ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

1877

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

FOREIGN
BODL: LIBR.
PERIODICALS

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΑΘΗΝΗΣΙ

Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

1877.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀνατροφή, ἐκπαίδευσις.

Βιβλιοθῆκαι τῆς Εὐρώπης 399. Βιβλιοθήκη (ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ) 208. Γυναῖκας (διὰ τὰς) 95. Διδασκαλεῖον μαγειρικῆς 416. Ἐκπαίδευσις ἐν Ἀμερικῇ 51. Ἐπιστολὴ (μία) τοῦ Γ. Γενναδίου 365. Κατ' οἶκον ἢ ἐν δημοσίοις σχολείοις πρέπει νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ νέοι; 412. Μητέρας (διὰ τὰς) 55. Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας 398. Πρωτεῦον ἔθνος εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὰ κρείττονα σχολεῖα 190. Σχολεῖα (τὰ) παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις 304. Σχολὴ τῶν μαθηματικῶν χάριν τῶν νεανίδων 384. Ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως (περὶ τῆς) ἐν Γερμανίᾳ 233. Φοιτηταὶ καὶ καθηγηταὶ ἐν Γερμανίᾳ 348.

Ἀρχαιολογικά.

Ἀθηναϊκὸν ἡμερολόγιον 301. Βιβλίον (τὸ ἀρχαιότερον) τοῦ κόσμου 407. Βιβλίων (περὶ) καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 75. Γάμος (εἷς ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις) 213. Κύβοι ἀρχαῖοι 166. Ναὸς (ὁ) τῆς ἀπτέρου Νίκης 362. Ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ λέοντος 294. Suivez-moi (τὸ) τῶν ἀρχαίων κυριῶν 400. Σῦκα (τὰ) τῶν Ἀθηνῶν 416. Τοπογραφικοῦ (περὶ τοῦ νέου) σχεδίου τῆς Ἀττικῆς 172.

Βιογραφίαι.

Αἰκατερίνα ἡ μεγάλη 88. Βασιλεὺς (ὁ) τῶν σιδηροδρόμων ἐν Ἀμερικῇ 223. Βενιζέλου (Φιλοθέη) 189. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ μεγάλου Βασιλείου 1. Δὸν Κάρλος 49. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος 65. Κοραῆς (Ἀδαμάντιος) 227. Κουντουριώτης (Λάζαρος) 261. Σάνδη (Γεωργία) 132, 148. Σεττεμβρίνης (Λουδοβῖκος) 341.

Γεωργικά, βιομηχανικά, ἐμπορικά, δημόσια ἔργα.

Ἀδειῶν (περὶ) τῆς κυνηγεσίας 333. Ἁμαξοστοιχίαι διατρέχουσαι τῇ βοηθείᾳ ἱστῶν 240. Ἀνακάλυψις τῆς ὑφαντουργίας τῶν περικνημίδων 315. Γραφίτου (περὶ τῶν ἐκ) γραφίδων 123. Δέσιμον (τὸ) τῶν βιβλίων 220. Δημώδεις παροιμίαι καὶ παραγγ. περὶ τῶν μηνῶν τοῦ ἔτους: Ἰανουάριος 79, Φεβρουάριος 110, Μάρτιος 142. Εἰσιτήρια (περίεργα) 240. Ἔκθεσις τυπογραφικῶν ἔργων ἐν Λονδίνῳ 414. Ἐφευρετοῦ (περὶ τοῦ) τῶν χαλυβδίνων γραφίδων καὶ τοῦ κονδυλοφόρου 156. Καρφιτσῶν (κατανάλωσις) 127. Καστανέας (περὶ) καὶ καστάνων 46. Κινέζοι (οἱ) καὶ τὸ βόειον κρέας 384. Μηχανὴ λαλοῦσα 126. Μικροτεχνήματα καὶ αὐτόματα 219. Σιγάρων (τὰ κομμάτια τῶν) 111. Συντήρησις ὁδῶν ἐν Παρισίοις 320. Τὰ πάντα χρησιμοποιοῦνται ἐν Γαλλίᾳ 110. Τηλεγραφικαὶ εἰκόνες 143. Τολύπαι 368. Τυπογραφεῖον τῶν τυφλῶν 384. Τυφλαγωγείων (περὶ) 43. Ὑποδήματα ἐξ ἀνθρωπίνου δέρματος 415. Χάρτης ἐκ βαμβακερῶν ῥακῶν (πότε κατεσκευάσθη) 416. Χειρόκτια ἐκ δέρματος ἰχθύος 15.

Γεωγραφία καὶ περιηγήσεις.

Ἀττικῆς (ὄρη τῆς) 303, (πεδία τῆς) 335. Αὐστραλία 81, 97, 113, 129, 145, 161, 177, 193, 209, 225, 241, 257, 273, 289, 305, 321, 337, 353. Δόβρουτσας (περὶ τῆς) 312. Θανάτωσις καταδίκου ἐν Κίνᾳ 309. Κωνσταντινουπόλεως (ἀπὸ) εἰς Ἀθήνας 152. Σχολεῖον ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1669, 323.

Ἐπιστημονικά.

Ἀνατίναξις (ἡ) τῶν ὑφάλων τῶν Πυλῶν τοῦ Ἄδου ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ 14. Ἀνθρώπινον (τὸ) ἀνάστημα 140. Ἀράχναι 405. Ἄρκτος (ἡ) τοῦ Νανσὺ 126. Ἄρκτων (νοημοσύνη τῶν) 112. Ἀστρονομικὸν καλενδάριον: Ἰανουάριος 79, Φεβρουάριος 94, Μάρτιος 173, Ἀπρίλιος 237, Μάϊος 317, Ἰούνιος 397. Βόρειον (τὸ) σέλας κατὰ τὸν Οὐμβόλδον 314. Γορίλλας 27, 38, 335. Διαφορὰ τῆς μεσημβρίας μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων 48. Δύο εὐεργετήματα τοῦ Ι. Λίβιχ 168. Ἔντομα (τὰ λάμποντα) 59. Ἐπιρροὴ (περὶ τῆς), ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου τὸ οἰνόπνευμα 207. Ἐφευρέσεις (δύο ὠφέλιμοι) 336. Ζώων μεταναστεύσεις 401. Ἠλεκτρικὰ (τὰ) ὡρολόγια τῆς Ἀγγλίας 144. Θάλασσα ἐκ γάλακτος 62. Καρχαρίου (ἡ ἐπιτήδειος κωδωνοκρουσία τοῦ) 359. Κεραυνοῦ (περὶ) καὶ βροντῆς 117. Κλιματολογία (συμβολὴ εἰς τὴν) τῆς Ἑλλάδος 317. Μυκήτων (περὶ) 315. Μύρμηκες (οἱ Βρασιλιανοὶ) 268. Νηορρῆκται καὶ θωρηκτὰ 375. Ξανθαὶ καὶ μελαγχροιναὶ 207. Ὀργανισμὸς (ὁ) τοῦ ἀνθρώπου 415. Πέρδικες (μάχιμοι) 368. Πολεμικὰ (τὰ) ναυτικὰ τῶν διαφόρων δυνάμεων 17. Πυρίτιδος ἀνακάλυψις 397. Σαλομὸς 405. Τέρας (περίεργον) 111. Τοπογραφικοῦ (περὶ τοῦ νέου) σχεδίου τῆς Ἀττικῆς 172. Ὕδατος (ποσότης τοῦ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὑπάρχοντος) 396. Φαινομένων (περὶ) ἐν τῷ οὐρανῷ κατὰ τὸ ἔτος 1877, 15. Φυτῶν μετανάστευσις 393. Φωτὸς (περίεργος ὑπολογισμὸς τοῦ) τοῦ κηρίου 347, (ταχύτης τοῦ) 379.

Ἤθη καὶ ἔθιμα.

Γάμου (περὶ τοῦ) τῶν ποιμένων τῆς Ὄρθρυος 387. Γεύματος (περιγραφὴ ἐπισήμου Κινεζικοῦ) 174. Καταδίκου θανάτωσις) ἐν Κίνᾳ 309. Κλήδονες 406. Ναυτικοὶ χαιρετισμοὶ 63. Νηστεία (ἡ) παρ' Ἰουδαίοις καὶ Ἀρμενίοις 176. Τεσσαρακοστὴ (ἡ) παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χριστιανοῖς 106. Τρώγουσι (πῶς) οἱ διάφοροι λαοὶ 183.

Καλλιτεχνία.

Γαλλικὸν (τὸ) θέατρον ἐν Ἀθήναις 247. Κλειδοκυμβάλου (περὶ τῆς μουσικῆς τοῦ) 201.

Κοινωνικά, πολιτειακά, στατιστική.

Αἰγυπτιακοῦ ναυτικοῦ (περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ) 271. Ἀλῆ Πασσᾶ (ὁ θησαυρὸς τοῦ) 348. Ἀλληλογραφία διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ταχυδρομείων κατὰ τὸ ἔτος 1875, 220. Ἀνάγκαι (πρῶται) τοῦ ἀνθρώπου: Ἀνταλλαγὴ καὶ νομίσματα 307, ἐνδυμασία 244, κατοικία 259, μέσα μεταφορᾶς 293, τροφὴ 276. Ἀναλογία (ἐπιστολῶν κατ' ἄτομον) 64, (τηλεγραφημάτων ἐπὶ 100 κατοίκων) 208. Ἀνὴρ ἑξηκοντούτης δὲν πρέπει νὰ καλῆται γέρων 384. Ἀποτελεσθέντα (τὰ) πράγματα κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας 126. Ἀποτελέσματα (τῆς μέθης ἐν Ἀμερικῇ) 175, (τῶν περὶ Ἑλλάδος συνθηκῶν) 195. Ἀριθμοὶ 124, 230. Ἀτελεύτητος δίκη 240. Δικαιοσύνη (ἡ) ἐν Σερβίᾳ 176. Ἐθνικῆς Τραπέζης (ἐργασίαι τῆς) κατὰ τὸ ἔτος 1876, 160. Ἐκθέσεις (παγκόσμιοι) 319. Ἕλληνες (οἱ νῦν) καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν 369, 385. Ἔνδοξος τελετὴ 64. Ἕνωσις τῶν κομμάτων 383. Ἐπαῖται ἐν Παρισίοις 332. Ἐπιστολὴ (μία) τοῦ Ἀλφόνσου Κὰρ 104, τοῦ Θεοφίλου Καΐρη 206. Ἐργάται τῆς θαλάσσης ἐν Ἑλλάδι 269. Ἐργοστασίων (ἀριθμὸς) ἐν Γαλλίᾳ 104. Θανατικαὶ ἐκτελέσεις ἐν Ἑλλάδι 399. Ἰδιωτικὸς (ὁ) βίος εἶνε ἄσυλος; 206. Ἱππείου κρέατος (κατανάλωσις) ἐν Γαλλίᾳ 272. Λουθηρανικὸν μουσεῖον 272. Λύκοι ἐν Ῥωσσίᾳ 208. Λυπηρὸς κατάλογος 351. Μοναχοὶ ἐν Ἄθωνι 95. Ναυτικὸν (τὸ) τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας 218. Οἰνοπόται, ζυθοπόται καὶ ῥακοπόται λαοὶ τῆς Εὐρώπης 367. Ὀρφανοτροφεῖον (τὸ) Χατζῆ-Κώστα ἐν ἔτει 1876, 335. Παράσημα (τὰ Ἑλληνικὰ) 108, (τὰ Ἑλληνικὰ) καὶ ἐν ὄντως ἡγεμονικὸν παράδειγμα 187. Πενία

Digitized by Google

ἐν Βιέννῃ 223. Πληθυσμὸς (ἀραιὸς) 48, (τῆς ὑδρογείου σφαίρας, 143. Πλοῖα (Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ) 304. Ποῖα πράγματα ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς γελοῖα 176. Πολεμικὰ ναυτικὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν 223. Πολιτικὴ οἰκονομία (ἡ) ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ 344, 356, 372. Πολιτικὸς διάλογος ἐν Κωνσταντινουπόλει 413. Πολυτελείας (περὶ) 33. Πτωχεία ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Εὐρώπης 256. Πυρκαϊαὶ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐν ἔτει 1876, 223. Στιχουργικὸς κατακλυσμὸς 399. Στόμαχος (ὁ) τῶν Παρισίων 176. Συζητήσεις (αἱ) τῆς Βουλῆς 160. Ταχυδρομεῖα τῆς Ἑλλάδος 175. Τροφῆς (περὶ τῆς) 53. Φρενοβλαβεῖς (οἱ) παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς 271. Φυσιολογία τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας 350. Χωρία τῆς Ἑλλάδος 368.

Οἰκιακὴ οἰκονομία.

Διατήρησις τῶν μηλωτῶν 368.

Πρακτικαὶ γνώσεις.

Γεώμηλα (τὰ νέα) 336. Γράμματα ἐπὶ συστάσει 144. Δάλλιαν (τρόπος τοῦ καθιστᾷν εὔοσμον τὴν) 224. Ἐγχώριος ἐντομοκτόνος κόνις 272. Καθαριότης τῆς κεφαλῆς 416.

Ὑγιεινή.

Καταλληλοτέρα (τίς ἡ) τῷ ἀνθρώπῳ τροφὴ 127. Λίκνισμα (τὸ) τῶν βρεφῶν 112. Λόγος (τίς ὁ) τῶν φλεβοτομιῶν καὶ νηστειῶν κατὰ τὸ ἔαρ 192. Ὁράσεως (διατήρησις τῆς) 208. Πιτυριάσεως (περὶ) 224. Πυρετοῦ (νέον θεραπευτικὸν φάρμακον τοῦ) 272. Στηθοδέσμου (τινὰ περὶ) 45. Χειμέτλων (περὶ) [χιονιστρῶν] 96.

Φιλολογία, ἠθολογία, φιλοσοφία.

Ἀλήθειαι 16, 32, 48, 61, 80, 96, 110, 125, 143, 159, 174, 191, 207, 222, 239, 256, 271, 288, 303, 318, 333, 351, 367, 383, 398, 414. Ἀληθὴς (ἡ) ἐκ τοῦ πολέμου δόξα 60. Ἀνατολικὴ ἀνθολογία 367, 398. Ἀνέκδοτον ὑπόμνημα τοῦ Καποδιστρίου 281. Ἀπάντησις (εὐφυὴς) Σπαρτιάτου 87. Φιλοσόφου 141, Χρυσίππου 90. Ἀπόφθεγμα Βενετικὸν 416. Ἀραβικῆς γλώσσης (περὶ τοῦ πλούτου τῆς) 127. Βλαχίαν (ὁ κατὰ τὴν) καὶ Μολδαυΐαν ἀγὼν τοῦ 1821, 101. Γαστρολάτραι (περιβόητοι) 411. Γονεῖς (οἱ) παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς 109. Δεῖγμα τουρκικῆς ὑπεροψίας 415. Δὲν ἔχω καιρὸν 63. Διαγωγὴ πρὸς ὑποδεεστέρους 124. Διανομὴ (ἡ) τῆς γῆς 319. Δικαία τιμωρία 320. Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ῥώμης 300. Ἕλλην (ὁ σημερινὸς) καὶ ἡ σημερινὴ Ἑλληνὶς 205. Ἑλληνικὴ (ἡ) ἐκκλησία καὶ ἡ ἐπικήδειος ἀκολουθία 378. Ἑλληνικῆς ἱστορίας (μία σελὶς τῆς) 296. Ἐμαυτὸν (εἰς) 413. Ἐπιστολὴ (μία) τοῦ Κοραῆ 380, τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου 253, τοῦ Πλινίου 158, τοῦ φιλέλληνος Λεβρούν 94. Εὐφυὲς λόγιον Ζήνωνος 125. Ζατρικιοπαίκτης (διάσημος) 111. Ἡγεμόνες (οἱ) εἰς τὴν τράπεζαν 32. Ἰούλιος Καῖσαρ (ὁ) ὁ Αὔγουστος καὶ οἱ ὑβρισταί των 100. Καλύβη (ἡ) τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ 111. Κόκκοι κοινοῦ νοὸς 237. Λόγοι Μ. Ῥενιέρη καὶ Ε. Κοκκίνου, ἐκφωνηθέντες ἐπὶ τῇ καταθέσει τῶν λειψάνων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ 284. Μαυροκορδάτου (χαρακτηρισμὸς τοῦ) 31. Μήτηρ (μία) 304. Μιαούλη (χαρακτηρισμὸς τοῦ) 217. Μνημεῖον ὑπὲρ κυνὸς ἐν Ἐδιμβούργῳ 239. Μόζαρτ (εἰς στοχασμὸς τοῦ) 352. Μπουμπουλίνας (χαρακτηρισμὸς τῆς) 364. Ναύαρχος (ὁ) Παππαχρῆστος 328. Νεκρολογία τοῦ ἔτους 1876, 91. Νὺξ (ἡ) 143. Οἴκῳ (τὰ ἐν) μὴ ἐν δήμῳ 396. Ὀλβιώτατος πολίτης 61. Ὅρκος ἐφήβων Ἀθηναίων 398. Οὐΐλσων (Ἐρρῖκος) 158. Παραγγελία Ἀντιόχου 259, Ἕλληνος σοφοῦ 80, 122, Κύρου τοῦ μεγάλου 288, Λόρδου Τσεστερφὶλδ 240, 304, Φωκίωνος 239. Ποιήσεως (αἱ τρεῖς φάσεις τῆς) 158. Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Τίτου 121. Προνοίᾳ (ἡ ἐν) συνέλευσις 78. Προπόσεις (δύο) 381. Προσόντα ἀξιεράστου γυναικὸς 171. Ῥωσσικὴ παροιμία 347. Συμβουλαὶ (θνήσκοντος βασιλέως) 253, (πρὸς νεαρὰν ἀρραβωνισμένην) 191, (πρὸς τοὺς γονεῖς) 159, (πρὸς τὰς συζύγους) 80. Τακτικοῦ στρατοῦ (σχηματισμὸς τοῦ πρώτου ἐν Ἑλλάδι) 180. Τελευταῖαι λέξεις τοῦ πρωτομάρτυρος Ῥήγα 203. Τί πιστεύομεν καὶ τί ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν 349. Τροιζῆνι (ἡ ἐν) Ἐθνικὴ Συνέλευσις 163. Τσαβέλλας (Λάμπρος) καὶ ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς 139. Φιλαδελφίας (λαμπρὸν παράδειγμα) 45. Χαρακτῆρος (ἐπίδρασις τοῦ) 358, (περὶ διαμορφώσεως) 390. Χορὸς ἐν Αἰγίνῃ ἐν ἔτει 1829, 52.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

Ἄγρυπνος ὕπατος 64. Ἀνέκδοτα (τρία) 61. Ἀνέκδοτον (ἓν) τοῦ Ἀντιγόνου 176, Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους 64, Ἁρματωλοῦ Θεοδώρου Κομνᾶ Τράκα 287, Δημοσθένους 272, Κυρίας Στάελ 224, Λεσὲψ 240. Ἀτελεύτητος δίκη 240. Διπλωματικὸν ἀνέκδοτον 352. Εὐφυὲς λόγιον τοῦ Παγανίνη 272. Εὐφυὴς (ἀπάντησις) 64, (ὀνειροκρίτης) 416. Εὐχὴ (μία) τοῦ Βερανζὲ 319. Ἰσπανικὴ παρρησία 336. Κυνὸς (νοημοσύνη) 319. Λαμπρὸν παράδειγμα αὐταπαρνήσεως 112. Μεσολογγίτισσα (μία) ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου 320. Πανώλης (ἡ) ὡς εὐλογία Θεοῦ καὶ μία λογικὴ πρότασις 400. Περίεργον μάθημα 127. Πρόθυμος ἰατρὸς 352. Σάμιος (ὁ) ἀθλητὴς 159. Φίλος (εἷς) τῆς ἀληθείας 240.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ἰατρικὴ (μία) συμβουλὴ 70. Ἱστορικὸν (τὸ) κανάριον 269. Μετὰ τὸ ἔγκλημα 21. Παναγία (ἡ) τοῦ Βανδὺκ 330. Πατὴρ (ὁ) μὲ τὰ φλωρία 376. Σιδηροδρομικὸς (ὁ) φύλαξ 5. Τελευταῖαι (αἱ) στιγμαὶ τοῦ Βετόβεν 409. Τελευταῖον (τὸ) βιολίον τοῦ Μόζαρτ 254.

ΜΥΘΟΙ

Οἱ βάτραχοι 302. Μῦθοι (δύο) τοῦ Λέσιγγ 350. Μῦθος τοῦ γέρο-Κολοκοτρώνη 16.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Βρουκόλακας (ὁ) 239. Γέρων (ὁ) ψωμοζήτης 173. Δημοτικὴ ἀνθολογία 319. Ἐλεγεῖον εἰς Ξάνθην 125. Ἐλεημοσύνη (ἡ) 16. Ἰωνίαν (εἰς τὴν) 270. Κριτικοὶ (οἱ) καὶ ἡ ποίησις 414. Λυπηρὸ τραγοῦδι 61. Μητρικὴ τύφλωσις 367. Νοσταλγία 398. Νὺξ 182. Ὀρφανὰ (τὰ) 288. Παρὰν μου (εἰς τὸν) 351. Πάσχα (τὸ) 206. Πέρδικα (ἡ) 256. Πουλὶ (τὸ) 80. Ῥόδον (τὸ) 110. Τάφος (ὁ) τοῦ κλέφτου 334. Τελευταῖοι στίχοι τοῦ Βύρωνος 223.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Αἴνιγμα (ἓν δημοτικὸν) 240, (ἓν δημοτικὸν Χιακὸν) 304. Ἂν σοῦ ξαναρέσῃ Λάμπρο, ξαναπέρασ' ἀπ' τὴν Ἄντρο 144. Ἐβγῆκε ἀσπροπρόσωπος 112. Ἐφημερίδων (περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς συστάσεως τῶν) 400. Καρυοφύλλια 144. Κύριος, Κυρία 336. Λύσις διαλεκτικῶν ἀποριῶν: Θρέψαι χῆνας ὥς σε φάγονται 317, Καδμεία νίκη 222, Ὃς αὐτὸς αὐτὸν οὐκ ἔχει, Σάμον θέλει 95, Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει 256. Πίσκοπε τοῦ Δαμαλᾶ, δίχως γνῶσι κτλ. 320. Πασσᾶς (πόθεν ἡ λέξις) 176. Πρωτομαΐα 287. Πρῶτος Ἕλλην τυπογράφος 256. Ῥαψῳδὸς 288. Σοῦλι, Σουλιῶται 110. Συμβιώσεις, συμπόσια, τζουμμπούς 208. Ὑψηλὴ Πύλη 368, 368. Φάρος (πόθεν τὸ ὄνομα) 304.

Digitized by Google

Ἀριθ. 53 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β΄.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ιανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 1 Ἰανουαρίου 1877

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

—

Ὁ ἱεράρχης οὗτος, τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην ἑορτάζει σήμερον ἅπαν τὸ χριστεπώνυμον τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν πλήρωμα, ἐγεννήθη, περὶ τὸ 330 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ, εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, χώρας τοσοῦτον ἐξελληνισθείσης ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὥστε ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἔλεγε περὶ αὐτῆς ὅτι «τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν.» Εἰς τὴν Καππαδοκίαν τῳόντι ὁ ἑλληνισμὸς ὀφείλει οὐ μόνον τὸν Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ τὸν Γρηγόριον τοῦ Ναζιανζηνόν, καὶ τὸν Εὐσέβιον, καὶ τὸν Παυσανίαν, καὶ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα, καὶ τὸν βασιλέα Μαυρίκιον, ὃν ὁ Μένανδρος ἔλεγε μουσῶν ἐραστὴν καὶ περὶ τὴν ποίησιν καὶ ἱστορίαν ἐντρυφῶντα. Ἰδίως δὲ ἡ Καισάρεια, ἡ οὕτως ἐπὶ Τιβερίου μετονομασθεῖσα, ἐκαλεῖτο πρότερον Εὐσέβεια ἡ πρὸς τῷ Ἀργείῳ, καὶ Μάζακα· ὁ δὲ Στράβων βεβαιοῖ ὅτι οἱ Μαζακηνοὶ ἠκολούθουν τοὺς νόμους τοῦ Χαρώνδα, ἐκλέγοντες καὶ νομῳδόν, ὅστις ἦτο ὁ ἐξηγητὴς τῶν νόμων. Βλέπετε πόσας ἀρχαίας ἑλληνικὰς ῥίζας εἶχεν ἡ γενέθλιος τοῦ Βασιλείου πόλις. Ἀφ᾽ ἧς δὲ ἐπεκλήθη Καισάρεια, ἤκμασε μάλιστα ἐν τῇ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε περιελάμβανε 400,000 κατοίκων καὶ ἀνέδειξε πρὸς τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς τὸν Δημοσθένη, πράξαντα πολλὰ καὶ μεγάλα εἰς τοὺς κατὰ Περσῶν πολέμους.

Ὁ Βασίλειος, φοιτήσας τὸ πρῶτον εἰς τὰς ἐν Καισαρείᾳ σχολάς, προσῆλθεν ἔπειτα ἐνταῦθα εἰς Ἀθήνας, ὅπου συμμαθητὰς ἔσχε τόν τε βραδύτερον ἐφάμιλλον αὐτοῦ ἀναδειχθέντα συναγωνιστὴν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, καὶ τὸν μέγαν ἀντίπαλον, τὸν παραβάτην Ἰουλιανόν. Ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, κατ᾽ ἀρχὰς μετῆλθε τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐδίδαξε τὴν ῥητορικήν. Καίτοι δὲ διαπρέψας κατ᾽ ἀμφότερα ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συνήγορος, μετ᾽ οὐ πολὺ ἐγκατέλιπε τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα· διότι τό τε παράδειγμα τοῦ πατρός, καὶ τῆς μητρός, καὶ τῆς ἀδελφῆς, ἥ τε ὁρμὴ τῆς ἰδίας φύσεως, καὶ ἡ φιλοτιμία ν᾽ ἀφιερώσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποθησαυρισθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἔξωθεν ἐπιστήμην, τὰ πάντα ἔφερον αὐτὸν πρὸς τὴν πίστιν ἣν ἔβλεπεν ἐκ παίδων πρεσβευομένην ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ. Ὅθεν εἰς ἡλικίαν εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Καισαρείας, ἐνώπιον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὅλων, ὡσεὶ ἀποστολικήν τινα ἐντολὴν ἐνώπιον ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπαλλαγεὶς ἀπὸ πάσης ἄλλης φροντίδος, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς περὶ τῶν ἰδίων κτημάτων ὧν τὰ πλεῖστα διένειμεν εἰς ἐλέη δαψιλῆ, ἀπῆλθεν εἰς τὰ κυριώτερα ἱερά, τά τε ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ ἐν ἐρήμῳ, τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς ἣν ἤθελε νὰ ἀφοσιώσῃ ἑαυτὸν καὶ ἥτις, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κλέους αὐτῆς καὶ τῆς ἀκμῆς, ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀρείου αἱρέσεως. Ἐπὶ δύο ἔτη περιῆλθεν Αἴγυπτον, Παλαιστίνην, Συρίαν, Μεσοποταμίαν, ἀκροώμενος τῶν θεολόγων, συζητῶν πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ἀποθαυμάζων τοὺς ἐρημίτας καὶ ἐφοδιαζόμενος ἐνθουσιασμὸν καὶ πίστιν διὰ τῆς θέας τῶν ἱερῶν τόπων ἐν οἷς τοσαῦτα ἐτελέσθησαν θαύματα. Ἐκεῖ ἐπληρώθη πεποιθήσεως μὲν καὶ ζήλου πρὸς τὰ ἐν Νικαίᾳ θεσπισθέντα δόγματα, εὐλαβείας δὲ πρὸς τὸν ἄκαμπτον αὐτῶν πρόμαχον· ἐκεῖ εἶδε τοὺς ἐρημίτας Ἀντώνιον καὶ Παῦλον, κατέκρινε τὴν ὑπερβολὴν καὶ κατάχρησιν τοῦ ἀσκητικοῦ βίου παρ᾽ ἄλλοις τισὶ καὶ ἐμελέτησε τὴν τάξιν τῶν κοινοβιακῶν μᾶλλον μοναστηρίων, ἤτοι τῆς ἐν κοινῷ φιλοπόνου ἀποχωρήσεως, ἣν δικαίῳ τῷ λόγῳ προετίμα τῆς ἀπράγμονος καὶ ἀπολύτου θεωρίας τῶν ἀσκητῶν.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰ ἴδια ἔσπευσε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅσα εἶδε καὶ ἐμελέτησεν, ἐκλέξας ἐπὶ τούτῳ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Πόντου, ἀναχώρημα, οὐχὶ ὅμως ὡς ἐρημίτης, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἄνθρωπος ἔμπλεως ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἀρεσκόμενος μὲν εἰς τὸν μονήρη βίον, καθιστῶν δὲ αὐτὸν γόνιμον διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐργασίας. Τῳόντι ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ὅστις διετέλει ἔτι, ὡς φαίνεται, περὶ τὰ ἐγκόσμια διατρίβων, ὁ Βασίλειος περιγράφει τὸ χαριέστατον αὐτοῦ ἐνδιαίτημα ἐντελῶς διάφορον τῆς ἀπαισίου ἐκείνης ἐρημίας ἐν ᾗ ἀνηλίσκοντο οἱ τῆς Αἰγύπτου ἀσκηταί. «Μόλις, ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Γρηγόριον, μόλις ἀπογνοὺς τῶν ματαίων ἐλπίδων ἃς ἐπὶ σοὶ εἶχόν ποτε, κατὰ βίου ζήτησιν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον· ἔνθα δή μοι ὁ Θεὸς χωρίον ὑ-

Digitized by Google

πέδειξεν, ἀκριβῶς συμβαῖνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ, ὥς τε οἷον πολλάκις εἰώθαμεν, ἀργοῦντες ἅμα καὶ παίζοντες τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀληθείας καθορᾷν· ὄρος γάρ ἐστιν ὑψηλὸν, βαθείᾳ ὕλῃ κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἄρκτον κατάρρυτον· τούτου ταῖς ὑπωρείαις πεδίον ὕπτιον ὑπεστόρεσται, ταῖς ἐκ τοῦ ὄρους νοτίσι διηνεκῶς πιαινόμενον· ὕλη δὲ τούτῳ αὐτομάτως περιφυεῖσα ποικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν ἀντὶ ἕρκους αὐτῷ γίνηται, ὡς μικρὰν εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον ἣν δὴ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται.» Καὶ ἀφοῦ συνέκρινεν οὕτω τὴν ἐρημίαν ἐκείνην πρὸς τὴν ὁμηρικὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς, παραβάλλει ἔπειτα ἑαυτὸν πρὸς τὸν Ἀλκμαίωνα, ὅστις ἡσύχασε τελευταῖον φθάσας εἰς τὰς Ἐχινάδας νήσους. Αἱ κομψαὶ αὗται καὶ ποιητικαὶ περιγραφαὶ, ἀπέχουσι πολὺ τῆς μοναστικῆς αὐστηρότητος. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφίβολον ὅτι ἔκτοτε ὁ μέγας Βασίλειος ἠκολούθησε μετά τινων φίλων τὴν τάξιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, ἧς ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς καὶ ἥτις ἔκτοτε μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν ἐξακολουθεῖ τηρουμένη εἰς τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' ἡ τάξις αὕτη, ἡ συνδυάζουσα μετὰ τοῦ θεωρητικοῦ βίου τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ τὴν σπουδὴν, οὐσιωδῶς διέφερε τῆς τε ἀνελεήμονος σκληραγωγίας καὶ τῆς ἀπράγμονος ἠρεμίας ἑτέρων τινῶν τῆς Ἀνατολῆς μοναχῶν. Ἐνταῦθα δὲ εἶδεν ἐπὶ τέλους προσερχόμενον, ἐκτὸς ἄλλων φίλων, καὶ τὸν ἁπάντων εὐφυέστατον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν, ὅστις ὅμως ἀσταθὴς ὢν ὁπωσοῦν τὴν διάθεσιν, δὲν ἔμεινε πολὺ παρ' αὐτῷ, διότι, ἂν πολλάκις ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν θορύβων τοῦ κόσμου, πολλάκις πάλιν δὲν εὐχαριστεῖτο οὐδὲ ἐν τῇ ἐρημικῇ σιγῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βασίλειος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα συνδράμῃ τὸν ἐπίσκοπον Ἀγκύρας ἐν τῇ συζητήσει ἣν ἀνέλαβε πρὸς Εὐνόμιον, νέον τινὰ καὶ περιφανῆ ὀπαδὸν τῆς τοῦ Ἀρείου αἱρέσεως. Καὶ ἔπειτα βασιλεύσαντος τοῦ Ἰουλιανοῦ, βλέπων τὴν χριστιανικὴν πίστιν κινδυνεύουσαν ἀπὸ αὐτοῦ πολὺ πλέον ἢ ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν βασιλέων, ἐνόμισε καθῆκον νὰ ἀποδυθῇ γενναιότερον εἰς τὸν ἀγῶνα· ὅθεν, ἐνῷ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἦτο εἰμὴ ἁπλοῦς ἀναγνώστης, ἔλαβεν ἤδη τοὺς κατωτέρους τῆς ἱερωσύνης βαθμοὺς καὶ ἐπὶ τέλους ἐχειροτονήθη ἐν Καισαρείᾳ ἱερεὺς παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου, σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τοῦ φίλου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὅστις προεχειρίσθη τότε περίπου ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς, ἐπισκόπου ὄντος Ναζιανζοῦ. Εἶχε δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθάνει ὁ Ἰουλιανὸς, καὶ οἱ δύο φίλοι, οἱ σύναμα ἀφιερωθέντες εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Ὑψίστου, σύναμα ηὐφράνθησαν ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ πολεμίου ἰσχυροῦ· ὁ μὲν Γρηγόριος στηλιτεύσας καὶ λοιδορήσας τὸν ἀποστάτην εἰς τρόπον ἐμφαίνοντα ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ τῶν φόβων, ὁ δὲ Βασίλειος θριαμβεύσας διὰ δεινότητος λόγου μᾶλλον ἀταράχου, μαρτυρούσης τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ λαμπρὰ αὕτη εὐγλωττία, ἡ κινήσασα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐθνικοῦ Λιβανίου, ἐξήγειρε καὶ φθόνους πικροὺς, ἔτι δὲ τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Εὐσεβίου. Τότε ὁ Βασίλειος κατέφυγε πάλιν εἰς τὸ ἴδιον ἄσυλον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐξῆλθε μετ' οὐ πολὺ κατορθώσας νὰ διαλύσῃ τὴν τοῦ ἐπισκόπου δυσπιστίαν. Ἰσχυρὸς δὲ ὢν διὰ τῆς συνέσεως, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διαλεκτικῆς τέχνης, παντοδύναμος ἤδη ἀπέβη μάλιστα διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν. Μεγάλου λιμοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν Πόντῳ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔπαθον καὶ αἱ πέριξ χῶραι ὥστε πᾶσα συνδρομὴ ἀπέβη δύσκολος, ὁ Βασίλειος παρεμύθησε τὸν λαὸν, ἐκίνησε τὸν ἔλεον τῶν πλουσίων, κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν τῶν δυστυχῶν καὶ ἐθυσίασεν ἐπὶ τούτῳ πᾶσαν ὑπολειπομένην αὐτῷ περιουσίαν, μηδεμίαν ποιούμενος διάκρισιν δόγματος, καὶ ἐξίσου παραμυθῶν ἀρειανοὺς, ἰουδαίους καὶ εἰδωλολάτρας. Ἐπὶ τῆς δεινῆς ταύτης συμφορᾶς ἐξεφώνησε τὴν γνωστὴν «ἐν Λιμῷ καὶ Αὐχμῷ» ὁμιλίαν, ἐν ᾗ ἐπεσώρευσεν ἅπαντας τοὺς θησαυροὺς τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ ἵνα ἐξεγείρῃ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης αἴσθημα· καὶ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ παραγγέλματα καὶ τὰ διδάγματα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐνθυμούμενος ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς λαοὺς ἑλληνίζοντας, ἀνακράζει πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλάνθρωπα διηγήματα. Παρά τισιν ἐκείνων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἑστίαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται.» Τὰ σπαρτιατικὰ συσσίτια, τὰ ὁποῖα αἰνίττεται ἐνταῦθα ὁ Βασίλειος, δὲν ἐσυστήθησαν βεβαίως φιλανθρωπίας χάριν. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ, ἐν κρισίμοις περιστάσεσιν, ὁμοιάζει ὀλίγον τὸν στρατηγὸν, ὅστις δεινῶς πολιορκούμενος, δὲν διστάζει νὰ μεταβάλῃ εἰς προμαχῶνας, οἰκοδομὰς ἐπὶ σκοπῷ ἄλλῳ ἐξ ἀρχῆς οἰκοδομηθείσας.

Περὶ δὲ τὸ 370, ἀποθανόντος τοῦ Εὐσεβίου, προεχειρίσθη διάδοχος αὐτοῦ. Καὶ οὕτω προελθὼν εἰς ἓν τῶν ὑπάτων ἀξιωμάτων τῆς ἐκκλησίας, δὲν ὑπέστη μὲν τὰς ἀκροσφαλεῖς τῆς τύχης τροπὰς δι' ἃς τοσοῦτον δραματικὴ ἀπέβη ἡ τοῦ Ἀθανασίου ἱστορία, ἀλλὰ προσῳκειώθη τὴν εὐλάβειαν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων δι' ἀρετῆς ἀναλλοιώτου καὶ δι' ἀξιεράστου τῇ ἀληθείᾳ μεγαλοφυΐας. Ὁ μέγας Βασίλειος ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς τοῦ Εὐαγγελίου ἐπίσκοπος, ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ, ὁ φίλος τῶν δυστυχῶν, ἀδιάσειστος ἐν τῇ πίστει, ἀνεξάντλητος

Digitized by Google

ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ. Αὐτὸς μὲν κατήντησε πένης· καὶ ἐνῷ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐκκλησίας δὲν διέπρεπον πλέον ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀρετῇ, αὐτὸς δὲν εἶχεν εἰμὴ ἕνα μόνον χιτῶνα καὶ δὲν ἔζη εἰμὴ ἀπὸ ἄρτου καὶ λαχάνων εὐτελῶν· ἀλλ' ἐδαπάνα θησαυροὺς εἰς καλλωπισμὸν τῆς Καισαρείας, οἰκοδομήσας πρὸς τοῖς ἄλλοις παρ' αὐτῇ πτωχοτροφεῖον καὶ νοσοκομεῖον, τὰ ὁποῖα ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὀνομάζει «καινὴν πόλιν, τὸ τῆς εὐσεβείας ταμεῖον, τὸ κοινὸν τῶν ἐχόντων θησαύρισμα, εἰς ὃ τὰ περιττὰ τοῦ πλούτου, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ταῖς ἐκείνου παραινέσεσιν ἀποτίθεται..... ἐν ᾧ νόσος φιλοσοφεῖται, καὶ συμφορὰ μακαρίζεται, καὶ τὸ συμπαθὲς δοκιμάζεται.»

Αἱ δὲ φιλάνθρωποι καὶ ἥμεροι αὗται ἀρεταὶ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας συνεδιδάζοντο παρ' αὐτῷ μετὰ παραδόξου πολλάκις τόλμης καὶ γενναιοφροσύνης. Τῷ 372, ὁ ἀρειανὸς βασιλεὺς Οὐάλης παρήγγειλε τὸν ὕπαρχον Μόδεστον νὰ προσαγάγῃ διὰ πάσης ἀπειλῆς τὸν Βασίλειον εἰς τὴν μετὰ τῶν ἀρειανῶν κοινωνίαν. Ὅθεν ὁ ὕπαρχος καλέσας τὸν ἐπίσκοπον «πῶς, εἶπεν αὐτῷ, τολμᾷς σὺ μόνος ν' ἀνθίστασαι εἰς τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα;» Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Βασιλείου, τί ἐννοεῖ ταῦτα λέγων, ἀπεκρίθη ὁ Μόδεστος· «σὺ μόνος ἀποποιεῖσαι ν' ἀκολουθήσῃς τὸ δόγμα τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅπερ ἠσπάσθησαν ἤδη πάντες οἱ λοιποί.» Εἰς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ θεῖος ἀνήρ· «αὐτὸς ὢν κτίσμα Θεοῦ ἢ Θεὸς κατὰ χάριν, οὐδὲν οὐδέποτε θέλω προσκυνήσει κτίσμα, οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὕπαρχον.» Τότε ἀναπηδήσας οὗτος ὑπ' ὀργῆς, «πῶς, ἀνέκραξε, δὲν φοβεῖσαι τὴν δύναμιν ταύτην;» «Καὶ διατί, ἀπεκρίθη ὁ Βασίλειος, νὰ τὴν φοβηθῶ; τί εἰμπορεῖ νὰ μὲ κάμῃ;» «Ἓν ἐκ τῶν πολλῶν ὅσα κεῖνται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου», ὑπέλαβεν ὁ ὕπαρχος. «Καὶ τίνα εἰσὶ ταῦτα;» ἠρώτησεν ὁ ἐπίσκοπος. «Ἐξορία, βάσανος, θάνατος», ἀπήντησεν ὁ Μόδεστος. «Ἄλλο τίποτε ἀπείλησέ με, παρετήρησεν ὁ Βασίλειος· διότι ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅσα εἶπας, δὲν φοβοῦμαι τίποτε. Περὶ δημεύσεως δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἀνησυχήσῃ ἄνθρωπος μὴ ἔχων εἰμὴ δύο τετριμμένα ἱμάτια καί τινα βιβλία· ἐξορίαν δὲν δύναμαι νὰ πάθω, διότι, ὁπουδήποτε τῆς γῆς, λογίζομαι ὁδοιπόρος ἄπατρις· βάσανοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς σῶμα ἀσθενές, τὸ ὁποῖον θέλει ἐκπνεύσει ἅμα μίαν μόνον λάβῃ πληγήν· ὁ δὲ θάνατος θέλει πληρώσει ἁπάσας τὰς ἐπιθυμίας μου, διότι θέλει μὲ φέρει πρὸς τὸν Θεόν.» Ἐκπλαγεὶς ὑπὸ τοσαύτης παρρησίας ὁ ὕπαρχος ἀπεφήνατο· «τοιούτους τολμηροὺς λόγους οὐδεὶς οὐδέποτε ἐνώπιον ἐμοῦ, τοῦ Μοδέστου, ἐξέφερεν.» «Ἀλλ' ἴσως, παρετήρησεν ὁ Βασίλειος, οὐδέποτε ἐνέτυχες ἐπισκόπῳ. Ἡμεῖς, προσέθηκεν, εἴμεθα καθ' ὅλα πρᾶοι καὶ ταπεινοί, οὐ μόνον πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων. Ἅμα ὅμως πρόκειται περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, πῦρ καὶ ξίφος καὶ θῆρες καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις· ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεύς.» Ὅθεν ὕπαρχος καὶ βασιλεὺς ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐνδώσωσι καὶ νὰ ἀφήσωσι τὸν ἱερὸν ἄνδρα ἥσυχον. Τοῦτο δὲ ὅτι ὁ ἀρειανὸς Οὐάλης, καί τοι ἐκ διαλειμμάτων ἀπειλήσας τὰ ἔσχατα τὸν Βασίλειον, οὐδέποτε μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀπειλῆς προέβη, εἶναι νέα ἀπόδειξις τῆς ἀνοχῆς μεθ' ἧς ἐπολιτεύθη πρὸς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας.

Καὶ ἡ μὲν καρτερία καὶ ἡ γενναιότης ἣν ἔδειξεν ὁ ἱεράρχης Καισαρείας ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ πρὸς τὸν ἀρειανὸν Οὐάλεντα, εἶναι μία τῶν ἐξαιρέτων ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός· ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀξιάγαστος εἶναι ἡ καταπειστικὴ καὶ δημώδης ἀφέλεια δι' ἧς περιεκάλυπτε τὴν ἐπιστήμην ἣν εἶχεν ἀποθησαυρίσει ἐν Ἀθήναις, ἵνα διδάξῃ τοὺς πολλοὺς τῆς Καισαρείας, ἵνα ὑψώσῃ αὐτοὺς μέχρι Θεοῦ διὰ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως, ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ θαυμάσια τῆς δημιουργίας. Ταῦτα ἰδίως προτίθενται αἱ ἐννέα αὐτοῦ Ὁμιλίαι αἱ ἐπιγραφόμεναι «εἰς τὴν ἑξαήμερον.» Ἀπαντῶνται μὲν ἐν αὐταῖς πολλαὶ φυσικαὶ πλάναι ὅσαι ἦσαν κοιναὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀλλὰ αἱ Ὁμιλίαι περιλαμβάνουσιν ἐνταῦθῳ πολλὰς ὀρθὰς εἰδήσεις καὶ ἰδίως περιγραφὰς χαριεστάτας καὶ ἀκριβεῖς. Ὁποία φροντὶς ἵνα καταδείξῃ ἁπανταχοῦ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· ὁποία φαντασία μετάρσιος ἅμα καὶ περιπαθής, ἵνα ὑψωθῇ μέχρι τῆς ἀγαθότητος τοῦ πλάστου· ὁποία λεπτότης καὶ εὐαισθησία περὶ τὴν ἔκφρασιν ἵνα καταστήσῃ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνην καταληπτὴν καὶ ἀγαπητήν! Καὶ πῶς, κλίνοντες γόνυ ἐνώπιον τοιούτου ἱεροκήρυκος, νὰ μὴ ἀποθαυμάσωμεν συγχρόνως τὸν ἑλληνικὸν ἐκεῖνον λαόν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐξεφωνοῦντο τοιοῦτοι λόγοι, καὶ μεταξὺ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον τεχνῖται ἁπλοῖ καὶ ἐργάται ἡμερόβιοι οἵτινες, καθὼς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ ῥήτωρ, συνεκινοῦντο ὑπὸ τοιούτων διδαχῶν, ἐπικροτοῦντες καὶ δακρύοντες.

Ἡ τρυφερὰ καὶ γραφικὴ αὕτη φαντασία ἐπιφαίνεται καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους τοῦ μεγάλου Βασιλείου λόγους, εἰς τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, εἰς τὰς ἐλαχίστας τῶν συγγραφῶν. Ἐραστὴς ὢν ἔνθερμος τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως, ἤθελε νὰ ἐμφυσήσῃ τὸν τοιοῦτον πρὸς τὰ ἀμίμητα ἐκεῖνα ἀριστουργήματα ἔρωτα εἰς τοὺς νέους χριστιανοὺς τοῦ πολυειδῶς ἤδη ἀλλοιωθέντος ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς. Ὅθεν ἔγραψε χάριν αὐτῶν παραίνεσιν ἐπιγραφομένην μὲν «πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», προτιθεμένην δὲ νὰ συναρμολογήσῃ ὅσον ἐνδέχεται τὸν νέον, τὸν χριστιανικὸν ἑλληνισμόν, πρὸς τὸν ἀρχαῖον, τὸν ἐθνικόν. Καὶ πρῶτον δια-

Digitized by Google

γράφει ἐν συνόψει, εἰς τρόπον προσιτὸν τῇ διανοίᾳ τῶν νέων ἀκροατῶν πρὸς οὓς ἀπευθύνεται, τὰς ἐπαγγελίας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως. «Τοσοῦτό γέ μην εἰπών, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐνδειξαίμην, λέγει, ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ, τὴν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι, τῷ λόγῳ τις συλλαβών, καὶ εἰς ἓν ἀθροίσας, εὐδαιμονίαν, οὐδὲ πολλοστῷ μέρει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων εὑρήσει παρισουμένην, ἀλλὰ πλεῖον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῇδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφεστηκότα, ἢ καθ' ὅσον σκιὰ καὶ ὄναρ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλλον δέ, ἵν' οἰκειοτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι, ὅσῳ ψυχὴ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτον καὶ τῶν βίων ἑκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἄγουσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀποῤῥήτων ἡμᾶς ἐκπαιδεύοντες.» Μεθ' ὃ ἐπιφέρει, ὅτι ἑωσοῦ ὑπὸ τῆς ἡλικίας διακωλυόμεθα νὰ νοήσωμεν τὸ βάθος τῆς διανοίας τῶν ἱερῶν τούτων λόγων, «ἐν ἑτέροις, οὐ πάντῃ διεστηκόσιν, ὥσπερ ἐν σκιαῖς τισι καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι τέως προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιουμένους μιμούμενοι· οἵ γε, ἐν χειρονομίαις καὶ ὀρχήσεσι τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκ τῆς παιδιᾶς ἀπολαύουσι κέρδους.» Οἱ δὲ ἕτεροι ἐκεῖνοι λόγοι δι' ὧν δέον οἱ χριστιανοὶ νὰ παρασκευάζωνται πρὸς τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἀρετῶν, ὅσας ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν τὸ θρήσκευμα, εἶναι οἱ ποιηταί, οἱ λογοποιοί, οἱ ῥήτορες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐνταῦθα δι' εἰκόνος ἀληθεστάτης ἐξηγεῖ πῶς ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος δύναται νὰ προοδοποιήσῃ τὸ ἔργον τοῦ χριστιανισμοῦ. «Ὥσπερ οὖν οἱ δευσοποιοί, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισίν, ὅ,τι ποτ' ἂν ᾖ, τὸ δεξόμενον τὴν βαφήν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἄν τε ἁλουργόν, ἄν τε τι ἕτερον ᾖ· τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀποῤῥήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὁρᾷν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις.» Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀλλεπαλλήλων εἰκόνων, ἡ τελευταία αὕτη μάλιστα ἠδύνατο, διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῆς, νὰ κοσμήσῃ τὴν ὑψηλοτέραν ποίησιν. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ οὐδὲ εἰς ταύτην ἀρκεῖται· καὶ προχειρούμενος νὰ παραστήσῃ ἔτι ζωηρότερον τὴν ἀμοιβαίαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως σχέσιν καὶ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν, ἑτέραν αὖθις συνεπάγεται χαριεστάτην εἰκόνα. «Καθάπερ, λέγει, φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τὸ καρπῷ βρύειν ὡραίῳ, φέρει δέ τινα κόσμον τὰ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ, προηγουμένως μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρί γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλῆσθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα.»

Ἀφοῦ δὲ ἔθεσεν οὕτω τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ ἔξω, ἡ θύραθεν, καθὼς ἔλεγον αὐτήν, ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τελευταῖον σοφία εἶναι ἀπαραίτητον προγύμνασμα καὶ καλλώπισμα πάσης χριστιανικῆς ψυχῆς, ἐπιφέρει ὅτι δὲν πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν ἐξίσου τὸν νοῦν εἰς πάντα τὰ παρὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ῥητόρων γραφέντα. «Ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν πράξεις ἢ λόγους ἡμῖν διεξίωσιν, ἀγαπᾷν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ ὅ,τι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροὺς ἄνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὦτα, οὐδὲν ἧττον ἢ τὸν Ὀδυσσέα, φασὶν ἐκεῖνοι, τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια, ὁδός τις ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα.» Ἐξακολουθῶν δὲ τὸν συνήθη αὐτῷ χαρίεντα ἐκεῖνον εἰκονικὸν λόγον, ἰδίως περὶ τῶν ῥητόρων ἐπιλέγει· «Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνιᾶς τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι, τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα.»

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, θεωρεῖ ὅτι ἅπαντα τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἄξια τῆς τῶν χριστιανῶν μελέτης, βεβαιοῖ ὅτι πᾶσα ἡ τοῦ Ὁμήρου ποίησις ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος, καὶ συνιστᾷ αὐτοῖς Σόλωνα, Θέογνιν, Πρόδικον, Εὐριπίδην, Πλάτωνα, ἐπιφωνῶν· «Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ὧν δὴ καὶ λόγος τίς ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ μικρόν, ἢ μεῖζον, εἰς δύναμιν ἕκαστος, ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον.» Καὶ οὐδὲ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἀρκεῖται, καὶ πολλὰς τῶν πράξεων νομίζει ἀξίας μνήμης καὶ μιμήσεως, φέρων εἰς παράδειγμα τὰς ἀρετὰς τοῦ Περικλέους, καὶ τοῦ Σωκράτους, καὶ τοῦ Εὐκλείδου, καὶ τοῦ Κλεινίου, καὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀρετὰς τὰς ὁποίας εὑρίσκει πολλάκις συμφώνους πρὸς τὰ ἱερώτατα τοῦ Εὐαγγελίου παραγγέλματα. Πάλιν ὅμως ἐπανέρχεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν χρησίμων καὶ τῶν βλαβερῶν, καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους περιγράφων σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς ἣν οἱ χριστιανοὶ δύνανται νὰ πορισθῶσιν ἐκ τῶν ἔξωθεν παιδευμάτων. «Τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἑκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὥσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γίνεσθαι πολλαχόθεν αἱ προσθῆκαι πεφύκασιν.» Τοιουτοτρόπως ἑνόει ὁ μέγας ἐκεῖνος ἱεράρχης τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Βασίλειος ἔγραψε προδήλως τὴν παραίνεσιν ταύτην ἐνθυμούμενος τὴν πονηρίαν μεθ' ἧς ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν χριστιανισμὸν τὸ ὅπλον καὶ τὸ κόσμημα τῶν γραμμάτων καὶ καθ' ἧς τοσοῦτον ἀκάθεκτος εἶχεν ἤδη ἐξεγερθῆ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ Βασίλειος ἦτο μὲν φύσει ἐμβριθέστερος τοῦ φίλου αὐ-

Digitized by Google

του, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἠγάπα περιπαθῶς τὴν καλλιέπειαν. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διετέλει ἀπρόσιτος εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, ἀλλ' ἡ φαντασία ἦτο λαμπρά· ἡ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν εὐλάβεια αὐτοῦ δὲν ἴσχυε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῶν θελγήτρων τῆς εὐγλωττίας, καὶ αὐτὸς, ὁ τῆς Καππαδοκίας ἀρχιερεὺς, δὲν ἐδίσταζε νὰ πέμπῃ πολυαρίθμους μαθητὰς εἰς τὸν ἐθνικὸν σοφιστὴν Λιβάνιον, παρακαλῶν μὲν νὰ κοσμήσῃ αὐτοὺς διὰ τῆς περὶ τὸν λόγον κομψότητος, πεποιθὼς δὲ ὅτι βραδύτερον θέλει αὐτὸς μεταδώσει αὐτοῖς τὴν τῶν πεποιθήσεων δύναμιν. Καί τοι τοσοῦτον ἔχων βαθεῖαν πίστιν, ἠγνόει ἴσως ὅτι ἡ ἄπλαστος συγκίνησις δὲν ἔχει ἐπὶ τέλους χρείαν πολλῆς περὶ τὸ λέγειν ἐπιστήμης ἵνα ἁρπάσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν. Κατ' εὐτυχίαν ἐνῷ ἡ φιλοκαλία αὐτοῦ ἦτο ὁπωσοῦν ἐπιτετηδευμένη, αὐτὸς ἔγραφε πολὺ ἀφελέστερον. Μυηθεὶς διὰ τῆς ἱερωσύνης εἰς τὴν μελέτην τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων τῆς ψυχῆς, ἐν οἷς ὁ δαιμόνιος τοῦ Ἀριστοτέλους νοῦς ἐζήτει τὰς ἀρχὰς τῆς εὐγλωττίας, ὁ Βασίλειος ἀνεύρισκεν ἐν αὐτοῖς, ἵνα εἰκονίσῃ καὶ συγκινήσῃ τὸν ἄνθρωπον, τέχνην τελειοτέραν τῆς τέχνης τῶν σοφιστῶν οὓς ἀπεθαύμαζε.

Πολλαὶ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ δὲν εἶναι εἰμὴ πραγματεῖαι ἠθικαὶ κατὰ τῆς φιλαργυρίας, τοῦ φθόνου, τῆς ἀσωτείας, ἀλλ' ἡ εὐαγγελικὴ τοῦ ῥήτορος χάρις περιβάλλει τὰ τετριμμένα ταῦτα θέματα διὰ καινοπρεποῦς τινος χαρακτῆρος. Ὁ μέγας Βασίλειος εἶναι πρὸ πάντων ὁ ἱεροκήρυξ τῆς ἐλεημοσύνης, ὑπὲρ πάντα ἄλλον νοήσας τὸν ἐξαίρετον ἐκεῖνον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου χαρακτῆρα, τὸν συνεπαγόμενον τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα διὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Εἰς τοῦτο δὲ μάλιστα θαυμασίως ηὐδοκίμησεν, εἰς τὸ νὰ μαλάξῃ τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ νὰ καταπείσῃ αὐτοὺς νὰ τείνωσι χεῖρα βοηθείας πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλὰ δὲν εὐδοκιμεῖ ὀλιγώτερον περὶ τὴν περιγραφὴν τῆς βραχύτητος τοῦ βίου, τῆς ματαιότητος τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, τῆς μετανοίας ἣν συνεπάγονται αἱ ἀθωότεραι τοῦ κόσμου τούτου εὐχαριστήσεις, κατορθώσας καὶ μετὰ τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους ν' ἀναδειχθῇ εὔγλωττος ἐπὶ τοῦ μονοτόνου τούτου θέματος τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν. Πηγὴ δὲ τῆς περὶ ταῦτα εὐγλωττίας αὐτοῦ εἶναι ἡ παλαιὰ διαθήκη, τῆς ὁποίας ἀσμένως δανείζεται τὴν ποίησιν, ποίησιν ζωγραφικωτέραν καὶ τολμηροτέραν τῆς ἑλληνικῆς· ἀλλ' εἰς τὰς ζωηρὰς τῆς ἑβραϊκῆς μούσης εἰκόνας, ἀναμιγνύει τὸ τρυφερὸν ἐκεῖνο πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα αἴσθημα καὶ τὴν ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ ἐκείνην μαλακότητα ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κύριον τῆς καινῆς διαθήκης κάλλος. Στρέφων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν, προτείνει χεῖρα ἐπίκουρον εἰς πᾶσαν δυστυχίαν, διότι θέλει νὰ παραμυθήσῃ ἅμα καὶ νὰ διδάξῃ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀκατανόητος ἰσχὺς ἣν οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶχον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ. Ἀσθενὴς τὸ σῶμα καὶ κατατηκόμενος ὑπὸ τῆς ὀδύνης, δὲν ἔπαυσε ποτὲ κηρύττων ἀδιακόπως καὶ περιοδεύων· τοσοῦτον διακαὴς ἦτο ὁ ζῆλος τοῦ ἀνδρός. Ὅτε δ' ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον τῇ πρώτῃ ἰανουαρίου 379, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν πανηγυρίζει ἔκτοτε κατ' ἔτος τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ μνήμην, ὁ λαὸς τῆς ἐπαρχίας ὁλοκλήρου συνέδραμεν εἰς τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ. Εἰδωλολάτραι καὶ ἰουδαῖοι συνέκλαυσαν τὴν ἡμέραν ταύτην μετὰ τῶν χριστιανῶν, διότι διετέλεσεν εὐεργέτης ἁπάντων. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ πλήθους συῤῥοὴ, ὥστε οὐκ ὀλίγοι ἀπέθανον ἐκ τοῦ ὠθισμοῦ καὶ τῆς συγκλονήσεως· καὶ οἱ τοιοῦτοι ἐμακαρίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιζώντων, ὡς ἀξιωθέντες νὰ συναποθάνωσι μετὰ τοσούτου ἱεροῦ ἀνδρὸς, καὶ ὠνομάζοντο, ἕνεκα τῶν σωζομένων ἔτι ζωηρῶν τῆς εἰδωλολατρείας ἀναμνήσεων, «θύματα ἐπιτάφια.» Τοιαύτη εἶναι ἡ τοῦ ἀθανάτου ἐπισκόπου Καισαρείας εἰκὼν, οἵα συνάγεται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς μελέτης τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων. Ὁπόσον ἡ εἰκὼν αὕτη διαφέρει τῆς γελοιογραφίας δι' ἧς ἡ παρ' ἡμῖν δημώδης παράδοσις κατήντησε νὰ παραστήσῃ «τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας διδάσκαλον», «τὸ καύχημα τῆς ἐκκλησίας», «τὸν ἔνθεον τῆς οἰκουμένης φωστῆρα», ἐν τοῖς ὀχλικοῖς ἐκείνοις ᾄσμασι τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε δὲν παύουσι περιαδόμενα τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἰς τὰ χωρία, εἰς τὰς κώμας καὶ εἰς τὰς πόλεις ἡμῶν! Τοιοῦτος ὅμως εἶναι ὁ λαός· δὲν εἰμπορεῖ νὰ θαυμάσῃ τοὺς μεγάλους αὐτοῦ ἄνδρας εἰμὴ καταβιβάζων οὕτως εἰπεῖν αὐτοὺς μέχρι τῆς ἰδίας περιωπῆς καὶ ἀτμοσφαίρας. Ἀλλὰ μὴ ψέξωμεν καὶ μὴ καταφρονήσωμεν πάλιν τὸν λαὸν τοῦτον ἀπολύτως. Τοὐλάχιστον ὁ ὄχλος αὐτὸς ἐνθυμεῖται, κατ' ἴδιον μέν τινα τρόπον, ἐνθυμεῖται ὅμως πάντοτε, καὶ ἀποθαυμάζει, καὶ προσκυνεῖ τὸν ἐξαίσιον ἐκεῖνον ἱεράρχην ὅστις εἶναι ἓν τῶν καυχημάτων τῆς πατρίου ἱστορίας. Ὁπόσοι δὲ ἐκ τῶν λεγομένων ἀνωτέρων κοινωνικῶν τοῦ ἔθνους τάξεων, οὐδεμίαν τοῦ ἀνδρὸς τηροῦσι μνήμην, ἢ τὸ πολὺ εἰς μόνην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὴν γνῶσιν περιορίζονται!

Κ. Παπαρρηγοπουλος.

Ο ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΦΥΛΑΞ

I

Λευκὸς οἰκίσκος ὑποκρύπτεται μεταξὺ ἠνθισμένων μηλεῶν. Εἶναι πρωΐα, καὶ ἡ εὔοσμος δροσοῦλα ἀναμένει τὸ φίλημα τοῦ ἡλίου, ὅστις ἀποῤῥοφᾷ τὰ δάκρυά της καὶ τὰ μεταφέρει εἰς τὸν οὐρανόν. Πανταχόθεν φωτοβολεῖ ἡ φύσις καὶ προοιωνίζεται ἡμέρα λαμπρὰ συνάμα καὶ γόνιμος.

Ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ πρὸ τῆς φλιᾶς ἐμφα-

Digitized by Google

νίζεται ἀνὴρ, οὗτινος τὸ φαιδρὸν πρόσωπον ἐκφράζει προσδοκίαν βεβαίας εὐτυχίας. Κινεῖταί τι ὄπισθεν εὐμεγέθους μηλέας· μειδιᾷ ὁ ἐργάτης, καὶ αἴφνης ἐκ τοῦ δένδρου ἐξορμᾷ, ὡς μικρὰ δρυὰς, ξανθὸν καὶ χάριεν κοράσιον, ὅπερ ρίπτεται μετ' ἠχηροῦ γέλωτος μεταξὺ τῶν γονάτων τοῦ ἀναμένοντος πατρός.

Ἀνταλλάσσουσι φιλήματα καὶ θωπείας τοσοῦτον θερμὰς, ὥστε ὁ διαβάτης ἀναζητῶν τὴν εἰκόνα τῆς εὐτυχίας, ἤθελε σταματήσει ἐνώπιον αὐτῶν.

— Θὰ πάρω μαζύ μου τὴν μικρὰν, Ἰωάννα, εἶπεν ὁ πατήρ.

Τότε ἐνεφανίσθη ξανθὴ ἐπίσης καὶ ζωηρὰ, καίτοι ὀλίγον χλωμὴ, χωρική.

— Καὶ πάλιν! εἶπεν, ὡς ἂν ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ μικρὸν παράπονον.

— Πῶς, καὶ πάλιν! Χθὲς ἦτο Κυριακὴ καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δὲν θέλεις...

— Ὄχι, πρέπει νὰ ἐκτελῇ τὰ θρησκευτικά της καθήκοντα.

— Οὐδέποτε ἀντέτεινα εἰς τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ σήμερον εἶναι καθημερινή· ἄφες μού την.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ, ἀλλὰ, προσέθηκε μετὰ δισταγμοῦ, — σὺ, τὴν ἔχεις πάντοτε.

— Ὦ! εἶπεν ὁ σύζυγος μειδιῶν μετὰ πατρικῆς στοργῆς, μὴ παραπονῆσαι, διότι ἐγὼ ἀδικοῦμαι.

— Σοὶ φαίνεται, ἀχάριστε!

Ἡ μικρὰ κόρη καθημένη μεταξὺ τῶν γονέων ἤκουε σοβαρῶς τὴν ὁμιλίαν. Τὸ βλέμμα της ἐπλανᾶτο ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον, καὶ ἐνῷ τὴν δεξιὰν αὐτῆς χεῖρα ἐκράτει ἀκόμη ὁ ἐργάτης, διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἶχεν ἁρπάσει τὰ δάκτυλα τῆς μητρὸς, καὶ ἐφαίνετο οὕτω διαμοιράζουσα κατ' ἴσας μερίδας τὴν ἀγάπην αὐτῆς.

— Ἐὰν ἤξευρες, ἐπανέλαβεν ὁ πατὴρ, πόσον ταχέως παρέρχεται ἡ ὥρα, ὅταν ἦναι πλησίον μου ἐκεῖ κάτω.

— Καὶ νομίζεις ὅτι δὲν τὸ αἰσθάνομαι, ἐγὼ ἡ ὁποία τόσον στενοχωροῦμαι, ὅταν δὲν τὴν βλέπω ἐπὶ ἡμίσειαν ἡμέραν;

— Ἀλλά! ἔχεις τόσας ἀσχολίας ἐδῶ.

— Καὶ σὺ, μήπως μένεις ἀργός;

Καὶ συγχρόνως, ὡς κινούμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας, ἔκυψαν πατὴρ καὶ μήτηρ, καὶ μετ' ἀπεριγράπτου χάριτος ἕκαστος αὐτῶν περιέπτυξε τὴν λεπτὴν μέσην τῆς πονηρᾶς κόρης, ἥτις ἐδέχετο τὰς θωπείας μετὰ τοῦ σοβαροῦ ἐκείνου ὕφους τῶν χαϊδευμένων παιδίων.

— Σὺ θὰ ἀποφασίσῃς, μικροῦλα, εἶπεν ἡ μήτηρ.

— Πολὺ καλά. Τὸ παραδέχομαι εὐχαρίστως.

Ἀμφότεροι δὲ, ἐν εἴδει προφυλακτικῆς εἰδοποιήσεως, ἐφίλησαν ἐπανειλημμένως τὸ ἀγαπητὸν αὐτῶν τέκνον· καὶ ἔπειτα ἡνώθησαν καὶ οἱ τρεῖς εἰς ἐγκάρδιον καὶ χαρωπὸν γέλωτα. Ἡ σκηνὴ ἦτον ἀξία γραφίδος τεχνίτου. Οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν τοῦ ζεύγους ἐκείνου, ἑκουσίως ὑποκύπτοντος εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ εὐφυοῦς καὶ ὡραίου κορασίου.

— Λοιπὸν, Ἀγάπη, λέγε.

— Τί; ἠρώτησε τὸ παιδίον εἰσέτι γελῶν.

— Τί θέλεις; νὰ μένῃς μὲ τὴν μητέρα, ἢ νὰ ἔλθῃς εἰς τὸν σιδηρόδρομον μὲ τὸν πατέρα;

Ἡ κόρη ἐκύτταξεν ἀλληλοδιαδόχως ἀμφοτέρους, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀποφανθῇ. Ἐπεθύμει νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ πατρὸς, διότι πολὺ διεσκέδαζε τρέχουσα πέριξ τοῦ οἰκίσκου τοῦ φύλακος καὶ σκάπτουσα τὸ μικρὸν κηπάριον, ὅπερ εἶχε φυτεύσει μεταξὺ δύο σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, ἐσυλλογίζετο τὴν καλὴν μητέρα τὴν τοσαύτην ἀδυναμίαν πρὸς αὐτὴν τρέφουσαν, ὥστε ἐφοβεῖτο μὴ τῇ προξενήσῃ λύπην.

— Λέγε λοιπὸν, εἶπεν ὁ πατὴρ, θὰ σοὶ δώσω....

— Ἄ! μὴν ὑπόσχεσαι τίποτε, διέκοψεν ἡ Ἰωάννα, δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐπηρεάζῃς. Τοῦτο λέγεται ἀπόπειρα διαφθορᾶς.

Καὶ ἐκ νέου ἐπανελήφθησαν αἱ θωπεῖαι, τὰς ὁποίας ἠγάπα παρὰ πολὺ ἡ μικρὰ κόρη, ὥστε νὰ θελήσῃ νὰ παύσῃ τὴν φιλονεικίαν.

— Λοιπὸν, Ἀγάπη, εἶπεν ἐπὶ τέλους ἡ μήτηρ, δὲν θέλεις νὰ εἴπῃς;

— Ἀλλά... δὲν ἠξεύρω, ἀπήντησεν ἡ μικρὰ πανοῦργος.

— Βεβαίως σ' ἀρέσκει νὰ ἔλθῃς μαζύ μου; εἶπεν ὁ ἐργάτης.

— Ὦ! μάλιστα.

— Δὲν ἀγαπᾷς πλέον τὴν μητέρα σου; ἠρώτησεν ἡ Ἰωάννα.

— Ὦ! πολύ.

Εὑρέθησαν εἰς ἀμηχανίαν. Καὶ αὐτὴ ἡ Ἀγάπη ἐστενοχωρεῖτο· ἡ μεγάλη της χαρὰ παρ' ὀλίγον μετεβάλλετο εἰς λύπην. Μὴ δυναμένη νὰ εὐχαριστήσῃ συγχρόνως τοὺς λατρεύοντας αὐτὴν γονεῖς, ἦτον ἕτοιμος νὰ κλαύσῃ.

Ἡ μητρικὴ καρδία τῆς Ἰωάννας ἀμέσως ἐνόησε τὴν λύπην τοῦ τέκνου καὶ ἄνευ δισταγμοῦ ἐνέδωκε.

— Πάρε την, Λαυρέντιε, πάρε την. Προτιμῶ νὰ τὴν πάρῃς παρὰ νὰ τὴν λυπήσω.

Συνεκινήθη τότε βαθέως καὶ ὁ πατήρ.

— Ὄχι, εἶπε, κράτησέ την σὺ, τὸ ἀξίζεις, διότι τὴν ἀγαπᾷς καλλίτερα.

— Καὶ σὺ τὴν ἀγαπᾷς περισσότερον. Ἂς ὑπάγῃ μαζύ σου.

— Ὄχι!

— Σὲ παρακαλῶ τώρα.

Καὶ ἡ πάλη ἐκ νέου ἤρχισεν, ἀλλὰ πάλη γενναιότητος καὶ αὐταπαρνήσεως. Τέλος ἠγέρθη ὁ

Digitized by Google

σύζυγος μειδιῶν καὶ κρατῶν εἰς τὰς ἀγκάλας του τὴν Ἀγάπην, ἥτις ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν πρώτην φαιδρότητα. Ὁ Λαυρέντιος ἐφίλησε τὴν γυναῖκά του.

— Ἄκουσον, εἶπε, θὰ ἔλθῃς νὰ τὴν πάρῃς τὸ μεσημέρι.

Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Λαυρεντίου, τὸν ὁποῖον ἴσως ἤλπιζε, καὶ βεβαίως ἐπεθύμει ἡ Ἰωάννα, τὴν ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ μυριάκις ἠσπάσθη τὸν σύζυγον καὶ τὴν Ἀγάπην.

Τότε ἀνεχώρησεν ὁ Λαυρέντιος, φέρων τὸν θησαυρόν του· ἡ κόρη ἔπαιζε σύρουσα τοὺς μακροὺς μύστακας τοῦ καλοῦ πατρὸς καὶ ἐξεκαρδίζετο γελῶσα, ὁσάκις ἐξέφραζεν οὗτος τὸν πόνον του διὰ μικροῦ μορφασμοῦ. Ἡ Ἰωάννα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν παρηκολούθησεν αὐτοὺς καὶ ἔπειτα, πλήρης εὐτυχίας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ σύζυγος ἐβάδιζε ταχέως, ὅπως φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν σιδηρόδρομον. Οἱ γνώριμοί του χωρικοὶ καὶ βοσκοὶ, μακρόθεν ἐχαιρέτων δι' ἀθώου ἀστεϊσμοῦ τὸ εὐτυχὲς ζεῦγος, διότι ὅλοι ἐγνώριζον τὴν λατρείαν τοῦ Λαυρεντίου καὶ τῆς γυναικός του πρὸς τὸ μικρὸν καὶ ὡραῖον ἐκεῖνο πλάσμα.

II

Ὁ Λαυρέντιος ἦτον ὑψηλὸς νέος τριάκοντα πέντε περίπου ἐτῶν. Εἶχεν ὑπηρετήσει εἰς τὸν στρατὸν καὶ διετήρει ἀκόμη τὸ εὔχαρι ὕφος τῶν στρατιωτῶν· ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ στρατιωτικὸν μετάλλιον, ὅπερ εἶχεν ἀπολαύσει διὰ τῆς γενναιότητός του, ἀλλ' οὐδεμίαν ἕνεκα τούτου ἐδείκνυεν ὑπεροψίαν.

Τὸ βλέμμα του ἐξέφραζε τὴν ἄκραν τιμιότητα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἀνδρός· ἄλλως, ἦτο γνήσιος ἀντιπρόσωπος τῶν ξανθῶν ἐκείνων υἱῶν τῆς Λορραίνης, οἵτινες κατέλιπον φήμην ἱπποτικῆς γενναιότητος ἐν ταῖς τάξεσι τῶν γαλλικῶν συνταγμάτων.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας, ὁ Λαυρέντιος προβιβασθεὶς εἰς βαθμὸν ὑπαξιωματικοῦ, ἐσυστήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ του εἰς ἕνα τῶν ἀνωτέρων μηχανικῶν τῆς Ἑταιρίας τοῦ σιδηροδρόμου. Καὶ πράγματι, δύο μῆνες μόνον παρῆλθον καὶ ἔλαβε θέσιν τινὰ εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Ἁγ. Λαζάρου, ἐκ τοῦ ὁποίου μετ' ὀλίγον μετετέθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Καλβαδὸς ὡς φύλαξ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Ταχέως ἀπήλαυσε καλλίστης ὑπολήψεως εἰς τὰ πέριξ χωρία, ἕνεκα τῆς ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς καὶ τοῦ ἑλκυστικοῦ ἐξωτερικοῦ του.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὰ κοράσια ἐτρελλαίνοντο δι' αὐτὸν, οἱ δὲ γονεῖς τὸν ἐξετίμων καὶ τὸν περιεποιοῦντο. Διετέλει ὅμως πάντοτε ὁ καλὸς νέος ἀφελὴς καὶ μετριόφρων, καίτοι γινώσκων ὅτι ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ θαρραλέως τὴν πλουσιωτέραν νέαν τοῦ τόπου· ἅπαντες συνεφώνουν εἰς τοῦτο ὅτι τίμιος καὶ ἐργατικὸς ἀνὴρ εἶναι πολὺ ἀνώτερος μικροῦ ἀρχοντοχωριάτου ὑπερηφάνου καὶ ἀσώτου.

Ὁ Λαυρέντιος δὲν ἐβασάνισεν ἐπὶ πολὺ τὴν περιέργειαν τοῦ κοινοῦ, διότι πρωΐαν τινὰ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὡραιοτέρας νεάνιδος τοῦ τόπου, τῆς Ἰωάννας Κουρβὶλ καὶ τὴν ἐζήτησεν εἰς γάμον, ἄνευ δισταγμοῦ καθὼς καὶ ἄνευ αὐθαδείας, παρὰ τῆς μάμμης αὐτῆς, ἥτις ἦτον ἡ μόνη συγγενὴς τῆς νέας.

— Φίλε μου, ἀπήντησεν ἡ καλὴ γραῖα, ἡ αἴτησίς σου ἀφορᾷ τὴν Ἰωάνναν καὶ ὄχι ἐμέ· ἐκείνη δὲ εἶναι ἔξω.

— Τὸ ἠξεύρω, εἶπεν ὁ Λαυρέντιος, ἐπίτηδες ἐξέλεξα αὐτὴν τὴν ὥραν ὅπως ἔλθω ἵνα σᾶς ὁμιλήσω.

— Τότε θὰ τὴν περιμένῃς.

— Μὲ τὴν ἄδειάν σας. Ἀλλ' ὑπάρχει τι εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τὸ ὁποῖον σᾶς ἀφορᾷ, κάτι τι ἀπαραίτητον.

— Καὶ τί;

— Ἀπαιτεῖται ἡ συγκατάθεσίς σας καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ τὴν ἀρνηθῆτε.

— Βεβαίως ὄχι, ἐὰν ἀρέσκῃς εἰς τὴν Ἰωάνναν.

Ὅτε ἤκουσε τὰς λέξεις ταύτας ὁ ἥρως μας, ἁρπάσας αἴφνης τὴν γραῖαν — ἥτις δὲν ἦτο καὶ βαρεῖα — ἀνύψωσεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἐφίλησεν ἐγκαρδίως.

— Ἡσύχασε, Λαυρέντιε, ἡσύχασε, ἐξεφώνησεν ἡ μάμμη προσποιουμένη τρόμον, θὰ μὲ συντρίψῃς. Τὰ παλαιά μου κόκκαλα δὲν ἐπιτρέπουν τοιαῦτα παιγνίδια.

Ὁ πρώην στρατιώτης ἐγέλα, ἡ δὲ ἀγαθὴ γραῖα, ἀφ' οὗ συνῆλθεν, εἶπε·

— Μοὶ φαίνεται ὅτι τὸ φίλημά σου εἶχεν ἄλλον προορισμὸν, καὶ νομίζω ὅτι δύναται ἡ Ἰωάννα νὰ τὸ ἀπαιτήσῃ ὡς ἴδιον ὅταν ἔλθῃ.

Ὁ Λαυρέντιος ἐξηκολούθει γελῶν.

Μετ' ὀλίγον ἐφάνη ἡ νεᾶνις. Ἤρχετο μὲ ἥσυχον βῆμα ὡς πονηρὰ κόρη ἥτις φαίνεται ἀγνοοῦσα τὰ διατρέχοντα. Ἡ μάμμη τὴν ἔφερε πλησίον της καὶ τὴν παρετήρησε κατὰ πρόσωπον. Ἡ Ἰωάννα ἔκυψε τὴν κεφαλὴν, ἠρυθρίασεν, ἐμειδίασε καὶ ἔμεινεν ἄφωνος.

— Λοιπὸν, κόρη μου, ἠξεύρεις κάλλιον ἴσως ἐμοῦ τί ζητεῖ ἐνταῦθα ὁ Λαυρέντιος· δὲν εἶναι ἀληθές; Εἰπέ μοι, τὸν ἀγαπᾷς;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, ηὔξησεν ἡ σύγχυσις τῆς Ἰωάννας ἥτις δὲν ἀπήντησε.

— Δὲν τοῦ τὸ ὡμολόγησες ἀκόμη, φαίνεται. Τόσον καλλίτερα, τέκνον μου. Ἀλλὰ τώρα δύνασαι νὰ τὸ εἴπῃς, ἐκτὸς ἐὰν ἔχῃς ἄλλας ἰδέας. Καὶ ἐγὼ ὅταν ἤμην νέα, κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελον στέρξει νὰ ὁμολογήσω ἐνώπιον ἄλλων τὸ αἴσθημα τὸ ὁποῖον ἤθελον κατὰ πρῶτον νὰ ἐκφράσω εἰς τὸν πάππον σου. Θὰ μεταβάλω τὴν ἐρώτησίν μου. Ὁ Λαυρέντιος σοὶ ἀρέσκει;

— Μάλιστα, μάμμη μου.

Digitized by Google

— Πολὺ καλά, τέκνα μου, στεφανωθῆτε. Λαυρέντιε, σὲ βεβαιῶ ὅτι θὰ ἔχῃς καλὴν καὶ ἀξίαν γυναῖκα. Σὺ δέ, κόρη μου, θέλεις ἐννοήσει ἀπὸ τὰ λόγια τῶν ἄλλων κορασίων, ὅταν μάθουν τὴν τύχην σου, ὅτι ὁ Λαυρέντιος ἦτον ἐπιζήτητος γαμβρός.

Καθὰ προέβλεπεν ἡ μάμμη, πολλὰ ἐλέχθησαν εἰς τὸ χωρίον ἅμα διεδόθη ὁ ἀρραβών, ἀλλ' ἡ Ἰωάννα ἦτον ὁμολογουμένως ἡ φρονιμωτέρα καὶ ἡ ὡραιοτέρα πασῶν τῶν νεανίδων, ὥστε αἱ κακαὶ γλῶσσαι ἠναγκάσθησαν νὰ σιωπῶσι· καὶ οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν γάμον, ἡ ἀγαθὴ μάμμη ἀπεκοιμήθη ὕπνον αἰώνιον· ἀφῆκε δὲ μικρὰν κληρονομίαν εἰς τὸ νεαρὸν ζεῦγος.

— Δὲν ἔχω πλέον τίποτε νὰ κάμω εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον, ἀφ'οὗ εἶσθε εὐτυχεῖς, εἶπε πρὶν ἀποθάνῃ· θὰ εὕρητε ὀλίγα χρήματα καὶ σᾶς συμβουλεύω, τέκνα μου, νὰ ἀγοράσητε γῆν. Διατηρήσατε πάντοτε τιμιότητα καὶ καλὴν ψυχήν, ἵνα δυνηθῶ νὰ σᾶς εἴπω: Καλὴ ἀντάμωσις εἰς τὸν οὐρανόν.

Ὁ Λαυρέντιος ἠγόρασε μικρὸν ἀγρὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἔκτισε φαιδρὰν καὶ λευκὴν οἰκίαν. Φρονίμως ποιῶν, διετήρησε καὶ τὴν θέσιν του εἰς τὸν σιδηρόδρομον, ὥστε τὰ πράγματα ἔβαινον κατ' εὐχὴν διὰ τὸ χαρούμενον ἀνδρόγυνον.

Τοσοῦτον καλῶς μάλιστα ἔβαινον, ὥστε ἡμέραν τινὰ ἡ Ἰωάννα εἰδοποίησε τὸν σύζυγόν της ὅτι ἔμελλε νὰ γίνῃ μήτηρ. Ὁποία χαρά! ἔμελλον νὰ ἀποκτήσωσι τέκνον!

— Θὰ ἦναι υἱός! ἔλεγεν ὁ Λαυρέντιος, καὶ ἡ χαρά του δὲν εἶχε πλέον ὅρια.

Κατὰ τὰς ὥρας τῆς ὑπηρεσίας, ὅταν διέβαινον αἱ ἁμαξοστοιχίαι — θέαμα οὐκ ὀλίγον μονότονον, — ὁ καλὸς Λαυρέντιος διεσκέδαζεν ἀναζητῶν, μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν, νὰ διακρίνῃ ὡραῖόν τι παιδίον, καὶ ὁσάκις κατώρθωνεν, ὡς ἐν φαντασμαγορίᾳ, νὰ ἴδῃ ξανθὴν καὶ χαρίεσσαν κεφαλὴν παιδίου, ἀνέκραζε καθ' ἑαυτόν·

— Τοιοῦτος βεβαίως θὰ ἦναι!

Ἅμα εὕρισκε στιγμὴν ἐλευθέραν, ἡ μόνη του φροντὶς ὑπῆρχεν ἡ ἀναζήτησις ὀνόματος διὰ τὸν υἱόν του· ἤθελεν ὄνομα ἀνύπαρκτον, φαντασιῶδες, ἐξαίσιον, ὄνομα ἐκφράζον τὴν ἄμετρον ἀγάπην τῶν γονέων πρὸς τὸ ἄγνωστον εἰσέτι τέκνον. Καθ' ἑκάστην μετέβαλλε γνώμην ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἀπεδέχετο καὶ ἔπειτα ἀπέρριπτε τὰ μᾶλλον παράδοξα ὀνόματα.

Ἡ δὲ Ἰωάννα μέχρις ὑπερβολῆς συνεμερίζετο τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνδρός της.

Ἔφθασεν ὅμως ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ, πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ ὁ Λαυρέντιος τὸ ὄνομα τοῦ διαδόχου.

Ἄλλαι φροντίδες τὸν ἀπησχόλησαν τότε, ἕως ὅτου εὕρῃ μαῖαν, ἰατρόν, φάρμακα κτλ. Εὐτυχῶς, δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ τὸ ποθούμενον βρέφος, ἀλλ' οἴμοι! ἦτον κόρη! Ἀναμφιβόλως ἡ Θεία Πρόνοια ἐλυπήθη τὸν Λαυρέντιον, ὅστις ἤθελε παραφρονήσει ἐκ τῆς χαρᾶς, ἐὰν συνεπληροῦτο κατὰ πάντα ἡ ἐπιθυμία του.

Ἐπειδὴ διηγούμεθα ἀληθινὰ συμβεβηκότα, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ νέος πατὴρ ἐδέχθη ψυχρότατα τὴν θυγατέρα του. Οὐδέποτε εἶχεν ἄλλοτε παρατηρήσει βρέφος, ἡ δὲ νεογέννητος τῷ ἐφάνη μικρά, κατακόκκινη, ἄσχημος, ἑνὶ λόγῳ καθ' ὅλα ἀναξία τοιούτου πατρός.

Ἀλλ' ἡ Ἰωάννα ἔτρεφεν ὅλως ἀντιθέτους ἰδέας· δὲν ἔλεγε τίποτε, διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὸν σύζυγον, ἐνδομύχως ὅμως ἔχαιρε διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ θυγατρίου της.

— Πῶς θὰ τὴν ὀνομάσωμεν; ἠρώτησεν.

— Ἆ! ὅπως θέλεις.

Ἡ εὐτυχὴς μήτηρ εἶχεν ἀποφασίσει καὶ προετοιμάσει τὰ πάντα· εἶπε τὰ ὀνόματα ὅπως ἐγγραφῶσιν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὅλα ἐγένοντο ἐν τάξει.

Πικρῶς ᾐσθάνθη ὁ Λαυρέντιος τὴν ματαίωσιν τῶν ἐλπίδων του, καὶ μόνον μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς διεσκεδάσθη ἡ λύπη του. Ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήρχετο καὶ διὰ τὴν μικρὰν κόρην, ἥτις καθ' ἑκάστην ἀνεπτύσσετο· μόλις δὲ συνεπλήρωσε τὸ πρῶτόν της ἔτος καὶ συγχρόνως περιεπάτησε τὰ πρῶτα βήματα καὶ εἶπε τὴν λέξιν παπᾶ, τοσοῦτον χαριέντως, ὥστε ὁ Λαυρέντιος, λησμονήσας τὴν ὀργήν του, ἔλαβε τὸ παιδίον εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ ἐφίλησεν ἐπανειλημμένως τὰς ἀνθηρὰς παρειὰς καὶ τὰ ῥοδόχροα χείλη τοῦ ξανθοῦ ἀγγέλου. Ἡ Ἰωάννα ἠρυθρίασεν ἐκ τῆς χαρᾶς· ἔκτοτε δὲ πατὴρ καὶ μήτηρ ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν πρὸς τὸ τέκνον ἀδυναμίαν. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ μικρὸς δαίμων δὲν κατεχράσθη τῆς ἀγάπης τῶν γονέων, καὶ ὅτι ἐκοσμεῖτο δι' ὅλων τῶν θελγήτρων τῶν καθιστώντων τοσοῦτον ἀξιαγάπητα τὰ παιδία εἰς ἡλικίαν δύο καὶ τριῶν ἐτῶν.

Οἱ φίλοι καὶ οἱ γείτονες ἐθαύμαζον, ὄχι ὀλιγώτερον τῶν γονέων, τὸ πνεῦμα, τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς Μαρκέλλας, διότι Μαρκέλλαν τὴν εἶχε βαπτίσει ἡ μήτηρ της.

Ἀλλ' ἡμέραν τινά, ὁ Λαυρέντιος, πλήρης ἀγάπης καὶ πατρικῆς ὑπερηφανείας, στρέψας πρὸς τὴν σύζυγόν του,

— Μὰ τὸν Θεόν! εἶπε, δὲν ἐννοῶ πῶς δὲν ἔδωκες εἰς τὸ παιδίον τὸ μόνον ὄνομα τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ φέρῃ.

— Καὶ ποῖον παρακαλῶ;

— Τὸ τῆς Ἀγάπης.

— Ἔχεις δίκαιον, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ, ἀλλ' εἴμεθα εἰς καιρὸν νὰ διορθώσωμεν τὸ σφάλμα.

Ἔκτοτε ἡ Μαρκέλλα μετωνομάσθη Ἀγάπη·

Digitized by Google

μόνον κατὰ τὰς σπανίας περιστάσεις, καθ' ἃς ἔπρεπε νὰ φανῇ τις αὐστηρός, ἐδίδετο εἰς αὐτὴν ὡς τιμωρία τὸ παλαιόν της ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐπρόφερον τότε δι' ὀργίλης καὶ χονδρῆς φωνῆς.

Ταχέως ἀνεπτύσσετο ἡ κόρη καὶ καθ' ἑκάστην ηὔξανον αἱ χάριτες καὶ ἡ ὡραιότης τῆς ἀξιεράστου καὶ λατρευομένης Ἀγάπης. Ἀκριβῶς ὅτε ἔλαβε χώραν τὸ ἑπόμενον φοβερὸν συμβεβηκὸς εἶχε κλείσει τὸ ἕκτον αὐτῆς ἔτος· καίτοι λίαν ἀνεπτυγμένη διανοητικῶς, οὐδόλως εἶχε χάσει τὴν ἀθωότητα καὶ τὴν πρὸς τὰ παιγνίδια τάσιν, ὥστε οἱ γονεῖς δὲν ἔκρινον εὔλογον νὰ ἐλαττώσωσι τὰς θωπείας των. Ἀμφότεροι ἐφιλοτιμοῦντο ποῖος νὰ κοπιάζῃ περισσότερον ὑπηρετῶν τὸν μικρὸν τύραννον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐζήτουν ὡς μόνην χάριν καὶ ἀμοιβήν, νὰ ἔχῃ νέας ἀπαιτήσεις ὅπως συνηθῶσι νὰ τὰς ἐκπληρώσωσι. Ἡ Ἀγάπη ἦτον ἀληθῶς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὄν, ὅπερ,

«Ἀρκεῖ νὰ εὐτυχῇ ἵνα μὴ φανῇ ἀγνώμων»,

κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν τοῦ ποιητοῦ.

Ἐνόσῳ ἦτον πολὺ μικρά, ἐφιλονείκουν ὁ Λαυρέντιος καὶ ἡ Ἰωάννα, ποῖος νὰ τὴν κρατῇ πλειότερον χρόνον εἰς τὰς ἀγκάλας· ἀφ' οὗ δὲ ἀνεπτύχθη καὶ ἤθελεν ἄνευ ἐπικουρίας νὰ περιπατῇ, ζήτημα ἐγένετο ποῖος νὰ τὴν ὁδηγῇ ἐκ τῆς χειρός, καὶ τέλος ἠξίου ὁ πατὴρ νὰ τὴν φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν σιδηρόδρομον ὅπως διασκεδάζῃ κατὰ τὰς ὀχληρὰς ὥρας τῆς φυλακῆς, ἡ δὲ μήτηρ ἔλεγεν ὅτι ἡ οἰκία ἦτον ἀνυπόφορος ἄνευ τῆς Ἀγάπης. Συμβιβάσατε, εἰ δυνατόν, τὰς ἀντιθέτους ταύτας ἀπαιτήσεις!

Ἡ φιλονεικία ἐλάμβανεν ἐνίοτε διαστάσεις· ἦτον ὡς ἐλαφρὸν νέφος ἐγειρόμενον αἰφνιδίως, καὶ ἴσως οὐχὶ ἀκαίρως, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἄλλως αἰωνίως αἰθρίου οὐρανοῦ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν. Ἡ μόνη αἰτία ἦτο πάντοτε τὸ τέκνον. Ὁ Λαυρέντιος παρεπονεῖτο ὅτι δὲν ἔβλεπε τὴν θυγατέρα του, ἡ Ἰωάννα ἔλεγεν ὅτι τὴν ἐσφετερίζετο ὁ πατήρ, καὶ τέλος ἐπανελάμβανον τὴν τριῳδίαν τῶν φιλημάτων, διότι ἡ Ἀγάπη ἐχρησίμευε πάντοτε ὡς γέφυρα μεταξὺ τῶν καλῶν γονέων.

Ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐπέμενε καθ' ἑκάστην περισσότερον, καὶ ἡ Ἰωάννα δὲν ἤξευρε πλέον τί νὰ ἐφεύρῃ ἵνα τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἐνδίδῃ.

Πρωΐαν τινὰ ἡτοιμάζετο ὁ Λαυρέντιος σιωπηλῶς νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῆς κόρης του, ὅτε ἐπαρουσιάσθη ἡ Ἰωάννα.

— Καὶ πῶς!... ἀνέκραξεν, ἤθελες νὰ τὴν πάρῃς... χωρὶς νὰ μὲ εἰδοποιήσῃς;

— Μὴ τὸ πιστεύσῃς, ἀπήντησεν ὁ φύλαξ ὀλίγον στενοχωρημένος, ἤθελα νὰ παίξω. Θὰ ἐκρυπτόμεθα ὄπισθεν τῶν δένδρων διὰ νὰ σὲ ἴδωμεν νὰ μᾶς ἀναζητῇς.

— Εἰς ποῖον τὰ λέγεις αὐτά; ἀπεκρίθη ἡ Ἰωάννα μετὰ δυσπιστίας.

— Δὲν μὲ πιστεύεις;

— Ἄκουσον Λαυρέντιε, εἶπεν ἡ Ἰωάννα· ἡ Ἀγάπη μεγαλόνει καὶ γίνεται συγχρόνως ζωηροτέρα καὶ ὀλιγώτερον εὐπειθής. Θὰ καταντήσῃ ἐπικίνδυνον νὰ πηγαίνῃ τόσον συχνὰ ἐκεῖ κάτω.

— Τί λέγεις; ἐψιθύρισε τεταραγμένος ὁ ἀγαθὸς πατήρ.

— Λέγω... λέγω... ὅτι φοβοῦμαι τὸν σιδηρόδρομόν σου, τὰς ἁμαξοστοιχίας τοῦ διαβόλου, τὰς μηχανάς, τοὺς τροχοὺς καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλεις.

— Εἶσαι τρελλή!

— Ἄφησέ με. Ἐγὼ δὲν ζῶ ἐνῷ ἡ κόρη μου εἶναι ἐκεῖ. Δὲν θέλω κἂν νὰ σκεφθῶ ὅτι δύναται νὰ σοῦ φύγῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῆς ἀναισθήτου ἐκείνης δυνάμεως κατὰ τῆς ὁποίας, καὶ ἡ ἔχθρα σου ἀκόμη, ἔσεται μετὰ τοῦτο ἀνωφελής.

— Σιώπα! σιώπα!

— Δύναται νὰ φύγῃ ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν πρέπει νὰ διευθύνῃς τὴν βελόνην. Καὶ ἂν θελήσῃς ν' ἀφήσῃς τὴν θέσιν σου ὅπως τὴν σώσῃς, θὰ λησμονήσῃς τὸ καθῆκόν σου καὶ θὰ ἦσαι αἰτία τῶν φοβερωτέρων δυστυχημάτων.

— Ἄ! Ἰωάννα, σὲ παρακαλῶ σιώπα, εἶπεν ὁ Λαυρέντιος ὠχρὸς καὶ ἐκτὸς ἑαυτοῦ. Ποτὲ δὲν εἶχε σκεφθῇ ἐπὶ τούτου καὶ ἐταράχθη βαθέως.

Δὲν ἐπέμεινεν ἡ σύζυγός του. Ὁ φύλαξ ἐσιώπα συλλογιζόμενος καὶ σχεδὸν ἔντρομος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως συνῆλθε καὶ τότε,

— Ταλαίπωρός μου Ἀγάπη! ἀνέκραξε, σφίγγων περιπαθῶς τὴν κόρην του. Εἶσαι κακή, Ἰωάννα, νὰ μὲ τρομάξῃς εἰς αὐτὸν τὸν βαθμόν!

Ἡ Ἰωάννα, ἥτις δὲν ἐπίστευεν οὔτε τὰ ἡμίση ἐξ ὅσων εἶπεν, ἐμειδίασε, καὶ ἡ σκηνὴ ἔληξεν ὡς πάντοτε διὰ τῶν στερεοτύπων λέξεων τοῦ Λαυρεντίου·

— Ἐλθὲ νὰ τὴν πάρῃς τὸ μεσημέρι.

III

Ἡ Ἰωάννα ἐφάνη ὡς πάντοτε ἀκριβής.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν της, ὁ Λαυρέντιος ἔμεινε μόνος εἰς τὸν οἰκίσκον του καὶ ἐνεθυμήθη χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τοὺς φόβους καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς συζύγου του. Κλείων τοὺς ὀφθαλμούς, ἔβλεπεν ἐνώπιόν του τὴν ξανθὴν κεφαλὴν τῆς Ἀγάπης συντετριμμένην ὑπὸ τῆς ἀτμομηχανῆς· τότε δὲ ἔσφιγγε δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ κάθισμά του καί, μὴ ἠξεύρων πλέον τί ἔκαμνεν, ἐπάλαιε δι' ὑπερφυσικῆς δυνάμεως κατὰ τοῦ φαντασιώδους κινδύνου. Ἔπραττε δηλαδὴ ὅ,τι πράττουσι τινές, κρατοῦντες πάσαις δυνάμεσι τὸ πλευρὸν μιᾶς λέμβου, ἵνα μὴ κλίνῃ ὑπὸ τὸν σάλον τῶν κυμάτων.

Ποτὲ δὲν εἶχεν ἀσθενήσει βαρέως ἡ Ἀγάπη, ὥστε ποτὲ δὲν ἐφαντάσθη ὁ Λαυρέντιος ὅτι ἠδύνατο νὰ τὴν ἀπολέσῃ. Τώρα ὅμως, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἔπραττε, τὸν ἐβασάνιζεν ἡ ἰδέα αὐτή,

Digitized by Google

καὶ πολὺς καιρὸς παρῆλθε πρὶν ἡσυχάσῃ ὁ νοῦς του. Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης καταστάσεως ὑπῆρξεν ἐκεῖνο, ὅπερ προέβλεπεν ἴσως καὶ ἀναντιρρήτως ἐπεθύμει ἡ Ἰωάννα· σπανίως μόνον ἐζήτει νὰ παραλάβῃ τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν σιδηρόδρομον.

Καὶ ὅταν τὴν εἶχεν ἐκεῖ, τὴν ἐμπόδιζε νὰ ἀπομακρύνηται· ἐφέρετο παρὰ τὸ σύνηθες αὐστηρῶς πρὸς τὸ ἀθῶον κοράσιον, τὸ ὁποῖον οὐδόλως ἐνόει κατὰ τί ἔπταισεν ὥστε νὰ περιορίζηται τοσοῦτον ἀδίκως.

Ἐνίοτε, ὅταν διήρχετο ὡς ἀστραπὴ ἡ ἁμαξοστοιχία ἐνώπιον τοῦ φύλακος, παρετήρει οὗτος τὸν φοβερὸν ὄγκον ἀπομακρυνόμενον μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος, ἔπειτα δὲ μετέφερε τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς λεπτῆς μορφῆς τῆς Ἀγάπης του, τῆς ἐκ τῆς σαρκός του γεννηθείσης, καὶ ὁ δυστυχὴς ἔτρεμεν ὁλόκληρος. Τότε ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην του τὰς θρησκευτικὰς τῆς νεότητος πεποιθήσεις ἃς εἶχε τοσάκις ἀπαρνηθῆ ἔκτοτε· τώρα δὲ, μετὰ νέας ζέσεως, παρεδέχετο τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, προπάντων ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς Ἀγάπης.

— Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ἀπολέσω ὁλόκληρον, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως κατεπραΰνθησαν οἱ φόβοι του καὶ ἤρχισε νὰ συλλογίζηται λογικῶς.

— Ἡ μικρὰ, ἔλεγεν, εἶναι ἐξοικειωμένη ἀληθῶς πρὸς τὴν διάβασιν τῶν ἁμαξοστοιχιῶν. Ἐπίσης ἀληθὲς εἶναι ὅτι ποτὲ δὲν ἐφοβήθη, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη νὰ ἐννοήσῃ τὸν κίνδυνον, καὶ προσέτι τρέμει νὰ μὲ φέρῃ εἰς ἀνησυχίαν. Εἶμαι τρελλὸς νὰ ταράττωμαι οὕτως ἕνεκα χιμαιρικῶν φόβων.

Ἐπὶ τοσοῦτον ὀλιγόστευσαν αἱ ἀνησυχίαι του, ὥστε τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ ταῦτα, ὁ Λαυρέντιος σπανίως μόνον ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην του τὴν ὁμιλίαν, ἥτις τοσοῦτον βαθέως τὸν εἶχε ταράξει πρωτοῦ.

Ἑσπέραν τινὰ διεδόθη εἰς τὸ χωρίον ὅτι δυστύχημά τι συνέβη εἰς τὸν παρακείμενον σταθμόν· ἔλεγον ὅτι εἷς τῶν ἐργατῶν κατεσυνετρίβη ὑπὸ τῆς κατ' εὐθεῖαν ἁμαξοστοιχίας. Ἡ Ἰωάννα ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τοῦ συμβεβηκότος παρὰ τοῦ συζύγου της ἐνῷ ἐδείπνουν.

— Εἶναι ἀληθὲς, ἠρώτησεν, ὅτι ἐφονεύθη ὁ Σίμων;

— Ὄχι, ἀπήντησεν ὁ Λαυρέντιος.

— Πῶς γίνεται; ὅλος ὁ κόσμος τὸ λέγει.

— Ὁ κόσμος ἀπατᾶται. Διέτρεξε μέγαν κίνδυνον ὁ Σίμων, ἀλλ' ἐσώθη χάρις εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστόν του ἀταραξίαν.

Ἡ Ἀγάπη μετέφερε τὸ βλέμμα της ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον τῶν γονέων καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς. Ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοί της ὡς φλόγες καὶ κυρίως πρὸς τὸν πατέρα ἠτένιζε.

— Λοιπὸν δὲν ἀπέθανεν; ἠρώτησε πάλιν ἡ Ἰωάννα.

— Οὔτε ἀπέθανεν, οὔτε ἐπληγώθη. Καὶ ὅμως ὁλόκληρος ἡ ἁμαξοστοιχία διῆλθεν ἐπάνω του.

— Καὶ πῶς;

— Ὢ! ὑπάρχουσι παρόμοια παραδείγματα. Ὅταν εἶδεν ὁ Σίμων ὅτι ἦτον ἀργὰ πλέον ἵνα σωθῇ φεύγων, ἐρρίφθη πρηνὴς μετ' ἀκριβείας ταχύτητος μεταξὺ τῶν σιδηρῶν γραμμῶν· ἀφ οὗ δὲ διῆλθεν ἡ ἁμαξοστοιχία ἠγέρθη ἀβλαβής.

— Θεέ μου! ὁποῖος φόβος!

— Εἶδον αὐτὸν καὶ τὸν ἠρώτησα τί ᾐσθάνθη. Κατὰ πρῶτον, μοὶ εἶπεν, ὅταν διῆλθεν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μου ἡ μηχανὴ, ᾐσθάνθην ὑπερβολικὴν θερμότητα, ἔπειτα δὲ μοὶ ἐφάνη ἀτελείωτος ὁ χρόνος, οὐδὲν ἄλλο. Ἠξεύρεις, προσέθηκεν ἡσύχως ὁ Λαυρέντιος, ὅτι ὁ Σίμων δὲν φοβεῖται εὐκόλως· μοὶ φαίνεται μάλιστα ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πείραμα.

Ἠγέρθησαν ἐκ τῆς τραπέζης καὶ ἔπαιξαν μέχρι νυκτὸς μετὰ τῆς Ἀγάπης ὑποκάτω τῶν μηλεῶν, τῶν ὑπισχνουμένων ἤδη πλουσίαν συγκομιδὴν καρπῶν· ἔπειτα δὲ εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἔκλεισαν θύρας καὶ παράθυρα καὶ ἕκαστος ἀπεκοιμήθη.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤλλαξαν αἱ ὧραι τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Λαυρεντίου. Ἠναγκάσθη νὰ ἐκτελῇ νυκτερινὴν φυλακήν. Καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, τὴν ἑβδόμην ὥραν, ἀπεχαιρέτα τὴν ἀγαπητὴν οἰκογένειάν του καὶ μετέβαινεν εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμήν. Οὔτε λόγος δὲν ἐγένετο πλέον περὶ μεταβάσεως τῆς Ἀγάπης· ἡ μικρὰ κόρη δὲν εἶχε πολὺν καιρὸν διαθέσιμον μεταξὺ τοῦ δείπνου καὶ τῆς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως.

Ἄλλως τε καὶ ἡ Ἰωάννα ἤθελεν ἀντισταθῆ εἰς τὸ νὰ μεταβῇ νύκτωρ εἰς τὸν σιδηρόδρομον.

Μ' ὅλα ταῦτα, συνέβη ἑσπέραν τινὰ τοῦ Αὐγούστου νὰ ἀσθενήσῃ αἰφνιδίως πτωχή τις χωρική. Πανταχόθεν ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν· ἑκάστη γυνὴ προέτεινεν ἰδιαίτερον φάρμακον, μέχρις ὅτου ἔφθασεν ὁ ἰατρός. Οὗτος ἔγραψε συνταγὴν, ἀλλὰ στραφεὶς συγχρόνως πρὸς τὰς παρούσας γυναῖκας εἶπε·

— Τὰ φάρμακα τὰ ὁποῖα διατάττω δὲν εὑρίσκονται παρὰ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ ἀπόστασις εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἂς ὑπάγῃ μία ἐξ ὑμῶν εἰς τὸν σταθμὸν, ὅπου ὑπάρχει μικρὸν φαρμακεῖον, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ μέρους μου παρὰ τοῦ σταθμάρχου ὀλίγον αἰθέρα καὶ λαύδανον. Τοιουτοτρόπως θέλουσιν ἐλαττωθῆ οἱ πόνοι, καὶ θὰ δυνηθῶμεν νὰ περιμένωμεν τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀπεσταλμένου εἰς τὴν πόλιν. Λοιπὸν, ποία ἐξ ὑμῶν ἀποφασίζει νὰ ὑπάγῃ;

— Ἡ Ἰωάννα, ἡ Ἰωάννα, ἀπήντησαν ὅλαι μιᾷ φωνῇ.

Ἦτο καλὴ ἡ ἐκλογὴ, διότι ὁ Λαυρέντιος καὶ ἡ σύζυγός του ἔχαιρον τόσην ὑπόληψιν, ὥστε

Digitized by Google

ὁ σταθμάρχης δὲν θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ τῇ ἐμπιστευθῇ τὰ φάρμακα.

Ἡ νέα γυνὴ ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν ἀποστολήν, καὶ ἀνεχώρησε κρατοῦσα τὴν Ἀγάπην ἀπὸ τῆς χειρός. Ἐσκέφθη νὰ τὴν ἀφήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλ' ἴσα ἴσα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ Μαρκέλλα ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον ζωηρά. Προετίμησεν ἐπομένως νὰ τὴν ἔχῃ πλησίον της, μ' ὅλον ὅτι ἔμελλε νὰ βραδύνῃ ὀλίγον ἐξ αἰτίας αὐτῆς.

Ἵνα μεταβῇ εἰς τὸν σταθμόν, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἐνώπιον τοῦ οἰκίσκου τοῦ φύλακος. Ἤδη ἔδυσεν ὁ ἥλιος, καὶ μόνον πορφυρᾶ ταινία ἔμενεν εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος — ὡς ἀποχαιρετισμὸς τοῦ φωτοβόλου ἄστρου — διαχύνουσα λάμψιν εἰς τὸν οὐρανόν· ἀλλ' ἡ σκιά, ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἐρχομένη, προέβαινε ταχέως καὶ ἐκάλυπτε τὴν γῆν.

Ὁ Λαυρέντιος εἶδε τὴν σύζυγον ἐρχομένην μετὰ τῆς κόρης, καὶ ἠπόρει τίνος ἕνεκεν εὑρίσκοντο εἰς τοὺς δρόμους τοσοῦτον ἀργά. Ἅμα ἐπλησίασαν, ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ λόγον.

— Ἡ γραῖα Μαριγὼ εἶναι πολὺ ἄρρωστη καὶ μεταβαίνω εἰς τὸν σταθμὸν νὰ φέρω φάρμακα.

— Ἐνόμισα ὅτι ἐξῆλθες εἰς περίπατον.

— Διατί; ἐπειδὴ βαδίζω βραδέως;

— Μάλιστα.

— Ἡ μικρὰ δὲν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ὅταν βαίνω ταχύτερον, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ τὴν ἀφήσω εἰς τὴν οἰκίαν μονάχην.

— Καλὰ ἔκαμες. Ἀλλ' ἀφοῦ σὲ ἀργοπορεῖ, ἄφες την ἐδῶ. Θὰ τὴν κρατήσω μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃς.

— Εὐχαρίστως.

Καὶ στραφεῖσα πρὸς τὸ κοράσιον·

— Θέλεις νὰ μείνῃς μὲ τὸν πατέρα σου; εἶπε·

— Ναί! ναί! ἐφώναξεν ἡ Ἀγάπη κτυπῶσα τὰς χεῖρας μετὰ χαρᾶς.

Πρὸ καιροῦ δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς τὸν οἰκίσκον καὶ ἡ ἰδέα νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ ἐκ νέου τὴν ἐνθουσία.

— Βοήθησέ την νὰ πηδήσῃ τὸ παράπηγμα, εἶπεν ὁ Λαυρέντιος.

— Ἔλα νὰ τὴν πάρῃς τότε.

— Περίμενε μίαν στιγμήν· ἔρχεται ἁμαξοστοιχία καὶ πρέπει νὰ διευθύνω τὴν βελόνην.

Διῆλθον ἐν τάξει μηχανή τε καὶ ἅμαξαι. Ὁ Λαυρέντιος ἦλθεν εἰς τὸ παράπηγμα, ἔλαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας του τὴν μικράν, ἣν ἐκράτει ὑψηλὰ ἡ Ἰωάννα, καὶ ἔφερεν αὐτὴν ἀμέσως ἐντὸς τοῦ οἰκίσκου, φωτισμένου ἤδη διὰ φανοῦ.

Πέριξ αὐτῶν σκότος βαθὺ ἐκάλυπτε τὰς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις διασταυρουμένας γραμμάς.

Ἐντὸς εἴκοσι τὸ πολὺ λεπτῶν, ἠδύνατο ἡ Ἰωάννα νὰ μεταβῇ εἰς τὸν σταθμὸν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὁ πατὴρ ἔπαιζε μετὰ τῆς μικρούλας. Αὕτη δὲ ἦτο, καθὼς προείπομεν, εἴπερ ποτε ζωηρά· ἐβασάνιζε τὸν μύστακα, τὴν μύτην, τὰ ὦτα τοῦ πατρός, ἐπήδα εἰς τὰ γόνατά του, ἐφόρει τὸν πῖλόν του καὶ ἐπὶ τέλους ἀνέβη ἐπὶ τῶν ὤμων του ὡς εὐκίνητος πίθηκος. Ἡ γλῶσσά της, οὐχ ἧττον τοῦ λοιποῦ σώματος, ἐκινεῖτο· ἔλεγε χιλίας νοστίμους ἀνοησίας, εὐφυεῖς ἀστεϊσμούς, τραγούδια καὶ διηγήσεις· τὸ σύνολον ἦτον ἡδὺ ὡς κελάδημα πτηνοῦ. Αἴφνης ἐπήδησε κάτω ταχεῖα ὡς γαλῆ, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ κηπάριον τοῦ φύλακος. Ὁ καλὸς Λαυρέντιος, γελῶν ὡς παιδίον, ἔτρεξε κατόπιν.

— Δὲν θὰ μὲ πιάσῃς, ἐφώναξε.

— Τώρα τὸ βλέπεις.

— Δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃς.

Καὶ πάντοτε γελῶσα, διέφευγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ κυνηγοῦντος Λαυρεντίου. Ὁ πατὴρ διεσκέδαζε πλειότερον αὐτῆς, διότι ἔχαιρε βλέπων τὴν χαρὰν τῆς κόρης του. Εἶχε λησμονήσει τὰ πάντα καὶ μόνον εἰς τὸ παιγνίδιον ἐπρόσεχεν.

— Ἀπ' ἐδῶ, ἀπ' ἐδῶ, ἐφώναζεν ἡ Ἀγάπη.

Καὶ ἐκεῖνος προσεποιεῖτο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν συλλάβῃ· ἡ δὲ χαρὰ τοῦ παιδίου ἐδιπλασιάζετο.

Διὰ μιᾶς ἐπήδησεν ἐπὶ τοῦ δρόμου ἡ Ἀγάπη, καὶ ἠθέλησε νὰ διέλθῃ τὴν γραμμήν. Ὁ Λαυρέντις ἀμέσως ἐφώναξε·

— Μὴ πηγαίνῃς ἐκεῖ, μικρά μου!

— Δὲν θὰ μὲ πιάσῃς, ἀπεκρίθη ὁ εὔχαρις δαίμων.

— Ἔλθε, ἔλθε ἐδῶ, εἶπεν ὁ πατήρ.

Τὸ σκότος ἦτο βαθύ. Ὁ φύλαξ κακῶς διέκρινε τὴν κόρην του, διότι ἐθαμβοῦτο ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ φανοῦ καὶ σχεδὸν τίποτε δὲν ἔβλεπεν ἔμπροσθέν του.

— Ποῦ εἶσαι; ἠρώτησε μὲ ἀνησυχίαν.

— Εὑρέ με, ἀπήντησε τὸ παιδίον γελῶν.

— Ἀγάπη! Ἀγάπη! δὲν παίζω πλέον· θὰ θυμώσω· ἔλθε ἀμέσως.

— Ὤ! αὐτὰ τὰ λὲς διότι δὲν 'μπορεῖς νὰ μὲ πιάσῃς.

— Ἔλθε ταχέως, θὰ σοὶ δώσω γλύκυσμα.

— Δὲν λέγεις ἀλήθειαν· δὲν ἔχεις γλύκυσμα· θέλεις νὰ μὲ γελάσῃς νὰ γυρίσω.

— Μάλιστα αὐτὸ θέλω. Δὲν θέλω νὰ μείνῃς ἐκεῖ. Τώρα θὰ διέλθῃ ἡ κατ' εὐθεῖαν ἁμαξοστοιχία. Σὲ παρακαλῶ ἔλθέ.

— Ὤ! πῶς μὲ καλοπιάνῃς. Ἀλλὰ δὲν ἀφίνω νὰ μὲ γελάσῃς· πρὸ ὀλίγου ἐπέρασεν ἡ ἁμαξοστοιχία.

— Ὑπάρχει καὶ ἄλλη.

Ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ ἡ Ἀγάπη ἐφώναξε·

— Τρέξε, πατέρα, τρέξε κατόπιν μου.

Ὁ Λαυρέντιος ἠνόησεν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ παρὰ νὰ τρέξῃ, ἀλλ' ἐν σπουδῇ νῦν, κατόπιν τῆς κόρης ἵνα τὴν ἐπαναφέρῃ πλησίον του καὶ μακρὰν τοῦ κινδύνου.

Ἔτρεξε λοιπὸν πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ τοῦ ὁποίου

Digitized by Google

ἤρχετο ἡ φωνὴ τοῦ πεφιλημένου τέκνου. Ἡ νὺξ ἦτο ζοφερὰ, ἡ δὲ Ἀγάπη διέφευγεν ἐπιτηδείως. Εὐτυχῶς ὅμως, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξέβαλλε μικρὰν φωνὴν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μικρῶν κορασίων ἅτινα μήτε νὰ παίξωσι, μήτε νὰ τρέξωσι δύνανται ἐν σιωπῇ. Τοῦτο ὡδήγει ὀλίγον τὸν ἀσθμαίνοντα πατέρα, ὅστις ἐκουράζετο ἀκολουθῶν τοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ ἐπαναστατημένου δαίμονος.

Ὁ τρόμος τοῦ φύλακος ηὔξανε, διότι ἡ ἀπειλὴ ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Μαρκέλλαν ἦτον ἀληθής. Πράγματι ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἁμαξοστοιχία τὴν διακλάδωσιν, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠδύνατο νὰ δοθῇ τὸ σημεῖον, τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὅπερ ἀντηχεῖ εἰς τὸ σκότος μὲ ἦχον γοερόν.

Ὁ Λαυρέντιος ἀνωφελῶς ἐπολλαπλασίαζεν ἱκεσίας καὶ διαταγάς. Ἡ φωνή του ἠλλοιώθη. Ἐπλησίαζεν ἡ ἀπαισία στιγμή· τὸ δὲ παιδίον ἐξηκολούθει γελῶν καὶ ἐπαναλαμβάνον πλῆρες ἱλαρότητος·

— Δὲν 'μπορῇς νὰ μὲ πιάσῃς, δὲν 'μπορῇς νὰ μὲ πιάσῃς.

Ἀλλ' ἐνῷ ἐπανελάμβανε τοῦτο διὰ τελευταίαν φορὰν, ἠκούσθη αἴφνης ὁ πρῶτος συριγμὸς τῆς ἀτμομηχανῆς. Σχεδὸν παράφρων γενόμενος, ὁ δυστυχὴς πατὴρ ἔμεινεν ἀκίνητος· δύο θύματα ἔμελλον νὰ συντριβῶσιν ἐὰν δὲν συνήρχετο ἐγκαίρως. Τί λέγω; δύο θύματα; Ἠδύνατο ἡ καταστροφὴ νὰ λάβῃ ἀκαταλογίστους συνεπείας, διότι εἰς τὸν σταθμὸν εἶχε φθάσει ἑτέρα ἁμαξοστοιχία, ἥτις περιέμενεν ἐκεῖ νὰ διέλθῃ ἡ πρώτη διὰ τῆς διακλαδώσεως· ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπῆρχεν ὁ φύλαξ εἰς τὴν θέσιν του ὅπως διευθύνῃ εἰς τὴν ὡρισμένην γραμμὴν τὴν ἐρχομένην ἁμαξοστοιχίαν, ἤθελεν αὕτη ἀφεύκτως ἐπιπέσει ἐπὶ τῆς εἰς τὸν σταθμὸν εὑρισκομένης.

Ὁ κάλαμος φαίνεται ἐνίοτε μέσον διηγήσεως πολὺ βραδύ. Ὀλίγα δευτερόλεπτα ἤρκεσαν ὅπως ἐκτελεσθῶσι τὰ ἑπόμενα, ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἀτελεύτητον χρόνον ἵνα ἐκθέσωμεν ταῦτα.

Ὁ Λαυρέντιος συνῆλθεν αἰφνιδίως ἐκ τῆς ἀναισθησίας.

— Μαρκέλλα! ἐφώναξε διὰ βροντώδους φωνῆς.

— Ἐδῶ, πατέρα, εἶμαι ἐδῶ. Ἐλθὲ λοιπόν.

— Ταλαίπωρος! ἰδού, ἔρχεται.

Τὸ κοράσιον οὐδόλως συνεκινήθη καὶ ἐξηκολούθει παῖζον καὶ φωνάζον ὡς πρότερον, ἀλλ' εἰς τὰς φωνάς του ἀνταπεκρίθη ὁ συριγμὸς τῆς ἀτμομηχανῆς ἥτις ἤρχετο μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου.

Ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος μᾶλλον ἢ ἡ θέλησις, ὤθησε τὸν Λαυρέντιον πρὸς τὴν λαβὴν τῆς βελόνης. Ἥρπασε τὸν μοχλὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ μεταβάλῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς μηχανῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς συρομένων ἁμαξῶν.

— Ἀλλ' ὄχι! ἀνέκραξεν αἴφνης, δὲν δύναμαι νὰ θυσιάσω τὴν κόρην μου. Πρέπει νὰ τὴν σώσω. Μαρκέλλα, Μαρκέλλα, ποῦ εἶσαι; ἐφώναξεν ἐκ νέου προσπαθῶν νὰ διαπεράσῃ τὸ σκότος διὰ τοῦ βλέμματος.

— Εὑρέ με! καὶ πάλιν εἶπε τὸ ἀδιόρθωτον κοράσιον.

Ὁ φύλαξ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἐσκέφθη νὰ ῥιφθῇ ὑπὸ τοὺς τροχοὺς τοῦ σιδηροῦ θηρίου. Ἀλλ' ὅμως τελευταία ἐλπὶς τὸν ἐσταμάτησε. Πιθανὸν ἡ Ἀγάπη νὰ μὴ εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου ἣν ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἁμαξοστοιχία.

Καὶ πάλιν ἐκύτταξε, προσέχων μετὰ παλμῶν τῆς καρδίας, καὶ τότε τὴν εἶδεν. Ὡς ἀστραπὴ διήρχοντο αἱ στιγμαὶ καὶ ἐπήρχετο ἡ λύσις, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ μὴ ποιήσω μνείαν τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν φρικτῶν σπαραγμῶν τοῦ ἀπηλπισμένου ἐκείνου πατρός.

Τὴν εἶδεν. Ἦτον ἐκεῖ, ὀρθή. Ὀρθή, ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς γραμμῆς ἐκείνης, ἐφ' ἧς ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ μηχανὴ, ἐὰν ὁ φύλαξ, κατὰ τὸ καθῆκόν του, ἐκίνει τὴν βελόνην. Ἀλλὰ τότε ἐσκέφθη ὅτι ἤρκει νὰ μείνῃ ἀκίνητος ὅπως λάβῃ ἄλλην διεύθυνσιν ὁ σιδηροῦς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ τὸ παιδίον θὰ ἐσώζετο.

Ἡ ἁμαξοστοιχία ἤθελε βεβαίως ἐπιπέσει ὡς καταιγὶς ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην καὶ κατακερματισθῆ· ἀλλ' ἀδιάφορον! ἡ Ἀγάπη θὰ ἔζῃ! Τοιαῦται σκέψεις, ταχεῖαι ὡς σπινθῆρες, διήρχοντο εἰς τὸν νοῦν του.

Ἀπερίγραπτα δυστυχήματα ἐπελεύσονται, ἀναρίθμητοι θὰ ἦναι οἱ φονευθέντες καὶ οἱ τραυματίαι, εἴκοσι τοὐλάχιστον οἰκογένειαι θὰ περιέλθωσιν εἰς ἀπελπισίαν· πάντα ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ἀλλ' ἡ Μαρκέλλα θὰ ἦναι ἐκτὸς κινδύνου. Θέλει γίνει αὐστηρὰ ἀνάκρισις καὶ ὁ φύλαξ θὰ καταδικασθῇ εἰς βαρεῖαν ποινήν· θὰ ἀπολέσῃ τὴν ὑπόληψιν, τὴν μικράν του περιουσίαν, ἀλλ' ἡ κόρη του, ἡ Ἀγάπη του θὰ ζήσῃ, θὰ μεγαλώσῃ, θὰ ἦναι εὐτυχής!

Ὢ! ἐὰν ἠξεύρετε πόσον ταχέως σκέπτεταί τις εἰς τὰς τρομερὰς ἐκείνας στιγμάς!

Ἀπεφασίσθη! Ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ σωθῇ ἡ Ἀγάπη, διότι μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Ἰωάννα, καὶ ἡ Ἰωάννα θὰ ἔπιπτε νεκρὰ, ἂν δὲν εὕρισκεν ἢ μόνον τὸ συντετριμμένον πτῶμα τοῦ τέκνου της.

Ἐπλησίαζεν ἡ ἁμαξοστοιχία. Δὲν ἐφαίνετο εἰσέτι ἕνεκα μεγάλης καμπύλης τοῦ δρόμου πρὶν φθάσῃ εἰς τὴν διασταύρωσιν. Ἠδύνατο ἀκόμη ἡ Ἀγάπη νὰ φύγῃ, ἀλλ' ἐφαίνετο, ἡ δυστυχής, μὴ θέλουσα νὰ σαλεύσῃ. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν, ἐφάνη εἰς τὸν ἀπηλπισμένον πατέρα ὅτι ἐκείνη περιέμενε τὴν ἁμαξοστοιχίαν ὡσὰν ἤθελε νὰ προκαλέσῃ τὸν κίνδυνον.

— Μαρκέλλα! ἐπανέλαβε διὰ φωνῆς πνιγμένης ἐκ τοῦ τρόμου, Μαρκέλλα, ἐλθέ. Θὰ πεθάνω.

Ἡ μικροῦλα ἐνόησε βεβαίως ὅτι ὁ πατὴρ δὲν

Digitized by Google

ἔπαιζε πλέον. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐκείνη ἔμενεν ἀκίνητος ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ φόβου.

Αἴφνης ἐφάνησαν οἱ δύο φανοὶ τῆς ἀτμομηχανῆς. Τετέλεσται. Τὰ δύο φῶτα, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ τέρατος ἐπλησίαζον μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα.

Ὁ Λαυρέντιος ᾐσθάνθη κλονισμὸν εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα, ἔπειτα ἐπῆλθε ζάλη καὶ πρὸς στιγμὴν οὐδὲν πλέον διέκρινεν.

Ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ καὶ ἔτρεχε ταχύτερον τῆς μηχανῆς.

Ἐνεθυμήθη τὸν ἔντιμον αὐτοῦ στρατιωτικὸν βίον, τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἦτο πιστὸς δοῦλος τοῦ καθήκοντος. Ἐνεθυμήθη ὅτι τότε ἤθελε θυσιάσει ἄνευ δισταγμοῦ ἑαυτὸν καὶ ὅ,τι ἠγάπα, ἵνα ἐκτελῇ τὸ δοθὲν αὐτῷ πρόσταγμα. Εἶδε διὰ τῆς φαντασίας τὴν φοβερὰν σύγκρουσιν τὴν μέλλουσαν νὰ συμβῇ εἰς τὸν σταθμόν, καὶ τῆς ὁποίας ἤθελεν εἶναι ἐκεῖνος αἴτιος. Ἐκ τῶν προτέρων ἐνόμισεν ὅτι ἤκουε τὰς σπαραξικαρδίους κραυγὰς τῶν πληγωμένων καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν ἀποθνησκόντων.

Τί δικαίωμα δὲ εἶχεν ἐκεῖνος, τί ἦτον ὅπως θυσιάσῃ εἰς τὴν πατρικήν του στοργὴν τοσαύτας ἀνθρωπίνους ὑπάρξεις, τοσαῦτα ὄντα εὐτυχῆ . . . . , χρήσιμα πρὸ πάντων, χρήσιμα εἰς ἄλλα τέκνα ἐπίσης ὡραῖα, ἐπίσης χαρίεντα καὶ ἐπίσης ἀγαπώμενα ὅσον τὸ ἐδικόν του;

Τοιοῦτον ἦτο τὸ πρόβλημα. Ἐβυθίσθη εἰς τὰς σκέψεις του, ἐνῷ ἕκαστον μόριον τοῦ καιροῦ, μόριον ὅπερ ἀδυνατοῦμεν νὰ μετρήσωμεν διὰ λεπτῶν καὶ δευτερολέπτων, ἕκαστον μόριον, λέγομεν, ἔφερε πλησιέστερον τὸ ἀσθμαῖνον θηρίον οὕτινος θῦμα ἀφεύκτως ἔσονται ἢ ἡ κόρη του ἢ οἱ ἄλλοι. Ἄνευ θαύματος, ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ὑπερίσχυσεν ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος. Μηχανικῶς πως ἥρπασε τὴν λαβὴν τοῦ σιδηροῦ μοχλοῦ. Ἡ ἁμαξοστοιχία ἦτον ἐκεῖ, ἀσθμαίνουσα, συρίζουσα καὶ ἀπειλοῦσα. Ὁ στωϊκὸς στρατιώτης ἐνίκησε τὸν πατέρα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν. Ἐπίεσεν ἐπὶ τοῦ μοχλοῦ, μὴ ἐννοῶν σχεδὸν τί ἔπραττε... Καὶ ἡ ἁμαξοστοιχία διῆλθε διὰ τῆς διασταυρώσεως.

Ὅτε ἔφθασεν ἐνώπιον τοῦ σταθμοῦ καὶ πλησίον τῆς ἑτέρας ἁμαξοστοιχίας, ἐσύριξεν ὡς ἂν ἤθελεν οὕτω νὰ ἐκφράσῃ αἴσθημα χαρᾶς διὰ τὴν ἐκφυγὴν τοῦ κινδύνου, καὶ ἐχάθη εἰς τὰ βάθη τῆς νυκτός.

Ἐθριάμβευσε τὸ καθῆκον!

Ἀπολιθωμένος, κλονούμενος, ἄφωνος καὶ ἀναίσθητος ἔμενεν ὁ Λαυρέντιος εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν κρατῶν εἰσέτι τὴν κατηραμένην λαβὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐφόνευσε τὴν θυγατέρα του.

— Τώρα, ἐψιθύρισεν ἐπὶ τέλους, ἦλθεν ἡ σειρά μου ν' ἀποθάνω.

Ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ ἑτέρα ἁμαξοστοιχία. Προυχώρησεν ὀλίγον, ἐσταύρωσε τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἐσταμάτησε. Δυνατὸν σύριγμα ἀντήχησεν εἰς τὸν ἀέρα, ἡ βαρεῖα μηχανὴ ἐβόησε καὶ ἤρχισε νὰ κινῆται. Ἐκεῖνος ἀναίσθητος καὶ ἄπνους ἔμεινεν ἐκεῖ.

IV

Ἀλλ' αἴφνης, ὡς σάλπισμα χαροποιόν, ἀντήχησεν ὄπισθεν αὐτοῦ κρυστάλλινος γέλως. Ἐστράφη, παράφρων ἐξ ἐλπίδος.

— Ὦ! πόσον κακὸς εἶναι ὁ πατέρας ὁ ὁποῖος δὲν θέλει πλέον νὰ παίξῃ μὲ τὴν Ἀγάπην του! ἔλεγε γνωστοτάτη καὶ προσφιλὴς φωνή.

Τὸ παιδίον εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν γονάτων τοῦ πατρός.

Ὁ Λαυρέντιος δὲν ἠρώτησε, δὲν ἐσκέφθη κἂν νὰ ἐννοήσῃ πῶς εὑρίσκετο ἐκεῖ, πλῆρες ζωῆς τὸ πεφιλημένον του θυγάτριον.

Ἥρπασεν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας του δι' ἀγρίου κινήματος, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸν οἰκίσκον κρατῶν τὸν θησαυρόν του! Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, ἔθεσε τὴν κόρην του κατὰ γῆς πλησίον τοῦ φανοῦ καὶ τὴν ἐκύτταξεν.

Ἐκείνη ἦτον. Ἐκείνη, ἡ Ἀγάπη!

Ἡ χαρὰ ὑπερέβη τὰς δυνάμεις τοῦ καλοῦ φύλακος· ἔπεσε λειπόθυμος πλησίον τῆς κόρης του, ἥτις φοβηθεῖσα καὶ ἐκείνη, ἐξέβαλεν ἔντρομον φωνήν.

Ἀκριβῶς τότε ἔφθασεν ἡ Ἰωάννα. Ἤκουσε τὴν κραυγὴν τῆς Ἀγάπης καὶ ἐτάχυνε τὸ βῆμα. Ἔπειτα, ἀνυπομονοῦσα, ἐφώναξε· Μαρκέλλα. Τὸ παιδίον ἔτρεξεν εἰς ἀπάντησίν της λέγον ἔνδακρυ·

— Μητέρα, μητέρα, φοβοῦμαι.

— Τί συνέβη;

— Ὁ πατέρας ἔπεσεν!

Ἡ Ἰωάννα ὥρμησε καὶ εὗρε τὸν σύζυγον κατὰ γῆς εἰς ἐντελῆ ἀναισθησίαν.

Ἀνέκραξε ζητοῦσα βοήθειαν καὶ εὐτυχῶς ἠκούσθη. Ἦλθον πολλοί, καὶ μεταξὺ ἄλλων ὁ ἰατρὸς ὅστις εὑρίσκετο εἰσέτι εἰς τὸ χωρίον, καὶ δι' ἐγκαίρου ἀφαιμάξεως ἐπανέφερε τὸν πτωχὸν πατέρα εἰς τὴν ζωήν.

Τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἠγέρθη ὁ Λαυρέντιος, ἡ ὄψις του ἐφόβισε τὴν Ἰωάνναν. Ἀντὶ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων τῶν φαιδρυνόντων συνήθως τὸ πρόσωπον τοῦ συζύγου της, ὠχρότης θανάτου ἐκάλυπτε τὴν μορφήν του. Τὴν ὠχρότητα ταύτην, ἀποτέλεσμα τοῦ τρόμου τὸν ὁποῖον ᾐσθάνθη, διεφύλαξε καθ' ὅλον τὸν βίον του.

Ἡ Ἰωάννα ἐζήτησε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν τῆς λειποθυμίας τοῦ συζύγου της. Ὁ Λαυρέντιος ἠναγκάσθη νὰ τῇ διηγηθῇ τὸ πᾶν· ἀκολούθως στραφεὶς πρὸς τὴν Ἀγάπην τὴν ἠρώτησε·

— Ἀλλ' εἰπέ μοι, τρελλούτσικη, πῶς κατώρθωσες νὰ μὴ συντριβῇς;

— Ἐμιμήθηκα τὸν Σίμωνα, ἀπεκρίθη.

[Le Temps.] Κα Ε. Μ.

Digitized by Google

Η ΑΝΑΤΙΝΑΞΙΣ ΤΩΝ ΥΦΑΛΩΝ ΤΩΝ ΠΥΛΩΝ ΤΟΥ ΑΔΟΥ ΕΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ.

—

Πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Νέας Ὑόρκης ὑπῆρχε σειρὰ σκοπέλων ἢ ὑφάλων «Πυλῶν τοῦ Ἅδου» καλουμένων, μεγάλας δυσκολίας ἐπιφερουσῶν εἰς τὰ παραπλέοντα ἐκεῖ πλοῖα. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰργάσθησαν, ἵνα ἀνατινάξωσι τὰς ὑφάλους ταύτας· ἀλλὰ μεγάλη δυσκολία προήρχετο ἐκ τῆς παλιρροίας, ἥτις εἰσβάλλει ἐκεῖ μὲ ταχύτητα. Οὐδὲν ὁριστικὸν σχέδιον εἶχε τεθῆ εἰς ἐνέργειαν πρὸς βελτίωσιν τῆς διόδου τῆς παλιρροίας, ἕως οὗ τῷ 1869 ὁ στρατηγὸς Νεύτων ἐπελάβετο τοῦ ἔργου.

Ἡ οἰκονομικωτάτη μέθοδος ἦτο νὰ ὑποσκάψῃ δι' ὑπονόμου τὴν ὕφαλον ἢ σπιλάδας, τοῦ μέσου τούτου ὄντος εὐθηνοτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου ἢ τὸ ν' ἀνατινάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτον ὁρμητικοῦ ῥεύματος. Ἀπέκοψε τὴν ὀξεῖαν ἄκραν τῆς γῆς ἵνα σχηματισθῇ κάθετον τεῖχος ἐπικαμπὲς ἐκ πέτρας ὡς μέλλουσα ὄχθη τοῦ πορθμοῦ. Βυθίσας δὲ τὴν ἐξόρυξιν τριάκοντα πόδας περίπου ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, καὶ ὁρμώμενος ἐξ αὐτῆς προεξέβαλε σύριγγας ὑπὸ τὴν θάλασσαν μέχρι τῶν σπιλάδων ὡς ἀκτῖνας τροχοῦ. Τὰς σύριγγας ταύτας συνήνωσε δι' ἄλλων συρίγγων ἢ διαδρόμων συνδιατεμνομένων μετὰ τῶν πρώτων. Προέκυψε λοιπὸν ἐκ τούτου λιθίνη ὀροφὴ ὑπὸ τὸν πορθμὸν, ἐπιστεγάζουσα σύριγγας καὶ διαδρόμους ἐκτάσεως περίπου 7,600 ποδῶν, ὑποστηριζομένους ὑπὸ 172 στύλων ἐκ βράχου. Εἰς τὴν ὀροφὴν καὶ τοὺς στύλους διετρυπήθησαν ἀπειράριθμοι ὀπαὶ ἵνα δεχθῶσι τὰς δυναμικὰς ἐμβολὰς ἢ ἐκρήξεις, καὶ τὰ πάντα ἐξετινάχθασαν συγχρόνως δι' ἠλεκτρισμοῦ. Σχεδὸν τρία πεντάπλεθρα ὑπεσκάφησαν οὕτω· τὸ δὲ ὕδωρ, ἀφ' οὗ ἐκβληθῶσι τὰ συντρίμματα τῶν πετρῶν, οὕτως ὥστε νὰ προέλθῃ ἴσον βάθος 30 ποδῶν, οὐ μόνον θὰ παρέχῃ ἀσφαλὲς καὶ εὔκολον πέρασμα εἰς τὰ μάλιστα βαρέως φορτωμένα πλοῖα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις θέλει ἐλαττώσει καὶ τὸ ῥεῦμα τῆς παλιρροίας, χορηγοῦν διπλασίαν τοὐλάχιστον δίοδον.

Τοῦτ' ἐστὶν ἐν βραχυλογίᾳ τὸ σχέδιον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀνατινάξεως τῶν Πυλῶν τοῦ Ἅδου· ἵνα δὲ γίνῃ ἡ ἔκρηξις ἀσφαλεστέρα, καὶ ἵνα μὴ προέλθῃ ἐξ αὐτῆς κτημάτων βλάβη, ἐξελέξαντο τὴν στιγμὴν τῆς μεγίστης ὑψώσεως τοῦ ὕδατος, αἱ δὲ ἐξορύξεις κατεκλύσθησαν ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐντελῶς· τοῦτο δὲ, ἵνα προληφθῇ πρόωρος ἔκρηξις, ἐγένετο διὰ σίφωνος ἐν διαστήματι τριάκοντα ὡρῶν. Μετεχειρίσθησαν δὲ ἐν τοῖς ἐμβλήμασιν 28,901 λίτρας δυναμίτιδος, 9,061½ λίτρ. πετρορρήκτιδος (rendrock) καὶ 14,220 λίτρ. ὑφαιστιακῆς πυρίτιδος (vulcan powder), ἅπερ ὁμοῦ ἀποτελοῦσι συσκευὴν ἐκ νιτρογλυκερίνης λιτρῶν 52,206½. Ταῦτα ἐσχηματίσθησαν εἰς φυσέκια ἐγκλεισθέντα εἰς κιβώτια, καὶ ἐνετέθησαν εἰς 4,462 ὀπὰς καὶ κοιλώματα, τοῦ σκοποῦ ὄντος νὰ διαρρήξωσι τὸν ὄγκον τῆς πέτρας εἰς μικρότερα τεμάχια, ἅτινα εὐκόλως λαμβανόμενα ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τοῦ ὕδατος. Ἑκατὸν χιλιάδας ποδῶν τηλεγραφικοῦ σύρματος μετεχειρίσθησαν ἵνα συνδέσωσι ταύτας τὰς ἐμβολὰς πρὸς ἀλλήλας, οὕτως ὥστε νὰ κατορθωθῇ ἀσφαλῶς τελεία ἔκρηξις, καὶ ἑτέρας 120,000 ποδῶν προσαγόντων εἰς τὰς ἠλεκτρικὰς συστοιχίας, αἵτινες ἀνετίναξαν τὴν ὑπόνομον. Ἦσαν δὲ 12 συστοιχίαι ἐκ 43 χωρισμάτων ἑκάστη καὶ ἑπτὰ ἐκ 44, ἐν ὅλῳ ἐξ 960 χωρισμάτων· ἐτέθησαν δὲ ἐντὸς οἰκοδομῆς ἀντεχούσης εἰς τὴν προσβολὴν βόμβας 650 πόδας πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὑπονόμου.

Ὁ στρατηγὸς Νεύτων εἶχε δύο ἀντιμαχόμενα καθήκοντα νὰ ἐκτελέσῃ πρὸ τῆς ἀνατινάξεως· τὸ νὰ κρατῇ μακρὰν μέρος τῶν κατοίκων, ὧν ἡ περιέργεια ἦτο ὑπερτέρα τοῦ φόβου των, καὶ νὰ καθησυχάσῃ τοὺς λοιποὺς, ὧν ὁ φόβος ὑπερέβαινε τὴν περιέργειαν. Ἵνα φροντίσῃ ὑπὲρ τῶν πρώτων ἔθεσεν ἱκανὴν περιπολίαν ἐντὸς λέμβων κατὰ θάλασσαν καὶ ἀστυνομικοὺς κλητῆρας κατὰ ξηρὰν, οὕτως ὥστε οὐδενὶ ἐπετρέπετο νὰ σταθῇ ἐγγύτερον περιφερείας 600 ποδῶν ἀπὸ τῆς ὑπονόμου. Ἐδημοσίευσε προκήρυξιν ὅτι οὐδεὶς ὑφίστατο κίνδυνος, περιγράφων ὅ,τι πράγματι ἔμελλε νὰ συμβῇ, καὶ ὅ,τι ἐξεπληρώθη κατὰ γράμμα· συνεβούλευσε δὲ τοῖς πέριξ οἰκοῦσι νὰ σταθῶσιν ἔξω τῶν οἰκιῶν καὶ νὰ ἔχωσι τὰς θύρας καὶ τὰς θυρίδας των ἀνοικτάς. Οἱ σιδηρόδρομοι καὶ τὰ ἀτμόπλοια τὰ εἰς Νέαν Ὑόρκην διευθυνόμενα καὶ τὰ ἐκεῖθεν ἀναχωροῦντα ἦσαν πλήρη λαοῦ εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀπόψεις, τῶν μὲν μεριμνώντων ὅπως τοποθετηθῶσιν ἐκτὸς βλάβης, τῶν δὲ ποθούντων νὰ πλησιάσωσιν ὅσον ἔνεστιν εἰς τὴν ὑπόνομον. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν περιέργων πολὺ ὑπερέβαινε τὸ τῶν δειλῶν. Τὸ πλῆθος τὸ συρρεῦσαν ἵνα ἴδῃ τὸ θέαμα τοῦτο ἦτο ἄπειρον.

Πρὸς ἀποφυγὴν δυστυχήματος ἐφρόντισαν ὥστε ἡ ἔκρηξις νὰ συμβῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἀκμῇ τῆς παλιρροίας, ἀφ' οὗ τὸ προσάναμμα καὶ ἡ κατάκλυσις τῆς ὑπονόμου ἐπερατώθησαν, τῇ 24ῃ Ἰουλίου 1876. Τὸ πῦρ ἐτέθη ὑπὸ τῆς Μὶς Μαρίας Νεύτωνος, θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ, ἡλικίας δύο ἐτῶν καὶ τεσσάρων μηνῶν, ἥτις κρατουμένη ὑπὸ τοῦ πατρός της ἐπίεσε τὸ ἐργαλεῖον τὸ ὁποῖον μετέδωκε τὸ ἠλεκτρικὸν ῥεῦμα. Αὐτόπται τοῦ συμβάντος λέγουσιν ὅτι ἡ ξυλεία τοῦ ἀδιαβρόχου κιβωτίου (coffer dam), ἔνθα αἱ σπιλάδες ἑνοῦνται μετὰ τῆς ξηρᾶς, κατὰ πρῶτον ἔγεινεν ἄφαντος ὑπὸ τὸ ὕδωρ, εἶτα δὲ ἀπὸ τῶν κρασπέδων τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν σπιλάδων σειρὰ στηλῶν ὕδατος ἠγέρθη εἰς ὕψος 12 ἕως 15 ποδῶν. Ταχέως τὸ ὕδωρ τοῦτο ὥρμησε πρὸς τὸ κέντρον τῶν σπιλάδων ἢ τῆς ὑφάλου, βαθμηδὸν ἀνυψούμενον, ἕως οὗ κατέστη συμπαγὴς ὄγκος ἄχρου,

Digitized by Google

ὕδατος καὶ πετρῶν, ἀναρριφθεισῶν εἰς ὕψος 75 ποδῶν, ἵνα πάραυτα καταπέσωσι μὲ ὑπόκωφον δοῦπον.

Φοβερὰ ἦτον ἡ κίνησις τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πτώσεως ταύτης, παρευθὺς δὲ ὑπέρογκον κῦμα διέδραμε τὸν ποταμὸν, καὶ ἀνέβη πόδας τινὰς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης, καὶ πάραυτα ὑπεχώρησε. Τὸ ὅλον τοῦ θεάματος διήρκεσε τρία ἢ τέσσαρα δευτερόλεπτα, καὶ ἐτελείωσε πρὶν ὁ λαὸς ἐννοήσῃ ὅτι ἤρχισε. Τότε ἠγέρθη μέγιστος ἀλαλαγμὸς, συγχρόνως δὲ ἀτμόπλοα ἐσύριξαν καὶ διὰ μιᾶς πᾶσα μικρὰ λέμβος ἐκ τῶν πέριξ ἐξεκίνησε νὰ φθάσῃ εἰς τὰς σπιλάδας, ὅπως πρώτη περάσῃ ἐπάνωθεν τοῦ μέρους, ἔνθα ἡ ἔκρηξις ἄρτι συνέβη. Τὰ πλήθη διεσκορπίσθησαν, ἀλλ' οὐκ ὀλίγος χρόνος παρῆλθεν ἕως οὗ τὸ διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐμπόριον ἀναλάβῃ τὸν συνήθη δρόμον του.

Τῆς ἐκρήξεως προηγήθησαν δύο ἐκπυρσοκροτήσεις τηλεβόλων, ἵνα προαναγγείλωσιν εἰς τοὺς φύλακας τὸ μετ' ὀλίγον συμβησόμενον καὶ προδιαθέσωσιν εἰς αὐτὸ τὸν λαὸν, ὁ δὲ κρότος αὐτῶν ἠκούσθη βροντωδέστερον καὶ εἰς μείζονα ἀπόστασιν ἢ αὐτὴ ἡ ἔκρηξις, ἥτις δὲν ἠκούσθη οὐδ' ἐγένετο αἰσθητὴ εἰς σημεῖα πέντε μίλια ἀπέχοντα, καίτοι τὰ τηλεβόλα ἠκούσθησαν εὐκρινῶς ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστάσει. Ἡ ἔκρηξις ἐξετόπισε καὶ ἔθραυσε περίπου 43,000 κυβικῶν μέτρων (yards) μαρμαρυγίτου λίθου βάρους 90,000 τόνων, ἡ δὲ ὑπόνομος περιεῖχε 47,461 κυβικῶν μέτρων ὕδατος, ὅπερ προστιθέμενον εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὑφάλου ὕδωρ, ἀπετέλει περίπου 143,000 κυβικῶν μέτρων μετατοπισθέντος ὕδατος ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως. Τὸ πρόβλημα συνίστατο εἰς τὸ νὰ προσαγάγωσιν ἐκρηκτικὰς ὕλας καὶ μηχανὰς ὅπως μετατοπίσωσι τὸ ὕδωρ καὶ τὸν βράχον, χωρὶς νὰ προέλθῃ διατίναξις, καὶ φαίνεται ὅτι ἐπιτυχῶς ἐλύθη. Αἱ βολιδοσκοπήσεις αἵτινες ἐγένοντο τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπέδειξαν πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ στρατηγοῦ Νεύτωνος, ὅτι ἡ ἔκρηξις ἀπέβη ἐντελεστάτη, θραύσασα καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ὕφαλον· μένει δὲ τώρα τὸ ἔργον τῆς ἐξαγωγῆς τῶν τεμαχίων, ὅπως βαθυνθῇ ὁ πορθμός. **

ΠΕΡΙ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΩι ΟΥΡΑΝΩι ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1877

Ἐν ἔτει 1877 θὰ συμβῶσι 5 ἐκλείψεις· ὁραταὶ ὅμως ἐν Ἀθήναις θὰ ἦναι μόνον αἱ δύω ὁλικαὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεις.

Ἡ πρώτη θὰ συμβῇ τὴν νύκτα τῆς $\frac{15}{27}$ Φεβρουαρίου. Ἄρχεται ἐνῷ ἡ σελήνη ἵσταται βαθέως ἐν τῇ Ἀνατολῇ περὶ τὴν $5\frac{1}{2}$ ἑσπέρας, τὸ μέσον τῆς ἐκλείψεως θὰ ἦναι περὶ τὴν 8ην καὶ 24′, τὸ τέλος περὶ τὴν 9ην καὶ 20′.

Αἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου τῆς $\frac{2}{14}$ Μαρτίου, 27/8 Αὐγ., 26/7 Σεπτ. δὲν εἶναι ὁραταὶ παρ' ἡμῖν.

Τῇ $\frac{11}{23}$ Αὐγούστου θὰ ἔχωμεν δευτέραν ὁλικὴν ἔκλειψιν σελήνης, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν ὁρατήν. Ἄρχεται δὲ τὴν 9ην καὶ 22′, θὰ εὑρίσκηται ἐν τῷ μέσῳ τὴν 11ην καὶ 20′ καὶ θὰ τελειώσῃ τὴν 1ην καὶ 18′ μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Καὶ τῷ 1844 ἐγένοντο δύο ὁλικαὶ ἐκλείψεις σελήνης ὁραταὶ ἐν Εὐρώπῃ.

Τὴν συνάντησιν τῆς σελήνης πρὸς φωτεινοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας ὡς καὶ πρὸς τοὺς μεγάλους πλανήτας κρίνομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν διότι τὰ τοιαῦτα φαινόμενα εἰδικῶς ἐνδιαφέρουσι τοὺς ἀστρονόμους. Ὅπως δὲ προσδιορίσῃ τις ἀκριβῶς τοὺς χρόνους τοιούτων φαινομένων, εἶναι ἀναγκαῖος ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς, δι' ὃν ἡ δαπάνη χρόνου καὶ ἐργασίας δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν προκείμενον σκοπόν.

Τὸ ζωδιακὸν φῶς ἐν τῷ ἑσπερινῷ οὐρανῷ θὰ διακρίνεται εὐκόλως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι μέσων Μαΐου εὐθὺς μετὰ τὸ τελευταῖον λυκαυγές. Ἐν τῷ πρωϊνῷ οὐρανῷ τὸ φαινόμενον θὰ διακρίνηται καλῶς κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον.

Οὐδεὶς τῶν γνωστῶν κομητῶν τῶν ὁρατῶν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γειτονίαν τοῦ ἡλίου.

Ἐν Ἀθήναις, μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1876.

Ι. Φ. Ιουλιος Σμιδτ
Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου.

ΧΕΙΡΟΚΤΙΑ ΕΚ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΙΧΘΥΟΣ

Περίεργος εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ καλύπτειν τὰς χεῖρας διὰ χειροκτίων. Πόθεν ἆρά γε προῆλθεν; ἴσως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ προφυλάξεως ἀπὸ μεταδοτικῶν μιασμάτων· ἴσως χρησιμεύουσι καὶ πρὸς θέρμανσιν μὲν τὸν χειμῶνα, ἀποφυγὴν δὲ τοῦ καύματος τοῦ ἡλίου κατὰ τὸ θέρος.[1] Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἐνῷ ἀφίνομεν ἀσκεπὲς τὸ πρόσωπον τὸ λεπτοτάτην ἔχον τὴν ἐπιδερμίδα, φροντίζομεν νὰ περικαλύπτωμεν τὰς χεῖρας καὶ ὅτε ἀκόμη οὔτε ψῦχος οὔτε θάλπος ὑπερβάλλον ὑπάρχει. Φαίνεται λοιπὸν πιθανώτερον ὅτι τὴν χρῆσιν τῶν χειροκτίων ἐπενόησεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκρύψεως δυσμόρφου χειρὸς, καὶ ἰδοὺ σήμερον ἐξέλιπε πᾶσα διάκρισις μεταξὺ ὡραίας καὶ κακοσχήμου χειρὸς, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν καιρῷ δεξιώσεως ἀντὶ νὰ ἔρχωνται εἰς προσαφὴν δύο χεῖρες φυσικαὶ ὅπως τὰς ἔπλασεν ὁ Δημιουργὸς, συνθλίβονται δύο τεμάχια δέρματος αἰγὸς ἢ κυνὸς ἢ γαλῆς. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ φύσις ἀπέναντι τῆς ἐθιμοτυπίας ἢ τοῦ συρμοῦ; Δὲν ἐβλέπομεν τῷόντι μέχρι τῆς χθὲς τὰς γυναῖκας μεταμορφωμένας διὰ τοῦ κρινολίνου εἰς κωνοει-

1. Γνωστὸν ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἀντὶ ἄλλης ἐνδυμασίας ἐκάλυπτον τὸ σῶμα ὁλόκληρον μὲ δέρματα ζώων· πιθανὸν λοιπὸν πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ συρμοῦ νὰ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ καλύπτειν διὰ δέρματος μόνον τὰς χεῖρας.

Digitized by Google

δεῖς ὄγκους; ἢ μήπως καὶ σήμερον δὲν φέρουσιν ὑπερηφάνως τὴν περίφημον οὐρὰν, τὴν οὐδὲν τὸ ἀνθρώπινον ἔχουσαν; Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ χειρόκτια.

Ἡ ὕλη ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα κατασκευάζονται εἶναι ὁ βάμβαξ, τὸ λίνον, ἡ μέταξα καὶ τὰ δέρματα τῆς δορκάδος, τοῦ ἐριφίου, τοῦ προβάτου, τοῦ κυνὸς καὶ τῆς γαλῆς. Εἰς ἐπίμετρον ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ἐν Καναδικῇ ὅτι τὸ δέρμα μεγάλου τινος ἰχθύος ὀξυρύγχου, κοινοτάτου εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, εἶναι καταλληλότατον εἰς κατασκευὴν χειροκτίων, καὶ συνέστη ἤδη καὶ ἑταιρία πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς πολυτίμου. ἀνακαλύψεως. Ὥστε ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἔχωμεν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ εὑρισκώμεθα εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἰχθύων, ἐκτὸς ἐὰν ὡς ἐκ τῆς ἀποφορᾶς ἀποσκορακισθῇ ἡ νέα ἀνακάλυψις.

Θ. Ν. Φ.

ΕΙΣ ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟ-ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Ἕνας Σουλτάνος μίαν φορὰν ἠθέλησε νὰ περιηγηθῇ τὸ βασίλειόν του, νὰ μάθῃ τὰ διάφορα ἤθη τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς διοικῇ ὅπως πρέπει. Οἱ αὐλικοί του ἐναντιόνοντο εἰς αὐτήν του τὴν ἀπόφασιν παρασταίνοντές του ὅτι εἶναι ἄμαθος εἰς ταῖς κακοπάθειαις καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξειδίου. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε. Τότε ἕνας γέρος Τοῦρκος, μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, εἶπε τοῦ Σουλτάνου: Εἶναι τρόπος νὰ περιηγηθῇς καὶ νὰ μάθῃς τὰ ἤθη τῶν ὑπηκόων σου χωρὶς νὰ ταξειδεύσῃς· κάμε νὰ σοῦ φτιάσουν τσατήρια ὅπου ὅλα, ἀπὸ τὸ χῶμα ἕως τὰ ξύλα ὅπου ἔχουν νὰ τὸ σκεπάζουν, νὰ ἦναι ἀπὸ τὸν τόπον ὁποῦ ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς· κοιμᾶσαι ἔπειτα εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ μίαν νύκτα, καὶ εἰς τὸν ὕπνον σου θὰ σοῦ παρουσιασθῇ ὁ τόπος ἀπ' ὅπου εἶναι τὸ τσατήρι μὲ τοὺς κατοίκους του καὶ μὲ τὰ ἔργα ὁποῦ συνειθίζουν, καὶ ἔτσι ἠμπορεῖ νὰ μάθῃς ὅ,τι ἐπιθυμεῖς, χωρὶς νὰ κακοπάθῃς ταξειδεύοντας. Ὁ Σουλτάνος ἐκαταπείσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ γέρου, καὶ ἔκαμε καὶ τοῦ ἔφτιασαν τσατήρια ὅπως ὁ γέρος τοῦ εἶχε παραστήσει. Τοῦ ἔφτιασαν τσατήρια ἀπὸ κερεστὲ τῆς Ρούμελης, ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλο ἀπὸ τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκοιμήθη μίαν νύκτα. Κοιμώμενος εἰς τὸ τσατήρι τῆς Ρούμελης εἶδε πολέμους, ἄτια νὰ χλιμιντροῦνε. Ἐκοιμήθη εἰς τὸ τσατήρι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκοιμήθη γλυκὰ ὡσὰν νὰ πίῃ ἀφιόνι. Ἐκοιμήθη εἰς ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶδε τὸ Νεῖλο νὰ χύνῃ πλημμύρα θησαυροῦ, ἀλλὰ πλούτη τυφλά. Ἐκοιμήθη καὶ εἰς τὸ τσατήρι τοῦ Μωρέως, καὶ εἶδε τρεῖς χιλιάδες διαβόλους μὲ δαυλοὺς ἀναμένους στὸ χέρι νὰ τρέχουν καὶ νὰ κάνουν ταραχὴ ἀνυπόφερτη.[1]

1. Ῥητὰ τοῦ Γέρο-Κολοκοτρώνη.

ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

(Πρώτη τοῦ ἔτους.)

Ἐ σεῖς, ὁποῦ σκορπίζετε τὰ πλούτη 'ς τὸν ἀέρα!
Τὸ χέρι σας τὸ ἄπονο καὶ ἄσωτο 'ξαπλῶστε,
Καὶ δόστε καὶ 'ς τὸν ἄρρωστο καὶ 'ς τὴν πτωχὴ μητέρα...
Ἐλεημοσύνη, χριστιανοί· ἐλεημοσύνη δόστε!
Ποιὸς λέγει, ποιὸς, ὅτι αὐτὰ ποῦ τώρα σεῖς πετᾶτε,
Εἶναι 'δικά σας;.. Δύστυχοι! αὐτὸ ποῦ περισσεύει
Εἶναι τῆς χήρας, τ' ὀρφανοῦ, καὶ μὴ τὰ σπαταλᾶτε....
Ὅποιος τὰ πλούτη του σκορπᾷ, ἀπ' τοὺς πτωχοὺς τὰ κλέβει!
Ἐλεημοσύνη, χριστιανοί· ἀδέλφια, ἐλεημοσύνη·
Λίγο ψωμὶ γιὰ τὸ φτωχὸ καὶ λίγη καλωσύνη!

—

Συλλογισθῆτε, εἰς αὐτὴν τὴν ὥρα γυμνωμένα
Πόσα παιδάκια κρυόνουνε, πόσα μικρὰ πεινοῦνε·
Πόσα δὲν ἔχουνε γιατρὸ καὶ γιατρικὸ κανένα!
Ἀλλοίμονο εἰς ταῖς καρδιαῖς ποῦ σήμερα γελοῦνε....
Ἄχ! δῶσετ' ἕνα φόρεμα 'ς τὸν γέροντα ποῦ κρυόνει,
Λίγο ψωμὶ μ' ἕνα γλυκὸ χαμόγελο 'ς τὸν ξένο,
Ἕνα ῥαβδὶ εἰς τὸν τυφλὸ ποῦ 'ς τὸ σκοτάδι λυόνει,
Κ' ἕνα παιχνίδι 'ς τὸ παιδὶ τὸ παραπονεμένο!...
Ἐλεημοσύνη, χριστιανοί· ἀδέλφια, ἐλεημοσύνη·
Χαρὰ 'ς ἐκείνη τὴν καρδιὰ ποῦ τὸ ψωμάκι δίνει!

—

Συλλογισθῆτε, εἰς αὐτὴν τὴν ἴδια ὥρα πόσοι,
Χωρὶς νὰ θέλουν, τὸ κακὸ 'ς τὸ νοῦ τους μελετᾶνε...
Τί εὔκολα ποῦ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς γλυτώσῃ
Μ' αὐτὰ ὁποῦ τὰ χέρια σας ἐδῶ κ' ἐκεῖ πετᾶνε!...
Πόσα κορίτσ' ἀγγελικὰ τὴν ὥρ' αὐτὴ μὲ τρόμο,
Γεμάτα φρίκη κ' ἐντροπὴ ὡσὰν ἀρνιὰ νοιασμένα,
'Σ τῆς ἁμαρτίας κλαίοντας πηγαίνουνε τὸν δρόμο,
Γιατὶ δὲν ἔχουν τὸ ψωμὶ τῆς μάνας τὰ καϋμένα!...
Ἐλεημοσύνη, χριστιανοί· ἀδέλφια, ἐλεημοσύνη·
Χαρίσετέ τους τὴν τιμὴν πρὶν τὸ κακὸ νὰ γίνῃ....

—

Τὰ ἐλαφρὰ μεταξωτὰ καὶ τὸ μαργαριτάρι,
Ὁποῦ ὁ πλοῦτος σήμερα καὶ ἡ σπατάλη δίνει,
Δὲν ἔχουν τόσην εὐμορφιὰ, δὲν ἔχουν τόση χάρι,
Δὲν εἶναι εὐμορφώτερα ἀπ' τὴν ἐλεημοσύνη·
Πόσοι χαρίζουν σήμερα 'ς ἀνθρώπους ποῦ μισοῦνε
Γιὰ νὰ φαντάζουν μοναχὰ καὶ νὰ φανοῦνε μόνο,
Καὶ τὰ φτωχὰ τ' ἀδέλφια τους ἀφίνουν νὰ χαθοῦνε·
Αὐτοὶ νὰ μὴ γελάσουνε εἰς τὸν καινούριο χρόνο....
Ἐλεημοσύνη, χριστιανοί· ἀδέλφια, ἐλεημοσύνη·
Πολλὰ χαρίζει ὁ Θεὸς 'ς ἐκεῖνον ὁποῦ δίνει!

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Κατὰ τῆς ἀδικίας ἀντίταττε ὑπομονὴν, ὡς ἔνδυμα κατὰ τοῦ ψύχους· βαρύτερον ἀδικούμενος, ὁπλίζου διὰ περισσοτέρας ὑπομονῆς, ὡς ἐνδύεσαι διὰ βαρυτέρου ἐνδύματος ὁσάκις αὐξάνει τὸ ψῦχος. (Léonard de Vinci).

⁂ Μεταξὺ προτερήματος καὶ ἐλαττώματος, πλὴν τῶν ἄλλων, ὑπάρχει καὶ ἡ ἑξῆς διαφορά, τὸ προτέρημα ἀνακαλύπτεται ὑπὸ τοῦ παρατηρητοῦ, τὸ ἐλάττωμα προσβάλλει τοῦ τυχόντος τὸ βλέμμα. (Petit-Senn).

⁂ Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν πρέπει οὔτε ὅλας αὐτοῦ τὰς πράξεις νὰ δικαιολογῇ, οὔτε ὅλα τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἰδίου του συμφέροντος νὰ ἐξετάζῃ, οὐδ' ἀκαταπαύστως ἐπὶ ἑαυτοῦ τὸ βλέμμα του νὰ προσηλόνῃ. (J. P. Richter).

⁂ Τὸν ἄνθρωπον πρέπει νὰ κρίνωμεν οὐ μόνον ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁμιλεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν σιωπᾷ.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 54 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 9 Ἰανουαρίου 1877

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΝΑΥΤΙΚΑ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τὰ πολιτικὰ συμβάντα τὰ σήμερον ἀπασχολοῦντα τὸν κόσμον προσείλκυσαν πάντων τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἀπό τινων ἐτῶν ἐναυπηγήθησαν νέου ὅλως χαρακτῆρος θωρηκτὰ σκάφη, οἱ στόλοι ὑπέστησαν λίαν οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις, ὁ μεταξὺ δὲ θώρακος καὶ τηλεβόλου ἀγὼν φαίνεται ὅτι ἐγγίζει εἰς τὸ τέρμα του, ὑποχωροῦντος τοῦ θώρακος εἰς τὸ τηλεβόλον. Διὰ τοῦτο δίχα εἶνε αἱ γνῶμαι περί τε τῆς ἀξίας ἑκάστου πλοίου καὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ θωρακισμοῦ. Δὲν νομίζομεν δὲ ἄσκοπον διὰ βραχέων νὰ ἐκθέσωμεν εἰς ποῖον σημεῖον εὑρίσκεται τὰ νῦν τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ ῥίψωμεν δὲ ταχὺ βλέμμα ἐπὶ τῶν κυριωτέρων χαρακτήρων τῶν εὐρωπαϊκῶν στόλων.

Ἡ ἐφεύρεσις τῶν γιγαντωδῶν τηλεβόλων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν χρῆσιν παχυτάτων θωρακισμῶν, οὓς τέως ἐθεώρουν ὡς ἀδυνάτους· ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατὸς ὁ ἀνταγωνισμός· ἔπρεπε τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν κατὰ κάθετον βαλλομένων βλημάτων καὶ βαθμηδὸν ἐχρειάσθη νὰ γείνῃ ἀποδεκτὸν τὸ σύστημα τῶν ἀνωτέρων μετατοπισμῶν, ἔστω καὶ 10,000 τόννων.

Κατὰ τὸ 1873, τὸ ἀγγλικὸν τηλεβόλον 30 ὑφεκατομέτρων, ὅπερ ἔρριπτε βλήματα 272 χιλιογράμμων, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἰσχυρότατος τῶν πλοίων ὁπλισμός, οἱ δὲ ναυπηγοὶ ἐνόμιζον ὅτι προεφύλασσον τὸ πλοῖον ἂν κατεσκεύαζον τοὺς τοίχους αὐτοῦ 31 ὑφεκατόμετρα παχεῖς. Τῷ 1875 ἐξῆλθε τῶν ἀγγλικῶν ναυπηγείων τὸ τηλεβόλον τῶν 80 τόννων. Κατὰ τὸ 1876 ἐχύθη τηλεβόλον 100 τόννων, γίνεται δὲ ἤδη λόγος ἐν Πρωσσίᾳ, ὅτι πρόκειται νὰ χυθῶσι τεράστια τηλεβόλα 150 τόννων.

Ἔπρεπεν ἀναγκαίως ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῶν τηλεβόλων τούτων νὰ παχυνθῇ καὶ ὁ θωρακισμὸς τῶν πλοίων. Ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι τοῦ 1868 ὁ θωρακισμὸς ἐγένετο κατὰ 11 ὑφεκατόμετρα παχύτερος· ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1872, κατὰ 8· ἀπὸ τοῦ 1872 μέχρι τοῦ 1876 κατὰ 5 ἀκόμη. Σιδηρᾶ πλὰξ 35 ὑφεκατομέτρων πάχους ἀντεῖχεν ἐκ τοῦ πλησίον εἰς τὰ τηλεβόλα τῶν 30 τόννων, χρειάζεται τώρα 80 ὑφεκατομέτρων πλὰξ ἵνα ἀνθέξῃ εἰς τὰ τῆς νέας ἐφευρέσεως. Ἐξ ἀποστάσεως 1,800 μέτρων, τὰ νέα τηλεβόλα Κρούπ τῶν 57 τόννων θὰ ἠδύναντο ἀκόμη κάλλιστα νὰ διατρυπήσωσι τὸν θώρακα τοῦ λαμπροτάτου ἀγγλικοῦ θωρηκτοῦ *Ἀκάμπτου* (Inflexible), ὅστις εἶχε 61 ὑφεκατομέτρου πάχος.

Οἱ ναυπηγοὶ ὑπελάμβανον ὅτι, ὅσῳ μεγαλήτερα τηλεβόλα κατασκευάζονται, τόσῳ ὀλιγώτερα θὰ ἦσαν τὰ βλήματα καὶ ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο πλεονέκτημα ὑπὲρ αὐτῶν· ἄλλως τε, ἔλεγον, τὰ βλήματα τῶν τοιούτων τηλεβόλων θὰ ἦνε καὶ ἀνακριβῆ. Ὁ σκοπὸς λοιπόν, πρὸς ὃν θὰ ἔβαλλον ταῦτα, κινητὸς ὤν, θὰ μετετοπίζετο πρὶν ἢ παρασκευασθῇ τὸ τηλεβόλον εἰς τὸ νὰ κτυπήσῃ. Ἀλλὰ τὰς ὑποθέσεις ταύτας τῶν ναυπηγῶν τὰς ἀνέτρεψαν τὰ νεώτερα συστήματα τῆς ὑδραυλικῆς γεμίσεως. Διὰ τούτων κατέστη ἡ βολὴ τριπλασίως ταχυτέρα· ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐπιτυχίας, ἡ πιθανότης διὰ τὰ μεγάλα τηλεβόλα φθάνει εἰς 95 % εἰς 2,000 μέτρων ἀπόστασιν, 40 % εἰς 4,000 μέτρων, 15 % εἰς 6,000 μέτρων. Ἂς λάβωμεν ὡς μέσον ὅρον 50 %· ἀνὰ δύο δηλαδὴ βολάς, ἡ μία θὰ ἐπιτυγχάνῃ. Ἡ ἀναλογία εἶνε ἤδη φοβερά.

Πᾶς μέγας στόλος σύγκειται νῦν ἐκ θωρηκτῶν στρατευομένων (cuirassés d'escadre), ἐκ θωρηκτῶν σταθμευόντων (cuirassés de station), καὶ ἐξ ἀκταιωρῶν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ γαλλικοῦ στόλου, ὅπερ ἐγένετο ἀποδεκτὸν ἐν ἔτει 1872, περιλαμβάνει 16 θωρηκτὰ πρώτης τάξεως, 12 δευτέρας, 20 ἀκταιωροὺς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως. Ναυπηγοῦνται νῦν τρία στρατευόμενα θωρηκτά· ὁ *Κεραυνοβόλος*, ὁ *Φοβερὸς* καὶ ἡ *Καταστροφή* (le Foudroyant, le Redoutable, la Dévastation)· ἡ *Τρίαινα* (Trident) ἐρρίφθη ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ ἀγγλικὸς στόλος περιλαμβάνει νῦν 31 θωρηκτὰ τῆς γραμμῆς λίαν διάφορα ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸν χαρακτῆρα. Περὶ τὰ εἴκοσιν ἐξ αὐτῶν ἐναυπηγήθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπινοήσεως τοῦ θωρακισμοῦ· ἔχει δὲ πρὸς τούτοις 3 πλοῖα ἄνευ ἱστῶν, ταῦτα δὲ εἶνε τὰ ἔχοντα τοὺς παχυτάτους θώρακας, καὶ κατέχουσι μέσην θέσιν

Digitized by Google

μεταξὺ τῶν στρατευομένων θωρηκτῶν καὶ τῶν ἀκταιωρῶν, 4 ἀκταιωροὺς καὶ πλωτὰς κανονοφόρους (batteries flottantes) καὶ τέλος 11 θωρηκτὰ δευτέρας τάξεως.

Ὁ ρωσσικὸς στόλος δὲν ηὔξησε παντάπασι τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων του, περιλαμβάνει δὲ 3 στρατευόμενα πλοῖα, 1 θωρηκτὸν ἄνευ ἱστῶν, 2 σταθμεύοντα θωρηκτά, 10 ἀκταιωροὺς, ὧν 2 ἔχουσιν ἄξιον λόγου χαρακτῆρα, ἐφ' οὗ θὰ ἐπιμείνωμεν ὀλίγον, καὶ 13 μικροὺς μηνύτορας (monitors).

Ὁ τουρκικὸς στόλος, ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν πλοίων του, καταλέγεται εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ναυτικῶν. Ὁ μάχιμος στόλος σύγκειται ἐκ 17 πλοίων, ὧν 7 θωρηκτὰ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸ γαλλικὸν θωρηκτὸν Marengo καὶ ἔχουσιν ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μία φρεγάτα ναυπηγεῖται νῦν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ 2 κορβέτται ἐν Ἀγγλίᾳ.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ γερμανικοῦ στόλου ὁρίζει αὐτὸν ὡς μέλλοντα νὰ σύγκειται ἐξ 23 μαχίμων πλοίων, 8 φρεγατῶν ὡρισμένων διὰ τὴν Βόρειον θάλασσαν, 6 κορβεττῶν διὰ τὴν Βαλτικὴν, 7 μηνυτόρων ἢ ἀκταιωρῶν καὶ 2 πλωτῶν κανονοφόρων. Εἰς τὴν θάλασσαν ὑπάρχουσι νῦν 7 στρατευόμενα θωρηκτά, 1 σταθμεῦον, 2 ἀκταιωροί. Πάντα τὰ πλοῖα ταῦτα εἶνε νέα καὶ ἰσχυρά.

Ὁ αὐστριακὸς στόλος εἶνε μὲν ἀριθμητικῶς ὑποδεέστερος, ἀλλ' εἶνε ὁμοιογενέστερος. Εἰς τὴν θάλασσαν ὑπάρχουσι νῦν 6 στρατευόμενα θωρηκτά, 4 δὲ ναυπηγοῦνται, καὶ 2 σταθμεύοντα θωρηκτά. Ὁ ναυπηγούμενος *Τέγετωφ* εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων πλοίων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Τέλος, ὁ ἰταλικὸς στόλος προσπαθεῖ παντὶ σθένει νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς γείτονας αὐτοῦ στόλους. Περιλαμβάνει 11 πλοῖα, ὧν 6 στρατευόμενα θωρηκτά, 4 σταθμεύοντα, 1 ἀκταιωρόν. Δύο δὲ θωρηκτὰ ἄνευ ἱστῶν, ὁ *Δουΐλιος* καὶ ὁ *Δάνδολος*, ναυπηγοῦνται τώρα.

Ἄπειρα χρήματα ἐδαπανήθησαν παντοῦ διὰ τοὺς στόλους. Ἂς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἑξῆς ἀριθμῶν. Ὁ τόννος τοῦ μετατοπισμοῦ ἀνὰ πλοῖον, ὅστις ἄλλοτε ἐστοίχιζε 800 φράγκα, ἔφθασε σήμερον 1,200 φράγκα. Τὰ διάφορα θωρηκτὰ πλοῖα ἀντιπροσωπεύουσι σήμερον ποσὸν *1,230 ἑκατομμυρίων* φράγκων, διανεμομένων ὡς ἑξῆς·

Ἀγγλία, 320,000 τόννους· Γαλλία, 190,000· Ρωσσία, 95,000· Τουρκία, 70,000· Γερμανία, 65,000· Ἰταλία, 60,000· Αὐστρία, 40,000· Ἱσπανία, 35,000· Βρασιλία, 35,000· Ὁλλανδία, 25,000· Δανιμαρκία, 25,000· Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς, 25,000· Σουηδία καὶ Νορβηγία, 15,000· διάφοροι ἄλλαι δυνάμεις, 25,000.

Ἐν ἑκάστῳ ναυτικῷ, τὸ σπουδαιότερον τοῦ στόλου μέρος ἀποτελοῦσι τὰ κανονοφόρα θωρηκτά. Τὸ πυροβολικὸν κεῖται εἰς μέρος, ἔνθα ὁ τοῖχος τοῦ πλοίου εἶνε παχύτατος, ὑπάρχει δὲ γωνιώδης θυρὶς πρὸ ἑκάστου τηλεβόλου. Μεγαλήτερα τινὰ τηλεβόλα τοποθετοῦνται καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ὄντος τεθωρακισμένου.

Τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον δύο μόνον κανονοφόρα θωρηκτὰ (cuirassés à batterie) ἐναυπήγησεν ἐπ' ἐσχάτων, τὴν *Ἀλεξάνδραν* καὶ τὸν *Τολμηρόν*. Ὁ Κ. Ῥεὶδ ἐναυπήγησε διὰ λογαριασμὸν τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως τὸν *Αὐτοκράτορα* (Kaiser) καὶ τὴν *Γερμανίαν* (Deutschland). Ὁ *Τέγετωφ* ἔχει τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, ὅπως καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα *Νοσρετιὲ, Μεσοοδιὲ* καὶ *Νεμδοοριὲ*, ἐπ' ἐσχάτων ριφθέντα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν Γαλλίᾳ διετηρήθη ὁ αὐτὸς χαρακτὴρ τῶν κανονοφόρων θωρηκτῶν εἰς τὰ πλοῖα, ἅπερ τελευταῖα ἐναυπηγήθησαν. Ἡ γαλλικὴ *Καταστροφὴ* (Dévastation) μάλιστα εἶνε κανονοφόρον θωρηκτὸν, ἔχον ἐν τῷ κέντρῳ 9 μεγάλα τηλεβόλα καὶ 8 μικρότερα.

Τὸ κυριώτερον τῶν κανονοφόρων θωρηκτῶν εἶνε νὰ ἔχωσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν πλείονα ἐπιθετικὰ μέσα, πάχος δὲ τοῦ θώρακος οὔτε πολὺ μέγα οὔτε πολὺ μικρὸν, νὰ ἔχωσι δὲ πρὸς τούτοις ἰσχυρὸν πυροβολικὸν καὶ μεγάλην ταχύτητα διὰ νὰ δύνανται διὰ τῆς συγκρούσεως νὰ ἐπενεργῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Τέλος τὰ τοιαῦτα πλοῖα πρέπει νὰ μένωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερον χρόνον εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην προμηθειῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖται νὰ φορτώνηται τὸ πλοῖον κατ' εἰδικοὺς ὅλως ὅρους. Ἐπειδὴ αἱ προμήθειαι πρέπει νὰ ἦνε μεγάλαι, ἕπεται ὅτι πρέπει τὸ βάρος τοῦ πλοίου, τοῦ θωρακισμοῦ, τῶν τηλεβόλων κλ., νὰ ἦνε ἔλασσον. Πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπολογισθῇ καὶ τὸ ἀντλούμενον ὕδωρ. Ὅθεν τὸ πρόβλημα καταντᾷ περιπεπλεγμένον. Θεωρεῖται τώρα ὡς ἀναπόφευκτος ἡ προμήθεια 550 τοὐλάχιστον τόννων γεανθράκων· τὸ ποσὸν τοῦτο ἀναλογεῖ πρὸς πλοῦν 2,000 μιλίων, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ πλοίου εἶνε 10 ναυτικῶν μιλίων.

Ἡ γαλλικὴ *Καταστροφὴ* ἔχει εἰς τὸ μέρος, ἔνθα κεῖνται τὰ τηλεβόλα, θώρακα 38 ὑφεκατομέτρων, ἐρειδόμενον ἐπὶ προσκεφαλαίου (matelas en teak) 32 ὑφεκατομέτρων, κατάστρωμα δὲ μὲ χαλύβδινον ὄροφον 3 ὑφεκατομέτρων. Ἡ μηχανὴ, 6,000 ἵππων, κινεῖ δύο ἕλικας, δίδοντας 14 μιλίων ταχύτητα εἰς τὸ πλοῖον. Ἡ προμήθεια τῶν γεανθράκων ἀναλογεῖ πρὸς 2,800 μίλια, ἐπὶ 10 ναυτικῶν μιλίων ταχύτητος. Τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ πλοίου ὁμοιάζει πρὸς πτερνιστῆρα. Ἡ *Καταστροφὴ* εἶνε τὸ μόνον πλοῖον, ὅπερ ἔχει κανονοστοιχίαν τηλεβόλων 32 ὑφεκατομέτρων· θεωρεῖται ὡς τὸ εἶδος τὸ μᾶλλον ἐπιτυχημένον.

Ὁ γερμανικὸς *Αὐτοκράτωρ* ἐναυπηγήθη ἐπί-

Digitized by Google

τηδες διὰ τὴν σύγκρουσιν, κάμνει δὲ περιστροφὰς μετὰ μεγάλης ταχύτητος· φέρει 8 τηλεβόλα Κρούπ 26 ὑφεκατομέτρων, τὸ δὲ κανονοστάσιον αὐτοῦ εἶνε τεθωρακισμένον διὰ θώρακος 25 ὑφεκατομέτρων. Ἡ ταχύτης του φθάνει εἰς 14 ναυτικὰ μίλια καὶ πλέον, ἡ δὲ προμήθειά του, 710 τόννων, ἀναλογεῖ πρὸς πλοῦν 3,400 μιλίων, ἐπὶ 10 μιλίων ταχύτητος. Εἶνε ἐκ τῶν πλοίων, ἅτινα ἔχουσι μεγίστην ἐπιθετικὴν δύναμιν. Ὁ *Τέγετωφ* θεωρεῖται ἐκ τῶν τελειοτέρων πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐναυπηγήθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἔχει 6 τηλεβόλα Κρούπ τῶν 29, ταχύτητα δὲ 15 μιλίων· μὲ τὴν προμήθειάν του, ἥτις εἶνε 670 τόννων, δύναται νὰ διατρέξῃ 3,000 μίλια. Ὁ θώραξ τοῦ κανονοστασίου ἔχει πάχος 356 ὑποχιλιομέτρων, εἶνε δέ, πλὴν τοῦ κρασπεδώματος, ἐκ χάλυβος Bessemer.

Πάντα ταῦτα τὰ πλοῖα ἔχουσιν ἱστούς, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. Πρώτη ἡ Ἀγγλία ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ πλοῖα ἄνευ ἱστῶν.

Ἠγέρθη δηλαδὴ ζήτημα, ἂν ἦνε δυνατὸν νὰ αὐξηθῶσι τὰ ἀμυντικὰ καὶ ἐπιθετικὰ μέσα τῶν πολεμικῶν πλοίων ἀντικαθισταμένων τῶν ἱστῶν διά τινος ἄλλου τρόπου. Διότι ἀληθῶς μέγα ἐμπόδιον φέρουσιν οἱ ἱστοί, ἀφ' οὗ δὲ εἰσήχθη ὁ ἀτμός, πρὸς τί οἱ ἱστοί; Πρὸς τί ἀκόμη τὸ ὑψηλὸν κατάστρωμα; Διὰ νὰ ἀναγκαζόμεθα νὰ τὸ θωρακίζωμεν; Θὰ ἦτο πολὺ κάλλιον νὰ ἦνε χαμηλὸν τὸ σκάφος, νὰ μὴ τὸ βλέπωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ νὰ ὑπερέχῃ μόνον εἶδός τι ὑψώματος, ἐφ' οὗ νὰ ὑπάρχωσι τὰ προςατευτικὰ τοῦ πλοίου μέσα. Τότε τὸ σκάφος, κρυπτόμενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων, δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ θωρακίζηται.

Κατὰ τοιοῦτον σχέδιον ἐναυπήγησε τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ Ναυαρχεῖον τὴν *Καταστροφὴν* (Dévastation), τὸν *Κεραυνοβόλον* (Thunderer), τὸν *Ἀτρόμητον* (Dreadnought), τὸν *Αἴαντα* καὶ τὸ μέγιστον τῶν τωρινῶν θωρηκτῶν, τὸν *Ἄκαμπτον* (Inflexible). Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, ἤρχισεν ἡ μὲν Ῥωσσία τὴν ναυπήγησιν τοῦ *Μεγάλου Πέτρου*, ἡ δὲ Ἰταλία τὴν τοῦ *Δανδόλου* καὶ τοῦ *Δουϊλίου*. Τὰ ἄνευ ἱστῶν θωρηκτὰ εἶνε ἀληθῆ ὀχυρὰ φρούρια ταχέως μετακινούμενα καὶ δυνάμενα νὰ ἔχωσιν ἰσχυρότατον πυροβολικὸν καὶ τελειότατον. Ὁ κ. Barnaby, ὁ σχεδιάσας τὸν *Ἄκαμπτον*, ἠθέλησε νὰ ἐλαττώσῃ ὅσῳ τὸ δυνατὸν τὴν θωρακισμένην ἐπιφάνειαν, ἵνα μείνωσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν παχύτεροι οἱ τοῖχοι τῶν πυργίσκων. Διὰ τοῦτο ἡ τρόπις καὶ τὰ πλευρὰ τοῦ *Ἀκάμπτου* εἶνε ἐντελῶς βυθισμένα εἰς τὴν θάλασσαν εἰς 1μ.,96, ὑπερέχει δὲ ὠχυρωμένον κατάστρωμα. Εἰς τὸ κέντρον ὑψοῦται εἶδος ὀχυρώματος 5 μέτρων ὕψους, 33 μήκους καὶ 23 πλάτους, ὑπὲρ αὐτὸ δὲ διαγωνίως δύο πυργίσκοι.

Τὸ πυροβολικὸν αὐτοῦ σύγκειται ἐκ 4 τηλεβόλων 80 τόννων, ἡ βολὴ τῶν ὁποίων, ὅταν ἐκπυρσοκροτῶσι διὰ μιᾶς, εἶνε 2,280 χιλιογράμμων. Οὕτω πως δὲ εἶνε διατεθειμένα τὰ πράγματα, ὥςτε ἂν παραστῇ ἀνάγκη ἕνεκα τῆς προόδου τοῦ πυροβολικοῦ, νὰ δύνωνται νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰ πυροβόλα τῶν 80 τόννων πυροβόλα 150 τόννων. Ἡ ὀχύρωσις ἀπὸ τοῦ κυρίως ὀχυρώματος μέχρι τοῦ σκάφους εἶνε 610 ὑποχιλιομέτρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν δύναται νὰ εἰσαχθῇ θαλάσσιον ὕδωρ εἴς τινα ὡρισμένα τοῦ πλοίου μέρη καὶ τοιουτοτρόπως νὰ βυθισθῇ τὸ πλοῖον 30 ἀκόμη ὑφεκατόμετρα. Τὸ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ἀθωράκιστον μέρος τῆς τρόπιος προστατεύεται παρὰ τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐκεῖ ἔχει βάθος 2 μέτρων καὶ 26 ὑφεκατομέτρων. Ἂν δὲ τρυπηθῇ πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἡ τρόπις, τὰ ὕδατα δὲν θὰ κατακλύσωσιν εἰμὴ διατειχισμένα χωρίσματα τοῦ πλοίου. Καὶ τοῦτο δ' ἂν συμβῇ, τὸ πλοῖον θὰ βυθισθῇ κατὰ 31 ὑφεκατόμετρα. Ἡ ταχύτης τοῦ πλοίου εἶνε 14 μιλίων, δύναται δὲ μὲ τὴν προμήθειαν τῶν ἀνθράκων ἣν ἔχει νὰ διατρέξῃ 3,400 μίλια. Ὁμοιότυποι ἀλλὰ μικρότεροι εἶνε ὁ *Αἴας* καὶ ὁ *Ἀγαμέμνων*, διότι δύςκολον εἶνε νὰ κάμῃ ἑλιγμοὺς ὄγκος, οἷος ὁ τοῦ *Ἀκάμπτου*. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγλικὴ *Καταστροφὴ* χρειάζεται 12,000 τόννων μετατοπισμόν, ὁ *Ἄκαμπτος* δὲ 200 τόννους περιπλέον. Ζήτημα δὲ εἶνε πῶς εἰς μίαν ναυμαχίαν θὰ κάμνωσιν ἑλιγμοὺς ὄγκοι τόσον μεγάλοι καὶ μήκους 100 μέτρων.

Ὁμοιότυπος εἶνε ὁ ῥωσσικὸς *Μέγας Πέτρος*, ἐπειδὴ ὅμως ἐναυπηγήθη πρό τινων ἐτῶν, ὁ θώραξ αὐτοῦ ἔχει μόνον 50 ὑφεκατομέτρων πάχος. Εἰς ἕκαστον πύργον του ἔχει δύο τηλεβόλα τῶν 40. Τέλος ὁ *Δάνδολος*, ναυπηγηθεὶς ἐν Νεαπόλει, καὶ ὁ *Δουΐλιος* ἐν Σπετσίᾳ, παρέχουσιν ἡμῖν τὸν τέλειον τύπον θωρηκτοῦ φρουρίου φερομένου ἐπὶ πλωτοῦ σκάφους καὶ δυναμένου ἀβλαβῶς νὰ ὑποστῇ καὶ τὰ ἰσχυρότατα βλήματα. Τὸ σχέδιον τῶν πλοίων τούτων τὸ ἔδωκεν ὁ κ. Brin, τὰ νῦν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργὸς τῆς Ἰταλίας.

Ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὸν *Ἄκαμπτον*. Ἐν τῷ κέντρῳ ἔχουσι πυργίσκους μὲ τηλεβόλα ἰσχυρὰ 100 τόννων, εἶνε δὲ ἐζωσμένα μὲ θώρακα 459 ὑποχιλιομέτρων. Τὰ ἄκρα δὲν εἶνε ὠχυρωμένα, προστατεύονται ὅμως διὰ καταλλήλων χωρισμάτων καὶ θωρηκτοῦ καταστρώματος. Ἔχουσι 14 μιλίων ταχύτητα. Δύνανται νὰ φέρωσι δὲ προμήθειαν ἀνθράκων ἐπαρκοῦσαν δι' ἀπόστασιν 4,000 μιλίων. Τὰ ἀληθῆ ταῦτα φρούρια τοῦ ἰταλικοῦ ναυτικοῦ εἶνε τὰ κάλλιστα ὡπλισμένα μέχρι τοῦδε. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι ὁσημέραι γίνεται πρόοδος καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὸν δαπανηρότατον τοῦτον ἐξοπλισμόν. Ἤδη γίνεται λόγος περὶ ναυπηγήσεως πλοίου 122 μέτρων μήκους, 14 μιλίων ταχύτητος, 18,000 ἵππων δυνάμεως, ἔχοντος δύο

Digitized by Google

πύργους θωρηκτοὺς 80 ὑφεκατομέτρων, ἕκαστος τῶν ὁποίων θὰ περικλείῃ ἓν τηλεβόλον 160 τόννων. Ὁ μετατοπισμὸς λέγεται ὅτι θὰ ἦνε 16,000 τόννων. Εὐλόγως δύναταί τις νὰ ἐρωτήσῃ ἂν ἀληθῶς θὰ ἦνε καὶ χρήσιμοι οἱ μέγιστοι, ἀλλὰ καὶ δυςκινητότατοι οὗτοι ὄγκοι.

Εἰς τὰ ἄνευ ἱστῶν θωρηκτὰ ἐπεζητήθη ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀμυντικῆς καὶ ἐπιθετικῆς δυνάμεως καὶ ἡ προφύλαξις τοῦ πυροβολικοῦ. Ταχέως ὅμως θὰ γείνῃ κατάδηλον ὅτι τίποτε δὲν ἀξίζει τὸ πυροβολικὸν ἂν καὶ τὸ ὑποβαστάζον σκάφος δὲν ἔχῃ ἀρετάς. Τὰ συνήθη θωρηκτὰ ἔχουσι τὸ ἔμβολόν των, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελον ἐξαντλήσει τὰ βλήματά των. Τὰ ἄνευ ἱστοῦ θωρηκτὰ ὅμως, ὀγκώδη ὄντα καὶ δυςκίνητα, δυςκόλως θὰ δύνωνται νὰ ἀποφύγωσι τὴν σύγκρουσιν τοῦ εὐκινητοτέρου ἐχθρικοῦ πλοίου. Πολλάκις δὲ ἡ ταχύτης ἐνίκησε τὸν ὄγκον. Ὑπὸ ναυτικὴν λοιπὸν ἔποψιν δὲν εἶνε ἐπιτυχημένα τὰ ἄνευ ἱστῶν θωρηκτά, εἶνε πολὺ χαμηλά, πρέπει εἰς τὴν παραμικρὰν θαλασσοταραχὴν νὰ κλείωσι τὰς θυρίδας, ἡ δὲ ἐν αὐτοῖς διαμονὴ καταντᾷ τότε ἀνυπόφορος. Ὡς ἀκταιωροὶ μᾶλλον φαίνεται ὅτι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι τὰ τοιαῦτα πλοῖα, ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν εἶνε ὁ προορισμός των.

Ὡς πρὸς τὰ σταθμεύοντα θωρηκτά, λέγομεν ὅτι ταῦτα ὑποτίθεται ὅτι ἐν πολέμῳ θὰ ἦνε βοηθητικὰ τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ στοιχίζουσι πολὺ ἀναλόγως τῶν ὄχι μεγάλων ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας εἶνε προωρισμένα νὰ προσφέρωσιν. Ὡς σταθμεύοντα εἶνε παρὰ πολὺ θωρακισμένα, ὡς μάχιμα δὲν εἶνε ἀρκετὰ θωρακισμένα. Ὁ τύπος οὗτος βεβαίως θὰ μεταβληθῇ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὀλίγα τινὰ ἀκόμη περὶ τῶν ἀκταιωρῶν. Οἱ ἀκταιωροὶ εἶνε μικρὰ θωρηκτὰ μὲ ὠχυρωμένους πυργίσκους, δυνάμενα πανταχοῦ νὰ εἰσχωρήσωσι. Τὸ ὄνομά των ἄλλως τε δηλοῖ καὶ τὴν χρῆσίν των. Ἀναφέρομεν μόνον περὶ αὐτῶν νέαν τινὰ ἀπόπειραν, ἣν ἐπεχείρησεν ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ ναύαρχος Πόπωφ, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου οἱ τοιοῦτοι ἀκταιωροὶ ὠνομάσθησαν *ποπόβκαι*, εἶνε δὲ κυκλοτερεῖς κανονοφόροι. Αἱ *ποπόβκαι* ἐνεποίησαν αἴσθησιν εἰς τὸν ναυτικὸν κόσμον, διά τε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐφευρετοῦ καὶ διότι πολὺ ἐπῄνεσεν αὐτὰς ὁ σοφὸς Ἄγγλος μηχανικὸς κ. Reed. Προορισμὸς τῶν ἀκταιωρῶν τούτων εἶνε νὰ φρουρῶσι τὸ στόμιον τοῦ Βορυσθένους (Dnieper) καὶ τὸν λιμένα τοῦ Νικολάϊεφ. Ἦτο χρεία νὰ εὑρεθῇ τι ἐπίτηδες διὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα διότι τὰ ὕδατα εἶνε πολὺ ἀβαθῆ. Ἀπέβλεψε δὲ ὁ ναύαρχος Πόπωφ εἰς τὸ κυκλοτερὲς σχῆμα, διότι τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς δεδομένον ὄγκον ἀπαιτεῖ τὴν ἐλαχίστην ἐπιφάνειαν θωρακισμοῦ.[1] Ἠδυνήθησαν λοιπὸν ἐλαττοῦντες τὸν μετατοπισμόν, νὰ αὐξήσωσι τὸν θωρακισμόν. Δύο κανονοφόροι (batteries) ἐναυπηγήθησαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, τὸ *Νόβγοροδ* καὶ ὁ *Ὑποναύαρχος Πόπωφ*. Τὸ *Νόβγοροδ* ἔχει 30 μέτρων διάμετρον, ὁ *Ὑποναύαρχος Πόπωφ* 40. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυκλοτεροῦς σκάφους ὑψοῦται ὠχυρωμένος πύργος μὲ δύο τηλεβόλα Κροὺπ 30 ὑφεκατομέτρων, πυροβολοῦντα ἐκ τοῦ ἀσκεποῦς (en barbette) 4μ.,30 ὑπεράνω τοῦ πλωτοῦ σκάφους. Ὁ πύργος προστατεύεται ὑπὸ πλακῶν 30 ὑφεκατομέτρων. Ὁ περιζώνων θώραξ ἔχει ὕψος 1μ.,80. Τὸ κατάστρωμα προστατεύεται ὑπὸ τριπλῆς *λαμαρίνας*, πάχους ἐν συνόλῳ 70 ὑφεκατομέτρων. Ὁ μετατοπισμὸς εἶνε 2,500 τόννων εἰς τὸ *Νόβγοροδ* καὶ 3,600 εἰς τὸν *Ὑποναύαρχον Πόπωφ*. Ἡ μηχανὴ ἔχει 3,000 ἵππων δύναμιν, ἡ δὲ ταχύτης εἶνε 8 μιλίων. Ἡ κίνησις γίνεται δι' ἓξ ἑλίκων, οἵτινες δύνανται ἕκαστος χωριστὰ νὰ ἐνεργήσωσιν. Οἱ ἑλιγμοὶ γίνονται ταχύτατοι. Τοῦτο δὲ εἶνε ἐκ τῶν σημαντικωτάτων πλεονεκτημάτων τῶν κυκλοτερῶν κανονοφόρων. Εἰς ἓν καὶ ἥμισυ λεπτὸν τῆς ὥρας τὸ πλοῖον δύναται νὰ κινηθῇ περὶ ἑαυτό.

Δὲν προτιθέμεθα νὰ συζητήσωμεν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ τύπου τούτου, περὶ οὗ ἄλλως τε πολλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ. Μὲ τὸν συνήθη τύπον, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῇ ἀκόμη ὁ μετατοπισμός. Τὸ κυκλοτερὲς σχῆμα συνεπάγεται μεγάλην ἀντίστασιν κατὰ τὸν πλοῦν, ὅθεν αἱ μηχαναὶ πρέπει νὰ ἔχωσι δύναμιν πολὺ πλέον ἐκτεταμένην καὶ ἐπὶ τέλους γίνεται μετατοπισμός, ὃν θὰ ἠδύνατό τις ἄλλως νὰ ἀποφύγῃ. Ἔπειτα 8 μιλίων ταχύτης εἶνε πολὺ ὀλίγον, ἔστω καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ὅμως δυνατὸν εἶνε νὰ ἐμπέσωσιν ἐν τῷ μέσῳ ναυκλάστρων. Ὁπωσδήποτε ἡ ἀπόπειρα αὕτη περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὰ φῶτα τῶν Ῥώσσων μηχανικῶν καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὑποναυάρχου Πόπωφ.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ τωρινὴ κατάστασις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ἔνθα τόσαι καὶ τόσον διάφοροι ἐνέργειαι γίνονται, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἐξαγάγῃ τις τελικὸν συμπέρασμα. Τίς ἔχει δίκαιον, τίς εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀληθείᾳ; Τὸ ἓν εἶδος τῶν πλοίων ἀποκλείει τὸ ἕτερον, τὸ ἓν ἔχει μεγαλητέραν ἐπιθετικὴν δύναμιν, τὸ ἄλλο μεγαλητέραν ταχύτητα, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἡ ὑπεροχὴ ἑνὸς στόλου δυνατὸν νὰ ἦνε καὶ ὅλως στιγμιαία. Διότι παύει ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπερέχῃ ὁ εἷς στόλος, ὅταν οἱ ἄλλοι ναυπηγήσωσι παρόμοια πλοῖα, πᾶσαι δὲ αἱ δυνάμεις ἀντιφι-

1. Περὶ κυκλοτερῶν πλοίων ποιεῖται λόγον ὁ Ἡρόδοτος (Α', 194) λέγων· τὰ πλοῖα αὐτοῖσι (τοῖς Βαβυλωνίοις) ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενα ἐς τὴν Βαβυλῶνα ἐόντα κυκλοτερέα πάντα σκύτινα. Ὅμοιον τύπον προέτειναν οἱ κκ. Malot καὶ Herbert, ὑπογραμματεῖς τῆς ὑπηρεσίας τῶν φάρων ἐν Ἀγγλίᾳ, διὰ μάχιμα πλοῖα. Ὁ δὲ μέγας περιηγητὴς Σαμουὴλ Baker ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ναυαρχεῖον σχέδιον κυκλοτεροῦς πλοίου 10,000 τόννων, μὲ τηλεβόλα 40 τόννων.

λοτιμοῦνται νὰ φθάσωσιν ἡ μία τὴν ἄλλην. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ τηλεβόλον διατρυπᾷ τὸν θώρακα, προοδεύει δὲ ὁσημέραι τὸ πυροβολικὸν, ἀκολουθεῖ ὅτι καὶ διὰ τὸν παχύτατον θώρακα θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα του. Ἐκ πόσων ἄλλως τε περιστάσεων ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία εἰς μίαν ναυμαχίαν, ἄν τις ἀρχίσῃ νὰ ὑπολογίζῃ ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης! Τί θὰ γείνουν τὰ πυργωτὰ ἂν τύχῃ φουσκωμένη ἡ θάλασσα; Τίς θὰ ἐμποδίσῃ πλοῖον μεγάλης ταχύτητος νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἀπόστασιν, ἐν ᾗ θὰ ἀγωνισθῇ πρὸς πλοῖον μᾶλλον τεθωρακισμένον, ἀλλὰ βαρύτερον; Ὅ,τι διὰ τοῦτο θὰ ἀξίζῃ ὁ θώραξ, διὰ τὸ ἄλλο θὰ ἀξίζῃ ἡ ἀπόστασις.

Τοῦτο μόνον εἶνε τὸ βέβαιον, ὅτι αὐξάνουσιν οἱ κίνδυνοι καὶ καταντῶσι καταστρεπτικαὶ αἱ δαπάναι. Ἄλλοτε ἓν πλοῖον ἐστοίχιζε 3 ἢ 4 ἑκατομμύρια, κατὰ τὸ 1869 ἓν θωρηκτὸν ἤξιζεν 7 ἢ 8 ἑκατομμύρια, τώρα μόλις ἀρκοῦσι 12 ἢ 13 ἑκατομμύρια, ἓν δὲ μόνον ναύκλαστρον ἀρκεῖ νὰ στείλῃ εἰς τοῦ Ὠκεανοῦ τὰ βάθη τὸν μέγαν τοῦτον πλοῦτον! Ἄλλοτε μία βολὴ τηλεβόλου ἐστοίχιζε 33 φράγκα, σήμερον ἡ βολὴ τῶν τηλεβόλων 32 ὑφεκατομέτρων ἀξίζει 680 φρ., 1,000 δὲ φρ. καὶ πλέον θὰ ἀξίζῃ ἡ βολὴ τῶν τηλεβόλων τῶν 150 τόννων.

Ὅταν οἱ πολεμισταὶ τοῦ ιε' καὶ ις' αἰῶνος εἶδον ὅτι δὲν ἴσχυον κατὰ τοῦ πυρὸς αἱ πανοπλίαι των, τὰς ἀπέθηκαν καὶ ἤρχισαν νὰ μάχωνται στῆθος πρὸς στῆθος. Καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν, πλησιάζει τὸ τέρμα τοῦ θωρακισμοῦ. Πολὺ προτιμότερον βεβαίως εἶνε τὰ μικρὰ καὶ εὐκίνητα πλοῖα, ἀλλὰ τίς θα κάμῃ ἀρχὴν, τίς θὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην; Εὑρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς νέας τοῦ ναυτικοῦ μεταρρυθμίσεως, διότι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς αὐξήσεως τοῦ τε πλοίου καὶ τοῦ τηλεβόλου. Ἡ πρώτη ναυμαχία ἥτις θὰ γείνῃ, θὰ δείξῃ τὸ ἄκαρπον καὶ ἀνίσχυρον τόσων προσπαθειῶν· τότε θὰ δοθῇ τὸ σημεῖον ῥιζικῆς ἐν τῷ πολεμικῷ ναυτικῷ μεταρρυθμίσεως.

HENRI DE PARVILLE.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Τὸ παράθυρον οἰκίας τινὸς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ἤνοιξεν ἀποτόμως καὶ ἐφάνη ἀνὴρ πελιδνὸς τὴν μορφὴν καὶ βλοσυρὸς τὸ βλέμμα· ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἔσφιγγεν αἱματόφυρτον ἐγχειρίδιον, ἐξ οὗ ἔσταζεν ἔτι τὸ αἷμα. Ἔρριψεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἔρημον πεδιάδα, εἶτα ἐπήδησε κατὰ γῆς καὶ ἤρξατο τρέχων μέσῳ τῶν ἀγρῶν.

Μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἔστη ἀσθμαίνων καὶ καταβεβλημένος εἰς τὸ ἄκρον δάσους τινὸς, εἴκοσι περίπου βήματα μακρὰν τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Ἐζήτησε τὸ πυκνότερον καὶ ἀδιάβατον μέρος καὶ εἰσέδυσεν ἐκεῖ, μηδόλως προσέχων εἰς τὰς κατασπαρασσούσας αὐτὸν ἀκάνθας. Ἤρχισεν ἀκολούθως νὰ σκάπτῃ διὰ τοῦ ἐγχειριδίου του τὴν γῆν, καὶ ἀφ' οὗ ὤρυξεν ὀπὴν ἀρκούντως βαθεῖαν, ἔθηκεν ἐν αὐτῇ τὸ αἱμοσταγὲς ὅπλον, τὴν ἐπλήρωσε διὰ τοῦ ἐξαχθέντος χώματος, ἐπέστρωσε χόρτον, ὅπερ ἐπάτησεν ἰσχυρῶς, καὶ εἶτα ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς χλόης.

Ἠκροάσθη, ἐφάνη δὲ φοβηθεὶς ἐκ τῆς σιγῆς, ἥτις ἐπεκράτει ἐν τῇ πεδιάδι.

Ἦν ἡ ὥρα καθ' ἣν τὰ σκότη τῆς νυκτὸς διαδέχεται τὸ λυκαυγὲς, ὅτε τ' ἀντικείμενα διακρίνονται ἀμυδρῶς καὶ ὡσεὶ ἦσαν σκιαί. Τῷ ἐφαίνετο ὅτι ἦν μόνος ἐν τῇ πενθίμῳ ἐκείνῃ καὶ ἀπεράντῳ ἐκτάσει, μόνος ἐν μέσῳ τῆς ἀφώνου καὶ σκοτεινῆς φύσεως.

Αἴφνης ἀνεσκίρτησεν ἀκούσας κρότον τινά· ἦν ὁ τριγμὸς τοῦ ἄξονος φορτηγοῦ ἁμάξης, εἰς ἡμισείας περίπου ὥρας ἀπόστασιν ἐκεῖθεν εὑρισκομένης· ἀλλ' ἐν τῇ σιγῇ ὁ παράδοξος ἐκεῖνος καὶ ἄρρυθμος ἦχος ἠκούετο εὐκρινέστατα.

Εἶτα ἡ φύσις μικρὸν κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἐγειρομένη. Ὁ κορυδαλὸς ἀνέπτη ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν, ἐκπέμπων τὰ περίτρομα καὶ ἐνταυτῷ θελκτικὰ κελαδήματά του, ἐν οἷς φαίνεται πλημμυροῦσα ἡ ζωὴ καὶ ἡ εὐτυχία· ὅλον δὲ τὸ πτερωτὸν γένος ἤρξατο κελαδοῦν καὶ κινούμενον ἐν τοῖς ὑπὸ δρόσου διαρρεομένοις φύλλοις· πανταχόθεν τέλος, ἀπὸ τοῦ βρύου, ἐν ᾧ χρυσᾶ περιπλανῶνται ἔντομα, μέχρι τοῦ ἀκροτάτου τῆς δρυὸς κλάδου, ἐν ᾧ ῥιγηλὸν ἐπικάθηται τὸ πτηνὸν, ὑψώθη ἡ ἑωθινὴ ἐκείνη συναυλία, ἡ τοσοῦτον ἁρμονικὴ ἐν τῇ συγχύσει αὐτῆς, τοσοῦτον ἰσχυρὰ ἐν τῇ παραληρήσει, ἥτις ἐκπέμπεται ἅμα αἱ πρῶται ἐν τῇ ἀνατολῇ ὑποφώσκωσιν ἀκτῖνες, ὡς ὕμνος τις πρὸς τὸν ἥλιον.

Φαιδρὰ καὶ παρθενικὴ ἠγείρετο ἡ φύσις· τὸ πᾶν ἦν χάρις καὶ δροσερότης ἐν τῷ δάσει, ὅπου ἐκυμαίνετο ἔτι ὁμίχλη τις κυανωπή· τὸ πᾶν δὲ νηνεμία ἐν τῇ πεδιάδι, ἧς αἱ μακραὶ γραμμαὶ ἐκυματίζοντο ἐν τῷ ἀπείρῳ, οὗ τὰ φαιὰ χρώματα ἐφώτιζον αἱ ἀπαυγαὶ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ φονεὺς ἠγέρθη, τὰ δὲ μέλη αὐτοῦ ἔτρεμον καὶ συνεκρούοντο οἱ ὀδόντες του.

Ἔρριψε περὶ αὐτὸν περίφοβα βλέμματα, εἶτα δὲ μετὰ προφυλάξεως παρεμέρισε τοὺς κλάδους, ἱστάμενος, φρικιῶν, στρέφων ἑκάστοτε ἀποτόμως τὴν κεφαλὴν μόλις τὸν ἐλάχιστον ἤκουε θόρυβον, καὶ ἐπὶ τέλους ἐξῆλθε τῆς λόχμης, ὅπου κατέχωσε τὸ ἐγχειρίδιον.

Προεχώρησε δὲ ἐντὸς τοῦ δάσους, διὰ τῶν πυκνοτάτων μερῶν βαδίζων, ἀποφεύγων δὲ τὰ ἀνοικτὰ μέρη καὶ τὰς ἀτραποὺς καὶ συχνότατα ἱστάμενος ὅπως ἀκροασθῇ ἢ ὅπως διὰ τοῦ βλέμματος ἐρευνήσῃ τὸ μέρος πρὸς ὃ κατηυθύνετο.

Ἐβάδισεν οὕτως ὅλην τὴν ἡμέραν, μηδόλως τὴν κόπωσιν αἰσθανθεὶς, διότι μεγάλη ἦν ἡ κατέχουσα αὐτὸν ἀγωνία.

Digitized by Google

Ἔστη δὲ ἐκεῖ ὅπου ἤρχιζε πυκνὴ φυτεία ὀξυῶν, ὧν λευκοὶ καὶ λεῖοι ὑψοῦντο οἱ κορμοί, ὡς ἀναρίθμητοι στῆλαι, φύλλινον ἔχουσαι κιονόκρανον. Ἡ ἁρμονικὴ σιγὴ καὶ τὸ φῶς ἠρέμα ἐπιχεόμενον ἐπηύξανον τὸ ἐπιβλητικὸν τῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἐνέπνεε τὸ κάλλος ἐκεῖνο τῆς φύσεως. Ἐνόμιζες ὅτι ἔμψυχόν τι ὂν ἐκινεῖτο ἐν τῇ σκιᾷ, ἣν ἐσκόρπιζεν ἀκίνητον καὶ ζοφερὸν τὸ φύλλωμα· ὅτι ψυχή τις ἐπλανᾶτο ἐν τῷ λυκόφωτι ἐκείνῳ, μυστηριώδεις ψιθυρίζουσα συλλαβάς.

Ἐκεῖ δέ που πλησίον, ἕρπων ὡς ὄφις εἰσέδυσεν εἴς τινα λόχμην βάτων, ὧν ἡ πυκνότης ἐντελῶς ἀπέκρυπτεν αὐτόν.

Ἰδὼν ὅτι ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὴν κεφαλὴν κατ' ἀρχάς, εἶτα εἰς τὸ στῆθός του καὶ ἐψιθύρισε· Πεινῶ.

Ἀκούσας τὸν ἦχον τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἐρρίγησε· τὸ πρῶτον ἤδη ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ φόνου ἤκουεν αὐτήν, ἀντήχει δ' εἰς τὰ ὦτά του ὡς νεκρικὸν σήμαντρον. Ἔμεινε δὲ ἐπί τινας στιγμὰς ἀκίνητος καὶ τὴν ἀναπνοὴν αὐτοῦ ἔτι κρατῶν, ὡς εἰ ἐφοβεῖτο μή τις τὸν ἤκουσεν.

Ὅτε ἡ ταραχή του αὕτη καθησύχασε μικρόν, ἠρεύνησεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ θυλάκια αὐτοῦ καὶ εὗρεν ὀβολούς τινας. — Ἀρκοῦσιν αὐτά, εἶπε ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Ἐντὸς ἓξ ὡρῶν θὰ περάσω τὰ σύνορα· τότε θὰ ἐμπορῶ νὰ φανερωθῶ, νὰ ἐργασθῶ· θὰ σωθῶ.

Μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας ᾐσθάνθη ὅτι τὸ ψῦχος ἀπενάρκου τὰ μέλη του, διότι ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἤρξατο πίπτουσα δρόσος, μόνον δ' ἔνδυμα ἐκεῖνος εἶχε μίαν *βλοῦζαν* καὶ ἓν *πανταλόνιον* βαμβακηρά· ἠγέρθη, ἐξῆλθε μετὰ προφυλάξεως τοῦ θαμνῶνος καὶ ἐπανέλαβε τὴν πορείαν του.

Ἔστη δὲ μόνον, ὅτε ἤρξατο ὑποφώσκουσα ἡ ἡμέρα. Εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δάσους καὶ ἦτο ἠναγκασμένος πλέον ἂν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ, νὰ διακινδυνεύσῃ εἰς τὴν πεδιάδα, βαδίζων ἐν πλήρει φωτί. Περίτρομος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἰδέᾳ, οὐδὲ ἓν βῆμα ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ.

Ἐν ᾧ ἦν κεκρυμμένος εἰς σύνδενδρόν τι μέρος, ἤκουσεν αἴφνης κρότον βημάτων ἵππων.

Ὠχρίασεν.

— Οἱ χωροφύλακες! ἐτραύλισε ῥιπτόμενος κατὰ γῆς.

Ἦτο γεωργός τις πορευόμενος εἰς τὸν ἀγρόν του μὲ φορτηγόν τι ἁμάξιον, ὑπὸ δύο συρόμενον ἵππων· ἐσύριζε δημοτικόν τι ᾆσμα, διορθῶν συγχρόνως τὴν μάστιγα αὐτοῦ.

— Ἰάκωβε! ἐφώνησέ τις αὐτῷ.

Ὁ χωρικὸς ἐστράφη.

— Μπᾶ! σὺ εἶσαι Κατερίνα; Κάτι πολὺ πρωῒ σήμερα.

— Ἔ! 'πάω νὰ πλύνω 'ς τὴ βρύσι ἐδῶ κοντὰ αὐτὰ τὰ ἀσπρόρρουχα.

— Ἐδῶ κοντὰ πηγαίνω καὶ ἐγώ· βάλ' τα ἀπάνου 'ς τὸ κάρρο.

— Μετὰ χαρᾶς. Καὶ τί κάνουν 'ς τὸ σπίτι, ἡ γυναῖκα, τὰ μικρά, εἶναι καλά;

— Ἀπὸ ὅλους ἐγὼ εἶμαι ὁ πλειὸ ἄρρωστος, εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, μακρὸν καὶ ἠχηρὸν γελάσας· ὅλα καλά, ἡ δουλειά, ἡ χαρά, ἡ ὑγιεία.

Καὶ ἐδοκίμασε τὴν μάστιγά του, ἧς τὸ κροτάλισμα ἐπανέλαβε πολλάκις ἡ ἠχώ.

Ὁ φονεὺς ἠκολούθησεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ διὰ τοῦ βλέμματος καὶ βαθὺν ἐκπέμψας στεναγμόν, παρετήρησε τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐκτεινομένην πεδιάδα.

— Ἐμπρός, ἐψιθύρισε, πρέπει νὰ προχωρήσω. Εἰκοσιτέσσαρες ὧραι ἐπέρασαν ἀπὸ τότε.... Ὅλα τώρα ἀνεκαλύφθησαν, καὶ μὲ ζητοῦν· ἂν μίαν ὥραν ἀργοπορήσω, ἐχάθην.

Καὶ σταθερὰν λαβὼν ἀπόφασιν ἐξῆλθε τοῦ δάσους.

Μετὰ πορείαν δέκα λεπτῶν διέκρινεν ἓν κωδωνοστάσιον. Τότε ἐβράδυνε τὸ βῆμα, ὑπὸ μυρίων ἀντιθέτων κατεχόμενος αἰσθημάτων· ἡ ἀκατάσχετος πεῖνα ὤθει αὐτὸν πρὸς τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ φόβος παρώτρυνεν αὐτὸν νὰ φύγῃ μακρὰν πάσης κατοικίας ἀνθρώπων.

Ἔμεινεν ἀμφιρρέπων ἐπί τινας στιγμὰς καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ χωρίον, ὅτε εἶδέ τι στίλβον εἰς ἀπόστασιν διακοσίων περίπου βημάτων.

Ἦτο ἡ χαλκῆ πλὰξ καὶ ἡ λαβὴ τοῦ ξίφους ἑνὸς ἀγροφύλακος.

— Θὰ ἔχῃ ἔνταλμα ἐναντίον μου, ἐσκέφθη φρίττων.

Καὶ ὀπισθοδρομήσας ἀποτόμως, ἔτρεξε νὰ κρυβῇ εἰς μικρόν τι δάσος, ἀριστερὰ αὐτοῦ ἐκτεινόμενον.

Εἰσέδυσε δὲ μετὰ σπουδῆς εἰς αὐτό, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς κατατρυχούσης αὐτὸν πείνης, σκεπτόμενος δὲ μόνον νὰ μακρυνθῇ τοῦ χωρίου καὶ τοῦ ἀγροφύλακος.

Ἀλλὰ ταχέως ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δάσους ἐκείνου, ὅπερ στρεμμάτων τινῶν μόλις εἶχεν ἔκτασιν. Πέραν αὐτοῦ πάλιν πεδιάς.

Προβαλὼν τὴν κεφαλήν του διὰ μέσου τῶν κλάδων, ὅπως ἐξετάσῃ τὸν τόπον, εἶδεν ἄνθρωπόν τινα καθήμενον ἐπὶ τῆς χλόης καὶ προγευματίζοντα. Ἦτο δὲ οὗτος Ἰάκωβος ὁ γεωργός.

Ἡ μικρὰ γωνία, ἣν ἐξελέξατο ὡς ἑστιατόριόν του, ἦν χαριεστάτη. Ἦτο φάραγξ τις πετρώδης, διασχιζομένη ὑπὸ δύο βαθέων ῥυακίων, αἱ δὲ ἐξοχαὶ καὶ προεξοχαὶ αὐτῆς, καλυπτόμεναι ὑπὸ χλόης καὶ βρύων, ἐκοσμοῦντο διὰ φυτῶν ἀναρριχητικῶν, ἐχόντων φύλλα πράσινα, κίτρινα ἢ πορφυρᾶ. Τὰ ῥυάκια ἦσαν πλήρη ὕδατος διαυγοῦς, εἰς οὗ τὸ βάθος ἀπήστραπτον λευκὰ χαλίκια, λεῖα καὶ διαφανῆ, ὡς ὀνυχίτης λίθος. Τέλος τὴν κομψὴν ἐκείνην φωλεὰν ἐσκίαζε σύμπλεγμα σημυδῶν, μὲ ἀργυρόχρουν κορμὸν καὶ

Digitized by Google

φύλλωμα λεπτὸν καὶ εἰς τὴν πνοὴν τῆς ἀσθενεστάτης αὔρας ὑποτρέμον. Πέραν δὲ αὐτῆς ἐξετείνοντο ἀγροὶ καλλιεργημένοι.

Τὸ πρόγευμα τοῦ Ἰακώβου συνίστατο ἐξ ὀλίγου διπύρου ἄρτου καὶ ἑνὸς τεμαχίου τυροῦ, ἅτινα συνώδευε διὰ συνεχῶν σπονδῶν μηλίτου οἴνου, περιεχομένου ἐντὸς λαγήνου, ἣν εἶχε θέσει ἐν τῷ ψυχρῷ τοῦ ῥυακίου ὕδατι, ὅπως δροσίσῃ αὐτόν.

Οἱ λευκοὶ τοῦ εὐρώστου χωρικοῦ ὀδόντες κατέκοπτον μετ' ὀρέξεως ἐπιζήλου τὸν δίπυρον ἄρτον, διέκοπτε δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ λιτὸν αὐτοῦ πρόγευμα μόνον ὅπως ῥίψῃ φιλικὸν βλέμμα εἰς τὰ δύο ὑποζύγια αὐτοῦ, ἅτινα ὀλίγα βήματα περαιτέρω ἔτρωγον ἀδελφικῶς τὸ αὐτὸ ἄχυρον.

— Τί εὐτυχὴς ὁποῦ εἶναι αὐτός, ἐψιθύρισεν ὁ ἐγκληματίας. Ἀκολούθως προσέθηκεν, ἐνδομύχως ὅμως·

— Νὰ ἡ ἐργασία! ἡ ἀγάπη τῆς οἰκογενείας! . . . αὐτὰ δίδουν εὐτυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν.

Ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ πλησιάσῃ τὸν Ἰάκωβον καὶ νὰ τῷ ζητήσῃ ὀλίγον ἄρτον. Ἀλλὰ παρατηρήσας τὰ κατεσχισμένα ἐνδύματά του δὲν ἐτόλμησε νὰ δειχθῇ, νομίζων μάλιστα, ὅτι ἡ μορφή του ἔφερε σημεῖα καταφανῆ εἰς πάντας τοῦ κακουργήματός του.

Ἀκούσας κρότον βημάτων ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν, διὰ μέσου δὲ τῶν κλάδων εἶδε διαβαίνοντα γέροντα ῥακένδυτον. Ἐβάδιζεν οὗτος κεκυρτωμένος, βακτηρίαν ἔχων ἐν τῇ χειρὶ, καὶ σάκκον κρεμάμενον εἰς τὰ πλευρὰ αὐτοῦ.

Ἦτο ἐπαίτης.

Ὁ φονεὺς παρετήρησεν αὐτὸν, καὶ τὸν ἐφθόνησεν, ἡ δὲ συνείδησίς του τῷ ἐψιθύρισε πάλιν τοὺς λόγους τούτους·

— Τί δὲν θὰ ἔδιδες διὰ νὰ εὑρίσκεσο εἰς τὴν θέσιν του; Ἐπαιτεῖ, ἀλλ' εἶναι ἐλεύθερος· ἀλλὰ ὑπάγει καὶ ἔρχεται ἐλευθέρως, ἔχει ἤρεμον τὴν καρδίαν καὶ ἀναπεπαυμένην τὴν συνείδησιν, τρώγει ἀφόβως καὶ ἄνευ ἀγωνίας τὸν ἄρτον, ὃν εἰς ἐλεημοσύνην δίδουσιν αὐτῷ· δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὄπισθέν του χωρὶς νὰ βλέπῃ ἓν πτῶμα, εἰς τὰ πλευρά του χωρὶς νὰ φοβῆται χωροφύλακας, ἔμπρός του χωρὶς νὰ συναντᾷ τὸ ἀπαίσιον τῆς λαιμητόμου φάσμα. Ναί, εἶναι εὐτυχὴς ὁ γέρων ἐπαίτης καὶ ὀρθῶς ποιῶν φθονεῖς τὴν τύχην του.

Αἰφνιδίως ὠχρίασε, νευρικὴ σπασμώδης ταραχὴ ἐτάραξε τὰ μέλη του καὶ οἱ μῦς τοῦ προσώπου του συνεσπάσθησαν, ὡσεὶ κατελήφθη ὑπὸ ἐπιληψίας.

— Ἐκεῖνοι εἶναι, ἐτραύλισε, προσηλώσας τὸ βλέμμα εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ.

Καὶ ἐπτοημένος, παράφρων ἐκ τοῦ τρόμου, μὲ ἄγριον καὶ ἀπλανὲς τὸ βλέμμα, ἐτράπη εἰς φυγὴν, εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε τρέχων· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν κατατεταραγμένος ὥστε οὐδὲν ἔβλεπον οἱ ὀφθαλμοί του, οὐδὲ τὸ πνεῦμά του ἦν ἱκανὸν νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τινά.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ χωροφύλακες ἐπλησίαζον.

Τὸ κάλπασμα τῶν ἵππων καὶ τῶν ὅπλων ἡ κλαγγὴ τὸν ἔκαμον, ὅπως πάραυτα ἀναλάβῃ τὸ λογικὸν, ἰδὼν δὲ δρῦν τινα, ἧς τὸ πυκνὸν φύλλωμα δὲν ἠδύνατο νὰ διαπεράσῃ ὁ ὀφθαλμὸς, ἀνερριχήθη εἰς αὐτὴν μὲ εὐκινησίαν σκιούρου.

Ἦτο ἤδη ἐν ἀσφαλείᾳ καθ' ἣν στιγμὴν οἱ χωροφύλακες ἔστησαν ἐν τῇ ὁδῷ, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἀπὸ αὐτοῦ.

Ἠκροάσθη ἀκίνητος, περίτρομος, καὶ ὑπὸ τοσαύτης κατεχόμενος συγκινήσεως, ὥστε ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας του ἐν τῷ στήθει του.

— Καλὸν θὰ ἦτο ἐὰν παρετηρούσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ δάσος, εἶπεν ὁ εἷς τῶν χωροφυλάκων.

— Ἄ, μπᾶ! ἀπεκρίνατο ὁ ἕτερος, εἶναι πολὺ μικρόν· ὁ ἄνθρωπός μας δὲν θὰ κατέφυγε βέβαια εἰς αὐτὸ, ἀλλ' εἰς τὸ μεγάλον.

— Ἀδιάφορον, φρόνιμον θὰ ἦτο νὰ κυττάξωμεν καὶ ἐδῶ.

— Ὄχι, παρετήρησεν ὁ ἄλλος χωροφύλαξ. Θὰ χάσωμεν ἔτσι τὸν καιρόν μας καὶ ὁ δολοφόνος κατὰ δέκα ὥρας μᾶς ὑπερτερεῖ.

Καὶ ἀπεμακρύνθησαν καλπάζοντες.

Ὁ ἐγκληματίας ἀνέπνευσεν· ἐνόμισεν ὅτι ἀνεγεννήθη. Ἀλλὰ παρελθούσης τῆς ἀγωνίας ταύτης, ᾐσθάνθη ἑτέραν ἀλγηδόνα, ἥτις πρὸς στιγμὴν εἶχε κατευνασθῆ, καὶ ἀνέκραξεν·

— Ὦ Θεέ μου, πόσον πεινῶ!

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὥρας οὐδὲν εἶχε φάγει.

Οἱ πόδες του ἐκλονίζοντο, ἐθαμβοῦντο οἱ ὀφθαλμοί του, τὰ δ' ὦτά του ἐβόμβουν.

Καὶ ὅμως οὔτε κἂν τῷ ἐπήρχετο κατὰ νοῦν νὰ ὑπάγῃ νὰ ζητήσῃ ἄρτον ἀπὸ τὸ χωρίον. Ὁ χωροφύλαξ! ἡ λαιμητόμος! τὰ δύο ταῦτα φάσματα διηνεκῶς ἠγείροντο πρὸ αὐτοῦ καὶ κατεδάμαζον καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν πεῖνάν του.

Τὸ οὖς του ἀνήσυχον ἠκροᾶτο μετὰ προσοχῆς πάντα θόρυβον ἐν τῇ πεδιάδι· ἦχός τις πένθιμος προσέβαλεν αὐτό.

Ἦτο ὁ κώδων τοῦ χωρίου, σημαίνων κηδείαν.

Ὁ φονεὺς ἤκουεν ὠχρὸς, συγκεκινημένος, τρέμων εἰς πάντα κτύπον, ὡς εἰ ὁ κώδων ἐπίεζε τὴν καρδίαν του.

Εἶτα δάκρυα ἄφθονα ἀνέβλυσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ἔρρευσαν διὰ τῶν παρειῶν αὐτοῦ· ἐκεῖνος οὔτε τὰ ἐννόησεν, οὔτε ἐφρόντισε νὰ τὰ σπογγίσῃ.

Διότι ὁ πένθιμος τοῦ κώδωνος ἦχος ἀνεκάλει εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ εἰκόνα φρικώδη ἅμα καὶ ἀλγεινήν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ὥραν, καὶ ἑτέρου χωρίου ὁ κώδων ἐσήμαινεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ νεκροῦ τινός· ἦν δ' ὁ νεκρὸς γυνὴ νεαρὰ, ἐπὶ τῆς

Digitized by Google

κατίσχνου αὐτῆς μορφῆς ἀποτετυπωμένον φέρουσα ὁλόκληρον τὸν βίον της, βίον δακρύων, βασάνων καὶ ἐγκαρτερήσεως· ὁ νεκρὸς ἐτέθη ἐπὶ τοῦ φερέτρου μεγάλην πληγὴν ἔχων εἰς τὸν τράχηλον, εἶτα δὲ μετηνέχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ νεκροταφεῖον.

Τρία δὲ μικρὰ ξανθὰ παιδία ἠκολούθουν τὸ λείψανον, ἀποροῦντα διατί ἔθηκαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν κοιμωμένην μητέρα των καὶ διατί δὲν ἦτο ἐκεῖ ὁ πατήρ των.

— Ὢ, δυστυχῆ! δυστυχῆ! ἀνεφώνησε στένων ὁ φονεύς, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καλύπτων τὸ πρόσωπον.

Ἠκρούσθη ἐκ νέου τὸν κώδωνα, οὗ ὁ κρότος ἐφαίνετο αὐτῷ ὅμοιος τοῖς στεναγμοῖς τοῦ ταλαιπώρου θύματος, καὶ εἶτα ἐψιθύρισεν·

— Ὤ! ἡ ὀκνηρία... Μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ καπηλεῖον, καὶ τοῦ καπηλείου αὐτοὶ εἶναι οἱ καρποί· τρία ὀρφανά, μία δυστυχισμένη γυναῖκα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐγώ!... ἐγώ, τέρας ἀπὸ ὅλους μισούμενον, ἰχνηλατούμενον ὡς ἄγριον θηρίον, καταδιωκόμενον ἀκαταπαύστως, μέχρις τῆς ὥρας καθ' ἣν μὲ φέρωσιν εἰς τὴν λαιμητόμον. Φρικτή, φρικτὴ τύχη!... καὶ πάλιν πολὺ γλυκεῖα ἀκόμη.

Ἔμεινεν εἰς τὸ δένδρον μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ὅταν δ' εἶδε τοὺς ἀστέρας λάμποντας εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐρημίᾳ οὐδὲν ἄλλο ἤκουεν, ἢ τὴν ἀόριστον ἐκείνην πνοήν, ἥτις φαίνεται ὡς ἀναπνοὴ τῆς κοιμωμένης γῆς, τότε μόνον ἐτόλμησε νὰ κατέλθῃ, ὅπως ἀναπαυθῇ.

Κατεκλίθη παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ δένδρου καὶ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς· ἀλλ' ὁ φόβος, ὁ διαρκῶς κατέχων αὐτὸν καὶ ἡ καταβιβρώσκουσα τὰ ἐντόσθιά του πεῖνα, ἐμπόδισαν αὐτὸν νὰ κοιμηθῇ, ἅμα δὲ ἐχάραξεν ἠγέρθη καταβεβλημένος καὶ κατασυντετριμμένος ἐκ τῆς ἀνησυχίας, τοῦ κόπου καὶ ἐξ ἀσιτίας τριῶν σχεδὸν ἡμερῶν.

Ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἡ πεῖνα, ὀξυνομένη ὑπὸ τοῦ καθαροῦ ἀέρος τῶν ἀγρῶν, ὑπερίσχυσε πάντων τῶν φόβων του· αἰσθανόμενος ὅτι τὸ λογικόν του ἐσάλευεν ἐν τῷ κενῷ ἐγκεφάλῳ του, ἀπεφάσισε πλέον νὰ ὑπάγῃ νὰ ζητήσῃ φαγητὸν εἰς τὸ χωρίον.

Ἐτίναξε τὰ εἰς τὰ ἐνδύματά του προσκεκολλημένα χόρτα, ἐτακτοποίησε διὰ τῶν δακτύλων τὴν ἀκτένιστον κόμην του καὶ ἐξελθὼν τοῦ δάσους, ἐβάδισε μὲ σταθερὸν τὸ βῆμα ἐν τῇ πεδιάδι τὸν πρὸς τὸ χωρίον δρόμον.

Μετὰ πέντε λεπτὰ εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον, βαδίζων βραδέως, τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην ἔχων πρὸς τὴν γῆν, ὡς ἄνθρωπος καταβεβλημένος ἐκ τοῦ κόπου, ἀλλὰ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ῥίπτων λαθραῖα καὶ δύσπιστα βλέμματα καὶ ἕτοιμος νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν μόλις ἤθελεν ἴδει τὸν ἐλάχιστον κίνδυνον.

Πλησίον τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὸ κέντρον δηλαδὴ τοῦ χωρίου, εἶδε καπηλεῖόν τι, οὗ ἡ ἀφελὴς καὶ ἤρεμος ὄψις πολὺ τὸν ἐνεθάρρυνεν. Ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθη ὅτι οὔτε ᾄσματα, οὔτε κραυγαί, οὔτε φιλονεικίαι ἐξήρχοντο ἐκεῖθεν, ὅπερ ἦτο τεκμήριον ὅτι ἦτο ἔρημον ἢ σχεδὸν τοιοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ.

— Τί ἀγαπᾷς, καλέ μου ἄνθρωπε; ἠρώτησεν αὐτὸν ἡ κάπηλος, στιβαρὰ καὶ εὐρύστερνος χωρική, ἀνθηρὰν καὶ εἰλικρινῆ ἔχουσα μορφήν.

— Ψωμὶ καὶ κρασί, εἶπεν ὁ φονεύς, καὶ ὑπῆγε νὰ καθήσῃ εἰς τράπεζάν τινα, πλησίον ἑνὸς παραθύρου εἰς τὸν κῆπον βλέποντος.

Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν ἡ κάπηλος τῷ παρέθηκε τὰ ζητηθέντα.

— Νά, τῷ εἶπε, ψωμί, κρασὶ καὶ τυρί.

— Ἐζήτησα μόνον ψωμὶ καὶ κρασί, παρετήρησεν ἀποτόμως ὁ φονεύς, ἀποκρύπτων τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖρας.

— Μπᾶ! ἔννοια σου, τὸ τυρὶ εἶναι 'δική μου δουλειὰ καὶ τὸ ψωμὶ ἀκόμη, διότι, χωρὶς νὰ σὲ προςβάλω, δὲν φαίνεσαι πλούσιος, πτωχέ μου ἄνθρωπε, καὶ μοῦ φαίνεσαι ὅτι ἔχεις μεγάλην ἀνάγκην νὰ φάγῃς διὰ νὰ λάβῃς δυνάμεις· ὥςε πίε καὶ φάγε, χωρὶς νὰ σκοτίζεσαι διὰ τὰ ἄλλα.

— Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ.

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἠκούσθησαν σημαίνοντες θορυβωδῶς οἱ κώδωνες.

— Τί εἶναι αὐτό; ἠρώτησεν ὁ φονεύς· διατί σημαίνουσιν ἔτσι;

— Πῶς γιατί σημαίνουν; διότι ἐτελείωσεν ἡ λειτουργία.

— Ἡ λειτουργία; τί ἡμέρα λοιπὸν εἶναι σήμερα;

— Κυριακή! Καὶ δὲν εἶσαι χριστιανὸς τοῦ λόγου σου; Τώρα 'σὲ 'λίγο θὰ σοῦρθουν σύντροφοι.

Ὁ φονεὺς ᾐσθάνθη ἐκλειπούσας τὰς δυνάμεις του. Καὶ τῷ ἐπῆλθε μὲν κατὰ νοῦν νὰ ἐξορμήσῃ ἔξω, ἀλλὰ στιγμὴ σκέψεως τὸν ἔπεισεν ὅτι τοῦτο ἦν ἀπερίσκεπτον καὶ κινδυνῶδες, καὶ ὅτι συνετὸν ἦτο νὰ μείνῃ ἐκεῖ.

Μόλις ἀπεφάσισε τοῦτο καὶ ἤρχισαν συρρέοντες οἱ χωρικοὶ εἰς τὸ καπηλεῖον, ὅπερ ἐντὸς μικροῦ ἐπληρώθη ὁλοσχερῶς. Ὁ φονεὺς ἤρχισε νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ, φροντίζων νὰ ᾖ ἐστραμμένος πρὸς τὸ μέρος τοῦ παραθύρου, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποκρύπτῃ ὅσον ἦτο δυνατὸν τὰ χαρακτηριστικά του.

Παρῆλθεν οὕτως ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, ὅπερ ἐφάνη αἰὼν ὁλόκληρος βασάνων καὶ ἀγωνίας εἰς τὸν φυγάδα, εἰς ὃν καὶ ἡ μᾶλλον ἀσήμαντος λέξις ἐνέπνεε τρόμον καὶ φρίκην. Ἡτοιμάζετο δὲ νὰ ἐγερθῇ καὶ νὰ ἐξέλθῃ, ὅτε εἷς τῶν χωρικῶν ἀνέκραξε·

— Νὰ καὶ ὁ μπάρμπα-Δρεπάνης ὁ ἐνωμοτάρχης.

Ὁ φονεὺς ἀνεσκίρτησε καὶ ἔφερεν ἀποτόμως

Digitized by Google

τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον· τὸ αἷμα συνέρρευσεν εἰς τὴν καρδίαν του καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν κεφαλὴν, ὡς εἰ προσεβλήθη ὑπὸ ἀποπληξίας.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν συνῆλθεν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ ἐντελῶς τὰς δυνάμεις του· ἡ κλόνησις ἐκείνη τῷ ἐπήνεγκεν ἀδυναμίαν καὶ νευρικὴν ταραχὴν, ὧν ἕνεκα ἠδυνάτει τὴν ἐλαχίστην νὰ καταβάλῃ προςπάθειαν.

Βλέπων εἰσερχόμενον τὸν ἐνωμοτάρχην, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ προσεποιήθη τὸν κοιμώμενον.

Ἡ ὑποδοχὴ ἧς ἔτυχεν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐν τῷ καπηλείῳ, ἐμαρτύρει περὶ τῆς ὑπολήψεως, ἣν ἔχαιρεν ἐν τῷ τόπῳ. Πάντες ἐφιλοτιμοῦντο τίς πρῶτος νὰ τῷ παραχωρήσῃ θέσιν εἰς τὴν τράπεζαν.

— Εὐχαριστῶ, παλληκάρια, ἀπεκρίνατο ὁ μπάρμπα-Δρεπάνης· ἕνα ποτῆρι κρασὶ 'ς τὸ πόδι εὐχαρίστως τὸ παίρνω· ἀλλὰ νὰ καθήσω καὶ νὰ χάσω τὸν καιρόν μου ἐδῶ δὲν ἠμπορῶ οὔτε στιγμή· ἔχω ὑπηρεσία.

— Ὑπηρεσία! ἔλα δά! σήμερα εἶναι κυριακὴ, καὶ οἱ κλέπται θ' ἀναπαύωνται καὶ αὐτοὶ καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.

— Οἱ κλέπται 'μπορεῖ· ἀλλ' ὅσο γιὰ τοὺς δολοφόνους τὸ πρᾶγμα ἀλλάζει.

— Δολοφόνους! τί εἶναι αὐτὰ ὁποῦ μᾶς λέγεις μπάρμπα-Δρεπάνη;

— Δὲν ἐμάθατε λοιπὸν τί ἔγινεν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον;

— Ὄχι, δὲν ἐμάθαμεν τίποτε· τί τρέχει λοιπὸν μπάρμπα-Δρεπάνη;

— Σᾶς τὸ λέγω εὐχαρίστως, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐμβῆκα ἐδῶ διὰ νὰ σᾶς κάμω γνωστὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κακούργου, ὁποῦ καταδιώκομεν.

Ἡ καρδία τοῦ φονέως ἔπαλλε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην μετὰ μεγίστης σφοδρότητος.

— Ἦτο κτίστης καὶ ὠνομάζετο Πέτρος Σκορδιᾶς.

— Καὶ ποῖον ἐφόνευσε;

— Τὴν γυναῖκά του.

— Ὤ, τὸ σκυλί! καὶ τί τοῦ ἔκαμεν αὐτή;

— Ἔκλαιε χωρὶς νὰ παραπονῆται, ὅταν τὴν ἔδερε· μόνον κάμμίαν φορὰν ἐπήγαινεν εἰς τὸ καπηλεῖον καὶ τοῦ ἐζήτει λεπτὰ διὰ ν' ἀγοράσῃ ψωμὶ τῶν μικρῶν τῶν παιδιῶν της, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμπόρει νὰ βλέπῃ νὰ πεθαίνουν τῆς πείνας. Αὐτὸ ἦτο ὅλο της τὸ σφάλμα, τῆς δυστυχισμένης! Καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἐσκότωσε τὴν νύκτα τῆς πέμπτης μὲ μαχαιριαίς· ἦτο ἡ καϋμένη νέα εἴκοσι πέντε χρόνων, καὶ ἔπρεπεν ὁ ἄθλιος νὰ σκύπτῃ νὰ φιλῇ τὸ μέρος ὁποῦ αὐτὴ ἐπατοῦσε. Ὅλη της τὴ ζωὴ ἐπέρνα νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ τὸν συγυρίζῃ, αὐτὸν καὶ τὰ παιδιά της, καὶ μόνη ἀνταμοιβή της ἦτο τὸ ξύλο καὶ ἡ δυστυχία.

— Τὸν ἄθλιον, τὸν κακοῦργον! ἀνέκραξε νέος τις καταφέρων σφοδρὸν γρόνθον κατὰ τῆς τραπέζης· νὰ σοῦ εἰπῶ, πανηγύρι θὰ τὸ νομίσω ὅταν ὑπάγω νὰ τὸν ἰδῶ νὰ τὸν κόπτουν.

— Δι' αὐτὸ πρέπει ὅλοι νὰ εἰξεύρητε τὰ χαρακτηριστικά του, διὰ νὰ 'μπορῆτε νὰ τὸν πιάσετε ἐν ἀνάγκῃ, εἶπεν ὁ ἐνωμοτάρχης, διότι εἰξεύρομεν ὅτι τριγυρίζει ἐδῶ εἰς τὰ περίχωρα.

Ἐγένετο τότε βαθεῖα σιγή.

Ὁ φονεὺς ἤκουε καὶ αὐτὸς, ὑπερνικῶν δι' ὑπερανθρώπου προσπαθείας τὸν πυρετὸν, τὸν φλογίζοντα τὸ αἷμα καὶ ταράσσοντα τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ.

— Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Πέτρου Σκορδιᾶ εἶναι αὐτὰ, εἶπεν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐκδιπλῶν χάρτην τινά. Ἀνάστημα μεσαῖον, λαιμὸς κοντὸς, ὦμοι πλατεῖς, μῆλα παρειῶν ἐξέχοντα, ῥὶς χονδρὴ, ὀφθαλμοὶ μαῦροι, γένειον πυρρόξανθον, χείλη λεπτὰ, ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ἓν μελανὸν σημεῖον εἰς τὸ ἀνώτατον ἄκρον τῆς ῥινός.

Ἔπειτα διπλῶν τὸ χαρτίον·

— Ἐὰν λοιπὸν τὸν ἀπαντήσητε, θὰ τὸν γνωρίσητε, ἔ;

— Μὲ τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ, ἀδύνατον νὰ ἀπατηθῇ κανείς.

— Τότε, ἔχετε 'γειά' σᾶς ἀφίνω διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ κυνῆγί μου.

Ὁ φονεὺς δὲν ἀνέπνεε πλέον· ἀκούων τὸν ἐνωμοτάρχην ἀπομακρυνόμενον, ὑπελόγιζεν ὅτι ὡραίτινες τὸν ἐχώριζον μόλις τῶν συνόρων, καὶ ἤλπιζεν ὅτι πλέον ἐσώθη.

Ἡτοιμάζετο νὰ ἐγείρῃ τὴν κεφαλὴν, ὅτε τὰ βαρέα ὑποδήματα τοῦ ἐνωμοτάρχου, ἀλλάσσοντα διεύθυνσιν, ἀντήχησαν αἴφνης πλησίον τῶν ὤτων του.

Ὁ ἐνωμοτάρχης ἔστη δύο βήματα μακρὰν τῆς τραπέζης ἣν κατεῖχε, καὶ ὁ δολοφόνος ᾐσθάνετο τὸ βλέμμα τοῦ ἐνωμοτάρχου βαρύνον ἐπὶ αὐτοῦ.

Ἱδρὼς ψυχρὸς περιέχυσεν αὐτὸν, τῷ ἐφάνη δὲ ὅτι ἡ καρδία του ἔπαυσε παλλομένη.

— Τήραξε 'κεῖ! ἀνέκραξεν ὁ ἐνωμοτάρχης· νὰ ἕνας ἐνορίτης, ὁ ὁποῖος πολὺ βαρειὰ κοιμᾶται.

Καὶ τύπτων αὐτὸν εἰς τὸν ὦμον·

— Ἔ, τοῦ λόγου σου! δεῖξέ μας κομμάτι τὸ πρόσωπόν σου· δὲν εἶμαι περίεργος, ἀλλὰ ἤθελα νὰ ἰδῶ.

Ὁ Πέτρος Σκορδιᾶς ὕψωσεν ἀποτόμως τὴν κεφαλήν.

Φρικώδης ἦτο ἡ ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμίας του. Ἡ πελιδνὴ αὐτοῦ μορφὴ ἦν τρομερὰ ἠλλοιωμένη, οἱ ἐρυθροὶ ὀφθαλμοί του ἐξηκόντιζον ἀστραπὰς, νευρικὴ δέ τις ταραχὴ συνέσπα τὰ λεπτὰ καὶ συνεσταλμένα χείλη του.

— Αὐτὸς εἶναι! ἀνέκραξαν δέκα φωναὶ ἐνταυτῷ.

Ὁ ἐνωμοτάρχης ἔτεινε τὴν χεῖρα ὅπως συλλάβῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ περιλαιμίου, ἀλλὰ πρὶν

Digitized by Google

ἢ τὸν ἐγγίσῃ ὁ φονεὺς κατήνεγκεν αὐτῷ κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν δύο γρόνθους, οἵτινες τὸν ἀπετύφλωσαν· πηδήσας δὲ ἐκ τοῦ παραθύρου, ἐγένετο ἄφαντος ἐν τῷ κήπῳ.

Πολλοὶ νέοι, συνελθόντες ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἥτις εἶχε παραλύσει αὐτοὺς κατ' ἀρχάς, ἐξώρμησαν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἶχε κερδίσει οὗτος ἥμισυ λεπτόν, καὶ τοῦτο δὲν ἦτο μικρὸν πλεονέκτημα εἰς ἄνθρωπον ῥωμαλέον καὶ οὗ τὰς δυνάμεις ἑκατονταπλασίαζεν ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

Ἀναζωογονηθεὶς ἐκ τῆς τροφῆς ἣν ἔλαβεν, ὁ Σκορδιᾶς ᾐσθάνετο χαλύβδινα τὰ σκέλη του. Δι' ἑνὸς μόνου ἅλματος ἐπήδησε τὸν φραγμὸν τοῦ κήπου, καὶ πρὶν ἢ παρέλθωσι δέκα λεπτὰ εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας λεύγης ἀπὸ τοῦ χωρίου.

Βεβαιωθεὶς πρῶτον ὅτι ἕνεκα τῶν ὑψωμάτων τοῦ ἐδάφους δὲν ἔβλεπον αὐτὸν οἱ ἐχθροί του, ἔστη μίαν στιγμήν, ὅπως ἀναπνεύσῃ, διότι ἐπνευστία, καὶ θὰ ἔπιπτεν ἄπνους ἐὰν ἐπὶ ἓν λεπτὸν ἔτι ἐξηκολούθει ὁ μανιώδης ἐκεῖνος δρόμος.

Ἀλλὰ μόλις ἐκάθησε καὶ ἤκουσε συγκεχυμένον τινὰ θόρυβον φωνῶν. Ἠγέρθη καὶ ἠκροάσατο. Ἦσαν ἐκεῖνοι.

Τί ποιητέον; Συντετριμμένος, ἀσθμαίνων, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τρέξῃ, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἦσαν ἐπὶ τὰ βήματά του.

Ἔστρεψε περὶ αὐτὸν ἀπελπι βλέμμα. Πανταχοῦ ἐξετείνετο ὁμαλὴ ἡ πεδιάς, χωρὶς βράχον τινά, ἢ φάραγγα, ἢ δένδρα, ὅπως κρυβῇ.

Αἴφνης τὸ βλέμμα του, προσηλωθὲν ἐπὶ ἑνὸς τενάγους, εἰς οὗ τὰ ἄκρα ἐφύοντό τινες κάλαμοι, ἀπήστραψεν. Ἂς δοκιμάσω, ἐψιθύρισεν.

Ἐσύρθη μέχρι τοῦ ἕλους, ἐβυθίσθη εἰς τὸ ὕδωρ ἕως τὸν λαιμόν, ἔκρυψε τὴν κεφαλήν του ἐντὸς καλαμίων καὶ ὑδροχαρῶν τινῶν φυτῶν, ἅτινα ἐπὶ ταύτης ἐπεσώρευσε, καὶ ἔμεινεν οὕτως ἐκεῖ ἀκίνητος, ὡς εἰ ἐρρίζωσεν ἐν τῇ ἰλύϊ.

Τὸ ὕδωρ εἶχεν αὖθις ὑποκαταστῆ γαλήνιον καὶ στιλπνὸν ὡς κάτοπτρον, ὅτε οἱ χωρικοὶ ἔφθασαν παρὰ τὸ τέναγος, προηγουμένου τοῦ ἐνωμοτάρχου, ὅστις διὰ τῶν περιποιήσεων τῆς καπήλου ταχέως συνῆλθεν ἐκ τῆς ζάλης του.

— Ὤ! ἀνεκραύγασεν ὁ μπάρμπα-Δρεπάνης, ὅς ἔφιππος ὢν ἔβλεπεν ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, ποῦ 'ς τὸ διάβολο ἐχώθη αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος;

— Παράξενο πρᾶγμα, εἶπεν εἷς νέος χωρικός, τὸν εἶδα μὲ τὰ 'μάτια μου, δὲν 'πέρασαν πέντε λεπτά, καὶ ἔξαφνα ἐχάθη. Καὶ ὅμως μιὰ ὥρα ἀλάργα 'μπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς τριγύρω, καὶ δὲν εἶναι πουθενὰ οὔτε κλαρί, οὔτε τρύπα τυφλοπόντικα, οὔτε χαλίκι γιὰ νὰ κρύψῃ καὶ τὴν ἄκρη τῆς μύτης του!

— Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι μακρυά, εἶπεν ὁ ἐνωμοτάρχης. Ἂς χωρισθῶμεν, καὶ ἂς ἐξετάσωμεν εἰς τὸν κάμπον μὲ μεγάλην προσοχήν.

Ὁ Πέτρος Σκορδιᾶς ἤκουσεν ὅλην τὴν συνοδίαν ἀπομακρυνομένην καὶ ἀπειλὰς καὶ βλασφημίας κατ' αὐτοῦ προφέρουσαν.

Ἀκίνητος πάντοτε ἐν τῷ ψυχροτάτῳ ἐκείνῳ ὕδατι, ἐρρίγει δεινῶς, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ μεταβάλῃ θέσιν, φοβούμενος μὴ προδώσῃ αὐτὸν ἡ ταραχὴ τοῦ ὕδατος ἢ ἡ μετατόπισις τῶν σχοίνων καὶ τῶν ὑγρῶν χόρτων, ἅτινα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του συνεσώρευσε.

Μίαν ὁλόκληρον ὥραν ἔμεινεν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἀκροώμενος τὸν κρότον τῶν βημάτων, ἅτινα διεσταυροῦντο ἐν τῇ πεδιάδι, μηδὲ τοῦ ἐλαχίστου ἤχου διαφεύγοντος αὐτόν.

Μετὰ παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἅπασα ἡ συνοδία συνήχθη ἐκ νέου περὶ τὸ τέναγος.

— Νὰ πάρῃ ὁ σατανᾶς! ἀνέκραξεν ὁ ἐνωμοτάρχης. Ὁ κακοῦργος μᾶς ἐξέφυγεν! ἀλλὰ πῶς; ποῦ διάβολο κατώρθωσε νὰ κρυβῇ;

— Πρέπει νὰ ἦναι μάγος, εἶπεν εἷς χωρικός.

— Μάγος ἢ ὄχι, ἐγὼ δὲν θὰ τὸν ἀφίσω, ἐπανέλαβεν ὁ μπάρμπα-Δρεπάνης· νὰ ποτίσω μονάχα τὸν Ψαρῆ, καὶ ἔπειτα καὶ οἱ δύο τραβοῦμε γιὰ τὰ σύνορα, γιατὶ ποῦ ἀλλοῦ θὰ πάῃ αὐτός;

Καὶ ὁδηγήσας τὸν ἵππον πρὸς τὸ τέναγος ἔστη ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς δέσμης τῶν λιμναίων σχοίνων, ἥτις ἀπέκρυπτε τὸν φυγάδα.

Τὸ ζῷον ἐξέτεινε τὸν τράχηλον, ἀνέπνευσε τὸν ἀέρα μετὰ δυνάμεως, καὶ εἶτα ἔφερε ζωηρῶς τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ ἠρνήθη νὰ προχωρήσῃ.

Ὁ Πέτρος Σκορδιᾶς ᾐσθάνθη εἰς τὴν παρειάν του τὴν περίθερμον πνοὴν τοῦ ζῴου.

Ὁ ἐνωμοτάρχης ἔπληξεν ἐλαφρῶς τὰ ὦτα τοῦ Ψαρῆ, ὅπως ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τέναγος, ἀλλὰ τὸ ζῷον ὠπισθοδρόμησε δύο βήματα, καὶ οὔτε εἰς τὰς μαστιγώσεις, οὔτε εἰς τὰς θωπείας τοῦ κυρίου του ὑπήκουε πλέον.

— Ὤ, ὤ! ἔχομεν καὶ πείσματα, ἀνεκραύγασεν ὁ ἐνωμοτάρχης, παράφορος ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, ἥτις ἦτο ἀσυνήθης αὐτῷ· θὰ ἰδοῦμε ἀμέσως ποῖος θὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ἄλλον.

Καὶ ἡτοιμάζετο νὰ τιμωρήσῃ δεινῶς τὸν ταλαίπωρον Ψαρῆν, ὅτε οὗτος, ὡς εἰ ὑπώπτευσε τὸν κίνδυνον, ἐστράφη αἴφνης ἀριστερὰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ τέναγος ὀλίγα βήματα ἀπωτέρω.

— Ἔτσι σὲ θέλω! εἶπεν ὁ ἐνωμοτάρχης.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἵππος του ἐποτίζετο·

— Τώρα, παλληκάρια μου, εἶπεν εἰς τοὺς χωρικούς, 'μπορεῖτε νὰ γυρίσετε εἰς τὸ χωριό· ὁ Ψαρῆς καὶ ἐγὼ θὰ φροντίσωμεν γιὰ τὰ ἐπίλοιπα.

Οἱ χωρικοὶ ἀνεχώρησαν ἐπευχόμενοι αὐτῷ καλὴν ἐπιτυχίαν, εἶτα δ' ὁ ἵππος, κατευνάσας τὴν

Digitized by Google

δίψαν του, ἐξῆλθε τοῦ ὕδατος, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν πεδιάδα, παροτρυνόμενος ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ κυρίου του. Ὁ φονεὺς ἔμεινε μόνος.

Καίτοι δὲ τὸ ψῦχος εἶχεν ἀποναρκώσει αὐτὸν, παρῆλθεν ὅμως ἓν τέταρτον τῆς ὥρας καὶ πλέον ἕως οὗ τολμήσῃ νὰ ἀφήσῃ τὸ καταφύγιόν του.

Ἐξῆλθε τέλος τοῦ τενάγους, διαρρεόμενος ὕδατι, τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὤμους κεκαλυμμένους ἔχων δι' ἐνύδρων φυτῶν, ἅτινα προσεκολλῶντο ἐπὶ τοῦ δέρματος καὶ τῶν ἐνδυμάτων του, ῥιγῶν τὸ σῶμα καὶ μὲ πρόσωπον νεκροειδές. Εἶδεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἔρημον πεδιάδα, καὶ ἠθέλησε νὰ προφέρῃ λέξεις τινάς, ἀλλ' οἱ ὀδόντες αὐτοῦ συνεκρούοντο σφοδρότατα, ὥστε ἐπί τινας στιγμὰς δὲν ἠδύνατο οὐδὲ λέξιν νὰ διαρθρώσῃ.

— Ἐσώθην, ἐψέλλισεν ἐπὶ τέλους.

Ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως ἐπανέλαβε μετ' ἐκφράσεως βαθείας ἀθυμίας·

— Ναὶ, ἐσώθην! ἀλλὰ διὰ μίαν ὥραν ἴσως... Ὁ ἐνωμοτάρχης μὲ περιμένει εἰς τὰ σύνορα, ἡ χωροφυλακὴ ἔχει εἰδοποιηθῆ, ὅλος ὁ κόσμος ἐσηκώθη εἰς τὴ πόλι, καὶ αὔριον θὰ ἐπαναρχίσῃ πάλιν τὸ κυνήγιον κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τοῦ λυσσασμένου θηρίου. Θὰ ἀγωνίζομαι, θὰ ἀγωνίζομαι αἰωνίως, καὶ δὲν ἔχω νὰ περιμένω ἔλεος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐναντίον ἐμοῦ, καὶ ὁ Θεὸς ἀκόμη, ὁ Θεὸς μὲ κατεδίκασεν! Ὢ! εἶναι πολὺ βαρὺ, δὲν ἠμπορῶ νὰ βαστάσω πλέον!

Καὶ ταῦτα λέγων, ἀπέσπα μηχανικῶς τὰ καλύπτοντα αὐτὸν χόρτα.

Παρετήρησε τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν ἐρημίαν καὶ κατετρόμαξεν. Ἠσθάνετο καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν αὐτὴν ἐρημίαν, ψυχρὰν, στυγνὴν καὶ ἀπέλπιδα.

Ἀκολούθως ἔλαβε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καὶ ἐβυθίσθη ἐπὶ πέντε λεπτὰ εἰς σκέψεις βαθείας.

— Ἐμπρὸς, εἶπε τέλος εὐθαρσῶς.

Καὶ ἐβάδισε κατευθυνόμενος εἰς τὸ χωρίον ἐξ οὗ πρὸ μικροῦ ἔφυγε.

Μετὰ μίαν δὲ ὥραν εἰσήρχετο εἰς τὸ καπηλεῖον, ἐν ᾧ παρ' ὀλίγον νὰ συλλάβῃ αὐτὸν ὁ ἐνωμοτάρχης.

Ὅλοι οἱ καταδιώξαντες αὐτὸν χωρικοὶ εὑρίσκοντο ἐκεῖ συνηγμένοι.

— Ὁ δολοφόνος! ἀνεκραύγασαν ἔκθαμβοι.

— Μάλιστα, ἀπεκρίθη ἡσύχως ὁ ἐγκληματίας. Μάλιστα, ὁ Πέτρος Σκορδιᾶς, ὁ δολοφόνος, ἔρχεται νὰ παραδοθῇ μόνος του. Πηγαίνετε νὰ φωνάξετε τοὺς χωροφύλακας.

Καὶ ἐκάθησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καπηλείου ἤρεμος καὶ ἀπαθής.

Δύο χωροφύλακες ἔφθασαν ἐντὸς ὀλίγου· ὁ Πέτρος Σκορδιᾶς ἀνεγνώρισεν ὅτι ἦσαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες τὴν προτεραίαν διῆλθον πρὸ τῆς δρυὸς, ἐν ᾗ εἶχε καταφύγει. Ἔτεινεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐν σιγῇ· ἐκεῖνοι τῷ ἔθηκαν χειροπέδας, καὶ τὸν ὡδήγησαν εἰς μέρος τι τοῦ δημαρχείου, ὅπερ ὡρίσθη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προσωρινὸν αὐτοῦ κρατητήριον, μέχρις οὗ μετενεχθῇ εἰς τὴν πλησίον πόλιν.

Ἰδὼν ὅτι ἦτο μόνος, ἐγκαθειργμένος ἀσφαλῶς ἐν τῇ φυλακῇ ἐκείνῃ, ἧς τὴν θύραν ἐφρούρουν δύο χωροφύλακες, ὁ φονεὺς ἔπεσεν εἰς τὸ στρῶμά του, ἀνακράζων μετ' ἀγρίας εὐχαριστήσεως·

— Τέλος πάντων ἠμπορῶ τώρα ν' ἀναπαυθῶ!

CONSTANT GUÉROULT.

ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΟΙ ΠΙΘΗΚΟΙ

ΚΑΤΑΓΕΤΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΙΘΗΚΟΥ;

Τὸ ζήτημα τοῦτο, πρὸς ὃ ὑπεμειδίασαν οἱ φιλόσοφοι τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὑποστηρίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ὑπὸ σχολῆς ἐπιστημονικῆς ὁσημέραι αὐξανούσης. Διάσημοι ἐπιστήμονες ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ θεωροῦσιν αὐτὸ ὡς ὑπόθεσιν κεκριμένην, πολλοὶ δὲ νοήμονες καὶ λόγιοι ἀναγνῶσται ἀποδέχονται τὴν λύσιν ταύτην ἄνευ ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ. Διὰ τοῦτο πολὺ τοὺς πάντας διαφέρει, διὰ πολλοὺς λόγους, ἡ γνῶσις τῶν δῆθεν νέων τούτων μελῶν τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου, τῶν ἠθῶν καὶ ἕξεων αὐτῶν καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς καταγωγῆς, ὅπως καταμάθωμεν τὸ σύνολον τῆς φυσιογνωμίας αὐτῶν.

Οὕτω θὰ ἤμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίσωμεν κάλλιον τὸ εἶδος τῆς σχέσεως δι' ἧς συνδεόμεθα πρὸς τοὺς νέους τούτους ἐξαδέλφους καὶ νὰ κρίνωμεν ἐν ἐπιγνώσει τοῦ πράγματος περὶ τῶν θεωριῶν τούτων.

Ἐξ ὅλων τῶν πιθήκων, τρεῖς μόνον θεωροῦνται κατ' ἐξοχὴν ὡς οἱ συγγενέστατοι πρὸς ἡμᾶς, ἅπαντες δὲ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν πιθήκων τῆς ἀρχαίας ἠπείρου. Ὀνομάζονται δὲ συλλήβδην ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἐπιστημόνων πίθηκοι ἀνθρωπόμορφοι καὶ εἶναι ὁ Σιμπανζὲ, ὁ Γορίλλας καὶ ὁ Ουραγγουτάγγος.

Ὁ Γορίλλας.

Α'

Ὁ Γορίλλας ἀνεκαλύφθη πάντων νεώτατα· ἐπιστημονικῶς δὲ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ ἐβεβαιώθη μόλις κατὰ τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα.

Εἶναι ἄξιον ἐρεύνης τὸ ζήτημα, διατὶ πίθηκος τοσοῦτον μεγάλος, ἰσχυρὸς, ἐπίφοβος, κατεσκευασμένος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἵνα ἐκπλήξῃ τὴν φαντασίαν καὶ ἀφήσῃ ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησίν του, ἔμεινεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον σχεδὸν ἄγνωστος.

Ἡ ὕπαρξις ἐν τῇ δυτικῇ καὶ τῇ ἰσημερινῇ Ἀφρικῇ μεγάλου ἀνθρωπομόρφου πιθήκου, μεί-

Digitized by Google

ζονος καὶ ἰσχυροτέρου τοῦ Σιμπανζὲ, ἀπεδείχθη πρὸ πολλοῦ ὑπὸ ὁδοιπόρων. Ὁ André Battell, διελθὼν δέκα ὀκτὼ ἔτη ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ καὶ ἐκ περιτροπῆς αἰχμάλωτος τῶν Πορτογάλλων ἐν Massango, ὅμοιρος τῶν αἰθιόπων, πλανώμενος εἰς τὰ δάση, ὕστερον δὲ ἐλεύθερος ἐν μέσῳ τῶν αἰθιόπων, εἶναι ὁ πρῶτος ἐπιδείξας εὐκρινῶς τὸν Γορίλλαν ἐν χωρίῳ τινὶ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ τῆς ἐπιγραφομένης *παράδοξοι συντυχίαι*.

Ὁ Bowdich, ἀποσταλεὶς εἰς Ἀφρικὴν τῷ 1817 ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὡς ἀρχηγὸς τῆς πρεσβείας, ποιεῖται λόγον ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ αὐτοῦ περὶ μεγίστου πιθήκου, τοῦ Pongo, ὅστις εἶχε λησμονηθῆ ἢ συνεχύθη μετὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Battell ὑπὸ τῶν φυσιολόγων καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Buffon.

«Ὑπάρχει, λέγει, ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μεγάλη ποικιλία πιθήκων· ὁ Ingéna, περὶ οὗ ποιοῦμαι λόγον μόνον ὅπως προκαλέσω ἐρεύνας περὶ αὐτοῦ. Ὅ,τι οἱ αὐτόχθονες λέγουσι περὶ αὐτοῦ εἶναι θαυμασιώτατον. Τὸν παραβάλλουσι πρὸς τὸν Οὐραγγουτάγγον, ἀλλὰ λέγουσιν ὅτι εἶναι πολὺ μεγαλήτερος, καθόσον τὸ σύνηθες αὐτοῦ ἀνάστημα εἶναι πέντε ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὤμου εἰς τὸν ἄλλον τεσσάρων. — . . . . . Ὅταν τεκνίον αὐτῶν ἀποθάνῃ τὸ φέρουσι σφικτὰ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν μέχρις οὗ πέσῃ σαπέν.»

Μόλις μετὰ εἴκοσιν ἔτη, τῷ 1847, ὁ διδάκτωρ Savage, ἱεραπόστολος τοῦ προτεσταντικοῦ ἐπισκοπικοῦ καθιδρύματος τῆς Νέας Ὑόρκης, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς *Ἑταιρίας τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῆς Βοστώνης*, εὗρεν ἐν περιοδείᾳ ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ τῆς Γαβώνης 15′ Β. πλάτους, (ἐν τοῖς συλλεκτέοις τῆς χώρας τοῦ κ. Wilson, τοῦ ἐπὶ τῆς προτεσταντικῆς ἀποστολῆς τῶν Ἀμερικανῶν), τὸ κρανίον πιθήκου, «ἀξιοσημειώτου διὰ τὸ ἀνάστημα, τὴν ἰσχὺν καὶ τὰς ἀγρίας ἕξεις.»

Ἡ ὄψις τῆς κεφαλῆς ταύτης καὶ αἱ πληροφορίαι ἃς ἔλαβε παρὰ τῶν ἰθαγενῶν διήγειρον εἰς τὸν κ. Savage ζωηρὰν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀποκτήσῃ ἕνα τέλειον, ζῶντα ἢ νεκρόν.

Ἀλλ' ἅπασαι αἱ προσπάθειαι, ἅπασαι αἱ ὑποσχέσεις καὶ αὐταὶ αὐτοῦ αἱ φιλοδωρίαι δὲν ἔφερον οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Μόλις ἐπρομηθεύθη ὀστᾶ τινα καὶ κρανία εὐτυχῶς διαφόρου ἡλικίας καὶ φύλου. Ἀλλ' ἦσαν ἱκανὰ ταῦτα, ὅπως διὰ τῆς παραβολῆς τῶν λειψάνων τούτων πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς ἄλλων εἰδῶν συγγενῶν βεβαιωθῇ ἡ ὕπαρξις ἰδιαζόντων χαρακτήρων δυναμένων νὰ συστήσωσι νέον εἶδος πιθήκων.

Ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ τοῖς καταχωρισθεῖσιν ἐν τῇ *Journal of natural history* τῆς Βοστώνης, ὁ κ. Savage ἔδωκεν εἰς τὸν νέον ἀφρικανὸν πίθηκον τὸ εἰδικὸν ὄνομα τοῦ *Gorilla* δι' οὗ ἀποκαλεῖται γενικῶς τὴν σήμερον· τὸ ὄνομα ἐδανείσθη ἐκ τῆς πολυθρυλλήτου ἀναφορᾶς τοῦ καρχηδονίου θαλασσοπόρου Hannon, ὅστις ὠνόμασε δι' αὐτοῦ *ἀνθρώπους ἀγρίους* εὑρεθέντας ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς (περὶ ὧν ὁμολογεῖται τὴν σήμερον ὅτι εἶναι οἱ Σιμπανζέ).

Ὁ κ. Savage ἐγνώρισε τὸν Γορίλλαν διὰ τρόπου ἀρκούντως ἀκριβοῦς καὶ εὐκρινοῦς ὅπως ἐξεγείρῃ τὰ μάλιστα ὁδοιπόρους καὶ ἐπιστήμονας· πανταχόθεν ἐδόθησαν παραγγελίαι περὶ προμηθείας πιθήκου τοσοῦτον θαυμασίου.

Μόρια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἄξια λόγου καὶ διάφορα τοῦ ζώου τούτου ἐστάλησαν εἰς Ἀμερικὴν, Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν.

Δεκεμβρίῳ μηνὶ τοῦ 1847 κρανία ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Wagstaff εἰς τὸν κ. Stutchbury, ὅστις ἔσπευσε νὰ τὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπιστήμονος κ. Owen· οὗτος δὲ ἤρξατο παραχρῆμα τὴν λαμπρὰν σειρὰν τῶν ἐρευνῶν περὶ ὀστεολογίας τοῦ Γορίλλα.

Νοεμβρίῳ μηνὶ τοῦ 1851 ὁ κ. Ford ἔστειλε σκελετὸν εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετὰ σημειώσεων ἀκριβῶν περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς κατοικίας τοῦ πιθήκου, αἵτινες πάραυτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς Proceedings τῆς Ἀκαδημίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν Φιλαδελφίᾳ.

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ τοῦ 1852 ὁ κ. Kneeland ἐδημοσίευσε πραγματείαν περὶ τοῦ σκελετοῦ τοῦ ἀποσταλέντος εἰς Βοστώνην ὑπὸ ἱεραποστόλων ἀμερικανῶν ἐν Γαβώνῃ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ κ. Owen ἔλαβεν ἐκ Γαβώνης δεύτερον σκελετὸν ἀρσενικοῦ ἐφήβου ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Harris, ἓν κρανίον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἕτερον ὑπερμέγεθες ἐκ τοῦ ποταμοῦ Danger προελθὸν, καὶ τρεῖς γνάθους ἐξ ἄλλων κρανίων ἅτινα περιεγράφησαν εὐθὺς παρ' αὐτοῦ καὶ ἐξετέθησαν κατ' ἀντιπαραβολὴν ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μουσείου τῶν χειρουργῶν ἐν Λονδίνῳ.

Ἐπὶ τέλους καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν Παρισίων ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν ἀποστολῶν.

Ὁ κ. Gautier-Laboullay, χειρουργὸς τῆς κορβέττας Aube, σταθμευούσης εἰς τὰ ὕδατα τῆς Γαβώνης, ἠρεύνησεν ἀπὸ τοῦ 1846 τὰ ἴχνη τοῦ πιθήκου τούτου, οὗ «ἡ γειτονία ἐνέπνεε τὸν μέγιστον φόβον εἰς τοὺς μαύρους.»

«Καὶ ἂν μοι δώσῃς ὄγκον χρυσίου ὡς τὸ ὄρος τοῦτο οὐδέποτε θὰ δοκιμάσω.» Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀπάντησις τῶν ἰθαγενῶν πρὸς πάσας τὰς αἰτήσεις καὶ τὰς προσφορὰς του.

Ἐν τοσούτῳ κατώρθωσε τὴν προμήθειαν κρανίου τοῦ ὁποίου ὁ ἄγριος καὶ φοβερὸς χαρακτὴρ ἐδιπλασίασε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς προμηθείας ὁλοκλήρου τοῦ ζώου.

Μετὰ πολλὰς προσπαθείας ἀπελπίσθη περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τῆς εὐχῆς, ὅταν οἱ κκ. Walkel καὶ Wilson, ἱεραπόστολοι ἀμερικανοί, εἶχον

Digitized by Google

τὴν σπανίαν τύχην νὰ προμηθευθῶσι δύω σώματα Γοριλλῶν ἐφήβων· ὁ εἷς ἐστάλη εἰς Βοστώνην, ὁ δὲ δεύτερος ἐδωρήθη ἐλευθερίως πρὸς τὸν κ. Gautier, ἦτο δὲ θηλυκός. Δυστυχῶς ἡ ἀδυναμία τῆς προμηθείας τοῦ ἀναγκαίου οἰνοπνεύματος πρὸς διατήρησιν ζώου τοσοῦτον μεγάλου, ἦτο ἡ αἰτία τοῦ νὰ μὴ κομισθῇ εἰς Εὐρώπην μετὰ σαρκός.

Ὁ κ. Gautier ἠρκέσθη νὰ παρασκευάσῃ τὸν σκελετὸν ὁ ὁποῖος τὴν σήμερον ἀποτελεῖ μέρος τῆς γαλλικῆς συλλογῆς μετὰ τοῦ κρανίου θηλυκοῦ ἐφήβου καὶ τοῦ κρανίου ἀρσενικοῦ μεγέθους καὶ ἰσχύος ἀξιολόγου.

Ἐπὶ τέλους, τῷ 1851, ἀφίκοντο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Lorient διὰ φροντίδος τοῦ κ. Charles Pénand δύω Γορίλλαι ἀρσενικοὶ διατηρούμενοι ἐν οἰνοπνεύματι, διὰ πρώτην δὲ φορὰν ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ ἐξωτερικοὶ καὶ δεινοὶ χαρακτῆρες τοῦ φοβεροῦ τούτου ζώου.

Ἐκ τῶν δύω τούτων Γοριλλῶν ὁ εἷς ἦτο ἔφηβος, ὁ δ' ἄλλος νέος· ὁ τελευταῖος συνελήφθη ζῶν, ἀπέθανε δὲ δυστυχῶς κατὰ τὴν μεταφοράν του.

Ὁ ἀρσενικὸς ἔφηβος ἦτο δῶρον τοῦ διδάκτορος Franquet, ὁ ὁποῖος τὸν ἠγόρασε παρ' αἰθιόπων. Τὸ γιγάντιον τοῦτο ζῶον εὑρέθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νεκρὸν, διότι ἔφερε τὰς οὐλὰς ἀρχαίων τραυμάτων, ἐξ ὧν τινὰ ἦσαν βαρύτατα, ἀλλ' ἅπαντα εἶχον συνουλωθῆ, ἄνευ σημείου προσφάτου βλάβης.

Ὁ νεκρὸς προσεφέρθη διαδοχικῶς εἰς Εὐρωπαίους καὶ Ἀμερικανοὺς, οἵτινες ἠρνήθησαν νὰ τὸν ἀγοράσωσι διὰ τὸ ζητούμενον ὑπέρογκον τίμημα· ἀλλ' ἡ σῆψις κατέστησεν ἐπείγουσαν τὴν συνομολόγησιν τῆς πωλήσεως, οἱ πωληταὶ ἔγειναν εὐμεταχειριστότεροι καὶ ὁ Franquet ἠγόρασε τὸ ζῶον, τὸ ὁποῖον προώρισε διὰ τὸν βοτανικὸν κῆπον τῶν Παρισίων.

Ἀλλὰ πῶς νὰ διατηρηθῇ ὁ ὑπερμεγέθης νεκρός; ποῦ νὰ εὑρεθῇ ἡ ἄπειρος ποσότης οἰνοπνεύματος ἡ ἀναγκαία πρὸς συντήρησίν του; Εὐτυχῶς ἡ ἀτμόπλους φρεγάτα Eldorado ἐστάθμευεν ἐν Γαβώνῃ καὶ εἶχε πλοίαρχον τὸν ναύαρχον κ. Pénand, εὐνούστατα διακείμενον ὑπὲρ τοῦ Μουσείου.

Ὁ κ. Pénand ἐφρόντισε περὶ πάντων· εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κ. Franquet ἔθεσε πίθον χωρητικότητος 367 λιτρῶν, ἵνα περιλάβῃ τὸν Γορίλλαν, προσέφερε τὸ ἀναγκαῖον οἰνόπνευμα ὅπως πληρώσῃ τὸ μέγα τοῦτο δοχεῖον καὶ ἐδέχθη προθύμως νὰ τὸν λάβῃ εἰς τὸ πλοῖον καὶ κομίσῃ εἰς Γαλλίαν.

Οἱ δύω Γορίλλαι οἱ κομισθέντες ὑπὸ τοῦ Pénand εὐθὺς ὡς ἠνοίχθησαν οἱ πίθοι ἐφωτογραφήθησαν κατ' ὄψιν καὶ ἐκ πλαγίου· ἐφωτογραφήθη δὲ ὁ μὲν μέγας Γορίλλας κατὰ τὰ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος, ὁ δὲ μικρὸς ὁλόκληρος. Αὐτοῦ εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς ἐπιστήμονας καὶ καλλιτέχνας, ὅσοι ἔχουσι χρείαν νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶσι.

Οἱ δύο Γορίλλαι ἐζωγραφήθησαν ὑπὸ τοῦ Werner, τοῦ δεξιοῦ ζωγράφου τῆς φυσικῆς ἱστορίας, ὅστις ἐποίησε καὶ δύω εἰκόνας φυσικοῦ μεγέθους, κατ' ὄψιν καὶ ἐκ πλαγίου, τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ποδὸς τοῦ ἐφήβου Γορίλλα.

Ὁ κ. Stahl, ὁ ἐπὶ τῶν πλαστικῶν ἐργασιῶν τοῦ Μουσείου, ἔλαβεν ἀπομάγματα τῆς χειρὸς καὶ ὅλης τῆς προτομῆς, ἄξια ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τῆς δεδοκιμασμένης εὐφυΐας τοῦ καλλιτέχνου τούτου.

Τέλος ὁ κ. Poortmann ἀπετέλεσε μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἀγαλμάτιον τοῦ ἐφήβου Γορίλλα σμικρυθέντος εἰς τέταρτον· τοῦτο διευκόλυνεν αὐτῷ ὕστερον τὴν δύσκολον ταξιδερμικὴν προπαρασκευὴν τῶν δύω πιθήκων, οἱ ὁποῖοι εἶναι βεβαίως τὰ περιεργότατα τῆς στοᾶς ζῶα.

Οὗτοι εἶναι οἱ δύω Γορίλλαι, τοὺς ὁποίους οἱ Παρίσιοι καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ καὶ ὅλη ἡ Εὐρώπη εἶδον μετὰ τοσούτου διαφέροντος ἐν ταῖς στοαῖς τοῦ Μουσείου ἢ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκθέσει τοῦ 1855, ἔνθα εἶχον ἐκτεθῆ.

Πολλαὶ ἀποστολαὶ ἐγένοντο ἔκτοτε εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχάς· μία κεφαλὴ καὶ πολλὰ ὀστᾶ, δῶρον τοῦ κ. Franquet, ὁ ὁποῖος εἶχε ζῶν τὸ ζῶον· τρία δέρματα Γοριλλῶν προσενεχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Aubry-Lecomte, ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ ἐν Γαβώνῃ· δύω ἄλλοι Γορίλλαι εἰς δέρματα, μήτηρ καὶ τεκνίον, περιπλέον ὁ σκελετὸς τῆς μητρὸς, δωρηθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Gaillard, διαδόχου τοῦ κ. Aubry-Lecomte ἐν Γαβώνῃ.

Ἐπὶ τέλους θὰ μνημονεύσωμεν τοὺς δύω ὡραίους Γορίλλας ληφθέντας ἐν οἰνοπνεύματι, ὁ μὲν παρὰ τοῦ κ. M. Verreaux καὶ ὅστις τὴν σήμερον ἀνήκει εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Βιέννης, ὁ δὲ παρὰ τοῦ κ. Auzoux, ὅστις τὸν προώρισεν εἰς ἀνατύπωσιν πολλῶν ἀντιτύπων τῇ βοηθείᾳ τῶν ἰδιαζουσῶν ἐργασιῶν τῆς πλαστικῆς ἀνατομίας, καὶ τὰ δέρματα καὶ τοὺς σκελετοὺς τοὺς ἀνήκοντας εἰς ἄτομα παντὸς φύλου καὶ ἡλικίας καὶ κομισθέντας ὑπὸ τοῦ κ. Duchaillu.

Τὰ ὑλικὰ ταῦτα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς πραγματείας γενομένας πρὸς διαφόρους σκοποὺς, ἤτοι εἰς τοῦ Blainville, τοῦ Dureau de la Malle, τοῦ Duvernoy καὶ τοῦ Isidore-Geoffroy Saint-Hilaire· ἡ τελευταία πραγματεία διακρινομένη μεταξὺ ὅλων διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν παρατιθεμένων χωρίων, τὴν ἐπιφύλαξιν ἐν τῇ κρίσει καὶ τὴν βαθύτητα τῆς γνώσεως, ἐχρησίμευσεν ἡμῖν κυριώτατα πρὸς τὴν παροῦσαν μελέτην.

Τέλος παρὰ τοῦ Duchaillu, ὅστις κατῴκησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Γαβώνῃ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐ-

Digitized by Google

ποίησε πολλὰς καὶ μακρὰς πορείας εἰς τὰ ἔσω τῆς Ἀφρικῆς, ἔχομεν μελέτην ἀκριβεστάτην καὶ ἀξιολογωτάτην περιεχομένην ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ὁδοιποριῶν αὐτοῦ. Θηρεύσας καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν Γορίλλαν εἰς πολλὰς χώρας, ἐν μέσῳ αἰθιοπικῶν φυλῶν, γειτονικῶν τῶν τόπων ἔνθα εὑρίσκονται τὰ ζῶα ταῦτα, παρέδωκεν ἡμῖν γνώσεις ἀκριβεῖς καὶ νέας περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἕξεων αὐτῶν, περὶ τῆς φυσικῆς των ἱστορίας ὡς καὶ περὶ τῶν παραδόσεων καὶ μύθων εἰς οὓς ἔδωκαν ἀφορμὴν παρὰ τοῖς αὐτόχθοσιν. Τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ πλέον ἢ ἅπαξ ἐποιησάμεθα χρῆσιν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

Β′

Ὁ Γορίλλας εἶναι τὸ σῶμα μέγας.

Τὸ μέγεθος αὐτοῦ παραλλάσσει ἀπὸ 1 μ.,65 εἰς 1 μ.,80.

Ἡ συνήθης τοῦ σώματος αὐτοῦ στάσις εἶναι πλαγία, ἡ πορεία δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ δίπους. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ.

Τὸ δέρμα μέλας καλύπτεται ἀπὸ τρίχας μελανοφαίας μακροτέρας τῶν δύω ἀγγλικῶν δακτύλων ἐπὶ τῶν βραχιόνων. Τρίχες ὑπόπυρροι καὶ τραχεῖαι, ἀπὸ κορυφῆς τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ ἐκτεινόμεναι, ἀποτελοῦσι τὸν στέφανον. Τρίχες μέλανες καὶ λευκαὶ ποικίλλουσιν ἐκ πλαγίας τὸ σῶμα· τὸ τοιοῦτο δὲ δίδει εἰς τὸ ὅλον χροιὰν ὑπόλευκον τοῦ σιδήρου.

Ἐξ ὤμων καθ' ὑπερβολὴν πλατέων καὶ ἰσχυροτάτων φύονται βραχίονες μυώδεις, μακρότεροι τῶν τοῦ ἀνθρώπου, βραχύτεροι δὲ τῶν τοῦ Σιμπανζὲ, καθήκοντες μέχρι μέσης κνήμης. Αἱ χεῖρες εἶναι παχεῖαι, εὔρωστοι, συνεσταλμέναι, μελάνταται, τυλώδεις, ἔχουσι δὲ παλάμην μὲν εὐρεῖαν σχεδὸν ὡς τὰ νῶτα, ἀναλογίαν δὲ ὡς αἱ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἶναι τριχώδεις μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν δακτύλων· ὁ ἀντίχειρ εἶναι βραχὺς, ἀντιστρεφόμενος, εὐπαγὴς, βραχύτερος τοῦ ἡμίσεος τοῦ μέσου δακτύλου. Οἱ δάκτυλοι εἶναι βραχεῖς καὶ παχύτατοι, ἀλλ' ἧττον ἐλεύθεροι καὶ ἧττον τελείως διῃρημένοι τῶν τοῦ ἀνθρώπου· ἡ περιφέρεια τοῦ μέσου δακτύλου ἀνέρχεται μέχρις ἓξ δακτύλων· οἱ ὄνυχες εἶναι πλατεῖς, μέλανες, ἁδροὶ, λίαν τετριμμένοι, καὶ ἐλάχιστον ὑπερβάλλοντες τὸ ἄκρον τῶν δακτύλων.

Ἡ γαστὴρ αὐτοῦ εἶναι ὑπερμεγέθης, σφαιροειδὴς, προέχουσα, παρεκκεχυμένη κατὰ τὰ πλευρά.

Αἱ κνῆμαι ὡς πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ εἶναι βραχεῖς, πάντοτε ὀλίγον κεκαμμέναι, ἄνευ μεσοκνημίου.

Οἱ πόδες, ἢ αἱ ὀπίσθιαι χεῖρες, δυνατώτεροι καὶ ληπτικώτεροι τῶν προσθίων χειρῶν, εἶναι διπλάσιον μακροὶ καὶ παχεῖς τοῦ ποδὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς παρὰ τούτῳ φέρουσιν ὄνυχας πλατεῖς καλύπτοντας τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων, ὧν οἱ τρεῖς μέσοι εἶναι ἧττον ἐλεύθεροι καὶ διῃρημένοι ἢ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὑπερβάλλουσι τὸν μέγαν καὶ μικρὸν δάκτυλον.

Ἡ κεφαλὴ εὔρωστος, λίαν ἐπιμήκης καὶ συμπεπιεσμένη, εἶναι οἱονεὶ ἐμπεπηγμένη ἐν τοῖς ὤμοις. Τὸ ζῶον φαίνεται μὴ ἔχον λαιμὸν, τοῦτο δὲ αὐξάνει τὸ στρογγύλον τοῦ εἴδους αὐτοῦ.

Τὸ κρανίον κεῖται παντελῶς ὄπισθεν τῆς ὄψεως καὶ εἶναι σχεδὸν πάντῃ ἐπίπεδον. Ἐπικάθηται δὲ αὐτοῦ περικράνιος χιτὼν παχὺς καὶ ἀντιστατικὸς, καὶ ἔχει ὕψος 2 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ἰδίᾳ ὄπισθεν· ἐξ αὐτοῦ λαμβάνουσιν ἀρχὴν μῦς ἰσχυροὶ, οἱ τῆς ὀπισθίας κεφαλῆς καὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ζώου· οὕτως ἀνυψοῦται ὁ ἐξωτερικὸς πλάγιος τῆς ὄψεως χαρακτὴρ, ἡ δὲ φανερὰ περιφέρεια ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς παρίσταται πολλῷ ἀνωτέρα τοῦ κύτους τοῦ κρανίου. Ἡ γωνία τῆς ὄψεως φαίνεται διὰ τοῦτο ἧττον ὀξεῖα ἢ εἶναι πραγματικῶς.

Ἡ ὄψις εἶναι μέλαινα, τετράγωνος, κεχαραγμένη ὑπὸ πολλῶν καὶ βαθειῶν ῥυτίδων γυμνῶν ἀπὸ τρίχας, ἐξαιρέσει τῶν πλευρῶν καὶ κάτωθεν τοῦ γενείου.

Τὸ στόμα αὐτοῦ εἶναι μέγα καὶ ἀνοικτὸν φέρον χείλη εὐθείας τομῆς καὶ ἄνευ ἐρυθρᾶς ἐπιφανείας ἐν τοῖς ἄκροις ὡς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκ τούτων δὲ διαφαίνεται γνάθος προέχουσα φοβερὰ, κινουμένη ὑπὸ μυῶν ἐκτάκτου δυνάμεως, κεκοσμημένη ὑπὸ γελασίνων ὀδόντων ὑπερμεγεθῶν, ἀληθῶν δικελλῶν τεταγμένων κατ' εὐθεῖαν σχεδὸν γραμμήν· οἱ ὑπερμεγέθεις κυνόδοντες, εἶδός τι ἀμυντηρίων, ὑπερβάλλουσι κατὰ πολὺ, ἰδίως οἱ κάτω, τὸ ὕψος τῶν γελασίνων. Οἱ γόμφιοι ὀδόντες εἶναι πλατεῖς, χονδροὶ, ἀντιστατικοὶ, φέροντες κορυφὰς, ἀνὰ πέντε ἢ ἓξ τῶν ὁποίων μετὰ πτέρνης ἔχουσιν οἱ κάτωθεν. Ἡ λευκότης τῶν φοβερῶν τούτων ὀδόντων ἀντιμάχεται πρὸς τὴν ἐρυθρὰν βάσιν τῆς γνάθου.

Οἱ τένοντες τῶν γνάθων καθ' ὑπερβολὴν παχεῖς πλατύνουσι τὰ κάτω τῆς ὄψεως καὶ αὐξάνουσι τὴν ἔκφρασιν δυνάμεως καὶ ἀγριότητος.

Ἡ ῥὶς συνίσταται ἐκ δύω μυκτήρων πλατύτατα ἀνοικτῶν καὶ ἐγγυτάτων πρὸς ἀλλήλους, ἐρειδομένων ἐπὶ χόνδρου ἰσχυροῦ ἀνυψοῦντος τὰς ἄνω καὶ τὰς πλαγίας πλευρὰς, καὶ προσηρμοσμένων ἐν κοιλώμασιν, ὧν τὰ ἄνω χωροῦσιν ὡς περιστέγιον κάτωθεν τῶν ὀπῶν τῆς ῥινός.

Οἱ ὀφθαλμοὶ, περισκεπεῖς ὑπὸ βλεφαρίδων σπανίων, βραχειῶν καὶ σκληρῶν, εἶναι μεγάλοι, ὑπόπυρροι, λίαν κοῖλοι καὶ ὑπερβάλλονται ὑπὸ τῆς ὑπερμεγέθους προβολῆς τῆς καμάρας τῶν ὀφρύων, ἥτις εἶναι γυμνὴ τριχῶν καὶ δίδει εἰς τὴν ὄψιν χαρακτῆρα ἀλλόκοτον, ἄγριον καὶ σκαιόν.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ὄψις τοῦ φοβεροῦ τούτου πιθήκου· μικρὸν κρανίον, πρόσωπον μέγα, μυκτὴρ προέχων, γνάθος φοβερὰ, ὀδόντες ὑπερμεγέθεις κινούμενοι ὑπὸ μυῶν ἰσχυρῶν, τέσσαρες γιγάντιαι χεῖρες ἐκτάκτου δυνάμεως προσηρμοσμέναι

Digitized by Google

ἐπὶ σώματος κολοσσιαίου, παρ' ᾧ διαφαίνονται πανταχόθεν αἱ ἐξοχαὶ τῶν μυῶν αὐτοῦ.

Δὲν ὑπάρχει ζῶον, λέγει ὁ Duchaillu, ἔχον μᾶλλον ἐπίφοβον καὶ ὀλεθρίαν ἐπίθεσιν τοῦ Γορίλλα.

Πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ λαμβάνει θέσιν ἀντιμέτωπον ἔχων τοὺς βραχίονας αὐτοῦ οἱονεὶ ὅπλα ἀμυντικά, ὡς ἀληθέστατος πυγμάχος, ἀλλ' ὑπερτερῶν τούτου, καθόσον οἱ βραχίονες αὐτοῦ εἶναι μακρότατοι καὶ ἀπαραμίλλου δυνάμεως καὶ καθόσον ἔχει τέσσαρας χεῖρας.

Ὁ Γορίλλας βαδίζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τετραποδητί, τοὺς πόδας στηρίζει κατὰ πλάτος ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἅπτεται δὲ τοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ πέλματος καὶ τοῦ μεγάλου δακτύλου· τὰ σκέλη σχηματίζουσιν ὀξεῖαν γωνίαν κατὰ τὴν κνήμην· αἱ χεῖρες ἀνοικταὶ στηρίζονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὄπισθεν καὶ ἔξωθεν τῶν ποδῶν· τὸ ὕπτιον τῶν δύο τελευταίων φαλάγγων τῆς χειρὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· οἱ βραχίονες εἶναι σχεδὸν παράλληλοι πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ σώματος, ὃν ὑποστηρίζουσιν ὄπισθεν τῶν ποδῶν. Ἡ πορεία αὐτοῦ εἶναι κίνησις ἀμφίρροπος προερχομένη ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μία πλευρὰ προβαίνει καὶ περιστρέφεται πρὸς τὴν ἀντίθετον, αὕτη δὲ ἐκ περιτροπῆς ποιεῖ τὸ αὐτό, τοῦτο δὲ δίδει εἰς τὸ ζῶον ταλάντευμα ἰδιάζον.

Ἡ ταχύτης τοῦ δρόμου αὐτοῦ εἶναι μεγάλη.

Ἐνίοτε ἀνορθοῦται ἐπὶ τῶν κνημῶν, οὐδέποτε ὅμως κατορθώνει τελείαν ὀρθόστασιν· τὸ σῶμά του εἶναι πάντοτε κεκλιμένον πρὸς τὰ ἐμπρός, αἱ δὲ κνῆμαι ἐλαφρῶς λιγυσμέναι ἕνεκα τῆς εἰδικῆς κατασκευῆς τῶν ὀστῶν τῆς συναρθρώσεως τοῦ ἰσχίου. Ἐν τούτοις εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικλινὴς τοῦ Σιμπανζέ.

Ὁ Γορίλλας ζῇ σχεδὸν πάντοτε ἐπὶ γῆς, εἰ καὶ ἀναρριχᾶται ἐνίοτε, ἰδίως ὅπως συλλέξῃ κόκκους καὶ καρύδια.

Ὅταν τελειώσῃ ἡ συλλογή, κατέρχεται ὅπως ἀνέλθῃ εἰς τὸ γειτονικὸν δένδρον, διότι δὲν δύναται ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς του νὰ πηδήσῃ ὡς οἱ ἄλλοι πίθηκοι μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον καὶ ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον.

Ὁ πίθηκος οὗτος, ἂν καὶ ἔχῃ ἰσχυρὰν γνάθον, εἶναι μολαταῦτα φυτοφάγος· ὁ κ. Duchaillu, ὅστις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐθήρευσεν καὶ ἐφόνευσε μέγαν αὐτῶν ἀριθμόν, παρετήρησε πάντοτε ὅτι ὁ στόμαχος περιεῖχε μόνον φυτικὴν τροφήν. Ἀγαπᾷ πολὺ τὸν ζαχαροκάλαμον καὶ τὰ ἄμωμα, τρέφεται δὲ ἐκ κόκκων καὶ καρπῶν, οἱ ὁποῖοι γίνονται ἐπὶ δενδρυλλίων ὀλίγων ὑψηλῶν, ἐκ τοῦ χυμοῦ δένδρων τινῶν, τὰ ὁποῖα διασχίζει διὰ τῶν κυνοδόντων αὐτοῦ, καὶ ἐκ καρυδίων τῶν ὁποίων τὸ κέλυφος εἶναι τοσοῦτον σκληρὸν ὥστε χρειάζεται βαρὺ σφυρίον ὅστις θελήσῃ νὰ τὰ ἀνοίξῃ.

Ὁ Γορίλλας διατρίβει εἰς τὰ μᾶλλον απομεμακρυσμένα καὶ σκοτεινὰ μέρη τοῦ δάσους, ἐκλέγει δὲ κοιλάδας βαθείας πλησίον ῥυακίων καὶ ποταμῶν. Ἐνταῦθα τὰ δροσερὰ ὕδατα συνδυαζόμενα πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ἡμέρας διατηροῦσιν ἄφθονον φυτείαν, διὰ τῆς πυκνότητος αὐτῆς ἀποκρύπτουσαν τὴν οἰκογένειαν, παρέχουσι δὲ καὶ ἀφθόνους καρποὺς πρὸς τροφήν.

Ἡ προσφιλὴς αὐτοῦ φωλεὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ὑψωμάτων ἀποτόμων ἢ ἐν μέσῳ τῶν βράχων ὀροπεδίου εἰς ὃ δὲν εἰσδύει πολὺ φῶς.

Τρέχει δὲ πολύ, καὶ δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ δύω ἡμέρας κατὰ συνέχειαν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους. Ἀποκλειστικῶς φυτοφάγος καὶ πολυφάγος ἐν βραχεῖ ἀπέδρεψε τὰ πάντα καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀποδημήσῃ ἕως ἀναζητήσῃ τὴν τροφήν του.

ΘΑΛΗΣ.

Ἕπεται τὸ τέλος.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Γερβίνου.

. . . Τριακοντούτης καὶ ἐν πάσῃ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως, ὅτε τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη ἐν Ἑλλάδι ὁ Μαυροκορδάτος, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς κατὰ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑσπερίας μεμορφωμένης ἑλληνικῆς νεολαίας, θὰ παρίστατο βεβαίως, ἂν προϋπῆρχεν ἐν τῇ χώρᾳ βάσις τις οἱαδήποτε πολιτισμοῦ, ὡς ὁ προσφορώτατος πάντων πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ἡγέτης, οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ ἐπιφανοῦς αὐτοῦ γένους, τῆς παιδείας, τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς γνώσεως ἣν εἶχε τῶν δυτικῶν γλωσσῶν καὶ πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς δεξιότητος, τοῦ ἠθικῶς ἀμώμου χαρακτῆρός του, τῆς διοικητικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας, τῆς περὶ τὰ χρηματικὰ χρηστότητος καὶ τῆς ἠπίας καὶ συνδιαλλακτικῆς του φύσεως. Πιστὸς εἰς τὰς φιλολογικὰς τῆς οἰκογενείας του συνηθείας, εἶχε γράψει γαλλιστὶ διατριβήν τινα «Περὶ τῶν εἰσβολῶν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τῶν ἐπαναστάσεων αὐτῶν», ἀπολεσθεῖσαν κατά τινα ἔξοδον τῶν Τούρκων ἐκ τῶν Πατρῶν, ὅπου παρευρέθη καὶ ἐκινδύνευσε μάλιστα προσωπικῶς ὁ Μαυροκορδάτος. Ὡς εὐρωπαϊκῶς ἀνατεθραμμένος ἀνήρ, ὡς διπλωμάτης καὶ φαναριώτης, ἔσχεν ἀναγκαίως πολεμίους αὐτοῦ τοὺς στρατιωτικοὺς ὀλιγάρχας, οἵτινες ἤρκει μόνον νὰ ἐπιδεικνύωσι τὸ φράκον αὐτοῦ καὶ τὰς διόπτρας, ὅπως καθιστῶσιν αὐτὸν γελοῖον πρὸς τὰ ἡμιάγρια ἐκεῖνα στίφη. Αὐτὸν δὲ πάλιν ἀπέτρεπεν ἀναγκαίως ἡ φύσις του τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἀναρχικῶν, ἄγουσα μᾶλλον πρὸς τοὺς τακτικοὺς καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν ἐπιθυμοῦντας. Πάντες οἱ ὁπωσδήποτε ἐπιστημονικῶς, πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς μεμορφωμένοι, ὡς ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Τρικούπης, ἔκλινον πρὸς αὐτόν. Τὸν λεπτῶς ἀνατεθραμμένον Ἀλέξ. Καντακουζηνὸν ἀπέσπασε διὰ τῶν ἑλκυστικῶν του τρόπων ἀπὸ τοῦ Ὑψηλάντου· οἱ πλούσιοι

Digitized by Google

καὶ ἔμπειροι νησιῶται ἐγένοντο πιστοὶ αὐτοῦ ὀπαδοί· ὁ λόρδος Βύρων ὠνόμασεν αὐτὸν ἄξιον τῶν καλλίστων χρόνων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· οἱ δὲ κόλακές του ἠσμένιζον θεωροῦντες αὐτὸν ὡς τὸν Ἕλληνα Οὐώσιγκτων. Ἵνα καταστῇ ὅμως ὁ Μαυροκορδάτος ἐφάμιλλος τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ καὶ ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ τῶν πραγμάτων, ἔπρεπε νὰ κατέχῃ, πλὴν τῆς στρατιωτικῆς τοῦ Οὐώσιγκτων ἐμπειρίας, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχικὴν φιλοδοξίαν, τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὴν πολεμικὴν εὐτυχίαν τοῦ Βολιβάρ, ὡς κατεῖχε τὴν ἀδιάπτωτον αὐτοῦ καρτερίαν καὶ τὴν πατριωτικήν του αὐταπάρνησιν. Ἔπρεπε νὰ ἔχῃ, ὡς πρὸς τὴν διαγωγὴν τῆς ἀλλοδαπῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, οἵαν εὐτυχίαν εἶχεν ὁ Βολιβάρ ὡς πρὸς τὴν διαγωγὴν τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν βόρειον Ἀμερικήν, ὅπως κατορθώσῃ νὰ ἐπιβληθῇ, ὡς ἐκεῖνος, εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲν διὰ τῶν μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς σχέσεών του, εἰς ταύτην δὲ διὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιρροῆς αὐτοῦ. Χωρὶς ὅμως τῶν πλεονεκτημάτων τούτων καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν οὐχὶ περὶ ὀργανισμοῦ καὶ τάξεως ἀλλὰ περὶ πολέμου καὶ δυνάμεως προέκειτο ἐν Ἑλλάδι, παρέσυρεν αὐτὸν κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων εἰς τῶν δευτεραγωνιστῶν τὰς τάξεις, ὅπου ὁτὲ μὲν ταύτης ὁτὲ δ' ἐκείνης σύμμαχος τῆς μερίδος, σήμερον τούτους καὶ αὔριον τοὺς ἄλλους τῶν κοινῶν ὀλετῆρας εἶχεν ἀντιπάλους καὶ πολεμίους.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ). Λ. Σ. Β.

ΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΑΝ

Μὲ ὅλον τὸν πρὸς τὴν βασιλικὴν μεγαλειότητα ὀφειλόμενον σεβασμόν, θὰ εἴπωμέν τινα περὶ τοῦ μαγειρικοῦ *γούστου* τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος εἶνε εὔχαρις εἰς τὴν τράπεζαν, τρώγει ὀλίγον καὶ μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος, προτιμᾷ δὲ τὸν μαῦρον ἄρτον τοῦ στρατιώτου.

Ὁ στρατάρχης Μὰκ Μαὼν εἶνε ὀλιγαρκής, διακριτικός, ποτὲ δὲν κάμνει παρατηρήσεις διὰ τὰ φαγητά, πίνει ὀλίγον, ἀγαπᾷ καθ' ὑπερβολὴν τὰ ὀπωρικά.

Ἡ βασίλισσα Βικτωρία, ὀλιγαρκής, ἀγαπᾷ τὸ βόειον κρέας καὶ τὰ γλυκύσματα.

Ἀλέξανδρος ὁ Β' τρώγει καλὰ καὶ πίνει καλήτερα, ἀγαπᾷ τὸν καμπανίτην καὶ τὸν οἶνον τῆς Βουργουνδίας, τῷ ἀρέσκει πολὺ τὸ κυνήγιον.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας πίνει λαμπρά, ἀγαπᾷ τὸ κρέας, τὰ δίπυρα, εἶνε δὲ ἁπλοῦς καὶ ζωηρὸς εἰς τὴν τράπεζαν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας εἶνε σύννους εἰς τὴν τράπεζαν, ἀγαπᾷ τὸ πρόβιον κρέας καὶ τὸ κυνήγιον (μεγάλων ζώων)· τῷ ἀρέσκουν οἱ οὐγγρικοὶ οἶνοι καὶ ὁ βορδιγάλειος.

Ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ εἶνε φοβερὸς κυνηγός, ἀγαπᾷ διὰ τοῦτο τὸ κυνήγιον, τὰ πτηνὰ μάλιστα· κυνηγᾷ καὶ ἀγριοχοίρους, ἀλλὰ δὲν τοὺς τρώγει. Πίνει οἴνους τῆς Κὼτ δ' Ὅρ.

Ἡ Α. Ὁλλανδικὴ Μεγαλειότης εἶνε λίαν εὔθυμος. Κρεωφαγεῖ καὶ ἰχθυοφαγεῖ, τῷ ἀρέσκει μάλιστα ὁ σαλομὸς καὶ οἱ παλαιοὶ βουργουνδικοὶ οἶνοι. Ἡ οἰνοθήκη του εἶνε ἐκ τῶν καλλίστων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Βέλγων τρώγει ὀλίγον, ἰδίως δὲ πτηνὰ τοῦ κυνηγίου. Ἀγαπᾷ κατ' ἐξοχὴν τὰς κίχλας καὶ τοὺς παλαιοὺς βουργουνδικοὺς οἴνους.

Ὁ πρώην βασιλεὺς τοῦ Ἀννοβέρου φασιανοὺς τῆς Βοημίας, ξυλόκοττας τῆς Γαλλικίας, καπνιστὸν χοιρομήριον τῆς Στυρίας, οἴνους τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Μωσέλλα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτουγαλλίας τρώγει ὀλίγον, πίνει μετρίως, ἀγαπᾷ μᾶλλον τοὺς οἴνους τοῦ Ὀπόρτο, συνοδευομένους ὑπὸ ζακχαρικῶν.

Ἀλφόνσος ὁ ΙΒ' ὀρέγεται καὶ αὐτὸς τὸ μικρὸν κυνήγιον, τῷ ἀρέσκουν δὲ οἱ ἱσπανικοὶ οἶνοι, ὁ βορδιγάλειος καὶ τὰ τραγήματα.

Ὁ Ἀβδοὺλ Χαμὶδ ἔχει ἰσχυρὸν στόμαχον, ἀγαπᾷ δὲ τὸ ὀρύζιον, τὰ ζακχαρικά, τὰ ὀπωρικὰ τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς οἴνους τῆς Βουργουνδίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας εἶνε ἰχθυοφάγος, πίνει δὲ παλαιοὺς οἴνους τοῦ Ῥήνου καὶ βορδιγάλειον.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τῆς Βαυαρίας καὶ ὁ δοὺξ τῆς Βάδης δὲν ἔχουσιν ἰδιαίτερον χαρακτηριστικόν. Ὁ ζῦθος κόπτει τὴν ὄρεξιν.

Ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων διὰ τὰς σημειώσεις ταύτας, αἵτινες τοὐλάχιστον δὲν εἶνε κίνδυνος νὰ διαταράξωσιν οὔτε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, οὔτε .... τὸν στόμαχόν των.

***

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ συντρίψῃ σκώληκα ἄνευ ἀνάγκης, κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελον στέρξει νὰ συναριθμήσω μετὰ τῶν φίλων μου, ὅσον καὶ ἂν ἦνε κατὰ τὰ λοιπὰ ἄξιος ὑπολήψεως καὶ τιμῆς. Τὸ νὰ πατήσῃ τις ἐξ ἀπροσεξίας κοχλίαν ἕρποντα τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ἀγροτικὸν μονοπάτιον, τοῦτο δὲν εἶνε βεβαίως ἔγκλημα· ἀλλ' ὁ ἔχων καρδίαν ἄνθρωπος, ἂν ἴδῃ ἐγκαίρως τὸν κοχλίαν καὶ δὲν ἦνε κηπουρὸς ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν λαχάνων του, θέλει ἀποστρέψει τὸ βῆμα ἵνα μὴ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ ἐκείνου πλάσματος τὸ δῶρον τῆς ζωῆς ὅπερ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὑψίστου. (William Couper).

*** Πάντες παραπονοῦνται ἐπὶ ἐλλείψει μνήμης, οὐδεὶς δὲ ἐπὶ ἐλλείψει κρίσεως. (La Rochefoucauld).

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 55 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 16 Ἰανουαρίου 1877

ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΣ

—

Μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, ἐφ' ὧν γίνονται διάφοροι καὶ πολλάκις ἀντιφατικαὶ κρίσεις, κατατάσσεται καὶ ἡ λεγομένη *πολυτέλεια*. Ἀλλ' εἶναι ἆρά γε ζήτημα ὅτι ἡ πολυτέλεια εἶναι κοινωνικὸν κακόν; Βεβαίως δὲν εἶναι ζήτημα, ὅταν παρασταθῇ ἐνώπιον ἡμῶν τὸ εἰδεχθὲς καὶ ἀποτρόπαιον αὐτῆς μέρος — ὅταν ῥίψωμεν βλέμμα ἐλέους εἰς τὰ πολυπληθῆ αὐτῆς θύματα — ὅταν βλέπωμεν αὐτὴν ἐγείρουσαν τὸ ἄγαλμα τῆς πτωχαλαζονείας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν ἀναγκαίου ἰσοζυγίου τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν δαπανῶν αὐτῆς — ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πόσοι πατέρες οἰκογενειῶν, κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔμπροσθεν τοῦ χαίνοντος πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν βαράθρου, ἐπισωρεύουσι χρέη ἐπὶ χρεῶν καὶ δάνεια ἐπὶ δανείων, ἐὰν δὲν καταφεύγωσι καὶ εἰς πράξεις ἄλλας, χειροτέρας τῶν χρεῶν καὶ τῶν δανείων· πόσοι νέοι, δυνάμενοι νὰ διδαχθῶσιν ὑπὸ τῶν πατέρων τούτων τὴν ὀλιγάρκειαν καὶ τὴν ἐργασίαν, παρασύρονται ὑπὸ τοῦ κακοῦ παραδείγματος, ἀντὶ χρηστῶν κακοὶ γινόμενοι καὶ υἱοὶ καὶ πολῖται — ὅταν τέλος πάντων ἀναλογισθῶμεν ὅτι αὐτὴ πολλάκις γίνεται τὸ μᾶλλον ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον τῆς διατηρήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, διότι ὁ δυνάμενος δι' ὀλίγων νὰ ζῇ ἀνεξαρτήτως καὶ ἀξιοπρεπῶς, δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν ἵνα ἐπαρκέσῃ καὶ εἰς ἀνάγκας μεγαλητέρας.

Ὅταν ἐκ τοῦ μέρους τούτου θεωρήσωμεν τὴν πολυτέλειαν, τότε ἀναμφιβόλως θέλομεν τὴν ἴδει ὡς τὴν στυγερωτέραν μάστιγα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τότε ἡ καταδίκη αὐτῆς εἶναι προδήλως βεβαία καὶ ἐξόχως δικαία, τότε κανεὶς χρηστὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος δὲν θέλει ἀρνηθῆ νὰ ἐκφωνήσῃ κατ' αὐτῆς ἐν πάσῃ συνειδήσει τὸ *ἆρον*, καὶ τότε λέξεις δὲν εὑρίσκομεν ὅσον ἐπιθυμοῦμεν ἐκφραστικάς, ἵνα ἐπαινέσωμεν καὶ εὐλογήσωμεν τοὺς φιλανθρώπους αὐτῆς διώκτας, ὅσοι διὰ συνεννοήσεων καὶ ἑταιριῶν εὐγενῶς ἀγωνίζονται νὰ σταματήσωσι τὰς ἀνθρωποφθόρους αὐτῆς προόδους, καὶ νὰ σώσωσιν ὅσα περισσότερα δυνηθῶσιν ἐκ τῶν ἐλεεινῶν αὐτῆς θυμάτων.

Τὸ περὶ πολυτελείας ὅμως ζήτημα ἀναφαίνεται εἰς τὴν ἀναφορὰν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν εὐκολίαν τῶν ἀνταλλαγῶν· εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἡ πολυτέλεια εἶναι ἰδέα ὅλως σχετική, διαφέρουσα κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ κατὰ τὰς ἀτομικὰς θέσεις· εἰς τὴν δυσκολίαν τῆς ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ περιττοῦ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ· προσθετέον δὲ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν φόβον μήπως, καὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ κακοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θεραπείας, ἀναμιχθῇ προκατάληψίς τις, εἴτε ἐκ πνεύματος ἄγαν αὐστηροῦ εἴτε ἐκ ζηλοφθονίας προερχομένη, ἥτις, γενικεύουσα ὅ,τι πρέπει νὰ μερικευθῇ, καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων, προτιμήσῃ μᾶλλον νὰ καταβιβάσῃ τὰ ὑψηλὰ πρὸς τὰ κάτω, ἢ ν' ἀναβιβάσῃ τὰ χαμηλὰ πρὸς τὰ ἄνω, ὅπερ οὐσιωδῶς ἀντίκειται εἰς τὰ προοδευτικὰ συμφέροντα καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων.

Καθὼς δὲ ὁ δικαστής, ὅσῳ βαρύτερον εἶναι τὸ ἔγκλημα τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν κατηγορούμενον, τόσῳ προσεκτικώτερον ὀφείλει ν' ἀκούῃ καὶ τὴν συνηγορίαν τῆς ὑπερασπίσεως, εἴτε πρὸς ἀθώωσιν, εἴτε πρὸς παραδοχὴν τῶν λεγομένων ἐλαφρυντικῶν περιπτώσεων, οὕτω νομίζομεν ὅτι, καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς πολυτελείας, δίκαιον εἶναι νὰ λέγωνται καὶ ὅσα, ὑπὸ γενικωτέραν τινὰ ἔννοιαν, δύνανται ἴσως νὰ περιστείλωσι τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῆς.

Τὴν παροῦσαν λοιπὸν διατριβήν, τὴν ὁποίαν ἠρανίσθημεν καὶ ἔκ τινος ὁμιλίας ἑνὸς τῶν γνωστῶν δημοσιολόγων τῆς Γαλλίας, παρακαλοῦνται οἱ ἀναγνῶσται τῆς *Ἑστίας* νὰ τὴν ἀναγνώσωσι μετὰ τῆς ὑπομονῆς τοὐλάχιστον ἐκείνης, μεθ' ἧς ἀκούονται ἔν τισι δικαστηρίοις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας οἱ καλούμενοι συνήγοροι τοῦ Διαβόλου.

Ἡ ἀπόλυτος καὶ ἀμείλικτος καταφορὰ ἐναντίον τῆς πολυτελείας κατέρχεται πατροπαράδοτος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Λυκούργου ἐν ἐφαρμογῇ, καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ἐν θεωρίᾳ, διαφωνοῦσαι εἰς πολλά, συμφωνοῦσι κυρίως εἰς ἕν, τὴν ἀποθέωσιν τῆς λιτότητος τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ βίου. Ἡ δημοκρατία τῆς Ῥώμης ἐζήτησεν ἐπίσης νὰ πολεμήσῃ τὴν πολυτέλειαν διὰ μέσων ἄγαν αὐστηρῶν, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ λεγόμενοι ἐπὶ τῶν αναλωμάτων νόμοι (Lois somptuaires), καὶ ἡ δη-

Digitized by Google

μιουργία αὐτὴ τοῦ ἀξιώματος τῶν τιμητῶν (censeurs), τύπος τῆς αὐστηρότητος τῶν ὁποίων ἐχρημάτισεν ὁ πρεσβύτερος Κάτων. Ὅτι δὲ ἡ κατὰ τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ πλούτου ἀντίδρασις ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ ὥστε νὰ διατηρηθῇ καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς δημοκρατίας, ἀπόδειξις εἶναι ὅτι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τοῦ Νέρωνος, συνέγραψεν ὁ Σενέκας τὸ ἐγκώμιον τῆς πτωχείας, εἰ καὶ ἐῤῥέθη περὶ αὐτοῦ ὅτι ἔγραφε τὸ ἐγκώμιον ἐκεῖνο διὰ καλάμου χρυσοῦ καὶ ἐπὶ πολυτελοῦς γραφείου. Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἐμπνεομένη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἱερῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς φιλοπτωχείας, κατεδίκασεν, ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς, τὸν πολυτελῆ καὶ πολυδάπανον βίον, τὰ κοσμήματα καὶ τὰς τοῦ πλούτου ἐπιδείξεις· ὁ δὲ θέλων νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα αὐστηρότητος τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τὴν κατὰ τῶν γυναικείων κοσμημάτων πλήρη ὁρμῆς τε καὶ ὀργῆς ὁμιλίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Τερτυλλιανοῦ, γράψαντος κατὰ τὴν δευτέραν μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα.

Δὲν ἔλειψαν ὅμως ἔκτοτε καὶ λόγοι κολαστικοὶ τῆς ἄκρας ἐκείνης αὐστηρίας, οἱονεὶ διαμαρτυρία τις ἀναγκαία, καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ *Μηδὲν ἄγαν*. Καὶ καθὼς βλέπομεν τὸν Περικλῆν, ἐν τῷ θαυμαστῷ αὐτοῦ ἐπιταφίῳ λόγῳ, ἐπικρίνοντα τοὺς νόμους τῆς Σπάρτης, καὶ διακηρύττοντα ὅτι καὶ ἀνειμένη τις δίαιτα δύναται νὰ συνυπάρξῃ μετὰ φύσεως ἀῤῥενωπῆς καὶ φιλοκινδύνου, οὕτως εὑρίσκομεν καὶ ἕνα τῶν ἐνδοξοτέρων καὶ ἁγιωτέρων ἱεραρχῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ζητοῦντα νὰ μετριάσῃ τὴν ἄκραν κατὰ τῆς φιλοκοσμίας καταφοράν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ τῆς Ἐκκλησίας Κλήρου. Σώζεται τῷ ὄντι ἐπιστολὴ τοῦ εἰρημένου μεγάλου Ἱεράρχου, περιέχουσα ὡς ἔγγιστα, καὶ καθ' ὅσον ἐνθυμούμεθα, τὴν ἑξῆς ἔννοιαν. Κατηγορούμεθα, λέγει, ὅτι ἀπεμακρύνθημεν τῆς λιτότητος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων· ἀλλ' οἱ ταῦτα καθ' ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα λέγοντες δὲν συλλογίζονται ὅτι οἱ χρόνοι μετεβλήθησαν, καὶ ὅτι οἱ διοικοῦντες σήμερον τὴν Ἐκκλησίαν ἀναγκάζονται, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, νὰ τηρῶσι σχέσεις στενὰς μετὰ τῆς Βασιλείας καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ Κράτους. Πῶς γίνεται λοιπὸν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν αὐτοκράτορα μετ' εὐτελῶν ἐνδυμάτων, ἢ νὰ δεξιωθῶμεν τοὺς ἐπισκεπτομένους ἡμᾶς μεγιστᾶνας ἐπὶ πενιχρῶν στρωμάτων καὶ ἐπίπλων;

Καὶ οὕτω πάντοτε ἐν τῷ παρελθόντι ἀκολουθοῦμεν εὑρίσκοντες διηρημένας τὰς γνώμας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλοῦ μὲν ἄκραν αὐστηρότητα ἀλλοῦ δὲ κρίσεις ἠπιωτέρας, κατὰ τὰς διαφόρους πεποιθήσεις, προσέτι δὲ καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα, διότι πολλάκις ἀνεμιγνύοντο καὶ λόγοι τοιοῦτοι, καθὼς, παραδείγματος χάριν, ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας ὅτι οἱ εὐγενεῖς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἐκήρυξαν σφοδρὸν πόλεμον κατὰ τῶν πολλῶν δαπανῶν καὶ τῆς πολυτελείας, ὅτε, πτωχεύσαντες αὐτοὶ ἕνεκα τῶν σταυροφοριῶν, φθονοῦντες δὲ τὴν λεγομένην τρίτην Τάξιν, πλουτοῦσαν καὶ ἐπιδεικτιῶσαν τὰ πλούτη αὐτῆς, ἐπάσχισαν, διὰ μέσων κατασταλτικῶν καὶ τῆς ἀνανεώσεως τῶν ἐπὶ τῶν ἀναλωμάτων νόμων, νὰ καταπνίξωσι τὸν ἐνοχλοῦντα καὶ ζημιόνοντα αὐτοὺς διαγωνισμόν.

Τὴν σήμερον ὅμως, ἵνα κρίνωμεν ὑγιῶς περὶ τῶν τοιούτων, εὑρισκόμεθα εἰς θέσιν ἄλλην παρ' ἐκείνην εἰς ἣν εὑρέθησαν οἱ πρὸ ἡμῶν. Ὅ,τι χαρακτηρίζει κυρίως τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν εἶναι ἡ πανταχοῦ ἀναφαινομένη τάσις καὶ τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν πλειόνων. Ἄλλοτε, καὶ συγγραφεῖς καὶ διδάσκαλοι καὶ πολιτικοὶ εἶχον μᾶλλον ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν, παρὰ τὴν τῶν πολλῶν εὐδαιμονίαν. Τὴν σήμερον, κανεὶς δὲν παραδέχεται νὰ γίνεται ὁ λαὸς στυλοβάτης τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οὔτε νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἁπλοῦν ὄργανον πρὸς χρῆσιν τῶν ἡρώων. Τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς τάσεως ταύτης δὲν διέφυγε καὶ ἡ πολυτέλεια. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κίμωνος καὶ τῶν χρόνων τοῦ Λουκούλλου, εἰς τοὺς ὀλίγους δὲν ηὔξησε, διεδόθη ὅμως εἰς πλειοτέρους. Σήμερον εἶναι πλειότεροι οἱ ἀπολαύοντες, καὶ ἀσυγκρίτως πλειότεροι οἱ ἀξιοῦντες ν' ἀπολαύσωσι τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς, ὑπὸ τὸ σεμνὸν ὄνομα τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς εὐεξίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ἡ σημερινὴ πολυτέλεια νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων, οὔτε νὰ ἐκφωνηθῶσιν, αὐτῷ κειμένῳ, κατ' αὐτῆς αἱ ἐπιτιμήσεις τοῦ Κάτωνος καὶ τῶν λοιπῶν τιμητῶν τῆς Ῥώμης.

Ὅ,τι ἤδη πρόκειται, καὶ ὅ,τι πρέπει, καὶ ὅ,τι δικαιούμεθα νὰ ἐξετάσωμεν εἶναι ἂν ἡ πολυτέλεια, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς μετριότητος ἐνεργουμένη, καὶ μὴ οὖσα ἀνεγνωρισμένον προνόμιον ὀλίγων βαθυπλούτων, ὠφελῇ τὰ πλήθη — ἐνισχύουσα τὴν ἐργασίαν καὶ πολλαπλασιάζουσα τὰς συναλλαγὰς — ὠθοῦσα τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν πρόοδον, καὶ συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων — καθιστῶσα τὸν λαὸν μέτοχον ἀπολαύσεων ἀνωτέρων, καὶ τῆς χρήσεως παμπόλλων ἐπωφελῶν καὶ εὐαρέστων πραγμάτων.

Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι, καὶ κατὰ τὴν τροφήν, καὶ κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ κατὰ τὰ οἰκήματα, ἡ κοινὴ εὐεξία ἔκαμε μεγάλας προόδους· ὄχι βέβαια τὰς αὐτὰς εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἀνὰ λόγον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν περιστάσεων ἑκάστου· ἐν γένει ὅμως τὰ πάντα προώδευσαν οὕτως, ὥστε ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ὡς πολυτέλεια, σήμερον ἔγεινε κατανάλωμα τῆς κοινῆς

Digitized by Google

χρήσεως. Ὁ λευκὸς καὶ ἐκλεκτὸς ἄρτος, τροφὴ ἄλλοτε τῶν ὀλίγων πλουσίων, εἶναι σήμερον τροφὴ τῶν πολλῶν. Πόσοι ἦσαν οἱ τρώγοντες ἄλλοτε τὸ κρέας, καὶ πόσοι οἱ τρώγοντες αὐτὸ σήμερον; Ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου — θεωρουμένου ὡς ποτοῦ δυναμωτικοῦ, καὶ μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς καταχρήσεως — εἰς πόσους ἦτον ἄλλοτε προσιτὴ, καὶ εἰς πόσους εἶναι σήμερον; Ὁ καφὲς, τὸν ὁποῖον πολὺ ἀγαπῶμεν, ἡ ζάχαρις, ἡ εὐάρεστος, γλυκεῖα καὶ ὑγιεινὴ ζάχαρις, ἦσαν ἄλλοτε τέρψεις καὶ τρυφαὶ ἐκ τῶν σπανιωτέρων, ἐνῷ σήμερον ποῦ δὲν εὑρίσκονται καὶ ποῦ δὲν καταναλίσκονται; Πόσοι ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων μετεχειρίζοντο ἄλλοτε τὰ βαμβακερὰ πανικὰ, τὰ ὁποῖα τὴν σήμερον εἶναι καὶ εἰς τὸν ἐργατικὸν λαὸν, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χωρικοὺς ἀπαραίτητα;

Ὡς διδακτικὴν ἀστειότητα ἂς παρενείρωμεν ἐνταῦθα ὅ,τι πρὸ μιᾶς ἀκριβῶς ἑκατονταετηρίδος (τὸ 1776) ἔγραφεν ὁ περικλεὴς οἰκονομολόγος Ἀδὰμ Σμὶθ περὶ τῶν πεδίλων (παπουτσίων)· «Τὰ πέδιλα, λέγει, κατήντησαν σήμερον ἐν Ἀγγλίᾳ μία τῶν ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Ὁ πτωχότερος τῶν ἀνδρῶν, ἡ πτωχοτέρα τῶν γυναικῶν, ἐντρέπεται νὰ περιπατήσῃ ἐνώπιον τοῦ κόσμου ἀνυπόδητος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν Σκωτίᾳ, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς ἄνδρας· αἱ πτωχαὶ γυναῖκες περιπατοῦσι γυμνόποδες, οὐδὲ προσβάλλεται ἐκ τούτου ἡ ὑπόληψις αὐτῶν. Ἐν Γαλλίᾳ τὰ πέδιλα δὲν εἶναι τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης, οὔτε εἰς τοὺς ἄνδρας, οὔτε εἰς τὰς γυναῖκας· οἱ πτωχοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἢ φοροῦσι καλίγια, ἢ εἶναι ἀνυπόδητοι ὁλοτελῶς.»

Ἂς ἔλθωμεν εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐπὶ τοῦ Δ' Ἐρρίκου, βασιλέως τῆς Γαλλίας, τὰ παράθυρα τῶν βασιλικῶν δωμάτων τοῦ Λούβρου ἐκλείοντο τόσον κακῶς, ὥστε τὸν χειμῶνα, ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς, ἐξυπνῶν, εὕρισκε τὸν μύστακα αὐτοῦ κρυσταλλωμένον. Σήμερον, πόσας τάξεις πρέπει νὰ κατέλθωμεν κάτω τῆς βασιλικῆς, ἑωσότου εὕρωμεν πτωχὴν οἰκογένειαν, μὴ φροντίζουσαν ἢ μὴ δυναμένην νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τοῦ ψύχους! Καὶ ἡ θερμότης, καὶ ὁ καθαρὸς ἀὴρ, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἔπιπλα διάφορα, καὶ ζωγραφίαι, καὶ καθρέπται — ὄντες καὶ αὐτοὶ ἄλλοτε μία τῶν μᾶλλον δυσαποκτήτων πολυτελειῶν — γίνονται παρ' ἡμέραν κοινοτέρας καὶ εὐκολωτέρας χρήσεως.

Αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς μαθήσεως τῶν ἐπιστημῶν, τῶν καλῶν τεχνῶν, πόσον δὲν ἐγενικεύθησαν, πόσον δὲν ἐπολλαπλασιάσθησαν, καὶ μεταξὺ τῶν ἀπορωτέρων τάξεων, ἄλλα μὲν ἁπλῶς διὰ τῆς εὐθηνίας, ἄλλα δὲ διὰ τῶν ἐξ εὐωνοτέρας ὕλης ἀπομιμήσεων! Τὰ βιβλία, ἡ πνευματικὴ τροφὴ τοῦ ἀνθρώπου — ἐννοοῦμεν τὰ χρήσιμα καὶ καλὰ βιβλία — δὲν δικαιολογοῦσι πλέον διὰ τῆς μεγάλης των ἀξίας τὴν ἀφιλομάθειαν τῶν ὀκνηρῶν νέων. Τὰ ὡρολόγια, μεγάλως ἄλλοτε ὑπερτιμώμενα, εἶναι σήμερον εὔκολον ἀπόκτημα ὑπηρετῶν καὶ παιδίων. Αἱ ἀπομιμήσεις τοῦ ἀργύρου στολίζουσι διὰ κομψῶν σκευῶν τὰς τραπέζας τῶν πολλῶν· αἱ ἐκ γύψου κατασκευαὶ τῶν ἀγαλμάτων εἰσάγουσι τὰ ἀριστουργήματα τῆς γλυπτικῆς εἰς τὰς κοινὰς οἰκίας· ἡ δὲ φωτογραφία ἀντικαθιστᾷ καὶ κοινοποιεῖ τὴν ζωγραφικήν.

Ἐνῷ λοιπὸν τοιαύτη εἶναι ἡ πρόοδος, καὶ τοσαύτη ἀκαταπαύστως γίνεται κίνησις εἰς τὰ πρόσω, ὁποῖόν τι σταθερὸν καὶ ἀπόλυτον δύνανται ἆρά γε νὰ ἔχωσιν αἱ ἰδέαι τοῦ περιττοῦ καὶ τοῦ ἀναγκαίου; Ἂν, ἀντὶ νὰ ῥίψωμεν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἀκατέργαστα τὰ δέρματα τῶν ζώων, κτενίζωμεν, νήθωμεν, ὑφαίνωμεν τὸ μαλλίον, καὶ ἐκ τούτου κατασκευάζωμεν φόρεμα, τί εἶναι τὸ φόρεμα τοῦτο, ἀναγκαῖον ἢ περιττόν; Ἡ οἰκία ἡ πλέον πενιχρὰ, συγκρινομένη πρὸς τὰ σπήλαια καὶ τὰς καλύβας τῶν πρώτων ἀνθρώπων, δὲν ἔχει τάχατε καὶ αὐτὴ κάτι περιττόν; Πολλὰ μαγειρεῖα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τῶν πλουσίων, φαίνονται εὐτελῆ καὶ βάναυσα, καὶ ἐν τούτοις εἶναι καὶ αὐτὰ κάπως πολυτελῆ, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ἅτινα κατέκτησαν τὸ ῥωμαϊκὸν τῆς Δύσεως Κράτος, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων κατάγονται οἱ πρωτεύοντες τῶν σημερινῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, δὲν εἶχαν ἄλλον τρόπον νὰ μαγειρεύωσι τὸ κρέας, εἰμὴ νὰ θέτωσιν αὐτὸ ὑπὸ τὰ ἐφίππια τῶν ἵππων, καὶ νὰ τὸ τρώγωσιν, ἀφοῦ τρέχοντες τὸ ἐμαλάκυναν!

Ἄλλως τε, ἡ φύσις αὐτὴ ἐδίδαξε τὸν ἄνθρωπον ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ παραδέχεται τὴν τοιαύτην πρόοδον τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐεξίας· ἡ φύσις ἥτις ἥνωσε τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον μετὰ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ τέρποντος τὴν ὄψιν. Τί ἄλλο εἶναι τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ, τὰ περικαλλῆ ταῦτα ἄνθη, τὰ ἐνδυόμενα μετὰ τοσαύτης λαμπρότητος καὶ μεγαλοπρεπείας, ὅσην δὲν εἶχεν ὁ Σολομὼν ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ δόξῃ; Τί ἄλλο εἶναι αἱ καλλοναὶ τοῦ ὁρίζοντος κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου; Τί ἄλλο τὰ ὡραῖα καὶ ποικιλόποίκιλα πτερὰ τῶν πτηνῶν; Τί ἄλλο τὸ ᾆσμα τῆς ἀηδόνος ἐν μέσῳ τῆς ἐαρινῆς νυκτός; Καὶ ἂν ἐκ τῆς ἄλλης φύσεως μεταβῶμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν, τί ἄλλο εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ὅταν, ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν χρησιμωτέρων ἀναβαίνῃ, ὑπὸ περιεργίας ὑψηλῆς καὶ ἐπικινδύνου ὠθουμένη, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ἀγαπητῆς ἀληθείας, τί ἄλλο εἰμὴ πολυτέλεια, καὶ ἡ μεγαλητέρα μάλιστα τῶν πολυτελειῶν;

Πῶς πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν τὴν πολυτέλειαν ἵνα ψέξωμεν καὶ καταδικάσωμεν αὐτήν; Ἰδού· γυμνώσατε αὐτὴν τοῦ ἐνδύματος τῆς κοινῆς ὠφελείας, ἐνδύσατε αὐτὴν τὰ ῥάκη τῆς ἀσωτίας, καὶ τότε ἡ ἀποδοκιμασία ἡμῶν εἰς

τοιοῦτον βαθμὸν φθάνει, ὥστε, ἀπέναντι τοιαύτης ἀσώτου πολυτελείας, προτιμῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν φιλαργυρίαν. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι σφάλλομεν ἐν γένει, ὅταν, λαλοῦντες περὶ ἀνδρὸς ἀφρόνως πολυδαπάνου, λέγωμεν «εἶναι ἄσωτος» καὶ εὐαρέστως πως μειδιῶμεν· ἀναφέροντες δὲ τὸν φιλάργυρον, σκυθρωπάζωμεν. Τὸν φιλάργυρον θεωροῦμεν ἐγωϊστήν, ἢ μᾶλλον ἐχθρὸν καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐτυχίας, ῥυπαρῶς ἐνδεδυμένον, ἐλεεινῶς τρεφόμενον, καὶ ὄχι μόνον θέλοντα ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι κακῶς ἐνδύωνται καὶ κακῶς τρέφωνται, ἀλλὰ καὶ ἕτοιμον ὄντα νὰ βιάσῃ αὐτοὺς εἰς τοῦτο διὰ τῆς τοκογλυφίας. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἐν μέρει δίκαια· μίαν [illegible]ν ὅμως παρατήρησιν κρίνομεν ἐπὶ το[illegible]αίαν. Τὴν σήμερον εἶναι σπάνιον ν' ἀ[illegible]ολοτελῶς ἀπὸ τῆς παραγωγῆς τὰ πλ[illegible] τοῦ [illegible]ιλαργύρου. Σπανίως σήμερον θάπτονται τὰ χρήματα· συνήθως δανείζονται ἐπὶ μεγάλοις τόκοις. Ὁ φιλάργυρος λοιπὸν συμβιβάζει κἄπως τὰ συμφέροντά του πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ κοινοῦ πλουτισμοῦ. Ἀλλ' εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ἀσώτου; Ὁ ἄσωτος εἶναι μὲν λαμπρότερος, συμπαθητικώτερος, δημοτικώτερος, διότι σκορπίζει δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ χρήματα, πράγματι δὲ δὲν εἶναι οὔτε ὀλιγώτερον ἐγωϊστής, οὔτε ὀλιγώτερον ἐχθρὸς ἑαυτοῦ, διότι, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν κόρεσιν τῆς ματαιοφροσύνης καὶ τῆς ἡδυπαθείας του, καταστρέφει ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὕπαρξίν του. Εἶναι καθὼς ἡ πυρκαϊὰ ἥτις, διαβαίνουσα ἐκ τῶν τόπων ἐκείνων ὅπου πρότερον ἦσαν μεγαλοπρεπὲς δάσος ἢ πόλις λαμπρά, ἀφίνει ὄπισθεν αὐτῆς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὸ κενόν. Καὶ εἶναι τάχατε ἀδιάφορον, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν τῆς ἐργασίας νὰ καταναλίσκωνται τὰ πάντα εἰς ἑορτὰς καὶ εἰς χορούς; Καὶ τί μένει ἐξ ὅλων ἐκείνων τῶν πολυδαπάνων ἀγορασμάτων καὶ κατασκευῶν; τί μένει ἐκ τῶν φορεμάτων, τριχάπτων, ταινιῶν, χειροκτίων, καὶ λοιπῶν τοιούτων, ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτῶν χρήσει ἀφανιζομένων; Ὅ,τι ἔμεινε καὶ μετὰ τὰ πυροτεχνήματα, καπνὸς καὶ οὐδὲν ἄλλο. Βεβαίως δι' αὐτὰ ἔγειναν ἐργασίαι, καὶ ἐκυκλοφόρησαν χρήματα· ἀλλὰ μήπως δὲν γίνεται τοῦτο καὶ δι' ἄλλων ἐργασιῶν καὶ δι' ἄλλης χρημάτων κυκλοφορίας; Τὸ κακὸν τῆς ὑπερβολικῆς καὶ ἀγόνου πολυτελείας εἶναι ὅτι παρεκτρέπει τὸν πλοῦτον ἐκ τῆς γονιμωτέρας χρήσεως ἥτις ἠδύνατο αὐτοῦ νὰ γείνῃ. Πᾶν κεφάλαιον, ἢ μέρος κεφαλαίου, ὅπερ ἐπέκεινα ὁρίου τινὸς καταναλίσκεται, ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῆς γεωργίας, τῆς τροφοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τῶν βιομηχανιῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἢ τῶν τῆς μεγίστης χρήσεως. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλοι οἱ ἐργάται ἐνασχολοῦνται εἰς ἔργα πολυτελείας· τότε ποῖος θὰ ἐνασχοληθῇ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς κοινῆς χρήσεως; πῶς θὰ γείνωσιν αἱ ἀνταλλαγαὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀφοῦ αἱ καταναλώσεις τῆς πολυτελείας εἶναι, πανταχοῦ καὶ ἐν γένει, αἱ μᾶλλον περιωρισμέναι;

Καὶ τῷ ὄντι, καὶ μεθ' ὅλας τὰς καταχρήσεις τῆς πολυτελείας, αἱ καταναλώσεις αὐτῆς εἶναι σχετικῶς ὀλίγισται. Αἱ πολλαὶ καταναλώσεις εἶναι αἱ τῆς κοινῆς χρήσεως. Ὁ ἀσυγκρίτως μεγαλήτερος καταναλωτὴς εἶναι ὁ λαός. Ἡ γεωργία τῶν δημητριακῶν καρπῶν, ἡ κτηνοτροφία, ἡ κατασκευὴ τῶν κοινῶν ἐνδυμάτων, ἡ κατασκευὴ τῶν κοινῶν οἰκιῶν, κατέχουσι τὴν ὑψίστην ἐν τοῖς καταναλώμασι θέσιν. Τίνες οἱ φόροι, οἱ ἀποφέροντες τὰ ἀσυγκρίτως πλεῖστα τῶν δημοσίων ἐσόδων; οἱ ἐπιβαρύνοντες, ἔστω καὶ ἐλαφρῶς, τὴν γενικὴν κατανάλωσιν. Ἂς φορολογηθῶσιν ὅσον βαρύτερον τὰ τῆς πολυτελείας· τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦναι συγκριτικῶς ἐλάχιστον. Ἐν Ἀγγλίᾳ, τόπῳ ἀριστοκρατικῷ, τόπῳ μεγίστης πολυτελείας, ὅπου αἱ μεγάλαι περιουσίαι εἶναι ὡς ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μέρει τοῦ κόσμου τοιαῦται, οἱ ἐπιβαρύνοντες — καὶ τοῦτο ἐπίσης ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χώρᾳ — τὴν πολυτέλειαν φόροι ἀποφέρουσι τὸ ὅλον τριάκοντα περίπου ἑκατομμύρια φράγκων, ἐνῷ οἱ τῶν τελωνείων καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ τῶν καταναλώσεων ἀποδιδομένων, οἱ βαρύνοντες τὰ κοινὰ ἐμπορεύματα, φθάνουσι μέχρι τοῦ δισεκατομμυρίου.

Ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ φιλαργύρου καὶ ἀσώτου. Ἀλλὰ διατί νὰ συγκρίνωμεν τὸν ἄσωτον πρὸς τὸν φιλάργυρον; Ἂς φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τὸν φρόνιμον οἰκονόμον, ὅστις, καλῶς τηρῶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέσιν, οἰκονομεῖ, καὶ τὰς οἰκονομίας του τοποθετεῖ εἰς ἐπωφελῆ χρῆσιν. Αὐτὸν ἂς φέρωμεν εἰς τὸ μέσον, ὅταν διὰ τῶν οἰκονομιῶν του αὐξάνῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγροῦ του ἢ οἰκοδομῇ ἐργοστάσιον· ἂς ἐξετάσωμεν τὰς πράξεις του, καὶ θέλομεν εὑρεῖ ὅτι αἱ ἀγορασθεῖσαι παραγωγικαὶ ἀξίαι, γῆ, πρῶται ὕλαι, ἐργαλεῖα, μέσα τελειοποιήσεως παντὸς εἴδους, προστιθέμενα κεφάλαια, πάντα ταῦτα διατηροῦνται ἀπέναντι τῶν κυκλοφορούντων χρημάτων, καὶ ἀποφέρουσιν, ὄχι ἓν μόνον ἔσοδον, ὄχι μίαν μόνην ἀμοιβήν, ἀλλὰ σειρὰν ὅλην ἐσόδων καὶ ἀμοιβῶν, δι' ἐργασίας ἀπαύστως ἀνανεουμένης.

Ὅθεν, ἐνῷ ὁ ἄσωτος κατέφαγε τὸ κεφάλαιον ὠθῶν μέχρι καταχρήσεως τὰς μὴ παραγωγικὰς καταναλώσεις, ὁ οἰκονόμος ηὔξησε τὰ κεφάλαια αὐτοῦ, καὶ πρὸς ὄφελος ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς ὄφελος ἄλλων, πρὸς ὄφελος ἰδίως τῶν ἐργατῶν· ἐὰν δὲ ἐφάνη προσέτι, καὶ ὁσάκις ἔπρεπε, γενναῖος καὶ ἐλεήμων, ἐδείχθη τότε ἄξιος, ὄχι μόνον τοῦ πλούτου, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, καὶ ἴσως τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Πρὸς τοιαύτην συνετὴν καὶ κοινωφελῆ οἰκονομίαν παραβαλλομένη, ἡ ἄσωτος πολυτέλεια εἶναι βεβαίως ἀξία τῆς κοινῆς ἀποδοκιμασίας καὶ ἀποστροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν

Digitized by Google

δυσμενῶν τούτων κρίσεων, ἀλλὰ καὶ ἀποδοκιμάζοντες καὶ ἀποστρεφόμενοι, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν δύω σοφὰς καὶ ὑψηλὰς διδασκαλίας, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν μίαν παρέχει ἡμῖν ἡ φιλοσοφία, καὶ τὴν ἑτέραν ἡ θρησκεία. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, λέγει ἡ φιλοσοφία· τὸ δὲ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παραγγέλλει εἰς ἕκαστον ἡμῶν αὐστηρότητα μὲν πρὸς ἑαυτὸν, ἀνοχὴν δὲ καὶ συγκατάβασιν πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὰς διδασκαλίας ταύτας θεωροῦμεν πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἀναγκαίας, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, διότι παρατηροῦμεν ὅτι ἐν γένει ἀσμενέστερον κρίνει τις καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς κρίσεις του ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἄλλων, παρ' ὅσον πράττει τοῦτο περιοριζόμενος εἰς τὰ πρὸς ἑαυτόν. Ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι πολλὰ μὲν εἶναι τὰ λεγόμενα κατὰ τῆς πολυτελείας, ὀλίγα δὲ τὰ ὑγιῆ ἐκ τούτων συμπεράσματα, καὶ ἔτι ὀλιγωτέρα ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ὠφέλεια. Ἄλλως ὅμως θέλει συμβῆ ἐὰν, κατὰ τὰς ἀνωτέρω διδασκαλίας, χωρισθῶσι τὰ πρὸς ἑαυτοὺς ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ἑτέρους. Ἐξετάζων ἕκαστος τὰ πρὸς ἑαυτὸν, θέλει κατανοήσει ὅτι τὸ πρῶτον ὅπερ ὀφείλει νὰ πράξῃ εἶναι νὰ περιορίσῃ τὰς δαπάνας του, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰ ὅρια τῆς μετριότητος καὶ τῆς ἠθικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ μέτρον τῶν ἰδίων του εἰσοδημάτων, καὶ οὕτω συντελῶν εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, νὰ εὔχεται νὰ εὑρίσκῃ μιμητὰς καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις. Ἀπαιτοῦμεν, καὶ δικαίως, τὰ μικρὰ καὶ πτωχὰ ἔθνη νὰ ἦναι περὶ τὰς δαπάνας αὐστηρότερα τῶν μεγάλων καὶ πλουσίων· πῶς νὰ μὴν ἐφαρμοσθῇ ἡ αὐτὴ ἀρχὴ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἑκάστου ἔθνους, ἐπὶ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πλουσίων; Μεταβαίνων ἀκολούθως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πρὸς τοὺς ἑτέρους, θέλει ἀπαλλαχθῇ πάσης προκαταλήψεως, ὁθενδήποτε προερχομένης, καὶ θέλει συνειθίσει νὰ μὴ καταδικάζῃ ἀπολύτως ὡς πολυτέλειαν, εἰμὴ ὅ,τι προφανῶς εἶναι τὸ ἐπιλήψιμον καὶ κοινοβλαβὲς αὐτῆς μέρος.

Καὶ ἐκ προτέρων ἀναγνωσμάτων ὁ περικλεὴς Φραγκλῖνος εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς *Ἑστίας* ὡς συμβουλεύσας πάντοτε εἰς τὸν λαὸν τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν λιτότητα· δὲν εἶναι δυνατὸν λοιπὸν καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς φίλος τῆς πολυτελείας. Τὸ ἑξῆς ὅμως ὡραῖον ἀνέκδοτον μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ὁ σοφὸς Φραγκλῖνος ἀνεγνώριζεν ὅτι καὶ ἡ πολυτέλεια γίνεται πολλάκις ἐπωφελὴς, ὅταν ἡ ἐπιθυμία αὐτῆς παρακινῇ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἐργασίαν·

«Ὁ πλοίαρχος, λέγει, φορτηγοῦ πλοιαρίου, ταξειδεύοντος τακτικῶς μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Μαὶ καὶ τῆς Φιλαδελφείας, μᾶς εἶχε κάμει μικράν τινα ὑπηρεσίαν, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ ἀμοιβήν. Ἡ σύζυγός μου τότε, γνωρίζουσα ὅτι εἶχε θυγατέρα, ἔστειλεν εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ πατρός της ἕνα ὡραῖον πέτασον τοῦ συρμοῦ. Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα, ὁ αὐτὸς πλοίαρχος ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου μετά τινος ἐπιβάτου, καλλιεργητοῦ γαιῶν ἐκ τοῦ εἰρημένου ἀκρωτηρίου. Ἔγεινε λόγος περὶ τοῦ πετάσου ἐκείνου, καὶ εἶπεν ὁ πλοίαρχος πόσον ηὐχαριστήθη ἡ θυγάτηρ του· ἀλλὰ, προσέθηκεν, ὁ πέτασος αὐτὸς ἐστοίχισε πολὺ εἰς τὸ χωρίον.— Πῶς τοῦτο; ἠρωτήσαμεν ἡμεῖς.—Διότι, εἶπεν, ὅτε ἡ θυγάτηρ μου τὸν ἐφόρεσε, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τόσον ἐθαυμάσθη, ὥστε ὅλαι αἱ νεάνιδες τοῦ χωρίου ἔστειλαν καὶ ἔφεραν τοιούτους ἐκ Φιλαδελφείας· κατὰ δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς θυγατρός μου καὶ ἐμοῦ, ἐξωδεύθησαν εἰς ἀγορὰν αὐτῶν δύω χιλιάδες καὶ πεντακόσια φράγκα.— Εἶναι ἀληθὲς, εἶπε τότε ὁ καλλιεργητὴς, ἀλλὰ δὲν λέγεις ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ πέτασος ἐκεῖνος μᾶς ὠφέλησε· διότι αἱ θυγατέρες ἡμῶν ἤρχισαν τότε νὰ πλέκωσι μάλλινα περιχειρίδια, νὰ τὰ στέλλωσι νὰ πωλῶνται εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, καὶ διὰ τῶν χρημάτων τούτων ν' ἀγοράζωσι πετάσους καὶ ταινίας· γνωρίζεις δὲ ὅτι ἡ βιομηχανία αὕτη ἐξακολουθεῖ, καὶ μάλιστα ἀρχίζει νὰ γίνεται σπουδαιοτέρα. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης μικρᾶς πολυτελείας δὲν μὲ δυσαρεστεῖ, διότι καὶ αἱ νεάνιδες τοῦ χωρίου ηὐχαριστήθησαν, φοροῦσαι κομψοὺς πετάσους, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Φιλαδελφείας εὐχαριστοῦνται, προμηθευόμενοι καλὰ περιχειρίδια.»

Τί ἤθελε συμβῆ εἰς τὰς χωρικὰς ἐκείνας νέας, ἂν δὲν ἐγεννᾶτο εἰς αὐτὰς ἡ ἐπιθυμία ἐκείνων τῶν πετάσων; Ἤθελαν ἔχει ἀνάγκας ὀλιγωτέρας, ἔξοδα ὀλιγώτερα, ἀλλὰ καὶ φιλοπονίαν ὀλιγωτέραν. Ἰδοὺ ποία ἐν γένει ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ ἄλλας ἀνάγκας, εἰμὴ μόνον τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν γύμνωσιν. Οὐδὲν ἐπέκεινα τοῦ ῥάκους, οὐδὲν ἐπέκεινα τῆς τροφῆς τοῦ ἀλόγου ζώου! Καὶ πάλιν, ἂν δὲν ἐδίδοντο ἀφορμαὶ ἀναπτύξεως εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲν ὑπῆρχαν γράμματα, ἐπιστῆμαι, τέχναι, φιλοσοφία, τί ἤθελαν εἶναι σήμερον τὰ ἔθνη; Λαοὶ καθήμενοι ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου!

Εὐτυχῶς, ὁ κόσμος προοδεύει, καὶ, ἐν τῇ γενικῇ αὐτοῦ προόδῳ, τὰ πάντα συνέχονται καὶ συμβοηθοῦνται. Τὰ ἄκρα συντρέχουσι τὰ μέσα· οἱ ἐκλεκτοὶ χειραγωγοῦσι τοὺς πολλούς· οἱ ἐπιστήμονες σχηματίζουσι τοὺς ἐπωφελεῖς τεχνίτας. Ἔχομεν ἀγρομέτρας καὶ καταμετρητὰς, διότι ὑπῆρξαν γεωμέτραι· ἔχομεν ναύτας, διότι ὑπῆρξαν ἀστρονόμοι καὶ γεωγράφοι· ὑπάρχουσιν οἱ σκεπτόμενοι καὶ οἱ ἐργαζόμενοι ἐπὶ παραδεδεγμένων ἀκριβῶν ἰδεῶν, διότι προϋπῆρξαν ἄνδρες ἀνώτεροι, ἀνακαλύψαντες καὶ εὐρύναντες

Digitized by Google

τὸ πεδίον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Καὶ αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς, ὁ τόσον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀναγκαῖος, διὰ τοῦτο ὁδηγεῖ καὶ φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἀνεζωπυρήθη πρότερον ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας, τῆς πολυτελείας ταύτης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ναί, ἐπαναλαμβάνομεν· ὅλα εἶναι ἀλληλένδετα ἐν τῇ μεγάλῃ στρατιᾷ τῶν ἐργατῶν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· τὸ ὠφέλιμον συνδέεται μετὰ τοῦ καλοῦ, τὸ περιττὸν μετὰ τοῦ ἀναγκαίου. Οἱ πλούσιοι παρασύρουσι τοὺς πτωχοτέρους, οἱ ἰσχυρότεροι τοὺς ἀσθενεστέρους. Ἡ ὤθησις ἔρχεται ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, καὶ οὕτω κατορθοῦται ἡ νίκη τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῆς φύσεως. Καθὼς δὲ εἰς τὰς κοινὰς στρατιάς, εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης ἀναγκαῖαι καὶ τῶν στρατηγῶν αἱ ἀνώτεραι γνώσεις, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἡ παιδεία καὶ ἡ τόλμη, καὶ τῶν στρατιωτῶν ἡ πειθαρχία καὶ ἡ ἀφοσίωσις· μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι, εἰς τὰς κοινὰς στρατιάς, οἱ ἀναγκαῖοι οὗτοι ὅροι δὲν εἶναι καὶ πάντοτε ἐπαρκεῖς, διότι ἐκεῖ, μεταξὺ δύω στρατιῶν, μία ἐξ ἀνάγκης ἔσεται ἡ νικῶσα, καὶ μία ἡ νικωμένη· ἐνῷ ἐνταῦθα, νικῶσα εἶναι πάντοτε ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, νικῶνται δὲ μόνον τὰ κτηνώδη προσκόμματα, ἡ πτωχεία καὶ ἡ δυστυχία.

Ἡ ἅμιλλα αὕτη, ἡ εὐγενὴς καὶ εἰρηνικὴ αὕτη ἅμιλλα, δι' ἧς προάγεται βαθμηδὸν ἡ εὐπραγία ἑκάστου, ὄχι μόνον δὲν ἀντίκειται εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ ἀνώτερον προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀπεναντίας συντελεῖ εἰς αὐτὸν τὰ μέγιστα. Ἂς ὑποθέσωμεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἔχει τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, τὴν αὐτὴν τροφήν, τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν, τὴν αὐτὴν κατοικίαν, τὴν αὐτὴν ὕπαρξιν τέλος πάντων. Ποῦ τότε κίνησις; ποῦ ὤθησις; ποῦ διαγωνισμός; Δὲν ἤθελεν εἶναι πλέον ἡ ἱεραρχία ἐκείνη, ἡ ζῶσα καὶ κινουμένη κοινωνικὴ ἱεραρχία, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη δύνανται ν' ἀναβαίνωσι βαθμηδὸν καὶ ἀλληλοδιαδόχως, ἀλλ' ἡ ἰσοπέδωσις τῆς δυσπραγίας. Χαμηλώσατε τὴν ἀνθρωπίνην στάθμην, καὶ τὰ πάντα χαμηλοῦνται· ἀνυψώσατε αὐτήν, καὶ τὰ πάντα ἀνυψοῦνται. Ἄφετε νὰ ὑπάρχωσι παλάτια καὶ ναοὶ καὶ κωδωνοστάσια, ἂν θέλετε νὰ ὑπάρξῃ πόλις καὶ ἐν αὐτῇ κοιναὶ οἰκίαι. Ἄφετε νὰ ἔχωσιν οἱ πλούσιοι ἁμάξας, ἂν θέλετε νὰ εὑρίσκωνται καὶ λεωφορεῖα πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ.

Ἀλλά, λέγετε, δὲν ἀπολαύει ἀμέσως ὅλων τῶν ἀγαθῶν ὁ λαὸς ὅλος. Τί πρὸς αὐτό; Ἀπολαύει βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Ἂς ἔχωσι μερικοί, οἱ μέχρι τοῦδε δυνάμενοι, τὴν ἀνωτέραν ἀπόλαυσιν, καὶ οἱ ἄλλοι τὴν ἐλπίδα ὅτι, διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐργασίας, θὰ φθάσωσιν εἰς θέσιν βαθμηδὸν ἀνωτέραν, ὅπου, παρὰ τῷ ἀναγκαίῳ, θὰ ὑπάρχῃ καὶ κάτι περιττόν. Ὁ πολιτισμός, ἡ πρόοδος, ἡ εὐεξία, καταβαίνουσι πάντοτε, ἀπὸ στρώματος εἰς στρῶμα, μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ λαοῦ τάξεων. Ἂν θέλωμεν νὰ ἐκδιώξωμεν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, διότι δὲν ὠφελοῦνται πρότερον ἐξ αὐτῶν οἱ πολλοί, ἀλλ' οἱ ὀλίγοι, τότε φόβος εἶναι μήπως πάθωμεν ὅ,τι ἔπαθε τὸ δένδρον τοῦ μύθου, διὰ τοῦ ὁποίου θέλομεν νὰ τελειώσωμεν τὴν παροῦσαν διατριβήν·

Ἐφλέγετο τὸ δένδρον αὐτὸ ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν οὐρανίαν δρόσον. Κατέβη τὸ σύννεφον, καὶ ἐστάθη ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ σταγόνες τινὲς ἤρχισαν νὰ βρέχωσι τῆς κορυφῆς τὰ φύλλα. Οἱ κατώτεροι τότε κλάδοι ἐζηλοφθόνησαν, ὠργίσθησαν καὶ ἀνέκραξαν· «Δὲν θέλομεν προτιμήσεις, δὲν θέλομεν προνόμια· ὅλοι ἐπίσης καιόμεθα, ὅλοι ἐπίσης διψοῦμεν, ὅλοι θέλομεν νὰ δροσισθῶμεν συγχρόνως.» Τότε τὸ νερὸν τῆς βροχῆς ἐστάθη, καὶ τὸ σύννεφον ἀνέβη πάλιν εἰς τὸν οὐρανόν.

Ὦ κλάδοι, κατώτεροι κλάδοι! Διατί δὲν ἐπεριμένετε ὀλίγον ἀκόμη, καὶ ὅλοι ἐπίσης ἠθέλετε δροσισθῆ!

Σ.

ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΟΙ ΠΙΘΗΚΟΙ

ΚΑΤΑΓΕΤΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΙΘΗΚΟΥ;

Ὁ Γορίλλας.

Γ'

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 27.

Ὁ ἐν ἡλικίᾳ Γορίλλας εἶναι ἀγριώτατος· ἡ φύσις αὐτοῦ εἶναι ἀδάμαστος· ἡ σύλληψις ζῶντος θηρίου τοσοῦτον ἰσχυροῦ καὶ ἀγρίου εἶναι ἀδύνατος· διὰ παγίδων δὲν συλλαμβάνεται, ὡς οὐδὲ ὁ Σιμπανζέ.

Οἱ μικροὶ ἀνθίστανται πρὸς πᾶσαν ἐξημέρωσιν. Κατὰ διαφόρους περιστάσεις κατωρθώθη ἡ προμήθεια νεωτάτων καὶ ἐγένετο δοκιμὴ πρὸς διαφύλαξιν αὐτῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ. Ἀλλ' ἀπέβαλλον πᾶσαν ἄλλην τροφὴν πλὴν τῶν καρπῶν τῶν δασῶν αὐτῶν, διέσχιζον δὲ καὶ κατεσπάρασσον διὰ τῶν ὀνύχων καὶ τῶν ὀδόντων τὴν χεῖρα τοῦ τροφέως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ τίποτε ἐπὶ τῆς ἀγρίας καὶ ἀδαμάστου φύσεως τῶν μικρῶν τούτων τεράτων εἴτε διὰ μαλακῶν εἴτε διὰ σκληρῶν μέσων. Ὁ χαρακτήρ των ἐφαίνετο καθιστάμενος ὀξυχολώτερος ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπέθνησκον δὲ μετ' ὀλίγον ἄνευ φανερᾶς ἀσθενείας, ὡς ὁ αἰθίοψ ὁ ἀποχωριζόμενος ἀπὸ τῶν δασῶν.

Ἡ ἱστορία μικροῦ ἀρσενικοῦ τὸν ὁποῖον ὁ Du chaillu κατώρθωσεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον νὰ διατηρήσῃ, ἀποδεικνύει τὸν βαθμὸν τῆς ἀγριότητος καὶ κακίας, τῆς δολιότητος καὶ δυνάμεως τῶν θηρίων τούτων μέχρι τῆς νεαρᾶς αὐτῶν ἡλικίας.

Ὁ νέος οὗτος πίθηκος συνελήφθη εἰς τὸ δάσος μεταξὺ τοῦ Ῥέμβο καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης· κατελήφθη δὲ αἰφνιδίως μετὰ τῆς μητρός του τρώγων κόκκους. Ὅταν οἱ

Digitized by Google

μαῦροι ἐφόνευσαν τὴν μητέρα, ὁ μικρὸς ὥρμησε πρὸς αὐτὴν ζητῶν νὰ κρυβῇ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς. Πάραυτα οἱ κυνηγοὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα· ἀλλ' ἡ κραυγὴ αὐτῶν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν μικρόν, ὁ ὁποῖος βλέπων ὅτι ἦτο περικυκλωμένος, κατέφυγεν εἰς τὴν κορυφὴν δένδρου, ἐκεῖ δὲ συνωκλάσθη ποιῶν ἑαυτὸν ὅσον τὸ δυνατὸν μικρότερον καὶ ἐξέβαλεν ὠρυγμοὺς ἀγρίους καὶ ὀξεῖς.

Οἱ αἰθίοπες ἔκοψαν τὸ δένδρον ῥίψαντες δὲ ὕφασμά τι εἰς τὴν κεφαλὴν τὸν συνέλαβον, ἀλλ' ἐδαγκάσθη εἷς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν χεῖρα, ἄλλος δὲ εἰς τὸν μηρόν

Ὁ μικρὸς οὗτος πίθηκος ἦτο ἰσχνός, τὸ ἀνάστημά του ἦτο μόλις δύω ποδῶν καὶ ἓξ δακτύλων ἀγγλικῶν, 76 περίπου ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, πρέπει δὲ νὰ ἦτο δύω ἢ τριῶν ἐτῶν. Μολονότι δὲ ἦτο νεαρὸς καὶ ἰσχνός, εἶχεν ἐν τούτοις δύναμιν ἐκπληκτικὴν καὶ μανίαν ἀπαράμιλλον. Ἀκαταπαύστως ἠγωνίζετο καὶ οὐδεὶς ἐγνώριζε πῶς νὰ τὸν ἀποκομίσωσιν. Ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ κλείσωσι τὸν λαιμόν του ἐντὸς τῶν βραχιόνων μικροῦ δικράνου· οὕτω δὲ αἰχμάλωτον καὶ κρατούμενον ἐν ἀποστάσει ἐκόμισαν εἰς τὸ χωρίον.

Ἦτο θέαμα περίεργον ἡ ὄψις τῆς λύσσης καὶ τῆς μανίας τοῦ μικροῦ τέρατος. Ἔστρεφε μανιώδεις ὀφθαλμοὺς καὶ ὁσάκις ἥπτετό τινος τῶν παρισταμένων δὲν ἄφινεν αὐτὸν ἀζήμιον.

Παραχρῆμα κατεσκευάσθη εἰς αὐτὸν καλύβη ἐξ ἰσχυρῶν βαμβῶν, στερεῶς ἐμπεπηγμένων ἐν τῇ γῇ, ἀρκούντως ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων, ἵνα δύναταί τις νὰ παρατηρῇ τὰς κινήσεις του, ἀλλὰ καὶ ἀρκούντως πλησίον ἵνα ὑπάρχῃ μεγάλη ἀσφάλεια. Εὐθὺς ὡς ἐρρίφθη εἰς τὸ κλωβίον του ὁ μικρὸς Γορίλλας ἀπεσύρθη εἰς τὴν μᾶλλον ἀπόκεντρον γωνίαν καὶ συνωκλάσθη δεικνύων ἄγριον πρόσωπον. Ὅτε ὁ κ. Duchaillu πλησιάσας ἐδοκίμασε νὰ τὸν καθησυχάσῃ, ὁ μικρὸς πίθηκος ὥρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπιτυχὼν τὰ κάτω τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ, τὰ ἔσχισε δι' ἑνὸς τῶν ποδῶν.

Ὁ κ. Duchaillu ἔστειλε νὰ εὕρωσι καρποὺς τοῦ δάσους καὶ τοὺς παρέθηκε μετὰ ἀγγείου ὕδατος, ἀλλ' ὁ μικρὸς πίθηκος δὲν ἥπτετο οὐδενὸς ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεμακρύνοντο.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ὁ μικρὸς Ἰοέ, οὕτω τὸν ὠνόμασαν, ἦτο ἀκόμη ἄγριος καὶ ἐπήδα μὲ μορφασμοὺς φοβερούς, ἐκβάλλων φωνὰς ἀγρίας κατὰ παντὸς ὅστις ἐπλησίαζε τὸ κλωβίον του. Ἐν τούτοις μένων μόνος ἔτρωγεν εὐχαρίστως, ἀλλὰ μόνον φύλλα καὶ καρποὺς τοῦ γενεθλίου του δάσους.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἦτο εἴπερ ποτε μανιώδης.

Τὴν τετάρτην ἡμέραν κατώρθωσε νὰ σπάσῃ ἓν κάγκελον τοῦ κλωβίου του καὶ νὰ φύγῃ.

Ἅμα παρετήρησεν ὅτι εἶχε φύγει, ὁ κ. Duchaillu διέταξε νὰ κυκλωθῇ τὸ πλησίον δάσος ὑφ' ὅλων τῶν αἰθιόπων του, αὐτὸς δὲ μεταβὰς νὰ λάβῃ ἐκ τῆς οἰκίας ὅπλον ἤκουσε βρύχημα ἀπειλητικὸν ἐξερχόμενον κάτωθεν τῆς κλίνης του. Ἦτο ὁ κύριος Ἰοέ. Ὁ κ. Duchaillu διέταξε πάραυτα νὰ κλείσωσιν ὅλας τὰς ἐξόδους, ἀνεκάλεσε δὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡτοιμάζετο νὰ δοκιμάσῃ νὰ συλλάβῃ ἐκ νέου τὸ ζῶον, ὅτε τοῦτο ἰδὸν κύκλῳ του ὅλα αὐτὰ τὰ μαῦρα πρόσωπα ἔγεινε μανιῶδες καὶ ἐξώρμησεν ἀπὸ τοῦ καταφυγίου του.

Τότε ὅλοι ἐξέρχονται μετὰ σπουδῆς κλείοντες ὅσον τάχιστα τὴν θύραν ἵνα μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς τοὺς φοβεροὺς αὐτοῦ ὀδόντας.

Ὅταν ἡσύχασεν ὀλίγον ἤνοιξαν πάλιν τὴν θύραν, ἦσαν δὲ εὐτυχεῖς ὥστε μὲ τὸ πρῶτον ὁ βρόχος νὰ περάσῃ τὴν κεφαλήν του. Ὁ μικρὸς διαβολάκος περιπλεχθεὶς ἐν τῷ βρόχῳ ἤρχισε νὰ ἐκβάλλῃ ὠρυγὰς φοβερὰς καὶ νὰ κτυπᾷ διὰ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν πανταχοῦ. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ὁ κ. Duchaillu τὸν συνέλαβεν ἐκ τοῦ αὐχένος, δύω δὲ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοὺς βραχίονας καὶ δύω τὰς κνήμας. Καὶ οὕτω κρατούμενος ὁ μικρὸς Γορίλλας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζηται αἰωνίως, μόνον δὲ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς δεξιότητος κατώρθωσαν νὰ τὸν ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν καλύβην του στερεῶς ἐπισκευασθεῖσαν.

Τὴν λοιπὴν ἡμέραν καὶ τὰς ἀκολούθους ἦτο εἰς κατάστασιν ὀργῆς καὶ μανίας ἀπεριγράπτου, δὲν ἤθελε δὲ νὰ φάγῃ τίποτε. Ἐν τούτοις ὠθούμενος ὑπὸ τῆς πείνης ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ κ. Duchaillu. Ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας ἔμεινεν ἀρκούντως ἥσυχος, ἀλλ' ἡμέραν τινὰ παρετήρησαν ὅτι εἶχε κόψει διὰ τῶν ὀδόντων ἕνα βαμβὸν καὶ ἔφυγεν ἐκ νέου.

Εὐτυχῶς μόλις εἶχε φύγει, ἠδύνατο δέ τις νὰ τὸν παρατηρήσῃ φεύγοντα τετραποδητὶ μετὰ μεγάλης ταχύτητος διὰ μέσου μικροῦ λιβαδίου πρὸς ὁμάδα τινὰ δένδρων.

Ὁ κ. Duchaillu συνεκέντρωσεν ἐκ νέου τοὺς ἀνθρώπους του ἵνα τὸν θηρεύσῃ. Ὁ Ἰοέ, παρατηρήσας ὅτι διώκεται, ἔδραμε πρὸς ἄλλο δάσος. Ἐνταῦθα κατώρθωσαν νὰ τὸν κυκλώσωσιν, ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν δὲν ἀνεῤῥιχήθη εἰς δένδρον, ἐνθυμούμενος φαίνεται πῶς συνελήφθη τὸ πρῶτον. Ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ἄνθρωποι ἀπετέλουν τὸν κύκλον, οἵτινες ἐπλησίαζον ἵνα τὸν συστενώσωσι κατ' ὀλίγον. Τότε ἤρξατο νὰ ὠρύεται καὶ ἐπήδησε κατὰ δυστυχοῦς αἰθίοπος ὅστις εἶχε προχωρήσει περισσότερον τῶν συντρόφων του, ὅστις ὅμως ἐκ φρίκης ἔπεσε κατὰ γῆς. Ἡ πτῶσις αὕτη ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον, περιέπλεξε τὸν Ἰοὲ καὶ ἔδωκε καιρὸν νὰ τοῦ περάσωσι τὸν βρόχον. Τέσσαρες αἰθίοπες τὸν ἔφερον εἰς τὸ χωρίον, τοῦ ἐπέρασαν ἅλυσσον εἰς

Digitized by Google

τὸν λαιμὸν καὶ τὸν ἔβαλον πάλιν εἰς τὸ κλωβίον του.

Ἡ δύναμίς του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐχρειάσθη μία ὥρα διὰ νὰ τοῦ βάλλωσι τὸν κλοιόν.

Μετὰ δέκα ἡμέρας ἀπέθανεν αἰφνιδίως· ἐν τούτοις ἐφαίνετο καλῆς ὑγείας καὶ ἔτρωγεν ἀφθόνως τὰς συνήθεις του τροφάς, ἃς ἀνεζήτουν καθ' ἑκάστην ἐν τῷ δάσει.

Ἠγάπα νὰ ἀποσύρεται εἰς μικρὸν πίθον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον θέσει ἄχυρον διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ἀντὶ κλίνης, ἦτο δὲ εὐχάριστον νὰ τὸν βλέπῃ τις νὰ ἀνακινῇ τὸ ἄχυρόν του καὶ νὰ συστέλλεται ἐν τῇ φωλεᾷ του. Τὴν νύκτα διὰ τὴν δροσιὰν τῆς ἑσπέρας ἐλάμβανε διὰ τῆς χειρὸς ἄχυρα καὶ ἐσκεπάζετο.

Ἐὰν εἷς μικρὸς Γορίλλας παρέσχε τόσους κόπους ἵνα συλληφθῇ καὶ διατηρηθῇ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, δύναται νὰ συμπεράνῃ τις τὰς δυσκολίας πρὸς σύλληψιν ζῶντος Γορίλλου ἀνήβου.

Ὁ Γορίλλας δὲν ζῇ ἐν ἀγέλῃ. Ἐν τούτοις τὸν παριστάνουσιν ὅτι θέτει ἐνέδρας εἰς τοὺς περιηγητὰς καὶ ὅτι ἁρπάζει αἰθιοπίδας ὅταν εὕρῃ εὐκαιρίαν· ἅπαντες δὲ οἱ περιηγηταὶ ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων δημοτικῶν μύθων παραδόσεις ποικιλωτάτας κατὰ τὸ εἶδος, ἀλλ' ὁμοιοτάτας κατ' οὐσίαν. Ὁ Buffon ἀναφέρει κατὰ τὸν La Brosse, οὐχὶ μόνον ὅτι οἱ πίθηκοι οὗτοι «προσπαθοῦσι νὰ καταλάβωσιν αἰφνιδίως τὰς αἰθιοπίδας», ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς «ἐγνώρισεν ἐν Λοβάγγο αἰθιοπίδα ἥτις ἔμεινε τρία ἔτη μετὰ τῶν ζώων τούτων, ὑψηλὴν ἓξ ἢ ἑπτὰ (ἀγγλικοὺς) πόδας καὶ ἀπαραμίλλου δυνάμεως.»

Τοιαῦται παραδόσεις ἐπαναλαμβάνονται ἀδιαλείπτως ἐν Γαβώνῃ. Οἱ πρεσβύτεροι τῆς χώρας, λέγει ὁ κ. Aubry-Lecomte, μοὶ διηγήθησαν περὶ γυναικῶν ἀναρπάστων γενομένων καὶ πιστεύουσιν εἰς τοῦτο, ἀλλ' ὅταν τοὺς ἐστενοχώρησα δι' ἐρωτήσεων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μοὶ ἀναφέρωσιν ὡρισμένον γεγονὸς ἢ ὄνομα. Ἐγὼ θεωρῶ διὰ τοῦτο, προσθέτει, ὡς μῦθον τὸ γεγονὸς περὶ οὗ τοσοῦτος ἔγεινε λόγος.

Ὁ κ. Duchaillu, ὅστις ἐπὶ μακρὸν ἔζησεν ἐν ταῖς χώραις ταύταις, διακηρύσσει ὡσαύτως ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι ἀνύπαρκτα· καὶ αὐτὸς εὗρε μόνον παραδόσεις καὶ οὐδὲν ἀκριβὲς γεγονός.

Σπανίως ἀπαντᾶται ὁ ἀνήλικος Γορίλλας μόνος· ὅταν εὑρεθῇ, εἶναι πάντοτε ἀρσενικὸς καὶ ἀγριότητος φοβερᾶς.

Ὅταν ὁ Γορίλλας ἦναι μικρὸς καὶ κατέλιπε τὴν μητέρα του, εὑρίσκεται εἰς ὁμάδα δύω, τριῶν ἢ τὸ πολὺ τεσσάρων. Εὐθὺς ὡς ἀνεκαλύφθησαν οὗτοι φεύγουσι τρέχοντες ἐπὶ τῆς γῆς χωρὶς νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ δένδρα, ἡ δὲ ταχύτης των εἶναι μεγίστη. Ὅταν τις τοὺς ἴδῃ κατὰ πρόσωπον διὰ τῶν θάμνων ἔχοντας κεφαλὴν παιδὸς καὶ τὸ σῶμα κατὰ τὸ ἥμισυ ὀρθόν, προσομοιάζουσιν ἀρκετὰ πρὸς αἰθίοπας ἀποδράντας.

Ὁ Γορίλλας ζῇ μετὰ τοῦ γυναίου καὶ τοῦ τέκνου του· καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τρέχουσιν ὁμοῦ ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν διὰ τῶν δασῶν δρέποντες κόκκους καὶ καρπούς. Τὸ ἑσπέρας ἀποχωροῦσιν εἰς τόπον σκοτεινὸν τοῦ δάσους ἔνθα συνήθως ὑπάρχουσι βράχοι· ἡ μήτηρ καὶ τὸ μικρὸν ἀναῤῥιχῶνται εἰς δένδρον, ὁ πατὴρ κάθηται εἰς τὴν ῥίζαν στηρίζων τοὺς ὤμους εἰς τὸν κορμόν· ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ ἔλλειψις τριχῶν καὶ ἡ τριβὴ τῶν σωζομένων ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν ὤμων τοῦ Γορίλλα, τὸ ὁποῖον βλέπει τις ἐν τοῖς μουσείοις.

Ὁ κ. Duchaillu πολλάκις κατέλαβεν αἰφνιδίως ἐν τῷ δάσει οἰκογένειαν τοῦ Γορίλλα. Ὁ ἀρσενικὸς ἐκάθητο συνήθως ἐπὶ πέτραν εἰς τὴν σκοτεινοτέραν γωνίαν, οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ ἐκάθητο ὁ θηλυκὸς τρώγων καὶ παίζων μετὰ τοῦ μικροῦ. Ἦτο θέαμα ὡραῖον νὰ βλέπῃ τις τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην σκηνὴν ἀρχομένης τῆς ἡμέρας, ὅταν οἱ πίθηκοι οὗτοι ἀρχίζουσι τὰς παιδιὰς καὶ τὰ σκιρτήματα τῆς πρωΐας, «μετὰ τόσης χάριτος, λέγει ὁ κ. Duchaillu, ὥστε εἰ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐνέδρευον ἐπιθυμῶν τὸ δέρμα αὐτῶν ὅπως πλουτίσω τὴν συλλογήν μου, τῆς στιγμῆς ἐπελθούσης δὲν εἶχον πλέον καρδίαν νὰ σκοπεύσω κατ' αὐτῶν.»

Ἡ ἀκοὴ τῶν πιθήκων τούτων εἶναι λεπτοτάτη, ἰδίως παρὰ τοῖς θηλυκοῖς· διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι δίδουσι τὸ σημεῖον τῆς ταραχῆς· τοῦτο, τὸ θῆλυ κακκάζει τὸ πρῶτον διὰ νὰ καλέσῃ τὸ μικρόν, καὶ εὐθὺς φεύγει ἐκβάλλον φωνὰς ὀξείας. Τὸ μικρὸν κρέμαται διὰ τῶν χειρῶν ἀπὸ τοῦ τραχήλου τῆς μητρὸς καὶ σφίγγεται περὶ τὸ στῆθος περιβάλον τὰς μικράς του κνήμας περὶ τὸ σῶμα ταύτης.

Ὁ ἀρσενικὸς μένει καθήμενος καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν ἡσύχως ἵνα ἴδῃ πόθεν ἔρχεται ὁ ἐχθρός.

Ὅταν τὸν ἴδῃ ἐγείρεται μεθ' ἠρεμίας καὶ συστήσας τὸ πρόσωπον ῥίπτει βλέμμα πλῆρες ἀπαισίου πυρὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τολμᾷ νὰ ταράξῃ τὸ καταφύγιόν του, ἀνορθῶν δὲ τὴν κεφαλὴν πλήττει τὸ στῆθος διὰ τῆς ἡμικλείστου χειρός του καὶ ἐκ τοῦ φοβεροῦ βρυχηθμοῦ του ἐξέρχεται ἐν κχάχ! κχάχ! μακρὸν καὶ ὀξύ, ἀντηχοῦν μακρὰν διὰ τοῦ δάσους καὶ ἀκουόμενον ἐπὶ πλέον τεσσάρων μιλίων ἀποστάσεως. Ἔπειτα χωρεῖ τὴν εὐθεῖαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔχον τὸ σῶμα ταλαντευόμενον ἐπὶ κνημῶν ἀδυνατουσῶν ἕνεκα βραχύτητος καὶ ἀσθενείας νὰ φέρωσιν εἰς ὀρθὴν στάσιν τὸν ὄγκον τοῦ σώματός του.

Τὴν ἰσοῤῥοπίαν κρατεῖ κινῶν τοὺς βραχίονας ὡς ναύτης ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ πλοίου· προχωρεῖ δὲ ἄνευ σπουδῆς μὲ βῆμα βαρὺ καὶ στερεὸν ἐν πλήρει δυνάμει καὶ ἐν συνειδήσει τῆς νίκης.

Digitized by Google

Οἱ πλατεῖς ὦμοι, ἡ ὀγκώδης κοιλία του, τὸ προέχον καὶ κλῖνον πρὸς τὰ ἐμπρὸς σῶμά του, αἱ δύω κυρταὶ καὶ καμπύλαι κνῆμαι, οἱ δύω του βραχίονες, οἵτινες κινοῦνται καὶ πλήττουσι μετὰ δυνάμεως τὸ στῆθός του, αἱ πεφρικυῖαι τρίχες του, ἡ μεγάλη κεφαλὴ κατώρυχος οὕτως εἰπεῖν εἰς τοὺς ὤμους, οἱ ἀναπεπταμένοι μυκτῆρες, οἱ οἰνωποὶ καὶ κοῖλοι ὀφθαλμοὶ βλέμματος ἀπαισίου, οἱ χαρακτῆρές του συνεσπασμένοι καὶ διασχισμένοι ὑπὸ ῥυτίδων, αἵτινες ἀνοίγουσι καὶ κλείουσι, τὸ ἀνοικτὸν στόμα καὶ τὸ κρεμάμενον χεῖλος, δι' ὧν βλέπει τις ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ βάθους μακροὺς ἀγκυλόνδοντας, ἐν οἷς τὰ μέλη τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐθραύοντο ὡς δίπυρον, ὁ βρυχηθμός του παρεμφερὴς πρὸς τὴν βροντὴν καὶ ὅστις διὰ τῆς ἠχοῦς ἐπαναλαμβάνεται μακράν, τὰ πάντα ἐν αὐτῷ εἶναι φοβερὰ καὶ ἐπιβλητικά. Ἡ ἀσχημία του εἶναι ἀπότροπος, ἡ δὲ δύναμίς του καταπτοεῖ.

Δ'

Ὁ Γορίλλας εἶναι ὁ εἰρηνικὸς βασιλεὺς τῶν δασῶν τῆς ἰσημερινῆς Ἀφρικῆς. Ἡ δύναμις τῶν μυῶν του εἶναι τοσοῦτον μεγάλη ὥστε δὲν φοβεῖται οὔτε τοὺς λέοντας οὔτε τὰ λοιπὰ ἄγρια θηρία, καθ' ὧν ἀμύνεται τῇ βοηθείᾳ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ χειρός. Τῶν ὀδόντων αὐτοῦ ποιεῖται χρῆσιν μόνον πρὸς τοὺς ὁμοίους ὅπως κατακτήσῃ ἢ διατηρήσῃ τὸ γύναιόν του. Ὡς καρποφάγον δὲν ἐπιτίθεται οὔτε κατὰ τῶν ἀνθρώπων οὔτε κατὰ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ἄμυναν. Τότε δὲ καθίσταται φοβερός. Δυστυχία εἰς τὸν αἰθίοπα ὅστις ἐκτίθεται εἰς τὰς πληγάς αὐτοῦ, δυστυχία εἰς τὸν Εὐρωπαῖον ὅστις δὲν ἔχει ἀνὰ χεῖρας καλὸν ὅπλον, ἢ δὲν ἔχει πεῖραν τῆς θήρας του καὶ δὲν γνωρίζει ταύτην καλῶς.

Τὸ κυνήγιον τοῦ Γορίλλα δὲν εἶναι κυνήγιον διασκεδάσεως. Οἱ αὐτόχθονες δὲν θηρεύουσιν αὐτὸν οὐδαμῶς. Μόνον δὲ ἐν τυχαίᾳ συναντήσει κατὰ κανόνα καὶ πρὸς ἄμυνάν του φονεύει τὸν Γορίλλαν ὁ αἰθίοψ.

Δοῦλός τις, ἐπανερχόμενός ποτε ἐκ θήρας ἐλέφαντος, εὑρέθη αἰφνιδίως ἐνώπιον Γορίλλα θηλυκοῦ. Τὸν ἐφόνευσε λοιπὸν καὶ ἔφερε τὸ δέρμα του εἰς τὸ χωρίον ὡς τρόπαιον. Ἡ ἀνήκουστος αὕτη πρᾶξις παρὰ τοῖς αἰθίοψι τῆς φυλῆς παρέσχεν εἰς τὸν δοῦλον τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ.

Πολλαὶ θῆραι Γορίλλα ἔχουσιν ἤδη περιγραφῆ· ἡμεῖς θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τριῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ κ. Duchaillu. Θὰ εὕρῃ τις ἐν αὐταῖς ἐν ὅλῃ τῇ ἀληθείᾳ τὰς φοβερὰς συγκινήσεις τοῦ νέου τούτου ἀγῶνος ἀξίου Τιτάνων.

Ἡμέραν τινά, ἐνῷ ὁ κ. Duchaillu ἦτο ἐν τῷ δάσει, ἤκουσεν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ὅμοιόν τι πρὸς βροντήν· ἔσπευσε λοιπὸν νὰ καταφύγῃ ὑπὸ τὴν σκέπην δένδρων τινῶν ἐξένου ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ καταιγίς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παρετήρησεν ὅτι ἡ βροντὴ αὕτη προήρχετο ὑπὸ Γορίλλα ἀρσενικοῦ ὅστις ἐβρυχᾶτο ἵνα καλέσῃ τὸ γύναιόν του, διότι τοῦτο δὲν ἤργησε νὰ ἀπαντήσῃ δι' ὠρυγμοῦ. Τὸ δάσος ἔτρεμεν ἐκ τῆς φοβερᾶς φωνῆς τῶν ζώων τούτων, ἡ ἠχὼ ἐπεμήκυνε ταύτην καὶ τὴν ἀπέστελλεν ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, τὸ δάσος ἦτο οὕτως εἰπεῖν πεπληρωμένον ὑπ' αὐτῆς.

Ὁ κ. Duchaillu ἀπεφάσισε νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γορίλλα.

Πλησιάσαντες ἤκουον διακεκριμένου τοῦ ὑποκώφου κρότου, ὃν ἔκαμνε τὸ ἀρσενικὸν κτυπῶν τὸ στῆθός του διὰ τῶν πλατειῶν πυγμῶν. Τοῦ δάσους ὄντος πυκνοῦ ἐπροχώρησαν βραδέως. Ὁ ταλαίπωρος Makonday ἔτρεμε καθ' ὅλα του τὰ μέλη πρὸς πάντα ὠρυγμὸν τοῦ ἀρσενικοῦ, εἰς ὃν ἀπεκρίνετο τὸ γύναιον διὰ βραχυτάτων διακοπῶν.

Παρῆλθον τρία τέταρτα τῆς ὥρας περίπου ὅπως διατρέξωσι τὰ τρία μίλια ἅτινα διεχώριζον τοὺς κυνηγοὺς ἀπὸ τῶν ζώων.

Πάραυτα ἤκουσαν ὅτι ἐθραύοντο κλάδοι καὶ εἶδον διὰ τοῦ δάσους νέον δένδρον ἀγρίως τανυσθὲν νὰ πίπτῃ θραυσθὲν ἐντὸς στιγμῶν.

Ἐνῷ παρετήρουν οἱ κυνηγοὶ ὁ Γορίλλας προησθάνθη, ὡς φαίνεται, τὸν κίνδυνον, διότι ἐπῆλθε βαθεῖα σιγή, ὅτε δὲ ἔχοντες τὸ ὅπλον ἀνὰ χεῖρας οἱ κυνηγοὶ ἤνοιξαν δίοδον διὰ τῆς πυκνότητος τῶν δένδρων, ὁ Γορίλλας ἐγένετο ἄφαντος.

Τὸ μέρος τοῦ δάσους ὅπου τὰ ζῶα ταῦτα ἔπαιζον καὶ ἔτρωγον ἦτο γυμνὸν καὶ οὕτως εἰπεῖν διαπεπορθημένον· δένδρα 4 ἢ 5 δακτύλων διαμέτρου κομμένα διὰ τῶν ὀδόντων ἢ ἐθραυσμένα ἐστρώννυον τὸ ἔδαφος, ἄλλα δὲ χονδρότερα εἶχον διασχισθῆ μέχρι τοῦ κέντρου διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ πιθήκου, ὅστις ἀνεζήτει ἐν αὐτοῖς τὸν μυελόν. Τὰ πλεῖστα τῶν δένδρων τούτων ἦσαν οὐσίας ξύλου σκληροῦ.

Ἄλλην φορὰν ἐπέδειξαν εἰς τὸν κ. Duchaillu δάσος σκοτεινόν, ἔνθα ἐβεβαίουν ὅτι εἶδον Γορίλλαν.

Ἡ μικρὰ ὁμὰς τῶν κυνηγῶν παρεσκευάσθη παραχρῆμα καὶ διηρέθη κατὰ τὸ σύνηθες. Ὁ κ. Duchaillu μετὰ τοῦ αἰθίοπός του Γάμβο ἔλαβε τὴν μίαν διεύθυνσιν· εἷς τῶν τολμηρῶν συντρόφων ἐπροχώρησε μόνος πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἀπαντήσῃ βεβαιότερον τὸν πίθηκον. Οἱ τρεῖς ἄλλοι ἔλαβον ἄλλην ὁδόν.

Μόλις παρῆλθεν ὥρα ἀπὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ὅτε κρότος ὅπλου ἠκούσθη εἰς βραχεῖαν ἀπόστασιν, τὴν πρώτην δὲ βολὴν ἠκολούθησε παραχρῆμα δευτέρα.

Ὁ κ. Duchaillu ἐπορεύετο ἤδη πρὸς τὴν διεύθυνσιν ὅθεν ἐφάνη ὅτι ἦλθεν ὁ κρότος, ὅτε τὸ δάσος ἀντήχησεν ὑπὸ φοβερῶν ὠρυγμῶν.

Digitized by Google

Ὁ Γάμβο ἐπλησίασε τὸν κύριόν του καὶ ἔλαβε τὸν βραχίονά του ὅπως βεβαιωθῇ ὅτι δὲν εἶναι μόνος, καὶ οἱ δύω δὲ ἐπροχώρουν μετὰ κόπου διὰ τοῦ δάσους συγκεκινημένοι ὑπὸ προαισθήσεων ἀπαισίων.

Μετ' ὀλίγα βήματα εὗρον τὸν δυστυχῆ σύντροφον, ἐκεῖνον ὅστις ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ ἀφόβως, κείμενον κατὰ γῆς ἐν μικρᾷ λίμνῃ αἵματος, τὴν κοιλίαν ἔχοντα διεῤῥηγμένην, τὰ δὲ ἐντόσθια διασκεδασμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· παρ' αὐτῷ ἔκειτο τὸ ὅπλον μὲ κοντάκιον ἐθραυσμένον, καὶ μὲ κάναν λυγισμένην, πεπιεσμένην καὶ φέρουσαν πολλαχοῦ τοὺς τύπους τῶν ὀδόντων τοῦ Γορίλλα.

Ὁ Γορίλλας ἐγένετο ἄφαντος.

Ἀνεσήκωσαν τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς αἰθίοπος ζῶντος ἀκόμη, ἔδεσαν τὴν πληγήν του, ὀλίγον δὲ οἰνόπνευμα ἐπανέφερεν εἰς αὐτὸν δυνάμεις καὶ θάῤῥος· κομισθεὶς ὕστερον εἰς τὴν οἰκίαν του ἀπέθανε μετὰ δύω ἡμέρας.

Ὁ δυστυχὴς εὑρέθη αἰφνιδίως κατὰ πρόσωπον μεγάλου καὶ ἀρσενικοῦ Γορίλλα. Νὰ φύγῃ ἦτο ἀδύνατον καὶ ἐπικίνδυνον. Τὸν ἐπερίμενε λοιπὸν σκοπεύων αὐτὸν ὅπως ἠδύνατο κάλλιον· δυστυχῶς ἡ πυκνότης τοῦ δάσους καὶ τὸ σκότος τῆς θέσεως ταύτης τοῦ δρυμῶνος τὸν ἐμπόδισαν νὰ διευθύνῃ καλῶς τὴν βολήν, εἰ καὶ ἐπυροβόλησεν εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων. Ὁ πίθηκος πληγωθεὶς εἰς τὴν πλευρὰν περιῆλθεν εἰς μανίαν ἀπερίγραπτον, πλήττων δὲ τὸ στῆθος διὰ τῶν κεκλεισμένων πυγμῶν ἐπέσπευδε τὴν πορείαν του πρὸς τὸν κυνηγὸν ἐκβάλλων ὠρυγμοὺς φρικώδεις.

Ὁ αἰθίοψ ἐτήρησεν ψυχρότητα αἵματος καὶ ἄνευ ἀπωλείας χρόνου ἐγέμισεν ἐκ νέου τὸ ὅπλον· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐσκόπευεν ἐκ νέου, ὁ φοβερὸς πίθηκος ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ, κατέβαλε τὸν βραχίονά του, τὸ δὲ ὅπλον ἀφεθὲν ἐνῷ ἔπιπτεν ἐπυροβόλησεν· ὁ πίθηκος διὰ μιᾶς πληγῆς τῆς ἰσχυρᾶς του χειρὸς διέῤῥηξε τὴν κοιλίαν τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ὀπισθοχωρήσας ὀλίγα βήματα κατέπεσεν.

Ὁ δυστυχὴς αἰθίοψ ἐπίστευσεν ὅτι ὁ πίθηκος ἤθελε τὸν θανατώσει, ὅτε τὸν εἶδε νὰ ἐξετάζῃ τὸ ὅπλον, νὰ τὸ λυγίσῃ ὡς καλάμιον, ἔπειτα νὰ τὸ συμπιέσῃ διὰ τῶν ὀδόντων του καὶ νὰ τὸ ῥίψῃ μακράν του ὡς δεύτερον ἡττηθέντα ἐχθρόν. Τούτου γενομένου ὁ Γορίλλας ἀνεχώρησεν ἥσυχος εἰς τὸ δάσος, μὴ φροντίζων πλέον περὶ τοῦ θύματός του. Ἀλλὰ οὗτος εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνεργοῦσι τὰ ζῶα ταῦτα.

Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τὸν κ. Duchaillu νὰ διηγηθῇ τὸ ἐπεισόδιον ἑνὸς κυνηγίου του, ὅτε τὸ πρῶτον συνηντήθη πρὸς Γορίλλαν κατὰ πρόσωπον·

«Πρὸ δύω ὡρῶν καὶ πλέον, περιερχόμεθα τοὺς θάμνους εἰς τὴν τύχην χωρὶς νὰ ἀπαντήσωμεν τὸ κυνήγιόν μας, ὅταν ἐπὶ τέλους ὑπερμεγέθης Γορίλλας ἐξῆλθεν αἰφνιδίως ἐκ συμπύκνων τινῶν δένδρων καὶ ἐχώρει εὐθὺ πρὸς ἡμᾶς, ἐκβάλλων φοβερὸν ὀρυγμὸν ὀργῆς ὡσὰν νὰ ἔλεγε πρὸς ἡμᾶς· «Ἐβαρύνθην νὰ διώκωμαι οὕτως, ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.»

Ἦτο ἀρσενικὸς ἐρημόπλανος· οὗτοι εἶναι οἱ ἀγριώτατοι. Ἐκ τοῦ ὠρυγμοῦ του ἀντήχει ὅλον τὸ δάσος, ὁ δὲ ὠρυγμός του ἦτο ὅμοιος πρὸς βροντὴν βρυχωμένην μακράν.

Ἀπεῖχε τριάκοντα βήματα ὅταν τὸν εἴδομεν. Ἔστη. Πάραυτα ἐπλησιάσαμεν ἀλλήλοις, ἐγὼ δὲ ἡτοιμαζόμην νὰ σκοπεύσω ὅπως τὸν κτυπήσω ἐκεῖ ὅταν ἵστατο ὄρθιος, ὅτε ὁ πιστός μου κυνηγὸς Μαλασυὲν μοὶ ἐψιθύρισεν εἰς τὸ οὖς· «Ὄχι ἀκόμη!»

Ἐμείναμεν λοιπὸν ἀκίνητοι καὶ σιωπηλοί, ἔχοντες τὸ ὅπλον ἀνὰ χεῖρας. Ὁ Γορίλλας ἔῤῥιψεν ἐπὶ στιγμὴν καθ' ἡμῶν δεινὰ βλέμματα, ἤρχισε δὲ νὰ πλήττῃ τὸ στῆθος μὲ τοὺς γιγαντίους βραχίονας καὶ ἐκβαλὼν νέον ὠρυγμὸν προκλήσεως ἐπροχώρησε πρὸς τὰ ἐμπρός.

Ἔστη πάλιν εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι βημάτων. Ὁ Μαλασυὲν ἐπανέλαβεν· «Ὄχι ἀκόμη!»

Τὸ τέρας ἐπανέλαβε τὴν πορείαν του, δὲν ἀπεῖχε δὲ πλέον τῶν δεκαπέντε βημάτων. Ἠδυνάμην τότε νὰ ἴδω καλῶς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συνεσπασμένον ἐκ λύσσης· οἱ ὑπερμεγέθεις ὀδόντες ἔτριζον μετὰ θορύβου· τὸ δέρμα τοῦ ἐῤῥυτιδωμένου μετώπου ἐταπεινοῦτο καὶ ἀνεσπᾶτο ταχέως, ἔδιδε δὲ εἰς τὴν ἀπότροπον αὐτοῦ μορφὴν ἔκφρασιν ἀπερίγραπτον καὶ διαβολικήν. Ἐνεθυμήθην τότε τὴν θέσιν τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου, ὅτε πυροβολήσας εἶδε τὸν ἀμείλικτον ἐχθρὸν ἀπερχόμενον ὄχι δι' αἰφνιδίου πηδήματος ὡς ἡ λεοπάρδαλις, ἀλλὰ λελογισμένῳ βήματι βαίνοντα σταθερῶς εἰς τὴν ἐκδίκησιν ἀπαράτρεπτον ὡς ἡ εἱμαρμένη. Τὸ τέρας ἐξέβαλε νέον ὠρυγμὸν ποιοῦντα νὰ τρέμῃ τὸ δάσος, παρατηροῦν ἡμᾶς πάντοτε εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πλῆττον τὸ στῆθος, ἔπειτα ἐπροχώρησεν ἀκόμη. Ταύτην τὴν φορὰν δὲν ἀπεῖχε πλέον τῶν δέκα βημάτων ἀφ' ἡμῶν. Ἡ ἀναπνοή μου ἦτο ταχυτέρα· τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐρεθισμοῦ ᾐσθανόμην πλησιάσαντος τοῦ ὑπερμεγέθους θηρίου. «Προσοχή!» εἶπεν ὁ Μαλασυέν.

Ὁ Γορίλλας ἔστη πάλιν. «Τώρα», ἐφώνησεν ὁ Μαλασυέν, καθ' ἣν στιγμὴν δὲ ἤνοιγε τὸ στόμα νὰ ἐκβάλῃ νέον ὠρυγμὸν ἔλαβε τρεῖς σφαίρας εἰς τὸ σῶμα καὶ ἔπεσε νεκρὸς σχεδὸν ἄνευ σπασμῶν. «Μὴ πυροβολῆτε μηδέποτε λίαν πρώρως, μοὶ εἶπεν ὁ Μαλασυέν, διότι ἐὰν ἀποτύχητε, αὐτὸς δὲν θὰ ἀποτύχῃ οὐδέποτε.»

Εἰς τὸ κυνήγιον τοῦ φοβεροῦ τούτου πιθήκου πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις καλῶς ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ μὴ φύγῃ πρὸ τοῦ ζώου. Μόνον οὕτω πράττων δύναται νὰ ἔχῃ τις ἐλπίδα σωτηρίας.

Digitized by Google

Αἰθίοψ ὅστις βάλλει ἱπποπόταμον σώζεται σχεδὸν πάντοτε φεύγων ἀφοῦ πυροβολήσῃ. Ἀλλ' ὁ κυνηγὸς τοῦ Γορίλλα ὅστις ἀπέτυχεν ἢ ἐπλήγωσε τὸ ζῶον πρέπει νὰ τὸν περιμείνῃ σταθερῶς ἐπερχόμενον.

Αἰθίοπες εὑρέθησαν πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ νὰ πλήξωσι τὸν πίθηκον διὰ τοῦ ὅπλου ἤδη κενωθέντος.

Ὁ Γορίλλας δὲν ἀγριαίνει ἐγγὺς τοῦ θύματος, ἀλλὰ δίδει συνήθως μίαν πληγήν, πληγὴν στερεάν, θραύουσαν συγχρόνως τὸ ὅπλον καὶ τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς. Συμβαίνει δὲ ἐνίοτε ὁ τελευταῖος νὰ μὴ φονευθῇ ὑπὸ τῆς πληγῆς καὶ νὰ θεραπευθῇ ἐκ τῶν τραυμάτων αὐτοῦ. Ὁ κ. Duchaillu εἶδεν αἰθίοπας οὕτω πηρωθέντας καὶ θεραπευθέντας εἰς τὰ χωρία τοῦ Ἄνω ποταμοῦ.

Εὐτυχῶς ὁ Γορίλλας ἀποθνήσκει ἐπίσης εὐκόλως ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος· μία σφαῖρα εἰς τὸ στῆθος τὸν καταβάλλει· πίπτει δὲ τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν μὲ διεστηκότας τοὺς μεγάλους βραχίονας ἐκβάλλων φρικώδη κραυγὴν τοῦ θανάτου, ἐν μέρει ὠρυγμὸν καὶ ἐν μέρει ψυχοῤῥαγίαν, ἥτις εἶναι τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας τοῦ κυνηγοῦ.

Ε'

Ἂς μὴ θαυμάσῃ τις ὅτι σοφοί τινες δίδουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον καταγωγὴν ἐκ πιθήκου. Ὅσοι εἶδόν ποτε Γορίλλαν ἐξεπλάγησαν εἰς τὴν ἐξωτερικήν του μορφὴν καὶ διὰ τοὺς χαρακτῆρας ὁμοιότητος, τοὺς ὁποίους παρέχει, πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἰδίως δὲ πρὸς φυλάς τινας ἀνθρώπων.

Οἱ αἰθίοπες ὁμολογοῦσι τὴν ψευδοαναλογίαν ταύτην· οἱ μὲν θεωροῦσι τοὺς Γορίλλας ὡς προγόνους των, ἀλλ' ὡς κακοτρόπους προγόνους, ἄλλοι πιστεύουσιν ἁπλῶς ὅτι εἶναι ἄνθρωποι ἐκφυλλισμένοι, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες πονηροὶ ἐν τῷ βίῳ των, μετὰ θάνατον ἔλαβον σῶμα πιθήκου.

Οἱ λευκοὶ οἵτινες ἐθήρευσαν τὸν Γορίλλαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγωσιν ὁμοίαν ἐντύπωσιν. Ἡ τρυφερότης τοῦ θηλυκοῦ πρὸς τὰ μικρὰ τοὺς συνεκίνησεν· ἡ λύπη τοῦ μικροῦ πίπτοντος ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἀποθνησκούσης μητρὸς διήγειρεν εἰς αὐτοὺς οἶκτον· τέλος δὲ παρετήρησαν ὅτι δὲν ἔρριψάν ποτε κατὰ Γορίλλα σφαῖραν, οὐδὲ τὸν εἶδον πίπτοντα ἄνευ λυπηροῦ τινος αἰσθήματος, ὅπερ δὲν ᾐσθάνθησαν εἰς οὐδενὸς ἄλλου ζώου θάνατον.

Παρά τισιν αὐτόχθοσι φυλαῖς οὐδεὶς ἀπεφάσισε νὰ φάγῃ τὸ κρέας των καὶ ἐν τελείᾳ ἐνδείᾳ τροφῶν, διότι, ὡς ἔλεγον, τοὺς ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἔτρωγον σάρκα τῶν ὁμοίων των.

Οὐδ' αὐτοὶ οἱ σοφοὶ εἶναι ἀπηλλαγμένοι θαυμασμοῦ. Ἡ ὄψις τοῦ Γορίλλα, λέγει ὁ Paul Gervais, ἐμπνέει πάντοτε εἰς τοὺς περιέργους οἵτινες ἵστανται περὶ αὐτὸν ἀκούσιον αἴσθησιν φρίκης.

Οὐδ' ὁ φυσιολόγος εἶναι ἀπηλλαγμένος τούτου, ὅταν βλέπῃ πρώτην φορὰν τὸ ζῶον τοῦτο τόσον εἰδεχθῶς προσομοιάζον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἡ φυσικὴ δύναμις συνοδεύει τόσον ὀξύθυμον φύσιν.

Τόσα πράγματα φαίνονται δικαιοῦντα τὰς προλήψεις ἀνθρωπολόγων τινῶν· ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ στῇ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν ἀνθρωπομόρφων πιθήκων, καὶ νὰ ἀποφανθῇ ἐκ φαινομένων περὶ ζητήματος ἀπαιτοῦντος βαθεῖαν ἐξέτασιν.

Θαλῆς.

ΠΕΡΙ ΤΥΦΛΑΓΩΓΕΙΩΝ

Ὁ ἐκ Πικαρδίας Βαλεντῖνος Χαγὺ, μετρίας μὲν περιουσίας ἀλλὰ γενναιόφρων νέος, ἐλθὼν εἰς Παρισίους καὶ διερχόμενος διὰ μιᾶς τῶν πλατειῶν, εἶδεν ἐντὸς καφενείου ἐπαίτας τυφλοὺς ἐνδεδυμένους οὕτως ὥστε νὰ κινῶσιν εἰς γέλωτα τοὺς θεατὰς χάριν εὐτελοῦς ἐλεημοσύνης. Τὸ οἰκτρὸν τοῦτο θέαμα τόσον τὸν συνεκίνησεν, ὥστε πάραυτα ἐσκέφθη νὰ πράξῃ ὑπὲρ τῶν τυφλῶν ὅ τι ὑπὲρ τῶν κωφαλάλων ἔπραξεν ὁ Abbé de l'Epée.

Τὴν φιλάνθρωπον ταύτην ἰδέαν ἐνίσχυσεν ἡ ἀπάντησις ἑνὸς ἐκ τῶν ἀθλίων ἐκείνων τυφλῶν, ὅστις λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἐλεημοσύνην εἶπε, «κατὰ λάθος, κύριε, μοὶ ἐδόσατε ἀντὶ χαλκοῦ ἀργυροῦν νόμισμα», διότι ἐκ τούτου κατενόησεν ὅτι οἱ τυφλοὶ ἔχουσι τόσῳ λεπτὴν τὴν ἁφήν, ὥστε διακρίνουσι δι' αὐτῆς τὰ ὑποκείμενα σχεδὸν ὡς ἂν ἔβλεπον, καὶ μάλιστα ὁσάκις θίγουσι σώματα ἔχοντα ἐπιφάνειαν ἀνώμαλον. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι ἂν ὑπῆρχον βιβλία ἔχοντα τὰ γράμματα ἐξέχοντα, θὰ κατωρθοῦτο δι' αὐτῶν νὰ διδαχθῶσιν οἱ τυφλοὶ τὴν ἀνάγνωσιν, μεταχειριζόμενοι ἀντὶ τῶν ὀμμάτων τὴν ἁφήν. Ἐπὶ τῆς θεωρίας δὲ ταύτης ἐποικοδομήσας σύστημα διδασκαλίας ὅλως πρωτότυπον, ἐφήρμοσεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ Λεζουέρου, ὅνπερ καὶ κατώρθωσεν ἐντὸς δύο ἐτῶν νὰ διδάξῃ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἀρχὰς μουσικῆς.

Τὴν καινοφανῆ ταύτην μέθοδον ἁπλοποιήσας βαθμηδὸν καὶ διὰ πολλῶν πειραμάτων τελειοποιήσας, ἐπαρουσίασε τὸν μαθητήν του ἐν ἔτει 1785 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν· ἡ δὲ ὑπ' αὐτῆς διορισθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐξετάσασα τὸν Λεζουέρον, ὑπέβαλεν ἔκθεσιν λίαν ἐγκωμιαστικὴν τοῦ ἔργου. Τότε καὶ ἡ ἐν Παρισίοις Φιλάνθρωπος Ἑταιρία ἀπεφάσισε διὰ γενναίας χρηματικῆς συνδρομῆς νὰ συντελέσῃ πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἀρξαμένου ἔργου, καὶ οὕτως ἐδυνήθη τέλος πάντων ὁ Βαλεντῖνος Χαγὺ νὰ ἱδρύσῃ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Γαλλίας τὴν πρώτην τῶν ἀομμάτων σχολήν.

Ἐπελθούσης κατόπιν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὸ τυφλαγωγεῖον τοῦ Χαγὺ δημόσιον κατάστημα, καὶ

Digitized by Google

ἐπροικοδότησεν αὐτὸ διὰ χορηγημάτων καὶ ὑποτροφιῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800 ὁ Ναπολέων, ὅστις δὲν διεκρίνετο ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ, παρημέλησε βαθμηδὸν τὸ κατάστημα, καὶ τελευταῖον ἐγκατέλιπεν αὐτὸ ὅλως ἀπροστάτευτον. Ὁ δὲ Χαγὺ, ἀφοῦ ἐδαπάνησε καὶ τὸν τελευταῖον αὐτοῦ ὀβολὸν ὑπὲρ τοῦ ἔργου του, περιελθὼν εἰς ἐσχάτην πενίαν, ἀπῆλθεν ἐκ Γαλλίας συνοδευόμενος ὑφ' ἑνὸς τῶν καλλίστων αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ ἵδρυσεν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1806 πανομοιότυπον σχολὴν, ταχέως εἰς ἀκμὴν προαχθεῖσαν. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε κατατρυχόμενος ὑπὸ σκληρᾶς πενίας ἐν ἔτει 1822.

Ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ' ἀνεσύστησε τὴν ὑπὸ τοῦ Χαγὺ ἱδρυθεῖσαν σχολὴν ἐπὶ τῇ βάσει νέας μεθόδου, δι' ἧς οἱ τυφλοὶ ἐδιδάσκοντο μετὰ μείζονος εὐχερείας τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἰδίως τὴν γραφήν. Ἡ νέα μέθοδος, ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Barbier καὶ τελειοποιηθεῖσα ὑπό τινος τυφλοῦ ὀνόματι Braill, διδασκάλου ὄντος ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ, εἶναι ἡ σήμερον καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἐν χρήσει.

Ἡ οὕτως ἀνασυσᾶσα σχολὴ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐγκαθιδρύθη τῷ 1843 ὑπὸ τοῦ Dufaure, ὑπουργοῦ ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐν τῷ κτιρίῳ τῷ καὶ σήμερον σωζομένῳ κατὰ τὴν λεωφόρον τῶν Ἀπομάχων.

Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδάσκονται τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἑκατὸν πεντήκοντα μαθηταὶ, ἰδίως δὲ διαπρέπουσιν ἐν τῇ σπουδῇ τῆς μουσικῆς διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς τοῦτο κλίσιν τῶν τυφλῶν.

Κατ' ἔτος ἐκ τῆς σχολῆς ἀποφοιτῶσι καλῶς κατηρτισμένοι ὀργανοποιοὶ, χορδισταὶ κλειδοκυμβάλων, δικτυοποιοὶ, τορνευταὶ, ψυκτροποιοί. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἡ σχολὴ μορφόνει καὶ διδασκάλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν κατόπιν διδάσκουσιν ἐν τῷ καταστήματι, ἄλλοι δὲ λαμβάνουσι θέσεις εἰς τὰ τυφλαγωγεῖα τὰ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ, ἰδίως δὲ ἐν Κοπενάγῃ καὶ Βρασιλίᾳ.

Τοιαύτης τινὸς σχολῆς τὴν ἵδρυσιν ἐν Καΐρῳ ἀναγγέλλει μετ' ἐγκωμίων ὁ *Φάρος τοῦ Βοσπόρου*. Τὴν φιλάνθρωπον δὲ εἰς τοῦτο πρωτοβουλίαν ἀνέλαβεν ὁ γάλλος Ὀνσὺ, ὅστις κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ ἔκθεσιν θαυμάσας τὴν πρόοδον τῶν ἐκεῖ πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης συνηγμένων ἀομμάτων μαθητῶν, καὶ φιλοτιμούμενος ν' ἀνακουφίσῃ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν πολυπληθῶν ἐν Αἰγύπτῳ τυφλῶν,[1] οἵτινες ἕνεκα πενίας καὶ μάλιστα ἀεργίας διατελοῦσιν ἐν ἐσχάτῃ κτηνωδίᾳ, ἀπεφάσισεν, ἔχων παράδειγμα τὸν Βαλεντῖνον Χαγὺ, νὰ ἱδρύσῃ καὶ αὐτὸς σχολὴν ἀομμάτων ἐν Καΐρῳ. Ὅθεν ἰδίαις δαπάναις ἤρξατο διδάσκων ὀκτὼ τυφλοὺς μετὰ πολλοῦ κόπου, διότι ἠναγκάσθη νὰ μεταποιήσῃ τὰς παρὰ τοῖς ἐν Εὐρώπῃ τυφλαγωγείοις ἐν χρήσει μεθόδους οὕτως, ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὰς Ἀσιατικὰς γλώσσας. Μετὰ τεσσαρακονθήμερον δ' ἄσκησιν ὑπέβαλε τοὺς μαθητάς του εἰς δημοσίας ἐξετάσεις, καὶ τόσον εὐδοκίμησαν, ὥστε ὁ τῆς Αἰγύπτου Σατράπης ἀνέλαβε τὸ ἔργον ὑπὸ τὴν πανσθενῆ αὐτοῦ προστασίαν καὶ ἱδρύσας ἐπίτηδες κατάστημα διὰ τοὺς τυφλοὺς, διώρισε διευθυντὴν αὐτοῦ τὸν ἱδρυτὴν Ὀνσύ.

Ἂν ὁ *Φάρος τοῦ Βοσπόρου* δὲν μεγαλοποιῇ ὑπὲρ μέτρον τὰ πράγματα, ὁ φιλάνθρωπος ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τῆς σχολῆς ἔπραξε τῷόντι θαύματα, διότι κατώρθωσε παλαίων πρὸς μυρίας δυσχερείας νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ σχολῇ του ἐκτὸς τῶν ἔξωθεν φοιτώντων καὶ τεσσαράκοντα ἐν τῷ καταστήματι ἐνδιαιτωμένους μαθητὰς, οἵτινες ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὡς ἐν διδασκαλείῳ προγυμναζόμενοι θὰ χρησιμεύσωσι κατόπιν ὡς διδάσκαλοι τῶν παραρτημάτων τῆς σχολῆς, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ συστηθῶσιν εἰς διαφόρους τῆς πόλεως συνοικίας. Τούτου δὲ τελουμένου θὰ διδάσκωνται ἀντὶ μετρίας δαπάνης καὶ θὰ περιθάλπωνται εἰς τὰ παραρτήματα ταῦτα κατὰ συνοικίας οἱ πολυάριθμοι καὶ δυστυχεῖς ἐν Καΐρῳ τυφλοί.

Τοὺς μαθητὰς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς καὶ τὰς ἕνδεκα μαθητρίας διδάσκουσιν ἓξ διδάσκαλοι καὶ πέντε ἀρχιτεχνῖται· καὶ ἐκ μὲν τῶν διδασκάλων εἷς διδάσκει γραμματικὴν καὶ γεωγραφίαν, τέσσαρες τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς Ἀραβικῆς καὶ τὸ Κοράνιον, εἷς τὴν ἀραβικὴν φιλολογίαν καὶ νομοθεσίαν· οἱ δὲ πέντε ἀρχιτεχνῖται ἀσκοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ὑφαντικὴν, τὴν ψαθοποιΐαν καὶ εἰς ἄλλας ἁπλᾶς τέχνας. Σημειωτέον δὲ ὅτι δύο ἐκ τῶν διδασκάλων εἶναι τυφλοί.

Συγκινητικώτερον θέαμα, λέγει ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ ἐν Καΐρῳ τυφλαγωγείου, δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπῃς παιδίον τυφλὸν δεικνύον διὰ τοῦ δακτύλου ἐπὶ γεωγραφικοῦ πίνακος, ἐπιτηδείου πρὸς τοῦτο, τὸν δρόμον ἀπὸ Καΐρου φέρ' εἰπεῖν εἰς Μαδαγασκὰρ, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ νὰ ὀνομάζῃ τὰς καθ' ὁδὸν ἀπαντωμένας θαλάσσας, τὰ ἀκρωτήρια, τὰς πόλεις, τοὺς ποταμοὺς, τὰ πάντα ἀλανθάστως, ἢ νὰ ἀκούῃς νεάνιδα τυφλὴν ἀναγινώσκουσαν ἀπροσκόπτως τὰ διὰ τῶν δακτύλων θιγόμενα γράμματα !

Τοιοῦτον εἶναι τὸ θεάρεστον ἔργον τοῦ Γάλλου Ὀνσὺ, εὔχεται δὲ ἡ *Ἑστία* νὰ εὕρῃ μιμητὰς καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου οἱ τυφλοὶ στερούμενοι πάσης ἀγωγῆς ῥίπτονται εἰς τοὺς δρόμους, καὶ ἂν δὲν ἔχωσι συγγενεῖς εὐπόρους, καταδικάζονται νὰ προσπορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς ἐπαιτείας· ἐνῷ διὰ μετρίας δαπάνης θὰ ἦτο δυνατὸν ἔν τινι δωματίῳ τοῦ Πτωχοκομείου ἢ

1. Ὁ ἀριθμὸς τῶν τυφλῶν ἐν Καΐρῳ κατὰ τὰς νεωτέρας ἀπογραφικὰς παρατηρήσεις ἀνέρχεται εἰς 15-18 0|0, δηλαδὴ τὸ πέμπτον τῶν κατοίκων εἶναι ἀόμματοι!

Digitized by Google

τοῦ 'Ορφανοτροφείου Χατζῆ-Κώστα νὰ διδάσκωνται, ἂν ὄχι γράμματα, τοὐλάχιστον βιοποριστικόν τι ἐπιτήδευμα.

Θ. Ν. Φιλαδελφευς.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΣΤΗΘΟΔΕΣΜΟΥ

Ἔκ τινος τῶν πρὸς τὴν Σοφίαν ἐπιστολῶν τοῦ Μιραβῶ.

.... Προκειμένου περὶ τῶν τοῦ σώματος ἐνδίδεις μετὰ τοσαύτης προθυμίας ὥστε δὲν σκοπεύω τοῦ λοιποῦ νὰ σὲ περιγελῶ· πλὴν συνειδὼς ὁπόσον εὐχερῶς πείθεσαι, ἐπιθυμῶ, περὶ ζητήματος τόσον σπουδαίου, νὰ σὲ πείσω ἀμετατρέπτως· ἐπειδὴ βεβαίως δὲν ἐσχημάτισες ἀκριβῆ οὐδ' ἀμυδρὰν γνῶσιν περὶ τῶν κινδύνων τῶν ἐκ τῆς χρήσεως στηθοδέσμων ἐξ ὀστῶν φαλαίνης, ἀνελογίσθην ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε πρὸς τοῦτο ἐπισταλέντα σοι, ὡς γραφέντα ἐπὶ τὸ ἀστειότερον, δυνατὸν νὰ σοὶ ἐφάνησαν ὑπερβολικά. 'Επιθυμῶ δὲ, φιλτάτη, νὰ θεμελιώσω τὰς δοξασίας μου ταύτας ἐπὶ ἑδραίας βάσεως καὶ νὰ σοὶ ἀποδείξω ὅτι ὅσα σοὶ ἔχω εἰπεῖ εἰσὶ σχετικῶς ὀλίγιστα. Οὐδὲν ἔχω ἀνατομικὸν βιβλίον παρ' ἐμοί. Πρὸ πολλοῦ ἔπαυσα ἀσχολούμενος περὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε ἐσπούδασα μόνον καθ' ὅσον σχετίζονται γενικῶς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· ἀλλὰ δύναμαι, χωρὶς κατὰ βάθος ν' ἀναλύσω τὸ θέμα τοῦτο, νὰ σοὶ ἀποδείξω, ἀγαπητή, ὅτι οἱ λίαν ἐσφιγμένοι στηθόδεσμοι βλάπτουσι σπουδαίως τό τε ἀνάστημα καὶ τὴν ὑγείαν, πρὸ πάντων δὲ παρὰ ταῖς νεάνισιν.

Καὶ ἐν πρώτοις δῆλον ὅτι ἡ φύσις, μὴ πλάσασα τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς ὡς τὸ τῆς σφηκός, δὲν ἠθέλησε νὰ λεπτύνῃ ὑπερβαλλόντως τὴν ὀσφὺν τῶν γυναικῶν· πᾶν δ' ὅ,τι τόσον εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἀντίκειται δὲν δύναται ἢ νὰ ἀσχημίζῃ αὐτὴν καὶ καταστρέφῃ. Τῷ ὄντι ὁ διαβολοθώραξ οὗτος ὁ μωλωπίζων καὶ ἀλλοιῶν ἐξωτερικῶς τὸ σῶμα, παραβλάπτει καιρίως τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα· καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὰ ἐντοσθίδια πιεζόμενα καὶ ὠθούμενα ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω συνθλίβουσι τὸν στόμαχον, τὸ ἧπαρ καὶ τὸν σπλῆνα πρὸς τὸ διάφραγμα (γινώσκεις δ' ὅτι τὸ διάφραγμα εἶναι ὁ μῦς ὁ διαχωρίζων τὸ στῆθος ἐκ τῆς κάτω κοιλίας καὶ εἶναι, μετὰ τὴν καρδίαν, τὸ κυριώτερον τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος). Ἡ τεχνητὴ αὕτη πίεσις τῶν ἐξ ὀστοῦ φαλαίνης θωράκων ὑμῶν ἀναγκάζει τὸ διάφραγμα νὰ κλίνῃ πλέον ἢ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἀναπνοὴ καὶ βραδύνει καὶ ἐμποδίζει τὰς κινήσεις τοῦ πνεύμονος. Δὲν ᾐσθάνθης ἑκατοντάκις τὴν ἀναπνοήν σου στενοχωρουμένην ἕνεκα τῆς συσφίγξεως τῶν κατωτέρων πλευρῶν σου; Ὧδε ἔγκειται ἡ αἰτία. Ἕνεκα τούτου ἐμποδίζεται ἡ ἐντὸς τῆς καρδίας κυκλοφορία τοῦ αἵματος· ἐντεῦθεν ἡ πίεσις τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, ἥτις ἔρχεται ἐκ τοῦ δεξιοῦ κόλπου τῆς καρδίας καὶ φέρει ὅλον τὸ αἷμα εἰς τοὺς πνεύμονας· ἐντεῦθεν πρὸ πάντων ἡ πίεσις τῆς ἀορτῆς, ἥτις ἔρχεται ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ κόλπου τῆς καρδίας καὶ διαμοιράζεται εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ σώματος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἐγκέφαλον. Ἡ πίεσις αὕτη προξενεῖ ἀναμφιβόλως εἶδός τι ἐκχειλίσεως ἥτις παράγει τοὺς παλμοὺς (ἂς τὸ εἴπωμεν διὰ τοὺς ἰδικούς σου περὶ ὧν ἀρκούντως ἀνησυχῶ), τὰς ἀσθενείας τοῦ πνεύμονος, τόσον κοινὰς πρὸ πάντων παρὰ ταῖς γυναιξί, τὰς κεφαλαλγίας, τοὺς ἀνευρυσμοὺς ἢ τὰ οἰδήματα, αὐτοὺς τοὺς πολύποδας καὶ συχνάκις τὰς ἀποπληξίας. Ἄλλως ἡ σύνθλιψις τοῦ στομάχου, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς παράγει συμπτώματα νευρικά, ἐπηρεάζει τοὺς νεφρούς, τὴν κύστιν καὶ ἅπαντα τὰ ἄλλα ὄργανα τὰ ἐν τῇ κάτω κοιλίᾳ περιεχόμενα. 'Εντεῦθεν αἱ ἀδυναμίαι, αἱ ὑστερικαὶ νόσοι, αἱ προσβάλλουσαι τὰς καλὰς κἀγαθὰς χωρικὰς πολὺ ὀλιγώτερον ὑμῶν τῶν ὡραίων κουκλῶν. Ἅπαντα ταῦτα εἰσὶν ἁπλᾶ, φιλτάτη, καὶ εἶσαι ἀρκούντως πεπαιδευμένη ἵνα τὰ ἐννοήσῃς. Ὁμίλησον περὶ τούτου μετὰ χειρουργοῦ τινος, μεθ' ἰατροῦ γινώσκοντος καλῶς τὴν ἀνατομίαν. 'Επανάλαβε εἰς τὸν χειροῦργόν σου, εἰς ὃν ἔχεις ἐμπιστοσύνην, τὰ γραφόμενά μου ταῦτα. Λέγω νὰ τὰ ἐπαναλάβῃς, διότι ἐμμένοντες ἀμεταπείστως εἰς παλαιὰς προλήψεις ἢ μὴ ἐνασχοληθέντες ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, δυνατὸν νὰ μὴ συμφωνῶσιν ὡς πρὸς τὸ γενικὸν θέμα· ἀλλ' ἐὰν ἀρνηθῶσι τοὺς λόγους τοὺς φέροντας εἰς τὰς δοξασίας μου, ἔσο βεβαία ὅτι δὲν εἰξεύρουν τί λέγουν, διότι εἰς ταῦτα οὐδέν τις δύναται ν' ἀντείπῃ. Δὲν θὰ σοὶ ὡμίλουν μετὰ τῆς σταθερότητος ταύτης ἐὰν δὲν ἤμην βέβαιος περὶ τῶν γραφομένων, καὶ δὲν θὰ σὲ ἠνόχλουν διὰ τῶν λεπτομερειῶν τούτων ἐὰν δὲν διεγίνωσκον τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν. Ἔχω προσέτι καὶ ἄλλα νὰ σοὶ εἴπω· οἱ στηθόδεσμοι, ἂν καὶ ἀνοικτοὶ πρὸς τὰ ἄνω, βλάπτουσιν ἐπίσης καὶ αὐτὰ τὰ μέρη.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, φιλτάτη, δὲν ἀξιῶ νὰ σοὶ ἀπαγορεύσω καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς στηθοδέσμους· ἴσως εἰσὶν ἀναγκαῖοι ὡς ἐκ τῆς συνηθείας· ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἔστωσαν μαλακοὶ καὶ οὐχὶ ἐσφιγμένοι. Ὡς πρὸς δὲ τὴν κόρην μου, ἐπιθυμῶ νὰ μὴ μεταχειρίζεται ἀπολύτως ἢ μόνον ἁπλούστατα λινὰ περιστήθια λίαν χαλαρὰ καὶ εὐχερῆ, καὶ ἂς ἀφήσωμεν τὸ ἀγαπητὸν τοῦτο τέκνον ν' αὐξάνῃ ὅπως θέλει ἡ φύσις, ἡ σοφωτέρα καὶ τρυφερωτέρα τῶν μητέρων.

*

Αἰχμαλωτισθεὶς ποτε παρ' 'Αλγερίνων πειρατῶν ὁ 'Αντώνιος Κριεζῆς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ιωάννου ἀπέδειξεν ἀρετὴν φιλαδελφίας, ἀξίαν τῶν ὡραιοτέρων χρόνων τῆς 'Ελλάδος. Μεθ' ἱκανὸν αἰχμαλωσίας χρόνον πεσόντος τοῦ κλήρου νὰ λυ-

Digitized by Google

τρωθῇ αὐτὸς, προετίμησεν ὁ ἥρως τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἵνα ἐλευθερωθῇ ὁ ἀδελφός του ὡς πρεσβύτερος καὶ νενυμφευμένος.

ΠΕΡΙ ΚΑΣΤΑΝΕΑΣ ΚΑΙ ΚΑΣΤΑΝΩΝ

Ἡ καστανέα εἶνε ἓν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ὡραιοτέρων δένδρων τῆς Ἑλλάδος. Φυομένη κυρίως ἐπὶ τοῦ Πάρνωνος τῆς Κυνουρίας, ἐπὶ τῆς Δίφρυος (Δέλφης) τῆς Εὐβοίας, ἐν Φθιώτιδι, ἀποτελεῖ ὁλόκληρα δάση ἱκανῆς ἐκτάσεως φυόμενα ἄνωθεν τοῦ ἀτιζωικοῦ σχιστολίθου, καὶ ἀνερχόμενα εἰς ζώνην ὕψους 4,000 ποδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· ἐκ τῶν δασῶν δὲ τούτων τὸ δημόσιον ἀπολαμβάνει μεγάλας προσόδους.

Ἡ καστανέα φύεται καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἄθωνι π.χ. καὶ ἐν Κρήτῃ, ἀποτελοῦσα μεγάλα δάση· ἰδίως δὲ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης νήσου ἐξάγεται μεγίστη ποσότης καστάνων, φημιζομένων, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τῇ ἀρίστῃ αὐτῶν ποιότητι, καὶ πωλουμένων ὑπὸ τὸ ὄνομα *κάστανα κρητικά*. Τὴν αὐτὴν φήμην ἔχουσι καὶ τὰ κάστανα τῆς Προύσσης ἐν Μικρασίᾳ.[1] Πλὴν τῶν ἑλληνικῶν τούτων χωρῶν ἡ καστανέα εὐδοκιμεῖ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ (Τυρόλον), ἐν τῇ νοτίᾳ Ἑλβετίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Λέγουσιν, ὅτι ἡ καστανέα ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Καστάνης, πόλεως Θεσσαλικῆς, ἐφ' ἧς φαίνεται ὑπῆρχον αὐτοφυεῖς καστανεῶνες, καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ἐλήφθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς τὴν Λατινικήν. Ὁ De Candolle ὅμως ἐν τῇ βοτανικῇ αὐτοῦ γεωγραφίᾳ παρατηρεῖ, ὅτι τὸ Ἑλληνο-λατινικὸν ὄνομα Castanea ὑπάρχει εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν κοινῶν γαλλικῶν, ἱσπανικῶν, πορτογαλλικῶν κ.τ.λ. ὀνομάτων. Οἱ ἀρχαῖοι Γαλάται μετεχειρίζοντο τὸ ὄνομα αὐτό. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ ὄνομα Castanea ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχαιοτάτας γλώσσας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, διότι ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου τούτου ἐχρησίμευεν ὡς τροφὴ εἰς τοὺς λαοὺς τῶν Ἀπεννίνων, τῶν Σεβεννῶν κ.λ.π., πρὶν ἢ ἔτι ἡ Ἑλληνο-λατινικὴ φυλὴ ἀσκήσει δρᾶσίν τινα ἐπ' αὐτῶν. Δὲν ἔλαβεν ἐπομένως τὸ δένδρον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Καστάνης, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ ἐκ τούτου. Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ πολλαὶ κῶμαι ὀνομάζονται ἐκ τῶν περὶ αὐτὰς καστανεώνων, π.χ. *Καστάνιτσα* ἐν δήμῳ Βρασιῶν τῆς Κυνουρίας, *Καστανιὰ* ἐν Ὑπάτῃ, Ἀρακύνθῳ Προσχίῳ (ἐν Ναυπακτίᾳ), Κορώνῃ, Λεύκτρῳ (Οἰτύλῳ), Βοιαῖς (Ἐπιδ. Λιμηρᾷ), *Καστανιώτισσα* ἐν Ξηροχωρίῳ.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν τὴν καστανέαν Διὸς βάλανον, Εὐβοϊκὴν, τοὺς δὲ καρποὺς αὐτῆς Διὸς βαλάνους καὶ πλατέα κάρυα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐν Ἑλλάδι αὐτοφυὴς καστανέα ἦτο καὶ εἶνε ἄγριον εἶδος, τὰ ἐδώδιμα κάστανα ἐκ τῆς ἡμέρου καὶ ἐδωδίμου καστανέας ἤρχοντο ἐξ ἄλλων μερῶν προσλαμβάνοντα τὰ ὀνόματα τῆς καταγωγῆς των, π.χ. κάρυα καστανάϊκά, εὐβοϊκὰ, σαρδιαναὶ βάλανοι, ταραντιναὶ κ.τ.λ. Τοῦτο ἴσως ἠνάγκασε τὸν Πλίνιον νὰ γράψῃ, ὅτι ἡ καστανέα ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν Σάρδεων τῆς Λυδίας· πρᾶγμα ἀπίθανον, διότι ἡ καστανέα εἶνε ἐν Ἑλλάδι αὐτοφυής.

Ἂν νῦν οἱ βαλανοφάγοι προπάτορες τῶν προπατόρων ἡμῶν ἔτρωγον Διὸς βαλάνους, ὅπως ἠκούσαμέν ποτέ τινα τῶν ἡμετέρων καθηγητῶν εἰπόντα ἀπὸ παραδόσεως, τοῦτο δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἄνευ ἀποδείξεων. Οἱ πρωτόγονοι λαοὶ, ὅπως τὰ νήπια, στεροῦνται γευστικῆς διακρίσεως. Ὅπως λοιπὸν ἠδύναντο νὰ φάγωσι κάστανα, καὶ δὴ τὰ τῶν ἀγρίων καστανεῶν, οὕτως ἡ γεῦσίς των δὲν ἤθελε κωλύσει αὐτοὺς νὰ φάγωσι καὶ βαλάνους *δρυός*. «Βαλάνου δὲ γευσάμενοι καὶ φαγόντες», λέγει ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν μόλις ἐξελθόντων τῆς ζῳότητος λαῶν, «ἐχόρευσαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς περὶ *δρῦν τινα καὶ φηγόν*». Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι βαλανοφάγοι καὶ καστανοφάγοι δὲν εἶνε λέξεις συνώνυμοι.

Ἡ καστανέα εἶνε δένδρον ἀείφυλλον, ὑψηλὸν, φθάνον εἰς ὕψος 60-70 ποδῶν. Ἔχει τὰ φύλλα ἐπιμήκη, λογχοειδῆ, καταλήγοντα εἰς ὀξὺ καὶ φέροντα κατὰ τὰ χείλη ὀδόντας δίκην πρίονος. Τὰ μικρὰ ἄνθη τῆς καστανέας, φυόμενα πολυπληθῶς περὶ ἕνα κοινὸν μίσχον καὶ πλησίον ἀλλήλων, σχηματίζουσιν ἰούλους καὶ ἀποτελοῦνται οὐχὶ ἐκ φανερῶν πετάλων, ὅπως ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθέων, ἀλλ' ἐκ λεπιδίων ξανθῶν πεντασχιδῶν ἢ ἑξασχιδῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγκλείονται τὰ ὄργανα τῆς καρποτοκίας. Ὥστε ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἄνθη ἢ τοὺς ἰούλους τῆς δρυὸς, τῆς πεύκης, τῆς λεύκης.

Ὁ καρπὸς τῆς καστανέας συνίσταται ἐκ δύο μέχρι τριῶν, σπανίως περισσοτέρων σπερμάτων, σχήματος ᾠοειδοῦς ὀξυκορύφου πρὸς τὸ ἓν ἄκρον καὶ πεπιεσμένου κατὰ τὸ μέσον, ἐγκεκλεισμένου ἐντὸς περιβλήματος ἔχοντος τὴν ὄψιν θαλασσίου ἐχίνου, ὡς ἐκ τῶν ἔξωθεν ὑπαρχουσῶν ἀκανθῶν. Τὰ σπέρματα ταῦτα εἰσὶ τὰ κάστανα, ἅτινα δύο μὲν ὄντα ἐντὸς τοῦ ἐχινομόρφου περιβλήματος αὐτῶν ἅπτονται ἀλλήλων διὰ τῶν ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν, τρία δὲ, περισφίγγουσι τὸ τρίτον ὥσπερ σφῆνα ἐν μέσῳ, ἐξ οὗ τὸ μέσον αὐτὸ κάστανον φαίνεται ὡς πεπιεσμένον καὶ ἔχει ἐπιπέδους τὰς ἑκατέρωθεν πλευράς. Ὅταν τὰ κάστανα ὡριμάσωσι πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν κατὰ γῆς, διαρρηγνυμένου τοῦ ἀκανθώδους περιβλήματος. Τότε δὲ καὶ συλλέγονται.

Τὸ ὠφέλιμον τοῦτο δένδρον ὅπως αὐξάνεται βραδύτατα οὕτω καὶ γηράσκει βραδύτατα. Ἀ-

1. Heldreich. Die Nutzpflanzen Griech.

Digitized by Google

μιλλᾶται δὲ ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν μετὰ τῶν δρυῶν, αἵτινες ὡς γνωστὸν δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς γῆρας πατριαρχικώτατον, χιλίων μέχρι πεντακισχιλίων ἐτῶν, εἰ καὶ ὑπάρχουσι δένδρα, ὧν ἡ ἡλικία ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν τοῦτον. Ἡ περίφημος διὰ τὴν ἡλικίαν της καστανέα τῆς Αἴτνης, ἡ καλουμένη *τῶν ἑκατὸν ἵππων* (Castagno de cento Cavalli), ἔχει κορμὸν, οὗ τινος ἡ περιφέρεια εἶνε 180 ποδῶν, δηλ. 60 μέτρων. Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἡ καστανέα αὕτη ἦτο πρὸ 300 ἤδη ἐτῶν τοσούτῳ μεγάλη, ὥστε ὅτε ἡ βασίλισσα τῆς Ἀραγωνίας μεταβαίνουσα πρὸς τὴν Νεάπολιν ἐπεσκέφθη καὶ τὸ δένδρον τοῦτο, ἠδυνήθησαν νὰ τοποθετηθῶσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ φυλλώματός του 100 ἱππόται μετὰ τῶν ἵππων των, ἤ, ὅπως ἄλλοι λέγουσι, νὰ κοιμηθῶσιν ἐντὸς τοῦ κοίλου κορμοῦ αὐτῆς. Τὴν σήμερον δὲ ἡ κοιλότης αὐτη εἶνε τόσον μεγάλη, ὥστε δύνανται δι' αὐτῆς νὰ διέλθωσι δύο ἅμαξαι ὁδεύουσαι παραπλεύρως. Ἀπεδείχθη ὅμως ἐξ ἀκριβεστέρων παρατηρήσεων καὶ πληροφοριῶν, ὅτι ὁ κορμὸς οὗτος συνέστη ἐκ τῆς συγχωνεύσεως πέντε ἄλλων κορμῶν συμφυέντων πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τῆς ῥίζης.

Ἡ καστανέα εἶνε δένδρον βιωφελέστατον καὶ προσοδοφόρον ἐν ταῖς χώραις ἐν αἷς φύεται, διότι καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς καὶ οἱ κλάδοι καὶ τὰ φύλλα καὶ ὁ κορμὸς καὶ ὁ φλοιὸς χρησιμοποιοῦνται. Ἐκ τοῦ κορμοῦ λαμβάνονται ξύλα πρὸς οἰκοδομίαν, ναυπηγίαν καὶ διάφορα ἄλλα τεκτονικὰ ἔργα. Εἶνε δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ξύλα λευκόξανθα, ἔχουσιν ἴνας μακρὰς, εἶνε εὔτονα καὶ μακροχρόνια. Ὡς πρὸς τὰς ἰδιότητας ταύτας ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ξύλα τῆς δρυὸς, ὅπως δὲ ταῦτα, παρέχουσι καὶ ἐκεῖνα καιόμενα ἐξαιρέτους ἄνθρακας. Τὰ φύλλα τῆς καστανέας δίδονται εἰς τὰ ζῷα ὡς τροφὴ ἢ χρησιμεύουσι πρὸς πλήρωσιν τῶν στρωμάτων τῶν πτωχῶν. Ὁ φλοιὸς ἕνεκα τῶν δεψικῶν αὐτοῦ οὐσιῶν χρησιμεύει εἰς τὴν δερματουργίαν. Ἀπὸ τῶν λεπτῶν αὐτῆς κλάδων κατασκευάζονται αἱ στεφάναι τῶν βαρελίων (κοινῶς τσέρκια). Κυριωτέραν ὅμως καὶ μᾶλλον διαδεδομένην χρῆσιν ἔχουσιν οἱ καρποὶ τοῦ δένδρου τούτου.

Τὰ κάστανα ἅμα ὡριμάσαντα συλλέγονται ὑπὸ τῶν καστανεμπόρων καὶ ῥίπτονται ἐντὸς λάκκων ἐν τῇ γῇ ἐσκαμμένων, τοὺς ὁποίους ἅμα πληρώσαντες καστάνων καλύπτουσι διὰ χώματος ἢ ψιαθῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε δὲν καταπίπτουσιν ὅλα τὰ κάστανα ἀφ' ἑαυτῶν, τότε διὰ ῥαβδισμῶν καταρρίπτουσιν αὐτὰ, ὅπως τὰς ἐλαίας, καὶ μετὰ τοῦ ἀκανθώδους κελύφους ἐμβάλλουσιν ἐντὸς τῶν λάκκων. Ἀφοῦ δὲ καλύψουν αὐτὰ ὡς εἴπομεν, ἂν μὲν οἱ λάκκοι ὠρύχθησαν εἰς μέρη ποτιζόμενα ὑπὸ τῆς βροχῆς, περιμένουσι τὴν βροχὴν, ἄλλως χύνουσιν ὕδωρ ἄνωθεν, καὶ διαβρέχουσι. Διὰ τοῦ μέσου τούτου σήπονται τὰ κελύφη τῶν καστάνων, αὐτὰ δὲ ἀπορροφῶντα ὕδωρ οὐ μόνον ἐξογκοῦνται ἱκανῶς, ἀλλὰ καὶ ὑφίστανται εἶδός τι ζυμώσεως, ἐξ οὗ καὶ γίνονται γλυκύτερα. Ταῦτα εἶνε τὰ καλούμενα *κάστανα τῆς γούβας*. Πλὴν καὶ ἄνευ τοῦ μέσου τούτου τὰ κάστανα ἀποστέλλονται εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὰ κάστανα χημικῶς ἐξεταζόμενα περιέχουσιν ἄμυλον εἰς μεγάλην ποσότητα, μετ' αὐτοῦ δὲ, πλὴν πολὺ ὀλιγώτερον, καὶ ἔλαιον, δεξιτερίνην, ὀσπρεΐνην, σάκχαρον· ἕνεκα δὲ τοῦ ἀμύλου ἰδίως, τοῦ ὀλίγου ὕδατος ὅπερ περιέχουσι, καὶ τῆς γλυκύτητος αὐτῶν, χρησιμεύουσιν *ὡς τροφὴ* τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως δὲ τῶν πτωχοτέρων κατοίκων ἐν τῇ νοτίᾳ Εὐρώπῃ. Οὕτω π.χ. ἐν Λιμουσίνῃ (ἐπαρχίᾳ τῆς Γαλλίας), ἐν Πεδεμοντίῳ, ἐν τοῖς Ἀπεννίνοις καὶ ἀλλαχοῦ ἐν πρώτοις φρύγονται μικρὸν τὰ κάστανα, ὅπως μὴ φθαρῶσιν ὑπὸ τῆς σήψεως, εἶτα μαλακύνονται δι' ἁπλοῦ ὕδατος καὶ βραζόμενα ἐν ἅλμῃ παρασκευάζονται εἰς τὸ καλούμενον *καστάνινον ἔτνος* (Chatigna). Παρ' ἡμῖν τρώγονται τὰ κάστανα ὡς ἄθυρμα συνήθως ἐφθά. Τὰ ὠμὰ κάστανα εἰσὶ δυσπεπτότερα τῶν ἐφθῶν, τὰ ἐφθὰ δὲ καὶ γλυκύτερα εἶνε καὶ μᾶλλον πρὸς τροφὴν ἐπιτήδεια, τοῦ ἀμύλου μεταβαλλομένου εἰς σάκχαρον διὰ τῆς θερμότητος. Οὐ μόνον δὲ ὡς ἄθυρμα τρώγονται τὰ κάστανα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ κρέατος μαγειρευόμενα καὶ εἰς τὰς ταριχείας τῶν χηνῶν καὶ ἄλλων ὀρνέων συνεμβαλλόμενα ὡς *γέμισμα*. Πλὴν τῆς θρεπτικῆς αὐτῶν δυνάμεως τὰ κάστανα θεωροῦνται ὑπὸ τῶν οἰνοποτῶν καὶ ἐπακτικώτατα πρὸς τὸν οἶνον:

Τὸ κάστανο θέλει κρασί, καὶ τὸ καρύδι μέλι....

Οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν γινώσκουσιν, ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν πωληταὶ τοῦ σαλεπίου, δεύτερον ἔργον ἡμερήσιον ἔχουσι τὴν πώλησιν καστάνων, περιτρέχοντες τὰς ὁδοὺς μετὰ σάκκων τριχίνων πλήρων καστάνων ἐβρασμένων καὶ φωνάζοντες *κάστανα ζεστὰ, κάστανα π' ἀχνίζουνε*. Τὰ κάστανα τὰ ὁποῖα οὗτοι πωλοῦσιν εἶνε μικρὰ, διότι κατάγονται ἀπὸ ἄγρια εἴδη καστανεῶν ἀνεμβολίστων, οὐδέποτε δὲ τρώγονται ὠμὰ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν στυφότητος. Ἐκ Κρήτης, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, φέρονται τὰ μεγαλήτερα καὶ ἡδύτερα, ἅτινα ἔχουσι καὶ τὸ προτέρημα, ὅτι ἀποφλοιΐζονται εὐκολώτερον. Διὰ τοῦτο πρὸ ἐτῶν ἤρξαντο ἐμβολίζοντες οἱ ἐν Ἑλλάδι τὰς ἀγρίας καστανέας διὰ Κρητικῶν ἐμβολίων, οὕτως ὥστε πολλὰ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλουμένων ὡς κρητικῶν καστάνων φέρονται ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐκ τῶν καστάνων τέλος παρασκευάζεται καὶ ποτὸν ἀντικαθιστῶν τὸν καφὲ, οὗτινος ἔχει σχεδὸν τὴν γεῦσιν καὶ τὴν ὀσμήν.

Αἱ καστανέαι χρησιμεύουσι πρὸς τούτοις καὶ ὡς δένδρα τοῦ καλλωπισμοῦ, φυτευόμεναι ἀλ-

Digitized by Google

λαχοῦ παρὰ ταῖς ὁδοῖς. Οὕτως εἰς Παρισίους ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1860 πεφυτευμέναι εἰς τὰς πλατείας αὐτῶν 148,000 καστανεῶν, ἐξ ὧν μία, ἡ ἐν τῷ κήπῳ Τουϊλλερὺ, ἡ καλουμένη *καςανέα τῆς 20 Μαρτίου* (Chataigne du 20 Mars), εἶνε περίφημος, διότι ἐπιστεύετο, ὅτι ὅταν κατὰ τὴν 20 Μαρτίου εἶχε φύλλα, ἦτο καλὸν σημεῖον διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Βοναπάρτου.

Σ. Μ.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΣ

μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων.[1]

Ἀθῆναι	0	0	0		Δουβλῖνον	9	59	42	π.μ.
Ὀθωνοὶ	11	24	24	π.μ.	Γρηνόδιγον	10	25	4	»
Ἀμοργὸς	0	9	36	μ.μ.	Μασσαλία	10	46	39	»
Κωνσταντ.	20	45			Μόσχα	0	55	31	μ.μ.
Πετρούπ.	0	26	18	μ.μ.	Τουρῖνον	10	55	53	π.μ.
Βιέννη	11	30	39	π.μ.	Βενετία	11	14	30	»
Βερολῖνον	11	18	39	»	Ἀκρ. Καλῆς (Ἐλπίδος)	11	39	0	π.μ.
Βρυξέλλαι 10		42	33	»	Μαδρὰς	3	46	2	»
Παρίσιοι	10	34	25	»	Μελβούρν (Αὐςραλίας)	8	5	0	μ.μ.
Λονδῖνον	10	24	37	»	Κουσεβέκη	5	40	15	π.μ.
Κοπενάγη	11	15	24	»	Ῥίον Ἰανεῖρον	7	32	28	»
Στοκχόλμη	11	37	18	»	Σαντ. Χιλὶ	5	42	22	»
Μαδρίτη	10	10	19	»	Σινδνὲϋ Αὐ-(στραλίας)	8	30	4	μ.μ.
Λισσαβὼν	9	48	28	»	Βασιγκτὼν	5	16	53	π.μ.
Ῥώμη	11	14	59	»					
Νεάπολις	11	22	3	»					
Χριστιανία	11	7	59	»					

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Οἱ Ἕλληνες, ἂν θέλωμεν νὰ ὀνομαζώμεθα λαὸς πολιτισμένος, πρέπει καὶ εἰς τὰς καλὰς τέχνας ὄχι παρέργως νὰ προσέξωμεν. Ὁ βίος ὅλος εἶναι ἄχαρις ἄνευ αὐτῶν, τὸ ἦθος τῶν πολιτῶν γίνεται οὐ μόνον χυδαῖον, ἀλλὰ καὶ στρυφνὸν, ἀνεπιεικὲς, βίαιον, βάρβαρον ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὅπου δὲν σπουδάζονται αἱ καλαὶ τέχναι. Ἐνθυμούμεθα πολλάκις τοὺς στίχους τοὺς ὁποίους ὁ Βδελυκλέων (παρ' Ἀριστοφάνει ἐν τοῖς Σφηξὶ) λέγει πρὸς τὸν πρίνινον, τὸν στρυφνὸν καὶ αἰωνίως φιλόδικον πατέρα του·

ὑγρὸν χύτλασον σεαυτὸν ἐν τοῖς στρώμασιν,
ἔπειτ' ἐπαίνεσόν τι τῶν χαλκωμάτων,
ὀροφὴν θεάσαι, κρεκάδι' αὐλῆς θαύμασον.

Μᾶς φαίνεται, ὅτι ἔπρεπεν οἱ στίχοι οὗτοι συχνὰ νὰ λέγωνται εἰς ἡμᾶς, ὀλίγον μόνον μεταπλαττόμενοι, ὡς ἑξῆς περίπου· Κάτοικε τῶν Ἀθηνῶν, τῆς πρωτευούσης τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, παῦσαι ὅλην τὴν ἡμέραν ἀναγινώσκων τὴν *Στοὰν* καὶ τὴν *Παλιγγενεσίαν*, παραίτησε, παρακαλῶ, πρὸς στιγμὴν τὰ θρανία τῆς Ὡραίας Ἑλλάδος καὶ τοῦ Χάφτα, μὴ ἐρίζῃς ἀκατάπαυστα περὶ νομοσχεδίων καὶ ὑπουργείων, ἀλλὰ ὕπαγε ὀλίγον καὶ εἰς τὸ Θησεῖον, ἵνα ἴδῃς τοὺς ἐκεῖ πενθοῦντας ἐν τῇ μονώσει καὶ ἐρημίᾳ των παλαιοὺς λίθους, ἐπισκέφθητι καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον ἢ κανένα φίλον σου ζωγράφον ἢ γλύπτην, ἵνα ἴδῃς καμμίαν εἰκόνα ἢ προτομήν· λάβε καὶ τὸν κόπον τὸν ἡράκλειον ν' ἀναβῇς καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ χάσε κ' ἐκεῖ καμμίαν ὥραν, θεώμενος τὴν ὑπὸ τῶν προγόνων σου ἐνσωματωθεῖσαν εἰς τὰ μάρμαρα ἰδέαν τοῦ κάλλους. Τόλμησον ταῦτα. Τὰ δὲ πολιτικά σου, τὰ ὁποῖα νοσοῦσιν ὁμολογουμένως, ἴσως θὰ θεραπευθῶσιν εὐκολώτερον καὶ αὐτὰ, ἂν ὀλιγώτεροι καὶ ἐπιτηδειότεροι πρὸς τοῦτο συζητῶσιν αὐτὰ, καὶ ἔτι ὀλιγώτεροι προσέρχωνται εἰς τὴν ἔμπρακτον θεραπείαν των. «Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδός μ' ἀπώλεσε.» Σὺ δὲ τρέψε σεαυτὸν καὶ ἐπὶ ἄλλα φροντίσματα· περιεργάσου καὶ ἄλλας ὄψεις ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ ἐθνικοῦ, θέλησον καὶ κατ' ἄλλο τι νὰ δοκιμάσῃς τὰς δυνάμεις σου, γύμνασον τὸ ὄμμα σου καὶ τὸν νοῦν εἰς τὴν θέαν τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, καὶ δὲν θὰ μετανοήσῃς. Ἡ ἰδέα τοῦ κάλλους ἔχει, λέγουν, ἀδελφὴν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου, καὶ θὰ εἰσχωρήσῃ καὶ αὐτὴ ὁμοῦ εἰς τὴν ψυχήν σου καὶ θὰ ῥυθμισθῇ οὕτω τὸ ἦθός σου, οἷον πρέπει νὰ εἶναι πρὸς παραγωγήν τε ἅμα καὶ ἀπόλαυσιν πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ εὐνομίας. Συγκροτήσας δὲ οὕτω βίον πολυμερῆ, ἰσχυρὸν, πλούσιον καὶ τερπνὸν, θὰ αἰσθανθῇς τὰς δυνάμεις σου τὰς ποικίλας, θὰ ἴδῃς αὐτὰς ἐνεργοὺς, θὰ τὰς ἴδωσι δὲ καὶ ἄλλοι παρὰ σὲ, καὶ θὰ τὰς ἀναγνωρίσωσι· καὶ τότε δὲν θὰ εἶναι εὔκολον εἰς τὸν τυχόντα νὰ σὲ ἄγῃ ὅπου θέλει ἀπὸ τῆς ῥινὸς, ἀλλὰ μόνος σὺ, δυνατὸς, θὰ βαίνῃς ὅπου δίκαιον, ὅπου ἡ δόξα τῶν ἀπαραμίλλων προγόνων σου σὲ καλεῖ.—Ἐνθυμοῦμαι ὡσαύτως συχνὰ καὶ τὸν Γερμανὸν ποιητὴν Γκέτε, ὅστις ἔλεγε· θεωρῶ χαμένην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν δὲν ἴδω ἓν καλὸν εἰκόνισμα, δὲν ἀκούσω ἓν καλὸν μουσικῆς μέλος, δὲν ἀναγνώσω ἓν καλὸν ποιημάτιον. Ἀλλὰ τοῦτο πόσοι τῶν ἡμετέρων ἐν Ἀθήναις δύνανται ἢ θέλουσι νὰ εἴπωσιν; οἵτινες κατατριβόμενοι εἰς ἄζηλα ἀσχολήματα, διὰ τὰ καλὰ καὶ χρειώδη δὲν εὐκαιροῦσι, καὶ ἐν τούτοις παρέρχεται ὁ καιρὸς ὁ πολύτιμος τῆς γενικῆς ἀναπλάσεως τῶν ἠθῶν καὶ ἕξεών μας, τὸ ἔθνος μένει ἄμοιρον πολλῶν ἀγαθῶν, ὁ βίος ἡμῶν ὁ καθ' ἡμέραν ἀποβαίνει πενιχρὸς καὶ μονομερής. (Σ. Α. Κουμανούδης).

*** Ἀδύνατον εἶνε νὰ κορέσῃ τις πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἄλλως ἢ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς εὐδαιμονίας του. (Κα Neker).

*** Ἀδίκως συγκρίνεται ὁ βίος πρὸς συμπόσιον, ἀφοῦ ἀντὶ τῶν γλυκυσμάτων παρατίθενται ἡμῖν εἰς τὸ τέλος αἱ πικρίαι.

Τὸν ἀραιότερον πληθυσμὸν ἐν Εὐρώπῃ ἔχει μετὰ τὴν Ἰσπανίαν ἡ Γαλλία. Πρῶτον αἴτιον τῆς ὀλιγανθρωπίας εἶνε οἱ ἐπανειλημμένοι πόλεμοι, οὓς ἡ Γαλλία ἐπολέμησεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς νῦν ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ τῆς πρώτης μόνον αὐτοκρατορίας ἐθυσιάσθησαν 2,000,000 ἀνδρῶν!

1. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1877.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 56 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 23 Ἰανουαρίου 1877

Ἡ ἑπομένη βιογραφία τοῦ πρό τινος ἐπισκεφθέντος τὰς Ἀθήνας Δὸν Κάρλου ἐγράφη ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν, ἃς λίαν εὐμενῶς ἐχορήγησεν ἡμῖν ὁ συνοδεύων αὐτὸν ὑπασπιστής του Μαρκήσιος de Respaldiza. Χάριν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ἑστίας προτάσσομεν τῆς βιογραφίας ταύτης ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἀφορμῆς τῶν Καρλιστικῶν πολέμων, ἅτινα ὀφείλομεν εἰς τὴν προθυμίαν λογίου συνεργάτου ἡμῶν, μὴ ἱστορικοῦ μέν, ἀλλὰ περὶ ἱστορικὰς μελέτας ἀσχολουμένου.

Σ. τ. Δ.

Φερδινάνδος ὁ Ζ', βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, ἐκ τῶν προτέρων αὐτοῦ γάμων δὲν εἶχεν ἀποκτήσει τέκνα, ἑπομένως ἐπίδοξος διάδοχος αὐτοῦ ἦτον ὁ ἀδελφός του Κάρολος. Τῷ 1829 ὁ Φερδινάνδος ἐλθὼν καὶ εἰς τέταρτον γάμον μετὰ τῆς ἡγεμονίδος Χριστίνης τῆς Νεαπόλεως, ἀπέκτησεν ἐξ αὐτῆς δύο θυγατέρας, τὴν Ἰσαβέλλαν καὶ τὴν Λουΐζαν. Ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν εἰς τὴν θυγατέρα του Ἰσαβέλλαν ὁ Φερδινάνδος ἔδωκε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ σύνταγμα, ἐν ᾧ καθιεροῦτο ἡ διαδοχὴ καὶ διὰ τὰς θυγατέρας, ἐν ἐλλείψει ἀπ' εὐθείας ἀρρένων ἀπογόνων. Ἅμα λοιπὸν τῷ θανάτῳ τοῦ Φερδινάνδου (κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1833) ἀνηγορεύθη ἐν Μαδρίτῃ συνταγματικὴ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας ἡ Ἰσαβέλλα Β' (Ἰσαβέλλας τῆς Καθολικῆς βασιλίσσης τῆς Καστιλλίας οὔσης τῆς Α'). Ὁ θεῖος ὅμως αὐτῆς Κάρολος, στηριζόμενος ἰδίως εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τῶν Βουρβώνων νόμον, τὸν σαλικόν, καθ' ὃν αἱ γυναῖκες ἀποκλείονται ἐντελῶς τῆς διαδοχῆς, δὲν τὴν ἀνεγνώρισεν ὡς βασίλισσαν, καὶ στηριζόμενος ἰδίως εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας τῆς Καταλωνίας, Ναβάρας καὶ μάλιστα τῆς Βασκίας, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε'. Οἱ περὶ τὴν Ἰσαβέλλαν ἰσχυρίζοντο ὅτι αὐτὴ ἦτον ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, οὐ μόνον κατὰ τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἴσχυεν ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ σαλικὸς νόμος, ἀφοῦ καὶ ἄλλοτε ἐβασίλευσε γυνή· οἱ περὶ τὸν Κάρολον ἰδίως, δυνάμει τοῦ οἰκογενειακοῦ νόμου, ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν νόμιμον βασιλέα, ἀμφιβάλλοντες καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπεγράφη τὸ σύνταγμα ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου, εἰς ὃν ἄλλως ἀμφισβήτουν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατ' αὐτοὺς νόμιμον τάξιν τῆς διαδοχῆς. Ἐκ τούτου ἠγέρθη ὁ μακρὸς καὶ αἱματηρὸς πρῶτος Καρλιστικὸς πόλεμος. Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἡ μὲν Ἀγγλία καὶ Γαλλία, καθὼς καὶ ἡ εἰς ὁμοίας περιπλοκὰς εὑρεθεῖσα βασίλισσα τῆς Πορτογαλλίας Μαρία ἡ Β', ἀνεγνώρισαν τὴν Ἰσαβέλλαν (καὶ ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν δυτικῶν δυνάμεων)· τοὐναντίον, αἱ βόρειαι καλούμεναι δυνάμεις, Ῥωσσία, Αὐςρία, Πρωσσία, καὶ ἡ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία ἀνεγνώρισαν τὸν Δὸν Κάρλον, τὸν πάππον τοῦ νεωτέρου ὁμωνύμου αὐτῷ. Ἀλλ' αἱ μὲν βόρειαι δυνάμεις μακρὰν οὖσαι τοῦ θεάτρου τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ἰσπανίας, οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ παράσχωσι βοήθειαν τῷ Καρόλῳ, τοὐναντίον ἡ γείτων Γαλλία καὶ ἡ ναυτικὴ Ἀγγλία μυριοτρόπως ὑπεστήριζον ἐμμέσως τὴν βασίλισσαν Χριςίναν, ἀντιβασιλεύουσαν ἀντὶ τῆς ἀνήλικος Ἰσαβέλλας.

Ἐκ τῶν ἰσπανικῶν ἐπαρχιῶν ὑπὲρ τῆς Ἰσαβέλλας ἐκηρύχθησαν ἰδίως αἱ κεντρικαὶ καὶ αἱ μεσημβριναὶ καθὼς καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις, ὑπὲρ τοῦ Καρόλου δὲ ἰδίως αἱ βόρειαι, δηλαδὴ ἡ Καταλωνία, Ναβάρα καὶ μάλιστα αἱ Βασκικαί. Ὁ ἀγὼν ἦτο σκληρὸς καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀμφίρροπος, τέλος ὅμως ὑπερίσχυσαν οἱ Χριςιανιςαὶ καὶ ὁ πόλεμος ἔληξε μόλις τῷ 1840 διὰ τῆς συνθηκολογήσεως τῆς Βεργάρας. Πρὸς τοῦτο ὅμως συνετέλεσε πολὺ ἡ ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας ἀναγνώρισις τῶν ἰδιαιτέρων προνομίων τῶν Βασκικῶν ἐπαρχιῶν, τῶν καλουμένων fueros. Τὰ πανάρχαια ταῦτα προνόμια περιορίζουσι λίαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, καθιςῶντα σχεδὸν προσωπικὴν τὴν ἕνωσίν των μετὰ τῆς Ἰσπανίας· ὁ βασιλεὺς μάλιστα καλεῖται Κύριος (Seigneur) τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Βάσκοι εἶνε ἀμιγεῖς ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Κελτιβήρων, ἔχοντες ὅλως ἰδίαν γλῶσσαν.

Ὁ Δὸν Κάρλος μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀγῶνος, εἰς ὃν καὶ προδοσίαι τινὲς συνετέλεσαν, ὡς πιστεύεται, ἀπεχώρησεν εἰς Αὐστρίαν. Τῷ 1845 παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιωμάτων του ὑπὲρ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Καρόλου, ὃν οἱ Καρλισταὶ ἀνεγνώρισαν ὡς βασιλέα Κάρολον Στ'. Ἡ παραίτησις αὕτη ἐγένετο ὅπως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰσαβέλλας συγχωνευθῶσιν ἀμφοτέρων αἱ ἀξιώσεις καὶ οὕτω παύσῃ πᾶσα ἀφορμὴ ἐμφυλίου πολέμου· ἀλλ' οἱ ἐν Μαδρίτῃ καὶ ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος τῆς Γαλλίας ἐματαίωσαν τὴν ἀπόπειραν ταύτην.

Οἱ δύο πρῶτοι υἱοὶ Καρόλου τοῦ πρεσβυτέ-

Digitized by Google

ρου ἀπέθανον ἄκληροι, καὶ οὕτω τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιώματα τοῦ κλάδου τοῦ Δὸν Κάρλου περιῆλθον εἰς τὸν τρίτον υἱὸν αὐτοῦ ἰνφάντην Δὸν Ἰωάννην, τὸν πατέρα τοῦ παρ' ἡμῖν διατρίψαντος Δὸν Κάρλου. Ὁ Ἰωάννης ἔκαμεν ἐν ἔτει 1861 ἀπόπειραν ἐπαναστάσεως ἐν τῇ βορείᾳ Ἰσπανίᾳ, ὅπου ὁ Καρλισμὸς ἀκμαῖος διατηρεῖται πάντοτε, ἰδίως παρὰ τοῖς ἀγρόταις, ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη ἀπέτυχεν· ὅτε δὲ ἡ ἐπανάστασις ἐξεθρόνισε τὴν Ἰσαβέλλαν, τῷ 1868, τότε ὁ Ἰωάννης παρητήθη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Καρόλου, ὡς Καρόλου Ζ'.

Δ. Κ.

*
* *

ΔΟΝ ΚΑΡΛΟΣ

Δὸν Κάρλος ὁ Βουρβὼν, υἱὸς Δὸν Ζουὰν τοῦ Βουρβῶνος, τριτοτόκου υἱοῦ Καρόλου τοῦ Ε' καὶ ἀνεψιοῦ Φερδινάνδου τοῦ Ζ' καὶ τῆς ἀρχιδουκίσσης Μαρίας Βεατρίκης τῆς Αὐστρίας, θυγατρὸς Φραγκίσκου τοῦ Δ', δουκὸς τῆς Μοδένης, ἐγεννήθη ἐν Λέϊβαχ τῆς Αὐστρίας τῇ 30 Μαρτίου 1848, καθ' ὃν χρόνον ἤκμαζεν ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ ἡ ἐπανάστασις. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ βίου του ἦσαν ἀληθῶς λίαν τρικυμιώδεις, διότι μόλις γεννηθέντα συμπαρέλαβον αὐτὸν οἱ γονεῖς εἰς Βιέννην, ἣν μετ' οὐ πολὺ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος ἠναγκάσθη τότε νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης του, ἐθριάμβευε δ' ἐκεῖ ἡ ἐπανάστασις. Τότε ἤρξατο μακρὸν, ἐπίπονον καὶ ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς γονεῖς τοῦ Δὸν Κάρλου ταξείδιον, καθ' ὃ καὶ αὐτὴ τοῦ βρέφους ἡ ὕπαρξις ἐκινδύνευσεν, ἐπορεύθησαν δὲ εἰς Βερολῖνον, Βρυξέλλας καὶ Παρισίους, ἀλλ' εὗρον καὶ ἐκεῖ ὁδοφράγματα καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι. Μόνον ἐν Λονδίνῳ εὗρον τέλος ἡσυχίαν καὶ ἐκεῖ ἀπέκτησεν ὁ Δὸν Κάρλος ἀδελφὸν (1849), τὸν Δὸν Ἀλφόνσον. Ἡ Καταλωνία ἐμάχετο τότε ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων Καρόλου τοῦ Στ' (κόμητος τοῦ Μοντεμολίν).

Ὁ Δὸν Κάρλος μέχρι τοῦ ἔτους 1859 ἀνετρέφετο ἐν Μοδένῃ παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ Φραγκίσκῳ τῷ Ε'. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς Πράγαν παρὰ τῇ θείᾳ του αὐτοκρατείρᾳ Μαριάννῃ, ἔνθα διέμεινε καταγινόμενος περὶ τὰ μαθήματα μέχρι τοῦ 1863, ὅτε μετέβη εἰς Βενετίαν. Τότε τῇ βοηθείᾳ νομιμοφρόνων τινων Ἰσπανῶν ἤρξατο ἐνεργῶν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν φίλην αὐτοῦ πατρίδα τὴν νομιμότητα (légitimité) καὶ μετ' αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐν Βενετίᾳ ἐγνώρισε παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ Κόμητι τοῦ Σαμβὼρ τὴν ἐξαδέλφην του Μαργαρίταν τῆς Πάρμας, ἣν ἠγάπησε καὶ ἣν ἐζήτησε νὰ συζευχθῇ, ἀλλ' οἱ γονεῖς εὗρον αὐτὸν πολὺ νέον, διότι ἦτο τότε δεκαὲξ ἐτῶν, καὶ μόνον ὅτε ἐγένετο δεκαοκταέτης ἔστερξαν εἰς τὸν γάμον τοῦτον. Ἐνυμφεύθη λοιπὸν τῇ 4 Φεβρουαρίου τοῦ 1867 ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Φροσδόρφ. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἀπέκτησε πέντε τέκνα, τὰς ἰνφάντιδας Δόναν Βλάγκαν, Δόνναν Ἐλβίραν, Δόναν Βεατρίκην καὶ Δόναν Ἀλικίαν, καὶ τὸν ἰνφάντην Δὸν Ἰάϊμον, πρίγκιπα τῶν Ἀστουριῶν, ὃν ὡς τοιοῦτον ἀνεγνώρισεν ἡ ἐπαρχία αὕτη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του.

Τῇ 20 Ἰουλίου 1868 ὁ Δὸν Κάρλος προαισθανόμενος τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπισυμβῇ ἐν Ἰσπανίᾳ, συνεκάλεσεν ἐν Λονδίνῳ μέγα Συμβούλιον ἐν ᾧ ἐξεπροσωποῦντο πᾶσαι αἱ τάξεις τῆς Ἰσπανικῆς κοινωνίας. Ἐκεῖ ἀνεγνωρίσθη παρὰ πάντων ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ', προσέλαβε δὲ ὡς τίτλον διὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὸν τοῦ δουκὸς τῆς Μαδρίτης. Ἐκεῖ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ὀργανώσεως τοῦ μεγάλου Καρλιστικοῦ κόμματος, ὀνομασθέντος ἐθνικοῦ κόμματος, καὶ πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς ἔργα, ἀπεφάσισαν οἱ συνελθόντες νὰ περιμείνωσι τὴν ἐπανάστασιν. Πράγματι ἡ ἐπανάστασις[1] ἐξερράγη μετ' οὐ πολὺ, τότε δὲ διὰ τῆς περιφήμου πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης ἐπιστολῆς του, ὁ Κάρολος Ζ' ἐγνώρισε τῇ Ἰσπανίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ ὅτι ὁ πατήρ του παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιωμάτων του, καὶ ὅτι ἂν ὁ Θεὸς καὶ αἱ περιστάσεις ἔφερον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν πατέρων του, θὰ ἐδιδεν εἰς τὴν πατρίδα του σύνταγμα ἐθνικὸν καὶ οριστικόν.

Ὁ στρατηγὸς Πρὶμ τῷ προσήνεγκε τότε τὸ στέμμα, ἀλλ' ὁ Δὸν Κάρλος ἠρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ αὐτὸ, διότι ἡ ἀξιοπρέπειά του δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ τὴν παραδοχὴν ὑπὸ τοὺς ὅρους ἐκείνους, οὓς ἤθελον νὰ τῷ ἐπιβάλωσι. Ἀπήντησε τῷ στρατηγῷ ὅτι ὁ χαρακτήρ του ἐκάμπτετο μὲν ὡς πρὸς τὰ προσωπικὰ ζητήματα καὶ τοὺς τύπους, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἄκαμπτος καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὰς *ἀρχάς*. Ὅτι ἄν ποτε κατήρχετο εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐπεθύμει νὰ κατέλθῃ ἐλεύθερος πάσης ὑποχρεώσεως, ἵνα δυνηθῇ ἐλευθέρως νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν. Ὀλίγον ἔπειτα ἐξέδωκε προκήρυξιν ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀλφόνσον, τὸ δ' ἀξιοσημείωτον τοῦτο ἔγγραφον ἐγένετο τὸ πολιτικὸν σύμβολον τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ βασιλικῆς μερίδος. Πολλοὶ τότε πάσης ἀποχρώσεως ἔντιμοι ἄνθρωποι ἐχαιρέτισαν τὸν νεαρὸν βασιλέα ὡς τὴν μόνην καὶ χρηστὴν ἐλπίδα τῆς χώρας. Ἐδημοσιεύθησαν τότε καὶ πολλὰ φυλλάδια, ἅτινα πάντα διεφώτισαν τὴν Ἰσπανίαν περὶ τῶν ἰδεῶν, τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ Δὸν Κάρλου. Ἐν ἔτει 1869 ἤρχισαν μικρά τινα κινήματα ἐν τῇ Χερσονήσῳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Μάγχᾳ, ἀλλ' ὁ Κάρολος Ζ' ἀπηγόρευσε πάραιτα εἰς τοὺς ὀπαδούς του νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ παρήγγειλε διὰ τῶν νομίμων μέσων νὰ ἀγωνίζωνται. Προέστη μεγάλης τινος ἐκκλησίας συνελθούσης

1. Ἡ ἐκθρονίσασα τὴν βασίλισσαν Ἰσαβέλλαν. Σ. Μ.

Digitized by Google

ἐν Βεβὲ τῆς Ἑλβετίας, πολλαὶ δὲ ἄλλαι λέσχαι καὶ σύλλογοι Καρλιστικοὶ συνεστήθησαν ἐν Ἰσπανίᾳ. Ὀγδοήκοντα ἐφημερίδες Καρλιστικαὶ ἐξεδίδοντο καθ' ἡμέραν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἄλλοι τόσοι βουλευταὶ ἀνήκοντες εἰς τὸ κόμμα τοῦτο ἐστάλησαν εἰς τὰς Βουλάς. Ἂν τότε ἀφίνετο ἐλευθέρα ἡ νόμιμος ἐνέργεια, ὁ Δὸν Κάρλος θὰ εἰσήρχετο ἀμαχητεὶ εἰς τὴν Μαδρίτην. Ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν Καρλιστῶν ἐκλογέων καὶ συνέτριψε τὰς κάλπας. Ὅθεν ἐκλείετο εἰς τὸν Δὸν Κάρλον ἡ θύρα τῆς νομιμότητος, ἓν μόνον δὲ μέσον ἔμενε, τὰ ὅπλα. Τοῦτο ἠθέλησε διὰ τῆς ἐν Γενεύῃ ἐκδοθείσης προκηρύξεώς του νὰ ποιήσῃ γνωστὸν εἰς τὸν κόσμον. Διέταξε τότε τοὺς βουλευτάς του νὰ ἀποχωρίσωσι καὶ τοὺς ὀπαδούς του νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα. Τὴν διαταγὴν ταύτην πάντες ἀνυπομόνως περιέμενον, καὶ τῇ 21 Ἀπριλίου τὸ ἥμισυ τῆς Ἰσπανίας ἠγέρθη ἄνευ ὅπλων σχεδὸν καὶ ἄλλων μέσων κραυγάζον *ζήτω ἡ θρησκεία*, *ζήτω ἡ Ἰσπανία*, *ζήτω Κάρολος ὁ Ζ'*, *κάτω ὁ ξένος* (ἐβασίλευε τότε ὁ Ἀμεδαῖος).

Τὸ κίνημα τοῦτο τὸ τόσον ἐνθουσιαστικὸν, τάχιστα κατεστάλη. Κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κατακτητοῦ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, Κάρολος ὁ Ζ' ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἵππον καὶ ἔσυρε τὸ ξίφος. Τῇ 4 Μαΐου 1872 κατελήφθη ἐν Ὀροκυέτῳ μετὰ χιλίων μόλις καὶ σχεδὸν ἀόπλων μαχητῶν ὑπὸ στρατιᾶς μεγάλης, καὶ ἀφ' οὗ ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη, ἐσώθη μόνος μετὰ καὶ τριῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, ἡττημένος, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀπελπις, εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Εἶχε διέλθει διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα. Τρεῖς μῆνας ὕστερον μετὰ μόχθους πολλοὺς εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἤρχισε τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα ἐπὶ ἔτη τέσσαρα, ὅστις ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐσχημάτισε στρατιὰν ἐξ 90,000 μαχητῶν καὶ πλέον, ἥτις διῃρεῖτο εἰς τρεῖς μοίρας, τοῦ Βορείου στρατοῦ, ὃν διῴκει αὐτοπροσώπως, τοῦ Κέντρου καὶ τῆς Καταλωνίας, οὓς διῴκει ὁ Δὸν Ἀλφόνσος. Μεταξὺ τῶν μαχῶν τῶν συγκροτηθεισῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ ὧν τὰς πλείστας ἐνίκησεν αὐτὸς ὁ Δὸν Κάρλος, ἀναφέρομεν τὰς μάχας τοῦ Ἄλλου, τοῦ Δικαστίλλου, τῆς Βιάνας, τῆς Ἐστέλλας, τοῦ Σομορόστρου κλ. Καὶ μαχόμενος δὲ δὲν ἐλησμόνει ὅτι ἦτο καὶ νομοθέτης, διὸ εἶχε συντάξει τὸν φερώνυμον αὐτοῦ κώδικα, εἶχεν ὑπουργούς, διοίκησιν τακτικὴν καὶ πάντα ὅσα νόμιμος καὶ ὁριστικὴ Κυβέρνησις ἀπαιτεῖ. Ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ἐν Βιλιαφράγκᾳ Κύριος τῆς Βισκαΐας καὶ τῆς Γουερνίκας καὶ Βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας. Τὰ πάντα ἐφαίνοντο βαίνοντα κατ' εὐχήν. Ἀλλ' ὁ τότε διοικῶν τὸν στρατὸν τοῦ Κέντρου στρατηγὸς Δορρεγεράης ἐνόμισε καλὸν ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Καταλωνίαν, ἔνθα καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ καὶ ὁ τῆς Καταλωνίας, περικυκλωθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, εὑρέθησαν ἐν παντελεῖ ἐνδείᾳ τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Δὸν Κάρλος ἠγωνίζετο μόνος τότε πρὸς τὰ Βόρεια μέρη μετὰ 40,000 ἀνδρῶν κατὰ στρατοῦ, ὃν ὁ κ. Κανόβας δὲλ Καστίλλο, πρωθυπουργὸς τοῦ καὶ νῦν βασιλεύοντος Δὸν Ἀλφόνσου, εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς 400,000. Οὐδένα ἐδέχθη ὁ Δὸν Κάρλος συμβιβασμὸν, ἐπιμόνως δὲ καὶ ἀξιοπρεπῶς ἀπέρριψε πᾶσαν πρότασιν ἐκείνων, οὓς ἐθεώρει ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του, καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου. Τότε δὲ ἀπέτεινε πρὸς τοὺς ἐναπομείναντας 20,000 στρατιώτας του τοὺς ἑξῆς ἀξιομνημονεύτους λόγους· «Ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ παρατείνω τὸν ἀγῶνα ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον τὰ μέσα, ἀλλὰ σήμερον γινώσκετε ὅτι στερούμεθα πάντων, θὰ ἦτο δὲ ἔγκλημα ἀνωφελῶς πλέον νὰ χύνηται τὸ αἷμά σας. Θέτω πάλιν εἰς τὴν θήκην τὸ ξίφος, δὲν τὸ θραύω. Διπλώνω τὰς ἀσπίλους σημαίας μου καὶ ἀποσύρομαι εἰς τὴν ξένην γῆν, ἔχων ὑψηλὰ τὸ μέτωπον καὶ ἐλπίζων ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς δικαιοσύνης. Σᾶς ἀπολύω πρὸς τὸ παρὸν καὶ χαίρετε». Εἴκοσι χιλιάδες τὸν ἤκουσαν καὶ εἴκοσι χιλιάδες τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὸν ἐθαύμασαν οἱ ἐκεῖθεν τῆς Βιδασσόας γάλλοι ἄρχοντες καὶ στρατιῶται, ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία διέταξεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1876. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐν στολῇ καὶ πλήρης ἀκόμη τοῦ κονιορτοῦ τῶν μαχῶν ἠσπάσθη τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του καὶ ἀπεχαιρέτισε τὴν κοιτίδα τῆς οἰκογενείας του, τὸν ἐν Πῶ πύργον Ἑρρίκου τοῦ Δ', ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγγλίαν, εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς καὶ εἰς τὸ Μεξικὸν, ἔνθα ἀνεῦρε τὰς ἐνδόξους τῶν προγόνων του καὶ τῆς πατρίδος του ἀναμνήσεις. Πρῶτος αὐτὸς Ἰσπανὸς ἡγεμὼν ἐπάτει τὴν γῆν τοῦ Κολόμβου. Ἐπεσκέφθη ἔπειτα τὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἔκθεσιν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Εὐρώπην συνήντησεν ἐν Παρισίοις τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἔμεινε μῆνάς τινας μετ' αὐτῆς. Ταξειδεύει τώρα, ἀφ' οὗ διῆλθε διὰ τῆς Αὐστρίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος, εἰς τὴν Τουρκίαν, ὁπόθεν λέγεται ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς Πετρούπολιν.

Σ.

Ὁ βουλόμενος, γράφει ὁ Tocqueville, νὰ κρίνῃ τὴν κατάστασιν τῶν φώτων ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἂν μὲν ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν σοφῶν μόνον, θέλει ἐκπλαγῇ ἐπὶ τῷ ὀλιγαρίθμῳ αὐτῶν· ἂν ὅμως ἀριθμήσῃ τοὺς ἀμαθεῖς, θέλει εὕρει, ὅτι ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς εἶνε ὁ μᾶλλον πεφωτισμένος τῶν λαῶν τοῦ κόσμου. Ἐν Ἀμερικῇ ἕκαστος τῶν πολιτῶν μανθάνει τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου· μανθάνει ἐκτὸς τού-

Digitized by Google

του τὰ δόγματα τῆς θρησκείας αὐτοῦ· διδάσκεται τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του καὶ τοὺς κυριωτέρους χαρακτῆρας τοῦ διέποντος αὐτὴν θεμελιώδους νόμου. Ἐν τῇ Κοννεκτικούτῃ καὶ τῇ Μασσαχουσέττῃ σπανιώτατα εὑρίσκεται ἄνθρωπος μὴ εἰδώς, ἔστω καὶ ἀτελῶς, πάντα ταῦτα· ὁ δ' ἀπολύτως ἀγνοῶν αὐτὰ θεωρεῖται οὕτως εἰπεῖν φαινόμενον.

ΧΟΡΟΣ ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ, ΕΝ ΕΤΕΙ 1829

. . . Μετὰ ἓν ἔτος ἐπανεκτᾶτο τὸ Μεσολόγγιον καὶ σκιρτῶσα ἤκουσεν ἡ Ἑλλὰς τὴν λαμπρὰν εἴδησιν· δὲν ἐχαίρομεν δὲ ἁπλῶς διὰ τὸν θρίαμβον, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἡ ἀνάκτησις πόλεως κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὅπου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, εἶχεν ἐπανέλθει βαρὺς ὁ ζυγός, θὰ ἐβίαζε τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια. Πανταχοῦ ἄρα φαιδρότης καὶ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ ἡμῶν πάντες ἐφιλοτιμήθημεν νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν νίκην τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Κυβερνήτης διέταξε δοξολογίαν· ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεὺς ἀπήγγειλεν ἐπ' ἐκκλησίας λόγον προκαλέσαντα καὶ δάκρυα καὶ εὐφημίας, καὶ τὸ ἑσπέρας ἐφωτίσθη ἡ πόλις. Ὁ δὲ Τρικούπης, ἑορτάζων τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς γῆς τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἐκάλεσεν ἡμᾶς καὶ εἰς εὐθυμίαν, ἐν ᾗ παρῆσαν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, οἱ πρέσβεις καὶ ὅσοι ἄλλοι γνωστοὶ ξένοι ἔτυχον τότε διατρίβοντες ἐν Αἰγίνῃ. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι, ἐκ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων μεγαλοπρεπεστέρων οἰκιῶν τῆς μητροπόλεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν μίαν κατεῖχεν ὁ τελῶν τὴν ἑορτήν· οἱ λοιποὶ δὲ ἡμεῖς ἐνεφωλεύομεν ὡς ἀληθεῖς διάδοχοι τῶν Μυρμηδόνων εἰς ἰσόγαια, κλίνην ἔχοντες τὸ χῶμα καὶ ἔπιπλα τὰ δερμάτινα δισάκκια, τοὺς πιστοτάτους τούτους συντρόφους τῶν συμφορῶν ἡμῶν καὶ περιπλανήσεων, κρεμάμενα ἀπὸ μακρῶν ξυλίνων ἥλων ἐπὶ μαυρωπῶν τοίχων, καὶ σκεύη τραπέζης πινάκια βαναυσουργῆ, ἐστερημένα χειλέων καὶ ὀδοντωτά, εἰς ἃ μετεχέομεν ἀνυπόμονοι ἀπὸ κοχλαζούσης διώτου χύτρας φακὰς ἢ φασήλους. Καὶ ὅμως ἤμεθα πανευδαίμονες καὶ ἐμακαρίζομεν ἑαυτούς, διότι πρῶτον τότε μετὰ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐτρώγομεν ἀκαταδίωκτοι καὶ ἀδάκρυτοι τὸν ἄρτον ἡμῶν. Συνήλθομεν δὲ εἰς τὸν εὐρυχωρότατον τῶν δύο θαλάμων τοῦ ὑπουργικοῦ μεγάρου, πρὸς τὸ μέτωπον οὗτινος, ὑπὸ τὰ παράθυρα, ἔκειτο μακρὸν ἀνάκλιντρον ἢ *σοφᾶς* κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος, ἐφ' οὗ ἐκάθηντο σεσωρευμέναι αἱ δέσποιναι, φοροῦσαι *φέσια, φακιώλια, μπόλιαις*, ἑνὶ λόγῳ ἐκπροσωπεύουσαι διὰ τοῦ ἐνδύματος πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Τὰς δύο δὲ πλευρὰς περιεζώννυον θρανία μελιταῖα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ, πρὸς τὴν εἴσοδον, ἵσταντο ὄρθιοι ὁ Κυβερνήτης, οἱ ξένοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων τούτων παρίστατο καί τις πρίγκηψ, τὸ γένος Ἕλλην, νεωστὶ ἐλθὼν ἐκ Παρισίων, μετὰ τῆς σκιατραφοῦς αὐτοῦ συζύγου, φερούσης ἐσθῆτα

«*Καλὴν πορφυρέην καὶ τερμιόεντα χιτῶνα*»

καὶ ὡς πύργον Κυβέλης ἀναπεπταμένην καὶ ὑψηλὴν ἐχούσης τὴν κόμην. Ἡ λιπαρὰ αὐτὴ πριγκήπισσα, στρέφουσα τὸ βλέμμα ἀδιακόπως περὶ τὴν αἴθουσαν, ἐφαίνετο οἰκτείρουσα τὸ ἔνδυμα καὶ τοὺς τρόπους τῶν παρακαθημένων, καὶ ἐχλεύαζε καὶ ἐκάγχαζε καὶ ὡς *καρακάξα*, κατὰ τὸν μακαρίτην Κλονάρην, ἐκιττάβιζε γαλλιστί.

Ἐξεῖχε δὲ πασῶν τῶν δεσποινῶν κατά τε τὸ κάλλος, τὸ ἀξιοπρεπὲς τοῦ ἤθους καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων ἡ οἰκοδέσποινα, ἥ τις, γόνος οὖσα τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν ἀριστοκρατικῶν οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ τῶν Μαυροκορδάτων, καὶ τυχοῦσα ἐλευθερίου ἀγωγῆς, διδαχθεῖσα δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ἔρωτα, διεκρίνετο ἐπὶ εὐπροσηγορίᾳ. Τοσούτῳ δὲ εἵλκυε τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην, ὥστε εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, ὡς εἰς ἀνάπαυλαν πόνων καὶ ταλαιπωριῶν, συνήρχοντο οἱ ἐγκριτώτατοι τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷοι Κουντουριώτης, Ζαΐμης, Μαυρομιχάλαι, Μιαούλης, Κλονάρης, Ζωγράφος καὶ ἄλλοι. Καὶ εἴδους εὐπρέπεια καὶ σχήματος σωφροσύνη καὶ ἠθῶν αὐστηρότης καὶ προαίρεσις φιλάνθρωπος καὶ λόγου σειρὴν καὶ χάρις ἐγοήτευον καὶ παρεμύθουν. Εἰ δὲ καὶ εἶχεν ἀκάματον τὴν γλῶσσαν, οὐδέποτε λέξις ἄτοπος ἐξέφυγε τὰ χείλη αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ προσήκοντα οὐδέποτε ἠνέχθη ν' ἀκούσῃ.

Ἡ γυνή, ἤκουσα πολλάκις λέγοντας τοὺς πολλούς, ῥέει ἁπαλὴ ὡς τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἐὰν ἅπαξ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν κατακυλίεται, οὐδὲ δύναται πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Εἰς τῆς ὡραίας δὲ ταύτης μεταφορᾶς τὴν ἔννοιαν ἐβάθυνεν εἴπερ τις ἄλλη ἐκείνη· ὅθεν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ὅπου διέτριψε πολλὰ ἔτη μετὰ τοῦ συζύγου, ἀντιπροσώπου ὄντος τῆς Ἑλλάδος, ἀπέλαυεν ἐξαιρέτου ἀγάπης καὶ τιμῆς.

Ἐν τοσούτῳ τοὺς κιτταβισμοὺς τῆς πριγκηπίσσης διακόπτουσι τὰ λιγυρὰ προανακρούσματα τῆς ὀρχήστρας, ἥ τις συγκειμένη ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου *βιολίου*, θέλγει τὰς ἀκοὰς καὶ κνίζει τοὺς πόδας τῶν χορευτῶν. Ἰδοὺ ὁ τράχηλος τοῦ λυριστοῦ κυρτοῦται, ἡ ἀριστερὰ σιαγὼν αὐτοῦ στηρίζει τὸ ὄργανον καὶ τὸ πλῆκτρον κινεῖται εὔμολπον καὶ μεγαλοπρεπές· τὰ ὦτα πάντων τανύονται καὶ προκύπτουσιν οἱ δεξιοὶ πόδες. Ἀλλά, βαβαὶ τῆς συμφορᾶς! μόλις ἠχεῖ ὁ πρῶτος τόνος καὶ μία τῶν χορδῶν, ἐκραγεῖσα μετὰ πατάγου, παρ' ὀλίγον καθιστᾷ ἑτερόφθαλμον τὸν λυριστήν. Ὁποία ἀπελπισία! διότι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Αἴγιναν οὐδεμία χορδὴ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς κοπείσης εὑρίσκετο! Ἀπεχώρησε δὲ περί-

Digitized by Google

λυπος ὁ ἀγαθὸς λυριστὴς, ὅς τις μὴ ὢν ἐξ ἐπαγγέλματος μουσικὸς, εἶχε συγκαταβῇ νὰ ὡραΐσῃ τὴν ἑορτὴν διὰ τῆς ἁρμονικῆς αὐτοῦ δεξιότητος. Διανέμων δὲ μετὰ ταῦτα δικαιοσύνην ὡς πρόεδρος δικαστηρίου, ἀνεπόλει πολλάκις τὸ ἀφιλότιμον τῆς χορδῆς, οὗ ἕνεκα δὲν κατώρθωσε νὰ διανείμῃ καὶ τέρψιν εἰς τὰς ἀνυπομόνους ἀκοὰς τῶν πανηγυριζόντων τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου.

Διεδέχθη δὲ τὸν ἀτυχῆ λυριστὴν κιθαρῳδὸς, ὅλος κομψευόμενος καὶ πρόθυμος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ, ὅς τις

«*Κλάγξας ἐξ ὑπάτης χέλυος βαρυηχέα φωνὴν*»

ἀνεκρούσατο τὸ τότε ἀγοραῖον·

«*Ἡ ὥρα ἦλθεν*
Ἔχε ὑγείαν,
Μὲ θρηνῳδίαν
Ἀναχωρῶ.
Ἔχε ὑγείαν
Φεύγω πηγαίνω,
Τὸ πεπρωμένο
Ἀκολουθῶ» κτλ.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ᾆσμα ἦν ἄμουσον, ὁ δὲ ἦχος βαρὺς καὶ ἄχαρις ἡ φωνὴ, μετέβη ἡ κιθάρα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κοκκινάκη.

Τὸν Κοκκινάκην ἐγνώριζε τότε τὸ κοινὸν, οὐχὶ ἐκ τῆς μετοχῆς εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Λογίου Ἑρμοῦ* καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν αὐτοῦ μεταφράσεων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐμβατηρίου

«*Ὦ λιγερὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου*»,

καὶ τῆς ἐμμελοῦς καὶ ἐνθουσιώδους φωνῆς μεθ' ἧς ἔψαλλεν αὐτὸν, ὅν περ ἤκουες ᾀδόμενον καὶ κατὰ τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἑλλάδος καί τοι πρὸ μικροῦ συνταχθέντα. Οὐδ' ἐνθυμοῦμαι μέλος μετὰ τὸ «Δεῦτε, παῖδες τῶν Ἑλλήνων», τὸ «Ὡς πότε παλληκάρια» καὶ τὸ «Τί καρτερεῖτε», τοσούτῳ ταχέως καὶ γενικῶς υἱοθετηθὲν παρ' ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους ὅσον αὐτό.

Μετὰ δὲ τὸν ἐμβατήριον ἔψαλε καὶ ἕτερον ᾆσμα, καὶ οὕτως ἀνεκούφισε τὴν στενοχωρίαν τῶν οἰκοδεσποτῶν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πρώτου μουσουργοῦ. Ἀλλὰ τίς σήμερον μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν, παρευρισκόμενος εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις συγκροτουμένους χοροὺς, πιστεύει τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν;

Καὶ ἕτερος δὲ χορὸς, πολυτελέστερος τοῦ ὑπουργικοῦ διὰ τὸ εὐρύτερον τῆς οἰκίας, τὸ κομψότερον τῶν ἐπίπλων, τὸ ἁρμονικώτερον τῆς ἀγγλικῆς μουσικῆς καὶ τὴν κατ' Εὐρωπαίους ἔντυπον πρόσκλησιν, ἣν ὡς πάντη καινοφανῆ τότε παρατίθημι χάριν περιεργείας, εἶχε συγκροτηθῆ πρὸ δέκα ἡμερῶν πρὸς τιμὴν τοῦ στρατάρχου Μαιζῶν, ἐλθόντος ν' ἀποχαιρετίσῃ τὸν Κυβερνήτην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δὲν εἶχε πῶς νὰ ξενίσῃ προσηκόντως τὸν ἀρχηγὸν τῆς εὐεργέτιδος στρατιᾶς, ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος ἀνέλαβε φιλοτίμως νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν κοινὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Γαλλίαν, τὴν ἑκατὸν εἴκοσιν ἑκατομμύρια φράγκων δαπανήσασαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ὁ λαὸς δὲ κατακλύων τὰς ὁδοὺς ἐδήλου τὴν χαρὰν αὐτοῦ, ἣν καὶ ἐπηύξανε τὸ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἱδρυθὲν ἔν τινι παραλίῳ καλύβῃ ζαχαροπλαστεῖον τοῦ κὺρ Παντελῆ, τὸ πρῶτον ἐπιφανὲν ἐν τῇ ἀγωνιζομένῃ Ἑλλάδι.

Ἰδοὺ δὲ ἀπαράλλακτον τὸ προσκλητήριον·

> Ὁ Κύριος Κοντόσταυλος μετὰ τῆς Συμβίας αὐτοῦ παρακαλοῦσι
> τ Κυρι
> νὰ παρευρεθῶσι τὸ ἑσπέρας τῆς 27 Ἀπριλίου εἰς τὴν οἰκίαν των
> εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν, τὴν ὁποίαν θέλει τιμήσει μὲ τὴν
> παρουσίαν του
> ὁ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΟΣ ΜΑΡΕΣΙΑΛΟΣ ΜΑΙΖΩΝ.

Καὶ ὁ Κυβερνήτης δὲ προσήνεγκε τῷ Γάλλῳ στρατάρχῃ σπάθην ἑλληνικὴν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου χρονολογουμένην, ὡς λέγει ἡ ἀπὸ 1 Μαΐου 1829 ἐπιστολὴ αὐτοῦ, «σπάθην ὁπλίσασαν τὴν χεῖρα γενναίου τινὸς προμάχου τοῦ Σταυροῦ.»[1]

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΟΦΗΣ

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Ἂς ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὸν ἄρτον, κυρίως δὲ τὸ ἄλεσμα τοῦ καρποῦ, ἐξ οὗ οὗτος παράγεται. Ἀλλ' ἵνα ἐνοηθῶσι τὰ στάδια τῆς προόδου, ἅτινα τὸ ἄλεσμα διήνυσε, πρὶν ἢ ἐξευρεθῇ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἄρτου, ὁ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς πόλεσιν ἐν χρήσει ὤν, μεταβῶμεν εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα τῶν Καρπαθίων, ὅπου ἐξητάσαμεν ἄλλοτε τὰ διάφορα εἴδη τῶν καλυβῶν. Ἡ τροφὴ λοιπὸν τῶν κατοίκων τῶν χωρίων ἐκείνων εἶναι χείρων τῆς κατοικίας αὐτῶν, ἀφοῦ ἀγνοοῦσι περίπου τὸ κρέας, οὗ τινος μόλις ἅπαξ κατ' ἔτος γεύονται. Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦσι

1. Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις, ὑπὸ Ν. Δραγούμη.

Digitized by Google

μέρος τῆς Σλαυϊκῆς φυλῆς, τὰ ἤθη αὐτῶν εἰσὶν ἀμετάβλητα, τοῦθ' ὅπερ τὰ μέγιστα συντελεῖ ὅπως μεταχειρισθῶμεν τοὺς κατοίκους τῶν Καρπαθίων ὡς παράδειγμα. Καὶ κυρία μὲν τροφὴ αὐτῶν εἶναι ἄρτος ἐκ βρώμης, ἄνευ ζύμης (προζυμίου) κατασκευαζόμενος, οὗ τινος τὸ μὲν ἔξω εἶναι κεκαυμένον, τὸ δ' ἐντὸς ὑγρόν. Ἐν ἑκάστῃ ἔπειτα οἰκογενείᾳ μεταχειρίζονται ἀντὶ μηχανῆς δύο λίθους, δι' ὧν, τῇ βοηθείᾳ τῶν χειρῶν, γίνεται οὕτως εἰπεῖν τὸ ἄλεσμα· καὶ ἡ μέθοδος αὕτη, ἀρχαία οὖσα, καθίστα τότε ἀναγκαίους τοὺς δούλους, ἐκπορίζοντας τὰ πρὸς διατροφὴν τῶν μεγάλων πόλεων χρειώδη. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὑπάρχουσι ποῦ καὶ που ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῶν ποταμῶν καὶ μῦλοι, κινούμενοι δι' ὕδατος, ἀλλ' ἡ βιομηχανία αὕτη δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἵτινες πιστῶς ἐμμένουσιν εἰς τὸ ἀρχαῖον σύστημα· τοὐναντίον μόνον οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμοπόλεων πέμπουσιν εἰς τοὺς μύλους τὰ σιτηρά. Ὅπερ δὲ παράδοξον, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι οἱ χωρικοὶ τὸν ἐκ βρώμης ἄρτον, τὸν κάκιστα ζυμωμένον καὶ οὗ τινος ἡ ἕψησις εἶναι ἐλλιπεστάτη, ἔν τισι χωριδίοις μάλιστα αὐτοὶ οὗτοι οἱ χωρικοὶ πυρπολοῦσι τὴν καλύβην ἀσπλάγχνως τοῦ ἀβροῦ ἐκείνου χωρικοῦ, τοῦ ἐγκαταλιπόντος τὴν τοιαύτην τροφήν, ὅπως παραδεχθῇ κρείττονα ἄλλην, τὸν ἐξ ὀλύρας π. χ. ἄρτον. Διότι ὁ τοιοῦτος ἄρτος, θεωρούμενος ὡς πρᾶγμα πολυτελές, πωλεῖται τούτου ἕνεκα τοῖς κατοίκοις τῶν πόλεων, ἢ προσφέρεται τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ πρόθεσις πρὸς βρῶσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀποδεικνύει νεωτερισμὸν ἄκρον. Ἡ δ' ἐν τῇ ἀθλιότητι ἰσότης εἶναι κανὼν πρωτεύων παρὰ τοῖς Σλαύοις, ὑπὸ παντοίας δὲ μορφὰς ἀναφαινόμενος καὶ ἐν χώραις πλείσταις, ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ στέρησις τῶν διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας χρησίμων ἐπηρεάζει ὀλεθρίως καὶ αὐτὰ τὰ ἤθη. Διότι ἀποκωλύει μὲν ὁ κανὼν οὗτος τὴν πρόοδον, ἀφαιρῶν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ ὑλικὰ μέσα τῆς ἐνεργείας, τὰ ἀναπόδραστα ὄντα πρὸς τὴν ὑπεροχήν, ἀναστέλλει δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν ὑπεροχὴν ταύτην τάσιν φοβερώτερον, ὡς ἐκ τῶν σφαλερῶν ἰδεῶν, ἃς γεννᾷ, καὶ τῶν ἀγρίων προλήψεων, τῶν φυομένων ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος μετεχειρίσθη ἀλληλοδιαδόχως ὡς πρὸς τὸ ἄλεσμα τῶν σιτηρῶν τὴν δύναμιν τῶν μυώνων αὐτοῦ καὶ τὰ ζῶα, τὸν ἄνεμον, τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀτμόν. Οὐδεμία ὅμως τῶν δυνάμεων τούτων κατέστειλε τὰς προϋπαρχούσας, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἡ νεωτέρα μέθοδος προσετίθετο ἁπλῶς εἰς τὰς προγενεστέρας ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς. Καὶ ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἀναλογίαν τῶν δυνάμεων τούτων πρὸς ἀλλήλας ἐν τῇ Εὐρώπῃ, θέλομεν εὕρει, ὅτι σχετίζονται πρὸς τὴν ἀραιότητα τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐν ταῖς χώραις λοιπὸν ὅπου ὑπάρχουσι χωρία πολλά, ὀλίγισται δὲ πόλεις καὶ μακρὰν ἀλλήλων διεσπαρμέναι, ἡ δύναμις τῶν μυώνων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ζῶα εἰσὶ τὰ μᾶλλον ἐν χρήσει μέσα· ὁ ἄνεμος δὲ καὶ τὸ ὕδωρ ὡς πρὸς τὸ ἄλεσμα ἀναφαίνονται ἐν χώραις, ὅπου ὁ πληθυσμὸς εἶναι πυκνότερος, καὶ ἔνθα φυσικῷ τῷ λόγῳ αἱ καλύβαι ἀναπληροῦνται ὑπὸ τῶν οἰκιῶν. Τέλος αἱ μεγάλαι πόλεις καὶ κυρίως αἱ πρωτεύουσαι, ὡς ἡ Βιέννα, οἱ Παρίσιοι, τὸ Λονδῖνον, ἡ Πετρούπολις, τὸ Βερολῖνον ἀναγκάζονται νὰ καταφεύγωσιν εἰς δραστηριώτερα μέσα, ἤτοι εἰς τὸν ἀτμόν.

Τοιουτοτρόπως ἡ μεταποίησις τῶν σιτηρῶν εἰς ἄλευρον γίνεται σήμερον κατὰ πέντε τρόπους.

Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον τὸ ἄλεσμα τοῦ καρποῦ γίνεται διὰ τῶν χειρῶν τῇ βοηθείᾳ δύο λίθων· ὁ δὲ τρόπος οὗτος τυγχάνει ὁ ἀρχαιότατος, ἐν τῇ παλαιοτάτῃ ἐποχῇ μνημονευόμενος. Κατόπιν ἀναφαίνονται οἱ χειρόμυλοι, ἢ οἱ ὑπὸ ζώων κινούμενοι μῦλοι, ὧν πολλάκις μνημονεύουσιν ἥ τε Γραφὴ καὶ ἡ Ὀδύσσεια, καὶ οἵτινες εἰσέτι ὑφίστανται ὡς πρὸς τὸ ἄλεσμα τοῦ καλαμποκίου ἔν τισιν ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας. Τέλος ἔρχονται οἱ ὑδρόμυλοι, οἱ ἀνεμόμυλοι καὶ οἱ ἀτμόμυλοι.

Ἡ χρῆσις τῶν ὑδρομύλων, ἀρχαιοτάτη οὖσα, ἦν μὲν ἤδη γνωστὴ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βιτρουβίου, οὐχὶ ὅμως συνήθης τυγχάνουσα, καθίστα εἰσέτι ἀναγκαίαν τὴν ὕπαρξιν δούλων, οἵτινες μετὰ τῶν ζώων ἐκίνουν τοὺς χειρομύλους. Λέγεται δέ, ὅτι ἀνάγκη ἄφευκτος καὶ ἐπείγουσα συνέτεινεν εἰς χρησιμοποίησιν τῆς κινητικῆς δυνάμεως τῶν ὑδάτων τοῦ Τιβέρεως· ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ λοιπόν, πολιορκηθείσης τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γότθων, ὁ Βελισσάριος κατεσκεύασεν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ὑδρομύλους τινὰς ἐντὸς σκάφους, ὅπως ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνδρῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι πολλάκις τὰ δεινὰ τῶν πολέμων συνέτειναν πρὸς ἐπιτυχῆ τοῦ βιομηχανικοῦ πνεύματος ποδηγέτησιν.

Οἱ δὲ ἀνεμόμυλοι, γνωστοὶ ἤδη κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα τοῖς Ἄραψιν ὄντες, φαίνεται, ὅτι βραδύτερον εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Εὐρώπην. Καίτοι δὲ πολλάκις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους δὲν κινοῦνται, πολλαχοῦ ὅμως ὑπάρχουσι, χρησιμώτατοι ἐν χώραις πεδιναῖς ἀναδεικνύμενοι, ἔνθα τὰ ῥέοντα ὕδατα σπανίζουσι. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ καταγωγὴ αὐτῶν ἐξ Ἀραβίας, ἐκ χώρας τουτέστιν ἀνύδρου, ὅπως ἐπίσης βλέπομεν πλείστους ἀνεμομύλους εἰς τὰς μεταξὺ Βερολίνου, Μεγάλου Δουκάτου τοῦ Πόζεν καὶ Ῥωσσίας χώρας. Ἀλλὰ καὶ πάντες οὗτοι οἱ μῦλοι δὲν ἐργάζονται μόνον πρὸς ἄλεσμα σιτηρῶν, ἀφοῦ τινὲς μὲν τούτων διατέμνουσι ξύλα, ἄλλοι δὲ εἰς παντοίας ἄλλας ἀνάγκας χρησιμεύουσι.

Τελευταῖοι τέλος τασσόμενοι οἱ ἀτμόμυλοι,

Digitized by Google

τείνουσιν ὡς ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα παρουσιάζουσι νὰ γενικευθῶσι. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν πλεονέκτημα εἶναι τὸ συνεχὲς τῆς ἐργασίας, ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων συστημάτων ὑπάρχον, ἔπειτα δὲ ἡ ταχύτης, δυναμένη νὰ καταστῇ μεγίστη, ἅμα ἡ μηχανὴ ἦναι στερεά. Ὥστε τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν, ὡς ἐπίσης ἐν τοῖς ἀρτοποιείοις τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἀλλ' ἡ δυσκολία πρὸς παροχὴν τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι πρὸς διατροφὴν ἀναγκαίων δὲν ἀναφαίνεται ὡς πρὸς τὰ τρόφιμα μόνον· τὸ πόσιμον ὕδωρ ἐπίσης παρέχει δυσχερείας ὁμοίας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀφθόνου διαθέσεως αὐτοῦ ὑπὲρ πάντων τῶν κατοίκων. Οἱ Παρίσιοι π.χ. μέχρι τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Αὐγούστου ἤντλουν ἀπ' εὐθείας τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ ἐκ τοῦ Σηκουάνα, ὡς εἰσέτι τὴν σήμερον πράττουσι πάντες οἱ ἀπολίτευτοι λαοί. Περὶ αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ τρεῖς βρύσεις ἐν τῇ πρωτευούσῃ, λαμβάνουσαι τὸ ὕδωρ ἐκ δύο πηγῶν· διήρκεσε δὲ ἡ κατάστασις αὕτη ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, καίτοι ἀμφότεραι αἱ πηγαὶ δὲν παρεῖχον ὕδωρ πλειότερον 300 κυβικῶν μέτρων καθ' ἑκάστην. Καὶ ἂν ἐκ τούτου ἀφαιρέσωμεν ὅσον ἐδίδετο ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, ὑπὲρ τῶν πλουσίων μοναστηρίων καὶ τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς, θέλομεν εὕρει, ὅτι ἀνελόγει μία λίτρα ὕδατος κατ' ἄνθρωπον. Ὥστε, ὡς ἔγραφεν ὁ Dulaure, ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἦν «τόπος ἀκάθαρτος, ἔνθα ὡς »ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὕδατος,, ἀέρος καὶ ἐκτάσεως, »ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκινδύνευεν ἐξ αἰφνιδίου »θανάτου.» Ἡ κληθεῖσα ὅμως *ἀντλία τῆς Σαμαρείτιδος* ἐπὶ Ἑρρίκου τοῦ Δ' ἐβελτίωσε κατά τι τὸ πρᾶγμα, διότι ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἡ ἀναλογία τοῦ ὕδατος κατ' ἄνθρωπον ἀνήρχετο εἰς πέντε λίτρας· τὸ δ' ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ' κατασκευασθὲν ὑδραγώγιον καὶ ἡ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' *ἀντλία τῆς Θεοτόκου* ἀνεβίβασαν τὸ διδόμενον τότε ὕδωρ εἰς 18,000 κυβικὰ μέτρα καθ' ἑκάστην, ἤτοι 600 φορὰς πλειότερον ἢ ἐπὶ Φιλίππου Αὐγούστου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ὁ πληθυσμὸς τῶν Παρισίων εἶχεν αὐξήσει ἔκτοτε γιγαντιαίως, τὸ δὲ τὰ ὕδατα διετίθεντο πάλιν ὑπὲρ τῶν προνομιούχων, ἡ ἀναλογία καθ' ἡμέραν καὶ κατ' ἄνθρωπον μόλις ἀνῆλθεν εἰς ἑπτὰ λίτρας, καὶ ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς ἐννέα. Ἔκτοτε εἰς δώδεκα καὶ κατόπιν εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας λίτρας. Τὰ δ' ἔργα, ἅτινα νεωστὶ οἱ Γάλλοι ἐπεχείρησαν πρὸς βελτίωσιν τοῦ κλάδου τούτου τῶν δημοσίων ἀναγκῶν παρέχουσιν ἐργασίαν πλείστην· διότι πρέπει ν' ἀναζητηθῶσι πηγαί, νὰ διοχετευθῶσιν ὕδατα διὰ πεδιάδων καὶ νὰ διανεμηθῶσι κατὰ κατοικίαν. Ὑπολογίζεται λοιπόν, ὅτι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἔργων τούτων ἕκαστος τῶν κατοίκων θέλει λαμβάνει τεσσαράκοντα λίτρας ὕδατος καθ' ἑκάστην, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ διατιθέμενον ποσὸν εἰς καταστήματα διάφορα καὶ περιπάτους ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν τοῖς πέριξ.

Κατά τινα τέλος ἐπίσημον ἔκθεσιν, δημοσιευθεῖσαν ἐν Βιέννῃ ἐν 1864 ἔτει, αἱ πόλεις κατὰ τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον κάτοικον ποσὸν ὕδατος, συμπεριλαμβανομένης τῆς τε δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ὑπηρεσίας, κατατάσσονται κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν:

Ῥώμη—Νέα Ὑόρκη—Μασσαλία—Λονδῖνον—Παρίσιοι—Γενεύη—Φιλαδέλφεια.

Καὶ εἶναι μὲν ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ Ῥώμη, ἐξηγεῖται ὅμως τὸ πρᾶγμα ὡς ἐκ τῶν γιγαντιαίων ὑδραυλικῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ἐν ᾗ ἔζων δύο περίπου ἑκατομμύρια ψυχῶν. Τούτου ἕνεκα ἕκαστος τῶν νῦν Ῥωμαίων ἀπολαύει ἐνδεκάκις πλείονος ὕδατος τοῦ κατοίκου τοῦ Παρισίων.

Félix Foucou.

ΔΙΑ ΤΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

. . . .

Ἡ γερμανὶς ὡς κόρη τυγχάνει ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὡς παιδίον ἀναπτύσσεται ὑπὸ ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν ἀρκούντως ἀνεπτυγμένης μητρός. Τὰ πρῶτά της μαθήματα, ἅτινα διὰ τὴν ἄγνοιαν γραμμάτων μανθάνει ν' ἀπαγγέλλῃ ἐκ στήθους παρὰ τῆς μητρός της παίζουσα, ἐμπεριέχουσιν ἐν κομψοῖς, εὐλήπτοις καὶ ἀφελέσι στίχοις τὰ πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς συγγενεῖς, πρὸς τοὺς φίλους, πρὸς τοὺς πτωχούς, πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καθήκοντα. Μανθάνει νὰ ἦναι εὐπειθής, κοσμία καὶ καθαρά, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ τῶν διὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν ἀναγκαίων παιδικῶν ἀσκήσεων. Ἀναπτυχθεῖσα ὀλίγον ὀφείλει ὑποχρεωτικῶς νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ Σχολεῖον. Πᾶσα ἀπουσία ἐκ τοῦ Σχολείου ἀδικαιολόγητος ζημιοῖ τοὺς γονεῖς δύο τάλληρα. Ἐν τῷ σχολείῳ, τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται νὰ ἐπισκέπτηται μέχρι τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας της, μανθάνει νὰ γράφῃ, ν' ἀναγινώσκῃ, ν' ἀριθμῇ, νὰ ψάλλῃ· μανθάνει τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος της, τὰ σπουδαιότερα τῆς γενικῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν· μανθάνει γεωγραφίαν, χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ πλουτίζεται ἀνεπαισθήτως μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας ἄλλας γνώσεις χρησίμους εἰς τὸν βίον. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ Σχολείῳ σπουδῶν αἱ μὲν μένουσιν οἴκαδε διὰ τὴν ἔλλειψιν μέσων πρὸς περαιτέρω σπουδάς, αἱ δὲ εὔποροι ἐπισκέπτονται ἀνώτερα Σχολεῖα, ἔνθα διδάσκονται διαφόρους ξένας γλώσσας, μουσικήν, καὶ ἐν γένει εὐρύνουσι τὰς γνώσεις των. Ἀμφοτέρων τῶν τάξεων αἱ Γερμανίδες, αἵ τε εὔποροι καὶ αἱ μὴ τοιαῦται, τυγχάνουσιν ἐπίσης ἐπιμεμελημένης ἀγωγῆς, κα-

Digitized by Google

θόσον ἀφορᾷ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Εἶναι λίαν δύσκολον, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἀδύνατον, νὰ εὕρῃ τις ἐν Γερμανίᾳ κόρην ἀγνοοῦσαν τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ. Ὁ χορὸς, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γνῶσις ξένων γλωσσῶν οὐδόλως κωλύουσι τὴν κόρην γερμανικῆς οἰκογενείας νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ μαγειρεῖον, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὸ γεῦμα ἢ διὰ νὰ πλύνῃ τινὰ τῶν φορεμάτων της. Εἰς οἱανδήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ κόρη τις, οἱασδήποτε ἀνατροφῆς καὶ ἂν ἔτυχε, θεωρεῖται ὡς ἀτελῶς ἀνατραφεῖσα, ἂν μὴ ἐσπούδασε τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν ἐντελῶς. Ὅτε πρὸ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ἐπανηγύριζε τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου τὴν 300ετηρίδα τῆς συστάσεώς του, εὑρέθην ἐν Μονάχῳ. Εἰς τὴν οἰκογένειαν, παρ' ᾗ κατώκουν, ἦλθον συγγενεῖς των τινὲς ἐκ Φραγκφούρτης χάριν τῆς ἑορτῆς καὶ διὰ νὰ ἴδωσι τὴν κόρην των, ἥτις ἐσπούδαζεν ἐν Μονάχῳ ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν εὐγενῶν. Ἡ κόρη αὕτη ἦτο λίαν ἐπιμελῶς ἀνατεθραμμένη, εἶχε πολλὰς γνώσεις, εἴξευρε πολὺ καλὴν μουσικὴν, ὡς ἐννοοῦσιν οἱ Γερμανοὶ τοῦτο, καὶ ἐλάλει εὐχερῶς καὶ ὀρθῶς ἐκτὸς τῆς μητρικῆς της γλώσσης τὴν γαλλικὴν, ἀγγλικὴν καὶ ἰταλικήν. Ἐπτοήθην ἐκ τῶν γνώσεων τῆς κόρης καὶ ἐξέφρασα εἰς τὸν οἰκοδεσπότην τὸν θαυμασμόν μου· ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος μοὶ ἀπήντησε ψυχρῶς· «Δὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς τὸ φαντάζεσθε· ἡ κόρη αὕτη ἔχει μεγάλας ἐλλείψεις.» Ὑπέθεσα ὅτι αὕτη εἶχε κεκρυμμένα ἐλαττώματα καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμισα πρέπον νὰ σιωπήσω· ὁ οἰκοδεσπότης μοὶ προσέθηκε· «Βεβαίως ἀπορεῖς διὰ τὰς λέξεις μου, ἀλλ' εἶναι ἀληθεῖς, διότι ἡ κόρη αὕτη δὲν εἰξεύρει εἰσέτι τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν θὰ διδαχθῇ τώρα ἐν τῇ οἰκίᾳ της.» Αἱ λέξεις αὗται τοῦ εἰλικρινοῦς Γερμανοῦ, λεχθεῖσαι μετὰ τόνου ἐμφαίνοντος πεποίθησιν, μοὶ ἐπροξένησαν τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε οὐδέποτε θὰ ἐξαλειφθῶσι τῆς μνήμης μου. Ἔν τινι πόλει τῆς Γερμανίας, ἐν ᾗ διέμεινα ἐπί τινα χρόνον, ἔβλεπα συχνὰ εἰς χαμηλόν τι παράθυρον κόρην τινα, τῆς ὁποίας ἡ ἀφέλεια, ἡ σεμνότης καὶ ἡ μουσικὴ ἐκίνουν εὐκόλως τὴν περιέργειαν τοῦ διαβάτου, ὅστις ἠδύνατο διὰ τοῦ παραθύρου νὰ διακρίνῃ καὶ μικράν τινα ἀλλὰ κομψὴν βιβλιοθήκην εἰς τὸ βάθος τοῦ δωματίου. Ἡμέραν τινὰ ἐξελθὼν εἰς περίπατον μετά τινος Γερμανοῦ φίλου μου ἐπορεύθημεν εἴς τι πλησίον κείμενον χωρίον, ὁπόθεν ἐπανερχόμεθα διά τινος ἀτραποῦ εἰς τὴν πόλιν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς συλλογῆς τῶν γεωμήλων καὶ οἱ ἀγροὶ ἦσαν πλήρεις ἀνθρώπων. Διερχόμενοι πλησίον ἀγροῦ τινος, διεκρίναμεν τί; τὴν κόρην ἐκείνην ἐν παλαιᾷ στολῇ συλλέγουσαν γεώμηλα. Ἀμέσως ἐξέφρασα τὴν ἔκπληξίν μου εἰς τὸν φίλον μου, ὅστις ὅμως μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύνηθες καὶ ὅτι καὶ ἡ ἀδελφή του δύναται πολὺ καλὰ νὰ συνάξῃ ἐν τῷ ἀγρῷ της τὰ γεώμηλα. Καὶ εἰς τοὺς ἔρωτάς των αὐτοὺς οἱ Γερμανοὶ εἶναι φρόνιμοι. Θὰ ἐκλέξῃ τὸν φίλον τῆς ψυχῆς της, μηδόλως ἀποβλέπουσα εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς τὰ ἠθικὰ προσόντα, καὶ εἰς τοῦτον θὰ παραδώσῃ τὴν καρδίαν της ἀνεπιστρεπτεί. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς Γερμανίδος εἶναι εὔκολος, διότι ἀμφότερα τὰ μέρη δὲν ῥυθμίζουν τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας των μὲ τὰ στρέμματα τῆς γῆς ἢ μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκοδομῶν ἢ μὲ τὰς χιλιάδας τῶν δραχμῶν, ἀλλὰ μόνον προσέχουσιν εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν αἰσθημάτων. Ἡ Γερμανὶς δὲν δυσκολεύεται ποσῶς νὰ συνδέσῃ διὰ λόγου τὴν τύχην της μετὰ τοῦ φίλου τῆς καρδίας της καὶ νὰ τὸν περιμείνῃ καὶ ἐπὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον, μέχρισοῦ οὗτος κατορθώσῃ ν' ἀποκτήσῃ μίαν θέσιν, παρέχουσαν αὐτῷ τὰ πρὸς συντήρησιν μιᾶς οἰκογενείας ἀπαιτούμενα, ἂν τυχὸν οὗτος δὲν εὐπορῇ καὶ αὐτὴ δὲν δύναται νὰ τὸν βοηθήσῃ.

Διὰ τοῦ γάμου μεταβαίνει ἡ Γερμανὶς εἰς μίαν ἄλλην σφαῖραν, καὶ ἐνταῦθα μᾶς παρουσιάζεται ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητί της. Ἐνταῦθα διακρίνομεν ἀμέσως τὰς εὐεργετικὰς συνεπείας τῆς ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς της, διότι συντελεῖ εἰς τὴν εὐτυχίαν ἑνὸς συζύγου, ἑνὸς οἰκοδεσπότου, ἑνὸς πατρὸς, ὡς ἐν Ἑλλάδι δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ.

Ἡ Γερμανὶς ὡς σύζυγος εἶναι παραδειγματικόν τι. Ὁ σύζυγος δι' αὐτὴν εἶναι πατὴρ καὶ αὐτὴ πάλιν εἶναι μήτηρ δι' ἐκεῖνον, ὡς καὶ καλοῦσιν ἀλλήλους. Γνωρίζει νὰ ἐμπνέῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην εἰς ἐκεῖνον διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς παραδείγματος. Μακρὰν τοῦ νὰ προσθέτῃ εἰς αὐτὸν νέας λύπας διὰ παραλόγων ἀξιώσεων καὶ ἰδιοτροπιῶν, προσπαθεῖ νὰ μετριάζῃ τὰς ἰδικάς του. Εἶναι πιςὸς φίλος του μετέχων καθολοκληρίαν τῶν δυστυχιῶν καὶ εὐτυχιῶν του, καὶ ἑπομένως μετριάζων τὰς πρώτας καὶ διπλασιάζων τὰς τελευταίας διὰ τῆς συμμετοχῆς του ταύτης. Εἶναι εἷς καλὸς σύμβουλος ἐν ἐποχαῖς κρισίμοις. Εἶναι πιςὴ εἰς τὸν σύζυγόν της καὶ ζῇ δι' αὐτὸν μόνον.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν εἶναι αἱ μόναι ἀρεταὶ, τὰς ὁποίας κατὰ κανόνα Γερμανός τις εὑρίσκει ἐν τῇ συζύγῳ του. Οὗτος αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχέστερον, ὅταν θεωρήσῃ καὶ ἀπὸ ἄλλου σημείου τὴν σύζυγόν του, ὅταν δηλαδὴ τὴν θεωρήσῃ ὡς οἰκοδέσποιναν. Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος γνωρίζουσιν αἱ γυναῖκες τόσον καλῶς τὴν οἰκονομίαν ὡς ἐν Γερμανίᾳ. Κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ὑπερβαίνει ἡ Γερμανὶς οἰκοδέσποινα τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαῖον, διότι τὸ βιβλίον της εἶναι τακτικώτερα ἐκείνου. Γνωρίζει τί ἐξοδεύει τὴν ἡμέραν, τὴν ἑβδομάδα, τὸν μῆνα, τὸ ἔτος. Γνωρίζει νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὸ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας ταχθὲν μέτρον, κατέχει πλήρη συνείδησιν τοῦ ἀξιώματος· «πλούσιος ἄνθρωπος ἐν τῷ κό-

Digitized by Google

σμῳ εἶναι ἐκεῖνος, οὗ τινος τὰ ἔξοδα εἶναι μικρότερα τῶν ἐσόδων.» Οὐδεὶς Γερμανὸς στερεῖται ἐκλεκτῆς καθ' ἑκάστην τροφῆς, οὐδεὶς στερεῖται καλῆς καὶ ὑγιεινῆς ἐνδυμασίας, οὐδεὶς στερεῖται ψυχαγωγικῶν διασκεδάσεων, καὶ ὅμως ἐν Γερμανίᾳ σπανίως θ' ἀπαντήσῃ τις ἐν ταῖς οἰκογενείαις τὸ συχνὰ παρ' ἡμῖν ἀπαντώμενον οἰκονομικὸν ναυάγιον, μολονότι παρ' ἡμῖν συχνὰ ἀπαντᾷ τις ἀνθρώπους τρεφομένους μὲ ξηρὸν ἄρτον, συχνὰ ἀπαντᾷ τις ῥακενδύτας καὶ ῥυπαροὺς, συχνὰ ἀπαντᾷ τις ἀνθρωπόμορφα κτήνη, μηδεμίαν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς των ἔχοντα καὶ ἑπομένως μηδεμίαν ἰδέαν ἠθικῆς ψυχαγωγίας. Ποῦ δὲ ἔγκειται τὸ κακόν; Ἐν τῇ σπατάλῃ καὶ κακῇ μορφώσει τῆς οἰκοδεσποίνης. Ἡ Γερμανὶς γνωρίζει νὰ ἐκλέγῃ μόνη τ' ἀναγκαιοῦντα εἰς αὐτὴν πράγματα, νὰ τὰ ζυγίζῃ, νὰ τὰ μετρᾷ καὶ νὰ κάμῃ μεμετρημένην χρῆσιν τούτων· γνωρίζει νὰ χρησιμοποιῇ τὰ πάντα, καὶ αὐτὰ τὰ παλαιὰ ὑποδήματά της ἀκόμη· γνωρίζει νὰ ἐργάζεται. Οἱανδήποτε οἰκογένειαν καὶ ἂν ἐπισκεφθῇς πρὸ τῆς 12ης ὥρας τῆς μεσημβρίας, θ' ἀκούσῃς παρὰ τῆς ὑπηρετρίας ὅτι ἡ οἰκοδέσποινα δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ σὲ δεχθῇ. Καὶ ἠξεύρεις διατί; διότι ἡ οἰκοδέσποινα μέχρι τῆς 11ης π. μ. φέρουσα λευκὸν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ μακρὰν ποδιὰν ἔμπροσθέν της, εὑρίσκεται ἐν τῷ μαγειρείῳ της ἐπιτηροῦσα καὶ βοηθοῦσα τὴν ὑπηρέτριάν της, ἢ καθαρίζει τὴν οἰκίαν της, ἢ καταγίνεται εἰς ἄλλας οἰκιακὰς ἐργασίας· ἀπὸ δὲ τῆς 11ης μέχρι τῆς 12ης μεταβάλλεται ἀπὸ ἐργαζομένης οἰκοδεσποίνης εἰς κυρίαν οἰκοδέσποιναν, γνωρίζουσα πολὺ καλλίτερα τῶν ἰδικῶν μας νὰ κινῇ τοὺς δακτύλους ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου καὶ νὰ ὑποδέχεται καὶ νὰ περιποιῆται τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὴν ξένους. Καὶ τοῦτο πράττουσιν οὐ μόνον αἱ μὴ εὐποροῦσαι οἰκοδέσποιναι, ἀλλὰ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως. Ἐγνώρισα οἰκογενείας πλουσίων ἐμπόρων, ἐγνώρισα τοιαύτας ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ καθηγητῶν πανεπιστημίων, καὶ ὅμως τὰ αὐτὰ παρετήρησα παρὰ πάσαις. Ἐὰν ἐπισκεφθῇ ξένος τις μουσικὴν συναυλίαν, δύναται πολὺ εὐκόλως νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἐπισκεπτόμενον αὐτὴν πλῆθος ἀνήκει εἰς τὴν πτωχοτέραν τάξιν, διότι αἱ πλεῖσται γυναῖκες πλέκουν κάλτσας, ἐνῷ παίζει ἡ μουσική, καὶ αὗται συνομιλοῦσι μετὰ τῶν συντρόφων των· καὶ ὅμως τῶν γυναικῶν ἐκείνων ἄλλαι μὲν εἶναι σύζυγοι ἐμπόρων, ἄλλαι τραπεζιτῶν, ἄλλαι ἀξιωματικῶν κτλ. Ἡ Γερμανὶς δὲν δυσκολεύεται καὶ νὰ πωλῇ ἀκόμη τὰς ἐργασίας της, διὰ νὰ κερδίζῃ χρήματα, ἅτινα χρησιμοποιεῖ πρὸς ἄλλους σκοπούς. Ἡ Γερμανὶς οἰκοδέσποινα εἶναι τακτικὴ καὶ καθαρὰ εἰς πολὺ μέγαν βαθμόν.

Συνέπεσέ ποτε νὰ κατοικῶ παρά τινι μὴ πλουσίᾳ οἰκογενείᾳ, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς πατρὸς, μιᾶς μητρὸς καὶ δύο θυγατέρων. Ἡ ὅλη κατοικία συνίστατο ἐκ μιᾶς αἰθούσης, ἑνὸς δωματίου καὶ ἑνὸς μαγειρείου. Τὸ δωμάτιον παρεχωρήθη εἰς ἐμὲ, ἑπομένως ὤφειλον νὰ περιορισθῶσιν οἱ λοιποὶ τέσσαρες ἐν τῇ αἰθούσῃ. Ἐν τῇ αἰθούσῃ λοιπὸν ταύτῃ ἐκοιμῶντο, ἐπλύνοντο, ἔτρωγον καὶ ἐδέχοντο ἐπισκέψεις οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι· καὶ ὅμως οὐδέποτε εὗρον τὴν αἴθουσαν ἐκείνην ἐν ἀταξίᾳ, μολονότι χάριν τῆς γλώσσης συχνὰ ἐπεσκεπτόμην τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους. Ἐνόμιζέ τις ὅτι εἰσέρχεται εἰς αἴθουσαν προωρισμένην μόνον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ξένων. Ἡ Γερμανὶς οἰκοδέσποινα εἶναι κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν της ἀφελὴς, καθαρὰ καὶ οἰκονομική. Εἰς οἱανδήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ ἡ Γερμανὶς, κατὰ κανόνα θὰ φέρῃ ἐνδύματα σεμνὰ, καθαρὰ, ἀφελῆ καὶ εὐθηνά. Μόνον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν τῷ χορῷ καὶ ἐν ὀλίγαις ἄλλαις περιστάσεσι θὰ ἴδῃ τις τὴν Γερμανίδα φέρουσαν πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ κοσμήματα. Ἐὰν ἤρχετο μία ἐξ ἐκείνων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔβλεπε τὴν παραλελυμένην πολυτέλειαν τῶν Ἑλληνίδων, ἤθελεν ὑπολάβει ἁπάσας τὰς ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἀμαζόνας μας ὡς ἀνηκούσας εἰς τὴν τάξιν τῶν γυναικῶν ἐκείνων, αἵτινες διὰ τῆς πολυτελείας προσπαθοῦσι νὰ θέλξωσι τὸν διαβάτην, διὰ ν' ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τοῦ θυλακίου του ὀλίγα κερμάτια, διότι μόνον αἱ τῆς τάξεως ταύτης γυναῖκες περιτρέχουσιν ἐν Γερμανίᾳ καθ' ἑκάστην τὰς ὁδοὺς, φέρουσαι πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ κοσμήματα.

Ἡ εὐτυχία τοῦ Γερμανοῦ τέλος καθίσταται ἐπίφθονος, ὅταν θεωρήσῃ τις τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς μητρός. Τὸ παράδειγμα τῆς Ῥωμαίας Λουκρητίας ἀπαντᾶται ἐν ἑκάστῃ γερμανικῇ οἰκογενείᾳ. Ἡ μήτηρ ἔχουσα παρ' αὐτῇ τὸν μικρόν της υἱὸν ἢ τὴν μικρὰν θυγατέρα της, διδάσκει αὐτὴν ν' ἀπαγγέλλῃ ἐκ στήθους εὐλήπτους τινὰς καὶ ὡραίους στίχους, ἐξ ὧν μανθάνει νὰ εὐλογῇ τὸν Θεὸν, νὰ σέβηται καὶ ἀγαπᾷ τοὺς γονεῖς, νὰ αἰσθάνεται συμπάθειαν διὰ τοὺς πτωχοὺς, νὰ ἀγαπᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, νὰ αἰσθάνεται συμπάθειαν καὶ δι' αὐτὰ τὰ ζῶα. Ἡ μήτηρ ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ τὰ μικρὰ παιδία της γνωρίζει νὰ διηγῆται εἰς αὐτὰ μετὰ πολλῆς τέχνης καὶ ἁπλότητος διαφόρους μικρὰς, εὐλήπτους καὶ ὡραίας ἱστορίας τοῦ καθημερινοῦ βίου, δι' ὧν καλλιεργοῦνται ἀνεπαισθήτως καὶ μετὰ πλήρους ἀποτελέσματος τὰ ἐν ταῖς ἁπαλαῖς ψυχαῖς τῶν φιλτάτων της ἐνυπάρχοντα σπέρματα τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς. Πάσης ἄλλης διασκεδάσεως προτιμᾷ ἡ Γερμανὶς μήτηρ νὰ μένῃ ἐν τῷ οἴκῳ, καταγινομένη εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν φιλτάτων της. Τὸ παρά τισιν οἰκογενείαις ἐπικρατοῦν σύστημα τοῦ νὰ παραδίδωσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα των, μόλις ἀρχίσωσι νὰ ψελλίζωσι λέξεις, εἰς *γκουβερνάντας*, ἐν Γερμανίᾳ δὲν εὑρίσκει ἐφαρμογήν. Ἐκεῖ ἡ

Digitized by Google

μήτηρ εἶναι καὶ ἡ *γκουβερνάντα* τῶν τέκνων της. Ἂν δέ που συναντήσῃ τις τοιαύτας, αὗται ἐπιμελοῦνται τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον, ἄμεσον καὶ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τῶν μητέρων, ἢ μᾶλλον, διὰ νὰ εἴπω καλλίτερον, αὗται εἶναι βοηθοὶ τῶν μητέρων.

Εὐτυχὴς ἡ Γερμανία, διότι τρέφει τοιαύτας μητέρας, τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ πόθοι καὶ ὅλαι αἱ φροντίδες τείνουσιν εἰς τὸ νὰ παιδαγωγήσωσι καταλλήλως τὸν μέλλοντα πολίτην Γερμανὸν ἐν τῷ πρώτῳ, καὶ διὰ τοῦτο σπουδαιοτέρῳ, σταδίῳ τῆς ἀνατροφῆς του. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τρία εἶναι τὰ ἐργαστήρια, ἐν οἷς παιδαγωγεῖταί τις, ἡ οἰκία, τὸ σχολεῖον καὶ ἡ κοινωνία. Ταῦτα ὅμως εἶναι τόσον στενῶς συνδεδεμένα, ὥστε τὸ ἓν προϋποτίθησι τὸ ἄλλο. Δύναταί τις νὰ ἔχῃ οἱαδήποτε σχολεῖα, οἱουςδήποτε διδασκάλους καὶ οἱανδήποτε μέθοδον, ἐὰν δὲν ἔχῃ καλὰς μητέρας, εἶναι ἀδύνατον νὰ παραγάγῃ ἐντελῶς καλοὺς πολίτας. Ἐν τῇ τρυφερᾷ ἡλικίᾳ τ' ἀναπτυσσόμενα προτερήματα καὶ ἐλαττώματα χαράσσονται τόσον βαθέως, ὥστε εἶναι ἀδύνατον οἱαδήποτε ἐπερχομένη ἀνατροφὴ νὰ τὰ ἐξαλείψῃ καθολοκληρίαν. Λάβε τὸν μᾶλλον σοφὸν ἄνθρωπον τοῦ κόσμου, ἐὰν οὗτος εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ μὴ ἔχῃ καλῶς ἀνατεθραμμένην μητέρα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γήρατί του θὰ γέμῃ προλήψεων καὶ ἐλαττωμάτων, μεθ' ὅλους τοὺς κατ' αὐτῶν συστατικοὺς πολέμους τῶν σοφῶν καὶ μακρῶν σπουδῶν του. Τἀνάπαλιν λάβε ἄνθρωπον ὑπάρξαντα υἱὸν καλῶς ἀνατεθραμμένης μητρὸς καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν περιστάσεων περιελθόντα εἰς λίαν οἰκτρὰν θέσιν, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ διακρίνῃς καθ' ἑκάστην στιγμὴν λαμπηδόνας εὐγενοῦς καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένης ψυχῆς.

Μετατιθεμένου τοῦ πεδίου τῆς ἀνατροφῆς ἀπὸ τῆς οἰκίας εἰς τὸ σχολεῖον, ἡ Γερμανὶς μήτηρ δὲν θεωρεῖ πληρωθεῖσαν τὴν ἀποστολήν της καὶ ἑπομένως παύσασαν τὴν ὑποχρέωσίν της νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων της. Ἤδη ἄρχεται νὰ διδάσκῃ ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου τὰ τέκνα της μουσικήν, διὰ νὰ καταστήσῃ μαλακὴν καὶ εὐγενῆ τὴν ψυχήν των. Ὡς ἡ σωμασκία συντελεῖ εἰς τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ συντελεῖ εἰς τὴν εὐεξίαν τῆς ψυχῆς. Ὁ τὰ πάντα δι' ἀλανθάστου ὀφθαλμοῦ ἐτάζων ἀθάνατος Σταγειρίτης, γράφων τὰ Πολιτικά του, ἀφιέρωσεν ἓν ὁλόκληρον βιβλίον εἰς τὴν μουσικήν, διότι ἐνόμισε ταύτην ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ πολίτου καὶ ἑπομένως τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει, διότι κατ' αὐτὸν «ἀνὴρ ἀγαθὸς» καὶ «πολίτης σπουδαῖος» εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Τῇ ἀληθείᾳ! δὲν εἶχεν ἄδικον. Ἡ ἐνέργεια τῆς Γερμανίδος ἐν τούτοις δὲν περιορίζεται εἰς τὴν διδαχὴν τῆς μουσικῆς μόνον. Εἶναι ὁ βοηθὸς τοῦ διδασκάλου ἐν τῇ οἰκίᾳ. Φροντίζει νὰ ἦναι τὰ τέκνα της ἐπιμελῆ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἐπιτηρεῖ ταῦτα καὶ τὰς μελέτας των. Βοηθεῖ ταῦτα εἰς τὰς ἐργασίας των, διορθοῦσα τὰ σφάλματά των καὶ ἐξηγοῦσα εἰς αὐτὰ τὰς ἀπορίας των. Συχνὰ θὰ ἴδῃ τις τὴν Γερμανίδα μητέρα καθημένην κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεώς της ἐν μέσῳ τῶν τέκνων της καὶ ἀναγινώσκουσαν μεγαλοφώνως ὡραῖον καὶ ὠφέλιμον μέρος ἔκ τινος περιοδικοῦ συγγράμματος, ἐνῷ τὰ τέκνα της καὶ ὁ σύζυγός της ἐν θρησκευτικῇ σιγῇ καὶ περιέργῳ προσοχῇ ἀκροάζονται τῶν λόγων της. Τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτὰς θὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴ τὰ τέκνα της εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ ἐπαναλάβῃ, ὅταν ἐπανέλθωσιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, τὴν ἑρμηνείαν τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν τέκνων της φροντίζει, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν, τὸ ἀναγκαῖον τοῦτο ἐφόδιον τοῦ βίου μας, μετὰ πολλῆς τέχνης διδάσκει εἰς τὰ τέκνα της. Ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχει εἶδός τι τραπεζῶν τῆς οἰκονομίας, τῶν ὁποίων ἡ σύστασις σκοπεῖ νὰ διευκολύνῃ εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐξοικονόμησιν χρημάτων ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ἐργασιῶν των. Διὰ τῆς πληρωμῆς πέντε ταλήρων, ἤτοι δραχμῶν 22, ἀγοράζει τις ἓν βιβλίον, ἐν ᾧ φέρεται τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 22, ὡς ἀρχικὸν κεφάλαιον, φέρον τόκους τῷ καταβαλόντι· μετὰ ταῦτα δύναται ὁ κάτοχος τοῦ βιβλίου τούτου νὰ καταθέτῃ εἰς τὴν τράπεζαν ὁποτεδήποτε εὐκολύνεται εὐτελῆ χρηματικὰ ποσά, ἔστω καὶ λεπτὸν μόνον, ἅτινα ἐγγράφονται ἐν τῷ βιβλίῳ του, φέρουσιν εἰς αὐτὸν τόκον ἀπὸ τῆς καταβολῆς καὶ εἶναι πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν του. Οὕτω δύναται πτωχός τις ἀνεπαισθήτως διὰ τῶν μικρῶν οἰκονομιῶν του νὰ γίνῃ μετ' ὀλίγα ἔτη κάτοχος ἑνὸς καλοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ καὶ ἑπομένως νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν του. Καὶ αἱ τράπεζαι αὗται χρησιμεύουσιν εἰς τὴν Γερμανίδα μητέρα διὰ νὰ διδάξῃ τὰ τέκνα της τὴν οἰκονομίαν. Δι' ἕκαστον τέκνον της ἀγοράζει ἓν βιβλίον, τὸ ὁποῖον καὶ παραδίδει εἰς αὐτό, διὰ νὰ τὸ κατέχῃ ὡς ἐντελὴς κύριος. Ἕκαστον τέκνον φιλοτιμεῖται νὰ φαίνεται κύριος μεγαλητέρας περιουσίας καὶ ἑπομένως πᾶν ὅ,τι λαμβάνει παρά τινος σπεύδει νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν τράπεζαν, διὰ νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὸ βιβλίον του.

Ἑκάστην Κυριακὴν συνειθίζουσιν οἱ πλεῖστοι Γερμανοὶ νὰ κάμνωσι μετὰ μεσημβρίαν μικρὰς ἐκδρομάς, ἢ νὰ ἐπισκέπτωνται μουσικὰς συναυλίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου δειπνοῦσιν ἐκτὸς τῆς οἰκίας. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἡ μήτηρ θὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον τέκνον της τὰ ἔξοδα τῆς εἰσόδου εἰς τὸ *κοντσέρτο*, ὡς καὶ τὰ τῆς τροφῆς του ἔξοδα, ταῦτα δὲ εἶναι ἐλεύθερα νὰ διαθέσωσι κατὰ βούλησιν τὰ εἰς αὐτοὺς διδόμενα ταῦτα χρήματα. Δύνανται λοιπὸν νὰ ἐπισκεφθῶσιν ἢ

Digitized by Google

νὰ μὴ ἐπισκεφθῶσι τὸ *κοντσέρτο*, νὰ φάγωσι πολυτελῶς ἢ νὰ φάγωσιν οἰκονομικῶς, χωρὶς νὰ γίνῃ εἰς αὐτὰ οὐδεμία περὶ τούτου παρατήρησις ἐκ μέρους τῶν γονέων· συνέπεια δὲ τούτου εἶναι ὅτι ταῦτα προσπαθοῦσι διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐξοικονομήσωσι κἄτι τι ἐκ τῶν ἐξόδων των, διὰ νὰ τὸ καταθέσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατορθοῖ ἡ μήτηρ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης καὶ τὰ τέκνα της νὰ καταστήσῃ κάτοχα μιᾶς χρηματικῆς ποσότητος, τὴν ὁποίαν δύνανται νὰ διαθέσωσιν εἰς ἐπωφελεῖς δι' αὐτὰ σκοπούς, καί, τὸ σπουδαιότερον, νὰ διδάξῃ ταῦτα τὸν τρόπον καὶ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῆς οἰκονομίας. Τέλος ἡ μήτηρ κλείει τοὺς μετὰ τῶν τέκνων της λογαριασμούς της, ἀφοῦ διδάξῃ καὶ τὰς θυγατέρας της τὴν οἰκιακὴν τάξιν καὶ οἰκονομίαν ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ.[1]

ΤΑ ΛΑΜΠΟΝΤΑ ΕΝΤΟΜΑ

Τίς δὲν γνωρίζει τὸ ταπεινὸν ἐκεῖνο ζωΰφιον, τὴν πυγολαμπίδα, ἥτις φωτίζει κατὰ τὰς θερινὰς νύκτας μὲ τὴν ὀπαλλιοειδῆ της λάμψιν τὸν πρασινοσκότεινον τάπητα τῶν λειμώνων;

Ἡ πυγολαμπὶς ἢ λαμπυρὶς ἀμυδρὰν μόνον μᾶς παρέχει ἰδέαν τῆς θαυμαστῆς ὁμοιογενείας τῶν λαμπόντων ἐντόμων, ἅτινα ἐν ταῖς παρὰ τοὺς τροπικοὺς χώραις τέμνουσι τὸν αἰθέρα διὰ μικρῶν πυρίνων ὁλκῶν ἢ μαγικῶς φωτίζουσι τὰ βάθη ἀπεράντων καὶ ἀβάτων δασῶν.

Εἶδος ἀξιοσημείωτον τῆς ὁμοιογενείας ταύτης εἶνε ὁ πυροφόρος τῶν Ἀντιλλῶν.

Ὅσον μεγάλης λαμπάδος ἡ λάμψις ὑπερβαίνει τὸ μικρὸν φῶς ταπεινοῦ λυχναρίου, τόσον ὁ λαμπρὸς πυροφόρος ὑπερέχει τῆς μικρᾶς λαμπυρίδος. Ἂν τις κρατῶν διὰ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων πυροφόρον περιφέρῃ αὐτὸν ἀπὸ στίχου εἰς στίχον βιβλίου, θὰ δυνηθῇ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ν' ἀναγνώσῃ. Ὀλίγοι πυροφόροι ἐντὸς κλωβοῦ ἀρκοῦσι διὰ νὰ φωτίσωσιν αἴθουσαν ὁλόκληρον. Ἂν ἡ λάμψις των ὀλιγοστεύσῃ, δύναταί τις πάλιν νὰ τὴν ζωογονήσῃ ταράττων ὀλίγον τὰ ζωΰφια ἢ θέτων αὐτὰ εἰς τὸ ὕδωρ. Δὲν λάμπει δὲ ὅλον τὸ σῶμά των. Τὸ φῶς, ὅπερ διαχέουσι, προέρχεται ἐκ τριῶν μικρῶν φανῶν, ὧν δύο εἶνε ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ζωΰφίου καὶ εἷς ἐπὶ τοῦ στήθους. Φαίνεται δὲ ὅτι ὅταν θέλῃ ὁ πυροφόρος δύναται νὰ κλείσῃ τοὺς φανούς του, ἀπαράλλακτα ὅπως κλείομεν διὰ τῶν βλεφάρων τοὺς ὀφθαλμούς.

Ὁ Ἰνδὸς ὁ ὁδοιπορῶν νύκτωρ ἐντὸς τῶν ὡραίων καὶ μεγάλων τῆς Μεξικῆς δασῶν, μεστῶν παντοίων ἰοβόλων ἑρπετῶν, πιάνει ἀπό τινος δένδρου δύο πυροφόρους· θέτει δ' αὐτοὺς τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ποδός του καὶ τὸν ἕτερον ἐπὶ τοῦ ἄλλου, οὕτω δὲ φωτιζόμενος ὀλιγώτερον φοβεῖται μήπως πατήσῃ ἐπὶ ὄφεως. Τὴν πρωΐαν, ὅταν ἐξέλθῃ τοῦ δάσους ἐναποθέτει πάλιν τοὺς δύο μικροὺς ζωντανοὺς φανούς του ἐπὶ φύλλου δένδρου καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του. Μεξικανική τις παροιμία λέγει· «Ἔπαρε τὴν λαμπυρίδα, ἀλλὰ θές την πάλιν ἐκεῖ, ὅθεν τὴν ἐπῆρες.» Παροιμία ἀξιόλογος, ἥτις διδάσκει ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος καὶ προνοητικὸς νὰ ἦνε καὶ εὐγνώμων.

Πολλοὶ πυροφόροι πωλοῦνται ἐν τῷ Μεξικῷ ὡς κοσμήματα. Διότι τὰ ζωΰφια ταῦτα ὁμοιάζουσι πρὸς λίθους πολυτίμους, αἱ δὲ ἐπιχώριοι γυναῖκες στολίζονται δι' αὐτῶν ὡς ἂν ἦσαν ῥουβίνια, σμάραγδοι ἢ ἀδάμαντες. Φοροῦσι δ' αὐτὰ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον· ἐγκλείουσι τοὺς πυροφόρους ἐντὸς μικρῶν σάκκων ἐκ λεπτοτάτου διαφανοῦς ὑφάσματος, προσαρτῶσι δὲ τὰ σακκίδια ταῦτα εἰς τοὺς κόμβους τῶν ταινιῶν ἢ εἰς ἀνθοδέσμας ἐκ τεχνητῶν ἀνθέων. Οὕτως ἐστολισμένη ἡ γυνὴ διὰ τῶν ζωντανῶν ἐκείνων πετραδίων ὁμοιάζει πρὸς θεάν, ἣν περιβάλλει αἴγλη ἀπαστράπτουσα εἰς πολλῶν ποδῶν ἀπόστασιν.

Οἱ πυροφόροι ἀναφαίνονται περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀπριλίου μετὰ τὰς πρώτας βροχάς, εἶνε δὲ ἄφθονοι πρὸ πάντων εἰς τὰ δασώδη μέρη καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, ἔνθα φύονται κάλαμοι· ἐξέρχονται τὸ δειλινόν, πετῶσιν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας (καὶ τότε μάλιστα λάμπουσι), κρύπτονται ἔπειτα εἰς κοιλώματα δένδρων ἢ ὑπὸ τὴν πόαν τῶν λειμώνων· τρέφονται διὰ φύλλων καὶ ἐξαφανίζονται περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰουλίου μηνὸς ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ αὐγούστου. Δύναταί τις ὅμως καταβάλλων πολλὴν ἐπιμέλειαν νὰ διατηρήσῃ πυροφόρους ἐντὸς κλωβοῦ καὶ μέχρι τοῦ σεπτεμβρίου ἢ ὀκτωβρίου. Ὁ ἐκ Κούβας μάλιστα κ. Δὸς Ἑρμάνας, ὅστις πρό τινος χρόνου παρουσίασέ τινα ἐκ τῶν περιέργων τούτων ἐντόμων πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ πυροφόρους καὶ μέχρι τέλους τοῦ μηνὸς νοεμβρίου ὄχι μόνον ἐν Ἀβάνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ.

Ἂν καὶ τὰ ζωΰφια ταῦτα εἶνε ἀβλαβῆ διὰ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν γένος εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἄσπλαγχνα καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Οἱ ἐν τῷ αὐτῷ κλωβῷ κεκλεισμένοι πυροφόροι δύνανται νὰ καταχομματιασθῶσιν. Ὡς ὅπλα μεταχειρίζονται τοὺς πόδας των, δι' ὧν προσπαθοῦσι ν' ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀντιπάλου των. Σημειοῖ ὁ κ. Δὸς Ἑρμάνας ὅτι ὁ πυροφόρος λάμπει μᾶλλον ἐντεταμένως περὶ τὴν κοιλιακὴν χώραν, τότε δὲ ἡ λάμψις του καθ' ὅλου εἶνε ἰσχυροτέρα ὅταν πετᾷ ἢ ὅταν ἐμβάλληται εἰς τὸ ὕδωρ.

Ἐν τῇ Ἰνδίᾳ καὶ τῇ ἀσιατικῇ Πολυνησίᾳ ἀ-

1. Ἐσταχ. ἐκ διατρ. τοῦ κ. Ι. Ἀρχαδαντινοῦ δημ. ἐν τῷ Ἀττ. Ἡμερολογίῳ τοῦ 1877.

Digitized by Google

φθονα γεννῶνται τὰ λάμποντα ἔντομα καὶ εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον πτερωτά. Κατά τινας τοῦ ἔτους ὥρας σμήνη τοιούτων ζωϋφίων διασχίζουσι τὸν αἰθέρα, ὥςτε νομίζεις ὅτι ἐπλησίασεν αἴφνης πρὸς τὴν γῆν νεφελότης τις ἐξ οὐρανοῦ.

Τύπος τῶν ζωϋφίων τούτων εἶνε ἡ λαμπρὰ ψυχὴ τῆς Γουϋάνης ἡ ἐπικληθεῖσα φανοφόρος, διότι ἀληθῶς φανὸν φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τοὺς φανοφόρους τούτους βεβαίως ἐκλαμβάνει ἀντὶ πτηνῶν ὁ Φοντενὲλ, ὅτε ἐν τοῖς *Κόσμοις* του, ὑποθέτων ὅτι ὁ πλανήτης Ἄρης διά τινος ἐκτάκτου μέσου φωτίζεται κατὰ τὰς ἀσελήνους νύκτας, λέγει· «Ἠξεύρετε ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Ἀμερικῇ πτηνά, ἅτινα τόσον λάμπουσιν εἰς τὸ σκότος, ὥςτε εὐκόλως δύναταί τις ν' ἀναγνώσῃ. Τίς οἶδε μὴ πολλὰ τοιαῦτα πτηνὰ ἔχῃ καὶ ὁ Ἄρης, ἅτινα ἅμα νυκτώσῃ διασκεδαζόμενα πανταχοῦ διαδίδουσι νέον φῶς; »

Πλὴν τῶν ἐντόμων μνημονευτέα καὶ τὰ φωσφορίζοντα ζωΰφια τὰ πληροῦντα τὴν θάλασσαν καὶ δι' ὧν λάμπουσιν ἐνίοτε τὰ κύματα.

Πῶς τὰ μικρὰ ταῦτα ὄντα παράγουσι τὸ φῶς των; Εἶνε μυστήριον, ὅπερ μέχρι τοῦδε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ ἡ ἐπιστήμη.

Th. Lally.

Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΔΟΞΑ

Εἷς τῶν ἀθανάτων ἀνδρῶν, ὅσοι ἐστερέωσαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀμερικανῶν, ὁ Τζὼν Ἀδὰμ, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς νέους μαθητὰς τοῦ πολεμικοῦ σχολείου τῆς συμπολιτείας αὐτῶν, ἔδωκεν ἀξιόμνηστον ὁρισμὸν εἰς τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἀληθῆ δόξαν. «Νεανίσκοι συμπολῖταί μου, τοῖς »εἶπε, χαίρω διότι ἔζησα καὶ βλέπω τοιοῦτον »ὡραῖον σύλλογον τῶν ἐπομένων ὑπερασπιστῶν »τῆς πατρίδος μας, ἐμβαίνοντα εἰς τὸ στάδιον »τῶν τιμῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἐθνικῆς »κυβερνήσεως.

»Εἶν' ἔμφυτον τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος αἰσθά»νεται πάθος εἰς τὴν καρδίαν του νὰ δοξασθῇ »καὶ νὰ λαμπρυνθῇ· ὅλα δὲ τὰ ἔθνη, πεφωτισμένα »καὶ μὴ, πρώτην καὶ μεγαλειτέραν παρὰ πᾶσαν »ἄλλην λογιζόμενα τὴν ἐκ τοῦ πολέμου δόξαν, »παρεκίνησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ ἐνεθάρ»ρυναν τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὴν ἀγαπῶσιν, ἐπαι»νέσαντα τοὺς περιπαθῶς διακειμένους πρὸς τὴν »δόξαν πολεμικοὺς μᾶλλον ἢ ὅλας τὰς ἄλλας »κλάσεις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ »τὸ ἐπάγγελμά σας εἶναι τοὐλάχιστον ἐπίσης ἔν»τιμον ὅσον ὁποιονδήποτε ἄλλο ἐπάγγελμα τοῦ »κοινωνικοῦ βίου, εἶναι χρέος σας νὰ στοχα»σθῆτε σπουδαίως τί ἐστὶ δόξα.

»Δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ »οὔτε εἰς τοῦτον, οὔτε εἰς κανένα ἄλλον κόσμον »ἀληθὴς δόξα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἰμὴ ἡ »ἐκ τῆς ἀγαθοεργίας, φρονήσεως, ἐπιεικείας, φι»λανθρωπίας, συνέσεως, μετριοφροσύνης, ἐγ»κρατείας, δικαιοσύνης καὶ καρτερίας πραγματι»κῶς ἀποπηγάζουσα. Ἡ δόξα ἡ προσγινομένη »ἀπὸ μάχας, νίκας καὶ κατακτήσεις, αἱ ὁποῖαι »δὲν ἔχουν μόνον καὶ ἀνεπίληπτον σκοπὸν τὴν »δικαιοσύνην καὶ τὴν εἰρήνην, δὲν εἶναι βέβαια »δόξα, ἀλλ' εἶναι θρίαμβος τοῦ δόλου καὶ τῆς »ἁρπαγῆς. Ὁποία ἦτο ἡ δόξα τοῦ Ἀλεξάνδρου »καὶ τοῦ Καίσαρος; μία λάμψις, παρομοία μὲ »τὰς ὠχρὰς, μελαίνας καὶ φρικώδεις ἐκείνας φλό»γας τοῦ Μίλτωνος, αἱ ὁποῖαι φωτίζουν ἐξαί»φνης ἐνίοτε τὸν εὐρύχωρον καὶ σκοτεινὸν ᾅδην.

»Ὢ πόσον διαφέρει ἡ δόξα τοῦ Βασιγκτῶν »καὶ τῶν πιστῶν του στρατιωτῶν! Οὗτοι, κι»νούμενοι μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν »πατρίδα ἔνθερμον ἔρωτα, ἀπὸ ἄδολον καὶ κα»θαρωτάτην φιλανθρωπίαν καὶ ὄχι ἀπὸ φιλοδο»ξίαν κατακτητικὴν ἢ ἀπὸ φιλοπλουτίαν, ζη»λοτυπίαν, φθόνον, κακίαν καὶ ἐκδίκησιν, ἐπο»λέμησαν μὲ ἀνήκουστον ἐπιμονὴν καὶ σταθε»ρότητα, ὑπερασπίζοντες τὴν πατρίδα των, »τοὺς θεμελιώδεις νόμους της, τὰ φυσικά της »δίκαια, τὰς ἀναπαλλοτριώτους ἐλευθερίας της »ἀπὸ τὴν βίαν καὶ καταδυναστείαν τῶν ἀσε»βῶν καὶ ἀγρίων τυράννων καὶ ἁρπακτήρων.

»Ἀναγινώσκετε καὶ μελετᾶτε ἡμέρας καὶ νυ»κτὸς τὸν βίον αὐτῶν τῶν ἀθανάτων ἀνδρῶν καὶ »τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων κατορθωμάτων αὐ»τῶν. Δὲν ἔχετε ἀνάγκην ν' ἀνοίξετε τὰ χρο»νικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἢ νὰ περιέλθετε τὴν »ἀλλοδαπὴν, διὰ νὰ εὕρητε ἐντελεῖς τύπους τῶν »ἀρετῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι διακρίνουσι τοὺς πο»λεμικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς ἐνδόξους στρατη»γοὺς, ὅσοι δὲν ἠτιμάσθησάν ποτε καὶ δὲν ἐ»μολύνθησαν οὐδ' ἀπὸ τὴν ἐλαχίστην κηλῖδα »τῆς φιλοδοξίας, τῆς φιλαργυρίας, τῆς τυραν»νίας, τῆς ἀπανθρωπίας καὶ τῆς καταδυνα»στείας, ἀλλ' ἐφρόνουν πάντοτε τὰ δίκαια, τόσον »ὡς πρὸς τοὺς συμπολίτας των ὅσον ὡς πρὸς »τοὺς ἐχθρούς των.

»Μιμεῖσθε τοιαῦτα εὐγενῆ παραδείγματα· καὶ »ἐνῷ ἀναβράζει τὸ αἷμά σας ἀπὸ τὸ φιλοπόλε»μον τῆς καρδίας σας, καὶ ἐνῷ μάχεσθε, αἰ»σθάνεσθε πάντοτε τὴν ἀξίαν σας καὶ σέβεσθε »τὸν ἑαυτόν σας ὡς πολῖται Ἀμερικανοὶ καὶ ὡς »ἄνθρωποι χριστιανοί.

»Σᾶς συγχαίρω ἔχοντας ἤδη ὅλας τὰς εὐκο»λίας νὰ προκόψετε εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὰς ἐ»πιστήμας καὶ εἰς τὰ ὅπλα. Τὰ προτερήματα »ὅσα θ' ἀποκτήσετε πρέπει νὰ τὰ ἔχετε ὡς ἱε»ρὰν παρακαταθήκην, περὶ τῆς ὁποίας ὀφείλετε »ν' ἀποδώσητε λόγον εἰς τὴν πατρίδα σας. Δι' »αὐτῶν τῶν προτερημάτων καὶ διὰ τῶν περὶ »τὰ καλὰ ἕξεων, μὲ τὰς ὁποίας θὰ στολίσητε »τὰ πνεύματα καὶ τὰς καρδίας σας, θ' ἀποκατα»σταθῆτε ἄξιοι νὰ εὐδοκιμήσετε εἰς ὁποιονδή»ποτε στάδιον ἀποφασίσετε νὰ τρέξητε.

Digitized by Google

»Διὰ νὰ μὴ σᾶς βαρύνω δὲ πλειότερον μὲ τὸν »λόγον μου, συγχωρήσατέ μοι νὰ τὸν τελειώσω, »ἀποτείνων εἰς ἕνα ἕκαστον ἀπὸ σᾶς τὸν λό- »γον Ῥωμαίου τινὸς δικτάτορος, ὅστις ἀφ' οὗ »ἐκινδύνευσε καὶ ἠνδραγάθησεν ἐνδόξως, ὥστε »κατελαμπρύνθη διὰ τὸν ὁποῖον ἔδειξε ζῆλον ὑ- »πὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του, εἶπε: Ma- »cte virtute esto.»

**

ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ

Ἀφιεροῦνται τοῖς ὑπουργοῖς τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ στρατηγὸς Γράντ, ὁ νικητὴς τῆς Ῥιχμόνδης καὶ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐκρατήθη ἐν Οὐασιγκτῶνι ὡς διελάσας ἐφ' ἁμάξης διὰ τῆς πόλεως μεθ' ὑπερβαλλούσης ταχύτητος.

Ἅμα κρατηθεὶς ὁ στρατηγὸς προέτεινε ν' ἀποτίσῃ τὸ τεταγμένον πρόστιμον· ἀλλ' ὁ κλητὴρ ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι μὴ ἔχων τὴν ἄδειαν τοῦ εἰσπράττειν τὰ πρόστιμα τὰ ἐπὶ παραβάσει τῶν ἐπὶ τῶν ὁδῶν κανονισμῶν, ἠναγκάζετο ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν. Ὁ στρατηγὸς ἀναγκασθεὶς νὰ ἐνδώσῃ, μετέβη εἰς τὸν παρακείμενον σταθμόν, ὅπου ἀπέτισε τὸν εἰς τὸν νόμον φόρον.

Παρόμοιόν τι ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λίγκολν.

Ὁ ἡνίοχος τοῦ προέδρου προχωρήσας ποτὲ εἰς τὰ δενδρόφυτα μέρη ἀγυιᾶς τινος, ἐκρατήθη ὑπὸ κλητῆρος διατάξαντος αὐτὸν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμόν. Ὁ ἡνίοχος ἠρνήθη· ἀλλ' ὁ Λίγκολν, μαθὼν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἔλαβε τὸν κλητῆρα πλησίον του, ἐντὸς τῆς ἁμάξης, καὶ διέταξε τὸν ἡνίοχον νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸν σταθμόν, ὅπου ἀπέτισε τὸ πρόστιμον.

Ἰδοὺ δύο λαμπρὰ δείγματα τῆς ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητος· ἀλλὰ προσθέσωμεν καὶ τρίτον.

Ὁ λόρδος Παλμερςὼν μεταβαίνων ποτὲ εἰς τὴν ἐξοχὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο ἐντὸς τῆς ἁμάξης εἶδεν ἐντὸς ἑτέρου διαμερίσματος τὸν φίλον αὐτοῦ λόρδον Κλαρενδῶνα, καὶ ἔδραμε πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, θέλων νὰ συνοδοιπορήσῃ μετ' αὐτοῦ. Μόλις ἔφθασεν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἁμάξης εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἀναχωρήσεως.

Ὁ λόρδος Παλμερστὼν ὅμως ἀναβαίνει εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἁμάξης, ὅπου ἦτο ὁ φίλος αὐτοῦ, ὅτε μία λέξις τοῦ ἀστυνομικοῦ κλητῆρος σταματᾷ αὐτόν· The law forbid (ὁ νόμος τὸ ἀπαγορεύει). Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἀντέστη πρὸς τὸν νόμον, ἀλλ' ἀνέμεινεν ἐπὶ δύο ὥρας τὴν ἀναχώρησιν τῆς ἑπομένης ἁμαξοστοιχίας.

Ὁ Κροῖσος, ὁ πλουσιώτερος τῆς Ἀσίας βασιλεύς, δείξας εἰς τὸν σοφὸν Σόλωνα ἅπαντας τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, ἠρώτησεν, ἐὰν νομίζῃ αὐτὸν ὀλβιώτατον. Οὐχί, ἀπεκρίθη ὁ Σόλων· ὀλβιώτατον νομίζω Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον· διότι γεννηθεὶς ἐν ἐλευθέρᾳ πατρίδι, καὶ ἀποκτήσας καλὰ καὶ ἀγαθὰ τέκνα, ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἔπεσε μαχόμενος ὑπὲρ πατρίδος.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Μεγαλοφυής τις πολιτικὸς ἀνὴρ κατορθοῖ ἐνίοτε νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ἔθνος του εἰς νέας καὶ ἐνδόξους ὁδούς, ἀλλ' εἷς ὁλόκληρος λαὸς οὐδέποτε εἶνε ἀρκούντως πεφωτισμένος ὅπως ἀποφύγῃ τοὺς σκοπέλους, καθ' ὧν ἐθραύσθη τὸ μεγαλεῖον τῶν προγόνων. «Ἐκ τῆς ἱστορίας οὐδεὶς οὐδέποτε οὐδὲν ἐδιδάχθη», λέγει ἀρχαῖόν τι ἀπόφθεγμα, ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι δὲν διεψεύσαμεν.

*** Τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης εἶνε ἡ ἀρίστη πρὸς πόλεμον παρασκευή.

*** Τὸ ψεῦδος, ἡ διαβολή, ἡ συκοφαντία, ἡ ἀπάτη, ἡ κακολογία, ἡ ὕβρις, ἡ φιλονεικία, ἡ προδοσία κλπ. προέρχονται ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς γλώσσης, ἐκ τῶν ὁποίων κακῶν ὁ βωβὸς εἶνε ἀπηλλαγμένος.

ΛΥΠΗΡΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Α'

Ἰτιᾶς κλωνάρι δόστε μου, γιατὶ ἡ δάφνη τώρα
Στὴ γῆ μας δὲν φουντώνει πλιά, εἰς ἄλλη βγαίνει χώρα.
Φέρτε κυπαρισσιοῦ κλαδὶ τὴ λύρα νὰ στολίσω,
Καὶ λυπηρό, νεκρόσιμο τραγοῦδι ν' ἀρχηνίσω. . . .
Ἄχ· σὲ ἡμέραις σὰν αὐταῖς, π' ἀ ν ά σ τ α σ ι μυρίζει,
Καὶ τὸ φεγγάρι ὁ Σταυρὸς τῆς λευτεριᾶς κρεμνίζει,
Σὲ 'μέραις ποῦ θὰ ψάλλουνε «Χριστὸς Ἀνέστη» ἄλλοι,
Ἡ λύρα ἡ Ἑλληνικὴ μοιρολογᾶ, δὲν ψάλλει!
Φέρτε κυπαρισσιοῦ κλαδί, αὐτὸ σ' ἐμᾶς ταιριάζει,
Ἡ δάφνη θέλει μέτωπα 'ψηλὰ καὶ δὲν μᾶς μοιάζει. . .

Β'

Ἀλλοῦ, ἀλλοῦ, εἰς ἄλλη γῆ, εἰς ἄλλαις χώραις βγαίνει·
Δὲν τὴν δροσίζει τὸ νερὸ μονάχο, τὴν μαραίνει.
Τὰ 'παινεμένα της κλαδιὰ 'στὸ αἷμα ξεφυτρώνουν. . . .
Δὲν βγαίνουν τὰ λουλούδια της ἐκεῖ ποῦ ξεφαντώνουν,
Στὰ θέατρα καὶ 'στοὺς χορούς, 'ςὰ Φράγκικα τραγούδια...
Στοὺς κάμπους τῆς τιμῆς ἀνθοῦν τ' ἀθάνατα λουλούδια!
Φύλλο, κλαρὶ δὲ 'βρίσκεται σ' ἐμᾶς, μὴ τὸ ζητεῖτε,
Στὸ Κοιμητήρι μοναχὰ δαφνῶνα θενὰ 'βρῆτε.
Ἐκεῖ ποῦ ἡ Μαρτιάτικαις νυχτώθησαν ἡμέραις,
Τῆς Ἅγιας Λαύρας τὰ παιδιά, τῶν ν ό θ ω ν οἱ Πατέρες...
Τῶν νόθων, ναί· δὲν μοιάζομεν ἐμεῖς παιδιὰ δικά τους,
Καὶ δὲν ἐλάβαμε ζωὴ ἀπ' τὴν πλατιὰ καρδιά τους.
Κεῖνο τὸ αἷμα στέρεψε ποῦ Κ ο ι ν ω ν ί α ἐγίνη,
Στοῦ Καραΐσκου τὴν καρδιά, 'στὰ στήθια τοῦ Κανάρη·
Ὁ ἀετὸς ἀϊτόπουλα ὀπίσω του ἀφίνει,
Λιοντάρι τὸ λιοντάρι...
Καὶ πέστε μου, ἀϊτοῦ φωτιὰ ἂν ἔχῃ ἡ ματιά μας,
Καὶ ἀπὸ χαίτη λιονταριοῦ μία τρίχα τὰ μαλλιά μας!

Γ'

Σώπασε, Μοῦσα, σώπασε· παραίτα τὸ φαρμάκι,
Ἡ ψάλε τῆς Μ α τ α μ 'Α γ κ ὼ κανένα τραγουδάκι....
Γίνου καθρέφτης τοῦ καιροῦ ποῦ ζῇς, δυστυχισμένη,
Καὶ ξέχασε τὴ γενεὰ ποῦ ζῇ κ' ἀποθαμμένη...
Ἂς μὴ σ' ἀνάβῃ τὴν καρδιὰ τῆς Λαύρας τὸ μπαροῦτι!
Μήπως θαρρεῖς πῶς ἡ Ἑλλὰς ἐ κ ε ί ν η, εἶναι τ ο ύ τ η;..

Digitized by Google

'Εκείν' ἐπίστευε Θεό, μὰ τούτη δὲν πιστεύει·
Χυδαῖος μόνο τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα λατρεύει. . .
'Εκείνη ἦτον ἡ 'Ελλὰς τῆς Λαύρας, τοῦ Μαρτίου,
Καὶ τούτη, ἡ σημερινὴ 'Ελλάς, τοῦ Σολωνείου. . .
'Η πρώτη ἐτραγούδαε μὲ τὸ βαρὺ Μηλιώνη,
Καὶ τούτη τώρα τραγουδεῖ ἐκεῖ ποῦ ξεφαντώνει.
Μπροστὰ 'στὴ δεύτερη 'μπορεῖ ἡ πρώτη νὰ προβάλῃ;
'Η μιὰ ἐφούκτενε σπαθί, χειρόχτι βάζ' ἡ ἄλλη. . .
"Αχ· ἡ 'Ελλὰς ἀπέθανε κ' οἱ "Ελληνές της ὅλοι,
Καὶ τὸ μεγάλο χέρσωσαν τὰ χρόνια περιβόλι!

Δ'

'Απὸ τὴ μίαν ἄκρα της ἕως τὴν ἄλλη τώρα,
'Ανάφτει τῆς 'Ανατολῆς καὶ καίεται ἡ χώρα·
'Ο κόσμος ὅλος 'στ' ἅρματα τὰ χέρια του ξαπλώνει,
Λαοὶ μὲ δίχως ὄνομα, ἀκόμη καὶ ἡ Κίνα,
Καὶ μόνο, μόνο ἡ 'Ελλὰς τὰ χέρια της σταυρώνει·
Τῆς φθάν' ἡ Πελοπόννησος, τῆς φθάνει ἡ 'Αθήνα. . .
Τί εἶναι τῆς 'Ανατολῆς τὸ ζήτημα γιὰ 'Κείνη,
Καὶ τί ἂν τόσα της παιδιὰ 'στὰ σίδερα παθιάζουν;
Ἂν τὴ Μακεδονία της ὁ Σλαῦος καταπίνῃ,
Καὶ τὴν κληρονομία της ὁμόδοξοι 'ματιάζουν; . . .
Σώπασε, Μοῦσα, σώπασε· παραίτα τὸ φαρμάκι,
Ἡ ψάλε τῆς Ματὰμ 'Αγκὼ κανένα τραγουδάκι. . . .
Γίνου καθρέφτης τοῦ καιροῦ ποῦ ζῇς, δυστυχισμένη,
Καὶ ξέχασε τὴ γενεὰ ποῦ ζῇ κι' ἀποθαμμένη. . .
Φέρτε κυπαρισσιοῦ κλαδί, αὐτὸ σ' ἐμᾶς ταιριάζει,
'Η δάφνη θέλει μέτωπα 'ψηλὰ καὶ δὲν μᾶς μοιάζει. . .[1]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Θάλασσα ἐκ γάλακτος.

'Αναγινώσκων εἰς τὸ *Λεξικὸν τῶν ἰατρικῶν ἐπιστημῶν* τὸ περὶ θαλάσσης ἄρθρον τοῦ κ. 'Ροχάς, γράφει ὁ κ. Σιοφφέ, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀποδίδει τὸ φαινόμενον τῆς ἐκ γάλακτος θαλάσσης εἰς στρώματα ζῳαρίων ἐπιπλεόντων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, ἀπεφάσισα νὰ δημοσιεύσω τὴν ἑξῆς παρατήρησιν·

Τὸ ἀτμόπλοιον *Hoogly*, ταξειδεῦον εἰς τὴν Κίναν, εἰσήρχετο τῇ 17 'Ιανουαρίου 1874 εἰς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης· ἐπ' αὐτοῦ ἐπέβαινον καὶ ἐγώ. Μετὰ ὡραίαν τινὰ ἡμέραν, ὁ ἥλιος ἤρχισε νὰ χάνηται εἰς τὸν ὁρίζοντα, ὅτε οἱ περιδιαβάζοντες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐπιβάται ὁμοφώνως ἀνέκραξαν· Τί ὁμίχλη εἶνε αὐτή! Πραγματικῶς δὲ ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄστρα, ἅτινα ἐλαμπύριζον ὀλίγῳ πρότερον, εἶχον παντελῶς ἀποκρυβῆ· βαθμηδὸν ὅμως οἱ ὀφθαλμοὶ συνεθίσαντες εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην διέκρινον ὅτι ὁ ἀὴρ ἦτο ἐντελῶς διαφανὴς καὶ ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ εἶχε κατ' ἀρχὰς ἐκληφθῆ ὡς ὁμίχλη, ἦτο ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίουν ἐπὶ τοῦ δικτυοειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀκτῖνες ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης προερχόμεναι. Τῷ ὄντι, ἡ θάλασσα ἀπὸ τῶν τοίχων τοῦ πλοίου μέχρι τοῦ ὁρίζοντος ἦτο λευκοῦ, ἀλλ' ἀλαμποῦς χρώματος, διαφέροντος μὲν ἀπὸ τοῦ φορφωρώδους, ὁμοιάζοντος δὲ πολὺ πρὸς τὸ χρῶμα εὐρείας χιονισμένης πεδιάδος, ἐφ' ἧς ἀντανακλῶσιν αἱ ἀκτῖνες τῆς σελήνης.

Ἦτο ἀτάραχος ἡ θάλασσα, τὸ δὲ σκάφος ἀκίνητον σχεδόν, ὥστε ἠδύνατο ἕκαστος ἐν ἀνέσει νὰ θαυμάσῃ τὸ μαγικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον, τὸ ὁποῖον καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ναυτικοὺς ἦτο σπανιώτατον. Δώδεκα μίλια εἴχομεν διαπλεύσει καὶ ἐπὶ δώδεκα ὥρας, ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς κατὰ τὴν ἐπαύριον ἀνατολῆς του, ἐξηκολουθοῦμεν νὰ πλέωμεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀχανείας ἐκείνης, ἧς ἡ θέα δὲν δύναται πρὸς ἄλλο τι νὰ παραβληθῇ ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀπεράντων στεππῶν τῆς 'Ρωσσίας, ὅταν χιονοσκεπεῖς καταυγάζῃ αὐτὰς σεληνόφωτος νύξ.

'Ο πλοίαρχος ἡμῶν εἶχεν ἴδει καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν αὐτὴν θάλασσαν τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ κοινῶς ὀνομάζεται *θάλασσα ἐκ γάλακτος*. Εἶχε δὲ ἀρχίσει νὰ συζητῇ περὶ τοῦ πράγματος μετά τινων ἀνδρῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες εὑρίσκοντο μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν. Πολλοὶ ἀπεδίδον τὸ φαινόμενον εἰς τὴν ἐπενέργειαν μακαλοστράκων, ὁμοίων πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα ἐπιφέρουσι τὴν φωσφόρησιν τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὁ πλοίαρχος, ὅστις εἶχε παρατηρήσει ὅτι ἔν τε τῇ 'Ερυθρᾷ θαλάσσῃ καὶ τῇ Νοτίᾳ φύκη τινὰ ἀνέβαινον καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐχρωμάτιζον διαφοροτρόπως τὰ ὕδατα, ἐξήνεγκε γνώμην ὅτι τὸ γαλακτῶδες χρῶμα δὲν προήρχετο ἐκ ζωϊκῆς, ἀλλ' ἐκ φυτικῆς μᾶλλον ἐπιδράσεως.

Ἔτυχε νὰ ἔχω ἐγὼ πρόχειρον μικροσκόπιον, προέτεινον λοιπὸν νὰ παρατηρήσωμεν διὰ τούτου τὸ ὕδωρ. Πραγματικῶς ἠντλήσαμεν ὕδωρ διὰ διαφόρων μηχανικῶν μέσων εἰς διάφορα βάθη. Ὅλα τὰ δείγματα τοῦ ὕδατος εἶχον τὸν αὐτὸν βαθμὸν θερμότητος καὶ τὴν αὐτὴν πυκνότητα· τὸ τελευταῖον μόνον, ὅπερ ἐξητάσαμεν, περιεῖχε καί στοιχεῖόν τι ἰδιαίτερον. Παρατηρήσαντες δὲ τοῦτο εἰς τὸ φῶς εἴδομεν ὅτι ὡμοίαζε πολὺ πρὸς ἀσβεστόνερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διεκρίνετο πληθὺς σωματιδίων *μὴ διαφανῶν*, εἰς τὸ σκότος ὅμως τὸ ῥευστὸν ἐφαίνετο διασχιζόμενον ὑπὸ μεγάλου πλήθους μικρῶν ῥαβδίων *στιλπνῶν*, ἅτινα ἤρχιζον νὰ κινῶνται ἅμα τις ἐνέθετε τὴν χεῖρα ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ ὀλίγον ἐτάραττεν αὐτό. Τὰ μικρὰ ταῦτα σώματα διάφορα κατὰ τὸ μῆκος ἐπαρουσίαζον κατ' ἴσας ἀποστάσεις κόμβους, ὁμοίους πρὸς τοὺς τῆς ῥίζης τῆς ἰπέκας. Ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν κινητικότητος καὶ τῆς λεπτότητός των δὲν ἦτο μὲν εὔκολον νὰ τὰ συλλάβῃ τις διὰ τῆς χειρός, κατώρθωσα ὅμως νὰ κάμω, ὥστε νὰ ἐναποτεθῶσι τινὰ λείψανα ἐπί τινος κομματίου ὑφάσματος, ὅπερ μετεχειριζόμην ὡς στραγγιστήριον. Ταῦτα τὰ ἐξήτασα κατὰ πρῶτον διὰ γυμνοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἦσαν δὲ στιλπνά, πηκτοειδῆ, ἀλλὰ λεπτότατα· ἦτο ἀδύνατον νὰ τὰ ἐγγίσῃ τις χωρὶς νὰ τὰ σπάσῃ. Ἔθηκα τινὰ ἐξ αὐτῶν μεταξὺ δύο ὑαλίνων πλακῶν, ἃς ἐφήρμοσα εἰς τὸ ἄκρον τοῦ μικροσκοπίου. Α^{ον} εἰς ἐλαφρὰν μεγέθυνσιν διέκρινα καθαρὰ φυτικοὺς καυλούς, τῶν ὁποίων οἱ κανονικοὶ ῥόζοι ἦσαν βλαστάρια μὲ φύλλα πρωτοφυῆ. Β^{ον} εἰς μεγαλητέραν μεγέθυνσιν διέκρινα κολλοειδῆ οὐ-

1. Μάζιμνα.

Digitized by Google

σίαν περιέχουσαν διεσπαρμένα κυττάρια, ἴνας καὶ τέλος σπόρους.

Ἔδειξα ταῦτα πρὸς τὸν πλοίαρχον καὶ τοὺς ἄλλους· ἦτο πλέον δλοφάνερον ὅτι, κατ' ἀκολουθίαν βιαίας τινὸς μεταβολῆς γενομένης δι' αἰτίαν ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ βάθει τῆς θαλάσσης, θὰ ἀπεσπάσθησαν ἀπειροπληθῆ φύκη, ἅτινα ἀνέβησαν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

Πολλὰ ἦσαν κουδαριασμένα εἰς ὄγκους διαφόρων μεγεθῶν, οἵτινες ἐκυλινδοῦντο ὡς βόλοι χιόνος. Ἐπειράθημεν νὰ ἀνασύρωμεν τινὰς ἐκ τούτων, οἵτινες ἐπέπλεον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, διὰ σιδηροῦ ἀγκίστρου, ἀλλ' ἡ ταχύτης τοῦ πλοίου διερρήγνυε τὰ εὔθραστα ἐκεῖνα φυτάρια, ἅτινα εὐκόλως διωλίσθαινον διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ ἀγκίστρου. Ἐλυπήθημεν πολὺ διότι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ σταματήσωμεν ἐκεῖ καὶ νὰ ἀποπειραθῶμεν δι' ἄλλου μέσου νὰ λάδωμέν τινα ἐκ τῶν φυτῶν ἐκείνων.

Τῇ 18, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, τὸ φαινόμενον ἐξηφανίσθη καὶ διεδέχθη αὐτὸ θαλασσοταραχή, ἥτις δὲν μὲ ἄφησε νὰ ἐξακολουθήσω τὰς παρατηρήσεις μου. Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας μᾶς παρουσιάσθη πάλιν ἡ ἐκ γάλακτος θάλασσα, ἀλλ' ἐν φοβερᾷ κυμάνσει.

Μέχρι τοῦδε τὸ φυσικὸν τοῦτο φαινόμενον, ὅπερ πολλάκις εἶχον ἴδει οἱ ναυτικοί, δὲν εἶχεν ἐξετασθῆ διὰ τοῦ μικροσκοπίου. Διὰ τοῦτο, ἀπατηθέντες οἱ ἐρευνήσαντες τὰ κατ' αὐτὸ ὑπὸ τῆς θέας καὶ τῆς κινήσεως τῶν νηματοειδῶν ἐκείνων ῥαβδίων, ἅτινα ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, τὰ ἐξέλαβον ὡς ζωντανὰ ζωΰφια Ἀλλὰ μία μόνη παρατήρησις ἄγουσα εἰς σταθερὸν συμπέρασμα ἀρκεῖ ἵνα ἐξαφανίσῃ πάσας τὰς ὑποθέσεις, πιστεύω δὲ ὅτι δικαιοῦμαι νὰ βεβαιόνω μετὰ θετικότητος ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τῆς θαλάσσης φαινόμενον ἀποδοτέον εἰς τὰς χημικὰς ἐπενεργείας τῆς ἀποσυνθέσεως ἀπειροπληθῶν φυκῶν, ἀποσπασθέντων ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης εἴτε ὑπὸ ῥευμάτων εἴτε ἕνεκα τῆς ὡριμάνσεώς των.

Δὲν ἔχω καιρόν.

Ποσάκις δὲν μεταχειριζόμεθα τὴν φράσιν ταύτην ἵνα δικαιολογηθῶμεν διότι ὀλίγον φροντίζομεν περὶ τῆς διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἢ τῆς διὰ τῆς μελέτης διανοητικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως. Καὶ νὰ δικαιολογηθῶμεν ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς! Εἰλικρινέστεροι ἂν ἤμεθα, θὰ ὡμολογοῦμεν ὅτι δὲν μᾶς λείπει ὁ καιρός, ἀλλ' ἡ θέλησις. Ὁ καιρὸς εἶνε ὥς τι ἐλαστικὸν σῶμα· χεῖρες δραστήριαι καὶ ἱκαναὶ δύνανται νὰ τὸν ἐπεκτείνωσι πλειότερον ἢ ὅσον κοινῶς πιστεύει τις.

Τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων κυροῦσι τὰ θρυλούμενα περὶ Ἀμερικανοῦ τινος, τοὔνομα Ἠλιοῦ Βούρριτ. Ὁ Βούρριτ μικρὸς ὢν ἐπεδόθη εἰς τὸ πατρικὸν ἔργον, ἐγένετο σιδηρουργός, τοῦτο ὅμως παντάπασι δὲν ἐκώλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ καταστῇ ἀληθῶς σοφὸς ἀνήρ, ἂν καὶ τοὺς μεγάλους μόχθους, οὓς ἐμόχθει ἐξασκῶν τὴν βαρεῖαν τοῦ σιδηρουργοῦ τέχνην ἐπηύξανε πολὺ πλειότερον ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ἀδυναμία καὶ ἀσθένεια. Ὁ Βούρριτ κατέλιπεν ἡμερολόγιον, ἐξ οὗ καταφαίνεται τίνα τρόπον τοῦ ζῆν ἐκλέξας ἔφθασεν ὅπου ἔφθασε. Παραθέτομεν εὐθὺς κατωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ ἡμερολογίου τούτου. Ἦτο δ' ὁ Βούρριτ, ὅταν ἔγραφε ταῦτα, ἐτῶν εἰκοσιδύο·

Δευτέρα 18 Ἰουνίου.—Κεφαλαλγία. Ἀνέγνωσα 40 σελίδας ἐκ τῶν τοῦ Κυδιέρου καὶ ἄλλας 64 γαλλικά. Ἐσιδήρευσα ἐπὶ 11 ὥρας.

Τρίτη. Ἀνέγνωσα 65 στίχους ἑβραϊκά, 30 σελίδας γαλλικά· ἔμαθα τὰ ὀνόματα 15 ἀστέρων. Ἐσιδήρευσα ἐπὶ 10 ὥρας.

Τετάρτη. 25 στίχους ἑβραϊκά, 50 σελίδας ἀστρονομίαν. Ἐσιδήρευσα 11 ὥρας.

Πέμπτη. 55 στίχους ἑβραϊκά, 10 στίχους δανικά. Ἐσιδήρευσα 11 ὥρας.

Παρασκευή. Ἀδιάθετος. Ἠργάσθην μόνον ἐπὶ 12 ὥρας εἰς τὸ σιδηρουργεῖον.

Σάββατον. Ἔπασχα ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἀνέγνωσα 50 σελίδας φυσικὴν καὶ ἐσιδήρευσα 10 ὥρας.

Κυριακή. Ἐμελέτησα θρησκευτικόν τι θέμα διὰ τὸ σχολεῖον.

Αὐτὸ δὲ ἐγίνετο καθ' ἑβδομάδα. Οὕτω δὲ διαθέτων τὸν καιρόν του καὶ τόσον ἰσχυρὰν θέλησιν ἔχων ὁ Βούρριτ, ἐξέμαθε μὲν περὶ τὰς δώδεκα γλώσσας, ἐμυήθη δὲ τὰ τῶν πλείστων ἐπιστημῶν. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἀκαμάτου καὶ σοφοῦ σιδηρουργοῦ δὲν θὰ διορθώσῃ τινά; Τὸ κατ' ἐμέ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν βλέπω ἐμαυτὸν ἱκανὸν νὰ μιμηθῶ κατὰ πάντα τόσον μέγα παράδειγμα, ἂν ὄχι ἄλλο ὅμως τοὐλάχιστον δὲν θὰ προφέρω εἰς τὸ μέλλον τόσον συχνὰ τὴν τυπικήν, ἀπερίσκεπτον καὶ ἐγωϊστικὴν φράσιν· «Δὲν ἔχω καιρόν».

Ναυτικοὶ χαιρετισμοί.

Ἡ καλὴ συμπεριφορὰ ἀπαιτεῖ ὅταν τις διέρχηται πλησίον μας καὶ χαιρετίζῃ νὰ τὸν χαιρετίζωμεν καὶ ἡμεῖς. Δεικνύει δ' ὅτι στερεῖται καλῆς ἀγωγῆς ἐκεῖνος ὅστις ἢ δὲν χαιρετίζει πρῶτος ἢ δὲν ἀνταποδίδει τὸν χαιρετισμὸν τοῦ ἄλλου. Καὶ ἂν μὲν εἰς τὴν ξηρὰν οἱ κανόνες τῆς ἀμοιβαίας περιποιήσεως τηρῶνται παρὰ πάντων, εἰς τὴν θάλασσαν ὅμως, δύναταί τις εἰπεῖν, ἀποτελοῦσι στενὴν ὑποχρέωσιν. Ἂν πλοῖόν τι παραλείψῃ ν' ἀποδώσῃ τὸν ὀφειλόμενον χαιρετισμὸν εἴτε πρὸς πλοῖα ἀλλοεθνῆ εἴτε πρὸς φρούρια, ὅταν πρὸς ταῦτα πλησιάσῃ, τοῦτο μὲν θὰ ἐκθέσῃ ἑαυτὸ εἰς τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ προσβληθέντος, τοῦτο δὲ θὰ προκαλέσῃ σπουδαίας διεθνεῖς περιπλοκάς. Εἶνε δὲ περίεργος ἡ πρὸς τοῦ-

Digitized by Google

το ναυτική ἐθιμοταξία. Πέντε εἰδῶν ναυτικοὶ χαιρετισμοὶ ὑπάρχουσιν· α' ὁ χαιρετισμὸς διὰ τῆς σημαίας, β' ὁ χαιρετισμὸς διὰ κανονοβολισμῶν, γ' ὁ χαιρετισμὸς διὰ τῶν ἱστίων, δ' ὁ διὰ τῶν καλουμένων μουσκέτων, ε' ὁ διὰ τῆς φωνῆς. Ὁ χαιρετισμὸς διὰ τῆς σημαίας τῆς πρύμνης εἶνε ὥσπερ δεῖγμα ὑποταγῆς, δὲν ἀποδίδεται δ' ὁ χαιρετισμὸς οὗτος εἰμὴ παρὰ κατωτέρου πρὸς ἀνώτερον, παρ' ἐμπορικοῦ λ. χ. πλοίου πρὸς πολεμικὸν ἢ πρὸς φρούρια ξένης δυνάμεως ἐν θαλάσσῃ ἀνηκούσῃ εἰς αὐτήν. Ὁ διὰ κανονοβολισμῶν χαιρετισμὸς συνίσταται εἰς ἀριθμόν τινα κανονοβολισμῶν, ὅστις παραλλάσσει ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τοῦ χαιρετιζομένου ἢ τοῦ χαιρετίζοντος. Τιμητικώτερος δὲ εἶνε ὁ καὶ διὰ σφαίρας κανονοβολισμός. Πάντα σχεδὸν τὰ ἔθνη χαιρετίζουσι διὰ περιττοῦ ἀριθμοῦ κανονοβολισμῶν, τριῶν, πέντε, ἑπτά, ἐννέα, μέχρις εἴκοσι καὶ ἑνός, ὅστις εἶνε ὁ βασιλικὸς χαιρετισμός. Διὰ τῶν ἱστίων χαιρετίζουσι καταβιβάζοντες τοὺς καρχησίους μέχρι τοῦ μέσου τοῦ ἱστοῦ· τοῦτο δὲ ποιοῦσι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ὅταν συναντήσωσι πολεμικόν. Τὸ πολεμικὸν δὲ δὲν ἀνταποδίδει τὸν χαιρετισμόν, διότι ὁ διὰ τῶν ἱστίων χαιρετισμὸς εἶνε τρόπον τινὰ δεῖγμα σεβασμοῦ τοῦ προστατευομένου πρὸς τὸν προστάτην. Ὁ διὰ τῶν μουσκέτων χαιρετισμὸς δὲν γίνεται εἰμὴ ἐν καιρῷ δημοσίας χαρᾶς. Ὁ διὰ τῆς φωνῆς ἀκολουθεῖ εἰς τὸν διὰ κανονοβολισμῶν χαιρετισμὸν ἢ γίνεται ὅταν τὸ πλοῖον δὲν δύναται νὰ κανονοβολήσῃ, ὡς λ. χ. ὅταν ἀπαντήσῃ ναυαρχίδα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου ἀναβαίνει εἰς τὰς κεραίας τῶν ἱστῶν καὶ χαιρετίζει κινοῦν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν πῖλον καὶ ζητωκραυγάζον, ἅμα δοθῇ τὸ πρὸς τοῦτο σημεῖον διὰ τῆς συρίκτρας. Ἅπασαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἀπαιτοῦσιν ὥστε τὰ ξένα πλοῖα, τά τε ἐμπορικὰ καὶ τὰ πολεμικά, εἴτε πλέουσι μόνα εἴτε συνηνωμένα εἰς στόλον ἢ στολίσκον, ὅταν διέρχωνται τῶν λιμένων ἢ τῶν φρουρίων αὐτῶν εἰς ἀπόστασιν βολῆς κανονίου, νὰ χαιρετίζωσι διὰ κανονοβολισμῶν καὶ διὰ τῆς φωνῆς. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα σημεῖα τοιαύτης τρόπον τινὰ διεθνοῦς περιποιήσεως· ταῦτα συνίστανται, α' εἰς τὸ νὰ ὑψοῖ τὸ πλοῖον ὁμοῦ μετὰ τῆς ἰδικῆς του σημαίας καὶ τὴν τοῦ ἔθνους, ὅπερ θέλει νὰ τιμήσῃ, β' εἰς τὸ νὰ ὑψοῖ τὴν σημαίαν τοῦ ξένου ἔθνους ὑπεράνω τῆς ἰδίας, ἡ τιμὴ δὲ αὕτη εἰς τὴν θάλασσαν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν εἰς τὴν ξηρὰν γενομένην διὰ τῆς ἀπονομῆς τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ θέσεως, γ' εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀξιωματικοῦ ἐπὶ τοῦ ξένου πλοίου, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν κυβερνήτην αὐτοῦ, δ' εἰς τὸ νὰ τίθηται τὸ πλοῖον ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἄλλου. Μὲ ὅλην ὅμως τὴν αὐστηρότητα τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐπικρατοῦσαν ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα, οἱ βασιλεῖς, οἱ ἡγεμόνες, αἱ ἡγεμονίδες καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἀπαλλάσσονται τῆς τηρήσεως τῆς ἐθιμοταξίας ταύτης καὶ τυγχάνουσιν ἀπ' ἐναντίας πανταχοῦ τοῦ διὰ κανονοβολισμῶν χαιρετισμοῦ καὶ ὅταν ἀκόμη ἀποβιβάζωνται εἰς ξένα φρούρια. Ὁμοία διάκρισις γίνεται δι' αὐτοὺς ὅταν ἐπιβαίνωσι ξένων πλοίων πρὸς ἐπίσκεψιν· τότε μάλιστα χαιρετίζονται ὄχι μόνον διὰ κανονοβολισμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φωνῆς.

—

Ἔνδοξος τελετή.

Ἡ γερμανικὴ αὐλὴ ἑώρτασε κατ' αὐτὰς σπανιωτάτην τελετήν, τὴν *ἑβδομηκοστὴν* ἐπέτειον τῆς εἰς τὸν στρατὸν κατατάξεως τοῦ αὐτοκράτορος Γουλλιέλμου. Ὡς γνωστόν, μεῖραξ ἔτι ὁ δαφνοστεφὴς μονάρχης συμμετέσχε τῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος Α' πολέμων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Γουλλιέλμου διεξήχθησαν τρεῖς νικηφόροι πόλεμοι, ὁ δανικός, ὁ αὐστριακὸς καὶ ὁ γαλλικός. Κατὰ τοὺς πολέμους τούτους συνεκροτήθησαν 35 μάχαι, 94 συμπλοκαὶ καὶ 1599 αἱματηραὶ ἀψιμαχίαι. Ἐκυριεύθησαν δὲ 18 φρούρια, 3574 τηλεβόλα καὶ 107 σημαῖαι.

—

Ἄγρυπνος ὕπατος.

Ὁ Κικέρων ἔλεγε περὶ Κανονίου Ῥιβιλίου, μίαν μόνην ἡμέραν ὑπάτου χρηματίσαντος, «ἔχομεν ὕπατον τοσούτῳ ἄγρυπνον, ὥστε οὐδὲ μίαν μόνην νύκτα ἐκοιμήθη κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὑπατείας του.» Πόσους τοιούτους ἀγρύπνους ὑπουργοὺς ἀριθμεῖ ἡ Ἑλλάς!

—

Εὐφυὴς ἀπάντησις.

Καθηγητὴς ῥητορικῆς ἀνεγίνωσκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Φλεσιὲ ποιηθέντα ἐπικήδειον λόγον εἰς τιμὴν τοῦ στρατάρχου Τουρένα. Μαθητής τις, κατανοήσας τὰ κάλλη τοῦ λόγου, εἶπε κακεντρεχῶς πρός τινα τῶν συμμαθητῶν του· — «Πότε θὰ δυνηθῇς νὰ κάμῃς καὶ σὺ τοιοῦτον λόγον;» — «Ὅταν σὺ γείνῃς Τουρένας», ἀπήντησεν.

—

Ἀναλογία ἐπιστολῶν κατ' ἄτομον.

Μεγάλη Βρεττανίᾳ	30,2	Γαλλίᾳ	9,5	Ἑλλάδι	1,8
Ἑλβετίᾳ	25,5	Δανιμαρκίᾳ	8,6	Βρασιλίᾳ	1,2
Ἡνωμ. Πολιτείαις	18,1	Αὐστρίᾳ	7,6	Ῥωμουνίᾳ	1,2
Αὐστραλίᾳ	17,3	Ἰσπανίᾳ	4,4	Ῥωσσίᾳ	0,9
Γερμανίᾳ	13,5	Νορβηγίᾳ	4,1	Σερβίᾳ	0,9
Βελγίῳ	12,9	Ἰταλίᾳ	3,8	Αἰγύπτῳ	0,8
Κ. Χώραις	12,2	Σουηδίᾳ	3,7	Ἰαπωνίᾳ	0,5

Εἷς Ἀναγνώστης.

Ὅτε ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἐκινδύνευεν ἡ Ἑλλάς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, οἵτινες ἐχθρότατα πρὸς ἀλλήλους διέκειντο, ἀνοίξαντες ἕνα βόθρον, καὶ θέντες ἐπ' αὐτοῦ συνδεδεμένας τὰς δεξιάς, ἐπεφώνησαν· «Τὴν ἔχθραν ἐνταῦθα καταθώμεθα, ἕως ἂν πρὸς τὸν Πέρσην διαπολεμήσωμεν.»

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 57 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 30 Ἰανουαρίου 1877

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ὁ Χρυσόστομος ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 347. Ὠνομάζετο δὲ Ἰωάννης, τὸ δὲ ἐπώνυμον Χρυσόστομος ἀπεδόθη αὐτῷ διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ εὐγλωττίαν πολὺ βραδύτερον, μόλις ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατεῖχεν ὑψηλὸν στρατιωτικὸν ἀξίωμα, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Ἀνθοῦσα ἦτο ἐκ τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων γυναικῶν, ὧν ἡ ἀρετὴ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἐθαυμάζετο. Ἕνεκα αὐτῆς λέγεται, ὅτι ὁ ἐθνικὸς ῥήτωρ Λιβάνιος ἀνέκραξέ ποτε μετὰ θαυμασμοῦ· «οἵας θαυμαστὰς γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί!» Ἡ Ἀνθοῦσα μείνασα χήρα ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 20, ἀφιερώθη ὅλως εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ἐπιστημονικῶς ἐμορφώθη ὁ Χρυσόστομος παρὰ τῷ περιφήμῳ ῥήτορι Λιβανίῳ καὶ τῷ φιλοσόφῳ Ἀνδραγαθίῳ, ὧν ὁ πρῶτος τοσοῦτον ἐθαύμασε τὴν αὐτοῦ εὐγλωττίαν, ὥστε ἐρωτηθεὶς ποτε, τίνα ἔμελλε νὰ καταλίπῃ διάδοχον αὐτοῦ ἐν τῇ τῆς ῥητορικῆς διδασκαλίᾳ, «Τὸν Ἰωάννην, εἶπεν, εἰ μὴ τοῦτον χριστιανοὶ ἐσύλησαν!» διότι ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον τὸ τοῦ συνηγόρου ἀσκήσας ἔργον, πρὸς ὃ ὀλίγην εἶχεν ἐκ φύσεως κλίσιν, ἐγκαταλιπὼν αὐτὸ, ἀφιερώθη εἰς τὴν τῶν Γραφῶν μελέτην, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας ὑπηρεσίαν. Κατηχηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Μελετίου, ἐβαπτίσθη τῷ ἔτει 369. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ συνείθιζον πολλοὶ νὰ ἀναβάλλωσι τὸ βάπτισμα εἰς ὥριμον ἡλικίαν. Ἔλαβε δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ τοῦ ἀναγνώστου ἀξίωμα, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχε σπουδαιότητά τινα· διότι οἱ ἀναγνῶσται ὤφειλον νὰ φυλάττωσι τὰ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς λατρείας προωρισμένα χειρόγραφα τῆς Γραφῆς, ἢ φθειρομένων τούτων νὰ ἀντιγράφωσιν ἄλλα, καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦναι ἄνδρες εἰδήμονες τῶν Γραφῶν. Ἡ εὐσέβεια τοῦ Χρυσοστόμου ἦτο ἔκτοτε τοσοῦτον γνωστὴ, ὥστε, ὅτε τῷ 370 ἐκδιωχθέντος τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου καὶ ἄλλων ἐπισκόπων ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἀντιόχειαν πόλεων ἕνεκα τῶν Ἀρειανῶν ἐρίδων, ἐκενώθησαν πολλαὶ ἐπισκοπικαὶ θέσεις, ἠναγκάζετο καὶ αὐτὸς νὰ δεχθῇ τὸ τοῦ ἐπισκόπου ἀξίωμα. Ἀλλ' αὐτὸς μετριόφρων ὢν, καὶ εἰς τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος τούτου ἀποβλέπων, ἀπέφυγεν αὐτὸ, κρυβεὶς τὴν ἡμέραν τῆς χειροτονίας. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἀρχαίων πατέρων ἠναγκάσθησαν νὰ γίνωσιν ἐπίσκοποι, μηδόλως αὐτοὶ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἀξιώματος τούτου ἐπιζητήσαντες. Πόσον κατὰ τοῦτο μετεβλήθησαν οἱ καιροί! Ἐπειδὴ δὲ καίπερ συμφωνήσας μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου αὐτοῦ Βασιλείου (ὃν δὲν πρέπει τις νὰ συγχύσῃ μετὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας ἐν Καππαδοκίᾳ, ὀλίγον πρότερον ἀκμάσαντος) νὰ μὴ δεχθῶσιν ἀμφότεροι ἐπισκοπὰς, αὐτὸς μὲν ἀπέφυγε τὴν ἐπισκοπὴν, συνέτεινεν ὅμως εἰς τὸ νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος ὁ φίλος αὐτοῦ, ὃν ἐθεώρει κατὰ πολὺ ἑαυτοῦ καταλληλότερον, ἐγεννήθη μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἔρις, ἐξ ἧς ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ὡραίων αὐτοῦ *περὶ ἱερωσύνης* λόγων, ἐν οἷς, ἐν μορφῇ διαλόγων συντεταγμένοις, περιέγραψε τὴν ἀξίαν τῆς ἱερωσύνης. Μετὰ ταῦτα ἀπολέσας καὶ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, ἀπεχώρησεν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἔρημον, πρὸς τοὺς ἐκεῖ μοναχούς. Τὰ μοναστήρια ἦσαν τότε συνήθως τόποι ἀληθοῦς ἀσκήσεως ἐν τῇ ἀρετῇ, ἐχρησίμευον δὲ πολλάκις καὶ ὡς σχολεῖα πρὸς μόρφωσιν τῶν κληρικῶν. Παρὰ τοῖς μοναχοῖς τούτοις διατρίβων, ἐπεδόθη ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν ἐμβριθεστέραν τῶν Γραφῶν μελέτην.

Παρὰ τοῖς μοναχοῖς διατρίβων συνέγραψεν ὁ Χρυσόστομος τὰ περὶ μοναχικοῦ βίου ἔργα αὐτοῦ. Ἕνεκα ἀσθενείας ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀντιόχειαν, ἐχειροτονήθη παρὰ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἐπιστρέψαντος Μελετίου εἰς διάκονον, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου προεχειρίσθη πρεσβύτερος παρὰ τοῦ Φλαβιανοῦ τῷ 386, ἀνέλαβε δὲ κυρίως τὸ ἔργον τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου. Ἔκτοτε ἀνέπτυξεν ὁ Χρυσόστομος τὴν σπανίαν ἐκείνην εὐγλωττίαν, δι' ἣν ἐθαυμάσθη. Οὐ μόνον οἱ χριστιανοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐθνικοὶ πολλάκις προσήρχοντο εἰς τὰ κηρύγματα αὐτοῦ, ἵνα θαυμάζωσι τὴν ῥητορικὴν τοῦ ἀνδρὸς δεινότητα. Οἱ λόγοι αὐτοῦ, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἀπέφευγε τὴν τέχνην ὡς κύριον σκοπὸν αὐτῶν, καὶ ἐπεδίωκε τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, ἦσαν ὅμως διὰ τὴν φυσικὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ καὶ ἕνεκα τῆς προτέρας αὐτοῦ ῥητορικῆς μορφώσεως ἀριστουργήματα ῥητορικῆς τέχνης. Εἰς μάτην, χειροκροτούμενος παρὰ τοῦ ἀκροατηρίου του, ἤλεγχεν αὐτὸ, λέγων, ὅτι μετέστρεφον τὴν ἐκκλησίαν εἰς θεατρικὴν παράστασιν. Ὁ Χρυσόστο-

Digitized by Google

μος συνείθιζε νὰ προπαρασκευάζῃ τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ τὴν προπαρασκευὴν ταύτην συνιστᾷ ἐν τοῖς περὶ ἱερωσύνης λόγοις ὡς ἀναγκαίαν τῷ κήρυκι τοῦ Εὐαγγελίου, ἦτο ὅμως τοσοῦτον κύριος τοῦ λέγειν, ὥστε πολλάκις ἀπροπαράσκευος καὶ ἐξ ὑπογυίου ἠδύνατο νὰ λαλῇ πρὸς τὸν λαόν. Οὕτως ἐρχόμενός ποτε ἐν καιρῷ χειμῶνος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ καθ' ὁδὸν ἀπαντήσας πλῆθος ἐπαιτῶν γυμνῶν καὶ πασχόντων, ἀναβὰς τὸν ἄμβωνα, ἀντὶ τῆς προητοιμασμένης ὁμιλίας ἐλάλησε περὶ περιθάλψεως τῶν πτωχῶν καὶ πασχόντων.

Τῷ 387 ἐδόθη ἀφορμή τις ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅπως δειχθῇ ἔτι λαμπρότερον ἡ τοῦ Χρυσοστόμου ἀξία. Τῷ ἔτει δηλ. τούτῳ συνέβη στάσις τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαοῦ ἕνεκα τῆς ἐπιβολῆς νέου φόρου διὰ τὴν τέλεσιν τῆς πενταετηρίδος τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Ἀρκαδίου, καθ' ἣν ὁ λαὸς ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ κατέστρεψε τοὺς ἀνδριάντας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ τοῦ ὄχλου μανία, ὥστε αἱ τῆς πόλεως ἀρχαὶ τὸ πρῶτον ἐκρύβησαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς οἰκίας πολλῶν ἐν τέλει ἐλθόντες οἱ ὄχλοι, διήρπασαν καὶ κατερήμωσαν αὐτάς. Μετὰ ταῦτα ἐτιμωρήθησαν μὲν διὰ θανάτου οἱ πρωταίτιοι τῶν ταραχῶν, ἀλλ' ἡ πόλις ἔμελλε νὰ πάθῃ ἔτι αὐστηροτέρας τιμωρίας, ὅταν ἤθελον γίνει τὰ συμβάντα τῷ αὐτοκράτορι γνωστά, οὗτινος ἡ ἀχαλίνωτος ὀργὴ ἦτο πασίγνωστος. Διὰ τοῦτο πρεσβεία Ἀντιοχέων ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως μαλάξῃ τὸν θυμὸν αὐτοῦ καὶ παρακαλέσῃ νὰ συγχωρήσῃ τὴν πόλιν. Τότε εἶπεν ὁ Χρυσόστομος τοὺς λαμπροὺς *περὶ ἀνδριάντων* λόγους του, δι' ὧν ἤλεγξε καὶ ἐπαρηγόρησε τοὺς κατατεθορυβημένους καὶ κατεπτοημένους Ἀντιοχεῖς.

Ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔτι ὡς πρεσβύτερος ἐνεργῶν ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Χρυσόστομος νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Εὐνομιανοὺς ἢ Ἀνομοίους, οἵτινες ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Εὐνόμιον ἀπετέλουν τὴν ἰσχυροτάτην τῶν Ἀρειανῶν μερίδα, ὠνομάσθησαν δὲ Ἀνόμοιοι, διότι κατ' ἀντίθεσιν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον λεγόντων ἐθεώρουν καὶ ἐκάλουν αὐτὸν *ἀνόμοιον* τῷ Πατρί.

Ἡ φήμη αὐτοῦ ἦτο ἔκτοτε τοσοῦτον ἐξηπλωμένη καθ' ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε ὅτε τῷ 397 ἀπέθανεν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος, ἐκλήθη αὐτὸς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον τῆς Ἀνατολῆς θρόνον, ἰδίως συστάσει ἐπισήμου τινὸς ἀνδρός, τοῦ ἀρχιευνούχου Εὐτροπίου, ὅστις διατρίβων ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἶχεν ἀκροασθῆ τῶν λόγων αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἦτο πιθανόν, καὶ αὐτὸς ἐκ μετριοφροσύνης νὰ μὴ δεχθῇ τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, καὶ παρὰ τοῦ αὐτὸν λατρεύοντος λαοῦ νὰ κωλυθῇ ἡ ἐξ Ἀντιοχείας ἀναχώρησίς του, ἤχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν αἰφνιδίως καὶ ὑπὸ ἄλλο πρόσχημα, ἀγνοῶν τὴν ἀληθῆ τῆς προσκλήσεως αἰτίαν. Ἐχειροτονήθη δὲ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου καί τοι ἄκοντος.

Ἐπίσκοπος δὲ Κωνσταντινουπόλεως γενόμενος ὁ Χρυσόστομος ἐφρόντιζε περὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν κλήρου, ἐφορῶν τὰ ἤθη αὐτοῦ καὶ τῆς μορφώσεως αὐτοῦ ἐπιμελούμενος. Ἔπειτα δὲ ἀκαμάτως ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ διδάσκῃ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, λαλῶν συνεχῶς, καὶ ἐνίοτε πλεονάκις τῆς ἡμέρας. Καὶ ἐπίσκοπος δὲ Κωνσταντινουπόλεως γενόμενος, ἔζη ὡς μοναχὸς βίον λιτόν, ἀποκόψας πάσας τὰς περιττὰς δαπάνας, ἵνα παραχωρήσῃ τὰ εἰσοδήματα ταῦτα τῷ πτωχοκομείῳ, διότι ἐθεώρει ἓν τῶν πρώτων αὐτοῦ μελημάτων τὴν τῶν πτωχῶν περίθαλψιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑπάρχον ἓν πτωχοκομεῖον δὲν ἤρκει διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνδεῶν, τῇ φροντίδι αὐτοῦ συνέστησαν πλειότερα. Ἐν τούτοις διὰ τὴν φιλοπτωχείαν του ταύτην καὶ τὴν λιτὴν αὐτοῦ δίαιταν, ἐφ' ἧς δικαίως ἔπρεπε νὰ ἐπαινῆται καὶ θαυμάζηται, δὲν παρέλειψαν νὰ κατηγορήσωσιν αὐτὸν πολλοὶ τῶν κληρικῶν, οἵτινες ἦσαν εἰθισμένοι νὰ βλέπωσι τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρωτευούσης λαμπρῶς καὶ μετὰ ἡγεμονικῆς πολυτελείας ζῶντα.

Ὁ Χρυσόστομος πρέπει νὰ θαυμασθῇ, καὶ διότι ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς ἐπισκόπου δὲν ἐφοβήθη ποτὲ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν διαφθορὰν μὴ διστάζων νὰ ἐλέγχῃ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἰσχυροτάτοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ, ἂν παρετήρει αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἀπέκτησεν ὅμως πολλοὺς ἐχθροὺς ἔκ τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασιν. Ἐχθρὸς αὐτοῦ ἀπέβη πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸς ὁ Εὐτρόπιος, ὁ ἄλλοτε φίλος αὐτοῦ δειχθείς, διότι ὑπερήσπιζε τοὺς ἀδίκως παρ' αὐτοῦ διωκομένους καὶ διεμαρτύρετο κατὰ τῶν καταπιέσεων αὐτοῦ. Ἐπειδὴ μάλιστα πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διωκομένων κατέφευγον εἰς τὰς ἐκκλησίας, αἵτινες ἀπήλαυον τοῦ προνομίου νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ἄσυλα (τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε σιωπηλῶς καὶ ἐξ ἔθους μεταβῆ εἰς αὐτὰς ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ναῶν), ὁ Εὐτρόπιος, ὅπως μὴ εὑρίσκῃ ὁ Χρυσόστομος ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν νὰ πρεσβεύῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε νὰ καταργηθῇ τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐν εὐνομουμέναις μὲν πολιτείαις ἤθελεν εἶναι βεβαίως τῇ δικαιοσύνῃ ἐπιβλαβές, ἐν τῇ ἐποχῇ ὅμως ἐκείνῃ, καθ' ἣν οὐχὶ οἱ νόμοι, ἀλλ' ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ τοῦ ἰσχυροτέρου δύναμις ἐκράτουν, ἦτο φιλανθρωπότατον. Ἀλλὰ ταχέως ἔμελλε νὰ συναισθανθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐτρόπιος πόσον ἀπανθρώπως προσηνέχθη, ζητῶν τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος ἐκείνου. Διότι ὅτε οἱ ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸν Τριβιγίλδον Γότθοι ἐστασίασαν, ὁ δὲ κατ' αὐτῶν σταλεὶς Γαϊανᾶς ἡνώθη μετ' αὐτῶν, ἀπητήθη δὲ πρὸς συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἡ

Digitized by Google

πτῶσις καὶ ὁ θάνατος μεταξὺ ἄλλων καὶ τοῦ Εὐτροπίου, οὗτος παρὰ πάντων ἐγκαταλειφθείς, καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ἄλλοτε εὐνοούσης αὐτὸν αὐτοκρατείρας Εὐδοξίας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ καὶ ζητήσῃ ἄσυλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἐκήρυττεν ὁ Χρυσόστομος. Τότε εἶπεν οὗτος τὸν γνωστὸν εἰς Εὐτρόπιον λόγον, δι' οὗ δεικνύων τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ματαιότητα, ἤλεγξε μὲν αὐτὸν διὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σκληρότητα καὶ τὰς αὐτοῦ ἀδικίας, ἐνουθέτησε δὲ τὸν λαὸν καὶ συνεβούλευσε νὰ παραδειγματισθῇ ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Εὐτροπίου, καὶ ἐν τέλει προέτρεψεν αὐτόν, εἰς λήθην ῥίπτων τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐγκλήματα αὐτοῦ, ὅπως ἁρμόζῃ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ τοὺς σταυρωτὰς αὐτοῦ συγχωροῦντος Κυρίου, μετ' αὐτοῦ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν σωτηρίαν του. Δὲν ἔμενε δὲ ὁ Χρυσόστομος μέχρι λόγων· διότι καὶ τότε ἐπρέσβευσεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπειράθησαν οἱ στρατιῶται διὰ τῆς βίας νὰ σύρωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, παρεμβὰς αὐτὸς εἰς τὸ μέσον, ἐκάλυψε διὰ τῶν ἐνδυμάτων του τὸν κινδυνεύοντα, καὶ ἠνέχθη νὰ συρθῇ παρὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτὸς ἀντ' ἐκείνου διὰ τῶν ὁδῶν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ὅμως πλήρης πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ ἀπέλυσεν αὐτὸν πάραυτα. Τὴν αὐτὴν παρρησίαν ἔδειξεν ὁ Χρυσόστομος καὶ πρὸς τὸν φοβερὸν Γότθον Γαϊνᾶν. Ὁ βάρβαρος οὗτος εἶχεν ἀπὸ δούλου δι' αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας εἰς μεγάλα στρατιωτικὰ ἀξιώματα ὑψωθῆ. Εὑρισκόμενος δέ ποτε μετὰ τῶν ἀκολάστων στρατευμάτων του ἐν Θράκῃ, ἐστασίασε, καὶ ἤρξατο δῃῶν καὶ καταστρέφων τὴν χώραν. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος νὰ πρεσβεύσῃ πρὸς αὐτόν, μόνος ὁ Χρυσόστομος, καίτοι γνωρίζων ὅτι ἔτρεφε μῖσος πρὸς αὐτόν, ἀνέλαβε νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ πείσῃ περὶ καταπαύσεως τῶν ταραχῶν. Ὅτε ἐπλησίασεν ὁ Χρυσόστομος, ὁ πρὸς πάντας φοβερὸς Γαϊνᾶς ταπεινωθεὶς ἐνώπιον αὐτοῦ, ἠσπάσθη τὰς χεῖρας αὐτοῦ, προσήγαγε δὲ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἵνα λάβωσι παρ' αὐτοῦ τὴν εὐλογίαν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναμιμνήσκει τὴν ταπείνωσιν τοῦ φοβεροῦ τῶν Οὕννων ἀρχηγοῦ Ἀττίλα ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης Λέοντος τοῦ μεγάλου. Ἡ ἐλευθεροστομία τοῦ Χρυσοστόμου ἐποίησεν αὐτῷ ἐχθρὰν καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, ἥτις δὲν ἀνείχετο τὰς αὐστηρὰς περὶ τοῦ βίου αὐτῆς ἐπικρίσεις αὐτοῦ. Ἰδίως δὲ δυσηρεστήθη κατ' αὐτοῦ, ὅτε ἤλεγξεν αὐτὴν μετὰ παρρησίας, θελήσασαν νὰ σφετερισθῇ τὸν ἀμπελῶνα πτωχῆς τινος χήρας ἔν τινι προαστείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ ταῖς κτήσεσιν αὐτῆς κείμενον. Ὁ Χρυσόστομος ἠκολούθει πιστῶς τὴν εὐαγγελικὴν παραγγελίαν· «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτῆναι».

Ὁ Χρυσόστομος ἐξέτεινε τὴν μέριμναν αὐτοῦ ἐπὶ πάσας τὰς μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου αὐτοῦ συνδεδεμένας ἐκκλησίας, φροντίζων περὶ τῆς τηρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐν αὐταῖς καὶ στηλιτεύων καὶ καταδιώκων τοὺς κληρικοὺς ἐκείνους, οἵτινες ἔζων ἀναξίως τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν ἀξιώματος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος τοῦ 400 ἔτους ἦλθεν ὁ Χρυσόστομος εἰς Ἔφεσον, καὶ συγκαλέσας σύνοδον ἐξ ἑβδομήκοντα ἐπισκόπων, καθήρεσεν ἓξ ἐπισκόπους, ἀποδειχθέντας, ὅτι εἶχον δώσει χρήματα τῷ ἀποβιώσαντι πρό τινος ἐπισκόπῳ Ἐφέσου Ἀντωνίῳ ἵνα χειροτονηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ.

Οὐ μόνον δὲ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐκκλησιῶν εἶχε τὴν μέριμναν ὁ Χρυσόστομος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν συμφερόντων τῇ ὅλῃ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ἐμερίμνα. Οὕτως αὐτῷ ὀφείλεται κατὰ μέγιστον μέρος ἡ κατάπαυσις τοῦ *Μελετιανοῦ σχίσματος*. Ὁμοίως δὲ ἐπεζήτησε νὰ συνδιαλλάξῃ καὶ τοὺς *Νοουατιανούς*, ἐπολέμησε δὲ καὶ τοὺς *Τεσσαρεσκαιδεκαδίτας* καὶ τοὺς *Ἀρειανούς*.

Ἀλλ' ἐνῷ οὕτως εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, ἐπὶ κορυφῆς ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, παρεσκεύαζον τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἡ ἀφορμὴ ἣν ἐζήτει ὁ Θεόφιλος κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐδόθη ἐκ τῶν *Ὠριγενικῶν ἐρίδων*.

Ὁ Ὠριγένης, ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀκμάσας σοφὸς οὗτος τῆς ἐκκλησίας συγγραφεύς, ἔσχε θαυμαστὰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τοῦ Γ' καὶ Δ' αἰῶνος πατέρων, συνέγραψε δὲ πλεῖστα συγγράμματα κατὰ τὸ πλεῖστον ἑρμηνευτικὰ των Γραφῶν. Ὁ Ὠριγένης ὑπερήσπισε διὰ σοφοῦ ἔργου τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τοῦ δεινοτέρου πολεμίου αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων λογίων, τοῦ Κέλσου. Σπουδαῖα ἔργα αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ *περὶ ἀρχῶν*, ἐν ᾧ πρῶτος αὐτὸς ἐπειράθη νὰ ἐκθέσῃ τὸ ὅλον τῆς χριστιανικῆς θεολογίας σύστημα, τῇ βοηθείᾳ τῶν νεοπλατωνικῶν ἰδεῶν ἀνυψῶν τὸν χριστιανισμὸν εἰς φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἦτο ἄνευ δυσχερειῶν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι ὁ Ὠριγένης μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέμιξε καὶ πλατωνικὰς ἰδέας, δι' ἃς ἤδη κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα κατηγορήθη. Πάντοτε ὅμως ἕνεκα τῆς ἄλλης αὐτοῦ σοφίας καὶ θεολογικῆς πολυμαθείας ἐθαυμάζετο παρὰ τῶν πρώτων τῆς ἐκκλησίας πατέρων. Ἀλλ' ἐνῷ τὰ τοῦ Ὠριγένους ἔργα ἐτιμῶντο, ἐκ τῆς δύσεως μοναχοὶ ἐλθόντες, ἤρξαντο νὰ κατηγορῶσιν αὐτὰ ὡς περιέχοντα αἱρετικὰς δοξασίας.

Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ εἶχον διακριθῆ οἱ μοναχοὶ εἰς φίλους καὶ ἐχθροὺς τοῦ Ὠριγένους. Μεταξὺ τῶν φίλων τῶν ὠριγενικῶν συγγραμμάτων ἦσαν καὶ τέσσαρες πεπαιδευμένοι μοναχοί, ὧν τὴν ἱκανότητα ἐκτιμῶν ὁ Θεόφιλος, εἶχε παραλάβει αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν· μὴ ἀ-

Digitized by Google

νεχόμενοι ὅμως οὗτοι νὰ βλέπωσι τὰ τοῦ Θεοφίλου ἀδικήματα, ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτοῦ ταχέως καὶ οἱ τέσσαρες, ἀποχωρήσαντες εἰς τὴν ἔρημον πάλιν πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῇ προφάσει τοῦ ὅτι ὁ ἀὴρ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν πόλεων ἔβλαπτε τὴν ἀσθενῆ αὐτῶν ὑγείαν. Τοῦτο ὅμως παρώργισε τὸν Θεόφιλον, ὅστις ἐκδικούμενος αὐτοὺς, ἂν καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἐκφρασθῆ ὑπὲρ τοῦ Ὠριγένους καὶ τῶν ὀπαδῶν του, νῦν συγκροτήσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον κατὰ τοῦ Ὠριγένους (399), κατέκρινε καὶ τοὺς μοναχοὺς τούτους. Κατηγορήσας δ' αὐτοὺς καὶ παρὰ τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ ὡς ταραξίας, ἦλθε μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως αὐτοπροσώπως εἰς Νιτρίαν, καὶ κατεδίωξεν ἀπηνῶς αὐτούς τε καὶ τοὺς φίλους αὐτῶν. Τότε τοὺς διωγμοὺς τούτους φεύγοντες, ἀπῆλθον οἱ μοναχοὶ οὗτοι εἰς Παλαιστίνην, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ δι' ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἐξηκολούθει νὰ διώκῃ αὐτοὺς ὁ Θεόφιλος, ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Χρυσόστομον ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ προστασίαν, οὗ τινος ἐγνώριζον τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀδικουμένους φιλανθρωπίαν. Ὁ Χρυσόστομος δεχθεὶς αὐτοὺς, παρέσχεν αὐτοῖς κατοικίαν. Γράψας δὲ πρὸς τὸν Θεόφιλον, παρεκάλει νὰ συγχωρήσῃ τοὺς μοναχοὺς τούτους, δεχόμενος τὴν συνδιαλλαγήν. Ἀλλ' αὐτὸς πλήρης ὀργῆς ἀπήντησε τῷ Χρυσοστόμῳ, μεμφόμενος αὐτὸν ὡς παρεμβαίνοντα εἰς ὑποθέσεις ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας του κειμένας. Ἐν τούτοις οἱ μοναχοὶ δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, εἶχον ζητήσει νὰ δικασθῶσιν ἐφ' οἷς κατηγοροῦντο ἐγκλήμασι, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάκρισις ἀπέδειξεν αὐτοὺς ἀθώους, κατεκρίθησαν μοναχοί τινες οἱ πρῶτοι τῶν κατηγοριῶν τούτων αἴτιοι, συγχρόνως δὲ προσεκλήθη καὶ ὁ Θεόφιλος νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα δικασθῇ ὑπὸ Συνόδου ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου προεδρευομένης διὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ ἐκκλησιαστικὰς ταύτας ταραχὰς καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας κατηγορίας.

Τότε ἡ κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ὀργὴ τοῦ Θεοφίλου ἐκορυφώθη, ἂν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἦτο ὅλως ἀμέτοχος. Ὁ Χρυσόστομος ἔπρεπε νὰ καταστραφῇ, ὅστις εἶχε τὴν τόλμην νὰ παρουσιασθῇ δικαστὴς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο φίλος τῶν Ὠριγενικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπροσάτευεν Ὠριγενιστὰς, ἦτο εὔκολον νὰ κατηγορηθῇ ὡς Ὠριγενιστής. Ἡ ἐπινόησις ἦτο εὐφυὴς καὶ ἀξία τοῦ Θεοφίλου. Ὁ Θεόφιλος προσέλαβε σύμμαχον ἐν τῷ κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἀγῶνι τὸν Κύπρου Ἐπιφάνιον, ὅστις ἦτο γνωστὸς ὡς τοῦ Ὠριγένους πολέμιος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐπιφάνιος ἔμαθε παρὰ τοῦ Θεοφίλου, ὅτι τὸ κακὸν τῶν Ὠριγενιστῶν εἶχε διαδοθῆ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν, ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Ἰωάννου προστατευόμενον, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 403, ἀπέφυγε πᾶσαν μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου κοινωνίαν καὶ ἀπῄτησε παρ' αὐτοῦ τὴν διὰ συνόδου κατάκρισιν τοῦ Ὠριγένους. Ὁ Χρυσόστομος ἀπέκρουσε τὴν τοιαύτην ἀπαίτησιν, φρονῶν, ὅτι θὰ ἦτο σκληρὸν καὶ ἥκιστα χριστιανικὸν νὰ κατακριθῇ τις πρὸ πολλοῦ τεθνεὼς, ὅστις δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, καὶ μάλιστα ὁ Ὠριγένης, ὅστις ἔτρεφε μὲν ἀληθῶς ἑτεροδοξίας τινὰς, ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἶχε λαμπρύνει καὶ κοσμήσει τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν σοφωτάτων αὐτοῦ συγγραμμάτων. Μετά τινας ματαίας ἐνεργείας του ἐννόησεν ὁ κατὰ βάθος ἀγαθὸς Ἐπιφάνιος, ὅτι ἐν τῇ ἁπλότητι αὐτοῦ εἶχε γίνει ὄργανον ἄλλων κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου, παρῃτήθη τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ, καὶ τῷ Χρυσοστόμῳ συνδιαλλαγεὶς, ἀπῆλθε τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἐπιφανίου ὁ Χρυσόστομος εἰπὼν λόγον τινὰ, ἐν ᾧ ἠθέλησε νὰ ἐλέγξῃ τὰς τότε συνήθεις τῶν γυναικῶν παρεκτροπὰς, ἤγειρεν ἐκ νέου τὴν ὀργὴν τῆς αὐτοκρατείρας Εὐδοξίας, νομισάσης ὅτι αὐτὴν κυρίως ἠνόει. Διὰ τοῦτο μέμφεται μὲν αὐτὸν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, συγχρόνως δὲ προσκαλεῖ καὶ τὸν Θεόφιλον, ἵνα ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐκ συμφώνου ἀντιπράξωσι κατ' αὐτοῦ. Ὁ Θεόφιλος ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν συγκροτεῖ σύνοδον ἐκ 36 ἐπισκόπων πλησίον τῆς Χαλκηδόνος ἵνα δικάσῃ τὸν Χρυσόσομον, καθ' οὗ προσήχθησαν 29 ἄρθρα κατηγορίας. Ὁ Χρυσόστομος ἠρνήθη νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον ἐὰν δὲν ἐξῄρουντο 4 ἐπίσκοποι, πασίγνωστοι ἐχθροὶ αὐτοῦ. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τῆς συνόδου, ἥτις ἀπεφάσισε τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ.

Ὅτε ἡ εἴδησις τῆς καθαιρέσεως τοῦ Χρυσοστόμου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μέγας θόρυβος ἐξηγέρθη. Ὁ δὲ λαὸς ἀπεφάσισε νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς βίας τὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διαταγεῖσαν ἐξορίαν αὐτοῦ, περικυκλώσας τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ διέτριβεν. Ἀλλ' οὗτος μὴ θέλων νὰ περιέλθωσιν ἕνεκα αὐτοῦ τὰ πράγματα εἰς φανερὰν στάσιν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξελθὼν λάθρα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, παρέδωκεν ἑαυτὸν ἑκουσίως τοῖς στρατιώταις, οἵτινες ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὰ μέρη τῆς Βιθυνίας. Ἡ ἀναχώρησις ὅμως αὐτοῦ ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ, ὅστις διὰ παρακλήσεων καὶ ἀπειλῶν ἀπῄτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ. Ἡ Εὐδοξία ἐφοβήθη τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ τοσοῦτον, ὥστε καὶ αὐτὴ νῦν ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὸν, ἔπεμψε μάλιστα καὶ ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν αὐτῆς, ἵνα πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ. Οὕτως ἐπανῆλθεν ὁ Χρυσόστομος ἐν θριάμβῳ ἐν μέσῳ τοῦ ἐνθουσιῶντος λαοῦ εἰς τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν. Δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ ἀναλάβῃ πάραυτα τὰ ἐπισκοπικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, διότι κατὰ τοὺς κανόνας ἔπρεπε πρὸ

Digitized by Google

τούτου νὰ δικαιωθῇ παρά τινος πολυαριθμοτέρας συνόδου τῆς καθαιρεσάσης αὐτόν. Παρεκάλει δὲ καὶ τὸν αὐτοκράτορα νὰ συναθροίσῃ τοιαύτην, καὶ τοῦτο προσδοκῶν, ἀνεχώρησεν εἰς προάστειόν τι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ λαὸς μὴ ἀνεχόμενος τὴν βραδύτητα ταύτην, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀπεκατέστησεν αὐτὸν διὰ συνόδου 30 ἐπισκόπων.

Αἴφνης ὅμως νέος σάλος ἠγέρθη κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία εἶχε διατάξει περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 403 νὰ ἱδρύσωσι τὸ ἄγαλμα αὐτῆς πλησίον τῆς ἐκκλησίας, ὅπου συνήθως ἐκήρυττεν ὁ Χρυσόστομος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λαὸς κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην παρεδόθη εἰς θορυβώδεις ἀταξίας, δι' ὧν διεταράχθη ἡ ἡσυχία τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χάριν τῆς λατρείας συνηθροισμένων, ὁ Χρυσόστομος ἔψεξεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὰ ἀτοπήματα ἐκεῖνα. Τοῦτο ἤρκεσεν, ἵνα ἐξεγείρῃ ἐκ νέου τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τῆς αὐτοκρατείρας, ἥτις ἐθεώρησεν ἑαυτὴν πάλιν προσβεβλημένην καὶ κατώρθωσε νὰ συνέλθῃ νέα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτις ἠρνήθη ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐπεκύρωσεν ἐκ νέου τὴν ἀπόφασιν τῆς καθαιρέσεως, ἣν ἡ πρώτη ἐκείνη σύνοδος εἶχεν ἐκφέρει κατ' αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὁ αὐτοκράτωρ ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ κλῆρος αὐτοῦ ἐτέλει τοῦ λοιποῦ μόνος τὴν λειτουργίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔμελλε νὰ κωλυθῇ. Τὴν ἡμέραν τοῦ μεγάλου σαββάτου σωματοφύλακες μετὰ στρατιωτῶν εἰσελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐξέβαλον ἐκεῖθεν 40 ἐπισκόπους, οἵτινες συνεκοινώνουν μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου. Συγχρόνως δὲ ὄχλος πολὺς μετὰ ἐνόπλων εἰσελάσαντες, ἤρξαντο νὰ καταστρέφωσι πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ εὑρίσκετο, νὰ κακῶσι δὲ ὅσους ἂν εὕρισκον αὐτόθι. Στρατιῶται βάρβαροι, μὴ βεβαπτισμένοι, εἰσελθόντες μέχρι τοῦ ἱεροῦ, ἐβεβήλωσαν τὰ πάντα. Μετὰ τὰς βιαιοπραγίας ταύτας ἠκολούθησαν διατάγματα τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ. Τὴν ἐπαύριον συνῆλθε πάλιν ὁ λαὸς ὁ τὸν Χρυσόστομον θέλων, ἀλλὰ καὶ πάλιν διεσκορπίσθη· ὥστε οἱ μείναντες αὐτῷ πιστοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συναθροίζωνται κρυφίως ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς πόλεως, ὀνομασθέντες ἔκτοτε *Ἰωαννῖται*. Ὁ Χρυσόστομος παρεδόθη μόνος εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπήχθη ἐκ νέου εἰς τὴν ἐξορίαν, ὁδηγηθεὶς εἰς Νίκαιαν. Ἀντὶ δὲ αὐτοῦ ἀνεδείχθη πατριάρχης γέρων τις ὀγδοηκοντούτης, ὀνόματι Ἀρσάκειος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἡ Εὐδοξία.

Ἐν τούτοις ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἔπασχε δεινῶς, ἀναγκαζόμενος καθ' ἑκάστην νὰ μεταβάλλῃ τόπον διαμονῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων τούτων κινδύνων δὲν ἔπαυσε μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἔπεμψε πρεσβυτέρους τινὰς μοναχοὺς αὐτῷ ἀφωσιωμένους πρὸς τοὺς Γότθους καὶ Πέρσας, ἵνα κηρύξωσι παρ' αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον, συγχρόνως δὲ ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Φοινίκης. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐξακολουθοῦντες καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ νὰ καταδιώκωσιν αὐτόν, ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀπομακρύνῃ ἔτι μᾶλλον αὐτόν, ἀποστέλλων εἰς Πιτυοῦντα τοῦ Εὐξείνου Πόντου! Ἀλλ' αἱ πολλαὶ κακώσεις εἶχον ἤδη καταβάλει τὸν Χρυσόστομον. Ἐν τῇ ὁδῷ ἀπέθανε τὴν 14 νοεμβρίου 407 ἔτους μετὰ τριῶν ἐτῶν ἐξορίαν, ἐν ἡλικίᾳ ἑξήκοντα ἐτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν διῃρημένοι, διότι οἱ μὲν ἐν τῇ δύσει μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ φίλων αὐτοῦ ἐτίμων τὴν μνήμην αὐτοῦ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς κατακεκριμένον ἐπίσκοπον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶχον ἐγγεγραμμένον ἐν τοῖς διπτύχοις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου κατεπραΰνθη ἡ κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου δυσμένεια τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀνατολῆς. Ἀλέξανδρος ὁ διαδεξάμενος τὸν Πορφύριον ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐγγράψας τῷ 413 ἐν τοῖς διπτύχοις τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου, κατὰ μικρὸν δὲ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ἐτίμησαν τὴν μνήμην αὐτοῦ. Μετὰ 30 δὲ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διετάγη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων αὐτοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ θείου Χρυσοστόμου, βίος ἀληθοῦς ἐπισκόπου. Νεώτερός τις ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς δικαίως εἶπε περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ παρέστησε κατὰ τὸ τῷ ἀνθρώπῳ δυνατὸν τὸ ἰδεῶδες τῆς ἱερωσύνης.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι τὰ πλεῖστα πάντων τῶν Ἑλλήνων πατέρων· μετὰ τὸν Ὠριγένη ὑπῆρξεν ὁ πολυγραφώτατος πάντων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔργων αὐτοῦ ἦτο τοσοῦτον μέγας, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι ἠδυνάτουν νὰ δώσωσι κατάλογον αὐτῶν. Τὸ μεγαλήτερον μέρος τῶν συγγραμμάτων τούτων εἶναι *ἐξηγήσεις εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν*, ἐκτεινόμεναι εἰς τὰ πλεῖστα αὐτῆς βιβλία. Ἄλλο εἶδος συγγραμμάτων αὐτοῦ ἔχομεν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς αὐτοῦ *λόγους* περὶ διαφόρων ἀντικειμένων. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐξηγητικῶν ὁμιλιῶν καὶ τῶν λόγων τούτων κατέλιπεν ὁ Χρυσόστομος καὶ διαφόρους *ἠθικὰς πραγματείας* καί τινα ἀσκητικὰ συγγράμματα περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ὁ Χρυσόστομος συνέγραψε τέλος καὶ *ἐπιστολάς*, ἐξ ὧν ἔχομεν 243, χρησιμωτάτας διὰ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ ἔξοχος ῥητορικὴ δεινότης τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι πασίγνωστος. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν νεω-

Digitized by Google

τέρων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι, ἐμορφώθησαν ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰς αὐτὸν δ' ὀφείλουσι κατὰ μέγα μέρος οἱ τρεῖς μεγάλοι τῆς Γαλλίας ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες Βοσσουέτος, Μασιλλὼν καὶ Βουρδαλοῦ τὴν ῥητορικὴν αὐτῶν δεινότητα. Ἰδίως ἠκολούθησε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ὁ Μασιλλών, μετὰ τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν παρατήρησιν γάλλου σοφοῦ, ἡ ῥητορικὴ τοῦ ἄμβωνος ἐν τῇ δύσει εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν, ἀποβᾶσα φιλοσοφική, χωρὶς νὰ παύσῃ οὖσα θρησκευτική. Καὶ οἱ λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου, καθὼς καὶ οἱ τοῦ Μασιλλῶνος, στηρίζονται ἐπὶ ψυχολογικῶν ἐρευνῶν· ἀμφότεροι εἶναι μᾶλλον ἠθολόγοι ἢ δογματικοί, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἐμελέτησαν τοσοῦτον ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὅσον καὶ τὰς Γραφάς· διότι ἄλλως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιγράψωσι τὰ ἀνθρώπινα πάθη μετὰ τῆς ζωηρότητος ἐκείνης καὶ ἀκριβείας, ἥτις ἐκπλήττει τὸν ἀναγνώστην.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Χρυσόστομος, μέγας καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ποιμήν, καὶ ὡς ἐξηγητὴς τῆς Γραφῆς, καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ.[1]

ΜΙΑ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΗ

Ἐκ τῶν τοῦ CHARLES DESLYS.

Ἑσπέραν τινὰ ἤμεθα συνηγμένοι ὀλίγοι τινὲς οἰκεῖοι παρὰ τῇ μαρκησίᾳ**. Ἡ ἀτυχὴς ἐφαντάζετο ὅτι ἔπασχε· λέγω ἐφαντάζετο, διότι οὐδεὶς ἀληθῶς ἤθελε μαντεύσει τοῦτο ἐκ τῆς ὄψεώς της. Ἐκτὸς μικρᾶς τινος ὠχρότητος, ἥτις καθίστα αὐτὴν ἔτι θελκτικωτέραν, οὐδέποτε ἄλλοτε μᾶς ἐφάνη τόσον ὡραία ὅσον τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, οὐδέποτε τὰ χείλη της ὑπῆρξαν τόσον ῥόδινα, οὔτε οἱ μεγάλοι της μέλανες ὀφθαλμοὶ τόσον θελκτικοί.

Πλὴν τῆς ὡραιότητος, ἡ μαρκησία εἶχε καὶ τὰ ἑξῆς ἔτι προσόντα : ἦτο χήρα, μόλις εἰκοσιπενταέτις τὴν ἡλικίαν καὶ κάτοχος ἐτησίου εἰσοδήματος ἑκατὸν χιλιάδων φράγκων. Καὶ μόλα ταῦτα ἐνόμιζεν ἑαυτὴν ἀξίαν οἴκτου, ἡ δυστυχής! Τίς οἶδεν ὅμως· φαίνεται ὅτι ἡ ὑπερτάτη εὐτυχία συναντᾶται τέλος πρὸς τὴν θλίψιν, καὶ ὅτι τὸ χείριστον τῶν κακῶν καλεῖται πλῆξις, ἀνία.

Ὁπωσδήποτε, ἡ φανταστικὴ ἀσθένεια τῆς μαρκησίας ἐπέμενεν, εἰς μάτην δὲ εἶχον ἀποβῆ ὅλων τῶν ἰατρῶν αἱ συμβουλαί, καὶ μόνον καταφύγιον ὑπελείπετο ὁ ἰατρὸς Μίλλερ. Εὐκόλως ὅμως δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ τὸν γηραιὸν καὶ ἰδιότροπον αὐτὸν γερμανόν, ὅστις, καίτοι προσκληθεὶς κατεπειγόντως δι' ἐπιστολῆς, δὲν εἶχεν ἔτι φανῆ. Ἡ μαρκησία λοιπὸν εὑρίσκετο ἐν πλήρει ἀπελπισίᾳ, ἡ τοιαύτη δὲ διάθεσίς της ἐπηρρέαζε φυσικῶς καὶ τὴν μικράν μας ὁμήγυριν. Εἷς καὶ μόνος λαμπτήρ, τεθειμένος ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς αἰθούσης, μόλις διέχεεν ἀμυδρόν τι φῶς, ὥστε ἀληθῶς ἐφωτιζόμεθα μόνον ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς ἐν τῇ ἑστίᾳ πυρᾶς, ὁ δὲ λόγος περιεστρέφετο ἐπὶ τῶν *παραδοξολογιῶν* τοῦ Ὄφφμαν, ὅτε αἴφνης ἀνήγγειλαν τὸν ἰατρὸν Μίλλερ.

Ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ οἱ παρεστῶτες ἐθεώρησαν ἀλλήλους πρὸς στιγμήν, καὶ ἐπείσθησαν ὅτι ὑπὸ τῆς αὐτῆς κατελήφθησαν ἐντυπώσεως. Τοῖς ἐφάνη ὅτι εἶχον ἐνώπιόν των ὀπτασίαν τινὰ φαντασιώδη, αὐτὸν τοῦτον τὸν γηραιὸν Ὄφφμαν. Τῷ ὄντι, τὸ ὑψηλὸν καὶ φαλακρὸν αὐτοῦ μέτωπον, ἡ ἰδιότροπος φυσιογνωμία του, τὸ βαθὺ καὶ ἀπαστράπτον βλέμμα του, τὸ σκωπτικὸν καὶ δηκτικὸν μειδίαμά του, τὸ λίαν ὑψηλὸν αὐτοῦ ἀνάστημα καὶ ἡ ὑπερβολικὴ τέλος ἰσχνότης του, πάντα ταῦτα περιέβαλλον παράδοξον ἀληθῶς ἦθος τὸν ἰατρὸν Μίλλερ. Πάντες προσεπάθουν ν' ἀνακαλύψωσι γαμψοὺς ὄνυχας εἰς τὰ ἄκρα τῶν μακρῶν καὶ καταλεύκων αὐτοῦ χειρῶν, ὑπέθετον δὲ ὅτι πολὺ πιθανὸν νὰ ἔκρυπτεν ὑπὸ τὰ πλατέα αὐτοῦ πέδιλα ἕνα τοὐλάχιστον γαμψώνυχα πόδα. Κατὰ τ' ἄλλα ὁ ἰατρὸς Μίλλερ εἶχε λίαν εὐγενεῖς τοὺς τρόπους καὶ ἐφαίνετο ἀνήκων εἰς τὴν καλλίστην τῆς κοινωνίας τάξιν. Ἡ ἐνδυμασία του δὲν ἦτο μὲν τοῦ συρμοῦ, εἶχεν ὅμως κομψότητά τινα ἐν τῷ ἀναχρονισμῷ της. Ἀξιοθαύμαστος δὲ πρὸ πάντων ἦτον ἡ λευκότης τῶν περιχειρίδων καὶ τοῦ ἐπιστηθίου του, ἐφ' οὗ ἔστιλβε πολύτιμος μέλας ἀδάμας.

Ἐν τούτοις ἡ μαρκησία ἔσπευσεν εἰς προϋπάντησίν του.

— Ἆ! ἰατρέ, θὰ μὲ σώσετε!

— Πιστεύω, ἀπεκρίθη οὗτος, κάμνων ἐνταῦτῷ παράδοξον μορφασμόν, τὸν ὁποῖον ἠδύνατό τις νὰ ἐξηγήσῃ ὅπως ἤθελε.

— Θέλετε ν' ἀποσυρθῶμεν πάραυτα εἰς τὸ δωμάτιόν μου;

— Δὲν εἶναι ἀνάγκη, μαρκησία, τίποτε δὲν μᾶς βιάζει. Εὑρισκόμεθα πολὺ καλὰ καὶ ἐδῶ. Ἂς ἐξακολουθήσῃ ἡ συνομιλία ὡς νὰ μὴν ἤμην ἐγὼ παρών.

— Ἀλλ' ἰατρέ, ἡ ἀσθένειά μου... ἡ ἐπίσκεψίς σας...

— Μείνατε ἥσυχος, μαρκησία, δὲν σᾶς λησμονῶ, παρατηρῶ τὸν σφυγμόν σας.

Καὶ λαβὼν τὴν χεῖρά της, ἐκάθησε παρ' αὐτῇ. Ἡ συνομιλία ἐπανελήφθη, μετά τινα δὲ λεπτὰ τῆς ὥρας ἤρχισαν ὅλοι ν' ἁμιλλῶνται τίς περισσότερον νὰ σκώπτῃ τὸν παράδοξον γέροντα, ὅστις ἀπεδέχετο τοῦτο μετὰ πολλῆς εὐπροσηγορίας. Τὸν ἀπεκάλεσαν ἀλληλοδιαδόχως Νοστραδάμον, Καλιόστρον, Μέζμερ, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐμειδία οὗτος, ὡς ἂν τῷ ἀνεμίμνησκον ἀρχαίους φίλους. Τοσοῦτον δὲ προέ-

1. Ἐστ. ἐκ τῆς ἐν τῷ Ἀθηναίῳ δημ. περὶ Χρυσοστόμου μελέτης τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας κ. Λ. Διομήδους Κυριακοῦ.

Digitized by Google

θησαν, ὥστε τοῦ ἐζήτησαν τελείαν ἐξομολόγησιν, εἰς ἣν οὗτος ἀπήντησε διὰ μακρᾶς καὶ ἀληθῶς πνευματωδεστάτης, καίτοι ἱκανῶς σκοτεινῆς ὁμιλίας, ἥτις ἔπεισεν ἐπὶ τέλους τὴν ὁμήγυριν, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἁπλοῦς ἰατρὸς, ὡς πάντες οἱ ἄλλοι ἰατροὶ, καὶ τίποτε περισσότερον.

Ἡ μαρκησία ἤρχισε βαθμηδὸν ἀποβάλλουσα τὸ θάῤῥος καὶ τὴν πεποίθησίν της.

— Λοιπὸν ἰατρὲ, τῷ εἶπε μετὰ παιδικῆς ἁπλότητος, λοιπὸν δὲν εἶσθε μάγος;

— Ἐγώ;

— Ναί. Εἶσθε ὀλίγον· ἐλᾶτε, ὁμολογήσατέ το, πολλὰ ὀλίγον.

— Παντάπασιν.

— Ἐν τούτοις διηγοῦνται περὶ ὑμῶν ὅτι ἐκάματε θαύματα ἰατρικῆς θεραπείας.

— Ὁ ἰατρὸς Μίλλερ; ὑπέλαβεν εἷς τῶν παρεστώτων, ὁ ὑποκόμης μᾶς ἐξήγησε πρὸ ὀλίγου ὅλον τὸ μυστήριον, ἐὰν ὑπάρχῃ τοιοῦτον· ὁ ἰατρὸς Μίλλερ ἀφίνει κατὰ μέρος τὰ καθαρῶς ὑλικὰ φάρμακα τῶν συναδέλφων του τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ἀναζητεῖ δὲ καὶ προσβάλλει τὴν νόσον ἐν τῷ πνεύματι, ὅπου ἔχει πάντοτε τὴν ἑστίαν της. Φλεβοτομεῖ λόγου χάριν μίαν ἔμφυτον κακίαν, δίδει καθαρτικὰ πρὸς καταπολέμησιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐμφύτου ἐλαττώματος, ἀκρωτηριάζει ἓν πάθος, καὶ ἀποκόπτει μίαν θλίψιν. Ἀφ' ἑτέρου πάλιν παρέχει εἰς ἰσχυρὰς δόσεις γενναίαν μετάνοιαν, καὶ ἐμπνεύσεις ἀγάπης καὶ ἀγαθῶν αἰσθημάτων. Ἰδοὺ τὸ σύστημά του, οὗτινος τὴν ἔννοιαν συνοψίζει παροιμία τις λατινικὴ ἄλλοτε ἐν χρήσει: Mens sana, in corpore sano.

— Ἐξαίρετα, κύριε, ἀπεκρίθη μετὰ σκωπτικοῦ μειδιάματος ὁ ἰατρὸς, ὡραῖα· ἐξαιρέσει μόνον τῆς λέξεως Mens, ἥτις σημαίνει πνεῦμα, λογικὸν, καὶ ἥτις κατὰ τὴν γνώμην μου ἀφίνει πολὺν ἀκόμη ὑλισμὸν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύστημα· ἀντὶ τῆς λέξεως ταύτης θέσατε anima, διότι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγὼ προσπαθῶ κατὰ πρῶτον νὰ θεραπεύσω, εἶναι ἡ ψυχή.

— Λοιπὸν, ἰατρὲ, ἀνεφώνησεν ἡ μαρκησία, ὅ,τι ἀσκεῖται καθημερινῶς, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἁπλῶς ἰατρικὴ χριστιανική;

— Ἀκριβῶς, μαρκησία. Ἀνεκίνησα τὴν κόνιν ἀπείρων βιβλιοθηκῶν, ἔῤῥιψα εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν χωνευτήριον μυριάδας τόμων, καὶ ἐκ τοῦ ὅλου σωροῦ τῆς ποικίλης αὐτῆς ὕλης ἀπέμεινε μόνον ἓν μικρὸν τεμάχιον χρυσοῦ! ἐκ τῆς τέφρας ὅλων αὐτῶν τῶν ἐντύπων ἢ χειρογράφων φύλλων, εἷς μόνος ὑπελείφθη τόμος, τὸ Εὐαγγέλιον! μία μόνη φράσις ... Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Μάλιστα, Κύριοι καὶ Κυρίαι μου, ἐνταῦθα κεῖται τὸ πᾶν· ὅπως θεραπευθῆτε ὑμεῖς αὐτοὶ, ἐπιχειρήσατε πρῶτον τὴν θεραπείαν τῶν ἄλλων. Ἐὰν ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀθλιότης καὶ ὁ φθόνος ἦναι τὰ μεγάλα ἐλαττώματα τῆς κατωτέρας τάξεως, πολὺ συχνὰ ἀπαντᾷ τις εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τὴν ὑπεροψίαν, τὴν ἀργίαν καὶ τὸν ἐγωϊσμόν. Ἰδοὺ αἱ κυριώτεραι τοῦ ἀνθρώπου ἀσθένειαι. «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», εἶναι ἡ παγκόσμιος πανάκεια.

— Τοῦτο πλέον, ἰατρὲ, δὲν εἶναι θεωρία ἰατρική, ἀπήντησαν ὅλοι ὁμοφώνως, εἶναι διδαχή.

— Καὶ, προσέθηκάν τινες αὐτῶν, μολονότι ὑπερεπαινοῦμεν τὰς ἀληθῶς χριστιανικὰς ταύτας ἀρχὰς, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι εἶναι καὶ τόσον παντοδύναμοι, διδόμεναι....... εἰς καταπότια.

— Καὶ ὅμως εἶναι ἀληθέστατον, ἐπέμεινεν ὁ γέρων, πρᾴως ἀλλὰ μετὰ σπουδαιότητος, ἐν ἀνάγκῃ μάλιστα ἠδυνάμην καὶ νὰ τὸ ἀποδείξω διὰ πλείστων παραδειγμάτων.

— Σιωπή, ὑπέλαβε ζωηρῶς ἡ οἰκοδέσποινα, ὁ ἰατρὸς θὰ μᾶς διηγηθῇ βεβαίως καμμίαν ἱστορίαν.

— Καὶ διατί ὄχι.... μαρκησία;

— Διηγηθῆτέ μας τὴν ἱστορίαν τῆς Κυρίας Σ**, ἥτις σήμερον εἶναι ὑγιὴς, εὔθυμος καὶ εὐτυχὴς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γυναῖκα, καὶ ἥτις πανταχοῦ ἐπαναλαμβάνει ὅτι πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν εὑρίσκετο εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου, σεῖς δὲ τὴν ἀνεστήσατε οὕτως εἰπεῖν ὡς ἄλλον Λάζαρον.

— Ἀληθῶς δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκλέξω ἀπόδειξιν πειστικωτέραν αὐτῆς, καὶ μὰ τὴν ζωήν μου, ... ἀφοῦ τὸ ἐπιτρέπετε.

— Ὄχι μόνον τὸ ἐπιτρέπω, ἀλλὰ μάλιστα σᾶς παρακαλῶ.

Πάραυτα ὅλα τὰ θρονία ἐτοποθετήσαν κύκλῳ τοῦ ἰατροῦ, σιγὴ ἄκρα ἐπεκράτησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ πάντες ἔτειναν τὸ οὖς εἰς τὴν διήγησίν του.

— Ἡ νεκρὰ γυνή, περὶ ἧς ὡμίλησεν ἡ μαρκησία, ἤρχισε διηγούμενος ὁ ἰατρὸς Μίλλερ, ἡ Κυρία Σ**, ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δεκαεξαέτις, ὠνομάζετο Ἐδὶθ Βὰν Ὄβεν καὶ ἦτο θυγάτηρ τοῦ διασήμου Ὁλλανδοῦ τραπεζίτου Βὰν Ὄβεν, τοῦ πανταχοῦ φημιζομένου διὰ τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν καὶ τὴν πατριαρχικήν του ἁπλότητα. Συνάψας γάμον ἐκ συμφερόντων καθαρῶς ἐμπορικῶν καὶ χηρεύσας μικρὸν μετὰ τοῦτο, ὁ Βὰν Ὄβεν μίαν μόνην χαρὰν ἔσχε κατὰ τὸ μακρὸν αὐτοῦ στάδιον, μίαν μόνην ποίησιν, ἕνα μόνον ἔρωτα.... τὴν θυγατέρα του. Φρονῶν ὅτι τὴν ἐντελῆ εὐτυχίαν ἀποτελεῖ μόνον ὁ πολὺς πλοῦτος, κατέφθειρεν ὁ ἁπλοῦς αὐτὸς ἄνθρωπος τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὅπως καταστήσῃ τὴν Ἐδὶθ τὴν πλουσιωτέραν κληρονόμον τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτε τῷ ὄντι ἐπραγματοποιήθη τὸ ὄνειρον αὐτοῦ τοῦτο, ἐνόμισεν ὁ Βὰν Ὄβεν ἐν τῇ ἁπλότητί του, ὅτι ἡ θυγάτηρ του ἦτο πλέον ἡ εὐτυχεστέρα τῶν νεανίδων,.... ἀφοῦ εἶχεν ἑκατομμύρια. Φαντάσθητε λοιπὸν τὴν ἔκπληξιν τοῦ ἀτυχοῦς πατρὸς τοῦ τόσον πλουσίου, ὅταν, τὴν

Digitized by Google

ἐπαύριον μάλιστα δὲν ἠξεύρω τίνος λαμπρᾶς ἐπιχειρήσεώς του, ἥτις ἐτριπλασίαζε τὰ κεφάλαιά του, ἡ Ἐδὶθ φαίνεται αἴφνης μελαγχολική, μαραίνεται . . . ἀσθενεῖ. Συγκαλοῦσιν ὁλόκληρον τὴν ἰατρικὴν σχολὴν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ὁλλανδοῦ Κροίσου· γίνονται συμβούλια ἐπὶ συμβουλίων καὶ διὰ μυρίων δυσαρέστων ἐρωτήσεων καταβασανίζουσιν εἰς μάτην τὴν νεκρὰν ἀσθενῆ· τέλος ἀποφαίνονται ὁμοφώνως, ὅτι τὸ κακὸν εἶναι ἀκατάληπτον, ἱερογλυφικόν, ἀνίατον.

Τότε προσέτρεξαν εἰς ἐμέ.

Ἂν καὶ ἀπήλαυον ἤδη καὶ τότε μικρᾶς τινος φήμης, κυρίως ὅμως ἐθεωρούμην ἀκόμη ὡς ἰατρὸς ἴδιον ἔχων σύστημα, πρὸς τὸν ὁποῖον κατέφευγον μόνοι οἱ ἐν ἀπελπισίᾳ εὑρισκόμενοι. Πλὴν τοῦτο δὲν ἠλάττωνε τὴν προθυμίαν μου, διὸ καὶ ἔτρεξα ἀμέσως εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Κυρίου Βὰν Ὂδεν, ὅπου μὲ ἐκάλουν.

Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πύλην μὲ ὑπεδέχθη ὁ θυρωρός, δεύτερος θεράπων ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς, τρίτος πρὸ τῆς εἰσόδου, τέταρτος εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κλίμακος καὶ οὕτω καθεξῆς, μέχρι τῆς αἰθούσης τῆς πρὸ τοῦ θαλάμου τῆς ἀσθενοῦς, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὁ Βὰν Ὂδεν περιπατῶν μεγάλοις βήμασιν.

Ὅτε ἐνεφανίσθην, ὁ πρῶτος θαλαμηπόλος ἀνέκραξε μεγαλοφώνως πρὸς τὸν δεύτερον, ἰδοὺ αὐτός, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐπανέλαβον ἀλληλοδιαδόχως ὁ δεύτερος πρὸς τὸν τρίτον, ὁ τρίτος πρὸς τὸν τέταρτον καὶ οὕτω καθεξῆς, ὡς ἀληθὴς ρωσσικὸς τηλέγραφος. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐγίνοντο μετὰ μεγάλου θορύβου ἀνοιγοκλειομένων θυρῶν, ποδοκτυπημάτων κ.λ.π. Τέλος ἔφθασα πρὸ τοῦ τραπεζίτου, ὃν εὗρον κατακόκκινον, τεταραγμένον, ἐκτὸς ἑαυτοῦ.

—Ἰατρέ, ἀνέκραξε ριφθεὶς μετὰ δακρύων εἰς τὰς ἀγκάλας μου, ἰατρέ, ἡ θυγάτηρ μου ἀποθνήσκει . . . ἰατρέ, σῶσε τὴν θυγατέρα μου.

Τῷ ἔνευσα νὰ σιωπήσῃ, λέγων: «ἂν σᾶς ἤκουεν ἡ ἀσθενής;»

—Ναί . . . ναί . . . ἔχετε δίκαιον, ἐψιθύρισεν ὁ ἀτυχὴς πατὴρ κατατεθορυβημένος καὶ ἀπομάσσων μετὰ σπουδῆς τὰ δάκρυά του. Ἔχετε δίκαιον, ἀλλ' εἶμαι ἐκτὸς ἐμαυτοῦ· δὲν θὰ μοὶ ἦτο δυνατὸν οὔτε μίαν ἁπλῆν πρόσθεσιν νὰ κάμω . . ἐγώ, τραπεζίτης! . . . ἀλλὰ μείνατε ἥσυχος, θὰ δείξω φρόνησιν . . . ναί, σᾶς ἐννοῶ. Εἶναι ἐκεῖ . . . ἂς ὁμιλῶμεν σιγαλά. Ἂς εἰσέλθωμεν.

Ἐνταυτῷ δὲ ἠνέῳξε τὴν θύραν καὶ εἰσήλθομεν ἐντὸς κομψοτάτου δωματίου, οὗ τινος οἱ μὲν τοῖχοι καὶ τὰ παραπετάσματα τῶν παραθύρων ὡς καὶ τῆς μικρᾶς κλίνης ἦσαν μετὰ πολλῆς τέχνης κεκαλυμμένα ὑπὸ μεταξωτοῦ λευκοῦ καὶ κυανοῦ ὑφάσματος, τὰ δὲ ἔπιπλα ἦσαν λεπτὰ καὶ κομψότατα, καὶ ὅπου τέλος ἔβλεπέ τις πανταχοῦ τοσαύτην χάριν, πλοῦτον καὶ φιλοκαλίαν, ὥστε θὰ ἐξελάμβανε τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ὡς κατοικίαν συλφίδος τινός, ἢ ἀγγέλου ἐν τῷ μέσῳ κυανολεύκου νέφους. Καὶ ὅμως τὸ πολυτελὲς κλειδοκύμβαλον ἐφαίνετο ὅτι ἔμενε πρὸ πολλοῦ κεκλεισμένον . . . ἐπὶ τοῦ κομψοτάτου ὀκρίβαντος ἓν μόνον μικρὸν σκιαγράφημα ἔκειτο πρὸ πολλοῦ ἐπίσης ἐγκαταλελειμμένον . . . τὰ ἐκ τῆς γοτθικῆς ἀνθοδόκης προεξέχοντα ἄνθη ἔκλινον χαμαὶ τοὺς μεμαραμένους κάλυκάς των . . . αἱ θύραι τοῦ Κινεζικοῦ κλωβίου ἠνοιγοκλείοντο ὑπὸ τῆς πρωϊνῆς αὔρας μὴ περικλείουσαι πλέον τοὺς πτερωτοὺς αὐτοῦ κατοίκους, οἵτινες ἀφέθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἐπέταξαν εἰς τοὺς αἰθέρας.

Παρὰ τὸ ἡμίκλειστον παράθυρον, ἡ νεαρὰ ἀσθενὴς ἔκειτο ἐπὶ κομψοῦ ἀνακλίντρου, ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμικλείστους, καὶ τὴν κεφαλὴν κεκλιμμένην· ἦτο δὲ τόσον ὠχρά, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἔβλεπεν ἄγαλμα ἢ νεκράν.

Πρὸς τὸν κρότον τῆς ἀνοιχθείσης θύρας οὐδόλως ἐταράχθη οὐδ' ἐφάνη κἂν ἀφυπνισθεῖσα· ἔμεινε δὲ ἀκίνητος καὶ ὅτε ἐπλησιάσαμεν.

Ὁ Βὰν Ὂδεν μοὶ ἔρριψε βλέμμα σημαῖνον: Βλέπετε εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκεται;

Εἶτα βιάζων ἑαυτὸν ὅπως μειδιάσῃ, ὁ τεθλιμμένος γέρων ἐγονυπέτησε παρὰ τὸ ἀνάκλιντρον καὶ τῇ ἐκτύπησε θωπευτικῶς διὰ τῆς χειρὸς τὰ γόνατα, ψιθυρίζων μετὰ προσπεποιημένης εὐθυμίας, ἥτις ἐπροξένει ἀληθῶς λύπην: Ἐδὶθ, Ἐδὶθ, Ἐδίθ.

Μόνον εἰς τὴν πατρικὴν ταύτην φωνὴν ἡ Ἐδὶθ ἠνέῳξε τοὺς μεγάλους αὐτῆς γαλανοὺς ὀφθαλμούς, καὶ δάκρυ ἔρρευσεν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τῶν κατίσχνων παρειῶν της.

Τοῦτο ὡς εἶδεν ὁ Βὰν Ὂδεν, ἀπέστρεψε διὰ μιᾶς τὸ πρόσωπον ἵνα ἀποκρύψῃ τοὺς λυγμούς του, πλὴν καὶ μεθ' ὅλην τὴν προφύλαξιν ταύτην ἡ θυγάτηρ του τοὺς ἤκουσεν ἢ μᾶλλον τοὺς ἐμάντευσε, διότι ἀνεγερθεῖσα μετὰ ζωηρότητος, ἣν οὐδέποτε ἠδύνατό τις νὰ τῇ ὑποθέσῃ, ἀφοῦ κατείχετο ὑπὸ τοιαύτης ἀδυναμίας, ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γέροντος ἑκατομμυριούχου.

—Εὖγε! ἀνέκραξα τότε ἐγώ, παρουσιαζόμενος αἴφνης πρὸ αὐτῆς, ὑπέρευγε . . . καὶ καλημέρα . . .

Ἡ Ἐδὶθ ἐστράφη πρὸς με ἐκπεπληγμένη καὶ ἐρυθριῶσα.

—Ὁ κύριος εἶναι ἰατρός, τῇ εἶπεν ὁ τραπεζίτης, καὶ διάσημος μάλιστα ἰατρός.

—Ἄ! ἐπεφώνησεν ἡ νεᾶνις μετὰ χαρίεντος μορφασμοῦ, ὅστις ὅμως προφανῶς ἐσήμαινε: Καὶ ἄλλος ἀκόμη;

Καὶ καθήσασα ἢ μᾶλλον κλίνασα ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου μοὶ ἀφῆκε τὴν μίαν τῶν χειρῶν, αἵτινες εἶχον κατασχῆ διαφανεῖς ἐκ τῆς ἀδυναμίας, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἑτέρας ἤρχισε νὰ παίζῃ μελαγχολικῶς μὲ τοὺς βοστρύχους τῆς θαυμασίας χρυσῆς κόμης της.

Ἐν τούτοις ὁ Βὰν Ὂδεν ἤρχισε νὰ μοὶ διη-

Digitized by Google

γῆται πῶς ἡ θυγάτηρ του ἀπὸ ἑνὸς ἔτους ἔπασχε καὶ ἐξησθένει ὁσημέραι καὶ πῶς ἀπὸ ἓξ ἤδη ἑβδομάδων δὲν ἠθέλησε κατ' οὐδένα λόγον οὐδὲ κἂν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ δωματίου της αὐτοῦ, ὅπου ἐν τούτοις οὐδὲν πλέον θέλγητρον εὕρισκεν, ἀλλ' ἐτήκετο καὶ ἔβαινε βραδέως πρὸς τὸν τάφον ἄνευ γογγυσμοῦ τινος, ἄνευ πόθου, ἄνευ ὀδύνης, καὶ οὕτως εἰπεῖν ὡς ν' ἀπεσπᾶτο τῆς ζωῆς ὑπὸ ἀγνώστου καὶ ἀοράτου τινὸς ἕλξεως, ὡς νὰ ὑπέκυπτεν εἰς ἐξάντλησιν ἀκατανόητον τῶν δυνάμεών της, καὶ οἱονεὶ βαρυνθεῖσα τὴν ζωήν· ὅλα δὲ ταῦτα ἐν ἡλικίᾳ δεκαὲξ μόλις ἐτῶν! Καὶ ὅμως, προσέθηκεν ὁ τραπεζίτης, οὐδενὸς στερεῖται ἐξ ὅσων θέλγουσι τὴν νεότητα, οὐδενὸς ἐξ ὅσων παρέχει ὁ πλοῦτος. Τῇ ἀληθείᾳ ἡ θυγάτηρ μου εἶναι μικρὰ βασίλισσα· θωπεύω μέχρις ὑπερβολῆς ὅλας αὐτῆς τὰς ὀρέξεις. Ἀρκεῖ ἁπλῶς νὰ ἐκφράσῃ ἐπιθυμίαν τινὰ καὶ πάραυτα ἐκπληροῦται αὕτη. Καὶ μολοντοῦτο ἰδού, δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε· εἶναι ἀληθὲς ὅτι πάντοτε τὴν προλαμβάνω ... σήμερον τῇ προσφέρω τοῦτο, αὔριον τῇ φέρω ἐκεῖνο ... καὶ οὕτω καθεξῆς ...

Ὁ ἀγαθὸς Βὰν Ὄβεν εἶχε διάθεσιν νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁμιλῶν οὕτω μέχρι τῆς ὥρας τοῦ Χρηματιστηρίου, ἀλλ' ἐγὼ ἀπό τινων στιγμῶν προσεῖχον μόνον εἰς τὸν σφυγμὸν τῆς νεάνιδος, οὗ τινος ἡ ἀτονία μοὶ ἀπεκάλυψε τὰ πάντα. Μάλιστα, μαρκησία, ἀληθῶς ἐμάντευσα διατὶ τὸ χάριεν καὶ θαυμασίως πεπροικισμένον ἐκεῖνο πλάσμα δὲν ἠρέσκετο πλέον οὔτε ἐν τῇ πόλει, οὔτε ἐν τῇ ἐξοχῇ, οὔτε ἐν τῷ μεγάρῳ της, οὔτε εἰς τοὺς ἐξοχικοὺς πύργους της, οὔτε εἰς τὰς ἑορτάς, εἰς τοὺς στολισμούς, εἰς τὴν μουσικήν, τὴν ζωγραφικήν, τὰ βιβλία της, τὰ ἄνθη της, οὔτε κἂν εἰς τὰ πτωχὰ πτηνά της τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφήσει νὰ πετάξωσιν. Ἔπασχε διότι ᾐσθάνετο ἑαυτὴν ἐπίσης κεκλεισμένην ὡς τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐντὸς ὁλοχρύσου ἀλλὰ μονοτόνου κλωβίου, ἔπασχε διότι οὐδένα παλμὸν ᾐσθάνετο ἡ δεκαεξαέτις καρδία της, διότι ἐν τῷ μέσῳ ὅλης αὐτῆς τῆς ὑλικῆς πολυτελείας ἡ ψυχή της ἐστερεῖτο τροφῆς, τὸ πνεῦμά της ἐστερεῖτο ἀσχολήσεως, διότι οὐδέποτε τῇ ἐδίδετο ἀφορμὴ ὅπως χύσῃ ἓν δάκρυ, διότι δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ αἰσθανθῇ οὔτε τὴν φιλελεημοσύνην, οὔτε τὰ πρὸς τοὺς δυστυχεῖς καθήκοντα, καὶ διότι τέλος ἡ καρδία της ᾐσθάνετο τὴν στέρησιν τρυφερωτέρας στοργῆς. Μάλιστα· καὶ τοῦτο ἀκόμη τὸ παρετήρησα καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Βὰν Ὄβεν, φέρων τὴν ἰσχυροτάτην δῆθεν τῶν ἀποδείξεων τῆς ἀσθενείας τῆς θυγατρός του, μοὶ εἶπε·

— Δὲν θὰ μὲ πιστεύσητε, Κύριε, ἐὰν σᾶς εἴπω, ὅτι θελήσας νὰ τὴν ὑπανδρεύσω μετὰ νέου καὶ ὡραίου τραπεζίτου τῆς Φραγκφόρτης ἐκ τοῦ οἴκου Στόρρφιους καὶ Σ* ...

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο, οἱ σφυγμοὶ τῆς νεάνιδος ἤρχισαν νὰ κτυπῶσιν ἰσχυρῶς ὡς ἐξ ἀγανακτήσεως· φανερὸν ἦτο ὅτι ἡ κόρη διεμαρτύρετο.

— Πολὺ καλά, εἶπον τότε ἐγειρόμενος, ἡ διάγνωσις τῆς ἀσθενείας ἐγένετο.

Ὁ Βὰν Ὄβεν ἔτρεξε παρευθύς, ὅπως μοὶ φέρῃ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς γραφὴν συνταγῆς.

— Εἶναι περιττόν, τῷ εἶπον, ἀπωθῶν τὸν κάλαμον ὃν μοὶ ἔτεινε· καὶ στρεφόμενος πρὸς τὴν Ἐδίθ·

— Δεσποινίς, τῇ λέγω, ἔχετε τυχὸν κανὲν καπέλον πρόστυχον; κανὲν ἐπανωφόριον ὅσον δίδεται ἁπλοῦν, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐνδυμασίαν τινὰ ταπεινήν, ἥτις νὰ σᾶς ἐπιτρέπῃ νὰ ὑπάγητε ὁπουδήποτε καὶ τὴν ὁποίαν νὰ ἐνδυθῆτε ἐντὸς πέντε λεπτῶν;

— Μὰ διατί; ... εἴπετέ μοι λοιπὸν διατί;

— Αἴ! Θεέ μου! διὰ νὰ ἐξέλθητε μαζύ μου.

— Μαζύ σας; ἐψιθύρισεν ἀνεγερθεῖσα καὶ προσβλέπουσά με μετὰ περιεργείας.

— Καὶ ποῦ θὰ ὑπάγητε; ἠρώτησεν ἔκπληκτος ὁ πατήρ.

— Τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου μυστικόν.

— Ἄ!

— Δεσποινίς, σᾶς προσμένω ... καὶ σᾶς δίδω πέντε μόνον λεπτὰ τῆς ὥρας διὰ νὰ ἑτοιμασθῆτε.

Καὶ διὰ νὰ τὴν πείσω, τῇ εἶπον σιγαλὰ εἰς τὸ οὖς χονδροειδές τι ψεῦδος:

— Πρόκειται περὶ τῆς ζωῆς τοῦ πατρός σας.

Εἶτα δέ, στρεφόμενος πρὸς τὸν Βὰν Ὄβεν, προσέθηκα·

— Ἔλθετε, καὶ ἂς ἀφήσωμεν τὴν δεσποινίδα νὰ ἑτοιμασθῇ. Συγχρόνως δὲ ἔσυρα αὐτόν, ἄφωνον ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, πρὸς τὸ παρακείμενον δωμάτιον.

— Ἀλλ' ἐντοσούτῳ, ὑπέλαβεν ἐκεῖνος ἅμα ὡς ἐκλείσθη ἡ θύρα, ἐλπίζω ὅτι θὰ μοὶ ἐξηγήσητε τέλος πάντων ...

— Τίποτε δὲν θὰ σᾶς ἐξηγήσω.

— Μὰ πῶς ...

— Βὰν Ὄβεν ... ἡ θυγάτηρ σας πάσχει ... πάσχει σπουδαίως ... εἶναι βαρέως ἀσθενής ...

— Δυστυχῶς δὲν ἔχω περὶ τούτου οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν.

— Τότε λοιπὸν μὴ μὲ ἐρωτᾶτε, καὶ ἀφήσατέ με νὰ τὴν θεραπεύσω.

— Ἀλλὰ μοὶ ἐγγυᾶσθε περὶ τῆς θεραπείας της;

— Μάλιστα, ἐὰν ἀφεθῆτε τυφλῶς εἰς ἐμέ, καὶ μοὶ δώσητε πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

— Ἂς ἴδωμεν λοιπὸν τί ἀπαιτεῖτε.

— Ἀπαιτῶ νὰ ἐξέρχηται μετ' ἐμοῦ ἡ Ἐδὶθ ἡμέραν παρ' ἡμέραν.

— Μόνη;

— Μόνη τὸ πρωΐ, ἐπὶ τρεῖς ὥρας.

— Ἀλλ' εἴπατέ μοι τοὐλάχιστον ...

— Δὲν σᾶς λέγω τίποτε ἀπολύτως ..., ἡ σωτηρία αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ὅρον. .. θέλετε νὰ τὴν σώσω, ναὶ ἢ ὄχι;

— Ἀλλ' ἐκείνη ... ἐκείνη ... θὰ συγκατανεύσῃ εἰς τοῦτο;

Digitized by Google

— Θὰ ἴδῆτε!

Τῷ ὄντι εἶχεν ἀνοίξει ἡ θύρα καὶ ἐφάνη ἡ Ἔδιθ. Εἶχε ῥίψει ἐπὶ τῆς λευκῆς αὐτῆς ἐσθῆτος ἐπανωφόριόν τι ἁπλούστατον, σκοτεινοῦ χρώματος, καὶ ὡραῖος μικρὸς πῖλος ἄνευ κοσμημάτων περιέβαλε τὴν ἀγγελικὴν αὐτῆς μορφήν. Μοὶ φαίνεται ὅτι τὴν βλέπω ἀκόμη... Φιλτάτη Ἔδιθ! ἦτο τόσον ὡραία ἐν τῇ πενιχρᾷ αὐτῆς ἐνδυμασίᾳ.

— Ναὶ ἢ ὄχι; ἐπανέλαβον ἀνηλεῶς πρὸς τὸν Βὰν Ὅβεν.

Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ὁ ἀγαθὸς γέρων περιεπτύξατο σπασμωδικῶς τὴν θυγατέρα του, τὴν ἔρριψεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, σχεδὸν βέβαιος ἤδη ὅτι θὰ θεραπευθῇ, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ Χρηματιστήριον ὅπως κερδίσῃ δι' αὐτὴν ἓν ἔτι ἑκατομμύριον. Τότε ἐγὼ λαβὼν τὸν βραχίονα τῆς Ἔδιθ, ἐβοήθησα αὐτὴν νὰ καταβῇ μίαν πρὸς μίαν τὰς βαθμῖδας τῆς κλίμακος, τὴν ἐτοποθέτησα μετὰ πολλῆς φροντίδος ἐντὸς τῆς ἁμάξης μου... καὶ «ἐμπρός», ἀνεφώνησα πρὸς τὸν ἁμαξηλάτην.

Μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς οἱ ἀκροαταὶ ἤκουον τὸν ἰατρὸν Μίλλερ χωρεὶς οὐδεὶς νὰ τὸν διακόψῃ, ἀλλ' ὅτε φθὰς εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς διηγήσεώς του, διέκοψε τὸν λόγον, ὅλα τὰ θρονία συνεσωρεύθησαν περὶ αὐτόν, ἡ δὲ μαρκησία, ἀνυπόμονος νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν της,

— Λοιπόν, ἰατρέ, ὑπέλαβεν, εἴπατέ μας γρήγορα, σᾶς παρακαλῶ, ποῦ ὡδηγήσατε οὕτω τὴν δεσποινίδα Ἔδιθ ἐκείνην τὴν πρωΐαν;

— Ἁπλούστατον, ἀπεκρίθη οὗτος, βραδύνων ἐπίτηδες μετὰ πονηρίας νὰ ἀπαντήσῃ... ἁπλούστατα... εἰς τὴν καθημερινὴν ἐπίσκεψιν τῶν πτωχῶν μου. Σᾶς διαβεβαιῶ δέ, ὅτι ἐκεῖ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ εὕρῃ τι ἑλκύον τὴν προσοχήν της, ὅπερ ἠδύνατο νὰ τὴν συγκινήσῃ, νὰ τὴν κάμῃ νὰ κλαύσῃ... νὰ διαλύσῃ τὴν ἀδράνειαν τῆς ψυχῆς της, καὶ νὰ τῆς ἐμπνεύσῃ ζωήν. Ὢ! δὲν ἠθέλησα νὰ τῇ ἀποκρύψω οὐδεμίαν δυστυχίαν, οὐδεμίαν θλίψιν, οὐδὲν ἐκ τῶν ἀληθινῶν αὐτῶν δραμάτων. Εὐγενὴς καὶ γενναία κόρη! καλῶς ἐμάντευσα τὴν καρδίαν της. Ἐν τῇ πρώτῃ οἰκίᾳ ὅπου ἐσταματήσαμεν, σχεδὸν ἠναγκάσθην νὰ τὴν φέρω ἐπὶ τῶν βραχιόνων μου μέχρι τοῦ πέμπτου πατώματος. Ἐν τῇ δευτέρᾳ οἰκίᾳ ἀνέβη μόνη μέχρι τοῦ ὑπερῴου, ἐν τῇ τρίτῃ ἔφθασε πολὺ πρὸ ἐμοῦ.

Ἐν τούτοις τὰ χρήματα τοῦ μικροῦ βαλαντίου της εἶχον ἤδη ἐξαντληθῆ.

— Σᾶς δανείζω ἐγώ, τῇ εἶπον, μὴ φοβεῖσθε ... δὲν θὰ χρεωκοπήσωμεν τὸν Βὰν Ὅβεν· ἔπειτα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα μέσα ὅπως παρηγορήσωμεν καὶ βοηθήσωμεν τοὺς δυστυχεῖς.

— Ὁποῖα;

— Ἂς προχωρήσωμεν καὶ θὰ ἴδῃτε.

Ἀληθῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης πρωϊνῆς ἐκδρομῆς ἐστάθημεν τυχηροί. Πτωχός τις ὑπερεβδομηκοντούτης γέρων, μάτην ἐζήτει πρὸ πολλοῦ, καίτοι βαίνων ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸν τάφον, νὰ γείνῃ δεκτὸς εἴς τι γηροκομεῖον.

— Χθὲς ἀκόμη, μᾶς εἶπεν, ἔγραψα δι' εἰκοστὴν φορὰν εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν.

— Ὁ Ὑπουργὸς εἶναι συγγενής μας, ἐψιθύρισεν ἡ νεαρά μου σύντροφος μετὰ συστολῆς.

Ἀπωτέρω εὕρομεν γυναῖκα ἀσθενῆ καὶ παρὰ τὴν κλίνην τὸν σύζυγον αὐτῆς ἄνευ θέσεως, ἕνεκα τῆς χρεωκοπίας τοῦ καταστήματος παρ' ᾧ εἰργάζετο ἀπὸ δέκα ἐτῶν.

— Τοῦτο ἀφορᾷ τὸν Κύριον Βὰν Ὅβεν, εἶπε μεγαλοφώνως ἡ Ἔδιθ, ἥτις ἤρχισεν ἤδη νὰ αἰσθάνηται ἐν ἑαυτῇ πρωτοβουλίαν τινὰ καὶ θέλησιν.

Περαιτέρω εὕρομεν νεάνιδας, αἵτινες εἶχον ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ μείνωσι τίμιαι, ἤρκει μόνον νὰ εὕρισκον ἐργασίαν πρὸς συντήρησίν των. Ἀλλαχοῦ μᾶς ἀνέμενον παιδία ἀλόγυμνα, ἄλλα νεογέννητα, τέλος πανταχοῦ γυμνότης καὶ στέρησις καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων πανικῶν. Εἰς ἐκείνας μὲν εὕρομεν ἐργασίαν, εἰς δὲ τὰ παιδία ἀνάδοχον... Ἀκολούθως ἐπεσκέφθημεν τοὺς καλλιτέχνας μου. Παρ' αὐτοῖς ἄλλης φύσεως ἦτο ἡ ἀποστολὴ ἡμῶν. Μικρά τις ἐνθάρρυνσις μετὰ λεπτότητος γενομένη ἠδύνατο ἴσως ν' ἀναδείξῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν μεγάλους ἄνδρας, ἕνα μάλιστα τούτων... ἀλλὰ θὰ ἐπανέλθωμεν βραδύτερον εἰς αὐτόν.

Τέλος ἡ ἐσχάτη ἡμῶν ἐπίσκεψις ἐγένετο παρ' οἰκογενείᾳ τινί, ἣν ἐλυμαίνετο ἀσθένεια καὶ ἐσχάτη πενία, διότι τὸ μόνον στήριγμα αὐτῆς, ὁ πρωτότοκος υἱός, ἀπὸ πέντε ἤδη ἐτῶν ἦτο κατατεταγμένος στρατιώτης, οὐδεμίαν δὲ ἐλπίδα εἶχον νὰ τύχωσι τῆς ἀπολύσεώς του παρὰ τοῦ συνταγματάρχου του, ὅστις ἐστάθμευεν ἐν Γρενόβλῃ.

— Ἐν Γρενόβλῃ! ἀνέκραξε μετὰ χαρᾶς ἡ Ἔδιθ, ὁ συνταγματάρχης... ἀλλ' αὐτὸς εἶναι στενὸς φίλος τοῦ πατρός μου· τί παράδοξος σύμπτωσις.

— Τέκνον μου, τῇ εἶπον, ἀσπαζόμενος αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον, ὅταν ἔχῃ τις, ὅπως σεῖς, πλοῦτη, ὑψηλὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν, νεότητα καὶ ὡραιότητα, πάντοτε συμβαίνουσι τοιαῦται συμπτώσεις.

Τέλος ὅτε ἐπανήλθομεν εἰς τὸ μέγαρον, ἡ Ἔδιθ ἔλαβε τὸ σημειωματάριόν μου, ἐγὼ δὲ διὰ τῆς ἄκρας τοῦ ὀφθαλμοῦ ἠδυνήθην ν' ἀναγνώσω ἐπὶ τοῦ πρώτου φύλλου:

1ον Ἐπιστρέφουσα οἴκαδε νὰ ὁμιλήσω τοῦ πατρός μου.

2ον Τὸ ἑσπέρας νὰ γράψω εἰς Γρενόβλην.

3ον Αὔριον τὸ πρωῒ νὰ ὑπάγω εἰς τοῦ ἐξαδέλφου μου τοῦ Ὑπουργοῦ.

4ον Νὰ κάμω ἀγορὰς διὰ τὰ μικρά μου προστατευόμενα.

Digitized by Google

5ον Νὰ ἐπισκεφθῶ μετὰ τοῦ πατρός μου τοὺς ζωγράφους μου.

Εἶχεν ἀρχίσει δηλαδὴ νὰ ἐννοῇ πλέον, ὅτι, ὅταν ἦναί τις δεκαεξαέτις καὶ κάτοχος ἰσαρίθμων ἑκατομμυρίων, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μένῃ ἀργὸς καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀποθνήσκῃ. Ἠσθάνετο ἤδη ὅτι ἦτο ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ, ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ πόθον πρὸς τὸ ἀγαθοεργεῖν, τέλος ἐσώθη ἐκ τῆς ἀσθενείας, κατέστη ἐκ νέου φαιδρὰ, ἀνέζησε. Τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἔφθασα κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ὅπως τὴν παραλάβω, ἡ Ἐδὶθ πρὸ πολλοῦ μὲ περιέμενε μετ' ἀνυπομονησίας, καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος εἶχεν ἤδη καταταχθῆ μέλος χαριεστάτου τάγματος, τοῦ ὁποίου τὴν στρατολογίαν ἐνήργησα ἐγὼ ὁ ταπεινὸς δοῦλός σας. Μετὰ ἕνα μῆνα εἶχεν ἀναλάβει ἐπὶ τοσοῦτον τὰς δυνάμεις της, ἦτο τόσον ὑγιὴς καὶ φαιδρὰ, ὥστε ὁ Βὰν Ὄθεν, ἐνθουσιῶν ὑπὸ χαρᾶς, ἀνέκραξεν:

— Ἰδοὺ ἡ κατάλληλος στιγμὴ νὰ προσκαλέσω τὸν Στόρφιους τῆς Φραγκφόρτης...

Καὶ ὅμως πάραυτα ἡ Ἐδὶθ ὠχρίασεν.

— Ὄχι, ἀνέκραξα τότε ζωηρῶς, ἂς ἀφήσωμεν τὸν Στόρφιους... πέραν τοῦ Ῥήνου ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται.

— Μὰ ἰατρὲ, ἐννοεῖτε λοιπὸν νὰ ἀπαγορεύσητε εἰς τὴν θυγατέρα μου...

— Τὸν γάμον; ὄχι, ἀλλὰ τὸν σύζυγον... αὐτὸν τοὐλάχιστον... ἀργότερα βλέπομεν... τοῦτο ἀποβλέπει ἐμέ.

— Πῶς ἀποβλέπει ὑμᾶς;

— Διατί ὄχι; δὲν εἶναι ἐν μέρει καὶ ἐδική μου θυγάτηρ ἡ Ἐδὶθ;

— Ναὶ, ναί.

Τῷ ὄντι μετά τινα ἔτη, ἐπλησίασα ἡμέραν τινὰ τὸν Βὰν Ὄθεν καὶ τῷ εἶπον·

— Εἶναι καιρὸς νὰ ὑπανδρεύσωμεν τὴν φιλτάτην μας Ἐδὶθ.

— Μπᾶ... καὶ μὲ ποῖον;

— Μὲ τὸν Λουκιανὸν Γ...

— Πῶς;.. μὲ τὸν ζωγράφον ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὴν πρώτην εἰκόνα ἠγόρασα τῇ προτροπῇ τῆς θυγατρός μου;

— Εἴπατε κάλλιον μὲ τὸν εὐγενῆ νέον ὅστις ἀπέμεινεν ἑκουσίως πτωχὸς, ὅπως πληρώσῃ τὰ χρέη τοῦ πατρός του, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἱκανότητός του ἀνέκτησε νέαν περιουσίαν.

— Περιουσίαν ζωγράφου!

— Προσθέτω ὅμως καὶ ἐγὼ ἐκ μέρους μου ἓν ἑκατομμύριον.

— Ἓν ἑκατομμύριον! καὶ ποῦ διάβολο θὰ τὸ εὕρῃτε.

— Εἰς τὸ ταμεῖόν σας.

— Ὢ!

— Δὲν μοὶ ὀφείλετε τὰς ἰατρικάς μου ἐπισκέψεις; Δὲν μοὶ ἐπανελάβατε ἑκατοντάκις, ὁσάκις ἀπεποιήθην νὰ δεχθῶ τι παρ' ὑμῶν: Πολὺ καλὰ, ἔστω, ἀργότερα ζητήσατε παρ' ἐμοῦ ὅ,τι θέλετε; Ἡ σωτηρία τῆς θυγατρός σας εἶναι ὑπερτέρα πάσης χρηματικῆς θυσίας νομίζω.

— Ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ...

— Μήπως εὑρίσκετε ὅτι ἓν ἑκατομμύριον δὲν εἶναι ἀρκετόν; ἂς προσθέσωμεν τότε καὶ ἓν ἄλλο. Τὸ δίδω καὶ τοῦτο ἐπίσης ὡς προῖκα εἰς τὸν σύζυγον τῆς Ἐδὶθ.

Δὲν εἶχεν ἀκόμη συναινέσει ὁ Βὰν Ὄθεν, ὅτε ἡ Ἐδὶθ, ἥτις ἀναμφιβόλως εἶχεν ἀκούσει τὰ πάντα, εἰσῆλθε καὶ ἐῤῥίφθη αἴφνης εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ... Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς ἀνέστησα ὡς ἐκ θαύματος τὴν Κυρίαν Γ. καὶ πῶς φρονῶ ὅτι δύνανται νὰ ἰαθῶσιν αἱ πλούσιαι κυρίαι, αἱ νεάνιδες καὶ πρὸ πάντων αἱ νέαι χῆραι, ὅσαι κατέχονται ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης τῆς καλουμένης παρισινῆς morbidezza, τουτέστι: Διὰ τῆς ἐργασίας, διὰ τῆς φιλελεημοσύνης, διὰ τῆς ἀγάπης. Ἰδοὺ ἡ ὅλη μαγικὴ τέχνη τοῦ ἰατροῦ Μίλλερ.

Ἐσήμαινε μεσονύκτιον, ἡ δὲ μικρὰ ὁμήγυρις ἡτοιμάζετο ν' ἀποσυρθῇ, ὅτε ἡ μαρκησία ἔδραμε πρὸς τὸν γέροντα ἰατρὸν, τὸν ἠσπάσθη ἐγκαρδίως κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ παρειὰς καὶ τῷ εἶπεν εἰς ἐπήκοον πάντων·

— Σᾶς εὐχαριστῶ, ἰατρὲ, διὰ τὴν ἰατρικήν σας συμβουλήν· ἔλθετε αὔριον τὸ πρωῒ νὰ μὲ παραλάβητε διὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν «τῶν πτωχῶν μας».

Κα Ε. Α.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΣΕΩΣ ΑΥΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ

Ἡ τυπογραφία φαίνεται σήμερον πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν καὶ τόσον φυσικὸν, σύναμα δὲ καὶ τόσον ἀπαραίτητον, ὥστε δυσκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν πεπολιτισμένην κοινωνίαν στερουμένην τῆς λειτουργίας αὐτῆς. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τί παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις ἀνεπλήρου τὴν τυπογραφίαν καὶ πῶς παρ' αὐτοῖς ἐξεδίδοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο τὰ βιβλία εἶναι ἀξία μελέτης καὶ πολλοῦ διαφέροντος. Περὶ τούτου δὲ ὧδε προτιθέμενοι νὰ πραγματευθῶμεν, θέλομεν ἐξετάσει καὶ πῶς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, τὰ ἀποτελοῦντα νῦν τὴν βάσιν τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως, περιεσώθησαν ἄχρις ἡμῶν. Ἴσως δὲ ἐν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς *Ἑστίας* ὑπάρχουσι καί τινες νομίζοντες ὅτι οἱ πρῶτοι τυπογράφοι εἶχον ἐνώπιόν των τὰ πρωτότυπα χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ ὅτι ἐκ τῶν πρωτοτύπων τὸ πρῶτον ἐτύπωσαν.

Ἡ ἀρχαιοτάτη ὕλη, ἧς φαίνεται ὅτι ἐγένετο χρῆσις πρὸς γραφὴν, εἶναι ὁ *πάπυρος*. Οὗτος εἶναι φυτὸν ἑλῶδες, ἔχον στέλεχος τριγωνικὸν, καὶ ὕψος ὑπὲρ τοὺς 20 πήχεις· ἐφύετο δὲ κυρίως ἐν Αἰγύπτῳ. Τὸ φυτὸν τοῦτο σήμερον λέγουσιν ὅτι φύεται ἔτι ἐν Σικελίᾳ.

Digitized by Google

Ἐκ τοῦ παπύρου τούτου κατεσκευάζετο ὁ χάρτης ὡς ἑξῆς· Τὸ στέλεχος τοῦ φυτοῦ τούτου ἀπὸ τοῦ φλοιοῦ μέχρι τῆς ἐντεριώνης διαιρεῖται εἰς φύλλα λεπτότατα· ταῦτα ἀφήρουν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἔθετον ἐπὶ τραπέζης τὸ ἓν παρὰ τὸ ἄλλο παραλλήλως. Ἐπὶ τούτων δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔθετον ἕτερον στρῶμα, ἀλλὰ σταυροειδῶς ὡς τὰ νήματα ὑφάσματος. Τὰ δύο ταῦτα στρώματα εἶτα ἔβρεχον δι' ὕδατος τοῦ Νείλου καὶ ἐπίεζον ἰσχυρῶς, οὕτως ὥςε αἱ ταινίαι συνεκολλῶντο καὶ ἀπετέλουν φύλλον χάρτου, ὅπερ ἐξήραινον εἰς τὸν ἥλιον. Τοῦ χάρτου τούτου ὑπῆρχον διάφοροι ποιότητες κατὰ τὸ μέρος τοῦ φλοιοῦ τοῦ στελέχους, ἐξ οὗ κατεσκευάζετο. Τὰ φύλλα τὰ ἀμέσως ὑπὸ τὸν φλοιὸν ὄντα ἐχρησίμευον μόνον πρὸς κατασκευὴν χάρτου διὰ καλύμματα καὶ δέματα· ὁ δὲ ἀρίστης ποιότητος, ὁ καὶ πρὸς γραφὴν χρήσιμος, παρήγετο ἐκ τῶν φλοιῶν τῶν κειμένων περὶ τὸ μέσον τοῦ στελέχους. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης ἦτο δύσχρηςος διότι μόνον ἡ μία τῶν ἐπιφανειῶν αὐτοῦ ἐχρησίμευε πρὸς γραφὴν, καὶ διότι κακῶς ἐδιπλοῦτο. Ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἔδιδον εἰς τὰ βιβλία τὸ σχῆμα μακρῶν κυλίνδρων, ἐσχηματισμένων ἐκ σειρᾶς φύλλων κεκολλημένων, τὸ ἓν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ἄλλου· τὸ ὅλον δὲ περιείλισσον περὶ μακρὰν ῥάβδον προσκεκολλημένην εἰς τὸ ἄκρον τοῦ τελευταίου φύλλου. Ὁ κύλινδρος οὗτος τοῦ βιβλίου διηρεῖτο εἰς στήλας ἢ σελίδας κατὰ πλάτος· ἀνέπτυσσον δὲ αὐτὸν μικρὸν κατὰ μικρὸν τῆς ἀναγνώσεως προβαινούσης, μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν περιείλισσον αὖθις περὶ τὴν ῥάβδον.

Βραδύτερον ἀνεῦρον ἕτερον εἶδος χάρτου, ὅπερ διηγωνίσθη πρὸς τὸν πάπυρον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π.Χ. οἱ Πτολεμαῖοι, οἱ βασιλεύοντες τότε ἐν Αἰγύπτῳ, ἵδρυσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μεγάλην βιβλιοθήκην. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑπομένης, οἱ Ἄτταλοι, οἱ βασιλεύσαντες ἐν Περγάμῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵδρυσαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῶν ἐνάμιλλον βιβλιοθήκην. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐκ ζηλοτυπίας ἀπηγόρευσαν τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ παπύρου· τούτου δὲ γενομένου οἱ ἐν Περγάμῳ ἀπεπειράθησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ἕτερον τρόπον, οὗτινος φαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐγένετο χρῆσις· συνίστατο δὲ εἰς τὸ νὰ γράφωσιν ἐπὶ δερμάτων ζώων, κατειργασμένων πρὸς τοῦτο. Τότε δὲ ἡ τέχνη τῆς παρασκευῆς τοιούτου χάρτου ἐβελτιώθη, καὶ οὕτω παρήχθη ὁ λεγόμενος Περγαμηνὸς χάρτης, ἢ αἱ *Περγαμηναί*. Ἡ περγαμηνὴ ὑπερεῖχε τοῦ παπύρου, διότι ἀμφότεραι αἱ ἐπιφάνειαι αὐτῆς ἦσαν κατάλληλοι πρὸς γραφὴν, πρὸς δὲ καὶ ἐδιπλοῦτο. Οὕτω δ' ἔκτοτε αἱ βιβλιοθῆκαι εἶχον παρὰ τοῖς χειρογράφοις ἐκ παπύρου εἰς κυλίνδρους καὶ χειρόγραφα ἐκ περγαμηνῆς δεδιπλωμένα, ὡς τὰ σημερινὰ ἡμῶν βιβλία.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς περγαμηνῆς δὲν κατέστησεν ἄχρηστον τὸν πάπυρον· ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ἔν τινι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡ συγκομιδὴ τοῦ παπύρου ὑπῆρξε τοσοῦτον μικρὰ, ὥστε μικρὸν ἐδέησε διὰ τὴν ἔλλειψιν νὰ ἐξεγερθῇ στάσις ἐν Ῥώμῃ. Τὸν πάπυρον καὶ τὴν περγαμηνὴν μετεχειρίζοντο μέχρι τῆς Ι' ἢ ΙΑ' ἑκατοντ. μ. Χ. Ἔκτοτε ἀντικατεστάθησαν διὰ τοῦ μεταξίνου χάρτου ἢ βαμβακίνου, καὶ ὕστερον διὰ τοῦ ἐξ ὑφασμάτων κατασκευαζομένου, ὃν μεταχειριζόμεθα καὶ σήμερον.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον ἐπὶ τοῦ παπύρου ἢ τῆς περγαμηνῆς διά τινος *καλάμου*, ὃν ἔκοπτον ἐν εἴδει πτεροῦ χηνὸς, ἀντὶ μελάνης δὲ μετεχειρίζοντο μέλαν τι χρῶμα. Ἡ μελάνη αὕτη, ἐνόσῳ ἦτο νωπὴ, ἐξηλείφετο εὐκόλως διὰ σπόγγου, ὥστε τὸ αὐτὸ φύλλον χάρτου ἐχρησίμευε καὶ δίς. Ἂν δὲ ὁ σπόγγος δὲν ἤρκει, ἐξήλειφον τὰ γράμματα ξύοντες τὴν περγαμηνήν. Οὕτω δὲ κατόπιν ἐκ φειδοῦς τῆς δαπάνης τοῦ χάρτου εἰσήχθη ὁ τρόπος νὰ ξύωσι τὰ χειρόγραφα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Κικέρωνος καὶ ἄλλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως ἐπ' αὐτῶν γράφωσι συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τοιούτου δὲ εἴδους χειρόγραφα περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, καλούμενα *παλίμψηστα*, ἅτινα σήμερον βρέχουσι διὰ χημικοῦ ὑγροῦ καὶ ἐπαναφέρουσι τὴν ἀποξεσθεῖσαν πρώτην γραφήν.

Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ χάρτης καὶ τὰ βιβλία εἶχον ὑπερόγκους τιμάς. Ἐπιγραφὴ, εὑρεθεῖσα ἐν Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1836, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Ε' ἑκατοντ. π.Χ. ἡ τιμὴ φύλλου χάρτου ἀνήρχετο εἰς 1 φράγκον καὶ 20, ξυλίνη δὲ πινακὶς χρησιμεύουσα ὡσαύτως πρὸς γραφὴν ἐτιμᾶτο 90 λεπτά. Ὁ Α. Φ. Διδότος ὑπελόγισεν ἐκ τούτου κατ' ἀναλογίαν ὅτι φύλλον χάρτου εἶχε τότε πεντακοσιοπλασίαν τιμὴν τοῦ σημερινοῦ. Ἀνάλογος δὲ ἦτο καὶ ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων. Ὁ Πλάτων ἠγόρασεν ἀντὶ 9,000 φράγκων τρεῖς πραγματείας τοῦ φιλοσόφου Φιλολάου, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔδωκεν ὑπὲρ τὰς 16,000 φράγκων διὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Σπευσίππου, μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος.

Αἱ ὑπέρογκοι τιμαὶ ἠλαττώθησαν τοῦ χρόνου προϊόντος· διὸ καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατοντ. ὁ λατῖνος ποιητὴς Μαρτιάλιος διδάσκει ὅτι πολυτελὲς ἀντίτυπον τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ (830 στίχων) ἐτιμᾶτο περίπου 5 φράγκα· τὸ ιγ' βιβλίον (274 στίχων) ἐπωλεῖτο ἀντὶ φράγκου· προσθέτει δὲ ὁ Μαρτιάλιος ὅτι ὁ βιβλιοπώλης καὶ ἐὰν ἤθελεν ἐλαττώσει τὴν τιμὴν εἰς τὸ ἥμισυ, τὸ κέρδος αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀρκετόν.

Ἡ δημοσίευσις καὶ ἡ διάδοσις τῶν βιβλίων ἐγίνετο δι' ἀντιγραφῆς, γενομένης ὑπ' ἀνθρώπων

Digitized by Google

τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀντιγραφέως μετερχομένων, ὅπως τὰ νῦν εἰσὶν οἱ τυπογράφοι. Ὁ Μαρτιάλιος ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ ἀντιγραφεῖς ἔγραφον τόσον ταχέως, ὥστε ἐντὸς ὥρας ἀντέγραφον τὸ β′ βιβλίον αὐτοῦ (540 στίχων). Ἐὰν δὲ τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ὑπερβολή, τότε ἀντιγραφεύς, ἐργαζόμενος 8 ὥρας καθ' ἡμέραν, ἠδύνατο αὐτὸς μόνος ἐντὸς μηνὸς νὰ παραγάγῃ 200 ἀντίτυπα. Ὅπως πολλαπλασιάζωσι δὲ τὰ ἀντίτυπα, ὑπηγόρευον τὸ αὐτὸ σύγγραμμα εἰς πολλοὺς ἀντιγραφεῖς, οὕτως ὥστε ἐνίοτε τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐξέδιδον 1000 ἀντίτυπα.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ἐξεδόθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑρμοδώρου, ἑνὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ὁ Κικέρων ἐξέδιδε τὰ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ φίλου του Ἀττικοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐργαστήριον ἀντιγραφέων, καὶ ἐξέδιδε, φαίνεται, ἐνίοτε ἔργα τοῦ φίλου του ἄνευ ἀδείας, διότι ἡ φιλολογικὴ ἰδιοκτησία ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐνωρὶς διωργανώθη καὶ ἐμπόριον ἐξαγωγῆς βιβλίων· διὸ ἐν ἔτει 400 π.Χ. ὁ Ξενοφῶν, ἐπανακάμπτων ἐξ Ἀσίας μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Μυρίων διέβη ἐκ τῆς Σαλμυδησσοῦ, παραλίας πόλεως τῆς Θράκης, ὅπου συνήθως ἐξώκελλον καὶ ἐξέπιπτον τὰ εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον πλέοντα πλοῖα, ἅτινα καὶ ἐλαφυραγώγουν οἱ ἐγχώριοι. Αὐτόθι δὲ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐμπορευμάτων, ἅτινα ὁ Ξενοφῶν εἶδεν, ἦσαν καὶ *πολλαὶ βίβλοι* γεγραμμέναι. Ἐπὶ Ῥωμαίων ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ μεγάλα βιβλιοπωλεῖα· τοιοῦτον ἦτο ἐπὶ παραδείγματος τὸ τῶν Σοσίων, τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ποιητοῦ Ὁρατίου, οἵτινες μετήρχοντο τὸ ἐμπόριον τῶν βιβλίων, καὶ ἔπεμπον εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰ βιβλία τὰ μὴ πωλούμενα ἐν Ῥώμῃ.

Ἐνωρὶς ὡσαύτως συνεστήθησαν καὶ σπουδαῖαι βιβλιοθῆκαι. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μνημονεύουσι τῆς τοῦ Πεισιστράτου, τυράννου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς τοῦ Πολυκράτους, τυράννου τῆς Σάμου, τῆς τοῦ Εὐριπίδου τοῦ τραγικοῦ, τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγάμου. Ἡ πρώτη κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ὁ δὲ ῥωμαῖος φιλόσοφος Σενέκας λέγει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τόμων, τῶν γενομένων βορὰ τοῦ πυρός, ἀνέβαινεν εἰς 400,000. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Περγάμου περιεῖχε περίπου 200,000 τόμων. Ἐν Ῥώμῃ ἰδιώτης τις Ἀσίνιος Πολλίων ἐν ἀρχῇ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς πρώτης δημοσίας βιβλιοθήκης, τὸ δὲ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν ὁ Αὔγουστος καὶ ἄλλοι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ δὴ ὁ Τραϊανός.

Πάντες ἐκ πείρας γινώσκομεν ὅτι κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν χειρογράφου, γενομένην εἴτε ἰδίᾳ εἴτε καθ' ὑπαγόρευσιν, ἀπαιτεῖται σύντονος προσοχὴ πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων· οἱ ἀντιγραφεῖς λοιπὸν οὗτοι, οἱ ταχέως γράφοντες καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσκοῦντες τὸ ἐπίπονον τοῦτο ἔργον ἐπὶ πολλὰς συνεχεῖς ὥρας, βεβαίως ὑπέπιπτον ἐκ παραδρομῆς εἰς λάθη· οἱ δὲ ἐκδόται δὲν ἐφρόντιζον πάντοτε εἰς ἀντιβολὴν τοῦ πρωτοτύπου πρὸς τὰ ἀντίγραφα· οὕτω δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος ἠγέρθη τὸ παράπονον διὰ τὸ ἐσφαλμένον τινῶν ἀντιτύπων, καὶ ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν ἀντιγραφῶν· ἦσαν δὲ τούτου ἕνεκα τὰ παλαιὰ χειρόγραφα μᾶλλον περιζήτητα τῶν νεωτέρων· καὶ πολλοί, ὅπως δώσωσιν εἰς χειρόγραφα νέα τὴν χροιὰν τῆς παλαιότητος, ἔτριβον αὐτὰ δι' ἐλαίου τοῦ κέδρου ἢ ἐνέβαλλον ἐν νωπῷ σίτῳ. Ἡ κατάστασις αὕτη παρήγαγεν ἐνωρὶς δοκίμους γραμματικούς, οἵτινες ἠσχολοῦντο εἰς ἀναθεώρησιν καὶ ἐπιδιόρθωσιν τῶν συγγραφέων καὶ εἰς νέας αὐτῶν ἐκδόσεις· αἱ διορθώσεις δ' ἐγένοντο εἴτε ἐκ παραβολῆς τῶν νέων ἀντιτύπων πρὸς ἀρχαῖα γεγραμμένα μετὰ ἰδιαζούσης προσοχῆς, εἴτε ἦσαν ἴδιαι αὐτῶν, στηριζόμεναι εἰς τὰς γραμματικὰς αὐτῶν γνώσεις, ἐπὶ τῶν χωρίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν ὡς ἐσφαλμένα.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς εἰδωλολατρείας ἐξηκολούθησεν ἡ ἀντιγραφὴ τῶν χειρογράφων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κυρίως ἐν ταῖς μοναῖς· οἱ ἀντιγραφεῖς ὅμως τῶν μονῶν ἦσαν συνήθως ἀμαθεῖς, καὶ ἠσχολοῦντο περὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀκουσίως ὑπείκοντες εἰς κανόνα τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, ὑποχρεοῦντος αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ πλὴν τούτου περὶ τὴν Θ′ ἑκατοντ. μ.Χ. ἡ ἀρχαία γραφὴ μετεβλήθη, καὶ ἀντὶ τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, δι' ὧν ἔγραφον κατὰ συνέχειαν, μὴ διαχωρίζοντες τὰς λέξεις, ὡς εἶναι ἡ γραφὴ τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἐγένετο χρῆσις τῶν μικρῶν γραμμάτων τῆς ταχυγραφικῆς γραφῆς.

Οὕτω δὲ οἱ μεταγενέστεροι ἀντιγραφεῖς χειρογράφων γεγραμμένων κατὰ τὴν ἀρχαίαν γραφήν, πολλάκις ἐξελάμβανον ἓν γράμμα ἀντ' ἄλλου καὶ διαστρέφοντες πολλὰς λέξεις μετέβαλλον καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Ὅ,τι δὲ κυρίως ἔβλαψε τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι ἡ ἡμιμάθεια τῶν ἀντιγραφέων ἐκείνων, οἵτινες ἀπεπειρῶντο συνήθως ἑνιαχοῦ νὰ διορθῶσιν ὅ,τι δὲν κατενόουν, ἢ ἔγραφον μεταξὺ τῶν στίχων τοῦ κειμένου ἢ ἐν τῷ περιθωρίῳ τὰς ἰδίας αὐτῶν παρατηρήσεις καὶ κρίσεις, ἃς πάλιν ἄλλοι ἀντιγραφεῖς τοιούτων χειρογράφων παρενέθετον ἐν τῷ κειμένῳ, ὡς ἐὰν ἦσαν τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ.

Ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἐπὶ παραδείγματος ἔζη κατὰ τὴν Ε′ π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ ὅτι τὸ ἀρχαιότατον χειρόγραφον τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ χρονολογεῖται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Ι′ ἑκατονταετ. μ.Χ., δηλ. ὅτι ἐπὶ 14 ὅλας ἑκατονταετηρίδας διεδίδετο δι' ἀντιγραφέων, οἵτινες ὁσημέραι μετέβαλλον τὸ κείμενον, θὰ κα-

Digitized by Google

τανοήσωμεν ὁποίαν δύσκολον ἐργασίαν καὶ λεπτὴν ἀναλαμβάνουσιν οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἔκδοσιν ἀρχαίου συγγραφέως· διότι πρέπει πρὸς τοῦτο ν' ἀνατρέξωσιν εἰς ὅλας τὰς βιβλιοθήκας ὅπου ὑπάρχουσι χειρόγραφα τοῦ συγγραφέως τούτου, ν' ἀναγνώσωσι ταῦτα, νὰ διακρίνωσι τὸν χρόνον τῆς γραφῆς, νὰ καταγράψωσιν ὅλα τὰ χωρία ἐφ' ὧν τὰ χειρόγραφα διαφέρουσιν, εἶτα δὲ ν' ἀναζητήσωσι ποῖον τούτων περιέχει κάλλιον τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου. Καὶ τούτου δὲ πολλάκις γενομένου ὑπολείπονται πολλὰ χωρία, ἅτινα ἐν ὅλοις τοῖς χειρογράφοις φέρονται ἐσφαλμένα, καὶ ὅπου ἀνάγκη νὰ μαντεύσωσι καὶ ν' ἀνεύρωσι τί ὁ συγγραφεὺς εἶχε γράψει. Πολλαχοῦ ὄντως κατορθοῦσι διὰ συλλογισμῶν ἐπιτυχῶν ν'ἀνεύρωσιν ἀσφαλῶς τὸ ἀρχαῖον κείμενον, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ χωρία ἠλλοιωμένα τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐκδόται καὶ σχολιασταὶ μόνον εἰκοτολογίας ἐπιφέρουσιν, οὐδέποτε ὅμως δύνανται ἀσφαλῶς νὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ γενομένη διόρθωσις ἐπανήγαγεν εἰς φῶς τὸ ἀρχαῖον κείμενον.

ΟΘΩΝ ΡΙΜΑΝ
Μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς Σχολῆς.

Τὴν ἑπομένην φαιδρὰν περιγραφὴν τῆς ἐν Προνοίᾳ Συνελεύσεως ἀποσπῶμεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Α. Βλάχου μεταφρασθείσης ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ κ. Κ. Μ. Βαρθόλδη. Τὴν Συνέλευσιν ταύτην συνεκρότησαν, κατὰ ἰούνιον τοῦ 1832, οἱ πληρεξούσιοι τῆς ἐν Ἄργει Συνελεύσεως, οἵτινες δι' ἔλλειψιν ἀσφαλείας μετέβησαν εἰς Ναύπλιον τὸ πρῶτον, ἐκεῖθεν δὲ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσιν εἰς Πρόνοιαν, λεπτά τινα ἀπέχουσαν τοῦ Ναυπλίου, ἕνεκα τῶν παραστάσεων τῶν ξένων πρέσβεων, ἀπαιτησάντων νὰ μὴ συγκροτηθῇ Συνέλευσις πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἡγεμόνος.

Σ. τ. Δ.

Η ΕΝ ΠΡΟΝΟΙΑ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐνώπιον τῆς κυρίας πύλης τοῦ Ναυπλίου, διηγεῖται ὁ Ῥόσς ἐν ταῖς Ἀναμνήσεσιν αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν βάσεων τοῦ ἀποτόμου Παλαμηδίου, ἐπιστεφομένου ὑπὸ τοῦ ἐνετικοῦ φρουρίου, καὶ τοῦ ἐνδοτέρου κόλπου, ἐκτείνεται μικρός τις ὁμαλὸς αἰγιαλὸς, ἑκατὸν περίπου βημάτων ἔχων πλάτος καὶ διπλάσιον μῆκος· ἐκεῖθεν αὐτοῦ ὑψοῦται τὸ μικρὸν τῆς Προνοίας προάστειον, κατοικηθὲν ἐπὶ Καποδιστρίου. Αὐτόθι συνεδρίαζεν ἡ συνέλευσις· ὁμὰς δέ τις ῥυπαρῶν ῥουμελιωτικῶν παλληκαρίων ἀπετέλει τὴν τιμητικὴν αὐτῆς φρουράν. Ἐπί τινος πλατείας εἶχε στηθῆ ἐξ ἀῤῥυκανήτων πευκίνων σανίδων παράπηγμα ὀξεῖαν ἔχον τὴν στέγην, ὅμοιον ἐντελῶς πρὸς τὰ κατὰ τὰς ἡμετέρας δημοτικὰς πανηγύρεις πηγνύμενα, ἐν οἷς ἐπιδεικνύνται ἀντὶ χρημάτων εἰς τὸ πλῆθος σχοινοβάται, ἱπποδαμασταὶ, γίγαντες ἢ καὶ ἄγρια θηρία. Τὸ παράπηγμα ἐκεῖνο ἦν τὸ βουλευτήριον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἦν ἐκ χώματος, κύκλῳ δὲ ἦσαν τεταγμέναι τρεῖς ἐπάλληλοι σειραὶ σκαμνίων· ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἦν ἡ ἕδρα τοῦ προέδρου καὶ τῶν γραμματέων· ἑκατέρωθεν δὲ ἐξ ἕδραι διὰ τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ τοὺς διακεκριμένους ξένους. Ἐν μέσῳ τοῦ ἀσυμμέτρου ἐκείνου κύκλου ὑπῆρχε τράπεζα, παρ' ᾗ ἐκάθητο εἷς τῶν ὑπουργῶν ὁσάκις ἤθελε ν' ἀναγγείλῃ τι ἢ νὰ ὑποβάλῃ ἔγγραφα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρεξουσίων ἀνήρχετο εἰς 224, περιελάμβανε δὲ καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐκ Ψαρῶν, Χίου, Μακεδονίας καὶ ἐκ Κρήτης, ὧν αἱ πατρίδες διετέλουν ἔτι ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν. Οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν, ὡς πάντες οἱ ἀνατολῖται, ἐμπαθεῖς καπνισταὶ, καὶ εἰς μεγίστην ἑπομένως ὑπεβάλλοντο στέρησιν, ἀναγκαζόμενοι νὰ ἀπέχωσιν ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ὥρας τῆς καπνοσύριγγος, καθότι δὲν ἐπετρέπετο ἐν τῇ συνεδριάσει τὸ κάπνισμα. Οἱ *τσιμπουξῆδες* ὅμως τῶν πατέρων τοῦ λαοῦ, παραμένοντες ἔξω κύκλῳ τοῦ παραπήγματος, εἰσῆγον διὰ τῶν χασμάτων τῶν κακῶς προσηρμοσμένων σανίδων τὰ στόμια τῶν ἀνημμένων μακρῶν καπνοσυρίγγων, οἱ δὲ τοὺς ἀνωτέρους σκάμνους κατέχοντες πληρεξούσιοι ἐῤῥόφων οὕτως ἐξ αὐτῶν, στρεφόμενοι μόνον δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ, καὶ πολλάκις οὕτω κυαναῖ καπνοῦ ἕλικες ἀνέθρωσκον ποῦ καὶ ποῦ ἐκ μέσου τοῦ συνεδρίου. — Ἐκεῖ εἶδον τότε συνηγμένους πολλοὺς ὀνομαστοὺς ἐκ τῶν τότε δημοσίων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος· τὸν Μαυροκορδάτον ὡς ἀντιπρόεδρον, τὸν Τρικούπην, τὸν Ζωγράφον, τὸν Ῥίζον ὡς ὑπουργὸν, τὸν Ζαΐμην, τὸν Πολυζωΐδην, τὸν Δεληγιάννην. Ὁ ὡραῖος γέρων Πετρόμπεης ἐκάθητο ἐπί τινος ἐξεχούσης θέσεως, λευκοτάτην φορῶν ἐνδυμασίαν καὶ χρυσοκέντητον χωρὶς χειρίδων ἐφεστρίδα ἐκ πρασίνου ἐπικρόκου ἐπὶ τοῦ λευκοῦ του ἐπενδύτου, θωπεύων δὲ τὸν φοβερόν του πολιὸν μύστακα. Τὰ ὅπλα αὐτοῦ εἶχεν ἀποθέσει, ὡς καὶ πάντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ παραπήγματος. Ἐν συνόλῳ ἐπεκράτει ἔτι τότε κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα τοὐλάχιστον τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα, τουτέστιν ἡ ῥουμελιωτικὴ ἐνδυμασία, τὸ νησιωτικὸν, ἢ τὸ μακρὸν τουρκικὸν *καφτάνι* τῶν προκρίτων,ὁ φραγκικὸς δ' ἐπενδύτης μεμονωμένος που καὶ οἱονεὶ ἐξ ἀνοχῆς ἐφαίνετο ἐν τῇ συνελεύσει. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὡμίλουν ἱστάμενοι ἀπὸ τῶν θέσεών των, μετὰ μεγάλης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φυσικῆς εὐγλωττίας, καὶ κρατοῦντες τὸ κομβολόγιον, ὅπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Τούρκοις δὲν χρησιμεύει εἰς προσευχὴν, ἀλλ' εἰς παιδιὰν μᾶλλον καὶ ἀπασχόλησιν τῶν χειρῶν, ὁσάκις αὗται δὲν ἔχωσί τι ἄλλο νὰ κρατήσωσι.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 29 Ἰουλίου (ε. ν.) ἑορτάζοντες οἱ Γάλλοι τὴν ἐπέτειον τῆς ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, ἔκαυσαν πυροτεχνήματα ἐπί τινος ἐν Προνοίᾳ πλατείας. Ἦν δὲ τὸ θέαμα ἐκεῖνο τὸ πρῶτον βεβαίως τοιοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τὸ Ναύπλιον ὅλον ἦτο ἀνάστατον ὅπως τὸ ἴδῃ. Ὅτε οἱ πύραυλοι ἀθρόοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὰ ὕψη, χαρμόσυνος βόμβος διέδραμε τὰ πλήθη, αἱ γυναῖκες δὲ ἰδίως καὶ

Digitized by Google

αἱ νεάνιδες ἀνεφώνουν ἐν ἀγαλλιάσει· ὡραῖον πρᾶγμα! καὶ ἐκρότουν τὰς χεῖρας.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Ἰανουάριος.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ μηνὸς ἡ ἡμετέρα Γῆ εὑρίσκεται εἰσέτι πλησιέστατα σχεδὸν τοῦ Ἡλίου, τουτέστιν ὑπὲρ τὰς 600,000 μιλίων ἐγγύτερον ἢ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Φαίνεται δὲ λίαν παράδοξον πῶς, ἐνῷ ἡ Γῆ εἶνε πλησιεστέρα πρὸς τὸν Ἥλιον κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἢ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, τὸν μὲν χειμῶνα ἔχομεν ψῦχος, κατὰ δὲ τὸ θέρος θάλπος. Ἀλλ' ἐὰν κατὰ τὸν χειμῶνα—ἱσταμένου τοῦ Ἡλίου τόσον πλησίον ἡμῶν—διήρκει ἡ ἡμέρα ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον καὶ κατὰ τὸ θέρος, τότε ἡ θέρμανσις τῆς Γῆς κατὰ τὸν Ἰανουάριον θὰ ἦτο πράγματι μεγαλειτέρα ἢ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον· τοῦτο δ' ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὸ Νότιον ἡμισφαίριον, οὗτινος οἱ κάτοικοι ἔχουσι θέρος ὅτε παρ' ἡμῖν εἶνε χειμών. Παρ' ἐκείνοις λοιπὸν τὸ θέρος συμπίπτει ὅτε ἡ Γῆ εἶνε ἐγγύτατα πρὸς τὸν Ἥλιον· ἑπομένως ἐκεῖ ἀληθῶς ὁ Ἥλιος διαδίδωσι περισσοτέραν θέρμανσιν ἢ κατὰ τὸ θέρος ἡμῶν. Ἕτερος δὲ λόγος τῆς μὴ πολλῆς θερμάνσεως τῆς Γῆς ὑπὸ τοῦ Ἡλίου ἐν καιρῷ χειμῶνος εἶνε καὶ ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου πίπτουσι συγκριτικῶς πλαγιώτερον ἢ κατὰ τὸ θέρος.

Κατὰ τὰς ἑωθινὰς ὥρας τῆς 3 Ἰανουαρίου συμβαίνει ἀξιοθέατον φαινόμενον, δηλονότι ἡ ἐπικάλυψις λαμπροτάτου τινὸς ἀστέρος ὑπὸ τῆς *Σελήνης*. Ὡς γνωστὸν ἡ Σελήνη κινεῖται ἐν τῷ οὐρανῷ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοὺς ἀστέρας. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶνε πλησιεστέρα πρὸς τὴν Γῆν ἢ οἱ ἀστέρες, συμβαίνει νὰ διέρχηται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἔμπροσθέν τινος αὐτῶν, ὅνπερ ἐπικαλύπτουσα ἀποκρύπτει ἐπί τινα χρόνον ἀπὸ τῶν ὄψεων ἡμῶν. Ἐκ τῶν λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ τῶν καλουμένων ἀστέρων *πρώτου μεγέθους* δύνανται νὰ καλυφθῶσιν ὑπὸ τῆς Σελήνης 4 μόνον, τῶν λοιπῶν εὑρισκομένων εἰς μέρος τοῦ οὐρανίου θόλου ἔνθα ἡ Σελήνη, κατὰ τὴν περὶ τὴν Γῆν περιφοράν της, δὲν ἐξικνεῖται. Εἰς τούτους τοὺς ἀστέρας ἀνήκει ὁ *Βασιλίσκος* (Regulus), ὁ ὡραιότερος ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ *μεγάλου Λέοντος*, ὅστις καλύπτεται ὑπὸ τῆς Σελήνης περὶ τὰς 3 ὥρας τῆς νυκτὸς τῆς τρίτης Ἰανουαρίου.

Ὁ ἀστερόεις οὐρανὸς δείκνυται κατὰ τὰς νύκτας τοῦ Ἰανουαρίου ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτοῦ, ἐκτὸς ἐὰν βεβαίως τυγχάνῃ ἐμποδὼν νέφος τι, ἢ τὸ φῶς τῆς Σελήνης καθιστᾷ τοὺς μικροτέρους ἀστέρας ἀοράτους. Μεταξὺ τῶν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁρατῶν ἀστερισμῶν ἄξιος παρατηρήσεως εἶνε ὁ ἀστερισμὸς τοῦ *Ὠρίωνος*. Οὗτος ἀποστίλβει τὴν νύκτα περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος· ἀνωτέρω δὲ πρὸς τὸ ἄκρον ἀναφαίνεται ὁ *Ταῦρος* μὲ τὸν λαμπρὸν ἐρυθρὸν ἀστέρα του *Ἀλδεβαράν*· ἔτι δυτικώτερον ἀπαυγάζει τὸ ἀστρῷον σύστημα τῶν *Πλειάδων*, ἐν ᾧ ὁ ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διακρίνῃ 6 ἕως 7 σποράδας ἀστέρας, ἐνῷ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τῶν ἀστρονόμων ὁρῶνται πλέον ἢ ἑκατὸν ἀστέρες διάφοροι τὴν στίλβην. Ἐὰν δέ τις ἀτενίζων πρὸς τὰς Πλειάδας σκεφθῇ ὅτι ἕκαστος τούτων τῶν ἀστέρων εἶνε εἷς ἥλιος ὅπως ὁ ἡμέτερος Ἥλιος, καὶ ὅτι αἴτιον τῆς μικρᾶς αὐτῶν λαμπηδόνος εἶνε τὸ ἄμετρον καὶ καταπληκτικὸν διάστημα τὸ χωρίζον αὐτοὺς ἀφ' ἡμῶν, ὀφείλει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐν μικρῷ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγαλείου Σύμπαντος, ἔνθα οἱ διεσκεδασμένοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Πλάστου ἥλιοι πορεύονται πρὸ μυριάδων αἰώνων τὸν σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον, ὡρισμένον δρόμον των.

Π. Κ.

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΓ. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Τὸ Γενάρη τὸ φεγγάρι, ἥλιος τῆς ἡμέρας 'μοιάζει.

Διὰ τὸ αἴθριον τῶν νυκτῶν.

*

Γενάρη μῆνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν 'ξετάζῃς.

Ὡς γνωστὸν, ὅταν κλαδεύωσιν ἢ ἐνοφθαλμίζωσι δένδρα οἱ ἡμέτεροι γεωργοὶ θεωροῦσιν ἐκ δεισιδαιμονίας ἀπαραίτητον νὰ συμβουλεύωνται τὰς φάσεις τῆς Σελήνης. Ἡ παροιμία διδάσκει ὅτι τοιαύτη πρόνοια εἶναι περιττὴ κατὰ τὸν Ἰανουάριον. Λέγεται καὶ ἄλλως:

Τὸν Γενάρη κόψε βέργα, καὶ φεγγάρι μὴ γυρεύῃς.

Καί:

Κόψε ξύλο τὸ Γενάρη
καὶ μὴ καρτερῇς φεγγάρι.

*

Ὅποιος θέλει νὰ βαμβακώσῃ,
τὸ Γενάρη νὰ ὀργώσῃ.

Διὰ τὴν σπορὰν τοῦ βάμβακος ὁ ἀγρὸς πρέπει νὰ ἀροτριᾶται κατὰ τὸν Ἰανουάριον.

*

Τοῦ Γενάρη τὸ ζευγάρι,
διάβολος θὲ νὰ τὸ πάρῃ.

Ἀνωφελὴς καὶ παράκαιρος εἶναι ἡ ἀροτρίασις κατὰ τὸν Ἰανουάριον.

*

Ἂν τὰ Φῶτα φωτερά,
καὶ τὰ Λαμπρὰ σκοτεινά,
χαρὰ 'ς τὸν βοῦν καὶ 'ς τὸν ζευγάν.

Ἂν κατὰ μὲν τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανίων ὁ καιρὸς ᾖ εὔδιος, κατὰ δὲ τὸ Πάσχα βροχερὸς, τὸ ἔτος ἔσεται εὔφορον καὶ εὐτυχές. Καὶ ἄλλως:

Καὶ τὰ Φῶτα φωτερὰ καὶ τὸ Πάσχα βροχερὸν,
ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται κ' ἡ Κρήτη χαμαρόνει.

Digitized by Google

*

Κόττα, χῆνα τὸ Γενάρη,
καὶ παπὶ τὸν Ἀλωνάρη.

Ὁ Ἰανουάριος εἶναι ἡ καταλληλοτάτη ἐποχὴ διὰ νὰ φάγῃ τις ὄρνιθας ἢ χῆνας, ἐν ᾧ διὰ τὰς νήσσας ὁ Ἰούλιος.—Παραπλησία εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος:

Ὄρνιθα τὸ Γενάρη,
κέφαλον τὸν Ἀλωνάρη.

Κέφαλος, ἰχθὺς συνηθέστατος ἐν Ἑλλάδι, τοῦ εἴδους τοῦ καλουμένου ἐπιστημονικῶς Mugil cephalus.

***

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΖΥΓΟΥΣ

Μὴ ἀστεΐζεσαι μετὰ τῆς συζύγου σου ἐπὶ ἀντικειμένων δυναμένων νὰ προσβάλωσι τὴν φιλοτιμίαν της, καὶ ἐνθυμοῦ ὅτι ταμιεύει αὕτη εἰς τὴν καρδίαν της πᾶσαν λέξιν ἥτις ἐξέρχεται ἐκ τοῦ στόματός σου. Ποτὲ μὴ τῇ ἀναφέρῃς ἄλλης γυναικὸς ἀρετάς, ὅπως τῇ ἐνθυμήσῃς ἐδικά της σφάλματα. Μὴ τῇ προσάπτῃς ποτὲ ἀτομικά της ἐλαττώματα· διότι ἂν ἦνε εὐαίσθητος, τῇ ἀνοίγεις πληγὴν δυσίατον. Μὴ ἀμελῇς τὰς ὀφειλομένας εἰς τὴν σύζυγόν σου περιποιήσεις ἐνώπιον ἄλλων, διότι τοῦτο προσβάλλει τὸ αἴσθημα τῆς ἀξιοπρεπείας της, καὶ οὔτε σὲ σέβεται, οὔτε σ' ἀγαπᾷ τότε ὅσον πρίν. Μὴ τὴν ἐπιπλήττῃς ἐνώπιον τρίτου, διότι ἡ φιλοτιμία της δὲν θέλει τῇ ἐπιτρέπει ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ λάθος της. Μὴν ὁμιλῇς πρὸς τὴν γυναῖκά σου περὶ τοῦ κάλλους καὶ τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων ἄλλων γυναικῶν. Ἂν θέλῃς νὰ εὑρίσκῃς εὐχαρίστησιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ σου, διάτριβε τὰς ἑσπέρας σου ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ οἴκου σου. Ἀλλὰ μὴ εἶσαι σκυθρωπὸς καὶ σιωπηλὸς εἰς τὸν οἶκόν σου, ἀλλαχοῦ δὲ εὔθυμος καὶ ὁμιλητικός.

ΤΟ ΠΟΥΛΙ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Δυμᾶ, υἱοῦ.

Α'

Παιδί, πουλάκι ἔπιασες τοῦ κάμπου εὐτυχισμένο,
Καὶ «σ' ἔπιασα!» εἰς τὴ χαρὰ φωνάζεις τὴν τρελλή σου.
Καὶ κλαίει τώρα 'ς ὸ κλουβί, τὸ μαῦρο, σκλαβωμένο,
Καὶ παίρνει τὸ παράπονο τραγοῦδι ἡ ψυχή σου. . .

—

Ἀπὸ καιρὸ τὸ 'μάτιασες 'ς ὴν ἀνθηρὴ φωλιά του,
Καὶ τὴ φωνή του ἄκουες 'ποῦ στῴζει παραδώσει,
Ἐξαπλωμένο, ἄφωνο, 'ς ὸ δένδρο ἀποκάτου,
Γιὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ σὲ 'δῇ καὶ τὴ σκλαβιὰ γλυτώσῃ. . .

—

Ἄχ, τὸ πολὺ ὡς αὔριο θ' ἀκοῦς τὸ λάλημά του·
Καὶ γιὰ χαρὰ τόσο μικρὴ ἡ γνώμη ἡ σκληρή σου,
Καὶ μέσ' ἀκόμη 'ς ὸ κλουβὶ τοῦ κόφτει τὰ φτερά του,
Νὰ μὴ πετάξῃ ποιὸ 'ψηλὰ ἀπὸ τὴν κεφαλή σου!

—

Πῶς νὰ τὸ βλέπῃς ἡμπορεῖς ἀπελπισιὰ γεμάτο,
Τὸ ῥάμφος του τ' ἀδύνατο 'ς ὸ σύρμα νὰ 'ματώνῃ,
Νὰ τρέχῃ εἰς ταῖς τέσσεραις γωνιαῖς ἐπάνω, κάτω,
Μὲ τέτοια θλιβερὴ φωνή; Αὐτὸ σὲ ξεφαντώνει; . . .

—

Καὶ ὅμως τὸ μικρὸ κλουβὶ τὰ χέρια σου στολίζουν,
Μὲ τοὺς παληοὺς καὶ πρώτους του συντρόφους, μὲ λουλούδια·
Μὰ ὅλ' αὐτὰ τοῦ λειβαδιοῦ τ' ἀγέρι δὲν ἀξίζουν,
Οὔτε 'σὲ λόγγου φύλλωμα τὰ βραδυνὰ τραγούδια.

—

Δὲ 'ξέρεις ὅτι προσευχὴ καὶ λειτουργία καλοῦνε
Τὸ λάλημα μικροῦ πουλιοῦ ποῦ φέρνει ὁ ἀγέρας;
Ἄχ' τὰ μικρά του ἀπὸ σὲ τὸν σκλάβο σου ζητοῦνε·
Γιὰ σέν' αὐτὸ εἶναι πουλί, ὅμως γι' αὐτά, πατέρας!

—

Πατέρες εἶν' καὶ τὰ πουλιὰ καὶ τοὺς 'δικούς μας 'μοιάζουν·
Εἰς τὰ μικρά τους νὰ πετοῦν μαθαίνουν 'στὸν ἀγέρα,
Κάθε ἡμέρα ποῦ περνᾷ, τὸν Πλάστη νὰ δοξάζουν,
Καὶ μὲ τραγούδια συμβουλαῖς τοὺς δίδουν νύχτα 'μέρα!

Β'

Καὶ κατεβαίνουν τὴν αὐγὴ ἀπ' τὴ ζεστὴ φωλιά τους,
Νὰ 'βροῦν σπειράκι σιταριοῦ νὰ θρέψουν τὰ μικρά τους·
Νὰ μεγαλώσουν, νὰ γενῇ τὸ ἁπαλό τους χνοῦδι
Δυὼ ταξειδιάρικα φτερά, καὶ ἡ φωνὴ τραγοῦδι . . .

—

Κάθε πουλάκι ὁ Θεὸς τὸ εὐλογεῖ· τοῦ δίνει
Τὸ σιταράκι 'ποῦ 'στὴ γῆ ὁ θεριστὴς ἀφίνει·
Γιὰ ὅλα ὁ καλὸς Θεὸς ἀπὸ 'ψηλὰ φροντίζει·
Καὶ τὴν μικρότερη φωλιὰ μ' ἀγάπη τὴν στηρίζει!

—

Ἠξέρεις γιατί ὁ σκλάβος σου σὲ φεύγει καὶ φωνάζει,
Κ' ἔξαφνα γιατί στέκεται, προσέχει καὶ στενάζει;
Ἄχ' τὰ μικρά του π' ἄφησε ἀκούει νὰ τοῦ λένε·
«Ἔλα πρὶν ἀποθάνουμε, πατέρα μου,» καὶ κλαῖνε. . .

—

Κλεισμένο δὲν 'μπορεῖ τροφὴ νὰ φέρῃ 'στὴ μητέρα,
Γιὰ νὰ τὰ θρέψῃ 'ς τὴ φωλιὰ ποῦ μένει νύχτα 'μέρα,
Καὶ τὰ μικρά της μ' ὅλη της τὴ ζέσι δὲν θὰ ζήσουν·
Τί κρίμα ν' ἀπεθάνουνε πριχοῦ νὰ κελαδήσουν!

—

Παιδί· τὸ ῥόδο μύριζε μὰ 'πάνω μὴν ἁπλώνῃς,
Καὶ τὸ πουλάκι ἄκουγε χωρὶς νὰ τὸ σκλαβώνῃς!
Γιατὶ ἀπ' ὅλα μοναχὰ τὸ ἐδικό μας χέρι,
Κι' ὅταν χαϊδεύῃ μαλακὰ κακὸ νὰ κάνῃ 'ξέρει. . .

Ἰανουάριος τοῦ 1877.

Αχιλλευς Παρασχος.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Αἱ ἀξιολογώταται ἀρεταὶ καὶ τὰ σπανιώτατα πλεονεκτήματα οὐδεμίαν ἔχουσι χάριν, μόλις φαίνονται, ἢ δυσκόλως ἐκτιμῶνται ἄνευ τῆς ἐξωτερικῆς κομψότητος τῶν τρόπων καὶ τῆς ἁρμοδίου πρὸς ἕκαστον συμπεριφορᾶς. Αὐτὴ συσκιάζει ἐνίοτε πολλὰ ἐλαττώματα, ὁμοιάζει δὲ κατὰ τοῦτο πρὸς χρύσωσιν, ἥτις καλύπτει ξύλα καὶ λίθους καὶ εὐτελέστατα μέταλλα.

*** Οὐδεὶς ἀκαίρως σιωπήσας μετενόησεν, ἀκαίρως δὲ λαλήσαντες μετενόησαν πολυπληθεῖς. Εὔκολον μὲν εἶνε νὰ ἐξαγγείλῃ τις τὸ σιωπηθέν, ἀλλὰ τὸ ν' ἀναλάβῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἅπαξ ἐξέφρασεν, ἀδύνατον.

*** Ἡ εὐθεῖα γραμμὴ δὲν εἶνε πάντοτε ἡ συντομωτέρα. Ὁ Καβοὺρ ὡδήγησεν εἰς Ῥώμην τὸ Πεδεμόντιον διὰ τῆς Κριμαίας.

*** Ὅπου ὁ λαὸς εἶνε ἀπαθής, ἐκεῖ αἱ κυβερνήσεις εἶνε διεφθαρμέναι.

Ἀρχαῖός τις ἐδογμάτισε, λέγων· Δύο εἶνε τὰ ἐναντιώτατα πρὸς εὐβουλίαν· τάχος τε καὶ ὀργή.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 58.—Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 6 Φεβρουαρίου 1877

Ὁ εἰκοσαετὴς συγγραφεὺς τῆς παρούσης διηγήσεως, ἐπισκεφθεὶς μετὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Παντιέβρ, υἱοῦ τοῦ πρίγκηπος Ζοανβὶλ τοῦ ἐξ Αὐρηλίας, καὶ μετὰ τοῦ ὑποπλοιάρχου Φεβὰλ πολλὰ μέρη τῆς γῆς ἐκ τῶν ἧττον γνωστῶν, ἐξέδοτο εἰς φῶς μετὰ δύο ἔτη τὰς ἐντυπώσεις καὶ παρατηρήσεις ὅσας ἔγραφε καθ' ἑσπέραν χάριν, ὡς λέγει, τῶν γονέων αὐτοῦ. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ πόνημα ἐθεωρήθη ἄξιον λόγου, διότι ἡ μὲν γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔστεψεν αὐτό, ἀνατυπώσεις δὲ ἐγένοντο οὐκ ὀλίγαι. Τοιοῦτο δὲ ὂν αὐτὸ καὶ γεγραμμένον μετὰ χάριτος, ἐνομίσαμεν καλὸν ν' ἀνακοινώσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀγγλίας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1866 ἔτους ἐπὶ πλοίου ἱστιοφόρου καλουμένου Ὀμὲρ Πασσᾶς, καὶ ὅτι διηγεῖται τὰ τοῦ περίπλου ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀποδημίας.

Σ. τ. Δ

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Α'

Τὰ κατὰ τὸν μέχρις Αὐστραλίας διάπλουν.

Ἐν τῷ πελάγει, ἐκ τοῦ Αὐστραλικοῦ Ὠκεανοῦ, τῇ 5 Ἰουλίου 1866.

Τρεῖς μῆνες σχεδὸν εἶναι σήμερον ἀφ' ὅτου ἀντηλλάξαμεν μετὰ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἡμῶν τὰς τελευταίας προσαγορεύσεις· τρεῖς δὲ ἢ τέσσαρες ἡμέραι χρειάζονται μέχρις Αὐστραλίας, ὅτε θὰ διηγηθῶ ἐν συνόψει τὰ τῆς μακρᾶς ἡμῶν θαλασσοπλοΐας.

Καὶ κατὰ μὲν τὰς πρώτας εἴκοσιν ἡμέρας ἐπαλαίσαμεν ἀδιακόπως πρὸς ἐναντίους ἀνέμους, διότι μόλις εἰσήλθομεν εἰς τὸν Βρετανικὸν πορθμὸν καὶ δυνατὸς ἄνεμος μεσημβρινοδυτικὸς ἐτάραξε τὴν θάλασσαν καὶ ἐβίασεν ἡμᾶς νὰ λοξοδρομῶμεν ἀκαταπαύστως. Καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὰ παράλια τῆς Γαλλίας καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν τὰ φῶτα τῆς Ἀγγλίας ἦσαν ἔτι καταφανῆ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἑβδομάδος ὁ αἰγιαλὸς τῆς Βρετανίας ἐγένετο μικρὸν κατὰ μικρὸν ἄφαντος, ἡμεῖς δὲ ὡρμήσαμεν τολμηροὶ πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν, νῦν μὲν κυμαινόμενοι ἀπὸ τὴν ἐξωγκωμένην θάλασσαν, νῦν δὲ περιθαλπόμενοι ἀπὸ τὰ μακρὰ καὶ ἥσυχα κύματα.

Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1ης Μαΐου, ἐνῷ ἡ σελήνη ἐξακοντίζει ζωηρὸν τὸ φῶς αὐτῆς πρὸς τὴν μαινομένην θάλασσαν καὶ αἱ μεγάλαι σκιαὶ τῶν πρὸς τὴν πρύμναν ἱστίων ζωγραφοῦνται μαυρωπαὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πρῷραν λευκῶν, τὸ πλοῖον σταματᾷ διὰ μιᾶς καὶ τὰ μεγάλα ἱστία του ἐξογκοῦνται ἐκ τοῦ ἀπέναντι μέρους ἀπὸ ἄνεμον πνεύσαντα ἀποτόμως καὶ διὰ μιᾶς. Ἐνῷ δὲ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμβὰν καταταράττει ὅλους ἡμᾶς, ἡ δραστηριότης τοῦ ἐμπείρου πλοιάρχου ἔσωσε τὸ πλοῖον. Εὑρισκόμεθα τότε πλησίον τῆς μαγευτικῆς Μαδέρας. Ζέφυρος γλυκὺς καὶ ὁμαλὸς ἔπνευσεν, οἱ ἀνήσυχοι ἡμῶν ὀφθαλμοὶ ἀναζητοῦσι πρὸς τὸν ὁρίζοντα τὰς Καναρίας νήσους καὶ ἡ ὑπερνεφὴς κορυφὴ τῆς Τενερίφης ἐφάνη μεγαλοπρεπής.

Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ σωρὸς τῆς ἀργυροειδοῦς χιόνος ἠκτινοβόλει. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον αἱ πορφυραῖ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἔπαυσαν φωτοβολοῦσαι, ἀποχωρήσασαι ἀλληλοδιαδόχως καὶ συγκεντρωθεῖσαι εἰς τὴν χιονώδη κορυφήν. Ὁ ἄνεμος τῆς ἑσπέρας διασκορπίσας τὰ νέφη ἔφερεν αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐπουράνιον πέπλον, καὶ μετὰ μικρὸν ἐβυθίσθησαν ἓν μετὰ τὸ ἄλλο εἰς τὰ σκότη.

Τότε μετέβημεν εἰς τὴν θαυμασίαν ζώνην τῶν ἐτησίων ἀνέμων ὅπου καὶ τρικυμίαι καὶ ἐναντίοι ἄνεμοι καὶ ἀνησυχίαι καὶ κίνδυνοι παρέρχονται. Τὸ πλοῖον ἔλαβε μορφὴν πανηγύρεως· ἀνοίγεται ἡ σκηνὴ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ ἐπειδὴ ἡ θερμοκρασία δὲν ὑπερβαίνει τὸν 28 βαθμὸν τοῦ ἑκατομμέτρου, μεταβάλλεται εἰς ἀληθῆ αἴθουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταφέρομεν ὅλα τὰ βιβλία καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανά μας. Ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας τῆς θαλάσσης πᾶν νέον θέαμα ἔχει καὶ νέον θέλγητρον. Ἰδοὺ πέριξ ἡμῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κυμάτων μέγας ἀριθμὸς πλοιαρίων, τῶν ὁποίων τὰ μικρὰ ἱστία, προσβαλλόμενα ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, φαίνονται ὡς ἄλλη ἶρις, ὠθουμένη ἀπὸ τὸν ἄνεμον πρὸς τὸν ἀφρὸν τῆς θαλάσσης, καὶ τὸ πλοῖον ἡμῶν, προχωροῦν ταχέως, ταράττει τὰς μικρὰς αὐτῶν φάλαγγας.

Τῇ 4 Μαΐου ὑπερβαίνομεν τὸν τροπικὸν τοῦ Καρκίνου καὶ καθ' ἑσπέρας ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν διαχαράττει ὡς λευκὸν μάρμαρον τὸ πλοῖον, φαίνεται καταλείπουσα ὄπισθεν αὐτῆς μυριάδας λαμποβολούντων ἀστέρων. Τὴν δὲ ἡμέραν ἰχθύες πετῶσιν ἐκτὸς τῆς θαλάσσης ὡς βέλη, ὅμοιοι πρὸς χελιδόνας πτερυγιζούσας χαμηλὰ περὶ τὸν ἀφρόν, καὶ βυθίζονται αἴφνης ὡς βαρεῖς λίθοι· ἐνίοτε δὲ οἱ μικρότεροι, ἀνασκιρτῶντες ὑψηλότερον, καταπίπτουσιν εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ ἀντὶ νὰ βυθισθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν βυθίζονται εἰς τὸ βούτυρον καὶ τὸ τηγάνιον.

Ὅτε δὲ ἐπλησιάσαμεν εἰς τὸν ἰσημερινὸν ἠλπίσαμεν ὅτι θὰ πέσωμεν εἰς τὴν γαλήνην, τὴν διαχωρίζουσαν ἐν γένει τὰς ζώνας τῶν δύο ἐ-

Digitized by Google

τησίων ἀνέμων. Ἡ γαλήνη αὐτή, τὴν ὁποίαν φοβοῦνται πάντοτε οἱ πλέοντες, εἶναι ἡ μόνη σκιὰ εἰς τὸν πίνακα τῆς θαλασσοπλοΐας τῶν μερῶν ἐκείνων. Γλυκὺς ζέφυρος συγκιρνῶν συνεχῶς τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου διευκόλυνε καὶ ἐξησφάλιζε τὸν πλοῦν ἡμῶν· πάντα ἦσαν φαιδρά, διότι ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ ἄνεμος μένει ὁ αὐτὸς ἐπὶ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας καὶ ὅτι παύει εἰς τὴν ζώνην τῆς γαλήνης, ἡ ὁποία γεννᾶται συναντωμένη μὲ τὸν ἐναντίον ἄνεμον· διότι ὁ μὲν ἔρχεται ἐκ τοῦ βορειανατολικοῦ, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἀνατολικομεσημβρινοῦ μέρους.

Ἡμεῖς δὲ πολλὰ εὐτυχῶς, ἀντὶ νὰ μείνωμεν ἀκίνητοι ἐπὶ ἑβδομάδας·καὶ νὰ ῥίπτωμεν καθ' ἑσπέρας πλησίον τοῦ πλοίου πτερόν, τὸ ὁποῖον νὰ εὑρίσκωμεν τὴν ἐπιοῦσαν κοιμώμενον εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ἐπροχωροῦμεν. Ὁ ἄνεμος μᾶς ἀφίνει καὶ περιμένομεν· σωρὸς νεφῶν ἔρχεται ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ, καὶ ἐκρηγνύμενος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν, κατακλύει αὐτὰς ὡς ἄλλος καταρράκτης· ἀλλ' ὁ κατακλυσμὸς φέρει τὸν τακτικὸν ἄνεμον, τὸν γεννώμενον εἰς τὸ Εὔελπι Ἀκρωτήριον καὶ πνέοντα πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἑλένην. Ὁ δὲ ἀνατολικομεσημβρινός, ὠθῶν τὸ πλοῖον πρὸς μεσημβρίαν, τὸ φέρει ἀσφαλῶς πρὸς τὴν Βρασιλίαν. Ἀλλ' εἰς τὰ παλαιὰ ταῦτα πλάτη εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ εὕρωμεν τοὺς σφοδροὺς δυτικοὺς ἀνέμους, οἵτινες θὰ μᾶς φέρωσι κάτω τοῦ Εὐέλπιδος Ἀκρωτηρίου μέχρις Αὐστραλίας.

Ἔκτακτος φαιδρότης καταλαμβάνει πάντας τοὺς διαβαίνοντας τὸν ἰσημερινόν. Ἡ ζωηρότης, ἡ ἐργασία καὶ ἡ νεότης εἶναι οἱ τρεῖς σύντροφοι τῶν πλεόντων. Τὸ κατ' ἐμὲ δέ, ὅς τις κατὰ πρῶτον ταξειδεύω ἐπὶ ἱστιοφόρου, χαίρω διὰ τὴν τύχην μου ὅτι μανθάνω τὰ τοῦ εἴδους τούτου τῆς ναυτιλίας μετὰ τῶν ἐμπείρων συνοδοιπόρων μου. Ἡ θαλασσοπλοΐα ἐπὶ πλοίου ἱστιοφόρου εἶναι ἀληθῶς μαγευτική. Εἶσαι ἀδιακόπως ἄγρυπνος, ἔχεις τὸ βλέμμα εἰς τὰ ἄρμενα, βλέπεις κλίνοντας μεγαλοπρεπῶς τοὺς ἱστοὺς ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου· πάντα σὲ φαιδρύνουσι. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ δοὺξ τοῦ Παντιέβρ ἐπροτίμησε πλοῖον ἱστιοφόρον. Ὁ *Ὀμὲρ Πασσᾶς* ἐθριάμβευσε κατὰ τὸν τελευταῖον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον τέσσαρα πλοῖα ἠγωνίσθησαν ἀπὸ Μέλβουρν εἰς Λονδῖνον· ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὴν μητρόπολιν, ἐνῷ ἄλλο πλοῖον ἐκ τῶν διαγωνισθέντων ἔφθασε μετὰ ἑκατὸν ἕνδεκα. Ἔχει χωρητικότητα χιλίων διακοσίων τόνων, φέρει πλήρωμα τεσσαράκοντα δύο ἀνδρῶν καὶ περιέχει δωμάτια δεκαὲξ ἐπιβατῶν. Καταλύομεν δὲ ἐν ἀνέσει διότι, πλὴν τῶν τριῶν ἡμῶν καὶ τοῦ ὑπηρέτου τοῦ πρίγκηπος, δύο ἄλλοι μόνον συνοδοιποροῦσι μὲ ἡμᾶς, ἤτοι μία νέα χήρα μὲ τὸν μνηστῆρά της, εὑρίσκοντες ἴσως τοὺς Γάλλους ἡμᾶς ὁπωσοῦν φιλοταράχους. Ὑποθέτω δὲ ὅτι δὲν κάμνουσιν ὡς ἡμεῖς ἐν καιρῷ τοῦ γεύματός, οἵτινες γελῶμεν διὰ τὴν διδομένην τροφήν, ἄγνωστον ὅλως ὅτε εἴμεθα εἰς τὴν ξηράν. Γελῶμεν δὲ διότι τὸ μὲν ῥόφημα εἶναι νερὸν καθαρὸν καὶ πέπερι, τὰ δὲ καρυκεύματα πέπερι καὶ νερόν. Μᾶς δίδουσι πολὺν παστὸν ὀνίσκον τὸ πρωῒ καὶ περισσότερον τὸ ἑσπέρας,ὡς ἄρτυμα ἀφύας ἢ ῥέγκας καὶ νερὸν καλὸν διὰ ἰχθυοτροφεῖον. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βάσις τῶν καθημερινῶν γευμάτων· εὐτυχῶς ὑπάρχει γάλα πυκτὸν (διότι μία μόνη ἀγελὰς εὑρίσκεται πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν ὀφθαλμῶν) καὶ δέκα πρόβατα, τὰ ὁποῖα τρώγομεν ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν κεφαλὴν καὶ τελειώνοντες εἰς τὴν οὐράν. Ὅσον δὲ διὰ φαγητὰ ἐκ πτηνῶν, ταῦτα πετῶσιν ἐν γένει ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν. Ὑπερβάντες δὲ τὸν ἰσημερινὸν τὴν 13 καὶ τὸν αἰγόκερων τὴν 21 Μαΐου, παρεπλεύσαμεν τὰς ἀκτὰς τῆς Βρασιλίας· διαπλεύσαντες δὲ μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας ἐφθάσαμεν τῇ βοηθείᾳ τῶν ῥευμάτων καὶ τῶν δυτικῶν ἀνέμων εἰς Μέλβουρν. Σφοδρότατος ἄνεμος δυτικὸς ὠθεῖ ἡμᾶς εἰς τὰ ἔμπροσθεν μετ' ἀκατανοήτου ταχύτητος· τὰ νέφη εἶναι χαμηλὰ καὶ πυκνά, τὸ δὲ πλοῖον βυθίζεται μεταξὺ κυμάτων ὑψηλῶν ἅτινα, ἀφρίζοντα, συρίζοντα καὶ ὑπερνεφῆ, φαίνονται ζητοῦντα νὰ καταπίωσιν αὐτό. Ἂν δὲ καὶ ὁμιλοῦμεν δυνατότατα δὲν ἀκούομεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον. Προσκολλώμεθα καλῶς εἰς στερεὰ μέρη τοῦ πλοίου ἵνα μὴ ἀφαρπασθῶμεν ἀπὸ τὰ κατακλύζοντα τὸ κατάστρωμα κύματα· τέσσαρες ἄνθρωποι δεδεμένοι στερεῶς διὰ σχοινίου κρατοῦσι τὸ πηδάλιον, ἀγωνιζόμενοι ὅλῃ δυνάμει ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνατρεπόμενοι ἀπὸ σφοδρότατον κλόνον τοῦ οἴακος. Ὁ σάλος τοσοῦτον ἀνατινάζει ἡμᾶς, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ναῦται ἀδυνατοῦσι νὰ σταθῶσιν ὄρθιοι. Οἱ ἱστοὶ λυγίζονται μέχρι τοῦ καταστρώματος καὶ τὸ σκάφος τρίζει ὁλόκληρον· καὶ ὅμως ἔχομεν ἀνοικτὰ ὀλίγα ἱστία· τοσούτῳ δὲ ἀκαταμάχητος ἡ δύναμις τοῦ ἀνέμου, ὥστε διετρέξαμεν 278 μίλια ἐν τῷ διαστήματι εἴκοσιν ὡρῶν.

Πλέον τῶν χιλίων μέτρων ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων αἱ κορυφαὶ δύο ἀλλεπαλλήλων κυμάτων. Ἡμεῖς δὲ τρέχομεν ὅσον καὶ αὐτά. Καὶ ποτὲ μὲν καταβαίνομεν εἰς βαθὺ βάραθρον, ποτὲ δὲ ἀναβαίνομεν εἰς κορυφὴν ὄρους· καὶ ὅτε παρασυρόμεθα ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου κατηφόρου δὲν βλέπομεν πλέον τὸν ὁρίζοντα, καὶ τὸ κῦμα τὸ ὁποῖον ἀφήκαμεν ὀπίσω μᾶς προφυλάττει ἀπὸ τὸν ἄνεμον. Ἡ ἄβυσσος εἶναι ἀχανής.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ ἄνεμος ἔπνεε πλάγιος· τρία δὲ ἢ τέσσαρα μέτρα μακρὰν ἡμῶν βλέπομεν ἐρχόμενον τρικάταρτον ἀγγλικὸν πλοῖον· οἱ ἐν αὐτῷ εἶναι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους εἴδομεν ἀφ' ὅτου ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Καὶ προσηγορεύθημεν μὲν διὰ χειρονομιῶν, καὶ διεκρίνομεν τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον μέγα κῦμα τὸ ὁποῖον περᾷ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν

Digitized by Google

τὸ καθιστᾷ ἄφαντον ὁλόκληρον μὲ τὰ ἱστία, μὲ τοὺς ἱστοὺς καὶ μὲ ὅ,τι ἄλλο ἔχει. Ἐνίοτε μόνον ὅταν ἡ θάλασσα ἀνυψώνῃ τὸ πλοῖόν μας, παρατηροῦμεν ὑπεράνω αὐτῆς ὁλόκληρον τὴν χαλκότευκτον κοιλίαν τοῦ τρικατάρτου, ἀνοικτὴν μέχρι τῆς τρόπιδος, ποτὲ δὲ τὸ κατάστρωμα ὅλως πλαγιασμένον καὶ φαινόμενον ὡς πλευρὰ βουνοῦ, καὶ τότε μόνον ἐννοοῦμεν τὴν θέσιν καὶ τοῦ ἡμετέρου πλοίου. Τὸ ἑσπέρας ὁ ἥλιος φαίνεται δύων, ἀλλὰ δὲν βλέπομεν αὐτὸν διαρκῶς ἕνεκα τῆς ἀλληλεπαλλήλου κινήσεως τῶν κυμάτων. Ἐνίοτε ἡ ἄκρα τῶν ἱστῶν μαστίζει τὴν κορυφὴν τῶν κυμάτων. Ὁ μικρὸς δόλων σχισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πετᾷ ὡς ἄχυρον.

Οἱ κίνδυνοι πολλαπλασιάζονται ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν· ἐναντίον δὲ τῶν συμβάντων κατὰ τὴν τελευταίαν ναυσιπορίαν τοῦ *Ὀμὲρ Πασσᾶ*, οὐδεὶς ἡρπάγη ἀπὸ τὸ κατάστρωμα· ἐγὼ δὲ ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας παρατηρῶ τὰς περιπετείας τῆς πάλης ἡμῶν καὶ δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὴν αἴθουσαν εἰμὴ ὀλίγον, ἕνεκα πρὸ πάντων τῆς δυσωδίας τὴν ὁποίαν ἀναπέμπουσι τὰ νερὰ τοῦ κύτους.

Κατά τινα τῶν τρικυμιῶν τούτων ἠκούσθη φωνὴ φρικτὴ λέγουσα «A man overboard» (ἄνθρωπος εἰς τὴν θάλασσαν). Καὶ τωόντι τῶν ναυτῶν τις καταπεσὼν ἀπὸ τὸν μέγαν ἱστὸν, ἐκτύπησεν εἰς τὸ τεῖχος τοῦ πλοίου καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὰ κύματα. Τρέχομεν εὐθὺς πρὸς τὴν κρεμασμένην ἔξωθεν τοῦ πλοίου λέμβον, καὶ κόπτομεν τὰ σχοινία· ἀλλ' οἴμοι! τρέχοντες ὅπως ἐτρέχομεν οὔτε ἐβλέπομεν πλέον τὸν ταλαίπωρον ναύτην. Ἡ ἀγωνία ἡμῶν κορυφοῦται, διότι ἡ θάλασσα εἶναι τοσοῦτον τεταραγμένη, ὥστε πᾶσα λέμβος θὰ κατεποντίζετο ἀναμφιβόλως· διὸ καὶ ὁ πλοίαρχος ἀπηγόρευσεν ἀπολύτως νὰ ῥίψωσί τινα τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν θάλασσαν. Δὲν συγκατατίθεται ν' ἀφεθῶσιν ὀκτὼ ψυχαὶ ζῶσαι ἐκτεθειμέναι εἰς βέβαιον θάνατον ὅπως ἀναζητηθῇ ἓν πτῶμα. Κατὰ δυστυχίαν, τὴν παρελθοῦσαν νύκτα τὰ κύματα εἶχον προσβάλλει μὲ τοσαύτην ὁρμὴν τὴν πλευρὰν τοῦ πλοίου, ὥστε κατεκόπησαν τὰ σχοινία τῆς πρὸς διάσωσιν ὡρισμένης λέμβου, ἥτις μόνη ἴσως θὰ ἐδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰ κύματα.

Ὁ ταλαίπωρος ναυαγὸς εἶχεν ἡλικίαν εἰκοσιενὸς ἔτους· ἀκόμη νομίζω ὅτι τὸν βλέπω εὔθυμον καὶ φαιδρόν. Ὀλίγα μόνον λεπτὰ ἤρκεσαν νὰ μεταβιβάσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὸν θάνατον.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἐπῆλθεν ἄκρα νηνεμία καὶ τὰ πτηνὰ τῆς θαλάσσης πεινῶντα προσέρχονται εἰς τὸ πλοῖον ἵνα εὕρωσί τι νὰ φάγωσιν. Ῥίψαντες δὲ μακρὰν κλωστὴν μετάξης ἔχουσαν εἰς τὴν ἄκραν σφαῖραν μολυβδίνην, εἴδομεν τὰς περιστερὰς τοῦ Εὐέλπιδος Ἀκρωτηρίου ὁρμώσας πρὸς αὐτὴν καὶ περιπλεκομένας. Καὶ τινὰ μὲν τῶν πτηνῶν συλλαμβάνονται τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν ἱστῶν, οἱ ἄλβατροι ὅμως μᾶς ἐμβάλλουσιν εἰς ἀνησυχίαν. Ὅτε ἐφάνη τὸ πρῶτον τῶν ὀρνέων τούτων εἰς τὸν ὁρίζοντα, τὸ ἐξελάβομεν ὡς λέμβον διασχίζουσαν τὸν ἀφρὸν τῶν κυμάτων. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπλησίασε, τὸ μὲν σῶμα καὶ τὰς μακρὰς πτέρυγας ἔχον καταλεύκους, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς ἐρυθροὺς καὶ περιδέραιον τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Εἶναι δὲ οἱ ἄλβατροι τὰ μεγαλήτερα ὄρνεα τοῦ κόσμου. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάθισαν εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἡ ἀδηφάγος αὐτῶν ἀγέλη δὲν ἔπαυσε περιπλανωμένη περὶ ἡμᾶς. Ῥίψαντες σχοινίον μακρὸν πεντακοσίων μέτρων μὲ δόλωμα εἰς τὴν ἄκραν, εὐθὺς εἴδομεν τὸ λιμῶττον ὄρνεον ἀναπετᾶσαν τὰς πτέρυγας δεκαπέντε πόδας μακρὰς, καθίσαν εἰς τὰ κύματα, συστεῖλαν κατὰ τὸ ἥμισυ αὐτὰς, ἁρπάσαν τὸ δόλωμα καὶ βυθισθὲν εἰς τὴν θάλασσαν ἅμα αἰσθανθὲν αὐτό· τότε συνήλθομεν πολλοὶ ἵνα τὸ σύρωμεν εἰς τὸ κατάστρωμα. Τὸ δέρμα τῶν χειρῶν μου ἐξεκόλλησεν ὅλον. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ἀφοῦ συλληφθῶσι τὰ ὄρνεα ταῦτα, τρέχουσιν ὡς τρελλὰ εἰς τὸ κατάστρωμα χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθῶσι νὰ πετάξωσιν, ἀλλὰ μένουσιν αἰχμάλωτα ὅλως διόλου ἄδετα· ὡς ἔχοντα ὅμως μακρὰς τὰς πτέρυγας μὲ πόσον κρότον διασχίζουσι τὸν ἀέρα ὅταν ἀνοίγωσιν αὐτάς! Νομίζω ἀληθῶς ὅτι ἂν ἓν τῶν μεγάλων τούτων θηρίων τοῦ ἀνέμου ἔπιπτεν εἰς ἀγρὸν, θὰ ἔφευγον περίφοβοι οἱ γεωργοί. Καὶ ὅμως ὁ φόβος μάταιος· διότι τὰ γιγάντεια ταῦτα πτηνὰ εἶναι καὶ μωρὰ καὶ δειλά. Ἁπλοῦς λάρος τὰ προσβάλλει καὶ τὰ διώκει· καὶ τοῦτο μᾶς διασκεδάζει συνεχῶς.

Β'

Ἀπόβασις εἰς Μέλβουρν.

Πρώτη θέα τῆς γῆς.—Εἴσοδος εἰς τὸν ὅρμον τοῦ λιμένος Φιλίππου.—Εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ πρίγκηπος Κονδέ.—Ἀπόβασις.—Σιδηρόδρομος.—Ἡ πόλις.—Αὐτόχθονες πρὸ τοῦ θεάτρου.—Τὸ μουσεῖον.—Αἱ φυλακαί.

Ἐν θαλάσσῃ, τῇ 7 Ἰουλίου 1866.

Τέλος πάντων ἀφοῦ εἴδομεν ὀγδοηκοντάκις ὀκτὼ τὸν ἥλιον ἀναβαίνοντα ἀπὸ τῶν κυμάτων ἐνώπιον ἡμῶν καὶ καταβαίνοντα ὄπισθεν, χθὲς ᾐσθάνθημεν τὴν τελευταίαν συγκίνησιν τοῦ ταξειδίου. Ἐὰν, ἐλέγομεν, δὲν ἐβλάφθησαν τὰ χρονόμετρα, ἐὰν δὲν εἶναι λανθασμένοι οἱ ὑπολογισμοί μας, ἀπόψε θὰ ἴδωμεν τὰ φῶτα τῆς αὐστραλικῆς γῆς. Οἱ σκοποὶ παρατηροῦσιν ἐναγώνιοι ἀπὸ τῶν ἱστῶν· σιωπὴ προσδοκίας καὶ χαρᾶς ἐπικρατεῖ εἰς τὸ κατάστρωμα ὅ,που πάλλουσιν αἱ καρδίαι καὶ προσπαθεῖ τὸ βλέμμα νὰ εἰσχωρήσῃ πέραν τοῦ ὁρίζοντος. Πόσον αἱ ὧραι φαίνονται μακραί! Τὴν ἐννάτην καὶ ἡμίσειαν ἐπαναλαμβάνομεν τοὺς ὑπολογισμούς μας, καὶ ἐὰν ὁ ἄνεμος μᾶς βοηθήσῃ πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν δύναμιν, μόνον ἡμίσεια ὥρα ἀρκεῖ νὰ μᾶς

Digitized by Google

φέρῃ εἰς τὴν περιφέρειαν τὴν ὁποίαν φωτίζει ὁ φάρος. Ὦ θαῦμα τῆς ναυτιλίας! τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν θαλασσοπλοΐαν, μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ ὕδατος, τριπλαῖ ἀνευφημίαι ἐκραγεῖσαι ἄνωθεν τῶν ἱστῶν ἀναγγέλλουσιν ὅτι οἱ σκοποὶ εἶδον τὸ φῶς τοῦ φάρου καὶ τὴν γῆν. Εὑρισκόμεθα τότε εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ὄτουαι καὶ ἀνέβημεν εὐθὺς εἰς τὰ καρχήσια ἵνα ἴδωμεν τὰ περιπόθητα φῶτα· μετὰ εἴκοσι λεπτὰ αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ διεκρίνοντο καὶ ἀπὸ τὸ κατάστρωμα. Μετὰ ταῦτα διευθύνθημεν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ λιμένος Φιλίππου. Οὐδὲν δύναται νὰ ἐξεικονίσῃ τὸν ἐπικρατήσαντα θόρυβον· ἡ ἠχὼ τοῦ πλοίου ἐπαναλαμβάνει τὰ φαιδρὰ ἡμῶν ᾄσματα καὶ οὐδεὶς τὴν φορὰν ταύτην θὰ κοιμηθῇ, τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ζωηρότης καὶ ὁ θόρυβος· ἡ Θεία Πρόνοια μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν γῆν· δὲν λέγομεν πλέον ὅτι θὰ κάμωμεν «τρύπας εἰς τὸ νερόν», ἀλλ' ἑτοιμάζομεν τὰ κιβώτιά μας. Ἰδοὺ ἡ Αὐστραλία! Οἱ τρεῖς μῆνες τῆς θαλασσοπλοΐας φαίνονται ὡς ὡραῖον ὄνειρον.

Ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, μὲ ὁποίαν χαρὰν ἐτείναμεν τὰ τηλεσκόπιά μας εἰς τὰ παράλια. Ὑψηλαὶ ἀκταὶ καταπράσινοι, ἀγρίαν ἔχουσαι τὴν ὄψιν, ἐκτείνονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ ἀνεξήγητος εἶναι ἡ χαρὰ ἡμῶν, βλεπόντων γῆν τὴν ὁποίαν ἔτη πολλὰ ἐνομίζομεν ὅτι δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ πατήσωμεν, ἐξ χιλιάδας λευγῶν ἀπέχουσαν τῆς Εὐρώπης. Αἱ ὀλίγαι εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς γῆς ταύτης ἐξάπτουσιν ἔτι μᾶλλον τὴν περιέργειαν ἡμῶν πρὸς ἀνίχνευσιν γῆς, τῆς ὁποίας τὴν ὕπαρξιν ἠγνόουν οἱ προπάτορές μας. Φαίνεται ὅτι εἰσερχόμεθα ζωγραφικῶς καὶ διανοητικῶς εἰς νέον κόσμον. Τὰ ἀπότομα ἐκεῖνα ὄρη τὰ ὁποῖα φαίνονται μακρόθεν ἔχοντα τοὺς χαρακτῆρας γῆς παρθένου, παράκεινται πρὸς τοὺς φάρους, τὰ ἔργα ταῦτα τῆς ἀνθρωπίνης χειρός. Ὁ νέος οὗτος πολιτισμός, ἡ γῆ αὐτὴ ἡ πρὶν ἀδρανὴς ἢ βάρβαρος δὲν εἶναι ἀκόμη κεκαλυμμένη ὑπὸ μυστηριώδους πέπλου; Πόσα μυστήρια εἰς ἡμᾶς, οἵτινες ἐφθάσαμεν κατακυλιόμενοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν μὲ ὅλας τὰς ἰδέας καὶ μὲ ὅλην τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς Εὐρώπης! Ὁποία ἡ ἡδονὴ τοῦ βλέποντος γῆν νέαν! Ἔμπροσθεν ἡμῶν ἔχομεν τὴν γῆν τῶν χρυσωρυχείων, τῶν ἀπεράντων ποιμνίων, τῶν ἔτι χθεσινῶν πόλεων. Εἰς αὐτὴν ὑπάγομεν νὰ ἐξασκήσωμεν ὅλην τὴν εἰκοσαετῆ ἡμῶν ζωηρότητα καὶ ν' ἀπολαύσωμεν τόσα θεάματα. Καὶ ὅμως ἡ πρώτη εὐτυχία τὴν ὁποίαν ἐλπίζω νὰ εὕρω εἰς αὐτήν, εὐτυχία ἀπαράμιλλος, τὸ ἀντικείμενον ὅλων τῶν καθημερινῶν μου σκέψεων, εἶναι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐξ Εὐρώπης ἐπιστολῶν.

Ἡ ἀγαλλίασις εἶναι τόσον ζωηρὰ μεταξὺ ἡμῶν, ὥστε ὅλοι ἐχάσαμεν τὴν κεφαλήν. Πλέομεν περὶ τὸν αἰγιαλὸν καὶ ὅλην τὴν πρωΐαν παρακολουθοῦμεν σειρὰν ἀμμωδῶν ἀκτῶν διαδεχομένων ἀλλήλας. Πλέομεν δὲ τόσον καλὰ ὥστε αἴφνης παρετηρήσαμεν μετὰ τρόμου ὅτι ὑπερέβημεν τὸν πόρον δι' οὗ ἔπρεπε νὰ περάσωμεν, καὶ κατευθυνόμεθα ἐπὶ τῶν σκοπέλων. Τότε ἠναγκάσθημεν νὰ λοξοδρομήσωμεν ὁλόκληρον ἡμέραν, ὅπως κατορθώσωμεν νὰ ἐξέλθωμεν παλαίοντες πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τὴν παλίρροιαν. Ἥλιος λαμπρὸς φωτίζει τὴν κορυφὴν τῶν πρασίνων λόφων, μεταξὺ βράχων καὶ σωρῶν δένδρων καὶ οἰκίσκων λευκῶν ἐχόντων κήπους, ἀληθεῖς παραδείσους τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας.

Τὴν τρίτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν διέβημεν τὸν πόρον, πλατὺν περὶ τὸ μίλιον, μεταξὺ ῥεύματος ῥέοντος ὡς κεραυνός· ἡ λέμβος τοῦ ὑγειονομείου, φέρουσα τὴν ἀποτρόπαιον κιτρίνην σημαίαν, ἔρχεται νὰ βεβαιωθῇ μήπως φέρωμεν χολέραν ἢ τὴν νόσον τῶν ζώων, μετὰ ταῦτα εἰσερχόμεθα πλησίστιοι εἰς τὸν λιμένα Φίλιππον, μεγίστην λεκάνην τετρακοσίων τετραγωνικῶν μιλίων, ἀληθῆ λίμνην ἀγρίαν περικυκλουμένην ἀπὸ μεγάλην ζώνην ζοφερῶν αἰγιαλῶν· ἡ δὲ πόλις Μέλβουρν κεῖται εἰς τὰ ἐνδότερα. Μέγας δὲ ἀριθμὸς πλοίων ἐξέρχονται ἵνα μᾶς χαιρετίσωσιν, ἐλπίζοντες νὰ διαφύγωσι καὶ αὐτὰ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διετρέξαμεν κατὰ τὸν μακρότατον ἡμῶν πλοῦν· ἄλλα δὲ ἀγκυροβολοῦσι καὶ ὁ κρότος τῶν ἀνελισσομένων ἁλύσεων φθάνει μέχρις ἡμῶν· καὶ ἄλλα ἀναπαύονται ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν ὡς γιγάντεια σημεῖα τῆς φερούσης εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ. Ἀλλὰ δύει ὁ ἥλιος πρὶν ἢ ἴδωμεν τὴν ἄκραν τοῦ ὅρμου, ὁ ἄνεμος κοπάζει διὰ μιᾶς καὶ γαλήνη ἄκρα ἐπανέρχεται. Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς τόσης σπουδῆς μένομεν ἀκίνητοι εἴκοσι λεύγας μακρὰν τοῦ τελευταίου ὅρου τοῦ ταξειδίου μας.

Ἀλλ' οἴμοι! πρὶν ἢ διαβῶμεν τὸν πόρον καὶ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν γῆν, ἡ πρώτη ξένη φωνὴ τὴν ὁποίαν ἠκούσαμεν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας εἶναι ἡ τοῦ πρωρέως, ἀναγγείλαντος τὸν πρόσφατον θάνατον τοῦ πρίγκηπος δὲ Κονδέ. Ἔπεσεν ὡς κεραυνός! Ἀφ' οὗ παρῆλθον τρεῖς μῆνες χωρὶς νὰ λάβωμεν εἰδήσεις τῶν ἡμετέρων, ἀφ' οὗ τρεῖς μῆνας ἐτράφημεν μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἀπωτάτην γῆν τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἡγεμονόπαιδα, ἡ τρομερὰ εἴδησις τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατεβύθισεν ἡμᾶς εἰς θλῖψιν ἀπαραμύθητον. Τὴν προτεραίαν ἐχαίρομεν ἐνθυμούμενοι ὅτι θὰ τὸν ἴδωμεν, ὅτι θὰ περιηγηθῶμεν μετ' αὐτοῦ τὴν Αὐστραλίαν, καὶ μετ' αὐτοῦ θὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Ὁ ταλαίπωρος! ἀπέθανεν εἰκοσαετὴς μακρὰν τῆς μητρός, ἐξ χιλιάδας μίλια μακρὰν τῆς πατρίδος του!

Τὰ φῶτα τῆς πόλεως Μέλβουρν, ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ἡμετέρων πρωτευουσῶν, φαίνονται μακρόθεν τὸ ἑσπέρας, καὶ ἡ ἠχὼ τοῦ θορύβου μεγάλης πόλεως φθάνει κατὰ διαστήματα μέχρις ἡμῶν. Τὸ σύριγμα τῶν σιδηροδρόμων, ἡ βραγχνὴ

Digitized by Google

φωνὴ τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἀτμοπλοίων, μόνα ταῦτα προσβάλλουσι τὰς ἀκοὰς ἡμῶν.

Οὕτω πως προοιμιάζεται ἡ εἴσοδος ἡμῶν εἰς τὴν χώραν τῆς Αὐστραλίας. Καὶ λοιπὸν ἐγυρίσαμεν τὸ ἥμισυ τῆς σφαίρας διὰ νὰ μὴ ἴδωμεν ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον τόσον ἠγαπῶμεν.

8 Ἰουλίου. — Ὅλην τὴν νύκτα, ὅλην τὴν πρωΐαν καὶ ὅλον τὸ δεῖλι ἡ γαλήνη κρατεῖ ἡμᾶς ἀκινήτους ἐντὸς τῆς μεγάλης ταύτης λίμνης, ἀπέναντι τῆς πόλεως τὴν ὁποίαν τόσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν. Ἀληθὲς βάσανον Ταντάλου. Ἐλθούσης τῆς νυκτὸς ἔπνευσεν ἐπὶ τέλους λεπτὸς ζέφυρος, ὅς τις μᾶς ἔφερε μὲν πλησιέστερον τῶν φώτων, μᾶς ἀφῆκεν ὅμως εὐθύς. Αἱ ἁλύσεις τῶν ἀγκυρῶν κροτοῦσιν αἴφνης ὡς κεραυνοὶ καὶ τὴν φορὰν ταύτην, πέντε λεύγας μακρὰν τῆς προκυμαίας, ἡ ἄγκυρα φθάνει εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἡμεῖς, τὴν τελευταίαν βεβαίως φοράν, ἀναπαυόμεθα εἰς τὰς κλίνας εἰς τὰς ὁποίας ἐκοιμήθημεν τρεῖς μῆνας.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἀκούεται μακρὰν ὑπόκωφος κρότος, κρότος κωπῶν αἵτινες σχίζουσι τὴν θάλασσαν, κρότος τακτικὸς καὶ ἔρρυθμος, τὸν ὁποῖον ἀκούομεν καθαρώτερον ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν. Εἶναι κρότος λεμβῶν αἱ ὁποῖαι ἔρχονται εἰς τὸ πλοῖον. Εἶναι τάχα αὐτόχθονες λογχοφόροι; Ὄχι, εἶναι ὁ κρεωπώλης, ὁ ἀρτοπώλης, ὁ ὀψοπώλης, ὁ ἀστυνόμος· ὅλοι δὲ φοροῦσι μαύρους πίλους, καὶ εἶναι ἐνδεδυμένοι ὡς ἡμεῖς, καὶ ἔρχονται ἁμιλλώμενοι τίς νὰ πρωτολάβῃ τὰς παραγγελίας τοῦ *Ὀμὲρ Πασσᾶ.*

Αἱ συνομιλίαι ἄρχονται καὶ προκαλοῦσι τὴν περιέργειάν μας. Μᾶς ἀποκρίνονται ὅτι ὑπάρχει κρίσις πολιτική, κρίσις ἐμπορική, πάλη τῶν δύο βουλῶν, ζωηραὶ ἔριδες τῶν ὀπαδῶν τῆς προστασίας καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐλευθέρας συναλλαγῆς, ἔκκλησις εἰς τὴν γενικὴν ψηφοφορίαν· ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐφθάσαμεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἄκραν ταύτην τοῦ κόσμου, εἰς ὥραν καθ' ἣν ὁ πολιτικὸς βίος ἐξάπτει εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τὰ πνεύματα. Οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι Αὐστραλοὶ φαίνονταί μοι πολλὰ ἔνθερμοι κατὰ τὰς συζητήσεις.

9 Ἰουλίου.—Ἓν βῆμα ἔτι καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸν λιμένα· ἡ πόλις δὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ ὅρμου, ἀλλὰ δύο ἢ τρία μίλια ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Ὁ λιμὴν εἶναι ὁ *Sandridge*, ἑνούμενος μὲ τὴν πόλιν διὰ σιδηροδρόμου· εὑρισκόμεθα μεταξὺ πεντηκοντάδος μεγάλων πλοίων καὶ ὁ λιμὴν εἶναι ζωηρὸς ὡς ὁ τῆς Ἄβρης ἢ ὁ τῆς Μασσαλίας. Οἱ ναῦταί μας καταγίνονται εἰς τοὺς ἱστούς· ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσιν ὡς πίθηκοι εἰς τὰ δάση· ἀνοίγουσι καὶ στεγνόνουσι τὰ ἱστία· ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὸν λιμένα, τὸ πλοῖον λαμβάνει ἀλλοίαν ὄψιν· τὸ εὐτρεπίζουσιν ὡς νύμφην, τακτοποιοῦντες τὰ σχοινία, τὰ πανία, τὰ καρχήσια.

Τότε πλῆθος λεμβῶν φερουσῶν ὀπώρας, λάχανα, ἀγρέμια περικυκλοῦσι τὸ πλοῖον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἐπισημότερον. Ἰδοὺ φθάνει λέμβος πολεμικοῦ πλοίου· ἀξιωματικὸς ἔρχεται καὶ ἐρωτᾷ πότε θ' ἀποβῶμεν. Μετὰ μικρὸν ἰδοὺ καὶ ἄλλη λέμβος, φέρουσα τὸν πλοίαρχον τῆς φρεγάτας, ἐρχόμενον νὰ προσαγορεύσῃ τὸν πρίγκηπα καὶ νὰ ἐρωτήσῃ παρὰ τοῦ διοικητοῦ πότε θὰ εἰσέλθῃ εἰς Μέλβουρν, ἵνα ὑποδεχθῇ αὐτὸν μεθ' ὅλων τῶν μεγαλειτέρων τιμῶν, ἐνῷ ἡ Βικτωρία θὰ χαιρετίσῃ αὐτὸν μὲ εἴκοσι καὶ ἕνα κανονοβολισμούς· ἀλλ' ὁ πρίγκηψ παρεκάλεσε νὰ μὴ γίνωσι μήτε τιμαὶ μήτε προετοιμασίαι, διότι ὡς ἐξόριστος καὶ ὡς διπλασίως πενθῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰς δεχθῇ. Ἡ λέμβος ἀναχωρεῖ ὡς ἀστραπή, ἡμεῖς δὲ περιμένομεν ῥυμουλκὸν ὅς τις ἐλθὼν ἔδεσε κατόπιν αὐτοῦ τὸ πλοῖον. Διαβαίνομεν βραδέως μεταξὺ τῶν ἠγκυροβολημένων πλοίων καὶ τὴν τρίτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐγγίζομεν εἰς τὴν προκυμαίαν. Τέλος πάντων ἡ ὥρα ἔφθασεν, ὥρα συγκινήσεων καὶ χαρᾶς, τὴν ὁποίαν ὠνειρευόμεθα τρεῖς μῆνας, καὶ εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ πατήσωμεν τὴν ξηρὰν μετὰ πλοῦν ἐξ χιλιάδων καὶ τριακοσίων ὀγδοήκοντα λευγῶν.

Ἐπιβὰς δὲ εἰς τὸν λιμένα Φίλιππον, ἐθαύμασα μέχρι τίνος βαθμοῦ προώδευσεν ἐκεῖ ὁ πολιτισμός. Δύο μακραὶ ξύλιναι ἀποβάθραι ἐκτείνονται μέχρι τῶν μέσων τοῦ λιμένος· τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἐπέκεινα μεγάλα πλοῖα ἀγκυροβολοῦσιν ἑκατέρωθεν καὶ σιδηρόδρομοι διπλοῖ φθάνουσι μέχρι τῆς ἄκρας ἑκάστης προκυμαίας· αἱ ἅμαξαι διαδέχονται ἀκαταπαύστως ἀλλήλας, τριάκοντα καὶ ἔτι πλέον ἀτμοκίνητοι τροχαλίαι ἐργάζονται, αἱ μὲν ἀνασύρουσαι ἀπὸ τοῦ κύτους τῶν πλοίων τὰ φορτία, αἱ δὲ καταβιβάζουσαι εἰς τὰ κενὰ ἀναριθμήτους πάλας μαλλίου ἐρχομένας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ· ἕνεκα δὲ τῶν ἀτμαμαξῶν καὶ τῶν τροχαλιῶν καὶ τῶν συριγμάτων τῶν ἀτμοπλοίων δυσκολεύεσαι νὰ πιστεύσῃς ὅτι εὑρίσκεσαι εἰς χώραν πλησιεστάτην εἰς τὸν νότιον πόλον. Τὴν ὥραν ταύτην ἀποχαιρετίζομεν τὸν *Ὀμὲρ Πασσᾶν* καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν ὅτι μᾶς ἔφερεν ὑγιεῖς εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Τὴν δὲ τετάρτην πατοῦμεν εἰς τὴν ξηράν, ἀφοῦ τρεῖς μῆνας ἐπατοῦμεν εἰς σανίδας. Οἱ χάλικες γίνονται ἐπαισθητοὶ εἰς τοὺς πόδας· διαβαίνομεν πλησίον τοῦ *Μοραβιάν*, συναδέλφου τοῦ *Ὀμὲρ Πασσᾶ*, ἐλθόντος ἐκ Λονδίνου ἐντὸς ἑβδομήκοντα τριῶν ἡμερῶν, μὲ ἱστοὺς συντετριμμένους καὶ μὲ τείχη κατεστραμμένα, οὗτινος τὰ δωμάτια ἐβυθίζοντο ἐντὸς τριῶν ποδῶν θαλάσσης ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας.

Ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου εἶναι περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα. Ὅτε δ' ἐζητήσαμεν εἰσιτήρια μᾶς ἀπεκρίθησαν ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς ἀποικίας Βικτωρίας δὲν θέλει ν' ἀπο-

Digitized by Google

ζημιωθῇ διόλου διὰ τὰς εὐκολίας τὰς ὁποίας θὰ μᾶς παραχωρήσῃ ἐνόσῳ διατρίβομεν ἐκεῖ· μετὰ δ' ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Μέλβουρν· ἀναβάντες εἰς ὄχημα κατελύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Σκωτίας, τὸ ὁποῖον μᾶς εἶχον συστήσει ὡς τὸ καλλίτερον τῆς πόλεως. Εὐθὺς ἔφεραν τὰς ἐπιστολάς μας, συμπιεζόμενοι δὲ καὶ οἱ τρεῖς πλησίον τοῦ φωτὸς ἀνεγινώσκομεν αὐτὰς καὶ μετ'ἀνεξηγήτου χαρᾶς ἀνεκοινοῦμεν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τὰς καλὰς εἰδήσεις. Ἔχουσι χρονολογίαν δύο μηνῶν, ἐνῷ ἐκεῖναι τὰς ὁποίας θὰ στείλωμεν ἡμεῖς θὰ φθάσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην πέντε μῆνας καὶ ἥμισυν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας.

Μετὰ ταῦτα παρετηροῦμεν ἀδιακόπως τὰ πέριξ ἡμῶν ἀλλὰ καὶ παρετηρούμεθα ἑκατονταπλασίως ὑπὸ τῶν ἄλλων, οἵτινες μόνον ἀπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων καὶ τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν ἔμαθον ὅτι ἤλθομεν. Μετ' ὀλίγον, ἐνῷ ἐγευόμεθα, καὶ ὁποῖον ὡραῖον γεῦμα μὲ λάχανα νωπά! μᾶς φέρουσι μέγιστον φάκελλον ἐπὶ δίσκου μεγάλου, στελλόμενον ἀπὸ τὴν λέσχην Μέλβουρν, ὀνομάσασαν εὐθὺς ἡμᾶς παμψηφεὶ μέλη. Ἄλλος μεγαλείτερος φάκελλος φθάνει κατόπιν ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ σιδηροδρόμου, περιέχων εἰσιτήρια δωρεὰν δι' ὅλας τὰς γραμμάς· ἰδοὺ καὶ τρίτος εἰδοποιῶν ἡμᾶς ὅτι ὠνομάσθημεν μέλη εἰς τὴν λέσχην τῆς *Ἑνώσεως*. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα μᾶς φέρουσι σωρὸν ἐπισκεπτηρίων ὅλων τῶν προὐχόντων καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς πόλεως, καθὼς καὶ ἐφημερίδων ἀναγγελλουσῶν τὴν ἄφιξιν ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ μουσικαὶ προσαγορεύουσιν ἡμᾶς ὑπὸ τὰ παράθυρά μας. Οὕτω πως ἐγεύθημεν φαγητὰ ἄγνωστα ἀπὸ τριῶν μηνῶν εἰς ἡμᾶς καὶ ἐπὶ μὴ σαλευομένης τραπέζης, χωρὶς παστῶν ἰχθύων καὶ χωρὶς τῶν αἰωνίων φασήλων, ὅλως περιχαρεῖς διὰ τὴν ἐγκάρδιον δεξίωσιν. Τὴν ἑσπέραν διετρέξαμεν ὡς ἐν πανηγύρει τὰς μεγάλας ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, φωτοβολουμένας ὑπὸ φωταερίου καὶ ἐχούσας πεζοδρόμια μὲ πλάκας. Ἐξ ἑνὸς καὶ ἄλλου μέρους ὑπάρχουσιν ἐργαστήρια μὲ ἄπειρα εἴδη ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐφθόνουν καὶ ὅλαι αἱ γαλλικαὶ πόλεις τῆς δευτέρας τάξεως. Καὶ ἐνῷ πολλάκις ἤκουσα ὅτι ζεῦγος ὑποδημάτων πωλεῖται ἐνταῦθα ἑκατὸν φράγκα, ἔμεινα ἐκστατικὸς μαθὼν ὅτι πάντα ἔχουσι τὴν αὐτὴν τιμὴν ὡς καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ τωόντι ἐξίσταταί τις ἐρχόμενος εἰς Μέλβουρν, διότι βλέπει μακρὰς σειρὰς ἁμαξῶν ὡς ἐν Λονδίνῳ, θέατρα, πλῆθος διαβατῶν, ὡραίας καὶ πολυτελεῖς οἰκίας, πολιτοφύλακας ἐνδεδυμένους καθαρώτατα, ξενοδοχεῖα ἀνοικτά, εἰδοποιήσεις περιφορήτους· πάντα ἐν γένει μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ πόλις εἶναι ἀντίτυπον τῆς Ἀγγλίας· καὶ ἀφοῦ ἐπατήσαμεν εἰς τὴν ξηρὰν μοὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἐγχώριος χαρακτὴρ συνίστατο κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ἐγχώριος καὶ ὅτι ἡ ἀποικία ὁμοιάζει παραδόξως εἰς τὴν μητρόπολιν. Δὲν ἠξεύρω ἂν ἀπατῶμαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην θέαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ λαοῦ μοὶ ἔρχεται ἡ ἰδέα ὅτι ἐνταῦθα ὑπό τε τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικὴν ἔποψιν δὲν ἔχομεν ν' ἀναζητήσωμεν ἄγνωστόν τι ἢ παράδοξον, ἀλλὰ τὴν πιστὴν ἀντιγραφὴν τοῦ παλαιοῦ κόσμου εἰς γῆν πρὸ μὲν διακοσίων ἐτῶν ἄγνωστον, πρὸ δὲ τριάκοντα τριῶν παρθένον.

10 Ἰουλίου.—Ἂν καὶ μετριοφρονῶν ἔπρεπε νὰ σιωπήσω, ἀναγκάζομαι ὅμως νὰ σὲ εἰπῶ ὅτι ζῶμεν ἐδῶ βασιλοπρεπῶς· ὁλόκληρος πόλις σκέπτεται περὶ ἡμῶν καὶ ἁμιλλῶνται τίς νὰ μᾶς πρωταρπάξῃ οὕτως εἰπεῖν ὡς ἂν ἤμεθα ἐπισκεπτήρια. Συγχώρησόν μοι λέγοντα *ἡμᾶς*, ὡς ἡ γνωστοτάτη ἐκείνη ὑπηρέτις ἑνὸς ἐφημερίου, ἡ ὁποία ἔλεγεν «*ἡμεῖς* θὰ ἐξομολογήσωμεν καὶ *ἡμεῖς* θὰ λειτουργήσωμεν αὔριον.» Καὶ τωόντι μᾶς περιποιοῦνται ὡς ἡγεμόνας. Ἐν πρώτοις ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἦλθεν ἡγεμονικὸς γόνος εἰς τὴν ἐνταῦθα ἀποικίαν· ἔπειτα εὐγνωμονοῦσιν εἰς τὸν δοῦκα ὅτι κατεφρόνησε τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς κόπους τριμήνου θαλασσοπλοΐας, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὰ δημιουργήματα, τὰ ἔργα καὶ τοὺς θεσμοὺς ὁμάδος ἀνθρώπων μεμονωμένων εἰς γῆν, ἥτις πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐσημειοῦτο εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας ὡς *γῆ ἄγνωστος*. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ξένος, ὁ ἄγνωστος ἕως τότε εἰς τὴν γῆν ταύτην, θεωρεῖται ὡς μέγα τι γεγονός, καὶ διὰ τοῦτο ἐπίσης ὁ ξένος αἰσθάνεται ἀληθῆ χαρὰν βλέπων ὅτι πάντες ἁμιλλῶνται νὰ δείξωσι πρὸς αὐτὸν συμπάθειαν καὶ ἐγκάρδιον εἰλικρίνειαν. Ὅθεν οὔτε ἐμπόδια, οὔτε δυσκολίας ἀπαντῶμεν· ἡ ἀγγλικὴ φιλοξενία πηγάζει ἐκ μέσου τῆς καρδίας, καὶ ἡ τελευταία ἐπιθυμία ἡμῶν γίνεται δεκτὴ μετὰ μεγίστης προθυμίας.

Σήμερον τὸ πρωῒ ὑπήγαμεν εἰς τὸν τοποτηρητὴν τοῦ ἀπόντος διοικητοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐξήλθομεν ἀπὸ τὴν πόλιν σπουδάζοντες νὰ ἴδωμεν χλόην καὶ περίεργοι νὰ μάθωμεν ἂν καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς εἶναι ἀγγλικὴ ὅπως εἶναι καὶ ἡ ὄψις τῆς Μέλβουρν. Μεταβαίνοντες δὲ ἀπὸ τὴν μεγάλην εἰς τὴν μικρὰν θαλασσοπλοΐαν ἐμβαίνομεν εἰς μικρὰν λέμβον καὶ διαπλέομεν τὸν Yarra-yarra, ποταμὸν διασχίζοντα τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν. Πάντα εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ εἶναι νέα εἰς ἐμέ. Συκίαι τῆς Βαρβαρίας, ἀλόαι, μεγάλα καουτσού, ἄλση φυτῶν καὶ ἀνθέων, μεγάλα δένδρα κόμμιος ἐρυθροῦ καὶ κόμμιος κυανοῦ· ὅθεν καταναλίσκομεν πολλὰς ὥρας ἀναβαίνοντες τὸν ποταμὸν καὶ κωπηλατοῦντες γενναίως. Ὅσον δὲ μακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν πόλιν τόσον τὸ ἔδαφος γίνεται ὁμαλώτερον καὶ καταπράσινοι αἱ ὄχθαι, ἀλλὰ ὁμοιόμορφοι καὶ οὐχὶ πολὺ εὔμορφοι. Οἱ εὐκάλυπτοι ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἔχουσι φύλλα λεπτά, ὅμοια πρὸς τὰ τῆς ἰτέας,

Digitized by Google

οὔτε σκιὰν ἐναντίον τοῦ ἡλίου, οὔτε σκέπην ἐναντίον τῆς βροχῆς παρέχοντα.

Ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὴν πόλιν εὕρομεν μεγίστην κίνησιν· μεγάλαι ἐρυθραὶ εἰδοποιήσεις ἀναγγέλλουσι τὴν ἄφιξιν τοῦ ταχυδρομείου τῆς Εὐρώπης εἰς Ἀδελαΐδα, πρωτεύουσαν τῆς νοτίου Αὐστραλίας καὶ τὴν μετ' ὀλίγον δημοσίευσιν τῶν τηλεγραφημάτων. Τὸ ταχυδρομεῖον φθάνει ἅπαξ κατὰ μῆνα καὶ καλὸν ἵνα ἔλθῃ τις ἐνταῦθα τόσον μακρὰν ἵνα ἴδῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ καθημερινὴ ἀδιαφορία τῶν ἀναγνωστῶν τῶν ἡμετέρων δημοσίων φύλλων, ἀλλὰ ἔκτακτός τις ἐρεθισμός, ἀνάγκη νέων εἰδήσεων. Μετὰ δέκα λεπτὰ ἰδοὺ κιτρίνη εἰδοποίησις μὲ τὰς ἑξῆς ἐπιγραφάς·

Μέγιστος πόλεμος εἰς τὴν Εὐρώπην!
Γιγαντιαῖοι ὁπλισμοί!
Μέγας πανικὸς φόβος νομισμάτων!
Οὔτε χρήματα, οὔτε πίστωσις!

Αἱ εἰδήσεις αὐταὶ μᾶς ρίπτουσιν εἰς μεγίστην ἀνησυχίαν· μετὰ πέντε δὲ λεπτά, ἰδοὺ καὶ νέα εἰδοποίησις κυανῆ μὲ πλῆθος θαυμαστικῶν. Σωροὶ ἀνθρώπων ὁρμῶσιν εἰς αὐτὴν ὡς εἰς ἔφοδον· *Ἱπποδρομία Ἐψὸμ, Δέρβυς, Λορδ Λάϊους Α...*

Καὶ παρευθὺς μεταξὺ τῶν στοιχηματισάντων οἱ μὲν σκιρτῶσιν ἀπὸ χαράν, οἱ δὲ κύπτουσι τὰς κεφαλὰς καὶ δραπετεύουσι διὰ μέσου τοῦ πλήθους ἔχοντες καὶ βάδισμα καὶ ὄψιν καὶ συνείδησιν ἀνθρώπου δυστυχοῦς, ἀπολέσαντος χιλιάδας τινὰς λιρῶν ἕνεκεν ἱπποδρομίας γενομένης πολλὰς λεύγας μακρὰν τοῦ τόπου. Καὶ τοῦτο διὰ ἵππους τοὺς ὁποίους οὐδέποτε εἶδε καὶ οὐδέποτε βεβαίως θὰ ἴδῃ.

Ἐνταῦθα μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ τούτου πλήθους τοῦ συνταραττομένου ὡς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως τοῦ Λονδίνου εἴδομεν αἴφνης θέαμα ὅλως διόλου ἀντίθετον εἰς τὰς περὶ πολέμου καὶ ἱπποδρομίας εἰδήσεις, δηλαδὴ ἀποτρόπαιον σωρὸν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐχόντων τὸ δέρμα μελανώτερον καὶ τοῦ τῶν κροκοδείλων, τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς σγουρὰς καὶ ἀκαθάρτους καὶ τὸ πρόσωπον κτηνῶδες. Εἶναι σωροὶ αὐτοχθόνων. Ῥάκη πεπαλαιωμένων βρακίων μόλις κρύπτουσι τὰ βρωμερὰ σώματά των, σώματα μικρά, ἰσχνά, βδελυρά, φρικτώτερα καὶ τῶν πιθήκων ὅλου τοῦ κόσμου. Τοιαύτη εἶναι ἡ ὄψις τῶν ἀρχαίων ἰδιοκτητῶν τῆς Αὐστραλίας καὶ τοιαύτη ἡ φυλὴ τὴν ὁποίαν ἦλθον οἱ Εὐρωπαῖοι ν' ἀποδιώξωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν δασῶν, καὶ ν' ἁρπάσωσι τὴν ἀχανῆ αὐτῶν γῆν. Οἱ μέν, μεθυσμένοι ἀπὸ καπνὸν καὶ ἀπὸ πνευματώδη ποτά, ἤτοι ἀπὸ δύο πράγματα ὅλως διόλου νέα εἰς αὐτούς, συνωθοῦντο συρόμενοι περὶ τὰ τείχη τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκιῶν τῶν κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον κτισμένων, ἢ περὶ τὰς ὑαλίνας θήκας τῶν ἐργαστηρίων, εἰς ἃς περιείχοντο ὡραιότατα τεμάχια χρυσοῦ ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων χρυσωρυχείων, τῶν ἀγνώστων τούτων θησαυρῶν τοὺς ὁποίους ἐπὶ πολὺν χρόνον κατεπάτει ἡ φυλὴ ἐκείνη τῶν μαύρων, αὐτὴ μὲν ἐπαιτοῦσα, εἰς δὲ τὴν φυλὴν τῶν λευκῶν δίδουσα πόλεις καὶ παλάτια. Οἱ δέ, καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες, βαδίζοντες εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ἐφαίνοντο ἐπερωτῶντες πέριξ αὐτῶν· καὶ τὸ στόμα ἔχοντες ἀνοικτόν, τοὺς βραχίονας κρεμαμένους περιέφερον ἐπὶ τοῦ πλήθους βλέμματα ἀπορίας. Καὶ βλέπων τὰ τέκνα ταῦτα τῆς ἐρήμου ἐρχόμενα νὰ παρατηρήσωσι τὰ θαυμάσια πόλεως πεπολιτισμένης, ἠρώτων ἐμαυτὸν τί ἄρα συνέβαινεν εἰς τὰς ψυχάς των· διότι ὅσον ἀποτρόπαιον καὶ ἂν εἶναι τὸ σῶμα θὰ ἔχωσι βέβαια καὶ ψυχήν. Καὶ τίς οἶδεν ἂν ἐκεῖνοι ἐξ αὐτῶν τῶν ὁποίων τὴν κεφαλὴν ἔστεφε σωρὸς ἀκτένιστος λευκῶν τριχῶν ὡς σφαῖρα χιόνος ἐπὶ κορμοῦ δένδρων, εἶχον δὲ καὶ βραχίονας καὶ κνήμας μελανοὺς καὶ βρωμερούς, τίς οἶδε, λέγω, ἂν οἱ κάτισχνοι αὐτοὶ γέροντες, οἱ ἔχοντες μέλη ὁμοιάζοντα εἰς ξύλα, ἂν δὲν ἦλθον πρὸ τριάκοντα τριῶν ἐτῶν ὅτε ἡ γῆ καὶ τὸ δάσος ἦσαν παρθένοι ἐνταῦθα ὅπου ὑπάρχει σήμερον πόλις ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδων ψυχῶν, φωτιζομένη ἀπὸ ἀέριον; Ἐντὸς χρόνου ὀλιγωτέρου καὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὸ σύριγμα τῶν ἀτμοκινήτων μηχανῶν διεδέχθη τὰς στρηνεῖς καὶ ἀγρίας φωνὰς τῶν ὀρνέων, καὶ ἀντὶ τῶν πυρῶν τῶν ἀνθρωποφάγων τὰ ὁποῖα ἤναπτον τὴν νύκτα ἀπὸ κορυφὴν εἰς κορυφὴν ὄρους ἵνα ἀναγγείλωσι τὴν παρουσίαν λύκων πρὸς καταβρόχθισιν, σήμερον τὰ νήματα τοῦ τηλεγράφου διαπερῶσι καλλιεργημένους ἀγροὺς καὶ ἔρχονται ν' ἀναγγείλωσιν εἰς ὁλόκληρον πόλιν τὴν νίκην τοῦ ἀγγλικοῦ Δέρβυ. Δίδουσι δὲ εἰς αὐτοὺς χάριν ἐλεημοσύνης νομίσματα φέροντα τὸ πρόσωπον τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας, ἀναπολοῦντα τὴν σειρὰν τῶν περιπετειῶν αἵτινες τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀνταλλάξωσι τὸν νομαδικὸν βίον τῶν ἀγρῶν, τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν δασῶν πρὸς τὸ ἔδαφος πόλεως ὅπου ἡ λαμπρότης τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀνεδείκνυε τὴν πενίαν αὐτῶν ἄγνωστον ἕως τότε Ἐσυλλογιζόμην καὶ ἀκουσίως τὴν περιώνυμον ἐκείνην συνθήκην τὴν γενομένην τῷ 1836 μεταξὺ τῶν πρώτων ἀποίκων καὶ τῶν αὐτοχθόνων, δυνάμει τῆς ὁποίας οὗτοι παρεχώρησαν χιλίων τετραγωνικῶν λευγῶν γῆν τῆς Βικτωρίας ἀντὶ τριῶν σάκκων ὑέλων, δέκα λιτρῶν καρφίων καὶ πέντε λιτρῶν ἀλεύρου.

Ν.

Ἕπεται συνέχεια.

«Ἀντὶ ταύτης τῆς διαίτης, εἶπεν ὁ ἀρχαῖος Σπαρτιάτης πρὸς τὸν ὑπηρέτην τοῦ ἡγεμόνος τῶν Συρακουσῶν, τὸν μέλανα ζωμὸν ἐπιδεικνύων, ἀντὶ ταύτης τῆς διαίτης καὶ λέγομαι καὶ εἶμαι ἐλεύθερος.»

Digitized by Google

Ἡ ἑπομένη διατριβὴ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου τοῦ ἔθνους Θ. Μανούσου, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον, ἐκ χειρογράφου, ὡς καὶ ἡ προσεχῶς ἐν τῇ Ἑστίᾳ δημοσιευθησομένη «Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Τίτου» τοῦ κ. Δ. Βερναρδάκη, ἐν τῇ Neugriechische Chrestomathie τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου (Leipzig, F. A. Brockhaus).

Σ. τ. Δ.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ Η ΜΕΓΑΛΗ

Αἰκατερίνης τῆς Β′ ἡ βασιλεία συνέχεται μὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Πέτρου τοῦ Γ′, διαδεχθέντος τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἐλισάβετ. Φιλανθρώπως ἤρχισεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος τὴν βασιλείαν του, ἀνακαλέσας ἐκ τῆς εἰς Σιβηρίαν ἐξορίας πολλοὺς περιφανεῖς ἄνδρας, ἐν οἷς ἦσαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ τὰ θύματα τῆς προηγουμένης κυβερνήσεως, ὁ Βύρων, ὁ Μύννιχ, ὁ Λεστὼκ καὶ ἄλλοι. Ἐξέδωκε δὲ καί τινας ἀξιεπαίνους διατάξεις, δι᾽ ὧν ὠφελεῖτο ἡ ἐλευθερία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ κατηργοῦντο διάφοροι καταχρήσεις· ἀλλ᾽ ὁ ζῆλος αὐτοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κυβερνητικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐκρύωσε ταχέως. Ἡ ἀστασία τοῦ χαρακτῆρός του τὸν ἔρριπτεν εἰς ἀτοπήματα. Ὀξὺς ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, καθίστατο ἐνίοτε ἄδικος, ἢ τοὐλάχιστον ἀπερίσκεπτος εἰς πολλὰς αὐτοῦ πράξεις. Ὁ χλευασμὸς τῶν ῥωσσικῶν ἐθίμων καὶ τρόπων, ἡ κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς γενειοτροφίας τοῦ ἱερατείου καταφορά του, ἡ δήμευσις τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν δούλων αὐτοῦ· ἡ διάλυσις τοῦ σώματος τῆς σωματοφυλακῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ προκάτοχός του Ἐλισάβετ ἐχρεώστει τὸ διάδημα· ἡ προτίμησις τὴν ὁποίαν ἔδιδε φανερὰ εἰς τοὺς ξενικούς του σωματοφύλακας, τοὺς ὁλστεϊνικοὺς θωρακοφόρους· ἡ παραμέλησις τοῦ νὰ σκεφθῇ καὶ χρισθῇ εἰς Μόσχαν καὶ ἡ ἀσύνετος ἐξωτερικὴ αὐτοῦ πολιτικὴ διήγειραν κατ᾽ αὐτοῦ τὴν δυσαρέσκειαν πολλῶν καὶ μάλιστα τῶν παρ᾽ αὐτοῦ περιφρονουμένων μεγιστάνων. Ζῶν ἐν διχονοίᾳ καὶ πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του μετὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης, ἠθέλησε νὰ κηρύξῃ νόθον τὸν υἱόν του τὸν μετέπειτα Παῦλον τὸν Α′ καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὴν Αἰκατερίναν δι᾽ ὄχι ἀθεμελιώτους ὑπονοίας. Ἐκ τούτου ἡ Αἰκατερίνα συνέλαβε τὸν στοχασμὸν τῆς ἐκθρονίσεως αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεδέθησαν διὰ συνωμοσίας διάφορα ὑποκείμενα· ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κοσάκων Ῥαζουμόφσκης, ὁ τῆς ἀποθανούσης αὐτοκρατορίσσης εὐνοούμενος Σχουβάλοφ, ὁ Βολσκόνσκης, ὁ κόμης Πάμιν, παιδαγωγὸς τοῦ Παύλου, οἱ πρίγκηπες Βαριατίνσκοι, οἱ πέντε ἀδελφοὶ Ὀρλόφ, αἱ πριγκήπισσαι Δάσκοφ, καὶ τινες ἄλλοι· κορυφαῖοι τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ εὐνούστατος τῶν ἐρωμένων τῆς Αἰκατερίνης Γρηγόριος Ὀρλὸφ καὶ ἡ κυρία Δάσκοφ, εὐνοουμένη τῆς αὐτοκρατορίσσης, ἐλπίζουσα μετὰ τὴν μεταβολὴν νὰ διευθύνῃ αὐτὴ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς της τὴν Αἰκατερίνην. Κανεὶς τῶν συνωμοτῶν δὲν ἐγνώριζε τὴν πρὸς τὸν Ὀρλὸφ σχέσιν τῆς Αἰκατερίνης, ἀλλὰ καθεὶς αὐτῶν ἐφρόνει ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἤθελεν ἀπολαύσει τὴν χάριν καὶ τοὺς καρποὺς τῆς πραξικοπίας του.

Ὅσον ὀλιγώτερον ἐλεύθερος εἶναι ὁ λαός, τόσον τὰ πνεύματα εἶναι ἐπιῤῥεπέστερα πρὸς τὰ βίαια ἐγχειρήματα· ὅπου ἡ ἁπλῆ μορφὴ τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως λογίζεται διαγωγὴ στασιώδης καὶ τιμωρεῖται μὲ τόσην αὐστηρότητα μὲ ὅσην εἰς τὰς συγκερασμένας πολιτείας ἡ φανερὰ ἀποστασία, ἐκεῖ ἀπαιτεῖται ἡ μεγίστη μυστικότης εἰς πᾶν ἐγχείρημα, καὶ ταύτης ἡ ἀσφαλεστέρα ἐγγύησις εἶναι ὁ βέβαιος κίνδυνος· ἀλλ᾽ ὅμως ἂν ὁ δεσποτισμὸς ἐξ ἑνὸς μέρους πλήττῃ ἐνταυτῷ καὶ ἀπειλῇ, ἐξ ἑτέρου ἡ εὐχερὴς ἐπιτυχία τῶν αὐλικῶν μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι συνήθως δὲν ἐπιφέρουσι παρὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτάρχου, καθιστᾷ ἐπίσης ἐπικίνδυνον πᾶσαν ἄρνησιν συμπράξεως ἢ δισταγμόν, ἡ δὲ ἐμπιστοσύνη τοιούτου εἴδους εἰς τὸν πρὸς ὃν γίνεται συνεπάγει τὴν ὑποχρέωσιν ἢ τῆς προδοσίας ἢ τῆς συνεργείας καὶ ὑποστηρίξεως. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς δεσποτικὰς κυβερνήσεις τὰ ἡμιτελῆ μέτρα εἶναι ἄγνωστα· ὁ δεσπότης πρέπει ἢ νὰ κολάσῃ ἢ νὰ πέσῃ· ὁ ὑπήκοος ἀφ᾽ ἑτέρου ἢ πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ ἢ νὰ περιμένῃ τὴν ἐσχάτην ποινήν. Αὕτη ἡ διπλῆ ἀνάγκη, ἐξ ὧν ἡ μία εἶναι αὐστηρὰ συνέπεια τῆς ἄλλης, ἐξηγεῖ τὰς αἱματώδεις μεταβολάς, τὰς ὁποίας τόσον συχνὰ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ἱστορίαν.

Τὴν νύκτα τῆς ἐννάτης Ἰουλίου 1762 ἐνῷ ὁ μὲν Πέτρος διέτριβεν εἰς τὸ παλάτιόν του ἐν Ὀρανιενμπάουμ, ἡ δὲ Αἰκατερίνη εἰς τὸ τοῦ Πέτερχοφ, παρουσιασθεὶς ἐξαίφνης ὁ Ἀλέξιος Ὀρλόφ, ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου, εἰς τῆς αὐτοκρατορίσσης τὸν κοιτῶνα, σπεύσατε δέσποινα, εἶπε πρὸς αὐτήν, δὲν πρέπει νὰ χαθῇ οὐδὲ μία στιγμή! Ἡ συνωμοσία εἶχε προδοθῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ συλληφθῆ ἤδη εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἰκατερίνα ἠκολούθησε παρευθύς, καὶ οἱ γράψαντες ὑπομνήματα περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν παρέλειψαν νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἡ Αἰκατερίνα ἐφύλαξε τόσην ψυχῆς ἀταραξίαν, ὥστε ἀστειεύετο ἐντὸς τοῦ ὀχήματος πρὸς τὴν συνοδεύουσαν αὐτὴν θαλαμηπόλον διὰ τὴν ἀταξίαν εἰς τὴν ἐνδυμασίαν της. Ἐλθοῦσα σπουδαίως εἰς τὸν στρατῶνα τῶν σωματοφυλάκων, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰς εἶχε διαφθείρει μὲ δῶρα καὶ ὑποσχέσεις ὁ Γρηγόριος Ὀρλόφ, ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς ἡ αὐτοκρατόρισσα περὶ τοῦ εἰς αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐπικειμένου κινδύνου· τὸ ἐπίχαρι αὐτῆς, τοῦ ἐραστοῦ της Ὀρλὸφ αἱ προσπάθειαι, τὸ μῖσος τῶν στρατιωτῶν κατὰ τοῦ Πέτρου διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησιν, φῆμαι ἀδέσποτοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πέτρου, τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγμα-

Digitized by Google

τος, καὶ ἡ ἐπιθυμία ἑνὸς ἑκάστου νὰ προαποκτήσῃ τῆς αὐτοκρατορίσσης τὴν εὔνοιαν καὶ εὐγνωμοσύνην, κατέπεισαν ἐντὸς ὀλίγου τὸ τάγμα τῆς σωματοφυλακῆς. Ἱερεῖς προδιατεθέμενοι παρουσιάσθησαν ἀμέσως μὲ τὸν σταυρὸν ἀνὰ χεῖρας καὶ οἱ στρατιῶται ὡρκίσθησαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σωματοφυλάκων ὑπῆγεν ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πλανηθεὶς ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πέτρου διαδοθεῖσαν ψευδῆ φήμην, ὑπεδέχθη αὐτὴν ὡς ἐπίτροπον τοῦ κράτους καὶ τοῦ υἱοῦ της. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἱεράρχης ἔψαλλεν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τὴν δοξολογίαν, ἔξω οἱ περιϊστάμενοι ἀνηγόρευσαν τὴν Αἰκατερίναν αὐτοκρατόρισσαν· τοῦτο ἔδωκεν εἰς τὸ πρᾶγμα ταχεῖαν ῥοπήν. Οἱ μεγιστᾶνες, ἡ σύγκλητος ἔσπευσαν πρὸς αὐτήν· ὁ κλῆρος προσῆλθε φέρων τῆς βασιλείας τὰ παράσημα καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη. Ἡ Αἰκατερίνα ἔφιππος, ἐνδεδυμένη στρατηγοῦ στολήν, φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς στέμμα ἐκ φύλλων δρυὸς καὶ περιεζωσμένη ξίφος, συνήθροισε περὶ αὐτὴν ἐντὸς ὀλίγου 15 χιλιάδας στρατιωτῶν. Ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸν τεθορυβημένον αὐτοκράτορα ἡ ἀγγελία τῶν γενομένων, ὁ στρατηγὸς Μύννιχ τὸν προέτρεπε νὰ ἀπέλθῃ ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὴν Οὐκραΐναν, καὶ νὰ συναθροίσῃ ἐκεῖ τὸν στρατόν του ἢ νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Προυσσίας ἐφεδρεύοντα ῥωσσικὰ στρατεύματα, καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν βασιλείαν του· ἢ τέλος νὰ ἐξέλθῃ γενναίως ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γερμανῶν σωματοφυλάκων του κατὰ τῆς ἀποστησάσης αὐτοκρατορίσσης, νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς ἀποπλανηθέντας Ῥώσσους σωματοφύλακας τὰ καθήκοντά των καὶ νὰ τοὺς προτρέψῃ εἰς ὑπακοὴν καὶ πίστιν. Ἀλλ' εἰς τὸν διστάζοντα καὶ ἀμφίβουλον Πέτρον ἐφάνη τὸ μὲν μακροῦ χρόνου ἔργον, τὸ δὲ παράτολμον. Ὄχι, εἶπε, δὲν τολμῶ τοιοῦτό τι· γνωρίζω τὴν σύζυγόν μου· ἠμπορεῖ νὰ πυροβολήσῃ κατ' ἐμοῦ. Ἂν λοιπόν, τὸν ἀπεκρίθη ὁ γηραιὸς στρατηγός, δὲν ἔχῃς τὴν ἀνδρίαν μήτε νὰ ζήσῃς μήτε νὰ ἀποθάνῃς, ὡς προσήκει εἰς αὐτοκράτορα, τότε λάβε τὸν σταυρὸν εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ αὐτὸς θέλει σοῦ προφυλάξῃ τὴν ζωήν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατιωτῶν σου ἐξέρχομαι κατὰ τῆς βασιλίσσης· οἱ ἐχθροὶ δὲν θέλουν φθάσει μέχρι σοῦ πρότερον παρὰ ἀφοῦ περάσωσιν ἐπὶ τοῦ πτώματός μου. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ἤλπιζε τὸ πᾶν ἀπὸ συνδιαλέξεις. Οὕτως ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν δι' ἐγγράφου αἰσχρᾶς παραιτήσεως ἀνάξιον τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν ἔσωσε καὶ τὴν ζωήν του, ὡς ἤλπιζεν. Ἡ Αἰκατερίνα ἦτο ἀρκετὰ προνοητική, ὥστε νὰ γνωρίζῃ ὅτι τὰ ἡμιτελῆ μέτρα εἶναι ἐπικίνδυνα, ἐνῷ μάλιστα περιεστοιχεῖτο ἀπὸ συμβούλους, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῶσι τοῦ καθαιρεθέντος αὐτοκράτορος τὸν θάνατον. Ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὴν παραίτησίν του ὁ δυστυχὴς Πέτρος ἐθανατώθη σκληρῶς εἰς τὴν φυλακήν του ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ὀρλὸφ διὰ φαρμάκου καὶ πνιγμοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ θρόνου ἀποβολῆς τοῦ Πέτρου ἔφερεν ἡ Αἰκατερίνα τὰ σκῆπτρα τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους δι' ὅλων 34 ἐτῶν μὲ δύναμιν, σύνεσιν, τόλμην καὶ τύχην, ὡς ὄντως μεγάλη βασίλισσα, ἂν δύναται μεγαλεῖον νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἠθικῆς ἀρετῆς.

Διαδεχθεῖσα καθ' ὃν εἴδομεν τρόπον τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥωσσίας θρόνον, ἐδείχθη ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς κυβερνήσεως ἄξιος Πέτρου τοῦ μεγάλου ἐφάμιλλος καὶ κληρονόμος τῆς μεγαλοφυΐας του, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὑπῆρχον μέσα καὶ βοηθήματα μεγαλείτερα, ἡ ἐνέργεια τῆς πολιτικῆς της ἐστρέφετο εἰς κύκλον μεγαλείτερον καὶ εἶχε καὶ ἀποτελέσματα ἀναλόγως ἐπωφελέστερα. Ἂν καὶ δὲν εἶχεν ὡς ὁ Πέτρος τὴν πλήρη τῶν πραγμάτων τῆς ἐπικρατείας γνῶσιν, καρπὸν τῶν διηνεκῶν τούτου ὁδοιποριῶν· ἂν καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς καὶ ναυτικὰς ὑποθέσεις ἐστερεῖτο τὸ περιληπτικόν, πρακτικὸν καὶ δημιουργικὸν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρὸς βλέμμα· ἂν καὶ εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἱκανότητος, μάλιστα τῆς ἀφανοῦς, συνεσταλμένης καὶ μετριόφρονος, δὲν ἦτο τόσον ὀξυδερκὴς ὅσον ἐκεῖνος, καὶ παρέβλεπε ἢ ἠνείχετο πολλάκις τὰς καταδυναστικὰς τῶν σατραπῶν καὶ μεγιστάνων πράξεις· μολαταῦτα ἡ αὐτοκρατόρισσα αὕτη ἐνήργησεν ἐξαισίως ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς εὐχρηματίας, τῆς δυνάμεως καὶ διακοσμήσεως τῆς εὐρυχώρου ἐπικρατείας της· τὸ μὲν ἐξακολουθοῦσα καὶ μεταρρυθμίζουσα ὅσα ὁ Πέτρος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει καὶ θεμελιώσει, ἀλλ' οἱ ἐν τῷ μεταξὺ διάδοχοι τῆς βασιλείας παρημέλησαν, τὸ δὲ διὰ νέων δημιουργημάτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σύστημα τοῦ μεγάλου προκατόχου της.

Διὰ νὰ αὐξήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τὸν ἀσθενῆ τῆς ἐπικρατείας της πληθυσμόν, νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν φθορὰν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν ἐπροξένουν οἱ ἀδιάκοποι αὐτῆς πόλεμοι, καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τοὺς ὁποίους ἡ ῥωσσικὴ γῆ περικλείει θησαυρούς, προσεκάλει διὰ δημοσίων προκηρύξεων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Γερμανίας, ἀποίκους γεωργοὺς καὶ τεχνίτας· ταὐτοχρόνως συνέτρεχε καὶ τῆς τρίτης ἢ μέσης τάξεως τῶν πολιτῶν τὴν ἐπίδοσιν διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πόλεων· 216 νέαι πόλεις καὶ κῶμαι χρεωστοῦσιν εἰς τὴν Αἰκατερίναν τὴν γένεσίν των, καὶ πολλαὶ παλαιαὶ τὴν ἐκ τῶν ἐρειπίων λαμπρὰν αὐτῶν ἀνέγερσιν. Ἡ σύστασις ὀρφανοτροφείων, νοσοκομείων, πτωχοτροφείων· ἡ εἰσαξις τῆς δαμαλίδος· ἡ καθ' ὅλην τὴν ἐπι-

Digitized by Google

κράτειαν ἐγκατάστασις ἰατρῶν καὶ χειρούργων· τελευταῖον τοσαῦτα κοινὰ καταστήματα εἰς πολλαπλασίασιν τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῦ κοινοῦ βίου καὶ τῶν πρὸς ζωάρκειαν πόρων, εἰς προβίβασιν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, συνήργησαν δραστηρίως εἰς τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐξάπλωσιν.

Τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἡ αὔξησις καὶ ἐπέκτασις ἦτο διηνεκὲς τῆς ἀνενδότου αὐτῆς μερίμνης ἀντικείμενον· ὁδῶν καὶ διωρύγων κατασκευαί, σύστασις συλλόγου ἐμπορικοῦ, συνθῆκαι ἐπωφελεῖς μὲ ξένα κράτη καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπιτυχία τῆς παρὰ τοῦ Πέτρου ματαίως ζητηθείσης ἐλευθέρας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ Αἰγαίου πελάγους θαλασσοπλοΐας, ἐξακολούθησις τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πρὸς ἀνακάλυψιν τόπων καὶ πλουτισμὸν τῆς γεωγραφίας καὶ ἐθνογραφίας περιοδιῶν, εἶναι λαμπρὰ μνημεῖα τῆς πολιτικῆς συνέσεως καὶ τοῦ περὶ τὰ καλὰ ζήλου τῆς Αἰκατερίνης. Ἀλλὰ φυσικὰ κωλύματα, ὠμότης καὶ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ, μάλιστα τοῦ χωρικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δουλεία διέμενεν ὡς προτοῦ, συνέστελον πολὺ τοὺς καρποὺς τῶν προσπαθειῶν τῆς Αἰκατερίνης.

Τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐτίμα καὶ περιέθαλπεν ἡ Αἰκατερίνα γενναίως καὶ φιλοφρόνως, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν περὶ αὐτὴν κύκλον καὶ κατὰ μέρος. Ἀκαδημίαι τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐλευθερίων τεχνῶν, παιδαγωγεῖα διὰ τοὺς νέους καὶ κοράσια, ὑποστήριξις διαφόρων ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρήσεων, τιμαὶ καὶ βασιλοπρεπεῖς χορηγίαι εἰς ἄνδρας πεπαιδευμένους ἐδόξαζον τῆς αὐτοκρατορίσσης τὸ ὄνομα· μολονοῦτο δὲν ἴσχυσαν νὰ ἀποξύσωσι τὴν σκωρίαν τῆς βαρβαρότητος τοῦ Ῥωσσικοῦ λαοῦ.

Εἰς τὴν ἀχανῆ αὐτῆς ἐπικράτειαν, τὴν ὁποίαν ἐμεγάλωσε μὲ τοσαύτην εὐτυχίαν καὶ δύναμιν, ἔδωκεν ἡ Αἰκατερίνα καὶ νέον ἐσωτερικὸν διοργανισμόν, τοῦ ὁποίου τὸν τύπον εἶχεν εἰσάξει εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Τῳόντι δι' ὅλα τὰ μεγάλα δεσποτικὰ κράτη ὑπάρχει εἷς μόνος πρόσφορος μηχανισμός. Αἱ ἰσομεγέθεις σχεδὸν πρὸς ἀλλήλας σατραπεῖαι, ἢ θέματα, ὑποδιῃρέθησαν εἰς κύκλους ἢ νομοὺς περιλαμβάνοντας τὰς πόλεις καὶ κώμας· ἕκαστον θέμα ἐτέθη ὑπὸ ἴδιον γενικὸν τοποτηρητήν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον διετέλουν οἱ ὑποδεέστεροι· τὸ κέντρον τοῦ ὅλου ἐσχημάτιζεν ἡ σύγκλητος καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους. Τῶν σατραπῶν ἡ ἐξουσία περιεστάλη, διὰ νὰ ἦναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας ἀπὸ τὴν καθέδραν· ἐκ τούτου δὲ ὠφελήθη ὁ λαός· καθότιδήποταν ἡ ἐξουσία εἶναι διαμερισμένη ὁ φαῦλος ἄνθρωπος ἔχει ὀλιγωτέραν ἰσχὺν πρὸς τὸ κακοποιεῖν. Τῆς δικαιοσύνης ἡ διαχείρισις ὠργανώθη ὁμοιομόρφως καθ' ὅλον τὸ κράτος· ἀλλὰ τὸ ἐπιχειρισθὲν μέγα ἔργον καθολικῆς δι' ὅλον τὸ Ῥωσσικὸν κράτος νομοθεσίας, μολονότι διευθύνετο μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ περίσκεψιν καὶ ἐξηκολουθεῖτο μὲ ἐπιμονὴν ἀνένδοτον, δὲν ἐπέτυχεν ὡς φαίνεται διὰ τὰ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια, μεθ' ὧν εἶναι συνδεδεμένη ἡ ἐκτέλεσις. Ἀθάνατον κλέος μολαταῦτα θέλουν φέρει εἰς τὴν αὐτοκρατόρισσαν αἱ παρ' αὐτῆς ἰδιοχείρως συνταχθεῖσαι ὁδηγίαι πρὸς τὴν διορισθεῖσαν νομοσυντακτικὴν ἐπιτροπήν.

Ἡ ἐξωτερικὴ τῆς Αἰκατερίνης πολιτική, ἂν καὶ ὄχι κατὰ πάντα ἀκραιφνὴς καὶ καθαρά, δὲν ἦτο ὅμως ὀλιγώτερον λαμπρὰ καὶ μεγαλεπήβολος· διὸ καὶ ἐπωνομάσθη παρὰ τῶν συγχρόνων αὐτῆς Σεμίραμις τῆς Ἄρκτου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς ἠλευθερώθησαν ἡ Κριμαία καὶ ὁ Βορυσθένης ἀπὸ τοὺς Ταρτάρους καὶ Τούρκους· ἡ παρὰ τὸν Προῦτον ὕβρις ἀπεπλύθη ἐκ δευτέρου· ὁ Εὔξεινος Πόντος ἠνοίχθη εἰς τοὺς Ῥώσσους θαλασσοπόρους· ὁ Καύκασος, ἡ Γεωργία προσεκτήθησαν. Τότε εἶδεν ἡ Εὐρώπη κατὰ πρῶτον στόλους Ῥωσσικοὺς περιπλέοντας τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον καὶ στήνοντας ναυτικὰ τρόπαια εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου· τότε ὁ Ῥαζουμόφσκης ὑπερέβη τὸν Ἴστρον καὶ ὁ Ῥωσσικὸς ἀετὸς ἐταπείνωσεν ἐντελῶς τὴν ἡμισέληνον· ἀλλὰ τότε ἔλαβε χώραν κατὰ δυσμοιρίαν καὶ ἡ μεγαλειτέρα καὶ ἀδικωτέρα παραβίασις τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ οἰκτρὰ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πολιτειῶν ἐξάλειψις τῆς Πολωνίας, ἥτις ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἔργον τῆς αὐτοκρατορίσσης· ἀδικία δι' ἧς, κατὰ τοὺς βαρεῖς λόγους τοῦ ἱστορικοῦ Μυλλέρου, ἡ Θεία Πρόνοια ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ τῶν ἡγεμόνων τὴν ἠθικότητα.

Ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων τῆς αὐτοκρατορίσσης, ἡ πολιτικὴ αὐτῆς βαρύτης, ἡ ἐρασμιότης τοῦ ὑποκειμένου της κατέστηνον τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως τὴν μεγαλοπρεπεστέραν καὶ τερπνοτέραν τοῦ τότε κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν προσήρχοντο βασιλεῖς, ἄνδρες περίφημοι, καὶ πλῆθὺς περιέργων.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ κυριώτεροι τίτλοι τῆς εὐκλείας τῆς Αἰκατερίνης· οἱ λοιποὶ δὲν εἶναι τοσοῦτον καθαροί· ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον εἶναι τοιοῦτον· κατὰ δυστυχίαν τὰς σκιὰς τῶν πλειοτέρων ἐνδόξων ἀνδρῶν δὲν πρέπει νὰ τὰς ζητῶμεν εἰς τὰς σκηνώσεις τῶν δικαίων.

Εἷς ἐκ τῶν ἀγαπητῶν τῆς Αἰκατερίνης στοχασμῶν ἦτο τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντίνου ἀνύψωσις ἑνὸς ἐκ τῶν ἐγγόνων της· ἀλλὰ τὸ τέρμα τοῦ βίου της ἔφθασε πρὶν δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο.

Χρύσιππος ἐρωτηθείς, «Διὰ τί οὐ πολιτεύεται;» εἶπε· «Διότι, εἰ μὲν πονηρά τις πολιτεύηται, τοῖς Θεοῖς ἀπαρέσει· εἰ δὲ χρηστά, τοῖς πολίταις.»

Digitized by Google

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1876

—

«Ἡ διηνεκὴς ἐργασία τῆς ζωῆς μας εἶνε νὰ τρέφωμεν τὸν θάνατον», εἶπεν ὁ Μονταίγνιος. Κατ' ἔτος δὲ ἀναγράφοντες τὰ ὀνόματα τῶν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου μεταστάντων, βλέπομεν κυρουμένην τὴν λυπηρὰν ἐκείνην ἀλήθειαν. Δὲν θὰ καταλέξωμεν ἐδῶ εἰμὴ ὀνόματα ἀνδρῶν διακριθέντων διὰ τὰς ἀρετάς, τὰς πράξεις ἢ τὴν ἔκτακτον εὐφυΐαν των καὶ ὅμως πολὺ μακρὸς εἶνε δυστυχῶς ὁ κατάλογος. Ἄσκοπον θὰ ἦτο νὰ συγκρίνωμεν ἑκάστοτε τὸν νεκρικὸν τοῦ ἔτους κατάλογον πρὸς τὸν τοῦ προλαβόντος· αἱ τελευταῖαι ἀπώλειαι θὰ ἦσαν πάντοτε αἱ πικρόταται.

Κατὰ τὸ ἔτος 1876 ἡ ἡμετέρα πατρὶς ἀπώλεσε καὶ πάλιν πολλὰ ἐκ τῶν διαπρεπῶν αὐτῆς τέκνων. Πολλὰ ὀνόματα, δι' ἃ ἐπένθησεν ἡ κοινωνία δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως ἡμῖν τὸ στενὸν τοῦ χώρου νὰ ἀναγράψωμεν, διὰ τοῦτο θὰ ἀναφέρωμεν μόνον καὶ ἄνευ ἄλλων σχολίων, τὰ γνωστότερα. Ἔχασε λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸ 1876 πρῶτον τὸν πολλαχῶς εὐεργετήσαντα αὐτὴν βαρῶνον Σίμωνα Σίναν, τὸν πρώην ὑπουργὸν Ἰω. Δεληγιάννην, τὰ γηραιὰ λείψανα τοῦ ἀγῶνος Νικόλαον Βότσαρην, ἀδελφὸν τοῦ Μάρκου καὶ Γερμανὸν Μαυρομιχάλην, τὸν πλωτάρχην Κωνσταντῖνον Μουρούζην, υἱὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποκεφαλισθέντος μεγάλου διερμηνέως Κωνσταντίνου Μουρούζη, τὸν κύκνον τοῦ Βοσπόρου Ἠλ. Τανταλίδην καὶ τὸν κατὰ τὴν ἐσχάτην ὥραν τοῦ ἔτους τὴν ἐσχάτην ἀφέντα πνοὴν σοφὸν καὶ πολύκλαυστον τοῦ Πανεπιστημίου Πρύτανιν Ἰω. Παππαδάκην. Δύο δὲ μεγάθυμα τέκνα της πενθεῖ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἡ Κεφαλληνία ἰδίᾳ, τὸν Γεράσιμον Λιβαδᾶν, τὸν ῥιζοσπάστην ἐκεῖνον τὸν παλαίσαντα πρὸς τὸν ἀγγλικὸν κολοσσόν, καὶ τὸν σοφὸν καὶ ἐνάρετον Θεόδωρον Καροῦσον. Ἡ δὲ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία ἔχασε τρεῖς αὐτῆς ἱεράρχας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, τὸν Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Διονύσιον (Σασανᾶν), τὸν Κυθήρων Εὐγένιον (Μαχαιριώτην) καὶ τὸν Παροναξίας Παρθένιον (Ἀκύλαν).

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἐξετάζοντες ἕνα ἕκαστον κλάδον χωριστά.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ.—Ἡ διάνοια, ἡ διάνοια ἐν τῇ λαμπροτάτῃ καὶ ὑψίστῃ αὐτῆς ἐκφάνσει ὑπέστη πρὸ πάντων δοκιμασίας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Ἔπαθον τὰ γράμματα, αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι. Ἀρχίζομεν ἀπὸ τῆς Γαλλίας, ἥτις καὶ πλεῖστον ἐδοκιμάσθη. Ἀπώλεσεν αὕτη καὶ τὴν ἔξοχον γυναῖκα, ἥτις ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Γεώργιος Σὰνδ ἐδόξασε τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος καὶ τὴν κόμησσαν δ' Ἀγούλτ (Δανιὴλ Στέρν), τὴν πεπροικισμένην διὰ πλείστων ἀρετῶν, τῆς ὁποίας καὶ αἱ μυθιστορίαι καὶ αἱ περὶ τέχνης μελέται καὶ τὰ φιλοσοφικὰ δοκίμια καταδεικνύουσι σπανίαν διανοητικὴν δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλης γυναικὸς τὸν θάνατον ἐθρήνησαν οἱ Γάλλοι, τῆς Λουΐζης Κολλέτ. Ἡ Κολλὲτ ἔγραψε πολλὰ καὶ πολλάκις ὡραῖα.

Ὁ Πατέν, ὁ ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ὁ συγγράψας τὰς *Μελέτας ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν*, ὁ Ἐδουάρδος Πλουβιέ, ὁ δημοτικὸς ποιητής, ὃν δὲν ἀπηξίου νὰ ἀποκαλῇ συνάδελφον ὁ Μυσσέ, ὁ Θεόφιλος Συλβέστρ, ὃν πολὺ ἀνέδειξαν ἐν τῇ τῆς τέχνης κριτικῇ οἱ *Ζῶντες τεχνῖταί* του, ἀπέθανον τῷ 1876. Πρὸς τούτοις δέ, ὁ Εὐγένιος Φρομαντέν, οὗτινος τὸν *Δομίνικον* ἠρέσκετο νὰ ἐπαινῇ ὁ Σαὶντ Βέβ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀφήσωμεν ἀμνημόνευτον καὶ τὴν λαμπρὰν μελέτην αὐτοῦ ἐπὶ τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς, ἣν ἐπέγραψεν *Οἱ ἄλλοτε ζωγράφοι*.

Ἔχομεν ἔπειτα δευτερεύοντά τινα πρόσωπα νὰ καταλέξωμεν. Τὸν κόμητα τοῦ Chevigné, τὸν γράψαντα τὰ *Ῥημικὰ Διηγήματα*, τὸν Ξαβέριον Ἔϋμαν καὶ τὸν στρατηγὸν Γονδρεκούρ.

Ἐν Γερμανίᾳ ἀπέθανον κατὰ τὸ 1876 τρεῖς ὀνομαστοὶ ποιηταί. Ὁ Φράϊλιγρατ, ἐκ τῶν δημοτικωτάτων τῆς ῥωμαντικῆς πλειάδος, ὁ κόμης Ἀουερσπερ (Ἀναστάσιος Grün), ὁ βιενναῖος ἐκεῖνος πατριώτης ποιητὴς ὁ μεταφράσας τὰ δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Καρνιόλης καὶ ὁ Σίμροκ, ὁ καταστήσας πάγκοινα τὰ παλαιὰ Νιβελούγγεια ἔπη.

Ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ δημοκρατικὸς ποιητὴς καὶ φίλος τοῦ Ματσίνη Ἰούλιος Οὐβερτίνης καὶ ὁ χαρίεις ἅμα ἐπιγραμματοποιὸς καὶ βαθὺς τῆς ἱστορίας τῶν παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγμάτων γνώστης Β. Γιούτσης.

Ἐν Ἱσπανίᾳ, ὁ Φερνὰν Καβαλλέρο, οὗτινος αἱ μυθιστορίαι εἰς πλείστας γλώσσας μετεφράσθησαν.

Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ μυθιστοριογράφος Γεώργιος Λάουρανς, ὁ Οὐάλτερ Θόρνσβουρυ καὶ ὁ Ἰωάννης Φόρστερ, ὁ φίλος καὶ βιογράφος τοῦ Δίκενς.

Ἡ Πολωνία ἔχασε τὸν διάσημον αὐτῆς ποιητὴν Σεβερῖνον Goszczinski, τὸν μετασχόντα καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, ἡ δὲ Ὁλλάνδα ἕνα τῶν δημοτικωτέρων αὐτῆς ποιητῶν, τὸν I. Π. Heye.

Ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν κριτικήν, εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναγράψωμεν ἐν Γαλλίᾳ μὲν τὰ ὀνόματα τοῦ Εὐγενίου Despois, τοῦ Γεωργίου Ἀβενέλ, τοῦ κόμητος Καρνέ, τοῦ Guigniant. Ὁ Despois ἐξέδωκε τὸν Μολιέρον, τὰ δὲ πρῶτά του ἱστορικὰ δοκίμια ὑπομιμνήσκουσι τὰ τοῦ Μακώλεϋ, ὁ Ἀβενὲλ ἐσπούδασεν ἐπιμελέστατα περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὡς καὶ ὁ Καρνέ, ὅστις ἐγένετο καὶ ἑταῖρος τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ὁ Guigniant ἦτο ἑταῖρος τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ καθηγητής, μετέφρασε δὲ τὸ περὶ θρησκευμάτων σύγγραμμα τοῦ γερμα-

Digitized by Google

νοῦ Creuzer. Μνείας ἄξιος εἶνε καὶ ὁ κοσμήτωρ τῆς ἐν Διζὼν σχολῆς τῶν γραμμάτων Τισσὰ, οὗτινος φημίζονται τὰ φιλοσοφικὰ βιβλία.

Ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Despois, ἀπέθανε καὶ ὁ Εὔδωρος Σουλιὲ, φημισθεὶς καὶ αὐτὸς διὰ τὰς περὶ τὸν Μολιέρον ἐρεύνας του.

Μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων καταλεκτέος καὶ ὁ Nefftzer, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ γαλλικοῦ *Χρόνου*, φιλόσοφος ἅμα καὶ ἱστορικὸς καὶ συγγραφεὺς διάσημος.

Παρὰ τοῖς ἐργάταις τῶν γραμμάτων δίκαιον εἶνε νὰ εὑρίσκωσι τιμίαν θέσιν καὶ οἱ φιλόβιβλοι καὶ οἱ τυπογράφοι καὶ ἐκδόται. Καὶ δὴ ἀναγράφομεν ἐδῶ πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ φιλέλληνος Ἀμβροσίου Φιρμίνου Διδότου, ἑταίρου τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ υἱοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ φερωνύμου διασήμου τυπογραφείου. Παρ' αὐτὸν δὲ καταλέγομεν τὸν περιλάλητον τυπογράφον τοῦ Στρασβούργου, τὸν Σίλβερμαν, τὸν φιλόβιβλον Ἑρρῖκον Φουρνὲλ, τὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη βιβλιογράφον τῆς *Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων* Ἰούλιον Ἀσσεζὰ καὶ τέλος τὸν Νέστορα τῆς γαλλικῆς δημοσιογραφίας de Laurentie.

Πρὸς τούτοις ἀπέθανον τῷ 1876 ὁ διάσημος ἐθνικὸς ἱστοριογράφος τῆς Βοημίας Φραγκῖσκος Παλάκης καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς Γερμανίας ἱστορικῶν Γεώργιος Periz.

Ἡ Ἰταλία ἀπώλεσε τὸν φιλόσοφον Ἰωσὴφ Φεῤῥάρην, τὸν μεταφράσαντα τὸν Πλάτωνα καὶ ἐκδόντα τὸν Βίκον, καὶ τὸν φιλόλογον καὶ πολιτικὸν Καππόνην, πρὸν ὃν ὀφείλομεν ἀρίστην *Ἱστορίαν τῆς Φλωρεντινῆς δημοκρατίας*. Ἡ Γερμανία ἔτι, τὸν βαρῶνον Ῥέϊσμπαχ, ἰδιοκτήτην τῆς *Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Αὐγούστης* καὶ ἀρχηγὸν τοῦ γνωστοῦ τυπογραφείου τῆς Γότθας. Ὡς φιλόβιβλος μνημονευτέος καὶ ὁ Ἀμερικανὸς Σαμουὴλ Drake, συγγραφεὺς *Ἱστορίας τῆς Βοστώνης* καὶ ἰδιοκτήτης τῆς μεγίστης ἰδιωτικῆς βιβλιοθήκης τοῦ κόσμου.

ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ.—Μεγάλην ὑπέστησαν ἀπώλειαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τὸ ἔτος 1876. Ἡ Γαλλία ἔχασε τοὺς ζωγράφους Εὐγένιον Φρομαντὲν, τὸν Διὰζ, τὸν γράψαντα τὰς *Ὀδαλίσκας* καὶ πολλὰ τοπεῖα καὶ τὸν βουργούνδιον τοπειογράφον Ἰωάννην Cornu, τοῦ ὁποίου ἡ ἀφελὴς καὶ εὐσυνείδητος γραφὶς ἦτο πλήρης ζωῆς. Ἔπειτα τὸν Κάρολον Λαριβιὲρ, τοῦ ὁποίου οἱ πίνακες κοσμοῦσι τὸ ἐν Βερσαλλίαις στρατιωτικὸν μουσεῖον.

Καὶ ἡ γλυπτικὴ ὑπέστη σκληρὰν δοκιμασίαν ἐν Γαλλίᾳ. Ἀπέθανεν ὁ Ι. Περρὰνδ, ἑταῖρος τοῦ Ἰνστιτούτου, ὁ Βόσιος, ὁ καλλιτεχνήσας τὰ ἀνάγλυφα τὰ κοσμοῦντα τὴν θριαμβικὴν ἀψῖδα τοῦ Ἐτοὰλ ἐν Παρισίοις καὶ ὁ Παῦλος Cabet.

Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπέθανεν ὁ σὶρ Γεώργιος Harvey, ζωγράφος διάσημος ἱστορικῶν εἰκόνων καὶ πρόεδρος τῆς ἐν Σκωτίᾳ *Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν τεχνῶν*, καὶ ὁ σὶρ Ἰωάννης Graham Loogh, γλύπτης ὀνομαστὸς, τοῦ ὁποίου ἔργα εἶνε ὁ ἀνδριὰς τοῦ Νέλσωνος καὶ οἱ λέοντες τοῦ Trafalgar-square ἐν Λονδίνῳ. Ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην γνωστὸς γλύπτης καὶ σχεδιογράφος Φοντάνας καὶ ὁ Λουκάρδης, ὃν ἀνύψωσεν ὁ *Κατακλυσμός* του. Μὴ παραλείψωμεν τὸν λιθογράφον Μιχαὴλ Φανόλην, τὸν διὰ τῆς λιθογραφίας καταστήσαντα κοινὰ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ῥαφαήλου, τοῦ Βερονέζη, τοῦ Μουρίλλου. Ἡ ἐν Γερμανίᾳ σχολὴ τῆς Δυσσελδόρφης ἔχασε τὸν Tidemand καὶ τὸν Henneberg, περὶ τῆς ἀλληγορικῆς εἰκόνος τοῦ ὁποίου, τῆς παριστώσης τὸ *Κυνήγημα τῆς Εὐδαιμονίας*, τόσος πρὸ δεκαετίας ἐγένετο λόγος ἐν Παρισίοις. Ἀπέθανε καὶ ὁ ἱππότης Fuhrig, ἐκ τῶν ἀρίστων ζωγράφων ἱστορικῶν εἰκόνων ἐν Αὐστρίᾳ καὶ κορυφαῖος τῆς γερμανικῆς σχολῆς τῶν *Ναζωραίων* καλουμένων ζωγράφων, καὶ ὁ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Βυρτεμβέργης ζωγράφος Gegenbauer, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ σουηδὸς ὑδατογράφος Ἔγρον Λοῦνδγρεν. Καὶ ἵνα κλείσωμεν τὸν πένθιμον τοῦτον κατάλογον ἂς ἀναγράψωμεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ βέλγου Βὰν Λερίου, ἀρίστου ζωγράφου τῆς ἀμβερσιανῆς σχολῆς.

ΜΟΥΣΙΚΗ.—Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐπένθησεν ὁ μουσικὸς κόσμος τὸν Félicien David, τὸν μουσουργὸν τῆς *Ἐρήμου*, τῆς *Λάλλα Βουχ*, τοῦ *Ἡρακλείου*, τοῦ *Μαργαρίτου τῆς Βρασιλίας*. Εὐτυχῶς εἶνε τὸ μόνον μέγα ὄνομα, ὅπερ ἀπαντῶμεν ἐν τῇ μουσικῇ νεκρολογίᾳ τοῦ 1876, ἐκτὸς τῆς μουσικῆς θεωρίας καὶ τῆς μουσικῆς αἰσθητικῆς, διότι κατέβη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰς τὸν τάφον ὁ Ἐδουάρδος Κουσσεμάκερ, οὗτινος πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς εἶνε ἡ *Ἱστορία τῆς Ἁρμονίας* καὶ αἱ ἄλλαι αὐτοῦ μελέται, καὶ ὁ A. Ambros, ὁ σοφὸς τῆς Αὐστρίας αἰσθητικὸς, ὃν κατέστησε περιλάλητον ἡ *Ἱστορία τῆς μουσικῆς* του καὶ τὰ κριτικά του ἔργα.

Ἐκ τῶν ἐκτελεστῶν μουσικῶν (musiciens exécutants) ἀναφέρομεν τὸν γάλλον κλειδοκυμβαλιστὴν Βερτίνην, τὸν βέλγον Grégoire καὶ τὸν γερμανὸν βαρβιστὴν (violoncelliste) Goltermann, πλὴν δὲ τούτων, τὸν βραβευθέντα ἐν τῷ ἐν Βελγίῳ μεγάλῳ μουσικῷ διαγωνίσματι τοῦ 1875 Isidor de Vos καὶ τέλος τὸν Σαμουὴλ Σεβαστιανὸν Wesley, ὀργανιστὴν καὶ μουσουργὸν δημοτικώτατον ἐν Ἀγγλίᾳ.

Θὰ ἦτο δὲ ἄδικον νὰ παραληφθῇ ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τοῦ ἰταλοῦ πρίγκηπος Pompeo Belgiogoso, ὅστις ἐγένετο φίλος ἅμα καὶ Μαικήνας τοῦ Βελλίνη, τοῦ Δονιζέττη, τοῦ Πατσίνη, τοῦ Ῥοσίνη. Ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα χάριν αὐτοῦ ἔγραψε τὸ πολυθρύλητόν του Stabat mater.

ΘΕΑΤΡΟΝ.—Δὲν εἶνε εὔκολον πρᾶγμα νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ γαλλικὴ σκηνὴ τοὺς τεχνίτας, οὓς ἔχασε τῷ 1876. Φρειδερῖκος Λεμαῖτρ, Le-

Digitized by Google

sucur, Mme Léontine Fay! Ὑπ' αὐτοὺς ἂς καταλεχθῇ ὁ εὐφυὴς καὶ δυστυχὴς Μαυρίκιος Cose, εἰς ὃν δὲν ἤρκει ἡ δόξα τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τὰ ἐν Βρυξέλλαις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος χειροκροτήματα, ἤθελε δόξαν συγγραφέως, ἀπέτυχε καὶ τὸν ἤγαγεν εἰς τὸν τάφον ἡ ἀποτυχία.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ δραματικῶν συγγραφέων ὁ λόγος, μὴ λησμονήσωμεν τὸν Félix Duvert, ὅςτις συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Lausanne ἀφῆκε πλέον τῶν 200 κωμῳδιῶν, βωδβιλλίων, δραμάτων κλ., τὸν Αὐγ. Pillon, ἔφορον τῆς ἐν τῷ Λούβρῳ βιβλιοθήκης, γράψαντα ἀξίας λόγου κωμῳδίας (καὶ λεξικὸν τῶν συνωνύμων τῆς ἑλλ. γλώσσης) καὶ τὸν Φαβρίκιον Labrousse. Τὰ ὀνόματα τῆς Ἰουλίας Hisson καὶ τῆς χαριτωμένης δεσποινίδος Πριολᾶ, ἀμφοτέρων ἀξιολόγων ἀοιδῶν, καὶ τοῦ διασήμου ὑψιφώνου Ταμπουρίνη κλείουσι καὶ τὸν κατάλογον τοῦτον.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.—Ἀδύνατον νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς πάντα τὰ πρόσωπα τὰ δοξασθέντα ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ θανόντα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Ἡ βραχυτάτη αὕτη ἐπιθεώρησις δὲν ἐπιτρέπει εἰμὴ περὶ τῶν πρωτευόντων καὶ ἐξεχόντων νὰ γείνῃ λόγος. Πρῶτον, δύο Ἄγγλοι ἀνατολικολόγοι (orientalistes) ὁ Γεώργιος Σμὶθ καὶ ὁ Ἐδουάρδος Lane, μεταφράσας ἐκ τῆς ἀραβικῆς τὴν *Χαλιμᾶν*, ἔπειτα, ὁ διάσημος ἰταλὸς γεωγράφος καὶ ἀνατολικολόγος Φραγκῖσκος Νινισκάλκης, ὁ γάλλος ἀνατολικολόγος Ἰούλιος de Mohl, πρὸς ὃν ὀφείλομεν τὰ *Ἀποσπάσματα τοῦ Ζωροάστρου*· εἶνε δ' οὗτος ἀδελφὸς τοῦ γερμανοῦ νομομαθοῦς Ῥοβέρτου de Mohl. Τέλος ὁ ἄγγλος Ἰω. Wilson, ὁ ἰταλὸς φιλολόγος Βερνάρδος Βελλίνης.

Ὁ γερμανὸς Ἰούλιος Πέτερμανν, ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ἀρμενικήν, χαλδαϊκὴν καὶ ἀραβικὴν γλῶσσαν, ὁ ἐν Βόννᾳ καθηγητὴς τῆς φιλολογίας Φ. Diez καὶ ὁ μέγας καὶ πολὺς Ritschl.

Ἔπειτα, ὁ γάλλος γεωλόγος Κάρολος Sainte-Claire-Deville, τοῦ Ἰνστιτούτου, ἀδελφὸς τοῦ διακοινώσαντος τὸ *ἀλουμίνιον*, ὁ φυσικὸς καὶ μηχανικὸς βαρῶν Seguier, τοῦ Ἰνστιτούτου, καὶ ὁ ἐπίσης ἑταῖρος τοῦ Ἰνστιτούτου διάσημος χημικὸς Balard, ὁ ἀνακαλύψας τὸ *βρώμιον*.

Μνησθῶμεν ἔτι τοῦ πολωνοῦ γεωλόγου Chekanowki, τοῦ γάλλου στρατηγοῦ Μορὲν, ἑταίρου τοῦ Ἰνστιτούτου, ὅστις πλεῖστον συνεβάλετο εἰς τὴν πρόοδον τῆς πειραματικῆς μηχανικῆς καὶ τέλος τοῦ σοφοῦ ἄγγλου ἀγρονόμου John Gillson, προέδρου τῆς γεωργικῆς Ἑταιρίας τῆς Σκωτίας.

Μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων πρέπει νὰ καταλεχθῇ ὅ τε γερμανὸς περιηγητὴς Th. von Heuglin, ὁ ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ καταλιπὼν πολύτιμα ζῳολογικὰ πονήματα καὶ ὁ ἄγγλος ἰατρὸς Ῥιχάρδος King, ταξειδεύσας εἰς τὸν βόρειον πόλον κατὰ τὰ ἔτη 1833, 1834 καὶ 1835 καὶ ἱδρύσας τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐθνολογικὴν Ἑταιρίαν.

Καὶ ἡ ἰατρικὴ ὑπέστη πολλὰς ζημίας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Ἀπέθανεν ὁ ἐν Παρισίοις διάσημος ἰατρὸς Κάρολος Lecomte, φημισθεὶς διὰ τὰ ἐπὶ τῆς *βελλαδόνας* πειράματά του καὶ τὸ ἐγκαλλώπισμα τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανεπιστημίου ὁ Δόκτωρ Traube, φυσιολόγος κατασταθεὶς γνωστότατος διὰ τὰ περὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων καὶ τῆς θερμομετρίας ἔργα του. Καὶ τὸ ἐν Ἑϊδελβέργῃ δὲ πανεπιστήμιον ἔχασε τὸν καθηγητὴν τῆς χειρουργικῆς Γ. Σίμωνα.

Ἐν Ῥωσσίᾳ ἀπέθανον κατὰ τὸ 1876 ὁ πολὺς ἀνατόμος Hirschfeld καὶ ὁ λαμπρύνας τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας de Baer.

Ἐν στενοτέρῳ δὲ ἐπιστημονικῷ κύκλῳ, καταριθμοῦμεν τοὺς ἑξῆς ἐπιστήμονας· τὸν πρόεδρον τῆς βελγικῆς ἰατρικῆς Ἀκαδημίας Vleminckx καὶ τοὺς βέλγους ἐπίσης Meynne, στρατιωτικὸν ἀρχίατρον καὶ Douterluingne, στρατιωτικὸν κτηνίατρον, ὡς καὶ τὸν ἐν Βρυξέλλαις ἰατρὸν Breyer καὶ τὸν καθηγητὴν τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ ἐν Liège πανεπιστημίῳ Gloesener.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ.—Τέσσαρα πρὸ πάντων ὀνόματα εἶνε μνείας ἄξια ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ. Τὸ τοῦ Καζιμὶρ Περιὲ, ἐν Γαλλίᾳ, τὸ τοῦ καρδινάλεως Ἀντωνέλλη ἐν Ῥώμῃ, τὸ τοῦ Σαμάρινε ἐν Πετρουπόλει, διασήμου πολιτικοῦ συγγραφέως τοῦ μοσχοβιτικοῦ κόμματος καὶ τέλος τὸ τοῦ δουκὸς de Saldanha Oliveira Edaun, πρεσβευτοῦ τῆς Πορτογαλλίας ἐν Λονδίνῳ, ἐγγόνου τοῦ μαρκησίου de Pombal καὶ διασημοτάτου πολιτευτοῦ τῆς Πορτογαλλίας.

Μετὰ τούτους δὲ καταλέγομεν, ἐν Γαλλίᾳ, τὸν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Dufaure ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸν Ricard, τὸν Ἀλφόνσον Esquiros, τὸν Μάρκον Dufraisse, ἀρχαῖον δημοκρατικὸν, ἑκουσίως ἐξορισθέντα ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, τὸν τὰ μάλιστα συντελέσαντα εἰς διάδοσιν δημοκρατικῶν ἰδεῶν Dupuy, τὸν Cornude, βουλευτὴν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, τὸν Πέτρον Champy, πληρεξούσιον ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει τοῦ 1848, τὸν Παῦλον Sauzet, ὑπουργήσαντα ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου.

Ἐν Ἰταλίᾳ, τὸν πατριώτην καὶ συναγωνιστὴν τοῦ Καβοὺρ κόμητα Παζολίνην καὶ τὸν Λ. Σεττεμβρίνην, τὸν γράψαντα τὴν διαμαρτύρησιν ἥτις ἐγένετο τὸ σύνθημα τῆς κατὰ τῶν Βουρβόνων ἐπαναστάσεως ἐν Νεαπόλει.

Ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸν Λόρδον Λίσγαρ, τὸν Λόρδον Siffleton καὶ τὸν σὶρ Ι. Στιούαρτ.

Ἐν Αὐστρίᾳ, τὸν κόμητα Ἀππόνυην, τὸν πολὺν διπλωμάτην καὶ συγγραφέα καὶ ἀρχαιολόγον Πρόκες Ὄστεν καὶ τὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργὸν Holzgethan.

Ἐν Βυρτεμβέργῃ, τὸν ὑπουργὸν Λουδοβῖκον Γόλθερ, φιλελεύθερον καὶ πεφωτισμένον ἄνδρα, πολὺ συντελέσαντα εἰς προκοπὴν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ πατρίδι του.

Digitized by Google

Ἐν Ὁλλάνδᾳ, τὸν Γρόεν φὸν Πρίνστερερ καὶ τὸν διακεκριμένον διπλωμάτην καὶ ἄλλοτε ἀνώτερον ἀξιωματικὸν ἱππότην Schietere de Lophem-Pecsteen de Swevezeele.

Ἡ Δανία ἀπώλεσε τὸν Βαλδεμὰρ Τοὔλλυ Ὄξχολμ, ἡ Ῥωμανία τὸν Κωσταφόρον.

Καὶ ὁ Ῥαμὼν Καβρέρας, ὁ διάσημος συναγωνιστὴς τοῦ Δὸν Κάρλου καὶ ὁ ἄλλοτε πρόεδρος καὶ δικτάτωρ τῆς μεξικανικῆς δημοκρατίας Ἀντώνιος Λόπεζ-Ἄννα, ἀπέθανον τῷ 1876. Μὴ δὲ παραλείψωμεν νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰ δύσμοιρα θύματα τῶν σφαγῶν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν Μουλὲν καὶ τὸν Ἄββοτ.

ΝΟΜΙΚΑ.—Ὁ κλάδος οὗτος ὑπέστη σχετικῶς ὀλιγωτέρας ζημίας κατὰ τὸ 1876. Οὐδὲν ἧττον ἔχασε τὸν διάσημον γάλλον δικηγόρον Chaix d' Est Ange, τὸν ἐπίτιμον πρόεδρον τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Ἀκυρωτικοῦ Legagneur καὶ τὸν κόμητα Colonna d'Istria, ἄλλοτε εἰσαγγελέα. Ὁ μέγιστος τῶν νομομαθῶν τῆς Ἑλβετίας ὁ Ruthimann, ἀπέθανεν ἐν Ζυρίχῃ καὶ διάφοροι Βέλγοι διαπρέψαντες ἐν δικαστικαῖς θέσεσιν.

ΣΤΡΑΤΟΣ.—Ἀπέθανον οἱ στρατηγοὶ Cremer καὶ Martin des Palliers, ὁ ἀντιναύαρχος Bénic, οἱ ὑποναύαρχοι de la Grandière, Beynand καὶ, τελευταῖος, ὁ Le Barbier de Tinan, (γνωστὸς παρ' ἡμῖν διὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ κατοχὴν καὶ τὸν Τινάνιον κῆπον), ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ Αὐστρία ἔχασε τὸν νικητὴν τῆς Κουστόζας John. Ἡ Ἀγγλία, τὸν στρατηγὸν Taylor.

Πολλοὶ πρὸς τούτοις ἡγεμόνες καὶ ἐξ ἡγεμονικῶν οἴκων ἀπέθανον τῷ 1876. Ὡς, ὁ Ἀβδοὺλ Ἀζίζ, ἡ πριγκηπέσσα τῆς Ἀόστης, πρῴην βασίλισσα τῆς Ἱσπανίας, ἡ Μαρία Νικολαΐέβνα τῆς Ῥωσσίας, ἡ βασιλομήτωρ τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας Ἰωσηφίνα, ἡ ἡγεμονὶς Ἰσαβέλλα τῆς Πορτογαλλίας. Παραλείπομεν δευτερεύοντά τινα πρόσωπα ἡγεμονικῶν καὶ ἐν γένει διαπρεπουσῶν οἰκογενειῶν. Περατοῦντες δὲ τὸν δυστυχῶς μακρότερον τοῦ δέοντος τοῦτον κατάλογον, προσθέτομεν μόνον ὅτι ἡ δυτικὴ ἐκκλησία πλὴν τοῦ καρδινάλεως Ἀντωνέλλη ἀπώλεσε καὶ τὸν καρδινάλιν Πατρίτσην καὶ τὸν καρδινάλιν ἀρχιεπίσκοπον Σαλτσβούργου Tarnoczi. Σ.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς τοῦ Πέτρου Λεβροὺν φυλάττεται ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ ἀειμνήστου ναυάρχου Ἰακώβου Τομπάζη, οἵτινες προθύμως ἐχορήγησαν ἡμῖν αὐτὸ πρὸς μετάφρασιν. Ἡ ἐπιστολὴ εἶνε ἀχρονολόγητος, εἰκάζεται δὲ ὅτι ἐγράφη ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822, καθόσον, ὡς γινώσκομεν, τότε ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ συνιστώμενος φιλέλλην συνταγματάρχης Βουτιέ. Ὡς ἐνθυμοῦνται δὲ οἱ ἀναγνῶσται ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἑστίᾳ (φυλλ. 49) βιογραφίας τοῦ Λεβρούν, ὁ ἐπιφανὴς φιλέλλην ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα κατὰ Μάϊον τοῦ 1820 ἔτους, ἐπιβὰς τοῦ κλεινοῦ δρόμονος Θεμιστοκλέους, πλοιαρχουμένου ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ ΛΕΒΡΟΥΝ

Φίλτατε Καπετὰν Γιακουμάκη, ἴσως δὲν ελησμονήσατε ἐντελῶς τὸν Γάλλον ὅν ποτε παραλαβόντες ἐν Μασσαλίᾳ μετεφέρατε εἰς Ὕδραν. Ἐμὲ τοὐλάχιστον οὐδέποτε διέφυγεν ἡ μνήμη τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς διέτριψα ἔν τε τῷ πλοίῳ καὶ τῇ φιλοξένῳ οἰκίᾳ ὑμῶν· ὅθεν καὶ μετὰ πολλῆς καὶ ζωηρᾶς σπουδῆς διαβιβάζω ὑμῖν εἰδήσεις μου διὰ τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπερχομένου Κ. Βουτιὲ οὗτινος φθονῶ τὴν τύχην· καθόσον οὗτος μὲν μεταβαίνει εἰς τὴν ὡραίαν ὑμῶν πατρίδα ἵνα συναγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄλλο δύναμαι ἢ νὰ πέμψω ὑμῖν μακρόθεν εὐχὰς ἀγόνους. Περὶ ὑμῶν ἐγένετο ἐνταῦθα λόγος. Αἱ ἐφημερίδες ἐπανέλαβον τὸ ὄνομα τοῦ ναυάρχου Τομπάζη καὶ τὴν θαυμασίαν ἀφοσίωσιν ἣν πρῶτος ἔδειξεν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος. Μεθ' ὑπερηφανείας δὲ ἔμαθον ὅτι πρῶτος ὁ *Θεμιστοκλῆς* ἀνεκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν. Τὸ ὑμέτερον ὄνομα, φίλτατέ μοι ναύαρχε, γενήσεται ἀφετηρία ὡραίας ἱστορίας· ἐγὼ δὲ προεῖδον τοῦτο ὅτε ἤκουσα ὑμᾶς ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ᾄδοντα μετὰ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὸν θούρειον τοῦ Ῥήγα. Ἀγνοῶ ἄν ποτε εὐτυχήσω νὰ ἴδω καὶ αὖθις ὑμᾶς ἐν τῇ ὡραίᾳ Ἑλλάδι· θὰ παρακολουθήσω ὅμως πάντοτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ νοῦ, οὔτε θ' ἀδιαφορήσω πρὸς τὰ μεγάλα ἔργα ὅσα πράττετε, καὶ μάλιστα οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὸ πλοῖον ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἔτυχον τοιαύτης εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, οὐδὲ τὴν ἐν Ὕδρᾳ οἰκίαν ὅπου εὗρον τοσοῦτον γενναίαν φιλοξενίαν. Ἔρρωσο, φίλτατε Καπετὰν Γιακουμάκη. Αἰσθάνομαι πολλὴν εὐχαρίστησιν προσαγορεύων ὑμᾶς ὅπως καὶ πρότερον. Ναὶ μὲν ὡραιότερον τὸ ὄνομα τοῦ ναυάρχου, ἀλλὰ καταλείπω αὐτὸ εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὸ πρῶτον ἀρέσκοι μοι κάλλιον, ὡς κάλλιον ἀνῆκον εἰς τὴν φιλίαν.

Ἐπαναλαμβάνω δὲ τὰς ἐνθερμοτάτας τῶν εὐχῶν μου ὑπέρ τε τοῦ ὑμετέρου ἀγῶνος καὶ ὑπὲρ ὑμῶν.

Πετρος Λεβρουν.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Φεβρουάριος.

Περὶ μέσας νύκτας καθορῶμεν κατὰ τοῦτον τὸν μῆνα λάμποντα πρὸς νότον τὸν ὡραῖον ἀστερισμὸν τοῦ *μεγάλου Λέοντος* μετὰ τοῦ μεγίστου αὐτοῦ ἀστέρος βασιλίσκου. Ὁ ἀστερισμὸς οὗτος εἶνε ἐξαιρέτως ἄξιος λόγου διὰ τὸν ξενούμενον παρ' αὐτῷ ἀστέρα, ὅστις κατὰ τὴν ἐν τῷ ἀστερόεντι οὐρανῷ περιφοράν του παραμένει αὐτόθι ἐπί τινα ἔτη· εἶνε οὗτος ὁ πλανήτης *Οὐρανός*. Πλὴν ἀλλὰ θὰ εἶνε ἀδύνατον τοῖς πλείστοις τῶν ἀναγνωστῶν ν' ἀνεύρωσιν αὐτὸν διὰ ψιλῶν ὀφθαλμῶν, ἐπειδὴ φαίνεται τόσον ἀμυδροῦ φέγγους ἀστερίσκος ὥστε καὶ λίαν ὀξυδερκὴς ὀφθαλμὸς μόλις δύναται νὰ τὸν διακρίνῃ. Κάλλιον δ' ἐπιτυγχάνεται τοῦτο τῇ ἐπικουρίᾳ διό-

Digitized by Google

πτρων (lorgnons) καὶ ἐν ἀπουσίᾳ ἄλλου τινὸς ἐπιφωτισμοῦ. Εἶνε δὲ ὁ μεγαλώνυμος μὲν ἀλλὰ μικρὸς οὗτος ἀστὴρ λίαν ἐνδιαφέρων ἡμῖν, διότι ὅπως ἡ ἡμετέρα Γῆ οὕτω καὶ αὐτὸς εἶνε *πλανήτης*, τουτέστι σκοτεινόν τι οὐράνιον σῶμα δεχόμενον τὸ φῶς του παρὰ τοῦ Ἡλίου καὶ περιστρεφόμενον περὶ τοῦτον κυκλοειδῶς που. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πλανῆται, ὧν ἐπισημότεροι διὰ τὸ μέγεθός των εἶνε οἱ ἑξῆς τασσόμενοι ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀνάλογον ἀπόστασιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἡλίου: Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Γῆ, Ἄρης, Ζεύς, Κρόνος, Οὐρανὸς καὶ Ποσειδῶν. Πλὴν τῶν δύο τελευταίων οἱ λοιποὶ ἦσαν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γνωστοί.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα πλανήτης ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς ἀστρονόμου Φριδερίκου Γουλιέλμου Ἑρσχέλου (Herschel) τὴν 13 Μαρτίου τοῦ 1781 μεταξὺ τῆς 10 καὶ 11 ὥρας τῆς νυκτός, κληθεὶς βραδύτερον *Οὐρανός*. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ πλανήτου τούτου τὰ ὅρια τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος ηὐρύνθησαν κατὰ τὸ διπλάσιον περίπου, ἐπειδὴ ἐγένετο δῆλον ὅτι ὁ νεωστὶ γνωσθεὶς πλανήτης ἐκινεῖτο περὶ τὸν Ἥλιον εἰς ἀπόστασιν 380 ἑκατομμυρίων μιλίων καὶ ἐδεῖτο χρόνου πλέον ἢ 84 ἡμέτερα ἔτη πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς περιφορᾶς του. Ἕνεκα ταύτης τῆς βραδείας κινήσεως καὶ τῆς μικρᾶς του λάμψεως ἐλάνθανεν ὁ *Οὐρανὸς* ὡς πλανήτης τοὺς πρὸ τοῦ Ἑρσχέλου ἀστρονόμους· ἀλλ' ἅμα γνωσθεὶς ἐγένετο δῆλον, ὅτι ὑπερβάλλει τὴν τῆς Γῆς διάμετρον κατὰ τὸ τετραπλάσιον σχεδόν, ὅτι ὁ ὄγκος τῆς σφαίρας αὐτοῦ εἶνε ὀγδοηκοντάκις ἑπτὰ μεγαλείτερος ἢ ὁ τῆς Γῆς καὶ ὅτι τὸ βάρος του εἶναι δεκαεξάκις πλέον ἢ τὸ τῆς Γῆς. Ἔτι δὲ ἐνῷ ἡ ἡμετέρα Γῆ μίαν μόνην Σελήνην ὡς ἀδιάλειπτον ἀκόλουθον ἔχει, κύκλῳ τοῦ *Οὐρανοῦ* εἰσὶ τέσσαρες τοιοῦτοι δορυφόροι, οἵτινες ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν σμικρότητος καὶ ἀποστάσεως ἀφ' ἡμῶν μόνον διὰ τῶν ἰσχυροτάτων τηλεσκοπίων εἰσὶν αἰσθητοί· καὶ μόνος ὁ Ἑρσχέλος ἠδυνήθη νὰ διαγνώσῃ διὰ τοῦ γιγαντώδους αὐτοῦ τηλεσκοπίου τὰς δύο μόνον λαμπροτέρας σελήνας τοῦ *Οὐρανοῦ*.

Περὶ τοῦ ἀπεράντου μεγέθους τοῦ οὐρανίου Σύμπαντος λαμβάνει τις μικρὰν ἰδέαν, ἐὰν σκεφθῇ ὅτι τὸ ἡμέτερον Ἡλιακὸν σύστημα, ὅπερ σταγών τις ἐν τῷ ὠκεανῷ τῶν Κόσμων ἐστίν, τοσοῦτον ἐκτεταμένον καὶ ἀχανὲς εἶνε ὥστε εἷς πλανήτης ἑπτάκις καὶ ὀγδοηκονταπλάσιος μάλιστα τῆς Γῆς ἔμεινεν ἄγνωστος ἐπὶ ὅλας χιλιετηρίδας!

Π. Κ.

ΛΥΣΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

Ὃς αὐτὸς αὐτὸν οὐκ ἔχει, Σάμον θέλει.

Καταννικηθέντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐγχειρίζοντες εἰς τὸν Λύσανδρον καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, παρεκάλουν τοὺς νικητὰς ν' ἀφήσωσιν αὐτοῖς τὴν Σάμον· οἱ δὲ εἶπον· «Σεῖς δὲν εἶσθε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ σας, καὶ θέλετε ὑπηκόους;» Ἐκ τῆς ἀποκρίσεως δὲ ταύτης προῆλθεν ἡ παροιμία· «Ὃς αὐτὸς αὐτὸν οὐκ ἔχει, Σάμον θέλει.»

ΔΙΑ ΤΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Ἡ περιβολὴ γυναικὸς πρέπει νὰ εὐφραίνῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς τὰ ὦτα καὶ τὴν καρδίαν τοῦ μετ' αὐτῆς συναναστρεφομένου. Τὸ νὰ ἦναι κοσμία καὶ ἀκριβῶς καθαρὰ δὲν ἀρκεῖ· εἰς τὰς στοιχειώδεις ταύτας ἀρετὰς πρέπει νὰ συνενόνῃ τὴν ἐρασμιότητα, τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν χάριν. Πρέπει πρὸ πάντων νὰ γνωρίζῃ τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἦναι εὐτυχής, νὰ μὴν ἐνδιατρίβῃ περὶ τὰ ὀχληρά, νὰ μὴ χρονοτριβῇ εἰς τὰς ἀχωρίστους τοῦ κόσμου τούτου ἀνίας, νὰ ὀλισθαίνῃ ταχέως πρὸ τῶν δυσαρέστων ἐντυπώσεων καὶ νὰ μὴ ἀναζητῇ ἐν τῷ ῥόδῳ τὰς ἀκάνθας. Ἡ θέλουσα νὰ ἦναι εὐτυχὴς πρέπει νὰ φροντίζῃ ὀλίγον περὶ ἑαυτῆς, καὶ πολὺ περὶ τῶν ἄλλων· νὰ εὐγνωμονῇ εἰς τὸν Ὕψιστον δι' ὅσας δωρεῖ καὶ εἰς τὴν ἀθλιεστέραν ὕπαρξιν εὐφροσύνας, ὡσεὶ ποικίλων εὐτελὲς ὕφασμα δι' ἀδαμάντων καὶ ν' ἀνοίγῃ τὴν καρδίαν της εἰς πᾶσαν ἡλίου ἀκτῖνα. Ἡ τέχνη τοῦ εὐτυχεῖν ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ μετακινῶμεν ἀταράχως τοὺς ἐπιπροσθοῦντας εἰς τὴν πορείαν ἡμῶν λίθους, ἔστωσαν καὶ ὡς ὄρη μεγάλοι, ν' απομακρύνωμεν δι' ἐλαφροῦ φυσήματος τὰ ὀχληρὰ φαντάσματα, καὶ νὰ διανύωμεν μετὰ θαρραλέου βήματος τὸ ἐπίγειον ἡμῶν στάδιον. Ἡ τέχνη τοῦ εὐτυχεῖν ἀπαιτεῖ πρὸς τούτοις γαλήνην πνεύματος καὶ εὐθυμίαν διηνεκῆ. Λέγοντες δὲ εὐθυμίαν, δὲν ἐννοοῦμεν οὔτε τὴν ἄφρονα ἐκείνην κοσμικὴν ἔξαψιν, ἣν διαδέχεται ἡ λύπη καὶ παρακολουθεῖ τὸ ὀλίσθημα, οὔτε τὴν διαλείπουσαν καὶ ἄτακτον ἐκείνην φαιδρότητα πνεύματος ἰδιοτρόπου χαίροντος ἄνευ λόγου καὶ λυπουμένου ἄνευ αἰτίας, οὐδὲ τὴν ὑπερήφανον αὐτάρκειαν τοῦ θαυμάζοντος ἑαυτὸν καὶ τὰ πλούτη του, ἀλλὰ τὴν γαληνιαίαν ἐκείνην καὶ ἀμέριμνον χαράν, ἣν αἰσθάνεται ὁ νομίζων ἑαυτὸν ἀγαπώμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸν προστάτην τοῦτον ἐμπιστεύων τὴν φρούρησιν τῆς παρούσης καὶ τὴν πρόνοιαν περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ εὐδαμονίας.

(Κα de Gasparin.)

**

Ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος ἀριθμοῦνται εἴκοσι μοναστήρια, τρισχίλιοι δὲ μοναχοὶ καὶ ἰσάριθμοι ἱερεῖς διάγουσιν ἐν αὐτοῖς.

Digitized by Google

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

⁂ Ἡ θέα ἀσθενοῦντος ζώου, τὸ παράπονον ἐλάφου διωκομένης εἰς τὸ δάσος ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἡ ὄψις δένδρου ἀπλοῦντος γυμνοὺς κλάδους ἐπὶ τοῦ κονιορτοῦ, τὰ ἔρημα ἐρείπια καταῤῥεούσης οἰκοδομῆς, ἡ ὠχρότης ἄνθους διψῶντος καὶ μαραινομένου, ἡ εἰκὼν ἐν γένει τῆς θλίψεως καὶ τῆς δυστυχίας ἀφυπνίζουσι τὸν οἶκτον ἐν πάσῃ εὐαισθήτῳ καρδίᾳ καὶ ἄγουσι τὸ πνεῦμα εἰς πλήρεις κατανύξεως ῥεμβασμούς. (Vauvenargues).

⁂ Αἱ ἀναμνήσεις παρελθούσης εὐδαιμονίας εἰσὶν αἱ ῥυτίδες τῆς ψυχῆς. (X. de Maistre).

⁂ Οἱ ψευδεῖς φίλοι ὁμοιάζουσι τὰς χελιδόνας, τὰς ὁποίας βλέπομεν μόνον ὁσάκις ὁ καιρὸς εἶναι καλός.

ΥΓΙΕΙΝΗ

—

Περὶ χειμέτλων (χιονιστρῶν).

Περὶ τοῦ ὀχληροτάτου τούτου καὶ κοινοτάτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους παθήματος ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ ἐν Βιέννῃ καθηγητοῦ τῆς χειρουργικῆς Billroth (Allgem. Pathologie und Therapie, Ζ′ ἔκδοσει). Ὁ συγγραφεὺς ἀποτείνεται πρὸς τοὺς μαθητάς του.

«..... Ἐνταῦθα θέλω προσθέσει τινὰ καὶ περὶ τῶν χειμέτλων, οὐχὶ διότι τὸ νόσημα τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶνε κινδυνῶδες, ἀλλὰ διότι εἶνε πάθος μικρὸν μέν, ἀλλ' ὀχληρότατον καὶ ἐνίοτε δυσίατον, καθ' οὗ ὑμεῖς ὡς οἰκιακοὶ ἰατροὶ ἀνάγκη νὰ ἔχητε ἀπόθετον ἐν τῇ μνήμῃ σειρὰν ὅλην φαρμάκων. Τὰ χείμετλα γεννῶνται ἐκ τῆς παραλύσεως τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων τοῦ δέρματος καὶ ὀῤῥώδους ἐξιδρώσεως ἐντὸς τοῦ ἱστοῦ αὐτοῦ. Εἶνε δὲ ταῦτα, ὅπως πιθανῶς οἱ πλεῖστοι γνωρίζετε, ἐρυθροκύανοι ἐξογκώσεις κατὰ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, αἵτινες καθίστανται ὀχληρόταται ὡς ἐκ τοῦ δεινοῦ καύσου καὶ κνησμοῦ ὃν παράγουσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν σχηματιζομένων ἑλκῶν. Τὰ χείμετλα γεννῶνται ἐξ ἐπανειλημμένων ἐλαφρῶν ψύξεων ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῦ σώματος, καὶ δὲν ἐπέρχονται ἐξ ἴσου συνεχῶς εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἧττον ὀχληρὰ εἶνε τὰ χείμετλα ὁπότε τὸ ψῦχος εἶνε ἔντονον, παρ' ὅτε ὁ καιρὸς μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ εἰς τὸν λυσίπαχνον. Κατακλινομένου τὸ ἑσπέρας τοῦ χειμετλιῶντος ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν αὐτοῦ θερμαινομένων, ὁ κνησμὸς γίνεται ἐνίοτε τοσοῦτον ἔντονος ὥστε ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ καταξέῃ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας. Τὸ γυναικεῖον φῦλον πάσχει συχνότερον τοῦ ἀνδρικοῦ ἐκ χειμέτλων, οἱ νέοι συχνότερον τῶν γερόντων. Πρὸς τὸ πάθημα δὲ τοῦτο προδιαθέτουσιν ἰδίως τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ἀναγκάζοντά τινα νὰ ἐκτίθηται συνεχῶς εἰς ἀλλαγὰς τῆς θερμοκρασίας· ὑπάλληλοι π. χ. ἐμπορικῶν καταστημάτων, φαρμακοποιοί, διατρίβοντες ὁτὲ μὲν ἐν θερμοῖς δωματίοις, ὁτὲ δὲ ἐν ψυχροῖς. Οὐδεμία ὅμως κοινωνικὴ τάξις εἶνε ἀπηλλαγμένη αὐτῶν· καὶ ἄνθρωποι ἀδιακόπως χειριδοφοροῦντες καὶ σπανίως ἐξερχόμενοι τὸν χειμῶνα, ὡς καὶ οὐδέποτε χειριδοφορήσαντες δύνανται ν' ἀποκτήσωσι χείμετλα. Ἐνίοτε φαίνεται προδιαθέτουσα πρὸς τὸ πάθημα παρὰ ταῖς γυναιξὶν ἡ χλώρωσις καὶ ἕτεραι διαταράξεις. Ἐν γένει δὲ φαίνεται, ὅτι αἰτία τῆς συνεχοῦς ἐπανόδου τῶν χειμέτλων εἶνε ἀνωμαλίαι τῆς ὅλης τοῦ σώματος καταστάσεως, εἴτε τῆς ἰδιοσυστασίας.

Ὡς πρὸς τὴν *θεραπείαν* τῶν χειμέτλων λέγομεν, ὅτι εἶνε δυσκολώτατον νὰ καταβάλωμεν τὰ ἀρχικὰ αἴτια τὰ ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς ἰδιοσυστασίας καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν πασχόντων· διὸ καὶ μόνον τοπικῶς ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν.

Ἐν Ἰταλίᾳ ἔνθα τὰ χείμετλα εἶνε συνήθη, ἅμα ἐπερχομένου ψυχροτέρου πως τοῦ χειμῶνος, ἐπιτρίβουσι τὰ παθόντα μέρη διὰ χιόνος καὶ ἐπικαλύπτουσι διὰ πάγου. Παρ' ἡμῖν (ἐν Βιέννῃ) τὸ μέσον τοῦτο εἶνε ἧττον χρήσιμον, καὶ οὐδόλως ὠφελεῖ, ἢ τὸ πολὺ πραΰνει μόνον ἐπ' ὀλίγον τὸν κνησμόν. Ἀλοιφὴ κατασκευαζομένη ἐκ λευκῆς ὑποστάθμης τοῦ ὑδραργύρου (1 δραχμῆς εἰς 1 οὐγγίαν λίπους), ἐντριβαὶ διὰ προσφάτου χυμοῦ λεμονίων,[1] ἐπιχρίσεις διὰ νιτρικοῦ ὀξέος ἀραιωμένου δι' ὕδατος κινναμώμου (1 δραχμῆς εἰς 4 οὐγγίας), διάλυσις 10 κόκκων νιτρικοῦ ἀργύρου εἰς μίαν οὐγγίαν ὕδατος καὶ βάμμα κανθαρίδων εἰσὶ τὰ μέσα, ἅτινα θέλετε μεταχειρισθῇ τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου· ὁτὲ μὲν ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ ἕν, ὁτὲ δὲ τὸ ἕτερον. Ἐπίσης ἐπαινοῦνται ὡς ἰατήρια τοῦ πάθους τὰ ποδόλουτρα ἢ τὰ χειρόλουτρα δι' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος (νὰ ἐντίθενται δηλ. εἰς ὕδωρ ἀρκοῦν πρὸς ποδόλουτρον $\frac{1}{2}$ - 2 οὐγγίαι τοῦ ὀξέος αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες νὰ μένωσι περὶ τὰ 10 λεπτὰ ἐντός), ἢ αἱ πλύσεις δι' ἐμβρέγματος σπερμάτων σινάπεως (σιναποσπόρου). Ἐὰν τὰ κρυοπαγήματα ἐξελκωθῶσιν ἐπιπολαίως ἐπαλειφέσθωσαν τὰ ἡλκωμένα μέρη δι' ἀλοιφῆς ψευδαργύρου ἢ νιτρικοῦ ἀργύρου (1 δραχμῆς εἰς 1 οὐγγίαν λίπους).

Ἐνταῦθα ἀνέφερα εἰς ὑμᾶς μικρὸν μόνον ἀριθμὸν ἐκ τῶν συνιστωμένων φαρμάκων, ὅσων τὴν ἐνέργειαν ἐγὼ αὐτὸς ἐδοκίμασα, εἰ καὶ ὑπάρχει ἔτι πλῆθος ἐξ αὐτῶν.»

Σ. Μηλιαρακης.

1. Τὸ μέσον τοῦτο εἶνε γνωστότατον εἰς τὸν κοινὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος· ἀντὶ λεμονίων μεταχειρίζονται νεράντζια θερμανθέντα ἐν θερμοσποδιᾷ.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 59 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 13 Φεβρουαρίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 81.

Γ'

11 Ἰουλίου.—Μὴ ζήτει ἀπὸ ἄνθρωπον πρὸ τριῶν μόνον ἡμερῶν ἀποβιβασθέντα περίεργον κυνήγιον ἢ ἀνακάλυψιν χρυσοῦ· τὸ κατ' ἐμὲ ἐπιθυμῶ μᾶλλον νὰ σὲ δείξω τὴν Μέλβουρν, νὰ σὲ περιφέρω κατὰ φαντασίαν εἰς τὰ κυριώτερα μέρη ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ Αὐστραλία, τὴν ὁποίαν νομίζομεν ἀγρίαν, περιέχει ὅλας τὰς πολυτελείας τῆς Εὐρώπης.

Εἰσήλθομεν εἰς πολλὰς τραπέζας, ἀληθῆ λογιστήρια τοῦ Λονδίνου, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποθέσεων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἀληθῆ παλάτια, τόσον τὰ κτίρια εἶναι μεγάλα, κομψὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας κατεσκευασμένα καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας. Ἡ δὲ λέσχη τῆς Μέλβουρν κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦται τῶν λεσχῶν τῶν Παρισίων, διότι πάντα εἶναι διατεθειμένα ἐξαισίως· εἰς αὐτὴν συνέρχονται ὅλοι οἱ διάγοντες βίον ἐνεργόν, καὶ οἱ καλλιεργηταὶ τῶν δασῶν, οἵτινες, καταλείποντες ἐνίοτε τὸν μεμονωμένον βίον, ἔρχονται νὰ ἀναβαπτισθῶσιν εἰς τὸν βίον τοῦ κόσμου. Θὰ εὐχαριστηθῶ πολὺ ἀπερχόμενος ἐκεῖ, ὅπου θὰ πορισθῶ ἀπὸ τὰς διαφόρους συνομιλίας, ὅ,τι θὰ μὲ φωτίσῃ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου τούτου.

Οἱ Ἄγγλοι φροντίζουσι περὶ τῶν ἰδιωτικῶν εὐκολιῶν ἀφοῦ πρῶτον διατάξωσι τὰ τῆς δημοσίου ὠφελείας. Ἐν Μέλβουρν κατηρτίσθη βιβλιοθήκη πρὸ δέκα μόνον ἐτῶν, περιέχουσα ἤδη 41,000 τόμων, δι' ἣν ἐδαπάνησαν ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας λιρῶν στερλινῶν. Ἡμεῖς δὲ ἐθαυμάσαμεν ἐπισκεφθέντες αὐτὴν πολὺ πλέον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναγνωστῶν ἢ τὴν ὡραίαν κατασκευήν της, ἐνῷ ὑπεθέτομεν τοὺς κατοίκους τῆς Αὐστραλίας καταγινομένους εἰς ἀνόρυξιν χρυσοῦ καὶ διατρέχοντας ἐφίππους τὰς ἀπεράντους πεδιάδας. Ἐθαύμασα δὲ ἔτι μᾶλλον εὑρὼν εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιωπῆς, τετρακοσίους καὶ ἐπέκεινα ἀναγνώστας ἐκ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, μελετῶντας βιβλία πρακτικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνεζήτουν πᾶν ὅ,τι ἐδύναντο νὰ ἀρυσθῶσι παρὰ τῆς ἐπιστήμης ὑπὲρ τῆς τέχνης αὐτῶν. Εἰσέρχονται δὲ φέροντες ἔνδυμα ἐργάτου καὶ ἐγγράφοντες ἁπλῶς τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὸ κατάστιχον τῆς εἰσόδου.

Ἡ βιβλιοθήκη αὐτή, μᾶλλον ἐπιστημονικὴ παρὰ φιλολογική, μᾶλλον πρακτικῆς ὠφελείας, εἰς τὴν ὁποίαν συχνάζουσι κατὰ τὰ κατάστιχα πεντακόσιοι ἀναγνῶσται τὴν ἡμέραν κατὰ μέσον ὅρον, ἀποδεικνύει πόσον ἡ κυβέρνησις τῆς ἀποικίας προσπαθεῖ νὰ ἠθοποιήσῃ διὰ τῆς ἐργασίας λαὸν κατεχόμενον ἔτι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐπιδιώξεως τῆς τύχης καὶ ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τοῦ χρυσοῦ, καὶ ὅτι γενικὴ θέρμη ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους σήμερον μὲ ἴσον ζῆλον πρὸς τὰς βιομηχανικὰς μελέτας. Τὸ αὐτὸ σχεδὸν πλῆθος εὗρον καὶ εἰς τὴν Πολυτεχνικὴν Ἀγοράν, ἤτοι μέγα ἀμφιθέατρον ὅπου μαθήματα φυσικῆς καὶ χημείας ἑλκύουσιν ὅλην τὴν πόλιν.

Ὁμολογῶ ὅτι ὁ ταχὺς οὗτος πολιτισμὸς καὶ ἡ θαυμασία αὕτη συνεννόησις ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τῶν ἐργατῶν μὲ ἐξέπληξεν. Ἠπόρησα κατὰ πρῶτον, πῶς ὁ ἐργάτης εὕρισκε καιρὸν νὰ ἀναγινώσκῃ· ἀλλ' ἔμαθον ὅτι μόνον ὀκτὼ ὥρας τὴν ἡμέραν ἐργάζεται καὶ τούτου ἕνεκα εὐκαιρεῖ νὰ καλλιεργῇ καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ.

Ἐὰν δ' ἐρευνήσῃς ποῖος εἶναι ὁ θεμελιωτὴς καὶ ὁ μεγάλος προνοητὴς ὅλων αὐτῶν τῶν πολιτικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ εὐεργετικῶν καταστημάτων, μανθάνεις ὅτι εἶναι ὁ σὶρ Redmund Barry, ὅστις, φιλόφρων ὢν καὶ δραστήριος, μᾶς ἔδειξε λεπτομερῶς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον, ὅπου εὑρίσκεις ἀπαράλλακτα τὰ τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου ἱστορίας τῆς Αὐστραλίας. Κατετρίψαμεν δὲ εἰς τὴν ἐπίσκεψιν αὐτήν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπαναλάβωμεν, ὥρας ἕξ.

Εἴδομεν ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων μουσεῖον ἀφιερωμένον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐργάτου. Πᾶν ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὰ χρυσωρυχεῖα, ἀπὸ τοῦ εὐτελεστάτου ἐργαλείου μέχρι τῶν ἀτμοκινήτων μηχανῶν τῶν πλέον περιπλόκων διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ *carlz*, πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀρχιτεκτονική, μηχαναὶ γεωργικαί, μηχαναὶ ὑφαντικαί, ἑνὶ λόγῳ πᾶν εἶδος βιομηχανίας, ἀντιπροσωπεύεται ἐξαιρέτως ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔρχεται εὐθὺς κατόπιν.

Τὸ δὲ διαμέρισμα τῆς φυσικῆς ἱστορίας σὲ ρίπτει εἰς ἔκστασιν· ὁ τόπος οὗτος μοὶ φαίνεται ἐξ ὅσων βλέπω τόσον παράδοξος, ὥστε ἀδύνατον νὰ μὴ καλέσω τὴν προσοχήν, ἰδίως εἰς τὸ πλῆ-

Digitized by Google

θος τῶν διαφόρων ζώων μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἅτινα καὶ τρέχοντα γεννῶσιν, ἀποθέτοντα τὰ νεογνὰ εἰς φυσικὴν πήραν καὶ εἰς γραμματοκιβώτιον.

Ὁ περιεργότερος χαρακτὴρ τῶν ζώων τῆς Αὐστραλίας εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ τύπου τῶν ζώων τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ περιγράψῃ ὁ περιηγητὴς τὰς διαφορὰς καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν, ἐκτὸς μόνον ἐλθὼν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦτο ὅπου εὑρίσκονται πάντα τὰ εἴδη; Εἴχομεν δὲ ὁδηγὸν τὸν σοφὸν καθηγητὴν Μὰκ Ῥόϋ, διαφωτίζοντα ἡμᾶς περὶ πάντων διὰ τῆς σοφίας του εἰς τὸν ἀπέραντον ἐκεῖνον δαίδαλον.

Μᾶς ἔδειξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν πόδα ἑνὸς *δινόρνις*. Ὁποῖος πούς! Μόνος οὗτος εἶναι ἰσομεγέθης πρὸς ἐμὲ, ἤτοι πέντε πόδας καὶ ἐννέα δακτύλους! Ὁ ποῦς λοιπὸν αὐτὸς, μεγαλοπρεπὴς καὶ θαυμαστὸς, ὅςτις θὰ διεσκελίζετο μεγάλα διαστήματα ὅπως μᾶς ἔλεγον αἱ τροφοί μας ὅτε ἤμεθα παιδία, ὁποῖον σῶμα θὰ ἐβάσταζε!

Τοσαῦτα δὲ ἤκουσα παρὰ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς διδακτικά τε καὶ θελκτικὰ, ὥστε εἶμαι ἀνίκανος νὰ ἀνενθυμηθῶ καὶ νὰ περιγράψω αὐτὰ, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς. Διὸ ἠθέλησα ἀπόψε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς πολυτεχνικῆς αἰθούσης νὰ μεταβῶ εἰς ὡραῖον θέαμα, τὸ καλούμενον scating room ἢ αἴθουσαν τῶν ἐπὶ πάγου ὀλισθαινόντων· εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον πῶς οἱ μακρὰν τῆς πατρίδος των διατρίβοντες χαίρουσιν ἐπαναλαμβάνοντες τὰς ἐν τῇ πατρίδι συνηθείας ἔστωσαν καὶ διαφορετικὰ τὰ κλίματα. Ἐν Αὐστραλίᾳ παραδείγματος χάριν δὲν χιονίζει ποτέ· ἀδιάφορον ὅμως, εἶπον οἱ Ἄγγλοι, ἡμεῖς θὰ ὀλισθήσωμεν. Καὶ εὐθὺς ἰδοὺ ἐπὶ ἀπεράντου ἐδάφους, λάμποντος ὡς καθρέπτης, τριακόσιοι ἄνθρωποι ὀλισθαίνοντες. Ὁ θόρυβος εἶναι μέγιστος καὶ τὸ θέαμα τερπνότατον. Οἱ μὲν ἔμπειροι ὀλισθαίνουσι κομψοπρεπῶς ὡς εἰς τὴν *Serpentine*, ἦσαν δὲ πρὸ πάντων δέσποιναι, τῶν ὁποίων αἱ ἐλαφραὶ περιστροφαὶ ἦσαν χαριέσταται, οἱ δὲ προτείνοντες ἀνεπιτηδείως βαρύτατον πόδα ἀναποδογυρίζονται, κτυποῦσι καὶ πίπτουσι καθ' ὅλους τοὺς τρόπους. Οἱ βραχίονές των ὁμοιάζουσι πρὸς πτέρυγας ἀνεμομύλου καὶ πίπτοντες ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου γίνονται μαλλιὰ κουβάρια.

Θὰ ἐνθυμῶμαι πάντοτε γίγαντά τινα καταπίπτοντα συχνὰ πυκνὰ καὶ συμπαρασύροντα ἑκάστοτε σωροὺς ἄλλων. Μεγάλοι, μικροὶ, ἰσχνοὶ, παχεῖς, ὅλοι ἐξεκαρδίζοντο γελῶντες.

12 Ἰουλίου.—Πολλοὶ πιστεύουσιν εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι ἡ Αὐστραλία εἶναι ἀποικία τῶν καταδίκων τῆς μεγάλης Βρετανίας καὶ ἄσυλον τυχοδιωκτῶν μεταβαινόντων ἐκεῖ πρὸς χρυσωρυχίαν. Φαντάζονται βεβαίως ὅτι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντῶμεν καταδίκους, ὅτι ἔχομεν ὁμοτραπέζους πατροκτόνους, μητροκτόνους, ἑνὶ λόγῳ παντὸς εἴδους κακούργους, ἐπαινοῦσι δὲ τὴν Εὐρώπην ὅτι ἀπεσκοράκισεν αὐτοὺς ὡς ζῶα κακοποιὰ εἰς γῆν κατηραμένην. Ἀλλ' ἀπατῶνται, διότι τοιαῦτα δὲν εἶναι τὰ πράγματα.

Ἀληθῶς ἀπὸ τοῦ 1788 μέχρι τοῦ 1840 ἡ νέα μεσημβρινὴ Γαλατία καὶ ἡ Τασμανία ἐδοκίμασαν τὴν μάστιγα ταύτην· ἀλλ' ἂν ὁ ὑγιὴς καὶ καθαρὸς πληθυσμὸς τοῦ Σίδνεϋ μόλις τῷ 1840 ἐσώθη ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν ταύτην εἰσαγωγὴν, ἀπωθήσας μετ' ὀργῆς πλοῖον φέρον καταδίκους, ἡ ἀποικία ὅμως τῆς Βικτωρίας οὐδέποτε εὐτυχῶς ἔλαβε τοιούτους παρὰ τῆς μητροπόλεως. Καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἀπεδίωξε πλοῖα φέροντα καταδίκους ἐξοστρακιζομένους ἀπὸ τὴν νέαν μεσημβρινὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Τασμανίαν. Καὶ πλὴν τῶν ἀταξιῶν, αἵτινες προῆλθον ἀπὸ τὸν πυρετὸν τοῦ χρυσοῦ, ἡ ἱστορία της εἶναι καθαρά.

Σοὶ λέγω δὲ ταῦτα ὄχι μόνον διότι οὐδαμοῦ τῆς Μέλβουρν ἀπηντήσαμεν τοιούτους, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπεσκέφθημεν τὸ *μόνον μέρος* τῆς Βικτωρίας ὅπου εὑρίσκονται ἐγκληματίαι, τὰς φυλακὰς λέγω τοῦ Pentridge, κειμένας τέσσαρας λεύγας μακρὰν τῆς Μέλβουρν. Ἐν πρώτοις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἴδωμεν τοὺς περὶ τὴν πόλιν ἀγροὺς καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν φυλακῶν ὡμοίαζε πρὸς ἐκδρομὴν εὐθυμίας.

Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν πόλιν συνοδευόμενοι ἀπὸ ἄνδρα, οὗτινος τὸ ὄνομα μόνον ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην μου πᾶν ὅ,τι ἐράσμιον εὑρίσκεται εἰς τὴν Βικτωρίαν. Ἐννοῶ δὲ τὸν λοχαγὸν Στάνδες, μεθ' οὗ εἶχον γνωρισθῆ προτοῦ διὰ κοινῶν φίλων ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὅςτις μ' ἐπεριποιήθη εἰς τὴν ἀπωτάτην ἐκείνην χώραν. Ἀφοῦ ἐφθάσαμεν ἐνταῦθα, πλὴν τῶν ὡρῶν κατὰ τὰς ὁποίας ἀσχολεῖται εἰς τὰ ὑψηλά του διοικητικὰ καθήκοντα, ὅλας τὰς λοιπὰς τὸν βλέπομεν καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν πᾶν ὅ,τι ἐγνωρίσαμεν.

Ἡ μεγάλη ὁδὸς δι' ἧς διήλθομεν ἦτο περιεζωσμένη ἀπὸ εὐκαλύπτους καὶ ζωηροτάτη ἕνεκα τῆς ἀδιακόπου κινήσεως. Τὸ γεῦμα ἦτο ἕτοιμον παρὰ τῷ συνταγματάρχῃ Champ, διευθυντῇ τῶν φυλακῶν. Πλησίον δὲ τῶν μαύρων καὶ ὑψηλῶν τοίχων αὐτῶν συνήνωσε πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ σὲ κάμῃ νὰ λησμονήσῃς τὴν μελαγχολικὴν γειτονίαν. Ἐκεῖ βλέπεις καὶ τὴν θυγατέρα του καὶ κομψὴν ἔπαυλιν καὶ κῆπον λαμπρὸν πλήρη ἀνθέων καὶ ἀγγλικῆς χλόης.

Μετ' ὀλίγον ὑπερέβημεν τὸ κατώφλιον καὶ διετρέξαμεν τὰς αἰθούσας καὶ τὰ κελλία, ὅλα ἐκ πέτρας κατεσκευασμένα κατὰ τὰ νεώτερα σχέδια καὶ ὅσον ἔνεστι καθαρά. Ἑκατὸν φρουροὶ φέροντες πυροβόλα περιφέρονται ἐκεῖ, αἱ δὲ αἴθουσαι εἶναι ὡς ἀκτῖνες φωτὸς ἐξακοντιζόμεναι ἀπὸ ἓν μόνον κέντρον, ὅθεν ὁ ὀφθαλμὸς ἑνὸς κερβέρου περιβλέπει πάντα καὶ δίδει ἐν ἀνάγκῃ εἴ-

Digitized by Google

δησιν δι' ἠλεκτρικῶν κωδώνων. Ἐντὸς ἑκάστου κελλίου ὑπάρχει βιβλιοθήκη, πρῶτον βιβλίον ἔχουσα τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Ἐκεῖ εὑρίσκονται ὅλοι οἱ ἐγκληματίαι τῆς ἀποικίας, ὧν ὁ ἀριθμὸς, 950 περίπου, εἶναι μικρὸς ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἑξακοσίων εἰκοσιὲξ χιλιάδων ψυχῶν. Ἐπεσκέφθημεν ὅλα τὰ ἔργα των, καὶ πρῶτον μὲν τὰ ἀπέραντα κτίρια τῶν φυλακῶν, ἱκανὰ νὰ περιλάβωσιν ἀριθμὸν τετραπλάσιον, ἅτινα ᾠκοδομήθησαν ὑπὸ τῶν καταδίκων, δηλαδὴ τὸ πτηνὸν μόνον κατεσκεύασε καὶ ἐκλείδωσε τὰ σίδηρα τοῦ κλωβοῦ του. Μέγας τοῖχος περιτριγυρίζει τοὺς κήπους τοὺς ὁποίους καλλιεργοῦσι καὶ ἀφ' ὧν πορίζονται λάχανα. Μετ' αὐτοὺς βλέπεις σχολεῖα, καταστήματα λεπτουργῶν, σιδηρουργῶν, σκυτοτόμων καὶ ὑφαντῶν. Καὶ δὲν τολμῶ μὲν νὰ βεβαιώσω ὅτι μόνη ἡ ἐργασία ἠθοποίησε πολλοὺς τῶν καταδίκων τούτων· ἀλλὰ τὰ κατάστιχα τῆς ἀποικίας βεβαιοῦσιν ὅτι πολλοὶ ἐξελθόντες τῶν φυλακῶν διήγαγον βίον ἔντιμον καὶ εἰρηνικόν. Ἀναμφιβόλως τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦσιν ἐπωφελῶς τοὺς φυλακισμένους καὶ χορηγοῦσιν εἰς αὐτοὺς ποσότητα χρηματικὴν ἀνάλογον πρὸς τὸν ζῆλόν των, τοὺς ἐδίδαξαν· διότι ἐξῆλθον γινώσκοντες γραφὴν, ἀριθμητικὴν, πολλὰς τέχνας ἐκ τῶν ἀφθόνως ἀμειβομένων εἰς τὴν ἀποικίαν καὶ πολλάκις ἐπανέρχονται εἰς τὸν ἐλεύθερον βίον χωρὶς νὰ ταράξωσι τὴν κοινὴν τάξιν καὶ ἔχοντες τοὺς τρόπους νὰ ζῶσιν ἀνέτως. Δὲν ἀποδεικνύει τοῦτο ὅτι μᾶλλον ἡ δυστυχία ἢ ἡ ἔμφυτος πονηρία εἶναι ἡ αἰτία τόσων ἐγκλημάτων; Βεβαίως τὸ κατάστημα τοῦτο θὰ διευθύνεται καταλλήλως, διότι παραλαμβάνει τοὺς παρεκτραπέντας ὡς μὴ εὑρίσκοντας πλέον χρυσὸν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, καὶ μετὰ σκληρὰν δοκιμασίαν τοὺς ἀποδίδει εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅταν τοὺς ἴδῃ ἀξίους νὰ κερδαίνωσι χρυσὸν διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των.

Περιερχόμενοι τὰ ἐργοστάσια παρατηροῦμεν δύο αὐτόχθονας μαύρους, δύο παιδία πράγματι φοβεροπρόσωπα, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ βλέμμα εἶναι γλυκύτατον· οἱ κατάλευκοι ὀδόντες των, οἵτινες φαίνονται εὐκόλως διὰ στόματος ἐσχισμένου μέχρις ὠτίων, εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατάμαυρον δέρμα των, ὅπως εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ ὁ διαρκῶς φαιδρὸς αὐτῶν γέλως πρὸς τὸ ἔνδυμα τὸ ὁποῖον φοροῦσιν ὑποχρεωτικῶς, τὸ τῆς ἰσοβίου ἐργασίας. Τὸ ἦθός των εἶναι τόσον ἱλαρὸν, ὥστε ἑλκύει τὸ ἐνδιαφέρον ἡμῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον οὐδὲν νεώτερον πρὸς ἡμᾶς τῆς θέας τῶν αὐτοχθόνων· ἐννοοῦσι τὰς διδομένας εἰς αὐτοὺς ἀγγλιστὶ διαταγὰς καὶ ἵνα δείξωσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐπιτηδειότητά των ἐξακοντίζουσι μακρὰ δόρατα εἰς διαστάσεις ἀπωτάτας καὶ πλήττουσι δι' αὐτῶν τοὺς χάλικας τοὺς ὁποίους ῥίπτομεν εἰς τὸν ἀέρα. «Ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἔγκλημά των;» ἠρωτήσαμεν τὸν συνταγματάρχην. —Ὁ γελῶν περισσότερον τὴν στιγμὴν ταύτην ἐφόνευσε τρεῖς ναύτας, ἀπεκρίθη, καὶ ὁ ἄλλος δύο γυναῖκας λευκάς. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν δὲ ταύτην ἐξηλείφθη ἡ πρὸς αὐτοὺς συμπάθειά μας. Δὲν τοὺς κατεδικάσαμεν εὐθὺς εἰς θάνατον, ἐπανέλαβεν ὁ συνταγματάρχης, διότι εἶναι αὐτόχθονες καὶ διότι ποτὲ δὲν ἐκρεμάσαμεν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, τῶν ὁποίων αἱ πεποιθήσεις καθὼς καὶ αἱ ἔμφυτοι ὁρμαὶ τοσούτῳ διαφέρουσι τῶν ἡμετέρων, ὥστε δὲν θεωροῦσι κακούργημα τὸν φόνον· ἐξημερώνονται διὰ γλυκύτητος μᾶλλον ἢ διὰ σκληρότητος.

Βεβαίως ταῦτα πάντα εἶναι καλὰ καὶ ἡ κυβέρνησις, ἡ ἐπαγγελλομένη τοιαύτας ἀρχὰς ὁσάκις εἰσβάλλει ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ εἰς χώρας βαρβάρους, ἔχει δικαίωμα ν' ἀξιοῖ τὸν θαυμασμὸν τῆς Εὐρώπης. Τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα καὶ ἰδοὺ ἓν τὸ ὁποῖον μοὶ διηγήθησαν. Μίαν τῶν ἡμερῶν πλησίον τῆς κατοικίας ἀνθρώπου κυρίου πολλῶν χιλιάδων προβάτων, ἑκατὸν πεντήκοντα λεύγας πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν, ὁλόκληρος φυλὴ εὑρέθη κατακομματιασμένη καὶ μισοκαυμένη ἀπὸ πῦρ μόλις σβεσθέν. Τάχα ἐσφάγη ἀπὸ ἄλλην τινα ἐχθρικὴν φυλὴν χάριν ἐκδικήσεως; Ὄχι, τὸ ἔπραξαν ἑπτὰ κατάδικοι φυλάττοντες τὰ ποίμνια, ἑπτὰ ἄνθρωποι λευκοὶ, οἵτινες ἄνευ λόγου ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων, ἀνικάνων νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτούς. Τὸ δικαστήριον δὲν ἐδίστασε νὰ τοὺς καταδικάσῃ εἰς θάνατον καὶ νὰ τοὺς ἀπαγχονίσῃ, δίδον τρομερὸν παράδειγμα εἰς τὴν νέαν ἀποικίαν, ὀφείλουσαν νὰ συμπαθῇ φυλὴν τυφλὴν καὶ ἀγρίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ἀφ' οὗ ἀφήρεσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν χώραν της, δὲν πρέπει νὰ συγχωρήσῃ ν' ἀφαιρεθῇ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξίς της.

Δʹ

Μνημεῖον εἰς τιμὴν τοῦ Βούρκ.

Κατασκευὴ ὀρειχαλκίνου μνημείου εἰς τὴν ἀποικίαν.—Φύλλα αὐτόγραφα ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ ἀποδημητοῦ Βούρκ.—Διάβασις ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς εἰς τὴν ἀρκτικὴν Αὐστραλίαν.—Ὀλέθριον σφάλμα τῶν συνεταίρων αὐτοῦ.—Κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἀποθνήσκει ὑπὸ λιμοῦ.—Ἀνεύρεσις τῶν λειψάνων αὐτοῦ.

Καὶ ἀναπηδήσαντες εἰς τοὺς ἵππους ἡμῶν ἐπανήλθομεν δρομαῖοι εἰς Μέλβουρν. Ἀνὰ πᾶν βῆμα βλέπω πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν διηγήθην ἀκόμη. Ἰδοὺ μνημεῖον ὀρειχάλκινον. Μνημεῖον! Πρᾶγμα τόσον σπάνιον, ἀκούω λέγοντας πολλοὺς, εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀμερικῆς, μόλις ἐχούσας ἑκατὸν καὶ διακοσίων ἐτῶν ὕπαρξιν. Καὶ τοῦτο εἶναι θαυμαστότερον εἰς τὴν πόλιν τῆς Μέλβουρν, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ μόνον καλύβαι ἐκ φλοιοῦ δένδρων καί τινες σκηναί.

Καὶ ὅμως ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, τὴν ὁποίαν διαπερᾷ ἡ πολυπληθεστέρα ἀρτηρία, ἀνυψοῦται κρηπὶς ἐφ' ἧς κεῖται ὄγκος ὀρειχάλκινος θαυμα-

Digitized by Google

σίως λελαξευμένος. Τρεῖς ἄνθρωποι στηριζόμενοι ἀδελφικῶς ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἀτενίζουσιν εἰς τὸ ἄπειρον, εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς στάσεως, τοῦ ἀναστήματος καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἤθους, εἶναι ὁ ἀρχηγός· καὶ ὅμως ἐκ τῶν διεσχισμένων ἐνδυμάτων, τῶν ἀσάρκων μελῶν, τῶν ἐσβεσμένων βλεμμάτων φαίνεται ὅτι ἀποθνήσκουσιν ἕνεκα λιμοῦ καὶ κόπου, ἐγκαταλελειμμένοι ἐν μέσῳ τῶν ἐρήμων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος εἶναι ὁ Βοὺρκ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ σύντροφοί του.

Ἀλλὰ τοῦ Βοὺρκ μόνου τὸ ὄνομα, τὸ μόλις ἴσως γνωστὸν εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέχει ἐδῶ ὅλων τὰς φαντασίας καὶ διεγείρει παλμοὺς εἰς ὅλων τὰς καρδίας. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι σήμερον καθ' ὅλην τὴν Αὐστραλίαν ὅ,τι ἦτο, καί τι πλέον, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην τὸ τοῦ Κοριολάνου, ἢ μετὰ ταῦτα τὸ τοῦ Βοναπάρτου. Ἡ φήμη τῶν ἀνακαλύψεων τῶν τολμηρῶν ἐρευνητῶν τῆς αὐστραλικῆς ἠπείρου οὔτε νὰ συγκριθῇ δύναται πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Βοὺρκ, ὅστις πρῶτος διέσχισεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Αὐστραλικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀγῶνες ἡρωϊκοί, καρτερία ὑπεράνθρωπος, ἐξερεύνησις θαυμασία ἀνέδειξαν τὸν Βοὺρκ μέγαν ἄνδρα. Ἀλλ' ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία του, φιλοδοξία ἀνακαλύψεων, δὲν εἶδε τὸν θρίαμβόν του· καὶ τὸ μνημεῖον τοῦτο διαιωνίζει τὴν μνήμην τῆς ὥρας καθ' ἣν ἀπέκτησεν ὅ,τι ὑπελείπετο εἰς τὴν δόξαν του, τὴν καθιέρωσιν ἣν δίδει ἡ δυστυχία.

Ἀφ' ὅτου ἐπατήσαμεν τὴν γῆν ταύτην πάντες μᾶς ὡμίλησαν περὶ αὐτοῦ ἐν ἐκτάσει, ὧν πολλοὶ ἦσαν οἰκειότατοι αὐτοῦ. Εἶχε δὲ συνεργασθῇ ἐπιπόνως μετ' αὐτῶν, ὅτε κατὰ πρῶτον κατέθεσαν τὰ θεμέλια μεγάλου ἔθνους. Φιλοδοξία κατέτρωγεν αὐτὸν καὶ ἰδοὺ ὅλον του τὸ ἁμάρτημα· φαντάσθητε λοιπὸν πόσον ἡ εἰκὼν αὐτοῦ παρουσιάζεται ζῶσα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ὁσάκις μοὶ διηγῶνται τὰ συμβάντα του καὶ μετὰ δακρύων λέγουσιν ὅτι δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν σώσωσιν, ἢ καὶ ὅταν ἀναγινώσκω τὰ ἰδιόγραφα φύλλα τοῦ ἡμερολογίου του, τὰ ὁποῖα φυλάττουσιν ὡς ἅγια λείψανα. Τὰ φύλλα ταῦτα ἐσχισμένα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν ἔρημον ὅπου τὰ εἶχε παραχώσει πρὶν ἀποθάνῃ μεμονωμένος ἐπὶ τῆς πυριφλέκτου ἄμμου.

Φαίνεταί μοι ὅτι τὸν βλέπω τρέχοντα πρὸς τὴν ἄρκτον διὰ τῆς ἐρήμου, ζητοῦντα τὸν ὠκεανὸν καὶ μὴ εὑρίσκοντα εἰμὴ ὠκεανὸν ξηρῶν πετρῶν, ἀποθνήσκοντα τῆς πείνης καὶ ἔχοντα νὰ διατρέξῃ ἑκατὸν λεύγας ἵνα εὕρῃ τροφήν. Καὶ τοῦτο, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγίστην ἐπιχείρησιν, τὴν ὁποίαν ἀφ' οὗ ἐξεπλήρωσεν εὐγενῶς, ἀπέθανεν αἰσθανόμενος ὅτι ὁ κόσμος θ' ἀγνοῇ ἴσως τὸ τελευταῖον κατόρθωμά του. Τὸ ὁμολογῶ, ἔχω τὴν κεφαλὴν τόσον μεστὴν τῶν περὶ αὐτοῦ διηγήσεων καὶ τὴν καρδίαν τόσον συγκεκινημένην ὑπὸ τῶν δυστυχημάτων τὰ ὁποῖα μοὶ διηγοῦνται καθ' ἑκάστην ὥραν αὐτόπται μάρτυρες, περιγράφει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὰς καθημερινὰς σημειώσεις του μὲ τόσην συγκίνησιν, ὥστε αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ σοὶ ὁμιλήσω καὶ νὰ σοὶ διηγηθῶ ἐν συνόψει τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀξιομνημονεύτου καὶ θλιβερᾶς ἀποδημίας του.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη καὶ περιπλέον αἱ πέριξ ἀποικίαι πολλάκις ἐδοκίμασαν νὰ ἐξερευνήσωσι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Αὐστραλίας. Μεταξὺ δὲ ὅλων τούτων τῶν ἐνεργειῶν ἡ τῆς Βικτωρίας καθυστέρησεν, εἴτε διότι οἱ ἄνθρωποι κατεγίνοντο εἰς ἀνεύρεσιν χρυσοῦ, εἴτε διότι ἐνησχολοῦντο εἰρηνικῶς εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ποιμνίων. Ἀλλὰ τῷ 1860 πολίτης τις ἐπιθυμῶν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, καὶ διὰ τοῦτο ὑποσχεθεὶς εἰκοσιπέντε χιλιάδας φράγκων, ἔδωκεν αἴφνης εἰς τὴν μεγάλην ἀποικίαν τοῦ χρυσοῦ νέαν ζωήν· καὶ ἡ ἀποδημία τὴν ὁποίαν ἐσχεδίασεν ἐξήλειψεν ὅλας τὰς ἄλλας διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν παρασκευῶν καὶ τοῦ μεγέθους τῶν καταστροφῶν, ἀποδημία βαπτισθεῖσα μὲν ἐντὸς παθημάτων καὶ ἐξαγορασθεῖσα διὰ τῆς ζωῆς δέκα ἀνθρώπων, ἀλλὰ γονιμωτάτη θαυμασίων ἀποτελεσμάτων.

Ἡ διοίκησις τῆς Βικτωρίας ὠνόμασεν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας τὸν ἀρχαῖον μαθητὴν τοῦ Woolwich τὸν πρώην ἀξιωματικὸν τῶν οὔγγρων ἱππέων *Hara Burke*, ἄνδρα δημοτικόν, ἀνδρεῖον καὶ τολμηρόν, ἐπιδιώκοντα ἀπλήστως φήμην, μέγαν καταφρονητὴν τοῦ κέρδους, τολμηρὸν ὡς ἄλλον ἥρωα καὶ ἐνθουσιαστὴν ὡς προφήτην. Ἀλλὰ ἡ ὑπερβολὴ τῶν προτερημάτων τούτων ἔμελλε νὰ γίνῃ τὸ αἴτιον τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ὁ μετ' αὐτὸν ὅμως τὸ ὄνομα Οὐΐλς, νέος εἰκοσιὲξ ἐτῶν, εἶχε τὴν κεφαλὴν σκεπτικωτέραν, ἐπιστημονικωτέραν καὶ πλέον γαλήνιον· ἦτο δὲ ὁ ἀναπόφευκτος ἀστρονόμος, ὁ μέλλων νὰ χρησιμεύσῃ ἀντὶ ὁδηγοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τῆς ἐρήμου. Ἡ οἰκογένειά του εἶχεν ἤδη ἀπολέσει ἓν τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ *Ἐρέβου* μετὰ τοῦ Ἰωάννου Φραγκλίνου ὅτε ἀνέλαβε τὴν πρὸς τὸν ἀρκτικὸν πόλον ἀποδημίαν. Ἔμελλε δὲ ν' ἀπολέσῃ καὶ ἕτερον κατά τινα ἄλλην ἀνακάλυψιν ἐπὶ τῆς φλογερᾶς ἄμμου τοῦ Αἰγόκαιρω.

N.

Ἕπεται συνέχεια.

Κατὰ τὸν Τάκιτον ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ καὶ ὁ Αὔγουστος ὑπέμειναν ἀνδρικῶς τὰς αἰσχροτάτας λοιδορίας τῶν ποιητῶν Βιβούλου καὶ Κατούλου. Ἀπορῶ τί μᾶλλον αὐτῶν θαυμάσω, ἔλεγεν ὁ βαθὺς ἱστορικός, τὴν μεγαλοψυχίαν, ἢ τὴν πεῖραν τῶν πραγμάτων! Αὕτη τῷ ὄντι διδάσκει, ὅτι καταφρονούμεναι μὲν αἱ ὕβρεις ἀφ' ἑαυτῶν ἀφα-

Digitized by Google

νίζονται, ἀξιούμεναι δὲ προσοχῆς τινος, καταντῶσιν ἵνα φαίνωνται καὶ ὡς ἀληθεῖς.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΫΙΑΝ ΑΓΩΝ ΤΟΥ 1821

Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν Σκηνῶν Ἀγγέλου Βροφερίου.[1]

Ἀπαισίους καὶ ὀδυνηρὰς ἀγγελίας φέρω εἰς ὑμᾶς, ὦ ἀδελφοί· ὀδυνηρὰς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἡ ἀνάμνησις, εἰ καὶ ἡ ψυχή μου ᾠκειώθη πολὺ ταῖς δυστυχίαις, μοὶ προκαλεῖ τὰ δάκρυα. Ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ἐματαιώθη παρὰ τὸν Δούναβιν· ἡ Μολδαυΐα καὶ ἡ Βλαχία ἠρημώθησαν αὖθις διὰ τῶν στιφῶν τῶν Μουσουλμάνων... Μὲ προσβλέπετε ἔκπληκτοι καὶ περίφοβοι! Εἶναι δικαία ἡ ἔκπληξίς σας, δικαιοτάτη ἡ ἀγανάκτησίς σας· ἀλλ' ἂς παρηγορήσῃ ὑμᾶς τοὐλάχιστον ὁ στοχασμὸς ὅτι ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο νικηταί, ἡττημένοι δὲν ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες. Οὐδ' εἷς τῶν Ἑταιριστῶν ἔπεσεν ἀναξίως· ἅπαντες ἐξέπνευσαν, οἱ γενναῖοι, μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας, μὲ τὴν πατρίδα εἰς τὰ χείλη καὶ μὲ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν καρδίαν.

Αἴσια οἰωνιζόμενος ὁ ἀδελφός μου ἐπίστευεν ὅτι ἅμα ἀναπεταννυμένης τῆς σημαίας τοῦ Σταυροῦ παρὰ τὸν Δούναβιν, θὰ συνέρρεον περὶ αὐτὸν οἱ Μολδαυοὶ καὶ οἱ Βλάχοι, οὓς πρὸ πολλοῦ ἐβάρυνεν ὁ ὀθωμανικὸς ζυγός, καὶ ἐπίστευεν ἀκόμη, ὁ ἀτυχής, ὅτι δὲν θὰ ἔμενον φροῦδαι αἱ περὶ ἀντιλήψεως ἔξωθεν ὑποσχέσεις.

Ἔδραξαν μὲν ἀληθῶς τὰ ὅπλα οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἡ διχόνοια ἐβασίλευσεν εἰς τὴν βούλησιν καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ πλειότερον τοῦ πόθου τῆς ἐλευθερίας ἐβασίλευε παρὰ τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἡ ἀρχομανία καὶ ἡ χρηματολογία.

Δὲν ἐβράδυνε πολὺ νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ὑψηλάντης· ἡ ἀπείθεια τοῦ στρατοῦ, αἱ πολιτικαὶ διχοστασίαι, ἡ ὠμότης ἐν ταῖς νίκαις, αἱ ἀνοσιουργίαι ἐν ταῖς ἁλισκομέναις πόλεσιν, αἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀγγελίαι καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ διακηρύξεις τῆς Πετρουπόλεως τῷ διήνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἠναγκάσθη ἐν τούτοις προσεγγιζούσης τῆς κραταιᾶς ὀθωμανικῆς στρατιᾶς νὰ ἐγκαταλίπῃ τοὺς τόπους οὓς δὲν ἐθεώρει πλέον ἱκανοὺς πρὸς ὑπεράσπισιν.

Ἰδὼν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀταξίαν ἐν τοῖς στρατοῖς τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην ἢ εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον· ἱερὸν ἀληθῶς καθότι ἀπετελεῖτο ἐκ λογάδων νεανιῶν ἀπὸ Ἑλλάδος, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Γερμανίας, συῤῥευσάντων ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὁρκισθέντων νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ ἐκπνεύσωσιν ὑπὸ τὸ σῆμα τῆς Ἑταιρίας.

Ἀφήσας τὸ Τυργόβιστον ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὴν Ἄνω Βλαχίαν, ἐπέρασε τὸν Ὄλτον, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ῥιμνίκῳ, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὀρέων τῶν διαιρούντων τὴν Τρανσυλβανίαν.

Ταὐτοχρόνως ὁ Αἰτωλὸς Ἀθανάσιος, ὅστις μεθ' ὅλην τὴν προδοσίαν τοῦ Βλαδιμηρέσκου εἶχεν ἀντιστῇ ἡρωϊκῶς ἐν Γαλατσίῳ κατὰ τοῦ Πασᾶ τῆς Βραΐλας, ἀνεμένετο ἐν Σκουλενίῳ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Προύθου.

Ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἑαυτοῦ· καὶ ἠλάττωσεν ἔτι μᾶλλον αὐτοὺς ἡ φυγὴ τοῦ Κανταχουζινοῦ· καὶ ὅμως ἀπεφάσισεν ὁ μεγάθυμος ν' ἀντιστῇ αὐτὸς μόνος πρὸς τὴν ἄπειρον τῶν ἐχθρῶν πληθύν, ὁμοθύμως δὲ ὡρκίσθησαν μετ' αὐτοῦ οἱ ὀλιγάριθμοι ἀνδρεῖοί του ν' ἀποθάνωσι καὶ νὰ μὴ κύψωσιν ἀνάνδρως.

Ὦ! διατί δὲν δύναται ἡ ἱστορία πάντα ν' ἀναγράψῃ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων ἐκείνων! Διατί δὲν δύναμαι πάντας ν' ἀνακαλέσω ἐκ τοῦ τύμβου, ὅπως στεφανώσω μὲ δάφνην τὸ ἔνδοξον μέτωπόν των;

Ἀλλὰ δὲν θ' ἀποσιωπήσω τοὐλάχιστον τὸν ἐξ Ἀδριανουπόλεως Γεώργιον, τὸν ἐκ Πελοποννήσου Κοντογόνην, τοὺς Ζακυνθίους Δαλόστρον, Σφάελον καὶ Ἀπόστολον, τοὺς δύο Κεφαλλῆνας Μέγκλερη, τὸν Σοφιανὸν ἐκ τῆς Κέω, περικλεεῖς ἄνδρας δι' ἡρωϊκοῦ θανάτου μέγα κτησαμένους δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἀθανασίας.

Ὁ Ἀθανάσιος ἔπεμψεν ἐσπευσμένον μήνυμα τῷ Γκίκᾳ, προπεμφθέντι ἤδη εἰς Ῥώμανον ὑπὸ τοῦ Κανταχουζινοῦ πρὸς ἐπιθεώρησιν, καὶ ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀφικνεῖτο ἐν καιρῷ τῆς μάχης μετὰ τῶν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ μὴ βλέπων αὐτὸν προσεγγίζοντα ἠναγκάσθη νὰ πλησιάσῃ ἐκ νέου εἰς τὸν Προῦθον, καὶ νὰ ἐκλέξῃ τόπον καταλληλότερον πρὸς ἀντίστασιν.

Ἐσκήνωσεν ἐν τῷ τόπῳ ὅπου πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Πέτρος ὁ Μέγας ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ μεγάλου βεζίρη. Ἀναμνησθεὶς τοῦ γεγονότος τούτου, «εἰς ἡμᾶς ἐπεφυλάχθη, εἶπεν ὁ Ἀθανάσιος, εἰς ἡμᾶς, πολῖται Ἕλληνες, νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν ἧτταν τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν.»

Ἔβλεπεν ὁ ἀρχηγὸς ὅτι διὰ κατασκευῆς ἁπλῆς τάφρου θὰ ὠχυροῦτο ὁ τόπος ἐκεῖνος· καὶ ὅτι τούτου γενομένου, τὸ ἱππικὸν δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ ἐνοχλήσῃ, οὐδὲ τὸ πυροβολικὸν νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἕλληνας χωρὶς νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ῥώσσους ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ. Ἐπεχείρησε λοιπὸν τὸ ἔργον αὐθωρεί, ἀλλ' οἱ ἐργάται ἀπροσδοκήτως προσβληθέντες ὑπὸ μεγάλου σώματος ἱππέων ἠναγκάσθησαν μετὰ πεισματώδη πάλην νὰ ὑποχωρήσωσι.

1. Ὁ Ἄγγελος Βροφέριος ἔγραψεν ἰταλιστὶ ἐν δυσὶ τόμοις τὰς Ἑλληνικὰς Σκηνὰς τοῦ 1821. Ἡ ἱστορία παραλλάσσει ἐν τῇ ποιητικῇ ταύτῃ συγγραφῇ τῇ διακρινομένῃ καὶ ἐπὶ ἀνθηρότητι ὕφους καὶ ἀπείρῳ ἐνθουσιασμῷ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἡ συγγραφὴ αὕτη εἶναι ἡ νέα ἡμῶν Ἰλιάς, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν εἴδομεν εἰσέτι αὐτὴν καθισταμένην κοινὴν τοῖς Ἕλλησιν. Ἐνταῦθα ἐξελληνίζομεν τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν ἔτει 1821 κατὰ τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων, ἣν ἐξαγγέλλει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημήτριος.

Digitized by Google

Πεισθέντες οἱ Ἑταιρισταὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο διὰ τῶν ἐλαχίστων αὐτῶν δυνάμεων νὰ προασπίσωσι τὸ χωρίον εἰς ὃ οἱ Τοῦρκοι εἰσερχόμενοι ἤθελον ἐπανορθώσει τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἐπωφελήθησαν τῆς ἐπικρατούσης κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην σκοτίας ὅπως τὸ παραδώσωσιν εἰς τὰς φλόγας. Κατέλαβον ἔπειτα ὕψωμα ἐφ' οὗ ἔστησαν ἐννέα τηλεβόλα, ὅσα εἶχον πρὸς ἄμυναν κατὰ τὸν ἔσχατον ἐκεῖνον κίνδυνον.

Ἀνέτελλεν ἡ ἠὼς τῆς 19ης Ἰουνίου, καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες προσέβλεπον καραδοκοῦντες μήπως ἀφιχθῶσιν οἱ ἱππεῖς τοῦ Γκίκα· ἀλλ' εἴτε μὴ ἀφιχθέντος ἐγκαίρως τοῦ μηνύματος, εἴτε παρεμπεσόντος προσκόμματος τινὸς εἰς τὴν ἔλευσιν, δὲν ἐφαίνετο, ἐφ' ὅσον καὶ ἂν ἐπετείνετο τὸ βλέμμα, κυματίζουσα ἡ ποθουμένη σημαία. Ἐφάνη ἐξ ἐναντίας ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Στίγκα ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς, ἐνῷ συγχρόνως περὶ τοὺς ἑξακισχιλίους ἱππεῖς καὶ δισχιλίους πεζοὶ εἰσέβαλλον εἰς τὴν πεδιάδα.

Ἡ ὥρα τῆς μάχης ἦλθε. Καὶ ἀδύνατος ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ νίκη· καὶ ὅμως ἔβλεπες αὐτοὺς σπεύδοντας εἰς τὸν ἄνισον ἀγῶνα μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας μεθ' ἧς οἱ ἑαυτῶν πρόγονοι διετίθεντο ποτὲ ἐπὶ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἀνταλλαγέντων ἀκροβολισμῶν τινων οἱ ὑπὸ τὸν Κόντον Ἀρναοῦται, μιμούμενοι ἀκριβῶς τὸ παράδειγμα τῶν ἀνάνδρων ἐπικούρων τῶν Θερμοπυλῶν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν Περσῶν, ἔφυγον πληθηδὸν ἐπὶ τῇ ἐπελεύσει τῶν Τούρκων καὶ ἐπέρασαν τὸν ποταμὸν ζητοῦντες καταφύγιον εἰς τὴν Ῥωσσίαν.

Ἀλλ' ὡς δὲν ἐφοβήθη ὁ Λεωνίδας, οὕτως οὔτε ὁ Ἀθανάσιος ἔγνω νὰ φοβηθῇ· καὶ μείνας μετὰ 485 ἀνδρῶν διέταττεν αὐτοὺς ἐπὶ μάχην, καὶ πάντες ἐπανελάμβανον τὸν ὅρκον ὃν ὤμοσαν νὰ πέσωσιν ἐνδόξως.

Βλέποντες οἱ Τοῦρκοι πολλῷ ἥττονα τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων ἔπεμψαν αὐτοῖς κήρυκα, ὅστις φθὰς πρὸ τοῦ Ἀθανασίου προσεκάλει αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα εἰς τὸν κραταιὸν βεζίρην τῆς Βραΐλας.

«Ἐπίστρεψε εἰς τὸν κύριόν σου, τῷ ἀπήντησεν ὁ Ἀθανάσιος, καὶ εἰπὲ εἰς τὸν κραταιὸν βεζίρην ὅτι οἱ Ἕλληνες παρ' ὧν ζητεῖ τὰ ὅπλα θέλουσι νὰ τὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χεῖρας.»

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην οἱ Τοῦρκοι ἀφήσαντες κραυγὴν μάχης ἐφορμῶσι μανιώδεις κατὰ τῆς ἑλληνικῆς φάλαγγος, βεβαιότατοι ὅτι ἤθελον τρέψῃ αὐτὴν διὰ μιᾶς μόνης πυροβολήσεως· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δέχονται αὐτοὺς ἀφόβως, καὶ δι' ἀνδροφόνου πυρὸς τῶν τηλεβόλων στενοχωροῦσιν αὐτοὺς εἰς ὀπισθοχώρησιν.

Ζέοντες ἐξ ὀργῆς καὶ αἰσχύνης οἱ Τοῦρκοι ἐφορμῶσι τὸ δεύτερον· οἱ στρατιῶται τοῦ Ἀθανασίου προσποιοῦνται ὑποχώρησιν καὶ ἀφίνουσι καιρὸν εἰς μέγα πλῆθος Τούρκων νὰ κυριεύσωσι τὸ Σκουλένιον. Ὁ βεζίρης κραυγάζει νίκην· ἀλλ' αἴφνης 200 Ἕλληνες ἐνεδρεύοντες ὄπισθεν τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐμπρησθέντος χωρίου ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἐπιφέρουσι τρομερὰν σφαγήν.

Ὁ βεζίρης φλέγων ἐξ ὀργῆς ὁρμᾷ καὶ αὖθις, ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες ἀνθίστανται μεθ' ὑπερανθρώπου γενναιότητος.

Δέκα ὥρας διήρκει ἡ μάχη, καὶ κατὰ στρατιᾶς δεκάκις πολυπληθεστέρας οἱ ἡμέτεροι δὲν ὑπεχώρησαν οὐδ' ἐπὶ ἓν βῆμα. Ἀλλ' ἕκαστον ἐχθρὸν πίπτοντα ἀντικαθιστᾷ ἕτερος ἀκμαῖος, ἐνῷ αἱ γραμμαὶ τῶν Ἑλλήνων καθίσταντο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀραιότεραι καὶ ἀσθενέστεραι.

Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου συνομνύουσι καὶ αὐταὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πίπτουσαι κατὰ μέτωπον αὐτῶν.

Πυρακτωθέντα τὰ τουφέκια διὰ τὴν ἀδιάκοπον πυρσοκρότησιν, κατέστησαν ἄχρηστα εἰς ἄμυναν· σχεδὸν ἄχρηστα εἶναι καὶ τὰ τηλεβόλα δι' ἔλλειψιν σφαιρῶν, ἀνθ' ὧν ἐξερεύγονται τεμάχια σιδήρου καὶ πέτρας. Οὐχ ἧττον οἱ Ἕλληνες ἀνθίστανται, ἀνθίστανται ἀκόμη, πάντοτε ἀνθίστανται.

Τέλος οἱ Τοῦρκοι ἀνεγείρουσι κανονοστοιχίαν ἐξ τηλεβόλων μεγάλης ὁλκῆς κατέναντι τῶν ἑλληνικῶν χαρακωμάτων, καὶ ἐνῷ ὠθοῦσιν ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν ἐπιφυλακὴν, κεραυνοῦσιν ὑψῶθεν τοὺς Ἕλληνας διὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Οἱ Ἕλληνες πειθαναγκάζονται νὰ ὑποστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ ὑποστρέφοντες μάχονται ἔτι. Κεκαλυμμένοι ἐκ κονιορτοῦ, στάζοντες αἷμα, πολλὰ φέροντες τραύματα, σπεύδουσιν εἰς τὸν Προῦθον, καὶ θάπτονται ὑπὸ τὰς δίνας αὐτοῦ.

Ἐφάνη τότε ὁ ἐκ Χίου Σεβαστόπουλος ὄπισθεν σωροῦ πτωμάτων, ἀντιμετωπίζων αὐτὸς μόνος νέφος στρατιωτῶν Τούρκων· καὶ τέλος ἄρας τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ κραυγάζων Ζήτω ἡ Ἑλλάς! ῥίπτεται εἰς τὰ κύματα.

Ἤδη δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπὶς νίκης· ἀλλ' ἐὰν δὲν στοχάζωνται ἔτι νὰ νικήσωσι, στοχάζονται νὰ ἐκδικήσωσιν ἑαυτοὺς οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Σφέλος, ὁ Ζηνοκράτης, ὁ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρναουτῶν διοικητὴς Κόντος, ὁ μόλις τρεῖς πενταετηρίδας ἀριθμῶν νεανίας Δαλόστρος, ὁ ἐκ Λευκάδος Ἀπόστολος, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Μέγκλερης, καὶ πάντες τέλος οἱ ἐπιζήσαντες τῶν ἀδελφῶν των, σφίγξαντες ἀλλήλοις τὴν δεξιὰν καὶ ἀποχαιρετήσαντες ὁλοψύχως τὴν πατρίδα, ῥίπτονται εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ πίπτουσι διὰ χιλίων σφαιρῶν διατρηθέντες.

Ὁ Ἀθανάσιος μάχεται εἰσέτι· βαλὼν τὸν τελευταῖον τουφεκισμὸν, ῥίπτει τὸ ὅπλον εἰς τὸν ποταμὸν· ἐκκενώσας τὰ πιστόλια, ῥίπτει καὶ αὐτὰ εἰς τὰ κύματα· ξιφουλκήσας ὁρμᾷ ἀνὰ μέσον τῶν πολεμίων, ἐξαπλόνει χαμαὶ τοὺς πρώτους

Digitized by Google

ὅσοι τὸν πλησιάζουσι, πληγόνει, ἀποκρούει, φονεύει ὅσους τολμήσουν νὰ τῷ ἀντισταθοῦν καὶ ἐπὶ ὄρους ἐχθρικῶν πτωμάτων εὑρίσκει τέλος τὸν θάνατον.

Ἰδοὺ ἐν τοσούτῳ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἀνεγειρόμενον στρόβιλον κονιορτοῦ καὶ ἀναπεπταμένην μίαν σημαίαν.... εἶναι νέον πλῆθος ἐπερχόμενον ταχεῖ βήματι.... εἶναι ἡ σημαία τοῦ Φοίνικος· ἡ σημαία τῶν Ἑλλήνων .... Ὢ συμφορά! φθάνουσιν οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς οἱ ὑπὸ τοῦ Γκίκα διοικούμενοι οὓς τόσῳ ἀνέμενεν ὁ Ἀθανάσιος... Ὢ συμφορά! μίαν στιγμὴν πρότερον καὶ ἴσως οἱ Ἕλληνες ἐσώζοντο, καὶ ἴσως ἡ νίκη ἦτο ἰδική μας... Ἤδη οἱ ἀτυχεῖς δὲν φθάνουσι πλέον παρὰ διὰ ν' ἀποθάνωσιν!

Εἰς τὸ θέαμα τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων ὁ Γκίκας παρασκευάζεται νὰ ἐκδικήσῃ τοὺς ἀδελφούς. Ἐκπλαγέντες ἐκ τοῦ φόβου τινὲς τῶν ἱππέων συμβουλεύουσι νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν. Καὶ τί, ἀναφωνεῖ ὁ Γκίκας, ὑπάρχει τάχα εἰς τὸ πλευρόν μου καὶ εἷς μόνον Ἕλλην ἀπαρνούμενος νὰ πέσῃ ὑπὲρ πατρίδος;

Εἰς τὴν ἐπίπληξιν ταύτην ἐρυθριῶσιν οἱ φοβηθέντες, καὶ ζητοῦσι νὰ πολεμήσωσιν. Ὁ Βλάδων, βλάχος ἀρχηγός, ἡγεῖται τῶν ἑαυτοῦ καὶ χαλᾷ τὰς πρώτας τῶν ἐχθρῶν τάξεις. Ὁ Γκίκας μετ' ὀλιγίστων ἀκροβολιστῶν συγκρατεῖ τοὺς Τούρκους ἵνα δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν στρατόν του νὰ παραταχθῇ παρὰ τὸν Προῦθον. Οἱ Τοῦρκοι, εἰ καὶ ὑπερέχοντες, εἰ καὶ νικῶντες, δὲν εὐδοκιμοῦσιν οὔτε νὰ διακόψωσιν οὔτε νὰ τρέψωσιν τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὁ βεζίρης ἀναγκάζεται νὰ κελεύσῃ σύναξιν.

Βοηθούμενοι ἐκ τοῦ σκότους τῶν νεφῶν οἱ Ἕλληνες ἀνοίγουσι δρόμον κατὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ πεδίου, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' ἀνταλλάξωσι βαρυτίμως τὴν ζωὴν αὐτῶν ἀποσύρονται εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Βλαχίας, ὅπου εὐηλπίζοντο νὰ ἑνωθῶσι πάλιν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀλλ' οἴμοι! καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀνδρεῖοι ἔπιπτον ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προύθου, ὁ στρατὸς τοῦ Ὑψηλάντου, ἐστρατοπεδευμένος περὶ τὰς ὄχθας τοῦ Ὄλτου, ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων.

Ἀντικρὺ τῆς μονῆς τοῦ Δραγασανίου ἐκτείνεται μικρά τις πεδιὰς κυκλωμένη ὑπὸ πυκνῶν θάμνων καὶ περιεχομένη ὑπὸ δύο ἀντιθέτων βουνῶν.

Ἐνταῦθα ὁ Ὑψηλάντης ὥρισε νὰ ὑπομείνῃ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ στρατός του συνέκειτο ἐξ Ἀρναουτῶν, Πανδούρων, Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων, Μολδαυῶν καὶ ἠρίθμει ἐν ὅλῳ ἓξ περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, ἑτοίμων νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος. Ἀλλ' ἀδαεῖς τῶν πολεμικῶν καὶ μὴ ἀνατραφέντες εἰς τὴν πειθαρχίαν ἐκείνην τῆς τε βουλήσεως καὶ τῶν σωμάτων ἥτις εἶναι ὁ πρόαγγελος τῆς νίκης, κακῶς ἐγίνωσκον νὰ διαπολεμήσωσιν. Ἓν μόνον σύνταγμα ἐφεῖλκε τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ τάγμα τῶν 500, ἦτο ἡ ἱερὰ λεγεὼν τῶν Φιλελλήνων.

Πάντες ὁρμητικοί, πάντες γενναῖοι, πάντες πρόθυμοι ν' ἀποθάνωσι, καὶ οὐδὲ εἷς ὑπῆρχεν Ἑταιριστής, ἀνάξιος τοῦ μεγάλου ὀνόματος. Ἡγοῦντο αὐτῶν ὁ ἀθάνατος Γεώργιος ὁ Ὀλύμπιος· ἔπειτα δὲ ὁ ἐξ Ἰθάκης Διάκολης, ὁ ἐκ Γενεύης Βωρδιέ, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Λούκας, καὶ ὁ Κοντογόνης, καὶ ὁ Σοῦτσος, καὶ ὁ Μεθόδιος, καὶ ὁ Κοντολοῦκος, καὶ ὁ Παναγιώτης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐλθόντες ἐκ Κρήτης, ὅπου ἡ ἐλευθερία διετηρήθη ἀκεραία ἐν ταῖς κλεισωρείαις τῆς Ἴδης.

Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὑπερδιπλάσιοι· εἶχον καλὸν πυροβολικὸν καὶ 1500 ἀρίστους ἱππεῖς.

Τῇ 19ῃ Ἰουνίου ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Ὄλτον μετὰ τοῦ πλείστου στρατοῦ, προπορευθέντος πρὸ ἓξ ἤδη ὡρῶν τοῦ Καραβία, διοικητοῦ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς.

Ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος, γινώσκων ἐκ παλαιᾶς πείρας τὴν ὁρμὴν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ καθορῶν ὅτι κάκιστα ἦτο ἐφοδιασμένον τὸ ἑλληνικὸν πυροβολικόν, ἱκέτευε τὸν Καραβίαν νὰ ἐκφύγῃ τὴν μάχην ἕως οὗ φθάσῃ ὁ Ὑψηλάντης, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἀφίστατο εἰσέτι πλέον τῶν ἓξ λευγῶν.

Ὁ Γεώργιος ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Καραβία καὶ ἔδραμε νὰ βιάσῃ τὸν Ὑψηλάντην. Ἀλλ' ὁ Καραβίας δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του.

Ἰδὼν τὸν Πασᾶν τοῦ Βιδινίου δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ ἑαυτὸν καὶ διετέθη ἐπὶ μάχην.

Τάξας τὸν Ἱερὸν Λόχον ἐν τοῖς πρώτοις ὅπως ὑποστῇ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ ἀπερίσκεπτος ἀπετόλμησε νὰ προκαλέσῃ ὅλην τὴν στρατιὰν τοῦ Πασᾶ.

Εἰς τὸ θέαμα ἐκεῖνο ἔμειναν πρὸς στιγμὴν ἐμβρόντητοι οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ δὲν ἐπεχείρησαν ἢ ἀκροβολισμόν τινα ὅπως γνωρίσωσιν ὁποῖος ἦτο ὁ ἐχθρός. Ἰδόντες ἔπειτα τὴν ἀνεπιτηδειότητα τῶν πυροβολιστῶν τοῦ Καραβία καὶ γνωρίσαντες τὴν μικρότητα τοῦ στρατοῦ, οἱ Τοῦρκοι ἐνεψυχώθησαν καὶ ἐπέδραμον μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε κατέστη ἀδύνατος ἡ τούτων ἀντίστασις.

Μόνον τὸ σύνταγμα τῶν 500 ἀντέστη θερμῶς εἰς τὴν ἔφοδον. Δὶς τὸ ἱππικὸν ἐπέπεσεν εἰς τὰς γραμμὰς αὐτῶν καὶ δὶς ἀπεκρούσθη διὰ τῆς λόγχης.

Ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος ἀκούσας τὸν κρότον τοῦ πυροβολικοῦ ἔδραμε τάχιστα μετὰ στρατοῦ εἰς βοήθειαν τοῦ Καραβία, καὶ ἐπιπεσὼν ἐπὶ τοὺς Τούρκους ὡσεὶ κεραυνός, ἀνακτᾶται τὴν σημαίαν τοῦ Φοίνικος καὶ τηρεῖ ἔτι ἐπὶ μικρὸν ταλαντευομένην τὴν νίκην τῶν Μουσουλμάνων.

Ὅ,τι ἡ γενναιότης, ὅ,τι ὁ ἐνθουσιασμὸς ἠδύναντο νὰ διαπράξωσι, τὸ πᾶν κατώρθου τότε

Digitized by Google

ὁ ἀνδρεῖος Ἕλλην· ἀλλὰ πλέον τῆς γενναιότητος καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπερισχύει, οὖσα ὑπέρογκος ἡ δύναμις.

Οὐκέτι οἱ Ἑταιρισταὶ ὑποχωροῦσιν· ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ ὁ Ἱερὸς Λόχος προτάσσει σιδηροῦν τεῖχος εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ εἰσέτι ἐπί τινα στιγμὴν ἡ νίκη στέφει τὰ ἔσχατα δείγματα τοῦ θάρρους. Ἀλλ' εἰς τὸν ἀριθμὸν εἴκει ἐπὶ τέλους ἡ ἀξία, καὶ καλύπτουσι τὸ ἔδαφος πλειότερα τῶν 400 πτωμάτων, πένθιμον μαρτύριον θαυμασίας ἀρετῆς καὶ ἀμέτρου συμφορᾶς. Ἔπεσεν ὁ Διάκολης ὁ γενναῖος τῆς Ἰθάκης, ἔπεσεν ὁ Βωρδὴς ὁ ἀνδρεῖος τῆς Ἑλβετίας, ἔπεσεν ὁ Μεθόδιος ὁ δημοκρατικὸς τῆς Κρήτης. . . . Καὶ θὰ λησμονήσω σέ, ὦ υἱὲ τῆς Ζακύνθου, γενναῖε Σπυρίδων; . . . Πληγεὶς εἰς τὸ στῆθος διὰ σφαίρας ὁ νεανίας σταματᾷ τὸ αἷμα διὰ τεμαχίου ἐκ τοῦ φορέματός του καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν πάλην. Τέλος αἰσθανόμενος τὰς δυνάμεις ἐκλειπούσας ἀνοίγει τὴν πληγήν, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἔγραψε τῇ μητρὶ τὰς ὑστάτας ταύτας λέξεις· «Ἀγάλλου, ὦ μῆτερ! ὁ υἱός σου ἀπέθανε σήμερον ὑπὲρ πατρίδος.»

Ἆ! ἐὰν οἱ Ἕλληνες δυνηθῶσιν ἡμέραν τινὰ ν' ἀνακτήσωνται τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλευθερίαν καὶ νὰ ἴδωσιν ἑαυτοὺς καταλεγομένους ἐν τοῖς ἔθνεσι, μὴ γένοιτο ποτὲ νὰ λείπῃ τοὐλάχιστον εἷς λίθος ἀναμιμνήσκων τοῖς μεταγενεστέροις ὅτι ἐνθάδε ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὰ ἄριστα τῶν ἑαυτῆς τέκνων.

Οὕτως ὁ Ὑψηλάντης ἡττήθη χωρὶς νὰ δυνηθῇ κἂν νὰ πολεμήσῃ, οὕτως εὑρέθη πρὸ τῆς μάχης ἐγκαταλελειμμένος παρὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν. Ἴσως ἐσκέπτετο ν' ἀποθάνῃ· ἀλλ' ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος, ὁ μόνος ἀπομείνας παρ' αὐτῷ, «σώθητι, τῷ εἶπε· τὸ αἷμά σου δύνασαι νὰ τὸ χύσῃς ἀκόμη ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχελῴου καὶ ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐνταῦθα, θὰ πολεμήσω ἔτι, καὶ θὰ ἐκδικήσω ἐνταῦθα τοὺς ἡμετέρους ἀδελφούς.»

Οἱ λόγοι οὗτοι τῷ κατέστησαν γλυκεῖαν ἔτι τὴν ζωήν. Δὲν σκέπτεται ἄλλο ἢ νὰ δράμῃ εἰς τὴν γῆν ἐκείνην ἵνα παράσχῃ τὸν βραχίονά του τῇ πατρίδι μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ διέλθῃ τὴν Τρανσυλβανίαν προχωρεῖ πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Rothenthurn, ἀλλ' ἅμα πατήσας τὰ σύνορα . . . . ὦ δυστυχία! . . . ἄπιστος στρατὸς τῷ ἀπαγορεύει τὸν δρόμον· κυκλοῦται, συλλαμβάνεται, δεσμεύεται καὶ ἴσως ὁ ἀτυχὴς κατὰ τὴν ὥραν ταύτην μαραίνεται ὑπὸ τοὺς σκοτεινοὺς θόλους μεμακρυσμένου φρουρίου.

Α. Μ. Ιδρωμενος.

Ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχουσι, κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικήν, 123,000 ἐργοστάσια μεθ' 1,800,000 ἐργατῶν. Μόνα τὰ ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων τῶν Παρισίων παραγόμενα κατ' ἔτος ἐμπορεύματα ἔχουσιν ἀξίαν 1,690,000,000 φράγκων.

Ὅτε πρό τινος ἀνεκινεῖτο ἐν Γαλλίᾳ τὸ περὶ πολιτικῶν κηδειῶν ζήτημα καὶ οἱ ἄγαν δημοκρατικοὶ ἐφιλοτιμοῦντο μετὰ στόμφου νὰ ἐπιδεικνύωσι τὴν ἀθεΐαν των, συνέβη ν' ἀποθάνῃ ἡ θυγάτηρ τοῦ γηραιοῦ καὶ διαβοήτου Ῥασπάϊλ, ἣν ὡς εἰκὸς ἐκήδευσεν ὁ πατὴρ ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκκλησίας. Καταταραχθεὶς ἕνεκα τῶν τοιούτων παραλόγων ἐπιδείξεων ὁ συντηρητικὸς Ἀλφόνσος Κάρ, ὁ γνωστὸς καὶ γλαφυρώτατος ἐκεῖνος συγγραφεύς, ἔγραψε (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1876) πρὸς τὸν πενθοῦντα πατέρα τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν. Δημοσιεύομεν μετάφρασιν αὐτῆς, διότι πολλὰ ἔχει τὰ διδακτικά. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΚΑΡ

Ποτέ μου δὲν σᾶς εἶδα, Κύριε, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ σᾶς γνωρίζω—ἐννοῶ ὅτι πολὺ μέγα εἶνε τὸ δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἐνέσκηψεν ὑμῖν· ἡ φύσις ἐν τῇ συνήθει της πορείᾳ, φαίνεται ὡς ἂν νὰ σᾶς ἐφύλαττε τὸν πόνον τοῦ νὰ θάπτητε τὰ τέκνα σας, οὐδὲν δὲ ὅπλον εἶνε δυνατὸν νὰ μεταχειρισθῇ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῆς φύσεως.

Ἠξεύρω πολὺ καλὰ ὅτι πολλαὶ ἐφημερίδες διεσάλπισαν «ὅτι τὸ ἄπειρον πλῆθος, ὅπερ ἠκολούθησε τὴν ἐκφορὰν τῆς φιλτάτης κόρης σας, ἦτο διὰ σᾶς παρηγορία.» Δὲν τὸ πιστεύω ὅμως· μάλιστα δὲ δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι πιστεύω ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον. Δὲν ὑπέστην μὲν ποτὲ τοιοῦτον τραῦμα, χάρις τῷ Θεῷ, συνέβη ὅμως καὶ εἰς ἐμὲ νὰ συνοδεύσω ἀγαπητὰ πρόσωπα εἰς τὴν ἐσχάτην των κατοικίαν καὶ ἤμην τότε ὥσπερ λαίμαργος καὶ φιλάργυρος τῆς λύπης μου· δὲν ἐπέτρεπον εἰμὴ εἰς ὀλίγους προσφιλεῖς καὶ δεδοκιμασμένους φίλους νὰ μὲ συνοδεύσωσιν ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ὑπερτάτου ἐκείνου καθήκοντος· καὶ ὅταν ἔπειτα μὲ ἄφινον μόνον, ἐνόμιζον ὅτι ἀνεσηκώνετο μέγα βάρος ἀπὸ τοῦ στήθους μου καὶ ἔμενα μόνος μετὰ τῆς λύπης μου, ἥτις εἶνε καὶ αὐτὴ ἐμπαθὴς καὶ ἐντροπαλὴ καὶ ἀγαπᾷ νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ δάσους ὡς τὸ πτηνόν, τὸ ὁποῖον κρύπτεται διὰ ν' ἀποθάνῃ καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν βλέπει τὸ πτῶμά του.

Τί νὰ σᾶς εἴπω ὡς πρὸς τὴν πικρὰν ἀπώλειαν ἣν ὑπέστητε; Δὲν ἠξεύρω παρηγορίας—πλὴν δύο μόνον· ἡ πρώτη εἶνε, τὸ νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι εἰς τοιαύτας περιστάσεις δὲν παρηγορεῖταί τις, ἀλλὰ τηρεῖ τὴν λύπην του, χωρὶς νὰ φοβῆται μὴ ἡ παρηγορία, ἥτις δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ εὔφημος μετονομασία τῆς λήθης, κάμει ν' ἀποθάνωσιν ἐν τῇ καρδίᾳ μας τὸ δεύτερον, ἐκεῖνοι οὓς ἠγαπήσαμεν καὶ οἵτινες ἀπέθανον ἤδη ἅπαξ ἐπὶ τῆς γῆς·—ἡ δευτέρα εἶνε, ὅτι ἡ κόρη σας ἀπέθανε παρθένος, δὲν ἀφῆκε λοιπὸν τέκνα καὶ δὲν ἐξετέθη εἰς τὴν φοβερὰν λύπην τοῦ νὰ θάψῃ τέκνον της. Αὐτὸς εἶνε πόνος ἀληθινός, ὃν ὁμολογεῖτε,—θὰ σᾶς εἴπω τινὰ τώρα περὶ ἐκείνου, ὃν δὲν ὁμολογεῖτε, ὃν θ' ἀρνηθῆτε ἴσως.

Digitized by Google

- Πιστεύετε ἀληθινὰ ὅτι ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος ὅστις ἠκολούθει εἰς τὴν κηδείαν συνεπάθει ὑπὲρ ὑμῶν;

Ὑποθέσατε ὅτι ἠθελήσατε μὲ ἐλπίδας νὰ διασκεδάσητε τὴν λύπην σας καὶ ὅτι μὴ θέλοντες τίποτε ν' ἀφήσητε, μήτε αὐτὴν τὴν πίστιν, ἣν δὲν συμμερίζεσθε (ἂν καὶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ὑμῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τέκνου σας), εἴχετε ἐπικαλεσθῆ ὑπὲρ αὐτῆς τὰς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας· ἔστω καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον τοῦ νὰ ἔλθῃ μίαν ὥραν ἀργότερον ἡ στιγμή, καθ' ἣν θὰ ἠθέλατε ἐπιθέσει ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς κόρης σας τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, ἡ στιγμὴ καθ' ἣν θὰ ἠκούετε τὸ χῶμα κροτοῦν ἐπὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νεκρικοῦ κιβωτίου· ἔστω καὶ διὰ ν' ἀπολαύσητε τὴν λύπην σας καὶ ὑπὸ ἄλλην μορφήν· ἔστω καὶ παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος ἐκείνου, ὅπερ μᾶς κάμνει, ὅταν παρὰ τὴν κλίνην τοῦ θνήσκοντος κηρυχθῇ ἀνίσχυρος τῆς ἐπιστήμης ἡ δύναμις, νὰ δοκιμάζωμεν πᾶσαν πανάκειαν καὶ πάντα ἀγύρτην.

Τί ἠμποροῦμεν ἄλλως τε νὰ ἠξεύρωμεν ἡμεῖς περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος ἢ μὴ τῆς προσευχῆς; «Ὁ Θεός, λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι, βλέπει τὸν μαῦρον μύρμηκα περιπατοῦντα ἐπάνω εἰς μαῦρον μάρμαρον καὶ ἀκούει τὸν κρότον τῶν βημάτων του.» Ὁ Θεὸς εἶνε πολὺ μέγας, σκεπτόμεθα ἡμεῖς ἐνίοτε, ὥστε νὰ φροντίζῃ περὶ ἑκάστου ἡμῶν ἀτομικῶς· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἴσα ἴσα δὲν εἶνε βαθμὸς μεγαλειότητος ἔτι μείζων;

Ἐάν τις μοὶ εἴπῃ ὅτι ποτὲ δὲν προσευχήθη, ἠξεύρω, χωρὶς νὰ μοὶ τὸ εἴπῃ, ὅτι δὲν εἶδε ποτὲ κινδυνεύουσαν φιλτάτην ὕπαρξιν.

Τίς οἶδε τί μετὰ θάνατον μᾶς περιμένει;

Ὁ ὀρθὸς λόγος μᾶς διδάσκει ὅτι θὰ γείνωμεν μετὰ θάνατον ὅ,τι ἤμεθα προτοῦ γεννηθῶμεν· ὅτι τὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἀπετέλουν ἡμᾶς, διαιρούμενα πάλιν ἐπ' ἄπειρον, ἐπανέρχονται εἰς τὸ μέγα ταμεῖον τῆς ὕλης καὶ τῆς ζωῆς, ὁπόθεν ἄλλα ὄντα θὰ παραχθῶσιν, ὅπως ὁ γλύπτης πλάττων τὸν κηρὸν ἢ τὸν πηλὸν μετασχηματίζει τὰ ἀτελῆ του ἔργα καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ὕλης μορφώνει ἄλλα.

Ἀλλὰ πολὺ πιθανὸν νὰ μᾶς ἀπατᾷ τὸ λογικόν μας, πολὺ πιθανὸν νὰ μὴ ἦναι δυνατὸν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοιαῦτα μυστήρια, νὰ ἐκράτησε, καθὼς λέγει ποιητής τις, ὁ Θεὸς τὴν ἀλήθειαν δι' ἑαυτὸν καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ ἡμῖν εἰμὴ εἰκασίας μόνον.

Ἀγαπῶ πᾶσαν ἐλευθερίαν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως τοῦ νὰ ἔχῃ ἡ ἐλευθερία ἑνὸς ἑκάστου ὡς ὅριον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου. Ἀποδοκιμάζω τὰς ὕβρεις, ἃς συνήθως ἀπευθύνουσι κατὰ τῶν θελόντων νὰ κηδεύωνται ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐκ βάθους καρδίας ἐλεεινολογῶ τοὺς πράττοντας τοῦτο ἵνα ὑποκινήσωσι θορύβους καὶ σκάνδαλα, ἵνα κάμωσιν ἐπίδειξιν ἀθεΐας, ἥτις εἶνε δι' αὐτοὺς ἄλλη θρησκεία μὲ τὰ δόγματά της, μὲ τὰς αὐστηρότητάς της καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν μισαλλοθρησκείαν της.

Ἀλλὰ τὰ ζητήματα ταῦτα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν συνείδησιν ἑκάστου, καλὸν εἶνε νὰ τὰ λύῃ ἕκαστος δι' ἑαυτόν. Εἶνε δὲ μυσαρὸν ἅμα καὶ ἐγκληματικὸν τὸ νὰ θέτῃ τις τοὺς θνήσκοντας εἰς ἀγῶνα μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ἀορίστων φόβων τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ τῶν τελευταίων σπασμῶν τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος, ἥτις ἐνίοτε προσπαθεῖ νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν.

Εἶδον ἐγώ, πρὸ πολλοῦ, τὸν ὕπατον ἐκεῖνον ἀγῶνα ἐν τῷ τεταραγμένῳ πνεύματι ἑνὸς θνήσκοντος καὶ χωρὶς τὸ παράπαν νὰ φροντίσω περὶ τῶν ἀτομικῶν μου ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων, ἐνόμισα ὅτι τὸ καθῆκόν μου ἐξετέλουν πορευόμενος ἐγὼ αὐτὸς εἰς ἀναζήτησιν ἱερέως καὶ προτρέπων τὸν θνήσκοντα νὰ ἐξομολογηθῇ καὶ νὰ μεταλάβῃ.

Ἔλεγον λοιπὸν ὅτι ἄν, ὑπακούοντες εἰς ἄλλας σκέψεις, εἴχετε φέρει τὸ τέκνον σας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεὶς μὲν ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀφ' ὑμῶν τὴν πατρικήν σας λύπην, ἀλλ' ὁ πολὺς ἐκεῖνος ὄχλος θὰ διελύετο.

Ἀλλ' ἐκρίνατε ἐπάναγκες νὰ θυσιάσητε χάριν τῆς δημοτικότητός σας μέρος τῆς λύπης σας, τὸ μυχιαίτατον μάλιστα καὶ πολυτιμότατον, ἐπετρέψατε νὰ χρησιμεύσῃ τὸ σάβανον τῆς κόρης σας ὡς σημαία πολιτικῆς διαδηλώσεως—καὶ διὰ τοῦτο σᾶς λυποῦμαι, Κύριε, σᾶς λυποῦμαι εἰλικρινῶς. Πόσον θὰ ἐλογίσθητε τότε δυστυχής, ὅταν ἐβλέπετε τὸν ὄχλον ἐκεῖνον ἀσυνειδήτως ποδοπατοῦντα τὸ πένθος σας καὶ μεταβάλλοντα αὐτὸ εἰς θρίαμβον καὶ εἰς χαράν· σᾶς λυποῦμαι! Ἀξίζει τάχα τόσας θυσίας ἡ δημοτικότης; Δὲν ἐμάθομεν τώρα ὑπὲρ ποτε μετὰ τόσα καὶ τόσα πόσον εὔκολα αὕτη γεννᾶται καὶ πόσον εὔκολα ἐξαφανίζεται; Ὡς τὸν ἔρωτα οὕτω καὶ ταύτην τὸ τίποτε τὴν γεννᾷ, τὰ πάντα τὴν διαλύουσι.

Δύο παραδείγματα θὰ σᾶς ὑπομνήσω, τὰ ὁποῖα κάλλιστα γνωρίζετε.

Τὸ ὄνομα τοῦ Ῥοαγὲ Κολλὰρ ἦτο κατὰ τὸ 1827 τὸ δημοτικώτατον ἐν Γαλλίᾳ. Ἑπτὰ ἐκλογικαὶ περιφέρειαι τὸν ἐξέλεγον βουλευτήν, ἡ δὲ *βιογραφία τῶν συγχρόνων*, ἥτις τότε ἐδημοσιεύετο (καὶ εἶχε φθάσει ἕως εἰς τὸ γράμμα R), ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦτο μετὰ πλείστων ἐπαίνων. Ἔ! ἔλεγέ τις τῶν συντακτῶν τῆς *βιογραφίας*, ἀναλογιζόμενος ὅτι κατὰ τὰ 1818, ὅτε ἤρχισεν ἡ σύνταξις αὐτῆς, ὁ Ῥοαγὲ Κολλάρ, ἀντὶ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, κατεῖχε θέσεις καὶ τιμάς, «τί διαφορετικὰ πράγματα θὰ ἐγράφομεν περὶ αὐτοῦ ἂν ἀντὶ νὰ ὀνομάζηται Ῥοαγὲ Κολλὰρ ὠνομάζετο Κολλὰρ Ῥοαγέ.» Καὶ ἀληθῶς, τότε τὸ ὄνομά του θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ

Digitized by Google

τὸ γράμμα C (γαλλιστὶ), ὅπερ συνετάσσετο κατὰ τὰ 1818, ὁπότε δὲν ἐτύγχανε δημοτικότητος.

Τὸ ἄλλο παράδειγμα ἀναφέρεται εἰς τὸν Λαφαγὲτ καὶ εἰς τὸν ςρατηγὸν Λαμὰρκ, τὸν δημοτικὸν μὲν ῥήτορα, ἀείποτε ὅμως ἀξιοσέβαστον ἄνδρα. Πλῆθος φοβερὸν ἠκολούθει τὴν κηδείαν τοῦ Λαμὰρκ, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τοῦτο ἐζήτει ἐκεῖ ἀφορμὴν ςάσεως. Ὁ κόσμος εἶχε τότε ἀποζεύξει τοὺς ἵππους ἀπὸ τῆς ἁμάξης τοῦ Λαφαγὲτ, ἣν ἔσυρον ἄνθρωποι, παίζοντες καὶ πάλιν τὴν λυπηρὰν ἐκείνην κωμῳδίαν τοῦ νὰ μεταβάλλωνται εἰς κτήνη οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι. Τὸ φέρετρον τοῦ Λαμὰρκ παρ' ὀλίγον ἐρρίπτετο κατὰ γῆς. Οἱ ἵπποι δὲ τῆς ἁμάξης, ἐφ' ἧς ὠχεῖτο ὁ Λαφαγὲτ, ἐχάθησαν καὶ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ τοὺς πληρώσῃ. Καὶ σήμερον γίνονται τὰ τοιαῦτα χωρὶς ὅμως νὰ γείνωσι καὶ στάσεις. Τάχα διότι ἐγείναμεν λογικώτεροι ἢ διότι δὲν ὑπάρχουσι πλέον φανατικοὶ ὡς τότε, οἵτινες ἐξετίθεντο εἰς τὸν κίνδυνον, ὃν ἀποφεύγουσιν ἐπιθυμοῦντες νὰ ζήσωσι καὶ νὰ καλοζήσωσιν οἱ ψευδοδημοκρατικοὶ τῆς σήμερον;

Ἡ συρροὴ ἐκείνη, ἥτις λέγουσιν ὅτι σᾶς ἦτο παρήγορος, τόσον ὀλίγον ἀπεδείκνυε σπουδαίαν συμπάθειαν ὑπὲρ ὑμῶν, Κύριε, ὥστε ἂν πρὸς τὸν ἐκεῖ συνηγμένον ὄχλον ἤθελον εἴπει ὅτι δὲν εἶσθε μόνον, ὡς νομίζει, ὁ κορυφαῖος τῶν στασιαστῶν καὶ ὁ ἔσχατος τῶν φανατικῶν, ἀλλ' ἐπίσης ἀνὴρ ἀγαπῶν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐργασίαν, ὅστις ἐζήτησε νὰ πλουτήσῃ ὄχι μὲ τὰς δημοσίας θέσεις καὶ τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐργασίαν καὶ μὲ τὴν ἐπιστήμην, ὅστις συχνάκις μὲν ἐφυλακίσθη, δὲν δύναταί τις ὅμως νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ, ὡς ἐλέχθη περὶ τοῦ δυστυχοῦς Φοντάν· «ἔχει πλειοτέραν φυλακὴν παρὰ εὐφυΐαν», —ἂν ταῦτα ἤθελον εἴπει πρὸς αὐτὸν, δὲν θὰ μὲ κατελάμβανε.

Δὲν θέλω νὰ εἴπω ὅτι ἡ πολιτικὴ ἔβλαψε τὰ συμφέροντά σας. Ἦσθε καλὸς χημικὸς καὶ θὰ κατωρθώνετε καὶ σεῖς νὰ φθάσητε ἕως ἐκεῖ, ὅπου συνήθως φθάνουσιν οἱ καλοὶ χημικοί. Ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ σᾶς, σᾶς κατεδίωξεν ἡ ἐξουσία «ἐπὶ παρανόμῳ ἐξασκήσει τῆς ἰατρικῆς» καὶ ἐλάβετε οὕτω τὸ καλούμενον «βάπτισμα τοῦ πταισματοδικείου.» Ἀπὸ χημικοῦ ἁπλοῦ ἐγείνατε χημικὸς ἐχθρὸς τῆς κυβερνήσεως, μάρτυς, ἥρως. Ἡ *κάμφορά* σας ἔγινε τοῦ συρμοῦ, ὁ κόσμος ὅλος *ἐπριζάριζε* κάμφοραν, ἀνέπνεε κάμφοραν διὰ ν' ἀντιπολιτευθῇ τὴν κυβέρνησιν. Τοιούτῳ τρόπῳ ἐτύχετε ὅλων τῶν προνομίων, ἅτινα συνήθως ἀποδίδονται ἐν Γαλλίᾳ εἰς τοὺς καταδεδικασμένους, διότι πολὺ παρ' ἡμῖν εὐνοεῖ τοὺς τοιούτους τὸ πλῆθος.

Πάντες περιέμενον, ἀπῄτουν μάλιστα παρ' ὑμῶν ν' ἀντιπολιτευθῆτε τότε τὴν κυβέρνησιν, ἥτις σᾶς εἶχε παράσχει ἀφορμὴν τόσον ἠπίου καὶ προσοδοφόρου μαρτυρίου. Ἐρρίφθητε εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἴδομεν τότε πολεμικὴν τὴν χημείαν καὶ ἐπιθετικήν. Εἰς τὴν πολιτικὴν μετεφέρατε τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπολεμήσατε ὡς πολιτευόμενος, ὡς ῥιζοσπάστης τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην, ὅταν εἶχεν ἐπίσημον χαρακτῆρα. . . .

Δὲν ἠξεύρω πόσον καιρὸν ἀκόμη θὰ ἔχω ἐγὼ τὸ θάρρος ν' ἀνθίσταμαι εἰς τὴν ἀηδίαν καὶ θὰ φροντίζω περὶ τῆς σήμερον καλουμένης πολιτικῆς, πόσον καιρὸν ἀκόμη θὰ χρησιμεύω ὡς πυροσβέστης κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, αἰῶνα λάσπης καὶ πετρελαίου· θαυμάζω ὅμως βλέπων τοσούτους ἄνδρας πρεσβυτέρους μου νὰ ἐπιμένωσι νὰ ἦνε κολλημένοι εἰς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα καὶ ἄσχημα καὶ ταπεινὰ πράγματα καὶ πάθη, ἅτινα εἶνε ἡ ἀφορμὴ τῶν διχονοιῶν καὶ φιλονεικιῶν καὶ νὰ μὴ ζῶσι τὸν ὑπόλοιπον βίον των ὡς θεαταὶ κουρασμένοι πλέον. Ὁ γέρων δὲν δύναται πλέον τίποτε νὰ πωλήσῃ, τίποτε ν' ἀγοράσῃ, τίποτε ν' ἀνταλλάξῃ· αἱ ἰδέαι του, αἱ ἀρχαί του, τὸ καπέλλον του, τὰ ὑποδήματά του, αἱ πεποιθήσεις του, οἱ τρόποι του, αἱ ἀρεταί του, τὰ ἐλαττώματά του δὲν ἔχουν πλέον πέρασιν. Πρέπει νὰ περιμένῃ τὸν θάνατον—λέγων καθ' ἑαυτὸν ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Δημιουργὸς μᾶς κατεδίκασεν εἰς τὸ γῆρας, θὰ ἦτο σκληρὸν ἐπὶ πολὺ νὰ παρατείνηται τοῦτο μὲ ὅλα αὐτοῦ τὰ παρεπόμενα· πρέπει νὰ ἐπέλθῃ εὐεργετικὸς ὁ θάνατος.

Ὅταν βλέπω ἄνδρας, ὧν ἐμετρήθησαν πλέον αἱ ἡμέραι, ὡς τὸν Κ. Τιὲρ, τὸν Κ. Δυφὼρ, τὸν Κ. Κρεμιὲ, ὡς σᾶς, ὡς τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ νὰ ἰσχυρογνωμονῶσιν εἰς πράγματα, ἅτινα ἔπρεπεν ὡς ἀθύρματα νὰ θεωρῶσιν οἱ γέροντες, εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὰ ἐφήμερα δοξάρια, νομίζω ὅτι βλέπω γηραιοὺς ὑψιφώνους ἐκβάλλοντας ἀπὸ σκηνῆς παραλελυμένην καὶ παράτονον φωνήν.

Σ.

Η ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙΣ

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο συνήθεια γενικὴ πρὸ τῆς χαρμοσύνου ἑορτῆς τοῦ Πάσχα νὰ ἑτοιμάζωνται οἱ χριστιανοὶ διά τινος χρόνου μετανοίας καὶ νηστείας. Παρέβαλον δὲ τὴν νηστείαν ταύτην συνήθως πρὸς τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄλλοι πρὸς τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστείαν τοῦ Μωϋσέως ἢ τοῦ Ἠλιοὺ ἢ πρὸς τὴν ἐπὶ 40 ἔτη διατριβὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ πρὸς τὸ ἐκ 40 ὡρῶν χρονικὸν διάστημα τὸ παρεμπίπτον μεταξὺ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἡ νηστεία αὕτη τὸ ὄνομα τεσσαρακοςὴ, ἂν καὶ τὸ πρῶτον δὲν ἐνήστευον οἱ χριςιανοὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας· διότι ὁ χρόνος τῆς νηστείας ταύτης ἦτο ἐντελῶς ἐν ἀρχῇ ἀό-

Digitized by Google

ριστος. Κατὰ τὸν Β′ αἰῶνα, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Εἰρηναῖος, ὑπῆρχόν τινες νηστεύοντες μόνον 40 ὥρας πρὸ τοῦ Πάσχα, ἄλλοι μίαν ἡμέραν, ἄλλοι δύο. Ἐν Ῥώμῃ ἐνήστευον οἱ χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς τρεῖς ἑβδομάδας, ἐν Ἰλλυρίᾳ δὲ καὶ Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ πλειοτέρας. Ἐν τούτοις κατὰ μικρὸν ἡ ἐκκλησία ἐσπούδαζεν, ἵνα ὁ χρόνος τῆς νηστείας ταύτης κατὰ τὴν ἔκτασιν ἀνταποκρίνηται πράγματι πρὸς τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ′ αἰῶνος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐτήρουν τεσσαράκοντα ἡμέρας διότι ὁ Χρυσόστομος ἔν τινι λόγῳ αὐτοῦ, ὃν εἶπε κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν, λέγει· «νηστεύομεν τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας.» Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας προσετίθετο καὶ ἡ μεγάλη ἑβδομὰς ἡ ἀμέσως πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα προηγουμένη, ἑπτὰ ὅλαι ἑβδομάδες ἀπετέλεσαν ἐπὶ τέλους τὸν χρόνον τῆς νηστείας ταύτης. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἡ διαφορὰ ἐν ταῖς διαφόροις κατὰ τόπους ἐκκλησίαις δὲν ἀνεφέρετο μόνον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς νηστείας ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς νηστείας. Ἐνιαχοῦ ἐνήστευον ἐντελῶς μέχρι τῆς τρίτης μετὰ μεσημβρίαν, ἀλλαχοῦ μέχρι τῆς ἑσπέρας. Ἄλλοι ἀπεῖχον μόνον κρεάτων, ἄλλοι δὲ καὶ ὠῶν, γάλακτος καὶ ἰχθύων. Τινὲς θέλοντες νὰ ὦσιν ἄγαν εὐσεβεῖς διήρχοντο δύο ὅλας ἡμέρας χωρὶς νὰ φάγωσι ποσῶς τι. Ἄλλοι ἀπεῖχον οὐ μόνον ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ κρέατος καὶ τοῦ ἰχθύος, ἀλλὰ ἐτρέφοντο μόνον δι' ἄρτου καὶ ὕδατος. Ὁ χρόνος τῆς τεσσαρακοστῆς ἐθεωρεῖτο ὡς καιρὸς μετανοίας καὶ προσευχῆς, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ παύσῃ πᾶσα θορυβώδης διασκέδασις καὶ νὰ ἐπικρατῇ ἱερά τις ἡσυχία. Γάμοι, ἑορταὶ γενεθλίων καὶ ἄλλαι τοιαῦται χαρμόσυνοι τελεταὶ καὶ ἑορταὶ δὲν ἠδύναντο κατ' αὐτὴν νὰ γίνωνται. Τὸ κράτος διέτασσε τὴν παῦσιν τῶν ποινικῶν ἀνακρίσεων ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τῆς κοινῆς μετανοίας καὶ συνδιαλλαγῆς τῶν χριστιανῶν, καθὼς καὶ τὴν ἐκτέλεσιν θανατικῆς ποινῆς, δι' αὐστηρῶν δὲ νόμων ἠπείλει τοὺς διαταράσσοντας καὶ βεβηλοῦντας δι' οἱουδήποτε τρόπου τὴν ἱερότητα τοῦ καιροῦ τούτου. Οἱ χριστιανοί, παρατηρεῖ ὁ διάσημος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Νέανδρος, ἔπρεπε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον περιορίζοντες τὰς αἰσθητικὰς ἀπολαύσεις, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τῶν κοσμικῶν διασκεδάσεων καὶ ἀσχολούμενοι πλειότερον εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀκρόασιν τοῦ Θείου λόγου, νὰ ἑτοιμάζωνται διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἀναστάσεως ἢ τοῦ Πάσχα, καὶ οὕτω νὰ καθιστῶσιν ἑαυτοὺς ἱκανούς, ἵνα ἀξίως μεταλάβωσι τῆς ἁγίας εὐχαριστίας, ἧς ἦτο συνήθεια νὰ μετέχωσι κατὰ τὸ Πάσχα οἱ πλεῖστοι. Ὁ Χρυσόστομος οὕτως ἐκθέτει τὸν σκοπὸν τῆς νηστείας ταύτης· «Οἱ πατέρες ἐτύπωσαν ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστείας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, συνόδων, ἵνα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρθέντες μετ' ἀκριβείας ἅπαντες καὶ δι' εὐχῶν καὶ δι' ἐλεημοσύνης καὶ διὰ νηστείας καὶ διὰ παννυχίδων καὶ διὰ δακρύων καὶ δι' ἐξομολογήσεως καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὕτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσίωμεν.» Τοσοῦτος χρόνος τοῦ ἔτους ἠδύνατο ἀληθῶς σωτήριον ἐπιρροὴν νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐπιλοίπου βίου. Ὅσοι ὅλον τὸν βίον των ἀφιέρουν εἰς γηΐνας φροντίδας καὶ ὑλικὰς ἀπολαύσεις, ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ συνέρχωνται εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐξετάζωσιν ἑαυτούς. Ἡ Ἁγία Γραφή, τὴν ὁποίαν τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καθ' ἑκάστην ἠκροῶντο (διότι καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνήρχοντο οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νηστείας πρὸς προσευχήν), καὶ τὰ κηρύγματα, τὰ ὁποῖα προέτρεπον εἰς μετάνοιαν, συνέτεινον μεγάλως εἰς τοῦτον τὸν σκοπόν. Ἡ ψυχὴ τῶν χριστιανῶν ὀλιγώτερον ὑπὸ τῶν αἰσθητικῶν ἀπολαύσεων κυριευομένη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καθίστατο δεκτικωτέρα ἵνα δεχθῇ ἐν ἑαυτῇ πνευματικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ ἐπίσημος σοβαρὰ σιγὴ καὶ ἡσυχία, ἥτις ἐν ταῖς μεγάλαις μάλιστα πόλεσι διεδέχετο τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἀκολασίαν, ἡ αἴφνης μεταβαλλομένη ὄψις τοῦ δημοσίου βίου, πάντα ταῦτα ἦσαν κατάλληλα, ἀνθρώπους ἐπιπολαίως καὶ ἐλαφρῶς τέως ζῶντας νὰ ἐξεγείρωσιν ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ τούτου ληθάργου καὶ καθιστῶσιν αὐτοὺς προσεκτικωτέρους πρὸς ὑψηλοτέρους καὶ ἠθικωτέρους πόθους καὶ ἰδέας. Καὶ πράγματι πρέπει ἡ ἔλευσις τῶν νηστειῶν νὰ ἐπέφερε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις. «Οὐδαμοῦ σήμερον θόρυβος, λέγει ὁ Χρυσόστομος ἔν τινι λόγῳ ἐκφωνηθέντι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς τεσσαρακοστῆς, οὐδὲ κραυγή, οὐδὲ κρεάτων κατακοπαί, οὐδὲ μαγείρων δρόμοι, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα ἀπελήλαται, καὶ εὐσχήμονά τινα καὶ κοσμίαν καὶ σώφρονα ἐλευθέραν (γυναῖκα δηλ.) ἡ πόλις ἡμῶν μιμεῖται νῦν· ὅταν γὰρ ἐννοήσω τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν τὴν σήμερον γεγενημένην, καὶ λογίσωμαι τῆς χθεσινῆς ἡμέρας τὴν ἀκαταστασίαν, θαυμάζω καὶ ἐκπλήττομαι τῆς νηστείας τὴν ἰσχύν, ὅπως εἰς τὴν ἑκάστου συνείδησιν εἰσελθοῦσα μετέπλασε τὸν λογισμόν, ἐξεκάθαρε τὴν διάνοιαν, οὐχ ἀρχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιωτῶν. Καὶ οὐκ ἔστι σήμερον διαφορὰ ἰδεῖν τῆς τοῦ πλουσίου τραπέζης καὶ τῆς τοῦ πένητος, ἀλλὰ πανταχοῦ ἡ δίαιτα ἀπηλλαγμένη κόμπου καὶ φαντασίας.» Καὶ ἐν ἄλλῳ λόγῳ λέγει· «Πόλις ἅπασα τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν ἐν ταῖς οἰκίαις εὐταξίαν μιμεῖται· οὔτε γὰρ ἐν ἑσπέρᾳ ᾀδόντων ἐστὶν ἀκοῦσαι, οὔτε ἐν ἡμέρᾳ θορυβούντων καὶ μεθυόντων, οὐ κραζόντων, οὐ μαχομένων, ἀλλὰ πολλὴν πανταχοῦ τὴν ἡσυχίαν ἐστὶν ὁρᾷν.» Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ

Digitized by Google

τοιαύτη μεταβολὴ δὲν διήρκει ἐπὶ πολὺ, καὶ ἦτο μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ πραγματική. Ἤρκει μόνον ἅπαξ νὰ τελεσθῇ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἱπποδρόμιον, καὶ τὸ πᾶν ἤλλασσεν· ἡ πόλις ἐλάμβανε πάραυτα νέαν ὄψιν. Οἱ αὐτοὶ ἀκροαταὶ, οἵτινες ὑπὸ τῶν σοβαρῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου εἶχον προηγουμένως συγκινηθῆ, ἐπλήρουν νῦν τὸ ἱπποδρόμιον, καὶ ἐλάμβανον ἐμπαθῶς μέρος ὑπὲρ τῶν παλαιουσῶν μερίδων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπέστρεφεν ὁ λαὸς εἰς τὴν πρώτην ἠρεμίαν καὶ ἡσυχίαν τῶν νηστειῶν. Πλὴν ἀφοῦ τοσοῦτον εὐκόλως δι' ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων ἄλλου εἴδους κατεστρέφετο ἡ ἡσυχία αὕτη, ἦτο πρόδηλον, ὅτι λίαν ἐπιπόλαιος ἦτο ἡ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπερχομένη ἠθικὴ μεταβολή. Πολλάκις δὲ καὶ ὁ σκοπὸς τῶν νηστειῶν ἐντελῶς ἀπετύγχανε, διότι συνεχέετο τὸ μέσον μετὰ τοῦ σκοποῦ, καὶ ἐνῷ ἡ νηστεία ἐσκόπει ἁπλῶς νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐγκρατέστερον, σωφρονέστερον, καὶ νὰ ἐγείρῃ ἐν αὐτῷ τὴν μετάνοιαν, ὅλη ἡ ἀξία ἀπεδίδετο παρά τινων εἰς αὐτὴν τὴν νηστείαν καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένην ὡς ἔργον ἀγαθὸν, ἐλησμονεῖτο δὲ ὅλως ἡ ἀληθὴς οὐσία τῆς μετανοίας, εἰς ἣν ἔπρεπε νὰ ὁδηγῇ ὁ χρόνος τῆς νηστείας. Ἄλλοι δὲ ἐπειδὴ ἠναγκάζοντο νὰ νηστεύωσι τὸ μὲν ἐξ αἰσχύνης πρὸς τοὺς ἄλλους, τὸ δὲ ἐκ φόβου τῶν ἀπειλουμένων εἰς τοὺς παραβάτας θείων τιμωριῶν, ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς μετὰ δυσαρεσκείας εἰς τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλοι ἀντὶ τῶν βεβιασμένων στερήσεων, αἵτινες ἐπεβάλλοντο αὐτοῖς διὰ τῶν νηστειῶν, ἐσπούδαζον ἵνα ἱκανοποιηθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τὰς ἀμέσως προηγουμένας ἡμέρας διὰ τοσοῦτον μεγαλειτέρας ἀκολασίας καὶ ἀσωτείας. Καὶ ἄλλοι τέλος ἠκολούθουν κατὰ γράμμα τοὺς περὶ νηστείας κανόνας, καὶ ἀπεῖχον τῶν ἐκ κρέατος βρωμάτων, ἐσπούδαζον ὅμως νὰ παρασκευάζωσιν ἑαυτοῖς ἐκλεκτοτέραν τροφὴν ἐκ τοιούτων τροφίμων, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν κατὰ γράμμα ἐξηγουμένων περὶ νηστείας νόμων δὲν ἀπηγορεύοντο.

Διὰ ταῦτα οἱ ἐπισημότατοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Αὐγουστῖνος, Λέων ὁ μέγας καὶ ἄλλοι, πολλάκις ὡμίλουν κατὰ τῆς ὑποκριτικῆς ταύτης τηρήσεως τῶν νηστειῶν, δεικνύοντες, ὅτι ἡ νηστεία τότε μόνον ἔχει σημασίαν τινὰ, ὅταν ἦναι συνηνωμένη μετ' αὐτῆς ἡ ἀποστροφὴ ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἡ ἀληθὴς μετάνοια. Ὅθεν προέτρεπον, ἵνα οἱ χριστιανοὶ μεταχειρίζωνται τὰς νηστείας, ὅπως ἀσκούμενοι ἐν τῇ ἐγκρατείᾳ, διδαχθῶσι νὰ ὑπερνικῶσι τὰ πονηρὰ πάθη καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας, κλίσεις καὶ ἕξεις των, ἔδιδον δὲ, ὅπερ μάλιστα ὁ Χρυσόστομος ἐποίει, τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας πρὸς τοῦτο. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἤλεγχον οἱ πατέρες μεθ' ὅλης τῆς δυναμῆς τῆς αὐστηρότητος τὰς κατὰ τοὺς χρόνους των καὶ ἐν ταῖς χώραις, ὅπου κατῴκουν, ἰδίως ἐπικρατούσας κακίας. Ἀπῄτουν ἵνα οἱ χριστιανοὶ μετὰ τῆς νηστείας συνδέωσι τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας μεταχειριζόμενοι πρὸς τοῦτο πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν νηστειῶν ᾠκονόμουν, καὶ συγχωρῶσιν ἀμοιβαίως τὰς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἐπωφελοῦντο τὸν χρόνον τοῦτον τῶν νηστειῶν, ὡς χρόνον κοινῆς συνδιαλλαγῆς καὶ συμφιλιώσεως τῶν χριστιανῶν, ἵνα διαλύσωσι τὰς διαφορὰς καὶ δίκας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις των. Πρὸς τούτοις προέτρεπον τοὺς χριστιανοὺς ἵνα ἠπίως καὶ φιλανθρώπως μεταχειρίζωνται τοὺς δούλους ἢ χειραφετῶσιν αὐτούς.

Οὕτως ἐννοεῖτο ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ.

Α. Δ. Κ.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΣΗΜΑ

Τὸ παράσημον τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος ἐψήφισεν ἡ ἐν Ἄργει Δ' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις, διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1829 Η' ψηφίσματος αὐτῆς, εἰς ἀνάμνησιν τῆς αἰσίως τελεσθείσης σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Βασιλείας διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Μαΐου 1833 Διατάγματος τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἐκανονίσθησαν τὰ τοῦ παρασήμου λεπτομερέστερον, καὶ διῃρέθη εἰς 5 κλάσεις, ἤτοι:

α') τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ (Chevaliers).
β') τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ (Officiers).
γ') τῶν Ταξιαρχῶν (Commandeurs).
δ') τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν (Grands Commandeurs).
καὶ ε') τῶν Μεγαλοσταύρων (Grands Croix).

Ἔκτοτε προσέλαβε τὸ ὄνομα τοῦ *Βασιλικοῦ* Τάγματος, ὡρίσθη ὁ Βασιλεὺς ἀρχηγέτης αὐτοῦ (Grand Maître), καὶ περιωρίσθη ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ Ἱπποτῶν εἰς 120, ὁ τῶν Ταξιαρχῶν εἰς 30, ὁ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν εἰς 20, καὶ ὁ τῶν Μεγαλοσταύρων εἰς 12. Οἱ Ἱππόται τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ ἔμειναν ἔκτοτε ἀπεριόριστοι.

Ἡ διαφορὰ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἀργυροῦ Σταυροῦ ἀπὸ τοὺς τοῦ Χρυσοῦ ἔγκειται εἰς τὴν ἐξ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ κατασκευὴν τοῦ παρασήμου, ἡ δὲ τούτων ἀπὸ τὴν τῶν Ταξιαρχῶν, ὅτι ὁ μὲν Σταυρὸς τῶν Ἱπποτῶν ἤρτηται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ στήθους, ὁ δὲ τῶν Ταξιαρχῶν, κατά τι μείζονος σχήματος καὶ ἐπὶ εὐρυτέρας ταινίας, ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τοῦ φέροντος. Καὶ οἱ Ταξιάρχαι καὶ οἱ Ἀνώτεροι Ταξιάρχαι εἰσὶ χρυσοὶ, τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, κατὰ τὸ νεώτερον Διάταγμα τῆς 21 Ἰανουαρίου 1869, μὲ τὴν διαφο-

Digitized by Google

ρὰν ὅτι οἱ Ἀνώτεροι παρακολουθοῦνται ὑπὸ πλακὸς (ἀστέρος), φερομένης ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου τοῦ στήθους μέρους. Ὁ Μεγαλόσταυρος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου πρὸς τὴν δεξιὰν πλευράν, ληγούσης τῆς ταινίας εἰς σταυρὸν ἰσομεγέθη τῷ τῶν Ταξιαρχῶν, παρακολουθεῖται δὲ ὑπὸ ἀστέρος, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ στήθους μέρους.

Νεώτερος νόμος τῆς 14 Αὐγούστου 1848 ηὔξησεν εἰς 240 τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ, εἰς 70 τῶν Ταξιαρχῶν καὶ 30 τῶν Ἀνωτέρων, ἀφῆκε δὲ 12 πάλιν τοὺς Μεγαλοσταύρους.

Ἡ διάταξις αὕτη ἐνεργεῖ ἔκτοτε καί, κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν δημοσιευθέντα ἐπέτειον πίνακα, φέρουσιν ὑπήκοοι Ἕλληνες: 3 μὲν τὸν Μεγαλόσταυρον (Δημήτριος Βούλγαρης, Κωνσταντῖνος Κανάρης καὶ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος), 19 δὲ τὸν Σταυρὸν τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν, 46 τὸν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ 233 τὸν Χρυσοῦν τῶν Ἱπποτῶν.

Εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον τῶν 4 τάξεων δὲν συμπεριλαμβάνεται α) ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, β') οἱ ξένοι ὑπήκοοι.

Τὸ παράσημον τοῦ Β. Τάγματος τοῦ Σωτῆρος κατασκευάζεται ἐν Παρισίοις ἐν τῷ ἐργοστασίῳ Lemaître ἐκ λευκοῦ σμάλτου ἐπὶ ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ σταυροῦ, κατὰ τὸν βαθμόν, φέροντος ἐπὶ τῆς προμετωπίδος μὲν τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, περικλειομένην ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς:

«Ἡ δεξιά σου χείρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ»,

ἐκ τοῦ ὄπισθεν δὲ σχῆμα μικροῦ σταυροῦ μὲ τὴν περιγραφήν:

«Ἡ ἐν Ἄργει Δ' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ͵αωκθ'.»

ἐξαρτᾶται δ' ἐκ κυανῆς ταινίας κυματοειδοῦς, ἐχούσης στενὸν λευκὸν περιθώριον.

Τὸ παράσημον τοῦτο ἀπονέμεται εἰς τοὺς ὑπηκόους Ἕλληνας, τῇ προτάσει τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ ὡς ὑπουργοῦ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἐπὶ ἐκτάκτῳ φιλοπονίᾳ καὶ τιμιότητι ἐν ᾧ κλάδῳ ἕκαστος ὑπηρετεῖ. Τὸ Δίπλωμα τῆς ἀπονομῆς φέρει τὴν βασιλικὴν ὑπογραφήν, τὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὴν μεγάλην σφραγῖδα τοῦ Κράτους.

Οὐδεὶς ὑπήκοος Ἕλλην δύναται νὰ λάβῃ ἀνωτέρου βαθμοῦ παράσημον, ἂν δὲν ἔχῃ πρότερον βαθμοῦ κατωτέρου. Τοῦτο δὲν ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν ξένων ὑπηκόων. Διὰ πᾶσαν δὲ προαγωγὴν ἀπαιτεῖται νέα ὑπηρεσία.

Ὁ Βασιλεὺς δύναται, εἰς ἔνδειξιν ἐξαιρετικῆς εὐνοίας, ν' ἀπονείμῃ ἰδίᾳ χειρὶ τὸ παράσημον, ἐκδιδομένου κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ οἰκείου Διπλώματος.

Τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος φέρεται εἰς ἐθνικὰς ἢ βασιλείους ἑορτάς, ἐν ἰδιωτικαῖς δὲ τελεταῖς φέρουσιν οἱ μὲν Μεγαλόσταυροι καὶ οἱ Ἀνώτεροι Ταξιάρχαι μόνον τὸν Ἀστέρα, οἱ δὲ λοιποὶ βαθμοφόροι μικρὰν ταινίαν τοῦ χρώματος τοῦ Τάγματος ἐπὶ τῆς εὐωνύμου τοῦ ἐνδύματος κομβιοθήκης.

Τὰ τῆς δαπάνης τοῦ παρασήμου προβλέπει ἰδιαίτερον ἄρθρον τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου.

**

ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΣΙΑΝΟΙΣ

Παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ὁ πατὴρ θεωρεῖται ὁ Κύριος τῆς οἰκίας. Μεταξὺ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ὡς καὶ μεταξὺ δεσπότου καὶ ὑποτεταγμένου σχέσις· οὐδέποτε κάθηται πλησίον του ἢ ἐνώπιόν του χωρὶς ἀδείας, οὐδέποτε καπνίζει παρόντος τοῦ πατρός, κἂν ἤθελεν ἔχει αὐτὸς ἤδη τέκνα ἐν ἡλικίᾳ. Ἀνέγνωσα δέ ποτε ἔν τινι τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, δημοσιευθὲν ὡς πρᾶγμα πρωτάκουστον, ὅτι ὁ ἡγεμὼν Σκαρλάτος ὁ Καλλιμάχης, ἀναγγελθέντος αἴφνης αὐτῷ ὅτι ἔρχεται ὁ πατήρ του, ἔρριψεν ἀπὸ τοῦ παραθυρίου εἰς τὴν θάλασσαν ὃν ἐκάπνιζε ναργκιλέν, ὅπως μὴ φωραθῇ ὑπὸ τοῦ γέροντος καπνίζων. Τοῦτο δὲν τὸ γνωρίζω· ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον γνωρίζω εἶνε, ὅτι ἀληθῶς οὐδέποτε πρὸ τοῦ γέροντος ἐκάπνιζε, καί, ἐὰν ἐκράτει πίπαν, ἔκρυπτε πάντοτε αὐτὴν ἐρχομένου τοῦ πατρός του· ἀλλὰ τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτον, τότε τοὐλάχιστον, σύνηθες καὶ οὔτε τὸ ἀνέφερέ τις. Καὶ ἀληθῶς, ἐάν που ἦν' εὐτυχεῖς οἱ γέροντες, εἶνε ἀναμφιβόλως ἐν τῇ Τουρκίᾳ· ὁ δὲ πρεσβύτης ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον, μὴ εὑρίσκοντα τόπον ἐν τῷ θεάτρῳ ἵνα καθήσῃ, προεσηκώθησαν μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐν ὁμηγύρει Τούρκων ὁποιασδήποτε ἤθελεν εὕρει τὴν ἰδίαν προθυμίαν. Τῶν Ἰουδαίων ἰδίως τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας, ὡς διατασσόμενον ὑπὸ τῆς θρησκείας, εἶνε ἀπεριόριστον. Κἂν ὁ πολιτικὸς νόμος ἀπαλλάττῃ τὰ ἐνήλικα τέκνα τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ὑποταγῆς, ὁ θρησκευτικὸς παρ' αὐτοῖς θεσμὸς θεωρεῖ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἄμεσον ἐξουσίαν τῶν γονέων ἰσόβιον, ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ γονεῖς ἤθελον εἶνε ἁμαρτωλοὶ ἀδιόρθωτοι, ἢ καὶ ἐγκληματίαι ἔνοχοι θανάτου. Ἐὰν ὁ υἱός, λέγουσιν οἱ νομοδιδάσκαλοι αὐτῶν, λαμπροφορεμένος, ἤθελε τύχῃ καθήμενος ἐν τῇ ἐντιμοτέρᾳ καθέδρᾳ, ὡς προϊστάμενος τῆς κοινότητος, καὶ ἐλθὼν ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἤθελε τοῦ ἐκβάλῃ τὰ φορέματα, τὸν κτυπήσῃ καὶ τὸν περιυβρίσῃ παντοιοτρόπως, ὀφείλῃ νὰ σιωπήσῃ καὶ νὰ ὑπακούσῃ ἀγογγύστως εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ὅστις διατάττει τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας. Διηγοῦνται δὲ ὅτι ῥαββῖνόν τινα ἠρώτησάν ποτε οἱ μαθηταί του: «Μέχρι τίνος ἐκτείνεται τὸ τιμᾷν πατέρα καὶ μητέρα;» ἐκεῖνος δέ, ἀντὶ νὰ τοῖς ἀποκριθῇ ἀπ' εὐθείας,

Digitized by Google

διηγήθη αὐτοῖς τὴν ἑπομένην ἱστορίαν : Ἐθνικός τις, κάτοικος τῆς Ἀσκάλωνος, εἶχε τιμαλφεῖς λίθους, διὰ τοὺς ὁποίους τῷ προσέφερον ἑξήκοντα χιλιάδας χρυσοῦς· ἀλλ' ὁ πατήρ του ἐκοιμᾶτο καὶ εἶχε τὴν κλεῖδα τοῦ κιβωτίου, ὅπου ἦσαν κλεισμένα τὰ πετράδια, ὑπὸ τὸ προσκέφαλόν του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀγορασταὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ περιμένουν, ὁ υἱὸς ἐπροτίμησε νὰ διαλύσῃ τὴν ἐπικερδεστάτην ταύτην συμφωνίαν, παρὰ νὰ ἐξυπνίσῃ τὸν πατέρα του. Ἂς ἀκούσωσί τινες τῶν σημερινῶν μας νέοι, καὶ εἴθε μὴ ἐντραπῶσι ![1]

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΓ. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Ὁ Φλεβάρης, κι' ἂν φλεβίζῃ,
τοῦ καλοκαιριοῦ μυρίζει.
Μὰ ἂν σώσῃ καὶ κακιώσῃ,
μέσ' 'ς τὸ χιόνι θὰ μᾶς χώσῃ.

Ἢ :

Ὁ Φλεβάρης, κι' ἂν φλεβίζῃ,
πάλαι ἄνοιξι μυρίζει.

*

Τὴν Τυρινὴ καὶ τῶν Βαγιῶ
'μπαίνει ὁ διάολος 'ς τὸ 'γιαλό.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τῶν ἀπόκρεων καὶ τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα Κυριακὴν τῶν Βαΐων συμβαίνουσι μεγάλαι τρικυμίαι. ***

ΣΟΥΛΙ, ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ

Ὁ Περραιβὸς ἀφηγεῖται ἐκ παραδόσεως ὅτι αἰγοβοσκοί τινες ἐκ διαφόρων χωρίων ἀνέβαινον βόσκοντες τὰ κτήνη των εἰς τὰ βουνά, ἔνθα σήμερον ὑπάρχουσιν ἡ Κιάφα, ὁ Ναβαρῖκος, ἡ Σαμονίβα καὶ τὸ Κούγκι, ἀπεκατέστησαν δ' ἐν αὐτοῖς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τυραννίας, ὅτε Ὀθωμανός τις τοὔνομα Σούλης, ἐσκηνωμένος ὢν ἐν τῇ θέσει, τῇ καλουμένῃ σήμερον Σοῦλι, καὶ φθονήσας τὴν ἐλευθερίαν τῶν γειτόνων αὐτοῦ, Χριστιανῶν μάλιστα ὄντων, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς καταστρέψῃ καὶ κατεσφάγη· τότε οἱ αἰγοβοσκοὶ συνῳκίσθησαν ἐπὶ τῶν σκηνωμάτων αὐτοῦ, κ' ἐντεῦθεν *Σούλιον* ὠνομάσθησαν περιληπτικῶς ἅπαντα τὰ ὄρη ἔνθα κατεστράφη ὁ Σούλης· καὶ Σουλιῶται, οἱ καταστρέψαντες αὐτόν. *

ΤΟ ΡΟΔΟΝ

Ἐκ τῶν τοῦ COWPER.

Βροχὴ νυκτία ἔλουε κάλυκα ῥόδου νέον,
ὃν πρὸς τὴν Ἄνναν ἡ μικρὰ Μαρία εἶχε στείλει·
ἡ δρόσος πλὴν ἐβάρυνε τὸ ἄνθος τὸ ὡραῖον,
καὶ κάτω ἔκλινε σιγὰ τὰ ἐρυθρά του χείλη.

Τὸν κάθυγρόν του κάλυκα, τὰ φύλλα τὰ ὑγρά του
ἂν ἔβλεπες, θὰ ἔλεγες ὅτι θρηνεῖ, ἀφῆσαν
μόνα εἰς τὴν ῥοδωνιὰν τὰ ῥόδα τ' ἀδελφά του
μεθ' ὧν μικρὸν συνέζησε, κ' ἔθαλλε συναυξῆσαν.

Ταχέως τὸ ἀνήρπασα· ἄτοπον μοὶ ἐφάνη,
ἀπὸ βροχὴν ὁ κάλυξ του ἀφοῦ κατεῤῥαντίσθη,
εἰς ἀνθοδέσμην νὰ δεθῇ· πλὴν μόλις τὸ λαμβάνει
ἡ χείρ μου, κ' αἴφνης κατὰ γῆς θραυσθὲν κατεκυλίσθη.

Ὁμοίως πόσοι ἄσπλαγχνοι, ἔκραξα τότε, πόσοι
ἀναίσθητοι σπαράττουσι καρδίας ἀνθρωπίνους,
κ' εἰς λύπας τὰς βυθίζουσι χωρὶς νὰ μεριμνῶσι,
εἰς χάος ὅπου κλῆρόν των πικροὺς εὑρίσκουν θρήνους !

Ὀλίγον ἂν ἐπρόσεχον, ὢ ! ἤθελεν ἀνθήσει
ἤδη φαιδρὸν καὶ μειδιῶν τὸ ῥόδον τὸ ὡραῖον,
ὅπως τὸ στόμα μειδιᾷ, ὁπόταν χεὶρ σπογγίσῃ
φίλη, ἁβρὰ καὶ εὐγενὴς τ' ὄμμα τὸ δακρυχέον.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Αἱ κατοικίαι μας εἶνε τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐσωτερικοῦ μας βίου. Τὰς κτίζομεν καὶ τὰς κοσμοῦμεν συμφώνως πρὸς τὰς ἰδιαιτάτας ἡμῶν κλίσεις. Ἀκολουθοῦσι καὶ αὗται τὰς ἰδικάς μας συνηθείας καὶ ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ ἰδικοῦ μας βίου. Καὶ καθὼς ὁ ὀρνιθολόγος παρατηρῶν μίαν φωλεὰν δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ εἴδους τοῦ πτηνοῦ, ὅπερ τὴν ἔπηξε, τοιουτοτρόπως δύναταί τις, βλέπων τὴν ἐφήμερον τοῦ ἀνθρώπου φωλεάν, τὴν οἰκίαν, νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντος. Σωρεύει πλοῦτον καὶ χρυσίον καὶ ἔπιπλα πολυτελῆ καὶ ἐπιδεικτικὰ ὁ τραπεζίτης, περικυκλοῦται ὑπὸ βιβλιοθηκῶν ἢ εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ λόγιος. Ὁ καλὸς οἰκοκύρης μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας διατηρεῖ τὰ παλαιά του σκεύη, ἀνάμνησιν παλαιὰν τῶν πατέρων του, οὐδέποτε δὲ λείπει τὸ ἐντὸς τοῦ κλωβίου καλλικέλαδον πτηνόν, ἵνα τέρπῃ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας της, ἀπὸ τοῦ παραθύρου τῆς ἐργάτιδος. Ἀλλὰ μεταξὺ ὅλων τούτων τῶν οἰκημάτων ὑπάρχει ἓν τὸ ὁποῖον, εἰς ἁπάσας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος τὰς βαθμίδας, ἔχει ἰδιαίτατόν τι θέλγητρον· τῆς κόρης τὸ δωμάτιον. Δὲν δύναταί τις ἄνευ μυστηριώδους εὐλαβείας νὰ εἰσέλθῃ πρώτην φορὰν εἰς αὐτό. Ἔστω τὸ δωμάτιον τοῦτο πολυτελὲς ἢ πτωχικόν, κομψοπρεπὲς ἢ γυμνόν, ἀδιάφορον. Ἡ ἐκεῖ κατοικοῦσα, ἡ καλὴ καὶ χαριτωμένη κόρη, τὸ στολίζει διὰ τῆς παρουσίας της, τὸ ζωοποιεῖ διὰ τοῦ μειδιάματός της, ἡ καθαρά της ἀναπνοὴ τῷ παρέχει εὐωδίαν. Ἡ ἁγνότης τῶν σκέψεών της καὶ τῶν ὀνείρων της τὸ καθιστᾷ ἱερόν· καὶ ὅταν αὕτη ἀκόμη τὸ καταλείψῃ, νομίζεις ὅτι μένει ἀκόμη εἰς τὸ δωμάτιον τὸ ἄρωμα τῆς νεότητος τῆς δροσερᾶς. Εἶνε ἀληθινὴ φωλεὰ πτηνοῦ, τοῦ καλλίστου τῶν πτηνῶν. (Xavier Marmier).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὰ πάντα χρησιμοποιοῦνται ἐν Γαλλίᾳ.

Ἐν ᾧ εἰς τὰ δάση τῆς Ἀμερικῆς ἀποκτείνουσι τὰ ζῷα ἁπλῶς καὶ μόνον ἵνα λάβωσι τὸ δέρ-

1. Κωνσταντινούπολις, ὑπὸ Σ. Δ. Βυζαντίου.

1. Μετάφρ. Ἀγγέλου Βλάχου.

ματων, ἐν Γαλλίᾳ ἐπωφελοῦνται καὶ τὰ ἐλάχιστα μόρια αὐτῶν.

Ἐκ τῶν δερμάτων τῶν βοῶν τῶν χρησιμευόντων εἰς τὰ βυρσοδεψεῖα καὶ ἄλλα δερματικὰ ἐργαστήρια, ἐπεξεργάζονται τὰ ἄχρηστα δι' ἄλλας ἀνάγκας εἰς χρῆσιν καλυμμάτων τῶν ἁμαξῶν. Τὰ κέρατα καὶ αἱ ὁπλαὶ χρησιμεύουσι διὰ κτένια, λαβὰς μαχαιρίων κλ.

Αἱ τρῖχες τῆς οὐρᾶς χρησιμεύουσιν εἰς κατασκευὴν προσκεφαλαίων, λοφίσκων διὰ περικεφαλαίας κλ. Ἐκ τῶν τριχῶν τῶν ὤτων κατασκευάζουσι λεπτοὺς χρωστῆρας.

Ἐκ τῶν προβατίων δερμάτων γίνονται παντοῖοι σάκκοι, χρηματοθῆκαι, χαρτοφυλάκια.

Διὰ τοῦ μεγάλου ἐντέρου περικαλύπτονται ἀλλᾶντες. Ἐπὶ τοῦ βοείου ὑμένος σφυρηλατοῦσιν οἱ χρυσωταὶ τὸν χρυσόν, κατασκευάζονται δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ σφαιρώματα. Ἐκ τοῦ στομάχου τοῦ βοὸς γίνονται διάφορα φαγητά, ἐκ δὲ τοῦ προβατίου καπνοθῆκαι καὶ ἐμβάδες καὶ ἐκ τῶν ἀκροκωλίων ἁρμονικαὶ χορδαί.

Τὸ δέρμα τῶν εἰς τὰς βοῦς ἀνευρισκομένων ἐμβρύων χρησιμεύει εἰς τὴν κατασκευὴν μικρῶν ἵππων καὶ ἄλλων ζῴων διὰ τὰ παιδία καὶ παντοειδῶν ἀθυρμάτων. Ἐξ αὐτοῦ προέρχονται καὶ τὰ λεπτὰ δερμάτια δι' ὧν περικαλύπτουσι συνήθως τὸ πῶμα τῶν ἀρωματοφόρων φιαλῶν.

Τὸ λοιπὸν τοῦ ἐμβρύου τὸ μεταχειρίζονται εἰς κατασκευὴν σάπωνος.

Ἐκ τοῦ περικαρδίου κάμνουσι καπνοθήκας.

Ἐκ τοῦ στέατος κατασκευάζουσι βούτυρον μαγειρικὸν (margarine).

Αἱ ἐν τοῖς ἐντέροις ὗλαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν χαρτοποιΐαν καὶ εἰς σιτισμὸν τῶν ζῴων πρὸς πάχυνσιν αὐτῶν.

Τὰ λοιπὰ πάντα τοῦ ζῴου τέλος πάντων τὰ μεταχειρίζονται εἰς λίπανσιν τῆς γῆς.

Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ.

Τίς ἀγνοεῖ τὴν *Καλύβην τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ*, τὴν παρὰ τοῦ μακαρίτου Καρασούτσα γλαφυρῶς καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μεταφρασθεῖσαν; Οὐδὲν ἴσως βιβλίον ἔτυχεν εἴς τε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν πλειοτέρων ἐκδόσεων. Ἐν Ἀμερικῇ μόνον ἐξετυπώθησαν τὸ πρῶτον ἔτος 305,000 ἀντίτυπα, μετεφράσθη δὲ τὸ βιβλίον εἰς ὅλας τὰς γλώσσας.

Ἡ *Σημαία* γράφει ὅτι τὸ κυριώτατον τοῦ μυθιστορήματος πρόσωπον, ὁ Ἰωσίας Ἕνσεν ἢ μπάρμπα Θωμᾶς ζῇ ἀκόμη, εἶνε ἱερεὺς ἐν Καναδᾷ, προτίθεται δὲ νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ διαμείνῃ ἐπὶ μικρὸν ἐν Παρισίοις. Ἡ αὐτὴ ἐφημερὶς προσθέτει ὅτι ὁ μπάρμπα Θωμᾶς διηγήθη πρό τινων ἑβδομάδων ἔν τινι ὁμηγύρει τὰς περιπετείας τοῦ βίου του. Εἶνε δὲ τώρα 88 ἐτῶν, ὑπῆρξεν ἐπὶ 42 ἔτη δοῦλος, ἔχει 11 τέκνα, 44 ἐγγόνια, 8 δισέγγονα, ἵδρυσε δὲ καὶ σχολεῖον ἐν τῇ Νέᾳ Ἀγγλίᾳ, ὑπὲρ οὗ ἐνεργοῦνται τώρα συνεισφοραὶ ἐν Λονδίνῳ.

Περίεργον τέρας.

Ὁ ἐν Καΐρῳ ἰατρὸς Berjolan ἀνήγγειλε τῇ Θεραπευτικῇ Ἑταιρίᾳ τὴν γέννησιν περιέργου τέρατος. Τὸ τέρας εἶνε τέκνον πατρὸς καὶ μητρὸς βεδουΐνων, ἀρίστης ὑγείας. Ἔχει δὲ δύο κεφαλάς, δύο στήθη, τέσσαρας βραχίονας, τρεῖς κνήμας καὶ μίαν μόνην κοιλίαν.

Βεβαίως τὸ τέρας τοῦτο εἶνε ἐξ ἐκείνων, ἃ περιέγραψεν ὁ Ἰσίδ. Ζεοφροὰ Σαιντιλαίρ. Καὶ ἀληθῶς ὁ Κ. Berjolan ἀνεγνώρισεν ὅτι αἱ ἀναπνευστικαὶ λειτουργίαι καὶ αἱ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων εἰς τὰς δύο κοιλότητας, τὰ δὲ δύο συνηνωμένα ἄτομα, ἀφ' οὗ χωριστὰ εἶχον συντρέξει εἰς πάσας τὰς θρεπτικὰς τῆς ζωῆς λειτουργίας, ἥνωσαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ὕπαρξίν των ἐν τῇ μιᾷ κοιλίᾳ. Τὸ τέρας ἦτο 21 ἡμέρας ἡλικίας, ὅτε τὸ ἐξήτασεν ὁ ῥηθεὶς ἰατρός, ἔχει δὲ ἄριστα κατὰ τὴν ὑγείαν. Γαλακτοτροφεῖ, κοιμᾶται καὶ κλαυθμυρίζει, ἑκάτερον δὲ μέρος τῆς παραδόξου ταύτης ἀτομικότητος πράττει ταῦτα χωρὶς νὰ φροντίζῃ περὶ τοῦ ἑτέρου μέρους. Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα τὸ τέρας δὲν θὰ ζήσῃ· ἂν ἔζη θὰ ἔκαμνε νὰ λησμονηθῶσι ταχέως οἱ περιλάλητοι Σιαμαῖοι ἀδελφοί.

Διάσημος ζατρικιοπαίκτης.

Λίαν περίεργον καὶ πρωτοφανὲς πρᾶγμα συνέβη ἐσχάτως ἐν Λονδίνῳ, ἀποβλέπον εἰς τὸ παιγνίδιον τοῦ ζατρικίου (échecs). Ὁ διάσημος ζατρικιοπαίκτης Κ. Zukertort ἔπαιξεν εἰς μίαν λέσχην τοῦ Λονδίνου 16 φορὰς χωρὶς νὰ βλέπῃ τὸ ζατρίκιον ἀφ' ἑνὸς μὲν προσβάλλων ὀκτὼ ἀντιπάλους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀμυνόμενος κατὰ ἄλλων ὀκτώ. Ἤρχισαν εἰς τὰς ἓξ τῆς ἑσπέρας νὰ παίζωσι· μέχρι τοῦ μεσονυκτίου εἶχον παίξῃ δύο παιγνίδια. Ἐπανέλαβον τὸ παιγνίδιον μετὰ πέντε ἡμέρας, ὁ δὲ Κ. Zukertort ἐνθυμεῖτο τὰς διαφόρους θέσεις τῶν 14 ζατρικίων. Ἐν συνόλῳ δὲ ἐκέρδησε 12 παιγνίδια, ἠκύρωσε 3 καὶ ἔχασεν ἓν καὶ μόνον.

Τὰ κομμάτια τῶν σιγάρων.

Ἡ βερολιναία ἑταιρία τῶν *συλλεκτῶν τῶν κομματίων τῶν σιγάρων* ἑώρτασε πρό τινος τὴν δεκάτην ἐπετηρίδα τῆς συστάσεώς της. Ἡ τελετὴ ἐγένετο παρὰ τῷ Προέδρῳ Κ. Bussler, αὐλικῷ συμβούλῳ. Ἡ ἑταιρία ἔχει ὅλως φιλανθρωπικὸν σκοπόν, ἐργάζονται δηλαδὴ οἱ συλλέκται οὗτοι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πτωχῶν. Ὅθεν ἡ ἑορτὴ ἐγένετο ὑπὲρ 36 πτωχῶν ὀρφανῶν, δι' ἃ παρεσκευάσθη τὸ δένδρον τῶν Χριστουγέννων καὶ εἰς ἃ ἐδόθησαν ἐνδύματα, ὑποδήματα, ἀθύρματα κλ. Τὰ κέρδη τῆς ἑταιρίας ἦσαν πολλὰ καὶ λαμπρά.

Digitized by Google

Νοημοσύνη τῶν ἄρκτων.

Ἐν Ῥωσσίᾳ πρὸς σύλληψιν τῶν ἄρκτων ὀρύττουσι τάφρον βαθεῖαν τὴν ὁποίαν ἐπικαλύπτουσι διὰ φύλλων, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας τοῦ εὐθραύστου τούτου καλύμματος διασπείρουσι καρπούς. Ἡ ἄρκτος λιμώττουσα ἐφορμᾷ ἐπὶ τοῦ δελεάσματος καὶ πίπτει εἰς τὸ βάθος τῆς τάφρου. Ἡ παγὶς εἶνε ἐνίοτε τόσον καλῶς παρεσκευασμένη ὥστε πολλὰ ὁμοῦ θύματα συλλαμβάνονται χωρὶς νὰ κρημνισθῇ τὸ ἐπικαλύπτον πῆγμα Τὰ αἰχμάλωτα ζῶα, ὅπως σωθῶσι, σχηματίζουν ζῶσαν κλίμακα· μία ἐξ αὐτῶν ἐγείρεται καὶ στηρίζει τοὺς ἐμπροσθίους πόδας εἰς τὸν τοῖχον, ἄλλη ἀναβαίνει ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς πρώτης, καὶ τρίτη διὰ τῆς τοιαύτης κλίμακος φθάνει εἰς τὸ χεῖλος καὶ ἐλευθεροῦται. Ἀλλ' ἡ τελευταία, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν ἄλλων, πῶς νὰ ἐξέλθῃ; Αἱ σύντροφοί της δὲν φεύγουσιν ἄνευ τοῦ σωτῆρος αὐτῶν. Ἐκριζώνουσι δένδρον, τὸ ὁποῖον φέρουσιν εἰς τὴν τάφρον καὶ στήνουσιν εἰς μίαν γωνίαν. Ἡ γενναία σύντροφος αὐτῶν ἀναβαίνει ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον καὶ καθίσταται ἐλευθέρα, χάρις εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκείνων ἃς αὐτὴ ἠλευθέρωσε.

—

Λαμπρὸν παράδειγμα αὐταπαρνήσεως.

Δίπλας, ὁ γενναῖος ἁρματωλὸς, ἰδὼν ποτε τὸν Κατσαντώνην προκινδυνεύοντα, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους ἐπιπεσόντας ἐπ' αὐτὸν, ἅμα ἐξαγγείλαντα τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ ἐλπίζοντας νὰ τὸν ζωγρήσωσιν ἢ ἀποκτείνωσιν, εἰσορμήσας ἐκραύγασε «μὴ τὸν πιστεύητε! ἐγὼ εἶμαι ὁ Κατσαντώνης! ἂν σᾶς βαστᾷ βαρεῖτέ με.» Τότε στρέψαντες οἱ ἐχθροὶ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα ἐθανάτωσαν τὸν ἑκουσίως προσενεγκόντα ἑαυτὸν θῦμα ὑπὲρ τῆς φιλίας.

—

«Ἐβγῆκε ἀσπροπρόσωπος.»

Ἡ δημώδης φράσις «Ἐβγῆκε ἀσπροπρόσωπος» προῆλθεν, ὡς λέγεται, ἐκ τοῦ ἑπομένου ἀνεκδότου: Ὀθωμανός τις ἐν Σμύρνῃ, μέλλων ν' ἀπέλθῃ εἰς Μέκκαν, ἀφῆκε πεντήκοντα πρόβατά του εἴς τινα τῶν φίλων του, ἵνα φροντίζῃ περὶ αὐτῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του· ὁ παραλαβὼν αὐτὰ τὰ ἐπώλησε καὶ ἐσφετερίσθη τὸ ἀντίτιμόν των. Μετά τινα δὲ χρόνον, ἐπανελθόντος τοῦ κυρίου τῶν προβάτων, ὁ σφετεριστὴς λαβὼν δοχεῖον γιαούρτης, ἐπορεύθη πρὸς αὐτὸν, καὶ προσενεγκὼν αὐτὴν δῶρον τῷ εἶπεν, ὅτι ἐκ τοῦ ποιμνίου ἡ γιαούρτη μόνη τῷ ἔμεινε, τὰ δὲ πρόβατα ἐδωρήσατο εἰς τοὺς πένητας, διότι ἔμαθεν ὅτι ἐκεῖνος προσεβλήθη ὑπὸ πανώλης. Ἀλλ' ὁ κύριος τῶν προβάτων ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, ἀνέτρεψε τὸ δοχεῖον τῆς γιαούρτης ἐπὶ τοῦ προσώπου του καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν τῆς οἰκίας. Διαβάτης της ἰδὼν αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, τὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· ἐκεῖνος δ' ἀπεκρίθη· «Αἴ, φίλε μου, ὅποιος δίνει καλὸ λογαριασμὸ, 'βγαίνει ἀσπροπρόσωπος.»

Εἰς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Τὸ λίκνισμα τῶν βρεφῶν.

Ἰταλός τις ἰατρὸς ἐπιφέρει τὰς ἀκολούθους παρατηρήσεις περὶ τοῦ λικνίσματος τῶν βρεφῶν.

«Νομίζω ὅτι τὰ βρέφη κοιμῶνται λικνιζόμενα μόνον καὶ μόνον διότι ζαλίζονται. Ἡ κίνησις ἐκείνη προσβάλει τὰς εὐερεθίστους ἶνας τοῦ ἐγκεφάλου των, παραβλάπτει τὴν πέψιν των, διαφθείρει τὸ γάλα δι' οὗ τρέφονται καὶ ἐπιφέρει ἐμετὸν, κωλικοπόνους καὶ ἄλλας ἀσθενείας τοῦ ὑπογαστρίου.

»Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἔν τισι περιπτώσεσιν ὠφέλιμον εἶναι νὰ προκαλῆται ὁ ὕπνος δι' ἡσύχου καὶ βραδείας κινήσεως τοῦ λίκνου, ἀλλ' αἱ τοιαῦται περιπτώσεις εἰσὶ δυςδιάγνωστοι, ἀφ' ἑτέρου δ' αἱ συνέπειαι τῆς καταχρήσεως τοῦ λικνίσματος εἰσὶ τοσοῦτον ἐπιβλαβεῖς, ὥστε εὐκταῖος θὰ ἦτο ὁ παντελὴς αὐτοῦ ἐξοστρακισμός.

»Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ἡ διανομὴ τῶν δυνάμεων, αἵτινες κρατύνουσι καὶ ζωογονοῦσι τὰ ὄργανα τοῦ σώματος εἶναι διάφορος κατὰ τὸν ὕπνον ἀπὸ τῆς ἐγρηγόρσεως. Διὰ τοῦ λικνίσματος δὲ ἀποκοιμίζονται τὰ παιδία στρεφομένων τῶν τονικῶν δυνάμεων πρὸς τὰ μᾶλλον σειόμενα ὄργανα.

»Κατὰ τὰς πρώτας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἡμέρας τὸ βρέφος διατελεῖ ἐν γαλήνῃ ληθαργικῇ, συντελούσῃ εἰς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ὀργάνων του. Ἀλλ' ὅταν, παρελθουσῶν τῶν πρώτων τούτων ἡμερῶν, ἄρχωνται λειτουργοῦσαι αἱ αἰσθήσεις του οὐχὶ ἄνευ τινὸς ὀδύνης, καὶ τὸ παιδίον δι' ἀσθενῶν θρήνων δεικνύῃ ὅτι αἰσθάνεται ἤδη τὸ βάρος τῆς ὑπάρξεώς του, εἶναι χρεία νὰ καταπνίγωμεν παντὶ τρόπῳ τοὺς θρήνους του ἐμποδίζοντες οὕτως αὐτὸ ν'-ἀποτίνῃ τὸν φόρον τοῦτον τῇ φύσει;

»Δὲν θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἐγκατελείπομεν τὸ βρέφος εἰς ἑαυτὸ, ἐκτὸς ἐὰν τοὺς θρήνους προκαλεῖ κατεπείγουσά τις ἀνάγκη ἢ τυχαία κακοδιαθεσία; Μετά τινας στιγμὰς αἱ αἰσθήσεις του θ' ἀνέκτων τὴν γαλήνην ἐκείνην, ἥτις ἀφεύκτως ἐπέρχεται μετὰ τὴν ἐκ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων κόπωσιν. Αἱ ἀνυπόμονοι τροφοὶ, αἵτινες λικνίζουσαι αὐτὸ προσπαθοῦσι νὰ τὸ ἀποναρκώσωσι καὶ νὰ παρατείνωσιν οὕτω τὸν ὡρισμένον διὰ τὴν αναισθησίαν του χρόνον, πρέπει νὰ φοβῶνται μὴ διὰ τοιούτων καταπραϋντικῶν μέσων ἀντικαταστήσωσι τὰς ἐλαφρὰς καὶ ἀχωρίστους ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὀδύνας δι' ὀλεθρίων ἀσθενειῶν.»

***

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 60 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 20 Φεβρουαρίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 97.

Τὴν 20 Αὐγούστου 1860 οἱ τολμηροὶ ἐρευνηταὶ ἄρχονται τῆς ὁδοιπορίας· εἶναι δὲ δεκαεπτὰ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βοὺρκ καὶ προσαγορεύονται ὑπὸ τῶν ἐπευφημιῶν ὁλοκλήρου λαοῦ. Ποτὲ οἱ κάτοικοι τοῦ Μέλβουρν δὲν εἶχον ἰδεῖ παρόμοιον μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Ἦσαν ὑπερήφανοι, εἶχον σφοδρὰς ἐπιθυμίας καὶ αἱ εὐχαὶ πάντων ἦσαν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις ἐχορήγησε διακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας φράγκων καὶ οἱ ἰδιῶται ἄλλας πεντήκοντα, εἶχον εἰκοσιεπτὰ καμήλους τὰς ὁποίας ἔφεραν ἐπίτηδες ἐξ Ἰνδιῶν καὶ εἰκοσιεπτὰ ἵππους εὐρωστοτάτους, σκηνάς, ἐνδύματα καὶ τροφὰς διὰ δεκαπέντε μῆνας. Οὐδεὶς δὲ ὑπώπτευεν ὅτι ἐβάδιζον εἰς τὸν θάνατον.

Μέχρι Μορέϋ ὁ δρόμος ὑπῆρξε διεξοδικός· ὁ δὲ Βοὺρκ, σκληραγωγῶν εἰς ἄκρον ἑαυτόν, δὲν ἐφείδετο τῶν ἄλλων· κατέτρωγε δὲ αὐτοὺς ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας καὶ ἦτο ὁρμητικός, ἀνήσυχος διὰ τὸ μέλλον καὶ διὰ τοῦτο ἀνίκανος νὰ διοικῇ μετὰ περισκέψεως. Τρεῖς τῶν συνοδοιπόρων ἐρίσαντες πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον· ἀνεπλήρωσε δὲ αὐτοὺς κατὰ τὰ ὅρια τῆς χώρας, ὅπου διητῶντο ποίμνια· ἔκτοτε ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἡ εὐπείθεια τοῦ μετ' αὐτὸν Οὒλς φαίνονται προαναγγέλλουσαι τὴν σειρὰν τῶν τρομερῶν συμφορῶν των.

Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον διεχάραξαν μεταξὺ τῆς ἀχανοῦς ἐκείνης γῆς, δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς κυρίους σταθμούς, ἤτοι εἰς Μενενδοῦ, ἑξακόσια χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Μέλβουρν, εἰς Cooper's Creek, εἰς ἑξακόσια χιλιόμετρα πλέον πρὸς ἄρκτον καὶ σχεδὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς χώρας καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀρκτικὴν ἄκραν, χίλια καὶ ἐπέκεινα χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν ἀκτὴν τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Κατ' ἀρχὰς ἡ ὁδοιπορία ὑπῆρξεν ὀδυνηρά· τὰ πολλὰ σκεύη καὶ αἱ πολλαὶ τροφαὶ παρεμποδίζουσι καθ' ἑκάστην αὐτήν· ἀλλ' ὅλοι οἱ τῆς ἐκστρατείας εἶναι ἄνδρες εὐπαγεῖς, ἐξ ἐκείνων οἵτινες οὔτε τὴν βροχὴν οὔτε τὸν ἥλιον φοβοῦνται, οἵτινες κοιμῶνται εἰς τὸν βόρβορον, μόνην φιλοδοξίαν ἔχοντες νὰ παρατηρῶσι τὸν ὁρίζοντα τῶν ἀπεράντων πεδιάδων καὶ δασῶν, φέροντες γένειον πατριάρχου καὶ ἔνδυμα ληστοῦ, ἀνακαλύπτοντες δάση, πέτρας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ὁ βίος οὗτος τῶν δασῶν, ὁ ὁποῖος ἀναδεικνύει τοὺς ἀνθρώπους ἑκατοντάκις ἀντέχοντας εἰς τὰς στερήσεις καὶ τοὺς κόπους μᾶλλον τῶν φορτηγῶν ζώων καὶ τῶν καμήλων, ἔδωκεν εἰς τὸν Βοὺρκ συντρόφους τοὺς ὁποίους ἡ ἕξις τῆς ἀχανοῦς ἐρήμου καθίστα ἀφρόντιδας καὶ μὴ ἀκριβεῖς. Τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1860 ἀφῆκεν εἰς Μενενδοῦ τοὺς ἡμίσεις συντρόφους του καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀποσκευῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ δευτέρου ὑποδιευθυντοῦ τοῦ καλουμένου Ῥάϊτ, δοὺς *ῥητὴν διαταγὴν* ν' ἀναχωρήσῃ εἰς ἀντάμωσίν του μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν εἰς Cooper's Creek, ὅπερ εἶχε σκοπὸν νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ δὲ Ῥάϊτ περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1861 ἐπεχείρησε νὰ μεταβῇ ὅπου διετάχθη.

Ἐν τοσούτῳ οἱ μῆνες παρήρχοντο, ἔφθασεν ὁ Ἰούνιος καὶ οὐδεμία εἴδησις παρὰ τοῦ Βοὺρκ ἔφθασεν εἰς Μέλβουρν· καὶ ὅμως εἶχον συμφωνήσει νὰ στέλλωνται ἐνίοτε εἰδήσεις αὐτοῦ, ὅπως ἡ ἐπὶ τούτῳ συστηθεῖσα ἑταιρία ἔρχεται εἰς βοήθειάν των· ἡ ἰδέα ὅτι οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἀπεπλανήθησαν εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἀπέθνησκαν τῆς πείνης, συνεκίνησε τὸν κόσμον ὅλον· ὁλόκληρος ἡ Μέλβουρν συνταραχθεῖσα ὠργάνισε νέαν ἐκστρατείαν, σκοπὸν ἔχουσα ν' ἀνεύρῃ τὴν πρώτην καὶ ἀνέθεσεν αὐτὴν εἰς τὸν νέον Ὁουΐτ· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀποικίαι συγκινηθεῖσαι ἐμιμήθησαν αὐτήν. Ὁ Mac Kinlay ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς Ἀδελαΐδος, ὁ Walker ἐκ τῆς Γῆς τῆς Βασιλίσσης, ὁ Landsborough μεταβαίνει ἐπὶ πλοίου εἰς τὸν κόλπον τῆς Καρπενταρίας· καὶ οὕτως αἱ τέσσαρες αὗται ἐκστρατεῖαι, παρασκευασθεῖσαι ἐντὸς τινων ἡμερῶν, καὶ ἕνα μόνον σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἰχνηλασίαν τοῦ μεγάλου ἐρευνητοῦ, ἀναχωροῦσιν ἐκ τεσσάρων διαφόρων μερῶν ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων ὀκτακοσίας λεύγας ὡς ἔγγιστα.

Ὁ νέος Ὁουΐτ ἔδωκε πρῶτος τὴν μεγάλην ἀλλὰ τρομερὰν εἴδησιν· ἀνεχώρησε κατεσπευσμένως καὶ τὴν 29 Ἰουνίου, ἐνῷ ἐπέρα τὸν ποταμὸν Λόδδον, ἀπήντησεν ἐπιστρέφοντας συνοδοιπόρους τινὰς τοῦ Βοὺρκ μεθ' ὧν καὶ ὁ Βραχ καὶ ὁ τέταρτος ὑποδιευθυντής· ἰδοὺ δὲ τί διηγήθησαν οἱ μελανοπρόσωποι καὶ κάτισχνοι αὐτοὶ ὁδοιπόροι.

Digitized by Google

Ὁ Βοὺρκ ἐντὸς δύο μηνῶν διέτρεξε τὴν σειρὰν τῶν ἐρήμων καὶ τῶν πεδίων, ἅτινα διαχωρίζουσι τὴν Μενενδὺ ἀπὸ τὸ Cooper's Creek, ἤτοι διέτρεξε τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου· ἀλλ' ἔφθασεν ἐκεῖ τὸν Ἰανουάριον ἐν καιρῷ τρομεροῦ θερινοῦ καύσωνος. Ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἐξησθένησαν καὶ κατεβλήθησαν· ὁ δρόμος φαίνεται πανταχόθεν κεκλεισμένος· εἰς μάτην περιμένει τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ῥάϊτ, βλέπων ὅτι ἡ ἀργοπορία αὐτοῦ θὰ ἐπιφέρῃ ἔλλειψιν καμήλων καὶ τροφῶν· εἰς μάτην ὁ Οὐϊλς, παραλαβὼν τρεῖς καμήλους ἀπῆλθε πρὸς ἄρκτον ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιόμετρα εἰς ἀναζήτησιν ὕδατος· οὐδὲν ἀνεκάλυψεν· οὐδὲ βρύσιν, οὐδὲ ὄασιν, οὐδὲ κἂν τέλμα ὑγρόν. Ἀφῆκε λοιπὸν τὰς καμήλους καὶ πεζὸς, χωρὶς νὰ πίῃ οὔτε ῥανίδα νεροῦ, ὑπὸ ἥλιον φλογερὸν καὶ ὑπὸ καύσωνα πεντήκοντα βαθμῶν, ἐπανῆλθε διὰ τῆς αὐτῆς μακρᾶς ὁδοῦ εἰς τὸ ἐν Cooper's Creek κατάλυμα.

Ὁ Βοὺρκ ἐσκέφθη τότε ὀρθῶς ὅτι ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ μὲ ὅσον δυνατὸν ὀλιγωτέρους ἀνθρώπους εἰς τὴν πετρώδη ἔρημον, ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν ὄασιν τοῦ Cooper's Creek ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς μὲ τὰς τροφάς των καὶ περιπλέον μὲ ὅλας τὰς τροφὰς, αἵτινες ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσι διὰ τὴν ἐπιστροφήν. Ἀφῆκε δὲ εἰς τὸν Βραχ, ἐκ τῶν οἰκείων του, τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διαταγὴν νὰ τὸν περιμένῃ τρεῖς μῆνας τοὐλάχιστον καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν αὐτὴν *ὅσον καιρὸν ἀκόμη* θὰ ἐπέτρεπον αἱ ζωοτροφίαι. Ὦ! Ἐὰν ὁ Ῥάϊτ ἐξήρχετο ταχύτερον ἀπὸ τὴν ληθαργίαν ὁποῖαι συμφοραὶ θὰ προελαμβάνοντο!

Ἐν τοσούτῳ ὁ ἀτρόμητος Βοὺρκ, παραλαβὼν τὸν Οὐϊλς, τὸν Γραὶ, καὶ τὸν Κὶγκ, ἀρχαῖον στρατιώτην, καθὼς καὶ ἓξ καμήλους, ἓν ἄλογον καὶ τροφὰς διὰ τρεῖς μῆνας ἀνεχώρησεν εἰς ἀνακάλυψιν τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὴν 16 Δεκεμβρίου 1860 οἱ τέσσαρες ὁδοιπόροι, εἰσελθόντες εἰς τὸ δυσχερέστερον καὶ τὸ ἀγνωστότερον μέρος τῆς ὁδοιπορίας, ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν ὄασιν, διασχίζοντες δὲ τὸν ποταμὸν, καὶ πλησιάζοντες πρὸς τὴν ἄλλην ὄχθην, ἔσειον τοὺς βραχίονας κράζοντες πρὸς τοὺς συντρόφους των· «Περιμείνατέ μας, περιμείνατέ μας!»

Καὶ ὅμως ὁ Βραχ καὶ οἱ ἄνθρωποί του, ὁ Ῥάϊτ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπανήρχοντο ἄνευ τοῦ Βούρκ. Οἱ μὲν πρῶτοι ἐπάλαισαν ἐπὶ πολὺ ἐντὸς τοῦ καταλύματος αὐτῶν πρὸς τὰς αἱματηρὰς προσβολὰς τῶν αὐτοχθόνων. Ὁ καύσων κατέστη τρομερός· παρηκολούθουν τὸ μεμολυσμένον ὕδωρ, τὸ μόνον αὐτῶν καταφύγιον τὸ ὁποῖον ἐταπεινοῦτο ἀδιακόπως. Οὕτω πως ἀνέμεινον τέσσαρας μῆνας· ἐπὶ τέλους πολλοὶ ἀπέθανον, τοὺς δὲ ἐπιζήσαντας ἐλυμαίνετο ἡ στομακάκη ἐνῷ αἱ τροφαὶ ἤγγιζον πρὸς τὸ τέλος. Ὁ Βραχ ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ μὴ ἔχων πλέον, ὡς εἶπε, μηδεμίαν ἐλπίδα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου. Κατ' αὐτὸν δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία ὅτι ὁ Βοὺρκ θ' ἀπέθανε· καὶ ὅμως ἀφῆκε τροφάς τινας εἰς τὴν ὄασιν.

Ἐνῷ δὲ ἐπέστρεφεν, ἀπήντησε τὸν Ῥάϊτ μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Πῶς καὶ ἕνεκα τίνων ἀξιοθρηνήτων συμβεβηκότων ἤρχετο *τέσσαρας μῆνας* βραδύτερον εἰς τὸ ὡρισμένον μέρος; ἀλλ' ὡς ἂν ἔτυπτεν αὐτοὺς ἡ συνείδησις ἐπέστρεψαν καὶ οἱ δύο εἰς Cooper's Creek, οὐδένα ὅμως τῶν συντρόφων εὗρον ἐκεῖ· τότε ἀποχαιρετίσαντες τὸ τελευταῖον τὴν ἔρημον, ἥτις κατέπιε βεβαίως αὐτοὺς, διευθύνθησαν εἰς Μέλβουρν. Καὶ τοιαύτη ἐν γένει ἡ ἱστορία τῆς τρομερᾶς ἐκστρατείας. Ὁ νέος Οουῒτ μαθὼν αὐτὴν εἰς Λόδδον, διεβίβασε τὴν εἴδησιν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἠγανάκτησαν πάντες, αὐτὸς δ' ἐξηκολούθησεν ἀνενδότως διευθυνόμενος πρὸς ἄρκτον.

Ἐντὸς δὲ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς ἐπροχώρησεν εἰς τόπον πάντη διάφορον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον εἶχον ἰδεῖ οἱ πρῶτοι ὁδοιπόροι· ἀντὶ τῆς καυστικῆς ἄμμου τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι ἀπήντησαν, αὐτὸς εὗρε κοιλάδας δροσερὰς, καὶ δι' ἀπεράντων πεδίων ἐπροχώρησε μέχρι πλησίον τοῦ Cooper's Creek· καὶ ἐκεῖ εἶδε κεχαραγμένην εἰς τὸν φλοιὸν δένδρου τὴν λέξιν ταύτην *Dig*, ὃ ἐστι *σκάψον*· καὶ σκάψας τὴν γῆν εὗρε τὸ σιδηροῦν κιβώτιον ἐν ᾧ ἀφῆκεν ὁ Βραχ ἐγγράφως τοὺς λόγους καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του καὶ συγχρόνως εὗρε μεταξὺ αὐτῶν τὰς σημειώσεις τοῦ Βοὺρκ λέγοντος ὅτι διεπέρασε τὴν ἤπειρον μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Cooper's Creek. Ἰδοὺ τί διηγεῖτο ὁ ταλαίπωρος ἀποδημητὴς εἰς τὸ τεμάχιον τοῦ ἡμερολογίου, τὸ ὁποῖον ἔγραψε καὶ κατέθετο εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ δένδρου.

Τὴν 16 Δεκεμβρίου 1860 ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ὄασεως μετὰ τῶν τριῶν συνοδοιπόρων του. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ δύο μηνῶν ἐπροχώρησε ταχέως ἀνακαλύπτων καθ' ἡμέραν εὐφορωτέρας γαίας· ἀχανὴς πεδιὰς διεδέχετο τὴν ἔρημον τῶν πετρῶν· τὰ δένδρα ἔδιδον σκιὰν καὶ συνεχῆ ῥυάκια ὕδωρ δροσερόν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἰθαγενεῖς ἔφευγον ἔντρομοι· δὶς ἢ τρὶς μόνον ἔμειναν καὶ ἔδωκαν ἰχθῦς ξηροὺς εἰς τοὺς ὁδοιπόρους. Ποῦ καὶ που ἀπήντων λίμνας μὲ ὕδωρ ἁλμυρὸν, λόφους μὲ ἄμμον ἐρυθρᾶν, τόπους κατεστραμμένους ὑπὸ ἐκτάκτων κατακλυσμῶν καὶ πλήρεις σωρῶν πετρῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐφάνη ὑψηλὴ σειρὰ ὀρέων πρὸς βορρᾶν, τὰ ὁποῖα ὠνόμασαν ὄρη *Standish*. Εἰς τοὺς πρόποδας δὲ αὐτῶν εἶδε φύσιν τόσον ὡραίαν καὶ δάση τόσον χλοερὰ καὶ πεδιάδας τόσον πλουσίας, καταβρεχομένας ἀπὸ ἀφθονώτατα ὕδατα, ὥστε ὠνόμασε τὴν γῆν ἐκείνην *γῆν τῆς ἐπαγγελίας*.

Μετὰ τὴν συγκίνησιν τῶν κατὰ πᾶσαν ὥραν νέων ἀνακαλύψεων, τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπίπονον διάβασιν ποταμῶν, τὴν πρὸς τοὺς

Digitized by Google

αὐτόχθονας, πρὸς ὄφεις καὶ τοὺς ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐφορμῶντας μῦς πάλην, εὑρέθησαν μεταξὺ δένδρων τόσῳ πυκνῶν ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ διαβῶσι χωρὶς νὰ κατακόψωσιν αὐτά. Ὁ Βοὺρκ καὶ ὁ Οὐῒλς ἀφέντες τοὺς συνοδοιπόρους, ἐπροχώρησαν πεζῇ αἰσθανόμενοι ἁλμυρὸν οὕτως εἰπεῖν ἀέρα. Οὕτω δὲ κατάκοποι, καταβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ καύσωνος, ἀγωνίζονται καὶ προχωροῦσι μέχρι τῆς 11 Φεβρουαρίου διὰ μέσου ἀδιαπεράστων δασωδῶν μερῶν καὶ ἑλῶν, εἰς τὰ ὁποῖα χώνονται μέχρις ὤμων. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην εὗρον θάλασσαν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκάθησαν ἐξηντλημένοι. Ἡ θάλασσα ἀναβαίνουσα καὶ καταβαίνουσα ἀλληλοδιαδόχως ἀποκαλύπτει ἀγρίας ἀκτάς, πρὸς τὰς ὁποίας φαρμακερὰ δένδρα ἐκτείνουσι τοὺς κλάδους των. Δὲν ὑπάρχει πλέον ἀμφιβολία ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Εἰρηνικὸς Ὠκεανός. Μετὰ ἑξαμήνους κόπους αἰσθάνονται ὅτι ἔφθασαν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδόξου αὐτῶν ἀποστολῆς, διὸ θέλουσι νὰ ἴδωσι τὸν Ὠκεανόν. Κατακόπτουσι τὰ δένδρα, ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη ὅθεν ἐλπὶς εἶναι νὰ ἴδωσι τὸν ὁρίζοντα, ἀλλὰ πίπτουσιν ἐκνενευρισμένοι καὶ κατάκοποι εἰς βαθέα τέλματα, ὅθεν ἀπεσύρθη τὸ πρωῒ ἡ θάλασσα καὶ ὅπου μετ' ὀλίγον ἡ παλίρροια τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐζήτουν ἀναβαίνει καὶ ἔρχεται σχεδὸν νὰ τοὺς καταπίῃ· καὶ ὅμως τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον ὠκεανὸν θέλουσι νὰ τὸν ἴδωσιν ἀφεύκτως· ἀλλὰ τὴν παρηγορίαν αὐτὴν δὲν τὴν ἀπολαμβάνουσιν· ὁ Μωϋσῆς εἶδε τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ ὄρους τὴν γῆν Χαναάν· ἀλλ' αὐτοί, τοῦ μὲν ὠκεανοῦ τούτου ἀκούουσι τοὺς μακροὺς ψιθυρισμοὺς καὶ καταβάλλουσιν ὑπερανθρώπους ἀγῶνας, εἰς ἄλλους ὅμως ἀπέκειτο νὰ ἴδωσι τὰ γλαυκὰ αὐτοῦ κύματα.

Πράγματι ὅμως ἔφθασαν εἰς τὸν σκοπόν των. Ἀλλὰ τὸ φάντασμα τῆς πείνης ἦτο ἐκεῖ τρομερὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των· εἶχον φέρει μεθ' ἑαυτῶν δώδεκα ἑβδομάδων τροφάς, εὑρίσκοντο εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου καὶ μόλις ἔμενον διὰ πέντε· ἡ τρομερὰ ἀγωνία τὴν ὁποίαν ᾐσθάνοντο διὰ τὴν καθ' ἑκάστην αὐξάνουσαν σιτοδείαν καὶ ἡ ταχύτης μεθ' ἧς ἠναγκάζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἔφερε τὸν θάνατον τῶν ὑποζυγίων καὶ τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν. Αἱ δὲ ἐπελθοῦσαι τρομεραὶ βροχαὶ κατέκλυσαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν γῆν, ὥστε πολλάκις ἐκινδύνευσαν νὰ καταβυθισθῶσι. Τὴν 6 Μαρτίου ὁ Βοὺρκ ἔκειτο σχεδὸν νεκρός, ὡς φαγὼν τεμάχιον μεγάλου ὄφεως τὸν ὁποῖον εἶχεν ἑψήσει. Τὴν 20 ἤρχισαν νὰ ὀλιγοστεύωσι τὰ φορτία, τῶν καμήλων μὴ δυναμένων πλέον νὰ προχωρήσωσι, καὶ νὰ ρίπτωσιν ἀπὸ ἕκαστον ζῶον ἑξήκοντα σχεδὸν λίβρας τροφῶν τῶν ὁποίων ἐν τοσούτῳ ἐφοβοῦντο τὴν ἔλλειψιν. Οὕτω καὶ τὰ πλοῖα ἀπειλούμενα ὑπὸ τῆς θαλάσσης ρίπτουσιν εἰς αὐτὴν τὸ φορτίον ὅσον πολύτιμον καὶ ἂν εἶναι. Τὴν 30 σφάζουσι μίαν κάμηλον, τὴν 10 Ἀπριλίου φονεύουσι τὸν Βίλην, ἤτοι τὸν ἀγαπητὸν ἵππον τοῦ Βοὺρκ μὲ τὸν ὁποῖον ἀνεχώρησεν ἀπὸ Μέλβουρν καὶ ὅστις ἀντέσχε πλέον παντὸς ἄλλου καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Τὴν 11 ἀναγκάζονται νὰ διακόψωσι τὸν δρόμον ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἵνα περιμένωσι τὸν Γρέϋ, μὴ δυνάμενον πλέον νὰ περιπατήσῃ. Τοσοῦτον δὲ καταναλίσκει αὐτοὺς ἡ πεῖνα, ὥστε οἱ δύο οὗτοι γενναῖοι ἄνδρες κατήντησαν νὰ κακομεταχειρισθῶσι τὸν φίλον των! Διότι φυλάξαντες τὸ ἄλευρον ὡς τελευταῖον καταφύγιον, εὗρον τὸν Γρέϋ κεκρυμμένον ὄπισθεν δένδρου καὶ τρώγοντα. Πόσον ἡ τελευταία βάσανος τοῦ ταλαιπώρου τούτου θὰ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μνήμην των μετά τινας ἡμέρας, ὅτε καὶ αὐτοὶ κατήντησαν εἰς ἀγωνίαν.

Ἐπὶ τέλους τὴν 21 Ἀπριλίου πρὸς τὸ ἑσπέρας φθάνουσιν εἰς τὴν ὄασιν ὡς ἄλλοι σκελετοί. Ἀναζητοῦσι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ καλοῦσι διὰ τῆς φωνῆς τοὺς συνοδοιπόρους των, ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον συστήσει θερμῶς νὰ τοὺς περιμείνωσιν· ἀλλ' ἡ ὄασις ἦτο ἔρημος καὶ οὔτε φωνὴ οὔτε ἀκρόασις. Ὁπόσοι ὀδυνηροὶ λογισμοὶ κατέκλυσαν τὰς καρδίας αὐτῶν κατὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην ὥραν! Ἀνερευνῶντες δὲ μετὰ προσοχῆς ἀνέγνων τὴν λέξιν *Dig*, *σκάψον*, περὶ τῆς ὁποίας προείπομεν, καὶ εὐθὺς σκάψαντες ἀνεῦρον τὰς ὀλίγας τροφὰς τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ὁ Βράχ εἰς τὸ σιδηροῦν κιβώτιον· εὗρον δὲ καὶ τὸ ἔγγραφον ἐν ᾧ ἐξηγεῖ τὰ αἴτια τῆς ἀναχωρήσεως, φέρον τὴν χρονολογίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἤτοι τῆς 21 Ἀπριλίου τὴν πρωΐαν.

Ὅθεν μετὰ ταξείδιον πλῆρες ἀπελπισίας μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ μετὰ ἐπάνοδον ἔτι πλέον ἀπηλπισμένην, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν ἢ ἔφαγον ὅλας σχεδὸν τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἵππους αὐτῶν ἐκτὸς δύο, ἀφ' οὗ κατώρθωσαν τὴν μεγαλητέραν ἀνακάλυψιν κατὰ τὴν Αὐστραλίαν, ἔφθασαν μεταξὺ βασάνων εἰς τὴν ὄασιν τὴν ὁποίαν τόσον ἐπεπόθουν, καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες θὰ τοὺς ἔσωζαν καὶ ἐπὶ τοὺς ὁποίους ἤλπιζον, εἶχον ἀναχωρήσει πρὸ ἑπτὰ ὡρῶν μόνον. Τί νὰ κάμωσιν, ἐξηντλημένοι ὡς ἦσαν ἀδυνατοῦντες νὰ προχωρήσωσιν; ἔπρεπε νὰ διατρέξωσι μὲ ὑποζύγια ἡμιθανῆ ἑξακόσια χιλιόμετρα κατόπιν συνοδείας καλῶς παρεσκευασμένης καὶ πρὸ πολλοῦ ἀπρακτούσης; Βεβαίως τοῦτο θὰ ἦτο τὸ φρονιμώτερον ἂν δὲν εἶχον δοκιμάσει ὁλοκλήρων μηνῶν βασανιστήρια· ἀλλ' ὁ Βοὺρκ ἐνθυμεῖται ὅτι ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιόμετρα μακράν, πλησίον τοῦ ὄρους *Ἀπελπισία*, ὑπάρχει σταθμὸς προβάτων, ὅστις τοὐλάχιστον θὰ μένῃ ἐκεῖ· καὶ ἕνεκα τούτου μετὰ δύο ἡμερῶν ἀνάπαυσιν παρέσυρε τὸν Οὐῒλς καὶ τὸν Κὶγκ μετά τινων τροφίμων. Ἀποθέτει εἰς τὸ σιδηροῦν κιβώτιον τὸ ἡμερολόγιον τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὁποῖον παραπονεῖ-

Digitized by Google

ται διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ὑπασπιστοῦ του καὶ ἀναγγέλλει τὴν πρὸς τὸ ὄρος *Ἀπελπισία* μετάβασίν του.

Ἀλλ' ἰδοὺ τί συνέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῆς τοσαύτης συμφορᾶς· ἐνῷ ὁ Βοὺρκ, μόλις βαδίζων ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ὄασιν διευθυνόμενος πρὸς δυσμὰς, ὁ Βρὰχ καὶ ὁ Ῥάϊτ, οἵτινες εἶχον συναντηθῆ, ὡς εἴδομεν, τὴν 21 Ἀπριλίου εἰς τὴν ἰδίαν ὄασιν, τυπτόμενοι τὴν συνείδησιν ἠθέλησαν νὰ βεβαιωθῶσι μὴ ἐπανῆλθέ τις τῶν ἀπόντων. Ὡς ἀσυλλόγιστοι δὲ δὲν ἐσκέφθησαν νὰ σκάψωσιν εἰς τὴν ἄμμον καὶ νὰ ἐρευνήσωσι τὴν κρύπτην ὅπου θὰ εὕρισκον τὰ ἀποτεθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Βοὺρκ τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθὼς καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ δρόμου του· οὕτω δὲ θὰ τὸν ἔσωζαν. Αὐτοὶ ὅμως εὑρόντες τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ὁποίαν ἀφῆκαν αὐτὴν τὸ πρωΐ, ἀνεχώρησαν πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν εἰς Δάρλιν.

Ὅθεν δὶς κατὰ συνέχειαν ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, οἵτινες ἀνεζητοῦντο ἀμοιβαίως, καὶ τῶν ὁποίων ἡ συνάντησις θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὰς τρομερωτάτας τῶν βασάνων, εὑρέθησαν εἰς μάτην πλησίον ἀλλήλων.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Βοὺρκ, ὁ Οὐΐλς καὶ ὁ Κὶγκ καταβαίνουσι τὴν κοιλάδα τοῦ Cooper φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰς τροφὰς τῆς κρύπτης. Ἡ μία τῶν καμήλων πίπτει ἐξησθενισμένη, καὶ φονεύσαντες αὐτὴν ἐξήραναν εἰς τὸν ἥλιον τὸ κρέας αὐτῆς· τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀπέθανε καὶ ἡ τελευταία. Τότε ἐστερημένοι πάσης βοηθείας σύρονται μέχρι τινὸς ἐγχωρίου φυλῆς, τῆς ὁποίας τὰς θηριώδεις ὀρέξεις κατεσίγησεν ἡ θέα τῶν ἐλθόντων. Διὸ ἐλεήσασα αὐτοὺς διένειμε μετ' αὐτῶν τὴν τροφήν της, ἤτοι βρωμερὸν σῖτον ὀνομαζόμενον *ναρδοῦ*, τὸν ὁποῖον μασσῶσι μὲν μόλις, δὲν δύνανται ὅμως καὶ νὰ χωνεύσωσιν. Ἔζησαν δὲ οὕτω μέχρι τῆς 15 Μαΐου.

Αἴφνης οἱ μαῦροι ἐγένοντο ἄφαντοι καὶ δὲν ἐφάνησαν πλέον. Τότε ἡ ἀνάγκη ἐβίασεν αὐτοὺς ν' ἀκολουθήσωσι τὸν δρόμον των πρὸς τὸ ὄρος *Ἀπελπισία* καὶ νὰ βαδίσωσι συρόμενοι μέχρι τῆς 24 Μαΐου ἐπὶ ἀμμώδους καὶ φλογεροῦ ἐδάφους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀνεκάλυψαν τίποτε, ἔπεσαν κατάκοποι, παραιτήσαντες καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐλπίδα. Οὐδεμία δὲ πλέον ἀμφιβολία ὅτι κατεδίωκεν αὐτοὺς ἡ συμφορὰ, διότι ὅτε ἀκολούθως ἀνεζήτησαν τὰ ἴχνη αὐτῶν, ἐπείσθησαν ὅτι ἐὰν μίαν μόνον ἡμέραν ἐπροχώρουν ἔτι, θὰ ἔβλεπον τὸ ὄρος καὶ θὰ ἐσώζοντο.

Τὴν 27 Μαΐου ἐπιστρέφουσιν εἰς Cooper's Creek τρεφόμενοι διὰ *ναρδοῦ*, οὗτινος τὸ μὲν μάσσημα τοὺς ἐξασθενίζει, ὁ δὲ χυμὸς δὲν τοὺς τρέφει πλέον. «Ἤλθομεν, ἔγραψαν, νὰ ἐπανίδωμεν τὴν ὄασιν καὶ ν' ἀποθάνωμεν.»

Παρέχωσαν δὲ εἰς τὸ κιβώτιον τὴν σημείωσιν μετά τινων γραμμῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν τελευταίαν των ἀπόπειραν. Πόσας ἡμέρας διήρκεσεν ὁ ἥμισυς οὗτος θάνατος μανθάνομεν ἔκ τινων λέξεων τὰς ὁποίας ἐχάραττον ἐνίοτε ὁ Οὐΐλς καὶ ὁ Βοὺρκ καὶ κατέθετον ὑπὸ τὰ δένδρα ὡς διαθήκην τῶν τελευταίων αὐτῶν ὡρῶν εἰς τὸ σιδηροῦν κιβώτιον.

Καὶ γράφοντες ἐπαρηγοροῦντο ὅτι διηγοῦντο εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν τὰ ἀληθῆ των μαρτύρια ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀνακαλύψεων. Τὴν 20 Ἰουνίου τὸ *ναρδοὺ* δὲν ἔδιδε πλέον εἰς αὐτοὺς δύναμιν· δύο δὲ γραμμαὶ τοῦ Οὐΐλς τὴν ἡμέραν ἐκείνην λέγουσιν αὐτά· «Εἶναι πολλὰ λυπηρὸν νὰ αἰσθάνεταί τις ἐγκαταλελειμμένον τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἠμπορῶ πλέον ν' ἀνθέξω.» Τὴν 22 γράφει· «Εἶμαι πλαγιασμένος ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ δὲν θὰ σηκωθῶ πλέον. Εἰς τὸ ἑξῆς ὁ Κὶγκ, ὡς εὐρωστότερος, θὰ καταθέσῃ τὰς τελευταίας μου προσρήσεις εἰς τὴν κρύπτην.» Τὴν 29 Ἰουνίου ἐχαράχθησαν αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις πλήρεις στοργῆς καὶ καρτερίας πρὸς τὸν πατέρα του· «Ὁ θάνατός μου . . . ὁ θάνατός μου εἶναι βέβαιος ἐντός τινων ὡρῶν, ἀλλ' ἡ ψυχή μου εἶναι ἀτάραχος.»

Ὁ Ὀουΐτ δὲν εὗρεν ὑπὸ τὸ δένδρον ἐκεῖνο ἄλλο τι δυνάμενον νὰ τὸν φωτίσῃ περὶ τοῦ Οὐΐλς. Ἀπέθανεν ἢ ἔζη ἀκόμη; Ποῦ ἆρα εὑρίσκετο ὁ ξηρὸς σκελετός του ἢ τὸ ἡμίνεκρον σῶμά του; Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ Βοὺρκ φέρουσι τὴν ἡμερομηνίαν μιᾶς ἡμέρας πρὸ τῆς τοῦ Οὐΐλς, τὴν τῆς 28 Ἰουνίου. Ἂν καὶ ψυχοῤῥαγῶν ἤθελεν ἀκόμη ν' ἀναζητήσῃ τὴν φυλὴν τῶν μαύρων, τὴν μόνην ἐλπίδα τῆς σωτηρίας του. Ὁ ἀποχαιρετισμός του ἐφαίνετο πλέον ἔντονος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφοσίωσίς του ἐπίσης ἡρωϊκή. «Ὁ Κὶγκ θὰ ἐπιζήσῃ, ἐλπίζω· ἔδειξε γενναιοτάτην ψυχήν· ἐτελειώσαμεν τὸ ἔργον μας, ἐφθάσαμεν πρῶτοι εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ὠκεανοῦ . . . ἀλλὰ κατελείφθ . .» Ἡ τελευταία αὕτη λέξις δὲν ἦτο τελειωμένη· ἐστερήθη τῆς δυνάμεως νὰ γράψῃ αὐτήν.

Θὰ ἐξέπνευσαν ἀναμφιβόλως καὶ αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν καὶ θὰ ἔμειναν ἄταφοι ἀφ' οὗ ἔκλεισαν τὸν λάκκον εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν παρακεχωμένα τὰ ἔγγραφα, ἅτινα ἔμελλον ν' ἀποκαλύψωσι τὰ μυστήρια τῆς ἠπείρου καὶ νὰ μαρτυρήσωσι περὶ τῶν ὑπερανθρώπων παθημάτων αὐτῶν. Οὐδὲν ἄλλο ἴχνος εὑρέθη. Ὅτε ὁ Ὀουΐτ ἔφθασεν ἡ κρύπτη ἦτο ἐσκεπασμένη μὲ ἄμμον, ἐκ δὲ τῶν συγκεχωμένων καὶ συνεχῶν ἰχνῶν, δεικνυόντων ἀπείρους μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ καταλύματος αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ διακρίνωσι τὸ τελευταῖον.

Ὁ Ὀουΐτ ἀνεζήτησε καθ' ὅλας τὰς πέριξ διευθύνσεις τὰ ἴχνη τῶν καμήλων καὶ ἐπὶ τέλους τὴν 10 Σεπτεμβρίου μεταξὺ τῶν βημάτων τῶν γυμνῶν ποδῶν τῶν αὐτοχθόνων εὗρε τὸν τύπον σανδαλίου. Ὢ ποία στιγμὴ ἀγωνίας! Μετ' ὀλίγον ἀνεκάλυψε μεταξὺ τῶν δασῶν πυρὰ τῶν μαύρων. Τρέχει καὶ παρατηρεῖ ὃν δυστυχὲς, ἡ

Digitized by Google

μᾶλλον σκιὰν ἀνθρωπίνου ὄντος, ἀσθενεστάτου, μαρτυροῦντος διὰ βλεμμάτων ἀκτινοβολούντων ἄφατον ἀγαλλίασιν, ἀλλὰ μόλις δυναμένου νὰ προφέρῃ ἦχον.

Ἦτο δὲ ὁ ἦχος ἀνθρώπου ζῶντος ἐκ τῶν τῆς μεγάλης ἀποδημίας, ὁ τοῦ ἀρχαίου στρατιώτου Κίγκ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέλαβε δυνάμεις καὶ φωνὴν καὶ ἐδυνήθη νὰ διηγηθῇ τί ἀπέγιναν οἱ τρεῖς συνοδοιπόροι του ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐσκέπασε τὴν κρύπτην. Ἰδοὺ δὲ τί συνέβη· τὴν 28 ὁ Οὔϊλς ἀγωνιῶν τὸν παρεκάλεσε νὰ ὑπάγῃ εἰς ἀναζήτησιν τῶν ἰθαγενῶν, εἰς τοὺς ὁποίους μόνους ἤλπιζεν. Ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Βοὺρκ τὸ ὡρολόγιόν του καί τινας λέξεις πρὸς τὸν πατέρα του, οἱ δὲ τρεῖς φίλοι ἐχωρίσθησαν κλαίοντες ἵνα μὴ ἐπανίδωσι πλέον αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Μετὰ δρόμον δύο ἡμερῶν ὁ Βοὺρκ ἔπεσε παρακαλῶν τοὺς συντρόφους του «νὰ μὴ ἀφήσωσιν αὐτὸν ἕως ὅτου ἀποθάνῃ» καὶ νὰ μὴ θάψωσι τὸ σῶμά του, ἀλλὰ ν' ἀφήσωσιν αὐτὸ ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἥλιον τῶν ἐρήμων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐχάραξε τὸν δρόμον τοῦ αἰῶνός του καὶ εὗρε τὸν θάνατον.

Τὴν 29 κατέπεσε τὸ τελευταῖον ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἐδάφους· οἱ μυκτῆρές του βυθίζονται εἰς τὴν ἄμμον, ἀτενίζει τὸν Σταυρὸν τῆς Μεσημβρίας ὅστις εἶναι τὸ παραμυθητικὸν σημεῖον τῶν ἀποθνησκόντων εἰς τὸ μεσημβρινὸν ἡμισφαίριον καὶ μετὰ ταῦτα σβέννυνται οἱ μεγάλοι του ὀφθαλμοί.

Ὁ τελευταῖος ἐπιζήσας ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ποταμὸν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ὁποίου ἀφῆκε τὸν ἀτυχῆ Οὔϊλς, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἐπίσης νεκρόν. Ὁ Κίγκ περιεπλανήθη τότε μόνος εἰς τὰ δάση κλαίων τοὺς δύο του ἀρχηγούς. Ἐπὶ τέλους εὗρε τὴν φιλόξενον φυλὴν τῆς ὁποίας ἡ τροφὴ διετήρησεν αὐτὸν πλέον τῶν δύο του συντρόφων. Ὁ Ὄουϊτ κατὰ τὰς ὁδηγίας του ἀνεῦρε τοὺς δύο σκελετοὺς τοὺς ὁποίους οἱ αὐτόχθονες εἶχον σκεπάσει μὲ κλάδους δένδρων εἰς σημεῖον σεβασμοῦ. Πλησίον δὲ τοῦ Βοὺρκ ἐκ δεξιῶν ἔκειτο τὸ πολύκαννον αὐτοῦ. Ὁ Ὄουϊτ ἔθαψε τὸ λείψανόν του εἰς τὴν *Union-Jack*, τὸ ἐθνικὸν σκήνωμα ἤτοι τὸν ἐντιμότερον τάφον, οὗτινος εἶναι ἄξιοι οἱ γενναῖοι, καὶ ἀφ' οὗ ἀντήμειψε τοὺς αὐτόχθονας ἐπανῆλθεν εἰς Μέλβουρν φέρων τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὴν διαθήκην τῶν ἀποδημητῶν.

Τὴν 9 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀνεχώρησεν ἵνα ἐπισκεφθῇ ἐκ νέου τοὺς μεμονωμένους ἐκείνους τάφους, λαβὼν ἐντολὴν ὑπὸ τῆς ἀποικίας τῆς Βικτωρίας ἵνα φέρῃ τὰ λείψανα τῶν δύο ἡρώων. Μετὰ δὲ ἓν ἔτος πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Μέλβουρν ὑπεδέχθησαν πενθοῦντες αὐτά. Ἠθέλησαν δὲ νὰ τιμήσωσι διὰ κηδείας πανδήμου καὶ μεγαλοπρεπεστάτης καθὼς καὶ διὰ μνημείου ἀνεγερθέντος εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, τοὺς ἄνδρας ἐκείνους τοὺς ἀποθανόντας εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας των χάριν τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως ἄνδρες δὲν ἀποθνήσκουσιν ἀλοσχερῶς, διότι εἰς τὴν τόλμην, τὴν ἀφιλοκέρδειαν, τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ὀφείλει ἡ Αὐστραλία τὴν ἀξιοθαύμαστον ἀνάπτυξιν τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ζωῆς, τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς δόξης. Ἀπὸ βορρᾶ καὶ μεσημβρίας, ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, ἀπεδήμησαν οἱ τολμηροὶ αὐτῆς ἐρευνηταί, ἔδραμον εἰς μέρη ἄγνωστα καὶ πολλάκις ἀπέθανον. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς ἠνοίχθη παρ' αὐτῶν καὶ ἡ ἀποικία, τὰ πλούτη καὶ ὁ βίος ἐπέζησαν.

Εἰς τὰ ἔθνη τοῦ ἀρχαίου κόσμου οἱ ἡγεμόνες βλέπουν ἀτάραχοι ἀποθνήσκοντα εἰς τοὺς πολέμους πλήθη στρατιωτῶν· εἰς τὸν νέον ὅμως κόσμον, ὅπου ἡ ἔρημος εἶναι πεδίον μάχης, ὅπου ὁ ἐξερευνητὴς εἶναι στρατιώτης καὶ ἀπόστολος τοῦ πολιτισμοῦ, ὅταν δεκαεπτὰ ἄνθρωποι ἐκινδύνευσαν, ὁλόκληρος πληθυσμὸς ἑνὸς ἑκατομμυρίου ψυχῶν ἀνηγέρθη ἀγωνιῶν καὶ ὅπως σωθῶσι πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πράξῃ ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἡ δύναμις τῶν ἡρώων, τὸ ἔπραξε.

Καὶ ἂν ὁ θάνατος ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν γενναίων τούτων δοκιμῶν, ἡ ἀπὸ τῆς χθὲς ἔτι γεννηθεῖσα πόλις γινώσκει τοὐλάχιστον νὰ τιμᾷ τοὺς μεγάλους της ἄνδρας· καὶ ἡμεῖς ὁδοιπόροι καὶ ξένοι, πλήρεις θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, δὲν πρέπει νὰ κλίνωμεν γόνυ πρὸ τοῦ πένθους τὸ ὁποῖον καλύπτει εἰσέτι αὐτὴν καὶ νὰ προσαγορεύσωμεν τοὺς δημιουργοὺς κράτους, οὗτινος αἱ μέλλουσαι τύχαι προαναγγέλλονται τόσον σεβασταὶ ὅσον ἔκτακτοι καὶ αἱ ἀρχαί του;

N.

Ἕπεται συνέχεια.

ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ ΚΑΙ ΒΡΟΝΤΗΣ

Μετάφρασις Α. Μηλιαράκη.

Ἡ ἀμφιβολία περὶ τοῦ τί εἶναι ὁ *κεραυνὸς* ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ 1750, ἀπὸ τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Ἀλιβάρτου, τοῦ Καντῶν, τοῦ Βεκαρία, τοῦ Ῥιχμάνου.—Ὁ κεραυνὸς εἶναι γιγάντειος σπινθὴρ ἐκρηγνυόμενος μεταξὺ νέφους τινὸς καὶ τῆς γῆς.

Αἱ *ἀστραπαὶ* εἶναι ὡσαύτως σπινθῆρες ὅμοιοι πρὸς τοὺς παραγομένους διὰ τῶν ἠλεκτρικῶν μηχανῶν. Οἱ σπινθῆρες δὲ οὗτοι, ὅταν παράγωνται μεταξὺ δύο νεφῶν οὐδεμίαν ἐπιφέρουσι βλάβην, ὅταν ὅμως μεταξὺ νέφους καὶ γῆς τότε *κεραυνοβολοῦσι* τὸ μέρος ἔνθα ἐξερράγησαν. Τὰ ἠλεκτροφόρα νέφη ἕλκουσιν ἄλληλα, ὅταν δὲ πλησιάσωσιν ἀρκούντως, τῶν ἑκατέρωθεν ἠλεκτρισμῶν ἑνουμένων, γεννᾶται ἡ ἀστραπή. Ἡ φωτοβόλος γραμμὴ τῶν σπινθήρων αὐτῶν τῆς ἀτμοσφαίρας, ὅ ἐστι τῶν ἀστραπῶν, ἔχει μῆκος ἐνίοτε 12 ἢ καὶ 15 χιλιομέτρων. Τὸ μῆκος δὲ τοῦτο δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐντάσεως ἑκάστου νέφους, ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας, ἥτις, ὅταν εἶναι πλήρης ὑγρασίας, καθίσταται εὐηλεκτράγωγος, ὥστε ὁ σπιν-

Digitized by Google

θὴρ διατρέχει οὕτω μεγάλας ἐκτάσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς νέφους εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον, διαχαράττων ἑλικοειδεῖς γραμμάς.

Τὰ αὐτὰ νέφη ὑφίστανται ἀλληλοδιαδόχους ἐκκενώσεις ἠλεκτρισμοῦ, ἐξ οὗ αὖθις πληροῦνται διατρέχοντα τὴν ἀτμοσφαῖραν ὡς γιγάντειοι ἠλεκτρικαὶ μηχαναί. Διὰ τοῦτο δὲ αἱ ἀστραπαὶ εἶναι συνεχεῖς ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους.

Ἡ διάρκεια τῆς ἀστραπῆς εἶναι ἀνυπολόγιστος· διαρκεῖ κατὰ τὸν Wheatston ἓν χιλιοστὸν τοῦ δευτερολέπτου, ὅσον δηλαδὴ καὶ ὁ σπινθὴρ τῆς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς. Πολλάκις ὁ ἠλεκτρισμός, ἀντὶ νὰ ἐκπηδήσῃ ὡς ἀστραπὴ ἀπὸ νέφους εἰς νέφος διατρέχει τὴν περιφέρειαν ἢ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ νέφους, ἐν ᾧ ὑπάρχει· τούτου δὲ γενομένου ἀναφαίνονται ἀμυδραὶ ἐρυθραὶ λάμψεις ἐπὶ τοῦ νέφους, ἢ κυαναῖ καὶ ἰώδεις, προερχόμεναι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐκκενώσεων.

Ἐνίοτε κατὰ τὰς νύκτας θερμῶν ἡμερῶν φαίνεται ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος ἀμυδρὸν φῶς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀστραπαὶ τῆς θερμότητος». Τὸ φῶς τοῦτο εἶναι ἀντανάκλασις ἀστραπῶν ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας, συμβαινουσῶν ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ὁ κρότος τῆς βροντῆς δὲν διήκει πέραν τῶν 6 λευγῶν, ἐνῷ ἡ λάμψις τῆς ἀστραπῆς δύναται νὰ παρατηρηθῇ μέχρις ἀποστάσεως 30 λευγῶν. Οὕτω δὲ τὸ φῶς, τὸ ἐπὶ τῶν νεφῶν ἀντανακλώμενον, φαίνεται ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἀποστάσεων.

Ἐξ ἀποστάσεως 60 λευγῶν δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὴν λάμψιν τοῦ φωτὸς μικρᾶς ποσότητος πυρίτιδος ἀναφθείσης ἐν ὑπαίθρῳ, ἡ φλὸξ ὅμως αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ τῆς κυρτότητος τῆς γῆς.

Ὅταν διὰ τῶν ἐργαλείων τῆς φυσικῆς παράγωμεν σπινθῆρα, ὁ τῆς ἐκρήξεως κρότος εἶναι ἀκαριαῖος, ἐνῷ ὁ ἦχος τῆς βροντῆς εἶναι διάφορος, διότι ἀκούεται ὡς ὑπόκωφος δοῦπος παρατεταμένος καὶ ἠρέμα ἐξασθενούμενος. Αἱ δονήσεις δὲ τοῦ ἀέρος αἱ προξενούμεναι ἐκ τῆς ἐκκενώσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ παράγουσιν ἦχον ποικιλόμενον κατὰ τὴν πυκνότητα τοῦ στρώματος, ὅπερ διέρχεται ὁ σπινθήρ. Ὁ σπινθὴρ διατρέχων μέγα διάστημα 10, 12, 15 χιλιομέτρων προξενεῖ κατὰ τὴν ὁδόν του ἀλληλοδιαδόχους δονήσεις ἢ κυματισμοὺς ἤχων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀκούομεν πρῶτον τοὺς πλησιεστέρους, εἶτα δὲ τοὺς ἀπωτέρους, ἐξ οὗ προέρχεται ὁ παρατεταμένος ἦχος τῆς βροντῆς. Ὅταν δὲ ἡ ἀστραπὴ εἶναι κεραυνοβόλος, ὁ κρότος εἶναι ξηρός· διότι τῆς ἀστραπῆς παραχθείσης πλησίον ἡμῶν ὅλαι αἱ δονήσεις τοῦ ἀέρος ἀκούονται ταὐτοχρόνως.

Ἡ διάρκεια τῆς βροντῆς δύναται νὰ παραστήσῃ τὸ μῆκος τοῦ σπινθῆρος τῆς ἀστραπῆς, ἡ ἀπόστασις δὲ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ θεατοῦ δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ὡδέ πως. Ὁ ἦχος διατρέχει 337 μέτρα ἐντὸς δευτερολέπτου, ἐὰν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀστραπῆς μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς βροντῆς παρῆλθον 5 δευτερόλεπτα, ἕπεται ὅτι τὸ σημεῖον τοῦ ἐδάφους τὸ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀστραπὴν ἀπέχει πεντάκις 337 μέτρα· δηλαδὴ 1685.

Ὅταν ἡ ἐκκένωσις τοῦ ἠλεκτρισμοῦ δὲν γίνῃ μεταξὺ νεφῶν, ἀλλὰ μεταξὺ νέφους καὶ γῆς, ὅτε γεννᾶται κεραυνός, ἡ ἀστραπὴ δικρανοῦται καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς πολλὰς γραμμάς. Σπανίως δὲ συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Ὁ Ἀραγὼ ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν θύελλαν τοῦ 1718, καθ' ἣν ἠρημώθησαν τὰ περίχωρα τοῦ Λανδερνώ, (Γαλλίᾳ), οἱ κάτοικοι ἤκουσαν διακεκριμένως τρεῖς μόνον βροντάς, ἐν τούτοις ὁ κεραυνὸς ἐνέσκηψεν εἰς 24 ἐκκλησίας.

Οἱ κεραυνοὶ προσβάλλουσι συνηθέστερον τὰ ὑψηλὰ ἀντικείμενα, τὰ μεμονωμένα δένδρα, τοὺς λόφους, τὰ κωδωνοστάσια κτλ. Ἡ φύσις δὲ τῶν σωμάτων ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Παρετηρήθη ὅτι πολλάκις ὁ κεραυνὸς προσέβαλε θάμνους κειμένους παρὰ τὰ θεμέλια ὑψηλῶν πύργων λιθίνων, ἄνευ βλάβης αὐτῶν, διότι οἱ λίθοι ἦσαν κακοὶ ἀγωγοί· ἄλλοτε δὲ πάλιν προσέβαλε δένδρα χαμηλὰ κείμενα πλησίον ἄλλων ὑψηλοτέρων, ἰτέας κειμένας πλησίον δρυῶν. Ἡ ποιότης τοῦ δένδρου φαίνεται, ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο ἔχει μεγίστην σημασίαν. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, τὰ δένδρα τὰ ὑδαρέστερα ὑπόκεινται πλειότερον εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ κεραυνοῦ, καθὼς καὶ μέρη τινὰ τῶν πόλεων φαίνονται μᾶλλον ἐκτεθειμένα. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῶν τόπων, ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, ἡ γειτνίασις ὁμαλῶν πεδίων ἐνύδρων ἔχουσι μεγάλην σημασίαν.

Ἡ γραμμὴ τῆς ὁδοῦ, ἣν διατρέχει ὁ κεραυνός, καίπερ ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένη ἰδιότροπος, ἔχει λόγον τοῦ σχηματισμοῦ της· ἀρκοῦσι μεταλλικά τινα ἀντικείμενα ὅπως διαχαράξωσι καὶ σημειώσωσιν αὐτήν. Πάντοτε δὲ διέρχεται διὰ τῶν μερῶν, ἅτινα παρέχουσιν ἀσθενῆ ἀντίστασιν. Τῷ 1676 ὁ κεραυνὸς προσέβαλε τὰ κωδωνοστάσια τῆς μονῆς τοῦ Σαὶντ-Μεδὰρδ ἐν Σοασσών, διέτρεξε δὲ τὴν οἰκοδομὴν κατὰ πολλὰς ἀνωμάλους διευθύνσεις. Πρὸ 11 δ' ἐτῶν εἶχε προσβάλει κεραυνὸς τὴν αὐτὴν μονὴν διατρέξας ἀκριβῶς τὴν πρώτην ὁδόν. Πλησίον τοῦ Λαβὰλ (Γαλλίᾳ) κεραυνὸς πεσὼν ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ Ἀντρὰσμ ἔτηξε τὰ χρυσᾶ σκεύη καὶ διετρύπησε πολλὰ μέρη, ἅτινα ὕστερον ἐπεσκεύασαν, μετὰ ἓν ἔτος δὲ αὐτόθι κεραυνὸς αὖθις πεσών, ἐπήνεγκε τὴν αὐτὴν βλάβην καὶ διῆλθε διὰ τῶν αὐτῶν μερῶν.

Ἐν Περόννῃ (Γαλλίᾳ) τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1861 ἐν δωματίῳ ἔπεσε κεραυνός, ὅπου πρὸ 25 ἐτῶν μικροῦ ἐδέησε νὰ φονεύσῃ τὸν Βερανζέρον. Ὥστε ὁ κεραυνὸς ἐν τῇ ὑπάρξει του ἀκολουθεῖ μέθοδόν τινα.

Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀδύνατον νὰ περιλάβωμεν τὰ ποικίλα τοῦ κεραυνοῦ ἀποτελέσματα. Τήκει μέταλλα, καὶ θαυμασίως μετακινεῖ βαρέα

Digitized by Google

σώματα. Παρετήρησαν τοίχους μετακινηθέντας καὶ οἰκίας μικρὰς εἰς ἀπόστασιν ἱκανῶν μέτρων ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως. Ἐν Μαγκεσρίᾳ τοῖχος 26,000 χιλιογράμμων κεραυνωθεὶς μετεκινήθη εἰς ἀπόστασιν 3 μέτρων.

Ὑπὸ φυσιολογικὴν δ' ἔποψιν παρετηρήθη ὅτι ὁ κεραυνὸς ἐθεράπευσε παραλυτικούς. Ἐν Νιόρτ ἀσθενής τις ἐκ ρευματισμῶν ἐρρίφθη κατὰ γῆς ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ, ὅταν δὲ ἀνηγέρθη ἦτο ἐντελῶς ὑγιής.

Αἱ κατὰ τοῦ κεραυνοῦ προφυλάξεις ἀφ' ἑαυτῶν ἐνδεικνύονται, ἄλλως τε δὲ καὶ εἶναι σήμερον γνωσταί. (Δὲν διαλαμβάνομεν δ' ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀλεξικεραύνων. Τὸ ἀλεξικέραυνον ὅπως λειτουργῇ καλῶς πρέπει νὰ εἶναι ἐπιστημονικῶς τετοποθετημένον, ἄλλως καθίσταται ἐπικίνδυνον.)

Ὁ εὑρισκόμενος ἐν πεδιάδι ψιλῇ δένδρων καὶ καταλαμβανόμενος ὑπὸ θυέλλης πρέπει ν' ἀποφεύγῃ νὰ πλησιάζῃ δένδρα μεμονωμένα· εἶναι συνετὸν νὰ ζητῇ καταφυγὴν ὑπὸ ἀντικείμενον ὑψηλόν, π. χ. ἰτέαν, νὰ ἵσταται δὲ εἰς ἀπόστασιν τρὶς μεγαλειτέραν τοῦ ὕψους τοῦ δένδρου, ὅπερ τότε χρησιμεύει ὡς ἀλεξικέραυνον. Ἐν τῇ πόλει δὲ νὰ μὴ φέρῃ ἐν τῷ θυλακίῳ κλεῖς, νομίσματα, καὶ νὰ ἵσταται πόρρω μεταλλικῶν ἀντικειμένων, καθὼς καὶ τῶν καπνοδόχων, τοὺς ὁποίους ἡ λιγνὺς (καπνιὰ) καθιστᾷ καλοὺς ἀγωγοὺς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, διὸ καὶ συνηθέστατα δι' αὐτῶν κατέρχεται ὁ κεραυνός. Ἐν ἀσφαλείᾳ διατελεῖ τις ἐν μέσῳ τοῦ δωματίου, ἐξηπλωμένος μᾶλλον, ἢ ἐπακουμβῶν που τοὺς ἀγκῶνας. Ὁ κίνδυνος αὐξάνει ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἵστανται πλησίον ἀλλήλων, ἀσφαλέστεροι δὲ εἶναι ὅταν μένωσι μακρὰν ὁ εἷς τοῦ ἄλλου. Ἐνίοτε ἀσθενῆ κωλύματα ἀναχαιτίζουσι τὴν πορείαν τοῦ κεραυνοῦ, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κλείωμεν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὰ ρεύματα τοῦ ἀέρος. Ὁ ἠλεκτρισμὸς συνήθως διέρχεται τὰς μεταλλικὰς ὑδρορρόας τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν, προπάντων δὲ διέρχεται διὰ τῶν μαγειρείων. Καλὸν ὡσαύτως εἶναι νὰ μένῃ τις εἰς τὸ ἀντίθετον τοῦ μέρους, ἔνθα διέρχονται οἱ σιδηροὶ ὑδραγωγοὶ σωλῆνες τῆς πόλεως. Οἱ καταλαμβανόμενοι τέλος ἐν καιρῷ θυέλλης ὑπὸ κεραυνοφοβίας καλὸν εἶναι νὰ καταβαίνωσιν εἰς ὑπόγεια, ἅτινα εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον μέρος ἀπὸ τῶν προσβολῶν τοῦ κεραυνοῦ. Συγχρόνως δὲ καλὸν εἶναι ν' ἀποφεύγῃ τις καὶ τὴν θέαν τῆς ἀστραπῆς. (Ὁ ἰατρὸς Νέλτερ τελευταῖον ἀνέφερε παράδειγμα τυφλώσεως ἐκ τῶν ἀστραπῶν)

Περιττὸν ἴσως εἶναι νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα, ὁ μεμονωμένος ἐν τῷ δωματίῳ θρῆνος (tabouret), εἶναί πως προφυλακτικά. Ἀντὶ τῶν μεταξωτῶν προτιμητέος ὁ κηρωτὸς ἐπενδύτης ἢ ὁ ἐκ πυκνοῦ ἐλαστικοῦ κόμμεως.

Ἡ προσέγγισις τῆς θυέλλης καθίσταται γνωστὴ ἐκ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τοῦ μεσολαβοῦντος μεταξὺ τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς. Ὁ κίνδυνος εἶναι ἐγγὺς ὅταν αἱ βρονταὶ ἕπωνται ταῖς ἀστραπαῖς ἀμέσως. Τότε οἱ νευρικοὶ ἄνθρωποι, οἱ φοβούμενοι τὸν κεραυνόν, δύνανται νὰ κρυβῶσιν εἰς τὰ ὑπόγεια, μέχρις οὗ παρέλθῃ ἡ θύελλα. Ἐνταῦθα ὅμως ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι *ἅμα ἴδῃ τις τὴν ἀστραπὴν πρέπει ν' ἀποβάλῃ πάντα φόβον ὅτι θέλει πάθει ἐκ κεραυνοῦ.* Ὁ κεραυνὸς τότε, ἐὰν ἔπεσεν, ἔπεσε μακράν. Ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ προσβάλλεταί τις *πρὶν ἴδῃ καὶ πρὶν ἀκούσῃ.*

Ὁ προσβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ φονεύεται ἢ ἐμπίπτει εἰς σκοτοδίνην, οὐδεμίαν ἔχων συνείδησιν τῆς γενομένης προσβολῆς. Ὅλοι δὲ οἱ κεραυνωθέντες καὶ μὴ φονευθέντες συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο. Τῷ 1819 ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Châteauneuf-les-Moutiers, ἐφόνευσεν 9 πρόσωπα καὶ ἐπλήγωσεν 82. Ὁ ἐφημέριος κατελήφθη ὑπὸ ἀσφυξίας, τὰ ἄμφια αὐτοῦ ἤναψαν, ὅταν δὲ μετὰ δύο ὥρας συνῆλθεν, ἔλεγε ὅτι δὲν ἐγνώριζε τί συνέβη.

Ἡ στατιστικὴ τῶν προσβληθέντων ὑπὸ κεραυνοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ κεραυνὸς φείδεταί πως τῶν γυναικῶν. Ἐπὶ 880 προσβληθέντων ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1854 μέχρι τοῦ 1863, ἠριθμοῦντο γυναῖκες μόνον 233, ἧττον δηλαδὴ τοῦ ἑνὸς τρίτου. Εἴμεθα εἰθισμένοι εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ κεραυνοῦ, οὐχ ἧττον νομίζομεν, ὅτι ἂν αἱ γυναῖκες ὀλιγώτερον προσβάλλωνται, τοῦτο προέρχεται διότι ὀλιγώτερον ἐκτίθενται, καὶ μένουσι συνήθως ἐν οἴκῳ, ὅτε οἱ ἄνδρες εὑρίσκονται ἐν ὑπαίθρῳ χώρᾳ.

Ὡς πρὸς τὰ ζῷα δὲ παρατηροῦμεν ὅ,τι καὶ ἐπί τινων δένδρων· διότι ὑπάρχουσί τινα ζῷα μᾶλλον προδιατεθειμένα ἄλλων εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ κεραυνοῦ, κατὰ φύσιν ὄντα εὐηλεκτράγωγα. Παρετηρήθη ὅτι ἀνθρώπων καὶ ζῴων εὑρισκομένων ἀναμὶξ, ὁ κεραυνὸς φείδεται τῶν ἀνθρώπων. Οἱ κύνες πρὸ πάντων προσβάλλονται ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Κόβενς (Cowens) ἐν ἔτει 1840 εὑρισκόμενος ἐν τῷ δωματίῳ του μετὰ τοῦ κυνός του, προσεβλήθη ὑπὸ κεραυνοῦ καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἔπαθεν, ὁ δὲ κύων του ἐφονεύθη. Κατὰ τὴν κεραυνοβόλησιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Châteauneuf-les-Moutiers, ἧς προσεμνήσθημεν, ὅλοι οἱ κύνες οἱ ἐν τῷ οἰκοδομήματι εὑρεθέντες ἐφονεύθησαν. Ὁ κύων ὁ σύντροφος τοῦ ἀνθρώπου χρησιμεύει καὶ ὡς ἀλεξικέραυνον αὐτοῦ.

Αἱ θύελλαι εἶναι συνηθέστεραι ἐν ὥρᾳ θέρους, ἢ κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ἀναλογία εἶναι περίπου 17 διὰ τὸ ἔαρ, 60 διὰ τὸ θέρος καὶ 20 διὰ τὸ φθινόπωρον, 8 δὲ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος. Αἱ τοῦ χειμῶνος εἶναι αἱ ἐπικινδυνωδέστεραι. Σχετικῶς δ' ἐν ταῖς ζώναις, ἐν αἷς οἰκοῦμεν, εἶναι σπάνιαι. Ὑπάρχουσι χῶραι, ἐν αἷς

Digitized by Google

ἡ βροντὴ ἀδιαλείπτως ἠχεῖ. Εἰς τὰ πέριξ τοῦ Κυίτω ἐν Κολομβίᾳ τῆς Ἀμερικῆς ὁ Βουσσιγκώλτ ἠρίθμησεν 20 ἡμέρας θυελλώδεις κατὰ μῆνα. Ἐν τῇ Ἰαμαϊκῇ βροντᾷ καθ' ἑκάστην ἐπὶ 5 μῆνας ἀλληλοδιαδόχους. Κορυφαί τινες τῶν ὀρέων ἀδιακόπως περιβάλλονται ὑπὸ νεφῶν θυελλώδους ἀτμοσφαίρας. Ἐν τῷ χρυσωρυχείῳ τοῦ Βέγα δὲ Σούπια ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῆς Ἀργεντίνης (Ἀμερικῇ) ὁ κεραυνὸς συχνάκις ἐνσκήπτει πολλὰ θύματα προξενῶν μεταξὺ τῶν μεταλλευτῶν. Τοὐναντίον δ' ἐν τῇ Κάτω Περουβίᾳ δὲν γνωρίζουσι τί εἶναι ὁ κεραυνός, δὲν ἤκουσάν ποτε τὸν ἦχόν του.

Ἐνίοτε τοπικαί τινες περιστάσεις προκαλοῦσι τοὺς κεραυνοὺς καὶ τὰς θυέλλας. Ἡ γειτνίασις δασῶν, στασίμων ὑδάτων, ἡ γεωλογικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους, αἱ τιτανώδεις γαῖαι προκαλοῦσι κατὰ τὸν Dillwyn συχνότερον καὶ μετὰ πλειοτέρας ἐντάσεως τὰς θυέλλας. Ἐν Παρισίοις βροντᾷ κατὰ μέσον ὅρον δεκατετράκις τὸ ἔτος, μεταξὺ δὲ τῶν πόλεων Πιθιβιέρης καὶ Νέας Αὐρηλίας 21. Ἐν Ἀγγλίᾳ παρετηρήθη ὅτι ὅπου ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ὀρυχεῖα μετάλλων, συμβαίνουσιν ὀλιγώτεραι θύελλαι. Ὁ Βλαβιέρος, μηχανικὸς μεταλλείων, παρετήρησεν ὅτι ὑπεράνω τῶν γαιῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας κρύπτονται μέταλλα σιδήρου, αἱ θύελλαι διαλύονται ἄνευ ἐκρήξεως κεραυνῶν. Ὁ Βικέτ, μηχανικὸς γεφυρῶν, ἀποσταλεὶς εἰς Γενούην, βεβαιοῖ παρόμοιον φαινόμενον συμβαῖνον εἰς τὸ χωρίον Γκρονδόνε, ὅπου εἰς ἀπόστασιν μικρὰν ὑπάρχει πλούσιον μεταλλεῖον σιδήρου, ἔχον περίπου τὸ αὐτὸ ὕψος οἷον ἡ δειρὰς τῶν Ἀπεννίνων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Σπανίως, λέγει, παρέρχεται αὐτόθι θερμὴ ἡμέρα τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Αὐγούστου, καθ' ἣν νὰ μὴ διέλθῃ νέφος ὑπεράνω τοῦ μεταλλείου καὶ νὰ μὴ ἐκραγῇ ἐξ αὐτοῦ κεραυνός. Οἱ μεταλλευταί, ἐκ πείρας γινώσκοντες τὴν στιγμὴν τῆς ἐνσκήψεως τοῦ κεραυνοῦ, προσεγγιζούσης αὐτῆς ἀποσύρονται εἰς ἀπόστασίν τινα καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἐργασίαν των.

Τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων ἀπὸ τοῦ 1864 σχεδιάζει τὴν ὁδογραφίαν τῶν θυελλῶν, οὐδὲν ὅμως ἐξήχθη ἄχρι τοῦδε συμπέρασμα ἀκριβές, πλὴν τοῦ ὅτι αἱ θύελλαι ἔρχονται ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ.

Αἱ χῶραι τῆς Ἀμερικῆς, αἱ κείμεναι ὑπὸ τὴν αὐτὴν ζώνην ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ κειμένων, εἶναι ἠλεκτρικώτεραι· ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ἐν Φιλαδελφείᾳ, ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ξηροῦ ὄντος τοῦ καιροῦ, τὰ ἠλεκτρικὰ φαινόμενα ἔχουσιν ἔκτακτον ἔντασιν, διότι ὁ ἀὴρ εἶναι μεστὸς ἠλεκτρισμοῦ. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Loomis, ὅλα τὰ μέρη τῶν ἐνδυμάτων εἶναι ἀρκούντως ἠλεκτρισμένα ὥστε ἕλκουσι τὸν χνοῦν καὶ τὴν κόνιν· τότε δὲ μόνον καθαρίζονται ὅταν τριφθῶσι δι' ὑγροῦ σπόγγου. Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὀρθοῦνται κτενιζόμεναι. Ἐν τοῖς θερμαινομένοις δωματίοις οἱ τάπητες τρίζουσι καὶ λάμπουσιν ὅταν περιπατῇ τις ἐπ' αὐτῶν· ἐὰν δὲ τρέχῃ ἐκπέμπουσι σπινθῆρας. Ὅταν θέλῃ τις ν' ἀνοίξῃ θύραν καὶ φέρῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μοχλοῦ ἐκπηδᾷ σπινθὴρ προξενῶν ἀλγεινὸν νυγμόν· τὸ ἄκρον τῆς ἀνθρακολαβίδος, ὅλα τὰ μεταλλικὰ ἀντικείμενα μεταβάλλονται εἰς ἀληθῆ ἠλεκτρικὰ πυροβόλα. Πλὴν δὲ τούτου τοῦ κακοῦ, συμβαίνει καὶ ἕτερον. Δύο φίλοι τείνοντες πρὸς ἀλλήλους τὰς χεῖρας αἰσθάνονται τὸν ἠλεκτρικὸν κλονισμόν. Συνέβη δὲ πολλάκις ν' ἀνάψωσι λυχνίαν φωταερίου διὰ τοῦ ἄκρου τῆς χειρός. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου αἰῶνος τὰ φαινόμενα ταῦτα εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ Βόλνεϋ, τοῦ συγγραφέως τῶν *Ἐρειπίων*. Ἐν Εὐρώπῃ τοιαῦτα φαινόμενα δὲν συμβαίνουσιν εἰμὴ ἐπὶ ὑψηλῶν τινων κορυφῶν ὀρέων ἐν ἡμέραις θυελλώδεσιν. Αὐτόθι βλέπει τις ἐκπηδῶντας σπινθῆρας ἐκ τῶν ῥάβδων τῶν ὁδηγῶν, οἵτινες ὅταν βυθίζωσιν αὐτὰς εἰς τὴν χιόνα ἀκούεται βόμβος τις ἰδιάζων, γνωστὸς τοῖς φυσικοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα «ᾆσμα τῶν ῥάβδων», προερχόμενος ἐκ τῆς ἐκροῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Τὰ γνωστὰ φαινόμενα τῶν θυελλῶν ἐκπλήττουσι βεβαίως τὸν ἄνθρωπον, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἕτερα ἄγνωστα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Ἡ θύελλα φαίνεται ὅτι ἐπιδρᾷ μέχρι τῶν βυθῶν τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς, διότι πηγαὶ ἐντελῶς ἀπεξηραμμέναι αἰφνιδίως ἐν ὥρᾳ θυέλλης ἀνέβλυσαν καὶ ἐπήνεγκον πλημμύρας. Τὸ 1686 ἐν τῇ κομητείᾳ τῆς Ὑόρκης, ἐν Ἀγγλίᾳ, συνέβη ῥῆγμα τοῦ ἐδάφους ἐν ὥρᾳ θυέλλης, ἐξ οὗ ἀνέβλυσε τοσοῦτον ὕδωρ, ὥστε δύο χωρία αὐτόθι κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης πλημμύρας. Συνηθέστατα δὲ ἀκούεται κοχλάζον τὸ ὕδωρ τῶν φυσικῶν φρεάτων προσεγγιζούσης θυέλλης. Ὁ Ἀραγὼ ἀναφέρει τὴν Cuve de César ἐπὶ τοῦ ὄρους Dore, (Γαλλίᾳ), ἧς ἡ πηγὴ ὅταν βομβῇ, κατὰ τὸ λέγειν τῶν κατοίκων, ἐπίκειται θύελλα.

Ὁ Ἀραγὼ ἀναφέρει πρὸς τούτοις παραδόξους ἐκρήξεις κεραυνοῦ ἐπενεγκούσας τὸν θάνατον ἄνευ οὐδεμιᾶς λάμψεως. Ἡμέραν τινὰ δύο καραγωγεῖς ἤλαυνον δύο κάρα πλήρη ἀνθράκων εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ὁδεύοντες· αἴφνης ἀκούεται ἔκρηξις βιαία, ὁ δὲ καραγωγεύς, ὁ δεύτερος ἐρχόμενος, βλέπει τοὺς ἵππους τοῦ πρώτου σπαίροντας, αὐτὸν δὲ κυλιόμενον κατὰ γῆς. Οἱ ἧλοι τοῦ κάρου εἶχον τακῆ, οἱ δεσμοὶ τῶν τροχῶν ἀφαιρεθῆ, καὶ αἱ τρίχες τῶν ἵππων πυρποληθῆ· τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς καραγωγέως ἦτο κατὰ μέγα μέρος κεκαυμένον, τὰ δ' ἐνδύματα καὶ τὸ ὑποκάμισον αὐτοῦ εἶχον μεταβληθῆ εἰς μοτόν. Ἐν τούτοις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν ἠκούσθη ποσῶς ἦχος βροντῆς, οὐδὲ παρετηρήθη λάμψις ἀστραπῆς.

Συνεχῶς ὅταν ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι πλήρης ἠ-

Digitized by Google

λεκτρισμοῦ, ἀστραπαὶ καλύπτουσι διὰ πυρὸς ὁλοκλήρους πεδιάδας, ἢ μεγάλας ἐκτάσεις ὑδάτων, φαινομένας ὡς ἐκτεταμένας πυρκαϊάς. Λίμναι τινὲς λάμπουσιν ἐκ φωτός, ὡς ἐὰν ἐκαίετο ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν.

Ἐν ἔτει 1749 εὐδίας οὔσης, τὸ πλήρωμα τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου *Ὄρους* εἶδε πρὸς αὐτὸ προχωροῦσαν σφαῖραν κυανοῦ φωτός, ἔχουσαν μέγεθος μυλοπέτρας, καὶ κυλιομένην ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἡ σφαῖρα αὕτη πλησιάσασα μέχρις ἀποστάσεώς τινος τὸ πλοῖον, ὑψώθη καθέτως καὶ προσέβαλε τοὺς ἱστοὺς διὰ κρότου ὁμοίου πρὸς τὸν κρότον ἑκατοντάδος πυροβόλων· πέντε δὲ ναῦται ἐρρίφθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀναίσθητοι. Τοῦ λίαν παραδόξου τούτου φαινομένου τῆς βροντῆς τὰ αἴτια οὔπω ἐγνώσθησαν. Ὁ Babinet σημειοῖ τὸ ἑξῆς συμβάν, ὅπερ ἐν βραχεῖ ἐκθέτομεν. Ῥάπτης τῆς ὁδοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου ἐν Παρισίοις εἶδεν ἐν τῷ δωματίῳ του, τῇ 2 Ἰουνίου 1843, μετὰ ἰσχυρὰν βροντὴν σφαῖραν πυρὸς μεγέθους κεφαλῆς παιδίου, καταβᾶσαν διὰ τῆς καπνοδόχης. Ἡ σπινθηρίζουσα αὕτη σφαῖρα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐκπέμπουσα θερμότητα, ἐπλησίασε τοὺς πόδας τοῦ ῥάπτου, ὡς γαλῆ θέλουσα νὰ παίξῃ. Ὁ ῥάπτης ἀπέσυρεν ἠρέμα τὸν πόδα, ἡ δὲ σφαῖρα τότε ὑψώθη καθέτως μέχρι τοῦ προσώπου του, εἶτα μετεωρισθεῖσα ὑπὲρ τὴν κεφαλήν του, διευθύνθη πρὸς ὀπὴν οὖσαν ὑπεράνω τῆς ἑστίας καὶ χρησιμεύουσαν διὰ τὸν σωλῆνα τῆς θερμάστρας, τότε δὲ κεκλεισμένην διὰ χάρτου κεκολλημένου ἐπὶ τοῦ τοίχου, καὶ ἐντελῶς ἀφανῆ οὖσαν· ἡ σφαῖρα ἐξεκόλλησε τὸν χάρτην ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης καὶ διέφυγε διὰ τῆς καπνοδόχης· ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὴν στέγην ἐξερράγη μετὰ τρομεροῦ κρότου, κατέρριψε τὴν κορυφὴν τῆς καπνοδόχης καὶ ἔβλαψε τὴν στέγην.

Τῷ 1841 ἐν Μιλάνῳ παρετήρησαν ἐν ὥρᾳ θυέλλης σφαῖραν πυρὸς ἔχουσαν τὸ μέγεθος καὶ τὴν λάμψιν τῆς σελήνης, διατρέχουσαν βραδέως τὰς ὁδούς, εἶτα δὲ μετεωρισθεῖσαν μέχρι τοῦ σταυροῦ ἐκκλησίας τινὸς καὶ ἐξαφανισθεῖσαν αἰφνιδίως ἐν μέσῳ ὑποκώφου κρότου. Καθόλου εἰπεῖν αἱ πύριναι σφαῖραι ἐν ὥρᾳ θυέλλης εἶναι καταστρεπτικώτεραι τοῦ κεραυνοῦ.

Κατὰ τὰς λίαν θυελλώδεις ἡμέρας παρατηρεῖται ὡσαύτως παράδοξόν τι θέαμα. Ὅλα τὰ ἐξέχοντα μεταλλικὰ μέρη διαφόρων σωμάτων λάμπουσι ζωηρῶς. Ὁ Σενέκας διηγεῖται, ὅτι ἀστὴρ πλησίον τῶν Συρακουσῶν ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς λόγχης τοῦ Γυλίππου. Τὰ φωτεινὰ ἀκτινοβολήματα εἶχον παρατηρηθῇ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Σήμερον εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «πυρὰ τοῦ Ἁγίου Ἔλμου.»

Περιηγηταὶ εἶδον τοιαύτας λάμψεις νὰ ἐκφεύγωσιν ἐκ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς, ἐκ τῶν δακτύλων, ἐκ τῶν κλάδων τῶν δένδρων. Κάρα πλήρη ἀχύρου ἐφαίνοντο ὡς ἀνημμένα. Σπανίως συμβαίνει νὰ μὴ διακρίνωνται τοιαῦτα φῶτα ἐν ὥρᾳ θυέλλης ἐπὶ τοῦ ὕψους τῶν κωδωνοστασίων τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν ὁ σταυρὸς φαίνεται τότε ὡσεὶ περιβεβλημένος ὑπὸ φλογῶν,

Καὶ αἱ κατὰ τὴν θύελλαν βροχαὶ συχνάκις εἶναι φωτειναί. «Παρετήρησα, γράφει τῷ 1761 ὁ Βεργμὰν εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἑταιρίαν τοῦ Λονδίνου, δὶς πρὸς τὸ ἑσπέρας βροχὴν ἄνευ βροντῶν, ἥτις ἐσπινθηροβόλει πίπτουσα, ἡ δὲ γῆ ἐφαίνετο ὡσεὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ κυμάτων φλογός.

Ὡρίσαμεν τὸν κεραυνὸν ὡς γιγάντειον σπινθῆρα ἐκρηγνυόμενον μεταξὺ νέφους καὶ γῆς. Ἡ ἠλεκτρικὴ ἐξακόντισις εἶναι ἀκαριαία, ὥστε δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ κεραυνὸς ἔπεσεν ἢ ὅτι ὁ κεραυνὸς ἀνέθορεν ἐκ τοῦ ἐδάφους. Ὁ γήϊνος ἠλεκτρισμὸς συναντώμενος μετὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἑνοῦται ἀκαριαίως. Ἐν τούτοις ἀξιόπιστοι παρατηρηταὶ βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ ἠλεκτρικὴ ἐξακόντισις ἐνίοτε συμβαίνει ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἡ δὲ πρὸς τὰ ἄνω φορὰ εἶναι ἀρκούντως βραδεῖα, ὥστε νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὴν ὁ ὀφθαλμός, ὡς παρακολουθεῖ τὴν φωτεινὴν γραμμὴν πυροτεχνήματος. Αἱ περιπτώσεις τοῦ *ἀνιόντος* κεραυνοῦ εἶναι σπάνιοι. Ὁ Chappe καὶ ὁ Cassini εἶδον τῇ 6 Αὐγούστου 1767 ἐν τῷ Ἀστεροσκοπείῳ φλόγα ἐξελθοῦσαν τῆς γῆς καὶ ὑψωθεῖσαν ὡς ῥωμαϊκὴν λυχνίαν. Ὁ Bertholou εἶδε τῷ 1772 ἐν Τουλούσῃ πολλὰ φῶτα πυρὸς ἐκπηδήσαντα τοῦ ἐδάφους καὶ μετὰ ὀφιοειδεῖς τινας κινήσεις διαρραγέντα, ἅμα ἀφίκοντο εἰς ἀρκετὸν ὕψος. Ὑπάρχουσι πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἀνιόντων κεραυνῶν, ὅπως πεισθῶσιν οἱ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν ἀμφιβολίᾳ τιθέμενοι τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τούτου,

Αὗται εἶναι αἱ σημεριναὶ γνώσεις, ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον ἐνταῦθα ἐκτεθειμέναι, περὶ τῶν φαινομένων τῶν θυελλῶν, τὰ ὁποῖα πλὴν τῆς ἐντάσεως εἶναι σχεδὸν παρόμοια πρὸς τὰ παραγόμενα διὰ τῶν ἐργαλείων τῆς φυσικῆς. Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὅπως γνωρίσωμεν πάσας τὰς ἰδιαζούσας λεπτομερείας ἀκριβῶς, ἀνάγκη πολλὰ ἔτι νὰ μάθωμεν. Ἑκάστη ἡμέρα τελεῖ τὸ ἔργον της.

HENRI DE PARVILLE.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΥΠΟ ΤΙΤΟΥ

—

.... Ἐν τούτοις τὰ τρόφιμα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει ἐκ τῆς ἄνω πόλεως, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐταλαιπωροῦντο καὶ κατετρύχοντο ὑπὸ πείνης ὀδυνηροτάτης. Καὶ οἱ μὲν ἐδραπέτευον ἐκ τῆς πόλεως, ἵνα σωθῶσιν, οἱ δὲ ἐξερχόμενοι ἐξέκλεπτον λαθραίως τῶν ἐχθρῶν τὰ τρόφιμα. Ἀλλ' ὁ ῥωμαῖος στρατηγός, βαρέως φέρων τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξονειδισμοὺς τῶν πολιορκου-

Digitized by Google

μένων, διέταξε νὰ φονεύεται πᾶς ὅστις ἤθελε συλληφθῆ ἐκ τῶν ἐχθρῶν. Διὸ καὶ ἦτο ἐλεεινότατον διὰ τοὺς πολιορκουμένους θέαμα, νὰ βλέπωσι καθ' ἑκάστην 500 κατὰ μέσον ὅρον δυστυχεῖς, οἵτινες κλονούμενοι καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς πείνης ἐξήρχοντο ἐκτὸς τοῦ τείχους, ἵνα συλλέξωσι καὶ καταφάγωσι τὰ πέριξ αὐτοῦ φυόμενα χόρτα, περιφρονοῦντες ἕνεκα τοῦ λιμοῦ τὸν προφανέστατον ἀπὸ τῶν ἐγγὺς ἐχθρῶν κίνδυνον. Καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον οἱ πλεῖστοι αὐτῶν δὲν διέφευγον· συλλαμβανόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπήγοντο καθ' ἑκατοντάδας καὶ ἀνεσταυροῦντο. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀφόρητος ἦτο ἡ πεῖνα τῶν ἐν τῷ ναῷ ἐγκεκλεισμένων, ὅπου τὰ θύματα αὐτῆς ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας ὁσημέραι. Ἐὰν ἐγεννᾶτο καὶ μικρὰ ὑπόνοια, ὅτι ἐν οἰκίᾳ τινὶ ὑπῆρχον κεκρυμμένα τρόφιμα, ἡ οἰκία ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο καὶ ἐξεπορθεῖτο. Οἱ ἐπιστήθιοι φίλοι τότε μετεβάλλοντο εἰς ἀμειλίκτους ἐχθρούς, καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες κατεσκληκότες καὶ μόλις πλέον σώζοντες μορφὴν ἀνθρωπίνην, ἐπεριπάτουν εἰς τὸν δρόμον κλονούμενοι καὶ καταπίπτοντες πρὸς τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα, ἐξηγριοῦντο καὶ μετεβάλλοντο εἰς λυσσαλέους κύνας, ἐὰν ἐψεύδοντο αἱ περὶ ἀνευρέσεως τροφῆς ἐλπίδες αὐτῶν. Εὐγενής τις καὶ πλουσία προσκυνήτρια ἐπολιορκήθη πολλάκις καὶ ἡρπάγη πᾶν ὅ,τι εἶχε μεθ' ἑαυτῆς κεκρυμμένον. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ὀδύνη τῆς πείνης κατέστησαν αὐτὴν μανιώδη. Λιμώττουσα πρὸ πολλοῦ κατετόλμησεν ὅ,τι φρικωδέστατον. Ἁρπάσασα κατέσφαξε τὸ ἴδιον αὐτῆς τέκνον, οὗτινος μέρος κατέφαγε. Μετ' οὐ πολὺ εἰσέβαλον κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὸ οἴκημά της νέοι ἄγριοι καὶ λυσσαλέοι τροφῆς θηρευταί, οἵτινες καὶ ὀσφρανθέντες τὴν ὀσμὴν τοῦ ἑψημένου κρέατος, ἐζήτουν αὐτό, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ τὴν φονεύσωσι. Παράφορος ἐκ τῆς ὀργῆς καὶ μανίας ἠγέρθη τότε ἐκείνη, καί: Ναί, εἰποῦσα, ἔχω κρέας καὶ ἰδοὺ αὐτό, ἔρριψεν εἰς τοὺς πόδας τῶν ἐπιδρομέων τὰ φρικώδη λείψανα τοῦ θυεστείου της δείπνου. Οἱ ἄνθρωποι ὑπεχώρησαν μετὰ φρίκης πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἀλλ' ἐκείνη, ἔτι μᾶλλον μανιώδης, Ναί, ἐξηκολούθησε λέγουσα, εἶναι ὁ υἱός μου, καὶ ἔβαψα ἐγὼ ἡ ἰδία τὰς χεῖράς μου εἰς τὸ αἷμά του. Δύνασθε νὰ φάγετε, διότι πρώτη ἔφαγον ἐγὼ αὐτή. Φρίττοντες καὶ ἄφωνοι ἐξῆλθον ἐκεῖθεν οἱ ἐπιδραμόντες. Μόνον κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα ἀπέθανον ἐκ τῆς πείνης ἐντὸς τῶν ἀπαισίων καὶ θανατηφόρων ἐκείνων τειχῶν 115,880 ψυχῶν. Καὶ ὅμως τῶν ζηλωτῶν τὸ πεῖσμα καὶ ἡ ἐπιμονὴ οὐδόλως ἐκ τῶν φρικωδῶν τούτων σκηνῶν κατεβάλλετο καὶ ἡ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου πεποίθησις αὐτῶν διετηρεῖτο ἀκμαία καὶ ζωηρά.

Τότε ὁ Τίτος ἵνα περιζώσῃ πανταχόθεν τὸν ἐχθρὸν καὶ καταστήσῃ ἀναπόφευκτον αὐτοῦ τὸν ὄλεθρον, ἐπεχείρησε καὶ διεξεπεραίωσεν ἔργον γιγάντειον καὶ χαλεπώτατον· περιέζωσε τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ τείχους κυκλοτεροῦς, ἔχοντος περιφέρειαν 39 σταδίων, ὅπερ διῆκον διὰ μέσου τῆς κάτω, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἑαλωκυίας, πόλεως καὶ διασχίζον ἑκατέρωθεν αὐτῆς τὰ τείχη, περιέβαλλεν ἁπανταχόθεν ὁλόκληρον τὴν ἐπίλοιπον Ἱερουσαλήμ.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ ἐνδόμυχος καὶ ἀμείλικτος τῶν Ἰουδαίων ἐχθρός, ἡ πεῖνα, εἶχεν ἐξαγριωθῆ εἰς τὸ ἔπακρον, ὁ ἔξωθεν ἐχθρὸς ὁ Τίτος ἤρχισε τακτικὴν ἐκπολιορκητικὴν προσβολὴν κατὰ τῆς ἄνω πόλεως, συγκεντρώσας ἰδίως αὐτὴν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως Ἀντωνίας, καθ' ἧς ὕψωσε τέσσαρα πολιορκητικὰ προχώματα. Ἐπὶ τέλους ἀνοίγουσιν εἰς τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ῥῆγμα, καὶ εἰσπηδῶσιν ἀμέσως οἱ πολιορκηταὶ εἰς αὐτὸ πλήρεις μένους καὶ ὁρμῆς· ἀλλ' αἴφνης ἀνακαλύπτουσιν ὅτι ἔσωθεν τοῦ διαρρηχθέντος ἐκείνου τείχους ὑπῆρχεν ἕτερον νέον. Μετὰ πολλὰς δὲ καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους εἰσπηδῶσι τέλος οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὴν Ἀντωνίαν. Τότε ἄρχεται μεταξὺ τῆς Ἀντωνίας καὶ τοῦ ναοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν ἐξώτατον περίβολον εἰσέρχονται οἱ ἐχθροί, φονικώτατος τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀγών· ἐξ οὗ ἀπαυδήσαντες ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησαν ἑκάτεροι, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἀντωνίαν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν ναόν.

Ὁ αἱματηρὸς λοιπὸν κύκλος περιεστάλη νῦν εἰς στενότατον χῶρον, καὶ περιέζωσε αὐτὸ τὸ ἱερώτατον κέντρον τῶν Ἰουδαίων. Μικρὸν ἀκόμη, καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ θανατηφόρου ξίφους τῆς Ῥώμης, ὅπερ λαβόντες εἰς χεῖρα στιβαρὰν οἱ σιδηρόσπλαγχνοί της υἱοὶ ἐνέπηξαν εἰς τὴν καρδίαν πάσης ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ χώρας, ἥτις ἀνέπνεεν ἐλευθέρως, καὶ πάσης ἐθνικότητος, ἥτις εἶχε πνοὴν ζωῆς, διελάσασα ἤδη τὸ ἐπίλοιπον σῶμα ἔμελλε νὰ φθάσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐν ᾗ ἔρρεε θερμὸν ἀκόμη τὸ αἷμα τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ἥτις ἐπάλλετο ἰσχυρῶς ἐκ τῶν ἱερωτάτων παλμῶν, ὅσους διήγειρε ἐκ τῆς ἀποστάσεως δέκα αἰώνων ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ Ἰεχωβᾶ, ἀντηχοῦσα ἀκόμη ἀπὸ τῆς γνοφώδους κορυφῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν. Καὶ ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεπόρθησαν τὴν Ἀντωνίαν καὶ περιέζωσαν στενότατα τὸν ναόν, ἵστατο ὀρθὸν ἀκόμη τὸ φρόνημα τῶν ζηλωτῶν, καὶ ἡ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τοῦ κινδύνου κορύφωσιν πεισματώδης τῶν πολιορκουμένων ἐπιμονὴ ἔχει τι ἀληθῶς ἔξαλλον καὶ ὑπεράνθρωπον. Εἰς μάτην ὁ Τίτος προτείνει συμβιβασμὸν εἰς αὐτούς· ὅσῳ μεγαλείτερος καὶ προφανέστερος νῦν ἦτο ὁ κίνδυνος, τόσῳ μᾶλλον ἐπίμονος καὶ ἀπόλυτος ὑπῆρξεν αὐτῶν ἡ ἄρνησις. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ ἧς ἐμάχοντο, ἦτο πρὸ

Digitized by Google

πολλοῦ ἤδη σωρὸς ἐρειπίων καὶ τέφρας· ἀλλὰ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἦσαν λόγος καὶ ἐπιχείρημα πρὸς ἀπελπισίαν καὶ παράδοσιν εἰς πάντας ἄλλους ἐκτὸς ἐκείνων τῶν ὑπὲρ πίστεως ἐνθέων μαχητῶν.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ ἠγέρθησαν τέσσαρα προχώματα, δι' ὧν περιεζώσθη ὁ ναός. Ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔξω ἱερὸν ἦτο ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ὅτε ὁ Τίτος διατάσσει νὰ στήσωσι τὴν ἑλέπολιν ἀπέναντι τῆς ἐξέδρας τοῦ ἔνδον ἱεροῦ· ἀλλὰ καὶ μετὰ ἓξ ἡμερῶν ἀδιάκοπον ἐργασίαν οὐδὲν κατορθοῦται, διότι τὰ τείχη ἦσαν στερεώτατα. Ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ κρημνίσωσι τὴν βορείαν πύλην, ἀλλ' εἰς μάτην· ἄλλοι ἀπεπειράθησαν διὰ κλιμάκων ν' ἀναβῶσιν εἰς τὰς στέγας τῶν στοῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν κατὰ κράτος. Τότε ὁ Τίτος διέταξε νὰ ἐμβάλωσι πῦρ εἰς τὴν πύλην, καὶ ὁ ἐμπρησμὸς τῷόντι κατορθοῦται· τὸ πῦρ μεταδίδεται βραδέως εἰς τὰς παρακειμένας στοάς, αἵτινες κατακαίονται. Ὁ Τίτος διατάττει τότε νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ καὶ παραμερίσαντες τὰ ἐρείπια νὰ ἀνοίξωσι δρόμον διὰ μέσου αὐτῶν. Τότε στίφος Ἑβραίων ἐξέρχεται αἰφνιδίως ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πύλης τοῦ ναοῦ καὶ ῥίπτεται μανιωδῶς κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἦσαν ἐν τῷ περιβόλῳ· ἄρχεται δὲ πεισματώδης καὶ φονικὴ μεταξὺ αὐτῶν πάλη· ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Ἰουδαῖοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ νὰ ἐγκλεισθῶσι καταδιωχθέντες εἰς τὸν ναόν. Ἐν τῇ βιαίᾳ δ' ἐκείνῃ καταδιώξει Ῥωμαῖός τις στρατιώτης προφθάσας ἔρριψε διὰ χρυσοῦ τινος παραθύρου ἀνημμένον δαυλὸν εἰς τὸν ναόν, ὅστις καὶ μετ' ὀλίγον πυρπολεῖται. Οἱ ἐν τῷ ναῷ ἰδόντες τὰς φλόγας περινεμομένας τὸ μέγιστον καὶ ἱερώτατον οἰκοδόμημα, ἑαυτοὺς δὲ ἁπανταχόθεν περικεκλεισμένους, βάλλουσιν ἀγρίας φωνὰς πένθους καὶ ἀπελπισίας. Ἡ εἴδησις τῆς πυρπολήσεως ἔφθασεν εἰς τὸν Τίτον, καθ' ἣν στιγμὴν διανεπαύετο ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ὀργισθεὶς διὰ τὸν ἄνευ τῆς διαταγῆς αὐτοῦ ἐμπρησμὸν τοῦτον, ἠγέρθη διὰ τάχους καὶ ἦλθε δρομαῖος εἰς τὸν περίβολον παρακολουθήσαντος σύμπαντος τοῦ στρατοῦ. Κραυγάζων ἅμα καὶ χειρονομῶν διατάσσει τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ στρατιώτας νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ, ἀλλ' αἱ ἐκ τοῦ ναοῦ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ἡ σύγχυσις δὲν ἄφιναν νὰ ἐννοήσωσιν οἱ ἐν τῷ περιβόλῳ τί ἔλεγεν ὁ στρατηγός· οἱ περὶ αὐτὸν ἐπαναλαμβάνουσι τὴν διαταγήν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαυξάνει μόνον τὴν σύγχυσιν, ἥτις τότε ἐκορυφώθη. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς παμμιγοῦς καὶ φρικώδους ἐκείνης βοῆς καὶ συγχύσεως αἱ ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἀκράτητοι πλέον καὶ διπλῆν δίψαν ἔχουσαι, τὴν τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἁρπαγῆς, εἰσορμῶσιν ἄπληστοι καὶ ἄγριοι ὡς Ἐριννύες διὰ τῶν φλογῶν καὶ τοῦ καπνοῦ ἀλαλάζοντες, διαρπάζοντες τὰ πολύτιμα κειμήλια τοῦ ναοῦ καὶ φονεύοντες πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν. Ἑξακισχίλιοι ἄοπλοι προέφθασαν νὰ καταφύγωσιν εἴς τινα τῶν στοῶν τοῦ ἐκτὸς περιβόλου ζητοῦντες ἔλεος· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐνέβαλλον εἰς τὴν στοὰν ἐκείνην πῦρ, οὗτινος ἐγένοντο ἅπαντες παρανάλωμα. Οἱ δ' ἐν τῷ ναῷ ἱερεῖς, ἄοπλοι μέχρι τοῦδε καὶ ἄμαχοι, ἁρπάσαντες τότε ὅ,τι τεμάχιον σιδήρου εὗρον πρόχειρον καὶ μανιωδῶς μαχόμενοι, ἔπεσον ἅπαντες νεκροὶ πέριξ τοῦ θυσιαστηρίου, κρατοῦντες ἔτι εἰς τὰς χεῖράς των τὸν ἀμυντικὸν καὶ ἐκδικητήριον σίδηρον. Χιλιάδες νεκρῶν καὶ ἡμιθανῶν κατέκειντο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους, καὶ ἐκεῖ ὅπου μέχρι τοῦδε ἠκούοντο ψαλμοὶ ἱεροί, ἐβόμβουν νῦν οἱ γόοι καὶ οἱ στεναγμοὶ καὶ αἱ ἀραὶ τῶν ἀποθνησκόντων ἢ οἱ ἀλαλαγμοὶ καὶ αἱ βλασφημίαι τῶν νικητῶν. Αἱ δὲ κραυγαὶ αὗται καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ὁ θόρυβος ἦτο τόσον μέγας καὶ φοβερός, λέγει ὁ Ἰώσηπος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις αὐτόν. Ἀφ' οὗ ὁ ναὸς ὁλόκληρος ἀπετεφρώθη, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν περίλυπος ὁ Τίτος, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δι' ἀλαλαγμοῦ αἰφνιδίου καὶ φοβεροῦ, ἐπικαλύψαντος τὸν μέχρι τοῦδε περιβομβοῦντα θόρυβον, ὑπεδέχθησαν τὸν καταμέλανον ἐκ τῆς ἀσβόλης καὶ τοῦ καπνοῦ στρατηγὸν καὶ ἀνεκήρυξαν θριαμβευτικῶς αὐτοκράτορα, τὸ σύνηθες δεῖγμα καὶ παρακολούθημα μεγίστου τινὸς καὶ ἐκτάκτου ἐν τῷ πολέμῳ κατορθώματος. Προβάντες δ' ἐπὶ τοῦ πυροῦ τῶν πτωμάτων ἦλθον καὶ ἐμπήξαντες τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, προσήνεγκαν θυσίαν εἰς τοὺς θεούς.

Μετὰ 18 ἡμέρας ἔπεσε καὶ τὸ τελευταῖον ἕρκος τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ Σιών. Οἱ πολιορκηταὶ εἰσώρμησαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀφ' οὗ διήλασαν ἐν στόματι μαχαίρας πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν, διαρπάσαντες τὴν πόλιν, ἐνέβαλον πῦρ εἰς αὐτήν, ὅπερ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας καιόμενον τὴν ἀπετέφρωσε. Τότε ὁ Τίτος διέταξε καὶ κατηδαφίσθη ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου ὁλόκληρος ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς ἐκτὸς τριῶν τῶν ὑψηλοτάτων πύργων. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ ἀρχαία καὶ ἱερὰ καὶ ἔνδοξος πρωτεύουσα τῆς Ἰουδαίας ἦτο ἀχανὴς ἔκτασις ἐρειπίων καὶ τέφρας, καὶ οὐδ' ἐλάχιστον ὑπῆρχε σημεῖον ἢ ἴχνος μαρτυροῦν ὅτι ἐκεῖ ἦτο ἄλλοτε ἡ Ἱερουσαλήμ.[1]

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚ ΓΡΑΦΙΤΟΥ ΓΡΑΦΙΔΩΝ

(κοινῶς μολυβδοκονδύλων).

Μία ἐκ τῶν διαφόρων μορφῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται εἰς τὴν φύσιν ὁ ἄνθραξ εἶνε καὶ τὸ ὀρυκτὸν τὸ καλούμενον *γραφίτης*, εἴτε, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ μὲ τὸν μόλυβδον, *μολυβδίτης*. Τὸ ὀρυκτὸν τοῦτο ὡς κύριον συστατικὸν περιέχει ἄνθρακα μεμιγμένον μετὰ ποσοῦ τινος σιδή-

1. Δ. Βερναρδάκης.

Digitized by Google

ρου καὶ γαιωδῶν οὐσιῶν, διὸ καίεται πυρούμενον ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρακες. Τὰ καθαρότερα καὶ ἀμιγέστερα ξένων οὐσιῶν εἴδη καιόμενα καταλείπουσιν $\frac{1}{3}$-$\frac{1}{2}$ τοῖς ἑκατὸν τέφραν· ἀλλὰ καὶ τὰ 5 τοῖς ἑκατὸν περιέχοντα τέφραν καταλέγονται μεταξὺ τῶν καθαρῶν εἰδῶν.

Τὰ καθαρὰ ταῦτα εἴδη χρησιμεύουσιν ἰδίως πρὸς κατασκευὴν τῶν γραφίδων, τῶν γνωστῶν τοῖς πᾶσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *μολυβδοκονδύλων*. Αἱ γραφίδες αὗται κατασκευάζονται ἢ τεμνομένου τοῦ ὀρυκτοῦ κατὰ τὰ γνωστὰ σχήματα, καὶ περιβαλλομένου εἶτα ὑπὸ τῶν ξυλίνων θηκῶν ἢ κονιοποιουμένου πρῶτον αὐτοῦ (καὶ μάλιστα τῶν ἀκαθάρτων εἰδῶν), ἀπομακρυνομένων τῶν ξένων μιγμάτων καὶ συγκολλουμένης τῆς κόνεως δι' ἀργίλλου. Τὸ μίγμα τέλος θερμαίνεται καὶ οὕτω συμπήγνυται. Εἰς τὴν μετὰ τῆς ἀργίλλου μίξιν δῆλον εἶναι ὅτι ἀπόκειται εἰς τὴν βούλησιν τοῦ κατασκευαστοῦ νὰ κατασκευάσῃ σκληρὰς ἢ μαλθακὰς γραφίδας.

Τὸ ὀρυκτὸν τοῦτο εὑρίσκεται ὁτὲ μὲν κεκρυσταλλωμένον ὁτὲ δὲ ἀκρυστάλλωτον ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῆς γῆς τῶν ἀποτελουμένων ἐκ γρανίτου, γνευσίου ἢ κοκκώδους τιτάνου καὶ σχηματίζει φλέβας, ῥάβδους ἤτοι κοιτάσματα. Αἱ χῶραι δὲ ἐν αἷς ὁ γραφίτης εὑρίσκεται καὶ ἐξάγεται εἶνε ἡ Κυμβερλάνδη, ἡ βορεία Ἀμερική, ἡ Βραζιλία, ἡ Βαυαρία, ἡ Καλαβρία, Νορβηγία, Σουηδία καὶ Γραινλανδία.

Ἐπὶ πολὺ ἐτιμῶντο αἱ ἀγγλικαὶ ἐκ γραφίτου γραφίδες χρήσιμοι εἰς λεπτὰ ἰχνογραφήματα τῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων· ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Παρισίοις ἐκθέσεως ἀνεφάνη ἐργοστασιάρχης τις συναγωνιστὴς τῶν Ἄγγλων, Κοντὲ καλούμενος, ὅστις κατόπιν ἐγένετο διάσημος διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν γραφίδων. Τὰ μολυβδοκόνδυλά του δὲ εὗρον μεγάλην δεξίωσιν οὐχὶ διὰ τὴν ποιότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πολιτικῶν λόγων, διότι τότε ἐφθόνουν τὴν ἀγγλικὴν βιομηχανίαν. Καὶ ἔλαβε μὲν ὁ Κοντὲ τὸ χρυσοῦν παράσημον, ἀλλὰ μᾶλλον διότι παρωτρύνθησαν ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς βελτιώσεως καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν δειγμάτων, ἅτινα παρήγαγε καὶ ἐξέθηκε. Τὸ κατάστημα τοῦ Κοντὲ ἐξήρκει τότε πρὸς κατασκευὴν μολυβδοκονδύλων χρησίμων διὰ συνήθη, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ λεπτότερα ἔργα· διὸ καὶ οἱ καλλιτέχναι ἐξηκολούθουν προτιμῶντες τὰ ἀγγλικά. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Κοντέ, Οὐμβλότ, κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ τελειότερα εἴδη, ἀλλ' ἐπειδὴ κατεσκεύαζε τὸ μίγμα διὰ λιπαρῶν οὐσιῶν ὁ χάρτης ἐν ᾧ ἐσχεδίαζον ἐρρυπαίνετο. Τοῦτο διώρθωσε βραδύτερον ὁ Γκιλβέρτ, τοῦ ὁποίου τὸ κατὰ τὸ 1823 ἱδρυθὲν ἐργοστάσιον τοσαύτην φήμην ἀπέκτησεν ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι ἀνεγνώρισαν τὴν ὑπεροχήν.

Ὁ κλάδος οὗτος τῆς βιομηχανίας πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπέκτησε μεγάλην ἔκτασιν, ἀναπτυχθεὶς καὶ προαγόμενος ἀδιακόπως μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ. Τὴν σήμερον τὸ μολυβδοκόνδυλον εἶνε ἀπαραίτητος σύντροφος παντὸς ἐγγραμμάτου ἀνθρώπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα ἔτη τὰ γερμανικὰ ἐργοστάσια παρηγκώνισαν τὰ ἀγγλικά. Ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἀμερικῇ, ἐν συντόμῳ ἁπανταχοῦ προτιμῶνται καὶ εἰσὶν ἀγαπητὰ τὰ γερμανικὰ μολυβδοκόνδυλα. Ἐκ τῶν παλαιῶν καταστημάτων φημίζονται ἰδίως τὰ τοῦ Ἀρδμοὺθ (Hardmuth) ἐν Βιέννῃ, καὶ τοῦ Ῥαίβαχ (Rehbach) ἐν Ῥεγενσβούργῃ. Πλὴν τούτων ὅμως ἐργοστάσια γραφιδοποιΐας ὑπάρχουσι καὶ ἐν Νυρεμβέργῃ. Πάντα δὲ ταῦτα ὑπερηκόντισε τὸ τοῦ Φάβερ (Faber) τὸ ἱδρυμένον παρὰ τῇ Νυρεμβέργῃ, οὗτινος τὰ μολυβδοκόνδυλα τοιαύτην ἀπέκτησαν φήμην, ὥστε ἐν Ἀμερικῇ καὶ Γαλλίᾳ ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ μὴ ζητῶσι πλέον παρὰ τῶν χαρτοπωλῶν μολυβδοκόνδυλα, ἀλλὰ *φάβερ*. **

Οἱ ἑπόμενοι ἀριθμοὶ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1876 ἐκδοθέντος συγγράμματος τοῦ Πρώσσου συνταγματάρχου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου τῆς Βασιλικῆς φρουρᾶς κ. Σελλενδόρφ «Ὑπηρεσία τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου» ἐπιγραφομένου. Ἡ μάρκ (γερμ. νόμισμα)=μὲ 1 νέαν δραχμὴν καὶ 25)00.

Σ. τ Δ.

ΑΡΙΘΜΟΙ

Ἐπὶ 100 κατοίκων.

	Στρατὸς τῆς ξηρᾶς	Στρατὸς τῆς θαλάσσης	Ὁλικὸν
Ἐν Γερμανίᾳ	0,96	0,02	0,98
» Ῥωσσίᾳ	0,97	0,04	1,01
» Αὐστρίᾳ	0,80	0,03	0,83
» Ἰταλίᾳ	0,75	0,05	0,80
» Γαλλίᾳ	1,15	0,09	1,24
» Ἀγγλίᾳ	0,67	0,14	0,81

	Δαπάναι συντηρήσεως ἑκάστου ἀνδρὸς		Ἐτησία καταβολὴ ἑκάστου πολίτου διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατοῦ
	Στρατοῦ τῆς ξηρᾶς	Στρατοῦ τῆς θαλάσσης	
	ΜΑΡΚ	ΜΑΡΚ	ΜΑΡΚ
Ἐν Γερμανίᾳ	779	3.313	8.17
» Ῥωσσίᾳ	768	2.828	8.54
» Αὐστρίᾳ	774	2.000	6.72
» Ἰταλίᾳ	795	2.517	7.15
» Γαλλίᾳ	952	3.182	13.89
» Ἀγγλίᾳ	1.395	4.348	15.63

ΔΙΑΓΩΓΗ ΠΡΟΣ ΥΠΟΔΕΕΣΤΕΡΟΥΣ

Οὐδὲν χαρακτηριστικώτερον ἀγενοῦς διαθέσεως ἀπὸ τὴν διαγωγὴν ἀνθρώπου καταπιέζοντος τοὺς ὑποδεεστέρους του. Ὁ ὑβρίζων τὸν μὴ τολμῶντα ν' ἀποκριθῇ, εἶνε ἄνανδρος ὡς ὁ γυμνῶν τὸ ξίφος κατὰ γυναικὸς ἢ παιδίου. Διὰ τοῦτο ὅπου ἴδῃς ἄνθρωπον ὑβριστὴν πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, πίστευσε ὅτι οὗτος ἕρπει πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του· διότι ἡ αὐτὴ χαμέρπεια τοῦ πνεύματος τὸν καθιστᾷ τυραννικὸν πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ν' ἀντισταθῶσι καὶ δειλὸν πρὸς τοὺς δυναμένους, τύραννον μὲν τούτων, ἐκείνων δὲ σκώληκα. Οἱ ὑπηρέται καὶ ἄλλοι ὑποδεέστεροι

Digitized by Google

δὲν δύνανται μὲν βεβαίως ν' ἀποδώσωσιν ὅσας ὕβρεις δέχονται παρὰ τῶν κυρίων των, ἀλλ' ἡ ἰδέα ἣν διαδίδουσιν εἰς τὸν κόσμον περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν τοὺς ἐκδικεῖ πληρέστατα. Ἡ καταλληλοτέρα ἑπομένως πρὸς ὑποδεεστέρους διαγωγὴ εἶνε ἡ τῆς φιλανθρωπίας καὶ γενναιότητος, οὔτε εἰς οἰκειότητα, ἀλλ' οὔτε εἰς ὕβριν ἐξοκέλλουσα.

ΕΛΕΓΕΙΟΝ ΕΙΣ ΞΑΝΘΗΝ

Ἦτον ὡραῖο,
σὰν τὸ λουλοῦδι·
ἀθῶον ἦτο,
σὰν ἀγγελοῦδι·
τοῦ Παραδείσου
ἦτο ψυχή.

Γι' αὐτὸ τὸν πλάνο
κόσμον ἀρνήθη,
μ' ἁγνὰ ἐπῆγε
νὰ ζήσῃ πλήθη
εἰς ἄλλον κόσμο
πανευτυχῆ.

Καλέ, δὲν εἴδετε
ποῦχε στὰ χείλη
γλυκὸ χαμόγελο,
σὰν μᾶς ὡμίλει,
καὶ κρυφοθώρει
τὸν οὐρανό;

Ἄχ! Γιὰ τὰ κάλλη του
καρδιοχτυποῦσε,
καὶ νὰ τὸ πάρουνε
ἐκαρτεροῦσε
πάνου στὸ δῶμα
τὸ γαλανό...

Ἔστειλ' ὁ Πλάστης
ἕν' ἀγγελοῦδι,
ποῦχε στὸ χέρι
λευκὸ λουλοῦδι,
στὰ χείλη θεία
διαταγή.

«Κρινόλευκή μου
»μικρὴ Ξανθοῦλα,
»χαριτωμένη,
»σὰν τὴν αὐγοῦλα,
»ἄφησε πλέον
»τὴ δόλια γῆ.»

Μόλις ἐσίμωσε
τὸ ἀγγελάκι,
καὶ γλυκοφίλημα
εἰς τ' ἀχειλάκι
τῆς Ξάνθης θλίβει,
μὲ μιὰ χαρά.

Μά, ἡ ψυχοῦλα της,
σὰν τὴν ἐφίλει,
εἰς τὰ ὡραῖά του
κόλλησε χείλη,
τὰ μυροβόλα
καὶ δροσερά..!

Μαζὶ πετάξαν,
ἀγκαλιασμένα,
δυὸ ἀγγελάκια
ἀδερφωμένα,
μὲ μυρωμένα
ξανθὰ μαλλιά.

Τὸ ἕνα ξέρει
ποιὰ θέσιν ἔχει,
τ' ἄλλο, σκιασμένο
σκοπεῖ, καὶ τρέχει
στῆς Παναγίας
τὴν ἀγκαλιά.

—Μὴν κλαίῃς μάνα του,
καὶ σύ, πατέρα,
μὴ χύνῃς δάκρυα
νύχτα καὶ μέρα,
γιὰ τὸ μικρό σας,
ποῦ μέν' ἐκεῖ.

Ἐσεῖς εἰς μάταιο
κόσμο γυρνᾶτε,
κεῖνο σὲ ὄνειρα
χρυσᾶ πλανᾶται
καὶ μ' ἀγγελούδια
συγκατοικεῖ.

Ἐν Γοττίγγῃ, 1877.

Γ. Μ. Β.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἂν ἕκαστος ἐδαπάνα προσπαθῶν νὰ ἐννοήσῃ ὅσον χρόνον δαπανᾷ ὑποκρινόμενος ὅτι ἐννοεῖ, καὶ ἂν ἠκροᾶτο τὸν λαλοῦντα ὅσον χρόνον ἐξοδεύει ἑτοιμάζων τὴν ἀπάντησίν του, ἡ μεταξὺ ἀνθρώπων συνεννόησις ἤθελε καταστῆ πολὺ εὐκολωτέρα. (Κα Swetchine).

*** Τοῦ μὲν ἰατροῦ ἡ θύρα δὲν πρέπει ποτὲ νὰ εὑρίσκεται κλειστή, τοῦ δὲ ἱερέως ἡ θύρα πρέπει νὰ εὑρίσκεται πάντοτε ἀνοικτή. (Βίκτωρ Οὐγκώ).

*** Ἡ λύπη τελειοποιεῖ μεγάλως τὸν χαρακτῆρα. (Κα Στάελ).

*** Οἱ ἄνθρωποι χαιρετῶσι προθυμότερον ἁπλοῦν γνώριμον ἐποχούμενον ἢ φίλον πεζόν. (Petit-Senn).

*** Ὅλα φαντάσματα στὴ γῆ, ἕνα καὶ μόνο μένει·
Ἕνα δὲν εἶναι φάντασμα, τῆς συμφορᾶς ἡ ἀλήθεια. (Ζαλοκώστας).

Ὁ Ζήνων εὑρεθεὶς εἰς γεῦμα εἰς ὃ παρεκάθηντο πρέσβεις τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου, δὲν ὡμίλησε

Digitized by Google

καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ γεύματος· ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν πρέσβεων τί νὰ εἴπωσι περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα των, ἀπεκρίθη ὅτι, «Ὑπάρχει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄνθρωπος ἠξεύρων νὰ σιωπᾷ.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μηχανὴ λαλοῦσα.

Ὁ Ἀμερικανὸς κ. Faber ἐφεῦρε λαλοῦσαν μηχανὴν, ἥτις εὑρίσκεται τώρα ἐν Βρυξέλλαις.

Ὁ πρῶτος ὁ λαβὼν τὴν ἰδέαν νὰ κατασκευάσῃ μηχανὴν λαλοῦσαν μετὰ τὸν Μολιέρον, τὸν δείξαντα πάντα αὐτῆς τὰ στοιχεῖα εἰς τὸν *Ἀρχοντοχωριάτην* του, εἶνε γάλλος τις καθηγητής. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπέτυχε Τὸ κατώρθωσε δὲ, μοχθήσας ἐπὶ εἰκοσαετίαν, ὁ κ. Faber.

Ἡ μηχανὴ αὕτη ἡ ἀποδίδουσα ἀνθρωπίνην φωνὴν κατεσκευάσθη ἐκ ξύλου καὶ *γουτταπέρκας*. Ἔχει τρία οὐσιώδη ὄργανα· τὸν πνεύμονα, φυσερὸν κινούμενον ὑπὸ μοχλοῦ τιθεμένου εἰς ἐνέργειαν διὰ τοῦ ποδὸς, τὸν λάρυγγα, ἔχοντα μίαν μεμβράνην καὶ ὄχι δύο ὡς ἡμεῖς, καὶ τὸ στόμα, μέγιστον μὲ ἀνάλογον γλῶσσαν. Ὅταν θέλῃ τις νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν μηχανὴν πιέζει μὲ τοὺς δακτύλους δεκατέσσαρας μοχλοὺς, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει ἓν γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τῶν μοχλῶν ἀποτελοῦνται καὶ τὰ λοιπὰ δώδεκα γράμματα (τοῦ γαλλικοῦ ἀλφαβήτου). Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι καθαρώτατα προφέρει ἡ μηχανὴ τινὰ τῶν γραμμάτων, ἄλλα δὲ ὀλιγώτερον εὐκρινῶς. Ὁπωσδήποτε εἶνε αὕτη ἐξαίρετον καὶ περιεργότατον ἐφεύρημα.

Ἡ μόνη πρακτικὴ ὠφέλεια τῆς μηχανῆς ταύτης εἶνε τὸ νὰ μανθάνωσι νὰ ὁμιλῶσιν οἱ κωφάλαλοι. Βλέπουσι δηλαδὴ οὗτοι τὰς κινήσεις, ἃς κάμνει ἡ γλῶσσα διὰ νὰ προφέρῃ τοὺς διαφόρους φθόγγους καὶ προσπαθοῦσι νὰ μιμῶνται αὐτὰς, τοῦτο δὲ ἀποβαίνει εὔκολον ἕνεκα τοῦ μεγέθους τοῦ ὀργάνου, διότι αἱ ἐλάχισται κινήσεις διακρίνονται κάλλιστα.

Τὰ ἀπολεσθέντα πράγματα κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας.

Ὁ *Τύπος* τῆς Φιλαδελφείας περιγράφει τὰ ἐν τῷ *γραφείῳ τῶν ἀπολεσθέντων πραγμάτων* κατατεθέντα κατὰ τὴν ἐκεῖ τελεσθεῖσαν Ἔκθεσιν. Εἶνε πρῶτον μέγας ἀριθμὸς χρηματοθηκῶν παντὸς εἴδους καὶ μεγέθους, ἀλλὰ πᾶσαι αὗται ὁμοῦ μόλις περιέχουν 100 δολλάρια, ἄλλων ὅμως πραγμάτων, οἷον ἐπισκεπτηρίων, σημειώσεων, σιδηροδρομικῶν εἰσιτηρίων καὶ ἄλλων χαρτίων βρίθουσιν. Ἐκτὸς τῶν 100 τούτων δολλαρίων οἱ φύλακες ἀνεῦρον πλέον τῶν 3,000 δολλαρίων ἀπολεσθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐκθέσεως, ἐξ ὧν ὅμως πολλὰ ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς ἀπολέσαντας.

Ἐκ τῶν ἄλλων πραγμάτων τὰ πλεῖστα ἀνήκουσιν εἰς τὸ θῆλυ γένος, δαντέλλαι, περιχειρίδια πάνινα ἢ χάρτινα, κομβία χρυσᾶ ἢ ἄλλα, σάλια, ἐπανωφόρια, ἀλεξήλια, πῖλοι, καλύπτραι, μανδήλια, διόπτραι, ταινίαι, καρφίδες, ψευδοβόστρυχοι κλ. κλ.

Ὑπάρχουσι πρὸς τούτοις ἐν τῷ ῥηθέντι γραφείῳ τόσα ῥιπίδια, ὅσα ἠδύναντο νὰ πληρώσωσιν ἓν ἐμπορικὸν, τὸ πλεῖστον ὅμως ὄχι μεγάλης ἀξίας. Ἐπίσης βλέπει τις ἐκεῖ περὶ τὰ χίλια ἀλεξήλια καὶ ἀλεξιβρόχια.

Οἱ φύλακες ἀνεῦρον καὶ πλεῖστα κοσμήματα, ὧν τὰ πολυτιμότερα ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς ἀπολέσαντας.

Ἂς εἴπωμεν τέλος ὅτι κατετέθησαν εἰς τὸ αὐτὸ γραφεῖον καὶ μία τεφρόχρους ἵππος καὶ πλέον τῶν 500 παιδίων τῶν δύο γενῶν. Ἡ μὲν ἵππος ἀνεῦρε μόνη τὸν στάβλον της, τὰ δὲ παιδία ἀνεζητήθησαν πάντα.

Ἡ ἄρκτος τοῦ Νανσύ.

Ἔκ τινος Ἱστορίας τῆς πόλεως Νανσὺ μεταφέρομεν τὴν κατωτέρω ἀφήγησιν γεγονότος, σημαντικὴν κατέχοντος θέσιν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς εὐαισθησίας τῶν ζώων.

«Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Ῥεναίου τοῦ Β', οἱ δοῦκες τῆς Λωρραίνης συνετήρουν διαρκῶς μίαν ἄρκτον, πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ εὐεργεσίᾳ, ἣν ἡ πολιτεία (canton) τῆς Βέρνης, ἥτις ἔχει ὡς ἔμβλημα τὸ ζῶον τοῦτο, προσήνεγκεν αὐτῇ, παρακινήσασα τὰς ἄλλας ἑλβετικὰς πολιτείας νὰ τῇ παράσχωσι τὴν συνδρομὴν των κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργονδίας.

»Ἐπὶ Λεοπόλδου τοῦ Β' κατὰ τὸν δριμύτατον χειμῶνα τοῦ 1709, παιδίον τι ἐκ Σαβοΐας, θνῆσκον ἐκ τοῦ ψύχους, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κλωβὸν τῆς ἄρκτου, ὅπως θερμανθῇ. Ἡ Μάσκω, οὕτως ἐκάλουν τὸ ζῶον, ἀντὶ νὰ κακοποιήσῃ τὸ μετὰ τοσαύτης ἐμπιστοσύνης προςφυγὸν εἰς αὐτὴν, τὸ ἔλαβε τοὐναντίον μεταξὺ τῶν δύο ποδῶν της, καὶ περιεπτύξατο αὐτὸ, ἵνα τὸ θερμάνῃ.

»Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον ἀφῆκε τὸν μικρὸν Σαβόιον ν' ἀναχωρήσῃ· οὗτος δὲ διελθὼν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν ἐν τῇ πόλει, τὴν νύκτα ἐπέστρεψε παρὰ τῷ φιλοξένῳ ζώῳ, ὅπερ μετὰ τῆς αὐτῆς στοργῆς τὸν ὑπεδέξατο. Ἔκτοτε τὸ παιδίον δὲν ἐκοιμᾶτο ἀλλαχοῦ, ἡ δ' ἄρκτος πάντοτε τῷ παρεχώρει μέρος τῆς τροφῆς της.

»Ἡμέραν τινὰ ὁ φύλαξ αὐτῆς, κομίσας τὴν τροφήν της βραδύτερον τοῦ συνήθους, ἐξεπλάγη τὰ μέγιστα ἰδὼν αὐτὴν κατακεκλιμένην, ῥίπτουσαν πρὸς αὐτὸν ἀστραπηβόλα βλέμματα καὶ διὰ παραφόρων κινημάτων ἐκδηλοῦσαν τὸν φόβον, ὃν εἶχε μὴ ἀποσπάσωσι τῶν κόλπων της προσφιλὲς ἀντικείμενον. Καὶ πράγματι μεταξὺ τῶν ποδῶν της ἐκράτει εἰς βαθύτατον καὶ ἤρεμον βεβυθι-

Digitized by Google

σμένον ὕπνον τὸν Σαδόιον, ὃν δὲν ἤθελε νὰ ταράξῃ, ὅπως κατευνάσῃ τὴν πεῖνάν της.

»Σύμπασα ἡ αὐλὴ τοῦ Λεοπόλδου καὶ πλεῖστοι κάτοικοι τοῦ Νανσὺ παρέστησαν μάρτυρες αὐτόπται τοῦ τοιούτου δείγματος τῆς ἀγαθότητος ἄρκτου, ἐξ οὗ μεγίστας ὠφελείας ἀναμφιβόλως ἠδύνατο νὰ καρπωθῇ ὁ μικρὸς Σαδόιος, ἐὰν πρόωρος θάνατος δὲν ἀφήρπαζεν αὐτόν.»

Κατανάλωσις καρφίδων (καρφιτσῶν).

Κατά τινα ὑπολογισμὸν γενόμενον πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, κατεσκευάζοντο αὐτόθι διά τε τὴν ἐσωτερικὴν χρῆσιν καὶ τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξαγωγήν, 20 ἑκατομμύρια καρφίδων καθ' ἑκάστην. Σήμερον κατασκευάζονται ἐν Ἀγγλίᾳ 50 ἑκατομμύρια καθ' ἑκάστην. Μόνη ἡ Βιρμιγγάμη παράγει τὰ 37, τὰ δὲ ἄλλα 13 τὸ Λονδῖνον, ἡ Στράνδη καὶ τὸ Δουβλῖνον.

Πρὸς κατασκευὴν καρφίδων καταναλίσκεται ἐτησίως μέταλλον 1,275 $\frac{1}{2}$ περίπου τόννων· τὸ ὄγδοον τοῦ ποσοῦ τούτου εἶνε σύρμα χρησιμεῦον διὰ τὴν κατασκευὴν καρφίδων διὰ τὴν κόμην καὶ πενθίμων καρφίδων. Τὸ σύρμα τοῦτο στοιχίζει 7,183 λίρας ἀγγλικάς, τὰ δὲ ἄλλα $\frac{7}{8}$ τοῦ καταναλισκομένου μετάλλου ἔχουσιν ἀξίαν 114,533 λιρῶν.

Πρὸς τῇ ἀξίᾳ τῆς πρώτης ὕλης προσθετέον καὶ τὰ λοιπὰ τῆς παραγωγῆς ἔξοδα. Καθ' ὅλου δὲ πᾶσα ἡ δαπάνη διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν καρφίδων ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνέρχεται ἐτησίως εἰς 200,000 λίρας στερλίνας.

Περὶ τοῦ πλούτου τῆς ἀραβικῆς γλώσσης.

Κατὰ τὸν Πάτερ-Ἄγγελον De St Joseph, ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα ἔχει χιλίας λέξεις συνωνύμους διὰ τὸ σπαθί, πεντακοσίας διὰ τὸν λέοντα, διακοσίας διὰ τὸν ὄφιν καὶ ὀγδοήκοντα διὰ τὸ μέλι· ἔχει τριάκοντα πέντε συζυγίας ῥημάτων, οἱ δὲ ποιηταί της εἶνε τόσοι, ὥστε ὁ Σπανχάϊμ διατείνεται ὅτι οἱ Ἄραβες ἔχουσι πλειοτέρους στίχους παρ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη ὁμοῦ. Ὅλαι τῆς ἀραβικῆς αἱ λέξεις εἶνε 12,350,042, ἡγεμών τις δὲ τῆς Ἀραβίας εἶχε λεξικόν τι ἀραβικόν, ὅπερ ἔφερον ἑξήκοντα κάμηλοι. Περὶ τῆς πτωχείας δὲ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν πείθεταί τις ὅταν λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα ἔχει 37,000 λέξεις, ἡ γαλλικὴ 32,000 καὶ ἡ ἰταλικὴ 35,000!

Περίεργον μάθημα.

Ὁ κ. Χ. ἔλεγε μετὰ γλυκύτητος ἅμα καὶ σοβαρότητος πρὸς τὸν υἱόν του·

—Ἔλα, παιδί μου, συνείθισε νὰ φέρεσαι εὐγενῶς μὲ τοὺς θυρωρούς, μὲ τοὺς ὑπηρέτας, μὲ τοὺς ἁμαξηλάτας, ἴσως κατορθώσῃς τότε νὰ φέρεσαι εὐγενῶς καὶ μὲ τὸν ἄλλον κόσμον καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς γονεῖς σου.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Τίς ἡ καταλληλοτέρα τῷ ἀνθρώπῳ τροφή.

Τὴν σήμερον οἱ πλεῖστοι, ἂν τολμᾷ τις νὰ εἴπῃ, πάντες οἱ φυσιολόγοι καὶ οἱ περὶ τὴν ὑγιεινὴν ἀσχολούμενοι, παραδέχονται ὅτι αἱ μικταὶ ἐξ οὐσιῶν ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου προερχόμεναι τροφαὶ εἰσὶν αἱ μᾶλλον χρήσιμοι πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ αἱ ἐμπρέπουσαι αὐτῷ φυσικῶς ὑφ' ἅπαντα τὰ κλίματα καὶ ὑφ' οἱασδήποτε ἄλλας κοινωνικὰς περιστάσεις. Ἀποδεικνύεται δὲ ἀνακριβὲς τὸ ὑπὸ τοῦ ἄγγλου Lawrence καὶ ἄλλων ὑποστηριχθὲν δόγμα καθ' ὃ τὸ κλῖμα ὑφ' ὃ ὁ ἄνθρωπος ζῇ εἶναι κυρίως ὁ μόνος ὁδηγὸς πρὸς ἐκλογὴν τῆς καταλληλοτέρας τροφῆς, καθ' ὃ δηλ. ὑπὸ τὸν ἥλιον τῶν τροπικῶν φυσικωτέρα τροφὴ εἶναι ἡ ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου προερχομένη, ἐπὶ τῶν παγωμένων τοῦ βορρᾶ χωρῶν ἡ ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ, ἐν δὲ τοῖς εὐκράτοις κλίμασιν ἡ μικτὴ τροφή. Διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι καὶ ἐν βορειοτέροις κλίμασιν οὐχὶ μόνον ὁ ἄρτος καὶ τὰ γαιώμηλα, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα εἴδη λαχάνων καὶ ἄλλαι διάφοροι οὐσίαι ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου εἰσὶν ἐν κοινοτάτῃ χρήσει μετὰ τῶν ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ. Δὲν εἶναι δὲ παντάπασι δύσκολον νὰ ἀναγνώσῃ τις πολλὰ ἡμερολόγια πολλῶν καὶ διαφόρων περιηγητῶν τῆς νοτιοτάτης Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, καθ' ἃ τὸ κρέας καὶ διάφοροι ζωϊκαὶ οὐσίαι παρὰ τοῖς κατοικοῦσι τὰς παρθένους ἐκείνας χώρας δὲν εἶναι ὅλως ἄγνωστος τροφή.[1]

Ὑπάρχουσιν ἄλλοι οἱ ὑποστηρίζοντες διὰ λόγους οἰκονομικοὺς καὶ ὑγιεινούς, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ἀποκλειστικῶς τὴν χρῆσιν φυτικῶν οὐσιῶν, πειθόμενοι εἰς τοῦτο, διότι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι καὶ ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς καὶ ἐν τοῖς βορειοτέροις (Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ) κλίμασιν ἀποκλειστικῶς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν τρεφόμενοι καὶ ἀπολαύοντες ἄκρας ὑγείας. Τῆς γνώμης ταύτης προεξάρχει πρὸ πάντων ὁ Charles Lane, ὅστις ὑποστηρίζει καὶ προτιμᾷ διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν διατρίβοντα ἐν τῷ Βορείῳ Πόλῳ, μόνον τὴν φυτικὴν τροφήν, λέγων ὅτι «ἐργάται ἔν τε τῇ ἐξοχῇ καὶ ἐν ταῖς πόλεσι, διαιτώμενοι ἄλλως καλῶς, διατηροῦσιν ἑαυτοὺς ἐν καλλίστῃ ὑγείᾳ τρεφόμενοι ἀποκλειστικῶς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν, ἐνῷ ἄλλοι

1. Ζωηροτάτη μένει ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Γεωγραφικὴν ἐν Βιέννῃ Ἑταιρίαν ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Meyer, τοῦ διευθύναντος τὴν ἐκδρομὴν πρὸς τὸν Βόρειον Πόλον τῆς αὐστριακῆς ὁμάδος, πρὸ δύο ἐτῶν ἐν θριάμβῳ εἰς Βιέννην ἐπανελθούσης, βοηθουμένου ἐκ τῶν σημειώσεων ἃς ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ ὁ ἰατρὸς ὁ συνοδεύων τὴν ὁμάδα ἔγραφε. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἐκείνην οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὁμάδα, ἄνθρωποι σχεδὸν πάσης κοινωνικῆς τάξεως, ἐν ταῖς παγεραῖς ἐκείναις ἐκτάσεσιν ἐτρέφοντο δι' οὐσιῶν ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν, ἐν ὅσῳ τοιούτων ηὐμοίρουν, καὶ διετηροῦντο ἐν σχετικῇ ὑγείᾳ. Ἔφθασε δὲ ἐποχὴ καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο πρὸς τροφὴν εἶχον εἰμὴ μόνον δίπυρα καὶ διὰ τοιούτων διετηροῦντο μέχρις οὗ ἡ τύχη ἔπεμπε πρὸ τῶν πυροβόλων των ἄρκτον τινά.

Digitized by Google

τρεφόμενοι διὰ ζωϊκῶν ἢ μικτῶν τροφῶν, κατὰ δὲ τὴν λοιπὴν δίαιταν κακῶς διάγοντες, παρουσιάζουσι τὰ ποικιλώτερα νοσήματα, καὶ εἰσὶν εὐαλωτότεροι ὑπὸ τῶν ἐπιδημιῶν. . . . . Αἱ νοσώδεις κατοικίαι, ἡ ἐνδεὴς ἐνδυμασία, αἱ κακαὶ ἕξεις, ἡ ἀμάθεια καὶ αἱ διάφοροι στερήσεις τῆς ἐργατικῆς τάξεως, εἶναι διάφοροι αἰτίαι πρὸς νόσους, καὶ πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι, φυτικὴ δίαιτα καλῶς ἐκλελεγμένη καὶ παρεσκευασμένη, δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὑγιῆ, ἰσχυρὸν, ὡραῖον καὶ μακρόβιον. Οὐδὲν ἧττον ὅμως τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιπόνων ἐργασιῶν τοῦ κόσμου ἐκτελεῖται ὑπ' ἀνθρώπων ἀποκλειστικῶς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν τρεφομένων.»

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἀποκλειστικῶς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν τρεφόμενοι, πρὸς τοῦτο κινούμενοι, παρ' ἡμῖν τοὐλάχιστον, ὑπὸ θρησκευτικῶν λόγων, ὡς τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσι τὰ σωζόμενα περὶ τῶν ἐρημιτῶν τῆς Θηβαΐδος, Παύλου τοῦ Ἐρημίτου, τοῦ Ἐπιφανίου, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, περὶ τῶν φιλοσόφων Πυθαγόρα καὶ Ζήνωνος καὶ τοῦ Πορφυρίου, ὡς τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ ὁλόκληρον μοναχικὸν τάγμα ἐν Ἄθωνι, οὗτινος τὰ μέλη τρέφονται ἀποκλειστικῶς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τούτων ἔζων καὶ ζῶσιν ἐν νωθρότητι καὶ ἐν ἐξοχῇ· ἐν συνθήκαις δηλ. καθ' ἃς καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης νωθρότερον γίνεται, καὶ αἱ ἀπώλειαι αἱ ὀργανικαὶ μετριώτεραί εἰσιν. Ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἄνθρωποι ἐργατικοὶ, καταναλίσκοντες δηλ. τὸ πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἡμερονυκτίου εἰς ἐπιπόνους καὶ σκληρὰς ἐργασίας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντέχωσιν, ἀντικαθιστῶντες διὰ τῆς φυτικῆς τροφῆς τινὰς μόνον καὶ οὐχὶ τὰς κυριωτέρας τῶν καταστρεφομένων καὶ ἀποβαλλομένων ὑλῶν τοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἐὰν μετὰ προσοχῆς ἐξετάσωμεν, ἐν Εὐρώπῃ τοὐλάχιστον, τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῆς διὰ φυτικῶν οὐσιῶν τρεφομένης ἐργατικῆς τάξεως τοῦ λαοῦ, ἀνευρίσκομεν ὅτι αὕτη πρὸ πάντων ἀδικεῖται ὑπὸ νόσων ἐχουσῶν ὡς αἰτίαν τὴν τοιαύτην τροφήν. Στατιστικῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν νόσων καὶ ἀποβιώσεων συμβαίνει πρὸ πάντων ἐν τῇ κατωτέρᾳ τάξει· αἴτιον δὲ εἶναι ἡ ἀνεπαρκὴς τροφὴ διὰ φυτικῶν τινων οὐσιῶν καὶ ὁ ἐναντίον παντὸς ὑγιεινοῦ κανόνος τρόπος τοῦ ζῆν, ὅστις αὐξάνει τοσοῦτον σπουδαίως τὸν ἀριθμὸν τῶν νόσων καὶ θανάτων, καὶ ἐξ οὗ ἀδύνατον νὰ ἀποστῇ ἡ ἐργατικὴ αὕτη τάξις ἕνεκα τῆς γλισχρότητος τῶν χρηματικῶν μέσων.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅλη ἡ ἐργατικὴ τάξις ἡ διαιτωμένη οὕτω· τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς τὸ κατοικοῦν ἐν πόλεσι καὶ ἐν τῇ ἐξοχῇ ναὶ μὲν ἅπαξ ἢ τὸ πολὺ δὶς τῆς ἑβδομάδος μεταχειρίζεται πρὸς τροφὴν τὸ κρέας, ἀλλ' εἶναι βεβαιότατον, ὅτι μετὰ τῶν διαφόρων φυτικῶν οὐσιῶν, ὅσαι ἐν ποικιλίᾳ μεγίστῃ ὡς ἐδέσματα παρασκευάζονται, μεταχειρίζεται καθημερινῶς σχεδὸν τὰ ὠὰ, τὸ γάλα, τὸ βούτυρον, καὶ τὸν τυρόν. Ὡς παράδειγμα δὲ τοιαύτης διαίτης δύναταί τις νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἡμετέραν ἐργατικὴν τάξιν πρὸ πάντων τὴν ἐν τοῖς χωρίοις, ἥτις κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου διαιτᾶται ὑγιεινότατα, μετερχομένη ἐπιπονώτατα καὶ σκληρὰ ἐπαγγέλματα, καὶ μεταχειρίζεται σπανίως μὲν τὸ κρέας συχνότατα ὅμως τὸ γάλα, τὸ βούτυρον, τὰ ὠὰ καὶ τὸν τυρὸν μετὰ τῶν διαφόρων λαχάνων καὶ λοιπῶν φυτικῶν οὐσιῶν, ἀντλοῦσα ἐκ τοιαύτης τροφῆς, μικτῆς βεβαίως, τὰ ἀναγκαιοῦντα ὑλικὰ πρὸς συντήρησιν τῆς ὑγείας, καὶ ἀντικαθιστῶσα τὰς ἐκ τοῦ σώματος ἀπωλείας.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ συγγραφεῖς οἵτινες ἐκ λόγων ἠθικῶν καὶ συμπαθείας πρὸς τὰ σφαζόμενα ἢ φονευόμενα ζῶα ἀποκρούουσι πᾶσαν διὰ κρέατος τροφήν.

Ὁ διακεκριμένος τῆς Γαλλίας ὑγιεινολόγος Michel Levy ἀποφαινόμενος ὑπὲρ τῆς μικτῆς τροφῆς ἐπιλέγει, ὅτι ἡ ὑγιεινὴ ὀφείλει νὰ ἐξετάζῃ τὰς τροφὰς οὐχὶ τόσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς χημικῆς αὐτῶν συνθέσεως, ὅσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιρροῆς των· ὁ Michel Levy διακρίνει τὰς τροφὰς εἰς *τελείας* καὶ *ἀτελεῖς*. Καὶ τελείας μὲν ἀποκαλεῖ τὰς χρησιμευούσας πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν οὐσιωδῶν συστατικῶν τοῦ σώματος τῶν τε στερεῶν καὶ ὑγρῶν, καὶ προμηθευούσας αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ὑλικὰ πρὸς τὴν ζωϊκὴν θερμασίαν· ἀτελεῖς δὲ, ἐν αἷς συγκαταριθμητέαι πᾶσαι σχεδὸν αἱ φυτικαὶ, ἐκείνας αἵτινες ἀντικαθιστῶσι συστατικά τινα μόνον, ὁ δὲ ὀργανισμὸς, πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ὅσων ἀπόλλυσι, προμηθεύεται ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ ἐλλείποντα τῶν οὐσιωδῶν συστατικῶν ἐκ τῶν τροφῶν, ἐξ οὗ πάθη καὶ νόσοι.

Ἡ σύμμιξις λοιπῶν τροφῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν δύο βασιλείων εἶναι ἡ ἁρμόζουσα τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι κατὰ τὸν Pettenkofer συγγενὴς καὶ ἔνστικτος ἐπιθυμία αὐτοῦ, ἥτις ὡδήγησεν αὐτὸν πρὸς εὕρεσιν τοιαύτης ποικιλίας ἐδεσμάτων ἁρμοζόντων ἑκάστοτε πρὸς τὸ κλῖμα ἐν ᾧ ζῇ, πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν εἰς ἣν ἀνήκει. Τὴν ἔνστικτον λοιπὸν ταύτην ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ὅστις τὴν διατροφὴν αὐτοῦ μετρᾷ μόνον διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ διαβήτου καὶ πρὸς τοῦτο ὁδηγεῖται μόνον ὑπὸ τῆς Φυσιολογίας καὶ τῶν κανόνων τῆς Ὑγιεινῆς.[1]

ΠΑΡ.—Σ. 88, στ. 6', στίχ. 8 «μομφὴ» ἀντὶ «μορφή».

1. Ἐσταχ. ἐκ τῆς περὶ «Γάλακτος» πραγμ. τοῦ ἰατροῦ κ. Ι. Χ. Βάμβα.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 61 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. — 27 Φεβρουαρίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 113.

Ε'

Μέλβουρν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς.

Συνοικία εὐρωπαϊκή.—Συνοικία κινεζική.—'Ελαφηβολία.—Ψιττακοί.—Περὶ τῆς Νέας Ζελανδίας.

15 'Ιουλίου.—'Εξακολουθοῦμεν σήμερον ἐπισκεπτόμενοι τὴν Μέλβουρν, τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὰ σχολεῖα, τὰ νοσοκομεῖα, τὰς Βουλάς, κτλ. Τίς, διατρέχων τὰς εὐθυτάτας ὁδοὺς τὰς φερούσας εἰς τὰ κτίρια ταῦτα, καὶ πρὸ πάντων ἐπισκεπτόμενος αὐτά, δὲν θὰ ἐπίστευεν ἑαυτὸν ὄντα εἰς τὴν Εὐρώπην; 'Αλλ' ὄχι, ἀπατῶμαι· εἰς τὰς πόλεις μας πολλάκις στενόν τι μέρος, παλαιαὶ οἰκοδομαί, ἀνώμαλοι θέσεις γινόμεναι δεκταὶ ἕνεκα μακρᾶς χρήσεως, μόλις ἐπεδιορθώθησαν κατὰ τὰς νεωτέρας μεθόδους. 'Ενταῦθα ὅμως ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ τῶν θεμελίων μέχρι τοῦ τελευταίου λίθου, ὁ ἄνθρωπος ἐφήρμοσε τὴν τέχνην του ἀκριβῶς ἐπὶ σχεδίων τετελεσμένων καὶ ἀπ' αἰῶνος τελειοποιηθέντων.

'Αλλὰ τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχουσι καὶ ἐλλείψεις καὶ προτερήματα, ἡ δὲ πόλις αὕτη φαίνεται ὅτι ἀνεφύη ὑπὲρ τὸ δέον ὁμοιόμορφος, καὶ ἀνενθυμίζει εἰς ἡμᾶς ὑπὲρ τὸ δέον ἐπίσης τὰς νέας ἡμῶν λεωφόρους. 'Ενταῦθα δὲν βλέπομεν διόλου τὴν ἀρχαίαν τέχνην καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν παλαιῶν συνοικιῶν. Τὸ Βουλευτήριον ἐσχεδιάσθη κατὰ τὸν Παρθενῶνα καὶ εἶναι μεγαλοπρεπές. Λυποῦμαι πολὺ ὅτι ἡ σύνοδος τοῦ ἔτους τούτου θὰ λήξῃ εἰς τὰς ὡραίας ταύτας αἰθούσας, ἀξίας ἀντιπροσώπων ἐλευθέρου λαοῦ, λέγοντος ἀληθείας καὶ διεκπεραιοῦντος ταχέως τὰς ὑποθέσεις. Εἰς κοινωνίαν πολυπλασιασθεῖσαν ταχέως, οἰκοδομήσασαν πόλεις καὶ ἀνασκάπτουσαν τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ὅπως ἐξαγάγῃ σωροὺς χρυσοῦ, δὲν εἶναι ματαία ἡ περὶ συζητήσεως καὶ ψηφίσεως νόμων ἐνασχόλησις. 'Η αἴθουσα τῆς Βουλῆς, ἡ κατεχομένη ὑπὸ πλήθους πρακτικῶν, ἀποδεικνύει ὅτι αἱ βουλευτικαὶ σύνοδοι δὲν ἐγένοντο εἰς μάτην.

'Απὸ τῆς αἰθούσης τῶν Pas Perdus, εἰς τὴν ὁποίαν ἠκούσθη, ὡς μᾶς εἶπον, ἡ ἠχὼ πολλῶν πολιτικῶν τρικυμιῶν, μέχρι τοῦ μέρους ὅπου ἦχοι ἄγνωστοι καὶ ἀνάρμοστοι προσέβαλον τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, ἡ ἀπόστασις εἶναι μικρά. 'Ιδοὺ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κινεζικὸν διαμέρισμα. Οἱ ἐπουράνιοι οὗτοι κύριοι, ὅπως καλοῦνται ἐδῶ, εἶναι ἀηδέστατα νευρόσπαστα ὁμοιάζοντα ὅλα μεταξύ των· ὥστε ὁ βλέπων ἕνα βλέπει πεντακοσίους. Εἶναι κίτρινοι ὡς τὸ ὑγρὸν τοῦ καπνοῦ, φωναλάδες ὡς ψιττακοί, δυσώδεις εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ φύγωσι καὶ οἱ μῦς· ἐνδεδυμένοι δὲ ὡς οἱ φιλόκαλοι Εὐρωπαῖοι χώνουσι τὴν μακρὰν οὐρὰν τῆς κόμης των μεταξὺ τοῦ ἐπενδύτου αὐτῶν. 'Η κυβέρνησις, ὑποχρεωθεῖσα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσβολὴν τῶν κινεζικῶν συμμοριῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, περιορίζεται σήμερον εἰς τὴν ἐπιβολὴν φόρου καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς γλυκείας συζύγους των. 'Υποφέρουσι μὲν τοὺς Κινέζους, ἀλλὰ τὰς Κινέζας... Θεὸς φυλάξοι!

Αἱ περὶ τῆς ἀνακαλύψεως χρυσοῦ εἰδήσεις, φθάσασαι εἰ καὶ ὀλίγον ἀργὰ καὶ μέχρι τῆς Κινεζικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν Αὐστραλίαν, ἐξήγειραν χιλιάδας Κινέζων, οἵτινες διεπέρασαν τὸν 'Ωκεανὸν φέροντες σάκκον ὀρυζίου, δι' οὗ ἐτράφησαν διαρκοῦντος τοῦ ταξειδίου. Φιλοκερδεῖς εἰς ἄκρον, ἀκάματοι ἐργάται, ἐγκρατεῖς ὡς ἐρημῖται, ὑπομονητικοί, καρτερικοί, ἄπληστοι περὶ τὸ κέρδος, ἐπετύγχανον θαυμασίως εἰς τὸ νὰ ἐκμυζῶσι τὸν πλοῦτον τοῦ τόπου. Καὶ ἀφοῦ ἐγέμιζον καλὰ τοὺς σάκκους των ἐπέστρεφον εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον.

Τί ἔπραξεν ἐντοσούτῳ ἡ νέα συνοικία; 'Επέθετεν εἰς πάντα Κινέζον τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του φόρον διακοσίων πεντήκοντα φράγκων. 'Επέβαλε δὲ καὶ ἄλλους περιορισμούς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀποικισμόν· ἀλλὰ ἐξήγειρε καὶ ἀληθῆ πολιτικὴν τρικυμίαν. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἐμπόδια ἀντετάχθησαν εἰς τὸν κινεζικὸν ἐποικισμόν, φέροντα μεθ' ἑαυτοῦ φυσικὰ τε καὶ ὑλικὰ ἐλαττώματα ἀσύμφορα εἰς τὴν φυλὴν τῶν λευκῶν, καὶ ὅμως δὲν κατίσχυσαν ἐντελῶς εἰμὴ μόνον ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας. 'Ως πρὸς τοὺς ἄνδρας ὅμως αἱ ἓξ χιλιάδες τῶν κατοίκων τῆς συνοικίας αὐτῆς, αἱ εἰκοσιτέσσαρες χιλιάδες αἱ διεσκορπισμέναι εἰς τὰ χρυσωρυχεῖα καὶ τοὺς ἀγρούς, ἀποδεικνύουσιν ὅτι κερδαίνουσιν ἀρκετὰ ὥστε νὰ πληρώνωσι τοὺς φόρους. Ποτὲ δὲν ἀπεδιώχθη οὐδεὶς Κινέζος, καὶ κατ' ἔτος ἔρχονται νέοι, ὀλιγώτεροι ὅμως. Ἵνα ἀποφεύγωσι τοὺς φόρους ἐπενόησαν ν' ἀποβαίνωσιν εἰς Σίδνεϋ ἢ εἰς 'Αδελαΐδα καὶ νὰ φθάνωσι διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ μεταλλεῖα, βαδίζοντες διακοσίας λεύγας πεζῇ·

Digitized by Google

ἀλλ' αἱ πλησιόχωροι ἀποικίαι ἐμιμήθησαν τὴν τῆς Βικτωρίας. Τίποτε ὅμως δὲν τοὺς ἀποθαῤῥύνει. Αἱ ἀπαγορεύσεις δὲ αὐταὶ ἀποβλέπουσι μόνον τοὺς Κινέζους, πρὸς πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς οἱ ἄποικοι εἶναι φιλόξενοι καὶ εὐμενεῖς. Εἴτε Γάλλος, εἴτε Ἰταλὸς, εἴτε Ἀμερικανὸς εἶναι ὁ ἄποικος, ἀπολαμβάνει τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ τὴν αὐτὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἄγγλου· τὰ δεκαεννέα εἰκοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι Ἄγγλοι, μετ' αὐτοὺς δὲ ἔρχονται οἱ Γερμανοί. Ἡμεῖς δὲ οἱ Γάλλοι ἐξακολουθοῦμεν ἀπολαμβάνοντες τὴν εὐγενῆ φήμην τῶν μαγείρων, τῶν κομμωτῶν καὶ τῶν ῥαπτριῶν τοῦ συρμοῦ, καὶ ἐξ αὐτῶν μόνον γνωρίζεται ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τῶν Γάλλων. Πῶς συμβαίνει, ἔλεγον πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ποτὲ οὐδεὶς κεφαλαιοῦχος, οὐδεὶς εὐπρεπὴς Γάλλος ἔρχεται ἐνταῦθα; Καὶ ὅμως παρατηρήσατε ὅτι οὐδεὶς τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας μᾶς καταφρονεῖ.

14 Ἰουλίου.—Σήμερον τὸ βαρόμετρον καὶ τὸ χρονόμετρον ἀναπαύονται, ἐγὼ δὲ ἀπὸ πρωΐας πηγαίνω εἰς ἐλαφηβολίαν χάριν τῆς ὁποίας ὁ λοχαγὸς Στάνδις ἔδωκέ μοι θαυμάσιον ἵππον. Τὸ μέρος ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑπάγω ἀπέχει ἑπτὰ μίλια ἀπὸ τῆς Μέλβουρν· διατρέχων δὲ τὸ διάστημα τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύσω ὅτι εὑρισκόμην εἰς τόπον ἄγριον πρὸ δεκαπέντε ἔτι ἐτῶν· ἐξ ἐναντίας μοὶ ἐφαίνετο ὅτι μετέβαινον εἰς Ἐψόμ ἢ εἰς ἄλλα ἀξιοθέατα μέρη τῆς Ἀγγλίας, τόσα ὀχήματα καὶ τόσαι τέθριπποι ἅμαξαι διέσχιζον τὸν ἀπέραντον ἐκεῖνον δρόμον. Ὁ ἀριθμὸς ἡμῶν ὅτε ἀνεχωρήσαμεν συνίστατο ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα ἱππέων μὲ ἐνδύματα κόκκινα, μὲ ἀμαζόνας καὶ μὲ μίαν ἔλαφον ἐλθοῦσαν ἐκ τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀληθῶς ὅπου ἀποκαθίστανται Ἄγγλοι εἴτε εἰς Γιβραλτὰρ, εἴτε εἰς τὸ Εὔελπι ἀκρωτήριον, εἴτε εἰς Αὐστραλίαν φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ὅλα τὰ ἔθιμα καὶ ὅλας τὰς διασκεδάσεις τῆς πρώτης αὐτῶν πατρίδος. Εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ θηρευταὶ θὰ ἐζήλευον καὶ τοὺς κύνας καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἱππέων, οἵτινες λέγονται ὄχι ἀλόγως οἱ πρῶτοι κυνηγοὶ τοῦ κόσμου.

Καὶ ἰδοὺ ὡρμήσαμεν ἀπὸ ῥυτῆρος· ὁ δρόμος τῶν ἵππων εἰς τὰς πεδιάδας, τοὺς ἀγρούς, τὰς σχισμάδας εἶναι ἀκράτητος· τρέχομεν ὡς μαινόμενοι, ὑπερπηδῶμεν ἐμπόδια ἐπὶ ἐμποδίων χωρὶς κἂν ν' ἀναπνεύσωμεν· ὁ δρόμος εἶναι τρομερός. Τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα εἶδον εἰς τὴν Ἰρλανδίαν οὔτε κἂν συγκρίνονται πρὸς τὰ ἐνταῦθα, καὶ αἰτία εἶναι ἡ ἀνήκουστος ἀφθονία τῶν δασῶν. Ὅθεν, τὸ ὁμολογῶ, σπανίως μοὶ προσεφέρθη τόσον ὡραία εὐκαιρία νὰ αἰσθανθῶ τὴν καρδίαν μου πάλλουσαν· ὀλίγη καλὴ τύχη καὶ ὁ καλός μου ἀστὴρ μὲ ἐβοήθησαν τρέχοντα ἀπὸ ῥυτῆρος ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν χωρὶς νὰ πάθω τι. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη καὶ εἰς τὴν ἔλαφον, τῆς ὁποίας ἐθραύσθη ὁ ποὺς εἰς τὸ βάθος κοιλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν κατέβησαν ὅλοι οἱ κοκκινοφόροι διὰ τρομεροῦ κατηφόρου.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς θήρας ταύτης μὲ προσεκάλεσεν εὐγενῶς τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ δεῖπνον τῆς λέσχης, ὅπου πάντα ἦσαν πολυτελῆ ὅσον δύναταί τις νὰ φαντασθῇ μεταξὺ τῶν εὐδαιμόνων κατοίκων τῆς χρυσοφόρου χώρας. Ἦτο γεῦμα ἀληθοῦς ἀγγλικῆς θήρας, χαρακτῆρα ἔχον εὐθυμίας καὶ οἴστρου. Πάντα τὰ ἀντικείμενα, ἀπὸ τῶν θεάτρων καὶ τῶν καλλονῶν τῶν Παρισίων μέχρι τῶν ἐρήμων καὶ τῶν θηρίων τοῦ μεσημβρινοῦ πόλου, παρεστάθησαν ἀλληλοδιαδόχως.

Καὶ ἡ διήγησις τοῦ ὑπὲρ Cricket στοιχήματος, τὸ ὁποῖον ἐγένετο πρὸ δύο ἐτῶν, παρηκολούθησε τὰς ἄλλας· οἱ ἕνδεκα τῆς Αὐστραλίας διηγωνίσθησαν πρὸς τοὺς ἕνδεκα τῆς Ἀγγλίας, οἵτινες ἦλθον ἐπίτηδες ἐνταῦθα, διατρέξαντες ἐξ χιλιάδας λευγῶν, ἵνα παίξωσι Cricket. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκέρδησαν οἱ ἕνδεκα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπήλαυσαν ὅλων τῶν δυνατῶν φιλοφρονήσεων παρὰ τῶν νικηθέντων, ἐπανῆλθον διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Χὸρν, ὡς ἂν εἶχον πράξει ἔργον ἁπλούστατον.

15 Ἰουλίου, Κυριακῇ. —Πάντες οἱ κώδωνες ἐσήμανον ἀπὸ πρωΐας καὶ οἱ γηραιοὶ ὕμνοι τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης ἀντήχουν εἰς τὰς καρδίας μας. Ὄχι μόνον ὁ νάρθηξ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὅλος πλήρης, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν πυλῶν μέγας ἀριθμὸς πιστῶν προσηύχοντο γονυπετεῖς. Εἰς Μέλβουρν ὑπάρχουσι πολλοὶ καθολικοὶ καὶ ὁ ἐπίσκοπος διευθύνει τὴν ὥραν ταύτην τὴν οἰκοδομὴν εὐρυτάτου ναοῦ, ὑπὲρ ἧς λέγουσιν ὅτι αἱ Βουλαὶ ἐψήφισαν μεγάλην ποσότητα χρημάτων. Τὸ ζήτημα τῶν θρησκευμάτων ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας ταύτης γῆς ἐνδιαφέρει τὰ μάλιστα, διὸ θὰ ζητήσω πληροφορίας καὶ ἅμα λαβὼν αὐτὰς θὰ τὰς διαβιβάσω εἰς ὑμᾶς.

Οὐδὲν μελαγχολικώτερον τῆς διατριβῆς ἡμέρας Κυριακῆς εἰς πόλιν ἀγγλικήν. Αἱ μεγαλείτεραι λεωφόροι εἶναι ἔρημοι, ὥστε ἀκούεις καὶ τὰς μυίας πετώσας πολλάκις. Μόνος ὁ ἄνεμος πνέει μεταξὺ τῶν ὡραίων δένδρων τοῦ Fitz-Roy Gardens, τοῦ μικροῦ τούτου *δάσους τῆς Βολωνίας* ὅπου προχθὲς, ἂν καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος, φαιδρὰ μουσικὴ ἐν ὑπαίθρῳ εὔφραινε τὰς ἀκοάς μας.

16 Ἰουλίου.—Καλοὶ ἵπποι, καλαὶ ἅμαξαι, τηλεβόλα, ὑποδήματα καὶ ἄλλα ἐφόδια, ἰδοὺ ὅλη ἡμῶν ἡ παρασκευή. Ὁ Πρίγκηψ δὲ καὶ ἐγὼ ἀπερχόμεθα ἕνδεκα λεύγας μακρὰν ἵνα τρέξωμεν εἰς τὰ δάση πλήρη, ὡς ἐμάθομεν, ψιττακῶν. Νὰ κυνηγήσω κατὰ πρῶτον ψιττακοὺς φαίνεταί μοι μαγικὸν ὄνειρον· διὸ οὔτε ἐκοιμήθην οὔτε θὰ κοιμηθῶ. Ὁ δρόμος εἶναι τριπλασίως πλατύτερος τῶν ἡμετέρων καὶ ἑκατέρωθεν ὑπάρχουσιν ἄλλοι δρόμοι διὰ τὰ ποίμνια. Καὶ ἰδοὺ κατὰ πρῶτον

Digitized by Google

ἀπαντῶμεν διακοσίους βόας ἐρχομένους ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἵνα ἐφοδιάσωσι τὴν Μέλβουρν, τὰ προάστεια αὐτῆς καὶ τὰ πλοῖα. Ὁδηγοῦνται δὲ ὑπὸ τριῶν ἐφίππων, οἵτινες διὰ τὸ μακρὸν γένειον, τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὰ μεγάλα ὑποδήματα καὶ τὸν πλατύγυρον πῖλον φαίνονται ὡς λησταί. Εἰς τὰς πεδιάδας τρέχουσιν ἀγέλαι ἵππων ἀγγλικῆς φυλῆς, καὶ συνεχῶς ἀπαντῶμεν ἀνὰ τέσσαρας ἢ πέντε ξυλοκόπους, πάντας ἐφίππους, φέροντας διάφορα ἐργαλεῖα κατάλληλα εἰς τὸ ἐπάγγελμά των.

Τὴν μεσημβρίαν εὑρισκόμεθα εἰς τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον μᾶς εἶχον δείξει, τὸ ὀνομαζόμενον Δανδενόν, περιέχον δὲ τέσσαρας ξυλίνας οἰκίας. Εὐθὺς γεμίζομεν τὰ πυροβόλα, μισθόνομεν ἕνα γενναῖον κατακόκκινον Ἰρλανδόν, πατέρα ὀκτὼ παιδίων, καὶ παραγγέλλομεν αὐτὸν νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὰ δάση καὶ τὰς πεδιάδας ἵνα φονεύσωμεν ψιττακοὺς χωρὶς ν' ἀναβῇ οὐδεὶς ἡμῶν εἰς τὸν ἵππον του· διὸ καὶ ἠπόρει πῶς θὰ ὑπάγωμεν πεζοὶ εἰς τὸ κυνήγιον ὡς οἱ πολλοὶ τῶν θνητῶν.

Ἀξιοθαύμαστος δὲ ὑπῆρξεν ἡ θήρα μεταξὺ δασῶν καὶ πεδιάδων εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην κοιλάδα. Εἶδον δένδρα ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔρρεε κόμμι ἐρυθρὸν καὶ ἐθαύμασα ἀληθῶς, διότι τοιαῦτα στελέχη καὶ τοιούτους κλῶνας οὐδέποτε εἶδον εἰς τὴν Εὐρώπην· εἶδον δάση ἄγρια μεταξὺ ἀπεράντων φυσικῶν λειβαδίων, φάραγγας μὲ δενδρία τρὶς ὑψηλότερα τοῦ ἀνθρώπου, χόρτον καταπράσινον, ἀγέλας βοῶν καὶ ἵππων βοσκόντων ἄνευ φύλακος ἐν μέσῳ προαιωνίων δένδρων ἀποσπασθέντων καὶ σωρευθέντων ἀπὸ τὰς θυέλλας, στελέχη σεσηπότα ἕτοιμα νὰ πέσωσιν, ἴχνη πυρὸς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνάψει οἱ αὐτόχθονες. Δὲν ἠμπορῶ νὰ σοὶ περιγράψω πόσον εἶναι καταπληκτικὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ ἀγρία ὄψις ὅλων τούτων. Ἀναρριχόμεθα εἰς τοὺς βράχους, διαβαίνομεν ῥυάκια, ἀναβαίνομεν εἰς στελέχη δένδρων καὶ τρέχομεν ὡς ἔξω φρενῶν κατόπιν λαμπρῶν ψιττακῶν. Ἄνευ ὅμως τοῦ γενναίου Ἰρλανδοῦ θὰ περιεπλανώμεθα πολλάκις. Ἀλλὰ πόσον εἶναι ὡραῖον νὰ βλέπῃ τις πετῶσαν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀγέλην ψιττακῶν ἐκπεμπόντων ὀξείας φωνάς. Ὁποῖα θαυμάσια χρώματα! εἴκοσι, τριάκοντα, πεντήκοντα πετῶσι συγχρόνως καὶ γίνονται ἄφαντοι ὡς βέλη. Αἴφνης τρομερὸν κελάδημα ἀκούεται μακρὰν καὶ τρέχομεν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Τριακόσιοι λευκοὶ ψιττακοὶ ἤριζον περὶ τοὺς σπόρους τοῦ δείπνου των, ἦσαν δὲ ἡμίσειαν λεύγαν μακρὰν ἡμῶν· ποτὲ δὲ δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ φαντασθῇς τὸν θόρυβον τῶν φωνῶν τῶν ἀπειραρίθμων τούτων πτηνῶν, τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἡμίση ἐφύλαττον, τὰ δὲ λοιπά, ὡς ἐπὶ μεγάλης λευκῆς σινδόνος, ἔπληττον διὰ τοῦ ῥάμφους τὴν χλόην· ἡμεῖς δὲ πεσόντες κατὰ γῆς καὶ συρόμενοι μεταξὺ τῶν δένδρων, τῶν χόρτων καὶ τῶν βράχων, κατωρθώσαμεν νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ πλησίον, καὶ συνελάβομεν ἕνα ψιττακὸν ὅς τις, σείσας τὴν κιτρίνην αὐτοῦ λοφιὰν ἐκάλεσε τοὺς ἄλλους εἰς βοήθειαν· καὶ εὐθὺς ἀπεκρίθησαν πάντες οἱ λοιποὶ κρώζοντες· καὶ ἀνυψώθησαν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ὡς ἂν ἔψαλλον τὸν ἐπικήδειον ὕμνον τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἡμῶν θύματος.

Ἡ νὺξ ἔφθασε πολλὰ ταχέως καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰς τέσσαρας ξυλίνας οἰκίας. Μία δὲ τούτων εἶναι μικρὸν ξενοδοχεῖον, ὅπου ἀγαθή τις γυνὴ προητοίμασεν ἐψητὸν τὸ ὁποῖον ἐφάγομεν μετὰ πολλῆς εὐθυμίας. Μετὰ ταῦτα ηὐτύχησα νὰ εὕρω βιβλίον παραδοξώτατον, ἤτοι περιγραφὴν τοῦ ταξειδίου ἑνὸς αὐτόχθονος Αὐστραλίου εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος περιηγητής, ἀποβὰς εἰς τὴν Γαλλίαν, περιγράφει τοὺς κατοίκους τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν πόλεων ἀπαραλλάκτως ὅπως ἡμεῖς περιγράφομεν τοὺς Κινέζους.

Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ ἀστέρες ἔλαμπον ἔτι, ὅτε εὑρισκόμεθα μεταξὺ τῶν δασῶν, ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι γονάτων. Οἱ κύριοι ψιττακοὶ ἐρυθροί, κατακόκκινοι, γαλανοί, πράσινοι, ἐνὶ λόγῳ παντοίων χρωμάτων, ἐξυπνοῦσι μόλις φανῶσιν αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἄγριοι γίνονται ἄφαντοι μὲ ὅσην ταχύτητα καὶ ἡ τελευταία σκιὰ τῆς νυκτός. Τόσαι μυριάδες φωνάζουσι πανταχόθεν καὶ τόσα δένδρα εἶναι φορτωμένα ἀπὸ ψιττακοὺς καὶ πράσινα στρουθία, ὥστε καὶ σήμερον ἐπεδόθημεν εἰς θήραν τῆς ὁποίας ἡ μνήμη μὲ καταγοητεύει ἀκόμη. Τὸ δὲ ἑσπέρας ἐπεστρέψαμεν εἰς Μέλβουρν φέροντες θαυμαστὸν τρόπαιον, δηλαδὴ ὀγδοήκοντα πέντε πτηνὰ παντοίων χρωμάτων ἱκανῶν νὰ θαμβώσωσι τοὺς ὀφθαλμούς. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι τὸ κελάδημα αὐτῶν ὁμοιάζει ὀλίγον πρὸς τὰ πτερά. Διότι, ἐνῷ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀντηχεῖ τὸ ἁρμονικὸν κελάδημα τῶν πτηνῶν καὶ ἡ ἀηδὼν καταθέλγει ἡμᾶς πρὸ τῆς αὐγῆς, ἐνταῦθα οἱ κρωγμοὶ καὶ οἱ πλέον στρηνεῖς καὶ οἱ πλέον κακόφωνοι ἀποτελοῦσι μουσικὴν ἀγρίαν.

18 Ἰουλίου.—Ἡ ἡμέρα ἐπίσημος. Ἐπεσκέφθημεν τὸν Ἐπίσκοπον, τὸν δήμαρχον, τοὺς προξένους· ἀπόψε δὲ γευόμεθα παρὰ τῷ διοικητῇ, τῷ στρατηγῷ Κάρρῳ, τῷ εὐειδεστάτῳ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν ἐκεῖ καθὼς καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς ἀποικίας, πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλαὶ δέσποιναι λαμπρῶς ἐνδεδυμέναι. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι νῦν πρῶτον μετὰ βίον θαλάσσιον καὶ μεμονωμένον τριῶν μηνῶν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἡ συνομιλία ἀναπτύσσεται καὶ ζωογονεῖται ταχέως, ἐγὼ δὲ θαυμάζω ὅσα διηγοῦνται οἱ ἀξιωματικοὶ οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν Νέαν Ζελανδίαν, ὅπου παρευρέθησαν εἰς πολλὰς ἐκστρατείας. Ὁ στρατηγὸς διῴκησεν ἐκεῖ τὸν

Digitized by Google

στρατὸν ἐνδόξως· εἴδομεν καὶ πολλὰς εἰκονογραφίας μαχῶν καὶ τόπων. Ὁ τελευταῖος ἐλθὼν ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων εἶναι νέος ἀξιωματικός, στρατιωτικὴν ἔχων τὴν ὄψιν, ὁ συνταγματάρχης Τοῦπερ, ὅς τις ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ γεῦμα ἂν καὶ συνέτριψε τὸν πόδα του πρὸ μηνὸς κυνηγῶν. Τὸν πόδα τοῦτον εἶχε συντρίψει καὶ πρὸ δύο μηνῶν εἰς τὴν θήραν ἐπίσης. Μοὶ διηγήθη δὲ περὶ τῆς Νέας Ζελανδίας παραδοξώτατα καὶ μοὶ ἔδειξεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν τροπαίων πελέκεις λιθίνους, λόγχας φαρμακισμένας, ἐνδύματα ὁλόκληρα, δηλαδὴ ἐνώτια καὶ περιδέραια δεσποινῶν καὶ δεσποινίδων. Φαίνεται ὅτι οἱ Μαοροὶ εἶναι ἄνδρες μεγάλοι, πολεμισταὶ εὔστροφοι, ταχύποδες, φιλότιμοι καὶ εἰς ἄκρον φίλοι τοῦ ἀνθρωπίνου ἐψητοῦ. Διὸ ὁ αἰχμάλωτος χρησιμεύει ἀντὶ ἐψητοῦ εἰς αὐτούς· ἡ μαγειρικὴ εἶναι τέχνη, οἰκονομικοὶ δὲ κλίβανοι θεωροῦνται πέτραι. Τὰ ἀνθρώπινα πλευρὰ ἐψήνονται μόνον μεταξὺ τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν, ἀφ' οὗ πρῶτον βρωμήσωσιν. Ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπροσκάλεσαν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γευμάτων· θέλουσι πρῶτον νὰ ὀργανώσωσι χοροὺς λαμπροτάτους, τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν δεχόμεθα ἕνεκα πένθους.

22 Ἰουλίου. — Ἰδοὺ ἐπιστρέφομεν ἀπὸ νέαν θήραν. Ὁ λοχαγὸς Στάνδις μᾶς ὡδήγησεν εἰς Σνάπερ Πόϊνδ, δηλαδὴ εἰς τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριον τὸ κλεῖον τὸν ὅρμον τοῦ λιμένος Φιλίππου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος καὶ τὸ ὁποῖον τὸν διαχωρίζει ἀπὸ τὸν αὐστραλικὸν ὠκεανόν. Μετέβημεν δ' ἐκεῖ διὰ ξηρᾶς ποτὲ μὲν διαβαίνοντες πλησίον τῆς παραλίας, ποτὲ δὲ διὰ μεγάλων ἀγρίων δασῶν καὶ ἄλλοτε βαδίζοντες ἐπὶ βράχων παρακειμένων εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀπηντήσαμεν δὲ καθ' ὁδὸν ὄφιν ἀποτρόπαιον, ἤτοι ναυτικὸν ἀρχαῖον διατρίβοντα ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840, ὅςτις ἵνα παρηγορηθῇ διὰ τὰ πλούτη τὰ ὁποῖα ἔχασε παίζων, κυνηγεῖ φώκας καὶ ὡραιοτάτους ψιττακούς. Ἐφθάσαμεν δὲ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ἀκρωτήριον, ὅπου εὕρομεν γενναῖον νησιώτην κύριον δεκάδος θηρευτικῶν κυνῶν ἐκ Σκωτίας, καταδιωκόντων ἐμμανῶς τοὺς μακρόποδας· τὴν δ' ἐπιοῦσαν εἰσήλθομεν μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ δάσος, ὅπου βεβαίως ἦτο εὔκολον νὰ πλανηθῶμεν, τρέχοντες ἔφιπποι ἄνωθεν στελεχῶν μεταξὺ ὑψηλοῦ χόρτου. Ἐπὶ τούτῳ εἴχομεν μείνει σύμφωνοι ὅτι, ἐὰν ποτέ τις ἐξ ἡμῶν ἐπλανᾶτο νὰ δίδῃ σημεῖον πυροβολῶν τρὶς *πᾶρ! πᾶρ! πᾶρ!* Ἐτρέξαμεν δὲ ἀκατάσχετοι κατόπιν τῶν κυνῶν, ἀλλ' ἡ θήρα ἔγινε μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε δὲν εἴδομεν τοὺς τρεῖς φονευθέντας μακρόποδας εἰμὴ μετὰ τὸν φόνον αὐτῶν. Ἡ ὁρμὴ ἡμῶν ὡμοίαζε πρὸς μέθην καὶ ἀκάθεκτοι ἐπεθυμοῦμεν νὰ διασχίσωμεν τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα δάση τῶν ὁποίων εἶναι ἀδιάκοποι αἱ ποικίλαι καλλοναί.

Ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὸ μικρὸν χωρίον ἐμάθομεν ὅτι δύο λεύγας μακρὰν εὑρίσκεται λίμνη ἐντὸς τῶν δασῶν, ὅπου πρὸ τριῶν ἡμερῶν, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἀνυψοῦνται εἰς τὸν ἀέρα στίφη μαύρων κύκνων τὰ ὁποῖα ἐπιστρέφουσι τὴν νύκτα. Τοῦτο ἤρκεσε νὰ ἐξεγείρῃ νέαν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν 21 περὶ τὴν τετάρτην τῆς πρωΐας ἐπικρατοῦντος ἔτι τοῦ σκότους ἐπορεύθημεν ἐπὶ βράχων πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος· ὅσον δὲ ἐπλησιάζομεν τόσον ἐλαμβάνομεν μεγαλειτέρας προφυλάξεις. Σιωπή, βάδισμα ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν, παλμοὶ ἐπεκράτουν. Μετὰ δύο λεύγας ἐφάνη ἡ αὐγὴ καὶ ἔλαμψεν ὁ ἥλιος τῶν ἐννέα ὡρῶν· ἀλλὰ ποῦ οἱ μαῦροι κύκνοι; Οὔτε ἴχνος αὐτῶν ἐφαίνετο, ἀλλ' οὔτε καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ φανῇ, διότι εἶχον ἀπατήσει τὴν εὐπιστίαν μας.

Ἕπεται συνέχεια. **Ν.**

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΑΝΔΗ

[Βιογραφικὴ μελέτη.]

Ὀλίγων ἴσως μεγάλων ἀνδρῶν ὁ βίος περιέχει τοσοῦτον ποικίλας περιπετείας καὶ εἶνε μεστὸς τοσούτων ἐκτάκτων, ἀσυνήθων καὶ ῥωμαντικῶν γεγονότων, ὡς ὁ τῆς μεγάλης γυναικός, ἥτις τὴν 27 Μαΐου (8 Ἰουνίου) τοῦ λήξαντος ἔτους ἀπεβίωσεν ὑπερεβδομηκοντούτις ἐν Nohant, καὶ ἧς ὁ θάνατος ἐστέρησε μὲν τὴν Γαλλίαν τῆς μεγίστης αὐτῆς ποιητρίας, τὸν κόσμον δὲ σύμπαντα τῆς ἐξοχωτάτης γυναικός, ἥτις ἐκράτησέ ποτε κάλαμον συγγραφέως.

Τῆς μεγάλης ταύτης ποικιλίας τῶν βιωτικῶν αὐτῆς περιπετειῶν συνέπεια φυσικὴ ὑπῆρξεν, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἴσως τῶν ἐξ οἱασδήποτε ἐπόψεως διασήμων συγγραφέων τῶν νεωτέρων χρόνων ἐγράφησαν τοσοῦτον διάφορα καὶ ἀντιφατικά, ἐπὶ ὅλον ἥμισυν αἰῶνα, ἤτοι ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν φιλολογικὸν ὁρίζοντα μέχρι τοῦ θανάτου της καὶ μετ' αὐτόν, ὅσα περὶ τῆς Γεωργίας Σάνδης. Ἂν δέ τις μάλιστα, ὑπομονὴν ἔχων καὶ φιλομαθῆ περιέργειαν, διέλθῃ μετὰ προσοχῆς πάντα τὰ περὶ αὐτῆς γραφέντα, καὶ θελήσῃ ν' ἀντιπαραβάλῃ αὐτὰ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἐξομολογήσεις, ἃς ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1854 ἡ διάσημος γυνὴ ὡς ἐπιφυλλίδα τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδος ὁ *Τύπος*, ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἱστορία τοῦ βίου μου* (Histoire de ma vie), πολλάκις καὶ πολλαχοῦ θέλει ἔκπληκτος σταματήσει, ποῦ μὲν ἀπορῶν καὶ ἀμφιταλαντευόμενος πρὸς τὰς παραδοξολογίας καὶ ἀντιφάσεις τῶν βιογράφων της, ποῦ δὲ ἀγανακτῶν πρὸς τὴν ἐπιπόλαιον παραμόρφωσιν ἢ καὶ τὴν ἐκ προθέσεως διαστροφὴν τῶν διαφόρων τοῦ βίου της περιστάσεων.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, βάσιν τῆς ἡμετέρας ἀφηγήσεως ὑποτιθέμενοι τὸν νεώτατον τῆς Σάνδης βιογράφον καὶ κριτικὸν γερμανὸν Κάτσερ (Katscher), θέλομεν προσπαθήσει, δι' ἀμερολήπτου ἀντιπα-

Digitized by Google

ραβολῆς καὶ ἱστορικοῦ ἐλέγχου, νὰ ἀπαρτίσωμεν ὅσον ἔνεστι πλήρη καὶ ἀκριβῆ τὴν βιογραφικὴν τῆς διασήμου γυναικὸς εἰκόνα, οὔτε εἰς τὴν κακολογίαν τῶν γάλλων καὶ γερμανῶν καὶ ἄγγλων κατηγόρων της εὔπιστον παρέχοντες τὸ οὖς, οὔτε εἰς τῶν ἐπιφυλλιδογράφων τὴν ἐλαφρολόγον φαντασιοκοπίαν ἀρκούμενοι, οὔτε εἰς τὰς ἰδίας τῆς Σάνδης διαβεβαιώσεις βασιζόμενοι ἀνεξελέγκτως.

Ἡ γενεαλογία τῆς γυναικὸς ἥτις ἔγραψε τὴν *Βαλεντίνην* καὶ τὴν *Λαιλίαν* ἀνέρχεται μέχρι τοῦ βασιλέως τῆς Σαξωνίας καὶ Πολωνίας Φρειδερίκου Αὐγούστου τοῦ ἐπικληθέντος *Ἰσχυροῦ*. Καίτοι δὲ ἡ ἀπ' ἐκείνου μέχρις αὐτῆς καθήκουσα γραμμὴ δὲν εἶνε ἠθικῶς λίαν εὐθεῖα, ἡ Σάνδη μετὰ πολλῆς αὐταρεσκείας διηγεῖται τὰ κατ' αὐτήν, καὶ τοσοῦτον μάλιστα λεπτομερῶς διατρίβει περὶ τὰς ἐλαχίστας τῆς καταγωγῆς αὐτῆς περιπετείας ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της, ὥστε δικαίως οἱ φιλοσκώμμονες Παρισινοὶ ἀπεκάλεσαν τὴν Ἱστορίαν τοῦ βίου της Histoire de ma vie avant ma naissance (Ἱστορία τοῦ βίου μου πρὸ τῆς γεννήσεώς μου). Ὅπως δήποτε εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωσιν, ὅτι πατὴρ μὲν τῆς Σάνδης ὑπῆρξεν ὁ Μαυρίκιος Δουπέν, ταγματάρχης ὑπὸ τὸν Α' Ναπολέοντα, μήτηρ δ' αὐτῆς παρισινή τις κόρη, Σοφία Δελαβὸρδ καλουμένη, *διὰ φοβερῶν περιπετειῶν διαβιώσασα τὴν νεότητά της* (livrée dans la jeunesse à des hasards effrayants), ὡς ἡ θυγάτηρ της ἱστορεῖ, ἐρωμένη μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦ Μαυρικίου εἶτα δὲ σύζυγος αὐτοῦ νόμιμος γενομένη ἕνα μόλις μῆνα πρὸ τῆς γεννήσεως τῆς Αὐγῆς, Ἀμαντίνης, Λουκίλης (Aurore, Amantine, Lucile) Δουπὲν, ἥτις ἔμελλε κατόπιν νὰ καταστήσῃ τοσοῦτον διάσημον τὸ ψευδώνυμον αὐτῆς George Sand.

Α'

Ἡ ἡρωΐς ἡμῶν ἐγεννήθη τὴν 5 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1804, τελευταίου τῆς μεγάλης δημοκρατίας, καὶ πρώτου τῆς μεγάλης ἐπίσης αὐτοκρατορίας, ἐν Παρισίοις, κατὰ τὴν ὁδὸν Meslée. Μνημονεύομεν δὲ τῆς ὁδοῦ, μόνον ἵνα σημειώσωμεν, ὅτι μετὰ θάνατον τῆς μεγάλης γυναικὸς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον Παρισίων ἀνεβάπτισεν αὐτὴν εἰς «ὁδὸν Γεωργίας Σάνδης». Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεώς της ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔπαιζε τυχαίως βιολίον,—αὐτὸ ἐκεῖνο ὅπερ εὐλαβῶς διεφύλαξε πάντοτε ὡς κειμήλιον ἡ θυγάτηρ του,— θεία δέ τις παρισταμένη προεφήτευσεν εἰς τὸ νεαρὸν βρέφος, ὅτι ἤθελεν εὐτυχήσει ἐν τῷ βίῳ της, ἀφοῦ ἐγεννήθη ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ. Μικρὸν μετὰ τὴν γέννησιν αὐτῆς ἔμαθεν ἡ πρὸς πατρὸς μάμμη της τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ της, καὶ ἡ ἀριστοκρατική της ὀργὴ πρὸς τὸν ἐξ ἀνισογενείας ἐκεῖνον σύνδεσμον ἐξώθησεν αὐτὴν εἰς πᾶσαν δυνατὴν ἐνέργειαν πρὸς ἀκύρωσιν γάμου, ὅστις καθίστα νύμφην αὐτῆς τὴν κόρην ὀρνιθοπώλου. Πάντα ὅμως τὰ νομικά της στρατηγήματα καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὀργὴν διέλυσεν ἀθῶον καὶ συγκινητικὸν πανούργημα τοῦ υἱοῦ της. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ θυρωροῦ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατέλυεν ἐν Παρισίοις ἡ ἀριστοκρατικὴ χήρα, κατωρθώθη νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῆς μάμμης του τὸ τρυφερὸν βρέφος. Ἓν μειδίαμα τῶν μικρῶν ῥοδίνων χειλέων τοῦ νηπίου ἤρκεσεν ὅπως ἀφοπλίσῃ τὴν μητέρα τοῦ Δουπέν. Ἐνηγκαλίσθη τὴν ἐγγονήν της, καὶ συνδιηλλάγη πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον συνδιηλλάγη καὶ πρὸς τὴν νύμφην της, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς νεαροὺς συζύγους νὰ συγκατοικήσωσι μετ' αὐτῆς ἐν Nohant.

Αὐτόθι, ἐν τῷ οἰκογενειακῷ πύργῳ τῆς μάμμης της, ὅπου διήνυσε κατόπιν ἡ Σάνδη τὸ πλεῖστον τοῦ βίου της, διήγαγε μικρὰ κόρη τὰ νηπιακά της ἔτη. Αὐτόθι, μικρὸν ἔτι καὶ ἀθῶον νήπιον, ὑπῆρξε μάρτυς τῶν διαρκῶν ἐρίδων καὶ τῆς ἀναφανείσης πάλιν ἀντιπαθείας μεταξὺ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ τῆς μάμμης· αὐτόθι τέλος, τετραετὲς μόλις βρέφος, ἀπώλεσε τὸν πατέρα της, πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου. Τὸ δυστύχημά της τοῦτο, ὅπερ δι' εὐγλώττων καὶ σπαρακτικῶν σελίδων ἀφηγεῖται ἡ Σάνδη ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της, ἐπηύξησεν ἔτι τὴν μεταξὺ τῆς μάμμης καὶ τῆς μητρός της διάστασιν, μεταβαλὸν αὐτὴν μάλιστα εἰς ζηλότυπον μέριμναν περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ παιδίου. Οὕτως, ἐν ἀμοιβαίᾳ καὶ σφοδρᾷ ζηλοτυπίᾳ, κατενεμήθη ἡ πρώτη ἀνατροφὴ καὶ παίδευσις τῆς Σάνδης μεταξὺ τῆς μητρὸς καὶ τῆς πατρομήτορός της, ἡ πρώτη δ' αὐτῆς ἐκπαίδευσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ ἰατροῦ Δεσάρτρ, ὅστις εἶχεν ἤδη διδάξει καὶ τὸν πατέρα της, καὶ περὶ οὗ πολλὰ ὡραῖα ἔγραψε κατόπιν ἡ Γεωργία μεταξὺ τῶν ἀναμνήσεών της. Τὰς ἀναμνήσεις ταύτας, πλήρεις δρόσου καὶ χάριτος ἀνεκφράστου, ἀνέγραψε πιστῶς ἡ διάσημος γυνὴ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Βίου της, μακρὸν δὲ καὶ ὑπερβαῖνον τὰ ὅρια τῆς διατριβῆς ταύτης ἤθελεν εἶναι νὰ ἀντιγράψωμεν αὐτὰς ἐνταῦθα. Τοσοῦτο μόνον σημειοῦμεν ἐκ τῆς ἄλλως λίαν περιέργου καὶ ἐνδιαφερούσης ἐκείνης περιόδου τοῦ βίου της, ὅτι, μικρὰ ἔτι παῖς, καὶ φυλακιζομένη ὑπὸ τῆς μητρός της ἐντὸς τεσσάρων καθεδρῶν, ὅπως μὴ πλησιάζῃ εἰς τὸ πῦρ τῆς ἑστίας, ὅπερ ὑπερβαλλόντως ἠγάπα, δύο κυρίως εἶχεν ἀσχολήσεις ἡ Σάνδη, τὸ μὲν νὰ μαδῇ τὰ ἄχυρα τῶν καθισμάτων διὰ τῶν μικρῶν αὐτῆς χειρῶν, τὸ δὲ νὰ ἀδολεσχῇ ὥρας ὁλοκλήρους, διηγήματα πλάττουσα καὶ παραμύθια, δι' ὧν προεκάλει τὸ μειδίαμα τῆς ἐργαζομένης παρὰ τὴν ἑστίαν μητρός της.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ μικρὰ Αὐγὴ ἐμάνθανε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀπησχόλει εἰς μαγικὰ παραμύθια καὶ ἱστορίας

Digitized by Google

δρακόντων καὶ συλφίδων, τὴν δὲ γραφήν της εἰς φανταστικὰς ἐπιστολὰς πρὸς συγγενεῖς καὶ συμπαικτρίας, ἃς οὐδέποτε ἀπέστελλεν, ἡ οἰκογενειακὴ ἔρις μεταξὺ μάμμης καὶ μητρὸς ἐπετείνετο, καὶ κατέληγε τέλος, τὸ ἔτος 1814, εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς Σάνδης ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἥτις κατεπείσθη νὰ μεταβῇ καὶ ζήσῃ μόνη ἐν Παρισίοις, ἐπὶ χορηγίᾳ 2,500 φράγκων, παρεχομένων ἐτησίως ὑπὸ τῆς πενθερᾶς της.

Οὕτως ἔμεινε μόνη ἡ Σάνδη παρὰ τῇ μάμμῃ της ἐν Nohant· τοσούτῳ δὲ ἀλγεινότερον συνησθάνθη τὸν χωρισμὸν τῆς μητρός της, ὅσῳ καὶ ἡ τροφὸς αὐτῆς, ἣν λίαν ἠγάπα, ἀνεχώρησε μετὰ μικρὸν, ἵνα νυμφευθῇ. Ἡ λύπη αὐτὴ τῆς μικρᾶς κόρης, ἡ τοσοῦτον εὐγλώττως, καίτοι λίαν ἀπιθάνως, εἰκονιζομένη ἐν ἀρχῇ τοῦ ὀγδόου τόμου τῆς «Ἱστορίας τοῦ Βίου μου», παρεκίνησε πιθανῶς τὴν γραῖαν αὐτῆς μάμμην, ἥτις εἶχεν ἤδη προβῇ βαθμηδὸν μέχρι λατρείας τῆς παιδὸς, νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὴ εἰς Παρισίους, τὴν τρίτην εὐθὺς ἑβδομάδα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς νύμφης της. Ἐκεῖ ἔβλεπε καθ' ἑκάστην ἡ Αὐγὴ τὴν μητέρα της, ἐξήρχετο μετ' αὐτῆς εἰς περίπατον, καὶ περιπαθῶς τὴν ἠγάπησε. Τὴν περιπαθῆ δὲ ταύτην στοργὴν πολλαχοῦ τῶν Ἀπομνημονευμάτων της ὁμολογεῖ, καίτοι μὴ παρασιωπῶσα τὰ ἐλαττώματα τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ἡ ἐν τῇ μεγαλοπόλει ὅμως διαμονὴ τῆς παιδὸς ὀλίγον διήρκεσε, καὶ μετὰ μικρὸν ἐπέστρεψε πάλιν ἡ Αὐγὴ πρὸς τὴν μάμμην της ἐν Nohant, ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν δεκατριῶν ἐτῶν, διδασκομένη παρὰ τοῦ γηραιοῦ Δεσάρτρ καὶ τῆς μάμμης της συγχρόνως. Χάριν αὐτῆς ἐσπούδασε τότε πολλὰ ἀηδῆ πράγματα, ὡς ἀποκαλεῖ ἡ Σάνδη τὰ λατινικά, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν μετρικὴν καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἠρέσκετο δὲ μόνον μανθάνουσα ἱστορίαν, γεωγραφίαν, φιλολογίαν καὶ ἰδίως μουσικὴν, ἣν ἐδίδασκεν αὐτὴν ἡ γραῖά της μάμμη, διακεκριμένη καὶ πλήρης αἰσθήματος μουσουργὸς, καθ' ἃ διὰ μακρῶν πανηγυρίζει αὐτὴν ἡ ἔγγονή της. Καὶ τὴν μουσικὴν ὅμως ἀηδίασε καὶ ἀπέμαθε βραδύτερον, ὅτε, ἀντὶ τῆς μάμμης της, ἔσχε διδάσκαλον Gaillard τινὰ, πρόσωπον γελοῖον καὶ ἄψυχον, μὴ ἐννοοῦν ἄλλως τὴν μουσικὴν ἢ ὡς ἁπλῆν τῶν δακτύλων εὐκινησίαν. «Ἂν ἐξηκολούθουν, λέγει που τῶν Ἀπομνημονευμάτων της ἡ Σάνδη, διδασκομένη τὴν μουσικὴν παρὰ τῆς μάμμης μου ἤθελον γείνει μουσική· εἶμαι δὲ πρὸς τοῦτο πεπλασμένη, καθότι τὸ ἐν τῇ μουσικῇ ὡραῖον μοὶ ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν καὶ μὲ μαγεύει πολὺ πλειότερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ὡραίᾳ τέχνῃ».

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς ἐν Nohant διαμονῆς της χρονολογοῦνται αἱ πρῶται συγγραφικαὶ τῆς Σάνδης ἀπόπειραι. «Δὲν διήρκεσαν ὅμως αὗται πολὺ», λέγει ἡ Γεωργία ἐν τῷ δεκάτῳ τόμῳ τῆς Αὐτοβιογραφίας της. Ἔγραψα πολλὰς *περιγραφὰς*, μίαν τῆς Μελανῆς κοιλάδος, ἄλλην μέρους τινὸς ὅπου συχνάκις περιεπάτουν, καὶ τρίτην θερινῆς τινὸς σεληνοφεγγοῦς νυκτός. Τόσα μόνον ἐνθυμοῦμαι· ἡ δὲ μάμμη μου εἶχε τὴν ἀγαθότητα νὰ κηρύττῃ εἰς πάντας, ὅτι τὰ ἔργα μου ἐκεῖνα ἦσαν ἀριστουργήματα. Ἐκ τῶν φράσεων ὅμως, αἵτινες παρέμειναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ μνήμῃ μου, κρίνω ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα ἦσαν μόνον ἄξια τοῦ .... cabinet. Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι ἐπίσης, καὶ τοῦτο μοὶ προξενεῖ πολὺ μείζονα εὐχαρίστησιν, ὅτι παρὰ πάντας τοὺς ἔμφρονας ἐπαίνους τῆς μάμμης μου, οὐδόλως ἐμεθύσθην ἐκ τῆς μικρᾶς μου ἐκείνης ἐπιτυχίας. Ἠσθανόμην ἔκτοτε ὅ,τι πάντοτε ἠσθανόμην καὶ αἰσθάνομαι: ὅτι δηλ. οὐδεμία τέχνη δύναται νὰ ἀποδώσῃ τὸ θέλγητρον καὶ τὴν δρόσον τῆς ὑπὸ τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως προξενουμένης ἐντυπώσεως, ὡς οὐδεμία ἐπίσης ἔκφρασις δύναται νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐθόρμητον τῶν ἐνδομύχων ἡμῶν συγκινήσεων. Ὁ ἐνθουσιασμὸς, ὁ ῥεμβασμὸς, τὸ πάθος, ἡ ὀδύνη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῶσιν ἐπαρκῶς ὑπὸ τῆς τέχνης, ἔστω αὐτὴ οἰαδήποτε καὶ οἱοσδήποτε ὁ τεχνίτης. Ἂς μὲ συγχωρήσωσιν οἱ ἀριστοτέχναι· σέβομαι καὶ ἀγαπῶ αὐτοὺς, ἀλλ' οὐδέποτε μοὶ ἀπέδωκαν ὅ,τι μοὶ ἔδωκεν ἡ φύσις, ὅ,τι ἐγὼ αὐτὴ μυριάκις συνησθάνθην ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποδώσω εἰς τοὺς ἄλλους». Τὴν περικοπὴν ταύτην παρεθήκαμεν ὡς σοβαρὰν διδασκαλίαν τῶν παρ' ἡμῖν ἑτοίμην καὶ ἀπερίσκεπτον τεινόντων τὴν χεῖρα εἰς τοῦ συγγραφέως τὸν κάλαμον, τῶν ἀξιούντων παραδόξως νὰ πλουτίσωσιν ἐκ τῆς ἰδίας πτωχείας τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ὑπολαμβανόντων εὐχερῶς, ὅτι ἐκ τῆς ξηρᾶς τοῦ ἐγκεφάλου των πέτρας δύναται νὰ ἀναβλύσῃ τὸ νᾶμα τοῦ Μωϋσέως.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ Σάνδη παρῄτησε τὰς πρώτας της ἐκείνας φιλολογικὰς ἐργασίας, ἀποθαρρυνθεῖσα μᾶλλον ἐκ τῆς εἰρωνείας καὶ τῆς χλεύης, ἃς ἀπήντησαν αὗται παρὰ τῇ μητρί της, εἰς ἣν ἔσπευσε νὰ τὰς ἀποστείλῃ. Ἔκτοτε δὲ, μέγα τι ἄλλο ἀντὶ τῶν μικρῶν ἐκείνων ἐπιβαλομένη, συνέλαβε τὸ πρῶτον τὴν ἰδέαν τοῦ *μεγάλου αὐτῆς ἀνεκδότου μυθιστορήματος*, ὡς τὸ ἀποκαλεῖ, τοῦ *Κοραμβέ*, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἔγραψε, καὶ οὗτινος πολλὰ ἀλληλοδιαδόχως κεφάλαια ἐποίει καὶ κατέστρεφεν ἐν τῇ κεφαλῇ της. Ὁ Κοραμβὲ οὗτος ὑπῆρξε δι' αὐτὴν, ὡς λέγει, τὸ φανταστικὸν σύμβολον τῆς ἰδανικῆς της θρησκείας. Τοσοῦτο δὲ ἐνεσαρκώθη ἐν αὐτῇ τὸ παράδοξον τοῦτο γέννημα τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς ῥεμβασμῶν, ὥστε βαθμηδὸν ᾐσθάνθη καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ τῷ προσφέρῃ λατρείαν καὶ νὰ τῷ ἀνεγείρῃ βωμὸν, ὡς ἄλλοτε ὁ Γκαῖτε εἰς τὸ φῶς. Ἐξέλεξε δὲ πράγματι πρὸς τοῦτο μονῆρές τι σπήλαιον ἐν τοῖς περιχώροις, καὶ σήσασα ἐκόσμησεν ἐν αὐτῷ τὸν βωμὸν

Digitized by Google

τοῦ ἀγνώστου της θεοῦ, καὶ ἀναθήματα τῷ προσέφερεν ἐκ νωπῶν ἀνθέων καὶ καθ' ἑκάστην μετέβαινεν ἐκεῖσε κρύφα εἰς προσκύνησιν. Αἴφνης ὅμως ἀνεκαλύφθη τὸ κρύφιον προσκύνημα, ἡ δὲ Αὐγὴ ἀηδιάσασα τὸν βεβηλωθέντα βωμόν της τὸν ἐγκατέλιπε, καὶ ἡ φανταστική της ἐκείνη θρησκεία κατέῤῥευσε καὶ ἐξηνεμώθη.

Τοιαύτη, περίεργος πάντως καὶ ἀλλόκοτος, ἦν ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῆς κόρης, ὅτε, ἕνεκα τοῦ ταραχώδους χαρακτῆρος καὶ τοῦ πείσματος, ὅπερ ἤρξατο ἀναφαινόμενον παρ' αὐτῇ, ἀπεφάσισεν ἡ μάμμη, τῇ συναινέσει τῆς μητρὸς αὐτῆς, νὰ εἰσαγάγῃ τὴν Αὐγὴν εἰς τὸ μοναστήριον τῶν ἐν Παρισίοις *Ἀγγλίδων Ἀδελφῶν* (Augustines Anglaises), ὅπου τρία ὅλα ἔτη διήγαγεν ἡ ἡρωῒς ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου τῆς ἡλικίας της. Πολλοὶ τῶν βιογράφων αὐτῆς, ὀνομαστὶ δὲ ὁ γάλλος Mirecourt, φαντασιοκοποῦντες χάριν τοῦ παραδόξου καὶ ἐξ ἐπινοημάτων ἀρτύοντες τὴν διήγησιν αὐτῶν, ἰσχυρίζονται ὅτι δεκαπενταέτις ἡ Σάνδη ἐγνώριζεν ἤδη κάλλιστα ἱππασίαν, χορὸν καὶ ὁπλασκίαν. Πλὴν ταῦτα πάντα εἰσὶ μυθολογήματα. Τοὐναντίον δὲ μάλιστα κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἡ Σάνδη εἶχε μεταβληθῆ εἰς θεοβλαβῆ καὶ σκεπτικὴν δεσποινίδα, ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἴδει, πᾶν ἄλλο διαλογιζομένη ἢ ὅπλα καὶ ξίφη.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Ἀγγλίδων Ἀδελφῶν, ὅπου ἔκλεισε τὴν Αὐγὴν ἡ τῆς μάμμης καὶ τῆς μητρός της στοργή, ἐξηκολούθησεν αὕτη, πλὴν τῶν σπουδῶν της, εἰς ἃς μετὰ ζήλου καὶ παραδόξου ἄλλως ἐνδελεχείας ἠσχολεῖτο, τὴν κατὰ διάνοιαν μυθιστορικήν της παραγωγήν, ἣν εἶχεν ἀρχίσει ἐν Nohant διὰ τοῦ Κοραμβέ. Ἡ ἀδιάκοπος δ' ἐκείνη σκέψις καὶ ἀναπόλησις, ἡ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος ἀφαίρεσις καὶ φαντασίωσις τῆς κορασίδος ὑπῆρξαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀφορμὴ τῆς πρώτης ἐκείνης θρησκευτικῆς τροπῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος, ἣν τοσοῦτον εὐγλώττως ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπιθάνως συνάμα περιγράφει ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτῆς, καὶ ἥτις μετέβαλε διὰ μιᾶς τὴν ἀμέριμνον καὶ φιλοπαίγμονα κόρην εἰς θεοβλαβῆ καὶ θρησκομανῆ σχεδὸν ἀσκήτριαν. Ὥρας ὁλοκλήρους ἐγονυπέτει ἡ νεαρὰ κορασὶς ἐπὶ τῶν ψυχρῶν μαρμαρίνων πλακῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ μοναστηρίου, μακρὰς δὲ καὶ αὐτοσχεδίους ἀπέτεινεν εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον προσευχάς, καὶ ἐσκληραγωγεῖτο σωματικῶς πρὸς ψυχικὴν αὐτῆς σωτηρίαν, καὶ διενοήθη τέλος νὰ καλύψῃ ἐσαεὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς διὰ τοῦ πέπλου τῆς καλογραίας.

Αἱ μοναστικαὶ αὗται καὶ ἀσκητικαὶ ὀρέξεις ἐτρόμαξαν τὴν γραῖαν μάμμην τῆς Σάνδης τοσοῦτον, ὥστε ἐξήγαγεν αὐτὴν ἀμελλητὶ τοῦ μοναστηρίου καὶ τὴν ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ φῶς καὶ τὴν χλόην τῆς ἐξοχῆς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ὑγιᾶ ἀγροτικὸν βίον τῆς ἐν Nohant διαμονῆς. Ἐκεῖ παρεδόθη ἡ θερμὴ καὶ εὐφάνταστος νεᾶνις εἰς πλήρη τῶν μυστικῶν αὐτῆς πόθων ἀπόλαυσιν, διατρέχουσα ἔφιππος τὰ περίχωρα, παραδιδομένη εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αὐτῆς ποιητικοὺς ῥεμβασμούς, ἀποθαυμάζουσα τὰς καλλονὰς τῆς γραφικωτάτης κοιλάδος τοῦ Βεῤῥύ, ἧς ἀπηθανάτισε κατόπιν τὰ θέλγητρα ἐν τῇ *Βαλεντίνῃ*, καὶ καταβιβρώσκουσα μονήρης ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀνθούσης φιλλύρας τὸ *Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ* τοῦ Σατωβριὰν καὶ τὰς παραδοξολογίας τοῦ Ῥουσῶ, οὕτινος ἡ ἐπίδρασις κατά τε τὰς ἰδέας καὶ τὸ ὕφος παρέμεινε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν τελευταίων τῆς γραφίδος της προϊόντων. Ἀπὸ τοῦ *Πνεύματος* δὲ *τοῦ Χριστιανισμοῦ* μετέπεσε βαθμηδὸν εἰς τὴν *Ἀττάλαν* καὶ τὸν *Ῥενὲ* καὶ ἀπὸ τοῦ *Κοινωνικοῦ Συναλλάγματος* εἰς τὴν βυρώνειον ποίησιν καὶ φιλολογίαν, καὶ ἐνεφορήθη οὕτω πάσης ἐκείνης τῆς μισανθρώπου καὶ μισοκόσμου φιλολογίας, ἣν οἱ πρωτάρχαι τῆς ῥωμαντικῆς ποιήσεως εἶχον καταστήσει τοῦ συρμοῦ, καὶ ἧς τοσοῦτον ἦσαν εὔηχοι αἱ ἀραὶ καὶ τοσοῦτον μελῳδικοὶ οἱ κοπετοὶ καὶ οἱ θρῆνοι.

Ταῦτα ἰδίως τὰ σύγχρονα τότε καὶ μεγαλοῤῥήμονα καὶ γοητευτικὰ προϊόντα τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς ἀνεγίνωσκε πλήρης ἐκστάσεως ἡ ὀκτὼ μόλις καὶ δεκαέτις κόρη παρὰ τὴν κλίνην τῆς γηραιᾶς καὶ νοσούσης μάμμης της, καὶ ἡ νεαρά της καρδία, ἀλγοῦσα ἐπὶ φανταστικαῖς συμφοραῖς καὶ στενάζουσα πρὸς ἄλγη ψευδῆ καὶ πλαστά, δὲν ἔβλεπεν ἴσως οὐδ' ἐμάντευε τὸ ἐπερχόμενον κατ' αὐτῆς μέγα δυστύχημα, τὸν μετ' ὀλίγας μόλις ἡμέρας θάνατον τῆς ἀγαθῆς της προμήτορος.

Ὁ θάνατος οὗτος ὑπῆρξε διὰ τὴν Σάνδην ἀρχὴ νέων λυπηρῶν περιπετειῶν καὶ ἀφετηρία βιωτικῶν περισπασμῶν λίαν ἀλγεινῶν διὰ τὴν νεαρὰν αὐτῆς καρδίαν. Ἡ μάμμη της ἐκληροδότει αὐτῇ ἐν διαθήκῃ τὸ ἐν Nohant κτῆμα, ἀπῄτει ὅμως ῥητῶς νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ νύμφη της τῆς ἀνατροφῆς τῆς θυγατρός της, καὶ νὰ ἀνατεθῇ αὕτη εἰς ἄλλον συγγενῆ ἐπίτροπον. Τοῦτο ἐξηρέθισεν, ἐννοεῖται, τὴν μητέρα τῆς Σάνδης· οὐ μόνον δὲ δικαστικῶς ἐπεχείρησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ μητρικά της δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ μέχρις ὕβρεως τοῦ τάφου τῆς πενθερᾶς της προέβη, καὶ ἡ διαγωγή της ἐν γένει ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε μεγάλως ἐπίκρανε καὶ ἀπεξένωσεν αὐτῆς τὴν καρδίαν τῆς θυγατρός της. Καὶ ὑπέδειξε μὲν τὰ κατ' ἀρχὰς ἡ νεᾶνις τὴν διάθεσιν αὐτῆς, ὅπως ἀποχωρήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον, ἀφοῦ κατ' οὐδένα λόγον τῇ ἐπετρέπετο νὰ μείνῃ ἐν Nohant· ἀλλ' ἠναγκάσθη ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἄκαμπτον τῆς μητρός της θέλησιν, καὶ νὰ μεταβῇ μετ' αὐτῆς εἰς Παρισίους, μακρυνομένη πάντων τῶν πατρικῶν της συγγενῶν. Βαρεῖα καὶ

Digitized by Google

ἀλγεινὴ ὑπῆρξε διὰ τὴν Σάνδην ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς της. Οἱ πρὸς αὐτὴν τρόποι τῆς μητρός της ἦσαν τοσοῦτον τραχεῖς, καὶ τὸ ἦθός της ἐν γένει τοσοῦτον ἐξηρεθισμένον, καχύποπτον καὶ ἀφόρητον, ὥστε ὁ βίος τῆς νέας κόρης κατέστη ἐπί τινα χρόνον ἀληθὴς βάσανος, καὶ κατάπτωσις παντελὴς σωματική τε καὶ ἠθικὴ ἐπῆλθεν ἀπειλοῦσα τὴν ὕπαρξίν της· τὰς δυσαρέστους ταύτας ἡμέρας τοῦ βίου της μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν, λίαν δυσαρέστων διὰ τὸν ἀναγνώστην, διηγεῖται ἡ μεγάλη μυθιστοριογράφος ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της· ἐπιθυμητὸν ὅμως ἤθελεν εἶναι νὰ ἔλειπον πάντη αἱ ὄψιμοι αὗται καὶ ἀνεπαρκεῖς ἀντεγκλήσεις ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τῆς Σάνδης. Ὅσον τις καὶ ἂν ἦνε μεγάλη γυνή, λέγει δικαίως εἷς τῶν νεωτάτων γερμανῶν βιογράφων της, ἄτοπον πάντοτε καὶ ἄκοσμον εἶνε νὰ ἀναλύῃ μετ' αὐταρέσκου λεπτομερείας τὰ παραπτώματα μητρὸς καὶ νὰ βεβαιοῖ ὅτι ὀλίγου δεῖν ὑπελάμβανεν αὐτὴν παράφρονα.

Ἡ ἠθικὴ αὕτη τῆς κόρης κατάστασις δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ διαφύγῃ οὔτε διέφυγε τὸ μητρικὸν ὄμμα. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ καθημερινῆς ἀναστροφῆς ἑκατέρωθεν δυσφορήτου, ἀπεφασίσθη τέλος ἐκ κοινῆς συμφωνίας νὰ μεταβῇ ἡ Αὐγὴ καὶ διαμείνῃ χρόνον τινὰ εἰς τὴν ἐξοχήν. Οὕτω μετέβη καὶ διέμεινε μῆνάς τινας εἰς Plessis, παρ' ἀγαθῇ τινι καὶ φιλοξένῳ οἰκογενείᾳ, ἧς ὁ ἤρεμος βίος ἐπανήγαγε βαθμηδὸν τὴν γαλήνην εἰς τὴν νοσοῦσαν τῆς Σάνδης καρδίαν, καὶ συνετέλεσεν εἰς ἴασιν τῶν ἠθικῶν αὐτῆς πληγῶν.

Ἐκεῖ, ἐν τῇ γαλήνῃ τῆς ἐξοχῆς, ἐν μέσῳ τῆς ξενιζούσης αὐτὴν ἀγροτικῆς καὶ ἁπλῆς οἰκογενείας, ἠγάπησε βαθμηδὸν ἡ νεᾶνις τὸν ἔγγαμον καὶ οἰκογενειακὸν βίον, καὶ ἤρξατο ἀποβάλλουσα τὰς κατὰ τοῦ γάμου προλήψεις, αἵτινες εἶχον τέως ὑπαγορεύσει τὴν ἐπίμονον αὐτῆς ἄρνησιν, ὁσάκις τῇ ἐγίνετο λόγος περὶ γάμου.

B'

Βιογράφοι τινὲς τῆς Σάνδης ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ γράψασα τὴν *Βαλεντίνην* ἐνυμφεύθη παρὰ τὴν θέλησίν της, καὶ ὅτι ὁ σύζυγος αὐτῆς Κασιμὶρ Δυδεβὰν ἐξελέχθη καὶ τῇ ἐπεβλήθη παρὰ τῶν συγγενῶν της. Ἵνα δὲ μάλιστα πιθανολογήσωσι τὰ ἱστορήματα ταῦτα, παρέστησαν αὐτὸν «ὡς ἔχοντα φαλακρὸν τὸ μέτωπον, πολιὸν τὸν μύστακα καὶ φοβερὸν τὸ βλέμμα, ὡς ἄρχοντα φοβερόν, οὗ ἐνώπιον ἔτρεμον πάντα, σύζυγος καὶ ὑπηρέται, ἵπποι καὶ κύνες», ἐφαρμόζοντες εἰς τὸν ἀγαθὸν Δυδεβὰν τὰς φράσεις δι' ὧν ἡ Σάνδη περιγράφει τὸν σύζυγον τῆς Ἰνδιάνης συνταγματάρχην Δελμάρ. Ἄλλοι ἔπλασαν αὐτὸν ἀξιωματικόν, ἄλλοι τὸν ἐδημιούργησαν μαρκήσιον. Πάντα ὅμως ταῦτα ἀποδεικνύονται προδήλως μῦθοι, ἐξ ὅσων ἁπλούστατα καὶ λίαν πιστευτῶς ἱστορεῖ ἡ ἡρωῒς ἡμῶν ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της, ἀφηγουμένη τὰ κατὰ τὸν γάμον αὐτῆς. Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἡ νεᾶνις ἐγνώρισε τὸν Δυδεβὰν παρὰ τῇ ξενιζούσῃ αὐτὴν οἰκογενείᾳ· ὅτι ἤρεσαν αὐτῇ οἱ ἀγαθοὶ καὶ προσηνεῖς του τρόποι· ὅτι ἐξ ἰδίας αὐτοβουλίας ἀπεδέξατο τὰς περὶ γάμου προτάσεις τοῦ ξανθοῦ καὶ εἰκοσιεπταετοῦς μόλις νέου· καὶ ὅτι καθ' ὅλας τὰς περὶ τοῦ συνοικεσίου τούτου διαπραγματεύσεις ἡ μήτηρ της μόνη παρενέβαλεν ἐνίοτε τὰς ἰδιοτρόπους αὐτῆς ἐνστάσεις.

Οὕτως ἡ νεᾶνις Αὐγὴ μετεβλήθη τὴν 10 (22) Σεπτεμβρίου 1822 εἰς Κυρίαν Δυδεβάν, καὶ κατῴκησε μετὰ τοῦ συζύγου της τὸ κτῆμα Nohant οὗτινος ἦτο πλέον ὁριστικὴ καὶ ἀδιαφιλονείκητος δέσποινα. Δὲν ἔζησεν ὅμως εὐτυχῶς μετὰ τοῦ νεαροῦ της συμβίου· οὐχὶ διότι οὗτος ὑπῆρξε τραχὺς πρὸς αὐτήν, τυραννικὸς τοὺς τρόπους καὶ φιλάργυρος, ὡς ἱστοροῦσι τινὲς τῶν εὐαρέστως μυθολογούντων βιογράφων της, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ὅ τε πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς κόσμος τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος δὲν ἀνταπεκρίνετο οὔτε συνεφώνει πρὸς τὰς βιωτικὰς ἕξεις ἀγαθοῦ ἀγρότου, συγκεφαλαιοῦντος ἅπαντα τὸν σκοπὸν τοῦ βίου εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν ἀνατροφὴν δαμάλεων καὶ τὴν περιποίησιν κυνῶν καὶ ἵππων. Καὶ συνῃσθάνθη μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ μέλλουσα μυθιστοριογράφος, ὅτι οἰκοδέσποινα σημαίνει κυρίαν καὶ ἐπιμελήτριαν τοῦ οἴκου, ὅτι τοῦ γάμου ἀποστολὴ δὲν εἶνε ἡ δημιουργία κόσμου ἰδανικοῦ καὶ παραδείσου ἀπολαύσεων εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ ὅτι ἀνάγκη ἀπαραίτητος ὑπῆρχε δι' αὐτὴν νὰ ἐπιμεληθῇ τοῦ οἴκου της, ἀσχολοῦσα τὰς λεπτοφυεῖς αὐτῆς χεῖρας εἰς οἰκιακὰς ἐργασίας· συναισθανομένη δὲ τοῦτο οὐδόλως ἐδίστασε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς οἰκονομικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συζύγου της. Εἶχεν ὅμως οὐχ ἧττον ἐκ νεαρᾶς αὐτῆς ἡλικίας, ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀνατροφῆς, ἀποκτήσει ἕξεις ἐλεημοσύνης καὶ μεγαλοδωρίας, αἵτινες δυσκόλως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδαμῶς συνεβιβάζοντο πρὸς τὸν λίαν περιωρισμένον χρηματικὸν προϋπολογισμόν, ὃν ἐπέβαλλεν αὐτῇ ὁ Κ. Δυδεβάν, ἀναμιμνήσκων ἑκάστοτε, ὅτι τὸ κτῆμα τοῦ Nohant δὲν εἶχε πρόσοδον ἐπαρκῆ εἰς τὰς μεγαλοδώρους καὶ δαπανηρὰς ὀρέξεις τῆς δεσποίνης του. Πολλαὶ ὑπῆρξαν καὶ ποικίλαι αἱ λυπηραὶ περιπέτειαι τῶν πρώτων τοῦ γάμου αὐτῆς ἐτῶν· μακρὰ δὲ πάντως ἂν μὴ καὶ ἄσκοπος ἤθελεν ἀποβῆ ἡ λεπτομερὴς αὐτῶν ἐξιστόρησις, ὧν τὰ καθέκαστα δύναται νὰ ἀνεύρῃ ὁ περιεργότερος τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα τῆς Σάνδης καὶ ἐν τῷ μυθιστορήματι αὐτῆς «Ἐπιστολαὶ Ὁδοιπόρου». Ἀρκείτω δὲ τοῦτο μόνον, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἡμετέρας διηγήσεως, νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ὑπάρχουσα ἤδη καὶ αὔξουσα ὁλονὲν μεταξὺ τῶν δύο συζύγων διάστασις ἐκορυφώθη τέλος διὰ τῆς δικαίας ζηλοτυπίας, ἣν

Digitized by Google

ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἀγαθὸν ἀγρότην Δυδεβὰν ἡ ἐν τῷ κτήματι τοῦ Nohant διαμονὴ τοῦ νεαροῦ τότε σπουδαστοῦ καὶ νῦν διασήμου λογογράφου καὶ ἀκαδημαϊκοῦ τῆς Γαλλίας Ἰουλίου Σανδῶ, καὶ τοῦ βοτανικοῦ Νερῶ, ὃν ἀπηθανάτισε κατόπιν ἡ Σάνδη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Malgache. Παρατρέχομεν ἑπομένως, καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, τὰς λεπτομερείας ταύτας, καὶ παραμένομεν μικρὸν εἰς τὸ σπουδαιότατον διὰ τὸν φιλολογικὸν βίον τῆς Σάνδης γεγονὸς, τὸν πρῶτον αὐτῆς χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ συζύγου της, ἐπελθόντα ἐκ κοινῆς αὐτῶν συμφωνίας, καὶ ἐπὶ τῇ πενιχρᾷ χορηγίᾳ 250 φράγκων κατὰ μῆνα εἰς τὴν ἡμετέραν ἡρωΐδα. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἦν, ἐννοεῖται, ἀσήμαντον καὶ ἀνεπαρκὲς ὅλως εἰς διατροφὴν τῆς νεαρᾶς μητρὸς καὶ τοῦ μικροῦ της θυγατρίου, ὅπερ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτῆς εἰς Παρισίους, ἐγκαταλιποῦσα τὸν υἱόν της παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Διενοήθη λοιπὸν ἡ Σάνδη νὰ εὕρῃ πόρον ζωῆς ἐν τῇ γαλλικῇ μεγαλοπόλει διὰ τῆς ἐργασίας της, ὅπως δι' αὐτοῦ οὐ μόνον ἐπαρκῇ εἰς τὰς καθημερινὰς βιωτικάς της ἀνάγκας, ἀλλὰ καταστήσῃ συνάμα προσιτὰς εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλας τινὰς διανοητικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀπολαύσεις, καὶ ἰδίως τὰς ἀπὸ τοῦ θεάτρου, ἃς ἐκθύμως ἐπόθει. Ἐπεδόθη τότε εἰς τὴν ζωγραφικήν· ἤρχισε χρωματίζουσα ῥιπίδια καὶ καπνοθήκας, καὶ ἀπετόλμησε μάλιστα νὰ προσωπογραφήσῃ τὴν θυρωρόν της. Ἀλλ' ἡ προσωπογραφία ἀπέτυχε· τὰ ἐπὶ τῶν ῥιπιδίων δὲ ἀνθογραφήματα μικρὸν καὶ σπάνιον ἀπέφερον κέρδος. Μάτην ὑπεβάλλετο ἡ Γεωργία εἰς τὰς βαναυσοτάτας τῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν, καθαίρουσα μόνη τὸ μικρόν της δωμάτιον, καὶ πλύνουσα ἰδίαις χερσὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ τοῦ τέκνου της ἐνδύματα. Αἱ πρόσοδοί της ἦσαν πενιχραὶ καὶ μόλις μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐπήρκουν εἰς τὰς καθημερινὰς καὶ ἐπειγούσας αὐτῆς ἀνάγκας.

Τότε ἐπῆλθεν αὐτῇ ἡ ἰδέα τῆς εἰς ἄνδρα μεταμφιέσεως,—λόγῳ οἰκονομίας. Ἐπὶ τούτου δὲ παρέχομεν νῦν τὸν λόγον εἰς τὴν Σάνδην αὐτὴν, ἀφηγουμένην ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της μετὰ πολλῆς ἀφελείας καὶ χάριτος τοὺς λόγους καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ παραδόξου ἐκείνου καὶ πολλαχῶς παρεξηγηθέντος διαβήματός της.

«Ἔβλεπον, λέγει, τοὺς καλούς μου συμπατριώτας, μεθ' ὧν εἶχον συζήσει τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, ζῶντας ἐν Παρισίοις ἐκ μικρῶν καὶ πενιχρῶν ὡς ἐγὼ, καὶ ὅμως ἐνημέρους εἰς πᾶν τὸ ἐνδιαφέρον τὴν νοήμονα νεότητα. Τὰ φιλολογικὰ καὶ πολιτικὰ συμβεβηκότα, αἱ ἀπὸ τῶν θεάτρων καὶ μουσείων συγκινήσεις, αἱ ἀπὸ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν συλλόγων, πάντα ἦσαν αὐτοῖς προσιτὰ καὶ πάντα τὰ ἔβλεπον. Εἶχον κ' ἐγὼ ἰσχυρὰς κνήμας καὶ καλοὺς πόδας ὡς αὐτοὶ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λιθοστρώματος τῶν Παρισίων ἤμην ὡς πλοῖον ἐπὶ τοῦ πάγου. Τὰ λεπτά μου ὑποδήματα διεῤῥήγνυντο ἐντὸς δύο ἡμερῶν· ἐπὶ τῶν πηλοβατίδων ὠλίσθαινον· τὸ φόρεμά μου ἐσύρετο, καὶ δὲν ἤξευρον πῶς νὰ τὸ ἀνυψώσω. Ἤμην αἰωνίως πλήρης βορβόρου καὶ κατάκοπος, εἶχον διαρκῆ συνάγχην, καὶ ἔβλεπον μετὰ φοβερᾶς ταχύτητος καταστρεφόμενα τὰ πέδιλα καὶ τὰ ἐνδύματά μου,—ἀφίνω δὲ, ὅτι τοὺς μικροὺς ἐξ ἐκικρόκου πετάσους μου ἔῤῥαινον διαρκῶς αἱ ὑδροῤῥόαι. Ταῦτα πάντα εἶχον ἀναλογισθῆ, πρὶν ἢ σκεφθῶ νὰ κατοικήσω ἐν Παρισίοις, καὶ εἶχον ἐρωτήσει τὴν μητέρα μου, ἥτις ἔζη ἐκεῖ διὰ τρισχιλίων καὶ πεντακοσίων φράγκων κατ' ἔτος, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνδυθῇ ἁπλῶς μόνον καὶ κοσμίως γυνή τις εἰς τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο κλῖμα, χωρὶς νὰ κλείεται ἐντὸς τῆς οἰκίας ἓξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. «Εὔκολον εἶνε, μοὶ ἀπήντησεν, εἰς τὴν ἡλικίαν μου καὶ τὰς ἕξεις μου· ὅτε ὅμως ἤμην νέα καὶ ὁ πατήρ σου δὲν εἶχε χρήματα, ἐφαντάσθη νὰ μὲ ἐνδύσῃ ἀνδρικά. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἡ ἀδελφή μου· οὕτω δὲ συνωδεύομεν πανταχοῦ ὡς ἄνδρες τοὺς συζύγους μας, ἐπηγαίνομεν εἰς ὅλας τὰς θέσεις τῶν θεάτρων, καὶ ἠλαττώσαμεν κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν οἰκιακήν μας δαπάνην». Ἡ ἰδέα αὕτη μοὶ ἐφάνη τὸ κατ' ἀρχὰς ἀστεία, ἀλλὰ κατόπιν λίαν εὐφυής. . . . Κατεσκεύασα λοιπὸν εὐρὺν ἐπενδύτην ἐκ χονδροῦ φαιοῦ ὑφάσματος, καὶ ὅμοιον ὑπενδύτην καὶ ἀναξυρίδας. Οὕτω δὲ, μὲ τὸν φαιόν μου ἐπίσης πῖλον καὶ τὸν χονδρόν μου μάλλινον λαιμοδέτην, ὡμοίαζα πρωτοετῆ φοιτητήν. Ἀνέκφραστος εἶνε ἡ εὐχαρίστησις ἣν μοὶ προὐξένησαν τὰ ὑποδήματά μου. Μὲ ἦλθε νὰ κοιμηθῶ μαζύ των, ὡς ἄλλοτέ ποτε ὁ μικρός μου ἀδελφὸς, ὅτε ἐφόρεσε τὸ πρῶτόν του ζεῦγος. Αἱ μικραὶ καρφωταί των πτέρναι μοῦ κατέστησαν ἀσφαλὲς τὸ λιθόστρωμα, καὶ διέτρεχον οὕτως ὑπόπτερος τοὺς Παρισίους ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἐνόμιζον ὅτι ἠδυνάμην οὕτω νὰ περιέλθω τὸν κόσμον ὁλόκληρον».

Ἡ ἀνδρικὴ αὕτη μεταμφίεσις ἠλάττωσεν, ἐννοεῖται, τὰς δαπάνας τῆς Σάνδης, δὲν ηὔξησεν ὅμως καὶ τοὺς χρηματικούς της πόρους. Τοιούτους δὲ διενοήθη τέλος νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ καλάμου της μᾶλλον ἢ τοῦ ζωγραφικοῦ χρωστῆρος, ὃν εἶχε μεταχειρισθῆ τὸ κατ' ἀρχάς. Ἔγραψεν οὕτως ἓν μυθιστόρημα, καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὸν πατριώτην της Délatouche, ἀρχισυντάκτην τότε τοῦ *Φιγαρό*. Ἀλλὰ τὸ μυθιστόρημα ἦτο κακὸν καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας· κακὰ δ' ἐπίσης ὑπῆρξαν καὶ τὰ πρῶτα αὐτῆς διὰ τὴν ἐφημερίδα τοῦ Délatouche ἀρθρίδια, ἅτινα ἔγραψε τῇ παραγγελίᾳ τοῦ ἀρχισυντάκτου. Μετὰ θάνατον τῆς Σάνδης ἐδημοσιεύθη, ὅτι τὰ πρῶτά της φιλολογικὰ ἔργα ὑπῆρξαν ἄρθρα ἐκδοθέντα ἐν τῇ Revue et Gazette musicale· περὶ τούτων ὅμως οὐδὲν ἀναφέρει ἡ Γεωργία ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτῆς, ὡς ἐπίσης οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ διηγήματος «La Primadonna», ὅπερ μετὰ

Digitized by Google

τὸν θάνατόν της ἀνευρέθη ἀληθῶς δεδημοσιευμένον ἐν τῇ Revue de Paris, καὶ ὅπερ δύναται σήμερον νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτόν της ἔργον. Οἱαιδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ πρῶται φιλολογικαὶ ἀπόπειραι τῆς Σάνδης, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὀλίγην ἀπήντησεν ἐνθάρρυνσιν παρὰ τοῖς ἁρμοδίοις ἐκ τῶν γνωρίμων της. Ὁ Κερατρὺ ὃν συνεβουλεύθη, τῇ παρετήρησεν ὅτι γυνὴ καὶ συγγραφεὺς εἰσὶ πράγματα ἀσυμβίβαστα· ἡ πενθερά της τῇ ἀπηγόρευσε νὰ θέσῃ ἐπὶ τῶν μελλόντων βιβλίων της τὸ συζυγικόν της ὄνομα· ὁ δὲ πολὺς τότε Balzac οὐδεμιᾶς ἠξίωσε προσοχῆς τὰ συγγραφικά της δοκίμια. Ὁ μόνος ἐμψυχώσας τὴν μέλλουσαν φιλολογικὴν δόξαν τῆς Γαλλίας ὑπῆρξεν ὁ Délatouche, ὅστις, βλέπων ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς Σάνδης ἦν ἥκιστα ἁρμόδιον εἰς παρασκευὴν καθημερινῆς τροφῆς διὰ τοὺς ἀψικόρους τῶν Παρισινῶν οὐρανίσκους, συνεβούλευσεν αὐτῇ νὰ καταλίπῃ τὴν σύνταξιν τοῦ *Φιγαρὸ* καὶ νὰ γράψῃ μυθιστορήματα.

Συνέταξε τότε ἡ Σάνδη, συνεργασθεῖσα μετὰ τοῦ παλαιοῦ της γνωρίμου καὶ συγκατοίκου νῦν ἐν Παρισίοις Ἰουλίου Σανδῶ, τὸ μυθιστόρημα Rose et Blanche, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου αὐτοῦ ἐτέθη τὸ ψευδώνυμον Jules Sand, καθότι οὔτε ἡ κυρία Δυδεβὰν ἤθελε νὰ δημοσιευθῇ τὸ ὄνομά της, οὔτε ὁ Σανδῶ τὸ ἰδικόν του. Τὸ ἔργον ἠγοράσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Délatouche παρὰ γηραιοῦ τινος βιβλιοπώλου ἀντὶ τετρακοσίων μόνον φράγκων· ἦν δὲ καθόλου λίαν μέτριον, καί τοι πολλαχοῦ ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα ἐλέγχον τὴν μέλλουσαν ἀριστοτέχνιδα.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Rose et Blanche, παρέμεινεν ἔτι μικρὸν ἐν Παρισίοις ἡ Σάνδη, ζῶσα ἐν μετριότητι καὶ στενοχωρίᾳ μετὰ τοῦ συγκατοίκου αὐτῆς Ἰουλίου Σανδῶ, εἶτα δὲ μετέβη εἰς Nohant, κατὰ τὰ ἀρχῆθεν μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς συμπεφωνημένα, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ τρεῖς μῆνας. Πρὶν ἢ ἀπέλθῃ ἐκ Παρισίων εἶχε συμφωνήσει μετὰ τοῦ νεαροῦ της συνεργάτου τὴν ὑπόθεσιν νέου μυθιστορήματος, ὅπερ ἔμελλε μὲν νὰ γραφῇ παρ᾽ ἑκατέρου ἐξ ἡμισείας, ἐγράφη ὅμως ὁλόκληρον παρ᾽ αὐτῆς, καὶ ἐπεκλήθη *Ἰνδιάνα*. Μακρὰ ὑπῆρξε φιλονεικία μεταξὺ αὐτῆς, τοῦ παλαιοῦ της συνεργάτου καὶ τοῦ ἐκδότου, περὶ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ δημόσιον τὸν συγγραφέα τοῦ νέου ἔργου. Καὶ ὁ μὲν ἐκδότης ἐπέμενεν ἀπαιτῶν τὸ ψευδώνυμον συμβολικὸν ὄνομα τοῦ πρώτου ἔργου τῶν δύο συνεργατῶν, ὁ δὲ Σανδῶ κατ᾽ οὐδένα τρόπον συνήνει νὰ μετάσχῃ διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος ἐργασίας εἰς ἣν οὐδόλως ἐνείχετο, ἡ δὲ ἡρωῒς ἡμῶν τέλος ἔμενε μετέωρος καὶ ταλαντευομένη, διστάζουσα νὰ παραδώσῃ τὸ ἀληθές της ὄνομα εἰς τὴν δημοσιότητα, ὅτε, ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεός, ὁ Délatouche ἔκοψε τὸν δεσμόν, προτείνας εἰς τὴν νεαρὰν μυθιστοριογράφον νὰ κρατήσῃ μὲν τὸ ἥμισυ τοῦ παλαιοῦ ψευδωνύμου Jules Sand, νὰ προσθέσῃ δὲ εἰς τὸ ἥμισυ τοῦτο ἓν οἱονδήποτε κύριον ὄνομα τῆς ἐκλογῆς της. Ἡ νέα γυνὴ συγκατετέθη, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς Ἰνδιάνης ἐτυπώθη τὸ πρῶτον τὸ νέον ψευδώνυμον *Γεωργία Σάνδη* (George Sand), ὅπερ ἔμελλε κατόπιν νὰ ἀπαθανατισθῇ διὰ τοσούτων ἀριστουργημάτων.

Βιογραφοῦντες ἁπλῶς ἐνταῦθα τὴν Σάνδην, οὐδόλως σκοποῦμεν νὰ προβῶμεν εἰς οἱανδήποτε κριτικὴν τῶν ἔργων της ἐξέτασιν, καὶ ἀπέχομεν ἑπομένως ἀπὸ τοῦδε οἱασδήποτε ἀναλύσεως τοῦ πρώτου αὐτῆς ἔργου, ὅπερ ὑπῆρξε συνάμα καὶ τὸ πρῶτόν της ἀριστούργημα. Τοῦτο μόνον ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ σημειοῦμεν, ὅτι τὸ παράδοξον ἀφ᾽ ἑνὸς περιεχόμενον τοῦ βιβλίου δι᾽ οὗ ἐπαναστατικὸς κατεφέρετο πέλεκυς κατὰ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἀκρογωνιαίου τῆς κοινωνίας λίθου — τοῦ γάμου, — ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἡ λαμπρὰ καὶ συνεσφιγμένη τῶν ἰδεῶν διαλεκτικὴ καὶ τὸ κάλλος τῆς γλώσσης μέγαν ἐξήγειραν θόρυβον ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ τῆς Γαλλίας, ἀποτελούμενον ἐκ φανατικῶν πανηγυρισμῶν καὶ σφοδρῶν συνάμα κατακρίσεων τοῦ ἀγνώστου καὶ ψευδωνύμου συγγραφέως. Πάντες ἤθελον ν᾽ ἀναγνώσωσι τὴν *Ἰνδιάναν*· πάντες ἦσαν περίεργοι νὰ μάθωσι τίς ἄρα ἦτο ὁ ἐν μιᾷ νυκτὶ εἰς διάσημον ἐξ ἀσήμου ἀφυπνώσας George Sand, οὗτινος ὁ κάλαμος εἶχε τοσοῦτον ἀνδρικὰ τὰ νεῦρα καὶ τοσοῦτον γυναικείαν συνάμα τὴν περιπάθειαν καὶ τὴν λεπτότητα. Οὐκ ὀλίγον δὲ συνετέλεσαν εἰς ἔξαψιν τῆς πυρετώδους περιεργείας τοῦ κοινοῦ τὰ ἄρθρα τοῦ Ἰουλίου Janin ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων», τοῦ Γουστάβου Planche καὶ τοῦ S[t] Beuve ἐν τῇ νεοσυστάτῳ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων». Καὶ ὁ ἐκδότης αὐτὸς τῆς Ἰνδιάνης, συναισθανθεὶς παραδόξως δι᾽ ἐκδότην, ὅτι ὁ θρίαμβος τοῦ βιβλίου ἦν λίαν ὑπέρτερος τῶν ἑξακοσίων φράγκων, ἅτινα εἶχε πληρώσει διὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἔκδοσιν, προσελθὼν εἰς τὴν εὐεργέτιδά του, καθ᾽ ἃ διηγεῖται ὁ ἄλλως μυθολόγος βιογράφος της Mirecourt, ἔσχισεν ἐνώπιον αὐτῆς τὸ συμβόλαιον καὶ τῇ προσέφερε χίλια φράγκα διὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν. Τὸ μυστικὸν ὅμως τοῦ ὀνόματος ἐξηκολούθησε διαμένον τοιοῦτο πρὸς πάντας πλὴν ὀλίγων μόνον μεμυημένων, ἡ δὲ νεαρὰ γυνή, ἧς ἔστεφεν ἤδη τὸ μέτωπον ἡ δόξα, ἐξηκολούθησε κρυπτομένη ὑπὸ ἀνδρικὰ ἐνδύματα, καὶ ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἐδημοσιεύθη τὸ δεύτερον αὐτῆς μυθιστόρημα, ἡ *Βαλεντίνη*.

Τὸ νέον τοῦτο ἔργον ἐκράτυνεν ἔτι μᾶλλον καὶ ηὔξησε τὴν φήμην τῆς Σάνδης καὶ τὸν περὶ τὸ ὄνομά της φιλολογικὸν πάταγον, τὰ ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ τῆς Ἰνδιάνης εἰσπραχθέντα τρισχίλια περίπου φράγκα συνετέλεσαν οὐ μικρόν, ὡς ἡ ἡρωῒς ἡμῶν αὐτὴ ἀφελῶς ἐξομολογεῖται, εἰς

Digitized by Google

βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν της, καὶ τῇ ἐπέτρεψαν νὰ πληρώσῃ τὰ ὀλίγα της χρέη καὶ νὰ μισθώσῃ ὑπηρέτριαν πρὸς θεραπείαν τοῦ οἴκου της. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἀποτέλεσμα τῶν ἐκ τῆς Ἰνδιάνης καὶ Βαλεντίνης θριάμβων ὑπῆρξεν ὅτι ἤνοιξαν εἰς τὴν νεαρὰν καὶ διάσημον ἤδη μυθιστοριογράφον τὰς πύλας τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων», τοῦ μοναδικοῦ τούτου καὶ ἀπαραμίλλου περιοδικοῦ συγγράμματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρώτης του ἐκδόσεως μέχρι σήμερον, ὅτε ἀπωρφανίσθη τοῦ ἐπὶ πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη διευθυντοῦ του, ὑπῆρξε πάντοτε ἀδιαπτώτως τὸ πιστὸν κάτοπτρον τῆς φιλολογικῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας, καὶ ἡ διανοητικὴ οὕτως εἰπεῖν κοιτὶς πάσης φιλολογικῆς αὐτῆς δόξης. Ἐν τῷ περιοδικῷ δὲ τούτῳ συγγράμματι ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ἡ Σάνδη τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτῆς, μετὰ τὴν *Ἰνδιάναν* καὶ τὴν *Βαλεντίνην*, ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τῆς τερατολόγου *Λαιλίας*, ἅτινα μεθ' ἑξαετίαν μόλις, κατὰ τὸ ἔτος 1839, συνεπλήρωσε καὶ ἐξέδωκεν ἰδιαιτέρως.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων» δημοσίευσιν τῶν πρώτων ἀποσπασμάτων τῆς Λαιλίας ὁ διευθυντὴς τῆς Ἐπιθεωρήσεως Buloz ἔδωκε γεῦμα εἰς τοὺς συνεργάτας του, τὸ γεῦμα δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς πρώτης μεταξὺ Ἀλφρέδου Μυσσὲ καὶ Γεωργίας Σάνδης γνωριμίας, ἥτις κατέληξε βαθμηδὸν εἰς τὸν παράδοξον ἐκεῖνον καὶ μυστηριώδη ἔρωτα, οὗτινος δὲν κατώρθωσεν ἔτι ὁ περίεργος κόσμος νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ἐκ τῶν αὐτοβιογραφικῶν τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος σημειώσεων, οὔτε ἐκ τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μυσσὲ ἀνταλλαγέντων, δίκην πολεμικῶν ἄρθρων, μυθιστορημάτων: Elle et lui καὶ Lui et elle, οὔτε ἐκ τῶν ποικίλων ἀθυροστομιῶν τῶν βιογράφων της. Παρατρέχομεν δὲ κατ' ἀνάγκην καὶ ἡμεῖς τὰς μυθιστορικὰς περιπετείας τῶν σχέσεων τούτων, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχομεν δυστυχῶς ἀκριβὲς νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας, καὶ τοσοῦτο μόνον, ὡς ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς βιογραφικῆς ἡμῶν ἀφηγήσεως σημειοῦμεν, ὅτι μετὰ τοῦ νέου αὐτῆς φίλου Ἀλφρέδου Μυσσὲ μετέβη ἡ Σάνδη εἰς Ἰταλίαν, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1833 καὶ ἐπιστρέψασα ἐκεῖθεν μεθ' ὁλοκλήρου ἔτους ἀπουσίαν, ἐξέδωκε, δίκην μυθιστορήματος, τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ μετ' ἐκείνου διαμονῆς της, ὑπὸ τὸν τίτλον: Le Secrétaire intime. Ἄγνωστον εἶνε ἂν ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Γαλλίας ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἰδιαίτερος γραμματεύς, καὶ οὐδὲν πλέον, τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ περιοδείαν αὐτῆς. Πολύ τις ὅμως ὀφείλει περὶ τούτου νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἀναγινώσκων τὰ περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ βίου της ἀναγεγραμμένα παρ' αὐτῆς τε καὶ τῶν βιογράφων της.

Ἐπιστρέψασα μόνη ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1834, ἤρξατο, ὡς πρώην, μεταλλάσσουσα τὴν διαμονὴν αὐτῆς μεταξὺ Παρισίων καὶ Nohant, συναισθανομένη δὲ νῦν εἴπερ ποτε βαρὺν τὸν συζυγικὸν βίον, ἕνεκεν οὐ μόνον τῆς παντελοῦς πρὸς αὐτὴν ἀδιαφορίας τοῦ συζύγου της, ἀλλὰ καὶ τῶν παρεκτροπῶν αὐτοῦ, αἵτινες, καίτοι ἀδυσωπήτως παρὰ τῶν πλείστων βιογράφων τῆς Σάνδης καταδικαζόμεναι, δὲν πρέπει ὅμως οὐχ ἧττον νὰ κριθῶσι λίαν αὐστηρῶς παρὰ τῶν ἀναλογιζομένων, ὅτι τὴν πρώτην εἰς αὐτὰς ἀφορμὴν παρέσχεν ἡ ἡμετέρα μυθιστοριογράφος, οὐ μόνον ἐγκαταλιποῦσα αὐτὴ πρώτη τὸν σύζυγόν της, ἀλλὰ καὶ σχέσεις συνάψασα οὐχὶ ἀκραιφνῶς ἀμώμους. Ἂν ἡ Κυρία Σάνδη ὑπῆρξε μεγάλη γυνὴ καὶ πεζογράφος διάσημος τῆς Γαλλίας ὁ δὲ Κ. Δυδεβὰν ἁπλοῦς ἐπαρχιώτης, τοῦτο οὔτ' ἐκείνης δικαιολογεῖ τὰς ἰδιοτροπίας οὔτε τούτου καθιστᾷ μᾶλλον ἀξιοκατάκριτον τὴν ἀνταπόδοσιν. Ὁπωσδήποτε ἡ Σάνδη ἔκρινεν, οὐ μόνον ἐξ ἑαυτῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' εἰσήγησιν ἰδίως τῶν περὶ αὐτὴν οἰκείων καὶ φίλων, ὅτι ὁ συζυγικὸς κλοιὸς εἶχε καταστῇ δι' αὐτὴν λίαν βαρὺς καὶ δυσφόρητος. Πρὸς ἀπόσεισιν δὲ τοῦ ζυγοῦ τούτου συνήφθη ἡ πρώτη σχέσις καὶ γνωριμία μεταξὺ τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ ἐν Βούργοις (Bourges) δικηγόρου Μιχαὴλ (Michel), ὃν ἀπεμνημόνευσε κατόπιν ἡ ἡρωῒς ἡμῶν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Everard ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Βίου της. Διὰ τῆς δικανικῆς δὲ βοηθείας τοῦ διακεκριμένου τούτου δικηγόρου κατώρθωσε τέλος ἡ ἡρωῒς ἡμῶν μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ διετεῖς σχεδὸν περισπασμούς, νὰ διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὁ ἀπὸ τοῦ συζύγου της χωρισμὸς κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1836. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ καταλάβῃ καὶ κατοικήσῃ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς τὸ κτῆμα τοῦ Nohant, νὰ ἀπαλλαγῇ δὲ προσέτι τῆς παρουσίας τοῦ Κ. Δυδεβάν· δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν παντοίων αὐτοῦ ἀργυρολογικῶν μηχανορραφημάτων, καὶ μόνον ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἐπλήρωσεν αὐτῷ πεντήκοντα ὅλας χιλιάδας φράγκων, πρὸς ἐξαγορὰν, ὡς διηγεῖται, τῶν δύο τέκνων της, ἅτινα εἶχεν ἐκεῖνος ἀπαγάγει διαρκούσης τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ διαμονῆς τῆς Σάνδης, κατώρθωσεν αὐτὴ νὰ ἐλευθερωθῇ ἐντελῶς τῶν συζυγικῶν δεσμῶν.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ.

Ἕπεται τὸ τέλος.

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΣΑΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ

Τῇ 1 ἰουλίου 1792 (ἔτ.ν.) ἐστράτευσεν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐξ Ἰωαννίνων μετὰ δεκακισχιλίων στρατιωτῶν. Ἵνα δὲ διαβουκολήσῃ τοὺς Σουλιώτας, ἀπέφυγε κατὰ τὸ φαινόμενον πᾶσαν ἐπίθεσιν, προφασιζόμενος ὡς ἀφορμὴν τῆς στρατείας αὐτοῦ τὴν τιμώρησιν τῶν ἀνησύχων κα-

Digitized by Google

τοίκων τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀρνηθέντων πρὸ μικροῦ νὰ δεχθῶσι μπέην τινά, ὃν εἶχεν ἀποστείλει πρὸς αὐτούς. Ἔγραψε λοιπὸν πρὸς τοὺς δύο Σουλιώτας ὁπλαρχηγοὺς Μπότσαρην καὶ Τσαβέλλαν, λέγων εἰς αὐτοὺς ὅτι «*τοὺς χαιρετᾷ καὶ τοὺς φιλεῖ τὰ μάτια*», πανηγυρίζων τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν καὶ ἐξαιτούμενος τὴν σύμπραξίν των. Καὶ ὁ μὲν φρόνιμος Μπότσαρης δὲν ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα· ἀλλ' ὁ Τσαβέλλας ἐσαγηνεύθη καὶ προσῆλθεν εἰς τὸν Ἀλῆν μετὰ μικροῦ σώματος ἑβδομήκοντα ἐπιλέκτων. Ὁ Πασσᾶς ἐφάνη πραγματικῶς παρασκευαζόμενος νὰ στρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Μετὰ βραχεῖαν ὅμως ἐκεῖσε πορείαν διέταξε νὰ σταθῶσιν, ἵνα στρατοπεδεύσωσιν. Εὐθὺς δὲ ὡς ἀπέβαλον οἱ Σουλιῶται τὰ ὅπλα των, ἵνα ἀρχίσωσι τὰς πολεμικὰς αὐτῶν ἀσκήσεις, δρόμον καὶ ἅλμα, περιζώννει αὐτοὺς ὁ Ἀλῆς, δεσμεύει δι' ἁλύσεων, καὶ ἀπάγει οὕτως εἰς Ἰωάννινα. Δύο ἐξ αὐτῶν πίπτουσι μετ' ἀπεγνωσμένην ἄμυναν, τρίτος δέ τις κατορθοῖ νὰ διαφύγῃ, καὶ διαπλεύσας ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν τὸν Καλαμᾶν φέρει τῆς προδοσίας τὸ ἄγγελμα εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εὗρεν ὁ Πασσᾶς, ὅτε πράγματι ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου, πάντα ἕτοιμα εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. Ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ διὰ τῆς βίας, κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς στρατήγημα. Διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν Τσαβέλλαν, καὶ ἐπρότεινεν αὐτῷ λαμπρὰς ἀμοιβάς, ἐὰν συγκατένευε νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλίου, μεταξὺ δὲ ἄλλων καὶ νὰ διορίσῃ αὐτὸν διοικητὴν τῆς Ἀλβανίας, ἀπειλῶν, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, νὰ ψήσῃ αὐτὸν ζῶντα. Ὁ Τσαβέλλας ἀπήντησεν, ὅτι μεμονωμένος αὐτὸς ἀρχηγός, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ζητούμενα, ὑπέσχετο ὅμως, ἂν τῷ ἐπετρέπετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας του, νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ὁ Ἀλῆς ἀπῄτει. Ὁ Πασσᾶς συγκατένευσεν εἰς τὰ προτεινόμενα, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ κρατήσῃ ὡς ὅμηρον τὸν δωδεκαετῆ τοῦ Τσαβέλλα υἱὸν Φῶτον.

Οὕτως ἀπελύθη καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Σοῦλι ὁ Τσαβέλλας. Συγκαλέσας εὐθὺς τοὺς ἀρχηγούς, ἐξέθηκεν αὐτοῖς τὰ σχέδια τοῦ Πασσᾶ καὶ τοὺς παρώτρυνε ν' ἀντιστῶσιν ἀνενδότως, χωρὶς νὰ συλλογισθῶσι τὴν οἰκογένειάν του. Ἅμα δ' ὡς ἐπεραιώθησαν αἱ ἀμυντικαὶ προπαρασκευαί, ἔγραψεν εἰς τὸν Πασσᾶν:

«Χαίρομαι ὁποῦ ἐγέλασα ἕνα δόλιον· εἶμ' ἐ»δῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον »εἰς ἕνα κλέφτην σὰν κ' ἐσένα. Ὁ υἱός μου θέ»λει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν »ἐκδικήσω, πρὶν ἀποθάνω· κάποιοι Τοῦρκοι σὰν »κ' ἐσένα θὰ ποῦν πῶς εἶμαι ἄσπλαγχνος πατέ»ρας, μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἰ»δικόν μου λυτρωμόν. Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἂν ἐσὺ »πάρῃς τὸ βουνόν, θέλεις σκοτώσει καὶ τὸν υἱόν »μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμέλιας μου καὶ τοὺς »συμπατριώτας μου· τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ »ἐκδικήσω τὸν θάνατόν τους· ἀμὴ ἂν νικήσωμεν, »θέλει ἔχω καὶ ἄλλα παιδιά, ἡ γυναῖκα μου εἶ»ναι νέα· ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν »μένει εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πα»τρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ »νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου· ἔτσι. Προχώρησε »λοιπὸν ἄπιστε· εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, »νὰ πιῶ τὸ αἷμά σου.

»*Ἐγὼ ὁ ὡμοσμένος ἐχθρός σου*

»Καπεταν-Λαμπρος Τσαβελλας».

Δικαίως ὀνομάζει ὁ Νήβουρ θουκυδίδειον τὴν περὶ τῶν γεγονότων τούτων ἔκθεσιν τοῦ Περραιβοῦ. Ἐδῶ βλέπει τις ἔτι τὸ παλαιὸν φρόνημα καὶ τὴν μεγάθυμον ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐταπάρνησιν, ἀξίαν νὰ προταθῇ ὡς παράδειγμα εἰς τὴν σημερινὴν ἀβρὰν καὶ εὐπαθῆ γενεάν· ἐδῶ ἀπαντᾷ τις μείζονα τῶν τοῦ Γουλλιέλμου Τέλλου, —ἂν δύναται νὰ παραβληθῇ ἡ ἱστορία πρὸς τὸν μῦθον. Ὁ Φῶτος ἤχθη πρὸ τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις τῷ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασσᾶ ἔμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι», ἀπήντησεν ὁ παῖς, «ὁ πατήρ μου θὰ μ' ἐκδικήσῃ». Τοιοῦτος ἡρωϊσμὸς ἐν τοσούτῳ νεαρᾷ ψυχῇ ἔτυψε βαθύτατα τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν· οὕτω δ' ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ Φώτου, ὅστις ἐλευθερωθεὶς μετὰ τὸν πόλεμον, ηὐξήθη ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρως.[1]

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΑΝΑΣΤΗΜΑ

Τίνα τὰ ἀκρότατα ὅρια τοῦ ἀνθρωπίνου ἀναστήματος; τίνες οἱ ὑψηλότατοι καὶ τίνες οἱ βραχυσωμότατοι τῶν ἀνθρώπων;

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Βιλλαρμέ, αἵτινες πολὺ πλησιάζουσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἀνθρώπινον ἀνάστημα ποικίλλει μεταξὺ 1 μέτρου 162 ὑποχιλιομέτρων καὶ 1 μ. 787, ἐξ οὗ προκύπτει μέσος ὅρος 1 μ. 625· κατὰ δὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ Βάϊσβαχ δημοσιευθέντας πίνακας, ὁ ἀκριβὴς μέσος ὅρος εἶναι 1 μ. 610. Ἐὰν ὅμως καταρτίσωμεν ἀναλογίαν βασιζομένην ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου ὅρου τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ βραχέος ἀναστήματος ἀτόμων τινῶν, ἤτοι τοῦ ὑπὸ τοῦ Βὶρχ καὶ τοῦ Βυφφὼν ἀναφερομένου νάννου, οὗ τὸ ἀνάστημα μόλις ἔφθανε τὰ 43 ὑφεκατόμετρα, καὶ τοῦ Φιλλανδοῦ ὅστις, κατὰ τὸν Sappey, εἶχεν ὕψος 2 μ. 83, προκύπτει τότε μέσος ὅρος 1 μ. 630. Ἐκ τῆς ἐπιπονωτάτης τέλος ἐργασίας τοῦ κ. Γκοὺλδ, καταμετρήσαντος τὸ ἀνάστημα τῶν 1,250,000 στρατιωτῶν τῆς Ἀρκτῴας Ἀμερικῆς, ἐξάγεται κατώτατος μὲν ὅρος ἀναστήματος 1 μ. 016, ἀνώτατος δὲ 2 μ. 095 καὶ μέσος 1 μ. 555, ἐλάττων δηλονότι τῶν προμνημονευθέντων.

1. Ἱστ. τῆς Ἑλλ. Κ. Μ. Βαρθόλδη.

Digitized by Google

Οἱ Ἐσκιμὼ, ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἔχουσιν ἀνάστημα 1 μ. 299, αἱ δὲ γυναῖκες 1 μ. 274, κατὰ τὸν Hearn de Paw, ἐθεωροῦντο ἐπὶ μακρὸν ὡς οἱ βραχυσωμότατοι πάντων. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὅμως γενομένων καταμετρήσεων φαίνεται ὅτι ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀναστήματος τῶν ἀρρένων Ἐσκιμὼ δὲν εἶναι κατώτερος τοῦ 1 μ. 585, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι μάλιστα φυλαὶ αὐτῶν ὑψηλοῦ ἀναστήματος 1 μ. 708. Παρατηρεῖται δ' ὅτι καθ' ὅσον τις προχωρεῖ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἀπὸ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Βαφινείου πορθμοῦ μέχρι τῆς νήσου τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου ἐν τῷ Βεριγκείῳ πορθμῷ, τὸ ἀνάστημά των εἶναι βαθμηδὸν ὑψηλότερον, τοῦτο δ' ἀναμφιβόλως προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιμιξίας αὐτῶν μετὰ τῶν Ἰνδῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

Ὅθεν οἱ Ἐσκιμὼ ἀνατρέπουσι τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ἐν τοῖς ψυχροῖς κλίμασιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι μικρόσωμοι. Ἴσως δ' οἱ κάτοικοι τῶν βορειοτάτων μερῶν ἐξελήφθησαν ὡς μικρόσωμοι ἕνεκα τοῦ βαρέος καὶ εὐρυτάτου ἱματισμοῦ των. Ἡ αὐτὴ θεωρία, τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀναστήματος ἐφηρμόσθη καὶ ἐπὶ τῶν Λαπώνων, ἀλλ' ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων καταμετρήσεων ἐξάγεται ὅτι μέσος ὅρος τοῦ ἀναστήματος τῶν μὲν ἀνδρῶν εἶναι 1 μ. 535, τῶν δὲ γυναικῶν 1 μ. 421. Ὥστε τὸ ἀνάστημα αὐτῶν εἶναι μὲν κατώτερον τοῦ μετρίου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ναννοφυές. Οἱ δὲ Πεσεραῖοι (κάτοικοι τῆς Γῆς τοῦ πυρὸς πρὸς τὸν ἀνταρκτικὸν πόλον), οἵτινες κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἔδει νὰ ὦσι βραχυσωμότατοι, ἔχουσι τοὐναντίον ἀνάστημα ἀνώτερον τοῦ μετρίου.

Βραχυσωμότατοί εἰσιν οἱ Βοσιμάνοι τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, ὧν τὸ ἀνάστημα εἶναι κατὰ μέσον ὅρον κατώτερον τοῦ 1 μ. 400 δι' ἀμφότερα τὰ φῦλα. Τούτοις πλησιάζουσι καὶ ἄλλοι μαῦροι τῆς Ἀφρικῆς, ὡς οἱ Ἀκκᾶς, ἔχοντες ὁμοίως ἀνάστημα 1 μ. 400, κατὰ τὸν Σβάινφουρθ, καὶ οἱ Ὀβογκὼς, ὧν ὁ Chaillu κατεμέτρησεν 6 γυναῖκας, ἐχούσας 1 μ. 428 καὶ ἕνα νέον, ἀναστήματος 1 μ. 371.

Ἐν Ὠκεανίᾳ τέλος ἐγένετο γνωστὴ ἐπ' ἐσχάτων ἑτέρα φυλὴ βραχυσώμων μαύρων, τῶν Νεγρίτος, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ ἰθαγενεῖς τῶν Φιλιππίνων νήσων, τοῦ Ἀνδαμὰν καὶ τῆς χερσονήσου Μαλάκκας. Εἰσὶν ὅμως καὶ οὗτοι ὑψηλότεροι τῶν Βοσιμάνων, οἵτινες ἀναντιρρήτως εἰσὶν οἱ βραχυσωμότατοι τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων.

Ἀφ' ἑτέρου οἱ Νορβηγοὶ ἐν Εὐρώπῃ, οἱ Κάρροι ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀφρικῇ, ἰνδικαί τινες φυλαὶ τῆς Ἀρκτῴας Ἀμερικῆς, οἱ Πολυνήσιοι καὶ οἱ Παταγόνιοι τάσσονται μεταξὺ τῶν ὑψηλοτάτων. Τὰ πρωτεῖα δ' ἐν αὐτοῖς κατέχουσιν οἱ Πολυνήσιοι καὶ οἱ Παταγόνιοι. Αἱ τὴν Παταγονίαν οἰκοῦσαι φυλαί εἰσι πολυπληθεῖς· πρὸς βορρᾶν ἀπαντῶνται οἱ Τεχουέλχοι, οἵτινες φαίνονται ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀραυκανιανὴν φυλὴν, οἱ Οὐίλιχες, ὑψηλότεροι τῶν Ἀραυκανίων, ἀλλ' ὁμόφυλοι πιθανῶς αὐτῶν· πρὸς νότον δὲ οἱ Τεχουέλχοι καὶ πάλιν, καὶ τέλος ἐν τῇ Γῇ τοῦ πυρὸς οἱ Πεσεραῖοι, κατατασσόμενοι καὶ οὗτοι εἰς τὴν ἀραυκανιανὴν φυλήν.

Ἅπαντες οὗτοι διάγουσι νομαδικὸν βίον· αἱ ὁρδαὶ αὐτῶν ποιοῦσι συνεχεῖς ἐπιδρομὰς ἐπ' ἀλλήλους, ὥστε τυγχάνουσι πολλάκις ἐν χώρᾳ τινὶ φυλαὶ ἐπήλυδες. Πληροφορίας ἔχομεν μόνον περὶ τῶν Τεχουέλχων καὶ περί τινων ἄλλων ἰθαγενῶν τῆς Νοτίου Παταγονίας. Δὲν θὰ ἐπαναλάβομεν βεβαίως ἐνταῦθα τὰ μυθεύματα τῶν πρώτων θαλασσοπόρων περὶ τοῦ κολοσσιαίου αὐτῶν ἀναστήματος, καίτοι ὁ κ. Μαρτῖνος δὲ Μουσσὺ εἶδε γίγαντας ἀληθῶς οὐχὶ παρὰ τοῖς Τεχουέλχοις, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Οὐιλίχων, οἵτινες ἐνίοτε ἐξαπλοῦνται μέχρι τοῦ Μαγελλανείου πορθμοῦ. Τὰς ὑπερβολὰς τῶν πρώτων θαλασσοπόρων κατέκρινε σφοδρότατα ὁ δ' Ὀρβινὺ, καίτοι ὁ κ. Ῥοσιᾶς ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ δ' Ὀρβινὺ εἶδε μόνον τοὺς οἰκοῦντας τὴν βορειοανατολικὴν ἀκτὴν τῆς Παταγονίας. Ἐκ τῶν μέχρι τῆς σήμερον συλλεγεισῶν καταμετρήσεων δυνάμεθα μετά τινος πιθανότητος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Τεχουέλχοι, οἵτινες ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἔτι συνεμίγησαν μετὰ πολλῶν ἄλλων φυλῶν, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ κ. Μορενὼ, ἀριθμοῦσιν ἐν τοῖς προγόνοις αὐτῶν καὶ φυλήν τινα τεραστίου ἀναστήματος. Ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀναστήματος τῶν Παταγονίων, κατ' ἀξιοπίστους περιηγητὰς, εἶναι 1 μ. 781.

Μικρὸν κατώτερος τοῦ τῶν Παταγονίων εἶναι ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀναστήματος τῶν Πολυνησίων, 1 μ. 762, κατὰ διαφόρους καταμετρήσεις· ἀλλὰ τοσοῦτον ἀσήμαντος εἶναι ἡ διαφορὰ, ὥστε εὐλόγως κλίνει τις νὰ πιστεύσῃ τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν οἱ Πολυνήσιοι ἦλθον ἐξ ἀνατολῶν, ἢ τὴν ὑπὸ τοῦ Fitz-Roy ἀναφερομένην παράδοσιν, καθ' ἣν οἱ Παταγόνιοι ἦλθον ἐκ δυσμῶν.

Καθόλου δ' εἰπεῖν τὰ μὲν ὑψηλότερα ἀναστήματα, τὰ σημειωθέντα ὑπὸ περιηγητῶν καταμετρησάντων αὐτὰ, εἰσὶ 2 μ. 057 παρὰ τοῖς Παταγονίοις, τὰ δὲ βραχύτερα 1 μ. 219 παρὰ τοῖς Βοσιμάνοις· κατὰ μέσον ὅρον 1 μ. 638. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλαὶ τῶν καταμετρήσεων τῶν περιηγητῶν στηρίζονται ἐπὶ τυχαίων συναντήσεων, προτιμητέα τὰ γενικώτερα ἐξαγόμενα τῶν μέσων ὅρων, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐξαιρέσεων.

Ἀπὸ 1 μ. 780 παρὰ τοῖς Παταγονίοις ἢ 1 μ. 853 παρὰ τοῖς Σαμοένς, κατὰ τὸν Λαπεϋρούζ, ὁ μέσος ὅρος κατέρχεται εἰς 1 μ. 351 παρὰ τοῖς Βοσιμάνοις· ἐξ ὧν προκύπτει γενικώτερος μέσος ὅρος 1 μ. 662, γενομένης τῆς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ τῶν Σα-

Digitized by Google

μοένς, καὶ 1 μ. 566 μεταξὺ τῶν Παταγονίων καὶ τῶν Βοσιμάνων. Ὥστε τὸ μέσον ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι 1 μ. 600. **

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΓ. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ[1]

ΜΑΡΤΙΟΣ

Ἀπὸ Μαρτιοῦ 'ποκάμισο κι' ἀπ' Αὔγουστο σιγκοῦνι.

Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου δῆλον ὅτι ἄρχεται τὸ θέρος καὶ πρέπει νὰ ἐνδύεταί τις ἐλαφρά, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου, πρὸς τὸ ψυχρότερον τρεπομένου τοῦ καιροῦ, πρέπει νὰ φορῇ βαρείας γούνας. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐκφράζουσι καὶ αἱ ἀκόλουθοι παροιμίαι :

Ἀπὸ Μαρτιοῦ καλοκαίρι κι' ἀπ' Αὔγουστο χειμῶνα.

ἤ :

Ἀπὸ Μαρτιοῦ καλοκαιριάζει, κι' ἀπ' Αὔγουστο χειμωνιάζει.

καὶ ἀντιθέτως :

Μήτ' ὁ Μάρτης καλοκαίρι, μήτ' ὁ Αὔγουστος χειμῶνας.

*

Ἕνας κοῦκος (ἢ ἕνα χελιδόνι) δὲν κάνει ἄνοιξιν.

καὶ ἄλλως :

Ἕνας κοῦκος τί ἄνοιξιν νὰ κάμῃ ;

καὶ :

Τὸ χελιδόνι δὲν φέρνει πάντα τὴν ἄνοιξιν.

ἀπαράλλακτος τῇ ἀρχαίᾳ :

Ἔαρ χελιδὼν μία οὐ σημαίνεται.

Λέγεται δὲ μεταφορικῶς ἐπὶ τῶν μεμονωμένων ἐν ταῖς ἰδέαις καὶ ταῖς ἐργασίαις αὐτῶν καὶ μηδὲν κατορθούντων.—Χάριν περιεργίας σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι μέσος χρόνος τῆς ἐπανόδου τῶν χελιδόνων εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ 1 Μαρτίου· τοῦ δὲ κόκκυγος τὸ ᾆσμα ἀκούεται τὸ πρῶτον περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνός.

*

Μάρτης βρέχει, ποτὲ μὴν πάψῃ.

Ὠφελιμώταται εἰς τὴν γεωργίαν αἱ κατὰ τὸν Μάρτιον βροχαί. Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν καὶ πολλαὶ ἄλλαι παροιμίαι ἐκφέρουσι :

Μάρτης ἔβρεχε, θεριστὴς ἐχαίρονταν.

καὶ :

Ἂν κάμῃ ὁ Μάρτης δυὸ νερά, κι' ὁ Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα,
Χαρὰ 'ς ἐκεῖνο τὸ γεωργὸ 'πὤχει πολλὰ σπαρμένα.

ἤ :

Νὰ βρέξ' ὁ Μάρτης δυὸ νερά, κι' ὁ Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα,
νὰ ἰδῇς κουλούρια τὰ παιδιὰ καὶ πήτταις ἡ μανάδες
κ' ὑψηλονακομβάματα οἱ κλεφτομυλωνάδες.

*

Μάρτης κλαψιάρης.

Μεταφορικῶς, ἐκ τῶν συνεχῶν βροχῶν.

*

Ὅταν ὁ Μάρτης εἶναι καλός, τοῦ χωριάτη ἡ κόρη τὸ Μάη 'παντρεύεται.

Ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας κατὰ τὸν Μάρτιον, ἐξήρτηται ἡ τύχη πασῶν τῶν σπορῶν· ὅταν δ' ἡ κατάστασις αὐτὴ πληροῖ πάσας τὰς ἀνάγκας τῆς γεωργίας, ὁ ἀγρότης, ἄφθονα ἀπολαμβάνων καὶ εὐφορῶν, σπεύδει νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν θυγατέρα του.

*

Ὁ Μάρτης ὡς τὸ γιόμα τὸ ψοφάει καὶ ὡς τὸ βράδυ τὸ βρωμάει.

Διὰ τὸ εὐμετάβλητον τοῦ καιροῦ. Μέχρι τῆς μεσημβρίας ἐνίοτε ἐπικρατεῖ ψῦχος δριμύτατον, ἱκανὸν νὰ ἐπιφέρῃ θάνατον εἰς τὰ ζῶα, κατὰ τὸ ἕτερον δ' ἥμισυ τῆς ἡμέρας καύσων ἀφόρητος. Ὅμοιαι εἰσὶ καὶ αἱ ἀκόλουθοι παροιμίαι :

Τὸ Μάρτη τὸ πρωῒ πηλά, καὶ τὸ βράδυ χώματα.

Ἐκ τῆς βροχῆς τὴν πρωΐαν εἶναι πηλά, ἐν ᾧ μέχρι τῆς ἑσπέρας ὁ ἥλιος ἀποξηραίνει αὐτά.

Μὴ σὲ γελάσ' ὁ Μάρτης τὸ πρωΐ, καὶ χάσῃς τὴν ἡμέρα.

Ἡ κακοκαιρία τῆς πρωΐας δὲν διαρκεῖ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ὁ Μάρτης ὥραις κλαίει, ὥραις γελάει.

Τὴν μίαν ὥραν ὁ καιρὸς εἶναι κάκιστος καὶ μετὰ μικρὸν μετατρέπεται εἰς εὔδιον.

*

Τὰ λόγια του εἶναι στερεὰ 'σὰν τοῦ Μαρτιοῦ τὸ χιόνι,
ὅπου τὸ ρίχνει ἀπὸ βραδὺς κι' ὡς τὸ πρωῒ τὸ λυόνει.

Μεταφορικῶς ἐπὶ ἀστάτων καὶ μὴ ἐμμενόντων εἰς τὰς ὑποσχέσεις των.

*

Τοῦ Μάρτη αὐγαὶς μὲ κάψανε, τοῦ Μάη τὰ μεσημέρια.

*

Ὁπὤχει κόρη ἀκριβή,
τοῦ Μάρτη ἥλιος μὴ τὴν ἰδῇ.

Διότι πιστεύεται ὅτι ὁ καυστικὸς τοῦ Μαρτίου ἥλιος καθίστησι μελαγχροινοὺς τοὺς ἐκτιθεμένους εἰς τὰς ἀκτῖνάς του. Ἐκ τούτου καὶ δεισιδαιμονία ἐπεκράτησεν, ἄγνωστον πόθεν τὴν ἀρχὴν ἔχουσα, νὰ περιδένωσι περὶ τὸν τράχηλον ἢ τὸν δείκτην τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐρυθρὰν κλωστὴν μετὰ λευκῆς συνεστριμμένην καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὴν καθ' ὅλον τὸν μῆνα, νομίζοντες ὅτι οὕτως ἀποφεύγουσι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλίου. Ἑτέρα παροιμία ἀποτρέπει νὰ κοιμᾶταί τις κατὰ τὸν Μάρτιον προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων :

Τὸ Μάρτη εἰς τὸν ἥλιον νὰ μὴ κοιμηθῇς.

*

Ἄλλο δὲν μὲ ἐμάρανε, τῆς ἄνοιξις τὸ κρύο.

*

Ὁ κακὸς Μάρτης 'ς τὸν ἧλιο κι' ὁ καλὸς 'ς τὰ κάρβουνα.

Ὠφέλιμον τὸ ψῦχος κατὰ τὸν Μάρτιον.

*

Τὸ Μάρτη φύλα τ' ἄχυρα, μὴ χάσῃς τὸ ζευγάρι·
καὶ φύλαγε καὶ τὸ ψωμί, μὴ χάσῃς τὸ κοπέλι.

Διότι ἐνδεχόμενον τὸ ψῦχος νὰ καταστῇ δριμύτατον, ἀποκλεῖον πάντας ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, καὶ καθιστῶν ἀδύνατον τὴν προμήθειαν τροφῆς διὰ τὰ ὑποζύγια καὶ τὸν *ψυχογυιόν*.

1. Περὶ τῶν μηνῶν Ἀπριλίου-Δεκεμβρίου ἴδε τὸν Α' καὶ Β' τόμον τῆς Ἑστίας.

Digitized by Google

Ταυτόσημος εἶναι καὶ ἡ ἑξῆς παροιμιακὴ ἐπίκλησις τοῦ Μαρτίου:

Μάρτης 'γδάρτης παλουκοκάφτης.

καί:

Μάρτης 'γδάρτης καὶ κακὸς παλουκοκάφτης.

καὶ ἄλλως:

Μάρτης 'γδάρτης παλουκοκάφτης· τὰ παληὰ βώϊδα τὰ 'γδέρνει, τὰ δαμάλια τὰ μαθαίνει.

καί:

Τὸ Μάρτη ξύλα φύλαγε μὴν κάψῃς τὰ παλούκια.

Αἱ παροιμίαι αὗται ἐξηγοῦνται δι' ἀλλήλων· ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἑπομένη:

Ὁ Μάρτης ἔβαλε τὴ γρηὰ μέσ' 'ς τὸ καζάνι,

ἥτις ἀναφέρεται εἰς παράδοσιν κοινοτάτην, πλασθεῖσαν ἴσως ἐκ τοῦ δριμυτάτου ψύχους, ὅπερ ἐνίοτε ἐπέρχεται ἀποτόμως κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Μαρτίου ἡμέρας. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, γραῖά τις ποιμενὶς τὴν τελευταίαν τοῦ μηνὸς τούτου ἡμέραν—εἶχε δὲ τότε ἡμέρας 30—νομίσασα ὅτι ἀπηλλάγη πλέον τοῦ κινδύνου, ὃν ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τῶν παγετῶν ἐφοβεῖτο, ἐξεφώνησε περιφρονητικῶς: «*Πρίτσι, Μάρτη μου! τὰ 'ξεχείμασα τὰ κατσικάκια μου!*» Ἀλλ' ὁ Μάρτιος ὀργισθεὶς ἐδανείσθη παρὰ τοῦ Φεβρουαρίου, ὅστις ἔκτοτε *κουτσὸς* ἀποκαλεῖται, μίαν ἔτι ἡμέραν, καὶ ὑπερβολικὸν ψῦχος κατ' αὐτὴν ποιήσας, ἠνάγκασε τὴν γραῖαν νὰ κρυβῇ ὑπὸ τὸν μέγαν λέβητα, ἐν ᾧ ἐτυροκόμει, καὶ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὴν ἀπελίθωσεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀπολιθωθέντος ἐπίσης ποιμνίου της. Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι γνωστὴ οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, διότι μὲ ἐλαχίστας παραλλαγὰς ἀναφέρει αὐτὴν παλαιόν τι προβηγκιανὸν ποίημα.

***

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Κόκκοι τινὲς κοινοῦ νοὸς ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ μία μόνη σταγὼν ἐλέους ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀρκοῦσιν ἵνα καταστήσωσι τὸν κάτοχον αὐτῶν ἐπιεικῆ πρὸς τοὺς ἄλλους. (Kα Swetchine).

*** Οἱ ἄνθρωποι φαίνονται μὴ ἐννοοῦντες τὴν ἀξίαν τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος· διότι ἀποδίδουσι πλειότερον τοῦ δέοντος σεβασμὸν πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ ἧττον τοῦ δέοντος πρὸς τὸ ἕτερον. Ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ πεποίθησις εἰς ἑαυτὸν διδάσκουσι τὸν ἄνθρωπον νὰ πίῃ ὕδωρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φρέατος, νὰ ζυμόνῃ ὁ ἴδιος τὸν ἄρτον του, νὰ μανθάνῃ καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ ζήσῃ καλῶς, καὶ φειδωλῶς νὰ δαπανᾷ τὰ εἰς αὐτὸν περιελθόντα ἀγαθά. (Βάκων).

*** Ὁ θέλων παρὰ τῶν ἄλλων νὰ ἐπαινῆται οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπαινῇ ἑαυτόν. (Pascal).

*** Βαρέως νοσοῦσα πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ κοινωνία ἐκείνη, ὅπου ἕκαστος ἀντὶ νὰ φροντίζῃ νὰ κάμνῃ τὸ χρέος του σκέπτεται μόνον νὰ κάμῃ τὸν δρόμον του.

*** Ἂν, τυχὸν, σιωπήσῃ ἄνθρωπος ἀκαταπαύστως περὶ ἑαυτοῦ ὁμιλῶν, οἱ παρεστῶτες ὑποθέτουσιν ὅτι ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ ἵνα σκεφθῇ περὶ ἑαυτοῦ.

Η ΝΥΞ

Ποιητοῦ τινος οἱ στίχοι, γραφέντες ἐπὶ τοῦ ἐξαισίου ἀνδριάντος τῆς «Νυκτὸς», τοῦ Μιχαηλαγγέλου, ἐτελείονον διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Καὶ κοιμωμένη, ὦ ξένε, ζῇ· ἂν δὲν τὸ πιστεύῃς, ἐξύπνισέ την, καὶ σοῦ λαλεῖ.» Ὁ μέγας καλλιτέχνης ἀπεκρίθη ἐν ὀνόματι τῆς «Νυκτὸς» τὰ ἀκόλουθα:

Ναὶ, μ' ἀρέσει νὰ κοιμοῦμαι, νἆμαι μάλιστα λιθίνη
Ἕως ὅτου βασιλεύει ἀνομία καὶ αἰσχύνη,
Νὰ μὴ βλέπω, νὰ μὴ ἀκούω εὐτυχία μ' εἶν' μεγάλη.
Δι' αὐτὸ μὴ μὲ 'ξυπνίσῃς, στὴ ζωή σου 'μίλει ἀγάλι![1]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πληθυσμὸς τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Κατὰ τὴν καταστατικὴν τοῦ Behm καὶ Wagner ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἀναβαίνει εἰς 1,432,917,000 κατοίκων ἐπὶ ἐπιφανείας 51,340,800 τετραγωνικῶν μιλλίων, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ κατὰ μέσον ὅρον πρὸς 28 κατοίκους ἀνὰ τετραγωνικὸν μίλλιον. Διαιρούμενοι δὲ κατὰ τὰς πέντε ἠπείρους οἱ κάτοικοι τῆς γῆς ἔχουσιν ὡς ἑξῆς· ἡ Εὐρώπη 309,178,300, ἡ Ἀσία 824,548,500, ἡ Ἀφρικὴ 199,921,600, ἡ Αὐστραλία καὶ Πολυνησία 4,748,600, ἡ Ἀμερικὴ 85,519,800. Ἐκ δὲ τῶν κυριωτάτων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἡ Ῥωσσία ἔχει 71,730,980 κατοίκους, ἡ Γερμανία 42,723,242, ἡ Αὐστροουγγαρία 37,700,000, ἡ Γαλλία 36,102,921 καὶ ἡ Μεγάλη Βρεττανία 33,450,000.

Τηλεγραφικαὶ εἰκόνες.

Ὁ κ. Φῆλιξ Βοαζὲν, διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας τῶν Παρισίων, ἐνήργησεν ἐσχάτως διὰ τοῦ ἁρμοδίου τῆς ἀστυνομίας φωτογράφου δοκιμασίας τηλεγραφήσεως τῶν εἰκόνων τῶν ἀναζητουμένων κακούργων.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τηλεγραφήματος ἀφίνεται κενὸς χῶρος, προωρισμένος νὰ δεχθῇ τὴν φωτογραφικὴν εἰκόνα τοῦ ἀναζητουμένου, αὕτη δὲ, μεγέθους περίπου ἑνὸς πενταφράγκου, διαβιβάζεται διὰ τηλεγραφικῆς συσκευῆς ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένης. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὰ ἀνταποκρινόμενα τηλεγραφικὰ γραφεῖα ἔχουσι καὶ αὐτὰ ὁμοίαν συσκευήν.

Περὶ τὴν εἰκόνα ἀναγράφονται πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀναζητουμένου καὶ οἱονεὶ ἡ βιογραφία του.

Αἱ δοκιμασίαι ἐπέτυχον πληρέστατα. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι διὰ πρώτην δοκιμὴν ὁ κ. Βοα-

1. Κορίννα. Μετ. Ε. Δ. Σίμου.

Digitized by Google

ζὲν παρεκάλεσε τὸν ὑπαστυνόμον κ. Ἰακὼβ νὰ στείλῃ τὴν φωτογραφίαν του. Μετά τινας στιγμὰς ἀνηγγέλλετο ἐκ Λυὸν ὅτι ἔφθασεν ἡ κεφαλὴ τοῦ ὑπαστυνόμου, ἐπέμπετο δὲ πάλιν ἐκεῖθεν ἡ κεφαλὴ καταχραστοῦ τινος ἐμπορικοῦ ὑπαλλήλου ἀποδράντος πρὸ δύο ὡρῶν. Ὁ κ. Βοαζὲν διέταξεν εὐθὺς τοὺς κλητῆράς του νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν σταθμὸν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ καταχραστοῦ.

—

Τὰ ἠλεκτρικὰ ὡρολόγια τῆς Ἀγγλίας.

Κέντρον τοῦ κανονιστικοῦ συστήματος τῶν δημοσίων ὡρολογίων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας εἶνε τὸ γαλβανικὸν ὡρολόγιον τοῦ Ἀστεροσκοπείου τοῦ Γρήνγουϊτς, ὅπερ εὑρίσκεται διηνεκῶς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀστρονομικὰς ἐργασίας τοῦ ἀστεροσκοπείου καὶ κανονίζει τὰς κινήσεις τοῦ τε ἔξωθεν τοῦ ἀστεροσκοπείου τεθειμένου ὡρολογίου καὶ τῶν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ Γρήνγουϊτς καὶ ἐν τῷ σταθμῷ London Bridge. Πρὸς τούτοις τὸ ὡρολόγιον ἐκεῖνο κανονίζει ἅπαξ τῆς ἡμέρας τὸ ὡρολόγιον τῶν Ταχυδρομείων καὶ τὸ τοῦ παλατίου τοῦ Οὐεστμίνστερ, διαβιβάζει συνεχῶς τὴν ἀκριβῆ ὥραν εἴς τε τὸ κεντρικὸν τηλεγραφικὸν γραφεῖον καὶ τὰς διαφόρους τηλεγραφικὰς ἑταιρίας, κανονίζει τὰ ὡρολόγια τῶν σιδηροδρόμων, ὁρίζει τὴν ὥραν, καθ' ἣν θὰ ἐκπυρσοκροτήσωσι τὰ κανόνια τοῦ Σχῆλδς καὶ τοῦ Νηουκάστλ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔτι κάμνει.

—

Καρυοφύλλια.

Κατὰ τὸν κ. Ἀριστοτέλην Βαλαωρίτην τὰ περιφανῆ ὅπλα *καρυοφύλλια* ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἔφερον κεχαραγμένον ἐν κυκλοειδεῖ ζώνῃ τὸ ὁμώνυμον εὔοσμον φυτόν, ὅπερ καλοῦμεν *καρυοφύλλι*. Ὁ κ. Κ. Σάθας ἐν τῷ πονηματίῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Ἡ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπανάστασις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς» δὲν παραδέχεται τὸ ποιητικὸν τοῦτο βάπτισμα τοῦ ἁρματωλικοῦ πυροβόλου, διατεινόμενος ὅτι ὠνομάσθη *καρυοφύλλι* ἀπὸ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ὁπλοποιοῦ Carlo figlio (Καρόλου υἱοῦ.)

—

Ἂν σοῦ ξαναρέσῃ Λάμπρο,
ξαναπέρασ' ἀπ' τὴν Ἄντρο.

Ἡ παροιμία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν γνωστὴν παρὰ τὴν Ἄνδρον ναυμαχίαν τοῦ εὐκλεοῦς Λάμπρου Κατσώνη, καθ' ἣν ἡττήθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

—

Γράμματα ἐπὶ συστάσει.

Τὰ ἐπὶ συστάσει παραδιδόμενα γράμματα ὑποβάλλονται εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ διπλασίου διὰ τὰ συνήθη γράμματα τέλους.

Γράμματα ἐπὶ συστάσει γίνονται δεκτὰ καὶ ἀποστέλλονται μόνον εἰς τὰς ἕδρας τῶν ταχυδρομικῶν Γραφείων.

Τὰ ἐπὶ συστάσει γράμματα ἀποστέλλονται διὰ περικαλύμματος ἐσφραγισμένου διὰ πέντε σφραγίδων τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ τῆς αὐτῆς ποιότητος· αἱ σφραγῖδες ἐπιτίθενται εἰς τρόπον ὥστε νὰ συγκρατῶσι καὶ τὰς τέσσαρας πτυχὰς τοῦ περικαλύμματος κατὰ τὸ ἑξῆς ὑπόδειγμα·

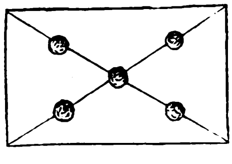

Τὸ σφράγισμα διὰ νομίσματος, διὰ σφραγῖδος ἄνευ τύπου, ἢ διὰ δακτυλήθρας ἀπαγορεύεται.

Τὰ ἐπὶ συστάσει γράμματα παραδίδονται εἰς χεῖρας τῶν ταχ. ὑπαλλήλων μίαν ὥραν πρὸ τῆς κανονισμένης πρὸς παραλαβὴν τῆς συνήθους ἐν γένει ἀλληλογραφίας.

Τὸ παραλαμβάνον τὰ πρὸς σύστασιν γράμματα ταχ. Γραφεῖον παραδίδει εἰς τὸν ἀποστολέα ἀπόδειξιν ἐκ διπλοτύπου βιβλίου.

Ἐν περιπτώσει ἀπωλείας γράμματος ἐπὶ συστάσει, μὴ προερχομένης ἐξ ἀνωτέρας δυνάμεως, ὁ συστήσας, ἢ κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ὁ ἐπιγραφόμενος, δικαιοῦται νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ δημοσίου, ὑπ' εὐθύνην, ἐννοεῖται, τοῦ αἰτίου τῆς ἀπωλείας ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου, 25 δραχμὰς ὡς ἀποζημίωσιν.

Ἡ περὶ παραδόσεως τοῦ ἐπὶ συστάσει γράμματος ἔγγραφος ἀπαίτησις, γενομένη μετὰ παρέλευσιν δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς συστάσεως, δὲν παρέχει δικαίωμα ἀποζημιώσεως.

Ἡ ἀποζημίωσις δὲ διὰ τὰ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποστελλόμενα γράμματα εἶνε φρ. 50, ὅταν συμβῇ ἐν χώρᾳ, ἧς ἡ ἐσωτερικὴ νομοθεσία ἐπιτρέπει τὴν ἀποζημίωσιν ταύτην.

Τὸ πρὸς ἀποζημίωσιν δικαίωμα παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ ἀπολεσθέντος ἐπὶ συστάσει ἀντικειμένου.

Ἡ ἐντὸς γραμμάτων συνήθων ἢ συστημένων ἀποστολὴ χρημάτων, τραπεζικῶν γραμματίων, ἢ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου· ἐπομένως πᾶς ὁ ἀποστέλλων τοιαῦτα δὲν χαίρει δικαίωμα ἀποζημιώσεως ἐν πάσῃ περιπτώσει.

Ἡ Ἀγγλία, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὸ Βέλγιον δὲν χορηγοῦσιν ἀποζημίωσιν ἐπὶ ἀπωλείᾳ συστημένου ἀντικειμένου.[1]

Ἐρωτηθεὶς φιλόσοφός τις, τί πρᾶγμα γηράσκει τάχιστα τῶν ἄλλων; ἀπεκρίθη· «Ἡ δοθεῖσα χάρις.»

1. Ἐρ. ἐκ τῆς Ἐπετ. τῶν ταχ. τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1877.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 62—Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — **6 Μαρτίου 1877**

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 129.

ϛ'

Τὰ χρυσωρυχεῖα.

Ἀλλόκοτος θέα τῆς Βαλλαρᾶ. — Τεμάχιον χρυσοῦ 184,000 φρ. ἐν τοῖς μεταλλείοις. — Φλέβες χρυσοῦ. — Φρέατα ἐντὸς τῆς ἄμμου. — Χρυσοσυλλέκται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. — Λιμὴν Γιλόγκ. — Δηώσεις ξένων λαγωῶν.

23 *Ἰουλίου.* — Ἀναχωροῦμεν εἰς τὰ χρυσωρυχεῖα, ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Μέλβουρν. Ὁ δρόμος ὁ φέρων εἰς τὰ πλούτη, τὸν ὁποῖον διέτρεξαν πεζῇ καὶ πολλάκις, χιλιάδες ἀνθρώπων ἀνυποδήτων, μόνα ἐφόδια ἐχόντων σκηνὴν καὶ σκαπάνην, καὶ δι' οὗ ἐπανῆλθον ὀλίγον μετὰ ταῦτα φέροντες ἐπ' ὤμου σάκκους πλήρεις χρυσῆς ἄμμου, ὁ δρόμος, λέγω, αὐτὸς, εἰς τὸ τέλος οὗτινος τόσοι χαρτοπαῖκται εὗρον καὶ τῆς τύχης των τὸ τέλος, ἄλλοι δὲ δυστυχεῖς τὸ τῆς πτωχείας αὐτῶν, δὲν φέρει κεχαραγμένας τὰς διαφόρους χρονολογίας τῆς αὐστραλικῆς ἱστορίας;

Σήμερον δὲ ὁδὸς σιδηρᾶ φέρει ἀπὸ Μέλβουρν εἰς Βαλλαρὰ, καὶ ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν μεταβαίνεις ἀπὸ τῆς ἐμπορικῆς εἰς τὴν χρυσοφόρον πόλιν. Διετρέξαμεν λοιπὸν μετὰ πολλῆς ταχύτητος τὰ περὶ τὴν Μέλβουρν εὔφορα καὶ χλοερὰ πεδία καὶ μετὰ ταῦτα τὰ δάση τῶν εὐκαλύπτων, τῶν ὁποίων διεταράξαμεν τὴν ἠχώ. Διατρέχομεν δὲ αὐτόσε καὶ τοῦ ἀρχαίου δρόμου τὰς περιστροφάς. Οἱ συνοδοιπόροι διηγοῦνται ὅτι τὸ πρῶτον χρυσοῦν τεμάχιον ἀνεκαλύφθη τὴν 10 Ἰουλίου 1831 ἐντὸς ῥυακίου ἐκ τοῦ Λάδδονος, ἕτερον δὲ τὴν 20 Ἰουλίου εἰς τὸ ὄρος Ἀλεξάνδρου καὶ τρίτον εἰς Βαλλαρὰ τὴν 8 Σεπτεμβρίου.

Συνέρρευσαν δὲ ἐντὸς μὲν μηνὸς εἴκοσι χιλιάδες χρυσωρύχων, ἐντὸς δὲ ἔτους ἑκατὸν πέντε χιλιάδες εἰς τοὺς μακαρίους ἐκείνους λόφους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἤρκει νὰ τείνωσι τὰς χεῖρας ἵνα συνάξωσι θησαυρούς.

Ἀλλ' αἴφνης, ἐνῷ ἐπροχωροῦμεν, ἡ ὄψις τῆς πρὸ ἡμῶν φύσεως ἠλλοιώθη· ἡ μεγάλη σκιὰ τῶν δασῶν ἐφάνη διαλυθεῖσα ὡς ὑπὸ κεραυνοῦ· ἡ χλόη τῶν πεδιάδων ἐμαράνθη, τὰ μέγιστα στελέχη τῶν δένδρων καταβληθέντα ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου διεσκορπίσθησαν ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἔκειντο ἐπὶ ἐδάφους ἀνεστραμμένου. Ἡ πεδιὰς ἦτο ἀνεσκαμμένη, βεβασανισμένη, ἦτο ἄλλος δαίδαλος ἐργασιῶν, χάος τρομερῶν ἀνασκαφῶν καὶ μεταξὺ τῶν τεραστίων τούτων ἔργων μεγάλοι σωλῆνες ἐξηρεύγοντο καπνὸν, ἐσήμαινον κώδωνες, ἐπατάγουν τροχοὶ σιδηροῖ, γιγάντιαι ἀντλίαι ἀπέπτυον βορβορώδη ὕδατα καὶ μυρμηκιὰ ἀνθρώπων συνεκροτεῖτο. Ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Βαλλαρά. Ἡ ἀναζήτησις χρυσοῦ μετέβαλε τὴν ὄψιν τῆς κοιλάδος εἰς ὄψιν σατανικήν. Οὐδὲν δύναταί τι ἄλλο νὰ προσβάλῃ, κατ' ἐμὲ, ζωηρότερον τὴν φαντασίαν ἐκείνου ὅς τις οὐδέποτε ἐφαντάσθη τί ἰσχύει νὰ κατορθώσῃ ὁ ἀναζητῶν χρυσὸν ἐντὸς τῶν σπλάγχνων τῆς γῆς. Εἰς τὴν Βαλλαρὰ κατὰ πρῶτον πτωχός τις ἐργάτης ᾐσθάνθη τὴν σκαπάνην του συγκρουομένην εἰς σκληρὸν ὄγκον· ἦτο δὲ ὁ ὄγκος τεμάχιον χρυσοῦ ζυγίζον 2,600 οὐγγιῶν καὶ 2,600 φράγκων ἀξίαν ἔχον. Εἰς ταύτην τὴν κοιλάδα καὶ εἰς τούτους τοὺς λόφους οἱ ἄνθρωποι ἐσύναξαν χρυσὸν ἰσάξιον πρὸς τέσσαρας χιλιάδας ἑκατομμυρίων φράγκων.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔβλεπες ἐνταῦθα ἀπέραντον πεδίον, καὶ σήμερον ἔτι τὰ προάστεια σύγκεινται ἐκ διεσπαρμένων σκηνῶν, εἰς ἃς καταλύουσιν οἱ τελευταῖοι ἐρχόμενοι. Ἡ κυρίως ὅμως λεγομένη πόλις εἶναι πιστὴ εἰκὼν τῆς Μέλβουρν, δεκατριῶν μὲν ἢ δεκατεσσάρων ἐτῶν ὕπαρξιν ἔχουσα, τριάκοντα δὲ χιλιάδας ψυχῶν ἐμπεριλαμβάνουσα. Αἱ σκηναὶ εἶναι ὡραῖαι καθὼς καὶ αἱ ὁδοὶ, εἰς τὰς ὁποίας τὴν μὲν ἡμέραν κυλίονται ἅμαξαι, τὴν δὲ νύκτα ἀστράπτει τὸ φωταέριον. Εἶναι δὲ πλήρεις λεσχῶν, θεάτρων, βιβλιοθηκῶν καὶ τραπεζιτικῶν καταστημάτων. Ὁ χρυσωρύχος, ἅμα πλουτισθεὶς, περιφέρεται ἡσύχως χωρὶς πολύκαννα καὶ χωρὶς φόβον νυκτερινῶν προσβολῶν, οὐδὲ συμβαίνουσι πλέον περὶ τὰς τραπέζας τοῦ παιγνιδίου αἱματηραὶ σκηναί. Ποῦ καὶ που πολυάριθμοι σωροὶ ἀνθρώπων ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς κάθυγροι καὶ βρωμεροὶ ὅπως γευθῶσι. Καὶ οὗτοι εἶναι οἱ χρυσωρύχοι τοὺς ὁποίους μεταχειρίζονται αἱ μεγάλαι ἑταιρίαι. Κατεσκευάσθησαν δὲ ὅλαι αἱ οἰκίαι ὅσον ἔνεστι πλησιέστερον εἰς τὴν χρυσοφόρον γῆν. Ἀλλὰ δὲν θ' ἀπορήσω ἐὰν ἀνασκαφῇ μετ' ὀλίγον ὁλόκληρος ἡ πόλις, ἵνα ἀνευρεθῶσι πολυάριθμοι φλέβες τοῦ χρυσοῦ ἐπὶ

Digitized by Google

τοῦ ὁποίου σήμερον κεῖται· καὶ τότε ὁ χρυσὸς, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἡ αἰτία τῆς γεννήσεως, θὰ γίνῃ καὶ ἡ αἰτία τοῦ θανάτου της.

Ὅλοι ἐνταῦθα διηγοῦνται τὴν διαφορὰν τῆς πόλεως πρὸ δέκα ἐτῶν, ὅτε ὁ παροξυσμὸς τοῦ χρυσοῦ ἦτο εἰς τὴν ἀκμήν του, καὶ ὅλοι οἱ χρυσωρύχοι, ὅσοι μετέπειτα διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλα ἀναρίθμητα μεταλλεῖα, ἦσαν συγκεντρωμένοι ἐνταῦθα. Τὰ τεμάχια τοῦ χρυσοῦ εὑρίσκοντο τότε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀναμεμιγμένα μὲ πετράδια, τὰ ὁποῖα ἔπλυνον εἰς τὰ ῥυάκια. Σωροὶ ἀνθρώπων, μόλις μανθάνοντες τὴν ἀνακάλυψιν νέων θησαυρῶν, ἔτρεχον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην κοιλάδα, καὶ ἕκαστος κρατῶν εἰς μὲν τὴν μίαν χεῖρα πολύκαννον, εἰς δὲ τὴν ἄλλην σκαπάνην ἔτρεχε νὰ συνάξῃ χρυσῆν κόνιν. Πολλοὶ δὲ πρὸ τοῦ προγεύματός των, τὸ ὁποῖον ἐτιμᾶτο φράγκα ἑκατὸν, ἐκέρδαινον 700 ἕως 800.

Σκυτοτόμος τις μοὶ διηγήθη ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν κατεγίνετο εἰς ἀνασκαφὴν τῆς γῆς καὶ συλλογὴν χρυσοῦ, κερδαίνων οὕτω τριακόσια ἢ τετρακόσια φράγκα ἐντός τινων ὡρῶν. Μετὰ ταῦτα κατεσκεύαζεν ὑποδήματα καὶ τὰ ἐκρέμα ἐπὶ δοκοῦ πρὸ τῆς σκηνῆς του. Μετ' ὀλίγον ἤρχοντο πλῆθος χρυσωρύχων, φορτωμένοι μὲν χρυσὸν ἀλλὰ ἀνυπόδητοι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐπωλοῦντο ἐπὶ δημοπρασίας· ἕκαστος ἀνέσυρεν ἀπὸ τὴν ζώνην του ἄμμον χρυσῆν καὶ τετρακόσια ἢ πεντακόσια φράγκα ἐπηύξανον τὸν θησαυρὸν τοῦ εὐτυχοῦς ἐργάτου ἀντὶ ἑνὸς μόνου ζεύγους ὑποδημάτων. Τὸ δὲ ἑσπέρας, οἱ ἔχοντες θερμοτέραν τὴν κεφαλὴν, συνήρχοντο ὑπό τινα σκηνὴν ἢ ὄπισθεν σανίδων καρφωμένων ἀτάκτως, καὶ ἐκεῖ πλησίον ὠχροῦ φωτὸς ἔπαιζον φρενητιῶντες χαρτία. Ἀντὶ δὲ νομίσματος μετεχειρίζοντο τὴν πρὸ μικροῦ πλυθεῖσαν κόνιν. Οἱ παίζοντες ἔῤῥιπτον αὐτὴν ἐν ἀφθονίᾳ, καὶ οἱ εὐτυχεῖς συνῆγον ἐν μιᾷ νυκτὶ τὸν καρπὸν πολλῶν ὡρῶν ἐργασίας.

Οἱ φρονιμώτεροι, οἱ πλουτίσαντες τὴν προτεραίαν, ἔκρυπτον τὰς χιλιάδας τῶν φράγκων αὐτῶν εἰς τὰς ζώνας καὶ μετέβαινον ἀθορύβως εἰς στενήν τινα σκηνὴν ἵνα κατακλιθῶσι κατά τινα γωνίαν τῆς κοιλάδος, δηλαδὴ, εἷς κύριος πεντακοσίων χιλιάδων νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ σκηνὴν ἐν μέσῳ λάσπης. Πολλάκις δὲ διενυκτέρευσαν ἄγρυπνοι, ἔχοντες τὸν δάκτυλον εἰς τὴν ἑστίαν πολυκάννου καὶ πυροβολοῦντες κατὰ κλεπτῶν.

Ἐπειδὴ εὑρίσκομαι μετὰ πολλῶν οἵτινες, ζήσαντες ἐνταῦθα ἐπὶ μακρὰ ἔτη τὸν πολυτάραχον τοῦτον βίον, μὲ δεικνύουσι τὰς κοιτίδας τῶν ῥυάκων εἰς τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψαν πλουσιώτατον χρυσὸν, νομίζω, ἀκούων αὐτοὺς, ὅτι βλέπω ὅλας τὰς περιπετείας, τὰς συγκινήσεις, τὰς ὁρμὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ χρυσὸς ἔχει τι γοητευτικὸν, τὸ ὁποῖον δίδει νὰ ἐννοήσῃς τὰς ἀταξίας καὶ τὰς αἱματηρὰς σκηνὰς ἐκείνων, οἵτινες ὡς μεθύοντες ἔτρεχον νὰ συνάξωσι θησαυρούς.

Τὸ πρῶτον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μοὶ ἔδειξαν εἰς Βαλλαρὰ ἦτο ὄγκος χρυσοῦ εὑρεθεὶς ἐσχάτως ὑπὸ ἁπλοῦ τινος χρυσωρύχου καὶ ἀγορασθεὶς ὑπὸ τραπεζίτου φιλοξενήσαντος ἡμᾶς μετὰ πολλῆς εὐγενείας. Τὸ χρυσὸν τοῦτο τεμάχιον ἐζύγιζε καθαρὸν 1840 οὐγγίας, ἤτοι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τέσσαρας χιλιάδων φράγκων. Εἶναι ἀνώμαλον καὶ εἰς τὸ στρογγύλον αὐτοῦ σχῆμα φαίνονται οἱ κτύποι τῆς σκαπάνης τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὸ εὐτυχοῦς θνητοῦ. Φυλάττεται δὲ ἡ σκαπάνη αὕτη εὐλαβῶς ὡς ἄλλο τρόπαιον, ὡς τὰ ξίφη τὰ δοξασθέντα ἐν πολέμοις. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ φαντασθῇς ὅτι ὁ εὐτυχὴς οὗτος ἄνθρωπος πένεται σήμερον; Ἐντός τινων μηνῶν ἔπαιξε καὶ ἔχασεν ὅ,τι ἐκέρδησε. Διὸ ἐργάζεται ὑπομίσθιος μιᾶς ἑταιρίας καὶ ὅ,τι εὑρίσκει δὲν ἀνήκει πλέον εἰς αὐτόν.

Εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἑταιρίας ταύτης εἴδομεν σάκκους πλήρεις χρυσῆς ἄμμου, τὴν ὁποίαν μετέθετον εἰς κιβώτια. Ἄλλοι ἀνέλυον χρυσὸν ἐπὶ περιφλεγοῦς πυρὸς καὶ κάθιδροι, ἐνώπιον ἀγγείων μεστῶν ζέοντος χρυσοῦ, συνῆγον διὰ κοχλιαρίων τὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀκάθαρτον ἀφρόν. Ἄλλοι πάλιν μετεβίβαζον ἀπὸ πλάστιγγος εἰς πλάστιγγα ὄγκους πολυτίμους σχήματος ἐπιμήκους, ἢ καὶ, ὡς οἱ παρ' ἡμῖν ἐργάται οἱ μεταβιβάζοντες πρὸς ἀλλήλους κεραμίδια, ἔῤῥιπτον ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τεμάχια, ἔχοντα ἀξίαν 12 ἢ 25 χιλιάδων φράγκων ἕκαστον.

Πρὸ τῆς νυκτὸς ἐπεσκέφθημεν καὶ αὖθις τὴν κινεζικὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνυπόφορος δυσωδία ἀπέπνιγεν ἡμᾶς κατὰ πρῶτον· ἀλλ' ἡ θέα αὐτῆς εἶναι περιεργοτάτη· διότι οἱ Κινέζοι, ἐνδεδυμένοι εὐρωπαϊστὶ, ὁμοιάζουσι πρὸς πιθήκους φοροῦντας ἱμάτια ἀνθρώπων· κομψεύονται ὡς νέοι, καπνίζουσι σιγάρα καὶ ἐκπέμπουσι φωνὰς ὀξείας. Ἔχουσι δὲ καὶ αὐτοὶ χρηματικὰς τραπέζας, μὲ σημαίας ἐρυθρὰς, ὅπου ἐρχόμενοι καθ' ἑσπέραν ἀποθέτουσι πᾶν ὅ,τι ἀνεκάλυψαν εἰς γῆν εἰκοσάκις ἀνατραπεῖσαν· *καὶ οὗτοι εἶναι οἱ ῥακοσυλλέκται τῶν χρυσωρυχείων*.

Ἀπόψε ἐδόθη θεατρικὴ παράστασις, ἡ τῶν *Πειρατῶν τῶν πεδιάδων*. Ἡ αἴθουσα ἦτο πλήρης μεταλλευτῶν ἀναβαινόντων ἐκ τῶν ὑπογείων καὶ φερόντων ἔνδυμα ἐργάτου. Περίεργον τῷόντι ἀκροατήριον, συγκείμενον ἐξ ἐργατῶν φερόντων μεγάλα ὑποδήματα καὶ ὑποκάμισα κόκκινα, καὶ χειροκροτούντων μανιωδῶς παιδίον, ἤτοι νέαν καὶ ὡραίαν Ἰταλίδα, τῆς ὁποίας ἡ συστολὴ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν τόλμην τῶν ἀγριοπροσώπων θεατῶν.

24 Ἰουλίου.—Ἀναχωροῦμεν ἐνωρὶς μετὰ πολλῶν μηχανικῶν καὶ μεγάλων ἰδιοκτητῶν, ἵνα ἴδωμεν μετ' αὐτῶν τὰ διάφορα εἴδη τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἤτοι τὴν ἐργασίαν εἰς τὰς φλέβας

Digitized by Google

τοῦ χαλαζίου καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς.

Μέγας λόφος ἐπίκειται καλούμενος Μέλας, ἂν καὶ εἶναι κατάλευκος. Ἀφ' οὗ ἀνέβημεν εἰς αὐτὸν ἐπλησιάσαμεν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν στοῶν, αἵτινες τὸν διαχωρίζουσιν ἐσωτερικῶς, καὶ ἕκαστος ἡμῶν, φέρων λαμπάδα ἀνημμένην, βαδίζει κατηφὴς ἐντὸς ἀτμοσφαίρας ὑγρᾶς καὶ πνιγηρᾶς. Κατακυλιόμεθα εἰς μεγάλα βάθη, τὸν πόδα ἔχοντες ἐντὸς θηλιᾶς σχοινίου καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν συνειθίζομεν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀβύσσου. Νομίζω ὅτι εὑρίσκομαι εἰς τὸν ᾅδην. Τὸ σκότος, ἡ ὀσμὴ τῆς πυρίτιδος, αἱ ἐκρήξεις τοῦ μεταλλείου, οἱ ἡμίγυμνοι, κάθιδροι καὶ κεκυφότες ἐργάται οἱ κόπτοντες τὸν βράχον, ὅλα ταῦτα μὲ καταπλήττουσιν· ἐνταῦθα βεβαίως εἶναι ἡ κόλασις, ἡ κόλασις ὅμως τῶν πλουσίων. Ὁ χρυσὸς σπινθηροβολεῖ καὶ αἱ φλέβες αὐτοῦ, προσκεκολλημέναι εἰς τὸν χαλαζίαν, διασκορπίζονται ὑπὸ τῆς πυρίτιδος. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἀνεκάλυψαν φλέβαν, τῆς ὁποίας παρακολουθοῦσι τὴν συνέχειαν· ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶναι ποικίλος, διότι ποτὲ μὲν ἔχει ἀξίαν πεντακοσίων φράγκων, ποτὲ δὲ εἰκοσιπέντε χιλιάδων· ἀλλ' ἡ διεύθυνσις μένει πάντοτε ἡ αὐτή, παρακολουθοῦσα τὸν μαγνητικὸν μεσημβρινὸν καὶ εἰσχωροῦσα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς γῆς, σχεδὸν πάντοτε κλίσιν ἔχουσα ἕνδεκα βαθμῶν.

Παρετηρήσαμεν δὲ πάντοτε μετὰ πολλῆς προσοχῆς ὅλας ταύτας τὰς χρυσᾶς φλέβας, τῶν ὁποίων ἡ πλουσιωτέρα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ μηχανικοῦ, ἔδιδε χρυσὸν οὕτινος ἕκαστος τόνος παρῆγε εἰκοσιδύο χιλιάδας πεντακόσια φράγκα· πρᾶγμα ἀνήκουστον, διὸ καὶ ἡ φυσιογνωμία ὅλων ἦτο φαιδροτάτη. Οἱ ἐργάται ἐκεῖ ἦσαν πολλοὶ καὶ ἐσύναζον καὶ τὸ ἐλάχιστον μόριον. Ὅτε δὲ ἤρχοντο μικραὶ ἅμαξαι, ἀπετίθετο εἰς αὐτὰς ὁ χαλαζίας κεκομμένος εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ μετὰ ταῦτα αἱ ἅμαξαι ἀνεχώρουν μέχρι τῆς ὀπῆς. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη ἐργασία· αἱ ἅμαξαι φθάνουσι πανταχόθεν εἰς μέρος κεντρικὸν ὑπὸ μέγα ξύλινον στέγασμα καὶ ῥίπτουσι τὰ πετράδια, τὴν λάσπην, τὸν χαλαζίαν καὶ τὸν χρυσὸν ἀνακατωμένα εἰς σωρούς, ὅπως κατεργασθῶσι καὶ μεταβληθῶσιν εἰς χρυσὸν καθαρόν.

Τὸ μεταλλεῖον τοῦ Μέλανος λόφου εἶναι, ὡς μᾶς εἶπον, ἐκ τῶν σημαντικωτάτων τῆς Αὐστραλίας· γίνεται δὲ πᾶσα ἡ ἐργασία μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε εἴδομεν ἓν μέτρον κυβικὸν χρυσοῦ χαλαζίου ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξεῤῥάγη, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ χρυσὸς ἀπεχωρίσθη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὰς ἄλλας ὕλας ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔκειτο.

Τὸ μέγα ξύλινον στέγασμα σκεπάζει τὰς ἀτμοκινήτους μηχανὰς τὰς συντριβούσας τὸν χαλαζίαν· ἐπὶ τούτῳ ἑξήκοντα σιδηρᾶ κοπανιστήρια, ὧν ἕκαστον ἔχει βάρος χιλίων χιλιογράμμων, κινοῦνται ὑπὸ ἀτμοκινήτου μηχανῆς ἀνυψούσης αὐτὰ τρεῖς πόδας καὶ καταῤῥιπτούσης ἑξηκοντάκις καὶ ἑβδομηκοντάκις τὸ λεπτόν. Μετὰ τὴν πρώτην δὲ ταύτην ἐργασίαν γίνονται καὶ πολλαὶ ἄλλαι, ἕως οὗ, ἀναμιγνυομένου ὑδραργύρου, φθάνουσιν εἰς τὴν περιπόθητον στιγμὴν τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ χρυσοῦ. Τὸ πῦρ χρησιμεύει ἐκ νέου εἰς τὴν διαχώρισιν τοῦ πολυτίμου μετάλλου καὶ ἀπὸ τῆς τελευταίας ξένης ὕλης, ὁ δὲ χρυσὸς μένει μόνος εἰς τὸν πυθμένα μεγάλου ἀγγείου. Ὦ μακάριον ἀγγεῖον! Πόσα ἑκατομμύρια σὲ ἐπεσκέφθησαν! Ἐκ τούτου μόνου τοῦ λόφου ἐξήχθησαν μέχρι τῆς σήμερον πλέον τῶν εἰκοσιδύο ἑκατομμυρίων φράγκων· καὶ ὅμως τοσαύτη ἔκτασις μένει εἰσέτι ἀκαλλιέργητος, ὥστε ἡ ἐκμεταλλεύουσα αὐτὰ Ἑταιρία δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις ἀντιπόδων, πληρώνουσα κατ' ἔτος εἰς τὴν κυβέρνησιν 750 φράγκα μόνον! μετ' ὀλίγον δὲ οὐδεὶς φόρος θὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τῶν μεταλλείων!

Τοιαῦται καὶ πολλαὶ ἄλλαι σημειώσεις μοὶ ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν μηχανικῶν, ἐνῷ ἡ κεφαλή μου κατεθορυβεῖτο ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ κρότου τῶν ἐπὶ χαλαζίου πιπτόντων ἑξήκοντα χιλιάδων σιδηρῶν χιλιογράμμων, ἤτοι ἐκ τριῶν χιλιάδων ἑξακοσίων τρομερῶν κτύπων ἀνὰ λεπτὸν τῆς ὥρας, ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐθαύμαζον τὰς λαμπρὰς ἀντανακλάσεις τοῦ χρυσοῦ ὅστις ἐξήγετο ἐκ τοῦ βορβόρου.

Ἡ ἀναζήτησις τοῦ χρυσοῦ ἐντὸς τοῦ χαλαζίου εἶναι πολυεξοδωτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστέρα. Ὅταν ἅπαξ ἀνακαλυφθῇ τις φλὲψ ἐπὶ κορυφῆς πετρώδους λόφου, ὁ μεταλλευτὴς δύναται νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὴν ἀδιστάκτως. Οἱ σοφοὶ διϊσχυρίζονται ὅτι ὁ χρυσὸς οὗτος ἐδημιουργήθη πολὺ μετὰ τοὺς βράχους τοὺς περιέχοντας αὐτόν, κατά τινας τῶν σπασμῶν οἵτινες, κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γεωλογικῶν ἀνατροπῶν, διετάραξαν τοὺς προϋπάρχοντας βράχους. Τοῦ φλοιοῦ τοῦ κόσμου ἀναστατωθέντος τότε, θὰ ἔγιναν σχισμάδες καὶ δι' αὐτῶν θὰ ἀπεῤῥίφθησαν μικραὶ ποσότητες μετάλλου, αἵτινες θὰ ἀνελύοντο εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, καὶ μετὰ ταῦτα θὰ ἐσβέσθη ὁ ὑπόγειος κλίβανος. Τὰ ἐλαφρὰ ῥεύματα τῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ χρυσοῦ, τοῦ θείου καὶ τοῦ σιδήρου, θὰ κατευνάσθησαν τότε καὶ ἡ σύμπηξις θὰ ἔκλεισε διὰ παντὸς θησαυροὺς εἰς τὰ σκληρότερα μέρη τῶν βράχων. Τὴν ὥραν ταύτην θὰ ἐκμεταλλεύωνται εἰς τὴν Αὐστραλίαν 2,029 φλέβες καλῶς διακεκριμέναι· κατέχουσι δὲ ἐπιφάνειαν γῆς πλέον τῶν 2,036 τετραγώνων χιλιομέτρων. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας ἀπογραφὰς ἕκαστος τόνος ἐκ τῶν 3,110,328 χαλαζίου, ἀποφέρει 64 φράγκα καὶ 25 ἑκατοστὰ χρυσοῦ. Καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ μέσος ὅρος κατὰ τὰ τελευταῖα ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ 1859 μέ-

Digitized by Google

χρι τοῦ 1865. Ἐν τῶν μεταλλείων τούτων ἔδωκεν ἐπὶ ἕνα μῆνα εἰς τοὺς μετόχους 15,000,000 φράγκων εἰς προϊόν, 580,000 εἰς ἔξοδα, καὶ κέρδος καθαρὸν 14,420,000.

Ἐδυνάμην νὰ δώσω καὶ ἄλλας παρομοίας λεπτομερείας περί τινος φρέατος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας ἔδιδε διαρκῶς 200,000 φράγκων καθ' ἡμέραν καὶ ἕτερον ὅπου ὁ τόνος ἀπέφερεν 11,000 φράγκων· καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐδυνάμην νὰ διηγηθῶ περὶ μεταλλείων, ἅτινα ἐντός τινων ἡμερῶν ἀνέδειξαν μυριοπλούτους. Ἀλλὰ καὶ πόσοι ἄλλοι ἐκμεταλλευταὶ δὲν κατώρθωσαν οὔτε ἐλάχιστον τεμάχιον χρυσοῦ νὰ ἀνακαλύψωσιν, ἀφ' οὗ ἔσκαψαν πεντακοσίων καὶ ἑξακοσίων ποδῶν βάθος εἰς βράχον, δαπανήσαντες τετρακοσίας καὶ πεντακοσίας χιλιάδας φράγκων καὶ καταστραφέντες ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι ἔγιναν ἑκατομμυριοῦχοι!

Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τοῦ πλήρους χρυσοῦ Μέλανος ὄρους ἤλθομεν εἰς τὸ ἀμμῶδες ἔδαφος τὸ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Βαλλαρᾶ, ἐν τῷ μέσῳ ἀπιστεύτου δαιδάλου τεχνητῶν βουνῶν, προσφάτων κοιλάδων καὶ ἀνεστραμμένων γαιῶν, καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μεταλλεῖον τὸ καλούμενον Ἀλβιάνα, ἐνώπιον χάους δι' οὗ ἐξήρχοντο θερμοὶ καὶ νοσώδεις ἀτμοί. Μηχανὴ κεκαλυμμένη ὑπὸ σανίδων ἀνέσυρε μετὰ ταχύτητος καὶ μετὰ τρομεροῦ κρότου ἀπέραντον ἄλυσιν ἀναβιβάζουσαν, ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ φρέατος καὶ ἀποθέτουσαν εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ, μεγάλους σιδηροῦς κάδους πλήρεις κιτρίνης λάσπης. Ἐπειδὴ εἴχομεν μάθει ἤδη ὅτι τὰ μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ εἶναι τὰ πλέον ἀκάθαρτα μέρη τοῦ κόσμου, ἐφορέσαμεν εὐχαρίστως ὑποδήματα καὶ ὁλόκληρον ἐνδυμασίαν μεταλλευτῶν, ἂν καὶ αὐτὰ ἀναπέμπουσι δυσωδίαν δέκα βήματα μακράν, καὶ εὐθὺς βαλόντες τὸν πόδα εἰς σιδηροῦν κλοιόν, ἐναγκαλιζόμεθα τὴν ἄλυσιν καὶ διὰ μιᾶς καταβαίνομεν εἰς τριακοσίων ποδῶν βάθος, ὡς ἂν ἐρρίπτετο ἐλαφρά τις δέσμη ἀπὸ τοῦ ὕψους πέμπτης ὀροφῆς· τοσοῦτον δὲ δυσάρεστος εἶναι ἡ καταβίβασις αὕτη, ὡς ἂν ἐρρίπτετο εἰς τὸ στῆθός σου κάδος ὕδατος ζέοντος. Εἰς τὸν πυθμένα τῆς ἀβύσσου ταύτης ἡ θερμότης σὲ πνίγει, ῥεύματα καυστικὰ ἀνέμου περιφέρονται πανταχοῦ εἰς τὰς στοάς, αἱ ὁποῖαι ἀνοίγονται εἰς διάφορα μέρη ὡς ἂν ἀναρίθμητοι λαγωοὶ νὰ εἶχον σκάψει ἑλικοειδῶς ἀναριθμήτους διόδους. Τὸ ὕδωρ ἀναβαίνει μέχρι γόνατος καὶ οἱ πόδες ἡμῶν βυθίζονται εἰς λάσπην κολλητικήν, βαδίζομεν κεκυφότες καὶ πολλάκις τετραποδητί, κρατοῦντες νῦν μὲν εἰς τὰς χεῖρας, νῦν δὲ δεμένην εἰς τοὺς πίλους μας λαμπάδα ἀναλυομένην καὶ σβεννυμένην ἐνίοτε, ὅτε καὶ κτυποῦμεν τὴν κεφαλὴν εἰς τὰ ἐξέχοντα μέρη τῶν βράχων. Τὸν πόδα ἔχοντες πάντοτε ἐντὸς τοῦ σχοινίνου κλοιοῦ, ὅστις τυλίσσεται καὶ ἐκτυλίσσεται διὰ τροχαλιᾶς, ἀναβαίνομεν καὶ καταβαίνομεν διὰ μικρῶν καὶ στενῶν φρεάτων, καὶ ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας διαβαίνομεν ὅλως ὑγροὶ διὰ τοῦ ἑλικοειδοῦς ἐκείνου λαβυρίνθου. Καὶ διαβαίνοντες βλέπομεν μετὰ θάμβους ὄγκους χρυσοῦ σπινθηροβολοῦντας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, δεξιά, ἀριστερά, σεσωρευμένους ἐκεῖ ὑπὸ τῆς φύσεως. Θαυμάζων δὲ ἔβλεπον χρυσῆν βροχήν, τὴν ὁποίαν κατέχεον οὕτως εἰπεῖν αἱ σκαπάναι τῶν μεταλλευτῶν, μικρὰς ἁμάξας τρεχούσας ἐπὶ σιδηρῶν δρόμων καὶ φερούσας τὴν χρυσῆν λάσπην εἰς μεγάλην κεντρικὴν στοάν, ὅπου ἵπποι ἔσυρον αὐτὴν μέχρι τοῦ φρέατος τῆς ἀπεράντου ἀλύσεως. Τὰ ταλαίπωρα αὐτὰ κτήνη, τὰ ἕλκοντα τὰς ἁμάξας τριακοσίους πόδας ὑπὸ τὴν γῆν, εἶναι καταδεδικασμένα νὰ ζῶσιν ἐν τῷ σκότει μέχρι τέλους ζωῆς, καὶ ἀντὶ ἱπποστασίου νὰ ἔχωσι φωλεάς. Φαίνεται δὲ ὅτι ὅτε κατεβίβασαν αὐτὰ διὰ τοῦ φρέατος τούτου, ἠναγκάσθησαν νὰ τὰ περιδέσωσιν ὡς λουκάνικα, νὰ τὰ κρεμάσωσιν ὀρθά, νὰ τὰ προσηλώσωσιν εἰς τὴν ἄλυσιν καὶ νὰ τὰ καταβιβάσωσιν ὡς πάλλας μέχρι τοῦ πυθμένος.

Ν.

Ἕπεται συνέχεια.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΑΝΔΗ

[Βιογραφικὴ μελέτη.]

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 132.

Γ'

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται ἡ τρίτη τοῦ βίου τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος περίοδος, καὶ ἀπ' αὐτῆς χρονολογεῖται ἡ ἄνετος καὶ ἐν πάσῃ καλλιτεχνικῇ ἐλευθερίᾳ συγγραφικὴ ἀσχόλησις τῆς Σάνδης. Ἐλευθερίαν δὲ λέγοντες, ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ σημειώσωμεν εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι ἐννοοῦμεν τὴν ἀπὸ πάσης ὑλικῆς μερίμνης ἀπαλλαγήν. Καθότι ἡ Σάνδη εἶχεν ἤδη ἄφθονα τὰ βιωτικὰ μέσα, οὐδ' ὑπεχρεοῦτο πλέον νὰ γράφῃ ὅπως ἀποζῇ. Πνευματικὴν ὅμως ἐλευθερίαν καὶ αὐτοτέλειαν δὲν φαίνονται πολλὴν ἐλέγχοντα τὰ πρῶτα τῆς περιόδου ταύτης ἔργα. Ἐμφαίνουσι δὲ τοὐναντίον τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν, ἣν ἤσκησαν ἐπί τε τῶν φρονημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων τῆς μεγάλης γυναικὸς οὐ μόνον ὁ συζυγικός της βίος καὶ αἱ πρόσφατοι δυσάρεστοι περιπέτειαι τοῦ χωρισμοῦ της, ἀλλὰ καὶ οἱ στενότεροι φίλοι, μεθ' ὧν εἶχε σχετισθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὡς ὁ δημοκράτης δικηγόρος Μιχαήλ, ὁ τῆς κοινοκτημοσύνης ἀπόστολος δημοσιογράφος Λερού, ὁ θεόσοφος ἐπαναστάτης Λαμενναὶ καὶ βραδύτερον ὁ μουσικὸς Σοπέν. Μετὰ τοῦ Λεροὺ δὲ μάλιστα ἵδρυσεν ἀργότερον ἡ Σάνδη, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1841 ἀπεχώρησε δυσαρεστηθεῖσα τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν δύο Κόσμων», ἴδιον περιοδικὸν σύγγραμμα, βραχύβιον ὅμως, τὴν Ἀνεξάρτητον Ἐπιθεώρησιν (Revue Indépendante),[1] ὅπου καὶ

1 Ἄλλος τοῦ Λεροὺ βιογράφος ὀνομάζει αὐτὴν Σύγχρονον Ἐπιθεώρησιν (Revue Contemporaine), καὶ

Digitized by Google

κατεχώρισεν ἱκανὰ τῶν κοινοκτημονικῶν αὐτῆς μυθιστορημάτων. Ὑπὸ τοιαύτας ἐπαναστατικὰς κατὰ τῶν κοινωνικῶν βάσεων ἰδέας, συγκινρνωμένας ἐκ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Μιχαὴλ, τοῦ Λεροῦ καὶ τοῦ Λαμενναί, ἐγράφησαν ὁ *Σπυρίδων*, αἱ *ἑπτὰ χορδαὶ τῆς Λύρας*, τὸ *Ἁμάρτημα τοῦ Κ. Ἀντωνίου* καὶ ὁ *Ὁράτιος*, ἡ κυρία πέτρα τοῦ σκανδάλου, οὗτινος ἡ μὴ καταχώρισις ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων» ἐπήνεγκε τὴν μεταξὺ Βυλὸζ καὶ Σάνδης μακροχρόνιον ῥῆξιν, καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην διαρκέσασαν διάστασιν μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ ἐπιῤῥοὴ ὅμως ἰδίως τοῦ Λαμενναί, τοῦ παραδόξου ἐκείνου καὶ ἐξωτερικῶς μυσαροῦ καὶ ἀποτροπαίου ἀνδρὸς, ὃν τοσοῦτον κατόπιν ἐβδελύχθη ἡ Σάνδη, ὥστε ἔλεγε περὶ αὐτοῦ: «μὴ μ' ὁμιλεῖτε περὶ τοῦ Λαμενναί· νομίζω ὅτι ἐγνώρισα τὸν διάβολον», καταφαίνεται προδηλότερον ἐν ταῖς *Ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν Μαρίαν*, ἃς ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ἡ ἡμετέρα ἡρωῒς ἐν τῷ «Κόσμῳ», περιοδικῷ φύλλῳ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάτου ἀββᾶ. Ἡ δὲ τοῦ Σοπὲν ἐπίδρασις, καίτοι ὀκταετίαν ὅλην διήρκεσαν αἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Σάνδης σχέσεις, ἐν ὀλίγοις σχετικῶς ἔργοις τῆς μυθιστοριογράφου καταφαίνεται, καὶ τοιαῦτα ἰδίως εἶνε ἡ *Λουκρητία Φλωριάνη*, ὁ *Κονσουέλος* καὶ ἡ συνέχειαν αὐτοῦ ἀποτελοῦσα *Κόμησσα τοῦ Ῥούδολστατ*.

Φύσις ὅμως γενναία καὶ μεγάλη, ὁποία ἡ τῆς Γεωργίας Σάνδης, μικρὸν μόνον καὶ παροδικῶς ἠδύνατο νὰ μείνῃ ὑπὸ ξένην ἐπίδρασιν· βραχὺς δὲ παρῆλθε χρόνος καὶ διὰ τῶν νεωτέρων αὐτῆς ἔργων κατεδείχθη τὸ αὐτοτελὲς τῆς παραγωγικῆς της δυνάμεως. Τοιαῦτα, ἐξ οὐδενὸς σκοποῦ ὁρμώμενα, οὐδεμίαν δὲ πλαγίαν ἔχοντα τάσιν, ἀλλ' αὐθόρμητα μόνον καὶ καθαρῶς ποιητικὰ προϊόντα τῆς ἐξόχου γραφίδος της εἰσὶν ἡ *Ἰωάννα*, ἡ *Ἰσιδώρα*, ὁ *Τεβερῖνος*, ὁ *Πικινῖνος*, καὶ τὰ χαριέστατα ἐκεῖνα καὶ ἀμίμητα εἰδύλλια, ἅτινα πολλοὶ ἔτι σήμερον τῶν κριτικῶν θεωροῦσιν ὡς τ' ἀριστουργήματά της, ἡ *Μικρὰ Φαδέττη*, *Φραγκῖσκος τὸ ἔκθετον* καὶ ἰδίως τὸ *Τέλμα τοῦ Διαβόλου*. Οὕτω δὲ, ἐκ μόνης τῆς ποιητικῆς της ἰδιοφυΐας παρήχθησαν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην, μέχρι του 1848, τὰ πολυπληθῆ ἐκεῖνα καὶ, σχετικῶς πρὸς τὴν ὅλην φιλολογικὴν παραγωγὴν τῆς Σάνδης, πολυπληθέστατα ἔργα της, ἅτινα, ἄλλα μὲν ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων», ἄλλα δὲ ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς συγγράμμασι, καὶ ἄλλα ἰδιαιτέρως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὧν τὰ κυριώτατα, πλὴν ὅσων ἐμνημονεύσαμεν ἤδη, εἶνε: ὁ *Σίμων*, ἡ *Μετέλλα*, ἡ *Ἐσχάτη τῶν Ἀλδίνη*, ὁ *Ὅρκος*, ὁ *Γαβριὴλ*, ἡ *Παυλίνα*, *Ἄλδος ὁ στιχουργὸς*, ὁ *Μυλωθρὸς τοῦ Ἀνζιβὼλτ*, οἱ *Ψηφοθέται* καὶ ἄλλα ἱκανά.

τρίτος ἄλλος Ἐγκυκλοπαιδικὴν Ἐπιθεώρησιν (Revue Encyclopédique). Ὑποσημειῶ τὴν διαφορὰν ταύτην, εἰς μικρὰν ἀπόδειξιν τῶν παντοίων ἀντιφάσεων ἃς παρέχουσιν αἱ βιογραφικαὶ τῆς Σάνδης λεπτομέρειαι, καὶ τὰς μεγάλας δυσχερείας ἃς ἀπαντᾷ ὁ ἐπιθυμῶν τῆς ἀληθείας τὴν ἐξακρίβωσιν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναφαίνεται καὶ ἡ πρώτη δραματικὴ ἀπόπειρα, ἣν, συμφώνως πρὸς τὰ ἔθιμα τῶν πλείστων γάλλων μυθιστοριογράφων, ἐπεχείρησεν ἡ Σάνδη, γράψασα καὶ διδάξασα, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1840, ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου τὴν *Κοζιμὰν*, δρᾶμα ἀκατάσκευον καὶ ἀσύντακτον, καίτοι πλῆρες δυνάμεως πολλαχοῦ καὶ πάθους, ὅπερ δὲν ἀπεδοκιμάσθη μὲν τότε, ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τῆς δραματοποιοῦ καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὃν ἡ φήμη της ἐνέπνεε, δὲν κατώρθωσεν ὅμως καὶ νὰ ζήσῃ μήτε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἀλλ' ἡ Σάνδη δὲν ἀπεθαῤῥύνθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ἐκείνης, οὔτ' ἐβράδυνε ν' ἀποδείξῃ διὰ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῆς δραματικῶν ἔργων, ἰδίως δὲ τῆς *Κλαυδίας*, τοῦ *Φραγκίσκου* καὶ τοῦ *Μαρκησίου Βιλλμὲρ*, πόσον ἄδικον εἶχον οἱ καταμεμφόμενοι αὐτὴν ἐπὶ δραματικῇ ἀτεχνίᾳ.

Τὴν ἤρεμον ταύτην φιλολογικὴν παραγωγὴν, τὴν ξένην ὅλως καὶ ἀπρόσιτον πρὸς πᾶσαν ἔξωθεν ἐπιῤῥοὴν, συνετάραξεν ἐντὸς ὀλίγου ἡ τοῦ Φεβρουαρίου ἐπανάστασις καὶ ἡ κατὰ τὸ 1848 ἀνίδρυσις τῆς δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ πολιτικὸς κλύδων ἀνεκίνησε καὶ ἀνεπτέρωσε τὰ παλαιὰ δημοκρατικὰ ὄνειρα τῆς Σάνδης, αἱ διδασκαλίαι τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Λεροῦ ἀνέζησαν ἐν τῇ ψυχῇ της, καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ θύελλα παρέσυρε τόν τε βίον καὶ τὰς σκέψεις αὐτῆς ἐντὸς τοῦ ἀπαισίου κύκλου τῆς πολιτικῆς, ἥτις τοσούτων μεγάλων τῆς Γαλλίας συγγραφέων εἵμαρτο νὰ κηλιδώσῃ καὶ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν. Εἰς τὴν τύρβην ἐκείνην ἀναμιχθεῖσα ἡ ἡρωῒς ἡμῶν, μεθ' ὅλης τῆς ζέσεως ποιητικῆς καρδίας καὶ μετὰ πάσης τῆς ἀφελοῦς ἐμπιστοσύνης ὀνειροπόλου ψυχῆς, παρέσχε πρόθυμον τὸν νευρώδη καὶ ἀνδρικὸν αὐτῆς κάλαμον εἰς ὑπηρεσίαν τῶν πρωτοστατῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος, καὶ οὐ μόνον εἰς τὴν ἐφημερίδα τοῦ Βαρβὲ «ὁ Δῆμος τῶν Παρισίων» συνειργάσθη, οὐ μόνον *Ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Λαὸν* καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὰ *Δημοκρατικὰ Δελτία* τοῦ Λεδροῦ Ῥολλὲν συνέγραψεν, ἀλλὰ καὶ ἴδιον πολιτικὸν φύλλον ἐξέδωκεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἀγὼν τοῦ Λαοῦ» (La cause de Peuple), οὗτινος ὅμως τρεῖς καὶ μόνοι ἐξεδόθησαν ἀριθμοί. Τῆς παραδόξου ταύτης ἐφημερίδος, τῆς σπανιωτάτης σήμερον καὶ δυσευρέτου, φυλάττει τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον τὸ μόνον ἴσως σωζόμενον πλῆρες ἀντίτυπον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Complet et très rare». Εἰς τῆς Σάνδης τὸν κάλαμον ἀπεδόθη τότε καὶ ἔγγραφόν τι τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ, πολλὰς γεννῆσαν ἀνησυχίας, καὶ τὸ ὄνομά της ἐξετέθη πολιτικῶς ὅσον οὐδ' αὐτὴ ἴσως ἡ ἰδία ἐπε-

Digitized by Google

θύμει. Τοσοῦτον δ' ἐν γένει ἡ διάσημος γυνὴ παρέστη πολιτικῶς πρωταγωνιστοῦσα κατὰ τὰς ταραχώδεις ἐκείνας ἡμέρας τῆς Γαλλίας, ὥστε μετὰ τὸ ναπολεόντειον πραξικόπημα τοῦ 1851, φοβηθεῖσα μὴ κινδυνεύσῃ ἡ προσωπικὴ αὐτῆς ἐλευθερία, κατέλιπεν ἐπί τινα χρόνον τὴν Γαλλίαν, καὶ κατέφυγεν εἰς Βρυξέλλας. Βραχὺς ὅμως ὑπῆρξεν ὁ φόβος της ὅσον καὶ ὁ πολιτικὸς αὐτὸς πυρετὸς, καὶ μετὰ μικρὰν ἐν Βελγίῳ διαμονὴν ἐπανέκαμψεν εἰς Γαλλίαν· κατοικήσασα δὲ ὁριστικῶς ἐν τῷ κτήματι αὐτῆς Nohant, ἐπεδόθη, ἥσυχος τοῦ λοιποῦ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ταρασσομένη ἀλλοτρίου πειρασμοῦ, εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ἐργασίαν καὶ παραγωγὴν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κυρία καὶ μόνη τοῦ βίου αὐτῆς κλῆσις.

Οὐδεμίαν διὰ τῶν γραμμῶν τούτων σκοποῦντες φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν μελέτην περὶ τῶν ἔργων τῆς Σάνδης, ἄσκοπον φρονοῦμεν ν' ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα λεπτομερῶς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν μυθιστορημάτων, δι' ὧν ἐπροίκισεν ἔκτοτε ἡ διάσημος γυνὴ ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ὅλην τὴν νεωτέραν τῆς Γαλλίας φιλολογίαν. Θὰ ἦτο δὲ καὶ ἄλλως ἀδύνατος ἡ τοιαύτη ἀπαρίθμησις, διότι οὐδ' ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς ὑπάρχει μέχρις ὥρας γνωστὸς ἀκριβῶς ὁ ἀριθμὸς καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἔργων πάντων τῆς δαιμονίας γυναικὸς, ἥτις ἀπεδείχθη καὶ μένει ὁ διασημότατος τῆς Γαλλίας λογογράφος τοῦ νῦν αἰῶνος. Ἀρκείτω δὲ μόνον ἡμῖν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων της τούτων, δημοσιευθέντα τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων», καταλαμβάνουσιν ἑκατὸν εἴκοσιν ὅλα τεύχη (ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1876) τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ, καὶ ὅτι τὰ δοκιμώτερα μὲν αὐτῶν εἶνε ὁ *Μαρκήσιος τοῦ Βιλλμέρ*, *Αὐτὴ καὶ Αὐτὸς*, ὁ *Κάδιος*, ὁ *Ἰωάννης de la Roche*, ἡ *Ἐξομολόγησις νέας Κόρης*, ἡ *Δεσποινὶς Κεντινή*, ἡ *Μαύρη Πόλις*, τὰ νεώτατα δὲ ἡ *Φλαμαράνδη*, ἡ *Ἀδελφή μου Ἰωάννα*, ἡ *Δαλοῦσα δρῦς*, τὸ *Κύπελλον* καὶ ἡ *Μαριάννα*. Τὸ μακρότατον ὅμως ἔργον τῆς Σάνδης, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον πρὸς χρηματολογικὸν σκοπὸν συγγραφὲν ἢ ἐκ καθαρᾶς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ἀπορρεῦσαν, εἶνε ἡ *Ἱστορία τοῦ βίου μου*, περὶ ἧς καὶ ἐν ἀρχῇ ἤδη τῆς μελέτης ταύτης ἐλαλήσαμεν. Ἡ εἰκοσάτομος αὕτη αὐτοβιογραφία, ἡ πλουτοῦσα μὲν φράσεων ἀμοιροῦσα δὲ πάσης σημασίας, ὡς ἔγραφεν ὁ Mazade ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων» μικρὸν μετὰ τὴν πλήρη αὐτῆς δημοσίευσιν, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως τὸ ἀτυχέστατον ὡς πρὸς τὸ σύνολον ἔργον τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος, καίτοι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐλέγχει πολλαχοῦ τὸν ἀμίμητον ἐκεῖνον κάλαμον, ὅστις ἔγραψε τὴν *Βαλεντίνην* καὶ τὸ *Τέλμα τοῦ Διαβόλου*. Τὸ παντοειδὲς τοῦτο σύμφυρμα ἀναμνήσεων πεφυσημένων καὶ ἡμιτελῶν ἐξομολογήσεων, τὸ οὐδένα πλὴν τῆς ἐπιδείξεως προτιθέμενον ἄλλον σκοπὸν, οὐδ' αὐτὴν κἂν τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἀθυροστομίας ἔχον ὡς σκανδαλώδη ἀρετὴν, σφοδρότατα κατεκρίθη καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα παρὰ πάντων τῶν ἀπαθῶν καὶ μὴ προκατειλημμένων βιογράφων καὶ κριτικῶν τῆς Σάνδης, καὶ μόλις δύναται διὰ τῶν καλλονῶν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὕφους νὰ συγκαλύψῃ τὴν παντελῆ τοῦ περιεχομένου του γυμνότητα καὶ τὴν ἄσκοπον τοῦ συγγραφέως αὐτάρκειαν.

Μετὰ τὸν ἱκανῶς δυσάρεστον πάταγον, ὅστις ἐγεννήθη περὶ τῆς Σάνδης τὸ ὄνομα ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς *Ἱστορίας τοῦ βίου μου*, διεβίωσεν ἤρεμος καὶ ἐν ἀταράχῳ μονώσει ἡ διάσημος μυθιστοριογράφος μέχρι τοῦ θανάτου της. Δύο δὲ μόνον γεγονότα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν δύο αὐτῆς νεώτεραι δημοσιεύσεις συνετάραξαν πάλιν κατόπιν ἐπὶ μικρὸν τὴν φιλολογικὴν τοῦ βίου της ἠρεμίαν· πρῶτον τὸ μυθιστόρημα *Αὐτὴ καὶ Αὐτὸς*, δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων» κατὰ τὸ ἔτος 1859, καὶ προκαλέσαν τὴν πικρὰν μὲν ἐκείνην ἀνταπάντησιν τοῦ Παύλου Μυσσὲ *Αὐτὸς καὶ Αὐτὴ*, τὴν ἱκανῶς δὲ ἀστείαν παρέμβασιν τῆς κωμικῆς ποιητρίας Λουΐζης Κολλέ· δεύτερον δὲ ἡ ἀτυχὴς σειρὰ τῶν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει» ἐπίσης δημοσιευθεισῶν, μετὰ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου γαλλογερμανικοῦ πολέμου σημειώσεων, ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἡμερολόγιον ὁδοιπόρου κατὰ τὸν πόλεμον* (Journal d'un voyageur pendant la guerre).

Ἄλλως ὅμως διήγαγεν ἡ Σάνδη κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι τοῦ βίου της ἔτη λίαν ἤρεμος καὶ ἐν τῇ φιλολογικῇ της ἐργασίᾳ περιοριζομένη, προσπαθοῦσα δὲ ὅπως ἐκ παντοίου τρόπου ἀποφεύγῃ τὴν περὶ αὐτῆς ἀσχόλησιν τῆς κοινῆς γνώμης. Κατοικοῦσα διαρκῶς ἐν Nohant, καὶ οὐδέποτε σχεδὸν εἰς Παρισίους μεταβαίνουσα, ἔφευγε πάντα θόρυβον καὶ πᾶν σκάνδαλον, ἀρκοῦσαν ἔχουσα τροφὴν τῆς πνευματικῆς της δραστηριότητος τὴν ἀδιάκοπον τοῦ καλάμου της παραγωγὴν, καὶ ἱκανὴν αὐτῆς διασκέδασιν τὰς ἀθώας τέρψεις τοῦ οἰκιακοῦ της βίου, τὸ ἀγροτικὸν θέατρον τοῦ πύργου τοῦ Nohant καὶ τὴν ἀναστροφὴν τῶν συνδαιτυμόνων, εἰς οὓς πρόθυμον πάντοτε καὶ φιλόφρονα παρεῖχε δεξίωσιν ἡ φιλέρημος πυργοδέσποινα. Ἓξ μόνον ὥρας κοιμωμένη, ἠγείρετο λίαν πρωῒ καὶ τοσοῦτον συντόνως εἰργάζετο, ὡσεὶ πρόκειτο νὰ κερδήσῃ τῆς ἐπιούσης τὸν ἄρτον διὰ τῆς ἐργασίας της. Διάγουσα δὲ οὕτω τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐν ἐργασίᾳ, καὶ σπανίας τινὰς μόνον ὥρας ἀφιεροῦσα εἰς ἐκδρομὰς καὶ περιπάτους, παρέμενεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἑσπέραν μετὰ τὸ γεῦμα μεταξὺ τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ τῶν ξένων, ὁτὲ μὲν συμπαίζουσα μετ' αὐτῶν *δόμινον*, ὁτὲ δὲ μουσουργοῦσα αὐτοσχεδίους ἐμπνεύσεις ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου, καὶ ἄλλοτε ἀναγινώσκουσα εἰς τὴν ὁμήγυριν νέον τι αὐτῆς μυθιστόρημα ἢ νέον

Digitized by Google

δρᾶμα. Ἡ ἑσπερινὴ αὕτη ψυχαγωγία μετεβάλλετο τὰς κυριακὰς εἰς θεατρικὴν παράστασιν, διδομένην ἐπὶ τοῦ μικροῦ θεάτρου τοῦ πύργου ὑπὸ αὐτοσχεδίου θιάσου ἠθοποιῶν, συγκροτουμένου ἐκ τῶν ξένων καὶ συνδαιτυμόνων τῆς Σάνδης, περιλαμβάνοντος δὲ πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν οἰκοδέσποιναν. Τὸ κοινὸν τῆς πλατείας ἀπετέλουν τότε οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ, οἱ ἐγκριτώτεροι δ' αὐτῶν προσεκαλοῦντο πολλάκις νὰ συνδειπνήσωσι μετὰ τῶν ἠθοποιῶν, μετὰ τὸ τέλος τῆς παραστάσεως.

Ἦτο δ' ἐν γένει πρὸς τοὺς περιοίκους χωρικοὺς οὐ μόνον προσηνὴς καὶ φιλόφρων ἡ διάσημος γυνή, ἀλλὰ καὶ βοηθητικὴ καὶ ἐλεήμων, καὶ πολλοὶ αὐτῶν, οἱ χρείαν ἔχοντες, οἱ πάσχοντες καὶ νοσοῦντες, ᾐσθάνθησαν πολλάκις τὴν πραεῖαν χεῖρα τῆς δεσποίνης τοῦ Nohant ἀνακουφίζουσαν τὴν ἀπορίαν αὐτῶν καὶ τὸ ἄλγος, καὶ σταλάζουσαν βάλσαμον παρηγορίας, οὐ μόνον διὰ φράσεων συμπαθῶν καὶ δακρύων ἐλέου, ἀλλὰ καὶ διὰ χορηγημάτων ὑλικωτέρων, ἐπὶ τὰ δεινά των καὶ τὴν πενίαν των. Τοῦτο δὲ καὶ μὴ γνωρίζων τις ἠδύνατο κατάδηλον νὰ ἀναγνώσῃ ἐπὶ τῶν περιλύπων μορφῶν τοῦ πυκνοῦ χωρικοῦ πλήθους, ὅπερ συνέρρευσεν ἐκ τῶν πέριξ εἰς τὸν πύργον τοῦ Nohant, ἅμα ὡς ἠγγέλθη τὴν 9 Ἰουνίου, ὅτι τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀποθάνει ἡ «ἀγαθὴ αὐτῶν κυρία».

Ὅτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὑπὸ ραγδαῖον ὑετὸν ἐκίνησεν ἡ πένθιμος συνοδεία ἐκ τοῦ πύργου τοῦ Nohant πρὸς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, τὸ πένθος τῶν ἀφελῶν ἐκείνων χωρικῶν ἦτο πολὺ ἀληθέστερον τῆς συνθηματικῆς καὶ ἐμπρεποῦς λύπης τοῦ πρίγκηπος Ναπολέοντος, τοῦ Δουμᾶ, τοῦ Ῥενάν, καὶ ἄλλων διασήμων ἀνδρῶν παρακολουθούντων τὸ φέρετρον, τὰ δὲ δάκρυα ἅτινα ἐπλήρουν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πολλῆς ὁμάδος ὑπῆρξαν πολὺ εὐγλωττότερος τῆς Σάνδης ἐπιτάφιος, ἢ ὁ πεφυσημένος καὶ ἀκατανόητος λόγος, ὅστις συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ, ἀνεγνώσθη ἐπὶ τοῦ τάφου της.

Ἀπεβίωσε δὲ ἡ μεγάλη γυνὴ ἐργαζομένη μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς ἡμερῶν, καίτοι ὁ ἰατρὸς τῇ εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν πολλὴν καὶ κοπιώδη ἐργασίαν. Πρὸς ψυχαγωγίαν αὐτῆς καὶ διασκέδασιν εἶχεν ἀρχίσει καὶ πάλιν νὰ ζωγραφῇ, καὶ κατέληξεν οὕτω τὸν βίον, ὡς τὸν εἶχεν ἀρχίσει, κρατοῦσα τὸν χρωστῆρα καὶ τὴν γραφίδα. Λέγουσι δὲ μάλιστα οἱ ἰδόντες τὰ τελευταῖά της σχεδιογραφήματα, ὅτι εἰσὶ πλήρη πρωτοτυπίας καὶ χάριτος.

Δ'

Ὑπολείπεται νῦν ἡμῖν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων τῆς διασήμου γυναικός, ἧς ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἰχνογραφήσωμεν δι' ὀλίγων γραμμῶν τὴν βιογραφικὴν εἰκόνα.

Ὡς πρὸς τὴν μορφὴν τῆς Σάνδης, μεγάλη ἐπικρατεῖ ἀντίφασις μεταξὺ τῆς ἰδίας αὐτῆς ὁμολογίας καὶ τῶν ἀπομνημονεύσεων τῶν γνωρισάντων αὐτὴν προσωπικῶς. «Ὅτε ἤμην παιδίον, διηγεῖται ἡ Σάνδη ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ της, παρεῖχον ἐλπίδας ὅτι ἤθελον γείνει καλλονή· διέψευσα ὅμως τὰς ἐλπίδας ἐκείνας. Πταίω δ' ἐγὼ εἰς τοῦτο, διότι καθ' ἣν ἡλικίαν ἰδίως ἀναθάλλει τὸ κάλλος, διῆγον τὰς νύκτας γράφουσα καὶ ἀναγινώσκουσα». Προστίθησι δέ, ὅτι οὐδέποτε ἐπεμελήθη τῆς μορφῆς της, οὔτε μετέβαλε τὰς διαθέσεις καὶ ἀσχολίας της ὅπως φεισθῇ ἑαυτῆς καὶ περιποιηθῇ τὸ πρόσωπόν της. Ἡ ὁμολογία της ὅμως αὕτη φαίνεται μᾶλλον δυσεξηγήτου μετριοφροσύνης ἐπίδειξις ἢ τῆς ἀληθείας ἐξομολόγησις εἰλικρινής. Πολλοὶ τοὐλάχιστον τῶν γνωρισάντων αὐτὴν ἰσχυρίζονται ὁμοφώνως, ὅτι ἡ Σάνδη ἦν ὡραία γυνή, ὁ Ἄϊνε δὲ ἰδίως, ὁ μακρὰ διανύσας ἐν Παρισίοις ἔτη καὶ σχεδὸν ἐκγαλλισθεὶς διάσημος γερμανὸς ποιητής, μονονοῦ Ἀφροδίτην ἀνακηρύττει τὴν γράψασαν τὴν *Λαιλίαν*. «Ἡ Σάνδη, λέγει, εἶνε διακεκριμένη καλλονή. Οἱ τῆς μορφῆς της χαρακτῆρες φέρουσι τὸν τύπον ἑλληνικῆς κανονικότητος· δὲν εἶνε δὲ ἀπότομοι, ἀλλὰ ἀπαμβλύνονται διὰ μελαγχολικῆς τινος αἰσθηματικότητος, ἥτις σκιάζει τὴν μορφὴν αὐτῆς ὡς ἐλαφρός τις πέπλος. Τὸ μέτωπόν της δὲν εἶνε ὑψηλόν, καὶ οἱ περικαλλεῖς κάστανοί της βόστρυχοι καταπίπτουσι χωριζόμενοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τοὺς ὤμους της. Οἱ ὀφθαλμοί της εἶνέ πως ἀθαμβεῖς, ἢ κἂν δὲν λάμπουσιν· ἴσως δὲ τὸ πῦρ των ἐσβέσθη διὰ πολλῶν δακρύων ἢ μετεδόθη εἰς τὰ ἔργα της, ἅτινα πολλὰς ἀνῆψαν ἐφ' ὅλον τὸν κόσμον πυρκαϊάς, καὶ πολλὰ μὲν ἐφώτισαν σκοτεινὰ καὶ ἀπαρήγορα δεσμωτήρια, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἴσως ἐνέπρησαν ναοὺς ἀθωότητος. Ἡ γράψασα τὴν *Λαιλίαν* ἔχει ἠρέμους, γλυκεῖς τοὺς ὀφθαλμούς, οὔτε τὰ Σόδομα οὔτε τὰ Γόμορρα ἀναμιμνήσκοντας. Ἡ ῥὶς αὐτῆς εἶνε κοινὴ εὐθεῖα ῥίς, οὔτε γρυπὴ καὶ ὑπέρφρων οὔτε προπέτις καὶ ἀνασεσυρμένη. Περὶ τὸ στόμα της πλανᾶται συνήθως ἀγαθόν τι ἀλλ' οὐχὶ ἑλκυστικὸν μειδίαμα, τὸ προέχον δὲ καί πως κρεμάμενον κάτω χεῖλός της ἐλέγχει ἀπόκορον ἠδυπάθειαν. Ἔχει τὸ γένειον εὔσαρκον ἀλλ' εὔμορφον, τοὺς ὤμους ὡραίους, περικαλλεῖς μάλιστα, τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας μικροτάτους». Τοιαύτη ἡ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς Γεωργίας Σάνδης γνώμη ἀνδρός, ὅστις οὐδεμίαν ἀναντιρρήτως εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν κολακεύσῃ. «Οἱ φυσιογνώμονες, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Ἄϊνε, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐλέγχει ἀψευδέστατα τὸν χαρακτῆρά του, ἤθελον λίαν ἀπατηθῆ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς Σάνδης. Ἡ φωνὴ αὕτη εἶνε ἀμυδρὰ καὶ ἐσβεσμένη, οὐδεμίαν ἔχουσα μεταλλικὴν κλαγγήν, γλυκεῖα ὅμως καὶ εὐάρεστος. Ἡ φυσικότης τῆς λα-

Digitized by Google

λιᾶς της παρέχει αὐτῇ ἴδιον θέλγητρον, ἀλλ' ὁ ἦχος τῆς φωνῆς της οὐδεμίαν ἔχει λαμπρότητα, ὡς οὐδεμίαν ἐπίσης ἔχουσι τὰ παρ' αὐτῆς λεγόμενα. Ἡ Σάνδη οὐδόλως ἔχει τὸ σπινθηρίζον πνεῦμα τῶν γαλλίδων, οὔτε τὸ στωμύλον αὐτῶν καὶ φλύαρον. Ἀλλ' ἡ σιωπηλότης αὕτη δὲν προέρχεται ἐκ μετριοφροσύνης, οὔτε ἐκ συμπαθοῦς προσοχῆς εἰς τῶν ἄλλων τοὺς λόγους· πηγάζει δὲ μᾶλλον ἐξ ὑψηλοφροσύνης, ἀπαξιούσης νὰ σπαταλήσῃ πνεῦμα χάριν σοῦ, ἢ ἐξ ἐγωϊσμοῦ, προσπαθοῦντος νὰ ταμιεύσῃ τὸ κάλλιστον τῶν λόγων σου, ὅπως ἐπεξεργασθῇ αὐτὸ κατόπιν καὶ τὸ παραγάγῃ ὑπὸ ἄλλην μορφήν... Ἡ Σάνδη οὐδέποτε λέγει τι πνευματῶδες, εἶνε δ' ἐν γένει ἡ ἥκιστα πνευματώδης γαλλὶς ἐξ ὅσων ἐγνώρισα. Προσηνῶς καί ποτε παραδόξως μειδιῶσα, ἀκροάζεται τῶν ἄλλων ὁμιλούντων, ἀναλαμβάνει δὲ τὰς ξένας ἰδέας, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὰς λαμπροτέρας διὰ τῶν συγγραμμάτων της».

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ Σάνδη, ὡς γυνή. Ὡς συγγραφέα δὲ καὶ ποιήτριαν, ὡς τὴν μεγίστην καὶ διασημοτάτην γαλλίδα λογογράφον τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, θέλομεν ἴσως ἄλλοτέ ποτε ἐξετάσει αὐτὴν λεπτομερέστερον.

Αγγελος Βλαχος.

ΑΠΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

ὑπὸ τοῦ οὔγγρου δημοσιογράφου Κ. ΝΕΜΕΝΥΙ

Οἱ κύριοι, οἱ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν τρίτην ἐν τῷ ἑστιατορίῳ τοῦ ξενοδοχείου «Βυζαντίου» παρακαθίσαντες, ἦσαν, ἑνὸς μόνου ἐξαιρουμένου, λίαν διαφέροντες. Πρῶτος ἦτο ὁ προξενήσας εἰς τὴν πατρίδα του δαπάνην 225,000,000 φράγκων, ὁ ἐξ Ἀγγλίας δεινὸς ἀρχαιολόγος Κ. Ῥάσσαμ, ὃν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀβυσσινίας Θεόδωρος ἔβαλεν εἰς φυλακὴν, κομίσαντα αὐτῷ ἐπιστολὴν παρὰ τῆς Βικτωρίας. Οὐδεὶς οὐδέποτε ὕβρισεν ἀτιμωρητεὶ ἀπόστολον τῆς Α. βρετανικῆς Μ.· καὶ ὁ Θεόδωρος λοιπὸν ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς αγερωχίας του. Χάριν ὅμως τοῦ Κ. Ῥάσσαμ καὶ τοῦ προξένου Κάμερων ἐγένετο στρατεία, ἐν ᾗ κατηναλώθησαν 9,000,000 λιρῶν. Ὁ ἀποβλέπων εἰς τὸν ἤπιον καὶ ἀγαθὸν γέροντα δὲν πιστεύει ὅτι χάριν τούτου ἐγένετο ἄλλοτε τηλικοῦτος θόρυβος. Πλησίον αὐτοῦ ἐκάθητο νέος ἐπιφανὴς οὐχὶ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἔργοις, ἀλλ' ἐπὶ τῷ γένει, ὁ ἔγγονος τοῦ κατὰ τὸ 1793 μέγα καὶ δυστυχὲς ἅμα πρόσωπον διαδραματίσαντος Βαρρέρ· ὁ πάππος τούτου ἦτο μέλος τοῦ Συμβατηρίου· ὁ πατὴρ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Γ' μετὰ τὸ πραξικόπημα· ὁ ἔγγονος ἐγεννήθη καὶ ἐπαιδεύθη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀντεπιστέλλει εἰς τὴν «Pall Mall Gazette» καὶ εἰς τὴν «Γαλλικὴν Δημοκρατίαν» καὶ εἶναι εἰς τὸ ἔπακρον δημοκρατικός. Γάλλος ἐκπροσωπῶν τὴν «Ἀνεξαρτησίαν» ἔχει γείτονα τὸν Κ. Mac Gahan, τὸν εὐαίσθητον ἀμερικανὸν, ὅστις ἀπεκάλυψε διὰ τῶν «Ἡμερ. Νέων» τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ σκληρότητας! Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς ἀνταποκριταὶ τοῦ «Ἡμ. Τηλεγράφου» καὶ εἷς τοῦ «Πεσταίου Λοῦδ».

Δύο κύριοι, ἀνταποκριταὶ τοῦ «Τηλεγράφου», ἐλάλουν περὶ κατάπλου εἰς Ἀθήνας.

— Ἔρχεσθε μεθ' ἡμῶν εἰς Ἀθήνας;

— Τί ἔχω νὰ πράξω ἐγὼ ἐν Ἀθήναις;

— Καὶ διὰ τί νὰ μὴ ἔλθητε;

— Τῷ ὄντι οὐδένα λόγον ἔχω νὰ μὴ ἔλθω.

— Ἐν ᾧ πίνομεν ἡμεῖς καφὲ, ἐμπορεῖτε νὰ ἑτοιμασθῆτε· ἔχετε 20 λεπτὰ καιρόν.

Πρὶν παρέλθωσιν 20 λεπτὰ εἶχον ἤδη καταβῆ εἰς τὸν λιμένα. Τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐδεὶς ἀπολείπει λυπούμενος, καὶ ἂν εἶδε πολλὰ ἀξιέραστα· οἱ λόγιοι Τοῦρκοι ἔχουσι παιδείαν ἀληθινήν· ἡ πόλις των ἔχει πλεῖστα ἄξια θέας· ἀλλ' ὁ πολὺς τῶν ἀνθρώπων ὄχλος καὶ ἡ τῶν τόπων πληθὺς δὲν εἶναι ἐπαγωγά. Οἱ πρὸ 10 ἐτῶν τὴν πρωτεύουσαν ἐπισκεψάμενοι δὲν τὴν ἀναγνωρίζουσι πλέον. Νέον εἰς αὐτὴν εἰσήλασε πνεῦμα καὶ νέα φυλή· οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἴσως ἐκαθάρθη λαὸς ἄνευ δονήσεων εἰ μὴ ἐσχάτως ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πάντες, ἀπὸ τοῦ ἀρίστας ἔχοντος προθέσεις Ἀπτοὺλ Χαμὶδ μέχρι τοῦ τελευταίου ἰδιώτου μουσουλμάνου, πληρέστατα συναισθάνονται ὅσα μεγάλα καθήκοντα τοῖς ἐπιβάλλει ὁ νῦν καιρός. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ ἐπιδράσῃ βαθμηδὸν εἰς ὅλην τὴν πόλιν καὶ θὰ τὴν ἀποδείξῃ τὴν καλλίστην τῶν πόλεων τῆς ὑφηλίου, οἵαν προώρισαν αὐτὴν Θεός τε καὶ φύσις. Ἐν τῷ παρόντι μὲν οὐδεὶς Εὐρωπαῖος ποθεῖ νὰ διαμείνῃ ἐνταῦθα διαρκῶς· ἀπερχόμενος μνημονεύει συμπαθῶς τῶν ἀξιεράστων καὶ πεπαιδευμένων οὓς ἔγνω· ἀλλὰ δὲν ἀλγύνεται ἐπὶ τῷ ἀπόπλῳ.

Τὸν Βόσπορον ἀπολείπομεν περὶ μέσας τὰς νύκτας· ἡ ἐκ θαλάσσης θέα τῆς πόλεως καθίσταται ἐν ὥρᾳ νυκτὸς μᾶλλον γοητευτική, οὐδεὶς δὲ οὐδέποτε κορέννυται θεώμενος αὐτήν. Καὶ αὐτὴ ἡ θάλασσα φαίνεται τῆς νυκτὸς ὡραιοτέρα, ὥς περ ὡραιότεραι φαίνονται τινες τῶν γυναικῶν πενθηφοροῦσαι. Ὀμνύω ὑμῖν ὅτι καταπλέων εἰς Ἀθήνας περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκεπτόμην ἢ περὶ τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος θεῶν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς Πειραιᾶ ἀνελογιζόμην τί ἄρά γε κατειργάσατο ἐνθάδε διατρίψας ὁ ἐξοχώτατος «στρατηγός». Ἰδὼν τὸν σιδηρόδρομον Πειραιῶς, ἐμνήσθην τῶν σιδηροδρόμων οὓς δωρούμεθα τοῖς παιδίοις κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων· ἰδὼν δὲ καὶ τὸν τηλέγραφον, εἶπα κατ' ἐμαυτὸν, ὅτι, ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ στείλω εἰς τὸ «Πεσταῖον Λοῦδ» τηλεγράφημα 300-400 λέξεων, ἔπρεπε νὰ ἐπασχολήσω πάντας τοὺς τηλεγραφικοὺς συνδέσμους καὶ τοὺς ὑπαλ-

Digitized by Google

λήλους των ἐν Ἑλλάδι. Εἶναι ἆρά γε ἐποικοδομητικὸν τὸ αἴσθημα τοῦτο;

Ἀλλ' οὐδεὶς οὐδέποτε, καὶ θέλων, εἶναι κατὰ πάντα βάρβαρος. Ὅτε ἀνέβαινον ἐπὶ τὴν πόλιν, ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου τὴν ἀφάτῳ καλλονῇ ἐξέχουσαν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἐλαιῶνα, τὰ περικοσμοῦντα τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀπειράριθμα ἱερά, ἐλησμόνησα καὶ Ἰγνάτιεφ καὶ τοὺς παιδαριώδεις τῆς Ἑλλάδος σιδηροδρόμους καὶ τηλεγράφους. Ἐὰν ἤμην δεισιδαίμων, θὰ κατελαμβανόμην ὑπὸ δείματος πανικοῦ. Πρώτην εἶδον ἐν Ἀθήναις μακροτάτην νεκροῦ ἐκφοράν· προεπορεύετο ἀνὴρ λευκοφόρος, κρατῶν λευκὸν πῶμα σοροῦ· κατόπιν ἤρχοντο οἱ ἱερεῖς, εἶτα τὸ λείψανον ἐν ἀνοικτῷ καὶ πλήρει ἀνθέων φερέτρῳ. . ., οὕτω δὲ βραδεῖ βήματι ἐκομίζετο ὁ νεκρὸς εἰς τὸ αἰώνιον αὐτοῦ ἀναπαυτήριον. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι τοῦ βορρᾶ σπεύδομεν ὅσον τάχιον νὰ ῥίψωμεν τὸν νεκρὸν εἰς λάρνακα, ἣν θέτομεν ἐπὶ βδελυρᾶς μελαίνης ἁμάξης, ὡσανεὶ ἐσπουδάζομεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν νεκροῦ, ὅν περ ζῶντα ἠγαπῶμεν ἐκ μέσης καρδίας. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι περὶ νεκρῶν ἰδέαν ὑψηλοτέραν καὶ ἀνθρωποπρεπεστέραν, ὡς ἅπαντες οἱ Ἀνατολῖται. Ἀνθρωποπρεπῆ μέθοδον τοῦ θάπτειν τοὺς νεκροὺς ἐπενόησεν ὁ Τοῦρκος, θάπτων τὰ λείψανα τῶν φιλτάτων παρὰ τῇ οἰκίᾳ, ἐν τῷ κήπῳ. . . .

Ἄγνωστος ὢν παντάπασιν ἐν Ἀθήναις, ἐζήτησα συνέταιρον. Ἐνταῦθα ἐκδίδεται γαλλιστὶ ἐφημερὶς κατὰ μίμησιν τοῦ «Διπλ. Μνήμονος», ὄργανον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου καὶ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας. Ἐν τῷ συντάκτῃ τοῦ «Messager d'Athènes» εὗρον συνέταιρον ἀξιέραστον καὶ λίαν διακονικόν. Ὁ Κ. Στεφανόπολις ἔδωκέ μοι τὴν θέσιν του ἐν τῷ θεωρείῳ τοῦ Βουλευτηρίου· ἐν πόλει, ἔνθα εἰς πάντας διαφέρει ἡ πολιτική, δὲν εἶναι εὔκολος ἡ εἰς τὸ Βουλευτήριον εἴσοδος.

Πρὸ δύο περίπου ἐτῶν ἐπεσκεψάμην βόρειον λαόν, οὗτινος ἡ πολιτεία εἶναι μικρά, ὥς περ ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἀφικόμενος εἰς Ἄαγην καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ὀλλανδικὸν Βουλευτήριον, εἶδον τὴν περιεργοτάτην τῶν σκηνῶν. Ὁποῖος παράδεισος Βουλευτηρίου! Ἐν τοῖς θεωρείοις ἐγὼ ἤμην ὁ μόνος θεατής· οὐδεὶς ἤτησε παρ' ἐμοῦ εἰσερχομένου εἰσιτήριον· οὐδεὶς ἐφαίνετο θυρωρός, οὐδεὶς φύλαξ, οὐδεὶς τῆς ἀστυνομίας ὑπάλληλος. Μετὰ βίας ἀνεκάλυψα ὑπηρέτην, ὅστις ὡδήγησέ με εἰς τὸ θεωρεῖον, ἐγκατέλιπε δὲ παραχρῆμα εἰς τὴν τύχην του τὸν ἀλλόκοτον ξένον. Ἡ μικρὰ αἴθουσα καὶ οἱ 20-30 ἀντιπρόσωποι ἐνεποίησάν μοι αἴσθησιν, ὡσανεὶ ἤμην ἐν μικρῷ καὶ ἰδιωτικῷ συλλαλητηρίῳ. Ὀλίγαι τράπεζαι ἦσαν ὡρισμέναι εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους, δύο ἄλλαι εἰς τοὺς ὑπουργούς, μία ἄλλη, οὐχὶ ὑψηλοτέρα τῶν λοιπῶν, εἰς τὸν πρόεδρον· ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης ἐκάθηντο ἀνέτως δύο ἢ τρεῖς κύριοι, ἐν ᾧ ὁ μὲν γραμματεὺς ἔγραφεν, ὁ δὲ πρόεδρος συνδιελέγετο τοῖς κυρίοις, οἵτινες, διὰ παντὸς τοῦ διαλόγου, εἶχον ἐστραμμένον πρὸς αὐτὸν τὸ στερεώτατον μέρος τῆς οὐσίας των. Ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐπεψηφίσθη ἡ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπάντησις, διάφορα νομοσχέδια πιστώσεων καὶ περὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπανερχόμενος ἐξ Ἄαγης εἰς Ἀμστελόδαμον, ὡμίλουν πρός τινα τῶν ἐγχωρίων ἐντὸς τῆς ταχυδρομικῆς ἁμάξης· ἀβροφροσύνῃ δὲ φερόμενος, τῷ εἶπα ὅτι εἶχον ἔλθει εἰς Ἄαγην ἵνα ἴδω τὸ ὀλλανδικὸν Βουλευτήριον.

— Τὸ Βουλευτήριον! καὶ πρὸς τί;

— Δὲν ἐπισκέπτεσθε τὸ Βουλευτήριον, ἐν ᾧ κατοικεῖτε ἐν Ἄαγῃ;

— Ἐγώ; οὐδέποτε! Τοῦτο δὲν συμβαίνει παρ' ἡμῖν.

Πάντες οἱ περὶ τὰ πολιτικὰ ἀσχολούμενοι ἐπίστανται μετὰ τίνος τάξεως, τιμιότητος καὶ φρονήσεως κυβερνᾶται ὁ ὀλλανδικὸς λαός, ὁ ὀλίγιστα μεριμνῶν περὶ τοῦ Βουλευτηρίου του. Αἱ ὀλλανδικαὶ ἀποικίαι εἶναι αἱ μόναι ἐν τῇ ὑφηλίῳ, αἱ ἀποκομίζουσαι τῇ μητροπόλει ἄμεσον καὶ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ σεσημειωμένην ὠφέλειαν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι «πολιτικαί».

Ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Ἀθήναις. Τὸ Βουλευτήριον εἶναι ἐκ τῶν καλλίστων τῆς πρωτευούσης κτιρίων. Ἡ κομψοτάτη αἴθουσα ἀναμιμνήσκει τὰ ἐξοχώτερα τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς εἶναι δύο τρισμέγιστοι στῦλοι· μεταξὺ δὲ τούτων ὑψοῦται ἡ ἕδρα τοῦ προέδρου καὶ τὸ βῆμα. Ὄπισθεν τοῦ προέδρου εἶναι ἀνηρτημένη ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών, δεῖγμα τῆς πιστότητος τοῦ ἀείποτε πιστοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ῥήτορες καὶ συζητήσεις εἶναι πλήρεις ζωῆς. Ἔνιοι τῶν ἀντιπροσώπων φοροῦσι τὴν φουστανέλλαν. Οὐδεὶς ἀποτίθεται οὔτε πῖλον, οὔτε ἐπενδύτην. Ὁ πρόεδρος εἶναι περιβεβλημένος τὸν χειμερινὸν ἐπενδύτην καὶ κρατεῖ τὸν κυλινδροειδῆ πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Αἱ συζητήσεις γίνονται μετ' ἐξάψεως· ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ ῥήτωρ στρέφεται πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, οὗτοι δὲ ἀποκρίνονται ἐκ τῶν ἑδρῶν των· ὁ πρόεδρος ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς ἐναντιοφρονοῦντας· τὸν δὲ πρόεδρον διακόπτει ὁ γραμματεύς. Τὸ δημόσιον ἀκροᾶται μετὰ προσοχῆς μεγίστης· πρόκειται δὴ περὶ πράγματος σπουδαιοτάτου. Εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν ἐδέξατο ἡ κυβέρνησις μαθητάς, οἵτινες δὲν ἐπλήρωσαν τὰ νενομισμένα· πρέπει λοιπὸν νὰ δώσῃ εὐθύνας. Ἐν ἄλλαις χώραις τοῦτο θὰ ἦτο ὑπόθεσις τῆς διαχειρίσεως· ἐν τῇ πολιτικῇ Ἑλλάδι περὶ πάντων φροντίζει τὸ Βουλευτήριον. Διαβεβαιῶ ὑμᾶς, ἀναγνῶσται καὶ πατριῶται, ὅτι, καταβαίνοντες εἰς Ἀθήνας, θὰ ἀποχωρήσητε τοῦ Βουλευτηρίου ὑπερήφανοι καὶ

Digitized by Google

ὑψηλὴν φέροντες τὴν κεφαλήν. Θὰ πεισθῆτε ὅτι τὸ πολιτικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀποκαλύπτεται ἀπαραλλάκτως ἐν τῷ αὐτῷ τύπῳ, δι' οὗ καὶ ἐν ἄλλῃ χώρᾳ, ἣν γινώσκετε καὶ ὑπεραγαπᾶτε.

Οἱ Ἕλληνες, καίπερ ἀλλόκοτοι τὸν τρόπον, ἐμπνέουσι τοῖς ἄλλοις ἀληθῆ σεβασμὸν ἕνεκα τῆς μεγάλης φιλοπατρίας των. Ἐν τῇ πατρίδι μου οὐδένα ἐπίσταμαι παρόμοιον ὁπωσοῦν τρόπον πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ γενναίου αἰσθήματος. Πόσαι δεκαετηρίδες παρῆλθον ἀφ' ὅτου εἷς Σεχένυϊς ἐδωρήσατο χάριν ἐθνικοῦ ἔργου 60,000 φιορ., ἤτοι 120,000 φράγκων, ἀλλ' ἕως τῆς σήμερον οὐδὲ ἕνα εὗρε μιμητήν; Ἄλλως φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι. Διέρχομαι τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ βλέπω νέον, μεγαλοπρεπὲς μέγαρον·—«Τί εἶναι τοῦτο;» ἐρωτῶ.—«Τὸ Πολυτεχνεῖον».—«Τίς κυβέρνησις ἔκτισεν αὐτό;»—Οὐδεμία κυβέρνησις· ὁ Κ. Τοσίτσας ἀνῳκοδόμησε τὸ κτίριον, κατέβαλε δὲ καὶ ἀποχρῶν κεφάλαιον πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ». Προχωρῶ·— «Τί κτίριον εἶναι τοῦτο;»—«Τὸ Μουσεῖον».—«Ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ Γεωργίου ἢ τοῦ Ὄθωνος;»—«Τὸ ἔκτισεν ὁ Κ. Βερναρδάκης· περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισαν βασιλεὺς καὶ κυβέρνησις ὅσον ἐγὼ καὶ ὑμεῖς».

Μετὰ δέκα λεπτὰ αἱ αὐταὶ ἐπαναλαμβάνονται ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις.

—«Τοῦτο τὸ κτίριον εἶναι ἡ Ἀκαδημία, ἐκεῖνο δὲ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον· ἐκτίσθησαν δὲ καὶ διατηροῦνται ὑπὸ τοῦ Σίνα».

—«Φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα οἱ ἰδιῶται ἐκτελοῦσι τὰ καθήκοντα τῆς κυβερνήσεως».

—«Οὐχὶ πάντοτε οἱ ἰδιῶται· ἴδετε τὸ ἡμέτερον πανεπιστήμιον, ἐὰν μὴ τὸ ἄριστον, βεβαίως τὸ κάλλιστον τῶν εὐρωπαϊκῶν. Ἐκτίσθη καὶ συντηρεῖται δι' ἐράνων ἐθνικῶν».

—«Εἰς τίνας δὲ τάξεις ἀνήκουσιν οἱ γενναιόδωροι οὗτοι Ναβὼβ;»

—«Εἰς ἁπάσας· πέρυσιν ἐτελεύτησε κρεωπώλης, καταλιπὼν 100,000 φρ. τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ 250,000 εἰς τὸν ἐθνικὸν στόλον».

— «Εἷς κρεωπώλης;»

— «Διατί εἷς κρεωπώλης ὀλιγώτερον ἢ ἄλλος;» Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ἠρυθρίασα· ἡ δημοσία ἀνατροφὴ ἐμπνέει ἡμῖν πολλῷ πλείονας προλήψεις παρὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀνατροφήν. Ἔδειξέ μοι ἔπειτα παρθεναγωγεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ἱερατικὰς σχολὰς καὶ ἄλλα κοινωφελέστατα καθιδρύματα ἀνεγηγερμένα ὑπὸ πλουσίων ἐμπόρων, ὧν ἡ μεγαλοδωρία ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν τῆς ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας.

Εἰς τοιοῦτον λαὸν συγγνωσταὶ εἶναι πολλαὶ κενοδοξίαι καὶ μεγάλαι ἀξιώσεις. Ἐλπίζουσιν ὅτι μιᾷ τῶν ἡμερῶν θὰ ἔλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀγνοῶ ἂν θὰ πληρωθῇ ὁ πόθος των. Ἀναντίρρητον δὲ ὑπάρχει ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ εὐφυέστατοι καὶ οἱ μάλιστα πεπολιτισμένοι τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς· ὅτι ἐδείχθησαν ἱκανοὶ νὰ καταρτίσωσι πολιτείαν· ὅτι κατὰ τὴν πληθὺν ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἔρχονται ἀμέσως μετὰ τοὺς Ὀσμανίδας ἢ καὶ ὑπερέχουσιν αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐν τῇ παλαιᾷ διαχειρίσει τῆς τουρκικῆς ὑπηρεσίας προσεκτήσαντο σπουδαιότητα καταπληκτικήν. Ὁ ἰατρὸς τοῦ Σουλτάνου, ὁ γραμματεὺς τοῦ βεζύρου, ὁ προϊστάμενος τῆς λογοκρισίας, ὁ διευθυντὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς τραπέζης, ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι πάντες Ἕλληνες. Ἐν παντὶ ὑπουργείῳ Ἕλληνες κατέχουσι θέσεις, ἐὰν μὴ λαμπράς, ὁπωσδήποτε ἰσχυροτάτας· λαλοῦσι γαλλιστὶ ὡς γάλλοι, τουρκιστὶ ὡς τοῦρκοι, εἶναι ὅμως καὶ διαμένουσιν Ἕλληνες, εἰ καὶ φαίνονται τουρκόφιλοι. Ὁ φιλοτουρκισμός των εἶναι μέχρι τινὸς σπουδαῖος, διότι οἱ ἐχθροὶ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν γίνονται φίλοι ἡμῖν εἰλικρινεῖς. Οὐδεὶς λαὸς ἔχει σπουδαιοτέρους λόγους νὰ μισήσῃ τὴν Ῥωσσίαν ἢ ὁ ἑλληνικός· οἱ Ῥῶσσοι προσέβαλον τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὑπερηφάνειαν, τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις του καὶ τὰ πολιτικὰ συμφέροντά του. Ὅτι δὲν συμφέρει τοῖς Ῥώσσοις νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο ἐδήλωσε πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ Νικόλαος· τὸ ἄσπονδον ὅμως καὶ τυφλὸν καὶ ἀδιάλλακτον μῖσος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ῥώσσους ἠρέθισεν «ὁ στρατηγός». Ἐάν τις ἀντιπαραβάλῃ τὰ σκάνδαλα τοῦ ἐξόχου διπλωμάτου καὶ τὰς ἐπιτυχίας τῆς ἐνεργείας του, θὰ εὕρῃ ὅτι οἱ ἀσπονδότεροι τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ πρέπει νὰ χαίρωσι.

Δύο μόνον ἡμέρας διέτριψεν ὁ στρατηγὸς ἐν Ἀθήναις· μακρότερον δὲν ἠδύνατο. Ἦλθεν ἐπιδεικνύμενος χαρὰν θριαμβευτοῦ, ὡς πάντοτε. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐπεσκέψατο τὰς συνεδριάσεις τῆς βουλῆς· ἠκροᾶτο δὲ μετὰ προσοχῆς, ὁπότε προσελθών τις ἐψιθύρισεν αὐτῷ εἰς τὸ οὖς ὅτι μέγα πλῆθος λαοῦ παρεσκεύαζεν ἐπίδειξιν πρὸ τοῦ ξενοδοχείου του. Παραχρῆμα μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλ' ὁποία ἀπάτη! μόλις 40 ἵσταντο πρὸ τοῦ πυλῶνος, ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐπὶ τῆς κλίμακος. Οἱ πτωχοὶ βούλγαροι κτίσται οὔτε ἠπίσταντο τί ἤθελον, οὔτε ἐγίνωσκον τὸν μυστακοφόρον κύριον, ὑπὲρ οὗ ἔμελλον νὰ ζητωκραυγήσωσι κατ' εἰσήγησιν Ῥούκα τινός. Λαρυγγηδὸν ἐπομένως ἐχαιρέτιζον πάντα προσερχόμενον ξένον, ἄχρις οὗ ἦλθεν ὁ στρατηγὸς αὐτός. Ἀναφορὰν εὐχαριστήριον προσήνεγκαν αὐτῷ ἐπὶ τῷ ζήλῳ, μεθ' οὗ ἠγόρευσεν ἐν τῇ συνεντεύξει ὑπὲρ τοῦ σλαβισμοῦ· ἀλλ' ἅμα ταῦτα ἐγένοντο γνωστά, συνηθροίσθη ὁ ἐνθάδε μακεδονικὸς σύλλογος καὶ πανδήμως διεμαρτύρετο ὅτι οὔτε τὸν στρατηγὸν ἀνεγνώριζεν, οὔτε τὴν ὑπεράσπισίν του, οὔτε τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Πόσον ἀχάριστος εἶναι ὁ κόσμος οὗτος! Ἤρξαντο ἔπειτα αἱ ἐπισκέψεις· τὰ ἐπίσημα πρόσωπα

Digitized by Google

ἤρχοντο καὶ ἀπήρχοντο· ἰδιῶται ὅμως δὲν ἐφαίνοντο. Τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἐδέξατο τὸν πρεσβευτὴν καὶ τὴν σύζυγόν του μετὰ τῆς πρεπούσης τιμῆς· ὅτε ὅμως τῇ ἐπαύριον ἐξέφρασεν ὁ στρατηγὸς ἐπιθυμίαν νὰ ἀπέλθῃ, ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τὸν κρατήσῃ. Οὐχὶ μᾶλλον ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς ἔτυχεν ὁ Σαλισβουρύ· συμπάθειαν τοὐναντίον ζωηρὰν ἐπεδείκνυντο τὰ πλήθη ὁσάκις ἐνεφανίζετο ὁ σὶρ Ἔλλιοτ. Πολιτικοί, ἔμποροι, δημοσιογράφοι, ἀξιωματικοί, πάντες ἔσπευσαν νὰ καταλίπωσιν αὐτῷ τὰ ἐπισκεπτήριά των. Ὅπου παρήρχετο, ἐζητωκραυγεῖτο· ὁπόθεν παρήλαυνεν, οἱ ἄνθρωποι ἀπεκαλύπτοντο τὴν κεφαλήν, ὡσανεὶ παρήλαυνε θριαμβικῶς βασιλεύς.

Αἴφνης ἡ τῶν ὑψηλῶν προσώπων ἐπίσκεψις ἐλησμονήθη, οἱ δὲ «ῥεῖα ζῶντες» Ἀθηναῖοι ἔλαβον συγχρόνως δύο δίκας. Ὁ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργὸς διεβίβασε πρὸ ἐτῶν εἴς τινα φίλον ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἐλάλει περὶ τοῦ Βασιλέως οὐχὶ εὐλαβῶς... Ἐπῆλθεν ἡ δίκη τοῦ Κουμανούδη, πράκτορος τῆς σερβικῆς (;) κυβερνήσεως, ὅστις κατηγόρησε τὸν γραμματέα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείου Ζηνόπουλον ὅτι εἶχε λάβει παρὰ τοῦ μυστικοῦ πράκτορος, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σερβοτουρκικοῦ πολέμου, 100,000 φρ. ὅπως διενεργήσῃ ἐπανάστασιν ἐν Ἠπείρῳ· ἀλλ' οὔτε ἐπανάστασις, οὔτε χρήματα πλέον ἐφάνησαν. Ὅτι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἐνήργησε πολὺ κατ' ἀρχάς, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ὁ πρωθυπουργὸς Κουμουνδοῦρος, ὃν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠρώτησα, εἶπέ μοι τάδε· «Ὅτε ὁ Μίλαν εἶπεν ἐν τῇ προκηρύξει του ὅτι θὰ συνηνοῦντο αὐτῷ οἱ Ἕλληνες, εἶχεν ἐν χερσὶ ῥητὴν δήλωσιν, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ πράξωσι τὸ ἀντίστροφον καὶ παντὶ τρόπῳ θὰ μείνωσιν ἥσυχοι».

Πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ Messager d'Athènes εἶχον εἰπεῖ ὅτι περιχαρὴς θὰ ἐγνώριζον τοὺς ἐνθάδε πολιτικούς. «Ἐὰν μένητε μακρότερον, ἐμπορεῖτε νὰ παραστῆτε ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅστις φέρεται πρὸς τοὺς ξένους λίαν ἁβρόφρων· ἀλλ' ἐπειδὴ θὰ διατρίψητε δύο ἡμέρας μόνον, ἐμπορῶ νὰ σᾶς συστήσω τῷ πρωθυπουργῷ καὶ τῷ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργῷ». Καὶ οὕτω συνέβη δύο ὥρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου. Ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος πειρᾶται νὰ φανῇ «bon homme»· ἐκάθητο φορῶν χρυσοκέντητον σκοῦφον ἐπὶ τῆς πολιᾶς κεφαλῆς, παίζων τὸ κομβολόγιον· αἱ λεπτόταται φράσεις του ἤλεγχον δολοφρονέστατον πολιτικόν. Ὁ Κοντόσταυλος ἔχει μέγα ἀνάστημα, φαλακρὰν κεφαλήν, ἐξυρημένον τὸν πώγωνα· εἶναι κομψὸς τὸν τρόπον, περιεσκεμμένος τὴν φράσιν, θωπευτικὸς τὸ ὕφος, ἄλλος Βάϋστ. Ἔδειξεν ἡμῖν τὰ ἀρτίως διὰ τοῦ ταχυδρομείου ἀφικόμενα βιβλία, ὧν τὸ πρῶτον ἦτο γερμανικὸν «Βελγικαὶ Μελέται», τὸ δεύτερον ὡσαύτως «Πολιτικὴ» τοῦ Βλούνσλη. Ἰδὼν ἐμὲ ἀναδιφῶντα τὰ βιβλία ἠρώτησε·—«Λαλεῖτε γερμανιστί;»—«Ὀλίγον, ἐξοχώτατε». Ἔκτοτε δὲ ἐλάλει γερμανιστὶ οὐχ ἧττον κομψῶς ἢ πρότερον γαλλιστί· ἐντόνως δὲ διεμαρτύρετο κατὰ τῶν ἀποδιδομένων τῇ Ἑλλάδι φιλοδόξων πολιτικῶν σχεδίων.

—«Καὶ ὅμως, ἐξοχώτατε, οἱ τὴν Ἑλλάδα ἐπιστάμενοι διατείνονται ὅτι αἱ φιλοδοξίαι τῆς νεαρᾶς Ἑλλάδος χωροῦσι τοσοῦτον, ὥστε μόλις πρὸ τοῦ Βυζαντίου δύνανται νὰ στῶσι».

—«Φιλοδοξίαι; Ὑπάρχει χώρα ἄνευ φιλοδοξίας; Ἀλλ' ἡμεῖς ἐπιστάμεθα νὰ ἀναμετρῶμεν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις· γινώσκομεν δὲ πόσον ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ προχωρήσωμεν».

—«Τὰ νομοσχέδια, αἱ προφανεῖς ἐξοπλίσεις, τὸ τελευταῖον δάνειον πείθουσι τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἡ Ἑλλὰς κλίνει νὰ ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά της ἤτε δι' εἰρήνης ἤτε διὰ πολέμου. Σήμερον ἀνέγνων ἐν τῇ «Ἐφημ. τῆς Κολωνίας» ἐπιστολὴν πρὸς τὴν «Πολιτ. Ἀνταπ.», καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἀπήτησε παρὰ τῆς Πύλης Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Κρήτην, Ψαρά, Σάμον καὶ Χίον».

Γελῶν ὁ ὑπουργὸς ἀπεκρίνατο·—«Ἡμεῖς οὐδὲν ἀπῃτήσαμεν· θαυμάζω πῶς ὁ κατάλογος τῶν αἰτήσεων δὲν ἔγινε μακρότερος. Ἡμεῖς ἀξιοῦμεν νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ σύνταγμα ἐξ ἴσου εἰς πάσας τὰς ἐν Τουρκίᾳ φυλάς· νὰ μὴ λάβωσιν οἱ Σλάβοι προνόμια ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας, νὰ μείνωσι δὲ ἀλώβητα ὅσα νῦν οἱ ἡμέτεροι ὁμόφυλοι κέκτηνται προνόμια. Ἐὰν διετρίβετε παρ' ἡμῖν μακρότερον, θὰ ἐπείθεσθε, ὅτι, ἐὰν ὁπουδήποθι τῆς Ἀνατολῆς παρακινηθῶσιν οἱ Ἕλληνες εἰς ἐπανάστασιν, οὔτε ἡμεῖς, οὔτε ἄλλη ἐν Ἀθήναις κυβέρνησις δύναται νὰ μείνῃ ἁπλοῦς θεατής. Οἱ Ἕλληνες, ἐφ' ὅσον εἶναι κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, ἔχουσι πολλῷ ἰσχυροτέραν τῆς συναφείας τὴν συνείδησιν παρ' ὅσον φαντάζονται οἱ ξένοι. Σήμερον οὐδεὶς γινώσκει τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. Ἴδετε τὴν Ἀγγλίαν· ἴδετε τὴν ὑμετέραν πατρίδα· οὐδεὶς ἐμπορεῖ νὰ εἴπῃ τί προσεχῶς θὰ ἀποφασίσωσιν αἱ οὐδαμόθεν ἀπειλούμεναι μεγάλαι δυνάμεις· εἶναι ἆρά γε πρέπον νὰ μένῃ ἀπαράσκευος ἡ πατρὶς ἡμῶν ἀπέναντι τοιαύτης ἀβεβαιότητος; Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω, γινώσκομεν καὶ ἀναμετροῦμεν τὰς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις· δὲν ἐπιδιώκομεν κατακτήσεις· αἱ λεγόμεναι ἀξιώσεις εἶναι πᾶσαι ψευδεῖς».

Τὸν διάλογον διέκοψεν ἡ τοῦ ὑπουργοῦ ἀνεψιά, τοσοῦτον περικαλλὴς νεᾶνις, ὥστε διὰ μόνης τῆς καλλονῆς της ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ Βυζάντιον καὶ εἴ τι ἄλλο ἠβούλετο.

Ἡ ὁμιλία ἐστράφη εἰς παντὸς εἴδους πολιτικά. Ἐνταῦθα ἤκουσα, ἀλλ' οὐχὶ παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ, ἰδέαν ὁπωσδήποτε μνείας ἀξίαν. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ τρεῖς φυλαὶ εἶναι προωρισμέναι νὰ ἀναστείλωσι τὴν πρόοδον τῶν Σλάβων, ἡ τῶν Μαγυάρων, ἡ τῶν Ῥωμούνων καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὴ ἡ θέσις καὶ ὕπαρξίς των ἐμποδίζει

Digitized by Google

τὴν ἕνωσιν τῶν Σλάβων. Ὁ ἀποβλέπων εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην πείθεται, ὅτι, ἂν συνεννοηθῶσιν αἱ τρεῖς αὗται φυλαί, οἱ Σλάβοι δὲν θὰ ὑπερισχύσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἀποστρεφόμενος τὸν σίδηρον, παρασκευάζομαι νὰ καταβῶ εἰς Πειραιᾶ ἐπὶ κοινῆς ἁμάξης· εἶναι σήμερον ἡ δευτέρα τοῦ φεβρουαρίου, ἐγὼ δὲ γράφω ἔχων τὰ παράθυρα ἀνοικτά. Τὸ πρῶτον βλέπει εἰς τὸν βασιλικὸν κῆπον, ὅστις διὰ τοὺς λαμπροὺς φοίνικας καὶ τὰς πορτοκαλέας ὑπερβαίνει τὸν ἐν Βερσαλίᾳ, περικλείεται δὲ ὡς ἐν πλαισίῳ διὰ τῶν ἱερῶν ὀρέων· τὸ ἕτερον παράθυρον βλέπει εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔνθα παιανίζει ἡ μουσική, περιπατοῦσι δὲ, παίζουσι, φλυαροῦσι γυναῖκες, παιδία καὶ στρατιῶται. Ἐν Εὐρώπῃ (ἔγραφεν ὁ ἡμέτερος Σέμερε) ἔχει ἑκάστη χώρα ἴδια χρώματα· ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔχει ἴδια χρώματα ἕκαστος ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲν ἰσχύει πλέον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις. (Ἕπεται περιγραφὴ τῆς ἐθνικῆς στολῆς)· αἱ γυναῖκες δὲν εἶναι κατὰ τὴν κομψότητα ὑποδεέστεραι τῶν δεσποινῶν ἐν Παρισίοις. Τὰ κοράσια φοροῦσι τὴν παλαιάν, πλουσίαν στολήν, ἥτις τοσοῦτον αὐξάνει τὴν χάριτα τοῦ προσώπου, ὥστε ἀποβαίνει ἀπερίγραπτος. Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ καλλίστη πόλις τῆς Ἀνατολῆς· ὁ ξένος ἀπέρχεται le cœur gros, καὶ μετὰ στερεᾶς προθέσεως νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν.[1]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΦΕΥΡΕΤΟΥ

τῶν χαλυβδίνων γραφίδων καὶ τοῦ κονδυλοφόρου.

Καθ' ἑκάστην μεταχειριζόμεθα πλῆθος μικρῶν καὶ ἀφανῶν ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων δὲν ἐκτιμῶμεν ἐπαρκῶς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν χρησιμότητα, ἕνεκα τῆς μικρότητος αὐτῶν καὶ τῆς μικρᾶς τιμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν πωλοῦνται. Ἀναφέρομεν ἐπὶ παραδείγματος τὰ πυρεῖα, τὰ κοινῶς ὀνομαζόμενα *σπίρτα*· ταῦτα ἀντικαταστήσαντα τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν λοιπῶν πυροποιῶν οὐσιῶν καίονται σήμερον κατὰ χιλιάδας, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀναλογίζεται τὴν μεγάλην εὐκολίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ χρόνου, τὴν ὁποίαν ἐπήνεγκεν ἡ ἐφεύρεσις αὐτῶν. Τίς δὲ ἦτο ὁ πρῶτος εὑρετὴς τῶν πυρείων; Καίτοι δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν, μόλις εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατεσκευάσθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ῥόμερ καὶ Πρέσχελ ἐν Βιέννῃ τῷ 1833, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848 ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται ἐκ μάζης φλογογόνου, ὁμοίας πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν σήμερον μεταχειρίζονται πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν, καὶ ὅτι πρὸ 30 ἐτῶν ἐγένοντο ἀντικείμενον κοινῆς χρήσεως.

Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν, μνημονεύσαντες ἐπὶ παραδείγματος τὰ πυρεῖα, εἰς τὴν ἱστορίαν ἄλλης ἐφευρέσεως ἢ μᾶλλον ἄλλου ἐφευρετοῦ, παρασχόντος ἡμῖν ἀντικείμενον κοινῆς χρήσεως, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐκ παίδων εἴμεθα συνῳκειωμένοι, καὶ τὸ ὁποῖον ἀφθόνως μὲν καταναλίσκομεν, ὀλίγον δὲ διὰ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ διάδοσιν καὶ τὴν μικρὰν τιμὴν ἐκτιμῶμεν. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι τὸ *κονδύλιον*, ἡ *γραφίς*, ἡ κοινῶς πένα (penna) μετὰ τοῦ κονδυλοφόρου ἢ γραφιδοφόρου.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἔζη ἐν Καινιγσβέργῃ, ἀρχαίᾳ πρωτευούσῃ τῆς Πρωσσίας, πτωχὸς διδάσκαλος τῆς καλλιγραφίας, ὀνόματι Βοῦργερ, ὁ ὁποῖος κατείχετο ὑπὸ ἰδιοτρόπων τινῶν δοξασιῶν· μία δὲ τούτων ἦτο καὶ τὸ ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ καλλιγραφεῖν, ἡ ὑπὸ τοῦ καλλιγράφου τοῦ Μεγάλου Φρεδερίκου Ἴλμαρ Κούρα εἰσαχθεῖσα καὶ ἐν χρήσει τότε καθ' ὅλην τὴν βορείαν Γερμανίαν, εἶχεν ἀνάγκην διορθώσεως. Τοιοῦτόν τι δοξάζων ἐπενόησεν ἰδίαν μέθοδον γραφῆς, τὴν ὁποίαν καὶ ἐδίδαξεν εἰς τοὺς μαθητάς του. Ὅταν δὲ ἡ γραφή του αὕτη ἐγένετο γνωστὴ διὰ τῆς διδασκαλίας, ἐθεωρήθη καλλιτέρα τῆς τῶν μαθητῶν τοῦ Κούρα, τῆς συνισταμένης ἐξ ἀρύθμων καὶ χονδροειδῶν χαρακτήρων, καὶ ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν πατρίδα του, μηδόλως ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ προτείναντος. Ἀλλ' ὡς συμβαίνει πάντοτε ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων, τὸ κατόρθωμα τοῦτο καὶ ἡ φήμη διήγειρε τὸν φθόνον τῶν συναδέλφων τοῦ Βοῦργερ καλλιγράφων, οἵτινες οὐδὲν μέσον παρέλιπον, ἵνα βλάψωσι καὶ ταπεινώσωσι τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τῶν συμπολιτῶν του.

Ὁ Βοῦργερ ὅμως προέβη καὶ περαιτέρω· ἐσκέφθη πλὴν τῆς γραφῆς νὰ βελτιώσῃ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον καὶ τὰ μέσα τῆς γραφῆς, πρὸ παντὸς δ' ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς γραφίδος. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μετεχειρίζοντο γράφοντες μόνον τὰ πτερὰ τῆς χηνός· εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ θέλων δι' αὐτῶν νὰ γράψῃ λεπτοὺς χαρακτῆρας πρέπει νὰ κρατῇ ἀδιακόπως εἰς χεῖρας τὸ κονδυλομαχαίριον, ὅπως ἀποξέῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ ἄκρον τῆς γραφίδος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀποκόπτῃ ἐντελῶς καὶ κατασκευάζῃ νέαν κατωτέρω. Τοῦτο δὲ, ὡς εἰκὸς, ἦτο οὐ μόνον δυσάρεστον καὶ χρονοτριβὲς, ἀλλ' εἶχε καὶ τὸ ὅλως ἰδιάζον αὐτῷ ἐλάττωμα ὅτι ἐπροκάλει πληγὰς εἰς τὸν ὄνυχα· διότι ἡ ὀξεῖα αἰχμὴ τῆς γραφίδος ἀπημβλύνετο ἐπὶ τοῦ ὄνυχος τοῦ ἀντίχειρος τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἀπετέμνετο καὶ διὰ τοῦ μαχαιρίου· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἦτο λίαν κοπτερὸν, ἐπροκάλει εὐκόλως τραυματισμοὺς τοῦ ὄνυχος καὶ φλεγμονὰς ὀδυνηράς.

Ἐφ' ὅλων λοιπὸν τούτων ἐπεχείρησεν ὁ Βοῦργερ νὰ φέρῃ διορθώσεις καὶ βελτιώσεις. Συνέτεινε δὲ μεγάλως καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐδίδασκεν ὁ Βοῦργερ καλλιγρα-

1. Κλειώ.

φίαν εἰς θυγάτριον πλουσίου γέροντος ὀνόματι Ἔγγελμαν· ἐσκέφθη λοιπὸν ν' ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς σκέψεις του. Ὁ πλούσιος οὗτος Ἔγγελμαν ἦτο γέρων λίαν ἰδιότροπος τὸν χαρακτῆρα· καίτοι ἀπέζη ἐκ τῶν προσόδων τῆς περιουσίας του, οὐδὲν ἴδιον μετερχόμενος ἐπάγγελμα, οὐχ ἧττον οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔμενεν ἀργὸς ἐκ τῶν πολυαρίθμων καὶ πολυειδῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, κεκλεισμένος ἐν δωματίῳ εἰργάζετο ἐπὶ τεκτονικῆς τραπέζης, ἢ ἐπὶ τόρνου. Ἔκοπτεν, ἐρρίνιζεν, ἐσφυρηλάτει, κατασκευάζων μικρὰ τεχνουργήματα, λίαν ἐντέχνως, διὰ τὰ ὁποῖα πολλοὶ θὰ ἔδιδον μέγα τίμημα ἐὰν ἐπωλοῦντο· αὐτὸς ὅμως εἰργάζετο δι' ἑαυτὸν καὶ μόνον· ἔχαιρε δὲ διὰ τὰ ἔργα του καὶ διὰ τὸν οἶκόν του, ὁμοιάζοντα πρὸς μουσεῖον ἐντέχνων ἀντικειμένων.

Εἰς τὸν γέροντα λοιπὸν ἐκεῖνον ἀνεκοίνωσεν ὁ Βοῦργερ τὴν ἀνακάλυψίν του· συνίστατο δὲ αὕτη εἰς τὴν ἐκκοπὴν τοῦ ὅλου καλάμου τοῦ πτεροῦ τῆς χηνὸς εἰς μικρὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα κατόπιν ὤξυνε καὶ ἔσχιζε δι' ἐντομῆς· οὕτως ὥστε, ὡς ἔλεγεν ὁ ἴδιος, νὰ ἔχῃ ἕκαστον τὸ ἴδιον ῥύγχος. Τοιουτοτρόπως κατεσκεύασε γραφίδας ὁμοίας πρὸς τὰς σημερινὰς ἐκ χάλυβος καὶ ἐνέπηξεν ἐπὶ στειλεοῦ ἢ κονδυλλοφόρου, ὃν αὐτὸς ἐπίσης κατεσκεύασε.

Τοῦτο ἦτο ἓν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω· διότι πρὸ αὐτοῦ οὐδεὶς διενοήθη νὰ χωρίσῃ τοῦ κονδυλοφόρου τὴν γραφίδα. Ὁ Ἔγγελμαν εὗρε τὸ πρᾶγμα καλόν, καθ' ὅσον δὲν ἔκοπτέ τις μόνος τὴν γραφίδα, οὐδὲ ἀπέξυεν, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἠδύνατο φθειρομένης τῆς μιᾶς, νὰ λαμβάνῃ ἑτέραν, ἐξ οὗ ἐπήρχετο οἰκονομία χρόνου καὶ κόπου διὰ τὸν γραφέα, εἶπεν ὅμως ὅτι καὶ δὲν κατορθώθη μέγα τι· διότι αἱ γραφίδες ἔπρεπε πάντως νὰ κοπῶσιν ὑπό τινος διὰ τῆς χειρός· διὸ εἶπεν εἰς τὸν Βοῦργερ ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ μηχανῆς τὴν διὰ τῆς χειρὸς κατατομὴν τῶν πτερῶν εἰς γραφίδας.

Ὁ Βοῦργερ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν παρατήρησιν ταύτην τοῦ γέροντος, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ δημοσιεύσῃ καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐφεύρεσιν. Κατὰ τὸ 1808 λοιπὸν ἐδημοσίευσε τὰ ἑξῆς ἐν μιᾷ τῶν ἐγχωρίων ἐφημερίδων·

«*Νέα σπουδαιοτάτη ἐφεύρεσις*. Ὁ καλλιγράφος Βοῦργερ μετὰ πολλοὺς κόπους κατώρθωσε νὰ ἐφεύρῃ κατασκεύασμα διὰ τοῦ ὁποίου δύναται ἕκαστος νὰ γράφῃ κομψῶς, νὰ ὠφελῆται ἐκ τῆς οἰκονομίας, καθ' ὅσον ἐξ ἑνὸς πτεροῦ θὰ λαμβάνῃ 1-5 γραφίδας, τὰς ὁποίας θὰ ἔχῃ καὶ ἑτοίμους κεκομμένας, ἀποφεύγων τὸν κόπον καὶ τὴν χρονοτριβὴν ξύων πτερά, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸν μέχρι τοῦδε ξυσμὸν τῆς αἰχμῆς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀντίχειρος, ἐξ οὗ προκύπτουσι πολλὰ τὰ κακά. Τὸ κατασκεύασμα συνίσταται ἐκ μικροῦ κυτίου φέροντος τὰς πτερογραφίδας καὶ τὸν κονδυλοφόρον αὐτῶν, ὃν ὁ εὑρετὴς ἐβάπτισε ῥυγχογραφιδοκάτοχον. Τὰ τῆς χρήσεως δὲ αὐτοῦ ἐξηγεῖ ὁ ἐφευρετής. Ἡ τιμὴ ὁρίζεται ἐκ τῆς ὕλης, ἐξ ἧς εἶναι κατεσκευασμένος ὁ κονδυλοφόρος· ἐπειδὴ ὑπάρχουσι διαφόρων εἰδῶν κεκοσμημένοι διὰ χρυσοῦ, ἀργύρου, ὀρειχάλκου (διὰ δῶρα).»

Ὁ ἀναγνώστης παρετήρησεν ἤδη ἐκ τῆς κατὰ λέξιν μετενεχθείσης ἀγγελίας ταύτης ὅτι ὁ Βοῦργερ δὲν ἦτο ποσῶς νοήμων ἔμπορος. Ἐὰν βιομήχανος τῶν ἡμερῶν μας εἶχε ν' ἀναγγείλῃ τοιοῦτόν τι, ἄλλην ὀνομασίαν θὰ ἔδιδεν, ἢ θὰ ἀνεζήτει ἕτερον ὄνομα καλλίτερον ἢ ξενικῶς ἠχοῦν. Ἡ λέξις ῥυγχογραφιδοκάτοχον ἔχει ἦχον πεζόν. Ἐὰν τοὐλάχιστον ὠνόμαζε τὸ κατασκεύασμα γαλλιστὶ tuyau de plume, ἢ εὕρισκεν ὀνομασίαν τινὰ ἑλληνικὴν ἢ χαλδαϊκήν, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ δύναταί τις νὰ προφέρῃ χωρὶς νὰ σχίσῃ τὴν γλῶσσάν του, οἱ κάτοικοι τῆς Καινιγσβέργης θὰ ἠγόραζον αὐτό. Ἡ ὀνομασία ὅμως ῥυγχογραφιδοκάτοχον ἐφάνη αὐτοῖς γελοία καὶ ἐπειδὴ οἱ φθονεροὶ συνάδελφοι τοῦ Βοῦργερ ἔπραττον τὸ πᾶν, ὅπως καταβιβάσωσι τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἡ νέα σπουδαιοτάτη ἐφεύρεσις ἀπέτυχε, κατασταθεῖσα γελοία.

Ὁ φιλόπονος ὅμως Βοῦργερ δὲν ἀπηλπίσθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης. Μετ' ὀλίγον ἐπενόησε μικρὰν μηχανήν, δι' ἧς αἱ γραφίδες ἐκόπτοντο· ἔδωκε δὲ τὸ σχέδιον αὐτῆς εἰς τὸν φίλον του Ἔγγελμαν, ὁ ὁποῖος δὲν ἡσύχασε πρὶν ἢ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του. Ἡ δευτέρα ἐφεύρεσις ἀνταπεκρίνετο ἐντελῶς πρὸς τὸν σκοπόν του· καὶ αὐτὸς ὁ Ἔγγελμαν εὐχαριστήθη διότι οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ θὰ ἔκοπτε τὰς γραφίδας διὰ τῆς χειρός.

Ὁ Βοῦργερ ἀνήγγειλε δι' ἑτέρας ἀγγελίας τὸ μηχάνημα, συγχρόνως δὲ ἀνοήτως ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐσκόπει νὰ κατασκευάσῃ καὶ αὐτὰς τὰς γραφίδας ἐκ μετάλλου, διότι ἐπίστευεν ὅτι εἶχεν ἤδη φθάσει φυσικῶς εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐφευρέσεώς του, ἀλλ' ἐπέπρωτο πικρῶς ν' ἀπατηθῇ. Διότι πρότερον εἶχεν ἐχθροὺς μόνον τοὺς καλλιγράφους, ἤδη ὅμως προσετέθησαν καὶ οἱ γραφιδοπῶλαι, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπέλθῃ ζημίαν εἰς τὸ ἐμπόριόν των, καὶ δημοσίᾳ διεκηρύχθη ὅτι εἶναι παράφρων ὁ διατεινόμενος ὅτι δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι γραφίδες ἐκ μετάλλου· διὸ καὶ οἱ εὐφυολόγοι τῆς Καινιγσβέργης, οἱ σκώψαντες τὸ ῥυγχογραφιδοκάτοχον, ἐνόμισαν ἀληθῶς, ὅτι ὁ πρότερον καθολικὴν χαίρων φήμην ὡς διδάσκαλος τῆς καλλιγραφίας, ἔπαθε τὰς φρένας. Ἔτρεψαν εἰς τὸ γελοῖον τὸ πρᾶγμα· οὐδὲν δὲ χείριστον ἢ νὰ καταβιβασθῇ ἄνθρωπος ἢ πρᾶγμά τι μέχρι τοῦ γελοίου.

Καὶ πράγματι αἱ συνέπειαι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπέλθωσιν· ὁ Βοῦργερ κατηνάλωσε τὴν μικρὰν

Digitized by Google

περιουσίαν του πρὸς κατασκευὴν τοῦ μηχανήματος, καὶ ἐστερήθη τῶν ἄλλων αὐτοῦ πόρων, διότι ἀδιακόπως παρέλειπε τὰς παραδόσεις τῶν μαθημάτων του, περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν, κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας του, καὶ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ χειρίστου ὅσων δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, τῆς ἀπελπισίας. Ἐν τῇ ἠρέμῳ ἀπελπισίᾳ του παρεδίδετο ἐνίοτε εἰς τὴν ζυθοποσίαν καὶ κατήντησε πρόσωπον κωμικόν, γνωστὸν εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν, τὸ ὁποῖον ἡ ἀξιέπαινος νεολαία τῶν τριόδων μετὰ σκωπτικῆς χαρᾶς ἐκάλει διαβαῖνον «γραφιδοκάτοχον, ῥυγχογραφιδοκάτοχον».

Ἐκ τῶν γραφιδοκατόχων ὅμως τοῦ Βοῦργερ καὶ τῶν γραφιδοτόμων αὐτοῦ μηχανῶν βιομήχανοι Ἄγγλοι ἠγόρασαν δείγματά τινα, ἀναγνωρίσαντες καλῶς τὴν ἀξίαν τῆς ἐφευρέσεως, καὶ μετήνεγκον εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα ἐν ἐργοστασίοις, πρὸς δὲ τούτοις καὶ μεταλλίνους γραφίδας κατὰ μεγάλα ποσά· ἡ δὲ βιομηχανικὴ αὕτη ἐπιχείρησις προώδευε καὶ ταχέως ἤνθησεν. Ἀγγλικοὶ κονδυλοφόροι ἀπεστέλλοντο εἰς Γερμανίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἀγγλικὰ ἐργοστάσια ἰδίως τὰ ἐν Βιρμιγχάμῃ ἐκέρδισαν πολλὰ ἑκατομμύρια ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου καὶ ἀφανοῦς, τὰ νῦν ὅμως ἀπαραιτήτου καταστάντος ἀντικειμένου τοῦ ἐμπορίου.

Τί δὲ ἀπέγεινεν ὁ Βοῦργερ; Ἐάν, ὦ ἀναγνῶστα, ὁ συγγραφεὺς σοὶ διηγεῖτο μυθιστόρημά τι ἤθελεν ἐπὶ τέλους ἀνταμείψει λαμπρῶς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ πληρώσει τὸν ἄοκνον καὶ φιλόπονον ἐφευρετὴν τιμῶν καὶ πλούτου. Ἡ πραγματικότης ὅμως οὐχὶ σπανίως ἀποκλίνει ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον μέτρον καὶ τὴν ποιητικὴν δικαιοσύνην ἀποδιδομένων ἀνταμοιβῶν ἢ τιμωριῶν.

Ἔτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1840 ἵστατο παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ταχυδρομείου τῆς Καινιγσβέργης γέρων ἐξηντλημένος, ἐμπορευόμενος χαλυβδίνους γραφίδας καὶ κονδυλοφόρους, ἐξ οὗ οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὸ ταχυδρομεῖον ἠγόραζον ἀπὸ εὐσπλαγχνίας. Ὁ γέρων ἐκεῖνος ἦτο ὁ ἐφευρετὴς τῶν πωλουμένων γραφίδων, ἐκ τῆς παραγωγῆς τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐγένοντο ἑκατομμυριοῦχοι, αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκείνης πωλήσεως περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του προεφύλαξεν ἑαυτὸν μόλις ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς πείνης θανάτου!

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ.) **

Ὁ κατὰ τὸ 1875 ἀποθανὼν ἀντιπρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἐρρῖκος Οὐίλσων ἐπηγγέλλετο ἐναλλὰξ τὸν ποιμένα καὶ τὸν γεωργὸν μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Ἀλλ' οὐχ ἧττον κατεγίνετο καὶ περὶ τὴν σπουδήν. Ἀργότερον ἐπηγγέλλετο τὸν σανδαλοποιόν. Τοσοῦτον δ' ηὐδοκίμησεν, ὥστε οἱ συμπολῖταί του τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν ἐν Οὐασιγκτῶνι Γερουσίαν τῆς Συμπολιτείας. Τῷ 1872 κατὰ τὴν δευτέραν ὑποψηφιότητα τοῦ στρατηγοῦ Γράντ ἐγένετο ἀντιπρόεδρος τῆς Δημοκρατίας!

ΑΙ ΤΡΕΙΣ ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.

Ἡ ποίησις ἔχει τρεῖς φάσεις, ὧν ἑκάστη ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν ἐποχὴν τῆς κοινωνίας· τὴν ᾠδήν, τὴν ἐποποιίαν καὶ τὸ δρᾶμα. Οἱ πανάρχαιοι χρόνοι εἰσὶ λυρικοί, οἱ ἀρχαῖοι ἐπικοὶ καὶ οἱ νεώτεροι δραματικοί. Ἡ ᾠδὴ ᾄδει τὴν αἰωνιότητα, ἡ ἐποποιία λαμπρύνει τὴν ἱστορίαν, τὸ δὲ δρᾶμα ἀπεικονίζει τὸν βίον. Ὁ χαρακτὴρ τῆς πρώτης ποιήσεως εἶναι ἡ ἀφέλεια, τῆς δευτέρας ἡ ἁπλότης καὶ τῆς τρίτης ἡ ἀλήθεια. Ἡ ᾠδὴ τρέφεται ἐκ τοῦ ἰδανικοῦ, ἡ ἐποποιία ἐκ τοῦ μεγάλου, τὸ δρᾶμα ἐκ τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ τριπλῆ αὕτη ποίησις τέλος ἀπορρέει ἐκ τριῶν μεγάλων πηγῶν, τῆς Βίβλου, τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σαίξπηρ.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ διάφοροι τῆς διανοίας ἐκδηλώσεις κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαύτη ἡ τριπλῆ αὐτῆς μορφή, ἡ τῆς νεότητος, ἡ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας καὶ ἡ τοῦ γήρατος. Εἴτε ἰδιαιτέρως ἑκάστη φιλολογία ἐξετασθῇ, εἴτε πάντων τῶν ἐθνῶν ὁμοῦ, τὸ αὐτὸ παρουσιάζουσιν ἀποτέλεσμα· οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ πρὸ τῶν ἐπικῶν καὶ οὗτοι πρὸ τῶν δραματικῶν. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Μαλὲρβ πρὸ τοῦ Σαπελαὶν, ὁ Σαπελαὶν πρὸ τοῦ Κορνηλίου· ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὁ Ὀρφεὺς πρὸ τοῦ Ὁμήρου, πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ὁ Ὅμηρος· ἐν τῇ Βίβλῳ ἡ Γένεσις πρὸ τῶν Βασιλειῶν, αἱ Βασιλεῖαι πρὸ τοῦ Ἰὼβ ἢ, ὅπως ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ ἐκθέσωμεν τὴν σειρὰν ταύτην πασῶν τῶν ποιήσεων, ἡ Βίβλος πρὸ τῆς Ἰλιάδος, ἡ Ἰλιὰς πρὸ τοῦ Σαίξπηρ. Ἡ κοινωνία ἀληθῶς ᾄδει πρῶτον ὅ τι ὀνειροπολεῖ, εἶτα διηγεῖται ὅ τι ἔπραξε, καὶ τέλος ἀπεικονίζει ὅ τι σκέπτεται.

Κα Α.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΙΝΙΟΥ

Ὁ ἱκανώτατος καὶ χρηστὸς τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς (98 ἕως 117 μ. Χ.), προσηνέχθη πρός τε τὴν ὅλην Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὰς Ἀθήνας ἠπίως καὶ φιλανθρώπως, ὡς Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὁ ὑπουργὸς καὶ φίλος αὐτοῦ, ἀρκούντως μαρτυρεῖ. Διεσώθη δηλ. ἡμῖν ἐπιστολή τις τοῦ Πλινίου, δι' ἧς οὗτος, ὡς ὑπουργός, δίδει ὁδηγίας πρός τινα Μάξιμον, ἀποστελλόμενον ἐκτάκτως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ῥυθμίσῃ καὶ ἐξομαλίσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐνταῦθα ἐλευθέρων πολιτειῶν, ἐξ ὧν ἦσαν

Digitized by Google

καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὰ δὲ ἐν ταῖς ὁδηγίαις ταύταις ἐπισήμως ἐκφραζόμενα αἰσθήματα τοῦ ἐπισήμου τούτου Ῥωμαίου μαρτυροῦσι τρανότατα πόσον οἱ ἀνεπτυγμένοι καὶ ἑλληνικῆς παιδείας κάτοχοι Ῥωμαῖοι ἐσέβοντο τὴν χώραν ταύτην καὶ πόσον εὐγενῶς ἔκρινον περὶ αὐτῆς. Βεβαίως δὲν ἔλλειψαν Ῥωμαῖοι ἀγροῖκοι καὶ τραχεῖς βαρβαρικώτατα μεταχειρισθέντες τὴν γεραρὰν καὶ σεβασμίαν χώραν, ὡς ὁ καταστροφεὺς τῆς Κορίνθου καὶ βάρβαρος τῆς Ἑλλάδος δουλωτὴς Μόμμιος· οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν ἐξόχων Ῥωμαίων εὐλαβῶς πάντοτε προσηνέχθησαν πρὸς τὴν πατρίδα τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν τοιούτων Ῥωμαίων ἐκφράζει κάλλιστα ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Πλινίου, ἣν, ὡς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρουσαν καὶ μαρτύριον τρανὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων μετριότητος οὖσαν, καταχωρίζομεν ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει κατὰ τὸ πλεῖστον, τὸ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον μέρος αὐτῆς.

«*Πλίνιος Μαξίμῳ χαίρειν*.

»Ἡ πρὸς σὲ ἀγάπη με βιάζει ὄχι νὰ σὲ διδάξω (διότι οὐδ' ἔχεις ἀνάγκην διδασκάλου), »ἀλλὰ νὰ σὲ συμβουλεύσω ἵνα ὅσα καὶ αὐτὸς »γνωρίζεις ἀναπολήσῃς καὶ μὴ λησμονήσῃς ἢ »κάλλιον μάθῃς. Ἀναλογίσθητι ὅτι πέμπεσαι »εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν, εἰς τὴν ἄκρατον ἐ»κείνην καὶ ἁγνὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾗ πιστεύεται »ὅτι κατὰ πρῶτον ἐφευρέθησαν ὁ πολιτισμός, τὰ »γράμματα καὶ ἡ γεωργία. Ὅτι πέμπεσαι, ὅ»πως διορθώσῃς τὴν κατάστασιν ἐλευθέρων πο»λιτειῶν, τουτέστι πρὸς ἀνθρώπους κατ' ἐξοχὴν »ἀνθρώπους, πρὸς ἐλευθέρους κατ' ἐξοχὴν ἐλευ»θέρους, οἵτινες τὸ φυσικὸν δίκαιον διὰ τῆς ἀ»ρετῆς, διὰ τῶν προτερημάτων, διὰ τῆς φιλίας, »διὰ τῆς πίστεως τέλος καὶ τῆς θρησκείας διετή»ρησαν καὶ διέσωσαν. Σεβάσθητι τοὺς κτίτορας »θεούς, τὰς σκιὰς τῶν θεῶν. Εὐλαβοῦ τὴν ἀρ»χαίαν δόξαν καὶ αὐτὸ τὸ γῆρας, ὅπερ παρὰ »μὲν τοῖς ἀνθρώποις εἶνε σεβαστόν, παρὰ δὲ ταῖς »πόλεσιν ἱερόν. Τίμησον τὴν ἀρχαιότητα, τίμη»σον τὰ ὑπερφυῆ κατορθώματα, τίμησον καὶ τοὺς »μύθους αὐτούς. Μὴ ἀφαιρέσῃς τι ἐκ τῆς ἀξίας »τινός, μηδ' ἐκ τῆς ἐλευθερίας, μηδ' ἐξ αὐτῆς τῆς »μεγαληγορίας. Ἔχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αὕτη »ἐστὶν ἡ χώρα ἡ πέμψασα ἡμῖν τοὺς νόμους, ἥ»τις καὶ ἡττηθεῖσα δὲν παρέλαβε παρ' ἡμῶν νό»μους, ἀλλ' αἰτοῦσιν ἡμῖν ἔδωκεν· ὅτι εἰς τὰς »Ἀθήνας θὰ μεταβῇς, ὅτι τὴν Λακεδαίμονα θὰ »διοικήσῃς, ἂς ν' ἀφαιρέσῃ τις καὶ τὸ ὑπολειπό»μενον τῆς ἐλευθερίας ὄνομα εἶνε τραχύ, σκλη»ρὸν καὶ βάρβαρον. Μιμήθητι τοὺς ἰατρούς, οἵτι»νες, εἰ καὶ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μηδόλως διαφέ»ρουσιν ἐλεύθεροι δούλων, ὅμως ἁβρότερον καὶ εὐ»προσηγορώτερον περιποιοῦνται τοὺς ἐλευθέρους. »Ἀναλογίσθητι τί ἑκάστη πόλις ὑπῆρξε καὶ μὴ »βλέπε τί δὲν ἠδυνήθη νὰ γείνῃ. Μακρὰν ἀπὸ »σοῦ ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ τραχύτης καὶ δὲν φοβεῖ»σαι ψόγον».....κτλ.

Τοσοῦτον εὐγενῶς ἐφρόνει περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν ὁ νεώτερος Πλίνιος, καὶ βεβαίως καὶ ὁ προϊστάμενος καὶ κύριος αὐτοῦ Τραϊανὸς ταὐτὰ εἶχε φρονήματα καὶ αἰσθήματα. Τοσαύτην ἐπιρροὴν εἶχον ἐξασκήσει πάντοτε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰς τοῦτο ἀναμφιβόλως ὀφείλεται καὶ ἡ σχετικῶς λίαν ἠπία διαδωγὴ τῆς Ῥώμης ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν καθυπόταξιν αὐτῆς.[1]

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Γονεῖς! πρὶν εἰσαγάγητε τοὺς υἱούς σας εἰς ἰδιαίτερόν τι στάδιον, σπουδάζετε καθ' ὅσον δύνασθε τὰς κλίσεις, τοὺς χαρακτῆρας, τὰ προτερήματα, τὴν ἱκανότητά των.

Πόσοι εἰς τοῦτο τὸ ἐπάγγελμα εἰσβιαζόμενοι, ἀποτυγχάνουσιν ἐντελῶς, ἐνῷ δι' ἄλλο εἰσὶ προωρισμένοι ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ ἐδύναντο νὰ διαπρέψωσιν ἂν ἠκολούθουν ἐκεῖνο. Στρατιώτην θέλει ὁ πατὴρ τὸν υἱόν του, καὶ τὸν εἰσάγει εἰς τὸ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἀλλ' ὁ υἱὸς κάμμίαν ὄρεξιν διὰ δάφνας δὲν ἔχει, καὶ ἀποστρέφεται τὸν κρότον τῶν πυροβόλων καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς πυρίτιδος· ἢ τὸν θέλει νομικὸν ὁ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς ὑπὸ τὸν κώδηκα καὶ τοὺς πανδέκτας ἔχει πάντοτε κεκρυμμένην τὴν ἀνάβασιν τοῦ Ξενοφῶντος, ἢ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ναπολέοντος· ἢ τὸν θέλει ἔμπορον, ἐνῷ ἐκεῖνος οὔτε μίαν διαίρεσιν οὔτε τὴν μέθοδον τῶν τριῶν δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ἀλλ' ἀφορᾷ εἰς δόξαν συγγραφέως ἢ ποιητοῦ. Ὅταν οἱ πατέρες, μὴ σπουδάζοντες τῶν τέκνων τὰς κλίσεις, ἐπιφέρωσιν εἰς αὐτὰς βίαν, καὶ τὰ τέκνα των δυστυχῆ καθιστῶσι, καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ἀνικάνους πολίτας παρασκευάζουσι.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ἡ ἀνάγνωσις οὔτε ἡ καθολικὴ ἐπιστήμη εἶνε, οὔτε ἡ καθολικὴ σοφία. Ἀλλ' ὅστις συνείθισε ν' ἀναγινώσκῃ, δύναται πάντοτε ἐφ' οἱουδήποτε ζητήματος νὰ συμβουλεύεται πεῖραν ἀφιλοκερδῆ καὶ εὐρυτέραν τῆς ἰδικῆς του. (Λαβουλαί).

⁂ Λαλήσας μὲν πολλάκις μετενόησα, σιωπήσας δὲ οὐδέποτε. (Σιμωνίδης).

⁂ Τὰ πλήθη ἔχουσιν ἀνάγκην ἡσυχίας, ἀσφαλείας καὶ ἐργασίας. (Θιέρσος).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ Σάμιος ἀθλητής.

Ἐν ἔτει 1847 οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν προσεκλήθησαν δι' εἰδοποιήσεων μεγαλοσχήμων καὶ

1. Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου, 1877.

Digitized by Google

ποικιλοχρόων παρά τινος γάλλου Γολιάθ, ἐλθόντος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν Ἡράκλειον δύναμίν του ἐπὶ μισθῷ. Παρουσιασθεὶς δὲ ὡς ἀντίπαλος τοῦ Γαλάτου μικρός τις Σάμιος βαφεύς, λέγει ὁ κ. Θ. Ὀρφανίδης εἰς τὸ Τίρι-Λίρι, κατενίκησε τὸν γίγαντα ἐκεῖνον, ὅστις κατησχυμένος ἀνεχώρησε λάθρα. Συνετέθη τότε παρά τινος ἀχθοφόρου, ἀχθοφορικὸν καὶ δημῶδες ᾀσμάτιον, τὸ δὴ λεγόμενον «τοῦ Φραντσέζου τὸ τραγοῦδι.» Ταῦτα διηγεῖται εἰς τὸ Τίρι-Λίρι ἐμμέτρως ὁ κ. Ὀρφανίδης ὡς ἑξῆς·

Ἀλλ' ἀχθοφόρος στιχουργὸς συνέθεσ' ἐν τῷ ἅμα
Ἀσμάτιον εἰς βάρος του, κ' ἰδού το κατὰ γράμμα·

«Σὰν δὲν ἤξευρες, φραντσέζε, νὰ παλαίψῃς
»Τί 'κολνοῦσες τὰ χαρτιά,
»Στὰ σωκάκια, τὰ πλατιά;»
«Σὰν δὲν ἤξευρες νὰ βράσῃς μακαρόνια,
»Τ' ἔξυνες πολὺ τυρί;
»Τὴν κακή σου τὴν ψυχρή!»

Τὸ ᾆσμα τοῦτο μανικῶς ἀντήχει κατὰ χόρον
Ἐντὸς ὁδῶν καὶ πλατειῶν, ῥυμῶν, καὶ λεωφόρων·
Διότι δ' ὑπερήρεσεν εἰς τὸν λαὸν μεγάλως,
Σοφὸς ἀνήρ, ὡς ἕπεται, τὸ ἐξελλήνισ' ἄλλος,
Προσθεὶς διὰ τὸ εὔφωνον, καὶ τὸν καλλωπισμόν του,
Λέξεις τινὰς εἰς ἀξ κ' αιὰξ ἀπὸ τὸ λεξικόν του.

«Εἰ οὐκ ἔγνωκας, ὦ Γάλλε, τὸ παλαίειν
»Τί ἀνήγγειλας ἡμῖν
»Τὴν ἀναίδειαν τὴν σήν;
»Ἰατατταιάξ!
»Ἰαπαπαιάξ!
»Ὤχεσ' ἀπιών, ὡς βλάξ!
»Κράζων λάξ! ὀδάξ! παππάξ!»
«Εἰ οὐκ ἔγνωκας μακαρονίοις χρῆσθαι
»Τί ἂν ἔξεες τυρόν;
»Τὸν κακόν σοι τὸν καιρόν.
»Ἰατατταιάξ!
»Ἰαπαπαιάξ!
»Ὤχεσ' ἀπιών, ὡς βλάξ!
»Κράζων λάξ! ὀδάξ! παππάξ!»

Ὁ Σάμιος βαφεύς, ὅστις ἐθριάμβευσεν ἐν Ἀθήναις πρὸ τριακονταετίας, καλεῖται Ἐπαμινώνδας Κωνσταντίνου καὶ ἐπαγγέλλεται εἰσέτι ἐνταῦθα τὸν βαφέα, γράφει ἡ *Εὔβοια*, ἐφημερὶς τῆς Χαλκίδος, ἐξ ἧς ἀποσπῶ τὰ ἀνωτέρω.

Αἱ συζητήσεις τῆς Βουλῆς.

Αἱ συζητήσεις τῆς Βουλῆς, λέγει ὁ Ἀλφόνσος Κάρ, ὀνομάζονται ἄλλοτε μὲν πολιτικαί, ἄλλοτε δὲ μὴ πολιτικαί. Καὶ μὴ πολιτικὴ μὲν λέγεται ἡ συζήτησις, καθ' ἣν βασανίζονται τὰ ὑλικά, τουτέστι τὰ πραγματικὰ τοῦ τόπου συμφέροντα, καθ' ἣν δηλαδὴ γίνεται λόγος περὶ γεωργίας, περὶ βιομηχανίας, περὶ εὐημερίας τῶν ἐργατῶν, περὶ ἠθικῶν τοῦ τόπου βελτιώσεων, περὶ φιλανθρωπικῶν μέτρων. Κατὰ πᾶσαν δὲ τοιαύτην συζήτησιν, οἱ βουλευταὶ ἀποχωροῦσι καὶ καπνίζουσι. Πολιτικὴ δὲ λέγεται ἡ συζήτησις, καθ' ἣν πρόκειται περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑπουργείου, τουτέστι, καθ' ἣν οἱ τὰς δημοσίας θέσεις κατέχοντες καὶ τὰ δημόσια χρήματα διαχειριζόμενοι, μονομαχοῦσι πρὸς τοὺς ἐπιδιώκοντας τὰς δημοσίας θέσεις καὶ τῶν χρημάτων τῶν δημοσίων τὴν διαχείρισιν.—Κύρια δηλαδὴ ζητήματα εἶνε τὰ ὑπουργικά, τὰ δὲ λοιπὰ νομίζονται πάρεργα, συζητοῦσι δὲ περὶ τούτων οἱ δορυφόροι, οἱ δὲ λογάδες κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν καπνίζουσιν.—Εὐτυχὴς δὲ νομίζεται σήμερον ὁ κυμαινόμενος βουλευτής, διότι, ἕνεκα τῆς σαλευομένης πλειονοψηφίας, ἡ προσθήκη ἢ ἡ ἀφαίρεσις καὶ μιᾶς μόνης ψήφου τροποποιεῖ τὰ πράγματα. Ὁ ὑπουργικὸς βουλευτὴς εἶνε ἐξησφαλισμένον τῶν ὑπουργῶν κτῆμα, ἀλλ' ὁ βουλευτὴς ὁ κυμαινόμενος, κατὰ τὰς παραμονὰς ψηφοφορίας ἀμφιβόλου ἐκβάσεως, διϊσχυρίζεται ὅτι ἡ συνείδησίς του δὲν ἐφωτίσθη ἀρκούντως, λέγει δὲ παῤῥησίᾳ ὅτι ὀφείλει νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν τοῦ τόπου συμφερόντων. Καὶ ἰδοὺ μικροὶ μεγάλοι ἀσχολοῦνται νὰ τὸν μεταπείσωσι, διότι ἀπὸ τῆς ψήφου αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἴσως τὸ πᾶν. Ἐν πάσῃ δὲ τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ψῆφος τοῦ κυμαινομένου βουλευτοῦ νομίζεται τιμιωτέρα λίθων πολυτίμων, καὶ ὡς τοιαύτη πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται.

Ἐργασίαι τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κατὰ τὸ ἔτος 1876.

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1876 ἐγένοντο εἰσπράξεις καὶ πληρωμαὶ δρ. 598,396,479. Ὁ μέγιστος ὅρος τοῦ ἐν τοῖς ταμείοις Μεταλλικοῦ (κατὰ Ἰανουάριον) ἦτο δρ. 17,025,146.77, τῶν τραπεζικῶν γραμματίων δὲ (κατὰ Σεπτέμβριον) 39, 739,995.—Προεξοφλήθησαν 63,011 γραμμάτια καὶ συναλλαγματικαὶ δρ. 137,111,637. Αἱ χορηγήσεις ἀνῆλθον εἰς 46,819,000. Κατετέθησαν ἐντόκως καὶ ἀτόκως δρ. 19,191,000.—Καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐξεδόθησαν ἐπιταγαὶ τοῦ Κεντρ. Καταστήματος ἐπὶ τῶν ὑποκαταστημάτων καὶ τούτων ἐπ' ἀλλήλων καὶ τοῦ Κ. Καταστήματος 19,252 ἐκ δρ. 38,790,543· ἐκτὸς δὲ τοῦ κράτους 3,385 συναλλαγματικαὶ (φράγκων, λιρ. στερ., φλωρινίων καὶ λιρ. ὀθωμ.) ἀξίας δρ. 6,146,253.—Καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐξεδόθησαν τραπεζικὰ γραμμάτια ἀξίας δρ. 3,813, 600. Ἡ κατάστασις αὐτῶν ἐν τέλει Δεκεμβρίου 1876 ἦτο δρ. 66,645,411, ἐξ ὧν δρ. 36,034, 217 ἦσαν εἰς κυκλοφορίαν.—Ἐκ τῶν ὠφελειῶν τῆς Τραπέζης ἀπεδόθη μέρισμα εἰς τοὺς μετόχους: κατὰ μὲν τὴν Α' ἑξ. δρ 115.75 ἐφ' ἑκάστην μετοχήν, κατὰ δὲ τὴν Β' δρ. 119.55, ἤτοι ἐν ὅλῳ δρ. 235.30.

Αἱ μετοχαὶ τῆς Τραπέζης εἶνε 18,000, ἐξ ὧν 15,645 εἶνε ὀνομαστικαὶ καὶ 2,355 ἀνώνυμοι. Ἐκ τῶν ὀνομαστικῶν ἀνήκουσιν:

ἀπὸ 1	μέχρι 5	εἰς	ἄτομα	497
» 6	» 10		»	201
» 11	καὶ πλέον		»	303.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 63 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος

Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

13 Μαρτίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 145.

Περιελθόντες τὸ μεταλλεῖον παρετηρήσαμεν τὴν διάταξιν τῶν χρυσῶν φλεβῶν· δὲν διευθύνονται τακτικῶς ὡς αἱ φλέβες τοῦ χαλαζίου ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φαίνεται ὅτι ἐρρίφθησαν ὑπὸ τὴν γῆν ὡς νήματα γιγαντιαίου ὑφάσματος ἀράχνης. Ἦσαν δὲ αἱ φλέβες αὐταὶ κοῖται ῥυάκων μὴ ὑπαρχόντων πλέον· ἐκεῖ εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην ἄβυσσον, ὅπου ἤμεθα τεθαμμένοι ζῶντες, ἔρρευσαν πάλαι ποτὲ ποταμίσκοι παρασύροντες χρυσόν· μετὰ ταῦτα ἐσωρεύθησαν ἐπ' αὐτῶν ἄργιλος, ἄμμος καὶ λίθοι, ἐφ' ὧν ἔρρευσε νέος ποταμὸς καὶ ἀπέθετο νέον χρυσόν· ἔπειτα συνεσωρεύθη καὶ νέον στρῶμα ὡς τὸ προλαβόν. Ἕνεκα τούτου ὁ χρυσὸς κεῖται ὡς πάτωμα ἐπὶ πατώματος, ἡ πλουσιωτέρα δὲ φλὲψ θὰ ὑπάρξῃ πάντοτε ἡ τοῦ ἀρχαιοτέρου ῥύακος. Σκάπτεται δὲ ἡ γῆ κατὰ τύχην ὅπως εὑρεθῶσι τὰ ἀρχαιότερα στρώματα, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ φρέατα φθάνουσιν εἰς βάθος πεντακοσίων ποδῶν καὶ δαπανῶνται ἑκατὸν τριάκοντα ἕως ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδες φράγκων, ἄνευ ἀποτελέσματος, ἐνῷ διέβησαν πλησίον τῆς κοίτης δύο ἢ τρεῖς πόδας ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς χρυσοφόρου φλεβός. Ὑπάρχει ἑταιρία ἀνασκάψασα οὕτω πως εἰς μάτην ἑπτὰ φρέατα κατὰ συνέχειαν. Ἀλλ' ὅταν ἅπαξ εὑρεθῇ ἡ χρυσῆ κοίτη, οἱ σωροὶ τῶν μεταλλευτῶν ἀνορύττουσιν αὐτὴν ἀκάθεκτοι, τρέχουσι κατόπιν της ὡς ἂν ἤθελε νὰ τοὺς διαφύγῃ καὶ δὲν ἀφίνουσιν ἀμετάλλευτον οὔτε ἐλάχιστον τεμάχιον. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας εἶναι καὶ δύσκολον καὶ ἐνδιαφέρον· διότι ἂν ὁ ῥύαξ ἐσχημάτισε δέλτα καὶ διῃρέθη εἰς διαφόρους φλέβας καὶ καταρράκτας, τότε εὐκολώτατα χάνονται τὰ ἴχνη αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν αἱ ἄτακτοι καὶ ἑλικοειδεῖς στοαὶ αἱ ἀναβαίνουσαι ὀρθαὶ ἢ καταβαίνουσαι ἑλικοειδῶς, πᾶσαι δὲ οὖσαι ἐσκαμμέναι ἐντὸς ἄμμου χρυσῆς.

Ἀνέβημεν δὲ ἐνῷ ἀνεβιβάζετο καὶ μέγας σωρὸς χρυσῆς λάσπης· καθὼς δὲ μᾶς ἐβεβαίωσαν τὸ μὲν εἰσόδημα κατὰ μέσον ὅρον ἑκάστης ἑβδομάδος εἶναι ἑξήκοντα χιλιάδων φράγκων, τὰ δὲ ἔξοδα ἀναβαίνουσιν ἐνίοτε καὶ μέχρι τεσσαράκοντα δύο χιλιάδων φράγκων. Ἐκεῖ δὲ πλησίον κεῖται τὸ φρέαρ τῆς ἑταιρίας τοῦ Οὐάτερλω, οὗ τινος τὸ μὲν εἰσόδημα ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἀνέβη καὶ εἰς ἑξακοσίας ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδας φράγκων, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα πέντε. Παρετήρησα ὅμως ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι, προχωροῦντες εἰς ἀνεύρεσιν περισσοτέρου χρυσοῦ, συνάγουσι τὸν εὐκολώτερα ἀπαντώμενον, παραβλέποντες πολὺν ἄλλον. Εἶναι ὡς θερισταί οἵτινες, φοβούμενοι θύελλαν, σπεύδουσι νὰ θερίσωσι τοὺς πλουσιωτέρους σωροὺς καὶ καταλείπουσιν ἀθέριστα τὰ ὀλιγώτερον πλούσια μέρη εἰς τοὺς κατόπιν ἐρχομένους σταχυολόγους.

Καὶ ἀληθῶς ἰδοὺ αὐτοί, τῶν ὁποίων βλέπομεν σήμερον ἑκατοντάδας εὐρωπαίων, κινέζων, φερόντων τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα καὶ τρεχόντων ποτὲ μὲν εἰς μακρὰς κοιλάδας ἀνερευνήτους μέχρι τοῦδε, ποτὲ δὲ εἰς λοφίσκους ἐσχηματισμένους διὰ τῶν λειψάνων τῶν μεγάλων μεταλλείων, ὅπως κατορθώσωσί τινα περιουσίαν. Ἀφ' οὗ δὲ συνάξωσιν ὅ,τι νομίσωσι χρήσιμον, βάλλουσιν αὐτὸ εἰς λεκάνην ἐκ λευκοσιδήρου καὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὸ πλησιέστερον ῥυάκιον ἵνα πλύνωσι τὴν χρυσῆν κόνιν. Ἐκ τούτου δέ, ὡς εἶπεν εἰς ἡμᾶς ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν μεταλλείων, κερδαίνουσι κατὰ μέσον ὅρον δώδεκα ἕως δεκαεννέα φράγκα· ἐνίοτε ὁ ἐπιζητῶν μόνος χρυσὸν εὑρίσκει εἰς ἄμμον εἰκοσάκις ἐκμεταλλευθεῖσαν ὄγκους ἑξήκοντα ἢ καὶ ἑκατὸν φράγκων. Πολλοὶ ἀγαπῶσι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας, εἰς τὸ ὁποῖον σὲ ὁδηγεῖ τὸ ἀόριστον, καὶ ὅπου ἡ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία ἡδύνει τοὺς νομάδας ἐκείνους, οἵτινες κοιμῶνται ὑπὸ δένδρον ἢ ἐντός τινος σκοτεινοῦ σπηλαίου, ἐλπίζοντες νὰ ἀνακαλύψωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν σημαντικόν τινα θησαυρόν.

Τοιοῦτον βίον διῆγον ὅλοι οἱ ὀρυκτολόγοι κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἢ ἓξ ἔτη τὰ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ χρυσοῦ. Μὲ τὰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας ἐκοσκίνισαν ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πεδιάδων, τὰς ὁποίας ἐπεκάλυπτε τότε τὸ ἀνεξάντλητον μέταλλον. Σχεδὸν καθ' ἡμέραν ἀνεκάλυπτεν ἕκαστος ὄγκον χρυσοῦ ἄξιον λόγου. Κατ' ἐμὲ δὲ καὶ σήμερον ἔτι ὁ βίος οὗτος τῶν δασῶν, ὅσον ἐπίπονος καὶ τεταλαιπωρημένος ἦτο, μὲ ἀρέσκει πολὺ περισσότερον τοῦ βίου τῶν δεκαεπτὰ χιλιάδων ὀρυκτολόγων, οἵτινες καταγίνονται εἰς τὴν μικρὰν ταύτην γωνίαν τῶν μεγάλων ἑταιριῶν. Καὶ ἀληθῶς εἶναι περίεργον νὰ

Digitized by Google

ἐνθυμηθῶμεν ὅτι εἰς τὴν Αὐστραλίαν ταύτην, ὅπου τὸ ἡμερομίσθιον εἶναι τόσον ἀκριβόν, ὅπου ἕκαστος ξυλουργὸς καὶ ἕκαστος σιδηρουργὸς κερδαίνει εὐκόλως δεκαοκτὼ ἢ εἰκοσιτρία φράγκα τὴν ἡμέραν, ὁ μεταλλευτὴς τοῦ χρυσοῦ κερδαίνει ἕνδεκα φράγκα καὶ εἰκοσιπέντε λεπτὰ μόνον. Τὸ ἔργον αὐτῶν πληρόνεται ἐνταῦθα ὀλιγώτερον πάντων τῶν ἄλλων. Ναὶ μὲν ὁ ὀρυκτολόγος λαμβάνει παρὰ τῆς ἑταιρίας γῆν πλησίον εἰς τὸ μεταλλεῖον ἵνα κατασκευάσῃ οἰκίαν καὶ καλλιεργήσῃ κῆπον, καὶ ἐν περιστάσει ἀσθενείας ἢ δυστυχίας ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ διατηρεῖται δι' ἐξόδων τῶν κυρίων του· ἀλλὰ ἐνῷ ὁ μεμονωμένος ἐρευνητὴς ἀπολαμβάνει μόνος τὰ τριάκοντα φράγκα τὰ ὁποῖα ἀξίζει τὸ παρ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθὲν τεμάχιον, ὁ ὑπομίσθιος μεταλλευτὴς δοκιμάζει πολλάκις τὴν τρομερὰν βάσανον, ἥτις προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν χρυσοῦ τιμωμένου ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας φράγκων.

Ὑπάρχει δὲ καὶ τρίτον εἶδος ὀρυκτολόγων συγκείμενον ἐκ πέντε ἢ ἓξ ἀνθρώπων συνεταιριζομένων καὶ πλυνόντων πρὸς κοινὸν ὄφελος τὴν ἄμμον τῶν κοιλάδων. Καθ' ἃ δὲ ἐβεβαίωσαν ἡμᾶς, ἐκέρδαινεν ἀρκετὰ καὶ πολλάκις τετρακόσια φράγκα τὴν ἑβδομάδα ἕκαστος αὐτῶν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων εἰδῶν τῆς ἐκμεταλλεύσεως προέκυψεν ἀπὸ τοῦ 1871 ἔτους ἡ τεραστία ποσότης τῶν τριῶν χιλιάδων ἑκατομμυρίων καὶ ὀκτακοσίων ἑκατομμυρίων φράγκων, καὶ πολλοὶ εὐτυχεῖς θνητοὶ ἀνεκάλυψαν ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν καὶ διακοσίων χιλιάδων φράγκων διὰ μιᾶς. Ἰδοὺ τὰ ὀνόματα καὶ ἡ ἀξία τινῶν περιωνύμων ὄγκων·

Ὁ Sarck Sands······	280,000	φράγκων
Ὁ Welcome········	268,000	»
Ὁ Blanche Barkly····	184,000	»

Ὄγκος χρυσοῦ εὑρεθεὶς ὑπὸ ἐγχωρίου παιδὸς μεταξὺ τῶν λειψάνων μεγάλου μεταλλείου 122,000.

Εἶδον μετὰ ταῦτα σημείωσιν ἑκατὸν πεντήκοντα ὄγκων ἀξίας δέκα ἕως ὀγδοήκοντα χιλιάδων φράγκων, καὶ εἶτα ἄλλην μέχρις ἐννενήκοντα ὀκτώ, ἀποτελούντων ἐν ὅλοις 3,621,000 φράγκων.

Κατ' ὀρθὸν λόγον ἡ κυβέρνησις ἀνεκηρύχθη ἰδιοκτῆτις τῆς γῆς. Κατ' ἀρχὰς εἶχε παραχωρήσει εἰς ἕκαστον ὀρυκτολόγον ἐπιφάνειαν ὀκτὼ τετραγωνικῶν ποδῶν, ὅπου ἐπέτρεψε νὰ σκάπτωσι δίδοντες τριάκοντα ἑπτὰ φράγκα καὶ πεντήκοντα λεπτὰ κατὰ μῆνα· ἐπέβαλε δὲ καὶ φόρον τεσσάρων φράγκων καὶ τεσσαράκοντα λεπτῶν δι' ἑκάστην οὐγγίαν χρυσοῦ (100 φρ.) ἐξερχομένην ἀπὸ τὴν ἀποικίαν. Κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους χρόνους, ὅτε φάλαγγες ὀρυκτολόγων νεωστὶ ἐλθοῦσαι περιέτρεχον τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἡ κυβέρνησις ἠγωνίσθη νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε πάντοτε ἄνευ αἱματοχυσίας. Πολυάριθμα ἀποσπάσματα ἐφίππων, ἀξιολόγως ἐκπληροῦντα τὴν ἀστυνομίαν, ὀργανισθέντα, ἐπεθεώρουν τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἰργάζοντο, οἱ μεταλλευταί, καὶ κατὰ πάσας δύο ἡμέρας ἔβλεπον τὴν ἔγγραφον ἄδειαν ἑνὸς ἑκάστου· οἱ δὲ ὑποπίπτοντες εἰς ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο μὲ φυλακὴν καὶ μὲ πρόστιμον χιλίων φράγκων.

Σήμερον δὲ ἀρκοῦσιν ἓξ φράγκα καὶ εἰκοσιπέντε λεπτὰ κατ' ἔτος ὅπως εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἰδιοκτησία ἑκάστου ἐναντίον πάσης ἀνόμου ἐπιχειρήσεως. Ὁ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς φόρος ἠλαττώθη εἰς δύο φράγκα περίπου ἀνὰ πᾶσαν οὐγγίαν χρυσοῦ καὶ τὸ προσεχὲς ἔτος θέλει καταργηθῆ ἐξ ὁλοκλήρου.

Ὅθεν μεγάλη οἰκονομικὴ ἐπανάστασις ἐγένετο, οἱ φόροι οὐδετεροῦνται καὶ ἡ ἀληθῶς παραγωγικὴ ἐργασία μετέβη ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν εἰς τὰς μεγάλας ἑταιρίας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ κυβέρνησις ἐνοικιάζει πολυετῶς γαίας· πάντες δὲ ζητοῦσιν ἀπὸ τῆς ἐπικρατείας προστασίαν καὶ ἔλεγχον.

Δικαστήρια μεταλλείων ὑπάρχουσι πανταχοῦ· οἱ δικασταὶ ὀνομάζονται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἓν Ἐφετεῖον, συγκείμενον ἐκ δέκα μελῶν, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν ἐγγεγραμμένων μεταλλουργῶν· ὅθεν σήμερον τὰ πάντα γίνονται ἐν τάξει καὶ ὅ,τι πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ἐθεωρεῖτο μανία, ἐκτελεῖται σήμερον ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς τάξεως. Μόνη ἡ κερδοσκοπία ἐτήρησε τὰς παρατόλμους ἐνεργείας της. Ἰδοὺ καὶ ἕτερον μεταλλουργεῖον, τὸ καλούμενον *Οὐαράνα*, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθησαν τὴν ἑβδομάδα ταύτην ἓξ χιλιάδες οὐγγίαι χρυσοῦ ἢ ἑξήκοντα χιλιάδες φράγκων ἐντὸς περιφερείας ἑπτὰ μέτρων κυβικῶν.

Μετὰ τὴν περιήγησιν ἡμῶν ταύτην εἰς Βαλλαρὰ θὰ μεταβῶμεν τὴν 25 εἰς Γιλόγκ, μικρὸν καὶ ὡραῖον λιμένα ὅπου, ὡς λέγουσι, θὰ εὕρωμεν οὐχὶ χρυσόν, ἀλλὰ ἀγρέμια. Πρὸ παντὸς ἄλλου θὰ κυνηγήσωμεν μυριάδας ψύλλων, οἵτινες καταδιώκουσι λυσσῶντες ἡμᾶς. Τὸ κοινωνικὸν τοῦτο ζῶον εἶναι βεβαίως ἀφθονώτατον εἰς τὸ πέμπτον μέρος τῆς γῆς. Τὴν 26 μεταβαίνομεν ἀπὸ πρωΐας εἰς Βάρνον Πάρκ, ἀπέραντον κτῆμα κατὰ τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὅπου φονεύονται ψιττακοὶ καὶ λαγωοί. Ὁ ἰδιοκτήτης κ. Ὠστὲν συνέλαβε πρὸ δέκα ἐτῶν τὴν εὐτυχῆ ἰδέαν νὰ μεταφέρῃ τοὺς τελευταίους τούτους ἐξ Ἀγγλίας, οἵτινες ἐγέννησαν τοσούτους ἀπογόνους, ὥστε ὁ κύριος αὐτῶν θὰ ἔδιδε σήμερον πολὺν χρυσὸν ἵνα ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τῶν ζώων τούτων τὸ ἀπέραντον κτῆμά του. Ἰδοὺ ὁποῖον ὑπάρχει τὸ κτῆμα ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος πρὸ εἴκοσιν ἐννέα ἐτῶν ἦλθεν ἐνταῦθα ἀνυπόδητος. Ἤκουσα εὐχαρίστως τὸν καλὸν αὐτὸν γέροντα διηγούμενον τὴν ἱστορίαν του. Ἐκατοίκησε μεταξὺ τῶν ἀγρίων, ἐν μέσῳ πολλῶν χλοερῶν λό-

Digitized by Google

φων, ἀπέκρουε διὰ τοῦ πυροβόλου του τοὺς μαύρους ὡς καὶ τὰ ζῶα ἅτινα προσέβαλον αὐτὸν ἐνῷ ἐφύλαττε τὰ πρόβατά του, καὶ εἶδε μετὰ πολλῆς ταχύτητος αὐξανόμενον τὸ ποίμνιόν του εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε μετὰ ἓξ ἔτη ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κτῆμά του ἐναντίον τῆς εἰσβολῆς νέων ἐποίκων· καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑκατομμυριούχου τούτου. Μετὰ ταῦτα ἡ κυβέρνησις ἐνοικίασεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ δεκαπεντατίαν τὰς τριάκοντα χιλιάδας τῶν στρεμμάτων τούτων, πρὸς ἓν φράγκον καὶ εἰκοσιπέντε λεπτὰ τὸ στρέμμα. Τὰ πρόβατά του, τὰ ὁποῖα εὐδοκιμοῦσιν ὅπως καὶ οἱ λαγωοί του, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν 3,000,000 φράγκων ἐντὸς τριῶν ἐτῶν· ὅθεν ἠγόρασε τὸ κτῆμα τοῦτο ἀντὶ 750,000 φράγκων, καὶ σήμερον ἔχει διακοσίους εὐγενεῖς ἵππους, μέγαν ἀριθμὸν βοῶν, τῶν ὁποίων δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν, καὶ τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδας προβάτων. Πάντα δὲ τὰ ζῶα ταῦτα περιφέρονται εἰς ἀπεράντους ἀγροὺς, σκιαζομένους ὑπὸ δένδρων φερόντων κόμμι ἐρυθρὸν καὶ κόμμι οὐρανόχρουν.

N.

Ἕπεται συνέχεια.

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Αἱ ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως ἤρξαντο τὴν 19 Μαρτίου 1827. Ἡ περιοχὴ ἐν ᾗ συνεκροτοῦντο αἱ συνεδριάσεις, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ συσκέψεις καὶ αἱ ἀγορεύσεις, ἡ διεξαγωγὴ τῶν γραφικῶν ἐργασιῶν, ἡ δίαιτα τῶν περὶ τὴν Συνέλευσιν, πάντα ταῦτα φαίνονταί μοι ἄξια περιγραφῆς· διότι οἱ μὴ εὐτυχήσαντες νὰ ἴδωσιν ἀθλοῦσαν τὴν Ἑλλάδα, ἀδυνατοῦσι νὰ φαντασθῶσι τὰς θλίψεις, τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας πρὸς ἃς ἐπάλαιον οἱ ἀγωνιζόμενοι. Πολλάκις ἂν ἡ πίστις δὲν ὑπεστήριζε τὰς δυνάμεις, ἂν ἡ ἐλπὶς δὲν ἐχρησίμευεν ἀντὶ ἄρτου καὶ στέγης, ἂν ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν ἐθέρμαινεν αὐτοὺς γυμνητεύοντας ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἢ δὲν περιεκάλυπτε περιπλανωμένους ἀσκεπεῖς ἐν ὥρᾳ καύσωνος, πολλάκις λέγω θὰ ἐφθόνουν τὸν θάνατον τῶν πρὸ αὐτῶν μαρτυρησάντων.

Καὶ ἐνόσῳ μὲν διετρίβομεν ἐν Ἑρμιόνῃ, αἱ συνεδριάσεις συνεκροτοῦντο ἐντὸς προμήκους αἰθούσης, ὅπου ἐκαθήμεθα σεσωρευμένοι ἀναμὶξ, διεσταυρωμένους ἔχοντες τοὺς πόδας. Οἱ δὲ ῥήτορες, ὁσάκις ἤθελον ν' ἀγορεύσωσι, στηρίζοντες ὁλόκληρον τὴν προτομὴν ἢ πλαγίως ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν ἢ κατέμπροσθεν καὶ ἐπὶ τῶν δύο, ἠγωνίζοντο πνευστιῶντες, ἂν μάλιστα ἦσαν γέροντες ἢ πολύσαρκοι, ν' ἀνεγερθῶσιν ἐπὶ τῶν ποδῶν, οἵτινες, ναρκούμενοι συνήθως ἐκ τῆς χαμαιζήλου ἐκείνης κατακλίσεως, ἀνέπτυσσον περιέργως καὶ ζωηρότατα καθιστῶν τὰ ῥητορικὰ σχήματα τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μακάριοι δὲ τότε οἱ παρὰ τὸν τοῖχον καθήμενοι, ἢ ὅσοι, προνοητικώτεροι τῶν ἄλλων, ἔφερον *μαγκούρας*!

Ἀλλ' ἐν Τροιζῆνι, ὅπου τὸ στῖφος τῶν διπλασίων καὶ τριπλασίων πληρεξουσίων ἀπετέλει ὁλόκληρον φάλαγγα, περιέχουσαν καὶ στρατηγοὺς καὶ συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχους καὶ λοχαγοὺς μαχομένους, οὐχὶ πρὸς τὸν μαχαίρᾳ καὶ πυρὶ ἐρημοῦντα τὴν Πελοπόννησον Ἰβραΐμ, ἢ πρὸς τὸν ἀπειλοῦντα τὴν κλεινὴν ἀκρόπολιν Κιουταχῆν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους, ποῦ αἴθουσα χωρητικὴ τοσούτου ἀρειμανίου πλήθους; Διότι ἐν τῇ εὐρυχωροτάτῃ οἰκίᾳ τοῦ χωριδίου κατέλυεν ὁ πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, καὶ αὐτὴν, ὁλόκληρον ἴσως, ἐδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἐλάχιστον τῶν δωματίων τοῦ ἐν Ἀθήναις βουλευτηρίου. Ὅθεν ἀπεφασίσθη νὰ μετασκευασθῇ εἰς χῶρον συνεδριάσεων κῆπος παρακείμενος.

Ἀλλ' ἴσως νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι διὰ τὴν μετασκευὴν ταύτην ἐδέησε νὰ συνεννοηθῶσι τὰ ὑπουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ν' ἀνταλλαγῶσιν ἔγγραφα, νὰ ὀνομασθῶσιν ἐπιτροπαὶ ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, νὰ συνταχθῶσι σχέδια καὶ προϋπολογισμοὶ καὶ νὰ ἐκδοθῶσιν ἐντάλματα· τοιαύτη ὅμως ἐνέργεια ἦτο ἄγνωστος τὸν χρόνον ἐκεῖνον. (Καὶ ἡ ἀντιβασιλεία δὲ, ἥν τινες κατέκριναν ὡς θεμελιώσασαν τὴν σημερινὴν γραφειοκρατίαν, εἶχεν ἀπαγορεύσει διὰ διατάγματος τὴν κακωτικὴν ταύτην καὶ ἐπιζήμιον ἀδολεσχίαν.) Ὀλίγαι δοκοὶ, μετακομισθεῖσαι ὑπὸ στρατιωτῶν, ἐχρησίμευσαν ἀντὶ ἑδρῶν εἰς τοὺς λογάδας τοῦ ἔθνους. Συνετελέσθη δὲ ἡ διάταξις τῆς αἰθούσης ὡς ἑξῆς·

Αἱ δοκοὶ, τεθεῖσαι τετραγώνως ὅπως ἐφάπτεται κατὰ τὰς ἄκρας ἡ μία τῆς ἄλλης, ἐσχημάτιζον περιοχὴν, πρὸς τὸ κέντρον σχεδὸν ἧς τινος ἀνυψοῦτο εὐρύκλαδος καὶ χλοερὰ λειμωνέα. Ὁ δὲ πρόεδρος, καθήμενος ἐπὶ θρανίου ἀγροίκως κατεσκευασμένου, ἐστήριζε τὴν ῥάχιν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ αὐτῆς, ἧς οἱ εὐθαλεῖς κλῶνες, ἐξαπλούμενοι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπεῖχον τόπον πλατείας καὶ εὐώδους σκιάδος, ὡραιοτέρας καὶ τῶν οὐρανῶν τῶν βασιλικῶν θρόνων. Μικρὰ δὲ τράπεζα, ἀγροίκως ἐπίσης ξυλουργηθεῖσα, ἔκειτο ἐνώπιον τοῦ προέδρου, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔλαμπεν ὁ κώδων τῆς εὐταξίας, ἣν ὅμως σπανίως παρεισῆγεν εἰς τὸ δυσήνιον ἐκεῖνο πλῆθος. Καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν τοῦ προέδρου ἐκάθητο κατὰ γῆς διπλοπόδης ὁ γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως ἀναδιφῶν καὶ μελαίνων χαρτία· ἕτερος δὲ γραμματεὺς, ἱστάμενος ὄρθιος ἐξ εὐωνύμων, ἀνεγίνωσκε τὰ πρακτικὰ, τὰς ἀναφορὰς καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα.

Δεξιόθεν δὲ πάλιν, βήματά τινα μακρὰν, ἔθαλλε καὶ ἑτέρα λειμωνέα, δισχιδῆ ἔχουσα τὸν κορμὸν, εἰς ὃν ἀναπηδῶν καὶ καθήμενος ὁ

Digitized by Google

γέρων Κολοκοτρώνης, τὸ μέτωπον ἔχων ἐπηρμένον καὶ σύνοφρυ, τὸ ἦθος ἄκακον, τὴν φωνὴν βροντώδη, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἀόργητον καὶ τοὺς πόδας παλιμπλανεῖς, ἐπώπτευεν ὡς ἄλλος Ξέρξης, οὐχὶ τὴν μάχην τῆς Σαλαμῖνος, ἀλλὰ τὴν ματαιόσπουδον τῆς Τροιζῆνος λογομαχίαν.

Περὶ δὲ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐντὸς δάσους λειμωνεῶν, ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ ἱερὸν ἄλσος, ὅπου ὁ νομοθέτης τῶν Ῥωμαίων συνδιητᾶτο τῇ Ἠγερίᾳ δαίμονι, ἐπάνω τῶν δοκῶν περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν, ἐκάθηντο οἱ πληρεξούσιοι, παντοειδὲς ἔνδυμα φέροντες, καὶ φουστανέλλας καὶ ῥάσα καὶ φραγκικὰ καὶ κάνδυας ἀσιατικοὺς καὶ βράκας καὶ ἀρνακίδας ἢ *καπότας*. Οἱ μέν, κατηφεῖς καὶ σιγηλοί, ἐμέτρουν τὰ σφαιρία τῶν κομβολογίων αὐτῶν, ἀναμετροῦντες ἴσως κατὰ διάνοιαν τὰς συμφορὰς τῆς πατρίδος· οἱ δέ, συνδιαλεγόμενοι ἐντόνως, ἐπελαμβάνοντο καὶ νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, ὡς ἂν ἔζων μεταξὺ πολιτείας γαληνιώσης, ὡς ἂν μὴ κατέκλυζεν ὁ ἐχθρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλοι, λίαν εὐάριθμοι, σείοντες τὴν κεφαλήν, ἐμαρτύρουν ὅτι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ᾐσθάνοντο τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ ἔσπευδον τὸ τέλος τῶν ἀκαίρων καὶ ἐθνοβλαβῶν συζητήσεων.

Πέρα δὲ τοῦ βουλευτικοῦ περιβόλου, πρὸς τὸ στενὸν καὶ χθαμαλὸν θυρίδιον, δι' οὗ καὶ οἱ βραχύτατοι εἰσήρχοντο διχοτομοῦντες τὸ σῶμα, ἀκροαταί τινες ὄρθιοι, ἐνέκρινον ἢ κατέκρινον ἐν σιωπῇ τὰ λεγόμενα· περὶ δὲ τὸ φράγμα τοῦ κήπου οἱ στρατιῶται τοῦ φρουράρχου τῆς Συνελεύσεως Νικηταρᾶ προεστάτευον τῶν πατέρων τοῦ ἔθνους· ἡ ἀποδοκιμασία ὅμως ἢ ἡ ἔγκρισις αὐτῶν ἐγίνετο ἐμφαντικώτερον. Καί ποτε ἀγορεύσαντος τοῦ διδασκάλου Γενναδίου κατὰ τῶν τίτλων, καὶ εἰπόντος εὐτραπέλως ὅτι οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος, οὔτε ὁ Κουντουριώτης, οὔτε ὁ Κωλέττης, οὔτε ἄλλος τις τῶν προυχόντων ἦσαν πυγολαμπίδες (χάριν δὲ σεμνότητος δὲν ἐπαναλαμβάνω τὰς λέξεις τοῦ ῥήτορος) ἵνα ὀνομάζωνται ἐκλαμπρότατοι, οἱ στρατιῶται ἐπευφήμησαν, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς συνεδριάσεως διημιλλῶντο τίς νὰ προσφέρῃ καφὲν πρὸς τὸν ἀδυσώπητον ἐκεῖνον δημοκράτην.

Καὶ μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μία μόνη γυνή, ἡ ἀντιστράτηγος Μαντὼ Μαυρογένους, ἥτις, πωλήσασα τὰ ἐν Μυκόνῳ ὑπάρχοντα αὐτῆς ὥρμησεν εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος, φοροῦσα μέλαιναν ἐσθῆτα χρυσοπάρυφον καὶ πῖλον εὐρωπαϊκόν, οὐχὶ βεβαίως τοῦ τελευταίου τῶν Παρισίων συρμοῦ, καὶ διὰ νευμάτων αἰτουμένη τὴν ἀνάγνωσιν τῆς οὐδέποτε ἀναγνωσθείσης κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀναφορᾶς αὐτῆς, ἐφαίνετο προοιωνιζομένη τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ κοινωνικοὶ τῆς Δύσεως θεσμοὶ ἔμελλε νὰ κατισχύσωσι τῆς ἀπειροκάλου αὐστηρότητος τῆς Ἀσίας.

Καὶ τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ φυσιογνωμία τοῦ αὐτοσχεδίου βουλευτηρίου. Ἐκεῖ, ὑπὸ τοὺς ἀειθαλεῖς καὶ ἀρωματικοὺς κλάδους, οἵτινες οὔτε τοῦ ἡλίου τὰς φλογερὰς ἀκτῖνας, οὔτε τῶν νεφῶν τοὺς ψυχροὺς σταλαγμοὺς ἴσχυον ν' ἀντικρούσωσιν, ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς ἀγροίκου ἐκείνης τραπέζης, ὡρκίσθησαν καὶ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσόρτς, οὓς ὡς σωτῆρας ὑπεδέχθημεν δακρύοντες· ἐκεῖ ὑπεγράφη τὸ ψήφισμα δι' οὗ ἀνηγορεύθη Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας καὶ ἐκεῖθεν καταβάντες ἀθρόοι καὶ κατηφεῖς εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου ἀκτήν, προεπέμψαμεν τοῦ Καραϊσκάκη τὴν σκιάν, καὶ προεπέμψαμεν κοπτόμενοι, διότι ἐβλέπομεν συναποθνήσκουσαν καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν.

Φέρε δὲ ἴδωμεν καὶ πῶς ἐγίνοντο αἱ συζητήσεις.

Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως εἶχεν ἐκλεχθῆ ἀπὸ τῆς Ἑρμιόνης ὁ Γ. Σισίνης, ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἢ μᾶλλον ὁ ἐγκριτώτατος τῶν προεστώτων τῆς Ἠλείας, ὅστις μετερχόμενος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὴν ἰατρικήν, καὶ ἕνεκα τούτου παρατριβεὶς μετὰ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἀπέβαλε τὸν τῦφον δι' οὗ διεκρίνοντο οἱ δοῦλοι *κοτζαμπασίδες* καὶ ἐφέρετο πρὸς πάντας προσηνῶς. Ἠγάπα τοὺς λογίους, συνδιελέγετο ἀσμένως μετ' αὐτῶν καὶ ἠκροᾶτο μετὰ προσοχῆς· διότι, εἰ καὶ προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ἔσωζε πολλὴν ζωηρότητα πνεύματος. Εἶχε δὲ τὸ ἀνάστημα μικρόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐμπύρους καὶ περιπλανεῖς καὶ τὸ ὑπ' αὐτοὺς πρόσωπον ἐσχημάτιζεν ἡμισέληνον, ἧς τὰς μὲν δύο ἄκρας ἀπετέλουν ἡ ῥὶς καὶ ὁ πώγων, τὸ δὲ κέντρον τὸ νωδὸν στόμα. Ἐρχόμενος δρομαίως εἰς τὸν τόπον τῶν συνεδριάσεων, ἐκάθητο πάραυτα ἐπὶ τῆς ἕδρας, καὶ ἀναλαμβάνων τὸν κώδωνα ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως. Καὶ εὐθὺς ἀνεγινώσκοντο τὰ πρακτικά, ἅτινα ἐγράφοντο συνοπτικώτατα.

Αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἀτάκτως, διότι, μὴ ὑπάρχοντος βήματος, οἱ μὲν ἠγόρευον συγχρόνως, οἱ δὲ ἀπετείνοντο οὐχὶ πρὸς τὸν πρόεδρον ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους καὶ κατήρτιζον διάλογον, καὶ ἄλλοι, ἀντιποιούμενοι προεδρικῶν καθηκόντων, ἐπέπληττον καὶ ἐπέταττον σιωπὴν καὶ ἀνεκραύγαζον νὰ σημανθῇ ὁ κώδων. Καὶ ὅτε ἤκμαζεν ἡ συμπλοκή, ὁ πρόεδρος ἐξαπτόμενος ἀνήρπαζε τὸν κώδωνα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἐκρότάλει ἀκατάσχετος, καὶ ὡς καταρράκται ἐξήρχοντο ἐκ τῶν ἰσχνῶν αὐτοῦ χειλέων προστάγματα δυσδιάκριτα· ἐνῷ διὰ τῆς ἑτέρας ἔδιδε πρὸς τὸν ἐξ ἀριστερῶν γραμματέα τὸ προστυχὸν ἔγγραφον, καὶ γρονθοκοπῶν λάβρος τὸ στῆθος αὐτοῦ, διέταττε ν' ἀναγνώσῃ βροντοφώνως, ὅπως διὰ τῆς φωνῆς καταβάλῃ τὸν θόρυβον.

Τὰ δὲ πρακτικά, συνταττόμενα ἀπὸ μνήμης ὑπὸ τοῦ πρώτου γραμματέως τῆς Συνελεύσεως ἐν τῷ γραφείῳ, ὅπερ ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ἀντὶ κατοικίας, ἐγράφοντο, ὡς εἶπον, συνοπτικῶς.

Digitized by Google

Ὁ γραμματεὺς οὗτος, πένης ὡς καὶ οἱ λοιποί, κλίνην ἅμα δὲ καὶ σκίμποδα ἔχων τάπητα πολύθυρον καὶ πενιχρὸν, ἐξεγειρόμενος τὸ πρωῒ ἐκάλυπτε τοὺς ὤμους διὰ τοῦ αἰγότριχος ἐπενδύτου, ὅςτις ἕως πρὸ μικροῦ ἐχρησίμευεν αὐτῷ ἀντὶ νυκτερινοῦ σκεπάσματος, καὶ ἀνάπτων σπιθαμιαίαν καπνοσύριγγα, ῥοφῶν δὲ ἀντὶ καφὲ κυαθίσκον ῥακίου, μετεσκεύαζε τὸ ἓν τῶν γονάτων εἰς τράπεζαν, ἐφ' ἧς στηρίζων τὸν χάρτην συνέταττε τὰ πρακτικά. Δημοσιεύσας δὲ μετὰ ταῦτα ὑπομνήματα, ἐλησμόνησεν ὁ ἀφιλοκερδὴς ἐκεῖνος ἀγωνιστὴς, ὅτι ἂν ὁ στρατηγικὸς τοῦ Κολοκοτρώνη νοῦς καὶ ἡ ἀτρόμητος σπάθη τοῦ Βότσαρη, ἂν ἡ ἀδάμαστος τοῦ Μιαούλη καρτερία καὶ ὁ πυρφόρος τοῦ Κανάρη δαυλὸς ἐκλεῖσαν τὸν ἀγῶνα, διωργάνωσαν ὅμως, διεμόρφωσαν καὶ παρέστησαν αὐτὸν ἐθνικὸν ἀντὶ κλεφτικοῦ οἷος ἐπιστεύετο ὑπὸ τῆς Δύσεως, καὶ καθηγίασαν συνδέσαντες μετὰ τῆς ἀθανάτου ἱστορίας τῶν προγόνων ἡμῶν, διὰ μὲν τῆς παιδείας, τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς συνέσεως ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Τρικούπης, ὁ Νέγρης, ὁ Κανέλλος, ὁ Ζωγράφος καὶ ὁ λοιπὸς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογίων ὅμιλος, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ὑπολήψεως ὁ Κουντουριώτης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Κανακάρης καὶ ἕτεροι πρόκριτοι.

Τρεῖς μῆνας καὶ ἥμισυν, ἤτοι ἀπὸ τῆς 8 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 5 Μαΐου διήρκεσεν ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ γεννηθεῖσα καὶ ἐν Τροιζῆνι τελευτήσασα Συνέλευσις. Ὁ γέρων μάλιστα στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου, σπεύδων ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς τὴν συγκρότησιν αὐτῆς, εἶχε κατασκηνώσει ἐν Ἑρμιόνῃ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Νοεμβρίου τοῦ 1826 ἔτους· διότι βαρέως φέρων τὰ ἐκ τῆς ἀνταρσίας τραύματα καὶ δυσχεραίνων περὶ τὰς κεφαλαιώδεις πράξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Συνελεύσεως, ἤρχετο, δὲν λέγω νὰ ἐκδικηθῇ, διότι φιλέκδικος δὲν ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἀλλὰ ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν μὲν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, κατατριβεῖσαν δὲ καὶ μαρανθεῖσαν ἐπιῤῥοὴν, τὴν ἰδίαν· ἤρχετο νὰ πατάξῃ ἐκείνην ἣν ὠνόμαζεν ἀριστοκρατίαν, καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον. Καὶ ἐθριάμβευσε μὲν τὸ σχέδιον, ἐτελεσφόρησεν ὅμως;

Πεποίθησιν ἔχων ὅτι ὁ γέρων στρατάρχης ἦτο φιλόπατρις, πιστεύω ὅτι εὐμενῆ εἶχε καὶ τότε πρὸς τὴν πατρίδα τὴν προαίρεσιν. Ἀλλ' ἐπὶ πολιτικῶν συζητήσεων καὶ δημιουργίας πολιτευμάτων καὶ νόμων, ἡ φιλοπατρία, ἂν μὴ φωταγωγῆται καὶ ὑπὸ τῆς λαμπάδος τῆς ἐπιστήμης, τῆς δεξιότητος καὶ τῆς πολυπειρίας, οὐ μόνον ἀνεπαρκὴς, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς ἀποβαίνει. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην οὐδ' αὐτὸς ἐδίσταζε νὰ ὁμολογῇ· διότι πολλάκις ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος καθὰ συνείθιζεν ἐν παραβολαῖς·—Ἐὰν ἡμεῖς ἐφυτεύσαμεν τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἀπαίδευτοι ὅμως εἴμεθα ἀνάξιοι καὶ νὰ καλλιεργήσωμεν αὐτό.—

Καὶ ὅμως ἦτο θνητὸς φορῶν σάρκα· κατέστρεψε κυβέρνησιν ἐκπροσωπεύουσαν ὁπωςδήποτε τὴν τάξιν, τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν, καὶ ὑποκατέστησεν ἄλλην, κατὰ τοὺς κρισιμωτάτους ἐκείνους χρόνους, ἐκ τῶν τριῶν μελῶν ἧς τινος τὸ μὲν, ὡς λέγει ὁ ἱστορήσας τὰ τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως φιλέλλην Γόρδων, ἐνέπηξε φάσγανον εἰς τὸ στῆθος ἐκείνου, ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς οὗτινος εἶχε διαῤῥήξει τὰ ἱμάτια ἑαυτοῦ, τὸ δὲ, ἀπέλαυεν ὑπολήψεως εἰς ἄκρον ἀμφιβόλου καὶ τὸ τρίτον ἦτο ἴσως ὁ ἐντελέστατος βλὰξ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. . . .

Ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ Συνελεύσει ἐπιῤῥοὴ ἤθελεν ἀφεύκτως σύνταγμα· τὸ σύνταγμα ὅμως εἶχεν ἀνάγκην συντακτῶν. Ναὶ μὲν ὑπῆρχέ τις ἐκ Λεβαδείας πληρεξούσιος, ἀδαὴς καὶ τῆς ἀλβανικῆς, ὅςτις, ἐξωγκωμένα ἔχων τὰ θυλάκια δι' ἐκτεταμένων σχεδίων πολιτευμάτων, στρατιωτικῶν τε κανονισμῶν καὶ διοικητικῶν διατάξεων, ἐπεδείκνυε δεκάκις καθ' ἑκάστην συνεδρίασιν τὰ πλουσιοπάροχα ταῦτα χρυσωρυχεῖα· ἀλλ' ἡ Συνέλευσις ἠξίου ἐπιτροπὴν περιέχουσαν πάσας τὰς ἱκανότητας· ὡς γνωστὸν δὲ αἱ ἱκανότητες πρὸ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν δὲν ἐπλημμύριζον τὴν Ἑλλάδα, οὐδὲ συγκατένευον αἱ ὑπάρχουσαι νὰ γλωσσοκοπῶσι περὶ θεωριῶν ὑπὸ τὴν ἀνηλεῆ σπάθην τοῦ Αἰγυπτίου. Ὅθεν διορίσασα ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτῆς τοὺς πεπαιδευμένους, προσέλαβε καὶ τοὺς λογιωτέρους τῶν παρεπιδημούντων ἀκροατῶν, τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαίους, ὅσῳ τὰ ἐμπειρότερα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, οἷοι Τρικούπης καὶ Ζωγράφος, βλέποντες ἀδύνατον ν' ἀντιπαλαίσωσι πρὸς τὸ ἐξαγριούμενον τῶν παθῶν κῦμα, παρῃτήθησαν «πεισθέντες, ὡς ἔγραφον, μετὰ ἱκανὴν ἐξέτασιν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον εἰς κάθε φρόνιμον καὶ εἰλικρινῆ πολίτην νὰ συντάξῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν σύνταγμα πολυχρονίου διαρκείας.» Καὶ οὐ μόνον τὴν σύμπραξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος ἠρνήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν συζητήσεων μετέσχον, ἂν συζητήσεις ὀνομάζωνται οἱ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηροὶ διάλογοι. Διότι ἐπιστήμης ὑπῆρχεν ἔνδεια· εἰ δέ τις ἐκέκτητο ἐμπειρίαν περὶ τὸ συζητεῖν, οὔτε πρὸς τίνα, οὔτε περὶ τίνος εἶχε νὰ συζητήσῃ· διὸ καὶ ἠπόρησα ὁσάκις ἤκουσα λεγόμενον, ὅτι ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Ζωγράφος διέπρεψαν ὡς ῥήτορες. Εἰς μὲν τὰς δύο πρώτας Συνελεύσεις, καθὼς καὶ εἰς τὸ πρῶτον Βουλευτικὸν, οὐδεὶς αὐτῶν ἐστάλη πληρεξούσιος, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἀπέσχον ἀπολύτως τῶν συζητήσεων· ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἐν Ἄργει ἦσαν μέλη. Ὁ μὲν Τρικούπης διεκρίθη, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ σωζόμενοι αὐτοῦ λόγοι, ῥήτωρ ἀπ' ἄμβωνος, ὁ δὲ Ζωγράφος, οὔτε ἀπ' ἄμβωνος, οὔτ' ἀπὸ βήματος. Καὶ πιθανώτατον μὲν νὰ ἦσαν ἀμφό-

Digitized by Google

τεροι ἀθλητικώτατοι περὶ τὸ λέγειν, διὰ τὴν ἔλλειψιν ὅμως ἀνταξίων ἀντιπάλων καὶ ζητημάτων, ἡ δεινότης αὐτῶν ἔμεινεν ἀφανής. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Τρικούπης ἠγόρευε βέβαιον, βέβαιον ὅμως ὅτι αἱ ἀγορεύσεις αὐτοῦ, πλεῖστον ἀληθῶς ἔχουσαι ἐν ἐλαχίστῃ λέξει τὸν νοῦν ὡς ὁ Φωκίωνος λόγος, ἦσαν ἐξ ἀνάγκης βραχεῖαι. Ἀλλ' οὐδ' ἀφορμαὶ σπουδαίων συζητήσεων ἐδίδοντο· διότι ὁσάκις ἀνεφύοντο προτάσεις διαιροῦσαι ἐνθέρμως τὰς γνώμας, αἱ συνεδριάσεις διεκόπτοντο, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ἑκάστου τῶν τριῶν τμημάτων, συνασπιζόμενοι περὶ τὸν ἐγκριτώτερον αὐτῶν, συνίστων ἐπιτροπήν· αἱ τρεῖς δ' ἐπιτροπαί, συσκεπτόμεναι καὶ ἐπὶ τέλους ὁμογνωμονοῦσαι, ὑπέβαλλον ἐπὶ γενικῆς συνεδριάσεως τὴν λύσιν, ἥτις, ὡς προαποφασισθεῖσα, ἐνεκρίνετο ἄνευ ἀντιλογίας.[1]

ΚΥΒΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

Ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῆς Ἑταιρίας τῶν Μεταλλουργείων τοῦ Λαυρίου ἀνεκαλύφθησαν πρό τινος δύο ἀρχαῖοι κῦβοι κεχωσμένοι ἐν ταῖς ἐκβολάσι τῆς θέσεως Καρβάλου, ὧν ὁ μὲν εἷς ὑπεξηρέθη ὑπὸ ἐργάτου ἀποχωρήσαντος ἐκ τῶν ἔργων, ὁ δὲ ἕτερος διεσώθη ὑπὸ τοῦ τμηματάρχου τῶν ἔργων κ. Μ. Φοντριέρ, ὅστις ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις ἐμοῦ, παρευρεθέντος τότε ἐν Λαυρίῳ, μοὶ προσήνεγκεν αὐτὸν τῇ συγκατανεύσει καὶ τοῦ Διοικητοῦ κ. Φ. Νέγρη ἵνα τὸν δωρήσω εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὸν μουσεῖον τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ὁ κῦβος ἦτο γνωστὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· «ἀνερρίφθω ὁ κῦβος» ἔλεγον. Καὶ ὁ Πλούταρχος περὶ παίδων ἀγωγῆς πολλάκις περὶ τοῦ κυβεύειν μνείαν ποιῶν, λέγει· «οἱ δὲ (παῖδες) εἰς κύβους καὶ κώμους ἐξοκέλλουσι», καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «κῦβοι καὶ πότοι καὶ τ' ἄλλα».[2]

Δὲν προτίθεμαι ὅμως ἐνταῦθα οὔτε τὴν ὕπαρξιν τοῦ κύβου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νὰ ἐπιβεβαιώσω, ἀναδιφῶν τὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ καταγωγῆς ἴχνη, ἀλλ' οὔτε ν' ἀποδείξω, ὅτι ὡς ἀποτροπιάζονται παρ' ἡμῖν οἱ γονεῖς τὸν ἠθικὸν λοιμὸν τῆς ἐποχῆς μας, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὰ τυχηρὰ ἐν γένει παιγνίδια, οὕτω καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ σοφοὶ συνεβούλευον τοὺς γονεῖς νὰ κωλύωσι τοὺς παῖδας αὐτῶν τοῦ κυβεύειν, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ εἴπω ὀλίγα τινα, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας*, περὶ τοῦ ἰδιορρύθμου καὶ ἀξιοπεριέργου ἐν Λαυρίῳ ἀνακαλυφθέντος κύβου.

Δὲν εἶναι οὔτε χειροποίητος οὗτος, ἀλλ' οὔτε συνίσταται ἐκ κεραμικῆς γῆς ἐξ ἧς κατεσκεύαζον συνήθως τοὺς κύβους των οἱ ἀρχαῖοι, ὡς δεικνύει τὸ τεθραυσμένον λείψανον ἀρχαίου κύβου, τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἐν τῷ παρ' ἡμῖν μουσείῳ τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ὁ ἐν λόγῳ κῦβος εἶναι φυσικὸν προϊὸν τῆς μεταλλικῆς χώρας τοῦ Λαυρίου, τουτέστιν ὀρυκτόν, ὅπερ ἀνελθὸν ἐν ῥευστῇ ἴσως καταστάσει ἐκ τῶν μυχαιτάτων πυριφλεγῶν σπλάγχνων τῆς γῆς πρὸ πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν, ἐναπετέθη ἐν ταῖς ἀνωτέραις στιβαδώσεσι, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς μεταλλικαῖς κοίταις, ὧν ἀποτελεῖ μέρος τῆς συμπληρωτικῆς ὕλης. Ἐπειδὴ δὲ συναντᾶται μετὰ τῶν πολυτίμων μετάλλων, τῆς ἀργυρίτιδος (ἀργυρομολύβδου), τοῦ σφαλερίτου καὶ σμινθσωνίτου (μετάλλων τοῦ ψευδαργύρου, τζίγκου) ἐξωρύσσετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μετ' αὐτῶν, δι' ὃ ἀφθονεῖ ἐν τῇ Λαυριωτικῇ καὶ ἀπαντᾶται ἐκεῖ ὅπου καὶ αἱ ἀρχαῖαι μεταλλεύσεις.

Τὰ κύρια συστατικὰ τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου εἰσὶν ἡ φθοροῦχος τίτανος (chaux fluatée), διατεθειμένη νὰ κρυσταλλοῦται εἰς κύβους, ἤτοι εἰς ὡραῖα ἑξάεδρα σχήματα μαθηματικῆς ἀκριβείας. Ἐν ᾧ δὲ ἐν ἄλλαις χώραις ἡ φθοροῦχος τίτανος εὑρίσκεται πολλάκις εἰς συμπαγῆ καὶ νεφροειδῆ σχήματα, ἐν Λαυρίῳ σχεδὸν πάντοτε εὗρον αὐτὴν εἰς κεκρυσταλλωμένην κατάστασιν.

Ἡ διάμετρος δὲ τῶν κρυστάλλων ἢ τῶν κύβων αὐτῆς πολὺ διαφέρει καὶ παραλλάσσει ἐκ μικροσκοπικῶν κρυστάλλων μέχρι κρυστάλλων ἐχόντων 4 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ ἡμέτερος κῦβος ἔχει δύο ἑκατοστομέτρων διάμετρον, εἶναι περὶ μὲν τὰς γωνίας αὐτοῦ ῥοδόχρους, περὶ δὲ τὸ κέντρον ἰωδόχρους.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀπέρριπτον τοὺς ὡραίους τούτους κρυστάλλους ὡς ὕλην ἄχρηστον ἐπὶ τοὺς παρὰ τοῖς στομίοις τῶν φρεάτων καὶ συρίγγων ἐκβολαδικοὺς σωρούς. Ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν ἡ χρῆσις τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου εἶναι περιωρισμένη, μεταχειρίζονται δὲ αὐτὸ μόνον πρὸς κατασκευὴν τοῦ φθορικοῦ ὀξέος, καὶ πρὸς συλλιπασμὸν ἐν τῇ καμινείᾳ τοῦ μολύβδου, τοῦ ἀργύρου, τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδήρου. Ἡ ἐν τῇ καμίνῳ τακεῖσα μάζα τῶν μετάλλων, καθισταμένη ῥοώδης διὰ τοῦ συλλιπάσματος τούτου, ἀποβάλλει εὐκολώτερον τὰ ἐν αὐτῇ μέταλλα.

1. Ἱστορ. Ἀναμνήσεις, ὑπὸ Ν. Δραγούμη.

2. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, Β. α. 94, ὁ κῦβος, ὁ ἀστράγαλος καὶ ἄλλα παίγνια ἐκτὸς τῶν πεσσῶν (εἶδός τι παιγνίου ὅμοιον μὲ τὴν τωρινὴν Δάμαν) ἐφευρέθησαν ὑπὸ τῶν Λυδῶν, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἄτυος τοῦ Μάνου, περὶ τὴν 13ην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἤτοι 505 ἔτη πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Ἡρακλειδῶν, ὅτε τὴν Λυδίαν κατεμάστιζε μεγάλη σιτοδεία διαρκέσασα 18 περίπου ἔτη. Διὰ τῶν παιγνίων τούτων προσεπάθουν οἱ δυστυχεῖς, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, νὰ λησμονῶσι τὴν πεῖνάν των, παίζοντες τὴν μίαν ἡμέραν καὶ τρώγοντες τὴν ἐπιοῦσαν·

«Ἐπὶ Ἄτυος τοῦ Μάνεω βασιλέος, σιτοδείην ἰσχυρὴν ἀ»νὰ τὴν Λυδίην πᾶσαν γενέσθαι· καὶ τοὺς Λυδοὺς τέως μὲν »διάγειν λιπαρέοντας, μετὰ δὲ, ὡς οὐ παύεσθαι ἄκεα δίζη»σθαι ἄλλον δὲ ἄλλο ἐπιμηχανᾶσθαι αὐτῶν. Ἐξευρεθῆναι »δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων καὶ τῶν ἀστραγάλων καὶ τῆς »σφαίρης καὶ τῶν ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα, πλὴν »πεσσῶν· τούτων γὰρ ὦν τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηϊεῦνται Λυ»δοί. Ποιέειν δὲ ὧδε πρὸς τὸν λιμὸν ἐξευρόντας· τὴν μὲν »ἑτέρην τῶν ἡμερέων παίζειν πᾶσαν, ἵνα δὲ μὴ ζητέοιεν σι»τία, τὴν δὲ ἑτέρην σιτέεσθαι παυομένους τῶν παιγνιέων.»

Digitized by Google

Ὑποθέτω ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη τῆς φθορούχου τιτάνου δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ δαιμονίου πνεύματος τῶν ἀρχαίων, οἵτινες εἶχον μεγάλας περί τε τὴν μεταλλευτικὴν καὶ μεταλλουργικὴν τέχνην γνώσεις σχετικῶς πρὸς τὰ τότε ἀτελῆ μηχανικὰ μέσα, ἀλλ' ἡ πλησμονὴ τῆς ὕλης τοὺς ἠνάγκαζε ν' ἀποῤῥίπτωσι μέρος αὐτῆς.

Ἡ μεγάλη ὅμως κανονικότης καὶ ἡ καλλονὴ τῶν κρυστάλλων τῆς φθορούχου τιτάνου, φαίνεται, ὅτι ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὴν ἰδέαν καὶ τῆς ἑτέρας χρησιμοποιήσεως αὐτῆς. Συλλέγοντες ὅθεν τοὺς ὡραιοτέρους τῶν κρυστάλλων μετεποίουν αὐτοὺς εἰς ἀληθῆ ζάρια, ἵνα δι' αὐτῶν διέρχωνται τὴν ὥραν ἐν παιδιᾷ ὅταν ἐσχόλαζον ἀπὸ τῶν ἐπιπόνων μεταλλευτικῶν καὶ μεταλλουργικῶν ἔργων των. Καὶ παρ' ἡμῖν οἱ Ἀλβανοὶ (Χειμαριῶται) οἱ περὶ τὴν καμινείαν τῶν σκωριῶν καὶ ἐκβολάδων ἀσχολούμενοι διέρχονται τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των ὑπὸ τὰς σκιερὰς πεύκας τοῦ Λαυρίου ἀναπνέοντες τὴν εὐωδίαν αὐτῶν μὲ τὸ χαρτοπαίγνιον. Οὕτω λοιπὸν φαίνεται καὶ οἱ τότε μεταλλευταὶ ἀγνοοῦντες τὸν *ἄσσον* καὶ τὸν *φάντην* ἔῤῥιπτον τὸν κύβον, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἔθετον ὡς ἀμοιβὴν τοῦ λαχόντος ὀβολούς, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ καμινευταὶ ἰδίως δὲ οἱ Γατζέροι λεγόμενοι (οἱ ἕλκοντες ἐκ τῶν καμίνων τὴν νέαν σκωρίαν), θέτουσι γεωργιανὰς δραχμάς. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος δὲν ἐξαλείφει τὰ ἤθη καὶ τὰς συνηθείας, ἀλλὰ μόνον τὰ τούτων ὄργανα καὶ μέσα μεταβάλλει ἐνίοτε.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐν τῇ Λαυριωτικῇ εὑρεθέντων ἀντικειμένων καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων τῶν πολλῶν μεταλλοπλυσίων καὶ τῶν ἐκ λελοξευμένων λίθων οἰκοδομῶν, ὧν τὰ πλεῖστα περιεγράψαμεν ἐν τοῖς πονήμασιν ἡμῶν (le Laurium καὶ περιγραφὴ τῶν διαφόρων μεταλλευτικῶν προϊόντων τοῦ Λαυρίου ἐκτεθέντων κατὰ τὴν β' καὶ γ' περίοδον τῶν Ὀλυμπίων ἐν ἔτει 1870 καὶ 1875) ὁμολογεῖται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐν τῷ μέσῳ τῶν σκληρῶν ἐνασχολήσεών των δὲν παρέβλεπον οὔτε τὰς ὡραίας τέχνας, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἔργα των φιλοκαλίαν, οὔτε τὰ πρὸς ἄνεσιν καὶ παιδιὰν μέσα.

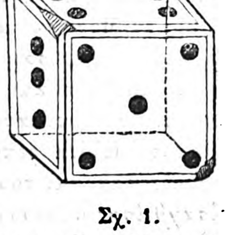

Σχ. 1.

Ὁ προκείμενος κρύσταλλος τῆς φθορούχου τιτάνου ὁ εἰς κύβον (ζάρι) μεταποιηθεὶς διατηρεῖται κάλλιστα, ὡς δεικνύει τὸ ἐν φυσικῷ μεγέθει σχῆμα. Περὶ τὴν μίαν γωνίαν ἐπῆλθε μόνον μικρά τις ὀξείδωσις, ἀντικατασταθεῖσα δι' ἐκβολαδικῆς ὕλης. Ἐπὶ τὰς ἓξ ἕδρας αὐτοῦ ἐχάραξαν λίαν φιλοκάλως οἱ ἀρχαῖοι διὰ σκληροῦ χαλυβδίνου ἐργαλείου κανονικὰς γραμμάς, εἶτα δὲ τὰς ἓξ οἴνας ἤτοι τὰς μονάδας τοῦ κύβου 1, 2, 3, 4, 5, 6. Ἀνεκαλύφθη δὲ εἰς βάθος $2\frac{1}{2}$ μέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐκβολαδικοῦ σωροῦ παρὰ τῷ ὁποίῳ εὑρέθησαν καὶ δύο χαλκᾶ νομίσματα, τὸ μὲν μὲ τύπον γλαυκὸς ἐκ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν Αἰνιάνων τῆς Θεσσαλίας τῆς 3ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, δεικνύοντα τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἴσως ἐῤῥίπτετο ὑπὸ τῶν μεταλλευτῶν ὁ ἐν λόγῳ κύβος.[1]

Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄπο σκοποῦ δοθείσης τῆς εὐκαιρίας ταύτης ν' ἀναφέρω καὶ τὸ ἑξῆς περίεργον περιστατικόν, ἀφορῶν τὰς παιδιὰς τῶν ἀρχαίων μεταλλευτῶν. Ὅτε δηλαδὴ πρὸ χρόνων κατῆλθον εἰς τὸ φρέαρ «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής», ἐν Καμαρίζῃ, ἀνερευνῶν καὶ ἐξετάζων τὰ εἰς βάθος 100 μέτρων ὑπὸ τὴν γῆν εὐρύχωρα καὶ μεγαλοπρεπῆ ὀρύγματα τῶν ἀρχαίων, καθοδηγούμενος εἰς αὐτὰ διὰ δρομίσκων, διὰ σημείων ἀρχαίων, καὶ διὰ τῶν λαβυρινθοειδῶν καὶ σκολιῶν συριγγων, εὗρον εὐρύχωρόν τι καὶ ἐπίπεδον μέρος, περὶ τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ἐξακολουθοῦσα ἡ μολυβδοῦχος κοίτη συμφυὴς τῷ βράχῳ, ἥτις μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ὠρύττετο τότε. Ἐνταῦθα ἐπὶ τιτανολίθου στερεοῦ, εἶδον ἀπειροκάλως κεχαραγμένον σχῆμα α,β,γ,

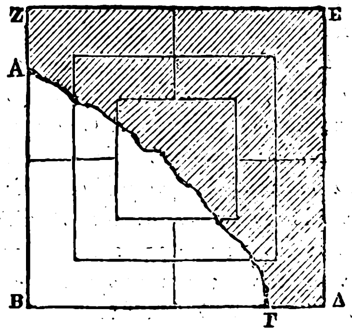

Σχ. 2.

οὗτινος τὸ ἕτερον ἥμισυ, γ, δ, ε, ζ, α, ἦτο ἐξηφανισμένον. Καὶ τότε μὲν δὲν ἐπέστησα ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχήν μου καίτοι λαβὼν ἁπλῶς σημείωσιν, ἤδη ὅμως ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κύβου μὲ παρακινεῖ νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ σχῆμα ἐκεῖνο πιθανὸν ὅτι παρίστα τὸ συνήθως καλούμενον Τρίοδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διήρχοντο τὰς ὥρας

1. Κατὰ τὴν ἐξόρυξιν τῶν ἐκβολάδων τῆς Κάτω-Συντερίνης εὗρον ἐπίσης ἕτερα δύο χαλκᾶ νομίσματα, τὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Μαρκίου Τιβερίου, (582-608 μ. Χ.), τὸ 17ον ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, τὸ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου β', Καίσαρος ἔτι ὄντος, (333-350 μ. Χ.), ἅπερ μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν μεταλλευτικῶν ἔργων ἐξηκολούθει νὰ κατοικῆται ἡ χώρα ἐκείνη.

Ἅπαντα τὰ ῥηθέντα νομίσματα μοὶ προσδιώρισε φιλοφρόνως ὁ παρὰ τῷ Νομισματολογικῷ Μουσείῳ διευθυντὴς κ. Ποστολάκκας.

Digitized by Google

τῆς σχολῆς των οἱ μεταλλευταὶ κατὰ τὴν ἀνθηρὰν ἐποχὴν τῆς μεταλλεύσεως, ἤτοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

Α. Κορδελλας.

ΔΥΟ ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Ι. ΛΙΒΙΧ

Ἡ ἐπιστήμη εἶνε δύναμις. Τὸ λόγιον τοῦτο δὲν εἶνε κενὸν ἐννοίας ἀλλ' ἀλήθεια, ἣν ἐπιμαρτυρεῖ ὁ σημερινὸς αἰών. Ὄντως δὲ τὴν σήμερον ὁ βίος ἀπέβη πλουσιώτερος οὐ μόνον κατὰ τὰς ἀπολαύσεις ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, ἀντιπαραβαλλόμενος πρὸς τὸν τῶν παρελθόντων αἰώνων. Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ηὔξησαν συντμηθέντων διὰ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τηλεγράφων τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν ἀποστάσεων. Ἡ γῆ παράγει ἀφθονωτέρους καρπούς, πλεῖσται δὲ πρὶν ἄγνωστοι καὶ ὡς ἄχρηστοι ἀποῤῥιπτόμεναι ὗλαι εἰσήχθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν. Τὸν πλούσιον δὲ τοῦτον καὶ πλήρη δυνάμεως βίον ὀφείλομεν εἰς τὰς ὀρθὰς θεωρίας, ἃς ἐδίδαξαν ἡμᾶς ἰδίως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι καὶ σήμερον ἔτι ὑπάρχουσιν οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν διὰ τῆς ἐξευγενίσεως καὶ διευκρινίσεως τῶν ἰδεῶν ἡμῶν ἀγαθὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τῶν αἰσθημάτων· οὐδεὶς ὅμως ὁ ἀρνούμενος τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου καὶ ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν. Ἴσως δὲ αὐτῆς ταύτης τῆς ὠφελείας ἕνεκα προσείλκυσαν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι τοὺς πολλοὺς αὐτῶν φίλους καὶ ἠνάγκασαν τοὺς λαοὺς νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας αὐτῶν εὐεργέτας. Οἱ μεγάλοι σοφοὶ μένουσι συνήθως ἄγνωστοι εἰς τὸν λαόν, τὸ πολὺ μετὰ θάνατον ἀναγνωριζόμενοι, ἐὰν ἐπλούτισαν τὸν κόσμον μόνον δι' ἰδεῶν· ἀλλ' οἱ σοφοί, οἱ γνωρίζοντες νὰ μετατρέπωσι τὰ προϊόντα τοῦ νοός των εἰς κυκλοφοροῦν νόμισμα, γίνονται ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, ἅτε παρέχοντες ἀμέσως αὐτῷ πολυτιμοτάτους θησαυρούς.

Τοιοῦτος ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ὁ χημικὸς Ἰοῦστος φὸν Λίβιχ (Justus von Liebig).

Κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ παρόντος αἰῶνος οὐδεμία ἐπιστήμη ἦτο τοσούτῳ ἄγνωστος εἰς τὸν λαὸν καὶ ἀπρόσβατος, καταφρονουμένη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν λογίων, ὅσῳ ἡ χημεία. Καταφυγοῦσα ἀπὸ τῶν μαγικῶν ἐργαστηρίων τοῦ μεσαιῶνος εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν φαρμακοποιῶν, ἐκαλύφθη καὶ ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ λαοῦ διὰ μυστικοῦ πέπλου. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει τῆς χημείας οὔσης, ὁ νεαρὸς Λίβιχ ἐγνώρισεν αὐτὴν μόνον ἐκ τῶν πειραμάτων τοῦ πατρός του, παρασκευάζοντος χρώματα καὶ διάφορα χημικὰ προϊόντα ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ χρωματοποιοῦ καὶ εἰδοπώλου, ὅπερ μετήρχετο ἐν Δαρμστάτῃ. Ὡς μαθητὴς ἐν τῷ γυμνασίῳ ὁ Λίβιχ ἦτο ἀπερίσκεπτος καὶ ὀνειροπόλος, μικρὸν προκόπτων· πάντες δὲ ὑπελάμβανον αὐτὸν ὡς προωρισμένον διὰ μικρὰ πράγματα· διὸ ὅταν ποτὲ ὁ διδάσκαλος οἰκτείρων αὐτὸν ἠρώτησε τί θὰ γείνῃ, ὁ δὲ Λίβιχ ἀπεκρίθη ἐτύμως ὅτι θὰ γείνῃ χημικός, διδάσκαλος καὶ συμμαθηταὶ ἐξεῤῥάγησαν εἰς γέλωτας. Μετὰ 10 ἔτη ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου ὁ Λίβιχ ἦτο καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Giessen. Ἀλλὰ μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην διῆλθεν ὁδὸν ἀκανθώδη. Οὐδεὶς ἠδύνατο τότε νὰ σπουδάσῃ χημείαν ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις· ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ γείνῃ φαρμακοποιός. Διὸ καὶ ὁ Λίβιχ εἰσῆλθε δεκαπενταετὴς ὢν κατὰ τὸ 1818 εἰς φαρμακεῖόν τι ἐν Ἑπεγχάϊμ, ὡς μαθητευόμενος, ἔνθα ὅμως μικρὸν διέμεινε· διότι ἐξ ἐκπυρσοκροτήσεως συμβάσης ἐν πειράματί τινι πρὸς παρασκευὴν τοῦ κροτοῦντος ἀργύρου διέκοψε τὴν σειρὰν τῶν φαρμακευτικῶν αὐτοῦ σπουδῶν· πάλιν ὅμως διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς πατρίδος του κατώρθωσε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ πανεπιστήμια τῆς Βόννης καὶ Ἐρλάγγης, βραδύτερον δὲ νὰ πορευθῇ καὶ εἰς Παρισίους, τὴν τότε μητρόπολιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἥτις διηρέθιζε τοὺς σπουδαστὰς τῆς χημείας πρὸς σπουδὴν αὐτῆς, πρᾶγμα, ὅπερ δὲν συνέβαινεν ἐν Γερμανίᾳ. Αὐτόθι διὰ τῶν συστάσεων τοῦ Οὐμβόλδου εἰσῆλθεν εἰς τὸ χημεῖον τοῦ Γαϋλουσσάκ, τοῦ μεγαλοφυοῦς τοῦ αἰῶνος τούτου Γάλλου χημικοῦ, καὶ ἐνταῦθα ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν μελλουσῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Ἀφθόνους ἐντεῦθεν ἀποκομίσας ἐπιστημονικὰς γνώσεις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος καθηγητὴς τῆς χημείας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Giessen διὰ τῶν συστάσεων τοῦ Οὐμβόλδου, καίπερ ἄγων τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Οἱ συνάδελφοί του δυσμενῶς ἐδέχθησαν αὐτόν· διότι ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις ἐπεπόλαζον ἔτι αἱ προλήψεις κατὰ τῆς νέας καὶ τολμηρῶς εἰσβαλούσης ἐπιστήμης, ἧς ἡ ἀξία δὲν εἶχε μέχρι τότε ἀναγνωρισθῆ.

Ἐνταῦθα δὲν θὰ πραγματευθῶμεν τί ὁ Λίβιχ ἔπραξεν ὡς φυσιοδίφης καὶ καθηγητὴς ἐν Giessen, ὕστερον δὲ καὶ ἐν Μονάχῳ· αὐτὰ τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια εἰσὶν αἱ ζῶσαι τούτου ἀποδείξεις. Ἡ χημεία, οὐτιδανὴ καὶ ῥυπαρὰ κατὰ τὴν νεότητα τοῦ Λίβιχ, ἀποκατέστη σήμερον δύναμις· ὡς ἀνάκτορα δὲ διαπρέπουσι τὰ χημικὰ ἐργαστήρια, ἐν οἷς μαθηταὶ τοῦ Λίβιχ, κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθείσας μεθόδους, ἔχοντες καὶ ἄφθονα πρὸς διδασκαλίαν βοηθήματα, ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐν τῇ προκειμένῃ μελέτῃ θέλομεν μόνον ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ δύο

Digitized by Google

ἀμέσων εὐεργετημάτων, ἅτινα ὁ Λίβιχ παρέσχεν εἰς τὸν λαόν, προκαλέσας δι' αὐτῶν καταφανῆ αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω τροπὴν τῆς διατροφῆς καὶ τῆς ὑγείας τῶν πολιτῶν. Τὸ ἓν τῶν εὐεργετημάτων τούτων ἀφορᾷ ἰδίως τὴν γεωπονίαν.

«Φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτον», λέγει μαθητὴς τοῦ Λίβιχ, ὁ Dr Kobbe, ἐν σχεδιάσματι βιογραφικῷ εἰκονίζοντι τὸν δραστήριον νοῦν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ διδασκάλου, «πῶς ἐνῷ ἐπὶ αἰῶνας οἱ ἄνθρωποι μετήρχοντο τὴν γεωργίαν καὶ ἐνόμιζον, ὅτι ἀσκοῦσιν αὐτὴν κατὰ φύσιν, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς πολυχρονίου πείρας, πῶς χημικὸς γερμανός, οὐδέποτε χρηματίσας γεωπόνος, μὴ ἐγγίσας ποτὲ ἄροτρον, οὔτε καλλιεργήσας ἀγρόν, ἐδίδαξεν ἐκ τοῦ γραφείου του τρόπους καλλιεργείας τῆς γῆς κατὰ πολὺ προσοδοφόρους, καὶ πῶς διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνευρέσεως τῶν φυσικῶν νόμων τῆς γεωργίας ἐγένετο ὁ αἴτιος τοῦ ν' ἀρχίσῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ γεωργία ν' ἀσκῆται ἀληθῶς μετὰ λόγου.» Ἐν τούτοις εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἡ γεωργία ἐξαρτᾶται οὐσιωδῶς ἐκ τῶν γνώσεων περὶ τῆς θρέψεως τῶν φυτῶν· τὰς γνώσεις δὲ ταύτας ὀφείλομεν τῷ Λίβιχ. Ἕκαστος γινώσκει, ὅτι ἐὰν ζῷόν τι ἀποστερήσωμεν μικρὸν κατὰ μικρὸν τῆς τροφῆς ἢ δώσωμεν αὐτῷ τροφὴν ἀκατάλληλον πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ, μαραίνεται καὶ θνήσκει· πρῶτος ὅμως ὁ Λίβιχ ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ τὸ φυτὸν ἔχει ἀνάγκην τροφῆς, ἣν παραλαμβάνει διὰ τῶν φύλλων μὲν ἀπὸ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, διὰ τῶν ῥιζῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ ὅτι αἱ τροφαὶ αὗται εἰσὶ ποικίλαι κατὰ τὴν φύσιν, μάλιστα δὲ καὶ ὅλως ἰδιάζουσαι εἰς ἕκαστον φυτόν. Ἀγρὸς μὴ περιέχων τὰς χημικὰς ἑνώσεις, ἤτοι τὰς οὐσίας τὰς χρησίμους πρὸς αὔξησιν ὅλων σχεδὸν τῶν φυτῶν, δηλ. τὰ ἅλατα τοῦ καλίου καὶ τῆς τιτάνου, τὰ ἅλατα τοῦ φωσφορικοῦ καὶ πυριτικοῦ ὀξέος κ.τ.λ., θὰ παραγάγῃ ἀθλίους καρπούς, οἱασδήποτε καλλιεργείας καὶ ἐπιμελείας τυγχάνων. Ἐὰν καύσωμεν φυτόν τι, ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ τέφρᾳ τὰ ἅλατα, ἅτινα παραληφθέντα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους διενεμήθησαν εἰς τὰς ῥίζας, τὸ στέλεχος, τὰ φύλλα καὶ τοὺς καρπούς. Ὑποτιθεμένου λοιπόν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἦτο ἀπ' ἀρχῆς πλούσιον ἐκ τοιούτων θρεπτικῶν οὐσιῶν, καθ' ἕκαστον θερισμὸν καθίσταται πτωχότερον· καὶ ἂν αἱ ἀπώλειαι αὗται δὲν ἀντικατασταθῶσι, θέλει ἐπέλθει ἐντελὴς τοῦ ἐδάφους πτώχευσις. Τὴν ἀπώλειαν ταύτην τῶν θρεπτικῶν τοῦ ἐδάφους οὐσιῶν ἀνεπλήρουν ἐν μέρει κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους διὰ προσθήκης κόπρου ζῴων ἐπὶ τῶν ἀγρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη ἀναπλήρωσις οὐδέποτε ἐγένετο ὅσον καὶ ὅπως ἔπρεπε, παρερχομένων τῶν ἐτῶν καὶ πτωχεύοντος ἀδιαλείπτως τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς ἁρπαγῆς, ὅπως καλεῖ αὐτὴν ὁ Λίβιχ, τῶν οὐσιῶν τούτων, ἐπῆλθον δεινὰ ἐπακόλουθα· καὶ αἱ εὐφορώταται χῶραι τῆς ἀρχαιότητος, Ἑλλάς, Ἰταλία καὶ αὐτὴ ἡ Σικελία, τὸ ἀρχαῖον σιτοφυλακεῖον τῆς Ἰταλίας, ἐγένοντο ἄκαρποι, διότι οἱ ἄνθρωποι ἀδιακόπως ἐθέριζον ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μὴ προσθέτοντές τι εἰς αὐτό.

Ὅλα ταῦτα φαίνονται νῦν εὐνόητα· πρὸ 50 ὅμως ἐτῶν οὔτε ἐφαντάζοντό ποτε, ὅτι τὰ ἐν τῇ τέφρᾳ τῶν φυτῶν εὑρισκόμενα ἅλατα εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς αὔξησιν τῶν φυτῶν, μάλιστα δὲ ἐνόμιζον, ὅτι τὸ φυτὸν ἐγέννα τὰς ὀρυκτὰς ταύτας οὐσίας διὰ τῆς ἐν αὐτῷ δῆθεν ἐνοικούσης ζωϊκῆς δυνάμεως. Προαχθεισῶν δ' εἰς φῶς τῶν θεωριῶν τούτων καὶ ἐφαρμοσθεισῶν ἐπὶ τῆς γεωπονίας, ἐδιδάχθη ὁ γεωπόνος πῶς ν' ἀσφαλίζῃ τὴν γονιμότητα τῶν ἀγρῶν, πῶς νὰ μεταβάλλῃ τὸ ξηρὸν ἔδαφος εἰς καρποφόρον, πῶς νὰ πολλαπλασιάζῃ τὰς προσόδους τῶν κτημάτων. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον εἶνε ἴσως τὸ μεγαλήτερον τοῦ Λίβιχ ἔργον, ὅπερ καὶ ἀπηθανάτισεν αὐτὸν ὡς ἀναμορφωτὴν τῆς γεωργίας.

Δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ Λίβιχ καὶ ἄνευ πολλῶν κόπων καὶ ἀγώνων νὰ ἐπιβάλῃ τὰς δοξασίας του ταύτας εἰς τὸν λαόν. Μάτην ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη ἠγωνίζετο νὰ κωλύσῃ τὴν μεγάλην ἐξαγωγὴν τῶν συλλεγομένων ὀστῶν ἀπὸ Γερμανίας εἰς Ἀγγλίαν. Αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις δὲν ἐνόουν χημείαν. Μάτην ἐδίδασκε τοὺς γεωπόνους, ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ κοπρίζωσι τοὺς ἀγροὺς διὰ κόπρου ἐξ ὀστῶν ἀποτελουμένης, διότι τοιουτοτρόπως ἀποδίδουσιν εἰς τὸ ἔδαφος τὴν φωσφορικὴν τίτανον, ἣν τὰ φυτὰ ἀφῄρεσαν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ μετεβίβασαν εἶτα εἰς τὸ σῶμα, ἰδίως δὲ εἰς τὰ ὀστᾶ τῶν ζῴων. Οἱ γεωπόνοι ἐκώφευον, μὴ ἀνευρίσκοντες τὴν φωσφορικὴν τίτανον εἰς τὰς κληρονομηθείσας ἀπὸ τῶν αἰώνων περὶ κοπρίσεως τῶν ἀγρῶν συνταγάς. Ἴσως δὲ καὶ ὁ Λίβιχ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν διεκοίνωσε τὴν συμβουλὴν ὀρθῶς, παρασυρθεὶς εἰς ὑπερβολὰς ὑπὸ τῆς σφοδρότητος τοῦ ἀγῶνος. Πεπεισμένος περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς δι' ὀρυκτῶν οὐσιῶν κοπρίσεως ἀπέδωσε μικροτάτην μόνον ἀξίαν εἰς τὴν ἐξ ἀζωτούχων οὐσιῶν κόπρον· τὰ δὲ ὀστᾶ, ἅτινα συνίστα πρὸς ἄμεσον χρῆσιν καὶ ἄνευ προηγουμένης ἑτοιμασίας δὲν ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ, διότι ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἀποσύνθεσιν, καὶ ἑπομένως ἔμενον ὅλως ἄχρηστα εἰς τὰ φυτά. Μετὰ ταῦτα ὅμως ὁ Λίβιχ διορθώσας τὸ σφάλμα του ἐδίδαξε τὴν διάλυσιν τῶν ὀστῶν διὰ θειϊκοῦ ὀξέος. Οὕτω δὲ παρήγαγε νέον εἶδος βιομηχανίας ὠφελιμώτατον εἰς τὴν γεωπονίαν, τὴν ἐν ἐργοστασίοις κατασκευὴν τῶν φωσφορικῶν ἁλάτων πρὸς λίπανσιν τῶν ἀγρῶν.

Ἐν τούτοις, καίπερ ὑπαρχουσῶν μεγάλων ἀντιστάσεων, αἱ θεωρίαι αὐτοῦ εἰσήγοντο μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν γεωπονίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ

Digitized by Google

εἰς νεωτερισμοὺς τοσούτῳ ἀπροθυμότατος χωρικὸς ἐπείσθη τέλος, ὅτι ἡ λίπανσις τοῦ ἐδάφους δι' ὀστεΐνης κόπρου καὶ ἄλλων φωσφορούχων καὶ καλιούχων ἀλάτων αὐξάνει οὐσιωδῶς τὴν γονιμότητα τῶν γαιῶν. Συνετέλεσαν δὲ πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἀληθείας ταύτης καὶ τὰ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα ἅτινα ἐπετεύχθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ· διότι αὐτόθι μεταχειρισθέντες τὴν νέαν κόπρον, εἶδον τὴν συγκομιδὴν τῶν ἐρυθρῶν τεύτλων, κοινῶς παντζαρίων ἢ κοκκινογουλίων καλουμένων, διπλασιαζομένην. Ἔκτοτε ἡ χρῆσις τῶν ἀλάτων τούτων διεδόθη ταχέως εἰς Γαλλίαν, Γερμανίαν καὶ Ἀμερικὴν, πολλοὶ δὲ τῶν ἐσθιόντων σήμερον ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις τὸν καλῆς ποιότητος σίτινον ἢ καὶ κρίθινον ἄρτον ἀγνοοῦσιν ὅλως, ὅτι τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω ταύτην τροπὴν τῆς τροφῆς των ὀφείλουσι τῷ Λίβιχ.

Ἡ χρῆσις τῆς φωσφορικῆς τιτάνου, προωρισμένη πρότερον μόνον πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ φωσφόρου, ἐπεξετάθη κατόπιν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὰ ὀστᾶ δὲν ἐξήρκουν πλέον πρὸς τοῦτο, διὸ ἐγένετο σκέψις περὶ εὑρέσεως νέων πηγῶν. Τότε ἤρχισε τὸ ἔργον τῶν γεωλόγων, οἵτινες ἀνεκάλυψαν τὴν φωσφορικὴν τίτανον ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς γῆς ὡς ὀρυκτὸν, διὸ καὶ πολλὰ πλοῖα φέροντα φορτίον ἐκ τοῦ σπουδαίου τούτου ὀρυκτοῦ ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ πλέωσιν ἐξ Ἱσπανίας καὶ ἄλλων ἀπωτέρων χωρῶν εἰς Γερμανίαν, ἔνθα κατεργαζόμενον χημικῶς τὸ ὀρυκτὸν τοῦτο περαιτέρω παρεδίδετο πρὸς λίπανσιν τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην πηγὴν ἐξαγωγῆς τροφῆς ἀπαραιτήτου τῶν φυτῶν κατέδειξεν ὁ Λίβιχ εἰς τοὺς γεωπόνους· τὰ περιττώματα δηλαδὴ τῶν μεγάλων πόλεων, τὰ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων θεωρούμενα ὅλως ἄχρηστα καὶ μόνον ὡς βλαβερὰ τῆς δημοσίας ὑγείας. Ὡς γνωστὸν τὰ περιττώματα ταῦτα χύνονται εἰς τοὺς μεγάλους ποταμοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ διαφυλάττονται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἢ τὸ πολὺ χρησιμοποιοῦνται ἐνιαχοῦ ὡς κοπρόκονις (poudrette), δηλαδὴ ὡς οὐσία περιέχουσα μικρότατον μέρος τῶν σπουδαίων ἀμμωνιακῶν καὶ φωσφορικῶν ἀλάτων, ἅτε συνισταμένη μόνον ἀπὸ τὰς ἀποχωριζομένας στερεὰς οὐσίας τῶν περιττωμάτων. Ἀδιακόπως ὁ Λίβιχ κατεδείκνυε τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀποδίδωνται εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐκ τῶν ὁποίων κατάγονται οἱ πρὸς ζημίαν τῆς γεωργίας ἀποῤῥιπτόμενοι οὗτοι θησαυροί. Ἀνέμνησε τὸ παράδειγμα τῆς Κίνας, ἥτις εἰ καὶ τρέφει πυκνότατον πληθυσμὸν, δὲν εἰσάγει ὅμως εἰς τὸ κράτος της κοπρολιπάσματα, διότι δὲν ἀφίνει ν' ἀπολεσθῇ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τῶν περιττωμάτων τῶν πόλεων. Ἔδειξε τοὺς γεωργοὺς ἐν Φλανδρίᾳ καὶ Ἀλσατίᾳ, οἵτινες μεταχειριζόμενοι «τὴν Φλανδρίαν κόπρον» καθιστῶσι τοὺς ἀγροὺς των γονιμωτάτους. Ἐχαρακτήρισεν ὡς ἄντικρυς ἀνόητον σπατάλην τὸ νὰ μεταφέρωσι τὰ πλοῖα ἐκ τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τὸ κοπρολίπασμα τὸ καλούμενον Gouano, ἐνῷ τόσα ἄχρηστα λιπάσματα μολύνουσι τὸν ἀέρα καὶ τὸ ἔδαφος τῶν πόλεων. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῶν παρατηρήσεων τούτων ὑπῆρξεν ἐπίσης ἐπιτυχὲς καὶ συνετέλεσε πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν περιττωμάτων ἀπὸ τῶν πόλεων, ἂν καὶ ἡ μέριμνα αὕτη ἐλήφθη μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων ἢ ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν δευτέραν εὐεργεσίαν τοῦ Λίβιχ.

Αἱ αὐταὶ σκέψεις, αἵτινες ὡδήγησαν αὐτὸν πρὸς ἔρευναν τῆς θρέψεως τῶν φυτῶν, ὤθησαν καὶ πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς θρέψεως τοῦ ζωϊκοῦ σώματος. Κατέδειξε δὲ ὅτι ἅπαντα τὰ ζῷα, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄνθρωπος, προσλαμβάνουσιν ἤδη ἕτοιμα καὶ παρασκευασμένα τὰ κύρια τοῦ αἵματος αὐτῶν συστατικὰ, ὅτι πρὸς θρέψιν τοῦ ζῴου χρησιμεύουσι δύο εἰδῶν τροφαὶ, αἱ μὲν πρὸς πλάσιν τοῦ αἵματος, καὶ αὗται εἰσὶν αἱ ἀζωτοῦχοι λευκωματώδεις οὐσίαι, αἱ δὲ πρὸς παραγωγὴν θερμότητος ἐν τῷ σώματι, καὶ αὗται εἰσὶ τὰ μὴ ἀζωτοῦχα λίπη, καὶ ὅτι τὸ λίπος ἐν τῷ σώματι δύνανται νὰ κατασκευάσωσι καὶ ἄλλαι οὐσίαι μὴ λιπαραὶ, π. χ. τὸ ἄμυλον ἢ σάκχαρις. Καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς δὲ ταύτας ἐργασίας, ἰδίως δὲ τὰς ἐρεύνας περὶ τοῦ κρέατος καὶ τῶν συστατικῶν τῶν μυῶν, ὁ Λίβιχ ἐχρησιμοποίησε πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ· ἐκ τούτου δ' ἐγένετο καὶ τὸ ὄνομά του γνωστὸν εἰς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Ποία μήτηρ μὴ δυναμένη αὐτὴ νὰ θρέψῃ τὰ τέκνα της δὲν ηὐλόγησε τὸ ὄνομά του διατηρήσασα ταῦτα ἐν τῇ ζωῇ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ μητρικοῦ γάλακτος, καθ' ὃν τρόπον ὁ Λίβιχ ἐδίδαξε; Ποῖος δὲ ἀσθενὴς ἀναῤῥωννύων δὲν εὐχαρίστησεν αὐτὸν, ὅταν ἀνέκτησε τὰς ἀπωλεσθείσας δυνάμεις τραφεὶς διὰ τοῦ ζωμοῦ τοῦ Λίβιχ; Πόσας δὲ τέλος εὐχαριστίας δὲν ὀφείλομεν αὐτῷ, ὅλοι ἡμεῖς, ὑγιεῖς τε καὶ νοσοῦντες, ναῦται, ὁδοιπόροι ἐν ταῖς ἐρήμοις, στρατιῶται ἐν τοῖς καταυλισμοῖς καὶ ταῖς ὁδοιπορίαις, διὰ τὸ ἐκχύλισμα τοῦ κρέατος, ὅπερ ὁ Λίβιχ ἐφεῦρεν;

Ὁ Λίβιχ πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει καὶ ηὔχετο, ὅπως ἐπιχειρηματίας τις ἀναλάβῃ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἐκχυλίσματος τοῦ κρέατος ἐν χώραις ἔνθα ἡ ἀξία τῶν κτηνῶν καὶ ἰδίως τοῦ κρέατος ἦτο ἀσήμαντος καὶ ἔνθα, ὅπως π.χ. ἐν τῇ δυτικῇ Ἀμερικῇ, φονεύουσι κατ' ἔτος ἑκατομμύρια βοῶν μόνον διὰ τὰ δέρματα αὐτῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ τὰ ὀστᾶ, καὶ ἀποῤῥίπτουσιν ὡς ἄχρηστον τὸ πολύτιμον κρέας. Ἡ εὐχή του δὲ αὕτη ἐπληρώθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν πρὸ δώδεκα ἐτῶν. Ἐν τῇ πόλει τῆς δυτικῆς Ἀμερικῆς Frey-Bentos ἱδρύθη κατὰ τὸ 1864 ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη τὸ πρὶν μηδεμιᾶς

Digitized by Google

ἀξίας μέγα ποσὸν τοῦ κρέατος τῶν ἐπὶ τῶν ἀπεράντων λειμώνων τῆς Λαπλάτας νεμομένων ἀγελῶν τῶν βοῶν, καὶ τὸ ὁποῖον καταναλίσκει σήμερον ἐτησίως 150,000 βόας πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐκχυλίσματος τοῦ Λίβιχ, τοῦ ἐντελῶς ἀντικαθιστῶντος τὸ ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ Εὐρώπῃ ἀδιακόπως αὐξανόμενον κατὰ τὴν ἀξίαν κρέας. Διηγεῖται δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Λίβιχ, ὅτι πολλὰς εὐφροσύνας ᾐσθάνθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ βίου του, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπληρώθη ἡ καρδία του μεγαλητέρας χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως, ἢ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐνεχείρισαν αὐτῷ τὴν πρώτην φιάλην, πλήρη ἐκχυλίσματος κρέατος ἐκ τῆς πόλεως Frey-Bentos.

Ἀνωτέρω εἴδομεν, ὅτι τὸ ἐκχύλισμα τοῦ κρέατος τοῦ Λίβιχ ἀντικαθιστᾷ τὴν χρῆσιν τοῦ κρέατος· τοῦτο ὅμως εἶνε ἐν μέρει μόνον ὀρθόν· διότι ὡς ἐκ τῶν οὐσιῶν ἃς περιέχει δὲν δύναται νὰ κληθῇ τροφὴ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως ταύτης σημασίαν, οἱ δὲ ἐκλαβόντες αὐτὸ ὡς τοιοῦτον ἠπατήθησαν εἰς τὰς προσδοκίας των. Μὴ περιέχον οὐδὲ ἴχνος λευκώματος καὶ λίπους, οὔτε βλένναν δυναμένην πως ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ λεύκωμα ἐὰν πεφθῇ ὑφ' ὑγιοῦς στομάχου, ὡς κύρια συστατικὰ ἐνέχει ἅλατα καὶ μάλιστα ἅλατα τοῦ καλίου· ἑπομένως ἔχει τὴν ἀξίαν τοῦ ἡμετέρου ἐκ κρέατος ζωμοῦ (boullion), ὅστις εἰ καὶ παραγόμενος ἐκ τῆς θρεπτικωτέρας τῶν τροφῶν ἡμῶν, τοῦ κρέατος, περιέχει τὰ αὐτὰ οἷα καὶ τὸ ἐκχύλισμα συστατικὰ εἰς μικρότερον ποσόν, καὶ ἑπομένως καὶ αὐτὸς ἐσφαλμένως θεωρεῖται ὡς τροφή· διότι διὰ τοῦ βρασμοῦ τὸ κρέας ὑφίσταται ποικίλας χημικὰς ἀλλοιώσεις, τὸ λεύκωμα αὐτοῦ πήγνυται καὶ ἐξαφρίζεται μετὰ τοῦ ἀφροῦ, τὰ δὲ ἐναπομένοντα ἐν τῷ ζωμῷ ἅλατα δὲν γίνονται σὰρξ τοῦ σώματος, οὔτε θερμότης, ἀλλ' ἐνεργοῦσιν ὡς ἐπακτικά, ἐρεθίζοντα τὰ νεῦρα καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἀδένας, προκαλοῦντα ἐντονωτέραν τὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ἰδίως ὅταν ἡ νευρικὴ δύναμις εἶνε ἐξασθενωμένη. Ὥστε τὸ ἐκχύλισμα τοῦ κρέατος καὶ τὸν ζωμὸν καταλεκτέον μετὰ τῶν ἀρωμάτων, τοῦ τείου, καφὲ καὶ λοιπῶν ποτῶν εἰς τὰς τροφὰς τὰς καλουμένας ἡδύσματα. Δὲν ἕπεται δ' ἐκ τούτου, ὅτι ὡς τοιαύτη τροφὴ εἶνέ τι περιττὸν καὶ σκοποῦν μόνον τὴν τέρψιν τοῦ φάρυγγος καὶ τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅτι ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς ἀφομοιώσεως τῶν προσληφθεισῶν τροφῶν, συντελεῖ τὰ μέγιστα πρὸς θρέψιν τοῦ σώματος. Κατὰ τί ἤθελεν ὠφελήσει ἡμᾶς ἡ ἰσχυροτάτη τροφή, ὅταν οἱ ἀδένες τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος, ἀπὸ τῶν σιελογόνων ἀδένων τοῦ στόματος μέχρι τῶν πεψινογόνων τοῦ στομάχου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, ἠμέλουν τοῦ ἔργου των καὶ δὲν ἀπέκρινον τοὺς χυμούς, ὧν ἔργον εἶνε τὸ μεταβάλλειν κατὰ μικρὸν τὰς προσληφθείσας τροφάς, μέχρις οὗ γίνωσιν αἷμα τοῦ σώματος ἡμῶν;

Ἐνῷ δὲ πρότερον βραζομένου τοῦ κρέατος καὶ μεταχειριζομένων ἡμῶν τὸν ζωμὸν ἀφῃρεῖτο ὁ ἀληθὴς τοῦ κρέατος προορισμὸς ὡς τροφῆς, ὁ Λίβιχ διδάξας νὰ παρασκευάζωμεν ζωμὸν διὰ μικρᾶς τιμῆς ἐπίσης νόστιμον καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, καὶ οὕτω νὰ χρησιμοποιῶμεν ἄλλως τὸ κρέας, παρέσχεν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν.

Οὕτως ὁ Λίβιχ μεταχειρισθεὶς τὴν ἐπιστήμην ἀληθῶς ὑπὸ τὴν καλὴν αὐτῆς ἔννοιαν πρὸς γενικὸν ὄφελος ἐγένετο εὐεργέτης τοῦ λαοῦ. Οὕτως ἡ ἐπιστήμη ἐγένετο δύναμις, ἥτις ἐξελθοῦσα τοῦ σπουδαστηρίου καὶ τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου ἀπέδωσε νέαν δύναμιν εἰς τοὺς ἐξηντλημένους ἀγροὺς καὶ παρέσχεν εἰς τὸν ἀδημονοῦντα περὶ τῆς τροφῆς του ἄνθρωπον μέσον ἀπὸ τῶν ἀπωτάτω χωρῶν ἀντικαθιστὸν τὴν ἐλλιπῆ αὐτοῦ τροφήν.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ). Σ. Μηλιαρακης.

Ἔκ τινος συγγράμματος τῆς σοφῆς Σιννίδος Πᾶν-σέϊ-πᾶν παραθέτομεν τὸ ἑπόμενον ἀρθρίδιον διὰ νὰ γείνῃ γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ὁποίας ὀρθὰς ἀρχὰς περὶ γυναικὸς ἐπρέσβευον οἱ Σῖναι πρὸ δισχιλίων περίπου ἐτῶν. Ἡ Πᾶν-σέϊ-πᾶν ἐγεννήθη ἐν Πεκίνῳ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἔτρεφεν ἔρωτα πρὸς τὴν σπουδήν, νυμφευθεῖσα δὲ ἐν ἡλικίᾳ δεκατεσσάρων ἐτῶν νέον τινὰ μανδαρῖνον, ἀφιερώθη εἰς τὰ συζυγικὰ καθήκοντα καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Νεωτάτη μείνασα χήρα ἀπεσύρθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ της Πᾶν-κοῦ, ἱστοριογράφου τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διανύσῃ τὸν ἐπίλοιπον βίον ἐν τελείᾳ μονώσει καὶ νὰ ἐπιζητήσῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν μελέτην παραμυθίαν τῆς λύπης της. Ὁ Πᾶν-κοῦ κατεγίνετο τότε εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν Χρονικῶν τῆς Σινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς ἄλλα συγγράμματα, δὲν ἀπηξίωσε δὲ νὰ ποιήσῃ τὴν ἀδελφήν του συμμέτοχον τῶν ἔργων του, ὁσάκις δὲ ἀνεγίνωσκεν εἰς ἐπήκοον τοῦ αὐτοκράτορο, ἢ καὶ ἄλλων φίλων χωρία ἐκ τῶν συγγραμμάτων του, ἔλεγεν ὁ δίκαιος ἀδελφός τοῦτο μὲν τὸ ἄρθρον ἐπεξειργάσθη ὁ Πᾶν-κοῦ, τοῦτο δὲ ἡ Πᾶν-σέϊ-πᾶν. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Πᾶν-κοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ ἐνετείλατο τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἐπιθεωρήσῃ τὰ ἡμιτελῆ ἔργα τοῦ ἀδελφοῦ της, τῶν ὁποίων ἡ μετά τινα χρόνον δημοσίευσις τοσαύτην περιεποίησεν αὐτῇ δόξαν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ διώρισεν αὐτὴν νὰ διδάξῃ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν σύζυγόν του τὴν ποίησιν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Σ. τ. Δ.

ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΑΞΙΕΡΑΣΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

Τέσσαρα τινὰ καθιστῶσι τὴν γυναῖκα ἀξιέραστον· ἡ ἀρετή, ὁ λόγος, ἡ ὄψις καὶ αἱ πράξεις. Καὶ ἡ μὲν ἀρετὴ τῆς γυναικὸς πρέπει νὰ ἦνε ἑδραία, ἀκεραία καὶ ἁγνὴ πάσης ὑπονοίας. Εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εὐσχημοσύνη, γλυκύτης, μέτρον· οὐδὲ σιωπηλὴ νὰ ἦνε, οὐδὲ πολύλογος, καὶ νὰ ἀπέχῃ τῶν χυδαίων καὶ ποταπῶν ἐκφράσεων, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἐπιζητῇ τὰς τετορνευμένας καὶ ἀσυνήθεις πρὸς ἐπίδειξιν δῆθεν εὐφυΐας. Ἂν ἐσπούδασε καὶ ἀπέκτησε γνώσεις ἀρκετάς, ἂς μὴ ζητῇ νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν σοφίας· διότι ἀηδίαν προξενοῦσιν αἱ γυναῖκες, ὅσαι ὁμιλοῦσιν ἀκαταπαύστως σχεδὸν περὶ ἱστορίας, φιλολογίας καὶ ποιήσεως· τοὐναντίον δὲ μεγάλως ὑπολήπτονται ἐκεῖναι ὅσαι, ἂν καὶ ἦνε γνωσταὶ ἐπὶ μαθήσει, σπανιώτατα περὶ

Digitized by Google

ὑψηλῶν ζητημάτων συνδιαλέγονται καὶ μόνον ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ.

Καὶ τὰ θέλγητρα πρὸς τούτοις τῆς μορφῆς, οἷον ἡ ἁρμονία, ἡ εὐκαμψία, ἡ ἁβρότης τοῦ σώματος, καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ κοινῶς καλούμενον *κάλλος*, συντελοῦσι βεβαίως εἰς τὸ ἀξιέραστον τῆς γυναικός, δὲν εἶνε ὅμως καὶ οὐσιῶδες προσόν, οὐδὲ πρέπει ἡ γυνὴ νὰ ἐπιζητῇ διὰ τοῦ κάλλους τὴν ἀγάπην τῶν ἄλλων. Τὸ κάλλος δὲν εἶνε ἐπίκτητον ἀγαθὸν καὶ ἑπομένως δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῆς γυναικὸς φυσικὰ προτερήματα καὶ χάριτας· οὐχ ἧττον ὅμως ἡ γυνὴ φαίνεται πάντοτε ὡραία εἰς τὸν σύζυγόν της ὅταν ἔχῃ ἱλαρὸν τὸ βλέμμα, γλυκεῖαν τὴν φωνήν, κόσμια καὶ καθάρια τὸ σῶμα καὶ τὸν ἱματισμόν, φιλοκαλίαν καὶ εὐπρέπειαν περὶ τὸν καλλωπισμὸν καὶ σεμνοπρέπειαν εἰς τοὺς λόγους καὶ τὴν ἄλλην αὐτῆς συμπεριφοράν.

Αἱ πράξεις τῆς γυναικὸς πρέπει νὰ ἦνε πάντοτε εὔσχημοι καὶ νὰ προτίθενται τὴν εὐαρέστησιν τοῦ συζύγου, τὸν παραδειγματισμὸν τῶν τέκνων καὶ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν· νὰ γίνωνται δὲ πᾶσαι ἐν ἁρμοδίῳ χρόνῳ καὶ οὔτε μετὰ σπουδῆς μεγάλης, οὔτε μετὰ νωθρότητος, ἀλλὰ μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας, χαριέντως καὶ ἀφελῶς.

Εὐχαρίστως δημοσιεύομεν τὸ κατωτέρω ἀρθρίδιον, τὸ ὁποῖον εὐμενῶς ἐχορήγησεν ἡμῖν ξένος τις λόγιος παρ' ἡμῖν διατρίβων, περὶ τῶν ἐργασιῶν διαφόρων φιλολόγων καὶ τοπογράφων ἐπιστημόνων Γερμανῶν πρὸς σχεδιογράφησιν τοπογραφικοῦ σχεδίου τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα χρησιμεύῃ εἰς φιλολογικὰς μελέτας. Ἐκ τοῦ ἀρθριδίου τούτου θέλει μάθει ὁ ἀναγνώστης ὁποία προθυμία καὶ ὁποία συνδρομὴ καταβάλλεται πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τούτου, ἐκτελουμένου ἤδη παρ' ἡμῖν ἐν πάσῃ ἠρεμίᾳ καὶ ἀθορύβως, ὡς ἁρμόζει εἰς τὰς ἀληθεῖς, σπουδαίας καὶ εἰλικρινεῖς ἐπιστημονικὰς μελέτας.

Τοιαύτη ἐργασία, ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐδάφους τῆς Ἀττικῆς γινομένη, ἐργασία, ἧς προηγήθησαν μυρίαι ἄλλαι, τιμᾷ τοὺς ἐργάτας καὶ τὴν πατρίδα αὐτῶν, ὑπόκειται δὲ καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα σὺν ἄλλοις πολλοῖς προγενεστέροις εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἑλλάδος, διδάσκουσα, ὅτι ὀφείλουσι γενναιοτέραν μὲν συνδρομὴν εἰς τὴν ἐπὶ παντὸς κλάδου ἐπιστημονικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ τόπου, πλειοτέραν δὲ καὶ καθολικωτέραν μέριμναν περὶ αὐτῆς, ἀξίαν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ εὐγενοῦς γοήτρου, ὅπερ ἐμπνέει τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἀξίαν τῆς θέσεως, ἣν κατέχει μεταξὺ πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνῶν. Σ. τ. Δ.

Περὶ τοῦ νέου τοπογραφικοῦ σχεδίου τῆς

ΑΤΤΙΚΗΣ

Ὑπάρχουσι σπουδαῖοι κλάδοι τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τοῦ φιλολόγου μόνον καὶ ἀρχαιολόγου δὲν δύνανται ἀρκούντως νὰ καλλιεργηθῶσιν· οἷον, κυρίως, ὁ κλάδος τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας, ὅστις ἀπαιτεῖ ἐξησκημένον ὀφθαλμὸν ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ ἐδάφους, καὶ χεῖρα ἐπιτήδειον πρὸς παράστασιν αὐτοῦ. Αὗται εἰσιν ἐπιτηδειότητες, οἷαι κυρίως εἰς τὰ γενικὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν ἐπιτελεῖα ἀναπτύσσονται. Εὐτυχῶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γερμανικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου εὑρίσκεται ἀνὴρ μεγάλην ἐπιστημονικὴν ἀξίαν κεκτημένος, ἀνήρ, ὅστις ὁ ἴδιος σπουδαίως συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς κλασσικῆς τοπογραφίας. Διὰ τοῦτο ὁ καθηγητὴς Ἐρνέστος Κούρτιος πλήρης πεποιθήσεως ἀπετάθη κατὰ τὸ ἔτος 1862 πρὸς τὸν κόμητα Μόλτκε, καὶ ἔλαβε δι' αὐτοῦ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στρατηγοῦ φὸν Στράντζ, μεθ' οὗ ἐπροσπάθει νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ ὀχυρωτικὸν σύστημα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, καθὼς παριστάνεται νῦν εἰς τοὺς «ἑπτὰ πίνακας τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν». Αὕτη ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ γερμανικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἔγεινεν ἔκτοτε ὁσημέραι στενωτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1872 μετέβη ὁ συνταγματάρχης Ῥέγελυ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Κουρτίου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ἐξακριβώσωσι τὴν τοπογραφίαν τῆς Ἐφέσου, τῶν Σάρδεων καὶ τῆς ἀρχαίας Σμύρνης. Κατὰ τὸ ἔτος 1874, ταὐτοχρόνως τῇ ἱδρύσει τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς ἐν Ἀθήναις, συνελήφθη καὶ τὸ σχέδιον τοῦ νὰ γείνῃ νέος τριγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων, ἵνα τέλος πάντων ὑπάρξῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβὴς καὶ ἐντελὴς παράστασις τοῦ πλέον ἀξιομνημονεύτου τόπου ἅπαντος τοῦ γνωστοῦ κόσμου, ἥτις νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἀπαραίτητος βάσις ἁπασῶν τῶν ἐρευνῶν περὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Ὁ κόμης Μόλτκε ἠσπάσθη ἐκ νέου τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Κουρτίου ὑποβληθέντα εἰς αὐτὸν σχέδια, ἡ δὲ γενικὴ διοίκησις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐχορήγησε τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς ἁπασῶν τῶν τηλεγραφικῶν ἐργασιῶν ἐν τῷ μεγάλῳ ἐπιτελείῳ Κ. Κάουπερτ ἔλαβεν ἄδειαν ἀπουσίας, ἵνα ἀρχίσῃ τὴν ἐργασίαν ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1875 ἀπεπερατώθη αὕτη κατὰ τὰ κυριώτερα μέρη της τῇ βοηθείᾳ τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ, ὥστε ἠδύναντο οἱ πίνακες νὰ ἰχνογραφηθῶσι καὶ χαραχθῶσιν ἐν Γερμανίᾳ. Ἵνα δὲ δοθῇ εἰς τὸν χάρτην τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀναγκαία ἀναπλήρωσις, ἦλθεν ἐνταῦθα κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ παρελθόντος ἔτους ὁ κ. Γεώργιος φὸν Ἄλτεν, ὑπολοχαγὸς ἐν τῷ μεγάλῳ ἐπιτελείῳ, ἵνα κάμῃ τὸ σχέδιον τῶν περὶ τοὺς λιμένας μερῶν. Πρό τινων δ' ἑβδομάδων ἦλθε καὶ πάλιν ἐνταῦθα ὁ κ. Κάουπερτ, ἵνα συνεργασθῇ μετὰ τοῦ κ. Κουρτίου πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν χαρτῶν. Ὑπὲρ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μέρους τῶν ἐργασιῶν μοχθεῖ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Πέλτζ, εἰς ὃν ἐχορήγησε τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσα ὁ ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου ὑπουργὸς τῆς Πρωσσίας. Τέλος ἔφθασε καὶ ἐκ τοῦ γεωδαισικοῦ ἐν Βερολίνῳ γραφείου ὁ μαθηματικὸς διδάκτωρ κ. φὸν Βίντερπερκ, ἵνα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Κάουπερτ ἐπεκτείνῃ τὸν τριγωνισμὸν καὶ ἐπὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὸν Ὑμηττὸν καὶ τὸν Πάρνηθα. Οὕτω συ-

Digitized by Google

νεργοῦσιν αἱ πλέον διάφοροι τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐξ ἁγνοῦ ἔρωτος, ἵνα ἀποτελέσωσιν ἔργον, ὅπερ θὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς ἓν ἄτομον, τὰ δὲ μέσα χορηγοῦνται ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἐν μέρει τέλος ὑπὸ τοῦ Πρωσσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ὅπερ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ τριγωνισμοῦ τῆς Ἀττικῆς ἐχορήγησεν 28,000 δραχμῶν διὰ τὰ προσεχῆ ἔτη.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Μάρτιος.

Ἀρχομένου τοῦ μηνὸς τούτου καθορᾶται ἐν μεσονυκτίοις ὥραις ὁ παρὰ πᾶσι γνωστὸς ἀστερισμὸς τῆς *μεγάλης Ἄρκτου* πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ οὐρανίου θόλου. Ἡ *μεγάλη Ἄρκτος*, ἀποτελουμένη ἐξ ἑπτὰ λίαν εὐδιακρίτων ἀστέρων καὶ οὖσα ὡς ἡ ἀφετηρία ἐξ ἧς ὁρμώμεθα πρὸς εὕρεσιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συγκειμένη ἐκ δύο μερῶν: τοῦ σώματος, ἔχοντος περίπου ὄψιν τετραγώνου, καὶ τῆς οὐρᾶς αὐτῆς, ἥτις διὰ τῶν τριῶν ἀστέρων της φαίνεται ὡς παρέκτασις πλευρᾶς τινος τοῦ τετραγώνου. Ὁ μέσος ἐν τῇ οὐρᾷ τῆς *μεγάλης Ἄρκτου* ἀστὴρ φέρων τὸ ἀραβικὸν ὄνομα ***Μιζὰρ*** (Mizar) εἶνε ἀξιολογώτατος· ἐγγύτατα αὐτοῦ δηλονότι ὑπάρχει μικρός τις ἀστερίσκος ***Ἀλκὸρ*** καλούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν Σαϊδὰκ (Saïdak) τουτέστι *δοκιμαστής*, διότι δι' αὐτοῦ δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ἂν ἁμιλλᾶται πρὸς τὸν Λυγκέα κατὰ τὴν ὀξυδέρκειαν, ἢ ἄν, μὴ διακρίνων αὐτόν, ἔχῃ ἀμβλυτέραν τὴν ὅρασιν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Μιζὰρ ὅστις διὰ ψιλῶν ὀφθαλμῶν φαίνεται ἁπλοῦς, δι' ἰσχυρῶν τηλεσκοπίων ἀπεκαλύφθη συνιστάμενος ἐκ δύο ἀστέρων λίαν ἐγγὺς ἀλλήλων κειμένων καὶ τοῦ ἑνὸς περὶ τὸν ἕτερον ὡς περὶ κέντρον βαρύτητος περιστρεφομένου. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἀστέρες *διπλοῖ* ἢ *δυαδικοὶ* ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων καλούμενοι οἵτινες διὰ ψιλῶν ὀφθαλμῶν φαίνονται ὡς ἁπλαῖ στιγμαὶ στίλβουσαι ἐπὶ τοῦ στερεώματος.

Ἐὰν νῦν στρέψωμεν βορειότερον καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τὰ βλέμματα ἡμῶν, θέλομεν εὐχερῶς ἀνεύρῃ τὴν λεγομένην *μικρὰν Ἄρκτον* ἔχουσαν τὸ αὐτὸ μὲν ἀλλὰ μικρότερον σχῆμα ἐν ἀντιθέτῳ δὲ φορᾷ. Τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς ταύτης κατέχει ὁ ἀξιοσημείωτος *Πολικὸς ἀστήρ*, ὅστις ἐστὶν οἱονεὶ ὁ στρόφιγξ τοῦ νοητοῦ ἄξονος περὶ ὃν ἡ Γῆ τελεῖ τὴν ἡμερησίαν αὐτῆς περιφοράν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ *Πολικὸς ἀστὴρ* τυγχάνει ἱστάμενος σχεδὸν ἐπὶ τῆς παρεκτάσεως τοῦ ἄξονος τῆς Γῆς, φαίνεται ἡμῖν ἀκίνητος· ἀλλ' ἐάν τις μετὰ προσοχῆς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον παρατηρήσῃ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, θέλει ἀνακαλύψῃ ὅτι καὶ οὗτος περιγράφει μικρόν τινα κύκλον περὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ ὄντα οὐράνιον πόλον. Ἡ δὲ περιστροφὴ τῶν ἀστέρων περὶ τὸν *Πολικὸν ἀστέρα* εἶνε οὐχὶ πραγματικὴ ἀλλὰ φαινομένη ἕνεκα τῆς περιστροφικῆς κινήσεως τῆς Γῆς ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς περὶ τὸν ἄξονά της, ὅστις ὡς ἐρρέθη κεῖται ἀντικρὺ τοῦ *Πολικοῦ ἀστέρος*.

Πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος τῆς οὐρᾶς τῆς *μεγάλης Ἄρκτου* στρεφόμενοι νῦν βλέπομεν τρεῖς ἀστέρας ἀνήκοντας εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ *Βοώτου*, ὧν ὁ μέγιστος ἔτι μεσημβρινώτερον κείμενος εἶνε ὁ *Ἀρκτοῦρος*, παρέχων λίαν ζωηρὰν λάμψιν ἐρυθροῦ χρώματος. Πρὸς τὸ ἀντίθετον δὲ μέρος τούτου τοῦ ἀστερισμοῦ, ἤτοι λίαν νοτιοανατολικῶς, εὑρίσκομεν τὸν καὶ ἄλλοτε μνημονευθέντα κυριώτατον ἀστέρα τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ μεγάλου Λέοντος *Βασιλίσκον*.

Περὶ τῶν ἀστέρων τούτων τῶν καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς μῆνας διακρινομένων ἐποιησάμεθα λόγον ἐνταῦθα ὡς μὴ ἐπιπροσθοῦντος κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τοῦ σεληναίου φωτὸς πρὸς ἐπισκότισιν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ὄντων νῦν εὐδιακριτωτέρων.

Π. Κ.

Ο ΓΕΡΩΝ ΨΩΜΟΖΗΤΗΣ

Ἕνας γέρων στρατιώτης μὲ τοῦ ζήτουλα τὸν δίσκο,
'ς τὸ ῥαβδὶ ἀκουμβισμένος καὶ μὲ τὸ σακκὶ 'ς τὸν ὦμον,
ἔλεγε 'ς ἕνα παιδάκι, ποῦ τοῦ ἔδειχνε τὸν δρόμον:
«Μή, παιδάκι μου, μὴν τρέχῃς καὶ πολὺ ὀπίσω μνήσκω!
«Εἶσ' ἐσὺ εὐτυχισμένο... τὰ 'ματάκια σου τὰ ἔχεις,
«γερὰ ἔχεις ποδαράκια κ' ἐλαφρὸ σὰν λάφι τρέχεις....
«Ἐγὼ ἔχασα τὸ φῶς μου 'ς τοῦ Μεσολλογγιοῦ τὴν πόλι,
«καὶ τὸ ἕνα μου ποδάρι μὲ τὸ ἅρπαξε τὸ βόλι....
«Ποῦ νὰ εἴμασθε, παιδί μου; Εἶναι νύκτα; εἶναι 'μέρα;»
— «Νύκτα εἶναι... 'Σ τὸ Ἀνάπλι ἐζυγώσαμε, πατέρα.»
— «'Σ τὸ Ἀνάπλι;» — «Κλαίεις, γέρο;» — «Τὰ παληὰ μου ἐνθυμοῦμαι....
«τ' ἤμουν πρῶτα, τ' εἶμαι τώρα στέκομαι καὶ συλλογοῦμαι.
«'Σ τὸ Ἀνάπλι!!! ἐγὼ πρῶτος καὶ μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ στόμα
«πήδησα 'ς τὸ Παλαμήδι·

Digitized by Google

«ἀπὸ ἕνα 'ς ἄλλον βράχον πρῶτα ρίπτουμουν σὰν φίδι,
«καὶ σηκόνω μόλις τώρα τὸ βαρύνεκρό μου σῶμα.
«Ἐτυφλώθηκα.... δὲν βλέπω τῆς Ἑλλάδος τὰ βουνά,
«κι' ὁ ἐλεύθερός της ἥλιος 'ς τὰ 'ματάκια μου δὲν λάμπει·
«δενδροσκέπαστοι, ὡραῖοι κ' αἱματοβρεμένοι κάμποι,
«εἰς σᾶς τώρα κόσμος ἄλλος ζωὴ ἥσυχη περνᾷ.
«Ἐγὼ μόνος εἰς τοὺς δρόμους τρέχω καὶ ψωμοζητῶ,
«'ς τὰ ἐρημοκκλήσια μέσα καὶ 'ς τοὺς τάφους ξενυκτῶ.
«Παντοῦ εἶμ' ἀποῤῥιμμένος·
«ξένος εἶμαι 'ς τὴν Ἑλλάδα, καὶ 'ς τὸ σπῆτί μ' εἶμαι ξένος.
«Ὅλος ἄλλαξεν ὁ κόσμος, καὶ αὐτῆς μας τῆς ἡμέρας
«τὰ παιδιὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν γνωρίζουν τοὺς πατέρας·
«τὰς θυσίας, τοὺς ἀγῶνας 'ξέχασαν τῶν παλαιῶν,
«καὶ τὸν πλοῦτον ἔχουν ὅλοι διὰ μόνον τους θεόν.
«Προσπαθῶ τουκάκου ναὔρω ἕνα φίλο τοῦ παληοῦ μας
«τοῦ ἡρωϊκοῦ καιροῦ μας·
«ἄλλοι 'πέθαναν καὶ ἄλλοι ζοῦν ἀπ' ὅλους ξεχασμένοι,
«ὅπου κι' ἂν σταθῶ μὲ σπρώχνουν, μὲ περιγελοῦν οἱ ξένοι.
«Ξένοι, μὴν περιγελᾶτε τὰ χυμένα μου τὰ 'μάτια,
«τὸ σπασμένο μου ποδάρι!
«τοῦ μεγάλου Μπότσαρή μας ἤμουν πρῶτο παλληκάρι.
«Ἡ παληά μου φουστανέλλα, ὁποῦ βλέπετε κομμάτια,
«χάρισμα τοῦ Καραΐσκου, ἀπὸ δόξα μὲ σκεπάζει·
«τὸ σπαθὶ αὐτὸ ποῦ φέρω 'ς τὸ πλευρό μου κρεμαστό,
«ἂν δὲν ἦναι μὲ χρυσάφια, μὲ κοράλια σκεπαστό,
«εἶν' ἐνθύμησις φιλίας τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη.»
Ἥρωες ἐξακουσμένοι!
καὶ ἂν ἦσθε 'πεθαμένοι,
'ς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ κόσμου, 'ς τὴν ἐνθύμησίν μας ζῆτε!
Ἐπέθαναν, κι' ἂν ζοῦν ἀκόμα, ὅσοι ἄτιμοι πολῖται
εἰς τοὺς τάφους σας πατοῦν·
νὰ κληρονομήσουν ὅλας τὰς θυσίας σας ζητοῦν,
καὶ ἀφίνουν τῆς πατρίδος τοὺς πατέρας, τοὺς προμάχους,
νὰ ψωμοζητοῦν 'ς τὰς πόλεις καὶ νὰ ξενυκτοῦν 'ς τοὺς βράχους![1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ἡ κοινωνία πλάττει τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδίαν της ὁμοίωσιν καὶ εἰκόνα, καταδιώκουσα αὐτὸν διὰ τῆς ἀσπλάγχνου εἰρωνείας της, ἥτις πᾶν αἴσθημα μαραίνει καὶ σβύνει πᾶσαν ἡμῶν πίστιν. Τὸ ψυχρὸν αὐτῆς βλέμμα διώκει τὸν ἐνθουσιασμόν, ἐκμυζᾷ καὶ ἐκριζόνει ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς εὐγενεστέρους τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πόθους. Ἀφοῦ δὲ οὕτω γυμνώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἡ κοινωνία, καὶ ἴδῃ αὐτὸν ἀπογοητευθέντα, πεπηγότα, ἄνευ καρδίας, ἄνευ παθῶν, ἄνευ πίστεως καὶ ἄνευ ἀρετῆς, τότε τὸν παραδέχεται μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν της καὶ λέγει αὐτῷ μεθ' ὑπερηφανείας· *Γέγονας ὡς τις ἐξ ἡμῶν*. (Κα de Girardin).

⁂ Ὁ λόγος δι' οὗ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπαρέσκουσιν εἰς τοὺς ἄλλους εἶναι ὅτι ἀρέσκουσιν ὑπὲρ τὸ μέτρον εἰς ἑαυτούς. (D'Aguesseau).

⁂ Ἡ ἀμάθεια τῶν πολλῶν εἶναι τὸ θεμέλιον ἐφ' οὗ κτίζει τὰ ἀνάκτορά του ὁ δεσποτισμός.

[1] Ἀλέξανδρος Σοῦτσος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περιγραφὴ ἐπισήμου Κινεζικοῦ γεύματος.

Κατὰ πρῶτον παρατίθεται εἰς τὴν τράπεζαν εἶδός τι πύργου τετραγώνου κατασκευασμένου ἐκ τεμαχίων χηνὸς καὶ ἰχθύος· συνάμα δὲ μεγάλη παροψὶς περιέχουσα κοψίδια μικρὰ ἐντοσθίων καὶ ὠὰ ἑψημένα *σφιγκτά*, βαθύχροα καὶ ἐντὸς ἀσβέστου διατηρούμενα. Μετὰ ταῦτα ἔρχονται σῖτος καὶ κριθή, ὀξειδάτα, ὀστρακοδέρματα ἄγνωστα ἐν Εὐρώπῃ, καρίδες τεράστιαι καὶ ὀπῶραι ζαχαρόπηκτοι, ἅπερ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὰ *σαλατικὰ* τῆς τῶν Εὐρωπαίων τραπέζης. Τρώγουσι δὲ ταῦτα πάντα διὰ ῥαβδίων ἐξ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ ἅπερ οἱ συνδαιτυμόνες αὐτοὶ μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν.

Ἔπειτα εἰς ἕκαστον τῶν προσκεκλημένων δίδεται *πιατέλλιον* καὶ κοχλιάριον ἐκ πορσελά-

νης. Χειρόμακρον δ' ἐλαφρῶς διαβεβρεγμένον ἐν ὕδατι θερμῷ εὑρίσκεται εἰς πᾶσαν θέσιν.

Τὸ πρῶτον φαγητὸν ἐν τοῖς ἐπισήμοις γεύμασιν εἶνε πάντοτε ζωμὸς ἐκ φωλεῶν πτηνῶν. Ἀλλὰ δὲν βλέπει τις, ὡς ἠδύνατο ἴσως νὰ φαντασθῇ, φωλεὰς ἐπιπλεούσας ἐντὸς τῆς παροψίδος. Ἰδοὺ εἰς τί συνίσταται τὸ φαγητὸν τοῦτο. Οὐσία τις πυκνὴ καὶ πηκτώδης καλύπτει τὸν ζωμὸν ὅστις ἐπίσης ἐπιπλέει ἐπὶ ὑγροῦ τινος λευκοῦ καὶ κρέατος ὀρνίθων.

Εἰς τὸ δεύτερον τοῦ γεύματος μέρος παρατίθεται καρύκευμα θαλασσίων κοχλιῶν. Τοὺς κοχλίας διαδέχεται συνήθως καρύκευμα ἐξ ἰχθύων. Μετὰ τοῦτο φέρουσιν ἕτερον καρύκευμα ἐκ πτερυγίων καρχαρίου καὶ τεμαχίων χοιρείου κρέατος, καὶ κατόπιν εἶδός τι σαλάτας συγκειμένης ἐκ σφαιριδίων σαρκὸς καρκίνου, ἀξιολόγου τήν τε ὄψιν καὶ τὴν γεῦσιν. Ἔπειτα ἔρχεται *κομπόστα* δαμασκήνων καὶ παντοίων καρπῶν, μετὰ δὲ ταύτην ἀμανῖται, ὄσπρια καὶ γλῶσσαι νησσῶν, αἵτινες εἶνε ἐν Κίνᾳ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μαγειρικῆς τέχνης.

Μετὰ τὰς γλώσσας τῶν νησσῶν ἔρχονται τένοντες ἐλάφου, βασιλικὸν φαγητόν, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς ὡς δῶρον ἀποστέλλει εἰς τοὺς εὐνοουμένους ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐπὶ τέλους φέρουσι βραστὴν ὄρυζαν, *κομπόστας* ἐκ διαφόρων καρπῶν καὶ *ἀκάνθης σπόρους* ζαχαροπήκτους ἐντὸς οἰνοπνεύματος.

Τὸ τέϊον τελειόνει τὸ γεῦμα.

Οὐδέποτε παρατίθενται καρποὶ ἄψητοι εἰς Κινεζικὸν γεῦμα. Παροιμία δέ τις τοῦ τόπου λέγει, ὅτι «ὁ καρπὸς εἰς τὸν στόμαχον εἶνε πτερὸν τὸ πρωΐ, μέταξα τὴν μεσημβρίαν, καὶ μόλυβδος τὸ ἑσπέρας.»

Ταχυδρομεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ δικαίωμα τοῦ συνιστᾷν καὶ διατηρεῖν ταχυδρομικὰ Γραφεῖα καὶ συγκοινωνίας ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Εἰς τὰ πληρώματα καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν ταχυδρομικῶν ἀτμοπλοίων ἢ τῶν ἱστιοφόρων πλοίων κλπ. ἀπαγορεύεται ἡ μετακόμισις καὶ διανομὴ γραμμάτων. Οἱ παραβάται τῆς διατάξεως ταύτης ὑπόκεινται εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Νόμου προβλεπομένας ποινάς.

Τῇ 24 Σεπτεμβρίου τοῦ 1828 ἐξεδόθη ἐν Πόρῳ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου ψήφισμα περὶ συστάσεως ταχυδρομείων. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν κατὰ Μάϊον τοῦ 1829, διορισθέντος γενικοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀλεξίου Λουκοπούλου. Ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδος ταχυδρομικὴ σύμβασις ἐγένετο τῇ 23 Φεβρουαρίου 1834 μετὰ τῆς Αὐστρίας (δι' ἱστιοφόρων πλοίων). Ταχυδρομικὰ γραφεῖα ὑπάρχουσιν 139, ἤτοι: 48 ἐν Πελοποννήσῳ, 45 ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, 38 ἐν ταῖς νήσοις καὶ 8 ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ (Ἀλεξανδρείᾳ, Ἄρτᾳ, Βώλῳ, Θεσσαλονίκῃ, Ἰωαννίνοις, Κωνσταντινουπόλει, Λαρίσσῃ, Σμύρνῃ). Ἡ κατὰ ξηρὰν μεταξὺ τῶν ταχυδρομικῶν Γραφείων συγκοινωνία ἐκτελεῖται δι' ἁμαξῶν 7, ἐφίππων καὶ πεζῶν ταχυδρόμων 194 καὶ 14 φορτηγῶν ἵππων. Ἡ δὲ μεταξὺ τῶν ταχυδρομικῶν Γραφείων καὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν δήμων ἐν οἷς δὲν ὑπάρχουσι συστημένα ταχυδρομικὰ Γραφεῖα, ἐκτελεῖται διὰ 223 δημοτικῶν ταχυδρόμων δημοτικῇ δαπάνῃ.

Ἡ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνία ἐκτελεῖται διὰ τῶν ἀτμοπλοίων τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοπλοΐας καὶ διὰ ταχυπλόων πλοιαρίων ὑπηρετούντων μεταξὺ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου, Κρανιδίου καὶ Σπετσῶν, Ἑρμιόνης καὶ Ὕδρας, Ἁγ. Ἄννης, Σκιάθου καὶ Σκοπέλου, Κύμης καὶ Σκύρου, Ἀργοστολίου καὶ Ληξουρίου, Αἰγιαλοῦ (Κεφαλληνίας) καὶ Ἀετοῦ (Ἰθάκης), προσέτι δ' ἐκτάκτως μεταξὺ λιμένων τινῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νήσων, καὶ μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων διὰ τυχουσῶν εὐκαιριῶν.

Ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία διατηρεῖται, δυνάμει ταχυδρομικῶν καὶ ἀτμοπλοϊκῶν Συμβάσεων, διὰ τῶν ἀτμοπλοίων τῶν Γαλλικῶν θαλασσίων διαπορθμεύσεων, τοῦ Αὐστρο-Οὐγγρικοῦ Λόϋδ, τῆς Τρινακρίας, τοῦ Φραισσινὲ καὶ τοῦ Κεδιβιέ. Ἐκτάκτως δὲ δι' ἀτμοπλοίων ἄλλων Ἑταιριῶν, προσεγγιζόντων δυνάμει ἀτμοπλοϊκῶν Συμβάσεων, ἄνευ τακτικοῦ δρομολογίου. Τὰ ἔσοδα τῶν ταχυδρομείων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1833-1875 ἀνῆλθον εἰς δρ. 13,608,484.45, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 12,436,031.56. (Καθαρὰ ἔσοδα δρ. 1,172,452.89). Τὰ ἔσοδα τοῦ 1833 ἦσαν δρ. 8,832.19, τὰ δὲ ἔξοδα δρ. 9,261.23. Τὰ ἔσοδα τοῦ ἔτους 1875 ἦσαν δρ. 662,450.57, τὰ δὲ ἔξοδα δρ. 464,808.49.

Ἀποτελέσματα τῆς μέθης ἐν Ἀμερικῇ.

Ὁ ἰατρὸς Μέριμων, ἐκ Νέας Ὑόρκης, ἐδημοσίευσεν ἄρτι καταστατικήν τινα τῶν τῆς μέθης ἀποτελεσμάτων ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη, καταλήγει δὲ ἐν αὐτῇ ὡς πρὸς τὰς ἐκ τοῦ οἰνοπνεύματος καταστροφὰς εἰς τοὺς ἑξῆς ἐκφραστικωτάτους ἀριθμούς·

Διὰ τὸ οἰνόπνευμα ἐδαπάνησε μὲν τὸ κράτος 3 δισεκατομμύρια, ἐζημιώθη δὲ ἕτερα 3 δισεκατομμύρια καὶ 500 ἑκατομμύρια. Τὸ οἰνόπνευμα κατέστρεψεν, ἐν πυρκαϊᾷ ἢ ἄλλως, ἀντικείμενα ἀξίας πλέον τῶν 500 ἑκατομμυρίων φράγκων. Ἐγένετο ἀφορμὴ 10,000 αὐτοκτονιῶν, κατέστρεψε 300 χιλιάδας ἀνθρώπων, 200 χιλιάδας γυναῖκας κατέστησε χήρας καὶ κατέλιπεν ἓν ἑκατομμύριον ὀρφανά, ἐξ ὧν 100 χιλιάδας εἰς βάρος τοῦ κράτους. Τέλος, ἕνεκα τοῦ οἰνοπνεύ-

Digitized by Google

ματος τοὐλάχιστον 150 χιλιάδες ἄτομα εἰσῆλθον εἰς τὰς φυλακὰς ἢ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα. Καὶ ταῦτα πάντα, ἐνῷ ὑπάρχουσιν τοσαῦται ἑταιρίαι περὶ ἐγκρατείας. Τί θὰ συνέβαινεν ἆρά γε ἄνευ αὐτῶν;

Πόθεν ἡ λέξις Πασᾶς.

Ὅσον γνωστοτάτη εἶνε ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ ἡ προσαγόρευσις *πασᾶς*, λέγει ὁ Χάμμερ, τόσον ἀγνοεῖται ἡ πρώτη σημασία καὶ τὸ ἔτυμον αὐτῆς. Ἡ λέξις πασᾶ, συγκειμένη ἐκ δύο περσικῶν λέξεων *πὰ* (ποῦς) *σὰχ* (μονάρχης), εἶνε λείψανον ἀρχαιοτάτου περσικοῦ πολιτικοῦ θεσμοῦ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἱστορουμένου. Ὁ Κῦρος ἐκάλει τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἄρχοντας πόδας, χεῖρας, ὀφθαλμοὺς καὶ ὦτα αὐτοῦ. Οἱ ἐφορεύοντες τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί, οἱ μυστικοὶ ἀγγελιοφόροι, τὰ ὦτα, οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων, αἱ χεῖρες, οἱ πεζοί τε καὶ ἔφιπποι πολεμισταί, οἱ πόδες τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ δικασταὶ ὡς ὄργανα τοῦ νόμου, αἱ γλῶσσαι τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἑνὶ λόγῳ αἱ πέντε αἰσθήσεις ἦσαν ἡ φυσικωτάτη καὶ ἁπλουστάτη εἰκὼν τῶν λειτουργιῶν τῆς πολιτείας, αἵτινες κατὰ τὸν νῦν τεχνικὸν ὅρον τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καλοῦνται ὑπουργεῖα τῶν ἐσωτερικῶν, τῆς ἀστυνομίας, τῶν οἰκονομικῶν, τῶν πολεμικῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης. Τὸ ἴχνος τῆς ἀρχαίας ταύτης ἀσιατικῆς εἰκονικῆς παραστάσεως ἐσώθη μέχρι τοῦδε ἐν τῇ προσηγορίᾳ τῶν Πασάδων, οἵτινες ὡς διοικηταί, στρατηγοὶ καὶ βεζύραι εἰσὶν οἱ πόδες τοῦ κυριάρχου.

Ποῖα πράγματα ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς γελοῖα.

Ἡ δυσπιστία ἀμαθοῦς. Τὸ προστατευτικὸν ὕφος. Ἄνθη ἀληθῆ εἰς μαλλία ψευδῆ. Εὐφυολογία, ἧς ζητεῖται ἡ ἐπανάληψις. Ἀξιωματικὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς περιφέρων τὴν στολήν του ἐν ἁμάξῃ ἀνοικτῇ. Τέσσαρες γυναῖκες ἐντὸς θεωρείου. Ἡ πολυτέλεια τῶν ὀψοπλούτων. Ἀνὴρ ἐξ ἐπαγγέλματος καλλωπιστής. Ἡ χαρὰ τοῦ κερδίζοντος εἰς τὰ χαρτία. Αἱ πρὸς τὰς πελάτιδας ἐρωτοτροπίαι τῶν ἐμπόρων. Κατάμαυρος μύσταξ γέροντος. Ἡ ἀνάγνωσις τραγῳδίας εἰς φίλους. Πολυτελὴς πένθιμος ἐνδυμασία. Ἡ παρὰ τῶν γονέων ἐξιστόρησις τῶν εὐφυολογιῶν διετοῦς παδίου. Σύζυγος νυστάζων ἐν χορῷ καὶ περιμένων ἀνυπομόνως τὸ τέλος τοῦ *κοτιλλιών*. Ἀδάμαντες εἰς δακτύλους, ὧν οἱ ὄνυχες πενθηφοροῦσι.

Ἡ δικαιοσύνη ἐν Σερβίᾳ.

Ἐκ φυλλαδίου δημοσιευθέντος κατὰ τὸ 1876 ἀνωνύμως, ὑπὸ τὸν τίτλον «Εὐρωπαῖοι καὶ Ῥῶσσοι», ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα: «Τοσαύτη εἶνε ἡ τοῦ δικαίου συνείδησις ἐν Σερβίᾳ, ὥστε ἐκ τῶν ἐτησίως ἐκδικαζομένων εἰκοσιπεντακισχιλίων δικῶν οὐδεμία εἶνε ὑπὲρ ξένου. Ἄχρι τοσούτου δὲ ἐξικνεῖται ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ὥστε ἐν ἐθναρίῳ ἀριθμοῦντι μόλις ἑκατομμύριον ψυχῶν (αἱ λοιπαὶ 275,000 εἶνε φιλήσυχοι Βλάχοι) διαπράττονται κατ' ἔτος ὑπὲρ τὰ δισχίλια κακουργήματα καὶ ἐγκλήματα, ὑπαγόμενα εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας: Φόνοι ἐκ προμελέτης (συνήθως διὰ πελέκεως) 280, ἐμπρησμοὶ (κυρίως πρὸς ἐκδίκησιν) 650, κλοπαὶ διὰ ῥήξεως κλπ. 1070.

Ἡ νηστεία παρ' Ἰουδαίοις καὶ Ἀρμενίοις.

Τῶν περισσοτέρων Ἰουδαϊκῶν ἑορτῶν προηγοῦνται νηστεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατὰ διαφόρους ἄλλας ἡμέρας τοῦ ἔτους, πρὸς ἀνάμνησιν ἀπαισίων ἱστορικῶν συμβάντων. Αἱ πρὸ τῆς μεγάλης τοῦ Ἐξιλασμοῦ νηστείας τεσσαράκοντα τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ἔτους εἶνε ὅλαι νηστήσιμοι καὶ πένθιμοι. Ἐκτὸς δὲ τῶν τακτικῶν νηστειῶν, οἱ Ἰουδαῖοι νηστεύουσι καὶ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός των. Ἡ νηστεία δὲ αὐτῶν εἶν' ἐντελὴς ἀσιτία, καὶ δὲν γίνεται οὔτε πρὸς ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος, οὔτε πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ ἐξιλέωσιν τοῦ θείου, ἀλλὰ πρὸς ἀνάμνησιν καὶ ἑπομένως μεταμέλειαν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἢ πρὸς ἔνδειξιν θλίψεως διὰ τὰς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν τούτων τιμωρίας τοῦ Θεοῦ.

Οἱ Ἀρμένιοι νηστεύουσιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἐννέα ἡμέρας τοῦ ἔτους. Κατὰ τὰς τεσσαράκοντα δὲ ὀκτὼ ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς τρέφονται διὰ *ταχχυνίου* καὶ *τουρσῆς*, καὶ ἰδίως διὰ βραστῶν ἐρεβίνθων. Ἐν καιρῷ νηστείας οἱ Ἀρμένιοι ἀποφεύγουσι πρὸς τροφὴν πᾶν ἔμψυχον· οὔτε ἰχθῦς, οὔτε ἔλαιον, οὔτε ὄστρεον, οὔτε ὀστρακόδερμον, οὔτε ὄσπριον ἄλλο παρὰ τοὺς ἐρεβίνθους εἰσάγονται καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα εἰς Ἀρμενικὴν οἰκίαν.

Ὁ στόμαχος τῶν Παρισίων.

Κατ' ἐπίσημον σημείωσιν τοῦ Δημαρχείου τῶν Παρισίων, ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου 1876 ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 75 ἑκατομμύρια φράγκων εἰς διάφορα τρόφιμα, ἤτοι κρέας, ἰχθῦς, βούτυρον, τυρόν, ὠά, ὀπωρικὰ καὶ λαχανικά. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα κατηναλώθησαν 185 ἑκατομμύρια ὠῶν!

Εἷς Ἀναγνώστης.

Ὁ μέγας Ἀντίγονος πρὸς τὸν εἰπόντα, «Ὅτι πάντα καλὰ καὶ δίκαια τοῖς βασιλεῦσιν», ἀπεκρίθη λέγων· «Ναί, μὰ τὸν Δία, τοῖς τῶν βαρβάρων· ἡμῖν δὲ μόνα καλά, τὰ καλά, καὶ μόνα δίκαια, τὰ δίκαια.»

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 64 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι.— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 20 Μαρτίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 161,

Ζ'

Περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεσμῶν.

Στοιχεῖα τῆς ἀποικίας.—Αὐτοδιοικησία.—Καθολικὴ ψηφοφορία.—Βουλαὶ καὶ Ὑπουργοί.

29 Ἰουλίου 1866.—Ἐπανήλθομεν εἰς Μέλβουρν ἀναπολοῦντες κατὰ νοῦν τὰ τῶν μεταλλείων· ἀνάγκη ὅμως νὰ σοὶ ὁμιλήσω οὐχὶ πλέον περὶ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἐθαυμάσαμεν, ἀλλὰ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, εἰς ὃν ἤλθομεν πρὸ δύο ἑβδομάδων.

Βεβαίως ὁ ἐρχόμενος ἐνταῦθα μετὰ πλοῦν ἐνενήκοντα καὶ μιᾶς ἡμερῶν καταπλήττεται δι' ὅσα βλέπει καὶ ἐνθουσιᾷ. Ἀλλὰ αἱ λεπτομέρειαι μοὶ εἶναι εἰσέτι ὀλίγον γνωσταί, διότι ἀπαιτεῖται πολυχρονιωτέρα διατριβὴ ἵνα κρίνῃ τις ὑγιέστερον τὰ πράγματα καὶ νὰ καρπωθῇ κάλλιον ὅσα διηγοῦνται οἱ σημαντικώτεροι τοῦ τόπου· καὶ οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν δὲν ἔγραψά τι εἰς τὴν πρώτην μου ἐπιστολὴν περὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς Βικτωρίας. Ἀλλὰ καὶ τότε καὶ σήμερον θαυμάζω ἐπίσης τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀποικίας ταύτης. Ἡ πόλις κατοικεῖται ὑπὸ ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδων ἀνθρώπων, ἡ κοινωνία εἶναι μεμορφωμένη, ἡ κυβέρνησις τακτική, ἐλευθέρα· καταστήματα μεγαλοπρεπῆ καὶ ὠφέλιμα, σιδηρόδρομοι, τηλέγραφοι, νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐμπορικὴν ἰσχὺν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸ προοδευτικὸν πνεῦμα τῶν Ἀμερικανῶν. Ἀποδεικνύουσι δὲ καὶ τὸν πρακτικὸν πολιτισμὸν τῶν πλέον προωδευμένων κοινωνιῶν τῆς Εὐρώπης.

Φαντάσθητι ὅτι δύο μόνον ἄποικοι, ὁ Βάτμαν καὶ ὁ Σαμς, ἀπέβησαν μετὰ τετρακοσίων προβάτων τῷ 1835 μεταξὺ τῶν ἀγρίων φυλῶν τοῦ Ὑάρρα-Ὑάρρα· ὅτι ἐπὶ δεκαὲξ ἔτη οἱ μιμηταὶ αὐτῶν διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, βόσκοντες τὰς πάντοτε αὐξανούσας ἀγέλας των εἰς τὰς πεδιάδας, τὰς ὁποίας ὁ πρῶτος ἀνακαλύπτων ἐξουσιάζει· ὅτι τῷ 1851 μεγίστη τις ἀνακάλυψις ἐπέσυρε τὸν χείμαρρον τῶν ἀποίκων τυχοδιωκτῶν ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὅτι ἡ ἀποικία αὕτη, ἀπαλλαττομένη περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀπὸ τὰ βάρη καὶ τὰς πλάνας τῆς πρεσβύτιδος ἐπαρχίας, τῆς Νέας Μεσημβρινῆς Γάλλης, κατεσκεύασε τάξιν διὰ τῆς ἀταξίας, καὶ συγχωνεύουσα στοιχεῖα τόσον ἑτερογενῆ διωργανίσθη τοσοῦτον ἁρμονικῶς καὶ τοσοῦτον εὐδαιμόνως, ὥστε ὁ περιηγητὴς μένει ἐκστατικός.

Τὸ θέαμα εἶναι βεβαίως ὡραιότατον καὶ ὁ ἀὴρ τὸν ὁποῖον ἀναπνέει τις ἐνταῦθα εἶναι ζωογόνος, καὶ τοῦτο διότι ἡ *ἐλευθερία* εἶναι ἡ μήτηρ ὅλων αὐτῶν τῶν ὡραίων πραγμάτων· διότι πᾶσαι αὗται αἱ ἀποικίαι, ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, διοικοῦνται μόναι· διότι ἡ κυβέρνησις τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας προέτεινε προθύμως εἰς αὐτοὺς νὰ συντάξῃ τὰ ἄρθρα τῶν συνταγμάτων των, καὶ διότι ἀντὶ ν' αὐξήσῃ τοὺς φόρους των διὰ στρατιωτικῆς διοικήσεως, ἀντὶ νὰ τοὺς διοικήσῃ ὡς σῶμα στρατιωτῶν ἢ ὡς πλήρωμα πλοίου, ἀντὶ νὰ διοικήσῃ διὰ δεσποτικῶν ψηφισμάτων τοὺς ἀποβιβαζομένους ἐκεῖ ἵνα ζητήσωσι τύχην καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ στήριγμα ἢ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ κράτους, ἐκήρυξε καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους ἐξ ἀρχῆς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς λέξεως. Καὶ οὕτως ἐγένοντο αἱ ἀποικίαι ἀληθῆ κράτη, ἔχοντα βουλάς, σύστημα ἐκλογικὸν πολὺ διάφορον τοῦ τῆς μητροπόλεως, προϋπολογισμούς, νόμους καὶ παντοειδεῖς θεσμούς, τοὺς ὁποίους αὐτὰ ψηφίζουσιν· ἔφθασαν δὲ τοσοῦτον ταχέως εἰς ἀκμὴν εὐημερίας, ὥστε ἀπορῶν τις ἐρωτᾷ ἐὰν μοῖρά τις δὲν συνεχώνευσε στοιχεῖα τόσον διάφορα.

Αἱ μοῖραι ὅμως τῆς Αὐστραλίας εἶναι ὁ χρυσὸς καὶ τὰ ποίμνια, εἶναι τὰ δύο βάρη φύσεως οὐσιωδῶς ἀντιθέτου, ἅτινα πρέπει νὰ βάλωμεν εἰς τὴν πλάστιγγα ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν ἰσοσταθμίαν τὴν ὁποίαν βλέπομεν τόσον καλῶς στερεωμένην. Ὁ πυρετὸς τοῦ χρυσοῦ εἵλκυσε κύματα πλήθους. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον πάντες ἔπεσαν κατακέφαλα εἰς τὸ μέταλλον, τὸ ὁποῖον ἐχορήγει ὅλας τὰς ἀπολαύσεις· ἡ ἀναστάτωσις ὑπῆρξεν ὅλως κοινωνική· ἐφαίνετο ὅτι καθὼς οἱ μεταλλευταί, ἀνασκάπτοντες λόφους καὶ κοιλάδας, ἐξωμάλυνον τὴν γῆν, οὕτω καὶ ἡ κοινωνία, ἥτις ἤρχετο νὰ κατακλύσῃ τὸν τόπον, ἐξωμαλύνετο καὶ αὐτή. Μέχρι τῆς ὥρας ταύτης ἡ ἀποικία τῆς Βικτωρίας, ὅπως καὶ αἱ ἀρχαῖαι ποινικαὶ ἀποικίαι τῆς Αὐστραλίας, ἐπροχώρει βραδέως μὲν ἀλλὰ εὐτυχῶς. Καταρτισθεῖσα βαθ-

Digitized by Google

μηδὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπιχειρηματιῶν καὶ γενναίων, ἐχόντων κοινωνικὴν θέσιν ἀπωσοῦν ἀνωτέραν, ἀπωθήσασα πάντοτε δραστηρίως τοὺς καταδίκους, ἐπαρρουσίαζε τὴν ὥραν τῆς ἀνεξαρτησίας της ἀξιολογωτάτας πιθανότητας πολιτισμοῦ. Ἔβλεπες μικρὰν Ἀγγλίαν σχηματιζομένην κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς μητροπόλεως, ἔχουσαν μάλιστα καί τι πλέον, ἰδέας, λέγω, φιλελευθερωτέρας. Εἶχε μὲν τοὺς *squatters* ἔχοντας ἐπιῤῥοήν, πλοῦτον, εὐγένειαν καὶ δίδοντας τὸ παράδειγμα εἰς τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ δὲν εἶχε καὶ βραχίονας ἵνα πολλαπλασιάσωσι τὰ προϊόντα, ἅτινα διὰ τοῦτο ἐστεροῦντο καταναλωτῶν. Ἀλλ' ὁ χρυσὸς ἀνεπλήρωσε τὰ ἐλλείποντα, καθόσον κατὰ μῆνα ἔφθανον εἴκοσι χιλιάδες ἀποίκων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τυχοδιῶκται. Ἀδιάφορον ὅμως, διότι ἦτο μεγίστη κίνησις, δημιουργοῦσα τὸν κοινωνικόν, ἐμπορικὸν καὶ πολιτικὸν βίον. Ὁ δὲ πυρετὸς τοῦ χρυσοῦ, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν κατ' ἀρχὰς τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ μεταξὺ ὠδίνων κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάπτυξις ὑπῆρξε τεραστία. Καὶ οὕτως ἄνθρωποι οὐτιδανοὶ εὑρέθησαν αἴφνης ἕνεκα τοῦ χρυσοῦ ἢ τῆς ἀξίας τῶν γαιῶν κύριοι μεγάλων περιουσιῶν καὶ πολλάκις ἡ ἀμόργη εὑρέθη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κοινωνίας. Τότε σκηναὶ αἱματηραὶ καὶ ἀντιστάσεις εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἔρριψαν εἰς κίνδυνον τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀσθενῆ κυβέρνησιν καὶ διὰ τοῦτο ἀδυνατοῦσαν ν' ἀντιστῇ εἰς τοιαύτην ὁρμήν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ ἐξουσία, ἐνισχυθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ὑγιεστέρου μέρους τοῦ λαοῦ, ὑπερίσχυσε· καὶ ὁ πρὸ μικροῦ συρφετὸς ἀνθρώπων μετεμορφώθη εἰς λαὸν παραδειγματισθέντα ὑπὸ τῶν κινδύνων τῆς προτεραίας, προαιρούμενον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἐπιούσης καὶ διὰ τοῦτο θεμελιώσαντα κυβέρνησιν ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς ἰσότητος, τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἐξ ἀνάγκης δὲ ἡ κυβέρνησις αὕτη ἔπρεπε ν' ἀποβῇ ἰσχυρά, διότι καθιερώθη τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες ἔμελλον νὰ κυβερνηθῶσιν. Ἐφάνη δὲ δικαία διότι ὅλοι οἱ πολῖται συμμετεῖχον ἐπίσης εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὑποθέσεων. Ἐὰν ἐνίοτε ἡ κυβέρνησις αὕτη παρεκτραπῇ, δικαιολογεῖται ὅτι τοιαύτη ἦτο ἡ θέλησις τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν· ἐὰν δὲ εὐδοκιμῇ καὶ ἐκτελῇ τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα βλέπομεν, ἕκαστος δύναται νὰ καυχηθῇ δι' αὐτό, διότι εἶναι καθαρὰ αὐτοδιοικησία.

Καὶ ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα ἐγέννησεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ χρυσοῦ. Ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου ἐνενήκοντα χιλιάδες ἀποίκων καὶ ἐπέκεινα κατ' ἔτος μέχρι τοῦ 1855 καὶ ἔκτοτε τριάκοντα χιλιάδες κατ' ἔτος ἐπίσης ἔδραμον ἐκεῖ ἀκούσαντες τὰ πλούτη τῶν μεταλλείων. Μόνος ὅμως ὁ χρυσὸς θὰ ἐξωλόθρευε τὸν τόπον, ὅπως συνέβη ἄλλοτε εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἂν δὲν εὑρίσκοντο καὶ ἄνθρωποι ὁμολογοῦντες ὅτι ὁ ἀληθὴς πλοῦτος τῆς Αὐστραλίας δὲν ἦσαν μόνον τὰ χρυσωρυχεῖα, καὶ ὅτι πλησίον τοῦ χρυσοῦ ὑπῆρχε καὶ βιομηχανία ἐπίσης ἐπικερδής, θεμελιουμένη οὐχὶ ἁπλῶς εἰς τὴν τύχην, βιομηχανία μὴ ἐξαντλουμένη ὡς ὁ χρυσός, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἀναγεννωμένη κατ' ἔτος μὲ μεγαλητέραν δύναμιν· ἐννοῶ δὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ζώων εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκείνους πεδιάδας τῆς ἀποικίας. Ἰδοὺ ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Αὐστραλικοῦ κράτους, ἰδοὺ ἡ ἰδέα ἥτις παρεκίνησεν ἀριθμόν τινα καρτερικῶν ἀνθρώπων ν' ἀποσπασθῶσιν ἢ νὰ μείνωσι μακρὰν τοῦ πλήθους τῶν μεταλλευτῶν καὶ νὰ ἐξορισθῶσιν εἰς τὰς πεδιάδας ὅπως ἀναθρέψωσιν ἀγέλας, τῶν ὁποίων ἡ πληθὺς εἶναι ἀπίστευτος πρὸς τοὺς μὴ ἰδόντας αὐτάς· ποῦ μὲν 20 χιλιάδες βοῶν, ποῦ δὲ 150 χιλιάδες προβάτων. Καὶ ἂν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ χρυσοῦ ἦναι καὶ ἐποχὴ τῆς γεννήσεως τῆς ἀποικίας ταύτης, δύναται ἐπίσης νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἡμέρα καθ' ἣν οἱ *squatters* ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς σωτηρίας τῆς χώρας ταύτης.

Τὰ πρῶτα καταστήματα πρὸ τοῦ 1851 ὑπῆρξαν εὐτελῆ συγκρινόμενα πρὸς τὴν μετά τινα ἔτη ἀνάπτυξιν τοῦ στοιχείου τούτου τοῦ πλούτου, τοῦ ὁποίου οἱ ὅροι μετεβλήθησαν ὑπὸ μυριάδων ἀποίκων ἀποκατασταθέντων ἔκτοτε, οἵτινες ἐθεμελίωσαν πόλεις, ἐκαλλιέργησαν τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς καὶ ἐγέννησαν οὕτως εἰπεῖν πλησίον τῆς ποιμενικῆς ἀποικίας δύο ἄλλας, τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν μηχανικήν.

Τὰ μεταλλεῖα λοιπὸν ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τοὺς πλείστους ἀποίκους χάριν τῶν ἀγρῶν, ἂν καὶ ἐξ ἀρχῆς παρήγαγον πλέον τῶν τριῶν χιλιάδων ἑκατομμυρίων καὶ ὀκτακοσίων ἑκατομμυρίων φράγκων· ὅμως μόλις τὸ εἰκοστὸν μέρος τῶν χρυσοφόρων γαιῶν ἐκαλλιεργήθη μέχρι τῆς σήμερον. Ἂν ἀπὸ τοῦ 1854 τὸ προϊὸν αὐτῶν ὀλιγοστεύῃ βαθμηδόν, καὶ ἂν τὸ τελευταῖον ἔτος μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ποσότητος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ πλοῦτος μετετοπίσθη καὶ ηὔξησε δεκάκις πρὸς ὄφελος τῆς μεσαίας ἐκείνης τάξεως τῆς δημιουργηθείσης μεταξὺ τῶν μεταλλευτῶν καὶ τῶν *squatters*, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ λαοῦ. Περίεργον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τὰ περὶ τῆς τάξεως τῶν μεταλλευτῶν καὶ τῆς τάξεως τῶν *squatters* καὶ νὰ ἴδωμεν πόσον ἡ θέσις αὐτῶν ἤλλαξεν ἐντός τινων ἐτῶν· πρὸ δωδεκαετίας, ὅστις ἔλεγε μεταλλευτὴς ἐνόει ἑκατομμυριοῦχον· ὅστις δὲ ἔλεγε *squatter*, ἔλεγεν ἄνθρωπον πλανώμενον μεταξὺ ποιμνίων. Μετὰ ταῦτα ὁ *squatter* εὗρε δύο τρόπους καταναλώσεως τῶν προϊόντων, τὴν κατανάλωσιν τοῦ κρέατος εἰς τὴν ἀποικίαν καὶ τὴν ἐξαγωγὴν πρὸ πάντων τοῦ μαλλίου. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ μεταλ-

Digitized by Google

λευτὴς ἀγωνίζεται σκάπτων τὴν γῆν, καὶ σπάνιοι εἶναι σήμερον οἱ κερδαίνοντες ἑξακόσια φράγκα τὴν ἡμέραν ὅπως ἄλλοτε· ὅθεν σήμερον ὁ πλοῦτος μετέβη εἰς τοὺς *squatters*.

Τὰ ἀντίθετα λοιπὸν ταῦτα στοιχεῖα ἔρχονται ν' ἀνταγωνισθῶσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς γενικῆς ψηφοφορίας. Τὸ ὅλον τῆς κυβερνήσεως ἔχει πάντα τὰ φαινόμενα συνταγματικῆς μοναρχίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς εἶναι ὁ ὑπὸ τῆς μητροπόλεως ὀνομαζόμενος κυβερνήτης. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι εἶναι σχεδὸν δημοκρατία ἔχουσα πρόεδρον. Ὁ κυβερνήτης, διοριζόμενος ἐπὶ ἑπταετίαν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης, λαμβάνει 250 χιλιάδας φράγκων κατ' ἔτος ἵνα ἀντιπροσωπεύῃ ἀξιοπρεπῶς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, δέχεται τοὺς ὑπουργοὺς τοὺς ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τῶν βουλῶν καὶ ἀποβάλλει ἐκείνους τοὺς ὁποίους αὗται ἀποδοκιμάζουσιν· εἶναι ὡς ἄλλη χεὶρ διαλλακτικὴ, γράφουσα τὰς ἀποφάσεις τὰς ὁποίας ὑπαγορεύει τὸ ἔθνος διὰ τοῦ στόματος τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκλεγομένων δύο βουλῶν.

Αἱ δύο αὗται βουλαὶ εἶναι πρῶτον ἡ κάτω βουλὴ, συγκειμένη ἐξ 78 μελῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ πενταετίαν διὰ γενικῆς ψηφοφορίας. Οἱ μόνοι ἀναγκαῖοι ὅροι ὅπως γίνῃ τις ἐκλογεὺς καὶ ἐκλέξιμος εἶναι ἡλικία εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους καὶ δίμηνος διαμονὴ πρὸ τῆς ψηφοφορίας εἰς τὴν ἐπαρχίαν ὅπου ἐνεγράφη. Μετὰ τὴν 23 Νοεμβρίου 1867 πρέπει πρὸς τούτοις ὁ ψηφοφορῶν νὰ γινώσκῃ καὶ γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Ἡ ψηφοφορία εἶναι μυστική. Ἡ βουλὴ συγκαλεῖται ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, ἀναβάλλεται ἢ καὶ διαλύεται, ἀλλὰ κατὰ τὸ σύνταγμα δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ πλέον τοῦ ἑνὸς ἔτους μεταξὺ τοῦ τέλους καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν δύο συνόδων. Ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοβουλίας τῶν νόμων ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἑνὶ λόγῳ ὅλα τὰ προνόμια τῆς ἀγγλικῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι, καθὼς καὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως πάσης διοικητικῆς βίας, εἶναι ἡ πλέον ἄμεσος καὶ ἡ πλέον εὐθεῖα ἀντιπρόσωπος τῶν πολιτῶν. Χάρις δὲ εἰς αὐτὴν ὅτι ἡ πλειονότης τῶν ἑξακοσίων εἰκοσιὲξ χιλιάδων κατοίκων τῆς ἀποικίας δὲν πληρόνει εἰμὴ τοὺς φόρους τοὺς ὁποίους αὐτὴ ψηφίζει, δὲν ἀμείβει εἰμὴ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα αὐτὴ νομίζει ὠφέλιμα, δὲν διατηρεῖ διοίκησιν εἰμὴ ἵνα ζητῇ παρ' αὐτῆς ὑποστήριξιν καὶ ὄχι διαταγὰς, καὶ δὲν βλέπει δαπανώμενα τὰ δημόσια εἰσοδήματα καθὼς καὶ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου αὐτῆς εἰμὴ κατὰ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τοῦ κοινοῦ. Δεύτερον, ἡ ἄνω Βουλὴ, ἡ ἀντιπροσωπεύουσα τὸ συντηρητικὸν στοιχεῖον, ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν ἐχόντων ἀξίαν (capacité), συγκειμένη ἐκ τριάκοντα μελῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἓξ μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν τῆς Βικτωρίας, δὲν διαλύεται ἀλλὰ ἀνανεοῦται βαθμηδὸν διὰ μερικῶν ἐκλογῶν, αἵτινες ἀνὰ δύο ἔτη στέλλουσιν ἓξ βουλευτὰς εἰς ἀναπλήρωσιν ἓξ ἄλλων ἐξερχομένων. Οἱ ἐκλέγοντες τὰ μέλη τῆς Βουλῆς ταύτης πρέπει νὰ ἔχωσιν ἢ ἰδιοκτησίαν 25,000 φράγκων, ἢ εἰσόδημα 2,500. Τὰ ποσὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα φαίνονται μεγάλα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνταῦθα εἶναι κοινότερα ἢ ὅσον δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ· διότι ὁ μισθωτὸς ποιμὴν ἢ ἄλλος τις κερδαίνει μόνος αὐτὸς τὸ ἥμισυ τῆς τελευταίας ταύτης ποσότητος· πρὸς τούτοις ἐκλογεῖς τῆς Βουλῆς ταύτης εἶναι οἱ βαθμολόγοι ἑνὸς Πανεπιστημίου, οἱ ἰατροὶ, οἱ δικηγόροι, οἱ δικασταὶ καὶ καθεξῆς.

Ἐπὶ τέλους ἔρχονται οἱ ὑπουργοὶ, *ὑπεύθυνοι* πρὸ παντὸς ἄλλου, ὑποχρεούμενοι ἐνόρκως νὰ παραιτῶνται τὴν ἡμέραν καθ' ἣν στερεῖ αὐτοὺς τῆς ἐμπιστοσύνης της ἡ Βουλή.

Εἶναι ἀληθῶς ἀξιοπερίεργος ἡ ὕπαρξις τῆς καθαρᾶς δημοκρατίας, τὸ σχολεῖον τοῦ πολιτικοῦ βίου προσιτὸν πρὸς πάντας, ἀπηλλαγμένον τῶν προλήψεων καθὼς καὶ τῶν ἐμποδίων τῶν ἀρχαίων χωρῶν. Ἡ δημοκρατία ἐνταῦθα ἀνήκει εἰς ἑαυτὴν, πράττει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πράξῃ, δὲν ἔχει τί νὰ καταστρέψῃ, ἐξ ἐναντίας ἔχει πάντα νὰ δημιουργήσῃ, καὶ ἴσως δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον τὴν ὥραν ταύτην ἄλλο μέρος, ὅπου ἡ πεῖρα νὰ ἦναι τόσον ἀπηλλαγμένη παντὸς ἐμποδίου. Φαίνεται ὅτι ἡ Ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ ἀφῆκεν ὄπισθεν αὐτῆς πᾶν ὅ,τι τὴν ἐμπόδιζεν εἰς τὴν Εὐρώπην νὰ τρέξῃ ἀκωλύτως τὸν δρόμον τῆς προόδου.

Ἡ ἐλευθερία δὲ αὕτη ἐγέννησε θαύματα· ἔπλασε νέαν Εὐρώπην ἐλευθέραν καὶ εὐτυχῆ, οὐχὶ πλέον ἀποικίαν, ἀλλὰ νέον κόσμον τὸν ὁποῖον νομίζεις γεννηθέντα ἐντός τινων ἐτῶν, ἐντελῶς πεπολιτισμένον, ἐλεύθερον καὶ εὐδαίμονα. Θὰ σοὶ διακοινώσω μετ' ὀλίγον καὶ λεπτομερείας· ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἠθέλησα νὰ σοὶ μεταδώσω τὰς πρώτας μου ἐντυπώσεις, αἵτινες εἶναι εἰλικρινέσταται· ὁ δὲ θαυμασμὸς ἂν καὶ ἀπέραντος δὲν εἶναι ὅμως τυφλός. Βλέπω δὲ πλησίον τῶν τεραστίων ἀποτελεσμάτων τὰς ἀτελείας, ἂν ὄχι ἀναγκαίας, τοὐλάχιστον σχεδὸν πάντοτε προσηρτημένας εἰς πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον.

Ἐθαυμάζομεν τὰ ἀνήκουστα ἔξοδα τὰ γινόμενα εἰς σύγχρονον κατασκευὴν μεγαλοπρεπεστάτων κτιρίων καὶ ὅτε ἐξετάσαμεν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλησίον εἴδομεν ὅτι οὔτε ἓν ἦτο τελειωμένον, καὶ ἰδοὺ διατί· διαρκοῦντος τοῦ πυρετοῦ τούτου τῆς οἰκοδομῆς εὑρέθη θησαυρὸς τὸν ὁποῖον ἐνόμισαν ἀνεξάντλητον· ἀλλ' ὁ θησαυρὸς οὗτος ἐξηντλήθη μετ' οὐ πολὺ καὶ ἑπομένως ἐξηντλήθη καὶ τὸ ταμεῖον τῶν οἰκοδομῶν.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἄλλο τι σπουδαιότερον· πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀνεστάλη ἡ τοσαύτη πρόοδος πρὸς τὸν δημόσιον πλοῦτον, τοῦτο δὲ διότι σήμερον ἐγεν-

Digitized by Google

νήθη καὶ θριαμβεύει εἰς τὴν ἀποικίαν μερὶς προστατευτική. Ὁ τελευταῖος διοικητής, παραιτήσας τὴν οὐδετερότητα αὐτοῦ, ἀνεμίχθη κομματικῶς εἰς τὰς πολιτικὰς ἔριδας καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀποικίαν· ἐρωτηθείσης δὲ τῆς γενικῆς ψηφοφορίας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βουλὴν πλειοψηφία προστατευτική, καὶ ἐκ τούτου ἐψηφίσθησαν ἀμέσως πλῆθος διατιμήσεων ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ῥιζικὴ ἐλάττωσις φόρων ἐξαγωγῆς. Ἀλλὰ τοιαύτη ἡ δύναμις τῆς ἐλευθερίας ὥστε καὶ τὰ ἐμπόδια ταῦτα ταχέως θὰ διασκεδασθῶσι καὶ ὁ πλοῦτος θὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ ταχύτητος ὅσον καὶ μέχρι τοῦδε.

Ἕπεται συνέχεια. N.

Σχηματισμὸς τοῦ πρώτου ἐν Ἑλλάδι

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὑποστράτηγος καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου, εἶχεν εἰσβάλει μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν του ἐκ Βασαραβίας τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰς Παραδουναβίους ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας, Μολδαυΐαν καὶ Βλαχίαν, καὶ τῇ 24 Φεβρουαρίου 1821 ἀνεπέτασε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ κατέλαβεν αὐτὰς στρατιωτικῶς· ὡς *ἀρχηγὸς* δὲ *τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, ὡς ἐθεώρει αὐτὸν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία, ἔπεμψε τῇ 1 Μαρτίου εἰς Πελοπόννησον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δημήτριον ὡς ἀντιπρόσωπόν του ἵνα λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, λάθρα διερχόμενος ἐκ τῆς Αὐστρίας, ἀφίκετο μετ' οὐ πολὺ εἰς Τεργέστην. Καθὸ δ' ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὰ πολεμικὰ σχολεῖα τῆς Γαλλίας, καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ χρηματίσας λοχαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἐπιθυμῶν νὰ εἰσαγάγῃ τὴν στρατιωτικὴν τάξιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ σχηματίσαντος ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις τὸν Ἱερὸν λόχον (τακτικὸν τάγμα πεζικὸν ἐκ 500 νέων Ἑλλήνων συγκείμενον, ὅπερ ἀπωλέσθη ἐν Σκουλένι τῆς Μολδαυΐας κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1821), ἐπρομηθεύθη ἰδίᾳ δαπάνῃ διὰ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν τὰ περὶ μικροῦ τακτικοῦ σώματος ἀναγκαιοῦντα, οἷον ὅπλα λογχοφόρα, ἀποσκευήν, πολεμεφόδια καὶ διὰ 300 ἄνδρας ἐνδύματα, ὑπόδυσιν καὶ τροφάς· πρὸς δὲ, κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν συνήντησεν ἐκεῖ τὸν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ναπολέοντος χρηματίσαντα ταγματάρχην Παλέσσαν μετά τινων ἄλλων ὁμογενῶν καὶ φιλελλήνων, ἐπιθυμούντων ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι. Μεθ' ὅλων λοιπὸν τούτων ὁ Ὑψηλάντης ἐπιβιβασθεὶς εἴς τι ὑδραϊκὸν ἐμπορικὸν πλοῖον, ἐλλιμενισμένον τυχαίως ἐκεῖ, ἀφίκετο τῇ 8 Ἰουνίου εἰς Ὕδραν· καὶ αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐκεῖ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, τὸ δὲ πλοῖον μετὰ τῶν, ὡς εἴρηται, πραγμάτων καὶ ἀνδρῶν θεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Παλέσσα ἐξαπέστειλεν εἰς Καλάμας, δοὺς παραγγελίας αὐτῷ νὰ ὀργανίσῃ μεθ' ὅσων ἀνδρῶν δυνηθῇ τακτικὸν σῶμα.

Ἐν Ὕδρᾳ ὁ Ὑψηλάντης λαβὼν λαμπρὰν ὑποδοχὴν ἐξέδωκε τὴν ἑξῆς προκήρυξιν·

«*Ὁμογενεῖς φιλελεύθεροι Ἕλληνες,*

»Διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην νὰ ἔλθω εἰς τὴν φιλτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἔφθασα ἤδη θείᾳ δυνάμει εἰς τὴν νῆσον Ὕδραν.

»Ὅσοι μὲν ἐλάβατε τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν Γένους, φιλοτιμηθῆτε νὰ φανῆτε ἄξιοι πολεμισταί, δεικνύοντες εἰς τὸν κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου πόλεμον ἀνδρίαν ἀκαταμάχητον, ὁμόνοιαν ἀδιαίρετον καὶ εἰς τοὺς στρατηγοὺς εὐπείθειαν ἀπαράβατον.

»Ὅσοι δὲ μέχρι τοῦδε ἐμείνατε ἀκίνητοι, ἐγέρθητε, ἁρπάσατε τὰ ὅπλα καὶ πανταχόθεν τρέξατε νὰ ἐλευθερώσητε τὴν πατρίδα σας καὶ ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἑνωθῶμεν ὅλοι, διὰ νὰ καθυποτάξωμεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸν τύραννον τοῦ Γένους.

»Δὲν ἐλπίζω νὰ εὑρεθῇ κανεὶς ἐξ ὑμῶν ἀμέτοχος τῆς προγονικῆς ἀνδρίας καὶ ἀνάξιος τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία λογίζεται καὶ εἶναι τῳόντι ἀσυγχώρητον ἁμάρτημα. Τὸ στάδιον τῆς δόξης ἠνοίχθη, φίλοι πατριῶται· τίς δυνάμενος νὰ εἰσέλθῃ θέλει ὑποφέρει νὰ μένῃ ἔξω καὶ νὰ ὀνειδίζηται ὡς νόθος; Ἕλλην; Τὸ τέλος τῶν ἀγώνων μας εἶναι ἢ ἐλευθερία ἢ ἔνδοξος θάνατος. Αἰώνιος δόξα παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, βραβεῖα καὶ προβιβασμοὶ θέλουν δοθῇ εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῆς ἀξιότητος καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων του μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους.

»Ἐν Ὕδρᾳ, τῇ 12 Ἰουνίου 1821.

»ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

»*πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου.*»

Ἀναχωρήσας ὁ Ὑψηλάντης ἐκ τῆς Ὕδρας τῇ 12 Ἰουνίου ἀφίκετο εἰς Ἄστρος, καὶ ἐκεῖθεν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ὁπλαρχηγῶν, συνελθόντων ἐκεῖσε πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ, ἀφίκετο εἰς Βέρβαινα, ἔνθα, ὡς ἐρρέθη, ἦτο τὸ πρὸς πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἐνταῦθα ὅμως μαθών, ὅτι τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Πελοποννήσου ἡ ἐν Καλτσαῖς συγκροτηθεῖσα πελοποννησιακὴ Συνέλευσις ἀνέθηκεν εἰς τὸν Πετρόμπεην, δυσηρεστήθη σφόδρα, μὴ ἀναγνωρίζων οὔτε τὴν Συνέλευσιν, οὔτε τὰ ψηφισθέντα

Digitized by Google

παρ' αὐτῆς· ἦλθε μάλιστα εἰς πικροὺς λόγους μετὰ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων προὐχόντων τῆς Πελοποννήσου· διότι οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἀνεγνώριζον μὲν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ὡς πληρεξουσίου ἀντιπροσώπου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ὑψηλάντου, ἀλλὰ δὲν ἐδέχοντο αὐτὸν καὶ ὡς ἀρχηγὸν ἀπόλυτον· διὸ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ἦλθεν εἰς Τρίκορφα. Ἐνταῦθα δὲ στρατολογήσας ἑκατοστύας τινὰς ἀνδρῶν ἐκ τῶν προσερχομένων Ἑλλήνων ἐκ τῶν τουρκικῶν μερῶν, ἐξαπέστειλεν εἰς Καλάμας πρὸς κατάταξιν αὐτῶν εἰς τὸ διοργανιζόμενον τακτικὸν σῶμα.

Ὁ δὲ Παλέσσας, ἅμα τῇ ἀφίξει, περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου, εἰς Καλάμας τοῦ προειρημένου πλοίου καὶ ἀποβιβάσει τῶν ἐν αὐτῷ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἤρχισεν, ὡς παρηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ διοργανίζῃ τακτικὸν σῶμα, κατατάττων ἐθελοντάς, ἐνδύων αὐτοὺς μὲ ἱματίδιον τσόχινον, πανταλόνιον πάνινον καὶ πῖλον, ἐν εἴδει σκούφιας, μετὰ ἐθνοσήμου τριχρόου, καὶ ὁπλίζων μὲ λογχοφόρον τουφέκιον καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀποσκευήν, ἁπάντων ἐκ μελανοῦ χρώματος· ἑπομένως διὰ τῶν μετ' αὐτοῦ ἐλθόντων φιλελλήνων ἐξήσκει αὐτοὺς εἰς τὰ γαλλικὰ πεζικὰ γυμνάσια. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐλθόντων καὶ τῶν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου σταλέντων πρὸς αὐτὸν ἐθελοντῶν, ἐσχημάτισε τρεῖς πεζικοὺς λόχους, ὧν ἑκάστου ἡ δύναμις συνέκειτο ἐξ ἑκατὸν περίπου ἀνδρῶν μετὰ τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τούτους βαθμοφόρων. Καὶ οὗτος μὲν ὁ Παλέσσας ὀνομασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου συνταγματάρχης, ἐγένετο διοικητὴς τοῦ ἡμιτάγματος τούτου, ὁ δὲ Κουβερνάτης, ταγματάρχης καὶ ὑποδιοικητής. Πρὸς δὲ, κατὰ πρότασιν τοῦ Παλέσσα ὠνόμασεν ὁ Ὑψηλάντης τοὺς εἰς τοὺς λόχους ἀναγκαίους ἀξιωματικούς, ἤτοι λοχαγούς, ὑπολοχαγοὺς καὶ ἀνθυπολοχαγούς. Ὡρίσθη δὲ καὶ μηνιαῖος μισθὸς εἰς τὸ σῶμα τοῦτο, διὰ μὲν τὸν στρατιώτην γρόσια ἢ δραχμαὶ πέντε, τὸν ὑπαξιωματικὸν 8, τὸν ἀνθυπολοχαγὸν 30, τὸν ὑπολοχαγὸν 40, καὶ τὸν λοχαγὸν 50, κτλ.

Οὕτω κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὠργανίσθη ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου τακτικὸν σῶμα, ἐκπαιδευόμενον καὶ πειθαρχούμενον καθ' ἑκάστην, εἰ καὶ ἔλειπον τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἐπιτήδεια· χάρις ὅμως τῶν πολιτῶν τῶν Καλαμῶν ἐτρέφετο καὶ κατέλυεν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν.

Ὅτε δὲ κατὰ τὴν 23 τοῦ προσεχοῦς Αὐγούστου παρέπλεε τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀπειλῶν ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς Καλάμας πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Τριπόλει ἀποκλεισθέντων Τούρκων, οἱ δὲ ἐκεῖ πολῖται ὀλίγοι ὄντες κατετρόμαξαν, τὸ ἀρτίως ὀργανισθὲν τακτικὸν σῶμα, συγκείμενον ἐκ 300 ἀνδρῶν, ἐτάχθη παρὰ τοῦ συνταγματάρχου Παλέσσα εἰς τὴν παραλίαν ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ, ἕτοιμον ν' ἀντικρούσῃ πᾶσαν ἀπόπειραν ἀποβιβάσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ ἐν τοῖς πλοίοις Γενίτσαροι, ἰδόντες παρατεταγμένον τακτικὸν στράτευμα, ἠχούντων τῶν σαλπίγγων καὶ τυμπάνων αὐτοῦ, καὶ ἀγνοοῦντες τὰ διατρέχοντα, ἤτοι ὁποῖος στρατὸς ἦτο οὗτος, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου, μὴ θέλοντες ν' ἀποβῶσιν· ὡς ἐκ τούτου ὁ ἐχθρικὸς στόλος διῆλθεν ἐκεῖθεν ἐν ἀπραξίᾳ. Ἡ μικρὰ αὕτη πρᾶξις τοῦ τακτικοῦ σώματος ἐπροξένησε χαρὰν καὶ προθυμίαν εἰς τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ, συνέτεινε δὲ πολὺ καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν παρὰ τοῖς πολίταις, κατατασσομένοις εἰς αὐτό, ὅπερ καὶ ἐκάλουν σῶμα τῶν Μαυροφόρων, ἕνεκα τῆς μελανῆς ἐνδυμασίας του.

Ἐξασκουμένου καὶ αὐξανομένου καθεκάστην τοῦ τακτικοῦ τούτου σώματος ἐν Καλάμαις, ὁ Ὑψηλάντης, συμβιβασθεὶς διὰ τοῦ ἀρχιερέως Π. Πατρῶν μετὰ τῶν προὐχόντων τῆς Πελοποννήσου, ἠγωνίζετο καὶ οὗτος, ὡς ἀρχηγός· διότι παρὰ πάντων ἐτιμᾶτο ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ ἔχῃ παρ' αὐτῷ καὶ στρατὸν πειθαρχοῦντα, διότι οἱ ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ ἐνασχολούμενοι Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰμὴ ὄχλος, καὶ μάλιστα κακῶς ὡπλισμένοι, ἔνιοι δὲ ἄοπλοι, διέταξε περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου τὸν συνταγματάρχην Παλέσσαν νὰ προσλάβῃ τὸ τακτικὸν σῶμα καὶ νὰ προσέλθῃ παρ' αὐτῷ εἰς τὴν πολιορκίαν ταύτην· ὅπερ καὶ ἐξετέλεσεν ὁ Παλέσσας ἐλθὼν καὶ τοποθετηθεὶς ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου. Ἐνταῦθα καθεκάστην τὸ σῶμα ἤρχετο εἰς συμπλοκὰς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους Τούρκους, οὓς πάντοτε ἐπιτυχῶς ἀπέκρουε καὶ κατεδίωκε μέχρι τῶν τειχῶν αὐτῆς.

Ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ ὑπῆρχε καὶ μικρὸν πυροβολικὸν σῶμα μετὰ δύο ὀρεινῶν πυροβόλων ὑπὸ τὸν φιλέλληνα Γάλλον Βουτιέ, ἐλθόντα μετά τινων φιλελλήνων καὶ Ἑλλήνων ἐκ Μασσαλίας, ὀνομασθέντα δ' ἐκεῖ συνταγματάρχην· τὸ μικρὸν πυροβολικὸν τοῦτο συνέπραττε μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος.

Μετὰ δέκα ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς Τρίπολιν, ἀνηγγέλθη εἰς τὸ ἐκεῖ στρατόπεδον ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς εἰς Καλάμας τουρκικὸς στόλος παραπλέων τὴν Ἀχαΐαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐπαπειλῶν τὰ παράλια αὐτοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης, καθὸ νομίζων ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου, προσεκάλεσε πολλοὺς τῶν ἐν τῇ πολιορκίᾳ ὁπλαρχηγῶν νὰ δράμωσι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς σωμάτων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐκεῖ ἐπαπειλουμένων παραλίων χωρῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ὑπήκουσεν αὐτῷ· διότι ἅπαντες οἱ πολιορκοῦντες τὴν πόλιν ταύτην Ἕλληνες, περιμένοντες τὴν ὅσον οὔπω ἅλωσιν αὐτῆς, δὲν ἤθελον ν' απομακρυνθῶσιν ἐξ αὐτῆς, στερούμενοι τῶν προσδοκωμένων πλουσίων λαφύρων, ὥστε καὶ εἴ τις τῶν ἐ-

Digitized by Google

κεῖ ὁπλαρχηγῶν ἤθελε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεὶς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀπεμακρύνετο τῆς θέσεως ταύτης, ἀκολουθῶν τὸν καπιτάνον του· καθόσον καὶ φόβος ἐπρόκειτο μὴ οἱ Λάκωνες (Μανιᾶται), οἵτινες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις συνήχθησαν ἐκεῖ πρὸς λαφυραγωγίαν, διαρπάσωσι τὴν πόλιν, ὅπως καὶ ἐγένετο μετ' οὐ πολύ. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, φροντίζων μόνον περὶ τῆς προόδου τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐκ τῶν προσβολῶν τοῦ ἐχθροῦ, προσλαβὼν τὸ τακτικὸν σῶμα καὶ πεντακοσίους ἄνδρας, οὓς ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ὑπὸ τοὺς δύο υἱούς αὐτοῦ Πάνον καὶ Γενναῖον, ἀνεχώρησε καὶ ἀπήρχετο εἰς Αἴγιον, ἔνθα ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφαίνετο ὅτι ἀπεπειρᾶτο ν' ἀποβιβάσῃ στρατόν. Τὸ δὲ μικρὸν τοῦτο τακτικὸν σῶμα κατὰ τὴν δεινὴν περίστασιν ταύτην ἔδειξεν, ἐμπνεόμενον ὑπὸ πειθαρχίας καὶ πατριωτισμοῦ, κατὰ πόσον ἐσέβετο καὶ ἐξετέλει τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του· διότι ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου γογγυσμοῦ καὶ ἀντιλογίας, καταφρονήσαν τὰς ἐκ τῆς ἁλώσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως προσδοκωμένας ὠφελείας, ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγόν του.

Ἀπερχόμενος ὁ Ὑψηλάντης εἰς Αἴγιον μετὰ τοῦ σώματος, πληροφορηθεὶς δὲ καθ' ὁδόν, ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Σικυῶνος Βασιλικά, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀντὶ τῆς ἀποβιβάσεως στρατοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἐπυρπόλησε τὰ ἐν Γαλαξειδίῳ ἐλλιμενιζόμενα ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐστράφη μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς Τρίπολιν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀνηγγέλθη αὐτῷ ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως ταύτης, γενομένη τῇ **23** Σεπτεμβρίου **1821**, ὡς καὶ ἡ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει γενομένη σφαγὴ τῶν Τούρκων ἐναντίον τῆς συνομολογηθείσης περὶ παραδόσεως αὐτῶν συμβάσεως.

Αἱ ἀγγελίαι αὗται τοσοῦτον κατετάραξαν αὐτόν, ὡς ἄνδρα γενναῖον καὶ φιλάνθρωπον, καὶ γνωρίζοντα ὁποίαν θλιβερὰν ἐντύπωσιν ἤθελον προξενήσει ταῦτα καθ' ἅπαντα τὸν πολιτισμένον κόσμον, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' οἱ ἐν Τριπόλει στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, λαβόντες γνῶσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης τοῦ Ὑψηλάντου καὶ μὴ θέλοντες τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς πατρίδος των, διότι ὅλος ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἰδίως οἱ φέροντες τὰ ὅπλα ἀρχηγοί τε καὶ στρατιῶται, ἠγάπων καὶ ἐσέβοντο αὐτόν, ἐξαπέστειλαν πρὸς αὐτὸν ἐπιτροπὴν ἐξ ἐπισήμων ἀνδρῶν, δικαιολογούμενοι ὅτι τὰ ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Τριπόλεως ἦσαν τυχαῖα συμβάντα ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν ἐκεῖ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ἰδίως δὲ ἀπέδιδον ταῦτα πάντα εἰς τὴν πρὸς λαφυραγωγίαν ἀνέκαθεν τάσιν τῶν Μανιατῶν· πρὸς δὲ ὑπέσχοντο, ὅτι μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Τρίπολιν ἤθελον δώσει καὶ μέρος τῶν λαφύρων τῆς πόλεως εἰς τὸ ὑπ' αὐτὸν τακτικὸν σῶμα.

Ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἀνὴρ ἀγαθός, εὔπιστος καὶ ἀδυνάτου χαρακτῆρος, μὴ θέλων δὲ νὰ δυσαρεστήσῃ τινά, πολὺ μᾶλλον δὲ νὰ λυπήσῃ τοὺς ἱκετεύοντας αὐτόν, ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς Τρίπολιν. Ἀλλὰ μάτην αἱ περὶ τούτου ὑποσχέσεις αὐτῶν· τὸ τακτικὸν σῶμα εἰσελθὸν εἰς Τρίπολιν δὲν εὗρεν εἰμὴ τὰ θύματα τῶν σφαγῶν καὶ τῆς λεηλασίας· τὰ πάντα εἶχον διαρπαγῆ, ὥστε οὐδὲ τακτικὴν τροφὴν ἐλάμβανεν. Εἰ καὶ ὁ δυστυχὴς συνταγματάρχης Παλέσσας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς ἀκηδείας ταύτης τῶν ἐν Τριπόλει ἀρχόντων, οὐδεὶς ἐδίδεν ἀκρόασιν εἰς τὰ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ παράπονα. Ἕνεκα τούτου οἱ ὑπ' αὐτὸν στρατιῶται καθεκάστην ἐλειποτάκτουν.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἐπιθυμῶν τὴν συντήρησιν τοῦ τακτικοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου τὴν παράλυσίαν προέβλεπεν ἂν τοῦτο διέμενεν εἰσέτι ἐν Τριπόλει, ἐλθὼν δὲ καὶ εἰς νέας ἔριδας μετὰ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, διαφωνούντων πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς λίαν συμπαθοῦντας πρὸς αὐτόν, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ λοιπῶν ὁπλαρχηγῶν, προσέλαβε τὸ τακτικὸν σῶμα καὶ ἦλθεν εἰς Ἄργος. Ἐνταῦθα ἀπεφασίσθη ἡ ἐξ ἐφόδου ἅλωσις τοῦ Ναυπλίου· προηγουμένως ὅμως συνεφωνήθη μετὰ ὑδραϊκῶν πλοίων, ὅπως ἔλθωσι πρῶτον ταῦτα ἀπὸ πρωΐας καὶ προσβάλωσι διὰ σφοδροῦ πυροβολισμοῦ τὸ ἐπιθαλάσσιον φρούριον καὶ τὸ Ναύπλιον, καὶ ἀποβιβάσωσι τοὺς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Κυριακούλην, εἶτα τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα νὰ ἐξορμήσωσι κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ Παλαμηδίου. Ὡς ἡμέρα τοῦ πραξικοπήματος ὡρίσθη ἡ 4 Δεκεμβρίου. Ἀφ' ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης δύο λόχοι ἐκ τοῦ τακτικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κουβερνάτην, λαβόντες κλίμακας ἐνέδρευον ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Ναυπλίου, πρὸς δεξιὰ τῆς πύλης τῆς ξηρᾶς ἀπέναντι τῆς πρὸς τὸ Παλαμήδιον ἀναβάθρας, ὑπὸ τὸν προμαχῶνα τὸν καλούμενον τουρκιστὶ *Κιουπτάμπια*, ὁ δὲ τρίτος λόχος, ὑπὸ τὰ πρὸς ἀνατολὰς τείχη τοῦ Παλαμηδίου. Κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην τὸ τακτικὸν σῶμα συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἀλλ' ἐνῷ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ὁ διὰ θαλάσσης πυροβολισμὸς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἐγένετο ἡμέρα, τὰ δὲ πλοῖα δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ ἕνεκα τοῦ πνέοντος ἐναντίου πρὸς τοῦτο ἀνέμου. Οὕτω τὰ ἐκεῖ ἐδρεύοντα ἑλληνικὰ στρατεύματα φωραθέντα προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου Τούρκων, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ αὐτοῦ· διὸ διετάχθη ἡ ὑποχώρησις.

Εὐθὺς οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλθον πρὸς καταδίωξιν

Digitized by Google

τῶν Ἑλλήνων· μόνον δὲ τὸ τακτικὸν σῶμα βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ Νικηταρᾶ καὶ Ἰατράκου ἀντέστη, καὶ συνῆψε μάχην διαρκέσασαν ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, ἐν ᾗ, κατὰ τὸν Φιλήμονα γράψαντα λεπτομερῶς περὶ τούτου, ἔπεσον πεντήκοντα ἄνδρες, ὧν οἱ πλεῖστοι τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες, ἐξ ὧν καὶ ὁ Γερμανίας λοχαγὸς Λίνζινγ, κηδευθεὶς λαμπρῶς ἐν Ἄργει τῇ ἐπιούσῃ, ὁ δὲ ὑποδιοικητὴς τοῦ σώματος ταγματάρχης Κουβερνάτης ἐπληγώθη. Τὸ δὲ τακτικὸν σῶμα ἀνεδείχθη καὶ ἤδη θαρραλέον καὶ καρτερόν.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτην κατὰ τῶν φρουρίων τοῦ Ναυπλίου ἀπόπειραν, ὁ Ὑψηλάντης ἐπανήγαγε τὸ τακτικὸν σῶμα μετὰ τῶν πληγωμένων αὐτοῦ εἰς Ἄργος ἵν' ἀναλάβῃ, ἀναπαυόμενον ἐπὶ μικρόν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἐπειδὴ ἀνηγγέλθη αὐτῷ ὅτι ὁ Ἀκροκόρινθος πολιορκούμενος στενῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προσεγγίζει νὰ παραδοθῇ ἕνεκα τῆς πείνης, οἱ δὲ πολιορκούμενοι Τοῦρκοι, ὡς καὶ οἱ ἐκεῖ πρόκριτοι Ἕλληνες, προσεκάλουν αὐτὸν ὅπως συνθηκολογήσωσιν, ἵνα μὴ συμβῶσι καὶ ἐκεῖ τὰ ἐν Τριπόλει διαδραματισθέντα, ὁ Ὑψηλάντης ἐγκαταλείψας τοὺς πληγωμένους εἰς Ἄργος πρὸς θεραπείαν, καὶ προσλαβὼν τὸ τακτικὸν σῶμα, εἰ καὶ λίαν ἐξησθενισμένον καὶ τοῦτο, μάλιστα ἀριθμητικῶς, κατεσπευσμένως ἦλθεν εἰς Κόρινθον, καὶ συνωμολόγησε μετὰ τῶν πολιορκουμένων Τούρκων τὴν περὶ τούτου σύμβασιν, ἐγγυωμένην τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν, καὶ τὴν διὰ εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἀναχώρησιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος· ἕνα δὲ λόχον τοῦ τακτικοῦ σώματος διώρισε φρουρὰν εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν 14 Ἰανουαρίου 1822, καθ' ἣν ἡμέραν ἐξῆλθον οἱ πολιορκούμενοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ὥδευον πρὸς τὰ ἐλλιμενισμένα εἰς Λουτράκιον πλοῖα ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν, ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλάντης κατέκειτο ἀσθενὴς πυρέσσων καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ παρασταθῇ πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως, οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν ἀόπλων Τούρκων κατέσφαξαν μὲν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, πολλὰς δὲ γυναῖκας καὶ παιδία ἠχμαλώτισαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπιβιβασθέντες εἰς τὰ πλοῖα ἀνεχώρησαν. Ὁ Ὑψηλάντης ἕνεκα τῶν συμβαινουσῶν τούτων ἀταξιῶν καὶ ἄλλων πολιτικῶν λόγων, ὡς μὴ συμβιβαζόμενος μετὰ τῶν πολιτικῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, ἀνεχώρησε μετὰ μόνου τοῦ ἐπιτελείου του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

Τὸ δὲ τακτικὸν σῶμα, ὅπερ παρέλυε καθεκάστην ἕνεκα τῆς στερήσεως τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἐπιτηδείων, τῶν ἀπωλειῶν καὶ κακοπαθειῶν ἃς ὑπέστη ἐν ταῖς μάχαις, τῆς περιστοιχιζούσης αὐτὸ διαφθορᾶς καὶ ἀκολασίας τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν ἀτάκτων στρατευμάτων, καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτοῦ παρὰ τοῦ γεννήτορος, οὕτως εἰπεῖν, καὶ προστάτου αὐτοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ διορισθεὶς πρόεδρος τῆς συστηθείσης κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐλθούσης εἰς Κόρινθον, δὲν προελάμβανε τὸν παντελῆ διαμελισμὸν καὶ τὸν μετὰ ταῦτα διοργανισμὸν καὶ αὔξησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ διοικητὴς αὐτοῦ συνταγματάρχης Παλέσσας, βλέπων τὴν δυστυχίαν τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος καὶ μὴ δυνάμενος νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἰδίαν πατρίδα Κρήτην, ὡς καταγόμενος ἐξ αὐτῆς, προσλαβὼν πολλοὺς ἐκ τοῦ σώματος τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖσε, ἔνθα καὶ ἐφονεύθη τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του ἔν τινι μάχῃ.

Οὕτως ἔληξεν ἡ πρώτη περίοδος τοῦ τακτικοῦ σώματος κατὰ τὸ 1821, ὅπερ ἔτος διῆλθεν ἔνδοξον καὶ ἔθηκε τὰς πρώτας βάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως· διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἅπασα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἅπασαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κρήτης, ἦσαν ἐλεύθερα καὶ ἠγωνίζοντο πρὸς στερέωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἣν ἐκήρυξαν ἐν τῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ Συνελεύσει καὶ διώρισαν κεντρικὴν Κυβέρνησιν.[1]

ΠΩΣ ΤΡΩΓΟΥΣΙΝ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΛΑΟΙ

Ἐράνισμα ὑπὸ **

«Εἰπέ μοι τί τρώγεις καὶ θὰ σοὶ εἴπω τίς εἶ.» Ἰδοὺ ἀπόφθεγμα, περιέχον ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν, διότι τῷ ὄντι δύναταί τις μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποφανθῇ, ὅτι ἐν τῶν ἀλανθάστων γνωρισμάτων, δι' ὧν καταδείκνυται ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ διακρίνεται ἡ ἐθνικότης ἑνὸς ἑκάστου λαοῦ, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν τρώγει.

Καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος προσεγγίζει εἰς τὴν ἀγρίαν κατάστασιν, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ τρόπος τοῦ τρώγειν αὐτοῦ προσεγγίζει πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν τὰ ζῷα τρώγουσιν. Ὅπως ταῦτα, οὕτω καὶ ἐκεῖνος τρώγει μετ' ἀδηφάγου ἀπληστίας, οὐδὲν ἄλλο ἐπιζητῶν ἐν τῇ τροφῇ ἢ τὴν καταστολὴν τῆς πείνης του. Ἄλλως τε δὲ μόνη ἡ πεῖνα ἐξεγείρει αὐτὸν ἐκ τῆς ἀναισθησίας του καὶ ὠθεῖ πρὸς ἀναζήτησιν τροφῆς. Πρὸς τοῦτο πάλιν δύο μόνον μέσα κατέχει, τὴν θήραν καὶ τὴν ἁλιείαν. Πλὴν ἐπειδὴ καὶ ἡ θήρα καὶ ἡ ἁλιεία ὑπόκεινται εἰς τὰς μεταλλαγὰς τῶν διαφόρων ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ ἀνέμου, καθὼς καὶ ἐκ πλείστων ὅσων παρομοίων περιστάσεων, ἔπεται ἀναγκαίως, ὅτι ὁ ἄγριος τρώγει κατὰ τύχην, ὁσάκις δηλαδὴ εὕρῃ τροφήν, καὶ

1. Ἱστ. τοῦ τακτικοῦ στρ. τῆς Ἑλλ. ὑπὸ Χ. Σ. Βυζαντίου.

Digitized by Google

δὲν δύναται νὰ θέσῃ τάξιν καὶ κανονικότητα εἰς τὰ γεύματά του.

Ἡ τάξις περὶ τὰ γεύματα εἶναι τὸ πρῶτον σύμπτωμα τοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἀριδήλως ἡ τάξις προϋποθέτει ἁρμονίαν ἐν τῇ ὅλῃ ὑπάρξει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἑπομένως καὶ ὑπολογισμὸν ἐσκεμμένον. Καὶ ἐμφανίζεται μὲν τὸ πρῶτον ἡ κανονικότης αὕτη περὶ τὴν λῆψιν τῆς τροφῆς παρὰ τοῖς νομάσι λαοῖς, παρ' οἷς αὐτὸς ὁ πλάνης βίος ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του γεννᾷ κατ' ἀνάγκην ἕξεις περιοδικάς, φέρ' εἰπεῖν ἕνεκα τῆς, ἔστω καὶ προσωρινῆς, ἀναζητήσεως βοσκῶν διὰ τὰ κτήνη, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀμέλγειν ταῦτα καθ' ὡρισμένας ὥρας κτλ. Ἔτι μᾶλλον ὅμως καταφανὴς γίνεται ἡ κανονικότης αὕτη παρὰ τοῖς γεωργικοῖς λαοῖς, καὶ καθόλου εἰπεῖν καθόσον αὐξάνει ὁ πολιτισμός, τὸ τρώγειν καθ' ὡρισμένας ὥρας εἶναι πλέον κοινωνικὴ ἀνάγκη, καθόσον οἱ ἄνθρωποι, ἀπησχολημένοι ὄντες εἰς ἐργασίας εἴτε διανοητικὰς εἴτε ὑλικάς, εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ διαρρυθμίζωσι τὸν χρόνον αὐτῶν οὕτως ὥστε νὰ συμβιβάζωσι τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔργου των πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρέξεώς των.

Οἱ Ἰνδοὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς τρώγουσι συνήθως δὶς τῆς ἡμέρας, τὴν πρωΐαν λιτότερον καὶ τὸ ἑσπέρας ἀφθονώτερον. Ἡ τροφὴ αὐτῶν συνίσταται ἐκ κρεάτων ἐβρασμένων, ἐκ πλακούντων ἐξ ἀραβοσίτου καί, τοῦθ' ὅπερ ὅμως θεωρεῖται παρ' αὐτοῖς ὡς πολυτέλεια, ἐκ κυνῶν ἑψημένων μετὰ πόλτου (purée) ἐκ κυάμων. Πλὴν ἐπειδὴ εἰς πάσας καθόλου τὰς πράξεις των ἄγονται μᾶλλον ὑπὸ ὁρμῆς τινὸς παρὰ ὑπὸ τῆς λογικῆς, οὐδέποτε προνοοῦσι περὶ τῆς αὔριον· διὰ τοῦτο κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀφθονίας τρώγουσι κατὰ κόρον, φίλοι καὶ γείτονες προσκαλοῦνται ἀμοιβαίως, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ νεάνιδες, αἱ ὁποῖαι συνήθως δὲν τρώγουσι μετὰ τῶν ἀνδρῶν, συμμετέχουσι τῶν ἐκτάκτων αὐτῶν συνεστιάσεων. Τὴν κατάχρησιν ὅμως ταύτην παρακολουθεῖ κατ' ἀνάγκην ἡ παντελὴς ἔλλειψις τροφῆς, τὴν ὁποίαν πάλιν ὑπομένουσι μετὰ ζωϊκῆς ἀπαθείας, τότε δὲ λαμβάνουσι τροφὴν μόνον ἅπαξ, καὶ δύναταί τις πολλάκις νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν εὐθυμίᾳ κατακλινομένους καὶ ὅμως κενὸν ἔχοντας τὸν στόμαχον.

Οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν διὰ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τρώγουσιν ἐπίσης καθ' ὡρισμένας ὥρας. Ἐν Ἄκρᾳ (Συρία), ἐν Σιέῤῥᾳ-Λεόνῃ, ἐν Λοάγκῳ (Ἀφρικὴ) γίνονται δύο μεγάλα γεύματα, τὸ μὲν πρὸ μεσημβρίας μεταξὺ τῆς δεκάτης καὶ τῆς ἑνδεκάτης, τὸ δὲ περὶ τὰς ἓξ ὥρας μετὰ μεσημβρίαν, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Οἱ κάτοικοι τῆς Σενεγαμβίας (Ἀφρικὴ) τρώγουσι τρὶς τῆς ἡμέρας, τὴν πρωΐαν ἅμα τῇ ἐγέρσει, τὴν μεσημβρίαν καὶ τῇ ἑνδεκάτῃ ὥρᾳ τῆς ἑσπέρας.

Οἱ μαῦροι τῆς Κούβας ἐγειρόμενοι ὅταν ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος, ἄρχονται παραυτὰ τῆς ἐργασίας των, καὶ τὴν μὲν ὀγδόην ὥραν προγευματίζουσι, τὴν μεσημβρίαν γευματίζουσι καὶ τὴν ἕκτην δειπνοῦσιν, ὁπότε τελοῦσι καὶ τὸ κυριώτερον αὐτῶν γεῦμα.

Κατὰ τὸν μεσαιῶνα γενικὴ χρῆσις εἶχε καθιερώσει διὰ μὲν τὸ γεῦμα τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς πρωΐας, διὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἕκτην μετὰ μεσημβρίαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως τὸ μὲν γεῦμα κατήντησε νὰ γίνεται τὴν μεσημβρίαν, ἢ καὶ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν ὥραν, τὸ δὲ δεῖπνον τὴν ὀγδόην. Ἐν ταῖς ναυτικαῖς πόλεσι τῆς Γερμανίας, καθὼς καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου, αἱ πλούσιαι τάξεις προγευματίζουσι μὲν τὴν δεκάτην τῆς πρωΐας καὶ γευματίζουσι τὴν τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν. Ἐν Ῥωσσίᾳ οἱ πλούσιοι τρέφονται κατὰ τὸν γαλλικὸν τρόπον καὶ κατὰ τὰς ἐν Παρισίοις ὡρισμένας ὥρας, οἱ δὲ Ῥῶσσοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὰ ἐπιτόπια ἔθιμα περιορίζονται εἰς δύο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δαψιλῆ γεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως προσθέτουσι καὶ ἀναρίθμητα κύπελλα τεΐου. Ἐν Σουηδίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ, ἰδίως ὅμως ἐν Σουηδίᾳ, τὰ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας γεύματα εἶναι ἀληθῶς πολυάριθμα. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ πίωσι μόνον καφέν, ἢ ὅτι ἁπλῶς θὰ προγευματίσωσιν, ἢ θὰ γευματίσωσιν, ἢ θὰ φάγωσι τὸ δειλινὸν ἢ θὰ δειπνήσωσι, κάθηνται παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ ἑστιατορίου πεντάκις ἢ καὶ ἑξάκις τῆς ἡμέρας, ἅμα δηλαδὴ τῇ ἐγέρσει των, εἶτα τὴν δεκάτην ἢ ἑνδεκάτην τῆς πρωΐας, τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν, τὴν τετάρτην, τὴν ἕκτην καὶ τὴν ἐνάτην. Αὐτὸ τοῦτο περίπου συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς Δανοῖς, οἵτινες ὅμως καὶ πλειότερον μὲν τρώγουσιν ἀλλὰ καὶ πλειότερον πίνουσι, πλὴν τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ τὴν παρ' αὐτοῖς σχεδὸν παντελῆ ἔλλειψιν μεθύσων. Ἅπαξ μόνον συνήντησα ἑσπέραν τινὰ ἐν Κοπεγχάγῃ κατά τινα ὁδὸν ἀπόκεντρον μέθυσόν τινα, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἦν γερμανός, οἱ δὲ παῖδες τῶν τριόδων παρηκολούθουν αὐτὸν ὡς περιεργόν τι θηρίον διὰ τῶν συριγμῶν των.

Ἐν Κίνᾳ οἱ πτωχότεροι ἀστοὶ προγευματίζουσι μὲν τὴν ἐνάτην πρωϊνὴν ὥραν, δειπνοῦσι δὲ τὴν πέμπτην ἢ ἕκτην μετὰ μεσημβρίαν, ὁπότε καὶ αἱ ἀνώτεραι τάξεις παραθέτουσι τὸ κυριώτερον αὐτῶν γεῦμα. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Σῖναι ἐγείρονται τὴν πρωΐαν λίαν ἐνωρίς, αἱ δὲ ὁδοὶ τοῦ Πεκίνου εἰσὶ πλήρεις ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς τετάρτης πρωϊνῆς ὥρας κατὰ τὸ θέρος καὶ ἀπὸ τῆς ἕκτης κατὰ τὸν χειμῶνα· διὰ τοῦτο ὅμως καὶ τὴν ἐνάτην ἤδη ὥραν τῆς ἑσπέρας εἰσὶ πάντες κατακεκλιμένοι.

Καθ' ὅλην τὴν ἀπωτέρω ἀνατολὴν τὸ κυριώ-

Digitized by Google

τερον γεῦμα παρατίθεται κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου· οὕτω φέρ' εἰπεῖν παρὰ τοῖς Ἄραψι, τοῖς τε νομάσι καὶ τοῖς ἐγκαθεσταμένοις, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις. Προέρχεται δὲ τοῦτο καὶ διότι αἱ ἕξεις τοῦ πατριαρχικοῦ βίου τὸ ἐπιτάττουσι, κυρίως ὅμως διότι ὁ μὲν ἥλιος ἐν ταῖς χώραις αὐταῖς εἶναι καυστικὸς καὶ ἐκνευρίζει τὸν ἄνθρωπον, ἡ δὲ δρόσος τοὐναντίον τῆς ἑσπέρας ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς διεγείρει τὴν ὄρεξιν, καθιστᾷ ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῆς ἔτι μᾶλλον εὐάρεστον. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἑβραῖοι τὸ ἑσπέρας παρέθετον τὸ κύριον αὐτῶν γεῦμα, ἀρκούμενοι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἡμέρας εἰς ἐλαφρόν τι πρόγευμα, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐθεώρουν ὡς πρᾶξιν ἐπαινετὴν τὸ νὰ μὴ λάβῃ τις οὐδεμίαν τροφὴν πρὸ τῆς πρωϊνῆς προσευχῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔτρωγον ἀφθόνως τρὶς τῆς ἡμέρας, τὴν πρωΐαν δηλονότι, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὸ ἑσπέρας. Πλὴν ἐπειδὴ τὸ μεταξὺ τοῦ γεύματος καὶ τοῦ δείπνου χρονικὸν διάστημα ἦν μακρόν, διέκοπτον αὐτὸ πολλάκις δι' εἴδους τινὸς δειλινοῦ, *ἑσπερίσματος* καλουμένου, διὰ τοῦτο δὲ ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Φιλήμων, «τροφαῖς ἐχρῶντο οἱ παλαιοὶ ἀκρατίσματι, ἀρίστῳ, ἑσπερίσματι, δείπνῳ.» Τέλος καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὴν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων ἠκολούθουν μεταγενέστερον τακτικήν· ἀρχικῶς δὲ τὸ μὲν πρόγευμα αὐτῶν, prandium καλούμενον, παρετίθετο περὶ τὴν μεσημβρίαν, τὸ δὲ δεῖπνον, coena καλούμενον, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου· ὅτε ὅμως ἀποκτήσαντες πλοῦτον, συναπέκτησαν καὶ ἕξεις τρυφηλὰς καὶ ηὔξησαν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐδεσμάτων, τὸ δεῖπνον αὐτῶν, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ κυριώτερον αὐτῶν γεῦμα, παρετίθετο ἐνωρίτερον, ἀπὸ τῆς τετάρτης δηλαδὴ ἢ καὶ τῆς τρίτης μετὰ μεσημβρίαν ὥρας.

Οἱ λαοὶ οἱ μετὰ τὴν περίοδον τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων περιελθόντες εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν εὐημερίαν ταχέως ἐγκαταλιμπάνουσι καὶ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν λιτότητα. Τρώγουσι συχνότερον, τὰ δὲ ἄλλοτε ἁπλᾶ αὐτῶν γεύματα διαδέχονται πολυτελῆ συμπόσια καὶ εὐωχίαι. Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἔτρωγον καθήμενοι, ὁ δὲ πολίτης τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐγευμάτιζε μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν ἐνδοτέρῳ τινὶ θαλάμῳ τῆς οἰκίας ἐπὶ θρονίων ἢ καθισμάτων περὶ τὴν τράπεζαν. Αὐτὸ τοῦτο συνέβαινε καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Ἰουδαίοις. Μικρὸν ὅμως καὶ κατ' ὀλίγον εἰσήχθη παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ ἔθος τοῦ τρώγειν αὐτοὺς ἡμικατακεκλιμένους. Οἱ Ἕλληνες μάλιστα, θεωροῦντες, ὅτι τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ τέως ἔτρωγον ἦν στενὸν πλέον τοῦ δέοντος, ἐξέλεγον διὰ τὰ γεύματά των εἰς τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς οἰκίας εὐρεῖαν τινὰ αἴθουσαν, ἣν καὶ ἐκόσμουν διὰ πολυτίμων ταπήτων καὶ ἀνθέων καὶ ἐν ᾗ ἔκαιον εὐωδέστατα ἀρώματα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ὑπερτέρουν πάντας τοὺς λοιποὺς λαοὺς ὡς πρὸς τὰ παρατιθέμενα ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐδέσματα, καὶ ἀπὸ αὐτῶν δὲ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Δημοκρατίας ἐθυσίαζον πρὸς τοῦτο μυθώδη ποσά· οὕτως ὁ διαβόητος τραγικὸς ἠθοποιὸς Αἴσωπος κατεσπατάλησεν εἰς γεύματα ἅπασαν τὴν περιουσίαν του, παρέθετεν ὅμως τοῖς ξένοις αὐτοῦ τὰ περιεργότατα, ἀλλὰ καὶ δαπανηρότατα ἐδέσματα, φέρ' εἰπεῖν γλώσσας ἀηδόνων καὶ καρδίας ψιττακῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καὶ μόνον τὸ ἔθος τοῦ τρώγειν τοὺς συνδαιτυμόνας ἡμικατακεκλιμένους ἀρκεῖ, ὅπως καταδείξῃ τὴν εἰς τὰ ἤθη ἐπελθοῦσαν μεταβολήν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶναι πλέον οἱ σκαιοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ῥωμύλου. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἀληθῶς ἡ χρῆσις αὕτη τῶν κλινῶν ἐν τοῖς συμποσίοις οὐδεμίαν παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς ἀσχημίας, διότι αἱ γυναῖκες ἔτρωγον πάντοτε ἀκόμη καθήμεναι· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τῶν Καισάρων καὶ ἐφεξῆς ἡμικατεκλίνοντο καὶ αὗται παρὰ τοῖς ἀνδράσιν, ἔκτοτε δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα γεύματα, διαρκοῦντα ἐπὶ πολλὰς πολλάκις ὥρας, ἐξέπιπτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἀληθῆ ὄργια.

Τὸ ἔθος τοῦ προσεύχεσθαι πρὸ τοῦ γεύματος καὶ μετ' αὐτὸ ὑφίσταται ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· οὕτω παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, παρ' οἷς ἡ τοιαύτη προσευχὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀληθῶς εὐσεβὴς πρᾶξις· ὁμοίως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεράτουν τὸ κύριον αὐτῶν γεῦμα πίνοντες μικρὰν ποσότητα ἀκράτου οἴνου πρὸς τιμὴν τῶν ἀληθῶν δαιμόνων. Αὐτὸ τοῦτο ἔπραττον καὶ ὁσάκις ἐποίουν σπονδὰς πρὸς τιμὴν θεῶν ἢ ἡρώων ἢ Διὸς τοῦ Σωτῆρος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καίσαρος οἱ λαίμαργοι καὶ κοιλιόδουλοι τῆς Ῥώμης εἶχον ἤδη τὴν συνήθειαν, ἀφοῦ ἔτρωγον, νὰ γαργαλίζωσι τὸν ἑαυτῶν οὐρανίσκον διὰ πτερῶν ψιττακοῦ, ὅπως προκαλέσωσιν οὕτως ἐμετόν, δι' οὗ ἀπαλλάσσοντες τὸν στόμαχον τοῦ περιεχομένου του, ἠδύναντο νὰ τὸν πληρώσωσιν ἐκ νέου, χωρὶς νὰ ἀναμείνωσι τὴν χώνευσιν τῆς τροφῆς. Ἐπίσης διήγειρον τὴν ὄρεξιν διὰ λουτρῶν καὶ γυμναστικῶν ἀσκήσεων· τὴν πρὸς τὰ ποτὰ πάλιν διάθεσιν ἐξήγειρον περικλειόμενοι ἐντὸς ξηροῦ ἀτμοῦ. Ὡς ἀντίδοτον τέλος κατὰ τῆς μέθης ἐμάσσων καρπόν τινα, θέρμον καλούμενον. Πλὴν τῶν δούλων τῶν προσκεκολλημένων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀψοφυλακίου καὶ τῆς τραπέζης, ἡ πληθὺς καὶ ἡ λεπτολόγος τελειότης τῶν ἐδεσμάτων ἀπῄτει ὁλόκληρον στρατιὰν μαγείρων, μόνη δὲ ἡ μεταφορὰ τῶν καταναλισκομένων ἀντικειμένων ἀπῄτει φοβερὰς δαπάνας, διότι οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς μὲν ψιττακοὺς ἐκόμιζον ἐκ τῆς Σάμου, τὰς ὄρνιθας ἐκ τῆς Φρυγίας, τὰ ἐρίφια ἐκ τῆς Ἀμβρακίας, τοὺς θύννους ἐκ τοῦ Βοσπό-

Digitized by Google

ρου, τοὺς ἐγχέλεις καὶ τὰς μιραίνας ἐκ τῆς Γιβραλτάρης, τὰ ὄστρακα ἐκ τοῦ Ταράντου, τὰς πέρκας ἐκ τῆς Ῥόδου, τὰ κάρυα ἐκ τῆς Θάσου, τοὺς φοίνικας ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ ἠγάπων τοὺς πότους ἐπίσης ὡς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἠδύναντο δὲ νὰ διέλθωσιν ὁλοκλήρους ἡμέρας καὶ νύκτας ὑπερπληρούμενοι ζύθου καὶ ὑδρομέλιτος. Εἶχον ὅμως καὶ πρόχειρον τὴν τροφὴν εἰς αὐτὰ τὰ δάση των, εἰς τοὺς ποταμούς των καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν περιβρέχουσαν ἐν μέρει τὰς χώρας των. Παρ' αὐτοῖς, καὶ γενικώτερον παρὰ τοῖς Σκανδιναυοῖς, τὸ ἵππειον κρέας ἐθεωρεῖτο ὡς εὐγενὴς τροφή, παρατιθέμενον κυρίως κατὰ τὰ συμπόσια, τὰ ἐπακολουθοῦντα τὰς θυσίας. Ἕνεκα δὲ τοῦ τοιούτου συνδέσμου τοῦ ἱππείου κρέατος πρὸς τὰς τελετὰς τῆς εἰδωλολατρείας καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἱεραπόστολοι, οἱ εἰσαγαγόντες τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Σκανδιναυίαν, τοσοῦτον δραστηρίως ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς καταναλώσεως τοῦ ἱππείου κρέατος. Ἦν δὲ ἀπηγορευμένον παρὰ τοῖς Σκανδιναυοῖς τὸ τρώγειν ὠμὰ τὰ κρέατα, ἀλλ' ἔτρωγον αὐτὰ ἀπεξηραμένα ἢ καπνισμένα, διότι οὕτως ἦσαν καὶ εὐκομιστότερα κατὰ τὰς θαλασσίους αὐτῶν ἐκδρομάς. Τοὐναντίον ὀπτὰ ἢ βεβρασμένα κρέατα ἐθεωροῦντο παρ' αὐτοῖς λεπτότητες ἀνάξιοι ἑνὸς γνησίου Γότθου. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Γερμανοῖς μόλις ἀπὸ τοῦ ΙΕ' ἢ ΙϚ' αἰῶνος ἤρχισε νὰ εἰσάγεται τὸ ἔθος τῶν κυριολεκτικῶς λεγομένων συμποσίων, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ Σκανδιναυοὶ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐσυνείθιζον αὐτά, καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡ συνήθεια τοῦ συντρώγειν εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἀρχετύπων χαρακτηριστικῶν τοῦ ἔθνους των. Θρησκευτικαὶ ἑορταί, γάμοι, κηδεῖαι παρεῖχον ἀφορμὴν εἰς μεγάλα συμπόσια, διαρκοῦντα πολλάκις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν συμποσίων αὐτῶν καὶ παρὰ τὰς πλήρεις ἐδεσμάτων τραπέζας παρεκάθηντο οἱ πολεμισταὶ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, ὁ ζύθος ἔρρεεν ἄφθονος, αἱ προπόσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, ῥήτορες ἐξεφώνουν καταλλήλους τῇ περιστάσει λόγους, ποιηταὶ ἀπήγγελλον μακρὰ ποιήματα, καὶ τέλος ἀοιδοί, συντροφευόμενοι ὑπὸ ἅρπης, ἐξύμνουν τὰς πράξεις τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Τὰ ἀρχαῖα μάλιστα ταῦτα συμπόσια εἶναι ἡ ἀρχικὴ πηγὴ καὶ αἰτία τῆς ἰδιαιτέρας κλίσεως τῶν Δανῶν, τῶν Σουηδῶν, τῶν Νορβηγῶν καὶ τῶν Ἄγγλων πρὸς τὰ σήμερον παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις τοσοῦτον ἐν χρήσει πολιτικὰ συμπόσια (banquets), τῶν ὁποίων κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ ἐπὶ ὡρισμένων πολιτικῶν ἀντικειμένων συζήτησις καὶ ἀπόφασις.

Αἱ τοιαῦται βακχικαὶ συναθροίσεις ἀπαντῶνται παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ κατὰ πάντας τοὺς βαθμοὺς τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ διάφοροι μικροὶ λαοὶ τῆς μεσημβρινῆς θαλάσσης συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό, ὅπως πίωσι τὸ Κάβα, οἰνοπνευματῶδές τι καὶ ἀφρῶδες ποτόν, λίαν ἐκτιμώμενον ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὸ ὁποῖον κατασκευάζουσιν ἐκ φυτοῦ φυομένου ἐν τῇ χώρᾳ των. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Νικοβάρης (ἄνωθεν τῆς Αὐστραλίας) κατασκευάζουσιν οἶνον ἐκ φοινίκων, τὸν ὁποῖον πίνουσιν ἐν συναθροίσει καὶ ᾄδοντες, ὀρχούμενοι καὶ παίζοντες. Κατὰ τὴν ἀνατολὴν τὰ καφενεῖα χρησιμεύουσι διὰ τοὺς ἄνδρας ὡς κέντρον συναθροίσεως, ὅπου ὅμως δὲν τρώγει τις. Ὡς γνωστὸν δέ, ὁ οἶνος καθὼς καὶ ὅλα τὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ εἰσὶν ἀπηγορευμένα τοῖς Μωαμεθανοῖς καὶ διὰ τοῦτο δὲν παρατίθενται ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτῶν· ἡ ἀπαγόρευσις ὅμως αὕτη δὲν ἐμποδίζει τοὺς Τούρκους, τοὺς Πέρσας, πολλάκις δὲ καὶ Ἄραβας τινὰς ἐλευθερόφρονας νὰ μεθύωσιν ἐν τῷ κρυπτῷ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀταΐτι (Πολυνησία) ὅπου ὑπάρχουσιν ἄφθονοι πηγαὶ ὑδάτων, καθὼς καὶ ποταμοὶ καὶ ἡ θάλασσα, λούονται ἀμέσως πρὸ τοῦ γεύματος, μεθ' ὃ συνερχόμενοι κάθηνται περὶ μέγα τι πινάκιον κοινὸν καὶ συντρώγουσι λαμβάνοντες τὴν τροφὴν διὰ τῶν δακτύλων.

Μεταξὺ τῶν λαῶν, οἵτινες τρώγουσι ταχέως, συγκαταλεκτέον κατὰ πρῶτον λόγον τοὺς βορείους Ἀμερικανούς. Καὶ τὸ γεῦμα δηλαδὴ θεωροῦσιν οὗτοι ὡς ὑπόθεσιν, ὡς ἐργασίαν ἐκ τῶν συνήθων, καὶ ὡς τοιαύτην τὴν ἐκτελοῦσι. Τοὐναντίον συμβαίνει παρὰ τοῖς Σίναις, οἵτινες καὶ ἐν τῷ τρώγειν ὅπως καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ αὐτῶν πράξει, εἰσὶν ἀκριβεῖς καὶ ἐσκεμμένοι, συνήθως δὲ μετὰ πᾶν νέον φαγητὸν ἐγείρονται τῆς τραπέζης ὅπως κανονίσωσιν, ἢ ἐπασχοληθῶσιν εἰς ἄλλο τι τοιοῦτον, μεθ' ὃ ἐπιστρέφουσι πάλιν εἰς τὴν τράπεζαν. Ὅπως δὲ οἱ Τοῦρκοι ἔχουσι καφενεῖα, ἔχουσι καὶ οἱ Σῖναι κήπους ἐν οἷς πίνουσι τεῖον, ἐν πάσῃ δὲ οἰκίᾳ ὑπάρχει ἐκτὸς τούτου καὶ ἰδιαιτέρα αἴθουσα προωρισμένη διὰ τὰ γεύματα. Ταῦτα προπαρασκευάζονται πολυτελέστατα καὶ πολλάκις ἐκ σπανιωτάτων ἐδωδίμων, φέρ' εἰπεῖν ἐκ φωλεῶν χελιδόνος, ἐκ πτερυγίων κήτους καὶ ἄλλων τοιούτων, ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἐδεσμάτων ἐπιχύνουσιν ἄφθονον καρύκευμα ζωμὸν (sauce) δριμύν· ἐν ἑνὶ δὲ λόγῳ εἰς τοιοῦτον ὕψος ἔφθασεν ἡ μαγειρικὴ τέχνη ἐν Κίνᾳ, ὥστε διὰ τὴν προπαρασκευὴν ἑκάστου φαγητοῦ ἀπαιτεῖται ἑκάστοτε ὡς καύσιμος ὕλη ὡρισμένον πάντοτε ξύλον. Ὅθεν διὰ τὴν ἕψησιν ὄρνιθος ἀπαιτεῖται δάφνη, διὰ τὴν ἕψησιν μικροῦ χοιριδίου ἀκακία, διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ τείου ἐλάτη· διὰ τοῦτο ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης τέχνης των οἱ μάγειροι ἐν Κίνᾳ θεωροῦνται σπουδαιότατα πρόσωπα καὶ σχεδὸν τιμῶνται ἀντὶ τόσου χρυσοῦ, ὅσον εἶναι τὸ βάρος τοῦ ἑαυτῶν σώματος.

Ὁποίαν ἀπότομον πρὸς ταῦτα ἀντίθεσιν ἀ-

Digitized by Google

ποτελεῖ ὁ τρόπος τοῦ τρέφεσθαι λαῶν τινων τῆς Σιβηρίας, οἵτινες βεβυθισμένοι ἐν τῇ ἐκ πάγου κατεσκευασμένῃ καλύβῃ των, οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουσιν εἰς τὴν διάθεσίν των τροφὴν ἢ κρέας φώκης ἢ κρέας θαλασσίου ἵππου, καὶ τοῦτο δὲ ἡμισεσηπός. Καὶ ὅμως τὸ καταβροχθίζουσι μετ' ἀπληστίας, πληροῦντες ἐνταυτῷ τὸ ἑαυτῶν στόμα διὰ χιόνος, ἥτις παρ' αὐτοῖς ἐπέχει τόπον ἅλατος καὶ οἴνου. Τὸ κατὰ τοὺς γάμους διδόμενον συμπόσιον παρά τινι λαῷ τῆς Σιβηρίας φέρει ἔτι σκαιότερον χαρακτῆρα. Ὁ προσφέρων αὐτὸ προσκαλεῖ τοὺς ἑαυτοῦ ξένους περὶ ῥέννον τινά, ἄρτι φονευθέντα καὶ ἐκτάδην κείμενον μὲ τὴν κοιλίαν ἠνεῳγμένην, ἕκαστος δὲ τῶν προσκεκλημένων ἀποσπᾷ διὰ τοῦ μαχαιρίου του, ἐκ τῶν πνευμόνων ἢ τοῦ ἥπατος ἢ τῆς καρδίας ἢ τοῦ στήθους τὸ ἀρέσκον αὐτῷ τεμάχιον, ὅπερ ἐμβάψας πρῶτον ἐν τῷ θερμῷ ἀκόμη αἵματι, καταβροχθίζει μετὰ ὀρέξεως, ἥτις ὅπως ἐξεγερθῇ δὲν ἔχει χρείαν οὔτε καρυκευμάτων, οὔτε κἂν πυρὸς ἢ ἄλλης τινὸς σοφῆς προπαρασκευῆς.

Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς τρώγουσιν οἱ διάφοροι τῆς γῆς λαοί. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ καταφαίνεται νομίζομεν ἡ ἀκρίβεια καὶ ὀρθότης τοῦ ἀποφθέγματος ὅπερ ἐθέσαμεν ἀρχόμενοι τῆς μικρᾶς ταύτης πραγματείας, ἤτοι ὅτι ἓν ἐκ τῶν ἀλανθάστων γνωρισμάτων, δι' ὧν καταδείκνυται ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ διακρίνεται ἡ ἐθνικότης ἑνὸς ἑκάστου λαοῦ, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν οὗτος τρώγει, διότι τῷ ὄντι ἐκφράζει τὸν χαρακτῆρά του, τὰ ἤθη του, τὰς ἐμφύτους κλίσεις του, τὰς ὀρέξεις του, πάντοτε δὲ εὑρίσκεται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν εἰδικὴν φύσιν τοῦ τόπου καὶ τοῦ κλίματος, ἐν ᾧ κατοικεῖ.

Τὰ Ἑλληνικὰ παράσημα

ΚΑΙ ΕΝ ΟΝΤΩΣ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Φίλε Διευθυντὰ τῆς Ἑστίας,

Ἐν τῷ ἀριθμῷ 59 τοῦ ὑμετέρου περιοδικοῦ, κατεχωρίσθη σημείωσις περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ παρασήμου τοῦ Σωτῆρος. Αἱ ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ εἰδήσεις, περὶ τῆς γενέσεως τοῦ παρασήμου τούτου καὶ περὶ τῆς ἐνεστώσης τάξεως αὐτοῦ, δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβεῖς. Ἀποδίδεται ἡ ψήφισις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Ἄργει Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βεβαιοῦται, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς πρώτης Δυναστείας τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἔτει 1833, περὶ τοῦ παρασήμου τοῦ Σωτῆρος νομοθετηθέντα ἦλθον ἁπλῶς, ὅπως *κανονίσωσι* τὰ τοῦ ἀρχικοῦ παρασήμου ἐκείνου λεπτομερέστερον. Τοῦτο δὲν ἐπιμαρτυροῦσι τὰ αὐθεντικὰ κείμενα· ταῦτα τοὐναντίον διδάσκουσιν, ὅτι ἄλλο ὑπῆρξε τὸ παρὰ τῆς εἰς Ἄργος συνελθούσης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων ψηφισθὲν παράσημον, ἐν ἔτει 1829, καὶ ἄλλο τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος κανονισθέν, τῷ 1833.

Ἡ εἰς Ἄργος συνελθοῦσα Δ' Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ἐξέδοτο, σὺν ἄλλοις, καὶ τὸ ἑπόμενον ψήφισμα, ὑπὸ στοιχεῖον Η' καὶ ἡμερομηνίαν τῆς 31 Ἰουλίου 1829·

«Ψήφισμα Η'»

«Ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων νομίζει ἑαυτὴν »εὐτυχῆ, γενομένη τὸ ὄργανον, δι' οὗ τὸ Ἔθνος ἐκπληροῖ »τὸ πλέον ἐφετὸν τῶν χρεῶν του, τὸ νὰ ἀναπέμψῃ τὴν »εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις ἔδειξε τοσαῦτα »θαύματα διὰ τὴν σωτηρίαν του, καὶ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τοὺς »συμμάχους Βασιλεῖς, οἵτινες τῷ ἐδαψίλευσαν τόσον μεγάλας εὐεργεσίας, πρὸς τοὺς Ναυάρχους αὐτῶν, πρὸς τὴν »γαλλικὴν Στρατιὰν καὶ τὸν περίδοξον Ἀρχηγόν της, πρὸς »τοὺς τόσον ἀξιοτίμους Φιλέλληνας τῶν δύο ἡμισφαιρίων, »οἵτινες ἔδωσαν ὑπὲρ αὐτοῦ τοσαῦτα δείγματα γενναιοτάτης μεγαλοδωρίας καὶ τελειοτάτης ἀφοσιώσεως.

»Ἡ Συνέλευσις δὲν ἠδύνατο κάλλιον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ »χρέος τοῦτο εἰμὴ δίδουσα τὴν πληρεξουσιότητα εἰς τὴν »Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ τὰ προσφυέστερα μέτρα, ὥστε νὰ »διαιωνίσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὰ δείγματα τῆς »εὐγνωμοσύνης τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ἀνεξάλειπτον μνήμην »τῶν συμβάντων, τὰ ὁποῖα προητοίμασαν τὴν ἐπανόρθωσίν της.

»Κατὰ συνέπειαν, ἡ Δ' Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις »ψηφίζει.»

[Ἕπονται τὰ ἄρθρα 1–3 περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ περί τινων ἄλλων μνημείων· μετὰ ταῦτα ἔρχεται τὸ]

»Ἄρθρον 4. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα »νὰ συστήσῃ ἓν Τάγμα Ἱππέων, ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὸ »θεῖον ὄνομα τοῦ Σωτῆρος· ἐκ τῶν διαφόρων δὲ παρασήμων τοῦ τάγματος τούτου θέλει προσφέρει, ὡς δεῖγμα τῆς »εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἔθνους, πρὸς τοὺς Ναυάρχους τῶν »Συμμάχων Βασιλέων, πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον τῆς ἀπεσταλμένης γαλλικῆς Στρατιᾶς, καὶ πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ λοιποὺς τῆς συνοδίας, τοὺς ὁποίους οἱ εἰρημένοι »ἀρχηγοὶ θέλουν σημειώσει. Τὰ αὐτὰ παράσημα θέλουν »προσφερθῇ ὡσαύτως εἰς τοὺς Φιλέλληνας, ὅσοι ἀφωσιώθησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ 1821 ἔτους, »καὶ εἰς τοὺς ὅσοι συνέδραμον εἰς τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ, »διὰ γενναίων συνεισφορῶν.

»Ἄρθρον 5. Τὰ ὀνόματα τῶν Φιλελλήνων, ὅσοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Ἑλλάδος, θέλουν καταχωρηθῇ εἰς δίπτυχα, τὰ ὁποῖα θέλουν κατατεθῇ ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος μνημείου.»

»Ἄρθρον 7 συμπληρωτικόν. Τὰ παράσημα »τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος θέλει φέρει πρὸς τὸ παρὸν μόνος ὁ Κυβερνήτης· θέλουν δὲ δοθῇ, ὡς βραβεῖον, εἰς τοὺς ἀξίως ὑπηρετήσαντας τὴν Πατρίδα πολίτας κατὰ ξηρὰν καὶ »θάλασσαν, ἢ ἄλλως συνεισενεγκόντας εἰς τὴν πολιτικὴν »αὐτῆς ἀνόρθωσιν τότε, ὅταν τεθῇ καὶ ἐπικυρωθῇ παρὰ τῆς »Ἐθνικῆς Συνελεύσεως νόμος ὁριστικὸς περὶ τούτου, κανονίζων τὴν βαθμολογίαν, τὰ προνόμια, τὸν ἀριθμόν, καὶ τὰ »ἀπαιτούμενα χαρακτηριστικὰ τῶν πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι θέλουν φέρει τὸ παράσημον τοῦτο, ἢ καὶ πρότου, ἐὰν ἐγκρίνῃ ἡ Κυβέρνησις.

»Ἄρθρον 8. Τὸ παρὸν ψήφισμα καταχωρηθὲν εἰς τὸν »Κώδικα τῶν Ψηφισμάτων καὶ ἐπικυρωθὲν νὰ διευθυνθῇ »πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διὰ νὰ δημοσιευθῇ διὰ τῶν τύπων καὶ »νὰ ἐνεργηθῇ.

»Ἐν Ἄργει, 31 Ἰουλίου 1829.

Ὁ Πρόεδρος	Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Γ. ΣΙΣΙΝΗΣ.	Γ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ.

(Ἕπονται αἱ λοιπαὶ ὑπογραφαί.)

Οἱ Γραμματεῖς·

«ΙΑΚΩΒΑΚΗΣ ΡΙΖΟΣ. Ν. ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ.»

Τὸ κείμενον τοῦ ψηφίσματος εἶναι σαφές. Ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἐψήφισε τὴν σύστασιν παρασήμου τοῦ Σωτῆρος, προωρισμένου ν' ἀπονεμηθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς μόνους τοὺς μετασχόντας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας

Digitized by Google

τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος ἀλλοδαπούς, καὶ τοῦτο, ἵνα ἐκφράσῃ τὸ ἔθνος τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τοὺς Συμμάχους Βασιλεῖς καὶ πρὸς τοὺς Φιλέλληνας, «οἵτινες ἔδωκαν ὑπὲρ αὐτοῦ το»σαῦτα δείγματα γενναιοτάτης μεγαλοδωρίας »καὶ τελειοτάτης ἀφοσιώσεως». Ἐπὶ λέξει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ψηφίσματι ὁρίζονται καὶ εἰς τίνας ἐξαιρετικῶς ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν ἔδει ν' ἀπονεμηθῇ τὸ παράσημον. Ἐν συμπληρωτικῷ ἄρθρῳ δὲ ἐπιτρέπεται ν' ἀπονεμηθῇ τὸ αὐτὸ παράσημον καὶ εἰς Ἕλληνας, ἀλλ' εἰς μόνους «τοὺς »ἀξίως ὑπηρετήσαντας τὴν Πατρίδα πολίτας, »κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἢ ὄντως συνεισενεγ»κόντας εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀνόρθωσιν», καὶ τοῦτο δὲ πάλιν «τότε, ὅταν τεθῇ καὶ ἐπι»κυρωθῇ παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως νόμος »ὁριστικὸς περὶ τούτου». Ἄρα τὸ παρὰ τῆς ἐν Ἄργει Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἱδρυθὲν παράσημον ἦν εἶδός τι ἀριστείου, προωρισμένον ν' ἀπονεμηθῇ εἰς ὡρισμένα πρόσωπα, τὰ ἐν αὐτῷ κατονομαζόμενα, ἤτοι εἰς τοὺς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος συμμετασχόντας ἀλλοδαπούς, κατὰ πρῶτον λόγον, ἐν συμπληρώσει δέ, καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὅρων τινῶν, καὶ εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένους Ἕλληνας. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον παράσημον τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ ἱδρυθὲν, ἐν ἔτει 1833, παρὰ τῆς Βασιλείας; Τοῦτο καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ βασιλικοῦ Διατάγματος προσαποδεικνύει. Τὸ ἀπὸ 26 Μαΐου (1 Ἰουνίου) 1833 Β. Διάταγμα, τὸ ἱδρύσαν τὸ νῦν ἐν χρήσει παράσημον τοῦ Σωτῆρος, οὔτε μνείαν ποιεῖται τοῦ ψηφίσματος Η′ τῆς ἐν Ἄργει Συνελεύσεως, ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτοῦ, οὔτε δηλοῖ, ὅτι ἐκδίδεται πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν παρ' αὐτῆς ψηφισθέντων περὶ παρασήμων τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἁπλῶς ὁρίζει, ὅτι ὁ τότε Βασιλεύς, «ἀκούσας τὴν γνώμην τοῦ ὑ»πουργικοῦ του Συμβουλίου, ἀπεφάσισε νὰ συ»στήσῃ καὶ συνιστᾷ διὰ τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλ»λάδος τάγμα ἀριστείας, τὸ ὁποῖον, φέρον τὸ »ὄνομα *Τάγμα τοῦ Σωτῆρος*, θέλει ἀνακαλεῖ »τὴν μνήμην τῆς θείᾳ συνάρσει θαυμαστῶς καὶ »αἰσίως ἐκπεραιωθείσης σωτηρίας τῆς Ἑλ»λάδος».

Συμπέρασμα τῶν ἐξηγήσεων τούτων εἶναι τὸ ἑπόμενον: τὸ νῦν ὑφιστάμενον παράσημον τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι τὸ παρὰ τῆς εἰς Ἄργος συνελθούσης Δ′ Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως ψηφισθέν· διότι τοῦτο ἦν ἀριστεῖον, ὅπερ προώριστο ν' ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τοὺς μετασχόντας εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἀλλοδαπούς. Τὸ παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐκείνης ψηφισθὲν Τάγμα Ἱππέων τοῦ Σωτῆρος οὐδέποτε συνέστη, οὔτε παράσημα τοιούτου κατεσκευάσθησαν. Ὡς καὶ ἡ περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Σωτῆρος διάταξις τοῦ αὐτοῦ ψηφίσματος Η′ καὶ ἡ ἑτέρα περὶ ἀνεγέρσεως δύο μνημείων ἐθνικῶν, τοῦ ἑνὸς ἐν Ναβαρίνοις καὶ τοῦ ἑτέρου ἐν Πεταλλιδίῳ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ναυμαχίας τῶν χριστιανικῶν στόλων καὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποβάσεως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, καὶ αἱ περὶ τοῦ παρασήμου τοῦ Σωτῆρος διατάξεις τοῦ Η′ ψηφίσματος τοῦ ἔτους 1829 ἔμειναν νεκραὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου. Τὸ νῦν ὑπάρχον παράσημον τοῦ Σωτῆρος εἶναι αὐτοτελὲς καὶ ἴδιον δημιούργημα τῆς πρώτης Βασιλείας τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν κοινὸν ἔχον πρὸς τὸ πνεῦμα, τὸ ὑπαγορεῦσαν τὸ παράσημον, τὸ ψηφισθὲν παρὰ τῆς ἐν Ἄργει Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, οὔτε τὸ κανονίσαν τὰ τῆς ἀπονομῆς αὐτοῦ Β. Διάταγμα τοῦ 1833 ἐκανόνισε τὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Σωτῆρος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἄργους, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀπονομῆς παρασήμου ἑτέρου, δημιουργηθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῇ μοναρχουμένῃ Εὐρώπῃ παρασήμων. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ἐκ προσθήκης καὶ αὐτὴ ἡ παρεισαγωγὴ τῆς λέξεως τῶν *Ἱπποτῶν*, ἥτις ἀπαντᾷ πρῶτον ἐν τῷ Διατάγματι τοῦ 1833, ἐνῷ τὸ ψήφισμα τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀνέγραψε τὴν ἑλληνικωτέραν λέξιν τῶν *Ἱππέων*, εἰς ἀνάμνησιν ἴσως τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων, τάξεως τῶν *Ἱππέων*. Ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις, ὡς καὶ ἡ Ἑλλάς, ἠγνόει τοὺς *Ἱππότας*, ἐγίνωσκεν ὅμως, ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, τοὺς *Ἱππεῖς*, ὡς ἐγίνωσκεν, ἐκ τῶν αὐτῶν παραδόσεων, καὶ τὴν Βουλήν, καὶ τὴν Γερουσίαν, καὶ τοὺς Ἐφόρους, καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον, καὶ τοὺς Αἰσυμνήτας, καὶ τοὺς Κόσμους, καὶ τοὺς Στρατηγούς, οὓς, ἀναλαμβάνουσα τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, συνανίδρυσεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ χώρᾳ.

Ἀφοῦ δὲ ὁ λόγος περιέστη εἰς τὸ ἔτος 1829 καὶ εἰς τὰ τῆς ἐν Ἄργει Δ′ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ὑπομνήσω καὶ ἑτέραν τινὰ πρᾶξιν τῆς αὐτῆς Συνελεύσεως, διδοῦσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἡγεμονικῆς ὄντως καὶ πατρικῆς ἐκφράσεως. Ὡς πέποιθα δέ, θ' ἀνομολογήσητε μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἀκαίρως δὲν ἔρχεται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἡ ἀνάμνησις τῆς τοιαύτης ἐκφράσεως.

Ἡ εἰς Ἄργος συνελθοῦσα τὸ τέταρτον Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἐξέδοτο ψήφισμα, ὑπὸ στοιχεῖον Θ′ καὶ ἡμερομηνίαν τῆς 1 Αὐγούστου 1829, δι' οὗ ὥριζεν, ὅτι «εἰς τὴν διάθεσιν »τῆς Α. Ε. τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Α. Καποδι»στρίου διωρίζοντο ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ Ταμείου, »δι' ἐκούσια ἔξοδα αὐτοῦ, εἰς ἐθνικὸν νόμισμα »φοίνικες ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδες». Ἡ Συνέλευσις, ὡς ἔχει τὸ προοίμιον τοῦ ψηφίσματος, ἐψήφιζε τὴν ἐτησίαν χορηγίαν αὐτὴν τῷ Καποδιστρίᾳ, διότι «ὁ Κυβερνήτης ἀφιέρωσεν εἰς τὰς »ἀνάγκας τῆς Πατρίδος, καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεώς »του, καὶ μετὰ τὴν ἔλευσίν του, τὰ λείψανα »τῆς ἰδίας περιουσίας, συμποσούμενα *ὑπὲρ τὸ* »*μιλλιόνιον γροσίων τουρκικῶν*· διότι ὑπεχώ-

Digitized by Google

»ρησεν εἰς τὴν ἔνδειαν τοῦ ἔθνους καὶ τὰ ὁποῖα »τὸ Πανελλήνιον ἐπρόσφερεν εἰς τὴν Ἐξοχότητά »του δίστηλα δώδεκα χιλιάδας, ὡς ἐτήσια ἔ-»ξοδα, *προμηθευθέντα καὶ ταῦτα ἐξ ἰδίων*· διότι »ἡ Συνέλευσις δογματίζει τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ »προμηθεύσῃ εἰς τὴν Α. Ε. τὰ ἀναπόφευκτα »μέσα τοῦ νὰ συντηρήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ »κυβερνητικοῦ χαρακτῆρος πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν »καὶ νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκιακῆς »καὶ ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας».

Τὸ κείμενον τοῦ ψηφίσματος ἀνεκοινώθη τῷ Καποδιστρίᾳ τὴν ἐπομένην τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἡμέραν. Τὴν μεθεπομένην, ἤτοι τὴν 4 Αὐγούστου 1829, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπηύθυνε τὴν ἑπομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν:

Ἀριθ. 1362Γ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Πρὸς τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 9 καὶ ἀπὸ 1 Αὐγούστου ψήφισμα, τὸ ὁποῖον μᾶς διηύθυνεν ἀρτίως ἡ Συνέλευσις, προσδιορίζει τὰ ἔξοδα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπικρατείας.

Δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ ψηφίσματος ἡ Συνέλευσις ἐπέστησε τὴν προσοχήν της εἰς τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἠδυνήθημεν νὰ πράξωμεν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, διὰ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες μόνον μὲ τὰς θυσίας των, καὶ ὄχι διὰ προσωπικῶν πλεονεκτημάτων, δύνανται νὰ φθάσουν εἰς τὸν βαθμόν, τὸν ὁποῖον ὑπόσχονται πρὸς αὐτοὺς ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἐλευθερία. Εὐτυχεῖς, διότι ἠδυνήθημεν νὰ προσφέρωμεν δι' αὐτὸ τὸ τόσον θεάρεστον ἔργον τὰ λείψανα τῆς μετρίας καταστάσεώς μας εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς Πατρίδος!

Μ' ὅλον ὅτι μακρὰν ἀπέχομεν τοῦ νὰ φρονῶμεν, ὅτι τὸ ἔθνος δὲν θέλει δυνηθῆ ὁψέποτε νὰ μᾶς τὸ ἀποδώσῃ, θέλομεν ὅμως ἕως τότε νὰ ἀποφύγωμεν, ὅσον τὸ δυνατόν, τὸ νὰ καταβαρύνωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν χρηματικήν του στάσιν, ἀπαιτοῦντες τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὅσων προκατεβάλομεν.

Διὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον, θέλομεν ἀποφύγει καὶ ἤδη τὸ νὰ δεχθῶμεν τὴν προσδιοριζομένην ποσότητα διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπικρατείας, ἀπεχόμενοι, ἐν ὅσῳ τὰ ἰδιαίτερά μας χρηματικὰ μέσα μᾶς ἐξαρκοῦσιν, ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγγίσωμεν μέχρι καὶ ὀβολοῦ τὰ δημόσια χρήματα πρὸς ἰδίαν ἡμῶν χρῆσιν.

Ὀψέποτε δὲ βιασθῶμεν εἰς τοῦτο, ἐξαντληθέντων διόλου τῶν ἰδιαιτέρων ἡμῶν πόρων, τότε θέλομεν καταφύγει εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, πλὴν μόνον διὰ τὰ ἔξοδα, ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ ἐκτέλεσις τῶν καθηκόντων μας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο, καθὼς μετεχειρίσθημεν ἄχρι τοῦδε, ἀπαραλλάκτως θέλομεν μεταχειρισθῆ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἀκριβεστάτην οἰκονομίαν· καθότι ἀποστρεφόμεθα τὸ νὰ προμηθεύωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τὰς ἀναπαύσεις τοῦ βίου, αἱ ὁποῖαι προϋποθέτουσι τὴν εὐπορίαν, ἐνῷ εὑρισκόμεθα εἰς τὸ μέσον ἐρειπίων, περικυκλωμένοι ἀπὸ πλῆθυν ὁλόκληρον ἀνθρώπων, βεβυθισμένων εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα τὰ συναισθάνεσθε, Κύριοι, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι, ὡς τὸ ἀπεδείξατε ἐμπράκτως, ἐκτελοῦντες ἀμισθὶ τὰ καθήκοντα τῶν Πληρεξουσίων τοῦ Ἔθνους.

Ἐλπίζομεν ὅτι, ὅσοι ἐξ ὑμῶν μεθέξωσι μετὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Προσωρινὴν Διοίκησιν, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πολιτῶν, ὅσοι προσκληθῶσιν ἐπὶ τούτῳ, θέλουν γνωρίσει μεθ' ἡμῶν, ὅτι εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, οἱ ἐν δημοσίοις ὑπουργήμασι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνουν μισθούς, ἀναλόγους μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑψηλοῦ ὑπουργήματός των καὶ μὲ τὰς ἐκδουλεύσεις των, ἀλλ' ὅτι οἱ μισθοὶ οὗτοι πρέπει νὰ ἀναλογοῦν ἀκριβῶς μὲ τὰ χρηματικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐξουσίαν της.

Ἐν Ἄργει, τὴν 4 Αὐγούστου 1829.

Ὁ Κυβερνήτης — Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ. — Ν. ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ.

Νομίζω, ὅτι τὸ ἀνωτέρω κείμενον δὲν ἔχει χρείαν σχολίων. Ἑκάστη λέξις ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ εἷς ἀδάμας, τὸ σύνολον δὲ αὐτοῦ συμπληροῖ τὸ ὄντως ἡγεμονικὸν στέμμα, ὅπερ ὁ ἀείμνηστος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔθετο διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς κεφαλῆς του. Ἀληθῶς αἱ ἐθνικαὶ πράξεις, ὅπως εὐδοκιμῶσιν, ἀπαιτεῖται ἵνα κατάρχωνται τούτων οἱ ἡγούμενοι τῶν ἐθνῶν, παρέχοντες ἑαυτοὺς παράδειγμα τῶν θυσιῶν καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, μὴ ἀγνοῶν τὸ ῥῆμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας, ὅτι *φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον γνώμῃ τῇ τοῦ ἄρχοντος πολιτεύεσθαι*, εὐλόγως ἔκρινεν, ὅτι ἐν ἡμέραις, ἐν αἷς ἡ ἔνδεια ἐπεκράτει καὶ θυσίαι πραγματικαὶ ἀπῃτοῦντο πρὸς σωτηρίαν τοῦ ὅλου, ὤφειλε αὐτὸς πρῶτος νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς θυσίας· οὕτω δὲ μόνον ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ὁμοίας θυσίας. Τοῦτο καὶ ἔπραξε, καὶ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Οὐδόλως δὲ ὡς θαύματα, ἀλλὰ ὡς φυσικὰ ὅλως κρίνονται ἐντεῦθεν τὰ πολιτειακὰ φαινόμενα τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου. Ὅτε ὁ Ἄρχων τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δὲν ἐδέχετο τὴν ἐκ πτωχοῦ δημοσίου ταμείου χορηγίαν, ὅτε ἐδαπάνα ἐκ τῶν ἰδίων, ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτῇ καὶ ἐκ τῶν ὑπαλλήλων του τὰς αὐτὰς θυσίας, ἐντεῦθεν δέ, ἀντὶ ἐλαχίστων σχετικῶς ἐξόδων, καὶ στρατὸς συνετηρεῖτο, καὶ ναυτικὴ δύναμις ἀξιόμαχος ἐτελειοῦτο, καὶ τόσα ἄλλα παραγωγικὰ δημόσια ἔργα, εἴτε εἰς τὴν διανοητικὴν, εἴτε εἰς τὴν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος συντελοῦντα, κατηρτίζοντο.

Ἡ φίλη *Ἑστία* ἐξῆρε, περὶ τὰ τέλη τοῦ λήξαντος ἔτους, τὸ γενναῖον δῶρον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας Πέτρου τοῦ Β', προσενεγκόντος ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ στόλου τῆς Πατρίδος του τὸ τέταρτον τῆς ἐτησίας χορηγίας του. Ἀλλ' ἔχομεν παράδειγμα, ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν αὐτῇ, μεῖζον καὶ πολυτιμότερον ἢ τὸ τοῦ τῆς Βραζιλίας Ἄρχοντος. Τὸ παράδειγμα τοῦτο, ἴσως λησμονηθέν, ἂν καὶ ἀγνοούμενον παρὰ τοῖς πολλοῖς, ἔκρινα δέον νὰ ὑπομνήσω, ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς τέλος γίνεται λόγος περὶ θυσιῶν, ἀλλὰ καὶ τόσαι συνάμα σκέψεις, ὅπως τὰ βάρη τῶν θυσιῶν τούτων βαρύνωσι τὰ πλήθη, χωρὶς ἐκ τῶν κυβερνώντων καὶ ἡγουμένων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας νὰ δίδηται τὸ σῶζον παράδειγμα τῆς θυσίας καὶ τῆς γενναίας εἰσφορᾶς.

Τ. Ι. Φ.**

ΦΙΛΟΘΕΗ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἤκμασεν ἐν Ἀθήναις γυνή τις ἐξόχως λογία, ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου γεννηθεῖσα καὶ ἐν ἔτει 1589 ἀποθανοῦσα Φιλοθέη Βενιζέλου, θυγάτηρ τοῦ Ἀθηναίου Ἀγγέλου Βενιζέλου, ἥτις διὰ τὸν ὅσιον

Digitized by Google

καὶ ἐλεήμονα βίον της κατετάχθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν δσίων μετὰ θάνατον. Ἡ γυνὴ αὕτη, ὁ πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς ἔκτοτε καθ' ὅλους τοὺς ἐπομένους αἰῶνας καὶ μέχρι σήμερον ἀκμαζούσης οἰκογενείας τῶν Βενιζέλων, ἦν κάτοχος παιδείας οὐ τῆς τυχούσης, τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἔσω, ἀλλὰ καὶ φανατικὴ χριστιανὴ καὶ ἐμπαθὴς τὸν χαρακτῆρα μοναχή. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἦλθεν αὕτη ποτὲ εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς συμπολίτας της Ἀθηναίους διὰ λόγους ἀγνώστους, καὶ τοσοῦτον εἶχεν ἐπισύρει τὴν ὀργὴν τῶν Ἀθηναίων καθ' ἑαυτῆς, ὥστε ἐδέησε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας ὁ μετὰ ταῦτα μέγας Λογοθέτης καὶ τότε μέγα ἰσχύων ἐν τοῖς πατριαρχείοις Ἱέραξ, ὅπως κατευνάσῃ τῶν Ἀθηναίων τὴν ὀργὴν καὶ ἀπαλλάξῃ τὴν Φιλοθέην τῶν ἐπικειμένων δεινῶν. Πρὸς τὸν Ἱέρακα τοῦτον ἔγραψε μετὰ ταῦτα ἡ Φιλοθέη εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, διασωθεῖσαν μέχρις ἡμῶν, ἥτις ὅσῳ πολύτιμος εἶνε διὰ τὴν γλωσσικήν της ἀξίαν, τόσον ἀφ' ἑτέρου ὀλίγον συστατικὴ καὶ φιλοφρονητικὴ διά τε τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς καθόλου Ἀθηναίους καὶ κατοίκους τῆς Ἀττικῆς· αἱ πικραὶ ὅμως ἐν αὐτῇ ἐκφράσεις προέρχονται προδήλως ἐκ τοῦ πάθους καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῆς Ἀθηναίας μοναχῆς.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ εὑρίσκεται χειρόγραφος παρὰ Σοφοκλεῖ Οἰκονόμῳ τῷ ἐξ Οἰκονόμων· ἐξ αὐτῆς ἀπεσπάσαμεν τὰ ἑξῆς μέρη·

«Ἀβουλίᾳ φερόμενοι Ἀττικοὶ οὐκ οἴδασι «διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· διὸ τὰς μὲν ἀ«ρετὰς μισοῦσι, τὰς δὲ κακίας φιλοῦσι· *τοῖς* «*γὰρ ἀνοήτοις ἐπίμεμπτα καλά*, φησί πού τις «τῶν σοφῶν· διὰ τοῦτο οὖν καὶ αὐτὴ σιωπῶ «πολλὰς ὕβρεις ἀκούουσα, ὡς ἦχους θαλάττης «κλύδωνι μαινομένης· ἀλλ' ἔγωγε τὸν ἄνω δέ«χομαι Κριτήν, ὅστις οἶδε τὰ φαῦλα ἐντελῆ ἀ«ποδώσειν· οὐχ, ὡς νομίζουσιν οὗτοι, αὐτοί ἐ«σμεν, ἀλλ' ὡς οἶδεν ὁ τῶν κρυπτῶν γνώ«στης Κύριος καὶ ὁ ἀλάθητος αὐτοῦ καὶ παν«τέφορος ὀφθαλμός· ναὶ μὰ τὸν *ἁμετέρᾳ ψυχᾷ* «*παραδόντα τετρακτὺν παγὰν ἀεννάου φωτός*· «εἰ δὲ καὶ μαρτύρων χρεία, οὐκ Ἀθηναῖοι στή«σονται, ἀγοραῖον γένος, ἀχρεῖον καὶ ἄτιμον· «τοῦτο δὴ τὸ γένος ἀβούλευτον, ἀνόσιον, ἀναί«σχυντον, βδελυρὸν, ἀπονενοημένον, τὸ στόμα «εὔλυτον ἔχον πρὸς λοιδορίαν, μεμψίμοιρον καὶ «καρδαμογλύφον, βαρβαρόφωνον, φιλαίτιον, φι«λοτάραχον, μικρολόγον, μικρόψυχον, στωμύ«λον, ὑπερφίαλον, ἀθέμιτον, δολερὸν, περίεργον, «ἄγρυπνον ἐπὶ συμφοραῖς ἑτέρων· καὶ γὰρ τί «ἄλλο εἰπεῖν, ἐξ αὐτῆς τῆς νεότητος διῶκον ἡ«μιόνους καὶ αὐτῶν ἐπιμελούμενον, κατὰ τὸν «Ἰδουμαῖον Δωὴκ, ὃν ἀρᾶται Δαυῒδ ἐν νβ' ψαλ«μῷ; Πῶς δὲ οὗτοι ὀρθὰ νοήσουσιν; ὡς γὰρ τὸ «ἔργον βάρβαρον τούτων, καὶ ἡ γνώμη βάρβα«ρος· οὐδαμῶς οὗτοι τῆς δίκης μάρτυρες στήσον«ται, ἀλλ' ἔντιμοι ἄνδρες ἢ ἐλλόγιμοι, συνιέν«τες ἀλήθειαν. Νηλέες ἄνωθεν Ἀττικοί, οἳ τοὺς «ἀρίστους ἀπώλεσαν. Σωκράτης ἀδίκως ἀπέθα«νε συκοφαντηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ Θεμιστοκλῆς «ὁ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερώσας ἐξηλάθη, καὶ Μιλ«τιάδης γέρων ὢν ἐν δεσμωτηρίῳ ἀπέθανε. «Τοιοῦτοι πολλάκις Ἀττικοί.

«Τὴν πρὸς ἐμέ σου εὐσπλαγχνίαν τεθεαμένη «θαῤῥήσασα ἔγραψα ὡς φιλτάτῳ μοι πατρὶ κατὰ «τῶν ἀλαζόνων.

«Βοήθει τοῖς ἐξ ἡμῶν αὐτόθι παραγενομένοις «κοινοῖς φίλοις σοί τε κἀμοί.»

Ταῦτα φιλοδωρεῖ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἡ συμπολῖτις αὐτῶν Φιλοθέη Βενιζέλου καὶ εἰς τοιαύτας ἔριδας, λογομαχίας καὶ ἀλληλεγκλήσεις εἶχε φέρει τοὺς Ἀθηναίους ἡ μακρὰ δουλεία καὶ ἡ ἔλλειψις πολιτικοῦ βίου! Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν καὶ ἀείποτε πολυπράγμονες καὶ φιλέριδες πρὸς ἀλλήλους, ἄλλοτε ὅμως τὰς ἰδιότητάς των ταύτας ἐξήσκουν ἐν εὐρυτέρῳ καὶ εὐγενεῖ σταδίῳ τῇ πολιτείᾳ, ἐνῷ μετὰ τὴν κατάπτωσιν καὶ ὑποδούλωσίν των ὡς στάδιον ἐχρησίμευον αὐτοῖς ἡ θρησκεία, προσωπικαὶ δὲ ἀντιζηλίαι καὶ ἀντεγκλήσεις ἦσαν τὸ ἐλατήριον.[1]

ΠΡΩΤΕΥΟΝ ΕΘΝΟΣ

εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὰ κρείττονα σχολεῖα.

Πρὸ πολλοῦ ἔξοχος Ἄγγλος, ὁ λόρδος Brougham, εἶπεν ἢ ἔγραψεν, ὅπως ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ὅτι «ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι δὲν θέλουσιν ἀποφασίζει περὶ τῆς τύχης τῶν ἐθνῶν τὰ πυροβόλα, ἀλλ' οἱ πολλοὶ καὶ καλοὶ δημοδιδάσκαλοι»· ὁ δὲ Jules Simon, ὁ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς αὐτοκρατορίας πρῶτος δημοκρατικὸς ὑπουργὸς τῆς παιδείας, πρό τινων ἐτῶν ὄντως προφητικῶς ἔγραφε· «Πρωτεῦον ἔθνος εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὰ κρείττονα σχολεῖα· ἂν μὴ ἦνε σήμερον τοιοῦτο, ἔσται αὔριον». Καὶ πυροβόλα μὲν δὲν ἔλειψαν κατὰ τὸν μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν τελευταῖον ἀγῶνα, ὡς οὐδὲ ἐπὶ πολλὰς ἔτι ἑκατονταετηρίδας θέλουσι δυστυχῶς λείψει εἰς τοιούτους τῆς ultima ratio ἀγῶνας. Καὶ οἱ Γερμανοὶ εἶχον τὰ κρούπια (Kroup) καὶ τὰ ὀπισθογεμῆ, καὶ οἱ Γάλλοι τὰ σασεπὼ καὶ τὰ μυδροβόλα. Ἀλλὰ τίνες ἐπὶ τέλους ἐνίκησαν; Τίνες ἀνεδείχθησαν ἔθνος πρωτεῦον; Ἐκ τῶν τριακοντάκις μυρίων καὶ ἐπέκεινα Γάλλων αἰχμαλώτων ἐβεβαιώθη ὅτι μόνον ὀγδοήκοντα χιλιάδες, συμπεριλαμβανομένων ἐν τῷ ἀριθμῷ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐγίνωσκον τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν ἑπτακοσίων χιλιάδων τῶν εἰς Γαλλίαν εἰσβαλλόντων Γερμανῶν ὑπῆρξε μὴ δυνάμενος νὰ γράφῃ ἐπιστολὰς πρὸς συγγενεῖς ἢ φίλους, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἀ-

1. Ἐσταχ. ἐκ τῆς Ἱστορ. τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου, 1877.

Digitized by Google

πλῶν στρατιωτῶν, ὡς ἐκ τῆς γενικῆς καὶ ἄνευ δικαιώματος πρὸς ἀντικατάστασιν ὑποχρεώσεως εἰς στρατολογίαν, ἠδύναντο νὰ γράφωσι λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ καὶ εἰς σανσκριτικὴν ἀκόμη γλῶσσαν. Ὑπελόγισαν προσέτι ὅτι μόνον κατὰ συνέπειαν τῆς διατάξεως τῆς ἐπὶ ἐνιαυτὸν στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῶν εὐπαιδεύτων ἐθελοντῶν ὑπῆρχον ἐν τῷ γερμανικῷ στρατῷ κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας νέων ἀπὸ 17-20 ἐτῶν ἐκ τῶν πανεπιστημίων, γυμνασίων ἢ προτεχνολογικῶν σχολείων. Ἀφ' οὗ αὐτοὶ μὲν οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἐν Γαλλίᾳ περιφερόμενοι, ἐγίνωσκον καθ' ἕκαστον τὰ τῆς γεωγραφίας αὐτῆς κάλλιον αὐτῶν τῶν Γάλλων, οἱ δὲ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπερβάντες τὰ πρὸς τὸ Παλατινάτον ὅρια τῆς Γαλλίας ἐλάμβανον ἐκ δημοτικοῦ τινὸς σχολείου τὸν χάρτην τῆς Παλαιστίνης ἀντὶ τοῦ χάρτου τοῦ βαυαρικοῦ Παλατινάτου, τοῦτο τεκμήριοῖ μόνον ὅτι κοινὴ ἐστιν ἡ παιδεία παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Ὅτε ὅμως οἱ δυστυχεῖς Γάλλοι, ἐξ ὡρῶν τινων πορείας ἀποκεκμηκότες ἔβλεπον τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν προφθάνοντας μετὰ πολλῶν ἡμερῶν δρόμον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀκμαίους καὶ φαιδρούς, ἠπόρουν μὲν αὐτοὶ καὶ ἐθαύμαζον, δὲν ἐγνώριζον δὲ ὅτι τὴν σωματικὴν ῥώμην καὶ τὴν σκληραγωγίαν εἶχον ἀποκτήσει οἱ Γερμανοὶ ἐν τοῖς σχολείοις ἀπὸ τῶν παιδικῶν χρόνων ἐξασκούμενοι διὰ τῆς γυμναστικῆς. Ὁπότε δὲ πάλιν περὶ τὸ Μὲτς ἢ περὶ τοὺς Παρισίους, κατόπιν πολυμόχθου καὶ αἱματηρᾶς ἡμέρας κατακλινόμενοι πρὸς ἀνάπαυσιν ἢ σύμπυκνοι ἐν ὑπαιθρίοις σκηνώμασι καὶ ἐν ὀπαῖς τῆς γῆς, ψύχει καὶ παντοίαις στερήσεσιν ἐγκαρτεροῦντες, ἔψαλλον οἱ Γερμανοὶ ἐκ συμφώνου ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν ἢ ἐτραγῴδουν ἁρμονικῶς τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν ᾄσματα, τίς εἶχε δώσει αὐτοῖς τὴν θείαν αὐτὴν τῆς μουσικῆς παραμυθίαν καὶ ἐνίσχυσιν ἢ τῶν παιδικῶν αὐτῶν χρόνων τὰ ἁπλούστατα δημοτικὰ σχολεῖα; Καὶ ὁσάκις, ἀναγγελλομένης νίκης, εἰς πᾶσαν τῆς Γερμανίας πόλιν ἤνοιγον οἱ ναοὶ καὶ ἀθρόοι συνήρχοντο παῖδες, γυναῖκες καὶ γέροντες ὅπως εὐχαριστήσωσι τὸ Θεῖον, ἤ, χοροστατούντων αὐτῶν τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως, ὡς εἶδον τοῦτο ἐν Δρέσδῃ, ἔψαλλε μετὰ κατανύξεως τὸ πλῆθος ψαλμόν τινα τοῦ Δαυΐδ, ποῖος εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τὸν λαὸν αὐτὸν τὸ εἰς πᾶσαν σπουδαίαν τοῦ βίου περίπτωσιν τοσοῦτον σαφῶς ἐκδηλούμενον θρησκευτικὸν αἴσθημα; Ποῖος ἄλλος ἢ τὸ παράδειγμα τῶν γονέων καὶ τὰ σχολεῖα αὐτοῦ; Ἀπόρροια δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου αἰσθήματος, ὅπερ ἐστὶν ὅλων τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ δογμάτων ἀνεξάρτητον, εἶνε ἡ παρ' ἑκάστῳ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ ἀκρίβεια. Ἀλλὰ ποῦ ἐδιδάχθησαν οἱ Γερμανοὶ τὸ μέγιστον αὐτὸ καθῆκον; Ποῦ ἀλλοῦ βεβαίως ἢ ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ λαοῦ παρὰ τῶν ἁπλῶν καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καταφρονουμένων δημοδιδασκάλων;

Δ. Σ. Μαυροκορδατος.

Συμβουλαὶ

ΠΡΟΣ ΝΕΑΡΑΝ ΑΡΡΑΒΩΝΙΣΜΕΝΗΝ

«Ὅταν νυμφευθῆς, κόρη μου, προσπάθησον νὰ καταστήσῃς εὔχαριν τὸν οἶκόν σου. Δὲν εἶνε καλὸν ν' ἀφίνῃ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα της καὶ νὰ μὴ φροντίζῃ περὶ αὐτοῦ· πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ τῷ ἀρέσκῃ, πρέπει νὰ τῷ παρουσιάζῃ πάντοτε ὄψιν εὐχαριστημένην. Δὲν εἶνε ὅσον νομίζει τις δύσκολον νὰ κατορθώσῃ ἡ γυνή, ὥστε ὁ σύζυγός τις νὰ φέρηται πρὸς αὐτὴν πάντοτε ὡς ἐραστής. Πρὸς τοῦτο πρέπει πάντοτε νὰ παρουσιάζησαι πρὸς αὐτὸν καθαρά, καλοενδυμένη, εὔθυμος, νὰ ὑποφέρῃς χωρὶς νὰ παραπονῆσαι τὰς ἀναποφεύκτους εἰς ἕνα οἶκον μικρὰς δυστροπίας, πρὸ πάντων δὲ νὰ μὴ θέλῃς νὰ ἐπιδεικνύῃς ὅτι τυραννεῖσαι. Τὸ δάκρυ ἐπὶ τῆς παρειᾶς κόρης, λέγει παλαιός τις, ὁμοιάζει πρὸς σταγόνα δρόσου ἐπὶ ἄνθους, ἀλλ' ἐνθυμοῦ πάντοτε ὅτι τὸ δάκρυ ἐπὶ τῆς παρειᾶς γυναικὸς ὑπάνδρου εἶνε διὰ τὸν σύζυγόν της σταγὼν δηλητηρίου. Προσπάθει νὰ λαμβάνῃς πάντοτε τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν καλὴν των ὄψιν, πάσχιζε νὰ ἦσαι πάντοτε εὐχαριστημένη καὶ οὕτω θὰ κατορθώσῃς νὰ ἦσαι καὶ πράγματι, ὁ δὲ σύζυγός σου βλέπων σε εὐτυχῆ θὰ σὲ ἀγαπᾷ πλειότερον. Δὲν ὑπάρχει πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νὰ κολακεύῃ πλειότερον τὸν ἄνδρα, ὅσον ἡ εὐτυχία τῆς γυναικός του. Εἶνε ὑπερήφανος ὅταν νοῇ ὅτι ἡ σύζυγός του εἶνε εὐτυχὴς ζῶσα μετ' αὐτοῦ, τότε δὲ αὐξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην του.»

Μια Μητηρ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἡ ματαιότης εἶνε οὕτω βαθέως ἐρριζωμένη ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οὐ μόνον ὁ κτίστης, ὁ παραμάγειρος καὶ ὁ ἀχθοφόρος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι περιαυτολογοῦσι καὶ ἐπιθυμοῦσι θαυμαστάς. Ὁ γράφων βιβλίον κατὰ τῆς δόξης θηρεύει τὴν δόξαν ὅτι τὸ ἔγραψε καλῶς, ὁ δὲ ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον, τὴν δόξαν ὅτι τὸ ἐνόησε. Τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐξαιρῶ οὔτε ἐμαυτόν, τὸν γράφοντα ταῦτα, οὔτε σέ, ἀναγνῶστα. (Pascal).

*** Ἡ τοῦ πλούτου σπατάλη δύναται νὰ διορθωθῇ διὰ τῆς μελλούσης φειδοῦς, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ εἴπῃ· θέλω ἀναπληρώσῃ τὴν σημερινὴν ἀπώλειαν χρόνου λαμβάνων ἐκ τῆς αὐριν
ῆς ἡμέρας!

*** Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ γνωρί-

Digitized by Google

ζῇ ἐν δέοντι χρόνῳ νὰ παραδέχεται καὶ νὰ παραιτῇ οὐ μόνον τῶν ἄλλων τὰς ἰδέας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδικάς του. (Joubert).

ΝΥΞ

Ἐκ τῶν τῆς Κας Γιραρδέν. Μετάφρ. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ.

Ἰδοὺ ἡ ὥρα. Κατ' αὐτὴν μοὶ λύονται τὰ χείλη.
Ὁ πέπλος ἀποσύρεται ἀπὸ τῶν τόσων μου δεινῶν.
Ἅμα τὸ ἄστρον τῆς νυκτὸς τὸ πρῶτον ἀνατείλῃ,
ὡς ἄνθος ἡ καρδία μου ἀνοίγεται νυκτερινόν.

—

Ὦ νὺξ βαθεῖα, βασιλὶς τοῦ σκότους, τῆς γαλήνης,
εἰς τὴν σιγήν σου ἀντηχεῖ πᾶς τῆς καρδίας μου παλμός.
Τὸ αἴσθημά μου ἄδολον σὺ βλέπεις, σὺ μὲ κρίνεις
ἄλλως ἀφ' ὅ,τι τῶν πολλῶν ὁ ἀμβλυώττων ὀφθαλμός.

—

Σὺ μόνη τὸ μυστήριον γνωρίζεις τῆς καρδίας,
ἥτις γογγύζει ἐν σιγῇ, ἐν ᾧ τὸ χεῖλός μου γελᾷ·
καὶ τῆς φιλοσοφίας μου ἠξεύρεις ὁ μανδύας
πῶς εἶναι πρόσχημα ψευδές, καλύπτον τραύματα πολλά.

—

Εἰς τὴν προστάτιν σου σκιὰν σταλάζει ἐλευθέρως
τὸ δάκρυ μου ἀόρατον, ὁ πικρὸς θρῆνος ἀντηχεῖ.
Πρὸς σὲ ὁ πόνος δὲν σιγᾷ, δὲν κρύπτεται ὁ ἔρως,
οὐδ' ὑποκρίνεται χαρὰν ἡ ἀθυμοῦσά μου ψυχή.

—

Ῥίπτω μακρὰν τὸ ῥόδινον τῆς κεφαλῆς μου στέμμα·
τοῦ πένθους σύρω ἐπ' αὐτὴν τὸ κάλυμμα τὸ μελανόν.
Κύπτει τὸ μέτωπον ὠχρόν, κλίνει θολὸν τὸ βλέμμα,
καὶ τὴν ὑπεροψίαν μου ὁ ἔρως κάμπτει ταπεινῶν.

—

Ἀλλ' ἤδη ὁ αὐγερινὸς προκύπτ' εἰς τὸν αἰθέρα,
κ' ἡ αὔρα πνέουσα ψυχρὰ μοὶ ἀναγγέλλει τὸ πρωΐ.
Ἐντός μου νὺξ ἐγείρεται ὅταν ἐκτὸς ἡμέρα.
Τὸ ψεῦδος πάλιν ἄρχεται καὶ ἡ ἐπίπλαστος ζωή.

Τὸ ἀκόλουθον τεμάχιον περὶ τοῦ λόγου τῶν φλεβοτομιῶν καὶ νηστειῶν κατὰ τὴν ἄνοιξιν ἀποσπῶμεν ἐκ πραγματείας «Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου» δημοσιευθείσης ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ὁμιλίαις τοῦ Virchow καὶ Holzendorff. Ἡ ὅλη μετάφρασις τῆς πραγματείας ταύτης γενομένη ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη ἐκδίδοται προσεχῶς.
Σ. τ. Δ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Τίς ὁ λόγος τῶν φλεβοτομιῶν καὶ νηστειῶν κατὰ τὸ ἔαρ.

....Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἐπίσης νὰ πραγματευθῶμεν καὶ περὶ ἄλλου τινὸς παράγοντος ἔχοντος σπουδαιότητα κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι περὶ τῆς ἰδιότητος, ἣν ἔχει τὸ δέρμα τοῦ αἰσθάνεσθαι πᾶσαν ἐξωτερικὴν μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας, δηλ. περὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς θερμότητος.

Διὰ τοῦ δέρματος αἰσθανόμεθα πᾶσαν μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας, μεταφερομένου τοῦ ἐρεθισμοῦ διὰ τῶν νεύρων τοῦ δέρματος πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Ἐκ τούτου δὲ ἢ λαμβάνομεν συνείδησιν τοῦ ἐρεθισμοῦ τούτου ὡς θερμότητος, ἢ ὁ ἐρεθισμὸς μεταβαίνει εἰς ἄλλας νευρικὰς ἶνας καὶ διεγείρει αὐτὰς εἰς ζωηροτέραν πως ἐνέργειαν. Ἐκλείποντος τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου ἐρεθισμοῦ τῶν δερμικῶν νεύρων, ὅπως π. χ. συμβαίνει τοῦ καιροῦ ὄντος θερμοτάτου καὶ ὑγροῦ, ἡ ἐνέργεια τῶν νεύρων ἀποβάλλει ἓν ἐκ τῶν σημαντικῶν αὐτῆς ἐρεθιστηρίων μέσων· ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη χαυνότης, καταπόνησις καὶ ἀπάθεια τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν. Τοὐναντίον ὁ ὄμβρος μετὰ τῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ ὁ βορρᾶς ζωογονοῦσι τό τε σῶμα καὶ πνεῦμα τοσούτῳ ταχέως, ὥστε ἀδυνατεῖ τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡ διέγερσις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ μόνης τῆς ἀλλοιωθείσης θρέψεως τοῦ ἐγκεφάλου.

Ὀλίγον τι παρηλλαγμένα φαίνονται ἡμῖν τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὅταν μεταβαίνωμεν κατὰ μικρὸν ἀπὸ ταπεινοτέρας εἰς ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν, οἷον κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ θέρος, ἢ ἐπὶ βραδείας ὁδοιπορίας πρὸς νότον. Αὐτόθι ἐθιζόμεθα βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐλάσσονα ἀπώλειαν τῆς θερμότητος, καὶ πρὸς αὐτὴν ἁρμόζομεν τὴν πέψιν ἡμῶν καὶ ὅλας τὰς τροφὰς ἐν γένει. Ἀπομακρύνομεν τὰ θερμότερα ἐνδύματα, ὅπως διευκολύνωμεν τὴν ἀπόδοσιν τῆς θερμότητος· ἡ δὲ πρὸς τροφὴν χρεία ἐλαττοῦται αὐξανομένης τῆς θερμότητος τοῦ ἀέρος καὶ ἡ πέψις ἐπιβραδύνεται. Οὐ μόνον δὲ περιορίζομεν τὴν ποσότητα τῶν τροφῶν, ἀλλ' ἐκλέγομεν ἐξ αὐτῶν καὶ τὰς περιεχούσας ὀλιγώτερα καύσιμα συστατικὰ ἢ ὑπεκκαύματα, καθ' Ἱπποκράτην. Ὥστε ἡμεῖς αὐτοὶ πλάττομεν ὀργάνωσιν παράγουσαν ὀλιγωτέραν θερμότητα, ἐνῷ συγχρόνως διευκολύνομεν τὴν ἀποβολὴν αὐτῆς ἐνδυόμενοι ἐλαφρότερον.

Δὲν εἶνε ὅμως δυνατὸν νὰ μεταβάλῃ ἕκαστος εὐκόλως τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς αὐτοῦ· διότι καὶ ἐνταῦθα ἡ ἕξις εἶνε ἐνίοτε ἰσχυροτάτη, πολλάκις δὲ καὶ τυφλὴ ἀπέναντι καταφανοῦς βλάβης. Ἐκ τούτων κατανοεῖ τις διατὶ εἰς προτέρους χρόνους, ὅτε δὲν ἦτο τόσον γενικὴ ὅπως σήμερον ἡ μετριότης περὶ τὸ τρώγειν καὶ πίνειν, ἐζητεῖτο δὲ διὰ θερμάνσεως μᾶλλον ἐκ τῶν ἔσω ἢ διὰ καταλλήλου ἐνδυμασίας ἡ προφύλαξις κατὰ τοῦ ψύχους, οἱ ἄνθρωποι ἐθεώρουν ὡς ἀναγκαίας πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας τὰς κατὰ τὸ ἔαρ φλεβοτομίας. Ἐκ τούτων δ' ἔχομεν καὶ τὸν κύριον λόγον τῶν νηστειῶν, αἵτινες συμπίπτουσι κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ θέρος. Εἶνε δὲ λίαν ἀξιοσημείωτον, ὅτι αἱ νηστεῖαι εἰς ἐκείνας ἰδίως τὰς χώρας εἶνε αὐστηρότεραι, ἐν αἷς ὁ χειμὼν μεταβαίνει ἀμέσως σχεδόν, ἄνευ κυρίου ἔαρος, εἰς τὸ θέρος, ὅπως ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Ῥωσσίᾳ, ἐνῷ εἰς τὰς χώρας ὧν τὸ ἔαρ εἶνε μακρότερον, ἡ τήρησις τῶν νηστειῶν εἶνε ἠπιωτέρα. Ἐνταῦθα δὲ δύναταί τις νὰ θαυμάσῃ πῶς ἐνόησεν ἡ ἐκκλησία νὰ ἐνισχύσῃ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος διὰ κανόνων ἀναλόγων πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους ἀνάγκας. Τέλος δὲ κατανοοῦμεν ἐπίσης καὶ διατὶ οἱ Ἄγγλοι οἱ δυσκόλως παραιτούμενοι τῶν θρεπτικῶν τροφῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν πνευματωδῶν ποτῶν, προσβάλλονται πλεῖον ὑπὸ νόσων ἐν ταῖς χώραις τῶν τροπικῶν καὶ ἀπέρχονται τῆς ζωῆς κατὰ πολὺ μείζονα ἀριθμὸν ἢ οἱ ἐγκρατέστεροι Ἱσπανοὶ καὶ Γερμανοί.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 65 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β΄.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 27 Μαρτίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 177.

Η΄

ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Βένδιγον.—Ὁδοιπορία τῇ βοηθείᾳ πυξίδος.—Ὁ Μώῤῥυ.—Θήρα κύκνων, ἀγρίων ὀρνίθων ἰνδικῶν, πελεκάνων.—Μονομαχία πρὸς γέροντα μακρόποδα.—Στρουθοκάμηλος ἐν Αὐστραλίᾳ.—Μαῦροι.—Σταθμὸς βοῶν.

Σοὶ ὡμίλησα περὶ πολιτικῆς, διότι ἀντικείμενον τῶν κατὰ τὰς πόλεις συνδιαλέξεων εἶναι πάντοτε ἡ πολιτική, καὶ αὐτὴ μὲ παρέσυρεν· ἀλλὰ δὲν θέλω πλέον νὰ σκεφθῶ παρὰ περὶ τῆς ποιμενικῆς ἀποικίας, καθόσον τὰ καταστήματα τῶν ποιμαντήρων, εὑρισκόμενα εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἶναι πλέον ἀξιοπερίεργα.

Εἷς τῶν μεγάλων ποιμαντήρων τῆς ἀποικίας, ὁ Κ. Κάπελ, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν εἰς τὴν λέσχην τῆς Μέλβουρν, προητοίμασεν εἰς ἡμᾶς περιήγησιν ὑποσχομένην καὶ ἐνδιαφέρον καὶ εὐφροσύνην. Θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸν σταθμόν του, κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μώῤῥυ, μεταξὺ τῆς ἐρήμου τῶν πεδιάδων, εἰς τὴν ἄκραν τῶν ἀγρῶν τοὺς ὁποίους περιτρέχουσιν αἱ ἀγέλαι.

30 Ἰουλίου.— Ἀναχωρήσαντες σήμερον διατρέχομεν ἐπὶ ἀτμαμάξης τὰς πεντήκοντα λεύγας, αἱ ὁποῖαι διαχωρίζουσι τὴν Μέλβουρν ἀπὸ τὸ Βένδιγον. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ εἴδομεν μόνον πεδιάδας ἀπεράντους καὶ ἀναριθμήτους ἀγέλας. Εἶναι δὲ τὸ Βένδιγον κέντρον μεταλλείων ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν Βαλλαρά. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Κινέζων εἶναι ἄφθονος.

31 Ἰουλίου.—Σήμερον τὸ πρωῒ ἀποχαιρετοῦμεν τὰς πόλεις καὶ τοὺς σιδηροδρόμους, διότι ἡ εὐχάριστος στιγμὴ τῆς ἐκδρομῆς ἔφθασεν. Ὁ Κ. Κάπελ ὁδηγεῖ τὸν πρίγκηπα καὶ ἐμὲ εἰς τοὺς ἀγρούς. Εἰς τὴν Αὐστραλίαν, εἰς τὰ ταξείδια τοῦ ἐσωτερικοῦ, μεταχειρίζονται εἶδος ἁμάξης τὸ καλούμενον *buggy* ἀμερικανικόν, ἔχον μεγάλους λεπτοὺς τροχούς, διὰ τοῦ ὁποίου μεταβαίνει τις πανταχοῦ. Δὲν πιστεύω ἀκόμη τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἐνθυμούμενος ὁποῖαι αἱ ὁδοὶ ἐνταῦθα· εὐτύχημα δὲ εἶναι ὅταν εὑρίσκῃ τις τοιαύτας. Τὸ ἐλαφρὸν ἡμῶν ὄχημα ἕλκεται ὑπὸ τεσσάρων ἵππων, ζωγρηθέντων διὰ βρόχου καὶ ὑποτασσομένων εἰς μόνην τοῦ ὁδηγοῦ τὴν φωνήν. Ὁ φιλοξενῶν ἡμᾶς καὶ ὁ μαῦρός του κάθηνται ἔμπροσθεν τῆς ἁμάξης, βρυχώμενοι ὅπως ὁδηγήσωσι τοὺς ἵππους, οἵτινες ὑπερπηδῶσι θαυμασίως τὰ στελέχη τῶν δένδρων, ὧν εἶναι ἀνάπλεως ὁ δρόμος· ἡμεῖς δὲ καθήμεθα ἔχοντες τὰ τηλεβόλα καὶ τὰ πρὸς θήραν ἐφόδιά μας. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ διατρέξωμεν ἑξήκοντα λεύγας ἐντὸς ἡμερῶν δύο.

Ἀναχωρήσαντες πολλὰ πρωΐ, διερχόμεθα ἐν πρώτοις ἐντὸς πέντε ὡρῶν μεγαλοπρεπέστατα δάση, ὅπου ψιττακοὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ πετῶσιν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν θορυβοῦντες καὶ κρώζοντες. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἡ ὁδὸς γίνεται ἀφανής, καὶ ἡμεῖς προχωροῦμεν εἰς εἶδος ἐρήμου ἀγρῶν, πεδιάδος χλοερωτάτης μετὰ σπανιωτάτων σωρῶν δένδρων, μεγάλων ἀγελῶν πλανωμένων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ μεγαλοπρεπεστάτης θέας· ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει πλέον οὐδεὶς δρόμος ὁδηγούμεθα ὑπὸ τῆς πυξίδος. Πολλάκις ῥύακες ἀρκετὰ ἐξωγκωμένοι μᾶς ἐμποδίζουσι νὰ προχωρήσωμεν· ὑπερβαίνομεν ὅμως πάντα ταῦτα τὰ ἐμπόδια καλπάζοντες. Ὁ ὁδηγῶν ἡμᾶς διηγεῖται ὅτι πολλάκις οἱ ῥύακες οὗτοι τοσοῦτον ἐξογκοῦνται ἕνεκα τῶν βροχῶν, ὥστε βιάζεται ν' ἀφήσῃ τὴν ἅμαξάν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια ἔφιππος, καὶ κολυμβῶν διαβαίνει τοὺς ποταμούς· ἡμέρας δὲ μετὰ τὴν ξηρασίαν ἐπανερχόμενος ἀναζητεῖ τὸ καταληφθὲν ὄχημά του.

Ἡ πεδιὰς εἶναι τοσοῦτον ὁμαλή, ὥστε ὁμοιάζει εἰς θάλασσαν χλόης· μόνον τὸ ὄρος ἡ Ἐλπὶς διακόπτει τὴν μονοτονίαν. Ἐνίοτε ἀγέλη βοῶν φαίνεται μακράν, καὶ ποτὲ μὲν τὰ ζῶα ταῦτα φαίνονται γιγαντιαῖα, ποτὲ δὲ διπλᾶ ἔχοντα τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω. Ἄλλοτε νομίζομεν ὅτι βλέπομεν μεμακρυσμένην λίμνην, εἰς τὴν ὁποίαν φαίνονται τὰ δένδρα ἀνεστραμμένα· καὶ ἐνῷ προχωροῦμεν, αὐτὴ φεύγει. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι οὔτε εἷς χάλιξ ἐπατήθη ἀπὸ τοὺς ἵππους μας· μόνον χλόη καὶ πανταχοῦ χλόη καὶ οὐδὲν ἄλλο.

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ διετρέξαμεν τριάκοντα λεύγας, ἐπεζεύσαμεν εἰς μικρὸν δάσος πλησίον λίμνης μεστῆς ἀγρίων νησσῶν καὶ ἀνάψαντες πῦρ ἡτοιμάσαμεν λιτὸν γεῦμα· μετὰ δὲ ταῦτα, περιτυλιχθέντες μὲ τοὺς μανδύας ἡμῶν, ἐκοιμήθημεν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους, συντρόφους ἔχοντες ὁλόκληρα τάγματα ἐντόμων ἀγαπώντων σάρκας λευκάς.

Digitized by Google

4 Αὐγούστου 1866.—Οἱ ἵπποι μας ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις των, ἡμεῖς δὲ ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὴν πυξίδα διευθυνόμεθα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος. Ἡ σκηνὴ εἶναι ὁποία καὶ ἡ χθὲς, δηλαδὴ πάντοτε πεδιάδες ἀπέραντοι καὶ ἀναρίθμητοι ἀγέλαι φεύγουσαι πρὸ ἡμῶν. Τὸ ἑσπέρας κατελύσαμεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Λόδδον, οὐχὶ μακρὰν τοῦ μέρους ὅπου ὁ νέος Ὁουΐτ συνήντησε τοὺς δυστυχεῖς συντρόφους τοῦ Βοὺρκ. Αἴφνης εἴδομεν πολλὰ μακρὰν ἑπτὰ *καζοάρ* ἢ στρουθοκαμήλους τῆς Αὐστραλίας, τρεχούσας δρομαίως περὶ τὴν ἄκραν τοῦ δάσους· ἀλλ' ἵνα σκοπεύσωμεν αὐτὰς ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν καννόνιον ῥαβδωτόν· ἀρκούμεθα λοιπὸν ν' ἀπευθύνωμεν τὰ τηλεσκόπιά μας πρὸς αὐτούς.

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ ἐπεράσαμεν πολλοὺς ῥύακας, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Μώῤῥυ, τὸν μεγαλήτερον ποταμὸν τῆς Αὐςραλίας, σκιαζόμενον ἀπὸ μεγάλα δένδρα, τὰ ὁποῖα φαίνονται δεσπόζοντα ὅλην τὴν πεδιάδα. Εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην κεῖται ὁ σταθμὸς τοῦ Κ. Κάπελ. Μακρὸν σχοινίον εἶναι δεδεμένον εἰς δένδρον ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ. Ἐκβαλλόντες δὲ τοὺς τροχοὺς τῆς ἁμάξης ἐτοποθετήσαμεν αὐτὴν ἐπὶ εἴδους τινὸς πλοίου, καὶ λαβόντες διὰ τῶν χειρῶν τὸ σχοινίον ἐπεράσαμεν μετὰ τῶν τεσσάρων ἵππων κολυμβώντων περὶ ἡμᾶς εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος. Πόσον ἐπεθύμησα τότε νὰ ἐγνώριζον ἰχνογραφίαν ἵνα σχεδιάσω τὸν πλοῦν ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ὡραίου τούτου ποταμοῦ, καὶ τοὺς ἵππους παλαίοντας πρὸς τὸ ῥεῦμα καὶ ἀποβαίνοντας εὐχαρίστως εἰς τὴν ὄχθην.

Ἐνταῦθα εὕρομεν τὴν ἔπαυλιν τοῦ Κ. Κάπελ, ἤτοι ἀληθῆ ξυλίνην καλύβην, ἔχουσαν τρία δωμάτια. Ἡ στέγη εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ φλοιοῦ εὐκαλύπτου, καὶ ἄγριαι κληματίδες, τυλισσόμεναι περὶ αὐτὴν, τὴν παριστῶσιν ἀγρίαν. Εἰς τὴν καλύβην ταύτην κατοικεῖ πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν ὁ φιλοξενῶν ἡμᾶς, νέος ἀξιόλογος, ἐλθὼν ἵνα κατασκευάσῃ τύχην καὶ συζῶν μεθ' ἑνὸς μόνου ἀρχαίου φίλου. Σήμερον δὲ, κατορθώσας ὅ,τι ἐπεθύμει, ἐπανέρχεται μετὰ ἓξ μῆνας ἑκατομμυριοῦχος εἰς Ἀγγλίαν· ἔχει ἀπεράντους πεδιάδας, χιλιάδας δαμάλεων καὶ βοῶν καὶ ἑκατοντάδας ἵππων. Ἐπειδὴ δὲ περιέφραξε τὸ κτῆμα αὐτοῦ, δεκαπέντε ἄνθρωποι ἀρκοῦσιν εἰς φύλαξιν τῶν ἀγελῶν καὶ εἰς ἀποστολὴν εἰς Μέλβουρν. Εὕρομεν δ' ἐκεῖ τὸν γέροντα αὐτοῦ φίλον, ἀληθῆ «ἄνθρωπον δασῶν», φέροντα γιγάντειον πώγωνα. Καὶ οἱ δύο κατεχάρησαν ἰδόντες ἡμᾶς, καὶ ἐλπίζουσιν ὅτι θὰ κάμωμεν ὡραῖον κυνήγιον· ὅθεν μετὰ ζωηρὰν συνδιάλεξιν πλησίον μεγάλου πυρὸς καὶ μετὰ καλὸν γεῦμα, συγκείμενον ἐκ βοείου κρέατος καὶ τυροῦ, ἐπεδόθημεν εὐχαρίστως εἰς ὕπνον. Τὰ πάντα ἐνταῦθα εἶναι ἀγροῖκα· ὁ ἄνεμος φυσᾷ τοσοῦτον ἐντὸς τῆς καλύβης, ὥστε ἠμπορεῖ ν' ἀνατρέψῃ καὶ λέμβον· οἱ ποντικοὶ τρέχουσιν ἐντὸς τῶν θαλάμων ὡς ἐν ἱπποδρομείῳ, καὶ ἐπειδὴ ἡ θύρα μου εἶναι συντετριμμένη, τὰ πτηνὰ τῆς νυκτὸς εἰσέρχονται μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἵνα παρατηρήσωσι τὸν λύχνον μου. Ἀλλ' ὁ ἀὴρ εἶναι τόσον ὑγιὴς καὶ καθαρὸς, ὥστε οὔτε σκεπτόμεθα νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ.

5 Αὐγούστου.—Ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν περιετρέξαμεν δύο ἢ τρεῖς λεύγας, ὅλα τὰ πέριξ τῆς καλύβης μας. Ἀναχωροῦμεν δὲ πάντοτε τὸ πρωΐ, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καλῶς ὡπλισμένοι καὶ κύπτοντες ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐφοδίων· ἐπανερχόμεθα δὲ τὸ ἑσπέρας ἵνα καταβροχθίσωμεν τὸ ἑψητὸν καὶ πλύνωμεν τὰ πυροβόλα μας. Εἰσερχόμενοι κατὰ πρῶτον εἰς τὰ δάση πυροβολοῦμεν φρικωδῶς κατὰ τῶν λευκῶν, ἐρυθρῶν, πρασίνων καὶ ἄλλων ποικιλοχρόων ψιττακῶν, οἵτινες ἐπέτων ἀγεληδὸν καὶ ὡς ἀστραπὴ ταχεῖς ἀπὸ τὸ μέσον μεγάλων δένδρων. Οἱ ψιττακοὶ ἐνταῦθα πετῶσιν ὡς οἱ ἡμέτεροι ἱέρακες· διὸ ἡ σκοποβολία εἶναι μὲν δύσκολος ἀλλὰ καὶ λίαν εὐχάριστος. Πόσαι δωδεκάδες εὗρον τὸν θάνατον ἀπὸ τὰς χεῖράς μας! Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ἠρχίσαμεν νὰ σεβώμεθα τὰ ὡραῖα ταῦτα πτηνὰ, καθόσον μάλιστα εἴχομεν θερίσει ἀφθόνους λοφιὰς καὶ λαμπρὰ πτερὰ διὰ τοὺς πίλους τῆς Εὐρώπης.

Ἐξήλθομεν λοιπὸν ἀπὸ τὰ δάση καὶ μετέβημεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Μώῤῥυ, ὅπου στίφη ἀγρίων νησσῶν ἀνεπέταξαν ὡς στρόβιλος. Χίλιαι τοὐλάχιστον ἐθορύβουν πετῶσαι συγχρόνως ὡς νέφος, οὗτινος ἡ σκιὰ ἐσκέπαζε τὰς μικρὰς λίμνας. Εἰ δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἦτο τόσον μέγας, δὲν κατωρθώσαμεν οὔτε μίαν νὰ φονεύσωμεν, διότι ὁ μὲν ἥμισυς ἀριθμὸς φυλάττει, ὁ δὲ ἕτερος ἥμισυς δὲν κοιμᾶται· παρηγορήθημεν ὅμως διότι εἰσερπύσαντες καὶ οἱ δύο μεταξὺ κληματίδων καὶ συρόμενοι ἐφθάσαμεν εἰς ἀγρίαν ἄκραν, ἀφ' ἧς ἐξήρχετο παράδοξος ᾠδὴ, τὴν ὁποίαν εἴχομεν ἀκούσει ὄντες μακράν· εἴδομεν δὲ σωρὸν μαύρων κύκνων, οἵτινες ἐπέταξαν ἀμέσως, τανύοντες τὸν λαιμὸν καὶ μεγαλοπρεπῶς πτερυγίζοντες. Τρεῖς αὐτῶν ἔπεσαν εἰς τὸ ὕδωρ, ἔλαβον δὲ εἰς τὸ μερίδιόν μου τὸν ἕνα, διὸ καὶ εἶμαι περιχαρής.

Τὸ ὡραιότερον κυνήγιον γίνεται πάντοτε τὸ πρωΐ ἐνῷ λάμπουσιν οἱ ἀστέρες· τὴν πρώτην ἡμέραν εὑρίσκομεν κύκνους, τὴν δευτέραν ἀπαντῶμεν πελεκάνους κοιμωμένους ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν ποδῶν, ἐξωγκωμένους ἀπὸ ἰχθεῖς· χθὲς ἐφονεύσαμεν μέγαν ἀριθμὸν λευκῶν καὶ γαλανῶν γεράνων. Πολλάκις ὅμως ἀπετύχομεν, διότι οἱ γέρανοι τῆς Αὐστραλίας εἶναι πολλὰ ἄγριοι. Ποτὲ δὲν εἴδομεν τόσα πτηνὰ πρὸς θήραν, ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν ἠναγκάσθημεν νὰ καταφύγωμεν εἰς τόσα στρατηγήματα πρὸς ἔφοδον. Ἐντὸς δύο πρωϊνῶν κυνηγεσίων ἐφονεύσαμεν τριάκοντα πέντε ἐκ τῶν ὡραίων τούτων πτηνῶν, τὰ ὁποῖα σωρευθέντα παρέστησαν τὸ ὡ-

Digitized by Google

ραιότατον τῶν ποικίλων χρωμάτων ἅτινα δύναταί τις νὰ φαντασθῇ. Ἀποροῦντες καὶ ἡμεῖς ὅτι ἐφονεύσαμεν τοσοῦτον μεγάλα ὄρνεα, βιαζόμεθα νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν καλύβην ὅπως ἀνεύρωμεν μέσα μεταφορᾶς. Ὁ φιλοξενῶν ἡμᾶς ἔχει μικρὸν δεκαετῆ μαῦρον φέροντα μόνον ἔνδυμα ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων· αὐτὸς εἶναι ὁ *πανταχοῦ παρὼν* τῆς ὀάσεως. Λαβὼν διαταγὴν ἀναπηδᾷ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ εἰς ἵππον, τρέχει ὁρμητικῶς καὶ ἐλθὼν εἰς τὸ πεδίον ῥίπτει τὸν βρόχον του εἰς ἕνα τῶν βοσκόντων ἵππων καὶ συλλαβὼν φέρει αὐτόν. Ἔκτοτε δὲ βαδίζομεν κατὰ τύχην ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς πυξίδος, διότι ὁ ἵππος καὶ ὁ μικρὸς μαῦρος, φέροντες ὅσα ἐθηρεύσαμεν, μᾶς ὁδηγοῦσι.

Μετὰ τὰ πτηνὰ τῆς λίμνης ἤλθομεν εἰς τοὺς ἀγριογάλλους· εὕρομεν δὲ αὐτοὺς ποτὲ μὲν μεμονωμένους εἰς τὰς πεδιάδας, ποτὲ δὲ συνηνωμένους δώδεκα ἢ δεκαπέντε. Τὴν κεφαλὴν ἔχοντες ἀνυψωμένην, τὸν ὀφθαλμὸν παραφυλάττοντα, εἶναι τὰ πονηρότερα τῶν ζώων τὰ ὁποῖα γνωρίζω. Κατ' ἀρχὰς κατεδιώξαμεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας δεκαεπτὰ συνηνωμένους, χωρὶς νὰ κατορθώσωμεν νὰ τοὺς φθάσωμεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατεφύγομεν εἰς τὴν πανουργίαν· ἐστέλλομεν τὸν μικρὸν μαῦρον νὰ μᾶς φέρῃ ποτὲ μὲν ἵππον, ποτὲ δὲ δάμαλιν, ἐκρυπτόμεθα ἐπιμελῶς εἰς ἓν πλάγιον αὐτῶν καὶ περιφέροντές τα κυκλοτερῶς συνεστέλλομεν τὴν περιφέρειαν καὶ οὕτως ἐντὸς μιᾶς ὥρας εὑρισκόμεθα πλησίον τοῦ μεγάλου πτηνοῦ ὅπερ ἐξωγκοῦτο καὶ *ἐκαμάρονεν* ὡς οἱ ἡμέτεροι γάλλοι. Στέλλοντες δὲ πρὸς αὐτοὺς δύο ἢ τρία σφαιρίδια τοὺς ἐῤῥίπτομεν κατὰ γῆς· οὕτω δὲ ἐφονεύομεν τέσσαρας καὶ πέντε καθ' ἑκάστην. Ἡ θήρα ἐνταῦθα εἶναι δύσκολος καὶ ἀπαιτεῖ τακτικήν, καρτερίαν καὶ παρατήρησιν· ἐν ἑνὶ λόγῳ εἰς τὴν τετραήμερον ταύτην ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας ὀλίγα μόνον ἐπεισόδια γράφω, ἐφονεύσαμεν τριακόσια εἴκοσι ζῶα περίπου· καὶ ὅμως πολλάκις ἐλυπήθημεν ὅτι διέφυγε τὰς σφαῖράς μας ὡραῖον ζῶον. Ἐσφαιροβολήσαμεν διακοσίους καὶ τριακοσίους *μακρόποδας*, οἵτινες ἐφαίνοντο ἔχοντες μέγεθος ἀνθρώπου, οὐδεὶς ὅμως ἐφονεύθη, διότι ἔφευγον πεντακόσια καὶ ἑξακόσια μέτρα πρὸ ἡμῶν· ἀλλὰ οὐδεὶς ἔπεσεν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν καλύβην, ἂν καὶ κατάκοποι, ἐπεδόθημεν εἰς νέον ἔργον· καθαρίζομεν τὰ ὅπλα μας καὶ παρασκευάζομέν τινα τῶν φονευθέντων πτηνῶν ἵνα μεταφέρωμεν αὐτὰ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἔχομεν μέγαν ἀριθμὸν καὶ δὲν ἀρκοῦσι πρὸς τοῦτο αἱ χεῖρες ἡμῶν, ὁ εὐγενὴς οἰκοδεσπότης ἀνεζήτησεν ἕνα ἀρχαῖον φύλακα βοῶν, γινώσκοντα νὰ ταριχεύῃ δέρματα, καὶ χάρις εἰς αὐτὸν θέλομεν παραλάβει μεθ' ἡμῶν ἀληθὲς μουσεῖον φυσικῆς ἱστορίας. Ἐπεθύμουν νὰ διατρίψω ἐπὶ πολὺ ἀκόμη εἰς τὴν μικρὰν ταύτην καλύβην, καθόσον, ἂν καὶ εὑρισκόμεθα ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ὁ καιρὸς δὲν εἶναι ἔτι ψυχρός. Ἀφοῦ ἐφθάσαμεν ἐνταῦθα ἡ τροφὴ εἶναι ἁπλουστάτη· τρώγομεν μόνον κρέας βόειον χωρὶς φόβον νὰ ἐξαντλήσωμεν τὰ ποιμνιοστάσια τοῦ φιλοξενοῦντος ἡμᾶς, δώδεκα χιλιάδας βοῶν περιέχοντα· ἀλλὰ σήμερον, χάρις εἰς τὴν θήραν συγκροτοῦμεν συμπόσια· ἔχομεν γάλλους ἀγρίους, γλυκυτάτους τὴν γεῦσιν· ψιττακοὺς ἑψητοὺς καὶ ἀστακοὺς καὶ σάλπας τοῦ ποταμοῦ, ἁλιευομένους ὑπὸ τῶν μαύρων. Ζῶμεν ἐν βαθυτάτῃ ἠρεμίᾳ βίον ἀγρίων, φονεύοντες τὰ ὡραιότατα τῶν ὀρνέων τοῦ κόσμου καὶ λησμονοῦντες τὰς πόλεις καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ οἰκοδεσπότης ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς φιλοξενήσῃ καὶ ἐπὶ ἓξ μῆνας· εἶναι ἄνθρωπος νοήμων, φιλόφρων καὶ χαρίεις, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ μεμονωμένος βίος ἔδωκε πρωτοτυπίαν πνεύματος καὶ τρόπους τόσον εἰλικρινεῖς, ὥστε κατέκτησεν ἤδη τὰς καρδίας μας.

Ν.

Ἕπεται συνέχεια.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀποστερηθὲν τῷ 1832, διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης, τοῦ πλείστου μέρους τῆς πατρῴας κληρονομίας καὶ δεσμευθὲν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς στενοῦ καὶ πνιγηροῦ κλωβοῦ, ἠδικήθη βεβαίως οἰκτρῶς· ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη ἐτιμωρήθη, ἀξιώσασα, παρὰ τὰ διδάγματα τετρακοσίων ἐνιαυτῶν, νὰ συμβιβάσῃ ἐν τῇ ἀνατολῇ τὴν συνύπαρξιν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦναι ἀποβαίνει παντοδύναμος, μετὰ τῆς καταδυναστείας, ἥτις ὅσῳ καταθλιπτικὴ καὶ ἂν ἦναι ἀποβαίνει ἀσθενεστάτη. Ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν τρὶς μὲν ἐπανέστη ἡ Κρήτη, ἅπαξ δὲ ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία, ἅπασαι δὲ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι αἱ παραδοθεῖσαι εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τουρκικῆς τυραννίας διετέλεσαν ἀδιαλείπτως σφαδάζουσαι. Ἡ Εὐρώπη δὲν παύει ἀμηχανοῦσα περὶ τοῦ πρακτέου· καὶ νῦν μὲν ἐπιχειρεῖ πολέμους καταστρεπτικούς, νῦν δὲ ἀναγκάζεται νὰ καταδαπανᾶται εἰς προπαρασκευὰς οὐδὲν ἧττον ἐπιζημίους τῶν πολέμων. Ἐπείσθη μὲν καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ὅτι τὸ καθεστὼς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ, διστάζει ὅμως ἔτι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναπληρώσεως αὐτοῦ. Ἡ κατοχὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, ὁ λίθος τοῦ προσκόμματος εἰς ὃν προσέκοψαν ἄχρι τοῦδε πάντα τὰ περὶ ἀνορθώσεως χριστιανικῆς κυριαρχίας ἐν τῇ ἀνατολῇ βουλεύματα. Οἱ Σλαῦοι οὐδὲν ἔχουσι τῶν προσόντων τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς μεγάλης ταύτης κοσμοϊστορικῆς ἐντολῆς· καὶ οὐδὲ ἔσχον ποτὲ τὰ προσόντα ταῦτα, ὡς

Digitized by Google

μαρτυρεῖ ἡ χιλιετὴς αὐτῶν ἱστορία. Οἱ μὲν Βούλγαροι δὶς, οἱ δὲ Σέρβοι ἅπαξ συνεκρότησαν κράτη μεγάλα· οὐδέποτε ὅμως κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ὁ κύριος πάσης μεγάλης ναυτικῆς πόλεως, μάλιστα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κύριος, δέον νὰ ἦναι ναυτικὸς, οἱ δὲ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι οὐ μόνον ποτὲ ναυτικοὶ δὲν ἐγένοντο, ἀλλὰ οὐδόλως οὐδαμῶς πρὸς τοῦτο πεφύκασιν. Ἐξ ὅλων τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν τῆς ἀνατολῆς, ἡ μόνη ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῆς καὶ τῶν σημερινῶν συστατικῶν προωρισμένη νὰ ἄρξῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ὁμολογουμένως ἡ ἑλληνική. Ἐπὶ 1200 ἔτη ἦρξεν αὐτῆς καὶ διέσωσε τὸν προμαχῶνα τοῦτον τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ μυρίων καὶ ἰσχυροτάτων πολεμίων. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τέλους ἔπεσεν, ἔπεσεν οὐχὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καταβληθεῖσα, ἀλλ' ὑπὸ αὐτῆς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἥτις ἂν ἦτο δυνατὸν τότε νὰ προΐδῃ τὰς ζημίας ὅσας ἔμελλεν ἐκ τούτου νὰ πάθῃ καὶ τὴν δεινοτάτην ἀμηχανίαν εἰς ἣν ἔμελλε νὰ περιέλθῃ κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα πεντηκονταετίαν, δὲν ἤθελε βεβαίως ἀγωνισθῆ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς ἐπὶ 200 ἔτη ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο ἀποτέλεσμα. Τώρα ἐπὶ τέλους αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ προαιώνιον ἁμάρτημα, ἀλλὰ φοβεῖται, λέγει, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν παρεσκεύασεν εἰσέτι δυνάμεις ἱκανὰς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἔργου. Εἶναι ὅμως πρόδηλον ὅτι, ἐνόσῳ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διατελεῖ πεφυλακισμένον ἐντὸς τοῦ μικροσκοπικοῦ αὐτοῦ βασιλείου, ἀνέφικτος ἀποβαίνει αὐτῷ ἡ τῶν ἀπαιτουμένων δυνάμεων παρασκευή. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀποβαίνουσιν ὁσημέραι ἀνεπιτηδειότεροι πρὸς διάσωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ Εὐρώπη ἀμηχανεῖ μὲν καθ' ἑκάστην μὴ ἠξεύρουσα εἰς τίνα θέλει περιέλθει ἡ κληρονομία, ἀξιοῖ δὲ ὅτι ὁ μόνος φυσικὸς κληρονόμος εἶναι ἀνήλικος, ἀγωνίζεται δὲ εἰς τὸ νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ αὐτοῦ πάντα τρόπον τοῦ νὰ ἀνδρωθῇ.

Ἐκπολιτευτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐξωτερικὴ οὕτως εἰπεῖν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων τετρακοσίων ἐνιαυτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος τοῦτο δὲν ἠρκέσθη νὰ πολεμῇ ὑπὲρ τῶν δικαίων καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐκείνων ταλαιπωριῶν καὶ τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων, οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐργαζόμενον μὲν περὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ περὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς βιομηχανίας, τῆς ἐμπορίας, τῆς ναυτιλίας αὐτοῦ, διατελοῦν δὲ πάντοτε ὁ πρωτοστάτης τοῦ πολιτισμοῦ καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν. Ἐγκαταλειφθὲν καθ' ὅλα ταῦτα εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ, συνεκρότησε κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία κοινότητας διοικουμένας ὑπὸ ἀρχόντων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν χριστιανῶν καὶ ὠνομάζοντο μὲν κυρίως *δημογέροντες*, ἐκαλοῦντο δὲ καὶ ἄλλως κατὰ τὰς διαφόρους χώρας καὶ περιστάσεις· *γέροντες*, *ἄρχοντες*, *προεστοί*, *ἐπίτροποι*, καὶ τουρκιστὶ *κοτζαμπάσιδες*. Οἱ προϊστάμενοι οὗτοι τῶν κοινοτήτων ἔκρινον ὡς διαιτηταὶ τὰς ἀστικὰς διαφορὰς, διότι αἱ ποινικαὶ ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Τούρκου δικαστοῦ (*καδῆ* ἢ *μολλᾶ*)· εἰσέπραττον καὶ διεχειρίζοντο τοὺς φόρους, διῴκουν τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν, διένεμον τοὺς παρὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ἐπιβεβλημένους φόρους κατὰ τὸ μέτρον τῶν πόρων ἑκάστης οἰκογενείας, καὶ ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντὸς καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Αἱ κοινότητες αὗται δὲν ἦσαν θεσμὸς νέος, ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ τροπολογία τις τῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων αὐτονόμων ἀστικῶν πολιτευμάτων, ἀλλοιωθέντων φυσικῷ τῷ λόγῳ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ τῆς ποικίλης τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων ἐπιδράσεως. Οἷαν δὲ ζωτικότητα εἶχε τὸ ἔθνος τοῦτο καὶ οἷον πνεῦμα αὐτοδιοικήσεως, καθίσταται πρόδηλον ἐκ τούτου ὅτι αἱ κοινότητες, ἅμα διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἀπηλλάγησαν πάσης ἐννόμου τῆς κυβερνήσεως κηδεμονίας, οὐ μόνον δὲν περιέστησεν εἰς ἀναρχίαν τινὰ καὶ παραλυσίαν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας κάλλιστα διαρρυθμισθεῖσαι ἀνέδειξαν, αἱ πλεῖσται τοὐλάχιστον, ἐξαίρετον δραστηριότητα καὶ θαυμαστὴν κοινοπραγίας ἐπιτηδειότητα.

Τὰ ὀλίγα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν παραδείγματα ὅσα δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, θέλουσι μαρτυρήσει τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν. Ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων περιελάμβανεν 22 χωρία κείμενα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν ἔκπαλαι πολυθρύλητον διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ἡ πρωτεύουσα, τὰ Ἀμπελάκια, εἶχε περὶ τὰς 4,000 κατοίκων, τὰ δὲ περὶ αὐτὴν χωρία περὶ τοὺς δισχιλίους. Ἡ κοινότης ἠσχολεῖτο μὲν καὶ περὶ παντοῖα γεωργικὰ ἔργα, ἰδίως ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ἐμπορίαν τοῦ ἐρυθροβαφοῦς βαμβακίνου νήματος, περὶ ὃ εἰργάζοντο πάντες οἱ κάτοικοι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες. Ἐκ τούτων δὲ οἱ ἐμπειρότεροι, εἴτε πλούσιοι, εἴτε πένητες ἦσαν, ἐπέμφθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Σμύρνην, εἰς Βιένναν, εἰς Ἀμστελόδαμον, εἰς Λονδῖνον, εἰς Ὀδησσὸν, ἵνα ἱδρύσωσιν αὐτόθι καταστήματα καὶ ἀποθήκας. Τῆς εταιρίας προΐσταντο πέντε ἐπιτροπαὶ, ἐκλεγόμεναι ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων πλουσίων ἢ πενήτων, ἅμα συμπληρωσάντων τὸ 25 τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἔτος· καὶ πολλάκις οἱ

Digitized by Google

πενέστατοι τῶν ἑταίρων, ἐὰν ἀνωμολογοῦντο ὡς οἱ ἱκανώτατοι, προεχειρίζοντο εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς ἑταιρίας ἀξιώματα διὰ τῆς ψήφου τῶν συμπολιτῶν. Ἐκ τῶν πέντε ἐπιτροπῶν ἡ μὲν εἶχε τὴν ὑπερτάτην τῆς ἑταιρίας διεύθυνσιν· ἡ δευτέρα ἐλέγετο διοικητική· ἡ τρίτη, γεωργική· ἡ τετάρτη, βιομηχανική· ἡ δὲ πέμπτη, ἐλεγκτική. Πρὸ τῆς διανομῆς τῶν ἐτησίων κερδῶν, ἀφῃροῦντο πρῶτον ἡ τιμὴ τοῦ σίτου τοῦ ἀγορασθέντος διὰ τοὺς πένητας ἐργάτας, τὰ πρὸς τοὺς πασάδες δῶρα, τὰ ἔξοδα τῶν νοσοκομείων, τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν σχολείων, τοῦ τυπογραφείου, τῶν ὁδῶν, τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς διοικήσεως, τῶν ἐνοικίων, τοῦ γραφείου, τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρακτορείων καὶ τὰ ὁδοιπορικά· δεύτερον, οἱ τόκοι τῶν ὑπὸ ἑκάστου μέλους τῆς ἑταιρίας καταβληθέντων κεφαλαίων πρὸς 15 %· τρίτον, αἱ ψηφισθεῖσαι ὑπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν ἑταίρων ἀμοιβαὶ εἰς τοὺς πράκτορας τῆς ἑταιρίας, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος αὐτῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν. Τὰ ὑπόλοιπα κέρδη διενέμοντο μεταξὺ τῶν ἐργατῶν ὅσοι ἦσαν ἰδιοκτῆται βαμβακοφόρων χωρίων, καὶ τῶν ἐργατῶν ὅσοι ἁπλῶς κατέβαλλον ἐργασίαν. Ἡ δὲ διανομὴ αὕτη, γινομένη ἐν κοινῇ συνελεύσει, διενηργεῖτο μετὰ τοσαύτης δικαιοσύνης, ὥστε οὐδέποτε προεκάλεσε θορύβους ἢ κατακραυγάς. Ἐντεῦθεν ἡ ἑταιρία τῶν Ἀμπελακίων εὐδαιμονήσασα, ἀνεδείχθη ἐνάμιλλος τῶν ἰσχυροτάτων ἐμπορικῶν οἴκων τῆς Εὐρώπης. Τὰ μεγάλα αὐτῆς κέρδη ἐπέτρεψαν νὰ συντηρῶνται κοινῇ δαπάνῃ εἰς ἕκαστον χωρίον ἰατροὶ ἐπιμελούμενοι τὰ τῆς ὑγείας ὅλων τῶν κατοίκων, σχολαὶ κατώτεραι καὶ ἀνώτεραι, ἀποθῆκαι σίτου καὶ ὅλων τῶν ἄλλων γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν, ἐγχωρίων τε καὶ ξένων, προϊόντων, νοσοκομεῖον, ταμεῖον ἀπομαχικόν, βιβλιοθήκη, ταμεῖον τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ ἑταιρία αὕτη ἱδρύθη ὁριστικῶς τῷ 1795 διὰ κεφαλαίου 100,000 φράγκων περίπου· τῷ δὲ 1810 ὅτε εἴπερ ποτὲ ἤκμασεν, εἶχε κεφάλαιον 20,000,000 φράγκων. Τὰ ἐμπορικὰ αὐτῆς συναλλάγματα ἐκυκλοφόρουν ἁπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἀσίας, αἱ δὲ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀποθῆκαι αὐτῆς ἔβριθον ἐμπορευμάτων δι' ἀνταλλαγῆς προςκτηθέντων. Ἀλλ' ἡ τοσαύτη τῶν Ἀμπελακιωτῶν εὐημερία ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν δυσπιστίαν, τὸν φθόνον καὶ τὴν ὀργὴν τῆς τυραννικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας εἶχον τὴν δυστυχίαν νὰ ζῶσιν. Οἱ ἐν τῇ γειτονίᾳ αὐτῶν ζῶντες Τοῦρκοι προετράπησαν ὑπὸ τῆς Πύλης νὰ ἐπιπέπωσι, δῃοῦντες τὴν χώραν καὶ ἐκδιώκοντες τῇδε κἀκεῖσε τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Τοῦ ἔργου τῆς καταστροφῆς ἐκτελεστὴς ἐγένετο ὁ διαβόητος Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Συνέβη δὲ τοῦτο καθ' ἣν ἐποχὴν ὑπὲρ τὰ 10,000,000 φράγκων, συγκεντρωμένων εἰς Βιένναν, κατεποντώθησαν ἐν τῇ κατὰ τὸ 1811 οἰκονομικῇ χρεωκοπίᾳ τῆς Αὐστρίας· ὥστε οἱ δυστυχεῖς Ἀμπελακιῶται, ἀπολέσαντες πατρίδα καὶ κεφάλαια, διεσκορπίσθησαν ἁπανταχοῦ γῆς καὶ ἔκτοτε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἑνωθῶσιν αὖθις.

Τοιαῦται ἢ παραπλήσιαι ἑταιρίαι συνεκροτήθησαν εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς κοινότητας ἀπὸ τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν Φιλιππουπόλει, ἐν Μαδεμοχωρίοις, ἐν Καλαβρύτῃ, ἐν Συράκῳ, ἐν Χίῳ, ἐν Κυδωνίαις, ἵνα εἰς τινας τῶν ὀνομαστοτάτων περιορισθῶμεν. Αἱ μᾶλλον ὅμως ἀξιομνημόνευτοι αὐτῶν ὑπῆρξαν βεβαίως αἱ ναυτικαὶ κοινότητες τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, διότι τὰ ἔργα αὐτῶν δὲν συνετέλεσαν μόνον εἰς τὴν ἰδιωτικὴν εὐημερίαν τῶν νησιωτῶν ἐκείνων, ἀλλὰ ἀπήρτισαν ἓν τῶν κυριωτάτων ὅπλων καὶ ἴσως τὸ κυριώτατον δι' οὗ ἀνεκτήθη ἡ ἀνεξαρτησία ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος φύσει καὶ θέσει ἀνεδείχθη ἀνέκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἰδίως ναυτικὸν ἔθνος. Ἐθαλασσοκράτησεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῇ Ε' καὶ ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι πρὸ Χριστοῦ. Ἐθαλασσοκράτησε κατὰ τὰ πρῶτα ἑξακόσια ἔτη τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῇ Θ' καὶ τῇ Ι' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι, οὐδὲ ἀπέβαλε τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰμὴ ὅτε ἡ ἑσπερία Εὐρώπη, διὰ τῶν πληγῶν ἃς κατήνεγκε κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἰδιοποιήθη βαθμηδὸν καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, περιελθοῦσαν τότε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Γενουαίων. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο ὅπως καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ οἱ ἑσπέριοι οὐδὲν διαρκὲς ἵδρυσαν ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ὅτι, ἄν, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Τοῦρκοι ἐκληρονόμησαν τοὺς καρποὺς τῆς μεταξὺ χριστιανῶν ἐκείνης ἀδελφοκτονίας, τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν περιωρίζετο εἰς μικρά τινα πλοιάρια περὶ ἁπλῆν τὴν ἀκτοπλοΐαν ἀσχολούμενα, μετ' οὐ πολὺ Γενουαῖοί τε καὶ Ἑνετοὶ ἀπέβαλον ὡσαύτως τὸ ἐφήμερον αὐτῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν κράτος. Ἡ μόνη μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν διαφορὰ ὑπῆρξεν ὅτι οἱ μὲν Ἑνετοὶ καὶ Γενουαῖοι ἐξεχώρησαν διὰ παντὸς ἐκ τῆς ἀνατολῆς, οἱ δὲ Ἕλληνες, δι' ἀγώνων ἀτρύτων ἀνακτήσαντες τὴν ἀρχαίαν ὑπεροχήν, ἔμελλον ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος νὰ περιάγωσιν αὖθις τὴν σημαίαν αὐτῶν τροπαιοῦχον ἀπὸ τῆς Ὀδησσοῦ μέχρι τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας. Πολλὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ γεγονότα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναβίωσιν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ· πρὸ πάντων ὅμως ἡ ἐπιτηδειότης μεθ' ἧς ἐφηρμόσθη τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ εἰς τοῦτον τὸν κλάδον τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, ὅπως εἰς πλείστους ἄλλους. Ἕκαστος ναύτης εἶχεν ἑταιρικὴν μερίδα ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τοῦ

Digitized by Google

φορτίου· γινόμενος δὲ οὕτω συνέταιρος, εἶχεν ἴδιον συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπέβαινε προσεκτικὸς, ἄγρυπνος, οἰκονόμος, ἐξεταστικός. Καὶ οὐ μόνον ἠγωνίζετο πάσῃ δυνάμει νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπιτηδειοτέραν τοῦ πλοίου ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιδεξιότητα αὐτοῦ ἀδιαλείπτως προεβίβαζεν, ὥςτε προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπὸ ἀρίστου ἐκτελεστοῦ τῶν διατασσομένων προήγετο πολλάκις εἰς τὴν τάξιν ἀρίστου κυβερνήτου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀδελφικῆς ταύτης συμπράξεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀπορίας, ἀπέβησαν θαυμάσια. Αἱ τρεῖς νῆσοι, αἵτινες ἐν τῇ ΙΖ′ ἑκατονταετηρίδι ἦσαν σχεδὸν ἔρημοι, ἐκτήσαντο ἔκτοτε κατοίκους συμποσωθέντας ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς 30 χιλιάδας ψυχῶν. Κατὰ τοὺς μετριωτέρους δὲ ὑπολογισμοὺς ἠρίθμουν, κατὰ τὸ 1821, 300 πλοῖα ἀπὸ 60 μέχρι τετρακοσίων τόνων καὶ πληρώματα 12,000 περίπου ναυτῶν. Οἱ θησαυροὶ οἱ ἀποταμιευθέντες εἰς τοὺς τρεῖς ἐκείνους ἀγόνους βράχους ἀπέβησαν τοσοῦτοι, ὥςτε οἱ φιλοπάτριδες αὐτῶν κάτοικοι ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσι περὶ τὰ 20,000,000 δραχμῶν εἰς τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον ἀξιομνημόνευτον, τὸ ἠθικὸν φρόνημα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἀνυψώθη παραδόξως. Χρηστότης ἐξαίρετος ἐπεκράτησεν εἰς ἁπάσας τὰς ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς τοῦ τότε καιροῦ κερδοσκοπίας. Πᾶσαι αἱ ληψοδοσίαι ἐγίνοντο διὰ προφορικῶν συμβάσεων ἢ τὸ πολὺ δι' ἁπλῶν σημειώσεων. Ὁμολογίαι καὶ ἐξοφλήσεις ἦσαν πράγματα ἄγνωστα, ἡ δὲ χρεωκοπία καὶ ἡ ναυταπάτη, γεγονότα σχεδὸν ἀνήκουστα. Οἱ ναυσίβιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες εἶχον καθ' ἅπαντα τὸν βίον θαυμαστόν τι ἡρωϊκὸν παράστημα καὶ ἐθνικὸν ἀξίωμα. Ἰδίως ἐφιλοτιμοῦντο νὰ κοσμῶσι τὰ πλοῖα αὐτῶν δι' ὀνομάτων καὶ ἀναγλύφων εἰκονιζόντων τοὺς προπατορικοὺς ἥρωας, ὧν ἐπόθουν νὰ μιμηθῶσι τὰ ἔργα καὶ ὧν ηὐτύχησαν τῳόντι νὰ ἀναδειχθῶσι μετ' οὐ πολὺ ἐνάμιλλοι. Ἵνα δὲ εἰς μόνα τὰ ὀνόματα τῶν πλοίων περιορισθῶμεν, ἀναφέρομέν τινα ἐξ αὐτῶν ὡς χαρακτηριστικώτατα τῶν αἰσθημάτων ὧν ἐνεφοροῦντο οἱ ἰδιοκτῆται, οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ ναῦται αὐτῶν. Ἀσπασία, Ἀριστείδης, Ἀνδρομάχη, Ἀχιλλεὺς, Ἀθηνᾶ, Ἀφροδίτη, Γοργὼ, Διομήδης, Ἑλλὰς, Ἐλευθερία, Ἐπαμεινώνδας, Ἡρακλῆς, Θεμιστοκλῆς, Κλειὼ, Λυκοῦργος, Λεωνίδας, Νιόβη, Περικλῆς, Σόλων, Σπαρτιᾶτις, τοιαῦτα καὶ ἄλλα πλεῖστα τοιαῦτα ἦσαν τὰ ὀνόματα ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ὁποίων ἔθετον τὸν ἱερὸν αὐτῶν στόλον οἱ ἄνθρωποι τῶν χρόνων τούτων, ἀγωνιζόμενοι νὰ συναρμολογῶσι τὸν παρόντα Ἑλληνισμὸν πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον, ὄχι τὸν Ἑλληνισμὸν ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔζων, ἀλλὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἐντὸς τοῦ ὁποίου μετ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ ζήσωσι καὶ εἰς τὸν ὁποῖον τοσαύτην εἶχον πεποίθησιν, ὥστε πρὶν ἐπιτείλῃ ἔτι ἐπὶ τῆς δεδουλωμένης πατρίδος, ὡς παρόντα ἐχαιρέτιζον καὶ ἐπανηγύριζον. Τί παράδοξον λοιπὸν ὅτι τοιοῦτοι ὄντες καὶ συναθλητὰς ἔχοντες τοὺς κλέφτας καὶ τοὺς ἁρματωλοὺς, ὧν προεμνημονεύσαμεν, κατώρθωσαν ὅσα κατώρθωσαν;

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ πολέμιοι πρὸς οὓς διηγωνίσθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν, ἦσαν ὅλως διάφοροι τῶν ἀντιπάλων οὓς πρόκειται νῦν νὰ ἀπαντήσωμεν. Ἀλλὰ ἡ πρωτίστη τῶν ἐθνῶν ἀρετὴ εἰς τοῦτο συνίσταται, τὸ νὰ παρασκευάζωσιν ἑκάστοτε τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις καθ' ὧν ἔχουσι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν. Οἱ κλέφται καὶ οἱ ἁρματωλοὶ ἡμῶν ἦσαν ἐνάμιλλοι κατά τε τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν πρὸς τοὺς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀσυντάκτους ὄχλους τῶν πολεμίων· καὶ ἔχοντες πρὸς ἐπὶ τούτοις τὸ ἠθικὸν πλεονέκτημα τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς φιλοπατρίας, πολλάκις ἔτρεψαν αὐτούς. Τὰ δὲ σκάφη τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, ὅσῳ ἐλαφρὰ καὶ ἂν ἦσαν ἀντιπαραβαλλόμενα πρὸς τοὺς ὄγκους τῶν τουρκικῶν δικρότων καὶ φρεγάδων, παραλαβόντα ὅμως εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τὸ φοβερὸν τῶν πυρπολικῶν ὅπλον, καὶ ἐπιτηδειότερον μὲν χειριζόμενα, ἐκθυμότερον δὲ κυβερνώμενα καὶ τολμῶντα τὰ πάντα ὅπως μόνη ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσις τολμᾷ, ἠδυνήθησαν πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν κολοσσῶν ἐκείνων νὰ καταστρέψωσι, πλειστάκις δὲ νὰ ἴδωσιν αὐτοὺς προτροπάδην πρὸ αὐτῶν φεύγοντας.

Ἐνῷ λοιπὸν μία τοῦ ἔθνους μερὶς ἐπέτυχε ν' ἀναλάβῃ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους πραγμάτων καὶ νὰ κυριαρχήσῃ ἀπολύτως τῶν δύο ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου μεγάλων αὐτοῦ ἐπαρχιῶν· ἐνῷ ἑτέρα τοῦ ἔθνους μερὶς, ὁ κλῆρος, διεῖπεν, ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τὸν πνευματικὸν καὶ ἐν μέρει τὸν ἀστικὸν βίον ἁπάντων τῶν χριστιανῶν τοῦ κράτους ὑπηκόων ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ ἐν Ἀσίᾳ· ἐνῷ τρίτη τοῦ ἔθνους μερὶς διατελοῦσα ἀείποτε ἔνοπλος διεξῆγεν ἀδιάκοπον κατὰ τῶν κατακτητῶν ἀγῶνα εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Ἤπειρον, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἐνῷ σύμπαν τὸ ἔθνος ἐπανίστατο ἐκ διαλειμμάτων ὁσάκις εὕρισκεν ἢ ἤλπιζε νὰ εὕρῃ οἱονδήποτε ἐξωτερικὸν σύμμαχον, συγχρόνως τὸ ἔθνος τοῦτο διωργανωμένον εἰς πολυαρίθμους κοινότητας ἀπὸ τῆς Θρᾴκης μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῶν παραλίων χωρῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐν τῷ μεταξὺ νήσους, μικράς τε καὶ μεγάλας, διῴκει τὰ καθ' ἑαυτὸ εἰς τρόπον ἐπι-

Digitized by Google

τήδειον νὰ πλουτήσῃ, νὰ παιδευθῇ καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ πάντα τὰ πρὸς ἀνάκτησιν καὶ συντήρησιν τῆς ὁλοσχεροῦς αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας ἀπαιτούμενα. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο ἐκπολιτευτικὸν ἔργον δὲν διεξήγετο εἰμὴ ὑπὸ μόνης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὑπῆρχον μὲν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς ἀνατολῆς καὶ ἕτερά τινα φῦλα ἑτερόγλωσσα καὶ ἑτερώνυμα· ἀλλὰ ταῦτα πάντα διετέλεσαν ἐπὶ 400 ἔτη ἀφανῆ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου καὶ ἀκατονόμαστα. Αὐτοὶ οἱ Σλαῦοι ἐπέσχον καθ' ὅλον τὸ μακρὸν ἐκεῖνο τοῦ χρόνου διάστημα δευτερεύουσαν τάξιν, οὐδαμῶς γενόμενοι ἐνάμιλλοι τοῦ μεγάλου ἀξιώματος, ὅπερ διὰ τῆς εὐφυΐας, τῆς δεξιότητος καὶ τῆς πατροπαραδότου κοσμοϊστορικῆς αὐτοῦ ἀξίας κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὸ κράτος τῆς φοβερωτάτης τῶν τυραννιῶν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέβαλον καὶ αὐτὴν τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἐθνότητος, μάλιστα δὲ οἱ Βούλγαροι, ἐξ ὧν ὅσοι τυχὸν ἐλάμβανον παίδευσίν τινα οὐδὲ ἤθελον νὰ φέρωσι τὸ φυλετικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀλλ' ἐκαυχῶντο αὐτοκαλούμενοι Ἕλληνες. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν Μαυροβουνιωτῶν, διότι οὗτοι, εἰ καὶ σπανίως ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, διὰ τὸ εὐάριθμον ὅμως καὶ τὴν ὀλίγην περὶ τὸν πολιτισμὸν ἐπίδοσιν αὐτῶν, ἐλάχιστα ἐπενήργησαν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολῆς. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων Σλαύων μόνοι οἱ Σέρβοι ἐπανέστησαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι μόλις πρὸ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ δεκαετηρίδων. Ὅθεν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπρώτευσε καθ' ἅπασαν τὴν ἀνατολὴν οὐ μόνον ἐπὶ ἐμπορίᾳ, βιομηχανίᾳ, ναυτιλίᾳ, παιδείᾳ καὶ ἀρίστῃ ἐν πολλοῖς τῶν καθ' ἑαυτὸ πραγμάτων διοικήσει, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτὸ μόνον ἔχυσεν ἀφειδῶς τὸ αἷμά του ἵνα διασείσῃ τὸ τερατῶδες οἰκοδόμημα τῆς ὀσμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἀκρωτηριάσῃ αὐτὸ καὶ περιαγάγῃ εἰς τὴν παροῦσαν ἀμηχανίαν. Τοῦτο δὲ τὸ θαυμαστὸν θέαμα ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἅπαντες οἱ περιηγηταὶ τῆς ἀνατολῆς, κατὰ τὴν ΙΗ' μάλιστα ἑκατονταετηρίδα, προανήγγελλον τὴν πτῶσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ μιᾷ φωνῇ οὐδένα ἄλλον ἀνωμολόγουν ὡς πρόδηλον κληρονόμον τῆς ὑπερτάτης ἐν τῇ ἀνατολῇ ἀρχῆς εἰμὴ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ὁ νῦν Ἑλληνισμός.

Ἡ ἔκρηξις, αἱ περιπέτειαι καὶ ἡ παράτασις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐπήγαγον διακοπήν τινα τῆς ἐκπολιτευτικῆς ταύτης ἐνεργείας, καὶ ἐν μέρει τὴν καταστροφὴν πολλῶν ἐκ τῶν κυριωτάτων αὐτῆς ἑστιῶν. Τὰ Μαδεμοχώρια καὶ ἡ Νιάουσα τῆς Μακεδονίας, αἱ κοινότητες τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἡ Καλαββρύτη, ἡ Συράκω καὶ τὸ Σοῦλι τῆς Ἠπείρου, ἡ Χίος, τὰ Ψαρά, αἱ Κυδωνίαι τῆς Ἀσίας, ἡ Κάσος, ὑπέστησαν συμφορὰς ἀνηκέστους· ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τὴν ὁλοσχερῆ ἀνατροπὴν ἁπάσης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, καὶ τοῦ πλείστου τῆς Κρήτης, τὴν ἐντελῆ ἐξάντλησιν τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἔτι δὲ τὰς σφαγὰς αἵτινες ἁπανταχοῦ ἄλλου τῆς ἀνατολῆς γενόμεναι κατήνεγκον πληγὰς καιρίας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἰδίως εἰς τὰς ἐπιφανεστάτας μητροπόλεις, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Φιλιππούπολιν, τὴν Σμύρνην, τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ μετὰ τὴν δεκαετῆ ταύτην λαίλαπα, καθ' ἣν πολλάκις ὁ Ἑλληνισμὸς ἐφαίνετο μέλλων νὰ καταποντωθῇ καὶ νὰ ἀποτεφρωθῇ ἐντὸς τοῦ πελάγους ἐκείνου τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πυρός, αἴφνης προέκυψεν οὗτος, εἴπερ ποτὲ ἀκμαῖος ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς, καὶ ἐπεδόθη μετὰ νέου ζήλου εἰς τὴν ἀνάκτησιν καὶ τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἐν Θράκῃ, ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, καθ' ὅλας τὰς νήσους, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐντὸς τοῦ ἱδρυθέντος τότε βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα αὕτη μικρὰ ἀπόμοιρα τῶν ἐκτεταμένων ἐκείνων ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπέβη ὁ φαεινὸς φάρος πρὸς ὃν δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ 40 ἤδη ἔτη ἀποβλέποντες ἅπαντες οἱ ὁμογενεῖς καὶ ὁμόγλωσσοι, οἱ καταδικασθέντες μετὰ τοσαύτας θυσίας καὶ τοσαῦτα κατορθώματα νὰ διάγωσιν ἔτι ἐν τῇ ζοφερᾷ νυκτὶ τῆς ἀπαισιωτάτης τῶν δουλειῶν. Αἱ ἀσθενεῖς καὶ εὐάριθμοι χῶραι αἱ τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀπαρτίσασαι καὶ πλείστην ὅσην δῄωσιν, λιπανθρωπίαν καὶ ποικίλην ἄλλην ταλαιπωρίαν παθοῦσαι, δὲν ἔπραξαν πολλὰ καὶ μεγάλα ὡς κράτος πολιτικόν. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἐπιδοθέντες ἐκθύμως, μετὰ τοσαύτας προηγουμένας συμφοράς, εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτῶν προαγωγήν, οὔτε στρατὸν ἀποχρῶντα συνεκρότησαν, οὔτε στόλον· καὶ πολλάκις ἐθυσίασαν εἰς τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας καὶ τῆς διοικήσεως. Καθ' ὅλα ὅμως τὰ λοιπὰ ηὐδοκίμησαν παραδόξως. Ἀπολαύσαντες τὸ ἀγαθὸν τῆς εὐνομίας, τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἔδωκαν τὸ σύνθημα τῆς ἀναβιώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς νέας ὑπ' αὐτοῦ καταλήψεως ἁπάσης τῆς ἐκπολιτευτικῆς ἐνεργείας καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν. Πλεῖστα τοῦ βασιλείου μέρη μετεβλήθησαν, διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς φιλοπονίας τῶν γεωργῶν, εἰς ἀληθεῖς παραδείσους. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν, εἰ καὶ ἔχον ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀτμοπλοϊκὰς ἑταιρίας, ἠρίθμει κατὰ τὸ ἔτος 1875 5,000 σκάφη 230,135 τόνων καὶ 25,197 ναύτας. Ὁ πληθυσμὸς σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ὑπερδιπλασιάσθη ἐν μιᾷ δεκαετίᾳ. Τῷ 1862 ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ ἀνήρχετο εἰς 81,433,392 φράγκων, τῷ δὲ 1872 ἡ κίνησις τοῦ γενικοῦ ἐμπορίου παρέστησεν ἀξίαν 195,510,249 φράγκων. Οὐδ' ἔχομεν ἀνάγκην ν' ἀκριβολογήσωμεν περὶ τῆς τεραστίας ἐπιδόσεως ἣν ἔλαβεν ἡ δημοσία

Digitized by Google

παίδευσις, ἥ τε ἀνωτάτη καὶ ἡ μέση καὶ ἡ κατωτέρα. Ὁ ξένος ἐρχόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκπλήττεται θεωρῶν τὸ μέγεθος, τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν παντὸς εἴδους ἱδρυμάτων τῆς πόλεως ταύτης ὅσα ἐργάζονται ἢ παρασκευάζονται νὰ ἐργασθῶσιν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς παιδείας καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς βαθμίδας· τὸ πανεπιστήμιον, τὴν ἀκαδημίαν, τὸ ἀστεροσκοπεῖον, τὸ πολυτεχνεῖον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ζάππειον, τὸ Ἀρσακεῖον, τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῶν ἀῤῥένων, τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῶν θηλέων. Τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος κατηγορήθη ὅτι ἐπέστησε προσοχὴν ἰδιάζουσαν εἰς τὴν ἀνωτέραν καὶ μέσην μᾶλλον ἢ εἰς τὴν κατωτέραν παίδευσιν· ἀλλ' οἱ τοῦτο λέγοντες λησμονοῦσιν ὅτι ἡ κατωτέρα παίδευσις λειτουργεῖ κυρίως χάριν τοῦ ἰδίου, τοῦ τοπικοῦ τοῦ βασιλείου συμφέροντος, ἡ δὲ ἀνωτέρα καὶ ἡ μέση ἀκτινοβολοῦσι καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν· τὸ δὲ μικρὸν τῆς Ἑλλάδος βασίλειον φύσει καὶ θέσει ὀφείλει νὰ πράττῃ πολὺ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συμφέροντος ἢ ὑπὲρ τοῦ μερικοῦ τῶν χωρῶν ὅσαι ἀπαρτίζουσι τὸ βασίλειον τοῦτο. Ἐντεῦθεν οὐ μόνον ἡ ἀνωτέρα καὶ ἡ μέση παίδευσις ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἔθνους πολὺ πλειότερον ἢ ἡ κατωτέρα, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι οὐκ ὀλίγαι δυσαναλογίαι ἠδύναντο νὰ παρατηρηθῶσιν ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ κοινωνικῷ καταρτισμῷ τοῦ μικροῦ τούτου κράτους, δυσαναλογίαι τὰς ὁποίας ἤθελεν εἶναι μακρὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἐπίμεμπτοι μόνον ὅταν δὲν ἀναλογιζώμεθα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πολίτευμα ἀποτελεῖ τὴν κεφαλὴν οὐχὶ τοῦ λεγομένου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὴν δ' εὐθύνην τῆς ὅλως ἰδιοῤῥύθμου ταύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων φέρει οὐχὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀλλ' ἡ Εὐρώπη, ἥτις δὲν ἐκύρωσε τὴν ἀνεξαρτησίαν εἰμὴ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνισθέντων Ἑλλήνων, καὶ ἀφ' ἑτέρου αὐτὴ δὴ αὕτη δὲν ἔπαυσε πρεσβεύουσα καὶ ὑποδεικνύουσα τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αὔξησιν τοῦ πολιτικοῦ τούτου οἰκοδομήματος. Ἀλλ' ὅπως δήποτε, ὅστις ἔχει τὴν ἐλαχίστην ἔννοιαν τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν διετέλουν πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ τῆς ἔτι οἰκτροτέρας εἰς ἣν περιέστησαν ὡς ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἀδυσωπήτου καὶ ἀγρίου ἐκείνου πολέμου, δὲν δύναται εἰμὴ νὰ θαυμάσῃ τὴν ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἐτῶν γενομένην ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀλλοίωσιν.

Ἐννοεῖται ὅτι τοσαύτην ἐπίδοσιν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσδοκῶμεν παρὰ τῶν πολλῶν ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, ὅσοι κατεδικάσθησαν τότε νὰ ἐξακολουθήσωσι διάγοντες ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ δοῦλοι Ἕλληνες εἰργάσθησαν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου μεθ' οὗ καὶ οἱ ἐλεύθεροι· ἀλλ' ἡ αὐθαιρεσία, ἡ ἀνομία, ἡ καταπίεσις τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὴν γεωργίαν νὰ παραγάγῃ αὐτόθι τοὺς ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος προκύψαντας ἀπὸ χωρῶν πολὺ ὀλιγώτερον εὐφόρων καρπούς. Μόνον εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς παραλίας ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων δυνάμεων περιέστελλεν ὁπωσοῦν τὴν ἀδιόρθωτον τουρκικὴν δεσποτείαν, ἠδυνήθη ὁ Ἑλληνισμὸς ν' ἀναπτύξῃ μέχρι τινὸς τὰ ἔμφυτα αὐτοῦ προτερήματα. Πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορία καὶ πᾶσα ἡ ναυτιλία τοῦ κράτους περιῆλθον αὖθις εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἰδίως ἀξιοσημείωτα κατὰ τοῦτο εἶναι τὰ συμβάντα εἰς τὰς κυριωτέρας μεγαλοπόλεις. Ἡ Σμύρνη ἀπέβη πόλις ἐπὶ τοσοῦτον ἑλληνική, ὥστε ἐπὶ τῶν 100,000 αὐτῆς κατοίκων αἱ 80,000 εἶναι Ἕλληνες. Εἰς Κωνσταντινούπολιν οἰκοῦσι 300,000 Ἑλλήνων· καὶ ἐκεῖ ἡ ἀριθμητικὴ αὐτῶν ἀναλογία πρὸς τὸν ὅλον τῆς πρωτευούσης πληθυσμὸν εἶναι βεβαίως πολὺ μικροτέρα ἢ ἐν Σμύρνῃ, ἀλλὰ διὰ τῆς δραστηριότητος, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτῶν εἰμποροῦμεν θαῤῥούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι πρωτεύουσιν ὅλων τῶν ἄλλων φυλῶν ὅσαι καλύπτουσι τὰς εὐθαλεῖς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ 1821 ἐπήγαγον τὴν ἐντελῆ ἀναμόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐκείνης κοινωνίας. Οἱ Φαναριῶται ἐξέλιπον καὶ συνεξέλιπε μετ' αὐτῶν ὁ ἰδιάζων τρόπος καθ' ὃν οὗτοι ἐπενήργουν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων τῆς Τουρκίας. Τοὺς Φαναριώτας ὅμως διεδέχθησαν οἱ μεγάλοι τραπεζιτικοὶ οἶκοι, οἵτινες ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης τοσοῦτον ἴσχυσαν, ὥστε οἱ δύο τελευταῖοι ἀλλεπαλλήλως βασιλεύσαντες σουλτάνοι, ἀμφότεροι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ᾐσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐπιδεικτικῶς νὰ δηλώσωσι τὴν ἐξαίρετον αὐτῶν εὔνοιαν πρὸς δύο ἐκ τῶν κρατίστων ἐκείνων οἴκων. Τὸ πάντων ὅμως μᾶλλον ἀξιοσημείωτον μέρος τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ πληθὺς τῶν ἱδρυμάτων τῆς δημοσίας παιδεύσεως, ἣ ἐν τῷ διαστήματι ἰδίως τῶν τελευταίων πεντεκαίδεκα ἐνιαυτῶν καλύψασα ἁπάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἐν Φιλιππουπόλει, ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ εἰς πλείστας ἄλλας μικροτέρας πόλεις τῆς Θράκης· ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Σέῤῥαις, ἐν Στρουμνίτσῃ, ἐν Καστορίᾳ, ἐν Βιτωλίοις καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Μακεδονίας, καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν ἑλληνικὴν Ἰλλυρίδα μέχρι Δυῤῥαχίου· ἐν Σάμῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, καθ' ὅλην τὴν παραλίαν τὴν ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς Σμύρνης καὶ πολλαχοῦ τῶν ἐνδοτέρων τῆς μικρᾶς Ἀσίας, δυσαρίθμητα νηπιαγωγεῖα καὶ κατώτατα σχολεῖα ἀῤῥένων καὶ θηλέων καὶ οὐκ ὀλίγα ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ γυ-

Digitized by Google

μνάσια διδάσκουσι τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, ἥτις ἐπὶ 3,000 ἤδη ἔτη κυριαρχοῦσα τῶν χωρῶν τούτων φαίνεται ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς τύχης αὐτῶν, τῆς τε ἀγαθῆς καὶ τῆς πονηρᾶς. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀκμάζει διδασκαλεῖον διοργανωθὲν κατὰ τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἐπικρατήσαντα νεώτερα συστήματα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ παρασκευάζει διδασκάλους μέλλοντας νὰ συνεχίσωσι καὶ νὰ συμπληρώσωσι τὸ ἔργον τῶν προκατόχων. Πασίγνωστοι δὲ εἶναι αἱ ποικίλαι καὶ πολυάριθμοι σχολαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ αὐτόθι λειτουργῶν φιλολογικὸς σύλλογος, ὅστις, ὡς ἄλλη τις ἀκαδημία τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, ἐπέστησε πρὸ καιροῦ τὴν προσοχὴν ἁπάσης τῆς λογίας Εὐρώπης. Οὐδὲ ἠρκέσθη ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸ νὰ πράττῃ οὕτως ἐν ταῖς πατρῴαις αὐτοῦ χώραις. Κατὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ἔθος ἐξέπεμψεν ἀποικίας πολλὰς ἁπανταχοῦ τῆς ὑφηλίου· ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἰνδικήν, εἰς τὴν Αὐστραλίαν. Αἱ δ' ἀποικίαι αὗται διὰ τῆς φιλοπονίας, διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς δεξιότητος αὐτῶν ἐκτήσαντο αὐτόθι θησαυροὺς δι' ὧν πολλάκις ἦλθον εἰς ἐπικουρίαν τῆς μητροπόλεως αὐτῶν καὶ τοὺς ὁποίους ἕτοιμοί εἰσι νὰ ὑποβάλωσιν εἰς νέας θυσίας ὑπὲρ τῆς πλήρους πολιτικῆς ἀνορθώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως λοιπὸν ὁ Ἑλληνισμὸς πρωταγωνιστεῖ καὶ νῦν ὅπως ἀείποτε, καὶ νῦν ἴσως πλειότερον παρὰ ἔν τισι τῶν περιπετειῶν τοῦ μακροῦ αὐτοῦ βίου, ἀπὸ τῆς Θράκης μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀπὸ τῆς Χειμάρας μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτη, τὰ ἐπέκεινα τοῦ Αἵμου καὶ τοῦ Σκάρδου σλαυϊκὰ φῦλα ἠθέλησαν νὰ δώσωσι σημεῖά τινα ζωῆς. Ἰδίως οἱ Βούλγαροι, οἱ ἐπὶ 400 ἔτη βαθύτατον κοιμηθέντες ὕπνον, ἀφυπνίσθησαν αἴφνης καὶ οὐ μόνον ἐπεχείρησαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἠξίωσαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἐξαρχίαν, ἣν ἵδρυσαν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, εἰς μέγα μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Τὸ ἀνυπόστατον τῶν ἀξιώσεων τούτων ἀπεδείχθη ἐν τοῖς προτέροις. Τὸ δὲ μέτρον τῆς ζωτικότητος αὐτῶν ἀνεφάνη ἐν ταῖς παρούσαις ἡμέραις. Οὐδένα φθονοῦμεν ἐκ τῶν λαῶν ὅσοι ζητοῦσι ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ζυγοῦ τῆς τουρκικῆς τυραννίας· ἀλλὰ ποία σύγκρισις εἰμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τῶν Σλαύων τούτων καὶ ἡμῶν; Ἠθέλομεν νομίσει ἀσεβὲς ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς συμφορὰς τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ τῷ 1866 ἡ Κρήτη ἐξεγερθεῖσα κατώρθωσε ν' ἀντιστῇ ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη εἰς ἁπάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, νεμομένου ἔτι τότε τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης· οὐδ' ἔπεσεν εἰμὴ ἀφοῦ διὰ τοῦ ἐν Ἀρκαδίῳ ὁλοκαυτώματος ἀείμνηστον κατέστησε τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Νῦν δὲ ἐξηγέρθη ἡ Σερβία μετὰ 50 ἐτῶν αὐτόνομον βίον, μετὰ πεντεκαίδεκα ἐτῶν ἀδιαλείπτους προπαρασκευάς· καὶ οὐδ' ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τοὺς τουρκικοὺς στρατούς, καί τοι ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς μὴ δυναμένους νὰ ἔχωσι τὴν ἐπικουρίαν τῶν ναυτικῶν αὐτῶν δυνάμεων· οὐδ' ἐκλέϊσε τὴν ἧτταν αὐτῆς διὰ κατορθώματος ὁπωσοῦν λόγου ἀξίου. Δὲν λέγομέν τι περὶ τοῦ ὀνομασθέντος βουλγαρικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι γελοῖον ἐὰν δὲν καθηγιάζετο διὰ τῶν σφαγῶν τὰς ὁποίας προεκάλεσε.

Οὕτως ἔχει ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν κρίσιμον ὥραν καθ' ἣν συμπληροῦμεν τὸν Ἐπίλογον τοῦτον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Ἡ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ὀσμανικὴ κυριαρχία ἀποκλίνει προδήλως πρὸς τὴν δύσιν αὐτῆς. Δύο δὲ παρίστανται ὁδοὶ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ὁσημέραι μαραινομένης ταύτης δυναστείας. Ἢ ἡ ἀνατολὴ θέλει παραδοθῇ βαθμηδὸν εἰς τὴν φυλὴν ἐκείνην ἥτις ἐπὶ τρισχίλια ἔτη πολλάκις μὲν προέστη αὐτῆς, ἀείποτε δέ, καὶ νῦν εἰσέτι, ἐπέχει προέχουσαν ἐν αὐτῇ τάξιν· ἢ οἱ ἰθύντορες τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ἐπαναλαμβάνοντες τὸ λάθος τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, θέλουσι διανείμει πρὸς ἀλλήλους τὰς χώρας ταύτας. Ἀλλὰ τοῦτο πράττοντες θέλουσι δημιουργήσει ἐνταῦθα πολυαρχίαν, καὶ ἀνταγωνισμοὺς ποικίλους καὶ ἀφορμὰς πολέμων ἀδιαλείπτων, δι' ὧν, ἀντὶ νὰ λυθῇ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, θέλει ἀπεναντίας ἀποβῇ εἴπερ ποτὲ πολύπλοκον· καὶ θέλει πιθανώτατα παρασκευασθῇ ἡ τῶν Σλαύων κυριαρχία, ὅπως πρὸ πέντε ἑκατονταετηρίδων, δι' ὁμοίου πολιτεύματος, παρεσκευάσθη ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων.[1]

Ὀλίγα τινὰ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΔΟΚΥΜΒΑΛΟΥ

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν οἰκία σήμερον, ὅπου δὲν εὑρίσκεται κλειδοκύμβαλον, οὐδὲν δὲ κοινότερον τῶν παιζόντων αὐτό. Ὀλίγοι ὅμως σχετικῶς εἰσὶν οἱ κλειδοκυμβαλισταὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν σπουδὴν τῶν πλουσίων συλλογῶν, ἃς ἀποτελοῦσι τὰ διὰ κλειδοκύμβαλον μουσικὰ συνθέματα τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Ἀφορμὴ τούτου εἶνε, ὅτι ἡ μουσικὴ θεωρεῖται σήμερον τὸ πλεῖστον ὡς ἁπλῆ διασκέδασις. Πολλοὶ δὲ οὐδὲν ἄλλο ζητοῦσι παρὰ μουσικοῦ τινος τεμαχίου, ἢ τοῦτο καὶ μόνον: σειρὰν εὐαρέστων ἤχων καὶ εὐχερῆ αὐτοῦ κατανόησιν. Οἱ τοιοῦτοι, ἐννοεῖται, ἔχουσι πρόχειρον τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν ἀπείρων μουσικῶν συνθέσεων, αἵτινες καθ' ἑκάστην δημοσιεύονται, καὶ οὐδαμῶς αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξετάσωσιν, ἂν

1. Ἐπιλ. τῆς Ἱστ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου.

Digitized by Google

ὑπάρχει καί τι ἄλλο πλὴν ἐκείνων. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθῶς ὡραιότατα πολλὰ τῶν τοιούτων συνθεμάτων (morceaux de salon) καὶ ἀληθὲς ἐπίσης εἶνε, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο ἔχει τὴν δικαιολόγησιν αὐτοῦ, διότι ἐν μέσῳ φαιδρᾶς ὁμηγύρεως ἢ μετ' ἀξιόλογον γεῦμα, εὐκαιρότερος εἶνε βεβαίως εὔρυθμός τις στρόβιλος ἢ καὶ φαντασία τις «brillante» ἐπὶ τριῶν ἢ τεσσάρων ἤχων μελοδράματός τινος, κακῶς ἢ καλῶς συνερραμμένων, ἢ μελοποιΐα τις (sonate) τοῦ Βετχόβεν. Δὲν πρέπει τις ὅμως νὰ λησμονήσῃ ὁπωςδήποτε, ὅτι ἡ μουσικὴ εἶνε τέχνη πρὸ πάντων, ὡς ἡ ποίησις καὶ ἡ γραφική, καὶ ὅτι δύνανται μὲν αἱ τέχναι νὰ ἀποδῶσιν εἰς θελκτικὴν διασκέδασιν, ἀλλὰ πρέπει ὅμως πρὸ παντὸς νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μέσα μορφώσεως τοῦ πνεύματος ἡμῶν καὶ τῆς καρδίας. Λυπηρὸν ἐπομένως εἶνε, ὅτι οἱ περιελθόντες εἰς βαθμόν τινα τελειότητος κλειδοκυμβαλισταὶ δὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἱκανότητός των ταύτης, ὅπως σπουδάσωσι τοὺς μεγάλους μουσικοδιδασκάλους, καὶ ἀπολαύσωσι τῆς ἐξαιρέτου καὶ ὠφελίμου ἡδονῆς, ἣν ἀποφέρει ἡ πρὸς ἐκείνους κοινωνία αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων.

Περὶ τῶν μεγάλων τούτων διδασκάλων προτιθέμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινά.

Ἐξετάζων τις τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας μουσικῆς, βλέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ φωνητικὴ μουσικὴ προηγήθη κατὰ πολὺ τῆς ὀργανικῆς, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ μουσικὴ τοῦ κλειδοκυμβάλου δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνάπτυξιν εἰμὴ μετὰ τὴν συμφωνικὴν ὀργανικὴν μουσικήν.

Μετὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῶν μουσικῶν τῆς ὀλλανδικῆς σχολῆς (ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ ΙϚ' αἰῶνος) ἡ ἐκκλησιαστικὴ φωνητικὴ μουσικὴ εἶχε φθάσει κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ, διὰ τοῦ Παλαιστρίνα (ἀποθ. τὸ 1594), εἰς βαθμὸν τελειότητος, ὃν οὐδέποτε μετὰ ταῦτα ὑπερέβη, ἐνῷ ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ δὲν ὑπῆρχεν, οὕτως εἰπεῖν, εἰσέτι, καὶ ἐχρησίμευε μόνον εἰς ὑπόκρουσιν τοῦ ᾄσματος. Κατέχομεν σήμερον μέθοδον κλειδοκυμβάλου[1] γερμανικήν, τοῦ ἔτους 1571, καταδεικνύουσαν ὅτι ἡ τέχνη τοῦ κυμβαλίζειν ἦτο ἔτι ἐντελῶς νηπιώδης. Ἡ φάτνη τοῦ κλειδοκυμβάλου εἶχε τέσσαρας μόνον διαπασῶν, καὶ ἡ δακτυλοθεσία ἦν παράδοξος ὅλως καὶ ἀδέξιος· οὕτως, ἐν παραδείγματι, ὁ δεύτερος μόνον καὶ τρίτος δάκτυλος ἐξετέλουν ἀλληλοδιαδόχως τὴν ἀνιοῦσαν δεξιόθεν κλίμακα.

1. Ἐν τῷ clavicembalo καὶ clavicordio, ἅτινα προηγήθησαν τοῦ σημερινοῦ κλειδοκυμβάλου, αἱ μεταλλικαὶ χορδαὶ δὲν ἐπλήττοντο διὰ μικρῶν σφυρῶν, ὡς σήμερον, ἀλλ' ἐκρούοντο διὰ τεμαχίων πτερῶν κόρακος ἢ ὠθοῦντο πλαγίως διὰ μεταλλικῶν ἐλασμάτων. Τὸ forte-piano, ἢ, ὡς κοινότερον καλεῖται σήμερον, piano-forte ἐφευρέθη τὸ 1711 ὑπὸ τοῦ φλωρεντίνου Cristofali, ὅν τινες ἐσφαλμένως ἐνίοτε ἀποκαλοῦσι Cristofari.

Περὶ τὰ 1600 σύλλογός τις ἀρχαιολόγων καὶ μουσικῶν, συνερχομένων ἐν Φλωρεντίᾳ παρὰ τῷ κόμητι de Vernio, διελογίσθη νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τραγῳδίαν, οἵαν ἐφαντάζοντο αὐτὴν τὰ μέλη τοῦ συλλόγου. Ἐκ τῆς ἀποπείρας δὲ ταύτης παρήχθη νέον εἶδος σκηνικῆς παραγωγῆς, ἡ οὕτως ἐπικληθεῖσα opera, ἥτις τάχιστα κατέστη τοῦ συρμοῦ. Ἡ μείζων δὲ σημασία, ἥτις ἐδόθη κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ὀρχήστραν ἐν τοῖς μελοδράμασιν ἐκείνοις, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ τῆς κατὰ πρῶτον ἀναπτύξεως τῆς συμφωνικῆς ὀργανικῆς μουσικῆς. Πρὸς τούτοις τὸ νέον ἐκεῖνο σκηνικὸν προϊὸν παρώτρυνε τοὺς μουσικοὺς εἰς ἰδίαν καὶ ἐπισταμένην σπουδὴν τῆς φωνητικῆς μονῳδίας (solo), καὶ κατ' ἀναλογίαν ἐπίσης τῆς ὀργανικῆς (ἐπὶ τῆς λύρας, τοῦ κλειδοκυμβάλου καὶ τοῦ ἁρμονίου (orgue).

Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἄρχεται διὰ τὴν μουσικὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου πρώτη τις περίοδος, ἐκτεινομένη μέχρι τῶν μέσων σχεδὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐγέννησε δὲ αὕτη πολλοὺς συνθέτας, καί τινων ἐξ αὐτῶν τὰ ἔργα ἔχουσιν ἔτι καὶ σήμερον, πλὴν τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῶν διαφέροντος, ἀληθῆ μουσικὴν ἀξίαν. Τοιοῦτος ἐν παραδείγματι ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Δομένικος Scarlatti (1683-1757), ἐν Γαλλίᾳ ὁ Φραγκίσκος Couperin (1668-1733), ἐν Γερμανίᾳ δὲ ὁ Haendel (1689-1759) καὶ ἰδίως ὁ μέγας Ἰωάννης Σεβαστιανὸς Bach (1685-1750). Ἡ μᾶλλον ἐν χρήσει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μουσικὴ μορφὴ τῶν διὰ τὸ κλειδοκύμβαλον συνθεμάτων εἶνε ἡ *Συνέχεια* καλουμένη (Suite). Τοῦτο δὲ λέγοντες, ὑπενόουν τότε τὴν διαδοχὴν διαφόρων ὀρχηστικῶν μελῳδημάτων, ὡρισμένου τινὸς εἴδους, διαδεχομένων ἀλλήλοις καθ' ὡρισμένην ἐπίσης τάξιν. Ὅπως τις καλῶς κατανοήσῃ τοὺς χαρακτῆρας τῆς μουσικῆς ταύτης, ἥτις ἱκανῶς ἤδη ἀπέχει τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τεχνικούς τινας ὅρους. Ἂν παραβάλῃ τις μουσικὴν σελίδα τοῦ ΙϚ' ἢ ΙΖ' αἰῶνος πρὸς σελίδα νεωτέρας μουσικῆς συνθέσεως, θέλει παρατηρήσει, ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ σελίδι μία μόνη ἐν γένει ὑπάρχει μελῳδία, συνοδευομένη ὑπὸ ἐναρμογῶν ἤχων, (accords), ἐνῷ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀπαντᾷ τις συχνάκις δύο ἢ καὶ πλείονα μελῳδικὰ θέματα ἐπίσης σπουδαῖα καὶ ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα. Ὀνομάζεται δὲ *ἁρμονία* μὲν ἡ τέχνη τῆς δι' ἐναρμογῆς ἤχων συνῳδίας τοῦ μέλους, *ἀντίστιξις* δὲ (contre-point)[1] ἡ τέχνη τῆς πρὸς ὡρισμένην τινὰ μελῳδίαν ἀντιστοίχου καὶ συγχρόνου συναφῆς ἄλλης ἀνεξαρτήτου ἐπίσης

1. Contre-point σημαίνει κατὰ λέξιν τὴν τέχνην τοῦ θέτειν ἐν point ἤτοι σημεῖον, τουτέστι μίαν φωνήν, ἐναντίον ἄλλης· δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ, ὅτι αἱ φωναὶ ἤτοι οἱ μουσικοὶ φθόγγοι (notes) ἐγράφοντο παλαιότερον δι' ἁπλῶν σημείων (points).

Digitized by Google

μελῳδίας. Πάντες παντὸς χρόνου οἱ σπουδαῖοι μουσικοὶ ἔγραψαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατ' ἀντίστιξιν, ἀλλ' οὐχὶ συνεχῶς καὶ συστηματικῶς· ἐνῷ τοὐναντίον τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς, περὶ ἧς ὁ λόγος, εἰσὶ τὸ πλεῖστον γεγραμμένα κατ' ἀντίστιξιν, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἡ τεχνοτροπία δ' αὕτη ἐφηρμόζετο ἰδίως κατ' ἀκριβεῖς καὶ αὐστηροτάτους νόμους εἰς τοὺς οὕτω καλουμένους *κανόνας* καὶ τὰς *ἐπαλληλίας*[1] (fugues), δύο εἴδη μουσικῆς συνθέσεως μεγάλως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀσκούμενα. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ μουσικὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπευθύνεται εἰς τὴν διάνοιαν ἐπίσης καὶ εἰς τὸ αἴσθημα. Μεγίστη καὶ σύντονος ἀπαιτεῖται προσοχή, ὅπως παρακολουθήσῃ τις τὰς συγχρόνους καὶ συμπορευομένας οὕτως εἰπεῖν μελῳδίας τῆς μουσικῆς ἐκείνης, καὶ μόλις δι' ἕξεως μακρᾶς κατορθοῖ τις νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν σοβαρὰν καλλονὴν συνθεμάτων, ἐν οἷς ἡ μὲν μελῳδία εἶνε ἥκιστα ᾠδικὴ ἤτοι ῥυθμική, ὀλίγα δ' ὑπάρχουσι τῆς ἁρμονίας τὰ θέλγητρα. Ὑπὸ πρακτικὴν ὅμως ἔποψιν, ἡ σπουδὴ τῶν μουσικῶν συνθέσεων τῆς ἐποχῆς ταύτης (καὶ ἰδίως τοῦ συγγράμματος «Das wohltem perirte Klavie» τοῦ J. S. Bach) εἶνε προσφορωτάτη εἰς ἄσκησιν τῆς ἀνεξαρτησίας ἑκατέρας χειρός.

Ἀναπόφευκτον ὅμως ἦτο νὰ ἐπέλθῃ θᾶττον ἢ βράδιον ἀντίδρασίς τις κατὰ τοῦ αὐστηροῦ ἐκείνου μουσικοῦ ὕφους, ὅπερ εἶχε πηγάσει ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Πολὺ δ' εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἐξωτερικὴ ἤτοι μὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, καὶ ἡ ὁσημέραι μείζονα ἀποκτῶσα σπουδαιότητα μουσικὴ τοῦ μελοδράματος. Εἷς τῶν πρώτων, οἵτινες ἔγραψαν συνθέματα ὀργανικῆς μουσικῆς κατ' ἐλευθερώτερον καὶ νεωτεριστικώτερον τρόπον ὑπῆρξεν ὁ Φίλιππος Ἐμμανουὴλ Bach (1714-1788), μουσικὸς κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, καὶ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Σεβαστιανοῦ. Ἀπὸ τούτου δὲ ἄρχεται διὰ τὴν μουσικὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου δευτέρα τις περίοδος, καὶ ταύτην ἔχουσιν ἰδίως ὑπ' ὄψιν οἱ λαλοῦντες περὶ «κλασσικῆς» μουσικῆς, καίτοι ὁ ὅρος οὗτος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν δὲν ἐκφράζει τι σαφές. Οἱ δύο μεγάλοι τῆς περιόδου ταύτης μουσικοὶ συνθέται εἰσὶν ὁ Ἅϋδν (1732-1809) καὶ ὁ Μόζαρτ (1756-1791). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρῆλθε μὲν ἤδη πλέον ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἐξακολουθεῖ δ' ἀναπτυσσόμενον τὸ μελόδραμα, καὶ νέον τι μουσικὸν εἶδος ἄρχεται ἀναφαινόμενον, ὅπερ μέχρι σήμερον διετήρησεν ἀποκλειστικὴν σχεδὸν πατρίδα τὴν Γερμανίαν, ἡ ὀργανικὴ *Συμφωνία*. Τὰ διὰ κλειδοκύμβαλον ἔργα τοῦ Ἅϋδν καὶ τοῦ Μόζαρτ, τὰ μόνα περὶ ὧν ἰδίως ἐνταῦθα πρόκειται, εἰσὶν ἀσήμαντα ἀπέναντι τῶν Συμφωνιῶν των· περιέχουσιν ὅμως οὐχ ἧττον ἐν μικρῷ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς αὐτὰς ἀρετάς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συμμετρικῆς συντάξεως τῶν μουσικῶν φράσεων, τῆς ἐπιτηδείας διατάξεως τῶν ἰδεῶν, τῆς σαφηνείας περὶ τὴν ἔκθεσιν καὶ τῆς καθαρότητος καὶ χάριτος περὶ τὴν μορφήν, οὐδὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ τελειότερον. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προηγουμένην ἐποχήν, ἥτις ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς *ἀντιστίξεως*, ἔχομεν νῦν τὴν ἐποχὴν τῆς *μελῳδίας*, ἐνῷ ἡ ἁρμονία ἀποβαίνει πάντῃ δευτερεύουσα. Ἂν δὲ σήμερον δὲν εἶνε πάντες ἱκανοὶ νὰ ἐννοήσωσιν ἐκ πρώτης ἀκοῆς τὸ μελῳδικὸν θέλγητρον τῶν συνθέσεων τούτων, ἀφορμὴ τούτου εἶνε, ὅτι πάντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔχομεν τὰ ὦτα διεφθαρμένα ἐκ μελῶν παντοίων, θορυβωδεστέρων μὲν καὶ ᾠδικωτέρων, ἀλλ' ἧττον ἐκφραστικῶν. Οὐχ ἧττον ὅμως πρέπει τις ἐπίσης ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ Ἅϋδν καὶ ὁ Μόζαρτ δὲν πληροῦσι πλέον σήμερον τὰς μουσικὰς ἡμῶν ἐπιθυμίας, ἄν τις μάλιστα θεωρήσῃ μόνον τὰς διὰ τὸ κλειδοκύμβαλον μουσικὰς αὐτῶν συνθέσεις. Ἡ χαρακτηρίζουσα αὐτὰς διαρκὴς κομψότης φαίνεται ἡμῖν ἐνίοτε ψυχρὰ καὶ ἄχρους· ἡ ἁρμονία των εἶνε πτωχή, ἐνῷ δὲ τὰ τρυφερὰ καὶ περιπαθῆ αἰσθήματα ἐκφράζονται δι' αὐτῶν θαυμασίως, τὸ μέγα ὅμως καὶ τὸ ἀληθῶς παθητικὸν σπανίζει. Ἐν ὀλίγοις δέ, ὀλίγα εἶνε σήμερον ἐκ τῶν διὰ κλειδοκύμβαλον μόνον ἔργων των τὰ δυνάμενα νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐν συναυλίᾳ ἢ ἐν αἰθούσῃ. Εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἀληθὴς οἰκογενειακὴ μουσική, ἔχουσα ὅμως καὶ τὴν ποίησίν της, ὡς ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Μᾶς ἀνιᾷ ἴσως ἐνίοτε, μᾶς ἀναπαύει ὅμως ἄλλοτε, ἀπηυδηκότας ἐκ τῆς πυρετώδους μουσικῆς τῶν νεωτέρων συνθέσεων. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου ἐπικρατοῦσα μορφὴ εἶνε ἡ *μελοποιΐα* (sonate), παραγκωνίσασα τὴν παλαιὰν *συνέχειαν*. Τὴν κλασσικὴν μελοποιΐαν ἀπαρτίζουσι συνήθως τρία ἢ τέσσαρα τεμάχια, συναποτελοῦντα ἓν ὅλον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετὰ τὸ πρῶτον τεμάχιον, γοργὴν ἔχον τὴν κίνησιν, καὶ διαιρούμενον εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον εἶνε πολὺ τοῦ ἄλλου βραχύτερον, ἐπέρχεται τεμάχιον ἀργόν. Ἂν δὲ τὰ μέρη εἶνε τέσσαρα, τὸ τρίτον εἶνε *βραδυχορία* (menuet) (ὁ Βετχόβεν ἀντικατέστησεν εἰς τὴν βραδυχορίαν τὴν *παιδιὰν* (scherzo), ἥτις τὸ κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ μακροτέρα τις καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη βραδυχορία)· τὸ τελευταῖον δὲ τεμάχιον ἔχει γοργὸν τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν μορφὴν τοῦ πρώτου, ἢ τρέπεται μᾶλλον πρὸς τὸ *στρόφιον* (rondo), καθ' ὃ ἡ αὐτὴ μουσικὴ φράσις ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις δίκην στροφῆς.

Τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Μόζαρτ διετήρησε με-

1. Πολλοὺς τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα τεχνικῶν ὅρων ἠναγκάσθημεν νὰ μεταφράσωμεν δημιουργοῦντες λέξεις, οἵας ἐνομίσαμεν προσφόρους. Δὲν ζητοῦμεν ὅμως καὶ νὰ τὰς ἐπιβάλωμεν, ἀναμένοντες νὰ προταθῶσι κρείττονες. Σ. τ. Μ.

Digitized by Google

τὰ θάνατον αὐτοῦ σχολὴ ὅλη κλειδοκυμβαλιστῶν, ὧν σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ Οὔμμελ (1778-1837). Ἐκ τῆς ἐπηρείας δὲ τοῦ Μόζαρτ καὶ τοῦ Ἅϋδν προῆλθεν ἐπίσης καὶ ἄλλη σχολὴ, ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν Κλεμέντην(1752-1832). Ἡ *Βαθμὶς πρὸς τὸν Παρνασσὸν* τοῦ Κλεμέντη καὶ αἱ *Σπουδαὶ* τοῦ μαθητοῦ του Κράμερ (1771-1858) εἶνε καὶ σήμερον ἔτι βάσις πάσης σοβαρᾶς σπουδῆς τοῦ κλειδοκυμβάλου.

Ἐνῷ ὅμως οἱ μουσικοὶ οὗτοι συνθέται παρέμενον οὕτως εἰς τὰς κλασσικὰς παραδόσεις, ἐπῆλθεν ἀνὴρ, ὅστις διήνοιξε νέας τρίβους εἰς τὴν ἐργανικὴν ἐν γένει μουσικὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου, καὶ παρεσκεύασε τὴν νέαν ἐποχὴν, ἥτις διαρκεῖ μέχρις ἔτι καὶ σήμερον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ Βετχόβεν (1770-1827)· ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἡ τοῦ κλειδοκυμβάλου μουσικὴ, δευτερεύουσα τέως, προσκτᾶται τὴν σπουδαιότητα, ἣν μέχρι σήμερον διετήρησε. Ἡ τῶν μελοποιϊῶν αὐτοῦ συλλογὴ δύναται νὰ τεθῇ πάρισος τῶν συμφωνιῶν αὐτοῦ. Οὐδόλως τὴν μελῳδίαν παραγκωνίσας, ἔδωκεν ὁ Βετχόβεν εἰς τὴν ἁρμονίαν ἀνάπτυξιν ἄγνωστον πρὸ αὐτοῦ· κατέστησε δὲ τὸ κλειδοκύμβαλον ἀληθῆ ὀρχήστραν, καὶ μετήνεγκεν εἰς αὐτὸ τὴν δύναμιν τῆς συμφωνικῆς μουσικῆς. Εὐρύνας τὴν μορφὴν τῆς μελοποιΐας, κατέστησεν αὐτὴν ἐλευθερωτέραν, καθ' ὅσον προὐχώρει γράφων· ἀλλ' ἡ μεγάλη ἰδίως ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν προηγητῶν του εἶνε ὡς πρὸς τὰς ἀποτελούσας τὴν οὐσίαν τῶν μελοποιϊῶν αὐτοῦ ἰδέας. Τὰ πρῶτά του ἔργα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς περιφήμου «Παθητικῆς Μελοποιΐας» (εἶνε ἡ ὀγδόη) ἀναμιμνήσκουσιν ἔτι κατὰ πολὺ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Ἅϋδν καὶ τοῦ Μόζαρτ· τοὐναντίον ὅμως τὰ ἔργα τῆς ὡριμωτέρας του ἡλικίας, ἡ 26η π. χ. ἡ 23η μελοποιΐα, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ 17η ἢ 14η ἀποκαλύπτουσι νέον ὅλως κόσμον. Ἀντὶ αἰσθημάτων γενικῶν καὶ ἀορίστων, ἔχει τις πρὸ αὐτοῦ ἀκριβῆ ἔκφρασιν τῶν ἐνδομυχοτάτων καὶ προσωπικῶν τοῦ μουσικοῦ αἰσθημάτων. Ὅπως ἐννοήσῃ τις καλῶς τὸν Βετχόβεν, πρέπει νὰ γνωρίσῃ πως τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἥτις ὑπῆρξε λίαν δυστυχής. Ἀπατηθεὶς κατὰ τοὺς ἔρωτάς του καὶ οὐδέποτε ἀπολαύσας τῆς εὐδαιμονίας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ὑπέστη πᾶσαν ἀγενῆ μεταχείρισιν παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ ἐγεύθη τῆς ἀγνωμοσύνης τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὃν ἠγάπα ὡς πατήρ· πληγεὶς δὲ κατ' ὀλίγον ὑπὸ παντελοῦς κωφότητος, καὶ μονωθεὶς οὕτω κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἐξομολογεῖται αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, τοῦ ἔτους 1802, ὅτι διενοήθη πρὸς στιγμὴν νὰ καταλύσῃ «τὸν ἐλεεινόν του βίον», καὶ ὅτι ἡ τέχνη του μόνη ὑπῆρξεν ἡ ἀποτρέψασα αὐτὸν σκέψις. Κατὰ τὴν Ἐννάτην ἰδίως, τὴν καὶ τελευταίαν αὐτοῦ συμφωνίαν, ἐκφράζεται διὰ περιπαθοῦς ὕφους καὶ μεγαλείου ἡ πάλη αὐτὴ κατ' ἀδυσωπήτου εἱμαρμένης· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν συνθεμάτων αὐτοῦ κατελέγχονται οἱ ἐνδόμυχοι ἐκεῖνοι κλύδωνες.

Δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ Βετχόβεν ἀνήγαγε τὴν μουσικὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου εἰς ὕψος ἀνέφικτον μετ' αὐτόν. Οἱ μεγάλοι τῶν νεωτέρων χρόνων μουσικοί, οἱ διὰ τὸ κλειδοκύμβαλον γράψαντες, καὶ πάντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτώμενοι, προήγαγον ἴσως τινὰς τῶν ἀρετῶν του καὶ ἀνέπτυξαν ἴδιά τινα τῆς μεγαλοφυΐας του γνωρίσματα· οὐδεὶς ὅμως ἰσοῦται πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν δύναμιν. Αἱ μεγάλαι μουσικαὶ συνθέσεις διὰ κλειδοκύμβαλον κατέστησαν ὁλονὲν σπανιώτεραι· ἡ δὲ τῆς μελοποιΐας μορφὴ ἐξέλιπε σχεδόν. Ὁ Βετχόβεν κατώρθου νὰ συνενοῖ δι' εὐρείας συνθέσεως τὰς διαφορωτάτας τῶν ἰδεῶν εἰς ἓν ὅλον· ἐνῷ οἱ νεώτεροι συνθέται προτιμῶσιν ἐν γένει νὰ προσηλῶνται εἰς μίαν ἢ εἰς δύο ἰδέας, καὶ ν' ἀπαρτίζωσιν ἐξ αὐτῶν καὶ μόνων ἓν ἴδιον σύνθεμα. Πλεῖσται τῶν συλλογῶν τοῦ Σούμαν ἀποτελοῦνται οὕτω ἐκ σειρᾶς μικρῶν, μονοσελίδων ἢ δισσελίδων, τεμαχίων. Ἡ τάσις δὲ πρὸς μουσικὴν ἔκφρασιν ἀκριβῶς ὡρισμένων αἰσθημάτων καὶ περιστάσεων, ὑποδεικνυομένων μάλιστα καὶ δι' ἰδίων ἐπιγραφῶν, καταφαίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρόδηλος παρά τισι τῶν μεταγενεστέρων μελοποιῶν. Οὕτω *τὸ Ἐμβατήριον εἰς τὸν χορὸν* τοῦ *Βέμπερ* κατελέγχει εὐχερῶς ὑπολανθάνον ὁλόκληρον εἰδύλλιον, πλῆρες ἁβρότητος καὶ αἰσθήματος· οὕτω δ' ἐπίσης αἱ *Παιδικαὶ Σκηναὶ* τοῦ Σούμαν ἀναφέρουσιν ἡμᾶς πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν ἡμῶν χρόνων, τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης ἡλικίας, ἧς οὐδέποτε ἀναμιμνήσκεταί τις χωρὶς κρυφίου πόθου, καὶ ἀναπολοῦσι τὰ ἴδια ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἅτινα ἐξήγειρεν ἐν ἡμῖν τοιαύτη τις ἢ τοιαύτη περίστασις τῆς παιδικῆς ἡμῶν ἡλικίας. Πρέπει τις ὅμως ἐπίσης νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὴν παραστατικὴν μουσικὴν παρήγαγεν εἰς πολλὰς ὑπερβολάς.

Ὡς ὁ Βετχόβεν, ἐπέθηκαν καὶ οἱ μουσικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, πολὺ μάλιστα βαθύτερον ἢ οἱ προγενέστεροι, τὸν τύπον τῆς ἰδίας των ἀτομικότητος καὶ τὸν τύπον ἐπίσης τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ ἔζησαν. Ὅτι δὲ ἰδίως καὶ πρὸ πάντων καθιστᾷ τὰ ἔργα των ἐνδιαφέροντα, εἶνε ὁ χαρακτὴρ ἐκεῖνος τῆς ἐμπαθοῦς ταραχῆς ἢ τῆς παραδόξου καὶ ποτε νοσηρᾶς φαντασίας, ὅστις τάσσει μὲν αὐτά, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀπολύτου τέχνης, ὑποδεέστερα τῶν κλασσικῶν προϊόντων, παρέχει ὅμως αὐτοῖς πολὺ πλείονα θέλγητρα διὰ τοὺς νευρικούς, τοὺς εὐφαντάστους καὶ ἐμπαθεῖς ἀνθρώπους. Οἱ ἐκ παραδόσεως κανόνες καὶ ἡ παραδεδομένη μορφὴ τῶν μουσικῶν ἔργων μετεβλήθησαν ἐπίσης ὑπὸ τῶν μουσικῶν τούτων, οἵτινες ὁδηγὸν αὐτῶν ἰ-

Digitized by Google

δίως ἐξελέξαντο τὸ αἴσθημα καὶ τὴν φαντασίαν. Οἱ τολμηρότατοι ἁρμονικοὶ συνδυασμοὶ ἐτολμήθησαν, καὶ ἡ ἁρμονία, ἥτις εἶνε προσφορωτέρα τῆς μελῳδίας εἰς ἀκριβῆ ἀπόδοσιν δυσεκφράστων τινῶν αἰσθημάτων, κατίσχυσεν ἐκείνης καὶ πολλάκις τὴν ἀπέπνιξεν. Ἐννοεῖται εὐκόλως, ὅτι ἡ νέα αὕτη σχολὴ ἀπήντησε σφοδρὰν ἀντιπολίτευσιν παρ' ἐκείνοις, οἵτινες προσέκειντο εὐλαβῶς εἰς τὰ παραδεδομένα. Οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ Βετχόβεν ὡς πρὸς τὴν ἁρμονίαν προὐξένησαν σκάνδαλον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν. Τὰ πρῶτα συνθέματα τοῦ Σοπὲν ὠνομάσθησαν «μαθητικὰ γυμνάσματα» ὑπὸ τῶν συγχρόνων κριτικῶν· καὶ μόλις τέλος σήμερον ἀρχίζει πως διαδιδομένη ἡ τοῦ Σούμαν μουσική.

Δὲν παραμένομεν εἰς τὴν νεωτέραν ταύτην περίοδον, ἥτις δὲν ἔληξεν ἔτι καὶ πολὺ δυσκολώτερον ἑπομένως δύναται νὰ κριθῇ. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον ἀναμιμνήσκοντες τὰ ἔργα τοῦ Μένδελσον (1809-1847), μουσικοῦ πολλὴν ἔχοντος τὴν καλλαισθησίαν, τὸ αἴσθημα καὶ τὴν μουσικὴν ἐπιστήμην, στερουμένου ὅμως δυνάμεως·[1] τοῦ Σοπὲν (1809 ἢ 1810-1849), ἐκπροσωποῦντος θαυμασίως τὴν ἐμπαθῆ ἐκείνην μελαγχολίαν καὶ τὴν πυρετώδη φαντασίαν, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν νεωτέραν σχολήν· καὶ τοῦ Σούμαν (1810-1856), τοῦ μουσικοῦ ἐκείνου συνθέτου ὅστις ὑπῆρξε τοσοῦτον πρωτότυπος, ποικίλος καὶ ἄξιος προσοχῆς, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον συνάμα ἀνώμαλος, παράδοξος, καὶ πολλαχοῦ σκοτεινός. Δυστυχῶς αἱ διὰ τὸ κλειδοκύμβαλον συνθέσεις τῆς νεωτέρας σχολῆς εἰσὶ λίαν δυσεκτέλεστοι διὰ τοὺς μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος κυμβαλιστάς· τὸ ἐν αὐταῖς αἴσθημα εἶνε τοσούτῳ προσωπικὸν καὶ τοσούτῳ λεπταὶ αἱ μουσικαὶ αὐτῶν διαχρώσεις, ὥστε τὰ μουσικὰ ταῦτα ἔργα πρέπει νὰ ἐκτελῶνται ὑπὸ ἀληθινῶν τεχνιτῶν, ὅπως καλῶς ἐννοῶνται. Ἄλλως δὲ ἡ τέχνη τοῦ παίζειν τὸ κλειδοκύμβαλον τοσοῦτον προώδευσε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς τεχνικῆς τῶν κλειδοκυμβάλων τελειοποιήσεως,[2] ὥστε οἱ διάσημοι σήμερον κλειδοκυμβαλισταί, ὅπως παραγάγωσι τὴν σκοπουμένην ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ἐπισωρεύουσιν ἐν τοῖς συνθέμασιν αὐτῶν τοσαύτας δυσχερείας, ὥστε καθιστῶσιν αὐτὰς ἀπροσίτους εἰς τοὺς κοινοὺς τῶν θνητῶν. Μεταξὺ δ' ἐκείνων, οἵτινες, ἀνεξαρτήτως τῆς μουσικῆς αὐτῶν ἀξίας, συνετέλεσαν ἰδίως μετὰ τὸν Μόζαρτ εἰς ἀνάπτυξιν τῆς περὶ τὸ κλειδοκύμβαλον τέχνης, δύναταί τις νὰ μνημονεύσῃ τοῦ Βέμπερ (1786-1826), τοῦ Μόσελες (1794-1870), τοῦ Σοπὲν, τοῦ Ἔνσελτ, τοῦ Τάλβεργ, καὶ τέλος τοῦ Λίτζτ (γεννηθέντος τῷ 1811) καὶ τοῦ Ἀντωνίου Ῥουβινστάϊν (γεννηθέντος τὸ 1829). Οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν νεωτάτην ὅλως σχολήν.

Οὐδεμίαν εἴχομεν ἀξίωσιν νὰ διαγράψωμεν ἐνταῦθα πλήρη καὶ ἐντελῆ τὴν εἰκόνα τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς τοῦ κλειδοκυμβάλου. Ἠθελήσαμεν δὲ μόνον νὰ καταδείξωμεν, πόσον ἐνδιαφέρουσαι εἶνε τοιούτου εἴδους σπουδαί. Ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἔτι ἄνθρωποι, φανταζόμενοι ὅτι σπουδὴ μουσικῆς οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ κατανόησιν τῶν μηχανικῶν δυσχερειῶν, ἃς παρέχει ἡ κροῦσις τοιούτου ἢ τοιούτου ὀργάνου. Δύναταί τις ὅμως νὰ ἦνε κάλλιστος μουσικός, χωρὶς μηδὲν ὄργανον νὰ γνωρίζῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχῃ ἀκριβεῖς γνώσεις περὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς, καὶ ἰδίως νὰ ἔχῃ τὴν ψυχὴν μουσικὴν καὶ τὴν καλλαισθησίαν μεμορφωμένην διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀριστουργημάτων.

Οθων Ρημαν
Μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς Σχολῆς.

1. Ὡς συνθέτης μουσικῆς κλειδοκυμβάλου, κατέστη ἰδίως δημοτικὸς διὰ τῶν «Ἀσμάτων χωρὶς λέξεων», ἅτινα πολλὴν ἀληθῶς περιέχουσι τὴν περιπάθειαν τῆς ἐκφράσεως, καίτοι ἡ ἔμπνευσις δύναταί πως πολλαχοῦ νὰ φανῇ μονότονος. Αἱ ἐπιγραφαί, ἃς φέρουσιν ἐκδόσεις τινὲς ἐπὶ τῶν ᾀσμάτων τούτων δὲν εἶνε τοῦ Μένδελσον, καὶ οὐδεμίαν ἑπομένως ἔχουσι σημασίαν.

2. Τὰ δύο ταῦτα εἰσὶ στενῶς συνδεδεμένα, καὶ τοῦτο ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον ἰδίας σπουδῆς. Παρετηρήθη π.χ. ὅτι ἓν τῶν αἰτίων τῆς μεταξὺ τῆς σχολῆς τοῦ Κλεμέντη καὶ τῆς τοῦ Μόζαρτ διαφορᾶς ἦτο ἡ παρὰ ταύτης μὲν χρῆσις βιενναίων κλειδοκυμβάλων, ἡ παρ' ἐκείνης δὲ ἀγγλικῶν, κατεσκευασμένων ὅπως σήμερον. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης ἐν ταῖς πρώταις μελοποιΐαις τοῦ Βετχόβεν περίοδοι, ἃς ὁ μέγας μουσικὸς θὰ ἔγραφεν ἄλλως βεβαίως, ἂν δὲν ἐκώλυεν αὐτὸν ἡ ἔκτασις τῶν τότε κλειδοκυμβάλων, ἐχόντων πέντε μόνας διαπασῶν.

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΕΛΛΗΝ

καὶ ἡ σημερινὴ Ἑλληνίς, κατὰ Βαρθόλδην.

Τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ κομψόν, πᾶν κίνημα εὔρυθμον καὶ ἀνάλογον. Τοὺς μήνιγγας ἔχει ἐμπεπιεσμένους, μᾶλλον νεῦρα ἢ μῦς, μᾶλλον πνευματικὴν ἢ σωματικὴν ὑπεροχήν. Ἐν τῷ βλέμματι αὐτοῦ ἐξαστράπτει τὸ ἀποφασιστικὸν καὶ ἡ πανουργία, κίνησις καὶ ζωὴ παίζουσι περὶ τὸ λεπτὸν τοῦ στόματος αὐτοῦ διάγραμμα· τὰ πάντα δ' ὑποδηλοῦσι διανοητικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἐπιτηδειότητα πρὸς πνευματικὰς ἀπολαύσεις.

Εἶνε μὲν γνωστόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γλύπται καὶ ζωγράφοι ἐζήτουν νὰ ἐξιδανικεύσωσι τὴν φύσιν, ὅτι τόσον λαμπρὰ πλάσματα ὡς ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βελβεδὲρ καὶ ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου δὲν ἀπήντων καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ὑπῆρχον ὅμως καὶ ὑπάρχουσιν ἔτι οἱ ὅλως ἰδιάζοντες ἐκεῖνοι τύποι τῆς κλασσικῆς τῶν Ἑλληνίδων καλλονῆς, τὸ μικρὸν μέτωπον, ἡ συνεχὴς εὐθυγραμμία, ἡ ἔλλειψις τῆς μεταξὺ τοῦ μετώπου καὶ τῆς ῥινὸς ἐντομῆς, τὸ στόμα μετὰ τοῦ ἄνωθι χείλους ὀλίγον τι παχέα, ἰδίως δὲ οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι καὶ ἀνοικτοὶ ὀφθαλμοί, *πλήρεις ἀορίστου τινὸς καὶ ἀδιοράτου ψυχικοῦ ἄλγους καὶ σύναμα οὐχ ἧττον διαυγείας, ὁμοιάζοντες πρὸς τὴν ἤρεμον λάμψιν τῆς κυ-*

Digitized by Google

μαινομένης θαλάσσης. Εὐχαρίστως πιστεύομεν τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, οὗ τινος ἡ τύχη ἐσχάτως συνεκίνησεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, τὸν ἀτυχῆ τοῦ Μεξικοῦ αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸν, ὅτι καὶ αὐτὸν ἐπίσης τὰ θέλγητρα ἑνὸς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων προσώπων ἐδέσμευον, ὅτι ἡ εἰκὼν τῆς Εὐλαλίας, τῆς ὑψηλῆς τῆς Κορίνθου μνηστῆς, ἐν τῇ μακρᾷ αὐτοῦ περιηγήσει πολὺν χρόνον τὸν ἠκολούθησεν.

Ἐν ἔτει 1835 ἀπενεμήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος τῷ Θεοφίλῳ Καΐρῃ τὸ χρυσοῦν παράσημον τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖον ἀπεποιήθη ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ διὰ τῆς ἑπομένης διδακτικωτάτης ἐπιστολῆς του. Καὶ δύο ἕτεροι κληρικοὶ, ὁ Φαρμακίδης καὶ ὁ Κωνσταντᾶς, ἀπεποιήθησαν νὰ δεχθῶσι παράσημα. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ

Βασιλεῦ !

Μέλλων νὰ κινήσω ἀπὸ Σύρον διὰ τὴν πρωτεύουσαν ταύτην τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβον διὰ τοῦ Νομάρχου τῶν Κυκλάδων τὸν χρυσοῦν Σταυρὸν τοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος καὶ δίπλωμα, μὲ τὰ ὁποῖα ἠθέλησεν ἡ Ὑμ. Μεγαλειότης νὰ μὲ τιμήσῃ.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφράσω ὡς πρέπει τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην, τῆς ὁποίας αἰσθάνομαι χρεώστην ἐμαυτὸν πρὸς τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα καὶ διὰ τὸ δοθέν μοι τοῦτο βραβεῖον, ἂν καὶ δὲν ἔπραξα τίποτε τοιούτου βραβείου ἄξιον, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν, τὴν ὁποίαν εὑρίσκω νὰ πράξω καὶ ἐγὼ μέρος τοὐλάχιστον τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης, ἥτις πάντοτε μὲ ἐβασάνιζε· καθ' ὅτι ἐπεθύμουν πρὸ πολλοῦ νὰ προσφέρω τι καὶ ἐγὼ πρὸς τὸ ἔθνος μου ἀντάξιον τῶν ὅσων πρὸς αὐτὸ ν' ἀποδώσω χρεωστῶ· ἀλλὰ δὲν εἶχον πῶς νὰ πληρώσω τὴν τοιαύτην μου ἔφεσιν. Ἤδη ἀξιωθεὶς τοῦ ὑπὸ τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος δωρηθέντος μοι τούτου Σταυροῦ, λαμβάνω εὐχαρίστως τὴν εὐκαιρίαν ταύτην καὶ τολμῶ νὰ τὸ προσφέρω δι' αὐτῆς εἰς ὁποιονδήποτε ἄλλον ὁμογενῆ μου, ἄξιον τοιούτου ὄντως ἀριστείου, καὶ τοῦτο θέλει εἶσθαι δι' ἐμὲ μέγιστον τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος εὐεργέτημα· διότι μοὶ δίδει ἀφορμὴν νὰ δείξω καὶ διὰ τῆς τοιαύτης προσφορᾶς μου τὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν.

Εἰς ἐμὲ δὲ, Βασιλεῦ, ἱκανὴ μένει ἀμοιβὴ, ὅτι ἐπροσπάθησα τοὐλάχιστον νὰ κάμω τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος μου· ἱκανὴ εὐχαρίστησις, ὅτι τὴν εἶδον κατὰ τοῦ ἀγρίου ἐχθροῦ καὶ τυράννου θριαμβεύουσαν· ἀρκετὴ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις νὰ φθάσω εἰς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς μου, βέβαιος, ὅτι δὲν ἐματαιώθησαν ὅσαι θυσίαι ἔγιναν καὶ ὅσα αἵματα ἐχύθησαν δι' αὐτὴν, καὶ εὔελπις, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὗρεν εἰς σὲ, Βασιλεῦ, ἐκεῖνον ὅστις καὶ θέλει καὶ δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ εὐδαιμονίαν του μὲ τοὺς συνταγματικοὺς ἐκείνους θεσμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους μόνος ὁ Βασιλεὺς τῶν αἰώνων διώρισε νὰ ἀνθρωπίζῃ καὶ νὰ εὐδαιμονῇ τὸ λογικόν του κτῆμα, ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοὺς ὁποίους κανεὶς ἀτιμωρητὶ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ.

Μεγίστη δὲ εὐτυχία θέλει εἶσθαι εἰς ἐμὲ, ἐὰν ἀφήσω τὸν κόσμον, βλέπων τοὺς ὁμογενεῖς μου ἀπολαμβάνοντας τὰ ἐκ τῶν τοιούτων νόμων διὰ Σοῦ προκύπτοντα ἀγαθὰ, ἐλπίζοντας ὅτι θέλουσιν ἀδιαλείπτως τὰ ἀπολαμβάνει καὶ εὐλογοῦντας ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον θέλουσι τὰ χρεωστεῖ καὶ εἷς τῶν ὁποίων εἶμαι καὶ ἐγὼ καὶ θέλω εἶσθαι,

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 25 Ἰουνίου 1835.

Εὐπειθέστατος καὶ πιστότατος
Θεοφιλος Καΐρης.

Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΕΙΝΕ ΑΣΥΛΟΣ;

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος εἶνε ἄσυλος; Τὸ ἄσυλον αὐτὸ ἐπιζητεῖ ἕκαστος δι' ἑαυτὸν, δὲν τὸ ἐπιτρέπει ὅμως εἰς ἄλλον. Ἄσυλος εἶνε ὁ ἰδιωτικὸς βίος τοῦ κρύπτοντος τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῇ χλόῃ τῶν ἀγρῶν, τοῦ εὐτυχοῦς ἐν τῇ ταπεινώσει, τοῦ ἄγοντος βίον μονήρη, τοῦ εὐδαίμονος ὑπὸ τὸν ἥλιον, τοῦ ἐπιδιώκοντος τῶν δένδρων τὰς σκιὰς καὶ τῶν ἀνθέων τὰ ἀρώματα, τοῦ κατατρίβοντος ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον πρὸς κατάληψιν μιᾶς ἐννοίας, πρὸς ἀνάλυσιν μιᾶς σκέψεως, πρὸς ἀνακάλυψιν ἑνὸς ἄνθους, πρὸς δίωξιν μιᾶς χιμαίρας. Ἀλλ' ὁ πάντα κινῶν λίθον, ὅπως καταστήσῃ τὸν βίον αὐτοῦ δημόσιον, ἀλλ' ὁ καταθορυβῶν, διὰ νὰ ἀκουσθῇ, ἀλλ' ὁ ἀναβαίνων ἐν ὑψηλοῖς, διὰ νὰ φανῇ εἰς τὸν κόσμον, τίνα ὀνομάζει ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον; Ὁ βουλευτὴς, παραδείγματος χάριν, ἔχει βίον ἰδιωτικόν; Πᾶς τις δὲ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰ διαβήματα τοῦ ἐμπορευομένου ἅπαντα τῆς πατρίδος αὐτοῦ τὰ συμφέροντα, πρὸς θεραπείαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ παθῶν;

Alphonse Karr.

ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Μύρισ' ἡ δάφνη 'ς τοὺς ναοὺς, Χριστὸς ἀνέστη ψάλλουν,
χαρᾶς τραγοῦδι, ἀγάπη μου, ἀρχίνησε καὶ ψάλλε!
Βλέπεις χοροὺς, βλέπεις φιλιά;
ἦλθ' ἡ γλυκειά μας Πασχαλιά!
λουλούδια τῇ, ἀνοίξεως 'ς τὸ μέτωπόν τους βάλλουν,
καὶ 'ς τὸ δικό σου βάλλε.

Χριστὸς ἀνέστη!... νὰ ἰδῶ τί θὰ μὲ πῇς καὶ τώρα;
ὁ ἐν Χριστῷ μας ἀσπασμὸς ἐκ τρίτου δὲν θὰ γένῃ;
Στάσου, μὴ φεύγεις τὸ φιλί!
στάσου, μαριόλικο πουλί!
'ς τὰ χείλη μου ἡ φιλικὴ ψυχή μου τὰ πυρφόρα
χειλάκια σου προσμένει.

Βλέπεις χαραῖς; ἀκοῦς φωναῖς; δὲς τὰ παιδιὰ τὰ ξένα,
ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἐκκλησιᾶς φιλιοῦνται.
Ἡ Πασχαλιὰ δὲν σὲ κινεῖ;
καὶ σὺ δὲν εἶσαι χριστιανή;

. . . .

Digitized by Google

Φέρε τὰ κόκκινα τ' αὐγὰ, κ' ἔλα νὰ κτυπηθοῦμε·
ἕνα φιλὶ, ἂν νικηθῇς, 'ς τοῦ γέλοιου τὸ λακκάκι.

. . . .

'Ιδοὺ, σ' ἐστάκισα ἐγώ!
Ὤ! ὤ! τὴν συμφωνίαν μας λοιπὸν νὰ μὴ ξεχνοῦμε!
δὸς, δός με τὸ φιλάκι.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Δεῖγμα ἀσθενοῦς χαρακτῆρος εἶνε τὸ νὰ μὴ δύναταί τις νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους χαρακτῆρας ὑφ' ὧν περικυκλοῦται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, λησμονῶν ὅτι ὡς εἰς τὰς ἐμπορικὰς οὕτω καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς συναλλαγὰς ἀπαιτοῦνται οὐ μόνον χρυσᾶ ἀλλὰ καὶ χάλκινα νομίσματα. (La Bruyere).

⁂ Μὴ δανείζῃς ποτὲ χρήματα εἰς φίλον σου, διότι θέλει γίνει ἐχθρός σου, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δανείου. Ἂν θέλῃς νὰ διατηρήσῃς φίλον, δὸς εἰς αὐτὸν τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῷ θυλακίῳ σου χρημάτων, ἢ καὶ ὁλοκλήρου τῆς περιουσίας σου, ἂν τὸν νομίζῃς ἄξιον τοιαύτης θυσίας· ὡς δάνειον ὅμως μὴ δίδε ποτὲ εἰς αὐτὸν οὔτε δέκα, οὔτε ἑκατὸν, οὐδὲ ἑκατοντάκις χίλια φράγκα.

⁂ Ὁ ἐπαιρόμενος ἐπὶ προγονικῇ δόξῃ ὁμοιάζει τὸν ζητοῦντα νὰ θρέψῃ ἐκ τῶν ῥιζῶν δένδρου τοὺς καρποὺς, οἵτινες φύονται εἰς τοὺς κλάδους. (Petit-Senn).

⁂ Τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνθρώπου ὁμοιάζουσι τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ, οἵτινες ψαλιδιζόμενοι ἀναβλαστάνουσι μετ' ὀλίγον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ξανθαὶ καὶ μελαγχροιναί.

Εἰς τὸ τελευταῖον ἐν Ἰένᾳ ἀνθρωπολογικὸν συνέδριον ὑπεβλήθη λίαν ἐνδιαφέρουσα διατριβὴ περὶ ξανθῶν καὶ μελαγχροινῶν. Αὐτοὶ οἱ σοφοὶ τίποτε δὲν σέβονται. Ἐσοφίσθησαν ν' ἀνακαλύψωσιν ὅτι οἱ ποιητικοὶ, οἱ ῥεμβώδεις γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ, οἵτινες τόσον μᾶς κάμνουσι νὰ ῥεμβάζωμεν, ὀφείλονται εἰς τὸν ἀσθενέστερον σχετικῶς πρὸς τὰς μελαγχροινὰς ὀργανισμὸν τῶν ξανθῶν, εἰς τὴν ἔλλειψιν ποσότητός τινος χρωστικῆς ὕλης ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἔλλειψιν προερχομένην ἐξ εἴδους τινος γενικῆς ἀναιμίας.

Παρετηρήθη ἀπό τινος ἐν Γερμανίᾳ ὅτι οἱ χωρικοὶ ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς πολὺ ἀνοικτοτέρου γλαυκοῦ χρώματος καὶ τὴν κόμην πολὺ ξανθοτέραν ἢ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων. Ὁ σοφὸς λοιπὸν διατριβογράφος τῆς Ἰένας ἐξηγεῖ τὸ πρᾶγμα ἀποδίδων αὐτὸ εἰς τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς τροφῆς τῶν ἀγροτῶν, οἵτινες δὲν τρώγουσι παρὰ μόνον ὄσπρια καὶ μάλιστα γεώμηλα, σπανίως δὲ γεύονται κρέατος. Εἶνε ἄλλως τε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὁ μελαγχροινὸς τύπος ἔχει ζωτικότητα καὶ ἐπιμονὴν πολὺ πλέον τοῦ ξανθοῦ. Εἰς τὰ συνοικέσια μεταξὺ ξανθῶν καὶ μελαγχροινῶν, τὰ τέκνα ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν μελαγχροινὸν γονέα καὶ λαμβάνουσι καθ' ὅλου τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Παρὰ ταῖς ξανθαῖς παρατηρεῖται ἰδιαιτέρα λεπτότης ὡς πρὸς τὴν φωνήν. Ἔχουσι δηλαδὴ αὗται τὴν φωνὴν μᾶλλον εὐλύγιστον καὶ μᾶλλον ὑψηλὴν ἢ αἱ μελαγχροιναί. Ἐξάγεται ἐκ πλείστων ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος γενομένων παρατηρήσεων ὅτι οἱ ὑψήφωνοι καὶ αἱ ὑψήφωνοι εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξανθοὶ, τοὐναντίον μελαγχροινοὶ οἱ βαρύφωνοι καὶ αἱ βαρύφωνοι.

Ὡς πρὸς τὸ ὅτι εἰς τὰ βόρεια μέρη πλεονάζουσιν οἱ ξανθοὶ, ὁ κ. Σααφχάνσεν ἀποδίδει τοῦτο εἰς τὴν ἰδιότητα, ἣν λέγει ὅτι ἔχει τὸ ψῦχος τοῦ νὰ ἐξαφανίζῃ τὴν χρωστικὴν ὕλην τοῦ δέρματος καὶ τῆς κόμης. Στηρίζει δὲ τὴν γνώμην ταύτην ἐπὶ τῆς πολλάκις γενομένης παρατηρήσεως ὅτι τὰ μεσημβρινὰ φυτὰ μεταφυτευόμενα εἰς βόρεια κλίματα χάνουσι τὸ χρῶμά των. Τὸ αὐτὸ δ' ἄλλως ῥητέον καὶ περὶ τῶν πτερῶν τῶν πτηνῶν καὶ τῶν τριχῶν τῶν ζώων. Αἱ λευκαὶ πέρδικες καὶ οἱ λευκοὶ λαγωοὶ προέρχονται ἐκ τῆς Ῥωσσίας.

Σήμερον ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἓν τρίτον μόνον τοῦ πληθυσμοῦ ἀνήκει εἰς τὸν ξανθὸν τύπον, ἐν ᾧ ἄλλοτε ὁ τύπος οὗτος ἦτο τὸ διακριτικὸν σημεῖον ὁλοκλήρου τῆς γερμανικῆς φυλῆς.

Περὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς, ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου τὸ οἰνόπνευμα.

Ἄγγλος φυσιολόγος, ὁ κ. E. Kingzett, ἐπεχείρησεν ἐσχάτως λίαν περιέργους ἐρεύνας ὡς πρὸς τὴν ἐπιῤῥοὴν, ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου τὸ οἰνόπνευμα· τῶν ἐρευνῶν δὲ τούτων τὰ πορίσματα, καίτοι ἴσως οὐχὶ ὅλως ἀλάνθαστα, δὲν εἶνε ὅμως διὰ τοῦτο καὶ ὀλιγώτερον ἄξια προσοχῆς, ἰδίως διὰ τοὺς θερμοὺς θιασώτας τῶν πνευματωδῶν ποτῶν.

Ὁ κ. Kingzett ἔθηκεν ἐγκεφάλους βοῶν ἐπὶ ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα εἴτε ἐντὸς ὕδατος καθαροῦ, εἴτε ἐντὸς ὕδατος μεμιγμένου μετὰ οἰνοπνεύματος, ἔχοντος δὲ θερμοκρασίαν τὴν συνήθη τοῦ σώματος. Ἀκολούθως ἀνέλυσε τοὺς ἐγκεφάλους τούτους καὶ εὗρεν, ὅτι ἐνόσῳ ἡ ἀναλογία τοῦ οἰνοπνεύματος πρὸς τὸ ὕδωρ εἶνε μικρὰ, οὐδεμίαν τὸ ὑγρὸν αὐτὸ ἐξασκεῖ ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ τοὐλάχιστον τοσαύτην μόνον ὅσην ἐξασκεῖ καὶ τὸ καθαρὸν ὕδωρ· τοὐναντίον δὲ, εὐθὺς ὡς ἡ ἀναλογία αὕτη εἶνε μεγαλειτέρα, τὸ ὑγρὸν αὐτὸ καταστρέφει σπουδαῖον μέρος τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἱστοῦ, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα οὐσιώδη συστατικὰ αὐτοῦ.

Καὶ ἴσως μὲν εἶνέ πως αὐθαίρετον νὰ ἐφαρμόσῃ τις ἐξ ἀναλογίας ἐπὶ ζῶντος ἐγκεφάλου τὰ ἀνωτέρω πορίσματα, τὰ ἐξαχθέντα ἐκ παρατηρή-

1. Ἠλίας Τανταλίδης.

Digitized by Google

σεων ἐπὶ ἐγκεφάλου νεκροῦ. Πλὴν ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἥκιστα πιθανόν, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ παρουσία τοῦ αἵματος ματαιώνει καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὅπως δήποτε ἐπενέργειαν τοῦ οἰνοπνεύματος, τὴν παρατηρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Kingzett. Τὸ οἰνόπνευμα ἀναγκαίως καταστρέφει τὴν ἐγκεφαλικὴν ὕλην καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ ζωῇ εὑρισκόμενον ζῶον, σχεδὸν ὅπως καὶ εἰς τὸ νεκρόν, εἰς τρόπον μάλιστα ἀλλοιοῦντα καὶ τὴν σύνθεσιν καὶ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ. Ἄλλως τε δὲ διὰ τῆς αὐτοψίας παρετηρήθη εἰς ὅλους τοὺς παλαιοὺς οἰνοπότας σπουδαία ὑπερτροφία τοῦ ἱστοῦ τοῦ συνέχοντος τὸν ἐγκέφαλον. Ὥστε εἰς τὰς ἄλλας γνωστὰς περιπτώσεις ἀλλοιώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος, δύναταί τις νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν ἀνωτέρω τοῦ κ. Kingzett, εὐλόγως δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ, ὅτι τὸ οἰνόπνευμα εἰς μεγίστην δόσιν λαμβανόμενον συνεπάγεται μίαν τῶν σπουδαιοτέρων διαταράξεων τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, καὶ προκαλεῖ οὐχὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ῥώμην, ὅπως οἱ οἰνοπόται φρονοῦσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν θάνατον.

Λύκοι ἐν Ῥωσσίᾳ.

Ἀνταποκριτής τις τῆς τηλεγραφικῆς ἑταιρίας Χαβὰς ἐκθέτει ὅτι, κατ' ἐπισήμους πληροφορίας, ἐν μόνῳ τῷ κυβερνείῳ τοῦ Σαρατὸφ ἐν Ῥωσσίᾳ, κατεσπάραξαν οἱ λύκοι κατὰ τὰ τελευταῖα δύο ἔτη 11 χιλ. ἵππους, 10 χιλ. κερασφόρα κτήνη, 33 χιλ. πρόβατα, 5 χιλ. χοίρους, πλέον ἢ χιλίους κύνας καὶ 18 χιλ. ὄρνιθας κλπ. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα προσέβαλον οἱ λύκοι 68 ἀνθρώπους, ἐξ ὧν δύο μὲν ἐν τῷ ἅμα καὶ κατεβροχθίσθησαν, 12 δὲ ἀπέθανον συνεπείᾳ τῶν δηγμάτων.

Συμβιώσεις, συμπόσια, τζουμμπούς.

Ὁ Κικέρων, γράφων πρὸς τὸν Παπύριον Παῖτον, λέγει ὅτι, «τῆς εὐδαιμονίας τοῦ βίου συνισταμένης εἰς τὸ νὰ συνδιάγῃ τις καὶ συνδιαλέγηται μετ' ἀνδρῶν καλῶν κἀγαθῶν, καὶ μάλιστα φίλων, οὐχὶ διὰ τὴν ἡδονὴν τῆς τραπέζης, ἀλλὰ διὰ τὴν συναναστροφὴν καὶ τὰς οἰκιακὰς ὁμιλίας, οἱ Ῥωμαῖοι ὀρθότερον ὠνόμασαν τὰ δεῖπνα αὐτῶν συμβιώσεις (convivia), παρὰ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες τὰ ὠνόμασαν συμπόσια (compotatia).»—Σημειοῦμεν δὲ ὡς περίεργον, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι, καίτοι μὴ συμπίνοντες, οἰκειοποιήθησαν παραφθείραντες τὴν λέξιν (συμπόσιον) εἰς τὸ *τζουμμπούς*.

Ἀναλογία τηλεγραφημάτων ἐπὶ 100 κατοίκων.

Ἑλβετίᾳ	111	Γερμανίᾳ	32	Σερβίᾳ	14
Βελγίῳ	77	Γαλλίᾳ	30	Ἀλγερίᾳ	13
Ἀγγλίᾳ	62	Πορτογαλίᾳ	25	Ἰταλίᾳ	12
Κάτω Χώραις	58	Σουηδίᾳ	23	Τουρκίᾳ	11
Ἡν. Πολιτείαις	48	Αὐστρίᾳ	18	Αἰγύπτῳ	11
Νορβηγίᾳ	43	Ῥωμουνίᾳ	17	Ἰσπανίᾳ	6
Δανιμαρκίᾳ	40	Ἑλλάδι	16	Ῥωσσίᾳ	5

Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκη.

Μεγίστη καὶ πλουσιωτάτη πασῶν τῶν ἀρχαίων βιβλιοθηκῶν ὑπῆρξεν ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας· περιεῖχε κατὰ τὸν Ἄουλον Γέλλιον 700,000 τόμων. Μέρος τῆς βιβλιοθήκης ταύτης εἶχε καῆ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἀλλ' ἀνεπληρώθη πάλιν ὕστερον. Ἀφοῦ δὲ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σαρακηνῶν Ἀμροῦ, Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς ἐζήτησε τότε παρ' αὐτοῦ νὰ τῷ δοθῶσι φιλοσοφικά τινα συγγράμματα, ὁ δὲ Ἀμροῦ ἔγραψε περὶ τούτου πρὸς τὸν Καλίφην Ὀμάρ. «Ἂν τὰ βιβλία, εἶπε, περιέχουν ὅσα καὶ τὸ κοράνιον, εἶνε περιττά· εἰδεμή, ἀντιβαίνουν εἰς αὐτό, καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ καοῦν»· διεμοιράσθησαν λοιπὸν πολλαὶ μυριάδες βιβλίων εἰς τὰ λουτρὰ τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα λέγεται ὅτι ἐθερμαίνοντο ἐξ αὐτῶν ἐπὶ ἓξ ὁλοκλήρους μῆνας!

ΥΓΙΕΙΝΗ

Διατήρησις τῆς ὁράσεως.

Πολλοὶ μὴ γνωρίζοντες νὰ προφυλάττωνται ἀρκούντως ἐξασθενοῦσι τὴν ὅρασίν των. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰς κυριωτέρας προφυλάξεις, ἃς πρέπει τις νὰ τηρῇ ἵνα διασώζῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπὶ πλέον ἀλώβητον τὴν πολύτιμον ταύτην αἴσθησιν.

Πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τις πᾶσαν αἰφνιδίαν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ φωτὸς εἰς τὸ σκότος καὶ τἀνάπαλιν. Δὲν πρέπει ν' ἀναγινώσκῃ τις ὅταν βραδειάζῃ ἢ ὅταν ἐν γένει τὸ φῶς δὲν εἶνε ἀρκετόν.

Δὲν πρέπει τις νὰ κοιμᾶται οὕτως ὥστε ὅταν ἐξυπνᾷ τὸ πρωῒ τὸ φῶς νὰ προσβάλῃ τοὺς ὀφθαλμούς του.

Νὰ μὴ ἐργάζηταί τις ἔχων τὸ φῶς ἀπέναντι. Τὸ φῶς τὸ καλλίτερον εἶνε νὰ ἔρχηται ἄνωθεν, εἰ δὲ μή, ἀριστερόθεν, πλαγίως.

Τὸ πολὺ φῶς βλάπτει. Ἅμα αἰσθανθῇς κουρασμένους τοὺς ὀφθαλμούς σου, ἄφες τὴν ἐργασίαν καὶ ἀναπαύθητι. Ὁ γλαυκὸς οὐρανὸς καὶ ἡ πρασινίζουσα χλόη μᾶς διδάσκουσιν ὅτι τὸ προτιμότερον εἶνε νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ δωμάτιόν μας γλαυκὴν τὴν οὐρανίαν, πράσινον τὸν τάπητα καὶ μικτοῦ χρώματος τοὺς τοίχους.

Γ**

«Ἱκανὸν σπόρον ἔσπειρα, καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα καθ' ἣν τὸ ἔθνος μου θὰ θερίσῃ τοὺς γλυκεῖς του καρπούς», ἦσαν αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ πρωτομάρτυρος Ῥήγα.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 66 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 3 Ἀπριλίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 193.

6 Αὐγούστου.— Τόσην πυρίτιδα ἐκαύσαμεν περὶ ἡμᾶς, ὥστε ὅλα τὰ στίφη τῶν πτηνῶν ἔφυγον. Ὁ Κάπελ μᾶς ὁδηγεῖ σήμερον τὸ πρωῒ εἰς καλύβην, ἥτις, κειμένη ἑπτακοσίας λεύγας μακράν, εἶναι τὸ κέντρον ἄλλης ἐξοχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν βόσκουσι τὰ ποίμνια αὐτοῦ. Ἀναχωροῦμεν δὲ καὶ θὰ λείψωμεν ἡμέρας τρεῖς, καλῶς ὡπλισμένοι καὶ ἐφόδιον ἔχοντες μόνον πυρίτιδα καὶ σφαίρας. Ἀναβαίνοντες καλοὺς ἵππους τρέχομεν φαιδροὶ εἰς τὴν πεδιάδα πυροβολοῦντες ἐν τῷ μεταξύ. Οἱ ἵπποι, μὴ ὑποφέροντες τὸν χαλινόν, καλπάζουσι σχεδὸν κατὰ τύχην, οὔτε πέταλα ἔχοντες εἰς τοὺς πόδας οὔτε κριθὴν εἰς τὸν στόμαχον· ὁσάκις δὲ ἔλθῃ αἴφνης εἰς αὐτοὺς ἡ ὄρεξις νὰ ὑπάγωσιν εἰς συνάντησιν τῶν πλανωμένων ἀδελφῶν των, οὐδὲν ἐμποδίζει αὐτούς· ἀναχωροῦσι μὲ τὴν κεφαλὴν ὑψηλά, χρεμετίζουσιν ὡς τρελλοὶ καὶ πηδῶσι τρομερὰ ἄνωθεν τῶν φραγμῶν καὶ τῶν σεσωρευμένων στελεχῶν. Ὁ ἥλιος τῆς μεσημβρίας εἶναι πολλὰ θερμὸς εἰς τὰς πεδιάδας ταύτας καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ δάση, ὅπου ἡ σκιὰ εἶναι ἄγνωστος· τὸ προάγον τὸ κόμμι δένδρον, ἔχον φύλλα στενὰ κρεμάμενα κατὰ κάθετον ὡς τὰ τῆς ἰτέας, οὐδόλως ἐπροφύλαξεν ἡμᾶς προχθὲς ἀπὸ τὴν βροχήν, καθὼς οὔτε ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου· μόνον τὰ δένδρα τοῦ εἴδους τούτου βλέπομεν ἀπὸ τινων ἡμερῶν· καὶ εἶναι μὲν μέγιστα ἀλλὰ καὶ μονότονα. Ἐφόσον προχωροῦμεν, πυροβολοῦμεν κατὰ πτηνῶν ὡραίων, ἤτοι κατὰ γεράνων γλαυκῶν μὲ περιδέραιον καὶ κορυφὴν πορφυρᾶν, τριῶν ποδῶν καὶ ἡμίσεος ὕψος ἐχόντων καὶ βαδιζόντων μεγαλοπρεπῶς. Ἕνα ἐξ αὐτῶν τραυματισθέντα θανασίμως μόλις καταφθάνομεν, καταδιώκοντες φεύγοντα μετὰ τρέξιμον μιᾶς λεύγας, καὶ τὸν καταφθάνομεν μεταξὺ μεγίστου πανικοῦ φόβου, οὗ τινος ἡμεῖς εἴμεθα αἴτιοι. Πλείονες τῶν τεσσάρων χιλιάδων βοῶν φεύγουσι πρὸ ἡμῶν καὶ μικρὸν κατὰ μικρόν, ἐξαγριωθέντες ἕνεκα τοῦ ὁρμητικοῦ δρόμου μας, τρέχουσιν ἀνὰ ἑκατὸν ἢ διακόσιοι μὲ κέρατα χαμηλωμένα καὶ οὐρὰν ἀνυψωμένην· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὅλα τὰ φεύγοντα ζῶα συνελθόντα συγκροτοῦσι μίαν μόνην ἀγέλην καὶ μεταξὺ αὐτῶν βλέπομεν λευκοὺς σκελετοὺς κειμένους εἰς τὰς γυμνὰς πεδιάδας παρὰ τὰς λίμνας, ὅπου τὰ δύο τελευταῖα ἔτη εἶχε συμβῇ μεγίστη ξηρασία, τὰ δὲ κτήνη διψῶντα ἤρχοντο νὰ πίωσι τὸν τελευταῖον βόρβορον.

Ἐφθάσαμεν δὲ εἰς νέαν καλύβην, εἰς μέρος καλούμενον «Noo-rong», ὅπου κατοικεῖ τις «overseer», ἄνθρωπος τῶν δασῶν, ὑπομίσθιος τοῦ οἰκοδεσπότου ἡμῶν, καθῆκον ἔχων νὰ ἐπιτηρῇ μόνος πλέον τῶν τεσσάρων χιλιάδων βοῶν. Ἡ κατοικία τοῦ καλοῦ τούτου ἀνθρώπου εἶναι ἀγροῖκος καὶ εἰρηνική, εἰς ἣν μόνον τὰ ἔντομα τῶν πεδιάδων ἔρχονται χάριν συντροφίας. Μικρά τις λίμνη παράκειται· ἡ δύσις τοῦ ἡλίου ἐγγίζει, μακραὶ σειραὶ βοῶν φαίνονται εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς ὅπως πίωσιν· ἀετοί τινες πλανῶνται ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, καί τις αὐτῶν μάλιστα ἁρπάζει ἐνῷ πίπτει ἀργυροειδῆ νῆσσαν φονευθεῖσαν παρ' ἡμῶν.

Ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους τῆς ἐκ φλοιοῦ δένδρων καλύβης κεῖται τὸ *paddock*, ἤτοι περιοχὴ διῃρημένη εἰς πολλὰς κατατομάς, εἰς τὴν ὁποίαν καταλύουσιν οἱ ἄρρωστοι βόες καὶ ἵπποι. Τοιαύτη ταπεινὴ καὶ ἀγρία εἶναι ἡ ὄψις τῶν οἰκημάτων ἅτινα κεῖνται διεσκορπισμένα εἰς τὰς πεδιάδας. Αἰσθάνεταί τις περὶ ἑαυτὸν μὲν τὸ ἀτελεύτητον, ἐφ' ἑαυτοῦ δὲ, τὴν νύκτα μάλιστα, πολυαρίθμους φάλαγγας μυρμήκων. Ὁ πρίγκηψ καὶ ἐγὼ ἤμεθα περιτετυλιγμένοι μὲ τὸν αὐτὸν μανδύαν, ἐν ᾧ οἱ λευκοὶ μύρμηκες συνεκρότουν μάχας πρὸς τοὺς ἐρυθρούς· ἀντιπαρετάχθημεν δὲ καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς δύο τούτους στρατοὺς ἐπιρρίψαντες νέφη νικοτιανῆς· ἀλλ' ἔρχονται στιγμαὶ καθ' ἃς τὰ αὐθάδη αὐτὰ ζῶα τρελλαίνουσι τὸν ἄνθρωπον.

Τὴν 7 Αὐγούστου ὁ μικρὸς ἡμῶν μαῦρος συνέλαβεν ἀπὸ πρωΐας τέσσαρας ἵππους. Ὁ Κάπελ, πάντοτε ἀγαθὸς καὶ πάντοτε εὐγενής, ὁδηγεῖ ἡμᾶς· ὁ δὲ φίλος αὐτοῦ, ὁ παχὺς Χάρρισον, καταβαίνει δρομαῖος εἰς τὰς φάραγγας καὶ ἀναβαίνει πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τρέχων ἐπίσης καὶ κρατῶν τὸν λαιμὸν τοῦ ὑποζυγίου μὲ τοὺς δύο βραχίονας. Οὐδὲν δὲ περιεργότερον τοῦ μεταξὺ τῶν δύο συντρόφων ἡμῶν διαλόγου.

— Ὤ! ποία ἀνακάλυψις, ἔλεγεν ὁ εἷς, ἀναγνωρίζεις ἐκείνην τὴν φοράδα τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἓν μεγάλον καὶ ἓν μικρὸν πωλάρι;

— Μάλιστα, εἶναι ἡ Jenny· πρὸ τριῶν χρό-

Digitized by Google

νων δὲν τὴν εἴδαμεν· πλανᾶται εἰς τὰ δάση μας.

Πορρωτέρω παρετηρήσαμεν μεγάλον ταῦρον τὸν ὁποῖον δὲν εἴχον ἰδεῖ πρὸ πολλῶν μηνῶν.

Αἴφνης, μετὰ διεξοδικὸν δρόμον εἰς καταπρασίνην πεδιάδα, διῃρημένην εἰς μικρὰ ἄλση, εὑρισκόμεθα πλησίον σωροῦ δεκαπέντε ἢ εἴκοσι *μακροπόδων* ἐκ τοῦ μεγάλου εἴδους καὶ ἐκ διακοσίων μικροτέρων, οἵτινες ἁρπάζουσιν εὐθὺς τὰ μικρὰ καὶ τὰ βάλλουσι σπεύδοντα εἰς τὰ θυλάκιά των. Περὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐχόντων ὕψος δύο ποδῶν, δὲν σὲ ὁμιλῶ, διότι εἶναι ἀναρίθμητα ἐντὸς τῶν θάμνων καὶ διὰ τοῦτο ἐφονεύσαμεν ἄπειρα. Τρέχομεν λοιπὸν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τοὺς μεγάλους, παρατηροῦμεν ἕνα ὡραιότατον καὶ ἀποφασίζομεν νὰ τὸν καταβάλωμεν ἄνευ σκύλλων. Ἐν τῷ διαστήματι δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας καὶ μετὰ ἡράκλεια ἅλματα τὸ ζῶον εἰσῆλθεν εἰς δάσος καὶ δὲν τὸ βλέπομεν πλέον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνη, ὅτε εὑρίσκομαι καταδιώκων μόνος αὐτό· τόσῳ δὲ γενναίως ἐκτύπησα μὲ τοὺς πτερνιστῆράς μου τὰ πλευρὰ τοῦ ἵππου, ὥστε δὲν ἐδυνάμην πλέον νὰ τοὺς ἀποσπάσω. Ἀλλ' ὁ *μακρόπους* ἦτο πλέον τῶν ἑκατὸν μέτρων μακράν. Ἐπὶ τέλους μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸν κατέφθασα· δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶχον μετ' ἐμοῦ οὐδὲν ὅπλον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν πλησιάσω, καθόσον μάλιστα προλαβόντες μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι εἶναι κινδυνωδέστατον ζῶον ὅταν πλησιάζῃ εἰς τὰ τέλη του, πνῖγον ἄνθρωπον μὲ τοὺς βραχίονάς του ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Τὸ παρελθὸν ἔτος τέσσαρες μεγάλοι κύνες κατεκόπησαν ὑπὸ γέροντος μακρόποδος. Ἐπὶ τέλους, καταπονηθεὶς πίπτει κατὰ γῆς· ὁμολογῶ δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἤμην ἐντελῶς ἀπηυδημένος. Ἐν τοσούτῳ τὸ ζῶον ἀνεγείρεται καὶ στηριχθὲν ἐπὶ δένδρου, διευθύνει πρὸς ἐμὲ τοὺς ἀγρίους του ὀφθαλμούς, κινεῖ σπασμωδῶς τοὺς μεγάλους βραχίονάς του καὶ μὲ περιμένει. Εὐτυχῶς ἔφθασεν ὁ πρίγκηψ, ὅστις ὢν ὡπλισμένος, ἔθετο τέλος εἰς τὴν μονομαχίαν ἐξαποστείλας σφαῖραν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀντιπάλου μου. Φαντάσθητε λοιπὸν πόσον ἐχάρημεν.

Εἶναι δὲ ὡραιότατος· τὸ μαλλίον του ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς ἀλώπεκος· ἔχει βάρος ἑκατὸν τεσσαράκοντα λιτρῶν καὶ μῆκος ὀκτὼ ποδῶν καὶ ἓξ δακτύλων ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς ἄκρας τῆς οὐρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πεδιάδες ἦσαν ὑγραί, ἐμετρήσαμεν τὸ διάστημα τῶν πηδημάτων του καὶ εἴδομεν ὅτι ἦσαν ὅλα πλέον τῶν ἓξ μέτρων· ἔτρεχε μόνον διὰ τῶν ὀπισθίων ποδῶν, ἔχων τὸ σῶμα κεκλιμένον πρὸς τὰ ἔμπρός, ἐνῷ ἡ μακρὰ αὐτοῦ οὐρά, ἀνυψωμένη ὅλη ὀρθίως, ἐχρησίμευεν ὡς ἀντισήκωμα.

8 Αὐγούστου.—Τὴν φορὰν ταύτην, ἂν καὶ οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ μετέβαλον τὰς πεδιάδας εἰς τέλματα, προτίθεμαι νὰ μονομαχήσω πρὸς γέροντα μακρόποδα· διὸ ἀναχωρῶ μετὰ τοῦ Κάπελ φέρων πολύκαννον, ἀπαντήσαντες δὲ καθ' ὁδὸν ἕνα hold man ἢ γέροντα ἐρυθρόδερμον, ὅςις φαίνεται ὡραιότατος, ἐτρέξαμεν ἀκατάσχετοι κινδυνεύοντες πλέον τῆς χθές, καθόσον οἱ ἵπποι ὀλισθαίνουσι τρομερά. Ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ὁ γέρων μᾶς φεύγει, ὁ δὲ ἵππος τοῦ συντρόφου μου κατέπεσεν ἐντὸς τέλματος· ἀλλὰ καὶ πίπτων εἶχε τοιαύτην ὁρμὴν ὥστε ἀνέκραξε· «Φόνευσε τὸ ἄλογόν μου, φόνευσέ το, ἀλλὰ φείσου τὸν μακρόποδα»· ἐγὼ δὲ διπλασιάσας τὸν δρόμον μου, μετὰ τρία τέταρτα σχεδὸν καθ' ἃ ἔτρεχον ὡς ἔξω φρενῶν, ἔφθασα τὸ ζῶον ἐνῷ δὲν εἶχον πλέον ἐλπίδα, διότι ὁ ἵππος μου ἐγονάτιζεν. Ἤμην δὲ περὶ τὰ εἴκοσι βήματα μακρὰν αὐτοῦ, ὅτε στραφεὶς ὁρμᾷ κατ' ἐμοῦ, ὅςις πάντοτε τρέχων σημαδεύω αὐτὸν διὰ τοῦ ῥεβόλβερ· ἡ σφαῖρα προσβάλλει τοὺς ἐμπροσθίους πόδας του, ἀλλὰ στραφεὶς ὀλίγον ἐπιπίπτει ἐκ νέου κατ' ἐμοῦ. Ἡ πρώτη σφαῖρα δὲν τὸν ἐκτύπησεν, ἀλλ' ἡ δευτέρα ἀνέτρεψεν αὐτὸν καὶ ἡ τρίτη τὸν ἐξαπέστειλε· μία δὲ τελευταία ἔθετο τέρμα εἰς τὰ τρομερὰ πηδήματα τὰ ὁποῖα ἔκαμνεν ἐκπνέων πρὸ τῶν ποδῶν μου.

Δὲν ἠμπορῶ νὰ περιγράψω μέχρι τίνος βαθμοῦ συγκινοῦσι τὸν κυνηγὸν καὶ ὁ ἀκάθεκτος δρόμος καὶ ἡ κατὰ τοῦ ζώου ἐκδρομὴ καὶ ἡ μακρὰ ἀγωνία, καθόσον ὁ κυνηγὸς ἀγνοεῖ τίς τῶν δύο θὰ νικήσῃ, τὸ ἄλογον ἢ ὁ μακρόπους! Ἡ σφαῖρα διεπέρασε τὸν ἕνα ὦμον καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν ἄλλον· τὸ τέλος τῆς θήρας πρὸ πάντων σὲ ἐνθουσιᾷ, διότι τὸ ζῶον ὑπερασπίζεται ἑαυτὸ μετὰ πολλῆς γενναιότητος, ἀναπηδᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐκτεῖνον τοὺς μεγάλους βραχίονάς του φέροντας φοβεροὺς γαμψώνυχας, ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοί του, οἵτινες ὁπόταν ἡσυχάζῃ εἶναι γλυκεῖς, ἀποθηριοῦνται καὶ γίνονται φρικτοί. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψα βαδίζων ἡσύχως εἰς τὴν καλύβην καὶ παραλαβὼν ἅμαξαν ἦλθον μετὰ τοῦ συνοδοῦ μου εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκειτο ὁ μακρόπους καὶ παρελάβαμεν τὸ δέρμα του.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ βροχὴ κατέστη ῥαγδαιοτάτη ἀνεχωρήσαμεν κατεσπευσμένως, καθόσον τὸ ὕδωρ ἐξεχείλισεν εἰς τοὺς ῥύακας. Αὔριον τὸ πρωῒ θὰ ἦναι τριπλοῦν, ὥστε ἂν ἀργοπορήσωμεν ὀλίγας μόνον ὥρας, θὰ μείνωμεν πολιορκημένοι ἐκεῖ ἕνα μῆνα. Εὐτυχῶς ἡ βροχὴ ἔπαυσεν ἐπί τινας ὥρας καὶ βοηθούσης τῆς σελήνης ὑπερέβημεν τὰ ἐπικίνδυνα μέρη.

11 Αὐγούστου.—Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ θήρα τῶν πελεκάνων εὐδοκίμησε θαυμασίως· ἔπειτα τῇ συνδρομῇ τῆς πανουργίας ἐφονεύσαμεν δύο *καζοάρ*. Ὁσάκις ἀπηντῶμεν σωρόν τινα τῶν ὡραίων πτηνῶν τοῦ εἴδους τούτου τῆς στρουθοκαμήλου, τρέχοντα μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα τοῦ ἵππου, ἐλαμβάνομεν εἰς χεῖρας χλωρὸν κλαδίον καὶ ἐσκεπάζομεν τὸ πρόσωπόν μας. Ἐπειτυλίσ-

Digitized by Google

σαμεν δὲ τὸ σῶμα μὲ σκέπασμα πορφυροῦν μακρὸν μέχρι γῆς. Ἡ στρουθοκάμηλος, ὅπως καὶ ὁ ταῦρος, ὁρμᾷ κατὰ παντὸς ἀντικειμένου ἐρυθροῦ. Προσελκυόμενον αἴφνης ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦτο ὁρμᾷ ὁλόκληρον τὸ τάγμα αὐτῶν καὶ μὲ λαιμὸν τεταμμένον ἐπιπίπτει ὡς οἱ στρατιῶται ἐν ὥρᾳ πολέμου. Ὅτε ἔφθασαν περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα μακρὰν τοῦ πρίγκηπος ὁ ἀρχηγὸς ἐστάθη καὶ μετ' αὐτὸν οἱ λοιποί, διότι ἀνακαλυφθέντος τοῦ ςρατηγήματος, κατέλαβεν αὐτοὺς πανικὸς φόβος· ἀλλ' ὁ πρίγκηψ ἀπέθετο ἐπιδεξίως μίαν σφαῖραν εἰς τὸ σῶμα τοῦ μεγαλητέρου καζοάρ, ὅςτις ἔπεσεν εὐθύς. Χθὲς ἐφόνευσα καὶ ἐγὼ ἕνα ἄλλον. Τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν των εἶναι ὀγκώδη ὅσον καὶ βραχίων ἀνθρώπου· οἱ πόδες των εἶναι ὑψηλότατοι, τὰ δὲ πτερά των τόσον πυκνά, ὥστε πίπτουσι περὶ τὸ σῶμά των ὡς ἀλεξιβρόχιον, ἐνῷ αἱ πτέρυγες τὰς ὁποίας ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἀνεζήτουν μόλις ἔχουσι μῆκος πέντε ἢ ἓξ δακτύλων χωρὶς διόλου πτερά. Μόνον τὸ εἶδος τοῦτο τῶν στρουθοκαμήλων εὑρίσκεται ἐν Αὐστραλίᾳ, τὸ δὲ ἄλλο, τὸ ἔχον τὰ ὡραῖα πτερὰ τὰ στολίζοντα τοὺς πίλους, ἐπιπολάζει εἰς Ἀφρικήν. Εὕρομεν δὲ εἰς τὴν πεδιάδα πολλὰ ᾠὰ στρουθοκαμήλων, μικρότερα μὲν τῶν ἡμετέρων, ἔχοντα ὅμως χρῶμα ἐξαίσιον καὶ λαμπρὸν σμαράγδου. Οἱ φιλοξενοῦντες ἡμᾶς ἐβεβαίωσαν καὶ τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀντὶ τοῦ θήλεος γεννᾷ τὸ ἄῤῥεν, καὶ ἐνῷ τοῦτο καθήμενον ἐπῳάζει, ἡ κυρία *καζοάρ* τρέχει φαιδρὰ εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς ἀγρούς.

Ἐπὶ τέλους εἴδομεν καὶ μαύρους· ἐνῷ σήμερον κατεδιώκομεν ἕνα κύκνον, εὑρέθημεν αἴφνης μεταξὺ φυλῆς ἰθαγενῶν, τῶν ὁποίων τὸ σῶμα μόλις καλύπτεται ἀπὸ δέρματα ἐῤῥιμμένα ἀτάκτως ἐπ' αὐτῶν. Τὸ χωρίον αὐτῶν σύγκειται ἐκ καλυβῶν ἐκ φύλλων ξηρῶν. Εἶναι δὲ τόσον χαμηλαὶ ὥστε εἰσέρχονται τετραποδητὶ ὡς ζῷα· ἄνθρωποι δὲ καὶ καλύβαι ἐκπέμπουσι δυσωδίαν· εἶναι βρωμεροί, ἰσχνοί, τρομεροὶ καὶ ὅμως ἔχουσι τὴν αἰωνίαν φαιδρότητα τῶν αἰθιόπων. Γελῶσι παραδόξως ἀλλὰ παιδικῶς καὶ ἔχουσι μεγάλους λευκοὺς ὀφθαλμοὺς μὲ φλέβας αἱματώδεις. Ἐδώκαμεν εἰς αὐτοὺς ὀλίγας νήσσας τὰς ὁποίας πρὸ μικροῦ εἴχομεν φονεύσει καὶ εὐθὺς ὅλοι ἐχόρευσαν χαίροντες περὶ ἡμᾶς. Ὁ χορηγὸς ἦτο γέρων, μέλας ὡς γλυκόῤῥιζα, ἀλλὰ κόμην καὶ γένειον ἔχων λευκὰ ὡς χιών, οἱ δὲ λοιποὶ ὁμοιάζουσι πρὸς μαύρους βαθράκους κοάζοντας εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὕδατος. Ἐκβαλὼν τὸ μικρὸν καὶ μόνον δέρμα δι' οὗ ἐκαλύπτετο πρὸ τοῦ χοροῦ, ἐκράτει αὐτὸ εἰς τὴν χεῖρα εἰς σημεῖον ἀρχηγίας. Ἐμιμήθησαν δὲ αὐτὸν καὶ πάντες οἱ λοιποὶ καὶ οὕτω παρέστημεν μάρτυρες φανταστικῆς ἑορτῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐνδεδυμένοι ὡς ἀρχάγγελοι, ἐπεριστρέφοντο καὶ ἐπήδων· ἡμεῖς δὲ ἐξεκαρδιζόμεθα γελῶντες, διὸ καὶ ἐνθουσιάζοντο. Ὁ γέρων ὠνομάζετο βασιλεὺς Ταταμπο, οὗ τινος σὲ στέλλω τὴν εἰκόνα φωτογραφηθεῖσαν τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τοῦ φιλοξενοῦντος ἡμᾶς, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν τῆς νεωτέρας καὶ ὡραιοτέρας θυγατρός του. Ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἵνα προγευματίσωμεν μετὰ τοῦ φιλοξενοῦντος ἡμᾶς, εὕρομεν αὐτὸν ἑτοιμαζόμενον ἵνα ἀπέλθῃ πρὸς ἐκλογὴν ὀκτακοσίων βοῶν τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ στείλῃ εἰς Μέλβουρν, ὅθεν θὰ διενέμοντο εἰς τὰ διάφορα μεταλλεῖα. Συναπήλθομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἴδωμεν τὸ περίεργον τοῦτο κυνήγιον τὸ ὁποῖον τῷόντι ἦτο πολλὰ διασκεδαστικόν. Ὁ δὲ Κάπελ συμπαρέλαβεν ὅσους περισσοτέρους ἄνδρας ἐδυνήθη, ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἐφίππους, φέροντας μάστιγας. Ἀνεχωρήσαμεν λοιπὸν δρομαῖοι, διῃρημένοι ὅμως ἀπ' ἀλλήλων ἵνα εὕρωμεν τὰς διεσκορπισμένας ἀγέλας· ἅμα δὲ παρετηροῦμεν σωρὸν τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα τῶν ζώων τούτων, κατεδιώκομεν αὐτά, ἕως ὅτου ἐφθάσαμεν εἰς λόφον ἄμμου ὅπου ἔμελλε νὰ συνέλθωμεν πάντες. Μόνον οἱ δύο μας, ὁ πρίγκηψ δηλαδὴ καὶ ἐγώ, ἐσυνάξαμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπὲρ τὰ τετρακόσια, διατρέξαντες περὶ τὰς δύο λεύγας. Περὶ τὴν πέμπτην ὥραν συνῆλθον εἰς τὸν λόφον δύο ὡς ἔγγιστα χιλιάδες βοῶν καὶ δαμάλεων, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ τῶν παχυτέρων. Ὅ,τι ὅμως δὲν δύναμαι νὰ σὲ περιγράψω εἶναι ἡ περὶ ἡμᾶς ἐπικρατήσασα ἀταξία, ἥτις ἀπετέλει τὸ μεγαλήτερον θέλγητρον τῆς ἐκδρομῆς· βόες λακτίζοντες, μυκώμενοι, τρέχοντες, δαμάλεις σκιρτῶσαι καὶ θορυβοῦσαι, παρίσων τὸ ὡραιότατον τῶν θεαμάτων· τὸ ἑσπέρας ἀποδιώκομεν πάντα τὰ ἀποβληθέντα ζῷα καὶ ἀνάπτομεν μεγίστην σειρὰν πυρῶν περὶ τὰ ἐκλεχθέντα ὀκτακόσια.

12 Αὐγούστου.—Τὴν δὲ πρωΐαν τὰ ζῷα ταῦτα ἀνεχώρησαν εἰς Μέλβουρν συνοδευόμενα ὑπὸ τεσσάρων ἀνθρώπων. Τὸ πρῶτον ἐμπόδιον τῆς μακρᾶς ταύτης ὁδοιπορίας εἶναι ὁ ποταμὸς Μώῤῥυ, πλατὺς ἑκατὸν ἑξήκοντα μέτρα. Οἱ ἄνθρωποι διώκουσι γενναίως τὴν ἀγέλην αὐτῶν μεταξὺ τῶν δύο μακρῶν φραγμῶν οἵτινες φθάνουσιν εἰς τὸν ποταμόν. Τρέχουσι δὲ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ὥστε δὲν δύνανται πλέον νὰ σταματήσωσι, καὶ οὕτω τὰ πρῶτα, ὠθούμενα ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων, ἔπεσαν εἰς τὸν ποταμόν· ἡ ὁρμὴ ἐν γένει εἶναι μεγίστη, οὕτω δὲ πάντα κολυμβῶντα καὶ συμπιεζόμενα ἀπέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην.

Καὶ ἡμεῖς δὲ ἑτοιμαζόμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν αὔριον καὶ ν' ἀφήσωμεν τὸν παράδεισον τοῦτον. Θὰ ὑπάγωμεν δὲ εἰς σταθμὸν προβάτων εἰκοσιπέντε λεύγας μακρὰν ἐντεῦθεν. Οἱ ἐν Αὐστραλίᾳ ταξειδεύουσιν ἀδιακόπως, καὶ τὸ κατ' ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἔτυχον πλέον ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς. Εἰς πάντα σταθμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ εὑρίσκεται καὶ «φιλόξενος κατοικία.»

Digitized by Google

Τὸ ἑσπέρας μετὰ τὸ δεῖπνον ἐξηρχόμεθα μετὰ τοῦ οἰκοδεσπότου ἵνα ἐξετάσωμεν ἐάν τις βοσκὸς πλανηθεὶς ἢ πλανώμενος ἦλθε νὰ ζητήσῃ ἄσυλον, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡδηγούμεθα ἀπὸ τὰ μεγάλα πυρὰ τὰ ὁποῖα ἥναπτον οἱ νεοελθόντες· ὁ δὲ Κάπελ ἔδιδεν ἀμέσως εἰς αὐτοὺς κρέας βόειον καὶ δίπυρα. Ἦσαν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλάνητες ἐρχόμενοι νὰ ζητήσωσιν ἐργασίαν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ζῶσιν ὁλόκληρον ἔτος περιερχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας ἄνευ ἀναπαύσεως καὶ ἄνευ κατοικίας καὶ ἀγαπῶντες περιπαθῶς τὸν νομάδα βίον. Βεβαίως ἡ φυσικὴ κατάστασις μιᾶς χώρας θὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων. Πόσους ἀνθρώπους εἶδον εἰς τὴν Αὐστραλίαν οὐδόλως φροντίζοντας περὶ τῆς ἐπιούσης καὶ ἀγαπῶντας τὰ ἄγνωστα καὶ τὰ ἀπρόοπτα! Μήπως καὶ ἡμεῖς δὲν μετεβλήθημεν ἐν τῷ διαστήματι ἑνὸς μηνός; Ἠθέλομεν νὰ ζήσωμεν ἐπὶ πολὺ ἔτι ὡς ἄγριοι καὶ νομάδες, νὰ κοιμώμεθα μὲ τοὺς μανδύας μας, νὰ τρέχωμεν ἔφιπποι, νὰ προχωρῶμεν πάντοτε τρέχοντες ὡς ἔξω φρενῶν εἰς ἀπεράντους πεδιάδας καὶ λέγοντες· «Ἴσως κανεὶς λευκὸς δὲν ἐπάτησεν ἕως τώρα τὴν γῆν ταύτην.» Ναί, ὁ βίος οὗτος ἔχει θέλγητρα τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζομεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλ' ὁ φίλος ἡμῶν Φωβὲλ μᾶς περιμένει ἀνυπομόνως εἰς Μέλβουρν· ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν ν' ἀναχωρήσωμεν. Ἰδοὺ δὲ καὶ τίς ὑπῆρξεν ὁ οἰκοδεσπότης ἡμῶν Κάπελ·

Ἐν ἔτει 1846 τρεῖς ἄνδρες εὐσταθεῖς ἦλθον νὰ κατοικήσωσι παρὰ τὸν Μώρρυ ὅπως βοσκήσωσι τὰς ἀγέλας των εἰς τὰ ἕως τότε παρθένα λειβάδια, ὅπου συνεχῶς ἔπρεπε ν' ἀντικρούωσι τὰς προσβολὰς τῶν Μαύρων, οἵτινες ποτὲ μὲν ἤρχοντο νὰ καύσωσι τὰς καλύβας τῶν τριῶν τούτων ξένων, ποτὲ δὲ ν' ἁρπάσωσι τὰ ζῶά των. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐχώρισαν ἕνα ἀπέραντον διάστημα λειβαδίων πρὸς ἰδίαν κατοχήν, ὅπου, εἶπον, ἤθελον νὰ κατοικήσωσιν, ἀμυνόμενοι ἐναντίον τῶν αὐτοχθόνων καὶ ἐναντίον παντὸς νεήλυδος. Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαξ διεχώρισαν αὐτὸ εἰδοποίησαν τὴν κυβέρνησιν, ἥτις οὖσα ἰδιοκτῆτις τῆς γῆς τῆς ἀποικίας, πωλεῖ ἢ ἐνοικιάζει αὐτὴν κατὰ θέλησιν. Ὑπάρχουσι λοιπὸν ἐδῶ ἰδιοκτῆται, οἵτινες ἀφ' οὗ γίνωσι τοιοῦτοι δὲν πληρώνουσι πλέον οὐδένα φόρον εἰς τὸ κράτος, καθὼς καὶ ποιμάντορες. Οἱ ποιμάντορες οὗτοι εἶναι ἐνοικιασταὶ τοῦ κράτους, πληρώνουσιν ὡρισμένον ποσὸν κατ' ἔτος καὶ διαρκοῦντος τοῦ ἐνοικίου ἀπολαύουσι παντὸς ὅ,τι εὑρίσκεται εἰς τὴν περιφέρειάν των, δηλαδὴ τῶν λειβαδίων καὶ τῶν δασῶν, τὸ ἐκ τῶν ὁποίων κέρδος δὲν εἶναι μικρόν.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθω εἰς τὰ πρόβατά μου ἢ μᾶλλον εἰς τοὺς βόας μου· οἱ τρεῖς λοιπὸν ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἐξέλεξαν λαμπρὰν γῆν μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν τοῦ Μώρρυ καὶ τοῦ Οὐάλκουλ, ἤτοι μεταξὺ δύο θαυμασίων φυσικῶν ὁρίων, δύο πηγῶν πλούτου καὶ ποτίσματος. Τὴν ἐνοικίασαν διὰ δεκατέσσαρα ἔτη, δὲ δι' ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔδιδον εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν μετρίαν ποσότητα τῶν 7,500 φράγκων, τὸ ἐνοίκιον δὲ αὐτῶν διήρκει μέχρι τοῦ 1860 ἔτους. Ἂς ἴδωμεν ἤδη τί ἔκαμεν ὁ φίλος ἡμῶν Κάπελ.

Ἔφθασεν ἐνταῦθα τῷ 1852 καὶ διαπραγματευθεὶς μετὰ τῶν ποιμαντόρων τούτων, οἵτινες ἐντὸς ἓξ ἐτῶν εἶχον πλουτίσει, ὑπενοικίασε τὴν γῆν, τὰ ζῶα, τὸ δάσος ἀντὶ 715 χιλιάδων φράγκων· δαπανᾷ δὲ διὰ τοὺς φύλακας, πρὸς οὓς δίδει ἀνὰ 25 φράγκα τὴν ἑβδομάδα καὶ τὴν τροφὴν αὐτῶν, 37,500 φράγκα· ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι εἷς ἄνθρωπος φυλάττει χίλια ζῶα. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὅπου αἱ ἐκτάσεις εἶναι ἴσαι καὶ ὁμαλαί, ἐὰν δὲν ἔχωσι πρὸς φραγμὸν ξύλα μεταχειρίζονται σύρματα σιδηρᾶ.

Ἐν ὅλοις δὲ αἱ ἐτήσιαι δαπάναι ἀναβαίνουσιν εἰς 77,875 φράγκα. Ἰδοὺ δὲ καὶ τὰ κέρδη· ὁ Κ. Κάπελ στέλλει ἀνθρώπους κατ' ἔτος, κατὰ τοὺς μῆνας Μάϊον, Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον, εἰς διαφόρους ἀποικίας ἵνα ἀγοράσωσι ζῶα, οὗτοι δέ, ἀπερχόμενοι εἰς τὰς ἐπαρχίας αἵτινες ὑπέφεραν ἕνεκα ξηρασίας ἀγοράζουσι παρὰ τῶν μικρῶν γεωργῶν, πρὸς πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα φράγκα, ὅσα ἰσχνὰ καὶ νέα ζῶα εὑρίσκουσι. Πρὸ τριῶν χρόνων παραδείγματος χάριν ἠγόρασε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κ. Κάπελ 15,000, καὶ τὰ ἐπώλησε πέρυσιν ὅλα παχέα καὶ λαμπρὰ πρὸς 175 φρ. τὸ ἕν· δηλαδὴ ἐδαπάνησεν 750,000 καὶ ἐκέρδησε 2,625,000 φρ. Ὁποῖον κέρδος ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων μηνῶν!

Αἱ βροχαὶ τοῦ ἔαρος ἀποφασίζουσι περὶ τῆς τύχης τοῦ κτήματος· σήμερον δὲ ἐνῷ σὲ γράφω, εὑρισκόμεθα εἰς τὸν Αὔγουστον, ὅστις ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἡμέτερον Ἀπρίλιον. Ὁ πυκνὸς χόρτος δὲν ἔχει ὕψος μεγαλήτερον τῶν δύο δακτύλων, ἀλλὰ εἶναι τόσον πράσινος καὶ τόσον ζωηρός, ὥστε νομίζει τις ὅτι εὑρίσκεται εἰς λειβάδιον τῆς Ἀγγλίας· ὅθεν ἐὰν ὁ ἥλιος δὲν γίνῃ πολλὰ καυστικός, οὔτε δύο ἔτη θὰ χρειασθῇ ὁ κ. Κάπελ ἵνα παχύνῃ τὰ νέα ἰσχνὰ ζῶά του.

Ἔχει πρὸς τούτοις ἀγέλην χιλίων δαμάλεων προσδιωρισμένην ἰδίως εἰς αὔξησιν τοῦ εἴδους τούτου καθὼς καὶ ἑκατὸν φορβάδας. Χθὲς ἐθαύμαζον τὴν ὡραιότητα, τὴν εὐρωστίαν καὶ τὸ πλάτος τοῦ στήθους τῶν κερασφόρων τούτων ζώων. Πῶς κατώρθωσες, ἠρώτησα τὸν Κ. Κάπελ, ν' ἀποκτήσῃς τοσαῦτα ὡραῖα κτήνη; Τοῦτο προέρχεται, μοὶ ἀπεκρίθη, ἐκ τοῦ μόνου ἀντιδημοκρατικοῦ μέτρου τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἡ φιλελεύθερος ἡμῶν Κυβέρνησις, ἀπαγορεύσασα τὴν εἰσαγωγὴν ζώων ἀρρένων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐβραβεύθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἢ τὰς γειτονικὰς ἀποικίας.

Digitized by Google

Ὅλοι οὗτοι οἱ ἵπποι εἶναι εὐγενεῖς, τῶν ὁποίων ὁ πατὴρ εἶχεν ἀξίαν τριακονταπέντε χιλιάδων φρ. Τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα εἶδες τρέχοντα εἰς τὰς πεδιάδας, εἶναι μερινοὶ ἀμιγεῖς τῆς Γερμανίας, ἠγοράσθησαν εἰς τὴν Σαξωνίαν κριοὶ ἔχοντες ἀξίαν δώδεκα χιλιάδων φρ. καὶ ἐπὶ τέλους ὅλοι οἱ βόες κατάγονται ἀπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ταύρου τὸν ὁποῖον εἶδες προχθὲς περιφερόμενον πλησίον τοῦ Οὐάλκουλ, ἀγορασθέντος δὲ ἀντὶ εἴκοσι χιλιάδων φρ. ἐν Λονδίνῳ ὅπου διαγωνισθεὶς ἐκέρδησε μέγα ἔπαθλον.

Ἐρωτήσαντός μου αὐτὸν πόσας δαμάλεις καὶ βόας θὰ ἔχῃ τὸ ἔτος τοῦτο, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ὁρίσῃ τὸν ἀριθμὸν, διότι πολλάκις πολλὰ τῶν ζώων τούτων ἀποθνήσκουσιν εἰς τὰ δάση, ἀλλὰ καὶ πολλὰ γεννῶνται χωρὶς νὰ ἔχῃ εἴδησιν· μόλις περὶ τὰ Χριστούγεννα θὰ ἔχῃ ἀσφαλεῖς εἰδήσεις. Ὑποθέτει μόνον ὅτι θὰ ἔχῃ ἕως ἑπτὰ χιλιάδας, διότι ἕνεκα τῆς ξηρασίας ἀπωλέσθησαν οὐκ ὀλίγα· ἐλπίζει δὲ ὅτι θὰ πωλήσῃ τὰς ἑπτὰ ταύτας χιλιάδας ἀνὰ διακόσια φράγκα κατὰ κεφαλήν. Καὶ τούτου δοθέντος, θὰ πωλήσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν του καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ παρελθὸν ἔτος, προσέθετο, μοὶ προσέφερον 2,250,000 φράγκων ἀλλ' ἀπεποιήθην· ἐφέτος ὅμως ἐλπίζω ὅτι θὰ λάβω 750 χιλιάδας περισσότερον.

Ἀλλὰ, φοβούμενος μὴ σὲ βαρύνῃ ἡ περιγραφὴ τοιούτων ἀριθμῶν, δὲν προχωρῶ· ἐνθυμοῦ μόνον ὅτι εἶναι κύριος 15,000 βοῶν, ἐνοικιαστὴς 715 τετραγώνων χιλιομέτρων, ἤτοι ἐκτάσεως διπλῆς τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα καὶ μὴ λησμόνει ὅτι εἰς τὸν ἔκτακτον τοῦτον τόπον εὑρίσκονται ἄνθρωποι κύριοι περιουσίας τρὶς καὶ τετράκις μεγαλητέρας τῆς τοῦ κ. Κάπελ.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΕΙΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΡΧΑΙΑΙΣ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΑΜΟΣ

Ὁ Ξενοφῶν, ὁ ἔγγονος Εὐρυπίδου τοῦ ποιητοῦ, ἦτο χρηστὸς νέος καὶ κατήγετο ἐκ καλῆς τῶν Ἀθηνῶν οἰκογενείας. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο τριήραρχος καὶ φίλος τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Κόνωνος. Καίτοι εὔπορος, ἦτο φειδωλὸς μὲν εἰς ἑαυτὸν, ἀφειδὴς δὲ εἰς τὰς δημοσίας τῆς πόλεως λειτουργίας. Οὐ μόνον δὲ ἵππους ἐκέκτητο λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ ἀθλητὰς καὶ ἐνίκησεν εἰς τὰ Ἴσθμια καὶ Νέμεα, ὥστε καὶ ἡ πόλις ἐκηρύχθη καὶ αὐτὸς ἐστεφανώθη. Φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν ἐπεθύμησε νὰ λάβῃ πολύφερνον σύζυγον, ἐνῷ ἦτο τότε περιζήτητος γαμβρὸς, διότι δὲν ἤθελε νὰ γείνῃ τῆς προικὸς δοῦλος, ἀλλὰ προετίμησε τὴν θυγατέρα Ξενοφῶντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Εὐρυπίδου. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἔσχε δύω θυγατέρας καὶ υἱὸν τὸν Ξενοφῶντα. Καίτοι δὲ πλούσιοι γαμβροὶ ἐζήτουν ἀπροίκους τὰς θυγατέρας του, δὲν ἔδωκεν ὅμως αὐτὰς, ἀλλὰ τὴν μὲν τῇ συστάσει τοῦ Κόνωνος ἔδωκεν εἰς Ἀριστοφάνη τὸν υἱὸν τοῦ Νικοφήμου, τὴν δὲ εἰς Φιλόμηλον τὸν Παιανιέα, χρηστὸν πολίτην, ἐπιδοὺς ὡς προῖκα 40 μνᾶς. Ὁ Ξενοφῶν τοιούτου τυχὼν πατρὸς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ καλῶς, ὅπως ἐξεπαιδεύοντο οἱ ἐλεύθεροι τότε πολῖται. Μακρὰν τῶν ῥᾳδιουργιῶν καὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν παθῶν, διῆγεν ἔντιμον καὶ ἥσυχον βίον καὶ ἐξεπλήρου καλῶς τὸ πρὸς τὴν πολιτείαν αὐτοῦ καθῆκον.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπῆλθον δυστυχήματα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ξενοφῶντος, διότι ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόφημος ἐφονεύθησαν ἄκριτοι ὑπὸ τοῦ δήμου, διαβληθέντες ἐπὶ προδοσίᾳ, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύθησαν. Ἡ σκληρὰ αὕτη καὶ ἄδικος τιμωρία, τοῦ νὰ στερῶσι γυναῖκα καὶ ἀθῶα τέκνα τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, δὲν ἦτο ἀσυνήθης ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἐν Ἀθήναις. Οἱ δημαγωγοὶ ἐσυκοφάντουν τοὺς πλουσίους πολλάκις, ὅπως αὐξήσωσι τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν περιουσίαν καὶ διανέμοντες χρήματα εἰς τὸν λαὸν κατορθῶσι τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν σκοπούς. Ἀλλὰ δὲν ἤρκεσε μόνον τοῦτο· ἡ περιουσία τοῦ Νικοφήμου καὶ Ἀριστοφάνους δὲν ἦτο ἱκανὴ, ὥστε νὰ πληρωθῇ ἡ ζημία, καὶ οἱ κατήγοροι ἐστράφησαν καὶ κατὰ τοῦ γυναικαδέλφου του Ξενοφῶντος. Καὶ ὅμως ὁ Ξενοφῶν δὲν ἀφῆκε νὰ λιμοκτονήσῃ ἡ ἀδελφὴ καὶ τρία ἀνήλικα ὀρφανὰ, ἀλλὰ καὶ ταῦτα διέθρεψε καὶ κατὰ τῶν κατηγόρων του μόνος ἀντεπεξῆλθε καὶ τὴν περιουσίαν του διέσωσε.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ξενοφῶν. Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν καὶ ἂς ἴδωμεν, ποίαν αὐτὸς ἐξελέξατο ὡς μέλλουσαν τοῦ βίου του σύντροφον. Ἀφοῦ ἐγένετο 28 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν, ἐσκέφθη ὁ πατὴρ νὰ τὸν νυμφεύσῃ· διότι καὶ αἱ ἀδελφαί του εἶχον ἤδη ὑπανδρευθῆ καὶ ἡ μήτηρ του, γραῖα ἤδη, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διοικῇ καλῶς τὸν οἶκον.

Ἔθος δὲ ἦτο τότε οἱ μὲν νέοι νὰ νυμφεύωνται ἀπὸ τοῦ 24-26 ἔτους τῆς ἡλικίας των, αἱ δὲ νέαι ἀπὸ τοῦ 16-18. Ἐν γένει δὲ ἡ σύζυγος ἔπρεπε νὰ ἦνε πολὺ νεωτέρα τοῦ ἀνδρὸς, ἵνα μὴ ἡ ταχύτερον παρακμάζουσα γυνὴ ἐπιφέρῃ δυσαρέστους εἰς τὴν συζυγικὴν εὐδαιμονίαν συνεπείας·

Κακὸν γυναῖκα πρὸς νέαν ζεῦξαι νέον
μακρὸν γὰρ ἰσχὺς μᾶλλον ἀρρένων μένει,
θήλεια δ' ἥβη θᾶσσον ἐκλείπει δέμας.

Ὅπως δὲ σήμερον οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ γονεῖς ἐφρόντιζον νὰ ὑπανδρεύωσι τὰς κόρας των νέας, διότι ἄλλως ἐκινδύνευον νὰ μένωσιν ἄγαμοι. Ἡ Λυσιστράτη ἐν Ἀριστοφάνει παραπονεῖται ὅτι τῆς γυναικὸς ὁ καιρὸς εἶνε μικρὸς, «κἂν τούτου μὴ 'πιλάβηται·

Οὐδεὶς ἐθέλει γῆμαι ταύτην· ὀττευομένη
(προφητεύουσα) δὲ κάθεται.

Digitized by Google

Δὲν ἦτο δὲ ἡ διοίκησις τοῦ οἴκου μόνη ἡ αἰτία τοῦ γάμου τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτεία πρὸς ἰδίαν ἑαυτῆς διατήρησιν ἀπῄτει παρὰ τοῦ πολίτου τὸν γάμον· διὸ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐθεωρεῖτο θεσμὸς πολιτικὸς οὗτος, προωρισμένος καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ παρέχῃ πολίτας καὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς οὐσίας ἐπιμελητάς. Ἔπειτα δὲ καὶ οἱ Θεοὶ ἀπῄτουν ἀπογόνους παρὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα ἀνθ' ἑαυτοῦ καταλίπῃ αὐτῶν θεραπευτήν, καὶ ἡ οἰκογένεια, ὅπως μὴ ἐξερημωθῇ ὁ οἶκος καὶ ὑπάρχῃ τις, ὅστις ὤφειλε νὰ προσφέρῃ αὐτοῖς τὰ νομιζόμενα.

Ἐκ πάντων λοιπὸν τούτων ἀπεφάσισεν ὁ πατὴρ νὰ νυμφεύσῃ τὸν υἱόν του· διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ πατὴρ ὤφειλε νὰ εὕρῃ τὴν νύμφην· ὁ ῥωμαντικὸς ἔρως δὲν ἦτο τόσον γνωστὸς τότε. Αἱ παρθένοι κεκλεισμέναι ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ δὲν ἦσαν τόσον ὁραταὶ καὶ μόνον ἐν πανηγύρεσι καὶ ἐν ἄλλαις δημοτελέσιν ἑορταῖς εὕρισκον εὐκαιρίαν νὰ ῥίψωσι βλέμμα τι ἐπί τινος νέου. Οὕτω λοιπὸν πολλάκις ὁ νέος ἐλάμβανε σύζυγον χωρίς ποτε νὰ τὴν ἴδῃ πρότερον, καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ἐλαχίστην πρὸς αὐτὴν κλίσιν. Ὁ Πάμφιλος παρὰ Τερεντίῳ παραπονεῖται ὅτι ἀναγκάζεται νὰ νυμφευθῇ τέρας, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ θωπεύσῃ. Ὡς δὲ συχνάκις συμβαίνει νῦν, οὕτω καὶ τότε ὁ πατὴρ ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ νυμφεύσῃ τὸν υἱόν, ὅπως δώσῃ πέρας εἰς τὰς ἀκολασίας του, οὗτος δὲ ἐλάμβανε τὴν γυναῖκα ὡς τιμωρίαν, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τὰς προτέρας αὐτοῦ παρεκτροπάς. Ὁ Χαρμίδης παρὰ Πλαύτῳ ἀδιαφορεῖ καὶ ἂν ὁ πατήρ του τῷ ἄγει ἑκατὸν συζύγους διὰ τὰ ἁμαρτήματά του, τὸ νὰ νυμφεύῃ δὲ διὰ τοιοῦτον λόγον ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν κατέστη μεταγενεστέρως παροιμιώδης φράσις ἐπὶ τῶν κακοτρόπων παίδων·

Γάμον σοὶ δίδωσιν ὁ πατήρ;
τί γὰρ ἠδίκησας ἵνα καὶ πεδηθῇς;

Ἀλλὰ καὶ ἡ παρθένος σπανιώτατα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἠρωτᾶτο, ὁ πατὴρ δὲ ἢ ὁ κηδεμὼν ὥριζεν αὐτῇ τὸν μέλλοντα σύντροφον.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ξενοφῶντος μέλλων ἤδη νὰ ἐκλέξῃ τὴν νύμφην ὡς σπουδαιότατον ἐθεώρησε κατὰ πρῶτον νὰ ἦνε αὐτὴ ἀστή, διότι ὁ μετὰ μετοίκου ἢ ξένης ἐν γένει γάμος δὲν ἐθεωρεῖτο νόμιμος καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ τέκνα δὲν ἠδύναντο νὰ ἦνε πολῖται. Ἔπειτα δὲ ἡ οἰκογένεια αὐτῆς νὰ ἦνε ἔντιμος καὶ ἰσότιμος καθ' ὅλα τῇ τοῦ γαμβροῦ. Μήτε εὐγενεστέρα μήτε πλουσιωτέρα ὤφειλε νὰ ἦνε, καὶ «τὴν κατὰ σαυτὸν ἕλα» κατέστη σοφὴ γνώμη, διότι κατὰ τοὺς ἀρχαίους οἱ ἑαυτῶν κρείττους λαμβάνοντες οὐ τῶν γυναικῶν ἄνδρες, ἀλλὰ τῶν προικῶν δοῦλοι λανθάνουσι γινόμενοι. Πλαῦτος ὁ κωμικὸς παρέχει ἡμῖν σαφῆ τῶν μὴ ἰσοτίμων γάμων εἰκόνα ἔν τινι τῶν κωμῳδιῶν του, ἐν ᾗ ὁ φιλάργυρος Εὐκλίων πρὸς τὸν ζητοῦντα τὴν θυγατέρα του πλούσιον Μεγάδωρον ἐκφέρει τοὺς ἑξῆς ἀγροίκους μέν, ἀλλὰ λίαν ἐκφραστικοὺς λόγους·

Σύ, Μεγάδωρε, εἶσαι πλούσιος καὶ δραστήριος ἄνθρωπος,
ἐγὼ δὲ πτωχός, πτωχότατος.
Ἐὰν τὴν κόρην μου δώσω εἰς σέ, σὺ θὰ ἦσαι βοῦς, ἐγὼ
δὲ ὀνάριον.
Ὅπου μετὰ σοῦ ζευχθῶ, καὶ δὲν θὰ δυνηθῶ ἐξ ἴσου
νὰ φέρω τὸ φορτίον, θὰ τὸ ῥίψω εἰς τὸν βόρβορον,
σὺ δὲ οὐδαμῶς θὰ φροντίζῃς περὶ ἐμοῦ.
Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἐγεννήθην τοιοῦτος, πρὸς σὲ μὲν
θὰ ἦμαι ἄνισος, εἰς τὸ γένος μου δὲ
θὰ ἦμαι καταγέλαστος.
Ἐν οὐδετέρῳ τόπῳ πρέπει νὰ ἔχω ἀσφαλῆ σταῦλον,
ὅταν πρόκηται νὰ φάγω.
Διότι ἄλλως οἱ μὲν ὄνοι θὰ μὲ δάκνωσιν,
οἱ δὲ βόες θὰ μὲ κερατίζωσιν· ὥστε μέγας
κίνδυνος εἶνε ἀπὸ τῶν ὄνων νὰ μεταβῇ τις εἰς βόας.

Ἀλλὰ καὶ ἄπροικος ὅλως διόλου δὲν ἔπρεπε νὰ ἦνε ἡ σύζυγος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἦτο εὔκολος καὶ ὁ χωρισμός. Ἡ προὶξ ἀπετέλει πάντοτε δεσμόν τινα τοῦ γάμου, διότι ἐν περιπτώσει διαζυγίου ὁ σύζυγος ὤφειλε νὰ τὴν ἀποδώσῃ. Ἕνεκα τούτου καὶ αἱ θυγατέρες ἀπόρων, ἀλλ' εὐεργεσίας παρασχόντων τῇ πολιτείᾳ ἀνδρῶν, συχνάκις ἐπροικίζοντο ὑπὸ αὐτῆς τῆς πόλεως.

Τοῦ πατρὸς λοιπὸν τοῦ Ξενοφῶντος τὸ βλέμμα ἐστράφη ἐπὶ τὸν οἶκον Κριτοδήμου τοῦ ἐξ Ἀλωπεκῆς, ὅστις καὶ φίλος του ἦτο καὶ σώφρων καὶ ἔντιμος πολίτης ὑπῆρξε καὶ γενναίως ὑπὲρ τῆς πατρίδος πολεμήσας ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἐν Ἑλλησπόντῳ ἐφονεύθη. Οὗτος εἶχε θυγατέρα καλουμένην Πραξινόην, ἣν βεβαίως δὲν εἶχεν ἴδει ὁ Ξενοφῶν, ἀλλ' ὡς ὁ πατήρ του ἤκουε καὶ ἐγίνωσκε συνάμα ὅτι ἡ μήτηρ ἦτο χρηστὴ καὶ καλὴ οἰκοδέσποινα, ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ὅτι καὶ ἡ θυγάτηρ θὰ ἦνε τοιαύτη. Ἡ Πραξινόη ἦτο δεκαεξαέτις καὶ ἑπομένως ὥριμος ἤδη πρὸς γάμον. Ἐν Ἀθήναις καὶ πρὸ τοῦ 15 ἔτους ὑπανδρεύοντό τινες, ἂν δὲν ἦσαν ἔτι ἐν τῇ τάξει τῶν Ἄρκτων. Αἱ Ἀττικαὶ κόραι οὔτε πρεσβύτεραι τῶν δέκα ἐτῶν οὔτε νεώτεραι τῶν πέντε κροκωτὸν ἱμάτιον ἠμφιεσμέναι ἤγοντο ὑπὸ τῶν μητέρων των κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀρτέμιδος εἰς Βραυρῶνα καὶ ἐνταῦθα μετὰ τὰς συνήθεις ἱεροτελεστίας ἀφιεροῦντο τῇ θεᾷ ἐπὶ πέντε ἔτη. Αἱ τῇ θεᾷ λοιπὸν ἀφιερωμέναι ἤδη παρθένοι, Ἄρκτοι καλούμεναι, δὲν ἠδύναντο νὰ συνοικίσωσιν ἀνδρὶ πρὸ τῆς παρελεύσεως τῶν πέντε ἐτῶν. Ὁ πατὴρ λοιπὸν τοῦ Ξενοφῶντος τῇ συμβουλῇ καὶ τῆς συζύγου του ἀπεφάσισε νὰ συζεύξῃ τὸν υἱόν του μὲ τὴν θυγατέρα Κριτοδήμου, ὅστις καὶ εὐχαρίστως ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν, διότι καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ γαμβροῦ ἐγίνωσκε, καὶ τῆς θυγατρός του τὴν ἀποκατάστασιν δὲν ἤθελε πλέον ἐπὶ πολὺ νὰ ἀναβάλῃ.

Ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ ἐτελέσθη ὁ ἀρραβὼν (ἐγγύησις), καθ' ὃν ἐγένοντο τὰ συμβόλαια καὶ ὡρίσθη ἡ προίξ. Ἡ νομικὴ αὕτη πρᾶξις δὲν ἔπρε-

Digitized by Google

πε νὰ παραμεληθῇ, διὰ νὰ ἦνε ἔγκυρος ὁ γάμος. Ἡ ἔλλειψις τοῦ τύπου τούτου ἀπέκλειε τὰ ἐκ τοιούτου γάμου γενόμενα τέκνα ἀπὸ τῆς Φρατρίας τοῦ πατρὸς καὶ ἀπὸ πάσης ἄλλης κληρονομικῆς ἀπαιτήσεως. Ἡ προίξ, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἦνε κατωτέρα τοῦ δεκάτου τῆς περιουσίας τοῦ πατρός, συνίστατο εἰς μετρητὰ χρήματα, εἰς ἱμάτια καὶ κοσμήματα, καὶ εἰς δούλους, καὶ παρεδίδετο εἰς τὸν ἄνδρα οὐχὶ ὡς ἰδιοκτησία, ἀλλὰ πρὸς κάρπωσιν. Πρὸς τούτοις δὲ ἔφερεν ἡ γυνὴ καί τινα ἀκόμη ἄλλα δωρήματα ἐκ τῆς οἰκίας της, ἅτινα ἐθεωροῦντο μὲν ὡς ἰδία ἑαυτῆς περιουσία, δὲν ἠδύνατο ὅμως ἐλευθέρως νὰ διαθέσῃ, διότι κατὰ τὸν νόμον γυναικὶ δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον πέρα μεδίμνου νὰ συναλλάσσηται. Ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων μετεβλήθησαν τὰ κατὰ τὸν γάμον, διότι ἐνῷ ἤδη ὁ πατὴρ ἔδιδε προῖκα τῇ θυγατρί, τότε ὁ νέος ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀπαντῶσιν ἀρχαὶ προικός, καθόσον ὁ πατὴρ μέρος τῶν δωρουμένων αὐτῷ ἔδιδε πάλιν εἰς τὴν θυγατέρα του.

Μακροχρόνιος ἀρραβὼν ἐν Ἀθήναις δὲν ἦτο συνήθης. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐγγύησιν ἐτελεῖτο ὁ γάμος. Αἱ προπαρασκευαὶ τῆς προικὸς δὲν ἀπῄτουν πολὺν χρόνον, διότι, ὅπως τώρα ἐν τοῖς χωρίοις, οὕτω καὶ τότε τὰ ἱμάτια καὶ λοιπὰ σκεύη εἶχον ἤδη πρὸ πολλοῦ ἕτοιμα. Ὁ μεταξὺ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου χρόνος, ὁ Γαμηλιὼν λεγόμενος μήν, ἦτο συνήθως ὡρισμένος πρὸς τέλεσιν γάμων. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν μῆνα ὡρίσθη καὶ ὁ γάμος τοῦ Ξενοφῶντος. Μίαν ἢ περισσοτέρας ἡμέρας πρὸ τοῦ γάμου ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς νύμφης καὶ τῶν γονέων της ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῶν οἰκείων του θρησκευτικαί τινες θυσίαι καὶ ἑορταί, τὰ προτέλεια καλούμενα, διότι καίτοι ὁ γάμος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δὲν ἦτο θρησκευτικός τις θεσμός, καὶ οὐδεμία ἱερατικὴ λειτουργία ἐγίγνετο, οὐχ ἧττον ἀνεγνώριζον καὶ τότε ὅτι οὗτος ἐδεῖτο τῆς θείας εὐλογίας. Ἡ θυσία ἐγίγνετο τοῖς γαμηλίοις Θεοῖς, ἰδίως δὲ τῇ γαμηλείᾳ ἢ τελείᾳ Ἥρᾳ, τῷ τελείῳ Διΐ, τῇ Ἀρτέμιδι καὶ ταῖς μοίραις. Ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἥραν θυσίᾳ ἡ χολὴ τοῦ ἱερείου δὲν ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ οὔτε συνεκαίετο τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐχώννυτο ἢ ἀπερρίπτετο, ὡς σύμβολον ὅτι ἡ ὀργὴ καὶ ἡ πικρία ἔπρεπε νὰ ἦνε μακρὰν τῶν συζευγνυμένων.

Ἐν Ἀθήναις ἡ νύμφη ἤγετο ὑπὸ τῶν γονέων της εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐνταῦθα ἔθυε τῇ πολιάδι Ἀθηνᾷ, καὶ ἐζήτει τὴν εὐλογίαν τῆς θεᾶς. Ἀλλαχοῦ, ἄλλοι ἐτιμῶντο θεοὶ καὶ ἄλλα ἔθιμα ἐπεκράτουν. Ἐν Τροιζῆνι π. χ. αἱ νύμφαι ἀφιέρουν τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τῷ ἥρωι Ἱππολύτῳ τὴν ζώνην των, ἐν δὲ Μεγάροις τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των τῇ Ἰφινόῃ, τῇ ὡς παρθένῳ θανούσῃ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Ἀλκαθόου, καὶ χοὰς πρὸ τοῦ μνήματος αὐτῆς προσέφερον. Ἐν τῇ Τρῳάδι ἐλούοντο αἱ νύμφαι πρὸ τοῦ γάμου ἐν τῷ Σκαμάνδρῳ καὶ ἔλεγον· λάβε μου, Σκάμανδρε, τὴν παρθενίαν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ ἦσαν ἐστεμμέναι δι' ἐλαίας καὶ δάφνης. Τὴν πρωΐαν ἐλούοντο οἱ νυμφίοι, κατ' ἀρχαῖον δὲ ἔθος ἐν Ἀθήναις τὸ ὕδωρ ἐφέρετο ὑπὸ παρθένου συγγενοῦς ἐκ τῆς Καλλιρρόης.

Μετὰ τὸ λουτρὸν ἔπρεπε νύμφη τε καὶ νυμφίος νὰ κοσμηθῶσιν. Ὁ Ξενοφῶν ἐνεδύθη τὸν λευκὸν χιτῶνα ἐκ λεπτοῦ μιλησίου ἐρίου καὶ χιονόλευκον ἱμάτιον, ὅπερ διὰ τὴν τελετὴν ἐξελέγη ἄνευ τῆς συνήθους παρυφῆς. Ὁ δοῦλος ὑπέδυσε τοὺς πόδας τὰ κομψὰ πέδιλα, ὧν ὁ ἐρυθροῦς ἱμὰς συνεκρατεῖτο διὰ χρυσῶν περονῶν. Ἠλείφθη διὰ πολυτίμου ἐλαίου, ὅπερ ἄλλως δὲν ἐσυνείθιζε, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐκ κλώνων μύρτου καὶ ἴων. Οὕτω κεκοσμημένος ἐπορεύθη μετὰ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, ἔνθα κατ' ὀλίγον προσῆλθον πλεῖστοι τῶν προσκεκλημένων ξένων. Δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν τὰ πολύτιμα ἱμάτια, δι' ὧν ἡ Πραξινόη ὑπὸ τῆς θεραπαινίδος αὐτῆς καὶ τῆς μητρὸς ἐν εὐόσμῳ δωματίῳ ἐνεδύθη, τὰ χρυσῷ πεποικιλμένα σάνδαλα μετὰ λευκῶν ἱμάντων περὶ τοὺς πόδας, τὸν ποικίλον κόσμον ἐκ χρυσοῦ καὶ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων περὶ τὸν βραχίονα, τὸν τράχηλον καὶ τὴν βοστρυχώδη κεφαλήν, ἅτινα ἐπέτεινον τὴν λάμψιν τῆς νεανικῆς αὐτῆς καλλονῆς. Ἀφοῦ τέλος ἡ θεράπαινα ἐπὶ τοῦ τῆς κεφαλῆς ἄκρου ἐστήριξε διὰ χρυσῶν περονῶν τὸν νυμφικὸν πέπλον, προσέμενεν ἐν τῷ δωματίῳ της.

Οἱ κεκλημένοι, οἵτινες ἐνταυτῷ ὤφειλον νὰ ἦνε καὶ μάρτυρες τοῦ γάμου, ἦσαν οἱ πλησιέστατοι φίλοι καὶ συγγενεῖς ἀμφοτέρων τῶν οἴκων, ἐν ὅλῳ τριάκοντα, διότι ἐν Ἀθήναις πέραν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου δὲν ἠδύναντο νὰ προσκαλέσωσιν εἰς γάμον. Μεταξὺ τῶν κεκλημένων ἦσαν καὶ γυναῖκες, αἵτινες εἰς τὸ συμπόσιον τῶν ἀνδρῶν δὲν ἐλάμβανον μέρος, ἀλλ' οὐχ ἧττον μετὰ τῆς κεκαλυμμένης νύμφης ἐκάθηντο παρὰ τράπεζάν τινα μακρὰν τῶν ἀνδρῶν. Πρὶν ἀρχίσῃ τὸ γαμήλιον δεῖπνον, ἐγίγνοντο ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς τῆς νύμφης θυσία καὶ λοιπαὶ θρησκευτικαὶ ἐθιμοτυπίαι, περὶ ὧν ὀλίγιστα γνωρίζομεν. Ἐν τῷ δείπνῳ ὁ ἐκ σησάμου πλακοῦς κατεῖχε τὸ σπουδαιότερον μέρος, διότι ἡ σήσαμος ἕνεκα τῶν πολλῶν σπυρίδων ἦτο τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Συμβολικὴν σημασίαν εἶχεν ἔτι καὶ τοῦτο, ὅτι διαρκοῦντος τοῦ δείπνου παῖς, ἔχων ἔτι ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς, ἐστεμμένος ἀκάνθαις μετὰ δρυΐνων καρπῶν λίκνον ἄρτων πλῆρες περιφέρων ἔλεγεν· ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον. Ἐσήμαινον δὲ διὰ τούτου

Digitized by Google

ὅτι ἀπέβαλον τὴν ἀγρίαν καὶ παλαιὰν δίαιταν, εὑρήκασι δὲ τὴν ἥμερον τροφήν.

Ἅμα τῇ ἑσπέρᾳ ἡ κεκαλυμμένη καὶ μυροβόλος νύμφη ἤγετο ἐν πομπῇ ἀπὸ τῆς πατρικῆς οἰκίας εἰς τὴν τοῦ γαμβροῦ. Ἡ μήτηρ τῆς νύμφης παρὰ τὴν ἑστίαν παρεδίδου αὐτὴν τῷ νυμφίῳ, ὅστις μετὰ τοῦ παρανύμφου ἢ παρόχου στενωτάτου φίλου ὡδήγει αὐτὴν εἰς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας ἱσταμένην καὶ ὑπὸ ἡμιόνων ἢ ἵππων ἢ βοῶν συρομένην ἅμαξαν, ἐφ' ἧς αὕτη ἐκάθητο μεταξὺ τῶν δύω νέων ἀνδρῶν. Τότε ἥναπτεν ἡ μήτηρ παρὰ τὴν ἑστίαν τὴν γαμήλιον δᾷδα καὶ ἠκολούθει τὸ ὄχημα, κατόπι δὲ αὐτῆς καὶ ἡ λοιπὴ πολυάριθμος συνοδία λαμπαδηφοροῦσα καὶ ἐστεμμένη, ἧς οἱ ἄνδρες πάντες ἦσαν λευκὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένοι. Καὶ αἱ θεράπαιναι δὲ τῆς νύμφης ἠκολούθουν. Ἤδη ἡγεῖτο τῆς ἁμάξης ὁ προηγητής, καὶ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν αὐλῶν καὶ τῆς κιθάρας καὶ τὸ ᾆσμα τοῦ ὑμεναίου, οὗτινος αἱ ἱλαραὶ μελῳδίαι ἀνεμιγνύοντο μὲ λιπαροὺς ἤχους τὸ φθαρτὸν τῆς νεανικῆς ἀκμῆς ὑποσημαίνοντας, διήρχετο ἡ πομπὴ διὰ τῶν ὁδῶν, ὑπὸ τῶν εὐχῶν τῶν συναντώντων προπεμπομένη. Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὑπεδέχετο παρὰ τὴν θύραν μετὰ λαμπάδων τόν τε νυμφίον καὶ νύμφην καὶ εἰσῆγεν αὐτοὺς ἐντός. Ὡς αἴσιος οἰωνὸς καὶ ὡς πρόσρησις ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συνοίκων ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἔθιμον, ὅτι τῆς νύμφης κατέχεον λιχνεύματα καὶ καρποὺς ὡς καὶ μικρὰ νομίσματα. Συχνάκις καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νυμφίου παρείχετο καὶ ἕτερον δεῖπνον, οὗ μετεῖχον οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, οἵτινες κατὰ τὸ πρῶτον δὲν ἠδύναντο νὰ προσκληθῶσιν. Ἑκάστοτε δὲ ἡ εὐθυμία παρετείνετο μέχρι βαθείας νυκτός.

Συχνάκις ἡ νύμφη ἐπορεύετο καὶ πεζῇ εἰς τὸν οἶκον τοῦ μέλλοντος αὐτῆς συζύγου. Ἐὰν ὁ νυμφίος εἶχε πρότερον νυμφευθῇ ἦτο δὲ ἤδη χῆρος, δὲν ἠδύνατο τότε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἀποκομίσῃ τὴν νύμφην ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, ἀλλὰ φίλος ὡς νυμφαγωγὸς ἔφερεν, ὁ δὲ νυμφίος ὑπεδέχετο αὐτὴν εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ οἴκου του.

Περὶ μέσας νύκτας ἡ νυμφεύτρια, συγγενής τις καὶ προβεβηκυῖα τὴν ἡλικίαν ὑπὸ τῶν γονέων τῆς νύμφης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρακληθεῖσα, ἔφερε τὴν νύμφην εἰς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐσκευασμένον καὶ κεκοσμημένον θάλαμον, ὅπως τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν γαμβρόν. Πρότερον κατὰ τὸν Σολώνειον νόμον ἠσθίετο ὑπὸ τῆς νύμφης κυδώνιον, σύμβολον καὶ τοῦτο, ὡς τὸ σήσαμον, συζυγικῆς εὐλογίας. Πρὸ τοῦ γαμηλίου θαλάμου ἐξέδουν ὕπερον, ὡς καὶ ἡ νύμφη ἔφερε φρύγετρον, σημεῖον μελλούσης οἰκιακῆς αὐτουργίας. Πρὸ τῆς θύρας ἐφύλαττε φίλος τις τοῦ γαμβροῦ, ἵνα ἀπείργῃ τὰ νεανικὰ σκώμματα, ἅτινα τυχὸν θὰ ἐλέγοντο ὑπὸ τῶν ξένων. Χορὸς ἐκ παρθένων ᾖδε πρὸ τῆς θύρας τοῦ θαλάμου τὸ πρὸς αὐλὸν ἢ κιθάραν γαμήλιον ᾆσμα, ὅπερ πρὸς διαφορὰν τοῦ ἐν τῇ πομπῇ ᾀδομένου Ὑμεναίου ἐκαλεῖτο ἐπιθαλάμιον. Τοιοῦτον ἐπιθαλάμιον ᾆσμα σώζεται ἡμῖν παρὰ Θεοκρίτῳ, τὸ γνωστὸν Ἑλένης ἐπιθαλάμιος.

Τὴν ἀκόλουθον τοῦ γάμου, τὴν ἐπαύλιον καλουμένην ἡμέραν, οἱ νεόγαμοι ἐλάμβανον παρὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων δῶρα, τὰ ἐπαύλια, φερόμενα παρὰ τοῦ τῆς νύμφης πατρὸς ἐν πομπῇ. Παῖς ἡγεῖτο ἔχων χλανίδα λευκὴν καὶ λαμπάδα καιομένην, ἔπειτα παῖς ἑτέρα κανηφόρος, εἶτα λοιπαὶ φέρουσαι λεκανίδας, σμήγματα, φορεῖα, κτένας, κοίτας, ἀλαβάστρους, σανδάλια, θήκας, μύρα, νίτρα, μυράλειπτρα, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν προῖκα τῷ νυμφίῳ. Τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἀπαυλίαν καλουμένην, ὁ γαμβρὸς μετέβαινεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πενθεροῦ, καὶ ἐνταῦθα, μακρὰν τῆς συζύγου, διέτριβεν. Ἐκεῖ πέμπεται αὐτῷ παρὰ τῆς νύμφης ὡς δῶρον χλανίς, ἀπαυλιστηρία καλουμένη, καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν λαμβάνει παρ' αὐτοῦ δῶρα, ἀνακαλυπτήρια καλούμενα, διότι ἀπὸ τοῦδε αὕτη ἐμφανίζεται ἄνευ πέπλου, ὃν ἀφιέρου πιθανῶς τῇ Ἥρᾳ. Κατά τινα τῶν προσεχῶν ἡμερῶν ἔπρεπεν ὁ γαμβρὸς ν' ἀναγγείλῃ τὸν γάμον του εἰς τοὺς φράτοράς του καὶ παρ' ἐκείνου ν' ἀπογραφῇ, καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἔθυε καὶ παρετίθει συμπόσιον. Ἡ παράλειψις τοῦ τύπου τούτου παρεῖχεν ἀμφιβολίας εἰς τὸ νόμιμον τοῦ γάμου. Καὶ ἐν τῷ οἴκῳ δὲ ἔπρεπεν ὁ νεόγαμος κατὰ τὰς πρώτας τοῦ γάμου του ἡμέρας νὰ κάμῃ συμπόσιον εἰς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς του, ὡς ἐγκαινίασιν οὕτως εἰπεῖν τῆς νέας αὐτοῦ οἰκονομίας, εἰς ὃ ὅμως μόνον ἄνδρες παρῆσαν.

Ὁ Ξενοφῶν ἔλαχε καλοῦ κλήρου· ἡ νεαρὰ αὐτοῦ σύζυγος ἦτο ἠθικὴ καὶ νοήμων καὶ οὐχὶ τόσῳ ἄπειρος, ὡς ἄλλαι Ἀττικαὶ παρθένοι, αἵτινες συνεζευγνύοντο τὸ δέκατον πέμπτον ἢ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας των. Αὕτη εἶχε διδαχθῇ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον εἰς αὐτήν, ὥστε βοηθουμένη ὑπὸ ἐπιμελητρίας καὶ τῆς πενθερᾶς της, εὐκόλως εἰσῆλθεν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας της. Ἡ Ἀττικὴ γυνὴ φροντίδα εἶχε μόνον τὰ τοῦ οἴκου, διότι τὰ ἔξω ἀνῆκον εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀνδρός. Αὕτη διῴκει πάντα τὸν οἶκον καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, αὕτη εἶχε τὴν ἐπίβλεψιν πάντων τῶν κινητῶν τοῦ οἴκου σκευῶν, ἱματίων, ἐλαίου, οἴνου, καρπῶν κλπ., καὶ τὴν κλεῖδα τοῦ ταμείου αὐτὴ εἶχε καὶ διὰ τοῦτο καὶ κληδοῦχος ὠνομάζετο· διότι κατὰ τὴν ἀρχαίαν ῥῆσιν τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἔργον ἦτο τὸ κτᾶσθαι, τῆς δὲ γυναικὸς τὸ φυλάττειν. Πρὸς δὲ τούτοις προσδιώριζε τὴν ἐργασίαν τῶν δούλων καὶ ἐπεστάτει αὐτῶν. Αἱ δοῦλαι ἔπρεπε νὰ βοηθῶσιν εἰς τὴν ἐριουργίαν, ἥτις ἦτο ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις τῆς γυναικός· αὐτὴ ἡ ἰδία ὕφαινεν,

Digitized by Google

ἐνῷ αἱ δοῦλαι προπαρεσκεύαζον τὸ ἔριον, ἔτιλλον, ἔπλεκον καὶ ἐτάννυον.

Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ οἰκοδέσποινα ἐφρόντιζε περὶ τῆς μαγειρικῆς, διότι ἐν τοῖς καλοῖς καιροῖς καὶ αἱ ἐπισημότεραι οἰκίαι δὲν εἶχον μάγειρον, ἀλλὰ εἰς ἰδίας περιστάσεις ἐμίσθουν τοιοῦτον· τὰ ταπεινότερα ὅμως καὶ βαρύτερα ἔργα τῆς μαγειρικῆς ἐξετελοῦντο ὑπὸ τῶν δούλων.

Καθῆκον σπουδαῖον, ἀλλ' ἐπαχθὲς καὶ δυσάρεστον εἶχον αἱ γυναῖκες, νὰ θεραπεύωσι τοὺς ἀσθενεῖς, οὐχὶ μόνον τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους, ὧν ὁ βίος καὶ ἡ ὑγεία εἶχε πραγματικὴν δι' αὐτοὺς ἀξίαν. Ἡ Πραξινόη δὲν εἶχε βεβαίως εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ εἰς πάντα πᾶσαν αὐτῆς τὴν δεξιότητα, οὐχ ἧττον εἰς πᾶν ὅ,τι ἔπραττεν ἐφαίνετο δεξιὰ καὶ τακτική οὕτως, ὥστε ὁ Ξενοφῶν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἦτο μετ' αὐτῆς εὐχαριστημένος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Πραξινόη δὲν ἦτο δυσηρεστημένη μὲ τὴν τύχην της. Ἦτο μὲν βεβαίως κεκλεισμένη ἐν τῷ γυναικωνίτῃ της καὶ ὀλίγας μόνον ὥρας παρὰ τὴν κοινὴν τράπεζαν ἔβλεπε τὸν πολυάσχολον σύζυγόν της, ἐπισκέψεις συγγενῶν σπανίως ἐδέχετο, καὶ σπανίως ἔκαμνε καὶ αὐτὴ συνοδευομένη ὑπὸ τῶν θεραπαινίδων της ἐν γνώσει πάντοτε τοῦ συζύγου της, ἀφορμὰς δὲ ἄλλας ὀλίγας εἶχε νὰ ἐξέλθῃ, ὡς εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ εἰς ἀγορὰν οἰκιακοῦ τινος πράγματος· ἀλλὰ καὶ ὁ μονήρης οὗτος βίος, ὁ περιωρισμένος εἰς τὴν συναναστροφὴν μετὰ τῶν δούλων καὶ τῆς πενθερᾶς της, δὲν εἶχέ τι τὸ δυσάρεστον δι' αὐτήν, διότι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἶχε συνειθίσει εἰς τοῦτο καὶ ἐγίνωσκεν ὅτι τοῦτο ἦτο τῆς πατρίδος της ἔθος. Δὲν ᾐσθάνετο δὲ οὐδεμίαν ἀνάγκην πνευματικῆς τροφῆς, δὲν συνέτεμνε τὰς ὥρας, ὡς σήμερον αἱ γυναῖκες, εἰς διδακτικὰς ἀναγνώσεις ἢ εἰς καλλιέργειαν ὡραίας τινὸς τέχνης, ἀλλ' οὔτε καὶ πάλιν ἔχανε μάτην τὸν καιρόν της ἀναγινώσκουσα ἀπλήστως μυθιστορήματα, ὡς δυστυχῶς ποιοῦσι πολλαὶ σήμερον παρθένοι καὶ οἰκοδέσποιναι. Αἱ Ἀττικαὶ παρθένοι ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τῆς μητρὸς ἢ τῆς ἐπιμελητρίας τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, τὴν θρησκείαν των καὶ κανόνας τινὰς ἠθικῆς, ἔμενον δὲ ἄγευστοι τῆς ἀνωτέρας πνευματικῆς μορφώσεως, ἥτις ἦτο κτῆμα τῶν ἀνδρῶν, πρὸς οὓς οὐδεμίαν ἢ ὀλίγην εἶχον συνάφειαν· ὅθεν καὶ τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐν Ἑλλάδι κατεῖχε ταπεινοτέραν θέσιν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνῆλιξ πάντοτε, οὐδὲν δυνάμενον αὐτοβούλως νὰ πράξῃ, ὡς ἀσθενὲς καὶ εὐάλωτον, δεόμενον ὑποστηρίξεως διὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις. Ἀλλὰ καίτοι δὲν ἦτο τόσῳ ἐλεύθερος καὶ ἔντιμος ἡ γυνή, ὡς ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις, δὲν ἐθεωρεῖτο ὅμως καὶ δούλη καὶ τεταπεινωμένη, ὡς αἱ γυναῖκες τῆς ἀνατολῆς. Κατ' οἶκον εἶχεν ἡ γυνὴ ἐν παντὶ ἐλευθέραν καὶ ἀπόλυτον διοίκησιν, ἐκτὸς ἄν, ἕνεκα ἐλαττωμάτων τινῶν, ἕνεκα ἀσωτίας ἢ μέθης, περιωρίζετο ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας της. Ἐν τῇ διοικήσει τῆς οὐσίας ἦτο ἡ ἀναγνωρισμένη συνεργάτις τοῦ ἀνδρός, καί τινες αὐτῶν ἐλάμβανον ὑπεροχὴν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ παρακτρεπόμενον σανδάλῳ ἔπαιον.

Ἡ Πραξινόη καθ' ὅλην τὴν συζυγικὴν αὐτῆς ζωὴν οὐδεμίαν ἔδωκεν εἰς τὸν σύζυγόν της ἀφορμὴν ἀξιόμεμπτον, καὶ ἐτιμᾶτο παρ' αὐτοῦ ἐπαξίως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἦτο κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸν σύζυγόν της συνεσταλμένη καὶ αἰδήμων, ὥστε μόλις ἐτόλμα νὰ συνδιαλεχθῇ ὀλίγον, διότι ἡ γνωριμία μεταξὺ αὐτῶν ἦτο βραχεῖα. Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν διὰ τῶν ἀξιεράστων καὶ εἰλικρινῶν τρόπων του ἔδωκε θάρρος εἰς τὴν σύζυγόν του καὶ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε μεταξύ των ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη καὶ ἀγάπη. Οὕτως ἐγεννήθη ἐν τῷ οἴκῳ του ἀληθὴς οἰκογενειακὴ εὐδαιμονία, ἐγέννησε τέκνα καὶ ἔζησε μετὰ τῆς γυναικός του ἐν ὁμονοίᾳ καὶ κοινῇ ἐργασίᾳ εὔθυμος καὶ εὐχαριστημένος μέχρι τέλους τοῦ βίου.[1]

ΕΜΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΙΑΟΥΛΗ

Ὁ Μιαούλης ἦν ἀληθὴς κυματοχαρὴς καὶ ἐρρωμένη ναυτικὴ φύσις, καὶ χαρακτὴρ ἐφ' ὃν ἠδύνατό τις ἐν πάσῃ περιπετείᾳ νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ τὴν πεποίθησιν· ἐστερεῖτο μὲν ἀνωτέρας παιδεύσεως καὶ οὐδεμίαν εἶχεν ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ ἀξίωσιν, ἀλλ' ἔτρεφεν ὅμως μύχιον τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ τὴν συναίσθησιν—πρᾶγμα σπανίως ἀπαντώμενον παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς—, ἦν ἀδιάψευστος ὡς ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ μέχρι πείσματος καὶ ἰδιοτροπίας ἀκλόνητος ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἐμπεπιστευμένης αὐτῷ ἀποστολῆς. Γιγάντειος τὸ σῶμα καὶ ποδαλγός, εἶχεν ἡλιοκαῆ, ἀείποτε σοβαρὰν καὶ ζοφερὰν σχεδὸν τὴν ὄψιν. Αἱ θαυμασμοῦ μετέχουσαι περιπέτειαι τοῦ βίου αὐτοῦ: ταχεῖα μετάπτωσις ἀπὸ παντελοῦς πενίας εἰς πλοῦτον, αἰχμαλωσία αὐτοῦ καὶ προσέγγισις εἰς τὸν θάνατον—ὅτε συλλαβὼν αὐτὸν ποτὲ ὁ Νέλσων ὡς πειρατὴν καὶ καταδικάσας εἰς τὴν ἀγχόνην, ἐχαρίσατο αὐτῷ τὴν ζωήν, θαυμάσας τὸ ἀτρόμητον καὶ εὐπαρρησίαστον τοῦ ἤθους του—, πᾶσαι αὗται αἱ τοῦ παρελθόντος ταλαιπωρίαι, ἃς ἀνωτέρα τις πάντοτε χεὶρ μετέτρεπεν ἐπ' ἀγαθῷ, εἶχον κρατύνει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Μιαούλη τοιαύτην ἀδιάσειστον πίστιν καὶ πεποίθησιν εἰς τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ ἀστέρα, ὥστε οὐδέποτε, οὐδ' ἐνώπιον τῶν κινδυνωδεστάτων ἐπιχειρήσεων ἐδειλίασε, καίτοι φύσει περιε-

1. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Stoll ἐλήφθη ἐκ τοῦ Λυσίου ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ γαμβροῦ δὲν ἀναφέρεται, ἐτέθη αὐτῷ ὡς τοιοῦτον τὸ τοῦ πάππου του. Καὶ ἡ νύμφη φέρει ἐπίσης πλασὸν ὄνομα.

Digitized by Google

σκεμμένος καὶ προμηθής. Ὅ,τι ἦν κατὰ ξηρὰν ὁ Κολοκοτρώνης, τοῦτο ἔμελλε νὰ γείνῃ κατὰ θάλασσαν ὁ Μιαούλης. Πρὸ αὐτοῦ, διηγοῦντο εἰς ξένους Ἕλληνες ναυτικοί, ἐκαύσαμεν ὑπὸ τὸν Τομπάζην διὰ δόλου ἐχθρικά τινα πλοῖα, ἀλλ' ὁ Μιαούλης ἀπεκάλυψεν ἡμῖν πρῶτος τὰς ἀδυναμίας τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ, καὶ ἐξωκείωσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἀντίστασιν ἐν τῇ μάχῃ. Οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὃν ἐσέβοντο ὡς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἐπαγγέλματός των. Θαυμάζομεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, οἱ ἐκ παιδείας καὶ ἐξετάσεων πάντα ἐξαρτῶντες, μανθάνοντες ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γόρδωνα διαβεβαιώσεως γηραιοῦ τινος ἕλληνος πλοιάρχου, ὅτι ὁ Μιαούλης μόλις ἠδύνατο νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του, καὶ ὅμως ὑπερεῖχε κατὰ τὴν νοημοσύνην τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων ἀνδρῶν.[1]

* * *

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης· ἦτο ἥκιστα πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβής, καὶ τὸ οὐδὲν ἧττον δεινόν, δὲν ἐπίστευεν, ὅτι τὰ μικρὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα καὶ τὰ ἀτίθασσα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὀλίγοι χρηματικοὶ πόροι, θέλουσι δυνηθῆ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη· καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἔλαβε τελευταίαν τινὰ καὶ μακροτάτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐρρέθη τότε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, οὐδέποτε ἐγνώσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Λαζάρου τοῦ Κουντουριώτου ναύαρχος τῶν Ὑδραίων· καὶ ἀπελθὼν οἴκοι, πρῶτον μὲν ἔχυσε πάντα τὸν ἐν ταῖς ἀποθήκαις αὐτοῦ ἀποτεταμιευμένον οἶνον καὶ ἐνταυτῷ ἔθραυσε τὰς πολλὰς αὐτοῦ καπνοσύριγγας, οὐδέποτε ἔκτοτε δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος πλησιάσας εἰς τὰ χείλη αὐτοῦ οἶνον ἢ καπνόν. Ταύτην δὲ ποιήσας τὴν θυσίαν τῶν προτέρων ἕξεων, ἀπεδύθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ πεποιθήσεως, ἥτις, ἐάν, ὡς μὴ ὤφελε, δὲν ἐστηρίχθη οὐδὲ κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὐδέποτε ἔπαυσε καθοδηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ἑλλάδος ἀστέρος. Ὁ Μιαούλης ἦτο ὁ ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ἰδιόκτητον μέγα καὶ ὡραῖον πλοῖον ἐλοξοδρόμει ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Γέρων συμπλωτὴρ παρετήρησεν αὐτῷ, ὅτι ὑπάρχει περὶ τὴν Ταρίφην ὕφαλος εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πειράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα, εἴτε πεποιθὼς ὅτι θέλει κάμψει τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὕπουλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναῦς καὶ δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἧς ἄνευ ἤθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώτατος τῶν πλοιάρχων τῆς Ὕδρας. Ἀλλ' ὁ ἄκαμπτος αὐτὸς χαρακτὴρ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα καταπλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, ὧν ἔμελλε νὰ ἄρξῃ. Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοίαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναποδίσῃ ποτὲ ὁσονδήποτε σφοδρὸς καὶ ἂν ἦναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδώδους βορρᾶ, ἐνῷ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ κατέφευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας. Ἦτο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρίᾳ. «Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος Σπετσιώτης Α. Α. Χ. Ἀναργύρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν· ἀδιαφόρει δὲ ἂν τὸν παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι ἢ ὄχι. Ἐπὶ τέλους ἦτο εἷς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν, οἵτινες τῶν διαπραττομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι.» Τοιοῦτος δὲ ὢν ἐν τοῖς κινδύνοις, ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων. «Ἐπιτυγχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ποτὲ δὲν ἐσεμνύνετο, ἄφινε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν· ἀποτυγχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Ὅλοι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πρὸς ὅλους ἦτο προσηνής, ἐν τῇ σφαίρᾳ πάντοτε τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι μήτε τὸν ἐχθρεύοντο μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ.»[1]

ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας.

Τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος εἶναι μὲν παλαιόν, ἀλλὰ πᾶσα αὐτοῦ ἡ πρόοδος εἶναι νέα. Νέον εἶναι καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις, καὶ ἡ μηχανικὴ πρόοδος, καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἰσπανία, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Γαλλία, ἡ Γενούη καὶ ἡ Βενετία ἦσαν μεγάλαι ναυτικαὶ δυνάμεις, ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε σχεδὸν στόλον, διὰ ξένων δὲ πλοίων ἐγίνετο τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῆς ἐμπόριον. Κατὰ τὸ 1540 μ. Χ. ὁ λιμὴν τοῦ Λονδίνου δὲν εἶχεν εἰμὴ τέσσαρα μόνον πλοῖα ὑπερβαίνοντα τὴν χωρητικότητα 200 τόνων ἕκαστον. Κατὰ τὸ 1571 ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν πλοίων τοῦ λιμένος τῆς Λιβερπούλης ἀνήρχετο εἰς τὴν ὁλικὴν χωρητικότητα 223 τόνων, τὸ μεγαλείτερον δ' αὐτῶν ἦτο 40 τόνων. Καὶ

1. Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. ὑπὸ Κ. Μ. Βαρθολδῆ μετ. Α. Βλάχου.

1. Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Digitized by Google

ὅμως μὲ τοιαῦτα μικρὰ πλοῖα οἱ Ἄγγλοι ἤρχισαν τὰς τεραστίας αὐτῶν θαλασσοπορίας· ὁ Drake ἐπεχείρησε τὸν περίπλουν τῆς γῆς μὲ στολίσκον 5 πλοίων, τὸ μεγαλείτερον τῶν ὁποίων ἦτο 100 τόνων· ὁ Hudson ἐξέπλευσε κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἀρκτικὸν ὠκεανὸν ἐπὶ πλοίου 80 τόνων, μὲ πλήρωμα 12 ἀνδρῶν καὶ ἑνὸς παιδός· ὁ Frobisher ἐξέπλευσε πρὸς ἀνακάλυψιν βορειοδυτικῆς διόδου πρὸς τὴν Κίναν μὲ δύο πλοῖα, 24 τόνων ἕκαστον. Ὁ δὲ στόλος τὸν ὁποῖον ἡ Ἀγγλία ἐπὶ Ἐλισάβετ εἶχε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς Ἰσπανίας συνίστατο ἐκ πλοίων εἴκοσι καὶ τριῶν, ὀκτὼ τῶν ὁποίων ἦσαν μικρότερα τῶν 120 τόνων ἕκαστον, τὸ δὲ μεγαλείτερον αὐτῶν ἦτο 1000 μὲν τόνων εἶχε δὲ 40 πυροβόλα. Κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἡ Βενετία ἐκέκτητο ὑπὲρ τὰ τρισχίλια πλοῖα διαφόρων μεγεθῶν, ἔχοντα πληρώματα ἐκ 36,000 ναυτῶν.

Ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων κλάδων τῆς Ἀγγλικῆς βιομηχανίας εἶναι νέα πράγματα. Καὶ αὐτὴ ἡ ἁλιεία εἶναι μόλις ἑνὸς αἰῶνος δημιούργημα. Οἱ Ὁλλανδοὶ ἦσαν οἱ ἁλιεῖς τῶν Ἀγγλικῶν θαλασσῶν καὶ ἐπώλουν τὴν ἄγραν αὐτῶν εἰς τοὺς Ἄγγλους.

Ἀλλ' οὐδ' ὑπῆρχεν ἀσφάλεια τότε οὔτε ἐπὶ τῆς ξηρᾶς οὔτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης· ἡ πειρατεία ἦτο ὠργανισμένη καὶ συνήθης, ἐκδρομαὶ δὲ πειρατικαὶ ἐγένοντο τότε ἐν Ἀγγλίᾳ ἀναφανδόν, οὐχὶ μόνον κατὰ ξένων σημαιῶν ἢ λιμένων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ κράτους λιμένων. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ πειρατεία ἦτο συνήθης κατὰ τὰ μεσημβρινοδυτικὰ τῆς Ἀγγλίας παράλια, οὐδ' εἶχε τὴν ἰσχὺν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος νὰ προστατεύσῃ τοὺς λιμένας τοῦ κράτους κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀλγερινῶν. Κατὰ συνέπειαν οὔτε περὶ κατασκευῆς ἢ ἐπισκευῆς λιμένων ἐγένετο λόγος, οὔτε περὶ φάρων. Πάντα τὰ θαυμάσια ἔργα τοιούτου εἴδους μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισαν νὰ γίνωνται. Ἀντὶ φάρων, οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων δι' ἀπατηλῶν φανῶν ἐπροσπάθουν δολίως νὰ φέρωσι τὸν ὄλεθρον τῶν πλοίων, ὅπως συλήσωσιν αὐτά.

(Ἐκ τῶν τοῦ Smiles). Δ. Β.

ΜΙΚΡΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΜΑΤΑ

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε τὰ πάντα διὰ τοῦ ἀτμοῦ κατασκευάζονται καὶ νέων ἑκάστοτε γίνεται χρῆσις μέσων καὶ ἐπινοιῶν, δυσκόλως ἤθελον εὑρεθῆ ἐργάται οὐχὶ ἀρκετὴν ἔχοντες ἐπιτηδειότητα, ἀλλ' ἀρκετὴν ὑπομονήν, ἵνα ἔτη ὁλόκληρα καταναλώσωσιν ὅπως γλύψωσι, χαλκεύσωσι, πλάσσωσιν ἀγγεῖον, ἢ δρύφρακτον, ἢ ἔπιπλον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο· ἕνεκα τούτου καὶ ἔρωτα πρὸς τὴν τέχνην των δὲν ἔχουσιν, ὅσον οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ οὐδέποτε θὰ μιμηθῶσιν αὐτούς, οἵτινες κατέβαλλον ἀπίστευτον ἐπιμέλειαν καὶ χρόνον μακρότατον πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων παραδόξων ἐνίοτε ἀλλὰ καὶ ἀσημάντων καὶ ἀχρήστων ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, χάριν ἁπλῆς καὶ ἀκατανοήτου ματαιοδοξίας. Παράδειγμα τοιούτων λεπτοτάτων μικροτεχνημάτων εἶναι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο τεμάχιον χάρτου, οὐχὶ μεῖζον ὄνυχος παιδίου, προσενεχθὲν τῇ συζύγῳ Καρόλου τοῦ Θ' Ἐλισάβετ, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα λίαν εὐδιακρίτως ὁ δεκάλογος, τὸ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων, ἡ κυριακὴ προσευχή, τὸ ὄνομα τῆς βασιλίσσης καὶ ἡ χρονολογία. Ποσάκις ὁ ταλαίπωρος καλλιγράφος, τῇ βοηθείᾳ φακοῦ ἐργαζόμενος πάντοτε, ἐδέησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ μικροσκοπικὸν ἔργον του καταστρεφόμενον· ὀρθότατα δ' ἐποίησε προσενεγκὼν σὺν αὐτῷ καὶ ζεῦγος διόπτρων φιλοτέχνως ἐξειργασμένων, ἵνα δύνηται ἡ βασίλισσα νὰ διακρίνῃ δι' αὐτῶν πάντα τὰ γράμματα.

Ἐπίσης τεράστιον εἰς τὸ εἶδός του ἦν καὶ τὸ ἐξ Ἰαπωνίας κομισθὲν εἴδωλον, ὅπερ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπεδείκνυτο ἐν Παρισίοις· εἶχεν ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἀναλογίαν, τὰ μέρη του ἦσαν εὐδιάκριτα καὶ ἦν τεθειμένον ἐντὸς σηκοῦ· πάντα δὲ ταῦτα ἦσαν κατεσκευασμένα ἐξ ἡμίσεος κόκκου ὀρύζης· τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ κόκκου ἐπεῖχε τόπον βάθρου, ἐφ' οὗ ἐτίθετο ὁ σηκὸς μετὰ τοῦ εἰδώλου τῆς θεότητος.

Οὐχὶ ὀλιγωτέραν ἐπιτηδειότητα ἐπεδείξατο καὶ ὁ ἐργάτης ὁ γράψας τὸ βιβλίον, δι' ὃ Ῥοδόλφος ὁ Β', αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, προσήνεγκεν ἑνδεκακισχίλια δουκάτα καὶ ὅπερ κατέστη κτῆμα τοῦ πρίγκηπος τοῦ Λίγκεν τῷ 1640. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔφερεν ἐπιγραφήν: Liber Passionis Domini nostri Jesu Christi cum figuris et caracteribus ex nulla materia (Βίβλος τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετ' εἰκόνων καὶ γραμμάτων ἐξ οὐδεμιᾶς ὕλης). Τὰ φύλλα τῆς περγαμηνῆς δὲν ἔφερον γράμματα γεγραμμένα ἢ τετυπωμένα, ἀλλὰ χαρακτῆρας ἐπιμελέστατα κεχαραγμένους διὰ τῆς αἰχμῆς μαχαιριδίου, ὥστε ὅπως ἀναγνωσθῶσιν ἔδει νὰ παρεντίθηται μεταξὺ τῶν φύλλων μέλας χάρτης ἢ νὰ στρέφηται ὄπισθεν ἕκαστον φύλλον.

Συγγραφεύς τις πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ἔλεγεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ πλέον παντὸς ἄλλου ἔθνους συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Λέγων ταῦτα ὅμως ἴσως ἐθεώρει ὑπὸ μονομερῆ ἔποψιν τὰ πράγματα, ὑπ' ὄψιν ἔχων ἀναμφιβόλως τὰ μικρὰ ἐκεῖνα καὶ θαυμάσια μηχανήματα, ἅτινα δι' ἀπαραμίλλου ἐπιτηδειότητος παρήγαγον Γερμανοὶ ἐργάται.

Ἰωάννης τις ἐκ Καινιγσβέργης, ἐπὶ παραδείγματι, ἐποίησε, καθ' ἃ λέγουσι, (διότι τοῦτο καταντᾷ ἀπίστευτον), σιδηρᾶν μυῖαν ἱπταμένην ἔν τι θαλάμῳ καὶ εἶτα ἐπικαθημένην ἐπὶ τῆς

Digitized by Google

χειρὸς τοῦ κυρίου της. Ἐξ ἴσου θαυμάσιος ἦν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ποιηθεὶς ἀετὸς, ὅστις ἐπέτασε πρὸς ὑπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου εἰς ἀπόστασιν πεντακοσίων βημάτων καὶ εἶτα ἐπανέκαμψεν εἰς τὸ μέρος, ὅθεν ἀφέθη.

Ὁλλανδός τις, φυσικὸς καὶ μηχανικὸς, ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1634, Κορνήλιος Δρέββελ ὀνόματι, κατεσκεύασε μουσικὸν ἐργαλεῖον ἀνοιγόμενον αὐτομάτως κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὅπερ αὐτομάτως καὶ ἐκρούετο ἐν ὅσῳ ἦτο ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ ἥλιος. Ἀλλ' ἀληθὴς τίτλος δόξης εἰσὶ τῷ Δρέββελ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντος θερμομέτρου καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἐρυθρᾶς βαφῆς, ἂν μὴ καὶ τῆς φαντασμαγορίας, ἣν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἠγνόει.

Ἐν τοῖς λατινικοῖς λόγοις τοῦ Ἰωάννου Βάλκ ἀναφέρεται ὅτι δύο ὀνομαστοὶ Γερμανοὶ τεχνῖται, εἷς χρυσοχόος καὶ εἷς ὡρολογοποιὸς, ἐστοιχημάτισαν τίς τῶν δύο νὰ κατασκευάσῃ τὸ θαυμαστότερον *ἀριστούργημα*.

Κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ τῶν δύο τεχνιτῶν ἡμέραν, ἐπὶ παρουσίᾳ κριτῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθέντων, ὁ ὡρολογοποιὸς κατέθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης χαλκῆν ἀράχνην, τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἀπομιμουμένην τὴν φυσικὴν, ὥστε πάντες ἠδύναντο νὰ ἐξαπατηθῶσιν. Ὁμοφώνως δὲ πάντες ἔκριναν αὐτὴν ἐπιτυχεστάτην.

Ὁ χρυσοχόος τότε προσήγαγε μικροσκοπικὴν ἀργυρᾶν ἅμαξαν, ἐν ᾗ ἐνυπῆρχον ἀδιόρατα σχεδὸν ὁμοιώματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· ἐπειδὴ δ' οἱ κριταὶ ἐφάνησαν ἀποδίδοντες τὴν αὐτὴν ἀξίαν εἰς ἀμφότερα τὰ ἔργα:

— Περιμείνατε, περιμείνατε! ἀνεφώνησεν ὁ χρυσοχόος, νὰ συλλάβω μίαν μυῖαν.

Καὶ συλλαβὼν μίαν προσεκόλλησε διὰ κηροῦ τοὺς πόδας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου τῆς ἁμάξης· ἡ μυῖα προσεπάθει νὰ πετάσῃ καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς ἐκύλιε τὴν ἅμαξαν ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Οἱ κριταὶ ἐθεῶντο ἔκθαμβοι, ὁ δὲ χρυσοχόος θριαμβεύων ἐτήρει ἐπίσημον σοβαρότητα.

— Περιμείνατε, περιμείνατε! ἀνεφώνησε καὶ ὁ ὡρολογοποιὸς μειδιῶν.

Καὶ ἤγγισε μόλις διὰ τοῦ δακτύλου τὴν ἀράχνην του. Παραυτα δὲ οἱ μεγάλοι τοῦ ἐντόμου πόδες ὠθούμενοι ὑπὸ ἐσωτερικῶν μικροσκοπικωτάτων ἐλατηρίων ἐκινήθησαν, καὶ τὸ ζῶον ἤρξατο τρέχον ὡς πραγματικὴ καὶ ζῶσα ἀράχνη.

Οἱ κριταὶ πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ἀνεκήρυξαν ὁμοθυμαδὸν νικητὴν τὸν ὡρολογοποιὸν, ἀπαιτουμένης μείζονος τέχνης διὰ νὰ κινηθῇ ἡ ἀράχνη δι' ἐσωτερικοῦ μηχανισμοῦ τοσούτῳ μικροῦ, ἢ νὰ κινηθῇ ἡ ἅμαξα διὰ τῆς ἐνεργείας ζώσης μυίας.

Ἡ *Ἐφημερὶς τῶν σοφῶν* τοῦ 1680 ποιεῖται λόγον περὶ τεχνητοῦ τινὸς ἵππου, δυναμένου νὰ διανύσῃ ἐπὶ ὁμαλῆς πεδιάδος ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ λεύγας τὴν ἡμέραν, καὶ περὶ σιδηροῦ τινος ἀγάλματος, ἔργου δεσμώτου τινὸς ἐν Μαρόκῳ, ὅπερ ἐξελθὸν τῆς φυλακῆς ἐπορεύθη διὰ πολλῶν ἑλιγμῶν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ σερίφου, ἐπλησίασε τὸν Ἀχμὲτ-Ῥαμὰν καὶ πεσὸν εἰς τοὺς πόδας του, παρουσίασεν αὐτῷ ἀναφορὰν τοῦ δεσμώτου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν φυλακήν. Ἀκατανόητον καὶ ἀπίστευτον εἶναι νὰ δυνηθῇ τὸ αὐτόματον ἐκεῖνο νὰ ἐκτελέσῃ ταῦτα ἂν δὲν ἐβοηθήθη καὶ ὡδηγήθη καθ' ὁδόν.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τὰ αὐτόματα ἦσαν εἰς μεγάλην ὑπόληψιν, τινὰ δὲ τούτων σώζονται ἤδη ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Πολυτεχνείου (Arts-et-Métiers) τῶν Παρισίων.

Ὁ μηχανικὸς Βωκανσὸν, μέλος τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, εἶναι γνωστότερος διὰ τὴν αὐτόματον *νῆσσαν* καὶ τὴν αὐτόματον *ἀσπίδα* του, ἣ διὰ τὴν μεταξοκλωστικὴν μηχανὴν ἣν ἐφεῦρεν.

Ἡ νῆσσα ἐκολύμβα, ἐκυλίετο ἐν τῷ βορβόρῳ, ἔτρωγε καὶ ἐχώνευεν ἔτι.

Ἡ δὲ ἀσπὶς, κατασκευασθεῖσα ὅπως χρησιμεύσῃ ἐν τῇ παραστάσει τῆς *Κλεοπάτρας*, τραγῳδίας τοῦ Μαρμοντέλου, εἷρπε, συνεσπειροῦτο, ἥλλετο, περιειλίσσετο περὶ τὴν χεῖρα, ἥτις ἥπτετο αὐτῆς, ἔδακνε καὶ ἐξηκόντιζε τὴν γλῶσσάν της. Ἀλλὰ τὸ ἐξαίσιον τοῦτο μηχάνημα οὐδόλως ἐμπόδισε τὴν παντελῆ ἀποτυχίαν τῆς τραγῳδίας.

**

ΤΟ ΔΕΣΙΜΟΝ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἐγένετο λόγος ἐν ἔτει 1876, γράφει γαλλική τις ἐφημερὶς τῶν τεχνῶν, περὶ μελετωμένης τινὸς ἐκθέσεως σπανίων βιβλίων καὶ βιβλιοδεσιῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων. Ἀγνοοῦμεν ὁποίαν τύχην ἔλαβε τὸ μελετώμενον τοῦτο σχέδιον· τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι μία ἔκθεσις θὰ ἦτο καλὴ εὐκαιρία ὅπως κρίνῃ τις καὶ περὶ τῆς τέχνης ταύτης τῆς τόσον ἀκμασάσης κατὰ τὴν ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα.

Καὶ ἂν καὶ οἱ βιβλιοδέται τῶν ἡμετέρων χρόνων ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν ὡς πρὸς τὴν ὑλικὴν ἐξεργασίαν τέλεια ἔργα, ὑστεροῦσιν ὅμως πολὺ, καθ' ἡμᾶς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς τέχνης, τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλιγγενεσίας τῶν γραμμάτων γεγονότων δημοτέχνιων των. Τοῦτο δὲ δυστυχῶς παρατηρεῖται τὰ νῦν εἰς πάντας τῆς τέχνης τοὺς κλάδους, ἔνθα ἡ μηχανὴ ἀδυνατεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐπαρκῶς τὴν ἀνθρωπίνην χεῖρα.

Οὐδέποτε ἐγράφη ἱστορία τῆς βιβλιοδεσίας, διότι δὲν δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ ἱστορίαν ὀλίγα τινὰ καὶ ἀπομεμονωμένα ἄρθρα γραφέντα κατὰ καιροὺς ὑπ' ἀνδρῶν ἄλλως διασήμων ἐν ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς φύλλοις, οὔτε τὰς ὅλως τεχνικὰς πραγματείας ἄλλων εἰδικωτέρων. Καὶ

Digitized by Google

ὅμως οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι εἶνε καὶ ἡ βιβλιοδεσία κλάδος τῆς καθόλου καλλιτεχνίας, στενῶς μάλιστα συνδεδεμένος πρὸς τὴν βιβλιογνωσίαν. «Εἶνε μή μου ἅπτου», ἀνεφώνει κατὰ τὸ 1857 ὁ Κ. Φαιδώ, λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ἐξαισίων χρυσώσεων τῆς Περὶ φυσιογνωμίας πραγματείας τοῦ Ἀδαμαντίου, ἣν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα ἔδεσεν ὁ Λεγασκώνιος.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν τότε βιβλίων ἦτο ἄγνωστος ἡ βιβλιοδεσία. Οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον ἐπὶ μακρῶν τεμαχίων διφθερῶν, ὑφασμάτων, φλοιῶν, φύλλων ἢ περγαμηνῶν, ἅτινα περιετύλισσον περὶ ξύλινον κύλινδρον καὶ ἐνέκλειον εἰς κιβώτια. Ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα volumen, ὅ ἐστι τύλιγμα.

Ὅτι δὲ ὅλως ἀδύνατος ἦτο ἡ βιβλιοδεσία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀποδεικνύει πλὴν ἄλλων καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον· Ὁ Πετράρχης ἦτο πάντοτε ἐνδεδυμένος δερμάτινον ἱμάτιον, ἐφ' οὗ ἐχάραττε τὰς ἰδέας του, εὐθὺς ὡς αὗται τῷ ἐπήρχοντο, καὶ τὰ ποιήματά του. Τὸ καταγεγραμμένον δὲ ἐκεῖνο ἱμάτιον ἐτηρεῖτο ὡς πολύτιμον μνημεῖον μέχρι τοῦ 1527.

Ἡ βιβλιοδεσία ὡς τέχνη ἀνεφάνη καὶ αὐτὴ τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς Μέσους Αἰῶνας ἐν τοῖς μοναστηρίοις. Ἕκαστον μοναστήριον εἶχεν ἰδιαιτέραν αἴθουσαν καλουμένην *γραφεῖον* scriptorium, ἔνθα εἰργάζοντο οἵτε ἀντιγραφεῖς καὶ οἱ βιβλιοδέται, οἵτινες ἦσαν ἀληθεῖς τεχνῖται· ὑπεβοήθει δὲ τὴν τέχνην των ἡ τέχνη τῶν πετραδιστῶν καὶ τῶν χρυσουργῶν. Εἷς ἐκ τῶν βιβλιοδετῶν τούτων, τοὔνομα Ἑρμαννός, παρηκολούθησεν εἰς Ἀγγλίαν τοὺς Νορμανδοὺς κατακτητὰς καὶ ἐγένετο ἔπειτα Σαλισβουρίας ἐπίσκοπος.

Μεταξὺ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῆς βιβλιοδεσίας τῶν χρόνων τούτων μνημονεύεται ἑλληνικὸν Εὐαγγέλιον δωρηθὲν εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Μόνζας ὑπὸ Θεοδελίνδης, βασιλίσσης τῶν Λομβαρδῶν. Τὰ δύο καλύμματα τοῦ Εὐαγγελίου τούτου ἦσαν χρυσαῖ πλάκες κεκοσμημέναι ὑπὸ ποικιλοχρόων πολυτίμων λίθων καὶ ἀρχαίων *καμέων*. Φημίζεται ἔπειτα τὸ ἐκκλησιαστικὸν Ὡρολόγιον τὸ χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένον ἐπὶ πορφυρᾶς περγαμηνῆς καὶ διὰ κοκκίνου βελούδου περικεκαλυμμένον, ὅπερ προσήνεγκεν ἡ πόλις Θόλωσα Καρόλῳ τῷ μεγάλῳ. Τὸ πολύτιμον τοῦτο Ὡρολόγιον ἀνέκειτο ἐν τῇ τοῦ Λούβρου βιβλιοθήκῃ καὶ ἐγένετο μετὰ τοσούτων ἄλλων κειμηλίων παρανάλωμα τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν ἐσχάτως δυστυχῶς ἐπισυμβᾶσαν πυρπόλησιν τοῦ Λούβρου.

Κατὰ τὴν ΙΑ' καὶ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα ἐτεχνούργουν οἱ βιβλιοδέται περικαλύμματα ἐκ *σμαλτωμένου* χαλκοῦ, κατὰ τὸν τρόπον τῶν Λιμουσίνων, δύο δὲ οὕτω λαμπρῶς δεδεμένα βιβλία ἀνάκεινται εἰς τὸ ἐν Cluny μουσεῖον.

Οἱ Ἄραβες ἔπειτα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν ἐδίδαξαν τοὺς Εὐρωπαίους τὴν τέχνην τοῦ νὰ δένωσι μετὰ χρυσωμένων ἢ ἀργυρωμένων δερμάτων, ὅστις τρόπος ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς βιβλιοδεσίας. Αἱ καλλίτεραι βιβλιοδεσίαι τοῦ τρόπου τούτου εἶνε αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα διὰ τὴν περίφημον βιβλιοθήκην, ἣν συνεκρότησεν ἐν Βούδῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Ματθίας ὁ Κορβῖνος, ὅστις πρῶτος, φαίνεται, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ μεταχειρισθῇ τὸ μαροκῖνον διὰ δέσιμον βιβλίων καὶ χειρογράφων.

Ἡ Ι϶' ἑκατονταετηρὶς εἶνε ἀναντιρρήτως ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοδεσίας, πολλὰ δὲ τεχνουργήματα τῶν χρόνων ἐκείνων διεσώθησαν. Μνείας ἄξια εἶνε τὸ Ὡρολόγιον Μαργαρίτας τῆς ἐκ Σαβαυδίας, τὰ βιβλία Φραγκίσκου τοῦ Α', Ἑρρίκου τοῦ Β', τῆς Ἀρτέμιδος τοῦ Ποατιὲ κλ. μετὰ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐμβλημάτων καὶ ἐπιγραφῶν. Τινὰ ἐκ τῶν βιβλίων τούτων ἀναφαίνονται ἑκάστοτε εἰς τὰς ἐν Παρισίοις γινομένας πωλήσεις ἐκ βιβλιοθηκῶν διαφόρων φιλοβίβλων προερχόμενα.

Κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα ἡ βιβλιοδεσία εὑρίσκεται εἰς παρακμήν, ἀκμάζει δὲ πάλιν κατὰ τὴν ΙΗ'. Κατὰ τοὺς χρόνους Ναπολέοντος τοῦ Α' καὶ τῆς Παλινορθώσεως ἔχομεν νέαν καὶ μεγάλην πάλιν παρακμήν, ἕως οὗ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνέλαμψε πάλιν ἡ τέχνη αὕτη, χάρις εἰς τοὺς διασήμους τεχνίτας Thouvenin, Simier κλ. Ὁ Thouvenin ἦτο βιβλιοδέτης τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ κοσμοῦσι τὰ νῦν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ δουκὸς τοῦ Ὠμάλ.

Πλὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος βιβλιοδετῶν ἀνεφάνησαν κατὰ καιροὺς καὶ πολλοὶ μετερχόμενοι τὸ ἔργον τοῦτο ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς ἰδίαν τέρψιν. Μνημονευτέοι ἐκ τούτων ὁ δοὺξ τοῦ Κωμόντ, ὅστις φυγὼν εἰς Ἀγγλίαν κατὰ τὴν γαλλικὴν Ἐπανάστασιν μετήρχετο ἐκεῖ τὸν βιβλιοδέτην, καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ὁ ΙΗ'.

Τὰ δέρματα τὰ συνήθως χρησιμεύοντα εἰς τὴν βιβλιοδεσίαν εἶνε τὸ καλούμενον *σαχτιάνι*, τὸ μαροκῖνον καὶ τὸ δέρμα τοῦ μόσχου. Οἱ φιλόβιβλοι ὅμως μεταχειρίζονται καὶ ἄλλα δέρματα· οὕτω λ. χ. λέγεται ὅτι ὁ ἄγγλος Δίβδιν ἔδεσε μὲ δέρμα ἐλάφου Πραγματείαν τινὰ περὶ θήρας, ἄλλος τις ἔδεσε μὲ δέρμα ἀλώπεκος (ἥτις καλεῖται ἀγγλιστὶ fox) τὴν ὑπὸ τοῦ Fox συγγραφεῖσαν Ἱστορίαν Ἰακώβου τοῦ Β', ὁ δὲ ἰατρὸς Hunter ὑπερακοντίσας τοὺς ἄλλους ἔδεσε μὲ ἀνθρώπινον δέρμα τὸ Περὶ δερματικῶν νοσημάτων πόνημά του. Ἐγνώσθη δὲ ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ παραξένου ἰατροῦ ἔκ τινος δίκης, ἐπισυμβάσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βιβλιοδέτου του.

Σ.

Digitized by Google

ΛΥΣΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

Καδμεία νίκη.

Εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀναγινώσκομεν ἐνίοτε : ἡ Κυβέρνησις ἐκέρδησε νίκην Καδμείαν· ἡ ἀντιπολίτευσις ἐνίκησε νίκην Καδμείαν. Αἱ ταῦτα γράφουσαι ἐφημερίδες ἐννοοῦσι βεβαίως ὅτι ἡ νίκη περὶ ἧς ὁμιλοῦσι δὲν εἶνε ἀληθής, ἀλλ' ἐπίπλαστος, ἐπομένως ἄχρηστος, ἀνωφελής. Καὶ ταῦτα πάντα μεταφορικῶς, διότι κατὰ λέξιν «Καδμεία νίκη» εἶνε ἡ νίκη τοῦ Κάδμου. Διὰ νὰ νοηθῇ λοιπὸν καλῶς ὁ παροιμιακὸς οὗτος λόγος πρέπει νὰ μάθωμεν ποία εἶνε ἡ νίκη τοῦ Κάδμου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἡ παροιμία «Καδμεία νίκη.»

Ἡ ἱστορία τοῦ Κάδμου εἶνε προϊστορική, παλαιοτέρα καὶ αὐτῶν τῶν Τρωϊκῶν. Ὁ Κάδμος ἐμυθολογήθη υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος, βασιλέως τῆς Φοινίκης. Ὅτε ὁ Ζεὺς ἔκλεψε τὴν ὡραίαν ἀδελφήν του Εὐρώπην, αὐτὸς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του πρὸς ἀνεύρεσίν της. Ἀναζητῶν λοιπὸν αὐτὴν ἦλθε καὶ εἰς τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν Πυθίαν, ἥτις τοῦ εἶπε ἄλλα ἀντ' ἄλλων, ὅτι δηλ. ὅπου ἀπαντήσῃ βοῦν ἐκεῖ νὰ κτίσῃ πόλιν. Ὁ Κάδμος ἐπιστρέφων ἀπήντησε τὸν βοῦν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ἔνθα ἔμελλε νὰ κτίσῃ τὴν θέσφατον πόλιν. Ἀλλ' ἐκεῖ πλησίον ὑπῆρχεν εἷς δράκων τοῦ Ἄρεως τοὺς πάντας φονεύων. Πρὸς τοῦτον μονομαχήσας τὸν ἐφόνευσεν ὁ Κάδμος, καὶ αὕτη εἶνε ἡ πρώτη αὐτοῦ νίκη ἥτις μᾶλλον τὸν ἔβλαψεν, ἐπειδὴ πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ἔπρεπε νὰ δουλεύσῃ εἰς τὸν Ἄρην ὀκτὼ ἔτη· ὥστε ἡ Καδμεία αὕτη νίκη ἀπέβη βλαβερὰ εἰς τὸν νικητήν.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου «Καδμεία νίκη» δύναται νὰ λέγηται καὶ ἡ τῶν Καδμείων νίκη, δηλ. τῶν ἀπογόνων τοῦ Κάδμου, τουτέστι τῶν Θηβαίων, διότι τὰς Θήβας ἔκτισεν ὁ Κάδμος, ὅθεν καὶ «Καδμεία» ἐλέγετο ἡ ἀκρόπολις τῶν Θηβῶν.

Ὁ Οἰδίπους ἦτον ἀπόγονος τοῦ Κάδμου καὶ εἰς αὐτὸν ἐφανερώθη ἡ μεγάλη ὀργὴ τοῦ Ἄρεως διὰ τὸν φόνον τοῦ δράκοντος. Ὁ Οἰδίπους ἐπιστρέφων ἐκ Δελφῶν ἀπήντησε καθ' ὁδὸν τὸν βασιλέα τῶν Θηβῶν Λάϊον μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν του καὶ ἐρίσας πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους· ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη ὑπῆρξεν ὀλεθρία, διότι ὁ φονευθεὶς βασιλεὺς ἦτο αὐτὸς ὁ πατὴρ τοῦ δυστυχοῦς νικητοῦ ὃν ἠγνόει. Ὁ Οἰδίπους ἐνίκησε καὶ τὴν Σφίγγα λύσας τὸ ὀλέθριον αἴνιγμά της· ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη τοῦ Καδμείου Οἰδίποδος ὑπῆρξεν ἀτυχεστάτη, διότι ὡς ἔπαθλον τῆς νίκης ἔλαβε τὴν βασιλείαν τῶν Θηβῶν καὶ ὡς σύζυγον ἐξ ἀγνοίας τὴν μητέρα του, τὴν ἤδη χήραν τοῦ Λαΐου. Μετὰ χρόνον πολὺν ἀφοῦ ἐγέννησε τέκνα ἐκ τῆς ἀγνοουμένης μητρός του ἔμαθε τὰ ὀλέθρια καὶ αἴσχιστα ἀποτελέσματα τῶν δυστυχῶν νικῶν του, καὶ ἐξετύφλωσεν ἑαυτόν, ἡ δὲ μήτηρ καὶ γυνὴ αὐτοῦ Ἰοκάστη ἀπήγξατο. Οἱ υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος Ἐτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς βασιλείας καὶ εἰς πόλεμον καταστάντες ἐνίκησαν μονομαχοῦντες ἀμφότεροι, ἀλλ' ἡ νίκη των ἦτο ὀλεθρία, διότι συγχρόνως ἐν τῇ μονομαχίᾳ ἐφόνευσαν ἀλλήλους καὶ οὕτως ἐνίκησαν καὶ οἱ δύο νίκην Καδμείαν. Ἡ τραγικὴ αὕτη ἱστορία τῶν δυστυχῶν ἀπογόνων τοῦ Κάδμου ἦτο κατάλληλος ὕλη διὰ τραγῳδίας καὶ οἱ τρεῖς τραγικοὶ ποιηταὶ (Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης) συνεκίνησαν πολλάκις εἰς δάκρυα τὸ ἐν Ἀθήναις θέατρον διὰ τραγῳδιῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς δυστυχίας τῶν ἀπογόνων τοῦ Κάδμου. Οἱ Ἀθηναῖοι τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς ἔβλεπον ἐν τῷ θεάτρῳ «τὴν Καδμείαν νίκην» καὶ ἐγίνωσκον κάλλιστα τὴν παροιμίαν ταύτην, ἥτις καὶ σήμερον ἀμυδρά, καὶ τοῖς πλείστοις ἄγνωστος, ἀναφαίνεται ἐνίοτε ἐν ταῖς ἐφημερίσιν.

Οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς ἐχρήσαντο τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ ἐπὶ βλαβερᾶς νίκης καὶ ἐντεῦθεν περιῆλθε καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περί τινος βλαβερᾶς νίκης τῶν Φωκέων τάδε : «Καδμείη νίκη τοῖσι Φωκεῦσιν ἐγένετο.» Ὁ δὲ φιλόσοφος Πλούταρχος ἐξηγῶν τρόπον τινὰ καὶ τί ἐστι νίκη Καδμεία, γράφει που ἐν τοῖς Ἠθικοῖς αὐτοῦ τάδε: «Οὐ γὰρ τὸ νικᾶν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ ἡττᾶσθαι ἐπίστασθαι καλόν, ἐν οἷς τὸ νικᾶν βλαβερόν, ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ νίκη Καδμεία.»

*

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἡ διχογνωμία τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἐμποδίζει πολλάκις ἡμᾶς νὰ καταστῶμεν χρήσιμοι. Ἐνῷ ἀποτείνομεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἐρώτησιν «*πρέπει νὰ πράξω τοῦτο ἢ νὰ μὴ τὸ πράξω*», ἡ εὐκαιρία παρέρχεται, ἡ στιγμὴ ἀφίπταται, τὸ ἄνθος μαραίνεται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν δύναται ν' ἀναζωογονηθῇ ποτιζόμενον διὰ τῶν δακρύων τῆς μετανοίας. (Frédérica Bremer).

*** Μεταξὺ ἐκμυστηρεύσεως καὶ ἀθυροστομίας ἡ ἀπόστασις εἶνε ἐλαχίστη, τόση μόλις ὅση ἡ μεταξὺ στόματος καὶ ὠτίου. (Petit-Senn).

*** Ὑπάρχουσι λόγοι θανατηφόροι· ἐπίβλεπε λοιπὸν τὴν γλῶσσάν σου καὶ ἄπεχε τῆς κακολογίας. (Lamennais).

*** Ὁ μὴ ταραττόμενος ἕνεκα μικρολογιῶν καθίσταται διὰ τῆς ἕξεως ἀναίσθητος εἰς αὐτάς, ἐνῷ ὁ ἀποδίδων εἰς ταύτας μείζονα τοῦ δέοντος σημασίαν μεταβάλλει τὰς μικρὰς τοῦ βίου ἐνοχλήσεις εἰς ἀληθῆ μαρτύρια, καταστρέφοντα τὸ πλεῖστον τῆς εὐτυχίας του.

«Μὴ πολλαπλασιάζετε τοὺς νόμους, ἔλεγεν ἀρχαῖος Ἕλλην σοφὸς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μὴ πολλαπλασιάζετε τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐν τῇ καρ-

Digitized by Google

δίᾳ σας ἐνθρονίσατε τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης.»

Τὸ κατωτέρω ποίημα εἶνε τὸ τελευταῖον τοῦ Βύρωνος, γραφὲν ἐν Μεσολογγίῳ, τὴν 22 ἰανουαρίου 1824, ἤτοι ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (7 Ἀπριλίου 1824), περὶ οὗ καὶ ἀόριστόν τι προαίσθημα ἐκφράζει. Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ φέρει τὴν ἐπιγραφήν· «Σήμερον συνεπλήρωσα τὸ τριακοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας μου.» Μετεφράσθη δ' ἐλευθέρως ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Σπ. Τρικούπη, καὶ ἐτυπώθη ἡμέρας τινὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος ἐν τοῖς *Ἑλληνικοῖς Χρονικοῖς* τοῦ Μεσολογγίου.

Σ. τ. Δ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ

Ἡ καρδιά μου καιρὸς εἶναι ἀνερώτευτη νὰ ζῇ,
ἀφοῦ ἔπαυσε ν' ἀνάφτῃ σ' ἄλλαις φλόγα ἐρωτική·
πλὴν καὶ ἂν ἔπαυσε ν' ἀνάφτῃ σ' ἄλλαις φλόγα ἐρωτική,
ἡ καρδιά μου πάντα θέλει μὲ τὸν ἔρωτα νὰ ζῇ.
Μοῦ ἐμαράθηκαν τὰ νειάτα, πᾶνε τἄνθη καὶ οἱ καρποὶ
τῆς ἀγάπης· τώρα τάφος καὶ καϋμὸς μὲ καρτερεῖ.
Μὲ θειαφότοπον ὁμοιάζει τῶν στηθειῶν μου ἡ φωτιά,
καίεται καὶ δὲν φλογίζει· εἶναι νεκρικὴ πυρά.
Φόβοι, ἐλπίδες, ζήλιαις, πόνοι, τὴν καρδιά μου δὲν κινοῦν·
δὲν ἰσχύει οὐδ' ἡ ἀγάπη, στὸν ζυγὸν πλὴν μὲ κρατοῦν.
Μακρυὰ τώρα ἀπ' τὴν ψυχήν μου, μακρυὰ τέτοιοι στοχασμοί,
εἰς τὸν τάφον τώρα ἡ δόξα τὸν ἀνδρεῖον ξεπροβοδεῖ,
καὶ τοῦ κλεῖ τὰ μάτια ἂν πέσῃ θῦμα τῆς ἐλευθεριᾶς·
τῆρα, γύρω μας τουφέκια, φλάμπουρα, δόξα, Ἑλλάς!
Ὁ Σπαρτιάτης βασταζμένος στὴν ἀσπίδα ἕνα καιρὸν
πλειὸ ἐλεύθερος δὲν ἦτον ἀπ' τὸν τωρινὸν Γραικόν.
Ξύπνισε ψυχή μου, ξύπνα, τὴν Ἑλλάδα δὲν ξυπνῶ,
ἔξυπν' εἶναι, ναὶ ἡ Ἑλλάς μου· ψυχὴ ξύπν' ἀπ' τὸν βυθό.
Πόθεν ἔρρευσε τὸ αἷμα εἰς ταῖς φλέβαις σου ἐνθυμοῦ·
γόνε ἐνδόξων προπατόρων, γόνος ἔνδοξος φανοῦ.
Πάθη ὁποῦ 'ξανανειόνουν καταπάτα τα ψυχή,
ἄχρηστο γιὰ σὲ τὸ γέλιο εἶν' τοῦ κάλλους καὶ ἡ ὀργή.
Ἂν τὰ νειάτα σου λυπᾶσαι, γιατί θέλεις πλειὸ νὰ ζῇς;
τῆς τιμῆς ἐδῶναι ὁ τόπος· τρέξε αὐτοῦ νὰ σκοτωθῇς.
Ζήτα μνῆμα στρατιώτου, καὶ ἂν ζητήσῃς θὰ τὸ εὑρῇς·
κύττα γύρω, πιάσε θέσι, πές' ἐκεῖ ν' ἀναπαυθῇς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πενία ἐν Βιέννῃ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1876 αἱ παρὰ τῆς Ἀστυνομίας τῆς Βιέννης (ἐχούσης πληθυσμὸν 714,548 κατ.) ἐνεργηθεῖσαι συλλήψεις ἀνῆλθον εἰς 32,400. Σημειωτέον ὅτι πλεῖσται τῶν συλλήψεων τούτων συνίστανται εἰς ἑκουσίας καθείρξεις, ἤτοι οἱ μὴ εὑρίσκοντες πόρον ζωῆς, ἵνα μὴ λιμοκτονήσωσι παραδίδονται εἰς τὴν Ἀστυνομίαν καὶ ἐξαιτοῦνται νὰ συλληφθῶσι. Μεταξὺ τῶν τελευταίων συλλήψεων συγκαταλέγονται ὀκτὼ πενέσταται οἰκογένειαι.

Πολεμικὰ ναυτικὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Κατά τινα στατιστικὴν τοῦ ναυτικοῦ, ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν ἐν Γερμανίᾳ, ὁ ἀριθμὸς τῶν πολεμικῶν πλοίων ὅλων ὁμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀνέβαινε τῷ 1876 εἰς 2,039, ἐξ ὧν 209 θωρακωτά. Ὁ ἐξοπλισμὸς αὐτῶν περιελάμβανε 280,000 ἄνδρας καὶ 15,000 πυροβόλα· 110 πλοῖα, ἐν οἷς 56 θωρακωτά, ἦσαν ἐν τῷ κατασκευάζεσθαι. Ἐκ τοῦ ὅλου δὲ ἀριθμοῦ ἐκέκτητο ἡ Γερμανία τῷ 1876 πλοῖα 21 (ἐν οἷς 11 θωρακωτά), 2 φρεγάτας, 4 κορβέτας, 5 κανονοφόρους καὶ 2 ἑλικοκίνητα. Ἡ δὲ κατὰ πλοῖα τέλος ἀριθμητικὴ τάξις τῶν διαφόρων κρατῶν ἦν ἡ ἑξῆς· πρώτη ἡ Ἀγγλία, δευτέρα ἡ Γαλλία, τρίτη ἡ Ῥωσσία, τετάρτη ἡ Τουρκία, πέμπτη ἡ Αὐστρία, ἕκτη ἡ Γερμανία, ἑβδόμη ἡ Ἰταλία, ὀγδόη ἡ Ἱσπανία, ἐννάτη ἡ Ὁλλανδία, δεκάτη ἡ Δανιμαρκία, ἑνδεκάτη ἡ Σουηδία καὶ Νορβηγία, καὶ δωδεκάτη ἡ Πορτογαλλία.

Πυρκαϊαὶ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐν ἔτει 1876.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ πυρκαϊῶν κατὰ τὸ ἔτος 1876 ἀνῆλθεν εἰς 27,000, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐπῆλθε ζημία 56 ἑκατομμυρίων ῥουβλίων. Ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ ἐβεβαίωσεν ἡ στατιστικὴ τὰ ἑξῆς· εἰς 4 χιλιάδας πυρκαϊὰς ἀρχικὴ αὐτῶν αἰτία ὑπῆρξεν ἡ κακὴ πρόθεσις, εἰς 7 χιλιάδας ἡ ἀπροσεξία καὶ εἰς χιλίας ὁ κεραυνός. Τοὐναντίον 15 χιλιάδων πυρκαϊῶν δὲν ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἡ ἀφορμή.

Ὁ Βασιλεὺς τῶν Σιδηροδρόμων ἐν Ἀμερικῇ.

Ἀπεβίωσε κατ' αὐτὰς ἐν Ἀμερικῇ ὁ πλουσιώτερος ἔμπορος ὄχι μόνον τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλ' ἁπάσης τῆς ὑφηλίου, ὁ Κορνήλιος Βανδερβὶλ, παρακολουθήσας εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς δύο ἄλλους ἀμερικανοὺς μεγαπλούτους πρό τινος ἀποβιώσαντας, τὸν Βίλλιαμ Ἀστὸρ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Στούαρτ.

Ἦσαν λίαν περίεργοι ἐν Ἀμερικῇ νὰ πληροφορηθῶσιν ὁπόση τις ἦν ἡ περιουσία τοῦ Βανδερβὶλ, ὅστις ὄχι μόνον οὐδέποτε ἐπιδείκνυεν αὐτήν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπειρᾶτο νὰ τὴν ἀποκρύπτῃ, ἴσως ὅπως διαφύγῃ τοὺς φόρους δι' ὧν θὰ ἐπεβαρύνετο ἥ τε ἀκίνητος καὶ ἡ κινητὴ αὐτοῦ περιουσία. Ἡ περιέργεια ὅμως τοῦ κοινοῦ δὲν ἱκανοποιήθη. Ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ ἀποθανόντος ἀνεφέροντο σημαντικὰ κληροδοτήματα, ἀποδεικνύοντα ὅτι διέθετε κολοσσιαῖον πλοῦτον, οὗ τινος ὅμως τὸ ποσὸν γνωρίζει μόνον ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς ὁ καὶ γενικὸς αὐτοῦ κληρονόμος, ἀπό τινων ἐτῶν μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συνεργαζόμενος.

Τὰ κληροδοτήματα ὑπολογίζονται εἰς 85-90,000,000 φράγκα. Εἰς ἕνα ἔγγονον αὐτοῦ κληροδοτεῖ 27,500,000 φρ. Εἰς τρεῖς ἄλλους ἐγγόνους ἀνὰ 10,000,000 φρ. Εἰς πέντε τῶν θυγατέρων αὐτοῦ κληροδοτεῖ ἀνὰ 2,500,000 φρ. Εἰς τρεῖς ἄλλας, 2,500,000 εἰς τὴν πρώτην, 2,000,000 εἰς τὴν δευτέραν καὶ 1,500,000 εἰς τὴν τρίτην.

Ὁ Βανδερβὶλ ἐνυμφεύθη εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, ἀποθανούσης δὲ τῆς συζύγου αὐτοῦ ἐνυμφεύθη τὸ δεύτερον εἰς ἡλικίαν 75 ἢ 76 ἐτῶν μίαν μεμακρυσμένην συγγενῆ του τριακοντούτιδα. Εἰς τὴν γυναῖκα ταύτην, ἐξ ἧς δὲν ἀπέκτησε τέκνα, κληροδοτεῖ 3,500,000 φρ.

Digitized by Google

'Εκ τοῦ πρώτου αὐτοῦ γάμου ἀπέκτησε τέσσαρας υἱοὺς καὶ ἐννέα θυγατέρας. Εἰς ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὡς μὴ ὄντα οἰκονόμον ἀφίνει μόνον 1,000,000 φράγκων, τὴν δ' ἐπίλοιπον περιουσίαν του, ὑπολογιζομένην κατὰ τοὺς μὲν εἰς 300-350,000,000 φρ., κατὰ τοὺς δὲ εἰς 400-500,000,000 φρ., ἀφίνει, ὡς εἴπομεν, τῷ πρωτοτόκῳ αὐτοῦ υἱῷ.

Περιπλέον ἀφίνει τὰ ἀκόλουθα κληροδοτήματα· εἰς τὸν κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμὰς παραστάντα ἱερέα, κατ' αἴτησιν τοῦ ὁποίου ἔκτισε καὶ μίαν ἐκκλησίαν, 100,000 φρ. Εἰς τὸν ἰατρόν του, πρὸς ὃν ἔδωκεν ἤδη 150,000 φρ., ἑτέρας 50,000 φρ. Εἰς τὸν ἀδελφόν του 250,000 φρ. καὶ εἰς ἕνα ὑπάλληλόν του 100,000 φρ. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ διένειμε πρὸς τοὺς συγγενεῖς, ὑπηρέτας, νοσοκόμους του καὶ λοιποὺς 3,500,000 φράγκα καὶ εἰς διάφορα καθιδρύματα 5,000,000 φρ., ἰδίως πρὸς σύστασιν ἀσύλου διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν σιδηροδρόμων αὐτοῦ, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας, τῆς ἀσθενείας καὶ ἑτέρων λόγων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσιν.

Ὁ Κορνήλιος Βανδερβὶλ, Ὁλλανδὸς τὴν καταγωγὴν, ἦτο τὸ τελευταῖον τῶν ἐννέα τέκνων τοῦ πατρός του, ἐκμισθωτοῦ τὸ ἐπάγγελμα, καὶ φέροντος εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀριθμούσης τότε μόλις 60,000 κατοίκους, πρὸς πώλησιν τὰ ὀπωρικὰ καὶ λαχανικά. Εἰς τὴν μεταφορὰν ταύτην ἐβοήθει ὁ Κορνήλιος τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ὁ Κορνήλιος εἶχεν ἰδιάζουσαν κλίσιν εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὅτε δ' ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ δεκαεξαετὴς υἱός του ἐζήτησε παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ 500 φράγκα ὅπως δι' αὐτῶν ἀγοράσῃ μίαν λέμβον. Κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς πόλεμον (1812) τῇ φροντίδι αὐτοῦ ἐτροφοδοτήθησαν τὰ φρούρια τοῦ λιμένος τῆς Νέας Ὑόρκης, διὰ δὲ τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα ἐκέρδησεν ἠγόρασε δύο σκούνας, δι' ὧν μετήρχετο τὴν ἀκτοπλοΐαν.

Ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι τριῶν ἐτῶν ἦτο κάτοχος περιουσίας 50,000 φρ.· ἐννοήσας δὲ ὅτι ὁ ἀτμὸς θὰ ὑπεσκέλιζε τὰ ἱστιοφόρα, καίτοι κάτοχος δύο τοιούτων, ἀποφερόντων αὐτῷ κέρδος 11,000 φρ. κατ' ἔτος, κατετάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐξοπλιστοῦ τινος τῆς Νέας Ὑόρκης μετὰ ἐτησίου μισθοῦ 5,000 φρ. καὶ διετέλεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐπὶ 10 ἔτη. Ὁ ἐξοπλιστὴς ὅπως μὴ ἀπομακρυνθῇ τῷ προσέφερε κατ' ἔτος 25,000 φρ., τῷ προέτεινε μάλιστα καὶ νὰ τῷ πωλήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του, παρέχων αὐτῷ πᾶσαν εὐκολίαν διὰ τὴν πληρωμήν· ὁ Βανδερβὶλ ὅμως ἠρνήθη, κάτοχος δὲ περιουσίας 150,000 φρ. ἐπεδόθη εἰς τὴν ναυπήγησιν ἀτμοπλοίων. Μετὰ 20 ἔτη ἦτο ἰδιοκτήτης 38 ἀτμοπλοίων, διατηρούντων διαφόρους γραμμάς.

Τῷ 1857-1858, κάτοχος ἤδη 200,000,000 φρ., παρητήθη τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ἐξοπλιστοῦ, ἀσχοληθεὶς καθ' ὁλοκληρίαν εἰς κατασκευὴν σιδηροδρόμων. Κατεῖχε δὲ ἢ διηύθυνε σιδηροδρομικὰς γραμμὰς μήκους 978 μιλλίων, παριστώσας κεφάλαιον 750,000,000 φρ., οὗ τινος τὸ ἥμισυ ἦτο ἰδικόν του. Τούτου ἕνεκεν ἐκλήθη *βασιλεὺς τῶν σιδηροδρόμων.*[1]

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Περὶ πιτυριάσεως.

Ἡ πιτυρίασις (κ. πιτυρίδα) τοῦ τριχωτοῦ μέρους τῆς κεφαλῆς, εἰ καὶ μικροῦ λόγου ἄξιον πάθος, αὐξάνεται παρά τισι τοσοῦτον, ὥστε καθίσταται σπουδαῖον ἀντικείμενον μερίμνης. Ἡ πιτυρίασις δὲ αὕτη εἶνε τὰ λέπια τῆς ἐπιδερμίδος τὰ ἀποπίπτοντα ἀδιακόπως κατὰ τὴν αὔξησιν αὐτῆς, καὶ γίνεται καταφανὴς καθ' ὅλον μὲν τὸ δέρμα τοῦ σώματος ἡμῶν, ἰδίως ὅμως ὅπου ὑπάρχουσι τρίχες συγκρατοῦσαι τὰ λέπια. Οἱ πάσχοντες ἐκ πιτυριάσεως δέον νὰ ἀποφεύγωσι τὸν ἰσχυρὸν κτενισμὸν διὰ λεπτῆς κτενὸς, καθὼς καὶ ὅταν ἦναι ξηραὶ αἱ τρίχες, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται καθαρὸν, οὐδέποτε δὲ παλαιὸν ἢ ἡμιταγγισμένον ἔλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ προσθέτωσι τὸ τρίτον *καθαρᾶς* γλυκερίνης. Γενέσθω δὲ ἡ χρῆσις τοῦ ἐλαίου δὶς ἢ τρὶς τῆς ἑβδομάδος, καθαριζομένης πρότερον τῆς κεφαλῆς διὰ χλιαροῦ ὕδατος καὶ ἐπιμελῶς ἀποσπογγιζομένης. Ἡ ἀπολέπισις τῆς ἐπιδερμίδος ἡ ἐπερχομένη μετὰ τὴν πάροδον διαφόρων νοσημάτων (ἰλέρεως, ὀστρακιᾶς κ.λ.) διευκολύνεται διὰ χλιαρῶν λουτρῶν, θερμοκρασίας 26-27° R. Ὁ ἀὴρ τοῦ δωματίου τότε πρέπει νὰ ἔχῃ θερμοκρασίαν τοὐλάχιστον 17° R καὶ ὁ πάσχων νὰ προφυλάσσηται ἐπιμελέστατα ἀπὸ οἱασδήποτε ψύξεως.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Τρόπος τοῦ καθιστᾶν εὔοσμον τὴν δάλλιαν.

Κατά τινα ἀνακοίνωσιν, γενομένην ἐσχάτως τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρισίοις, εὑρέθη τρόπος τοῦ καθιστᾶν εὔοσμον τὴν δάλλιαν (dalhia), συνίσταται δὲ οὗτος εἰς τὸ νὰ τὴν ποτίζῃ τις συνεχῶς διὰ χλιαροῦ ὕδατος. Οὕτως ἀποκτᾷ ἡ δάλλια τὴν ὀσμὴν τοῦ ῥόδου.

Ἐρωτηθείσης τῆς Κυρίας Στάελ, ἂν κατεδικάζετο νὰ ἔχῃ ἓν μόνον βιβλίον, ποῖον ἤθελε προκρίνει· «Τὴν Ἁγίαν Γραφήν», ἀπήντησεν ἡ ἔξοχος γυνή.

1. Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 67 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 10 Ἀπριλίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 209.

Θ'

ΚΥΡΙΟΣ ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΧΙΛΙΑΔΩΝ ΠΡΟΒΑΤΩΝ

Θούλη. —Λαμπαδηφόρος ἁλιεία.—Κορροβόρης ἢ θούριος χορὸς τῶν μαύρων.—Λογαριασμὸς σταθμοῦ προβάτων.—Ὀρνιθόρυγχος.—Ἀντιθέσεις τῆς φύσεως τῆς Αὐστραλίας.—Ἔσουκα καὶ σιδηρόδρομος.

13 Αὐγούστου.—Καὶ πάλιν ἔφιπποι, σύροντες κατόπι τὰ κτήνη ἡμῶν φορτωμένα μὲ δέρματα μακροπόδων, στρουθοκαμήλων καὶ κύκνων. Ἓξ ποταμοὶ φράττουσι τὴν διάβασιν καὶ τὰ ὕδατα καθιστῶσι πολλὰ ἐπικίνδυνον τὴν ὁδόν. Τὸ δ' ἑσπέρας εἴδομεν μακρὰν ὡραῖον σωρὸν καλυβῶν, ἤτοι τὸν σταθμὸν τῆς Θούλης, ὅπου ὁ Κ. Οὐλσελλεῦ, κάτοχος 4,000 βοῶν καὶ 60,000 προβάτων, ὑπεδέχθη ἡμᾶς μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Ὁλόκληρος κοιλὰς ἐκ λιμνῶν ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν· πυκνὰ δὲ δάση, περικυκλωμένα ὑπὸ ὕδατος, πολυάριθμοι λίμναι, νησίδια καταπράσινα ἀναγγέλλουσιν ὅτι ἡ θήρα ἔσται ἐξαισία.

14 Αὐγούστου.—Φυλὴ μαύρων ἔχει καταλύματα πλησίον ἡμῶν· διακρίνονται δὲ ἐκείνων τοὺς ὁποίους εἴδομεν προχθὲς διὰ λευκῶν γραμμῶν κεχαραγμένων δι' ἀσβέστου ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους. Φαίνεται ὅτι ἐχάρησαν ἰδόντες ἡμᾶς, καὶ ἐνῷ αἱ ἡμίγυμνοι καὶ ἀποτρόπαιοι γυναῖκες αὐτῶν, ἔχουσαι ἐπὶ τῶν νώτων τὰ μωρά των μουρμουρίζουσι, καθήμεναι σωρηδὸν εἰς τὰ κατώφλια δυσωδῶν καλυβῶν, ἄνδρες τινὲς ἀκολουθοῦσιν ἡμᾶς ἐνθουσιῶντες διὰ τὸ κυνήγιον. Ἐφαίνοντο δὲ ὡς ἄλλοι κύνες, διότι μόλις ἔπιπτον εἰς μίαν τῶν λιμνῶν πληγωμένα πτηνά, καὶ ἀμέσως οἱ μαῦροι ἐρρίπτοντο εἰς αὐτήν, ἐκολύμβων ἓν τέταρτον τῆς ὥρας καὶ ἔφερον τὰ πληγωθέντα. Αἴφνης κατέπιπτον πρηνεῖς καὶ διὰ νευμάτων μᾶς παρεκίνουν νὰ μιμηθῶμεν αὐτοὺς διότι ἐπλησίαζον πελεκᾶνες. Οἱ ἀγαθοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἔχοντες διαπερασμένην μὲ ξυλάρια τὴν ῥῖνα καὶ μὲ ξύλινα δακτύλια τὰ χείλη, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἡμέτερα ἀνδράποδα. Δόντες δὲ πρὸς αὐτοὺς καπνιζούσας ἔτι ἄκρας σιγάρων, κατέστημεν εὐκόλως βασιλεῖς πάντων, καὶ συνδιελεγόμεθα μετ' αὐτῶν διὰ μόνων χειρονομιῶν.

Ἀλλὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς νυκτὸς ὑπῆρξεν ἀτελεύτητον· ὁ καπνὸς καὶ τὸ ῥακίον ἐζάλησαν τὰς κεφαλὰς τῶν μαύρων συντρόφων μας, καὶ ἐνῷ κατεδιώκομεν σωρὸν πτηνῶν οἱ καλοὶ οὗτοι ἄνθρωποι ἐγένοντο ἄφαντοι. Ἡμεῖς δὲ εἴχομεν ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τὴν καλύβην. Τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦσαν ὅλως ἔρημα καὶ ἄγνωστα, καὶ ἀποπλανηθέντες ἐβυθιζόμεθα εἰς τὴν λάσπην, συνελαμβανόμεθα ὡς αἰχμάλωτοι ἀπὸ τὰς ἀκάνθας καὶ οὔτε κἂν ἀστὴρ ἔφεγγε πρὸς ὁδηγίαν μας. Μετὰ δὲ τρεῖς ὥρας ᾐσθάνθημεν αἴφνης ἀποτρόπαιον δυσωδίαν. «Τὴν ἀναγνωρίζω, ἀνέκραξα, εἶναι ἡ δυσωδία τῶν μαύρων μας.»

Καὶ τῷόντι, διακόσια βήματα μακρὰν εὕρομεν τοὺς συνοδοιπόρους ἡμῶν κοιμωμένους βαθύτατα εἰς τοὺς πρόποδας δένδρου. Μόλις δὲ ἐξύπνησαν, καὶ λαβόντες τὰ κυνηγετικά μας τρόπαια καὶ τὰς λόγχας αὐτῶν, μᾶς ἐπανέφερον βήματι ταχεῖ εἰς τὴν καλύβην.

Ἐνῷ δὲ ἐτρώγομεν βουλιμιῶντες μετὰ τοιαύτην ἐκδρομήν, ἠκούσαμεν αἴφνης παραδόξους φωνάς, σημεῖα ταραχῆς ὁλοκλήρου τῆς φυλῆς. Ἐτρέξαμεν δὲ καὶ εἴδομεν τὴν λίμνην ὅλην κατάφωτον καὶ ἀνθρώπους μελανοὺς ὡς ἡ νύξ, διατρέχοντας αὐτὴν ἑλικοειδῶς καὶ σείοντας εἶδος βελῶν.

Οὗτοι, παραληφθέντες ὑπὸ ἄλλων λευκῶν νεοελθόντων, ὠργάνισαν ἁλιείαν διὰ λαμπάδων, καθήσαντες δὲ ἢ γονατίσαντες ἐπάνω εἰς στελέχη δένδρων καὶ κρατοῦντες διὰ τῆς μιᾶς φανὸν ῥητινώδη καὶ διὰ τῆς ἄλλης κάμακα ὅπως τρυπήσωσι τοὺς ἰχθῦς, διατρέχουσι τὴν λίμνην καὶ διαπερῶσι γενναίως τὰ πλευρὰ τῶν μεγάλων ἰχθύων τοὺς ὁποίους προσελκύει τὸ φῶς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ προσβαλλόμενοι σπαράζουσιν ἐμμανῶς, εἷς τῶν μαύρων κατέπεσε τρὶς εἰς τὴν λίμνην, καὶ μετ' ὀλίγον ἔφερεν εἰς τὴν ὄχθην περὶ τοὺς δέκα ὀνίσκους ὧν τινες εἶχον τεσσάρων ποδῶν μῆκος. Ὁλόκληρος ἡ φυλὴ συνταράσσεται καὶ φωνάζει· αἱ μαῦραι κυρίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἐφαίνοντο δειλαί, συνέρχονται μικρὸν κατὰ μικρόν, γελῶσαι πάντοτε καὶ κρατοῦσαι μικρὰ βέλη ἅτινα ἀληθῶς εἶναι τρομερά, διότι ἔχουσιν εἰς τὴν ἄκραν ἄγκιστρον τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐχθροῦ ἄλλως πως ἢ συρόμενον ὁλόκληρον διὰ τῆς σαρκός. Μετ' ὀλίγον οἱ μεγάλοι ἰχθῦς

Digitized by Google

ἀποθέτονται ὡς τρόπαιον ἐπὶ λοφίσκου· ἕκαστος δὲ τῶν μαύρων σείει τὴν δᾷδα καὶ τὸ δόρυ του καὶ οὕτως ἄρχεται ὁ πολεμικὸς χορὸς κορροβόρης. Ψευδεῖς μάχαι, βελάσματα προβάτων, φωναὶ ἀπάνθρωποι, στροφαὶ καὶ περιστροφαί, ἀγῶνες σωματικοί, πάντα ὅσα ὁ Κοὺκ καὶ ὁ Λαπερούζ διηγήθησαν πάλαι ποτέ, ἐγένοντο. Διήρκεσαν δὲ πολλὰς ὥρας αἵτινες, διὰ τὸ καινοφανὲς καὶ παράδοξον τοῦ θεάματος, παρήρχοντο ἀνεπαισθήτως. Τὰ ἰσχνὰ μέλη τῶν μαύρων ἐκείνων σωμάτων ἐζωγραφοῦντο μεταξὺ τῶν ἐρυθρῶν λάμψεων, αἱ δὲ ὀξεῖαι φωναὶ τοῦ μονοτόνου ῥυθμοῦ καθίστων φανταστικὰ οὕτως εἰπεῖν τὰ μέλαινα ἐκεῖνα ὄντα, μόλις φέροντα ἀντὶ ἐνδύματος ζώνην ἐκ δέρματος ἀγρίου ζώου, καὶ πηδῶντα ἀκατάσχετα καὶ ἔνοπλα. Καταλήγει δὲ ὁ χορὸς κυκλοειδῶς περὶ μεγίστην φλόγα ξηροῦ χόρτου, φέγγουσαν ὁλόκληρον τὴν φυλήν.

Μοὶ ἐπροξένησε δὲ πολλὴν ἐντύπωσιν μετὰ τὸν ἄγριον τοῦτον κόρδακα ἡ ἁρμονία τῆς γλώσσης τῶν μαύρων, ὁσάκις δὲν οἰστρηλατοῦνται ὑπὸ τοῦ χοροῦ καὶ τῆς χρήσεως τῶν ὅπλων. Πολλοὶ ἀρχηγοί, μάλιστα δὲ καὶ γυναῖκες, ἐλθόντες ἐνητένιζον ἡμᾶς ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐξέφερον χείμαρρον λέξεων ἀκαταλήπτων. Ἀνακαλῶ δὲ εὐχαρίστως εἰς τὴν μνήμην μου τοὺς ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης, οἵτινες, κολυμβῶντες ὡς κύνες τῆς νέας γῆς καὶ φλυαροῦντες ὡς καρακάξαι, ἐκίνουν τὸν γέλωτά μου ὅλην τὴν ἡμέραν· τὸ δ' ἑσπέρας εἴχομεν πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ἕνα μαῦρον, ὁ ὁποῖος πρὸ δώδεκα ἐτῶν εἶναι τὸ χαϊδευμένον παιδίον τοῦ φιλοξενοῦντος ἡμᾶς, ὁμιλοῦν κορακιστικὰ ἀγγλικά, μόλις καταληπτά. Πᾶσα φράσις του ἄρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων *moyself, moyself* (ἐγώ, ἐγώ). «Ἐγὼ νὰ σέβωμαι ἀνθρώπους ἄσπρους, ὅμως ποτὲ νὰ εἶδα γυναῖκα ἄσπρη.» Καὶ μετὰ ταῦτα δεικνύων πέντε στίγματα κυανᾶ ἀνθρωπόμορφα εἰς τὸν δεξιόν του βραχίονα, «αὐτὰ πατέρας κάμει ἐμὲ ὅταν ἐσκότωσα ἀνθρώπους ἄσπρους. Ὦ πατέρα μου ἐμένα νὰ σκοτώσω εἰκοσιπέντε ἀνθρώπους ἄσπρους προτοῦ ἀποθάνῃ αὐτός! ὅμως ἐγώ, πολλὰ καλὸς ἐγώ.»

15 Αὐγούστου.—Οἱ μαῦροι περιέφεραν ἡμᾶς πανταχοῦ, ἐφορτώσαμεν δὲ αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ ἑξήκοντα περίπου μεγάλα λιμναῖα πτηνὰ καὶ μὲ δωδεκάδα γάλλων. Καὶ περὶ μὲν θήρας δὲν θὰ σὲ ὁμιλήσω πλέον· ἐπεθύμουν μόνον νὰ σοὶ παραστήσω τὰς ἑσπερινάς μας ἀσχολίας εἰς τὴν καλύβην, ὅτε καθεὶς ἡμῶν, ἀνάπτων εἴκοσι σύριγγας γλυκυτάτου καπνοῦ, διηγεῖται περὶ τὴν ἑστίαν συμβάντα τινὰ τοῦ βίου του εἴς τε τὴν Εὐρώπην καὶ Αὐστραλίαν. Χθὲς ἐγίνετο λόγος περὶ τοῦ κορροβόρη, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ χοροῦ τῶν ἀγρίων, ἀπόψε δὲ μανθάνομεν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου τί ἐστὶ sheep-station ἢ ποιμνιοστάσιον.

Ὅτε τῷ 1855 ἔφθασεν εἰς Αὐστραλίαν, ἦλθεν ἔφιππος εἰς τὰ μέρος τοῦτο τὸ ὁποῖον ἤρεσεν εἰς αὐτόν· ἦτο ἄγριον καὶ χλοερόν, καθότι ἐπεθύμει νὰ δημιουργήσῃ τι ἄνευ ἐμποδίων, νὰ βασιλεύσῃ εἰς ἀπέραντα διαστήματα καὶ νὰ μὴ βλέπῃ εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ ὁρίζοντος εἰμὴ μόνα τὰ πρόβατα τῆς ἡγεμονίας του. Ἔζησε μὲν ὡς ἐρημίτης, ἐπέτυχεν ὅμως καὶ ἔγινεν εὐτυχής. Ἔχει σήμερον ἑξήκοντα χιλιάδας μαλλοφόρων ζώων, συναγελαζομένων ἐντὸς ἑκατὸν χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἑκταρίων γῆς ἀπεριφράκτων. Τὰ πρόβατα ἅτινα εἴδομεν κυνηγοῦντες πλανῶνται κατὰ χιλιάδα· ἑκάστη δὲ ἀγέλη, κοιμωμένη χειμῶνα καὶ ἔαρ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ μεταβαίνουσα ὅπου ὑπάρχει χόρτος χλοερός, διοικεῖται ὑφ' ἑνὸς μόνου ἐφίππου ποιμένος.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατεσκεύασε καλύβας, ἀποθήκας τροφίμων, ἁμάξια φορτηγά, ἐν ἑνὶ λόγῳ πᾶν ἀναγκαῖον πρὸς ἐγκατάστασιν αὐτοῦ καὶ τῶν ποιμένων του, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ πεδιάδων ὅπου οὐδεὶς λευκὸς εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἕως τότε. Ἐδαπάνησε δὲ δι' αὐτὰ περὶ τὰς δέκα χιλιάδας φράγκων καθὼς καὶ τεσσαράκοντα ἄλλας χιλιάδας πρὸς ἀγορὰν καλῶν ἵππων, ἵνα μεταφέρωσι τὰ μαλλία καὶ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς βοσκούς. Ἐπὶ τέλους ἠγόρασεν ὀκτὼ χιλιάδας θηλυκῶν προβάτων πρὸς ἕνδεκα φράγκα ὡς ἔγγιστα, ἅτινα ἔμελλον νὰ γεννήσωσι τὰς ἀτελευτήτους ἀγέλας τὰς ὁποίας βλέπομεν σήμερον. Ἐν ὥρᾳ καλοκαιρίας γίνεται ἡ κουρὰ ὑπὸ ἑκατὸν κουρέων, περιτρεχόντων τοὺς ἀγροὺς καὶ κειρόντων μετὰ θαυμασίας ταχύτητος τὰ ζῶα· κατὰ μέσον δὲ ὅρον ἕκαστος αὐτῶν κείρει εἰκοσιπέντε τοιαῦτα καὶ ἐντὸς ὀγδοήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα πέντε ἡμερῶν τὸ μαλλίον τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων ζώων ἀποχωρίζεται ἀπ' αὐτῶν· εἶναι δὲ πολλὰ περίεργος ἡ ἐργασία, διότι, καθὼς εἰς τὴν Εὐρώπην σωρὸς θεριστῶν, τρέχων ἀπὸ ἀγροῦ εἰς ἀγρὸν θερίζει τοὺς στάχεις, οὕτως ἐνταῦθα οἱ κουρεῖς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὁρμῶσιν ἀκάθεκτοι πρὸς τὰ ζῶα, οἱ δὲ εὐτυχεῖς ποιμένες συσσωρεύουσι μετὰ ταχύτητος πυραμίδας μαλλίου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ποιμένες αἰσθάνονται διὰ τὴν κουρὰν τὴν αὐτὴν ἀγωνίαν τὴν ὁποίαν καὶ οἱ γεωργοὶ ἡμῶν διὰ τὸ θέρος. Ἅμα ἑτοιμασθὲν τὸ μαλλίον, πρέπει νὰ γίνωσι καὶ τὰ λοιπὰ μετὰ μεγίστης ταχύτητος, ἤτοι νὰ σταλῇ εἰς Μέλβουρν καὶ νὰ μετακομισθῇ εἰς Λονδῖνον ὅπως πωληθῇ εἰς πρώτην ἀναζήτησιν. Ἡ ἀμηχανία πῶς νὰ τραφῶσι τόσα ζῶα σεσωρευμένα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ἀναγκάζει τοὺς ἰδιοκτήτας νὰ μὴ διστάζωσιν ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴν περισσοτέρων χειρῶν, καί, ἂν ὁ καλὸς καιρὸς φαίνεται στερεός, νὰ μὴ χάνωσι βραδύνοντες αὐτόν. Καὶ τῷόντι πολλάκις αἱ θύελλαι ἐπέφεραν μετὰ τὴν κουρὰν καταστροφάς· ἐκεῖνοι μάλιστα, οἵτινες ἐβράδυναν ἐν καλοκαιρίᾳ, ἀπώλεσαν, πλη-

Digitized by Google

σιάζοντος τοῦ φθινοπώρου, χιλιάδας ἀρνίων φονευθέντων ὑπὸ τῆς τρομερᾶς χαλάζης τῆς Αὐστραλίας. Τὰ δὲ πρόβατα ἀπέθανον σωρηδὸν ἐντός τινων ἡμερῶν ἕνεκα τοῦ ψύχους καὶ τῶν βροχῶν δύο ἢ τριῶν μηνῶν. Ὁποία οἰκονομία ἐάν ποτε εὑρεθῇ ἀτμοκίνητος μηχανὴ πρὸς κουράν!

Ὀφείλω δὲ νὰ προσθέσω ὅτι τὸ κτῆμα τοῦτο τὸ διοικούμενον ἀπὸ τὸν Κ. Οὔσελλεϋ ἀνήκει εἰς τὸν γυναικάδελφόν του Κ. Κάλδουελ, κύριον ὄντα ἑτέρου, περιέχοντος πεντήκοντα χιλιάδας προβάτων καὶ διοικοῦντα αὐτοπροσώπως αὐτό.

Τὰ μεγάλα ὅμως ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μέσος ὅρος ἐτησίου κέρδους· διότι οὐ μόνον πρέπει νὰ ἔχῃ τις σιδηρᾶν κρᾶσιν ἵνα ζῇ οὕτως ἐξόριστος καὶ ἔφιππος πάντοτε εἰς γῆν, νῦν μὲν καταφλεγομένην ὑπὸ φλογερῶν ἀκτίνων, νῦν δὲ καταποντιζομένην ἐπὶ δύο μῆνας ὑπὸ βροχῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ψυχὴ ἰσχυρὰ ἵνα μὴ καταβάλλεται ἀπὸ τὰς συμπιπτούσας τρομερὰς συμφοράς. Πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν τρεῖς χιλιάδες ἀρνίων ἐκεραυνοβολήθησαν ὑπὸ σίφωνος χαλάζης. Τῷ 1861 δεκαπέντε χιλιάδες προβάτων ἀπέθανον ὑπὸ δίψης· τῷ 1863 τέσσαρες χιλιάδες καὶ ἡμίσεια κατεποντίσθησαν ὑπὸ πλημμύρας· ἡ μεταβολὴ τοῦ καιροῦ εἶναι νόμος τῆς φύσεως ἐν Αὐστραλίᾳ. Πλησίον κτήματος ἀκμάζοντος κατακλύζεται ἐν ἄλλο· μία ἐπαρχία καταστρέφεται ὑπὸ σίφωνος, εἰς ἄλλην χιλιάδες ἑκταρίων γῆς πρὸ μικροῦ χλοερωτάτων ξηραίνονται αἴφνης ὑπὸ τοῦ ἡλίου εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὁ χόρτος ἀνάπτει καὶ κατακαίει ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, εἰς τὴν ὁποίαν περιφέρονται τὰ κτήνη πεινῶντα καὶ ἀποθνήσκοντα. Μέγα μέρος τῆς Θοῦλης ἐξηράνθη πρὸ πέντε ἐτῶν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ ὁ κύριος αὐτῆς ἠναγκάσθη ὅ,τι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ κάμωσιν ἕνεκα τῶν αὐτῶν λόγων, ἤτοι νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ἑξῆς πρᾶξιν τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Boiling-down.

Ἔβαλε δηλαδὴ εἰς τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας τῶν ἑκταρίων ἅτινα ἔμενον χλοερὰ 35,000 προβάτων, τὰς δὲ εἴκοσιν ἄλλας τὰς εἰσήγαγε βαθμηδὸν εἰς κάμινον πυρός. Τρεῖς παμμέγιστοι λέβητες ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐν τῷ διαστήματι τριῶν μηνῶν οἱ ποιμένες συνεσώρευον ἐντὸς αὐτῶν πρόβατα τὰ ὁποῖα μετέβαλλον εἰς φλόγας καὶ στέαρ. Καὶ ἦτο μὲν λυπηρὸν τὸ ἀποτέλεσμα τοσούτων ἀγώνων, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; ἀπῃτεῖτο θεραπεία τις εἰς τόσας συμφοράς· τὸ ἔτος δὲ τοῦτο 1579 τόνοι, ἀξίας 1,875,000 φράγκων, ἐξήχθησαν ἀπὸ τῆς Βικτωρίας. Αἱ δὲ τέσσαρες χιλιάδες τῶν βοῶν τοῦ ἡμετέρου οἰκοδεσπότου βόσκονται εἰς κτῆμα παρακείμενον εἰς τὸ τῶν προβάτων.

Δὲν εἶναι ὅμως πλέον καιρὸς ν' ἀποικισθῇ τις ἐνταῦθα ἵνα κάμῃ, ὡς λέγομεν, κατάστασιν ἄνευ λεπτοῦ. Τὰ τοιαῦτα θαύματα γίνονται εἰς τὰς ἀποικίας ἐντὸς τῶν πρώτων εἴκοσιν ἐτῶν, ἀλλὰ σήμερον παρῆλθον καὶ τὰ τριάκοντα· σήμερον ἀπαιτοῦνται κεφάλαια, διότι ἂν τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ οἰκοδεσπότου ἡμῶν ἀπέβαινε δυστυχές, θὰ κατέβαλεν ἔτι 140,000 φράγκων. Τί δὲ θὰ ἐγίνετο ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἐξαιρετικῶν κτημάτων, ὅπου εἷς μόνον ἰδιοκτήτης, οἷος ὁ Κ. Κόλλενς, εἶχε 210,000 προβάτων ἢ ὥς τις ἕτερος 170,000;

Καὶ αὕτη μὲν ἡ ὑλικὴ κατάστασις τῶν ποιμένων· ἐνταῦθα ὅμως παραπονοῦνται, καὶ πολύ, διὰ τὴν γενομένην εἰς αὐτοὺς ἀντιπολίτευσιν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς, ἥτις καταπολεμεῖ ἐν Μέλβουρν τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν ἐπιρροήν, διὰ νόμων ψηφιζόντων τὸν κατακερματισμὸν τῶν κτημάτων.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Τρεῖς πόλεις ἐρίζουσαι οἰκειοποιοῦνται τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆ· ἡ γεννήσασα τὸν πατέρα αὐτοῦ Χίος, ἡ τέξασα αὐτὸν καὶ ἀναθρέψασα τὴν παιδικήν του ἡλικίαν Σμύρνη, καὶ ἡ τῶν Παρισίων πόλις, ὑποθάλψασα καὶ ζωογονήσασα ἐπὶ 40 ἔτη τῆς εὐφυΐας καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ του τὰ γενναῖα σπέρματα. Ἡ Χίος αὐτονομουμένη σχεδὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δουλείᾳ ἐγέννησε καὶ γεννᾷ μέχρι τοῦδε μέγα πλῆθος ἀνδρῶν δραστηρίων, οἵτινες, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἀνθοστεφοῦς ταύτης φωλεᾶς καὶ καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διασπειρόμενοι, δημιουργοῦσιν ἐν τῇ περιπλανήσει των περιουσίας ὑπερμεγέθεις, καί, εἴτε ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν γενέτειραν γῆν, εἴτε ξενοβιοῦντες, διατηροῦσι τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσιν ἀπαραμείωτον. Ἡ Σμύρνη, κορωνὶς ἄλλοτε τῆς Ἀσιατικῆς Ἰωνίας, ἀριστεύουσα ἐν μαθήσει καὶ ἐν ἐμπορίᾳ καὶ μεταξὺ τῆς δουλείας της. Τὰ Παρίσια, ἑστία ἐκπληκτικὴ μεγάλων ἀνδρῶν, μεγάλων ἰδεῶν καὶ μεγάλων πραγμάτων, ἑστία ἀποπέμπουσα τότε καθὼς καὶ σήμερον φλογώδεις σπινθῆρας, φωτίζουσα ἐνταυτῷ καὶ πυρπολοῦσα τὸν κόσμον, αἰσθανόμενον τότε τὴν καρδίαν του πάλλουσαν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, περιεχούσῃ ἐν συνόψει τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ῥώμης τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας.

Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὴν 27 Ἀπριλίου 1742. Ἐν τῷ βίῳ του ἐξιστορεῖ μετ' εὐλαβείας τὸν ὀξὺν καὶ ὀρθὸν νοῦν τοῦ πατρός του Ἰωάννου Κοραῆ, Χίου, τὴν σπανίαν (κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον) παιδείαν τῆς μητρός του Θωμαΐδος, θυγατρὸς Ἀδαμαντίου Ῥυσίου, γνωστοῦ διδασκάλου τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς· αὐτός, τὴν μὲν κατὰ τῶν Δυτικῶν ἀποστροφήν του εὐχαρίστησε δι' ἐμμέτρου τινὸς διατριβῆς *Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος* ἐπιγραφομένης, τὴν δὲ στέρησιν ἀρρένων

Digitized by Google

τέκνων ἐπαρηγόρησε παιδεύσας τὰς θυγατέρας του, καὶ ἀφήσας διὰ διαθήκης τὴν βιβλιοθήκην του εἰς ὅποιον τῶν ἀπογόνων του ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου διδαγμένος κἂν ὅσα ἤξευρε καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ σχολείου διδάσκαλος. Τοῦ ἄθλου τούτου ἡ ἀπόκτησις καὶ ἡ προθυμία τοῦ πατρὸς τοῦ Κοραῆ νὰ χορηγῇ πᾶν τὸ συντεῖνον εἰς ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, μισθώσαντος καὶ Ῥαβῖνον διδάσκαλον πρὸς μάθησιν τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἐχρησίμευσαν θαυμασίως εἰς τὴν πρώτην τοῦ παιδὸς ἠθικὴν καὶ νοητικὴν ἀνάπτυξιν. Κυρίως ὅμως, εὐτυχὲς τῆς νεανικῆς του ἡλικίας συνάντημα ἦτον ὁ ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ Ὀλλανδικοῦ προξενείου ἱερατεύων Βερνάρδος Keun, τὸν ὁποῖον ὁ Κοραῆς διδάσκων τὴν σημερινὴν προφορὰν τῆς γλώσσης μας, ἀντεδιδάσκετο παρ' αὐτοῦ τὴν λατινίδα φωνήν, συνεκοινώνει τῆς βιβλιοθήκης του, τῶν περιπάτων του καὶ τῆς καθημερινῆς διατριβῆς, ἐμφορούμενος μεγάλων πλεονεκτημάτων, ὅσα χορηγεῖ σοφοῦ καὶ σεβασμίου ἀνδρὸς ἡ συνήθης συναναστροφή.

Ὁ πατήρ του ἔστειλεν αὐτὸν εἰς Ἀμστελόδαμον λόγῳ ἐμπορίου. Ἐπὶ ἓξ ἔτη διατρίψας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, μεταξὺ τοῦ Κερδώου Ἑρμοῦ καὶ τῶν Μουσῶν ταλαντευόμενος, συνεστήθη παρὰ τοῦ Βερνάρδου Keun εἰς ἄλλον ἐπίσης σοφὸν ἱερέα Ἀνδριανὸν Buurt, καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του Καρολίναν, λογίαν ἐπίσης καὶ συγγραφέα λογικῆς, τὴν ὁποίαν μετὰ πόθου ἐσπούδασεν ὁ Κοραῆς. Ἡ εἰς Σμύρνην ἐπάνοδός του ἐβύθισεν αὐτὸν εἰς μελαγχολίαν ὀλίγον τῆς παραφροσύνης (ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ) ἀπέχουσαν· διότι ἡ μὲν θέα τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο πρὸς αὐτὸν ἀφόρητος, τὸ δ' ἐμπόριον παρεξέτρεπεν αὐτὸν τῶν νοητικῶν του ἐργασιῶν. Μετὰ πολλὰς λοιπὸν δυσκολίας καὶ ἀντιλογίας πρὸς τὸν πατέρα του, ἐπιθυμοῦντα νὰ τὸν διατηρήσῃ εἰς τὸν ἐμπορικὸν βίον καὶ νὰ τὸν νυμφεύσῃ μὲ νεάνιδα εὐειδῆ καὶ βαθύπλουτον, ὑπῆγεν εἰς Μονπελλιὲ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπὶ ἓξ ἔτη σπουδάσας τὴν ἰατρικήν, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν τῇ Ἰατρικῇ Σχολῇ. Ἡ ἀναγόρευσις αὕτη ἔγινε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Ὁ Κοραῆς μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ὑπερηφανείας διηγούμενος τὴν ἀναγόρευσιν ταύτην, καθ' ἣν ἀντηγωνίσθη γενναίως πρὸς τὰς ἐρωτήσεις τῶν καθηγητῶν του καὶ ἀνέδειξε τοῦ Ἱπποκράτους τὴν πρόωρον γνῶσιν πολλῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα οἱ νεώτεροι ὡς εὑρήματα νομίζουσιν, ἀπὸ μίαν μόνην ἐνθύμησιν καὶ θλῖψιν βασανίζεται. Ἀφοῦ παρήκουσε τοὺς γονεῖς του καὶ δὲν διέμεινεν εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐπεθύμει νὰ ζῶσιν οὗτοι διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ συγκοινωνοὺς τοῦ θριάμβου του καὶ νὰ τοὺς ἐξιλεώσῃ διὰ τὴν υἱϊκήν του παρακοήν. «Ὅλ' ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη (λέγει πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην)[1] ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωήν μου ἦτο, τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός μου καὶ τῆς μητρός μου. Τὴν χάριν ταύτην μ' ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύω· καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των· ἴσως ἤθελε τοὺς πληροφορήσει, ὅτι δὲν εἶχον τοσοῦτον ἄδικον νὰ τοὺς παρακούσω.»

Μὴ παραξενεύεσθε διὰ τὴν παραβολὴν τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης πρὸς τὴν διδακτορικὴν ἀναγόρευσιν· διότι δὲν καταμετρᾶται ἐνταῦθα τῶν δύω ἔργων τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τῆς ψυχικῆς ἐντυπώσεως ἡ δύναμις. Ἡ ἀνθρώπινος καρδία οὕτως εἶναι ἐσχηματισμένη, ὥστε τὰ πλέον διάφορα συμβεβηκότα ἐπενεργοῦσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἴσην ἰσχύν· διὰ τοῦτο ὁ χωρικὸς αἰσθάνεται τὴν αὐτὴν δραστηριότητα ἐπιθυμίας διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τεμάχιον γῆς, ὅσην ὁ Ἀλέξανδρος διὰ νὰ κατακτήσῃ βασίλειον.

Δὲν εἶναι ἀξιομνημόνευτον ὅτι ἡ αὐτὴ εὐσέβεια τοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς αἰσθήματος ἀνευρίσκεται εἰς δύω ἄνδρας ἀπέχοντας ἀλλήλων κατὰ δισχίλια ἔτη, διαφέροντας κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰ ἤθη, ἀλλὰ τέκνα τῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς γῆς! Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς στοργὴ καὶ εὐγνωμοσύνη, ὁρμητήριον ὅλων τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, πρέπει βεβαίως νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν.

Ἐκ Μονπελλιὲ ἀποδημήσας ἔτρεξεν εἰς εὕρεσιν εὐρυτέρου κέντρου διανοητικοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, δηλ. κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἕκτον τῆς ἡλικίας του καὶ τὴν παραμονὴν τῆς ἐκρήξεως τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως. Αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῆς Μεταβολῆς ταύτης γενόμενος, ἐξιστορεῖ ἀφελῶς τὰ συμβεβηκότα διὰ τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην, εὐλογῶν τὰ μεγαλουργήματα καὶ καταρώμενος τὰς παραφορὰς τῆς ἐλευθερίας, κόρης σεμνῆς κατ' ἀρχάς, ἐκβακχευθείσης ὕστερον εἰς μαινάδα μεθυσκομένην καὶ αἱματοφόρυκτον.

Τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἀφυΐαν του μόνος ἐστιγμάτισεν ἔν τινι ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην. Δὲν ἔχομεν ὅμως ἄλλα διδόμενα νὰ τὸν κρίνωμεν ὡς ἔμπορον, παρὰ τὴν ἰδίαν του ὁμολογίαν καὶ τὸ ῥητὸν ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς του σφραγῖδος ἐγκεχαραγμένον· «Βίον πορίζου πάντοθεν πλὴν ἐκ κακῶν.»

Ὁ φιλολογικὸς βίος τοῦ Κοραῆ ἤρξατο ἐν Μονπελλιέ, ὅπου μετέφρασε διάφορα ἰατρικῆς συγγράμματα, καὶ συνεκοινώνησε μετὰ τῶν καθηγητῶν του καὶ ἄλλων λογίων, καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ ἐνδόξου Σαπτάλ· ἀλλὰ τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του ἤρξαντο καὶ ἐτελείωσαν ἐν Παρισίοις.

Ὁ Ναπολέων ὑπατεύων ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος· ὁ Chap-

1 Μετὰ τοῦ ἐν Σμύρνῃ πρωτοψάλτου (Δημητρίου Λώτου) συνεδέετο ὁ Κοραῆς διὰ φιλίας στενωτάτης καὶ θερμῆς. Σ.Δ.

Digitized by Google

tal, ὑπουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐπρότεινεν ὡς μεταφραστὰς τὸν La Porte du Theil, τὸν γεωγράφον Gosselin καὶ τὸν Κοραῆ, διορίσας καὶ τρισχιλίων φράγκων ἐτήσιον μισθόν. Ἀφοῦ ὁ πρῶτος τόμος τῆς μεταφράσεως προσηνέχθη τῷ Ναπολέοντι κατὰ τὸ 1805, ἐφιλοδώρησεν ἕκαστον τῶν μεταφραστῶν ἄλλων δισχιλίων φράγκων ἰσόβιον σύνταξιν, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ τρεῖς ἀπεδέχθησαν εὐγνωμόνως, ἀφοῦ ὅμως ἀφιλοκερδῶς παρῃτήθησαν τοῦ ἐτησίου τῶν τρισχιλίων φράγκων μισθοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ναπολέοντος ἐγένετο πρότασις εἰς τὸν Κλαυϊέρον καὶ εἰς τὸν Κοραῆ ν' ἀναδειχθῶσι βιβλιοκρίται μὲ δαψιλῆ μισθόν· ἀλλ' ἀμφότεροι ἀπέκρουσαν φρίσσοντες τὴν πρότασιν, μ' ὅλον ὅτι ἡ λογοκρισία των, μέλλουσα νὰ περιορισθῇ ἐπὶ λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν βιβλίων τὴν ἔκδοσιν, ἤθελεν εἶναι ἀβλαβὴς καὶ ἀθῶα ἀργομισθία, διότι ποῖος Γάλλος ἤθελε ποτὲ ὁμιλήσει ἑλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ περὶ πολιτικῆς εἰς τοὺς συμπολίτας του;

Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας διατί δὲν ἐψηφίσθη μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ἀποκρίνεται ὁ Κοραῆς ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοιούτου σκοποῦ δύω διατυπώσεις προηγοῦνται· Α^{ον} Τὸ νὰ ζητήσῃ τις ἀπὸ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑποψηφίων καταγραφήν του· Β^{ον} Τὸ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἑκάστου Ἀκαδημαϊκοῦ τὴν ψῆφον δι' αὐτοπροσώπου ἐπισκέψεως. Τὴν πρώτην ἐξεπλήρωσεν ὡς ἄψογον· εἰς τὴν δευτέραν, περιέχουσαν φορτικὴν ψηφοθηρίας ὑποχρέωσιν, ἠρνήθη νὰ ὑποβληθῇ ὡς ἀνοξίαν ἐλευθέρου ἀνδρός, καίτοι δραστηρίως ἐπιθυμῶν τὴν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀκαδημαϊκῶν κατάταξίν του.

Τὰ τρία ταῦτα τῆς ζωῆς του συμβεβηκότα συνάπτω εἰς ἕν, διὰ νὰ καταστήσω καταφανὲς τὸ ὀλιγαρκὲς καὶ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ ἀνδρός.

Δὲν ἀποδέχομαι ὡς δικαίαν τὴν ἀποστροφὴν τοῦ Κοραῆ τοῦ νὰ πλησιάσῃ πᾶσαν ἐξουσίαν, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἑταίραν ἀξίαν νὰ διαφθείρῃ καὶ τῶν σεμνοτέρων τὰ ἤθη. Νομίζω μάλιστα ὅτι ὁ ἀληθὴς λόγιος ὀφείλει νὰ μὴ δυσπιστῇ κατὰ τῆς ἰδίας του ἀρετῆς, συγκοινωνῶν παρρησιαστικῶς καὶ ἀφόβως μετὰ τῶν ἰσχυρῶν, ἀπ' ἴσων συνομιλῶν καὶ ὡς πολίτης ἐλεύθερος γνωμοδοτῶν περὶ ὅλων τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὸ 1814 οἱ καθηγηταὶ τοῦ Collége de France ὁμοψήφως ἐπρότεινον αὐτῷ τὴν καθέδραν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὁ ἀγαθὸς Boissonade ἐπρότεινεν ἐπίσης κατὰ τὸ 1816 εἰς τὸν Κοραῆ θέσιν χηρεύουσαν ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τοῦ Institut, ὑποσχόμενος ὁλόψηφον τὴν ἀναγόρευσίν του. «Les visites qui sont passées en usage vous effrayent-elles? N'en faites pas», τῷ ἔγραφεν. Εἰς τὰς προτάσεις ταύτας ἀντέταττεν εὐπρεπῆ, ἄστομφον καὶ εὔφημον ἀποποίησιν.

Ὁ Κοραῆς ἔζησε πένης καὶ μόλις περὶ τὸ πεντηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔμεινεν ἄφροντις (ὡς λέγει) τῆς *περὶ ἀλφίτων ἐπωδύνου φροντίδος*· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα αὐταρκῶν εἰς τὰ ἐνόντα, ἐπρόκρινεν, ὁσάκις ἐστερεῖτο προσωρινῶς χρημάτων, νὰ ἐνεχυριάζῃ τὰ βιβλία του, παρὰ νὰ δέχεται βοηθήματα, αὐθορμήτως παρὰ φιλοκάλων Χίων προσφερόμενα.

Ποίαν ἀνάγκην εἶχε τοῦ πλούτου, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐξεθήλυνε τὰς ὀλιγαρκεῖς ἕξεις του καὶ δὲν κατέστησεν, ὡς συμβαίνει εἰς πολλούς, τὸ ἁβροδίαιτον ὡς ἀνάγκην σύμφυτον μὲ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὕπαρξιν; Ἔμεινεν αὐτάρκης, σεμνόβιος καὶ στωϊκὸς μεταξὺ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν γοητευμάτων τοῦ παρισινοῦ βίου, ἐποφθαλμιῶν πρὸς μόνον σκοπὸν τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους, τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικήν του ἀνόρθωσιν, ἥτις ἤθελεν ἔχει ὡς ἄφευκτον ἀποτέλεσμα τὴν διάρρηξιν τῶν δεσμῶν του, ὄχι κατὰ τὸ 1820 ἔτος, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει παράκαιρον, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος.

Ἐτίμα τὸν ἔγγαμον βίον ὡς βάσιν τῆς οἰκογενείας, πρεσβεύων ὡς βούλημα καὶ δόγμα τῆς φύσεως, ὅτι ὀφείλει ἕκαστος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰ τέκνα του τὴν λαμπάδα τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν· ἀλλ' ἔμεινεν ἄγαμος, ἀστείως λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μήτ' ὁ ἐλέφας ἐν τῇ δουλείᾳ, μήτ' ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ στέργει νὰ τεκνοποιήσῃ.

Ἀπὸ τόπου ἐλευθέρου καὶ μεμακρυσμένου τῆς δούλης ἢ ἀγωνιώσης Ἑλλάδος κηρύξας πόλεμον κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῶν πολυειδῶν προλήψεων, δὲν ἐξετέθη εἰς διωγμοὺς καὶ εἰς κινδύνους· καὶ αὐτὴ ἡ ὕβρις καὶ ἡ συκοφαντία κατ' αὐτοῦ ἐνίοτε ἐκτοξευόμεναι ἔπιπτον ἀνίσχυροι πρὸ τῶν ποδῶν του· διότι αἱ γενναῖαι καὶ αἱ καινοτόμοι ἰδέαι του ἐσπείροντο εἰς γῆν πρὸ πολλοῦ ἀροτριασθεῖσαν ἀπὸ τὰ παθήματα τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου τὴν ἀνάπτυξιν, ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν σχολείων παρὰ τῶν ἁπανταχοῦ ἐγκρίτων τοῦ ἔθνους καὶ ἀπὸ τὴν ἔμφυτον παρ' ἡμῖν ἀγάπην τῆς μαθήσεως. Ὁ βίος του κατὰ τοῦτο ἦτον ἄλυπος, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τοὺς βασανισμοὺς τῶν περισσοτέρων κηρύκων τῆς ἀληθείας ἢ τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, ποτιζομένων, συνήθως, τὸ κώνειον τοῦ θανάτου, τῆς ὕβρεως ἢ τῆς συγχρόνου ἀχαριστίας.

Τὰς ἀργὰς φιλολογικῆς ἐργασίας ὥρας ἐδαπάνα ὁ Κοραῆς ἀλληλογραφῶν μετὰ πολλῶν τῆς Εὐρώπης φιλολόγων· ἀλλ' ἔγραφε καὶ πρὸς ὁμογενεῖς, ἔγραφε πρὸς πόλεις, ἔγραφε πρὸς κυβερνήσεις καὶ πρὸς ὁλοκλήρους τάξεις πολιτῶν, λυπούμενος διότι αἱ ἀσχολίαι του, *ἀνακυκλούμεναι καθ' ἡμέραν ὡς κύματα θαλάσσης καὶ φοβερίζουσαι νὰ τὸν πνίξωσι*, δὲν τῷ ἐσυγχώρουν ν' ἀποκριθῇ εἰς ὅλους. Τὸ πάρεργον τοῦτο τῶν ἐνασχολήσεών του διεσώθη εὐτυχῶς τὸ πλεῖ-

Digitized by Google

στον· καὶ αἱ ἐπιστολαί του πολλαὶ καὶ ποικίλαι, ἀποκαλύπτουσαι ἀτημελήτως καὶ εὐτραπέλως πολλάκις τὰς φιλολογικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ ἀνδρὸς γνώμας, ἢ διοχετεύουσαι εἰς φιλικὰς καρδίας ὅλως ἀνυπόκριτον καὶ καθαρὰν τὴν καρδίαν του, εἶναι πολύτιμον κειμήλιον πρὸς κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ χαρακτῆρός του. Ἐντὸς τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἀναλάμπει ὁ πατριωτισμός του, πολλάκις ζηλοτύπου ἔρωτος μορφὴν προσλαμβάνων. Πολλαχοῦ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ φόβος του, μήπως πολιτισθῶσιν οἱ Τοῦρκοι πρὶν ἢ ἀναθάλῃ ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὸν ἀφήνει νὰ κοιμηθῇ ἥσυχον· ὅτι ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύω τούτων φυλῶν καὶ ἡ ὑπόνοια τῆς ὑπερτερήσεως τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνηλεῶς τὸν βασανίζει. Ὁποίους παλμοὺς καρδίας ἤθελεν αἰσθανθῆ σήμερον, ὅτε αἱ ἀναμφισβήτητοι τῶν γειτόνων μας πρόοδοι πρέπει νὰ ἐμπνέωσιν εἰς ἡμᾶς ἀγρύπνους καὶ τηξιμελεῖς ζηλοτυπίας!

Ἀκούων ἄλλοτε ὁ Κοραῆς ὅτι οἱ Ἄγγλοι βοηθοῦσι δαψιλῶς τοῦ γένους τὴν παιδείαν καὶ ὅτι προτίθενται νὰ συστήσωσι τυπογραφίαν ἐν Ἀθήναις, θορυβεῖται ἀπὸ βιαίαν ἀγανάκτησιν, διατὶ νὰ μὴ ἤμεθα ἄξιοι ἀφ' ἑαυτῶν νὰ βοηθώμεθα καὶ νὰ προοδεύωμεν εἰς τὸν πολιτισμὸν, καὶ κακίζει τοὺς Χίους, διότι ἀλλοεθνεῖς τοὺς προλαμβάνουσιν εἰς τὸ στάδιον τῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν.

Ὁποῖα αἰσθήματα θορυβώδη ἀνήγειρεν εἰς τὴν καρδίαν του ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔκρηξις! Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο τόσον μέγα καὶ ἄνισον, ὥστε ὁ Κοραῆς, δραστηρίως προετοιμάσας καὶ ὠθήσας τὸ ἔθνος εἰς τοῦτο, ἐξεπλάγη, καὶ τὴν συνείδησιν συνεταράττετο, φοβούμενος μήπως συνήργησε διὰ τῶν συγγραφῶν καὶ τῶν διδαχῶν του εἰς τὴν ἐξανδραπόδισιν τοῦ ἔθνους. Δυσπιστῶν κατὰ τῶν συγχρόνων του, ἐφρόνει ὅτι μόλις κατὰ τὸ μέσον τῆς δεκάτης ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος ἦτο δυνατὸν ν' ἀναπετασθῇ ἡ πρὸ τεσσάρων αἰώνων κεκρυμμένη Ἱερὰ σημαία. Ἀλλ' εἰς τὴν γενικὴν συνεισφορὰν, τὴν προπαρασκευάζουσαν τὰς ἐπαναστάσεις, οἱ μὲν εἰσφέρουσιν ὀβολὸν, οἱ δὲ τάλαντον, ἀλλὰ μήτε ἡ ἐπιστήμη μήτ' ὁ πατριωτισμὸς ἠμποροῦσιν ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωσι τῶν ἡφαιστείων καὶ τῶν ἐπαναστάσεων τὰς ἐκρήξεις. Μόνος ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν ὑπερτάτην ταύτην ὥραν.

Ἡ συνέργεια τοῦ Κοραῆ εἰς τὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνευρίσκεται ὅλη εἰς τὰς συγγραφάς του. Οὐδέποτε κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς σωματικάς του ἀσθενείας καὶ διότι ἐνόμιζεν ὅτι γίνεται χρησιμώτερος μακρόθεν, ὑπὲρ αὐτῆς ἀνενδότως ἠγωνίζετο παλαίων κατὰ τοῦ θανάτου ἀπειλοῦντος τὸ σῶμά του, ἔχων τεταμένας ὅλας του τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν πατρίδα, γράφων, προτρέπων, ἐλέγχων καὶ ἐπιφωνῶν μεφωνὴν ἀκουομένην μεταξὺ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων καὶ τῶν οἰμωγῶν ὀλλύντων καὶ ὀλλυμένων, Θαρσεῖτε, Θαρσεῖτε!

Κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας του ἐφιλοπόνει εἰσέτι, ὅτε τὸ ἄτονον σῶμά του πεσὸν ἐκ τοῦ θρονίου ἐπληγώθη καιρίως, καὶ ἀπέθανεν ὁ Κοραῆς θάνατον ἐπώδυνον, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν γαληνιῶσαν, μὲ συνείδησιν ἀκύμαντον, βλέπων περὶ τὴν κλίνην του περιϊπταμένας ὅλας τὰς γλυκείας τῆς πατρίδος ἀναμνήσεις, διορῶν εὐδαιμονέστερον τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος καὶ κοιμηθεὶς τὸν ἄφοβον ὕπνον τοῦ δικαίου, διότι τὰ δεσμὰ τοῦ βίου διερρήγνυντο καὶ ἀφίπτετο πρὸς ἄλλην ζωὴν ἀλυποτέραν καὶ αἰώνιον.[1]

*
* *

Ὁ Κοραῆς ἐλθὼν κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐμιμήθη τῶν Γάλλων φιλοσόφων τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν εὐκρίνειαν, τὴν γενικότητα καὶ τὴν παντοίαν τῶν πραγμάτων ἔρευναν, γεννήσας ὀλίγας ἰδέας ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ γενόμενος ὄργανον δραστήριον διαδόσεως ἰδεῶν εἰς τὸ ἔθνος του, ἐγγίζων μίαν πρὸς μίαν ὅλας τὰς χορδὰς τῆς πολυφθόγγου λύρας τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ ἤχους ἐλευθερίας καὶ πολιτισμοῦ, διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ, διὰ τῆς ἠχηρᾶς ταύτης ἁρμονίας, ὅλας τὰς αἰσθήσεις καὶ ὅλας τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ γένους! Τί ἄλλο χρέος ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ ἐπιστήμων, παρὰ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ ὁδηγήσῃ τὸ ἔθνος του, παρὰ νὰ ῥιζώσῃ πεποιθήσεις καὶ ἀρχὰς, κατὰ τὰς ὁποίας ὀφείλει τοῦτο νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ πράττῃ, παρὰ νὰ ἐμφυσήσῃ τὸν θεῖον ἐκεῖνον ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐνθουσιασμὸν, χωρὶς τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἀνευρίσκει χρήσιμον, ἡ ποίησις μεταβάλλεται εἰς ἄψυχον στιχουργίαν, ἡ τέχνη μεταπίπτει εἰς βάναυσον χειρωναξίαν, ἡ δὲ πολιτικὴ οὐδὲν ἐπιδιώκει ὑγιὲς καὶ γενναῖον· χωρὶς τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ τῶν λαῶν ναρκοῦται ἐν τῇ ἀπαθείᾳ, ἀφοῦ πρότερον καταβληθῇ ὁ νοῦς των ὑπὸ τῆς ἀδρανείας!

Αἱ φιλολογικαὶ τοῦ Κοραῆ ἐργασίαι περιστρέφονται κυρίως εἰς μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις συγγραφέων. Τῶν μεταφράσεων τούτων καὶ τῶν ἐκδόσεων προέταξε προλεγόμενα καὶ συνώδευσε

1. Τὸ σῶμα τοῦ Κοραῆ, συνοδευόμενον εὐλαβῶς ἀφ' ὅλους τοὺς ἐν Παρισίοις παρεπιδημοῦντας Ἕλληνας, ἐνεταφιάσθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1833 εἰς τὸ πολυάνδριον τοῦ Mont Parnasse, ἀφοῦ προηγουμένως ἐν τῷ ναΐδίῳ τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία. Ἐν τῷ ναΐδίῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ πολυανδρίῳ ἐξεφωνήθησαν λόγοι ἐπιτάφιοι. Μικρὸν δὲ μνημεῖον ἀνηγέρθη ἐπιτύμβιον, φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν·

Αδαμαντιος Κοραης
Χιος
Υπο ξενην μεν
Ιση δε τη Ελλαδι
Πεφιλημενην γην
Των Παρισιων
Κειμαι.

Digitized by Google

ταύτας μὲ σχόλια, διασπείρας ἐντὸς τῶν προσθέτων τούτων συγγραφῶν τὰς ποικίλας καὶ ἀναμορφωτικὰς γνώμας του περὶ ἑλληνικῆς παιδείας, τὰς διορθώσεις καὶ ἐκκαθαρίσεις τῶν ἑλληνικῶν κειμένων.

Παρέργως ἐξέδωκε διατριβάς τινας pamphlets ἐπὶ πολιτικῶν πραγμάτων συνήθως περιστρεφομένας, ἐπιστολὰς περιέργους. Τὰ ἄτακτα, περιέχοντα ὕλην λεξικογραφίας ἀξιόλογον, καὶ ἐνταὐτῷ διδασκαλίαν σπουδῆς τῆς γλώσσης.

Τὰς περισσοτέρας τῶν κρίσεων καὶ γνωμῶν του κατεχώρισεν ἰδίως εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου, τὸν ὁποῖον εὐστόχως ἐξελέξατο, ὡς τὸν πολυμαθέστερον καὶ πολιτικώτερον τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων· διότι, ἐλθὼν ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀπηυδημένη ὑπέκυψεν εἰς τὴν μεγαλοπράγμονα Ῥώμην, ἐδιηγήθη τὰς πράξεις της, ἐζωγράφησε τοὺς ἄνδρας της, παραβάλλων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ συνέλεξεν εὐλαβῶς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς δοξασίας, τὰς αἱρέσεις καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς.

Κυρίως ὁ Κοραῆς ἀνήκει εἰς τὴν σεμνὴν οἰκογένειαν τῶν κριτικῶν φιλολόγων, οἵτινες, ἀπὸ τοὺς πρώτους συλλέκτας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐπὶ Πεισιστράτου μέχρι τοῦ συγχρόνου μας Βεκίου, δὲν ἀπηύδησαν ἐγκύπτοντες εὐσεβῶς εἰς τὰ κείμενα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ἀναζητοῦντες τὴν ἔννοιάν των, διορθοῦντες ἢ εἰκάζοντες τὰς ἐσφαλμένας γραφὰς καὶ διασώζοντες τὰ κειμήλια τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, πρὸς ὠφέλειαν καὶ δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τὸ μέγα ἔργον τοῦ Κοραῆ εἶναι ἡ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γλώσσης γενναία συνδρομή του.

Ἡ διακόσμησις τοῦ νοὸς τῶν παίδων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπετέλει τὴν μόνην τοῦ Κοραῆ μέριμναν· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ διάπλασις, ἡ ἐμφύτευσις εἰς τὰς καρδίας τῆς νεολαίας τῶν ἀϊδίων νόμων τῆς ἠθικῆς ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτοῦ πρᾶγμα περισπούδαστον. Τὰ σχολεῖα, τὰ γυμνάσια καὶ τὰ πανεπιστήμια, αἱ περιοδικαὶ καὶ μόνιμοι συγγραφαὶ δίδουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν μας νοητικὴν τροφήν· ὑπάρχουν τὰ νομοθετικὰ σώματα καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία νομοθετοῦντα καὶ ἐπιμελούμενα τοῦ ὑποχρεωτικοῦ νόμου τὴν ἐκτέλεσιν· ἀλλὰ ποῖος σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ μας δημιουργεῖ καὶ διαλαλεῖ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τὰς διατάξεις; Αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐκτυποῦνται διὰ μόνης τῆς ὀλιγοχρονίου καὶ ἐπαγγελματικῆς διδασκαλίας τῆς ἠθικῆς· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἐγκολάπτωνται εἰς τὰς ψυχὰς διὰ τῆς ἱερᾶς πίστεως, διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων τῶν γονέων καὶ τῶν καθηγητῶν, διὰ τῆς ἠθοποιοῦ ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, ἥτις καθ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὅλα τὰ διδασκόμενα μαθήματα ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ τὴν καρδίαν, κατευθύνουσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡς πρὸς ἀναγκαῖον ἐπιμύθιον ὅλας τὰς προσπαθείας της. Ἡ μάθησις χωριζομένη τῆς ἠθικῆς καθιστᾷ πολλάκις τὸν ἄνθρωπον δεξιώτερον πρὸς τὴν κακίαν.

Τὴν θεμελιώδη ταύτην ἰδέαν πάσης ἐκπαιδεύσεως σήμερον δυστυχῶς ὀλιγωρουμένην, ὁ Κοραῆς ὑπὸ μυρίας μορφὰς ἀνέπτυξεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του καὶ ἐν τοῖς Αὐτοσχεδίοις του στοχασμοῖς, ἀποχωρίζων τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοὸς τῆς καλλιεργείας τοῦ στήθους καὶ τῆς καρδίας καὶ τὴν τελευταίαν μάλιστα συνιστῶν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐξέδωκε τὰ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ πολιτικώτερον τῶν συγγραμμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιγράφονται τὰ γνωστὰ πολιτεύματα καὶ περιέχονται γνῶμαι καὶ κρίσεις περὶ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων μὲ ἰσχυρὸν καὶ περικαλλῆ λακωνισμὸν περιβεβλημέναι, καὶ θαυμαζόμεναι μέχρι τοῦδε διὰ τὴν προφητικὴν σχεδὸν ἀξίαν των. Παρὰ τὴν συγγραφὴν ταύτην ἐξέδωκε καὶ ἄλλας τινὰς διατριβὰς ἐφημέρους, αἱ ὁποῖαι ἀνάγονται εἰς τῶν πολιτικῶν συγγραφῶν τὸν κύκλον. Ὀφείλομεν νὰ μὴ παραλείψωμεν ὅτι ὅλ' αἱ συγγραφαί του, αἱ πλέον μεμακρυσμέναι τῆς κυρίως πολιτικῆς, ἐπενήργουν ὡς πρὸς τὸν γενικὸν πολιτικὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον προέθετο, τὴν ἐξύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ μετέχουσι πολιτικοῦ χρωματισμοῦ.

Ἐπὶ τῶν κυρίως πολιτικῶν συγγραφῶν βασιλεύει γλυκεῖα φιλανθρωπία, πανταῦ ἐπιχειρεῖ τὴν ἀδιάλυτον σύζευξιν τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικήν, πανταῦ προσπαθεῖ νὰ συγκεράσῃ τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν τάξιν, ἀποτροπιαζόμενος τὴν ἀναρχίαν καὶ τὰς αἱματηρὰς της ἀντεκδικήσεις, εἴτε πιπτούσας ἀπὸ τὴν ὀργίλον χεῖρα ἀπολύτου δεσπότου, εἴτε διαπραττομένας ἀπὸ ὄχλον μανιωδῶς πρὸς τὸ κακὸν οἰστρηλατούμενον.

Ὁ ἰδιωτικὸς τοῦ Κοραῆ βίος, ἐντὸς τοῦ ταμείου του περιοριζόμενος, ἐπενήργησεν ἰσχυρῶς εἰς τῶν πολιτικῶν του γνωμῶν τὸν σχηματισμόν. Ὅλ' οἱ κατὰ καιροὺς φοιτήσαντες εἰς τὰ Παρίσια εὗρον αὐτὸν ἀπομονούμενον ἐντὸς τοῦ ταμείου του, συζῶντα κυρίως μὲ τοὺς ἐνδοξοτέρους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἄνδρας, ἢ ἀναμυρικίζοντα τὰς προσφιλεῖς του ἐνθυμήσεις τῆς πρώτης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὡπλισμένης μὲ ὀξυτάτην δυσπιστίαν κατὰ πάσης ἀρχῆς καὶ κατὰ πάσης ἐξουσίας. Κατὰ τὸ 1830 ἀνεγίνωσκε μίαν μόνην ἐφημερίδα, τὴν *Tribune*, τὴν δημοκρατικωτέραν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποθανοῦσαν ἀφοῦ ὑπέστη ἑξήκοντα περίπου δικαστικὰς καταδιώξεις καὶ καταδίκας.

Τῆς φιλερήμου ταύτης καὶ δυσπίστου διαθέσεως αὐξηθείσης περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἐπιλαμβανόμενοί τινες κόλακες ἐζήτουν νὰ παρασύρωσι τὸν ἀγαθὸν τοῦτον πολίτην εἰς ἰδέας ἀποκλειστικάς, εἰς ἀδίκους ἀγανακτήσεις κατὰ

Digitized by Google

τοῦ παρελθόντος καὶ εἰς διχοτομήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐχρησίμευαν πρὸς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους ὁμόνοιαν τὴν ὁποίαν διακαῶς ἐπεθύμει. Μὴ ξενίζεσθε, διότι ἐπρόφερα τὴν λέξιν κολακείαν, διαλεγόμενος περὶ Κοραῆ, ἐχθροῦ ἀσπόνδου πάσης θεραπείας, ἀλλ' ὁ Κοραῆς κατέστη διὰ τῶν ἀκαμάτων ἐργασιῶν του καὶ τῆς νοητικῆς ὑπεροχῆς ἀληθὴς ἐξουσία.

Ποῖος ἀγνοεῖ π. χ. ὅτι τινὲς τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἤθελον νὰ τὸν σύρωσιν εἰς ἀποκλειστικὴν ὑπὲρ τῶν Χίων ἀγάπην, κολακεύοντες τὴν κρυφὴν ταύτην ὑπὲρ τῶν συντοπιτῶν ἀσθένειαν τῆς καρδίας του, ἐν ᾧ τὸ λογικόν του ἀπέκρουε τοιαύτην μικροπρεπῆ ἰδέαν καὶ ἐπεθύμει πατρίδα ὅσον ἔνεστι γενικὴν καὶ εὐρεῖαν; Τοῦ λογικοῦ του τὸν κανόνα διερμήνευσεν εὐκρινέστατα διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ πατρίδος καὶ τόπου τῆς γεννήσεως. Ἂς ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην εἰς τοὺς ἀληθεῖς σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, ὅτι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ σμικρύνωσι τὸ ἔθνος· καὶ δικαίως, ὄχι μόνον διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμονοῶμεν κρατυνόμενοι ἐντὸς τῶν μικρῶν τούτων ὁρίων, ἀλλὰ διότι καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, ἡ μεγάλη πατρὶς ἑκάστου Ἕλληνος, εἶναι μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμος παραβαλλομένη μὲ τὴν Σλαβικήν, τὴν Γερμανικήν, τὴν Ἀγγλο-Σαξωνικὴν καὶ τὴν Ῥωμανικήν. Πῶς δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν μεταξὺ τῆς ἕλξεως σωμάτων τόσον ἰσχυρῶν τὸ αὐθύπαρκτον τῆς φυλῆς μας, νὰ κρατύνωμεν τὴν ἐν δεινοῖς καρτερίαν της, νὰ διαιωνίσωμεν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς παρὰ διὰ βαθείας φρονήσεως, δι' ἀψευδοῦς ὁμονοίας καὶ δι' εἰρηνικῶν ἀπροσκόπτων προσπαθειῶν; Συγχωρήτατέ μοι ν' ἀναμνήσω γνώμην ἐνδόξου ἀνδρός, ἀνήκοντος εἰς ἄλλο ἡμισφαίριον, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐτίμα καὶ ἐθαύμαζεν ὁ Κοραῆς, τοῦ Οὐασιγκτῶνος. Αὐτὸς ἐσυμβούλευεν ἀείποτε τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ διαιρῶνται εἰς πολιτικὰ κόμματα, φέροντα γεωγραφικὰς ὀνομασίας, ἐννοῶν, ὡς φαίνεται, μὲ τοῦτο, ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν γνωμῶν καὶ τῶν δοξασιῶν δὲν εἶναι ἐπικίνδυνος, ὁσάκις ἔχει ἕδραν τὴν ἀνθρώπινον συνείδησιν φύσει ἐλευθέραν, διότι αἱ πλέον ἀντίθετοι γνῶμαι ἔρχονται εἰς συνάφειαν, ὅταν σκοπεύωσι τοῦ λαοῦ τὴν εὐδαιμονίαν· ἀλλ' αἱ γεωγραφικαὶ διαιρέσεις, θεμελιούμεναι εἰς ἄδοξον καὶ ἀνελεύθερον συμφερόντων ἀλληλομαχίαν, οὐδέποτε ἐξαλείφονται, καθὼς τὰ ὄρη καὶ αἱ χῶραι, ἀφ' ὧν προσλαμβάνονται αἱ ἐπωνυμίαι των, οὐδέποτε συναντῶνται.

Ὁ Κοραῆς καίτοι ἀνατραφεὶς μὲ τὸ γάλα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, οὐδέποτε ἠσέβησε περὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν πίστιν.

Ὁ Κοραῆς ἐζήτησε παντὶ σθένει τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου καὶ μάλιστα τοῦ ἀνωτάτου, διότι τὸ παράδειγμα γίνεται διδακτικώτερον, ἄνωθεν ἐπιδεικνυόμενον καὶ ἀκτινοβολοῦν. Ἐζήτησε τοῦτο μετὰ ζήλου, τὸ ἐζήτησε καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ φιλολογικοῦ του βίου καὶ πολλάκις μὲ πικρὰν κατεξέτασιν τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου. Τὴν κατήχησιν τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος, τὸν Ἱερατικὸν συνέκδημον, καὶ τὴν Συμβουλὴν τριῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον τὸν Γ' ἐξέδωκε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, διὰ τῶν μὲν προτρέπων εἰς ἐμβριθῆ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, διὰ τῆς δὲ Συμβουλῆς καταδεικνύων τοῦ δυτικοῦ κλήρου τὰ ὄργια, καθὼς οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς Εἵλωτας μεθύσκοντας ἐδείκνυον εἰς τοὺς παῖδάς των πρὸς σωφρονισμόν.

Ἐν Μονπελλιὲ ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταφράσεις τινὰς τοῦ Selle, ἐν Παρισίοις βραδύτερον ἐδημοσίευσε μετάφρασιν ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ· εἰς τὰ πονήματα ταῦτα συνῆψε φιλολογικὰς σημειώσεις καὶ πραγματείαν περὶ καθηκόντων τοῦ ἰατροῦ ἀποπνέουσαν Ἱπποκρατικὴν φιλανθρωπίαν. Ὅτι δὲ ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῶν περὶ ἰατρικῆς συγγραφῶν παρεξέτεινε τὰς περὶ αὐτῆς μελέτας του μέχρι βαθυτάτου γήρως, ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων του, ἐν ᾧ ἀπαντῶμεν μελέτας περὶ Γαληνοῦ, Ἱπποκράτους καὶ Ἀρεταίου τὰς ὁποίας ὁ θάνατος δὲν ἐπέτρεψε νὰ τελειωθοῦν καὶ νὰ δημοσιευθῶσιν. Ὁ Κοραῆς ἐφιλολόγησε μᾶλλον περὶ τοὺς ἀρχαίους ἰατρούς, καὶ ἐσπούδασε μὲ υἱϊκὴν εὐσέβειαν ν' ἀναδείξῃ τὴν δόξαν αὐτῶν, προβιβασάντων τὴν ἰατρικὴν ἀπὸ τέχνην ἄμορφον καὶ ἀγυρτικὴν εἰς βαθμὸν ἐπιστήμης.

Ὁ Κοραῆς, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του ἐξάγεται, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῶν περὶ ἰατρικῆς σπουδῶν του ἠσχολήθη περὶ τοὺς Ἕλληνας ἰατρούς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε διηγωνίσθη ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Μονπελλιὲ τὸν διδακτορικὸν διαγωνισμόν, εὑρέθη ἕτοιμος ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν δόξαν τῆς προτεραιότητος πολλῶν ἰατρικῶν ἀνακαλύψεων καὶ νὰ καταγοητεύσῃ τοὺς καθηγητάς του ἐπιμειδιῶντας εἰς τὸ καινοφανὲς τοῦτο θέαμα νεανίου Ἕλληνος, ἐνθέρμως συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τῶν προγόνων του.

Γνωστὸς ἐγένετο πρὸ πάντων παρὰ τοῖς φιλολογοῦσι περὶ ἰατρικῆς, διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ ἀέρων καὶ ὑδάτων θαυμασίου συγγράμματος τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ ὁποίου τὴν μετάφρασιν καὶ τὴν ἔκδοσιν παρήγγειλον αὐτῷ ἐπιμόνως οἱ ἐν Μονπελλιὲ καθηγηταί του, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσι τὸν πατέρα τῆς ἰατρικῆς μετημφιεσμένον εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ἀπὸ χεῖρας Ἕλληνος.

Παράδοξος ἡ τύχη τῆς θείας ταύτης ἐπιστήμης τῆς ἰατρικῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος. Δι' αὐτῆς ἄνδρες ἔξοχοι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὠφέλουν παντοίως τὸ γένος, μαλακύνοντες τῶν κατακτητῶν μας τὰς καρδίας, καθὼς ὁ Ὀρφεὺς τῶν

Digitized by Google

Θρακῶν τὰς ψυχὰς διὰ τῆς μουσικῆς· ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ὁρμηθέντες ὁ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐδοξάσθησαν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον πρὸς δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κοραῆς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης προοιμιάσας τὸν φιλολογικόν του βίον, ἐκαινοτόμησε πολλὰς εὐτυχεῖς ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους καινοτομίας, καὶ ὤθησεν αὐτὸ πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Χάρις εἰς τῆς ἐπιστήμης ταύτης τὸ φιλάνθρωπον, τὸ ἀνεπίφθονον καὶ τὸ παγκόσμιον, ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ Πανεπιστημίου της ἀποστέλλουσα πανταχοῦ ἰατρούς, ἀποστέλλει ἐνταὐτῷ εἰρηνικοὺς συνηγόρους τῶν δικαιωμάτων της καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της κήρυκας.

*
* *

Ἐνθυμούμενος τὸ ἐν ἐρήμῳ τινὶ ὁδῷ τῶν Παρισίων σπουδαστήριον τοῦ Κοραῆ, λιτότατον καὶ γυμνὸν σχεδὸν ἐπίπλων, κεκοσμημένον μὲ μόνας τινας βιβλιοθήκας, ἐπὶ τὰς ὁποίας ἐπέπιπτε σκιερὸν καὶ ἀμφίβολον φῶς, ἀναμιμνησκόμενος τὸ κατεσκληκὸς ἐκεῖνο καὶ σεβαστὸν γερόντιον, προβάλλον δύω ὀξεῖς καὶ περιέργους, ἀλλ' ἐσβεσμένους σχεδὸν ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ὀφθαλμούς, βυθισμένους εἰς πρόσωπον ἀπὸ μυρίας ῥυτίδας ἀροτριασμένον, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο συνεχόμενον μὲ σῶμα μικρὸν καὶ ἐξησθενημένον, κρατούμενον μᾶλλον ἀπὸ τὸ θρονίον παρὰ καθεζόμενον ἐπ' αὐτοῦ, κατέχομαι βεβαίως ἀπὸ σέβας καὶ εὐλάβειαν· ἀλλ' ἐνταὐτῷ φαντάζομαι Ἀσιανόν τινα, μὴ συλλαβόντα ποτε τὴν ἰδέαν τῆς ἰσχύος ἢ ὑπὸ μορφὴν ἀρχαίου σατράπου χρυσοστολίστου, δορυφορουμένου ἀπὸ σωματοφύλακας ὑπηρετοῦντας τὰς ὀρέξεις του, διανέμοντας χρυσὸν ἢ στρεβλώσεις· ποίαν περιφρόνησιν ἤθελεν αἰσθανθῆ ὁ Ἀσιανὸς βλέπων τὸ γερόντιον τοῦτο, καὶ πόσην ὑβριστικὴν δυσπιστίαν ἤθελε δείξει, ἂν τὸν ἐβεβαίουν, ὅτι ἀπὸ τὸ πενιχρὸν τοῦτο ταμεῖον ἐκδίδει παραινέσεις ὡς διαταγὰς σχεδὸν ἀκουομένας εἰς τόπους κατὰ τριακοσίας λεύγας ἀπέχοντας, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν κλονίζει πεποιθήσεις καὶ καρδίας, καὶ μάλιστα ὅτι συντείνει εἰς τὸ νὰ διασείσῃ τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαίας Τουρκικῆς ἐπικρατείας! Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ζωηρῶς καὶ πολλάκις ζωγραφηθεῖσα ἐν τῇ ἐνθυμήσει μου, δὲν ἀπεικονίζει ἄριστα τὴν μεγάλην ἐπικράτησιν τῆς ἠθικῆς ἰσχύος πρὸς τὴν ὑλικήν; Δὲν ὀφείλομεν ἐν τῷ πρώτῳ ναῷ τὸν ὁποῖον ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἀνήγειρεν εἰς τὴν Διάνοιαν, περὶ Κοραῆ συνομιλοῦντες νὰ ὑμνήσωμεν τὴν ἀκαταμάχητον αὐτὴν ἰσχὺν τῆς ἐλευθέρας διανοίας, ἥτις ἀπὸ τὴν ἑστίαν τοῦ θείου φωτὸς ἐκφεύγουσα φωτίζει ἐνταὐτῷ καὶ ἀπεικονίζει τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἀόρατος καὶ ἄϋλος εἰσδύει παντοῦ, φθάνει εἰς τὰ ἀπώτερα τοῦ κόσμου μέρη, παραβιάζει φραγμοὺς καὶ μεσότοιχα χωρίζοντα τὰ ἔθνη, μεταποιεῖ τὰ βασίλεια, δαμάζει τὴν κτηνώδη βίαν μὲ ὅσα φρούρια καὶ μὲ ὅσον στρατὸν καὶ ἂν περιστοιχῆται, καὶ εἰσάγει πανταχοῦ ὅπου κἂν ἰσχύσῃ τὴν ἰσότητα καὶ τὴν εὐνομίαν!

Ποῖος δὲ ὕμνος γίνεται πλέον εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν Πολιοῦχον ταύτην τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν Θεάν, παρὰ ἡ ἀνάμνησις καὶ ὁ ἔπαινος τοῦ Κοραῆ, ὅστις ζῶν ἴσχυσε καὶ ἐδοξάσθη καὶ ἀποθανὼν μνημονεύεται μετ' εὐλαβείας, ἀφοῦ πρῶτον ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Πλάστην μας κρατῶν εἰς τὰς χεῖράς του μερικὰ συντρίμματα τῆς ἁλύσσου ἡ ὁποία ἐδέσμευε τὴν Ἑλλάδα![1]

Περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν
ΓΕΡΜΑΝΙΑ.

Πρὸ πολλοῦ ἡ γιγαντιαία ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων ἐν Γερμανίᾳ διήγειρε τὴν προσοχὴν τῶν λοιπῶν πεπολιτευμένων λαῶν καὶ ἠνάγκασε νὰ σπεύσωσι πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν συστημάτων τῆς ἀνωτάτης, μέσης καὶ κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως τῆς χώρας ταύτης. Πολλοὶ δὲ τῶν λογίων τῶν διαφόρων ἐθνῶν εἴτε πεμφθέντες ὑπὸ τῶν οἰκείων κυβερνήσεων, εἴτε αὐτοβούλως μεταβάντες εἰς Γερμανίαν, ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ δι' ὑπομνημάτων ἀξίων λόγου παρέστησαν εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν καὶ ἄρχοντας τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Γερμανίας, καὶ ἐξεικόνισαν κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος δεξιότητα τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα.

Σπουδαία περὶ τούτου συγγραφὴ ἐξεδόθη τῷ 1831 ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Κουζίνου, ὁ ὁποῖος ἐν λεπτομερείᾳ καὶ μετὰ ἰδιαζούσης προσοχῆς ἐσπούδασε καὶ ἐξηρεύνησε τὰς τρεῖς τάξεις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ, τὴν ἀνωτάτην, μέσην καὶ κατωτάτην, θαρραλέως δὲ καὶ εὐτόλμως, ὡς ἀληθὴς φιλόσοφος, συνέκρινε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων τῆς Γερμανίας πρὸς τὸν τῆς Γαλλίας, ἐν ᾗ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον 13,984 δῆμοι ἐπὶ ἀριθμοῦ 38,135, δηλ. ὑπὲρ τὸ $\frac{1}{3}$, ἐστεροῦντο πάσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἕτερος Γάλλος ὁ Βωδουῖνος, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ἔγραψεν ἀξιομνημόνευτον ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν εἰδικῶν σχολείων καὶ τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως ἐν Βελγίῳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Τελευταῖον δὲ ὁ καθηγητὴς Ἱππὼ (Hippeau) ἠσχολήθη περὶ τὴν μελέτην τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν πατρίδα αὐτοῦ Γαλλίαν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔγραψε, καὶ τὴν ὁποίαν συμ-

1. [Ἐσταχυολογήθη ἐκ τοῦ ἐκφωνηθέντος λόγου, τῇ 20 Μαΐου 1850, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Π. Ἀργυροπούλου.]

Digitized by Google

βουλεύει νὰ λάβῃ ὡς ὑπόδειγμα τῆς διοργανώσεως τῶν σχολείων οὐχὶ τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ τὴν Βορείαν Ἀμερικὴν, ὡς ἁρμόζοντος μᾶλλον τοῦ συστήματος ταύτης πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Γάλλων.

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ φιλοπάτριδος τούτου Γάλλου «περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ», ἐκδοθείσης τῷ 1873, ἀποσπῶμέν τινα περὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς, τῆς πανδήμου λεγομένης καὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ.

Αἱ δύο μεγάλαι ἀρχαὶ, λέγει ὁ Ἱππὼ, ἐφ' ὧν κυρίως βασίζονται ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ πρόοδος τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς ἐν Γερμανίᾳ, εἶναι ἡ *δωρεὰν* καὶ ἡ *καθ' ὑποχρέωσιν ἐκπαίδευσις*· πρὸ πολλοῦ δὲ χρόνου ἀνεγράφησαν αἱ δύο αὗται ἀρχαὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ καθιερώθησαν διὰ τῆς καθημερινῆς ἀσκήσεως.

Πάντες οἱ γονεῖς, ἢ μᾶλλον πάντες οἱ κάτοικοι τῶν δήμων οἱ ἄρχοντες οἰκογενείας ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν φόρου, ὁριζομένου ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ προωρισμένου εἰς συντήρησιν καὶ ἵδρυσιν σχολείων. Οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀποποιηθῇ τὸν *σχολικὸν* τοῦτον *φόρον*, τὸν καθιερωμένον πρὸς λειτουργίαν μιᾶς τῶν πρώτων ἀναγκῶν τοῦ δήμου. Ὁ σχολικὸς φόρος θεωρεῖται ὡς καὶ οἱ λοιποὶ φόροι, καταβάλλεται δὲ ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων κατὰ τὴν περιουσίαν ἑκάστου, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, οὐδὲ λόγῳ ἐνδείας· ἕκαστος δ' ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπολαύῃ τῶν εὐεργετημάτων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἅτινα διὰ τοῦ φόρου ἐκείνου, ὡς εἴπομεν, ἱδρύονται καὶ συντηροῦνται.

Ἡ ὑποχρέωσις, ἡ ἐπιβεβλημένη εἰς τοὺς γονεῖς ν' ἀποστέλλωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν σχολεῖον, ἢ νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς κατ' οἶκον τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, εἶναι ἀνεγνωρισμένη οὐ μόνον ἐν Πρωσσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Τὸ καθῆκον δὲ τοῦτο εἶναι τοσοῦτον ἐρριζωμένον εἰς ὅλας τὰς ἐννόμους καὶ ἠθικὰς ἕξεις τῆς χώρας, ὥστε διὰ μιᾶς λέξεως ὀνομάζεται εἰς τὴν γερμανικὴν Schulpflichtigkeit καθῆκον τοῦ σχολείου, ἀνταποκρινομένης πρὸς ἑτέραν λέξιν, δηλοῦσαν ἕτερον καθῆκον, τὴν Dienstpflichtigkeit στρατιωτικὸν καθῆκον. Αἱ δύο αὗται λέξεις, λέγει ὁ Βίκτωρ Κουζῖνος, εἰσὶν ὁλόκληρος ἡ Πρωσσία, ἐν αὐταῖς περιέχεται τὸ μυστήριον τοῦ ἰδιάζοντος αὐτῇ χαρακτῆρος ὡς ἔθνους, τῆς ἰσχύος ὡς κράτους καὶ τὸ σπέρμα τοῦ μέλλοντος αὐτῆς προορισμοῦ. Παριστῶσι δὲ, λέγει, κατὰ τὴν πεποίθησίν του, τὰς δύο βάσεις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, ὅστις συνίσταται ἐνταυτῷ ἐκ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἰσχύος.

Ὁ εὔγλωττος εἰσηγητὴς, λέγει ὁ Ἱππὼ, δὲν ἐμάντευσεν ὅτι ἡ Γαλλία ἤθελε μίαν ἡμέραν σκληρὰν δώσει δίκην, ἅτε μὴ εὑρεθεῖσα ὡς ἡ Πρωσσία πεπροικισμένη ἐκ τῆς διπλῆς ταύτης δυνάμεως τῆς *ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως* καὶ τῆς *ὑποχρεωτικῆς στρατολογίας*· καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι, ἐξακολουθεῖ, ὡς πιστεύεται, ἓν τῶν πραγματικῶν αἰτίων τῆς παρούσης αὐτῆς ἥττονος καταστάσεως ὡς πρὸς τὴν φοβερὰν ἀντίπαλον, ἂς ἐμπνεύσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοπατρίας, ὅπως ἐξαφανίσωμεν τὴν αἰτίαν ταύτην.

Ἡ Πρωσσία δὲν ἠρκέσθη νὰ ἐγγράψῃ εἰς τοὺς νόμους τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν τῶν γονέων πρὸς παροχὴν τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις καλῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ περιεφρούρησεν αὐτοὺς κατὰ πάσης παραβάσεως δι' αὐστηρῶν ποινικῶν διατάξεων, οὐδόλως ἐμποδισθεῖσα ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ τυχὸν προσβάλῃ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τῶν γονέων. Ἐγκύκλιος τοῦ Μεγάλου Φριδερίκου τοῦ ἔτους 1769, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς γονεῖς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκπαιδεύωσι τὰ τέκνα των· νόμος δὲ τῷ 1819 ψηφισθεὶς ὥρισε καὶ διατάξεις πρὸς ἐξανάγκασιν τῶν ἀρνουμένων. «Οἱ γονεῖς, λέγει, ἢ οἱ ἔχοντες ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτῶν παῖδας (ὡς τοιούτους δ' ἐννοοῦμεν τοὺς ἐργοστασιάρχας ἢ τοὺς διατηροῦντας μαθητευομένους εἰς τέχνην τινὰ ἢ πρὸς ὑπηρεσίαν παῖδας τῆς σχολικῆς ἡλικίας), ὑποχρεοῦνται νὰ χορηγῶσιν αὐτοῖς ἀνάλογον ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ 14ου συμπεπληρωμένου. Αἱ δημοτικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες θὰ ἐνεργῶσι κατ' ἔτος ἔρευναν εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας τῆς περιφερείας των, ὅπως βεβαιῶσι τίνες δὲν ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων των πρὸς βλάβην τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς. Θὰ συντάττωσι δὲ πρὸς τοῦτο ἀπογραφὴν πάντων τῶν παίδων τῶν ἐχόντων τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, θὰ ἐξετάζωσιν ἐν ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους τὰς περὶ βαπτίσεως δηλώσεις καὶ τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία, ἡ δὲ ἀστυνομία ὀφείλει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ χορηγῇ συνδρομὴν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπουργείας ταύτης.

Γονεῖς, ἐπίτροποι ἢ κύριοι, οἵτινες ἤθελον καταδειχθῆ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων, θέλουσι τὸ πρῶτον προσκληθῆ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ὑπακούσωσι θέλει γίνει χρῆσις αὐστηροτέρων διατάξεων, στελλομένων τῶν τέκνων των εἰς τὸ σχολεῖον ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας.

Οἱ γονεῖς δύνανται νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἀναλόγους ποινὰς ἢ εἰς πρόστιμον, ὁπόταν δὲ δὲν ἤθελον δυνηθῆ ν' ἀποτίσωσιν αὐτὸ, εἰς φυλάκισιν ἢ εἰς ἐργασίαν πρὸς ὄφελος τοῦ δήμου. Τὸ πρόστιμον ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν σχολείων, εἰσπράττεται δ' ἐν ἀνάγκῃ τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀστυνομίας καὶ κατατίθεται ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιβολὴ τῶν λοιπῶν ποινῶν ἀνατίθενται εἰς τὴν ἀστυνομίαν.

Digitized by Google

Ὁσάκις ἐπιβληθῇ φυλάκισις ἢ ἐργασία πρὸς ὄφελος τοῦ δήμου, θὰ γίνεται φροντὶς ὅπως τὰ τέκνα τῶν καταδικασθέντων μὴ διατελῶσιν ἐγκαταλελειμμένα καθ' ὃν χρόνον οἱ γονεῖς των ὑφίστανται τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ποινήν.

Οἱ γονεῖς, οἱ ὑποστάντες τοιαύτας ποινάς, στεροῦνται, τῇ αἰτήσει τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ πρὸς ἐπίμετρον τῆς ποινῆς των, πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ δημόσια βοηθήματα, πλὴν εἰς τὰ χορηγούμενα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των, ἅτινα ὅμως θὰ δίδωνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον καὶ οὐχὶ διὰ τῶν χειρῶν των.

Ἀπαγορεύεται αὐτοῖς νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὸν διοίκησιν τοῦ δήμου, ἢ νὰ ἐξασκῶσιν ἑτέραν ὑπουργείαν ἐκκλησιαστικὴν ἢ σχολικήν. Ὁπόταν δὲ καὶ αἱ ποιναὶ αὗται δὲν ἀρκέσωσι, τὰ τέκνα δίδονται εἰς ἐπίτροπον ὅπως ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, ὑπαρχόντων δὲ καὶ νηπίων διορίζεται καὶ συνεπίτροπος.

Ἐν ἑκάστῳ σχολείῳ τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν τῶν μὴ τακτικῶς φοιτώντων καταγράφονται ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ· καθ' ἑκάστην δ' ἑβδομάδα ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀποστέλλῃ τὸν κατάλογον εἰς τὸν πρόεδρον τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς.

Διαρκοῦντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους οὐδεὶς παῖς δύναται νὰ λείψῃ ἀπὸ μιᾶς τάξεως ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις δύναται νὰ χορηγήσῃ ἄδειαν μόνον μιᾶς ἡμέρας, ἐὰν δὲ ἡ ἀπουσία πρόκηται νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ, ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐφορευτικὴν ἐπιτροπήν, ἥτις μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χορηγῇ μακροτέρου χρόνου ἀδείας.»

Ἰδοὺ ποιναὶ ὄντως αὐστηρόταται καὶ μαρτυροῦσαι τὴν ἀκλόνητον θέλησιν τοῦ νομοθέτου νὰ κτυπήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἀμάθειαν, νὰ καταδείξῃ εἰς πάντας ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ νὰ ὑποτυπώσῃ ταύτην ὡς κοινωνικὸν καθῆκον τῶν γονέων καὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ ὡς ὅρον οὐσιώδη τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τῆς χώρας.

Ποῖαι ἆρά γε ἦσαν αἱ συνέπειαι τῆς αὐστηρότητος τοῦ νόμου τούτου;

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ποινῶν, λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Βωδουῖνος, οὐδέποτε ἐφηρμόσθη, διότι δὲν συνέβη ἀφορμὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1864 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβληθέντων προστίμων ἐπὶ παραβάσει μὴ ἠτιολογημένῃ τοῦ νόμου, ἦσαν 10 διὰ τὴν Πρωσσίαν ὁλόκληρον, ἐπὶ πληθυσμοῦ δηλ. 18 ἑκατομμυρίων κατοίκων· διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι οὐδεμία ποινὴ ἐφηρμόσθη.

Εἰς τὴν Σαξωνίαν καὶ Ἕσσην οὐδεμία ἀναιτιολόγητος ἀπουσία μαθητοῦ ἐσημειώθη, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ στοιχειώδης παίδευσις θεωρεῖται *ἀναπόσπαστον μέρος τῶν δημοτικῶν θεσμῶν, τῶν ἕξεων καὶ τῶν ἀναγκῶν* τῶν Γερμανῶν. Οἱ μικρᾶς ἡλικίας παῖδες βλέπουσι τοὺς μεγαλειτέρους εὐχαρίστως καὶ προθύμως φοιτῶντας εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εὐθύμως ἐκ τούτων ἐπιστρέφοντας, ὥστε εἶναι νηπιόθεν συνῳκειωμένοι πρὸς τὴν σκέψιν ὅτι καὶ οὗτοι θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην.

Ἔπειτα, λέγει, οἱ γονεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ πενέστεροι θεωροῦσι τὴν *ἐκπαίδευσιν* ὡς *ἀνάγκην ἀναπόφευκτον*, σύναμα δὲ ὡς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν, τὸ ὁποῖον δύνανται ν' ἀφήσωσιν εἰς τὰ τέκνα. Γνωρίζουσιν ὅτι διὰ τῆς μαθήσεως οἱ παῖδες αὐτῶν θὰ βελτιώσωσιν ἡμέραν τινὰ τὴν κατάστασίν των, θὰ εὕρωσιν ἔργον ἐπικερδέστερον ἢ ἐντιμότερον, καὶ ἑπομένως ἑκουσίως, κατὰ καθῆκον ἢ καὶ ἐκ στοργῆς στεροῦνται καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ἐκπαιδεύσεώς των τῆς ὠφελείας, ἣν τυχὸν ἤθελον ἀπολαύσει ἐκ τῆς ἐργασίας των.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πολλοῦ διαδοθεῖσα καὶ καταστᾶσα πάνδημος παρήγαγε ψηλαφητοὺς καρπούς, ὧν τὴν ἀξίαν οἱ κάτοικοι καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν ἐξετίμησαν δεόντως· διότι ἡ συμπεριφορὰ τῶν παίδων ἐβελτιώθη, οὐδὲ βλέπει τις ποσῶς παῖδας εἰς τὰς ὁδούς. Ἐν τῷ οἴκῳ δὲ ηὔξησε τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους. Ἡ μέθη, ἡ τόσον συχνὴ ἄλλοτε καὶ παροιμιώδης καταστᾶσα, σχεδὸν ἐξηλείφθη ἐκ τῶν ἠθῶν τῆς νέας γενεᾶς. Τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλημάτων καὶ κακουργημάτων ἐπαισθητῶς ἐλαττώθη.

Τοιαύτη τις ὑπολαμβάνεται ἐν Πρωσσίᾳ, Σαξωνίᾳ καὶ ἄλλαις χώραις τῆς Γερμανίας, ἂν οὐχὶ ἐν πάσαις, ἡ ἐκπαίδευσις. Ὁ νόμος καθιέρωσε ταύτην ὑποχρεωτικήν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ ὑποχρέωσις αὐτὴ ἔλαβε τὴν ἔννοιαν ὑψηλοῦ καὶ εὐγενοῦς καθήκοντος.

Ἐν Ἑλλάδι, ἵνα μνησθῶμεν καὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, ὁ περὶ δημοτικῶν σχολείων νόμος τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834, ἔργον τῆς Ἀντιβασιλείας, καθιεροῖ τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχει σχολεῖον δημοτικόν, διατάσσων «ὅλοι οἱ παῖδες, ἀπὸ τοῦ 5^ου^ συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 12^ου^ συμπεπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας των», νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐπιβάλλει δὲ καὶ ποινὰς εἰς τοὺς γονεῖς τοὺς παραμελοῦντας τὸ καθῆκον τοῦτο, «δι' ἑκάστην ὥραν ἀπουσίας τοῦ παιδὸς ἀπὸ τὸ σχολεῖον πρόστιμον ὄχι ὀλιγώτερον τῶν 10 λεπτῶν, μὴ ὑπερβαῖνον δὲ τὰς 50 δραχμάς.»

Αἱ διατάξεις ὅμως αὗται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐφηρμόσθησαν, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἕνεκα τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς διετέλει οὖσα ἡ Ἑλλάς, τέως ἐξελθοῦσα ἀπὸ μεγάλου αἱματηροῦ ἀγῶνος. Δυστυχῶς ὅμως καὶ μέχρι τοῦ νῦν, καίτοι ἡ κατάστασις ἐν πολλοῖς ἐβελτιώθη, ἡ διάταξις ἐκείνη ἕνεκα αἰτίων, περὶ ὧν κατω-

Digitized by Google

τέρω λόγον ποιησόμεθα, έμεινεν ανεκτέλεστος και έπεσεν εις αχρησίαν.

Καθά ήκούσαμεν υπήρξαν υπουργοί της εκπαιδεύσεως επί Όθωνος, οίτινες πολύ μετά την έκδοσιν του νόμου απεπειράθησαν να εφαρμόσωσι την περί αναγκαστικής εκπαιδεύσεως διάταξιν, ηναγκάσθησαν όμως να υποχωρήσωσιν ιδόντες ότι εις τινας των δήμων το ήμισυ των κατοίκων εσύρθη υπόδικον ενώπιον του δημοσίου κατηγόρου. Επί του προκειμένου δε είναι άξιοι προσοχής και οι λόγοι του υπουργού της παιδείας Δ. Χατζίσκου, οι περιεχόμενοι εν εγκυκλίῳ της 2 Ιουλίου 1862, ην απηύθυνε προς τους δημοδιδασκάλους αιτών την γνώμην αυτών επί των εις την δημοδιδασκαλίαν επενεκτέων βελτιώσεων, προς τους οποίους συν άλλοις ερωτήμασι προτείνει και τόδε· «Αντί του προστίμου, το οποίον ορίζει ο νόμος εν άρθρῳ 6 κατά των αμελούντων να στέλλωσι τα τέκνα αυτών εις το σχολείον γονέων, και το οποίον *ουδέποτε σχεδόν εφηρμόσθη*, *ή διήγειρε παράπονα και σκάνδαλα*, οποίον άλλο μέτρον κρίνετε καταλληλότερον, όπως ενεργήται *ανεπαχθέστερον* η υποχρέωσις αύτη;» — Ώστε η αναγκαστική διδασκαλία εθεωρήθη εν Ελλάδι σκανδαλώδης, επαχθής και παρέσχεν αφορμάς δικαίων ίσως παραπόνων.

Η άρνησις αύτη μιάς τάξεως πολιτών του ν' αποστέλλωσι τα τέκνα των εις το σχολείον δεν προέρχεται διότι θεωρούσι τα γράμματα κακόν τι και επιζήμιον, διότι η φιλομάθεια και ο προς τα γράμματα έρως των Ελλήνων είναι έμφυτος και πάντες γινώσκουσι την αξίαν της εκπαιδεύσεως, αλλά διότι νομίζουσιν ότι η εις το σχολείον φοίτησις είναι πολυτέλεια άσκοπος μη αρμόζουσα εις πένητας, χειρώνακτας και αγροίκους γεωργούς.

Η δε σκέψις αύτη είναι προϊόν της κοινωνικής αυτών και πολιτικής καταστάσεως, της πτωχείας και των αναγκών υφ' ων πιέζονται, και ουχί των πεποιθήσεων και των παραδόσεων. Τοσούτον δε παρά τισι δυστυχώς είναι ερριζωμένη η γνώμη ότι τα γράμματα είναι πολυτέλεια ανωφελής, ώστε ανθίστανται παντί τρόπῳ ενίοτε ν' αποστέλλωσι τα τέκνα των εις το σχολείον. Αρκείτωσαν δε ημίν αντί των πολλών δύο παραδείγματα· εν κωμιδίῳ της Αττικής συσταθέντος αλληλοδιδακτικού σχολείου, οι κωμήται κάτοικοι διηρέθησαν εις δύο μερίδας, ων η μία χλευάζουσα την σύστασιν του σχολείου διεκωμῴδει τους πορευομένους εις αυτό παίδας της ετέρας. Εν ετέρᾳ δε κώμῃ εγγυτέρᾳ του πρώτου των Αθηνών, αυτή η διεύθυνσις της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας δύναται να μαρτυρήσῃ ηλίκην φροντίδα κατέβαλεν, όπως διατηρήσῃ σχολείον, αρνουμένων των σφενδαμνίνων της κώμης εκείνης κατοίκων να πέμψωσιν εις αυτό τας κόρας των· η δε άρνησίς των ήτο τοιαύτη, ώστε επί τέλους το σχολείον έκλεισεν.

Η κατάστασις αύτη ευτυχώς δεν επικρατεί είμη εν τοις πτωχοτέροις και απορωτέροις των δήμων, όπου ως εκ τούτου η αμάθεια παχυλωτέρα και η αγροικία μεγαλειτέρα υπάρχει· ουχ ήττον δύναταί τις και εν ταις πόλεσι και κωμοπόλεσι και εν αυταίς ταις Αθήναις να εύρῃ άρρενας παίδας εντελώς αγνοούντας την ανάγνωσιν και γραφήν, θήλεις δε περισσοτέρους.

Αλλ' άρά γε είναι δυνατόν να εφαρμοσθῇ ως έχουσι παρ' ημίν τα πράγματα η αναγκαστική εκπαίδευσις καθ' άπασαν την νεαράν ηλικίαν των παίδων και καθ' όλον το έτος; Νομίζομεν όχι.

Εν χώρᾳ εν τῃ οποίᾳ οι δήμοι δεν δύνανται να επαρκέσωσι προς συντήρησιν των σχολείων, εν τῃ οποίᾳ ο πληθυσμός είναι αραιός η δε συγκοινωνία ατελής, εν τῃ οποίᾳ βαρύ και καταπιεστικόν φορολογικόν σύστημα εξαντλεί τας δυνάμεις του γεωργού, εν τῃ οποίᾳ ο τόκος είναι μέγας, εν τῃ οποίᾳ ο χωρικός και ο αγρότης ελάχιστα απολαμβάνει εκ των κόπων αυτού, και δη εργάζεται ουχί προς πρόοδόν τινα και σκοπόν, αλλ' απλώς προς το ζην, θεωρεί δε το τέκνον του από του 4ου σχεδόν έτους της ηλικίας κεφάλαιον παραγωγής, αδύνατον είναι να εφαρμοσθῇ άνευ προφανούς βλάβης και αδικίας των αγροτών αναγκαστική εκπαίδευσις.

Προς τούτοις δε τοις κωλύμασι τοις απορρέουσιν εκ της φυσικής και πολιτικής καταστάσεως της χώρας, υπάρχει καθ' ημάς και έτερον κώλυμα όπερ παρεμβάλλουσιν αι έξεις, τα ήθη, και η γλώσσα πολλών δήμων, εις πλήρη αντίθεσιν όντα προς τας έξεις, τα ήθη και την γλώσσαν την διδασκομένην υπό του διδασκάλου η της διδασκαλίσσης· συνέβησαν δ' εκ τούτου και πολλαχού σκάνδαλα εκείνων μεν αμυνομένων, καλώς ή κακώς αδιάφορον, υπέρ των πατρώων και πατρίων εθίμων, τούτων δε παραλόγως αγωνιζομένων να επιβάλωσι νεωτερισμούς ασκόπους και ανεφαρμόστους. Διά να ήμεθα δε δίκαιοι παρατηρούμεν ότι και μία των αφορμών, δι' ας έκλεισεν η υπό της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας συσταθείσα σχολή, ην προανεφέραμεν, ήτο και αύτη.

Τούτων ούτως εχόντων, απαραίτητος υφίσταται ανάγκη το ζήτημα της οργανώσεως της κατωτάτης εκπαιδεύσεως να μελετηθῇ και συζητηθῇ επισταμένως. Πρεσβεύομεν δε ως προς την αναγκαστικήν εκπαίδευσιν ότι εκείνο, όπερ κατωρθώθη εν Γερμανίᾳ διά της ισχυράς και ακλονήτου θελήσεως των αρχόντων, των εκτελεστών του νόμου, εν Ελλάδι θέλει επέλθει αφ' εαυτού άνευ βίας· διότι η φιλομάθεια είναι έμφυτος εις τον Ελληνικόν λαόν, μεγίστη δε

Digitized by Google

κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ἀξία πολλῶν ἐπαίνων ἐλήφθη φροντὶς πρὸς διάδοσιν τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ βελτίωσιν ὑπὸ διαφόρων Συλλόγων καὶ Ἑταιριῶν. Πάντες δὲ κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης καρπῶν καὶ ἀθρόοι σπεύδουσιν εἰς ἀπόκτησιν αὐτῶν καὶ συγκομιδήν. Οὐχ ἧττον ὑπολείπεται μεγάλη ἔτι ἐργασία καὶ πανταχόθεν ἐπιζητεῖται καθολικωτέρα τις μέριμνα καὶ φροντὶς, ἥτις μόνον ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων δύναται νὰ ληφθῇ ἀποτελεσματικῶς.

Α. Μηλιαρακης.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Ἀπρίλιος.

Τὴν ἕκτην Ἀπριλίου περὶ ὥραν 2 μ.μ. ὁ Ἑρμῆς ἵσταται εἰς *ἀνωτέραν συζυγίαν* μετὰ τοῦ Ἡλίου. Ἐὰν δηλονότι σύρωμεν νοερῶς γραμμὴν ἀπὸ τῆς Γῆς πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ παρεκτείνωμεν αὐτὴν, θέλομεν συναντήσῃ τὸν Ἑρμῆν. Τοῦτο δ' ἐννοοῦμεν λέγοντες : ὁ Ἑρμῆς εὑρίσκεται εἰς ἀνωτέραν συζυγίαν. Ἐὰν δὲ αὖθις ὁ Ἥλιος, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Γῆ εὑρίσκωνται εἰς εὐθεῖαν, ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς ἐν μέσῳ, ἤτοι μεταξὺ Ἡλίου καὶ Γῆς, τότε: ὁ Ἑρμῆς εὑρίσκεται εἰς κατωτέραν συζυγίαν. Σπανιώτατα δὲ κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν διακρίνεται διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ὡς μικρός τις πισσώδης τὴν χρόαν κύκλος παρελαύνων πρὸ τοῦ Ἡλίου· καὶ τοῦτο καλεῖται *πάροδος* τοῦ Ἑρμοῦ.

Ὁ Ἑρμῆς εἶνε ὁ πλησιέστατος τῷ Ἡλίῳ σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς πλανήτας· διὸ καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς εἶνε ἑπτάκις ἰσχυροτέρα τῆς παρεχομένης τῇ ἡμετέρᾳ Γῇ εἰς ἀναλόγους ἀποστάσεις· ὁ δὲ Ἥλιος φαίνεται ἐκεῖθεν τριπλάσιος, ἢ ὅσος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας σφαίρας. Ἀνευρίσκεται δὲ καὶ καθορᾶται λίαν δυσκόλως, διότι ἄλλοτε μὲν λάμπει κατὰ τὸ λυκόφως, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὴν πρωΐαν ὡς μικρός τις ἀστερίσκος καὶ ἐνίοτε ἐξαφανίζεται ἐν τῇ ἀμαυρούσῃ τὰς ὄψεις λαμπηδόνι τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ἡ τροχιὰ τοῦ Ἑρμοῦ μικροτέρα οὖσα τῆς τῆς Γῆς καὶ τῶν λοιπῶν πλανητῶν διανύεται ὑπ' αὐτοῦ ἐν 88 ἡμέραις περίπου, ἐνῷ ἡ τῆς Γῆς ἐν 365 ἡμέραις καὶ 6 ὥραις. Εἶνε δὲ ὁ πλανήτης οὗτος δεκαπεντάκις μικρότερος τῆς γηΐνης σφαίρας.

Τὸ Πτολεμαϊκὸν σύστημα, καθ' ὃ ἡ Γῆ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κέντρον περὶ ὃ ἐστρέφετο τὸ Σύμπαν, ἐπὶ αἰῶνας βαυκαλῆσαν τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα ἔπρεπε νὰ καταπέσῃ ἅμα ὁ γέρων μοναχὸς Κοπέρνικος ἐπείσθη περὶ τῆς περιστροφικῆς κινήσεως τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης περὶ τὸν Ἥλιον. Ἔκτοτε διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν τηλεσκοπικῶν ὀργάνων καὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ περιωνύμου Γαλιλαίου ἀπεδείχθη ἡ σμικρότης τῆς γηΐνης ἡμῶν σφαίρας καὶ ἑκάστῳ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπεδόθη ἡ προσήκουσα ἀξία καὶ ἐγνώσθη ἡ ἀληθὴς θέσις αὐτῶν, ἣν κατέχουσιν ἐν τῷ Σύμπαντι.

Π. Κ.

ΚΟΚΚΟΙ ΚΟΙΝΟΥ ΝΟΟΣ

Ὁ σήμερον Ἕλλην ἐκληρονόμησε παρὰ μὲν τῶν προγόνων αὐτοῦ μέγα ὄνομα, παρὰ δὲ τῶν πατέρων γωνίαν γῆς ἐλευθέραν. Ἀποκοιμηθεὶς δοῦλος καὶ Ἀνατολίτης, ἐξύπνησεν ἐλεύθερος καὶ Εὐρωπαῖος. Ἑπόμενον ἄρα ἦτο νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῆς κατεχούσης πάντας τοὺς νεαυξήτους μέθης. Ἡ κυριωτέρα αὐτοῦ ἐνασχόλησις συνίσταται σήμερον ἀκόμη εἰς τὸ νὰ θαυμάζῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, μὴ φερούσας πλέον ἁλύσεις, τὴν κεφαλήν του φέρουσαν πῖλον ὑψηλὸν, τὴν ἀπὸ τοῦ Περικλέους καταγωγὴν, καὶ τὰ ἐπισκεπτήρια αὐτοῦ, ἂν τύχῃ ἀνήκων εἰς τὴν λεγομένην ὑψηλὴν περιωπήν. Ὡς πάντες οἱ νεόπλουτοι σπεύδουσιν ἐκ ματαιότητος ν' ἀποκτήσωσι πράγματα ὅλως ἄχρηστα αὐτοῖς καὶ περιττὰ, εἰκόνας, ἀρχαιότητας καὶ βιβλιοθήκας, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀγωνιστοῦ ἠθέλησεν εὐθὺς νὰ ἔχῃ Βουλὴν, Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνεῖον καὶ Ἀκαδημίαν, ἀντὶ τῶν πλατάνων ὑφ' οὓς συνερχόμενοι οἱ πατέρες αὐτοῦ ἐψήφιζον θυσίαν ὑπὲρ πατρίδος, περιουσίας καὶ ζωῆς, καὶ τῶν ἀχυρώνων ὅπου ἐμάνθανον τοὐλάχιστον *γερὰ ἑλληνικά*. Ἴδιον προσέτι τοῦ νέους προσκυνοῦντος θεοὺς εἶναι ἡ περιφρόνησις πρὸς πᾶν τὸ ἐνθυμίζον τὴν προτέραν λατρείαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ἡ παροῦσα γενεὰ ν' ἀπολακτίσῃ τὴν φουστανέλλαν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν λιτότητα καὶ τὴν περίσσειαν πατριωτισμοῦ. Πάντα τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἀντικατέστησε δι' ἑνὸς μόνου, τοῦ πόθου εὐρωπαϊκῆς εὐζωΐας. Ἂν πολιτικοῦ βίου, ἐπιστήμης, τέχνης καὶ φιλολογίας ἀρκεῖται ὁ σήμερον Ἕλλην νὰ ἔχῃ μαρμάρινα μόνον κενοτάφια, τὴν εὐζωΐαν ὅμως θέλει πραγματικὴν καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ταύτης συγκεντρόνει πᾶσαν αὐτοῦ προσπάθειαν καὶ σκέψιν. Ὄνειρον παρ' ἡμῖν τοῦ στρατιώτου δὲν εἶναι οὔτε ἐκστρατεῖαι οὔτε τρόπαια πολεμικὰ, ἀλλ' ἡ ἄγρα πλουσίας προικός· ὁ ἐπιστήμων ὀλίγον φροντίζει νὰ οἰκοδομήσῃ νέον τι σύστημα ἐπιστημονικὸν, πολὺ δὲ μᾶλλον οἰκίαν εὐάερον καὶ μεσημβρινήν· οὐδαμοῦ δὲ τῆς γῆς ἔχουσιν αἱ παρθένοι ὀλιγωτέραν ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι παρὰ πολυπείρου μητρὸς ὅτι ἡ εὐδαιμονία δὲν συνίσταται εἰς αἰσθήματα, ἀλλ' εἰς ἐσθῆτα, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐργοστασίων τοῦ *Worth*. Ἐν τούτοις ὁ σήμερον Ἕλλην οὔτε φάγος καὶ οἰνοπότης εἶναι ὡς ὁ κάτοικος τοῦ Βορρᾶ, οὔτε ἀκράτως φιλήδονος ὡς ὁ πρὶν αὐθέντης του, οὐδ' ὡς ὁ νότιος Λατῖνος σπάταλος καὶ ἐπιδεικτικὸς, ἀλλὰ λάτρις

Digitized by Google

μόνον θερμὸς τοῦ *Aurea Mediocritas* τοῦ Ὁρατίου. Ταύτης ἡ ἐπιδίωξις, μέχρις οὗ κατακτηθῇ καὶ ἡ ἀπόλαυσις μετὰ τὴν κατάκτησιν, ἀρκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς ἀπορρόφησιν πασῶν τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, μὴ ἀφίνουσαι οὔτε στιγμὴν ἐν τῷ ἡμερονυκτίῳ του οὔτε γωνίαν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ του πρὸς καλλιέργειαν ἄλλου ἰδανικοῦ, πλὴν τοῦ συνισταμένου ἐκ μετοχῶν τινων τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, θεωρείου α' σειρᾶς; αἰθούσης μετὰ κλειδοκυμβάλου, μεταβάσεως τὸ θέρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ γαλλίδος διὰ τὰ τέκνα του παιδαγωγοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα οὐδὲν ἔχουσι, νομίζομεν, πρὸς τὴν ποίησιν κοινόν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τοιαύτη τις σήμερον τάσις δὲν ἐπικρατεῖ μόνον παρ' ἡμῖν. Ἀλλαχοῦ ὅμως ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν τοῦτο ἔχει ἰδιαίτερον γνώρισμα, ὅτι χαλαρωθέντος τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρίσταται μὲν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ πλήρης πεζότητος καὶ ὑλισμοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως διατηρεῖ ἀκμαίαν μιᾶς τινος πίστεως τὴν ἀνάγκην, αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἄνευ ταύτης ἠκρωτηριασμένον, καὶ ἢ ζητεῖ νὰ προσκολληθῇ εἰς τὰ ἐπιπλέοντα ναυάγια τῆς παλαιᾶς ἢ νέον νὰ ἐγείρῃ ἄσυλον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἰδανικοῦ. Ἐκ τούτων ἡ ἐν μέσῳ τῶν πολιτικῶν καὶ πλουτολογικῶν περισπασμῶν ταράττουσα τὴν Εὐρώπην πνευματικὴ ἀνεμοζάλη, αἱ νέαι καθ' ἑκάστην αἱρέσεις, αἱ παντοίων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἐγέρσεις καὶ καταπτώσεις, αἱ πρὸς τὴν θρησκείαν συγκρούσεις τῆς ἐπιστήμης, οἱ σπαραγμοὶ τῆς τροπαιούχου Γερμανίας καὶ ποίησις πιστὴ πάντων τούτων ἠχώ. Οὐ μόνον δὲ ἡ γραία Δύσις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ νηπιάζουσα καὶ οὐχ ἧττον ἡμῶν ἀστοιχείωτος Ῥωσία μαστίζεται ὑπὸ τῆς ἐπιδημικῆς ταύτης ἀνησυχίας, διαιρουμένη εἰς φανατικοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἐνθουσιώδεις τῶν τολμηροτάτων νεωτερισμῶν ὀπαδούς. Ὑπὸ δὲ τοῦ τοιούτου ὀργασμοῦ κατέχονται οὐχὶ διδάσκαλοι, φοιτηταί, θεολόγοι καὶ ἄλλοι ἐξ ἐπαγγέλματος φιλοσοφοῦντες, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ῥωσικὴ κοινωνία. Ἄρχοντες καὶ τεχνῖται, ῥάπτριαι καὶ βαρονίδες, ἢ ἀσπάζονται εὐσεβῶς τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἢ ῥοφῶσιν ἀπλήστως τὸ ἐκ χειλέων εὐγλώττων καθηγητῶν ἀπορρέον νέκταρ καὶ δηλητήριον τῆς ἐγελείου διδασκαλίας. Ἐσχάτως δὲ, ὅτε τινὲς τῶν μᾶλλον ἐξημμένων ἀποστόλων τοῦ Μηδενισμοῦ *(Nihilisme)* ἐστάλησαν πρὸς σωφρονισμὸν εἰς Σιβηρίαν, εἵπετο αὐτοῖς μακρὰ σειρὰ δεσποινῶν καὶ κορασίδων, ῥίπτουσαι ἄνθη εἰς τοὺς ἐξορίστους, ἀσπαζόμεναι τὰς χεῖράς των καὶ προσφέρουσαι ἑαυτὰς συνεκδήμους εἰς τὴν χώραν τῶν ἑξαμήνων νυκτῶν. Ἀλλ' ἂν ἐφύτρονον σήμερον τοιοῦτοι ἐν τῇ πόλει τοῦ Πλάτωνος ἰδεολόγοι, ἀμφιβάλλομεν ἂν πολλοὺς ἤθελον συναθροίσει ἀκροατάς· βεβαίως ὅμως οὔτε εἰς τὴν κυβέρνησιν ἤθελον προξενήσει ἀνησυχίαν, οὔτε παρὰ τοῦ ὡραίου φύλου, ἂν ἐκ τύχης ἐπληροφορεῖτο περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἤθελον ἀξιωθῆ τοῦ μυριοστοῦ τῶν θωπειῶν, ὅσαι ἐπεδαψιλεύθησαν εἰς τὸν Σόριαν, τὸν Κόνσκην, ἢ καὶ τὸν Κρητικόν.

Τὴν ἐντελῆ ταύτην ἡμῶν ἀποξένωσιν ἀπὸ τοῦ βασανίζοντος σήμερον τὰ λοιπὰ ἔθνη πνευματικοῦ σάλου δὲν ἀναγράφομεν ἐνταῦθα ὡς δυστύχημα, μὴ ἔχοντες εἰσέτι σαφῆ περὶ τούτου γνώμην, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς τὴν κυριωτέραν ἴσως αἰτίαν, δι' ἣν ποίησιν ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐλπίζῃ, ἀφοῦ τὰ μὲν πάτρια ἤθη ἀπηρνήθη, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν νεωτέρων ἐθνῶν εἰσέτι δὲν μετέχει, οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ποιητὰς αὐτῶν νόσον τοῦ αἰῶνος νοσεῖ, τὴν ἔλλειψιν δηλαδὴ καὶ τὴν δίψαν ἰδανικοῦ. Οἱ ἄξεστοι ἡμῶν πατέρες, οἱ ἐπ' ὤμου φέροντες τὸ καρυοφύλιον, διαιτώμενοι ἐν σπηλαίοις καὶ ἀγωνιζόμενοι νυχθήμερον ἵνα κληροδοτήσωσιν ἡμῖν ὕπαρξιν ἀνθρωπίνην, δὲν ἔπασχον μὲν οὐδ' ἐκεῖνοι ἐκ τῆς τοιαύτης ἀριστοκρατικῆς νόσου, καίτοι μετὰ τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἐμβολιαστοῦ Βύρωνος συζήσαντες καὶ ἀδελφωθέντες, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶχον ἰδανικὸν εὐκρινὲς καὶ ἁπλοῦν, τὸ σέβας τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν θυσίαν ὑπὲρ πατρίδος. Ὡς ἐκ τούτου εἶχον καὶ ποίησιν, ἤτοι δημοτικὰ ᾄσματα, ἐν οἷς σαφῶς κατοπτρίζονται τὰ αἰσθήματα καὶ οἱ πόθοι τοῦ ἀγωνιστοῦ. Σήμερον οὔτε ἁρματωλοὺς ἔχομεν πλέον, οὔτε ἀκόμη Ἀρόλδους καὶ Μαμφρέδας, φλεγομένους ἐν μέσῳ κρατήρων σικελικοῦ οἴνου, φασιανῶν καὶ Κιρκασίων παρθένων ὑπὸ δίψης νέκταρος οὐρανίου, ὀρέξεως ἀμβροσίας καὶ ἔρωτος ἰδανικῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ φρονίμους καὶ θετικοὺς ἀνθρώπους, εὑρίσκοντας ἡδὺ τὸ περιεχόμενον οἵας δήποτε εὐρωπαϊκῆς φιάλης, χαριτόβρυτον τὴν τυχοῦσαν ἠθοποιόν, ἄσκοπον πᾶσαν μέριμναν μεταφυσικὴν καὶ οὐχὶ κατεπείγουσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, ἂν ὑπερβαίνωσι τὸ μέτρον αἱ ἀπαιτούμεναι πρὸς τοῦτο θυσίαι. Ἡ τοιαύτη ὅμως φρόνησις οὔτε κλασικῆς οὔτε ῥωμαντικῆς ἐξυμνήσεως φαίνεται ἡμῖν δεκτική. Ἡ ποίησις παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἦτο ἄνθος νεότητος καὶ ὑγείας, σήμερον δ' ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἐξάνθημα ὀργανισμοῦ νοσοῦντος καὶ θρῆνος πάσχοντος ἀνθρώπου. Ἂν ἀνακτήσωμέν ποτε τὴν προγονικὴν εὔκλειαν, πιθανὸν εἶναι ν' ἀναβλαστήσῃ τὸ ἀρχαῖον ἄνθος ἐπὶ τοῦ γενεθλίου ἐδάφους· ἂν νοσήσωμεν ὡς οἱ Φράγκοι, θέλουσιν ἐκπορευθῆ βεβαίως καὶ ἐκ τῶν χειλέων ἡμῶν ἀληθοῦς ὀδύνης κραυγαί. Μέχρις οὗ ὅμως τὸ ἕτερον τούτων συμβῇ, πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἀντὶ ποιήσεως θέλομεν ἔχει ἢ ψυχρὰς κλασικῶν μιμήσεις ἢ παιδαριώδεις ῥυρωνισμοῦ παρῳδίας.

Ε. Δ. Ῥοΐδης.

Digitized by Google

Μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων αὐτοφυῶν προϊόντων τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως συγκαταλέγεται ὁ «Βρουκόλακας», πολλὴν ὁμοιότητα ἔχων πρὸς τὸ ἀριστούργημα τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ Βύργερ, τὴν «Λεονώραν.»

Σ. τ. Δ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ο ΒΡΟΥΚΟΛΑΚΑΣ

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη·
Τὴ κόρη τὴ μονάκριβη τὴ πολυαγαπημένη,
Τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε,
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 'ς τ' ἄφεγγα τὴν ἐπλέκες,
'Σ τ' ἄστρη καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ τσ' ἔφκιανες τὰ σγουρά της·
Ὅπου σοῦ φέρναν προξενιὰν ἀπὸ τὴν Βαβυλώνη,
Νὰ τὴν παντρέψῃς μακρυά, πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα·
Ὀχτ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωνσταντῖνος θέλει·
«Δός την ε μάνα, δός την ε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
'Σ τὰ ξένα 'κεῖ ποῦ περβατῶ, 'ς τὰ ξένα ποῦ πηγαίνω,
Νὰ 'χω κ' ἐγὼ παρηγοριά, νὰ 'χω κ' ἐγὼ κονάκι.»—
«Φρόνιμος εἶσαι Κωνσταντῆ κι' ἄσχημ' ἀπηλογήθης·
Κι' ἂν μώρθῃ γιέ μου θάνατος, κι' ἂν μώρθῃ γιέ μ' ἀῤῥώστια,
Κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τήνε φέρῃ;»—
Τὸ Θιὸ τῆς ἔβαλ' ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ κ' ἔρθῃ θάνατος, ἂν τύχῃ κι' ἔρθ' ἀῤῥώστια,
Κι' ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ πάῃ νὰ τήνε φέρῃ.
Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα
Κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεφτος καὶ μῆνας ὀργισμένος,
Κ' ἔπεσε τὸ θανατικὸ κ' οἱ ἐννιὰ 'δερφοὶ πεθάναν,
Βρέθηκ' ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ 'ς τὸ κάμπο·
Σ' ὀχτὼ μνήματα δέρνεται, σ' ὀχτὼ μυρολογάει,
'Σ τοῦ Κωσταντίνου τὸ θαφτὸ ταῖς πλάκαις ἀνασκώνει·
«Σήκου Κωνσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετή μου θέλω·
Τὸ Θιὸ μοῦ βάλες ἐγγυτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾷς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς.»—
Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβοῦρι·
Κάνει τὸ σύγνεφ' ἄλογο καὶ τ' ἄστρο σαλιβάρι
Καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά, καὶ πάει νὰ τήνε φέρῃ·
Πέρνει τὰ ὄρη 'πίσω του καὶ τὰ βουνὰ 'μπροστά του,
Βρίσκει την κ' ἐχτενίζουνταν ὄξου 'ς τὸ φεγγαράκι·
Ἀπὸ μακρυὰ τὴ χαιρετᾷ κι' ἀπὸ μακρυὰ τῆς λέγει·
«Περβάτησ' Ἀρετούλά μου, κυράνα μας σὲ θέλει.»—
«Ἀλλοίμον' ἀδερφάκι μου, καὶ τ' εἶναι τούτ' ἡ ὥρα;
Ἀνίσως κ' ἦναι γιὰ χαρά, νὰ βάλω τὰ χρυσᾶ μου,
Κι' ἂν ἦναι πίκρα, πές μου το, νἄρτω κατὰ πῶς εἶμαι.»—
«Περβάτησ' Ἀρετούλά μου κ' ἔλα κατὰ πῶς εἶσαι.»—
'Σ τὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε, 'ς τὴ στράτα ποῦ πηγαίναν
Ἀκοῦν πουλιὰ νὰ κελαϊδοῦν, ἀκοῦν πουλιὰ νὰ λένε·
«Ποιὸς εἶδε κόρην ὤμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος;»—
«Ἄκουσες Κωνσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
Ποιὸς εἶδε κόρη ὤμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος;»—
«Λωλὰ πουλιὰ 'ν κι' ἂς κελαϊδοῦν, λωλὰ πουλιὰ 'ν κι' ἂς λένε.»—
Καὶ παρακεῖ ποῦ πήγαιναν, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε·
«Τί βλέπομε τὰ θλιβερά, τὰ παραπονεμένα,
Νὰ περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.»—
«Ἄκουσες Κωνσταντάκη μου τί λένε τὰ πουλάκια;
Πῶς περβατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.»—
«Πουλάκια 'ναι κι' ἂς κελαϊδοῦν, πουλάκια 'ναι κι' ἂς λένε.»—
«Φοβοῦμαί σ' ἀδερφάκι μου καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις.»—
«Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα 'ς τὸν ἅι Γιάννη,
Κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι»—
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγαιναν, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε·
«Ὦ Θὲ μεγαλοδύναμε μεγάλο θάμα κάνεις,
Τέτοιαν πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ πεθαμένος.»—
Τ' ἄκουσε πάλ' ἡ Ἀρετὴ κ' ἐῤῥάγισ' ἡ καρδιά της·
«Πές μου ποῦν' τὰ μαλλάκια σου, τὸ πηγορὸ μουστάκι;»—
«Μεγάλη ἀῤῥώστια μ' ἔβρηκε, μ' ἔῤῥηξε τοῦ θανάτου,
Ποῦ πέσαν τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ πηγορὸ μουστάκι.»—
Βρίσκουν τὸ σπῆτι κλειδωτό, κλειδομανταλωμένο,
Καὶ τὰ σπητοπαράθυρα ποῦταν ἀραχνιασμένα.
«Ἄνοιξε μάνα μ', ἄνοιξε, καὶ νὰ τὴν Ἀρετή σου.»—
«Ἂν ἦσαι χάρος, διάβαινε, κι' ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω·
Ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλά μου λείπει μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.»—
«Ἄνοιξε μάνα μ', ἄνοιξε, κ' ἐγῶμ' ὁ Κωνσταντῆς σου·
Ἐγγυτὴ σῶβαλα τὸ Θιὸ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
Ἂν τύχῃ πίκρα γὴ χαρά, νὰ πάω νὰ σοῦ τὴ φέρω.»—
Κι' ὥστε νὰ βγῇ 'ς τὴν πόρτα της, ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἐδιδάχθην τὴν ζωὴν εἰς τοὺς ποιητάς, ἀλλὰ δὲν εἶνε τοιαύτη· εἶνε ξηρὰ πραγματικῶς, καὶ τὴν ξηρότητά της ματαίως προσπαθοῦμεν νὰ μεταβάλωμεν. (Κα Στάελ).

*** Ἀνὴρ ἔχων πνεῦμα πρέπει νὰ ἐκλέγῃ γυναῖκα ἔχουσαν μόνον κοινὸν νοῦν· διότι δύο πνεύματα ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ εἶνε πολλά. (Bonald).

*** Ὁ Θεὸς ὁ Πανάγαθος δίδει τὸν ἀέρα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὁ νόμος τοὺς τὸν πωλεῖ. Δὲν κατηγορῶ τὸν νόμον, ἀλλ' εὐλογῶ τὸν Θεόν. (Β. Οὐγώ).

*** Ὡς τὸ γῆρας τὸ μέτωπον, οὕτω καὶ ἡ λύπη ῥυτιδόνει τὴν καρδίαν.

*** Ὁ δεσπότης ἀπονέμει προθυμότερον μᾶλλον χάριτας, ἢ τὴν δικαιοσύνην.

Ἡ τελευταία παραγγελία τοῦ Φωκίωνος πρὸς τὸν υἱόν του ἦτο «Τὸ νὰ μὴ μνησικακήσῃ ποτὲ κατὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὸν ἄδικον θάνατόν του.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μνημεῖον ὑπὲρ κυνὸς ἐν Ἐδιμβούργῳ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1858 ἀπεβίωσεν ἐν Ἐδιμβούργῳ πτωχός τις ἐργάτης ὀνομαζόμενος Γρέϋ, ὃν παρέπεμψαν εἰς τὸν τάφον ὀλίγοι τινὲς οἰκεῖοι, καὶ ὁ κύων αὐτοῦ Βόββυ, κατηφὴς καὶ περίλυπος.

Τῇ ἐπαύριον, εὑρὼν ὁ φύλαξ τοῦ κοιμητηρίου τὸν κύνα τοῦ ἀποθανόντος κατακείμενον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ κυρίου του, ἐξέβαλεν αὐτὸν ἔξω, διότι ἀπαγορεύεται εἰς τὰ ζῶα ἡ ἐν τοῖς νεκροταφείοις εἴσοδος. Ἀλλ' ὁ Βόββυ εὑρέθη τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ἐξ ἧς πάλιν ἐξεδιώχθη. Ἡ τρίτη ἡμέρα ἦτο κάθυγρος καὶ ψυχρά. Ὁ κύων ὅμως εὑρέθη εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν· Εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὸν ὁ φύλαξ, τῷ ἔδωκε νὰ φάγῃ· ἔκτοτε δὲ ὁ Βόββυ ἔμεινεν ἀνενόχλητος ἐν τῷ κοιμητηρίῳ. Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἀνεδέχθη ἐπί τινα ἔτη τὴν διατροφήν του ὑπαξιωματικός τις τοῦ μηχανικοῦ, κατόπιν δὲ τούτου ἀνέλαβε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ ξενοδόχος τις, γείτων τοῦ νεκροταφείου. Τοιουτοτρόπως δὲ παρῆλθον πλέον τῶν δέκα ἐτῶν, καὶ ὁ Βόββυ δὲν ἀπεμακρύνετο τοῦ τάφου τοῦ κυρίου του. Ἐπεβλήθη κατόπιν ὁ ἐπὶ τῶν κυνῶν φόρος, καὶ ὁ Βόββυ εὑρέθη ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς διωγμοὺς τοῦ εἰσπράκτορος καὶ τῆς ἀστυνομίας· ἀλλὰ προθύμως προσῆλθον εἴκοσιν ἄνδρες ν' ἀποτίσωσι τὸν φόρον αὐτοῦ. Πληροφορηθεὶς δὲ τὸ συμβαῖνον ὁ ἐπὶ τῶν φόρων λόρδος, ὄχι μόνον ἀπήλλαξε τὸν Βόββυ τοῦ νενομισμένου τέλους, ἀλλὰ καὶ προσέφερεν αὐτῷ ἐξαίρετον

Digitized by Google

περιλαίμιον, φέρον ταύτην τὴν ἐπιγραφήν· «Τὸ περιλαίμιον τοῦτο προσέφερεν εἰς τὸν Βόββυ ὁ ἐν Ἐδιμβούργῳ ἐπὶ τῶν φόρων λόρδος.»

Πολλοὶ προσεπάθησαν νὰ προσκολλήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸν Βόββυ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἔζησε δὲ ὁ θαυμαστὸς αὐτὸς κύων δεκατέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του, καὶ καθ' ὅλον αὐτὸν τὸν χρόνον οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ πτωχοῦ Γρέϋ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἀπέθανεν. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ Βόββυ εὐγενής τις κυρία ἀνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἐδιμβούργου μνημεῖον λίθινον, ἑπτὰ ποδῶν ὕψους, φέρον ὀρειχάλκινον τὸ ἄγαλμα τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ κυνός, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφήν· «Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνατίθεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς φιλανθρώπου πιστότητος τοῦ κυνὸς Βόββυ. Τὸ πιστὸν αὐτὸ ζῶον κατὰ τὸ ἔτος 1858 παρέπεμψε τὸν νεκρὸν τοῦ κυρίου του, καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1872, ὅτε ἀπεβίωσε.»

Ἓν ἀνέκδοτον τοῦ Λεσέψ.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου γεωγραφικῆς ἑταιρίας συνέβη τὸ ἑπόμενον ἐπεισόδιον. Ἑρμηνεύων ὁ Λεσὲψ τὸ σχέδιον περὶ τῆς πλημμύρας τῆς ἀλγερινῆς Σαχάρας, ἠθέλησε νὰ δείξῃ τι ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὅτε ὁ προεδρεύων στρατηγὸς Στόνε, ἑλκύσας τὸ ξίφος, προσήνεγκεν αὐτὸ ἐκείνῳ, ἵνα μὴ παρέρχηται μάτην ὁ χρόνος. Ὁ δημιουργὸς τῆς τοῦ Σουὲζ διώρυχος ἀπεκρίθη· «Κύριε πρόεδρε, δὲν εἶμαι ἀνὴρ τοῦ ξίφους ἀλλὰ τῆς εἰρήνης, προτιμῶ δὲ τοῦ ὑμετέρου ξίφους τὴν ῥάβδον τοῦ γείτονός μου κ. Βουρδών.»

Ἁμαξοστοιχίαι διατρέχουσαι τῇ βοηθείᾳ ἱστῶν.

Ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰουλίου Βὲρν «Ὁ γῦρος τοῦ κόσμου εἰς 80 ἡμέρας» ὑπῆρχε γνωστὴ ἡμῖν ἡ περιγραφὴ ἐλκήθρων διανυόντων ἐκτεταμένα διαστήματα ἐπὶ πεδίων πάγων τῇ βοηθείᾳ ἱστίων. Ἤδη ὁ τρόπος οὗτος ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ἐπὶ τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς τοῦ Crau (ἐν Γαλλίᾳ) δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ (ὁσάκις ὁ καιρὸς ἐπιτρέπῃ) ἁμαξοστοιχίας διατρεχούσας ταχύτατα τῇ βοηθείᾳ μεγάλου ἀναπεπταμένου ἱστίου.

Ἀτελεύτητος δίκη.

Προσεχῶς δικάζεται ἐνώπιον τοῦ ἐνταῦθα ἐφετείου, γράφει ἡ *Ἀχαΐα*, ἐφημερὶς τῶν Πατρῶν, ὑπόθεσις ἀριθμοῦσα ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν δύο αἰώνων καὶ προερχομένη ἐκ διαθήκης. Ἡ διαθήκη ἐγένετο τὸ 1670, ἡ δὲ δίκη προκατήρχθη τὸ 1803. Ἡ πρώτη ἐπ' αὐτῆς ἀπόφασις ἐξεδόθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1809 ἰταλιστί, ἑτέρα δὲ ἀπόφασις τοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου Ζακύνθου ἐξεδόθη μόλις τῷ 1852. Μετὰ τὴν ἕνωσιν, τὸ πρωτοδικεῖον Ζακύνθου ἐξέδωκε τῷ 1871 ἑτέραν ἀπόφασιν καὶ ἄλλην τὸ 1872, καθ' ἧς ἐγένετο ἔφεσις, ἥτις πρόκειται νὰ δικασθῇ κατ' αὐτάς.

Εἷς φίλος τῆς ἀληθείας.

Ὁ ἐσχάτως ἐν Πρωσσίᾳ ἀποβιώσας ἐπιφανὴς βουλευτὴς καὶ πολιτικὸς φιλόσοφος Ἰακώβυ ἐν ἔτει 1848 ἦτο ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ φιλελευθέρου κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Φραγκφὸρτ συντακτικῆς συνελεύσεως, ἥτις εἶχεν ἐντολὴν νὰ προσαγάγῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ἀναφοράν, λέγουσαν, ὅτι οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ δὲν ἀπολαύουσι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Συνελεύσεως. Ὁ βασιλεύς, λαβὼν τὴν ἀναφοράν, οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Ὁ Ἰακώβυ ἠρώτησεν αὐτόν· «Δὲν ἐπιθυμεῖτε νὰ μᾶς ἀκούσετε; — Ὄχι», ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔστρεψε παραχρῆμα τὰ νῶτα. Τότε ὁ Ἰακώβυ ἐκραύγασεν εἰς ἐπήκοον τῆς Α. Μεγαλειότητος· «Αὐτὸ εἶναι τὸ δυστύχημα τῶν βασιλέων, ὅτι δὲν θέλουσι νὰ μανθάνωσι τὴν ἀλήθειαν.»

Περίεργα εἰσιτήρια.

Ἐν τοῖς σιδηροδρόμοις τῆς Σαξωνίας ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν ἀπὸ τῆς πρώτης Μαρτίου ε. ε. νέου εἴδους διαρκῆ εἰσιτήρια διὰ τοὺς ἐπιβάτας τῆς τρίτης θέσεως, εἰσιτήρια φέροντα καὶ τὴν φωτογραφίαν τοῦ κατόχου αὐτῶν εἰς μέγεθος ἐπισκεπτηρίου. . . . . .

Ἓν δημοτικὸν αἴνιγμα.

Ἡμέραν τινὰ εὑρὼν ὑπερεκατοντούτην τινὰ βλαχοποιμένα, λέγει ὁ κ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (ἐν τῷ *Διάκῳ* του), ἐν ὥρᾳ χειμῶνος θερμαινόμενον ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἐπιτηροῦντα μακρόθεν τὸ ποίμνιον, Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τῷ εἶπον.—Καλῶς το τὸ παιδί μου.—Τὰ χρόνια σὲ βαρένουνε... Πῶς ἀπερνᾷς;.. Πῶς εἶσαι;—Μοῦ φαίνεται πῶς ἦρθα χθές. Ἐμπῆκ' ἀπὸ μιὰ θύρα κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλη θὰ νὰ βγῶ. Πῶς εἶμαι θὲς νὰ μάθῃς;

Ἡ βρύσαις ἐκινήσανε,
Οἱ μύλοι ἐσταματήσανε,
Καὶ τὰ βουνὰ ἐχιονίσανε,
Καὶ τὰ δυὸ 'γινῆκαν τρία.

Προσκληθεὶς δὲ ὑπ' ἐμοῦ ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ αἴνιγμα, ἀπήντησεν ὅτι ἐκ τοῦ γήρατος οἱ ὀφθαλμοὶ ἔρρεον δάκρυα, οἱ ὀδόντες εἶχον πέσει, ἡ κόμη ἐπολιώθη καὶ ὅτι ἀντὶ δύο εἶχε προσλάβει καὶ τρίτον πόδα, τὴν βακτηρίαν.

Εἷς Ἀναγνώστης.

Μόνον σου δέλεαρ εἰς ἁλίευσιν ἀνθρώπων, ἔλεγεν ὁ λόρδος Τσεστερφίλδ πρὸς τὸν υἱόν του, ἔστω ἡ μετριοφροσύνη.

ΑΘΗΝΗΣΙ. — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 68 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος

Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

17 Ἀπριλίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 225·

16 Αὐγούστου.—Ἐφονεύσαμεν σήμερον τὸ πρωῒ ζῶον περιεργότατον, ἤτοι ἕνα ὀρνιθόρρυγχον. Ἐβαδίζομεν περὶ μικρὰν φάραγγα πλήρη ὕδατος, ὅτε τὸ ζῶον αὐτὸ ἐφάνη αἴφνης τρέχον ὡς ἄλλος κάστωρ ὑπὸ στενοὺς θόλους ἀνεσκαμμένους κατὰ τὴν ὄχθην. Ἐπειδὴ δὲ κατεδιώξαμεν αὐτὸ, ἔπεσεν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἤρχισε νὰ κολυμβᾷ· ἀλλὰ τὸ ἐφονεύσαμεν. Εἶχε μῆκος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ποδὸς, τέσσαρας πόδας πλατεῖς, δέρμα κάστορος καὶ ἀληθὲς ῥύγχος νήσσης. Γεννᾷ δὲ ὠὰ καὶ γαλουχεῖ τὰ μικρὰ αὐτοῦ. Ἰδοὺ παράδοξον φαινόμενον. Μετὰ τὴν θήραν ταύτην ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῶν ἡμετέρων πυροβόλων.

Μετὰ ταῦτα ὡρμήσαμεν καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ τριῶν διαφόρων μερῶν κατὰ σωροῦ καζοάρ. Μετὰ μίαν δὲ καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀκαθέκτου δρόμου, εἷς καζοὰρ ἔπεσεν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων μας. Εἶναι δὲ ἡ θήρα αὐτῶν, πλὴν τοῦ κινδύνου, ὅσον εὐχάριστος καὶ ἡ τοῦ μεγάλου ταχύποδος. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἵπποι ἡμῶν ἦσαν θυμοειδέστατοι, ἐνόμισα κατ' ἀρχὰς ὅτι δὲν θὰ κατεφθάνομεν τὸ μέγα τοῦτο ταχύπουν πτηνὸν, τὸ ὁποῖον διεσκελίζετο τέσσαρα μέτρα καὶ ἔτρεχε πάντοτε πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν.

Ἐνταῦθα ἐτελείωσεν ἡ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν περιοδεία ἡμῶν, καθ' ἣν εἴδομεν πράγματα παράδοξα εἰς τὴν ἀληθῶς παράδοξον ταύτην γῆν· εἴδομεν·

Ζῶον, κατὰ τὸ ἥμισυ μὲν νῆσσαν, κατὰ τὸ λοιπὸν δὲ ἥμισυ μαλλωτὸν, τὸ ὁποῖον ἐπωάζει ἅμα δὲ καὶ γαλουχεῖ.

Κλάδον δενδρίου ὅστις, ῥιπτόμενος εἰς τὸ νερὸν, καταβυθίζεται ὡς ἔβενος.

Λίθον ὅστις πλέει ὡς κίσσηρις.

Κεράσια ἔχοντα ἔξωθεν τὸν πυρῆνα.

Τὸ μὲν θῆλυ τοῦ καζοὰρ τίκτον ὠὰ, τὸ δὲ ἄρρεν ἐπωάζον. Ἔχουσι δὲ πτέρυγας ἄνευ πτερῶν.

Δένδρα μὴ δίδοντά σοι σκιὰν ἂν καὶ εὑρίσκεσαι ἐντὸς δάσους, διότι τὰ φύλλα αὐτῶν αὐξάνουσιν ὅλα κατὰ κάθετον.

Αὐτόχθονας οἵτινες, ὡς ζῶντες ὁλόγυμνοι, δὲν ἠμποροῦσι νὰ φυλάξωσι τὰ τρία σιγάρα τὰ ὁποῖα δίδεις εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ εἰς τὴν μασχάλην ἢ εἰς τὴν οὐλότριχα κόμην.

Διὸ οἱ ταχύποδες εἶναι εὐτυχέστεροι τῶν ἰθαγενῶν, ὡς ἔχοντες θυλάκιον εἰς ὃ ἀποθέτουσι τὰ μικρά των.

Τοὺς ταχύποδας, ἔχοντας τέσσαρας πόδας, ἀλλὰ μὴ μεταχειριζομένους καὶ ὅταν τρέχωσι πλέον τῶν δύο.

Καθημένους δὲ εἰς τὴν ἄκραν τῆς οὐρᾶς αὐτῶν ὡς ἐπὶ ξύλου ὁσάκις σταματήσωσι.

Διετρέξαμεν πρὸς τούτοις ἔφιπποι πλέον τῶν ἑκατὸν λευγῶν καὶ εἴδομεν πάντοτε τὸ αὐτὸ μέγα δένδρον, τὸ κομμιοφόρον. Καλὸν μὲν διὰ τοὺς ἔχοντας συνάγχην, ἀλλὰ μονότονον.

Πέτραι δὲ δὲν εὑρίσκονται εἰμὴ εἰς τὰς ὄχθας καὶ ὄχι πάντοτε. Εἴδομεν λειμῶνας χλόης ἐκτεταμένους εἴκοσι λεύγας, ἀλλ' οὐδὲ λιθάριον ἀπηντήσαμεν. Ἐξ ἐναντίας ὁ Βοὺρκ καὶ ὁ Στοὺρτ εὗρον, διακοσίας λεύγας μακρὰν ἐντεῦθεν, ἐρήμους πλήρεις τοσούτῳ μεγάλων πετρῶν, ὥστε τὰ ζῶά των ἀπέθανον ὑπὸ τῆς πείνης.

Δὲν εἶναι πάντα ταῦτα παραδοξότατα; Ἡ δημιουργία τῆς Αὐστραλίας φαίνεται γενομένη παρὰ τοὺς κανόνας τῆς λοιπῆς κτίσεως. Τίς οἶδε ἂν δὲν συνετελέσθη εἰσέτι; Τὰ στοιχεῖα εἶναι ὁποῖα καὶ ἀλλαχοῦ κατάλληλα νὰ πήξωσι γῆν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἄλλην. Εἶναι ὅμως κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων· ἐνταῦθα βλέπεις ἀπέραντα διαστήματα ἐκ λίθων, ἐκεῖ ἐκ χλόης καὶ περαιτέρω ἐξ ὕδατος.

Τὸ δύσκολον δὲν εἶναι νὰ εὑρεθῇ ἐκεῖ ἔδαφος οὐχὶ ἔχον χρυσίον, ἀλλὰ μὴ ἔχον, διότι πανταχοῦ εὑρίσκεται χρυσὸς περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἄφθονος.

Ὅθεν ἡ Αὐστραλία, πλουσία μὲν ἕνεκα τοῦ χρυσοῦ, πτωχὴ δὲ ἕνεκα ἐλλείψεως γῆς καρποφόρου, ἀνεδείχθη κατ' ἐξαίρετον πατρὶς τῶν ὀρυκτολόγων καὶ τῶν ποιμνίων. Οὐδέποτε δὲ θὰ γίνῃ καὶ τῶν γεωργῶν. Κατὰ τὴν ἰδέαν μου οἱ νέοι ποιμένες πρέπει νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ φέρωσιν ἐκεῖ τὰς ἀγέλας των εἰς χιλιάδας τετραγώνων λευγῶν πεδιάδων, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψαν οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί. Διότι ἂν συνέλθωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ θὰ βλαφθῶσιν ἀμοιβαίως. Ἡ ἀκμὴ τῆς χώρας ταύτης δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ποιότητος, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας.

Digitized by Google

18 Αὐγούστου.—Ἐντὸς δεκατεσσάρων ὡρῶν ἐφθάσαμεν ἔφιπποι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Μώῤῥεϋ, ἑξήκοντα περίπου λεύγας πρὸς τὸν ποταμὸν Γὸν, τὸν ὁποῖον εἴδομεν κατὰ πρῶτον· εἶναι δὲ ἐνταῦθα στενώτερος καὶ ὁρμητικώτερος, ἔχων ὄχθας χλοερωτάτας. Τὸ δ' ἑσπέρας ἐκοιμήθημεν ἐν μέσῳ τῆς πεδιάδος ἐσκεπασμένοι μὲ μανδύας.

19 Αὐγούστου.—Ἐπροχωρήσαμεν εἰκοσιεννέα λεύγας, βαδίζοντες κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Μώῤῥεϋ καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας εἴδομέν τινας καλύβας τῆς Ἐσσούκας, ἤτοι πόλεως ξυλίνης πρὸ τριῶν ἐτῶν θεμελιωθείσης.

Δεκαπέντε περίπου καπηλεῖα, μία ἀτμοκίνητος πριονιστικὴ μηχανὴ, μία λέμβος, ὁδοὶ πλήρεις χλόης, εἰς τὴν ὁποίαν βυθίζεσαι μέχρι μηροῦ, ἀποθῆκαι μαλλίων, εἷς σταθμὸς σιδηροδρομικὸς καὶ μία ἀτμάμαξα, ἰδοὺ ἡ Ἐσσοῦκα. Ἡ σιδηροδρομικὴ αὕτη γραμμὴ εἶναι ἡ ἐξακολούθησις ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἀφήκαμεν εἰς Βένδιγον, ἤτοι περιετρέξαμεν ἔφιπποι 145 λευγῶν δέλτα. Ἀφοῦ περιέτρεξέ τις ἔφιππος τόσας λεύγας καὶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ δὲν εἶδεν εἰμὴ ταχύποδας, βόας καὶ πρόβατα, ὁ σιδηρόδρομος φαίνεταί τι νέον καὶ εὐχάριστον. Μανθάνω ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη εἶναι ἡ μακροτέρα τῆς Αὐστραλίας, οὕτω δὲ ἡ Ἐσσοῦκα, συνδεομένη μετὰ τῆς Μέλβουρν, κεῖται εἰς τὸ ὅριον τῆς Βικτωρίας καὶ τῆς New-South-Wales. Διασχίζεται λοιπὸν ἡ ἀποικία ὑπὸ σιδηροδρόμου μακροῦ διακόσια πεντήκοντα χιλιόμετρα· μανθάνω πρὸς τούτοις ὅτι ἡ πόλις, ἐὰν πρέπει νὰ ὀνομασθῇ οὕτως, ἐθεμελιώθη μετὰ τὸ τέλος τοῦ σιδηροδρόμου· ὅθεν ἐνῷ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ σιδηρόδρομος εἶναι συνέπεια τῶν ἀναγκῶν λαοῦ ἀποκατεστημένου, ἐνταῦθα ἐξ ἐναντίας εἶναι προοίμιον καὶ αἴτιον ἀποκαταστάσεως. Ἐνταῦθα βλέπεις ἀπέραντον διάστημα εὐφόρων πεδιάδων καὶ θέλων νὰ εὐκολύνῃς τὰς προόδους τῶν ἐποίκων, χαράττεις εὐθεῖαν γραμμὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς Μέλβουρν, ἐκτεινομένην πρὸς βοῤῥᾶν καὶ φθάνουσαν εἰς τὰ ὅρια τῆς παρακειμένης ἀποικίας. Οἱ ἄποικοι εὐθὺς κατοικοῦσι κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου τούτου, ὅστις διευκολύνει τὰς ἀνάγκας αὐτῶν· σταθμοὶ, ὑποστατικὰ, πόλεις, ἀναφύονται ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης. Τότε ἡ ποιμνιακὴ εὐδαιμονία, γεννωμένη καὶ προαγομένη διὰ τῶν εὐεργετημάτων τοῦ ἀτμοῦ, ηὔξανε διὰ μιᾶς ἐξ ἀριστερῶν καὶ δεξιῶν, ἐπὶ γαιῶν τὰς ὁποίας πρότερον καθίστων ἀγόνους αἱ παρακείμεναι διεξοδικαὶ καὶ δύσκολοι. Ἡ τόλμη κάμνει θαύματα! Καὶ οὕτω μία ἀποικία προχωρεῖ γιγαντιαίως, ἄνευ χαρτοσήμων, ψηφισμάτων, ἐκθέσεων καὶ ἄλλων ἐγγράφων, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων ἐνασχολεῖται ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα ὁ νομάρχης ἢ ὁ ἔπαρχος ἔν τινι πόλει τῆς Γαλλίας ἐκ τριῶν χιλιάδων ψυχῶν κατοικουμένη, ἀναγκαζομένη δὲ νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς ἐξουσίας κατασκευὴν σιδηροδρόμου.

Ἐμείναμεν δὲ μίαν μόνην ὥραν εἰς τὴν Ἐσσοῦκαν, τὸ δ' ἑσπέρας ἀνεχωρήσαμεν εἰς Μέλβουρν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ ἐν τῷ διαστήματι μιᾶς νυκτὸς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν μεγάλην πόλιν. Μὴ συγκατατεθέντες νὰ χωρισθῶμεν τόσον ταχέως ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Κάπελ, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν τόσην εὐγνωμοσύνην, τὸν συμπαρελάβομεν. Μᾶς εὗρον δὲ οἱ ἐνταῦθα μελανοὺς καὶ ἀγρίους. Ἡμεῖς ὅμως ἐνθυμούμεθα μετὰ πολλοῦ πόθου τὸν βίον τῶν δασῶν· ἓν μόνον πρᾶγμα δὲν ἔφερον μετ' ἐμοῦ ἐπιστρέψας, τὴν κόμην μου, τὴν ὁποίαν ἡ ὑγρασία τῶν νυκτῶν, ὑπὸ τὸν ἀστεροειδῆ οὐρανὸν τῶν πεδιάδων, ἔῤῥιψεν ἐξ ὁλοκλήρου· αἱ νύκτες αὗται μὲ κατέστησαν ἂν ὄχι σοφὸν, βεβαίως ὅμως φαλακρὸν Ἱπποκράτην.

Ι'

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΕΝ ΒΙΚΤΩΡΙᾼ

Ἡ «Ἀφρικανή» ἐν Αὐστραλίᾳ.—Λέσχαι καὶ συναθροίσεις.—L'oiseau-lyre.—Ὁ Κλῆρος.—Δεξαμεναὶ τοῦ Γιὰν-Γιάν.—Βοτανικὸς κῆπος.—Στατιστικὴ συγκεφαλαίωσις.

21 Αὐγούστου.—Ἀφοῦ ἐπανήλθομεν εἰς τὴν πόλιν, αἱ δραματικαὶ παραστάσεις καὶ τὰ μεγάλα ἐπίσημα γεύματα ἀνεπλήρωσαν τοὺς χοροὺς τῶν μαύρων καὶ τὰ φαγητὰ τῶν μακροπόδων ὑπὸ τὰς καλύβας. Οἱ *Huguenots*, ἡ *Ἀφρικανὴ*, ὁ *Ῥοβέρτος Διάβολος* παριστάνονται ἐν Μέλβουρν ἐντὸς ὡραιοτάτης αἰθούσης, ὅπου τὸ κομψότατον ἔνδυμα τῶν γυναικῶν ὡς ἐν Λονδίνῳ, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὴν Εὐρώπην. Αἱ σκηνογραφίαι εἶναι λαμπραὶ, καὶ μόνη ἡ πρώτη τραγῳδεῖ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀνενθυμίσῃ εἰς ἡμᾶς ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τοὺς ἀντίποδας.

Ὁ Σὶρ Ῥέδμονδ Βάρυ, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης, ὁ πρῶτος δικαστὴς τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁ σημαντικώτερος ἄνθρωπος τῆς Βικτωρίας, προσεκάλεσεν ὅλους τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ὅλους τοὺς ἔχοντας ἐπιῤῥοὴν κατοίκους τῆς ἀποικίας εἰς μέγα γεῦμα διδόμενον εἰς τιμὴν τοῦ πρίγκηπος. Σοὶ ἀναφέρω δὲ τὸ γεῦμα τοῦτο μόνον καὶ μόνον ἵνα σοὶ εἴπω πόσον ἡ ἐνταῦθα πολυτέλεια εἶναι ἀπίστευτος. Ὁ οἰκοδεσπότης ἔχει τοὺς τρόπους τῆς πρώην ἐποχῆς, τοὺς ὁποίους ἀναδεικνύει ἔτι μᾶλλον τὸ ἔνδυμα τῶν ἡμετέρων πατέρων. Οἱ ὑπηρέται μὲ κόμην λευκὴν, αἱ αἴθουσαι λαμπρῶς διεσκευασμέναι, τὰ φαγητὰ ἐξαισίως κατεσκευασμένα ὑπὸ Γάλλου μαγείρου παριστῶσιν εἰς ἡμᾶς μετὰ τέσσαρας μῆνας τὴν νέαν εἰκόνα τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας. Ὁ Σὶρ Ῥέδμονδ διηγεῖται εἰς ἡμᾶς πῶς διεχάραξεν ἐπὶ τῆς πεδιάδος τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, πῶς αἱ σκηναὶ διεδέχθησαν ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἑβδομάδων τὰ ὑψηλὰ

Digitized by Google

χόρτα καὶ πῶς αἱ οἰκίαι ἀνεπλήρωσαν τὰς σκηνὰς ἐντὸς ἑνὸς ἔτους. Ἀπὸ τοῦ 1851 μέχρι τοῦ 1852 ἡ τιμὴ τῶν γαιῶν τῆς Μέλβουρν ηὔξησε χίλια ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Παρέστησε τὰς ταχείας προόδους τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τινων ἐτῶν δίδει βαθμοὺς ἴσους τὴν ἀξίαν πρὸς τοὺς τῆς Ὀξφὸρδ καὶ τοῦ Κέμβριτζ. Πεπαιδευμένος περί τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, φαίνεται ὅτι μετέφερεν ἐνταῦθα καὶ πάντας τοὺς ἀγγλικοὺς θεσμούς. Μετέφερε καὶ τὴν οἰναποθήκην του, καὶ προσφέρει μόνος εἰς τοὺς κεκλημένους μεγίστην φιάλην Πόρτου, περιέχουσαν πέντε λίτρας σχεδόν, ἐστολισμένην μὲ ὑφάσματα ἀράχνης καὶ περιτυλιγμένην μὲ γηραιὸν χάρτην ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγήρασεν ὁμοῦ μὲ τὴν φιάλην καὶ κλασικὴ τις ᾠδὴ τοῦ Ὁρατίου. Ὁ οἶνος εἶναι τοσοῦτον καλὸς ὥστε ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ἑνὸς ἐξ ἡμῶν στίχους ἐξαλειφθέντας ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ πίνομεν εἰς ὑγείαν τῶν ἀπόντων φίλων. Τοιαύτη εἶναι ἡ γενικὴ συνήθεια εἰς τὸ τέλος παντὸς γεύματος ἐν Αὐστραλίᾳ, καὶ ἡ ἀνάμνησις αὕτη τῆς μακρὰν κειμένης πατρίδος εἶναι συμφωνοτάτη πρὸς τὸ ἀληθέστατον τοῦτο ἔμβλημα τῶν κατοίκων τῆς γῆς ταύτης: Cœlum, non animum muto· ἤτοι: «Ἀλλάσσω τὸν οὐρανόν, οὐχὶ ὅμως τὴν ψυχήν!»

Τὴν ἐπαύριον ἡ Λέσχη Μέλβουρν ἔδωκε μέγα γεῦμα εἰς τὸν πρίγκηπα, παρακαθημένων ἑκατὸν εἴκοσι τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἐπίομεν καμπανίτην ὡς ὕδωρ καθαρόν. Τοσούτῳ δὲ εἶναι ὡραῖα πάντα, ὥστε νομίζομεν ὅτι εὑρισκόμεθα πολὺ μακρὰν τῶν ἀγρίων.

23 Αὐγούστου.—Δανδινόγκ. Τρέχομεν καὶ πάλιν εἰς τὰς πεδιάδας ὅπως μὴ χάσωμεν τὴν συνήθειαν. Ἓν νέον πτηνὸν πετᾷ ἐκ τοῦ μέσου θάμνων, εἶτα δύο καὶ μετὰ ταῦτα τρία. Εἶναι δὲ τὸ λεγόμενον oiseau-lyre, τὸ ὡραιότατον δηλαδὴ τῆς Αὐστραλίας. Τὸ σῶμά του εἶναι μέλαν καὶ μεγάλον ἴσον πρὸς μικρὰν ὄρνιθα, οἱ πόδες βραχεῖς, ἀλλ' ἡ οὐρὰ ἔχει μῆκος πλέον καὶ τῶν δύο ποδῶν. Ὅτε δὲ εἰσέρχεται εἰς τοὺς θάμνους, τὴν ἀφίνει συρομένην κατὰ γῆς ὡς ἐλαφρὸν καὶ κυμαινόμενον μανδύαν, ἀλλ' ὅτε κάθηται, περιστρέφει αὐτὴν ὡς ταὼς καὶ ἀναπτύσσει ὡς ἀληθῆ λύραν ὁμοίαν πρὸς μυιαστήριον, λύραν ἀρχαίαν, κομψοτάτην καὶ ἐλαφράν. Τὰ μὲν δύο ἐξωτερικὰ μεγάλα πτερά, ἐρυθρὰ ἅμα καὶ λευκά, φύσει καμαρωτά, σχηματίζουσι τὴν λύραν, τὰ δὲ πτερὰ τῆς μέσης, ψιλὰ καὶ στερεά, τὰς χορδάς. Ὁ θεατὴς ἐπιθυμεῖ ν' ἀκούσῃ τὴν μελῳδικὴν φωνὴν τοῦ πτηνοῦ τούτου, ἀλλ' ὅμως εἶναι βωβὸν ἐκ γενετῆς· οὕτω πως ἠθέλησεν ἡ παράδοξος καὶ παράλογος φύσις τῆς Αὐστραλίας. Ἐφόνευσα ἓν καὶ μὲ διέφυγε δεύτερον. Ἐνταυτῷ ἤκουσα μακρὰν κρότον γέλωτος. Μετὰ ταῦτα ἐφόνευσα ζῶον καλούμενον opossum, τὸ ὁποῖον ἐπήδα ἀπὸ ὑψηλοῦ κλαδίου· δραμὼν δὲ ἵνα παραλάβω αὐτό, βλέπω ὅτι ἐχωρίσθη εἰς δύο· καὶ ἡ μὲν μήτηρ ἔπεσε νεκρὰ εἰς τὰς ἀγκάλας μου, τὸ δὲ μικρόν, ὁρμῆσαν ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ θήλακος, ἔφθασεν εἰς τὰ πρῶτα κλαδία, ὅτε μόλις ἤρχισα νὰ ἐννοῶ τὸ παιγνίδιον τοῦτο. Τότε καὶ δεύτερος καγχασμὸς ἀντήχησεν ἀπομακρυνόμενος· «Θὰ γελάσῃ κάλλιον, ἐψιθύρισα, ὅποιος θὰ γελάσῃ τελευταῖος», καὶ ἔτρεξα εὐθὺς εἰς τὸ δάσος, μὴ δυνάμενος νὰ φαντασθῶ τίς ἐξεκαρδίζετο οὕτω πως, ὡς ἂν μ' ἐπεριγέλα. Ἐθαύμασα δὲ ὅτε ἤκουσα καὶ πάλιν τὸν πλατὺν γέλωτα. Τίς δὲ ἦτο ὁ γελῶν; Πτηνόν! Τὸ ἐφόνευσα ἐνῷ ἀνεκάγχαζε· προκαλῶ δὲ πάντα ὁδοιπόρον νὰ διακρίνῃ τὸν γέλωτά του ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γέλωτος. Τὸ δ' ἑσπέρας ἔμαθον ὅτι ὀνομάζεται Lauphing Jackass ἢ γελαστικὸς ὄνος, εἶδος λοφωτοῦ κολοιοῦ, ἔχοντος τὸ ῥάμφος μακρὸν καὶ τὸ σῶμα δὶς μεγαλήτερον τοῦ ἡμετέρου κολοιοῦ. Τὸ ὠνόμασαν δὲ οὕτως οἱ πλεῖστοι ἄποικοι, διότι ἔμειναν ἔκθαμβοι ὅτε τὸ ἤκουσαν κατὰ πρῶτον καγχάζον εἰς τὰ δάση. Ἐπὶ τέλους ἐφονεύσαμέν τινας δρυοκολάπτας, καὶ τοῦτο ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς ἡμετέρους διαφορᾶς κατὰ τὰ πτερά.

Τὸ δ' ἑσπέρας, ἐνῷ ἡτοιμαζόμεθα νὰ δειπνήσωμεν, ἠκούσαμεν ποδοβολητὸν ἵππου περὶ τὴν θύραν τῆς καλύβης, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ ἀναβάτου καλοῦντος ἡμᾶς κατ' ὄνομα. Ἦτο δὲ Ἰρλανδὸς ἱερεὺς καθολικός, ὁλοστρόγγυλος καὶ γαλανός, ὅστις, μαθὼν τὴν κυνηγετικὴν ἡμῶν ἐκδρομήν, ἦλθε νὰ μάθῃ μὴ ψοφῶμεν ἀπὸ τὴν πεῖναν. Ἡ μετ' Ἰρλανδοῦ σχέσις δὲν εἶναι δύσκολος, ἡ δ' ἐπίσκεψις αὐτοῦ μ' ἐδίδαξε πολλὰ πράγματα περὶ τοῦ κλήρου τῆς Αὐστραλίας ἅτινα ἠγνόουν. Αἱ ἀρχαῖαι πλάναι τῆς μητροπόλεως δὲν μετεφυτεύθησαν ἐνταῦθα· αἱ βουλαὶ δὲν παρεδέχθησαν ἰδιαιτέραν θρησκείαν τοῦ κράτους, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπολαύουσι τῆς αὐτῆς προστασίας παρά τε τοῦ νόμου καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὅθεν ἡ ἰσότης εἶναι ἐντελής, καὶ τὸ μέγα ζήτημα, τὸ ὁποῖον διαιρεῖ τὸ ἡνωμένον βασίλειον τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἐλύθη ἐνταῦθα αταράχως. Ἓν ἑκατομμύριον καὶ διακόσιαι πεντήκοντα χιλιάδες φράγκων χορηγοῦνται κατ' ἔτος εἰς τὸν κλῆρον, καὶ διανέμονται εἰς τὰς διαφόρους λατρείας ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτάς. Ἐν Βικτωρίᾳ ὑπάρχουσι περίπου 425.000 διαμαρτυρομένων, 140,000 καθολικῶν, 3,000 ἑβραίων καὶ 58,000 ὀπαδῶν ἄλλων θρησκευμάτων, τὰ δὲ διδόμενα ἐτησίως χρήματα δαπανῶνται εἰς μισθοδοσίαν 430 κληρικῶν καὶ εἰς κατασκευὴν ἐκκλησιῶν· τῶν δὲ ὑπαρχουσῶν ὁ ἀριθμὸς ἀναβαίνει εἰς 1,550. Ἦτο δὲ ἀναγκαιοτάτη ἡ ἐπιχορήγησις αὕτη διότι κατ' ἀρχὰς ἕνεκα τῆς ὑπὲρ τοῦ χρυσοῦ θέρμης, μόνη ἡ κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ περὶ θρη-

Digitized by Google

σκείας· σήμερον ὅμως, ὅτε ἡ Αὐστραλία εἰσῆλθεν εἰς δρόμον τακτικόν, τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἀποκρούει τὴν ἐπιχορήγησιν.

Ὁ ἀγαθὸς κληρικός, διαλεχθεὶς ἐπὶ πολὺ μετ' ἐμοῦ, ἵππευσε καὶ ἐγένετο ἄφαντος εἰς τὸ δάσος· μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἀναβάντες εἰς ταχυδρομικὴν ἄμαξαν μεγάλην, κοκκινοβαφῆ, συρομένην ὑπὸ ἑπτὰ ἵππων καὶ ἐρχομένην ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, συνεκαθήσαμεν μετὰ μεταλλευτῶν, ποιμένων, κουρέων, ὅλων σεσωρευμένων καὶ διηγουμένων τὰς παραδοξοτάτας τῶν ἱστοριῶν περὶ τοῦ νομαδικοῦ αὐτῶν βίου.

N.

Ἕπεται συνέχεια.

ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλφρέδου Μωρῦ.

Α'

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην νὰ καλύπτηται ὅπως μὴ ὑποφέρῃ ἐκ τῶν δυςκρασιῶν τοῦ ἀέρος, καὶ ὅπως προφυλάσσηται ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, τῶν ἑρπετῶν καὶ ἐν γένει ἀπὸ πάσης ἐπαφῆς βλαπτούσης τὸν ἀσθενῆ αὐτοῦ ὀργανισμόν. Τὰ πρῶτα ἐνδύματα κατεσκευάζοντο ὁτὲ μὲν ἐκ φύλλων ἢ ἐκ φλοιῶν δένδρων, ὁτὲ δὲ ἐκ δερμάτων. Ἡ Γένεσις παριστάνει τὸν Δημιουργὸν χορηγοῦντα δερματίνους χιτῶνας εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, κατὰ τὴν ἀποπομπὴν αὐτῶν ἐκ τῆς Ἐδέμ. Κατὰ τὸν Τάκιτον καὶ τὸν βυζαντινὸν Προκόπιον, τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐνδυμασία τῶν Φιννίων, φυλαὶ δέ τινες μασσαγετικαί, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων, περιεβάλλοντο διὰ φλοιῶν. Ὅμοια ἐνδύματα ἔφερον ἄλλοτε οἱ πλεῖστοι τῶν ἰθαγενῶν τῆς Πολυνησίας· οἱ δὲ Κάρροι καὶ Ὀττεντότοι φέρουσι μόνον δέρμα τι, συγκρατούμενον διὰ ζώνης. Ταχέως ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐπενόησε νὰ πλέκῃ τὰς ἶνας τῶν φυτῶν καὶ νὰ κατεργάζηται τὰ δέρματα· ταχέως ἐπίσης ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα νὰ ὑφαίνῃ τὰς ἶνας τῶν φυτῶν, τὸ ἄχυρον καὶ τὰς τρίχας τῶν ζώων, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐν *παλαφίτταις*[1] εὑρεθέντα χονδροειδῆ ὑφάσματα. Καὶ ὅταν ἔτι ἕνεκα τοῦ κλίματος ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς προφυλάξεως ἀπὸ τοῦ ψύχους δι' ἐνδυμάτων, ἔχει ὅμως τὴν πρὸς καλλωπισμὸν κλίσιν, κλίσιν ἐπίσης ἔμφυτον καὶ εἰς τὸν ἄγριον, ὅσον καὶ εἰς τὴν πεπολιτισμένην γυναῖκα.

Πολλοὶ λαοί, ὡς οἱ Κατωιξὶ καὶ οἱ Πουρουπουροῦ τοῦ Ἀμαζονείου, βιοῦντες ἐντελῶς γυμνοί, κοσμοῦσιν ἐν τούτοις διὰ κρίκων τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας. Οἱ Δαϋάκαι τοῦ Βορνέου, οἵτινες οὐδὲν φέρουσιν ἔνδυμα, ἔχουσι τὴν μανίαν τοῦ καλλωπισμοῦ, εἰσὶ δὲ καταπεφορτωμένοι ἐκ κοσμημάτων χρυσῶν, ἐκ χαλκίνων δακτυλίων καὶ ἐκ πετραδίων γαγάτου. Ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων ὁ ἄνθρωπος κατεσκεύαζε κοσμήματα· εὑρέθησαν ἐν τάφοις τῆς λιθίνης ἐποχῆς ὀδόντες καὶ ὄστρακα διάτρητα, πόρπαι, μαργαρῖται κλπ., ἡ δὲ πληθὺς αὐτῶν, εὑρισκομένων πολλαχοῦ εἰς σωρούς, ὡς ἐν Βιργινίᾳ, μαρτυρεῖ ὅτι ἀρχῆθεν ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦν γενικωτάτη.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ καλλωπισμοῦ, ὥστε πολλοὶ ἄγριοι λαοὶ πληροῦσι ταύτην καὶ ἐπὶ βλάβῃ αὐτοῦ τοῦ σώματός των. Πολυάριθμοι φυλαὶ τῆς τε ἀρκτῴας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς παρεμόρφουν τὴν κεφαλὴν αὐτῶν καταπιέζοντες τὸ κρανίον τῶν νηπίων, ὅπως ἡ φυσιογνωμία αὐτῶν προσλάβῃ ἀρειμάνιον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἦθος· τοῦτ' αὐτὸ συνειθίζετο καὶ παρὰ τοῖς Μακροκεφάλοις, κατὰ τὸν Ἱπποκράτην, καὶ παρὰ τοῖς Οὔνοις. Οἱ Βοτοκοῦδος τῆς Βρασιλίας ἐκλήθησαν οὕτως ἐκ τῆς ἀλλοκότου αὐτῶν συνηθείας τοῦ νὰ παρεμβάλλωσιν εἰς τὸ κατώτερον χεῖλος καὶ εἰς τὰ ὦτα πλατεῖς ξυλίνους δίσκους. Ὁμοίως παρὰ ταῖς πλείσταις τῶν ἀγρίων φυλῶν τοῦ Παραγουαΐη συνειθίζετο νὰ παρεμβάλλωσι τεμάχιον ξύλου ἢ λίθου εἰς τὸ κάτω χεῖλος παρὰ τὰς ῥίζας τῶν ὀδόντων. Οἱ Ἱσπανοὶ ἀπεκάλεσαν Ἰνδικήν τινα φυλὴν τῆς Ἀμερικῆς Λένγκουας ἐκ τῆς συνηθείας ἣν εἶχον νὰ θέτωσιν εἰς ἐντομὴν γενομένην ἐν τῷ κάτω χείλει ξυλίνην γλωσσίδα. Ἡ αὐτὴ συνήθεια τηρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν φυλῆς τινος τῶν ὀχθῶν τοῦ Σιρέ. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου τοῦ Πάσχα μηκύνουσι τεραστίως τὰ ὦτα αὐτῶν· τούτους δὲ μιμοῦνται καὶ οἱ *Λένγκουας*. Φρικωδῶς διατρυπῶσι τὰ ὦτά των καὶ οἱ Μαλαῖοι τῆς Σουμάτρας. Ἀλλ' ὅ,τι προδήλως καταδεικνύει τὴν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτον ἀνάγκην τοῦ καλλωπισμοῦ, ἀνάγκην συνδεομένην μετὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς ὑπεροχῆς καὶ διακρίσεως, εἶναι ἡ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀγρίων ἐπικρατοῦσα συνήθεια τοῦ χρωματίζειν, χαράσσειν καὶ κεντᾶν τὸ σῶμα. Τὸ ἔθιμον τοῦτο διατηρεῖται καὶ παρὰ λαοῖς ἔτι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένοις, ὡς ἐπὶ παραδείγματι παρὰ τοῖς Βαρμάνοις, οἵτινες οὐ μόνον μαυρίζουσι τοὺς ὀδόντας των, ἀλλὰ καὶ ζωγραφίζουσιν ἐπὶ τοῦ δέρματός των εἰκόνας ζώων, εἰς τὰς ὁποίας ἀποδίδουσι θαυμασίας ἰδιότητας. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης συνηθείας εἷς τῶν λαῶν τῆς Καληδονίας (Σκωτίας) ἐκλήθη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα *Πίκται*, ἤτοι ἐζωγραφημένοι. Οἱ Βρετανοί, κατὰ τὸν Καίσαρα, καὶ οἱ Σκύθαι Βουδῖνοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἔβαφον τὸ σῶμα αὐτῶν πρασίνῳ χρώματι. Οἱ Ἀγάθυρσοι, οἱ Δᾶκες, οἱ Σαμάρται ἀπεικόνιζον ἐπὶ τοῦ δέρματός των παντοίας μορφάς· οἱ δὲ Θρᾷκες ἐστιγματίζοντο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ κοινοτάτη μέχρι τοῦ νῦν ἔτι παρὰ ταῖς γυναιξὶν εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ *κνά* (lawso-

1. Λιμναῖαι κατοικίαι τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχήν.

Digitized by Google

nia inermis ἐπιστημονικῶς) πρὸς βαφὴν τῆς κόμης καὶ τῶν ὀνύχων. Αἱ παρὰ τὸν Ἀμαζόνειον φυλαὶ διακρίνονται διὰ τῶν ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ τοῦ σώματος βαφῶν. Ὅπως δὲ καταστήσωσιν ἀνεξιτήλους τὰς τοιαύτας βαφὰς πλεῖσται φυλαὶ ἐπενόησαν διὰ κεντημάτων νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὸ δέρμα τὴν χρωματιστικὴν ὕλην, ἐξαγομένην γενικῶς ἐκ τοῦ χυμοῦ τῶν φυτῶν. Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς στίξεως εἶναι συνηθέστατον παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς τῆς Πολυνησίας καὶ τῆς Μαλαισίας· εἶναι ἐπίσης εὔχρηστον παρά τισι τογκουσιακαῖς φυλαῖς καὶ παρὰ τοῖς Νεο-Ζηλανδοῖς, οἵτινες εἰσάγουσιν εἰς τὸ δέρμα χρώματα καὶ κόνιν ἄνθρακος. Ἕτεροι λαοὶ τῆς Πολυνησίας, ἰδίως δ' οἱ ἰθαγενεῖς τῶν Βιτίων καὶ Μαρκησίων νήσων καὶ τῆς νέας Ζηλανδίας, ποιοῦνται τὴν στίξιν βαθυτέραν, χαράσσοντες ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ἐν τῷ σώματι ἐντομάς, ἐν αἷς εἰσάγουσι χρωματιστικὰς ὕλας καὶ διαβρωτικὰ φυτά· διὰ τούτων ἀποτυποῦνται ἐπὶ τοῦ δέρματος ζωηρότατα αἱ ἀπεικονίσεις, αἵτινες πολλάκις χαράσσονται μεθ' ἱκανῆς τέχνης, δηλοῦσι δὲ τὸ ἀξίωμα, τὸ γένος καὶ τοὺς ἄθλους. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας ἀνὰ πᾶσαν ἐπίσημον τοῦ βίου ἐποχὴν χαράσσουσιν ἐν τῷ δέρματι αὐτῶν καὶ νέα σχέδια. Οἱ Μαουρίσιοι πολεμισταὶ φέρουσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου σχέδια ὅλως ἀνάγλυφα, ὧν ἡ κατασκευὴ ἀπαιτεῖ πολυωδύνους ἐγχειρήσεις. Ἕτεραι φυλαί, ὡς ἡ τῶν Τσουκτσῖς, ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἐγχάραξιν βαθειῶν ἐντομῶν προωρισμένων ν' ἀνακαλῶσιν εἰς τὴν μνήμην τὰ ἐν θήρᾳ, ἐν ἁλιείᾳ ἢ ἐν πολέμῳ ἀνδραγαθήματα. Εὐνόητος ἐκ τούτων καθίσταται ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ, ὃν προσέλαβον παρά τισι λαοῖς αἱ βαφαὶ καὶ τὰ στίγματα, ὧν ἡ απονομὴ συνοδεύεται πολλαχοῦ διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν, ἀναλόγων πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς τελετὰς τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν ἱπποτῶν. Παρὰ τοῖς Ἀλφουροῦ ὁ ἱερεὺς ἢ αὐτὸς ὁ *ρατζᾶς* προΐσταται τῆς τοιαύτης ἱεροτελεστίας, ἀποτελούσης μέρος τῆς λατρείας τῶν πνευμάτων. Διὰ θρησκευτικοῦ ἐπίσης χαρακτῆρος περιβάλλονται καὶ ἄλλαι ἀκρωτηριάσεις· οὕτως οἱ ἰθαγενεῖς τῶν νήσων Τόγκα, ἀποκόπτουσιν ἐνίοτε τὸν μικρὸν δάκτυλον, προσφέροντες αὐτὸν θυσίαν εἰς τὰ πνεύματα.

Ἕτερον ἔθιμον, συνδεόμενον μετὰ τῶν ἐν τῷ σώματι εἴτε πρὸς ἀναγνώρισιν εἴτε πρὸς θρησκευτικὸν σκοπὸν γενομένων χειρουργικῶν ἐγχειρήσεων, εἶναι ἡ περιτομή. Ἡ χρῆσις αὐτῆς, λαβοῦσα ἴσως τὴν ἀρχὴν ἐκ φυσικῆς αἰτίας, ἐπεξετάθη διὰ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ περιτομὴ συνειθίζετο ἐν Αἰγύπτῳ, ὁπόθεν παρέλαβον αὐτὴν οἱ Ἑβραῖοι, παρ' οἷς ὅμως οὐδαμῶς ἀπίθανον ὅτι προϋπῆρχε τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας αὐτῶν. Καθιερωθεῖσα διὰ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, εἰσήχθη καὶ ἐν τῇ ἰσλαμικῇ θρησκείᾳ, εἰς τοῦτο δ' ὀφείλει τὴν μεγίστην αὐτῆς διάδοσιν. Παρὰ τοῖς χαμιτικοῖς λαοῖς ἦν πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν χρήσει, διατηρεῖται δ' ἔτι ὑπὸ τῶν Ἀβυσσινῶν, καίτοι χριστιανῶν, περισωθεῖσα ἴσως ἐκ τῶν προγόνων των Κρεωφάγων, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὁ Στράβων. Ἐν Μαδαγασκὰρ ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῆς ἦν προγενεστέρα τῆς διαδόσεως τοῦ ἰσλαμισμοῦ. Διόδωρος δ' ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει, ὅτι καὶ οἱ νομάδες Τρωγλοδύται περιετέμνοντο. Παρετηρήθη δ' ὅτι συνειθίζεται καὶ ἐν Γουϊνέᾳ, ἐν τοῖς παραλίοις τοῦ Ζαγκαβάρ, παρὰ τοῖς Κάφροις, τοῖς Βεχουανᾶς καὶ τοῖς Δαμαρᾶς, οἵτινες πάντες ἀγνοοῦσι καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν λόγον τῆς περιτομῆς. Τὸ αὐτὸ ἔθιμον σώζεται καὶ παρὰ ταῖς φυλαῖς τῆς μεσημβρινῆς Αὐστραλίας, αἱ δὲ μὴ ἐγκολπωθεῖσαι αὐτὸ φυλαὶ τὸ ἀντικαθιστῶσι δι' ἑτέρου ἀλλοκότου ἐθίμου παραπλησίου πρὸς τὸ *σάλχ* τῶν Βεδουΐνων τῆς Ἀραβίας· εἶναι δὲ τὸ *σάλχ* εἶδος περιτομῆς, διαφόρου τῆς μωαμεθανικῆς, ἐν χρήσει ὂν πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ ἰσλαμισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὡς εἰδωλολατρικὴ ἀπαγορευθὲν ἐπὶ Βαχαβιτῶν ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ἴσως αἱ διάφοροι αὗται συνήθειαι προέρχονται ἐξ ἀρχικῆς συγγενείας τῶν Σημιτῶν πρὸς τοὺς Χαμίτας ἀφ' ἑνὸς καὶ τούτων πάλιν πρὸς τοὺς Αὐστραλούς. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἡ περιτομὴ ἐτηρεῖτο καὶ παρά τισι φυλαῖς τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς. Οἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Οὐκαϋλὶ οἰκοῦντες Κονιβὸς περιτέμνουσι τὰ θήλεα. Ἄλλοτε εἶδός τι περιτομῆς, καλούμενον *μαχελὲ*, ἐσώζετο ἐν ταῖς Σανδβίχαις νήσοις.

Ἡ ἐξαγωγὴ τῶν ὀδόντων καταδεικνύει ἐπίσης τὴν ἐνυπάρχουσαν συγγένειαν μεταξὺ λαῶν, πολὺ ἀπεχόντων ἀλλήλων. Τοιαύτη ἡ συνήθεια τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς τομεῖς τῶν ἐφήβων, κοινὴ παρὰ τοῖς Δαμαρᾶς τῆς Ἀφρικῆς, τοῖς Αὐστραλοῖς καὶ τοῖς Παποῖς. Εἶναι ὁπωσδήποτε βέβαιον ὅτι φυλαὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνήκουσαι οἰκογένειαν διετήρησαν πολὺν χρόνον μετὰ τὸν χωρισμόν των τὴν χρῆσιν ἀκρωτηριασμῶν ἀπαραλλάκτων. Οἱ Βαραβρᾶς, οἱ Φουντζῆ καὶ οἱ νομάδες τῶν ἐρήμων τῆς Βαϊουδᾶ διατηροῦσιν ἅπαντες τὴν συνήθειαν τοῦ χαράσσειν τρεῖς ἐντομὰς εἰς ἑκάστην παρειὰν καὶ εἰς ἕκαστον κρόταφον.

Παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς ἡ ἐνδυμασία χρησιμεύει μᾶλλον πρὸς στολισμόν, ὡς δεικνύει ἡ ἑνιαχοῦ παρὰ τοῖς Παποῖς ἐπὶ παραδείγματι ἐπικρατοῦσα συνήθεια τοῦ νὰ φέρωσιν οἱ ἀρχηγοὶ μόνοι πλέγματα ἐκ φύλλων βανανέας ἀνθοβαφῆ· οἱ λοιποὶ εἰσὶν ὁλοτελῶς γυμνοί. Πρὸ πάντων δὲ ὁ ἄγριος ἀρέσκεται νὰ κοσμῇ τὴν κεφαλήν, ὡς τὸ ἐπιφανέστερον μέρος τοῦ σώματος. Ἡ γυνὴ ἀρκεῖται συνήθως εἰς τὴν διακόσμησιν τῆς κόμης, ἣν στολίζει διὰ μυρίων κοσμημάτων. Ἐν γένει δ' ὀλίγιστοι τῶν απο-

Digitized by Google

λιτεύτων λαῶν παραμελοῦσι τὸν στολισμὸν τῆς κεφαλῆς εἴτε διὰ πετρῶν εἴτε δι' οἱωνδήποτε ἄλλων ἐπιδεικτικῶν ἀντικειμένων.

Τὰ βραχιόλια, τὰ ἐκ κόκκων ἢ ἐξ ὀδόντων ζῴων ἢ ἐκ χαλίκων περιδέρχια φέρουσι παρ' ἀγρίοις οὐ μόνον αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες. Αἱ γυναῖκες, ἐξ αἰσθήματος αἰδημοσύνης, διεγειρομένου καὶ ἀναπτυσσομένου βαθμηδὸν μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ, καλύπτουσι συνήθως τὴν ὀσφὺν αὐτῶν μέχρι τῶν γονάτων· πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ ἐνίοτε ἁπλῆ περιζώστρα, ὡς τὸ *σάρογκ* τῶν Μκλαισίων, ἢ ἡ προβιά, ἣν περιζώννυνται αἱ μαῦραι τοῦ Ἄνω Λευκοῦ Νείλου· τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς εἶναι ἄγνωστον μόνον παρὰ τοῖς βαρβαρωτάτοις τῶν φυλῶν. Παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς καθ' ὁλοκληρίαν γυμνοῖς, τὸ δέρμα ἀποκαθίσταται τραχύτερον, καὶ ἑπομένως ἥκιστα εὐαίσθητον εἰς τὰς ἔξωθεν ἐπιδράσεις. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐνδυμάτων ἐξήρτηται κατὰ μείζονα λόγον ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ στολισμοῦ, ἢ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς προφυλάξεως τοῦ σώματος, εὐνόητον εἶναι διατὶ πολλάκις δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν τοῦ κλίματος. Οὕτω παρετηρήθη ὅτι οἱ μαῦροι τῆς Σενεγαμβίας καὶ τῆς Γουϊνέας φέρουσιν ἀφθονώτερα καὶ καλλίτερα ἐνδύματα τῶν ἰθαγενῶν τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς, οἵτινες εἰσὶ σχεδὸν ἡμίγυμνοι, καίτοι εἰς ψυχροτέρας βιοῦντες χώρας. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει μετὰ πολλῆς νοημοσύνης προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐνδυμασίαν αὐτοῦ ἁρμοδίαν εἰς τὸ κλίμα ἐν τῷ ὁποίῳ ζῇ. Οὕτως ἐν ταῖς διακεκαυμέναις ἐρήμοις, ἔνθα ἡ ἀντανάκλασις τῆς θερμότητος εἶναι μεγίστη, ὁ ἄνθρωπος γενικῶς προτιμᾷ παντὸς ἄλλου ἐνδύματος ἁπλοῦν λευκὸν μανδύαν, ὡς τὸ *βουργούζιον* τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς, τὸ *πόγχο* τῶν Ἰνδῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, προφυλάσσοντα αὐτὸν τῶν φλογερῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, μὴ μεταδίδοντα δὲ μεγάλην θερμότητα. Ἡ δ' εὐάρεστος ἐντύπωσις, ἣν προξενοῦσιν εἰς τὸν ὀφθαλμόν, κεκμηκότα ἐκ τῆς ἀνανακλάσεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, τὰ λαμπρὰ χρώματα, ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς χρήσεως τῶν μελανῶν ἐνδυμάτων ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀνδαλούσιοι, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Βετικῆς, οἱ Ἰνδοὶ τῆς Περαυβίας, οἵτινες φέρουσι τὸ μέλαν *οὔνκου*, οἱ ἀρχαῖοι Μεξικανοὶ οἵτινες ἐκαλύπτοντο διὰ τοῦ *ἰχκαχουκπιλλι*, τοῦ αὐτοῦ χρώματος, προτιμῶσι τὰ μελάγχροα ἐνδύματα.

Ἐν δὲ ταῖς κατεψυγμέναις χώραις ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ καταλληλότατα ἐνδύματα πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἄκρας ὑγρασίας· οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὸ ἐξ ἐντοσθίων φαλαίνης καὶ φώκης κατασκευαζόμενον *ὑκόντς* τῶν Τσουκτσὶς εἶναι ἐντελῶς ἀδιάβροχον. Ἐν γένει ὁ Δημιουργὸς ἔταξε παρὰ τὸν ἄνθρωπον ζῷα ἐξ ὧν δύναται νὰ πορισθῇ ἐνδύματα κατάλληλα πρὸς τὸ κλίμα, ἐν ᾧ βιοῖ. Ἐκ τοῦ τριχώματος τῆς καμήλου ὁ Ἄραψ κατασκευάζει ἐξαίρετον καμηλωτὸν ὕφασμα, χρησιμεῦον ὁτὲ μὲν ὅπως σκέπῃ αὐτόν, ὁτὲ δὲ ὅπως περιτυλίσσῃ τὰ πράγματα, ἅτινα θέλει νὰ προφυλάξῃ. Ἐκ τοῦ ἐρίου δὲ τῆς προβατοκαμήλου οἱ Περουβιανοὶ ὑφαίνουν μανδύας, προφυλάσσοντας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ψύχους εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῶν Ἄνδεων· τὸ δέρμα τῶν φωκῶν καὶ τῶν κητοειδῶν στέγει τὸν Γροελανδὸν ἀπὸ τῶν παγετῶν καὶ τῶν ὑετῶν, ἐκ δὲ τοῦ δέρματος τοῦ ταράνδου ὁ Λάπων προμηθεύεται θερμότατα ἐνδύματα. Ἐν ταῖς βορείαις χώραις, ἔνθα τὰ ἄκρα πρέπει ὅπως καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοῦ ψύχους, εἰσὶν ἐν χρήσει ἐνδύματα ἄγνωστα τοῖς κατοίκοις τῶν τροπικῶν· τοιαῦτά εἰσιν αἱ χειρίδες, τὰ μακρὰ ὑποδήματα, τὰ τριχωτὰ πέδιλα τῶν Ἐσκιμῶ, τῶν Σαμογετῶν καὶ τῶν Λαπώνων. Ἐκ τῆς ἀνάγκης δὲ τοῦ βαδίζειν ἐπὶ ἐδάφους πεπηγότος, ἔνθα εὐχερῶς ὀλισθαίνει ὁ πούς, ἐπενοήθησαν τὰ σιδηρᾶ παγοπέδιλα, ἅτινα τεχνικώτατα κατασκευάζουσιν αἱ σιβηρικαὶ φυλαί. Οἱ Ἰνδοὶ τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς φέρουσιν ὑποδήματα ἐκ δέρματος βουβάλου, κατ' ἴδιόν τινα τρόπον κατειργασμένου, τὰ *μοκασσίνια*, ἄριστα προφυλακτικὰ τῆς ὑγρασίας. Ἐκτὸς τῶν ψυχρῶν κλιμάτων τὰ μακρὰ ὑποδήματα καὶ αἱ χειρίδες θεωροῦνται ὡς ἀντικείμενον πολυτελείας καὶ εἰσὶ σημεῖον πολιτισμοῦ. Ἐν ταῖς θερμαῖς τοὐναντίον χώραις τὸ πολὺ πολὺ πρὸς προάσπισιν τοῦ πέλματος φέρουσι σανδάλια, ἀφίνοντα πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὸν μέγαν δάκτυλον. Οἱ μαῦροι τῆς Γουϊνέας, καίτοι ὑπερμέτρως ἀγαπῶντες τὰ στολίδια, ἀγνοοῦσιν ὅμως ὁλοτελῶς τὴν χρῆσίν των· ἄλλως δὲ τὰ σανδάλια θὰ ἐστενοχώρουν τὰς κινήσεις των καὶ θ' ἀφήρουν τὴν εὐκινησίαν ἐκείνην τῶν ποδῶν των, ἥτις ἀναπληροῖ τὰς ἐλλείψεις τῶν χονδροειδῶν ἐργαλείων, ἅτινα μεταχειρίζονται. Διότι ἀληθῶς ὁ βίος, ὃν διάγουσιν οἱ ἄγριοι, ἀναπτύσσει αἰσθήσεις τινάς, ἀπημβλυμένας παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις. Ἐὰν ἡ γεῦσις ἡμῶν ἀποβαίνει ὁσημέραι λεπτοτέρα, ἐὰν τὸ ἡμέτερον οὖς καθίσταται εὐαίσθητον πρὸς μουσικήν, ἐὰν ὁ ἡμέτερος ὀφθαλμὸς ἄριστα δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρὸς ἀντιστάθμισιν στερούμεθα τῆς ὀξύτητος ἐκείνης τῆς ἀκοῆς, τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῆς ἀφῆς, ἥτις τοὐναντίον εἶναι τεραστίως ἀνεπτυγμένη παρὰ τοῖς ἀγρίοις. Τὸ ἡμέτερον βλέμμα δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τῶν λεπτοτάτων διαφορῶν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν κανόνων τῆς καλλαισθησίας, ἀλλ' ἡ ὅρασις ἡμῶν δὲν δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸ ἀσφαλὲς καὶ ὀξυδερκὲς βλέμμα τῶν τέκνων τῆς ἐρήμου. Ἡ ἁφὴ ἡμῶν, περιωρι-

Digitized by Google

σμένη εἰς μόνον τὰς χεῖρας, ἀπόλλυσι τὴν ἐκπληκτικὴν δύναμιν, ἣν κέκτηται ὁ ἄγριος. Ὁ Ἰνδὸς τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς ἀνεγνώριζεν ἄλλοτε, προσαρμόζων τὸ οὖς εἰς τὸ ἔδαφος, τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ εἰς καταπληκτικὴν ἀπόστασιν. Τοιαύτην ὀξύτητα ἀκοῆς κέκτηνται ἔτι καὶ νῦν οἱ νομάδες Βελουτσίς. Ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀραβίας ὁ Βεδουΐνος ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἄμμου ἰχνῶν ἀνακαλύπτει μετ' ἐξαισίας ἐπιτηδειότητος ποῖοι ἄνθρωποι καὶ ποῖα ζῶα διῆλθον, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκ τῶν ἰχνῶν μαντεύει εἰς τίνα φυλὴν ἕκαστος ἀνήκει. Τὸ προτέρημα τοῦτο τῶν Βεδουΐνων ἀνέγραψε πρὸ ἐννεακοσίων χρόνων ὁ Ἄραψ γεωγράφος Μοσουδὶ ἐν τῷ συγγράμματί του *οἱ χρυσοῖ Λειμῶνες*. Τὴν αὐτὴν ἐπιτηδειότητα ἔχουσι καὶ οἱ Ὀττεντότοι. Οἱ Μιγκοπίαι καὶ οἱ Ἀνδαμηνοί, οἵτινες ἐν τούτοις κατέχουσι τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, τοσοῦτον εἶναι ὀξυδερκεῖς, ὥςτε διακρίνουσι τ' ἀντικείμενα εἰς μέγιστον βάθος ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ δύνανται τὴν νύκτα εὐστόχως νὰ βάλωσιν ἐπὶ τὸ θήραμα. Οἱ δὲ μαῦροι τοῦ Ἄνω Λευκοῦ Νείλου τοσοῦτον ὀξεῖαν καὶ γεγυμνασμένην ἔχουσι τὴν ἀκοήν, ὥστε ἀκούουσι τὸν κρότον τυμπάνου εἰς καταπληκτικὰς ἀποστάσεις, οὐδέποτε ἀπατώμενοι οὔτε περὶ τοῦ μέρους ὁπόθεν ὁ ἦχος προέρχεται, οὔτε περὶ τῆς ἐννοίας τῶν τυμπανισμῶν, δι' ὧν οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι συνεννοοῦνται ἀλλήλοις.

Ὁ πολιτισμός, ἀναπτύσσων ἀφ' ἑνὸς τὴν διάνοιαν, ἐπαυξάνει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐρεθιστικότητα τῶν νεύρων, καὶ προκαλεῖ πλῆθυν νευρικῶν παθήσεων, ἀγνώστων ὁλοτελῶς εἰς τοὺς ἀγρίους. Ἡ παραφροσύνη εἶναι συχνοτέρα εἰς τὰς χώρας, ἔνθα ὑπάρχει μείζων διανοητικὴ ἀνάπτυξις. Ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος καθίσταται εὐαισθητότερος εἰς τὰς σωματικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς ὀδύνας. Οἱ περιηγηταὶ ἔμειναν ἔκθαμβοι βλέποντες πόσον ἀντέχουσιν εἰς τοὺς πόνους οἱ ἄγριοι, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι οἵτινες ζῶσι γυμνοί. Ἀναφέρουσι δὲ περιεργότατα παραδείγματα περὶ τῶν Ἐρυθροδέρμων καὶ τῶν Βισχριέ. Ἡ τοιαύτη ἀναισθησία προεκάλεσε παρὰ τοῖς βαρβάροις τὴν χρῆσιν τῶν βασάνων, οἷαί εἰσιν ἡ ἐκδορὰ τῶν αἰχμαλώτων, ἀπεικονιζομένων ἐν ἀσσυριακοῖς ἀναγλύφοις, ὁ ἀκρωτηριασμός, ὃν οἱ Ἰσραηλῖται παρέλαβον παρὰ τῶν Χαναναίων, ἡ ἐκδορὰ τῶν κρανίων, συνηθεστάτη παρὰ τοῖς Ἐρυθροδέρμοις καὶ περὶ ἧς ὁ Στράβων μαρτυρεῖ ὅτι ἦν γνωστὴ παρὰ τοῖς Σαραπάραις τῶν ὀρέων τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Θουκυδίδης, ποιούμενος λόγον περὶ τῆς ὠμότητος τῶν Θρακῶν, παρατηρεῖ τὴν ἀντίθεσιν, τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῆς ὠμότητος τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἡμερωτέρων ἠθῶν τῶν ἀνεπτυγμένων λαῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

Ἐν γένει δὲ τὸ εἶδος τοῦ βίου λαοῦ τινὸς ἀναπτύσσει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ πρὸς βλάβην τῶν ἐπιλοίπων· τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει ἐπίσης καὶ διὰ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις.

**

Ἕπεται συνέχεια.

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη σκοπὸν εἴχομεν νὰ ἀνακοινώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς *Ἑστίας* ὀλίγα μέν τινα καὶ πρόχειρα, δυνάμενα ὅμως νὰ παράσχωσιν ἀφορμὴν εἰς βαθυτέρας καὶ σπουδαιοτέρας σκέψεις, περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις γαλλικοῦ θεάτρου. Ἀνεκοπτόμεθα ὅμως καὶ ἀνεβάλλομεν τὴν περὶ τούτου ἀσχόλησιν διὰ δύο διαφόρους λόγους· τὸ μέν, ἀνεμένομεν νὰ λήξῃ ἡ ἐφετεινὴ θεατρικὴ περίοδος, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποληφθῶμεν εἰδικοὶ πολέμιοι τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα θεατρικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ εἰς καταστροφὴν αὐτῆς, ἔστω καὶ ἀκουσίως καὶ ἀνεπιγνώστως ἐργαζόμενοι· τὸ δέ, ἀνεμένομεν ἐπίσης νὰ κοπάσῃ ὁπωσοῦν ὁ πατριωτικὸς περὶ προπαρασκευῶν σάλος καὶ πάταγος, οὐδεμίαν ἔχοντες διάθεσιν νὰ παραστῶμεν ματαιοσχόλως ἀκαιρολογοῦντες ἐν σπουδαίοις, καὶ νὰ προκαλέσωμεν διὰ φαινομένης ἐλαφρίας παράδοξόν τινα μορφασμὸν ἢ καὶ δυσάρεστότερόν τι ἐπιφώνημα τῶν σπουδαιοτέρων ἡμῶν ἀναγνωστῶν.

Καὶ ἐξέλιπε μὲν ἤδη ὁ πρῶτος ἐκεῖνος τῆς ἀναβολῆς λόγος, διότι τὸ γαλλικὸν τοῦ παρελθόντος χειμῶνος θέατρον, ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ χωρίς τινος ἔξωθεν πολέμου, κακὴν κακῶς κατέληξε τὴν ζωήν, οὐδεὶς δέ, πιστεύομεν, ὑπάρχει εὐδιάθετος νὰ ζητήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ συγχωροχάρτια, ἐπικαλούμενος τὸ ἐλεῆμον ἐκεῖνο χριστιανικὸν ῥητόν: *ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται*. Δὲν ἐξέλιπεν ὅμως ἔτι, φοβούμεθα, ὁ δεύτερος τῆς ἀναβολῆς λόγος, οὔτε κατέπεσεν ὅλως, εἰ καὶ μεγάλως φαίνεται μετριασθείς, ὁ πατριωτικὸς ἐκεῖνος πυρετός, ὁ διὰ μαγικῆς ῥάβδου ζητῶν νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἔνοπλον στρατόπεδον, καὶ ἔγκλημα φυσικῶς ὑπολαμβάνων πάντα οἱονδήποτε περὶ οἱουδήποτε ἄλλου ἀντικειμένου λόγον. Διὰ τοῦτο δέ, καὶ σήμερον ἔτι, ἐπιχειροῦντες, μετὰ μακρὰν χρόνου ἀναβολήν, νὰ σημειώσωμεν ὀλίγας τινὰς ἡμῶν σκέψεις περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις γαλλικοῦ θεάτρου, αἰσθανόμεθα εὐλόγως τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν ἡμετέραν ἐπιβολὴν πρὸς ἐκείνους τῶν ἀναγνωστῶν, οἵτινες δύνανται—τίς οἶδε—νὰ κατηγορήσωσιν ἡμῶν ἀσύγγνωστον ἐλαφρίαν ἐπὶ τῇ προκειμένῃ διατριβῇ.

Δὲν δύναταί τις ἀληθῶς νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐπεκράτησεν ἐν Ἀθήναις, ἐρριζώθη δὲ πλέον καὶ χρόνιον κατέστη νόσημα ἡ ἰδέα, ὅτι θέατρον σημαίνει διασκέδασιν καὶ

Digitized by Google

οὐδὲν ἄλλο. Ἡ μερὶς ἐκείνη τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, ἡ πολλὴ μὲν καὶ ἐν πλειονοψηφίᾳ πληροῦσα συνήθως τὰ ἑδώλια τοῦ Φαληρικοῦ θεάτρου καὶ τοῦ *Ἀπόλλωνος*, μικρὰ δὲ καὶ ἐν μειονοψηφίᾳ συρρέουσα ἐντὸς τῆς ἀραχνοσκεποῦς αἰθούσης τοῦ χειμερινοῦ ἡμῶν θεάτρου, οὐδὲν ἄλλο δυστυχῶς φαίνεται ἐπιδιώκουσα, ὁσάκις μεταβαίνῃ εἰς τὸ θέατρον, ἢ τὴν ἁπλῆν τέρψιν τῶν ὀφθαλμῶν της ἰδίως καὶ τῶν ὤτων, ἡδονὴν αἰσθητικὴν μὲν πάντως, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινοτέραν καὶ προστυχοτέραν οὕτως εἰπεῖν τῆς λέξεως σημασίαν. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ τὸ θέατρον, ὡς ἔχει σήμερον καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἀθήναις, προγράφεται μὲν καὶ κακίζεται ἀδιακρίτως καὶ προπηλακίζεται παρὰ τῶν σοβαρῶν καὶ ἀδιαπτώτως συνωφρυωμένων, τῶν καταλογιζόντων εἰς παραλυσίαν καὶ ἁμάρτημα πᾶσαν τέρψιν καὶ διασκέδασιν, πανηγυρίζεται δὲ τοὐναντίον καὶ ἐκθειάζεται, ἀδιακρίτως ἐπίσης καὶ ἀνεπιγνώστως, παρὰ τῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ συμπόσιον ὑπολαμβανόντων τὸν βίον, καὶ εὐαρέστως χωνευόντων τὸ γεῦμά των πρὸς τὰ ὀρχηστικὰ μέλη τῆς *Fille de Madame Angot*, ἢ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τοῦ κόρδακος τῶν *Domestiques*.

Ὅτι εἰς οὐδετέραν τῶν τάξεων τούτων κατατασσόμεθα, νομίζομεν περιττὸν καὶ νὰ σημειώσωμεν. Φρονοῦμεν, τὸ καθ' ἡμᾶς, ὅτι εἶνε μὲν τὸ θέατρον διασκέδασις αἰσθητική, καὶ ἡ εὐγενεστάτη μάλιστα, ἀλλ' ὅτι εἶνε συνάμα καὶ διανοητικὴ ἀπόλαυσις, ἡ ὑψίστη πασῶν, καὶ ὅτι ἀπαραίτητον εἶνε, ὅπως ἀσφαλῶς κριθῇ τὸ ἀναγκαῖον καὶ σκόπιμον τῆς ὅπου δήποτε ὑπάρξεως τοιούτου ἢ τοιούτου θεάτρου, νὰ ἐξετασθῇ πρότερον λεπτομερῶς, ἂν καὶ κατὰ πόσον τοῦτο πληροῖ τοὺς ὅρους ἐκείνους, ἂν τουτέστι συντελεῖ οὐ μόνον εἰς πρόχειρον διασκέδασιν τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς διανοητικὴν αὐτοῦ συνάμα μόρφωσιν, καὶ εἰς διάπλασιν καλλαισθητικήν. Ἐκ τοιαύτης δ' ἐπόψεως ἐπιλαμβανόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα διὰ μικρῶν τὸ παρ' ἡμῖν ἀπό τινος εἰσκομισθὲν γαλλικὸν θέατρον, ὑπὸ τὴν ἀλλόκοτον καί πως σύνθετον μορφήν, ἣν βαθμηδὸν περιεβλήθη, θωπεῦον τὰς ἀψικόρους ὀρέξεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ.

Ἐλπίζοντες δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη ἔρευνα, καὶ τὰ πορίσματα εἰς ἃ θέλει κατ' ἀνάγκην καταλήξει ἡ ἡμετέρα ἐξέτασις εἰσὶν ἄξια τοσαύτης κἂν πατριωτικῆς μερίμνης καὶ προσοχῆς, ὅσης καὶ ἡ ἄσκοπος ἡμῶν πολιτικὴ τύρβη, πεποίθησιν ἔχομεν ἀδιάσειστον, ὅτι οἱ ἀπαθεῖς καὶ ἀπροκατάληπτοι τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν θέλουσιν ἐν τέλει συνομολογήσει, ὅτι οὔτε φροῦδον ἀγώνισμα οὔτε ἄκαιρος ματαιοσχολία εἶνε νὰ ἐξετασθῇ ἐπισταμένως πληγὴ ξένη μὲν καὶ παρείσακτος, ἀλλ' ἀπειλοῦσα νὰ καταστῇ ἐθνικὴ καὶ χρονία, καὶ νὰ διαφθείρῃ ἐπὶ τέλους πρόρριζον οὐ μόνον τὴν καλλαισθησίαν ἡμῶν καὶ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μόλις προκύπτουσαν δειλὴν φύτραν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν θεάτρου.

Ἀδιάφορον ἴσως εἶνε νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἱστορικῶς ἡ παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου. Ἀφ' ὅτου ἡ προσωρινὴ καὶ τυχαία ὅλως ἐν Ἀθήναις διαμονὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς ἑταιρίας τοῦ Manasse παρέσχε τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1869 εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν τὴν ἐρεθιστικὴν ἀπόλαυσιν τῶν πρωτοφανῶν διὰ τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν θελγήτρων τοῦ *Ὀρφέως ἐν Ἅδου* καὶ τῶν *Λεμβοδρόμων τοῦ Σηκουάνα*, βέβαιον ὅπως δήποτε καὶ ἀναμφισβήτητον εἶνε, ὅτι τὸ γόητρον τοῦ ἐπεισάκτου ἐκείνου καρποῦ ὑπῆρξε τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον μεγάλη τοῦ κοινοῦ μερίς, κεκορεσμένη ἄλλως τῶν μονοτόνων καὶ στερεοτύπων μελῳδιῶν τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος καὶ τῆς παραφώνου αὐτῶν ἑρμηνείας, κατεγοητεύθη καὶ σχεδὸν ἀπεμωράνθη ἐκ τῆς μουσικῆς ἐκείνης καὶ δραματικῆς βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἔτι, οἱ δυσπροσιτότεροι μὲν εἰς τὴν γοητείαν ἀλλὰ μεταβολῆς ὅπως δήποτε ὀρεγόμενοι, ἄσμενοι ἀφέθησαν εἰς τὸ ῥεῦμα, καὶ πάντες σχεδὸν μιᾷ φωνῇ ἐπεζήτουν θέατρον γαλλικόν. Καὶ πόθεν μὲν ὁ δυσαπάλλακτος οὗτος ἔρως τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀποβλητότατα προϊόντα τῆς νεωτέρας γαλλικῆς σκηνῆς, ἅτινα ἐδόθησαν ἐν Ἀθήναις, θέλει φυσικῶς ἐκ τῶν κατωτέρω ἐξηγηθῇ. Ἰδίως ὅμως πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ, ὁποῖός τις ἦτο καὶ πῶς ἐγεννήθη καὶ ὡρίμασεν ὁ τοσοῦτον νόστιμος ἐκεῖνος καρπός, ὁ μέχρις *ὀλιγώματος* τέρψας τοὺς οὐρανίσκους τοῦ ἡμετέρου κοινοῦ, καὶ τίνας εἶχον ἀρετάς, μουσικὰς ἢ δραματικάς, τὰ σκηνικὰ ἔργα, ἅτινα, ἐπὶ ἁδρᾷ πάντοτε κυβερνητικῇ χορηγίᾳ, παρετέθησαν εἰς ἑστίασιν αὐτοῦ.

Ἐν Γαλλίᾳ, ὡς γνωστόν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἐν Παρισίοις,—διότι ὑπὸ θεατρικὴν ἔποψιν οἱ Παρίσιοι εἶνε ἡ Γαλλία—, εἰσὶ διάφορα καὶ ποικίλα τὰ θέατρα. Ἕκαστον δὲ εἶδος θεατρικῆς παραγωγῆς ἔχει καὶ βωμὸν ἴδιον καὶ κοινὸν χωριστὸν καὶ συγγραφεῖς προμηθευτὰς ἰδιοφυεῖς καὶ πρὸς τοῦτο μόνον ἐργαζομένους. Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα, οὔτε ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ἀναδράμωμεν ἱστορικῶς τὴν γενεαλογίαν τῶν παρισινῶν τούτων θεαμάτων· τοῦτο δὲ μόνον σημειοῦμεν, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνα ἰδίως, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σκηνῆς, οὔτε ἐκ μουσικῆς τινος ἢ δραματικῆς ἀνάγκης ἐγεννήθησαν, οὔτε φυσικὰ καὶ ἀναπόφευκτα ὑπῆρξαν προϊόντα τῆς προόδου τῆς τέχνης. Τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν παρήγαγεν ἡ κερδοσκόπος εὐφυΐα μετρίων ἄλλως δραματοποιῶν καὶ μελοποιῶν, μὴ δυναμένων νὰ ἐξάρωσι τὴν τέχνην των εἰς τὸ ὕψος τῆς γνησίας τραγῳδίας ἢ κωμῳδίας καὶ τοῦ σοβα-

Digitized by Google

ρου μελοδράματος, ἄλλα δὲ ἐτέχθησαν, δίκην νοσηρῶν ὑπερσαρκωμάτων, ἐκ τῆς παντελοῦς καταπτώσεως τῆς δραματικῆς καὶ μουσικῆς παραγωγῆς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ εὐνοηθέντα ὑπὸ τῆς εὐτραπέλου καὶ ἀψικόρου γνώμης τοῦ συμμιγοῦς παρισινοῦ κοινοῦ, ἐκραταιώθησαν βαθμηδὸν καὶ κατίσχυσαν ἐπὶ τέλους πάσης ἄλλης σκηνικῆς παραστάσεως. Καὶ ἐκείνων μὲν ὁ χείριστος ἀντιπρόσωπος ὑπῆρξε καὶ μένει μέχρι σήμερον ἡ *μελοκωμῳδία* (vaudeville) καὶ ἡ μετ' ᾀσμάτων κωμῳδία (comédie vaudeville, comédie mêlée de couplets), τούτων δὲ τὸ *βωμολοχικὸν μελόδραμα* ἢ *μελοδραμάτιον* (opéra-bouffe, opérette), ἀληθὴς τοῦ μελοδράματος ὑποκορισμὸς, ὀφειλόμενος εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Offenbach, καὶ τῶν ἀξίων του μαθητῶν Lecoq, Hervé, Vasseur καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ αὐτοὺς ὁμίλου.

Περίεργον ἴσως θέλει φανῆ εἰς τὸν μὴ γνωρίζοντα τὴν ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη κοινωνικὴν τῆς Γαλλίας κατάστασιν, πῶς τὰ ἐκ πάσης ἐπόψεως ἀπόβλητα ταῦτα μουσικὰ καὶ δραματικὰ προϊόντα, τὰ οὐδὲν ἐνέχοντα ὑγιὲς καλλαισθητικὸν θέλγητρον, καὶ εἰς ταπεινὴν μόνον καὶ χαμαιπετῆ θωπείαν τῶν αἰσθήσεων ἀποβλέποντα, κατώρθωσαν κατ' ὀλίγον ἀπὸ μικρῶν καὶ λαιμάργων παραφυάδων νὰ ἀνακλαδωθῶσιν εἰς ὑψικόρυφα καὶ εὐρύσκια δένδρα, συγκαλοῦντα ὑπὸ τὴν γόησσαν καὶ μεθυστικὴν αὐτῶν σκιὰν τὰ ἐκ παντὸς τρόπου ἡδονὴν διψῶντα πλήθη τοῦ τε γηγενοῦς καὶ ἐθνείου παρισινοῦ κοινοῦ. Ἔτι δὲ παραδοξότερον θέλει φανῆ εἰς τὸν λησμονοῦντα τὸ ἐν παντὶ πανίσχυρον κράτος τοῦ γαλλικοῦ συρμοῦ, πῶς τὰ θεατρικὰ ἐκεῖνα ἐξαμβλώματα, τὰ πρὸς οὐδεμίαν ἀντέχοντα κριτικὴν, περιῆλθον ἐν τούτοις ἐν πομπῇ καὶ θριάμβῳ τὸν κόσμον ὁλόκληρον, παλαιὸν καὶ νέον, καὶ ἔδρεψαν δάφνας, καὶ ἐχειροκροτήθησαν καὶ ἐκένωσαν τοῦ εὐκαταφόρου κοινοῦ τὰ βαλάντια. Οὐδέτερον ὅμως ἄπορον. Εἶνε δυστυχῶς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ πληροῦν τὰς αἰθούσας τῶν θεάτρων παρισινὸν κοινὸν— ἐκτὸς τῆς ἀσημάντου ὑγιοῦς μειονοψηφίας, ἥτις παραμένει πιστὴ εἰς τὴν *Γαλλικὴν κωμῳδίαν* καὶ τὸ *Μελόδραμα*—ζητεῖ ἐκ παντὸς μέσου διασκέδασιν· ἠμβλυμένα δὲ πλέον ἔχον τὰ αἰσθητήριά του πρὸς τὰ παραδεδομένα καὶ ἀνώδυνα πάντως θεατρικὰ κέντρα, ἀναισθητοῦν ὅλως καὶ ἀπαθὲς διαμένον πρὸς τοῦ κλασικοῦ δράματος καὶ μελοδράματος τὰ γνωστὰ ἤδη καὶ καθημαξευμένα τεχνάσματα, θέλει πολὺ τὸ πέπερι ὅπως αἰσθανθῇ κνιζόμενον τὸν οὐρανίσκον του, ἄφθονον τὴν φρίκην καὶ τὸ αἷμα ὅπως ἀνορθωθῶσιν ἐκ τραγικοῦ ἐλέου αἱ τρίχες του, γυμνότητα δὲ παντελῆ τῶν κοινωνικῶν κακιῶν καὶ ἁμαρτημάτων καὶ ἀνυπόκριτον τὴν ἀναίδειαν καὶ τὴν παροίνιον βωμολοχίαν, ὅπως κινηθῶσιν εἰς γέλωτα τὰ βεβχρημένα καὶ ἀπόκορα χείλη του. Τοιοῦτο κοινὸν δὲν δύναται φυσικῶς νὰ εὐθυμήσῃ χωρὶς νὰ μεθυσθῇ, μήτε νὰ γελάσῃ χωρὶς νὰ γαργαλισθῇ. Ἀπαθὲς καὶ πλῆρες ἀπογοητεύσεως, γεγηρακὸς δὲ καὶ ἀπημβλυμένας ἔχον τὰς αἰσθήσεις, ζητεῖ εὐλόγως ἔξωθεν τὴν λείπουσαν αὐτῷ φαιδρότητα, καὶ λησμονοῦν ὅτι ψευδὴς καὶ νοσηρὰ εἶνε ἡ ἀπὸ τῆς μέθης εὐθυμία, μορφασμὸς δὲ ἀπαίσιος καὶ πολὺ τῆς λύπης λυπηρότερος ὁ ἀπὸ τοῦ κνισμοῦ γέλως, προσφεύγει ἀναγκαίως εἰς ὄργια, ὅπως ἀναπληρώσῃ τῆς ἀποτετριμμένης νεότητος τὴν σφριγῶσαν ζωὴν, εἰς οἰνοβαρεῖς ἀγρυπνίας, ὅπως βαυκαλήσῃ διὰ ψευδῶν γελώτων τὴν ἀπογοήτευσιν αὐτοῦ, καὶ εἰς βεβιασμένην καὶ συνθηματικὴν βωμολοχίαν, ὅπως ἀπατήσῃ τὴν πνευματικήν του νάρκην. Εἰς τόπον ἑπομένως ὅπου ἡ ἱερότης τοῦ γάμου κατήντησε χλεύη ἐν τῇ ἀνθούσῃ κοινωνίᾳ, ὅπου αἱ γυναῖκες ψιμυθιοῦνται δημοσίᾳ καὶ ἡ ἀγοραπωλησία τοῦ σώματος εἶνε κοινὸν γεγονὸς, τελούμενον ἀναφανδὸν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς ἀρχῆς καὶ τὰς ἐπικροτήσεις τῶν παρισταμένων, ὅπου ὑπολαμβάνεται βλὰξ ὁ λέγων πίστις συζυγικὴ καὶ ἠλίθιος ἐπαρχιώτης ὁ εἰς τὴν αἰδῶ πιστεύων, εἰς τοιοῦτον τόπον φυσικὸν ἦτο, ἐννοεῖται, νὰ φυῇ καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃ τὸ *βωμολοχικὸν μελόδραμα*, ἡ *κωμῳδία* τοῦ θεάτρου τοῦ Palais Royal καὶ ἡ μελοκωμῳδία τῶν Variétés, εὔλογον δὲ ἦτο νὰ χειροκροτηθῶσι τὸ *Ἀργυροῦν τύμπανον* καὶ αἱ *Ἑκατὸν Παρθένοι*, ἡ *Γέφυρα τῶν στεναγμῶν* καὶ ἡ *Περιχὼλ*. Πλὴν δὲ τῆς αἰσθητικῆς ταύτης ἰδιοσυγκρασίας τοῦ παρισινοῦ κοινοῦ, ὅπερ τοσοῦτον ἐσχάτως διέφθειρε τὴν σκηνικὴν παραγωγὴν τῆς Γαλλίας καὶ τοσοῦτον ὑπ' αὐτῆς, κατ' ἀναγκαίαν ἀλληλεπίδρασιν, διεφθάρη, δὲν πρέπει τις νὰ λησμονήσῃ καὶ τὸ φύσει εὐκατάφορον τοῦ πολλοῦ καὶ κοινοῦ πλήθους πρὸς πᾶσαν πρόχειρον, καίτοι πως ἄσεμνον, διασκέδασιν, οὔτε τὸ κτηνῶδες ἐκεῖνο ὁρμέμφυτον, ὅπερ μόνον ἡ ἐπιμεμελημένη ἀνατροφὴ βαθμηδὸν ἀποξέει, καὶ ὅπερ ἄλλως παρασύρει τὸν πολὺν ὄχλον εἰς ἀπόλαυσιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν ἀποβλήτων μὲν ἠθικῶς καὶ καλλαισθητικῶς, ἐπαγωγῶν ὅμως καὶ τὸν γέλωτα κινούντων θεαμάτων. Ὁ μὴ προσηκόντως ἀνατεθραμμένος ἄνθρωπος ἀσμενίζει γελῶν πρὸς πᾶν τὸ γελοῖον, ἥκιστα δὲ ἀναλογίζεται ἂν ἡ αἰδὼς ἐπιτρέπει τὸν γέλωτα, καὶ τέρπεται εὐχερῶς ἐκ τῆς βωμολοχίας, διότι δυσκόλως δύναται νὰ διακρίνῃ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀστειότητος, διότι τὰ μεταξὺ ἠθικοῦ καὶ ἀνηθίκου ὅρια εἶνε συγκεχυμένα καὶ ἀόριστα ἐν τῇ διανοίᾳ του καὶ λίαν ἀμυδρὰ ἡ τὸ βδελυρὸν ἀπὸ τοῦ μὴ τοιούτου διαχωρίζουσα γραμμή. Ὁ βαθὺς δὲ οὗτος ψυχολογικὸς λόγος, ὅστις ὑπῆρξεν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς διὰ τοῦ ἀμούσου πλήθους διαφθορᾶς τῶν κοινω-

Digitized by Google

νιῶν, εἶνε καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἓν τῶν μεγίστων αἰτίων, δι' ἃ αἱ ἀσεμνότητες καὶ βδελυγμίαι τῆς νέας γαλλικῆς σκηνῆς, αἱ ἀπὸ τῶν τριόδων καὶ τῶν παροδίων ἰκριωμάτων μεταστᾶσαι βαθμηδὸν εἰς τὰ θέατρα, οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ κατέστησαν ὑπὸ τὴν δευτέραν αὐτοκρατορίαν ἐπιδημικὸν νόσημα, μεταδοθὲν ἀπὸ τοῦ ὄχλου καὶ εἰς τὰ κρείττονα τῆς κοινωνίας στρώματα, ἀλλὰ καὶ πέραν τῆς Γαλλίας, καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικήν, ἐκράτησαν κατ' ὀλίγον ἀπόλυτον τὸ κράτος, καὶ κατέκλυσαν τὰ θέατρα ἔν τε πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει καὶ μιμήσει, καὶ πολλοὺς θεατρώνας ἐπλούτισαν, καὶ πολλὰς διέφθειραν κοινωνίας. Εἰς τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο συνετέλεσε, πλὴν τῶν γενικωτέρων αὐτῶν λόγων, καὶ ὁ εἰδικώτερος ἐκεῖνος, οὗτινος ἀνωτέρω ἐν παρόδῳ ἐμνημονεύσαμεν, τὸ πανίσχυρον τουτέστι ἀνὰ τὸν κόσμον σύμπαντα κράτος τοῦ παρισινοῦ συρμοῦ.

Ὅσῳ καὶ ἂν διαρρηγῶσι φωνάζοντες καὶ διαμαρτυρόμενοι οἱ γερμανοί, ὅσῳ καὶ ἂν ἀντιστρατεύωνται οἱ ψυχροὶ ἄγγλοι, ὅσῳ καὶ ἐπικρίνωσιν οἱ σοβαροὶ τῆς γῆς, ἀληθὲς καὶ ἀναντίῤῥητον εἶνε σήμερον, ὅτι ἡ Γαλλία, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οἱ Παρίσιοι, παράγουσι δι' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅτι ὅλος ὁ κόσμος πληρώνει ἀγοράζων τὰ προϊόντα τῶν Παρισίων. Ἡ Εὐρώπη ὁλόκληρος καὶ ἡ Ἀμερικὴ τρώγουσι σήμερον ὡς θέλουσιν οἱ γάλλοι μάγειροι, ἐνδύονται ὡς ὁρίζουσιν οἱ γάλλοι ῥάπται, καὶ διασκεδάζουσιν ὡς νομοθετοῦσιν οἱ ἐν Παρισίοις μέδοντες τοῦ συρμοῦ, τουτέστιν ὁ ἡμίκοσμος τοῦ ὡραίου φύλου καὶ οἱ ἀνδρόγυνοι γυναικοπῖπαι τοῦ *Ἀγγλικοῦ καφενείου.* Ἂν δὲ μέγας τῆς Γαλλίας πολιτικὸς ἔλεγέ ποτε αὐταρέσκως περὶ τῆς πατρίδος του, ὅτι ὁ *κόσμος πταρνίζεται, ὅταν ἡ Γαλλία κρυολογῇ,* πολὺ ἀληθέστερον δύναται σήμερον νὰ ῥηθῇ, ὅτι ὁ κόσμος κλονεῖται καὶ κονδυλᾷ ὅταν οἱ Παρίσιοι μεθύουσι. Μεθύουσι δὲ δυστυχῶς πολὺ συχνὰ οἱ Παρίσιοι σήμερον, καὶ διὰ τοῦτο ἤρχισε τοσοῦτον ἀποτροπαίως κονδυλῶσα καὶ κλονουμένη ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία. Μὴ δέ τις ὑπολάβῃ, ὡς ἠκούσαμεν πολλάκις πολλοὺς τῶν φανατικῶν γαλλοφίλων ἐνισταμένους, ὅτι οἱ ξένοι μᾶλλον, οἱ πανταχόθεν τῆς γῆς εἰς Παρισίους συῤῥέοντες ὅπως δαπανήσωσιν εἰς διασκέδασιν αὐτῶν τὸ περισσεῦον τοῦ βαλαντίου των, διέφθειραν τοὺς Παρισίους καὶ παρεμόρφωσαν ἰδίως εἰς ἔκτρωμα τὴν θεατρικὴν καλλαισθησίαν τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ, καὶ παρήλλαξαν εἰς ἐξάμβλωμα τὴν δραματικὴν καὶ μελοδραματικὴν παραγωγὴν τῆς Γαλλίας. Βέβαιον εἶνε, ὅτι τὸ ἥμισυ κἄν, ἂν οὐχὶ τι πλέον τῶν φοιτώντων εἰς τὰ εἰδικὰ παρισινὰ θέατρα, τουτέστιν εἰς τὸ Palais Royal, εἰς τὴν Renaissance, εἰς τὴν Gaîté, εἰς τὰς Variétés, καὶ εἰς τὰ τούτων παραπλήσια, εἶνε ξένοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, *Φειδιππίδαι* νεανίσκοι, μὴ γνωρίζοντες πῶς τάχιον καὶ εὐαρεστότερον νὰ καταβροχθίσωσι τὴν οὐσίαν τῶν *Στρεψιαδῶν* αὐτῶν πατέρων, καὶ πρὸς οὐδένα σκοπὸν ἄλλον μεταβαίνοντες εἰς Παρισίους, ἢ μόνον ὅπως χωνεύσωσιν εὐαρέστως πρὸ τῶν ἀκόσμων παρισινῶν σκηνῶν ὅ,τι ἔφαγον μετὰ φαιδρῶν συνδαιτυμόνων ἐν τοῖς ἑστιατορίοις τοῦ συρμοῦ, καὶ παρατείνωσιν ἔπειτα παρὰ τῷ Helder τὰ βωμολόχα σκώμματα, ὅσα ἔχουσιν ἔτι ἔναυλα ἀπὸ τῆς πρὸ μικροῦ παραστάσεως. Ἀλλὰ βέβαιον ἐπίσης εἶνε καὶ ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ ξένοι οὗτοι τερψιθῆραι μεταβαίνουσιν εἰς Παρισίους, γνωρίζοντες ἐκ προοιμίων ὁποία ἐκεῖ τοὺς ἀναμένει ἑστίασις, καὶ πληρέστατα συνειδότες ὁποῖα τὰ εἰς τὸ βαλάντιον αὐτῶν προσιτὰ ὤνια. Ὅπως δὲ πάσης ἀμφιβολίας ὑπέρτερον εἶνε, ὅτι πρώτη καθιστᾶται ἡ ἀγορὰ καὶ πρῶτοι ἀναπτύσσουσι τὰ ἐμπορεύματά των οἱ πωληταί, κατόπιν δὲ συῤῥέουσιν οἱ ἀγορασταὶ καὶ οἱ πελάται, οὕτως ἐπίσης οὐδεμίαν, νομίζομεν, ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν, ὅτι πρῶτον διεπλάσθησαν ὑπὸ τῶν Παρισινῶν ὡς διεπλάσθησαν οἱ Παρίσιοι, καὶ κατόπιν συνέῤῥευσαν περὶ τὴν κυψέλην οἱ ἀργοὶ τῆς ὑφηλίου κηφῆνες. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε μακρᾶς ἀναπτύξεως δεκτικόν, καὶ πολὺ τῶν ὁρίων τῆς προκειμένης διατριβῆς μακρότερον· τὸ βέβαιον εἶνε, καὶ τοῦτο ἀναντιῤῥήτως κυροῖ ἐπισταμένη καὶ ἐνδελεχὴς κοινωνικὴ μελέτη τῶν Παρισίων καὶ τοῦ παρισινοῦ βίου, ὅτι ἐν τῇ γαλλικῇ μεγαλοπόλει ἐγεννήθη τὸ πρῶτον ἡ νόσος, καὶ ἐκεῖθεν ἔπειτα μετετέθη εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, οὐ μόνον τὸν πεπολιτισμένον, ἀλλὰ καὶ τὸν θέλοντα ἔτι νὰ παρίσταται ὡς τοιοῦτος.

Εἰς ταύτην δὲ τὴν δευτέραν τάξιν, εἰς τὴν τάξιν τοῦ βατράχου τοῦ αἰσωπείου μύθου, τοῦ ἐκ παντὸς τρόπου ἀγωνιζομένου νὰ ἰσωθῇ πρὸς τὸν εὔσωμον βοῦν τοῦ λειμῶνος, κατατάσσεται ἀδιστάκτως τὸ ἀθηναϊκὸν κοινόν. Σπουδαιότατον καὶ πολλοῦ βεβαίως κόπου ἄξιον θέμα ἤθελεν εἶναι νὰ ἐξετασθῇ, ἐν τίνι καὶ κατὰ πόσον ὑπῆρξεν ὀλεθρία ἡ ἐπὶ τὴν νηπιάζουσαν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἐπιῤῥοὴ τοῦ ξένου, καὶ ἰδίως τοῦ γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, τίνας καὶ πῶς καὶ πρὸς ποῖον ἡμῶν ἐθνικὸν ὄφελος ἀντεγράψαμεν νεωτερισμοὺς τῆς Ἑσπερίας, ἐκ τίνος δὲ λόγου καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἀπεπιθηκίσαμεν πάντα τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν μορφασμόν, καὶ κατηντήσαμεν τέλος νευρόσπαστα ἑτεροκίνητα, ἀνανεύοντα καὶ κατανεύοντα πρὸς πάντα θεσμὸν τοῦ παρισινοῦ καὶ τοῦ βιενναίου συρμοῦ, ἀποδιοπομπούμενοι καὶ χλευάζοντες τὰ πάτρια ἔθιμα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀτομικότητα, καὶ ἐναμίλλως ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐξισωθῶμεν πρὸς κόσμους γεγηρακότας, ἡμεῖς οἱ νήπιοι, πρὸς ἔθνη ἀπόκορα, ἡμεῖς οἱ πεινῶντες ἔτι τὸν ἄρτον τοῦ πολιτισμοῦ τὸν ἐπιούσιον. Τὸ θέμα ὅμως τοῦτο

Digitized by Google

δὲν εἶνε δυστυχῶς τοῦ παρόντος, καὶ ὀλίγα τινα μόνον κατ' ἀνάγκην δύνανται περὶ αὐτοῦ νὰ σημειωθῶσιν, ὡς ἀπαραίτητον προεισόδιον τῆς παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου. Ἐσυνειθίσαμεν ἅπαξ τοὺς οὐρανίσκους ἡμῶν πρὸς τὴν γαλλικὴν μαγειρικὴν, καὶ ἐπιζητοῦμεν σήμερον, ἄπληστοι ὀψοφάγοι, τὰ καρυκεύματα τῶν παρισινῶν μαγείρων, τὰ ἐμβάμματά των καὶ τὰ ὑδνοφόρα των πλακούντια, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ πολιτισμός· ἐνδυόμεθα κατὰ τὰς ἐφημερίδας τοῦ συρμοῦ, καὶ αἰσχυνόμεθα φοροῦντες στενὰς περισκελίδας, καθ' ὃν χρόνον φέρουσιν αὐτὰς εὐρείας οἱ παρισινοὶ, διότι τοῦτο ὑπαγορεύει ἡ πρόοδος· ἀνατρέφομεν τὰ τέκνα ἡμῶν οὐχὶ πλέον ἡμεῖς καὶ αἱ σύζυγοι ἡμῶν ὡς οἱ χθὲς καὶ πρῴην, οἱ εὐρωτιῶντες ἡμῶν καὶ ἀπολίτιστοι πατέρες καὶ πάπποι, ἀλλὰ διὰ τοῦ γυναικείου συρφετοῦ τῶν παρισινῶν τριόδων, ὅθεν συλλέγομεν τὰς παιδαγωγοὺς τῶν υἱῶν ἡμῶν καὶ τῶν θυγατέρων, πρόφασιν μὲν ἔχοντες κωμικὴν, ὅτι ἀπαραιτήτως πρέπει τὰ νήπια ἡμῶν νὰ ψελλίζωσιν ἀπὸ τοῦ πέμπτου τῆς ἡλικίας των ἔτους πέντε λέξεις γαλλικὰς, καὶ τοῦτο διότι οὕτως ἐπιτάσσει ὁ ἐξευγενισμὸς, μὴ αἰσθανόμενοι δὲ ὁποῖον μόλυσμα ἐγκεντρίζομεν εἰς τὰς ἁπαλὰς ἐκείνας τῶν ἀθώων νηπίων ψυχάς· ἀξίωσιν ἔχομεν νὰ κοσμῶνται αἱ σύζυγοι ἡμῶν καὶ αἱ ἀδελφαὶ καὶ αἱ θυγατέρες ὡς αἱ πρόσφατοι τῶν ἐφημερίδων τοῦ συρμοῦ εἰκόνες, διότι ἐντρεπόμεθα ἄλλως νὰ παριστάμεθα πρεσβυτίζοντες· διασκεδάζομεν τέλος, ὡς διασκεδάζουσιν οἱ γάλλοι, συνερχόμεθα εἰς τὰς ἑσπερίδας ἡμῶν τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς, διότι οὕτως εἴθισται πλέον ἐν τῷ μεγάλῳ κόσμῳ, πίνομεν τέϊον καὶ οὐχὶ πλέον καφὲν, διότι ὁ καφὲς εἶνε κοινὸς καὶ πρόστυχος... — τί τὸ παράδοξον, ὅτι ἐπεθυμήσαμεν καὶ θέατρον γαλλικὸν τοῦ συρμοῦ, τουτέστι βωμολοχίαν καὶ κορδακισμόν; Τὸ ἓν ἔφερε τὸ ἄλλο, καὶ τοῦτο ἐδικαιολόγησεν ἐκεῖνο.

Τί ὅμως εἶνε τὸ ἐπαγωγὸν τοῦτο γαλλικὸν θέατρον, ὅπερ ἀπὸ ἓξ ἤδη ἐτῶν εἰσηγάγομεν παρ' ἡμῖν ὡς ἀναπόδραστον κοινωνικὴν ἀνάγκην; τί δὲ ἰδίως καὶ ποῖον εἶνε τὸ θέατρον ἐκεῖνο, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐπέτυχε παρ' ἡμῖν καὶ ἐχειροκροτήθη, ἡ μελοκωμῳδία τουτέστι καὶ τὸ βωμολοχικὸν μελόδραμα;

Σκύβαλον εὐτελὲς ὑπὸ ἔποψιν καλλιτεχνικὴν, βδελυγμία ὑπὸ ἔποψιν αἰσθητικὴν, νόσος δὲ αὐτόχρημα καὶ μίασμα ὑπὸ ἔποψιν ἠθικήν.

Δὲν λαλοῦμεν, ἐννοεῖται, περὶ τῆς καθαυτὸ κωμῳδίας, καὶ τοῦ οὕτω καλουμένου *κωμικοῦ μελοδράματος* (opéra-comique), διότι δυστυχῶς ἀμφότερα τὰ εἴδη ταῦτα τῆς γαλλικῆς σκηνικῆς παραγωγῆς, τὰ ἐν γένει μὲν τιμῶντα τὴν νεωτέραν ἐν Γαλλίᾳ δραματικὴν καὶ μουσικὴν τέχνην, ἰδίᾳ δὲ πλεῖστα δυνάμενα νὰ ἐπιδείξωσιν ἀληθῆ ἀριστοτεχνήματα, ἀπέτυχον ἐν Ἀθήναις, μετὰ πολλὰς ματαίας ἀποπείρας, καὶ πικρὰν μόνον ἐδίδαξαν μετάνοιαν εἰς τοὺς ἀποπειραθέντας τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν θεατρώνας. Δὲν φρονοῦμεν δὲ, ὅτι δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τὸ ἐναντίον ἐκ μικρῶν τινων καὶ μεμονωμένων ἐπιτυχιῶν ὀλίγων κωμικῶν μελοδραμάτων, ἅτινα ἤρεσαν καὶ ἐπεδοκιμάσθησαν παρὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι ἄλλα μὲν αὐτῶν εἶχον πρόδηλον τὸν τύπον τῆς συγγενείας πρὸς τὸ βωμολοχικὸν μελόδραμα, ἄλλα δὲ, ὠχραὶ τῆς ἰταλικῆς τεχνοτροπίας μιμήσεις, περιεῖχον ἐλαφρά τινα καὶ εὔρυθμα μελῳδήματα εὐχερῶς ἀπομνημονευόμενα καὶ συριττόμενα κατόπιν εἰς τὰς ὁδούς. Ἐν γένει τὸ κωμικὸν μελόδραμα καὶ ἡ καθαυτὸ κωμῳδία ἀπέτυχον ἐν Ἀθήναις, καὶ ὁ λόγος εἶνε λίαν ἁπλοῦς· τὸ εἰς ἀκρόασιν αὐτῶν παριστάμενον συνήθως κοινὸν, πλὴν ὀλίγων ἀλλ' ἀσημάντων ἐξαιρέσεων, ἐστερεῖτο τὰ δύο ἀπαραίτητα εἰς κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν αὐτῶν προσόντα, βαθεῖαν δηλαδὴ καὶ πλήρη γνῶσιν τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ μουσικὸν αἴσθημα λεπτὸν καὶ μεμορφωμένον. Διὰ τοῦτο δὲ, μὴ δυνάμενον φυσικῶς νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς φράσεως ἐν τῇ γαλλικῇ κωμῳδίᾳ, τὴν κομψότητα τῆς διαλεκτικῆς καὶ πάσας αὐτῆς τὰς λοιπὰς λεπτότητας, τὰς ἀπαραιτήτους ἐν τούτοις εἰς πλήρη τοῦ ὅλου κατανόησιν, ἀπέστρεψε τοσάκις τὸ πρόσωπον ἀπὸ πολλῶν ἀριστουργημάτων τῆς νεωτέρας γαλλικῆς δραματικῆς τέχνης, καὶ ἀφῆκε κενὰ τὰ θρανία πρὸ τῆς *Γυναικείας Μάχης*, τῆς *Ἀστασίας*, τοῦ *Συζύγου ἐν Ἐξοχῇ*, τῆς *Λευκῆς Τριχὸς*, τῆς *Ἰδιοτροπίας*, καὶ τοσούτων ἄλλων ἀληθινῶν κειμηλίων τοῦ νεωτέρου γαλλικοῦ θεάτρου. Διὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης λόγον δὲν ἐδύνατο τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν, πλὴν τῆς μουσικῶς μεμορφωμένης ἀλλ' ἀσημάντου ἀριθμητικῶς μερίδος αὐτοῦ, νὰ αἰσθανθῇ καὶ κατανοήσῃ τὰ θέλγητρα τῆς ἀορίστου ἐκείνης καὶ νεφελώδους οὕτως εἰπεῖν, ἀλλ' εὐφυοῦς ὅμως καὶ ἀβιάστου μελῳδίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ γαλλικοῦ κωμικοῦ μελοδράματος. Οὕτω δὲ ὑπέλαβε πτωχεῖαν μὲν τὴν ἔλλειψιν παταγώδους ἁρμονίας, ἔλλειψιν εὑρέσεως τὴν ἀπουσίαν ᾀσμάτων ῥυθμικῶν καὶ μονοτόνων, καὶ ψυχρότητα τέλος τὴν ἤρεμον ἐκείνην αἰσθηματικότητα τοῦ μέλους καὶ τὴν περὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ γαλήνην, ἥτις ὅμως τοσαύτην ἔχει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν βαθύτητα. Πόσοι, διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἐξετίμησαν ἐν Ἀθήναις τὴν *Λευκὴν Γυναῖκα*; πόσοι τὸ *Μέλαν Δόμινον*; πόσοι τὴν *Mignon*; Ὀλίγιστοι πάντως, καὶ αὐτοὶ δὲ ἠρυθρίων πολλάκις ἀποτολμῶντες νὰ ἐκφράσωσιν ἀπροκαλύπτως τὴν γνώμην των. Οἱ πλεῖστοι ὅμως, ἡ μεγάλη τοῦ κοι-

Digitized by Google

νοῦ πλειονοψηφία, ἐχειροκρότουν ἐκ γοητείας καὶ ἐπατάγουν ἀληθῶς ἐκ παραφορᾶς πρὸς τὰ ἀσεμνολογήματα καὶ τοὺς ὀρχηστικοὺς ῥυθμοὺς τῆς *Κόρης Ἀγκοῦς*, πρὸς τὰς ἀνόστους εὐφυολογίας καὶ τὰς ἀκόσμους χειρονομίας γυναικῶν ἀγοραίων, καὶ δὶς ἀπήτουν καὶ τρὶς πολλάκις τὴν ἐπανάληψιν τοῦ κόρδακος, καὶ ἐθορύβουν δίκην δαιμόνων ἐκβεβακχευμένων ὅπως ἀναπετασθῇ καὶ πάλιν ἡ αὐλαία, καὶ χορευθῇ ἀπ' ἀρχῆς ὁ προσφιλὴς ἐκεῖνος καὶ εὐσχήμος χορός.

Τὸ πρᾶγμα εἶνε λυπηρὸν, ἀλλ' ὅμως ἀληθές. Ἀναφέρομεν δὲ τὸ γεγονὸς, οὐχὶ ὅπως ἰσχυρισθῶμεν, ἐπ' αὐτοῦ βασιζόμενοι, ὅτι τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν εἶνε τοσοῦτον αἰσθητικῶς καὶ ἠθικῶς ἐκλελυμένον, ὥστε ἐν γνώσει καὶ ἐπιγνώσει ἐπιδοκιμάζει καὶ χειροκροτεῖ τοιαύτας ἀηδίας. Δὲν δύναταί τις ὅμως νὰ ἐξηγήσῃ ἄλλως τὴν ἐπιδοκιμασίαν του, ἢ ἀποδίδων αὐτὴν, λίαν εὐλόγως καὶ δικαίως, εἰς τὴν ἔλλειψιν καλλαισθητικῆς μορφώσεως. Ὁπωςδήποτε βέβαιον εἶνε, ὅτι παρ' ἡμῖν τὰ μὲν ὑγιᾶ καὶ ἄξια λόγου προϊόντα τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἀπέτυχον, ἀκατάληπτα καὶ ἀνεκτίμητα, ἐπέτυχον δὲ τοὐναντίον τὰ ἀπόβλητα ἐκεῖνα κερδοσκοπικὰ γεννήματα τῶν παρισινῶν θεάτρων, ὧν ἀνωτέρω ἐξεθήκαμεν τὸν πρῶτον τῆς ὑπάρξεως λόγον. Ὅτι δὲ τὰ προϊόντα ταῦτα, τά τε δραματικὰ καὶ μουσικὰ, εἶνε κατὰ πάντα λόγον αἰσθητικὰ ἐξαμβλώματα, δὲν ὑπάρχει μὲν βεβαίως ἀνάγκη νὰ καταδειχθῇ πρὸς τοὺς γνωρίζοντας αὐτὰ καὶ δυναμένους ἀπαθῶς νὰ τὰ κρίνωσι, πρέπει ὅμως ἐν ὀλίγοις νὰ ἐξηγηθῇ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ ἀδυνατοῦντας ἐξ οἱουδήποτε λόγου νὰ ἐγκύψωσιν εἰς μελέτην αὐτῶν ἐνδελεχῆ. Τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ ἐξ οὐδεμιᾶς, ὡς προείπομεν, προόδου ἢ ἀνάγκης τῆς δραματικῆς ἢ μουσικῆς τέχνης γεννηθέντα, οὐδὲν ἀπολύτως ἔχουσι τὸ δυνάμενον νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιεικεστέραν κριτικήν. Οὔτε ὑπόθεσις οἱαδήποτε, πιθανὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα, ὑπόκειται αὐτοῖς εἰς βάσιν, οὔτε χαρακτῆρες δραματικοὶ, ἀληθεῖς καὶ δυνάμενοι νὰ δεσμεύσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, φέρονται δι' αὐτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, οὔτε περιπέτειαι τεχνικαὶ καὶ ἐπιδεξίως συνηνωμέναι συνυφαίνουσι τὸ ὅλον, οὔτε κἂν λεπτομέρειαι γνησίως εὐφυεῖς ἀνυψοῦσι τὴν καθ' ὅλου τοῦ ἔργου ἀνούσιον πεζότητα. Ἀπιθανότητες μόνον καὶ παραδοξολογίαι ἐν τοῖς καθ' ὅλου, τερατολογήματα δὲ καὶ ἄκοσμοι βωμολοχίαι ἐν τοῖς ἐπὶ μέρει συναποτελοῦσι τὸ περίεργον ἐκεῖνο κρᾶμα, ὅπερ διπλοῦν ἰδίως, ἀπόβλητον δὲ πάντῃ ἔχει τὸν σκοπὸν, νὰ κινήσῃ μὲν τὸν παταγώδη γέλωτα τοῦ ὄχλου, νὰ πληρώσῃ δὲ τὰ βαλάντια τοῦ θεατρώνου καὶ τῶν ἀσμένως *τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γινομένων* συγγραφέων αὐτοῦ. Ὑπὸ ἔποψιν δὲ μουσικὴν, ἔτι μείζων καὶ πρόδηλος εἶνε ἡ τεχνικὴ αὐτῶν πτωχεία, καὶ ἔτι ἀθλιωτέρα ἡ παντελὴς αὐτῶν γυμνότης. Ἓν μόνον, ὡς πρὸς τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ παρατηρηθῇ, ὅπως δειχθῇ τῶν λόγων ἡμῶν ἡ ἀλήθεια. *Οὐδὲν*, ἀπολύτως οὐδὲν τῶν βωμολοχικῶν ἐκείνων μελοδραμάτων μέλος ὑπάρχει, τὸ μὴ δυνάμενον νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ὄρχησιν *πόλκας* τινὸς, ἢ στροβίλου ἢ ἀντιχόρου ἢ μαζούρκας. Πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ᾄσματα, εἴτε μονῳδίαι (solos) ἢ πολυῳδίαι (ensembles), δύνανται κάλλιστα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς χορευτικὴν διασκέδασιν, χωρὶς μηδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ βλαβῇ ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν. Εἰσὶ δὲ καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν μελῳδήματα κοινὰ καὶ χυδαῖα, στερούμενα συνήθως χάριτος καὶ πάντοτε πρωτοτυπίας, ὁμοιάζοντα δὲ πρὸς ἄλληλα ὡς ὁμοιάζουσιν ἐν ὅλῳ καὶ τὰ περιέχοντα αὐτὰ μελοδράματα, ὡς ὁμοιάζουσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα αἱ γελοῖαι καὶ ἀπίθανοι περιπέτειαι εἰς ἃς ἀναφέρονται, καὶ τὰ πρόστυχα σκώμματα ἅτινα σχολιάζουσι.

Τοιαῦτα, δι' ὀλίγων εἰκονιζόμενα, εἰσὶ τὰ δραματικὰ καὶ μουσικὰ ἔργα, ἅτινα μετὰ παραφόρου πολλάκις ἐνθουσιασμοῦ ἐχειροκρότησε τὸ ἀθηναϊκὸν κοινόν. Καὶ ὅμως τοσοῦτον δυστυχῶς ὑπῆρξε γενικὴ ἡ ἔνθους ὑπὲρ αὐτῶν παραφορὰ καὶ τοσοῦτον ἐπιδημικὴ ἡ νόσος, ὥστε πάντοτε σχεδὸν ὑπῆρξε πλήρης τοῦ θεάτρου ἡ αἴθουσα, ὁσάκις τὰ μελοδράματα καὶ αἱ μελοκωμῳδίαι ἐκεῖναι ἐδόθησαν ἀπὸ σκηνῆς, καὶ εἴδομεν πολλάκις, ἐρυθριῶντες καὶ αἰσχυνόμενοι, σεμνὰς δεσποινίδας καὶ σοβαρὰς δεσποίνας παρισταμένας εἰς ἀκρόασιν αὐτῶν, καὶ ἠκούσαμεν μετ' ἐνδομύχου τῆς καρδίας ἡμῶν ἄλγους παταγοῦντας ἐξ ἀγαλλιάσεως καὶ μαινομένους οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὰ θέλγητρα τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκείνων ἐκτρωμάτων ἄνδρας σπουδαίους, εἰς οὓς ἡ κοινωνικὴ κἂν αὐτῶν θέσις, ἂν μή τι ἄλλο, ἐπέβαλλε μείζονα περίσκεψιν καὶ αἰδημονεστέραν τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν ἐκδήλωσιν. Οὕτως εἴδομεν δὶς καὶ τρὶς πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενον τὸν κόρδακα, χάρις εἰς τὴν θορυβώδη ἀπαίτησιν τῶν φαιδροτέρων ἐκ τῶν θεατῶν, καὶ ἠκούσαμεν δὶς τὸ Oh! là, là, malheur! καὶ ἀπηλαύσαμεν πολλάκις κατ' ἐπανάληψιν τῶν σεμνῶν χειρονομιῶν τῶν ἀγοραίων γυναικῶν.

Ἀναντίῤῥητον λοιπὸν εἶνε, καὶ ἀποδεδειγμένον πλέον ἀρκούντως ἐκ τῆς πικρᾶς τοῦ παρελθόντος πείρας, ὅτι τὰ σκύβαλα μόνον καὶ τ' ἀποκαθάρματα τοῦ σημερινοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἀσμενίζει ἡ πλειοψηφία τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, καὶ ὅτι διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν δύναται οἰκονομικῶς νὰ ὑπάρξῃ ἐν Ἀθήναις ἄλλο γαλλικὸν θέατρον, ἢ τὸ ἐκτελοῦν ὀφφεμπαχιάδας καὶ μελοκωμῳδίας. Καὶ ἀφορμὴ μὲν τούτου εἶνε ἡ ἀτελὴς καλλαισθητικὴ μόρφωσις τοῦ κοινοῦ, συμπέρασμα δὲ φυσικῶς ἐπερχόμενον εἰς τὴν διάνοιαν παντὸς ἀπαθοῦς καὶ ἀπροκαταλή-

Digitized by Google

πτου κριτοῦ, ὅτι ἐν χώρᾳ, ὅπου τὸ κοινὸν δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ μορφώσῃ τὸ θέατρον, τὸ θέατρον ἀναγκαίως πρέπει νὰ μορφώσῃ τὸ κοινόν. Πρὸς τοῦτο ὅμως πρέπει ἐξ ἀνωτέρας καὶ ἁρμοδίας μερίμνης νὰ ἐπιβληθῇ τὸ πρέπον θέατρον εἰς τὰς Ἀθήνας, προγραφομένων μὲν ἀδυσωπήτως τῶν ἀηδιῶν, ὅσας ἐπὶ πέντε ἤδη ἔτη ἐγεύθημεν πρὸς μεγίστην ἐθνικὴν ζημίαν, ὀργανιζομένων δὲ καὶ ἐμψυχουμένων θεαμάτων ὑγιῶν καὶ προσφόρων εἰς ἀνατροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς οὗτος νοσεῖ δυστυχῶς λαιμαργίαν, καὶ ἔχει ἀπαραίτητον διαίτης ἀνάγκην.

Ἂς μεριμνήσωσι περὶ τούτου οἱ εἰς τοῦτο κεκλημένοι, καὶ ἂς μεριμνήσωσι ταχέως, διότι οὔτε περὶ παρωνυχίδος πρόκειται, οὔτ' ἐξ ἑαυτῶν συνήθως θεραπεύονται τὰ τοιούτου εἴδους νοσήματα.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

[Ἀπόσπασμα.]

Ἀγαπητοί μου Γαλαξειδιῶται,

Ἦτανε βέβαια ἀπὸ τὸν Θεὸν γραμμένο νὰ δράξωμε τὰ ἅρματα μία ἡμέρα, καὶ νὰ χυθοῦμε καταπάνω στοὺς τυράννους μας, ποῦ τόσα χρόνια ἀνελεήμονα μᾶς τυραγνεύουν. Τί τὴ θέλουμε, βρὲ ἀδέρφια, αὐτὴ τὴ πολυπικραμένη ζωή, νὰ ζοῦμε ἀποκάτω στὴν σκλαβιά, καὶ τὸ σπαθὶ τῶν Τούρκων ν' ἀκονιέται εἰς τὰ κεφάλια μας; δὲν τηρᾶτε ποῦ τίποτα δὲν μᾶς ἀπόμεινε; αἱ ἐκκλησίαι μας γενήκανε τζαμιὰ καὶ ἀχούρια τῶν Τούρκων, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πῇ πῶς τάχα ἔχει τίποτε ἐδικό του, γιατὶ τὸ ταχὺ βρίσκεται φτωχὸς σὰ διακονιάρης στὴ στράτα· αἱ φαμελιές μας καὶ τὰ παιδιά μας εἶναι στὰ χέρια καὶ στὴ διάκρισι τῶν Τούρκων. Τίποτα, ἀδέρφια, δὲν μᾶς ἔμεινε· δὲν εἶναι πρέπον νὰ σταυρώσωμεν τὰ χέρια, καὶ νὰ τηρᾶμε τὸν οὐρανό· ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε χέρια, γνῶσι καὶ νοῦ· ἂς ρωτήσωμε τὴν καρδιά μας καὶ ὅ,τι μᾶς ἀπαντηχαίνει ἂς τὸ βάλωμεν γλήγορα σὲ πρᾶξιν, καὶ ἂς εἴμεθα, ἀδέλφια, βέβαιοι τὸ πῶς ὁ Χριστός μας ὁ πολυαγαπημένος θὰ βάλῃ τὸ χέρι ἀπάνω μας. Ὅ,τι θὰ κάμωμε, πρέποντας εἶναι νὰ τὸ κάμωμε μίαν ὥραν ἀρχίτερα, γιατὶ ὕστερα θὰ κτυπᾶμε τὸ κεφάλι μας. Τώρα ἡ Τουρκιὰ εἶναι μπερδεμένη σὲ πολέμους καὶ δὲν ἔχει ἀσκέρια νὰ στείλῃ καταπάνου μας. Ἂς ὠφεληθοῦμε ἀπὸ τὴν περίστασι, ὅπου ὁ Θεός, ἀκούοντας τὰ δίκαια παράπονά μας, ἔστειλε διὰ ἐλόγου μας· μία ὥρα πρέποντας εἶναι νὰ ξεσπάσῃ αὐτὸ τὸ μαράζι, ὅπου μᾶς τρώγει τὴν καρδιά. Στὰ ἅρματα, ἀδέρφια· ἢ νὰ ξεσκλαβωθοῦμε, ἢ νὰ πεθάνωμε· καὶ βέβαια καλλίτερο θάνατο δὲν μπορεῖ νὰ προτιμήσῃ κάθε χριστιανὸς καὶ Ἕλληνας.

Ἐγὼ καθὼς τὸ γνωρίζετε καλότατα, ἀγαπητοί μου Γαλαξειδιῶται, ἐμπορῶ νὰ ζήσω βασιλικά· μὲ πλούτη, τιμαῖς καὶ δόξαις· οἱ Τοῦρκοι ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσω μοῦ τὸ δίνουνε παρακαλῶντας· γιατὶ τὸ σπαθὶ τοῦ Ὀδυσσέα δὲν χωρατεύει· ἔπειτα κοντὰ στὰ ἄλλα ἐνθυμοῦνται τὸν πατέρα μου ποῦ τοὺς ἐξεμάτισε. Μὰ σᾶς λέγω τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, ἀδέρφια, δὲ θέλω ἐγὼ μονάχα νὰ καλοπερνῶ καὶ τὸ γένος μου νὰ βογκᾷ στὴ σκλαβιά· μοῦ καίεται ἡ καρδιά μου σὰ βλέπω καὶ συλλογιοῦμαι πῶς ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μᾶς τυραγνεύουν.

Ἀπὸ τὸ Μωριὰ μοῦ στείλανε γράμματα πῶς εἶναι τὰ πάντα ἕτοιμα. Ἐγὼ εἶμαι στὸ ποδάρι μὲ τὰ παλληκάρια μου· μὰ θέλω πρῶτα νὰ ἦμαι βέβαιος τὸ πῶς θὰ μὲ ἀκολουθήσετε καὶ ἐσεῖς· ἂν ἐσεῖς κάμετε ἀρχὴ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ σηκωθῇ ὅλη ἡ Ρούμελη· γιατὶ ὁ κόσμος φοβεῖται· μὰ σὰν ἰδῇ ἐλόγου σας, ποῦ ἔχετε καράβια, καὶ ξέρετε καλλίτερα τὰ πράγματα, τὸ πῶς σηκώνετε τὸ μπαϊράκι, θενὰ τελειώσει ὄχι καλλίτερα τὸ πρᾶγμα.

Χαιρετίσματα σὲ ὅλους τοὺς φίλους πέρα καὶ πέρα.

Σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς γλυκοφιλῶ.

22 Μαρτίου 1821.

Ὁ ἀγαπητός σας

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ.

Ἐκ τοῦ γ' τόμου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μυθιστορήματος τοῦ ἐν Λειψίᾳ περιωνύμου καθηγητοῦ Γεωργίου Ἔβερς «ἡ Αἰγυπτία βασιλόπαις», ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα ἐκ τῆς πολιτικῆς διαθήκης τοῦ βασιλέως Ἀμάσιος.

Σ. τ. Δ.

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΘΝΗΣΚΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

Αἰσθάνομαι, ὅτι τὸ τέλος μου προσεγγίζει. Ἂς σοὶ εἴπω, υἱέ μου καὶ διάδοχε, τὴν τελευταίαν μου θέλησιν· πρᾶξον κατ' αὐτήν, διότι σοὶ λαλεῖ ἡ πεῖρα! Πλὴν φεῦ, ἐν τῷ μακρῷ βίῳ μου ἑκατοντάκις εἶδον, ὅτι ὅλοι οἱ βιωτικοὶ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἄλλοι μᾶς δίδουσιν, εἰσὶν ἀνωφελεῖς· εἰς οὐδένα ἐπετράπη ν' ἀποκτᾷ πεῖραν ὑπὲρ ἄλλου. Μόνον δι' ἰδίων ζημιῶν καθίσταταί τις προνοητικός, συνετὸς δὲ μόνον δι' ἰδίας μαθήσεως! Ἀναβαίνεις ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν ἡλικίᾳ ὡρίμῳ, υἱέ μου, καὶ ἔλαβες τὸν καιρὸν νὰ σκεφθῇς περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, περὶ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ, καὶ νὰ ἴδῃς καὶ νὰ συγκρίνῃς ἀντικείμενα ποικίλα. Διὰ τοῦτο δὲν σοὶ δίδω γενικὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ περιορίζομαι εἴς τινας ὠφελίμους συμβουλάς. Σοὶ τὰς προσφέρω διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, φοβοῦμαι ὅμως ὅτι θὰ τὰς δεχθῇς διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Πρὸ πάντων γνώριζε, ὅτι κατὰ

Digitized by Google

τοὺς τελευταίους μῆνας μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἀδιαφόρως, καίτοι τυφλὸς, παρηκολούθησα τὴν πορείαν σου· ἀλλ' ἐκ προθέσεως ἀγαθῆς σοὶ ἐπέτρεψα ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Ἡ Ῥοδῶπις μοὶ διηγήθη ποτὲ τὸν μῦθον τοῦ διδασκάλου αὐτῆς Αἰσώπου: ὁδοιπόρος συνήντησέ ποτε ἄνθρωπον καὶ τὸν ἠρώτησε πόσον χρόνον θέλει χρειασθῆ ὅπως φθάσῃ εἰς τὸν προσεχῆ σταθμόν. «Πήγαινε, πήγαινε», ἀπήντησεν ὁ ἐρωτηθείς.— «Ἀλλὰ πρὸ τούτου θέλω νὰ μάθω πότε θὰ φθάσω εἰς τὴν πόλιν!»—«Πήγαινε, πήγαινε!»—Ὁ ὁδοιπόρος ἐμακρύνθη πλήρης ἀγανακτήσεως καὶ λοιδωρῶν. Ἀφοῦ ἐβάδισε βήματά τινα, ὁ ὑβρισθεὶς τὸν ἀνεκάλεσε καὶ τῷ εἶπε: «Μίαν ὥραν θὰ χρειασθῇς διὰ νὰ φθάσῃς εἰς τὴν πόλιν· δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπαντήσω ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐρώτησίν σου πρὶν ἢ ἴδω τὸ βάδισμά σου!»

Πρὸς τὸ καλόν σου ἀνεπόλησα τὸν μῦθον τοῦτον· ἐπετήρουν δὲ σιωπῶν τὴν κυβερνητικήν σου πορείαν, ἵνα δυνηθῶ νὰ σοὶ εἴπω ἂν ἐβάδιζες ταχέως ἢ ἀργά. Τώρα γνωρίζω ὅ,τι ἐπεθύμουν νὰ μάθω, καὶ πρὸς τὰς συμβουλάς μου σοὶ δίδω τὴν ἑξῆς διδασκαλίαν: Δοκίμαζε ὁ ἴδιος τὰ πάντα. Πᾶς ἄνθρωπος, ἰδίως ὅμως πᾶς βασιλεὺς, ἔχει τὸ καθῆκον ν' ἀντιλαμβάνηται ὁ ἴδιος πάντων ὅσα ἀφορῶσιν ἐκείνους, δι' ὧν τὴν εὐημερίαν καθῆκον ἔχει νὰ μεριμνᾷ. Σὺ, υἱέ μου, συνειθίζεις πολλὰ νὰ βλέπῃς δι' ὀφθαλμῶν ἀλλοτρίων, ν' ἀκούῃς πολλὰ διὰ ξένων ὤτων, δὲν ἀνατρέχεις ἀρκούντως εἰς τὴν πρώτην πηγήν.

Ὅταν ἀκριβῶς γνωρίζῃς πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ τόπου, τότε εἶνε εὔκολον νὰ κυβερνήσῃς καλῶς. Ἔκλεγε τοὺς καταλλήλους ὑπαλλήλους. Σέβου τοὺς νόμους, καὶ οὐδένα ἐμπιστεύθητι θεωροῦντα ἑαυτὸν συνετώτερον τοῦ νόμου· διότι, σοὶ λέγω, ὁ νόμος εἶνε πανταχοῦ καὶ πάντοτε συνετώτερος παρὰ τὸ ἄτομον, καὶ πᾶς παραβάτης αὐτοῦ εἶνε ἄξιος ποινῆς· οὐδεὶς αἰσθάνεται τοῦτο ζωηρότερον ἢ ὁ λαὸς, ὅστις τόσῳ προθυμότερον θυσιάζεται ὑπὲρ ἡμῶν ὅσῳ προθυμότερον ἡμεῖς ἠξεύρομεν νὰ θυσιάζωμεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν θέλησιν εἰς τὸν νόμον. Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ εἶνε συνήθως τραχεῖα· ἀλλ' ἐκφράζει καὶ συνήθως ὑγιεῖς ἀρχάς· δὲν γνωρίζει τὸ ψεῦδος, καὶ οὐδεὶς ἔχει ἀνάγκην τόσῳ κατεπειγούσαν τῆς ἀληθείας, ὅσον ὁ βασιλεύς. Ὁ Φαραὼ, ὁ προθυμότερον ὑπακούων εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ αὐλικοὺς, θέλει ἀκούσει τὰς πλείστας κολακείας. Ἐκεῖνος, ὅστις προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιῇ τὰς εὐχὰς τοῦ λαοῦ, πολλὰ θὰ πάσχῃ ἐκ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει του θὰ ἔχῃ ἀνάπαυσιν, καὶ θὰ τιμᾶται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Εὔκολον καὶ καλὸν ἀποβαίνει εἰς βασιλέα, γινώσκοντα τὰ καθήκοντά του, ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ του· δύσκολον νὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν μεγιστάνων του, ἀδύνατον σχεδὸν, νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν ἀμφοτέρων.

Τίμα τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ δεῖξον εἰς τοὺς κήρυκας αὐτῆς ὅτι δὲν τοὺς θεωρεῖς ὡς δοχεῖα τῆς θεότητος, ἀλλ' ὡς θεράποντας αὐτῆς.

Τήρει τὰ πατροπαράδοτα, ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀλλὰ μὴ κλεῖε τὰς πύλας τοῦ κράτους πρὸς τοὺς ὠφελίμους νεωτερισμούς. Οἱ θρασεῖς εὐκόλως ἐγκαταλίπουσι τὰ πάτρια· οἱ κουφόνοες εὑρίσκουσιν ἀγαθὰ μόνα τὰ ἀλλότρια καὶ τὰ νέα· ἀλλ' ἀφυεῖς μωροὶ ἢ προνομιοῦχοι ἰδιοτελεῖς μόνοι προσκολλῶνται ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὰ ἀρχαῖα καὶ καλοῦσι τὴν πρόοδον ἁμάρτημα· οἱ συνετοὶ καταγίνονται εἰς διατήρησιν τῶν διὰ τοῦ παρελθόντος ὡς ὠφελίμων ἀποδειχθέντων, εἰς ἐκτόπισιν τῶν ἐπιβλαβῶν καταστάντων, εἰς παραδοχὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅθεν καὶ ἂν κατάγεται. Οὕτω πράττε, υἱέ μου, θὲς δὲ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας σου, ὅταν ἀναβῇς ἐπὶ τοῦ θρόνου.

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΒΙΟΛΙΟΝ ΤΟΥ ΜΟΖΑΡΤ

Ἱστορικὸν ἀνέκδοτον.

Α'

Πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ προαστείου τῆς Βιέννης «Ἅγιος Ἰωσὴφ» ὑπῆρχε πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν πτωχὸς ῥωποπώλης, ὀνομαζόμενος Ῥοῦτλερ, βεβαρυμένος ὑπὸ πολυμελοῦς οἰκογενείας. Τὰ μικρὰ κέρδη τοῦ ἀθλίου του καταστήματος μόλις ἐπήρκουν πρὸς διατροφὴν συζύγου, νέας εἰσέτι, καὶ δεκατεσσάρων τέκνων, ὧν τὸ πρεσβύτατον ἦν μόλις δεκαεξαετές. Ἐν τούτοις ὁ Ῥοῦτλερ μεθ' ὅλην τὴν ἀθλιότητα τῶν ὑποθέσεών του ἦν ἀγαθοεργὸς καὶ εὐπροσήγορος εἰς πάντας, ὁ πτωχὸς δὲ καὶ ὁ ὁδοιπόρος δὲν ἐζήτουν μάτην τὴν βοήθειάν του καὶ τὰς συμβουλάς του.

Ἄνθρωπος, οὗ ἡ σοβαρὰ καὶ εὐαίσθητος φυσιογνωμία ἐνέπνεε τὸ σέβας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, διέβαινε καθεκάστην πρὸ τοῦ καταστήματος τοῦ Ῥοῦτλερ. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐφαίνετο πάσχων ἐξ ἀνιάτου ἀσθενείας· ἡ φύσις ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ἀπολέσει δι' αὐτὸν πᾶν θέλγητρον· μόνον ὅτε ἔβλεπε περὶ αὐτὸν τὰ τέκνα τοῦ Ῥοῦτλερ, ἅτινα καθ' ἑκάστην τὸν ἐχαιρέτιζον διαβαίνοντα, μειδίαμα διέστελλε τὰ ὠχρὰ χείλη του καὶ ὑψῶν τὰ βλέμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπηύχετο εἰς τὰ πτωχὰ ἄθῳα ὕπαρξιν γλυκυτέραν τῆς ἰδικῆς του. Ὁ Ῥοῦτλερ εἶχε παρατηρήσει ὁμοίως τὸν ξένον καὶ ἐπειδὴ ἐζήτει εὐκαιρίαν ἵνα φανῇ χρήσιμος εἰς τὸν πλησίον του, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὴν ἄδειαν νὰ τῷ παρέχῃ κάθισμα πρὸς ἀνάπαυσιν, ὅτε ἐπανήρχετο ἐκ τοῦ συνήθους του περιπάτου. Ὁ ξένος ἐδέχθη τὴν πατριαρχικὴν ταύτην προσφορὰν καὶ καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὰ τέκνα τοῦ Ῥοῦτ-

Digitized by Google

λερ διεφιλονείκουν μεταξύ των ποῖον νὰ ἑτοιμάσῃ τὸ ξύλινον κάθισμα χάριν τοῦ ξένου.

Β′

Ἡμέραν τινὰ, ἣν ἡ δευτέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὁ ξένος ἐπανῆλθεν ἐκ τοῦ περιπάτου του ταχύτερον τοῦ συνήθους· τὰ τέκνα τοῦ Ῥοῦτλερ τὸν περιεκύκλωσαν ὡς πάντοτε καὶ τῷ εἶπον· «Κύριε, κύριε, ἡ μαμᾶ τὴν περασμένην νύκτα μᾶς ἔκαμε μίαν εὔμορφη ἀδελφοῦλα». Ὁ ξένος στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ πρεσβυτέρου τῶν τέκνων εἰσῆλθεν εἰς τὸ κατάστημα νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ Ῥοῦτλερ νέα περὶ τῆς ὑγείας τῆς συζύγου του. Ὁ μικρέμπορος ἐξήρχετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν· ηὐχαρίστησε τὸν ξένον ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ του καὶ τέλος τῷ εἶπε·

— Εἶναι τὸ δέκατον πέμπτον τέκνον, ὅπερ μᾶς στέλλει ὁ Θεός.

— Καλὲ ἄνθρωπε! ἀνέκραξεν ὁ ξένος μετ' αἰσθήματος λύπης καὶ συγκινήσεως· μικρὸν μέρος τῶν χρημάτων ἅτινα οἱ πλούσιοι ἀσκόπως ῥίπτουσιν ἐκ τῶν παραθύρων ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὴν εὐπορίαν ἐν τῷ οἴκῳ σου. Ἐλεεινὴ ἐποχή! προτερήματα, ἀρεταὶ, τιμὴ ἐκτιμῶνται μόνον ἀφοῦ ὁ τάφος καλύψῃ τὸ σῶμά μας. Ἀλλ' εἰπέ μοι, ἔχεις ἀνάδοχον διὰ τὴν νεογέννητον;

— Ὅταν ἦναί τις πτωχὸς, κύριε, οἱ ἀνάδοχοι δὲν εὑρίσκονται εὔκολα· οἱ ἀνάδοχοι τῶν ἄλλων μου τέκνων ἦσαν ἢ διαβάται ἢ γείτονες ἐπίσης πτωχοὶ ὡς ἐγώ.

— Ὀνόμασέ την Γαβριέλαν, ὑπέλαβεν ὁ ξένος· ἐγὼ θὰ ἦμαι ὁ ἀνάδοχός της καὶ τῆς δίδω τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰδοὺ, λάβε ἑκατὸν φιορίνια διὰ τὰ χρειώδη τῆς βαπτίσεως, εἰς ἣν θὰ παρευρεθῶ. Φρόντισε σὲ παρακαλῶ καὶ θὰ μὲ ὑποχρεώσῃς.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ῥοῦτλερ ἐδίσταζε,

— Λάβε ἀφόβως, εἶπεν ὁ ξένος· ὅταν θὰ μὲ γνωρίσῃς κάλλιον, θὰ ἴδῃς ὅτι ἀξίζω νὰ συμμερισθῶ τὰ δεινά σου. Κάμε μου ὅμως μίαν χάριν· ἐκεῖ μέσα βλέπω ἓν βιολίον, φέρετο ἐδῶ ταχέως, μοῦ ἦλθε μία ἰδέα καὶ πρέπει νὰ τὴν ῥίψω ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Ὁ Ῥοῦτλερ σπεύσας ἔφερε τὸ βιολίον καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν ξένον· οὗτος εὐθὺς ἤρχισε νὰ παίζῃ καὶ ἐξέβαλεν ἤχους τόσῳ παραδόξους καὶ γλυκεῖς, ὥστε ἡ ὁδὸς ἐπληρώθη εὐθὺς περιέργων, πολλοὶ δ' εὐγενεῖς ἀναγνωρίζοντες τὸν τεχνίτην ἐν τῇ ἐκτελουμένῃ μουσικῇ ἐσταμάτησαν τὰς ἁμάξας των καὶ προσεκτικοὶ ἠκροῶντο. Ἀλλ' ὁ ξένος ἀφοσιωμένος ὅλος εἰς τὴν σύνθεσίν του οὐδόλως προσεῖχεν εἰς τὸ πλῆθος τὸ περικυκλοῦν τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ῥοῦτλερ. Μετ' οὐ πολὺ ἐτελείωσεν, ἐφύλαξεν ἐν τῷ θυλακίῳ του ὅ,τι εἶχε γράψει, παρεκάλεσε τὸν ἔμπορον νὰ τῷ ἀναγγείλῃ τὴν ἡμέραν τῆς τελέσεως τοῦ βαπτίσματος καὶ ἀπῆλθεν ἀφεὶς τὴν διεύθυνσίν του.

Γ′

Τρεῖς ἡμέραι παρῆλθον καὶ ὁ ἄγνωστος δὲν ἐφάνη· μάτην τὰ παιδία ἐτοποθέτουν καθ' ἑκάστην πρὸ τῆς θύρας τοῦ πατρικοῦ ἐργαστηρίου τὸ ξύλινον κάθισμα. Τὸ κάθισμα ἔμενε κενόν. Τὴν τρίτην ἡμέραν διαβάται τινὲς ἐνδεδυμένοι πένθιμα καὶ δακρυβρέκτους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστάθησαν πρὸ τοῦ ξυλίνου καθίσματος καὶ τὸ παρετήρουν περίλυποι. Ὁ Ῥοῦτλερ δὲν ἐνόει τί ἔτρεχε καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ αὐτὸς καὶ νὰ μάθῃ εἰδήσεις τοῦ ξένου του.

Ἔφθασεν εἰς τὴν ὑποδειχθεῖσαν οἰκίαν· ἀλλ' ἡ θύρα ἦν περιβεβλημένη μελανὰ ὑφάσματα, ἐντὸς δὲ σορὸς, περὶ ἣν ἔκαιε μεγάλη πληθὺς κηρίων, ἦν περικυκλωμένη ὑπὸ μεγιστάνων, σοφῶν, λογίων, ἠθοποιῶν, μουσικῶν, οἵτινες ἐθρήνουν δι' ἀπώλειαν αἰφνιδίαν καὶ ἀπρόοπτον. Ὁ δυστυχὴς Ῥοῦτλερ ὑπώπτευσε τὸ συμβαῖνον, ἔμαθεν ὅμως μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ὁ ξένος του, ὁ εὐεργέτης του, ὁ ἀνάδοχος τῆς θυγατρός του, ἦν ὁ Μόζαρτ, καὶ ὅτι ἐτελεῖτο ἡ κηδεία τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός.

Ὁ Μόζαρτ ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐξέβαλε τὴν τελευταίαν αὑτοῦ μουσικὴν πνοὴν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκόμψου ξυλίνου καθίσματος καθήμενος ἐμελοποίησε τὴν μεγαλοπρεπῆ αὑτοῦ *νεκρώσιμον λειτουργίαν*, τὸ θαυμάσιον Requiem, τὸ κύκνιον ᾆσμά του καὶ τὸ ἀριστούργημα ἁπάσης τῆς Γερμανίας.

Ὁ Ῥοῦτλερ ἀφοῦ ἀπέδωκε τὰς τελευταίας τιμὰς πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα, ὃν εἶχε τιμήσει καὶ σεβασθῆ χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζῃ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν του· ἐξεπλάγη δ' εὑρὼν τὸ ταπεινὸν αὑτοῦ ἐργαστήριον πλῆρες ὀκνηρῶν, οἵτινες εἶναι περίεργοι καὶ θαυμάζουσι μόνον ὅταν τὰ ἀντικείμενα θαυμασμοῦ καὶ λατρείας, ἣν πολλάκις παρεγνώρισαν, δὲν ὑπάρχωσι πλέον.

Δ′

Ἡ περίστασις αὕτη ἀνύψωσε τὸ πτωχὸν κατάστημα τοῦ Ῥοῦτλερ, ὅστις ἀπέκτησε μικράν τινα περιουσίαν ἀφοῦ ἀποκατέστησεν εὐτυχῆ καὶ τὰ δεκαπέντε αὑτοῦ τέκνα.

Τὴν τελευταίαν κόρην ὠνόμασε Γαβριέλαν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Μόζαρτ, καὶ τὸ βιολίον ὅπερ ὁ μέγας ἀνὴρ μετεχειρίσθη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐχρησίμευσεν ὡς προὶξ τῆς κόρης. Ἐπωλήθη 4,000 φιορινίων καὶ ἡ Γαβριέλα εὐτυχὴς μετὰ τοῦ συζύγου της ἐλάτρευεν ὡς ἁγίου τὸ ὄνομα τοῦ Μόζαρτ.

Τὸ ξύλινον κάθισμα ὁ Ῥοῦτλερ κατ' οὐδένα λόγον ἠθέλησε νὰ πωλήσῃ καί τοι ἐπικερδέσταται τῷ ἐγένοντο προσφοραὶ δι' αὐτό· τὸ διετήρησεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς πτωχείας του ἅμα δὲ καὶ τῆς εὐτυχίας του.[1]

***

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μεγίστης πτωχείας, τῆς

1. Παρνασσός.

Digitized by Google

μαστιζούσης τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης, ἐν αἷς ἀφ' ἑτέρου πάλιν ὑπάρχει καὶ πλοῦτος ἄπειρος, ἀρκεῖ ἡ παρατήρησις, ὅτι τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Παρισίων (κατ' ἐπίσημον στατιστικὴν ἔκθεσιν τοῦ 1848 ἔτους) ἐνταφιάζεται δωρεάν.

ΛΥΣΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

Παροιμία λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀέργων καὶ ὀκνηρῶν, οἵτινες τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ περιμένουσιν. Εἴρεται δὲ ἀπὸ ὀνηλάτου, ὅστις τοῦ ὄνου αὐτοῦ ἐμπεσόντος εἰς πηλὸν παρεκάλει τὸν Ἡρακλέα νὰ τὸν ἐκβάλῃ ἐκεῖθεν.

Ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι ἀνὴρ πλούσιος Ἀθηναῖος ἔπλεε ποτὲ μεθ' ἑτέρων· τρικυμίας δὲ σφοδρᾶς γενομένης καὶ ἀνατραπείσης τῆς νηὸς οἱ μὲν λοιποὶ πάντες διενήχοντο, ὁ δὲ Ἀθηναῖος τὴν Ἀθηνᾶν παρ' ἕκαστα ἐπικαλούμενος μυρία ἐπηγγέλλετο, ἐὰν περισωθῇ. Εἷς δέ τις τῶν συνναυαγηκότων παρενηχόμενος εἶπεν αὐτῷ, «σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.»

Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι μέλλων τις ν' ἀγωνισθῇ ἠρώτησε τὸ μαντεῖον ἂν θὰ νικήσῃ, ὅπερ ἀπεκρίθη, ὅτι θέλει νικήσει. Τοῦ ἀγῶνος λοιπὸν ἀρχίσαντος εἰσελθὼν εἰς τὸ θέατρον καὶ καταβιβάσας τὰς χεῖρας ἵστατο, ἕως οὗ τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἡττήθη.

Σήμερον λέγομεν· «Ἅϊ-Νικόλα βοήθαμε, σεῖσε καὶ σὺ τὸ πόδι σου.» Καὶ «κινήσου νὰ σὲ κινήσω.» Οἱ Γάλλοι δέ· Aide-toi, le ciel t'aidera καὶ Il attend que les alluettes lui tombent toutes roties.[1]

Η ΠΕΡΔΙΚΑ

Βόσκουνε ἡ ἄλλαις πέρδικες ἢ λούζονται στὸ αὐλάκι,
Καὶ μία στὰ νύχια περπατεῖ ἐπάνω σὲ κοτρώνι,
Καὶ γέρνει πίσω καὶ τηρᾷ μικρὸ ἕνα περδικάκι,
Καὶ πότε τοῦ γλυκομιλεῖ καὶ πότε τοῦ μαλλόνει.

—Ἄκω τῆς μάνας τὴ λαλιὰ, καὶ ἀνέβα στὸ λιθάρι,
Γιατὶ ἡ καρδιά μου λαχταρεῖ, μονάκριβο πουλί μου·
—Γιὰ δὲ, μανοῦλα, τὸ νερὸ ποῦ βρέχει τὸ θυμάρι,
Γιὰ δὲ τὰ συνομίληκα πῶς παίζουν ἀντικρύ μου.

—Ἔχουν ἡ μάναις τους πολλά! Ἔλα, πουλὶ, κοντά μου,
Κ' εἶδα τὸν ἴσκιο γερακιοῦ ἐδῶ σιμὰ στὸ αὐλάκι.
—Πᾶμε, μανοῦλα, στὰ νερὰ νὰ βρῶ τὴν συντροφιά μου·
Αὐτὸ ἦταν σύννεφο μικρὸ, δὲν ἤτανε γεράκι.

Καὶ ὁ ἴσκιος πάλι ἐφάνηκεν ἐπάνω στὰ λιθάρια,
Καὶ κατεβαίνει ἡ πέρδικα ζητῶντας τ' ἀκριβό της.
Καὶ αὐταῖς ποῦ ἦταν στὸ ῥίζωμα τρυπῶσαν στὰ θυμάρια...
Ἐκεῖθε ὁ ἴσκιος πέρασε τοῦ γερακιοῦ προδότης.

Καὶ ἀκούσθη ἕνα φτερούγισμα, μιὰ ταραχὴ, μιὰ ἀντάρα,
—Ὀπῶχει τὸ μονάκριβο ἔχει πικρὴ τὴν τύχη!—
Σκούζει, χτυπιέται ἡ πέρδικα μὲ τρόμο, μὲ λαχτάρα,
Καὶ τὸ ἀκριβό της σπαρταρᾷ στοῦ γερακιοῦ τὸ νύχι.

Ἡ μάναις τῶν παιδιῶνε μας γεράκι δὲν φοβοῦνται
Τὸ μυριοχαϊδεμμένο τους στὰ νύχια του νὰ πάρῃ...
Ἀπὸ ἄλλα βάσανα σκληρὰ στὸν κόσμο τυραννοῦνται—
Ἔχουν ἀῤῥώστειες φοβερὲς καὶ Χάρο μακελλάρη.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἴδε εἰς τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον μίαν λευκὴν αἶγα, καταγινομένην νὰ βόσκῃ εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἀφίνει νὰ φθάσῃ τὸ σχοινίον της, τὸ δεμένον εἰς πάσσαλον.

Ἐπειδὴ τὸ σχοινίον της εἶνε μακρὺ ἠμπορεῖ νὰ βοσκήσῃ χόρτον δροσερὸν καὶ παχὺν ἐπὶ δύο ὥρας· αὐτὴ ὅμως ἀφίνει τὸν ἔμπροσθέν της χόρτον, καὶ τεντόνουσα τὸ σχοινίον μὲ ὅλην της τὴν δύναμιν, ἀγωνίζεται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἄκραν. Ἐκεῖ δὲ, γονατίζουσα οὕτως ὥστε τρίβεται τὸ μαλλίον της, μόλις καὶ μετὰ βίας κατορθώνει νὰ σύρῃ μὲ τὴν ἄκραν τῆς γλώσσης της ὀλίγα χορταράκια, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ περιδέραιόν της τὴν κάμνει νὰ βήχῃ καὶ κινδυνεύει νὰ τὴν πνίξῃ.

Τοῦτο κάμνομεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βίῳ.... Καθεὶς ἔχει τὸν πάσσαλον, τὸ σχοινίον καὶ τὴν περιφέρειάν του. Σχεδὸν πάντοτε ἐντὸς αὐτῆς εὑρίσκομεν τροφὴν εὔκολον διὰ τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν, καθ' ὅσον ἕκαστος ἀγρὸς ἔχει τοὐλάχιστον τὰ ἄνθη του. Καὶ ὅμως ἐξαντλοῦμεν τὰς δυνάμεις μας, ἐνίοτε δὲ καὶ τρίβομεν τὰ γόνατά μας διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ κείμενα μακρὰν ἡμῶν. (Alphonse Karr).

*** Ἡ φήμη γυναικὸς αὐξάνει, καταναλισκομένης τῆς ἀρετῆς αὐτῆς.

*** Οἱ νυσταγμοὶ τῆς καρδίας εἶνε ὀλεθριώτεροι τῶν νυσταγμῶν τοῦ νοός.

*** Ἡ σημαία εἶνε ἡ ἀληθὴς εἰκὼν τῆς πατρίδος, ἡ καθαυτὸ εἰκὼν ἐκείνου, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀγαπᾷ, τιμᾷ, θαυμάζει, διότι εἶνε τὸ ἔμβλημα τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων. Λαλεῖ δὲ ἡ σημαία γλῶσσαν ἀνδρικὴν καὶ καθαρεύουσαν, καταληπτὴν καὶ τοῖς σοφοῖς καὶ τοῖς νηπίοις. Παραγγέλλει δὲ αὕτη πρὸς πάντας, λέγουσα· «Ἐν ὅσῳ μὲν προχωρῶ, ἀκολουθεῖτέ με· ἐὰν δέ ποτε πέσω, ἀναστήσατέ με, καὶ φέρετέ με περαιτέρω.»

Πρῶτος τυπογράφος Ἕλλην ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξανδρος Γεωργίου ἐκ Χάνδακος τῆς Κρήτης, ὅστις ἐδιδάχθη τὴν τυπογραφικὴν τέχνην ἐν Βενετίᾳ, ὅπου καὶ ἐτύπωσε τὸ *Ψαλτήριον τοῦ Δαυΐδ*, κατὰ τὸ ἔτος 1486. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶνε δυσεύρετος.

1. Γ. Χ. Ζαλακώστας.

1. Ἐστ. ἐκ τῶν Ἀστέρων, ὑπὸ Ι. Φουστάνου.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 69 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 24 Ἀπριλίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 241.

30 Αὐγούστου.—Τόσας περιποιήσεις καὶ τόσας φιλοφροσύνας ἔκαμον εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ Βικτωρίᾳ ἐν τῷ διαστήματι τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ἐπέκεινα, ὥστε ἠναγκάσθημεν ν' ἀποχαιρετίσωμεν δι' ἐπισκέψεων πολλούς. Ἐπὶ τέλους ὅμως πρέπει νὰ σοὶ ὁμιλήσω καὶ περὶ δύο σημαντικῶν καταστημάτων, δηλαδὴ περὶ τῶν δεξαμενῶν τοῦ Γεὰν-Γεάν, τῶν ὁποίων αἱ εὐεργεσίαι μεταδίδονται εἰς τὰς 130 χιλιάδας τῶν ἐν Μέλβουρν κατοικούντων, καὶ περὶ τοῦ βοτανικοῦ κήπου, ὅστις εἶναι εἶδος προνοίας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Αὐστραλίαν.

Ὁ Γεὰν-Γεὰν εἶναι λίμνη τεχνητὴ 19 μίλια μακρὰν τῆς Μέλβουρν καὶ 600 πόδας ὑπεράνω τῆς πόλεως, περιέχουσα περὶ τὰ 23,000,000 κυβικὰ μέτρα ὕδατος καὶ ἐπαρκοῦσα εἰς τὰς χρείας τῆς πόλεως μετὰ τοσαύτης ἀφθονίας, ὥστε δίδει 618 λίτρας ὕδατος καθ' ἡμέραν εἰς ἕκαστον κάτοικον, καὶ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε οὐ μόνον ἐν περιστάσει πυρκαϊᾶς οἱ πίδακες, θαυμασίως διῃρημένοι, ἐμποδίζουσιν ἀμέσως τὰς προόδους τῶν φλογῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐργοστασίων ἀναπληροῖ τὸν ἀτμὸν ὡς δύναμις κινοῦσα. Εἰς τὸ τεράστιον τοῦτο ἔργον κατηναλώθησαν περίπου 20,500,000 φράγκων, φέρει δὲ ἐτήσιον εἰσόδημα 1,500,000 καὶ ὑπόσχεται πολὺ μεγαλητέραν αὔξησιν ὅταν τὸ ὕδωρ διανεμηθῇ εἰς τὰ περίχωρα· τοῦτο δὲ ἐγένετο τῷ 1851.

Πλὴν δὲ τῶν δημοσίων κήπων, οἵτινες εἶναι θαυμάσιοι, ὑπάρχει εἰς Μέλβουρν ἐπὶ χλοερωτάτου λόφου καὶ λαμπρὸς βοτανικὸς κῆπος, ὁ τοῦ διδάκτορος Μύλλερ. Μετ' αὐτοῦ κατετρίβομεν καθ' ἑκάστην πολλὰς ὥρας· ζῇ ἐκεῖ ὡς ἄλλος βασιλεύς, εἶναι μέλος τῶν σοφῶν εταιριῶν τῆς οἰκουμένης ὅλης, ἔχει τὸ στῆθος κεκαλυμμένον ὑπὸ παρασήμων, καὶ καθ' ἑκάστην πρωΐαν δίδει τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἑκατοντάδας ὑπηκόων, ἤτοι εἰς στρουθία στελλόμενα αὐτῷ ἐκ Γερμανίας διὰ τῶν πλοίων, ἅτινα ἐρχόμενα εἰς τὸν λιμένα Φίλιππον κομίζουσι χιλιάδας τῶν πτηνῶν τούτων, τὰ ὁποῖα ἐν μὲν Εὐρώπῃ βλασφημοῦσιν, ἐν δὲ Αὐστραλίᾳ εὐλογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς καταστρέφοντα ἔντομα ἐπιζήμια. Ὁ ἀγαθὸς διδάκτωρ ἐκινδύνευσε πολλάκις ν' ἀπολέσῃ τὴν ζωήν του χάριν τῆς ἐπιστήμης. Πᾶς εὐγενὴς σκοπὸς ἐνθουσιάζει αὐτόν· δυστυχῶς ὅμως ἡ Αὐστραλία στερεῖται ὕδατος, καὶ αὐτὸς ἐπιθυμῶν νὰ θεραπεύσῃ τὴν λειψυδρίαν ἀφιεροῖ πρὸς τοῦτο ὅλα τὰ εἰσοδήματα τοῦ βοτανικοῦ κήπου καὶ ἐπιτυγχάνει. Διότι ἐφύτευσε πανταχοῦ ἑκατομμύρια δενδρυδίων καὶ οὕτως ἐμορφώθησαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ῥυάκια· τὰ δ' ἐκ τούτου ἀποτελέσματα ἀπέβησαν θαυμαστά, καθόσον εἰς γαίας ἄλλοτε φαλακρὰς ἐμορφώθησαν δάση καὶ ῥύακες.

Σήμερον δὲ καταγίνεται μετ' ἐνθουσιασμοῦ νὰ πείσῃ τὰς Αὐστραλιακὰς ἀποικίας καὶ τὴν μητρόπολιν νὰ κατασκευάσωσι κοινῇ δαπάνῃ σιδηρόδρομον, ὅστις ἀπὸ Μέλβουρν νὰ φθάνῃ εἰς τὸν κόλπον τῆς Καρπενταρίας. Οὕτω δὲ θὰ διασχίζῃ τὴν Αὐστραλίαν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον, θὰ καθιστᾷ προσιτὸν τὸ ἐσωτερικὸν εἰς ἐποικισμὸν καὶ θὰ ἀνοίξῃ δρόμον πολὺ βραχύτερον εἰς ὅλας τὰς μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Κίνας συγκοινωνίας. Μέγα σχέδιον! τὸ ὁποῖον ἐλπίζει νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας οὗτος λαὸς ἐντὸς δέκα ἐτῶν.

Τηλεγραφικὰ σύρματα ἐκτείνονται εἰς τὴν ἀποικίαν ταύτην ἐπὶ τέσσαρας χιλιάδας σχεδὸν χιλιομέτρων, καὶ εἰς δεκαὲξ καὶ ἐπέκεινα καθ' ὅλην τὴν Αὐστραλίαν. Φάροι ἀνηγέρθησαν εἰς ὅλα τὰ ἐπικίνδυνα μέρη· καὶ ταῦτα ἐντὸς τριάκοντα ἐτῶν, ὅτε οὔτε εἷς λευκὸς εὑρίσκετο εἰς τὴν Βικτωρίαν. Πρὶν ἀναχωρήσω ἔλαβον παρά τινος τῶν κυβερνητῶν πρᾶγμά τι τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν πολύ, δηλαδὴ τὸν στατιστικὸν χάρτην τῆς Βικτωρίας, ἐκδιδόμενον κατ' ἔτος, καὶ τοῦτον ἰδὼν τῳόντι κατελήφθην ὑπὸ μεγίστου θαυμασμοῦ. Φαντάσθητι ὅτι ἐπὶ ἐκτάσεως γῆς ὀλίγον κατωτέρας τῆς ἐκτάσεως τῆς Μεγάλης Βρετανίας, πλέον τῶν δεκαπέντε ἑκατομμυρίων καὶ 200,000 ἑκταρίων κατέχονται ὑπὸ ποιμνίων, 205,000 καλλιεργοῦνται, 1,400 εἶναι ἀμπελόφυτοι καὶ 188,000 καλλιεργοῦνται ὑπὸ τῶν χρυσοθηρῶν.

Οἱ κάτοικοι, οἵτινες τῷ 1835 ἦσαν ὀκτὼ μόνον, τῷ 1845 ἐγένοντο 31,000 καὶ τῷ 1855 364,000, καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἦσαν 626,000. Ὅθεν, ἐνῷ τῶν ἐποίκων ὁ ἀριθμὸς ἦτο τὰ πρῶτα πέντε ἔτη κατὰ μέσον ὅρον δύο χιλιάδες, τῷ

Digitized by Google

1852 ἀνέβη εἰς 94,000, διετηρήθη τοιοῦτος κατά τινα ἔτη καὶ τὰ τελευταῖα πέντε ἔπεσεν εἰς 27,000. Ὁ δὲ τῶν ἀποίκων ἐξ ἐναντίας, ἐλάχιστος ὢν τῷ 1852, ἀνέβη σήμερον ἕνεκα τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ χρυσοῦ κατὰ τὴν Νέαν Ζελανδίαν εἰς 21,000 κατ' ἔτος.

Ἀπὸ τοῦ 1835 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἵππων ἀπὸ τῶν δεκαπέντε ἀνέβη εἰς 121,000, ὁ δὲ τῶν κερασφόρων ζώων ἀπὸ 50 εἰς 621,000, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ τῶν προβάτων ἀπὸ 400 εἰς 8,835,380!

Ἐξ ἀρχῆς ἡ νέα αὕτη ἀποικία ἐξήγαγε 203,688,000 χιλιόγραμμα μαλλίου ἀξίας 769,591,000 φράγκων, καὶ 380,000 ὄγκους χρυσοῦ ἀξίας 3,800,000,000!

Ἡ εἰσαγωγὴ εἶναι ἐπίσης μεγίστη· τὸ εἶδος ὅμως τὸ μᾶλλον ἐπιζητούμενον εἶναι τὸ τῶν γυναικῶν. Τῷ 1838 ἡ ἀναλογία ἦτο 14 γυναῖκες πρὸς 100 ἄνδρας, σήμερον δὲ 64 πρὸς 100.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ σχολεῖα διὰ τὰ παιδία, συσταθέντα ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως μετὰ μεγίστης ἀφθονίας. Ἡ διδασκαλία εἶναι ἐλευθέρα καὶ οἱ ἱερεῖς ὅλων τῶν λατρειῶν ἔχουσιν ἰδιαίτερα ἐκπαιδευτήρια. Ἡ ἐθνικὴ ὅμως καὶ καθαρῶς λαϊκὴ γίνεται δαπάνῃ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον παραδέχεται ἀνεξαιρέτως τὰ παιδία πάντων τῶν θρησκευμάτων. Περὶ τὰ χίλια σχολεῖα εἶναι ἀνοικτὰ καὶ δέχονται πλέον τῶν 50,000 μαθητῶν, αἱ δὲ στατιστικαὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐκ παιδίων ἐχόντων ἡλικίαν πλέον τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ τέσσαρα πέμπτα ἀναγινώσκουσι καὶ γράφουσι, δέκα δὲ ἑνδέκατα ἀναγινώσκουσι μόνον.

Περὶ δὲ στρατιωτικῆς ἀπογραφῆς οὐδεὶς λόγος. Τριακόσιοι πεντήκοντα στρατιῶται στέλλονται ὑπὸ τῆς μητροπόλεως εἰς τὴν Βικτωρίαν καὶ μισθοῦνται ἀπὸ τὴν ἀποικίαν.

Ἐπὶ τέλους, καθ' ἣν στιγμὴν ἑτοιμαζόμεθα ν' ἀποπλεύσωμεν μετὰ ἑπτὰ ἑβδομάδων διατριβὴν, σοὶ κοινοποιῶ καί τι ἄξιον σημειώσεως, τὸ ἑξῆς· ἐκ πάντων τῶν λευκῶν κατοίκων οὔτε μία χεὶρ, *ἀλλὰ οὔτε μία*, ἐπαρουσιάσθη ἵνα ζητήσῃ παρ' ἡμῶν ἐλεημοσύνην.

ΙΑ'

Πορθμὸς τοῦ Βάς.—Ἀξιοπερίεργος συνάντησις ἐν Λάουνσεστον.—Ὀβαρτόπολις.—Χοροὶ εἰς τοὺς ἀντίποδας.—Ἐρείπια γαλλικῶν τάφων.—Ἰχθυοτροφεῖα.—Τὸ δένδρον τοῦ Κούκ.—Ἀποχαιρετισμός.—Λαΐλαψ. — Πολιτικαὶ ἀναμνήσεις.—Ἄσυλον εἰς Ἐδέμ.

1 Σεπτεμβρίου 1866.—Ἀναχωροῦμεν σήμερον εἰς τὴν νῆσον Βὰν-Διέμεν· ὅ,τι δὲ πρὸς τὸ παρὸν γνωρίζω περὶ αὐτῆς εἶναι ὅτι δὲν ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Βὰν-Διέμεν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Τάσμαν, νέου πλήρους θάρρους καὶ γενναιότητος, ἀγαπῶντος περιπαθῶς τῷ 1862 τὴν δεσποσύνην Βὰν-Διέμεν, τὴν ὁποίαν ὁ σκληρὸς αὐτῆς πατὴρ κρατῶν αἰχμάλωτον εἰς τὰ ἐν Βαταβίᾳ λαμπρά του παλάτια, δὲν συγκατένευε νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν. Ὁ νέος ναυσιπόρος ἀπεφάσισε τότε νὰ εὕρῃ νέας γαίας, καὶ ἐπιχειρήσας μακρὸν πλοῦν ἐβάπτισε τὰ νησίδια τῶν θαλασσῶν, δοὺς εἰς ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμον τῆς ἀγαπητῆς του. Ὅτε δὲ παρέδωκεν εἰς τὸν περίφημον διοικητὴν τῆς Ἰάβας τὴν περιγραφὴν τῶν ἀνακαλύψεών του καὶ τοὺς χάρτας τῶν γαιῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔστησε τὴν Ὁλλανδικὴν σημαίαν, τότε μόνον παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν ἀντὶ ἀμοιβῆς ἡ δεσποσύνη Μαρία. Εἶναι τάχα καὶ σήμερον οἱ Ὁλλανδοὶ πατέρες ἐπίσης σκληροί;

Τὴν τρίτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀνασύρομεν τὴν ἄγκυραν, διαπλέομεν τὸν Γιάρα-Γιάρα ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν καὶ ὁρμῶμεν εἰς τὸν λιμένα Φίλιππον. Τὰ ὀχυρώματα κανονοβολοῦσι.

2 Σεπτεμβρίου.—Διασχίζομεν τὸν πορθμὸν τοῦ Βὰς καὶ περὶ μεσημβρίαν βλέπομεν τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου. Ἑκατὸν πεντήκοντα δὲ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Τάσμαν δύο νέοι, Φλίνδερς καὶ Βὰς ὀνομαζόμενοι, περιπλεύσαντες τῷ 1797 τὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Σύδνεϋ, ἐπείσθησαν ὅτι ἡ γῆ τῆς Βὰν-Διέμεν ἦτο νῆσος χωριζομένη ἀπὸ τῆς ἠπείρου διὰ βαθυτάτου στενοῦ διακοσίων ἑβδομήκοντα μιλίων.

Περὶ δὲ μεσημβρίαν φθάνομεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ταμὰν, ποταμοῦ στενοῦ καὶ γραφικοῦ, ὅστις διὰ τὴν φυσικήν του κατασκευὴν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς σειρὰ μᾶλλον μικρῶν λιμνῶν ἢ ὡς ποταμός. Πολλάκις ἀπορεῖ τις πῶς θὰ ἐξέλθῃ· ἀλλ' αἴφνης μεταξὺ δύο βράχων παρουσιάζεται σκοτεινὴ δίοδος καὶ νέα λίμνη φαίνεται μακράν.

Περὶ δυσμὰς ἀποβαίνομεν εἰς τὴν μητρόπολιν Λάουνσεστον, κατοικουμένην ὑπὸ 10,000 περίπου ἀνθρώπων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ζωηρότητα τῆς πλουσίας Μέλβουρν, τὰ ἐνταῦθα φαίνονται εἰς ἡμᾶς ψυχρὰ καὶ νεκρά. Εἶναι δὲ ἡ κλασικὴ γῆ τῶν ἐξορίστων τῆς Ἀγγλίας, τῶν ὁποίων ὅμως αἱ ἀποστολαὶ ἔπαυσαν πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν· εἴδομεν δὲ μόνον εἰς τὴν παραλίαν πρόσωπά τινα ἄγρια φέροντα εἰς τὸ μέτωπον τὴν σφραγῖδα τῆς ἐνδόξου αὐτῶν καταγωγῆς.

Ἀλλ' ἡ σιωπὴ τῆς ἑσπέρας διεκόπη αἴφνης διὰ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐμφανίσεως πρεσβύτου. Τὸ σεβάσμιον πρόσωπον, οἱ ζωηροὶ χαρακτῆρες, ἡ μακρὰ λευκὴ κόμη του καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀφελὲς τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ ὄψεως κατέπληξαν ἡμᾶς κατ' ἀρχάς· στηριζόμενος εἰς ῥάβδον ἀγροτικὴν καὶ προχωρῶν βραδέως μᾶς ὡμίλησε κατ' ἀρχὰς περὶ τῆς Γαλλίας «ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔπαλλε σφοδρῶς ἡ καρδία του»· ἔπειτα δακτυλοδεικτήσας πρὸς ἄρκτον μᾶς ἠρώτησεν ἐὰν ὁ μακρὸς ἡμῶν πλοῦς ὑπῆρξεν εὐτυχής. «Εἶναι θαῦμα, εἴπομεν, ὅταν συλλογισθῶμεν ὅτι ἐντὸς τόσων ὀλίγων ἐτῶν....»—«Ναί, ἀπεκρίθη, ὅταν συλλογισθῇ τις ὅτι ἀπέθανεν ὁ Βάτμαν καὶ ὅτι ἐγὼ, ὅστις μετ' αὐτοῦ ἀπέβην πρῶτος τῷ 1835 εἰς τὸν λιμένα Φίλιππον ὅπως θεμελιώσω μίαν ἀποικίαν!...»

Digitized by Google

Εἶπε καὶ ἐκάθησε πλησίον τῆς ἑστίας· ἰδὼν δὲ ἐξεγερθεῖσαν τὴν περιέργειαν ἡμῶν, ἐνέδωκεν εἰς τὰς παρακλήσεις μας καὶ διηγήθη ὅλην τὴν ἱστορίαν του. Ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀγγλίας τῷ 1814 φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὴν μικρὰν πατρικήν του κληρονομίαν καὶ ἐλπίζων ν' αὐξήσῃ τὴν περιουσίαν του· ηὔξησεν ὅμως τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων. Κατῴκησεν εἰς Βὰν-Διέμεν μετὰ τῶν ποιμνίων του, «τότε δὲ, προσέθετο, δὲν ἐγνώριζον ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἀπεράντων γαιῶν αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται Βικτωρία παρὰ τὰ μέρη ὅσα ἀνεκάλυψεν ὁ Βάς. Μίαν μόνην φορὰν σωρός τις ναυτῶν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ, ἀλλ' οἱ ἰθαγενεῖς τοὺς ἐπέταξαν ταχέως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1835 οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἐπανέλθῃ. Ἤμεθα τότε πολλαὶ ἔντιμοι οἰκογένειαι γεωργῶν μεταχειριζόμεναι τοὺς καταδίκους εἰς τὰ καθημερινὰ ἔργα καὶ κατοικοῦσαι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν λόφων, οἱ ὁποῖοι σήμερον περικυκλοῦσι τὴν πόλιν· πράγματι δὲ ὅλαι αἱ οἰκογένειαι συνεκρότουν μίαν μόνην. Ἑωρτάσαμεν τὴν νύκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους κατὰ τρόπον παράδοξον· ἠνάψαμεν ἐπὶ τοῦ ὄρους μέγα πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐφώτιζε τὴν ἐθνικήν μας σημαίαν καὶ ἐνθυμούμενοι τὴν πατρίδα συνήλθομεν ὅλοι περὶ αὐτήν. Καὶ ἐκεῖ ὡρκίσθημεν, ὁ Βάτμαν καὶ ἐγὼ, νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὸ νέον ἔτος ἔκτακτόν τι ἔργον, φέροντες μέρος τῆς ἀγέλης πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπ' ἐλπίδι, ἐὰν εὐδοκιμήσωμεν, νὰ κατοικήσωμεν εἰς τὴν ἤπειρον χάριν τῶν ἀπογόνων μας. Καὶ ἐπράξαμεν ὅ,τι ὡρκίσθημεν. Διότι τὸν Ἰούνιον ἀπέβημεν εἰς Γιάρα-Γιάρα. Οἱ ἰθαγενεῖς, ἐχθροὶ κατὰ πρῶτον, ἔρριψαν καθ' ἡμῶν βέλη καὶ ἔπειτα ἔφυγον, ἐμάθετε δὲ ἤδη ὅτι τὰ πρόβατά μας εὐδοκίμησαν, καὶ μετὰ δέκα ἔτη οἱ υἱοί μου μὲ ἀνεπλήρωσαν εἰς τὴν Βικτωρίαν. Ὅτε δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ἠθέλησα νὰ ἰδῶ τί ἀπέγιναν τὰ ἔρημα ταῦτα μέρη καὶ αἱ ἀπέραντοι πεδιάδες, εἶδον ὅτι παλάτια ἀνηγέρθησαν ἐκεῖ ὅπου μὲ τὰς δύο μου ταύτας χεῖρας ἀνήγειρα καλύβην ἐκ φλοιοῦ δένδρων· εἶδον σιδηροδρόμους ἐκεῖ ὅπου διεχάραξα μονοπάτιον καὶ ἑκατομμύρια προβάτων ἐπὶ τῆς χώρας τὴν ὁποίαν κατεκτήσαμεν ὑπὲρ τῶν ὁμοίων ἡμῶν.»

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος γέρων προσέθετο δακρύων ὅτι ὁ πλοίαρχος Λαπλὰς, ὅστις περιήρχετο χάριν ἀνακαλύψεων, ἐλθὼν εἰς Βὰν-Διέμεν παρέλαβεν ἕνα τῶν υἱῶν του ἵνα τὸν ἀναθρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἀνάμνησις δὲ αὕτη τοῦ γαλλικοῦ ὀνόματος συνεκίνησε τὴν καρδίαν τοῦ γέροντος. Ὁ δὲ υἱός του ἐπανελθὼν ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τῶν ἀδελφῶν του.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

Ὁ Ἀντίοχος παρήγγειλε πρὸς τοὺς νομάρχας αὐτοῦ, λέγων· «Ἐὰν ποτε σᾶς διατάξω νὰ πράξετέ τι ἐναντίον τῶν νόμων, καταφρονήσατε τὰς διαταγάς μου, ὡς διαταγὰς ἀνθρώπου μὴ γινώσκοντος τί γράφει καὶ τί λέγει.»

ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλφρέδου Μωρῦ.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 241.

Β'

ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος ἠναγκάσθη νὰ προασπίσῃ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ ψύχους διὰ μέσου διαρκεστέρου καὶ ἀσφαλεστέρου τῶν χονδροειδῶν ἐνδυμάτων, ἅτινα κατεσκεύαζε. Καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἔδει οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ νὰ προνοήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων, ὑπὲρ τῶν ἐργαλείων του, ὑπὲρ τῶν ὅπλων του, ὑπὲρ πάντων ἐν γένει τῶν ὑπαρχόντων του. Δὲν ἐφοβεῖτο δὲ μόνον μὴ ἴδῃ διαφθειρομένην ὑπὸ τῆς βροχῆς ἢ διασκεδαζομένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τὴν εὐτελῆ αὐτοῦ περιουσίαν· ἀλλ' ἔδει προσέτι νὰ προφυλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἁρπαγῆς, διότι ναὶ μὲν τὸ αἴσθημα τῆς ἰδιοκτησίας ἐκδηλοῦται κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς κτήσεως κινητῆς περιουσίας, διατελεῖ ὅμως ἄγνωστον τὸ αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀλλοτρίας ἰδιοκτησίας. Ἡ δὲ ὁρμὴ πρὸς κλοπὴν εἶναι ἔμφυτος καὶ βαθύτατα ἐρριζωμένη παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἀγρίοις. Μόνον αἱ φυλαὶ, αἱ βιοῦσαι ἐν θερμοτάταις χώραις, οὐδόλως ἔχουσι μόνιμόν τινα διαμονὴν, διότι δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν οὕτω τὰ ἀτεχνώτατα καὶ ἀκατέργαστα οἰκήματα, ἅτινα ἐνιαχοῦ παρ' αὐτοῖς ἀπαντῶνται. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, οἱ ἀρχαῖοι Λίβυες ἐκοιμῶντο ἐν ὑπαίθρῳ· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ ἱστορικὸν, οἱ Αἰγυπτινοὶ ἐκοιμῶντο ἐν τοῖς ἀγροῖς, σπανιώτατα ἀνεγείροντες πενιχράς τινας καλύβας. Τὴν δ' ἕκτην μετὰ Χρ. ἑκατονταετηρίδα ὁ Προκόπιος ἀναφέρει ὅτι οἱ Μαῦροι κατεκλίνοντο κατὰ γῆς, οὐδὲν ἕτερον κάλυμμα ἔχοντες ἐκτὸς τῶν ῥυπαρῶν αὐτῶν ἱματίων· μόνοι δ' οἱ πλούσιοι ἐσκεπάζοντο δι' ἀρνακίδων. Πολλαὶ φυλαὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀμαζονείου δὲν ἔχουσι μόνιμον κατοικίαν, ἀλλὰ κατακλίνονται ἐπὶ τῆς ἄμμου ἢ ἐπὶ τῶν δένδρων, ὧν οἱ συμπεπλεγμένοι κλάδοι ἐνέπνευσαν αὐτοῖς τὴν ἰδέαν τῆς κατασκευῆς αἰωρῶν. Ὁμοίως ποιοῦσι καὶ οἱ ἄγριοι τῆς Μαλαϊϊκῆς χερσονήσου καὶ τοῦ Ἰνδοστάν. Ἱκαναὶ δὲ φυλαὶ τῶν Δὰρ-Φέρτυτ ἐν Ἀφρικῇ πηγνύουσι τὰ οἰκήματά των ἐπὶ δένδρων.

Αἱ πρῶται καλύβαι κατεσκευάσθησαν ἐκ φύλλων, καλάμων καὶ κλάδων δένδρων· τοιαῦται ἦσαν αἱ τῶν Νασαμώνων ἐπὶ Ἡροδότου· τοιαῦται ἦσαν αἱ *σουκκὼθ*, ὧν πρὸς μνήμην τελεῖται ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας παρ' Ἑβραίοις· τοιαῦται ἐπίσης ἦσαν αἱ κατοικίαι διαφόρων ἀφρικανικῶν φυλῶν, ἰδίως δὲ τῶν Οὐγκορῶς τοῦ

Digitized by Google

Ἄνω λευκοῦ Νείλου, ἔνθα αἱ καλύβαι, κυψελοειδεῖς τὸ σχῆμα, κατασκευάζονται ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀχύρων, καλάμων καὶ κλάδων δένδρων. Εἰς δὲ τὰς χώρας, ἔνθα οἱ λίθοι εἰσὶ σπάνιοι, οἱ ἄνθρωποι κατοικοῦσιν ἔτι εἰς τοιαῦτα χονδροειδῆ οἰκήματα, ὡς δεικνύουσιν τὰ *γκουρμπῆ* τῶν Ἀράβων τῆς Ἀλγερίας, ὅμοια πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου περιγραφομένας κατοικίας τῶν ἀρχαίων Νουμιδῶν.

Οἱ ποιμενικοὶ λαοί, μὴ δυνάμενοι νὰ ἔχωσι σταθερὰν διαμονὴν ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑτέραν νομήν, κυριωτάτην αὐτῶν κατοικίαν ἔχουσι τὰς σκηνάς. Κατὰ τὰς ἐν τῇ Γενέσει περισωθείσας ἀρχαίας παραδόσεις, προπάτωρ τῶν ποιμένων καὶ σκηνιτῶν ἐθεωρεῖτο ὁ Ἰαβάλ. Οἱ Ἄραβες μετήνεγκον τὴν χρῆσιν τῶν σκηνῶν εἰς Ἀφρικήν, ἐξ οὗ οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν τοὺς Αἰθίοπας, ἀποδεχθέντας αὐτήν, *Σκηνίτας*. Οὐδὲν δ' ἄλλο πράγματι ἦν ἡ σκηνή, ἢ ἐπέκτασις τῆς ἐνδυμασίας· ἐκ τοῦ αὐτοῦ δέρματος, ἐξ οὗ ἐκαλύπτετο τὸ σῶμα, συρραπτομένου βαναύσως μεθ' ἑτέρων καὶ ὑποστηριζομένου ὑπὸ στύλων καὶ πασσάλων, κατηρτίζετο ἡ σκηνή. Ἐν τῷ Καυκάσῳ, ἡ *βούρκα*, εἶδος ἐριούχου ὑφάσματος, χρησιμεύει εἰς ἐνδυμασίαν καὶ εἰς κατασκήνωσιν. Ἀνέρχεται δ' ἡ ἰδέα τῶν τοιούτων καταλυμάτων εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ ποιμενικοῦ βίου· διετήρησαν δὲ ταῦτα οἱ νομάδες Ἄραβες καὶ Μογγόλοι. Αἱ *γιοῦρται* τῶν βορειοτέρων λαῶν τῆς Ῥωσσίας οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν ἢ σκηναί, στερεώτεραι ὅμως καὶ δυσφορητότεραι τῶν συνήθων, αἵτινες ἐνίοτε ἀντὶ δέρματος ταράνδου καλύπτονται διὰ φλοιοῦ σημύδας. Εἰσὶ δὲ στερεώτερον πεποιημέναι πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν παγετῶν· διὰ τοῦτο καὶ αἱ θεριναὶ *γιοῦρται* διαφέρουσι τῶν χειμερινῶν. Ὁμοίως οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοί, οἵτινες κατὰ τὸ θέρος διῃτῶντο εἰς καλύβας ἐκ ξύλων καὶ πηλοῦ, κατέφευγον τὸν χειμῶνα, ὡς ἀναφέρει ὁ Τάκιτος, εἰς σπήλαια καλυπτόμενα διὰ σεσηπότων ἀχύρων, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ψύχους. Ὅπως δ' οἱ ποιμενικοὶ λαοὶ προμηθεύονται τὰ πρὸς σκηνοπηγίαν ἐπιτήδεια ἐκ τῶν κτηνῶν καὶ ὑποζυγίων αὐτῶν, οἱ ἀπὸ τῆς ἁλιείας ζῶντες λαοὶ χρησιμοποιοῦσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ θαλάσσια ζῷα. Οἱ Ἐσκιμῷ ποιοῦσι τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐκ δερμάτων θαλασσίων ἐλεφάντων. Οἱ Γροελανδοὶ μεταχειρίζονται πρὸς τοῦτο δέρματα φωκῶν καὶ φράττουσι τὴν εἴσοδον τῶν σκηνῶν των διὰ τῶν διαφανῶν ἐντοσθίων τοῦ αὐτοῦ ζῴου. Ὡς δ' ἀναφέρουσιν ὁ Στράβων καὶ ὁ Ἀρριανός, οἱ Ἰχθυοφάγοι, ἔθνος τι ἀσιατικόν, κατεσκεύαζον τὰ οἰκήματά των διὰ κογχυλῶν καὶ ἀκανθῶν ἰχθύων.

Εἰς τὰς ψυχροτέρας χώρας, ἔνθα ἡ σκηνὴ δὲν ἐπήρκει νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ ἔνθα ἄλλως τε οὐδεμία ἀνάγκη ἦν κινητῶν κατοικιῶν, μὴ βιούντων νομαδικῶς τῶν ἀνθρώπων ἐν αὐταῖς, ἐζήτησεν ὁ ἄνθρωπος διαρκέστερον καὶ ἀσφαλέστερον ἄσυλον ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ τοῖς κοιλώμασι τοῦ ἐδάφους, εἴτε φυσικοῖς εἴτε ἐπίτηδες ὀρυχθεῖσι· τοιαῦτα δὲ τεχνητὰ ἄντρα ὤρυσσον οἱ Κοσσαῖοι τῆς Ἀσσυρίας, οἱ Αἰγυπτιοι, οἱ κάτοικοι τῶν Βαλεαρίδων νήσων καὶ ἄλλοι λαοί. Οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι ἐπωνόμαζον Τρωγλοδύτας διαφόρους λαοὺς τοιαύτας ἔχοντας κατοικίας. Μέχρι τῆς σήμερον δ' ἔτι ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Ἀραβίας, παρὰ τοῖς Βιχαριὲχ καὶ τοῖς Σιαχπὸχ παρατηρεῖται τὸ αὐτὸ εἶδος κατοικιῶν, ὁμοίων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παράδοσιν τοῖς ἐν χρήσει παρὰ τῷ ἀρχαίῳ λαῷ τῶν Ἀδιτῶν.

Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου δὲν εὑρίσκοντο φυσικὰ ἄντρα, οὐδὲ τὸ ἔδαφος ἦν κατάλληλον πρὸς ἐξόρυξιν τοιούτων, οἱ ἄνθρωποι ἐπενόησαν ν' ἀνεγείρωσι κατοικίας ἀρκούντως στερεάς, ὥστε ν' ἀντέχωσιν εἰς τὸν ἄνεμον καὶ τοὺς ὑετούς. Οὕτω δέ, ἐν ὅσῳ διετηροῦντο εἰσέτι τὰ νομαδικὰ ἤθη, αἱ τοιαῦται κατοικίαι ἦσαν εὔχρηστοι μόνον κατὰ τὸν χειμῶνα, ὡς ἀκόμη καὶ νῦν παρατηρεῖται παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι τοῦ Οὐσσουρί, οἵτινες διάγουσι μόνον κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος εἰς τὰς καλύβας των, κατὰ δὲ τὸ θέρος πλανῶνται τῇδε κἀκεῖσε πρὸς θήραν ἢ ἁλιείαν.

Τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὑλικὸν τῶν οἰκημάτων εἶναι διάφορον, κατὰ τοὺς διαφόρους λαούς. Μόνος ὁ πολιτισμὸς ἀνήγειρε τὰ μεγαλοπρεπῆ πλίνθινα ἢ λίθινα ἐκεῖνα μέγαρα, κατοικίας εὐρυτάτας δυναμένας νὰ στέγωσι μέγα πλῆθος ἀνθρώπων. Οἱ βαρβαρότατοι λαοὶ κτίζουσι τὰς μικρὰς καὶ πενιχρὰς πάντοτε καλύβας των διὰ πηλοῦ καὶ ξύλων, τοιαῦται δ' εἰσὶν αἱ πλεῖσται *βιγουάμαι* τῶν Ἐρυθροδέρμων. Ἐν Σουδὰν καὶ ἐν Βαδαῒ αἱ καλύβαι εἰσὶ καλαμόπλεκτοι καὶ ἔχουσι σχῆμα ἡμισφαιρικόν, περιβάλλονται δὲ διὰ τοίχου ἢ φράκτου· μόναι δὲ τῶν ἀρχηγῶν αἱ οἰκίαι εἰσὶν ἀργιλόκτιστοι. Τὰ *κρὰλ* τῶν Ὀττεντότων συγκροτοῦνται ἐξ ἀναλόγων καλυβῶν· μικρὸν δὲ παραλλάσσουσι καὶ αἱ καλύβαι τῶν Χεγχουάρων καὶ πολλῶν βαρβαρωτάτων ἀσιατικῶν λαῶν. Ἡ ἔλλειψις στερεῶν φραγμῶν καὶ κλείθρων ἀναγκάζει πολλὰς φυλὰς νὰ πηγνύωσι τὰς κατοικίας των ὑψηλὰ ἐπὶ στύλων καὶ πασσάλων, ὅπως οὕτω μὴ δύναταί τις νὰ εἰσχωρῇ εἰς αὐτάς, καὶ συγχρόνως ἀποφεύγωσι τὰς παλιρροίας· τοιαῦταί εἰσιν αἱ κατοικίαι πολλῶν μαύρων φυλῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Νίγηρος διαρρεομένης χώρας, τῶν Μαλαισίων, τῶν ἰθαγενῶν τῶν Καρολίνων καὶ Φιλιππίνων νήσων, καὶ πολλῶν φυλῶν τῆς χερρονήσου Μαλαΰκας καὶ τοῦ Ἀσσάμ. Οἱ Γουαρῶνοι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ὀρενώκου ἀνεγείρουσιν ὁμοίως τὰς *ἀχούπας* αὐτῶν ἐπὶ φυσικῶν ἰκριωμάτων, σχηματιζομένων κυρίως ἐκ μανακαφοινίκων. Τούτων παραπλήσιαι εἰσὶν αἱ πα-

Digitized by Google

ρὰ τὰς ὄχθας τῶν Ἑλβετικῶν λιμνῶν προϊστορικαὶ κατοικίαι· διετηρήθη δὲ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν κατοικιῶν ἐν Ἑλβετίᾳ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Ἐνίοτε αἱ καλύβαι εἰσὶν ὠχυρωμέναι ὡς αἱ *καμπόγκ* τῶν Δαϋάκων τοῦ Βόρνεω ἀκρωτηρίου.

Αἱ πρῶται πόλεις ἀρχὴν ἔσχον τὴν συγκέντρωσιν τοιούτων καλυβῶν εἰς τοὺς πρόποδας συνήθως ἢ κύκλῳ φύσει ὀχυρᾶς τινος θέσεως, καταλλήλου ὅπως χρησιμεύσῃ ἐν ἀνάγκῃ ὡς καταφύγιον εἰς τοὺς κατοίκους· τὰς τοιαύτας θέσεις οἱ μὲν Πελασγοὶ ἐκάλουν *Λαρίσσας*, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες *ἀκροπόλεις*, οἱ Ἰταλοὶ arces καὶ οἱ Γαλάται oppida. Ἡ δ' ἀνάγκη εὐρυτέρων οἰκημάτων, ἵνα ἐν αὐτοῖς ἀποταμιεύωνται αἱ κοιναὶ τροφαὶ καὶ τὰ λοιπὰ ἐφόδια, καὶ γίνωνται αἱ συνδιασκέψεις, προεκάλεσε τὴν οἰκοδομὴν τῶν κυρίως καλουμένων οἰκιῶν. Ὑπόδειγμα τῶν πρώτων οἰκιῶν παρέχουσιν αἱ *πάγκα* τῶν Δαϋάκων τοῦ Βόρνεω, χρησιμεύουσαι καὶ ὡς μέρη συνδιασκέψεων καὶ ὡς ξενῶνες. Εἰσὶ δὲ αὗται ὀκτάγωνα οἰκοδομήματα, ἀπολήγοντα εἰς ὀξεῖαν κορυφήν, ὁπόθεν κατέρχονται διὰ καταπακτῆς.

Ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς εὑρίσκετο ἄφθονος πηλὸς καὶ ἄργιλος, δὲν ἐβράδυναν ν' ἀνεγείρωσι πηλοκτίστους οἰκίας, οἷαι ἦσαν αἱ τῶν Γαλατῶν (lutea aedificia). Τὰ σπήλαια ἐνέπνευσαν τὴν ἰδέαν τῶν λιθίνων οἰκοδομῶν· τοιαῦται ὅμως κατ' ἀρχὰς ἐγένοντο ἀποκλειστικῶς πρὸς κοινὴν ἄμυναν, τὰ δὲ ἀνεγερθέντα φρούρια καὶ αἱ ἀκροπόλεις συνίσταντο ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων (ἀργῶν) λίθων, συνηρμοσμένων ἀλλήλοις ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου ἐν τοῖς διακένοις, συνεχομένων δ' ἀλλήλοις μόνον διὰ τοῦ ἰδίου των βάρους. Τοιαῦτά εἰσι τὰ καλούμενα *μεγαλιθικὰ* μνημεῖα, ὧν πολλὰ σῴζονται ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Σκανδιναυΐᾳ, πρὸς δὲ ἐν Ἰνδοστὰν καὶ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, καὶ ὧν ἡ οἰκοδομὴ εἶναι παναρχαιοτάτη. Τὰ ἀρχαῖα οἰκήματα τῆς Σκανίας, τὰ ἐπικαλούμενα *Γάγγους*, καὶ χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς λιθίνης ἐποχῆς, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι περιεργότατα ὑποδείγματα τοιούτων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Τὰ *κυκλώπεια τείχη*, τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς Πελασγούς, συνηθέστατα δ' ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ, τὰ ἀρχαῖα περουβιανὰ ἱδρύματα, τὰ ἐν Κούζκο εὑρεθέντα, ἰδίως δὲ τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ Σακσαχουαμάν, ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν πολιτισμοῦ λίαν προκεχωρημένου. Ἐν τῇ νήσῳ Θηρασίᾳ ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ πυκνὸν στρῶμα λάβας κυκλώπεια τείχη, ἅτινα φαίνονται ἀρχαιότερα καὶ αὐτῆς τῆς πελασγικῆς ἐποχῆς· τοῦτο δὲ καταδεικνύει ὅτι τὰ λίθινα οἰκοδομήματα ἦσαν γνωστὰ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Προφανὴς δὲ τούτου ἀπόδειξις εἶναι ἡ τελειοποίησις τῆς οἰκοδομικῆς, ἡ ἐμφαινομένη ἐν ταῖς πυραμίσι τῆς Αἰγύπτου, αἵτινες ἀνηγέρθησαν πρὸ τετρακισχιλίων ἴσως δὲ καὶ πεντακισχιλίων ἐτῶν, καὶ αἱ τοῦ Τεοτιχουακὰν ἐν Μεξικῷ, ἀριθμοῦσαι ἴσως καὶ αὗται πλέον τῶν εἴκοσιν αἰώνων ὕπαρξιν. Οἱ Κουσχῖται, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Κινέζοι συνῴκισαν πόλεις πρὸ τετρακισχιλίων ἢ πεντακισχιλίων ἐτῶν, κατά τινας ἀσφαλεῖς χρονολογίας.

**

Ἕπεται συνέχεια.

ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ἡ ἐπανάστασις ἡμῶν ἔχει τοὺς ἐνδόξους της ἄνδρας. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀστέρες φαεινοὶ ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐκλείας, ἐνεγράφησαν εἰς τὴν μεγάλην βίβλον τῆς ἱστορίας, καθὼς εἶναι ἐγγεγραμμένα μὲ γράμματα σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης καὶ εἰς τὰς καρδίας ὅλων ἡμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ ἱστορία ζητήσῃ τὸν ἐκπροσωποῦντα τὴν μεγάλην ταύτην ἐποχὴν ἄνδρα, καθὼς, ἄλλος ὑπὸ μίαν καὶ ἄλλος ὑπὸ ἄλλην ἰδιότητα, εἷς ἀνὴρ ὡσεπιτοπολὺ ἐκπροσωπεῖ ἑκάστην τῶν μεγάλων τῆς ἱστορίας ἐποχῶν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑβραίων, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν σωτηρίαν τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, καθὼς ὁ Ἀλέξανδρος τὴν διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καθὼς ὁ Βροῦτος τὴν γέννησιν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας, καθὼς ὁ Τέλλος τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλβετίας, καθὼς ὁ Βασιγκτὼν τὴν καθίδρυσιν τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, καθὼς ὁ Ναπολέων τὸν ἐγκεντρισμὸν τῶν ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ διάφορα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὅταν, λέγω, ἡ ἱστορία θελήσῃ νὰ διακρίνῃ τοιοῦτον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡμῶν ἄνδρα, καὶ ὡς τοιοῦτον ζητήσῃ τὸν πλέον ἀναγκαῖον, τὸν πλέον ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου ἡ ὑπεροχὴ ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀδιαφειλονίκητος, ὤ! τότε, χωρὶς ν' ἀδικηθῇ κανείς, χωρὶς νὰ παραγνωρισθῇ κανενὸς ἀρετή, κανενὸς ἀξία, κανενὸς κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν συντελεστικότης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως θέλει ἐμφανισθῇ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

Καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔχει διὰ τοῦτο ἀφορμὴν νὰ σεμνύνεται καὶ νὰ καυχᾶται. Ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν εὑρέθη ποτὲ εἰς τὰ πεδία τοῦ Ἄρεως· ξένος ὑπῆρξε καὶ αὐτοῦ τοῦ στοιχείου διὰ τοῦ ὁποίου ἰδίως ἐπενήργησεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, τοῦ ναυτικοῦ· οὔτε πολιτικῶς διεύθυνε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, οὔτε διπλωματικῶς διεξήγαγεν ἐπωφελεῖς μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν διαπραγματεύσεις. Θέσιν δημοσίαν δὲν κατέλαβε ποτέ· ἔζησεν, ἐπολιτεύθη καὶ ἀπέθανεν ἁπλοῦς ἰδιώτης. Ἀλλ' ἐνόησεν ὅτι ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθη ἦτον ἡ καταλληλοτέρα πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε, καὶ ἐκεῖθεν εἰργάσθη τὴν σωτηρίαν τῆς πατρί-

Digitized by Google

δος. Ἐφάνη δὲ μέγας εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, μέγας ὅπως δὲν ἤθελε φανῆ δι' ὅλων τῶν πομπωδῶν τίτλων μὲ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἦτον νὰ στολισθῇ.

Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τὸν πλοῦτον. . . . ὄχι, ἔσφαλα· ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον τρία εἴδη πλούτου· τὸν πλοῦτον τοῦτον τὸν ὑλικὸν, τὸν ὁποῖον ἀφειδῶς ὡς ὀλίγοι, ἐπωφελέστερον δὲ ὡς οὐδεὶς, ἐπρόσφερεν ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Ἀλλ' ἔδωκε συγχρόνως εἰς τὴν καρδίαν του τὸν πλοῦτον τῆς εὐγενεστέρας τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, τὸν πλοῦτον τοῦ πατριωτισμοῦ· ποτὲ πατριωτισμὸς δὲν ἐπλημμύρησεν ἀφθονώτερος ἀνθρώπου καρδίαν· ὅθεν καὶ ὑπῆρχαν ἐν αὐτῇ ἀφθόνως ὅλα τοῦ πατριωτισμοῦ τὰ εἴδη· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ λεγόμενος *πατριωτισμὸς τοῦ κωδωνοστασίου* εἰς αὐτὸν ἦτον μέγας καὶ εὐγενής· ὄχι πολέμιος, ἀλλ' ὁ καλήτερος καὶ συντελεστικώτερος ὑπηρέτης τοῦ μεγάλου τῆς ὅλης πατρίδος πατριωτισμοῦ.

Εἶχε καὶ ὁ νοῦς του τρίτον ἄλλον πολύτιμον πλοῦτον, πλοῦτον σπάνιον, πλοῦτον δυσεύρετον, τὸν πλοῦτον τῆς τιμαλφεστέρας καὶ τῆς δυσκολωτέρας τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τῆς γνώσεως ἐκείνης ἥτις σπανίως ἐνοικεῖ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, τῆς γνώσεως ἐκείνης διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ὁποίας πράττονται τὰ μεγαλήτερα ἀτοπήματα, τὰ μεγαλήτερα λάθη, ματαιόνονται αἱ καλήτεραι διαθέσεις, μαραίνονται αἱ χρηστότεραι ἐλπίδες· τῆς γνώσεως ἐκείνης τῆς ὁποίας εἶναι εὐτυχεῖς ὅσοι δὲν στεροῦνται παντάπασιν, ἀλλ' ἔχουν καὶ μικρὸν κἂν αὐτῆς μέρος . . . τοῦ *Γνῶθι Σαυτόν*. Τὴν γνῶσιν ταύτην εἶχεν ἄφθονον ὁ μακαρίτης Λάζαρος Κουντουριώτης. Δι' αὐτῆς ἠδυνήθη, δι' αὐτῆς κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ ἐπωφελὲς μέχρι λεπτοῦ τὸ τάλαντον τῶν μέσων καὶ τῶν δυνάμεών του. Τί περισσότερον ὁ Θεὸς, ἡ πατρὶς, ὁ κόσμος, ἡ ἱστορία δύνανται ν' ἀπαιτήσωσιν ἀπὸ τὸν βίον ἀνθρώπου ;

Οἱ ἀρχαῖοι, ἐγκωμιάζοντες τοὺς νεκροὺς, συνείθιζαν πολλάκις ν' ἀρχίζωσιν ἐκ τοῦ ἐπαίνου τῆς γεννησάσης αὐτοὺς πόλεως. Περὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἶναι ἀδύνατον νὰ λαλήσῃ τις, χωρὶς νὰ λαλήσῃ συγχρόνως καὶ περὶ τῆς Ὕδρας· τόσον τὰ δύω ταῦτα φαίνονται συνδεδεμένα καὶ ἀχώριστα, τόσον ἐπενήργησαν ἐπ' ἄλληλα εἰς τὸ μέγα ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον θαυμασίως συνετέλεσαν, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον δικαίως ἐδοξάσθησαν. Οὔτε ἡ Ὕδρα χωρὶς τοῦ Κουντουριώτου, οὔτε ὁ Κουντουριώτης χωρὶς τῆς Ὕδρας ἤθελαν δειχθῆ ὅπως ἐδείχθησαν.

Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν προήχθη ἐν μέσῳ θαυμάτων ἀληθῶν ἀνδρίας, καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως· ἡ Ἑλλὰς ἅπασα κινηθεῖσα ἀπέδωκε τὸν φόρον της πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μεγάλης ταύτης ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλ' ἡ βοήθεια τὴν ὁποίαν συνεισέφεραν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι διακρίνεται πάντοτε ὡς ἡ ἀναντιρρήτως συντελεστικωτέρα, διότι τὸ ναυτικὸν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σχηματισθεῖσα τακτικὴ τοῦ ἔθνους δύναμις, διὰ τῶν ἀφθόνων καταβολῶν τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων· εἰς τὸ ναυτικὸν ἐφάνη ἡ ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων· διὰ τοῦ ναυτικοῦ ἠλώθησαν τὰ πλεῖστα καὶ τὰ ἰσχυρότερα τῶν φρουρίων, καὶ ὑπεστηρίχθη ἡ κεντρικὴ ἐθνικὴ ἐξουσία. Ὑψόνει δ' ἔτι μᾶλλον τὴν ἀξίαν τῆς συντελεστικῆς ταύτης τῶν τριῶν νήσων ἐνεργείας ἡ περίστασις τοῦ ὅτι τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἠσθάνοντο ὀλιγώτερον τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, διότι αἱ νῆσοι αὗται ἀπελάμβαναν μεγάλα προνόμια, τούρκους δὲν εἶχαν οὔτε κατοίκους οὔτε διοικητὰς, ἐδιοικοῦντο εὐνομούμεναι ἀφ' ἑαυτῶν, οἱ φόροι των ἦσαν ὀλίγοι, καὶ ἡ εὐπορία των ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορίας μεγάλη. Δὲν ἐδίστασαν μολαταῦτα νὰ ὑπακούσωσιν εὐπειθῶς οἱ κάτοικοί των, πρόκριτοι καὶ λαὸς συγχρόνως, εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καὶ, ἀφειδοῦντες παντὸς πράγματος, νὰ κινδυνεύσωσι περὶ τῶν ὅλων, συμμεριζόμενοι τὴν τύχην πάντων τῶν Ἑλλήνων, τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ βίος ἦτον, διὰ τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας, ἀβίωτος. Τῶν τριῶν τούτων νήσων προεξῆρχεν ἡ Ὕδρα κατὰ τὸν πληθυσμὸν, τὸν πλοῦτον, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ἀνώτερον ὄντα, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ ἀριθμοῦ ὅλων ὁμοῦ τῶν πλοίων τῶν δύω ἑτέρων νήσων, Σπετσῶν καὶ Ψαῤῥῶν.

Ὁ γυμνὸς οὗτος βράχος, ὁ δικαίως ἐπονομασθεὶς προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἔλαβε τὸν σημερινὸν οἰκισμόν του ἐξ ἀθροίσματος ἀποίκων, οἵτινες, φεύγοντες ὡσεπιτοπολὺ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, κατέφυγαν ἐκ διαφόρων μερῶν, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, εἰς τὴν ἄγονον ταύτην νῆσον, ἥτις ὅμως, κατὰ τὰς ἐγχωρίους παραδόσεις, ἦτον τότε καλὴ διὰ κτηνοτροφίαν, ἰδίως δὲ δι' αἰγοτροφίαν, ὡς οὖσα κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος κατάφυτος ἐκ πευκῶν.

Διὰ τὸ πρόσφατον τοῦ οἰκισμοῦ, αἱ πλεῖσται τῶν οἰκογενειῶν τῆς Ὕδρας γνωρίζουν σήμερον τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς των. Οἱ πρῶτοι ἄποικοι—καὶ τοῦτο κατὰ γραπτάς τινας σημειώσεις τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος—ἦσαν ποιμένες τινὲς ἐκ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Κρανιδίου· καὶ οὗτοι κατῴκησαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Μεθ' ἱκανὰ ἔτη, ἐπῆλθεν ἑτέρα ἀποικία ἐκ τῆς νήσου Κύθνου, ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος.

Ταχέως οἱ μικροὶ οὗτοι πρῶτοι οἰκισμοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους προσετίθεντο διαδοχικῶς καὶ χωρισταὶ ἐπερχόμεναι οἰκογένειαι, ηὐξήνθησαν ἕνεκα

Digitized by Google

τῶν πειρατῶν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσι κατὰ τὸ δυνατόν. Τοῦτο καὶ ἔπραξαν, ἐκλέξαντες ἐκ τοῦ μέρους ὅπου κεῖται σήμερον ἡ πόλις θέσιν τινὰ ὑψηλοτέραν ὀνομαζομένην, διὰ τὸ εἶδος αὐτῆς, ὡς καὶ σήμερον, Κιάφαν. Οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ πυρὴν τοῦ σημερινοῦ οἰκισμοῦ, περὶ τὸν ὁποῖον, ἐξακολουθούσης τῆς ἐπελεύσεως ἄλλων, ἐξετάθη ἡ μετὰ ταῦτα πόλις.

Ἡ ἀνάγκη ἐπίσης μετέβαλε τοὺς ἄνδρας τούτους ἀπὸ ποιμένων εἰς θαλασσοβίους, διότι βιαζόμενοι νὰ φέρωσι τὴν τροφήν των ἔξωθεν, κατεσκεύασαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλοιάρια, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον εναυπήγησαν μεγαλήτερα, μεταχειρισθέντες αὐτά, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν ἀκτοπλοΐαν, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς μακροτέρας ναυτιλίας.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς πόλεμοι ἔφεραν εἰς τὴν ἀνωτέραν περιωπὴν τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ναυτικοῦ τούτου. Ἡ ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ὠφέλεια ἐμετρεῖτο τότε μὲ τὸν πῆχυν τοῦ κινδύνου· ἐδείχθησαν λοιπὸν ἀτρόμητοι καταφρονηταὶ τῶν κινδύνων, ἐβελτίωσαν τὸ εἶδος καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν πλοίων των, τὰ ὥπλισαν μὲ πυροβόλα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ἰδίως ἐκ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ εἰς μὲν τὴν ἄκαρπον νῆσόν των ἔφεραν ἄφθονα καὶ μυθώδη πλούτη, ἑαυτοὺς δὲ παρεσκεύαζαν ἀθλητὰς ἀκαταβλήτους εἰς τὴν θαλασσομαχίαν, μέλλοντας μίαν ἡμέραν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς πατρίδος.

Τὰ πλοῖά των ὄχι μόνον δὲν εναυλόνοντο συνήθως, ἀλλ' οὔτε ναύτας εἶχαν μισθωτούς. Τὸ πλήρωμα ὅλον, καθὼς ὁ πλοίαρχος, καθὼς καὶ ὁ κύριος τοῦ πλοίου καὶ τῶν κεφαλαίων, εἶχαν ὅλοι ἀνάλογα μερίδια ἐπὶ τοῦ κέρδους. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἔφερε δύω κυρίως λίαν ἐπωφελῆ ἀποτελέσματα· πρῶτον ἐγίνοντο ὅλοι τολμηρότεροι, καρτερικώτεροι καὶ συντελεστικώτεροι εἰς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν πάσης ἐπιχειρήσεως, καὶ δεύτερον ἐπενήργει θαυμασίως εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς νήσου κοινωνίας, συνειθίζων τὰς διαφόρους τῶν κατοίκων τάξεις εἰς πολιτικὸν βίον καθ' ὃν δὲν ἀντεμάχετο ἡ πειθαρχία μὲ τὴν ἐλευθερίαν, τὸ δικαίωμα μὲ τὸ καθῆκον.

Εὐσέβεια, πατριωτισμὸς καὶ αὐστηρὰ τιμιότης διέκριναν πάντοτε τοὺς νησιώτας τούτους. Ἡ εὐθύτης αὐτῶν περὶ τὰς συναλλαγὰς ἦτον παροιμιακή· σπανία ἦτον παρ' αὐτοῖς ἡ χρῆσις τῶν ὁμολογιῶν καὶ τῶν συναλλαγματικῶν· σπανιώτατον, δυσεύρετον τὸ παράδειγμα τῆς ἀρνήσεως συμφωνίας ἢ τῆς ἀθετήσεως διὰ λόγου δοθείσης ὑποσχέσεως.

Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου ἐξήσκουν ἐπὶ τοῦ λαοῦ πατριαρχικῆς διοικήσεως ἐξουσίαν. Ἐβουλεύοντο σοβαρῶς, ἐμβριθῶς· εἰς τὰς πράξεις των εἶχαν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, καὶ σεβασταὶ διὰ τοῦτο ἦσαν αἱ ἀποφάσεις των.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτον εἷς τῶν προκρίτων τούτων· ἀλλ' ὑπερέχων τῶν λοιπῶν κατὰ τὰ προτερήματα καὶ τὸν πλοῦτον, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξασκήσῃ ἔκτακτον καὶ ὑπέροχον ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐπωφελῶς ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγεννήθη ὁ ἀοίδιμος οὗτος πολίτης κατὰ τὸ ἔτος 1769, τὸ γόνιμον ἐκεῖνο τοσούτων διασήμων ἀνδρῶν ἔτος, διότι κατ' αὐτὸ ἐγεννήθησαν ὁ Ναπολέων, ὁ Βελλιγκτών, ὁ Σιατωβριάν, ὁ Νέϋ, ὁ Οὐμβόλδ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι· μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν καὶ ὁ ἡμέτερος ἔνδοξος ναύαρχος Μιαούλης. Κοινῶς ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ περικλεὴς οἰκογένεια τῶν Κουντουριωτῶν κατάγεται, συμφώνως μὲ τὴν ἐπωνυμίαν της, ἐκ τῶν Κουντούρων τῆς Μεγαρίδος. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, καὶ τὴν ἀπάτην ταύτην ἠρέσκετο ἐνίοτε νὰ καταδεικνύῃ ὁ μακαρίτης Λάζαρος πρὸς τοὺς οἰκείους, διηγούμενος καὶ τὸ περιστατικόν, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτήν. Κατ' αὐτόν, ἡ οἰκογένειά του ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν Ζέρβα, καὶ ἦτον ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου κρανιδιωτῶν. Πρῶτος μετωνομάσθη Κουντουριώτης ὁ πάππος αὐτοῦ Γεώργιος, ὁ καὶ Χατζῆ Γεώργιος Κουντουριώτης μετέπειτα ἐπονομασθείς, μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἁγίων τῆς Ἱερουσαλὴμ Τόπων, διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν· Ἀποθανόντος τοῦ πατρός του, ἔμεινε μετ' ἄλλου πρεσβυτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς χήρας μητρός του· εἶχε δὲ ὁ ἀποθανὼν πατὴρ των φίλον στενὸν καὶ σύντεκνον εἰς Κούντουρα τῆς Μεγαρίδος, ὅστις, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ φίλου του, ὑπῆγεν εἰς Ὕδραν νὰ παρηγορήσῃ τὴν χήραν καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτοῦ· εὔπορος δὲ ὢν καὶ ἄκληρος, ἐζήτησε κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του νὰ παραλάβῃ τὸν νεώτερον τοῦ φίλου του υἱόν, καὶ νὰ τὸν κάμῃ μέτοχον τῆς περιουσίας του. Ἡ μήτηρ συγκατετέθη καὶ ὁ νέος ἀπῆλθεν· ἀλλ' ἀποθανόντος μετὰ ταῦτα τοῦ πρεσβυτέρου της υἱοῦ μετεκάλεσεν αὐτὴ ἐκ Κουντούρων τὸν νεώτερον διὰ νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ ἐν τῇ πατρικῇ τῆς Ὕδρας οἰκίᾳ. Ἐπανελθὼν ὁ νέος, ἐπειδὴ ἐφόρει τὴν κουντουριωτικὴν φορεσίαν, ἐπωνομάσθη Κουντουριώτης· ἔμεινε δ' ἔκτοτε εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ἐλησμονήθη τὸ τοῦ Ζέρβα.

Τοῦ Χατζῆ Γεωργίου τούτου ὁ υἱὸς Ἀνδρέας Κουντουριώτης ἐνυμφεύθη μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Λαζάρου Κοκκίνη, ἀνδρὸς εὐπορωτάτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ἡ συγγένεια αὕτη ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τῆς περιουσίας τῶν Κουντουριωτῶν, ἂν καὶ ἡ λαμπρὰ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε φθάσει εἶναι ἔργον τῶν δύω τελευ-

Digitized by Google

ταίων ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν, Λαζάρου καὶ Γεωργίου.

Ἐδιδάχθη ὁ νέος Λάζαρος εὐδοκίμως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καθ' ὃν τρόπον τότε ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἐδιδάσκοντο· καί, λαχὼν φύσεως εὐφυοῦς, κατέστησεν ἐπωφελῆ εἰς ἑαυτὸν τὰ μαθήματα ἐκεῖνα, διότι καὶ καλῶς ἔγραφε καὶ καλῶς ἐλάλει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἠναγκάσθη δὲ νὰ καταλίπῃ, ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν, τὸν παιδικὸν καὶ ἄφροντιν βίον, διότι, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀναγκασθέντος ν' ἀποδημήσῃ ἕνεκα καταδρομῆς τῆς ἐξουσίας, καὶ ἐγκατασταθέντος εἰς Γένουαν, ὅπου μετήρχετο ἐμπορικὸν βίον, ἔμεινεν ὁ νεανίας Λάζαρος διευθύνων τὸν οἶκον αὐτῶν ἐν Ὕδρᾳ, ἀνταποκρινόμενος μετὰ τοῦ πατρός του, καὶ συντελῶν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς κοινῆς περιουσίας.

Ἦτον τριακονταετὴς περίπου τὴν ἡλικίαν ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, δολοφονηθείς, ὡς εἶναι γνωστόν, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τελετῆς τῶν γάμων τοῦ ἰδίου τούτου υἱοῦ του. Καὶ εἰσῆλθε μὲν ὁ φονεὺς εἰς τὴν οἰκίαν θέλων νὰ φονεύσῃ ἕνα τῶν μουσικῶν· ἐφόνευσε δ' ἐν γνώσει τὸν γέροντα Κουντουριώτην ὡς ἐπιπλήξαντα καὶ ἀπειλήσαντα αὐτόν. Τὸ περιστατικὸν τῆς δολοφονίας ταύτης ἀποτελεῖ μίαν τῶν παθητικωτέρων σελίδων τοῦ βίου τοῦ μακαρίτου Λαζάρου. Κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσε τὸ υἱϊκὸν φίλτρον, καὶ κατεδίωξαν οἱ δύω ἀδελφοὶ τὸν δολοφόνον, κατορθώσαντα νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς· ἐπανελθόντος δὲ τούτου μετὰ πολλὰ ἔτη εἰς Ὕδραν κρυφίως, ἔμαθε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Λάζαρος ἀταράχως, καὶ ὄχι μόνον, αἰτήσαντα τὴν συγχώρησιν αὐτοῦ διὰ πνευματικοῦ, τὸν ἐσυγχώρησεν, ἀλλὰ καὶ χρηματικῶς τὸν ἐβοήθησε δυστυχοῦντα, καὶ ὑπὸ σύνταξιν τὸν εἶχε κατὰ τὴν μακράν του ἀσθένειαν, καὶ θανόντα τὸν ἐνταφίασεν. Ἕνα μόνον ὅρον ἔθεσεν εἰς τὰς εὐεργεσίας του ταύτας, καὶ τὸν ὅρον τοῦτον τὸν ἠθέλησεν ἀπαράβατον, τὸ νὰ μὴ τὸν ἰδῇ κατὰ πρόσωπον· καὶ ἀληθῶς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠρέσκετο συμβιβάζων ὁ μεγαλόψυχος ἀνὴρ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν μὲ τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εὐσεβείας.

Ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ νεότητος ἠγάπησε τὸν ἐνδημικὸν βίον, καί, ἐκτὸς δύω ἢ τριῶν συντόμων ταξειδίων, διέμεινε πάντοτε ἐν Ὕδρᾳ· ἀπεδήμησεν ὅμως δὶς εἰς Κύθηρα παρὰ τὴν θέλησίν του, ἕνεκα πολιτικῶν περιστατικῶν, κατὰ τὸ 1802, νομίζομεν, καὶ τὸ 1817 ἢ 1818, καὶ ἔκτοτε ἐπανελθὼν δὲν ἐξῆλθε πλέον τῆς ἀγαπητῆς του νήσου.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸν ηὗρεν εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πλούτου, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δημοτικότητος. Δὲν ἦτον ἐκ τῶν ὑποκινητῶν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεῤῥάγη, φοβούμενος τὰς συνεπείας αὐτῆς διὰ τὸ ἔθνος, καὶ φρονῶν ὅτι ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ περισσότερος ἀκόμη καιρὸς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προπαρασκευῆς. Ἐκραγεῖσαν ὅμως ἅπαξ, τὴν παρεδέχθη, τὴν ἠσπάσθη μετὰ ζήλου, καὶ μετ' ἐπιμονῆς τοιαύτης, ὥστε ἐκήρυξεν, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ, τὴν τύχην αὐτῆς ἀδιάσπαστον ἀπὸ τῆς τύχης αὐτοῦ, τῆς τύχης τῶν οἰκείων του, τῆς τύχης τῆς μερικῆς του πατρίδος· καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην οὐδέποτε ἐκλονήθη.

Ἡ ἱστορία τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου τούτου προεστῶτος τῆς Ὕδρας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἶναι ὁλόκληρος ἡ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ἱστορία. Περιοριζόμεθα λοιπὸν ν' ἀναφέρωμεν περιστατικά τινα μόνον, ἐμφαίνοντα τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸ τελεσφόρον τῶν ἐνεργειῶν του.

Ἦτον βεβαίως ἰσχυρὸν ἐλατήριον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ὁ πλοῦτος. Θεωρεῖται ὡς βέβαιον ὅτι ἡ περιουσία τῆς φιλοπάτριδος αὐτῆς οἰκογενείας ἔφθασε, κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμούς, εἰς τὰς ὀκτακοσίας περίπου χιλιάδας διστήλων· ὅτι δὲ ἐδαπανήθη κατὰ τὰ τρία τέταρτα αὐτῆς σχεδὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀπόδειξις εἶναι ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Λαζάρου εὑρεθεῖσα εὐτελὴς χρηματικὴ ποσότης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὰ ἐθνικὰ βιβλία οἱ Κουντουριῶται σημειοῦνται ὡς πιστωταὶ τριακοσίων ὀγδοήκοντα περίπου χιλιάδων διστήλων· ἀλλ' ἐκτὸς διαφορῶν τινων κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πλοίων, εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ δαπάναι αὐτῶν δὲν ἦσαν ὅλαι ἐξ ἐκείνων αἵτινες ἠδύναντο νὰ καταλογισθῶσιν ὡς προκαταβολαὶ εἰς βάρος τοῦ δημοσίου ταμιείου. Ἐνεργῶν λοιπὸν ὁ ἀείμνηστος Λάζαρος ὡς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, τοῦ ἀξιοτίμου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀπονέμοντος πάντοτε εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν πρωτείων καὶ τὴν ἀπεριόριστον τῆς κοινῆς περιουσίας χρῆσιν, καὶ ὑπερτερῶν ἐπὶ πολὺ τῶν λοιπῶν φιλογενῶν ἐπίσης προκρίτων κατὰ τὴν περιουσίαν, ἦτον ἐλευθεριώτατος, ἀλλὰ καὶ φρονιμώτατος περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παραμικρὰν περιττὴν δαπάνην ἦτον ἐναντίος μέχρι φειδωλίας· ὅπου δὲ ἐνόμιζε πρέπον νὰ δαπανήσῃ, ἐδαπάνα ἀφθόνως καὶ σχεδὸν ἀσυλλογίστως. Οὕτως ἐπλήρωσέ ποτε ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας διστήλων ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν.

Ἀπατᾶται ὅμως ὅστις ἤθελε νομίσει ὅτι ἡ πανίσχυρος αὐτοῦ ἐπιῤῥοὴ προήρχετο μόνον ἐκ τοῦ πλούτου, διότι ἡ φύσις τὸν ἐπροίκισε μὲ ἕνα τῶν ἡγεμονικῶν ἐκείνων χαρακτήρων, οἵτινες ἐπιβάλλουν σεβασμὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ πλήθη· χαρακτῆρα ἀρχαϊκόν, μεγαλοπρεπῆ, διαλάμποντα ἐν τῇ ἁπλότητι τοῦ ἤθους καὶ τῇ λιτότητι τοῦ βίου του. Οὕτως ἔσυρε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν λαόν, χωρὶς ὅμως νὰ θυσιάσῃ

Digitized by Google

τίποτε οὔτε ἐκ τῶν ἀρετῶν οὔτε ἐκ τῆς ἀξιοπρεπείας του.

Ἦτον ὁ δημοκρατικώτερος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου, καὶ τοῦτο ἴσως ἀπετέλει τὴν μεγαλητέραν δύναμίν του· ἀλλ' ἦτον τοιοῦτος ἐκ πεποιθήσεως ἀρχῶν καὶ φιλολάου διαθέσεως, καὶ ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ὑπεροχήν του εἰς βλάβην τῶν συναδέλφων του προκρίτων, τῶν ὁποίων ἐτίμα τὴν ἀξίαν. Ὅτε, ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαός, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ τούτου δημαγωγοῦ, κατεφέρετο ἐμμανῶς κατὰ τῶν προκρίτων, μηδένα ἄλλον σεβόμενος ἐκτὸς τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ ῥηθεὶς δημαγωγὸς ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν τύχην των, καὶ νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἄρχων μόνος πολιτικῶς τῆς Ὕδρας, ἐκείνου περιοριζομένου εἰς τὴν κατὰ τὸν πόλεμον θαλασσαρχίαν· ἀλλ' ὁ Κουντουριώτης ἀπέρριψε μετ' ἀγανακτήσεως τὴν πρότασιν, ἀποκριθεὶς γενναίως ὅτι ἐπεθύμει νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην τῶν ὁμοίων του.

Τοιοῦτό τι ἠκολούθησε καὶ ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα. Συνέβη τότε, εἰς δημοτικήν τινα συνέλευσιν, νὰ ἐξαγριωθῇ ὁ λαὸς κατὰ τῶν προκρίτων, καί, ἀχαλίνωτος γενόμενος, νὰ ψηφίσῃ παραχρῆμα τὴν ἔκπτωσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ συμβουλίου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν των ὑπὸ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἀσημοτέρων δημεγερτῶν· πάντοτε ὅμως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Οἱ πρόκριτοι φοβηθέντες ἔφυγαν.—*Μὴ φεύγετε*, τοὺς εἶπεν ὁ Κουντουριώτης, *ἢ ταχέως θέλετε ἐπιστρέψει*· ὑποχωρῶν δέ, ὡς συνείθιζεν ὁσάκις ἔβλεπεν ὅτι ἔπρεπε πρὸς ὥραν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐδέχθη νὰ συνεδριάσῃ μετὰ τῶν δώδεκα ἢ ἕνδεκα, νομίζομεν, ἀσήμων ἐκείνων ἀνθρώπων· κατέλαβε δὲ τὴν κατωτέραν θέσιν, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι αὐθαδῶς ἐπροκάθησαν αὐτοῦ. Ἀρξαμένης τότε τῆς διασκέψεως, ἐζήτησαν ἐκεῖνοι νὰ λαλήσῃ ὁ Κουντουριώτης· ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι τοῦ παλαιοῦ συμβουλίου, τοῦ ὁποίου αἱ γνῶμαι δὲν ἐθεωρήθησαν αἱ καταλληλότεραι, εἰς αὐτούς, παριστάνοντας τὸ ἐπικρατοῦν φρόνημα, ἀνήκει νὰ λαλήσωσι καὶ πρῶτοι καὶ τελευταῖοι. Οὕτως, αὐτοῦ σιωπῶντος, ἔπεσαν ἐκεῖνοι εἰς ἔριδας καὶ λογομαχίας, καὶ διελύθησαν κακοὶ κακῶς. Τὴν ἐπαύριον, γενομένης ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς δεούσης ἐνεργείας, μετέβαλε γνώμην ὁ λαός· ἐξαναστὰς κατὰ τῶν νέων συμβούλων, ἀποκαταστήσας δὲ τοὺς παλαιούς, ἀπέβαλε τοὺς νέους τῆς ἀρχῆς, καὶ ἤθελε τοὺς κακοποιήσει, ἂν δὲν ἀνελάμβανε τὴν ὑπεράσπισίν των ὁ ἴδιος Κουντουριώτης.

Δυσαρεστηθεὶς ἄλλοτε ὁ λαός, δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ναύτας διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν τῆς Σάμου· ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, καθ' ἣν ἠρίστευσεν ὁ ἔνδοξος Σαχτούρης. Ἡ συνέλευσις ἦτον θορυβώδης, ὁ λαὸς ἐπετίθετο κατὰ παντὸς ἀντιλέγοντος, ὅτε ἠγέρθη ἀταράχως ἐκ τῆς ἕδρας αὐτοῦ ὁ Κουντουριώτης. «Ὅσοι δὲν θέλουν, εἶπεν, ἂς μὴν ὑπάγουν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι θέλουν, διατί θὰ ἐμποδισθοῦν; Καιρὸς εἶναι νὰ ὑπηρετήσουν ὡς ναῦται ὅσοι τοὐλάχιστον ἕως τώρα δὲν ὑπηρέτησαν, καὶ ἐγὼ πρῶτος εὐχαρίστως ἐμβαίνω νὰ ὑπηρετήσω.» Καί, ταῦτα λέγων, ὥρμησε νὰ ἐξέλθῃ τῆς συνελεύσεως. Ψιθυρισμοὶ μετανοίας ἠγέρθησαν παραχρῆμα, καὶ ὁ λαός, ζητήσας συγχώρησιν, ἀνεκάλεσε τὴν προτέραν του ἀπόφασιν.

Ὄντος ποτέ, ὡς εἶναι γνωστόν, πολυαρίθμου στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐν Ὕδρᾳ εἰς προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ ἐχθρικῆς ἀποβάσεως, ἔρις σφοδρὰ ἠγέρθη μίαν τῶν ἡμερῶν μεταξὺ στρατιωτῶν καὶ κατοίκων, καὶ ἡ ἔρις μετεβλήθη ταχέως εἰς τρομερὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ στρατιῶται ὠχυρώθησαν εἰς διαφόρους οἰκίας, ὁ λαὸς ἔτρεχεν εἰς τὰ ὅπλα, τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ἦσαν ἕτοιμα νὰ πυροβολήσωσι, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ φονικωτάτη συμπλοκή. Τριακόσιοι περίπου τῶν στρατιωτῶν ἐπολιορκοῦντο ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ μέρος, ἐπισωρευθὲν ἐκτὸς αὐτοῦ, τοὺς ἐπολιόρκει. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἰδὼν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης κατῆλθε μόνος τῆς οἰκίας του καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὸ μαινόμενον ἐκεῖνο πλῆθος. Ἅμα αὐτοῦ ἐμφανισθέντος, ἐφάνη θέαμα παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον. Αἱ φωναὶ ἐσίγησαν, τὸ πλῆθος ἐσχίσθη εἰς δύω, ἀφῆσαν εὐρὺ διάστημα ἐν τῷ μέσῳ, δι' οὗ εἰσῆλθεν ὁ σεβαστὸς ἀνήρ, ὅστις, λαλήσας τὰ δέοντα καὶ πρὸς τὰ δύω διαμαχόμενα μέρη, τὰ ἐσυμφιλίωσεν εὐθύς, καὶ μετέβαλεν ἐν ἀκαρεῖ τὰ πάντα εἰς εἰρήνην.

Ὅλοι ὅσοι ἔτυχαν νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἐξαίσιον τοῦτον ἄνδρα, καὶ νὰ τὸν ἰδῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τῆς Ὕδρας, ἐφύλαξαν ἐξάπαντος τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν τοῦ ἀπεριορίστου ἐκείνου σεβασμοῦ ὅστις πανταχοῦ τὸν ὑπεδέχετο. Ὁ *Κὺρ Λάζαρος* ἦτον φωνὴ μαγικὴ διεγείρουσα πανταχοῦ τὴν εὐλάβειαν. Ὅτε, μὲ τὸ κομβολόγιον εἰς τὰς χεῖρας, τὸν ἔβλεπαν σεμνῶς καὶ ὁπωσοῦν κυρτῶς προσερχόμενον, κἀνεὶς δὲν ἔμενε καθήμενος, καὶ βαθυτάτη σιωπὴ προηγεῖτο καὶ εἵπετο αὐτοῦ. Καὶ ἦτον ἄξιος κατὰ πάντα τῶν ἐκτάκτων τούτων τιμῶν.

Ἦτον ἀνὴρ ἐνάρετος, καὶ θεοσεβὴς εἰς ἄκρον· πρᾶος καὶ ἤπιος τὴν καρδίαν, ἥσυχος καὶ ἀτάραχος τὸ ἦθος, γλυκὺς καὶ λιτὸς τὴν συμπεριφοράν, βραχὺς καὶ ἐμβριθὴς τοὺς λόγους, ἀπτόητος μέχρι στωϊκῆς ἀπαθείας εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν κινδύνων, οὐδόλως ἐκδικητικός.

Ἀνεφέραμεν τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ διαγωγὴν πρὸς τὸν φονέα τοῦ πατρός του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, κατὰ

Digitized by Google

τὰς θυελλωδεστέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἡμέρας, ἐκινδύνευσε νὰ γείνῃ θῦμα δολοφονίας. Ἡ μέθη ἆρά γε ἢ μισητότερόν τι πάθος ἐκίνησε τὴν δολοφόνον χεῖρα; Ὁ ἴδιος ἠγάπησε νὰ ῥίψῃ κάλυμμα ἐπὶ τοῦ πεπραγμένου, ἀπεποιήθη γενναίως τὴν φρουράν, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἠθέλησε νὰ συστήσῃ δι' αὐτὸν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην, εἰπὼν μεγαλοπρεπῶς ὅτι φρουρὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Ὕδρας, καὶ μετὰ καιρὸν φανερωθέντα τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀποπείρας, καὶ ζητήσαντα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ συγχώρησιν, συγκατετέθη νὰ τὸν δεχθῇ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ δώσῃ κάμμίαν ἐξήγησιν περὶ τῆς πράξεώς του, καὶ ἂν ἀκόμη ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε νὰ δώσῃ τοιαύτην.

Εἶχε γλυκεῖαν καὶ ἱλαρὰν τὴν μορφήν· αὐτή του ἡ σωματικὴ ἔλλειψις, ἡ στέρησις τοῦ ὀφθαλμοῦ του, ἂν ἔβλαπτεν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ προσώπου του, ἔδιδεν ἀφ' ἑτέρου χροιάν τινα θελκτικῆς μελαγχολίας καί, οὕτως εἰπεῖν, ταπεινοφροσύνης εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του, ἑλκύουσαν ἔτι μᾶλλον τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων. Ἐφύλαττεν ἄκραν ἁπλότητα, ἀλλὰ καὶ ἄκραν καθαριότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν· εἶχε δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην προσοχὴν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ σώματος ἀξιοπρεπείας, ὥστε κἀνεὶς ποτὲ δὲν τὸν εἶδε διατρίβοντα ἐπὶ πολὺ εἰς συμποσιακὴν εὐθυμίαν.

Ἦτον φίλος καὶ λάτρις τῆς ἀληθείας τόσον ἔνθερμος, ὥστε κἀνὲν ἐλάττωμα δὲν ἐσύστεινε τόσον κακῶς ἄνθρωπόν τινα πλησίον του, ὅσον τὸ ψεῦδος. Εἰς τὴν ἰδιότητά του ταύτην ἀποδίδοται ἡ ἀρχὴ τῆς ὀλίγης αὐτοῦ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ μακαρίτου Καποδιστρίου συμπαθείας· ὁ νοῦς του δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος τὸ περιστατικὸν τοῦ ὅτι ἐξουσία, δεκτὴ γενομένη ὑπὸ ῥητούς τινας ὅρους, ἐτηρήθη μὲν αὐτή, δὲν ἐτηρήθησαν δὲ συγχρόνως καὶ οἱ ὅροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐδόθη.

Σολοικισμὸν πολιτικὸν τοιοῦτον ἔβλεπε μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς Γ' τοῦ Σεπτεμβρίου ἐποχήν, διὰ τὰς δοθείσας περὶ Συντάγματος κατὰ τὸ 1832 ὑποσχέσεις.

Ἡ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς του τιμιότητος ὑπόληψις ἦτον γενική, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, μετέφεραν τὰ πολυτιμότατα κειμήλια τῶν ἐκεῖ ἱερῶν μοναστηρίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τὰ σώσωσιν ἐκ τῶν κινδύνων τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, εἰς τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην ἐλθόντες τὰ παρέδωκαν πρὸς φύλαξιν.

Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπη του ἦτον τοσαύτη, ὥστε καὶ τὴν οἰκογένειάν του αὐτὴν ἦτον ἕτοιμος κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ τὴν θυσιάσῃ χάριν καὶ τοῦ μικροτέρου συμφέροντος τῆς πατρίδος. Τοῦτο δὲ ἠρέσκετο καὶ νὰ τὸ λέγῃ συχνάκις. Ἐν ὥρᾳ κινδύνου πολλάκις ἐπροτράπη νὰ τὴν στείλῃ εἰς ἀσφαλὲς μέρος. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ ἀκατακρίτως, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸ ἀπεφάσισε, διότι δὲν ἤθελεν, ὡς ἔλεγε, νὰ δειλιάσῃ ἐκ τούτου ὁ λαός.

Πειθόμενος ὅτι, αὐτοῦ ἀποχωροῦντος, ἡ Ὕδρα ἐσκορπίζετο, σκορπιζομένης δὲ τῆς Ὕδρας, ἡ ἐπανάστασις κατεβάλλετο καὶ διελύετο ἀφεύκτως, κατενόησε ταχέως ὅτι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θέσις του ἦτον θέσις σκοποῦ ἀκινήτου, φυλάττοντος ἐμπεπεδωμένην τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ὕδρας. Ὅθεν ἐκώφευσεν εἰς πᾶσαν περὶ φυγῆς προτροπήν, καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν εἰς ματαίωσιν παντὸς τοιούτου σχεδίου. Μίαν φορὰν ὅμως ἐκινδύνευσε σπουδαίως νὰ ἴδῃ ματαιουμένους τοὺς ἀγῶνάς του, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὅλης πατρίδος βεβαίαν. Ἦτον κατὰ τὸ 1826, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐθρήνει τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν φρουρίων, ἔβλεπε πανταχοῦ περιφερομένας τὰς φάλαγγας τοῦ Ἰβραΐμου, καὶ ἡ εἰς Ὕδραν ἀπόβασις ἐμελετᾶτο καὶ παρεσκευάζετο μετὰ κρότου. Τότε δὲν ἦσαν μόνοι οἱ εὔποροι, οἱ θέλοντες νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς· ὁ φόβος διεδόθη εἰς τὸν λαόν, ὠργανίσθη ἐν ἀκαρεῖ παμπληθὴς συνέλευσις εἰς τὴν θέσιν τὴν λεγομένην *Σπιτάλια*, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πανταχόθεν συῤῥέοντες ἤρχοντο μὲ σκοπὸν νὰ συζητήσωσιν, ὄχι περὶ τοῦ ἂν πρέπῃ νὰ μείνωσιν ἢ νὰ φύγωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς φυγῆς. Τὴν σκηνὴν ταύτην γνωρίζομεν ἐκ μάρτυρος αὐτόπτου. Προσεκλήθη εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ὁ ἀοίδιμος Λάζαρος, καὶ ἐλθόντα τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ τῆς συνήθους εὐλαβείας. Ἐδόθη εἰς αὐτὸν πρῶτον ὁ λόγος, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ λαλήσῃ, καὶ ἔμεινε σιωπῶν μεχρισότου πολλὰ ἐῤῥέθησαν καὶ ἡ φυγὴ ἀπεφασίσθη. Τότε μόνον, λαβὼν τὸν λόγον: «Κατευόδιον, εἶπεν, ἀδελφοί· εὔχομαι νὰ εὐτυχήσετε εἰς τὴν ξένην γῆν, καὶ καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τοῦτον ἢ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, οἱ συγγενεῖς μου, οἱ πλοίαρχοί μου καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν πλοιάρχων μου, δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ μετατοπίσωμεν.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἠλέκτρισαν διὰ μιᾶς τὰ πλήθη· αἱ φωναί· «Καὶ ὅλοι ἡμεῖς δὲν φεύγομεν,—κἀνεὶς δὲν φεύγει», ἀντήχησαν εἰς τὸν ἀέρα. Καὶ τῷ ὄντι κἀνεὶς δὲν ἔφυγε, καὶ ἡ Ὕδρα ἐσώθη, καὶ ἐσώθη ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης.

Ὅστις σταθμίσῃ καλῶς τὴν ἀξίαν τῆς πράξεως ταύτης, καὶ τὰς συνεπείας τὰς ὁποίας ἐναντία ἀπόφασις ἤθελεν ἔχει, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ διὰ τούτου τὴν ἀκλόνητον τοῦ ἀοιδί-

Digitized by Google

μου Λαζάρου ἐπιμονὴν εἰς τὸ νὰ μὴ χωρισθῇ οὐδὲ στιγμὴν τῆς Ὕδρας, ἀπεκκλίναντος πᾶσαν πρότασιν περὶ προεδρείας εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, ὅπου πολλάκις προσεκλήθη. Ἀλλὰ ποία ἆρά γε ὑπῆρξεν ἡ αἰτία δι' ἣν, καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐτήρησε μέχρι θανάτου τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, μηδέποτε θελήσας νὰ ἐξέλθῃ τῆς γῆς ἐκείνης τῆς γεννήσεώς του; Χωρὶς νὰ ἐμβῶμεν εἰς λεπτομερεῖς περὶ τούτου ἐρεύνας, ἃς θαυμάσωμεν τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, ἥτις πάντοτε πρέπει νὰ ἐστηρίζετο εἰς γενναίας αἰτίας. Ἂς ἀποδώσωμεν εὐλαβῶς χάριν εἰς τὴν μνήμην του ὅτι, προνοῶν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀξιοπρεπείας, διετήρησε δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν τὴν γιγαντώδη τοιούτου ἀνδρὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν μορφὴν καθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα τῶν μεγάλων ἡμερῶν της. Ἀκροσφαλὴς εἶναι πάντοτε τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἡ τύχη. Ὅταν τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης των δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἀπόγειον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡμερῶν των, ὅταν ὁ θάνατος δὲν τοὺς ἁρπάσῃ κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς μεγαλητέρας ἐπὶ τῆς γῆς εὐκλείας των, δυσκόλως αἱ μετὰ ταῦτα ἡμέραι των διατηροῦνται εἰς τὸ αἰθέριον ἐκεῖνο ὕψος ὅπου ἅπαξ ἀνεβιβάσθησαν διὰ τῶν πράξεών των, καὶ συνήθως προστρίβονται εἰς τὴν πεζότητα τοῦ κοινοῦ βίου. Ὁ ἀληθῶς θαυμάσιος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου μακαρίζομεν τὴν μνήμην, κατώρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὸν σκόπελον τοῦτον· ἔμεινεν ὡς ὁ ἥρως ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐνόσῳ διεδραμάτιζε τὸ μέγα τῶν πράξεων αὐτοῦ δρᾶμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀφανὴς ἀπεχώρησεν εἰς τὰ παρασκήνια, ἀπαλλάξας ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον τοῦ λυπηροῦ θεάματος μεγάλου ἀγωνιστοῦ, ἀναγκαζομένου νὰ λαλῇ περὶ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν του.

Ἐν Ὕδρᾳ, ἐντὸς τῆς οἰκίας του, τὸν ἐπεσκέφθησαν ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας, ἡ ἀντιβασιλεία, καὶ δὶς ἢ τρὶς ὁ βασιλεὺς Ὄθων. Μὲ τὰ ὑψηλὰ ταῦτα πρόσωπα ἐλάλησε πολλὰ περὶ πατρίδος, τίποτε δὲ περὶ ἑαυτοῦ. Πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως συνεντεύξεως, ἡ σύζυγός του ἐπέμενε παρακαλοῦσα αὐτὸν νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν Α. Μ., ζητῶν στάδιον διὰ τοὺς υἱούς του. «Δὲν λαλῶ, εἶπε, περὶ προσωπικοῦ ζητήματος· δὲν χαλῶ τὸ ἐδικόν μου στάδιον διὰ τὸ στάδιον τῶν υἱῶν μου.» Ὑψηλοὶ λόγοι, ζωγραφοῦντες ζωηρῶς τὸν ἄνδρα καὶ τὸν χαρακτῆρά του!

Περὶ τὰ ἔσχατα ὅμως τοῦ βίου του, ὑπέβαλεν ἔγγραφον αἴτησιν εἰς τὸν Βασιλέα, ζητῶν ὡς μόνην παρὰ τῆς Α. Μ. χάριν νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρεσβύτερος υἱός του εἰς τὴν Γερουσίαν.

Ἡσύχως καὶ καρτερικῶς διάγων, ζῶν μὲ μόνας τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, καὶ ὑποφέρων ἀγογγύστως τὴν στέρησιν τῆς περιουσίας του, θυσιασθεῖσαν ὁλόκληρον σχεδὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καθὼς ὑπέφερεν ἄλλοτε τὸν θάνατον τῶν προσφιλῶν του τέκνων, διετήρει ὑγιείαν μέχρι τινὸς ἀγαθήν. Ἐνόσησε κατὰ τὸ 1839 τὴν δεινὴν νόσον τῆς δυσουρίας· ἀλλ' ἰάθη τότε μετ' ὀλίγον ἐντελῶς. Νοσήσας δὲ πάλιν κατὰ τὸ 1849, εἶδεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλαττουμένας τὰς δυνάμεις του· αἱ αἰσθήσεις του ἐξησθένουν, ἐκυρτώθη ὁλοτελῶς, καὶ ἓν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του δὲν ἐγνωρίζετο πλέον. Ἀφιερώσας δὲ τὰς τελευταίας φροντίδας του εἰς τὸν Θεὸν, καὶ ἐκπληρώσας τὰ χριστιανικά του καθήκοντα, ἀπέθανεν ἐν εὐσεβείᾳ κατὰ τὴν 6 ἰουνίου τοῦ 1852, ἀφήσας μνήμην χρηστοῦ ἀνδρὸς καὶ μεγάλου πολίτου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξε πενθηφορίαν ἐπὶ πέντε ἡμέρας διὰ τὸν θάνατόν του· εἴκοσι δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ, τὸ ἑξῆς ἔγγραφον ἐξεδίδοτο ἐκ τῶν γραφείων μεγάλης τινὸς ἐξωτερικῆς κυβερνήσεως·

«Πρὸς τὸν κύριον Βαρόνον Φὸρθ Ῥουὰν, πρέσβυν πληρεξούσιον τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις κτλ.

Ἐν Παρισίοις, τὴν 8 ἰουλίου 1852.

Ἔμαθα μὲ λύπην τὸν θάνατον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, τὸν ὁποῖον ὑμεῖς ὀνομάζετε δικαίως πρῶτον πολίτην τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐλησμονήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ὅλαι αἱ θυσίαι τὰς ὁποίας ἔκαμε διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ τόπου του, καὶ γίνομαι τὸ ὄργανον τῆς κυβερνήσεως τοῦ πρίγκιπος προέδρου, ἐπιφορτίζων Ὑμᾶς νὰ ἐκφράσετε εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὴν λύπην ἡμῶν διὰ τὸ ὁποῖον ὑπέστη δυστύχημα.

Ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

(Ὑπογ.) Μ. ΤΥΡΓΟΤ.»

Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ χρηστὸς, ὁ φιλόπατρις, ὁ μέγας οὗτος ἀληθῶς τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὅστις πολὺ δικαιότερον παρὰ τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον ἰταλὸν Κοσμᾶν τὸν Μεδίκην, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε πλείστας ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ὁμοιότητας, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ *Πατὴρ τῆς Πατρίδος*. Ὁ ἀοίδιμος Λάζαρος Κουντουριώτης εἶχεν ἰδιάζουσαν καὶ ἔξοχον ἀρετὴν τὸν πατριωτισμὸν, πατριωτισμὸν μέγαν, ἔνθερμον, ἀληθῆ, ἀνυπόκριτον. Εἴθε, ἀναπολοῦντες τὴν ἱερὰν μνήμην του, νὰ αἰσθανθῶμεν διατρέχον τὰς φλέβας ἡμῶν τοῦ πατριωτισμοῦ τὸ ῥῖγος! τοῦ ἀληθοῦς πατριωτισμοῦ, τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν φρενῶν καὶ τῆς καρδίας! Ὁ πατριωτισμὸς τὸν ὁποῖον πολλάκις σήμερον δεικνύομεν, εἶναι πατριωτισμὸς ἐπιδείξεως, πατριωτισμὸς τῶν χειλέων. Ἂν, θερμαινόμενοι εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρετῶν τῶν ἐνδόξων ἡμῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, αἰσθανθῶμεν τὸν ἀληθῆ πατριωτισμὸν, ζητοῦντες ἀληθῶς τὰ συμφέροντα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, πᾶσα διχοφροσύνη περὶ τὴν ἐκτίμη-

Digitized by Google

σιν αὐτῶν θέλει μεταξὺ ἡμῶν ἐκλείψει, καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ὕψιστος, ὁ Θεὸς, ὁ διὰ θαυμάτων σώσας τὴν Ἑλλάδα, θέλει μᾶς δείξει τὴν ὁδόν.[1]

ΟΙ ΒΡΑΣΙΛΙΑΝΟΙ ΜΥΡΜΗΚΕΣ

Ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ταῖς περιγραφαῖς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν σπουδαιοτάτην, καὶ δικαίως, κατέχει θέσιν ἡ φυσικὴ ἱστορία. Οὐδ' ὑπάρχει, δυνάμεθα εἰπεῖν, περιηγητὴς μὴ ἐπιχειρήσας ν' ἀνακοινώσῃ τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ τῆς ζῳολογίας καὶ τῆς βοτανικῆς τῶν χωρῶν, ἐν αἷς διέτριψεν. Οὕτω δ' ἡ ἐπιστήμη ἐπλουτίσθη, καὶ οἱ εἰδικῶς ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους ἔχουσιν ἄφθονον ὕλην μελέτης.

Ὅπως ἀρκεσθῶμεν εἰς ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς τῶν φυσικῶν φαινομένων σχετικῶς περιωρισμένον, (καίτοι οὐδὲν θεωρεῖται μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ), ἀναφέρομεν ὅτι ἡ ἐντομολογία πλεῖστα ὀφείλει ἀπό τινος εἰς τὰς ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν περιηγητῶν. Ἰδίως ὅμως σημαντικὰς ἐκαρπώσατο ὠφελείας ἐκ τῶν περιηγητῶν ἐκείνων οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ ἔξοχοι ἐπιστήμονες, οἷος ἦν ὁ διάσημος Ἀγασσὶζ, οὗ τὸν πρό τινος ἐπελθόντα θάνατον θρηνοῦσιν ἥ τε Ἑλβετία, ἡ γενέθλιος αὐτοῦ χώρα, καὶ ἡ Ἀμερική, ἡ θετὴ αὐτοῦ πατρίς.

Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς καταστάσεως τῆς ὑγείας του νὰ διακόψῃ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας του ἐν τῇ Νέᾳ Κανταβριγίᾳ (New-Cambridge), ἠδυνήθη νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν Βρασιλίαν, χάρις τῇ γενναιοδωρίᾳ πλουσίου τινὸς Ἀμερικανοῦ. Ἡ ἔκθεσις τῆς περιηγήσεώς του, ἀρξαμένης κατ' Ἀπρίλιον 1865 καὶ περαιωθείσης μηνὶ Ἰουλίῳ 1866, ἐγράφη μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ γλαφυρότητος ὑπὸ τῆς συντρόφου τοῦ μεγάλου φυσιοδίφου, κυρίας Ἀγασσίζ.

Μεταξὺ τῆς πληθύος τῶν πληροφοριῶν, τῶν ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ περιεχομένων, οὐχὶ ἀνάξια περιεργείας εἰσὶ τὰ περὶ λευκομυρμήκων. Τὰ ἔντομα ταῦτα εἰσὶ πολυπληθέστατα οὐ μόνον ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ, ἧς κατακλύζουσι τὰ δάση. Ἡ κυρία Ἀγασσὶζ ἀναφέρει περὶ τούτων πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τ' ἀκόλουθα·

«Συνώδευον τὸν κ. Ἀγασσὶζ εἰς ἐκδρομήν του τινὰ πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ὑπὸ τῶν *κουπὶμ* (τερμήτων) κατεσκευασμένων φωλεῶν· ἀποτελοῦσι δ' αὗται λοφίσκον ἑνὸς καὶ πλέον μέτρου διαμέτρου ἐπὶ ἑνὸς ἢ δύο μέτρων ὕψους. Αἱ φωλεαὶ αὗται εἰσὶ στερεώταται καὶ σκληραὶ ὡς βράχοι. Ἐν γένει κτίζονται περὶ παλαιὸν κορμὸν δένδρου ἢ χονδρὸν στέλεχος, ἅτινα χρησιμεύουσιν ἀντὶ θεμελίων. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχουσιν ἀπέραντοι λαβυρινθοειδεῖς διάδρομοι, ὧν αἱ πλευραὶ εἰσιν ἐκτισμέναι διὰ μεμασημένου καὶ ἐζυμωμένου χώματος, στερεοῦ ὡς τὸν μεμασημένον χάρτην. Πάντα δὲ ταῦτά εἰσιν ἐλαφρότατα καὶ εὔθραστα λίαν, μόλις δ' ἀφαιρεθῇ ὁ ἐξωτερικὸς φλοιὸς, ὅστις ἔχει πάχος δεκαπέντε περίπου ὑφεκατομέτρων, ἀμέσως καταρρέουσι τὰ λοιπὰ μέρη. Εἴσοδος ἔξωθεν δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκριζώσαντες ἕνα τῶν τοιούτων λοφίσκων, ἀνεκαλύψαμεν ὅτι ἡ βάσις αὐτῶν ἦν διάτρητος ἐξ ὀπῶν φερουσῶν εἰς ὑπογείους στοάς. Τὸ ἔνδον βρίθει κατοίκων διαφόρων εἰδῶν· ἄλλοι μὲν εἰσὶ μικροὶ καὶ ὑπόλευκοι, ἄλλοι δὲ παχύτεροι καὶ μαῦροι, ὧν ἡ μελανόξανθος κεφαλή ἐστιν ὡπλισμένη δι' ἰσχυροτάτων χηλῶν· καὶ εἰς πάσας τὰς φωλεὰς εὕρομεν ἕνα ἢ δύο λευκοὺς τὸ χρῶμα, ἐξωγκωμένους, παχυτάτους, διαφέροντας τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων κατά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὄψιν, πιθανῶς δὲ βασιλίσσας αὐτῶν. . . .

»Αἱ φωλεαὶ τῶν *κουπὶμ* διαφέρουσι πολὺ τῶν φωλεῶν τῶν *σαουβάς*. Οἱ τελευταῖοι ἀνοίγουσιν εὐρείας ἐξωτερικὰς εἰσόδους καὶ ὀρύττουσι τὸ ἔδαφος. Αἱ μακραὶ αὐτῶν ὑπόγειοι στοαὶ ἐκτείνονται ἔστιν ὅτε εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. Ὅταν ἀνάπτωσι πῦρ εἴς τινα τῶν εἰσόδων πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐν τῇ φωλεᾷ ἐντόμων, ὁ ἐκ διαφόρων ὀπῶν, ἀπεχουσῶν πολλάκις ἀλλήλων πεντακόσια μέτρα, ἐξερχόμενος καπνὸς δεικνύει πόσοι ὑπόνομοι εἰσὶν ὑπεσκαμμένοι ὑπὸ τὸν λόφον, καὶ καθίστησι δῆλον ὅτι αἱ μικροσκοπικαὶ ἐκεῖναι ὑπόγειοι σύριγγες συγκοινωνοῦσιν ἀλλήλαις.

»Ἀδύνατον νὰ μὴ καταληφθῇ ὑπὸ ἐκπλήξεως βλέπων τις τὰς λεγεῶνας ἐκείνας τῶν μυρμήκων βαδιζούσας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἐχάραξαν αὐτοὶ οὗτοι, διὰ τῆς ἐκ τῆς πορείας αὐτῶν τριβῆς τοῦ ἐδάφους. Οἱ ἐρχόμενοι σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν καλύπτονται ὑπὸ τὰ τεμάχια τῶν φύλλων, ἅτινα φέρουσιν, ἐν ᾧ οἱ καταθέσαντες τὴν συγκομιδὴν των ἐπιστρέφουσιν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐργασίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπάρχουσιν καί τινες ἐξ αὐτῶν τρέχοντες τῇδε κἀκεῖσε, οἵτινες δύσκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις τί κάμνουσιν, ἐκτὸς ἐὰν ἐκπληροῦσι χρέη ἐπιστατῶν, ἐπιβλέποντες τοὺς ἄλλους. Ἡ εἰκασία αὕτη βεβαιοῦται ἔκ τινος ἀνεκδότου, ὅπερ Ἀμερικανός τις ἐνταῦθα διαμένων μοὶ διηγήθη. Οὗτος εἶδέ ποτε ἕνα τῶν περιέργων ἐκείνων μυρμήκων σταματῶντα ἕτερον μύρμηκα, ὅστις ἐπέστρεφε κενὸς εἰς τὴν φωλεάν, τιμωροῦντα αὐστηρῶς αὐτὸν καὶ ἐξαποστέλλοντα ἐκ νέου εἰς τὸ δένδρον, ἀναμφιβόλως ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκόν του. Οἱ μύρμηκες *σαουβάς* εἰσὶ μάστιγες τῶν καφεώνων, δυσχερεστάτη δ' εἶναι ἡ καταστροφὴ αὐτῶν.»

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀλίγων στίχων καταφαίνεται, οἱ βρασιλιανοὶ μύρμηκες παρουσιάζουσιν

1. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κ. Ε. Α. Σίμου, τοῦ ἐκφωνηθέντος εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μνημόσυνον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, τῇ 21 σεπτεμβρίου 1851.

Digitized by Google

ουκ ολίγας ομοιότητας πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν. Ἀξία δὲ παρατηρήσεως φαίνεται ἡμῖν ἡ ὕπαρξις μεταξὺ τῶν τερμήτων εντόμων «λευκῶν τὸ »χρῶμα, ἐξωγκωμένων, παχυτάτων καὶ διαφε»ρόντων τὰ μέγιστα τῶν ἄλλων κατά τε τὸ »μέγεθος καὶ τὴν ὄψιν.» Ἡ κ. Ἀγασσὶζ οὐχὶ ἄνευ λόγου ὑποτίθησιν αὐτὰς βασιλίσσας. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς μεγάλοις ἐρυθροῖς μύρμηξι τῆς Εὐρώπης. Πολλάκις μοι συνέβη, ἀνασκαλεύων τὰς μυρμηκιὰς αὐτῶν νὰ εὕρω δύο ἔντομα ὅλως δυσανάλογα κατὰ τὸ μέγεθος τῶν μετ' αὐτῶν. Πάντοτε δὲ τὰ ἔντομα ταῦτα εἶχον πτερύγια. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου, καθ' ἣν δηλονότι ἐποχὴν συνάπτονται οἱ γάμοι ἐν τῷ ἔθνει τῶν μαύρων μυρμήκων, τὰ ἐν λόγῳ ἔντομα ἐφαίνοντο εἰς τὴν ἄκραν τῆς μυρμηκιᾶς ἢ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἔμενον ἐπί τινας στιγμὰς καὶ σχεδὸν πάντοτε εὑρίσκετο ἐργάτης τις ἢ φύλαξ μύρμηξ, ὅστις τὰ ἐπανέφερεν εἰς τὴν κοινὴν κατοικίαν.

Εἰσὶν ἆρά γε βασίλισσαι ταῦτα; Ἀγνοῶ, μηδέποτε ἰδὼν τὴν ἐπώασιν τῶν μυρμήκων καὶ τὴν παραγωγὴν τῶν σκωλήκων. Ὁπωσδήποτε ὅμως μετά τινος πιθανότητος δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ. Ὅσα περὶ τῶν ἐτησίων γάμων τῶν μυρμήκων γινώσκομεν προέρχονται ἐκ παρατηρήσεων γενομένων ἐπὶ τῶν μαύρων ἢ αἰθιόπων μυρμήκων· διαφέρει ἆρα κατὰ πολὺ ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως καὶ τῆς παραγωγῆς παρὰ τοῖς ἐρυθροῖς μύρμηξι;

Περὶ δὲ τῶν ἐπιστατῶν ἢ ἀρχηγῶν, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ἡ κ. Ἀγασσὶζ, γινώσκομεν ὅτι παρόμοιόν τι, καθ' ἃ λέγουσι, παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς μύρμηξι τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν τοιοῦτό τι ἢ παραπλήσιον εἶδον· διηγοῦνται ὅμως περιστατικά τινα, μαρτυροῦντα μάλιστα ὅτι συνεννοοῦνται μεταξύ των διὰ τῶν κερατίων· ἀλλ' ὁσημέραι ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστευόντων εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ὑπάρξεως τοιαύτης γλώσσης.

Περὶ δ' ἑτέρου τινὸς εἴδους μυρμήκων, τῶν *πυρομυρμήκων*, ἡ κ. Ἀγασσὶζ διηγεῖται τὰ ἑξῆς·

«Οἱ μύρμηκες εἰσὶν ἐπίφοβοι ὀλετῆρες, τὰ δὲ δήγματα τοῦ πυρομύρμηκος εἰσὶν ὄντως τρομερά. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ποτὲ ἐν τῇ καλύβῃ τῆς Ἐσπεράνθα (τῆς φιλοξενούσης με) ἥπλωσα μανδήλιά τινα, ὅπως στεγνώσωσιν, ἐπὶ τοῦ σχοινίου τῆς κρεμαστῆς κλίνης μου· μόλις δὲ ἐδοκίμασα νά τα ἀναλάβω καὶ μοι ἐφάνη ὅτι οἱ βραχίονες καὶ αἱ χεῖρές μου ἐβυθίσθησαν ἐντὸς καμίνου. Ἔρριψα πάντα μακρὰν ἐμοῦ· οὐδὲ ἀνημμένοι ἄνθρακες θὰ μοι προὐξένουν τοσαύτην ὀδύνην· παρετήρησα τότε ὅτι οἱ βραχίονές μου ἦσαν κεκαλυμμένοι ἐκ μικρῶν ξανθῶν μυρμήκων, ὧν ἔσπευσα ν' ἀπαλλαγῶ. Προσεκάλεσα συγχρόνως τὸν Λωδιγαρὶ (τὸν οἰκοδεσπότην), ὅστις ἀνεκάλυψε στράτευμα ὁλόκληρον τοιούτων μυρμήκων διερχόμενον διὰ τῆς κρεμαστῆς κλίνης μου ὅπως ἐξέλθῃ διὰ τοῦ παραθύρου παρὰ τὸ ὁποῖον ἦν προσδεδεμένη. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ὡδοιπόρουν οὕτως ἐνίοτε καὶ ὅτι ἂν δὲν τοὺς ταράξωμεν θὰ διέλθωσι μέχρι τοῦ τελευταίου ἐν διαστήματι μιᾶς ἢ δύο ὡρῶν. Ὅπερ καὶ συνέβη, οὐδένα δ' αὐτῶν ἐπανίδομεν ἔκτοτε. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ταγματάρχης Κουτίνχο, διηγήθη ἡμῖν ἀλλόκοτόν τινα συνήθειαν φυλῶν τινων ἰθαγενῶν τῆς Ἀμαζονίας. Ὅταν τελῆται γάμος τις, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ γαμηλίου συμποσίου ὁ γαμβρὸς ὀφείλει νὰ βυθίσῃ τὴν χεῖρά του ἐντὸς χαρτίνου σακκιδίου πλήρους πυρομυρμήκων. Ἐὰν ἀτάραχος καὶ μειδιῶν ὑποστῇ τὴν φρικτὴν ἐκείνην βάσανον, κηρύσσεται ἄξιος ν' ἀψηφήσῃ τὰς δοκιμασίας τοῦ γάμου.»

Δ.

ΕΡΓΑΤΑΙ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ὕδρας	3,390	Ἐκ μεταφ.	21,215	Ἐκ μεταφ.	27,520
Σπετσῶν	3,271	Χαλκίδος	961	Καλαμῶν	452
Κεφαλληνίας	2,789	Ἰθάκης	934	Παξῶν	410
Σύρου	1,962	Ζακύνθου	614	Μεσολογγίου	407
Γαλαξειδίου	1,769	Κυθήρων	603	Ν. Μιτσέλης	352
Πόρου	1,596	Αἰγίνης	600	Λευκάδος	347
Θήρας	1,579	Πειραιῶς	559	Ναυπλίου	234
Χελίου	1,439	Μήλου	551	Πύλου	214
Κερκύρας	1,300	Μυκόνου	521	Πατρῶν	211
Κύμης	1,093	Σκιάθου	506		
Ἄνδρου	1,027	Σκοπέλου	453		
Μεταφ.	21,215	Μεταφ.	27,520	Τὸ ὅλον	30,147

Τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν, ἐμφαίνουσαν κατὰ πατρίδας τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν ναυτικῶν ἐν Ἑλλάδι, τῶν ἐργαζομένων εἴς τε τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, εἰς τὸ βασιλικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὰ ἀτμόπλοια τῆς Ἑλλην. ἀτμ. ἑταιρίας, ἐρανίσθημεν ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐσχάτως ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ναυτ. ἀπομ. ταμείου. Ὁ ἀριθμὸς 30,147 δεικνύει κατὰ μέγιστον ὅρον τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰ ναυτικὰ ἔργα. Ἀλλ' ὁλόκληρος αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς οὐδέποτε παρίσταται ἐνεργὸς εἰς τὴν ναυτιλίαν· τὸ πολὺ δὲ τὰ δύω τρίτα τοῦ ὅλου αὐτοῦ ἀριθμοῦ τῶν ναυτικῶν ἐργάζονται διηνεκῶς, τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον ἔρχεται οἱονεὶ ἐκ περιτροπῆς εἰς τὴν ναυτικὴν ὑπηρεσίαν ἀντ' ἄλλων ἀποχωρούντων. Ὥστε τὸ ποσὸν τῶν σταθερῶς ἐργαζομένων κατ' ἔτος θαλάσσης ἐργατῶν ἀναβαίνει κατὰ μέγιστον ὅρον εἰς 20 χιλιάδας.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΝΑΡΙΟΝ

Κατὰ τὸ γαλλικόν.

Εἶνε πολλάκις περίεργοι αἱ ἰδιοτροπίαι τῶν γυναικῶν!

Συχνάκις ὅταν τὴν πρωΐαν ἐξηρχόμεθα μὲ τὴν Ἄνναν εἰς περίπατον, ἐν Παρισίοις, ἐστέκετο αὐτὴ ἐνώπιον ὅλων τῶν ἐμπορικῶν τῆς ὁδοῦ

Digitized by Google

δι' ἧς διεβαίνομεν καὶ ἐθαύμαζε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν ὅσων ἔβλεπεν. Ἤθελε τὸ ἕν, ἤθελε τὸ ἄλλο!... πότε ἕνα ὡραῖον πῖλον, πότε ἓν φόρεμα, ἐνίοτε ἀδάμαντας, πολλάκις γλυκίσματα. Καὶ ὅμως ὅλαι αὗται αἱ ἐπιθυμίαι ἦσαν στιγμιαῖαι, πτερωταί, ἤρχοντο καὶ ἔφευγον, ἐπέτων ὡς πτηνά, ὡς χρυσαλλίδες. Μία μόνη ἦτο ἰσχυρὰ και βαθέως ἐντετυπωμένη εἰς τὴν καρδίαν της· ἐπεθύμει ἓν κανάριον, ἓν ὡρισμένον κανάριον, ὁ δὲ εὐτυχὴς κάτοχος τοῦ περιποθήτου πτηνοῦ ἦτο ἡ θυρωρὸς τῆς οἰκίας της.

Ἀφ' οὗ τὴν ἐνυμφεύθην ἡ ἀπαίτησις ἔλαβε μεγαλητέραν ἀκόμη ἔντασιν. Ἐζήτει πάντοτε τὸ τόσον ἀγαπητὸν κανάριον. Οἱοσδήποτε ἄλλος θὰ μὲ ἐνόμιζεν εὐτυχῆ ἀκούων ὅτι ἡ σύζυγός μου δὲν μοὶ ἐζήτει ἄλλο δῶρον παρὰ ἓν κανάριον· ἀλλ' ἡ θυρωρὸς κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἐνόει νὰ παραχωρήσῃ τὸν πτερωτὸν ψάλτην... καὶ ἐκελάδει τόσον ὡραῖα!

Πρωΐαν τινα τοῦ Ἰουλίου 1830 ἐπαρουσιάσθην πρὸς τὴν θυρωρὸν μετὰ θερμὰς παρακλήσεις τῆς Ἄννας·

— Δὲν κελαδεῖ ἄσχημα τὸ κανάρι σου, Κυρὰ Πετὴ (οὕτως ὠνομάζετο), τῇ λέγω· ἐπεθύμουν ἓν παρόμοιον διὰ τὴν Ἄνναν... εἶναι ὡραιότατον αὐτό... Ποῦ ἠμποροῦσα νὰ εὕρω ἓν παρόμοιον;

Ἡ θυρωρὸς μὲ ἐξαπέστειλε τὸν δυστυχῆ νὰ ἀγοράσω *ἓν* εἰς τὴν ὁδὸν δεῖνα, ἀριθμὸς δεῖνα. Καὶ ἡ Ἄννα ἤθελεν *ἐκεῖνο*.

— Εἶνε πολὺ μακράν, Κυρὰ Πετή, αὐτοῦ, ὅπου μὲ στέλλεις.

— Πηγαίνω ἐγὼ νὰ σᾶς τὸ ἀγοράσω, ἀπήντησεν, ἀρχίζουσα νὰ λαμβάνῃ ὑπονοίας.

— Ἄκουσε, Κυρά, ἂν διὰ πενῆντα φράγκα...

— Οὔτε δι' ἑκατόν, μὲ διέκοψε λέγουσα, νοήσασα ποῦ ἔτεινεν ὁ λόγος.

— Καλὰ λοιπόν, ἑκατόν...

— Ὄχι.

— Ἑκατὸν πενῆντα.

— Ὄχι.

— Διακόσια.

— Ὄχι, ὄχι, δὲν τὸ δίδω......

Ἐπέστρεψα κατῃσχυμένος εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐδιηγήθην τὰ γενόμενα εἰς τὴν Ἄνναν. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ δυσκολίαι ἐξάπτουσιν ἔτι μᾶλλον τὰς ἐπιθυμίας. Τώρα πρὸ πάντων ἡ Ἄννα ἤθελε τὸ κανάριον τῆς Κυρᾶς Πετῆς.

Τί νὰ κάμω;..

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκρήγνυται ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου, ἀνατρέπεται ὁ θρόνος τῶν Βουρβώνων καὶ φεύγει ἐξόριστος ὁ Κάρολος ὁ δέκατος. Ὁ μαρκήσιος τοῦ Μ., ὅστις καὶ αὐτὸς κατῴκει εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, εἰς τὸ κάτω πάτωμα, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐξορίαν τοῦ κυριάρχου του, ἀπεσύρθη μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν ἐξοχήν. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν, τὴν δευτέραν μ.μ. ὥραν ἡ Κυρὰ Πετή, φιλοβασιλικωτάτη καὶ αὐτή, ἐπρόκειτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν γηραιὸν μαρκήσιον.

Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ὥραν πορεύομαι εἰς τὸ δωμάτιον τῆς θυρωροῦ. Ἔλειπεν αὐτή. Στέλλω τὸν ἄνδρα της νὰ μοὶ ἀγοράσῃ καπνὸν καὶ μένω μόνος μόνος μὲ τὸ κανάριον! Εἶχον ἓν ἄλλο ἕτοιμον· τὸ ῥίπτω εἰς τὸ κλωβίον, λαμβάνω *ἐκεῖνο* καὶ ... τρέχω πρὸς τὴν Ἄνναν. Δύνασαι νὰ φαντασθῇς, ἀναγνῶστα, εἰς ποῖον πέλαγος εὐδαιμονίας εὑρέθη αὕτη!

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐπανέρχομαι εἰς τῆς θυρωροῦ καὶ προφασίζομαι ὅτι εἶχον καταληφθῆ χθὲς αἴφνης ὑπὸ πυρετοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην δρομαίως νὰ φύγω χωρὶς νὰ περιμείνω τὸν καπνόν. Μεταξὺ δὲ ἄλλων τῇ λέγω·

—Ἀλήθεια, Κυρά, ἔχεις ἀκόμη τὸ κανάρι σου;

— Ἀκοῦς ἐκεῖ...

— Διακόσια πενῆντα φράγκα σοῦ δίδω, μοῦ τ' ἀφίνεις;

—Οὔτε χίλια νὰ μοῦ δώσουν τώρα δὲν τὸ δίδω.

— Διὰ τί;

— Τὸ καϋμένο! Ἀφ' ὅτου ἔφυγεν ὁ καλός μας βασιλειᾶς, ὁ Κάρολος, δὲν ἐκελάδησεν οὔτε μία φορά!.....

Σ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΩΝΙΑΝ

Τίς τὴν ψυχήν μου θὰ ἡμερώσῃ,
τίς εἰς τὸν πόθον μου θέλει δώσει
πτερὰ Ζεφύρου;
τίς εἰς τοὺς τόπους θέλει μὲ φέρει,
ὅπου ὁ Μέλης στιλπνὸς μαρμαίρει
ὡς πλὰξ ἀργύρου;

Ἐκεῖ γλυκεῖαι πνέουσιν αὖραι,
καὶ εἰς τὸ κῦμα δονοῦνται μαῦραι
σκιαὶ πλατάνων·
ἐκεῖ εὐώδης θάλλει μυρσίνη,
ἐκεῖ τὰ πάντα τέρψις, γαλήνη,
πλὴν τῶν τυράννων!

Ἡ τυραννία τὴν φρίκην σπείρει,
καὶ τῆς ὡραίας φύσεως φθείρει
τὴν ἁρμονίαν·
αὐτὴ μαραίνει τὰ κάλλιστ' ἄνθη,
καὶ ἡ πνοή της ἐπελυμάνθη
τὴν Ἰωνίαν.

Ἀλλ' ἂν τὰ κάλλη της λαίλαψ τύπτῃ,
ὑπὸ τὸ βάρος της ἀνακύπτει
πλέον ὡραία·
κ' εἰς τὴν γλυκεῖαν μορφήν της ἔτι
τὸ δουλικόν της πένθος προσθέτει
θέλγητρα νέα.

Οὕτως εἰς ῥόδον πίπτει βαρεῖα
ἡ ὀλολύζουσα τρικυμία
μὲ ὄμβρου σάλον·
πλὴν εἰς τὴν τόσην ἀνεμοζάλην
ὑπερηφάνως ἐγείρει πάλιν
μέτωπον θάλλον.[1]

1. Ἰωάννης Καρασούτσας.

Digitized by Google

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

*** Ὁ ταξειδιώτης π' ἄφησε τὴν πρώτη κατοικία,
Τὸν τύπο του, καὶ τριγυρνᾷ περίεργος 'ς τὰ ξένα,
Πολλοὺς χειμάρρους καὶ κρημνούς, πολλαῖς κορφαῖς θαυμάζει,
Σὲ πολλὰ μέρη στέκεται μὲ 'μάτια θαμβωμένα·
Πλὴν ὅπου καὶ ἂν στέκεται, ὅπου καὶ ἂν κυττάζῃ,
Ἀνάμεσα 'ς τὰ μάτια του καὶ 'ς ὅ,τι βλέπει ἐμπρός του
Θὰ χώνεται, σὰν ζωγραφιὰ 'ξάφνου ξεδιπλωμένη,
Τὸ ποταμάκι πὤτρεχε 'ς τὸν κῆπο τοῦ πατρός του,
Ἡ θάλασσα ποῦ ἔβλεπε μὲ 'μάτια παιδιακίσια,
Ὁ βράχος ποῦ ἐπρωτόμαθε μὲ φόβο ν' ἀναιβαίνῃ·
Κι' αὐτὴ ἡ γλυκειὰ ἐνθύμησις τῆς νειότης, ἀσχημαίνει
Τῆς ξενιτειᾶς τῆς ἔρημης τὰ κάλλη τὰ περίσσια.

(Δ. Βικέλας).

*** Ἀξία συγκομιδῆς ἐφάνη ἡμῖν ἡ κατωτέρω συμβουλὴ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν του: «Ἔσο τίμιος καὶ ἐπίμων· διὰ τῆς τιμιότητος θέλεις διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν σου, διὰ δὲ τῆς ἐπιμονῆς θέλεις ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ σου.»

*** Ὁ ἄνθρωπος συγχωρεῖ πολλάκις τοὺς ἀδικήσαντας αὐτόν, οὐδέποτε ὅμως τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθέντας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

—

Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ναυτικοῦ.

Ἐξ ἄρθρου δημοσιευθέντος ἐν τῇ Newe Militærische Blætterr, «περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Αἰγύπτου», ἀποσπῶμεν τὰς ἑξῆς περὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς χώρας ταύτης πληροφορίας·

Ὁ νῦν μονάρχης τῆς Αἰγύπτου Ἰσμαὴλ Πασσᾶς, ἀναβὰς τὸν θρόνον τῷ 1863 ἔτει, ἐνασκεῖ σχεδὸν πάσας τὰς ἐξουσίας ἡγεμόνος αὐτοκυριάρχου, καταβάλλων μόνον εἰσέτι τῇ Πύλῃ φόρον μέχρι 19,687,500 φράγκων.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ τόπου, ὁ Ἰσμαὴλ Πασσᾶς ἐπέτυχε τοῦ προνομίου ἀπολύτου ἐλευθερίας, ὑποκείμενος μόνον εἰς εἰδικὴν ἀπόφασιν τοῦ σουλτάνου, προκειμένου περὶ κατασκευῆς θωρηκτοῦ στόλου.

Ὁ δ' αἰγυπτιακὸς στόλος ὀφείλει κυρίως τὴν ὕπαρξιν τῷ Ἰσμαὴλ Πασσᾷ· καὶ ἐκ τῶν πλοίων τὰ μὲν ἠγοράσθησαν, τὰ δὲ ἐναυπηγήθησαν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν 1871 ἔτει ὁ Ἰσμαὴλ Πασσᾶς ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τῇ Πύλῃ τὰ θωρηκτὰ αὐτοῦ σκάφη. Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν τῆς Αἰγύπτου κέκτηται σήμερον 53 ἀτμοκίνητα καὶ 77 ἱστιοφόρα, ἐφ' ὧν ἐπιβαίνουσι 5,360 ἄνδρες· ἐκ τούτων 25 εἰσὶ πολεμικά, φέροντα 300 πυροβόλα. Ἐπὶ πλέον ἐπὶ τοῦ Νείλου καὶ τῶν διωρύγων ὑπάρχουσι 58 ἀτμόπλοια καὶ 617 ἱστιοφόρα, ἐφ' ὧν ἐπιβαίνουσι 5,443 ἄνδρες.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπάρχει ναυπηγεῖον καὶ σιδηροῦν dock flottant, πλάτους μέτρων 30 καὶ μήκους 150, ἀγορασθὲν ἐν Μασσαλίᾳ ἀντὶ 3,500,000 φράγκων. Ἐν Νέῳ Σουὲζ κατεσκευάσθη ἐκ λίθων δεξαμενὴ πρὸς ἐπισκευὴν τῶν πλοίων, μήκους μὲν μέτρων 140, πλάτους δὲ 30 καὶ βάθους 12. Οἱ ἄνδρες ναυτολογοῦνται ἐκ τῶν παραλίων χωρῶν, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐκπαιδεύονται ἐν τῇ ναυτικῇ σχολῇ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ᾗ ἐν 1870 ἔτει ὑπῆρχον 7 καθηγηταὶ καὶ μαθηταὶ 40. Τὰ ναυτικὰ ὑπάγονται εἰς ἴδιον ὑπουργεῖον.

—

Μία εὐχὴ τοῦ Βερανζέ.

Πτωχός τις μεταπράτης βιβλίων εἰσέρχεται μίαν ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βερανζέ.

— Κύριε, τῷ λέγει, ἔρχομαι νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ λάβετε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ γράψετε δύο στίχους εἰς αὐτὸ τὸ λεύκωμα.

— Ποῖος σᾶς στέλλει;

— Κύριός τις ὁ ὁποῖος δὲν σᾶς γνωρίζει μὲν προσωπικῶς, ἀλλὰ θεωρεῖ μεγάλην εὐτυχίαν του νὰ λάβῃ ἓν αὐτόγραφον τῆς χειρός σας.

— Δὲν γράφω ποτὲ εἰς λευκώματα. Λυποῦμαι πολύ, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ κάμω αὐτὸ τὸ ὁποῖον μὲ ζητεῖτε. Ὑπάγετε εἰς τὸ καλόν.

— Ἆ! κύριε, πόσον ἤθελε χαρῆ ἐκεῖνος ὁποῦ μ' ἔστειλε...

— Πιθανόν, καὶ τῷ εἶμαι εὐγνώμων· ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ κατ' οὐδένα τρόπον...

— Καὶ ὅμως ἠθέλετε ὑποχρεώσει πολὺ κ' ἐμὲ τὸν ἴδιον.

— Καὶ τί ἐνδιαφέρεσθε σεῖς εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα;

— Ὦ! καὶ πολύ, κύριέ μου· εἶμαι πτωχὸς ἄνθρωπος, ἔχω οἰκογένειαν, καὶ μὲ ὑπεσχέθησαν πενῆντα φράγκα ἂν ἠθέλετε νὰ γράψητε δύο μόνον στίχους εἰς αὐτὸ τὸ λεύκωμα.

— Πενῆντα φράγκα!

— Μάλιστα· καὶ ἐπειδὴ πλησιάζει ἡ προθεσμία νὰ πληρώσω τὸ ἐνοίκιον, αὐτὸ θὰ μὲ διευκόλυνε.

— Ἔχετε, εἴπετε, οἰκογένειαν;

— Μάλιστα, κύριε.

Ὁ Βερανζὲ λαμβάνει εὐθὺς τὸ κονδύλιον, λέγων: Ὦ! τώρα ἀλλάζει· καὶ γράφει τὰ ἑξῆς:

«Il est un Dieu, devant lui je m'incline,
Pauvre et content sans lui demander rien,
que la suppression des albums.»

Ἤτοι·

«Ὕπαρξιν Θεοῦ δοξάζω, πρὸ αὐτοῦ γονυκλιτῶ,
Πένης κ' εὐχαριστημένος τίποτε δὲν τοῦ ζητῶ,
εἰμὴ τὴν κατάργησιν τῶν λευκωμάτων.»

Γνωστὸν δ' ὅτι οἱ δύο στίχοι εἶνε ἡ ἀρχὴ ἑνὸς τῶν περιφημοτέρων ᾀσμάτων τοῦ ποιητοῦ, «Le Dieu des bonnes gens.»

—

Οἱ φρενοβλαβεῖς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς.

Οἱ φρενοβλαβεῖς θεωροῦνται παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἱεροί. Ἰδοὺ δὲ τί ἀπήντησεν Ὀθωμανός τις εἰς περιηγητήν τινα Εὐρωπαῖον, ἐρωτήσαντα αὐτόν, διατί οἱ Ὀθωμανοὶ σέβονται τοὺς φρενο-

Digitized by Google

ἔλαβεῖς καὶ νομίζουσιν αὐτοὺς θεοφορουμένους: «Τὸ λογικὸν ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα τὸν ὁδηγῇ ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ἅμα λοιπὸν τοῦτο λείψῃ, ἑπόμενον εἶν' ὅτι λαμβάνει τὴν θέσιν αὐτοῦ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης.»

—

Λουθηρανικὸν μουσεῖον.

Ἐν Βυττεμβέργῃ συνιστᾶται κατ' αὐτὰς μουσεῖον τοῦ Λουθήρου, ἢ τῆς Μεταρρυθμίσεως καλούμενον, τὸ ὁποῖον θὰ περιέχῃ κυρίως ἀντίγραφα τῶν καλλιτέρων εἰκόνων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ Λουθηρανικὴν βιβλιοθήκην. Τὸ μουσεῖον τοῦτο θὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἣν κατῴκει ὁ ὀνομαστὸς αἱρεσιάρχης.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μονῇ τῶν Αὐγουστιανῶν, εἰς ἣν εἰσῆλθεν ὡς μοναχὸς ὁ Λούθηρος ἐν ἔτει 1505, ἐπιδεικνύεται εἰς τὸν ξένον τὸ κελλίον τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς, ἡ τράπεζα καὶ ἡ ἕδρα του. Οἱ τεῖχοι τοῦ κελλίου καλύπτονται ὑπὸ πολλῶν ἐνδόξων ὀνομάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκεται καὶ τὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου.

—

Κατανάλωσις ἱππείου κρέατος ἐν Γαλλίᾳ.

Τῷ 1875 οἱ πωλοῦντες ἐν Παρισίοις ἵππειον κρέας ἔσφαξαν καὶ ἐπώλησαν 6,865 ἵππους, ὄνους καὶ ἡμιόνους· τῷ 1876 ὁ ἀριθμὸς ηὔξησεν εἰς 9,271, ἐξ ὧν παρήχθη καθαρὸν κρέας 1,685,470 χιλιόγραμμα.

Ἐν Λυὸν δὲ ἐσφάγησαν 1,262 τοιαῦτα ζῷα τῷ 1875 καὶ 1,088 τῷ 1876.

Τῇ 1 Ἰανουαρίου 1877 ὑπῆρχον ἐν Παρισίοις 58 κρεωπωλεῖα ἱππείου κρέατος, ἑπτὰ δὲ μόνον ἐν Λυόν.

—

Εὐφυὲς λόγιον τοῦ διασήμου βιολιστοῦ Παγανίνη.

Καθ' ἑκάστην γυμνάζομαι εἰς τὸ βιολίον. Ἅμα μίαν ἡμέραν δὲν γυμνασθῶ εὐθὺς αἰσθάνομαι τὴν διαφορὰν, ἅμα δὲν γυμνασθῶ δύο, τὴν αἰσθάνεται τὸ κοινόν.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

—

Νέον θεραπευτικὸν φάρμακον τοῦ πυρετοῦ.

Ὡς γνωστὸν ἡ κινίνη εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν θεραπευτικὸν φάρμακον τοῦ πυρετοῦ, ἡ κατανάλωσις δ' αὐτῆς ἐπεκτείνεται ὁσημέραι πλειότερον καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ τιμὴ αὐτῆς ὑπέστη πολλὴν ὕψωσιν. Θετικὰ ὅμως γεγονότα κατέστησαν ἀναμφισβήτητον τὴν ἀλήθειαν ὅτι καὶ ἄλλα *ἀλκαλοειδῆ* τῆς κίνας (τοῦ γνωστοῦ περουβιανοῦ φλοιοῦ) ἔχουσι τὰς αὐτὰς πρὸς τὴν κινίνην ἰδιότητας· ἡ *κιγχονιδίνη* π.χ., ἥτις εἶνε κατὰ πολὺ εὐθηνοτέρα τῆς κινίνης.

Αἱ πληροφορίαι, ἃς ὁ Κ. Weddell ἐξήγαγεν ἔκ τινος συγγράμματος τοῦ διασήμου ἄγγλου *χινιολόγου* Κ. Τ. Eliot Howard, ἐπικυροῦσι τὴν προεκτεθεῖσαν γνώμην. Ἡ τῆς Ἰνδικῆς κυβέρνησις ἐπεφόρτισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1866 πλείονας ἐπιτροπίας νὰ ἐξετάσωσι τὴν θεραπευτικὴν ἀξίαν τῶν ἀλκαλοειδῶν τῆς κίνας. Ἐπὶ 1,145 ἀσθενῶν

410	ἔλαβον κιγχονίνην καὶ ἐξ αὐτῶν	400	ἐθεραπεύθησαν
359	» κιγχονιδίνην » »	346	»
376	» κινίνην » »	365	»
1,145		1,111	

Τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ ἔφθασαν αἱ ἐπιτροπίαι τῆς Μαδρᾶς, εἶνε ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῶν δύο ἄλλων ἀλκαλοειδῶν ὀλίγων διαφέρουσι τῶν τῆς κινίνης. Θὰ ἦτο δὲ κατὰ τοῦτο ἐπικερδεστέρα ἡ ἀντικατάστασις τῆς κινίνης δι' ἄλλων ἀλκαλοειδῶν, καθόσον ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἀπαιτεῖ κατὰ τὸ τρίτον ὀλιγωτέραν δαπάνην τῆς κατασκευῆς τῆς κινίνης. Πλὴν τούτου πολλοὶ ἰατροὶ διατείνονται ὅτι στόμαχοί τινες δέχονται τὴν κιγχονιδίνην πολὺ κάλλιον τῆς κινίνης, δὲν ἐπιφέρει δὲ ἡ κιγχονιδίνη τὴν γνωστὴν ἐκείνην ζάλην καὶ τὸν βόμβον εἰς τὰ ὦτα, ὃν ἐπιφέρει ἡ κινίνη, τοὐλάχιστον ὅταν δίδεται μέχρι τινὸς βαθμοῦ. Ἵνα μὴ τυχὸν ἐκλείψῃ ἡ κινίνη, ἣν μέχρι τοῦδε παρῆγον τὰ δάση τῶν Ἄνδεων, ἐφύτευσαν κινοφόρα δάση εἰς τὰς ἀγγλικὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἰάβαν· εἶνε λοιπὸν βέβαιον ὅτι ἡ κινίνη δὲν θὰ ἐκλείψῃ· τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν εἶνε λόγος νὰ μὴ μεταχειριζόμεθα τὴν κιγχονιδίνην, ἥτις καὶ εἰς τὰ νοσοκομεῖα τοῦ Λονδίνου ἤρχισεν ἤδη ἐπιτυχῶς νὰ ἀνταγωνίζηται πρὸς τὴν κινίνην.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

—

Ἐγχώριος ἐντομοκτόνος κόνις.

Ὡς ἀντικατάστασις τῆς ἐξ Εὐρώπης κομιζομένης ἐντομοκτόνου κόνεως δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἀγρία λιβανωτὶς (κοινῶς ἄγριο δισμαρίνι ἢ καραμπάσι) ἡ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος φυομένη. Ἡ κόνις τοῦ φυτοῦ τούτου ἀπεξηραμμένου ἢ τὸ φυτὸν αὐτὸ πρόσφατον θανατοῖ τοὺς φθεῖρας, κόρεις, τὰς ψύλλας, σῆτας καὶ θερμοφάγους (κ. σκώρους) καὶ τὰς χρυσαλλίδας αὐτῶν, τὰς σχαδόνας τῶν μυιῶν, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα ἔντομα. Βάμμα ἐκ τῶν φύλλων τοῦ φυτοῦ τούτου ἐπιθετόμενον ἐπὶ τοῦ δήγματος τῶν ἐντόμων καταπαύει ἐν βραχεῖ οὐ μόνον τὸν ἀκατάσχετον κνησμὸν ἀλλὰ καὶ τοὺς πόνους. Λίαν δὲ ἐνεργὸν εἶνε χλωρὸν καὶ ἐν ἀνθήσει, ὅτε καὶ πρέπει νὰ συλλέγηται. Οἱ χωρικοὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν ψύλλων μεταχειρίζονται τὰ φύλλα τοῦ ἄγνου (κ. λυγαριᾶς) ἅτινα εἰς μέγα ποσὸν θέτουσιν ὑπὸ τὴν κλίνην των.

—

Δημοσθένης ἐρωτηθεὶς, «Πῶς τῆς ῥητορικῆς περιεγένου;» «Πλέον, ἔφη, ἔλαιον οἴνου δαπανήσας.»

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 70 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 1 Μαΐου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 257.

4 Σεπτεμβρίου.—Ἡ νῆσος Βὰν-Διέμεν διασχίζεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν ἐν διαστήματι διακοσίων χιλιομέτρων διὰ μεγάλης ὁδοῦ, κατασκευασθείσης ἄλλοτε ὑπὸ τῶν καταδίκων, καὶ δι' αὐτῆς διευθυνόμεθα εἰς τὴν μητρόπολιν πλησίον τοῦ πόλου, ἐπὶ ἁμάξης ἀγγλικῆς συρομένης ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἀναχωροῦμεν τὴν αὐγὴν περὶ τὴν πέμπτην ὥραν ἐν μέσῳ χώρας ὅσον ἔνεστι χαριεστάτης· καὶ νῦν μὲν διερχόμεθα δι' ἀγρῶν ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, νῦν δὲ δι' ἀγρίων δασῶν μεστῶν ποιμνίων, ὁ δὲ σιδηρόδρομος, διαγεγραμμένος μεταξὺ χειμάρρων καὶ βράχων, εἶναι καλὸς ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν. Εἰς τρία διάφορα μέρη εὑρισκόμεθα μεταξὺ ὡραίων πανοραμάτων, ὅθεν βλέπομεν τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς νήσου, καὶ μετὰ ὁδοιπορίαν δεκαπέντε ὡρῶν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν σιωπηλὴν πόλιν.

15 Σεπτεμβρίου.—Δέκα ἡμέραι παρῆλθον ἄλλως ἢ ὅπως εἴχομεν φαντασθῆ· εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἥτις κατ' ἀρχὰς μᾶς ἐφάνη ὡς ἡ μελαγχολικωτάτη τῶν πόλεων τῆς Σκωτίας, ἐφιλοξενήθημεν ἐγκαρδίως. Ὁ διοικητής, ὁ συνταγματάρχης, οἱ ὑπουργοί, ὁλόκληρος κοινωνία πεπαιδευμένη, εὐτυχὴς καὶ φαιδρά, ὑπεδέχθησαν εὐμενῶς τὸν πρίγκηπα, οὗτινος τὴν ἄφιξιν ἐθεώρησεν ἡ ἀποικία ὡς γεγονὸς ἀσύνηθες καὶ εὐχάριστον. Ἡ νῆσος Βὰν-Διέμεν, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, δικαιώτεροι τῶν γεωγράφων, ὀνομάζουσι Τασμανίαν, φημίζεται διὰ τὰς ὡραίας της *Misses* ἢ κόρας καὶ τὰ ὡραῖά της μῆλα, ὧν ἕνεκεν ἐχάσαμεν τὸν παράδεισον. Καὶ εὐθὺς προητοίμασαν σειρὰν ἑορτῶν, ὥστε καθ' ἑκάστην ἑσπέραν χορεύομεν, ποτὲ μὲν εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας καὶ τὰς πλήρεις ἀνθέων στοὰς τοῦ διοικητικοῦ παλατίου, ποτὲ δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προέδρου τῆς Ἄνω Βουλῆς καὶ τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν. Τὰ μεγάλα ἐπίσημα γεύματα ἐξ ὀγδοήκοντα συμποτῶν, αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι, αἱ κωμῳδίαι, αἱ ἱππασίαι, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ τῶν ὡραίων *Misses*, ἐγίνοντο αἰτία νὰ λησμονῶμεν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τοὺς ἀντίποδας. Μόνον τὴν Κυριακὴν ἐμένομεν ἥσυχοι ὡς ἐνασχολούμενοι εἰς ἄλλο καθῆκον εὐσεβές. Ἀνέβημεν δὲ μετὰ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου εἰς λόφον ὑπεράνω τῆς πόλεως, ὅπου μεταξὺ βράχων καὶ δένδρων ἀνεζητήσαμεν τὰ ἴχνη τῶν τάφων εἰς οὓς ἐτάφησαν οἱ τεσσαράκοντα ναῦται, οἵτινες ἀπέθανον ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Δυμὸν-Διρβὶλλ τῷ 1840.

Ἄλλοτε πάλιν ἐπεσκέφθημεν μετὰ ἀμαζόνων, πέντε λεύγας μακρὰν τῆς πόλεως, ἄσυλον ἑξακοσίων ὀρφανῶν, ἀνατρεφομένων δαπάνῃ δημοσίᾳ, ἤτοι διὰ τριακοσίων χιλιάδων φράγκων κατ' ἔτος. Πάντα δὲ τὰ παιδία, κοκκινοπρόσωπα καὶ δροσερά, ἔφερον πρὸς τιμὴν ἡμῶν τὸ ἑορτάσιμον αὐτῶν ἔνδυμα, καὶ δοθέντος συνθήματος κατεβρόχθισαν ἐν ἀκαρεῖ ἑξακόσια πλακούντια.

Μετὰ δὲ τὸ κατάστημα τοῦτο ἐπεσκέφθημεν τὰς φυλακάς, καὶ εἴδομεν τὴν μηχανὴν δι' ἧς διαπέμπονται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον οἱ κατάδικοι· ὁ δὲ φύλαξ εἶπεν εἰς ἡμᾶς μὲ βρετανικὴν σοβαρότητα· «ἠμποροῦμεν νὰ κρεμάσωμεν ἐν ἀνέσει καὶ ἑπτὰ ἀνθρώπους συγχρόνως.»

Ἐλησμονήσαμεν δὲ τὴν μελαγχολικὴν ταύτην σκηνὴν εἰς χορὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου, διαρκέσαντα μέχρι τῆς πέμπτης ὥρας τῆς αὐγῆς μεταξὺ ὡραίων καὶ ὡραῖα ἐστολισμένων δεσποινῶν. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι καθ' ἑκάστην πρωΐαν δύο ἐφημερίδες, ἤτοι ὁ *Ἐξεταστὴς* καὶ ὁ *Ἑρμῆς*, περιγράφουσιν ἐν λεπτομερείᾳ ὅλας τὰς ἐπισκέψεις καὶ ὅλας τὰς ἑορτὰς εἰς ἃς παρευρίσκεται ὁ πρίγκηψ.

Ἡ μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ἁρμονία μὲ κατέπληξεν ἀληθῶς, καθόσον οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντᾶται τοιαύτη. Οὐδεμία φιλονεικία, οὐδεμία διένεξις, καὶ πολλάκις εἶδον εἰς τὰς ὡραίας ὑποδοχὰς τοῦ Διοικητοῦ τοὺς δύο ἐπισκόπους συνδιαλεγομένους ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς δύο γέροντας φίλους, καὶ τοὺς δύο κλήρους φερομένους οἰκειότατα πρὸς ἀλλήλους. Κατά τινα μάλιστα τῶν μουσικῶν συναναστροφῶν ἐψάλη λειτουργία τοῦ Μόζαρτ μετὰ ὀργάνων καὶ παρθενικῶν χορῶν ἐκ φωνῶν ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα. Εἶδον δὲ ἐν καιρῷ τοῦ *Πιστεύω* τοὺς δύο ἐπισκόπους κοιμωμένους βαθύτατα πλησίον ἀλλήλων. Εὐτυχῶς μετὰ τὴν ἱερὰν συμφωνίαν συνεκροτήθησαν χοροί, καθ' οὓς ὅλος ὁ νεανικὸς κόσμος τῶν ὡραίων παρθένων ἤρχισε νὰ

Digitized by Google

χορεύῃ ἀκατάπαυστα ὥστε κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ ἡμέρα δειπνοῦντας εὐφροσύνως.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθημεν, μεταξὺ βράχων ἀγρίων ἀλλὰ καὶ ὡραίας φύσεως, ἰχθυοτροφεῖον δι' ὃ καυχῶνται οἱ Τασμανοί. Ἐν μέσῳ καταρρακτῶν καὶ κρημνῶν βλέπομεν ποταμὸν πλατὺν, ταχὺν καὶ καχλάζοντα, ὅπου ὑπάρχουσι ρυάκια, ἐν ᾧ γεννῶνται καὶ ἀνατρέφονται ἰχθύες· ἡ κυβέρνησις φροντίζει ἰδιαιτέρως περὶ αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μετέφερε τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξ Ἀγγλίας ἑκατὸν χιλιάδας ᾠὰ ἀττακέων· καὶ ἵνα μὴ πάθωσι καθ' ὁδὸν ἐτοποθέτησαν αὐτὰ ἐντὸς κιβωτίων μεταξὺ πάγου, δι' ὃ ἐδαπανήθη τὸ ἀξιόλογον ποσὸν 150,000 φράγκων. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων τούτων ᾠῶν ἐγεννήθησαν 14,000 ἰχθύων καὶ 6,000 ἐτελείωσαν εὐτυχῶς τὴν πρώτην των ἀνατροφήν. Τότε ἀφῆκαν τούτους εἰς τὴν μεγάλην θάλασσαν ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ ἐπανέλθωσι, καὶ πράγματι ἐπανῆλθον πρὸς μεγίστην ἀγαλλίασιν τῆς ἀποικίας.

17 Σεπτεμβρίου.—Ὁ συνταγματάρχης Κέσνεϋ καὶ εἴκοσι περίπου νέοι τῆς πόλεως, ἐναύλωσαν μικρὸν ἀτμόπλοιον ὅπως μᾶς δείξωσι τὰ περιεργότερα μέρη τοῦ μεγάλου λιμένος· διηρχόμεθα δὲ διὰ μέσου δαιδάλου νήσων. Ὅτε δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπέβημεν εἰς τὴν ξηρὰν, εἴδομεν δένδρον προαιώνιον ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τοῦ ὁποίου ἦσαν κεχαραγμένα τὰ ἑξῆς· «*Κοὺκ*, 27 *Ἰανουαρίου 1777.*» Τοιαύτη ἡ ἐπιγραφὴ ἣν ἐχάραξεν ὁ περίφημος ναυσιπόρος ὅτε ἀνεκάλυψε τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο, εἰς ὃ ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ πλοίου του.

Μετ' ὀλίγον ἁλιεύσαμεν περὶ τὴν νῆσον Φραγκλίνου ἰχθύας ὁμοίους πρὸς τοὺς ἡμετέρους.

19 Σεπτεμβρίου.—Τρομερὰ ἡ ἰσημερινὴ τρικυμία σήμερον! Καὶ ὅμως ἡ *Τασμανία*, μικρὸν ἀτμόπλοιον διακοσίων πεντήκοντα τόνων, ἀνάπτει τὸ πῦρ, διότι αὐτὸ θὰ μᾶς φέρῃ εἰς Σίδνεϋ· ἂν καὶ τὸ πρωῒ ἀπεχαιρετίσαμεν πάντας τοὺς γνωρίμους εἴς τε τὸ κυβερνητήριον καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν ἔμεινεν ὅμως ἄνθρωπος ὅστις νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν παραλίαν νὰ μᾶς ἴδῃ. Πᾶσαι αἱ δέσποιναι ἐφόρουν λαμπρὰ ἐνδύματα, καὶ τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου ὑπενέδιδεν εἰς τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον μόλις ὑπακοῦον εἰς τὸ τρίτον σύνθημα ἀπέβη, ἀφοῦ πρῶτον ἔσφιγξε τὴν δεξιάν μας· ἀλλὰ καὶ ἀπερχόμενοι βλέπομεν εἰς τὴν ξηρὰν πολλοὺς τρέχοντας πρὸς ἡμᾶς, καὶ σείοντας τὰ μανδύλια καὶ ἀποβάλλοντας τοὺς πίλους, καὶ μάλιστα μίαν ἄμαξαν, ἐλαφροτέραν τῶν λοιπῶν, σπεύδουσαν τὸ ἀτμόπλοιον. Ἐν τοσούτῳ ἡ τρικυμία γίνεται σφοδροτέρα καὶ μόνοι ἐπὶ τοῦ ἐρήμου καταστρώματος προσκρατόμεθα μετὰ μεγάλου κόπου εἰς τοὺς ἱστούς. Ὁ λιμὴν, ὁ τόσον γαλήνιος καὶ τόσον χαρίεις τὴν προτεραίαν, ἔγινε κατάμαυρος, καὶ ἄφαντος ἡ πόλις· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἴσως θὰ γίνωμεν ἀνάρπαστοι ἀπὸ τὰ γιγάντεια κύματα· ἡ *Τασμανία* παλαίει καὶ διστάζει. Πάντα ἐπ' αὐτῆς τρίζουσι καὶ συντρίβονται· τὸ ἑσπέρας ὁ ἄνεμος τρέπεται πρὸς νότον καὶ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὅλον τὸ παγερὸν ψῦχος τοῦ πόλου, διώκει τὰ νέφη καὶ ἀφίνει τὴν πανσέληνον ἐλευθέραν νὰ φωτίσῃ δι' ὅλης τῆς λαμπρότητος τοῦ φωτὸς αὐτῆς τὸν ὁρίζοντα. Ὁ ἄνεμος ὅμως πνέει σφοδρότατος καὶ τὰ κύματα κατακλύζουσι τὸ πλοῖον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν, τὸ δὲ μικρὸν ἱστίον τὸ ὁποῖον ἀνοίγομεν ἵνα ἰσοσταθμίσωμεν τὸ πλοῖον δὲν ἀντέχει. Οὕτω δὲ ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν κυμάτων διαβαίνομεν μεταξὺ σειρᾶς βράχων, ὕψος ἐχόντων ἑκατὸν ἑξήκοντα ποδῶν, καὶ ἐκεῖ, μεταξὺ αὐτῶν εὑρισκόμενοι, ἀνατριχιάζομεν ὅλοι. Ὁ κίνδυνος εἶναι προφανής, ἀλλ' ἅμα διαβάντες τὸ ἀκρωτήριον, ἀφήκαμεν ὄπισθεν ἡμῶν καὶ τὰ κύματα καὶ ἠρχίσαμεν νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς περιποιήσεων τῆς πόλεως.

20 Σεπτεμβρίου.—Ἡ γαλήνη ἐπανῆλθεν, ἀλλ' ἡ τρικυμία κατέθραυσε τὰ πάντα, καὶ βαρόμετρα καὶ θερμόμετρα καὶ λεκάνας. Τὸ πλοῖον ἤδη προβαίνει ἐν ἡσυχίᾳ, πανταχοῦ δὲ βλέπομεν τὰς θέσεις ἃς ἐτίμησαν μὲν ἡ Γαλλικὴ σημαία καὶ τὸ γαλλικὸν ὄνομα, μετεσκεύασε δὲ ἡ Ἀγγλία εἰς μεγίστην ἀποικίαν. Πρὶν ὅμως ὀνομασθῇ Τασμανία ὑπῆρξεν ἡ φυλακὴ τοῦ *Βὰν-Διέμεν*. Λυπηρὰ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ τόπου τούτου· μέχρι τοῦ 1803 ἔτους δὲν ἐγνωρίζοντο εἰμὴ τὰ ἀφιλόξενα παράλια τὰ ὁποῖα ὑπερασπίζοντο φυλαὶ πολυάριθμοι καὶ θηριώδεις· ὁ μὲν διοικητὴς τοῦ Σίδνεϋ ἔστελλεν ἐκεῖ τοὺς τρομερωτάτους τῶν καταδίκων, ἡ δὲ μητρόπολις πλοῖα πλήρη τοιούτων. Οἱ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες ἐξ Ἀγγλίας ἐθρήνουν ὡς ἂν παρεδίδοντο οὐχὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀλλ' εἰς τὸν θάνατον· καὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ φθάσωσι ποτὲ τόσον μακράν· καὶ ἀληθῶς συνέβησαν πολλὰ ναυάγια. Εἷς τῶν κυβερνητῶν, ὁ διδάκτωρ Ὄφισερ, ἔδωκέ μοι πληροφορίας εἰς ἄκρον ἐνδιαφερούσας. Ἡ *Ἀμφιτρίτη*, εἶπέ μοι, κατεποντίσθη ἅμα ἀναχωρήσασα καὶ ἑκατὸν τρεῖς γυναῖκες μὲ τὰ παιδία των ἐπνίγησαν εἰς τὸ ὑπόστρωμα ὅπου ἔκειντο δέσμιοι. Ὁ *Γεώργιος Γ'* καὶ ἡ *Νεύα* συνετρίβησαν σχεδὸν ἐν τῷ λιμένι· ὁ *Κυβερνήτης Φίλιππος* ἐβυθίσθη εἰς τὸν πορθμὸν Ἀντρκαστὸ, ὅπου καὶ ἡμεῖς ἤμεθα τὴν παρελθοῦσαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐγίνετό τις ὡραία πρᾶξις· ὁ πλοίαρχος Γρίβιθ, ἐν καιρῷ τῆς ναυαγιαιρεσίας, ἔδωκε τὸν λόγον τῆς τιμῆς του εἰς τοὺς καταδίκους ὅσοι δὲν ἐχώρουν εἰς τὰς λέμβους νὰ μὴ ἀναχωρήσῃ μήτε αὐτὸς ἕως ὅτου νὰ ἐπιστρέψωσιν· ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπανόδου των ἐπνίγη καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ὅτε ἔμαθον εἰς τὰς εἱρκτὰς τοῦ Λονδίνου πόσον τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦσαν γόνιμα, ἠγέρθη ἅμιλλα τίς νὰ ἀναχωρήσῃ πρῶτον ὅπως κυνηγήσῃ μακρόποδας.

Digitized by Google

Καὶ πρώτη μὲν περίοδος ὑπῆρξεν ἡ τῆς δημιουργίας καὶ τῶν ἐγκλημάτων. Ἀλλ' ὅτε ἐγένοντο δρόμοι καὶ κατεσκευάσθησαν γέφυραι καὶ εἰσήχθησαν ἀγέλαι ποιμνίων καὶ ἀπεδιώχθησαν οἱ ἰθαγενεῖς, ἡ ἑταιρία τῶν σωφρονιστηρίων εἵλκυσεν εἰς Τασμανίαν τοὺς ἐλευθέρους ἐποίκους, καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἀγγλίας, ἀποστείλαντες τοὺς καταδίκους εἰς τόπον ὑγιῆ καὶ εὔφορον, ἐσκέφθησαν ὀρθῶς ὅτι οἱ ἱδρῶτες αὐτῶν θὰ ἦσαν πλέον ὠφέλιμοι εἰς γεννωμένην ἀποικίαν ἢ ὅσον τὰ ἀπηρχαιωμένα ἐλαττώματά των θὰ ἦσαν εἰς αὐτὴν ἐπιβλαβῆ. Φαίνεται ὅτι θαυμάζοντες καὶ αὐτοὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ὅτι δὲν εὗρον πλέον πλουσίους ἵνα γυμνώσωσι καὶ ἀσθενεῖς ἵνα δέρωσι, καὶ αἰσθανόμενοι ἑαυτοὺς ἴσους καὶ ὑπευθύνους εἰς κοινωνίαν τὴν ὁποίαν αὐτοὶ μόνοι συνεκρότουν, ᾐσθάνθησαν ζωηρὸν πόθον ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν μεμακρυσμένων τούτων τόπων, καὶ ἐπεθύμησαν νὰ ἀναπτύξωσιν αὐτούς, καθόσον μάλιστα ἡ εὐτυχία των ἐκρέματο ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των. Καὶ ὄντως ᾐσθάνθησαν ἑαυτοὺς ἀνθρώπους γινόμενοι ἀρχηγοὶ πολυαρίθμων οἰκογενειῶν, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, ανατρέφοντες ποίμνια καὶ ἀπολαμβάνοντες ἄφθονα κέρδη.

Ἤρχισαν δὲ νὰ συνέρχωνται ἐκεῖ πλήθη ἐποίκων. Ἀλλὰ αἱ δυσκολίαι δὲν ἦσαν ὀλίγαι, καθόσον οἱ ἰθαγενεῖς τοὺς ὁποίους εἶχον διασκορπίσει οἱ κατάδικοι ἐπανῆλθον ἐχθρικῶς περὶ τὰς 7,000 καὶ ἐπέκεινα, οἱ δὲ λευκοὶ ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἐτῶν ἐπάλαιον διὰ τῶν ὅπλων διεξάγοντες τρομερὸν πόλεμον. Ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὴν αἱματοχυσίαν ὁ ἀγὼν ἐτελείωσεν οὕτω πως· Ἰωάννης τις Ῥοβινσὼν τ' ὄνομα, οὗτινος τὴν εἰκόνα περιέγραψαν πάντες εἰς Ὀβερτάουν μὲ πολλὴν συμπάθειαν, περιερχόμενος μεταξὺ τῶν μαύρων, εἵλκυσε τὴν ἀγάπην αὐτῶν· μὴ φέρων ποτὲ ὅπλα καὶ μεταβαίνων ἀπὸ μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην φυλὴν διὰ μεγίστων κινδύνων, ἐγίνετο φίλος ὅλων· καὶ ὁ ἀτρόμητος, ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἡμιάγριος οὗτος Ἄγγλος ἀνέλαβε τὸ βαρύτατον ἔργον νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν μαύρην φυλὴν πρὸς τοὺς ἀποίκους. Ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, ἔχοντες ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν καταδίκων, περιῆλθον μέγα μέρος τῆς νήσου ἀπ' ἄρκτου μέχρι μεσημβρίας ὅπως ἀποδιώξωσι τοὺς αὐτόχθονας.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη διήρκεσε πολλοὺς μῆνας· καθ' ὅλας δὲ τὰς νύκτας μακρὰ σειρὰ πυρῶν, καθὼς καὶ τὰς ἡμέρας πολλοὶ στρατιῶται κατεῖχον μέγα μέρος τῆς γῆς· καὶ ὅμως οὔτε ἕνα μαῦρον εἶδον, διότι ὅλοι ἐκρύπτοντο νῦν μὲν εἰς τὰς φάραγγας νῦν δὲ εἰς τὸ σκότος. Διὸ καὶ ἐφάνησαν νικηταὶ ἁρπάζοντες καὶ φονεύοντες πλέον ἢ πρότερον. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Ῥοβινσὼν ἐνίκησε διὰ τῆς γλυκύτητος τῶν τρόπων του, διὸ καὶ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν ἀγρίων, οἵτινες ὅμως ἀγαπῶντες τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἐπροτίμησαν νὰ ζητήσωσιν αὐτὰς ἀλλαχοῦ παρὰ νὰ μείνωσιν ἐκεῖ ἀπολαμβάνοντες τὰς εὐεργεσίας καὶ τὸ ἔλεος τῶν ἀποίκων, ἀγωνιζομένων νὰ ἐνδύσωσι καὶ ἀναδείξωσιν αὐτοὺς χριστιανούς. Μέγα μέρος αὐτῶν ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενειῶν ὡς οἱ ἰχθύες οἱ περιοριζόμενοι ἐντὸς στασίμων ὑδάτων· οἱ δὲ λοιποὶ μικρὸν κατὰ μικρόν, ἄνευ πολέμου, διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους νήσους καὶ ἔφθασαν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν μεγάλην Αὐστραλιακὴν ἤπειρον, ὅπου ἀνεζήτησαν ἐρημίαν καὶ ἐλευθερίαν. Καὶ ἐνῷ τὸ 1816 ἦσαν ἑπτὰ χιλιάδες, σήμερον σώζονται καθ' ὅλην τὴν νῆσον τρεῖς ἄνδρες μόνον καὶ δύο γυναῖκες, φυλαττόμενοι ὡς ἅγια λείψανα. Τοὺς ἐφωτογράφησαν.

Ἐκ τῶν τριῶν λοιπῶν κοινωνιῶν ἡ μία ἐξηφανίσθη, ἔμενον δὲ οἱ ἄποικοι καὶ οἱ κατάδικοι. Καὶ ἐγὼ μὲν δὲν ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούσω τὰ παράπονα τῶν τελευταίων, ἀλλὰ οἱ πρῶτοι, ἂν καὶ ἐλεύθεροι καὶ κύριοι, δὲν ἔπαυσαν καταρώμενοι ἐξ ἀρχῆς τοὺς στέλλοντας ἐκεῖ τὰ περιττώματα τῶν φυλακῶν ἵνα ἐπιτηρῶσι καὶ μεταχειρίζωνται αὐτά. Ὁσάκις πλοῖον φέρον τοιούτους ἔφθανεν εἰς Χοβάρτ-Τάουν, εὐθὺς ὑπεγράφετο διαμαρτύρησις παρ' ὅλης τῆς ὑγιοῦς μερίδος τῆς νήσου, ἐπιθυμούσης, καὶ δικαίως, ν' ἀποφύγῃ τὴν μετ' αὐτῶν κακοήθη συγκοινωνίαν καὶ νὰ τηρήσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῶν ποιμνίων. Φαντάσθητε λοιπὸν ὁποῖοι ἀγῶνες ἐχρειάσθησαν ἵνα φυλαχθῇ καθαρὸν τὸ ἄθροισμα τῶν ἐλευθέρων. Ἰδοὺ ὁ πληθυσμός, κατὰ τὸν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν πίνακα· Τῷ 1825 ἦσαν 17,500 ψυχῶν ἐλευθέρων ἐκ γεννήσεως ἐναντίον 7,000 κακούργων· τῷ 1835, 23,000 ἐλευθέρων καὶ 18,000 κακούργων· τῷ 1847, 43,000 ἐναντίον 24,000, καὶ ἐπὶ τέλους τῷ 1857 τῶν μὲν ἐλευθέρων ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινεν εἰς 77,700, τῶν δὲ ἐξορίστων εἰς 3,000 μόνον. Δευτέραν ταύτην φορὰν ἐξηλείφετο ἐπιβλαβὴς κοινωνία. Ἡ ταχεῖα καὶ εὐτυχὴς αὕτη μεταβολὴ εἰς τὸν ἀμοιβαῖον ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ὀφείλεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἀναστολὴν τῆς ἀποστολῆς τῶν ἐξορίστων, χρονολογουμένην ἀπὸ τοῦ 1850 ἔτους, καὶ δεύτερον εἰς τὴν δευτέραν ἐξορίαν τὴν ὁποίαν ἐνήργει αὐτὴ ἡ ἀποικία εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Τασμανίας, ὅπου τὸ κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τοὺς ἀγρίους, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν θέλει πλέον νὰ θεωρῇ ὡς ἰδίαν χώραν.

Ὁ συνταγματάρχης Κέσνυ ἐπροσπάθησε νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς δοκιμήν τινα ἀνακαλύψεων, τὴν ὁποίαν προτίθεται νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς τὸ δυτικοβόρειον μέρος τῆς νήσου, εἰς ὃ εἷς μόνος ἄνθρωπος εἰσεχώρησε τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ ἐπιστρέψας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ δοκίμια χρυ-

Digitized by Google

σοῦ πλουσιώτατα. Εἶδε δὲ ἐκεῖ σειρὰν ὀρέων κειμένων ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν τῆς Καλοράτ. Ἀλλὰ ὑπάρχουσιν ἀκόμη χείμαρροι, βράχοι ἀπότομοι καὶ φάραγγες, ἀδιάβατοι μέχρι τοῦδε, περικυκλοῦντες τὴν νέαν ταύτην Ἐλδοράδαν. Ὁ συνταγματάρχης μοὶ ἔδειξεν ὅλας τὰς προπαρασκευάς του, τὰς ἀναβάθρας, τὰς ἐξ ἐλαστικοῦ φορητὰς λέμβους καὶ καθεξῆς. Θ' ἀναχωρήσῃ δὲ μετὰ δύο φίλων καὶ ἑνὸς ὑπηρέτου. «Ἐλθὲ, εἰπέ μοι, νὰ ὑπάγωμεν εἰς ἀνακάλυψιν νέων τόπων καὶ ἂν εὕρωμεν μάλιστα χρυσὸν θὰ ἐπιστρέψωμεν ἑκατομμυριοῦχοι. Καὶ τότε αἱ ὡραῖαι τῆς Εὐρώπης!..» Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία θὰ γίνῃ τὸν Ἰανουάριον ὅτε ἡμεῖς θὰ ἤμεθα εἰς τὴν Κίναν.

21 Σεπτεμβρίου.—Ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ὀομοοροομοόν.

Στοιχηματίζω τὴν μακαρίτιδα φενάκην μου εἰς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον γεωγράφον ὅστις ἠμπορέσει νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ ὡραῖον τοῦτο ὄνομα. Εἶναι μικρὸς λιμὴν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Τούφολδ, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Αὐστραλίας. Ἐνταῦθα ἔῤῥιψεν ἡμᾶς ἀκατάσχετος πνοὴ ἰσημερινοῦ ἀνέμου. Ἡ *Τασμανία* δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ἀνθέξῃ καὶ ἡ μηχανή της εἶχε καταντήσει ἄχρηστος. Τὰ κύματα ὤθουν τὸ πλοῖον πρὸς τὴν γῆν διότι καὶ αὐτὸ εἶχε καταντήσει ἄχρηστον. Ὅτε τοιαῦται τρικυμίαι κατελάμβανον ἡμᾶς μεταξὺ τοῦ Εὐέλπιδος ἀκρωτηρίου καὶ τῆς Αὐστραλίας ἐβλέπομεν ἀτάραχοι τὰ γιγάντεια κύματα· διότι τὸ ἀχανὲς διάστημα μᾶς ἔσωζε. Σήμερον ὅμως εἴμεθα πλησίον τῆς ἀκτῆς, ἡ ἀκτὴ δὲ εἶναι ναυάγιον ἂν δὲν ἐκλέξῃ τις ἐγκαίρως ἄσυλον· διὸ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ἐφροντίσαμεν νὰ καταφύγωμεν εἰς ἀναζήτησιν τοιούτου. Τὴν τρίτην ὥραν ἠγκυροβολήσαμεν συγχρόνως μὲ ἄλλο πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἦτο σχεδὸν κατακερματισμένον. Ἡ θάλασσα βοΐζει, τὰ δένδρα τρίζουσι καὶ κεραυνοὶ βροντοῦσι τοσοῦτον τρομεροὶ, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦ πλοιάρχου τῆς ἡμετέρας *λέμβου* ἔγινε κάτωχρον. Εἶναι ἐπιτήδειος ναύτης καὶ, καθὼς ἔλεγε, τὸ ταξείδιον τοῦτο εἶναι τὸ διακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον μεταξὺ Χόβαρτ-Τάουν καὶ Σίδνεϋ, ἀλλὰ, προσέθετο, καὶ τὸ κινδυνωδέστατον.

Ἐξασφαλισθέντες οὕτω καὶ ἀναπαυόμενοι ἐπὶ τριῶν ἀγκυρῶν, ἐζητήσαμεν παρὰ τοῦ πλοιάρχου λέμβον καὶ τέσσαρας ναύτας ἵνα μεταφέρωσιν ἡμᾶς πρός τινα φυλὴν αὐτοχθόνων ὁμοίων πρὸς τοὺς ἐν Μοῤῥόϋ, ἀβλαβῶν καὶ μαύρων ὡς ἐκεῖνοι, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ τρομερῶν τὴν ὄψιν.

Τὸ μέρος τοῦτο φημίζεται διὰ τὴν ἁλιείαν τῶν φαλαινῶν. Τὰ κολοσσιαῖα τούτων ὀστᾶ εἶναι ἐσκορπισμένα κατάλευκα εἰς τὴν ἄμμον τῆς παραλίας· ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν μεμονωμένην ἐκείνην ἄκραν ὑπάρχουσιν ἐπί τινος λόφου ἑπτὰ ξύλιναι καλύβαι κατοικούμεναι ὑπὸ λευκῶν! καὶ ἔτι παραδοξότερον ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν ἐλεεινῶν τούτων φωλεῶν ὠνομάσθη κατ' εὐφημισμὸν Ἐδέμ. Καὶ τίς οἶδεν ἂν, καθὼς προβαίνουσι τὰ πράγματα εἰς τὴν Αὐστραλίαν, δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ μετὰ δεκαπέντε ἔτη καὶ Θέατρον λυρικὸν καὶ Βουλή; Τὸ μέρος τοῦτο ἰδὼν ἐνόμισα ὅτι εἶδον γεννωμένην τὴν Μέλβουρν. Μία ἑκατοστὺς προβάτων διεσκορπισμένων, ὀπαί τινες τῆς γῆς ὅπου τρεῖς ἄνθρωποι ἀναζητοῦσι χρυσὸν καὶ παρθένον δάσος ἐλάτων, ἰδοὺ ἡ Ἐδέμ.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλφρέδου Μωρῦ.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 259.

Γ'

ΤΡΟΦΗ

Οἱ καρποὶ τῶν δένδρων, ἐξ ὧν ζῶσιν ἔτι πολλαὶ ἄγριαι φυλαὶ παρὰ τὸν Ἀμαζόνιον ποταμὸν, καὶ οἱ ἰθαγενεῖς τῶν νήσων τῆς Κοινωνίας, ὑπῆρξαν ἡ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου τροφή. Εἰς τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦτο μέσον τῆς συντηρήσεως προσετέθη ἐνωρὶς τὸ προϊὸν τῆς θήρας καὶ τῆς ἁλιείας. Ὁ ἄνθρωπος ἔζη τότε ὡς τὰ σαρκοφάγα ζῶα, ὅπως δὲ ταῦτα ἠναγκάζετο καὶ αὐτὸς μακρὰς νὰ ὑποφέρῃ νηστείας, ἃς καὶ νῦν ἔτι βλέπομεν τοὺς ἀγρίους εὐχερέστερον τῶν Εὐρωπαίων ὑποφέροντας· διότι, ὡς παρὰ τοῖς Κομάγγαις παρετηρήθη, ἀναπληροῦσι δι' ἑνὸς μόνου, ἀλλ' ἀφθόνου γεύματος, πολλῶν ἡμερῶν ἀποχὴν πάσης τροφῆς. Ὁ ἄνθρωπος, μεγίστην οὕτως ἔχων ὄρεξιν, κατεβίβρωσκε τὴν λείαν αὐτοῦ ζῶσαν σχεδὸν, ἄνευ μηδεμιᾶς προπαρασκευῆς. Ἡ δὲ ἀδηφαγία αὕτη διατηρεῖται παρὰ πολλοῖς ἀγρίοις φύλοις, ἅτινα δὲν κατέχουσιν ἐν τούτοις τὰς τελευταίας βαθμίδας τῆς κλίμακος τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως· ἡ δι' ὠμοῦ κρέατος τροφὴ διετηρήθη καὶ παρὰ λαοῖς, ἀνεπτυγμένοις ὁπωσοῦν, οἷοι οἱ Ἀβυσσινοὶ, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *μπρουνδοῦ*, τρώγουσιν ὠμὸν κρέας καὶ ἐξαίσιον αὐτὸ θεωροῦσιν. Ἡ δ' ἀνάγκη τοῦ διατηρῆσαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὸ διὰ τροφὴν προωρισμένον κρέας, καὶ μαλακῦναι τὰ σκληρὰ καὶ ὀστεώδη μέρη, ἅτινα οἱ ὀδόντες δὲν ἠδύναντο νὰ μασσήσωσιν, ὡδήγησεν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐψήνωσιν αὐτὸ, εἴτε ἁπλῶς εἰς τὸν ἥλιον, εἴτε ἐπὶ πυρός. Τοιουτοτρόπως τὸ ἐψητὸν κρέας ἐστὶ παγκόσμιον σχεδὸν φαγητόν.

Δύο κυρίως αἴτια συνέτεινον εἰς τὸ νὰ τροποποιήσωσι καὶ μερικεύσωσι τὸ σύστημα τῆς τροφῆς κατὰ τὰ γένη καὶ τὰς φυλάς· ἡ διαφορὰ τῶν προϊόντων ἑκάστης χώρας, ἡ ποικιλία τῶν ὀργανισμῶν, τῶν κράσεων, ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ

Digitized by Google

κλίματος, καθίστασιν ἀναγκαίαν τὴν προτίμησιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς. Ἐν ᾧ οἱ κάτοικοι τῶν ἐψυγμένων κλιμάτων καταναλίσκουσι μεγίστην τροφίμων ποσότητα, εἷς δ' Ἐσκιμὼ ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ καταβροχθίζει εἴκοσι λίτρας κρέατος, οἱ τῶν τροπικῶν χωρῶν κάτοικοι, ὁ Ἰνδὸς ἢ ὁ Ἄραψ ἐπὶ παραδείγματι, ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν δύνανται νὰ συντηρηθῶσι δι' ἐλαχίστης ὀρύζης, *δουρὰγ*, ἢ σίτου. Ἄλλως δὲ ὁ ἄγριος δὲν δοκιμάζει τὴν ἀνάγκην τῆς ποικιλίας ἐκείνης τῆς τροφῆς, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ τῶν Εὐρωπαίων περὶ τὴν γεῦσιν λεπτότης. Ὁ κύκλος τῶν τροφίμων παντὸς ἀγρίου ἢ βαρβάρου λαοῦ, ἐστὶ συνήθως λίαν σμικρὸς, περιορίζεται δὲ εἰς τὰ προϊόντα τῆς γῆς. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ διακρίνωσι πλείστους ὅσους λαοὺς διὰ τοῦ εἴδους τῆς ἰδιαζούσης ἑκάστῳ τροφῆς. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, περιγράφων τὰ κατ' Ἀφρικὴν ἔθνη, ἀναφέρει τοὺς *Ῥιζοφάγους*, τοὺς ἐκ ῥιζῶν ζῶντας, τοὺς *Σπερματοφάγους*, τοὺς ἔχοντας δῆλον ὅτι τροφὴν τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων, τοὺς *Ὑλοφάγους*, τοὺς ζῶντας ἐκ βλαστῶν τῶν δένδρων, τοὺς *Στρουθιοφάγους*, τοὺς τρώγοντας κρέας στρουθοκαμήλων, τοὺς *Ἀκριδοφάγους*, τοὺς τρώγοντας ἀκρίδας, τοὺς *Χελωνοφάγους*, τοὺς τρώγοντας χελώνας, τροφὴν καὶ νῦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς πρὸς νότον τοῦ Μουρζοὺκ οἰκοῦσι φύλοις καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι παρὰ τοῖς Νασσαμῶσι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, καὶ τοὺς *Ἰχθυοφάγους*, τοὺς ἐξ ἰχθύων ζῶντας. Καὶ σήμερον δὲ ὑπάρχουσιν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ κόλπου λαοὶ, ὧν ἡ τροφὴ καθ' ὁλοκληρίαν συνίσταται ἐξ ἰχθύων, ὡς ἐπὶ Ἡροδότου. Ἐπίσης οἱ Γροελλανδοὶ, οἱ Τσουχτσῆς, οἱ Πεσεραῖοι τρέφονται ἐξ ἰχθύων καὶ θαλασσίων ζώων. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἀρχικὴ τροφὴ τῶν κατοίκων τῶν παραθαλασσίων μερῶν, οἵτινες ἐκτὸς τῶν ἰχθύων ἔτρωγον καὶ τὰ κογχύλια τὰ ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐκβραζόμενα. Τὰ γνωστότατα Kioekkenmoeddings τῆς Ἰουτλάνδης, (σωρεία κογχυλῶν, τέφρας καὶ τεμαχίων ἀγγειοπλαστικῆς), εἰς τὴν λιθίνην ἀνήκοντα ἐποχὴν, εἰσὶν ἓν τῶν περιεργοτέρων τεκμηρίων τῶν μαρτυρούντων τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τροφῆς. Ἡ σωρεία αὕτη τῶν κογχυλῶν ὑπενθυμίζει τὰς ὑπὸ τῶν Cook καὶ Grey ὁμοίας σωρείας, τὰς παρατηρηθείσας παρὰ τὰς ἀγροίκους καλύβας τῶν νησιωτῶν τῆς Πολυνησίας.

Οἱ σεσηπότες ἰχθύες εἰσὶ τροφὴ συνήθης παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς Ἰνδο-Κίνας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους· ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν τοῦ *γκάπι* τῶν Βαρμάνων καὶ τοῦ *μπλαχάγγκ* τῶν Μαλαίων. Οἱ θηρευτικοὶ λαοὶ προτιμῶσι τὰ ἀγρίμια, οἱ δὲ ποιμενικοὶ ἢ κτηνοτρόφοι τὸ κρέας τῶν ποιμνίων των ἢ τῶν οἰκιακῶν ζώων. Οἱ Κομάγχαι καὶ πολλὰ ἄλλα ἰνδικὰ φῦλα δὲν γνωρίζουσι σχεδὸν ἑτέραν τροφὴν ἐκτὸς τοῦ κρέατος τῶν βονάσων, ὧν ἡ θήρα εἶναι ἡ μόνη ἐνασχόλησίς των. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οἱ λαοὶ τῆς Σιβηρίας καὶ οἱ Λάπωνες ζῶσιν ἐκ ταρανδείου κρέατος, οἱ δὲ Καλμοῦκοι (οἱ ἱπποφάγοι Σκῦθαι τοῦ Πτολεμαίου) ἐξ ἱππείου. Πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Πολυνησίας, παρ' οἷς τὰ μαστοφόρα εἰσὶ σπανιώτατα, ἔτρωγον κύνας, ὧν τὸ κρέας καθίστατο ἧττον τραχὺ, ἕνεκα τῆς φυτικῆς τροφῆς, δι' ἧς ἀποκλειστικῶς ἔτρεφον αὐτούς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔτρωγε μόνον τὸ κρέας τοῦ ζώου, ἀλλὰ μετ' ἀπληστίας κατεβρόχθιζε καὶ τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων, ἅτινα ἔτεμνε διὰ τῆς λιθίνης αὐτοῦ μαχαίρας, ὡς τεκμηριοῦσι τὰ λείψανα τὰ εὑρεθέντα πλησίον μνημείων τῆς λιθίνης ἐποχῆς, καὶ ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Προκόπιος περί τινων λαῶν τῆς Σκανδιναυΐας, οἵτινες ἔτρεφον οὕτω τὰ τέκνα των.

Τὰ πτηνὰ ἅτινα διὰ τῶν βελῶν αὐτοῦ ἐτόξευεν ὁ ἄγριος, ἐχρησίμευον ἐν μέρει καὶ πρὸς τροφὴν αὐτοῦ. Μόνοι οἱ ἐντελῶς ἄγριοι λαοὶ, οἷοι οἱ Γκαρόου τοῦ Ἀσσάμ, φυλαί τινες τῶν ἐνδοτέρω τῆς Σουμάτρας, οἱ νησιῶται τοῦ Ἀνδαμὰν, πολλαὶ φυλαὶ τῆς Ὠκεανίας ἢ τῆς Ἀφρικῆς τρώγουσιν ὄφεις, φρύνους καὶ ἄλλα ἑρπετά. Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις ζῷά τινα τοῦ εἴδους τούτου, οἱ ἀλλιγάτωρες ἐπὶ παραδείγματι καὶ οἱ κροκόδειλοι, ὧν αἱ σάρκες ἐπιζητοῦνται ὡς τροφὴ καὶ παρά τινων πεπολιτισμένων λαῶν. Εὑρίσκονται δὲ καί τινα φῦλα, ὡς οἱ Ναγκὰς τοῦ Ἀσσάμ, καί τινες λαοὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἀρκούντως ἀπεκτηνωμένοι, ὥστε τρώγουσι καὶ αὐτὰ τὰ ἔντομα, ὧν τὰ ᾠὰ χρησιμεύουσιν ὡσαύτως ὡς τροφὴ εἴς τινας χώρας. Πλεῖστοι δ' ὅσοι ἄγριοι τρώγουσιν ἀκόμη καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ σώματός των εὑρισκόμενα ἀκάθαρτα ζωΰφια, ὡς ἐποίουν οἱ *Φθειροφάγοι*, περὶ ὧν ὁμιλοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, καὶ ὡς συνειθίζουσι νὰ πράττωσιν οἱ πίθηκοι.

Παρὰ τοῖς γεωργικοῖς λαοῖς, μάλιστα ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασι, κυριωτέρα εἶναι ἡ φυτικὴ τροφὴ, προστιθεμένων ἐν μέρει εἰς αὐτὴν καὶ τῶν προϊόντων τῆς θήρας. Ἐν τοῖς εὐκράτοις κλίμασι, καὶ βαθμηδὸν πρὸς βορρᾶν προχωροῦντες βλέπομεν ὅτι τὴν τροφὴν κατὰ μέγα μέρος ἀπαρτίζει τὸ κρέας. Εἷς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τῆς γεωργίας εἶναι ἴσα ἴσα νὰ διαδόσῃ καὶ πολλαπλασιάσῃ διὰ τακτικῆς καλλιεργείας τὰ φυτὰ τὰ δυνάμενα νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς τροφὴν ὁλοκλήρου λαοῦ, οἷα τὰ σιτηρὰ, ἐν γένει δὲ αἱ φυτικαὶ ἀλευρώδεις οὐσίαι. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἡ ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος καλλιέργεια παρὰ τοῖς ἰνδοευρωπαϊκοῖς λαοῖς τῆς κριθῆς, τοῦ σίτου, τῆς βρώμης καὶ τῆς ὀλύρας, ἥτις καλλιέργεια ἐπὶ μακρὸν ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ εἰς λαοὺς γείτονας τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν, παρ' οἷς ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν καρπῶν ἀ-

Digitized by Google

νεπτύχθη τεραστίως. Κατὰ τὴν ἕκτην μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα, οἱ Λάζοι, ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Κόλχων, ἠγνόουν καὶ αὐτὴν ἔτι τοῦ σίτου τὴν καλλιέργειαν, ἐλάμβανον δὲ τοῦτον ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες πάλιν πρὸς ἀντάλλαγμα ἐλάμβανον δέρματα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κατειργασμένα. Ἐν ἀρχῇ περιωρίζοντο νὰ τρώγωσι τὸν σῖτον ἐβρασμένον ἢ διαβεβρεγμένον, ὡς ἐποίουν οἱ Μαῦροι, κατὰ τὸν Προκόπιον, ἢ ὡς ἐξακολουθοῦσι νὰ ποιῶσι συνήθως οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, οἱ Ἄραβες τῆς Ἀλγερίας. Ὁ *κυκεών*, τὸ ποτὸν, ὅπερ πολλάκις ἀναφέρεται ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν τῷ μύθῳ τῆς Δήμητρος καὶ τοῖς Ἐλευσινίοις μυστηρίοις διετήρει ἐν Ἑλλάδι τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ταύτης τροφῆς. Ἔτι καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Θιβὲτ καὶ οἱ Μογγόλοι ἔχουσι καθημερινὴν τροφὴν κριθὴν πεφρυγμένην, ἣν διαβρέχουσι δι' ὕδατος· καλοῦσι δὲ τὴν τροφὴν ταύτην *τσάμπα*.

Ἕκαστον ἔθνος, ἑκάστη φυλὴ, παρεδέξατο θρεπτικά τινα φυτὰ, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς τροφῆς αὐτῶν. Ἐπεζήτησαν δ' οἱ λαοὶ πρὸ πάντων τὰ μᾶλλον εὐμοιροῦντα θρεπτικῶν οὐσιῶν.

Ἡ κριθὴ ἐκαλλιεργήθη ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν Εὐρώπῃ, ἐπειδὴ εὑρέθη κριθὴ ἐν ἀγγείοις περιέχουσιν ἐρεβίνθους, ἄνισον καὶ ῥίζας κοριάνδρου, ἐν τοῖς ἐρειπίοις ἀρχαίας οἰκοδομῆς κεκαλυμμένης διὰ στρώματος ἡφαιστείου ἄμμου, ἔχοντος δεκαπέντε μέτρων πάχος, ἐν τῇ νήσῳ Θηρασίᾳ, παρὰ τὴν Θήραν. Ἐν Ἑλβετίᾳ μάλιστα, ἐν πασσαλοπήκτοις (?) τῆς λιθίνης ἐποχῆς, συνήγαγον πλησίον κόκκων κριθῆς καὶ σῖτον, βρώμην, πῖσα, καὶ φακάς. Ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνωρὶς κατενόησεν ὅτι τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ὄσπρια εἰσὶ τὰ φυτὰ τὰ μᾶλλον εὐμοιροῦντα θρεπτικῶν οὐσιῶν. Ἕτεραι φυτικαὶ οὐσίαι, οἱ καρποὶ, ἐχρησίμευον ὡς τρόφιμα δευτερεύοντα, καὶ ἡ μικρὰ ἢ μεγάλη χρῆσις αὐτῶν ἐν τῇ τροφῇ ἐγίνετο ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου.

Ἐν Ἀφρικῇ, ὅπως καὶ ἐν Εὐρώπῃ, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς τροφῆς. Ἀλλ' οὐχὶ πλέον ἡ κριθὴ καὶ ἡ ὄλυρα ὡς ἐν Σκανδιναυΐᾳ καὶ Σκωτίᾳ. Ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου κρίνεται προτιμοτέρα ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ· ἐν δὲ τῇ νοτίῳ ἀντικαθίσταται διὰ τῆς καλλιεργείας ἑτέρων σιτηρῶν, τοῦ *σαργὸ*, τῆς *Ἀβυσσινικῆς πόας* (poa abyssinica). Ἐν Σουδὰν τὸ *δόχν* (Penissetum typhoïdeum) ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς τροφῆς. Ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ἄνω λευκοῦ Νείλου μόνην τροφὴν οἱ κάτοικοι ἔχουσι τὸ *δουρὰχ*, γάλα καὶ ἀγριοκέρασα.

Ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ ἡ ὄρυζα, ἧς ἡ καλλιέργεια μετηνέχθη καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀφρικῇ, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν τροφή· ἐν δὲ τῇ ἀρκτώᾳ ἐπαναφαίνονται τὰ σταχυοειδῆ τῆς Εὐρώπης, ἡ βρώμη καὶ ἡ κριθή. Παρὰ τοῖς Μαλαίοις τὸ ἴγναμον καὶ τὸ σαγότιον (τὸ ἀπὸ τῆς ἐντεριώνης τῶν φοινίκων ἄμυλον) ἀντικαθιστῶσι τὰ σιτηρὰ, ἐν δὲ τῇ Πολυνησίᾳ ὁ *ἀρτόκαρπος* ἐπαρκεῖ πρὸς τροφὴν τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἐν πολλαῖς νήσοις ἀναπληροῦται διὰ τοῦ *τάρο* (Arum esculenta) ἢ τῶν βολβῶν τοῦ *πίχα* (tacca).

Ἐν Ἀμερικῇ, ὁ ἀραβόσιτος ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἠπείρῳ, τὸ μανιὸκ καὶ ἡ πατάτα (ἱσπανικὸν γαιόμηλον) ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν τροπικῶν χώραις, τὸ Chenopodium quinoa ἐν τῷ ἄνω Περοὺ χορηγοῦσιν εἰς τοὺς κατοίκους τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Τέλος τὰ γαιόμηλα, ἐξ Ἀμερικῆς ἔχοντα τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ καλλιεργούμενα ἤδη εἰς πλεῖστα τοῦ κόσμου μέρη, διαφιλονεικοῦσιν ὡς πρὸς τὰς θρεπτικὰς αὐτῶν οὐσίας τὰ πρωτεῖα πρὸς τοὺς μᾶλλον τούτων εὐμοιροῦντας δημητριακοὺς καρπούς.

Δένδρα τινὰ, ἐν ᾧ χορηγοῦσι συγχρόνως διὰ τῶν ξύλων των πολύτιμον ὑλικὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν, ἐν αἷς βλαστάνουσι, φέρουσι καὶ καρποὺς ἀφθονωτάτους, οἵτινες καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἐξαρκοῦσιν εἰς τὴν τροφὴν αὐτῶν. Οἱ φοίνικες, τὸ προϊὸν τοῦ *δακτυλοφόρου φοίνικος* (phoenix dactylifera) εἶναι ἡ συνηθεστέρα τροφὴ τῶν λαῶν τῆς ἀρκτώας Ἀφρικῆς. Ἡ καστανέα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς ὀρειναῖς ἐπαρχίαις τῆς κεντρικῆς Γαλλίας παρέχει τροφὴν εἰς τὰς ἀπόρους τάξεις. Ἐκ τῆς σημύδης οἱ Λέτοι καὶ οἱ Ἐσθονιεῖς ἐξάγουσι ποτὰ, καυσόξυλα, καὶ χρώματα. Ὁ κοκοφοῖνιξ, φυτὸν τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας, διαδεδομένον ὅμως ἤδη καθ' ὅλην τὴν ἐντὸς τῶν τροπικῶν ζώνην, παράγει καρποὺς, παρέχοντας εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐνταυτῷ τροφὴν ὑγιᾶ, χρήσιμον ἔλαιον, καὶ ἄφθονον ποτόν. Ἡ βανανέα, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τρέφει τοὺς λαοὺς τοῦ ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους, ἐπεκταθείσης τῆς καλλιεργείας αὐτῆς ἐν πάσαις ταῖς ἐντὸς τῶν τροπικῶν χώραις, κατέστη εἰς πολλοὺς τόπους ἡ κυριωτέρα τῆς τροφῆς πηγή. Μία μόνη πισάγκη (Παραδεισία Μοῦσα-Musa paradisiaca =ἀγρία βανανέα) δύναται νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὴν τροφὴν ἑνὸς ἀνθρώπου ἐν διαστήματι ὁλοκλήρου ἔτους.

Ἐν γένει δὲ οἱ λαοὶ, οἵτινες κατώρθωσαν διὰ τῆς καλλιεργείας νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰ ἐδώδιμα φυτὰ, καὶ φροντίζουσι νὰ ἔχωσι τακτικὰς ἐτησίας συναγωγὰς, ὑπερέχουσι κατὰ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀγνοούντων τὴν γεωργίαν, τοῦτο δὲ καταφανέστερον καθίσταται ἂν παραβάλωμεν τὰς ἰνδικὰς φυλὰς τοῦ Νέου κόσμου, παρ' αἷς καλλιεργεῖται ὁ ἀραβόσιτος, πρὸς τὰς ἀγνοούσας τὴν καλλιέργειαν αὐτοῦ.

Ἕτερα φυτὰ χορηγοῦσι τῷ ἀνθρώπῳ ποτὸν ἢ ἁπλῶς ἄρτυμα, ἀνάλογον τῷ μέλιτι, ὅπερ ὡς τοιοῦτον ἐνωρὶς ἐχρησίμευσε. Τοιαῦτα εἰσὶ τὸ

Digitized by Google

σακχαροκάλαμον, ἐξ οὗ ἡ σάκχαρις ἐξάγεται, ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου μετενεχθὲν, ὡς δεικνυσιν ἡ σανσκριτικὴ ἐτυμολογία (sakkara) τοῦ ὀνόματος, ὅπερ εἰς πάσας τὰς γλώσσας ἔλαβεν. Ἐκ δὲ τῆς ὀρύζης ἐξάγουσι πνευματῶδές τι ποτὸν, ὅπερ μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως πίνουσιν οἱ λαοὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας καὶ οἱ μαῦροι· ἐκ διαφόρων δὲ φοινικοειδῶν ὡς ἐκ τῆς *δασοφυοῦς ἐλάτης* (Elate sylvestris) τῆς Μαλαβὰρ, ἐκ τῆς *Νίπα* τῶν Φιλιππείων νήσων, ἐκ τοῦ Cocos butyracea τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Borassus flabelliformis, ἐξάγουσι τὸν οἶνον τῶν φοινίκων, ἐκ δὲ τοῦ δένδρου Areca catechu χυλόν τινα, ὃν ἀναζυμοῦντες μετ' ὀρύζης, κατασκευάζουσι τὸ πνευματῶδες ποτὸν *ἀράκ*· ἡ δὲ ἐλαῒς (φοῖνιξ τῆς Γουϊέννης) καὶ τὸ Sagus Rumphii χορηγοῦσιν ἔλαιον (ἔλαιον φοινίκων), ὅπως καὶ τῆς ἐλαίας ὁ καρπός. Οἱ κάτοικοι τοῦ Χιλὴ ἐξάγουσιν ἔκ τινος ἀνακαρδιακοῦ, τοῦ Schinus molle, δροσιστικόν τι ποτὸν, οἱ δὲ τῆς Περουβίας μασσῶσι τὴν ἐκ τοῦ δένδρου τούτου ἐκκρινομένην ῥητίνην. Ἡ *χίχα*, ἣν κατασκευάζουσι διὰ τῆς ζυμώσεως τοῦ ἀπεξηραμένου *μανιὸκ*, εἶναι ποτὸν ἐν χρήσει παρὰ διαφόροις ἰνδικαῖς φυλαῖς τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Οἱ δὲ Μεξικανοὶ ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωρίζουσι νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῆς *ἀγαυῆς* ἡ *μαγκεὺ* τὸ *πουλκὲ*, ὅπερ ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶσι. Τὸ *μεθυστικὸν πέπερι* (piper methysticum) χορηγεῖ τὸ *καβά* ἢ *ἀβά*, μεθυστικὸν ποτὸν ἐν χρήσει κατὰ τὴν Πολυνησίαν.

Τέλος ἡ ἄμπελος κατέχει τὴν πρώτην τάξιν μεταξὺ τῶν φυτῶν, ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος ἐξάγει μεθυστικὰ καὶ ῥωστικὰ ποτά. Ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ποτῶν παρετηρήθη παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, καὶ φαίνεται ἀναγκαιοτάτη πρὸς διατήρησιν τῶν σωματικῶν ἡμῶν δυνάμεων. Τὸ γάλα ἀπήρτιζε τὴν βάσιν τῆς τροφῆς τῶν ποιμενικῶν καὶ κτηνοτρόφων λαῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τῶν Σκυθῶν, οἵτινες ἐτρέφοντο διὰ τοῦ ἐκ τῶν φορβάδων των ἀμελγομένου γάλακτος, ἐξ οὗ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Ἱππομολγοὶ* καὶ *Γαλακτοφάγοι* ἐκλήθησαν. Ἡ ῥευστὴ αὕτη ὕλη παράγει διὰ τῆς ζυμώσεως πνευματῶδές τι ὑγρὸν, οὗ ἡ χρῆσις ἐστι πρὸ πάντων διαδεδομένη παρὰ τοῖς Μογγόλοις (τὸ *κουμίσς*). Σχεδὸν δὲ πάντα τὰ ποτὰ, ἅτινα ὁ ἄνθρωπος συγκιρνᾷ συχνάκις μεθ' ὕδατος, ἀποκτῶσι διά τινων σκευασιῶν ἰσχυρόν τι ὀξὺ, ὅπερ ἀναπτύσσει τὰς τονικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Πρὸς τούτοις πάντα τὰ τρόφιμα τὰ παραγόμενα ἐκ τοῦ πεπηγότος καὶ κτυπηθέντος γάλακτος, οἷα τὸ βούτυρον καὶ ὁ τυρὸς, προσλαμβάνουσιν ὀξυνούμενα ὁμοίας ἰδιότητας.

Σπανίως ὁ ἄνθρωπος ἠρκέσθη νὰ πίνῃ μόνον τὸν χυμὸν τῶν καρπῶν ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐναποταμιεύσῃ ἐξ αὐτοῦ δι' ὥραν ἀνάγκης τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς ἰδιότητος τῆς ζυμώσεως τῶν χυμῶν τούτων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀρύαι ἐξῆγον ἐκ τῆς Asclepias acida ἢ Sarcostemma virginalis τὸ *σόμα*, ἐξ οὗ ἠρέσκοντο νὰ μεθύωσιν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔσπενδον ἐξ αὐτοῦ τοῖς θεοῖς. Οἱ Μασσαγέται ἐξῆγον ἐπίσης ἔκ τινων καρπῶν ποτόν τι ἀναβραστικόν· τὸ δὲ μέλι παρὰ πολλοῖς ἐπεῖχε τὸν τόπον τοῦ χυμοῦ τῶν καρπῶν· οἱ Κελτίβηρες καὶ οἱ ἀρχαῖοι Σκανδιναυοὶ, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ σημερινοὶ χωρικοὶ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Πολωνίας, ἐμεθύοντο δι' ὑδρομέλιτος, οὗτινος ἡ ποιότης βελτιοῦται διὰ προσθήκης ἀρωματικῶν καὶ πνευματωδῶν στοιχείων. Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ, τῇ βοηθείᾳ τῆς ζυμώσεως τῶν σιτηρῶν, κατεσκεύαζον τὸν βρῦτον ὅστις ἔδωκε γένεσιν εἰς τὰ τοσούτῳ πολυπληθῆ εἴδη ζύθων τῶν Γερμανῶν, τῶν Φλαμανδῶν καὶ τῶν Ἄγγλων. Οἱ κάτοικοι τοῦ Θιβὲτ ἐξῆγον τὸ *χάγκ* αὐτῶν ἐκ κριθῆς καὶ ἐξ ἀλεύρου ὑποστάντος ζύμωσιν.

Ὁ καφὲς, τὸ τέϊον, εἰσὶ γλυκύτερα διερεθιστικὰ, ὧν ἡ χρῆσις περιωρισμένη κατ' ἀρχὰς διὰ μὲν τὸν πρῶτον παρὰ τοῖς σημιτικοῖς φύλοις, διὰ δὲ τὸ δεύτερον παρὰ τοῖς Σίναις, ἐξηπλώθη βραδύτερον μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ποτά τινα κατέστησαν περιζήτητα ἕνεκα ἁπλῶς τῆς εὐχαρίστου αὐτῶν γεύσεως, καὶ τοῦ ἀρωματικοῦ στοιχείου, ὅπερ ἀναπτύσσει τὴν ζύμωσιν· τοιοῦτό τι συνέβη διὰ τὸ *σοκολάτλ* τῶν ἀρχαίων Μεξικανῶν, τὸ παραγόμενον ἐκ τοῦ κακαοδένδρου, καὶ οὗ ἡ κατασκευὴ, ἐπεκταθεῖσα καὶ βελτιωθεῖσα, ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἐν γένει τὴν σοκολάταν.

Οὐδὲν λοιπὸν ποικιλώτερον τῶν τροφίμων, οὐδὲν τοσαύτας ὑφίσταται μετατροπὰς, ὑπὸ τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἕξεων ἐπιβαλλομένας. Ἀλλ' ὡσαύτως, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εὐρύνει τὸν κύκλον τῶν πρὸς τροφὴν μέσων αὐτοῦ, ἐγκαταλιμπάνει τὰ τρόφιμα εἰς ἃ ἠρκεῖτο τὸ κατ' ἀρχάς. Εἰς τὸν ἄγριον τὸ πᾶν εἶναι καλὸν πρὸς χορτασμὸν τῆς πείνης του· ἐκ τοῦ ὁρμεμφύτου ὁδηγούμενος ἀνευρίσκει τροφὴν ἐκεῖ, ἔνθα ὁ πεπολιτισμένος οὐδ' ὑπωπτεύετο κἂν ὅτι ὑπῆρχε τοιαύτη. Ἡ καταπληκτικὴ αὕτη πληθὺς τῶν μέσων πρὸς κατάπαυσιν τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης παρὰ τοῖς ἥκιστα νοήμοσι λαοῖς, κατέπληξε τοὺς περιηγητάς. Οὕτως εἰς τὰς ἐρήμους τῆς κεντρικῆς Αὐστραλίας, εἰς τὰς πεδιάδας ἔνθα τὸ ὕδωρ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει παντελῶς, ὁ ἰθαγενὴς κατορθοῖ νὰ κατασβέσῃ τὴν δίψαν αὐτοῦ διὰ τῶν θάμνων καὶ τῶν δενδρυλλίων· ἐκριζῶν αὐτὰ, συντρίβει τὰς ῥίζας των, καὶ ἐκ τούτων ἐξάγει καὶ πίνει ὕδωρ τι. Ὡσαύτως ὁ ἄνθρωπος γινώσκει νὰ παρασκευάζῃ τρόφιμα κατάλληλα πρὸς συντήρησιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ

ἐν μακραῖς ὁδοιπορίαις, καὶ δι' ὧν ἀπαλλάσσεται τῆς ἀνάγκης νὰ φέρῃ δυσμετακομίστους ζωοτροφίας, ἃς τό τε ψῦχος καὶ ὁ καύσων ἠδύναντο νὰ διαφθείρωσι. Τοιοῦτον εἶναι τὸ *πεμμικάν*, συνήθης τροφὴ τῶν κυνηγῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, φύραμα κατασκευαζόμενον ἐκ κρέατος κεμάδος ἢ ταράνδου, ἐξηραμμένου εἰς τὸν ἥλιον, ὅπερ κατατρίβουσιν ἐν ἰγδίῳ καὶ μιγνύουσιν ἀκολούθως μετὰ λίπους.

Οἱ ἄγριοι λαοὶ δύνανται νὰ ὑποφέρωσιν, ὡς εἴπομεν, μακρὰς νηστείας, ἀγνοοῦσι δὲ τὰς τακτικὰς ἕξεις τῶν πεπολιτισμένων λαῶν· ἢ ὡς οἱ μαῦροι τοῦ Ἄνω λευκοῦ Νείλου τρώγουσι μόνον ἅπαξ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, πρὸς δὲ καὶ ὅταν ἡ νὺξ ἐπέρχεται· ἡ φροντὶς περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς τροφῆς διὰ τὰ γεύματά των ταῦτα εἶναι ἡ μόνη των ἀσχολία καὶ ἀποῤῥοφᾷ σύμπασαν τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῶν. Οὕτω δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἐν τῷ κυνηγετικῷ ἢ νομαδικῷ βίῳ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ὕπαρξις ἔστι παραπλησία τῇ τοῦ κτήνους· ζῇ μόνον διὰ νὰ τρέφηται καὶ νὰ πληθύνηται.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν πίνει μόνον ὡς διερεθιστικὰ τὰ ποτά, ἅτινα ἀνάγκη καὶ ἡδονὴ παρ' αὐτῷ βαθμηδὸν καθίστανται, ἀλλὰ προστρέχει καὶ εἰς τὰ ναρκωτικά. Οἱ Ἰνδοὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς γνωρίζουσι τὴν χρῆσιν τοῦ καπνοῦ, ἣν παρ' αὐτῶν παρέλαβον οἵ τε εὐρωπαϊκοὶ καὶ ἀσιατικοὶ λαοί. Κατεσκεύαζον πίπας καὶ καλυμετίνους καπνοσύριγγας (calumets), καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐργαλείων τούτων, ἅτινα παρ' αὐτοῖς εἰσὶ τὸ σύμβολον τῆς φιλοξενίας, ἀναπτύσσουσι πολλὴν τέχνην καὶ ἰδιοῤῥυθμίαν· εὕρισκον ἐν τῇ εἰσπνοῇ τοῦ καπνοῦ τῆς νικοτιανῆς καί τινων ἄλλων φυτῶν, μέσον ὅπως βυθίζωνται εὐχερέστερον ἐν τῇ ἀορίστῳ ἐκείνῃ θεωρίᾳ καὶ τῷ ἀδιαλείπτῳ ῥεμβασμῷ, πρὸς ἃ ἀνέκαθεν ἦν προδιατεθειμένοι. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης προδιαθέσεως διεδόθη παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἡ χρῆσις τῆς καπνοσύριγγος, ἥτις μετὰ τοῦ καπνοῦ εἰσέδυσε μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Βορνοῦ καὶ τοῦ κέντρου τῆς Ἀφρικῆς. Ἀλλ' οἱ Ἰνδοὶ τὸ ναρκωτικὸν τοῦτο μετεχειρίζοντο ταὐτοχρόνως καὶ ὡς μέσον πρὸς κατασίγασιν τῆς πείνης αὐτῶν, ἣν δὲν ἠδύναντο διὰ τροφῆς νὰ καταπαύσωσι, τὸ μετεχειρίζοντο δὲ ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ Ὀθομὶς, οἱ μαῦροι τῆς Γουϊνέας, μεταχειρίζονται εἶδός τι ἀργίλου, ἐστερημένης, ὡς πᾶσαι αἱ μεταλλικαὶ οὐσίαι, θρεπτικῶν στοιχείων, μᾶλλον πρὸς ἐπασχόλησιν τοῦ στομάχου παρὰ πρὸς χορτασμόν. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀπίου, τοῦ *δαυαμέσκ* ἢ χασίς, ἐστὶ τὰ μέγιστα διαδεδομένη παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς, τοῖς Μαλαίοις, τοῖς Σίναις, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν ἀρέσκονται εἰς τὰ ἐκ ταύτης παραγόμενα ὄνειρα. Οἱ Σκύθαι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐβυθίζοντο εἰς λουτρὰ ἀτμῶν κανναβίδος, οἵτινες παρῆγον παρ' αὐτοῖς τὰς αὐτὰς διανοητικὰς διαταράξεις. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης τοῦ διερεθισμοῦ τῶν νεύρων ἐγεννήθη ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ἡ συνήθεια τοῦ μασᾶσθαι φύλλα *μπέτελ* ἢ *κόκα*.

Ἡ χρῆσις διερεθιστικῶν ἔστι βεβαίως ἐκ τῶν ταχύτατα διαδοθεισῶν. Οὔτε τρεῖς δὲν ἐχρειάσθησαν αἰῶνες ὅπως ὁ καφὲς καὶ τὸ τέϊον καταναλίσκωνται εἰς συμπάσας τὰς χώρας. Ὁ καπνὸς καὶ ὁ ταμβάκος εἰσὶ σήμερον γενικῶς παρ' ἅπασι γνωστοί, ὡς εἰ ἡ ἀνακάλυψις αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς τὰς πρώτας περιόδους τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Εἰς τρόπον ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγκην τῆς καταστροφῆς τῶν ὁμοίων του, ἡ μᾶλλον ἐπείγουσα τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκη ἐστὶν ὁ διερεθισμὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ πρὸς τὸ καταστρέφειν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις παράγεται ὑπὸ πολλῶν αἰτιῶν. Ἀλλ' εἴς τινας λαοὺς ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἡ συνήθεια τῆς ἀνθρωποφαγίας. Οἱ ἀρχαῖοι ἀναφέρουσι βαρβάρους τινὰς λαούς, ὡς τοὺς Ἰσσηδόνας, τοὺς Παδαίους, τοὺς Μασσαγέτας, τοὺς Ἀνδροφάγους, οἵτινες ἔτρωγον σάρκας ἀνθρωπίνας. Τὸ φρικῶδες τοῦτο ἔθιμον συναντᾶται καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς μᾶλλον ἀγρίοις· ἀλλ' ἡ φύσις ἣν παρουσιάζει ἡ ἀνθρωποφαγία τῶν λαῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Πολυνησίας δεικνύει ὅτι πλειότερον παράγεται ὡς ἐκ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων, ἀλλοκότων ἰδεῶν, ἢ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς σωματικῆς διατροφῆς. Πολλαὶ πολυνησιωτικαὶ φυλαὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ καταβροχθίζων τὸν ἐχθρόν του ἐγχέει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνδρίαν τοῦ θύματός του. Ὡς παρετήρησεν ὁ Α. Οὑμβόλδος, τὸ ἔθιμον τῶν ἀνθρωποθυσιῶν συνδέεται στενώτατα μὲ τὸ τῆς ἀνθρωποφαγίας· κατέτρωγον κατ' ἀρχὰς τὸ θῦμα ἐν θρησκευτικῷ συμποσίῳ. Σήμερον ἔτι φυλαί τινες τοῦ Ἀμαζῶνος ποταμοῦ, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ θανόντος, ἐκθάπτουσι τὸ σῶμά του, τὸ θέτουσιν ἐντὸς μεγάλου λέβητος καὶ τὸ ἀφίνουσι ν' ἀπανθρακωθῇ ἐντελῶς· ἔπειτα μεταβάλλουσι τοὺς ἄνθρακας εἰς κόνιν, ἣν ῥίπτουσιν ἐντὸς ποτοῦ ὅπερ καταπίνουσι, νομίζοντες ὅτι ἐγχέουσιν οὕτως ἐν ἑαυτοῖς τὰς ἀρετὰς τοῦ θανόντος. Πρὸ ὀλίγου ἀκόμη εἰς τὰς νήσους τῆς Σανδβίχης ἔτρωγον τὰ πτώματα τῶν ἀγαθῶν ἡγεμόνων, οἵτινες ἀπέθνησκον ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἵνα μὴ βεβηλωθῶσι τὰ πτώματα αὐτῶν· ταύτην δὲ τὴν πρᾶξιν τὴν ὠνόμαζον· *Τρώγειν τοὺς ἀρχηγοὺς ὑπὸ ἀγάπης*. Εἰς τοὺς αὐτόχθονας τῆς Αὐστραλίας ἡ ἀνθρωποφαγία δὲν συνειθίζεται εἰμὴ διά τινας μαγικὰς τελετάς. Οἱ Βαττάκοι τῆς Σουμάτρας, οἵτινες δὲν εἶναι συνήθως ἀνθρωποφάγοι, γίνονται τοιοῦτοι ὡς ἐκ τῶν κεφαλικῶν ποινῶν. Ἀφοῦ ὁ κατάδικος θανατωθῇ, τὸ σῶμά του διαμελίζεται ὑπὸ τῶν παρευρισκομένων, οἵτινες τὸ καταβροχθίζουσιν εἰς τεμάχια. Οἱ πλησιέ-

Digitized by Google

στεροι συγγενεῖς τοῦ θύματος δικαιοῦνται νὰ λάβωσι τὰς καλλιτέρας μερίδας. Παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν, οἷον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς τῆς Γοκιάνης, ἡ ἀνθρωποφαγία εἶναι ἁπλῆ ἐκδίκησις. Πᾶσα νίκη κατ' ἐχθρικῆς ὀρδῆς πανηγυρίζεται δι' ἑνὸς γεύματος εἰς ὃ καταβροχθίζουσι τεμάχιά τινα ἐκ τοῦ πτώματος αἰχμαλώτου τινός.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἀνθρωποφαγία δὲν ὑπῆρξε συνέπεια ἀπορίας ζωϊκῆς τροφῆς, εἴς τινας ὅμως περιστάσεις διετηρήθη καὶ μάλιστα ἐπηυξήθη ὡς ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης. Εἰς τὰς νήσους τῆς Πολυνησίας ἔνθα τὰ μαστοφόρα ἦσαν σπανιώτατα, ἡ ἡδονὴ τῆς γνώσεως τῆς σαρκὸς τοὺς παρεκίνει νὰ τρώγωσι τὸ πτῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὰς Φιγδίας νήσους εἶδον ἀρχηγόν τινα δεικνύοντα τὰ ὀστᾶ 872 ἀτυχῶν οὓς ὁ πατήρ του εἶχε φάγει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Τοσαύτη κατανάλωσις ἀνθρωπίνης σαρκὸς δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἰμὴ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ζωϊκῆς τροφῆς. Διὰ τοὺς Κοβίους τῆς Ὑππίης, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀληθὲς κυνήγιον, καὶ οἱ ἄγριοι οὗτοι κηρύττουσι τὸν πόλεμον εἰς τὰς ὁμόρους φυλὰς πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ προμηθευθῶσιν ἀνθρωπίνην σάρκα· ἐὰν δὲ λάβωσι πλειοτέραν τῆς ἀρκούσης, τὴν ξηραίνουσι καπνίζοντες καὶ φυλάττοντες αὐτὴν ὡς προμήθειαν. Εἶδον εὐρωπαίους τινας ἐξηντλημένους ὑπὸ τῆς πείνης νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὴν φρικώδη αὐτὴν τροφήν. Ἐν Αὐστραλίᾳ, κατόπιν λιμῶν, ἡ ἀνθρωποφαγία ἔλαβε πολλάκις φρικώδεις διαστάσεις. Τὴν σήμερον ἔτι ἡ φοβερὰ αὕτη συνήθεια ὑφίσταται εἴς τινα μέρη τῆς Πολυνησίας καὶ τῆς Πασουασίας.

Ἡ προπαρασκευὴ τῆς τροφῆς ἐφεῦρε προώρως τὴν χρῆσιν τοῦ πυρὸς καὶ τῆς καυσίμου ὕλης. Ἡ φλὸξ παρήχθη κατ' ἀρχὰς οὐχὶ ἐκ τῆς συγκρούσεως λίθων χαλικωδῶν μετὰ σώματος στερεοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς προστρίψεως δύο ξύλων. Τοιοῦτος εἶναι ὁ τρόπος τοῦ ἀνάπτειν τὸ πῦρ τὸν ὁποῖον ἀναμιμνήσκουσι τὰ ἀρχαῖα ᾄσματα τοῦ Βέδα. Δύο τεμάχια ξύλου ἀπαρτίζουσι τὸ *ἀρανί*, καὶ ἐκ τῆς προστρίψεως τῶν δύο τούτων τεμαχίων παράγεται τὸ θυσιαστήριον πῦρ.

Τὰ ξύλα ἤρκεσαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς καύσιμος ὕλη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐν ἀρχῇ ἦσαν σχεδὸν ἄφθονα. Ἀλλ' οἱ ποιμενικοὶ λαοί, ἀναγκαζόμενοι χάριν τῶν ποιμνίων των νὰ κατοικῶσιν ἀνοικτὰς πεδιάδας, προσέδραμον ταχέως εἰς ἄλλο εἶδος καυσίμου ὕλης· τὰ ζῶά των παρέσχον εἰς αὐτοὺς τὴν ξηραινομένην κόπρον, ἥτις ἀντεκατέστησε δι' αὐτοὺς τὸ ξύλον. Ταύτης τῆς καυσίμου ὕλης ποιοῦνται εἰσέτι χρῆσιν πολλαὶ ἀραβικαὶ φυλαὶ τῆς ἐρήμου, εἰς τὸ Θιβέτ, εἰς τὴν Μογγολίαν, ὅπου τὰ *ἀργόλ* συνάζονται μετὰ φροντίδος διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τροφὴ τοῦ πυρὸς καὶ πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ. Τὸ πῦρ ἄλλως τε δὲν ἐχρησίμευσε μόνον ὡς μέσον ἀναγκαῖον πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ ψύχους καὶ ἑτοιμασίαν τῆς τροφῆς· λίαν προώρως τὸ μετεχειρίσθησαν ὡς μέσον προστασίας ἐναντίον τῶν ἀγρίων ζώων, ἐναντίον καὶ αὐτῶν τῶν ἐντόμων. Ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ἔψηνον τὰς τροφάς, καὶ τὰ σκεύη τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο, ἐπαισθητῶς μετεβλήθησαν μὲ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας. Μὴ ἔχοντες κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι μήτε ἑστίας μήτε κλιβάνους ἔσκαπτον εἰς τὸ ἔδαφος ὀπήν, ὅπου ἐναπέθετον συνήθως ἐπὶ κοιτίδος χαλκώδους τὸ μὴ διαμεμελισμένον ζῶον· ἐκάλυπτον ἀκολούθως τὸν λάκκον διὰ χώματος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἤναπτον ξύλα καὶ φύλλα. Τοιοῦτος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ὀπτήσεως τὸν ὁποῖον μεταχειρίζονται εἰσέτι ἐνίοτε οἱ τοσοῦτον πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχαίας συνηθείας χωρικοὶ τῆς Σαρδηνίας. Τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον μετεχειρίζοντο καὶ οἱ νησιῶται τοῦ Ταΐτι διὰ νὰ ψήνωσι τοὺς κύνας καὶ τοὺς χοίρους καὶ νὰ προετοιμάζωσι τὸ *πίχα*. **

Ἕπεται συνέχεια.

Ἡ ἐν Πετρουπόλει Ἱστορικὴ Ἑταιρία δημοσιεύει πολύτιμον Συλλογὴν σπουδαίων καὶ ἐπισήμων ἐγγράφων ἀναφερομένων μὲν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας, σχετιζομένων δὲ καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Μ. Αἰκατερίνης καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς συλλογῆς ταύτης ὑπάρχει πολύτιμον καὶ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ὑπόμνημα τοῦ Καποδιστρίου ἐπιγραφόμενον Aperçu de ma carrière publique depuis 1798 jusqu'à 1822, à S. M. l'Empereur καὶ συνταχθὲν ἐν Γενεύῃ τῇ 12]24 Δεκεμβρίου 1826. Ἐν τῇ συνοπτικῇ ταύτῃ ἐκθέσει τοῦ πολιτικοῦ βίου του ὁ ἀοίδιμος Κυβερνήτης ἀφηγεῖται μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τὸ ὕφος του ἀφελείας καὶ κομψότητος τὰς ἐν Ἑπτανήσῳ πρώτας ὑπηρεσίας του, τίνι τρόπῳ μετέβη εἰς Ῥωσσίαν, καὶ ὁποῖον μέρος ἔλαβεν εἰς τὰς μεγάλας διαπραγματεύσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἐκραγεῖσα ἤδη Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τὸν ὑπεχρέωσε νὰ παραιτηθῇ ὁριστικῶς τῆς ῥωσσικῆς ὑπηρεσίας, μὴ δυνάμενος εὐσυνειδήτως νὰ συμβιβάσῃ τὰ καθήκοντα τῆς θέσεώς του μὲ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα αἰσθήματά του. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑπόμνημα οὗ τὸ συμπέρασμα καταχωρίζομεν καθ' ἣν ἐλάβομεν μετάφρασιν αὐτοῦ παρὰ σεβαστοῦ φίλου τῆς «Ἑστίας»· μανθάνομεν δὲ ὅτι 19 τόμοι τῆς Συλλογῆς ταύτης ἀποστέλλονται ὅσον οὔπω εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐν Πετρουπόλει Πρέσβεως τοῦ Βασιλέως. Σ. τ. Δ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

—

« . . . . Ἐπὶ τέλους ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἐχορήγησεν ἣν τῷ εἶχον ζητήσει ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν.

»Αὕτη διήρκεσεν ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας. Μετ' ἀγαθότητος ἤκουσεν ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν ἱστορικὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν συμβάντων ἅτινα μὲ εἶχον φέρει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Αὐτοῦ, καὶ τὴν πιστὴν ἀφήγησιν τῶν περιστάσεων δι' ὧν ηὐτύχησα νὰ ἐργάζωμαι ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του. Τῷ ἀνέμνησα δὲ τὰς ἐξηγήσεις ἃς εἴχομεν λάβει ἐν Παρισίοις τῷ 1815, ὅτε ηὐδόκησε νὰ με διορίσῃ Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας.

»Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος τῷ ἀπέδειξα ὅτι τὸ

Digitized by Google

σύστημα ὃ εἶχε παραδεχθῇ μ' ἔθετεν εἰς τὴν ἐναλλαγὴν ἢ νὰ παραβιάσω τὰ αἰσθήματά μου καὶ πάντα τὰ καθήκοντα τὰ ἐπιβαλλόμενά μοι ὑπὸ τῆς πατρίδος εἰς ἣν οὐδέποτε εἶχον παύσει ν' ἀνήκω, ἢ νὰ ἀθετήσω τὰ καθήκοντα τῆς πρὸς τὴν Α. Μ. ὑπηρεσίας μου. Τοιαύτη τῳόντι θὰ ἦτο ἡ θέσις μου ἐὰν εἰσέτι ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἱκανὸν νὰ τὸν ὑπηρετῶ ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείῳ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ διὰ πάσης τῆς δυνάμεώς του κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

»Ἐξέθηκα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τίνι τρόπῳ καὶ ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Οὐερῶνι ἡ κυβέρνησίς του ἔμελλε νὰ δειχθῇ δυσμενὴς πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοδόξους τῇ Ῥωσσίᾳ, καὶ διατὶ ἡ μεγάλη αὐτὴ θυσία οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἤθελεν ἐπιφέρει σύμφωνον πρὸς τὰς εὐθείας προαιρέσεις τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος.

»Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ πλείστης ἐναργείας ἀνέπτυξα τὸ θέμα τοῦτο, παρεκάλεσα τὸν Αὐτοκράτορα νά με διατάξῃ τί ἔμελλε νὰ πράξω.

»Ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἀπήντησεν· «Εἰς τὴν »θέσιν σας θὰ ἐλάλουν καὶ ἔπραττον ὡς Ὑμεῖς, »ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ θέσει μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ »μεταβάλω ἀπόφασιν.»

»Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἔλαβε τὸν κόπον νά μοι ἐκθέσῃ λεπτομερῶς τοὺς λόγους της. Ἦσαν οἱ αὐτοὶ δι' ὧν πολλάκις ἠθέλησε νά μοι ἀποδείξῃ ὅτι ἐπροτίμα τὸ Αὐστριακὸν σύστημα μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἐπείγουσαν καὶ ἀνωτάτην ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἀνακτοβουλίων, ἥτις ἦτο ἡ μόνη ἐγγύησις αὐτῆς.

»Ἐνθαῤῥυνόμενος ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ἥτις προφανῶς ἐπεθύμει νὰ συμμερισθῶ τὴν γνώμην της, ἐτόλμησα πάλιν καὶ τελευταίαν φορὰν νὰ τῇ ἐκφράσω μετὰ βαθείας συγκινήσεως τὴν λύπην μου ὅτι ἤμουν καταδεδικασμένος ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς μου καὶ τῆς ἀσθενοῦς μου κρίσεως νὰ θεωρῶ τὰ πράγματα ὑπ' ὄψιν ὅλως διάφορον.

«Πολλὰ καλά, ὑπέλαβεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀφ' »οὗ εἶναι ἀναγκαῖον, ἂς ἀποχωρισθῶμεν· θέλετε »μείνει ὅμως εἰς τὴν θέσιν σας. Πρὸ τῆς ανα»χωρήσεώς μου θέλετε ἐκπεραιώσει πάσας τὰς »ὑποθέσεις ἃς ἐνεπιστεύθην εἰς Ὑμᾶς, καὶ ἰδίως »τὴν τῶν παραλίων τῆς πρὸς ἄρκτον καὶ δυ»σμὰς Ἀμερικῆς. Δὲν θέλετε ἀναχωρήσει εἰμὴ »μετ' ἐμέ· θέλετε ὑπάγει εἰς τὰ λουτρὰ ὡς καὶ »ἄλλοτε. Ἡ ὑγεία σας πάσχει οὐκ ὀλίγον, καὶ »ἐπιθυμῶ νὰ θεραπευθῆτε.»

»Ἠκολούθησα τῳόντι νὰ ἐργάζωμαι μετὰ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος κατὰ τὸ σύνηθες, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Κόμητος Λεσσελρόδε, καὶ μόνος διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Βεσσαραβίας.

»Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἀπολύουσά με μ' ἔσφιγξεν εἰς τὰς ἀγκάλας της. «Θέλομεν ἐνταμωθῇ καὶ πάλιν, μοὶ εἶπεν, ἢ τοὐλάχιστον θέ»λετε μοὶ δώσει τὰς εἰδήσεις σας. Βεβαιώθητε »ὅτι τὰ πρὸς Ὑμᾶς αἰσθήματά μου θὰ ἦναι »πάντοτε ἀναλλοίωτα.»

»Ἀνεχώρησα ἐκ Πετρουπόλεως περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου 1822, καὶ μετέβην εἰς Ἔμς. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἔφθασα εἰς Ἑλβετίαν, καὶ διέμεινα ἔν τινι μεμονωμένῃ ἐξοχῇ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γενεύης. Σοβαρὰ νόσος μὴ ἠνάγκασε νὰ ζητήσω οἰκίαν ἐν τῇ πόλει, ἔνθα ἐπίσης ἔζησα ὅλως μεμονωμένος οὐδὲν παραμελῶν ἵνα μὲ λησμονήσῃ ὁ κόσμος.

»Ματαίως ὅμως τὸ ἐπροσπάθησα. Οἱ Ἕλληνες ἀποδιωχθέντες τῶν μερῶν ὅπου μέχρι τῆς παρούσης δυστυχίας των εἶχον εὕρει γενναίαν καὶ εὐμενῆ φιλοξενίαν, ἐκεῖνοι οὓς αἱ καταστροφαὶ τῆς Χίου, τῆς Κύπρου, τῶν Κυδωνιῶν, τῶν Ψαῤῥῶν ἔῤῥιψαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μεσογείου, ἦλθον πρὸς ἐμὲ ζητοῦντες βοηθήματα καὶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ λάβωσι δι' ἐμοῦ καὶ ἐκ μέρους τῶν ξένων.

»Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καί τινες τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν ἰδιαιτέρως, μοὶ ἔστειλαν, ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ἀποστόλους διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ προσέτι, ἵνα μοὶ εἴπωσιν ὅτι ἰδόντες με ἐν μέσῳ αὐτῶν μέχρι τοῦ 1807 ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ παρακολουθήσαντές με διὰ τῆς διανοίας καὶ τῶν εὐχῶν των καθ' ὅλον τὸ στάδιόν μου μέχρι τῆς εἰς Γενεύην ἀποχωρήσεώς μου, οὐδέποτε ἤθελον παραιτηθῆ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἤμην καὶ θὰ ἦμαι ὡς ἐπὶ τοῦ παρελθόντος τὸ ὄργανον τῶν προσφιλεστέρων συμφερόντων τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι· ὅτι ἄλλως, θά με ἔβλεπον φθάνοντα τὸ ταχύτερον ἐπὶ τόπου, ἵνα συμμερισθῶ μετ' αὐτῶν τοὺς κινδύνους τοῦ παρόντος καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος· «Ἐὰν »δὲν ὑπηρετεῖτε τὴν Ῥωσσίαν, μοὶ ἔλεγον, ἢ »δὲν δύνασθε νὰ μᾶς ὑπηρετῆτε παρ' αὐτῇ, τί »κάμνετε λοιπὸν ἐν Ἑλβετίᾳ; Ὑπάγετε τοὐ»λάχιστον εἰς Κέρκυραν. Πλησιέστερος εἰς ἡμᾶς »δύνασθε νὰ μᾶς βοηθήσητε διὰ τῶν συμβουλῶν »σας. Ἠξεύρετε ὅτι ἄκραν ἀνάγκην ἔχομεν αὐ»τῶν, καὶ θέλομεν ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῶν.»

»Δὲν παρέλειψα νὰ κάμω γνωστὸν εἰς τὴν προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῆς μονώσεώς μου καὶ τὰς αἰτίας αὐτῆς. Τῇ ἐξήγησα ὅτι δὲν ἤμην πλέον χρήσιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς δημόσιος ἀνήρ, καὶ ὅτι μόνον ἠδυνάμην νὰ δώσω εἰς τὰ θύματα τοσούτων δυστυχιῶν συνδρομὴν ἀνάλογον πρὸς τὰ πενιχρά μου μέσα καὶ νὰ ἐξευμενίσω ὡσαύτως ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς ξένους τοὺς τιμῶντάς με εἰσέτι διὰ τῆς ἀρχαίας φιλίας των.

»Ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐπροσπάθουν νὰ καταπείσω τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὰ συμβάντα τοῦ ἔτους 1821 μὲ εἶχον καταστήσει ὅλως ἀνωφελῆ

Digitized by Google

πρὸς αὐτούς, τόσον ὀλιγώτερον οἱ λόγοι μου καὶ ἡ μαρτυρία τῆς διαγωγῆς μου ἴσχυσαν νὰ τοὺς μεταπείσωσι, καὶ ὁ λόγος εἶναι εὔληπτος.

»Ἐγκαταλελειμμένοι καὶ προγεγραμμένοι ὑφ' ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἐν ᾧ αἱ κυβερνήσεις αὗται ἐπέμβαινον διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν καὶ τῶν ὅπλων, ἵνα ἀποκαταστήσωσι τὴν τάξιν ὅπου ἡ ἀταξία δὲν ἦτο καταστροφή, ἀποστασία καὶ δουλεία, οἱ Ἕλληνες ἠπόρουν διατί οἱ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες, διατί ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας, ὁμόδοξος αὐτοῖς, τοὺς ἐγκατέλειπεν εἰς τοὺς Τούρκους;

»Καὶ κατενόουν μὲν πῶς τινὲς τῶν ἡγεμόνων τούτων παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν, ἵνα καταπαύσωσι τοὺς ἐκ τῆς Ῥωσσίας φόβους, πῶς δὲ αὐτὴ ἡ Ῥωσσία συνενοῦτο ἐν τοιούτῳ συστήματι, τοῦτο οὔτε κατενόουν οὔτε θέλουν ποτὲ κατανοήσει.

»Ἐκφράζοντες ἐπανειλημμένως τὴν διομολογίαν ταύτην τῆς πίστεώς των οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἑλλάδος, προσέθετον παρατηρήσεις ἐπιβαρυνούσας τὴν θέσιν των, διότι ἐπέμενον θεωροῦντες αὐτὴν ὡς βέβαιον ἐνέχυρον τοῦ μέλλοντος ὃ προσεδόκων παρὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας τῆς Ῥωσσίας.

»Φθονοῦντα τὴν ῥωσσικὴν ἐπιῤῥοὴν τινὰ τῶν ἀνακτοβουλίων προσεπάθησαν νὰ πείσωσι τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις αὕτη τῆς Ῥωσσίας ἦτο ἀμετάκλητος, καὶ ὅτι ἡ μόνη ἀπομένουσα αὐτοῖς σωτηρία ἦτο νὰ παραιτηθῶσι πάσης εἰς τὴν δύναμιν ταύτην ἐλπίδος καὶ παντὸς πρὸς αὐτὴν δεσμοῦ. Καὶ οὕτως ἐπέτυχον νὰ τοῖς ἀποσπάσωσι τῷ 1825 τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἰουλίου μηνός, δι' ἧς ἐβιάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν *ἀποκλειστικὴν προστασίαν* τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

»Ἀφ' ἑτέρου, τὰ αὐτὰ ἀνακτοβούλια περικυκλοῦντά με πανταχοῦ καὶ πάντοτε διὰ τῆς ἐπιτηρήσεώς των, εὐαρεστοῦνται εἰσέτι νὰ παρανοήσωσιν ἢ νὰ παρεξηγήσωσιν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν φύσιν τῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσεών μου. Ἐπιμένουσι παριστῶντα αὐτὰς οὐχὶ ὡς τὴν φυσικὴν συνέχειαν ὅλου τοῦ βίου μου, ἀλλ' ὡς κρῖκον ἐκτεταμένου σχεδίου εἰς ὃν προσαρτῶ τὴν τάχιον ἢ βράδιον ἀπόλυτον κυριαρχίαν τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

»Τοιοῦτος εἶναι τοὐλάχιστον ὁ λόγος εἰς ὃν ἀναγκάζομαι ν' ἀποδώσω τὴν ἐπιμονὴν δι' ἧς ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας εὐαρεστεῖται νὰ με περικαταλαμβάνῃ πανταχόθεν ἐπὶ σκοπῷ νὰ παραβλάψῃ τὴν ἀγαθὴν ὑπόληψιν δι' ἧς μὲ τιμῶσιν οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ νά με καταῤῥίψῃ ἄκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων οὓς ἀποδοκιμάζουσιν αἱ κυβερνήσεις καὶ ὧν ὁ κ. Μέτερνιχ ἠξίωσε νά με παραστήσῃ ὡς ἕνα τῶν κορυφαίων.

»Δὲν θέλω ἀφηγηθῆ ἐνταῦθα λεπτομερῶς πάντα τὰ σκανδαλώδη ταῦτα τεχνάσματα. Περιορίζομαι ν' ἀναφέρω τρία γεγονότα ἱκανὰ νὰ δώσωσι σαφῆ καὶ πλήρη ἰδέαν αὐτῶν.

»Ὁ Πρίγκηψ Μέτερνιχ ἰδὼν ἐν Βιέννῃ τὸν στρατηγὸν Μαιτλάνδον κατ' Αὔγουστον 1822 τῷ συνεχάρη εἰπών· «Λοιπόν, στρατηγέ μου, »ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ ἐξεῤῥιζώθη, ὁ Κόμης Καπο»δίστριας ἐτάφη δι' ὅλην του τὴν ζωήν. Θὰ ἔ»χετε εἰρήνην ἐν Ἑπτανήσῳ, καὶ ἡ Εὐρώπη »θὰ ἦναι ἀπηλλαγμένη τῶν μεγάλων κινδύνων »δι' ὧν τὴν ἠπείλει ἡ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐπιῤ»ῥοή.» Ἐπιστρέψας εἰς Κέρκυραν ὁ στρατηγὸς Μαιτλάνδος ἐπανέλαβε τοὺς λόγους τούτους εἰς τὸν κύκλον του, καὶ διεδόθησαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν.

»Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, ἵνα ἐνισχύσῃ παρὰ τῷ διπλωματικῷ σώματι καὶ τοῖς ἐν Βιέννῃ Ῥώσσοις τὴν αὐτὴν ἐξήγησιν τῆς ἀποχωρήσεώς μου, ὁ πρωθυπουργὸς οὗτος ἐπανέλαβεν εἴς τινα ὑπάλληλον τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος, οὗ ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ὑπόληψις καθιστῶσιν ἀναμφίβολον τὴν μαρτυρίαν του, ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, χαίρων ὅτι ἐπὶ τέλους ἀπεμακρύνθην τῶν συμβουλίων τοῦ Σεβαστοῦ αὐτοῦ Συμμάχου, εἶχεν εἴπει τῷ Κ. Μέτερνιχ· «Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶναι παραπολὺ »ἀγαθός· ἐὰν εἷς τῶν ὑπηρετούντων με εἶχε κατα»χρασθῆ τὴν ἐμπιστοσύνην μου ὡς ὁ Κόμης Κα»ποδίστριας τὴν τοῦ Κυρίου του, ἤθελον δώσει »ἐν παράδειγμα καὶ διατάξει νὰ τὸν ἀποκεφα»λίσωσι.»

»Τελευταῖον, γινώσκω μετὰ τῆς αὐτῆς θετικότητος, ὅτι καθ' ὅλας τὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ἀνακρίσεις, ὅσαι ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τῆς σήμερον ἐγένοντο κατὰ τῶν μυστικῶν ἑταιριῶν καὶ τῶν ταραξιῶν, οἱ ἀνακρινόμενοι πάντοτε ἠρωτήθησαν περὶ τῶν ὑποτιθεμένων πρός με σχέσεών των· ἐν ᾧ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν οὐδέποτε ἐσχετίσθη πρὸς ἐμέ, οὐδεὶς οὐδέποτε μ' ἐγνώρισε προσωπικῶς, καὶ εἰς οὐδεμίαν οὐδέποτε εἰσῆλθον μυστικὴν ἑταιρίαν.

»Περικυκλοῦντές με οὕτω διὰ μολυντικῆς ἀτμοσφαίρας ἐλπίζουσι ν' ἀπομακρύνωσιν ἐμοῦ τοὺς ἔχοντας ἔντιμον ὑπόληψιν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ φαντάζονται νά με προσεγγίσωσιν εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐναντίᾳ τάξει εὑρισκομένους.

»Δὲν ἐπέτυχον, οὐδέποτε θὰ ἐπιτύχωσιν. Ὡσαύτως θὰ ἀποτύχῃ τὸ σχέδιόν των νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τῆς μνήμης καὶ τῆς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὰ ἴχνη τοῦ παρελθόντος, ὅπως καταστρέψωσιν, ἢ τοὐλάχιστον παραμορφώσωσι τὴν φύσιν τοῦ λαοῦ τούτου, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον ἡ Ῥωσσία νὰ τὸν προστατεύσῃ.

»Ἐπροσπάθουν νὰ πείσωσι τοὺς Ἕλληνας ὅτι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἤθελον τοὺς ἐγκαταλείψει, διότι εἶναι Ῥῶσσοι, καὶ προσέθετον· «Εἴσθε Ῥῶσσοι, διότι εἷς ἐκ τῶν ὑμετέρων εἶναι

Digitized by Google

»πάντοτε Ῥῶσσος, καὶ διότι ἔχετε εἰς αὐτὸν »ἐμπιστοσύνην.»

»Οἱ Ἕλληνες μὲ ἠρώτων πῶς ἔπρεπε νὰ θεωρήσωσι τὴν εὐσυνείδητον κατὰ τὸ φαινόμενον δήλωσιν ταύτην... Ἠδυνάμην νὰ τοῖς ἀπαντήσω;—Ἠδυνάμην νὰ τοὺς συμβουλεύσω;

»Ἡ σιωπή μου, ἡ ἀπομόνωσίς μου, ὁ τίτλος ὃν φέρω εἰσέτι, δὲν ἦσαν τόσα ἐπιχειρήματα ἐξ ὧν ἡ πανουργία καὶ ἡ δολιότης πολιτικῶν τινων ὠφελοῦντο ἐπιδεξίως, ὅπως ἀποπλανήσωσι καὶ ἀφανίσωσιν ἀνεπιστρέπτως τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας;»

»Ἔκτοτε δέν μοι ἐπετρέπετο νὰ μείνω ἐπὶ πλέον καὶ οἰκειοθελῶς εἰς θέσιν, ἐξ ἧς οἱ Ἕλληνες ἐμόρφωνον γνώμην ἐπιβλαβῆ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἥτις ἀφ' ἑτέρου διήγειρε τὰς κατ' ἐμοῦ ὑπονοίας καὶ καταμηνύσεις τινῶν ἀνακτοβουλίων.

»Τοιοῦτο ἦτο τὸ ζήτημα ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ λυθῇ εἰμὴ διά τινος δικαίας ἀποφάσεως τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας.

»Ἤδη ἐπικαλοῦμαι αὐτὸ δεόμενος εὐσεβάστως τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ παρὸν ἔγγραφον.

Ἐν Γενεύῃ, τῇ 12/24 Δεκεμβρίου 1826.

(Ὑπ.) *ὁ Κόμης* ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ.»

ΛΟΓΟΙ Μ. ΡΕΝΙΕΡΗ ΚΑΙ Ε. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ἐκφωνηθέντες ἐπὶ τῇ καταθέσει τῶν λειψάνων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἐν τῷ νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν τῇ 8 Ἀπριλ. 1877.

Α'

[Ὑπὸ Μ. Ῥενιέρη.]

Πληροῦται λοιπὸν σήμερον ὁ διακαὴς πόθος τοῦ Πανελληνίου, ἐκτελεῖται ἡ ἔντιμος ἐντολὴ τῆς ἐν Μασσαλίᾳ ἐπιτροπῆς· τὰ ὀστᾶ τοῦ ἀοιδίμου Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἀναλαμβάνονται ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος καὶ διὰ δημοσίας πομπῆς τιμηθέντα παραδίδονται εἰς τὴν γῆν τῆς πατρίδος. Ἵν' ἀπαντήσωμεν ὁμοίαν τελετὴν ἐνταῦθα γενομένην, δέον ν' ἀναδράμῃ ὁ στοχασμὸς ἡμῶν μέχρι τῆς ἑβδομηκοστῆς ἕκτης Ὀλυμπιάδος, ὅτε, ἐπὶ Φαίδωνος ἄρχοντος, ὁ Κίμων ἀνευρὼν τοῦ Θησέως τὰ λείψανα, καὶ ταῦτα εἰς τὴν τριήρη αὐτοῦ ἐνθέμενος καὶ κοσμήσας μεγαλοπρεπῶς, κατήγαγεν εἰς Ἀθήνας. «Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἡσθέντες, λέγει ὁ Πλούταρχος, πομπαῖς λαμπραῖς καὶ θυσίαις ἐδέξαντο τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως ὥσπερ αὐτὸν ἐπανερχόμενον εἰς τὸ ἄστυ». Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θησέως ἐτίμων οἱ τότε Ἀθηναῖοι τὸν ἥρωα, ὅστις μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον εἰς νοῦν βαλόμενος, συνῴκισε περὶ τὴν ἀκρόπολιν τοὺς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦντας, καὶ μιᾶς πόλεως ἕνα δῆμον ἀνέδειξε τοὺς τέως σποράδας ὄντας. Εἰς δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Κοραῆ τιμῶμεν τὸν ἄνδρα, ὅστις τοὺς πατέρας ἡμῶν εὑρὼν ἐν τῇ διασπορᾷ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀμαθείας συνήγαγε περὶ τὸν βωμὸν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἓν ἔθνος, ἔχον προγόνους τοὺς διδασκάλους τῆς ἀνθρωπότητος, ἐμόρφωσε τὸ αἴσθημα αὐτῶν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐγένετο εἷς ἐκ τῶν πρώτων δημιουργῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως.

Τὸ ἔθιμον τῶν ἀρχαίων τοῦ τιμᾶν δι' ἐξαιρέτων τιμῶν τὴν κηδείαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἀνεμνήσθη αὐτὸς ὁ Κοραῆς, ὅταν κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου τοῦ 1791 ἔτους ἐγένετο θεατὴς τῆς μεγαλοπρεπεστάτης πομπῆς, δι' ἧς οἱ Γάλλοι μετέφερον ἀπὸ τῆς Βαστιλίας εἰς τὸ Πάνθεον τὰ ὀστᾶ τοῦ Βολταίρου. Σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ τότε ἐν Παρισίοις ἀγνώστου πολίτου ἔθνους περιφρονημένου καὶ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ζώντων ἐξηλειμμένου, ἐν ᾗ περιγράφει τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅτε ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του μετὰ πολλῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων σοφῶν ἐθεᾶτο τὴν θήκην τὴν περιέχουσαν τὰ ὀστᾶ τοῦ μεγάλου σοφοῦ, ἐπάνω εἰς λαμπρὰν ἄμαξαν συρομένην ἀπὸ δώδεκα λευκοὺς ἵππους, ἧς προηγοῦντο φερόμενα τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἀκαδημαϊκῶν καὶ τῶν σπουδαίων τῶν Παρισίων, ἠκολούθει δὲ πλῆθος ἀναρίθμητον λαοῦ τιμῶντος τὸν ποιητήν, τὸν φιλόσοφον, τὸν ἱστορικὸν ὅστις προητοίμασε τὴν Γαλλίαν εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἐλευθερίας.

Δάκρυα ἀληθινά, δάκρυα ἀπαρηγόρητα, λέγει ὁ Ἀδαμάντιος, *μοῦ ἀπέσπασεν ἡ ἀνάμνησις ὅτι οὕτω καὶ οἱ προπάτορες ἡμῶν, οἱ ἀμίμητοι Ἕλληνες, ἤξευραν νὰ τιμῶσι τὴν σοφίαν. Καὶ ποῖοι ἄλλοι ἔγιναν τύπος καὶ ὑπογραμμὸς παντὸς καλοῦ ; Δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἵτινες κατέστησαν στρατηγὸν τῆς Σάμου τὸν Σοφοκλέα ;* ... Ταῦτα ἔγραφε τότε ὁ Ἀδαμάντιος· τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην ἡ ψυχὴ αὐτοῦ παρισταμένη εἰς τὴν τελετὴν χαίρει βλέπουσα ὅτι οἱ ἀγαπητοὶ αὐτοῦ Ἕλληνες ὑποδέχονται τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ὡς αὐτὸν ἐπανερχόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν. Χαίρει βλέπουσα ὅτι τιμῶμεν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετήν· ὅτι καταθέτομεν αὐτὰ εἰς γῆν ταύτην τῶν Ἀθηνῶν, τὴν καρδίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν τάφων τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῶν κεκοιμημένων εἰς τὴν νεκρόπολιν ταύτην καὶ συντελεσάντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Χαίρει δὲ συγχρόνως ἡ ψυχὴ τοῦ Κοραῆ ὅτι οἱ πρόδρομοι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνεγέρσεως δὲν ἐχώρισαν ποτὲ τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὅτι τὸ σύνθημα ὅπερ ἀφῆκαν ἡμῖν ἦν πίστις καὶ πατρίς.

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐκπληροῦμεν τὸν πόθον τῆς ἁγίας ταύτης ψυχῆς ἐκφράζοντες πανδήμως τὴν εὐγνωμοσύνην ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν φιλέλληνα Γαλλίαν, ἥτις κατὰ τὸ ἔτος 1782 δεξαμένη εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὸν Ἀδαμάν-

Digitized by Google

τιον ἐμόρφωσε τὸν ἄνδρα, τὸν ἐτίμησε, τὸν ἐδόξασε, τὸν ἠγάπησεν ἴσα τοῖς ἰδίοις αὐτῆς τέκνοις, καὶ φυλάξασα τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, ἐπέτρεψεν ἡμῖν, οὐχὶ ἄνευ ἐνδομύχου ἄλγους, νὰ τὰ μεταφέρωμεν ἀπὸ τὰς νέας εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας.—Ἀλλὰ μὴ φθονήσῃς ἡμῖν τῆς ἡμέρας ταύτης, ὦ γῆ τῶν Παρισίων, ἴσα τῇ φυσάσῃ Ἑλλάδι πεφιλημένη ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιον. Ἔχε ἐν τοῖς μεγάροις Σου τὴν Μηλίαν Ἀφροδίτην καὶ τἄλλα τῶν προγόνων ἡμῶν ἀριστουργήματα, καὶ τέρπου εἰς τὴν θέαν αὐτῶν, ἵνα οἱ καλλιτέχναι Σου θαυμάζοντες καὶ μελετῶντες αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἁμιλλώμενοι, φυλάττωσιν καὶ εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἀναμμένην τὴν δᾷδα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Αὐτὰ ὅμως τὰ σεβαστὰ λείψανα, εἶναι ὀστᾶ ἐκ τῶν ὀστέων ἡμῶν· ἄφες νὰ ἀποσπάσωμεν αὐτὰ ἀπὸ τὰς ἀγκάλας Σου. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ Πυθία ἤθελε ζητήσει διὰ χρησμοῦ τὴν εἰς Ἀθήνας μεταφορὰν αὐτῶν, καὶ οἱ προπάτορες ἡμῶν ἤθελον ποιήσει αὐτοῖς ναὸν ὅπως ἐποίησαν τῷ Λυκούργῳ καὶ τῷ Ἀριστοτέλει. Εἰς τοὺς χρόνους ἡμῶν χρησμοδοτεῖ ἡ κοινὴ συνείδησις· εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ὑπακούοντες, καταθέτομεν σήμερον ταῦτα εἰς τὸν τύμβον τοῦτον, ὅστις ἔσται ἐσαεὶ τὸ προσκυνητήριον τῶν γενεῶν τῶν Ἑλλήνων.

Β'

[Ὑπὸ Ε. Κοκκίνου.]

Ἂν διαδέχωμαι τὸν προλαλήσαντα δὲν πράττω τοῦτο ἐκ προσωπικῆς τινος ἀξιώσεως, ἀλλὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἐκ τῆς ἐμῆς ἀπορρέοντος θέσεως. Ὡς ἀντιπρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου ἐπετράπην ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου νὰ χαιρετίσω διὰ συντόμου προσφωνήσεως τὴν τῶν τιμίων λειψάνων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἀνακομιδὴν καὶ ἐγκατάθεσιν εἰς τὸν τύμβον, ὃν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῶν παρεσκεύασεν ἡ εὐσεβὴς γνώμη τῶν φιλοτίμων τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου αὐτουργῶν καὶ συνεργῶν.

Τὸ ἀπαραίτητον τῆς λειτουργίας ἔστω μοι ἐνώπιον τῆς ὑμετέρας ἐπιεικείας εἰς δικαίωσιν τῆς ὑπακοῆς.

Ἂν κηδευόμενον τὸν τελευταῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἕλληνα, τὸν Φιλοποίμενα, ἐτίμησαν ἀπαντήσασαι ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν ἅπασαι αἱ πόλεις καὶ κῶμαι τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, καὶ Σὲ ὡσαύτως τὸν πρῶτον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Ἕλληνα συμπαραπέμπουσι μετὰ δέκα ἀπὸ τῆς τελευτῆς Σου Ὀλυμπιάδας εἰς τὸ ἐν τῇ νεκροπόλει ταύτῃ τέμενός Σου ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ σεβασμὸς πάσης πόλεως καὶ κώμης τῆς τε ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ ἔκτασις τῆς σοφίας Σου καὶ οἱ ἀειθαλεῖς καὶ κοινωφελεῖς αὐτῆς καρποὶ καὶ τῆς πρακτικῆς Σου ἀρετῆς τὸ ὑπέροχον περιέθεντο τοσαύτην τῆς δόξης τὴν αἴγλην εἰς τὸ ὄνομά Σου, ὥστε ἡ μνεία αὐτοῦ νὰ θεωρῆται ὡς ὁ μόνος προσήκων ἔπαινος, πᾶν δ' ἄλλο ἐγκώμιον ὡς ἐλάττωσις τῆς ὀφειλομένης Σοι τιμῆς.

Ἡ σκέψις αὕτη ἐπιβάλλει καὶ ἐμοὶ ὡς ἀνάγκης ὅρον τὴν ἀπὸ τῶν εἰθισμένων ἐπαίνων ἀποχήν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ ἄλλοτε, ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνδριάντος ἀποκαλύψεως, κατ' ἐντολὴν καὶ τότε τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου τὸν λόγον λαβὼν ἀπέδωκα κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων τὸν φόρον τοῦ θαυμασμοῦ εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ἀνδρός.

Δίκαιον ὅμως καὶ πρέπον τῇ πανδήμῳ ταύτῃ τελετῇ νομίζω νὰ μὴ μείνωσιν ἀμνημόνευτοι οἱ λόγοι, δι' οὓς ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς γνώμης νὰ μετατοπισθῇ ἡ κόνις τοῦ Κοραῆ ἐκ τῆς φιλοξένου χώρας τῆς φιλέλληνος Γαλλίας εἰς τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος ἔδαφος.

Ὁ ἄρτι ἀπὸ τοῦ τάφου τούτου λαλήσας ἀξιότιμος πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπῆς παρέβαλε μετὰ ἐξαιρέτου εὐφυΐας τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ ἀοιδίμου γέροντος πρὸς τὴν ἐπὶ Φαίδωνος ἄρχοντος γενομένην ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἀνεύρεσιν τῶν λειψάνων τοῦ Θησέως ἐν Σκύρῳ καὶ τὴν εἰς Ἀθήνας αὐτῶν καταγωγήν. Τὸ γόητρον, ὃ ἐνέσταξεν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὁ προσφιλὴς ῥήτωρ διὰ τῆς οἰκείας αὐτῷ τοῦ λόγου χάριτος, ἐπαναφέρει τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὡς ἐν στερεοτυπίᾳ πρὸς τὸν Ἀθηναῖον ἥρωα, ὡς πρὸς ὅρον παραβολῆς τοῦ λαμπροτάτου τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κοραῆ. Ὅπως ὁ Θησεὺς δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνας τὰς ἐγκυκλίους ἡρωϊκὰς πράξεις, ἀλλ' ἀπέβλεψεν, ὡς πρὸς τὸ κοινωφελέστατον τῶν ἔργων, εἰς τὴν ἵδρυσιν ἐννόμου πολιτείας, καὶ συναγαγὼν εἰς ἓν τὰ σποράδην πρότερον οἰκοῦντα τὴν Ἀττικὴν πλήθη συνεστήσατο ἐξ αὐτῶν τὴν μεγάλην τῶν Ἀθηνῶν πόλιν, οὕτω καὶ ὁ Κοραῆς, νέος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας Θησεὺς γενόμενος, δὲν ἔστερξε μόνην τὴν ἀπὸ τῶν φιλολογικῶν ἀριστειῶν δόξαν, ἣν ἅπαντες οἱ πρὸ αὐτοῦ, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν μετ' αὐτὸν σοφῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐζήλωσαν, ἀλλ' ἐπεβάλετο καὶ κατώρθωσε νὰ ἑνώσῃ εἰς ὀργανικὸν σύνδεσμον τὰς ἐν τῇ διασπορᾷ τῶν γραμμάτων πνευματικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις, καὶ ν' ἀποδείξῃ τοῖς ἐν ἡμῖν τῆς σοφίας μύσταις ἑνιαῖον τὸ κέντρον, μίαν καὶ κοινὴν τὴν πατρίδα καὶ πόλιν, τῆς ἐθνικῆς δηλονότι παιδεύσεως τὸν περίβολον.

Ἡ διὰ τῆς παιδείας ἀνάπλασις καὶ μόρφωσις τοῦ ἔθνους ὑπῆρξε διὰ τὸν Κοραῆν ὁ διηνεκὴς τοῦ βίου σκοπὸς καὶ τοῦ σκοποῦ τούτου ἡ ἐπίτευξις τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ τὸ μέγιστον. Ἡ πνευματικὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἑνότης αὐτὸν ἔλαβεν ἱδρυτὴν καὶ θεσμοθέτην, ὡς ἡ τῶν Ἀθηναίων Πολιτεία ἱδρυτὴν καὶ πρῶτον αὐτῆς νομοθέτην ἔσχε τὸν Θησέα.

Ἀρχηγέτης δὲ τῆς πνευματικῆς ταύτης πολιτείας ἀποδειχθεὶς ἀπέθετο πᾶσαν προσωπικὴν

Digitized by Google

καὶ ἰδιωφελῆ σκέψιν, ἀφιερώσας ἅπασαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τὴν δύναμιν εἰς μόνην τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους τὴν ἐξυπηρέτησιν.

Ἡ ὁσιότης τοῦ βίου καὶ ἡ μεγαλοσύνη τῆς αὐταπαρνήσεως αὐτοῦ ὑπερέβησαν καὶ τὰ βαρύτατα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς τάλαντα. Ἐν ᾧ διὰ τῆς ἡρωϊκῆς τῆς ψυχῆς του ἐγκαρτερήσεως κατηγωνίζετο τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος παλαίων ἡμέραν καὶ νυκτὸς διὰ τῆς ἐργασίας κατὰ κρισιμωτάτων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, δὲν ἔστερξε νὰ δεχθῇ τὴν ἐπανειλημμένως προσενεχθεῖσαν αὐτῷ καθηγεσίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τοῖς δημοσίοις τῆς Γαλλίας παιδευτηρίοις, περὶ τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζον καὶ διὰ τὴν ὑλικὴν ὠφέλειαν καὶ διὰ τὰς ἐξ αὐτῆς τιμὰς οἱ σπουδαιότατοι ἐκ τῶν Γάλλων ἑλληνιστῶν. Ἀπεποιήθη δὲ τὸν διορισμόν, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἄρτι δημοσιευθείσης γαλλικῆς αὐτοῦ ἀλληλογραφίας, ἵνα μὴ περισπᾶται δι' αὐτὸν ἐκ τῶν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς νεολαίας αὐτοῦ προωρισμένων ἐργασιῶν του.

Ἡ μόρφωσις τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἡ παίδευσις τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας τῶν ὁμοεθνῶν ὑπῆρξαν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς ἐκ τῶν μελημάτων αὐτοῦ τὰ κυριώτατα. Ἅπαντα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων τὰ θέματα ἐφώτισε διὰ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἁπάντων αὐτῶν ἄμεσον ἐπορίσατο τὴν ὠφέλειαν τῇ πατρίδι.

Τοσαύτη πρὸς τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ καὶ πρὸς τὴν ἰδιοπράγμονα δόξαν ἀλλοτριότης μετὰ τοσαύτης ἡνωμένη σοφίας δὲν ἀπαντῶσιν εὐκόλως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Τοιαύτης ἀρετῆς λαμπρότατον ἔχει πρότυπον ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς τὸν Σωκράτην, πρὸς αὐτὸν δὲ μόνος ὁ Κοραῆς δύναται νὰ ὑποστῇ τὴν σύγκρισιν ἀνεμέσητον.

Ἡ ἀπὸ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ὠφέλεια εἶναι ἔκπαλαι κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα· ἀλλ' ὅταν τῆς σοφίας αὐτῶν οἱ μόχθοι ἔλαβον ὡς κυριώτατον σκοπὸν καὶ τέλος τὴν τοῦ πατρίου ἔθνους ἀνάστασιν καὶ προκοπήν, τότε γεννᾶται διὰ τὴν πατρίδα ἡ ὑποχρέωσις τοῦ νὰ διεκδικήσῃ τὰ σώματα αὐτῶν ἵνα προσφέρῃ αὐτοῖς τὴν ἀνάπαυσιν ἐν τοῖς φιλοστόργοις αὐτῆς κόλποις.

«Γαῖα δὲ πατρὶς ἔχει κόλποις τῶν πλεῖστα καμόντων
»σώματ', ἐπεὶ θνητοῖς ἐκ Διός ἦλθε κρίσις».

Τὰ δ' ἔθνη, παρ' οἷς ἐπὶ μικρὸν ἢ καὶ πολὺν χρόνον ζήσαντες ἐτάφησαν οἱ τοιοῦτοι μεγάλοι ξένοι, προθύμως πάντοτε ἀπέδωκαν τὰ λείψανα αὐτῶν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς.

Ἐπὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς σοροῦ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τῆς τοῦ ποιητοῦ Φοσκόλου, ἐσχάτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀποδόσεως τιμιωτάτου νεκροῦ, τοῦ μεγάλου ἀληθῶς ἐν φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐν ἀγαθοεργίαις Ἀμερικανοῦ Πειμπόδη (Paebody), τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος περιέθετο διὰ περιφανῶν παραδειγμάτων εἰς τὴν συνήθειαν ταύτην τὴν σφραγῖδα διεθνοῦς καθήκοντος.

Ἡ μεγαλόψυχος Γαλλία, ἥτις τὸν Κοραῆν καὶ ζῶντα ἐτίμησε καὶ θανόντα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἐδέξατο, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀρνηθῇ τὴν κόνιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις, ἂν δὲν ἀντεποιεῖτο αὐτῆς, θὰ κατεκρίνετο ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἰδίων τέκνων καὶ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἔνοχος ἀγνωμοσύνης ἅμα καὶ ἀναισθησίας. Ἂν περὶ ἀνδρὸς ἐπὶ σοφίᾳ μόνον διαπρέψαντος ἐπρόκειτο, ἡ Ἑλλὰς ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διεθνῆ τῆς σοφίας αὐτοῦ δόξαν δὲν ἤθελεν ἀμφισβητήσει τῆς διηνεκοῦς τιμῆς τοῦ τάφου τῇ γῇ, ἣν ὁ ἀοίδιμος ἐφίλησεν ὅσον καὶ τὴν φύσασαν αὐτὸν Ἑλλάδα, μολονότι ἡ καταπλουτοῦσα τῆς ἀπὸ τῶν οἰκείων σοφῶν δόξης Γαλλία οὐδαμῶς ἐπιδέεται καὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν ἐράνου. Ἀλλ' εἴπαμεν ἤδη ὅτι τοῦ Κοραῆ τὸ μεγαλεῖον ἐξεδηλώθη ἰδίως ἐν τῇ πρακτικῇ ὠφελείᾳ, ἣν ἀπὸ τῶν πόνων αὐτοῦ ἐθησαύρισε τῇ πατρίδι. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶναι πασίγνωστον, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἄρτι δημοσιευθεισῶν πρὸς τὸν Ροχέτιον καὶ πρὸς ἄλλους σοφοὺς τῆς Γαλλίας ἐπιστολῶν, ὅτι ὁ ἀοίδιμος ἐστέναζε καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς φιλοξένου γῆς τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ Γαλλίας διὰ τὴν στέρησιν τῆς πατρίδος, ἐξ ἧς εἶχεν ἀναχωρήσει ἵνα μὴ τῆς τυραννίας ἡ ὕβρις καὶ τῆς δουλοσύνης ὁ ζυγὸς μαράνωσι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα, καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη πρὸ τοῦ θανάτου νὰ ἐπανέλθῃ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ γήρατος.

Οὔτε δίκαιον, οὔτε ὅσιον ἦτο ν' ἀδιαφορήσωμεν οἱ Ἕλληνες περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πατρίδι, πρὸς τὴν γῆν τῆς ὁποίας ἄσβεστον ἔτρεφε τὴν δίψαν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ βίῳ. Καθῆκον ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἅμα δὲ καὶ εὐσεβείας πρὸς τοὺς πόθους τοῦ κεκοιμημένου ἐπιτελοῦντες, ἀνεδέξαντο τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ περιπύστου οἴκου τῶν ἀδελφῶν Ῥάλλη οἱ ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενεῖς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν εἰς τὸν προκείμενον τάφον, ὅστις ἱδρυμένος ἐν ταῖς κλειναῖς Ἀθήναις, ὡς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἑλλάδος, θέλει ἑρμηνεύει τορῶς τοῖς πᾶσι τὴν πρὸς τὸν τεθνεῶτα τιμὴν καὶ ἀγάπην τοῦ ἔθνους καὶ διεγείρει τὸν ζῆλον τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν.

Καὶ οἱ ἐπιζῶντες ἐκ τῶν ἐν Γαλλίᾳ σοφῶν φίλοι καὶ ὁμιληταὶ τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, καὶ οἱ ἐπίγονοι αὐτῶν, προσφωνοῦντες εἴτε νοερῶς εἴτε καὶ ἐν τῷ πολυανδρίῳ τούτῳ τὸ σεμνὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐνδιαίτημα, θέλουσιν αἰσθανθῆ ὅτι ἡ μεταφορὰ αὐτοῦ εἰς τὴν γενέτειραν γῆν ηὔξησεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἑλλήνων τὴν πρὸς τὴν Γαλλίαν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην, ὧν ὁ

Digitized by Google

Κοραῆς ὑπῆρξε διαπρύσιος κῆρυξ. Ἐν τῇ συναισθήσει δὲ ταύτῃ θέλουσι βεβαίως χαιρετίσει μεθ' ἡμῶν τὸν τάφον τοῦ σοφοῦ Ἕλληνος διὰ χαιρετίσματος μεταπεποιημένου ἐκ τῶν ὡραίων στίχων, οὓς Πλάτων ὁ κωμικὸς ἐποίησεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Θεμιστοκλέους·

«Ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος
»τοῖς συμφύλοις πρόσρησις ἔσται εὐσεβής».

Ὅτε ὁ ἁρματωλὸς Θεόδωρος Κομνᾶ Τράκας εἶδεν, ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Σαλώνων (1821), φονευθέντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὸν υἱόν του Σταμάτην, εἶπε πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν στρατιωτῶν του· «Γάμος χωρὶς σφαχτὰ δὲ γίνεται.»

ΠΡΩΤΟΜΑΪΑ

Τίς δὲν ἑώρτασε τὴν *Πρωτομαΐαν* πολλάκις καὶ πάντοτε μεθ' ἡδυπαθείας; Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸ εἰκοστόν, τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του κατὰ τὴν πρωτομαΐαν; Καὶ ἐὰν πᾶσαι αἱ ἑορταί, πάντα τὰ ἐπιτόπια ἔθιμα καταργηθῶσιν ὑπὸ τὸ λίστρον τοῦ ψυχροῦ ἐγωϊσμοῦ, ἡ Πρωτομαΐα, εἴμεθα βέβαιοι, θὰ μείνῃ, διότι ἔχει συνηγοροῦσαν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν φύσιν, συνηγοροῦντα τὰ ἄνθη, συνηγορούσας τὰς ἀηδόνας, συνηγοροῦν πᾶν αἴσθημα θελκτικόν, ἐμφυτευθὲν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Ὦ φίλτατε Ταντταλίδη! ποσάκις ἐδάκρυσα ἀπομνημονεύων τὸν *τελευταῖον ὕμνον σου εἰς τὸν Μάϊον* κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην!

Ὦ πραγμάτων ἀλλοίως ἀλλοίων!
ὢ τοῦ χρόνου σιδήρεον κράτος!
Ποῖος πρῶτα σ' ἀπήντων, καὶ ποῖον
μ' ἀπαντᾷς καὶ μ' ἀφίνεις ἐσχάτως!
Πρῶτος ὤρθριζον πάντοτε, πρῶτος
τῶν ἀπείρων σου, Μάϊε, φίλων
ν' ἀπομάξω, ἀγνὰς, ἔτι σκότος,
τὰς Μαΐτιδας δρόσους τῶν φύλλων. . .
Ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον μεταίρων
ἀγαλλόμενον, Μάϊε, πόδα,
μὲ χαρὰν χρυσαλλίδων εὐπτέρων
ἔτι κάλυκας ἔδρεπον ῥόδα·
πλὴν ψαλὶς συμφορᾶς θεηλάτου,
ῥιζηδὸν τὰ πτερά μου τεμοῦσα,
μοχθηρὰν ἀντ' εὐκταίου θανάτου
μοὶ χαρίζει ζωὴν τιμωροῦσα. . .
Ῥικνὸς αἴφνης καὶ δύσχολος γέρων,
ἐπ' ἀδήλου προσκόπτων ἐδάφους,
βακτηρίαν δυσβάστακτον φέρων,
ποῦ βαδίζω, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς τάφους;
Χωρισμοῦ διαζύγιον πλέον,
Μάϊέ μου, καὶ λάβε καὶ φέρε·
ἰδοὺ σήμερον, στένων καὶ κλαίων,
σοὶ φωνῶ τὸ πανύστατον Χαῖρε!

Εἰς τὸ γοερὸν τοῦτο καὶ ἐπιθανάτιον ἀληθῶς ᾆσμα τοῦ κύκνου τῆς Χάλκης, ἂς ἀντιτάξωμεν τὸ φαιδρὸν καὶ ἀφελὲς καὶ πεζὸν τραγούδιον τῶν νησιωτίδων, τὸ ὁποῖον ᾄδουσαι πανεύθυμοι καὶ ἀνθοστεφεῖς, χορεύουσι τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χορόν, φέρουσαι γύρω τὸν ἀνεμόμυλον·

Ἦλθ' ὁ καιρὸς κ' ἡ ἄνοιξις, τὸ Μάϊ, τὸ Μάϊ,
ἦλθε τὸ καλοκαῖρι,
'που θὲ νὰ γενοῦμε ταῖρι.
Στάζουν τὰ δένδρα ζάχαρι, τὸ Μάϊ, τὸ Μάϊ,
καὶ τὰ βουνὰ πιπέρι·
ἦλθε τὸ καλοκαῖρι,
'που θὲ νὰ γενοῦμε ταῖρι,
κ' οἱ γονειοί μας συμπεθέροι, κτλ.

* * *

Ἡ πρωτομαΐα διεδέχθη τὸν ῥωμαϊκὸν *Μαϊουμᾶν*. Ἡ λέξις Μαϊουμᾶς, παράγωγος τοῦ φοινικικοῦ μαϊμ (ὕδατος), σημαίνει, κατὰ τὴν τῶν Φοινίκων διάλεκτον, ἑορτὰς ἐν γένει ἢ παίγνια, καὶ ἰδιαιτέρως τὰς τελουμένας ἐν τοῖς παραλίοις εὐθυμίας ὑπὸ τῶν ἁλιέων, ἀγωνιζομένων ἐπιδεξίως νὰ πίπτωσιν ἀλλεπάλληλοι ἐν τῷ ὕδατι πρὸς παιδιὰν καὶ τέρψιν τῶν θεατῶν.[1] Τῷ δὲ χρόνῳ κατέστη κανονικὴ ἑορτή, τεταγμένη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐν ἡμέραις ῥηταῖς πρὸς διάχυσιν τοῦ λαοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι κατέβαινον ὅπως ἀπολαύσωσιν αὐτῆς εἰς τὸ Κάνωβον, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ σκανδαλωδέστερα ὄργια. Ἐν δὲ τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ ἐτελεῖτο κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα, εἰς τιμὴν τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Διονύσου· ὁ τῆς ἑορτῆς δὲ ταύτης καιρὸς ὠνομάζετο Μαϊουμᾶς, διήρκει δὲ τριάκοντα ἡμέρας καὶ ἐδαπάνων πάμπολλα εἰς τὴν θέαν ταύτην. Ὅθεν ὁ Ἰουλιανὸς κατακρίνει τοὺς Ἀντιοχεῖς, οἵτινες ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ἐπτοημένοι πρὸς τὴν ἑορτὴν ταύτην, «ὑμῶν δ' ἕκαστος, λέγων, εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει, οὔτε ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν, οὔτε ἡ πόλις κοινῇ.» Καὶ φαίνεται ὅτι τῷ ὄντι αἱ ἐν Κανώβῳ ἀκολασίαι ἀνενεοῦντο κατὰ τὴν πανήγυριν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἀπηγόρευσαν· ἡ ἐν Τρούλλῳ μάλιστα σύνοδος ἐν τῷ ΜΒ' αὐτῆς κανόνι περιαιρεῖ αὐτὴν παντελῶς ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα κακὴ συνήθεια, ἀρκεῖ νὰ θεραπεύῃ τὰς ὀρέξεις τοῦ ὄχλου, εἶναι δυσέκριπτος, καὶ ἀπόδειξις τούτου πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑπτάνησον, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεισφρήσασα δυστυχῶς κακόῤῥεκτος ἑορτὴ τῆς πρώτης τῶν νηστειῶν ἡμέρας, οἱ Αὐτοκράτορες Ἀρκάδιος καὶ Ὁνώριος τὴν ἐπανήγαγον, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῶν ἔτος, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τοῦ πρὸς τὴν δημοσίαν ἠθικὴν σεβασμοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦτο νὰ τηρηθῇ ἡ παραγγελλομέ-

1. Τοιοῦτό τι παράξενον ἔθιμον διετηρήθη καὶ παρὰ τοῖς χυδαίοις τῶν ἡμετέρων, προσπαθούντων νὰ ῥίψωσιν εἰς τὸ ὕδωρ ἀλλήλους κατὰ τὴν 7 Ἰανουαρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἴσως ἔχει τινὰ σχέσιν καὶ τὸ ῥῖψιμον τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων.

Digitized by Google

νη εὐταξία, ἀπηγορεύθη πάλιν μετὰ τέσσαρα ἔτη.[1]

ΡΑΨΩΔΟΣ

Ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀπηγγέλλοντο διάφορα τεμάχια εἰς τελετάς, ἢ ἑορτάς, μετά τι προανάκρουσμα λύρας, παρὰ τῶν καλουμένων *ἀοιδῶν* ἢ *ῥαψῳδῶν*, οἵτινες ἔχοντες ποιητικὰ προτερήματα, ἀπήγελλον ἐνταυτῷ καὶ ἕτερα ποιήματα ὑπ' αὐτῶν πεποιημένα. Κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν *ῥάβδον*, ὅθεν εἰκάσθη, ὅτι τὸ ὄνομα *ῥαψῳδὸς* ἔλαβεν ἐκ τούτου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ *ῥαψῳδὸς* καὶ *ῥαψῳδεῖν* δὲν σημαίνουσιν ἄλλο ἢ ἔπη ἀπαγγέλλειν· τὸ ῥαψῳδεῖν λέγεται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἀπαγγέλλει τὸ ἴδιον ποίημα· ῥαψῳδεῖται δὲ πᾶν ποίημα ὅπερ ἔχει μέτρον ἐπικόν, δηλ. στίχους ἰσομήκεις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν μέτρων, οἵτινες ἐπανέρχονται κατὰ σειρὰν καὶ δὲν ἀπαρτίζουσιν ἀντιφώνους στροφὰς ἢ συστήματα. . . Ἡ λέξις συνετέθη ἐκ τοῦ ῥάπτειν ἀοιδήν, καὶ δηλοῖ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν. Διήρκεσε δὲ ἐπὶ 1000 ἔτη ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀπαγγελίας τῶν ἐπῶν· ὁπόσον δὲ συνεκίνουν τοὺς ἀκροατὰς οἱ ῥαψῳδοί, στολὴν εὐπρεπεστάτην ἐνδεδυμένοι, καὶ μεθ' ὑποκρίσεως ἀπαγγέλλοντες τὰ ποιήματα, περιγράφει κάλλιστα ὁ Ἐφέσιος ῥαψῳδὸς Ἴων, καίτοι κατειρωνεύεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ.[2]

ΤΑ ΟΡΦΑΝΑ

Κατὰ τὸ γαλλικόν, ὑπὸ Δημητρίου Βικέλα.

«Μάνα, κοιμᾶσαι; ἄνοιξε τὰ 'μάτια σου κι' ὁμίλει,
Ὁμίλει καὶ σκιαζόμεθα νὰ σοῦ 'μιλοῦμε μόνα·
Ἄλλαις φοραῖς 'ς τὸν ὕπνο σου ἐσάλευες τὰ χείλη,
Κι' ὅταν 'κοιμώσουν ἔμοιαζε πῶς λὲς τὴν προσευχή σου.
Ἀπόψε εἶσαι ἥσυχη καὶ κρύα σὰν εἰκόνα,
Τὰ χείλη σου ἀκίνητα, βουβὴ ἡ ἀναπνοή σου.

Μάνα, γιατί 'ς τὸ στῆθός σου γέρνεις τὴν κεφαλή σου;
Σ' ἐφταίξαμε τὰ ἔρημα κ' ἐσφάλησες τὸ 'μάτι,
Καὶ δὲν γυρίζεις νὰ μᾶς 'δῇς 'ς τὰ πόδια σου πεσμένα;
Ὁ λύχνος σβύνει, 'ς τὴν γωνιὰ τὰ ξύλα στακτωμένα
Τρίζουνε· ἂν δὲν μᾶς νοιασθῇς, μανούλα, σὲ κομμάτι
Κ' ἐμεῖς, κι' ὁ λύχνος κ' ἡ φωτιὰ μαζῇ θ' ἀποσβυσθοῦμε.
Καὶ τί θὰ 'πῇς ὅταν μᾶς 'δῇς νεκρὰ καὶ παγωμένα,
Καὶ μᾶς 'μιλῇς, κ' ἐμεῖς νεκρὰ τί λέγεις δὲν θ' ἀκοῦμε;
Τοῦ κάκου θὰ παρακαλῇς γιὰ μᾶς τὴν Παναγιά σου·
Θὰ μᾶς κρατῇς ἀναίσθητα 'ς τὴν κρύαν ἀγκαλιά σου.

Ξύπνησε μάνα· βάλε μας κ' ἐμᾶς νὰ κοιμηθοῦμε.
Φέρε τὰ κρύα χέρια σου μέσ' τὰ ζεστά μας στήθη.
Ἀχ, τόσην ὥρα τὰ πτωχὰ σὲ κράζουμε τοῦ κάκου.
Ξύπνησε μάνα νὰ μᾶς 'πῇς κανένα παραμύθι:
Πές μας τὸ βασιλόπουλο, ποῦ χρυσὰ ῥοῦχα ἐφόρει,
Ποῦ ἦταν ἡ ἀγάπη του μέσ' τὴν σπηλιὰ τοῦ δράκου,
Ποῦ εἶχε ἄσπρο ἄλογο μὲ πέταλ' ἀσημένια,
Κ' ἐσκότωσε τὸν δράκοντα καὶ τοὔκλεψε τὴν κόρη·
Ἢ φέρε τ' Ὡρολόγι σου εἰκόνες νὰ μᾶς δείξῃς,
Νὰ ἰδοῦμ' ἀγγέλους μὲ πτερά, κι' ἁγίους μὲ τὰ γένεια,
Καὶ τὸν Χριστὸ 'ς τῆς Παναγιᾶς τὴν μητρικὴν ἀγκάλη.

Ἄκουσε μάνα· 'ξύπνησε! τὰ 'μάτια δὲν θ' ἀνοίξῃς;
Σκιαζόμεθα. . . ὁ λύχνος μας σβύνει ἀγάλι ἀγάλι·
Κρυόνουμε· μέσ' τὴ γωνιὰ ἔγιν' ἡ στάκτη στίβα.
Ξύπνησε μάνα. Τὰ στοιχειὰ θάμβουν μέσ' τὴν καλύβα!

Ὢ, φθάνει πιὰ ὁ ὕπνος σου, ἡ προσευχή σου φθάνει·
Μὴ μᾶς τρομάζῃς· ἄνοιξε τὰ 'μάτια σου, μητέρα!
Ἄλλη φορὰ μᾶς ἔλεγες γιὰ 'κεῖνον ποῦ πεθάνῃ
Πῶς μεταβαίνει 'ς ἄλλη γῆ, σὲ μιὰ ζωὴ δευτέρα·
Γιὰ θάνατο, γιὰ μνήματα μᾶς ἔλεγες· θυμᾶσαι;
Γιὰ 'πέ μας, τί εἶν' ὁ θάνατος; δὲν μᾶς 'μιλεῖς; κοιμᾶσαι;»

Ὁλονυκτὶς τὰ ὀρφανὰ ἔτσι παραπονιοῦνταν,
Κι' οὐδ' ἄκουε κι' οὐδ' ἄνοιγε τὰ 'μάτια της ἡ μάνα·
Κι' ὅταν 'ξημέρωσ' ἡ αὐγὴ κ' ἐκείνη ἐκοιμοῦνταν,
Λυπητερὰ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἐσήμαν' ἡ καμπάνα.

Κ' οἱ χωρικοὶ ποῦ ἔρχονταν τὸ βράδυ ἀπ' τὸν ἀγρό τους,
'Σ τὴν θύρα τὴν μισανοικτὴ ἐγύριζαν τὸ 'μάτι,
Κ' ἐστέκουνταν κ' ἐκύτταζαν 'ς τὸ εὔκαιρο κρεβάτι
Γονατιστὰ τὰ δυὼ παιδιὰ νὰ κάμνουν τὸ σταυρό τους.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Εἴσελθε εἰς καφενεῖον. Στοιχηματίζω μαζύ σου ὅ,τι θέλεις, ὅτι δὲν θὰ δυνηθῇς νὰ εὕρῃς ἕνα μόνον Γάλλον,[1] ὅστις νὰ σὲ εἴπῃ «Δὲν καταλαμβάνω τίποτε ἀπὸ τὰ πολιτικά.» Θὰ εὕρῃς ὅμως πολλούς, οἱ ὁποῖοι νὰ ὁμολογήσουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατοὶ εἰς τὸ *Δόμινον*, ἢ ὅτι τοὺς χαρίζουν *πούντους* εἰς τὸ σφαιριστήριον.

Ἴσως τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν ὡς ἑξῆς· ὅτι εἰς μὲν τὸ σφαιριστήριον καὶ εἰς τὸ *Δόμινον* παίζει τις καὶ χάνει τὰ ἰδικά του χρήματα, ἐνῷ εἰς τὴν πολιτικὴν παίζει τις καὶ χάνει τὰ χρήματα τῶν ἄλλων. (Ἀλφόνσος Κάρρ).

⁂ Τῆς ἐλευθερίας τὸ χρῶμα εἶναι τόσον βαθὺ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε καὶ ἡ τόσον πολυετὴς ἐκβαρβάρωσις δὲν τὸ ἐξέπλυνεν ὁλότελα μήτε ἀπὸ τὴν λαλουμένην διάλεκτον. (Κοραῆς).

Κῦρος ὁ μέγας ἀποθνήσκων, εἶπε πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ βασιλείου του· «Μάθε, παιδί μου, ὅτι δὲν σώζει τὴν βασιλείαν τὸ χρυσοῦν τοῦτο σκῆπτρον, ἀλλ' οἱ πιστοὶ φίλοι εἶνε ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον βασιλέων σκῆπτρον. Μὴ νομίσῃς δέ, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκ φύσεως φυτρόνουσι πιστοί, ἀλλ' ἕκαστος ἑτοιμάζει ἑαυτῷ φίλους πιστούς. Δὲν κατορθοῦται δὲ ἡ κτῆσις αὐτῶν διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐεργεσίας.»

1. Ἐστοχ. ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ κ. Σ. Δ. Βυζαντίου.
2. Ὁμήρου Ὀδύσσεια, ἐκδ. ὑπὸ Β. Γ. Βοβούκα, 1877.

1. Γάλλον, λέγει ὁ ξένος συγγραφεύς· ἀλλ' ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ γράψωμεν Ἕλληνα, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ παντάπασιν ἡ δηκτικὴ ὀρθότης τῆς παρατηρήσεως.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 71 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 —Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 8 Μαΐου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 273.

ΙΒ'

Μαγευτικὸς λιμήν.—Γάλλοι ἐξαπόστολοι.—Ὡραιότης τῆς κοινωνίας.—Βοτανίδεϋ καὶ ἀναμνήσεις τῆς Περούζης.—Κατάδικοι καὶ ἔποικοι.—Σχολεῖα.—Τὰ κυάνεα ὄρη.—Οἱ υἱοὶ τοῦ ἐνδόξου Μὰκ Ἀρθούρ.—Σχέσεις πρὸς τὴν νέαν Καληδονίαν.—Νόμοι καὶ πλούτη τῆς νέας μεσημβρινῆς Γαλατίας.

Σίδνεϋ, 23 Σεπτεμβρίου.—Κατωρθώσαμεν ν' ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὸν παράδεισον τοῦ Ὀομοοροομόν, καὶ διαβάντες μεταξὺ τῆς νήσου Μοντεγὺ καὶ τῆς παραλίας, εἴδομεν πρὸς τὸ ἑσπέρας περὶ δυσμὰς τὸ ἀκρωτήριον Κάθετον, ἤτοι βράχον διακοσίων ὀγδοήκοντα ποδῶν κεκομμένον καθέτως ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἀνυψούμενον μεγαλοπρεπῶς. Ἡ θέα αὐτοῦ εἶναι θαυμαστή. Τὴν νύκτα ἐφθάσαμεν εἰς Σίδνεϋ, ὁδηγούμενοι μακρόθεν ἀπὸ τὴν λάμψιν τοῦ φωταερίου καὶ τῶν χρωματιστῶν φώτων ὅλων τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων.

24 Σεπτεμβρίου.—Ἀπὸ πρωΐας ὁ λορδ Ἰωάννης Τέϋλορ ἐλθὼν παρέλαβε καὶ ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς μέρος ὅπου ἡτοιμάσθη μεγίστη ἐκστρατεία ἐφίππων διὰ τὸν πρίγκηπα ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου λορδ Γιούγκ, διοικητοῦ τῆς νέας μεσημβρινῆς Γαλατίας. Ἡ συνάθροισις ἐγένετο ἐν τῷ παλατίῳ, ὅπου εὕρομεν ἐννέα ἀμαζόνας καὶ τινας ἱππεῖς ἐπὶ ὡραιοτάτων ἵππων. Ἤρξατο δὲ οὕτως ἡ ἐκδρομή· πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ κήπου μικρὸν ἀτμόπλοιον περιέμενεν ἡμᾶς, καὶ εὐθὺς ἄνθρωποί τε καὶ ἵπποι ἐπιβάντες διεσχίσαμεν τὸν λιμένα· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεδράμομεν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ βουνῶν.

Ὁ λιμὴν Ἰάκσων περιέχει τριακονταὲξ ὅρμους καὶ πολλοὶ τούτων εἰσχωροῦσι μέχρι δέκα λευγῶν εἰς τὴν ξηράν, ἡ δὲ παραλία εἶναι γραφικωτάτη, ποτὲ μὲν κατάφυτος, ποτὲ δὲ πλήρης βράχων ὑψηλῶν, κατὰ τῶν ὁποίων συντρίβονται τὰ κύματα. Ἀγρία μὲν ἡ φύσις, ἀλλὰ καὶ ὡραία μετὰ κήπων καὶ κομψοτάτων ἐξοχικῶν οἰκιῶν καὶ πλήθους φυσικῶν ἀνθέων, λουομένων ὑπὸ τοῦ ἀφροῦ τῶν κυμάτων. Πρὸς τὴν ἄκραν δὲ τῆς ὡραίας ταύτης λίμνης κεῖται ἡ πόλις Σίδνεϋ, εἶδος χερσονήσου, διῃρημένη ὡς χεὶρ εἰς δακτύλους καὶ προχωροῦσα εἰς τὸν λιμένα. Διατρέχοντες τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, φέρομεν ἄπληστον τὸ βλέμμα εἰς τὸ περικαλλέστατον τῶν θεαμάτων. Ὁποία θάλασσα γλαυκὴ καὶ ὁποῖα ἀκρωτήρια χλοερώτατα! Εὑρισκόμεθα εἰς ἀληθὲς ἔαρ.

Πάντα τὰ ἄνθη εἶναι ἀνοικτά, πάντα δροσερὰ καὶ πάντα ἄφθονα, ἀλλὰ καὶ τόσον ὑψηλὰ ὥστε ἀναβαίνουσι μέχρι τῶν στέρνων τῶν ἵππων. Μετὰ μακρὰν δὲ καὶ θαυμασίαν ἐκδρομήν, διαρκέσασαν μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἐπανήλθομεν εἰς τὴν πόλιν.

13 Ὀκτωβρίου 1866.—Ἐν τῷ διαστήματι τριῶν ἑβδομάδων καθ' ἃς ἤμεθα εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν, ἐλαμβάνομεν ἀδιακόπως ἀφορμὰς νὰ εὐλογῶμεν τὴν ὥραν τῆς μεταβάσεώς μας ἐνταῦθα, διότι τὰ πάντα κατέθελγον ἡμᾶς. Μόνος ὁ ἥλιος, ὅστις βεβαίως εἶναι ὠφελιμώτατος εἰς τὰς πορτοκαλέας, ἦτο πολλὰ θερμός. Ὅτε δὲ ὁ ποταμὸς ἤρχισε νὰ συστέλλεται πολὺ μεταξὺ τῶν βράχων, ἐπέβημεν εἰς λέμβον ὁδηγουμένην ὑπὸ ὀκτὼ νησιωτῶν, τὸ χρῶμα ἐχόντων ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ταμβάκου, οἵτινες κωπηλατοῦντες ῥωμαλέως ἔφεραν ἡμᾶς εἰς μέρος ὅπου ἐκυμάτιζεν ἡ τρίχρους σημαία. Εἶναι δὲ τὸ καλούμενον ὄρος τῶν κυνηγῶν ὅπου κατοικοῦσιν οἱ ἐξαπόστολοι Μαρισταί, ἤτοι μικρὰ γωνία τῆς Γαλλίας, εἰς ἣν συνῆλθον ὀλίγοι τινὲς ἔποικοι ἐκ Γαλλίας. Ἡ ζωηρότης ἐνταῦθα εἶναι μεγάλη καὶ ἡ ὑποδοχὴ ἐγκάρδιος. Ὁ ἐπίσκοπος τῶν νήσων, διατρίβων ἐκεῖ, ὑπεδέχθη ἡμᾶς φιλοφρόνως καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἴδομεν περίεργον τελετήν· οἱ νέοι τῆς Ὠκεανίας ἦλθον φέροντες τὸ ἔνδυμα τῶν νήσων, ἤτοι πῖλον μετὰ πτερῶν καὶ ζώνην πολύχρουν· καὶ μετὰ χορὸν μαλθακὸν συνεσωρεύθησαν πέριξ μεγάλου ἀγγείου βασταζομένου ὑπὸ τρίποδος· ἐκεῖ δὲ ἡτοιμάσθησαν νὰ παρασκευάσωσι τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ποτόν, τὸ καλούμενον *καάβα*. Τὸ *καάβα* εἶναι ῥίζα λευκή, ἔχουσα τὴν γεῦσιν δριμεῖαν, τὴν ὁποίαν κόπτοντες εἰς μικρὰ τεμάχια, μασῶσι πολλὴν ὥραν γεμίζοντες τὸ στόμα των εἰς βαθμὸν ὥστε καταντᾷ ἀδύνατον νὰ εἰσβιβασθῇ τι περιπλέον. Μασῶσι δὲ αὐτὴν ἀδιακόπως, καὶ ἀφ' οὗ σχηματίσωσι σφαῖραν ὅσον ἔνεστι πυκνήν, πτύουσιν αὐτὴν μετὰ πολλῆς κομψότητος εἰς τὴν δεξιὰν των παλάμην καὶ ἔπειτα τὴν ῥίπτουσιν εἰς τὸ ἀγγεῖον ἐν ᾧ εἶχον χύσει ὀλίγον ὕδωρ. Τότε κτυπῶσι μετὰ ταχύτητος ὅλας τὰς σφαίρας ὅ-

Digitized by Google

πως κτυπῶμεν τὰ ὠὰ μετὰ καφφὲ ἢ τείου, καὶ μετὰ μικρὸν τὸ ὑγρὸν ἀφρίζει καὶ γίνεται κίτρινον ὡς χρυσός· ἐξ αὐτοῦ δὲ προσέφερον εἰς ἕκαςον ἡμῶν ἀνὰ ποτήριον πλῆρες· καὶ ἡμεῖς... ἐπίομεν! Τὸ κατ' ἐμὲ ἐνόμιζον ὅτι θὰ καταπίω ἰατρικόν, ἀλλὰ πόσον ἔμεινα ἐκστατικὸς ὅτε εὗρον τὴν γεῦσιν δριμεῖαν καὶ μᾶλλον εὐάρεστον κατὰ τὸ πρῶτον ῥόφημα· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον μὲ συνετάραξεν ὅλον. Μᾶς εἶπον ὅτι τὸ *καάβα* μεθύσκει. Ἔστω, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐμὲ συμβουλεύω τοὺς Γάλλους τοῦ μέρους ἐκείνου νὰ διδάξωσι μᾶλλον τὴν *γαλλικὴν* μαγειρικὴν τῆς πατρίδος των.

Ἔδωκαν δὲ εἰς ἡμᾶς οἱ ἐξαπόστολοι πληροφορίας παραδόξους περὶ τοῦ βίου αὐτῶν εἰς τὰς ἀγρίας ἐκείνας νήσους, ὅπου ἓν μὲν φύλλον χρησιμεύει ἀντὶ ἐνδύματος, εἷς δὲ ἰχθὺς ἀντὶ ἡμερολογίου. Καὶ ἀληθῶς τὸ ἔτος ἐκεῖ ἔχει ἓξ μόνον μῆνας, καὶ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἄρχεται γίνεται γνωστὴ ἐκ τῆς ἐμφανίσεως μικροῦ ἰχθύος παραδόξου σχήματος, ὀνομαζομένου *παλολὸ* καὶ ἐμφανιζομένου κατ' ἐποχὰς τακτικωτάτας.

Οἱ ἐξαπόστολοι οὗτοι ζῶσι τρεφόμενοι διὰ *κοκῶν*, δι' ἀρτοβοσίτου, καὶ διὰ μικρῶν ὀρνίθων, κατηχοῦντες κτηνωδεστάτους ὁλογύμνους λαούς, ἀλλὰ καὶ προφυλασσόμενοι ἀδιακόπως, διότι ἐνῷ ἀγαπῶνται ἀπὸ μίαν φυλήν, κινδυνεύουσι νὰ φονευθῶσιν ἀπὸ ἄλλην γειτονικήν. Ἐνταῦθα συνέβη ἡ γνωστὴ ἐκείνη ἱστορία ἑνὸς ἐξαποστόλου, καταγινομένου νὰ καταργήσῃ τὴν πολυγαμίαν καὶ κατορθώσαντος νὰ ὑποσχεθῇ τις τῶν ἀρχηγῶν ὅτι θ' ἀποπέμψῃ ὅλας τὰς συζύγους του, ἐκτὸς μιᾶς μόνης. Ὅτε δὲ μετὰ ἓξ μῆνας ἐπανελθὼν ὁ κατηχητὴς εἶδεν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς ἔζη μόνον μετὰ τῆς νομίμου γυναικός του, ὑπερεχάρη διὰ τὸν θρίαμβόν του τοῦτον· ἀλλ' ὅτε μεταξὺ λόγων ἠρώτησεν αὐτὸν τί ἔγιναν αἱ ἄλλαι, «τὰς ἔφαγα ὅλας», ἀπεκρίθη χαίρων ὁ προσήλυτος.

Ταχέως δὲ ὁ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ βίος ἀνεκάλεσεν εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν τὴν Εὐρώπην, καὶ μάλιστα κατά τινα ὡρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, καθ' ἣν πολυάριθμα καὶ πολυτελῆ ὀχήματα μεταφέρουσιν εἰς τοὺς κήπους τοῦ παλατίου ὅλην τὴν κοινωνίαν τῆς Σίδνεϋ. Κεῖνται δὲ οἱ κῆποι οὗτοι ἐπὶ ὡραίου ἀκρωτηρίου λουομένου ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ πλήρους ἀνθέων τῶν τροπικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ δένδρα τῆς Εὐρώπης. Τὸ παλάτιον, κατεσκευασμένον κατὰ ῥυθμὸν γοτθικόν, δεσπόζει ὡς ἀκρόπολις τὸν λιμένα καὶ αἱ αἴθουσαι τῆς ὑποδοχῆς εἶναι ἄξιαι βασιλέως. Μόλις φθάσαντες ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τὴν Λέδυ Γιούγκ, ἥτις εἶχεν ὑποδεχθῆ βασιλοπρεπῶς τὸν ἀτυχῆ πρίγκηπα Condé, καὶ περιεποιήθη αὐτὸν ὡς ἄλλη μήτηρ μέχρι τοῦ θανάτου του. Κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἡμέραν, τὴν πρωΐαν ἢ τὸ ἑσπέρας, ἀπηρχόμεθα εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο, ὅπου ἐδεξιοῦτο ἡμᾶς μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης. Ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ ἀντήχει εἰς τοὺς κήπους ὅπου ἦσαν συνηγμένοι πλέον τῶν διακοσίων ἢ καὶ τριακοσίων ἀνθρώπων· δέσποιναι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἀπὸ τῶν αἰθουσῶν εἰς τὴν χλόην ὡς ἐν Λονδίνῳ αἱ τοῦ high-life καὶ ἔφερον ἐνδύματα σταλέντα ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν πρώτων ῥαπτῶν τῶν Παρισίων.

Ἡ μὲν Μέλβουρν εἶναι ἡ πόλις τοῦ χρυσοῦ, τῶν λεσχῶν, τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ὑποθέσεων· ἡ δὲ Χοβάρτ εἶναι ἡ τῆς φιλοξενίας καὶ ἡ Σίδνεϋ ἡ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀριστοκρατικοῦ βίου, πλήρης φαιδρότητος, πλούτου καὶ τῶν λοιπῶν θελγήτρων τῆς κομψοπρεποῦς κοινωνίας. Ἐντεῦθεν μετέβημεν ἐντὸς δύο ὡρῶν εἰς Botany bay, ὅπου τὸ πρῶτον ἀπέβησαν οἱ θεμελιωταὶ τῆς Σίδνεϋ· ὠνόμασε δὲ ὁ ἀνακαλύψας τὸ μέρος ἐκεῖνο πλοίαρχος Κοὺκ *ὅρμον βοτανικὸν* ἕνεκα τοῦ μεγάλου καὶ ποικίλου πλήθους τῶν ἀνθέων ἅτινα κατακαλύπτουσιν αὐτό. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἱστορίας τῶν Αὐστραλικῶν ἀποικιῶν. Τὸ 1787 ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀγγλίας ὁ στόλος τῶν ἕνδεκα πλοίων τῶν φερόντων εἰς γῆν, τῆς ὁποίας ἡ περιφέρεια μόνον εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ὑπὸ τῶν θαλασσοπόρων, εἰς γῆν, λέγω, ἄγνωστον, κατοικουμένην ὑπὸ ἀνθρωποφάγων, τοὺς πρώτους εὐρωπαίους κατοίκους, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι πληθυνθέντες καὶ πλουτισθέντες θὰ συγκροτήσωσί ποτε ἰσχυρὸν κράτος. Ἐντὸς δὲ ὀγδοήκοντα ἐτῶν αἱ πρῶται καλύβαι μετεβλήθησαν εἰς πόλιν ἀληθῶς μεγαλοπρεπῆ, καὶ ἡ γωνία αὕτη τῆς ἐξορίας εἰς ἣν εἶχον ἔλθει χίλιοι ὀκτακόσιοι ἔποικοι, ἤτοι 600 ἄνδρες καὶ 250 γυναῖκες κατάδικοι, μετεβλήθη εἰς ἀποικίαν 441,000 κατοίκων. Σήμερον δὲ μετὰ τῶν πλησιοχώρων ἀποικιῶν συγκροτεῖ πληθυσμὸν 1,500,000, τῶν ὁποίων τὸ ἐμπόριον ἀναβαίνει εἰς 2,500 ἑκατομμύρια φράγκων. Οὕτω δὲ ἡ ἔνδεια καὶ ἡ κακὴ κατάστασις τῶν πρώτων ἄγγλων, κατεπνίγησαν εἰς τὴν ἄβυσσον ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ κύματος τῆς καθαρᾶς, φιλοπόνου καὶ τιμίας ἀγγλικῆς ἐποικήσεως, ἥτις φέρει μεθ' ἑαυτῆς τοὺς θεσμούς, τὴν θρησκείαν, τὰ ἤθη, ὁλόκληρον, ἑνὶ λόγῳ, τὴν ἠθικὴν πατρίδα της.

Εἰς τὰς τόσον ὡραίας ὑποδοχὰς τοῦ παλατίου καὶ τῶν ἄλλων συναναστροφῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἴμεθα προσκεκλημένοι ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἀριςοκρατίας, εἶδον τοὺς συνερχομένους γεννηθέντας καὶ ἀνατραφέντας ἐνταῦθα, ὁμιλοῦντας δὲ ὡς ἡμεῖς τὴν γαλλικήν. «Οἱ ἐν Εὐρώπῃ συμπατριῶταί ἡμῶν, μὲ εἶπον πολλάκις, μᾶς ὑποθέτουσι κατοικοῦντας εἰς καλύβας καὶ ὑπηρετουμένους ὑπὸ μαύρων ἢ καὶ καταδίκων, καὶ ὅτι

Digitized by Google

οἱ ξένοι περιέρχονται ἔνοπλοι φοβούμενοι μὴ ἁρπάσωσι τὰ χρήματά των· οὐδὲ κἂν τὰ ὀνόματα τῶν πόλεών μας ἠξεύρουσι νὰ διακρίνωσι.»

Κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἑβδομάδας ἔτρεξα πανταχοῦ οὐ μόνον ἵνα ἴδω τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ ἵνα ἀνακαλύψω ἴχνος τι, λείψανον τῶν καταδίκων. Καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀνεῦρον εἰμὴ δείγματα καταφανῆ νέας κοινωνίας, θελούσης νὰ μείνῃ ἐλευθέρα παντὸς ῥύπου, καὶ ἀποπεμψάσης εἰς τὰ ἐνδότερα πᾶσαν ἀνάμνησιν τῶν ἐξορίστων, οἵτινες, μείναντες μεμονωμένοι, καλλιεργοῦσι τὴν γῆν καὶ πλουτοῦσι μακρὰν τῶν ἄλλων. Ἑνὶ λόγῳ τοσοῦτον ἠθική, σεμνὴ καὶ εὐγενὴς κοινωνία διεδέχθη τὴν πρώτην, ὥστε καὶ ἡ ὑλικὴ εὐδαιμονία τῆς ἀποικίας ηὔξησεν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν. Καθ' ἑκάστην ὀκτὼ καὶ δέκα ἀτμόπλοια εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα ἢ ἐξέρχονται· ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμίσειαν ὥραν ἀτμόπλοια διασχίζουσι τοὺς ὁρμίσκους τοὺς διαχωρίζοντας τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τῶν προαστείων. Ἡ παραλία ἀποκλείεται ὑπὸ τετραπλῆς σειρᾶς πλοίων, χιλίων πεντακοσίων καὶ χιλίων ἑπτακοσίων τόνων. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν τραπεζῶν, τῶν νοσοκομείων, τῶν σχολείων καὶ τῶν ναῶν, ὧν ἡ μητρόπολις εἶναι ἀληθῶς ἐξαισία, αὐξάνει δυνάμει τῶν ἀφθόνων συνδρομῶν τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς, ἥτις ὑποβάλλεται προθύμως εἰς πᾶσαν θυσίαν. Τέσσαρα ἑκατομμύρια ἐδαπανήθησαν ὑπὲρ τῆς κατασκευῆς τοῦ καθολικοῦ γυμνασίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ Πανεπιστημίου, οὗτινος ἡ αἴθουσα ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Οὐέστμινστερ. Τριάκοντα τέσσαρες δὲ καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες μαθητῶν φοιτῶσιν εἰς τὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, δαπανῶντος πρὸς τοῦτο τοῦ κράτους 1,600,000 φρ. κατ' ἔτος.

Μίαν τῶν ἡμερῶν μετὰ ὡραῖον χορὸν ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Μαρτῖνος ὡδήγησεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς 4 ὥρας τῆς πρωΐας εἰς τὸν σιδηρόδρομον τὸν ἀναβαίνοντα μέχρι τῶν Κυανῶν ὀρέων. Ἡ καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν ἦτο ἀπίστευτος, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων ἔρρεε ποταμὸς πλατὺς καὶ βαθὺς ὅμοιος πρὸς τὸν τῆς Γαλλίας Ἐσκώ. Ἐκεῖ εὕρομεν δεύτερον σιδηρόδρομον, δι' οὗ ἦλθεν ὁ διοικητὴς καὶ ἡ λέδυ Γιούγκ μετὰ τεσσαράκοντα δεσποινῶν, ἵνα τελέσωσι τὰ ἐγκαίνια γεφύρας σιδηρᾶς κατασκευασθείσης ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ γεφυρῶν ἄλλων ὑψουμένων ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν 3,775 πόδας.

Λαῖλαψ τρομερὰ κατέλαβεν ἡμᾶς κατὰ τὴν διὰ θαλάσσης ἐπάνοδον· πυκνὰ νέφη ἐκ κιτρίνης ἄμμου ἐσκότισαν τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπέπεσαν καθ' ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα ἦλθε χάλαζα, ὁ δὲ ἄνεμος τοσοῦτον ἐμάστιζε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὥστε ἀφρὸς λευκὸς κατεκάλυψεν αὐτὴν πρὶν ἢ σχηματισθῶσι κύματα, καὶ ἂν δὲν συνέστελλον μετὰ πολλῆς ταχύτητος τὰ ἱστία θὰ κατεποντιζόμεθα.

15 Ὀκτωβρίου.— Ἀλλὰ πρὶν ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἀποικίαν ἐπεχειρήσαμεν ἐκδρομὴν ἱστορικὴν καὶ περίεργον· μετέβημεν μετὰ τοῦ διοικητοῦ εἰς Κάμδεν, ἤτοι εἰς τὴν ἐξοχὴν τῶν Κυρίων Μὰκ Ἀρθούρ· ὁ πατὴρ τούτων εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἐμάντευσε πρὸ τῶν ἄλλων ὅτι ἡ Αὐστραλία, ἀντὶ νὰ μείνῃ καταφύγιον κακούργων, ἔμελλε ν' ἀναδειχθῇ γῆ ἀγγλικὴ καὶ ἐλευθέρα, προωρισμένη νὰ διαδραματίσῃ μέγα πρόσωπον εἰς τὴν ἰσορροπίαν τοῦ κόσμου διὰ τοῦ φυσικοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐμπορίας τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος ἐδημιούργησε.

Τὰ λειβάδια τῆς Κάδμεν εἶναι πλήρη ποιμνίων καὶ τὰ πλάγια τῶν βουνῶν πλήρη ἀμπελώνων, ὅθεν προέρχεται ὁ καλήτερος οἶνος τῆς Αὐστραλίας. Μᾶς ἔδειξαν δὲ οἱ δύο γέροντες τὴν κοιλάδα ὅπου ἀνευρέθησαν μετὰ πενταετίαν τὰ πρῶτα ποίμνια, ἅτινα εἶχον μετακομισθῆ εἰς Αὐστραλίαν τῷ 1788 μετὰ τῶν καταδίκων. Φαίνεται δὲ ὅτι μέχρι τῆς ἀποβιβάσεως εἶχον φάγει ὅλα σχεδὸν τὰ πρόβατα καὶ μόλις περὶ τὰ εἴκοσι διασωθέντα ἀνευρέθησαν ὑπὸ τοῦ Μὰκ Ἀρθοὺρ μετὰ πολλὰ ἔτη, συγκροτήσαντα ποίμνιον, τὸ ὁποῖον ἔτρεχεν ἄγριον ἀλλὰ καταδιωκόμενον ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονας, οἵτινες, ὡς γευθέντες σάρκας ἀνθρώπων, ὠρέγοντο καὶ σαρκῶν προβάτων.

Ἐπεθύμουν ν' ἀκούσω τὴν ἱστορίαν τῶν υἱῶν ἐκείνου τὸν ὁποῖον οἱ Αὐστραλιῶται ὀνομάζουσι δικαίως θεμελιωτὴν τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν. Μόλις ἔχων ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν ὁ λοχαγὸς Μὰκ Ἀρθοὺρ, εἶχε διορισθῆ μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν τῷ 1788 ἵνα διοικῇ τὸν στρατὸν ἐν Βοτανίβεϋ. Ἐλθὼν δὲ μετὰ τῶν καταδίκων συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ πολλαπλασιάσῃ ποίμνια καὶ νὰ ἐξάγῃ μαλλία. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο βεβαίως τολμηρὸς ἐκ μέρους ἀνθρώπου βλέποντος περὶ ἑαυτὸν σωροὺς μαύρων ζώντων ἐξ ἁρπαγῶν καὶ φόνων. Καὶ ἄλλον μὲν πλὴν αὐτοῦ, ἡ ἀπόστασις ἡ διαχωρίζουσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν τόπων ὅθεν ἔπρεπε νὰ προμηθευθῇ τὰ ποίμνια, καὶ ἡ δυσκολία τῆς συγκοινωνίας ὅπως ἀποστείλῃ τὰ προϊόντα, ἤθελον ἀποτρέψει τοῦ τοιούτου σκοποῦ· αὐτὸς ὅμως κατώρθωσε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος πέντε πρόβατα καὶ τρεῖς τράγους ἐκ τοῦ εἴδους τῶν μερινῶν, καθὼς καὶ δεκάδα προβάτων ἐκ Βεγγάλης. Τοσοῦτον δὲ εὐδοκίμησαν, ὥστε λαβὼν θάρρος ὁ Μὰκ Ἀρθοὺρ ἐπέστρεψε τῷ 1803 εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅπως μεταβάλῃ τὴν γῆν τῆς αὐτοκτονίας, ὡς ὠνόμαζον τότε τὴν Αὐστραλίαν, εἰς ἀποικίαν ἐμπορικήν. «Λέγετε νὰ δώσετε εἰς ἡμᾶς τοὺς τρόπους νὰ ἐπαρκέσωμεν μόνοι εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐλεεινῆς ὑπάρξεως φυλακισμένων, εἶπεν εἰς τοὺς λόρδους τοῦ ἰδιαιτέρου συμβουλίου. Ἀλλὰ πι-

Digitized by Google

στεύσατέ με θὰ δώσω περισσότερον μαλλίον εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Λονδίνου ἢ ὅσον χρειάζεται ὁλόκληρος ἡ Ἀγγλία.» Καὶ ἐπειδὴ οἱ λόρδοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ἀεροβάτην, ἐκεῖνος προσέθετο· «Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἡ Αὐστραλία μὲ τὸν ὠκεανὸν τῶν βοσκῶν αὐτῆς, θὰ στείλῃ περισσότερον μαλλίον καὶ τοῦ χορηγουμένου παρ' ὅλων τῶν ποιμνίων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.» Καὶ ὅπως διαβεβαιώσῃ αὐτοὺς περὶ τοῦ ὡραίου τούτου μέλλοντος, ἐζήτει παρὰ τῆς κυβερνήσεως μόνον τέσσαρα ἢ πέντε πλοῖα πλήρη προβάτων· ἀλλὰ καθὼς πάντες οἱ μεγάλοι νεωτερισταὶ οὕτω καὶ αὐτὸς κατεφρονήθη. Μόνος ὁ λὸρδ Κάμδεν ἐνίσχυσεν αὐτὸν διὰ λόγων εὐμενεστέρων, καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ βασιλέως Γεωργίου Γ' ἓν ἀρνίον καὶ ἐννέα τράγους ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν. Οὕτω δὲ ἀπελπισθεὶς ὁ νέος ἀξιωματικὸς ἐναύλωσε πλοῖον ἐξ ἰδίων καὶ παραλαβὼν τὰ ζῶα τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ βασιλέως καθὼς καὶ τετρακόσια πρόβατα σαξωνικά, ἐξ ἰδίων ἀγορασθέντα, ἦλθεν εἰς Σίδνεϋ. «Εἰς ταῦτα τὰ ἀπέραντα λειβάδια, εἶπον οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, εἶδεν ὁ πατὴρ ἡμῶν εὐδοκιμοῦντα τὰ ποίμνια, τὰ ὁποῖα αὐτὸς μόνος εἰσήγαγεν ἔχων χρηστοτάτας ἐλπίδας· καὶ ἂν ἔζη ἐννενήκοντα ἑπτὰ ἔτη θὰ ἔβλεπε τὴν μοναδικὴν ταύτην ἐν τῷ κόσμῳ ἀνάπτυξιν πλούτου, τοῦ ὁποίου τὰς εὐτελεῖς ἀρχὰς πρῶτος κατέβαλε· θὰ ἔβλεπεν ὅ,τι βλέπετε οὐ μόνον εἰς ταύτην τὴν ἀποικίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς γεννηθείσας ἐξ αὐτῆς, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἀνέθρεψε καὶ παρ' ἧς ἔλαβον ὡς παρὰ δευτέρας πατρίδος τὰ πρῶτα ποίμνια.»

Καὶ τῷόντι βλέπομεν ὀκτὼ ἑκατομμύρια προβάτων εἰς τὴν νέαν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἐννέα ἑκατομμύρια εἰς τὴν Βικτωρίαν, ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον εἰς Τασμανίαν, ἓξ ἑκατομμύρια εἰς τὴν μεσημβρινὴν Αὐστραλίαν καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν γῆν τῆς Βασιλίσσης! Τὸ ὅλον 3,500,000 προβάτων τιμωμένων ἀντὶ 457, 500,000 φράγκων καὶ διδόντων κατ' ἔτος διὰ τῆς ἐξαγωγῆς 152,500,000 λιτρῶν μαλλίου ἀξίας 290,000,000 φράγκων!

Δὲν θαυμάζει τις λοιπὸν συλλογιζόμενος ὅτι τῷ 1823 ἐπωλήθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Λονδίνου ἀντὶ 2,200 φράγκων *δώδεκα* πάλαι μαλλίου τότε πρῶτον ἐξαχθεῖσαι ἐκ τῆς Αὐστραλίας; Ἰδοὺ ἔργον ἀγγλικόν! Ἰδοὺ ἔργον ὀλίγων ἐτῶν, διπλασιασθησόμενον ἐντὸς δεκαετηρίδος· τί ἄρα θὰ γίνῃ ἐντὸς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, καθόσον μάλιστα οἱ ποιμνιοτρόφοι περιορίζονται μέχρι τοῦδε εἰς τὰ παράλια ἠπείρου, ἐχούσης ἔκτασιν ἴσην σχεδὸν πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης!

Ἡ διοίκησις τῆς ἀποικίας ἐφάνη εὐγνώμων πρὸς τὸν ἐνεργητικὸν ἄνδρα τὸν τοσοῦτον εὐεργετήσαντα αὐτήν, χορηγήσασα ἀπεράντους γαίας. Ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς μέγα μέρος τῶν κτημάτων αὐτοῦ, ὅπου εἴδομεν εὐγενεῖς ἵππους, ἅμα δὲ καὶ βόας καὶ πρόβατα κατὰ μυριάδας.

Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν ἐξ Εὐρώπης κτηνῶν ἀνεφάνη αἴφνης καὶ ἓν αὐτόχθον, ἤτοι τρομερὸς ὄφις δύο μέτρων τὸ μῆκος, τὸν ὁποῖον ἐφονεύσαμεν ἐνθουσιῶντες, μαῦρος δέ τις ἐτύλιξε περὶ ὀγκώδη κλάδον καὶ ἀνύψωσεν ἐν εἴδει θριάμβου. Ἦτο δὲ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν φαρμακερῶν. Πρὸ ἑνὸς μηνὸς ποιμήν τις δηχθεὶς παρὰ τοιούτου ἀπέθανεν ἐντὸς τριῶν ὡρῶν· ἐδήχθη δὲ καὶ ἄλλος τις, τὸν ὁποῖον ἔσωσεν ὁ φιλοξενῶν ἡμᾶς, διασχίσας τὸ δηχθὲν μέρος καὶ ἐπιθεὶς σίδηρον κατακόκκινον, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιχύσας ὑγρὸν κατεσκευασμένον ἐκ βοτάνων ἐντοπίων.

Ἀποστρέφονται δὲ πάντες τοὺς ὄφεις αὐτοὺς ὅπως ἀποστρέφονται καὶ τοὺς καταδίκους. Καὶ ὅμως, μοὶ ἔλεγέ τις, εἴδομεν τούτους ἐργαζομένους ὅτε δὲν ὑπῆρχον ἔτι ἐνταῦθα ἄλλοι ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς φρουρᾶς. Ποτὲ αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν ἡμῶν δὲν ἦσαν κλεισταί, εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἂν καὶ τὰ κλεῖθρα ἦσαν τότε ἄγνωστα ἐνταῦθα, ποτὲ δὲν ἔκλεψαν, κατεγίνοντο δὲ ἰδίως εἰς ἐκχέρσωσιν τῶν δασῶν ἢ εἰς κατασκευὴν προκυμαιῶν καὶ εἰς διαχάραξιν δρόμων. Ὅτε δὲ ἦλθον σωρηδὸν ἐλεύθεροι ἔποικοι, ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς ὡς ἐργάται καὶ ὡς ὑπηρέται, καὶ πολλοὶ τούτων διὰ τῆς καλῆς αὐτῶν διαγωγῆς ἔτυχον συγγνώμης καὶ ἐλευθερίας. Ποτὲ ὁ μέσος ἀριθμὸς τῶν κακουργημάτων ἐνταῦθα δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν τῆς Ἀγγλίας. Τοιαύτη ἐγένετο ἡ μεγάλη καὶ ἀδιαφιλονείκητος ὠφέλεια τῶν ἐξορίστων, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ ἀκούσιοι σκαπανεῖς, οἱ πρῶτοι ἀνοίξαντες στάδιον πλῆρες θησαυρῶν. Πρὸ αὐτῶν οὐδέποτε εὑρέθησαν χίλιοι ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, συναινέσαντες νὰ πλησιάσωσιν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Βοτανίβεϋ· μετὰ ταῦτα ὅμως εὑρέθησαν 300,000.

Οἱ κατάδικοι ὑπῆρξαν ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς θεμελιώσεως τῆς ἀποικίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ δημοσία φρίκη ἐναντίον τοῦ τόπου τούτου ἦτο ἴση πρὸς τὴν δημοσίαν ἀμάθειαν.

Θαυμασία εἶναι ἡ περιγραφὴ τῶν κατὰ τὴν Ἀγγλικὴν ἀποικίαν ἐν ἔτει 1865. 411,388 κάτοικοι ἔχουσιν 8,132,511 πρόβατα, 1,961, 905 ζῶα κερασφόρα καὶ 282,587 ἵππους. Τὰ ἔξοδα τοῦ κράτους ἀναβαίνουσιν εἰς 43,912, 275 φράγκα, καὶ τὰ ἔσοδα εἰς 53,930,825, τῶν ὁποίων τὸ περίσσευμα χρησιμεύει εἰς ταχεῖαν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους. 1,912 πλοῖα χωρητικότητος 635,888 τόνων εἰσέρχονται εἰς τοὺς λιμένας. Τὸ γενικὸν ἐμπόριον εἶναι 304, 980,600 φράγκων. Τὸ κρέας πωλεῖται 30 λεπτὰ ἡ λίτρα, οἱ δὲ ἐργάται μισθοῦνται κατὰ μέσον ὅρον πρὸς 12 δραχμὰς καὶ 50 λεπτὰ τὴν ἡμέραν.

Digitized by Google

Ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀγαπῶσιν ἐδῶ τὸν τόπον ὡς ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα. Κατὰ τὰς πολιτικὰς ἐκλογὰς παλαίουσιν ἐνθέρμως ἕκαστος ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀρχῶν καὶ αὐξάνουσιν ἰδίαις χερσὶ τὴν εὐτυχίαν των. Ἡ ἀποικία αὕτη ἔχει μὲν τὰς βάσεις ἀσφαλεστέρας τῶν τῆς Βικτωρίας, εἶναι ὅμως καὶ ὀλιγώτερον φιλελευθέρα καὶ ὀλιγώτερον ἐνεργητική, ἑνὶ λόγῳ πλέον θρασεῖα ἀλλ' οὐχὶ καὶ πλέον ὁμοία πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐνῷ ἡ γείτων αὐτῆς ἐγγίζει πρὸς τὴν Ἀμερικήν. Τὴν νέαν μεσημβρινὴν Γαλατίαν παρομοιάζω πρὸς τὸ ὡραιότερον καὶ στερεώτερον ἄνθος τοῦ λαμπροῦ στέμματος τῶν βρετανικῶν ἀποικιῶν· ἐντὸς δέκα ἑπτὰ ἐτῶν ἔδειξε τί δύνανται, ἐναντίον μάλιστα μεγάλων κωλυμάτων, ἡ αὐτονομία, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐλευθερία.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλφρέδου Μωρῦ.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 276.

Δ'

ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ

Ὁ νομαδικὸς βίος, ὃν διῆγεν, ἐνέπνευσεν ἐνωρὶς τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἰδέαν τῆς ἐφευρέσεως ὀχημάτων πρὸς μετακόμισιν ἑαυτοῦ, τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἐργαλείων του μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ τοῦ ὑλικοῦ τῆς σκηνῆς του. Ὡς ὑποζύγια δ' ἐχρησίμευσαν αὐτῷ φυσικῷ τῷ λόγῳ τὰ μεγάλα αὐτοῦ ζῶα. Οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Ἄραβες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων εἶχον τὴν κάμηλον· παρὰ δὲ τοῖς λαοῖς τῆς μέσης Ἀσίας, ἔνθα ἡ κάμηλος ἦν ἄγνωστος, ὁ ἵππος κατέστη τὸ ἄριστον καὶ κοινότατον μέσον μεταφορᾶς. Οἱ νομάδες ἐφεῦρον τὰ ἁμάξια, πολλάκις μάλιστα ἡ σκηνὴ ἐπήγνυτο μονίμως καὶ διαρκῶς ἐπ' αὐτῶν· τοῦτο δ' ἦν συνηθέστατον παρὰ τοῖς *ἁμαξοβίοις* ἐπικληθεῖσι Σκύθαις, τοῖς Ῥωξολάνοις καὶ τοῖς Ἀλανοῖς. Αἱ σκηναὶ αὐτῶν, ἐξ ἐριούχου ὑφάσματος κατασκευαζόμεναι, προσηλοῦντο ἐπὶ τῶν ἁρμάτων, ὧν πέριξ ἐτάσσοντο τὰ ποίμνιά των· τοῦτο δὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν νομαδικὸν εἶδος κατοικίας διατηρεῖται ἔτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς Κοζάκοις. Αἱ *κιβίτκα* αὐτῶν, ἃς περιέγραψαν καὶ ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὁ Στράβων, ἐξ ἐριούχου ἐπίσης ὑφάσματος κατασκευαζόμεναι, τίθενται ἐπὶ ἁμαξίων. Οἱ Καλμοῦκοι πάλιν φορτώνουσι τὰς σκηνάς των ἐπὶ καμήλων. Ἡ χρῆσις ἁμαξίων συρομένων ὑπὸ ἵππων ἦν κοινὴ παρ' ἅπασι τοῖς ἰνδοευρωπαϊκοῖς λαοῖς. Οἱ εἰς τὸν ἀριανὸν κλάδον ἀνήκοντες λαοὶ φαίνεται ὅτι πρῶτοι εἰσήγαγον τοὺς ἵππους εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι ἅπασαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι παρέλαβον τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἵππου ἐκ σανσκριτικῆς ῥίζης. Βραδύτερον δέ, μετὰ τὴν ὁριστικήν των ἐγκατάστασιν ἐντεῦθεν τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς μεσογείου, οἱ Ἄριοι ἠσκήθησαν εἰς τὴν ἱππασίαν, ἥτις πολλῷ ὕστερον ἐγνώσθη ὑπὸ τῶν σημιτικῶν λαῶν, ἀφ' ὧν ἐδιδάχθησαν αὐτὴν καί τινες χαμιτικοὶ λαοί. Ἀλλ' ἐν ταῖς στέππαις τῆς κεντρῴας Ἀσίας καὶ ἐν τῇ ἀραλοκασπίᾳ λεκάνῃ ὁ ἄνθρωπος τάχιστα ἔμαθε νὰ δαμάζῃ καὶ ἰθύνῃ τὸ ζῶον τοῦτο. Ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρμάται καὶ οἱ Μασσαγέται ἐθεωροῦντο ἱππεῖς ἄριστοι. Ἐν ταῖς ἀρκτῴαις χώραις τὸ τροχήλατον ἁμάξιον ἀντικαθίστησι τὸ ἕλκυθρον, εἰς ὃ οἱ μὲν σιβηριακοὶ λαοὶ ζευγνύουσι ταράνδους, οἱ δὲ Καμτσαδάλαι κύνας. Ὁ τροχὸς δὲ εἶναι μία τῶν μεγάλων ἐφευρέσεων τῆς λευκῆς φυλῆς, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφήρμοσεν αὐτὴν εἰς τὸ ἅρμα, ἀργότερον δὲ καὶ εἰς τὸ ἄροτρον.

Σχεδὸν συγχρόνως τῇ χρήσει τοῦ ἵππου καὶ ἡ τοῦ βοὸς παρέσχε τῷ ἀνθρώπῳ ἀνυπολόγιστα ὠφελήματα. Ἐν ᾧ δὲ τὰ νομαδικὰ καὶ τὰ μάχιμα ἔθνη πρῶτα αὐτὰ φυσικῶς ἔμαθον νὰ ζευγνύωσι τοὺς ἵππους εἰς τὰ ἅρματα καὶ νὰ ἱππεύωσι, τὰ γεωργικὰ ἀφ' ἑτέρου, μέχρι τινὸς δι' ἀτελεστάτων ἐργαλείων μόλις ἀναξέοντα τὴν γῆν, θὰ συνέλαβον τὴν ἰδέαν ν' ἀροτριώσωσι βαθύτερον αὐτὴν διὰ βοῶν συρόντων τὸ ὑννίον, καὶ ὧν τὸ ἀργὸν καὶ βαρὺ βάδισμα παρεῖχεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν εὐκολίαν νὰ προσωθῇ τὸ ἄροτρον εἰς τὴν αὔλακα. Ὅσα τῶν δραβιδιανῶν ἐθνῶν καλλιεργοῦσι τὴν γῆν, ἀγνοοῦσι τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρότρου.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἐπινόησις τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέσων μεταφορᾶς ἀπῄτει μεγάλην νοημοσύνην καὶ πολλὰς προσπαθείας, ἡ τῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἦν πολλῷ εὐχερεστέρα. Ἅπαντες σχεδὸν οἱ παραθαλάσσιοι λαοὶ ἔχουσι *πιρόγας*, λέμβους ἢ μονόξυλα. Ὅσῳ πλέον ἐπιέζετο ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ διαπλεύσῃ ἐκτάσεις ὑδάτων, τοσούτῳ κατεγίνετο εἰς τὴν ἐπινόησιν διαφόρων τρόπων πρὸς τελειοποίησιν τοῦ σκάφους του. Καὶ διὰ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἠδυνήθη ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων νὰ διαπλέῃ μεγίστας ἀποστάσεις. Τὸ δὲ κολύμβημα πολλοὶ λαοὶ ἔμαθον λίαν βραδέως. Ἀσσυριακὰ μνημεῖα παριστῶσιν ἀνθρώπους διαπλέοντας ποταμούς, δι' ἀσκῶν προσδεδεμένων ὑπὸ τὸ στῆθός των. Ἐν τῷ Λαδάκ, πρὸς ἄρκτον τοῦ Ἰνδοστάν, διαπλέουσιν ἔτι τοὺς ποταμοὺς ἐπὶ δερμάτων βουβάλων ἐξοιδημένων, ἐφ' ὧν ἐξαπλούμενοι ἐλαύνουσι διά τινος ξύλου ἐν εἴδει κώπης. Δι' ἀναλόγου ἐπίσης τρόπου καὶ οἱ Καφὶρ ἢ Σιαχπὸχ διέρχονται τοὺς χειμάῤῥους, καταρτίζοντες σχεδίας δι' ἐξοιδημένων ἀσκῶν. Κατ' ἀρχὰς εὑρέθησαν αἱ ἐλαφραὶ λέμβοι, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τροποποίησις τῆς φυσικῶς ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐπιπλεούσης σανίδος· τοιαῦται εἰσὶν αἱ *βέτκα*, ἃς ὁ τῆς Σιβηρίας κάτοικος φέρει ἐπὶ τῶν νώτων του ἐν τῇ ξηρᾷ.

Digitized by Google

Ἅπαντες οἱ περιηγηταὶ ἐθαύμασαν τὴν δεξιότητα τῶν Πολυνησίων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν *πιρογῶν* αὐτῶν καὶ τῶν Γροελανδῶν εἰς τὴν τῶν *καγιακῶν* των. Ὡς πρώτη ἀρχὴ καὶ βάσις τῶν λέμβων ἐχρησίμευσε κορμὸς δένδρου ἐσκαμμένος. Ἐπὶ Ἡροδότου, οἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ οἰκοῦντες Ἰνδοὶ κατεσκεύαζον τὰ ἀκάτια αὐτῶν κοιλαίνοντες τὸ μεταξὺ δύο ὄζων μέρος τοῦ σωληνοειδοῦς στελέχους μεγάλων τινῶν σταχυοειδῶν φυτῶν. Τινὲς τῶν τοιούτων λέμβων εὑρέθησαν καὶ εἰς στρώματα γῆς προγενέστερα τοῦ νῦν, ὅπερ καταδείκνυσιν ὅτι μόλις ὁ ἄνθρωπος ἐφάνη ἐν τῇ γῇ καὶ δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνακαλύψῃ τρόπους πρὸς διάπλευσιν τῶν κυμάτων. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ θαλάσσια ζῷα τῷ παρεῖχον ὑποδείγματα πρὸς κατασκευὴν τῶν λέμβων του. Καίτοι βαρβαρότατοι ἔτι οἱ ναυτικοὶ τῆς Ὠκεανίας λαοί, ἐδέησεν ὅμως διὰ πολλῶν νὰ διέλθωσι βαθμίδων πρὶν καταντήσωσιν εἰς τὰς τεχνικωτάτας ἐκείνας *πιρόγας*, αἵτινες νῦν ἑλκύουσι τὸν ἡμέτερον θαυμασμόν. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πλινίου, οἱ παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ λαοὶ ἔπλεον ἔτι ἐπὶ σχεδιῶν ἐκ συμπεπλεγμένων καὶ διὰ δερματίνων λωρίδων συνδεδεμένων κλάδων δένδρων, ἐν ᾧ οἱ σκανδιναυϊκοὶ λαοὶ εἶχον πολλῷ τελειοτέρας λέμβους. Οἱ Συίωνες ἐκυβέρνων τὰ σκαφίδιά των διὰ κινητῆς κώπης. Ἐν ταῖς χώραις ὅπου ἀνάγκη παρίσταται μόνον διαβάσεως ποταμῶν, οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ μακρὸν ἐθεώρουν ἐπαρκεῖς σχεδίας ἐκ σχοίνων καὶ καλάμων. Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν νήσων Γαμβιὲ καὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας μόνον σχεδιῶν ποιοῦνται χρῆσιν, διαφέροντες κατὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν Πολυνησίων, οἵτινες κατασκευάζουσι *πιρόγας*. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἐπικρατεῖ ἔτι ἐπὶ διαφόρων παραθαλασσίων μερῶν ἡ χρῆσις τῶν σχεδιῶν, εἰς ἃς προσθέτουσι καὶ ἓν ἱστίον. Ἀνάλογοί εἰσιν αἱ *βάλσα* τῆς Περουβίας, συνιστάμεναι ἁπλῶς ἐκ κορμῶν δένδρων συνδεομένων διὰ κληματίδων. Ἐν τῇ λίμνῃ Τιτικάκα μέχρι τοῦδε ἔτι ἐξακολουθοῦσι νὰ πλέωσιν ἐπὶ σχεδιῶν ἐκ καλάμων. Αἱ δὲ ἐν τῷ Εὐφράτει καὶ τῷ Τίγρει εὔχρηστοι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων *κελὲκ*, οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἢ σχεδίαι, βαθμηδὸν τελειοποιηθεῖσαι.

Ἡ συνεχὴς ἀνάγκη διαπορθμεύσεως ποταμῶν διήγειρε τὴν ἰδέαν τῶν γεφυρῶν, ὧν ὑπόδειγμα παρέσχον φυσικοί τινες βράχοι, ὡς τὸ Rock-bridge ἐν Βιργινίᾳ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατεσκευάσθησαν πολλαχοῦ ἁπλῶς ἐκ κορμῶν δένδρων, ῥιφθέντων ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην, ὅπου δ' οἱ ποταμοὶ ἦσαν πλατεῖς, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, συνέδεσαν πολλοὺς κορμοὺς δένδρων διὰ κληματίδων ἢ *μίμβρων*. Ὁ ἰθαγενὴς Ἰνδὸς διέρχεται τὰς τοιαύτας γεφύρας μετὰ δεξιότητος καὶ τόλμης, μεθ' ὅλας τὰς ταλαντεύσεις αὐτῶν. Αἱ γέφυραι τῶν Σιαχπὸχ εἰσιν ἁπλαῖ δοκοί, συγκρατούμεναι διὰ σχοινίων ἐξ αἰγείων τριχῶν. Ὅπου δὲ τὸ ῥεῦμα εἶναι στενώτερον οἱ ἰθαγενεῖς οὗτοι πηδῶσι μετὰ μεγίστης εὐκινησίας καὶ ἐπιτηδειότητος ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην διὰ μακροῦ κονταρίου. Πολλαχοῦ τῶν Ἄνδεων αἱ γέφυραι συνίστανται ἐξ ἁπλοῦ σχοινίου τεταμένου ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην· ὁ θέλων νὰ διέλθῃ ἐξαρτᾷ ἐκ τούτου αἰώραν ἢ καλάθιον, ἐν ᾧ κάθηται καὶ ἀφίνει αὐτὸ νὰ ἐξολισθήσῃ ἐν τῷ σχοινίῳ. **

Ἕπεται τὸ τέλος.

Ὀλίγα τινὰ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΛΕΟΝΤΟΣ

Ὅσοι καταπλέουσι σήμερον εἰς Πειραιᾶ, καὶ εὑρίσκουσιν ἐν μὲν τῷ λιμένι πλεῖστα ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα, περὶ τὸν λιμένα δὲ πόλιν κομψὴν καὶ καθεκάστην προαγομένην καὶ συνδεδεμένην ἤδη μετὰ τῶν Ἀθηνῶν διὰ δρόμου σιδηροστρώτου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶσι τὴν ἐρημίαν ἥτις ἐπεκράτει αὐτόθι πρὸ τεσσαράκοντα καὶ πέντε μόλις ἐτῶν. Ἐν τῷ λιμένι, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἴχνος τοῦ νῦν στεφανοῦντος αὐτὸν λαμπροῦ κρηπιδώματος, δύο ἢ τρεῖς ὑπεφαίνοντό που καὶ που λέμβοι, ἐπὶ δὲ τῆς παραλίας μία μόνη ὑψοῦτο οἰκία πενιχρά, καὶ διὰ ν' ἀναβῇ τις εἰς Ἀθήνας ἔπρεπεν ἐπὶ δύο ὥρας νὰ ἦναι ἐκτεθειμένος εἰς τὴν ποικίλην τῆς ἀτμοσφαίρας ἐπήρειαν.

Οὕτω δὲ εἶχεν ὁ Πειραιεὺς ἐπὶ αἰῶνας πολλούς, καὶ ἰδίως ἐν τῇ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδι, ὅτε νέον μὲν σημεῖον ζωῆς οὐδὲν ἔδιδεν, ἓν δὲ καὶ μόνον ἔσωζεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος κόσμημα. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν ἠξεύρουσι βεβαίως ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκείνης ἵστατο ἀκόμη, οὐχὶ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὡς εἰπόν τινες, ἀλλ' ἐν τῷ μυχῷ ἐξεναντίας τοῦ λιμένος, ἐκεῖ περίπου ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁ Τινάνειος κῆπος ἢ ἡ πλατεῖα τοῦ Θεμιστοκλέους, κολοσσικὸς λέων ὅστις, εἰ καὶ καθήμενος, εἶχε 10 περίπου ποδῶν ὕψος καὶ ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ὠνομάσθη ἐπὶ πολὺν χρόνον λιμὴν τοῦ λέοντος ἢ τοῦ δράκου. Ὁ λέων οὗτος ἦτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὁ μόνος διαρκὴς κάτοικος τοῦ λιμένος τούτου, περὶ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ μία καὶ μόνη οἰκία πλησίον τοῦ λέοντος κατεσκευασμένη καὶ χρησιμεύουσα ὡς ἀποθήκη ἐμπορευμάτων καὶ ὡς τελωνεῖον. Ἀλλὰ τῷ 1668 ἀπήχθη καὶ ὁ ἐρημίτης ἐκεῖνος τοῦ Πειραιῶς εἰς Ἑνετίαν ὑπὸ τοῦ πολυθρυλήτου Ἑνετοῦ ναυάρχου καὶ δόγου Φραγκίσκου Μοροζίνη ὡς ἓν τῶν τροπαίων τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατορθωθείσης ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν συνέβη ἡ τοῦ Παρθενῶνος διάρρηξις. Μόλις δὲ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος

Digitized by Google

παρετηρήθη ὅτι ὁ λέων οὗτος ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ πλευρῶν αὐτοῦ ἐπιγραφήν τινα ῥουνικὴν ἤτοι σκανδιναυϊκήν· ἀλλὰ μέχρις ἐσχάτων πᾶσαι αἱ περὶ τῆς ἑρμηνείας αὐτῆς ἀπόπειραι εἶχον ἀποτύχει, καί τινες μάλιστα ἤρχισαν νὰ ἀμφιβάλλωσιν ἐὰν οἱ χαρακτῆρες ἐκεῖνοι ἦσαν τῷόντι ῥουνικοί, καὶ ὄχι φοινικικοὶ ἢ ἄλλοι παναρχαῖοι ἀσιανοί. Τελευταῖον τῷ 1856 ὁ Δανὸς ἀρχαιολόγος Ῥάφν ἐδημοσίευσεν ἑρμηνείαν τινὰ τῆς ἐπιγραφῆς, ἔχουσαν πρὸς μὲν τὸ μέρος τῆς ἀριστερᾶς τοῦ λέοντος πλευρᾶς ὡς ἑξῆς· «Ὁ Χάκων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὔλφ, Ἀσμοὺνδ καὶ Ὀέρν, ἐκυρίευσαν τὸν λιμένα τοῦτον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ ὁ Χαράλδ ὁ Μακρὸς ἐπέβαλον βαρείας χρηματικὰς ποινὰς ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Δὰλκ ᾐχμαλωτεύθη εἰς ἀπωτάτω κειμένας χώρας· ὁ Ἐγὶλ καὶ ὁ Ῥαγνὰρ ἐστράτευσαν εἰς Ῥωμανίαν καὶ Ἀρμενίαν.» Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ὁ Ῥάφν ἀνέγνωσε τάδε· «Ὁ Ἀσμοὺνδ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀσγεὶρ, Θορλεὶφ, Θὸρδ καὶ Ἰβὰρ ἐχάραξαν τοὺς ῥούνους τούτους, ἐκ παραγγελίας τοῦ Χαράλδ τοῦ Μακροῦ, ἂν καὶ οἱ παρωργισμένοι Ἕλληνες ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσι τοῦτο.» Ἐξ ὅλων τούτων τῶν Βαράγων ὁ μόνος καὶ ἄλλοθεν γνωστὸς εἶναι ὁ Χαράλδ ὁ Μακρὸς, ὅστις παρίσταται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὡς ἀρχηγὸς τῶν καταβαλόντων τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος στάσιν μαχητῶν. Ὁ πολυθρύλητος οὗτος Χαράλδ, ἀναχωρήσας περὶ τὸ 1030 ἐκ τῆς βορείου αὐτοῦ πατρίδος καὶ κατελθὼν εἰς Βυζάντιον διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1033 ἕως τοῦ 1043 ἀρχηγὸς τῆς ἐκ Βαριάγων συγκειμένης μοίρας τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, πολεμήσας πολλάκις πρὸς τοὺς Βουλγάρους, πρὸς τοὺς ἐπανειλημμένως τότε ἐπιτεθέντας κατὰ τοῦ κράτους Ἄραβας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τὸν Μανιάκην· διετέλεσεν ἐραστὴς τῆς Μαρίας, ἀνεψιᾶς τῆς βασιλίδος Ζωῆς, ἠγαπήθη καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ἀκολάστου ταύτης γραίας, εἰς τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἀνταπεκρίθη τὰ αἰσθήματα· καὶ ἐπὶ τέλους, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια συνεπαγόμενος τοσοῦτον χρυσὸν, ὥστε 12 νεανίαι μόλις ἐδύναντο νὰ μετακομίσωσιν αὐτόν. Ἐκεῖ ἐβασίλευσε τῆς Νορβηγίας τῷ 1047 καὶ βραδύτερον συμμετασχὼν ὡς σύμμαχος τοῦ Νορμανδοῦ Γουλιέλμου τῆς μεγάλης τούτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπιχειρήσεως, ἔπεσε τῷ 1066 ἐν τῇ μάχῃ δι' ἧς ὁ Γουλιέλμος κατέκτησε τὴν χώραν ἐκείνην καὶ ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν νορμανδικὴν κυριαρχίαν, τὴν τοσοῦτον ἐπενεργήσασαν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἀγγλικῆς πολιτείας, κοινωνίας καὶ γλώσσης. Αἱ πληροφορίαι λοιπὸν ὅσας ἔχομεν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐκείνου ἥρωος, τοῦ ὁποίου αἱ περιπέτειαι ἐνθυμίζουσιν εἰς πολλὰ τοὺς πρωταθλητὰς τῶν ἡμετέρων ἡρωϊκῶν χρόνων, συμβιβάζονται πρὸς τὰ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ῥάφν ἀναφερόμενα γεγονότα· διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Χαράλδ ὁ Μακρὸς διετέλεσεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μετὰ πολλῶν ὁμοφύλων· ὥστε ἐνόσῳ δὲν ἀποδειχθῇ ἄλλως ἡμαρτημένη ἡ ἑρμηνεία αὕτη, δικαιούμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰς ὀλίγας περὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις ὅσαι περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ταύτην τῆς στάσεως τῶν Ἀθηναίων τὴν περιστολήν. Λέγομεν τὴν περιστολὴν τῆς στάσεως, καθότι περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς στάσεως οὐδὲν πλειότερον γνωρίζομεν. Ὁ Χὸπφ ὑποθέτει αὐτὴν ἐκ συνεννοήσεως μετὰ Σλαύων ἢ Σαρακηνῶν γενομένην καὶ ἴσως ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης ξενικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς πιθανώτερον νομίζομεν ὅτι ὑπῆρξε παράρτημα τῆς Βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀποτέλεσμα τῶν δεινῶν τῆς κυβερνήσεως καταπιέσεων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι εἰκασίαι. Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς συνάγεται ὅτι ὁ Πειραιεὺς τότε δὲν ἦτο ἔρημος, ὡς βραδύτερον, ἀλλὰ κατῳκεῖτο, ἀφοῦ περὶ τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ μόνου γίνεται λόγος καὶ διὰ τῆς ἁλώσεως ταύτης φαίνεται κατασταλεῖσα ἡ ἐπανάστασις. Καὶ αἱ μὲν ἐπιβληθεῖσαι χρηματικαὶ ποιναὶ λέγονται βαρεῖαι· ἀλλ' ἴσως κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ μαχηταὶ ἐκεῖνοι τῆς Ἄρκτου ἀνεδείχθησαν ἐπιεικεῖς ὁπωσοῦν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην, πρὸς τὸ παρελθὸν τῆς ὁποίας δὲν ἦσαν παντελῶς ἀναίσθητοι. Τοὐλάχιστον εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα τοῦ Βορρᾶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους φημίζεται «ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὡς μήτηρ πάσης ἐπιστήμης καὶ τροφὸς πάντων τῶν φιλοσόφων, καὶ μηδεμίαν ἔχουσα ὁμοίαν αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν φήμην.» Αἱ δὲ παραδόσεις αὗται δὲν ἀπέβησαν βεβαίως κοιναὶ εἰς τὰς ὑπερβορείους ἐκείνας χώρας εἰμὴ διὰ τῶν Σκανδιναυῶν, οἵτινες εἶδον καὶ ἐσεβάσθησαν ταῦτα τῆς ἀρχαίας δόξης τὰ λείψανα.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων εἰδήσεων γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις ἐτιμᾶτο ἐξαιρέτως ὑπό τε τῶν ὀλίγων ἐπισκεπτομένων αὐτὴν ξένων καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχῶν. Αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας ἔχομεν παρὰ δύο περιηγητῶν ἐλθόντων τότε ἐνταῦθα, ὅσῳ ἀφελεῖς καὶ ἂν ὦσι, μαρτυροῦσιν οὐχ ἧττον ὅτι ἡ φήμη τῆς πόλεως ἐσώζετο ἔτι ἀκμαία ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ Βουργούνδιος Γουΐδων ἐγκωμιάζει τὰς Ἀθήνας ὡς μητέρα πάλαι ποτὲ τῆς φιλοσοφίας καὶ καλλιεπείας, ἐξαιρέτως ὅμως ἀποθαυμάζει τὸ θεῖον καὶ ἀκοίμητον φῶς, τὸ ὁποῖον εἶδεν ἐν τῷ πολυτελεῖ ναῷ τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας, ὅστις ὀνομαζόμενος ἄλλοτε Προπύλαιον, ᾠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰάσωνος. Καὶ ὁ Ἰσλανδὸς Σαιβοὺλφ, ὅστις ἐπορεύθη εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου τῷ 1102-1103, ὁμιλήσας ἐν

Digitized by Google

τῷ Ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ περὶ τῶν Πατρῶν, ἃς καὶ πόλιν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὀνομάζει, περὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλων νήσων, μνημονεύει προσέτι τοῦ παρὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον βοιωτικοῦ λιμένος Ὄστου, τοῦ σήμερον λεγομένου Λιβαδόστου (τῆς ἀρχαίας Κρεούσης), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναχωρήσας καὶ βαδίσας δύω ἡμέρας, τὸ μὲν πεζός, τὸ δὲ ἐπὶ ὄνου, ἀφίκετο εἰς Θήβας, «τὰς ὁποίας, λέγει, ὁ λαὸς ὀνομάζει Στήβας»· ἔπειτα δὲ ἀναφέρει τὰς Ἀθήνας, δύο ἡμερῶν ἐξίσου δρόμον ἀπεχούσας ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, περιφήμους δὲ διά τε τὸν κηρύξαντα αὐτόθι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπόστολον Παῦλον, καὶ τὸν ἅγιον Διονύσιον, ὅστις γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ παιδευθεὶς κατηχήθη ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ μὲν Γουΐδων λοιπὸν ἐνθυμεῖται πρὸ πάντων τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους, ῥήτορας καὶ ἥρωας, ἂν καὶ παραδόξως διαστρέφει τὰ κατ' αὐτούς, διότι, ὡς εἴδομεν, λέγει τὸν Ἰάσωνα ἱδρυτὴν τῶν Προπυλαίων. Ὁ δὲ Σαιβοῦλφ κυρίως γνωρίζει τοὺς ἥρωας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μὴ λησμονῶν, ἐννοεῖται, νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ περὶ τοῦ ἀκοιμήτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας λύχνου.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καὶ παρὰ τῇ Βυζαντινῇ κυβερνήσει μέγα ἦτο τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἕνεκα τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς παρελθόντος. Τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀφίξεως τοῦ Βασιλείου Β' εἰς τὸ τέρμα τῆς θριαμβικῆς πορείας ἣν ἐπεχείρησε μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Βουλγάρων, ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1018 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1019, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀχρίδος καὶ ἐξ Ἀχρίδος μέχρις Ἀθηνῶν. Τὸ πρῶτον τῆς πορείας ταύτης μέρος ἦτο ἀπαραίτητον ἵνα δεχθῇ τὴν ὑποταγὴν τῶν χωρῶν ὅσαι κατείχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Θράκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ἵνα διατάξῃ τὰ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τούτων. Ἐκ Καστορίας ὅμως ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἀνακάμψῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι αἱ μεσημβρινώτεραι ἑλληνικαὶ χῶραι εἶχον πρὸ 25 ἐτῶν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατακτήσεως καὶ ὑπαχθῆ ὁλοσχερῶς εἰς τὴν Βυζαντινὴν κυβέρνησιν. Τοῦτο δέ, ὅτι ὁ Βασίλειος ἠθέλησεν οὐδὲν ἧττον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὑποδεικνύει τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ περὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἅπαξ ἀποφασίσας, ἐὰν ὁ Βασίλειος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου σπουδαιότητα τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε βεβαίως προτιμήσει ἑτέραν τινὰ ὡς τελευταῖον σταθμὸν τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς πορείας αὐτοῦ. Αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι, ἦσαν πόλεις πολὺ μᾶλλον τῶν Ἀθηνῶν ἄξιαι λόγου διὰ τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν καὶ τὴν εὐπορίαν· ἐκ τούτων δὲ φυσικώτατον ἦτο μάλιστα νὰ ἔλθῃ εἰς Κόρινθον, καὶ ὡς καθέδραν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὡς ἐπιτηδειότατα κειμένην πρὸς τὸν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔκπλουν. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προτίμησιν ἣν ἀπένειμεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἐν Πειραιεῖ συγκέντρωσιν τοῦ στόλου ὅστις ἔμελλε νὰ διαβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, εἰμὴ διὰ τῶν ἐνδόξων ἀναμνήσεων αἵτινες δεν ἔπαυσαν καὶ τότε συνδεόμεναι μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης. Οὐδὲ διῆλθεν ἁπλῶς δι' αὐτῆς ὁ Βασίλειος, ἀλλὰ ἀνῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ, λαμπρῶς ἐσκευασμένου καὶ παρατεταγμένου εἰς τὴν ἀκρόπολιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα ὅστις ἔξωθεν μὲν ἐσώζετο τότε ἀκέραιος ὅπως ἦν τὸ πάλαι, ἔσωθεν δὲ ἦτο διεσκευασμένος εἰς περικαλλῆ ναὸν τῆς Παναγίας Θεοτόκου, καὶ ταύτῃ δοὺς τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια, ἐκόσμησε δι' ἀναθημάτων πολυτελῶν τὸ ἱερὸν αὐτῆς. Οὕτω δὲ τιμήσας τὴν πόλιν ταύτην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ μὴ μείνῃ ποτὲ ἀμέτοχος τῶν μεγίστων τῆς Ἀνατολῆς συμβεβηκότων, κατῆλθεν ἐν παρατάξει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς σύμπασα δὲν ἠρημώθησαν καὶ δὲν κατεστράφησαν εἰμὴ ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, οὐχὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, καθ' ἣν ἐποχήν, ὡς δηλοῦται ἐκ πλείστων γεγονότων, ἡ ὑλικὴ τοὐλάχιστον αὐτῶν κατάστασις εἶχε καλῶς.[1]

ΜΙΑ ΣΕΛΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Συνήθεια ἐπεκράτησεν ἀπό τινων ἐτῶν, καθιερωθεῖσα, ἂν δὲν μὲ λανθάνῃ ἡ μνήμη, ὑπὸ τοῦ ἀειποθήτου φίλου μου καὶ φίλου πάντων ὑμῶν, τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, νὰ τελῶμεν κατ' ἔτος, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀναστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου, καθ' ἣν καὶ πανηγυρικοὶ ν' ἀπαγγέλλωνται λόγοι, ἀναμιμνήσκοντες τὰ ἔνδοξα ἔργα τῶν ἐνδόξων ἡμῶν πατέρων, ἅμα δὲ καὶ προτρέποντες ἡμᾶς οὐχὶ ἁπλῶς εἰς θαυμασμόν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς μίμησιν. Καὶ ἀρίστη ἀναντιρρήτως ἡ συνήθεια· διότι, ἂν οἱ πρόγονοι ἡμῶν, μετὰ τὰς κατὰ Περσῶν νίκας, πρῶτοι ἔθηκαν νόμον ἐγκώμια λέγειν τοὺς προαιρεθέντας τῶν ῥητόρων ὑπὲρ τῶν πεσόντων, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ μόλις ἀνακτήσαντες λεπτὸν ψιχίον ἐκ τῆς ὅλης πατρίδος, ὀφείλομεν νὰ ἀνακαλῶμεν συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν τὰ παραδείγματα ἐκείνων καὶ τὴν παραγγελίαν, ἣν ὡς κληρονομίαν κατέλιπον εἰς τοὺς υἱούς, νὰ μὴ θεωρήσωσι τετε-

1. Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Digitized by Google

λεσμένον τὸν μέγαν ἀγῶνα πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος; Ἔπρεπε μάλιστα οὐχὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν τεκμηρίων, διά τε λόγων καὶ διδασκαλίας καὶ ἀνδριάντων καὶ ἄλλων δημοτελῶν ἀποδείξεων, ν' ἀναφλέγωμεν τὸ φρόνημα τῶν νεωτέρων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐντολῆς· ἔπρεπε ν' ἀκούωμεν ἀεννάως βομβοῦσαν περὶ τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, ὡς ἠδυθρόου κώδωνος κλαγγήν, τὴν ἐγερτήριον ταύτην φωνήν· «Μέμνησθε τῆς Μεγάλης Πατρίδος»· ἔπρεπε καὶ δειπνοῦντες νὰ βλέπωμεν φερόμενον πέριξ τῆς τραπέζης τὸ ἴνδαλμα οὐχὶ τοῦ θανάτου, ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ἀλλὰ τῆς ζωῆς, ἣν ἐκλήθημεν πάντες ὁμοῦ καὶ ἰδίως ἕκαστος ἡμῶν νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς δούλους ἀδελφούς· ἔπρεπεν ἑνὶ λόγῳ νὰ ἔχωμεν διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς ἀγῶνας ἐκείνων, ἀνιστοροῦντες οὐ μόνον τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας καὶ τὰς ἐκ παρατάξεως ναυμαχίας καὶ τοὺς πανδήμους θριάμβους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν ἄθλους, οἵ τινες, διὰ τὸ ἡρωϊκὸν θάρσος μεθ' οὗ ἐξετελέσθησαν, τὰς ἐπικινδύνους περιστάσεις δι' ὧν περιεστοιχίσθησαν, τὸ μέρος αὐτὸ ὅπου ἐγένετο τὸ ἀνδραγάθημα, τάσσονται μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐπεισοδίων τῆς αἱματηρᾶς πάλης καὶ λάμπουσιν ὡς ἄλλαι φαειναὶ ἀστραπαὶ ἐν τῷ ἱστορικῷ στερεώματι τῆς Ἑλλάδος. Διὸ καὶ ἐγώ, κληθεὶς εὐμενῶς νὰ ἐκφωνήσω τὸν πανηγυρικὸν λόγον, ἐνόμισα ὅτι δὲν θὰ εἴπω ἀνάξια τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀγῶνος ἐάν, ἐκλέγων ἀντὶ θέματος ἕνα τούτων τῶν ἄθλων, τῶν ἧττον μὲν γνωστῶν, ὡς ἐπισκιασθέντων ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκλάμπρων μεγαλουργημάτων, οὐχὶ ὅμως καὶ κατωτέρων διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν τελεσάντων αὐτούς, παρακαλέσω τοὺς ἐντίμους ἀκροατὰς νὰ προσέξωσι μᾶλλον εἰς τὸν σκοπὸν ἢ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς διηγήσεως. Περιορίζομαι δὲ τὸ θέμα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἡρωΐδος νήσου Ψαρῶν, ἧς τὰ μὲν ἔργα καὶ τὰ παθήματα προεκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῶν δύο κόσμων, ὁ δὲ ἀρειοτολμώτατος τῶν υἱῶν, ἐπιζῶν ἐρημίτης ἐν μέσῳ ἡμῶν, διασώζει περιφλεγῆ, καίτοι γέρων, τὴν θέρμην τῆς νεότητος καὶ ἀνασκιρτᾷ ἕτοιμος νὰ δράξῃ καὶ αὖθις τὴν δᾷδα τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Τὴν α' Ἰουλίου τοῦ 1823 ἔτους, ἓν μύστικον, λῦσαν τὰ πρυμνήσια, ἀπῆρεν ἀπὸ τῶν Ψαρῶν καὶ μόλις ἐξελθὸν τοῦ λιμένος ἀνέσυρε τὰς εἴκοσιν αὐτοῦ κώπας καὶ ἀνεπέτασε τὰ ἱστία. Ὁ ζέφυρος ἔπνεεν οὔριος καὶ πομπός, καὶ τὸ σκαφίδιον, εὐστρόφους ἔχον τὰς κινήσεις καὶ πλατείας τὰς πτέρυγας, οἷαι αἱ τῆς Ἀλκυόνος, ἐσκίρτα ἐπὶ τῶν κυμάτων· ἀλλὰ καὶ τὴν πορείαν εἶχε κομψοπρεπῆ καὶ ὑπερήφανον· λέγω δὲ ὑπερήφανον, διότι δὲν διέσχιζεν ὡς πρὸ δύο ἐτῶν τὴν θάλασσαν ὑπὸ ἀλλόφυλον σημαίαν. Ναὶ μὲν καὶ κατὰ τὰς ἀποφράδας ἐκείνας ἡμέρας τὰ χείλη τῶν ναυτῶν ἐψιθύριζον ἀγαλλόμενα τοὺς ἐν ἔτει 1769 ἄθλους τῶν πατέρων αὐτῶν, ναὶ μὲν καὶ τότε οἱ ὀφθαλμοὶ ἠκτινοβόλουν πῦρ ἐκδικήσεως, αἱ δὲ χεῖρες ὥρμων αὐτόματοι πρὸς τὰ ὅπλα, ἡ ἐλευθερία ὅμως ἤστραπτεν ἐν μέσῳ μόνον τοῦ πελάγους καὶ αἱ αἱματηραὶ ἀναμνήσεις, ἐπανερχόμεναι ἀνηλεεῖς ὡς ὁ τύραννος, ἢ ὡς ὁ στρυμόνειος βορρᾶς ὁ ἀποδιώκων ἀκάθεκτος πρὸ αὐτοῦ καὶ τὰ πολυγομφότερα σκάφη, διεσκέδαζον ὡς καπνὸν τὰ φαιδρὰ ὄνειρα.

Ἀλλὰ σήμερον πόσον ἐλαφρὸν μετὰ τὸ χθὲς ἔτι βαρύστονον σκάφος! πῶς τὰ ἱστία πάλλουσιν ὑπὸ τὰς πνοὰς τοῦ ζεφύρου! Πλέει δ' ἐλαφρὸν καὶ πάλλουσι τὰ ἱστία, διότι, ἀντὶ τῆς δουλικῆς σημαίας, κυματίζεται ὑπεράνω αὐτοῦ ἡ τῆς ἀνεξαρτησίας, διότι ἐπ' αὐτῆς ἀναγινώσκεται τὸ ἀθάνατον παράγγελμα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Τοιαύτη ἡ σημαία ἣν παρεδέχθησαν τὰ Ψαρὰ ἅμα ἐξεγερθέντα, καὶ τοιαῦται σημαῖαι ἐπτερύγιζον κατὰ πάσας τὰς κορυφὰς καὶ τὰς παραλίας τῆς πυρσοφόρου νήσου, ὡς εἰ προεκάλουν εἰς μονομαχίαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ κυβερνήτης τοῦ μυστίκου, ἱστάμενος κατὰ τὴν πρώραν, στρέφει ὑπερηφάνως τοὺς οἴακας, καὶ τὸ βλέμμα τείνων πρὸς τοὺς ἱστούς, ἐξαγγέλλει πρὸς τοὺς εἴκοσι ναύτας προστάγματα. Μετὰ μικρὸν δὲ ὁ ἥλιος καταβαίνει μεγαλοπρεπὴς πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ νὺξ ἐπέρχεται κυανῆ καὶ διάστερος, ὁ ἄνεμος προοιωνίζεται ταχύτερον τὸ τέρμα τοῦ πλοὸς καὶ οἱ ναῦται, πεποιθότες εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κυβερνήτου, συσπειροῦνται περὶ αὐτόν, μελῳδοῦντες ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, οὐχὶ ὡς πρότερον ἐλεγεῖα καὶ πένθιμα ᾄσματα, ἀλλὰ τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ Παπανικολῆ καὶ τοῦ Κανάρη.

Ἂν τὴν ὥραν ἐκείνην ἀπήντων πλοῖον ἐχθρικόν, βεβαίως νέαι φλόγες θὰ ἐπηύξανον τὴν λάμψιν τῶν φλογῶν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Χίου. Ἀλλὰ ποῦ ἄρα διευθύνοντο οἱ ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι; Οἱ Ψαριανοί, αἱ τρομεραὶ αὗται μάστιγες τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προητοίμαζον νέαν ἔφοδον κατ' αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν δ' ἐτάσσετο καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ μυστίκου ὅς τις, στερούμενος πυροβόλων ἐπιτηδείων νὰ ἐξαποστέλλωσι ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον τὸν θάνατον, μετέβαινεν εἰς τὴν νῆσον Λέρον, ὅπου, ὡς ἔμαθεν, εὑρίσκοντο τοιαῦτα. Φθὰς δὲ τὴν πρωΐαν πρὸ τοῦ λιμένος, εἶδε δύο πλοῖα, ἤτοι μίαν φρεγάταν καὶ μίαν γολέταν, ἠγκυροβολημένα ἀλλὰ μὴ ἔχοντα ἀνυψωμένας τὰς σημαίας. Ὁ γεγυμνασμένος ὅμως τοῦ πλοιάρχου ὀφθαλμὸς διέγνω εὐθὺς ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ἦτο αὐστριακόν, τὸ δ' ἕτερον ἑλληνικόν. Ἀλλ' αὐτὸς ἀνεπέτασεν ἀγέρωχος τὴν πολύπτυχον σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνεγινώσκετο ἡ μαγικὴ λέξις

Digitized by Google

ἐλευθερία. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀνηρτήθη καὶ εἰς τῆς φρεγάτας τὸν μεσαῖον ἱστὸν σημεῖον ναυάρχου αὐστριακοῦ, καὶ συγχρόνως λέμβος ἐφ' ἧς ἐπέβαινεν ἀξιωματικός, ἐλθοῦσα πρὸς τὸ μύστικον, προσεκάλεσε τὸν κυβερνήτην νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ναυαρχίδα ἵνα δώσῃ πληροφορίας, ὧν εἶχε χρείαν ὁ ναύαρχος. Καί τις μὲν τῶν ναυτῶν ἔνευσε τῷ πλοιάρχῳ νὰ μὴ ὑπακούσῃ, αὐτὸς ὅμως ἀπῆλθεν ἀνύποπτος, καὶ συλληφθεὶς ἐρρίφθη σιδηροδέσμιος εἰς τὸ κύτος. Συνελήφθησαν δὲ μετ' ὀλίγον καὶ οἱ λοιποί, πλὴν δύο δραπετευσάντων, καὶ οὕτως ἁλυσίδετοι μετεκομίσθησαν μετά τινας ἡμέρας εἰς Σμύρνην. Διέμειναν δ' ἐνταῦθα, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, ἐντὸς τοῦ κύτους ἕνα περίπου μῆνα, μῆνα ἀγωνίας καὶ θλίψεως, ἀγνοοῦντες τί ἐμελέτων περὶ αὐτῶν οἱ Αὐστριακοί· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν ξηρὰν ἵνα σταλῶσι, καθὰ εἶπον αὐτοῖς, εἰς Ψαρά, παρεδόθησαν εἰς τὸν πασᾶν. Πολὺ δὲ δὲν παρῆλθε καὶ μακρὰ σειρὰ συνδεδεμένων αἰχμαλώτων διέσχιζε τὰς ὁδοὺς τῆς καλλιγύναικος μητροπόλεως τῆς Ἰωνίας. Πάντες ἦσαν ἀνυπόδητοι, πάντες ἔφερον ῥάκη καὶ εἰς πάντων τὰς γυμνὰς κεφαλὰς ἐξηκόντιζε φλογερὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος τοῦ Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐβάδιζον ἐπηρμένοι, μίαν μόνην λύπην αἰσθανόμενοι ὅτι θὰ ἐγίνετο ἄνευ αὐτῶν ἡ ἐκστρατεία. Καὶ μόνον ὅτε, διαβαίνοντες πλησίον τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, ἤκουσαν τὰς ἱερὰς ψαλμῳδίας, αἵ τινες πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχον προσβάλει τὰς ἀκοὰς τῶν γενναίων ἐκείνων στρατιωτῶν τοῦ Χριστοῦ, ᾐσθάνθησαν θερμὸν δάκρυ ἀναβλῦσαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Ὑπῆρξε δὲ ἡ μακρὰ ὁδοιπορία πλήρης ὀδύνης· διότι, ἐνῷ οἱ ὁδηγοὶ προέβαινον ἔφιπποι, οἱ ταλαίπωροι δεσμῶται ἐξ ἐναντίας, καταπίπτοντες ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῶν ἀλγηδόνων, ἀνηρτῶντο ὡς κτήνη εἰς τὰς οὐρὰς τῶν ἵππων καὶ ἐσύροντο κατὰ πετρῶν. Καὶ οὕτως αἱματόφυρτοι καὶ πλήρεις τραυμάτων κατέλυσαν εἰς Κύζικον, ὅπου περιεμένετο πλοῖον ἵνα μεταφέρῃ αὐτοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατά τινα δ' ἑσπέραν, τὴν προτεραίαν τῆς ἀναχωρήσεως, ἐνῷ καθήμενοι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥυνδάκου ἐθαύμαζον τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἡ βαθεῖα σιγή, αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως, ὁ ἱλαρὸς τῆς Ἀσίας οὐρανὸς ἐβύθισαν τοὺς δυστυχεῖς εἰς αἴσθημα ἀθυμίας μέχρι τοῦδε ἄγνωστον αὐτοῖς. Ὦ! εἶπον καθ' ἑαυτούς, τίς οἶδεν, ἂν αὔριον τὴν ὥραν ταύτην θὰ ζῶμεν, ἵνα δοξάσωμεν τὸν δημιουργήσαντα τὰ θαυμάσια ταῦτα! Τίς οἶδεν, ἂν καὶ αὔριον θ' ἀποτείνωμεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νέας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς πατρίδος! Καὶ μετ' ὀλίγον, μεταξὺ τῆς ἠρεμίας καὶ τοῦ σκότους, εἶδον ἐρχομένην σκιάν, ἥ τις καθόσον ἐπλησίαζεν ἐφαίνετο λαμβάνουσα μορφὴν πολιοκροτάφου πρεσβύτου. Βαθὺς πώγων κατέβαινε μέχρι τῆς ζώνης τῆς σκιᾶς καὶ τὸ ἔνδυμα ὡμοίαζε πρὸς ἔνδυμα ἀναχωρητοῦ. Ἐπὶ τέλους φθάνει πλησίον τῶν δεσμίων καὶ τείνασα τὴν χεῖρα· «Λάβετε, εἶπε, τέκνα μου, τὸ ἅγιον τοῦτο ὕψωμα τὸ ἁγιασθὲν τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, φάγετε αὐτὸ καὶ ἡ ἐλπὶς θ' ἀναγεννηθῇ εἰς τὰς ὑμετέρας καρδίας. Ἔχετε πάντοτε πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς θὰ εἰσακούσῃ τὰς ὑμετέρας εὐχάς». Μόλις δὲ εἶπε ταῦτα ἡ σκιὰ καὶ ἐγένετο ἄφαντος. Καὶ τούτου ἕνεκα διεδόθη ἔκτοτε ὅτι ἦτο ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου, προστάτου τῶν Ψαρῶν.

Ἦτο δὲ εἰσέτι βαθὺς ὁ ὄρθρος, ὅτε οἱ αἰχμάλωτοι, δεθέντες τὰς χεῖρας καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ εἰκοσιδύω ἐνόπλων, ἐρρίφθησαν εἰς τὸ βάθος σακολέβας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἐναντίος, ἠναγκάσθησαν ν' ἀγκυροβολήσωσιν οὐ μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἣν ἀπεστάλη ταχυδρόμος ἵνα φέρῃ τὴν εἴδησιν, ὅτι μετ' οὐ πολὺ φθάνουσιν οἱ προωρισμένοι εἰς θάνατον.

Ἐν τοσούτῳ οἱ δεσμῶται ἔκειντο ἀναπολοῦντες τρόπους ἐκδικήσεως· ἀλλὰ ποῦ χεῖρες; Ὁ ἀναχωρητὴς τοῦ Ῥυνδάκου, ἡ παραγγελία αὐτοῦ «ἔχετε πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς θὰ εἰσακούσῃ τὰς ὑμετέρας εὐχάς», τὸ καθηγιασμένον ὕψωμα, ἐπανῆλθον εἰς τὴν μνήμην καὶ ἀνεζωπύρησαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Τέλος πάντων ὁ ἄνεμος ἔπνευσεν οὔριος καὶ τὸ πλοῖον ἀνεπέτασε τὰ ἱστία· ἡ γλυκεῖα θάλασσα τοῦ Βοσπόρου, οἱ σκιρτῶντες δελφῖνες, οἱ περίλευκοι λάροι ἐφαίνοντο ἤδη· αἱ κορυφαὶ τῶν μιναρέδων ἤρχισαν νὰ χρυσίζωσι καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ θόλος ἐξεῖχε μεγαλοπρεπὴς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους. Τὰ καΐκια ἐπέψαυον κοῦφα τὰ ὕδατα καὶ οἱ εἰκοσιδύω φύλακες τῶν Ψαριανῶν, σωρευθέντες περὶ τὴν πρῶραν, ἐθαύμαζον κεχηνότες τὴν αἰωνίαν πόλιν. Καὶ τίς, ἔστω καὶ βάρβαρος, δύναται νὰ ἴδῃ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων καὶ νὰ μὴ αἰσθανθῇ συγκινουμένην ἐκ βάθρων τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψούμενον τὸ φρόνημα;

Ἀκάθεκτος ὡς ἀστραπὴ κατέβη εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ κυβερνήτου παράτολμος ἰδέα. «Πλησίασον, εἶπε πρός τινα τῶν συντρόφων αὐτοῦ, πλησίασον εὐθὺς καὶ προσπάθησον νὰ κόψῃς διὰ τῶν ὀδόντων σου τὰ δεσμὰ τῶν χειρῶν μου. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀποθάνωμεν χωρὶς νὰ βάψωμεν τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος;» Καὶ σπεύσας ὁ κληθείς, ἐξ ἐκείνων οἵ τινες ἔψαλλον ἐνθουσιῶντες τοὺς ἄθλους τοῦ Παπανικολῆ καὶ τοῦ Κανάρη, συνέτριψεν ὡς ὕελον διὰ τῶν ὀδόντων τὰ δεσμὰ τοῦ πλοιάρχου, ὅς τις σπεύσας ἔλυσε τὰ τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ καὶ οὕτω πάντες ἐπανεῦρον ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν.

Ὡς λάβρος χείμαρρος, ὅς τις μένων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τὴν γῆν, ἀνατρέπει ἐπὶ τέλους ἐμμανῶς τοὺς φραγμοὺς καὶ ἐξακοντίζει εἰς τὰ ὕψη

Digitized by Google

τὰ κοχλάζοντα ὕδατα, ἢ ὡς ὁ κρατὴρ τῆς γηραιᾶς Τρινακρίας, ὅτε διασκορπίζει φρυάσσων φλογεροὺς μύδρους πυρὸς, οὕτω καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, ἀναπηδήσαντες ἀκατάσχετοι, ἥρπασαν τὰ γιαταγάνια τῶν δημίων καὶ ἐβύθισαν εἰς τὰ στήθη αὐτῶν. Οἱ οἴακες, αἱ κῶπαι, αἱ ἀλύσεις, τὰ σχοινία, πᾶν τὸ προστυχὸν μετεβλήθησαν εἰς φονικὰ ὅπλα, καὶ ἐν ἀκαρεῖ τὸ κατάστρωμα ὅλον ἐπληρώθη πτωμάτων καὶ αἵματος· πανταχοῦ οἰμωγαὶ, πανταχοῦ θρῆνοι, πανταχοῦ γόοι ψυχορραγούντων. Καὶ εὐθὺς ὁ κυβερνήτης, καθημαγμένας ἔχων ἔτι τὰς χεῖρας, ἔδραξε τὸ πηδάλιον, οἱ ναῦται ὥρμησαν πρὸς τὰ ἄρμενα καὶ τὸ πλοῖον ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω. Ὅτε δ' ἐπανῆλθεν ἡ νὺξ καὶ ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, ὁ ἄνεμος πνεύσας εὐθὺς ἐδίωκε τὸ σκάφος πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον· τὰ κύματα ἐσπινθηροβόλουν ἀφρίζοντα ὑπὸ τὴν τρόπιδα, ὡς σπινθηροβολοῦσιν οἱ χάλικες ὑπὸ τοὺς πόδας ἵππου θυμοειδοῦς, εἰκοσιδύω δὲ ψόφοι, οἱ ψόφοι τῶν καταβυθιζομένων πτωμάτων, διέσεισαν τὸ πλοιάριον· καὶ μεταξὺ τοῦ σάλου ἠκούσθη φωνὴ, ἡ φωνὴ τοῦ ἥρωος κυβερνήτου, ἡ φωνὴ τοῦ Ἀνδρέου Σταματάρα, λέγουσα· «Ὑπάγετε, δήμιοι, ὑπάγετε νὰ φέρετε πρὸς τοὺς τυράννους ὑμῶν τὴν εἴδησιν ὅτι εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἕλληνος ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν σβέννυται».

Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, καὶ ὅτε ἔπνευσεν ἐκ νέου ἀνεπόδιζε τὴν πρόοδον τοῦ πλοίου.

Μόλις δὲ μετὰ πενθήμερον καὶ πολλὰς ἐναντίας περιπετείας οἱ ἀνδρεῖοι Ψαριανοὶ, φέροντες τὸ ἔνδυμα τῶν σφαγέντων, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῶσιν, εἰσεχώρησαν εἰς τὰ στενά. Ἀλλ' ὅτε ἐπλησίασαν εἰς τὰ φρούρια, κρότοι πυροβόλων ἀνήγγειλαν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἔξοδος, καὶ μία μάλιστα σφαῖρα διετρύπησεν ἓν τῶν ἱστίων. Παρακούσαντες ὅμως, ἐξηκολούθησαν τὸν αὐτὸν δρόμον καὶ ὡς ἐκ θαύματος κατώρθωσαν νὰ διέλθωσιν ἀβλαβεῖς.

Εὐθὺς δὲ, κλίναντες γόνυ, κατηύθυναν μετὰ δακρύων εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν, τὸν σώσαντα καὶ αὖθις τοὺς στρατιώτας τῆς πατρίδος. Ἦτο δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἡ 14 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἑορτάζομεν τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ.

Δυστυχῶς ὅμως νέοι κίνδυνοι ἀνέμενον τοὺς φυγάδας, διότι, μόλις ἐγερθεὶς ὁ κυβερνήτης, εἶδε πρὸς τὸν ὁρίζοντα πολυάριθμον στόλον μεγάλων πλοίων εἰσερχόμενον μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἦν δὲ ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου, ὃν κατεδίωκον οἱ Ἕλληνες. Πῶς ὅμως νὰ διαφύγωσι τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον; Ὁ ἀτρόμητος Ἀνδρέας δὲν ἐδειλίασεν, ἀλλὰ στραφεὶς πρὸς τοὺς συντρόφους αὐτοῦ, «θάῤῥος ἀνέκραξεν, ἀδελφοί· ἐὰν ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν οὐδεὶς καθ' ἡμῶν! Δὲν ἔσωσεν ἡμᾶς ἵνα γίνωμεν βορὰ θηρίων». Καὶ μετ' ἀνηκούστου τόλμης, ὁποίαν ἐμφυσᾷ εἰς τὰ στήθη μόνος ὁ ἔρως τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, διέσχισε τὸν στόλον ὑπὸ σημαίαν τουρκικήν. Αἱ κορυφαὶ τῶν ἱστῶν τοῦ πλοιαρίου ἐγγίζουσιν ἤδη τὰ πλατέα χάσματα τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων, καὶ μία φρεγάτα ὑποπτευθεῖσα μὴ ἦτο ἑλληνικὸν, ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἰδοῦσα τὴν ἀταραξίαν καὶ τὸ ἔνδυμα τῶν ναυτῶν ἀντιπαρῆλθε ἀφεῖσα αὐτὸ ἀνενόχλητον.

Τότε ἡ σακολέβα ἐτράπη πρὸς ἄλλον σωρὸν μικροτέρων πλοίων, ἅ τινα ἦσαν τὰ τῶν διωκόντων τὰ ἐχθρικά· ἡ προφητεία τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ῥυνδάκου ἐξεπληρώθη! Καὶ μετά τινας ἡμέρας οἱ ἀτρόμητοι Ψαριανοὶ, ἐπανελθόντες μετὰ τρίμηνον καὶ ἐπέκεινα αἰχμαλωσίαν καὶ κινδύνους εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν, ἐνῷ ἐνομίζοντο ἀπολωλότες, ἀνέβησαν μεταξὺ δακρύων καὶ ἀνευφημιῶν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἵνα ὁρκισθῶσιν ἐκ νέου ὅπως ἀποθάνωσιν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως.

Δέκα μῆνας μετὰ ταῦτα, ἐνῷ ἄγρια στίφη κατέστρεφον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν ἡρωΐδα νῆσον, ἐφάνη ἀνυψουμένη ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου σημαία λευκὴ, κεχαραγμένας ἔχουσα τὰς λέξεις «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ» καὶ σταυρὸν ἐρυθρὸν παρακείμενον· συγχρόνως δὲ ναύτης Ἕλλην ἔσπευδε πρὸς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τρομερὸς κρότος ἐκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς γῆς καὶ τέσσαρες χιλιάδες ἀπίστων, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν στρατιωτῶν τῆς Πατρίδος, ἀνετινάχθησαν μετὰ πατάγου εἰς τοὺς ἀέρας. Δύω δὲ πτώματα συγκρατούμενα σπασμωδῶς εὑρέθησαν κάτω τοῦ βράχου· τὸ μὲν, ἠκρωτηριασμένον φρικωδῶς, ἐκολύμβα ἐντὸς κελαινοῦ, ἐντὸς μαύρου αἵματος, τὸ δὲ, κείμενον βαρὺ ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἔφερεν ἔτι ζῶσαν εἰς τὸ πρόσωπον τὸν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐχθρικὸν, τοῦτο δὲ ἑνὸς τῶν ἡρώων τῆς σακολέβας.

Διὰ τοιούτων κατορθωμάτων καὶ θυσιῶν, κύριοι, διὰ τοιαύτης ἀπαρνήσεως ἑαυτῶν καὶ τόλμης, διὰ τοιαύτης καρτερίας καὶ ἀκραδάντου πίστεως ἐδημιούργησαν τὴν Πατρίδα οἱ ἀοίδιμοι ὑμῶν πατέρες. Διὸ καὶ δικαίως ὁ ἐθνικὸς ῥήτωρ τῶν χρόνων ἐκείνων ὠνόμασε τὴν ἐπιχειρήσασαν τὸ μέγα ἔργον γενεὰν «μοναδικὴν μεταξὺ ὅλων τῶν γενεῶν καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας καὶ πανενδόξου Ἑλλάδος, μόνην μὲν ἐφάμιλλον τῆς δόξης ταύτης ἔχουσαν τὴν ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην διαφοράν· διότι ἐκείνη διετήρησεν ὅ,τι εἶχεν, αὕτη ὅμως ἀπέκτησεν ὅ,τι δὲν εἶχε».

Καὶ ὄντως, κύριοι, ὁ μὲν Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Περικλῆς, ὁ Κίμων ἐγεννήθησαν υἱοὶ ἐλευθέρας πατρίδος ἀνώδινοι, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ Μιαούλης, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Βότσαρης, πατέρες γεννήσαντες αὐτὴν μετὰ μακρᾶς καὶ πικρᾶς ὠδῖνας. Εἷς τῶν μεγάλων τούτων πατέ-

Digitized by Google

ρων τοὺς υἱούς, εἰς ὑμᾶς, κύριοι, ἀπόκειται νὰ μιμηθῆτε,—καὶ τί λέγω νὰ μιμηθῆτε;—νὰ ὑπερακοντίσετε αὐτοὺς κατὰ τὸ μέγα ἔργον. Καὶ ὡς ἐκεῖνοι παρέδωκαν ὑμῖν πατρίδα ἐλευθέραν, οὕτω καὶ ὑμεῖς νὰ παραδώσετε αὐτὴν εἰς τὰ τέκνα «ΟΥΚ ΕΛΑΣΣΩ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΙΣΤΑ ΠΛΕΙΩ ΚΑΙ ΑΡΕΙΩ ΟΣΗΣ ΑΝ ΠΑΡΕΔΕΞΑΣΘΕ».[1]

Τὸ ἑπόμενον περίεργον ἄρθρον ἀπεστάλη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ Γάλλου λογίου, ἐν Ἀθήναις ἀπό τινος διατρίβοντος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας. Σ. τ. Δ.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν ταῖς

ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Εἶναι πᾶσι γνωστὸν ὅτι αἱ κατακόμβαι τῆς Ῥώμης ἦσαν τόπος ἐνταφιασμοῦ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπίσης γενικῶς γνωστὸν ὅτι αὗται ἐχρησίμευον ἀκόμη πρὸς ταφὴν τῶν εἰδωλολατρῶν· ὥστε ἐν τῷ αὐτῷ νεκροταφείῳ, ὀγδοήκοντα πόδας ὑπὸ τὸ ἔδαφος, κεῖνται κεχωσμένα λείψανα τῶν δύο θρησκειῶν.

Ἐν παρόδῳ δὲ δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι ἐννοεῖ ἕκαστος πόσον καθίσταται ἡ διάκρισις τῶν πρώτων δυσχερὴς ἀπὸ τῶν τελευταίων. Ὅταν σταυρὸς κοσμῇ τάφον, μετὰ πεποιθήσεως ἀποφαίνεται πᾶς τις ὅτι ἐνταῦθα ἀναπαύεται μαθητὴς τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ἐὰν δὲ συναντᾷ ἀετὸν κρατοῦντα κεραυνούς, μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐκεῖ κεῖται λάτρης τοῦ Διός. Ἀλλ' ὅταν δὲν ἀνακαλύπτεται ἐξωτερικόν τι σημεῖον, δυσκολεύεταί τις νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐκ τοῦ σχήματος ἢ ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ὀστῶν τὰς ψυχὰς εἰς τὰς ὁποίας ἀνῆκον ταῦτα. Οὕτως ἡ δυσκολία αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ πολλάκις πλανῶν μεγίστων. Ἄλλοτε πάλιν ἡ διάκρισις εἶναι εὔκολος ὅπως ἐπὶ τῆς περιστάσεως ἣν ἐκθέτομεν ὡς ἑξῆς·

Ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ῥώμης ὑπάρχουσι δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἡ πρώτη εἶναι τοιαύτη·

«*Τύχη σκληρὰ ἡ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον,*
»*διατί ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τόσον νέον τὸν*
»*προσφιλῆ μου Μάξιμον;*»

Ἡ δ' ἑτέρα ἔχει οὕτως·

«*Γεμέλλα κοιμᾶται ἐν εἰρήνῃ Κυρίου.*»

Προσπαθήσωμεν διὰ τῆς μελέτης τῶν δύο τούτων ἐπιταφίων ἐπιγραφῶν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὴν θρησκείαν εἰς ἣν ἑκάτερος τῶν ὑπ' αὐτὰς κειμένων νεκρῶν ἀνῆκε.

«Τύχη σκληρά», λέγει ἡ πρώτη ἐπιγραφή. Ἡ τύχη εἶναι πρᾶγμά τι ἢ ὄν τι τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ, οὔτε τῶν ἀνθρώπων οὔτε τῶν ὑψηλοτέρων πνευμάτων οὔτε τοῦ δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος ἡ βούλησις ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τῆς εἱμαρμένης. Ἅπαντα τὰ ὄντα ἐκτελοῦσι, δὲν λέγω ὅ,τι βούλεται ἡ τύχη, διότι αὕτη καθ' ἑαυτὴν δὲν δύναται νὰ θέλῃ τι, ἀλλ' ὅ,τι ἡ τύχη εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐπιβάλῃ. Ἡ τύχη διευθύνει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι τύχη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν διευθύνεται· ὑπὸ τίνος; ὑπ' οὐδενός. Διὰ πάντων τούτων δηλοῦται ὅτι αἱ τύχαι καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ προαποφασισμέναι, πλέον ἀμετάβλητοι ἢ ἡ κίνησις τοῦ ἡλίου, καὶ μᾶλλον ἀπρόσβλητοι τῶν βράχων· ἐν ἑνὶ λόγῳ οὐδείς, οὔτε ὑμεῖς οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ Θεὸς ἔχει θέλησιν καὶ ἐλευθερίαν, ἅπαντες εἴμεθα δοῦλοι, μηχαναί, πάντες ὕλη ἀδρανὴς ὡς δένδρον καὶ λίθος. Ταῦτα λέγει ἡμῖν ὁ πρῶτος λόγος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. Ἂς ἐξετάσωμεν τὸν δεύτερον·

«Τύχη σκληρά.» Ἂν ἡ τύχη δὲν ἀπεστέρει εἰμὴ τὴν θέλησιν ἀποδίδουσα ἡμῖν εὐτυχίαν, ἠδυνάμεθα νὰ παρηγορηθῶμεν, εὐχαριστοῦντες κατὰ τρόπον κτηνώδη τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀρέξεις ἡμῶν. Ἀλλ' οὐχί· ἡ τύχη εἶναι *σκληρά*, μᾶς λέγει ἡ ἐπιγραφή· εὐαρεστεῖται νὰ ἀποθνήσκωμεν. Ἂν οἱ ἄνθρωποι εἰσὶ πτωχοί, ἀσθενεῖς, ἀμαθεῖς, καταδεδιωγμένοι, ταῦτα πηγάζουν ἐκ τῆς σκληρᾶς τύχης. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶναι σκληρά, δυνάμεθα νὰ μαντεύσωμεν τί θὰ πράξῃ εἰς τὸ μέλλον ἐξ ὅσων ἔπραξεν εἰς τὸ παρελθόν. Αὐτὸ τὸ ἐπίθετον μόνον ὑπόσχεται ἄρα ἡμῖν ἀθλιότητα, δυστυχίας, καταδιωγμούς, ἐν γένει σκληρότητας. Ἀλλ' ἐξακολουθήσωμεν·

«*Σκληρὰ τύχη ἡ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον.*»

Οὕτω τέρψις τῆς εἱμαρμένης εἶναι ὁ θάνατος ἡμῶν. Ἐγένετο αἰτία νὰ γεννηθῶμεν, πρῶτον διὰ νὰ ἐμποιῇ ἡμῖν φόβον, καὶ ἀκολούθως διὰ νὰ θανατώσῃ ἡμᾶς. Δὲν λέγω ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ ἡδονὴ αὐτῆς, διότι τότε ἠθέλομεν ἐλπίσει ὅτι θὰ ἐπέλθῃ αὐτῇ ποτὲ κόρος ἕνεκα τοῦ ὁποίου θὰ εὕρῃ ἄλλην τέρψιν, παραδείγματος χάριν ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ μας. Ὄχι· εἴδομεν, ἡ τύχη δὲν ἔχει θέλησιν καὶ ἐκλογήν· ἂν φέρῃ τὸν θάνατον, τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ ἰδιοτροπίαν αὐτῆς· εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οὐσίας της· ὁποία εἶναι σήμερον, θὰ ἦναι αἰωνίως καὶ ἐκ τῆς φύσεώς της αἰωνίως θὰ μᾶς φέρῃ θάνατον.

«*Διατί ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τόσον νέον τὸν προσφιλῆ μου Μάξιμον;*» Οὕτως ὄχι μόνον ἡ εἱμαρμένη ἐχάρη θανατώσασα τὸ τέκνον, ἀλλὰ προσέτι ἐγένετο αἰτία νὰ ὑποφέρῃ διὰ τοῦ θανάτου τούτου πληγωθεῖσα ἡ φιλόστοργος μήτηρ. Ἡ τύχη ἠδύνατο νὰ ἀφήσῃ τὴν μητέρα νὰ ἐκπνεύσῃ πρώτη, ἀπαλλάττουσα ταύτην πικρᾶς θλίψεως. Δὲν πράττει ὅμως οὕτω· πλήττει πλάσμα νεαρόν, ἀθῶον καὶ προσφιλές, ἵνα γυνὴ φιλόστοργος καὶ νοήμων ἀναστενάξῃ, καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ αὐτῆς ἀντὶ πάσης παρηγορίας καταρᾶται τὸν Θεόν.

Ἀναγνῶστα, μάντευσον ποία εἶναι ἡ θρησκεία αὕτη· ἀρκοῦμαι νὰ σοὶ παρατηρήσω ὅτι ἐὰν ἡ ὑπαγορεύσασα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μήτηρ ἀπε-

1. Ἀνεγνώσθη τῇ 25 Μαρτίου ἐν τῷ Συλλόγῳ «Βύρωνι», ὑπὸ Ν. Δραγούμη.

Digitized by Google

βίωσεν, ἡ ὀδυνηρὰ αὐτῆς πίστις ζῇ ἔτι εἰς πολλὰ πνεύματα. Ἄλλοτε ἐκαλεῖτο αὕτη ἐθνισμὸς ἢ εἰδωλολατρεία, σήμερον ἀποδίδεται αὐτῇ τὸ ἀληθὲς ὄνομα, ἀπιστία, διότι ὁ ἄπιστος στερούμενος τοῦ τέκνου του λέγει· «*Σκληρὰ τύχη ἡ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον, διατί ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τόσον νέον τὸν προσφιλῆ μου;*»

Ὁ ἄπιστος μέμφεται μετὰ τῆς αὐτῆς κατάρας τὴν τύχην ἥτις ἢ οὐδὲν εἶναι ἢ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἂν ὁ ἄπιστος καταρᾶται ἀνύπαρκτόν τι ὄν, εἶναι μωρός, ἂν καταρᾶται τὸν δημιουργόν του, εἶναι ἀσεβής.

«Οὐδένα καταρῶμαι, οὔτε τὸν Θεόν», οὕτως ἐν τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ σκέπτεται ὁ ἄπιστος· ἀλλ' ὅταν ἐπέλθουν αὐτῷ δυστυχήματα, δὲν εἶναι πιστευτὸν ὅτι δὲν θὰ καταρασθῇ τὴν τύχην, τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του, καθ' ἣν ὑποφέρει, ὅτι δὲν θὰ καταρασθῇ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, καθ' ἣν ἀγνοεῖ ἑαυτόν, τὴν νεότητά του, καθ' ἣν κοπιάζει, τὴν ὥριμον ἡλικίαν του, ὅτε βλέπει ἀποσβεννυμένας τὰς ὡραίας αὐτοῦ ἐλπίδας, τὸ βαρὺ γῆρας, ὅτε ἐξησθενημένος πλησιάζει τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὅτι δὲν θὰ καταρασθῇ τήν τε ἰδίαν τύχην καὶ τὴν τῶν οἰκείων, ἥτις τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὸ μηδέν. Αὕτη εἶναι ἡ σοφία τοῦ ἀπίστου, τὴν ὁποίαν δὲν ἀκολουθεῖ διότι λησμονεῖ καὶ δὲν σκέπτεται αὐτήν· ὁ τοιοῦτος δὲν ἀνέχεται τὴν ζωὴν εἰμὴ καθ' ὅσον κατορθοῖ νὰ μὴ σκέπτεται περὶ αὐτῆς.

Πόσον διαφέρουσι ταῦτα τῆς δευτέρας ἐπιγραφῆς·

«*Γεμέλλα κοιμᾶται ἐν εἰρήνῃ Κυρίου.*»

«*Κοιμᾶται*», ἤτοι ζῇ ἐν καταστάσει διαφόρῳ ἐκείνης, καθ' ἣν ἐγρηγορεῖ τις ἐπὶ τῆς γῆς· «*κοιμᾶται*», ὅθεν θὰ ἐξυπνήσῃ ἡμέραν τινά. Οἱ ἀπολέσαντες αὐτὴν δύνανται νὰ παρηγορηθῶσιν, ὡς ἡμεῖς παρηγορούμεθα, ἀναλογιζόμενοι ὅτι φίλος ἀναπαύεται εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, ὅστις ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐξεγερθῇ, θὰ ὁμιλήσῃ καὶ θὰ ἀποδείξῃ ἡμῖν τὴν ἀγάπην του. «*Γεμέλλα κοιμᾶται ἐν εἰρήνῃ.*» Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν εὑρίσκεται πλέον εἰς τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν, εἰς ἣν ἅπασα ἡ ἀνθρώπινος δημιουργία ἐπὶ τῆς γῆς ὑποκύπτει, εἰς πόλεμον παθῶν τυραννούντων αὐτήν· πόλεμον τῆς συνειδήσεως, ἥτις τὴν βασανίζει· πόλεμον τοῦ θείου νόμου, ὅστις τὴν ἀπειλεῖ· πόλεμον τοῦ φόβου τοῦ πλησιάζοντος θανάτου. Πᾶσαι αἱ μάχαι αὗται ἀπέληξαν εἰς νίκην καὶ ἤδη: Γεμέλλα ζῇ ἐν εἰρήνῃ. Ἡ ἀβεβαιότης ἀφ' ἑαυτῆς κατεστράφη. Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν πιστεύει πλέον τὸν Θεόν· τὸν βλέπει· δὲν ἐλπίζει πλέον οὐρανόν· εἶναι ἐκεῖ· δὲν προσδοκᾷ πλέον τὴν εὐτυχίαν· τὴν απολαμβάνει· πᾶσαι αἱ ἐπιθυμίαι αὐτῆς ἱκανοποιήθησαν· αὕτη εἶναι ἐν εἰρήνῃ· ἓν μόνον δύναται νὰ ταράξῃ αὐτήν, ἡ ἀνάμνησις τῶν κακῶν, ἅπερ ἔπραξεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ κεῖται ἐν εἰρήνῃ· σημεῖον ἐναργές, ὅτι ὁ κριτὴς αὐτῆς τὴν ἐσυγχώρησεν. Οὐδὲν μεγαλείτερον τῆς εἰρήνης, ἧς ἀπήλαυσεν αὕτη· εἶναι *εἰρήνη Κυρίου*, μᾶς λέγει ἡ ἐπιγραφή, δηλαδὴ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος δίδει καὶ εἰρήνη, ἧς ὁ Κύριος ἀπολαύει. Ἂν ὁ Θεὸς τὴν παρέχει, τίς δύναται νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ, καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἀπολαύει αὐτῆς, πόσον εἶναι γλυκεῖα καὶ μεγάλη! Τὸ δημιούργημα μετέχει λοιπὸν τῆς ζωῆς τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ, τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Τί θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ αὕτη πλειότερον τοῦ νὰ ἦναι κοινωνὸς τῆς μακαριότητος τοῦ δημιουργοῦ τοῦ παντὸς καὶ νὰ ζῇ μετ' αὐτοῦ τὴν οὐράνιον αἰωνιότητα;

Τοιαύτη ἦτο ἡ πίστις τῶν χαραξάντων τὸ ἐπίγραμμα τῆς Γεμέλλας. Ἐρωτῶ ἤδη: τοιαύτη πίστις δὲν καθιστᾷ εὐτυχῆ καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ὕπαρξιν, καὶ ἂν εἶναι ἱκανὴ νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ἡ ἀλήθεια;

Βεβαίως, φίλοι μου, ἡ Χριστιανικὴ πίστις ὑπόσχεται τὴν εἰρήνην τοῦ Κυρίου διὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια, ἰδοὺ ἡ εἰρήνη, ἰδοὺ ἡ εὐτυχία! Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ταῦτα, καὶ διὰ νὰ τὰ αἰσθανθῶμεν κάλλιον, πρέπει νὰ συγκρίνωμεν τὴν εὐδαίμονα ταύτην πίστιν μὲ ἐκείνην, ἥτις ὑπηγόρευσε τὰς θλιβερὰς ταύτας λέξεις·

«*Σκληρὰ τύχη ἡ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον,*
»*διατί ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τόσον νέον τὸν*
»*προσφιλῆ μου Μάξιμον;*»

Ο.

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Ἡμερολόγιον (calendarium ἢ, ἀραβιστὶ, ἀλμανάχον) κοινὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ πᾶν ἔθνος καὶ πᾶσα χώρα εἶχε τὸ ἴδιον αὐτῆς ἡμερολόγιον. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δὲ τούτων ἡμερολογίων εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ κυριωτέρου αὐτῶν, τοῦ ἀθηναϊκοῦ.

Τὸ ἀθηναϊκὸν ἡμερολόγιον εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ Σόλωνος περὶ τὸ 594 π.Χ., ἦτο δὲ σεληνιακόν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου καὶ διαιρούμενον εἰς δώδεκα μῆνας ἐξ 29 καὶ 30 ἡμερῶν ἐναλλάξ. Καὶ οἱ μὲν ἐξ 29 ἡμερῶν ἐκαλοῦντο Κοῖλοι ἢ Ἐννεάφθινοι, οἱ δὲ ἐκ 30 Πλήρεις ἢ Δεκάφθινοι. Τὰ ὀνόματα τῶν Ἀττικῶν μηνῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς·

Μῆνες χειμερινοί— 1ος Γαμηλιών, μὴν καθ' ὃν ἐτελοῦντο οἱ πλειότεροι γάμοι, ἔχων ἡμέρας 29. 2ος Ἀνθεστηριών, μὴν καθ' ὃν ἐπανηγυρίζοντο τὰ Ἀνθεστήρια, ἑορτὴ τῶν ἀνθέων τῆς ἀνοίξεως, τελουμένη εἰς τιμὴν τοῦ Βάκχου, ἔχων ἡμέρας 30. 3ος Ἐλαφηβολιών, μὴν καθ' ὃν ἐθηρεύοντο αἱ ἔλαφοι, ἔχων ἡμέρας 29. Μῆνες

Digitized by Google

ἐαρινοὶ—4ος Μουνυχιών, μὴν καθ' ὃν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῆς ἐν Μουνυχίᾳ Ἀρτέμιδος, ἔχων ἡμέρας 30. 5ος Θαργηλιών, μὴν καθ' ὃν ἑωρτάζοντο τὰ Θαργήλια, ἑορτὴ εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος· κατά τινας ὠνομάσθη οὗτος ἐκ τοῦ θαργήλου, σκεύους ὅπου ἐτίθεντο αἱ ἀπαρχαὶ τῶν νέων καρπῶν· ἔχων ἡμέρας 29. 6ος Σκιροφοριών, μὴν καθ' ὃν ἑωρτάζοντο τὰ Σκιροφόρια, ἑορτή τις εἰς τιμὴν τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς, καθ' ἣν ἡ ἱέρεια τῆς Ἀθηνᾶς ἔφερε καθ' ὅλην τὴν Λιτανευτικὴν πομπὴν λευκὴν σκιάδα σκίρον καλουμένην· ἔχων ἡμέρας 30. Μῆνες θερινοὶ—7ος Ἑκατομβαιών, μὴν καθ' ὃν ἐτελοῦντο τὰ Ἑκατόμβαια, θυσία βοῶν ἢ ἄλλων ὁποίων δήποτε θυμάτων ἅτινα προσεφέροντο κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον εἰς τοὺς θεούς, ἔχων ἡμέρας 29. 8ος Μεταγειτνιών, μὴν καθ' ὃν ἐτελοῦντο τὰ Μεταγείτνια ἢ Μετοίκια, ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τελουμένη πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὴν πόλιν μετοικίσεως τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐπὶ Θησέως τελεσθείσης· «ξυνοίκια ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῷ Θεῷ ἑορτὴν δημοτελῆ ποιοῦσιν»· ἔχων ἡμέρας 30. 9ος Βοηδρομιών, μὴν καθ' ὃν ἑωρτάζοντο τὰ Βοηδρόμια, ἑορτὴ εἰς ἀνάμνησιν τῆς μάχης τοῦ Θησέως κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, ἔχων ἡμέρας 29. Μῆνες μετοπωρινοὶ—10ος Μαιμακτηριών, μὴν καθ' ὃν ἐτελοῦντο τὰ Μαιμακτήρια, ἑορτὴ εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς Μαιμάκτου, ἤγουν τοῦ θυελλώδους καὶ ταραχώδους, ἔχων ἡμέρας 30. 11ος Πυανεψιών, μὴν καθ' ὃν ἐτελοῦντο εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τὰ Πυανέψια, ἑορτὴ καθ' ἣν ἔβραζαν κυάμους καὶ ἄλλα ὄσπρια καὶ τὰ ἔτρωγον εἰς μνήμην τοῦ Θησέως· (ἀνάλογος πρὸς τὰ σημερινὰ κόλλυβα, ἅτινα προσφέρομεν εἰς μνήμην τῶν τεθνεώτων κατὰ τὰ μνημόσυνα)· ἔχων ἡμέρας 29. 12ος Ποσειδεών, μὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης, ἔχων ἡμέρας 30.

Συνεπληροῦτο λοιπὸν τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἐκ 354 ἡμερῶν· ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦτο ἔλαττον τοῦ ἡλιακοῦ κατὰ ἕνδεκα ἡμέρας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως αἴρωσι τὴν ἐκ τοῦ μέσου διαφοράν, παρενέβαλλον εἰς πάντα δεύτερον ἐνιαυτὸν ἕνα δέκατον τρίτον μῆνα ἐξ 22 ἡμερῶν, ὃν ἐκάλουν Ποσειδεῶνα δεύτερον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἀκριβέστερον παρατηρήσαντες, εὗρον ὅτι ἡ διαφορὰ τοῦ φυσικοῦ ἡλιακοῦ ἐνιαυτοῦ πρὸς τὸν πολιτικόν των δὲν ἦτο μόνον ἕνδεκα ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς περίπου τεταρτημορίου. Πρὸς διόρθωσιν καὶ τοῦ λάθους τούτου ἐνέβαλλον ἀνὰ πάντα τέταρτον ἐνιαυτὸν μίαν 23ην ἡμέραν εἰς τὸν δεύτερον Ποσειδεῶνα.

Κατὰ τὸ 432 π.Χ. ὁ Μέτων ἐπήνεγκεν ἐπίσημόν τινα μεταβολὴν εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῶν Ἀθηναίων, ἀρχίσας τὸν ἐνιαυτὸν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος περὶ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον· καὶ ὁ Κάλιππος (350 π. Χ.) καὶ ὁ Ἵππαρχος (150 π. Χ.) ἐπήνεγκον διορθώσεις τινάς.

Οἱ Ἕλληνες ἠγνόουν τὰς ἑβδομάδας. Ἕκαστον μῆνα διῄρουν εἰς 3 δεκάδας, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ἐκάλουν δεκάδα ἱσταμένου ἢ ἀρχομένου μηνός, τὴν δευτέραν δεκάδα μηνὸς μεσοῦντος, τὴν δὲ τρίτην δεκάδα φθίνοντος ἢ ἀπιόντος μηνός. Τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς ἡμέραν ἐκάλουν *νουμηνίαν*, τὰς δ' ἐφεξῆς 9 ἡμέρας ἠρίθμουν τακτικῶς, ἤγουν 1ην, 2αν, 3ην κτλ. ἱσταμένου ἢ ἀρχομένου· τὰς δ' ἐννέα ἡμέρας τῆς δευτέρας δεκάδος ὠνόμαζον 1ην, 2αν, 3ην κτλ. μεσοῦντος ἢ ἐπὶ δεκάδι, τὴν δὲ δεκάτην τῆς δευτέρας δεκάδος ἔλεγον εἰκάδα, ἤτοι εἰκοστὴν τοῦ μηνός· τὴν δὲ τρίτην δεκάδα ἠρίθμουν διττῶς, ἢ τὰς 9 ἡμέρας ὠνόμαζον 1ην, 2αν, 3ην κτλ. ἐπὶ εἰκάδι καὶ τὴν δεκάτην τριακάδα, ἤ, ὅπερ συνηθέστερον, ἠρίθμουν ὀπισθοβατικῶς, ὥστε τὴν 21ην τοῦ μηνὸς ἐκάλουν δεκάτην ἢ ἐννάτην, καθ' ὅσον ὁ μὴν ἦτο τριακονθήμερος ἢ περιεῖχεν 29 ἡμέρας, φθίνοντος ἢ ἀπιόντος, καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς ἐσχάτης τοῦ μηνὸς ἡμέρας, ἥτις ἐκαλεῖτο ἕνη καὶ νέα, ἤτοι παλαιὰ καὶ νέα, ὡς οὖσα τὸ μεθόριον τοῦ παλαιοῦ καὶ μέλλοντος ν' ἀρχίσῃ νέου.

I. Α. Λ.

ΜΥΘΟΣ

ΟΙ ΒΑΤΡΑΧΟΙ

Οἱ βάτραχοι ἀπηύδησαν νὰ ἦναι δημοκράται,
καὶ πατρικὴν ἐπόθησαν ἑδραίαν βασιλείαν.
«Δὲν θέλομεν τὴν φλύαρον, ἐβόων, ἀναρχίαν.
»Διὰ κοὰξ καὶ βρεκεκὲξ λαὸς δὲν κυβερνᾶται.»

—

Καὶ εἰς τὸν Δία ταπεινὰς ἀπέτειναν δεήσεις·
«Ζεῦ πάτερ, εὐεργέτησον τὸ γένος τῶν βατράχων.
»Δὸς βασιλέα εἰς ἡμᾶς, καὶ δὸς κορμὸν ἢ βράχον.
»Εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ γένους μας αἱ αὐτοκυβερνήσεις!

»Σαπρὰ τὰ πάντα παρ' ἡμῖν, ἀνάπλεα ἐρίδων.
»Νυχθημερὸν κραυγάζοντες, σηπόμεθα εἰς ἕλη.
»Δημαγωγοὶ διὰ κενῶν μᾶς βόσκουσιν ἐλπίδων.
»Ὅλοι κοάζουσιν ἀρχάς, πλὴν ἀφορῶσ' εἰς τέλη.»

—

Κ' ὑπεμειδίασεν ὁ Ζεύς, καὶ ἔφριξεν ἡ λίμνη,
κ' εἰς τὰ νερά της κόπανος κατέπεσ' ἐστεμμένος.
Χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις εἰς τὸ κοάζον γένος!
Γῆν καὶ ἀέρας πλήττουσι ζητωκραυγαὶ καὶ ὕμνοι.

Καὶ ἐκ τελμάτων καὶ λιμνῶν καὶ ποταμῶν καὶ λάκκων
μὲ προθυμίαν ἔτρεχον καὶ μὲ σπουδὴν μεγίστην
τῶν αὐλοδούλων αἱ φυλαὶ καὶ τῶν αὐλοκολάκων,
κ' ἐπώλουν ἀφοσίωσιν, καὶ μετεπώλουν πίστιν.

—

«Τί βασιλεύς! Ὁ εὐτυχὴς λαὸς ἐκοινολόγει.
»Ἂν ἦσαν ὅλοι τῶν ἐθνῶν τοιοῦτ' οἱ κυβερνῆται!
»Δὲν θέλει πολυτέλειαν, δὲν δαπανᾷ, δὲν τρώγει,
»δὲν ἀδικεῖ, δὲν τυραννεῖ, καὶ οὐδὲ κἂν κινεῖται.»

—

—«Ναί, δὲν κινεῖται, ἤρχισεν ὁ φθόνος τονθορύζων·
»τὸ βλέπομεν. Παννύχιος δὲν πρέπει νὰ κοιμᾶται,
»ἀκόμη καὶ πανήμερος, ὁ τοὺς λαοὺς ὁρίζων.
»Νὰ ἦναι πρέπει ἄγρυπνοι οἱ τῶν λαῶν προστάται.

»Τὸν βασιλέα θέλομεν τῆς πολιτείας στύλον,
»ἀλλ' ὄχι στύλον ξύλινον· νὰ σείηται, νὰ πράττῃ,
»ν' ἀμείβῃ καὶ νὰ τιμωρῇ, νὰ κυβερνᾷ κατά τι,
»νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ζῇ. Αὐτὸς εἶν' ὅλος ξύλον.»

—

Digitized by Google

Καί, ὡς συνήθως, ἡ μικρὰ φωνή των εἰς μεγάλην
ἐκορυφώθη βαθμηδόν, καὶ οἱ λιμνοπολῖται
ἐπὶ τὰς πύλας τοῦ Διὸς προσέφυγον καὶ πάλιν,
ἄλλον μονάρχην θέλοντες, μονάρχην νὰ κινῆται.

«Μὴ τοῦτον τὸν ἀναίσθητον, μὴ τοῦτον τὸν γελοῖον!
»Δός μας μονάρχην κραταιόν, ὦ Ζεῦ μεγαλοδότα!
—«Μ' ἐξεκωφάνατε, καλοί», ὁ Ζεὺς τοῖς εἶπε, κλείων,
διὰ τῶν δύω του χειρῶν τ' ἀμβρόσιά του ὦτα.

«Μονάρχην σᾶς ἐχάρισα· ἐκεῖνος δὲν σᾶς φθάνει;
»σᾶς δίδω ἄλλον. Ἔχετε ὑγείαν. Καὶ τοῦ χρόνου.»
Καὶ πελαργὸς καλλίπτερος ἐξ οὐρανοῦ ἐφάνη,
καὶ ἐπισήμως ἔλαβε τὴν κατοχὴν τοῦ θρόνου.

Τί εὐτυχία! Ἔλαβον, λοιπόν, ὡς ἐποθεῖτο,
ἔχοντα πόδας καὶ πτερὰ καὶ ῥάμφος βασιλέα.
«Ὁ ἄλλος ἦτον τύραννος, κακός», ἡ νεολαία
ἐκραύγαζε, «καὶ τ' ὄνομα αὐτοῦ ἀπωλεσθήτω.»

Αὐτὸν δὲ εἰς τὰ κύματα ὡς εἶδαν καταδύντα,
«Σύ, σὺ ἐπλάσθης, ἔκραζον, σὺ μόνος ἵνα ἄρχῃς.
»Εἶσαι τοῦ ἔθνους ὁ σωτήρ, τῶν μοναρχῶν μονάρχης.»
—«Καλόν· πλὴν μὴ φωνάζετε», ὁ πελαργὸς ἀπήντα.

Νὰ μὴ φωνάζουν ἔλεγε, καὶ ταῦτα πρὸς βατράχους!
Τὸν ἔπαινόν του ἔψαλλον δεκαπλασιασθέντα
ἐν ὅσῳ ἔλεγεν. Ἀλλὰ κ' ἐκεῖνος μετὰ τάχους
διὰ τοῦ ῥάμφους κυνηγῶν τοὺς ἀπειθεῖς ἐκέντα.

Αὐτὸ τοὺς δυσηρέστησεν. Ἀλλ' ἂν ἐμεμψιμοίρουν,
ὁ βασιλεὺς των ἔβλεπε δριμύ, καὶ ἐπελέκα.
Οἱ δὲ ταραχωδέστεροι ἂν στάσεις ἐπεχείρουν,
περιοδεύων, ἔτρωγεν ἐκείνους δέκα δέκα.

Τρόμος καὶ φόβος τὸν ὑγρὸν κατεῖχε τώρα τόπον.
Οἱ πελαργοὶ δὲν παίζουσιν οὐδὲ πολυκοιμῶνται.
Οἱ βάτραχοι ἐστέναζον κρυφίως, κ' ἐσιώπων,
καὶ ἤρχισαν τὸν κόπανον νὰ συχνοενθυμῶνται.

Καὶ πρὸς τὸν Δί' ἀνέκραξαν· «Ὦ Ζεῦ κεραυνοπλήκτα,
»δὲν θέλομεν τὸν πελαργόν· πάρα πολὺ κινεῖται.»
Ἀλλὰ χασμώμενος ὁ Ζεὺς τοῖς εἶπε: «Καλὴν νύκτα!
»Ἄλλοτε πρῶτον σκέπτεσθε, καὶ ἔπειτα ζητεῖτε.»[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Στοιχηματίζω ὅτι ἂν αὔριον ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ περιπατῶσι *μὲ τὰ τέσσαρα* εἰς τὰς ὁδούς, θὰ εὑρεθῶσιν ἄνθρωποι, οἵτινες θὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν αὐθαίρετον ταύτην διαταγήν, θὰ τὴν παραβῶσι πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ θὰ φονευθῶσι. (Ἀλφόνσος Κάρρ).

⁂ Μοῦ εἶπαν: Μὴ 'ς τὴν ποίησι πλέξῃς καὶ σὺ στεφάνι,
Ἀφοῦ σὲ ἄνθη ἀμάραντα τὸ χέρι σου δὲν φθάνει.
Μοῦ εἶπανε: Καλήτερα κρύψου βαθειὰ 'ς τὰ σκότη,
Παρὰ νὰ ἦσαι ὕστερνὸς κι' ἄλλοι νὰ ἦναι πρῶτοι.
Εἶπα κ' ἐγώ: Ὁ Δούναβις τόσα βασίλεια βρέχει,
Κι' ὅπου περνᾷ τὸ ῥεῦμά του ἀφίνει τ' ὄνομά του.
Πλὴν τὸ ποτάμι τὸ μικρό, ποῦ 'ς τὸ λαγκάδι τρέχει,
Κι' ἀνώνυμο κατρακυλᾷ τὰ ταπεινὰ νερά του,
Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι περιττὸ καὶ ἄσκοπο 'ς τὴ φύσι,
Ἂν 'ς τὴ στενή του λαγκαδιὰ 'λίγους ἀγροὺς ποτίσῃ!
(Δημήτριος Βικέλας).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὄρη τῆς Ἀττικῆς.

Τῶν ὀρέων ἀρχὴ εἶνε ὁ χωρίζων τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας *Κιθαιρών*, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Πλαταιέων ἐπονομασθείς, οὗτινος ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ καλεῖται *Ἐλάτεια*, ὑψούμενος ἀπότομος περὶ τοὺς **4,000** πόδας, κρημνώδης καὶ πετρώδης, γνωστὸς ἐκ τῶν περὶ θήρας τοῦ Λέοντος, τοῦ Ἀκταίωνος καὶ τοῦ Οἰδίποδος μύθων. Σπουδαίως δὲ διαφέρει τὸ ὄρος τοῦτο τοῦ γείτονος αὐτοῦ Ἑλικῶνος· τοῦτον μὲν ὁμαλὸν καὶ εὔδατον παρεσκεύασεν ἡ φύσις ἀγαπητὸν ἐνδιαίτημα τῶν ἁβρῶν Μουσῶν, ἐκείνου δέ, ὅπερ ἀντελάλει δεινὴν ἀνοσίου παιδοκτονίας ἀπόπειραν, δι' ἣν δεινῶς ἐτιμωρήθη ὁ παιδοκτόνος πατὴρ καὶ ἡ συνένοχος μήτηρ, δὲν ἠδύναντο καταλληλοτέρου τεμένους νὰ τύχωσιν αἱ Ἐρινύες. Μία καὶ μόνη στενωπὸς ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου, *αἱ τρεῖς ἢ δρυὸς κεφαλαὶ* (νῦν: Γυφτόκαστρον).

Μετὰ τὸν Κιθαιρῶνα εἰσελαύνει εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς χώρας ἅλυσις ἀδιαβάτων ἀποκρήμνων πετρῶν· εἶνε ἡ *Πάρνης* (καὶ ὄχι ὁ Πάρνης), ἰσοϋψὴς τῷ Κιθαιρῶνι (νῦν Ὀζιά), ἐφ' ἧς ἔκειτο τὸ ὀνομαστὸν φρούριον τῆς Φυλῆς, οὗτινος σῴζονται ἔτι ἱκανὰ ἐρείπια. Διήκει δὲ τὸ ὄρος τοῦτο μέχρι τῆς Ῥαμνοῦντος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἔκειτο τὸ *ἄγαλμα* καὶ *βωμὸς Παρθενίου Διός*, ὁπόθεν ἐνόμιζον ὅτι δύνανται νὰ προλέγωσι τὸν μέλλοντα καιρόν.

Πέραν τῆς Πάρνηθος ὑψοῦται ὁ *Βριλησσὸς* ἢ τὸ *Πεντελικὸν ὄρος* (Πεντέλη), πλούσιον λατομεῖον λευκοῦ μαρμάρου.

Τούτῳ ἀκολουθεῖ πρὸς Ν. ὁ *Ὑμηττὸς* (Τρελλός), 3,000 πόδας ὑψηλός, ἐφ' οὗ θάλλει πορφυροῦς ὁ εὐώδης θύμος καὶ ἄφθονον καὶ καθαρὸν ἀποταμιεύει ἡ ἐργάτις μέλισσα τὸν καρπὸν τῆς φιλοπόνου ἐργασίας αὐτῆς, τὸ διάσημον τοῦ Ὑμηττοῦ μέλι. Τὸ νότιον τούτου μέρος καλεῖται *ἄνυδρος ἢ μικρὸς Ὑμηττὸς* (Μαυροβοῦνι) καὶ περατοῦται εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Ζωστῆρα*. Ὁλοπόρφυρον φαίνεται τὸ ὄρος τοῦτο κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἕνεκα τοῦ θύμου, δεινῶς οὕτως ἀντιτιθέμενον πρὸς τοὺς ἀποτόμους τοῦ Πάρνηθος βράχους καὶ τὰς ὑλώδεις τοῦ Πεντελικοῦ κορυφάς.

Μεσημβρινώτερον δὲ τῆς Πάρνηθος προβάλλει πρὸς τὴν θάλασσαν καί, καταδυόμενον ἐν αὐτῇ, ἔνθα τὸ ἀκρωτήριον *Ἀμφιάλη*, ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς ἀντίπερα παραλίας τῆς νήσου Σαλαμῖνος, ὄρος ὀνομαστόν, ἐφ' οὗ βάρβαρος ἡγεμών, τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμήσας, ἐκάθησεν ἵνα ἴδῃ τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας ἀνδραγαθοῦντας, ἀλλ' εἶδεν αὐτοὺς δεινοπαθοῦντας· εἶνε ὁ *Αἰγάλεως* καὶ ἐπ' αὐτοῦ κάθηται ὁ Ξέρξης, καὶ ἐμμανὴς ἰδὼν τοὺς στόλους αὐτοῦ καταποντιζομένους ὑπὸ δρακὸς ἑλληνικῶν πλοίων, τοὺς δὲ βαρβάρους ὑπηκόους του κηδευομένους ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ Ἐλευσινίου κόλπου, ἀπῆλθε ταπεινὸς καὶ ἄσημος, διδαχθεὶς τὸ δίδαγμα, ὅπερ οἱ Ἕλληνες τοσάκις ἐδίδαξαν τοὺς

1. Α. Γ. Ῥαγκαβῆς.

Digitized by Google

βαρβάρους ἀντιπάλους αὐτῶν, ὅτι ἐν αὐτοῖς καὶ μετ' αὐτῶν ὑπάρχει δύναμις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὕλη καὶ ἀριθμὸς οὐδὲν ἰσχύουσι. Τὸ Ν. μέρος τοῦ ὄρους τούτου καλεῖται *Ποικίλον* (Κουτσικάρι), τὸ δὲ Β. *Κορυδαλλὸς* (Σκαραμαγκά).

Πρὸς Β. τοῦ τείχους Ἀθηνῶν ἔκειτο ὁ λόφος *Λυκαβηττὸς* (Ἅγ. Γεώργιος), παρ' αὐτῷ δὲ ὁ *Ἄγχεσμος* (Σχιστὸ) καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἦτο *βωμὸς Ἀγχεσμίου Διός*.

Ἐπὶ δὲ τῆς Δ. ἄκρας τοῦ Ἀττικοῦ τριγώνου ὑψοῦται τὸ ὄρος *Λαύριον*, ἐφ' οὗ κεῖνται τὰ ἀκρωτήρια *Σούνιον* (Kavo Kolonnae), μετὰ *ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς*, οὗ σώζονται ἱκανὰ ἐρείπια, καὶ ἡ *Ἀστυπάλαια*. Ἔνθα δὲ νῦν κεῖται ἡ κώμη *Ἀλεγρανὰ* ἦσαν τὸ πάλαι πλούσια μεταλλεῖα ἀργύρου τοσοῦτον προσοδοφόρα, ὥστε πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος ἐλάμβανεν ἀπὸ τῆς ἐκκαμινεύσεως αὐτῶν δέκα δραχμὰς ἐτησίαν καθαρὰν πρόσοδον. Ἐπὶ Στράβωνος καὶ Παυσανίου εἶχον ἤδη ἐκλείψει τὰ ἀργυρεῖα ταῦτα.

Πρὸς δὲ τὴν Μεγαρίδα παρὰ τὸν Ἰσθμόν, πρὸς Μ. τοῦ Κιθαιρῶνος, εἰσὶ τὰ ὄρη *Κέρατα*, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς τὸ ἀκρωτήριον *Κυνοσούρα* (Kavo Kavala), ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ *τάφος τοῦ κυνὸς τοῦ Θεμιστοκλέους*, ῥιφθέντος εἰς τὴν θάλασσαν ὅτε ἀπῆρεν ὁ στόλος καὶ ἀποθανόντος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ καταναυμαχήσει τοῦ Περσικοῦ στόλου τρόπαιον (480 π.Χ.).[1]

—

Μία μήτηρ.

Ἐσχάτως ἐν Ἄργει, γράφει ἐφημερίς τις τοῦ Ναυπλίου, μικρόν τι παιδίον, παῖζον εἰς χείλη φρέατος, ἐνέπεσεν εἰς αὐτό. Ἡ μήτηρ του τὸ βλέπει μακρόθεν, φρίττει, φωνάζει, ὀλολύζει, τρέχει ὡς ἀστραπή, καὶ ἰδοῦσα τὸ τέκνον της ἐπιπλέον εἰς τὸ ὕδωρ, πίπτει ἐντὸς τοῦ φρέατος καὶ τὸ ἁρπάζει εἰς τὰς ἀγκάλας της. Συρρέουν τότε οἱ γείτονες καὶ ῥίψαντες σχοινία ἀνασύρουν τὴν φιλόστοργον μητέρα καὶ τὸ τέκνον της καὶ σώζουν καὶ τοῦτο καὶ ἐκείνην ἐν μέσῳ γενικῆς χαρᾶς καὶ τῶν εὐχῶν πάντων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐξαίσιον δεῖγμα μητρικῆς στοργῆς, παρήγαγε βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὴν πόλιν.

—

Τὰ σχολεῖα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις.

Ἡ βίβλος τοῦ *Σαμπὰτ* ἀναθεματίζει τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις δὲν διδάσκει τὰ παιδία της· «Ἡ ἱερότης τοῦ διδακτηρίου, λέγει, εἶνε ἀνωτέρα τῆς τοῦ ναοῦ.» Καὶ «Σχολεῖον δὲν κρημνίζεται, οὔτε ἵνα κτισθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἱερουσαλήμ.» Λόγοι ἄξιοι νὰ γραφῶσι χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ δημαρχείου!

Ἀξιοπαρατήρητον εἶνε ὅτι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ ὀξύθυμος δὲν δύναται νὰ γείνῃ διδάσκαλος. Πόσα καλὰ δύναταί τις νὰ μιμηθῇ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων!

1. Ἀττικῆς κλπ. περιγραφή, ὑπὸ Ὄθωνος Ἰωάννου Ῥέντζου.

Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα.

[Ἡ κατωτέρω σημείωσις, ληφθεῖσα ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐσχάτως «Ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ναυτικοῦ Ἀπομαχικοῦ Ταμείου», ἐμφαίνει τὰ ἀπὸ 5 τόνων καὶ ἄνω πλοῖα, διηρημένα κατὰ τὰς πατρίδας τῶν ἰδιοκτητῶν αὐτῶν]·

Σύρου	535	Ἐκ μεταφορᾶς	3,019	Ἐκ μεταφορᾶς	4,019
Ὕδρας	350	Ἰθάκης	130	Πατρῶν	71
Σπετσῶν	336	Ζακύνθου	127	Ν. Μιτσέλης	69
Γαλαξειδ.	288	Ἄνδρου	116	Μήλου	61
Κερκύρας	286	Λευκάδος	103	Παξῶν	56
Χελίου	280	Κύμης	98	Ναυπλίου	50
Πειραιῶς	257	Καλαμῶν	97	Μυκόνου	39
Κεφαλλ.	215	Σκοπέλου	92	Κυθήρων	36
Χαλκίδος	184	Μεσολογγίου	85	Πύλου	25
Πόρου	150	Σκιάθου	78	Ν. Ψαρῶν	23
Θήρας	138	Αἰγίνης	74		
Μεταφ.	3,019	Μεταφ.	4,019	τὸ ὅλον	4,449

—

Πόθεν ἡ ὀνομασία φάρος.

Ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου, ἥτις προέκειτο τοῦ κυρίου τῆς Ἀλεξανδρείας λιμένος, λέγει ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐν τῷ Ἐπιλόγῳ τῆς ἱστορίας του, κατεσκευάσθη ὁ πρῶτος γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου φανοφόρος πύργος. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐπεκλήθη ἀπὸ τῆς νήσου, πύργος τῆς Φάρου, ἢ καὶ ἁπλῶς Φάρος, ἐξ οὗ ἔκτοτε ἅπαντες οἱ τοιοῦτοι πύργοι εἰς πολλὰς τῶν νεωτέρων γλωσσῶν φάροι ὀνομάζονται. Ἀπετελέσθη δὲ διὰ δαπάνης ἁδρᾶς ἐντὸς ἐνιαυτῶν 12 ὑπὸ τοῦ περιφήμου Κνιδίου τεχνίτου Σωστράτου, τοῦ ὁποίου ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα δι' ἐπιγραφῆς οὕτως ἐχούσης· «Σώστρατος Κνίδιος Δεξιφάνους θεοῖς σωτῆρσιν ὑπὲρ τῶν πλωϊζομένων.» Ὁ πύργος οὗτος, ὁ θαυμασθεὶς διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος καὶ βραδύτερον καταταχθεὶς μεταξὺ τῶν ἑπτὰ τοῦ κόσμου θαυμάτων, ἦτο ᾠκοδομημένος ἐκ λίθου λευκοῦ ἐπὶ βράχου αποτόμου, καὶ πολυόροφος ὤν, εἶχεν ὕψος 300 πήχεων, ὡς βεβαιοῦται· ὁ δὲ ἐν τῇ κορυφῇ αὐτοῦ ἀναπτόμενος φανὸς ἦτο, ἐὰν πιστεύσωμεν τὰ λεγόμενα, ὁρατὸς εἰς ἀπόστασιν $7\frac{1}{2}$ γερμανικῶν μιλίων.

—

Ἓν δημοτικὸν Χιακὸν αἴνιγμα.

Τὸ ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ 67 φυλλαδίου τῆς *Ἑστίας*, (γράφει ἡμῖν ὁ κ. Ι. Α. Κ.), δημοτικὸν αἴνιγμα, μοὶ ἀνέμνησε τὸ πολλάκις ἄλλοτε ὑπὸ τῆς μάμμης μου (Χίας ὑπερογδοηκοντούτιδος) λεχθέν μοι, παιδιᾶς χάριν, ἑπόμενον ἀλληγορικὸν Χιακὸν αἴνιγμα·

Ἐχιονίσαν τὰ βουνά,
καὶ οἱ μύλοι δὲν ἀλέθουν πλιά.
Τὰ μακρυὰ κοντήνανε, (ἡ ὅρασις),
καὶ τὰ δυό γενήκαν τ ρ ι ά.

Εἷς Ἀναγνώστης.

Ἡ διασκέδασις λογικοῦ ὄντος, γράφει ὁ Λόρδος Cherslerfield πρὸς τὸν υἱόν του, δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἀσχολίας, ἀλλ' εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 72 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 15 Μαΐου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 289.

ΙΓ'

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ

Μοναδικὴ εὐκαιρία ὅπως διαβῶμεν τὸν πορθμὸν τοῦ Τόρρες ὁ Ἔρ ο.—Νεόκαστρον καὶ ἄνθρακες αὐτοῦ.—Βρισβάνη καὶ πετῶσαι ἀλώπεκες.—Ἡ γῆ τῆς Βασιλίσσης, νέα ἀποικία.—Διήγησις ἀνθρωπίνων θυσιῶν ἐν Δαομέῃ.—Πόλις ἡλικίαν ἔχουσα δύο ἐτῶν.—Πυρὰ Καννιβάλων.—Νῆσοι κοράλινοι.—Ὁ Ἔρ ο ὀλίγου δεῖν καταποντίζεται.

17 Ὀκτωβρίου.—Ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως ἔφθασε, καὶ ἐνῷ ἐσκοποῦμεν νὰ διατρίψωμεν ἓξ ἑβδομάδας εἰς τὴν Αὐστραλίαν, ἐμείναμεν δεκατέσσαρας, τοσοῦτον ἐδιπλασιάζετο ἡ περιέργεια ἡμῶν καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρὸς ἡμᾶς φιλοξενία. Ἀντὶ δὲ τῆς συνήθους ὁδοῦ παρουσιάσθη αἴφνης νέα τις εὐκαιρία, ἡ ἀναχώρησις λέγω ἀτμοπλοίου τὸ ὁποῖον στέλλει ἡ Κυβέρνησις εἰς Πατάβιαν διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Τόρρες ὅπως συστήσῃ ἐμπορικὰς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν αὐστραλικῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν ὀλλανδικῶν κτήσεων.

Ἐξέλλετο δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς κινδυνώδους ταύτης ἀποστολῆς ὁ *Ἔρο*, ὅτε ἠρέθισε καὶ ἡμᾶς ἡ ἐπιθυμία νὰ πλεύσωμεν χίλια διακόσια μίλια μεταξὺ τῶν σκοπέλων τῆς θαλάσσης τῶν κοραλίων, καὶ νὰ διαβῶμεν τὴν κινδυνωδεστάτην τῶν διαβάσεων τοῦ κόσμου, ἂν καὶ ἀνεχαίτιζον ἡμᾶς οἱ φίλοι διὰ πολλῶν παρακλήσεων καὶ φόβων.

Τὴν αὐγὴν ἐπεβιβάσθημεν μεταξὺ τῆς ζωηρότητος, τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ θορύβου, τῶν προοιμίων τούτων τῆς ἀναχωρήσεως πλοίου ἕνεκα ταξειδίου, τὸ ὁποῖον θὰ διαρκέσῃ ἕνα μῆνα περίπου· ὅλοι οἱ ναῦται ἦσαν μεθυσμένοι, κατὰ τὴν τάξιν. Πλῆθος προμηθευτῶν συνῆλθον· αἱ τροχαλιαὶ καταβιβάζουσιν ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς ἡμῶν φορτία παστοῦ κρέατος, πρόβατα ζωντανὰ καὶ βόας μυκωμένους. Μετ' αὐτοὺς καταβαίνουσι δέκα ἵπποι συνδεδεμένοι καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ κατάστρωμα συνταράττονται μεταξὺ τῶν ναυτῶν, οἵτινες φοβοῦνται ἔτι πλέον· ἀγέλαι χοίρων ὁρμῶσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας εις τὴν ἄλλην, φέρουσι δὲ καὶ λαχανικὰ καὶ ἄνθρακας ὅλα φύρδην μίγδην καὶ ὅλος ὁ κόσμος κρώζει καὶ φλυαρεῖ. Μετὰ ταῦτα λύομεν τὰ πρυμνήσια, ὁ ἕλιξ ὠθεῖ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐμπρὸς καὶ ὁρμῶμεν ταχεῖς ὡς βέλος. Μικρὸν κατὰ μικρὸν αἱ τελευταῖαι οἰκίαι φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου κρύπτονται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθέων καὶ ἐπὶ τέλους καλύπτονται ἀπὸ τοὺς βράχους, ὅπου γίνεται ἄφαντος ὁ Δούμβαρ. Πρὸς τὸ ἑσπέρας πλέομεν πλησιέστερον τῆς γῆς, φλογερᾶς, ἀμμώδους καὶ μονοτόνου, καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου· εἶναι δὲ ἡ εἴσοδος πλήρης σύρτεων, ταράττεται ὑπὸ ῥευμάτων καὶ ἑνὶ λόγῳ φαίνεται κινδυνωδεστάτη. Βλέπομεν μεταξὺ τῶν σκοπέλων τὰ ὑψηλὰ ἱστία τοῦ ἀτμοπλοίου *Κουάρα*, ναυαγήσαντος ἐκεῖ ἀφοῦ ἐφθάσαμεν εἰς Αὐστραλίαν. Ἐναυάγησε δὲ πεντακόσια μέτρα μακρὰν τῆς γῆς καὶ ἐκ τῶν 275 ἐπιβατῶν εἷς μόνος, εἷς νέος εἰκοσαετής, κατώρθωσε νὰ σωθῇ. Ἤλθομεν δὲ ἐνταῦθα ἵνα παραλάβωμεν 1,100 τόνους γαιανθράκων, ἀναγκαίων εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν διὰ τὸ ταξείδιόν του. Τὸ Νεόκαστρον εἶναι τὸ μέγιστον, ἀλλὰ καὶ τὸ μόνον ταμιευτήριον τῶν ἐν Αὐστραλίᾳ γαιανθράκων.

Ἐπιθυμοῦμεν δὲ πολὺ νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, ἅτινα βιομηχανικῶς εἶναι πολὺ ἀνώτερα τῶν χρυσωρυχείων.

18 Ὀκτωβρίου.—Οἱ διευθυνταὶ ὡδήγησαν ἡμᾶς ἐφίππους εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα τῆς Οὐαρατά· ἐργάζονται δὲ ἐκεῖ 250 ἐργάται λαμβάνοντες ἀνὰ τέσσαρα φράγκα καὶ τεσσαράκοντα λεπτὰ κατὰ τόνον καὶ ἐξάγουσι κατὰ μέσον ὅρον 3,500 τόνους τὴν ἑβδομάδα· δὲν ἔχουσι δὲ ἀνάγκην οὔτε νὰ ἀνορύξωσι φρέατα, οὔτε νὰ μεταχειρισθῶσι μηχανάς, διότι οἱ ἄνθρακες εὑρίσκονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Ἀνήκει δὲ τὸ μέρος τοῦτο εἰς μεγάλην ἑταιρίαν καταγινομένην καὶ περὶ γαιάνθρακας, περὶ ἵππους, περὶ βόας, περὶ λάχανα καὶ περὶ πρόβατα. Ἡ κυβέρνησις ἐδωρήσατο εἰς αὐτὴν δύο ἑκατομμύρια ἑκταρίων, ἠγόρασε δὲ καὶ ἄλλας 800,000 ἀντὶ 20,000,000 φράγκων. Ἔχει δὲ 200,000 περίπου πρόβατα, 20,000 βόας καὶ 500 ἄνδρας ὑπομισθίους, εἰς οὓς πληρώνει 1,750,000 φράγκων. Οἱ μέτοχοι δὲν θὰ ἐπώλουν τὴν μετοχὴν αὐτῶν οὔτε ἀντὶ μιᾶς αὐτοκρατορίας, διότι ἕκαστος αὐτῶν προσδοκᾷ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἓν τοὐλάχιστον ἑκατομμύριον τὸ ὁποῖον, καθ' ἃ μᾶς ἐβεβαίωσαν, θὰ ἔχωσιν ἐντὸς ὀλίγου.

22 Ὀκτωβρίου.—Καὶ ἀφοῦ τὸ μέγα κῦτος

Digitized by Google

τοῦ Ἔρο κατέπιε τοὺς 1,100 τόνους τῶν γαιανθράκων, ἐξήλθομεν ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς νέας μεσημβρινῆς Γαλατίας καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὰ τῆς Γῆς τῆς Βασιλίσσης. Τὰ ὕδατα ὅμως τοῦ οὐρανοῦ κινδυνεύουσι νὰ μᾶς καταποντίσωσι. Ἡ χάλαζα εἶναι ὀγκώδης ὡς ᾠὸν περιστερᾶς, τὸ δὲ βαρόμετρον ἐντὸς ἑνὸς λεπτοῦ καὶ ἡμίσεος ἀνέβη ἓν τέταρτον δακτύλου. Πάντα τὰ σκεύη ἐχόρευον· ὅλοι κατέφυγον ὑπὸ τὸ κατάστρωμα, πολλὰ πτηνὰ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῆς χαλάζης καὶ οἱ σκύλοι προσβληθέντες ὀδυνηρῶς ὠρύοντο. Οὕτως ὁ φόβος ἂν καὶ ὑπῆρξε βραχὺς ὑπῆρξεν ὅμως καὶ ἀνήκουστος· κεραυνοὶ καὶ τρομερὰ θάλασσα ἐνταυτῷ τόσον πολὺ κατετάραξαν τὸ πλοῖον, ὥστε τὸ παράπηγμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἦσαν δεδεμένοι οἱ ἵπποι διεσχίσθη ἐν ἀκαρεῖ καὶ τὰ ξύλα κατέπεσαν· κατέπεσαν δὲ καὶ τὰ ταλαίπωρα ζῶα, τὰ μὲν πλαγίως, τὰ δὲ ἔχοντα τοὺς τέσσαρας πόδας πρὸς οὐρανόν· ποτὲ μὲν ἐδοκίμαζον νὰ ἐγερθῶσι, ποτὲ δὲ ἐπανέπιπτον. Ἀλλ' ὁ πλοίαρχος διὰ τῆς βροντώδους φωνῆς καὶ τοῦ σιδηροῦ βραχίονος αὐτοῦ ἦτο θαυμάσιος. Ἀπέθανε δὲ καὶ εἷς ἵππος καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῷ δύο ἄλλοι ἑτοιμάζονται νὰ μιμηθῶσιν αὐτόν.

Ἐν τοσούτῳ ἐφθάσαμεν ὑπὸ τὴν νῆσον Μορετὸν ὅπου ἐρρίψαμεν τὰς ἀγκύρας, μικρὸν δὲ ἀτμόπλοιον μᾶς ἐπλησίασε, φέρον τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Διοικητοῦ καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρίγκηπα δι' ἧς προσκαλεῖται εὐγενῶς ν' ἀποβῇ εἰς τὴν ξηράν. Ἐπὶ δύο ὥρας ἀναβαίνομεν τὰς πλατείας καὶ λασπώδεις ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Βρισβάν· ἐστάθημεν δὲ ὀλίγον ἵνα συλλάβωμεν τρεῖς μεγάλας χελώνας κιτρίνας, μακρὰς ἓν μέτρον καὶ ἥμισυ περίπου. Ὅτε δὲ ἀνεβιβάσαμεν αὐτὰς εἰς τὸ κατάστρωμα τὰ ταλαίπωρα ζῶα διετάραξαν σπασμωδῶς ἀλλ' εἰς μάτην, τοὺς πλατεῖς πόδας των καὶ συγχρόνως ἔδειξαν τὸ γυμνὸν κρανίον των μὲ τοὺς δύο μεγάλους των ὀφθαλμούς. Ὁποῖον ὡραῖον ῥόφημα μᾶς προετοιμάζουσι!

Κατατρίβομεν δὲ ὅλην τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Διοικητοῦ. Πλησίον οὕτω τοῦ τροπικοῦ ᾐσθανόμεθα φλογερὰν θέρμην. Ἡ ἐμφάνισις νέου τινὸς ζῴου διέκοψεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὴν ὁμιλίαν μας, εἶναι δὲ τὸ καλούμενον flying fox, ἤτοι εἶδος καστανοῦ σκιούρου, οὗ τινος οἱ πόδες διαχωριζόμενοι ὑπὸ λεπτῆς καὶ διαφανοῦς μεμβράνης χρησιμεύουσιν εἰς αὐτὸν ὡς ἄλλα πτερὰ ἵνα πηδᾷ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο δένδρον εἰς διάστημα ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρων. Θαυμαστὸν τῷόντι εἶναι νὰ βλέπῃς τὰ ζῶα ταῦτα ῥιπτόμενα ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὑψηλῆς ἐλάτης καὶ διασχίζοντα τὸν ἀέρα μὲ ταχύτητα βέλους, νὰ καταβαίνωσι διαγωνίως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πεδίου ἐπὶ δένδρου εἴκοσιν ἢ καὶ τριάκοντα ποδῶν· ἐὰν δὲ παρασύρῃ αὐτὰ ὁ ἄνεμος φθάνουσι πολὺ ἀπώτερον, ὅμοια μὲ τὰ ξηρὰ φθινοπωρινὰ φύλλα τὰ ὁποῖα περιφέρονται κατὰ μεγάλας διαστάσεις.

Ἐκεῖ πλησίον εὑρίσκεται καὶ τὸ ἱερὸν δένδρον τῶν μαύρων τὸ καλούμενον *βουνιά*, εἶδος ἐλάτης ἰσχυρᾶς ἐχούσης παράδοξον τὴν κατασκευήν, ἀλλὰ τακτικὴν καὶ τὸ ὕψος μέγιστον. Ὁ καρπὸς αὐτῆς ὅμοιος πρὸς *ἀνανὰν* ὡριμάζει κατὰ τριετίαν· οἱ δὲ ἄγριοι συνέρχονται κατὰ φυλὰς ἵνα ὑπάγωσι νὰ συλλέξωσιν αὐτὸν εἴς τινα δάση τὰ ὁποῖα σέβονται. Περίεργον δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν λευκῶν ἡ ὀσμὴ τῶν ποιμνίων καὶ ἡ γειτονία τῶν οἰκιῶν φέρουσι ταχέως εἰς παρακμὴν τὰ δένδρα ταῦτα. Καὶ σήμερον οἱ μαῦροι ἀπερχόμενοι εἰς συλλογὴν τῶν καρπῶν τούτων, ψάλλουσι πενθίμως ὅτι «ἡ τελευταία *βουνιὰ* θὰ ὡριμάσῃ ἐπὶ τοῦ τελευταίου δένδρου τῶν δασῶν καὶ θὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν, ὅτε καὶ ὁ τελευταῖος μαῦρος θ' ἀποδώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀστέρας.»

Καὶ τῷόντι εἶναι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις τὴν φυλὴν ταύτην σβεννυμένην μὲ τοσαύτην ταχύτητα· μεγίστη μελαγχολία κυριεύει ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς μεσημβρίας· ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ βλέπει αὐτοὺς ἐξαφανιζομένους. Ταλαίπωρος φυλὴ ἀφελὴς καὶ ἀγρία, ἥτις ἐδανείσθη παρὰ τοῦ πολιτισμοῦ ὅ,τι βλάπτει αὐτήν, ἤτοι τὸ ὑπερβολικὸν ποτὸν καὶ τὰ νέα νοσήματα, τὰ ὁποῖα καταστρέφουσιν αὐτήν, ὡς ὁ πάγος καταστρέφει τὰς μυίας. Ἂν καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη συζῶσιν οὕτως εἰπεῖν μετὰ τῆς βιομηχανίας τῶν λευκῶν, ὅμως οὔτε κἂν ἅπαξ ᾐσθάνθησαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐργασθῶσιν ὅπως καὶ οἱ ξένοι, νὰ κερδήσωσιν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς ὅσα καὶ αὐτοί. Ἐξ ἐναντίας ὁλοκλήρους ἡμέρας καὶ νύκτας κυλίονται ὡς χοῖροι ἐπὶ τῆς ἄμμου, κυνηγῶσιν opossum μὲ βέλη ἐξ ἀκανθῶν ἰχθύων, τρώγουσιν ἐξ αὐτοῦ διὰ τέσσαρας ἡμέρας καὶ κοιμῶνται μετὰ ταῦτα εἰς τὸν ἥλιον ὡς ἄλλοι βόαι χωνεύοντες καὶ βρωμοῦντες. Ἰδοὺ πῶς διαιτᾶται ἡ κατηραμένη αὐτὴ φυλή! Εἰς μάτην ἀνέθρεψαν τὰ τέκνα των, τὰ ἐδίδαξαν τέχνας, ἐφρόντισαν νὰ ἔχωσιν ἀνώτερα κέρδη· διότι μόλις φθάνουσιν εἰς τὴν ἡλικίαν εἴκοσι καὶ εἰκοσιπέντε ἐτῶν καὶ εὐθὺς δραπετεύουσιν εἰς τὰ δάση ἵνα ἐπαναλάβωσι τὸν ἀρχαῖον δύστηνον βίον. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ χειρότερον παράδειγμα· νέος τις, μεγίστην ἔχων εὐφυΐαν, ἔδειξε πολλὴν κλίσιν πρὸς τὴν μηχανουργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν· εἶχε σχεδὸν τρόπους εὐρωπαίου. Ἐγίνωσκεν ὀλίγα μαθηματικὰ καὶ ἠδύνατο νὰ λύσῃ ἐξισώσεις δευτέρου βαθμοῦ. Ἐστάλη εἰς Ἀγγλίαν ὅπου διέτριψε δύο ἔτη καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν βασίλισσαν, ἥτις ἐφάνη εὐμενεστάτη πρὸς αὐτόν. Καὶ ὅμως, ἂν περιέλθῃς σήμερον τὰ ἄγρια δάση θὰ τὸν εὕρῃς μεταξὺ τῶν ἐπιτοπίων φυλῶν ὁλόγυμνον, ἀνίκανον νὰ ἐργασθῇ,

Digitized by Google

ἐλεεινὸν καὶ κτηνώδη ὅπως οἱ ἀδελφοί του.

25 *Ὀκτωβρίου*.—Τὸ πρωῒ μετέβημεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἡμετέρου *Ἔρο* καθ' ὁδὸν δὲ, περιεργαζόμενος τὰ περὶ ἐμὲ, ἔμενον ἔκθαμβος. Δὲν φαντάζεσαι πόσον παράδοξος εἶναι ἡ θεμελίωσις νέας πόλεως· ποῦ μὲν βλέπεις δημόσια καταστήματα ὡς ἀληθῆ παλάτια, ποῦ δὲ ὁδοὺς διακεχαραγμένας μεταξὺ δασῶν καὶ ποικίλων δένδρων· παρεκεῖ ἀπαντᾷς τρία ἢ τέσσαρα ἐργαστήρια μὲ εἴδη τοῦ συρμοῦ καὶ μεταξὺ αὐτῶν κρημνὸν ἢ χείμαῤῥον, παρεκεῖ ἀναγινώσκεις ἐπί τινος καταστήματος «Δημόσιον ταμεῖον», περὶ τὸ ὁποῖον κεῖνται σκηναὶ ἀποίκων ἐλθόντων πρό τινων ἡμερῶν. Καὶ τῳόντι ἡ Βρισβὰν εἶναι ἀποικία μόλις ἐξερχομένη τῆς γῆς. Ἡ περιφέρεια αὐτῆς, ἤτοι ἡ «γῆ τῆς Βασιλίσσης», περιλαμβάνει ὅλον τὸ ἀνατολικοβόρειον μέρος τῆς αὐστραλικῆς ἠπείρου καὶ ἡ ἔκτασις αὐτῆς εἶναι τριπλασίως ἴση πρὸς τὴν τῆς Γαλλίας. Πρὸ τεσσαράκοντα δύο ἐτῶν εἰσῆλθεν ἐνταῦθα ὁ πρῶτος εὐρωπαῖος, ἡ δὲ περιφέρεια κατέστη ἐκ τῶν ποιμενικωτέρων τῆς νέας Μεσημβρινῆς Γαλατίας. Τῷ 1859 ἦσαν 20 περίπου χιλιάδες κατοίκων μακρὰν τῆς ἕδρας τῆς κυβερνήσεως, διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ ἀποικία ἀνεξάρτητος. Ἀντιπροσωπεύεται δὲ ἔκτοτε ὑπὸ Βουλῆς ἐκλεγομένης διὰ γενικῆς ψηφοφορίας, ἔχει ὑπευθύνους ὑπουργοὺς καὶ ὁλόκληρον κυβέρνησιν. Ἠθέλησαν νὰ βαδίσωσιν ὡς γίγαντες καὶ νὰ ἀρχίσωσιν εὐεργετοῦντες καὶ δαπανῶντες ὡς ἀνεξάρτητοι ἔποικοι. Ἀπὸ τοῦ 1859 μέχρι τῆς σήμερον ἔχουσιν ἐννενήκοντα χιλιάδας ἀποίκων, 6,000,000 προβάτων, 900,000 ζώων κερασφόρων, 50,000 ἵππων καὶ ἐξαγωγὴν 37,500,000 φράγκων κατ' ἔτος· ἔχουσι μεταλλεῖα χαλκοῦ καὶ ἀνεκάλυψαν χρυσωρυχεῖα· ὅθεν κύματα κεφαλαιούχων εἰσέβαλον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀποικίας εἰς τὴν σχεδὸν ἀγρίαν ταύτην χώραν. Οἱ νεήλυδες οὗτοι, ἔχοντες ἕκαστος 150,000 προβάτων, ἐστενοχωροῦντο εἰς Μεσημβρίαν καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ πόθου μεγαλειτέρου κέρδους διεσκορπίσθησαν θαῤῥαλέως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Οἱ ἔποικοι ἐρχόμενοι λαμβάνουσιν ἔγγραφον ἐπιτρέπον αὐτοῖς νὰ ἐκλέξωσιν ἑξήκοντα ἑκτάρια γῆς. Πλὴν τούτου ἡ κυβέρνησις ἐνοικιάζει εἰς αὐτοὺς καὶ ὅσα ἄλλα θέλουσι πρὸς δώδεκα φράγκα καὶ 50 λεπτὰ τὸ ἑκτάριον. Ἐὰν δὲ ἐνοικιάσωσιν αὐτὰ διὰ δεκατέσσαρα ἔτη, τότε ἀντὶ τῆς αὐτῆς τιμῆς παραχωρεῖ ἓν τετραγωνικὸν μίλιον! Μεταλλεῖα καὶ ποίμνια, ἰδοὺ τὸ Α καὶ τὸ Ω συμπάσης τῆς Αὐστραλίας!

Καὶ ναὶ μὲν τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους δὲν εἶναι πολλὰ πλούσια, διότι δαπανῶνται μυριάδες εἰς σιδηροδρόμους, λιμένας, τηλεγράφους καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ εἰς τόπον ὅπου ἐντὸς δέκα ἐτῶν τὸ δημόσιον χρέος θέλει μοιρασθῆ ὄχι πλέον εἰς 90,000 κατοίκων ἀλλὰ εἰς 500,000, ὅπου ἡ ἀξία τῶν μυριάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἀναβαίνει ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπὸ τοῦ μηδενικοῦ εἰς 600 φράγκα, τίς λογαριάζει χρέος 20,000,000 γεννηθὲν μετὰ τῆς ἀποικίας;

Ὁμοίαν ταύτης δυσκολίαν εἶδον πολλοὶ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν εἰς τὴν Βικτωρίαν, εἰς τὴν Νέαν Ζελανδίαν, αἵτινες ὅμως σήμερον εἶναι εὐδαιμονέσταται ἀποικίαι. Ὅπως εἰς τὴν Μέλβουρν οὕτω καὶ εἰς Βρισβὰν ἐγένοντο ταραχαὶ καὶ στάσεις, δὲν ἔῤῥευσεν ὅμως αἷμα καίτοι μὴ παρούσης στρατιωτικῆς δυνάμεως· διότι καθὼς εἰς τὴν Τασμανίαν ὑπάρχουσιν ἑπτὰ στρατιῶται, οὕτω καὶ εἰς τὴν Βρισβάνην ὑπάρχουσι δεκαὲξ μόνον. Πρὸς τὸ παρὸν τὰ πάντα εἶναι ἐν τάξει· καὶ ἂν τὸ μέρος τοῦτο τῆς γῆς ἀποφύγῃ τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἂν δὲν ὑποπέσῃ πρῶτον εἰς τὸν πόλεμον τῶν διατιμήσεων ὅστις ἤρχισε νὰ γίνεται μεταξὺ τῶν αὐστραλικῶν ἀποικιῶν, τοῦτο θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀξιόλογον παράδειγμα τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἀπαντᾷ ἀπώτατον δημιούργημα, ἀλλὰ καὶ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης μεθ' ὧν κατανικᾷ τὰς δυσκολίας καὶ ἀνυψοῦται ἀπὸ τοῦ μηδενὸς εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Ἴσως ἐντὸς δέκα ἐτῶν τὸ κράτος τοῦτο θ' ἀναδειχθῇ μέγα καὶ τότε θὰ ἀναπολήσω εὐτυχῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν εἶδον τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ ὡς ἄλλο μέγα χωρίον, τοὺς κατοίκους της διαμένοντας ὑπὸ σκηνὰς καὶ αὐτὴν κινδυνεύουσαν. Ἰδοὺ πόσον ἰσχύει ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς ἐλευθερίας. Ἐν τοσούτῳ ὁ *Ἔρο* διατρέχει δέκα μίλια πρὸς βοῤῥᾶν παραπλέων τοὺς αἰγιαλοὺς τοὺς ὁποίους θέλομεν βλέπει ἐπὶ πολύ.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΠΡΩΤΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλφρέδου Μωρῦ.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 293.

Ε'

ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Μόλις ὁ ἄνθρωπος ἐκτήσατο τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς συντήρησίν του καὶ ἀμέσως ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην ν' ἀνταλλάξῃ τὰ προϊόντα, ἐξ ὅσων εἶχεν ἄφθονα, ἀντὶ ἄλλων, ὧν ἐστερεῖτο. Ἐκ τούτου προῆλθον αἱ ἀνταλλαγαὶ, ὧν ἡ χρῆσις εἶναι κοινὴ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς βαρβαροτάτοις λαοῖς, διότι ἐλάχιστος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐδεμίαν ἰδέαν περὶ ἐμπορίου ἐχόντων, οἷοί εἰσιν οἱ Νυὰμ-Νυὰμ τῆς παρὰ τὸν ἰσημερινὸν Ἀφρικῆς. Ἰδιαιτέρως ὅμως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μᾶλλον αἱ σημιτοχαμιτικαὶ φυλαὶ ἐφαίνοντο ἀποκλίνουσαι πρὸς τὸ ἐμπόριον, ὀργανίζουσαι ἐμπορικὰς συνοδίας διὰ μέρη μεμακρυσμένα καὶ μεγάλας διὰ θαλάσσης ἀποστολάς. Οὕτως οἱ Ἑβραῖοι συνηλλάττοντο μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, τὰ δὲ φοινικικὰ πλοῖα ἔπλεον μέχρι τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Πολλῷ δὲ πρὸ τῶν Εὐρωπαίων οἱ Ἄραβες

Digitized by Google

εἰσεχώρησαν ἐμπορευόμενοι εἰς τὴν Ἀφρικὴν, οἱ δὲ *Τζελλάβαι* αὐτῶν ἵδρυσαν ἐν ταῖς χώραις τῶν μαύρων, ὡς ἔτι καὶ σήμερον παρατηρεῖται ἐν Βαδαΐ, ἀληθῆ πρακτορεῖα. Αἱ συναλλαγαὶ ἦσαν ἡ ἀφετηρία τοῦ ἐμπορίου, ὅπερ συνέτεινεν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν μεταξὺ διαφόρων φυλῶν σχέσεων, προελθουσῶν κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ αἰσθήματος τῆς κοινωνικότητος. Ὅπως δὲ διευκολύνῃ τὰς συναλλαγὰς, ὁ ἄνθρωπος ἐδέησε νὰ ποιήσεται χρῆσιν ἀντικειμένων τινῶν ἢ προϊόντων πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀξίας, τιθέμενος οὕτω βάσιν τινὰ ἀσφαλῆ συνεννοήσεως περὶ τῶν τιμῶν. Ὡς τοιαῦτα δ' ἐχρησίμευσαν τὰ προϊόντα, ὧν ἡ χρησιμότης ἦν γενικὴ, καὶ ὧν ἡ σπουδαιότης ἀνεγνωρίζετο παρὰ πάντων, οἷοι ἦσαν παρὰ Πελασγοῖς οἱ βόες, καὶ παρὰ Κάφροις τὰ πρὸς ἐνδυμασίαν κατάλληλα ὑφάσματα, τὰ *τομπᾶς* καὶ τὰ *τοκάκι* ἐν Ἀφρικῇ, καὶ τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα παρὰ τοῖς Μαλαίοις. Οἱ Βὶλ τοῦ Ἰνδοστὰν πληρώνουσι διὰ βελῶν τὰ παρ' αὐτῶν ἀγοραζόμενα· ἐν Βαδαΐ δὲ πάντα τὰ κοσμήματα, διακρινόμενα ὑπὸ τὸ περιληπτικὸν ὄνομα *χαράζ*, χρησιμεύουσιν ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς. Οἱ Καρχηδόνιοι μετεχειρίζοντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν κατ' ἀρχὰς τεμάχια δερμάτων, ἐφ' ὧν ἀκολούθως ἐπέθεσαν σημεῖά τινα· ἐκ τούτου ἔλαβον ἀρχὴν τὰ *σκύτινα* ἐπικληθέντα νομίσματα (nummi scortei). Ἡ μεγίστη ἀξία ἦν εἰς τὸ ἅλας· ἀπέδιδον φυλαί τινες, ἀρτίως γνωρίσασαι τὰ εὐεργετήματα ἅτινα ἡ χρῆσις αὐτοῦ παρεῖχεν, ἐξηγεῖ διατί ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἄραβος περιηγητοῦ Ἴβν Βατουτὰχ τὸ ἄρτυμα τοῦτο ἐπεῖχε τόπον νομίσματος παρὰ τοῖς μαύροις τῆς ἀρκτῴας Ἀφρικῆς. Ἀργότερον προετιμήθησαν ἀντικείμενα εὐφορητότερα, γενικῶς δ' ἐπιζήτητα ἐκ τῆς ἀποδιδομένης αὐτοῖς ἀξίας. Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐποιοῦντο χρῆσιν πυρήνων κερατίων, ὡς ἐν Γουϊνέᾳ, ἐν Σεγοὺ, ἐν Χαουσσᾶ, οἱ Πεύλοι καὶ οἱ Μαλδίβοι ποιοῦνται χρῆσιν τῶν *κωρὶς* (κυπραία), οἱ δὲ ἰθαγενεῖς Ἰνδοὶ τοῦ Νέου Κόσμου κογχύλης τινὸς καλουμένης *ἰόκα (κογχύλη ἡ ὀδοντωτὴ)*, καὶ οἱ τῆς μέσης Ἀμερικῆς κόκκων κακάου. Ἀκολούθως ἐκ τῆς προόδου τῆς βιομηχανίας ἀνεπτύχθη ἡ ἰδέα τῆς ἐκλογῆς ὡς σημείων ἀξίας τῶν μετάλλων, τοῦ σιδήρου, τοῦ ὀρειχάλκου, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἀργύρου, τοῦ χρυσοῦ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐστάθμιζον τὸ μέταλλον, ἀνταλλασσόμενον ἀντὶ ὡρισμένου προϊόντος, ἡ δὲ ἀξία ὑπελογίζετο ἀναλόγως πρὸς τὸ βάρος τοῦ μετάλλου. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι, οἱ Σίναι, μέχρις ἐσχάτων, δὲν ἐγίνωσκον ἕτερα μέσα πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς, ἡ δὲ λέξις *σίκλος (σχεκὲλ)*, ὡς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ἀργυροῦν τι νόμισμα, σημαίνουσα *σταθμὰ*, ἐνθυμίζει τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἁπλῶς ἐσταθμίζοντο τὰ μέταλλα. Ὁ σίκλος ἠδύνατο 20 *γέρα*, ἕκαστον δὲ *γέρα* παρίστη βάρος 16 κόκκων κριθῆς, διότι ἡ κριθὴ, ὡς παρ' ἄλλοις λαοῖς ὁ σῖτος, ἦν ἡ πρώτη βάσις ἀξίας. Τὰ ὀνόματα τῶν νομισμάτων τῶν Ἀθηνῶν ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ βάρους, ὃ ἐν ἀρχῇ εἷλκον, ἡ δὲ γενικὴ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ ὀνομασία *νόμισμα* (nummis), ἐκ τοῦ *νόμος* παραγομένη, δεικνύει ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ νὰ ὁρισθῇ διὰ νόμου τὸ βάρος αὐτῶν διηγέρθη ἐνωρὶς λίαν ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ τοῦ Σαρβίου Τυλλίου, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ Λυκούργου ὑπελόγιζον τὴν τιμὴν τῶν πραγμάτων ὡρισμένου βάρους σιδήρου ἢ χαλκοῦ, εὑρέθησαν δ' ἐν τῷ ἰταλικῷ ἐδάφει τινὰ τῶν τοιούτων ἀκατεργάστων μεταλλίνων τεμαχίων, ἅτινα ἦσαν τὰ πρῶτα τῶν Λατίνων νομίσματα (aes rudae). Ἐν Μοκὸ ἔτι καὶ νῦν ἀντὶ νομίσματος χρῶνται τεμαχίῳ σιδήρου, ἔχοντι τὸ πλάτος παλάμης, καὶ σχῆμα προσομοιάζον ἰχθύϊ, κρατουμένῳ δ' ἐκ λαβῆς. Ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ, ποιοῦνται χρῆσιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ μικρῶν τριγώνων σιδηρῶν ἐλασμάτων μετ' εὐθείας λαβῆς, καλουμένων *ἀγκελέμμα* ἢ *ἀκίκα*.

Ἀλλ' ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν ὡδήγησε, πρὸς ἀποφυγὴν διηνεκοῦς χρήσεως τῆς πλάστιγγος, νὰ χαράττωσιν ἐπὶ τοῦ μετάλλου σημεῖον δηλοῦν τὸ βάρος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτου προῆλθε τὸ κυρίως καλούμενον νόμισμα. Ἐπὶ Σερβίου Τυλλίου τὸ ὀρειχάλκινον τεμάχιον, τὸ ἕλκον βάρος μιᾶς λίτρας ἢ 12 οὐγγιῶν, ἐσφραγίσθη, κατὰ μίμησιν ἀναμφιβόλως τῶν παρὰ Τυρρηνοῖς καὶ Καρχηδονίοις, διὰ σημείου ἐμφαίνοντος τὴν ἀξίαν αὐτοῦ καὶ συγχρόνως ὑποδεικνύοντος συμβολικῶς τὸν χαράξαντα αὐτὸ λαόν. Ἐπὶ Ὁμήρου ἐπεκράτει ἔτι παρ' Ἕλλησι τὸ δι' ἀνταλλαγῆς ἐμπόριον, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς δὲ τῶν νομισμάτων διὰ τὸν τῶν Ἀργείων βασιλέως Φείδωνος (κατὰ τὸν Η' π.Χ. αἰῶνα), μετεχειρίζοντο εἰς τὰ ἀνταλλάγματα ἀργύριον καὶ χρυσίον ἄσημον ἐν σχήματι ὀβελῶν ἢ ὀβελίσκων· (ὅθεν ἔμεινε τὸ ὄνομα *ὀβολός*). Πολὺν καιρὸν ἐπετύπουν μόνον ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ μέρους τῶν νομισμάτων ἁπλᾶ τινα σημεῖα ἐν ἐξοχῇ, οἷον χελώνην (Αἰγίνης), ἀσπίδα (Βοιωτίας), μέλισσαν (Ἐφέσου), βοῦν (Ἀττικῆς)[1] κτλ., τὸ δὲ ὄπισθεν ὁμαλὸν ἢ ὑπόκοιλον μέρος εἶχε μόνον τετράγωνόν τι ἐντύπωμα ἀπὸ τοῦ ἀκμοθέτου, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ νόμισμα ἐν ᾧ ἐχαράττετο τῇ σφύρᾳ. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἱκανοῦ χρόνου οἱ τύποι τῶν νομισμάτων κατέστησαν ποικιλότεροι καὶ εντεχνότεροι, ἐγχαραττομένων κεφαλῶν θεῶν καὶ ὁλοκλήρων ζῳδίων, καὶ τῶν ἐντυπωμάτων (τῶν εἰσοχῶν) τοῦ ὄπισθεν μέρους ἐκπληρουμένων φιλοκάλοις τύποις. Ἐν τῇ *Μεγάλῃ Ἑλλάδι* ἐκόπτοντο ἐπὶ τοῦ ἕκτου π.Χ. αἰῶνος οἱ καλούμενοι numi incusi, ἤγουν νομίσματα ἔχοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλέον τὸν αὐτὸν τύπον ἄνω μὲν ἐν ἀ-

1. Ἴσως διότι οἱ βόες ἐθεωροῦντο τὸ κυριώτατον τῶν ἀνταλλαγμάτων. Ἐξ ὁμοίας ἀφορμῆς τὰ χρήματα λατινιστὶ ἐκλήθησαν pecunia, ἐκ τοῦ pecus (ποίμνιον).

Digitized by Google

ναγλυφῇ ἀπειργασμένον, κάτω δὲ κοίλως ἐντετυπωμένον. Ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων ἐπεξετάθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Γαλατίᾳ, ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ, ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ μέχρι τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς. Ἡ γνῶσις τοῦ ἀλφαβήτου, εἰς ἧς τὴν διάδοσιν οὐ σμικρὸν συνέτεινεν ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐγγραφὴν μονογραμμάτων καὶ ἐπιγραφῶν. Ἡ ἐπέκτασις τῆς χρήσεως τῶν νομισμάτων ἐβάδισε παραλλήλως τῇ τέχνῃ τῆς ἐργασίας τῶν μετάλλων.

Ἡ ἐφεύρεσις τῶν νομισμάτων, ἅτινα ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐπὶ πολὺ ἀντεῖχον εἰς τὴν φθοράν, διηυκόλυνε τεραστίως τὴν πρόοδον τῆς ἐμπορίας, καὶ συνετέλεσεν ὅπως συνδεθῶσιν ἀλλήλοις λαοὶ ἀπωτάτων χωρῶν, ἐξ οὗ μεγάλως ἀνεπτύχθη ὁ πολιτισμός.

**

ΘΑΝΑΤΩΣΙΣ ΚΑΤΑΔΙΚΟΥ ΕΝ ΚΙΝΑ.

Ἰδιαιτέρα ἐπιστολή, γραφεῖσα παρ' ἀνδρὸς ταξειδεύσαντος εἰς Κίναν, δίδει τὰς ἑξῆς φοβερὰς πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θανατοῦνται οἱ κατάδικοι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Ἐρανιζόμεθα τὸ ἄρθρον ἔκ τινος ξένης ἐφημερίδος.

Εἶχον τελειώσει ἐν τῷ δωματίῳ μου τὸ πρόγευμά μου, ὅτε εἰσῆλθεν αἴφνης ὁ Λ... καὶ μοὶ εἶπε·

— Σήμερον δικάζεται εἷς εἰς τὸ Νὰν-χάϊ καὶ ἴσως θὰ γείνῃ καὶ ἐκτέλεσις θανατικῆς ποινῆς· θέλεις νὰ ἴδῃς;

Θανάτωσις καταδίκου εἰς τὴν Καντώνην δὲν εἶνε βεβαίως πρᾶγμα σπάνιον· θανατοῦνται κατὰ μέσον ὅρον 2,000 ἕως 2,500 ἔνοχοι ἢ τοὐλάχιστον νομιζόμενοι ἔνοχοι κατ' ἔτος, ἐκτὸς τῶν ἀποθνησκόντων ἐν τοῖς βασανιστηρίοις, εἰς ἃ ὑποβάλλονται κατὰ τὴν ἀνάκρισιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὅλη διαδικασία γίνεται λίαν συνοπτικῶς, σπανίως λαμβάνουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀφορμὴν νὰ παρασταθῶσι. Ἄνθρωποι ἐπὶ δωδεκαετίαν διαμείναντες ἐν Κίνᾳ οὐδὲ ἅπαξ κατώρθωσαν νὰ ἴδωσι μίαν ἐκ τῶν αἱματηρῶν τούτων παραστάσεων.

Ὁ Λ... ὅμως ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη κατοικῶν ἐν Καντῶνι ὁμιλεῖ τὴν κινεζικὴν ὡς τὰ τέκνα τοῦ Οὐρανίου Κράτους καὶ κατέχει ὅλα αὐτῆς τὰ μυστήρια. Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι πολὺ θὰ μὲ ὑποχρέωνεν ἂν μὲ ἔκαμνε νὰ ἐπωφεληθῶ *μοναδικήν*, ὡς ἔλεγεν, *εὐκαιρίαν*.

Κατ' ἀρχάς, ὁμολογῶ, τὸ πρᾶγμα δὲν μὲ εἵλκυσε πολύ· ἡ ἐπιθυμία ὅμως τοῦ νὰ ἴδω ἐκ τοῦ πλησίον, ἔχων μάλιστα τόσον πεπειραμένον ὁδηγόν, τὴν διεξαγωγὴν τῆς κινεζικῆς δικαιοσύνης, περὶ ἧς τόσα μυθώδη, ὡς ἐνόμιζον, ἐλέγοντο, μὲ ἔκαμε νὰ μὴ διστάσω.

— Ἂς ὑπάγωμεν τοὐλάχιστον μέχρι τῆς φυλακῆς, τῷ εἶπον. Καὶ ἀπήλθομεν.

Τὸ Νὰν-χάϊ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρωτευούσης τοῦ Σινικοῦ Κράτους, εἰς μέρος ἱκανῶς ἀπομεμακρυσμένον ἀπὸ τῆς μικρᾶς εὐρωπαϊκῆς συνοικίας, εἶνε δὲ τοῦτο ἡ μεγαλητέρα τῶν δύο φυλακῶν τῆς Καντῶνος. Πενθιμωτάτη εἶνε ἡ περιοχὴ τοῦ ἄντρου τούτου. Ἄνθρωποι κατεσκληκότες καὶ ρακενδύται περιφέρονται κύκλῳ, φέροντες σιδηροῦν περιτραχήλιον καὶ σύροντες εἰς τοὺς πόδας μέγαν λίθον διὰ σιδηρᾶς ἁλύσεως. Γλυστρῶσιν ἀναμέσον τῶν διερχομένων οὕτως ἁλυσόδετοι, ἐπαιτοῦντες, ἄθλιοι καὶ ἐλεεινοὶ τὴν ὄψιν.

Ἡ φυλακὴ συνίσταται ἐκ σειρᾶς πεπαλαιωμένων οἰκοδομημάτων, ἅτινα περιβάλλουσι κύκλῳ αὐλὴν εὐρεῖαν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ βάθος εἶνε ἡ πύλη ἡ ἀφωρισμένη εἰς τοὺς μανδαρίνους καὶ πέραν αὐτῆς αἱ δύο αἴθουσαι, ἔνθα ἀπονέμεται ἡ δικαιοσύνη· καὶ ποία δικαιοσύνη! Ἀπὸ τῆς αὐλῆς εἰσέρχεταί τις εὐθὺς εἰς τὰ κελλία τῶν καθειργμένων, ἀληθῆ κλωβία, ὅπου ἑκατοντάδες κατηγορουμένων περιμένουσι τὴν τύχην των, συσσωρευμένοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῦχος, εἰς τὴν πεῖναν, εἰς τὴν φθειρίασιν. Διότι ἐν Κίνᾳ ἡ κάθειρξις ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν πάθησιν τοῦ σώματος, μόνον δὲ ἡ ἐλεημοσύνη διατρέφει τοὺς καθειργμένους. Οἱ αἰσθανόμενοι ἔλεος πρὸς τοὺς κακούργους ἂς φροντίσωσι περὶ αὐτῶν, λέγουσιν οἱ Κινέζοι.

Ἡ θέα τῶν τρωγλῶν ἐκείνων διεγείρει τὸν ἔλεον ἅμα καὶ τὴν ἀποστροφήν. Σκιαὶ ἀνθρώπων ἐπιφαίνονται ὡς φαντάσματα διὰ τῶν κιγκλίδων, κατεσκληκότες βραχίονες τείνονται ζητοῦντες ἐλεημοσύνην, ἀνθρώπινα εἴδωλα διαφαίνονται ἀμυδρῶς κινούμενα ἐν μέσῳ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ ἀπὸ τοῦ σκότους προσβάλλει τὰ ὦτά σου τῆς ἁλύσου ὁ κρότος καὶ τὴν ὄσφρησίν σου ναυτιώδης ἀποφορά.

Παρόμοιαι εἶνε καὶ αἱ γυναικεῖαι φυλακαί, εἰς ἃς πολλάκις ρίπτονται, φρικτὸν εἰπεῖν, ὡς ὅμηροι αἱ γυναῖκες ἢ αἱ θυγατέρες τῶν φυγοδικούντων κατηγορουμένων.

Εἶδον εἰς ἰδιαιτέραν τρώγλην γυναῖκα τεσσαρακοντούτιδα.

— Ἐφαρμάκευσε τὸν ἄνδρα της, μοὶ εἶπεν ὁ Λ..., καὶ κατεδικάσθη εἰς τὸ νὰ κοπῇ ζωντανὴ εἰς τριακοντατέσσαρα κομμάτια. Τρεῖς μῆνας περιμένει βασανιζομένη.

Ἔτεινε τὴν χεῖρα ἡ δυστυχής! Τῇ ἐρρίψαμεν ὀλίγα *σαπέκια* καὶ ἐπροχωρήσαμεν.

Καταντικρὺ ἑνὸς τῶν ῥηθέντων κελλίων, εἰς ἃ ἐγκλείονται οἱ εἰς θάνατον καταδεδικασμένοι, ὑπάρχει οἰκίσκος εἰς ὃν διαμένουσι κατάσκοποι, τεταγμένοι ἐκεῖ ἵνα ἀκούωσιν ὅ,τι λέγεται, ὄχι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μεταρρυθμισθῇ ἀπόφασις ἀμετάκλητος πλέον, ἀλλ' ἵνα ἀνιχνεύσωσι τεκμήριόν τι δι' οὗ νὰ δυνηθῇ ἡ δικαιοσύνη νὰ ἀγρεύσῃ καὶ ἄλλους ἐνόχους.

Digitized by Google

Ὄπισθεν τῶν ξυλίνων κιγκλίδων εἴκοσιν ἢ τριάκοντα ῥακενδῦται μᾶς παρετήρουν.

— Σὺ τί ἔκαμες; ἠρώτησεν ἕνα ἐξ αὐτῶν ὁ Λ...

— Ἀδίκως μὲ κατηγόρησαν.

Οἱ ἄλλοι ἐγέλασαν κτηνωδῶς ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει ταύτῃ.

— Ἐφόνευσε διὰ νὰ κλέψῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ ὁμολογεῖ, ἐφώνησεν ὁ πλησιέστερος.

— Αὐτοὶ δὲν θὰ δικασθοῦν σήμερον, μοὶ λέγει ὁ Λ..., ἀποτελοῦν ἄλλην φουρνιάν· ἂς ὑπάγωμεν νὰ ἴδωμεν τὴν αἴθουσαν τοῦ δικαστηρίου.

Εἰσήλθομεν.

Εἴδομεν τετράγωνον αἴθουσαν, ἣν ἔκοπτε διπλῆ σειρὰ μικρῶν στύλων, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στρατιώτας καὶ ὑπαλλήλους, ἀκροατὴν οὐδένα. Εἰς τράπεζαν ταπητοσκεπῆ ἐκάθηντο τέσσαρες μανδαρῖνοι μὲ πτερὸν ταώ, μὲ εὐρὺν πέτασον εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα ἀνεσραμμένον. Πρὸ τῆς τραπέζης ἄνθρωπός τις γυμνὸς μέχρι τῆς ὀσφύος ἦτο γονατιστός· παρ' αὐτῷ ἵστατο στρατιώτης κρατῶν βαμβούϊον κάλαμον.

Ὁ κατηγορούμενος ἀνεκρίνετο. Ἤδη τεσσαρακοντάκις εἶχε δαρῆ ἐπὶ τῶν ὤμων, οἵτινες εἶχον καταντήσει πλέον μία μεγάλη πληγὴ καὶ ἤρχιζε νὰ *ὁμολογῇ*. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνακρίναντος μανδαρίνου, ποτέ μου δὲν εἶδον ψυχρότερον σκληροτέραν μορφήν. Εἶχε μικροὺς καὶ σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμούς, λεπτὰ καὶ συγκεκολλημένα χείλη, πηγούνιον καταλῆγον εἰς ὀξείας γωνίας, ἐξεῖχον αἱ σιαγόνες καὶ τὸ μέτωπόν του· ὡμοίαζε πρὸς αἴλουρον καὶ πρὸς ὕαιναν. Τότε ἐνόησα τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς σινικῆς παροιμίας, τῆς λεγούσης ὅτι κάλλιον νὰ καταπέσῃ τις ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου μὲ τὴν κεφαλὴν ἐμπρός, παρὰ νὰ ἐμπέσῃ εἰς ὄνυχας μανδαρίνων...

— Λοιπόν, ἔλεγεν ὁ ἀνακριτὴς (ὁ Λ... μοὶ μετέφραζε λέξιν πρὸς λέξιν τοὺς λόγους του), ὁμολογεῖς ὅτι ἦσο παρὼν ὅτε διεπράχθη τὸ ἔγκλημα. Ὁ δεῖνα δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς παρών;

— Ναί, ἦτο.

— Καὶ ὁ δεῖνα;

— Ἐπίσης.

— Ποῖοι ἄλλοι ἦσαν;

— Δὲν εἶδον ἄλλους.

— Ἦσαν καὶ ἄλλοι.

— Δὲν ἠξεύρω, δὲν εἶδον ἄλλο τίποτε.

Ὁ μανδαρῖνος ἔνευσεν· ὁ στρατιώτης ἥρπασε τὸν ἀνακρινόμενον ἀπὸ τῆς κόμης καὶ ὁ κάλαμος κατέπιπτεν ἐπὶ τοῦ αἱμοσταγοῦς ὤμου τοῦ ἀθλίου ἐκείνου!

— Ἂς μὲ φονεύσουν, ἂς μὲ φονεύσουν, ἐβόα, δὲν εἶδον τίποτε ἄλλο!

— Ἐπιμένεις; Ἔνευσε πάλιν ὁ δικαστής. Στρατιώτης τις ἐπλησίασεν εἰς τὸν στύλον, πλησίον εἰς τὸν ὁποῖον ἐκαθήμεθα καὶ ὅπόθεν ἐκρέμαντο ὄργανά τινα, ἃ δὲν εἶχον παρατηρήσει κατ' ἀρχάς.

Ἦσαν ὄργανα βασανισμοῦ· εἶδός τι διπλῆς πλατυστόμου μασιᾶς ἐκσκληροῦ δέρματος, ἥτις ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ πατάσσωνται αἱ σιαγόνες καὶ νὰ θραύωνται οἱ ὀδόντες, σφῦραι πρὸς σύντριψιν τῶν ἀστραγάλων τῶν ποδῶν ἐσκωριασμέναι ἐκ τῆς χρήσεως, κάλαμοι, ξύλα, σχοινία. Ὁ στρατιώτης ἐξεκρέμασε μίαν σφῦραν.

Ὅτε ἐπλησίασε πρὸς τὸν κατηγορούμενον, ἤρχισεν οὗτος νὰ λαλῇ τόσον ταχέως καὶ πυρετωδῶς, ὥστε μὲ ὅλην τὴν εὐχέρειαν, ἣν περὶ τὴν σινικὴν γλῶσαν εἶχεν ὁ διερμηνεύς μου, δὲν ἠδυνήθη νά μοι μεθερμηνεύσῃ τὰ λεγόμενά του. Ὁ δυστυχὴς κατείχετο ὑπὸ θέρμης· ὡμολόγει, ἀνέφερεν ὀνόματα, ἔπειτα ἄλλα, συνέχεεν αὐτὰ πρὸς τὰ πρῶτα, ὅλως τυχαίως, νομίζω, λέγων ὅ,τι ἐνέπιπτεν εἰς τὴν γλῶσσάν του.

Ἤμην διατεθειμένος νὰ ἀναχωρήσω βαρυθυμήσας ἐπὶ τῷ ἐλεεινῷ θεάματι, ὅτε πολὺς θόρυβος ἤρχισε νὰ γίνηται εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ εἶδον εἰσερχόμενον εἰς αὐτὴν μὲ τὸ μειδίαμα εἰς τὰ χείλη ὑψηλόν τινα πεντηκοντούτη περίπου, φέροντα τὰ παράσημα μανδαρίνου μὲ χρυσᾶ κομβία.

Πάντες ἠγέρθησαν ἵνα τὸν ὑποδεχθῶσι καὶ αὐτὸς ὁ αἰλουροειδὴς ἐμειδίασε πάνυ χαριέντως. Ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας ἔβλεπες χαιρετισμοὺς ἀνταλλασσομένους, χάριτας καὶ χαμόγελα κομψοπρεπῆ. Ἐνόμιζες ὅτι ἀναρπασθεὶς καὶ τοὺς αἰῶνας ὑπερπηδήσας εὑρίσκεσο ἐν Βερσαλλίαις καὶ ἔβλεπες τοὺς αὐλικοὺς ὑποκλινῶς χαιρετίζοντας τὸν μέγαν βασιλέα.

Μετὰ τὸν χείμαρρον τοῦτον τῶν χαιρετισμῶν καὶ κομψοπρεπειῶν, ὁ μανδαρῖνος, ὅστις εἶχεν ἔλθει ἁπλῶς καὶ μόνον ἵνα χαιρετίσῃ τοὺς συντρόφους του, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς θύρας. Οἱ ἄλλοι δικασταὶ ἐκάθησαν πάλιν καὶ συνεκάθησε πάλιν ἐπὶ τοῦ προσώπου των ἡ παγετώδης ἀπάθεια.

— Θὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, μοὶ εἶπεν ὁ Λ... κρυφίως, ἔρχεσθε; Ὁμολογῶ ὅτι ἐφρικίασα, μὲ εἶχε τρομάξει ἡ διαδικασία. Ἐβίασα ὅμως ἐμαυτὸν εἰς ὑπομονήν, ἠθέλησα νὰ ἴδω τὸ πρᾶγμα μέχρι τέλους. Διερχόμενος διὰ τῆς αὐλῆς, εὗρον αὐτὴν πλήρη ἀνθρώπων· εἶδον ἐκεῖ στρατιώτας κιτρινοφορεμένους καὶ ὡπλισμένους μὲ δόρατα καταλήγοντα εἰς μεταλλίνην ἡμισέληνον, ἱππεῖς μὲ περιστρέπτους πίλους. Ἓξ ἄνθρωποι ἐρυθρᾶ φοροῦντες, ἐβάσταζον πολυτελὲς φορεῖον. Παρέκει ἦσαν ἀλεξήλια, σημαῖαι, γόγγια, ἤτοι κρόταλα ἰνδικά, ἡ ἀκολουθία πᾶσα τοῦ μεγάλου μανδαρίνου. Ἐν τῷ μέσῳ ἐκάθηντο κατὰ γῆς ἐπὶ μεγάλων καλάθων σιγηλοί, ἐλεεινοὶ καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένοι δώδεκα περίπου ῥακένδυτοι κατάδικοι, περιμένοντες τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως.

Digitized by Google

Κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐφέροντο καὶ ἄλλοι, οὓς ἐξῆγεν ἔκ τινος ἐκεῖ πλησίον κελλίου ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος ἀστυνομικὸς ἀξιωματικός. Ἕκαστος ἐξ αὐτῶν παρελαμβάνετο ὑπὸ τῶν δεσμοφυλάκων δεδεμένος καὶ καθήμενος ἐν καλάθῳ κρεμασμένῳ ἀπὸ βαμβουΐου καλάμου, δι' οὗ δύο *κολίαι* (φορειοφόροι) ἐβάσταζον αὐτὸν ἐπ' ὤμου. Μικρὰ πινακὶς ἐπὶ τῆς κόμης προσηρτημένη ἐδήλου τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ καταδίκου, ἄλλη δὲ ἐπιγραφὴ ἐπὶ μακροῦ πασσάλου ἔγραφε τὸ εἶδος τοῦ ἐγκλήματος καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην «ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος.» Ἀπεῖχε δὲ πολὺ ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως.

Ἐξήλθομεν ταχέως καὶ ἐκαθήσαμεν εἰς τὰ φορεῖά μας· ὁ καιρὸς ἐπεῖγε. Ἡ συνοδεία ἤρχισε νὰ πορεύηται ὄπισθέν μας, ἠκούοντο τὰ κρόταλα καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν στρατιωτῶν, αἵτινες ἔκαμνον τὸν ὄχλον νὰ παραμερίζῃ.

Μοὶ ἐπροξένει βαθυτάτην αἴσθησιν καὶ πολλὴν ἀηδίαν ὅλον αὐτὸ τὸ θέαμα, ἡ ἀνήκουστος αὕτη δικαιοσύνη, ἡ πομπή, ἀνταξία τῶν ἡμετέρων ἀπόκρεω, τὰ ἀνθρώπινα ἐκεῖνα σώματα, τὰ ὁποῖα ἐφέροντο ὡς κτήνη εἰς τὸ σφαγεῖον· ᾐσθανόμην πληγωμένην τὴν καρδίαν μου. Ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ φορείου μου ἔβλεπον διερχόμενον τὸν ὄχλον περίεργον καὶ φωνασκοῦντα. Οἱ *κολίαι* μας ἔτρεχον, ἐφώναζον, ἔσπρωχνον. Εἰς ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν.

Τὸ μέρος, ἔνθα οἱ κακοῦργοι θανατοῦνται εἶνε μικρὰ τρίγωνος πλατεῖα περικλειομένη ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους ὑπὸ τοίχου ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων ὑπὸ χαμηλῶν οἰκιῶν. Εἰσέρχεταί τις δὲ ἐκεῖ διὰ μιᾶς μόνον θύρας. Οἱ κατοικοῦντες περὶ τὸν ἐπάρατον ἐκεῖνον χῶρον ἔχουσι τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μὴ πληρώνουσιν οὐδένα φόρον, εἶνε δὲ οὗτοι ἀγγειοπλάσται καὶ εἷς ξυλουργός. Φαίνονται ὅλως ἀφρόντιδες περὶ τοῦ τί γίνεται ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὃν περιβάλλουσιν αἱ οἰκίαι των καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ξηραίνουσι τὰ ἀγγεῖά των, ὅταν οὗτος ἦνε ἐλεύθερος. Ὅταν ἐφθάσαμεν ἡμεῖς, πολλὰ τοιαῦτα ἦσαν ἀκόμη ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἥλιον, γέρων δέ τις κινέζος κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ τὰ σηκώσῃ ἐκεῖθεν, ἵνα μείνῃ ὁ χῶρος ἐλεύθερος.

Κατὰ πρώτην ὄψιν ἡ μικρὰ πλατεῖα τῶν ἀγγειοπλαστῶν ἐφαίνετο ἡσυχώτατον καὶ ἀθωότατον χρῆμα, ἀλλ' ὅταν τις παρετήρει κύκλῳ τὸν τοῖχον, τότε!... φρίκη! σωρὸς κρανίων ἐλευκαίνετο εἰς τὸν ἥλιον, μεγάλα κιβώτια πλήρη ἀσβέστου ἀνεδείκνυον ποὺ καί που λείψανα καὶ τρίχας ἀνθρωπίνους, σχοινία καὶ σταυρούς.

— Ἐπ' αὐτῶν κρεμῶσι τοὺς καταδίκους ἵνα ὑποστῶσι τὸν βασανισμόν, μοὶ εἶπεν ὁ Λ... Συνήθως τοὺς κόπτουσιν εἰς κομμάτια, ἀρχίζουσι δὲ τὸν καταμελισμὸν ἀπὸ τῶν βλεφάρων, τῆς ῥινός, τῶν χειλέων, ἔπειτα δὲ ἔρχονται εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς πόδας.... Ἰδού, προσέθηκε δεικνύων μοι κοντόν τινα καὶ χονδρὸν ἄνθρωπον, ἔχοντα ἀνεστραμμένας τὰς χειρίδας καὶ τὸ πανταλόνιον καὶ κρατοῦντα, ὀλίγα βήματα μακρὰν ἡμῶν, πλατεῖαν σπάθην, ἰδοὺ ὁ Ἄ-Φόγγ, ὁ δήμιος. Ὁ δήμιος ἐν Κίνᾳ εἶνε σπουδαῖον πρόσωπον· ἀφίνει εἰς τοὺς βοηθούς του τὰ εὐτελέστερα τῶν ἔργων, αὐτὸς περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ *κόπτῃ*· λαμβάνει 50 σολδία δι' ἑκάστην κεφαλήν.

Αἴφνης ἡ θύρα ἤνοιξε καὶ εἴδομεν εἰσερχομένην τὴν συνοδείαν τὴν κομίζουσαν τὸν ἀνθρώπινον φόρτον. Ἐξήχθησαν οἱ κατάδικοι ἀπὸ τῶν καλάθων των· εἷς, δύο, τρεῖς.... εἰκοσιτέσσαρες!

Οἱ *βοηθοὶ* ὡδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας, τοὺς ἐγονάτισαν δύο δύο φροντίζοντες νὰ μείνῃ τόπος ἀρκετὸς καὶ διὰ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας, τοὺς ἔκαμαν νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν σηκώνοντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὰς δεδεμένας χεῖράς των, περιέλιξαν τὴν γνωστὴν μακρὰν οὐρὰν τῆς κόμης των... καὶ ἔπειτα... περιεμένομεν.

Ὁ μανδαρῖνος δὲν ἐφαίνετο ἀκόμη!

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ δήμιος διώρθωνε τὴν ζώνην του, παρετήρει τὴν κοπίδα τῆς σπάθης του καὶ οἱ κατάδικοι ἔμενον γονατισμένοι προτείνοντες τὸν τράχηλον.

Δέκα λεπτὰ παρῆλθον οὕτω.

Φαντάζεσαι, ἀναγνῶστα, πῶς θὰ *ἐπέρασαν* κατὰ τὰ δέκα αὐτὰ λεπτά, δέκα αἰῶνας, οἱ εἰκοσιτέσσαρες ἐκεῖνοι δυστυχεῖς; Καὶ ὅμως τοὺς εἶδον, τοὺς παρετήρησα, ἦσαν κτηνωδῶς ἀπαθέστατοι. Ὁποία κατάπτωσις! Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐμάσσων, κατὰ τὴν κινεζικὴν συνήθειαν, *βέταλα*. Τὸ φαντάζεσαι τοῦτο; νὰ ἀποθνήσκῃ τις μασσῶν, ἂς εἴπωμεν, μαστίχην;

Τέλος, παραμερίζει ὁ ὄχλος, ὁ μέγας μανδαρῖνος ἔφθασε. Τί ἔγεινε τότε δὲν τολμῶ νὰ τὸ περιγράψω. Ἐπικάθηται ἐπὶ τοῦ στήθους μου ὡς τις ἐφιάλτης ἡ ἀνάμνησις. Νομίζω ὅτι βλέπω ἀκόμη δύο δημίους ὑψοῦντας αἱματόεσσαν τὴν σπάθην, κεφαλὰς κυλιομένας κατὰ γῆς ἢ διὰ μιᾶς ταινίας δέρματος συγκρατουμένας εἰς κατεσφαγμένους τραχήλους, κορμοὺς ἀκεφάλους βυθιζομένους εἰς τὸ ῥέον αἷμα. Βλέπω ἀκόμη τὸν Ἄ-Φόγγ διακόπτοντα πρὸς στιγμὴν τὸ ἔργον ἵνα ἀνταλλάξῃ τὴν ὀδοντωθεῖσαν ὑπὸ τῆς κολλῆς σφαγῆς σπάθην του πρὸς ἄλλην σπάθην κοπτερὰν καὶ καινουργῆ· ἀκούω τὸν σίδηρον κτυποῦντα ἐπὶ ἀνθρωπίνων αὐχένων καὶ κεφαλὰς χαμαὶ ὑποκώφως ἠχούσας καὶ τὸ πλῆθος ἀλαλάζον ὑπὸ θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ τέχνῃ τοῦ δημίου.

Μετ' ὀλίγα λεπτὰ εἶχον τελειώσει τὰ πάντα. Αἷμα μόνον ἄφθονον ἔμενεν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰκοσιτέσσαρα ἠκρωτηριασμένα πτώματα καὶ οἱ

Digitized by Google

βοηθοί ἐπηγαινοήρχοντο εἰς τὸν ὑγρὸν ἐκεῖνον βόρβορον, σύροντες ἀπὸ τῆς κόμης κεφαλὰς ἀποκεκομμένας ἢ ἐλεεινοὺς καὶ φοβεροὺς κορμούς. Ἐπλησίασεν ἔπειτα πρὸς ἡμᾶς ὁ δήμιος καὶ μειδιῶν μᾶς προέτεινεν ἂν ἠθέλομεν ν' ἀγοράσωμεν τὰς δύο του σπάθας, τὰς ὁποίας μᾶς ἐπεδείκνυεν, ἀντὶ πέντε ταλλήρων, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θεάματος!

[Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.] *

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΟΒΡΟΥΤΣΑΣ

Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ὅριον τῆς Βλαχίας, τὸ ἀποτελούμενον ὑπὸ τῆς πρὸς Βορρᾶν φερομένης κοίτης τοῦ Δουνάβεως, καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κεῖται χώρα τελματώδης καλουμένη Δόβρουτσα, ὀλίγον γνωστὴ σήμερον, ἔτι δ' ὀλιγώτερον πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὅτε ἐγένετο θέατρον μεγάλων στρατιωτικῶν ἔργων.

Ὅρια ταύτης εἶναι πρὸς Δ. ἡ ἀπὸ τῆς πολίχνης Ῥασσόβας μέχρι Γαλαζίου γραμμὴ τοῦ Δουνάβεως, πρὸς Β. ὁ αὐτὸς ποταμὸς ἀπὸ Γαλαζίου μέχρι τῶν ἐκβολῶν, πρὸς Α. ὁ Εὔξεινος Πόντος καὶ πρὸς Μ. τὸ μεταξὺ Ῥασσόβας καὶ Κωστάντσας στενόν, ὅπερ τανῦν διέρχεται σιδηρόδρομος. Ἀποτελεῖ δέ, οὕτως εἰπεῖν, χερσόνησον περικλυζομένην πανταχόθεν πλὴν τοῦ στενοῦ (ἔχοντος μῆκος 12 λευγῶν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν) ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἀφ' ἑνὸς τοῦ Δουνάβεως, ἀφ' ἑτέρου τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἡ χώρα τῆς Δόβρουτσας παριστᾷ ἐν γένει σειρὰν κυματοειδῶν ὀροπεδίων, χωριζομένων ὑπὸ ἀβαθῶν κοιλάδων καταληγουσῶν εἰς ὑψηλὰς πεδιάδας, τεμνομένας κατὰ κάθετον πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου. Λέγουσιν ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῆς παράγεται ἐκ τῆς σλαυϊκῆς λέξεως δόβρο (καλὸς), καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲ ὀνομάζεται χώρα ἀγαθή· διότι εἰς οὐδένα ἀνήκει καὶ δύναται ἑπομένως νὰ γίνηται κτῆμα ἑκάστοτε τοῦ πρώτου καταλαβόντος.

Πᾶσα ἡ χώρα ἀποτελεῖ ἀπέραντον καὶ γονιμώτατον λειμῶνα· κατοικεῖται δὲ ἀραιῶς ὑπὸ Τατάρων ποιμένων, καὶ πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως ὑπὸ Βλάχων. Οἱ Βούλγαροί εἰσιν εὐάριθμοι· πλὴν ἂν ἐκληφθῶσιν ὡς τοιοῦτοι καὶ μέρος τῶν οἰκούντων ἐνταῦθα Τούρκων θεωρουμένων ὡς Βουλγάρων ἐκτουρκισθέντων. Μέγα μέρος τῆς χώρας οἰκοῦσι καὶ φυγάδες Κοζάκοι. Τμῆμα δέ τι μικρὸν καὶ Γερμανοί. Ὑπὸ ἐθνογραφικὴν οὕτως ἔποψιν ἡ Δόβρουτσα εἶναι μωσαϊκὸν διαφόρων λαῶν.

Αἱ κυριώτεραι τῶν πόλεων αὐτῆς εἰσιν αἱ ἑξῆς, ἃς καταγράφομεν ἐν εἴδει ὁδοιπορικοῦ.

Τσέρνα-βόδα, κωμόπολις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, καὶ παρὰ τὸ ἄκρον τῆς μεγάλης λίμνης Καρασοῦ· ἡ κώμη αὕτη ἄλλοτε βλαχικὸν κωμίδιον ἄσημον, ἀπέκτησεν ἀκμήν τινα μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου ἀπὸ ταύτης μέχρις Κωστάντσας, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπί τινα χρόνον διήρχοντο οἱ πορευόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῆς Δύσεως διὰ τοῦ Δουνάβεως. Ἔχει κατοίκους 2,000.

Ἡ λίμνη Καρασοῦ ἔχει πλάτος 2—4 χιλιομέτρων, καταλαμβάνει δ' ἐν καιρῷ ἀναβάσεως τοῦ Δουνάβεως, ὅτε εἰσρέουσιν εἰς αὐτὴν τὰ ὕδατα, χῶρον μέχρι 35 χιλιομέτρων. Ὁ Δούναβις ὁ μέχρι τῆς πόλεως ταύτης φερόμενος πρὸς Ἀνατ. σχηματίζει καμπὴν λαμβάνων πρὸς Βορρᾶν πορείαν.

Ὁ σιδηρόδρομος ἀναχωρῶν ἀπὸ Τσέρνα-βόδας διέρχεται πρὸς Β. τὴν λίμνην Καρασοῦ καὶ φθάνει (44 χιλιόμ.) εἰς

Μετζιδιέ, πόλιν ὅλως νέαν, κατοικουμένην ὑπὸ τῶν Τατάρων, τῶν ἐλθόντων εἰς Δόβρουτσαν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὡς κηρυχθέντων ὑπὲρ τῶν Τούρκων. Τούτους ὁ Σαΐδ-Πασᾶς συνήθροισε καὶ ᾤκισεν ἐνταῦθα, ὀνομάσας οὕτω τὴν νέαν πόλιν πρὸς τιμὴν τοῦ Σουλτάνου Μετζίδ. Ἡ πόλις ἔχει 1000 οἰκίας, καὶ 15—20,000 ψυχάς. Ἀπὸ Μετζιδιὲ ὁ σιδηρόδρομος φερόμενος πρὸς Ἀν. καταλείπει πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὰ κωμίδια Κουστελὶ καὶ Ἀλα-καποῦ. Τὸ τελευταῖον κεῖται εἰς τὴν Ἀν. ἐσχατιὰν τῆς τελματώδους λίμνης· εἶναι δὲ ἕδρα Χάνη, ἔχοντος ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του 9 κώμας Ταταρικάς.

Ὁ σιδηρόδρομος πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἀλακαποῦ κάμπτει ἐλαφρῶς πρὸς Ν. καὶ διατέμνει τὰ χαρακώματα, τὰ λεγόμενα τοῦ Τραϊανοῦ (στρατηγοῦ τοῦ Οὐάλεντος, θελήσαντος ἐν τῷ στενῷ τούτῳ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Γότθους, οἵτινες εἶχον ὑπερπηδήσει τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως). Ἐντεῦθεν φθάνει εἰς τὸν β' σταθμὸν Μουρφαλτὰρ (44 χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ α'), μικρὰν πόλιν τουρκικήν, ἐντεῦθεν δὲ (65 χιλιόμ.) εἰς

Κωστάντσαν (Κωνστεντζὲ τουρκ.), κειμένην ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου παρὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν καὶ οὖσαν πρωτεύουσαν διαμερίσματος διοικητικοῦ (καζᾶς) ὑπαγομένου εἰς τὸ σαντζάκιον τῆς Βάρνας (Βιλαετίου τοῦ Δουνάβεως), καὶ ἕδραν ἐπισκόπου. (Κάτ. 3—4000, ὧν 1000 Ἕλληνες). Ἔχει λιμένα ἀβαθῆ καὶ ἀναπεπταμένον εἰς τοὺς νοτίους ἀνέμους, ὅπερ καθιστᾷ τὴν προσόρμισιν αὐτόθι τῶν πλοίων ἐπικίνδυνον.

Αἱ ἑλληνικαὶ καὶ ρωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εἰσὶν ἀφθονώταται, σχεδὸν δὲ πᾶσαι αἱ τουρκικαὶ οἰκίαι εἰσὶν ἐκτισμέναι ἐκ τοῦ ὑλικοῦ ἀρχαίων κτιρίων· ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετός, πρόξενος Ἕλλην ἐν Βάρνῃ, ἀνεκάλυψεν ἐπιγραφήν, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Κωνστάντσα εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Τόμεως, μητροπόλεως τοῦ Πόν-

Digitized by Google

του καλουμένης ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐξωρίσθη, καὶ αὐτόθι ἀπέθανεν ὁ ποιητὴς Ὀβίδιος.

Ἡ Κωνστάντσα, καλουμένη καὶ Μιλητὴς ὡς ἀποικία Μιλησίων, ἔλαβε τὸ σημερινὸν ὄνομα ἐκ τῆς Κωνσταντίας, ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Κατὰ τὸν Παπαδόπουλον Βρετὸν ἡ ἀκμὴ τῆς πόλεως διετηρήθη μέχρις Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1202), ὕστερον δὲ περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες αὐτὴν ὠχύρωσαν. Οἱ Ῥῶσσοι ἐβομβάρδισαν τὴν πόλιν κατὰ τὸ 1812, τῷ δὲ 1829 κατέλαβον αὐτὴν ἀμαχί. Τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς ἔκτοτε μένουσι κατερριμμένα.

Πρὸς Β. τῆς Κωνστάντας ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου κεῖται ἡ πολίχνη *Καγαρλὶκ* πρὸς ἣν φέρει ὁδός· πρὸς Β. δὲ ταύτης κεῖται τὸ παράλιον φρούριον Καρα-Κερμάν.

Αὗταί εἰσιν αἱ πρὸς Μ. καὶ Α. πόλεις· ἴδωμεν ἤδη τὰς κειμένας πρὸς Δ. καὶ Β., τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ἀρχόμενοι αὖθις ἀπὸ τῆς Τσέρνα-βόδας. Ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ὀλίγον πρὸ ἀπὸ τῆς Ῥασσόβας ὁ Δούναβις ἀλλάσσει τὴν πρὸς Ἀνατολὰς πορείαν του καὶ στρέφεται πρὸς Βορρᾶν, φερόμενος ἐπὶ πεδίων χθαμαλῶν σχηματιζόντων ἑκατέρωθεν ἕλη.

Ἀπὸ Τσέρνα-βόδας ὁδὸς μονότονος καὶ ἔρημος παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως φέρει μετὰ 10 ὥρας εἰς

Χίρσοβαν, μικρὰν κωμόπολιν ὀχυρὰν περικυκλουμένην ὑπὸ ὀρέων. Ἐντεῦθεν ὁ Δούναβις, ἅτε χαμηλοτέραν ἔχων τὴν δεξιὰν ὄχθην, ὑπερχειλίζων καλύπτει μέγα μέρος τῆς πεδιάδος τῆς Δόβρουτσας, ἥτις εἰς τὸν ὁρίζοντα φαίνεται ἑνουμένη πρὸς τὰς ἐρήμους γαίας τῆς Βεσσαραβίας. Ἡ ὁδὸς ἐκ τῆς Χίρσοβας παρεκτεινομένη διέρχεται τὴν κωμόπολιν *Δογιάνην* καὶ μετὰ 16 ὥρας φέρει εἰς

Ματσὶν, μικρὰν πόλιν προστατευομένην ὑπὸ περιβόλου ὠχυρωμένου καὶ δύο ἀσθενῶν πύργων. Εἰς ἀπόστασιν 3 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης μεταξὺ τῶν κωμιδίων *Γκρέτσι* καὶ *Τάρκαϊ* ἐπὶ θέσεως καλουμένης Ἴγλιτζα ὁ Ἐγκελχάρδτ ἀνεκάλυψε καὶ ὁ Γ. Βοασσιέρος καὶ Βωδρυὲσπούδασαν τὰ λείψανα τῆς Τροίσμιδος (Troesmis), ἀκροπόλεως ῥωμαϊκῆς, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι κατεσκεύασαν ὅπως προστατεύσωσι τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως, καὶ ἣν ὕστερον ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανός. Ἀπέναντι τοῦ Ματσὶν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κεῖται ἡ Ἰβραΐλα, χωριζομένη τούτου διὰ 3 ἢ 4 βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ, πλάτους 10 χιλιομέτρων. Πέραν τῆς Ἰβραΐλας ὁ Δούναβις εἰσέρχεται εἰς μίαν μόνον κοίτην, καὶ οὕτω φέρεται εἰς Γαλάζιον (6 ὧραι), ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τοῦ Ῥενίου (4 ὧραι), κειμένου παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Προύθου, στρέφων λαμβάνει τὴν πρὸς Ἀν. πορείαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν του εἰς τὸν Εὔξεινον.

Ἀπὸ τοῦ Ῥενίου ἡ ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ χώρα εἶναι κατάκλυστος ὑπὸ ὑδάτων· τὰ παραποτάμια εἰσβάλλουσιν εἰς αὐτὸν διὰ λιμνῶν ἐκτεινομένων ἑκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν. Μεταξὺ τῶν λιμνῶν Καχοὺλ καὶ Καρτὰλ, τῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, εἰς ἀπόστασιν 24 χιλιομέτρων ἀπὸ Ῥενίου καὶ 1 χιλιομέτρου ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως ἐπὶ γλώσσης γῆς ὁριζομένης ὑπὸ τελματωδῶν λειβαδίων κεῖται ἡ βλαχικὴ κώμη Σατουλοῦ-Νοῦ (νέον χωρίον), ἀφ' ἧς διέβησαν οἱ Ῥῶσσοι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1828. Ἀπέναντι δὲ τοῦ χωρίου τούτου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης κεῖται ἡ πολίχνη

Ἰσάκτσα, ἔχουσα ἀσθενὲς φρούριον, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς ἁπλοῦς στρατιωτικὸς σταθμὸς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως. 13 μίλια ἐντεῦθεν κατὰ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν θέσιν τὴν καλουμένην Τσατὰλ, ἄρχεται τὸ λεγόμενον Δέλτα τοῦ Δουνάβεως. Ὁ ποταμὸς διαιρεῖται εἰς δύο βραχίονας, ὧν ὁ μὲν πρῶτος πρὸς τὰ ἀριστερὰ διευθύνεται ΑΒΑ., διέρχεται διὰ τοῦ Ἰσμαϊλίου καὶ Κίλιας καὶ διανύων 98 χιλιόμετρα ἐκβάλλει εἰς τὸν Πόντον, σχηματίζων κατὰ τὰς ἐκβολὰς διαφόρους νήσους καὶ 5 διακλαδώσεις, ὁ δὲ δεύτερος ὁ θεωρούμενος ἡ ἀληθὴς ἐξακολούθησις τοῦ ποταμοῦ, δι' οὗ εἰσέρχονται τὰ ἀτμόπλοια, φέρεται ΔΑ. καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 ὡρῶν φέρει εἰς

Τούλτσαν (55 μίλ. ἐκ Γαλαζίου), πρωτεύουσαν ἑνὸς τῶν 7 σαντζακίων τοῦ Βιλαετίου τοῦ Δουνάβεως. Ἔχει κατοίκους 30—35,000 Τούρκους, Βουλγάρους, Ῥουμούνους, Ἕλληνας, Ἀρμενίους, Ἰουδαίους. Εἶναι ἐκτισμένη ἐν εἴδει ἀμφιθεάτρου ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς κλιτύος τῆς δειράδος τῶν ὀρέων, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ Ματσὶν καταλήγει εἰς τὸν βραχίονα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κεῖται δὲ εἰς τὸ βάθος κόλπου σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ κεῖται φαίνεται ὅλον τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως καὶ ἡ ἔρημος, ἥτις διαχωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τὴν πόλιν Βαβαδάγ, κειμένην πρὸς Μεσημβρ. αὐτῆς εἰς ἀπόστασιν 40 χιλιομέτρων. Τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως ἔχει ἐπιφάνειαν 2,700 τετραγ. χιλιομέτρων.

Εἰς ἀπόστασιν 7 ἢ 8 χιλιομέτρων κάτωθεν τῆς Τούλτσας ὁ Δούναβις ὑποδιαιρεῖται αὖθις εἰς νέους βραχίονας ὧν ὁ μὲν καλεῖται τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μήκους 105 χιλιομέτρων, φερόμενος νοτειονατολικῶς, ὁ δὲ τοῦ Σουλινᾶ, 88 χιλιομέτρων· διὰ τούτου ἐκτελοῦνται καὶ οἱ πλοῖ. Ἔχει πλάτος 70 ἕως 80 μέτρ. καὶ βάθος 5—7· ἐκβάλλει δὲ εἰς τὴν θάλασσαν διὰ μιᾶς κοίτης.

Τὰ πλοῖα διέρχονται διὰ μέσου δάσους ὑψηλῶν καλαμώνων, καλυπτόντων μέγα μέρος τοῦ

Digitized by Google

Δέλτα· πλῆθος ἄπειρον ἑλοβίων πτηνῶν εἰσιν οἱ κάτοικοι τῶν ἐρημιῶν τούτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διαιτῶνται προσέτι καὶ φοβεροὶ λύκοι καὶ ἀγριόχοιροι τερατώδεις καὶ ἄπειρα σμήνη κωνώπων. Μετὰ 5 ½ ὥρας ἐκ Τούλτσας (89 μίλια ἀπὸ Γαλαζίου) κεῖται ὁ

Σουλινᾶς, ὁ πρῶτος λιμὴν τῆς Τουρκίας ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσσῃ, ἐπὶ τῆς ΑΜ. ἐσχατιᾶς τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος τοῦ Δουνάβεως. Ἡ πόλις εἶναι ἐκτισμένη κατ' εὐρωπαϊκὸν τρόπον, ἔχει ὁδοὺς εὐθείας καὶ καθαράς, λιμένα πρόσφορον, εἶναι δὲ καὶ πρωτεύουσα διαμερίσματος, ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ σαντζακίου τῆς Τούλτσας. Ἐκ τοῦ Σουλινᾶ ἀπέχει ἡ Ὀδησσὸς διὰ θαλάσσης 10 ὥρας.

Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἡ Δόβρουτσα περιέχει τινὰς πολίχνας συνδεομένας πρὸς ἀλλήλας δι' ὁδῶν. Οὕτω πρὸς Μ. τῆς Τούλτσας φέρει ὁδὸς ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς πόλεως *Βαβαδὰγ*, εἰς ἣν καταλήγει καὶ ὁδὸς ἀπὸ Ἰσάκτσας, ἐντεῦθεν δὲ προχωροῦσα δικρανοῦται, καὶ εἷς κλάδος αὐτῆς πρὸς Β. φέρει εἰς Χίρσοβαν, ἕτερος δὲ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου πολίχνην *Καγαρλὶκ*, ἐκ ταύτης δὲ εἰς *Καραμουρὰτ* καὶ Κωνστάντσαν. Περὶ τὸ μέσον δὲ τοῦ βραχίονος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ πρὸς Μ. κεῖται ἡ πολίχνη *Δουναβίτσα* ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ τοῦ συνδέοντος ἐν εἴδει διώρυγος τὴν λίμνην Ῥαζέλμ πρὸς τὸν βραχίονα τοῦτον.

Ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν ἡ Δόβρουτσα εἶναι τόπος νοσώδης, ὡς τῶν ἐνυπαρχόντων ἑλῶν καὶ τελμάτων.

[Ἐκ τοῦ ὁδοιπορικοῦ τοῦ Ἰσαμπὲργ, τῶν γεωγραφικ. πινάκων τοῦ Κιπέρτου, Schaefer, Fried, καὶ ἑτέρων βοηθημάτων.]

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΝ ΣΕΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΟΥΜΒΟΛΔΟΝ

Στενῶς συνδέεται μὲ τὸν μαγνητισμὸν τῆς γῆς καὶ τὰς ἠλεκτρομαγνητικὰς δυνάμεις ἡ παραγωγὴ τοῦ πολικοῦ φωτὸς ὡς καὶ ἡ θερμότης τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, τοῦ ὁποίου οἱ μαγνητικοὶ πόλοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς πόλοι ψύχους. Τὸ βόρειον σέλας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αἰτία διαταράξεως τῆς ἰσορροπίας τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς τὸ ἀποτέλεσμα ἐνεργείας γηΐνης, τῆς ὁποίας ἡ ἔντασις ὑψοῦται μέχρι παραγωγῆς φωτεινοῦ φαινομένου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ βορείου σέλαος εἶναι φαινόμενον τὸ ὁποῖον θέτει τέρμα εἰς μαγνητικὴν θύελλαν, ὡς εἰς ἠλεκτρικὴν θύελλαν ἕτερον φωτεινὸν φαινόμενον, ἡ ἀστραπή, ἀναγγέλλει ὅτι ἐπανῆλθε πάλιν ἡ πρὸς στιγμὴν διαταραχθεῖσα ἰσορροπία τῆς ἠλεκτρικῆς.

Ὅπως ἀπεικονίσωμεν τὸ φωτεινὸν τοῦτο μετέωρον, περιγράφομεν τὰς διαφόρους φάσεις τῆς παραγωγῆς τελείου βορείου σέλαος. Εἰς τὸν ὁρίζοντα, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μαγνητικοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ τόπου, ὁ οὐρανός, κατ' ἀρχὰς αἴθριος, ἄρχεται σκοτιζόμενος, σχηματίζεται δὲ εἶδός τι νεφελώδους παραπετάσματος τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται βραδέως καὶ ὑψοῦται μέχρι 10 μοιρῶν περίπου. Διὰ τοῦ σκοτεινοῦ τούτου κυκλικοῦ τμήματος τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ χροιὰ κλίνει πρὸς τὸ ἰῶδες, οἱ ἀστέρες διορῶνται ὡς διὰ πυκνῆς ὁμίχλης, βραδύτερον δὲ περὶ τὰ πέρατα αναφαίνεται τόξον ἐν εἴδει ταινίας κατ' ἀρχὰς μὲν λευκόν, εἶτα κίτρινον, διαχέον ἄπλετον φῶς. Ἐνίοτε τὸ φωτεινὸν τοῦτο τόξον φαίνεται ὡσεὶ ταρασσόμενον ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους, ἀλλάσσον διηνεκῶς μορφὴν καὶ ἐκτοξεῦον συγχρόνως στήλας φωτὸς ἀκτινοειδῶς ἀνερχομένας μέχρι τοῦ ζενὶθ (τοῦ κατακορύφου σημείου). Ἐφ' ὅσον ἡ ἐκπομπὴ τοῦ πολικοῦ φωτὸς εἶναι ἰσχυρὰ ἐπὶ τοσοῦτον εἰσὶ ζωηρὰ καὶ τὰ χρώματα, ἅτινα ἀπὸ τοῦ ἰώδους καὶ τοῦ κυανοῦ κλίνουσι πρὸς τὸ πράσινον καὶ ἐρυθρόν, παραλλάσσοντα μεθ' ὅλων τῶν ἐνδιαμέσων χροιῶν.

Συμβαίνει δὲ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς σπινθῆρας, τῶν ὁποίων ἡ χροιὰ καὶ ἡ λάμψις εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ζωηροτέρα ἐφ' ὅσον ἰσχυροτέρα ἡ τάσις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐκρήξεως. Ἄλλοτε αἱ στῆλαι τοῦ φωτὸς φαίνονται ὡσεὶ ἐκσφενδονιζόμεναι ἐκ τοῦ λάμποντος τόξου, μεμιγμέναι μετὰ μελαίνων ἀκτίνων ὁμοίων πρὸς πυκνὸν καπνόν, ἄλλοτε πάλιν ὡσεὶ ἐγειρόμεναι ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ διάφορα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, σχηματίζουσαι θάλασσαν πυρός, τῆς ὁποίας τὴν λαμπρότητα ἀδύνατον ν' ἀπεικονίσῃ καὶ ὁ ἄριστος τῶν ζωγράφων, διότι εἰς ἑκάστην στιγμὴν ταχεῖαι κυματοειδεῖς κινήσεις μεταβάλλουσι τὸ σχῆμα καὶ τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ.

Εἰς ὡρισμένας στιγμάς, ἡ ἔντασις τοῦ φωτὸς αὐξάνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ βόρειον σέλας διατελεῖ ἐπίσης λαμπρόν, καίτοι τοῦ ἡλίου λάμποντος ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα.

Πέριξ τοῦ σημείου ἐν τῷ οὐρανῷ, πρὸς τὸ ὁποῖον διευθύνεται μαγνητικὴ βελόνη ἐλευθέρως κρεμαμένη ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητός της, αἱ ἀκτῖνες συσπειροῦνται σχηματίζουσαι τὸ καλούμενον στέμμα τοῦ βορείου σέλαος, τὸ ὁποῖον ὅταν ἀναφαίνηται ἀναγγέλλει τὸ πέρας τοῦ λαμπροῦ τούτου μετεώρου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες βαθμηδὸν ἀραιοῦνται, σμικρύνονται καὶ ἀμαυροῦνται. Τὸ στέμμα καὶ τὰ φωτεινὰ τόξα διαλύονται, μετ' οὐ πολὺ δὲ δὲν βλέπει τις ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου εἰμὴ μεγάλας νεφελώδεις κηλῖδας ἀκινήτους, ὠχράς, χρώματος τεφρώδους. Καὶ αὗται βαθμηδὸν ἐκλείπουσιν ὡς καὶ τὸ νεφελῶδες παραπέτασμα τὸ ὁποῖον ἀνήγγειλε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ λαμπροῦ μετεώρου, μετ' οὐ πολὺ δὲ μέ-

Digitized by Google

νει ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα ὑπόλευκόν τι νέφος ἀκανόνιστον κατακερματισμένον εἰς μικροὺς νεφελώδεις σωροὺς, τελευταῖον ἴχνος τοῦ λαμπροτέρου τῶν φαινομένων, ἅτινα τὰ ὑψηλότερα τῆς ἀτμοσφαίρας στρώματα παρέχουσιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων.

Τιμ. Α. Αργυροπουλος.

ΠΕΡΙ ΜΥΚΗΤΩΝ

Μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν μας πολλοὶ ἴσως πιστεύουσιν ὅτι οἱ μύκητες (τὰ κοινῶς λεγόμενα μανιτάρια) δὲν εἶναι φυτά· βλέποντες αὐτοὺς ἄνευ φύλλων, ἀνθέων καὶ καρπῶν, καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχοντας πρὸς τὰ λοιπὰ φυτὰ, παρατηροῦντες τὴν αἰφνιδίαν ἐμφάνισίν των εἰς μέρη ὅπου χεὶρ ἀνθρώπου δὲν τοὺς ἔσπειρεν, ἐξ ἧς καὶ ἡ κοινὴ καὶ γνωστὴ τοῖς πᾶσι φράσις ἐπὶ παντὸς ἀπροσδοκήτου «*μᾶς ἐφύτρωσε σὰν μανιτάρι*», καὶ τὴν ὀλιγοχρόνιον καὶ διαβατικὴν ὕπαρξίν των, τὰ παράδοξα, τέλος, καὶ ἀλλόκοτα σχήματα καὶ χρώματα τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι, δυσκολεύονται ἴσως νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι τὰ περίεργα ταῦτα πλάσματα τῆς φύσεως ὑπάγονται εἰς τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν. Καὶ μολοντοῦντο οἱ μύκητες εἶναι φυτὰ γεννώμενα, αὐξάνοντα, καρποφοροῦντα καὶ θνήσκοντα, δυνάμει τῶν αὐτῶν νόμων δι' ὧν παράγονται καὶ ζῶσι τὰ δένδρα, οἱ θάμνοι καὶ αἱ πόαι.

Οἱ μύκητες εἶναι φυτὰ βλαστάνοντα πάντοτε ἐπὶ ὀργανικῶν σωμάτων εὑρισκομένων εἰς κατάστασιν σήψεως· μόνον φυτικὴ καὶ ζωϊκὴ οὐσία ἐν ἀποσυνθέσει χρησιμεύει εἰς αὐτοὺς ὡς τόπος βλαστήσεως· διὰ νὰ βλαστήσωσι δὲ ἀπαιτοῦσι μέτριον ἢ ὀλίγον φῶς, ὑγρασίαν πολλὴν καὶ τὴν δέουσαν θερμότητα· τινὲς τούτων εἶναι τόσον βραχύβιοι, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν διανύουσιν ὁλόκληρον τὸ στάδιον τῆς ζωῆς των, βλαστάνοντες, καρποφοροῦντες καὶ θνήσκοντες.

Οἱ μύκητες εἶναι τὰ πολυμορφώτερα τῶν φυτῶν, εἶναι οἱ Πρωτεῖς τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, διὸ καὶ ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων μέχρι τῶν εντελεστέρων ἀπαντᾷ τις ὅλα τὰ σχήματα· ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων νημάτων, ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴν σφαιρῶν ἢ σκιάδων, ἢ δενδρυλλίων, ἄλλοτε λευκοὶ, ἢ μέλανες, ἢ ἐρυθροὶ, ἢ κυανοῖ, ἢ κίτρινοι, ἄλλοτε διὰ μικροσκοπίου μόνον ὁρατοὶ, καὶ ἄλλοτε παμμεγέθεις, διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ φυσιοδίφου καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν των αὐτὴν κατήντησε νὰ γίνωσι κλάδος ἴδιος ἐν τῇ βοτανικῇ ἐπιστήμῃ καὶ νὰ ἑφελκύσωσι τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ὅλην ζωὴν σπουδαιοτάτων ἀνδρῶν, περιγραψάντων, καταταξάντων καὶ εἰκονισάντων αὐτούς.

Οἱ μικροσκοπικοὶ μύκητες εἶναι καταστρεπτικώτατοι εἰς τὰ φυτὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα. Εἴδη τινὰ τοῦ γένους *Αἰσκιδίου* (Aescidium) καλύπτουσι πολλάκις ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν φύλλων καὶ πνίγουσι τὰ φυτά. Τὰ γένη *Τριχόσπορον* (Trichosporum) καὶ *Μικρόσπορον* (Microsporum) παρετηρήθησαν ἐπί τινος ἀσθενείας τῶν μεταξοσκωλήκων, καὶ ἐπὶ διαφόρων πληγῶν, τοῦ κνύους, καὶ ἄλλων δερμικῶν ἀσθενειῶν· τὸ γένος Uredo καὶ τὰ εἴδη αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν νόσον τὴν καταστρέφουσαν τὰ σιτηρὰ, γνωστὴν ὑπὸ τὰ κοινὰ ὀνόματα *δαυλιασμα* καὶ *συνωπίδιασμα*. Ὅταν δὲ τὰ ξύλα τῶν οἰκοδομῶν ἢ τῶν πλοίων εἶναι πορώδη καὶ σπογγώδη, ἐὰν τυχὸν προσβληθῶσιν ὑπὸ τῶν μικροσκοπικῶν τούτων ἐχθρῶν καταπίπτουσιν εἰς κόνιν. Διηγοῦνται ὅτι δίκροτον γαλλικὸν ἐπιστρέφον ἐκ θριάμβου ναυμαχίας καὶ διασωθὲν ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν ἐγένετο θῦμα τῶν μικροσκοπικῶν τούτων μυκήτων ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι. Εἰς τοιαύτην περίστασιν εὑρέθη ὡς μόνον σωτήριον μέσον ἡ ἐπιπόλαιος ἀπανθράκωσις τῶν προσβληθέντων μερῶν.

Μύκητές τινες εἶναι χρήσιμοι ὡς φάρμακα ἡρωϊκὰ, οἷοι εἶναι ὁ καλούμενος Σκληρότιον (Sclerotium Clavus), χρήσιμος εἰς δυστοκίας· οὗτος βλαστάνει ἐπὶ τῶν σταχύων τῆς κοινῆς *σικάλης*· ἐξ ἄλλων κατασκευάζεται ἡ κοινὴ *ὕσκα*, χρήσιμος εἴς τε τὴν χειρουργικὴν καὶ ἄλλας χρείας· ἄλλοι εἶναι ἐδώδιμοι, καθὼς ὁ *πεδινὸς ἀγαρικὸς*, τὰ ὕδνα (κοινῶς ὕτανα), κτλ.

Ὁ *ἐδώδιμος ἢ πεδινὸς ἀγαρικὸς* καλλιεργεῖται ἐν Εὐρώπῃ διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ χρῆσιν ἐν τῇ μαγειρικῇ.

Πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐγένοντο θύματα δηλητηριασθέντες ὑπὸ τῶν μυκήτων· διὰ τοῦτο εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου δὲν ἐπιτρέπεται πώλησις μυκήτων ἐν τῇ ἀγορᾷ, εἰμὴ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον δι' ἐκεῖνα τὰ εἴδη τὰ πασίγνωστα ὡς ἀβλαβῆ, καὶ παρὰ τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων συγχωρούμενα.[1]

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΗΣ ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΚΝΗΜΙΔΩΝ

Κατὰ τὸ γαλλικόν.

Ἐπὶ μακρὸν διημφισβητήθη ἡ ἀκριβὴς ἐποχὴ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ πλέκειν διὰ μηχανῆς τὰς περικνημίδας, ἀλλὰ σήμερον χάρις εἰς διαφόρους σοφὰς διερευνήσεις οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἐφευρετὴς τῆς ὑφαντουργικῆς μηχανῆς τῶν περικνημίδων ἐγένετο ὁ Οὐΐλλιαμ Λῆ, διαμαρτυρόμενος ἱεροκήρυξ τῆς Καλβερτῶνος ἐν τῇ κομητείᾳ τῆς Νοττιγγάμης ἐν Ἀγγλίᾳ, ἰδοὺ δὲ τίνι τρόπῳ·

Ὁ Λῆ ἠρᾶτο νεάνιδος καλουμένης Μαρίας Πάτσων καὶ κατοικούσης εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Γουδ-

1. Ἐσταχ. ἐκ τῶν Γεωπονικῶν τοῦ κ. Θ. Ὀρφανίδου.

Digitized by Google

θόρουθον. Ὁ Λῆ ἐποίει συχνὰς ἐπισκέψεις εἰς τὴν νεάνιδα, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων, καὶ τοῦτο εὐκόλως ἐννοεῖται, δὲν ἔλειπεν ἀπευθύνων πρὸς αὐτὴν ἀδιαλείπτους διαδηλώσεις· ἀλλ' ἡ Μαρία ἀκολουθοῦσα τὴν συνήθειαν τῶν χωρικῶν διήρχετο τὰς ἡμέρας της πλέκουσα κάλτσας, ὡς ἐκ τούτου δὲ, ἐνῷ ὁ νέος ἱεροκήρυξ ἐξέφραζε μετὰ πάθους τὰ τρυφερά του αἰσθήματα, ἡ μνηστή του κατεγίνετο ν' ἀναλάβῃ τοὺς κρίκους ἢ νὰ καταστήσῃ στενωτέραν περικνημίδα τινά.

Ἂν ὁ Λῆ παρεπονεῖτο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν ταύτην, ἡ Μαρία μειδιῶσα ἐδείκνυεν εἰς αὐτὸν ἕνα τῶν δύο μικρῶν ἀδελφῶν της, κοιμώμενον ἐπὶ τῶν γονάτων της, καὶ παρίστα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μὴ βραδύνῃ ποσῶς τὴν ἐργασίαν της, «Διότι, προσέθετεν, εἰς τὴν ἡλικίαν των δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ βαδίζωσιν ἀνυπόδητοι.»

Ὁ Οὐΐλλιαμ Λῆ πολλάκις ἀνεθεμάτιζε καὶ τὰς πλεκτὰς περικνημίδας καὶ τὸν ἐφευρετὴν αὐτῶν. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου τῷ ἐγεννήθη κατὰ σμικρὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ καταργήσῃ διὰ παντὸς καὶ τὰς βελόνας καὶ τὸ *πλέξιμον*.

Διὰ τίνος μέσου ὁ Οὐΐλλιαμ Λῆ κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του; Ὀλίγον μᾶς ἐνδιαφέρει. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ὅτι ἐπέτυχε.

Ἡμέραν τινὰ εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μαρίας ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἁμάξης πεπληρωμένης ἐκ διαφόρων τεμαχίων ἐργαλείου τινὸς, ὅπερ μετήνεγκεν ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἀκάματος νεᾶνις ἔπλεκε διὰ τῶν βελονῶν της... Δίχως λέξιν νὰ προφέρῃ συνήνωσε τὰ τεμάχια ὅλα καὶ τούτου γενομένου ἤρξατο ὑφαίνων καὶ αὐτὸς τώρα, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε ἐν διαστήματι ἡμισείας ὥρας ἐπέρανεν ἐργασίαν, ἣν ἡ Μαρία βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ εἰς ἕνα μῆνα.

Ταῦτα διηγεῖται ἡ ἱστορία.

Νὰ εἴπω ἤδη ὅτι ὁ Λῆ ἀνακαλύψας τὴν μηχανὴν ἐζήτησε νὰ πορισθῇ τὰς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας καὶ ὅτι ἀπήντησεν ἐν τῇ πατρίδι του πανταχοῦ οὐ μόνον κακεντρέχειαν, ἀλλὰ καὶ μῖσος καὶ κατάρας, (διότι, ἔλεγον, ἔμελλε νὰ καταστήσῃ δυστυχεῖς ἀναριθμήτους οἰκογενείας ἀποζώσας μόνον ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν περικνημίδων ἃς ἔπλεκον διὰ τῶν χειρῶν), εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἐπανελάμβανον τὴν ἱστορίαν πάντων τῶν ἐφευρετῶν. Ἡ παροιμία «οὐδεὶς προφήτης ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ» ἦν καὶ ἔσται πάντοτε ἀληθής. Τοσαῦτα τέλος ὑπέστη ὁ Λῆ, ὥστε ἀδημονήσας ἦλθεν ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα ἐβασίλευε τότε Ἐρρῖκος ὁ Δ'. Ἀπετάθη δὲ πάραυτα πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ βασιλέως, τὸν περίφημον Σουλλὺ, ὅστις ἐκ πρώτης ὄψεως ἐννοήσας οἷαι ὠφέλειαι ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς μηχανῆς τοῦ Λῆ, παρήγγειλε νὰ κατασκευάσῃ τοιαύτας τινὰς, ἃς καὶ ἐτοποθέτησεν ἐν τῷ «Ὁπλοστασίῳ» τῶν Παρισίων.

Μετὰ τρεῖς μῆνας συνέβη τὸ ἑξῆς περίεργον ἀνέκδοτον. Ἦτον ἡ πρώτη τοῦ ἔτους, ὁ δὲ Σουλλὺ προσήνεγκεν εἰς τὴν βασίλισσαν Μαρίαν τῶν Μεδίκων δωδεκάδα ζευγῶν μεταξίνων περικνημίδων.

Σᾶς ἀφίνω νὰ φαντασθῆτε τὸν θαυμασμὸν τῆς ὡραίας καὶ φιλαρέσκου ἀνάσσης, ἠναγκασμένης μέχρι τοῦδε νὰ φέρῃ περικνημίδας ἐξ ἐρίου πλεκτὰς, ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ λαμπροῦ, ἁπαλοῦ, διαφανοῦς καὶ λεπτοῦ τούτου πλέγματος. Ἰδίαις χερσὶ παρέδωκεν εἰς τὰς βασιλικὰς κομμωτρίας τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον, ὅπως δι' αὐτῶν τὴν ὑποδέσωσι κατὰ τὴν ἔγερσίν της· διότι, καθ' ἃ ὁ Σουλλὺ ἀναφέρει ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ, ἡ βασίλισσα τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἐδέχετο ἐν τῇ κλίνῃ οὖσα τὰς ἐπισήμους ἐπισκέψεις τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς.

Αἱ βασιλικαὶ κομμώτριαι, ἔργον ἔχουσαι νὰ πλέκωσι καὶ προμηθεύωσι τὰς περικνημίδας τῆς βασιλίσσης, ἐθεώρησαν ἀστεῖον καὶ ἐπικερδὲς σύναμα δι' αὐτὰς νὰ διαλύσωσιν εἰς διάφορα μέρη τὰς ῥαφὰς τῶν ὑπὸ τοῦ Λῆ κατεσκευασμένων περικνημίδων, ὥστε ἐχωρίσθησαν εἰς δύο σχεδὸν μέρη, ὅτε ἡ βασίλισσα τὰς ἐδοκίμασε.

Τὸ ἑσπέρας, κατὰ τὸ δεῖπνον, Μαρία ἡ τῶν Μεδίκων, ἥτις ὀλίγον, ὡς γνωστὸν, ἠγάπα τὸν Σουλλὺ, πολλὰ ἔσκωψεν αὐτὸν διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τοῦ δώρου του.

Ὁ δὲ Σουλλὺ ἐπανελθὼν εἰς τὸ Ὁπλοστάσιον ἐξέφρασε τὴν δυσαρέσκειάν του πρὸς τὸν Λῆ, ὃν καὶ παρ' ὀλίγον νὰ διώξῃ ἐκ τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ τέλους ὅμως, ἀνακαλυφθέντος τοῦ τεχνάσματος τῶν κομμωτριῶν, ἡ βασίλισσα ἤλεγξεν αὐτὰς αὐστηρῶς καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε ἐπαύσατο φέρουσα μεταξίνους περικνημίδας.

Ὁ Λῆ ἐπίστευεν ἤδη ἑαυτὸν πλουτήσαντα, ὅτε, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ὁ Ῥαβαιλλὰκ ἐδολοφόνησεν Ἐρρῖκον τὸν Δ', ὁ Σουλλὺ παρῃτήθη τῆς ἀρχῆς, ἡ βασίλισσα περιεπλέχθη μετὰ τῶν ταραχῶν τῆς ἀντιβασιλείας, ὁ δὲ Λῆ ἐγκαταλειφθεὶς, λησμονηθεὶς, περιελθὼν εἰς δυστυχίαν, ἀπέθανεν ἔτη τινὰ ὕστερον.

Μόλις κατὰ τὸ 1656 ὁ Ἰωάννης Χίνδρες, οὗ ὁ πατὴρ ἦτο μαθητὴς τοῦ Οὐΐλλιαμ Λῆ, κατεσκεύασεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἔθηκεν εἰς ἐνέργειαν τὰς πλεκτικὰς τῶν περικνημίδων μηχανάς. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἡ τοσοῦτον παριδοῦσα καὶ πικράνασα τὸν ἐφευρετὴν, ὑπεδέχετο πρὸ πολλοῦ ἤδη τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λῆ, ἡ δὲ βασίλισσα Ἐλισσάβετ οὐ μόνον ἐφόρει μεταξίνους περικνημίδας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς βασιλίσσας, τὰς ἀδελφὰς αὐτῆς, ὡς πολύτιμον δῶρον τοιαύτας ἔπεμπε. Τέλος δὲ νέα καὶ ἰσχυρὰ συντεχνία ἐσχηματίσθη ἐν Λονδίνῳ. Εἷς τῶν μαθητῶν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Λῆ ἀπέκτησε

Digitized by Google

λαμπρὰν περιουσίαν καὶ κατέστη εἷς τῶν ἐπισημοτέρων μεγιστάνων τῆς Ἀγγλίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ λόρδου Χούδσων.

Ἐν Σμύρνῃ. Σ. Ι. Π.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Μάϊος.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ μηνὸς ὁ Ἑρμῆς ἀφίσταται ἀπὸ τοῦ Ἡλίου διευθυνόμενος πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ καὶ εἶνε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἑσπέριος ἀστήρ· εὑρίσκεται δὲ ἐν τῷ ὡραίῳ ἀστερισμῷ τοῦ Ταύρου. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἡμέραν εὑρίσκεται ἐν τούτῳ τῷ μέρει καὶ ὁ Ἥλιος, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν τὸν Ἑρμῆν, ὡς κατακλυζόμενον ὑπὸ τῆς ἀπλέτου αἴγλης τοῦ οὐρανίου φωστῆρος.

Ἀπὸ τῆς 15 Μαΐου μέχρι τῆς 10 Ἰουνίου φαίνεται ὁ Ἑρμῆς ἀπὸ τῆς Γῆς ὅτι δὲν προβαίνει ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀλλ' οἱονεὶ ὑποχωρεῖ, καὶ εἶτα ἀναλαμβάνει τὴν κατ' εὐθεῖαν πρόβασίν του. Ἡ παράδοξος αὕτη ἔκκλισις ἀπὸ τῆς προτέρας διευθύνσεως συμβαίνει ἀκριβῶς κατὰ τὴν στάσιν του πλησίον τοῦ Ἡλίου. Ὅτε δὲ ὁ Ἑρμῆς θεώμενος ἀπὸ τῆς Γῆς φαίνεται πλησιέστατα τῷ Ἡλίῳ, ὡς καὶ ὅτε εὑρίσκεται εἰς ἀνωτέραν σύνοδον μετὰ τοῦ Ἡλίου, τότε προβαίνει ἕως 23 περίπου μοίρας πρὸς ἀνατολάς, εἶτα βραδέως πλησιάζει πρὸς τὸν Ἥλιον ἕως 18 μοίρας, καὶ παύει ἐπί τινα χρόνον ἐνταῦθα ἡ τοιαύτη φαινομένη κίνησίς του· τότε δὲ λέγομεν: ὁ πλανήτης εἶνε *στάσιμος*. Ἀλλὰ ταχέως ἄρχεται ὁρμητικῶς κατευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἥλιον, προσπελάζει αὐτῷ, ἀφανίζεται ἐντὸς τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ καὶ ἔρχεται εἰς κατωτέραν σύνοδον μετ' αὐτοῦ. Τοῦτο συμβαίνει περὶ τὰς 26 Μαΐου. Μεθ' ἡμέρας τινὰς φαίνεται πρὸς Ἡλίου δυσμάς, ἀφίσταται ἀπ' αὐτοῦ μετὰ μειουμένης ταχύτητος καὶ εἶτα αὖθις καθίσταται *στάσιμος*. Ἀναλαμβάνει μετ' οὐ πολὺ τὴν εὐθεῖαν κίνησίν του βραδέως καὶ προβαίνει απομακρυνόμενος τοῦ Ἡλίου μέχρις 23 μοιρῶν. Εἰς ταύτην τὴν μεγίστην πρὸς δυσμὰς ἀπόστασιν ἐφικνεῖται ὁ Ἑρμῆς κατὰ τὰς 20 Ἰουνίου. Ἀπὸ ταύτης τῆς στιγμῆς ἄρχεται διευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἥλιον μετ' αὐξούσης ταχύτητος, ἀπόλλυται ἐν ταῖς ἀκτῖσιν αὐτοῦ καὶ φθάνει τέλος αὖθις εἰς ἀνωτέραν σύνοδον· τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνεται ὁμοίως ἐκ νέου.

Ὁ χρόνος καθ' ὃν συμβαίνει ἡ παράδοξος αὕτη κίνησις καλεῖται *συνοδικὴ περίοδος* τοῦ πλανήτου.

Παρόμοια φαινόμενα φαινομένης αταξίας τῆς κινήσεως δεικνύει καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ οἱ λοιποὶ πλανῆται.

Π. Κ.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ὁ ἑπόμενος συνοπτικὸς πίναξ περιέχει ἀριθμοὺς δεικνύοντας τὴν μέσην θερμοκρασίαν τῆς ἀτμοσφαίρας, μετρουμένην ἐν σκιᾷ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ μέσον ἑκάστου μηνὸς (κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον), καὶ τὴν μέσην θερμοκρασίαν τῆς θαλάσσης, μετρουμένην παρὰ τὰς ἀκτάς. Ὅλοι δὲ οἱ βαθμοὶ οὗτοι τῆς θερμοκρασίας εἰσὶ κατὰ τὸ ἑκατοντάβαθμον θερμόμετρον.

Αἱ θερμοκρασίαι τῆς ἀτμοσφαίρας, παριστῶσαι τὸν μέσον ὅρον, στηρίζονται ἐπὶ πολυπληθῶν παρατηρήσεων γενομένων ἐν Ἀττικῇ. Ἡ θερμότης τοῦ θαλασσίου ὕδατος παρὰ τὴν ἄμμον ἐμετρήθη πεντακοσιάκις σχεδὸν ὑπ' ἐμοῦ, ὑπὸ τοῦ κ. Φὸν Θ. Χελδράϊχ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Βουρλῆ, κατὰ τὰ Ἀθηναϊκὰ παράλια, ἐπὶ τῆς Εὐρίπου, Σύρου, Αἰγίνης, Ἐλευσῖνος, ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, ἐν Πάτραις καὶ Ζακύνθῳ· οὕτως ὥστε οἱ ἀποτελοῦντες τὸ ἐξαγόμενον καὶ παριστῶντες τὸν μέσον ὅρον ἀριθμοὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐφαρμοζόμενοι ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι δὲν εἶνε ἀκριβέστατα εἰλημμένοι, καὶ ὅτι αἱ καθ' ὥραν παραλλαγαὶ δὲν ἠρευνήθησαν μέχρι τοῦδε.

Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἡ θάλασσα εἶνε θερμοτέρα τῆς ἀτμοσφαίρας. Τοὐναντίον συμβαίνει ἐν ὥρᾳ θέρους. Τὴν πρωΐαν ἡ θάλασσα εἶνε ψυχροτέρα, τὸ δὲ ἑσπέρας θερμοτέρα τῆς ἀτμοσφαίρας. Τὸ ἀνώτατον δὲ ὅριον τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τῶν θερμοκρασιῶν ἀμφοτέρων τούτων δὲν συμπίπτει ποτὲ τὴν αὐτὴν ὥραν.

		Μέση Θερμοκρασία τῆς θαλ. (Βαθμοί)	Μέση Θερμοκρασία τῆς ἀτμ.	Διαφορ. τῆς θερμοκρασ. τῆς ἀτμ. καὶ τῆς θαλ.
Ἰανουάρ.	1	14°.7	8°.5	. . . —6°.2
»	15	13.9	8.0	. . . —5.9
Φεβρ.	1	13.9	8.4	. . . —5.5
»	15	14.4	9.6	. . . —4.8
Μάρτ.	1	15.2	11.2	. . . —4.0
»	15	16.2	12.8	. . . —3.4
Ἀπρίλ.	1	17.3	14.4	. . . —2.9
»	15	18.1	16.3	. . . —2.2
Μάϊος	1	19.8	18.5	. . . —1.3
»	15	21.3	21.1	. . . —0.2
Ἰούνιος	1	22.9	23.7	. . . † 0.8
»	15	24.6	25.8	. . . † 1.2
Ἰούλιος	1	25.8	27.2	. . . † 1.4
»	15	26.6	28.1	. . . † 1.5
Αὔγουστος	1	26.8	28.5	. . . † 1.7
»	15	26 5	28.1	. . . † 1.6
Σεπτέμβρ.	1	25.6	26.5	. . . † 0.9
»	15	24.4	24.4	. . . 0.0
Ὀκτώβρ.	1	23.0	22.0	. . . —1.0
»	15	21.6	19.7	. . . —1.9
Νοέμβρ.	1	20.0	17.2	. . . —2.8
»	15	18.5	14.5	. . . —4.0
Δεκέμβρ.	1	17.5	11.9	. . . —5.6
»	15	16.4	9.7	. . . —6.7.

Ὡς πρὸς τὰ θαλάσσια λουτρὰ αἱ τρεῖς αὗται σειραὶ τῶν ἀριθμῶν ὑποδεικνύουσι τὸν κατάλ-

Digitized by Google

ληλον πρὸς ἐκλογὴν αὐτῶν καιρὸν κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις.

Ἀθῆναι 1877 Ἀπριλ. 18|30.

Δʳ Ι. Φ. Ιουλιος Σμιδτ
Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου.

ΛΥΣΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

Θρέψαι κύνας ὥς σε φάγονται.

Παροιμία λεγομένη ἐπὶ τῶν ἐνεργούντων καὶ ποιούντων τι καὶ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν λαμβανόντων. Ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἀκταίωνος, υἱοῦ τοῦ Ἀριστέου καὶ Ἀντονόης τῆς Κάδμου, κυνηγοῦ περιφήμου. Οὗτος εἴς τι κυνήγιόν του εἶδε τὴν Ἄρτεμιν γυμνὴν λουομένην, ἐξ οὗ μετεμορφώθη ὑπ' αὐτῆς εἰς ἔλαφον καὶ κατεσπαράχθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ θηρευτικῶν κοινῶν.

Ὁ Θεόκριτος λέγει·

Θρέψαι καὶ λυκιδεῖς, θρέψαι κύνας, ὥς τυ φάγοντι.

καὶ ἐν ἐπιγράμματι εἰς αἶγα θηλάζουσαν λύκον εὑρίσκομεν·

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαστῶν τρέφω οὐκ ἐθέλουσα,
Ἀλλά μ' ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ πάλιν θηρίον ἔσται·
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται.

Παρὰ τῷ λαῷ νῦν εὑρίσκονται· «Θρέψε λύκο τὸν χειμῶνα νὰ σὲ φάῃ τὸ καλοκαῖρι», «κάμε τὸ σταυρό σου νὰ 'βγῇ τὸ 'μμάτι σου», καὶ «κάμε τοῦ λαγοῦ καλὸ νὰ σηκωθῇ νὰ φύγῃ.»[1]

Τὸ πρῶτον βιβλίον τὸ ὁποῖον ἐτυπώθη ἑλληνιστὶ, ὑπὸ Ἕλληνος, εἶνε ἡ Γραμματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως. Ἐτυπώθη εἰς Μιλάνον κατὰ τὸ 1476 ἔτος. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶνε σπανία καὶ μεγάλης ἀξίας. Ἀντίτυπον, πλῆρες καὶ ἐν καλῇ καταστάσει, τιμᾶται, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ περιωνύμου βιβλιογράφου Brunet, ὑπὲρ τὰ 1000 φράγκα.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ὑπάρχει οἰκογένειά τις φαρμακερῶν φυτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατατάσσεται καὶ ὁ καπνός.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ καπνὸς ἤνθει μεμονωμένος καὶ ἄγνωστος εἰς ἀπόκεντρά τινα μέρη τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ ἄγριοι, εἰς οὓς ἐδώκαμεν τὰ πνευματώδη ποτά, μᾶς ἔδωκαν εἰς ἀντάλλαγμα τὸν καπνὸν, παρ' οὗ ἐζήτουν ἐμπνεύσεις εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις. Διὰ τῆς ἐρασμίας ταύτης ἀνταλλαγῆς τῶν δηλητηρίων ἐνεκαινίσθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κόσμων.

Οἱ πρῶτοι οἵτινες ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ χώσωσιν εἰς τὴν μύτην των τὸν καπνὸν μεταβεβλημένον εἰς κόνιν ἔπαθόν τινας καταδιώξεις. Ὁ Ἰάκωβος Α', βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἔγραψε κατ' αὐτῶν βιβλίον ἐπιγραφόμενον *μισόκαπνος*. Μετά τινα ἔτη ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Η' ἀφώρισεν ὅσους ἔπαιρνον *ταμβάκον* εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ βασίλισσα Ἐλισσάβετ ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπιτείνῃ τὴν ποινὴν τοῦ ἀφορισμοῦ, ἐπιτρέψασα εἰς τοὺς κανδηλάπτας νὰ δημεύωσι τὰς ταμβακοθήκας πρὸς ὄφελός των. Ὁ Μουρὰτ Δ' ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τοῦ καπνοῦ ἐπὶ ποινῇ ῥινοτομίας.

Χρήσιμον φυτὸν δὲν θὰ ἀντεῖχεν εἰς τόσας καταδιώξεις.

Πρὸ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης, ἐὰν ἄνθρωπός τις ἐφαντάζετο νὰ εἴπῃ· «Ἂς εὕρωμεν τρόπον νὰ εἰσπράττῃ τὸ δημόσιον μερικὰ ἑκατομμύρια ἀπὸ κανένα *ἑκούσιον φόρον*. Ἡ τέχνη εἶναι νὰ πωλῶμεν πρᾶγμά τι, τὸ ὁποῖον ὅλοι νὰ μεταχειρίζωνται, τὸ ὁποῖον νὰ ἦναι ἀναπόφευκτον. Ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἓν φυτὸν φαρμακερώτατον. Ἐὰν ἐκ τῶν φύλλων του ἐκθλίψῃς ἔλαιον, μία μόνη σταγὼν φονεύει ζῶον διὰ φοβερῶν σπασμῶν. Ἂς ἐκθέσωμεν εἰς πώλησιν τὸ φυτὸν τοῦτο, μεταβλημένον εἰς κόνιν, ἢ κομμένον εἰς μικρὰ τεμάχια. Θὰ τὴν πωλῶμεν ἀκριβώτατα καὶ θὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ χώνουν τὴν κόνιν εἰς τὴν μύτην των.

— Θὰ τοὺς ἀναγκάσῃς διὰ νόμου;

— Θεὸς φυλάξοι! Σὲ εἶπα ὅτι θέλω φόρον *ἑκούσιον*. Διὰ τὸν κομμένον καπνὸν, θὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς ἀγοραστὰς νὰ τὸν ἀνάπτουν καὶ νὰ τὸν ἀναπνέουν.

— Ἀλλὰ θὰ ἀποθάνουν.

— Ὄχι δά! Θὰ εἶναι μόνον ὀλίγον ὠχροί. Θὰ ἔχουν πόνους τοῦ στομάχου, ζάλας καὶ ἐνίοτε κωλικόπονον καὶ αἱμοπτυσίαν. Τίποτε περισσότερον! Ἐλησμόνησες τὴν παροιμίαν «ἡ ἕξις εἶναι δευτέρα φύσις;» Ὁ ἄνθρωπος ὁμοιάζει μάχαιραν τῆς ὁποίας ἤλλαξαν τρεῖς φορὰς τὴν λεπίδα καὶ δύο τὴν λαβήν. Δὲν ὑπάρχει πλέον φύσις διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μόνον ἕξεις. Οἱ ἀγορασταί μας θὰ μιμηθοῦν τὸν Μιθριδάτην, ὅστις συνείθισε νὰ καταπίνῃ δηλητήριον. Ἐκεῖνοι πάλιν, οἱ ὁποῖοι θὰ χώνουν τὸν καπνὸν εἰς τὴν μύτην των, θὰ πτερνίζωνται, θὰ ἔχουν ἀποφορὰν, θὰ χάσουν βαθμηδὸν τὴν ὄσφρησιν καὶ ἡ μύτη των θὰ ὁμοιάζῃ ἔσωθεν διαρκὲς ἐκδόριον.

— Καλὲ τί λέγεις! Μὰ μυρίζει λοιπὸν ὡραῖα;

— Κάθε ἄλλο! Ἐξ ἐναντίας, μυρίζει ἄσχημα. Σὲ ἔλεγα λοιπὸν ὅτι θὰ πωλῶμεν τὸ ἐμπόρευμα αὐτὸ πολὺ ἀκριβὰ καὶ ὅτι θὰ τὸ καταστήσωμεν μονοπώλιον.

— Καλέ μου φίλε, δὲν σὲ χρειάζεται μονοπώλιον. Κανεὶς δὲν θὰ σοῦ διαμφισβητήσῃ τὸ προνόμιον τῆς πωλήσεως πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔχῃ ἀγοραστάς. Σὲ συμφέρει καλλίτερον νὰ ἀνοίξῃς ἐργαστήριον καὶ νὰ ἐπιγράψῃς ἄνωθεν·

1. Ἀστέρες, ὑπὸ Ἰωάννου Φουστάνου.

Digitized by Google

'Εδῶ πωλοῦνται λακτίσματα,

ἤ

'Εδῶ πωλοῦνται ῥαβδισμοί, λιανικῶς καὶ χονδρικῶς.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ εὕρῃς περισσοτέρους ἀγοραστάς, παρὰ διὰ τὸ φαρμακερὸν φυτόν σου.»

Καὶ ὅμως τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ! Ὁ πρῶτος ἔλεγε πολὺ ὀρθὰ καὶ ὁ δεύτερος εἶχε τὸ ἄδικον! Ἡ κερδοσκοπία τοῦ καπνοῦ ἐπέτυχεν ἀξιόλογα. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας οὔτε σατύρας ἔγραψαν κατὰ τοῦ καπνοῦ, οὔτε ῥίνας ἔκοψαν, οὔτε ἐδήμευσαν ταμβακοθήκας. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ἐπώλησαν καπνόν, ἔθηκαν φόρον ἐπὶ τῶν ῥινῶν, καὶ ἐχάρισαν εἰς τοὺς ποιητὰς ταμβακοθήκας φερούσας ἀδαμαντοκόλλητον τὴν εἰκόνα των. Ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου ἐμπορίου κερδίζουσι περισσότερα τῶν 100 ἑκατομμυρίων κατ' ἔτος.

(Ἀλφόνσος Κάρρ.)

Τὸ ἑπόμενον χάριεν δημοτικὸν ᾆσμα, ἐν ᾧ παρίστανται τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος διαπληκτιζόμενα πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ ἐκζητοῦντα δι' ἀπειλῶν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Ἀνδρούτζου προσκαίρως παραιτήσαντος αὐτά, ἐποιήθη περὶ τὰ 1789, ὅτε ὁ μεγαλουργὸς ἀθλητὴς μετὰ πεντακοσίων πολεμιστῶν καταβὰς ἀπὸ τῶν ὀρέων ἀναπεπταμένας ἔχων τὰς σημαίας, περιέτρεχε νικηφόρος τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Σ. τ. Δ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια.
Ἡ Γκιόνα λέει τῆς Λιάκουρας, κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας·
«Βουνὸ ποῦσαι ψηλότερο, καὶ πλειὸ ψηλ' ἀγναντεύεις,
»Ἀνδρούτζος τί νὰ γίνηκε, ἡ λεβεντιὰ ποῦ νᾶναι;
«Τί νὰ σοῦ 'πῶ βουνάκι μου, τί νὰ σοῦ πῶ βουνί μου,
»Τὴ λεβεντιὰ τὴ χαίρονται οἱ ψωριασμέν' οἱ κάμποι,
»'Σ τοὺς κάμπους ψένουν τὰ σφαχτὰ καὶ ῥίχνουν 'ς τὸ σημάδι,
»Τοὺς κάμπους τοὺς στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια.»
Κ' ἡ Λιάκουρα σὰν τἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη.
Γηράει δεξιά, τηράει ζερβιά, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα,
«Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρηκε, βρὲ κάμπε μαραζάρη,
»Μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νὰ στολιστῇς γυρεύεις;
»Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δός μου τὴ λεβεντιά μου,
»Μὴ λυώσ' ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Νοημοσύνη κυνός.

Ἀνταποκριτής τις τοῦ *Θεατοῦ*, ἐφημερίδος ἐν Λονδίνῳ ἐκδιδομένης, καταχωρίζει ἐν αὐτῇ ἀνέκδοτόν τι περιεργότατον περὶ τῆς νοημοσύνης τοῦ κυνός. «Κατὰ τὸ τελευταῖον συμπόσιον τῆς Βρεττανικῆς ἑταιρίας τῆς Γλασκόβης, γράφει ὁ ἀνταποκριτὴς οὗτος, φίλος μού τις ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Γλασκόβης εἰς Γρηνὸκ χάριν ὑποθέσεώς του. Ἐκεῖ φθὰς καὶ διερχόμενος τυχαίως πρὸ ἀρτοποιείου τινός, εἰσῆλθεν εἰς αὐτό, ἠγόρασε μικρὸν ἄρτον καὶ πρὸ τῆς θύρας ἱστάμενος ἔτρωγεν αὐτόν, ὅτε μέγας τις κύων τὸν ἐπλησίασε καὶ τῷ ἔδωκε σαφῶς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι πολὺ ἐπεθύμει νὰ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς μερίδιόν τι ἐκ τοῦ μικροῦ ἐκείνου ἄρτου. Τῷ ἔδωκεν ἀμέσως ὁ φίλος μου τεμάχιόν τι, ἠρώτησε δὲ ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἀρτοπῶλιδα, ἂν ἀνῆκεν εἰς αὐτὴν ὁ κύων. Ὄχι, ἀπεκρίθη αὕτη, διέρχεται ὅμως ἐδῶ τὸν περισσότερον καιρόν του, ἐπιζητῶν μικρὰ νομίσματα ἀπὸ τοὺς διαβάτας.—Μικρὰ νομίσματα! Καὶ τί τὰ κάμνει;—Ὦ Κύριε, ἠξεύρει πολὺ καλὰ νὰ τὰ μεταχειρίζεται· ἐμβαίνει εἰς τὸ κατάστημά μου καὶ ἀγοράζει γλυκίσματα. Ὁ φίλος μου ἐπιθυμῶν νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος τούτου, τὸ ὁποῖον τῷ ἐφαίνετο ἀπίστευτον, ἐξῆλθε τοῦ ἀρτοποιείου καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Ἀμέσως τὸν ἐπλησίασε τότε ὁ κύων καὶ τῷ ἐζήτει *κάτι τι* μεθ' ὅλης τῆς εὐγλωττίας, ὅσην εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτύξῃ κύων. Ὁ φίλος μου τῷ ἔδωκεν ἡμίσειαν πένναν, τὴν ὁποίαν παραλαβὼν ὁ κύων διηυθύνθη ἀμέσως εἰς τὸ ἀρτοποιεῖον ὡς παλαιὸς πελάτης, ὅπου θέσας τοὺς ἐμπροσθίους του πόδας ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἔτεινε πρὸς τὴν ἀρτοπῶλιδα τὴν ἡμίσειαν πένναν. Ἡ ἀρτοπῶλις τῷ προσέφερεν ἓν εἶδος γλυκίσματος, ὁ κύων ὅμως, ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἦτο τῆς ἀρεσκείας του, δὲν ἀφῆκε τὸ νόμισμα, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔτι μᾶλλον τὸ ἔσφιγξε μεταξὺ τῶν ὀδόντων του. Τότε ἡ ἀρτοπῶλις μαντεύουσα τὴν ἐπιθυμίαν του τῷ προσέφερεν ἄλλο εἶδος, τὸ ὁποῖον εὑρὼν αὐτὴν τὴν φορὰν ὁ κύων τῆς ἀρεσκείας του, ἐπλήρωσε καὶ κατεβρόχθισεν εὐσυνειδήτως, μεθ' ὃ ἀπεμακρύνθη ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλ' ὁ φίλος μου, ὅστις εἶχε μείνει ἔκπληκτος, ἔδωκεν εἰς τὸν κύνα καὶ νέον νόμισμα, εἶδε δὲ ἐπαναλαμβανομένην ὑπ' αὐτοῦ τὴν αὐτὴν καὶ πάλιν ἐργασίαν.— Εἶναι φανερόν, προσθέτει ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ *Θεατοῦ*, ὅτι ὁ περὶ οὗ πρόκειται κύων πρέπει νὰ κατενόησε, καθ' οἱονδήποτε τρόπον, τὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων, ὅτι διὰ τοῦ νομίσματος αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἀγοράζῃ ὅ,τι δήποτε κατ' ἐκλογήν του. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ νόμισμα αὐτὸ τὸ ἐζήτει διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὄχι διὰ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν κύριόν του ἢ εἰς οἱονδήποτε ἄλλον, ὅστις νὰ τὸν ἐξεγύμνασεν εἰς τὸ ἔργον αὐτό.

Αἱ παγκόσμιοι ἐκθέσεις.

[Ἐκ τοῦ Année scientifique et industr. par Figuier, 1876.]

Πόλεις	Ἔτη	Διάρκεια	Ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν εἰσόδων	Μέσος ὅρος τῶν καθ' ἡμέραν εἰσόδων
Λονδῖνον	1851	167 ἡμέρ.	6,170,000	36,946.
Παρίσιοι	1855	186 »	4,533,464	24,321.
Λονδῖνον	1862	181 »	6,211,103	34,315.
Παρίσιοι	1867	216 »	9,062,965	41,958.
Βιέννη	1873	186 »	7,254,867	39,004.
Φιλαδελφ.	1876	159 »	9,789,392	61,568.

Ἡ διανομὴ τῆς γῆς.

Μίαν ἡμέραν ὁ Θεός, ἀπηυδηκὼς ἐκ τῶν παραπόνων τῶν λαῶν, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς

Digitized by Google

αὐτὰ καὶ προσεκάλεσε τοὺς λαοὺς νὰ τῷ ὑποβάλλωσι τὰς αἰτήσεις των.

Ἦλθον τὰ ἔθνη ὅλα πρὸ τῆς πύλης τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐζήτησεν ἕκαστον ὅ,τι ἐχρειάζετο.

Ἡ Ἀγγλία βαμβάκιον καὶ ῥοσμπίφ.

Ἡ Γερμανία πανεπιστήμια καὶ ἱκανοὺς πίθους ζύθου.

Ἡ Ἰταλία μακαρόνια.

Ὅτε ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἶπεν αὕτη πρὸς τὸν Θεόν·

— Θέλω ὡραῖον οὐρανόν.

— Θὰ τὸν ἔχῃς.

— Καὶ ἐκλεκτὸν οἶνον.

— Σοὶ παραχωρεῖται.

— Καὶ ἔπειτα μίαν καλὴν κυβέρνησιν.

— Ὦ! παραπολλὰ ζητεῖς, ἀνέκραξε μετ' ὀργῆς ὁ Θεός· καταχρᾶσαι τῆς καλωσύνης μου.

Καὶ ἔκλεισε τὴν πύλην τοῦ οὐρανοῦ.

—

Μία Μεσολογγίτισσα ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου.

Μεσολογγίτισσά τις ἐπιστρέφει οἴκαδε φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὴν βαρέλλαν της, ἣν ἐπλήρωσεν ὕδατος ἐκ τοῦ μεγάλου φρέατος. Αἴφνης βόμβα πυροβόλου διελθοῦσα ὑπὲρ τὴν κεφαλήν της ἁρπάζει τὴν βαρέλλαν. Ἡ Μεσολογγίτισσα στρέψασα πρὸς τοὺς Τούρκους ἐμούτζωσεν αὐτούς, ἐκτεθειμένη εἰς τὰς σφαίρας καὶ λέγουσα ἀφελῶς· «Κακὸ χρόνο νἄχετε, μήπως ἔχω ἄλλη βαρέλλα;»

—

Ἀριθμοί.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1876 ἐβεβαιώθησαν διὰ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων καθ' ὅλον τὸ ἡνωμένον κράτος τῆς μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας γεννήσεις μὲν 1,154,627, θάνατοι δὲ 676,928. Ἐκ τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν συνάγεται, ὅτι, ἐπὶ χιλίων κατοίκων, αἱ μὲν γεννήσεις πρέπει νὰ ὑπολογισθῶσιν ὡς 34,8, οἱ δὲ θάνατοι ὡς 20,4. Ὁ ὅλος πληθυσμὸς ἀνέβαινεν εἰς 33,093,439, ἐξ ὧν ὑπὲρ τὰ τρία καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια ἀναλογοῦσιν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὑπὲρ δὲ τὰ πέντε ἑκατομμύρια καὶ 250,000 εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν ὑπερτέρησιν τῶν γεννήσεων ἐπὶ τῶν θανάτων, εἶνε 477,699 ψυχαί, ἤτοι ἀνωτέρα τῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους κατὰ 91,715. Κατὰ τὸ 1876 μετηνάστευσαν ὁριστικῶς ἐκ τοῦ κράτους 102,601 ἄνθρωποι βρεττανικῆς καταγωγῆς, ἐξ ὧν 53,881, ἤτοι πλέον τοῦ ἡμίσεος, ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας, τόσον τῆς Αὐστραλίας, ὅσον καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

—

Ἀλληλογραφία διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ταχυδρομείων κατὰ τὸ ἔτος 1875.

Κατὰ τὸ 1875 διεβιβάσθησαν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ταχυδρομείων ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 2,318,878 γράμματα, 1,425,583 ἐφημερίδες καὶ ἔντυπα καὶ 670,914 ἐπίσημα ἔγγραφα, φάκελλοι καὶ δέσμαι, ἤτοι ἐν ὅλῳ 4,415,375. Ταχυδρομικὰ τέλη δὲ εἰσεπράχθησαν δρ. 662,450.57. 520,649 γραμμάτων καὶ ἐφημερίδων τὰ ταχυδρομικὰ τέλη εἰσεπράχθησαν ὑπὸ τῶν ξένων ταχ. γραφείων.

—

Ἐπίσκοπε τοῦ Δαμαλᾶ
Δίχως νοῦ, δίχως μυαλά,
Τὰ λιανὰ (ψάρια) δὲν ἤθελες,
Τὰ χοντρὰ ἐγύρευες·
Γύρνα τὸ χειρόμυλο,
Κούνα τ' ἀραπόπουλο.

Λέγεται ὅτι ἐπίσκοπός τις τοῦ Δαμαλᾶ (Τροιζηνίας) μὲ ἁλιευτικὸν πλοιάριον πολὺ τῆς παραλίας μακρυνθεὶς πρὸς ἄγραν μεγάλων ἰχθύων, συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν, καὶ ἀχθεὶς εἰς Ἀλγερίαν διετάχθη διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς νὰ στρέφῃ χειρόμυλον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς νὰ κινῇ βρέφος καὶ νὰ νανουρίζῃ αὐτὸ διὰ νὰ κοιμηθῇ.

—

Συντήρησις ὁδῶν ἐν Παρισίοις.

Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ κ. Βάττελ, δημοτικοῦ συμβούλου τῆς πόλεως τῶν Παρισίων, ἐξάγομεν τὰς ἑξῆς περιέργους πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Παρισίοις ὁδῶν. Ἐπὶ τῶν γνωστοτέρων βουλεβαρίων ὑπολογίζουσιν ὑπὲρ τὰς 72,000 ἁμάξας. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λιθοστρώτου ἀνέρχεται 5,458,000 τετραγωνικὰ μέτρα, ἀπαιτεῖ δὲ προσωπικὸν 431 ὁδοφυλάκων. Ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀξίας ἑνὸς τετραγωνικοῦ μέτρου εἶνε φρ. 20. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἐξ ἀσφάλτου ὁδῶν εἶνε 250,000 μέτρα τετραγωνικά. Ἡ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ ἔτους 1877 ψηφισθεῖσα πίστωσις διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δημοσίων ὁδῶν εἶνε φρ. 6,889,620. Σημειῶ χάριν περιεργείας, ὅτι ἡ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ 1877 ψηφισθεῖσα πίστωσις διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν τοῦ δήμου Ἀθηναίων (ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων) εἶνε δρ. 23,000! Ἡ δὲ ἐν τῷ τοῦ ἔτους 1876 ἦτο δρ. 18,000!

Εἷς Ἀναγνώστης.

—

«Σαλπιγκτὴς στρατὸν ἐπισυνάγων, καὶ κρατηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐβόα· μὴ κτείνετέ με, ὦ ἄνδρες, εἰκῇ καὶ μάτην! Οὐδένα γὰρ ὑμῶν ἀπέκτεινα! Πλὴν γὰρ τοῦ χαλκοῦ τούτου, οὐδὲν ἄλλο κτῶμαι. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφασαν· διὰ τοῦτό γὰρ μᾶλλον τεθνήξῃ, ὅτι σὺ μὴ δυνάμενος πολεμεῖν, τοὺς πάντας πρὸς μάχην ἐγείρεις.»

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ. Σ. 271, στ. 6', στίχ. 16ος διορθωτέον· «ἐπίμονος» ἀντὶ «ἐπίμων».

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 73 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 22 Μαΐου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 305.

25 Ὀκτωβρίου. — Εὐχαρίστως περιδιεβάζομεν εἰς τὸ κατάστρωμα τοῦ *Ἔρο* ἀκούοντες πρὸ πάντων τὰς διηγήσεις τοῦ ἰατροῦ, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς Αὐστραλίαν ἔχων τὴν ἀνωτάτην καὶ ἐρασμίαν ἐφορίαν πεντακοσίων πεντήκοντα νεανίδων, στελλομένων ἐξ Ἰρλανδίας πρὸς βελτίωσιν τῶν φυλῶν εἰς τὴν Γῆν τῆς Βασιλίσσης. Ὁ πλοῦς εἶχε διαρκέσει 150 ἡμέρας καὶ ἐννοεῖται ὅτι μετ' αὐτὸν αἱ ὡραῖαι ἐκεῖναι θὰ χορεύωσιν εὐχαρίστως εἰς τὴν ξηράν. Ἔχομεν δὲ μεθ' ἡμῶν καὶ ἕτερον συνοδοιπόρον, τὸν κ. Βὰν Δέλδεν, πρόεδρον τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Πατταβίας, ἐλθόντα ἐνταῦθα ἵνα σπουδάσῃ τὰς αὐστραλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ συνδέσῃ ἐμπορικὰς σχέσεις. Τὴν δὲ νύκτα οἱ μάγειροι λαμβάνουσιν ἀνὰ χεῖρας τὰ ὄργανα αὐτῶν καὶ διὰ μελῳδίας ἰρλανδικῆς, ἥτις ταράττει καὶ τῶν γλαυκῶν τὰ νεῦρα, παρορμῶσιν εἰς φαιδρὸν χορὸν τὸ πλήρωμα. Ἐγὼ δὲ περιφέρομαι συνδιαλεγόμενος μετ' ἀνθρώπου ἐνδιαφέροντός με πρὸ παντὸς ἄλλου διὰ περιεργοτάτων διηγήσεων· εἶναι δὲ οὗτος ὁ κ. Ἀράν, χειρουργὸς τοῦ Β. Ναυτικοῦ, μεταβαίνων εἰς τὸ στενὸν τοῦ Τόρρες, ὅπου ζῇ μετά τινων στρατιωτῶν μεταξὺ καννιβάλων, καὶ ὅπου ἡ μὲν σύζυγός του παρεφρόνησεν, οἱ δὲ δύο του υἱοὶ ἀπέθανον προσβληθέντες ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἄνθρωπος ἐπεσκέφθη καὶ τοὺς πλέον ἀγνώστους τόπους. Διατρέχων ἀπὸ εἰκοσιοκτὼ ἐτῶν τὰς θαλάσσας, ἐπεσκέφθη ὅλα τὰ ἀνατολικὰ καὶ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν δύο τρίτων τῆς Ὠκεανίας. Τῷ δὲ 1862 συνώδευσε τὸν Ἄγγλον ναύαρχον, τὸν ὁποῖον ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δαομένης, φέροντα δῶρα, ὅπως παρακαλέσῃ αὐτὸν νὰ καταργήσῃ τὰς γνωστοτάτας ἀνθρωπίνους θυσίας του καὶ τὴν πώλησιν τῶν μαύρων εἰς τοὺς πειρατάς. Οἱ τρεῖς οὗτοι, ἤτοι ὁ ναύαρχος, ὁ ἰατρὸς Ἀρὰν καὶ ἕτερός τις ἀξιωματικός, ἀπέβησαν ἄοπλοι εἰς τὴν ξηρὰν καὶ διευθύνθησαν θαρραλέοι μεταξὺ τῶν καννιβάλων πρὸς τὸ παλάτιον, τὸ τοσοῦτον περιώνυμον διὰ τὰς ἐξ ἀνθρωπίνων κρανίων κατεσκευασμένας στήλας του. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπορεύθη πρὸς αὐτοὺς παρακολουθούμενος ὑπὸ στρατοῦ 5,000 ἀμαζόνων ὡπλισμένων ὡς ἐν καιρῷ πολέμου· καὶ ὑποδεχθεὶς αὐτοὺς τοὺς παρουσίασεν εἰς τὸν συνηθροισμένον λαόν του καὶ ἐφιλοξένησεν ἑπτὰ ἑβδομάδας. Ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ παρασταθῶσιν εἰς παραδοξότατα θεάματα· τρὶς ἢ τετράκις, παραδείγματος χάριν, τὸν πρῶτον μῆνα ἔκοψαν πέντε κεφαλάς, διαβαίνοντος τοῦ ἡγεμόνος, ὅπως καλέσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς εὐλογίας τῆς Θεότητος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτελέσθη ἡ ἑξῆς ἐπίσημος θυσία· μακρὰ σειρὰ ἀνθρώπων εἰσῆλθεν εἴς τινα πύργον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου πρῶτον μὲν ἀπεκεφαλίσθησαν ἑκατὸν πτηνά, ἔπειτα χοῖροι, γάλλοι, πρόβατα καὶ βόες, καὶ ἐπὶ τέλους ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἑκατὸν γυναῖκες. Ἐδείκνυε δὲ μεγίστην ἀγαλλίασιν ὁ λαὸς τιμῶν οὕτω τὴν νίκην τὴν ὁποίαν ἐκέρδησεν ἐπί τινος φυλῆς, δοξάζων διὰ τοῦτο τὴν Θεότητα καὶ δεόμενος ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῆς δυναστείας. Ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ πείσῃ τοὺς τρεῖς πρέσβεις περὶ τῆς νομιμότητος τῶν ἀνθρωπίνων τούτων θυσιῶν, δεικνύων τὴν μεγίστην χαρὰν τῶν θεατῶν καὶ λέγων, ὅτι ἐὰν βασιλεύς τις δὲν κόψῃ τὰς κεφαλὰς ἀριθμοῦ τινος τῶν ἐχθρῶν τοὺς ὁποίους ἐνίκησεν, ἐκθρονίζεται ἐν ἀκαρεῖ· διότι ὁ λαὸς τῆς Δαομένης θέλει νὰ μένῃ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων του καὶ νὰ προσφέρῃ θύματα πολλάκις κατὰ μῆνα. Ἀφ' οὗ ὁ ναύαρχος ἐξήντλησεν ὅλους τοὺς λόγους τῆς φιλανθρωπίας, προέτεινεν ἀποζημίωσιν χρηματικὴν ἀξιολογωτάτην. «Νὰ λάβω τάλληρα, ἀνέκραξεν ὁ βασιλεύς, ποτέ! Καὶ ποτὲ ἡ βασίλισσά σας δὲν θὰ ἔχῃ νὰ μὲ δώσῃ ἀρκετά! Μάθετε ὅτι πωλῶ ἕκαστον μαῦρον αἰχμάλωτον τριακόσια φράγκα εἰς τοὺς Πορτογάλλους πειρατάς, τοὺς ὁποίους ὑποδέχομαι πάντοτε εὐχαρίστως εἰς τὴν ἐπικράτειάν μου. Ἂς μείνωμεν φίλοι καὶ ἕκαστος ἂς τηρήσῃ τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἤθη του.» Καὶ μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς συμπόσιον, ὅπου οἱ μαῦροι θαλαμηπόλοι του διεβίβαζον φαιδροὶ τὸν πυκνὸν οἶνον τοῦ μέρους ἐκείνου ἐντὸς λευκῶν καὶ καθαρῶν ποτηρίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν κρανία ἀνθρώπων. Οἱ δὲ συνδαιτημόνες ἀπέκοπτον τεμάχια ἀνθρωπίνων *χοιρομηρίων* μεμιγμένων μετὰ χόρτων ἀρωματικῶν.

Digitized by Google

«Ποτέ μου, μοὶ ἔλεγεν ὁ ἰατρός, δὲν ἐφοβήθην τόσον περὶ τῆς ζωῆς μου διότι ἀπεβάλαμεν ἐπιμόνως πάντα τὰ προσφερθέντα εἰς ἡμᾶς. Εὐτυχῶς εἴχομεν φυλάξει διὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀριθμόν τινα περιχρύσων καὶ πτερωτῶν πίλων, πυροβόλων καὶ ὡρολογίων, ἅτινα διενείμαμεν τυχόντες οὕτω συγγνώμην, ὡς μὴ φαγόντες ἀνθρώπους. Οἱ μαῦροι κύριοι ἥρπασαν ἀμέσως τὰ πτερά, καὶ ὁλόγυμνοι ὅπως ἦσαν στολισθέντες δι' αὐτῶν ἐγένοντο κωμικώτατοι. Οἱ μάντεις, ρίπτοντες καθ' ἑκάστην πρωΐαν εἰς τὸν ἀέρα μικροὺς κύβους ἐβένου, προλέγουσιν εἰς τὸν βασιλέα τί μέλλει νὰ κάμῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οἱ Ἄγγλοι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ πλοῖόν των ὅλως διόλου ἄπρακτοι· ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψεν αὐτοὺς εὐγενῶς, προτείνων πάντοτε λόγους ἀνωτέρας τάξεως, καὶ ἐνόμισεν ὅτι παρηγορεῖ αὐτοὺς δίδων εἰς ἕκαστον ὡραίους ὀδόντας ἐλέφαντος, κέρατα ρικοκέρωνος καὶ ἀνὰ δύο γυναῖκας διὰ τὸ χαρέμιόν των.»

Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι ἀκριβεστάτη, διότι ὁ Φωβὲλ ἀπαντήσας τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς Ῥίον τὸν γνωστότατον Βύρτον, ὅστις πρὸ διετίας εἶχεν ἀναλάβει τὴν αὐτὴν ἀποστολήν, ἤκουσε κατὰ λέξιν τὰ αὐτά.

26 Ὀκτωβρίου. — Διαβάντες μεταξὺ ἀναριθμήτων νήσων κοραλλίων καὶ σμήνους λευκῶν πτηνῶν, καθὼς καὶ πολλῶν νήσων ἐρήμων καὶ ἀγρίων, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τελευταῖον χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Αὐστραλίας, εἰς ὃ ἀποβάντες ἐπεσκέφθημεν αὐτό.

Ἡ ἄφιξις τοῦ πλοίου, τὴν ὁποίαν ἀνηγγείλαμεν διὰ καννονοβολισμῶν, ἐθεωρήθη μέγα τι γεγονὸς ὑπὸ ἀνθρώπων, οἵτινες σπανίως ἐντὸς ἑνὸς ἔτους βλέπουσι τοιοῦτο. Ἐθαυμάσαμεν δὲ ἰδόντες ὅτι ἦσαν ὅλοι Γερμανοὶ καταγινόμενοι εἰς ἀνοικοδόμησιν πόλεως, ἧς τὰ κυριώτερα μέρη ἦσαν ναὸς καὶ ἑπτὰ καπηλεῖα, καὶ τῆς ὁποίας οἱ χίλιοι κάτοικοι παλαίουσι πρὸς τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς αὐτόχθονας, πρὸς θερμότατον ἥλιον καὶ πρὸς δάση παρθένα.

Τοιαύτη εἶναι ἡ Αὐστραλία ὅπως φαντάζονται αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τοιοῦτοι οἱ ταλαίπωροι ἄποικοι ὑπὸ τὰς σκηνάς, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὰ ἀπώτατα ταῦτα μέρη ἀναζητοῦσιν ἄρτον. Ἡ πτωχεία καὶ ἡ ἀπελπισία ἔφεραν αὐτοὺς ἐνταῦθα, ὅπου πάντα ἦσαν νέα πρὸς αὐτούς, καὶ ὅπου ὁ ἄποικος εἰς μόνην τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν πεποιθὼς ἐργάζεται ἵνα πλάσῃ τὰ πάντα. Ἀγαθός τις χωρικὸς Πρῶσσος, ὅστις ἔχαιρεν ἀκούων ἡμᾶς ὁμιλοῦντας τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, περιέφραττε τὸν παρακείμενον εἰς τὴν καλύβην του ἀγρὸν καὶ παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὴν μικράν του ἀγέλην συγκειμένην ἐκ τεσσαράκοντα προβάτων. Εἴπομεν πρὸς αὐτὸν ὅτι εἴδομεν πρὸς μεσημβρίαν ἑξήκοντα χιλιάδας τοιούτων περιπλανωμένων ἐλευθέρως· αὐτὸς δὲ κτυπήσας ὁρμητικώτερον τὴν εἰς χεῖράς του ἀξίνην· «Ἠμπορῶ λοιπόν, εἶπε, νὰ ἐλπίσω πρὶν ἀποθάνω νὰ ἴδω εὐτυχέστερον τὸν μικρὸν τοῦτον σωρὸν τῶν παιδιῶν μου! Τὰ πρῶτα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν ἀγαπητήν μου Γερμανίαν, τοῦτο εἰς τὴν θάλασσαν μεταξὺ σχεδὸν πάγων, καὶ ἐκεῖνο ὑπὸ τὸν τροπικόν. Εἶναι ὠχρὰ καὶ ρακένδυτα· θ' ἀποκτήσω λοιπὸν δι' αὐτὰ κτῆμα λαμπρὸν μὲ χιλιάδας βοῶν ἢ προβάτων καὶ θὰ γίνωσι πλούσια καὶ εὐτυχῆ. Εὐλογητὸς ὁ Θεός!»

Περιήλθομεν τοὺς πέριξ ἀγροὺς καὶ εἴδομεν ὄφεις φεύγοντας μεταξὺ τῶν χόρτων καὶ σωροὺς ἰθαγενῶν, οἵτινες ἀπομακρύνονται μὲν πάντοτε ἀπὸ ἡμῶν, φονεύουσι δὲ διὰ βελῶν τὰς ἀγέλας τῶν ζώων. Πρέπει δὲ νὰ ἦναί τις πάντοτε ἔνοπλος. Πάντες οἱ Βάουεν εὑρίσκονται εἰς κίνησιν, διότι δύο ναυαγοὶ συνελήφθησαν ἐκεῖ πλησίον καὶ ὅτε ἔφθασαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἡ φυλὴ ὁλόκληρος τοὺς κατεβρόχθιζε μετὰ μεγίστης ἡδονῆς.

Εὑρισκόμεθα ὑπὸ τοὺς τροπικούς, ἤτοι κατατρωγόμεθα ὑπὸ τρομερῶν κωνώπων, ἐνῷ ὅπως σβέσωμεν τὴν ἀκατάσχετον ἡμῶν δίψαν, θὰ ἐδίδομεν προθύμως καὶ ὁλόκληρον ἔτος ζωῆς ἀντὶ ἑνὸς ποτηρίου δροσεροῦ ὕδατος. Τώρα ἐννοῶ διατὶ οἱ ἀξιόλογοι κάτοικοι τοῦ Βάουεν δαπανῶσι 250,000 φράγκων κατ' ἔτος ἀντὶ ποτοῦ!

Θὰ νομίσῃς ὅτι ἠπατήθην, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ᾐσθάνθην τὴν ὀσμὴν φαγητοῦ γερμανικοῦ ἐκ λαχάνων καὶ ἤκουσα ὡραίαν μουσικὴν συμφωνίαν· ἕκαστος λαὸς φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ του βίου. Οἱ Γερμανοὶ ἀποικοῦσι συνήθως ἔγγαμοι, μὴ ἔχοντες σκοπὸν νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ συμπαρασύροντες πλῆθος παιδίων, τὰ ὁποῖα σώζουσιν ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ ἀπὸ τὰς ὀδύνας τῆς πείνης. Καταγίνονται ὀλίγον εἰς τὴν πολιτικήν, καὶ ἅμα ὡς εὐδοκιμήσῃ ἡ ἀποικία συνιστῶσιν ᾠδεῖον καὶ τὸ μουσικὸν τοῦτο κατάστημα ἀρκεῖ εἰς τὴν εὐτυχίαν των· αἱ ἠχὼ τῶν παρθένων δασῶν ἐπαναλαμβάνουσι τοὺς ἤχους τοῦ Βετόβεν καὶ τοῦ Μέγερβερ.

Οἱ δὲ Γάλλοι ἀποικοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τὰς πολιτικὰς ταραχὰς καὶ μετ' ἀνηκούστου εὐκολίας ἐπιδίδονται εἰς ὅλας τὰς τέχνας· τοὺς εἴδομεν χοροδιδασκάλους, ὑποκριτάς, ζαχαροπλάστας, καὶ μάλιστα πλακουντοποιούς. Ὁ Γάλλος ἔχει μίαν μόνην ἰδέαν, νὰ κατασκευάσῃ τάχιστα κατάστασιν, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ὑπὲρ τὸ δέον τάχιστα, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ *βουλεβάρια* ἵνα δαπανήσῃ φαιδρῶς τὰ κερδηθέντα. Εἶναι τοσοῦτον προσκολλημένος εἰς τὴν πατρίδα του, ὥστε ὁμοιάζει πρὸς μέλισσαν πετῶσαν ἀπὸ ἄνθους εἰς ἄνθος ὅπως ἐκμυζήσῃ νέον χυμὸν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν κυψέλην της. Εἶναι τόσον ἐλαφρὸς καὶ τόσον ἀγαπᾷ τὸν θόρυβον τῶν Παρισίων!

Digitized by Google

Οἱ Βρεττανοὶ ὅμως ἀποικοῦντες σκοπὸν ἔχουσι τὴν ἐγκατάστασιν. Καὶ πρῶτον μὲν συνιστῶσι βουλάς, δεύτερον δὲ ἐκκλησίας, καὶ μεταξὺ τῶν ἀποίκων ὑπάρχουσι ῥήτορες, ἱερεῖς, δημοσιογράφοι· ἐνδεδυμένοι δὲ κατὰ τοὺς τρόπους τοῦ Λονδίνου διαιτῶνται ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἐκεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἀποικία καθίσταται ταχέως εὐδαίμων καὶ ἐλευθέρα Ἀγγλία.

28 Ὀκτωβρίου.—Ὅσον προχωροῦμεν τόσον καθίσταται στενότερος ὁ πορθμὸς μεταξὺ τῶν ὑφάλων τοῦ κοραλίου καὶ τῆς στερεᾶς. Ἐξ ἀριστερῶν ἡ παραλία κατακαίεται καὶ φαίνεται ἔρημος τὴν ἡμέραν· ἐκ δεξιῶν ἀδιάκοπος σειρὰ νησιδίων ὁμαλῶν καὶ χλοερῶν παρουσιάζεται εἰς τὰς ὄψεις μας. Ὁπόσον περίεργος ἡ κατασκευὴ ὅλων τούτων τῶν κοραλίνων νησιδίων! Οἱ κλῶνες τοῦ δένδρου, φυόμενοι εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, περιτυλίσσονται ὡς κληματίδες· ἀπὸ ἓν μόνον στέλεχος ἐξέρχονται χίλια κλαδία πλήρη πετρωδῶν καὶ ζώντων ἀτόμων. Τὸ ὑποβρύχιον τοῦτο δάσος ἀνυψούμενον φθάνει διὰ τῶν πολυπληθῶν κλαδίων του εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ ξηραίνουσι τὰς ἄκρας του. Τὰ φύκη κυμαινόμενα ἀναμιγνύονται εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δένδρου, καὶ ἄλλα χόρτα καὶ ξύλα περιπλανώμενα συσσωρεύονται ἐκεῖ, καὶ οὕτω πως ἔδαφος ἐξ ἄμμου καὶ χώματος σχηματίζεται καὶ ἡ νῆσος, κεκαλυμμένη ἀπὸ δενδρία πράσινα, φαίνεται ὥς τις κυμαινομένη ὄασις, θεμελιουμένη ἐπὶ τοῦ στελέχους ἑνὸς μόνου πετρίνου δένδρου. Πλέοντες ἐπὶ λέμβου παρατηροῦμεν μετὰ προσοχῆς τοὺς μαιάνδρους τοῦ ἐπικινδύνου τούτου δαιδάλου.

Ἔχομεν πάντοτε δύο σκοποὺς παρατηροῦντες τὰς ὑφάλους· καὶ πολλαὶ μὲν τούτων εἶναι σημειωμέναι εἰς τὸν χάρτην, τὰς ἄλλας ὅμως μαντεύομεν βλέποντες τὸ περὶ αὐτὰς χρῶμα τῆς θαλάσσης.

Ἀφ' ὅτου ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Νεόκαστρον ὁ Λογὰν δὲν ἀφῆκεν οὔτε λεπτὸν τὴν λέμβον· ἐν αὐτῇ γεύεται καὶ οἱ ἀνήσυχοι ὀφθαλμοί του εἶναι ἐξημμένοι ὡς ἂν ἔπασχε πυρετόν· ἀλλὰ περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἐνῷ ἐπροχωροῦμεν μετὰ ταχύτητος καὶ ὁ ἥλιος ἀντανεκλᾶτο εἰς τὴν θάλασσαν ὡς εἰς καθρέπτην, οὕτως ὥστε καθίστατο ἀδύνατον νὰ προσηλώσωμεν τὸ βλέμμα εἰς αὐτήν, αἴφνης ὁ σκοπὸς ὁ παρατηρῶν ἄνωθεν τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, ἀφῆκε φωνὴν τρομερὰν εἰπών· «Σκόπελος ἐμπρός!» Καὶ ἡμεῖς ὁρμῶμεν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτὸν καὶ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε θὰ ἐπίπτομεν ἀκάθεκτοι κατὰ τοῦ βράχου. Καὶ ὠχρίασαν μὲν οὐκ ὀλίγοι, ὅπως δήποτε ὅμως κατωρθώθη καὶ ἀπεφύγομεν τὸν κίνδυνον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλοῦς θὰ καθίστατο κινδυνωδέστατος τὴν νύκτα, ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν εἰς μέρος ἀσφαλὲς καὶ ἀμέσως ἐπεδόθημεν εἰς ἁλιείαν· μέγας καρχαρίας συνελήφθη ἀπὸ τὰ ἄγκιστρά μας καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν συνταράττεται ὄπισθεν τοῦ πλοίου ὡς ἄλλη λέμβος ῥυμουλκουμένη. Στρογγύλος ὢν καὶ παχύς, ῥωμαλέος καὶ ἄγριος, καὶ δεκαὲξ ποδῶν μῆκος ἔχων, ὁ δαίμων οὗτος τῶν θαλασσῶν ἔχει καὶ τὴν ὄψιν τρομεράν. Εἶναι περιεργότατον νὰ βλέπῃς τοὺς πλέοντας πέριξ αὐτοῦ μικροὺς ἰχθῦς τοὺς ὀνομαζομένους «ναυκλήρους.» Καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν πλέουσι περὶ τὰς μεγίστας γνάθους τὰς ἐχούσας τέσσαρας σειρὰς ὀδόντων, οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὴν ῥάχιν. Φαίνεται ὅτι ὡς ἀληθεῖς κύνες προφυλάττουσι τὸ θαλάσσιον τέρας καὶ ὁδηγοῦσιν αὐτὸ εἰς τὰς διαφόρους κινήσεις του. Τέλος πάντων μετὰ γενναίαν πάλην ἀνυψώσαμεν τὸ κῆτος διὰ σχοινίων εἰς τὸ κατάστρωμα ὅπου ἐτάραττε τρομερὰ τὴν οὐράν του· καὶ φονεύσαντες αὐτὸ ἠνοίξαμεν τὴν κοιλίαν του καὶ εὕρομεν τρεῖς μικροὺς καρχαρίας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὰ θαλάσσια ταῦτα τέρατα καταπίνουσι τοὺς ἰχθῦς ὡς ἂν ἦσαν καταπότια, διότι εὕρομεν ἕνα τοιοῦτον ὁλοζώντανον καὶ πάλλοντα, τὸν ὁποῖον ἐτηγανίσαμεν ἀμέσως ὀνομάσαντες Ἰωνᾶν· ἦτο δὲ φρικώδης τὴν γεῦσιν.

Ἕπεται συνέχεια. Ν.

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

καὶ ἀπολογία Ἕλληνος λογίου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ ἔτος 1669.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων περιηγητῶν, οἵτινες πρῶτοι ἐπιστημονικώτερον ἔγραψαν περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν δεσποτείαν, δύο σήμερον θεωροῦνται ὡς οἱ ἀρχαιότεροι, καὶ ὡς οἱ πρόδρομοι οὕτως εἰπεῖν τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὰς Ἀθήνας καὶ περιέγραψαν αὐτάς, ὁ Μπαμπὲν (Babin) καὶ ὁ Γκυιλλιὲ (Guillet de Saint-George ἢ De la Guilletière).

Ὁ πρῶτος, Ἰησουΐτης ἱεραπόστολος Γάλλος, ἐπὶ πολὺ διαμείνας ἐν Ἀθήναις ἔγραψεν ἔκθεσιν τῷ 1672 περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν τῇ αἰτήσει τοῦ ἱερέως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Γαλλίας Νοαντέλ, ἥτις ἐξεδόθη ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1674.

Ὁ δεύτερος δέ, λόγιος Γάλλος σύγχρονος τῷ Babin, δὲν εἶναι κυρίως περιηγητής· διότι, καθ' ἃ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ κριτικοὶ διέλαβον καὶ ἐκ τοῦ βιβλίου του καταφαίνεται, οὐδέποτε εἶδε τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι συνέγραψεν ἐν Γαλλίᾳ στηριχθεὶς ἐπὶ πληροφοριῶν ἀκριβῶν τῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων καπουτσίνων, αἵτινες ἄγνωστον πῶς περιῆλθον εἰς χεῖράς του. Τὰς πληροφορίας ταύτας τῶν καπουτσίνων μελετήσας ἐπισταμένως καὶ συμπληρώσας ἐκ τῶν πε-

Digitized by Google

ριγραφῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν μελετῶν τῶν νεωτέρων, ὧν σπουδαιότερος τότε ἦτο ὁ Μεούρσιος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του δὲ καὶ τοπογραφικὸν χάρτην τῶν Ἀθηνῶν, ἐξέδωκεν ἐν εἴδει συγγραφῆς περιηγητοῦ βιβλίον, ὅπερ ἐπέγραψεν «Ἀρχαῖαι καὶ Νέαι Ἀθῆναι». Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει βεβαίως πολλὰ ἐσφαλμένα καὶ μὴ ἀκριβῆ, οὐχὶ ὅμως μυθώδεις διηγήσεις καὶ καθαρῶς τῆς φαντασίας ἐπινοήματα· φαίνεται μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης διηγήσεως, καὶ ἐκ συγκρίσεως ἑτέρων περιγραφῶν ὅτι ἐποιήσατο καλὴν καὶ ἔντιμον χρῆσιν τῶν εἰς χεῖράς του πηγῶν.

Αἱ «Ἀρχαῖαι καὶ Νέαι Ἀθῆναι» τοῦ Guillet ἐξεδόθησαν ἐν Παρισίοις τῷ 1675, ἀναφέρεται δὲ ἐντὸς ὅτι ἡ περιήγησις ἐγένετο τῷ 1669, καὶ ὅτι ὁ περιηγητὴς εὑρίσκετο ἐν Ἀθήναις μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ ἔτους τούτου. Ἴσως ἡ χρονολογία αὕτη, ὡς λέγει ὁ Labord, εἶναι ἡ τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολῶν.

Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Guillet μεταφέρομεν εἰς τὰς στήλας τῆς *Ἑστίας* περιγραφὴν σχολείου ἐν Ἀθήναις ὑπάρχοντος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, καὶ ἀπολογίαν τινὰ λογίου Ἕλληνος κληρικοῦ λεχθεῖσαν πρὸς ἀνασκευὴν τῶν μομφῶν, ἃς συνήθως προσῆπτον τότε κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ περιηγηταί. Μεταφέρομεν δ' ἐνταῦθα τὴν σκηνὴν ὁλόκληρον, ὡς περιγράφει ταύτην ὁ Guillet, παραλιπόντες μόνον μέρη τινὰ τῆς ἀπολογίας μὴ ἄξια λόγου.

«Ἐξήλθομεν ἐκ τῆς οἰκίας, γράφει ὁ Guillet, μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ ἡμῶν Γενιτσάρου καὶ ἀφήσαντες ἐν ἀριστερᾷ τὴν ἀγορὰν ἐτράπημεν τὴν ἄγουσαν εἰς Κεραμεικόν, οὐδαμοῦ ἐπιστήσαντες ἐν τῷ μεταξὺ τὴν προσοχήν. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἐσχάτας τῆς πόλεως οἰκίας, τὰς κειμένας πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Θησέως, ἐξ οὗ ἄρχεται ἡ ὁδός, ἡ φέρουσα πρὸς τὴν Ἀκαδήμειαν, ὁ ὁδηγὸς ἐπρότεινε νὰ εἰσέλθωμεν εἰς οἰκίαν φίλου του Ἕλληνος αὐτόθι διαμένοντος, ὁ ὁποῖος ἦτο *διδάσκαλος*. Τὴν πρότασιν ταύτην ἀσμένως ἀπεδέχθημεν· ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις ἡμῶν, ἐχόντων τὴν φαντασίαν ἔμπλεον τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ὁποία ἡ λύπη, μαθόντων παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ὅτι ὁ διδάσκαλος οὗτος ἦτο ἁπλοῦς τεχνίτης· ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν νὰ ἴδωμεν τοιούτου φυράματος ἄνθρωπον, κατέχοντα τὴν θέσιν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν!

Ἐν τῷ σχολείῳ εἰσελθόντες εὕρομεν 30 περίπου παῖδας καθημένους ἐπὶ θρανίων, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντας τὸν διδάσκαλον, διδάσκοντα αὐτοὺς τὴν ἀνάγνωσιν. Ὁ διδάσκαλος ἰδὼν ἡμᾶς ἠγέρθη καὶ ὑπεδέχθη φιλοφρόνως· περὶ τὰς φιλοφροσύνας δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶναι φειδωλόν. Ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν παρεκάλεσε τὸν διδάσκαλον νὰ μὴ διακόψῃ τὸ μάθημα, ὅπως δείξῃ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν εὕρον εὐφυεστάτην, καὶ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς ἡμετέρας· διότι ὁ διδάσκαλος ἐδίδασκεν ὅλους τοὺς μαθητὰς τὴν ἀνάγνωσιν ἄνευ συγχύσεως, καὶ διὰ τρόπου τηροῦντος ἄγρυπνον τὴν προσοχὴν ἑκάστου τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀναγινωσκόμενα.

Ὅλοι οἱ παῖδες μετεχειρίζοντο ὅμοιον βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ἕκαστος ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸ ἴδιον. Ἡ διδασκαλία δ' ἐγίνετο οὕτως· εἰς τοὺς 30 παῖδας ἔδιδεν ὁ διδάσκαλος πρὸς ἀνάγνωσιν 30 λέξεις λόγου συνεχοῦς· ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν ἀνεγίνωσκε τὴν πρώτην λέξιν, ὁ δεύτερος τὴν δευτέραν, ὁ τρίτος τὴν τρίτην καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὁ ἀναγνώσας δὲ ὀρθῶς τὴν ἰδίαν λέξιν ἐπανελάμβανεν ὕστερον καὶ τὰς τριάκοντα. Τὸν μὴ δυνηθέντα δὲ ν' ἀναγνώσῃ τὴν λέξιν τῆς σειρᾶς του, διεδέχετο ὁ ἀμέσως ἑπόμενος, ὁ ὁποῖος ἐπρόσεχε καὶ ἐπεμελεῖτο ν' ἀναγνώσῃ ὀρθῶς. Τοῦτο δ' ἐγίνετο μέχρις οὗ περατωθῇ ἡ ἀνάγνωσις καὶ τῶν 30 λέξεων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἀδιαλείπτως προσεκτικοὶ ἕκαστος φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ καλλίτερος τοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἡ δὲ κατὰ μέρος διδασκαλία ἑνὸς ἑκάστου τῶν παίδων καθίστατο κοινή, ἀναμιγνυομένης αὐτῇ καὶ συνεχοῦς τινος ἀμοιβαίας ἁμίλλης. Ὅπως δὲ ὁ διδάσκαλος ἐμποδίζῃ τοὺς παῖδας ἀπὸ τοῦ νὰ προσέχωσιν ἕκαστοι εἰς τὴν ἰδίαν μόνον λέξιν τῆς σειρᾶς των, μετέβαλε συνήθως τὴν σειράν. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶχε καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν ἤρχετο ἀνὰ εἷς τῶν μαθητῶν ν' ἀναγνώσῃ ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου τὸ μάθημά του, ἀλλ' ὁ ἡγούμενος ἐγίνετο, οὕτως εἰπεῖν, διδάσκαλος τοῦ ἑπομένου.

Ὁ ὁδηγὸς θέλων ν' ἀφήσῃ ἡμᾶς ἐλευθέρους ἐντελῶς, ἀπῆλθεν ἐπὶ προφάσει ἀσχολίας εἰπὼν ὅτι δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐπανέλθῃ.

Ἡ πρὸς ἡμᾶς φιλοφροσύνη τοῦ διδασκάλου ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀποποιηθῶμεν τὸ πρόγευμα, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκλήθημεν. Εἰσήλθομεν εἰς δωμάτιόν τι, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐφρόντισε προηγουμένως νὰ ἐξαγάγῃ τὴν γυναῖκά του, καὶ στείλῃ εἰς τὴν γειτονίαν, πράξας τοῦτο ἐκ ζηλοτυπίας ἑλληνικῆς, καὶ ἐκάλεσε πρὸς συνομιλίαν δύο καλογήρους φίλους του. Οἱ δύο οὗτοι καλόγηροι ἐθεωροῦντο τότε ὡς οἱ σοφώτεροι ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ διδάσκαλος ἐξύμνησε προηγουμένως τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Εἰς τὴν τράπεζαν παρέθεσεν *αὐγοτάραχον* τῆς Ἄρτας.... οὗτινος οὐδὲν ἐπακτικώτερον πρὸς οἶνον[1].... μετὰ δὲ τοῦτο γλῶσσαν βοὸς θαυμασίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἴμεθα ἠναγκασμένοι εὐγενῶς φερόμενοι ἢ νὰ φάγωμεν ἢ νὰ

1 Οὕτω φαίνεται τότε ἐκάλουν τὰ φωτάριχα τῆς Λουγαροῦς, λιμνοθαλάσσης εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἰχθυοτρόφου.

Digitized by Google

προσποιηθῶμεν ὅτι τρώγομεν, διότι προηγουμένως εἴχομεν γευματίσει. Οἱ καλόγηροι δὲν ἔφαγον, ἅτε ἀπέχοντες τῆς κρεωφαγίας. Ὁ οἶνος ἦτο ὁ καλλίτερος τοῦ τόπου· διότι συνήθως ὁ οἶνος ἐν Ἀθήναις εἶναι μέλας καὶ μὴ ἡδύς, θὰ ἦτο δὲ καλλίτερος ἐὰν δὲν προσέθετον ὕδωρ κατὰ τὴν κατασκευήν, ὅπερ ἀφαιρεῖ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ὁ καλλίτερος οἶνος τῶν μερῶν τούτων εἶναι ὁ τῆς Ναυπάκτου. Πρὸς μεσημβρίαν τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα, καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὰ παράθυρα αὐτῆς ὑπῆρχε μικρὸν περίφραγμα ἀμπέλου, κάκιστα κεκαλλιεργημένης, ἂν καὶ οἱ κλάδοι αὐτῆς ἦσαν ἀρκούντως εὐμεγέθεις, καὶ τόσον καλῶς τεθραμμένοι, ὥστε ἐκάλουν τὴν προσοχὴν τοῦ διδασκάλου εἰς καλλιτέραν αὐτῆς θεραπείαν. Διὸ ὅταν εἶπεν εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ οἶνος ὃν ἐπίομεν προήρχετο ἐξ ὁμοίας ἀμπέλου πρὸς τὴν ἐν τῷ περιφράγματι, δὲν ἠδυνήθην νὰ μὴ παρατηρήσω ὅτι ἦτο ῥαθυμία αὐτοῦ νὰ μὴ καλλιεργήσῃ καὶ προαγάγῃ αὐτὴν ταύτην. Ὁ εἷς τότε τῶν καλογήρων, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θεωρούμενος εὐφυέστερος, ὑπολαβὼν ἀπήντησεν εἰς γλῶσσαν ἰταλικήν, ἣν ὡμίλει ἀρκούντως ὀρθῶς, ὅτι ἀληθῶς ἡ γῆ ἦτο καλή, καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ θρέψῃ καλὰς ἀμπέλους, ἀλλά, προσέθηκε, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν προωδεύσαμεν πολύ. Αἱ σταφυλαὶ δύνανται νὰ κρέμωνται ἐκεῖ 10,000 ἔτη, ἀλλ' ὁ οἶνος δὲν θὰ κατασταθῇ ποτὲ ἕτοιμος πρὸς πόσιν. Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἐρρίψαμεν ἀμοιβαῖα πρὸς ἀλλήλους βλέμματα. Κλήματα ἀμπέλου μὴ ἀποφέροντα οἶνον ἕτοιμον πρὸς πόσιν, ἐφάνη ἡμῖν παράδοξόν τι καὶ γελοῖον. Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι Ἀθηναῖος ἠδύνατο νὰ εἴπῃ μεγαλειτέραν ἀνοησίαν, καὶ δὴ Ἀθηναῖος, οὗτινος τὴν ἀξίαν τοσοῦτον ἐξύψωσαν.

Ὡμιλήσαμεν εἶτα περὶ τοῦ ἄρτου, ὅστις δὲν ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καλῶς κατεσκευασμένος. Ὁ διδάσκαλος εἶπεν, ὅτι τὸ αἴτιον ἦσαν οἱ μύλοι, διότι τὰ ὕδατα τοῦ Ἰλισσοῦ εἶχον διαμοιρασθῇ εἰς πολλοὺς αὔλακας, καὶ δὲν εἶχεν ἀρκετὸν ὕδωρ ἵνα καλῶς ἀλεσθῇ ὁ σῖτος. Καὶ διὰ τί δὲν μεταχειρίζεσθε ἀνεμομύλους; εἶπεν ὁ Δρελιγκστών.

— Ναί, ἀπήντησε ψυχρῶς ὁ καλόγηρος, κατεσκευάσαμέν ποτε τέσσαρας ἐντὸς κοιλάδος, ἀλλ' οὐδὲ εἷς ἐχρησίμευσε.

Τοὺς λόγους τούτους ἀκούσας, ἀπέβαλον τὴν καλὴν δόξαν, ἣν εἶχον περὶ Ἑλλήνων. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μὴ γελάσωμεν, καὶ νὰ μὴ εἴπωμεν πολλὰ μεταξὺ ἡμῶν λατινιστὶ περὶ τῆς ἀμαθείας τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων. Ἐκεῖνοι ἐσιώπων καὶ ἐποίουν μορφασμούς. Ἐπιστεύσαμεν δὲ ὅτι ᾐσθάνοντο ὑπερηφάνειαν, ὅτι δῆθεν εἰπόν τι, τοῦτο δ' ἐπηύξησε τὰ ἡμέτερα σκώμματα. Ὁ διδάσκαλος ἐμειδία, καὶ δὲν ἔλεγε γρῦ. Ἀλλ' ὁ Βερταλδῆ, ὁ μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς σιωπηλός, ἐνόμισε καλὸν νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὡς ἡμεῖς, ὑπεστήριζε δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες κατειρωνεύοντο αὐτῶν, καὶ ὅτι διὰ τῶν ἀπαντήσεών των, αἵτινες κατὰ τὸ φαινόμενον ἐφαίνοντο ὡς παιδιαί, ἤθελον ν' ἀποστομώσωσι τὴν ἀδόλεσχον ἡμῶν ἀκριτομυθίαν καὶ ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐνοχλητικῶν ἐρωτήσεων, προσθέσας ὅτι δὲν ὑπάρχει σκῶμμα μᾶλλον ἐπιτηδειότερον τῆς προσπεποιημένης κουφότητος, οἵαν ἐκεῖνοι ἐπεδείκνυον, διὰ τῆς ὁποίας ψυχρῷ αἵματι σκώπτει τις τοὺς εὐφυΐαν ἐπιδεικνύοντας. Ἀλλ' εἰς μάτην ἔλεγε ταῦτα, ἡμεῖς ἐνομίζομεν ὅτι αὐτοὶ ἤθελον νὰ ἐπιδείξωσι νοῦν· ὄντως δὲ οὗτοι ἀκούοντες ἡμᾶς εἶχον τὸ πρόσωπον τόσον βλακῶδες καὶ σοβαρότητα τόσον ἀνόητον, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἐναντίον. Πρὸς τούτοις δὲ ὅταν ἤρχισα νὰ διηγῶμαι αὐτοῖς, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἄλλοτε ἄνθρωπος ἔνδοξος καλούμενος Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐληλάτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣν τότε ὠνόμαζον Βυζάντιον, ἐπεδείκνυον θαυμασμὸν ἐπὶ τῇ διηγήσει ταύτῃ. Ὅταν ἐπίσης ἐμνημόνευσα τῶν ὀνομάτων τῶν περιωνυμοτέρων ἀρχαίων κατοίκων, τοῦ Ὀλυμπιοδώρου, τοῦ Θρασυβούλου, τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, διέκοπτον τὴν σειρὰν τοῦ λόγου μου καὶ ἠρώτων ἐὰν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν καλοὶ Χριστιανοί, καὶ ἂν κατήγοντο ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἂν ἦσαν ἄξιοι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Δημήτριον Βενιζέλον, Σταμάτην Παλαιολόγον καὶ Πολυμένον Ζαρλῆν· ἐν γένει δὲ εἰς ἕκαστον τῶν μεγάλων ἀνδρῶν οὓς ἀνέφερον μοὶ ἀντέτασσον τὰ ὀνόματα τῶν δημογερόντων τῆς πόλεώς των.

Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ καλόγηρος ἀφαιρῶν τὸ προσωπεῖον, καὶ οἱονεὶ δικαιολογῶν τὴν ὑπόνοιαν τοῦ Βερταλδῆ,

— Ἀδιαφορῶ περὶ τῶν Ἀλκιβιαδῶν ὑμῶν καὶ τῶν Ὀλυμπιοδώρων, εἶπε μετὰ πάθους ῥητορικοῦ· ὅστις ἤθελεν ἀναρτήσει τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἐκ τῆς γενναιότητος ἐκείνων ἢ ἐκ τῆς συνέσεως τοῦ Φωκίωνος, ἤθελεν εἶσθαι τόσον μωρός, ὅσον ὁ Σωκράτης ἦτο σοφός. Οὐδὲ εἷς ὑπάρχει τῶν Φράγκων τῶν ἐπισκεφθέντων τὰς Ἀθήνας, καὶ ἰδόντων τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν τοσοῦτον ἀλλοίαν τῆς ἀρχαίας, ὅστις δὲν ἐλεεινολόγησε τὴν θέσιν ἡμῶν, καὶ δὲν ἔδειξε λύπην ἐπὶ τῇ θέᾳ πόλεως τόσον περιωνύμου, ἁρπαγείσης ὑπὸ τῶν Βαρβάρων, καὶ ὅστις ἐξ εὐσεβοῦς ζήλου ἐλαυνόμενος δὲν ἀφῆκε φωνὴν κατὰ τῆς φιλοδοξίας τῶν ὑμετέρων ἡγεμόνων οἵτινες κατασπαράττουσιν ἀλλήλους, ἀντὶ συνασπιζόμενοι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συμφέροντος νὰ ἐγείρωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἀπίστων. Τοιαῦτα εἶναι τὰ αἰσθήματα καὶ οἱ λόγοι ὅλων τῶν περιηγητῶν, τοὺς ὁποίους βλέπομεν. Ἀλλ' ὁποῖον τὸ κέρδος, τὸ ἐκ τῆς ματαίας ταύτης μακρολογίας; Καὶ ἐπὶ 500 ἔτη

Digitized by Google

δύνασθε ἀνωφελῶς νὰ ὁμιλῆτε παρ' ὑμῖν περὶ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν χριστιανῶν σας, ἀλλ' ἡ θεραπεία δὲν ἐπέρχεται ταχέως. Οἱ ἡμιμαθεῖς τῶν χωρῶν ὑμῶν περιπαίζουσι τὴν ἀμάθειάν μας. Ἀλλ' ἔχουσιν ἆρά γε δίκαιον; Ἡμεῖς δὲν ἀρκεῖ ὅτι μετεδώσαμεν εἰς ὑμᾶς ἐπὶ παλαιοτέρων χρόνων τὰ φῶτα τῶν καλλιτέρων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπελάθεσθε τῶν μαθημάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῆς λοιπῆς χορείας τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν καὶ δεύτερον πρὸς ὑμᾶς περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος τὸν σοφὸν Ἀργυρόπουλον, Θεόδωρον Γαζῆν, Γεώργιον Τραπεζούντιον, Γεώργιον Γεμιστὸν καὶ Ἀνδρόνικον [Κάλλιστον]. Φαίνεσθε ἐκπληττόμενοι εἰς τοὺς λόγους μου· ἀλλὰ τίνας ἐκλαμβάνετε ὄντας τοὺς Ἀθηναίους; Ὅπως καταστήσω ὑμᾶς ἀναπολογήτους, φυλάττω ὡς ὕστατον ν' ἀναφέρω τὸν περιφανῆ καλόγηρον Βησσαρίωνα, ὃν εἷς τῶν Παπῶν ὑμῶν ἀνηγόρευσε Καρδινάλιον καὶ ἔπεμψεν ἀπεσταλμένον εἰς Γαλλίαν ὅπως ἐξομαλύνῃ τὰς διαφορὰς τὰς ἀναφυείσας μεταξὺ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου ΙΑ' καὶ τοῦ Καρόλου, τελευταίου δουκὸς τῆς Βουργουνδίας. Νομίζετε ὅτι ὑμεῖς εἴσθε οἱ μόνοι θεματοφύλακες τῆς ἱστορίας; Ἴσως δὲν γνωρίζετε ὅτι ὁ Πάπας κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Ἕλληνος Βησσαρίωνος ἔπραξεν ὅ,τι εἰς οὐδενὸς ἑτέρου Καρδιναλίου τὴν κηδείαν, παρευρεθεὶς κατ' αὐτὴν παρὰ τὴν ἐθιμοταξίαν τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης. Δὲν θέλω νὰ στοιχηματίσω, ὅτι καίπερ γνῶσται τῆς λατινικῆς δὲν ἠκούσατέ ποτε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο.

Μάθετε προσέτι καὶ τὸ ἑξῆς· ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἦτο φιλόσοφος Πλατωνικός, ὁ δὲ Γεώργιος Τραπεζούντιος φιλόσοφος Περιπατητικός. Αἱ δύο αὗται φιλοσοφικαὶ αἱρέσεις ὑφίστανται ἔτι παρ' ἡμῖν ἐχθραὶ πρὸς ἀλλήλας ὅπως καὶ τὸ πάλαι. Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος ἔγραψε κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα θὰ περιῆλθεν εἰς χεῖράς σας, καὶ θὰ ἔδωσε τὴν κυρίαν ἀφορμὴν ἔκτοτε νὰ εἰσαγάγητε εἰς τὰ σχολεῖά σας τὸν Ἀριστοτέλην. Ἔλθετε εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλθετε εἰς Σινώπην, περιώνυμον λιμένα τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἐκεῖ θὰ ἴδητε καθηγητὰς φιλοσοφίας, δυναμένους νὰ διδάξωσιν ἐπὶ 10 ἔτη τοὺς ὑμετέρους. Ἐκ μετριοφροσύνης δὲν ἀναφέρω τοὺς ἐν Ἀθήναις· θὰ πληροφορηθῆτε περὶ τούτου. Σχολεῖα λοιπὸν λειτουργοῦντα ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς τρισὶ πόλεσιν, ἃς ὠνόμασα. Εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν θηρεύουσιν ἑτέραν ἐπιστήμην εἰμὴ τὴν διδάσκουσαν τὴν καταφρόνησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων καὶ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν οὐρανίων. Ἅπασα ἡ φιλοσοφία ἡμῶν συνίσταται εἰς τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων καὶ εἰς τὴν ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ· ἡ δὲ ἡμετέρα θεολογία εἰς τὴν προσευχήν. Ὁ μέγας Ἀπόστολος, ἐξ οὗ πρῶτον ἡ πόλις ἡμῶν ἔμαθε τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν ἐνέπνευσεν ἕτερόν τι εἰς τὰς καρδίας μας· περὶ τὰ δύο ταῦτα στρέφεται τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν σοφῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὡς πρὸς ὑμᾶς δὲ, ὁποῖος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς πονηρᾶς ὑμῶν εὐγλωττίας, καὶ τοῦ συγκεχυμένου ἐκείνου πατάγου τῶν σχολείων σας, τῶν ματαίων καὶ ἐπιμόνων διαμφισβητήσεων τῶν διδασκάλων σας, τῶν χιμαιρικῶν ἐκείνων πραγματειῶν ἐπὶ τῆς ὕλης, ἃς ὀνομάζετε περιέργους, ἡμεῖς δὲ γελοίας; Τὸ πλεῖστον τῶν ζητημάτων τῆς φυσικῆς εἶναι ἔριδες ἄχρηστοι τὴν περιέργειαν μόνον θεραπεύουσαι. . . . . Ὅλαι δὲ αἱ λεπτολογίαι τῶν σχολείων σας ἀπέβησαν ἢ ἡ πηγή, ἢ τὸ στήριγμα νέων καὶ παραδόξων αἱρέσεων, τερατωδῶν δοξασιῶν, συμμαχιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων, καὶ ἀδικιῶν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς δικαιοσύνης. Ἀφ' ἧς ἀπεδιώξατε ἐκ τῶν σχολείων σας τὸν Πλάτωνα καὶ εἰσηγάγετε τὸν Ἀριστοτέλην, πόσοι ἐκ τῶν ὑμετέρων διδακτόρων τῆς Σχολαστικῆς φιλοσοφίας δὲν ἠθέλησαν νὰ καταστήσωσι τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Περιπατητικοῦ τούτου φιλοσόφου τὸ θεμέλιον τῶν δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ, καταλιπόντες τὰς Γραφάς, καὶ θέσαντες τὰ πάντα εἰς ἀμφιβολίαν, μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ; Ἡμᾶς ὅμως ἐνταῦθα δὲν κατέλαβεν εἰσέτι ἡ μανία τῆς ἀποδοχῆς τῶν γνωμῶν τῶν φιλοσόφων τούτων· ἂν καὶ κατάγωνται ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν καὶ ἐδίδαξαν ἐνταῦθα, πρῶτοι φερόμεθα κατ' αὐτῶν, ὁσάκις ὁ ὀρθὸς λόγος ἐπιτάσσει.

Ἀφοῦ ὡμίλησα τί πράττομεν ἐν εἰρήνῃ ἐνταῦθα, ἴδωμεν ἂν καὶ τὰ πολεμικὰ ἡμῶν ἔργα ἔχωσί τινα ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τὰ ὑμέτερα. Δὲν ἀνέρχομαι εἰς τοὺς παλαιοὺς αἰῶνας· πρὸ 464 ὅμως ἐτῶν κατετροπώσαμεν τὸν ὡραιότερον ὑμῶν στόλον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ἐν Μακεδονίᾳ.[1] Τὰ δὲ ὅπλα ὑμῶν ἅπαξ μόνον ὑπερίσχυσαν τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τότε δι' ἐπιχειρήματος μεστοῦ ἀσεβείας. Διότι ὁ στρατὸς, ὃν ἡ συμμαχία ὑμῶν συνήθροισε 15 ἔτη μετὰ τὴν παρὰ τὸν Στρυμόνα ἧτταν καὶ ὥπλισε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἁγίας Γῆς, ἀφικόμενος εἰς Ζάραν τῆς Δαλματίας, ἀνάνδρως ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντὶ νὰ πορευθῇ εἰς Παλαιστίνην ὡς εἶχε διακηρύξει. Οὕτω δὲ προδίδοντες τοὺς πόθους τῆς σταυροφορίας ἐ-

1. Ἐννοεῖ ἴσως τὴν ἔξωσιν τῶν Σικελῶν ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ τῷ 1185, 7 Νοεμβρ. καὶ τὴν ἧτταν αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Δημητρίτση περὶ τὸν Στρυμόνα· τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω, ἔνθα λέγει ὅτι 15 ἔτη μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἤρξατο ἡ σταυροφορία.

Digitized by Google

κείνης καὶ καταχρώμενοι τὰς συνεισφορὰς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἃς προσήνεγκεν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, διευθύνθητε ἀπροσδοκήτως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἣν κατελάβετε παρὰ τὸ δημόσιον δίκαιον, καὶ παρὰ τὴν εὐσεβῆ ἐλπίδα τῶν ἐντίμων πολιτῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Αὐτόθι δὲ ἀνηγορεύσατε δύο ἢ τρεῖς αὐτοκράτορας, ὧν εἷς διὰ τῆς κεφαλῆς του ἐξιλέωσε τὸ ἔγκλημα τῆς ἁρπαγῆς.

Ὅταν δὲ ἡ αὐτοκρατορία ἡμῶν ἤρξατο αἰσθανομένη τὴν ὁρμὴν τῶν ὀθωμανικῶν ὅπλων, ἐὰν ἠκούετε τὴν φωνὴν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς θρησκείας ἠθέλατε συνενώσει τὰς δυνάμεις ὑμῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας ὅπως καταστρέψητε ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ αὐτοῦ κακόν, ὅπερ δι' ὑμᾶς θὰ ἔχῃ ὀλεθριωτάτας συνεπείας.

Ἰδοὺ δὲ τί ἐπράξατε ὑπὲρ ἡμῶν. Οἱ Γενουήνσιοι ἐχορήγησαν εἰς τὸν Μουρὰτ Α' πρὸ 308 ἐτῶν[1] πλοῖα πρὸς διάβασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, προσάψαντες αἰωνίαν κηλῖδα εἰς τὸ χριστιανικὸν ὄνομα. Αἱ συνωμοσίαι ὑμῶν καὶ αἱ φατρίαι ἀφῄρεσαν καὶ αὐτὴν τὴν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἥρωας. Καὶ τότε δέ, ὅτε ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἀνεύρομεν τὸν μόνον ἡμῶν ἐλευθερωτὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σκενδέρμπεη, ὁ πάπας Πῖος Β', ὁ ὁποῖος εἶδεν ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶχε θέσει εἰς τὴν πλάστιγγα τὴν τύχην τῶν Ὀθωμανῶν, διέκοψε τὰς προόδους αὐτοῦ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἡσυχάσῃ εἰμὴ ἀφοῦ ἀπέτρεψεν αὐτὸν τοῦ ἱεροῦ πολέμου, καὶ ἔφερεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ἀναμίξῃ εἰς τὰς ἔριδας τῶν χριστιανῶν· σκοπὸς δὲ ἦτο ὅπως διώξῃ τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Νεαπόλεως.

Μετά τινα χρόνον πόσον ἀναξίως ὑπεδέχθητε καὶ ἀνάνδρως μετεχειρίσθητε τὸν πρίγγιπα Ζιζίμ, πρωτότοκον υἱὸν τοῦ Μωάμεθ Β', τοῦ προστάτου τῆς ἡμετέρας πόλεως; Αὐτὸς ὁ δυστυχὴς Ζιζίμ, ἀπομακρυνθεὶς τοῦ κράτους ὑπὸ στάσεως στρατιωτικῆς, ἔτρεξεν εἰς Εὐρώπην, ἕτοιμος ν' ἀνοίξῃ εἰς τὰ ὅπλα ὑμῶν τοὺς κόλπους τῆς Τουρκίας. Σεῖς ὅμως ἔνοχοι ἐνώπιον τῆς Χριστιανωσύνης οὐ μόνον κατεφρονήσατε τὴν πρόσφορον αὐτὴν εὐκαιρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν νωθρότητα προσεθέσατε τὴν ἀπιστίαν, διαφθείραντες τὸν ἀτυχῆ αὐτὸν πρίγγιπα διὰ φαρμάκου. Πρὸς τιμήν σας δὲν ἀναφέρω τοὺς μνημονεύοντας τὸ τοιοῦτον συγγραφεῖς. Οὕτω δὲ ἠπατήσατε τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἀνέμενε τὴν ἔλευσίν του, καὶ ἥτις ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τὴν μόνην πηγὴν τῆς ἀποκαταστάσεώς της· ἠπατήσατε δὲ καὶ τοὺς Τούρκους, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν μερίδα του. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ πρίγγιπες ἀναμιμνησκόμενοι τὸ πάθημα τοῦ Ζιζίμ, οὐδέποτε ἐπ' οὐδεμιᾷ καταδιώξει θὰ σπεύσωσι νὰ ἔλθωσι πρὸς ὑμᾶς.

Ὡς πρὸ ἡμᾶς δὲ παρατηροῦμεν ὅτι δὲν λείπει ἡ ἀνδρεία, ἀλλ' ἡ ὥρα ἡ κατάλληλος. Ἡ ἀνδρεία τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους δὲν ἐξέκλινε τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἀξίας· μήπως ἔτι καὶ νῦν στρατοὶ Ἑλληνικοὶ δὲν μάχονται κατὰ τῶν στρατῶν σας καὶ δὲν ὑποτάσσουσι τὰς ἐπαρχίας σας; Δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε ὅτι οἱ ὀθωμανικοὶ στρατοὶ δὲν συνίστανται ἐκ τῶν παίδων τῆς φυλῆς ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα Γενίτσαρος δὲν ἀφαιρεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, καὶ δὲν καταστρέφει τὴν δύναμιν τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῆς γενέσεως. Καὶ ἐκ τίνος χώρας κατάγεται ὁ Σουλτάνος ἀφ' ἧς πρὸ τόσων γενεῶν ἐγκατέστησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει; μήπως συνηθέστατα Ἑλληνίδες δὲν ἔδωκαν διαδόχους τοῦ θρόνου; Δὲν ἀνατρέχομεν εἰς παλαιοτέρους χρόνους· αὐτὴ ἡ Χουνκιὰρ-Ἀζακί, ἡ ἡ πρώτη Σουλτάνα τῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις εἶναι σήμερον τὸ μόνον ἀντικείμενον τῶν ἐρώτων τοῦ Μωάμεθ Δ' καὶ μήτηρ τοῦ μικροῦ πρίγγιπος, ὃν θεωροῦμεν σήμερον ὡς διάδοχόν του, εἶναι ἐκ γενετῆς Ἑλληνίς, αἰχμαλωτισθεῖσα κατὰ τὴν λεηλασίαν τῆς Ῥεθύμνης τῆς Κρήτης πρὸ εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἐτῶν. Ἓν σχεδὸν εἴμεθα ἔθνος τοῦ αὐτοῦ αἵματος· ἐπῆλθε καὶ ἐνταῦθα ὅτι εἰς τοὺς Σάξωνας καὶ Ἄγγλους, τοὺς Γότθους καὶ Ἰσπανούς, εἰς τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Φράγκους. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἤθελεν εὐδοκήσει ν' ἀσπασθῶσιν οἱ Τοῦρκοι τὸν χριστιανισμόν, καὶ οὕτω νὰ παύσῃ ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν θρησκευμάτων, ἡ ἐπενεγκοῦσα καὶ διαφορὰν ἠθῶν ἀσυνδιαλλάκτων, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἰσχυρότερος τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως....

Λέγετε ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ σᾶς τιμωρήσῃ διὰ τῶν δυσπραγιῶν αἵτινες ἐπέρχονται καθ' ὑμῶν. Βελτιώσατε ἑαυτούς. Διατί λοιπὸν δὲν κατευνάζετε τὴν ὀργήν του ὑπήκοντες εἰς τὸ προστάγματά του. Σεῖς ὅμως οὐδέποτε θέλετε συνετισθῆ. Ἡμεῖς δ' ἐν τῷ δικαίῳ εἴμεθα ἐρωτῶντες ὑμᾶς ποῦ εἶναι ὁ μέγας ἐκεῖνος νοῦς καὶ ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη ἀξία, ἡ ὑμᾶς ὑψοῦσα ὑπεράνω τῶν Ἑλλήνων;—

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ καλογήρου, ὁ διδάσκαλος λαμβάνει τὸν λόγον καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς ἡμᾶς,

— Παρέλειψεν, εἶπε, νὰ σημειώσῃ τι ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνδρείας τῶν Γενιτσάρων Ἑλλήνων. Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ προξενήσωμεν πάταγον περὶ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἑλλήνων, ἤρκει νὰ μνημονεύσωμεν τριῶν ἐκ τῶν σημερινῶν ἡμῶν ἡρώων, ὧν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ τόλμη ἀνεφάνη εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κρήτης, οἷον τοῦ Ζυμπὴ (Σήφη), τοῦ Βαλσάμου καὶ τοῦ Καλάμου· οἱ δύο πρῶτοι εἶχον τὴν διοίκησιν ἑνὸς συντάγματος, ὁ ἕτερος δὲ τὸν τίτλον λοχαγοῦ. Καὶ οἱ τρεῖς ὑπηρέτησαν τοὺς Ἐνετοὺς μετὰ τοσούτου θάρρους

1. Εἰς τὸν Μουρὰτ Β' τῷ 1444 παρεχώρησαν οἱ Γενουήνσιοι ἢ οἱ Ἐνετοὶ πλοῖα.

Digitized by Google

καὶ φρονήσεως, ὥστε ἐφήλκυσαν τὸν θαυμασμὸν καὶ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Χριστιανῶν. Πληροφορηθῆτε περὶ αὐτῶν, ἐὰν ἐπισκεφθῆτε τὴν Κρήτην.[1]—

Ἡ ἔκπληξις ἣν παρήγαγεν ἡ ἀπολογία αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἰς ἡμᾶς ἦτο μεγίστη, τοσοῦτο μᾶλλον, διότι ὑπελάβομεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡς ἄγαλμα. Ἐταπείνωσε τὴν σοφὴν ἡμῶν ὁμήγυριν, ἥτις ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ ἐκτιμήσει τῆς ἀξίας τῆς νέας Ἑλλάδος. Ὁ ἔξοχος αὐτὸς ἀνὴρ ὠνομάζετο Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος, περὶ τοῦ ὁποίου καλῶς εἶχε κρίνει προηγουμένως ὁ Βερταλδῆ. Ὁ Δαμασκηνὸς ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς ὅτι διὰ παρομοίων λόγων ἀντιπαρετάσσετο κατὰ τῆς μεγαλαυχίας πολλῶν περιηγητῶν. Καὶ ἐὰν συνεχέστερον ἔβλεπε τοιούτους, ἡ τιμὴ τῆς Ἑλλάδος ἤθελεν ἀνορθωθῆ........

Ὁ Δαμασκηνὸς ὡμίλει τὴν ἑλληνικὴν ὀρθῶς, τὴν τουρκικήν, τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν, διέφυγον δὲ τῆς γλώσσης αὐτοῦ καί τινες λέξεις τῆς γαλλικῆς..... Εἶναι φίλος στενὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις Βενεδικτίνου πάτερ Σιμών, καὶ εἷς τῶν νῦν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας· ἐκ μετριοφροσύνης δὲ δὲν ἐμνημόνευσε προηγουμένως ἑαυτοῦ. Οἱ ἕτεροι δύο εἶνε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Δημήτριος Βενιζέλος. Ἐπειδὴ δ' αἱ γνώσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἶναι περιωρισμέναι, τὰ μαθήματα αὐτοῦ περιορίζονται εἰς χριστιανικὰς συμβουλάς. Ἕκαστος διδάσκει κατ' οἶκον, λαμβάνων δίδακτρα τὴν ἐθελουσίαν προσφορὰν τῶν φοιτώντων μαθητῶν.

Ἀποχωρισθέντες τῶν καλογήρων καὶ τοῦ διδασκάλου μετὰ ἀπείρους φιλοφροσύνας ἠκολουθήσαμεν τῷ ὁδηγῷ ἡμῶν ἐλθόντι εἰς ἀνεύρεσίν μας, ὁ ὁποῖος ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν Πύλην τοῦ Διπύλου».

Οἱ σύγχρονοι ἐπικριταὶ τοῦ Guillet, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπικρίσεων ἃς ἐπήνεγκον κατὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ὧν πολλαὶ βάσιν εἶχον πάθος καὶ φθόνον, ἔρριψαν τὰ βέλη των καὶ ἐπὶ τῆς ἀπολογίας ταύτης· ὁ δὲ Guillet ἀπολογούμενος ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του λέγει, ὅτι τὴν ἀπολογίαν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὅτε ἔγραφεν, ὅτι πολλάκις ἴσως μετεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ ἐν Ἀθήναις λόγιοι καὶ ὅτι εἶναί τι πραγματικόν· θὰ ἦτο δὲ ἄλλως δι' αὐτὸν μεγάλη τιμὴ ἂν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ἢ νὰ ἐφεύρῃ τοιούτους λόγους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν ἐγένετο, ἀλλὰ καλῇ τῇ πίστει μετέφερεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὅ,τι εἶχεν ὑπ' ὄψιν του. Καθὰ δὲ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν ὁ Guillet ἔκαμε καλὴν χρῆσιν καὶ ἔντιμον τῶν διαφόρων πηγῶν, ἃς εἶχεν εἰς χεῖράς του, οὐδὲν προσθέσας ἢ δημιουργήσας, ἀλλὰ μόνον καταγράψας ὅ,τι εὗρε σχετικὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῶν λόγων τεκμαιρόμενοι, παραδεχόμεθα ὅτι ἡ ἀπολογία αὕτη εἶναι προϊὸν τῶν σκέψεων Ἕλληνος λογίου ἀνδρός· αἱ ἐν αὐτῇ σκέψεις καὶ γνῶμαι πολλάκις καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπανελήφθησαν· φαίνεται δὲ νὰ ἐγράφη ὑπό τινος τῶν ἐν Ἀθήναις κληρικῶν λογίων καὶ διεκοινώθη εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει διαμένοντας καπουτσίνους, πρὸς τοὺς ὁποίους συνεδέοντο διὰ φιλικῶν σχέσεων.

Ἂν ὁ ἱερομόναχος Δαμασκηνὸς εἶναι ὄντως πραγματικὸν πρόσωπον ἢ μὴ δὲν δυνάμεθα ἄλλοθεν νὰ βεβαιώσωμεν· ὁ Babin δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομά του, ὁ Guillet ὅμως καὶ ἀλλαχοῦ μνημονεύει τοῦ ἀνδρὸς ὡς δόντος αὐτῷ ἄλλας πληροφορίας ἱστορικὰς περὶ Ἀθηνῶν, καὶ ὡς ἐφημερίου τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐκκλησίας, ἥτις τότε ἦτο ἡ παρὰ τὴν νῦν μητρόπολιν ἐκκλησία.

Ὡς πρὸς αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἀπολογίαν παρατηροῦμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν αὐτὴν αὐστηρῶς· ἀρκεῖ ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφη, χρόνους δουλείας καὶ παθημάτων, καθ' οὓς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος οὐδεμίαν διέβλεπεν ἐλπίδα σωτηρίας εἰς ἑαυτό, καθ' οὓς ᾐσθάνετο μὲν ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ τι, ἔχον τὴν συνδρομὴν τῶν εὐρωπαίων, ἔβλεπε δὲ αὐτοὺς ἀκινητοῦντας καὶ ἀναισθητοῦντας εἰς τὰ παθήματα τῶν Χριστιανῶν, ὅπως κατανοήσωμεν καὶ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἐνιαχοῦ διαφαινομένην μεγαλαυχίαν. Περὶ τῶν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ἱστορικῶν παραδειγμάτων, κυρίως δὲ τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν, ἔνθα φαίνεται μικρά τις ἀντίφασις ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν περιπατητικῶν καὶ σχολαστικῶν, δὲν εἶναι βεβαίως ἐνταῦθα ὁ τόπος νὰ γράψωμέν τι.

Ὡς πρὸς τὸ σύγγραμμα δὲ τοῦ Guillet, σημειοῦμεν ἐν γένει ὅτι καίτοι δὲν φέρει τὸν τύπον τῆς ἀκριβείας ἐνιαχοῦ καὶ τῆς ἐντελοῦς ἐρεύνης καὶ παρατηρήσεως, εἶναι πηγὴ πολλῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀξία νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ μέλλοντός ποτε νὰ γράψῃ ἐκτενῆ ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀξίαν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πόλεως ταύτης.

Α. Μηλιαράκης.

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΠΑΠΠΑΧΡΗΣΤΟΣ

Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1828 ὁ Αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ἐλθὼν εἰς Βάρνην, κατεχομένην τότε ὑπὸ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν ἐπὶ πλοίου ἱστιοφόρου, διευθυνόμενος εἰς Ὀδησσόν. Κατὰ τὸν πλοῦν τρικυμία φοβερὰ ἐ-

1. Περὶ τούτων ὁ Guillet εἰς τὸ περὶ Κρήτης λέγει (σελ. 451)· «Οἱ ἀνδρεῖοι συνταγματάρχαι Ζυμπὶ καὶ Βάλσαμος καὶ ὁ λοχαγὸς Κάλαμος, ... ὧν θὰ διηγηθῶ μίαν ἡμέραν τὰ ἔργα, ἦσαν Σφακιανοί.»

Digitized by Google

κραγεῖσα ἤγαγεν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὸ κομίζον τὸν Αὐτοκράτορα πλοῖον. Ἡ τρικυμία ἦν πράγματι ἐξ ἐκείνων τῶν ἐκτάκτων καὶ σπανίων ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ Μαύρῃ θαλάσσῃ τρικυμιῶν. Ἔνθεν μὲν λυσσώδης καταιγίς, ὑετὸς μετὰ χιόνος, ψῦχος δριμὺ καὶ παχυτάτη ὁμίχλη, ἔνθεν δὲ ἡ παρουσία τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀναμιγνυομένου εἰς τὴν τοῦ πλοίου κυβέρνησιν καὶ διδόντος διαταγάς, οὐχὶ τὰς καταλληλοτέρας, παρέλυε πάσας τὰς προσπαθείας τοῦ τε πληρώματος καὶ τῶν κυβερνώντων. Ἐπί τινα χρόνον οὐδεὶς τῶν πλεόντων ἐγίνωσκε ποῦ τὸ πλοῖον, παραδοθὲν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐξαγριωθέντων στοιχείων, ἐφέρετο, ὅτε αἴφνης μετὰ φρίκης ἀνεγνώρισαν ὅτι παρέθεον τὴν ἀκτὴν οὐχὶ μακρὰν τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου. Φοβερώτερος ἀπέβη ὁ κίνδυνος τότε, διότι τὸ πλοῖον ἢ θὰ κατεσυντρίβετο μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ἀφιλοξένου ἐκείνης ἀκτῆς, ἢ, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προκειμένης ἀπωλείας, θὰ ἠναγκάζετο νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ἀναποφεύκτως θὰ ᾐχμαλωτίζετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀποβάλει πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας. Διὸ ἀφοῦ εἰς πολλοὺς τῶν περὶ αὐτὸν ἔδωκεν ἰδιοχείρως συντεταγμένην τὴν τελευταίαν του θέλησιν, ἀφορῶσαν τὴν τοῦ θρόνου διαδοχήν, ἐπὶ σκοπῷ ὅπως ὁ σωθεὶς παραπέμψῃ ταύτην ὅπου ἔδει, διέταξε τὸν πλοίαρχον νὰ εἰσορμήσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τυχούσης ἀνάγκης νὰ ἀνατινάξῃ τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα.

Τότε ἀξιωματικός τις τοῦ ναυτικοῦ ἐκ τῶν κατωτέρων τοῦ πλοίου, Παππαχρῆστος καλούμενος καὶ Ἕλλην τὸ γένος, σταθεὶς μετὰ παρρησίας ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος λέγει· «Μεγαλειότατε! ἀναλαμβάνω ἐγὼ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ σώσω τὸ πλοῖον, ἐγγυῶμαι δὲ νὰ ἀποφύγω καὶ τοὺς βράχους τούτους καὶ συνάμα τὴν ἐπικρεμαμένην ἅλωσιν, ἂν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εὐδοκήσῃ νὰ διατάξῃ ὅπως ἐγὼ μόνος κυβερνήσω τὸ πλοῖον μέχρι τοῦ πρώτου Ῥωσσικοῦ λιμένος.» Ὅτε δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, ὑποχωρήσας εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ αὐθάδους ἀξιωματικοῦ ὠνόμασε τοῦτον πλοίαρχον, καὶ ἔδωκεν ἀμέσως τὰς ἐπὶ τούτῳ διαταγάς, «Τώρα, ὡς Κυβερνήτης, ἐκφωνεῖ ὁ ἀρτιχειροτόνητος αὐθαδέστερον, τώρα ἀπαιτῶ νὰ κατέλθῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης μεθ' ὅλης τῆς συνοδίας Της εἰς τὰ ἐνδότερα δωμάτια καὶ νὰ μὴ ἀποχωρήσῃ μέχρι δευτέρας μου διαταγῆς.» Τοῦ δὲ Αὐτοκράτορος δυσπειθήσαντός πως: «Μεγαλειότατε, παρετήρησε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ ὁ Παππαχρῆστος, εἶμαι Κυβερνήτης τοῦ πλοίου κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, αἱ δὲ διαταγαὶ τοῦ πλοιάρχου ἐκτελοῦνται ἀνεγκλήτως καὶ ἐν ἀκαρεῖ.» Ἐπὶ τοιαύτῃ ἐλευθεροστομίᾳ ὁ ἱπποτικὸς Νικόλαος, δοὺς μὲ τὴν δεξιὰν τὸ νεῦμα τῆς στρατιωτικῆς εὐλαβείας, κατῆλθεν εἰς τὰ δωμάτια, μεθ' ὅλων τῶν ἀκολούθων του.

Τότε ἤρξατο ὄντως τιτανικὴ κατὰ τῶν στοιχείων πάλη. Ἀξιωματικοί τε καὶ ναῦται, ἐμψυχωθέντες ἐκ τοῦ θάρρους, τῆς πεποιθήσεως καὶ τῆς ἀταραξίας τοῦ Παππαχρήστου, ἐτέλουν θαύματα καρτερίας καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὸ τὸν νέον τοῦ πλοίου κυβερνήτην. Μετὰ πολύωρον ἀγῶνα κατώρθωσεν ὁ Παππαχρῆστος νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ξηρᾶς, πρὸς δὲ τὴν νύκτα ἐδυνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸ πλοῖον καί τινα τακτικὴν ὁπωσοῦν διεύθυνσιν. Ἐν τούτοις ἡ τρικυμία ἐξηκολούθει μαινομένη καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Τὴν ἐπαύριον ἐπῆλθε μικρά τις ὕφεσις, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ δυσανασχετῶν ἐν τοῖς δωματίοις καὶ θέλων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τὸ κατάστρωμα, ἔστειλε νὰ ζητήσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν ἄδειαν *ἀπὸ τὸν καλὸν Πάπαν*, ὡς ὠνόμασε τὸν Παππαχρῆστον. Ἀλλ' οὗτος δὲν τῷ ἐχορήγησε τὴν ἄδειαν, εἰπὼν ὅτι ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, αὐτὸς ἐκεῖνος θὰ προσκαλέσῃ τὸν Αὐτοκράτορα ἐπὶ τὸ κατάστρωμα. Ἔμεινε λοιπὸν καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν πεφυλακισμένος ὁ Νικόλαος. Ἐν τούτοις τὸ θάρρος καὶ αἱ ἡρωϊκαὶ τῶν κυβερνώντων καὶ τῶν ναυτῶν προσπάθειαι ὑπερίσχυον βαθμηδὸν τῆς τρικυμίας αὐτῆς. Ὁ Παππαχρῆστος οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν του, ὁμοίως καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ναυτῶν, μόνον δὲ περὶ τὸ ἑπόμενον μεσονύκτιον ἐλαττωθείσης ὁπωσοῦν τῆς μεγάλης τοῦ ἀνέμου ὁρμῆς, ἐδυνήθησαν νὰ ἀναπνεύσωσι μικρὸν ὅλοι.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ πλοῖον, ἐκτὸς κινδύνου ἤδη τυγχάνον, ἐλοξοδρόμει ὑπὸ ἄνεμον ἠπιώτερον ἐπὶ ἀγρίας ἔτι τὴν ὄψιν καὶ καχλαζούσης θαλάσσης. Τότε μόνον ἀποφασίσας ὁ Παππαχρῆστος νὰ ἐγκαταλίψῃ ἐπ' ὀλίγον τὴν θέσιν του κατῆλθε παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι καὶ Τὸν προσεκάλεσεν ἐπὶ τὸ κατάστρωμα, ἀφοῦ πρῶτον ἐζήτησε συγγνώμην διὰ τὴν τολμηρὰν συμπεριφοράν του. Ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς ἀπάντησιν τῷ ἐξέφρασε τὴν μεγάλην Του εὐαρέσκειαν, περιπτυξάμενος δὲ τὸν σωτῆρά του, ὡς τὸν ἀπεκάλεσε τρίς, ἠσπάσατο αὐτὸν ἐπὶ τῶν παρειῶν καὶ ἀνῆλθε φαιδρὸς ἐπὶ τὸ κατάστρωμα. Ἐκεῖ ὁ Παππαχρῆστος τῷ ἔδειξε τὴν διεύθυνσιν ὅπου κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς του ἔπρεπε νὰ φανῇ τὴν αὐγὴν τῆς αὔριον τὸ Φειδονῆσι, ἑξήκοντα μίλια ἀπέχον τῆς Ὀδησσοῦ. Καὶ ὄντως τὴν ἐπαύριον περὶ τὸ λυκαυγὲς τὸ πλοῖον ἐγκατέλιπεν ὄπισθέν του τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐρημόνησον, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐφάνη καὶ ὁ φάρος τῆς Ὀδησσοῦ. Ὁ Παππαχρῆστος προσεκάλεσε τὸν Αὐτοκράτορα ἵνα διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἴδῃ τὸν φάρον, καὶ τότε δεύτερον ὁ Νικόλαος τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν κατεφίλησεν, ἀποκαλέσας αὐτὸν σωτῆρά του καὶ σωτῆρα παντὸς τοῦ πληρώματος. Μετά τινας ὥρας, τοῦ πλοίου ἀγκυροβολή-

Digitized by Google

σαντος ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Ὀδησσοῦ, ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπεβιβάσθη μετὰ τοῦ Παππαχρήστου, τὸν ὁποῖον ἐκράτησε πλησίον του καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Ὀδησσῷ διαμονῆς του, συμπεριέλαβε δὲ καὶ εἰς Πετρούπολιν, ὅπου τὸν διώρισεν ἀμέσως κυβερνήτην πλοίου τῆς γραμμῆς.

Ὁ ἀτρόμητος καὶ ἐπιτήδειος ἐκεῖνος ναύτης ἦτο ἥκιστα ἐπιτήδειος αὐλικός. Ταπεινὸς, μετριόφρων, ἀφελέστατος, εἰς τὸ ἄκρον τίμιος δὲν ἐζήτησε νὰ ὠφεληθῇ τῆς ἐξαιρετικῆς ὑψηλῆς ἐκείνης εὐνοίας, τὴν ὁποίαν ηὐτύχησε νὰ λάβῃ. Ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν τακτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπέφυγε πάντοτε τὰς θέσεις ὅπου ἠδύνατο, ὡς τόσοι ἄλλοι, νὰ πλουτίσῃ καὶ ἀκινδύνως νὰ δοξασθῇ. Ὡς ἐκ τούτου ἐτελεύτησε γέρων μὲν ἤδη καὶ μὲ βαθμὸν ναυάρχου, ἀλλὰ πάντως ἀφιλόπλουτος, κατὰ δὲ παράδοξον σύμπτωσιν ἀπέθανεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου.

Ἀποχωρῶν ἔκ τινος ἐν τῷ χειμερινῷ παλατίῳ χοροῦ, ἔπεσεν ἀπόπληκτος, ὅτε κατήρχετο τὴν μεγάλην τοῦ παλατίου κλίμακα. Μαθὼν τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ ἔσπευσε λίαν τεταραγμένος καὶ λαβὼν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν ἀγαπητόν του γέροντα τὸν ἀνήγαγεν εἰς τὰ ἰδιαίτερά του δωμάτια, ὅπου κατὰ διαταγήν του ἦλθαν καὶ πάντες τῶν ἀνακτόρων οἱ ἰατροί. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ σώσῃ τὸ σωτῆρά του, οὐδὲ κατώρθωσέ τι τῶν ἰατρῶν ὅλων ἡ τέχνη. Ὁ Παππαχρῆστος συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν ἐπί τινα λεπτὰ τῆς ὥρας μόνον, ὅπως ἐννοήσῃ καὶ ἴδῃ τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του συντόνους προσπαθείας τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐξέπνευσε δὲ ἤρεμος καὶ φαιδρὸς ἐπὶ τῶν γονάτων ἐκείνου, ὃν εἶχεν ἄλλοτε διασώσει ἀπὸ θανάτου ἢ ἀπὸ ζωγρήσεως.

Ὁ Παππαχρῆστος ἦν Ἕλλην ἐκ τῶν εἰς Κριμαίαν ἐξ Ἠπείρου καὶ τῶν νήσων μεταναστευσάντων Ἑλλήνων ἐκείνων, οὓς ἡ μεγαλοφυὴς Αἰκατερίνη μετὰ τόσης ἐπιτυχίας ἐχρησιμοποίησε. Γνωστὸν ὅτι οὗτοι ἔλαβον μέγα μέρος εἰς τὴν σύστασιν τοῦ στόλου τῆς Μαύρης θαλάσσης, συντελέσαντες μεγάλως καὶ εἰς τὴν κατόπιν προαγωγήν του. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν διέπρεψαν οὐ μόνον ἐπὶ ἐντίμῳ ὑπηρεσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρίᾳ ἐν πάσαις ταῖς κατὰ τῶν Τούρκων ναυμαχίαις, ἐν αἷς ὁ Ῥωσσικὸς στόλος τοῦ Εὐξείνου ἠρίστευσε. Σήμερον δ' ἀκόμη λείψανά τινα τῶν κλεινῶν ἐκείνων τῆς Ἑλλάδος τέκνων, ὡς ὁ Ἀρκὰς, ὁ Κουμάνης, ὁ Μαγκανάρης, τιμῶσι τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῇ ναυτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας.

Εὐτυχήσαμεν νὰ ἴδωμεν τὸν Παππαχρῆστον ἐν Πετρουπόλει, ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του. Ἦν μικρὸς τὸ ἀνάστημα, γλυκὺς τὴν ὄψιν καὶ ἁπλούστατος τοὺς τρόπους. Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ του καταγωγῇ. Ὁ Παππαχρῆστος εἶχε δύο τέκνα· ἕνα υἱὸν καὶ μίαν θυγατέρα, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τὴν τύχην.

Πολλὰς γεννᾷ σκέψεις τὸ ἐπεισόδιον ὅπερ ἀτελῶς ἐνταῦθα ἐξέθημεν, ἀξιοπαρατήρητος δὲ ἡ μυστηριώδης αὐτοῦ σύμπτωσις. Κατώτερός τις ἀξιωματικὸς δι' ἀῤῥενωποῦ παῤῥησίας, διὰ τόλμης ἀσυνήθους, ἐπιβάλλων καὶ εἰς τὸν δεσποτικώτερον τῶν δεσποτῶν τὴν θέλησίν του, σώζει τὸν ἄνδρα, ὅστις ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ σώσῃ ἐν Ἀδριανουπόλει τὸν ναυαγοῦντα ἑλληνικὸν λαόν. Ὁποία πραγμάτων μεταβολὴ ἔν τε τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, χάρις τοῦ θάῤῥους καὶ τῆς εὐτολμίας ἑνὸς ἀφελεστάτου ναύτου!

Ἐν Λιβόρνῳ. Π. Γ.

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΒΑΝΔΥΚ

[Ἀντώνιος Βανδὺκ (Van Dykh), διάσημος ζωγράφος τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς, ἐγεννήθη ἐν Ἀμβέρσῃ τῷ 1599, ἀπέθανεν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1641.]

Ἱστορικὸν ἀνέκδοτον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἐκτεταμένων αἰθουσῶν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Λονδίνου *Ἁγίου Ἰακώβου* καὶ ὑπὸ τοὺς ἐκ δαμασκηνοῦ ὑφάσματος ἐστολισμένους τοίχους, ὅμιλος ὡραίων καὶ νεαρῶν γυναικῶν περὶ χειροτεχνήματα καὶ κομψοτεχνήματα καταγινομένων ἀνέμενον εὐθύμως συνδιαλεγόμεναι τὴν ἔγερσιν τῆς βασιλίσσης.

Ἦσαν αἱ ἐπίτιμοι αὐτῆς κυρίαι· μόνη δὲ διὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς σοβαρότητός της ἐπεσκίαζε τὰς λοιπὰς ἡ δούκισσα δ' Ἄλβυ, ἡ μεγάλη κυρία.

Μεταξὺ τῶν νεανίδων τούτων ἡ νεωτέρα διεκρίνετο ἐπὶ τῇ ἁπλότητι τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῇ σεμνότητι τῶν βλεμμάτων.

Ἦτο κόρη τινὸς τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Σκωτίας· ὁ πατήρ της, ὁ λόρδος Ῥοῦθβεν, εἶχε σπουδαίαν περιουσίαν καὶ οἰκόσημον ἔτι βαρύτερον τοῦ χρυσίου του. Ἡ Δόλλυ, οὕτως ὠνομάζετο, πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν ἀγγλικὴν αὐλὴν ἵνα μένουσα παρὰ τῇ βασιλίσσῃ τελειοποιήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν, ἣν εἶχε λάβει ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ. Κεκλεισμένη δὲ καὶ μονάζουσα ἀνέπτυσσε τὴν ψυχήν της, φύσει ῥέπουσαν πρὸς πᾶν σοβαρὸν, καὶ τὸ ὡραῖον ἀνεζωπύρου τὴν τρυφερὰν καὶ εὐαίσθητον αὐτῆς καρδίαν.

Δέκα ἐσήμανε τὸ μέγα ὡρολόγιον τῆς αἰθούσης καὶ ὅλων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὴν θύραν.

— Πολὺ ἀργεῖ νὰ ἔλθῃ, εἶπον πολλαὶ συνάμα φωναί. Ταυτοχρόνως δ' ὁ θεράπων ἀνήγγειλε τὸν ζωγράφον Βανδύκ.

Ὁ νεαρὸς μαθητὴς τοῦ Ῥούβενς, ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἐξησκημένος εἰς τὴν θέαν τοῦ ὡραίου, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ κίνημα θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως βλέπων ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τόσον ὡραίου κύκλου.

Digitized by Google

Ἡ δούκισσα δ' Ἄλβυ, παρατηρήσασα τὴν ἀμηχανίαν τοῦ νεανίου, προσεπάθησε νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ ἐκ τῆς ταραχῆς του καὶ τῷ εἶπε·

— Λέγουσιν ὅτι εἶσθε μεγαλοφυής, ἀγαπητὲ κύριε.

— Μὲ τιμᾶτε παραπολύ, κυρία δούκισσα· οἱ λέγοντες ταῦτα μὲ κρίνουσι ἐκ τῶν προτέρων, διότι μέχρι τοῦδε δὲν παρήγαγον τίποτε ἀκόμη ἐπιβεβαιοῦν τοῦτο.

Ἡ Δόλλυ, ὑπερήφανος ὡς Σκωτίς, ἠρυθρίασεν ἐξ ἀγανακτήσεως διὰ τὸ προπετὲς ὕφος τῆς δουκίσσης· ηὐχαριστήθη δὲ διὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νεαροῦ ζωγράφου καὶ προσήλωσεν ἐπ' αὐτοῦ τοὺς γλυκεῖς ὀφθαλμούς της· ὁ νεανίας τὴν ἐνόησε καὶ τὴν ηὐχαρίστησεν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας του.

— Καλά, καλά! Θὰ τὸ ἴδωμεν, εἶπεν ἡ δούκισσα, διότι ἡ βασίλισσα θὰ σᾶς δοκιμάσῃ ἐντὸς ὀλίγου· ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης θ' ἀνακαινίσῃ τὰς ζωγραφίας τοῦ παρεκκλησίου της· θὰ ἔχητε πολλὴν ἐργασίαν. Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα σᾶς παραχωρεῖται εἰς κατοικίαν τὸ μέγαρον Βλεφφόρδ, παλαιὸν μοναστήριον τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐντεῦθεν· θὰ ἦσθε ἐκεῖ ἐλεύθερος καὶ μεμονωμένος. Τὸ θέρος δὲ σᾶς παραχωρεῖται ὁ πύργος Ἐλταΐμ. Ἐπὶ πλέον δὲ θὰ ἔχητε μισθὸν τακτικὸν ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ κράτους. Εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ εἰς ἕνα καλλιτέχνην πιστεύω.

— Ἡ τέχνη εἶναί τι ὑψηλόν, τὸ ὁποῖον δὲν πληρόνεται, κυρία δούκισσα, καὶ ἂν κατεῖχον τὴν ἐν καλλιτεχνίᾳ μεγαλοφυΐαν, ὅπως διακαῶς ἐπιθυμῶ, αἱ εὔνοιαι τὰς ὁποίας μεγαλαυχοῦσα μοὶ ἀπαριθμεῖτε δὲν θὰ ἦσαν ἀρκεταὶ νὰ ἐξαγοράσωσι τὸν χρωστῆρά μου.

— Ὡραιότατα, εἶσθε ὑπερήφανος καὶ εἴμεθα μεγαλόφρονες· οὐχ ἧττον τὰς τιμὰς αὐτὰς θὰ τὰς ἀπολαύσητε ὑπὸ ἕνα ὅρον· ἡ βασίλισσα θὰ σᾶς ἀνακηρύξῃ ζωγράφον της, ἂν βραβευθῆτε εἰς τὸν διαγωνισμὸν τὸν προταθέντα εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Ῥώμης. Πρόκειται περὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας.

— Καλῶς, κυρία· ἀλλ' ἂν ἡ προστασία τῆς βασιλίσσης εἶναι ὑπ' αὐτὸν τὸν ὅρον, φοβοῦμαι μήπως δὲν τὴν ἀποκτήσω.

— Διατί;

— Διότι δὲν θὰ βραβευθῶ, ἀπήντησεν ὁ Βανδὺκ μετὰ θλίψεως, ἥτις ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Δόλλυ καὶ ἐξεδηλώθη ἐπὶ τοῦ εὐμόρφου προσώπου της.

— Καὶ διατί ἀρνεῖσθε τὴν τιμὴν ταύτην; δὲν ἔχετε πεποίθησιν εἰς ἑαυτόν;

— Ὄχι, κυρία, ἀλλὰ πῶς νὰ παραστήσω ὅπως πρέπει τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος; δὲν ἔχω πρότυπον.

Προφέρων τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις προσήλωσε τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς Δόλλυ.

— Παντοῦ ἐζήτησα ἀλλὰ ματαίως τὴν οὐρανίαν αὐτὴν μορφήν. Οὐδεμία περιέκλειε τὴν μυστικὴν ἐκείνην ἀγνότητα τῆς ψυχῆς τὴν ἀνατέλλουσαν ἐν τῷ βλέμματι, οὐδεμία εἶχε τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο καὶ ἐκπληκτικὸν κάλλος τὸ φανερούμενον ἐν ἑκάστῃ τῶν κινήσεών της.

Πᾶσαι αἱ νεάνιδες ἤγειραν συγχρόνως τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Βανδύκ· τὸν εὗρον εὐγενῆ καὶ ὡραῖον! Καὶ πράγματι, τὸ εὐρὺ καὶ καθαρὸν μέτωπόν του ἠκτινοβόλει ἐκ μεγαλοφυΐας.

— Ἀλλὰ μοὶ φαίνεται, κύριε ζωγράφε, ὅτι δὲν σᾶς ἐλλείπουν πρότυπα.

— Ναί, ὡραῖαι γυναῖκες τὰς ὁποίας πληρώνομεν. Ἀλλ' οὐδεμία ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν ὡραιότητα ἐκείνην ἥτις προσέβαλε τὰ βλέμματά μου. Φεῦ! ἡ γυνὴ τὴν ὁποίαν εὗρον, ἡ γυνὴ τὴν ὁποίαν χρειάζομαι, εἶναι εὐγενὴς ἥτις δὲν θὰ κατεδέχετο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς ἕνα πτωχὸν καλλιτέχνην.

Καὶ ταῦτα λέγων, ὕψωσε πρὸς τὴν Δόλλυ ὀφθαλμοὺς φλογερούς. Ἡ νεᾶνις ᾐσθάνθη τὸ βλέμμα καὶ ἐταράχθη· πᾶσαι δ' αἱ σύντροφοί της παρετήρησαν τὸ βλέμμα τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ἀγανακτήσει των ἐνόησαν ὅτι περὶ τῆς Δόλλυ ἐλάλει ὁ ζωγράφος.

Ἡ γραῖα δούκισσα οὐδὲν παρατηρήσασα, τῷ ἀπεκρίθη·

— Καὶ ποία εἶναι ἡ ἐπίσημος αὐτὴ κυρία;

— Αὐτὴ ἡ Παναγία, κυρία.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐχαιρέτισεν, ἀπέστειλε τελευταῖον χαιρετισμὸν πρὸς τὴν Δόλλυ καὶ προσέθηκεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν δούκισσαν·

— Ἐὰν βραβευθῶ θὰ μὲ ἐπανίδητε, κυρία, εἰ δὲ μὴ θὰ ἐγκαταλείψω τὴν Ἀγγλίαν.

Ὁ Βανδὺκ κατέλυσεν ἐν τῷ μεγάρῳ Βλεφφόρδ, κειμένῳ ἀπέναντι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου.

Ἅμα τοῦ Βανδὺκ καταλιπόντος τὰ ἀνάκτορα πασῶν τὰ σκώμματα διηυθύνθησαν κατὰ τῆς ἀτυχοῦς Δόλλυ· αἱ φθονεραὶ σύντροφοί της τὴν ἔκαμαν νὰ πληρώσῃ ἀκριβὰ τὴν προτίμησιν τοῦ Βανδύκ.

Ἐχωρίσθησαν, ἀλλὰ τῆς Δόλλυ ἡ καρδία εἶχε συντριβῆ. Μετὰ τὴν ἑσπερινὴν προσευχήν της τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου ὑπῆρξεν ἡ τελευταία σκέψις της.

Ἦτο μεσονύκτιον· ὁ οὐρανὸς ἔλαμπε διὰ τῶν μυρίων νυκτερινῶν του φανῶν, γλυκὺ φῶς ἐφώτιζε τὴν στοὰν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐξέτεινε τὰς ἀκτῖνάς του μέχρι τοῦ παλαιοῦ μοναστηρίου, τὸ ὁποῖον σκυθρωπὸν καὶ ζοφερὸν ἐφαίνετο ὅτι προσεύχεται μετὰ τῶν ἐρειπίων του. Αἴφνης θύρα τις τῶν ἀνακτόρων ἀνοίγεται, σκιὰ διέρχεται τὸν ἐξώστην καὶ ὀλισθαίνει κατὰ τὴν μεγάλην κλίμακα, διαβαίνει μόνη τὴν πλατεῖαν καὶ φθάνει εἰς τὴν θύραν τοῦ μοναστηρίου

Πῶς ἡ γυνὴ αὕτη ἐξῆλθε, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἐρείπια ταῦτα, εἶναι δύσκολον νὰ λεχθῇ· ἀλλ' ὅ-

Digitized by Google

μως· βέβαιον εἶναι ὅτι ἐγνώριζε τοὺς διαδρόμους, διότι ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν διῆλθε τὰς μακρὰς δενδροστοιχίας, καὶ φθάσασα εἴς τινα τῶν στοῶν τοῦ παρεκκλησίου εὑρέθη ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ ζωγράφου, διέβη ἐλαφρῶς χωρὶς νὰ θεωρήσῃ τίποτε πέριξ αὐτῆς, ἔλαβε κάθισμα καὶ ἐτοποθετήθη ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ ὀκρίβαντός του. Ὦ ἔκπληξις! ὢ χαρά! Ἡ γυνὴ αὐτη, ἡ τόσον ὡραία καὶ ἤρεμος, ἦν ἡ Δόλλυ! Ὁ δυστυχὴς καὶ τεθλιμμένος καλλιτέχνης, ὅστις δὲν ἠδύνατο οὐδὲν νὰ ἀναγράψῃ ἐκ τῆς οὐρανίας ταύτης μορφῆς, τὴν θεωρεῖ νῦν ζῶσαν ἐνώπιόν του· αὐτὴ μόνη ἔρχεται νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον. Ἀλλὰ τίς δύναμις τὴν φέρει; τίς σκέψις τῇ δίδει τοσαύτην δύναμιν καὶ τοσοῦτον θάρρος;

Ὁ ζωγράφος ἐγονυπέτησεν ἐνώπιόν της θέλων νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ! Ἀλλ' ἡ Δόλλυ νεύσασα εἰς αὐτὸν νὰ ἐγερθῇ, τῷ δεικνύει τοὺς χρωστῆρας. Τὸ βλέμμα της εἰσέδυσεν εἰς αὐτὸν διὰ φλογὸς τοσοῦτον καθαρᾶς, ὥστε ἐλησμόνησε τὴν πραγματικότητα τοῦ ὁράματος.

Φερόμενος ὑπὸ τῆς φαντασίας ἐν σφαίρᾳ ἰδεώδει καὶ αἰθερίᾳ, ἐγκατέλιπε τὴν γῆν, καὶ ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ζῶντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς!

Ὅτε ἡ κόρη παρετήρησεν ὅτι ὁ ζωγράφος ἐμπνευσθεὶς ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐπετέλει μόνος τὸ ἔργον του, ὅτε εἶδεν ὅτι ἡ ἀποτύπωσις τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου της διεμορφώθη, ἠγέρθη καὶ χωρὶς νὰ εἴπῃ λέξιν, ἀναλαβοῦσα τὸ ἥσυχον καὶ ἀσφαλὲς βῆμά της, ἐξῆλθε τοῦ μοναστηρίου διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ δι' ἧς εἶχεν εἰσέλθει.

Ὁ Βανδὺκ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων ἀπλανεῖς, τὸ στῆθος βεβαρημένον, τὴν φωνὴν ἐσβεσμένην, τὴν ἐθεώρει ἀπομακρυνομένην χωρὶς νὰ κάμῃ οὐδὲν κίνημα ἵνα τὴν κρατήσῃ. Δὲν ἦτο πλέον δι' αὐτὸν θνητή. Καὶ βλέπων αὐτὴν φεύγουσαν, ἐνόμισεν ὅτι βλέπει τὴν Παναγίαν ἀφιπταμένην πάλιν εἰς τοὺς οὐρανούς.

Καταπεπονημένος ὑπὸ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ πυρετοῦ ἔπεσεν ἐπὶ καθέδρας καὶ ἀπεκοιμήθη.

Ὅτε ἐξύπνησεν ἡ πρώτη του σκέψις ὑπῆρξε νὰ τρέξῃ εἰς τὸν πίνακά του. Παραφερόμενος ὑπὸ χαρᾶς ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἔργου του τὸ ὁποῖον ᾐσθάνετο ζῶν, ἐγονάτισε καὶ ηὐχαρίστησεν, εἴτε ἄγγελος ἦτο εἴτε γυνή, τὴν μορφὴν ἥτις τῷ εἶχεν ἐμφανισθῇ.

Μάτην προσεπάθησε νὰ ἀποκαλύψῃ τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου ὅπερ τὸν περιεκάλυπτε. Συνήθροισε τὰς ἀναμνήσεις του· οὐδεμία προσπάθεια τοῦ νοός του ἠδυνήθη νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Συνέχεεν ἐν τῷ πνεύματί του τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Δόλλυ· ἵνα συναγάγῃ δὲ τὰς σκέψεις του καὶ ἐξέλθῃ τῆς ταραχῆς του ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ πρὸς τὴν νεάνιδα τὸ ἑξῆς γραμμάτιον:

«Εἰπέ μοι ἂν ἀληθῶς εἶσαι ἄγγελος· εἰπέ μοι μὴ θέλῃς νὰ καταστήσῃς παράφρονα τὸν δυστυχῆ καλλιτέχνην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκες τὴν ζωήν· εἰπέ μοι τίς μ' ἐπεφάνη τὴν νύκτα ταύτην, ἢ Παναγία ἢ σύ;»

Ἡ μεγάλη δούκισσα δ' Ἄλβυ ἦν ἐπιτετραμμένη νὰ ἀναγινώσκῃ πρώτη πᾶσαν ἐπιστολὴν διευθυνομένην πρὸς τὰς περὶ αὐτὴν νεάνιδας. Ποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς της ὅτε ἀνέγνωσε τὰς γραμμὰς ταύτας!

— Φρίκη, ἀνέκραξε! Πρόσωπον τόσον ὑψηλῆς περιωπῆς νὰ προδίδῃ τὰ καθήκοντά του, καὶ νὰ μεταβαίνῃ νύκτωρ πρὸς συνάντησιν ἑνὸς ζωγράφου.

Προσεκάλεσε τὴν ἔνοχον. Ἀλλ' ἡ ὀργή της ἐδιπλασιάσθη ὅτε ἡ Δόλλυ γαλήνιος καὶ γλυκεῖα, ὅπως συνήθως, τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι οὐδόλως ἐνόει τὰς ἐπιπλήξεις της. Ἡ δούκισσα, ἥτις ἤλπιζε βαθεῖαν σύγχυσιν καὶ εἰλικρινῆ ἐξομολόγησιν καὶ ἥτις ὑπ' αὐτὸν τὸν ὅρον ἤθελεν ἴσως συγχωρήσει, δὲν παρεδέχθη τίποτε. Ἡ εἴδησις διεδόθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ δυστυχὴς Δόλλυ ἐξουθενωθεῖσα καὶ ἀτιμασθεῖσα ἀποπεμφθῇ τὴν ἐπαύριον καὶ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν πατέρα της.

Δάκρυα, παρακλήσεις, οὐδὲν ἴσχυσαν· τῇ ἀφέθη μόνον ἡ νὺξ εἰς μετάνοιαν.

Ἡ δούκισσα ἵν' ἀποφύγῃ νέον σκάνδαλον προσεκάλεσε τὴν νεάνιδα νὰ κατακλιθῇ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς δωματίῳ. Ἐσήμανε μεσονύκτιον καὶ ἡ Δόλλυ, ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, ἠγέρθη. Ἀφυπνισθεῖσα ὑπὸ τοῦ κινήματος τούτου τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὸν ἀνήσυχον ὕπνον της, ἡ δούκισσα ἠγέρθη καὶ αὐτή· ἐπιθυμοῦσα δὲ νὰ καταπείσῃ τοὺς πιστεύοντας ἀκόμη εἰς τὴν ἀθωότητα τῆς Δόλλυ προσεκάλεσε τὰς κυρίας τῶν ἀνακτόρων.

Ἥναψαν δᾷδας· ἡ δούκισσα ἀκολουθουμένη ὑπὸ πολυαρίθμου συνοδίας ἔτρεξεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς Δόλλυ, ἥτις διέβη αὖθις τὰς μεγάλας αἰθούσας, τοὺς μακροὺς περιβόλους, τὴν εὐρεῖαν πλατεῖαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἔφθασεν ὅπως τὴν προτεραίαν εἰς τὴν θύραν τοῦ μοναστηρίου. Οὐδεὶς πλέον ἀμφέβαλε περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς δυστυχοῦς κόρης. Εἰσῆλθον κατόπιν αὐτῆς εἰς τὸ ἐργαστήριον, καὶ εἶδον τὴν νεάνιδα καθημένην ἐπὶ τοῦ ὀκρίβαντος. Ὁ περὶ αὐτὴν θόρυβος καὶ αἱ δᾷδες αἵτινες ἔρριπτον ζωηρὸν τὸ φῶς των τὴν ἀφύπνισαν.

Ἦτο ὑπνοβάτις· οὕτω δ' ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην ὅστις τῇ ἀπέδωκεν ἐν ἔρωτι ὅ,τι ἐκείνη τῷ ἔδωκεν ἐν δόξῃ. Τοῦ Βανδὺκ ἡ Παναγία ἐβραβεύθη ἐν τῷ διαγωνισμῷ, αὐτὸς δ' ὑπερεπλήσθη ἐν τῇ ἀγγλικῇ αὐλῇ τιμῶν καὶ πλούτου.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἁγίῳ Παύλῳ οἱ γάμοι τοῦ ζωγράφου Βανδὺκ μετὰ τῆς Δόλλυ, τῆς θυγατρὸς τοῦ εὐγενοῦς κόμητος Ῥουθέεν.[1] Δ. Π. Λ.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικήν, ἐν Παρισίοις ὑπάρχουσι 47,248 οἰκογένειαι ἐπαιτῶν, ἢ 132,357 ἄτομα.

1. Παρνασσός.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΑΔΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΥΝΗΓΕΣΙΑΣ

—

Ἡ ἐπιδημικὴ τῶν ἐντόμων ἀνάπτυξις, κατὰ τὴν γνώμην σοφωτάτων ἀνδρῶν, ἐθεωρήθη ὡς διατάραξις τοῦ ἰσοζυγίου τὸ ὁποῖον ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς ἔθετο ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ σχέσει τῶν ὀργανικῶν ὄντων· ὅπου ἡ μεταξύ των ἰσοῤῥοπία βαίνει ὁμαλῶς, ἐκεῖ τὰ πάντα βαίνουσι κατὰ φύσιν. Διὰ νὰ ἐννοηθῶ δὲ σαφέστερον ἀναφέρω ἓν παράδειγμα.

Πρό τινων χρόνων ἐγένετο μεγάλη ἀφορία τῆς *ἀρωματικῆς βανίλλης* ἐν Φερναμπούκῳ τῆς Βραζιλίας, ἡ δὲ τιμὴ τῆς βανίλλης, τῆς ὁποίας ἡ Εὐρώπη ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην, κατήντησεν ὑπέρογκος· διατί δὲ τοῦτο; διότι τὸ ἔντομον τὸ εὑρίσκον τροφὴν ἐντὸς τῶν ἀνθέων τῆς βανίλλης, καὶ διευκολῦνον διὰ τῶν κινήσεων τῶν πτερῶν του τὴν γονιμοποίησιν αὐτῶν, ἐξ ἧς πηγάζει καὶ ἡ καρποφορία, κατεστρέφετο ἔκ τινος εἴδους πτηνῶν τὰ ὁποῖα παραδόξως, ἕνεκα ἄλλης τινὸς ἀγνώστου φυσικῆς ἀνωμαλίας, ἐπληθύνθησαν ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος. Τί δὲ ἔκαμον οἱ Βραζιλιανοὶ καὶ οἱ τοῦ Φερναμπούκου κάτοικοι; ὡπλίσθησαν πάντες καὶ ἐξολόθρευσαν τὰ πτηνὰ ἐκεῖνα. Τοῦτο εἶναι ἱστορικὸν γεγονός· ἂς τὸ ἐφαρμόσωμεν ἤδη ἀντιστρόφως εἰς ἡμᾶς.[1] Πλησμονὴ βλαπτικῶν ἐντόμων, ὅπως ἀλλαχοῦ, ζῇ καὶ θέλει ζήσει, οὐχὶ μόνον ἐν Ἑλλάδι ἀλλ' ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· διὰ νὰ μὴ καταντήσωσι ταῦτα ἄλλη πληγὴ τοῦ Φαραώ, καὶ διὰ νὰ τραφῇ δι' αὐτῶν ἄλλη πλάσις, ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς ἔπλασε πτηνὰ ἅτινα τρεφόμενα δι' αὐτῶν φέρουσι τὴν ἰσοῤῥοπίαν. Διὰ τὴν ἰσοῤῥοπίαν δὲ ταύτην καὶ οἱ μετὰ Θεὸν σοφοὶ νομοθέται τῆς γῆς, ἐρωτήσαντες τοὺς εἰδικοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφούς, ὥρισαν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν δύναταί τις νὰ φονεύῃ τὰ πτηνὰ διὰ νὰ τραφῇ ἢ νὰ διασκεδάσῃ, καὶ ἐθέσπισαν νόμον σύμφωνον πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους· οὐδεὶς κατ' αὐτὸν τὸν νόμον ἐξέρχεται εἰς θήραν πτηνῶν εἰμὴ *καθ' ὡρισμένην τοῦ χρόνου ἐποχήν*,[2] οὐδὲν ἀμύστακον παιδάριον δύναται νὰ φέρῃ ὅπλα φονεῦον ἐξ ἀπροσεξίας αὐτὸ ἑαυτὸ ἀντὶ πτηνοῦ. Τί δὲ γίνεται ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλλάδι; *Πᾶς τις ἐν ὁποιαδήποτε ὥρᾳ τοῦ ἔτους θελήσῃ, ἄνευ ὁπλοφορίας! ὁποιασδήποτε ἡλικίας καὶ ἂν ἦναι, ἐξέρχεται εἰς ἄγραν!* Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας μας ἀπὸ πτηνῶν, διότι, ὡς *καὶ αὐτοὶ οἱ πολύτοκοι πυργῖται ἐξέλιπον!*

1. Πραγματευθέντες ἄλλοτε περὶ τοῦ ἐπιδημικῶς ἐνσκήψαντος σκώληκος εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ σταφιδαμπέλους, ἐθεωρήσαμεν ὡς μίαν τῶν αἰτιῶν τοῦ βλαπτικοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐντόμων τὴν ἔλλειψιν τῶν πτηνῶν ἅτινα τρέφονται δι' αὐτῶν.

2. Ἐν Γερμανίᾳ καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νόμου ἐπιτετραμμένην ἐποχὴν τῆς κυνηγεσίας ὁρίζονται καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ὁποῖα δύναταί τις νὰ φονεύσῃ. Σ. τ. Δ.

Πολλὰς δὲ ἑκατοντάδας ἐντόμων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς κατάστασιν καμπῶν θέλει διὰ νὰ ζήσῃ ἓν ζεῦγος πυργιτῶν, χελιδόνων, μελισσουργῶν, ἀηδόνων, κοσσύφων καὶ ἄλλων διαφόρων πτηνῶν. Ποία δὲ ἡ συνέπεια τούτου; ὁ μέγας καὶ καταστρεπτικώτατος πληθυσμὸς τῶν ἐντόμων. Εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον δὲν ἔμειναν εἰμὴ μόνον τὰ *διαβατικὰ* πτηνά, καὶ ταῦτα ὀλίγιστα, τὰ ὁποῖα ἀναφαίνονται κατ' ἔτος διότι, εὐτυχῶς, δὲν διαβαίνουσιν ἐκ τῆς ἰδικῆς μας μόνον *φιλελευθέρου χώρας!* Οἱ ποιμένες ἀφ' ἑνὸς καίουσι τὰ δάση μας δι' ὀλίγον χόρτον, ἑκατὸν δὲ χιλιάδες κυνηγετικῶν ὅπλων τοὐλάχιστον, βροντοβολοῦσι καθ' ἅπασαν τὴν χώραν μας· καὶ θέλετε νὰ μὴ γίνωσι σκωληκόβρωτοι αἱ σταφίδες μας, τὰ ὀπωροφόρα δένδρα μας, τὰ λαχανικά μας; Θέλομεν βραδύνει, βεβαίως, ἀκόμη ἕως ὅτου φθάσωμεν εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τοῦ πολιτισμοῦ ὅστις ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, οὐχὶ μόνον δὲν καταστρέφει τὰ εὐεργετικὰ διὰ τὴν γεωργίαν πτηνά, ἀλλὰ καὶ τὰ προστατεύει, τὰ τρέφει, τὰ πολλαπλασιάζει ἐντὸς τῶν ἰδιοκτήτων γαιῶν. Ἂς ἔμβῃ λοιπὸν εἰς *πλήρη ἐνέργειαν* ὁ περὶ κυνηγεσίας νόμος, ἂς μὴ φονεύεται ἡ πέρδιξ ἀφίνουσα νὰ ψοφήσωσιν ἐξ ἀσιτίας οἱ νεοσσοί της, ἂς κυνηγῶσι, *φορολογούμενοι ἁδρῶς*, οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος κυνηγοί, καὶ οἱ εὔποροι, οἱ θέλοντες νὰ διασκεδάσωσιν· οὐχὶ δὲ πᾶς ὁ βουλόμενος, οὐχὶ ὁ φονεύων τοὺς γύπας τοὺς κατατρώγοντας τὰ πτώματα, οὐχὶ οἱ πυροβολοῦντες τὰς ἀηδόνας πέριξ τοῦ κήπου τῶν ἀνακτόρων, οὐχὶ οἱ καταστρέφοντες τὰ ἀθῶα πτηνὰ τὰ τρώγοντα τοὺς σκώληκας τῶν σταφιδαμπέλων μας.

Ἐπικαλούμεθα τὴν τήρησιν τῶν κειμένων νόμων κατὰ τῶν ἄνευ ἀδείας ὁπλοφορούντων, ἥτις ἔχει διπλοῦν τὸν σκοπόν, 1) τῆς τάξεως, καὶ 2) τῆς εἰσπράξεως δικαιωμάτων ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Κατὰ τὸ Journal d'agriculture pratique, ἐν Γαλλίᾳ ἐχορηγήθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1869 328,886 ἄδειαι κυνηγεσίας, δι' ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐπλήρωσαν οἱ λαβόντες οὐχὶ 3 ἑλληνικὰς δραχμάς, ἀλλὰ 25 φράγκα, τουτέστι τὸ δεκαπλοῦν σχεδόν. Ἐν Γαλλίᾳ εἰσπράττονται ἐτησίως ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοιούτων ἀδειῶν ὑπὲρ τὰ 8 ἑκατομμύρια φράγκων![1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

⁂ Εἶναι τόρα τόσος καιρὸς ὅπου συζῶσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐν τούτοις ἀκόμη δὲν ἐγνωρίσθησαν. Ἀμφότεροι ἔχουσι περὶ ἀλλήλων ἐσφαλμένας ἢ ἀορίστους καὶ λίαν συγκεχυμένας ἰδέας. Οὕτως, ἐν παραδείγματι, εἶνε τόρα

1. Ἐσταλ. ἐκ τῶν Γεωπονικῶν τοῦ κ. Θ. Ὀρφανίδου.

Digitized by Google

5,000 χρόνοι, ὅπου αἱ γυναῖκες ἔχουν πείσει τοὺς ἄνδρας ὅτι εἶνε τὸ ἀσθενὲς φῦλον, ἐνῷ ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι εἶνε ἀκατάβλητοι καὶ θὰ ἦσαν ἀθάνατοι, ἐὰν δὲν ἐβαρύνοντο τὴν ζωήν, ἀφοῦ παρέλθῃ ἡ νεότης. (Ἀλφόνσος Κάρρ).

⁂ Ὁ ὑγιὴς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἄνθρωπος, ὅσον χαμηλὰ καὶ ἂν πέσῃ, ἔχει πάντοτε δέκα πιστοὺς φίλους διὰ νὰ τὸν ἀνεγείρωσιν· οἱ φίλοι οὗτοι εἶνε οἱ δέκα δάκτυλοί του.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΚΛΕΠΤΟΥ

Κοῦφια πέφτουν τουφέκι' ἀπ' ἀνάρια
Καὶ 'ς τοῦ Σίρτση ταῖς ῥάχαις βοΐζουν·
Μαζευμένα εἶν' ἐκεῖ παλληκάρια,
Ποῦ τὰ πεῦκα βογκᾶνε καὶ τρίζουν.

Ἀπὸ ξένα λημέρι' ἀνταμόνουν
'Σ ἐρμοκκλῆσι ὁλόγναντο ῥάχης,
'Σ ἕνα μνῆμα βαϊόκλαρα στρώνουν
Κι' ἀνδριᾶς λένε τραγούδια καὶ μάχης.

Χύθη ὁ ἥλιος· ἡ πάχνη διαλυέται,
Ἡ αὐγὴ σὰν τὴν νειότη γελάει·
Σὰν πουλιοῦ ξεσυρμάδ' ἀγρυκέται
Εἰς τὰ φύλλα τ' ἀέρι ἂν περνάῃ.

Σὲ δροσιᾶς ψιλαῖς στάλαις σκορπιῶνταν
Μι' ἀντιλιάδα σὲ μύριαις· ἀγνάντια
Ἂν ἡ χλόη σὲ φύσημα ἐσειόνταν,
Λὲς καὶ χίλια νὰ ἐτρέμαν διαμάντια.

Ξενοιαστὰ τὰ κλεφτόπλα πηδᾶνε,
Τὸ λιθάρι ἄλλοι ῥίχνουν σιμά τους,
'Σ τ' ἀργυρᾶ τους τσαπράζια βροντᾶνε
Τὰ χρυσᾶ κρεμαστὰ χαϊμαλιά τους.

Ῥουσαλιοῦ ἐξημέρωνε 'μέρα,
Ποῦ 'ς τὸν κάτ' ἡ ψυχαῖς κόσμο κλειένται·
Μὰ 'ς τοῦ Γεώργου τὸν τάφο μητέρα
Δὲν στενάζει, τραγούδι' ἀγρυκένται.

Σταυραδέλφια 'ς τὸ χρόνο περνᾶνε,
Ὅταν χλιαίνει τὸ χιόνι καὶ λυώνει·
Τ' ἄρματά τους σὲ πεῦκο κρεμᾶνε,
Ποῦ τὸν ἔρημο τάφο τ' ἰσκιώνει.

Δὲν τὸν κλαῖν, τραγουδᾶνε τὴ μάχη
Ποῦ σκοτώθη, καὶ ῥίχνουν λουλούδια·
Μόνη ὁ κλέφτης τιμὴ θέλει νάχῃ
Σὰν χαθῇ νὰ τοῦ βγάλουν τραγούδια.

Ἐκεῖ ἀκοῦς τὸ τουφέκι νὰ πέφτῃ,
Νὰ βογκοῦν ῥεματιαῖς 'ς τὴ βοή του·
Τέτοια δίνουν τιμὴ 'ς κάθε κλέφτη,
Τί ἀπὸ μι' ἄνοιξ' ἀρχίζει ἡ ζωή του.

Ἐχαμόγερνε ὁ ἥλιος τὸ βράδυ·
Τὰ πουλιὰ εἰς τὴν ἔρμο σιγοῦσαν,
Μιᾶς φλογέρας βοσκοῦ 'ς τὸ λειβάδι
Τὰ λαλήματ' ἀκόμ' ἀντηχοῦσαν.

Τὰ κλεφτόπλα τριγύρω καθίζουν,
Γιὰ τὸ Γεώργο νὰ λὲν ἀρχινᾶνε,
Μὰ τὰ 'μάτια τοῦ Λάμπρου δακρύζουν,
Βουρκωμένα 'ς τὸ μνῆμα γυρνᾶνε.

«Μ' ἀπιστιὰ τὸν σκοτῶσαν! τοὺς λέει·
»'Σ τὸ δεξί μ' ἐφονεύθη τὸ πλάϊ!»
—«Λάμπρο, πές μας!» τοῦ λέν, κι' αὐτὸς κλαίει,
Καὶ μὲ πόνο ψυχῆς ἀρχινάει·

«Τοῦ Μαγιοῦ γλυκοχάραζε ἡ πούλια,
Μελιχρὸ τὸ φεγγάρι 'φαινόταν·
Πουρπουλίζαν 'ς τὰ φύλλα ἀγριοπούλια,
Καὶ 'ς τοὺς κάμπους ἡ πάχν' ἁπλονόνταν.

Μ' ἕνα ὄνειρο ὁ Γεῶργος ξυπνάει,
Συμφορὰ σὰν νὰ γνώριζ' ὁ νοῦς του·
'Σ ἔννοιαις μύριαις τὸ νοῦ του σκορπάει,
Μὰ κρυμμένους κρατεῖ τοὺς σκοποὺς του.

Δὲν παιδιά, τὸ σφακτὸ πρὶν νὰ σφάξουν,
Πῶς τὸ μαῦρο τὸ Χάρο γνωρίζει,
Καὶ τὴν ὥρα μαχαῖρι ποῦ δράξουν,
Δὲν πηγαίνει, νοιασμένο μουγκρίζει.

Ἔτσι ὁ νοῦς του νοιασμένος γυρνοῦσε,
Κι' ἂν τὸν εἶχε ἡ ἀνδρία γιὰ 'παίνια,
Τώρα φύλλο τ' ἀέρι ἂν κινοῦσε,
'Σ τ' ἄρματά του γυρνοῦσε τὴν ἔννοια.

Νὰ 'ς τὴ βίγλα ἕνας γέρος καὶ φθάνει,
Μὲ τὸ Γεῶργο ζητεῖ νὰ μιλήσῃ·
«Πάει ἡ Χάϊδω, τοῦ λέει, νὰ λευκάνῃ,
Καὶ μηνάει ν' ἀνταμῶστε 'ς τὴν βρύσι.»

Ψαχτὰ 'μάτι 'ς ἐκεῖνον καρφώνει·
«Ποῦ τὴν εἶδες τὴν Χάϊδω;» ῥωτάει·
—«Τὸ νυχτόσαρκο, μὲ ηὗρε 'ς τ' ἀλῶνι,
»'Σ τὸ νερὸ ποῦ περνοῦσε νὰ πάῃ.

»Γιὰ τὸν κόπο μαντύλι μοῦ νέθει,
»Τί ἀπὸ λάδι τὴν ἔχω παιδί μου·
»Καὶ σοῦ εἶπα ὅ,τι αὐτὴ μοῦ ἐμπιστεύθη.
»ἔτσι ἀκρίματη νὰ ἦνε ἡ ψυχή μου!»

Προῦ χυθῇ τ' αὐγινὸ ἀκόμ' ἀστέρι,
Προῦ τὰ λάφια νὰ βγοῦν νὰ βοσκήσουν,
Ῥοβολᾶμε· κ' ἐμπρὸς σὲ χαρτέρι
Τὰ σκυλιὰ μᾶς φυλᾶν νὰ χτυπήσουν!

'Σ τὸ πετρόββεμ' ἀπ' ἔξω, θυμοῦμαι,
Ποῦ τὸν τόπο πλατάνια τὸν κρύφτουν,
Ποδοβόλημα, λάφισμ' ἀκοῦμε,
δὲν τ' ἀκούσαμ' ἀκόμη . . . καὶ ῥίχτουν.

Φωτιὰ ἐμεῖς, φωτιὰ ἐκεῖνοι, καὶ ἐῤῥίχτη·
«Τὸ σπαθί σου, μοῦ λέει, κ' ἐμπρὸς ἔλα!»
Κι' ὁ καπνὸς τῆς μπαρούτης τὸν κρύφτει
Μ' ἀναφτὴ 'ς τὴ φωτιὰ φουστανέλλα.

Δύο κάτω νεκροὺς δρασκελάει,
Κ' οἱ λοιποὶ 'ς τὴ φευγάλα γλυτόνουν·
Μὰ δυὸ βόλια 'ς τὰ στήθη ἀγρυκάει,
Π' ἀρχινᾶν 'ς τὴν καρδιὰ νὰ κρυόνουν.

Τῆς πληγαῖς μὲ μαντύλι τοῦ δένω,
Μὰ ἡ πληγαῖς του τὸ αἷμά του χύνουν
«Λάμπρο! μοῦ εἶπε, καϋμένε, πεθαίνω!
»Ἄ! τὰ βόλια 'ς τὸν Χάρο μὲ δίνουν!

»Τ' ἄρματά μου σύ, Λάμπρο μου, νάχῃς·
»Πὲς τῆς Χάϊδως, ἡ δόλια μὴν κλάψῃ·
»'Σ τὸ ἐρμοκκλῆσι ἂς ἔρθῃ τῆς ῥάχης,
»Δειξ' τὸ μνῆμα, κερὶ νὰ μ' ἀνάψῃ.

«Τὴν καϋμένη! . . . δὲν μ' ἄφησε ἡ μοῖρα» . .
Τοῦτο πρόφθασε κ' εἶπε, καὶ σδύνει.
Βαρὺ τότε κουφάρι τὸν πῆρα
Καὶ τὸν θάψαμε» . . .

Παύει ὁ Λάμπρος, κ' εὐθὺς σηκωθῆκαν,
Τὰ τουφέκια 'ς τὸ μνῆμα ἐτινάξαν·
Τὸ φιλὶ χωρισμοῦ φιληθῆκαν
Κι' ἀπ' ἐκεῖ 'ς τὰ βουνά τους πετάξαν.[1]

1. Δημοσθένης Βαλαβάνης.

Digitized by Google

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Χατζῆ-Κώστα ἐν ἔτει 1876.

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ὀρφανοτροφείου (1856) μέχρι σήμερον ἐξεπαιδεύθησαν ἐν αὐτῷ 288 ὀρφανοὶ ἔκ τε τῆς ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 1876 διητῶντο ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ 100 ὀρφανοί, ἐξ ὧν 27 ῥάπται, 25 ὑποδηματοποιοί, 28 ξυλουργοί, 20 σιδηρουργοί.

Ἡ κτηματικὴ περιουσία τοῦ καταστήματος σύγκειται ἐκ τῆς δωρηθείσης μεσημβρινῆς πτέρυγος τοῦ καταστήματος ὑπὸ τοῦ Κωνς. Βράνη, ἐπεκταθείσης διὰ δαπάνης τοῦ Ὀρφανοτροφείου ἐκ δρ. 438,505, ἡ ἀξία τοῦ οἰκοπέδου, ἓν περιβόλιον ἐν Πατησίοις, ἕτερον οἰκόπεδον καὶ δύο δράμια ὕδατος.—Ἡ χρηματικὴ περιουσία τοῦ καταστήματος ἀνέρχεται εἰς δρ. 555,768. Ἡ ἀξία ὅμως 252 μετοχῶν τῆς Ἐθν. Τραπέζης, ἀνηκουσῶν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ, σημειοῦται ὑπὸ τὴν τιμὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἠγοράσθησαν, τῶν δρ. 1,261.40 ἑκάστη, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τρέχουσαν.—Τὰ ἔσοδα κατὰ τὸ 1876 ἀνῆλθον εἰς δρ. 81,786.48, (ἐξ ὧν τακτικὰ δρ. 73,309.25 καὶ ἔκτακτα δρ. 8,477 23), τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 62, 761.01 (τὰ προϋπολογισθέντα ἦσαν δρ. 72, 900.)—Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1877 ἀνέρχεται εἰς δρ. 66 960.—Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ Ὀρφανοτροφείου σύγκειται ἐκ τῶν κκ. Γ. Α. Βασιλείου, προέδρου, καὶ τῶν μελῶν Φιλίππου Ἰωάννου, Π. Καλλιγᾶ, Θ. Ν. Γκίκα, Κ. Δούμα καὶ Γ. Ν. Κουτσογιάννη.—Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐσχάτως ἐκθέσεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καταστήματος τοῦ ἔτους 1876, ἐξ ἧς ἠρανίσθην τὰς ἀνωτέρω σημειώσεις, ἀποσπῶ τὸ ἑπόμενον ἀξιομνημόνευτον γεγονός·

Παῖς, τοῦρκος τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ θρήσκευμα, ἀκολουθήσας τοὺς ἐκ Κρήτης πρόσφυγας καὶ βαπτισθείς, εἰσήχθη ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ. Μετὰ τέσσαρα ἔτη μαθὸν τὸ Συμβούλιον, ὅτι ἡ ἐν Κρήτῃ μήτηρ τοῦ παιδὸς ἐθρήνει αὐτὸν ὡς ἀποθανόντα ἢ φονευθέντα, ἐθεώρησε καθῆκόν του νὰ τὴν εἰδοποιήσῃ διὰ τοῦ ἐνταῦθα Προξενείου τῆς Τουρκίας, ὅτι ὁ υἱός της ζῇ καὶ δύναται νὰ τὸν παραλάβῃ. Πλήρης χαρᾶς αὕτη ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ἔσπευσε διὰ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης νὰ ζητήσῃ τὸν υἱόν της. Μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπείσθη οὗτος ἵνα μεταβῇ παρὰ τῇ μητρί του ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει, ὅτι θὰ μείνῃ ἡ θέσις του κενὴ μέχρις τῆς μετὰ ἕνα, ὡς ἔλεγε, τὸ πολὺ μῆνα ἐπανόδου του. Παραλαβὸν αὐτὸν τὸ Προξενεῖον τῆς Τουρκίας ἐπεβίβασε τοῦ ἀτμοπλοίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν Σύρῳ προσέγγισίν του, μεταμεληθείς, ἀπέδρα καὶ κρυβεὶς ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον. Μετ' οὐ πολὺ θεῖός τις τοῦ παιδός, ὀθωμανὸς καὶ ἀξιωματικὸς ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ, ἦλθεν ἐπίτηδες ἐνταῦθα ζητῶν ἐπιμόνως νὰ τὸν παραλάβῃ. Μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ τὸν πείσῃ κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν Προξενεῖον, ὅπερ διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ παιδὸς τούτου. Προσαχθεὶς οὗτος εἰς τὸ Προξενεῖον, παρόντος καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας, καὶ προτραπεὶς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κρήτην παρὰ τῇ μητρί του, ἀπεκρίθη ἐντόνως, παρόντος καὶ τοῦ θείου του, ὅτι δὲν θέλει τοῦ λοιποῦ νὰ ἦναι τοῦρκος, ἀλλ' ἕλλην καὶ Χριστιανός. Οὕτως ἔμεινεν ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ καὶ ἀποφοιτήσας κατὰ τὸ ἔτος 1875 ἐξακολουθεῖ μετερχόμενος ἐν Ἀθήναις τὸ ἔργον τοῦ λεπτουργοῦ, ὅπερ ἐδιδάχθη ἐν τῷ μνημονευθέντι φιλανθρωπικῷ καταστήματι.

Πεδία τῆς Ἀττικῆς.

Πεδία ἄξια λόγου τρία ἐκτείνονται μεταξὺ τῶν ὀρέων τῆς Ἀττικῆς· α') τὸ *Ἐλευσίνιον*, μεταξὺ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τῆς ἑλώδους παραλίας τοῦ κόλπου τῆς Ἐλευσῖνος, ὁ σιτοβολὼν τῶν Ἀθηνῶν, οὗ ἕνεκα οἱ Σπαρτιᾶται ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικήν, διέταμον αὐτό· διῃρεῖτο δὲ τὸ πεδίον τοῦτο εἰς τρία μέρη, τὸ *Ῥάριον πεδίον*, ὃ καὶ πρῶτον ἐσπάρη, τὸ δυτικόν, τὸ μεῖζον ἀνατολικὸν *Θριάσιον*, ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου δήμου, καὶ εἰς τὴν *ἱερὰν* ἢ *ὀργάδα γῆν* τὴν παρὰ τὴν Μεγαρίδα, ἥτις ἦτο ἄθικτον κτῆμα τῆς Δήμητρος.

β') τὸ *Κεκρόπιον* καὶ ἁπλῶς *πεδίον* ὀνομαζόμενον, πρὸς Β. τῶν Ἀθηνῶν μεταξὺ Αἰγιάλεω καὶ Ὑμηττοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Κηφισσοῦ περιρρεόμενον. Παντὸς τοῦ πεδίου τούτου δεσπόζει ἀπὸ τῆς Πάρνηθος ἡ ὀχυρὰ Δεκέλεια, ἣν διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατέλαβον οἱ Σπαρτιᾶται.

γ') ἡ *Μεσόγαια*, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας παρὰ τὴν Βραυρῶνα. Πλὴν δὲ τῶν μεγάλων τούτων πεδίων ἐκτείνονται καὶ μικρά τινα πεδία παρὰ τὸν Κιθαιρῶνα καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσωποῦ.[1]

Ζῶν γορίλλας ἐν Εὐρώπῃ.

Ὁ περίφημος γορίλλας, γράφει ὁ *Τηλέγραφος*, ὅστις ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους διασκεδάζει τοὺς κατοίκους τοῦ Βερολίνου, πρόκειται νὰ μεταβῇ καὶ διαμείνῃ μῆνας τινὰς ἐν Λονδίνῳ· ἡ ζωολογικὴ ἐν Λονδίνῳ ἑταιρία προσήνεγκεν ἐπὶ τῇ ἀγορᾷ αὐτοῦ, ἀλλὰ μάτην, μέχρι 50,000 φράγκων. Μετεκομίσθη εἰς Βερολῖνον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Φαλκενστάϊν ὡς πολύτιμον λάφυρον τῆς εἰς Ἀφρικὴν γερμανικῆς ἐκδρομῆς· καὶ ἡ κατοχὴ αὐτοῦ κατέστη σχεδὸν ζήτημα πατριωτισμοῦ. Εἶνε ὁ μόνος ζῶν γορίλλας ὃν εἶδε

1. Ἀττικῆς κλπ. περιγρ. ὑπὸ Ὄθωνος Ι. Ῥέντζου.

Digitized by Google

ποτὲ ἡ Εὐρώπη ἔχει, ὡς λέγουσι, μορφὴν αὐτόχρημα μικροῦ αἰθίοπος, χεῖρας ἀνθρωπίνους καὶ συμπεριφορὰν λίαν διακεκριμένην· εἶνε πολὺ νοήμων, ἤδη δὲ καὶ ἐδιδάχθη ὀλίγον. Συναναστρέφεται εὐαρέστως οὐχὶ μόνον μετ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ μετά τινὸς νέου Σιμπανζὲ (ἄλλου εἴδους πιθήκου) συναιχμαλώτου αὐτοῦ.

Δύο ὠφέλιμοι ἐφευρέσεις.

Ἐν τῷ Ἰταλικῷ σιδηροδρόμῳ τῷ ἄγοντι ἀπὸ Ταυρίνου εἰς Μοδάνε καὶ διερχομένῳ τὸ Κεννήσιον ὄρος, ἀναγινώσκω εἰς τὸν *Παρνασσὸν*, ἐφηρμόσθη ὁ διὰ φωταερίου φωτισμός. Τοῦτο ἐπεζητεῖτο πρὸ καιροῦ διότι αἱ πολλαὶ σήραγγες ἃς διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος οὗτος ὑπὸ τὰς Ἄλπεις καὶ μάλιστα ἡ μείζων τούτων, ἡ ὑπὸ τὸ Κεννήσιον ὄρος, καθιστῶσιν ὀχληρὸν λίαν τὸ ταξείδιον φωτιζομένων τῶν σιδηροδρομικῶν ἁμαξῶν δι' ἐλαίου, οὗ τὸ φῶς εἶνε λίαν ἀμαυρόν. Ἤδη ἡ ἐνόχλησις αὕτη ἐκλείπει, τὸ δὲ φωταέριον θὰ παραλαμβάνῃ ἡ ἁμαξοστοιχία ἐν ἰδίῳ ἀεροφυλακίῳ ἐκ τοῦ ἐν Μοδάνε καταστήματος τοῦ φωταερίου.—Ὁ διάσημος ἄγγλος καθηγητὴς Τύνδαλλ ἐφεῦρε μηχανὴν δι' ἧς δύναταί τις νὰ ἀναπνέῃ ἐπὶ ἡμίσειαν τοὐλάχιστον ὥραν ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτου καπνοῦ. Πείραμα γενόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πυροσβεστῶν τοῦ Λονδίνου ἐπέτυχε κατὰ πάντα, οἱ δὲ περιβληθέντες τὴν μηχανὴν πυροσβέσται ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ κινῶνται ἀναπνέοντες ἀέρα καθαρότατον. Διότι τῆς μηχανῆς ταύτης τὸ μυστήριον συνίσταται εἰς τὸ νὰ διυλίζῃ καὶ καθαρίζῃ τὸν πλήρη καπνοῦ ἀέρα, ὅπως αἱ συνήθεις διυλιστικαὶ συσκευαὶ καθαρίζουσι τὸ ἀκάθαρτον ὕδωρ.

Ἱσπανικὴ παρρησία.

Πρὶν ἢ ἡ Ἀραγωνία προστεθῇ εἰς τὸ στέμμα τῆς Ἱσπανίας, ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία ἐξεδηλοῦτο ἐν ἑκάστῃ ἀναρρήσει τοῦ νέου μονάρχου ὡς ἑξῆς· Ὁ κληρονόμος τοῦ θρόνου δὲν ἐλάμβανε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως εἰμὴ ἀφ' οὗ ἤθελεν ὁρκισθῇ νὰ σέβηται τὰ προνόμια τῶν Ἀραγωνίων. Εἶνε γνωστὸς ὁ περίφημος τύπος, τὸν ὁποῖον μετεχειρίζετο ὁ ἀντιπρόσωπος ὁ προσφέρων τὸ στέμμα εἰς τὸν νέον βασιλέα· «Ἡμεῖς, οἵτινες κεχωρισμένοι εἴμεθα ἴσοι πρὸς σέ, καὶ οἵτινες ἡνωμένοι δυνάμεθα περισσότερον ἢ σύ, σὲ καθιστῶμεν βασιλέα ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τηρῇς τὰς προνομίας μας· ἐὰν ὄχι, ὄχι (si non, non)».

Κύριος, Κυρία.

Ἡ συνήθης τιμητικὴ προσφώνησις *Κύριος* δὲν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἐγχειριδίων τῆς ἐθιμοταξίας, οὐδὲ εἶνε ἁπλῆ μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ monsieur, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, μάλιστα δὲ οἱ μεταγενέστεροι καὶ οἱ Βυζαντινοί, ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῆς ἐπὶ περιστάσεων καθ' ὁλοκληρίαν ὁμοίων. Ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ εὑρίσκομεν πολλὰ παραδείγματα τῆς τοιαύτης χρήσεως.—Ὁ *κύριος* παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν *κὺρ*, καὶ ἐλέγετο πάντοτε μετὰ τοῦ ὀνόματος, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν, ὡς: κὺρ Βασίλειε. Μόνον δὲ συνειθίζετο ὡς τίτλος τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν, ὅστις *Μέγας κὺρ* προσηγορεύετο.—Ἡ δ' ἑτέρα συγκοπή, κῦρις, συνειθίζετο ἐπὶ ἱερωμένων· οὕτως ἔλεγον: ὁ *κῦρις* ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Θαλάσσιος, ὁ κῦρις ὁ διάκονος Εὐλόγιος, κλπ.—Αἱ δὲ γυναῖκες, κατὰ τὸν Ἐπίκτητον, «εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρακαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν *κυρίαι* καλοῦνται.» Ἡ προσηγορία αὕτη ἀπεδίδετο καὶ εἰς τοὺς θεούς, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν· Τῆς κυρίας Ἀρτέμιδος, τὴν κυρίαν Ἶσιν κλπ.—Ἡ προσηγορία ὅμως αὕτη ἀφιλοκάλως συγκοπτομένη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατήντησε *κυρὰ* καὶ *κύρη*. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν δύο τούτων μόνον τὸ πρῶτον ὑποκοριστικὸν περιεσώθη μέχρι τῶν ἑλληνίδων δεσποινῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, καίτοι μὴ ὂν ἐρατεινότερον τοῦ δευτέρου.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Τὰ νέα γεώμηλα.

Τὰ νέα γεώμηλα παντὸς εἴδους εἶνε τροφὴ ὄχι πολλοῦ λόγου ἀξία, δαπανηρά, βλάπτει δὲ καὶ τὸν στόμαχον. Ἐπειδὴ ταῦτα ἐκτίθενται εἰς πώλησιν πρὸ τῆς ἐντελοῦς των ὡριμάνσεως ἔχουσιν ὑγρὰν τὴν σάρκα καὶ ὀλίγον ἀνεπτυγμένον τὸ ἀλευρῶδες στοιχεῖον. Ἀδίκως λοιπὸν θεωροῦνται ὡς ἐκλεκτὸν φαγητόν.

Οὐδέποτε πρέπει νὰ δίδωνται πρὸς τροφὴν εἰς νοσαλέους ἀνθρώπους ἢ εἰς ἀναρρωνύοντας, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον εἰς ἀσθενεῖς. Ὅταν τὰ γεώμηλα ταῦτα ἦνε βραστὰ τὰ μειονεκτήματά των ταῦτα γίνονται ἐπαισθητότερα· καὶ τηγανητὰ δὲ δὲν εἶνε καλά· μόνον μαγειρευμένα μὲ τὸ βούτυρον εἶνε ὑποφερτά, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη εἶνε βαρέα καὶ δύσπεπτα.

Τοὐναντίον τὸ ὥριμον γεώμηλον εἶνε τροφὴ ὑγιεινὴ καὶ νόστιμος, δυναμένη μέχρι τινὸς καὶ τὸν ἄρτον ν' ἀντικαταστήσῃ.

Μαγειρεύεται δὲ πολυειδῶς καὶ πρὸ πάντων ὡς παρακολούθημα τοῦ κρέατος ἢ τοῦ ἰχθύος.

Πρέπει ν' ἀπέχωσι τῶν γεωμήλων οἱ πάσχοντες ἀπὸ διαβήτην ἢ ἀπὸ κοιλιακὰ νοσήματα.

Ὅταν ἦνε βρασμένα διὰ τοῦ ἀτμοῦ κατὰ τὸν ἀγγλικὸν τρόπον δύνανται νὰ τὰ τρώγωσιν οἱ ἀναρρωνύοντες, διότι ὅταν ἦνε βρασμένα εἰς τὸ ὕδωρ εἶνε μᾶλλον δύσπεπτα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καλλίτερον εἶνε νὰ τρώγωνται ζεστά. Ἐπίσης πολὺ δύσπεπτος εἶνε καὶ ἡ σάλτσα ἐκ γεωμήλων.

Λ**

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 74—Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 29 Μαΐου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 321.

—

ΙΔ'

Οἱ Καννίβαλοι καὶ τὸ στενὸν τοῦ Τόῤῥες.—Ἐπικίνδυνος πλοῦς.—Ἀπόβασις εἰς ἔρημον νῆσον.—Οἰκοδόμον πτηνόν.—Λείψανα ναυαγιαιρέσεως.—Περίεργοι ἀνταλλαγαὶ μετά τινος φυλῆς.—Λείψανα συμποσίου Καννιβάλων.—Φονεὺς μαύρων.—Πλοῖα ναυαγήσαντα ἐπὶ κοραλίου.—Βράχος ἀντὶ κιβωτίου ἐπιστολῶν.—Ἀποχαιρετισμὸς τῆς Αὐστραλίας.—Πυρκαϊὰ εἰς τὸ πλοῖον.—Οἱ καύσωνες τῆς θαλάσσης τοῦ Ἀραφούρα καὶ ἡ πλουσία φύσις τοῦ Ἀρχιπελάγους Μαλαίου.

29 Ὀκτωβρίου.—Ὑπερβαίνομεν τὸ ἀκρωτήριον Μελβὶλ καὶ ὡς σαλαμάνδρα διαβαίνομεν μεταξὺ ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν κοραλίων. Πολλάκις πέντε μέτρα βαθύτερον, πολλὰ πλησίον ἡμῶν, βλέπομεν τὸ ὑποβρύχιον δάσος, ῥίπτομεν καθετῆρα συνεχῶς καὶ μανθάνομεν ὅτι τρέχομεν δώδεκα μίλια τὴν ὥραν. Τὸ ἀκρωτήριον εἶναι περιεργότατον· εἶναι πυραμὶς πετρίνων λαμπροτάτων σφαιρῶν, τὰς ὁποίας ἡ φύσις ἐπεσώρευσε κατὰ παραδοξώτατον τρόπον· ἐπὶ δὲ τοῦ λευκοῦ κοραλίου, τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ δὲν φθάνει μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, κάθηνται πλήθη πελεκάνων καὶ ἄλλων πτηνῶν. Αἴφνης πνεύσας σφοδρότατος ἄνεμος, φέρει πρὸς ἡμᾶς τὸν ὑπόκωφον κτύπον τῶν κυμάτων τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἅτινα συντρίβονται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ σωροῦ τῶν κοραλίων, μῆκος ἔχοντος τετρακοσίων λευγῶν. Τὸ ἑσπέρας ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν πρός τινα τῶν νήσων Κλαρμόν, ἡ δὲ νὺξ ἦτο μέλαινα καὶ τρικυμιώδης.

Ὅπως καὶ πᾶσαν νύκτα ἀφ' ὅτου ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Βάουεν, οὕτω καὶ ἀπόψε ὅλαι αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν φωτίζονται ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν Καννιβάλων· παρετηρήσαμεν δὲ ὅτι εἰς πᾶσαν κορυφὴν ἀνάπτονται ἀνὰ πέντε· τοῦτο δὲ τὸ σύνθημα δίδεται ἀπὸ ἀκρωτηρίου εἰς ἀκρωτήριον πρὸς βορρᾶν, ὅπως εἰδοποιηθῶσι μεταξύ των οἱ Καννίβαλοι ὅτι φθάνει ὁ *Δαίμων τοῦ Πυρὸς* φέρων τὰς λευκὰς σάρκας. Τὸ θέαμα εἶναι ἄγριον καὶ τρομερόν· ὁ ἄνεμος βογγᾷ καὶ ἀνάπτει ἔτι μᾶλλον τὰς φλόγας. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἴδομεν τὰς σκιὰς τῶν φερόντων σωροὺς χόρτων, τῶν ὁποίων αἱ φλόγες ἀνυψωθεῖσαι αἴφνης ἐδιπλασίασαν καὶ ἐτριπλασίασαν τὴν λάμψιν τῆς πυρᾶς. Ὁ ἰατρὸς Ἀρὰν μοὶ εἶπεν ὅτι ὁσάκις πλοῖον φανῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Βάουεν, τὰ πυρὰ τῶν ἰθαγενῶν ἀναγγέλλουσιν αὐτὸ ἐντὸς τριῶν νυκτῶν καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν μεμονωμένην κατοικίαν τοῦ ἀκρωτηρίου Ὑόρκ· καὶ ὅμως τὸ διάστημα εἶναι πλέον τῶν διακοσίων πεντήκοντα λευγῶν. Ἐνόσῳ ἡ ἕλιξ ἡμῶν εἶναι ἀβλαβὴς ἢ δὲν χαλάσῃ ἡ μηχανή μας, δὲν φοβούμεθα τοὺς ἀνθρωποφάγους. Σήμερον ἐξακοντίσαντες ἀτμὸν κατὰ εἰκοσάδος πλοίων, ἅτινα διευθύνοντο καθ' ἡμῶν, ἀπεδιώξαμεν αὐτά. Ἂν ὅμως ἐβλάπτετο ἡ μηχανή μας ἢ ἂν παρεσυρόμεθα ἀπὸ τὰ ῥεύματα, ἡ θέσις ἡμῶν θὰ ἦτο πολλὰ ὀλίγον ἐπίζηλος. Ἄλλως τε εἶχε ληφθῇ πρόνοια περὶ πάντων· τὸ πλήρωμα εἶχε καθαρίσει τοὺς πελέκεις καὶ τὰ παλαιὰ ξίφη τοῦ πλοίου· αἱ λέμβοι ἦσαν ἕτοιμοι καὶ ἑκάστη αὐτῶν ἔφερεν ὀκτὼ τηλεβόλα, ἕνα πίθον ῥακίου, χάρτας, ναυτικὰ ἐργαλεῖα, κρέας παστόν, δίπυρα καὶ γλυκὺ ὕδωρ διὰ δέκα ἡμέρας. Ὁ Λογὰν προςδιώρισε τίνες θὰ εἰσήρχοντο εἰς τὴν λέμβον του· δεύτερος πλοίαρχος, τὸν ὁποῖον ἡ κυβέρνησις διώρισεν εἰς τὸν *Ἔρο* ὅπως λάβῃ τὸν τόπον τοῦ πρώτου ἐν περιστάσει ἀσθενείας, θὰ ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν τῆς δευτέρας λέμβου, οἱ δὲ ὑποδεέστεροι ἀξιωματικοὶ θὰ διεύθυνον τὰς ἄλλας.

30 Ὀκτωβρίου.—Διαβαίνομεν τὰς νήσους τοῦ Πιπέρεως· ἐνταῦθα κεῖται τὸ «Στενὸν τῆς Προνοίας», ἤτοι στενωτάτη δίοδος μεταξὺ βράχων, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κοὺκ τῷ **1870** εἰσῆλθεν ἀκωλύτως ὡς ἐκ θαύματος, ἐρχόμενος ἀπὸ τὸ πέλαγος. Ἐκεῖ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν σημειοῦνται ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰ παραμυθητικὰ ταῦτα· ὕφαλοι τοῦ ναυαγίου τοῦ Σὶρ Κάμπελλ, τῆς *Αὐγῆς* τῷ **1843**, τοῦ *Φέργουσον* καὶ τῆς *Μάρθας Ridgway*· συνεχῶς δὲ ἀναγινώσκεις «κοράλια εἰς ἀβέβαιον θέσιν, βράχοι ἐν μέτρον ὑπὸ τὴν θάλασσαν, σωροὶ ἄμμων κινητῶν.» Αἱ δὲ συνεχεῖς νέαι παρατηρήσεις μας καθιστᾶσι τερπνότατον τὸν πλοῦν, καὶ οἱ χάρται μας δεικνύουσιν ὅλας τὰς περιστροφὰς καὶ τοὺς φόβους μας.

Ἀπὸ τῆς τετάρτης ὥρας ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν, ἀμφιβάλλοντες ἂν θὰ εὕρωμεν πορρωτέρω ἀσφαλεστέραν θέσιν. Ἂν καὶ ἡ θάλασσα εἶναι πολλὰ τεταραγμένη, μετέβημεν εἰς τὴν νῆσον Καιονγρός, ἥτις φαίνεται ἔρημος, καὶ φορέσαντες ὑψηλὰ ὑποδήματα ἐναντίον τῶν ὄφεων, παρα-

Digitized by Google

λαβόντες δὲ καὶ σφαίρας ἐναντίον τῶν Καννιβάλων ἐὰν προσβάλωσιν ἡμᾶς, ἐπλησιάσαμεν διὰ λέμβου. Δύο περίπου χιλιάδες περιστερῶν ἀνυψώθησαν αἴφνης ὑπὲρ τὰς κεφαλάς μας, καὶ τὰ ταλαίπωρα ταῦτα πτηνά, ἅτινα ποτὲ δὲν θὰ ἐκυνηγήθησαν, ἐστρέφοντο ὡς ἂν ἦσαν ἐντὸς ἱπποδρομίου· μόλις δὲ εἴχομεν καιρὸν νὰ πυροβολῶμεν καὶ νὰ γεμίζωμεν ἐκ νέου τὰ πυροβόλα. Σωροί, σωροὶ ἔπιπτον ἀδιακόπως, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὀγδοήκοντα περιστεραὶ ἔκειντο ἐντὸς τῆς λέμβου πρὸς μεγίστην χαρὰν πάντων, διότι θὰ φάγωμεν νωπὸν κρέας. Ἔπεσε δὲ καὶ ἄλλος ἴσος ἀριθμὸς εἰς μέρος ἀκανθῶδες, εἰς ὃ ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰσδύσωμεν.

Μετὰ ταῦτα περιήλθομεν εὐθύμως διάφορα ἄλλα μέρη τῆς ἐρήμου ταύτης νήσου καὶ συνηθροίσαμεν χελώνας, ὀστρακόδερμα, σπόγγους καὶ ὁλοκλήρους κλῶνας κοραλλίων· δυστυχῶς ὅμως ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ πλοῖον ἕνεκα τῆς νυκτός, ὄχι ἄνευ δυσκολίας, κάθυγροι καὶ φέροντες μεθ' ἡμῶν πολλὰ περίεργα. Ἀναχωροῦντες ἠθελήσαμεν νὰ παραδώσωμεν εἰς τὸ πῦρ τὰ σκοτεινὰ δάση τῆς νήσου, καὶ ὁπόσον ὡραῖαι θὰ ἦσαν αἱ φλόγες! Ὄφεις, σαλαμάνδραι, θὰ ἐξήρχοντο καὶ θὰ ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλὰ ἐσκέφθημεν ἐγκαίρως ὅτι ἡ τρικυμία θὰ ἔφερε βεβαίως εἰς τὸ πλοῖόν μας ὅλας τὰς φλόγας καὶ θὰ προητοίμαζεν εἰς τοὺς μακρόθεν βλέποντας ἡμᾶς ἀνθρωποφάγους γεῦμα ἐκ Λευκῶν ἑψητῶν.

Εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι τὸ πῦρ θὰ κατέστρεφε τὰς λεπτοτέρας ἐργασίας τοῦ κόσμου, ἤτοι τὸ παλάτιον ἑνὸς πτηνοῦ. Οἱ φυσιολόγοι τῆς Αὐστραλίας μᾶς εἶχον ὁμιλήσει ἐν ἐκτάσει περί τινος πτηνοῦ οἰκοδόμου· σήμερον δὲ εἴδομεν ὁλόκληρον χωρίον κατεσκευασμένον ὑπὸ τοῦ παραδόξου τούτου ὀρνέου. Φαντάσθητι ὅτι ἑκάστη οἰκία ἔχει τριῶν ἕως τεσσάρων ποδῶν ὕψος· τὸ δὲ ἔδαφος συνίσταται ἐξ ἀργίλου πεπατημένης καὶ ἡνωμένης. Μικροὶ κλῶνες κοραλλίων ἢ πεύκου εἶναι τοποθετημένοι ἀντὶ δοκῶν καὶ ὑποστηρίζουσι τὰς τακτικὰς στοάς, τὴν δὲ στέγην ὑποβαστάζουσι μακρὰ ξηρὰ χόρτα· εἶναι δὲ ἡ οἰκοδομὴ ἀκριβῶς ὁμοία πρὸς τὴν ὑπόγειον τοῦ κάστορος, καὶ φαίνεται ὅτι τὸ πτηνὸν ἔφερε διὰ τοῦ ράμφους του μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅλον τὸ ὑλικὸν τῆς κατοικίας του· εἶναι δὲ αὕτη τοσοῦτον στερεά, ὥστε ἐχρειάσθησαν ἀληθεῖς ἀγῶνες ἵνα τὴν ἀποσκεπάσωμεν. Αἱ στοαὶ εἶναι δίοδοι φέρουσαι εἰς τετράγωνα δωμάτια· εἶναι δὲ πέντε ἢ ἓξ καθ' ἑκάστην φωλεὰν μὲ μικροὺς λαβυρίνθους, μὲ ἀνώγαιον, σχεδὸν δὲ καὶ μὲ θαλαμίσκους. Οἱ πόδες τοῦ πτηνοῦ εἶχον ἀφήσει τὸν τύπον αὐτῶν εἰς μόνον δύο ἢ τρία μέρη μιᾶς κλίμακος. Τοιοῦτό τι ἁρμονικὸν εἶδον κατὰ τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὸ ὁποῖον ἐθαύμασα· διαβεβαιῶ δὲ ὅ,τι εἶδον αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ κατέστρεψα τῇ ἰδίᾳ μου χειρί. Ἰδοὺ δὲ καὶ τὶ μὲ διηγήθησαν οἱ σοφοί. Φαίνεται ὅτι τὸ πτηνὸν τοῦτο ἀποθέτει τὰ ᾠὰ τοῦ ἐντὸς σωροῦ ἄμμου ἔχοντος τεσσάρων ἢ πέντε ποδῶν ὕψος, ἐκκολάπτει δὲ αὐτὰ ὁ καύσων τοῦ ἡλίου. Εὕρομεν ἐπίσης ἐκεῖ καὶ φωλεὰν ἔχουσαν ἴχνη μεγάλων καὶ μικρῶν ποδῶν καὶ φαίνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη τῶν ἀρχιτεκτόνων εἶχε μεταβῇ ἀλλαχοῦ· ἀλλὰ τὸ περιεργότερον εἶναι ὅτι, ἀφοῦ κατατρίψει πολλοὺς μῆνας τὸ οἰκοδόμον πτηνὸν εἰς κατασκευὴν τοῦ παλατίου αὐτοῦ, προσκαλεῖ, ὡς διηγοῦνται, τοὺς ὁμοίους του νὰ παρασταθῶσιν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῶν αἰθουσῶν, γινόμενα διὰ χοροῦ. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ διήγησις αὕτη μὲ διεσκέδασεν οὐκ ὀλίγον ὡς ἄλλος μῦθος. Ἤδη δὲ ἀφοῦ παρετήρησα τὰς ὡραίας οἰκοδομὰς τοῦ αὐστραλικοῦ ὀρνέου, τὴν ἀξιοθαύμαστον ἐργασίαν του, φαίνεταί μοι ὅτι βλέπω καὶ τετράχορον οἰκοδόμων πτηνῶν, καὶ ὅτι ὅλα τὰ ζεύγη ζῶσιν εὐδαιμονέστατα εἰς ἰδιαιτέρους ἀγροτικοὺς θαλάμους.

31 Ὀκτωβρίου.—Τὴν πέμπτην ὥραν τῆς πρωΐας ἀνασύρομεν τὴν ἄγκυραν καὶ ἐξακολουθοῦμεν περὶ τὴν παραλίαν τὸν ταχύτατον ἡμῶν πλοῦν. Ὑπερβαίνομεν τὸ ἀκρωτήριον *Κεφαλὴ Χελώνης* καὶ τὴν ἐννάτην ὥραν εἰσερχόμεθα ὡς εἰς ποταμόν, εἰς τὸ στενὸν τὸ διαχωρίζον τὴν νῆσον τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὴν ἀρκτικὴν ἄκραν τῆς ἠπείρου. Ὁ ἀμμώδης αἰγιαλὸς εἶναι ὑψηλός, ἄγριος, ζοφερὸς καὶ πλήρης πευκῶν. Ἀνηγγείλαμεν δὲ τὴν ἄφιξίν ἡμῶν εἰς τὸν ναυτικὸν σταθμὸν τοῦ ἀκρωτηρίου Ὑὸρκ διὰ καννονοβολισμοῦ· μετὰ τρίωρον ἀληθῆ πλοῦν εἰς ὕδωρ γλυκύ, ρίπτομεν τὴν ἄγκυραν καὶ βλέπομεν τέσσαρας ξυλίνους καλύβας μεταξὺ τοῦ δάσους. Ὁ φρούραρχος Σίμσον καί τινες στρατιῶται ἰσχνοὶ καὶ ὠχροὶ μᾶς ὑπεδέχθησαν ὑπερχαίροντες. Ταλαίπωροι ἄνθρωποι καὶ ἄξιοι δοῦλοι τοῦ καθήκοντος! Κάθηνται ἐκεῖ μεταξὺ δασῶν καὶ Καννιβάλων, διακοσίας πεντήκοντα λεύγας μακρὰν ἀπὸ τὸ πρῶτον χωρίον τῶν Λευκῶν! Ἡ κυβέρνησις τοὺς ἀπέστειλε πρὸ δύο ἐτῶν ἵνα ἀναστηλώσωσι τὴν βρεταννικὴν σημαίαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ λάβωσι κατοχὴν τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης στρατιωτικῆς θέσεως, χρησίμου εἰς βοήθειαν τῶν πλοίων τῶν διαβαινόντων εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὴν μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ δίοδον, ἅτινα, καθ' ἃ μᾶς εἶπεν ὁ φρούραρχος, ναυαγοῦσι πάντοτε πέντε ἐπὶ δέκα.

Ἦσαν δὲ οἱ στρατιῶται δεκατρεῖς ἐκ τῶν σταλέντων εἴκοσι, διότι ἑπτὰ ἐφονεύθησαν καὶ κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ τῶν μαύρων· παρῆλθον δὲ ὀκτὼ μῆνες ἀφ' ὅτου ἔλαβον τὰς τελευταίας ζωοτροφίας καὶ τὰς τελευταίας εἰδήσεις τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐντὸς τῶν ὀκτὼ τούτων μηνῶν δὲν εἶδον οὐδένα Λευκόν.

Digitized by Google

Ὁ Ἔρο φέρει εἰς αὐτοὺς τρία κιβώτια ἐφημερίδων καὶ ἑξήκοντα τόννους ζωοτροφιῶν· καὶ ταῦτα πάντα δι' ἓν ἔτος.

Ἐνταῦθα ὁ ἰατρὸς Ἁρὰν ἀπέβη ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν θέσιν τῆς ἐξορίας του, τρομερωτέραν ὡς ἔλεγε καὶ τοῦ ἐξ ἀνθρωπίνων κρανίων στηλῶν Παλατίου τῆς Δαομέης. Ἀνέβημεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν καλύβην του, κειμένην εἰς τὴν κορυφὴν βράχου, ὅπου μᾶς ἔδωκε φωτογραφίας, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος κατεσκεύασεν, ἀνδρῶν τινων καὶ γυναικῶν αἰχμαλώτων, συλληφθέντων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀνηκόντων εἰς φυλὴν ἀνθρωποφάγων. «Ὑπάρχει τοιαύτη τις φυλὴ εἰς τὰ δάση οὐχὶ πολλὰ μακράν, μᾶς εἶπον οἱ στρατιῶται· ἐὰν ὑπάγετε πέντε ἢ ἓξ ὁμοῦ καλῶς ὡπλισμένοι, ἠμπορεῖτε νὰ τοὺς ἴδητε. Ἀλλὰ προσέχετε μὴ χωρισθῆτε καὶ μὴ φοβῆσθε τίποτε· ἐὰν ὅμως χωρισθῆτε, εἶσθε χαμένοι.»

Εὐθὺς ἀνεχωρήσαμεν πλήρη ἔχοντες τὰ θυλάκια ταμβάκου, καρφίων, ὑαλικῶν, καὶ εἰσεχωρήσαμεν, ὁ πρίγκηψ καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ Ἁρὰν καὶ τοῦ ἰατροῦ Κάνον εἰς τὸ δάσος, διὰ μέσου ἀκανθῶν καὶ τριβόλων. Οἱ συνοδοιπόροι ἡμῶν κράζουσιν ἐνίοτε τὸ συνθηματικὸν «Κοο-χοοχοο-ε», ὅπως καὶ οἱ μαῦροι καθ' ὅλην τὴν Αὐστραλίαν, ἵνα συνέλθωσιν ἐπὶ τὸ αὐτό. Νέα τις κόρη δεκαπενταετής, μαύρη ὡς μελάνη, ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ δάσος, εἶναι δὲ αἰχμάλωτος· ἡ κηπωρὸς τῆς θέσεως ἐκείνης δεικνύει τοὺς μεγάλους λευκούς της ὀδόντας, ψάλλει ἀπερίγραπτόν τινα ῥυθμὸν καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸν αἰώνιον γέλωτα τῆς μαύρης φυλῆς· εἶναι δὲ ὁλόγυμνος, καὶ μόνον φέρει καλάθιον περιέχον καρπούς, μικρὸν βραχιόλιον ἐκ χόρτων εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ μικρὸν πτερὸν εἰς τὴν κόμην της. Καὶ περιπατοῦσα ἐλευθέρως προπορεύεται ἡμῶν καὶ μὲ ἀνήκουστον εὐκαμψίαν διέρχεται δι' ὑψηλῶν δενδρίων. Μετὰ πορείαν ἡμισείας ὥρας εἴδομεν πυρὰς καπνιζούσας, ἤτοι τὸ στρατόπεδον τῆς φυλῆς, ἐθαυμάσαμεν δὲ μὴ εὑρόντες κανένα. Φαίνεται ὅτι ἀκούσαντες τὸ πρωῒ τὸν κρότον τοῦ καννονίου ἡμῶν ἀνεχώρησαν, φοβηθέντες μὴ προσβάλωμεν αὐτούς. Ἡ μαύρη, ἥτις χρησιμεύει εἰς ἡμᾶς ἀντὶ ὁδηγοῦ, δείξασα πρὸς τὸ βάθος τοῦ μέρους ἐκείνου βραχίονα θαλάσσης καὶ σωρὸν πυκνῶν δένδρων, μᾶς εἶπεν ὅτι ἐκεῖ ἐκρύπτετο ἡ φυλή. Ἀποστείλαντες δὲ αὐτὴν ὅπως φέρῃ λόγους συνδιαλλαγῆς, μετέβημεν καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτούς, οἵτινες μᾶς περιέμενον ἀκίνητοι καὶ σεσωρευμένοι· ἦσαν δὲ ὅλοι ἐντελῶς γυμνοί, κατάμαυροι καὶ δυσώδεις. Ἐμέτρησα περίπου ἑξήκοντα ἄνδρας, τριάκοντα παιδία καὶ δέκα γυναῖκας. Ἅμα δὲ ἰδόντες οἱ πρῶτοι τὰ φιλικά μας κινήματα καὶ τὰ πολύκαννα εἰς τὴν ζώνην μας, ἦλθον πλησιέστερον, ἐψηλάφων τὰ ἐνδύματά μας, ἐκτύπουν τὴν κοιλίαν μας καὶ ἐξηρεύγοντο κύματα λέξεων μετὰ θαυμαστῆς εὐγενείας. Οἱ μὲν αὐτῶν εἶχον καταθέσει τὰ ὅπλα των καὶ ἐφάνησαν ἤπιοι ἰδόντες τὰ δῶρα τὰ ὁποῖα ἡτοιμάζομεν νὰ δώσωμεν εἰς αὐτούς, ἀλλ' ἡ δυσωδία των ἦτον ὁμοία πρὸς δυσωδίαν κρεοπωλείου ἐν καιρῷ θέρους· αἱ δὲ γυναῖκες, ἐνδεδυμέναι ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, φέρουσαι τὰ βρέφη ἐπὶ τῶν ὤμων των, ἵσταντο ὀλίγον τι ὀπίσω οἱονεὶ συστελλόμεναι· ἡμεῖς δὲ ἐσπεύσαμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὰς τὸ σέβας μας, μία δ' ἐξ αὐτῶν, ἡ γυνὴ φαίνεται τοῦ ἀρχηγοῦ, φέρει περὶ τὴν ὀσφὺν ζώνην πλατεῖαν ἑνὸς δακτύλου ἐκ φύλλων ἐρυθρῶν, ἐνῷ αἱ ἄλλαι, φέρουσαι βραχιόλια καὶ περιδέραια, δεικνύουσιν αὐτὰ εἰς ἡμᾶς μὲ χάριν οὐραγκοτάγκου. Ἰδοὺ καὶ γραῖα τὸ δέρμα ἔχουσα ξηρὸν καὶ κρεμάμενον, γραῖα κατάμαυρος μὲ κατάλευκον κόμην, φέρουσα περὶ τὸν τράχηλον περιδέραιον ἐκ πέντε ἀνθρωπίνων ὀστέων, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι ἐξηράνθησαν ἀπὸ τὸ πῦρ. Ὁ Ἁρὰν καλέσας τὴν κηπωρὸν ἠρώτησε τί ἄρα ἦσαν ἐκεῖνα τὰ ὀστᾶ; «Εἶναι ἡ χεὶρ τῆς μητρός μου, ἀπεκρίθη ἐκείνη, ὅλοι γνωρίζουν τὸν σταυρὸν τῆς μητρός μου...» Πρὸς δὲ τὸν Ἁρὰν εἶπεν ὅτι, κατὰ τὴν ἰδέαν της, ἦσαν ὀστᾶ ἀνδρὸς λευκοῦ. Κατ' ἀρχάς, συλλαβὼν τὴν ἰδέαν νὰ ἀποκτήσω διὰ πάσης θυσίας τὸ περιδέραιον τοῦτο, ἔδωκα εἰς αὐτὴν τριάκοντα, τεσσαράκοντα, πεντήκοντα καρφία, πέντε ὑάλους ὡρολογίων, τὸ ἐπανωφόριόν μου, ἔτι δὲ καὶ μίαν ἀγγλικὴν μάχαιραν, τὴν ὁποίαν ἠγάπων πολύ, ἀλλὰ δὲν συγκατετέθη. Τότε ἐπλησίασα εἰς τὰς συντρόφους της καὶ ἤρχισαν αἱ ἀνταλλαγαί· καθόσον αὗται μᾶς περιεκύκλουν, μᾶς συνέσφιγκον, μᾶς κατεβρώμιζον· ἠθελήσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ δόρατα, τὰ φαρμακισμένα βέλη, τὰ περιδέραια καὶ τὰ βραχιόλια αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν κἄτι τὶ εἰς ἀνταλλαγήν, μᾶς ἔδιδον αὐτὰ μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἐνῷ ἐλάμβανον μὲ τὴν ἄλλην

Ἐν πρώτοις ἐδώκαμεν ὅλον τὸν καπνόν μας καὶ εὐθὺς ἀνερρόφησαν αὐτὸν διὰ σωλήνων ἐκ βαμβοῦ μακροῦ, μῆκος ἔχοντος ἑνὸς μέτρου. Καὶ οὕτως ἐλάβομεν πλέον τῶν τριάκοντα παραδόξων καὶ ἀλλοκότων ὅπλων· ἀλλὰ τὰ πρὸς ἀνταλλαγὴν εἴδη ὅσα εἴχομεν ἐτελείωσαν χωρὶς ἐν τοσούτῳ ν' ἀποκτήσωμεν τοὺς ἐξ ἐβένων ὡραιοτέρους αὐτῶν κεφαλοκρούστας. Εὐτυχῶς εἶχον φορέσει τὸ πρωῒ λαιμοδέτην μεταξωτόν, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀγγλικοῦ ἱπποδρομίου τοῦ Δέρβυ. Καὶ τοῦτον λύσας τὸν προσέφερα εἰς τὰς κυρίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι τὸν παρετήρουν ὡς τρελλαί. Μοὶ ἔδωκε δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἡ γυνὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τὸν κεφαλοκρούστην καὶ τὴν ζώνην της, τὴν ὁποίαν μ' ἐπέτρεψε νὰ λύσω μόνος. Φορέσασα δὲ τὸν λαιμοδέτην μου περιήρχετο ὅλη ὑπερήφανος. Ἔχει δὲ τέσσαρας θυγατέρας φερούσας ἀνὰ ἓν πτερὸν εἰς τὴν κόμην καὶ εἰς τὰς χεῖρας ἀνὰ ἕνα κεφαλοκρούστην.

Digitized by Google

Μὲ παρεχώρησαν δὲ ταῦτα πάντα ἀντὶ τῆς τραχηλιᾶς, τοῦ μανδυλίου καὶ τῶν φύλλων τοῦ σημειωματαρίου μου. Ἐξεκαρδίσθημεν δὲ γελῶντες ὅτε εἴδομεν ταύτην μὲν φέρουσαν τὴν λευκὴν τραχηλίαν ἐπὶ τοῦ μέλανος δέρματός της, ἐκείνην δὲ κρεμάσασαν ἐν εἴδει μεταλλείου τεμάχιον χάρτου ἀπὸ χόρτον περιπεπλεγμένον. Μετ' ὀλίγον δὲν εἶχον πλέον τίποτε οὐδὲ εἰς τὰς χεῖρας οὐδὲ εἰς τὰ θυλάκια· ἐπῆλθέ μοι ὅμως ἰδέα λαμπρά, ἤτοι ἔκοψα ὅλα τὰ κομβία ὅλων μου τῶν ἐνδυμάτων καὶ δοὺς αὐτὰ εἰς εἰκοσιδύο δεσποινίδας ἔλαβον ὁλόκληρον τὴν ἐνδυμασίαν αὐτῶν, ἥτις ἐχώρεσεν εἰς ἕν μου θυλάκιον. Ἓν κομβίον ὑποκαμίσου εἶχεν ὅσην ἀξίαν καὶ ἓν χρυσοῦν λουδοβίκειον, διδόμενον εἰς τὰ μεγάλα ταῦτα παιδία τῶν δασῶν.

Τοὺς εἴδομεν δὲ καὶ ἀνάπτοντας πῦρ διὰ μικρῶν ῥάβδων μὲ τρόπον παράδοξον. Εἷς γέρων μαῦρος, λαβὼν εἰς χεῖρας δύο ῥαβδία ἐκ ξύλου λευκοῦ καὶ διὰ λίθου ἠκονισμένου καὶ δεδεμένου στερεῶς εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἑνὸς ξύλου, ἐῤῥυκάνισε τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἑτέρου. Ἔπειτα ἐλέπτυνε τὸ ἄλλον. Στερεώσας δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ δένδρου τὸ δ' ἕτερον ἐπὶ τοῦ στήθους του ἐστρεφογύρισε τὴν ἄκραν τοῦ δευτέρου μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε εἰσῆλθεν εἰς τοῦτο ὡς τρυπάνιον. Ἡ δὲ ταχύτης τῆς συντριβῆς ἐγέννησεν εἰς τὴν οὕτω πως σχηματισθεῖσαν μικρὰν ὀπὴν καπνόν· μαύρη χροιὰ καυσίματος ἐφάνη εὐθύς, καθὼς ὅτε βάλει τις σίδηρον πεπυρακτωμένον ἐπὶ σανίδος, καὶ τὸ πῦρ ἐξήφθη ἐν ἀκαρεῖ. Μετὰ ταῦτα πτηνόν τι διαβὰν ἐκάθισεν ἐπὶ κλαδίου, καὶ εὐθὺς εἷς τῶν μαύρων λαβὼν ἕνα τῶν κεφαλοκρουστῶν τοὺς ὁποίους μᾶς εἶχον δόσει, τὸν ἔῤῥιψεν ὁριζοντείως πρὸς αὐτὸ ὡς λίθον ῥιπτόμενον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης χάριν ἐποστρακισμοῦ. Τὸ πτηνὸν ἐπέταξε πολλὰ ταχέως ὥστε, ὅτε τὸ ὅπλον ἔφθασε, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐκεῖ. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι ὁ κεφαλοκρούστης, ὑπερβὰς κατά τινα μόνον μέτρα τὸν σκοπόν, ἐπανῆλθε διὰ παραβολῆς καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας μας. Παρετήρησα δὲ ὅτι ὑπάρχει τι ἄγνωστον εἰς τὴν κίνησιν τοῦ ἐργαλείου, κρεμάμενον ἀπό τε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ῥίπτοντος. Μετ' ὀλίγον διέβη ἄλλο πτηνὸν τὸ ὁποῖον, προσβληθὲν ἀπὸ τὸ ὅπλον, ἔπεσεν εὐθύς.

Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἡμῶν μειδιάματα ὅτε ἡ προσβολὴ τοῦ μαύρου ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τὴν ὁποίαν ἐκάμαμεν ἀλληλοδιαδόχως μεγάλου μέρους τῶν ὅπλων των, εἶχον μεταβάλει εἰς κατήφειαν τὰ πρὸ μικροῦ ἱλαρὰ πρόσωπά των· καὶ ἔσπευσαν ν' ἀναλάβωσι πολλὰ βέλη ἀπὸ τὴν ῥίζαν ἑνὸς δένδρου· τὰ βλέμματα τοῦ ἰατροῦ Ἀρὰν ἐθολώθησαν καὶ εὐθὺς ἐνοήσαμεν τί τρέχει. Ἀμέσως ἀνεκράξαμεν τὸ Ὄ-Ὄ! Ἄ-Ἄ! τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ καὶ ἀφήκαμεν τὴν μαύρην φυλὴν φέρουσαν τοὺς λαιμοδέτας καὶ τὰ κομβία μας, μὴ ἐπιθυμοῦντες ν' ἀφήσωμεν καὶ τὸ δέρμα μας. Ἀπεχωρίσθημεν δὲ ὡς φίλοι καὶ ἀναχωροῦντες ἐστρέφαμεν ἐνίοτε τὴν κεφαλὴν ὄχι τόσον εἰς σημεῖον φιλοφροσύνης, ἀλλ' ὅπως ἐξασφαλίσωμεν τὴν ἀναχώρησίν μας. Ἡ κηπωρός μας ἀποφεύγουσα τὰς ἀκάνθας, λυγιζομένη καὶ ζωγραφοῦσα οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸ κατάμαυρον σῶμά της καὶ τὰ παραμικρότερα κινήματά της, προβαίνει πρώτη. Εἰς ἡμίσειαν περίπου λεύγαν περιπατοῦμεν ὑπὸ τὰ δένδρα καὶ ἐπὶ τέλους φθάνομεν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου εἴδομεν λέμβον μετὰ ἓξ μαύρων ἑτοιμαζομένων ν' ἀποβῶσιν, οἵτινες ὅμως, ἅμα ἰδόντες ἡμᾶς, ἀνεχώρησαν μετὰ πολλῆς ταχύτητος. Εὐθὺς ὁλόκληρος στολίσκος πυρογῶν καννιβάλων ἐφάνη καὶ μᾶς παρετήρει μὲ βλέμμα ἐχθρικόν. Μετ' ὀλίγον ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Σίμσον· αἱ χεῖρες ἡμῶν ἦσαν ῥυπαρώταται ἕνεκα τῆς μετὰ τῶν μαύρων καὶ τῶν βρωμερῶν ὅπλων των ἐπαφῆς, καὶ ἐν ἀταξίᾳ τὰ ἐνδύματά μας, διότι εἴχομεν ἀποβάλει ὡς εἴπομεν ὅλα τὰ κομβία αὐτῶν· ὁ καύσων ἦτον ἀνυπόφορος· ὅθεν καὶ μετὰ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ἐδέχθημεν τὰ πολύτιμα ποτὰ τῆς κ. Σίμσον. Φαντάσθητε ὅτι ὁ διοικητὴς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν γυναῖκά του εἰς τὴν ἐξορίαν ἐκείνην, Ἀγγλίδα ξανθήν, ὑπηρετουμένην ὑπὸ μιᾶς Σκωτίδος· καὶ αὗται εἶναι αἱ δύο μόναι λευκαὶ γυναῖκες τῆς ἀποικίας. Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς Σκωτίδος παρεστάθημεν καὶ εἰς τὴν ἑξῆς κωμῳδίαν. Ὁλόγυμνοί τινες μαῦροι, οἵτινες μᾶς εἶχον ἀκολουθήσει, παρατηρήσαντες αὐτὴν συνάγουσαν λάχανα διακόσια βήματα μακρὰν τῆς καλύβης, ἔτρεξαν ὡσεὶ μαινόμενοι κατ' ἐπάνω της· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἔφυγε μεθ' ἴσης ὁρμῆς χωρὶς κἂν νὰ λάβῃ τὸν καιρὸν νὰ ἀνακράξῃ shocking!

Ἡ οἰκοδέσποινα μᾶς διηγεῖται τὸν βίον της, ποτὲ μὲν εἰρηνικόν, ποτὲ δὲ πλήρη συγκινήσεων. Ἐνθυμοῦνται ἀκόμη μετὰ τρόμου τὴν σωτηρίαν τῶν τριάκοντα ἑπτὰ ναυαγῶν τῆς Λουϊζιάνης εἰς τὸ στενὸν τοῦ Τόῤῥες. Πάντες δὲ εἴπομεν συμφώνως ὅτι ἂν ὅλοι οὗτοι οἱ μαῦροι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Χάμ, ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ Νῶε θὰ ἦτο εἰς τὸ ἔπακρον ἄσχημος. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον μοὶ ἐφάνη τρομερώτερον καὶ τοῦ δέρματος τοῦ κροκοδείλου, τοῦ προσώπου τοῦ πίθηκος καὶ τῆς ἀπεχθοῦς ὄψεως τῶν ἀνθρωπίνων τούτων ὄντων οἵτινες λέγονται ἀδελφοὶ ἡμῶν, εἶναι ἡ παρατήρησις ὅτι ζῶσι βίον πλέον ἄγριον καὶ τοῦ βίου τῶν θηρίων. Ὁ λέων ἔχει φωλεὰν καὶ ἡ τίγρις σπήλαιον· ἀλλ' οἱ Καννίβαλοι οὔτε κἂν ἐκ φύλλων δένδρου ἔχουσι σκέπην, ἂν καὶ μόνον ὀκτὼ ἢ δέκα τῶν ἐνταῦθα φύλλων ἀρκοῦσιν εἰς κατασκευὴν τοιαύτης. Εἰς τὸ καυστικώτατον τοῦτο κλῖμα κοιμῶνται μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ῥίζαν ἑνὸς δένδρου καὶ μίαν ἄλλην

Digitized by Google

εἰς τὴν σκιὰν μεγάλου χόρτου. Ἐξαπλώνονται γυμνοὶ ἐπὶ τῆς γυμνῆς γῆς, μὴν ἔχοντες ἄλλο σημεῖον κατοικίας παρὰ τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον ἀνάπτουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ δάσους ἵνα ἑψήσωσι τὸ *ναρδού*, τὸ χόρτον δηλαδὴ ἐκεῖνο δι' οὗ ἐτράφη ὁ Κὶγκ, ὁ σύντροφος τοῦ Βοὺρκ, καὶ τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται ὡς προσφάγιον τρώγοντες τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἣν ἀποκτῶσιν ἕνεκα ναυαγίου, καθ' ὃ δύνανται νὰ παλαίσωσι πεντακόσιοι ἐναντίον ἑνὸς μόνου ὄντος.

Ἕπεται τὸ τέλος. Ν.

Βίος ἑνὸς φιλοπάτριδος.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΣΕΤΤΕΜΒΡΙΝΗΣ

Ἡ Ἰταλία ἀπώλεσε πρό τινος ἓν τῶν διασημοτέρων τέκνων της, τὸν Λουδοβῖκον Σεττεμβρίνην, φημισθέντα διὰ τὰ πονήματά του, τιμηθέντα διὰ τὴν πολιτείαν του καὶ περίπυστον γενόμενον διὰ τὰ παθήματά του· ἠρνήθη νὰ δεχθῇ χαρτοφυλάκια καὶ ὀκτὼ ἔτη τοῦ βίου του διήγαγεν εἰς τὰ κάτεργα. Ἕως οὗ, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, δημοσιευθῶσι τὰ Ἀπομνημονεύματά του, ἐσυνάξαμεν πᾶν ὅ,τι εἴτε ἡμεῖς αὐτοὶ ἐνθυμούμεθα περὶ αὐτοῦ, εἴτε παρ' ἄλλων ἐγράφη. Πλὴν δὲ τῶν ἐντύπων ἐνετύχομεν καὶ χειρογράφοις σημειώσεσιν, ἃς ὀφείλομεν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀξιωματικῷ τοῦ Ἰταλικοῦ ναυτικοῦ.

Ἐγεννήθη ὁ Σεττεμβρίνης ἐν Νεαπόλει τῇ 17 Ἀπριλίου 1813. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ διηύθυνε τὰ τῆς ὁδοποιΐας, εἶχε διακριθῆ ὡς δικηγόρος καὶ σχεδὸν ἐκ παίδων εἶχε καταδιωχθῆ. Ὁ μικρὸς ἐκεῖνος πατριώτης εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐπὶ τῆς γεφύρας τῆς Μαγδαληνῆς καὶ εἶχε καθειρχθῆ παρὰ τοῦ ὄχλου τοῦ λεηλατοῦντος τότε τὴν πόλιν καὶ σφάζοντος τὸν κόσμον ἵνα προσφέρῃ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πολὺ νέος διὰ τὸ ἰκρίωμα τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς τὸ κάτεργον. Τοιοῦτον παράδειγμα ἐκληροδότησεν ὁ γέρων Σεττεμβρίνης εἰς τὸν υἱόν του Λουδοβῖκον, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἐκληροδότησεν εἰς αὐτόν, διότι ζήσας ὡς ἐνάρετος καὶ τίμιος ἄνθρωπος ἀπέθανε πτωχός.

Ἔμεινε λοιπὸν εἰς ἡλικίαν δεκαεπτὰ ἐτῶν ὀρφανὸς ὁ Λουδοβῖκος καὶ ἔγεινε δικηγόρος· ἀλλ' ἤδη ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φιλολογία προσείλκυον αὐτὸν πολὺ πλέον. Μετ' ἐπιτυχίαν λαμπρὰν ἔν τινι διαγωνίσματι, τὸ τῆς Νεαπόλεως Πανεπιστήμιον ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἕδραν τῆς ῥητορικῆς ἐν τῷ Λυκείῳ Καταντζάρου ἐν Καλαβρίᾳ. Τοῦτο ἐγένετο ἐν ἔτει 1835· κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐνυμφεύθη, ἦτο δὲ τότε εἰκοσιδύο ἐτῶν.

Ἦτο τότε μέγας καὶ πολὺς ὁ Ματσίνης, πρὸς αὐτὸν ἠτένιζε πᾶσα ἡ ἰταλικὴ νεότης, δι' ὃ καὶ «νέα Ἰταλία» ὠνομάσθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ματσίνη, ἡ *φατρία*, ὡς ἀπεκάλουν αὐτοὺς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἦτο ἆρά γε ἀληθῶς φατρία ἢ μᾶλλον συνεταιρισμὸς καρδιῶν, ὀνειροπολουσῶν ἐλευθερίαν, ἀνεξαρτησίαν, ἑνότητα τῆς Ἰταλίας, χιμαίρας καὶ ἰνδάλματα, ὡς ἔλεγον οἱ τότε, ἅτινα ὅμως τόσον ταχέως ἔμελλον νὰ γείνωσι πράγματα; Παρατρέχομεν τώρα τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ λέγομεν μόνον ὅτι ἡ τῆς Νεαπόλεως ἀστυνομία ἐπίστευεν εἰς τὴν ὕπαρξιν φατρίας. Ὁ Σεττεμβρίνης εἶχε γράψει ἓν δρᾶμα πλῆρες ὑπαινιγμῶν καὶ ἀποσιωπήσεων, τὴν *Γυναῖκα τοῦ προγεγραμμένου*. Συνελήφθη, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ὑποκριταὶ ἔμελλον ν' ἀρχίσωσι τὴν μελέτην τοῦ δράματος. Περιέμενε φήμην δραματικοῦ συγγραφέως ὁ Σεττεμβρίνης, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις τῆς Νεαπόλεως ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ νὰ τὸν λαμπρύνῃ διὰ πραγματικοτήτων πολὺ λυπηροτέρων τῆς θεατρικῆς τραγῳδίας. Ὁ φατριαστὴς παρέστη ἐνώπιον τοῦ στρατοδικείου, ὅπερ ὅμως ἀνέστειλε προσκαίρως τὴν καταδίωξίν του δι' ἔλλειψιν ἀποδείξεων. Δὲν ἀπελύθη ὅμως. Ἡ ἐξουσία τὸν περιήγαγεν ἀπὸ εἱρκτῆς εἰς εἱρκτήν. Καθείρχθη ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν φοβερὰν «εἱρκτὴν τοῦ Κροκοδείλου», ἐκεῖθεν δὲ μετηνέχθη εἰς τὸ Καστὲλ Καπουάνο, ἔνθα ἡ ἀστυνομία τοῦ διαβοήτου Καρρέτου ἐκράτει τοὺς ὑπόπτους. Ἀπελύθη τῷ 1842 καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ παραδίδῃ μαθήματα ἵνα ζῇ, καὶ τοῦτο δ' ἔτι ἠναγκάζετο νὰ τὸ πράττῃ κρυφίως διότι τὰ βλέμματα πάντων ἦσαν ἐστραμμένα ἐπ' αὐτοῦ. Τὸν εἶχον καταστήσει περίφημον τὰ βάσανα καὶ ὡς ἀπόμαχον προσεκύνουν οἱ πάντες τὸν νεανίαν Ὁ πολὺς ἰταλὸς γραμματικὸς Βασίλειος Πουότης, ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ὁποίου *συνώμνυε* τότε ἡ λογία νεότης ἐν γλώσσῃ καθαρευούσῃ καὶ ὀρθῇ, ἠγάπα τὸν Σεττεμβρίνην πατρικῶς ἅμα καὶ εὐσεβάστως. Ἀλλὰ δὲν ἤρκει εἰς τὸν νεαρὸν πατριώτην, τὸν κατατρίψαντα ἤδη τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ εἱρκτῇ, ἡ γραμματικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀντιπολίτευσις τοῦ Πουότη. Ἄλλα ἐκεῖνος ὠνειροπόλει· ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον ἤπιος καὶ μειλίχιος ἐκεῖνος χαρακτὴρ ὑπέκρυπτε τρομερὰ πάθη. Ἦλθεν ἡμέρα, καθ' ἣν τὸ ἐπὶ πολὺ κατασταλὲν πάθος διερράγη αἴφνης καὶ ἔγραψε δριμύτατον πολιτικὸν φυλλάδιον, ὅπερ ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα. Τὸ φυλλάδιον τοῦτο εἶναι ἡ περιβόητος *Διαμαρτύρησις τοῦ λαοῦ τῶν δύο Σικελιῶν*. «Ἐκεῖ, κατὰ πρώτην φοράν, λέγει ὁ κ. δὲ Σάνκτις, ἀνεφάνη πάλιν τὸ νευρῶδες ἐκεῖνο ὕφος, οὗτινος εἶχε χαθῆ ἡ παράδοσις.... ἡ ἠχηρὰ ἐκείνη φωνή, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ὄχι φωνὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ φωνὴ λαοῦ. Ἐκεῖ, ὁ κατάδικος τοῦ Καστὲλ Νουόβο ἐνεκαυτηρίασε μὲ πεπυρακτωμένον σίδηρον ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἐχθροῦ τρεῖς λέξεις, συνοψιζούσας ὁλόκληρον τόμον ἱστορίας· τὸν ἱερέα, τὸν χωροφύλακα καὶ τὸν ὠτακουστήν.»

Digitized by Google

Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη, τυπωθεῖσα καὶ μετ' ἀπιστεύτου τόλμης διαδοθεῖσα εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων, ἐπλήρωσε πατριωτῶν τὰς φυλακὰς τῆς χώρας. Ὁ Σεττεμβρίνης τότε ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκτεθειμένος, ἐπεβιβάσθη λάθρα ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου καὶ ἔπλευσεν εἰς Μάλταν. Μετ' ὀλίγους μῆνας, τῷ 1848, ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ὁ Β', ὑποχωρῶν κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς κοινῆς γνώμης, ἔδωκε Σύνταγμα, ὑπεσχέθη ἐλευθερίας, πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐφάνη ἐνὶ λόγῳ ὥς τις πρόδρομος τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Ὅθεν ὁ Σεττεμβρίνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, μεταβὰς καὶ αὐτὸς ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τότε, ἀπὸ τῆς ἐξορίας εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐγένετο βουλευτὴς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τῆς 15 Μαΐου, παρῃτήθη καὶ ἔσχε τὴν ἀπρονοησίαν τοῦ νὰ μείνῃ ἐν Νεαπόλει νέους διατρέχων κινδύνους. Τῷ ὄντι συνελήφθη τῷ 1849, κατηγορούμενος ὅτι εἶνε ἀρχηγὸς ἄλλης πάλιν φατρίας, τῆς «Ἰταλικῆς Ἑνότητος», ἥτις ὅμως οὐδόλως ἐτάραττε τὴν Κυβέρνησιν, διότι ἡ ἐθνικὴ ἰδέα εἶχε καὶ τότε, ὡς πάντοτε, ἐπαρκῶς καταβληθῆ διὰ τῆς ξένης ἐπεμβάσεως· ἡ Αὐστρία ἐν Νοβάρᾳ, ἡ Γαλλία ἐν Ῥώμῃ ὑπηρέτουν τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ὁ δὲ Πάππας, ὁ πρὸς στιγμὴν δείξας αἰσθήματα φιλελεύθερα, εὐλόγει τότε τὴν κατοχὴν τῆς Ῥώμης καὶ τὴν μάχην τῆς Νοβάρας. Ὁ Φερδινάνδος ὁ Β', ἂν καὶ ἰσχυρός, προυτίμησε νὰ γείνῃ Τιβέριος μᾶλλον παρ' Αὔγουστος. Ὁ Κάρλος Ποέριος καὶ ἄλλοι τεσσαράκοντα κατεδικάσθησαν εἰς εἱρκτήν, ὁ Σεττεμβρίνης, ὁ Ἀγρέστης καὶ ὁ Φαουτσιτάνος εἰς θάνατον.

Ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν συγκινητικὴν ἐπιστολὴν γραφεῖσαν παρὰ τοῦ πατριώτου πρὸς τὴν γυναῖκά του μετὰ τὴν φοβερὰν νύκτα, τὴν δεκαεξάωρον νύκτα, καθ' ἣν περιέμενε τὴν καταδίκην του. Ἡ ἀνέκδοτος αὕτη ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη παρὰ τοῦ κ. δὲ Σάνκτις ἐν τῷ νεκρικῷ θαλάμῳ, πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ Σεττεμβρίνη, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἣν παραθέτομεν εὐθὺς ἐφεξῆς, χρονολογεῖται ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1851, ὅθεν συμπεραίνομεν ὅτι ὁ πολιτικὸς ἐγκληματίας δὲν ἐδικάσθη εἰμὴ μετὰ δύο ἐτῶν προφυλάκισιν.

«Θέλω, ἀγαπητὴ καὶ δυστυχὴς σύντροφε τοῦ βίου μου, θέλω νὰ σοὶ γράψω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν ἀπὸ δεκαὲξ ἤδη ὡρῶν συσκέπτονται οἱ δικασταὶ περὶ τῆς τύχης μου.

»Ἂν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, δὲν θὰ δυνηθῶ πλέον νὰ σ' ἐπανίδω, οὔτε σέ, οὔτε τὰ σπλάγχνα μου, τἀγαπητά μου τέκνα. Τόρα, ὅτε ἔχω τὴν ψυχὴν ἀτάραχον καὶ εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὅ,τι δήποτε, δύναμαι νὰ συνδιαλεχθῶ μίαν στιγμὴν μαζί σου. Γίγια μου, εἶμαι ἥσυχος, παρεσκευασμένος εἰς ὅ,τι καὶ ἂν τύχῃ, καί, ὅπερ πρὸ πάντων μὲ ἐκπλήττει, αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω δυνάμεις νὰ καταστείλω τὴν πάλλουσαν ταύτην καρδίαν, ἡ ὁποία μερικὰς στιγμὰς παρ' ὀλίγον διερρηγνύετο εἰς τὸ στῆθός μου. Ἀλλοίμονον ἂν ἦτο ἰσχυροτέρα μου ἡ καρδία!

»Ἂν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, δύναμαι νὰ σοὶ ὀρκισθῶ εἰς τὴν ἀγάπην μας καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τῶν τέκνων μας, ὅτι ὁ Λουδοβῖκός σου δὲν θὰ διαψεύσῃ ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἐσχάτην ὥραν. Θ' ἀποθάνω ἔχων τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ μαρτύριόν μου θὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα μου, θ' ἀποθάνω ἥσυχος καὶ θαρραλέος ὡς μάρτυς, τὰ τελευταῖά μου λόγια θ' ἀπευθύνωνται εἰς τὴν πατρίδα, εἰς τὴν Γίγιαν μου, εἰς τὸν Ῥαφαὴλ μου, εἰς τὴν Ἰουλίαν μου. Δὲν θὰ ἦνε ἐντροπὴ οὔτε διὰ σέ, οὔτε διὰ τὰ τέκνα μας τὸ ὅτι θὰ ἔχω ἀποθάνει ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος· θὰ τιμηθῆτε μίαν ἡμέραν διὰ τοῦτο. Θὰ σὲ συντρίψῃ ἡ λύπη, τὸ ἠξεύρω· ἀλλ' ἔσο κυρία τῆς καρδίας σου, Γίγια μου· διατήρησον τὴν ζωήν σου διὰ τὰ τέκνα μας, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ εἴπῃς ὅτι ἡ ψυχή μου θὰ ἦνε πάντοτε μὲ τοὺς τρεῖς σας, ὅτι σᾶς βλέπω ἀκόμη, ὅτι σᾶς αἰσθάνομαι, ὅτι ἐξακολουθῶ νὰ σᾶς ἀγαπῶ ὡς πάντοτε σᾶς ἠγάπησα καὶ ὡς σᾶς ἀγαπῶ τώρα κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τὴν φοβεράν!

»Ἀφίνω εἰς τὰ τέκνα μου τὸ παράδειγμα τοῦ βίου μου καὶ τὸ ὄνομά μου, τὸ ὁποῖον προσεπάθησα νὰ διατηρήσω μέχρι τοῦδε ἔντιμον καὶ ἀκηλίδωτον. Θὰ τοῖς εἴπῃς νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶπον ἐπὶ τῆς ἕδρας τοῦ κατηγορουμένου, ὅτε ἀπελογούμην μόνος μου. Θὰ τοῖς εἴπῃς ὅτι εὐλογῶν καὶ κατασπαζόμενος αὐτὰ χιλιάκις, τρία παραγγέλματα τοῖς ἀφίνω· νὰ πιστεύωσιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν ἀγαπῶσι, νὰ ἀγαπῶσι τὴν ἐργασίαν καὶ πρὸ πάντων τὴν πατρίδα. Πτωχή μου Γίγια, αὗται εἶνε αἱ χαραί, τὰς ὁποίας σοὶ ὑπεσχόμην κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀγάπης μας, ὅτε νέοι καὶ οἱ δύο μας—σὺ ἦσο δεκαπέντε χρόνων, ἐζήλευον ὅλοι τὴν καλλονήν σου, σπανία ἦτο ἡ ἁγνότης σου· ἐγώ, εἰκοσαετής, μὲ τὴν καρδίαν πλήρη ἀγάπης καὶ ἐλπίδων,—ὑπεσχόμεθα πρὸς ἀλλήλους ζωὴν ἀγάπης, ὅτε μᾶς ἐφαίνετο γελόεις καὶ λαμπρὸς ὁ κόσμος, ὅτε περιεφρονοῦμεν τὰς στερήσεις καὶ ἦτο ζωή μας ὁ ἔρως; Τί κακὸν λοιπὸν ἐπράξαμεν καὶ πάσχομεν τώρα τόσα καὶ τόσον ταχέως; Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶν παράπονον θὰ ἦτο βλασφημία κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς ἄρνησιν τῆς ἀρετῆς, ὑπὲρ ἧς ἀποθνήσκω. Ἄχ! Γίγια, δὲν εἶνε παρὰ πόνος μόνον ἡ ἐπιστήμη καὶ πικρία ἡ ἀρετή. Καὶ ὅμως εἶνε ὡραῖοι οἱ πόνοι οὗτοι καὶ αἱ πικρίαι. Οἱ ἐχθροί μου δὲν νοοῦσι τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν ἀξίαν των, θὰ ἔτρεμον ἂν ἦσαν εἰς τὴν θέσιν μου· ἐγὼ εἶμαι ἥσυχος διότι πιστεύω εἰς τὸν Θεὸν καὶ

Digitized by Google

εἰς τὴν ἀρετήν. Δὲν τρέμω, ἂς τρέμῃ ὁ καταδικάζων με, διότι τοῦτο πράττων ὑβρίζει τὸν Θεόν.

»Ἀλλὰ θὰ καταδικασθῶ τάχα εἰς θάνατον; Πᾶν κακὸν τὸ περιμένω παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἠξεύρω ὅτι θέλει νὰ δώσῃ παράδειγμα ἡ Κυβέρνησις· ὅτι εἶνε ἔγκλημα τὸ ὄνομά μου, ὅτι οἱ νῦν ἀποφασίζοντες περὶ τῆς τύχης μου σαλεύουσι μεταξὺ μυρίων ἰδεῶν καὶ μυρίων φόβων. Ἠξεύρω ὅτι εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὅ,τι δήποτε.

»Θὰ ταφῶ τάχα εἰς μίαν εἱρκτὴν καὶ θὰ καταδικασθῶ οὕτως εἰς μαρτύριον χειρότερον τοῦ τοῦ θανάτου; Θὰ ἦμαι πάντοτε ὁ ἴδιος, καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἐμβλέπων εἰς τὴν ψυχήν μου καλῶς γινώσκει ὅτι, ὄχι διὰ τῆς ἰδικῆς μου δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως ἣν αὐτὸς μοὶ ἐξαποστέλλει, εἶμαι ἥσυχος. Τὸ βλέπεις, δὲν χύνω δάκρυα, εἶνε σταθερὰ καὶ τρέχει ἡ χείρ μου, δὲν πάλλει ἡ καρδία μου. Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου, δι' ὅ,τι κάμνεις δι' ἐμέ! Κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμήν, σὲ αἰσθάνομαι, σὲ ἀναγνωρίζω, σὲ λατρεύω καὶ σὲ εὐχαριστῶ. Θεέ μου, παρηγόρησον τὴν δυστυχῆ γυναῖκά μου καὶ δὸς εἰς αὐτὴν τὴν δύναμιν νὰ ὑποφέρῃ τὴν λύπην ταύτην! Θεέ μου, προστάτευσον τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα μου, ὁδήγησον αὐτοὺς εἰς τὰς τρίβους τῆς ἀρετῆς, ἕλκυσον αὐτοὺς πρὸς σέ· δὲν ἔχουσι πλέον πατέρα, εἶνε παιδία, ἀπότρεψον αὐτοὺς ἀπὸ πάσης κακίας· οὐδεμίαν περιμένουσιν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, δέομαι ὑπὲρ αὐτῶν! . . . Σῶσον τὴν πατρίδα, Θεέ μου. Φώτισον τοὺς κυβερνῶντας αὐτήν, κάμε ὥστε ὁ θάνατός μου νὰ καταπαύσῃ τὰς ὀργὰς καὶ τὰ μίση τῶν κομμάτων· ἔστω τὸ αἷμά μου τὸ τελευταῖον, ὅπερ χύνεται ἐπὶ τῆς τεθλιμμένης ταύτης γῆς!—Γίγια μου, δὲν δύναμαι πλέον νὰ ἐξακολουθήσω, φοβοῦμαι μὴ νικήσῃ ἡ καρδία, δὲν ἠξεύρω ἂν δυνηθῶ νὰ σὲ ἐπανίδω. Χαῖρε, ἀγαπητὴ καὶ παμφιλτάτη, δὲν εὑρίσκω λόγους διὰ νὰ σὲ παρηγορήσω! Ἀρχίζει νὰ τρέμῃ ἡ χείρ μου· σὲ ἀσπάζομαι μὲ ἀσπασμὸν ὅμοιον πρὸς τὸν πρῶτον, ὃν σοὶ ἔδωκα. Φίλησον δι' ἐμὲ τὸν Ῥαφαήλ, φίλησον δι' ἐμὲ τὴν Ἰουλίαν. Εὐλόγει τα καθ' ἡμέραν καὶ καθ' ἑσπέρας καὶ λέγε εἰς αὐτὰ ὅτι καὶ ἐγὼ τὰ εὐλογῶ. Χαῖρε!»

Ἐλεεινολογῶ τοὺς πτωχοὺς τῇ καρδίᾳ, οὓς ἤθελε κάμει νὰ μειδιάσουν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Ὁ γράφων αὐτὴν περιέμενεν ἀπόφασιν καταδικάζουσαν αὐτὸν εἰς θάνατον, ἥτις καὶ ἐξεδόθη τῷ ὄντι. Ὁ βασιλεὺς ὅμως μετέτρεψε τὴν ποινὴν εἰς ἰσόβιον κάθειρξιν ἐν τῷ φοβερωτάτῳ ergastolo. Ἐκεῖ οἱ πολιτικοὶ ἐγκληματίαι συνεχέοντο μὲ τοὺς κοινοὺς κακούργους ἔχοντες τὰ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας καὶ διαιτώμενοι ὡς ἐκεῖνοι. Ταῦτα εἶδεν ὁ κ. Γλάδστων καὶ συνέταξε τὸ περίφημον ἐκεῖνο φυλλάδιον, ἐν ᾧ ἡ τῶν Βουρβώνων Κυβέρνησις ὀνομάζεται ἄρνησις τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' εἶχε καρδίαν ἀνδρικὴν καὶ γενναίαν ὁ Σεττεμβρίνης καὶ ἐνῷ πάντες περιέμενον νὰ ἴδωσιν αὐτὸν ἀπέλπιδα καὶ κατεβεβλημένον, αὐτὸς παρηγόρει τοὺς ἄλλους σιδηροδεσμίους καὶ μετέφραζεν ἰταλιστὶ τὸν Λουκιανόν. Ἤσκει ἐν τῇ εἱρκτῇ τὸ ἰταλικόν του ὕφος, ὅπερ μετὰ τοσαύτης λαμπρότητος μετεχειρίσθη βραδύτερον εἰς τὰ *Μαθήματα τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας*, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ τῆς Νεαπόλεως Πανεπιστημίῳ ὑπηγόρευσε. Ἀλλὰ δὲν εἶνε τώρα καιρὸς νὰ κρίνωμεν τὸ ὕφος καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σεττεμβρίνη, ὁ βίος του μᾶς παρέχει ἀκόμη ἱκανὴν ὕλην.

Ἔμεινεν ἐν τῇ εἱρκτῇ μέχρι τοῦ 1859 μετὰ καὶ πεντακοσίων ἄλλων πολιτικῶν ἐγκληματιῶν. Τόσον πλῆθος καταδίκων ἐνέβαλλεν εἰς ἀπορίαν τὸν βασιλέα Φερδινάνδον τὸν Β', ὃν ἱκανῶς ἤδη ἐπίεζεν ἥ τε διπλωματία καὶ ἡ δημοσιογραφία. Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς νὰ ἐξαποστείλῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἐπεβιβάσθησαν ἀκουσίως ἐπὶ ἀτμοπλοίου συρομένου ὑπὸ πολεμικῆς κορβέττας καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ! Πολυτρόπως ἔχουσι διηγηθῆ τὰ περὶ τοῦ ταξειδίου τούτου. Ἡμεῖς ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀκριβεστέραν τοῦ πράγματος ἀφήγησιν, γραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σεττεμβρίνη. Ἐν τῷ ὅρμῳ τῶν Γαδείρων περιέμενε τοὺς καταδίκους πλοῖον ἱστιοφόρον, ὅπερ ἔμελλε νὰ μεταφέρῃ αὐτοὺς ἐκεῖθεν τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀπὸ δεκαπέντε ἤδη ἡμερῶν εὑρίσκοντο ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ, ὅτε ἐζήτησαν τὸν Σεττεμβρίνην νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς νεαπολιτανικῆς κορβέττας, ἔνθα ἄγγλος τις ἀξιωματικὸς ἤθελε νὰ τῷ ὁμιλήσῃ. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἦτο ὁ υἱός του Ῥαφαήλ, καταταχθεὶς εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς τὰ Γάδειρα ἵνα ἴδῃ τὸν πατέρα. Ἀποχωριζόμενος δὲ ἀπ' αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ τῷ εἴπῃ, παρὰ μόνον εἰς τὸ οὖς τὰς λέξεις· «δὲν θὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἀμερικήν.» Ὁ υἱὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον, οἱ κατάδικοι συνεσωρεύθησαν πάλιν εἰς τὸ ἱστιοφόρον. Ἀλλ' ὁ Σεττεμβρίνης ἐπανεῦρεν ἐκεῖ τὸν υἱόν του μετημφιεσμένον εἰς ὑπηρέτην. Ὁ νεανίας ὑπηρέτει πάντας μετὰ πολλῆς προθυμίας—ἦτο τότε εἰκοσιδύο ἐτῶν—ὁμιλῶν πρὸς τοὺς μὲν ἀγγλιστί, πρὸς τοὺς ἄλλους ἱσπανιστί. Διερχόμενος δὲ πρὸ τοῦ πατρός του λέγε. αὐτῷ ταπεινῇ τῇ φωνῇ· «ἀπόψε ὁμιλοῦμεν.» Τὸ ἱστιοφόρον ῥυμουλκούμενον ὑπὸ τῆς βασιλικῆς κορβέττας εἶχεν ἀναχθῆ εἰς τὸ πέλαγος. Ὁ πατὴρ καὶ υἱός, ἄγνωστοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸ φαινόμενον, περιέμενον τὴν νύκτα ἵνα κρύφα συνδιαλεχθῶσι.

—Τί θὰ κάμῃς; ἠρώτησε τὸν υἱόν του ὁ Σεττεμβρίνης.

—Θὰ σὲ συνοδεύσω ἢ θ' ἀποθάνω μαζί σου. Δὲν θὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἑκουσίως ἢ

Digitized by Google

ἀκουσίως ὁ πλοίαρχος θ' ἀναγκασθῇ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Λισβόνναν. Ἔχω δύο πιστόλια καὶ τρεῖς μαχαίρας.

— Σιώπα! Θὰ κάμῃς ὅτι θὰ σοῦ εἴπῃ ὁ πατήρ σου. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεις θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς καὶ αἰσχρὸν καὶ ἐπικίνδυνον. Δός μοι τὰ ὅπλα καὶ ἂς συνομιλήσωμεν.

Ὁ υἱὸς διηγήθη τότε τὰ πάντα πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ἔμαθε τὴν ἀναχώρησιν τῶν καταδίκων, πῶς ἦλθε, κλ.

—Μὲ νομίζουν, λέγει, ἄγγλον γεννηθέντα εἰς τὴν Ἁβάναν· μὲ ὀνομάζουν Ζαΐμς. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν δὲν θὰ ὑπάγωμεν· δεκαετῆ δεινὰ σὲ κατέβαλον, ἡ ἐποχὴ εἶνε ἀκατάλληλος, οἱ ἡμίσεις θὰ ἀπέθνησκον καθ' ὁδόν.

Μόλις ἀπεμακρύνθη ἡ κορβέττα, ὁ Ῥαφαὴλ ἐφόρεσε τὴν στολήν του καὶ παρουσιάσθη μετ' ἄλλων πρὸς τὸν πλοίαρχον. Προσεπάθησε νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι τὸ ἔργον ὅπερ ἔκαμνεν ἦτο ὄχι μόνον ἄσχημον καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ παράνομον, καὶ ὅτι θὰ ἐβιάζετο ἴσως ποτὲ νὰ δώσῃ δι' αὐτὸ λόγον ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τῆς πατρίδος του. Τὸ πλοῖον ἦτο ἀμερικανικὸν ἀλλ' ὁ πλοίαρχος δὲν εἶχε σπουδάσει νομικὰ καὶ ἤθελε χρήματα. Ἐξηκολούθει τὸν δρόμον του. Οἱ ἐπιβάται ἤρχισαν νὰ ταράσσωνται καὶ νὰ συζητῶσι. Ὁ Ῥαφαὴλ ἐζήτει τὰ ὅπλα του, ὁ Σεττεμβρίνης δὲν τὰ ἔδιδε. Ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ ἔπεσε κατὰ γῆς ἓν καψύλιον καὶ ἐκρότησεν. Ὁ πλοίαρχος φοβηθεὶς μὴ τυχὼν πάντες ἦσαν ὡπλισμένοι καὶ οἱ ἑξήκοντα ἕξ, ἔπλευσε πρὸς τὴν Ἰρλάνδαν καὶ μετὰ 14 ἡμερῶν διάπλουν ἀπεβίβασεν αὐτοὺς εἰς Κουΐνστοουν, εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Κόρκ.

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ θύματα τῆς νεαπολιτανικῆς τυραννίας ἐγένοντο δεκτὰ μετ' ἀλαλαγμῶν χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἦσαν τότε αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἔτους 1859. Μετὰ ἓν ἔτος, τὸ ἥμισυ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἐλεύθερον. Τῷ 1860 ὁ Σεττεμβρίνης διωρίσθη παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ Μαμιάνη καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βονωνίας. Ἀλλὰ δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν ἕδραν του. Τὰ γεγονότα ἔτρεχον τότε καὶ ταχύτερον ἔπιπτον οἱ θρόνοι ἢ συνεγράφοντο οἱ εἰσιτήριοι λόγοι. Ὁ Γαριβάλδης ἤλαυνε βήμασι γίγαντος ἀπὸ Μαρσάλας εἰς Νεάπολιν σκουπίζων πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀσθενῆ στρατιὰν Φραγκίσκου τοῦ Β'. Ἡ Νεάπολις ἤθελε νὰ χειροτονήσῃ τὸν Σεττεμβρίνην Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἔργων, ἀλλ' ἐκεῖνος μειδιῶν ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦτο. «Δὲν ἠξεύρω τί πρόκειται νὰ κάμω», ἔλεγε. Ἐγένετο μόνον ἄμισθος σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, βραδύτερον διωρίσθη Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ βοηθὸς τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ τὰς θέσεις ταύτας κατήργησε τῷ 1861 ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις. Οὐδέποτε παρεπονήθη διὰ τοῦτο ὁ Σεττεμβρίνης, οὐδέποτε ἐζήτησε νὰ τὸν ἀποζημιώσῃ τὸ ἔθνος του δι' ὅσα τὸ καθῆκόν του ἐκτελῶν ὑπέφερε. Ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ παραδίδῃ τὴν Ἰταλικὴν φιλολογίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Νεαπόλεως. Ἀφοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς *μιᾶς* Ἰταλίας τοῦ παρόντος, ἠρέσκετο παρασκευάζων τὴν Ἰταλίαν τοῦ μέλλοντος διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλτάτης του νεολαίας. Ἦτο εὐχαριστημένος, τὰ ὄνειρά του εἶχον πληρωθῆ καὶ πλέον μάλιστα ἢ ὅσον προσεδόκα. Βραδύτερον διωρίσθη πρύτανις καὶ γερουσιαστὴς (1873), αἵτινες θέσεις εἶνε ἄμισθοι ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἀπέθανε, νεάζων πάντοτε καὶ ἀκάματος, εἰς τὸ γραφεῖόν του τῇ 3 Νοεμβρίου 1876 ἔτ. ν. Ἀπέθανεν ὡς ἔζησε. Ἐξ ὅλων τῶν ὀνομάτων διὰ τὰ ὁποῖα καυχᾶται ἡ Ἰταλία, δὲν ὑπάρχει ἴσως ἐνδοξότερον τοῦ ἰδικοῦ του, δὲν ὑπάρχει ἐντιμότερον. MARC MONNIER.

Ἡ πραγματεία, ἧς μετάφρασιν, διεσκευασμένην ἐνιαχοῦ, ἐφεξῆς δημοσιεύομεν, ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπὶ τῆς πεσούσης ἐν Γαλλίᾳ δυναστείας γενομένων χάριν τοῦ λαοῦ δημοσίων διαλέξεων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατείρας Εὐγενίας, ἐγράφη δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Γονδελέτ. Σ. τ. Δ.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ ΤΩι ΠΡΑΚΤΙΚΩι ΒΙΩι

Θὰ ὁμιλήσω σήμερον περὶ τῆς *Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ*. Ἀποκλείω τὸ μέρος τὸ κυρίως ἐπιστημονικόν.

Πᾶσα ἐπιστήμη περιλαμβάνει μὲν ἓν μέρος, ὅπερ δὲν ἐνδιαφέρει εἰμὴ τοὺς εἰδικῶς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένους, τοὺς θέλοντας κατὰ βάθος νὰ σπουδάσωσι περὶ αὐτήν, ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ γενικάς τινας γνώσεις, αἵτινες προκαλοῦσι τὴν ἡμετέραν σκέψιν ἐν τῷ βίῳ τῷ καθημερινῷ καὶ αἵτινες εἶνε ἀναπόφευκτοι εἰς πάντα ἄνθρωπον. Περὶ τῶν γενικοτήτων τούτων τῆς *Πολιτικῆς Οἰκονομίας* θὰ ὁμιλήσωμεν, ἕκαστος δέ, εἶμαι βέβαιος, θὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων πολλάκις τῷ ἔτυχε νὰ σκεφθῇ καθ' ἑαυτόν.

Ὑπάρχει τις λ. χ., ὅστις νὰ μὴ ἀνέγνωσεν ἅπαξ τοὐλάχιστον ἐν τῷ βίῳ του μίαν ἐφημερίδα; Εἰς τὴν ἐφημερίδα ὑπάρχει ἓν μέρος πολιτικόν, τὸ ὁποῖον, ἂν θέλητε, ἀφίνομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἓν ἄλλο μέρος μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικήν. Ἐν αὐτῷ ἀνακινοῦνται ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουσι πάντας ἡμᾶς, ἐπὶ τῶν ὁποίων σκεπτόμεθα, τὰ ὁποῖα ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς κοινωνίας διάταξιν.

Ὅταν παρατηρῶμεν τὸν περὶ ἡμᾶς κόσμον, βλέπομεν ὅτι τὰ πάντα διέπονται ὑπὸ ὡρισμέ-

Digitized by Google

νων τινῶν νόμων. Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει πάντοτε ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ πάντοτε μέρος διευθύνεται ὅταν δύῃ. Ὁ καπνός, ὃν ἀναδίδει ἡ καπνοδόχη ἐκείνη, ὑψοῦται πρὸς τὰ ἐπάνω, ἐν ᾧ τὸ βιβλίον τοῦτο, ἂν τὸ ἀφήσω, θὰ πέσῃ κάτω. Τίς θὰ περιέμενέ ποτε νὰ ὑψωθῇ τὸ βιβλίον πρὸς τὰ ἐπάνω; Τόσον δὲ τὸ πρᾶγμα εἶνε βέβαιον, ὥστε περιττὸν εἶνε νὰ τὸ ἀποδείξωμεν διὰ πειράματος. Αἱ ἀλήθειαι αὗται αἱ πασίγνωστοι ὀνομάζονται ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ *νόμοι*.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ πεπροικισμένος μὲ νοῦν, ὁ φύσει ἐλεύθερος καὶ κύριος τῶν πράξεών του, ὁ εὐθυνόμενος δι' αὐτάς, ὁ ἔχων συναίσθησιν τῶν καθηκόντων του, δὲν ἔχει ἄρα ὑποχρεώσεις; Ἂν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ὡς ἄτομον ἔχῃ ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ὑποδεικνύει εἰς αὐτὸν ἡ συνείδησίς του, πρέπει βέβαια καὶ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, ἡ κοινωνία, νὰ ἔχῃ παρομοίας ὑποχρεώσεις. Ἡ κοινωνία οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ συνάθροισις ἠθικῶν προσώπων, ἀμοιβαίως ὑπευθύνων· συμβαίνει δηλαδὴ εἰς τὴν κοινωνίαν ὅ,τι καὶ εἰς τὰ ἄτομα.

Τὴν πρωΐαν, ὅταν ἐγειρώμεθα, τὸ σῶμα ἡμῶν ζητεῖ νὰ φάγῃ καὶ νὰ πίῃ· ὅταν νυκτώσῃ, ζητεῖ νὰ κοιμηθῇ.

Τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας τοῦ σώματος πρέπει νὰ τὰς πληρώσωμεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Πρέπει ἐν αὐτῇ νὰ εὕρωμεν ἄρτον διὰ νὰ φάγωμεν, ποτὸν διὰ νὰ κορέσωμεν τὴν δίψαν μας, ἐνδύματα διὰ νὰ καλύψωμεν τὴν γυμνότητά μας, οἰκήματα διὰ νὰ κατοικήσωμεν. Πάντα ταῦτα ὀνομάζονται ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ διὰ μιᾶς λέξεως *πλοῦτος*. Ἡ λέξις, ὡς βλέπετε, δὲν ἔχει τὴν σημασίαν ἐκείνην, ἣν συνήθως ἀποδίδομεν εἰς αὐτήν. Ἂς εἴπωμεν λοιπὸν ὅτι πλοῦτος εἶνε τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων ἅτινα παράγει ἡ κοινωνία πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος. Οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἄλλως τὸ πρᾶγμα, διότι θὰ εἴχομεν τότε ἀθλιότητα, πεῖναν, ἐρήμωσιν!

Ἐφθάσαμεν ἀνεπαισθήτως εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Πολιτικὴ Οἰκονομία εἶνε ἡ ἐπιστήμη τοῦ πλούτου, ἐφ' ὅσον οὗτος ἀναπτύσσεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας.

Ὁ πλοῦτος ἀκολουθεῖ ἐν τῇ ἀναπτύξει του τοὺς αὐτοὺς νόμους, οὓς καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος γεννᾶται, ζῇ, ἀποθνήσκει.

Γεννᾶται, τὸν δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος. Τὸ γνωρίζετε καλῶς τοῦτο, σεῖς πάντες, οἵτινες διὰ τῆς βιομηχανίας ἔχετε εἰς τὰς χεῖράς σας μέρος τοῦ πλούτου τῶν ἐθνῶν. Ἡ γέννησις αὕτη τοῦ πλούτου ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅπερ πρέπει νὰ μελετήσωμεν, τὸ *περὶ παραγωγῆς*. Πῶς, δηλαδή, ὑπὸ τίνας ὅρους καὶ διὰ τίνων μέσων γεννᾶται, παράγεται ὁ πλοῦτος.

Ὁ πλοῦτος δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ δένδρον, ὅπερ εἶνε συνημμένον πρὸς τὸ ἔδαφος, ὅπερ ἔχει βαθέως ἐντὸς τῆς γῆς τὰς ῥίζας του, τοῦ ὁποίου διαρρέει ὁ βίος ὅλος εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔνθα τὸ πρῶτον αὐτὸ ἐφυτεύθη. Ὁ πλοῦτος μεταβαίνει ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Ὁ πλοῦτος εἶνε κινητὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι. Ἔρχεται ἐκ Μασσαλίας καὶ εἰς τὴν Μασσαλίαν μετέβη ἐκ τῶν ἀποικιῶν. Ἔρχεται ἐκ τῆς Βορείου θαλάσσης, καταναλίσκεται ἐν Γαλλίᾳ ἢ καταβαίνει εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Εὐρώπης μέρη. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ δεύτερον κεφάλαιον. Κεφάλαιον πρῶτον, περὶ παραγωγῆς· κεφάλαιον δεύτερον, περὶ ἀνταλλαγῆς. Κατὰ τίνα τρόπον δηλαδὴ γίνεται τὸ ἐμπόριον τοῦτο τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων μεταξὺ τῶν παραγόντων αὐτὰ ἀνθρώπων.

Ἀφ' οὗ γεννηθῇ ὁ πλοῦτος, ἀφ' οὗ ἀνταλλαγῇ, μέλλει ἀκόμη καὶ ἄλλο τι νὰ γείνῃ, ὁ προορισμὸς τοῦ πλούτου δὲν ἐτελείωσε. Διὰ τί ὑπάρχει ὁ πλοῦτος; διὰ νὰ τὸν μεταχειριζώμεθα. Τελευταῖον λοιπὸν μέρος τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἶνε τὸ *περὶ τῆς καταναλώσεως* τοῦ πλούτου.

Οὔτε νὰ παραγάγῃ δύναταί τις, οὔτε νὰ ἀνταλλάξῃ διὰ τοῦ ἐμπορίου, οὔτε διὰ τῆς χρήσεως νὰ καταναλώσῃ, ἂν ἡ κοινωνία δὲν ἦνε ἥσυχος καὶ τακτοποιημένη, ἂν δὲν διέπηται ὑπὸ νόμων δικαίων, ἂν ἐν αὐτῇ δὲν ὑπάρχῃ μία ἐξουσία, ἥτις ἐκπροσωποῦσα αὐτὴν τὴν κοινωνίαν, τουτέστι τὸν κόσμον ὅλον, νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰρήνην. Πρὸς ἀπόλαυσιν λοιπὸν τῶν ἀγαθῶν τούτων εἶνε δίκαιον ὁ πλούσιος καὶ πᾶς ἐν γένει ἐργαζόμενος νὰ ὑποβάλληται εἰς μικράν τινα θυσίαν, διὰ νὰ ἐμπορῇ νὰ ἔχῃ τὴν τάξιν, τὴν διοίκησιν, τὴν κυβέρνησιν. Ἐκ τούτου ἡ ἀνάγκη τοῦ *φόρου*. Παραγωγή, λοιπόν, ἀνταλλαγή, κατανάλωσις, φόρος· αὐτοῦ βασίζεται ὅλη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία.

Ἀλλὰ βλέπω ὅτι ἐφορτώθημεν μὲ πολλὰ πράγματα· ἂς ἀφήσωμεν μέρος τοῦ φορτίου, ἂς ἀφήσωμεν τὰ τελευταῖα κεφάλαια καὶ ἂς λάβωμεν πρῶτον τὸ *περὶ παραγωγῆς*.

Πῶς ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον, πῶς γεννᾶται ὁ πλοῦτος; Τί κάμνει ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας του;

Ἐνταῦθα, εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχήν, ἀπαντῶμεν μίαν πρόληψιν.

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι νομίζοντες ὅτι ἡ κοινωνία, ὁ κόσμος, εἶνε μία τράπεζα ἐστρωμένη, κατ' αὐτοὺς δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει νὰ πράξῃ ἄλλο τι παρὰ νὰ λάβῃ τὸ κάθισμά του, νὰ καθίσῃ καὶ νὰ φάγῃ εἰς τὸ κοινὸν συμπόσιον. Ἐκ τούτου προέρχονται τὰ παράπονα ἐκείνων, οἵτινες, ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλούτου, ἔχουσιν εὐνοηθῇ ὀλιγώτερον ἄλλων. Πρέπει παντὶ σθένει νὰ πολεμήσωμεν τὴν πρόληψιν ταύτην, τὰς ἐσφαλμένας ἅμα καὶ ἐπικινδύνους ταύτας ἰδέας. Ἂς ἴδωμεν τί τρέχει.

Digitized by Google

Νομίζετε ὅτι ὁ κόσμος, ὅταν ἐδημιουργήθη, ὡμοίαζε πρὸς τὰς σημερινὰς πόλεις, πρὸς τοὺς Παρισίους λ. χ., ὅπου ἕκαστος δρόμος ἔχει καὶ τὸ πεζοδρόμιόν του, ὅπου ἑκάστη πλατεία φωτίζεται διὰ τοῦ φωταερίου ὡς αἴθουσα μεγαλοπρεπής; Ὄχι βέβαια, δὲν ἦτο οὕτως ὁ κόσμος, πρὸ τοῦ νὰ ὑπάρξῃ ὁ πεπολιτισμένος πλοῦτος. Ἄλλως τε ἔχομεν πρόχειρον παράδειγμα περὶ τοῦ τί ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ κόσμος. Ἴδετε τοὺς καὶ νῦν ἔτι ἀγρίους τόπους, τὰ δάση τοῦ Νέου Κόσμου, τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς· τοιοῦτον πρέπει νὰ φαντασθῆτε τὸν κόσμον!

Τί βλέπομεν ἐκεῖ; Κυκεῶνα, ἔνθα οὐδεὶς δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ, ἔνθα κρύπτονται, ἕρπουν, βρυχῶνται, συρίζουσι τὰ ἄγρια καὶ τὰ φαρμακερὰ θηρία, τῶν ὁποίων γίνεται ἀμέσως ἅμα ἐμφανισθῇ θῦμα ὁ ἄνθρωπος. Οὗτος δὲ δὲν ἔχει ἀκόμη πυροβόλα ὅπλα διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ, δὲν ἔχει τὰ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ βοηθήματα. Εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἀνεγεννήθησαν διὰ τῆς ἐργασίας, ἐπιπολάζουσι δηλητηριώδη μιάσματα· καὶ αὐτὰ τὰ σήμερον κατοικίδια ζῷα, ἅτινα ὑπηρετοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ἦσαν ἄγρια κατ' ἀρχάς. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τώρα ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ βοός, τὸ ἀγριόβωδον, ὁ βόνασος, θηρίον φοβερώτερον τῆς ὑαίνης. Ὁ ταπεινὸς χοῖρος τί ἄλλο ἦτο κατ' ἀρχὰς εἰμὴ ἀγριώτατον θηρίον καὶ αὐτός; Εἰς τὰ ὄρη τῆς Κορσικῆς σώζεται ἀκόμη ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ προβάτου καὶ εἶνε θηρίον ἄγριον, ἀκαταδίωκτον. Ὄχι μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τάσιν ἔχουσιν ὅλα τὰ συνανθρωπευόμενα, τὰ κατοικίδια ζῷα, ἅμα ἀφεθῶσιν μόνα εἰς ἔρημον τόπον, νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὴν πρώτην καὶ φυσικὴν αὐτῶν κατάστασιν.

Ὅτε κατὰ πρῶτον ἀπέβησαν οἱ Ἱσπανοὶ εἰς τὴν νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσαν Ἀμερικὴν εἶχον παραλάβει μεθ' ἑαυτῶν μεγάλους κύνας, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζοντο πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀγρίων. Οἱ κύνες ἐκεῖνοι ἦσαν ἥμεροι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπεπλανήθησαν εἰς τὰ δάση. Μετὰ εἴκοσιν ἔτη, εἰσερχόμενοι οἱ Ἱσπανοὶ εἰς τὰ δάση ἐκεῖνα, εἰς ἃ οὐδεὶς τέως εἶχεν εἰσχωρήσει, ἔβλεπον ἐνώπιόν των φοβερὰ θηρία καὶ τοῦ λέοντος φοβερώτερα· ἦσαν οἱ ἀποπλανηθέντες κύνες. Εἶχον μεταμορφωθῆ καὶ ἡ μορφὴ καὶ αὐτὴ ἡ φωνή των ἦτο παρηλλαγμένη. Ἂς ἀφήσωμεν τὰ ζῷα· ἡ γῆ τί γίνεται ἅμα ἀφεθῇ ἀκαλλιέργητος; Ἅμα παύσῃ ἡ καλλιέργεια, ἡ χέρσος πληροῦται πλέον παντὸς εἴδους ἀνωφελοῦς καὶ ἐπιβλαβοῦς μάλιστα βοτάνης Αἱ βοτάναι αὗται φύονται μόναι των, ὁ σῖτος ὅμως, ἡ ἄμπελος κλπ. ἔχει ἀνάγκην καλλιεργείας, *ἐργασίας*.

Ἰδοὺ λοιπὸν πόθεν ἔρχεται ὁ πλοῦτος, ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἡ ἐργασία τὸν παράγει. Δὲν καθήμεθα λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἑτοίμην τράπεζαν, ἀλλ' ἡμεῖς παράγομεν ὅ,τι μᾶς ἀναγκαιοῖ. Διὰ τοῦτο, τοῦτο τὸ *ὅ,τι μᾶς ἀναγκαιοῖ* ὀνομάζεται ὀρθῶς καὶ καλῶς *ἰδιοκτησία*, διότι ἡμεῖς τὸ ἀποκτῶμεν καὶ εἶνε ἰδικόν μας κτῆμα. Ὁ ἄνθρωπος ὁτιδήποτε καὶ ἂν παραγάγῃ μέγα ἢ μικρόν, κοπιάζει δι' αὐτό, καταθέτει τὸν ἱδρῶτά του, τὰς προσπαθείας του, τὴν δύναμίν του. Ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε λοιπὸν τρόπον τινὰ ἡ προέκτασις τῆς ἀτομικότητός του, εἶνε ἡ ἐνσάρκωσις, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοῦ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Τοιαύτη ἡ γέννησις τοῦ πλούτου· ἂς ἴδωμεν τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Κυριώτερον τοῦ πλούτου ἀποτέλεσμα εἶνε ἡ δημιουργία τοῦ *κεφαλαίου*, πρὸς ὄφελος τοῦ ἐργαζομένου. Διότι ἐξ ὅσων ἀνωτέρω εἴπομεν, δὲν πρέπει τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι μόνος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶνε νὰ θεραπεύσῃ τὰς *καθημερινὰς* μόνον ἀνάγκας του. Παρατηρήσατε ποῖος εἶνε ὁ νόμος τοῦ ἡμετέρου βίου καὶ πῶς ὁ Θεὸς ἐκανόνισε τὴν ἡμετέραν ὕπαρξιν.

Ὅταν γεννώμεθα, εἴμεθα ἀσθενεῖς, βρέφη. Αἱ προσπάθειαί μας οὐδεμίαν ἔχουσι δύναμιν, βεβαίως δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ζήσωμεν τότε διὰ τῆς ἐργασίας μας. Ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου ὅτι ἡ πρὸς παραγωγὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε ἴση πρὸς τὴν κατανάλωσιν, ἣν κάμνει· καταναλίσκει λοιπὸν πλειότερα τῶν ὅσων παράγει. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος βαθμηδὸν μεταβαίνει ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν νεανικὴν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἀνδρικήν, παρουσιάζεται ἀξιοπαρατήρητόν τι φαινόμενον· ἡ πρὸς ἐργασίαν ἱκανότης, ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου αὐξάνει βαθμηδὸν καὶ αὐτή. Ὅταν δέ τις ἀνδρωθῇ, φθάσῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, τότε καὶ ὀλιγώτερον δύναται νὰ κοιμᾶται καὶ πλειότερον νὰ ὑπομένῃ τὸν κάματον καὶ τὰς στερήσεις. Εἰς τὴν ὑγιᾶ καὶ ἰσχυρὰν κρᾶσιν δὲν χρειάζεται λεπτὴ καὶ ἐκλελεγμένη τροφή· ὅσον ἀκμαιότεραι εἶνε αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, τόσον ὀλιγώτεραι εἶνε αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ. Μετά τινα χρόνον ὅμως μεταβάλλεται πάλιν ἡ ἀναλογία. Ἀπὸ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας μεταβαίνει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ὥριμον ἡλικίαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν γεροντικήν. Τότε αἱ ἀνάγκαι πολλαπλασιάζονται· ὁ ὕπνος πρέπει νὰ παρατείνηται πλειότερον, τὰ μεταξὺ τῆς ἐργασίας διαλείμματα πρέπει νὰ γίνονται βαθμηδὸν μακρότερα, παρουσιάζεται τότε ἡ ἀνάγκη προφυλάξεών τινων, ὅλως περιττῶν εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν. Αὐξάνουσι λοιπὸν αἱ ἀνάγκαι καὶ ἐλαττοῦνται αἱ δυνάμεις κατ' ἀναλογίαν. Ναί, ἀληθεύει ὅτι ὁ γέρων ἐργάτης εἶνε ἐμπειρότερος εἰς τὴν τέχνην του, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐργασθῇ καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ παραγάγῃ ὅσον ὁ νέος. Τὰ πράγματα ταῦτα τὰ πασίγνωστα καὶ ἀναντίρρητα, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ εὔγλωττος διδασκαλία περὶ τοῦ ποίαν ὁδὸν πρέπει τις νὰ ἀκολουθῇ ἐν τῷ βίῳ, οὐδενὸς δὲ σχολίου ἔχουσιν ἀνάγκην. Ναὶ μὲν ὁ πλοῦτος

Digitized by Google

ἔχει τὴν ἀρχήν του ἐν τῇ πρὸς παραγωγὴν προσπαθείᾳ, ὁ ἀληθής του ὅμως σκοπὸς εἶνε ἡ ἐξοικονόμησις πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου. Ἂν εἰκοσιπενταέτης ἐργάτης σᾶς εἴπῃ, ὅπως πολλάκις ἐγὼ ἤκουσα τοιούτους νὰ λέγωσι, δὲν χρεωστῶ εἰς κανένα τίποτε, ἐργάζομαι καὶ ἀπολαμβάνω ἀρκετά, δύναμαι λοιπὸν καὶ νὰ ἐξοδεύω ὅλα ὅσα ἀπολαμβάνω, ἀπαντήσατε εἰς αὐτὸν λέγοντες τὰς ἑξῆς ἀναντιρρήτους ἀληθείας·

«Ἐξοδεύων τώρα ὅτε εἶσαι εἰκοσιπέντε ἐτῶν, εἰς τὴν ἀκμὴν δηλαδὴ τῶν δυνάμεών σου, πᾶν ὅ,τι κερδαίνεις, καὶ μὴ φυλάττων τίποτε διὰ τὸν χειμῶνα τοῦ βίου σου, διὰ τὰ γηρατειά σου, ἠξεύρεις τί κάμνεις; Κατατρώγεις σὺ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν σου. Ὁμοιάζεις πρὸς ἄνθρωπον αὐτοκτονοῦντα. Ἡ ὕπαρξίς μας εἶνε οὕτω πως διατεθειμένη, ὥστε ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη νὰ ἀνταποκρίνωνται· ἡ νεανικὴ ἡλικία πρέπει νὰ προετοιμάζῃ τὴν ὥριμον ἡλικίαν, τὸ δὲ γῆρας πρέπει νὰ ἀπολαμβάνῃ τοὺς καρποὺς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας.»

Γνωρίζομεν λοιπὸν τώρα τί εἶνε πλοῦτος, γνωρίζομεν ὅτι γεννᾷ αὐτὸν ἡ *προσπάθεια*. Γνωρίζομεν ὅτι ἀπαύγασμα αὐτοῦ εἶνε ἡ *ἰδιοκτησία* καὶ ὅτι ἀναγκαία πρὸς τοῦτο εἶνε ἡ *ἐξοικονόμησις*. Ἂς ἴδωμεν τώρα, ἂν θέλετε, κατὰ τίνας διαφόρους τρόπους παράγεται ὁ πλοῦτος.

Ἕπεται συνέχεια. Σ.

ΠΕΡΙΕΡΓΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΤΟΥ ΚΗΡΙΟΥ

Εἴς τινα φυσικὸν ἐπῆλθεν ἡ παράδοξος ἰδέα νὰ κάμῃ τοὺς ἑπομένους ὑπολογισμούς. Τὸ ἐξαγόμενον αὐτῶν ἐθεώρει ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἄκρας διαιρετότητος τοῦ φωτός. Δὲν ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ τῆς ἰδέας του ταύτης, ἣν ὁ ἀναγνώστης δύναται δεόντως νὰ ἐκτιμήσῃ.

«Καθήμενος ἑσπέραν τινά, λέγει, παρὰ τὴν ἑστίαν μετὰ πολλῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας μου, παρετήρησα ὅτι ἅπαντες ἀνεγίνωσκον φωτιζόμενοι ὑφ' ἑνὸς μόνον κηρίου. Ἐσκέφθην τότε, ποία ἆρα εἶναι ἡ ἀναλογία τοῦ φωτός, ἡ ἀναγκαιοῦσα εἰς ἕκαστον τῶν ἀναγινωσκόντων; Ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ φῶς τοῦ κηρίου διανέμεται εἰς τρόπον, ὥστε μηδὲν μόριον αὐτοῦ νὰ χάνεται· εἰς πόσους θὰ ἐπήρκει; Τὸ κηρίον ἦν ὀγκῶδες καὶ ἐξέχεεν ἱκανὴν λάμψιν. Δοκιμάσας εἶδον ὅτι ἠδυνάμην ν' ἀναγινώσκω κάλλιστα εἰς ἀπόστασιν τριῶν ποδῶν, κρατῶν τὸ βιβλίον ἐννέα δακτύλους μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ὅθεν τὸ κηρίον ἠδύνατο νὰ φωτίζῃ ἐπαρκῶς τὸ ἐμβαδὸν τῆς κοίλης ἐπιφανείας σφαίρας, ἐχούσης ἀκτῖνα τριῶν ποδῶν. Τὸ ἀνὰ χεῖράς μου βιβλίον περιελάμβανε τετρακόσια γράμματα κατὰ τετραγωνικὸν δάκτυλον. Ἄρα κοίλη σφαῖρα ἓξ ποδῶν διαμέτρου ἤθελε περιλάβει 6,514,400 γράμματα, ἅτινα τὸ κηρίον ἠδύνατο ἐπαρκῶς νὰ φωτίζῃ ὅπως ὦσιν εὐδιάκριτα εἰς τὸν ὀφθαλμὸν εἰς ἐννέα δακτύλων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βιβλίου.

»Ἀλλὰ τὸ ὑφ' ἑνὸς μόνον γράμματος ἀντανακλώμενον φῶς καθίστησι τοῦτο ὁρατὸν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν οὐ μόνον κατὰ μίαν διεύθυνσιν, ἀλλὰ καθ' ἁπάσας τὰς διευθύνσεις, ἀδιάφορον ποῖον σημεῖον κατέχει ὁ ὀφθαλμὸς ἐπὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς κοίλης ἐπιφανείας σφαίρας, ἀκτῖνος ἐννέα δακτύλων· εἰς πόσους λοιπὸν ὀφθαλμοὺς τὸ οὕτως ἀντανακλώμενον φῶς θὰ ἤρκει ὅπως ἴδωσι τὸ γράμμα ἐκεῖνο; Εὐκολώτατον νὰ ὑπολογισθῇ.

»Ὑποθέτω ὅτι ἡ κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ ἔχει διάμετρον ἑνὸς ὀγδόου τοῦ δακτύλου, ὅπως καὶ πράγματι ἔχει περίπου. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἡ ἐπιφάνεια ἡμισφαιρίου ἀκτῖνος ἐννέα δακτύλων εἶναι ἴση ταῖς κόραις 41,465 ὀφθαλμῶν. Ὥστε τὸ ὑφ' ἑνὸς μόνον γράμματος ἀντανακλώμενον φῶς θὰ ἤρκει νά το καταστήσῃ ὁρατὸν εἰς ζεύγη ὀφθαλμῶν κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτερα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κορῶν. Ἴσως ὅμως μοὶ παρατηρήσῃ τις ὅτι εἰς τοὺς ἐγγύτατα τῇ σελίδι ὀφθαλμοὺς τὸ γράμμα δὲν θ' ἀντηνάκλα ἐπαρκῆ ποσότητα φωτός· ἀλλ' ἀναντίρρητον ἀφ' ἑτέρου εἶναι ὅτι ἡ σελὶς δὲν ἀντανακλᾷ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐπὶ ταύτης πίπτοντος φωτός· ὥστε ἀντισταθμίζεται πληρέστατα ἡ ἔλλειψις ἐκείνη.

»Τέλος, ἐπειδὴ τὸ ἐφ' ἑνὸς μόνου γράμματος πίπτον φῶς ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ὁρατὸν εἰς 20,732 ζεύγη ὀφθαλμῶν, ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ ἐμβαδῷ κοίλης σφαίρας τριῶν ποδῶν ἀκτῖνος περιλαμβανομένων γραμμάτων ἀνέρχεται εἰς 6,514,400, τὸ ἐπὶ πάντων τῶν γραμμάτων πίπτον φῶς θὰ ἐπήρκει εἰς 135,056,540,800 ζεύγη ὀφθαλμῶν. Ὅθεν διὰ τοῦ φωτὸς ἑνὸς καὶ μόνου κηρίου, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οὐδὲν μόριον αὐτοῦ ἀπόλλυται καὶ ὅτι κατ' ἴσα μέρη διανέμεται, θὰ ἠδύναντο ν' ἀναγινώσκωσιν ἐνταυτῷ 135,056,540,800 ζεύγη ὀφθαλμῶν.

»Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἡμέτερος πλανήτης κατοικῆται ὑπὸ 900 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων κατ' ἀνώτατον ὅρον, τὸ φῶς ἑνὸς κηρίου ὑπερήρκει νὰ παράσχῃ τὴν εὐχαρίστησιν τῆς ἀναγνώσεως εἰς τοὺς κατοίκους ἑκατὸν πεντήκοντα κόσμων ὁμοίων τῷ ἡμετέρῳ, ἐὰν αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν των ἠδύναντο, ἀποσπώμεναι τοῦ σώματος, νὰ ταχθῶσι κατὰ τὸν ἄνω ῥηθέντα τρόπον. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἦναί τις μέγας μαθηματικός, ὅπως διὰ τῶν αὐτῶν ὑπολογισμῶν εὕρῃ τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον.»

***

Ῥωσσική τις παροιμία λέγει, ὅτι ὑποδέχονται τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ ἔνδυμα τὸ ὁ-

Digitized by Google

ποῖον φέρει, καὶ τὸν ἀποχαιρετῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἔδειξε.

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ

Πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ ἐγράφησαν περὶ τῆς ἀτομικῆς περιουσίας τοῦ δεσπότου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασσᾶ, οὐδεὶς ὅμως ἐξ ὅσων γινώσκομεν παρέστησε τὰ τῆς κινητῆς αὐτοῦ περιουσίας ὡς ὁ μεταδοὺς ἡμῖν τὰς κάτωθι ταμιακὰς πληροφορίας, ὅστις, διατελέσας εἰς ἐμπιστευτικὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ὑπηρεσίαν, καθίσταται τὰ μάλα πιστευτός· δὲν κρίνομεν δ' ἄπο σκοποῦ τὴν δημοσίευσιν τῶν πληροφοριῶν τούτων.

Περιουσία εἰς μετρητὰ πρὸ τῆς πολιορκίας.

1,000,000	φλωρία ἐνετικὰ πρὸς 13-16 γρόσια····			γρ. 16,000,000
800,000	» Ματσάρικα πρὸς	14	»	11,200,000
800,000	» Πολίτικα	» 10	»	8,000,000
500,000	» Μεσίρικα	» 7	»	3,500,000
500,000	» Τουνεζίνικα	» 12	»	6,000,000
400,000	» Μαχμουδιέδες	» 25-28	»	11,200,000
500,000	Ῥουμπιέζες	» 3		1,500,000
1,000,000	τάλληρα κολων.	» 6	»	6,000,000
400,000	τ. Μαρίας Τερέζας	» 5½	»	2,200,000
1,000,000	Μπεσλίκια ἀργυρᾶ	» 5	»	5,000,000
200,000	ἑξηντάρια, ἑκατοστάρια, πρὸς 2½-3 γρ.			600,000
16,000	δούπιαι τῆς Ἰσπανίας, πρὸς 15 κολωνάτα, ἤτοι πρὸς 90			γρ. 1,440,000
	ὁλικὸν μετρητῶν			γρ. 72,640,000

Στολισμοὶ πολύτιμοι.—Ἐκτὸς τῶν πολυαρίθμων κατωτέρας σχετικῶς ἀξίας πολυτίμων τοῦ σατράπου στολισμῶν, ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ αὐτοῦ εὑρίσκοντο καὶ τὰ ἑξῆς βαρύτιμα·

Μία σπάθη ἀδαμαντοκόλλητος φέρουσα πρότυπον τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀξίας τὸ ὅλον εἰς γρόσια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γρ. 55,000.

Ἓν μπερλάντι, ὅπερ ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας, ἀγορασθὲν ἀντὶ 36,000 ὁλλανδικῶν φλωρίων, ὧν ἕκαστον τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἐτιμᾶτο γρόσια 14· ἐπομένως ἡ ὁλικὴ ἀξία ἀνέβαινεν εἰς γρ. 504,000. Τὸ μπερλάντι τοῦτο ἀποστείλας ὁ Ἀλῆς εἰς Πρέβεζαν πρὸς Ἰουδαῖον τινὰ ἀδαμαντοκολλητήν, τὸ συνέδεσε μὲ ἕτερα 12 μικρότερα μπερλάντια, ὧν ἕκαστον ἀξίας 1000 κολωνάτων, ἀγορασθέντα εἰς Ἑνετίαν ἀπὸ χειρὸς Μουράτ, ἤτοι ἀξία τῶν 12 εἰς τάλληρα 12,000· ἐπομένως 72,000 γρ., τοῦ ταλλ. τιμωμένου ἀντὶ 6 γρ. Οὕτω τὸ ὁλικὸν τῆς ἀξίας 576,000 γρ.

Ἕτερος στολισμὸς τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ἐκ 5 μπερλαντίων, ὧν ἕκαστον ἀξίας 150,000 γροσίων. Τὸ ὁλικὸν γρ. 750,000.

Τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν ἀδαμάντων αὐτοῦ ἀπετέλει ἐν συνόλῳ τὸ ὀγκῶδες ποσὸν τῶν γροσίων 50,000,000.

Σύνολον.—Τὸ σύνολον τῆς εἰς μετρητά, εἰς ἀδάμαντας καὶ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ὧν ἡ καταγραφὴ καὶ ἐκτίμησις ἐγίνετο δὶς τοῦ ἔτους ἀπὸ σαράφηδας, περιουσίας ἐξετιμᾶτο εἰς 250,000 000 γροσίων, ὧν ἡ τιμὴ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν τῆς δραχμῆς, ὑπολογιζομένου τότε τοῦ ταλλήρου, ὡς εἴπομεν, εἰς 6 γρόσια. Τοιαύτη ἡ κολοσσιαία κινητὴ περιουσία τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, χωρὶς νὰ προσθέσωμεν τὰ διάφορα πολύτιμα τοῦ ἱματισμοῦ κτλ.

Κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν γνώμην, ὁ θησαυρὸς τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ δὲν εὑρέθη, ὁπότε οὗτος παραδοθεὶς μετεφέρθη εἰς τὸ Νησὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἔνθα καὶ ἔλαβε τὸ τέλος αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα πολλοὶ πολλάκις ἐπεχείρησαν ἀνασκαφάς, φρονοῦντες τὸν πλοῦτον κεχωσμένον που. Ὁ δίδων ἡμῖν τὰς πολυτίμους πληροφορίας, διατελέσας ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν καὶ παρ' αὐτῷ μέχρι τῆς εἰς τὸ Νησὶ μεταφορᾶς αὐτοῦ, φρονεῖ ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ χρηματικοῦ εἶχε καταναλωθῆ εἰς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀλῆ καὶ εἰς τὰς τῶν οἰκογενειῶν περιθάλψεις· ὅτι τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ πλούτου κατέλαβον καὶ κατέκρυψαν οἱ πασσάδες μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Ἰωαννίνων, διαδόσαντες τὴν ἰδέαν τῆς μὴ εὑρέσεως τῶν θησαυρῶν.

Τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔδωκεν ἡμῖν καὶ τὰς ἑξῆς πληροφορίας περὶ τοῦ ὑπερόγκου τῆς ἀξίας πραγμάτων τινῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ 15 Αὐγούστου 1819-Ἀπριλίου 1821.

Ὁ καπνὸς ἔφθασεν εἰς τιμὴν 1,500 γροσίων ἡ ὀκὰ
ὁ ταμβάκος » » 2,000 » »
τὸ ῥακὶ » » 350 » »
τὸ κρασὶ » 10 βενετικά, ἤτοι 160 » »
ἡ ὄρνις ἔφθασεν εἰς 10 βενετικά, ἤτοι 160 γρόσια,
τὸ αὐγὸν εἰς τιμὴν ἐνετικοῦ, ἤτοι 16 γρόσια,
ἡ προβατίνα εἰς·············350 »
τὸ ἵππειον κρέας εἰς ········ 25-40 » ἡ ὀκά.

Τὸ βούτυρον, ὁ τυρός, τὸ ἄλευρον καὶ λοιπὰ χρειώδη πρὸς συντήρησιν τῶν πολιορκουμένων ἦσαν ἄφθονα· ἀπόδειξις ὅτι καέντος τοῦ παλατίου, συνεκάησαν καὶ 20,000 μπότσαι βουτύρου.[1]

ΦΟΙΤΗΤΑΙ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν καθηγητῶν ἐν τοῖς διαφόροις Πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας κατὰ τὴν θερινὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἑξαμηνίαν ὑπῆρξεν ὁ ἑπόμενος·

		Φοιτηταὶ	Καθηγηταὶ
1	Λείψια	2,730	155
2	Βερολῖνον	1,977	193
3	Μόναχον	1,158	114
	Μεταφ.	5,865	462

1. Ἑλλὴν Στρατιώτης.

	Ἐκ μεταφ. 5,865	462
4	Βρεσλαβία 1,122	108
5	Γοττίγγη 1,059	119
6	Τυβίγγη 1,025	86
7	Βυρτοβοῦργον 990	66
8	Χάλλη 902	96
9	Ἑϊδελβέργη 795	110
10	Βόννη 785	100
11	Στρασβοῦργον 700	94
12	Κοινισβέργη 611	82
13	Γρειφσβάλδη 507	60
14	Ἰαίνα 503	77
15	Μαρβοῦργον 445	69
16	Ἐρλάγγη 422	55
17	Μοναστήριον 415	29
18	Γίσσεν 343	59
19	Φρειβοῦργον 290	54
20	Κίελον 223	65
21	Ῥοστὸκ 141	36
	17,143	1,827.

Τὸ ἑξῆς διάγραμμα δεικνύει τὸν μέγιστον καὶ τὸν ἐλάχιστον ἀριθμὸν τῶν φοιτησάντων εἰς ἑκάστην σχολὴν τῶν κυριωτέρων Πανεπιστημίων·

Θεολογικὴ σχολὴ Διαμαρτυρομένων.

Λείψια	338
Τυβίγγη	260
Χάλλη	190
Ἐρλάγγη	196
Ῥοστὸκ	24
Ἑϊδελβέργη	9.

Θεολογικὴ σχολὴ Ῥωμανοκαθολικῶν.

Μοναστήριον	184
Βυρτοβοῦργον	119
Τυβίγγη	118
Φρειβοῦργον	47.

Νομικὴ σχολή.

Λείψια	1,002
Βερολῖνον	684
Βρεσλαβία	377
Γοττίγγη	372
Μόναχον	314
Τυβίγγη	304
Ἐρλάγγη	37
Ῥοστὸκ	35
Κίελον	14.

Ἰατρικὴ σχολή.

Βυρτοβοῦργον	527
Λείψια	378
Μόναχον	347
Βερολῖνον	260
Γρειφσβάλδη	235
Τυβίγγη	179
Στρασβοῦργον	178
Βρεσλαβία	165
Κίελον	73
Ῥοστὸκ	29.

Φιλοσοφικὴ σχολή.

Λείψια	1,012
Βερολῖνον	896
Γοττίγγη	479
Βρεσλαβία	458
Χάλλη	439
Μόναχον	395
Βόννη	270
Κίελον	78
Ῥοστὸκ	53
Φρειβοῦργον	47.

Γερμανικὰ Πανεπιστήμια ἐκτὸς τῆς Γερμανίας.

	Φοιτηταὶ	Καθηγηταὶ
Βιέννη	3,581	247
Δόρκατ	844	65
Γρὰτς	804	88
Ἰυσβρύκη	570	67
Ζυρίχη	355	78
Βέρνη	351	74
Βασιλεία	239	64.

Ἐν Βιέννῃ. **

Τί πιστεύομεν καὶ

ΤΙ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΠΙΣΤΕΥΩΜΕΝ

Πιστεύομεν ὅτι τὰ χρήματα ὑπακούουσιν εἰς τοὺς ἔχοντας αὐτά, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι οὗτοι μᾶλλον ὑπακούουσιν εἰς τὰ χρήματα.

Πιστεύομεν ὅτι αἱ κατὰ φαντασίαν ἀπαιτήσεις εἶνε πραγματικὰ προσόντα, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι αὗται δεικνύουσιν ἔλλειψιν πραγματικῶν προσόντων.

Πιστεύομεν ὅτι ὀνειροπολοῦντες εὑρισκόμεθα ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὄνειρον μόνον εἶνε αἱ πραγματικότητες.

Πιστεύομεν ὅτι καταγόμεθα ἐκ τῶν πιθήκων διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν ἐπελθουσῶν διαφορῶν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἀναγόμεθα εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ὁμοιοτήτων.

Πιστεύομεν ὅτι οἱ ἰχθῦς εἶνε ἄφρονες καὶ ἀδηφάγοι διότι συλλαμβάνονται διὰ τοῦ ἀγκίστρου, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συλλαμβάνονται καὶ οἱ ἄνθρωποι.

Πιστεύομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι φεύγουσι τὴν ἀτιμίαν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι οἱ πλεῖστοι τρέχουσι κατόπιν τῆς ἀτιμίας· τί δὲν κάμνουσι διὰ νὰ ἀτιμασθῶσι!

Πιστεύομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐγκατέλιπον τὸ σχέδιον τοῦ νὰ κτίσωσι τὸν περίφημον πύργον, οὗ ἡ κορυφὴ ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἄστρα, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐπιμένουσιν εἰς τὴν ἰδέαν των, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας εὑρίσκονται ἀρχιτέκτονες νέα καθ' ἡμέραν προτείνοντες σχέδια.

Digitized by Google

Πιστεύομεν ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξομολογῶνται παρρησίᾳ τὰ σφάλματά των, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι μόνον ἡ ἐξομολόγησις αὕτη θὰ ἔδιδεν εἰς τὸν πταίσαντα τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἦνε ὑπερήφανος.

Πιστεύομεν ὅτι ἡ πεῖρα προλαμβάνει τὰ σφάλματα, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ πεῖρα ἀκολουθεῖ εἰς τὰ σφάλματα.

Πιστεύομεν ὅτι τὰ παιδία ἀγαπῶσι νὰ καταδαυκαλίζωνται, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ ἔτι μᾶλλον νὰ καταδαυκαλίζῃ αὐτὸς ἑαυτόν.

Πιστεύομεν ὅτι ὁ κόσμος οὗτος εἶνε λαβύρινθος ἀδεξίοδος, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος εἶνε κύριος νὰ χαράξῃ εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ αὐτὴν νὰ ἀκολουθῇ.

Πιστεύομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν τὰς ἀδικίας, δι' ἃς ἐξεδικήθημεν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν οὔτε ἐκείνας, ἃς συγχωροῦμεν.

Πιστεύομεν ὅτι οἱ διοικοῦντες ἡμᾶς σκέπτονται περὶ τῶν δημοσίων συμφερόντων, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι οὗτοι σκέπτονται μόνον περὶ τῶν ἰδικῶν των.

Πιστεύομεν ὅτι ἡ κατάχρησις εἶνε ἐξαίρεσις, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἶνε κανών.

Πιστεύομεν ὅτι εἶνε ἐπιλήσμων ἡ ἀγνωμοσύνη, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἔχει ἄριστον μνημονικόν· ποτὲ δὲν λησμονεῖ τὸ κατὰ τοῦ εὐεργετήσαντος μῖσος.

Πιστεύομεν ὅτι ἐπιθυμία ἑκάστου ἡμῶν εἶνε νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἰδικούς μας, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἀγαπῶμεν μᾶλλον νὰ ὑποσχώμεθα εἰς αὐτοὺς βοήθειαν.

Πιστεύομεν ὅτι εἶνε αἰσχρὸν τὸ νὰ ἐκτείνωμεν τὴν χεῖρα ἵνα ζητήσωμεν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ πιστεύωμεν ὅτι εἶνε αἰσχρὸν τὸ νὰ μὴ ἐκτείνωμεν ἵνα δώσωμεν.

Πιστεύομεν ὅτι τὸ γῆρας εἶνε ἡ ἐποχὴ τῶν καρπῶν, ἐν ᾧ ἔπρεπε μόνον νὰ πιστεύωμεν ὅτι δὲν εἶνε ἡ ἐποχὴ τῶν ἀνθέων. **

ΔΥΟ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΛΕΣΙΓΓ

Ἀναζητῶν τις θησαυρὸν, ἀνέσκαπτέ ποτε ἐν ἐρειπίοις ἀρχαίου τινὸς κτιρίου. Παρατηρήσας δὲ γλαῦκα συλλαβοῦσαν καὶ τρώγουσαν ἰσχνὸν μῦν, εἶπε πρὸς αὐτήν· Ἁρμόζει τοῦτο εἰς τὸ φιλοσοφικὸν πτηνὸν τῆς Ἀθηνᾶς;

Διὰ τί ὄχι; ἀπήντησεν ἡ γλαύξ. Ἐπειδὴ ἀγαπῶ τὰς ἡσύχους θεωρίας, δύναμαι διὰ τοῦτο νὰ ζῶ ἀπὸ τοῦ ἀέρος; Γνωρίζω ἐν τούτοις, ὅτι σεῖς οἱ ἄνθρωποι ἀπαιτεῖτε τοῦτο ἀπὸ τῶν σοφῶν σας.

* * *

Ἠρώτησέ ποτε νέος ἀετὸς σοφὸν καὶ πεπειραμένον βόαν· Εἶναι ἀληθὲς, ὅπως λέγουσιν, ὅτι ὑπάρχει πτηνὸν, ὀνομαζόμενον Μέροψ, τὸ ὁποῖον ὅταν πετᾷ εἰς τὸν ἀέρα, ἔχει τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὴν γῆν, τὴν δὲ οὐρὰν πρὸς τὰ ἄνω;

Ὢ βεβαίως ὄχι! ἀπήντησεν ὁ βόας· τοῦτο εἶναι μωρὸν πλάσμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος πιθανῶς εἶναι τοιοῦτός τις Μέροψ· διότι αὐτὸς πολὺ εὐχαρίστως θὰ ἐπεθύμει νὰ πετάξῃ εἰς τὸν οὐρανὸν, χωρὶς ὅμως μηδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ ἀπολέσῃ ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ του καὶ τὴν γῆν. Λ.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ

[Ἀφιεροῦται πρὸς τὰς κυρίας Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ξ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ, Ω.]

Ἀληθὴς δύναμις τῆς γυναικὸς εἶνε ἡ χάρις, κυριώτατον δὲ τῆς χάριτος βοηθητικὸν εἶνε ἡ ἐνδυμασία.

Ἑκάστη ἡλικία ἔχει ἴδιον τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι, καθὼς ἐπίσης ἴδιον τρόπον ἀπαιτεῖ καὶ ἑκάστη φυσιογνωμία. Τέχνη δὲ εἶνε τὸ νὰ ἐνδύηται ἡ γυνὴ ἀναλόγως τῆς ἡλικίας της καὶ σύμφωνα πρὸς τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς χωρὶς νὰ ἀπομακρύνηται τοῦ συρμοῦ καὶ χωρὶς ταὐτοχρόνως νὰ γείνηται δούλη τοῦ συρμοῦ.

Ἡ ἐνδυμασία λ.χ. ἥτις θὰ ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἀτημέλητον τῆς πρωΐας, θὰ ἦτο ὅλως ἀκατάλληλος δι' ἄλλην τῆς ἡμέρας ὥραν καὶ τἀνάπαλιν.

Ἐκτὸς τῶν ὡραιοτάτων γυναικῶν, ὧν τὸ κάλλος γίνεται καταφανὲς καὶ μὲ ἁπλοῦν νυκτικὸν σκοῦφον, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ἔχουσιν ὁπωσδήποτε ἀνάγκην στολισμοῦ. Πρέπει ὅμως πρὸς τὰ λοιπὰ νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν θέσιν καὶ τὴν περιουσίαν των. Ὅλαι π.χ. δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τὸ διὰ τὸ κτένισμα ἱμάτιον (peignoir) ἐκ κεντημένης μουσελίνης καὶ ὑπερραμμένον μὲ ροδόχρουν ταφτᾶν, ὅλαι ὅμως δύνανται νὰ ἔχωσιν οἰκιακὴν ἐσθῆτα κομψὴν καὶ καθαρὰν, ἀρκεῖ δὲ πρὸς τοῦτο ἡ καλαισθησία καὶ ἡ οἰκονομία καλῆς οἰκοδεσποίνης.

Πάσης καλῶς ἀνατεθραμμένης γυναικὸς ἡ ἐνδυμασία πρέπει νὰ ἦνε ἐπιμεμελημένη καθ' οἱανδήποτε ὥραν τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ἑσπέρας. Κάκιστον ὅμως εἶνε καὶ τὸ ἄλλο ἄκρον, διότι εἶνε ἄσχημον πρᾶγμα ἡ ἐνδυμασία τῆς γυναικὸς νὰ φαίνηται ἐπίτηδες ἐζητημένη καὶ νὰ νομίζῃ τις αἰωνίως βλέπων αὐτὴν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἐργοστασίου τῆς ῥαπτρίας της.

Ἐπιτρέπονται τὰ ἔκτακτα καὶ ἀλλόκοτα εἰς τὴν οἰκιακὴν ἐνδυμασίαν μόνον εἰς ἐκείνας τὰς γυναῖκας, ὧν ἡ περιουσία δὲν τὰ ἀπαγορεύει. Ἂν ἄλλαι πράξωσι τοῦτο θὰ γείνωσι καταγέλαστοι.

Ὅταν μία γυνὴ ἦνε ὡραιοτάτη, πλουσιωτά-

Digitized by Google

τη, διασημοτάτη, ἐξόχου εὐφυΐας καὶ πνεύματος δύναται νὰ ἐνδύηται καὶ κάπως ἀλλόκοτα, ἀλλ' ἂν θελήσῃ νὰ τὴν μιμηθῇ ἡ μετρίας καταστάσεως καὶ κοινωνικῆς θέσεως οἰκοδέσποινα πόσα δὲν θὰ ἀκούσῃ; Πρέπει λοιπὸν πᾶσα γυνὴ μετρία καὶ σεβομένη ἑαυτὴν νὰ μὴ ἐξέρχηται τῶν ὁρίων τῆς ἁπλότητος, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει εἰς αὐτὴν ἡ κοινωνία, ἄλλως θὰ ἐκληφθῇ ὅτι εἶνε ὅ,τι δὲν εἶνε πράγματι καὶ θὰ ὑποστῇ τὰς συνεπείας.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦνε ὅμως ἡ οἰκιακὴ ἐνδυμασία τῆς γυναικός, πρέπει ν' ἀποφεύγῃ αὕτη τὰ κοσμήματα παντὸς εἴδους, ψέλλια, ἀλύσεις, περιδέραια, καταφανῆ ἐνώτια κλ. Πάντα ταῦτα εἶνε καλὰ διὰ τὸ ἑσπέρας καὶ πάλιν ὄχι μὲ ὑπερβολήν.

Πᾶσα γυνὴ δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ὑφίσταται τὸ βάρος τῶν πολυτίμων λίθων καὶ τῶν ἀδαμάντων.

Εἰς τὸν χορὸν, ἂν ἦσαι νέα, φόρει πολλὰ τοῦλλια, ἄνθη, ἐλαφρὰ πράγματα. Μὴ προσπαθῇς νὰ ἀνταγωνισθῇς πρὸς ἄλλας κατὰ τὴν πολυτέλειαν, ἂν δὲν ἦσαι βεβαία ὅτι θὰ νικήσῃς· ἂν νικηθῇς θὰ σὲ γελάσουν. Ἂν κατὰ τὴν κομψότητα θέλῃς νὰ ἀνταγωνισθῇς, ἄκουσον τὴν συμβουλὴν ταύτην: Ἔσο ἁπλᾶ ἐνδεδυμένη· πολλάκις ἡ μετὰ τέχνης ἁπλότης καταβάλλει μὲ μίαν μόνην ταινίαν δύο ἑκατομμυρίων ἀδάμαντας.

Ἡ ἀξία πάσης *τοαλέττας* συνίσταται εἰς τὸ νὰ φαίνηται αὕτη φυσικὴ καὶ ἀσχεδίαστος, ἔστω καὶ ἂν κατωρθώθη μετὰ πολυώρους μόχθους.

Τὴν γυναῖκα τὴν συνιστᾷ πολὺ μᾶλλον ἡ ἐνδυμασία της ἢ ἡ περιουσία της. Ὅταν μία ἦνε πλουσία εὐκολώτατον πρᾶγμα εἶνε νὰ ἐξοδεύῃ πολλὰ καὶ νὰ ἀγοράζῃ ἀκριβὰ πράγματα· τὸ δύσκολον εἶνε ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν θὰ τὰ φορέσῃ.

**

[Comtesse Dasch.]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Τὰ παράδοξα τῆς προτεραίας εἶνε ἀλήθειαι τῆς ἐπιούσης.

⁂ Κυβέρνησις συνταγματικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἡνίοχος εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ: «Ὁδήγησόν με ἐκεῖ.» (Chamfort).

⁂ Ἡ ἀληθὴς εὔκλεια κατὰ τὸν ἐνεργὸν καὶ τὸν θεωρητικὸν βίον δὲν ἀποκτᾶται διὰ μόνης τῆς φυσικῆς εὐφυΐας, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ὑπηρετουμένης ὑπὸ ἀκαμάτου καὶ ἐνδελεχοῦς περὶ τὸ ἐργάζεσθαι βουλήσεως, ἥτις μόνη προάγει μεγάλα πράγματα, νικᾷ μεγάλας δυσχερείας, ἐκτείνει τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς τὴν ἰσχὺν, ὑποτάσσει τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀληθῆ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου αὐτοκράτορα.

⁂ Ἂν πρόκειται νὰ ὑπάγῃ πρὸς σπουδαῖόν τι πρόσωπον διὰ σπουδαιοτάτην ὑπόθεσιν, ὁ μὲν ἀνὴρ λέγει καθ' ἑαυτόν:—Τί θὰ 'πῶ; Ἡ δὲ γυνὴ ψιθυρίζει:—Τί θὰ φορέσω;

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΝ ΜΟΥ

Ἕνας μ' ἔμεινες ἀκόμη· οἱ δὲ ἄλλοι σύντροφοί σου,
καὶ μαζὴ κ' ἀπ' ἕνας ἕνας ὅλοι σ' ἄφησαν ἐξ ἴσου.
Εἰς τὸν κόλπον μου, σὰν γέρων ἀσκητὴς εἰς τὰς ἐρήμους
γενναιόψυχος, ἡμέρας ἐνθυμεῖσαι ἐπισήμους.
Χαῖρε μόνη μου χαρά,
κανακάρη μου παρᾶ!

Διὰ σὲ, παρᾶ! κινοῦνται καὶ βασίλεια καὶ θρόνοι,
σ' ἀπεθέωσεν ὁ κόσμος καὶ βωμοὺς σὲ ἀνυψόνει.
Σὺ ἐγείρεις τῶν πολέμων τοὺς κοσμοβλαβεῖς τυφῶνας,
ὁ τοσούτσικος τὸ σῶμα σὺ σαλεύεις τοὺς αἰῶνας.
Τὸ ἐπέκεινα Γαδείρων σὺ τὸ κάμνεις περατὸν,
καὶ τὸ δῶμ' αὐτὸ ἀκόμη τ' οὐρανοῦ ἀναβατόν.
Καὶ τὰ ἄστρα τὰ στεῤῥὰ
καταιβάζεις, ὦ παρᾶ!

Δι' ἐσένα κόπτει ῥάπτει τὸ σπαθὶ τῶν δικηγόρων,
κ' ὑποδύονται τὰ ψεύδη αἱ ἀγέλαι τῶν ἐμπόρων·
καὶ ἡ πάνστιλπνός σου θέα τῶν δημαγωγῶν τὸ βρῖθος
ἱλαρόνει, καὶ τὰς κρίσεις κιβδηλεύει κακοήθως.
Διὰ σὲ τὴν γῆν βαθέως σκάπτει ὁ μεταλλουργὸς,
καὶ ἀροτριᾷ τὰς χώρας αὐγμηρῶς ὁ γεωργός.
Ὢ! τί ἔργα φοβερὰ
κατορθόνεις, ὦ παρᾶ!

Δι' ἀγάπην σου λατρεύει ἡ ὡραία τὸν Θερσίτην,
καὶ ἡ ἔφηβος παρθένος ἄνδρα παίρνει τὸν πρεσβύτην.
Διὰ σὲ πολλοὶ ἀρνοῦνται καὶ πατρίδα καὶ οἰκείους,
καὶ τὸ φρόνημα προδίδουν δι' ἐσὲ 'ς τοὺς ἐναντίους.
Διὰ σὲ ἐμβαινοβγαίνουν πουρνὸ βράδυ 'ς τὰς αὐλάς·
διὰ σὲ χρυσοκεντήτους κορδαρίζονται στολάς.
Κι' ὅλοι πάσχουν τρομερὰ
ἀπ' τὸ πάθος σου, παρᾶ!

Διὰ σὲ πάσχουν συνάγχην οἱ καλοί μας Δημοσθένεις,
καὶ τὸν πίθον των κυλίουν διὰ σὲ οἱ Διογένεις.
Διὰ σὲ καὶ τυραννίσκοι πανταχοῦ τῆς γῆς γεννῶνται,
διὰ σὲ τυχοδιῶκται 'ς τὰς πατρίδας μας πλανῶνται.
Σὺ τὰ χείλη τῶν κολάκων 'ς τὰ ἐγκώμια βουτᾷς,
σὺ γεννᾷς τὸν θεῖον ζῆλον εἰς πολλοὺς ὑποκριτάς.
Ἕως κ' εἰς τὰ ἱερὰ
κουδουνίζεις, ὦ παρᾶ!

Διὰ σὲ ὁ ξυλοσχίστης καταντᾷ Μητροπολίτης·
σὺ συχνάκις εἶσαι μόνος τῶν ἁμαρτωλῶν μεσίτης.
Διὰ σὲ ἱδρόνουν, τρέχουν, χώνονται, μαλώνουν, κράζουν,
διὰ σὲ γυναῖκες, ἄνδρες, νέοι, γέροντες, σπουδάζουν.
Σὺ κ' ἐμὲ αὐτὸν ἀκόμη γαργαλίζεις καὶ κινεῖς,
κ' εἰς ἐμὲ ἀκόμ' ἱδρῶτα ἐπιχέεις ἡδονῆς.
Χαῖρε, μόνη μου χαρὰ,
παντοδύναμε παρᾶ![1]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Λυπηρὸς κατάλογος.

Ἡ πατρὶς τοῦ Βέρτερ πληρώνει ἀκόμη βαρὺν φόρον εἰς τὴν αὐτοκτονίαν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τοῦδε ηὐτοκτόνησαν ἐν Γερμανίᾳ *τριακόσιαι χιλιάδες* ἀνθρώπων. Ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1852 οἱ αὐτόχειρες ἀριθμοῦνται εἰς 52,126, ὅπερ ἀναλογεῖ πρὸς πλέον τῶν 3,000 κατ' ἔτος. Εἰς τὰ μετέπειτα ἔτη ἡ ἀναλογία αὐξάνει βαθμηδόν.

1. [illegible]

Digitized by Google

Ἀπὸ τοῦ 1851 μέχρι τοῦ 1855 ὁ κατ' ἔτος μέσος ὅρος τῶν αὐτοκτονούντων ἦτο 3,639, ἀπὸ τοῦ 1856 μέχρι τοῦ 1860 ἔφθασαν εἰς 4,002.

Δυστυχῶς λείπουσι πληροφορίαι περὶ τῶν 15 τελευταίων ἐτῶν. Τὸ τέταρτον ἐν γένει τῶν αὐτοκτονουμένων ἀνήκει εἰς τὸ θῆλυ γένος. Ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν δὲ οἱ αὐτόχειρες εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ 40-60 ἐτῶν, ηὐτοκτόνησαν ὅμως καὶ παιδία μικρότερα τῶν 16 ἐτῶν (1 ἐπὶ τῶν 200 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν θυμάτων). Καὶ αἱ ὧραι δὲ τοῦ ἔτους ἔχουσί τινα ἐπίδρασιν· αἱ αὐτοχειρίαι εἶνε συχνότεραι κατὰ τὸ ἔαρ ἢ κατὰ τὸ θέρος. Ἐπιπολάζει ἡ μανία τῆς αὐτοκτονίας εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀδιαφόρως. Τὰ δύο τρίτα δὲ τῶν αὐτοκτονούντων καταστρέφουσι τὸν βίον ἢ διὰ πνιγμοῦ ἐν τοῖς ὕδασιν ἢ διὰ στραγγαλισμοῦ. Ἐν Βερολίνῳ τόσον συχνὰ ἀκούονται αὐτοχειρίαι, ὥστε δὲν διεγείρουν αὗται πλέον τὴν περιέργειαν τοῦ κοινοῦ, τὰ ὀνόματα δὲ τῶν οὕτω καταστρεφόντων τὸν βίον ἀναγράφονται καθ' ἡμέραν ἐν μακροῖς καταλόγοις.

*

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ 1876 αὐτοκτονησάντων ἐν Γαλλίᾳ ἀνέρχεται εἰς 5,617, ἐξ ὧν 4,435 ἄνδρες καὶ 1,182 γυναῖκες.

2,472 ἐκρεμάσθησαν, 1,514 ἐπνίγησαν, 895 ἐφονεύθησαν διὰ πυροβόλου ὅπλου, 407 δι' ἀσφυξίας ἐξ ἀνθράκων, 129 ἐδηλητηριάσθησαν, 154 κατεκρημνίσθησαν, 31 ἔρριψαν ἑαυτοὺς ὑπ' ἁτμαμάξας καὶ κατεπλακώθησαν, 1 ἐρρίφθη εἰς τὸ πῦρ, 13 ἐθανατώθησαν δι' ἐσωτερικῆς καύσεως ἐκ ποτῶν διαφόρων, 1 δὲ ἐγένετο αὐτόχειρ δι' ἀκρωτηριασμοῦ.

Αἱ αὐτοχειρίαι αὗται ἐγένοντο διὰ τὰς ἑξῆς αἰτίας· 1,433 διὰ παραφροσύνην, 509 διὰ μέθην, 798 διὰ φυσικὰ παθήματα, 633 διὰ λόγους οἰκιακῆς στενοχωρίας, 320 διὰ πενίαν.

Κατατάσσοντες δὲ τοὺς αὐτόχειρας τούτους εἰς τάξεις κοινωνικὰς εὑρίσκομεν·

1,828 χωρικούς, 1,038 ἐργάτας, 927 ἐπιστήμονας, 241 ἐμπόρους, 228 ὑπηρέτας.

Ἐκ τοῦ ὅλου δὲ ἀριθμοῦ· 1,946 ἦσαν ἄγαμοι, 1,087 ἔγγαμοι ἔχοντες τέκνα, 958 ἔγγαμοι ἄνευ τέκνων.

Καθ' ἡλικίαν δέ· 29 ἦσαν μικρότεροι τῶν 16 ἐτῶν, 193 ἀπὸ 16 ἕως 21 ἐτῶν, 648 ἀπὸ 21 ἕως 30 ἐτῶν, 829 ἀπὸ 30 ἕως 40 ἐτῶν, 1,053 ἀπὸ 40 ἕως 50 ἐτῶν, 1,161 ἀπὸ 50 ἕως 60, 993 ἀπὸ 60 ἕως 70, 528 ἀπὸ 70 ἕως 80, 78 ἀπὸ 80 καὶ πλέον.

—

Πρόθυμος ἰατρός.

Ἐκτύπουν τὴν 1 ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὴν θύραν τοῦ ἰατροῦ Χ..., ὅστις, ἀναπηδήσας ἐκ τῆς κλίνης του, ἐπορεύθη νὰ ἀνοίξῃ.

— Ποῖος εἶνε;

— Ἐλᾶτε, παρακαλῶ, γρήγορα ἰατρέ, ὁ κύριός μου εἶνε πολὺ ἀσθενής.

— Τί ἔχει;

— Τὴν αὐτὴν ἀσθένειαν ἐκ τῆς ὁποίας πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθανεν ὁ υἱός του καὶ ἡ κόρη του.

Ὁ καλός μας ἰατρὸς ἐπεσκέπτετο καὶ τὸν ἀποθανόντα υἱὸν καὶ τὴν κόρην καὶ ἐγνώριζε καλῶς τὴν ἀσθένειαν· ἀπεκρίθη λοιπὸν φλεγματικώτατα·

— Καλά! εἶνε περιττὸν νὰ ἔλθω, ἀκολουθήσατε τὴν αὐτὴν θεραπείαν, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσατε καὶ διὰ τὰ παιδιά.

—

Διπλωματικὸν ἀνέκδοτον.

Ἔξοχος διπλωμάτης, μελετῶν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Λονδίνου ἐπὶ βραχὺν χρόνον, εἶπεν ὅτι ἐμελέτα νὰ τυπώσῃ ἐπισκεπτήρια μετὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τοῦ συνήθους γαλλικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ p. p. c. Ἐπίσημον μέλος τοῦ ὑπουργείου παρετήρησεν ὅτι τὰ ἀρχικὰ γράμματα δηλοῦσιν ἴσως pour protéger Chrétiens· ἕτερος τῶν συνεταίρων του, ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, ἡρμήνευσεν αὐτὰ pour préparer campagne· τρίτος δέ τις pour prendre Constantinople.

—

Εἷς στοχασμὸς τοῦ Μόζαρτ.

Ὁ Μόζαρτ ἀπέθανεν, ὡς γνωστόν, ἐν ἡλικίᾳ νεαρᾷ. Ἀλλ' ἀπέθανε γαλήνιος, διότι πάντοτε ἀνελογίζετο τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς, καὶ μετ' ἐγκαρτερήσεως ἀνέμενε τὸν θάνατον. Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς αὐτοῦ δεικνύει πόσον ὁ μέγας καλλιτέχνης εἶχεν ἐξοικειωθῆ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου, οἱονεὶ προαισθανόμενος τὸ πρόωρον αὐτοῦ τέλος·

«Ἀφ' οὗ ὁ θάνατος, ἔγραφε, καλῶς ἐξεταζόμενος, εἶναι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ βίου, τοσοῦτον ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐξῳκειώθην μετὰ τοῦ ὄντως ἀληθινοῦ τούτου φίλου τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ μοι ἐμποιῇ τρόμον, μὲ ἐνισχύει τοὐναντίον καὶ μὲ παρηγορεῖ. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ παρασχόντι μοι τὴν χάριν ν' ἀναγνωρίσω τὸν θάνατον, ὡς τὴν κλεῖδα τῆς ἡμετέρας εὐδαιμονίας. Οὐδέποτε κατακλίνομαι, μὴ ἀναλογιζόμενος, ὅτι καίτοι νέος τὴν ἡλικίαν δυνατὸν νὰ μὴ ἐγερθῶ τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐν τούτοις πάντες οἱ γνωρίζοντές με δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν ἂν καὶ ἐπὶ στιγμὴν κἂν μὲ κατέθλιψεν ὁ τοιοῦτος στοχασμός. Καθ' ἑκάστην ἀπονέμω χάριτας τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ ταύτῃ, ἧς ἀπολαύω, καὶ τὴν αὐτὴν ἀπὸ καρδίας εὔχομαι εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς μου ἀνθρώπους.»

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 75 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 5 Ἰουνίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΩΒΟΥΑΡ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 337.

Ἐνῷ ἐμβήκαμεν εἰς τὴν θάλασσαν μέχρι τῶν ὤμων ἵνα φθάσωμεν τὴν λέμβον μας, ἱσταμένην μακρὰν τῆς παραλίας περὶ τὰ εἴκοσι μέτρα ἕνεκεν ὑφάλου κοραλίων, ἰδοὺ βλέπομεν ἱππέα ἐρχόμενον μετὰ σπουδῆς. Εἶναι δὲ νέος εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν, ὄψιν ἔχων ἀνδρὸς δραστηρίου ἢ μᾶλλον ὡραίου ληστοῦ. Μᾶς εἶχον ὁμιλήσει πολὺ περὶ αὐτοῦ· ἔρχεται δὲ εἰς τὸ πλοῖον ὅλως διάφορον ἔχων τὸ ἔνδυμα, ἤτοι χιτῶνα ἐκ φλανέλλας, χιτωνίσκον ἐκ πανίου λευκοῦ, ζώνην μετὰ πυροβόλων καὶ ἐν γένει ὄψιν στρατιώτου. Ὁ Ι..., γενναῖον παλληκάριον, τὴν φαντασίαν ζωηρὸς καὶ σιδηροῦς τὴν καρδίαν, εἶναι ὁ ἥρως τοῦ ἀκρωτηρίου Ὑόρκ. Ἀναχωρήσας πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ Ῥόκαμπτον μεταξὺ Βρισβὰν καὶ Βάουεν μετὰ τριῶν λευκῶν ὑπηρετῶν καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς πυξίδος του εἰς τὰ ἄγνωστα ταῦτα μέρη, ἔφερε τριακοσίους βόας καὶ ἑκατὸν ἵππους ἵνα ἀποκατασταθῇ πρὸς ἄρκτον καὶ λάβῃ μόνος αὐτὸς κατοχὴν τῆς χερσονήσου τοῦ ἀκρωτηρίου Ὑόρκ. Ἐννέα μῆνας περιεπλανήθη ὁ ἀκαταγώνιστος οὗτος ἄνθρωπος, ἀγνοῶν ἂν θὰ ἔχῃ τὴν ἐπαύριον ὕδωρ νὰ πίῃ, μεταξὺ τῶν Καννιβάλων, οἵτινες προσέβαλον αὐτὸν τὴν νύκτα καὶ ἔρριπτον τὰ βέλη των κατὰ τῆς ἀγέλης του. Οὕτω πως περιεφέρθη 450 λεύγας· ἔφθασε δὲ εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ὑόρκ, ἀφ' οὗ πρῶτος ἐξηρεύνησεν ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς προσβόρου Αὐστραλίας καὶ ἔκτισε τὴν καλύβην του. Διακόσιοι βόες καὶ τριάκοντα μόνον ἵπποι κατώρθωσαν νὰ φθάσωσι μετ' αὐτοῦ· πρὸς τὸ παρὸν δὲ ἔχει ἑπτακόσια τῶν ζώων τούτων καὶ ἐλπίζει ὅτι θὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ ἀποικία του, καθόσον μάλιςα σήμερον ἔχει προστάτας καὶ τοὺς στρατιώτας. Οὔτε μὴν παρέρχεται χωρὶς νὰ προσβληθῇ ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἀγρίων καὶ νὰ φονευθῶσιν ἐκ τῶν ζώων αὐτοῦ· ἀλλὰ ἀνθίσταται γενναίως φονεύων ὡς σκύλους τοὺς ταλαιπώρους μαύρους. Μᾶς ἔδειξε δὲ τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ *καραβίναν*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχάραξε τριάκοντα ὀκτὼ γραμμάς, εἰπὼν συγχρόνως ὅτι ἐκ τῶν δύο ὅπλων τὰ ὁποῖα ἔχει εἰς τὴν καλύβην του, τὸ μὲν ἔχει δώδεκα, τὸ δὲ δεκαπέντε τοιαῦτα σημεῖα, ἐμφαίνοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων. Ἡμέραν δὲ καὶ νύκτα φυλάττει ἄγρυπνος. Ἰδοὺ ὁ σιδηροῦς, ἀκατάβλητος καὶ ἀκάθεκτος, ὁ πεπυρακτωμένος εἰκοσιτετραετὴς νέος ὁ γευθεὶς τὴν μεσημβρίαν ἐπὶ τοῦ πλοίου μας. Τὸ βλέμμα του σὲ τρομάζει· ἡ διήγησις τῶν πράξεών του ἀνορθοῖ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς σου, καὶ ὅμως ἡ ὁμιλία του ἔχει τι ἔκτακτον, γοητευτικόν. Οἱ στρατιῶται τῆς θέσεως ἐκείνης σώζουσι τοὺς ναυαγοὺς ἀλλὰ δὲν φονεύουσι τοὺς Καννιβάλους παρὰ ὅταν προσβάλλωσιν αὐτούς. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως αὐτὸς φαίνεται ἦλθε νὰ καθαρίσῃ τὴν χερσόνησον ἀπὸ τοὺς μαύρους· διὸ καὶ τοὺς φονεύει. «Καταπίπτουσιν ὡς λαγωοί· εἶναι ἡδονικώτατος ἀγών», μᾶς εἶπε. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι νόμιμος ὑπεράσπισις, διότι ὅταν τις εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν ἐφόνευσεν ἐξήκοντα πέντε ἀνθρώπους, εἶναι χείρων καὶ τῶν Καννιβάλων. Ἐπείσθημεν μόνοι μας ὅτι ὅταν τις θέλῃ ἐπιτυγχάνει συνεχῶς ν' ἀποφεύγῃ τὴν πάλην· κατ' ἐμὲ δὲ ἡ ἀπανθρωπία δὲν εἶναι ἀνδρία· ὅθεν νομίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ ἁρπάζων ἀπὸ τοὺς μαύρους ὄχι μόνον τὴν γῆν ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν δι' ἁπλῆν εὐχαρίστησιν, μολύνει τὴν Αὐστραλίαν. Παραμυθοῦμαι ὅμως βεβαιῶν ὅτι μόνος αὐτὸς ὑπάρχει ἐκεῖ ἐναντίον τῶν ὑπὲρ τῶν ἰθαγενῶν ἑταιριῶν, αἵτινες δίδουσι τριακοσίας χιλιάδας φράγκων εἰς Μέλβουρν καὶ πεντακοσίας ἄλλας εἰς Σίδνεϋ, καὶ αἱ ὁποῖαι, μετὰ τῶν φιλανθρώπων ἄλλων ἀποίκων, διδάσκουσι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ προσπαθοῦσι νὰ βελτιώσωσι τοὺς μαύρους.

Τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, μετὰ διατριβὴν ὀκτάωρον, ἀνεσύραμεν τὴν ἄγκυραν, καὶ ὁ μαῦρος καπνὸς τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐκτεινόμενος μακρὰν εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα ἐκεῖνα μέρη, ἀπεδίωκεν ἑκατοντάδας πυρογῶν αἵτινες ἐπανήρχοντο κατόπιν ἡμῶν εὐθὺς μετὰ τὴν διάβασίν μας. Εἰσήλθομεν δ' ἐπὶ τέλους εἰς τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυσκολωτέραν δίοδον τῶν κοραλίων, λέγω τὸν ἰσθμὸν τοῦ Τόρρες. Εἶναι τριάκοντα μίλια πλατύς, ἐννεακόσιοι δὲ σκόπελοι καὶ ἐπέκεινα ἐκ τῶν πλέον ἐπιβούλων εἶναι διεσκορπισμένοι ἐντὸς αὐτοῦ. Τοσοῦτοι δὲ πολυάριθμοι οἱ σκόπελοι καὶ τοιοῦτοι οἱ ἄλλοι κίνδυνοι, ὥστε ἐὰν ὁ οὐρανὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν ἦτο καθαρός, βεβαίως θὰ ἐγένοντο ἡμᾶς μεθ' ἡδονῆς οἱ Καννίβαλοι.

Digitized by Google

Ἐνῷ εἴμεθα πλησίον τῶν βράχων «Τρίτη» εἴδομεν τὰ ναυάγια πλοίου τρικατάρτου. Πορρωτέρω πλησίον τῆς «Τετάρτης» ἀπηντήσαμεν δύο ἱστοὺς ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Ἐν τῶν δύο τούτων πλοίων παρεσύρθη ὑπὸ ταχυτάτου ῥεύματος ἐν ὥρᾳ γαλήνης καὶ δεκαοκτὼ ἄνθρωποι ἐξ εἰκοσιεννέα ἐφονεύθησαν καὶ ἐγένοντο βορὰ τῶν ἀγρίων. Εἰς ταῦτα ἐπίσης τὰ μέρη, μὲ εἶπεν ὁ Φωδὲλ, δύο ἄλλα πλοῖα ἐῤῥίφθησαν ἐπὶ τῆς ἄμμου, ἐπὶ ὀκτὼ δὲ ἡμέρας ἡ θάλασσα ἀποσυρθεῖσα αἴφνης ἀφῆκεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Μετὰ ταῦτα ὅμως τὰ κύματα ἐπιστρέψαντα τὰ παρέσυραν· ἡμεῖς δὲ σπεύδοντες διὰ τοῦτο, ἐφθάσαμεν διὰ μέσου μυρίων δυσκολιῶν εἰς τὴν τελευταίαν νῆσον τὴν καλουμένην Booby Island.

Εἶναι δὲ ἡ νῆσος αὕτη βράχος ὑψηλὸς δέκα μέτρων, εἰς τὸν ὁποῖον συνέρχονται μυριάδες θαλασσίων πτηνῶν, καὶ ὅτε ἐπλησιάσαμεν αὐτὰ πτερυγίσαντα ἐφάνησαν ὡς νέφος περιφερόμενον ὑπεράνω αὐτοῦ. Ἡ κορυφή του εἶναι κατάλευκος ὡς κύκνος τῆς Εὐρώπης, ἐνῷ τὰ εἰς τὴν βάσιν του σπήλαια εἶναι κατάμαυρα ὡς κύκνοι τῆς Αὐστραλίας. Καὶ κατὰ τὰς παρελθούσας ἀπεράντους γενεὰς τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀφῆκαν ἐκεῖ ὡς πυκνότατον στρῶμα τὰ προαιώνια ἴχνη τῆς ὑπάρξεώς των.

Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ταχυδρομικὸν κιβώτιον ὅπως καὶ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Μαγελὰν, ἐν ᾧ τὰ διαβαίνοντα πλοῖα ἀποθέτουσι τοὺς φακέλλους αὐτῶν καὶ λαμβάνουσι τοὺς διευθυνομένους εἰς τὸ ἡμισφαίριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέρχονται. Τοῦτο εἶναι τὸ ταχυδρομεῖον τὸ προστατευόμενον ὑπὸ τῆς δημοσίας πίστεως μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Βλέπομεν τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ τὸ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον περιέχει καὶ ζωοτροφίας καὶ ἐνδύματα καὶ σανίδας διὰ τοὺς ναυαγούς. Οὐδεμία ζῶσα ψυχὴ φαίνεται ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου· πολλὰ δὲ πλοῖα ἀφῆκαν ἐκεῖ πρὶν ἀπολεσθῶσιν εἰδήσεις αὐτῶν μεταξὺ τῆς μυρμηκιᾶς ἐκείνης τῶν σκοπέλων.

Ἡ ἐρυθρὰ σφαῖρα τοῦ ἡλίου γίνεται ἄφαντος, καὶ τὰ τελευταῖα πυρὰ τῶν Καννιβάλων φωτίζουσι τὰς τελευταίας σκιὰς τῆς Αὐστραλικῆς ἠπείρου. Πρῶτον τότε μετὰ τρεῖς μῆνας καὶ ἥμισυν εἴδομεν τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς γῆς ταύτης διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτὸς εὐτελοῦς φάρου, καὶ τοῦ φωταερίου πόλεως εὐρωπαϊκῆς. Ἀφ' οὗ εἴδομεν τὴν Αὐστραλίαν εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἀγρούς, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐμπορίαν, εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τοὺς Καννιβάλους της, ἐγκαταλείπομεν αὐτὴν εἰς μέρος βόρειον, ὅπου ἡ φυλὴ τῶν ἀνθρωποφάγων ἀνάπτει ἀπαίσια πυρὰ πρὶν ἀποθάνῃ! Εἶναι κόσμος ἀντιθέσεων ἀνατρέπων τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων λαῶν· ἓν τι μόνον δὲν μεταβάλλεται, ὁ ἀγγλικὸς, λέγω, κολοσσὸς μεθ' ὅλου τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος του.

Ναὶ μὲν ἡ Ἀγγλία ἀπώλεσε τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλ' ἐλθοῦσα ἐνταῦθα ἐδημιούργησε τὴν Αὐστραλίαν. Ἐνταῦθα ἀπήντησε πανταχοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Κόλλενς, ὅστις εἶχε μὲν παρευρεθῇ εἰς τὴν μάχην τοῦ Bunkers'-Hill, ἥτις ὑπῆρξε τὸ σημεῖον τῆς ἐξοντώσεως τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως εἰς τὸν νέον κόσμον, εἰς ὃν ὅμως ἐδόθη ἡ τιμὴ, ὅτε ὁ διοικητὴς Φίλιππος ἀπέβη εἰς τὸν λιμένα Jakson, νὰ ἀνακηρύξῃ διὰ τῶν καθιερωμένων λογίων τὴν ἐξουσίαν τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ταύτης ἠπείρου. Δὲν πρόκειται τοῦτο μέγα παράδειγμα; Ἐν μὲν Ἀμερικῇ θεμελιωταὶ ὑπῆρξαν Καθαροὶ (puritains) φεύγοντες τὴν μητρόπολιν διὰ λόγους πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς τιμιότητος, ἐμπνευσμένοι ὑπὸ τῆς βίβλου ἵνα συγκροτήσωσιν ἀποικίαν· ἐνταῦθα δὲ, ἐν Αὐστραλίᾳ, ὑπῆρξαν *κατάδικοι* ἐξορισθέντες ἕνεκα τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν. Ἀλλὰ ἡ κηλὶς τοῦ ἐγκλήματος διαρκέσασα ὀλίγον ἀπετρίβη, ἐνῷ ἐκεῖ ἡ νόμιμος κηλὶς τῆς δουλείας, κηλὶς τρομερὰ, διήρκεσεν εἰς αἰῶνα. Τὸ πάλαι ἐν Ἀμερικῇ, ἡ πολιτικὴ ἀντιπολίτευσις ἐτιμωρεῖτο ὡς ἔγκλημα καθοσιώσεως ὑπὸ δεσποτικῆς ἀντιβασιλείας, διὸ καὶ ἀπώλεσεν ἡ Ἀγγλία τὰς ὡραίας ἐκείνας κτήσεις· ἐν Αὐστραλίᾳ ὅμως ἡ βασίλισσα Βικτωρία, προτρέψασα τὰς ἀποικίας νὰ συνενωθῶσιν, ἀφεῖσα αὐτὰς ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους, προσῳκειώθη αὐτὰς τόσῳ μᾶλλον ὅσον γενναιότερον συνέδραμεν εἰς τὴν ἀνάπτυξίν των.

Καθὸ Γάλλος, ἀναπολῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τῆς ἀνεξαρτησίας, ὑπέθετον ὅτι θὰ εὕρω ταχέως εἰς Μέλβουρν συμπτώματα τείνοντα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν νέας Ἀμερικῆς· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἀναχωρῶ πεποιθὼς ὅτι ἡ Αὐστραλία, εἰς ἣν ἡ μητρόπολις, πλὴν εὐεργεσιῶν, οὐδὲν βάρος ἐπιβάλλει, συντρέχουσα ὡς πηγή τις ἀνεξάντλητος εἰς τὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας ταύτης, θέλει μείνει ἀγγλικὴ ὡς ἐνῆλιξ θυγάτηρ τῆς μητρὸς πατρίδος, καυχωμένη ὅτι ἔχει ἴδια ἤθη, ἰδίους θεσμοὺς, ἰδίαν εὐθύνην· πρὸ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν ἐστήθη ἡ πρώτη σκηνή· εἰ δὲ καὶ πρὸς τὸν βίον ἑνὸς ἔθνους παιδικὴ θεωρεῖται ἡ ἡλικία αὕτη, ὅμως ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον Ἀγγλοσαξόνων ζῶσιν ἤδη ἐν Αὐστραλίᾳ μετερχόμενοι ἐτησίως ἐμπορίαν χιλίων καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων, ὄντες κύριοι 36,000,000 κτηνῶν ἅτινα δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν εἰς τοὺς ἀπεράντους ἀγρούς, ἐξαγαγόντες ἤδη πέντε χιλιάδων ἑκατομμυρίων χρυσὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐκείνης εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας περιέχονται κατὰ τὰς γενομένας δοκιμὰς ἔτι ἑξακόσια ἑξήκοντα τέσσαρα.

Μόλις δὲ γεννηθεῖσα ἡ Αὐστραλία ἀναφαίνεται μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἔχουσα ὁλόκληρον σύστημα θεσμῶν, ἐπιστημῶν, μηχανῶν καὶ ἄλλων ἠθικῶν καὶ εἰδικῶν πλεονεκτη-

Digitized by Google

μάτων τὰ ὁποῖα ἐφαρμόζει ἄνευ δυσκολιῶν, ἐνῷ πολλοὶ λαοὶ τοῦ ἀρκτικοῦ ἡμισφαιρίου φαίνονται φθάσαντες, περὶ τὸ τέλος τῆς μακρᾶς αὐτῶν πορείας, εἰς τὴν ἀφετηρίαν ἀφ' ἧς αὕτη ὡρμήθη. Τὴν τεραστίαν δὲ ταύτην ἀνάπτυξιν τῶν μεταλλείων, τῶν ἀγελῶν, τῶν πόλεων, τῶν σιδηροδρόμων αὐτῆς ἕν τι μόνον θὰ παρεκώλυεν, ἐνδεχομένη διαφωνία μετὰ τῆς μητροπόλεως.

Ἀλλὰ δὲν βλέπω εἰμὴ ἕνα μόνον λόγον δι' ὃν ἡ ἀπευκταία αὕτη περίστασις δύναται νὰ ἐπέλθῃ, δὲν ἐννοῶ δὲ πολιτικὰς διαφωνίας, ἀλλὰ πόλεμον εὐρωπαϊκόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν ἡ μητρόπολις δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀποικίας της, ἡ Αὐστραλία, ὅπως ἐμποδίσῃ τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους μὴ ἐλθόντες καταστρέψωσι τὰς ἀκμαζούσας πόλεις, ἁρπάσωσι τοὺς θησαυροὺς καὶ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς κατοίκους της, θέλει ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητος καὶ ἀναπετάσει οὐδετέραν σημαίαν. Διότι πρὸ παντὸς ἄλλου ὀφείλει νὰ τηρήσῃ τὴν πολύτιμον κληρονομίαν τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ζωογονεῖ αὐτὴν καὶ ἀναδεικνύει εὐδαίμονα ὑπὲρ τὰς χώρας τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἡ πεποίθησις αὕτη ἐνισχύετο ἀδιακόπως ἐν ἐμοὶ κατὰ πᾶσαν νέαν ἐπίσκεψιν· διὸ καὶ μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὰ θέλγητρα τῆς Αὐστραλίας.

7 Νοεμβρίου 1866.—Ἀπὸ ὀκτὼ ἡμερῶν πλέομεν μεταξὺ τῶν Εἰρηνικῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης Ἀραφούρας· παρῆλθον καὶ κοράλια καὶ σκόπελοι, καὶ τὸ μέγα κῦμα τῆς μεσημβρίας κυλίει μαλακῶς ἡμᾶς εἰς ὡραίαν θάλασσαν· οἱ δὲ μικροὶ φίλοι μας, ἤτοι οἱ πετῶντες ἰχθῦς, ἐρχόμενοι σωρηδὸν ἀναπηδῶσι καὶ πίπτουσι. Σωροὶ δὲ ἕτεροι λευκῶν πτηνῶν δὲν τρομάζουσι κατὰ τὴν διάβασίν μας ἀλλὰ μένουσι κυμαινόμενοι, γινόμενοι ἄφαντοι καὶ ἀναφαινόμενοι ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐφ' ὧν ἀναπαύονται. Μετὰ ταῦτα διασχίζομεν διὰ τῆς πρώρας μακροὺς σωροὺς ᾠῶν ἰχθύων, εἶδος ἐλαιώδους καὶ κιτρίνου γλοίου μετριάζοντος τὴν κίνησιν τοῦ κύματος καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ. Πορρωτέρω τὰ ἀντίθετα κύματα συγκρουόμενα ἀφρίζουσιν ὡς νὰ ἐταράττοντο ἐπὶ πέτρας ὑφάλους. Ἐπειδὴ ὁ Φωβέλ, ταξειδεύσας εἰκοσιπέντε ἔτη, γινώσκει κάλλιστα ταῦτα πάντα καὶ τὰ διηγεῖται μετὰ πολλῆς χάριτος, ἡ ὥρα παρήρχετο ταχέως.

Εἴδομεν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ὀρεινὴν καὶ πρασίνην φύσιν τοῦ Τιμόρ, ὅπου οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ οἱ Πορτογάλλοι παλαίουσιν ἔτι πρὸς τοὺς ἀγρίους· εἴδομεν πρὸς τούτοις καὶ τὰ νησίδια τοῦ Ῥόττι, τοῦ Σάνδα, περιώνυμα διὰ τοὺς ἵππους αὐτῶν, ἴσους τὸ μέγεθος πρὸς τοὺς κύνας τῆς Νέας Γῆς, τὰ μικρὰ δάση τῆς Συμβάουας καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ὡραῖον βράχον τῆς Βάλης, ὕψος ἔχοντα πλέον τῶν 12,000 ποδῶν, ἀποτομώτερον καὶ τοῦ τῆς Τενερίφης καὶ μεγαλοπρεπῶς δεσπόζοντα διὰ τῆς ἡφαιστείου αὐτοῦ κορυφῆς τὴν στενὴν δίοδον τοῦ Λομβόκου. Διὰ ταύτης δὲ εἰσήλθομεν εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Ἰάβας περιπλεύσαντες τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν νήσων, ἥτις συνδέει πρὸς τὴν Ἀσίαν τὴν Αὐστραλικὴν ἤπειρον.

Ἐν τοσούτῳ ὁ καύσων συνεκεντρώθη καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν κατοικίαν μας· ἡ θερμοκρασία μετεβλήθη ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀπὸ 38 μέχρι 40 βαθμῶν καὶ διαμένει σχεδὸν ἡ αὐτὴ ἐν ὥρᾳ νυκτός. Εἰς δὲ τὰ δωμάτιά μας ἡ μηχανὴ προσθέτει καὶ δωδεκάδα τοὐλάχιστον ἄλλων βαθμῶν· διὸ κοιμῶμαι εἰς τὸ κατάστρωμα ἂν καὶ κινδυνεύω νὰ πάθω ὀφθαλμίαν. Περὶ τὴν 4 ὥραν τῆς πρωΐας, ἐνῷ οἱ ναῦται διευθετῶσι τὰ τοῦ πλοίου, καταβρεχόμεθα εὐχαρίστως διὰ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα κάδων ὕδατος καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὥρα καθ' ἣν ἀναπνέομεν. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν θελγήτρων τοῦ τοσούτου καύσωνος νέον τι συμβεβηκὸς ἐπῆλθε δίς· κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἀνηγέρθην αἴφνης καὶ εἶδον ναύτην ὅστις τρέχων συνεποδίσθη καὶ ἔπεσεν ἐπ' ἐμοῦ φέρων δύο κάδους πλήρεις ὕδατος· μετέβαινε δὲ εἰς ἀπόσβεσιν τοῦ πυρὸς τὸ ὁποῖον ἀνεφάνη εἰς τὰ ὄπισθεν τοῦ πλοίου. Τὸ πῦρ ἔλαμπεν ὡς ἂν ἀνεφλέγετο οἰνόπνευμα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν συνεταράχθημεν, ἀλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἐσβέσθησαν αἱ φλόγες.

10 Νοεμβρίου.—Ἀπὸ δύο ἡμερῶν περιπλέομεν ταχεῖς τὰ παράλια τῆς Ἰάβας. Ὁ κ. Βὰν-Δέλδεν βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι θὰ μᾶς ὑποδεχθῶσι μετ' ἀσιατικῆς πολυτελείας οἱ ἰθαγενεῖς πρίγκηπες· θὰ ἴδωμεν τὰ χαρέμιά των καὶ τὰ κυνήγια τῶν κροκοδείλων καὶ τῶν ῥινοκέρων. Κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὁ ζέφυρος τῆς γῆς φέρει πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐλαφροὺς στολίσκους τῶν μαλαϊκῶν πυρογῶν, φερουσῶν τοὺς μεγάλους των χρωματισμένους ἱστοὺς κατεσκευασμένους ἐκ πλεκτῶν σχοίνων, καὶ μαλακοὺς ὡς πανίον· μαῦροι πίθηκες μὲ μακρὰς οὐρὰς πηδῶσιν εἰς τοὺς ἱστούς. Τὸ ἑσπέρας ἐχαίρομεν βλέποντες τὸν ταχὺν αὐτῶν πλοῦν, ὅτε ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὴν ἁλιείαν πλήρεις ἰχθύων προσέφερον ἐκ τούτων εἰς ἡμᾶς. Οἱ αἰγιαλοί, κύπτοντες ὑπὸ τὸ βάρος δένδρων βανανέας καὶ φοινίκων, δεσπόζονται ὑπὸ ὑψηλῶν ἡφαιστείων ὀρέων, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ τὴν ὥραν ἐκείνην ζωγραφοῦνται μαῦραι ὑπὸ πυριφλεγῆ οὐρανόν. Ἐπὶ τέλους ἐρρίψαμεν τὴν ἄγκυραν καὶ πλῆθος πλοιαρίων περιεκύκλωσαν πανταχόθεν ἡμᾶς, φέροντα λάχανα, κρέας καὶ ὡραιοτάτους καρποὺς τοὺς ὁποίους πρῶτον τότε εἶδον ἐπὶ ζωῆς μου. Οἱ ἐπὶ τῶν ἱστίων αὐτῶν πίθηκες μᾶς ἔρριπτον χορεύοντες ὀπώρας, στρατὸς μαλαίων

Digitized by Google

κραυγαζόντων καὶ ὠρυομένων ἤριζον τίς νὰ παραλάβῃ ἡμᾶς ὡς ἂν ἤμεθα σκεύη. Φέρουσι δὲ πίλους πλατυτάτους, χρυσοῦς ἢ πεποικιλμένους διὰ διαφόρων χρωμάτων, κοκκίνων, κιτρίνων, πρασίνων. Ζώνη δὲ γλαυκὴ δεδεμένη περὶ τὴν ὀσφὺν περισφίγγει ἰνδικὸν χιτῶνα, ἐρυθρὸν, ὡς γυναικεῖον ἐσωφόριον. Χρυσὸς δὲ κεφαλόδεσμος περιβάλλει ὡς στέφανος τὸ μέλαν πρόσωπον, τὴν σιμὴν ῥῖνα, τὰ ὀγκώδη χείλη καὶ τοὺς ἀμυγδαλωτοὺς ὀφθαλμούς των· περιφερόμενοι δὲ βιαίως πέριξ ἡμῶν γονυπετοῦσι συγχρόνως, ὀργίζονται, φωνασκοῦσι καὶ ἔπειτα ταπεινοῦνται. Πάντα τὰ εἴδη τῶν ἐνδυμάτων ἀναμιγνύονται κατὰ τὴν πολυπληθῆ προκυμαίαν, τὴν ὁποίαν σκιάζουσι τὰ ὡραῖα καὶ καταπράσινα δένδρα τῶν τροπικῶν, ἅτινα συμπλεκόμενα τέρπουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ χρωμάτων ποικίλων καὶ ζωηρῶν· διὸ φαίνεταί σοι ὅτι βλέπεις ἀληθῆ σκηνογραφίαν θεάτρου. Καὶ τοιαύτη ἡ Ἰνδικὴ λαμπρότης, καὶ ἡ Ἀνατολικὴ μεγαλοπρέπεια. —Εἴμεθα εἰς τὴν Βαταΐαν. Ν.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ ΤΩι ΠΡΑΚΤΙΚΩι ΒΙΩι

Συνέχεια· ἴδε σελ. 344.

Ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τρεῖς τάξεις ἐργατῶν, διότι τρεῖς εἶνε οἱ τρόποι, καθ' οὓς παράγεται ὁ πλοῦτος. Ἡ *γεωργικὴ* παραγωγὴ, ἡ *βιομηχανικὴ* καὶ ἡ *ἐμπορική*.

Ὁ γεωργὸς θέτει κατὰ μέρος ἐκ τοῦ ποσοῦ, ὅπερ ἐθέρισεν, ἕνα μέδιμνον σίτου, τὸν ὁποῖον προορίζει διὰ τὴν ἐπομένην σποράν. Καλλιεργεῖ τὸν ἀγρὸν, περιμένει νὰ ἀναπτύξῃ ἡ βροχὴ τὸν σπόρον, νὰ ὡριμάσῃ ὁ ἥλιος τὸν σῖτον. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου ἐργασία, ἡ ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖ τὴν γῆν, βοηθεῖται ὑπὸ τῶν κατοικιδίων ζῴων, παράγει ἄρτον, οἶνον, κρέας, ὅσα χρειάζονται διὰ τὴν τροφήν του.

Αὕτη εἶνε ἡ *γεωργικὴ* παραγωγή.

Ἀλλὰ δὲν μᾶς ἀρκοῦσι τὰ εἴδη ταῦτα τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἔχομεν ἀνάγκην καὶ ἄλλων ἀκόμη. Δὲν χρειαζόμεθα ἐνδύματα διὰ νὰ ἐνδυθῶμεν, οἰκίας διὰ νὰ κατοικήσωμεν, ὡρολόγια διὰ νὰ βλέπωμεν τὰς ὥρας, καθίσματα διὰ νὰ καθήμεθα; Ὅλα αὐτὰ πρέπει βεβαίως νὰ γείνωσι, νὰ παραχθῶσι· πρέπει νὰ εὑρεθῇ τις, ὅστις νὰ ἐργασθῇ εἰς παραγωγὴν αὐτῶν. Τοῦτο καλεῖται *βιομηχανικὴ* παραγωγή.

Ἂς λάβωμεν ἓν ἁπλούστατον παράδειγμα.

Ἰδὲ τὸ ἔπιπλον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶνε κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου δρυός. Τί ἦτο κατ' ἀρχάς; Ἓν μέγα δένδρον, τὸ ὁποῖον ηὔξανεν εἰς τὰ δάση· τοῦτο ὀνομάζεται ἡ *πρώτη ὕλη*. Ὅταν ἀπεφάσισεν ὁ ἄνθρωπος τὸ δένδρον ἐκεῖνο νὰ τὸ κάμῃ τράπεζαν, τί συνέβη; Ἦλθε πρῶτον ὁ ξυλοκόπος, ὅστις ἔκοψε καὶ ἐτετραγώνισε τὸ δένδρον. Ἀφήρεσεν ἔπειτα τὸν φλοιόν. Ἔπειτα ἦλθεν ὁ ξυλουργὸς, ὅστις τὸ ἔκοψεν εἰς σανίδας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦσαν ῥοκανισμέναι.

Αἱ σανίδες αὗται ἔγειναν ἀντικείμενον ἐμπορίου. Τότε ἠγόρασεν αὐτὰς ὁ ἐπιπλοποιὸς, τὰς ἐπεξεργάσθη, τὰς συνήρμοσε καὶ ἔκαμε τὴν τράπεζαν. Αὕτη εἶνε ἡ *βιομηχανικὴ* παραγωγή.

Παρακαλῶ δὲ νὰ παρατηρήσητε τὸ ἑξῆς· Τὸ ὄνειρον καὶ ἡ ἐπιθυμία πάντων εἶνε ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀδελφότης. Ἂν ἤμεθα ἀγαθοὶ, ἐλεήμονες, ἀκούει τις νὰ λέγηται καθ' ἡμέραν, θὰ ἀφοσιούμεθα εἰς τὸν πλησίον. Τότε ἕκαστος θὰ ἐνόμιζεν ἀδελφούς του τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· πάντες δι' ἀμοιβαίων εὐεργεσιῶν θὰ ἐβοηθοῦμεν ἀλλήλους. Πόσον ὡραῖον θὰ ἦτο, πόσον ἰσχυρὰ θὰ ἦτο ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ὅμως μὴ θαυμάσητε ἂν σᾶς εἴπω, ἡ ἀδελφότης αὕτη ὑπάρχει, ἡ κοινωνία τὴν ἐφαρμόζει.

Καὶ ἰδοὺ εὐθὺς ἡ ἀπόδειξις. Ὅταν ἔχῃς ἀνάγκην ἑνὸς παραθύρου εἰς τὴν οἰκίαν σου, ἢ ἑνὸς ζεύγους ὑποδημάτων, ἢ ἑνὸς ἐνδύματος, ἢ ἑνὸς καθίσματος, τί κάμνεις; Κάμνεις ἀκριβῶς ὡς νὰ ὡμίλεις πρὸς τοὺς ἄλλους κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον· «Ἐγὼ, θὰ εἴπῃς πρὸς τὸν γείτονά σου, δὲν ἐμπορῶ νὰ κτίσω μίαν οἰκίαν, δὲν εἶμαι κτίστης· δὲν ἐμπορῶ νὰ κατασκευάσω κλεῖθρα, δὲν εἶμαι κλειθροποιός· δὲν ἐμπορῶ νὰ θέσω τὰ ὑαλία τῶν παραθύρων μου, δὲν εἶμαι ὑαλοποιός. Σᾶς προτείνω λοιπὸν τὸ ἑξῆς· Εἶμαι ὑποδηματοποιός, σεῖς δὲ ἔχετε ἀνάγκην ὑποδημάτων· ἔλθετε νὰ σᾶς κατασκευάσω καὶ ἀντ' αὐτῶν μοὶ δίδετε τὴν ἰδικήν σας ἐργασίαν εἰς ἀντάλλαγμα.»

Ὅταν διέρχωμαι πρό τινος ὑποδηματοποιείου καὶ βλέπω ἐκτεθειμένα τόσα ὑποδήματα, κάμνω τὴν ἑξῆς πρόγορον ἀληθῶς σκέψιν· «Διὰ πόσους ἀνθρώπους δὲν εἰργάσθη ὁ ἄνθρωπος αὐτός! Ἡ πτωχὴ γραῖα, ἥτις ἀσχολεῖται εἰς τὰ οἰκιακά της, θὰ ἔχῃ χάριν εἰς αὐτὸν *γαλόσσαις* διὰ νὰ μὴ κρυολογῇ, τὸ μικρὸν παιδίον θὰ ἔχῃ τὰ ὑποδηματάκιά του καὶ δὲν θὰ ὑγραίνωνται οἱ μικροί του πόδες. Καὶ ἐνῷ αὐτὸς ἑτοιμάζει εἰς τὸ κάτω πάτωμα τόσα ὑποδήματα, εἰς τὸ ἐπάνω τῷ ῥάπτει ἄλλος τὸ φόρεμά του. Ὁ ῥάπτης ῥάπτει τὸν ὑποδηματοποιὸν καὶ ὁ ὑποδηματοποιὸς ὑποδένει τὸν ῥάπτην.»

Δὲν εἶνε λοιπὸν τόσον μαῦρος ὁ κόσμος· ἡ ἀδελφότης ἀληθῶς διέπει τὴν κοινωνίαν.

Ἡ *βιομηχανικὴ* παραγωγὴ ἐνεργεῖται κατὰ δύο τρόπους.

Ἔχομεν πρῶτον μὲν τὴν παραγωγὴν τὴν ἐνεργουμένην διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν τῇ βοηθείᾳ ἑνὸς ἐργαλείου· συνήθως ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται εἰς τὰ ἐργαστήρια· ἔπειτα δὲ τὴν παραγωγὴν τὴν διὰ μηχανῶν ἐνεργουμένην· αὕτη γίνεται εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια.

Βεβαίως πολλοὶ ἐκ τῶν ἀκουόντων ταῦτα ἠ-

Digitized by Google

ξεύρουσιν ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα πολὺ κάλλιον ἐμοῦ· ἄς μοὶ ἐπιτρέψωσιν ὅμως νὰ τοῖς ὑποβάλω ὀλίγας ἀκόμη παρατηρήσεις. Παρατηρήσατε πῶς κατασκευάζεται ἓν βιομηχανικὸν ἀντικείμενον οἱονδήποτε. Ἐσκέφθητέ ποτε τί πρᾶγμα τάχα νὰ ἦνε ὁ *καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας* ;

Ἂς λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων. Συνήθως, πολλοὶ ἐργάται ἐργάζονται διὰ νὰ φέρωσιν ἐντελῶς εἰς πέρας ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων. Ἄλλος ἐργάζεται εἰς τὸ δέρμα, ἄλλος εἰς τὴν *σόλαν*. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ὅταν πρόκηται νὰ κατασκευασθῇ ἓν ὡρολόγιον, ἓν δακτυλίδιον ἢ ἄλλο ὁτιδήποτε. Οἱ εἰδήμονες τῆς χρυσοχοϊκῆς λ.χ. ἠξεύρουσι πολὺ καλὰ ὅτι τὰ δακτυλίδια κατὰ πρῶτον χύνονται, ἔπειτα λειαίνονται, ἔπειτα προστίθενται τὰ κοσμήματα, τὰ πετράδια κλ. Ὁ καταμερισμὸς δὲ οὗτος τῆς ἐργασίας, τὸ νὰ διέρχηται τὸ κατασκευαζόμενον πρᾶγμα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ εἷς συνεταιρισμὸς, οὕτως εἰπεῖν, προσπαθειῶν, συνεταιρισμὸς, ὅστις ἔχει ἄριστα ἀποτελέσματα. Εἶνε ὡς νὰ ἔλεγον μεταξύ των οἱ ἐργάται· «Θᾶς μᾶς ἦνε πολὺ δύσκολον νὰ μάθωμεν εἰς τὴν ἐντέλειαν ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς τέχνης, χρειάζεται διὰ τοῦτο πολὺς καιρὸς καὶ πολλὰ καὶ ποικίλα ἐργαλεῖα. Ἂς μοιράσωμεν μεταξύ μας τὴν ἐργασίαν· ὁ εἷς ἂς κάμῃ τὸ ἕν, ὁ ἄλλος τὸ ἄλλο.»

Ἄλλο παράδειγμα. Βλέπεις μίαν ὡραίαν βιβλιοθήκην· συλλογίσου ἀπὸ πόσων χειρῶν διῆλθεν ἕκαστον ἐκ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα τὴν ἀπαρτίζουσι. Ὁ χαρτοποιὸς δίδει χάρτην λευκὸν εἰς τὸν τυπογράφον, ὁ βιβλιοδέτης κάμνει τετράδια τὰ τυπωμένα φύλλα, ἄλλος ἔπειτα τὰ δένει, ἄλλος τὰ χρυσώνει.

Εἰς ὅλα τὰ ἔργα εἴτε γεωργικὰ εἴτε βιομηχανικὰ, ἡ ἐργασία γίνεται ὡς ἂν νὰ ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων συνεννοημένοι οἱ διάφοροι ἐργάται. Ὅλοι δὲ, ἐννοεῖται, πληρόνονται διὰ τὸν κόπον των.

Ἔρχομαι εἰς τὰς *μηχανάς*. Ὑπάρχει καὶ τώρα ἀκόμη μία πρόληψις ὡς πρὸς τὰς μηχανάς. Αἱ μηχαναὶ ἀφαιροῦσι τὴν ἐργασίαν, λέγουν τινές. Κατ' ἀρχὰς βεβαίως πᾶσα μετατροπὴ γινομένη εἰς τὴν βιομηχανίαν ἔχει καὶ στιγμὰς δυσκόλους, καθ' ἃς ὅλοι δὲν δύνανται νὰ ἦνε εὐχαριστημένοι, ἀλλ' ἔπειτα τί γίνεται ; Λάβετε π. χ. τὰς κλωστικὰς ἀτμομηχανὰς τοῦ βάμβακος. Ὅταν ὁ ἄγγλος βιομήχανος Ῥιχάρδος Ἄρκραϊτ ἐφεῦρεν αὐτάς, ὅλοι ἔλεγον· Οἱ ἐργάται δὲν θὰ ἔχουν πλέον ἐργασίαν. Καὶ ὅμως μετ' ὀλίγον ὑπελογίσθη μαθηματικῶς ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς γῆς, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, ἐργαζόμενοι χωρὶς νὰ φάγωσι καὶ χωρὶς νὰ πίωσιν ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος, δὲν θὰ ἠδύναντο διὰ τῆς χειρὸς νὰ κλώσωσι τὸν βάμβακα, τὸν ὁποῖον κλώθουσιν εἰς ἓν ἔτος αἱ ἀτμομηχαναὶ τῆς Ἀγγλίας. Παρατηρεῖτε λοιπὸν ὅτι εἶνε ψευδὴς ἡ ἰδέα ὅτι δῆθεν ἀφαιροῦσι τὴν ἐργασίαν αἱ μηχαναί.

Ὅλοι ἔλεγον ὅτι οἱ σιδηρόδρομοι θὰ βλάψουν τὰ ἄλλα εἴδη τῆς μεταφορᾶς· καὶ ὅμως, ἀκούσατε. Δι' ἑνὸς μόνου σταθμοῦ τῶν Παρισίων, τοῦ βορείου σταθμοῦ, εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τόσοι ταξειδιῶται, ὅσοι δὲν εἰσήρχοντο καὶ δὲν ἐξήρχοντο πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν δι' ὅλων τῶν ὁδῶν, αἵτινες ἄγουσιν ἀπὸ τῶν Παρισίων εἰς τὰ ἔξω μέρη. Αἱ μηχαναὶ λοιπὸν δὲν ἐλαττώνουσι τὴν ἐργασίαν, τὴν πολλαπλασιάζουσι μάλιστα διότι ἐπεκτείνουσι τὴν κατανάλωσιν.

Ἔπειτα, προσθέτομεν ἀκόμη ὅτι προκειμένου λόγου περὶ μηχανῶν πρέπει ν' ἀποβλέπῃ τις καὶ εἰς ἄλλο τι εὐγενέστερον καὶ ὑψηλότερον. Ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία εἶνε μᾶλλον ἐπίμοχθος ὅταν λείπουσιν αἱ μηχαναί. Πόσοι κόποι καὶ μόχθοι δὲν χρειάζονται διὰ νὰ ἀναπληρωθῇ ἡ δύναμις μιᾶς μηχανῆς; Ἀλλὰ τί εἶνε ἡ μηχανή; Θὰ σᾶς τὸ εἴπω ἀμέσως.

Ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀκόμη μία τις πρόληψις καὶ κατὰ τῶν ἐπιστημόνων. Πολλοὶ εἶχον καὶ ἔχουσι τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἰς τίποτε πρακτικὸν δὲν χρησιμεύουσι. Καὶ ὅμως αὐτοὶ ἐφεῦρον τὰς μηχανάς. Εἶπον καθ' ἑαυτούς· Χρειάζεται πολὺς κόπος διὰ νὰ γείνῃ ἡ δεῖνα ἢ ἡ δεῖνα ἐργασία· ὅταν πρόκειται νὰ σηκωθῇ αὐτὸ τὸ σφυρίον καὶ νὰ καταπέσῃ ἐπάνω εἰς αὐτὸν τὸν ἄκμωνα διὰ νὰ σφυρηλατηθοῦν τὰ μεγάλα κομμάτια τοῦ σιδήρου, θὰ ἐξαντληθῇ ἡ δύναμις καὶ τοῦ δυνατωτέρου ἀνθρώπου! Δὲν ἠδυνάμην τάχα ἐγὼ ὁ φυσικὸς, ἐγὼ ὁ γεωμέτρης νὰ ἐλαφρύνω αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας; Ἀντὶ νὰ ἀπαιτῶ παρ' αὐτῶν νὰ καταναλίσκουν ἀδίκως τὰς δυνάμεις των, ἂς ἐφεύρω μίαν μηχανήν. Τοῦτο ἔγεινε.

Ὅταν σήμερον εἰσέρχηταί τις εἰς ἓν ἐργοστάσιον παρατηρεῖ μετὰ θαυμασμοῦ τὴν παράταξιν, οὕτως εἰπεῖν, τοσούτων δυνάμεων. Καὶ ὅμως τοὺς ὄγκους ἐκείνους, τὰς γιγαντιαίας ἐκείνας σφύρας δὲν τὰς κινεῖ ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου. Ἵνα τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν ὅλαι αὗται αἱ δυνάμεις ἀρκεῖ νὰ θέσῃ ὁ ἐργάτης τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ σιδηροῦ μοχλοῦ καὶ ἡ μηχανὴ ἐργάζεται μόνη. Τὸν ἀπαλλάττει τοῦ κόπου, αὐτὴ ἔχει μόνη της καὶ χεῖρας καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ δύναμιν καὶ ἐπιτηδειότητα.

Πλησίον εἰς τὸν ἐργάτην ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κάμνει τὴν μηχανὴν νὰ ἐνεργῇ παρέχων εἰς αὐτὴν ὀλίγους ἄνθρακας, ὀλίγον ὑλικὸν, φαντάζομαι τὸν σοφὸν, ὅστις ἵνα ἐφεύρῃ αὐτὴν τόσον ἐμόχθησε, τόσας νύκτας ἠγρύπνησε! Ὁ σοφὸς εἶνε λοιπὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐργάτου. Ἡ μηχανὴ αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν διάνοιάν του. Δύο λοιπὸν ἐργάζονται, ἐκεῖ-

Digitized by Google

νος, ὁ ὁποῖος ἐφεῦρε τὴν μηχανὴν καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν κινεῖ.

Ἕπεται τὸ τέλος. Σ.

---

1. Ἐκ τοῦ περὶ χαρακτῆρος συγγράμματος τοῦ Σαμουὴλ Σμάϊλς (Samuel Smiles) θέλομεν σταχυολογήσει μέρη τινὰ καὶ καταχωρίσει ἀτάκτως εἰς διάφορα φύλλα τῆς Ἑστίας ὡς ἀληθείας πρακτικὰς τοῦ κοινοῦ βίου καὶ πολυτίμους ὑποθήκας παρέχοντες ταύτας εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας δι' ἑτέρου αὐτοῦ συγγράμματος, τοῦ «Βοήθει σαυτόν», ὅπερ εὐγενὴς τῶν παρ' ἡμῖν Κυρία μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἐξέδωκεν ἀνωνύμως. Σ. τ. Δ.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Μετάφρασις Α. Μ.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία τῶν ἰσχυροτέρων κινητικῶν δυνάμεων, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ. Ὑπὸ τὴν εὐγενεστέραν αὐτοῦ ὄψιν παριστᾷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν ἁπάσῃ αὐτῆς τῇ μεγαλειότητι, ἅτε δεικνύων τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὰ κάλλιστα αὐτοῦ χρώματα.

Οἱ ἄνθρωποι οἱ ἔχοντες ἀληθῆ ὑπεροχήν, εἴτε διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτῶν, εἴτε διὰ τῆς εὐθύτητος, εἴτε διὰ τοῦ ὕψους τῶν ἀρχῶν, εἴτε διὰ τῆς ὀρθότητος τῶν σκέψεων, ἐπιβάλλουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν εἰς τὰ πλήθη αὐτόματόν τινα σεβασμόν. Οἱ πολλοὶ κατὰ φύσιν πιστεύουσιν εἰς τοιούτους ἄνδρας, ἔχουσι πεποίθησιν εἰς αὐτοὺς καὶ σπεύδουσι νὰ μιμηθῶσιν. Ὅ,τι ἀγαθὸν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει, ἐπ' αὐτῶν στηρίζεται, καὶ ἄνευ αὐτῶν ὁ κόσμος θὰ ἦτο ἀκατοίκητος.

Ὁ ἔξοχος νοῦς διεγείρει τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ ἀσφαλίζει τὸν σεβασμόν· ὁ πρῶτος εἶναι δύναμις τοῦ ἐγκεφάλου, ὁ δεύτερος ἀπόρροια τῆς καρδίας· ἐν τῷ μακρῷ δὲ σταδίῳ τοῦ βίου, ἡ καρδία κυβερνᾷ. Ναὶ μὲν οἱ ἐξόχου νοὸς ἄνθρωποι ἐν τῇ νοημοσύνῃ τῆς κοινωνίας κατέχουσι θέσιν τινὰ ἁρμόζουσαν αὐτοῖς, ἀλλ' οἱ ἔμπλεοι ὅμως χαρακτῆρος ἀποτελοῦσι τὴν συνείδησιν τῆς κοινωνίας. Ἐνῷ δὲ θαυμάζομεν ἐκείνους, μιμούμεθα τούτους.

Οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀείποτε ὑπῆρξαν ὄντα ἐξαιρετικά, καὶ τὸ μεγαλεῖον δὲ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι σχετικόν· διότι οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν ἔχουσι κύκλον ἐνεργείας τοσοῦτον περιωρισμένον, ὥστε ὀλίγοι τυγχάνουσι τῆς εὐκαιρίας ν' ἀναδειχθῶσι μεγάλοι· ἕκαστος ὅμως ἐν τῇ κοινωνίᾳ δύναται νὰ φέρεται ἐντίμως καὶ δικαίως, καλὴν ποιούμενος χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ προσόντων· δύναται νὰ κάμνῃ χρῆσιν, οὐχὶ δὲ καὶ κατάχρησιν τῶν διανοητικῶν καὶ σωματικῶν δώρων, ὧν ἔλαχε, δύναται νὰ προσπαθήσῃ νὰ καταστήσῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἀγαθὴν καὶ δυνατήν. Εἰς αὐτὸν ἔγκειται νὰ εἶναι ἀληθής, δίκαιος, ἔντιμος καὶ πιστὸς καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ ἐλάχιστα πράγματα· ἐν ἑνὶ λόγῳ δύναται νὰ ἐκτελῇ τὸ καθῆκόν του ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας, ἐν τῷ ὁποίῳ ὥρισεν αὐτὸν ἡ Πρόνοια.

Ἡ ἐκπλήρωσις αὕτη τοῦ καθήκοντος ὅσον ἁπλῆ καὶ ἂν φαίνεται παριστᾷ τὸ ὑψηλότερον ἰδανικὸν τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτῆρος. Ἴσως ἐν αὐτῇ οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἡρωϊκόν, ἀλλ' ὁ ἡρωϊσμὸς δὲν εἶναι ὁ καθημερινὸς κλῆρος τοῦ ἀνθρώπου· ἐνῷ δὲ τὸ ἀκλόνητον αἴσθημα τοῦ καθήκοντος ὑψοῖ αὐτὸν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας θέσεις, ἐξ ἴσου ποδηγετεῖ αὐτὸν καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς λειτουργίας τοῦ συνήθους βίου. Ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου συγκεντροῦται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν συνήθων καθηκόντων. Αἱ δραστικώτεραι δὲ πασῶν τῶν ἀρετῶν εἰσὶ καὶ αἱ ὠφελιμώτεραι ἐν τῇ καθημερινῇ χρήσει· εἰσὶ στερρεότεραι καὶ διαρκέστεραι. Αἱ ἀρεταὶ αἱ ὅλως ἔξοχοι, αἱ ὑπεράνω κείμεναι τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, πολλάκις ἀποβαίνουσι πηγὴ πειρασμῶν καὶ κινδύνων. Ὁ Μποῦρκε ἐξήνεγκεν ἀλήθειαν εἰπὼν ὅτι «πᾶν οἰκοδόμημα ἀνθρώπινον, οὗτινος ἡ βάσις στηρίζεται ἐπὶ ἡρωϊκῶν μόνον ἀρετῶν, φέρει ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς διαλύσεως».

Ὅταν ὁ διδάκτωρ Ἄβοτ, ὁ ὕστερον γενόμενος ἀρχιεπίσκοπος Κανταβριγίας, ἐζωγράφησε τὸν χαρακτῆρα τοῦ θανόντος φίλου του Θωμᾶ Σακβίλ, δὲν ἔθιξε ποσῶς τὴν ἀξίαν τούτου ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἢ ὡς ποιητοῦ, ἀλλ' ὡμίλησε περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνων, αἵτινες εἶχον σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὰ καθημερινὰ τοῦ βίου καθήκοντα. «Ἐκ τίνων σπανίων πραγμάτων ἦτο πεπροικισμένος! εἶπε· τίς παρ' αὐτὸν ὑπῆρξε τρυφερώτερος πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἀγαθότερος πρὸς τὰ τέκνα του, τίς ἔδειξε μεγαλειτέραν ἀφοσίωσιν εἰς τοὺς φίλους, μετριοπάθειαν εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ πίστιν εἰς τὴν τήρησιν τοῦ λόγου;»

Βέβαιον δ' ὄντως εἶναι ὅτι δύναταί τις καλλίτερον νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τοῦ πλησίον διὰ τῆς διαγωγῆς τούτου πρὸς τοὺς ἀναστρεφομένους αὐτόν, καὶ διὰ τοῦ τρόπου, δι' οὗ πραγματεύεται τὰς λεπτομερείας μιᾶς ὑποθέσεως, χυδαίας ἔστω, καὶ ἐκ τῶν καθημερινῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου, ἢ διὰ τῶν τρόπων, δι' ὧν καθίσταται γνωστὸς εἰς τὸ κοινὸν ὡς συγγραφεύς, ῥήτωρ ἢ πολιτευόμενος.

Ὑπὸ ἑτέραν δ' ἔποψιν τὸ καθῆκον, ὅπερ ἐν γένει εἰσέρχεται εἰς πάσας τὰς σχέσεις τοῦ συνήθους ἀνθρωπίνου βίου, εἶναι καὶ τὸ στήριγμα τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων. Δύναται νὰ συμβῇ νὰ μὴ ἔχῃ τις οὔτε χρήματα, οὔτε κτήματα, οὔτε ἐπιστημονικὰς γνώσεις, οὔτε δύναμιν, ὀφείλει ὅμως νὰ ἔχῃ σταθερὰν καρδίαν, εὐγενεῖς διαθέσεις, νὰ εἶναι ἔντιμος, πιστός, μετριόφρων. Ὁ προσπαθῶν νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἑαυτοῦ καθῆκον κατὰ συνείδησιν φθάνει εἰς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐπλάσθη, καὶ καταθέτει αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν

Digitized by Google

ἑαυτῷ τὰς ἀρχὰς ἀνδρικοῦ χαρακτῆρος. Πολλοὶ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ οὐδὲν ἕτερον κεκτημένοι ἢ ἀγαθὸν χαρακτῆρα· οὗτοι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπερέχουσι τῶν ἄλλων, ὡς ὑπερέχει τῶν πολλῶν κεφαλὴ ἐστεμμένου βασιλέως.

Ἡ καλλιέργεια τῆς διανοίας δὲν συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν καθαρότητα καὶ τὸ ἐξαίρετον τοῦ χαρακτῆρος. Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γίνεται συνηθέστατα ἔκκλησις εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὸ ἐμπνέον αὐτὸν πνεῦμα, ἐνῷ αἱ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὸν νοῦν ὑπαινιγμοὶ εἰσὶ σπανιώτεροι. «Μία φοῦχτα καλῶν πράξεων, εἶπεν ὁ Γεώργιος Χέρβερτ, ἔχει πλειοτέραν ἀξίαν ἑνὸς κοιλοῦ ἐπιστήμης».

Ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐλέχθη πρὸς καταφρόνησιν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ὅπως καταδειχθῇ ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ συνδέηται πρὸς τὴν ἀγαθότητα. Ἐνίοτε ἀπαντᾷ τις ἔξοχον διάνοιαν συνδεδεμένην πρὸς εὐτελέστατον χαρακτῆρα, χαρακτῆρα ὅστις καθιστᾷ τὸν ἔχοντα ὅσῳ δουλικὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του, τόσῳ ἀλαζόνα πρὸς τοὺς κατωτέρους του. Δύναταί τις ν' ἀναφανῇ ἔξοχος ἐν τῇ τέχνῃ, τῇ φιλολογίᾳ, τῇ ἐπιστήμῃ, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ὅμως, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐθύτητα νὰ εἶναι ἄξιος νὰ ταχθῇ πολὺ κατωτέρω τῶν πτωχῶν καὶ ἀμαθῶν χωρικῶν.

«Ἐπιμένετε, ἔγραφεν ὁ Περθὲς εἰς φίλον του, ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωμεν σέβας εἰς τοὺς σοφούς. Λέγω ἀμήν, μὴ λησμονεῖτε ὅμως ἐνταὐτῷ, ὅτι ἡ εὐρύτης τῆς διανοίας, τὸ βάθος τῶν διανοημάτων, ἡ ἐκτίμησις παντὸς πράγματος καὶ πάσης πράξεως εὐγενοῦς, ἡ πεῖρα τοῦ κόσμου, ἡ λεπτότης τῶν τρόπων, ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ δραστηριότης ἐν τῇ πράξει, ὁ ἔρως τῆς ἀληθείας, ἡ εὐθύτης καὶ ἡ χάρις, δύνανται καὶ νὰ ἐλλείπωσιν ἐντελῶς ἀπὸ λογίου ἀνδρὸς καὶ πολυμαθοῦς».

Εἶπέ τίς ποτε εἰς τὸν Βάλτερ Σκὼτ, ὅτι πολὺ σέβας καὶ τιμὴ πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεται πρὸς τὴν φιλολογικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν περὶ τὰ γράμματα ἐπιτυχίαν. «Ὁ Θεὸς φυλάττοι, ἀνέκραξεν ὁ μέγας συγγραφεύς· ὁ κόσμος οὗτος θὰ ἦτο ἄχαρις, ἐὰν οἱ λόγοι σου ἐξελαμβάνοντο ὡς ἀληθὲς δόγμα. Ἀνέγνων εἰς τὸν βίον μου πολλὰ βιβλία, ὡμίλησα μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων νόων καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένων περὶ τὰ γράμματα, ἀλλὰ βεβαιῶ, ὅτι ἤκουσα ἐκπεσόντας ἀπὸ τῶν χειλέων πτωχῶν ἀνθρώπων, ἄνευ ἀνατροφῆς, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, λόγους, οἵους δὲν ἀπήντησα εἰμὴ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, λεχθέντας δ' ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἠγωνίζοντο μετὰ ἡρωϊσμοῦ ἀταράχου καθ' ὅλων τῶν συμφορῶν καὶ τῶν θλίψεων τῆς πενιχρᾶς αὐτῶν ὑπάρξεως. Οὐδέποτε θὰ ἔλθωμεν εἰς κατανόησιν καὶ σεβασμὸν τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν ἀποστολῆς καὶ τοῦ μέλλοντος, ἐὰν δὲν συνειθίσωμεν νὰ θεωρῶμεν ὡς δευτερεῦον πᾶν ὅ,τι δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς καρδίας».

Ὁ *πλοῦτος* μικρὰν ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος· συνήθως δὲ ἀποβαίνει καὶ αἰτία παρακμῆς καὶ ἐκπτώσεως. Πλοῦτος καὶ διαφθορά, πολυτέλεια καὶ ἀνηθικότης ἔχουσι πρὸς ἄλληλα στενὴν συνάφειαν. Πτωχεία δὲ σχετικὴ συμβιβάζεται πρὸς τὸν εὐγενέστατον χαρακτῆρα. Ἄνθρωπος οὐδὲν ἕτερον ἔχων εἰμὴ φιλοπονίαν, λιτότητα καὶ εὐθύτητα δύναται νὰ καθίσῃ μεταξὺ τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ χαρακτὴρ εἶναι κτῆμα· εἶναι ἡ εὐγενεστέρα τῶν κτήσεων· ὁ κεκτημένος αὐτὸν ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τῆς καθολικῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ ἀναζητοῦντες διὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ μόνον τὸ ἀληθὲς ἀγαθὸν, ἴσως δὲν θ' ἀποκτήσωσί ποτε μεγάλα πλούτη, θὰ εὕρωσιν ὅμως ἀνταμοιβὴν εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν τῶν ἀνθρώπων.

«Οὐδεὶς, εἶπε ποτὲ ὁ Βενζαμὲν Ῥουδυάρτ, ὑποχρεοῦται νὰ εἶναι πλούσιος, οὐδὲ καὶ σοφός· πάντες ὅμως ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἔντιμοι».

Εἰς τὰ συνήθη τοῦ βίου πράγματα ὁ χαρακτὴρ ἔχει ἐνεργὸν μέρος πλειότερον τῆς διανοίας. Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἥτις ὡς ἡγεμὼν προΐσταται, βλέπομεν ἀνθρώπους τινὰς ἀσκοῦντας ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπίδρασιν ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς διανοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις. Φαίνονται δρῶντες διὰ δυνάμεως κεκρυμμένης, ἥτις μυστηριωδῶς ἀναθρώσκει ὅπου καὶ ἂν παρασταθῶσι. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Βοῦρκε περί τινος μεγάλου ἄρχοντος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος· «Αἱ ἀρεταί του ἦσαν ἡ δύναμίς του».

Καίτοι ἡ καλὴ δόξα περὶ ἀνθρώπων ἁπλοῦ χαρακτῆρος βραδέως ῥιζοῦται ἐπὶ τῆς κοινωνίας, αἱ ἀληθεῖς ὅμως αὐτῶν ἀρεταὶ δὲν μένουσιν ἐντελῶς ἄγνωστοι. Συμβαίνει νὰ κακολογηθῶσιν, ἢ νὰ παρανοηθῶσιν ὑπὸ τῶν πλησίων, ἢ λύπη ἢ ἡ δυσπραγία νὰ καταβάλωσιν αὐτοὺς ἐπί τινα χρόνον· διὰ τῆς ὑπομονῆς ὅμως καὶ τῆς ἐπιμονῆς θὰ ἐμπνεύσωσι τέλος τὸ σέβας καὶ τὴν πίστιν, ἧς ὄντως εἶναι ἄξιοι.

Η ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΚΩΔΩΝΟΚΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΧΑΡΙΟΥ

Ὁ καρχαρίας, ὁ φοβερὸς κάτοικος τῶν ὑπὸ τοὺς τροπικοὺς θαλασσῶν, ἀπαντᾶται μὲν καθόλου εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ἀλλ' ἀγαπᾷ πρὸ πάντων νὰ διατρίβῃ εἰς τοὺς ἰχθυόεντας κόλπους πρὸς κορεσμὸν τῆς ἀπλήστου ἀδδηφαγίας του. Καὶ καὶ μὲν συνήθως καταβροχθίζει ἰχθύας,

Digitized by Google

ἀλλὰ νοστιμεύεται πλειότερον τὸ κρέας τῶν ἀνθρώπων ἢ ἄλλων ζώων.

Ἔχει δὲ τὸ φόβητρον τοῦτο τῶν ἐν θαλάσσῃ πλεόντων ὀξυτάτην τὴν ὄσφρησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ μακροτάτης ἀποστάσεως κατορθώνει νὰ διακρίνῃ τὸ θῦμά του, ἐφ' οὗ μετὰ ταχύτητος ἀπιστεύτου ἐπιπίπτει, βοηθούμενον ὑπὸ τῶν ἰσχυροτάτων του πτερυγίων.

Τὰ πάντα κατατρώγει ὁ καρχαρίας, ὀστᾶ, κρέατα σεσηπότα, ξύλα, κιβώτια κενὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελε καταπέσει ἀπὸ τοῦ διερχομένου πλοίου. Πάντα ταῦτα καταπίπτουσιν εἰς τὸν βαραθρώδη αὐτοῦ φάρυγγα. Αἱ φοβεραί του σιαγόνες ἔχουσι τριπλῆν σειρὰν ὀδόντων, δύναται δὲ κατὰ βούλησιν καὶ νὰ διασχίσῃ καὶ ἁπλῶς νὰ καταπίῃ.

Ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ καρχαρίου ἀνευρίσκεται ὁλόκληρος παντοειδῶν πραγμάτων συλλογή, ξύλα, ὑποδήματα, σχοινία μετ' ἰχθύων ἀναμεμιγμένα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν προφθάνουσιν οἱ γαστρικοὶ χυμοὶ νὰ ἀποσυνθέσωσιν. Ἐνίοτε δὲ συλληφθέντος τοῦ θηρίου καὶ διασχισθείσης τῆς κοιλίας του συλλέγουσιν οἱ ναῦται τοὺς ὅλως ἀνεπάφους ἰχθύας, οἵτινες εὑρίσκονται ἐκεῖ, καὶ τοὺς τρώγουσι.

Ὅταν ζητῇ τροφήν, πλέει ἀθορύβως σχεδὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος· μόνον τὸ ἄκρον τοῦ ἐπινωτίου πτερυγίου του, ὅπερ ἀναφαίνεται πού καί που ἔξω τοῦ ὕδατος, δύναται ἐνίοτε νὰ διακρίνῃ ὁ ἠσκημένος ὀφθαλμὸς τοῦ ναύτου. Τότε δὲ ἀκούεται ἀλαλαγμὸς εἰς τὸ πλοῖον καὶ πάντες παρασκευάζονται εἰς ἄγρευσιν τοῦ θηρίου.

Συνήθως μεταχειρίζονται πρὸς τοῦτο ἰσχυρὸν ἄγκιστρον, ὁμοιάζον πρὸς ἐκεῖνα δι' ὧν κρεμῶσι τὸ κρέας οἱ κρεωπῶλαι καὶ συνεχόμενον διὰ σιδηρᾶς ἁλύσεως μήκους ἑξήκοντα ὑφεκατομέτρων περίπου, εἰς ἣν εἶνε πάλιν προσηρτημένον μακρὸν καὶ χονδρὸν σχοινίον. Ἐπὶ τοῦ ἀγκίστρου θέτουσιν ὡς δόλωμα κομμάτιον στέατος. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ καρχαρίας πεινασμένος ἐφορμᾷ εὐθὺς ἐπ' αὐτοῦ, ἄλλοτε ὅμως, εἴτε διότι δὲν πιέζεται ὑπὸ τῆς πείνης εἴτε διότι ἐννοεῖ τὸν δόλον, περιστρέφεται περὶ αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ ἐγγίσῃ. Τότε ὁ ἁλιεύων ἀνασηκώνει ὀλίγον τὸ σχοινίον, σπάνιον δὲ εἶνε νὰ μὴ νικήσῃ ἡ ἀδδηφαγία τὴν πονηρίαν. Φοβεῖται τὸ ζῷον μὴ τῷ διαφύγῃ τὸ εὕρημα, ῥίπτεται, στρέφεται περὶ ἑαυτὸ καὶ καταβροχθίζει καὶ δόλωμα καὶ ἄγκιστρον. Ἂν ἀποτύχῃ ἡ ἄγρα καὶ τραυματισθῇ μόνον ἐξώδερμα, δὲν ἀπελπίζεται ὁ καρχαρίας, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἔτι μᾶλλον διεγείρεται ἡ ἀπληστία του.

Τὸ δύσκολον ὅμως δὲν εἶνε πῶς ν' ἀγκιστρωθῇ, ἀλλὰ πῶς ν' ἀνασυρθῇ ὁ καρχαρίας, διότι πολλάκις κατορθώνει νὰ θραύσῃ τὴν ἅλυσιν. Πρέπει λοιπὸν μὲ πάντα τρόπον ν' ἀποπνιγῇ· ὅταν δὲ νοήσῃ ὁ ἁλιεὺς ὅτι ἔπαυσε πᾶσα ἀντίστασις, τότε ν' ἀνασύρῃ τὸ θηρίον.

Πολλάκις ὅμως ἅμα ἡ κεφαλὴ τοῦ ζῴου ἐξαχθῇ τοῦ ὕδατος φαίνεται ὡς ἂν αὐτὸ ν' ἀναλαμβάνῃ πάλιν ζωήν, τότε δὲ ἄρχεται πάλιν νέος ἀγών. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει καταβυθίζουσι πάλιν τὴν κεφαλήν, ἀλλ' οὕτως ὥστε νὰ μένωσιν ἔξω τοῦ ὕδατος οἱ ῥώθωνες· τοιουτοτρόπῳ ἐπέρχεται ἡ ἀσφυξία. Ἐν ἀνάγκῃ αἱ καταβυθίσεις αὗται ἐπαναλαμβάνονται μέχρις οὗ ἐπέλθῃ τὸ ἀποτέλεσμα. Συγχρόνως εἷς ἐκ τῶν ναυτῶν ἐμβάλλει εἰς βρόχον τὴν οὐρὰν τοῦ καρχαρίου, ὅστις ὅταν ἀνασυρθῇ ἑκατέρωθεν ἑλκόμενος καταπίπτει βαρὺς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς οὐρᾶς του πατάσσει ἰσχυρῶς. Ὅταν διὰ διαφόρων ὅπλων ὁριστικῶς ἀποτελειωθῇ καὶ μείνῃ νεκρὸν τὸ θαλάσσιον τέρας, ἀνοίγεται ἡ κοιλία του καὶ τί δὲν βλέπει τις τότε ἐκεῖ μέσα!

Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ καρχαρίου διήγειρεν ἐν ἐμοὶ πάντοτε πολὺν τρόμον, οὐδέποτε ὅμως θὰ λησμονήσω τὴν σκηνήν, ἧς ὑπῆρξα αὐτόπτης μάρτυς εἰς τὰς λεγομένας νήσους τῆς Σωτηρίας.

Αἱ νῆσοι αὗται πρόκεινται τῆς ἀκτῆς τῆς Γουϊάνης, ὀλίγας λεύγας μακρὰν τῆς Καϋέννης, εἶνε δὲ ὁ κύριος σταθμὸς τῶν εἰς Καϋέννην μεταφερομένων. Οἱ ἐκ Γαλλίας κατάδικοι ἐκεῖ πρῶτον ἐγκλείονται, διότι αἱ νῆσοι αὗται εἶνε τὸ κέντρον τῶν σωφρονιστικῶν καθιδρυμάτων ὅλης τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς, ἀφ' ἧς ὀλίγα μίλλια ἀπέχει ὁ ποταμὸς Κουρού.

Ἡ ἀκτὴ αὕτη εἶνε τὰ μάλιστα ἰχθυόεσσα· ὅθεν καὶ οἱ καρχαρίαι ἐπιχωριάζουσιν ἐκεῖ. Οὐδέποτε ἀπὸ τῶν νήσων τῆς Σωτηρίας κατέπεσεν ἄνθρωπος εἰς τὴν θάλασσαν χωρὶς νὰ γείνῃ βορὰ τῶν καρχαριῶν. Ἓν ἐκ τῶν θηρίων τούτων ὥρμησέ ποτε ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ἄνθρωπός τις πλέων μὲ λέμβον, ἐβύθισεν εἰς τὸ ὕδωρ τὴν χεῖρά του.

Πλὴν τῶν ἰχθύων καὶ ἄλλοι λόγοι ἑλκύουσι τοὺς καρχαρίας εἰς τὴν θάλασσαν ἐκείνην, οἷον τὰ πολλὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συνήθως σταθμεύουσι καὶ ἀφ' ὧν ῥίπτονται πολλὰ βρώματα εἰς τὴν θάλασσαν, τὰ ἄχρηστα καὶ περιττὰ μέρη τῶν σφαζομένων παρὰ τὴν ἀκτὴν βοῶν, τὰ ὁποῖα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν τὰ χρησιμοποιοῦσιν ὡς ἐν Εὐρώπῃ, τέλος τὰ πτώματα τῶν ἀποθνησκόντων καταδίκων. Διότι τοὺς θανόντας καταδίκους εἰς τὰς νήσους τῆς Σωτηρίας δὲν τοὺς θάπτουσι δι' ἔλλειψιν χώρου, ἀλλ' ἀφ' οὗ χρησιμεύσωσι τὰ πτώματά των εἰς μελέτην τῶν ἰατρῶν τῶν σωφρονιστηρίων, ῥίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν εἰς ἀπόφασίν τινα ἀπὸ τῆς νήσου. Γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς· ἄγουσι πρῶτον τὸν νεκρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ἔνθα

Digitized by Google

τὸν ἐπιβιβάζουσιν εἰς λέμβον, ἧς ἐπιβαίνουσι δώδεκα ἄλλοι κατάδικοι, οἵτινες ὁδηγοῦσιν αὐτὴν μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος εἰς ὡρισμένον σημεῖον· φθάσαντες δ' ἐκεῖ ἀνοίγουσι τὸ κιβώτιον καὶ ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ πτῶμα.

Εἰς τοιαύτην σκηνὴν παρευρέθην.

Ἦτο ἡ τετάρτη μ.μ. ὥρα, ἡ ζέστη ἤρχιζε νὰ ἐλαττοῦται καὶ ἡ αὔρα τῆς ἑσπέρας διαδεχομένη ἠρεμίαν μολύβδινον ἔπνεεν ἐκ τῆς ξηρᾶς ἐλαφρῶς ῥυτιδοῦσα τὴν κατοπτροειδῆ ἐπιφάνειαν τῶν ὑδάτων, ὧν ὁ σάλος γοργότερον καὶ μετὰ ῥυθμοῦ ἀφρίζων ἐκτύπα τὴν ἀκτήν.

Περιεπάτουν ἐπί τινος μικροῦ ἀτμοπλοίου ἐκεῖ σταθμεύοντος καὶ παρετήρουν ἀφηρημένος εἰς τὴν παραλίαν τῆς μεγαλητέρας τῶν νήσων ἐκείνων τὴν κίνησιν, ἣν προὐκάλει μέγα πλοιάριον καθελκόμενον εἰς τὴν θάλασσαν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἤκουσα κώδωνα πενθίμως ἠχοῦντα.

— Ἄ, ἄ, ἐφώνησεν αἴφνης ναύκληρός τις ὄπισθέν μου, ἄκου! ἡ ἐπικήδειος κωδωνοκρουσία τῶν καρχαριῶν· δὲν θ' ἀργήσουν νὰ τρέξουν οἱ καϋμένοι!

— Τί κωδωνοκρουσίαν λέγεις;

— Πῶς, δὲν ἠξεύρετε, Κύριε; Οἱ καρχαρίαι ἐννοοῦσι τὸν πένθιμον ἦχον τῶν κωδώνων, καταλαμβάνουσιν ὅτι πρόκειται νὰ ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν πτῶμα καταδίκου καὶ συνάζονται.

— Ἀλλὰ δὲν δένουσιν εἰς τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ σιδηρᾶν σφαῖραν;

— Τί πειράζει; ἁρπάζουν τὸ πτῶμα πρὸ τοῦ προφθάσῃ νὰ βυθισθῇ. Σεῖς εἴσθε ξένος, Κύριε, ταξειδεύετε διὰ νὰ ἴδητε περίεργα πράγματα· θέλετε νὰ ἑτοιμάσω τὴν φαλαινοθηρίδα, νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν λέμβον διὰ νὰ ἴδητε καὶ αὐτὸ τὸ περίεργον;

Ἐδέχθην τὴν πρότασιν. Ἡ νεκροφόρος λέμβος διήρχετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλησίον μας· ἔπλεε βραδέως. Εἰς τὸν κοιτωνίσκον ἔκειτο τὸ φέρετρον μαυροσκεπὲς μὲ λευκὸν σταυρόν· οἱ κατάδικοι ἐκωπηλάτουν ἐν σιγῇ.

Ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὴν φαλαινοθηρίδα καὶ ἠκολουθήσαμεν τὰ ἴχνη τῆς μεγάλης λέμβου.

— Κυττάζετε ἐκεῖ... μακράν, μοὶ λέγει ὁ ναύκληρος.... Νομίζει τις ὅτι εἶνε ὕφαλοι.

Τῷ ὄντι, ἔβλεπον ὥς τινα δίνην εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

— Εἶνε οἱ καρχαρίαι· μᾶς περιμένουν!

Ἐπλέομεν πρὸς τὰ πρόσω.

— Ἐσταμάτησεν ἡ λέμβος· σπεύσατε, λέγει ὁ ναύκληρος ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ναύτας μας.... Καλά! σηκώσατε τὰς κώπας, φθάνει.

— Παρατηρεῖτε τώρα, Κύριε.

Ἐσηκώθην διὰ νὰ ἴδω καλλίτερα. Τὸ φέρετρον εἶχεν ἀνοιχθῆ καὶ τὸ σκέπασμά του ἐτέθη ὥς τις κλίμαξ εἰς τὸ ἄκρον τῆς λέμβου πρὸς τὰ κάτω.

— Προσοχή! κάτω καὶ ἐμπρὸς οἱ ἄλλοι!

Τὸ πτῶμα ἔπιπτε καὶ ἡ λέμβος ἀπεμακρύνετο ἐν τάχει.

Μόλις ὁ λευκὸς ὄγκος, τὸ πτῶμα, εἶχεν ἐγγίσει εἰς τὸ ὕδωρ, ἀνεσηκώθη, ἐσπρώχθη, ἀνεῤῥίφθη, τὰ σάβανα κατεσχίσθησαν, δίνη καὶ κρότος ἐγένοντο περὶ αὐτό. Οἱ καρχαρίαι ἤρχισαν νὰ τὸ κατασχίζωσι. Ἔπειτα διεσπάρησαν τὰ τεμάχια· νέα πάλη, νέος ἀγών· ἔπειτα ταῦτα ἐβυθίζοντο, βαθμηδὸν ὁ ἀγὼν ἔβαινε πρὸς τὰ κάτω, τὸ βάραθρον ἐκλείσθη, ἡ ἐπιφάνεια ἡσύχασε.

Ἔμεινα ἐκστατικός, ἐμβρόντητος, ἀπολιθωμένος καὶ τὰ βλέμματά μου προσηλώθησαν ἐκεῖ... εἰς τὴν ἠρεμοῦσαν πλέον θάλασσαν!

— Ἐτελείωσε, μοὶ λέγει ὁ ναύκληρος· δὲν εἶνε περίεργον, ἔ;

— Φοβερὸν πρὸ πάντων! Ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξεύρῃ ἡ διοίκησις ἄλλον τρόπον ταφῆς τῶν δυστυχῶν ἐκείνων;

— Ἀδύνατον, Κύριε· αἱ νῆσοι αὗται εἶνε βραχώδεις, ὀλίγιστος μόνον χῶρος ὑπάρχει ἔχων ἀρκετὴν γῆν πρὸς ταφὴν καὶ ὁ χῶρος ἐκεῖνος ἀφίνεται διὰ τὸ ἐλεύθερον προσωπικόν.

— Ἀλλ' οἱ ἄλλοι κατάδικοι οἱ συνοδεύοντες τὸ πτῶμα, τί πρέπει νὰ αἰσθάνωνται, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἡ αὐτὴ τύχη τοὺς περιμένει ὅταν ἀποθάνωσι!

— Τίποτε, Κύριέ μου· οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐσυνείθισαν εἰς τὰς ἐντυπώσεις ταύτας. Ἔπειτα, ἠξεύρετε τί ἄνθρωποι εἶνε αὐτοί; Θέλετε νὰ σᾶς διηγηθῶ τί ἔκαμεν εἷς ἐξ αὐτῶν, ὅστις ἦτο τώρα μεταξὺ τῶν συνοδῶν;

— Εὐχαρίστως.

— Οὗτος ἦτο προσκεκολλημένος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν χειρουργῶν, ἐπεστάτει εἰς τὸ ἀνατομικὸν ἀμφιθέατρον· ἔθετε λοιπὸν τὰ πτώματα μετὰ τὰς ἀνατομικὰς τῶν ἰατρῶν μελέτας εἰς τὰ φέρετρα. Ἐσκέφθη μίαν ἡμέραν τὸ νεκροφόρον κιβώτιον νὰ τὸ κάμῃ λέμβον καὶ νὰ ἀποδράσῃ, καὶ τὴν ἰδέαν του ταύτην ἀπεφάσισε ταχέως νὰ τὴν ἐκτελέσῃ. Διεσκεύασεν ἐσωτερικῶς ἓν τοιοῦτον κιβώτιον, τὸ ἐπίσσωσεν, ἔκαμεν ὅ,τι χρειάζεται, ἐπρομηθεύθη δὲ καὶ ἓν μικρὸν ἱστίον, μίαν νύκτα δέ, κατάλληλον δι' ἀπόδρασιν, ἐφορτώθη ἐπ' ὤμου τὸ φέρετρον καὶ κατέβη, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τὸν ἴδῃ, ἀπὸ τοῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὴν παραλίαν. Φθάσας ἐκεῖ ἐπεβιβάσθη ἡσύχως εἰς τὸ πένθιμόν του πλοῖον καὶ ἤρχισε νὰ πλέῃ, κείμενος αὐτὸς κάτω καὶ ἔχων σάκκον πλήρη ἄμμου ὡς προσκεφάλαιον καὶ βοηθούμενος ὑπὸ ῥάβδου, ἣν μετεχειρίζετο ὡς κώπην, καὶ ἥτις ἐν ἀνάγκῃ θὰ τῷ ἐχρησίμευεν ὡς καρχήσιον. Ἔπλεε ταχέως πρὸς τὴν ὁλλανδικὴν Γουϋάνην, διότι, ὡς ἠξεύρετε, Κύριε, ἐκεῖ ὁδηγεῖ τὸ ῥεῦμα, ὅπερ διέρχεται διὰ τῶν νήσων τῆς Σωτηρίας.

Ἦτο νὺξ μαύρη, ἡ θάλασσα ἦτο ἤρεμος καὶ ἐπί τινα χρόνον τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς, ἀλλ'

Digitized by Google

αἴφνης ὁ δυστυχὴς φυγὰς ἀφυπνίσθη ἀπὸ τῶν χρυσῶν ὀνείρων του ὑπὸ ἐπανειλημμένων κρότων.... οἱ καρχαρίαι τὸν εἶχον πολιορκήσει! Περιττὸν νὰ σᾶς περιγράψω τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα. Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερώσεως ἐνεθάῤῥυνε τὸν ταλαίπωρον ἐκεῖνον· μὲ μόνην τὴν ῥάβδον του ἠδυνήθη νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ θηρία.

Οὕτω διῆλθε τὴν νύκτα. Δὶς καὶ τρὶς ἐπανῆλθον καὶ πάλιν ἀπεκρούσθησαν οἱ καρχαρίαι. Ἀλλ' ὅταν ἐξημέρωσεν ὁ φυγάς, ἀποφυγὼν τὰ θηρία, ἐνέπεσε πάλιν εἰς τὰς ἁλύσεις. Συνελήφθη ὑπὸ πλοίου, ὅπερ εἶχε σταλῆ πρὸς καταδίωξίν του. Ἵνα μὴ κανονοβολισθῇ, ἐφώναξεν, ὅσον οἱ πνεύμονές του ἀντεῖχον, ὅτι παραδίδεται, καὶ οὕτως ἀνεκομίσθη εἰς τὰς νήσους τῆς Σωτηρίας.

***

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΠΤΕΡΟΥ ΝΙΚΗΣ

Ἐπὶ ὑψώματος πυργοειδοῦς καὶ, αὐτὸ τοῦτο, πύργου καλουμένου τὸ πάλαι (διότι καὶ ἡ ἐκεῖ ἱσταμένη Ἑκάτη ἡ Τρίμορφος τοῦ Ἀλκαμένους Ἐπιπυργιδία ἐκαλεῖτο), κατὰ τὸ Δ. ἄκρον τῶν Κιμωνείων τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ὑψοῦται μικρὸς μὲν ἀλλὰ κομψότατος ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου καλουμένης ἢ Ἀθηνᾶς Νίκης. Τὸ πυργοειδὲς ὕψωμα, ἐφ' οὗ κεῖται, σύγκειται ἐκ τοίχου ἰσοδομικοῦ, λίθου πωρίνου, φέροντος ἄνω κατὰ τὴν Β. καὶ τὴν Δ. αὐτοῦ πλευρὰν ὡς τέρμα γεῖσον μικρὸν, ἤτοι προέκτασιν τοῦ μαρμαρίνου ἐδάφους ἐφ' οὗ ἵσταται ὁ ναὸς, ἐκ λίθου πεντελησίου· ἡ δὲ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ πύργου τούτου κεῖται εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν μετὰ τοῦ κατωτάτου τῶν Προπυλαίων ἀναβαθμοῦ. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης καὶ ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς τῶν Προπυλαίων πτέρυγος, «τῶν Προπυλαίων ἐν δεξιᾷ», κατὰ Παυσανίαν, κεῖται ὁ ναὸς διεύθυνσιν ἔχων ἀπ' Α. πρὸς Δ. οὕτως ὥστε ἡ μὲν δυτικὴ αὐτοῦ πλευρὰ ἔρχεται εὐθὺς ὑπὲρ τὸ χεῖλος τοῦ τείχους, ἡ νοτία ἀφίνει διάστημά τι μέχρι τοῦ τείχους, ἡ δὲ βορεία ἀποτελεῖ μετὰ τῆς βορείας τοῦ πύργου πλευρᾶς γωνίαν, ἧς τὸ ἄνοιγμα πρὸς τὰ Προπύλαια.

Ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ἀμφιπρόστυλος τετράστυλος, ἤτοι ἔχει τέσσαρας κίονας εἰς ἑκατέραν τῶν μικροτέρων πλευρῶν, ἀποτελοῦντας τὰς δύο προστάσεις αὐτοῦ, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικήν· ὡς πᾶς ἄλλος ναὸς ἔχει καὶ οὗτος τὸ τέμενος καὶ τὸν ὁρίζοντα τοῦτο περίβολον, μικρὸν ὅμως, ἕνεκα τοῦ χώρου ἐφ' οὗ ᾠκοδόμηται καὶ ἀνάλογον τῶν διαστάσεων αὐτοῦ. Ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ σύγκειται ἐκ παχέων τεμαχίων μαρμαρίνων, ὕψους $1\frac{1}{2}$ περίπου μέτρου, ἐχόντων εἰς τὸ ἄνω μέρος προεξοχὴν ἐν εἴδει γείσου καὶ κοσμουμένων ὑπὸ ἀναγλύφων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, ὡς ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις σωθέντων φαίνεται, ἀπεικόνιζον νίκας πτερωτὰς σπευδούσας καὶ ἀσχολουμένας περί τι, περὶ θυσίαν ἴσως. Ἐκ τῶν δύο ἐν Ἀθήναις σωζομένων, τὸ μὲν φέρει Νίκην μετὰ χάριτος καὶ εὐκαμψίας λύουσαν τῇ δεξιᾷ τὸ πέδιλον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς, ὃν ἔχει ἐλαφρῶς ἀνυψώσῃ, τὸ δὲ δύο Νίκας, τὴν μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι τρέχουσαν μὲ ἀνυψωμένην τὴν ἀριστερὰν καὶ ἠνεμωμένον παρ' αὐτῇ τὸ ἱμάτιον, τὴν δὲ πρὸ ταύρου, ἐν ἰσχυρᾷ κινήσει πρὸς τὰ δεξιὰ τρέχοντος, κινουμένην καὶ ὡσεὶ προσπαθοῦσαν νὰ δαμάσῃ τὸ ζῶον. Εἰς τὸν ὑπὸ τῶν πλακῶν τούτων περιπεφραγμένον χῶρον εἰσήρχοντο διὰ θύρας εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κειμένης· ἐντὸς δὲ τοῦ χώρου τούτου ἵσταται ὁ ναὸς ἐπὶ κρηπιδώματος ἔχοντος τρεῖς μαρμαρίνους ἀναβαθμοὺς, ἀναγόμενος εἰς τὸν Ἰωνικὸν ῥυθμόν. Οἱ κίονες (ἔχοντες σὺν τῇ βάσει καὶ τῷ κιονοκράνῳ $13\frac{1}{2}$ π. ὕψος, διάμετρον δὲ κατὰ μὲν τὴν βάσιν 0,52 τοῦ μέτρου, κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν 0,43) ἔχουσι τὴν κανονικὴν τοῦ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ βάσιν, ἤτοι δύο σπείρας, ὧν ἡ κάτω ταπεινοτέρα ἡ δὲ ἄνω ῥαβδώσεσιν ὁριζοντίαις κοσμεῖται, χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ τροχίλου, τὸ σῶμα λεπτὸν, μονόλιθον, φέρον 24 ῥαβδώσεις, τὸ κιονόκρανον ἄνευ ὑποτραχηλίου, ἐπιστύλιον φέρον τρεῖς ἐπαλλήλους ταινίας κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν· ὑπὲρ τὸ ἐπιστύλιον τοῦτο ἔρχεται ἡ ζωοφόρος, ἀποτελοῦσα τὸν κύριον διάκοσμον τοῦ ναοῦ· ἡ ζωοφόρος αὕτη εἶνε ζώνη ἀρκετὰ πλατεῖα φέρουσα ἀνάγλυφα ἐν μὴ διακοπτομένῃ σειρᾷ περιθέοντα ὁλόκληρον τὸν ναόν. Τῶν ἀναγλύφων τούτων τὰ πλεῖστα κλέψας μετεκόμισεν εἰς Ἀγγλίαν ὁ Ἔλγιν, ἀντ' αὐτῶν δὲ κεῖνται νῦν ἐκμαγεῖα πήλινα ἀναπληροῦντα τὰ κενὰ τῆς ζώνης μέρη. Ὁ κυρίως ναὸς ἀποτελεῖται ἐκ σηκοῦ μόνον τετραγώνου ἀνοικτοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἔχοντος ἐν τῷ ἀνοίγματι μεταξὺ τῶν δύο παραστάδων (ἤτοι τερμάτων τῶν τοίχων ἀναλόγως τῷ κίονι διακοσμουμένων) καὶ ἀμέσως ὄπισθεν καὶ ἀντικρὺ ἑκατέρου τῶν μεσαίων τῆς ἀνατολικῆς προστάσεως κιόνων δύο παραστάτας, ἤτοι κίονας ἐν σχήματι ὀρθογωνίου πρίσματος, μετὰ κιονοκράνου καὶ βάσεως ὁμοίων τοῖς τῶν παραστάδων, ἀνέχοντας τὸ ἐπιστύλιον τοῦ σηκοῦ καὶ τὴν ὑπεράνω ζώνην ἐφ' ὧν ἀναπαύονται αἱ ἀπὸ τῆς προστάσεως δοκοὶ αἱ φέρουσαι τὰ φατνώματα τὰ τὰς στοὰς στεγάζοντα· ἡ στέγη ἐξετείνετο ἐφ' ὅλου τοῦ ναοῦ σχηματίζουσα ἄνωθεν τῶν δύο προστάσεων τοὺς ἀετούς. Ὁ ἰσοδομικὸς τοῖχος τοῦ σηκοῦ, οἱ κίονες, τὰ ἀνάγλυφα καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ μέρη ἦσαν ἐκ λευκοῦ τῆς Πεντέλης μαρμάρου χρώμασι πεποικιλμένου, ὧν ἴχνη διακρίνονται εἴς τινα μέρη. Ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν παραστάδων τῶν πρὸς τοὺς παραστάτας ἐστραμμένων καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν παραστατῶν διακρίνονται ὀπαὶ κανονικαὶ δηλοῦσαι ὅτι ἐφράσσοντό ποτε τὰ μέρη

Digitized by Google

ἐκεῖνα κιγκλιδώμασιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐδάφους τῆς κυρίας τοῦ ναοῦ προστάσεως μεταξὺ τῶν παραστάδων καὶ τῶν ἄκρων τῆς προστάσεως κιόνων φαίνονται ἴχνη διαφράγματος ἐναργέστερον δηλουμένου ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν παραστάδων καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς ἄνω σπείρας τῆς βάσεως αὐτῶν, ἥτις κατὰ τὸ μέσον ἐπὶ 10 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου δὲν φέρει τὸ αὐλακωτὸν κόσμημα, ἐνῷ τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐπὶ τῶν παραστάδων τῆς δυτικῆς στοᾶς.

Ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη μετὰ τὰ Περσικὰ πάντως, διότι ἄλλως δὲν θὰ διέφευγε τὴν τοῦ Πέρσου καταστροφήν, ἐν τοιαύτῃ μάλιστα θέσει ἱστάμενος· δύναταί τις ὅμως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι κατασκαφεὶς τότε ἀνηγέρθη μετὰ ταῦτα, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ναοί· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ ἐξάγεται ὅτι δι' αὐτὰς ταύτας τὰς κατὰ τῶν Περσῶν νίκας ἀπένειμαν οἱ Ἀθηναῖοι νέας τιμὰς τῇ Ἀθηνᾷ ἀνεγείραντες αὐτῇ νέον ναὸν καὶ ἀποδόντες τὴν τῆς Νίκης ἐπωνυμίαν. Ἐκτίσθη λοιπὸν ὁ ναὸς εὐθὺς μετὰ τὰ Περσικὰ καὶ πρέπει νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν τοῦ Κίμωνος ἔργων, ἐπειδὴ δὲν ἀναφέρεταί που μεταξὺ τῶν τοῦ Περικλέους. Εἴπομεν ὅτι ἐκ τῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ, ἤτοι τῶν τῆς ζωοφόρου, ἐξάγεται ἡ μετὰ τὰ Περσικὰ ἵδρυσις τοῦ ναοῦ· διότι τὰ ἀνάγλυφα τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ παριστάνουσι μάχην Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν, καὶ δὴ τὴν ἐν Μαραθῶνι, ὡς ὑποτίθεται· ἂν καὶ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μεγάλην ἔπαθον ὑπὸ τοῦ χρόνου τὴν φθοράν, δύναταί τις νὰ διακρίνῃ ἐπ' αὐτῶν, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ 4 τεμαχίων, τοὺς μὲν βαρβάρους ἐκ τῶν μηνοειδῶν ἀσπίδων καὶ τῶν εὐρέων ἐνδυμάτων, τοὺς δ' Ἕλληνας ἐκ τῶν μεγάλων στρογγύλων ἀσπίδων καὶ τῶν κρανῶν αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ γυμνοῦ ἢ βραχεῖ χιτῶνι κεκαλυμμένου σώματος. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν· ἐπὶ δὲ τῆς κυρίας προσόψεως φαίνεται εἰς τὸ μέσον καθημένη μορφή τις, ἡ τῆς θεότητος, περὶ αὐτὴν δὲ πολλαὶ ἄλλαι πρὸς αὐτὴν κατευθυνόμεναι μορφαί, θεῶν πιθανῶς· ἡ ἐπὶ τῆς κυρίας τοῦ ναοῦ προσόψεως παράστασις αὕτη εἶνε ἴσως ἀλληγορικὴ παράστασις τῆς μετὰ τὰ Περσικὰ εἰρηνικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως· τῶν δὲ λοιπῶν ἀναγλύφων ἡ παράστασις σκοτεινή, ἕνεκα τῆς τελείας σχεδὸν ἀποτριβῆς αὐτῶν.

Τὰ σωθέντα ἀνάγλυφα τοῦ χαμηλοῦ περιβόλου διατηροῦνται εἰς πολὺ καλλιτέραν σχετικῶς κατάστασιν· αὐτὴ δὲ ἡ καλλιτέρα διατήρησις αὐτῶν ἀπέναντι τῆς καταστροφῆς ἣν ἔπαθον τὰ τῆς ζωοφόρου προδίδει πως ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῆς τοῦ ὅλου ναοῦ, ἂν καὶ τοῦτο διὰ πολλοὺς λόγους δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσφαλὲς τεκμήριον εἰς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν· οὐχ ἧττον ὅμως ἀσφαλεστάτην βάσιν εἰς δεῖξιν τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἐργαστηρίου ἐξ οὗ ἐξῆλθον τὰ ἀνάγλυφα ἔχομεν τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας, ἰδίως ἐν ταῖς πτυχώσεσι τῶν ἐνδυμάτων, τὸ εὔκαμπτον καὶ μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος εὐπερίγραφον τῶν τοῦ σώματος μελῶν, ἐστερημένον τῆς σοβαρότητος τῆς σμίλης τοῦ θεοποιοῦ Φειδίου καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐστραμμένον κάλλος, τὴν δύναμιν τέλος ἐν τῇ ὅλῃ παραστάσει καὶ κίνησιν μετὰ τρυφερότητος μεμιγμένην, ἅτινα πάντα χαρακτηρίζουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Πραξιτέλους.

Κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν χαρακτῆρα ἐξεταζόμενος ὁ ναὸς εἶνε ἁπλοῦς, ἁπλούστατος ὁ καθαρὸς Ἰωνικὸς ῥυθμὸς ἔχων τι τὸ ἐλαφρὸν καὶ λαγαρόν, ὅπερ εἶνε κοινὸς χαρακτὴρ τῶν Ἰωνικῶν μνημείων, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ μαλακόν, τὸν τῆς φυλῆς δηλ. τῆς τὸν ῥυθμὸν τοῦτον ἀναπτυξάσης χαρακτῆρα· ὁ κίων αὐτοῦ πολλὴν ἔχει τὴν τρυφερότητα ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν νεανικὸν καὶ ἰσχυρότερον κίονα τῶν Προπυλαίων καὶ τὸν πλούσιον μὲν πλὴν πολλὴν τὴν λαγαρότητα τηροῦντα Ἀττικουργῆ Ἰωνικὸν τοῦ Ἐρεχθείου. Καθ' ὅλου ὁ γνήσιος Ἰωνικὸς ῥυθμὸς ἀναπτύσσεται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἁπλότητι, παρέχων τῷ ναῷ χαρίεσσαν ὄψιν καὶ ἀφελῆ τὴν διάταξιν, ἁρμόζουσαν ἀληθῶς τῇ ἰδέᾳ τῆς ἐνταῦθα λατρευομένης θεότητος, ἥτις δὲν εἶνε πλέον ἡ σοβαρὰ Πολιοῦχος τοῦ Ἐρεχθείου ἢ ἡ αὐστηρὰ τοῦ Παρθενῶνος Παρθένος ἢ ἡ πολεμικὴ ἐν ὑπαίθρῳ Πρόμαχος, ἀλλὰ ἡ ἀφελής, ἡ εἰρηνική, ἡ μετριόφρων Νίκη Ἀθηνᾶ.

Ἡ Νίκη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθηνᾶ Νίκη· ἦτο δηλ. αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ μὲ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Νίκης· «Ὅθεν καὶ Ἀθηνᾶ Νίκη προσαγορεύεται· νομιζομένης γὰρ αὐτῆς πολεμικῆς καὶ φροντικῆς, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸ τὴν Νίκης αὐτῇ ξυνέπεσθαι· τὸ γὰρ ἐμφρόνως πολεμεῖν νοητικόν», κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμολογικόν. «Ἀθηνᾶ Νίκη· ἡ μόνη τῶν ἁπάντων θεῶν ὁμοίως δὲ καὶ πασῶν, οὐκ ἐπώνυμος τῆς Νίκης ἐστίν, ἀλλ' ὁμώνυμος» (Ἀριστ. ἐν λόγ. εἰς Ἀθ.).

Ἐπειδὴ ἡ λατρευομένη θεότης ἦτο αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ ὑπὸ τὴν τῆς Νίκης ἐπωνυμίαν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἄγαλμα αὐτῆς, τὸ ἀρχαῖον δηλ. ξόανον, ἦτο ἄπτερον· τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τῆς παρὰ Παυσανίᾳ (ἐν Λακων. XV, 5) Ἀθηναϊκῆς παραδόσεως, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ Νίκη ἔμενε πλέον ἐν τῇ πόλει αὐτῶν, διότι δὲν εἶχε πτερά· τοῦτο δὲ εἶνε ἀλληγορικῶς, βέβαια, εἰρημένον, ὅπως παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις ὅτι πέδαι ἐκώλυον τὸν Ἐνυάλιον τοῦ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ἄπτερον καλεῖ αὐτὴν ὁ Παυσανίας, ὡς π. χ. ἐκεῖ ὅπου ὁρίζει τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ («τῶν προπυλαίων ἐν δεξιᾷ» Ἀττ. XXII, 4),

Digitized by Google

ἀποβλέπων εἰς τὸ κύριον ἄγαλμα τὸ ἐν τῷ σηκῷ, καὶ οὐχὶ εἰς τὰς τοῦ περιβόλου πτερωτὰς Νίκας. Γνωστὸν δ' ἄλλως εἶνε ὅτι ἡ Νίκη ἀπεικονίζετο ὡς ἄπτερος νέα κόρη μὲ καρπὸν ῥοιᾶς, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, εἰς τὴν δεξιὰν καὶ μὲ κράνος, σύμβολον πολεμικῆς ἀνδρείας, εἰς τὴν ἀριστεράν: «Νίκη Ἀθηνᾶ. Λυκοῦργος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἱερείας. Ὅτι δὲ Νίκης Ἀθηνᾶς ξόανον ἄπτερον ἔχον ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ ῥοιὰν, ἐν δὲ τῇ εὐωνύμῳ κράνος, ἐτιμᾶτο παρ' Ἀθηναίοις, δεδήλωκεν Ἡλιόδωρος ὁ περιηγητὴς ἐν πρώτῳ περὶ Ἀκροπόλεως.»

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκ παλαιῶν ἤδη χρόνων κατ' ὀλίγον ἐχωρίζετο ἡ τῆς Νίκης ἰδέα ἀπὸ τὴν τῆς Ἀθηνᾶς αὐτῆς, καὶ ἀπεικονίζετο ἡ Νίκη πτερωτή· διότι ὁ Ἀριστοφάνης αὐτὸς ἀναφέρει (ἐν ἀπ. παρ' Ἀθην. 13, 2 σ. 563 B.) μῦθον, καθ' ὃν οἱ θεοὶ ἀποδιώξαντες τὸν Ἔρωτα ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ φοβούμενοι μὴ ἐπανερχόμενος σκανδαλίζῃ αὐτοὺς, ἀπέκοψαν τὰ πτερὰ αὐτοῦ καὶ παρεχώρησαν αὐτὰ τῇ Νίκῃ:

Ἀποκόψαντες αὐτοῦ τὰ πτερὰ
ἵνα μὴ πέτηται πρὸς τὸν οὐρανὸν πάλιν,
δεῦρ' αὐτὸν ἐφυγάδευσαν ὡς ἡμᾶς κάτω·
τὰς δὲ πτέρυγας ἃς εἶχε τῇ Νίκῃ φορεῖν
ἔδοσαν.

Ἀλλαχοῦ ἀναφέρει αὐτὴν ἔχουσαν χρυσᾶς πτέρυγας (ἐν Ὀρν. 574):

Αὐτίκα Νίκη πέτεται πτερύγοιν χρυσαῖν,

ἔνθα ὁ σχολιαστὴς αὐτοῦ προστίθησι: «νεωτερικὸν τὸ τὴν Νίκην καὶ τὸν Ἔρωτα ἐπτερῶσθαι.» Ἀπὸ τῶν χρόνων λοιπὸν τοῦ Ἀριστοφάνους χωρισθείσης, ὡς εἴπομεν, τῆς ἰδέας τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τὴν τῆς Νίκης, παριστάνετο αὕτη ὡς πτερωτὴ νέα κόρη, συνηθέστατα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διός, τῶν τῆς Νίκης παρόχων· τοιαύτην παρέστησεν αὐτὴν ὁ Φειδίας ἐπὶ τῆς χειρὸς τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι Ἀθηνᾶς, Νικηφόρου διὰ τοῦτο κληθείσης, καὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός· κατὰ μίμησιν τῆς Ἀθηναϊκῆς κατεσκεύασε καὶ ὁ Κάλαμις Νίκην διὰ τοὺς Μαντινεῖς. Τὴν πλαστικὴν ἠκολούθησε καὶ ἡ γραφική, ὡς ἐν τῇ ἐπὶ τῶν ἀγγείων παραστάσει τῆς Νίκης φαίνεται, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται μετὰ πτερύγων μακρῶν, κατὰ τοῦτο διαφέρουσα τῆς Ἴριδος, πτερωτῆς καὶ ταύτης εἰκονιζομένης, ἀλλὰ μὲ βραχείας τὰς πτέρυγας.

Εἰς τὴν Ἀθηνᾶν Νίκην ηὔχοντο οἱ ἐξερχόμενοι εἰς πόλεμον, οἱ ἀποδυόμενοι εἰς μουσικοὺς καὶ ῥητορικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐν γένει οἱ ἀναλαμβάνοντες οἱανδήποτε δύσκολον ἐπιχείρησιν:

Δέσποινα Νίκη, ξυγγενοῦ, τῶν τ' ἐν πόλει γυναικῶν
τοῦ νῦν παρεστῶτος θράσους θέσθαι τροπαῖον ἡμᾶς,

ἀναβοᾷ ὁ τῶν γερόντων χορὸς ἐν τῇ Λυσιστράτῃ (στ. 317) ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τῆς θεᾶς. Εἰς ταύτην ἀνατίθησι τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ (στ. 138) πεποιθὼς ὅτι θέλει βοηθήσῃ αὐτὸν ὁ Ἑρμῆς:

Νίκη τ' Ἀθάνα Πολιάς.

Ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου ἢ Ἀθηνᾶς Νίκης, ὃν ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ὄψεις ἐξητάσαμεν, ἐσώζετο εἰς τὴν θέσιν του μέχρι τοῦ 1679· τὸ 1751 ὀλίγα λείψανα τούτου ἔμενον κατὰ χώραν, τὰ δὲ λοιπὰ, καταπεσόντα εἰς τὸν πρὸ τῶν προπυλαίων χῶρον, εἶχον καλυφθῆ ὑπὸ χωμάτων. Τὸ 1835 ἐγένετο ἀνασκαφὴ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἀνευρέθησαν τὰ πλεῖστα τοῦ ναοῦ μέρη, ἅτινα συνδεθέντα ἔδειξαν ἡμῖν πάλιν τὸ σχῆμα τοῦ κομψοῦ τούτου καὶ διδακτικοῦ τῆς ἀρχαίας τέχνης μνημείου, κολοβὸν ὅμως καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἐξ ἀνάγκης συμπληρωθέν.

Ιακ. Χ. Δραγατσης.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ

Τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἦν ἡ Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν μεγάλην καὶ γενναίαν αὐτῆς καρδίαν ἐνωρὶς ἀνέλαμψαν αἱ ἐν τῇ εὐάνδρῳ καὶ μεγαλωνύμῳ νήσῳ τῶν Σπετσῶν ἀκμάζουσαι εὐγενεῖς ἰδέαι τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πατρὶς εἶναι φιλτέρα καὶ τέκνων καὶ περιουσίας, προσήνεγκεν ὁλοκαύτωμα τῷ βωμῷ αὐτῆς καὶ υἱοὺς, καὶ πλοῖα, καὶ χρήματα. Πρὸς οὐδὲν ἐλογίζετο οὔτε τὴν ἀσθένειαν τοῦ φύλου της, οὔτε τῆς θαλάσσης τοὺς κινδύνους, οὔτε τὰς ταλαιπωρίας τῆς ξηρᾶς. Φύσει δραστηρία καὶ ἀνδρικὴ μετεπήδα ἀπὸ πολιορκίας εἰς πολιορκίαν προσφέρουσα τὴν πολύτιμον αὐτῆς ἀρωγήν. Τὸ Ναύπλιον, ἡ Τρίπολις καὶ τὸ Ἄργος μαρτυροῦσι τὴν τόλμην καὶ τὴν γενναιότητα, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀνδρίαν τῆς γυναικός. Ἐνώπιον αὐτῆς ὁ ἄνανδρος ἀνὴρ ᾐσχύνετο καὶ ὁ γενναῖος ὑπεχώρει. Κατὰ τὴν εἰς Ἄργος μετάβασίν της ἔτυχεν ὑπὸ τῶν Ἀργείων ἐκτάκτου καὶ ἀσυνήθους ὑποδοχῆς. Σεμνοπρεπῶς ἐνδεδυμένη καὶ φοβερῶς ὡπλισμένη, ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀργείων ὡς ἄλλη Τελέσιλλα, καὶ ἐξῆψε τὴν πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῶν τάσιν. Τοιαύτην δ' ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν αὐτοῖς ἡ ὑπὸ τοιοῦτον χαρακτῆρα ἐμφάνισίς της, ὥστε ἅπαντες τὴν ἀπεκάλουν Κυρὰν των.

Ἡ Μπουμπουλίνα διέψευσε τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τοῖς Οἰκονομικοῖς ἀναφερόμενον, ὅτι «ὁ Θεὸς παρεσκεύασε τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐπὶ »τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, καὶ ὅτι τὰ »ῥίγη καὶ τὰς στρατείας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυ»χὴν τοῦ ἀνδρὸς δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύα»σε.» Ἄλλως τε τὸ γυναικεῖον φῦλον πολλὰ παρέσχε δείγματα εὐρυτέρας καὶ ὑψηλοτέρας ἐνεργείας. Ἡ Μπουμπουλίνα ἦτον ἀναστήματος μᾶλλον ὑψηλοῦ, εἶχεν ὀφθαλμοὺς ὀξεῖς καὶ φλογεροὺς, ὕφος μεγαλοπρεπὲς καὶ σοβαρὸν, καὶ

Digitized by Google

ὄψιν ἡλιοκαῆ. Οὖσα μειλίχιος καὶ μεγαλόδωρος, εὐπροσήγορος καὶ μετριόφρων, εἵλκυσε τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πάντων. Ἀγράμματος μὲν ὅλως ἀλλ' ὀξύνους καὶ εὐφυής, ἔχουσα μεγάλην πεῖραν καὶ πολλὰς πρακτικὰς γνώσεις, ἑτοιμότητα λόγου καὶ θάρρους, ἐξόχως παρὰ τῶν συμπολιτῶν της ἐτιμᾶτο.

Εἰς ἅπαντα τὰ τοπικὰ τῶν Σπετσῶν συμβούλια προσεκαλεῖτο καὶ παρεκάθητο μετὰ τοῦ Μέξη καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου, τοῦ Μπόταση καὶ τοῦ Ἀναργύρου.

Ἅπαντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου ἐθαύμασαν τοὺς εὐγενεῖς αὐτῆς τρόπους καὶ τὰ ὑψηλόφρονα αἰσθήματά της. Πάντοτε ἐζήτουν τὴν γνώμην της, ἣν καθῆκόν των ἐθεώρουν νὰ ἐκπληρώσωσι. Κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τότε διχόνοιαν ἡ Μπουμπουλίνα διὰ τοῦ τρόπου της καὶ τῆς πειστικότητος ἔπεισε τοὺς ὁπλαρχηγοὺς νὰ ὁμονοήσωσι καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των. Ἅπαντα τὰ ἔθνη τὴν ἀνευφήμησαν καὶ τὴν ἐχαιρέτισαν ὡς ἡρωΐδα, κατατάξαντα τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐνδόξων καὶ περιωνύμων γυναικῶν. Τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Μπουμπουλίνας κλείομεν διὰ τῶν ἑξῆς ἐκφραστικωτάτων στίχων τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου ἐν τῇ *Τουρκομάχῳ Ἑλλάδι*·

Ἡ Μπουμπουλίνα ἦτον ὡραία,
εἶχε τὰ βήματα στιβαρά,
καὶ ὡς ἡ Ἄρτεμις κολοσσαία
ἐπεριπάτει καὶ φοβερά.
Μεγάλα εἶχεν ὄμματα Ἥρας
καὶ βλέμμα σπεῖρον γοργοῦς σπινθῆρας.
Τὸ χρυσοκέντητον ἔνδυμά της
ζώνη συνέσφιγγε ἀργυρᾶ,
καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰ πλευρά της
σπάθη ἐκρέματο ἠχηρά.

Ε. Α. Μωριτης.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς κατέχει ὁ κ. Παναγ. Ἀναγνωστόπουλος, τελειόφοιτος τῆς ἰατρικῆς, ὅστις προθύμως ἐχορήγησεν ἡμῖν αὐτὸ πρὸς δημοσίευσιν.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

Ἀπὸ Ἀθήνας, τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1825.

Στρατηγὲ Γούρα,

Τὸν Σεπτέμβριον ἔλαβα εἰς Ναύπλιον παρὰ τοῦ Εὐγενεστάτου Ἐπάρχου τῶν Ἀθηνῶν, Κου Μ. Σούτσου, προσκλητικὸν νὰ ἔλθω εἰς τὰς Ἀθήνας διδάσκαλος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μ' ἐμπόδισαν κ' ὁ ἔφορος τῆς παιδείας καὶ ἄλλοι, νομίζοντες συμφερώτερον τὸ ν' ἀναδεχθῶ τὸ εἰς Ἄργος συσταινόμενον Κεντρικὸν Σχολεῖον, σκοπὸν εἶχα νὰ μὴ δεχθῶ τὴν πρόσκλησιν κ' ἐγγράφως, ἂν δὲν μὲ κατεκυρίευεν ἡ ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα ἐπιδημία. Διατρίβων δὲ εἰς Σίφνον, ὅπου ἐπῆγα πρὸς ἀνάρρωσίν μου, ἔλαβα καὶ δεύτερον προσκλητικὸν παρὰ τῆς ὁλομελείας τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Σχολείου. Τότε φοβούμενος τὴν εἰσέτι θερίζουσαν ἐπιδημίαν, ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω, ἐνῷ δὲν εἶχα ἐλπίδα δραστηρίου καὶ σπουδαίας συνδρομῆς εἰς στερέωσιν καὶ βελτίωσιν τοῦ Σχολείου ἀπ' ἄλλον εἰμὴ μόνον ἀπὸ τὸν Ἔπαρχον, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζα προσωπικῶς ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον ἀκόμη, καὶ ἀπὸ τὴν γενναιότητά Σου, τὸν ὁποῖον ἡ θεὰ Φήμη ἐκήρυξεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἀνδρεῖον πολεμιστήν, καὶ τόρα ἑτοιμάζεται νὰ διασαλπίσῃ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἀγαπώντων εἰλικρινῶς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εὐνομίαν αὐτῆς, καὶ νὰ συστήσῃ εἰς τὴν ἀγάπην αὐτῶν ὡς ὑπέρμαχον τῶν νόμων, τὴν μόνην πηγὴν τῆς κοινῆς καὶ μερικῆς ἑνὸς ἑκάστου εὐδαιμονίας.

Ἀλλὰ ποῖος δίκαιος κριτὴς τῆς συνεπείας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων δὲν θὰ Σὲ θαυμάσῃ, Γούρα, ὅταν ἀκούσῃ ἀπὸ τὴν ἑκατόμφωνον φήμην, ὅτι καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν θορύβων τοῦ Ἄρεως, ὄχι μόνον ἐνθυμεῖσαι, ἀλλὰ καὶ προνοεῖς διὰ τὸ Σχολεῖον, καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας; Ναί, βέβαια θὰ Σὲ θαυμάσῃ· διότι παιδιόθεν μακρυσμένος ἀπὸ πόλεις, ὅπου συνεθίζουν μάλιστα νὰ ἐμφιλοχωρῶσιν οἱ ἐπαγγελόμενοι τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, δὲν ηὐτύχησες νὰ στολίσῃς τὸν νοῦν Σου μὲ τῆς παιδείας τὰ καλά, καθὼς ἐσυνείθισες τὴν καρδίαν Σου νὰ μισῇ τοὺς τυράννους τῶν ὁμογενῶν Σου, καὶ μωαμεθανοὺς καὶ ψευδωνύμους χριστιανούς, καὶ ἐξήσκησες τὸν βραχίονά Σου νὰ τοὺς κτυπᾷ, καὶ ἐγύμνασες τὸ σῶμά Σου εἰς τὴν σκληραγωγίαν τὴν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν εἰς τοὺς ἐπιχειριζομένους τὸ τοιοῦτον ἔνδοξον ἔργον.

Ἀφοῦ δὲ ἦλθα ἐδῶ, μετὰ δέκα ἡμέρας καὶ μετὰ δύο συνελεύσεις καὶ συνομιλίας μετὰ τῶν ἐνδημούντων Ἐπιτρόπων τοῦ Σχολείου, ἀπεφασίσθη νὰ ἀναδεχθῶ τὴν ἀρχιδιδασκαλίαν τοῦ Γυμνασίου καὶ τὴν ἐπιστασίαν τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπεσκέφθην τὸ μόνον ἀκόμη εἰς ἐνέργειαν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον· ἐπειδὴ τὸ ἄλλο ἀκόμη δὲν ἄρχισε διὰ τὴν δυσκολίαν νὰ ἑτοιμασθῶσι τ' ἀναγκαῖα βάθρα. Ἐκεῖνο ἔχει ὑπὲρ τοὺς 250 μαθητάς, ἐνῷ εἶναι μόνον 140 χωρητικόν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος, ὁ κύριος Συνέσιος, ἀνὴρ ἄξιος εἰς τὸ ὁποῖον ἐπαγγέλλεται ἔργον, ὡς εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κ' ἔμπειρος τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, δὲν δύναται νὰ ῥυθμίσῃ αὐτὸ τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ κινῶνται οἱ μαθηταὶ εὐτάκτως καὶ γοργῶς, καὶ αὐτὸς νὰ ἴδῃ τοὺς ἐλπιζομένους καρποὺς τῶν κόπων του. Καὶ τὰς μὲν ἐλλείψεις ταύτας θ' ἀναιρέσῃ ἡ σύστασις τοῦ ἄλλου ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου. Οἱ πίνακες ὅμως, τοὺς ὁποίους ἐξέδωσεν ὁ κύριος Γ. Κλεόβουλος, εἶναι μόνον διὰ τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ δι' αὐτὴν ἀνίκανοι. Ὅθεν ἐλπίζομεν, ὅτι ὁ γενικὸς ἔφορος τῆς παιδείας, κύριος Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, θὰ φροντίσῃ νὰ συν-

Digitized by Google

ταχθῶσι καὶ νὰ τυπωθῶσι πίνακες διὰ τὴν ἀριθμητικὴν (ἐπειδὴ τοὺς ὁποίους ἐξέδωσεν εἰς Ἰάσιον ὁ κύριος Γ. Κλεόβουλος εἶναι μικρογράμματοι, ἔπειτα οὐδὲ τοὺς εἶδα εἰς τὴν Ἑλλάδα), διὰ τὴν καλλιγραφίαν, διὰ τὴν κατήχησιν (ἐπειδὴ τὴν θρησκείαν, τὴν ἐξηλειμμένην σχεδὸν ἢ νεκρωμένην εἰς τοὺς ἠλικιωμένους πάσης τάξεως, πρέπει νὰ ἐγκολάψωμεν εἰς τὰς ἁπαλὰς τῶν νέων ψυχάς), διὰ τὴν γεωγραφίαν καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν, ἔτι δὲ καὶ ὁδηγητικήν. Ἐπειδὴ τ' ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, ὅσα εἶδα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι σκιὰ μόνον σχολείων, καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀμαθέστατοι, ἂν κ' ἔχωσιν ἀποδεικτικὰ τῆς σπουδῆς των.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων. Εἰς δὲ τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ἐπονομασθὲν Γυμνάσιον, συχνάζουσιν ὡς 25 μαθηταί, καὶ τὸ ἐπισκέπτονται κάποτε ἄλλοι πέντε ἢ ἕξ. Αὐτοὶ ὅλοι εἶναι διῃρημένοι εἰς τέσσαρας τάξεις· καὶ οἱ μὲν ἀκούουν Αἴσωπον, οἱ δὲ Ἱπποκράτην, τρεῖς ἤκουαν Δημοσθένην καὶ δύο Ὅμηρον. Καὶ τὰς μὲν τρεῖς τάξεις ἐξέτασα καὶ ηὗρα, ὅτι ἄλλοι μόλις ἀναγινώσκουν καὶ γρατζουνίζουν, ἄλλοι ἀναγινώσκουν μὲν καὶ γράφουν, ἀλλὰ τὰς ἀρχὰς τῆς γραμματικῆς ἠμέλησαν ὡς μὴ ἀναγκαίας τάχα, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ συγχέουσι τὰ μέρη τοῦ λόγου συχνότατα. Εἰς τοιούτους λοιπὸν μαθητὰς δὲν ἔκρινα χρήσιμον νὰ παραδώσω οὔτε φιλοσοφίαν οὔτε ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἀνεδέχθην κατὰ ζήτησιν τῶν ἐπιτρόπων νὰ παραδίδω, ἐὰν πρότερον δὲν τοὺς προγυμνάσω εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν γραφήν. Ἐπειδὴ πῶς δύνανται νὰ καταλάβωσι τὰ ὅσα ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τὴν διδασκαλικὴν καθέδραν λέγει, ἐνῷ δὲν ἠξεύρουν τὴν ὕλην τῆς γλώσσης, δὲν λέγω τοὺς τεχνικοὺς ὅρους; ἢ πῶς θὰ ἐξαρκέσωσι ν' ἀντιγράφωσι τὸ κείμενον τῆς παραδόσεως, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦναι ὀλιγώτερον ἀπὸ ἡμίτειαν κόλλαν; Ἐπειδὴ βιβλία διδακτικὰ δὲν ἔχομεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν οὔτε διὰ τὴν ἱστορίαν οὔτε διὰ τὴν φιλοσοφίαν· διότι ἡ τοῦ Λομερῶνος Ἱστορία, ἡ μεταφρασθεῖσα παρὰ τοῦ κυρίου Λ. Σταγειρίτου, εἶναι παντάπασιν ἀνεπιτηδεία, καὶ ὡς τοιαύτη πρὸ πολλοῦ λησμονημένη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν, ὅπου κοίτεται πλέον εἰς τὴν κόνιν τῶν βιβλιοθηκῶν δίαιτα τῶν σαράκων· ἔπειτο κ' αὐτὴν δὲν τὴν ἔχομεν. Τὰ δὲ στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀββᾶ Σουαβίου, τὰ μεταφρασμένα παρὰ τοῦ κυρίου Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, εἶναι μὲν ἀνώτερα τῆς καταληπτικῆς δυνάμεως ἀρχαρίων, πλὴν δὲν εὑρίσκονται.

Σκοπὸν λοιπὸν ἔχω αὐτοὺς μὲν τοὺς μαθητὰς νὰ διαιρέσω εἰς τρεῖς μόνον τάξεις, εἰς τὰς ὁποίας νὰ κατατάσσω καὶ ἄλλους, ὅσοι θὰ ἔρχωνται εἰς τὸ ἑξῆς. Καὶ παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γραμματικὴν αὐτῆς ἕως εἰς ἓξ μηνῶν διάστημα θὰ παραδώσω ἐπιτομὴν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἀπὸ δὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου νὰ ἐκλέξω ἕως πεντήκοντα, ὅσοι ἀναγινώσκουσιν ὁπωσοῦν καὶ γράφουσι, διὰ νὰ σχηματίσω μίαν τάξιν. Εἰς τούτους θὰ παραδώσω τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς τῶν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἀναγκαίων γνώσεων κατὰ τὴν Σωκρατικὴν μέθοδον, αἱ ὁποῖαι ἐμπεριέχονται εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς παιδικῆς ἐγκυκλοπαιδείας, ἐκδομένης παρ' ἐμοῦ καὶ Γ. Λασάνη. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τῶν μαθητῶν πολλοὶ εἶναι γονέων ἀπόρων, καὶ δὲν ἠμποροῦν ν' ἀγοράσωσι τὰ βιβλία, ἔστερξαν οἱ ἐπίτροποι νὰ στείλωσιν εἰς Σύρον πεντακόσια γρόσια, διὰ ν' ἀγορασθῶσιν ὅσα σώματα εὑρίσκονται ἐκεῖ, καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ δίδωνται δωρεὰν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐπιμελεῖς· ὅσα δὲ σώματα χαρισθῶσιν, ἐγὼ τ' ἀποδίδω εἰς τὸ σχολεῖον τὴν ἄνοιξιν, ὅτε προσμένω νὰ μοῦ ἔλθωσιν ἀπὸ τὴν Ὀδησὸν ὡς 300 σώματα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν θὰ μᾶς χρειασθῇ καὶ ἄλλο ἀκροατήριον, καὶ τοῦ Γυμνασίου οἱ πόροι δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς ἐξοικονόμησιν, ζητῶ παρὰ Σοῦ 1000 γρόσια, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξοδευθῶσι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα τινὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸ πρῶτον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον. Τὰ ζητῶ παρὰ Σοῦ ὡς ἑτοιμοτάτου εἰς τοιαύτας ἀγαθοεργίας, κ' ἐγώ, ὡς δεῖγμα τῆς πρὸς διδασκάλους ἀπροφασίστου εὐνοίας Σου. Δὲν ἐκαταδέχθην δὲ νὰ κάμω τοιοῦτον ζήτημα εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐδῶ προκρίτους καὶ πλουσίους· ἐπειδὴ ἐπαρακίνησα ἕνα νὰ ἐλεήσῃ ἕνα παιδάριον, κ' ἐκεῖνος τὸ ἀπέπεμψε μὲ ἐξουθενητικοὺς λόγους· ἀποσιωπῶ δὲ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς ἀτεκνωμένας μητέρας τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου, αἱ ὁποῖαι, ὅπου καὶ ἂν προστρέξωσιν ἐδῶ, εὑρίσκουσιν εἰρωνικὰς παρηγορίας.

Βλέπω δέ, ὅτι ἡ ἐπιστολή μου λαμβάνει ἔκτασιν ὡς πρὸς ἄνδρα τόσον πολυάσχολον, ὅσον εἶσαι Σύ, Γούρα, τολυπεύων κακὸν ὄλεθρον εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, τοὺς ὁποίους τόσον καιρὸν τώρα ἔσωσεν ἡ κακόνοια δημοβόρων ἀνθρώπων. Ὅθεν σπεύδω νὰ τὴν τελειώσω, εὐχόμενος εἰς Σὲ νὰ γείνῃς ἄξιος τῶν ἐλπίδων, ὅσας τρέφουσι περὶ Σοῦ οἱ ἀληθινοὶ φίλοι τῆς εὐνομίας, ἀφοῦ Σὲ εἶδαν τρέχοντα μὲ τόσην προθυμίαν, ὅπου ἡ Σ. Διοίκησις Σ' ἔκραξε, καὶ πατάξαντα μὲ τόσην ἀνδρίαν τοὺς τολμήσαντας ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰ ὅπλα, ὅσα ἡ πατρὶς Σὲ ἐμπιστεύθη, καὶ γινόμενον πρὸς τοὺς συστρατήγους καὶ παντὸς βαθμοῦ στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς παράδειγμα πειθαρχίας, χωρὶς τὴν ὁποίαν, ὅσον ἀνδρειότεροι εἶναι οἱ στρατιῶται, τόσον ἐπιβλαβέστεροι γίνονται καὶ εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς ἑαυτούς.

Digitized by Google

Ὑγίαινε, νίκα, καὶ λάμπρυνε καὶ τὴν πατρίδα καὶ τ' ὄνομά Σου!

Γεωργιος Γενναδιος.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀνατολικὴ ἀνθολογία» θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν τῇ Ἑστίᾳ διάφορα ἀραβικὰ ᾄσματα καὶ ἀνέκδοτα ςαχυολογηθέντα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Journal Asiatique, τῆς γερμανικῆς Zeitschrift der morgenländischen Gesellschaft καὶ διαφόρων χρηστομαθειῶν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Σ. τ. Δ.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Πότε ὁ θάνατος εἶναι ἀναγκαῖος.
(Ἀραβικόν).

Ἠρώτησάν ποτε τὸν Βουζουρτζμίρ· «Ποῖον τὸ ἄριστον τῶν δώρων, ὅπερ ὁ Θεὸς χορηγεῖ τῷ ἀνθρώπῳ;»—«Νοῦς ὀρθὸς ἔμφυτος», ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος.—«Καὶ ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔλαβε τοιοῦτον, τί πρέπει νὰ ἔχῃ;»—Παιδείαν, ἣν ὀφείλει εἰς τοὺς ἄλλους νὰ μεταδίδῃ.»—«Καὶ ἂν στερῆται παιδείας;»—«Πρέπει τότε νὰ ἔχῃ καλὸν χαρακτῆρα, ὁδηγοῦντα αὐτὸν εἰς τὸ ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ φέρεται καλῶς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὡς καὶ πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ.»—«Καὶ ἂν δὲν εἶναι πεπροικισμένος διὰ τοιούτου χαρακτῆρος;»—«Ἂς καλύπτῃ τότε διὰ τῆς σιωπῆς τὰ ἐλαττώματά του.»—«Ἀλλ' ἂν δὲν δύναται νὰ σιωπᾷ;»—«Τότε πλέον ἂς ἀποθάνῃ· ἐὰν πάντων τῶν προτερημάτων τούτων στερῆται, ὁ θάνατος εἶναι αὐτῷ προτιμότερος τῆς ζωῆς.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Τοῦ παρελθόντος αἱ ἀναμνήσεις ὁμοιάζουν χλοερὰν ὄασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπαυόμεθα μεταξὺ τῶν περισπασμῶν τοῦ παρόντος καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ μέλλοντος. Ἡ σήμερον κατέχεται ἤδη ὑπὸ μεταμελείας ἢ ἐλπίδος, ὁμοιάζει ἄνθος μαραμμένον, κύλικα κενὴν πρὸς ἣν μάτην πλησιάζομεν τὰ διψαλέα μας χείλη· ἡ χθὲς ἦτον ἓν δάκρυ ἢ ἓν μειδίαμα, ἦτον ἄνθος τοῦ ὁποίου ἀπλήστως ἀνεπνεύσαμεν τὰ μύρα, κύλιξ ἣν μέχρι πυθμένος ἐξεκενώσαμεν. Ἀλλὰ διατί ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ, νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὴν εὐτυχίαν, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ καλὴ αὕτη θεὰ θίγει αὐτὸν διὰ τῆς μαγικῆς ῥάβδου μειδιῶσα; Διατί εἶναι καταδικασμένος νὰ μὴ γνωρίζῃ ἄλλην εὐτυχίαν εἰμὴ τὴν ἀνάμνησιν παρελθούσης εὐτυχίας; Διατί χθὲς, ὅτε ἤμεθα εὐτυχεῖς, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ παρατείνωμεν τὴν ἡμέραν, τὴν ὥραν, τὸ δευτερόλεπτον ἐκεῖνο, λείχοντες καὶ τὴν τελευταίαν σταγόνα; Αὔριον πλέον θέλει εἶναι πολὺ ἀργά, ἡ ἐπιοῦσα θέλει καὶ πάλιν ἀνήκει εἰς τὰς ἀναμνήσεις, εἰς τὰς ἐλπίδας. *Χθὲς* καὶ *Αὔριον*, *Ἀνάμνησις* καὶ *Ἐλπὶς*, ἰδοὺ ἡ ζωή μας. Εὐτυχεῖς δὲ ἐκεῖνοι, οἵτινες δύνανται νὰ συνενώσουν τὰς τέσσαρας ταύτας λέξεις, διότι οὗτοι μόνον ἐγνώρισαν τὴν εὐτυχίαν. Ἀλλὰ διατί ἀναμιμνησκόμεθα μετὰ τόσου πόθου τὸ παρελθόν; Εἴμεθα ἄρα δυστυχέστεροι σήμερον ἢ χθὲς, ἢ κατοικοῦμεν ἐν ὑπερώῳ, ἐνῷ πρὶν ἐν παλατίῳ; Ὄχι! μεθ' ὅλας τὰς λαμπρότητας τῆς σήμερον μεθ' ἡδονῆς ἐνθυμούμεθα πάντοτε τὰς ταλαιπωρίας τοῦ παρελθόντος! Χθὲς εἴμεθα νεώτεροι ἢ σήμερον, καὶ χθὲς ἐφερόμεθα ἐπὶ τῶν χρυσῶν πτερύγων τῶν ὀνείρων! (Ἀλθώτας).

ΜΗΤΡΙΚΗ ΤΥΦΛΩΣΙΣ

—Γιατί μαδιέσαι πέρδικα καὶ κλαῖς μὲ τόσο πόνο;
—Πῶς νὰ μὴν κλαίω, κυνηγέ, ὅπου βαστᾷς τουφέκι,
Καὶ θαῦρης τὰ παιδάκια μου ποῦ παίζουνε παρέκει.
—Πές τί σημάδια ἔχουνε καὶ δὲν σοῦ τὰ σκοτώνω.

—Ἅμα τὰ ἰδῇς ἀντίκρυ σου εὐθὺς θὰ τὰ γνωρίσῃς:
Εἶναι περίσια ὄμορφα καὶ περπατοῦν μὲ χάρι·
Ἄλλα περδίκια σὰν αὐτὰ δὲν παίζουν 'ς τὸ χορτάρι·
Σκότωνε τ' ἄσχημα πουλιά, τἄμορφα μὴν τἀγγίσῃς.

Δὲν ἄργησε ὁ κυνηγὸς κοντά της νὰ γυρίσῃ·
Εἶχε 'ς τὸ χέρι δυὼ μικρὰ περδίκια σκοτωμένα.
—Παιδάκια μου, τί μῶμελλε τὴν ἔρημη ἐμένα,
Νὰ μὲ γελάσῃ ὁ κυνηγὸς καὶ νὰ σᾶς τουφεκίσῃ!

—Μόνη σου φταῖς, κ' ἡ συμφορά, ὦ πέρδικα, σοῦ πρέπει,
Γιατὶ πιὸ ἄσχημα πουλιὰ δὲν εἶδα 'ς τὴ ζωή μου.
—Τῆς δόλιας, μοῦ 'φυγε ἀπ' τὸν νοῦ πῶς 'ς τ' ἀκριβὸ παιδί μου
Ἐγὼ θὰ βλέπω ευμορφιὲς ποῦ ὁ ξένος δὲν ταῖς βλέπει.[1]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Οἰνοπόται, ζυθοπόται καὶ ρακοπόται λαοὶ τῆς Εὐρώπης.

Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης προσφυῶς δύνανται νὰ διαιρεθῶσι, λέγει ἐπίσημος ἰατρὸς ἐν Βοημίᾳ, εἰς οἰνοπότας, ζυθοπότας καὶ ῥακοπότας. Οἰνοπόται εἶνε οἱ Ἱσπανοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες (!). Ζυθοπόται εἶνε οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν γερμανικὴν φυλήν· ῥακοπόται δὲ οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Ῥῶσσοι. Ὅτι τὸ ὑπερβολικὸν ψῦχος ἀναγκάζει τοὺς Ῥώσσους χωρικοὺς νὰ ῥακοποτῶσι πλειότερον ἄλλων λαῶν, φαίνεται ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1872 προσόδου τῶν οἰνοπνευμάτων, ἥτις ἀνέβη εἰς 179,000,000 ρουβλίων, τουτέστιν εἰς τὸ τριτημόριον τῆς ὅλης προσόδου τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας. Τὰ κακὰ στόματα λέγουσιν ὅτι αὐταὶ πολλάκις αἱ ἀρχαὶ ἐφέλκονται τοὺς χωρικοὺς εἰς τὰ ῥακοπωλεῖα ὅπως αὐξήσωσι τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Σκανδαλωδεστέρα ὅμως καὶ ἀπάνθρωπος εἶνε ἡ διαγωγὴ τῶν Ἄγγλων καὶ ἄλλων ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ οἰκιστῶν, οἵτινες μεταχειρίζονται τὴν ῥακὴν ὡς προσφορώτατον πολεμικὸν ὅπλον κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἀπό τινων ἐτῶν παρετηρήθη ὅτι ἐν Ἀμερικῇ, ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ οἱ πόλεμοι τῶν Λευκοχρόων πρὸς τοὺς Ἑτεροχρόους γίνονται σπανιώτεροι, πανταχοῦ δὲ οἱ ἡμιάγριοι λαοὶ ὑποχωροῦσι τοῖς Εὐρωπαίοις καὶ φυληδὸν ἐξαφα-

1. Δημήτριος Βικέλας.

Digitized by Google

νίζονται. Ὁ ταχὺς τούτων ὄλεθρος οὔτε διὰ τουφεκίων ὀπισθογεμῶν διενεργεῖται, οὔτε δι' ἄλλων ὅπλων νεωτάτης κατασκευῆς, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος. Πρὸς τοὺς βαρβάρους γείτονάς των οἱ εὐρωπαῖοι ἄποικοι πωλοῦσι τὴν ῥακῆν ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς, ἄλλοτε πάλιν ἀνταλλάσσονται αὐτὴν ἀντὶ ἀξέστων ἐγχωρίων ὑλῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν διανέμουσι δωρεὰν τοῖς ἀπορωτέροις. Οἱ ἄγριοι, ἅμα γευσάμενοι τοῦ δηλητηρίου ποτοῦ, δὲν παύονται ῥοφῶντες αὐτὸ ἄχρις οὗ ἀποθάνωσι μεθύοντες. Τότε δὲ οἱ λευκοὶ καταλαμβάνουσι τὰ ἀδέσποτα χωρία, συνιστῶσιν ἀποικίας καὶ ἐκμεταλλεύονται τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀγρῶν. Αἱ τροφαὶ καθόλου, τὰ ποτά, ἰδίως δὲ ἡ ῥακῆ, ἡ προσφυῶς πάνυ ὑπό τινων οἰκιστῶν «ὑγρὰ δυναμῖτις» προσαγορευθεῖσα, διαδραματίζει σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, εἶνε δὲ ἀξία ἰδιαιτέρας μελέτης τῶν ἱστοριογράφων.

—

Μάχιμοι πέρδικες.

Ἐπὶ τῆς νήσου Σύμης (μιᾶς τῶν νοτίων σποράδων, παρὰ τὴν Ῥόδον) τρέφονται πολυάριθμοι πέρδικες, διακρινόμεναι διὰ τὴν πρὸς τὸ ἐρίζειν καὶ μάχεσθαι κλίσιν αὐτῶν. Τὰ καλλικέλαδα ταῦτα πτηνὰ ἁμιλλῶνται πρὸς ἄλληλα περὶ ὑπεροχῆς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ διαμάχη ἄρχεται διὰ τῶν συνήθων κακκαρισμῶν κατ' ἀντapόκρισιν, καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρις οὗ ἡ ἀντίπαλος, ἀποκαμοῦσα, ὑποχωρήσῃ. Ἂν δὲ ἡ ἔρις διαρκέσῃ ἐπὶ μακρὸν ἄνευ ἀποτελέσματος, οἱ κακκαρισμοὶ μεταβάλλονται εἰς ἀγρίους κρωγμοὺς καὶ ἀπειλητικωτάτας, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιδείξεις, αἵτινες, ἂν καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ ἑτέρα τῶν διαμαχομένων δὲν παύσῃ κελαδοῦσα, ἀπολήγουσιν εἰς πεισματωδεστάτας κατ' ἀλλήλων ἐπιθέσεις, καθ' ἃς πολλάκις διὰ τῶν ῥαμφῶν των καταπληγόνονται. Ἡ μαχιμότης τῶν περδίκων τούτων παρατηρεῖται οὐ μόνον εἰς τὰς ὀρεσιτρόφους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς ἐν τοῖς κλωβίοις πρὸς ἐξημέρωσιν, ἐκ νεοσσῶν, διατηρουμένας· τὸ περιεργότερον εἶνε, ὅτι ἡ ἡττηθεῖσα πέρδιξ ὑπὸ τοσαύτης καταλαμβάνεται ἀθυμίας, ὥστε ἐπὶ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας παύει κελαδοῦσα καὶ σχεδὸν δὲν τρώγει. Κατὰ τοὺς Συμαίους περδικοθήρας, αἱ μάχιμοι τῆς Σύμης πέρδικες, ἅπαξ ἐξημερωθεῖσαι, καθίστανται διὰ τῶν θηρευτικῶν πλεονεκτημάτων των χρησιμώτεραι ἢ αἱ τῶν ἄλλων μερῶν· διὸ πολλαχοῦ εἰσι περιζήτητοι, καὶ ἀγοράζονται ὑπὸ ἁδρὰς τιμάς.

Ὁ Εὐστάθιος, ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς του, περιγράφων τὴν Σύμην, προσθέτει· «λέγεται δὲ πέρδικας μαχίμους φέρειν.»[1]

—

Τολύπαι (λαλέδες).

Αἱ τολύπαι (λαλέδες), τὸ ὡραῖον τοῦτο ἄνθος, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶνε κοινότατον καὶ εὑρίσκεται ἐν παντὶ κήπῳ, εἰσήχθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα· ἐπωλεῖτο δὲ πρὸς χίλια μέχρι πέντε χιλιάδων φιορινίων ἕκαστος βολβὸς (κρομμύδιον). Ἐν τοῖς προικοσυμφώνοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βλέπομεν ὅτι ἐδίδοντο τόσοι βολβοὶ τολύπων ἀντὶ προικός.

—

Πόθεν τὸ ὄνομα «Ὑψηλὴ Πύλη».

Ἡ *Πύλη*, ἢ ἄλλως καὶ *Ὑψηλὴ Πύλη*, ἀναλογεῖ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πρὸς τὸ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις *Συμβούλιον τοῦ Στέμματος* ἢ Ὑπουργεῖον, καὶ ἀποτελεῖ τὸ προσωπικὸν τῆς τοῦ Κράτους Κυβερνήσεως. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω, διότι οἱ πρῶτοι Σουλτάνοι ἐδέχοντο τοὺς μεγιστᾶνας αὐτῶν εἰς τὰ πρόθυρα της σκηνῆς των, ὡς μὴ χωροῦντας ἐντὸς αὐτῆς, καθὼς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔτη, μήπω ὑπάρχοντος ἰδιαιτέρου Ἀρχείου διὰ τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τοὺς Ὑπουργούς, ἐδέχετο οὗτος τοὺς ξένους Πρέσβεις ἔσωθεν τῶν προθύρων καὶ πλησίον τῆς Πύλης τῆς δευτέρας τοῦ Σεραγίου Αὐλῆς.

—

Χωρία τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸν «Πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1870» τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μανσόλα ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι 3,575 χωρία, ἤτοι: Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας 179, Εὐβοίας 241, Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος 290, Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας 366, Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος 467, Ἀρκαδίας 308, Λακωνικῆς 336, Μεσσηνίας 430, Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 229, Κυκλάδων 196, Κερκύρας 147, Παξῶν 11, Λευκάδος 44, Κεφαλληνίας 213, Ἰθάκης 15, Ζακύνθου 62 καὶ Κυθήρων 41.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Διατήρησις τῶν μηλωτῶν·

Ὑπάρχουσι πολλὰ μέσα προφυλάξεως καὶ διατηρήσεως τῶν μηλωτῶν (γουναρικῶν)· τὸ ἁπλούστερον ὅμως καὶ συντελεστικώτερον εἶναι τὸ ἀκόλουθον·

Ἡ ᾠοτοκία τῶν σητῶν *(σκώρου)* διαρκεῖ ἀπὸ τῆς 25 Μαΐου μέχρι τῆς 25 Σεπτεμβρίου· ὥστε κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα πρέπει νὰ προφυλαχθῶσιν αἱ μηλωταί, τὰ σάλια καὶ ἐν γένει τὰ μάλινα ὑφάσματα. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ περιτυλιχθῶσιν ἐπιμελῶς ἐντὸς λινοῦ ὑφάσματος ἐμβραχέντος εἰς στακτὴν *(λεσσίβαr)*, καὶ νὰ ῥαφῶσιν εἰς δέμα. Παρελθούσης τῆς ἐποχῆς τῆς ᾠοτοκίας, ἤτοι περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, ἐξάγονται τοῦ δέματος καὶ τινάζονται, οὐδένα πλέον διατρέχοντα κίνδυνον.

1. Ἡ νῆσος Σύμη, ὑπὸ Μ. Σ. Γρηγοροπούλου, 1877.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4

Digitized by Google

'Αριθ. 76 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 12 Ἰουνίου 1877

Ἡ ἑπομένη διατριβὴ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ γερμανικῷ περιοδικῷ συγγράμματι ἡ Ἀλλοδαπή. Ἡ μετάφρασις ἐγένετο ὑπὸ λογίου καὶ σεβαστοῦ φίλου τῆς Ἑστίας.

Σ. τ. Δ.

ΟΙ ΝΥΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΑΥΤΩΝ

Αἱ ἐκραγεῖσαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταραχαὶ ἐπισπῶνται τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου ἐπὶ τὰς πιθανωτέρας τοῦ πολέμου σκηνὰς καὶ ἐπὶ τοὺς λαούς, τοὺς κεκλημένους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον νὰ ἐνεργήσωσιν. Ἡ Τουρκία βαίνει κατὰ κρημνῶν· ἡ συνταγματικὴ φενάκη, τὴν ὁποίαν ἀρτίως ἐφόρεσεν, οὐδένα πλέον ἀπατᾷ· ὁ παντελὴς αὐτῆς ὄλεθρος εἶναι ζήτημα χρόνου οὐχὶ ἀφεστῶτος. Μελέτης ἄξια λοιπὸν φαίνονται τὰ διάφορα στοιχεῖα, εἰς ἃ πέπρωται νὰ διαλυθῇ τὸ μετὰ βίας ὑπὸ τῆς διπλωματικῆς τέχνης συντηρηθὲν ἄχρι τοῦδε ὀθωμανικὸν Κράτος.

Μεταξὺ τῶν στοιχείων τούτων οὐχὶ ἐσχάτην καταλαμβάνει θέσιν ὁ Ἑλληνισμός, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐπικρατοῦσι δυστυχῶς ἐν Εὐρώπῃ ἰδέαι ἀσαφεῖς, συγκεχυμέναι καὶ παντάπασιν ἄτοποι. Ὑπάρχουσι λ.χ. ἄνθρωποι, καὶ νῦν ἔτι καλοῦντες τὴν μὲν ἐν Ἀθήναις Βουλὴν συνέλευσιν *κλεφτῶν*, αὐτὴν δὲ τὴν Ἑλλάδα καταγώγιον λῃστείας· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐλέγχονται ἀμαθεῖς ἅμα καὶ προκατειλημμένοι, διότι σήμερον ἐπικρατεῖ ἐν Ἑλλάδι ἀσφάλεια πολλῷ μεγαλειτέρα ἢ ἐν τῇ νήσῳ Σικελίᾳ καὶ τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ· ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐχέφρων καὶ φιλοδίκαιος τολμᾷ νὰ καλέσῃ τὰς ἐν Ῥώμῃ Βουλὰς κακούργων συναγωγήν. Ὀγκώδη περὶ Ἑλλήνων διατριβὴν σπουδαίαν καὶ ἀμερόληπτον συνέγραψε πρό τινων μηνῶν ὁ ἐν Εἰδελβέργῃ Κ. Φ. Κάρολος Σμέϊδλερ, ἐν ᾗ ἐξιστόρησε τὰ κατὰ τὸ νεαρὸν βασίλειον, ἀφ' ὅτου ἀπέσεισαν οἱ Ἕλληνες τὸν ἐπονείδιστον τοῦ Ὀθωμανοῦ ζυγόν. Οὐχ ἧττονος λόγου ἀξίαν περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἑλληνισμοῦ πραγματείαν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων» ὁ κ. Leroy Beaulieu, ὁ μετὰ πολλῆς ὀξυδερκείας καὶ φιλαληθείας διαφόρους ἄλλοτε δημοσιεύσας περὶ Ῥωσσίας μελέτας. Ὁ γερμανὸς καὶ ὁ γάλλος λόγιος εἰργάσθησαν ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων, κατήντησαν δὲ εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν συμπεράσματα. «Ὅσα ἐλλείμματα, ὅσας κακίας καὶ ἂν ἀνευρίσκωσιν παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησιν ἔνιοι τῶν πολιτικῶν, ἀναμφίβολον ὑπάρχει ὅτι λαός, ἔνδοξον ἔχων παρελθὸν καὶ μετὰ μακροὺς αἰῶνας πολυειδοῦς πιέσεως ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν του, κέκτηται ἠθικὴν δύναμιν καὶ πνευματικὴν ἱκανότητα νὰ τερατουργήσῃ. Τὸν λαὸν τοῦτον ἂς ἐξετάσωμεν καὶ ἡμεῖς, διότι ἠνάγκασε τὴν Εὐρώπην νὰ ἐντραπῇ τοὺς ἰδίους αὐτῆς χριστιανοὺς ὑπηκόους καὶ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς μίαν τοὐλάχιστον μερίδα τοῦ δεσποτικοῦ τῶν Ὀθωμανῶν κράτους.»

Πλάνην δεινὴν ἐπλανήθη ὁ ἄλλως μεγαλοφυὴς Φαλμεράϋερ, ὑποκειμένου λόγου περὶ Ἑλλήνων. Ἡ θεωρία αὐτοῦ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, ἀφ' οὗ ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Γένζ καὶ τοῦ Πρόκες Ὄστεν. Τὸ γνήσιον τῆς ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταγωγῆς ἀπέδειξεν ἀρκούντως ἡ νεωτέρα γλωσσολογικὴ ἐπιστήμη· θετικῶς δὲ γινώσκομεν σήμερον ὅτι, παρὰ πάσας τῶν ξένων τὰς μεταναστεύσεις, διετήρησαν οἱ Ἕλληνες τὸν ἀρχέγονον αὐτῶν τύπον καὶ δὲν ἐξεσλαβίσθησαν αὐτοί, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐξηλλήνισαν τοὺς παρ' αὐτοῖς Σλάβους. Ἡ σλαβικὴ διάλεκτος οὔτε κατὰ τοὺς φθόγγους, οὔτε κατὰ τὴν δημιουργίαν τῶν λέξεων, οὔτε κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ λόγου ἐπηρέασεν εἰς τὴν ἑλληνικήν. Κατὰ τὸν σοφὸν Μίκλοσιτς, ἡ καθωμιλημένη ἑλληνικὴ δὲν ἔχει πλείονας τῶν 129 σλαβικῶν λέξεων.

Ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὁ Σουλτάνος, ἑπόμενος εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ τουρκικοῦ δικαίου, ἰδιοποιήθη ὅλον σχεδὸν τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος.

Πλὴν τινων πόλεων καὶ ὀλίγων ἐπαρχιῶν, Ἀττικῆς λ.χ. καὶ Εὐβοίας, ἰδιοκτῆται δὲν ὑπῆρχον. Αἱ ἐν Ἀλβανίᾳ εὐάριθμοι ἑλληνικαὶ κῶμαι, ὧν οἱ κάτοικοι εἶχον ἐλευθέραν ἔγγειον περιουσίαν, εἶχον ἐξαφανισθῇ ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ λαὸς διῃρεῖτο εἰς γεωργοὺς καὶ μαχητάς· οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι, καίτοι ὀλιγάριθμοι ὄντες, ἀπήρτιζον τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν. Οἱ γεωργοὶ ἐκαλλιέργουν τὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν κυβέρνησιν ἢ εἰς τούρκους μεγιστᾶνας ἀγρόν, πληρώνοντες τὴν δεκάτην καὶ ἄλλους φόρους. Καὶ ἐν Πελοποννήσῳ δὲ ἦτο ὁ Σουλτάνος μόνος κύριος τοῦ ἐδάφους, ἐξαιρουμένης τῆς Μάνης καὶ τινων κωμῶν. Παρὰ τοὺς γεωργούς, διεσώθησαν ἐκ τῶν παλαιοτέρων χρόνων ὀλίγοι ἐλεύθεροι πολεμισταί, οἱ καλούμενοι *κλέφται*. Ἐν Μάνῃ ὅπλα ἔφερον ἅπαντες ἀνεξαιρέτως, καὶ οἱ

Digitized by Google

ἱερεῖς. Ἄλλοι ἦσαν ἐργολάβοι, ἰατροί, γραμματεῖς ἢ διερμηνεῖς πλουσίων τουρκικῶν οἰκογενειῶν, ἀπέκτησαν δὲ οὕτω δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ ἐκλήθησαν προεστῶτες. Ἕκαστος τούτων εἶχε πάλιν ἰδίους ὑπαλλήλους καὶ ἀκολουθίαν· οἱ στρατιωτικοὶ μάλιστα προεστῶτες εἶχον προβῆ εἰς τοσοῦτον δυνάμεως, ὥστε κατεῖχον ὁλόκληρα χωρία ὀχυρά.

Πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ προεστῶτες ἤριζον ἀδιαλείπτως πρὸς ἀλλήλους, σπανίως δὲ διηλλάσσοντο ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Πολὺ συνετέλεσαν νὰ ἐπαυξήσωσι τὴν πίεσιν τῆς ὀθωμανικῆς δεσποτείας οἱ μὲν στρατιωτικοὶ διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς χειροκρατίας, οἱ δὲ πολιτικοί, γινόμενοι μὲν τυφλὰ τῆς ὀθωμανικῆς πλεονεξίας ὄργανα, πιέζοντες δ' αὐτοὶ ὕστερον καὶ ταλαιπωροῦντες τοὺς ὑποδεεστέρους. Παντὸς ἔργου ἐλατήριον ἦτο ἡ βία καὶ ἡ ῥᾳδιουργία, ἥτις παρετάθη ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας· πάντοτε ἐφοβοῦντο μὴ ἀπατηθῶσι· πάντοτε συνελάμβανον κατὰ τῶν ἄλλων ὑποψίας· πάντοτε ἐζήτουν πῶς νὰ ἐκφύγωσι τὴν ἀπάτην καὶ νὰ ἀπατήσωσιν αὐτοί.

Ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες, οὐδέποτε ὑποταγεῖσαι εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἐτέλουν μόνον φόρους εἰς τὴν Σουλτανίδα ἢ τὸν Καπετὰν πασᾶν. Οἱ νησιῶται διῆγον βίον ἥσυχον, ποριζόμενοι τὰ χρειώδη ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν ἰδίων ἀγρῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας των. Ἀπὸ τῆς Ἐνετοκρατίας ἐγκατέστησαν ἐνταῦθα γαιοκτῆται καθολικοδυτικοί, ἐν Νάξῳ ἰδίως, Σύρῳ καὶ Τήνῳ, ἐν ᾧ οἱ ἕλληνες ἔμποροι, φυγάδες ἐκ Χίου οἱ πλεῖστοι, κατέπλεον εἰς Σῦρον. Οἱ πλουτήσαντες ἀνύψωσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ τοὺς ἄλλους. Ἐξ αὐτῶν δὲ τούτων προέκυψαν οἱ προεστῶτες τῶν νήσων. Πασῶν πολυανθρωποτέρα κατέστη ἡ Ὕδρα, διότι ἐνθάδε εἶχον καταφύγει πάμπολλοι Ἕλληνες μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀρλὼφ τῷ 1769 ὑποκινηθείσης ἐπαναστάσεως. Ἐν Ὕδρᾳ καὶ ἐν Σπέτσαις τὸ ἀξίωμα τῶν προεστώτων δὲν ἦτο διαδοχικόν, ἀλλ' αἱρετόν, ἐπετυγχάνετο δὲ δι' αἰσίων κερδοσκοπιῶν ἐμπορικῶν. Στάσιμος ἔμεινεν ὁ τῶν προεστώτων ἀριθμὸς μόλις μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐλαττωθέντος τοῦ ἐμπορίου. Ὅσοι τῶν πτωχῶν δὲν ἠδύναντο νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸν βίον διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους, ἐξήρτηντο ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῶν δεσποζόντων τῆς νήσου πλουσίων καὶ ἐλάμβανον ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ναυτικῷ. Κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἔλαβον ἅπαντες τὰ ὅπλα καὶ ἐτέλεσαν θαύματα ἀνδρείας· ἀλλ' ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων μόνοι οἱ προεστῶτες ὠφελήθησαν, ἀπολαβόντες τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰ κτήματα τῶν Ὀθωμανῶν, πιέσαντες δὲ καὶ αὐτοί, ὡς τὸ πρόσθεν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς πενεστέρους. Πρὸς τούτους ἐφιλονείκησαν κατόπιν οἱ λεγόμενοι πρίγκιπες τοῦ Φαναρίου, καὶ διεμερίσθησαν τὴν ἀρχὴν ἐν ταῖς ἀπηλευθερωμέναις ἐπαρχίαις. Ὁσάκις ἐδεινοῦντο αἱ ἔριδες αὐτῶν, συνεταράσσετο ὅλη ἡ Ἑλλάς, συνεκαλεῖτο δὲ ἐθνικὴ συνέλευσις ὅπως συγκροτήσῃ νέαν κυβέρνησιν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ ἰσχυροτέρου κόμματος. Αἱ συνεδριάσεις ὀλίγον διέφερον πεδίων μάχης, ὅπου ῥᾳδιοῦργοι ἀντεποιοῦντο τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Ἀφ' οὗ δὲν εὗρον πλέον ὑποστήριξιν ἐν τῇ χώρᾳ, τὴν ἐπήτησαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· οὕτω δὲ προέκυψαν τὸ ἀγγλικὸν κόμμα, τὸ γαλλικὸν καὶ τὸ ῥωσσικόν. Τὰ κομματικὰ πάθη ἐν Ἑλλάδι, πλεονάσαντα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καποδιστρίου, κατέστησαν δυσχερὲς τὸ ἔργον τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Ὄθωνος. Εἰς ταῦτα προσθετέον ἄλλας ἔριδας, προελθούσας ἐκ τῶν κατὰ τόπους συμφερόντων τῆς Στερεᾶς, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων.

Τῆς χώρας ἡ κατάστασις ἦτο ἐλεεινή· πανταχοῦ γυμνοὶ βράχοι, ἀγροὶ ἀκαλλιέργητοι, ἐρείπια, καλύβαι· οὐδαμοῦ γέφυραι, οὐδὲ ὁδοί, οὐδὲ ἄλλα μέσα συγκοινωνίας. Ἐν Ἀθήναις πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον οἰκίαι τρισχίλιαι· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιβασιλείας μόλις τριακόσιαι. Ἐν Ἀργολίδι τὰ δένδρα εἶχον ἀφανισθῇ· ἐν Ναυπλίῳ τὰ ὑδραγωγεῖα εἶχον καταστραφῆ, ἀπετέλει δὲ πολλαχοῦ τὸ ὕδωρ τέλματα.

Ἐν τῷ βασιλείῳ οἰκοῦσι καὶ Ἀλβανοί, διαφέροντες τῶν ἐγχωρίων Ἑλλήνων κατὰ τὸ ἀνάστημα, τὴν ὄψιν, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν διάλεκτον. Μεταναστεύσαντες ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἰλλυρίδος περὶ τὴν ΙΔ' καὶ ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα, κατέλαβον πολλὴν τῆς Ἀττικῆς, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Κόρινθον, τὰς βορείους ἀκτὰς καί τινα ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου χωρία, βραδύτερον δὲ τὴν Ὕδραν, τὰς Σπέτσας, τὸ τρίτον μέρος τῆς Ἄνδρου καὶ μερίδα τῆς Εὐβοίας. Ἀπέκτησαν δὲ πλήρη τὰ δικαιώματα ἑλλήνων πολιτῶν, διότι καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος διετράνωσαν ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν, οὐδαμῶς ἐνδεεστέραν τῶν ἐν Σουλίῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀλβανίας ἀδελφῶν των. Τοσοῦτον δὲ ἐξηυγένισαν τὴν ἑαυτῶν στολήν, ὥστε καὶ οἱ κυρίως Ἕλληνες ἐφόρεσαν κατόπιν φέσιον καὶ φουστανέλλαν. Ἀνίσως κατ' ἀρχὰς ἐμισήθησαν ὡς ξένοι, ἠγαπήθησαν ὕστερον ὡς τέκνα τῆς αὐτῆς πατρίδος· οὐδεμία δὲ ἄλλη χωρίζει πλέον Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς διχόνοια πλὴν τῆς τῶν πολιτικῶν. Ἐκ τῶν Ἀλβανῶν οἱ ἄνδρες λαλοῦσιν ἅπαντες ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας· τῶν γυναικῶν δὲ ὀλίγισται ἀγνοοῦσι τὴν ἑλληνικήν. Αἱ δύο φυλαὶ ὁσημέραι προσεγγίζουσιν ἀλλήλαις περισσότερον κατὰ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα. Μουσικὴ καὶ χορός, «Ῥωμαίϊκα καὶ Ἀρβανίτικα» τοσοῦτον ὀλίγον διαφέρουσιν, ὥστε δυσκόλως ὁρί-

Digitized by Google

ζεται ὁ τούτων διακριτικὸς χαρακτήρ. Καταφανεστέρα ὑπάρχει ἡ διαφορὰ ἐν τῇ ἀνδρικῇ καὶ τῇ γυναικείᾳ στολῇ τῶν ἀγροτῶν, τῆς ὁποίας πολυάριθμοι παρατηροῦνται ποικιλίαι ἐν ταῖς διαφόροις νήσοις καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ. Κομψότατα ἐνδύονται αἱ Ἀλβανίδες τοῦ Διστόμου. Ἀδίκως ἐκλήθησαν φυγόπονοι καὶ ῥάθυμοι οἱ ἀλβανοὶ ἀγρόται καὶ οἱ ἐργάται· ἀπ' ἐναντίας θεραπεύουσιν ἐπιμελέστατα τοὺς ἀγροὺς των, εἰργάσθησαν δὲ μετὰ καρτερίας, ὅτε ἀνηγείροντο νέα κτίρια ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ.

Οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον συναισθάνονται τὴν ἰδίαν ὑπεροχήν, ὥστε εἴς τινας νήσους οὐδέποτε καταδέχονται νὰ γίνωσιν ὑπηρέται· ὑπηρετοῦσι δὲ ἐν ἑλληνικαῖς καὶ ἀλβανικαῖς οἰκογενείαις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀλβανοί. Ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἀναγκάζονται νὰ ὑπηρετήσωσι, μεταβαίνουσιν εἰς Ἀθήνας, ὡς πρότερον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιστρέφουσι δὲ οἴκαδε, ἀφ' οὗ ἐξοικονομήσωσιν ἀργύριον πολύ.

Ἡ καθωμιλημένη ἑλληνικὴ προσεγγίζει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀσυγκρίτως πλειότερον ἢ αἱ ῥωμανικαὶ γλῶσσαι εἰς τὴν λατινικήν· ἐτήρησε τὰς ῥίζας ἐκείνης, τοὺς τύπους, τὸ εὔφωνον καὶ τὸ εὐσύνθετον· ἀπέρριψε τοὺς σλαβισμούς, τοὺς φραγκισμούς, τοὺς τουρκισμούς, τοὺς ἀραβισμοὺς καὶ τοὺς ἀλβανισμούς· καθαιρομένη δὲ ὡς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, ἀποβαίνει ὁσημέραι τῆς μεγάλης αὐτῆς μητρὸς ἀξία θυγάτηρ.

Τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης αἱ πολυειδεῖς περιπέτειαι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσωσιν ἀπαισίως καὶ εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· ταῦτα δὲ τὰ βλαβερὰ τῶν περιστάσεων ἐπακολουθήματα εἰλικρινῶς ἀνωμολόγησαν καὶ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ δικαιολογήσωσιν οἱ λογιώτεροι καὶ φρονιμώτεροι τοῦ ἔθνους. Τῇ 2/14 Ὀκτωβρίου 1828 ὁ κόμης Βούλγαρης ἐν Πόρῳ, περιγράφων πρὸς τὸν κόμητα Νεσελρὼδ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, ὁμολογεῖ, ὅτι μετὰ δουλείαν τριῶν καὶ ἐπέκεινα αἰώνων καὶ μετὰ τὴν μακροχρόνιον καὶ αἱματηρὰν ἐπανάστασιν, οὐδὲ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τῆς κοινωνίας τάξει ὑπάρχουσιν ἀρεταὶ καὶ φῶτα, ἐφ' ὧν θεμελιοῦται πᾶσα καλῶς συντεταγμένη πολιτεία· ἀλλ' ἐξαίρει συγχρόνως τὴν ὑπακοήν, τὸ φιλόνομον, τὸ φιλοδίκαιον καὶ ἄλλα ἀξιέπαινα ἰδιώματα, ἅτινα διετράνωσεν ὁ λαὸς τῇ 10 Νοεμβρ. 1827, ἀποκρούσας μετ' ἀγανακτήσεως τὰς συμβουλὰς τῶν πολυαρίθμων πρακτόρων καὶ ὑποκύψας πάλιν εἰς τοὺς νόμους ἄνευ βίας ἢ καταναγκασμοῦ. Ἀναλογιζόμενοι τὴν αὐθαιρεσίαν, τὴν παρανομίαν, τὴν παντελῆ ἀσφαλείας ἔλλειψιν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, πρέπει τῇ ἀληθείᾳ νὰ θαυμάσωμεν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς, τὰς ὁποίας ὁ Βούλγαρης ἀποδίδει εἰς τὸν λαόν. Ἀφ' οὗ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἀφίνοντο συστηματικῶς νὰ γεμισθῶσιν ὡς σπόγγοι, εἶτα δὲ ἐξεπιέζοντο, τί θαυμαστὸν ἂν καὶ αὐτοὶ ἐχειρίζοντο πρόσφορον ὅπλον τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην; Ὁ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐρευνήσας Βράνδης λέγει: «Δὲν ἀρνούμεθα »ὅτι τὸ καθαρτήριον πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐν »τῷ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνι δὲν ἴσχυσε »νὰ ἐξαλείψῃ ἀνελεύθερα πάθη, εἰς ἃ ὑπέκυψαν »καὶ ἔξοχοι φύσεις· δὲν ἀποκρύπτομεν ὅτι δω»ροδοκία, πίεσις, ψευδολογία καὶ δόλος ἀπελεί»φθησαν ὡς στίγματα τῆς προτέρας ταπεινώ»σεως καὶ ἐλεεινότητος· ἀδιάσειστον ὅμως ἔ»χομεν πεποίθησιν ὅτι τὸ κακὸν τοῦτο δὲν διε»δόθη ὅσον ἐφαντάσθησαν πολλοί, οὐδὲ ἐμόλυ»νεν ἀθεραπεύτως τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ἐν »ταῖς οἰκογενειακαῖς σχέσεσιν, ἐν τῇ φιλοξενίᾳ »καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἀναστροφῇ διαφαίνεται πάν»τοτε εὔνοια καὶ ἀγάπη· ἡ τῶν ἠθῶν ἁγνεία »καὶ ἡ πίστις ἡ συζυγικὴ τιμῶνται μεγάλως· »τὰς ἀγρίας ὁρμὰς τῶν νοτίων λαῶν χαλινα»γωγεῖ ἡ αὐστηρότης τοῦ τρόπου καὶ ἡ δημο»σία γνώμη, εἰ καὶ ἀληθεύει ὅτι ἡ ἀναστροφὴ »νεανιῶν καὶ νεανίδων ὀλιγώτερον ἐπιτηρεῖται »καὶ εἶναι μᾶλλον ἐλευθέρα ἢ παρ' ἡμῖν. Οἴκο»θεν νοεῖται ὅτι ὑπ' ὄψει ἔχομεν τὰς μικροτέ»ρας πόλεις, τὰς κώμας καὶ τὰς κωμοπόλεις· »ἐν Ἀθήναις, Ναυπλίῳ, Σύρῳ, Πάτραις ὑπάρχει »μὲν ἀκολασία, ἀλλ' οὐχὶ μείζων ἢ ἐν ταῖς μεγά»λαις εὐρωπαϊκαῖς πόλεσιν. Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς »γονεῖς εὐλάβεια τῶν τέκνων καὶ ἡ ἀδελφικὴ »ἀγάπη εἶναι παραδειγματικαί. Οἰκογένειαι »πολυάριθμοι διάγουσιν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ »καὶ ἀσκοῦσιν ἀρετάς, ἐφ' αἷς τέρπεται πᾶσα »καρδία γερμανική.»

Ὁ Βράνδης ἐπαινεῖ τὴν φιλοξενίαν τῶν Ἑλλήνων, τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, τὰς ὁποίας ἄγουσιν ἄνευ πολυφαγίας, πολυποσίας καὶ τρυφῆς, ἐν πολλῇ δὲ ἀφελείᾳ καὶ ἁπλότητι. Τῶν ἑορτῶν αἱ πλεῖσται συνέχονται μετὰ θρησκευτικῶν ἐθίμων καὶ λήγουσιν εἰς σπουδαίους χορούς. Καθόλου εἰπεῖν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν νῦν Ἑλλήνων τοσοῦτον ὁμοιάζουσι τοῖς τῶν ἀρχαίων, ὥστε ὁ ἐγκύπτων εἰς ταῦτα κατανοεῖ ἀμέσως ὁπόσον δυσχερὲς ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἐν Ἑλλάδι τὸ ἔργον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἕως τῆς τελευτῆς παρατηροῦνται ἀναμφισβήτητα ἴχνη τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος. Τὴν Εἰλείθυιαν τῶν ἀρχαίων τιμῶσι καὶ σήμερον αἱ ἔγγαμοι γυναῖκες ὑπὸ τὸ σεμνότερον ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου, ἑορτάζουσαι κατ' ἔτος τῇ 15 Δεκ., θυμιῶσαι πρωΐας καὶ ἑσπέρας τὴν εἰκόνα του καὶ κομίζουσαι αὐτὴν εἰς τοὺς κοιτῶνας τῶν ὠδινουσῶν. Τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιτίδι διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγέλων· ἡ μήτηρ, βλέπουσα αὐτὸ καθ' ὕπνον μειδιῶν, πιστεύει ὅτι τὸ ἐπιτηρεῖ ὁ φύλαξ ἄγγελος· μετὰ πολλῆς δὲ σπουδῆς τὸ προφυλάσσει κατὰ παντὸς ἀπαισίου συναντήματος καὶ ἰδίως τοῦ βα-

Digitized by Google

σκάνου ὀφθαλμοῦ. Ὡς δὲ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι τὰ προβασκάνια, οὕτω καὶ σήμερον ἡ μήτηρ περιάπτει εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ βρέφους τριγωνοειδὲς φυλακτήριον μετ' ἀνθράκων, ἅλατος καὶ σκορόδων. Ὅσας προλήψεις δὲν ἴσχυσεν ὁ Χριστιανισμὸς νὰ καταβάλῃ, τὰς ἐτροποποίησε· τὸ φυλακτήριον λοιπὸν εὐλογεῖται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὡς ἐνεργοῦν καὶ κατὰ τῶν Νηρηΐδων αἵτινες ἐφέλκονται εὐμόρφους παῖδας εἰς τὰ φρέατα. Νέοι καὶ γέροντες φοβοῦνται ὥρας τινὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καθ' ἃς ἐξασκοῦσιν οἱ δαίμονες τὴν φοβερὰν καὶ ὀλεθρίαν αὐτῶν δύναμιν. Αἱ σχισταὶ ὁδοί, αἱ τρίοδοι, αἱ πηγαὶ καὶ τὰ φρέατα, οἱ μύλοι, αἱ ὀπαί, τὰ σπήλαια, αὐταὶ αἱ ἐκκλησίαι νομίζονται κατοικητήριον πνευμάτων πονηρῶν, μάλιστα ἐν ὥρᾳ νυκτὸς σεληναίας, ἥτις, παντοίας προκαλοῦσα ἀπάτας ὀπτικάς, οὖσα δὲ καὶ ἐκ φύσεως φρικώδης, ἐξεγείρει τὴν εὐερέθιστον φαντασίαν ἵνα πλάσῃ εἴδωλα καὶ πιστεύσῃ ὕστερον εἰς αὐτά. Περὶ μέσας τὰς νύκτας οἱ Κρῆτες οὔτε συρίζουσιν, οὔτε παίζουσιν αὐλόν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἀπαγορεύουσι τοῖς τέκνοις των νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰς ὁδούς, ἢ νὰ μένωσι πρὸ τῶν θυρῶν. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν πίστιν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἡ μεσημβρία ἦτο ἡ ἱερωτάτη ὥρα τῶν Θεῶν, διότι ἄλλοι μὲν περιεφέροντο ἐπὶ τῆς γῆς, ἄλλοι δὲ ἐπεσκέπτοντο τὰ ἴδια τεμένη, ἄλλοι διεσκέδαζον, ἄλλοι δὲ πάλιν ἀνεπαύοντο. Ὁ ταράττων αὐτοὺς δὲν διεξέφευγε τὴν τιμωρίαν. Ὁ κεραυνὸς νομίζεται καὶ σήμερον ὅπλον τοῦ Παντοδυνάμου. Παρὰ τοῖς ἀγρόταις τῆς Ζακύνθου σώζεται ἠλλοιωμένος ὁπωσοῦν ὁ μῦθος περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Διὸς καὶ τῶν Γιγάντων, μετενηνεγμένος εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Βάχοβας πιστεύουσιν ὅτι ὁ κεραυνὸς ἐπισκήπτει εἰς τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ δένδρα ὅπως θανατώσῃ τοὺς ἐν τούτοις ἐμφωλεύοντας δαίμονας. Οἱ συχνοὶ σεισμοὶ συμβαίνουσι, διότι ὁ Θεὸς κλίνει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἐπίγεια, ἢ σείει αὐτὴν ὑπ' ὀργῆς. Πάσας ταύτας καὶ ἄλλας παρομοίας ἰδέας ἀδυνατῶν ὁ Χριστιανισμὸς νὰ ἐκριζώσῃ ἐκ τῆς καρδίας τοῦ ἔθνους ἐτροποποίησε καὶ περιέβαλε νεώτερόν τινα θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διατρανούμενον κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς ἑορταῖς, αἵτινες καὶ διέσωσαν τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα τῶν πανηγύρεων. Πλὴν τῶν μεγάλων ἑορτῶν, τελοῦσιν οἱ Ἕλληνες πανηγύρεις παμπόλλων ἁγίων, οἵτινες προστατεύουσι πόλεις, κώμας καὶ ἄλλους τόπους ἰδιαιτέρους. Κέντρον δὲ τῶν πανηγύρεων εἶναι συνήθως τὰ παρεκκλήσια καὶ αἱ μοναί. Ὅπου ἡ πανήγυρις διαρκεῖ πλείονας ἡμέρας, ἐκεῖ ἀνεγείρονται σκηναί· ἐν Λέσβῳ δὲ ἐπιτρέπεται εἰς τὰς γυναῖκας νὰ διανυκτερεύωσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἱ προσκυνηταί, ἀφοῦ ἐπιτελέσωσι τὸ θρησκευτικὸν καθῆκον, εὐωχοῦνται, παίζουσιν, ᾄδουσι καὶ χορεύουσι. Περίεργα εἶναι τὰ ᾄσματα, ὡς ἀναμιμνήσκοντα νέους καὶ παρθένους τὸν ἄδακρυν καὶ ἀμείλικτον θάνατον, ὅστις οὐδαμοῦ οὐδέποτε οὔτε τάξεως φείδεται, οὔτε ἡλικίας. Οὐχὶ μικρὰν δόξαν φέρει εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοῦτο, ὅτι μέθη, τρόποι ἄξεστοι καὶ ἄλλαι ἀκοσμίαι εἶναι πράγματα ἀληθῶς σπανιώτατα.

Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος παρέλαβον οἱ νῦν Ἕλληνες καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰς Μοίρας· εἶναι δὲ αἱ Μοῖραι γραῖαι κατερρυτιδωμέναι, ἔχουσαι τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν τῆς μεταμορφώσεως. Οἰκοῦσιν ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου· ἐπιδρῶσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γενετῆς ἄχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ· τούτου ἕνεκεν εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ ἀρτιγεννήτου βρέφους παρατίθησιν ἡ μήτηρ βρῶσιν καὶ πόσιν ἵνα τὰς ἐξευμενίσῃ. Τὰς αὐτὰς θεὰς τιμῶσιν αἱ παρθένοι ὡς παραιτίους γάμων εὐτυχῶν· παρασκευάζουσι λοιπὸν μελιττούτας καὶ κατατιθεῖσιν αὐτὰς ἐγγὺς σπηλαίων· αἴσιον δὲ ὑπολαμβάνουσιν οἰωνόν, ἐὰν τῇ ἐπαύριον γίνῃ ἄφαντος ἡ προσφορά των. Αἱ Μοῖραι ἐπιτηροῦσι καὶ εἰς τὴν τελευτήν· ἐνταῦθα ὅμως πρωταγωνιστεῖ ὁ Χάρος, ἤτοι ὁ Χάρων, οὐχὶ ὁ τῶν ἀρχαίων διαπορθμεὺς καὶ ψυχοπομπός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ εἰδικὴ τοῦ θανάτου θεότης, ἡ ἰδίαις χερσὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀποθνήσκοντος ἁρπάζουσα καὶ καταβιβάζουσα αὐτὴν εἰς τὸ ὑποχθόνιον βασίλειόν της. Ὁ τεράστιος θεὸς ἔχει σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμούς, ὀχεῖται ἐπὶ φοβεροῦ μέλανος ἵππου, φονεύει τοὺς συντυγχάνοντας καὶ σύρει τὰς ψυχάς των ὄπισθεν αὐτοῦ. Οὐχὶ ἄλλως ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ τὴν πορείαν τοῦ μελανοχρόου θηρευτοῦ *Βοτάν*. Αἱ πληγαί, τὰς ὁποίας καταφέρει ὁ ἀγριωπὸς καὶ ἀνοικτίρμων θεριστής, οὔτε ὑπὸ ἰατρῶν θεραπεύονται, οὔτε ὑπὸ ἁγίων, οὔτε ὑπὸ φαρμάκων. **

Ἕπεται τὸ τέλος.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ ΤΩι ΠΡΑΚΤΙΚΩι ΒΙΩι

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 355.

Ἔχομεν τώρα τὴν *ἐμπορικὴν* παραγωγήν.

Τὰ πράγματα δὲν ἔχουν παντοῦ τὴν αὐτὴν ἀξίαν. Τὰ πορτοκάλλια π.χ. πωλοῦνται εἰς τοὺς Παρισίους πέντε ἢ δέκα λεπτὰ τὸ ἕν, εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη, εἰς τὴν Μασσαλίαν, εἰς τὴν Ἱσπανίαν, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα εἶνε πολὺ εὐθηνότερα. Ἂν ἀναβῇ τις τώρα ὑψηλότερα, εἰς τὸ Βέλγιον, εἰς τὴν Φλάνδραν, τὰ πορτοκάλλια ἔχουν διπλασίαν ἀξίαν παρὰ εἰς τοὺς Παρισίους· πωλοῦνται πρὸς εἴκοσι, πρὸς εἰκοσιπέντε λεπτὰ τὸ ἕν. Εἰς τὴν Δανίαν, εἰς τὴν Νορβηγίαν, εἶνε ἀκόμη ἀκριβώ-

Digitized by Google

τερα. Ἀκούσατε μάλιστα καὶ ἓν μικρὸν ἀνέκδοτον περὶ τούτου.

Μασσαλιώτης τις ἐταξείδευεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Πετρούπολιν παρουσιάσθη εἰς τὸν ἐκεῖ πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, πρὸς ὃν ἦτο συστημένος παρ' ἐξόχου τινος ὑποκειμένου. Ὁ πρεσβευτὴς προσεκάλεσε τὸν Μασσαλιώτην εἰς γεῦμα. Εἰς τὴν Μασσαλίαν τὰ σῦκα εἶνε πολὺ εὐθηνά· ἠμπορεῖ τις μὲ ὀλίγα λεπτὰ νὰ ἀγοράσῃ δύο ἢ τρεῖς δωδεκάδας. Συνήθεια δὲ εἶνε εἰς τὰ μεγάλα γεύματα νὰ παρατίθηται πρὸ ἑκάστου συνδαιτημόνος μία παροψὶς πλήρης σύκων εἰς σχῆμα πυραμίδος, εἰς τὸ μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων φαγητῶν τρώγουν οἱ παρακαθήμενοι συνομιλοῦντες καὶ ἀπὸ ἓν σῦκον.

Ὁ καλός μας Μασσαλιώτης παρακαθήμενος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πρεσβευτοῦ εἶχεν ἐνώπιόν του μίαν παροψίδα πλήρη λαμπροτάτων σύκων. Παίρνει ἕν, δύο, τρία . . . ἐπὶ τέλους τὰ κατεβρόχθισεν ὅλα· ἔμεινε κενὴ ἡ παροψίς.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐκεῖνος, ὅστις τὸν εἶχε συστήσει εἰς τὸν πρεσβευτὴν, παρουσιάζεται εἰς τὸ ξενοδοχεῖον καὶ τὸν ζητεῖ.

— Τί εἶνε αὐτά; τῷ λέγει· πῶς ἔκαμες τοιοῦτον πρᾶγμα; ἐφέρθης πολὺ ἄσχημα.

— Ἐγώ! Τί ἔκαμα;

— Μ' ἐρωτᾷς τί; νὰ φάγῃς ὅλα τὰ σῦκα, ὅσα εὗρες ἐνώπιόν σου, ἐν ᾧ ἐστοίχιζαν 3 φράγκα καὶ 75 λεπτὰ ἕκαστον!

Ἰδοὺ παράδειγμα τῆς ἐμπορικῆς ἀξίας ἑνὸς πράγματος, ἣν παράγει ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. *Ἐμπόριον* λοιπὸν εἶνε τὸ νὰ μεταφέρῃ τις ἓν πρᾶγμα ἀπὸ ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον.

Αὐξάνει δὲ πάλιν ἡ ἀξία τοῦ πράγματος, ὅταν τὸ πωλῶμεν *λιανικῶς*. Θὰ σᾶς διηγηθῶ περὶ τούτου καὶ ἄλλο ἀνέκδοτον.

Εὑρέθη μίαν ἡμέραν ὁ Ἀρλεκῖνος μὲ πολλὰ χρήματα καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἡμέραν ἐκείνην *νὰ τὸ γλεντίσῃ*. Εἰσέρχεται εἰς ἓν ξενοδοχεῖον. «Τί νὰ φάγω, τί νὰ φάγω, τί νὰ φάγω. . . Ἆ! λέγει ἔξαφνα, ἰδὼν ἕνα ψιττακὸν τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ ξενοδόχος, θέλω τὸν ψιττακὸν αὐτὸν ψητόν.» «Μάλιστα, Κύριε, ἀμέσως εἰς τὰς διαταγάς σας.» Τρέχουν οἱ ὑπηρέται, ἀναστατώνεται τὸ ξενοδοχεῖον διὰ νὰ εὐχαριστηθῇ ὁ Κὺρ Ἀρλεκῖνος· «ἀλλὰ . . . ., τῷ παρατηρεῖ ὁ ξενοδόχος, εἶνε ἀκριβὸς πολὺ ὁ ψιττακὸς—τότε οἱ ψιττακοὶ ἦσαν σπανιώτεροι παρὰ τώρα—, ἔχει πενήντα τάλληρα.» «Ἀδιάφορον. . . ψῆστέ τον.» Μετ' ὀλίγον στρώνουν τὴν τράπεζαν, κάθηται ὁ Ἀρλεκῖνος καὶ ἐπὶ ἀργυρᾶς παροψίδος παρατίθεται τὸ δυστυχὲς πτηνὸν ἐψημένον. «Πολὺ καλά, πολὺ καλά, λέγει ὁ Ἀρλεκῖνος, εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος, ἀλλὰ . . . δὲν τὸν θέλω ὅλον, κόψε μου εἴκοσι λεπτῶν ψιττακὸν ἐψημένον.»

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο σᾶς δεικνύει ὅλον τὸν μηχανισμὸν τοῦ ἐμπορίου, τῆς ἀνταλλαγῆς. Καθ' ἡμέραν τί κάμνομεν εἰς τὰ ξενοδοχεῖα; Ζητοῦμεν μίαν μερίδα, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ φάγωμεν ὁλόκληρον λ.χ. κοττοπούλιον καὶ ζητοῦμεν μίαν μερίδα. Ἡ κατανάλωσις ὅμως δίδει ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα. Ὁ ξενοδόχος ἀγοράζει ὁλόκληρον τὸ κοττόπουλον καὶ τὸ πωλεῖ ὁλόκληρον *λιανικῶς*, οὕτω δὲ κερδίζει. Τοῦτο ἀκριβῶς ὀνομάζεται ἐμπορικὴ παραγωγή. Αὐξάνει λοιπὸν ἡ ἀξία τοῦ πράγματος διὰ τῆς μεταφορᾶς εἰς τόπον, ὅπου ὑπάρχει ἔλλειψις ἐκείνου τοῦ πράγματος, αὐξάνει δὲ πρὸς τούτοις ὅταν ὁ ἔμπορος τὸ καθιστᾷ προσιτὸν εἰς ὅλους, ὅταν, μὲ ἄλλους λόγους, τὸ πωλῇ λιανικῶς.

Ἐμάθομεν πῶς παράγεται ὁ πλοῦτος, θέλομεν τώρα νὰ μάθωμεν πῶς *ἀνταλλάσσεται*. Ἀνταλλάσσεται κατὰ τρεῖς τρόπους·

Ἀπ' εὐθείας,

Διὰ τοῦ νομίσματος,

Διὰ τῆς πιστώσεως.

Ἡ ἀπ' εὐθείας ἀνταλλαγὴ γίνεται εἰς τὴν Ἀφρικὴν λ.χ. Ὅταν οἱ ἄγριοι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς θέλουσι νὰ λάβωσι παρὰ τῶν Εὐρωπαίων ὅπλα, ἐνδύματα, οἰνόπνευμα κλ. κάμνουσι τὸ ἑξῆς· Ἐπειδὴ φοβοῦνται μήπως συλληφθῶσι καὶ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι πορεύονται εἰς τὴν ὄχθην ἑνὸς ποταμοῦ, ἔνθα ἔχει ἤδη ἀφήσει τὰ ἐμπορεύματά του ὁ ἔμπορος ὁ Εὐρωπαῖος, λαμβάνουσιν αὐτὰ καὶ ἀφίνουσι κόνιν χρυσοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπανέρχεται ἔπειτα ὁ ἔμπορος καὶ παραλαμβάνει. Τοῦτο εἶνε τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὴν ἁπλουστέραν αὐτοῦ μορφήν.

Ἂς ὑποθέσωμεν τώρα ἕνα χωρικόν, ὅστις ἔχει ἕνα βοῦν, τὸν ὁποῖον ἀνέθρεψε. Ἔχει δὲ ἀνάγκην νὰ ἀγοράσῃ ἄροτρον, ὑποδήματα, φόρεμα διὰ τὴν γυναῖκά του. Δὲν εἶνε δυνατὸν βέβαια νὰ κόψῃ εἰς τεμάχια τὸν βοῦν καὶ δι' αὐτῶν νὰ πληρώσῃ ὅσα τῷ χρειάζονται. Εὑρίσκει λοιπὸν ἕνα ἄνθρωπον ἔχοντα ἀνάγκην ὁλοκλήρου τοῦ βοός, τῷ δίδει τὸν βοῦν καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ὁ βοῦς ἀντιπροσωπεύει, τοῦτο δὲ εἶνε τὸ *χρῆμα*, τὸ *νόμισμα*, τὸ ὁποῖον ἐφευρέθη διὰ τοιαύτας ἀνάγκας. Τὸ νόμισμα λοιπὸν εἶνε ἀνεγνωρισμένη καὶ ἐξησφαλισμένη ἀξία ἀντιπροσωπεύουσα τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ εἰς εἶδος ἀνταλλαγὴ θὰ ἦτο δύσκολος. Μετεχειρίσθησαν δὲ τὸν χρυσὸν καὶ τὰ ἄλλα μέταλλα πρὸς κατασκευὴν νομισμάτων, διότι τὰ μέταλλα ἔχουσιν ὡρισμένην ἐμπορικὴν ἀξίαν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης συμβάσεως.

Ἀλλὰ δὲν πληρώνομεν μόνον διὰ χρημάτων τὰ διάφορα πράγματα, ἀλλὰ καὶ διὰ γραμματίων. Τὰ γραμμάτια δὲ βασίζονται ἐπὶ τῆς *πιστώσεως*. Ὑποθέσατε ὅτι νυμφεύεται νέος τις τεχνίτης καὶ λαμβάνει ὡς προῖκα τῆς συζύγου του 3,000 δραχμάς. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶνε τὸ κεφάλαιον τῶν δύο συζύγων. Ἐπειδὴ ὁ ἐργάτης

Digitized by Google

εἶνε ἐπιπλοποιὸς ἔχει ἀνάγκην διὰ τὴν τέχνην του νὰ ἀγοράσῃ διάφορα ξύλα, μεγάλης ἀξίας, διὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται ἀκριβῶς 3,000 δραχμάς. Ἐὰν πληρώσῃ εὐθὺς τὰς 3,000 τῆς προικός του, δὲν θὰ τῷ μείνῃ τίποτε διὰ νὰ ζήσῃ, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ ἐνοίκιόν του, τὰ ἐνδύματα αὑτοῦ καὶ τῆς συζύγου του κλ. Εὑρίσκει λοιπὸν ἕνα ἔμπορον καὶ τῷ λέγει· Εἶμαι τίμιος ἄνθρωπος, θὰ σᾶς κάμω ἓν γραμμάτιον καὶ θὰ σᾶς πληρώσω μετὰ ἓν ἔτος.

Δὲν τὸ φανταζόμεθα πόσον εὐεργετικὴ εἶνε ἡ πίστωσις εἰς τὸ ἐμπόριον. Ὁ νέος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει κεφάλαιον 3,000 δραχμῶν, λαμβάνει δὲ ἄλλας τόσας ἐπὶ πιστώσει δι' ἓν ἔτος, δὲν χρεωστεῖ τίποτε πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους· καθ' ὅλον λοιπὸν τὸ διάστημα κάμνει ἐργασίας ὡς ἂν εἶχεν 6,000 δραχμάς. Ἂν ἔπειτα εὕρῃ πίστωσιν, εἰς τὸν κρεοπώλην του λ. χ., εἰς τὸν οἰκοδεσπότην του κλ. δι' ἄλλας ἀκόμη 3,000, τὸ κεφάλαιόν του θ' ἀναβῇ εἰς 9,000 δραχμάς. Ἡ πίστωσις λοιπὸν εἶνε πολλαπλασιασμὸς τοῦ κεφαλαίου καὶ βασίζεται ὄχι ἐπὶ χρημάτων κυρίως, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς. Διότι ποῖος πιστώνει ἔστω καὶ τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον, ὅταν αὐτὸς ἦνε σπάταλος; Καὶ τοὐναντίον ποῖος θ' ἀρνηθῇ νὰ πιστώσῃ τὸν τίμιον καὶ ἐργατικὸν ἄνθρωπον, ὅταν μάλιστα αὐτὸς νυμφευθεὶς εἰσέλθῃ, ὡς λέγεται, εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον καὶ ἔχει ἐν τάξει τὰς ὑποθέσεις του; Ὅθεν βάσις τῆς πιστώσεως δὲν εἶνε τὰ χρήματα, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀξία. Τοῦτο δὲ εἶνε ἀληθῶς τὸ ὡραιότερον μέρος τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀληθῶς δεικνύεται ὅτι ὁ καλήτερος τρόπος τοῦ νὰ ζήσῃ τις εὐτυχὴς εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον εἶνε τὸ νὰ ἦνε τίμιος καὶ ἐνάρετος.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἔρχεται ἡ κατανάλωσις.

Ἀφ' οὗ παραγάγωμεν τὸν πλοῦτον, πρέπει νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν. Ἡ *κατανάλωσις* εἶνε σπουδαιότατον πρᾶγμα. Τρία δέ τινα δύνανται νὰ συμβῶσιν·

Ἢ αἱ ἀνάγκαι μας εἶνε πλειότεραι τῶν μέσων μας.

Ἢ αἱ ἀνάγκαι μας εἶνε ἴσαι πρὸς τὰ μέσα μας.

Ἢ τὰ μέσα μας, τὰ χρήματά μας, εἶνε ἀνώτερα τῶν αναγκῶν μας.

Ἐκ τούτου ἔχομεν τρία κοινωνικὰ φαινόμενα, τὴν πτωχείαν, τὴν εὐζωΐαν καὶ τὴν πολυτέλειαν.

Τί εἶνε πτωχεία; Ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἔχει ὀλιγώτερα παρ' ὅσα ἀναγκαιοῦσιν εἰς αὐτόν.

Τί εἶνε εὐζωΐα; Ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἔχει μὲν ἀνάγκας δύναται ὅμως νὰ θεραπεύῃ αὐτάς.

Τί εἶνε πολυτέλεια; Ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἔχει ἱκανὴν περιουσίαν ὥστε καὶ τὰς ἀνάγκας του πάσας ἐντελῶς νὰ θεραπεύῃ καὶ ἀκόμη πολλὰ νὰ μένωσιν εἰς αὐτόν.

Ἂς λάβωμεν πρῶτον τὴν *πτωχείαν*. Νομίζετε ὅτι οἱ ἄνθρωποι οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην δὲν ἔχουσι τάχα νὰ μεμφθῶσιν ἑαυτοὺς κατὰ τίποτε; Καὶ ὅμως πόσα μέτρα δὲν λαμβάνουσιν ὑπὲρ τῶν πασχόντων τούτων αἱ κυβερνήσεις χωρὶς νὰ ἐξετάσωσι διὰ τί οὗτοι πένονται, πόσα δὲν κάμνουσιν ἵνα προλάβωσι τὴν πενίαν! Δὲν ἔχομεν ἀλληλοβοηθείας, δὲν ἔχομεν ἐνεχυροδανειστήρια; Τίνα ἄλλον σκοπὸν ἔχουσι τὰ ἄσυλα, τὰ νοσοκομεῖα;

Ἔρχεται ἔπειτα ἡ *εὐζωΐα*.

Περὶ τούτου ἔχομεν ἐσφαλμένας πολλάκις ἰδέας. Λέγομεν καθ' ἑαυτούς· πόσοι εὐτυχεῖς εἶνε εἰς τὸν κόσμον! Ἔχουσιν ἁμάξας, ἵππους, ἀργυρώματα, καλὰ φαγητά, λαμπροὺς οἴνους· τί ὡραῖον πρᾶγμα νὰ ἦνέ τις μέγας εἰς τὸν κόσμον! Καὶ ὅμως πόσα δὲν ὑποφέρουσιν ἐκεῖνοι, οὓς φθονοῦμεν. Πολλάκις, καθ' ἣν ὥραν ἡμεῖς, περατώσαντες τὰ ἔργα μας, εἰσερχόμεθα ἥσυχοι καὶ ἀφρόντιδες εἰς τὸν εὐδαίμονα οἶκόν μας, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι, οἱ κυβερνῶντες τὰ ἔθνη λ. χ., οἱ εὐθυνόμενοι διὰ τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀγρυπνοῦσι καὶ μόνοι ἴσως ἐκεῖνοι δὲν ἡσυχάζουσιν.

Ἔχουσι κλίνας λαμπρὰς καὶ τραπέζας λαμπροτέρας οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδέποτε τρώγουσιν, οὐδέποτε κοιμῶνται μὲ ἥσυχον τὸν νοῦν, συχνάκις δὲ προσβάλλεται καὶ ἡ ὑγεία των, ἐν ᾧ τί ὑγιέστερον τοῦ ἐργάτου;

Τί νὰ εἴπω δὲ περὶ τῆς *πολυτελείας*; Ἂς μὴ εἴπω τίποτε καλλίτερον καὶ ἂς ὁμιλήσω ὀλίγον περὶ τοῦ *φόρου*.

Λέγουσι συνήθως ὅτι ὁ φόρος εἶνε βαρὺ πρᾶγμα. Διὰ νὰ ἀνοίξω ἓν κατάστημα, πρέπει νὰ πληρώσω φόρον· εἶνε δίκαιον τοῦτο; Ἔχω μίαν οἰκίαν· πρέπει νὰ πληρώσω. Εἶνε δίκαιον;

Καὶ ὅμως εἶνε ὠφέλεια, δὲν εἶνε βλάβη ὁ φόρος. Ὁ φορολογούμενος κερδίζει μᾶλλον παρὰ τὸ Κράτος. Ὁ ἐξασκῶν μίαν τέχνην ἔχει μὲν ἀνάγκην πολλῶν πραγμάτων, ὑλικοῦ, ἐργαλείων κτλ., ἀλλὰ δὲν ἔχει πρὸ πάντων ἀνάγκην τάξεως καὶ ἀσφαλείας; Ἂν ὁ γείτων σου φέρει τὸ ἄροτρόν του εἰς τὸ ἰδικόν σου χωράφιον, ὑπάρχει τις, ὅστις θὰ τὸν δικάσῃ. Ἐὰν σὲ ἀδικήσῃ τις, ὅσον μικρὸς καὶ ἂν ἦσαι, ὁ νόμος εἶνε δι' ὅλους ὁ αὐτός, θὰ εὕρῃς τὸ δίκαιόν σου. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα τί ζητεῖ τὸ δημόσιον παρὰ σοῦ; πέντε, δέκα δραχμὰς κατ' ἔτος· δὲν εἶνε βεβαίως πολύ. Πληρώνεις δέκα λεπτὰ διὰ τὸν χωροφύλακα, ὅστις σὲ φυλάττει, δέκα διὰ τὸν δικαστήν, ὅστις σοῦ δίδει τὸ δίκαιόν σου, δέκα διὰ τὸν διδάσκαλον, ὅστις διδάσκει τὰ τέκνα σου καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Τοῦτο λοιπὸν εἶνε ὁ φόρος. Ὁ φόρος δὲ χρησιμεύει ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐξασφαλίζηται σύ, ὁ

Digitized by Google

πολίτης, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ αὐξάνουν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, διὰ νὰ εὐκολύνησαι εἰς τὰς ὑποθέσεις σου. Ἄλλως τε ὁ φόρος εἶνε μετὰ δικαιοσύνης διανεμημένος εἰς τὰς διαφόρους τῶν πολιτῶν τάξεις ἀναλόγως τῆς περιουσίας αὐτῶν. Καί τι πλέον, οἱ φόροι σοὶ ἐπιβάλλονται ἀφ' οὗ παραδεχθῶσι τούτους ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους σὺ ἐξέλεξας ἵνα σὲ ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὰ ἐθνικὰ συμβούλια. Γνωρίζεις δὲ εἰς τί ἐξοδεύονται οἱ φόροι τοὺς ὁποίους πληρώνεις, διότι καταστρώνονται προϋπολογισμοὶ καὶ ἀπολογισμοὶ καὶ τίποτε δὲν ἐξέρχεται τοῦ δημοσίου ταμείου χωρὶς νὰ ἦνε δικαιολογημένον. Ὑπάρχει δὲ μία ἀρχή, ὀνομαζομένη Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, ἡ ὁποία ἐξελέγχει ὅλους τοὺς λογαριασμούς.

—

Ταῦτα εἶνε τὰ κυριώτατα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Περὶ ταῦτα στρέφεται ἡ ἐπιστήμη αὕτη. Τίς δὲ δὲν ἐσκέφθη πολλάκις τὰ ζητήματα ταῦτα ἐν τῷ βίῳ του; Χάρις τῷ Θεῷ ζῶμεν σήμερον εἰς κοινωνίαν, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς ἀρχαίας κοινωνίας, ἐν αἷς ὑπῆρχε καθιερωμένη ἡ δουλεία, ἐν αἷς τόσον ὑπέφερον οἱ δοῦλοι. Δὲν εἶνε δὲ δι' ἡμᾶς μικρὸν εὐτύχημα τὸ ὅτι ἔτυχε νὰ ζῶμεν εἰς τοιαύτην ἐποχήν. Ἐὰν δὲ συζητῶμεν τὰ ζητήματα ταῦτα, τοῦτο γίνεται διότι ἔχομεν τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα, διότι εἴμεθα κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἔχοντες δὲ δικαιώματα, ἔχομεν καὶ εὐθύνας καὶ καθήκοντα.

Σ.

ΝΗΟΡΡΗΚΤΑΙ ΚΑΙ ΘΩΡΗΚΤΑ

Ἄνευ ὑπερβολῆς δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐνώπιον τῆς Ἰβραΐλας καταστροφὴ δευτέρου τουρκικοῦ μονίτορος ὑπὸ συνήθους ῥωσσικοῦ νηοῤῥήκτου ἐγκαινίζει ἀληθῆ ἐπανάστασιν ἐν τῇ ναυτικῇ ἐπιστήμῃ. Τί ὠφελοῦσι πλέον τὰ τεράστια θωρηκτά, τὰ ναυπηγούμενα διὰ δαπάνης δέκα καὶ εἴκοσιν ἑκατομμυρίων φράγκων, τί ὠφελοῦσι τὰ τηλεβόλα τῶν 80 καὶ 100 τόννων, ἀφοῦ μικρὰ καταχθονία μηχανή, ὑφέρπουσα ἐκ τοῦ ἀφανοῦς καὶ προσκολλωμένη εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ κραταιοτάτου σκάφους, ἀρκεῖ νὰ μεταβάλῃ αὐτὸ ἐν ἀκαρεῖ εἰς ἄμορφον σωρὸν αἱματοφύρτων συντριμμάτων; Ἄγγλος ναύαρχος εἶπε πρό τινων μηνῶν ὅτι μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῶν νηοῤῥηκτῶν δὲν ὑπάρχει πλέον θαλασσοκράτωρ δύναμις· ὁ δὲ διάσημος ναυπηγὸς Ῥὴδ ὡμολόγησεν ὅτι τὸ φοβερώτατον τῶν ἀγγλικῶν θωρηκτῶν, ἡ *Devastation*, εἶναι ἀνυπεράσπιστος κατὰ τῶν προσβολῶν τελείου νηοῤῥήκτου. Ἡ δύναμις τῆς καταστρεπτικῆς μηχανῆς ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον πρακτικῶς ἐν Ἰβραΐλᾳ· εὐνόητον δὲ εἶναι ὅτι τὸ ἀνδραγάθημα τῶν δύο ἀξιωματικῶν τοῦ ῥωσσικοῦ ναυτικοῦ κατετάραξε πάντα τὰ ναυτικὰ κράτη καὶ συζητεῖται πρὸ ἡμερῶν ἤδη μετὰ ζέσεως ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου. Ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας τὸ ζήτημα τῆς μεταξὺ θωρηκτῶν καὶ νηοῤῥηκτῶν πάλης ἔχει μεγίστην πρακτικὴν σημασίαν, κρίνομεν καλὸν νὰ μεταφέρωμεν ἐκ τοῦ «Tagblatt» τὸ κάτωθι ἀξιόλογον ἄρθρον·

Ὁ τουρκικὸς στολίσκος τοῦ Δουνάβεως ὑπέστη δεύτερον καίριον τραῦμα. Πρὸ δύο ἑβδομάδων ῥωσσικὴ σφαῖρα, εἰσδύσασα εἰς τὸν λέβητα τοῦ *Λουτφῆ-Δζελὶλ*, ἀνετίναξε τὸ θωρηκτὸν ἐκεῖνο εἰς τὸν ἀέρα· προχθὲς δὲ ἀνετινάχθη καὶ ἕτερον τουρκικὸν θωρηκτὸν ὑπὸ ῥωσσικοῦ νηοῤῥήκτου. Περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον λέμβος ναρκοφόρος (bateau de mines) ὁδηγουμένη ὑπὸ δύο ὑποπλοιάρχων τοῦ ῥωσσικοῦ ναυτικοῦ, τοῦ Δουβόσσωφ καὶ τοῦ Σεστάκωφ, ἐξέπλευσεν ἐξ Ἰβραΐλας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν διώρυγα τοῦ Ματσὶν, ἔῤῥιψε κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους ὑπὸ τὰ ὕφαλα, ἐκεῖ ἔνθα περατοῦται ὁ θώραξ, ἕνα νηοῤῥήκτην, εἶτα δὲ ἀπεμακρύνθη ἀθορύβως. Μετά τινα λεπτὰ ἠκούσθη ὑπόκωφος κρότος, ὑψώθη οὐρανομήκης στήλη ὕδατος, τὸ σκάφος διαῤῥαγὲν κατεβυθίσθη, ἑκατὸν δὲ ἀνθρώπινα πλάσματα ἐξέπεμψαν τὴν τελευταίαν πνοήν. Τὸ πρωῒ οἱ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης Τοῦρκοι πρόσκοποι ἔτριβον εἰς μάτην τοὺς ὀφθαλμούς των ζητοῦντες τὸ μέγα σκάφος, ἄχρις οὗ συντρίμματά τινα ἐξοκείλαντα εἰς τὴν ἀκτὴν ἐφανέρωσαν τὴν καταστροφήν.

Ἀμερικανὸς ὑπῆρξε πρὸ ἑξηκονταετίας ὁ πρῶτος ἐφευρετὴς ὑποβρυχίων ἐκρηκτικῶν μηχανῶν, Ἀμερικανοὶ δ' ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ποιησάμενοι χρῆσιν αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐφευρετὴς ἦν ὁ Φοῦλτων, ὁ ἐφευρετὴς τῶν ἀτμοκινήτων. Οὕτως ὁ ἀνήρ, ὁ προαγαγὼν τὰ μέγιστα τὸν παγκόσμιον πολιτισμὸν, ἐπενόησε πρῶτος καὶ ἓν τῶν τελειοτάτων καταστρεπτικῶν ὀργάνων. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο του ἐφευρέσεις ἔσχον τὴν αὐτὴν τύχην. Ὁ Ναπολέων δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸν ἀτμόν· ὁ δὲ Ἄγγλος ναύαρχος, εἰς ὃν ἀνεκοίνωσεν ὁ Φοῦλτων τὴν ἐκρηκτικὴν μηχανήν του, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν «θεότρελον». Χρῆσις τῶν νηοῤῥήκτων ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὑπὸ τῶν νοτίων, ἀμυνομένων κατὰ τῆς ναυτικῆς τῶν βορείων ὑπεροχῆς. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ναύαρχος Φαῤῥαγοὺτ ἀπεφάνθη τότε ὅτι τὸ πολεμικὸν ἐκεῖνο μέσον ἐθεώρει ἀνάξιον ἱπποτικοῦ ἔθνους. Οὐχ ἧττον ἡ Εὐρώπη ἀπεμιμήθη πάραυτα τὸ παράδειγμα τῆς Ἀμερικῆς· ἡ δὲ διεθνὴς συνδιάσκεψις τῶν Βρυξελλῶν, καίπερ ἀπαγορεύσασα τὴν χρῆσιν ἐκρηκτικῶν σφαιρῶν εἰς τὸ πεζικὸν, παρεδέχθη τοὺς νηοῤῥήκτας ὡς «ἔννομον» πολεμικὸν μέσον. Καὶ διατί ὄχι; Ἡ ἐκρηκτικὴ σφαῖρα φονεύει ἕνα καὶ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀνοίγει φοβερὰν πληγὴν καὶ προξενεῖ φοβεροὺς πόνους, τοῦτο δὲ δὲν εἶναι φιλάνθρωπον. Ὁ νηοῤῥήκτης ἀπ' ἐναντίας φονεύει ἐν ἀκαρεῖ ἑκατοντάδας ἀνθρωπίνων πλασμάτων καὶ καταστρέφει σκάφος ὑπὲρ οὗ ἐδαπανήθησαν ἑκατομμύρια. Ζήτω λοιπὸν ὁ νηοῤῥήκτης! Πρὸ δέκα ἤδη ἐτῶν οἱ ἱκανώτατοι μηχανικοὶ πάσης χώρας τὴν προσοχήν των ἐπέστησαν ἰδιαίτατα εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου μέσου, εἶναι δ' ἀναντίῤῥητον ὅτι διὰ δεξιᾶς χρήσεως πάντων τῶν μέσων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἐπέτυχον θαυμάσια ἀποτελέσματα. Ὁ νηοῤῥήκτης, ὁ θαυματουργήσας ἐν Ἰβραΐλᾳ, ἦν ἐκ τῶν λεγομένων «ἐπιθετικῶν». Καὶ ὄντως, ὑπάρχουσι δύο εἴδη νηοῤῥηκτῶν.

Digitized by Google

Ἄλλοι μὲν κατάκεινται ἀφανεῖς καὶ ἀκίνητοι εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης ἢ τοῦ ποταμοῦ, περιμένοντες νὰ ἐγγίσῃ αὐτοὺς ἐχθρικὸν σκάφος· τότε δ' ἀναφλέγεται ἐκ τῆς συγκρούσεως ἡ ἐν αὐτοῖς ἐμπρηστικὴ ὕλη καὶ τὸ σκάφος, προσβαλλόμενον κάτωθεν ἢ ἐκ πλαγίου, διαῤῥηγνύεται. Οὗτοι εἶναι οἱ «ἀμυντικοὶ» νηοῤῥῆκται. Οἱ ἄλλοι, ἐξακοντιζόμενοι διὰ παντοίων μέσων κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, εἶναι οἱ «ἐπιθετικοί». Ἁπλούστατοι πάντων εἶναι οἱ ἀμυντικοί. Οἱ ἡμέτεροι ἐν Αὐστρίᾳ ἔχουσι μῆκος 103 ὑφεκατομμέτρων καὶ πλάτος 100 ὑφεκατομμέτρων, εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ ψευδαργύρου, ζυγίζουσιν 900 λίτρας καὶ εἶναι πεπληρωμένοι διὰ 224 λιτρῶν δυναμίτιδος. Ὁ νηοῤῥήκτης συνδέεται δι' ἠλεκτρικοῦ σύρματος μετά τινος σκοπιᾶς ἐν τῇ ξηρᾷ· ἐν τῇ σκοπιᾷ δ' ἐκείνῃ ὑπάρχει εἶδός τι φωτογραφικοῦ μηχανισμοῦ, δι' οὗ φαίνεται ἀκριβῶς πότε τὸ ἐχθρικὸν σκάφος πλέει ὑπεράνω τοῦ νηοῤῥήκτου. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ πῦρ μεταδίδεται διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σύρματος καὶ τὸ σκάφος ἀπώλετο. Πρὸς ὑπεράσπισιν λιμένος ἢ ἀκτῆς ἀπαιτεῖται βεβαίως νὰ καταβυθισθῶσι πολλοὶ νηοῤῥῆκται· ἀλλὰ τὸ σύστημα, δι' οὗ ὁ νηοῤῥήκτης ἀναφλέγεται ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἔχει τοῦτο τὸ καλὸν ὅτι φιλικὰ σκάφη δύνανται νὰ πλέωσιν ὕπερθεν αὐτοῦ ἀκινδύνως, ἐνῷ οἱ ἐκ τῆς προσψαύσεως ἀναφλεγόμενοι νηοῤῥῆκται ἐμβάλλουσιν εἰς κίνδυνον πᾶν σκάφος. Οἱ «ἐπιθετικοὶ» νηοῤῥῆκται ἐκσφενδονίζονται μακρόθεν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν. Οἱ τελειότατοι εἶναι οἱ «αὐτοκίνητοι», ἐργαζόμενοι διὰ συμπεπιεσμένου ἀέρος ἢ ἀνθρακικοῦ ὀξέος κινοῦντος τροχὸν ἢ ἕλικα καὶ πλέοντες δίκην ἰχθύων. Ἅμα ὡς ὁ νηοῤῥήκτης ἐγγίσῃ τὸ ἐχθρικὸν σκάφος, ἐκ τῆς προσψαύσεως ἐπέρχεται ἡ ἔκρηξις. Οἱ αὐτοκίνητοι οὗτοι νηοῤῥῆκται δύνανται νὰ διανύσωσιν ἀπόστασιν 4,000 βημάτων. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα εἴδη αὐτοκινήτων νηοῤῥηκτῶν, μικρὸν διαφερόντων ἀπὸ τῶν ἀμυντικῶν· τοιοῦτος δ' ἦν ὁ καταστρέψας τὸ τουρκικὸν σκάφος ἐν Ἰβραΐλᾳ. Οἱ δύο Ῥῶσσοι ἀξιωματικοὶ ἐφόρτωσαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ῥωμουνικῆς λέμβου *Ῥουμβουνίκας* καὶ ἐπωφεληθέντες τοῦ σκότους, ἴσως δὲ καὶ τῆς μικρᾶς προσοχῆς τῶν Τούρκων, ἐκωπηλάτησαν πρὸς τὸ τουρκικὸν θωρηκτὸν καὶ φθάντες ἐγγὺς ἔῤῥιψαν αὐτὸν κατὰ τῶν πλευρῶν του. Τὸ ἔναυσμα ἦν οὕτω παρεσκευασμένον, ὥστε ἡ ἔκρηξις ἐπῆλθε μετ' ὀλίγα λεπτά, ἐδόθη δ' εἰς τοὺς τολμητίας καιρὸς ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἀλλὰ πάντες οἱ ἐχθροὶ δὲν εἶναι ἀπρόσεκτοι ὅσον οἱ Τοῦρκοι· ὅπως δὲ ῥίπτωνται ἀσφαλῶς οἱ νηοῤῥῆκται, ναυπηγοῦνται νῦν λέμβοι πλέουσαι ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Αἱ λέμβοι αὗται πλησιάζουσιν εἰς τὸ σκάφος ἀθέατοι, προσκολλῶσιν εἰς τὰ πλευρά του τοὺς νηοῤῥήκτας, εἶτα δ' ἀπομακρύνονται ἀκινδύνως καὶ περιμένουσι μακρόθεν τὴν καταστροφήν. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι λέμβοι θωρηκταί, ἀτμοκίνητοι, μικρὸν ὑπερέχουσαι τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ ὧν ἡ ἄκρα εἶναι νηοῤῥήκτης. Ἡ λέμβος αὕτη ὁρμᾷ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους ἀψηφοῦσα τὰς σφαίρας του καὶ ἐνῷ ὁ προτεταμένος νηοῤῥήκτης ἐκρήγνυται ὑπὸ τὰ ὕφαλα τοῦ ἐχθρικοῦ θωρηκτοῦ, ἀπομακρύνεται ἀκινδύνως.

Οὐχὶ ἀδίκως εἶπεν ὁ Ἄγγλος ναύαρχος Σαὶν-Βινσὰν ὅτι χάρις εἰς τὸ νέον τοῦτο καταστρεπτικὸν μέσον οὐδεὶς στόλος δεσπόζει πλέον τῆς θαλάσσης. Ἡ πλωτὴ ὑπόνομος καταστρέφει ἀσφαλῶς καὶ τὸ κραταιότατον σκάφος· τελεσφόρον δὲ μέσον ἀμύνης οὐδὲν ἐπενοήθη ἄχρι τοῦδε. Κατὰ τῶν νηοῤῥηκτῶν μόνον νηοῤῥήκτας δύναταί να μεταχειρισθῇ τις· ἀλλ' ὁ ἀποκαλέσας τὸν νέον μηχανισμὸν «ὅπλον ἄνανδρον, ἀνάξιον ἱπποτικοῦ ἔθνους» ἐξέφρασε τὸ μύχιον φρόνημα πολλῶν γενναίων ναυτῶν, μὴ φοβουμένων τὸν ἐν μάχῃ θάνατον.[1]

Ο ΠΑΤΗΡ ΜΕ ΤΑ ΦΛΩΡΙΑ

Ἐκ τῶν τοῦ PHILIBERT ANDEBRAND

Ἑσπέραν τινά, ἐνῷ συνωμίλουν παρὰ τὴν ἑστίαν μετὰ τοῦ πάππου μου, ὁ καλὸς γέρων μοὶ λέγει :—Αὐτὴν τὴν φοράν, τέκνον μου, δὲν θὰ σοὶ διηγηθῶ ἱστορίας. Εἶσαι ἤδη σχεδὸν νεανίας καὶ τὰ παραμύθια δὲν εἶναι πλέον διὰ τὴν ἡλικίαν σου· ἀντ' αὐτῶν πρέπει τώρα νὰ μάθῃς τὰς παροιμίας, διότι δι' αὐτῶν θὰ σπουδάσῃς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ ὑπὸ τὴν καλὴν καὶ ὑπὸ τὴν κακὴν αὐτοῦ ἔποψιν.

— Πολὺ καλά, πάππε μου, ἀπεκρίθην, εἴπατέ μοι καμμίαν παροιμίαν, σᾶς ἀκούω.

Ὁ ἀγαθὸς γέρων ἔλαβε μίαν πρέζαν ταμβάκου ἐκ τῆς ἀργυρᾶς ταμβακοθήκης του, καὶ θέσας τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου προσέθηκε:

— Σὲ προειδοποιῶ, τέκνον μου, ὅτι ἔχω σκοπὸν νὰ σπουδαιολογήσω.

— Οὐδέποτε, πάππε μου, μὲ βαρύνουσιν αἱ σπουδαιολογίαι, ὅταν λέγωνται παρ' ὑμῶν.

Ἡ παιδικὴ αὕτη κολακεία τὸν ἔκαμε νὰ μειδιάσῃ.

— Ἐλέγομεν, ἐπανέλαβεν ὁ γέρων, ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς νὰ σοὶ διδάξω τὰς παροιμίας. Ἰδοὺ λοιπὸν μία παροιμία καὶ χάραξε αὐτὴν βαθέως εἰς τὴν μνήμην σου: «Δὲν πρέπει τις νὰ ἐκδύεται πρὶν ἑτοιμάσῃ τὴν κλίνην του.»

— Ἀλλά, φίλτατέ μοι πάππε, τῷ παρετήρησα, δὲν καταλαμβάνω τί ἔννοιαν ἔχει ἡ παροιμία αὕτη.

— Ἔχεις δίκαιον, παιδί μου, πρέπει νὰ σοὶ τὴν ἐξηγήσω· ἡ ἔννοιά της λοιπὸν εἶναι ὅτι ὁ

1. Ν. Ἡμέρα.

Digitized by Google

φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν πρέπει ν' ἀπογυμνοῦται τῆς περιουσίας του πρὸ τοῦ θανάτου του.

Ἡ ἐξήγησις αὕτη ἦτο βεβαίως ἀρκετὰ σαφής, συνάμα ὅμως καθίστα τὴν παροιμίαν φοβερὰ μελαγχολικὴν, καὶ τὰ παιδία συνήθως δὲν ἀγαπῶσι, καὶ δικαίως, τοιαύτας ὁμιλίας. Τοῦτο ἐννοήσας ὁ πάππος μου ἔσπευσε νὰ προσθέσῃ:

— Σὲ εἶχον προειδοποιήσει ὅτι ἡ συνομιλία μας θὰ περιεστρέφετο εἰς σοβαρὰ ἀντικείμενα. Ἐν τούτοις, ὅπως σοὶ καταστήσω μᾶλλον εὐνόητον τὴν παροιμίαν ταύτην, θέλω σοὶ διηγηθῆ ὄχι πλέον διήγημα ἢ μῦθον, ἀλλὰ μίαν ἀληθῆ ἱστορίαν, ἀνάμνησιν τῆς νεότητός μου, ἥτις ἔλαβε χώραν οὕτως εἰπεῖν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου.

Σημειωτέον ὅτι ὁ γέρων πάππος μου ἦτο ὀγδοηκοντούτης, κατὰ τὸ μακρὸν δὲ τοῦτο χρονικὸν διάστημα τοῦ βίου του εἶχε γνωρίσει καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς καιροὺς, καὶ συναντήσει ἀπείρους ἀνθρώπους τρελλοὺς, φρονίμους, σοφοὺς, ἀνοήτους, κακοὺς, στρατιώτας, ἠθοποιοὺς, ποιητὰς, ἑκατομμυριούχους καὶ ἐπαίτας· κατὰ συνέπειαν ἡ μεγάλη του αὕτη πεῖρα καθίστα τὴν συνομιλίαν του ἀληθῶς πολὺ ἐνδιαφέρουσαν.

— Ἄκουσον, ἐπανέλαβε, τὴν ἀκόλουθον ἱστορίαν καὶ ἀνακοίνωσον μάλιστα αὐτὴν καὶ σὺ εἰς τοὺς ἐγγόνους σου ἐὰν ποτε ἀποκτήσῃς τοιούτους, διότι περιέχει ἄριστον ἠθικὸν συμπέρασμα διὰ πάντα ἄνθρωπον. Θὰ σοὶ διηγηθῶ τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν τοῦ πατρὸς μετὰ φλωριά. Τοιουτοτρόπως ἀπεκάλουν, τέκνον μου, πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν σεβάσμιον τινὰ γέροντα χρυσοχόον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Χρυσῆς Ἀκτῆς (Côte d'or). Προσωνομάσθη δ' οὕτως ὁ Κύριος Γυλοριὲ, ὄχι διότι ἦτον ὑπέρπλουτος, ἀλλὰ διότι ἐθεωρεῖτο ὡς σπάνιον παράδειγμα ἀνθρώπου ὅςις ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Γαλλίας μὲ ἓν τάλληρον μόνον ἐντὸς δερματίνου σάκκου, ἐπανῆλθε μετὰ τριακονταετῆ ἀπουσίαν ἔχων κεκτημένην περιουσίαν τριακοσίων χιλιάδων φράγκων.

Ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἄλλως, ἦτο ἄνθρωπος ἀξιότιμος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Στερηθεὶς τῆς συζύγου του, μόνην χαρὰν εἶχε τὴν νεαρὰν θυγατέρα του Γενοβέφαν, ὡραίαν δεκαοκταετῆ κόρην· ἡ μόνη του φροντὶς ἦτο πῶς νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν καλλίτερον πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, πρωῒ δὲ καὶ ἑσπέρας ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Θεὸν τὰς ὀλίγας ἀλλὰ συγκινητικὰς αὐτὰς λέξεις: Θεέ μου, σὲ καθικετεύω στεῖλέ μου ἕνα καλὸν σύζυγον διὰ τὴν θυγατέρα μου.

Ἡ Γενοβέφα, ὡς προεῖπον, ἦτο νέα καὶ ὡραία κόρη, καθ' ὅλα δὲ τὰ φαινόμενα ἡ προὶξ αὐτῆς ἦτο ἀρκετὰ μεγάλη, ὥστε ὑπῆρχον ὅλαι αἱ πιθανότητες ὅτι ἡ προσευχή του ὅπως τύχῃ αὕτη καλοῦ συζύγου ἤθελεν εἰσακουσθῆ.

Δέκα ἢ δώδεκα μνηστῆρες εἶχον παρουσιασθῆ, μεταξὺ τούτων ὅμως ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἐξέλεξε φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκεῖνον ὅστις ἤρεσε περισσότερον εἰς τὴν θυγατέρα του, ἂν καὶ οὗτος, καίτοι κατὰ τ' ἄλλα ἀγαθὸς νέος καὶ διὰ ποικίλων γνώσεων πεπροικισμένος, ὡς γνωρίζων ὀλίγον χορὸν, ὀλίγην μουσικὴν, ὀλίγην ζωγραφικὴν, ὀλίγην μηχανικὴν, ὀλίγην φιλολογίαν, δὲν εἶχεν ὅμως οὐδὲν ἐπάγγελμα. Πλὴν τοῦτο δὲν εἶχε σπουδαιότητα τινὰ, ἀφοῦ ἡ νύμφη εἶχε περιουσίαν ἀρκοῦσαν καὶ διὰ τοὺς δύο.

Εὐθὺς μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἔλαβε κατ' ἰδίαν ἀμφότερα τὰ τέκνα του καὶ τοῖς εἶπε:

— Γινώσκετε καλῶς, φίλοι μου, ὅτι σεῖς εἶσθε ὅ,τι ἔχω τιμαλφέστερον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Εἶμαι πλέον γέρων. Πρὸς τί νὰ κρατήσω δι' ἐμαυτὸν περιουσίαν τῆς ὁποίας δὲν δύναμαι νὰ ἐπωφεληθῶ; Ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ εὑρίσκεται ὁ συμβολαιογράφος μὲ τὸ χαρτόσημόν του καὶ τὸν κάλαμον ἕτοιμον πρὸς γραφήν. Μὴ χρονοτριβῶμεν. Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς δωρήσω ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου. Δὲν θέλω νὰ κρατήσω δι' ἐμὲ οὔτε ὀβολόν. Τὸ μόνον ὅπερ ζητῶ εἶναι νὰ συζήσω μεθ' ὑμῶν καὶ εἶμαι βέβαιος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀφήσητε νὰ στερηθῶ οὐδενὸς πράγματος.

Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἡ Γενοβέφα καὶ ὁ σύζυγός της ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Κυρίου Γυλοριὲ, τὸν περιεπτύχθησαν θερμῶς καὶ διὰ τῶν τρυφεροτέρων λέξεων τῷ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην των.

Ὁ συμβολαιογράφος συνέταξε τὸ συμβόλαιον, καὶ ὁ Κύριος Γυλοριὲ τὸ ὑπέγραψεν, οὕτω δὲ τὸ νέον ζεῦγος ἐν μιᾷ στιγμῇ καὶ ὡς ἐκ θαύματος εὑρέθη πλούσιον.

Ἐπὶ ἓξ μῆνας τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς. Τὰ δύο τέκνα ἡμιλλῶντο τίς περισσότερον νὰ περιποιηθῇ τὸν γέροντα ὅστις μετὰ τοσαύτης γενναιότητος τοῖς ἐδώρησεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν, καὶ ἐφρόντιζον τῷ ὄντι μετὰ πολλῆς τρυφερότητος ὅπως προλαμβάνωνται ὅλαι αὐτοῦ αἱ ἐπιθυμίαι.

Ἐξήρχετο ἐφ' ἁμάξης ὁσάκις ἤθελεν, ἔδιδε γεύματα εἰς τοὺς φίλους του, διῆγε τέλος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ γαμβροῦ του ὡς νὰ εὑρίσκετο ἐν τῷ ἰδίῳ ἑαυτοῦ οἴκῳ.

Ἐν τούτοις περὶ τὸν ἔννατον μῆνα ἐπῆλθε μικρά τις ψυχρότης.

Ἤρχισαν νὰ εὑρίσκωσιν, ἀλλὰ σιωπηλῶς, ὅτι ὁ Κύριος Γυλοριὲ δὲν ἦτο πολὺ διακριτικὸς, ἤρχισαν οἱ δύο σύζυγοι νὰ ψιθυρίζωσι μεταξύ των ὅτι δὲν ἐφείδετο ἀρκετὰ τῶν ἵππων τοῦ σταύλου των, καὶ ὅτι δὲν ἔρριπτε πλέον ὕδωρ εἰς τὸν οἶνόν του.

Κατὰ τὸν δέκατον μῆνα ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ ὑπηρέτρια ἤρχισε νὰ παρατηρῇ ὅτι καταναλίσκει πολλὰ κηρία.

Digitized by Google

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἤρχισαν ὅλοι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκ συμφώνου νὰ ὑποδέχωνται κακῶς τοὺς φίλους του, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, κρυφίως, ἔδιδον λακτίσματα εἰς τὸν σκύλον του.

Ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἐνόησε τὰ πάντα καὶ ἐλυπήθη, ἀλλ' οὐδὲν κατ' ἀρχὰς εἶπεν.

Ἤλπιζεν ἐν τῇ ἀγνότητι τῆς ψυχῆς του, ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν τέκνων του διαγωγὴ ἤθελεν ἀλλάξει.

Κατὰ τὸν δέκατον τρίτον μῆνα, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ δωρήσῃ ἓν βαρέλιον οἴνου εἰς δύο πτωχοὺς νέους οἵτινες ἔμελλον νὰ συζευχθῶσι, τῷ παρετήρησαν ὅτι πᾶν ὅ,τι εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς οἰκίας εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν του, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἰδίαν του χρῆσιν· τοὐναντίον ὅτι θὰ ἔβλεπον μὲ δυσαρέσκειάν των νὰ δίδῃ εἰς ἄλλους πράγματα ἀνήκοντα εἰς τὴν οἰκογένειάν του.

Ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἐστέναξε πικρῶς καὶ εἶπε καθ' ἑαυτόν: Τόρα ἐννοῶ ὅτι ἔπραξα μίαν ἀνοησίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτ. ἄνθρωπος πολυμήχανος, προσέθηκεν ἐν τῷ ἅμα: Βεβαίως ὅλα αὐτὰ εἶναι θλιβερὰ, ἀλλ' ὑπάρχει εὐτυχῶς θεραπεία τοῦ κακοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης ἡμέρας ἤρχισε νὰ φέρηται ἐν τῇ οἰκίᾳ κατ' ἄλλον νέον τρόπον.

Ἀπεσύρθη εἰς τὸ δωμάτιόν του καὶ παρήγγειλε ῥητῶς νὰ μὴ τὸν διαταράξῃ οὐδείς.

— Ἔχω νὰ ἐργασθῶ ἐπὶ σπουδαίων ἀντικειμένων ἀφορώντων τὰ συμφέροντά μου, εἶπε, καὶ καθήσας παρὰ τράπεζαν τινὰ, ὤθησεν ἐλατήριόν τι, καὶ ἤνοιξε σύρτην, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήγαγε βαρὺν σάκκον στερεῶς δεδεμένον διὰ σχοινίου. Ὁ σάκκος οὗτος περιεῖχε χρυσᾶ λουδοβίκια.

Καθ' ὅλην τὴν πρωΐαν ἐμέτρα ἐπανειλημμένως τὰ νομίσματα κροτῶν αὐτὰ οὕτως, ὥστε νὰ ἀκουσθῶσιν ὑπὸ τῆς Γενοβέφας καὶ τοῦ συζύγου της.

Τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὸ γεῦμα.

— Εἴπατε εἰς τὰ τέκνα μου νὰ μὲ συγχωρήσωσι νὰ μὴ παρευρεθῶ εἰς τὸ γεῦμα, εἶπε, διότι σήμερον δὲν ἔχω ὄρεξιν· ἐκτὸς δὲ τούτου εἶμαι καὶ πάρα πολὺ ἀπησχολημένος.

Καὶ ἐνταυτῷ ἐξηκολούθει νὰ μετρᾷ μετὰ ζέσεως τὰ νομίσματα. Ἡ Γενοβέφα καὶ ὁ σύζυγός της, κρατοῦντες τὸ χειρόμακτρον τῆς τραπέζης ἀνὰ χεῖρας, ἔτρεξαν ἐσπευσμένως εἰς τὸν κρότον τοῦτον.

— Φίλτατε πάτερ, τὸν ἠρώτησεν ἡ θυγάτηρ του, πόθεν ἔλαβες τόσα χρήματα, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου μας μᾶς ἐδώρησες ὅλην σου τὴν περιουσίαν καὶ τὴν χρηματικὴν καὶ τὴν κτηματικήν;

— Φιλτάτη μου κόρη, ἀπεκρίθη ὁ Κύριος Γυλοριὲ, ἡ ποσότης αὕτη προῆλθεν ἀνελπίστως ἐκ χρεωγράφων τὰ ὁποῖα ἐνόμιζον χαμένα· εἶναι νομίζω τριάκοντα χιλιάδες φράγκων εἰς χρυσόν. Προτίθεμαι δὲ νὰ σᾶς κάμω νέον δωρητήριον καὶ περιμένω τὸν συμβολαιογράφον πρὸς τοῦτο.

Ὁ συμβολαιογράφος προσεκλήθη· ὁ Κύριος Γυλοριὲ εὔρωστος ἀκόμη καὶ ὑγιὴς τάς τε φρένας καὶ τὸ σῶμα, συνέταξε τῷ ὄντι τὴν διαθήκην του ἐντελῶς κατὰ τὴν θέλησίν του.

— «Ἐγὼ, ὁ ὑποφαινόμενος, δηλῶ διὰ τῆς παρούσης μου διαθήκης, ὅτι ἡ θέλησίς μου εἶναι μετὰ τὸν θάνατόν μου, ὅ,τι εὑρεθῇ ἐντὸς τοῦ μεγάλου ἐξ ἐβένου κιβωτίου, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ δωματίου μου, νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν θυγατέρα μου καὶ τὸν γαμβρόν μου.»

Μεθ' ὃ λαβὼν τὸν κάλαμον ὑπέγραψεν. Ἡ Γενοβέφα καὶ ὁ σύζυγός της ἦσαν ἔξαλλοι ἐκ χαρᾶς. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθον, καὶ ὁ γέρων ἐπλήρωσε τὸ ἐβένινον κιβώτιον διὰ χαλίκων καὶ ἄμμου, τὸν δὲ χρυσὸν παρεκατέθεσε κατόπιν εἰς μέρος ἀσφαλὲς διαθέσας αὐτὸν ὑπὲρ τῶν φίλων του.

Ἐν τούτοις ἔκτοτε τὰ πάντα ἤλλαξαν δι' αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ.

Τὰ τέκνα του, φοβούμενα μὴ δώσωσιν ἀφορμὴν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀμελείας των ὅπως μεταβάλῃ τὴν διαθήκην του, ἐφρόντιζον νὰ τὸν περιποιῶνται καὶ νὰ προλαμβάνωσι πᾶσαν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν.

Μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτῶν ὁ Κύριος Γυλοριὲ ἀπέθανε· τὴν ἐπαύριον δὲ τοῦ θανάτου του ἡ θυγάτηρ του καὶ ὁ γαμβρός του, συμμορφούμενοι πρὸς τὴν διαθήκην, ἔσπευσαν εἰς τὸ κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν εὗρον εἰμὴ χάλικας καὶ ἄμμον, ὁμοῦ μὲ μικρὸν γραμμάτιον περιέχον τὰς ἀκολούθους λέξεις: «Ἀφίνω λίθους καὶ ἄμμον ὡς ἀφετηρίαν πρὸς οἰκοδομὴν ἑνὸς φρενοκομείου δι' ἐκείνους οἵτινες ἀπογυμνοῦνται τῆς περιουσίας των πρὸ τοῦ θανάτου των.» Κ. Ε. Α.

Τὴν ἑπομένην συγκινητικωτάτην περιγραφὴν τοῦ ἱεροπρεποῦς καὶ φοβεροῦ ἅμα τῆς ἐπικηδείου ἀκολουθίας, τοῦ δραματικωτάτου ἐκείνου θεάματος, ἐρανίσθημεν ἐκ τῆς περὶ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ πολυτίμου μελέτης τοῦ ἡμετέρου Ζαμπελίου. Ἡ σελὶς αὕτη εἶνε ζωγραφικὸν ἀριστοτέχνημα, ἀνάγνωσμα ἀνεπίληστον, διικνούμενον ἄχρις ὀστέων καὶ μυελῶν καρδίας. Σ. τ. Δ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
καὶ ἡ ἐπικήδειος ἀκολουθία.

Ἡ στενὴ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου σκηνὴ δὲν ἤρκει εἰς τὴν ἀπέραντον τοῦ χριστιανισμοῦ πνευματικότητα. Τὸ σοβαρὸν δρᾶμα τοῦ θανάτου ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ παρασταθῇ ἐπὶ σκηνῆς τοσοῦτον εὐρυχώρου, ὅσον εὐρύχωρος ἦτον ἤδη ἡ ἀποκεκαλυμμένη νέα ζωή. Ἀλλὰ τίς σκηνὴ καταλληλοτέρα τῆς Ἐκκλησίας, ταύτης τῆς εὐνοϊκῆς ἀγκάλης τῆς ἀνθρωπότητος; Τίς δὲ τόπος ἁρμοδιώτερος ἐκείνου, ἔνθα μυστήρια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, θανάτου καὶ ἀθανασίας εὐχερῶς συμπαριστάνονται; Ἔνθα πάντες αὐτόπται,

Digitized by Google

πάντες αὐτήκοοι· ἔνθα ἡ εἴσοδος ἀνοικτὴ πάντοτε· ἔνθα οὐδὲ εἰσιτήρια, οὐδὲ δασμοὶ καὶ φόροι πρὸς ἀγωγὴν τοῦ θεάματος, ὡς ἐν Ἀθήναις. Οὔσης τῆς νέας σοφίας δίδαγμα λαοῦ, πάντες ἀδιακρίτως ἐκεῖ θεωροῦσι καὶ διδάσκονται τίνι τρόπῳ θανάτῳ πατεῖται ὁ θάνατος. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ναὸς ἐν τῷ χριστιανισμῷ μεταβάλλεται εἰς θέατρον καταπληκτικωτάτης παραστάσεως. Τὰ δὲ τοῦ ἱεροῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ὁ Κτίστης μετὰ τῶν Οὐρανίων Δυνάμεων, ὁ Νεκρὸς, ὁ Χορὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Λαλοῦμεν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι κατ' ἀλήθειαν οὐδεμία ἄλλη περικοσμεῖ τὰς νεκρωσίμους ἀκολουθίας καὶ τὰς ἐπικηδείους της τελετὰς μετὰ τοσαύτης πολυτελείας κατανυκτικοῦ δραματισμοῦ, πένθους, ἀγάπης, τρόμου, λυρικοῦ ὕψους καὶ ζώσης ἀληθείας. Ζῶσα ἀλήθεια τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος, ἐκτεθειμένη εἰς ἔποψιν πάντων καθ' ὅλην τὴν φρικώδη καὶ συντριπτικὴν παρρησίαν της· ταρακτικὸν πανόραμα, πλῆττον μὲν νοῦν τε καὶ καρδίαν, καταβιβάζον δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἰσότητα τοῦ χοὸς ἐξ οἱασδήποτε κορυφῆς ἢ κοινωνικῆς ἀνισότητος. . . Ἡ τόλμη τοῦ Αἰσχύλου, ἡ τελειότης τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐριπίδου ὠχριῶσιν ἐνώπιον τούτου τοῦ ἁπλουστάτου μὲν, ἀλλὰ μεστοῦ ἐλέους καὶ τρόμου θεάματος. Εἶναι ποίησις, ὄχι τῆς φαντασίας, γέννημα θνητοῦ, ἀλλ' αὐτοποίησις καθολικότητος, αὐτόματον ἐξεικόνισμα τοῦ Εὐαγγελίου. Αὕτη δὲ ἡ ποίησις τῆς ἀνωνύμου ἀνθρωπότητος ἀποσπᾷ δάκρυα . . . πνευματικῆς κατανύξεως καὶ ταπεινωσύνης, δάκρυα ἱερὰ, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τοῦ Θέσπιδος δὲν ἤξευρε νὰ δώσῃ πάρεξ τὴν εἰκόνα. Οἱ Δυτικοὶ συνήθως ἀπομακρύνουσι τοὺς συγγενεῖς τῆς νεκρωσίμου τελετῆς· θυσιάζουσι τὸν νοῦν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς προφυλάξεις τινὰς οἴκτου προσωπικοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀκρωτηριάζουσι τὸ δρᾶμα. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ τὴν παρουσίαν τῶν συγγενῶν· πρωταγωνισταὶ τοῦ περιπαθοῦς δράματος, ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ παραστήσωσιν οὐσιῶδες μέρος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ. Ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, οἱ ἀδελφοὶ, ὁποῖος πλοῦτος μυχίων αἰσθημάτων, παθημάτων ἐκπληκτικῶν, μεταδοτικῆς συγκινήσεως! Συνηθίζουσιν ὡσαύτως νὰ καλύπτωσι τὸν νεκρὸν, καὶ τοῦτο δῆθεν ἕνεκα κοσμιότητος καὶ εὐπρεπείας. Οὕτω παρ' αὐτοῖς ὁ θάνατος, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος τῆς ζωῆς, εἰσάγεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑπὸ προσωπεῖον. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει λόγους ἀνωτέρους τοιαύτης μικροπρεποῦς ὑποκρίσεως. Ὁ νεκρὸς ἀνήκει αὐτῇ· τὸν θέλει ἀσκεπῆ, ἀποκεκαλυμμένον· τὸν ἐνεισάγει ἀπερικάλυπτον, καθὼς ἀπερικάλυπτος ἡ ψυχὴ μέλλει νὰ προσέλθῃ τῷ Πλάστῃ. Ἐπ' ἐκείνου τοῦ πτώματος, ἐπ' ἐκείνων τῶν κεκλεισμένων βλεφάρων, ἐπ' ἐκείνου τοῦ ἀφώνου στόματος ἔχει νὰ ψάλῃ καταπληκτικοὺς ὕμνους περὶ ματαιότητος, περὶ ἀνισοτήτων, περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀναστάσεως· ἡ δὲ φωνὴ αὐτῆς, φωνὴ δικαιοκρίτου, ἔχει ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν προκείμενον νεκρὸν, εἴτε πλούσιον ὄντα, εἴτε βασιλέα, εἴτε δυνατὸν, καὶ νὰ συνυπολογισθῇ μετ' αὐτοῦ. Τότε ἀνοίγεται διάλογος μεταξὺ Ἐκκλησίας, Χοροῦ καὶ Κεκοιμημένου, τὰς θείας ὡραιότητας τοῦ ὁποίου μᾶλλον τῆς γλώσσης ἡ θέα δύναται νὰ ἐκθέσῃ. Τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοὶ, καὶ ὁ κοπετὸς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων διακόπτουσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν διαδραμάτισιν. Ὁ Χορὸς ψάλλει· «Ποῖος χωρισμὸς, ὦ ἀδελφοί! ποῖος κοπετὸς, ποῖος θρῆνος ἐν τῇ παρούσῃ ῥοπῇ! Δεῦτε οὖν ἀσπάσασθε τὸν πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν. Παραδίδοται τάφῳ γὰρ, καλύπτεται λίθῳ, σκότει κατοικίζεται, νεκροῖς συνθάπτεται. Πάντες συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἄρτι χωριζόμεθα, ὅν περ ἀναπαῦσαι Κύριος εὐξώμεθα», κτλπ. Οὐδέποτε ἡ γλῶσσα τῆς παλαιᾶς δημοκρατίας ἔσχε τοιαύτην ταραξικάρδιον εὐφράδειαν. Τοιαῦτα ἁμαυρὰ χρώματα τάφου, τοιοῦτοι σπαραγμοὶ ζωοδόται ἦσαν ἄγνωστοι πρότερον. Τὸ ἔντεχνον τοῦτο μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἡμίφωτον εἶναι ἰδιότης τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδιότης ἀμίμητος· εἶναι ὁ ἱερὸς ἡμῶν *ρωμαντισμός*. Ἀκολούθως ὁ νεκρὸς λαμβάνει τὸν λόγον· «Ὁρῶντές με ἄφωνον καὶ ἄπνουν προκείμενον, κλαύσατε πάντες ἐπ' ἐμοὶ, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι» κτλπ. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις συνέθεσε νεκρωσίμους ἀκολουθίας εἰς ἱερεῖς, εἰς μοναχοὺς, εἰς κοσμικοὺς, εἰς νήπια, παρέλειψε τοὺς Βασιλεῖς. Τὰ νήπια εἶχον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς της μεγαλητέραν ἀξίαν. Ὁ Χορὸς ἀναλαμβάνει τὸ ᾆσμα· «Ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος» κτλπ. «Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον» κτλπ. «Ποῦ ἐστιν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια» κτλπ. . . . . Ἐφεξῆς ἔρχονται λυρικώτερα τροπάρια, ἀνάπλεα ὅμως οὐχ ἧττονος λύπης καὶ μελαγχολίας· εἶναι ὁ ἀποχαιρετισμός. . . . Ἡ δὲ ἀκολουθία εἰς νήπια εἶναι ὡσαύτως λαμπροτάτη. Οἱ ἀλλοεθνεῖς δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι τὰς γοερὰς ἁρμονίας, ὅσας ἡ Ἐκκλησία μας ἤξευρει νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ ἁπλουστάτων ἀντικειμένων· ἐκ βρέφους νεκροῦ, μητρὸς ὀδυρομένης καὶ νοεροῦ Παραδείσου. Ἀποβλέπει εἰς χύσιν δακρύων ὁ δραματουργὸς καὶ εὐδοκιμεῖ· κατασυντρίβει πάντων τὰς καρδίας. Ἐκεῖ αἱ ζωηρότεραι καὶ συγχρόνως περιπαθέστεραι εἰκόνες διαδέχονται ἀλλήλας· ἐκεῖ τὰ *μεμαραμμένα ῥόδα*, ἐκεῖ οἱ *ἁπαλοὶ κλάδοι κεκομμένοι*, ἐκεῖ ἐν ἐπιδείξει δραματικωτέρα πᾶσα ἡ παθολογία τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος.

Τὸ φῶς διατρέχει τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς εἰς $\frac{1}{7}$ δευτερολέπτου.

Digitized by Google

Ἐκ τῆς ἐσχάτως ἐκδοθείσης ἐν Παρισίοις συλλογῆς (Lettres inédites de Coray, etc.) μετεφράσθη ἡ ἑπομένη πατριωτικωτάτη τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν πιστὸν φίλον του Chardon de la Rochette ἐπιστολή. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν φέρει ἡμερομηνίαν, ἀλλ' ἐγράφη κατὰ τὸ ἔτος 1793. Ἡ Ἑστία ἀπέχει ἐκ συστήματος ἀπὸ βιβλιοκρισίας· ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ συστήσωμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχονται πηγαὶ νέαι καὶ πολύτιμοι εἰς τὸν μέλλοντα βιογράφον τοῦ Κοραῆ.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ ἀγαθοῦ Παναγιώτου κατὰ τῶν Εὐρωπαίων μὲ ηὔφρανεν, ἀγαπητὲ φίλε, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον τοιοῦτον ὑπῆρξε πάντοτε καὶ τὸ ἰδικόν μου αἴσθημα. Δράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας τὴν ὁποίαν αὕτη μοὶ παρέχει, διὰ νὰ σοὶ δώσω τὴν ἐξήγησιν τῆς συνομιλίας τὴν ὁποίαν πρό τινων ἑβδομάδων εἴχομεν περιπατοῦντες εἰς τὸ boulevard, καὶ ἥτις θὰ εἶναι ἴσως εἰσέτι αἴνιγμα διὰ σέ. Ἐνθυμεῖσαι βεβαίως τὴν ἐρώτησίν μου ὡς πρὸς τὰ διαμονητήρια (cartes de sûreté), ἅτινα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διενέμοντο, τὰ μὲν λευκὰ τὰ δὲ ἑτέρου χρώματος, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ὁποίαν ἐξέφρασα τοῦ νὰ λάβω ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ διὰ τοὺς ξένους ὡρισμένον χρῶμα. Ὡς λόγον δὲ τούτου σοὶ ἔφερα τὸν φόβον μὴ ἐκληφθῶ ὡς μετανάστης, ἐὰν ἀναγκασθεὶς νὰ ἀπέλθω ἐπ' ὀλίγον ἐκ τῆς Γαλλίας, ἐπιθυμήσω νὰ ἐπανέλθω κατόπιν ἐντὸς αὐτῆς. Ταῦτα πάντα σ' ἐξέπληξαν καθὼς παρετήρησα τότε. Ὀλίγας ἡμέρας μετέπειτα, παρουσιασθεὶς εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ γραφεῖον ἐζήτησα νὰ μοὶ δοθῇ τὸ διαμονητήριον ξένου, ἐκθέσας εἰς τὸν ὑπάλληλον ὅσα εἶχον εἴπει καὶ πρὸς σὲ, προσθέσας δ' ἐπὶ τούτοις, ὅτι καίτοι πρὸ ἐτῶν ἐγκαταστημένος ἐν Γαλλίᾳ δὲν εἶχον ὅμως παραιτηθῆ τοῦ σχεδίου τῆς εἰς τὴν πατρίδα μου ἐπανόδου. Μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλα ταῦτα δὲν σημαίνουν καὶ ὅτι θὰ μοὶ δώσῃ λευκὸν διαμονητήριον. Φοβούμενος μὴ ἐκληφθῶ ὡς ὕποπτος δὲν ἐτόλμησα νὰ ἐπιμείνω καὶ ἐδέχθην ἄκων τὸν δοθέντα μοι χάρτην.

Ἔλεγα καὶ εἰς τοὺς δύο ὑμᾶς τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τοὺς κινοῦντάς με λόγους· ἀλλὰ δὲν ἔλεγα αὐτὴν ὁλόκληρον, ὡς προτίθεμαι νὰ σοὶ τὴν εἴπω τώρα, χάρις εἰς τοῦ Παναγιώτου τὴν ἀγανάκτησιν. Ἡ ἐξομολόγησίς μου ὄχι μόνον θὰ μὲ δικαιώσῃ ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ θὰ σὲ ἀποκαταστήσῃ ἐπιεικῆ δι' ὅσας παρεκτροπὰς μου ἴδῃς ἐρεξῆς. Διότι σὲ βεβαιῶ ὅτι πᾶσαι προέρχονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τὴν ὀργὴν ἥτις κατασπαράσσει καὶ τὸν ἀγαθὸν Παναγιώτην, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ τὸ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν πάθος μου, πάθος τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῶν θυσιῶν αὐτῶν εἰς τὰς ὁποίας χάριν του ὑπεβλήθην, συχνάκις μεταβάλλεται εἰς μανίαν.

Ὅτε παρῄτησα τὴν δυστυχῆ μου πατρίδα, ἤλπιζα νὰ εὕρω ἐν Εὐρώπῃ παρηγορίαν τινὰ διὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ θλίψιν μου. Διέμεινα ἀρκετὸν χρόνον ἐν Ὁλλανδίᾳ, διῆλθον ἐν μέρει τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, πρὸ δώδεκα δὲ ἐτῶν μένω ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ ἐλπίδες μου, ἀλλοίμονον, ἐψεύσθησαν πανταχοῦ. Πανταχοῦ εὗρον παγετώδη ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ πάσχον ἔθνος μου, ἐνθέρμους δὲ πανταχοῦ τῶν τυράννων του ἀπολογητάς, ἐκτὸς ὀλιγίστων λογίων, οἵτινες εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰ εἰς τὴν Εὐρώπην διαχυθέντα φῶτα ἐκ τῶν συγγραφῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔβλεπον μετά τινος οἴκτου τὰ δεινοπαθήματα τῶν δυστυχῶν των ἀπογόνων. Ἠνόησα ἔκτοτε ὅτι ἀντὶ νὰ κερδίσω τι παραιτήσας τὴν πατρίδα μου, ἠνέῳξα ἀπ' ἐναντίας περισσότερον τὴν πληγήν μου καὶ ἐπηύξησα τὸν πόνον μου. Ἐκεῖ, ἔλεγον καθ' ἑαυτὸν, εἶχον τουλάχιστον πῶς νὰ διασκεδάζω κάποτε τὴν θλίψιν μου. Ἐν μέσῳ εὑρισκόμενος τῆς οἰκογενείας μου, τῶν φίλων μου, ἐν μέσῳ ἑνὶ λόγῳ ἀνθρώπων στεναζόντων ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὡς ἐμὲ ζυγὸν, ἠδυνάμην νὰ παρηγορῶμαι ἀνοίγων εἰς αὐτοὺς τὴν καρδίαν μου, ἢ ἀκούων αὐτοὺς ἐμπιστευομένους τοὺς πόνους των εἰς τὴν ἰδικήν μου· ἠδυνάμην ἐν μέσῳ αὐτῶν νὰ καταρῶμαι ἀφόβως τοὺς τυράννους μου, ἢ ἐπὶ τέλους καὶ νὰ τοὺς λησμονῶ κάποτε κρυπτόμενος ἀπ' αὐτῶν. Ἐκεῖ, ὀλίγα μόνον βήματα μακρυνόμενος τῆς πόλεως, ἠδυνάμην ἐπὶ στιγμὴν διὰ τῆς φαντασίας καὶ διὰ τῶν αναμνήσεων νὰ φέρω εἰς μέθην τὴν ψυχήν μου. Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀπήγγειλα τοῦ Ὁμήρου τοὺς στίχους:

Αἰολίδα Σμύρνην ἁλιγείτονα ποτνιάνακτα.

Ἐπὶ τῶν ὀχθῶν ῥυακίου τινος ἔλεγα ἐν ἐμαυτῷ: Ἐνταῦθα ἴσως συνέθεσεν ὁ ποιητὴς τὰ ὡραιότερα τῆς Ἰλιάδος μέρη. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου ὑπὸ λειμώνων περικυκλουμένου ἐφανταζόμην ὅτι ἔχω παρ' ἐμοὶ τὸν Βίωνα γράφοντα τοῦ Ἀδώνιδος τὸν ἐπιτάφιον, καὶ ἔνδακρυς ἔψαλλα μετ' ἐκείνου τοὺς συγκινητικοὺς στίχους του:

ἁ δ' Ἀφροδίτα,
λυσαμένα πλοκαμῖδας, ἀνὰ δρυμοὺς ἀλάληται
πενθαλέα, νήπλεκτος, ἀσάνδαλος. . . κτλ. κτλ.

Ἐν ἑνὶ λόγῳ διαμένων εἰς τὴν πατρίδα μου, δυστυχὴς μὲν, ἀλλὰ πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς προγόνους μου καὶ ὑπολήψεως πρὸς ἐμὲ αὐτὸν, καθ' ὃ δυνηθέντα νὰ ἐκτιμήσω καὶ νὰ ἐπιποθήσω ἐκείνους, εὕρισκα παρηγορίαν τινά. Ἀλλὰ τί εἶδον ἐν Εὐρώπῃ ἀφ' ὅτου διαμένω ἐν αὐτῇ; Εἶδον ἀνθρώπους εἴτε ἀδιαφοροῦντας πρὸς τὴν δυστυχίαν μου, ἢ καὶ ἔχοντας τὴν σκληρότητα νὰ μοῦ καθάπτωνται διὰ τὰς συμφορὰς μου αὐτάς· εἶδον συγγραφεῖς συκοφάντας, οἵτινες περιβαλλόμενοι τὸν πομπώδη τοῦ φιλοσόφου τίτλον, ἐπικαλοῦντες δὲ μελέτας φιλοσοφικὰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν, χύνουσιν ἐκ τοῦ γραφείου αὐτῶν πᾶσαν αὐτῶν τὴν χολὴν κατ' ἔθνους τὸ

Digitized by Google

ὁποῖον μόνον ἐκ φήμης ἐγνώρισαν· ἢ καὶ ἄλλους, οἵτινες θρηνοῦντες ἐπὶ τοῖς δυστυχήμασι τῶν τυράννων μου τρέμουσι μὴ ἐπέλθῃ τὸ τέρμα τυραννίας, ἥτις φέρει σκάνδαλον καὶ ἀτιμίαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἅπασαν. Εἶδον τὴν Βρεττανικὴν βουλήν, ἀλαζονευομένην ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ δῆθεν αὐτῆς, καὶ κατὰ παράδοξον ἀντίφασιν ἐξαπτομένην μὲν ἀφ' ἑνὸς ὑπὲρ τῶν Αἰθιόπων, ἑτοιμάζουσαν δ' ἀφ' ἑτέρου τὸν στόλον αὐτῆς ὅπως ἐμποδίσῃ τοὺς Ῥώσσους νὰ καταστρέψωσι τὸν βλάκα τοῦ Βυζαντίου τύραννον. Εἶδον Γάλλους ἐπιλήσμονας τῆς ἀρτιγεννήτου αὐτῶν ἐλευθερίας καὶ εἰσέτι ὑπὲρ τῶν Τούρκων συνηγοροῦντας· τὸν δὲ ἀργυρώνητον Peyssonel ἀγωνιζόμενον διὰ τοῦ ἐγκληματικοῦ καλάμου του νὰ οὐδετερώσῃ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης τὰ κατὰ Τούρκων συγγράμματα τοῦ Voltaire καὶ τοῦ Volney. Εἶδον ἐπὶ τέλους τὴν Εὐρώπην ἅπασαν ἀταράχως θεωροῦσαν τὸν αἰσχρὸν τῆς Πολωνίας διαμελισμόν, ἀλλ' ἐξεγειρομένην ἅμα ὁ ἐλάχιστος παρουσιασθῇ κίνδυνος ὑπὲρ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῆς συμμάχου, τοῦ Τούρκου. Ἀφοῦ ταῦτα εἶδον, φίλε ἀγαπητέ, δὲν θὰ ἀπορεῖς εἰς τὸ ἑξῆς διατὶ προκρίνω νὰ διατηρήσω τοῦ ξένου τὴν ἰδιότητα καὶ νὰ φέρω τὸ στίγμα τοῦτο, ὅ ἐστὶ ἀνδρὸς ἀπάτριδος, μᾶλλον, ἢ νὰ παραδεχθῶ ὡς πατρίδα οἱανδήποτε τῆς Εὐρώπης χώραν. Ἡ ἀγανάκτησίς μου δὲν θὰ καταπνίξῃ οὐδέποτε ἐν τῇ ψυχῇ μου τὸ αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰς χώρας αἵτινες μ' ἐφιλοξένησαν. Ἀλλὰ θὰ θεωρήσω ἐμαυτὸν προδότην πρὸς τὴν ἀληθῆ μου πατρίδα ἐάν ποτε συγκατατεθῶ ν' ἀποκαλεσθῶ πολίτης κράτους φίλου τῶν τυραννούντων αὐτήν, ὅσῳ ἐλεύθερον καὶ ἂν ὑποτεθῇ τὸ κράτος ἐκεῖνο. Ὄχι, φίλε μου, πατρὶς δι' ἐμὲ δὲν ὑπάρχει πλέον. Εἶμαι τοῦ κόσμου πολίτης, οὐδὲ ἀναγνωρίζω ἄλλους συμπολίτας ἢ φίλους ἢ ἀδελφούς, (παρεκτὸς ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἡ φύσις μοὶ ἔδωκεν), εἰμὴ μόνους τοὺς ὀλίγους φιλανθρώπους καὶ φιλοδικαίους ἄνδρας, τοὺς καθ' ἅπαντα τὰ ἔθνη διεσπαρμένους. Ἡ μόνη πατρὶς τὴν ὁποίαν ἤθελον ποτὲ δυνηθῇ νὰ παραδεχθῶ ἤθελεν εἶσθαι ἡ Μελίτη ἢ ἡ Ῥωσσία, ἐὰν ἦσαν ἐλεύθεροι οἱ Μελιταῖοι ἢ οἱ Ῥῶσσοι. Παρ' αὐτοῖς μόνον ἠδυνάμην νὰ ἔχω παραμυθίαν τινά, βλέπων αἰχμαλωτιζομένους ἐκεῖ τοὺς κρατοῦντας ὑπὸ σιδηροῦν ζυγὸν τοὺς συμπατριώτας μου. Ἀλλ' οὔτε τοὺς Μελιταίους ἀγαπῶ οὔτε τοὺς Ῥώσσους. Ἐὰν ἐπιθυμῶ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Ῥώσσων, τὴν ἐπιθυμῶ, φίλε μου, διότι συναισθάνομαι ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν αὐτῶν κατάστασιν οἱ Ἕλληνες βαθμηδὸν μόνον δύνανται ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀνάγκη ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τοῦ δεσπότου αὐτῶν τὸν ζυγὸν δι' ἑτέρου δεσπότου· ἀδιάφορον ποῖος εἶναι αὐτός, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι ἧττον θηριώδης καὶ πλέον πεφωτισμένος, ὥστε νὰ τοῖς προμηθεύσῃ τὰ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ὑπάρχοντα μέσα πρὸς φωτισμόν. Ὁ χρόνος θὰ φέρῃ τὰ λοιπά. Ἐὰν τοῦτο ἐγένετο θὰ ἐλογιζόμην εὐτυχὴς καθὸ ἐπιζήσας εἰς τοῦτο τὸ monstrum horrendum ingens, τὸ ἐξαχρειῶσαν τὸ ὡραῖον τῶν Ἑλλήνων ὄνομα. Μετ' ἀγαλλιάσεως δὲ θὰ ἔβλεπα, ἔστω καὶ μακρόθεν, ἡγεμόνα, ὅςις εὐνοῶν ἐν τῇ πατρίδι μου τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ἤθελε συντελέσει, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος μεγαλεῖον.

Εἰπὲ λοιπὸν εἰς τὸν ἀγαθὸν Παναγιώτην ὅτι μὲ ηὐχαρίστησεν ἡ δικαία ἀγανάκτησίς του κατὰ τῶν li falsamente ereduti popoli colti. Εἰπέ τῳ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀγανάκτησις καὶ ἡ λύπη ὅτι παρήτησα τὴν πατρίδα ἐξήντλησαν τὰς δυνάμεις μου καὶ θὰ μοὶ ἀφαιρέσωσιν ὅσον οὔπω καὶ τὴν θέλησιν αὐτὴν τοῦ νὰ διαπράξω τι ὠφέλιμον.

> Τὴν δ' αὐτοῦ προλιπόντα πόλιν καὶ πίονας ἀγροὺς
> πτωχεύειν, πάντων ἔστ' ἀνιηρότατον.
>
> . . . .
>
> Ἔχθιστος γὰρ τοῖσι μετέσσεται, οὕς κεν ἵκηται,
> χρησμοσύνῃ τ' εἴκων καὶ στυγερῇ πενίῃ,
> αἰσχύνει τε γένος, κατὰ δ' ἀγλαὸν εἶδος ἐλέγχει,
> πᾶσα δ' ἀτιμία καὶ κακότης ἕπεται.
> Εἴθ' οὕτως ἀνδρός τοι ἀλωμένου οὐδεμί' ὤρη
> γίγνεται, οὔτ' αἰδὼς εἰσοπίσω τελέθει.

Ἰδοὺ, καλέ μου φίλε, ἡ σπαραξικάρδιος ἀλλ' ἐκφραστικωτάτη εἰκὼν τῆς φρικτῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκονται ὁ Παναγιώτης, ὁ Κοραῆς καὶ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε πεφωτισμένοι Ἕλληνες, οἱ περιπλανώμενοι ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐξευτελιζόμενοι διὰ τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς των. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ παύσω, διότι αἰσθάνομαι ἤδη σπασμοὺς καθ' ὅλα τὰ νεῦρά μου.

Δ. Β.

ΔΥΟ ΠΡΟΠΟΣΕΙΣ

[Ἀπηγγέλθησαν ἐν τῷ δοθέντι τῇ 21 Μαΐου 1877 πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπιφανοῦς φιλέλληνος Ἐδουάρδου Φρῆμαν συμποσίῳ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου.]

Ὁ πρυτανεύων ἀντιπρύτανις κ. Ε. Κόκκινος προπίνων ὑπὲρ τοῦ κ. Φρῆμαν ἀπέτεινε τὴν ἑπομένην προσλαλιάν:

«Φίλοι συνάδελφοι,

Τὸ τρίτον ἤδη ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ πανεπιστημίου λαμβάνει τὴν εὐχαρίστησιν ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ νὰ προσφέρῃ λιτήν, ἀλλ' ἐγκάρδιον ξενίαν εἰς διαπρεπῆ τῆς πολιτείας τῶν γραμμάτων πολίτην.

Πρὸ τεσσάρων περίπου δεκαετηρίδων ἐδεξιώσατο τὸν ἀοίδιμον ἄνδρα, οὗτινος τὴν κόνιν καλύπτει ὁ παρακείμενος ἱερὸς τοῦ Κολωνοῦ λόφος.

Τὸν Ὀδοφρεῖδον Μύλλερον διεδέξατο ὁ ἔξοχος φιλόλογος καὶ φιλέλλην, ὁ ἀείμνηστος Εἰρηναῖος Θείρσιος. Τρίτος ἔρχεται σήμερον ἐν τῇ περιτροπῇ τῶν καιρῶν ὁ σοφὸς ἡμῶν ξένος καὶ περιφανὴς τῆς κραταιᾶς καὶ ἐλευθέρας Ἀγγλίας

Digitized by Google

πολίτης, κύριος Ἐδουάρδος Φρείμανος, τὴν φιλίαν ἡμῶν πρόσκλησιν μετ' εὐγενοῦς προθυμίας ἀποδεξάμενος.

Κοινὰ μετὰ τῶν προκατόχων ἔχει ὁ προσφιλὴς ἡμῶν ξένος τὰ μεγάλα τοῦ πνεύματος πλεονεκτήματα, τὴν εὐρεῖαν ἀρχαιομάθειαν καὶ τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς τὸ ἀτίμητον γέρας. Κοινὴν ἔχει τοῦ ἤθους τὴν πίστιν καὶ τὸν ἔνθεον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον. Καὶ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐμπνέει ἰσχυρὸν φιλελληνισμοῦ αἴσθημα, οἷον ἰδίως ἐθέρμανεν ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ βίου νεότητος ἄχρι τῆς τελευτῆς τὴν μεγάλην τοῦ Θειρσίου καρδίαν. Ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Θειρσίου καὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ συγχρόνων, τοῦ Βύρωνος, τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, τοῦ Σιατωβριάντου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ συναδέλφων αὐτῶν, ἐξεδηλώθη ἐν ἐποχῇ, ἐν ᾗ μόλις ἀνέτελλεν εἰς τὸ στερέωμα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὁ ἀστήρ.

Τὸ γόητρον, τὸ ὁποῖον ἐνέσταξεν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν συγχρόνων ἡ ἀνάστασις νεκροφανοῦς ἔθνους, ἐξέτεινε τὸν ὁρίζοντα τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν εἰς ἀπώτατα σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἡ βραδύτης τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως ἠλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν φιλελλήνων, κατέστησεν ὅμως θετικώτερον τὸν φιλελληνισμὸν τῶν ἐπιγόνων. Μεταξὺ τῶν εὐαρίθμων, ἀλλὰ πιστῶν αὐτοῦ ἀποστόλων ἐπισημοτάτην κατέχει θέσιν ὁ μεγάτιμος ἀνήρ, οὗτινος τὴν ἐν ἡμῖν παρουσίαν περιχαρεῖς σήμερον πανηγυρίζομεν.

Ὁ ξένος ἡμῶν ἀπέδειξε διὰ πολλῶν καὶ ἐμβριθῶν συγγραφῶν καὶ ἰδίως διὰ τῆς λαμπρᾶς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν ὁμοσπονδιῶν, ὡς καὶ διὰ τῶν νεωτάτων αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος πραγματειῶν, ὅτι ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, ὅταν ἐξυπηρετῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, περιτίθεται ἑαυτῇ πειθὼ ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἣν δὲν δύναται νὰ ματαιώσῃ οὔτε τῆς τυραννίας ἡ βία, οὔτε ἡ ἀείποτε ἀνεπαρκὴς τῆς διπλωματίας πολυπραγμοσύνη.

Ἐν τῷ ὡραίῳ ἐπιλόγῳ τῆς περὶ τῆς ἑλληνικῆς συμπολιτείας συγγραφῆς προλέγει μετὰ προφητικῆς αὐθεντείας, ἣν ἐμποιεῖ μόνη ἡ σεμνὴ τῆς ἱστορίας Μοῦσα εἰς τοὺς ἀληθεῖς αὐτῆς μύστας, τὴν κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας, καὶ διαγράφει ὡς ὅρον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐνομίας καὶ τῆς τάξεως εἰς τὰς ὡραίας χώρας τῆς Βυζαντινῆς Χερσονήσου, τὸν σεβασμὸν τῶν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τῶν οἰκούντων τὴν Χερσόνησον ταύτην.

Ἡ εἰρηνικὴ τῶν διαφόρων λαῶν μετ' ἀλλήλων συμβίωσις ἀπαιτεῖ, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ κλεινοῦ συγγραφέως κρίσιν, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν λάβῃ ἐν τῷ διαμερισμῷ τῆς καταρρεούσης ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὴν χώραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει ἰσχυρὸν ἐκ τῆς ἱστορίας δικαίωμα.

Ματαίως ἐζήτησεν ἡ διπλωματία τὴν διόρθωσιν τῆς ἀφορήτου καταστάσεως τῆς Τουρκίας ἐν τῇ ἰσονομίᾳ τῶν ὀθωμανῶν μετὰ τῶν χριστιανῶν. Εἰς πολίτευμα, στηριζόμενον ἐπὶ τῆς κατακτήσεως, ἡ ἀπόθεσις τῆς τυραννίας, ὅταν μάλιστα συμπλέκηται καὶ μὲ τὸν γόρδιον δεσμὸν τῆς θρησκευτικῆς ἀντιθέσεως, εἶναι διὰ τὴν δυναστεύουσαν φυλὴν καὶ θρησκείαν ὅρος ἀνθρωπίνως ἀδύνατος. Καὶ οἱ εὐφυεῖς τῆς ἐποχῆς ἡμῶν διπλωμάται δεινῶς καταπειράζουσι τῆς εἰς τὴν ἐμβρίθειαν αὐτῶν πίστεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ, ὑποθέτοντες, ὅτι εἶναι δυνατὸν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν νὰ ἐπαναληφθῇ ὑπὸ βαρβάρου φυλῆς καὶ ὑπὸ πονηρᾶς κυβερνήσεως τὸ λαμπρότατον τῆς αὐταπαρνήσεως παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἔδοσαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὁ Ἰσέας, ὁ Λυδιάδας καὶ ὁ Ἀριστόμαχος, ἀποθέμενοι τὴν τυραννίδα τῆς ἰδίας ἕκαστος πόλεως καὶ καλέσαντες τὰ πλήθη εἰς πραγματικὴν ἰσονομίαν.

Μὴ τυχὸν ἐλπίζουσιν οἱ θερμοὶ τῆς ὀθωμανικῆς χρηστότητος συνήγοροι, ὅτι τὰ περὶ ἰσονομίας προγράμματα τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως θέλουσι ποτὲ ἀπαθανατισθῇ ὑπὸ ἱστορικῶν, οἷοι ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Φρείμανος, οἵτινες περιέβαλον διὰ τῶν ἐπαίνων καὶ τοῦ θαυμασμοῦ αὐτῶν τὴν ἀμίμητον ἐκείνην πρᾶξιν τῶν μεγαλοψύχων παραβατῶν τῆς τυραννίδος; Ἐπέχομεν νὰ πιστεύσωμεν εἰς τόσην τῆς γνώμης ἀφέλειαν.

Ἐν τούτοις ἐκ τοῦ ἐπιλόγου τῆς συγγραφῆς τοῦ ξένου ἡμῶν ἐνθυμίζομαι, ὅτι καιρὸς εἶναι νὰ καταλύσω καὶ ἐγὼ τὸν λόγον διὰ τοῦ προσήκοντος ἐπιλόγου.

Πέπεισμαι ὅτι συμμορφοῦμαι πρὸς τὴν κοινὴν ἁπάντων ἐπιθυμίαν, παρακαλῶν ὑμᾶς νὰ ἐκπίητε μετ' ἐμοῦ τὴν πρόποσιν ἣν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προτείνω ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ ἐξαιρέτου τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος φίλου, τοῦ κ. Ἐδουάρδου Φρειμάνου.»

Εἰς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ κ. Φρῆμαν τὰ ἑξῆς:

«Πρῶτον μέν, ὦ ἄνδρες καθηγηταί, μεγίστην ὑμῖν χάριν ὀφείλω τοιαύτης τῆς ὑμετέρας εἰς ἐμὲ εὐνοίας διαδηλώσεως, διαδηλώσεως οὕτω λαμπρᾶς, οὕτως ἀέλπτου, οὕτως ὑπερβαλλούσης πάντα ὅσα ὑπὲρ τῆς ἱστορίας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς τε Ἑλλάδος καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ χριστιανικῶν λαῶν πειρᾶσθαι ἐτόλμησα. Διότι δὲν εἶναι σμικρὰ ἡ τιμὴ ἀνδρὶ ξένῳ, ἀνδρὶ ἰδιώτῃ, ἀνδρὶ οὔτ' ἐν πολιτείᾳ, οὔτ' ἐν αὐλῇ, οὔτ' ἐν πανεπιστημίῳ ἀρχῆς τινος ἀξίωμα φοροῦντι, ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν τοιουτοτρόπως νὰ ξενίζηται, τοιούτων ἀνδρῶν διάδοχος νὰ νομίζηται. Σπάνιον, ὡς ἀκούω, εἶναι τὸ

Digitized by Google

βραβεῖον, ἀλλ' ὅσῳ σπανιώτερον τόσῳ τιμιώτερον. Ἄγγλων γὰρ πρῶτος πάντων ἀνθρώπων μετὰ ἄνδρας δύο ἐν τοῖς πρώτοις ἀοιδίμους τρίτος τοιαύτης τιμῆς, τοιαύτης μακάρων εὐωχίας ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου ἀξιοῦμαι. Πρῶτος τῶν ἐμῶν συμπατριωτῶν, πρῶτος τῶν τῆς ἐμῆς γενεᾶς ἀνδρῶν, τοῦτο καὶ τοιοῦτο τῆς ὑμετέρας φιλοφροσύνης τεκμήριον, οὐ τοιούτων ἐμαυτὸν ἀξιῶν, τῇ πρεπούσῃ χαρᾷ, μετὰ τῆς πρεπούσης εὐχαριστίας, ὑμέτερος ξένος δέχομαι. Φίλον, ὦ πρύτανι, ἐμὲ ἐλέξατε καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· τοῦτο δῆλα δὴ ἐλέξατε ἀληθέστατον· διότι δὲν εἶναι φίλος τῆς ἀρχαιοτέρας Ἑλλάδος, ὅστις δὲν εἶναι φίλος καὶ τῆς νεωτέρας. Ὅστις, ὡς ἐγὼ νομίζω, καταφρονεῖ τῶν νεωτέρων δὲν γνωρίζει τὰ ἀρχαιότερα· ὅστις καταφρονεῖ τῶν ἀρχαιοτέρων δὲν γνωρίζει τὰ νεώτερα. Πολλὰ ἐν ταύτῃ τῇ ὑμετέρᾳ Ἑλλάδι εἶδον καλά, πολλὰ ἀρχαῖα, πολλὰ θαυμάσια. Ἀλλ' ἓν μεῖζον πάντων εἶδον—καλλίτερος γὰρ ἀνὴρ πάντων τῶν λίθων—εἶδον τὸν πανύστατον τῶν πάλαι ἡρώων, τὸν ἔτι ζῶντα Κωνσταντῖνον Κανάρην. Αὕτη ἡ πόλις, αὗται αἱ λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι τῆς Ἑλλάδος ἔρεισμ' Ἀθῆναι, δὲν εἶναι μόνον ἡ τοῦ Σόλωνος, ἡ τοῦ Περικλέους, ἡ τοῦ Δημοσθένους πόλις· εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἡ τοῦ Ἡρώδου· εἶναι ἡ πόλις ἐν ᾗ Ἀδριανὸς τὴν ἐνιαύσιον ἦρξεν ἀρχήν, ἐν ᾗ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, ᾧ σήμερον ἑορτὴν ἑορτάζετε, Ῥωμαίων βασιλεύς, πάσης τῆς οἰκουμένης αὐτοκράτωρ, ὥσπερ Νικίας ἢ Φωκίων, τὴν στρατηγίδα ἐφόρει τιμήν. Πόλις εἶναι αὕτη, ἧς ἐφείσατο Ἀλάριχος, πόλις ἣν κατεκόσμησεν Εἰρήνη, πόλις, ἧς ἐκυρίευσαν οἱ περίφημοι ἐκεῖνοι δοῦκες, ὧνπερ νεωτέρους τίτλους ὁ μέγας Ἄγγλος ποιητὴς Θησεῖ τῷ παλαιῷ οὐχὶ ἀδίκως μετέδωκε· πόλις εἶναι αὕτη, ἣν ἀπὸ βαρβάρων δεδουλωμένην τὰ λαμπρὰ ἔργα Ἑλλήνων τε καὶ φιλελλήνων ἐν τοῖς τῶν πατέρων χρόνοις ἠλευθέρωσαν· πρωτεύουσα εἶναι νέας βασιλείας, ἣν πάντες ἐλπίζομεν, οὐ μόνον τῆς Ἀττικῆς, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Κερκύρας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς Κρήτης, πασῶν τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσων πρωτεύουσαν ἰδεῖν. Βλέπω πρὸς τὸν Παρθενῶνα, πρὸς τὰ προπύλαια, καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέμνημαι, ἧπερ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ἐθριάμβευσεν, ἧπερ Θεῷ καὶ τῇ Παναγίᾳ ἐν τῷ τῆς Παναγίας ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι ἀπορθήτῳ ναῷ εὐχὰς καὶ εὐχαριστήρια ἐτελείωσεν. Ἐκείνων τε μέμνημαι τῶν ἡμερῶν, αἷς Ἕλληνές τε καὶ φιλέλληνες περὶ ἐκείνης τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίας λαμπρῶς ἠγωνίσαντο. Ἐκείναις ἐν ἡμέραις ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας ἠγωνίσαντο πολλοὶ ἐκ τῆς ἐμῆς πατρίδος ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἀοίδιμοι· καὶ μὴ πιστεύετε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, καὶ νῦν πολεμίαν τοῖς Ἕλλησι, πολεμίαν τοῖς ἄλλοις τῆς Ἀνατολῆς χριστιανικοῖς λαοῖς εἶναι τὴν τῆς Ἀγγλίας καρδίαν· οὐ μὰ τοὺς ἐν Ναυαρίνῳ ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας προκινδυνεύσαντας Ἄγγλους· οὐ μὰ τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ Βύρωνος, τοῦ Κοχράνου, τοῦ Γόρδωνος, οὐ μὰ Χάστιγγα ἐν τῇ Καρτερίᾳ του, οὐ μὰ τὸν ἀρτίως ἐν ὑμῖν τεθνηκότα γέροντα Τσώρτσην· ἡ φωνὴ τῶν τοὺς Τούρκους προσκυνούντων Ἰουδαίων δὲν εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Ἀγγλίας· ἡ φωνὴ τοῦ τοὺς ταλαιπώρους Κρῆτας νηλεῶς προδόντος δὲν εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Ἀγγλίας· τότε ἀκούετε τῆς τοῦ μεγάλου ἀγγλικοῦ λαοῦ φωνῆς, ὅταν ὁ τῶν νῦν Ἄγγλων πρῶτος, ὁ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης πρόμαχος, ὁ περίφημος καὶ φιλέλλην Γλάδστων, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης δημηγορῇ· ταῦτα ἴσως ἀρκετὰ εἶναι· ἀλλ' ἀεὶ ταύτης μεμνήσομαι τῆς ἡμέρας, καὶ αὖθις καὶ αὖθις τῆς ὑμετέρας εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὴν ἐμὴν πατρίδα εὐνοίας τε καὶ φιλοφροσύνης μεγίστην ὑμῖν χάριν ἀξιώσω.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Διὰ νὰ κινήσῃ τις δίκην, ἀπαιτοῦνται πολλὰ πράγματα· πρῶτον δικαία ὑπόθεσις, δεύτερον καλὸς δικηγόρος, τρίτον καλαὶ ἀποδείξεις, τέταρτον καλοὶ δικασταί, καὶ πέμπτον εὐνοϊκὴ τύχη· τοσοῦτον δὲ σπάνιον εἶνε νὰ ἐπιτύχῃ τις ἡνωμένας τὰς συνθήκας ταύτας, ὥστε συμβουλεύω πάντας ν' ἀκολουθῶσι τὸ τοῦ Εὐαγγελίου· «Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον»· διότι οὕτω θὰ κερδίσῃς τὴν ἡσυχίαν τοῦ πνεύματός σου, καὶ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα ὡς ἐπίμετρον. (Ε. Λαβουλαί).

⁂ Ὅτε μᾶς καταλαμβάνει ἡ φιλοδοξία, μᾶς ἀποχαιρετᾷ ἡ φρόνησις!

⁂ Ὁ ὑποψήφιος βουλευτὴς καθείργει τὴν συνείδησίν του μὲ διπλοῦν κλεῖθρον τὴν προτεραίαν τῆς ἐκλογῆς, καὶ συχνάκις δὲν τὴν αναλαμβάνει πλέον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἕνωσις τῶν κομμάτων.

Τέλος πάντων ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἠξίωσε νὰ μιμηθῇ καὶ ἓν τῶν παραδειγμάτων τῶν προκατόχων αὐτῆς Βουλῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος. «Ὁσάκις, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν *Ἱστορικῶν Ἀναμνήσεων,* ἀνεφύοντο περιστάσεις διαιροῦσαι θερμῶς τὰς γνώμας, αἱ συνεδριάσεις διεκόπτοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ἑκάστου τῶν τριῶν τμημάτων, συνασπιζόμενοι περὶ τὸν ἐγκριτώτερον αὐτῶν, συνίστων ἐπιτροπήν· αἱ τρεῖς δ' ἐπιτροπαὶ συσκεπτόμεναι καὶ

ἐπὶ τέλους ὁμογνωμονοῦσαι, ὑπέβαλον ἐπὶ γενικῆς συνεδριάσεως τὴν λύσιν, ἥτις, ὡς προαποφασισθεῖσα, ἐνεκρίνετο ἄνευ ἀντιλογίας» Τοῦτο, εὑρεθεῖσα εἰς δυσχερεστάτας περιστάσεις, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς Βουλὴ, ἀναθεῖσα τὴν περὶ τοῦ πρακτέου σύσκεψιν εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν ἐν αὐτῇ κομμάτων. Ἡμεῖς δὲ ἂς ἀποτείνωμεν πρὸς Θεὸν τὴν εὐχὴν ταύτην τοῦ Ἀριστοφάνους·

«Μῖξον δ' ἡμᾶς
Τοὺς Ἕλληνας πάλιν ἐξ ἀρχῆς
Φιλίας χυλῷ, καὶ ξυγγνώμῃ
Τινὶ πρᾳοτέρᾳ κέρασον τὸν νοῦν.»

—

Σχολὴ μαθηματικῶν χάριν τῶν νεανίδων.

Γνωστὴ ἴσως ὑπάρχει εἰς πολλοὺς ἡ παραγγελία κομψῆς διδασκάλου ἐν Βενετίᾳ πρὸς μαθητὴν φιλόσοφον καὶ ἀφῃρημένον «ἄφες τὰς γυναῖκας καὶ σπούδασον μαθηματικά.» Ἡ παραγγελία αὕτη, τροποποιηθεῖσα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ φύλου, ἐγένετο σύνθημα μιᾶς τάξεως νεανίδων τῆς Βιέννης καὶ ἀπεκόμισεν ἀγλαοὺς καρποὺς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς. Πολλοὶ μὲν εἶναι οἱ ὁμολογοῦντες ὅτι εἰς τὸν γυναικεῖον ἐγκέφαλον ἡ τῶν μαθηματικῶν σπουδὴ προξενεῖ ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέραν βλάβην τῆς ἀναγνώσεως ἐφημέρων μυθιστορημάτων ἀσελγῶν. Ὀλίγοι ὅμως εἶναι οἱ ἀποδεχόμενοι ὅτι λαμπρὰ διατριβὴ περὶ κωνικῶν τομῶν ἁρμόζει εἰς χεῖρας παρθένων καταλληλότερον ἢ βιβλίον μαγειρικῆς. Ὁπωσδήποτε, ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν, ἔνθα πολὺς λόγος γίνεται περὶ χειραφετήσεως γυναικῶν, τερπνὸν σύμπτωμα φαίνεται τοῦτο, ὅτι πολλαὶ παρθένοι ἐπιζητοῦσι τὴν *διανοητικὴν* χειραφέτησιν πρὶν ἀπαιτήσωσιν ἰσότητα πολιτικήν. Ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης εἶναι ὡρισμέναι ἰδιαίτεραι παραδόσεων ὧραι χάριν τῶν νεανίδων. Κατὰ τὴν λήξασαν ἤδη χειμερινὴν ἑξαμηνίαν ἐφοίτησαν εἰς τὴν σχολὴν τῶν μαθηματικῶν περὶ τὰς 116 παρθένους ἐκ τῆς μεσαίας καὶ ὁπωσοῦν εὐπορούσης τῶν πολιτῶν τάξεως· τεσσαράκοντα τούτων διέκοψαν τὴν σπουδὴν διὰ λόγους οἰκογενειακούς· αἱ ἐπίλοιποι δὲ διήκουσαν τῶν μαθημάτων, ὑπέστησαν αἰσίως αὐστηρὰς δημοσίας ἐξετάσεις, ἔτυχον δὲ τῶν βαθμῶν «ἄριστα» καὶ «λίαν καλῶς». Δέκα τούτων πάλιν διέπρεψαν μετ' εὐφημίας ἐν τῇ ἐφηρμοσμένῃ τριγωνομετρίᾳ καὶ τοῖς λογαρίθμοις.

—

Ἀνὴρ ἑξηκοντούτης δὲν πρέπει νὰ καλῆται γέρων.

Ἐὰν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει τοὺς ἥρωας, τοὺς πρωταγωνιστοῦντας ἐν τῇ πολιτικῇ, τῇ διπλωματίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ κατὰ μέσον ὅρον διάρκεια τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τοσοῦτον ηὐξήθη, ὥστε ἀνὴρ ἑξηκοντούτης δὲν πρέπει νὰ καλῆται γέρων· ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις αὕτη ἔχει μόνον σημασίαν σχετικὴν, ὀρθότερον φαίνεται τὸ λέγειν, ὅτι αἱ ὑπέρταται ἀρχαὶ καθόλου ἀπόκεινται νῦν εἰς χεῖρας πρεσβυτέρας ἢ τὸ πρόσθεν. Ὁ πρίγκιψ Γορτσακὼφ ἄγει τὸ 79 ἔτος τῆς ἡλικίας του· ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ τὸ 72· ὁ Γλάδστων τὸ 68· ὁ πρίγκιψ Βίσμαρκ καὶ ὁ ἡγέτης τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, λόρδος Γράμβιλ, τὸ 62. Ὁ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας πρόεδρος, στρατάρχης Μακμαὼν, πλησιάζει εἰς τὸ 69· ὁ δὲ προκάτοχος αὐτοῦ Θιὲρς εἶναι 25 μόνον ἡμέρας νεώτερος τοῦ συμπληρώσαντος ἤδη τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου. Ὁ Πάπας καὶ ὁ πρῶτος Καρδινάλις ἱερεὺς Φίλιππος ὁ ἐξ Ἀγγέλων συνεπλήρωσαν τὸ 85 ἔτος· ὁ Ἐπίσκοπος Δυπανλοὺ τὸ 75, ὁ Καντερβυρίας Ἀρχιεπίσκοπος Τάϊτ τὸ 66. Ὁμῆλιξ τῷ Πίῳ Θ' εἶναι ὁ λόρδος Ἰωάννης Ῥῶσελ· πρεσβύτερος δὲ ἀμφοτέρων κατὰ τέσσαρα ἔτη ὁ λόρδος Στρατφὸρδ Ῥεδκλὴφ· ἐγεννήθη μὲν οὗτος τῷ 1788· ἀπεδείχθη γραμματεὺς ἀγγλικῆς πρεσβείας τὸ 1809· πρὸ 50 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1826-1828, ὑπῆρξε πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πρῶτον· συμμετέσχε δὲ καὶ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου. Ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ ἄγει τὸ 75 ἔτος· ὁ Καρλῆλος τὸ 81· ὁ Τέννυσον τὸ 67· ὁ Λογκφέλως τὸ 71· ὁ Ἔμερσον τὸ 75. Ἡ ἡλικία τῶν 12 ἄγγλων ὑπουργῶν ἀθρόων συμποσοῦται εἰς 660 ἔτη· νεώτατος δὲ τούτων εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς Ἰρλανδίας ὑπουργὸς Βὴτς, ἄγων τὸ 39. Ἀλλοία ἦτο ἡ ἀναλογία περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νῦν ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Γαλλίᾳ μὲν πρῶτος Ὕπατος ἦτο ὁ μόλις τριακοντούτης Βοναπάρτης· ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ἦγε συγχρόνως τὸ 40 ἔτος ὁ Γουλλιέλμος Πὶτ, χρηματίσας ἤδη 16 ὅλα ἔτη πρότερον πρωθυπουργός. Ὁ τούτου ἀνταγωνιστὴς Κάρολος Φὸξ εἶχεν ἀποδειχθῇ πρωθυπουργὸς κατὰ τὸ 33 ἔτος· ὁ Παλμερστὼν ἦγε τὸ 25, ὅτε ἐγένετο ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν. Ἐκ τῶν νῦν ἄγγλων ὑπουργῶν ὁ Δέρβυς καὶ ὁ Σαλισβουρῦς ἐγεννήθησαν τῷ 1826, ἀπεδείχθησαν δὲ μέλη τῶν βρετανικῶν κυβερνήσεων ὁ μὲν πρὸ 25, ὁ δὲ πρὸ 19 ἐτῶν.

—

Τυπογραφεῖον τῶν τυφλῶν.

Ἐν Γενεύῃ ἱδρύθη τυπογραφεῖον ἐν ᾧ ἐργάζονται τυφλοί· ἐν αὐτῷ θὰ τυποῦται «Ἐφημερὶς τῶν τυφλῶν» καλουμένη, ἧς ἐκδότης, συντάκτης καὶ πάντες οἱ ἐργάται ἔσονται τυφλοί. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη θὰ περιέχῃ καὶ γνωστοποιήσεις καὶ πληροφορίας τοῦ χρηματιστηρίου.

Εἷς Ἀναγνώστης.

Οἱ Κινέζοι θεωροῦσιν ὡς ἁμάρτημα νὰ τρώγωσι βόειον κρέας, ὡς χρησιμεύοντος τοῦ βοὸς εἰς τὴν ἀροτρίασιν τῆς γῆς.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 77 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 19 Ἰουνίου 1877

ΟΙ ΝΥΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΑΥΤΩΝ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 369.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ γεωργία διατελεῖ ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν βαθμίδι τῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις. Ἐπειδὴ τὸ ἡσιόδιον ἄροτρον δὲν ἐπήρκει πλέον εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν καιρῶν, ἐκομίσθησαν ἄροτρα ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, καὶ ἰδίως τῆς Σκωτίας, διὰ τούτων δὲ ἔγινον ἀπόπειραι ἐν Τίρυνθι. Τώρα μόλις ἔμαθον οἱ ἀγρόται τί ἦτο ἅμαξα, ἕλκηθρον, κόπρος. Κατ' ἀρχὰς ἐδίδετο τούτοις ἡ κόπρος ἢ καὶ ἐκομίζετο εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν δωρεάν· συγχρόνως δὲ κατεσκευάσθησαν ἐν Ναυπλίῳ περὶ τὰς 40 ἁμάξας καὶ ἕλκηθρα.

Παγιουμένης τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως, ηὐξήθησαν οἱ πόροι τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἑπομένως καὶ αἱ πρόσοδοι τοῦ κράτους. Ἡ λῃστεία βαθμηδὸν ἐξηφανίζετο, ἀφ' ὅτου διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἀγρότας ὅπλα. Ἀλλ' ἡ χώρα ἦτο εἰσέτι ὀλιγάνθρωπος, μέχρι δὲ τοῦ 1861 ἐγεωργεῖτο μόλις ἡ ἑβδόμη τοῦ ἐδάφους μερίς. Ἕνεκα τῆς παρὰ τῶν Αἰγυπτίων μεγάλης καταστροφῆς ἐδέησε νὰ φυτευθῶσιν ἐκ νέου ἐλαιόδενδρα, συκαμινέαι, συκαῖ κλ. Ἐν τούτοις τῷ 1853 αἱ πρόσοδοι τῶν δημητριακῶν ἀνέβησαν εἰς 35,0000,000, αἱ δὲ τῶν σταφίδων εἰς 60,000,000 φράγκων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἠριθμοῦντο 170,000 βοῶν, 80,000 ἵππων, 27,000 ἡμιόνων, 63,000 ὄνων καὶ 3,500,000 ἄλλων κτηνῶν. Καὶ σήμερον ὅμως ἡ Ἑλλὰς δυστυχῶς δὲν ἐκμεταλλεύεται πάντας τοὺς ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς λανθάνοντας θησαυροὺς καὶ τὰς δυνάμεις. Ἐκ τῆς ὅλης ἐπιφανείας της κάλλιστα ἠδύναντο νὰ γεωργηθῶσι 42 τοῖς ἑκατόν, καλλιεργοῦνται δὲ μόνον τὰ ἡμίσεα. Αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις ἐλλείπουσι καὶ νῦν, ἐφ' ᾧ καὶ ὑπερτιμῶνται τὰ ἔργα τῆς ἀγρονομίας· ἀκαλλιέργητοι πρὸς τούτοις μένουσιν αἱ εὐρύταται γαῖαι αἱ δημόσιαι. Καθόλου εἰπεῖν, μέγα πρόσκομμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας παρεμβάλλουσιν ἡ ἔλλειψις κανονικοῦ καὶ σκοπίμου συστήματος ὁδῶν, ἡ σπάνις τοῦ ἀργυρίου καὶ οἱ ἁδροὶ τόκοι. Ἐν ᾧ ὁ σῖτος εἰσάγεται ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου, ὁ βάμβαξ καὶ αἱ σταφίδες ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον εἶδος τῆς ἐξαγωγῆς· ἡ οἰνοποιΐα τοὐναντίον, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς κατεργασίας, δὲν προέβη εἰς τὴν τελειότητα, ἐφ' ᾗ διέπρεπε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Πρὸς ἐκμετάλλευσιν μαρμάρων, μολύβδου, ἀργύρου, χαλκοῦ, σιδήρου, ἀνθράκων κλ. δυστυχῶς ἐλλείπουσι κεφάλαια. Πρὸς τούτοις ὁ Ἕλλην προτιμᾷ τὸν πολυπαθῆ βίον τοῦ ναύτου καὶ τοῦ ἐμπόρου μᾶλλον ἢ τὸν τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ βιομηχάνου· διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον τὸ μὲν ἐμπόριον ἀκμάζει, πλεῖστα δὲ τῶν εἰδῶν, ἅτινα ἠδύνατο αὐτὸς ὁ τόπος νὰ παράγῃ, εἰσκομίζονται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς.

Καταπληκτικὸν φαινόμενον ἐν ταῖς νῦν ταραχαῖς τῆς Ἀνατολῆς εἶναι βεβαίως ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ αἴτιον αὐτῆς ἀνευρίσκει ὁ Leroy Beaulieu ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καταστάσει τοῦ βασιλείου, ἐν τῇ γεωγραφικῇ διανομῇ ἤτοι διασπορᾷ τῆς φυλῆς καὶ ἐν τῷ φυλετικῷ συμφέροντι, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ τοὺς Ἕλληνας ἀνταγωνιστὰς τοῦ Σλαβισμοῦ μᾶλλον ἢ ἀντιπάλους τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸ πτωχὸν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας, ὁμοιάζει πρὸς σῶμα ἀκέφαλον· οὐδέποτε ἡ διπλωματία συνέστησε κράτος ἐλλιπέστερον, ἀτελέστερον καὶ μᾶλλον πρόσκαιρον. Ἡ σμικρότης τῆς σκηνῆς ἀνέκαθεν ὤθησεν εἰς ἀπόγνωσιν ἐκείνους, οἵτινες εἶχον κληθῇ νὰ πρωταγωνιστήσωσιν. Οὐ μόνον δὲ ὑπὸ ὑλικὴν καὶ τοπικήν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν εἶναι τὸ βασίλειον ἡμιτελές, κολοβόν, ἄμορφον. Συνιστάμενον ἐκ τῶν νοτίων μόνον ἐπαρχιῶν, στερεῖται τῆς ἀντιρρόπου δυνάμεως, ἣν θὰ ἐχορήγουν αὐτῷ οἱ μᾶλλον περιεσκεμμένοι κάτοικοι τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀναλογιζόμενοι τὰ νῦν ὅρια τῆς Ἑλλάδος, τὸ στενόχωρον καὶ πτωχὸν ἔδαφος, καὶ τὸ φύσει φιλοτάραχον στοιχεῖον, δὲν θαυμάζομεν διὰ τὰς ἐλλείψεις, τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὴν χρεωκοπίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ διὰ τὴν σχετικὴν αὐτῶν πρόοδον καὶ εὐημερίαν. Ὁ λαὸς εἶχεν ἐλαττωθῇ ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν πληθύν, ἦτο ἀμαθής, συνείθισε δὲ ἐπὶ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος εἰς πᾶσαν παρανομίαν καὶ ἀχαλίνωτον ἐλευθερίαν· ἐκ τοιαύτης ὕλης ἔμελλε νὰ δημιουργηθῇ ἔθνος καὶ νὰ συστῇ κυβέρνησις ἐν μέσῳ τυχοδιωκτῶν καὶ κλεπτῶν. Δόξαν μεγάλην φέρει εἰς τὸν πρακτικὸν τῶν Ἑλλήνων νοῦν ἡ πιστότης αὐτῶν πρὸς τὸ μοναρ-

Digitized by Google

χικὸν εἶδος τοῦ πολιτεύματος· ἀληθεύει ὅτι τὸ σύνταγμά των εἶναι δημοκρατικώτατον καὶ οὐδὲν οὐδαμῶς περιέχει ἴχνος οὔτε παλαιᾶς οὔτε νέας ἀριστοκρατίας. Κατὰ τὸν Βωλιοῦ καὶ τὸν Σμεΐδλερ ἡ Ἑλλὰς εἶναι πολιτεία δημοκρατικὴ ἔχουσα πρόεδρον κληρονομικόν, διότι ὁ βασιλεὺς μικρὰν κέκτηται δύναμιν, ὡς ἱστάμενος ἀπέναντι μιᾶς μόνης Βουλῆς, προερχομένης ἐκ καθολικῆς σχεδὸν ψηφοφορίας. Ἄλλοτε ὑπῆρχε καὶ Γερουσία· αὕτη ὅμως ταχέως κατηργήθη, ὑποληφθεῖσα πάντη περιττὸς τροχὸς ἐν τῇ πολιτικῇ μηχανῇ. Οὕτω δέ, μόνον δύο ἐκ τῶν νεωτέρων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ἔχουσι τὸ ἐνιαῖον βουλευτικὸν σύστημα, ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι πάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι κακῶν αἴτιον δὲν εἶναι οὔτε τὸ σύνταγμα, οὐδὲ οἱ νόμοι, ἀλλὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἤθη. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι φρόνιμοι ὄντες οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο ὅπλον μετέρχονται κατὰ τοὺς κομματικοὺς ἀγῶνας ἢ τὸν λόγον καὶ τὴν δημοσιογραφίαν. Ἐνίοτε προσφεύγουσιν εἰς τὴν ῥᾳδιουργίαν ἢ τὴν διαφθοράν, οὐδέποτε δὲ εἰς τὴν βίαν. Τὸ μικρὸν κράτος, εἰ καὶ προῆλθεν ἐκ λαοῦ ληστῶν καὶ πειρατῶν, ἀγνοεῖ τὰς στρατιωτικὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Καθόλου εἰπεῖν οἱ νῦν Ἕλληνες ὁμοιάζουσιν ἐν τοῖς πλεονεκτήμασι καὶ ταῖς ἐλλείψεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων μᾶλλον ἢ τοῦ Βυζαντίου.

Τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ μεγάλη ἀντίθεσις διαφαίνεται μὲν καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, πρώτιστα δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ μισομαθείᾳ καὶ τῇ φιλομαθείᾳ. Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχει εὐρύτερον διαδεδομένη ἢ ἐν Βελγίῳ καὶ Ἀγγλίᾳ. Τὴν πρόοδον ταύτην δὲν πιστεύουσιν ἴσως οἱ τοὺς νῦν Ἕλληνας ὑπολαμβάνοντες ὁμοίους τοῖς πρώην κλέπταις. Ἀλλ' οἱ διὰ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων κλεϊσθέντες πειραταὶ καὶ κλέπται, ὅσον καὶ ἂν ἀνήκωσιν εἰς ἐγγύτατον παρελθόν, φαίνονται τοσοῦτον ἀφεστῶτες, ὥστε τὰ παλαιὰ παληκάρια νομίζουσιν ἑαυτοὺς ξένους ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, ἣν διὰ τῶν ἰδίων βραχιόνων ἀπηλευθέρωσαν. Ὁ ἕλλην πειρατὴς ἐξηφανίσθη ἀνεπιστρεπτεί· ὁ κλέπτης ἐτηρήθη μὲν χρόνον μακρότερον, ἀπεκρούσθη δὲ τέλος εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Τῷ 1863, ὅτε πρῶτον κατέπλευσεν εἰς Ἑλλάδα ὁ Βωλιοῦ, ἡ Ἀττικὴ ἔγεμε ληστῶν· αἱ παρὰ τῷ Δηλίῳ σφαγαὶ ἐπήνεγκον παντελῆ κάθαρσιν· τῷ δὲ 1873 ἐξεπλάγη ἐπὶ τῇ ἀλλοιώσει ὁ αὐτὸς γάλλος περιηγητής. Τὸ πτωχὸν βασίλειον ἔπαθεν ὑπὸ τῆς ληστείας διὰ τὴν ἔλλειψιν σιδηροδρόμων· ἀλλὰ τῶν ἀδυνάτων ἦτο νὰ στρωθῶσι σιδηρόδρομοι μακροὶ καὶ ἐπικερδεῖς ἕνεκα τοῦ λίαν στενοῦ τῶν ὁρίων. Ἐφ' ὅσον ἡ Θεσσαλία εἶναι τουρκική, δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς ὅτι θὰ στρωθῇ σιδηρόδρομος· καταδεδικασμένη λοιπὸν εἶναι ἡ Ἑλλὰς νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν ἄλλην Εὐρώπην, ἐφ' ὅσον δὲν ἀλλοιοῦνται αἱ τοπικαὶ αὐτῆς σχέσεις. Ἡ λαμπροτέρα ὄψις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυρία τοῦ πλούτου αὐτῆς πηγὴ εἶναι τὸ ἐμπορικὸν αὐτῆς ναυτικὸν ἐκ 5,000—6,000 σκαφῶν καὶ 30,000 ναυτῶν, ἑπομένως πολλῷ ἀνώτερον τοῦ τουρκικοῦ, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἔχει καὶ πληρώματα ἑλληνικά. Τὸ αὐτὸ ναυτικὸν ὅμως εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Ἑλλάδος· διότι, ὡς ἐν τοῖς παλαιοῖς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ κλίσις εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον συντελεῖ εἰς τὴν διασπορὰν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἐκ τῆς διασπορᾶς καὶ τοῦ διαμελισμοῦ τούτου προκύπτει ἰδιόρρυθμός τις πολιτικὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Τουρκίαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου δὲν συναπαρτίζουσιν ἴσως οὐδὲ τὰ δύο πεμπτημόρια τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων. Δύο ἢ τρία ἑκατομμύρια Ἑλλήνων διατελοῦσιν εἰσέτι ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ. Ἐν Ἀσίᾳ ἔχει ἡ Πύλη τοσούτους ὑπηκόους Ἕλληνας, ὅσους ἐν Εὐρώπῃ· ἐνταῦθα μὲν ὑπάρχουσι συμπεπυκνωμένοι, μάλιστα ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ· ἡ μεταξὺ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ὑδροῦντος χερσόνησος, μεθ' ὅλα τὰ μίγματα Τούρκων, Ἀθιγγάνων καὶ Ἀλβανῶν, ὑπάρχει χώρα ἀναμφισβητήτως Ἑλληνική· μέγα δὲ διέπραξεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ διπλωματία λάθος, ὅτι δὲν ἀπέδωκεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον χώρας, αἱ ὁποῖαι θᾶττον ἢ βράδιον πρέπει νὰ προσαρτηθῶσιν εἰς αὐτήν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλείου εὐλόγως καὶ δικαίως ἐνατενίζει πάντοτε εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Κρήτην. Τοιαύτην ὅμως πολιτικὴν δὲν ἐπιδοκιμάζουσιν ὅσοι τῶν Ἑλλήνων εἰς ἱστορικὰς ἐνασμενίζοντες παραδόσεις ἀπαιτοῦσιν ὅλην τὴν Θρᾳκικὴν χερσόνησον, ἤτοι τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θρᾴκην καὶ κηρύττουσι τὸν Αἷμον ἱστορικὸν καὶ γεωγραφικὸν ὅριον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σλαβικοῦ κόσμου.

**

Μέλλω νὰ περιγράψω τὸν ποιμενικὸν γάμον τῶν τὴν Ὄθρυν οἰκούντων πιστῶς, ὡς ἤκουσα τὴν ἀφήγησιν αὐτοῦ παρ' εὐφυοῦς ποιμενίδος. Οὕτω τελεῖται καθ' ἅπαν τὸ ὄρος τοῦτο καὶ παρ' ἅπασι τοῖς ποιμέσι καὶ γεωργοῖς τῆς Φθιώτιδος, μέ τινας τοπικὰς ἢ φυλετικὰς διαφοράς. Εἶναι δ' ὁ γάμος ἡ μεγίστη τελετὴ τοῦ ποιμένος, καὶ ἕνεκα τούτου ἐκτελεῖται μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος. Τὸ ὅλον τῆς τελετῆς ταύτης, τὸ ᾆσμα, αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ προλήψεις δηλοῦσι τὸ δέος μεθ' οὗ εἰσέρχεται ὁ ποιμὴν εἰς τὸ πολυκύμαντον τοῦ πρακτικοῦ βίου στάδιον, καὶ παντὶ σθένει προσπαθεῖ νὰ φέσῃ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῇ καλύβῃ του. Μετ' ἀξιοπαρατηρήτου σπουδῆς πειρῶνται ν' ἀποφύγωσι πᾶν τὸ παρ' αὐτοῖς δυσοίωνον νομιζόμενον. Ἂν συμβῇ νὰ μετανοήσῃ ὁ πενθερός, ἐνῷ ἐπορεύθησαν πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης, ἐκλαμβάνουσι τοῦτο ὡς μέγιστον ἀ-

Digitized by Google

τύχημα, τὴν διακοπὴν τοῦ γάμου, καὶ πορευόμενοι εἰς ἄλλο ποιμνιοστάσιον αὐθημερὸν λαμβάνουσι τὴν παρατυχοῦσαν νύμφην. Ὡς πρὸς τὴν προῖκα, ἀπαραβάτως ὑπείκουν εἰς τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος· «Οὐ γὰρ ἐβούλετο μισθοφόρον οὐδ᾽ ὤνιον εἶναι τὸν γάμον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τεκνώσει καὶ χάριτι καὶ φιλότητι γίνεσθαι τὸν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνοικισμόν». Τὸ ἄπροικον τὰ μέγιστα συντελεῖ παρ᾽ αὐτοῖς εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἠθικήν. Ἄποροι καὶ ὀρφαναὶ κόραι νυμφεύονται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας ὡς καὶ αἱ τῶν πλουσίων ποιμένων. Σπανίως δ᾽ ἀπαντᾷ τις μεταξὺ ἑκατὸν οἰκογενειῶν εἰκοσιπενταετῆ ἄνυμφον κόρην. Ὁ ἔρως, ἁγνὸς καὶ ἀφελέστατος, συνήθως προηγεῖται τοῦ γάμου. Ἅμα δὲ παρατηρήσωσιν οἱ μελλόνυμφοι τὴν ἀναβολὴν τῆς τελέσεως αὐτοῦ, ἕνεκα ἀπορίας τοῦ πενθεροῦ ἢ μὴ παραδοχῆς τινὸς τῶν συγγενῶν, εὐκόλως προσφεύγουσιν εἰς τὴν παρ᾽ αὐτοῖς συνήθη Σπαρτιατικὴν ἁρπαγήν. Τὸ ποιμενικὸν φῦλον ἐθεωρήθη μέχρι τοῦδε ὡς ἀπόβλητον τῆς κοινωνίας μέλος, ἕνεκα τῆς λῃστείας· ἐγκατελείφθη εἰς τὴν φυσικήν του κατάστασιν, ἡ κοινωνία δ᾽ ἅπασα ᾐσθάνετο ἀπέχθειαν κατ᾽ αὐτοῦ. Ἐξετάζων τις σπουδαίως τοὺς ποιμένας, τὰ φυσικὰ ταῦτα τέκνα, θ᾽ ἀπορήσῃ πῶς δὲν εἶναι χειρότεροι. Οὐδέποτε ὁ διδάσκαλος ἐπαιδαγώγησεν αὐτούς, οὐδέποτε ὁ ἱερεὺς ἐπειράθη διὰ τοῦ θείου λόγου νὰ μαλάξῃ τὴν καρδίαν αὐτῶν. Ἀείποτε σχεδὸν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς φάραγγας ζῶντες, μετὰ τῶν ἀγρίων θηρίων παλαίοντες, εἶναι θαυμαστὸν πῶς δὲν ἀπέβαλον ἐντελῶς τὴν ἀνθρωπίνην ἡμερότητα. Τοῦτο βεβαίως ὀφείλεται εἰς τὸ ἠθικὸν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ εἰς τὸ γενικῶς εὐάγωγον καὶ μαλακὸν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Φθιώτου. Καιρὸς ἤδη νὰ μεριμνήσῃ ἥ τε Κυβέρνησις καὶ ἡ κοινωνία ὑπὲρ τοῦ φύλου τούτου, ὅπερ, ὂν εὐφυὲς καὶ εὔρωστον, ἀφεύκτως διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ φέρῃ γενναίους καρπούς. Ποιμενικὰ σχολεῖα εἶναι χρησιμώτατα διὰ πολλοὺς λόγους, οὓς δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσω. Ε. Δ.

Περὶ τοῦ γάμου τῶν

ΠΟΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ

Πρότασις γάμου.

Ἅμα ἀποφασισθῇ ἡ ἐκλογὴ νύμφης ἔκ τινος ποιμνιοστασίου, πηγαίνουσιν εἷς ἢ δύο ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ πρὸς ἐπιθεώρησιν αὐτῆς, ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο, πέμπουσι καὶ μίαν γραῖαν, ἥτις ἐπιθεωρεῖ μετὰ προσοχῆς τὴν νύμφην. Ἅμα δ᾽ ἀρέσῃ αὕτη, προτείνουν μυστικῶς οἱ προξενηταὶ εἰς τὸν πενθερὸν καὶ τὴν πενθεράν, ἂν ἔχουσιν εὐχαρίστησιν νὰ δώσωσι τὴν θυγατέρα αὐτῶν, ἣν εἶδον καὶ εὐχαριστήθησαν. Εἰς τὴν πρότασιν ταύτην ἀπαντᾷ συνήθως ὁ πατήρ· εἴδετε καὶ εὐχαριστήθητε· θὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ ἑβδομαδιαίᾳ ἀγορᾷ τὸ προσεχὲς Σάββατον τὸν γαμβρόν, καὶ σᾶς ἀπαντῶ. Ἅμα εὐχαριστηθῇ καὶ ὁ πατήρ, ὁρίζουν τὴν ἡμέραν τῶν ἀρραβώνων (τῆς συμβάσεως).

Ἀρραβών.

Τὴν προσδιορισθεῖσαν Κυριακὴν θὰ ὑπάγωσι τέσσαρες ἢ πέντε συμπέθεροι εἰς τὴν καλύβην τοῦ πενθεροῦ, φέροντες μίαν κόφφαν οἴνου καὶ μίαν κουλοῦραν. Μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν τελοῦσι τὰ τῶν ἀρραβώνων, ἀλλάζοντες τὰ δακτυλίδια καὶ θέτοντες αὐτὰ ἐπί τινος ταψίου· τότε δ᾽ εἷς τῶν πλησιεστέρων τοῦ γαμβροῦ συγγενῶν ῥίπτει ἐντὸς τοῦ ταψίου ἓν τάλληρον· οἱ δὲ περικαθήμενοι ἀστειεύονται λέγοντες αὐτῷ, τοιοῦτο ταψὶ δὲν γανόνεται μὲ ἓν τάλληρον· καὶ οὕτως ἀναγκάζεται νὰ ῥίψῃ χρήματά τινα ἀκόμη· ἔπειτα δὲ κατὰ σειρὰν ῥίπτουν ὅ,τι βούλονται καὶ οἱ ἄλλοι. Τὰ χρήματα ταῦτα, κεράσματα τῆς νύμφης καλούμενα, μεταποιοῦνται ὑπ᾽ αὐτῆς εἰς ἅλυσιν, ἣν θέτει εἰς τὸν λαιμόν της. Μετὰ ταῦτα προσδιορίζουν τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, ὅτε ὁ πενθερὸς ὁρίζει, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγγενῶν του, τὰ δῶρα, ἅτινα ὀφείλει νὰ φέρῃ ὁ γαμβρός. Συνήθως εἶναι τὰ ἀκόλουθα· ἓν ζεῦγος πεδίλων διὰ τὴν νύμφην, μία πόρπη καὶ μία ζώνη ἀργυρᾶ, ἓν ζεῦγος ἐνωτίων, εἷς κοῦκλος,[1] ζεύγη τινὰ τσαρουχίων καὶ πεδίλων, εἷς ἀμνὸς (τὸ καλούμενον ψητὸν τῆς νύμφης), μία κουλοῦρα καὶ ἓν ζεῦγος πεδίλων τοῦ νουνοῦ. Ἀφοῦ δ᾽ εὐωχήσωνται πίνοντες οἶνον καὶ ᾄδοντες, προσδιορίζουσι τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου καὶ ἀναχωροῦσιν οἱ συμπέθεροι.

Γάμος.

Κατὰ τὴν τελευταίαν Τετάρτην συναθροίζονται πολλαὶ γυναῖκες, ἔχουσαι μεθ᾽ ἑαυτῶν καὶ δύο ἄρρενα παιδία καὶ μίαν κόρην, εἰς τὴν καλύβην, ἵνα πιάσωσι τὰ προζύμια τοῦ γαμβροῦ. Ταῦτα δὲ τὰ παιδία καὶ ἡ κόρη, ἐξ ὧν οὐδὲν εἶναι ὀρφανόν, κοσκινίζουσι τὸ ἄλευρον, ὅτε οἱ συγγενεῖς τὸ ἀσημόνουσι, ῥίπτοντες ἀργυρᾶ νομίσματα (δῶρα τῶν γυναικῶν αὐτῶν) Τούτων δὲ γινομένων ᾄδουσι συγχρόνως τὸ ἑπόμενον ᾆσμα·

Εὐχήσου με, μανοῦλά μου, 'στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
Μὲ τὴν εὐχή μου, γυιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.
Εὐχήσου με, πατέρα μου, 'στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
Μὲ τὴν εὐχή μου, γυιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.
Εὐχηστέ μ', ἀδερφάκια μου, 'στὰ πρῶτα κοσκινίδια.
Μὲ τὴν εὐχή μας, γυιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.[2]
Ἀγόρας τ' ἀναπιάνει, Ξανθὴ τ' ἀναιβατίζει
Μὲ μάνα, μὲ πατέρα, μ' ἀδέρφια, μὲ 'ξαλέρφια,
μ' οὖλο τὸ συγγενό της.

Ἀφοῦ δὲ ᾄσωσι τὸ ᾆσμα αὐτὸ μετὰ περιπαθοῦς καὶ λιγυρᾶς φωνῆς, ὑπεμφαινούσης πάντοτε τὸ δύσκολον τῆς κτήσεως τῆς εὐδαιμονίας, τρώγουσι καὶ πίνουσι περικαθήμενοι πέριξ λιτῆς τραπέζης. Μετὰ δὲ τοῦτο ἄρχονται τοῦ ἀκολούθου ᾄσματος·

Κύργιοί μου, ποιὸς τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον;
Ὁ πατέρας μου τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον.
Κύργιοί μου, ποιὸς τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον;
Ἡ μάνα μου τὸν κάνει αὐτὸν τὸν νέον γάμον
Μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ῥοΐδο, μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένον.
Τὰ 'ξαδέρφια μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον
Μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ῥοΐδο, μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένον.
Οἱ μπαρμπάδες μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον
Μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ῥοΐδο, μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένον.
Οἱ θειαδούλαις μου τὸν κάνουν αὐτὸν τὸν νέον γάμον
Μὲ τ' ἄνθι, μὲ τὸ ῥοΐδο, μὲ τὸ φιλὶ πλεμμένον.[3]

Εἶτα δέ, ἀφοῦ καὶ ἄλλα ᾄσματα ψάλωσιν, ἀπέρχονται. Τὴν μὲν Πέμπτην αἱ γυναῖκες τοῦ ποιμνιοστασίου θὰ φέρωσι ξύλα εἰς τὴν καλύβην τοῦ γαμβροῦ, τὴν δὲ Παρασκευὴν θὰ ζυμώσωσι

1. Σκέπη νυμφική, κάλυμμα τοῦ προσώπου λεπτότατον, καλύπτρα.

2. Ἐπαναλαμβάνουν τὸν αὐτὸν στίχον λέγουσαι· μπαρμπάδες μου, θειαδούλαις μου, 'ξαδέρφια μου.

3. Τὴν δὲ Πέμπτην τὸ ἑσπέρας πιάνουσι τὰ προζύμια τῆς νύμφης ᾄδοντες τὰ ἴδια ᾄσματα.

Digitized by Google

τὰς κουλούρας, καὶ θὰ γίνωσιν αἱ προσκλήσεις διὰ κουφέτων ἐντὸς τεμαχίου χαρτίου. Τὰ αὐτὰ γίνονται καὶ παρὰ τῇ νύμφῃ.

Τὸ δὲ Σάββατον τὸ ἑσπέρας προσκαλοῦνται ἅπαντες εἰς εὐωχίαν καὶ διασκέδασιν. Τότε οἱ ἀδελφοποιτοὶ θὰ κατασκευάσωσι τὸ φλάμπουρον.[1]

Ὅταν δ' οἱ ἀδελφοποιτοὶ ῥίπτουν τὸ μανδήλιον εἰς τὸ φλάμπουρον, ἄρχονται τοῦ ἑπομένου ᾄσματος·

Τίνος εἶν' ὁ φλάμπουρος, τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο;
Τοῦ γαμβροῦ εἶν' ὁ φλάμπουρος, τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο.
Ποιὸς τὸν ῥάφτει, ποιὸς τὸν φκειάνει, ποιὸς τὸν κατακοκκινίζει,
Μῆλα, ῥόδια τὸν γεμίζει;
Ἐσένα, φλαμπουργιάρη μου, θὲ νὰ σὲ τραγουδήσω,
Νὰ σὲ πολυχρονήσω, νὰ σὲ χαρῇ ἡ μανοῦλά σου,
Νὰ σὲ 'πανδρέψῃ γλήγορα,
Νὰ βάλῃ ἄσπρο φλάμπουρον, νὰ βάλῃ κατακόκκινον.
Καὶ σεῖς, μπρατίμοι τοῦ γαμβροῦ, ῥάψτε τὸ φλάμπουρον καλά.
Θὰ γύρῃ ῥάχαις καὶ βουνά. Μὴ τὸν χαλάσουν τὰ κλαριά,
καὶ τὸν γελάσῃ ἡ πεθερά.

Μετὰ δὲ ταῦτα ξυρίζουσιν οἱ ἀδελφοποιτοὶ τὸν γαμβρόν, ᾀδουσῶν τῶν γυναικῶν καὶ κορασίων ὡς ἑξῆς·

Λούζετ' ὁ γυιὸς τοῦ βασιληᾶ, νὰ πάῃ ν' ἀῤῥαβωνίσῃ.
Ξουράφι μου ἀλεφαντινό, κι' ἀκόνι ἀπὸ τὴν Πόλι,
Ἀνέσια, ἀνέσια νὰ διαβῇ, τρίχα νὰ μὴ τοῦ κόψῃ.
Ἔτσ' εἶναι χάρισμα[2] ἀπ' τὰ γονικά του,
Χάρισμ' ἀπὸ τὴν μάνα του, χάρισμ' ἀπ' τὸ νουνό του.

Τὴν δὲ Κυριακὴν τὸ πρωῒ ἑτοιμάζονται, ἵνα πορευθῶσιν εἰς παραλαβὴν τῆς νύμφης. Οἱ ἀδελφοποιτοὶ φροντίζουσι νὰ φέρωσιν ὅλα τὰ δῶρα τὰ προσδιορισθέντα ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ. Ἡ παραμικρὰ ἔλλειψις παροργίζει μεγάλως τὸν πενθερόν, διότι θεωρεῖται ὡς κακὸς οἰωνός. Μετὰ τὸ πέρας τῆς προπαρασκευῆς, προηγουμένου τοῦ φλαμπουργιάρη καὶ τῶν ἄλλων ἐφίππων ἑπομένων, ἐπιμελῶς δὲ καὶ καθαρῶς ἐνδεδυμένων, ἱππεύει ὁ γαμβρὸς ἐπὶ ἵππου λευκοῦ, ᾀδόντων ἁπάντων·

Εὐχήσου με, μανοῦλά μου, τώρα 'στὸ κίνημά μου.
Μὲ τὴν εὐχή μου, γυιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.
Εὐχήσου με, πατέρα μου, τώρα 'στὸ κίνημά μου.
Μὲ τὴν εὐχή μου, γυιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.[3]
Ὄντας κινάῃ ὁ σταυραετὸς νὰ πάῃ γιὰ τὴν πέρδικα,
Σκύβει, φιλεῖ τὰ νύχια του, τινάζει τὰ φτερούλια του.
Βρὲ νύχια καὶ νυχάκια μου καὶ νυχοποδαράκια μου,
Τὴν πέρδικ' ἂν τὴν πιάσετε, φτερὸ νὰ μὴ τῆς βγάλτε.
Θέλω νὰ τὴ βάλω 'στὸ κλωβὶ νὰ μοῦ λαλῇ τ' ἀποταχύ.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ, πορεύονται πρὸς τὸ ποιμνιοστάσιον, ὅπου κατοικεῖ ὁ πενθερός, οἱ μὲν ἄνδρες ἔφιπποι, αἱ δὲ γυναῖκες πεζαί· ἅμα δ' εἶναι περὶ τὰ διακόσια βήματα μακρὰν τοῦ ποιμνιοστασίου, ἀφιππεύουσι πάντες καὶ χορεύουσι. Τρεῖς δέ, οἱ κουλουριαραῖοι καλούμενοι, πορεύονται εἰς τὴν καλύβην τοῦ πενθεροῦ φέροντες οἶνον, τὴν κουλοῦραν καὶ τὸ ψητόν. Ἡ ὑποδοχὴ αὐτῶν γίνεται οὕτως· ἡ νύμφη εἶναι κεκρυμμένη ὄπισθεν καλύμματος, καὶ ἐξάγουσα τὴν δεξιὰν χεῖρα λαμβάνει τὴν κουλοῦραν, ἥτις εἶναι κεκομμένη εἰς τὸ μέσον· ἐξ αὐτῆς δὲ τὸ ἥμισυ δίδει εἰς τοὺς ἀδελφοποιτούς, ὅπερ δίδουν οὗτοι τῇ πενθερᾷ, λαμβάνοντες παρ' αὐτῆς ἄλλην κουλοῦραν, ἡ δὲ πενθερὰ δωρεῖ εἰς ἕκαστον ἓν μανδήλιον. Ὅτε δ' ἐπανέρχονται, ῥίπτουν ἓν ὅπλον, καὶ τότε ὅλοι οἱ συμπέθεροι βαίνουν πρὸς τὴν καλύβην τοῦ πενθεροῦ, προηγουμένου τοῦ φλαμπουργιάρη, ὅστις ἐμπήγει τὸ φλάμπουρον εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης· ἡ δὲ πενθερὰ κρεμᾷ ἐπ' αὐτοῦ ἓν κόκκινον μανδήλιον. Ἀφικομένου δὲ καὶ τοῦ γαμβροῦ, ῥίπτει ἡ πενθερὰ βαμβακόσπορον, σῖτον καὶ ῥύζι, ἐνῷ ᾄδουσιν αἱ γυναῖκες καὶ αἱ κόραι τὸν ἔφιππον γαμβρόν·

Τοῦτο τ' ἀρχοντόπουλο καὶ τὸ βεζυρόπουλο,
Τί ἔχασε, τί χάλευε κ' ἔρχεται χαλεύοντα,
Κ' ἔρχεται χαλεύοντα κι' ὅλο ψαχουλεύοντα;
Περδικοῦλα ἔχασε κ' ἔρχεται χαλεύοντα,
Κ' ἔρχεται χαλεύοντα κι' ὅλο ψαχουλεύοντα.
Τὴν εἶχε μέσα 'στὸ κλωβὶ· μοῦ σκανταλίσθηκε τὸ κλωβί,
καὶ μ' ὄφυγε τ' ἀποταχύ.

Τότε ῥίπτει ὁ γαμβρὸς ἓν μῆλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα νομίσματα, ὅποιαν δὲ κόρην κτυπήσῃ δι' αὐτοῦ, θεωρεῖται ὡς καλὸς οἰωνὸς προσεχοῦς νυμφεύσεως ταύτης. Ἅμα δ' ἀφιππεύσῃ ὁ γαμβρός, κρεμῶσι πλησίον τοῦ ὠτὸς τοῦ ἵππου του ἓν κόκκινον μανδήλιον. Τότε δ' ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ γαμβροῦ ἓν παιδίον, ὄχι ὀρφανόν, ἀλλ' ἔχον πατέρα καὶ μητέρα, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ δώσῃ ὁ πρωτοβλάμης ὁ φλαμπουργιάρης δῶρόν τι, διὰ νὰ κατέλθῃ. Τοῦτο βεβαίως προκαλεῖ τὴν εὐτυχίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ τὴν ἀπόκτησιν ἀῤῥένων τέκνων. Μετὰ τοῦτο διανέμονται οἱ συμπέθεροι εἰς πολλὰς καλύβας πρὸς εὐωχίαν, ὁ δὲ γαμβρὸς μετὰ τῶν ἀδελφοποιτῶν εἰσέρχεται εἰς τὴν καλύβην τοῦ πενθεροῦ, ὅπου προσφέρεται αὐτῷ μία πήττα καὶ αὐγὰ μὲ μέλι. Αἱ δὲ συγγενεῖς γυναῖκες τοῦ γαμβροῦ ἀρχίζουσι νὰ κτενίζωσι τὴν νύμφην μὲ τὸ κτένι τοῦ γαμβροῦ, ᾄδουσαι οὕτως·

Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσὸ κτενάκι,
χρυσό, μαλαματένιο.
Κ' ἔφκειασε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ, μαλατένια.
Κόρη μου, τὸ τί ξεπλέγεσαι;
Μὴ δὰρ ἐγὼ ξεπλέγομαι; μανοῦλά μου μὲ ξέπλεξε.
Κόρη μου, τὸ τί ἀναπλέγεσαι;
Μὴ δὰρ ἐγὼ ξεπλέγομαι; πατέρας μου μὲ ξέπλεξε.[1]
Κόρη μου, τὸ τί ἀναπλέγεσαι;
Μὴ δὰρ ἐγὼ ἀναπλέγομαι; μανοῦλά μου μ' ἀνάπλεξε.
Κόρη μου, τὸ τί ἀναπλέγεσαι;

1. Τὸ φλάμπουρον εἶναι μακρὰ καλαμίνη συνήθως ῥάβδος, εἰς ἧς τὸ ἄκρον τοῦ ἄνω μέρους σχηματίζουσι σταυρὸν ἀπὸ τρία μῆλα, κρεμῶντες εἰς τὴν ἄκραν μανδήλια κόκκινα.

2. Ἐδῶ εἶναι χαλασμένον τὸ μέτρον. Ἴσως συμπληρωτέος ὁ στίχος οὕτως·
Ἔτσ' εἶναι χάρισμ' [ἀπὸ 'μᾶς κι'] ἀπὸ τὰ γονικά του.

3. Ἐπαναλαμβάνουν τὰ αὐτά, ᾄδοντες· ἀδερφάκια μου, μπαρμπάδες μου, θειάδες μου.

1. Ἐπαναλαμβάνουν τὰ αὐτά· τὰ ἀδέρφια μου, οἱ μπαρμπάδες μου, ἡ θειάδες μου.

Digitized by Google

Μὴ δὰρ ἐγὼ ἀναπλέγομαι; πατέρας μου μ' ἀνάπλεξε.
Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσὸ πλεξίδι,
Κ' ἔπλεξε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ μαλαματένια.
Ἄνοιξε χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσῆ σκουφοῦλα·
Σκούφουσε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ, μαλαματένια.
Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσὸ μανδῆλι·
Κούκλουσε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ, μαλαματένια.
Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσὸ βελόνι,
Κ' ἔῤῥαψε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ, μαλαματένια.
Ἄνοιξε, χρυσὸ σεντοῦκι, κ' ἔβγαλε χρυσῆ κοπτσοῦλα.
Κ' ἔφκειασε χρυσῆ νυφοῦλα, καὶ χρυσῆ, μαλαματένια,

Ἔπειτα δὲ ἔρχεται ὁ ἀνδράδελφος φέρων τὰ πέδιλα τῆς νύμφης, ἅτινα ἀλλάσσει ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον πόδα τρίς· ῥίπτει ἐντὸς τοῦ ἑνὸς οἶνον, χύνων τρὶς ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον πέδιλον· πίνει ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ, δίδει καὶ τῇ νύμφῃ, ἥτις πίνει ἐπίσης. Προσθετέον ὅτι τότε τελεῖται ἡ ἱεροτελεστία.

Ἀφοῦ δ' ἔφαγον καὶ ἔπιον ᾄδοντες καὶ χορεύοντες, ἑτοιμάζονται πρὸς ἀναχώρησιν. Τότε θέτουν εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τὴν προῖκα, ἐφ' ἧς κάθεται ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης, ζητῶν δῶρον, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν παραλαβήν· δίδουσι δῶρόν τι αὐτῷ καὶ παραλαμβάνουσι τὴν προῖκα.

Ὁ δὲ γαμβρὸς σύρει ἐκ τῆς χειρὸς τὴν νύμφην, ὅτε οἱ συγγενεῖς αὐτῆς ᾄδουσιν·

Εὐχήσου με, μανοῦλά μου, τώρα 'στὸ κίνημά μου.
Μὲ τὴν εὐχή μου, κόρη μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.
Εὐχήσου με, πατέρα μου, τώρα 'στὸ κίνημά μου.
Μὲ τὴν εὐχή μου, κόρη μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.[1]

Τότε ἡ μήτηρ θέτει ἐντὸς καπακίου νερὸν καὶ ἁλάτι, ὅπερ λυόνουσα ῥαντίζει τὴν νύμφην καὶ τὸν γαμβρὸν, εὐχομένη καλοῤῥίζικον γάμον, καὶ λέγουσα τῇ νύμφῃ· ὅ,τι σοῦ εἶπα, νερὸ κι' ἁλάτι. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὡς λυόνει ἐντὸς τοῦ ὕδατος τὸ ἅλας, οὕτω νὰ λυώσῃ πᾶσα κατάρα, ἥν ποτε ἐν τῇ ὀργῇ της ἐξέφερε κατὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Τὸ καπάκι αὐτὸ θέτει εἰς τὸν ντορβᾶν τῆς νύμφης· ἡ δὲ νύμφη προσκυνεῖ κεκαλυμμένη διὰ τοῦ κούκλου καὶ φιλεῖ τὸν πόδα καὶ τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν της. Τότε ἡ μήτηρ τῆς νύμφης δωρεῖται εἰς αὐτὴν μίαν ὄρνιθα. Ἐν σπουδῇ προσπαθοῦσι τίς νὰ πρωτοϊππεύσῃ, ἀλλὰ πάντοτε πρῶτος ἱππεύει ὁ γαμβρός· ἡ δὲ νύμφη ἱππεύει ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἵππου, ὃν ἔφερεν ὁ γαμβρὸς ἔφιππος. Τότε πλησιάζουσι τὸν γαμβρὸν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς νύμφης, ὅτε ὁ γαμβρὸς περιφέρει τὴν χεῖρα περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς νύμφης κρατῶν νόμισμα ἀργυροῦν, ὅπερ δίδει τῇ νύμφῃ, ἥτις λαμβάνει αὐτὸ φιλοῦσα τὴν χεῖρά του. Ἔπειτα ἐκβάλλει τὴν μάχαιραν, ἣν περιφέρει σταυροειδῶς περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς νύμφης, κτυπῶν τρὶς τὴν πλάτην αὐτῆς. Αἱ γυναῖκες ᾄδουσιν·

Ἀδέρφια μου, μπαρμπάδες μου, θειάδες μου.
Ἔβγα, 'κόνα 'κονισμένη, σὰν μηλιὰ λουλουδισμένη.

1. Εἶτα ἐπαναλαμβάνουν τὰ αὐτὰ· ἀδέρφια μου, μπαρμπάδες μου, θειάδες μου.

Δὲν μ' ἀφίνει ὁ πόνος νἄβγω ἀπὸ τὴν χρυσῆ μου μάνα.[1]

Ἅμα δ' ἄρχονται τῆς ἀναχωρήσεως ᾄδουσι·

Μὴ σᾶς ἐκακοφάνηκε ποῦρθαμε 'στὸ χωριό σας;
Ἐμεῖς τὴν νύφη πήραμε, καὶ τὸ χωριὸ 'δικό σας.
Ξεκίνησ' ἡ λεπτοκαρυὰ μ' ὅλα τὰ λεπτοκάρυα,
Ξεκίνησε κι' ὁ Ἀντρίτσος μας μ' ὅλα τὰ παληκάρια.
Καὶ πᾶνε νὰ πατήσουνε τῆς Λειβαδιᾶς τὸν κάμπο,
Νὰ πάρουν ἄσπρα καὶ φλωριὰ, νὰ πάρουν καὶ μία παπ-[παδιά,
Νἄχῃ κορμὶ γιὰ φόρεμα, καὶ μέση γιὰ ζωνάρι.

Τότε ἑκατέρωθεν ῥίπτουν ὅπλα βαδίζοντες πρὸς τὴν κατοικίαν τοῦ γαμβροῦ, ὅτε εἷς τῶν ἀδελφοποιτῶν ἀφαιρεῖ τὸ πέδιλον ἐκ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τῆς νύμφης, ὅπερ φέρει εἰς τὴν πενθερὰν, ὡς τεκμήριον τῆς προσεχοῦς ἐλεύσεως τῆς νύμφης. Ἡ πενθερὰ δωρεῖται αὐτῷ ἓν μανδήλιον, αὐτὸς δὲ ἐπαναφέρει τὸ πέδιλον τῆς νύμφης καὶ ἅπαντες πορεύονται εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ γαμβροῦ. Ἅμα πλησιάσωσιν, ἑκατέρωθεν ἄρχεται πυροβολισμὸς διαρκής· φθάσαντας δὲ εἰς τὴν καλύβην τοῦ πενθεροῦ ῥαντίζουσι καὶ πάλιν μὲ βαμβακόσπορον καὶ τὰ ἄλλα.

Προκειμένου δὲ ν' ἀφιππεύσῃ ἡ νύμφη ᾄδουσιν αἱ γυναῖκες·

Πέζα μῆλο, πέζα ῥόϊδο, πέζα δροσερὸ σταφύλι.
Δὲν πεζεύω, καμαρόνω, χάρισμα πολὺ γυρεύω
Ἀπ' τὸν κύργιο πενθερόν μου νὰ μοῦ δώσῃ νὰ πεζεύσω.[2]

Ἀφοῦ ὑποσχεθοῦν αὐτῇ δῶρόν τι, τῇ δίδουν μίαν κουλοῦραν, ἣν κόπτει εἰς τέσσαρα μέρη, πετῶσα σταυροειδῶς αὐτά· ἐπίσης δὲ χύνει ἐνώπιον τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου σταυροειδῶς οἶνον.

Ἀφιππευσάσης τῆς νύμφης ᾄδουσιν αἱ γυναῖκες·

Σὰν δασιά 'ν' τὰ κυπαρίσσια,
Ἄρτεψέ τα μία ψίχα,
Νὰ διαβῇ ὁ γαμβρὸς κ' ἡ νύφη,
Νὰ διαβοῦν κ' οἱ συμπεθέροι.

Ἐνῷ πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν καλύβην, ῥίπτουσιν εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας μίαν μάχαιραν, ἣν ὅτε ὑπερπηδᾷ, ᾄδουσιν αἱ γυναῖκες·

Ἀδ' αὐτοῦ πουλιὰ νὰ βγάλῃς,
Καὶ ἀδ' αὐτοῦ νὰ τὰ πετάξῃς.

Εἶτα δὲ κρεμῶσιν εἰς τὴν μέσην τῆς νύμφης ἕνα στατῆρα· ὁδηγουμένη δὲ ὑπ' ἄλλων γυναικῶν, καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς νυμφευτρίας, θέτει τὴν χεῖρά της ἐντὸς τοῦ ἀλευροσάκκου καὶ ἐντὸς τοῦ τυροῦ. Ἡ νύμφη προσκυνεῖ ἀδιακόπως· δὲν τρώγει μετὰ τῶν ἄλλων· ἅμα λάβῃ καιρὸν, τρώγει μόνη ὠά τινα.

Τὸ δ' ἑσπέρας εἶναι ἡ ἐπίσημος εὐωχία, παρατιθεμένων καὶ τῶν δώρων τοῦ νουνοῦ, τοῦ ψητοῦ, τῆς κουλούρας καὶ τοῦ οἴνου. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προσκεκλημένοι κατ' ἔθος φέρουσιν

1. Ἐπαναλαμβάνουν, ἀπὸ τὸν χρυσόν μου πατέρα, ἀπὸ τὰ χρυσᾶ μου ἀδέρφια.
2. Ἐπαναλαμβάνεται· ἀπ' τὴν κύργια πενθερά μου καὶ ἀπὸ τὰ ἀνδραδέρφια μου.

Digitized by Google

οἶνον καὶ μίαν κουλοῦραν, οἱ δὲ πλησιέστεροι συγγενεῖς καὶ ἀμνόν.

Οὕτω διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας ἐλαττοῦνται αἱ δαπάναι τοῦ πενθεροῦ· ἄλλως οἱ πτωχοὶ δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσι τὴν δαπάνην τοῦ γάμου.

Ἀφοῦ ἑτοιμασθῶσι τὰ φαγητὰ, κάθηνται κυκλοτερῶς· ἐνῷ δὲ λιανίζουσι τὸ ψητὸν τοῦ νουνοῦ, ᾄδουσι·

Τοῦ νουνοῦ μας τὸ ψημμένο ἀπ' τὴν Πόλι εἶναι φερμένο,
Κι' ἀπ' τὴ Σύρα διαβημένο,
Κι' ὅποιος πάει νὰ τὸ κόψῃ, τὸ χεράκι του νὰ κόψῃ,
Καὶ ποτὲ μὴ τὸ γιατρέψῃ.
Ἀπ' τὴν Πόλι ἀπάνω 'πῆγα, τέτοιο νειὸ νουνὸ δὲν εἶδα·
Τέτοιο νειὸ, τέτοιο πετρίτη,
Τέτοιο καστροπολεμίτη.
Μὲ τὰ κάστρα πολεμάει, ὅσο ν' ἀποστεφανώσῃ.
Εἰς τὴν Πόλι ἀπάνω 'πῆγα, τέτοιο νειὸ νουνὸ δὲν εἶδα.
Τοῦ νουνοῦ μας ἡ φλοκάτα ἀπ' τὴν Πόλι εἶναι φερμένη,
Καὶ 'στὴ Σύρα διαβημένη, 'στὴν ἀμυγδαλιὰ ἁπλωμένη.

Οἱ ἀδελφοποιτοὶ λέγουσι πόσα δῶρα ἔφερεν ὁ νουνὸς, καὶ ἐνῷ πίνουσιν ἐκ τοῦ οἴνου του ᾄδουσι·

Τοῦ νουνοῦ μας τὸ γεμάτο, τὸ ζαχαρομυγδαλάτο,
Τιμημένο κ' ἀξιωμένο, 'στὸ Θεὸ εὐχαριστημένο.

Ἡ εὐωχία ἐξακολουθεῖ ἐπὶ ὥρας πολλὰς, τοῦ οἴνου διὰ τῆς τσότρας ἀδιακόπως περιφερομένου, καὶ τοῦ ᾄσματος διακοπτομένου. Οὕτω δὲ κεκορεσμένοι ὑπό τε οἴνου καὶ κρέατος ἀπέρχονται ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν κατοικίαν.

Τὴν Δευτέραν δὲ τὸ πρωῒ, ἀφοῦ αὖθις εὐωχήσωσιν οἱ ἄνδρες, ὁδηγοῦσιν αἱ γυναῖκες τὴν νύμφην εἰς τὴν τράπεζαν φέρουσαι κόσκινον, ἐν ᾧ ἔθεσαν μανδήλια καὶ περικνημίδας. Ἡ νύμφη ἄρχεται ἐκ δεξιῶν προσκυνοῦσα καὶ ῥίπτουσα ἐπὶ τοῦ ὤμου ἑκάστου ἀνδρὸς ἓν δῶρον· εἰς ἀντάλλαγμα δίδουσι τῇ νύμφῃ ἓν ἀργυροῦν νόμισμα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἄρχεται ὁ χορός· ἄγουσι δ' αἱ γυναῖκες καὶ τὴν νύμφην εἰς τὸν χορὸν, ἣν θέτουσιν ἐν μέσῳ τοῦ γαμβροῦ καὶ τοῦ νουνοῦ, ᾄδουσαι ὡς ἑξῆς·

Ἔδγα, μανοῦλα πεθερὰ, νὰ 'δῇς τὴ νύφη 'στὸ χορὸ
Πῶς σειέται, πῶς λυγίζεται, πῶς βεργοκαμαρίζεται,
Κι' ἀπ' τὸ καμάρι τοῦ γαμβροῦ δὲν σειέται, δὲν λυγίζεται,
δὲν βεργοκαμαρίζεται.

Δὲν ἀκοῦς, κυράτσα νύφη,
Τί σοῦ λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾷς τὸν πεθερό σου,
Πάντα τιμημένη νᾆσαι.
Δὲν ἀκοῦς, κυράτσα νύφη,
Τί σοῦ λέει τὸ ἅγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾷς τὴ πεθεράσου,
Πάντα τιμημένη νᾆσαι,
Νὰ τὴν 'πῇς, κυράτσα μάνα,
Νὰ σὲ 'πῇ, κυράτσα νύφη.
Δὲν ἀκοῦς, κυράτσα νύφη,
Τί σοῦ λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾷς τὰ ἀνδραδέρφια,
Πάντα τιμημένη νᾆσαι.
Νὰ τιμᾷς καὶ τὸ νουνό σου,
Πάντα τιμημένη νᾆσαι.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ᾄσματος αὐτοῦ παιδίον ὄχι ὀρφανὸν, ἀλλὰ μὲ μάναν καὶ μὲ πατέρα, χωρίζει τὴν νύμφην ἀπὸ τὸν γαμβρόν· ὁδηγεῖ αὐτὴν ἡ νυμφεύτρια εἰς τὴν καλύβην, ὅπου ἔρχονται μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ἄνδρες, καὶ ἀφαιροῦσι τὸν κοῦκλον τῆς νύμφης. Ἔπειτα ἐκβάλλουσιν ἐκ τῶν σάκκων τὴν προῖκα, ἣν ἀπαριθμεῖ εἷς ἀδελφοποιτός· ἀφαιροῦσι δὲ καὶ τὰ μῆλα ἐκ τοῦ φλαμπούρου, ἅτινα τρώγουσιν οἱ ἀδελφοποιτοί. Τότε παραθέτει τράπεζαν ἡ νύμφη, δίδουσα δῶρα μανδήλια, ζώνας, περικνημίδας, ἀνθ' ὧν λαμβάνει νομίσματα ἀργυρᾶ. Δίδει δῶρόν τι καὶ πρὸς τὸν ἀναχωροῦντα κουμπάρον, ὃν προπέμπουν πυροβολοῦντες.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἡ νύμφη πηγαίνει εἰς τὴν κρήνην συνοδευομένη ὑπὸ ἑνὸς ἢ δύο παιδίων, φέρουσα δύω ἀγγεῖα. Κατὰ πρῶτον ῥίπτει χάλκινόν τι ἢ ἀργυροῦν νόμισμα ἐντὸς τοῦ ὕδατος, χαιρετίζουσα οὕτω τὴν κρήνην.

Τὴν προσεχῆ Τετάρτην ὑπάγει ἡ νύμφη εἰς τὸ ῥεῦμα καὶ πλύνει τὰ τοῦ οἴκου, καὶ ἰδίως τὰ στρωσίδια.

Οὕτω περατοῦται ὁ γάμος· τὴν δὲ πρώτην Κυριακὴν τελοῦνται τὰ ἐπιστρόφια. Μετά τινων ἀδελφοποιτῶν ἐπισκέπτεται ὁ γαμβρὸς τὸν πενθερὸν, ὅπου εὐωχοῦνται· τὴν δ' ἀμέσως ἑπομένην Κυριακὴν ἐπισκέπτεται ὁ πενθερὸς τὸν γαμβρόν.[1]

ΠΕΡΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Σμάϊλ. Ἰδὲ φυλλ. 75, σ. 358.]

Πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἤθους τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦσιν ἄπειρα πράγματα, ἐξαρτώμενα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφ' ἑκάστου ἀτόμου. Οὐδεμία ἡμέρα παρέρχεται ἄνευ διδασκαλίας καὶ ἄνευ προτροπῆς εἰς τὸ κακὸν ἢ εἰς τὸ ἀγαθόν. Οὐδεμία πρᾶξις ὑπάρχει, ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι, ἥτις δὲν σύρει ὄπισθεν αὐτῆς τοσαύτας συνεπείας, ὡς οὐδεμία ὑπάρχει θρὶξ μὴ ῥίπτουσα σκιάν. Ἡ μήτηρ τοῦ Σχλιμμελπένιγκ συνετώτατα ἔπραττεν ὁσάκις συνεβούλευεν αὐτῷ νὰ μὴ ὑποχωρῇ εἰς τὰ μικρὰ πράγματα, διότι ὅσον καὶ ἂν καταφρονῇ τις αὐτὰ μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἀποκτῶσι δύναμιν καὶ δεσποτείαν ἐφ' ἡμῶν.

Ἑκάστη πρᾶξις, ἑκάστη σκέψις, ἕκαστον αἴσθημα συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ τὸ ἦθος, τὰς ἕξεις καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῶν, καὶ ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἀναπόφευκτον ἐφ' ὅλων τῶν γεγονότων τοῦ μέλλοντος βίου· ὁ χαρακτὴρ λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται ἀδιάκοπον ἀλλοίωσιν πρὸς τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν, ὁτὲ μὲν ὑψούμενος ὁτὲ δὲ ταπεινούμενος. «Δὲν ὑπάρχει, λέγει ὁ Ῥουσκὲν, οὐδεμία μωρία, οὐδὲν σφάλμα τοῦ βίου μου, ὅπερ δὲν ἐστράφη κατ' ἐμοῦ ἀφαιρέσαν τὴν εὐ-

[1] Ἀθ[illegible]

Digitized by Google

θυμίαν μου, καὶ μειῶσαν τὰ πλεονεκτήματά μου, ἐνῷ πᾶν ὅ,τι ἔπραξα γενναῖον κατὰ τὸ παρελθὸν, πᾶν ὅ,τι ἐθεώρησα ἀγαθὸν καὶ ἐνάρετον μὲ παρηκολούθει κατὰ πόδας καὶ μὲ ἐβοήθει».

Ἀγαθὸν χαρακτῆρα δὲν δύναταί τις νὰ ἀποκτήσῃ ἄνευ προσπαθείας. Ἀπαιτεῖται κατ' ἀνάγκην ἄσκησις συνεχὴς, ἀκοίμητον ὄμμα καὶ θέλησις. Ἐὰν ἀπαντήσῃ δυσκολίας, προσκόμματα, στιγμιαίας ἀποτυχίας, πρέπει ν' ἀγωνισθῇ κατ' αὐτῶν καὶ καταβάλῃ. Πνεῦμα σταθερὸν καὶ καρδίαν ἀγαθὴν ἔχων, ἂς μὴ ἀποβάλῃ τὴν ἐλπίδα. Ἡ ἐπιθυμία μόνη τῆς προόδου καὶ τῆς ἀναβάσεως εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα ἐμπνέει καὶ ζωογονεῖ. Καὶ ὁπόταν δὲ, μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας, δὲν φθάσῃ τις εἰς τὸν σκοπὸν, πάλιν αἰσθάνεται ἑαυτὸν βελτίονα.

Ἕκαστος ἡμῶν λαμβάνων ὡς ὁδηγὸν ἑαυτοῦ τὸ φῶς τῶν μεγάλων παραδειγμάτων καὶ πᾶν ὅ,τι εὐγενὲς ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἔχει δικαίωμα καὶ καθῆκον ν' ἀποσκοπήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς μίαν θέσιν πλησίον τῶν μεγάλων πρωτοτύπων.

Ὁ χαρακτὴρ καταφαίνεται ἐν ταῖς πράξεσιν, ἃς διηύθυναν καὶ ἐνέπνευσαν ἀρχαὶ, ἀκεραιότης καὶ πρακτικὴ σύνεσις, διότι ἐπὶ τούτων ἡ ἀτομικὴ θέλησις λαμβάνει τὴν ὑψηλοτέραν αὐτῆς θέσιν, ἐνεργοῦσα ὑπὸ τὰ προστάγματα τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς λογικῆς.

Καίτοι τὰ παραδείγματα ἀσκοῦσι πάντοτε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος, ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον στήριγμα αὐτοῦ. Αὕτη μόνη ὑποβοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ βίῳ καὶ δίδει εἰς ἕκαστον θάῤῥος καὶ αὐτοβουλίαν. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἄρξῃ ἑαυτοῦ, ἔλεγεν ὁ Δανιὴλ ποιητὴς ἐπὶ Ἐλισάβετ, ἡ ἐν τῷ κόσμῳ θέσις αὐτοῦ εἶναι ἡ εὐτελεστάτη. Ἄνευ βαθμοῦ πρακτικῆς δυνάμεως καὶ δραστικῆς μετὰ θελήσεως μεμιγμένης καὶ συνέσεως, ὧν ἡ μὲν ἀποτελεῖ τὴν ῥίζαν, ἡ δὲ τὸ στέλεχος τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ζωὴ εἶναί τι ἀμφίβολον καὶ ἄσκοπον, ὅμοιον πρὸς στάσιμον ὕδωρ, ἐνῷ ἀνάγκη νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ ῥέον ἀδιακόπως, ὅπερ οὕτω μόνον παρέχει ὠφελείας ἐπὶ τῆς χώρας, ἣν διαβρέχει.

Ὅταν δὲ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χαρακτὴρ εἶναι ἡνωμένα διὰ θελήσεως εὐτόλμου, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὑψηλῶν ἐμπνεύσεων διατελούσης, ὁ ἄνθρωπος γενναίως εἰσέρχεται καὶ ἐμμένει εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, ἀδιαφορῶν ἂν τοῦτο ἐπήνεγκεν αὐτῷ ὑλικὰς προσωρινὰς βλάβας. Τότε δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἔφθασεν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς τελειότητος. Ὅταν ὅμως κέκτηται ἐνεργητικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἐστερημένον εὐθύτητος καὶ ἀγαθότητος, εἶναι προσωποποίησις τοῦ κακοῦ. Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων δὲ τοῦ εἴδους τούτου καταριθμοῦνται αἱ τρομερώτεραι μάστιγες καὶ οἱ φθορεῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι κακοῦργοι, οὓς ἡ Πρόνοια, ἐν ταῖς ἀνεξερευνήτοις αὐτῆς βουλαῖς, ἐξελέξατο ἐπίτηδες, ὅπως ἐπὶ τῆς γῆς τελέσῃ τῆς καταστροφῆς τὸ ἔργον.

Ὁ εὐγενοῦς χαρακτῆρος ἄνθρωπος εἶναι εὐσυνείδητος, ἡ δ' εὐσυνειδησία αὐτοῦ καταφαίνεται ἐν τοῖς ἔργοις, ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν γένει ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν. Ὅταν ὁ Κρόμβελλ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ Παρλαμέντον νὰ δοθῶσιν αὐτῷ στρατιῶται, ὅπως ἀντικαταστήσῃ τοὺς μισθωτοὺς καὶ τοὺς μεθύσους, οἵτινες εἶχον πληρώσει τὸν στρατὸν τῆς Δημοκρατίας, εἶπεν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ δοθῶσιν αὐτῷ ἄνθρωποι ἔχοντες συνείδησιν τῶν πράξεών των.

Ἡ ἐνεργὸς θέλησις εἶναι ἡ ψυχὴ ὅλων τῶν μεγάλων χαρακτήρων. Ἔνθα εὑρίσκεται, ὑπάρχει ζωὴ, ἔνθα δὲν εὑρίσκεται, ἀδυναμία καὶ ἀποθάῤῥυνσις. Ὁ ἰσχυρᾶς θελήσεως ἀνὴρ καὶ τὸ ῥέον ὕδωρ χαράσσει τὴν ἑαυτοῦ πορείαν, λέγει παροιμία τις. Ὁ ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοιαύτης θελήσεως ἐμπνεόμενος, οὐ μόνον αὐτὸς γινώσκει ποῦ φέρεται, ἀλλὰ σύρει καὶ τοὺς ἄλλους ὄπισθέν του, ἑλκύει τὸ σέβας αὐτῶν, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ὑποταγήν. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἦσαν ὁ Ἑρρῖκος Δ', ὁ Τυρέννιος, ὁ Κρόμβελλ, ὁ Βασιγκτὼν, ὁ Βελλιγκτών. Τὰ παραδείγματα δὲ τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν ἔχουσί τι τὸ ἐπιδημικόν· ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἐμπνέει γενναιότητα εἰς τὸν δειλὸν καὶ ἀναγκάζει νὰ βαδίζῃ ὄπισθέν του· Ὅλοι οἱ ναῦται, οἵτινες εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τὸν Νέλσωνα, ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς ἐμπνεομένους ὑπὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου.

Εἴς τινας περιστάσεις ὁ χαρακτὴρ ἐνεργεῖ ὡς διὰ μαγείας, ὡς ἂν οἱ κεκτημένοι αὐτὸν ἄνδρες ἦσαν τὰ ὄργανα ὑπερφυσικῆς τινὸς δυνάμεως. Ὁ Πομπήϊος ἔλεγεν: ἀρκεῖ νὰ κτυπήσω τὸν πόδα ἐπὶ τῆς γῆς τῆς Ἰταλίας, ὅπως συναθροίσω στρατόν. Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου πᾶσα ἡ Εὐρώπη ἐξηγέρθη καὶ ὥρμησεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Λέγουσι περὶ τοῦ Καλίφου Ὀμὰρ ὅτι ἡ ῥάβδος του ἐνέπνεε πλειότερον τρόμον, παρὰ τὸ ξίφος ἄλλων τινῶν. Τὰ ὀνόματα μόνα τινῶν ἀνδρῶν ἀντηχοῦσιν ὡς φωνὴ σάλπιγγος.

Ἡ ὁδὸς, ἣν διήνυσαν καθ' ἅπαντα αὐτῶν τὸν βίον μεγάλοι τινὲς ἄνδρες, μένει ὡς μνημεῖον διαρκὲς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ὁ ἄνθρωπος θνήσκει καὶ ἐξαφανίζεται, ἀλλ' αἱ γνῶμαι αὐτοῦ καὶ αἱ πράξεις ἐπιζῶσι καὶ χαράσσουσιν ἐπὶ τῆς φυλῆς του ἀνεξάλειπτα σημεῖα. Οὕτω δὲ παρατείνεται καὶ διαιωνίζεται ἡ πνοὴ, ἡ ζωογονήσασα τὸν βίον του, αἱ δὲ γνῶμαι αὐτοῦ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι ὑποτυπούμεναι συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ μορφώσωσι τὴν ὄψιν τοῦ μέλλοντος. Φάροι ἀληθεῖς ἀνθρωπίνης προόδου, κληθέντες φαίνε-

Digitized by Google

ται ἐπίτηδες ὅπως φωταγωγήσωσι τὴν ἠθικὴν ἀτμοσφαῖραν τὴν περιβάλλουσαν αὐτούς, διαχέουσιν ἔτι μετὰ θάνατον τὸ φῶς αὐτῶν ἐπὶ τὰς μεταγενεστέρας γενεάς.

Φυσικὸν δ' εἶναι νὰ τιμᾷ τις τοὺς ὄντως μεγάλους τούτους ἀνθρώπους· διότι καθαγιάζουσι τὸ ἔθνος εἰς ὃ ἀνήκουσι, σύρουσιν ὄπισθέν των οὐ μόνον τοὺς συγχρόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταγενεστέρους· τὸ δὲ ἔνδοξον παράδειγμά των, αἱ σκέψεις καὶ τὰ ἔργα καθίστανται ἡ κληρονομία τῆς φυλῆς των. Συνδέουσι τὸ παρὸν πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ παρασκευάζουσι βέλτιον μέλλον. Ἄρουσι διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν σημαίαν τῶν ἀρχῶν, ὑποστηρίζουσι τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν καὶ ἐμφυσῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς παραδόσεις καὶ ὁρμὰς ἀγαθὰς καὶ εὐγενεῖς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἐργάται τῆς ἱστορίας, οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ τυποῦσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἐν ᾧ ἔζησαν, καὶ εἰς τὸ ἔθνος, ἐξ οὗ παρήχθησαν, τὴν σφραγῖδα τῆς ἰδίας αὐτῶν διανοίας.

Ὅπως ὅμως ἐκτιμήσωμεν τὰς ἀρετὰς ἑνὸς ἔθνους δὲν πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τοὺς μεγάλους μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἔχουσι καὶ τὰ πλήθη αὐτοῦ. Ὅταν ὁ Βάσιγκτων Ἴρβιγκ ἐπεσκέφθη τὸ Ἀβοτσφόρ, ὁ Βάλτερ Σκὼτ συνέστησεν αὐτὸν εἰς πολλοὺς τῶν φίλων του, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἁπλοῦς χωρικούς· «Θὰ δείξω ὑμῖν, εἶπεν ὁ Σκὼτ εἰς τὸν Ἴρβιγκ, τινὰς τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀληθῶν χωρικῶν Σκώττων. Δὲν γνωρίζεται ἔθνος τι μόνον διὰ τῶν εὐγενῶν ἀνθρώπων, διὰ τῶν ὡραίων Κυρίων καὶ Κυριῶν, διότι οὗτοι εὑρίσκονται πανταχοῦ, καὶ πανταχοῦ εἶναι ὅμοιοι». Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἱερεῖς παριστῶσι τὴν διανοουμένην δύναμιν τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἱδρύουσι βιομηχανικὰ καταστήματα καὶ ἀνοίγουσι νέα στάδια, καθὼς καὶ ἡ πληθὺς τοῦ ἐργατικοῦ ὄχλου, μεταξὺ τοῦ ὁποίου ἀναφαίνεται ἐνίοτε τὸ ἀληθὲς ἐθνικὸν πνεῦμα, αὐτοὶ ὄντως ἀποτελοῦσι τὴν ζωϊκὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀληθῆ βάσιν μιᾶς χώρας.

Καὶ τὰ ἔθνη καθὼς καὶ τὰ ἄτομα ἔχουσι τὸ ἴδιον ἦθος, δι' οὗ ἀναγνωρίζονται. Ἐν ταῖς συνταγματικαῖς μάλιστα κυβερνήσεσιν, ἐν αἷς ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καλοῦνται εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ ἐξαρτᾶται φυσικῶς ἀπὸ τὰς ἠθικὰς ἰδιότητας μᾶλλον τοῦ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ, παρὰ τοῦ μικροτέρου. Τὰ αὐτὰ δὲ προσόντα τὰ ὁρίζοντα τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀτόμων, ὁρίζουσι καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐθνῶν· *ἔθνος εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαντᾶται εἰλικρίνεια, τιμὴ καὶ θάῤῥος, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποβλέπει εἰς ὑψηλοὺς σκοπούς, ὀλίγον ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν.*

Οἱ θεσμοί, ὅσον καλοὶ καὶ ἂν εἶναι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοί, δὲν ἀρκοῦσιν ὅπως χαρακτηρίσωσι τὸν τύπον τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι κατὰ μέρος λαμβανόμενοι καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐμπνέονται. Ἡ κυβέρνησις ἐπὶ τέλους δὲν εἶναι καλλιτέρα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον διοικεῖ. Ἐὰν τὰ πλήθη ἔχωσιν ὑγιᾶ συνείδησιν, ἠθικότητα καὶ ἀγαθὰς ἕξεις, τὸ ἔθνος θὰ διευθύνεται ἐντίμως καὶ εὐγενῶς, ἀλλ' ἐὰν τοὐναντίον εἶναι διεφθαρμένα, ἐγωϊστικά, ἄνευ συναισθήσεως τῆς τιμῆς, ἐὰν δὲν ἀναγνωρίζωσιν οὔτε πίστιν οὔτε νόμον, ἡ δεσποτεία τῶν φαύλων καὶ τῶν πονηρῶν θὰ ἐπέλθῃ ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια.

Τὸ μόνον πρόχωμα, ὅπερ δύναται νὰ ἐγείρῃ τις εἰς τὸν δεσποτισμὸν τῆς δημοσίας γνώμης, εἴτε ἐκ τῆς πλειοψηφίας ἀποῤῥέει, εἴτε ἐκ τῆς μειοψηφίας, εἶναι ἡ πεφωτισμένη ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἄκρα καθαρότης τοῦ χαρακτῆρος· ἄνευ τούτου εἰς τὸ ἔθνος δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀνδρικὴ ἰσχύς, οὔτε ἀληθὴς αὐτονομία. Τὰ πολιτικὰ δὲ δικαιώματα ὅσον καὶ ἂν εἶναι πλήρη δὲν δύνανται νὰ ὑψώσωσι λαὸν ἔχοντα μέλη διεφθαρμένα. Ὅσῳ τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας εἶναι πλῆρες καὶ σεβαστόν, τόσῳ ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ ἀντανακλᾶται ὡς ἐπὶ κατόπτρου εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν κυβέρνησίν του. Ἡ πολιτικὴ ἠθικὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὕπαρξιν μόνιμον, βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἀνηθικότητος. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν ταῖς χερσὶ λαοῦ διεφθαρμένου ἀποβαίνει κακόν, καὶ ἡ εἰλικρίνεια τοῦ τύπου καθίσταται μόνον πρόφασις πρὸς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἀθεμιτουργίαν.

Οἱ λαοὶ καθὼς καὶ τὰ ἄτομα μέγα στήριγμα εὑρίσκουσι καὶ δύναμιν εἰς τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα κατεῖχον ἔνδοξον φυλήν, τῆς ὁποίας ἐκληρονόμησαν τὸ μεγαλεῖον καὶ *ὀφείλουσι νὰ διαιωνίσωσι τὴν δόξαν.* Ἔχει μεγίστην σημασίαν εἰς ἔθνος τι ἡ ὕπαρξις ἐνδόξου παρελθόντος πρὸς τὸ ὁποῖον ν' ἀτενίζῃ, διότι ἐξ ἐκείνου ἀντλεῖ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς του διὰ τὸ παρόν, δι' ἐκείνου ὑψοῦται καὶ ἐκ τῆς μνήμης τῶν μεγίστων γεγονότων, τῶν εὐγενῶν κόπων, τῶν γενναίων ἐπιχειρήσεων τῶν προγόνων του θὰ ἐμπνέεται. Ἡ ζωὴ τῶν ἐθνῶν ὡς καὶ ἡ τῶν ἀτόμων εἶναι μέγιστος θησαυρὸς πείρας· ἡ καλὴ αὐτοῦ χρῆσις ἄγει εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον, ἡ δὲ κακὴ γεννᾷ ὀνειροπολήματα.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον καλεῖται φιλοπατρία, κατὰ μέγα μέρος εἶναι μίγμα μανίας καὶ στενῶν σκέψεων. Ἡ ψευδοφιλοπατρία δὲ αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἐθνικῶν προλήψεων, τῆς ματαιότητος καὶ τοῦ μίσους· οὐχὶ διὰ τῶν πράξεων ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγυρτείας· χειρονομεῖ, καὶ διὰ κραυγῶν καὶ ὑλακῶν ἀπελπισίας ἐπικαλεῖται βοήθειαν· περιφέρει σημαίας καὶ ψάλ-

Digitized by Google

λει ᾄσματα· ἀδιακόπως δὲ καλαναρχᾷ τροπάρια ἐπὶ τῶν τεθαμμένων ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ πρὸ πολλοῦ ἰαθέντων δεινῶν. Τοιαύτη φιλοπατρία εἶναι μία τῶν μεγίστων ἀρῶν, αἵτινες δύνανταί ποτε νὰ ἐμπέσωσιν εἴς τινα χώραν.

Ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία ἰσχυροποιεῖ καὶ ὑψοῖ τὰ ἔθνη διὰ μεγάλων ἔργων, διὰ τῆς ἀενάου ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος, διὰ τοῦ ἐγκρατοῦς, ἐντίμου καὶ εὐθυδίκου βίου, καὶ διὰ τῆς μὴ παραλείψεως πάσης ὠφελείας, ἣν δύναται νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῶν ἐπιτηδείων εὐκαιριῶν, ὅπως ὁδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀληθῆ πρόοδον.

Τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται κατὰ τὸ ἀνάστημά των.

Ὅπως ἔθνος ἀναδειχθῇ μέγα δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ εὐρεῖαν ἔκτασιν, ἂν καὶ ἡ ἔκτασις ἐνίοτε συγχέεται μετὰ τοῦ μεγαλείου. Ἔθνος δύναται νὰ εἶναι μέγιστον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν καὶ ὅμως νὰ στερῆται τοῦ ἀληθοῦς μεγαλείου. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἦτο μικρός, ἀλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἤσκησεν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου, ἦτο μεγίστη· ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο μεγάλη· σύμπας ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀττικῆς ἦτο ἐλάσσων τοῦ τῆς κομητείας τοῦ Λαγκάστερ, αἱ Ἀθῆναι εἶχον ὀλιγωτέρους κατοίκους τῆς Νέας Ὑόρκης, ἀλλ' ὁποῖον μεγαλεῖον ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ!

Ὅ,τι ὅμως κατέστησεν ἀσθενεῖς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν εἶναι ὅτι οἱ πολῖται αὐτῶν δὲν εἶχον ἀληθῆ οἰκογενειακὸν καὶ οἰκιακὸν βίον, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἦτο πολὺ ἐλάσσων τοῦ τῶν δούλων· οἱ πολιτικοὶ αὐτῶν ἄνδρες εἶχον ἤθη εὐμετάβλητα, ἂν οὐχὶ διεφθαρμένα, αἱ δὲ γυναῖκες, καὶ αὐταὶ αἱ μᾶλλον καλῶς κατηρτισμέναι, δὲν ἦσαν ἁγναί· ἐκ τούτου ἡ πτῶσις κατέστη ἀναπόφευκτος, καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον ὑπῆρξε ταχυτέρα τῆς ἀνυψώσεως.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ παρακμὴ αὐτῆς καὶ ἡ πτῶσις ἀποδίδονται εἰς τὴν καθολικὴν διαφθορὰν τῶν πολιτῶν της, εἰς τὸν μανιώδη ἔρωτα πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν ἀργίαν, διότι ἡ ἐργασία ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Ῥώμης ἐπεφυλάχθη ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς δούλους. Οἱ πολῖται αὐτῆς ἔπαυσαν ὑπερηφανευόμενοι ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς τῶν ἐνδόξων αὐτῶν προγόνων καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἔπεσε, διότι δὲν ἦτο ἀξία νὰ ζῇ. Οὕτω τὰ ὀκνηρὰ ἔθνη καὶ ἐκλελυμένα, τὰ προτιμῶντα, ὡς λέγει ὁ γέρων Βούρτεν, νὰ χάνωσι μίαν λίτραν αἵματος ἐν μονομαχίᾳ, παρὰ μίαν σταγόνα ἱδρῶτος ἐν ἐντίμῳ ἐργασίᾳ, εἶναι καταδεδικασμένα εἰς ἀναπόφευκτον θάνατον, πέπρωται δὲ εἰς τὰ φιλόπονα νὰ ἔλθωσι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν ἐκείνων.

Ὅταν ὁ Λουδοβῖκος ΙΓ' ἠρώτησε τὸν Κολβέρτον πῶς, βασιλεύων τῆς Γαλλίας, χώρας μεγάλης καὶ πολυπληθοῦς, δὲν ἠδυνήθη νὰ κατακτήσῃ τὴν Ὀλλανδίαν, χώραν τόσῳ μικράν, ὁ ὑπουργὸς ὑπέλαβε· διότι, Μεγαλειότατε, τὸ μεγαλεῖον ἑνὸς κράτους δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἐνοικούντων· ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης δὲν ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ, διότι εὗρεν ἀντίστασιν εἰς τὴν φιλοπονίαν, τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ὀλλανδῶν.

Ὅταν ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ δὲν βελτιῶται, τὸ ἔθνος ἐκεῖνο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐγγίζον πρὸς τὴν ἀπώλειάν του. Ὅταν παύσῃ νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ ἀσκῇ τὰς ἀρετὰς τῆς εἰλικρινείας, τῆς τιμιότητος καὶ δικαιοσύνης, δὲν εἶναι ἄξιον νὰ ζῇ.

Α. Μ.

ΦΥΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ

Ἐρανισθεῖσα ὑπὸ Γ. Παρλαπᾶ.

Μὴ ἀρκούμενος ὁ ἄνθρωπος εἰς μόνα τὰ φυσικὰ προϊόντα, ἅτινα τῷ παρέχει ἡ χώρα ἐν ᾗ κατοικεῖ, ἐγκλιματίζει καθ' ἑκάστην φυτὰ καὶ ζῷα ξένων χωρῶν· καταστρέφων δ' ἐκ τῶν ἐγχωρίων πάνθ' ὅσα θεωρεῖ ἄχρηστα ἢ ἐπιβλαβῆ, τείνει βαθμηδὸν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀρχικὴν ὄψιν τῆς φύσεως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἑκουσίας ταύτης παρεμβάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὁρμεμφύτου μεταναστεύσεως τῶν ζῴων, ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα φυσικὰ μέσα, δι' ὧν ζῷα καὶ φυτὰ ἐγκλιματίζονται εἰς χώρας ἀπωτάτας· τοιαῦτα δ' εἰσὶ τὸ ὕδωρ, ὁ ἀήρ, τὰ ζῷα καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀγνοίᾳ του.

Τὰ μεγάλα ῥεύματα τῶν ὑδάτων, ὁ Γάγγης, ὁ Κόγκος, ὁ ποταμὸς Ἀμαζών, ὁ Ὀρινόκος καὶ ὁ Μισσισιπῆς κυλινδοῦσιν εἰς τὴν θάλασσαν νήσους περιεχούσας πλῆθυν ζωϊκῶν ὄντων. Συχνάκις ἀπαντῶνται εἰς τὰς θαλάσσας εἰς ἀπόστασιν χιλιάδων μιλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς σωροὶ φυκῶν ἐπιπλέοντες εἰς τὰ ὕδατα καὶ χρησιμεύοντες ὡς σταθμοὶ μικρῶν κογχυλίων μὴ δυναμένων ἐπὶ πολὺ νὰ κολυμβῶσι. Κατὰ δὲ τὰς Μολούκκας καὶ Φιλιππίνας νήσους οἱ θαλασσοπόροι παρετήρησαν πολλάκις μετὰ τὰς καταιγίδας σωρείαν ξύλων ἐπιπλέουσαν ἐπὶ τῶν ὑδάτων καὶ προσομοιάζουσαν νῆσον. Καὶ τὰ κύματα τοῦ Ὠκεανοῦ βρίθουσιν ὁμοίως κορμῶν δένδρων πεπληρωμένων ἐσωτερικῶς ἀπὸ νύμφας ἐντόμων καὶ ὠὰ μαλακίων καὶ ἰχθύων. Ἐνίοτε σαῦροι καὶ πτηνὰ ταξειδεύουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων τούτων ἀπὸ ζώνης εἰς ζώνην. Εἰς δὲ τὴν νῆσον τοῦ ἁγίου Βικεντίου ἡμέραν τινὰ ἀνευρέθη παμμεγέθης βόας περιειλιγμένος εἰς κορμὸν κέδρου, ὃν εἶχον ἀποσπάσει τὰ κύματα ἀπὸ τὰ δάση τῆς Βρασιλίας· οὐχὶ δὲ σπανίως τὸ μέγα ῥεῦμα τοῦ

Digitized by Google

Ἀτλαντικοῦ ἔρριψεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν νήσων Ἀζορῶν φυτὰ πρωτοφανῆ καὶ πτώματα ἀγνώστου φυλῆς· γεγονός δέ τι τοιοῦτον, ἐνισχῦσαν τὰς πεποιθήσεις τοῦ Κολόμβου, ὑπῆρξε μία τῶν αἰτιῶν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς.

Τὰ ῥεύματα τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ μεταφέρουσιν ὁμοίως εἰς μεγάλας ἀποστάσεις καρποὺς *κοκκοφοινίκων* καὶ *πανδανειῶν* τῆς Ἀμερικανικῆς Ἠπείρου· οἱ καρποὶ οὗτοι, ἐπικαθήμενοι πολλάκις εἰς ὑφάλους ἐκ κοραλλίου, οὓς τὰ ζωόφυτα ἀνυψοῦσιν ἀπὸ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης διὰ τῆς ἀδιαλείπτου ἐργασίας των, βλαστάνουσι ταχέως καὶ καθιστῶσι θαλεροὺς τοὺς πρὸ μικροῦ μόλις ὁρατοὺς εἰς τοὺς θαλασσοπόρους βράχους. Ὁ βοτανικὸς Hooker ἀνεκάλυψεν ἐπὶ τῶν νήσων Γαλλοπάγων 140 περίπου εἴδη φυτῶν, ἐχόντων ἁπάντων τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠγνοεῖτο ἡ πατρὶς τῶν *Ἰνδικῶν καρύων*, ἅτινα ἡ θάλασσα τῶν Ἰνδιῶν ἐξέβραζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μαλαβάρης καὶ τῶν νήσων Μαλβίδων· οἱ πελώριοι οὗτοι καρποί, οἱ ἔχοντες ἐνίοτε βάρος 20 καὶ 25 χιλιογράμμων, μὴ παραγόμενοι ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πλησιοχώρων γαιῶν, ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ὡς προϊὸν ἀγνώστων θαλασσίων φυτῶν, διὸ ἐκαλοῦντο παρ' αὐτῶν κάρυα τῆς θαλάσσης· ἀκολούθως ἐγνώσθη ὅτι παρήγοντο ἐκ τῆς *Λοδοϊκίας*, φοίνικος μεγαλοπρεποῦς φυομένου ἐπὶ τῶν νήσων Σεχελλῶν, κειμένων ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπεχουσῶν 400 περίπου λεύγας μακρὰν τῆς πλησιεστέρας χώρας τῶν Ἰνδιῶν· οἱ καρποὶ τοῦ *μαράθρου*, ἔχοντες ἀκριβῶς τὸ σχῆμα μικροῦ σκάφους, μεταφέρονται διὰ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μαδέρας ἐν τοσαύτῃ ἀφθονίᾳ, ὥστε εἷς ὅρμος τῆς νήσου ταύτης ἐκλήθη Ὅρμος τοῦ Μαράθρου.

Ἐπίσης οἱ ῥύακες, οἱ χείμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ παρασύρουσιν ἐν τοῖς ῥείθροις αὐτῶν σπέρματα, καρποὺς ἐνίοτε καὶ ὁλόκληρα φυτά. Ἐν Ἑλβετίᾳ παρετηρήθησαν φυτὰ τῶν ὀρέων κλιμακηδὸν κατερχόμενα ἀπὸ τὰ πάτρια ὕψη των ὅπως ἐγκλιματισθῶσιν εἰς τὰς πεδιάδας παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Ἄλπεων. Ἐκ τούτων εἰσὶν ὡραῖά τινα εἴδη *βατραχιοειδῶν* καὶ *σαξιφραγοειδῶν*.

Οὐ μόνον δὲ τὰ ὕδατα πληροῦσι τὴν λειτουργίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὰ ῥεύματα τοῦ ἀέρος μεταφέρουσι μακρὰν σπέρματα φυτῶν καὶ ἀπειράριθμα ᾠὰ ἐντόμων καὶ μικροσκοπικῶν ζωϋφίων· πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φαινομένου τούτου, ὅπερ ἠμφισβητεῖτο, Γερμανός τις καθηγητής, ὁ Unger, ἔλαβε πολλὰς πλάκας ὑελίνους, ἃς ἀπέπλυνε καθαρῶς καὶ ἔθηκεν αὐτὰς μεταξὺ τῶν ὑέλων διπλοῦ τινος παραθύρου. Μετὰ μῆνας δὲ ἓξ ἐρευνήσας διὰ τοῦ μικροσκοπίου τὴν κόνιν, ἥτις δι' ἀοράτων χαραγμῶν εἰσέδυσεν εἰς τὰς πλάκας ταύτας, ἀνεῦρε τὴν γῦριν ἑπτὰ διακεκριμμένων φυτῶν, σπόρους δώδεκα εἰδῶν μυκήτων, ᾠάρια τεσσάρων μικροσκοπικῶν ζωϋφίων καὶ πάμπολλα ἐξ αὐτῶν ζῶντα.

Καὶ ζῷα πολὺ μεγαλείτερα μεταβάλλουσι θέσιν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου. Πολλάκις παρετήρησαν ὅτι βίαιοι ἄνεμοι καὶ ἀνεμοστρόβιλοι παρέσυραν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις μῦς, ἔντομα, ἰχθύας καὶ ἑρπετά. Πρό τινων δ' ἐτῶν εἰς πεδιάδα τινα τῆς Γαλλίας κατέπεσεν ἀληθὴς βροχὴ ἐξ ἰχθύων. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως βροχαὶ ἐκ βατράχων πολλάκις ἐξέπληξαν τοὺς θεατὰς εἰς διαφόρους τόπους.

Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον περίεργα εἰσὶ τὰ αὐτόματα καὶ ἄσκοπα ταξείδια τῶν μικρῶν ἐκείνων ζωϋφίων, ἅτινα θεωροῦνται εἰς τὰ ὕψη ἐπί τινος ἀργυροχρόου νηματίου. Κατὰ τὸ φθινόπωρον βλέπομεν τοὺς ἐλαφροὺς τούτους ἀεροναύτας ἐκτυλίσσοντας τὸ νῆμα ἐφ' οὗ μέλλουσι νὰ στηριχθῶσι καὶ ἐπικρεμαμένους εἰς αὐτὸ ὡς ὁ ναύτης εἰς τὸ καλώδιον. Διὰ τοῦ ἐξαισίου τούτου ἀεροστάτου διατρέχουσι μεγάλας ἀποστάσεις· ὁ φυσιοδίφης Δαρβῖνος παρετήρησέ τινα ἐξ αὐτῶν καταπεσόντα ἐντὸς τοῦ πλοίου του εἰς ἀπόστασιν τριακοσίων μιλλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Περὶ τῆς φύσεως τῶν μυστηριωδῶν τούτων ὄντων ἐγένοντο διάφοροι ὑποθέσεις· τινὲς μὲν ὑπέθεσαν, ὅτι, ἐπειδὴ ταῦτα ἐμφανίζονται συνήθως κατόπιν ἀφθόνου δρόσου, τὸ νῆμά των ἀναμιγνυόμενον μετ' αὐτῆς ἀνηρπάζετο δι' ἀποτόμου τινος ἐξατμίσεως. Ἕτεροι φυσιοδίφαι ἀνεκάλυψαν ὅτι οἱ μικροὶ οὗτοι ἀεροπόροι θέτουσιν εἰς ἐνέργειαν τοὺς νόμους τῆς ἠλεκτρικῆς, ὅτι τὸ νῆμα αὐτῶν, ὂν ἀρνητικῆς ἠλεκτρικῆς, ἀπωθεῖτο φυσικῶς ὑπὸ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ προσειλκύετο ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων· αἱ ὑποθέσεις ὅμως αὗται εἰσὶν ἀναπόδεικτοι.

Πολλὰ ἐλαφρὰ σπέρματα φυτῶν κοσμοῦνται ὑπὸ θυσάνων ἢ μεμβρανωδῶν πτερυγίων ὅπως εὐχερέστερον παρασύρωνται ὑπὸ τῶν ῥευμάτων τοῦ ἀέρος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς πλείστους καρποὺς φυτῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *συνθέτων* ὑπέρκειται θύσανος (ὁ καλούμενος *πάππος*) ἢ λεπτόταται τρίχες κυκληδὸν ἐν εἴδει ἀλεξιπτώτου, ὅπερ ἀνυψοῦται καὶ ὑπὸ τῆς ἐλαχίστης πνοῆς τοῦ ζεφύρου· διὰ τοῦ ἐναερίου δὲ τούτου σκάφους τὸ σπέρμα διανύει μεγάλας ἀποστάσεις· διὰ τῆς ἐλαχίστης αὔρας μεταφυτεύεται ἐκ τῶν κοιλάδων εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων· ἐὰν δ' ἐγερθῇ θύελλα, τὸ ἐλαφρὸν ἀλεξίπτωτον, ἀναμιγνυόμενον μὲ τὰ θυελλώδη νέφη, διαπερᾷ τὰς θαλάσσας καὶ καταπίπτει ἐπὶ ἀγνώστου ἀκτῆς. Τὴν τοιαύτην διὰ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ῥευμάτων μεταφορὰν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον περίεργον γεγονός. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀ-

Digitized by Google

πεστάλη ἐκ τοῦ Καναδᾶ εἰς Ἀγγλίαν δέρμα πτηνοῦ περιειλιγμένον ἐντὸς τοῦ φυλλώματος φυτοῦ τινος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Συνθέτων· μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ φυλλώματος ὡς ἀχρήστου, ὁ καρπὸς τοῦ φυτοῦ τούτου φέρων ἐπ' αὐτοῦ πάππον διεσπάρη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου εἰς τὰ πέριξ, καὶ βαθμηδὸν διεδόθη οὐ μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, διαβὰς τὴν Μάγχην· ὥστε τὴν σήμερον τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, *Ἠριγέρων ὁ Καναδῖνος*, ἐπολλαπλασιάσθη ἐν Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην· εἶναι δὲ φυτὸν δυσειδές, κοινότατον παρὰ τοὺς σιδηροδρόμους καὶ τὰ ἀκαλλιέργητα ἀμμώδη ἐδάφη.

Δι' ἀναλόγου τινὸς περιστάσεως ὁ ἡμέτερος *Σκόλυμος*, μεταφερθείς, ἀγνοεῖται πῶς, εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν πλημμυρεῖ ἤδη τὰς εὐρείας πεδιάδας τοῦ Πλάτα. Ἀλλ' ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη τῶν ἐπιβλαβῶν φυτῶν μεταξὺ τοῦ Παλαιοῦ καὶ Νέου Κόσμου δὲν περιορίζεται ἕως ἐδῶ. Ἐὰν αἱ ἡμέτεραι *Ἀγρώστεις* καὶ *Κνίδαι* λυμαίνονται τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς κήπους τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, εἰς ἀντάλλαγμα προῆλθον ἐκ τοῦ Πλάτα αἱ *ἀπερίναι* καί τινα εἴδη *ἀμαράντων*, ἀληθεῖς μάστιγες τῶν ἀμπελώνων τῆς Μεσημβρινῆς Εὐρώπης.

Ἐνῷ οἱ καρποὶ τῶν *Ἀκανθῶν*, τῶν *Τραγοπωγώνων*, τῶν *Κυνάρων*, τῶν *Εὐπατορίων* καὶ τῶν *Νάρδων* γίνονται παίγνιον τῶν ἀνέμων ἕνεκα τοῦ πάππου, ὅστις κυκλοῖ αὐτούς, οἱ καρποὶ τῆς *Πίτυος*, τῆς *Ἐλάτης*, τῆς *Πτελέας* καὶ τοῦ *Σφενδάμου* εἰσὶν ἐφωδιασμένοι ὑπὸ μιᾶς ἢ δύο πτερύγων, δι' ὧν διατρέχουσιν εὐρείας ἐκτάσεις· οἱ τῆς *Φιλύρας* κατέχουσι τὴν ἐσχατιὰν ποδίσκου, φέροντος καὶ τούτου κατὰ μῆκος λεπτὸν φύλλον καλούμενον μετάφυλλον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ καρποὶ αὐτῆς περιδινούμενοι ἐν τῷ ἀέρι πίπτουσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ παρὰ τὰς ὁδούς. Εἰς ὅλα δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος φυτὰ τὰ σπέρματα εἰσὶν ἡνωμένα μετὰ τοῦ καρποῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἀπ' εὐθείας γίνεται ἡ διασπορά. Ἀλλ' εἰσὶ καὶ φυτά, ὧν ὁ καρπὸς διαρρήγνυται, καὶ τοιαῦτα εἰσὶ πλεῖστα, ἐν οἷς ἡ *Ἀσκληπιάς*, ἡ *Ἰτέα* καὶ ἡ *Αἴγειρος*· εἰς τὰ δύο μάλιστα τελευταῖα, ὄντα κοινότατα φυτά, εὐκόλως παρατηροῦμεν τὸ πτερύγιον τῶν σπερμάτων των.

Τὰ ζῷα καὶ ἰδίως τὰ πτηνὰ οὐκ ὀλίγον συντελοῦσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν φυτῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς· καί ποτε μὲν Χλωρίς τις ἁρπάσασα διὰ τοῦ ῥάμφους της *κεράσιον* ἔκ τινος δένδρου τῆς πεδιάδος εἰσδύει εἰς τὸ δάσος, ἀλλὰ πτοηθεῖσα ἔκ τυχαίας τινὸς αἰτίας, ἀφίνει τὸν καρπὸν νὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· ἄλλοτε δὲ Κίχλη, νύξασα καρπὸν *ἰξοῦ*, μεταφέρει αὐτὸν ἐπί τινος δένδρου, τὸ δὲ μικρὸν καὶ γλοιῶδες σφαιρίον προσκολλώμενον ἐπὶ τοῦ κλάδου διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμβρύων του. Ἄλλοτε πάλιν οἱ κεχρωματισμένοι καρποὶ τῆς *Ἀκτῆς*, τοῦ *Κισσοῦ* ἢ τῆς *Ἀρκεύθου* προκαλοῦσι τὴν ἀδδηφαγίαν πτηνῶν τινων, ἅτινα ἐναποθέτουσι τὴν λείαν των, ἐστερημένην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῆς πολτώδους αὐτῆς ὕλης, ἐπὶ τῶν τοίχων ἀρχαίου τινὸς φρουρίου· τούτου ἕνεκα συνηθέστατα ἀπαντῶμεν ἐρείπια ἐστεμμένα ὑπὸ φυλλώματος ἀκτῆς, κισσοῦ ἢ ἀρκεύθου. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ Κόρακες, οἱ Κολοιοὶ καὶ αἱ Κίσσαι κρύπτουσι πολλάκις καρποὺς ἢ τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἰδίως ὅμως οἱ Σκίουροι, οἱ Μυωξοί, οἱ Ἀρουραῖοι Μῦς καὶ οἱ χερσαῖοι Ἐχῖνοι κρύπτουσιν ὑπὸ τὴν γῆν τὰς ἐκ *λεπτοκαρύων*, *βαλάνων* ἢ *σίτου* προμηθείας των.

Συνηθέστερον τὰ ζῷα δὲν διαδίδουσιν ἀπ' εὐθείας τὰ σπέρματα τῶν φυτῶν, ἀλλὰ καταβροχθίζουσιν ὡς τροφὴν τοὺς καρπούς, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα σπέρματα, προφυλαττόμενα ὑπὸ τοῦ χιτῶνός των ἢ ὑπό τινος πυρῆνος, οὐδεμίαν ὑφίστανται ἀλλοίωσιν ἐν τῷ πεπτικῷ σωλῆνι, ἐξερχόμενα δὲ ὡς περιττώματα πίπτουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους περιβεβλημμένα ὑπὸ λιπάσματος λίαν χρησίμου πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἐμβρύων των. Εἰς τὴν νῆσον Ἰαύαν εἶδός τι Μοσχογαλῆς καταβροχθίζει μετ' ἀπληστίας τοὺς καρποὺς τῆς *κοφφέας*, καὶ τρεφομένη ὑπὸ τῆς πολτώδους αὐτῶν ὕλης ἀποβάλλει ὡς περιττώματα τὰ δύο ἐν αὐτοῖς περικλειόμενα σπέρματα, οἱ δὲ οὕτως ἀποβαλλόμενοι πυρῆνες τοῦ καφφέ, ὄντες ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτέρας πρὸς βλάστησιν περιστάσεις, εἰσὶν ἐπιζήτητοι ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Ἰαύας καὶ συλλέγονται παρ' αὐτῶν μετὰ προσοχῆς καθ' ὅλα τὰ προσιτὰ μέρη. Εἰς τὴν νῆσον Κεϋλάνην φαίνεται ὅτι ὑπάρχει εἶδος κίχλης, ἥτις τρέφεται μὲ τοὺς καρποὺς τοῦ *κιναμώμου* καὶ διαδίδει τὰ σπέρματα αὐτοῦ εἰς πλεῖστα μέρη. Εἰς πολλὰς δὲ Μαλαϊκὰς νήσους οἱ Ὁλλανδοὶ εἶχον καταστρέψει τὰ φυτὰ τοῦ *μοσχοκαρύου* ὅπως συγκεντρώσωσι τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν εἰς μίαν μόνην, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐκθέσεις περιηγητῶν, αἱ περιστεραί, τρεφόμεναι διὰ τοῦ καρποῦ αὐτῶν, ἐπανέφερον τὸ φυτὸν σχεδὸν πανταχοῦ, ὅθεν εἶχεν ἐκριζωθῆ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος πολλάκις συνετέλεσεν, ὁτὲ μὲν ἑκουσίως ὁτὲ δὲ καὶ ἀκουσίως, πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων ἢ καὶ βλαβερῶν φυτῶν.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τῶν *δημητριακῶν*, ἥτις συνώδευε τοὺς ἡμετέρους προπάτορας ἀπὸ τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Ἀσίας, παρηκολουθεῖτο, δίκην ἐφεδρείας, ἀπὸ στίφη λωποδυτῶν, οὓς καὶ σήμερον ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς σιτοφόρους ἀγροὺς μας ὡς κάκιστα χόρτα. Τινὰ τῶν ἀσιατικῶν τούτων φυτῶν, ἅτινα λαθραίως εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀποτελοῦσι τὰ ὡραιότερα εἴδη τῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγροῖς φυτῶν, ὡς ἐν παραδείγματι ὁ *Ἄδωνις*, ὁ *Κύανος*, ὁ *Μήκων*, ἡ *Ῥοιάς*, ἡ *Λυχνίς*, ὁ *Δελφινίσκος* καὶ *Λιναρία ἡ κοινή*. Ἕτερα φυτὰ παρηκολούθησαν τὰς

Digitized by Google

Μογγολικὰς ὀρδὰς, αἵτινες κατὰ τὸν Μεσαιῶνα εἰσήλασαν μέχρι τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἐν Οὐγγαρίᾳ, Μοραυΐᾳ, Βοεμίᾳ καὶ Καρνιόλῳ ἀπαντῶνται φυτὰ καταγόμενα ἀπὸ τὰς στέππας τῆς Μογγολίας. Οἱ Ἀθίγγανοι, καταγόμενοι ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, μετέφερον τὸ *στραμώνιον*, φυτὸν δηλητηριῶδες ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Στρυχνοειδῶν· οἱ Κοζάκοι μετέφερον ἀπὸ τὰς στέππας τῆς Νοτίου Ῥωσσίας πολλὰ εἴδη φυτῶν ἀγνώστων ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ πρὸ τῶν πολέμων τοῦ 1814 καὶ 1815. Ὅταν ὁ Ἰνδὸς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς συναντήσῃ καθ' ὁδὸν τὸ *ἀρνόγλωσσον* ἀποκαλεῖ αὐτὸ ἴχνος τοῦ ποδὸς τῶν Λευκῶν, οἵτινες πράγματι τὸ μετέφερον εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Ἤπειρον. Φυτόν τι ἐκ τῶν Ἑλλοβοκάρπων, ἐκ τοῦ γένους *Λάθυρος*, ὅπερ φύεται καὶ νῦν ἐν Γροελανδίᾳ, μᾶς παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ τὰ νῦν κατεψυγμένη αὕτη χώρα κατῳκήθη ἄλλοτε ὑπὸ Νορβηγῶν. Εἰς δὲ τὰς πεδιάδας τῆς Γαλλίας μετὰ τὸν τελευταῖον Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ἀνεφύησαν 100 περίπου εἴδη αὐτοφυῶν φυτῶν, ὧν τὰ σπέρματα ἐνυπῆρχον ἐν τῇ ἱπποφορβῇ, ἥτις ἀπεστέλλετο ἐξ Ἀλγερίας διὰ τὸ ἱππικὸν τῶν Γάλλων, ἢ ἀπὸ τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας διὰ τὸν Πρωσσικὸν στρατόν. Πολλάκις τὰ σπέρματα τῶν φυτῶν συνταξειδεύουσι μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων, ἅτινα ἀποστέλλλονται ἀπὸ ξένας χώρας· καὶ ἐν παραδείγματι ἀναφέρομεν, ὅτι εἰς μικρόν τινα λιμένα τῆς Γαλλίας πλησίον τοῦ Μονπελλιέ, ἔνθα σήμερον πλύνονται καὶ ἀποξηραίνονται τὰ μαλλία τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, τῆς Βεσαραβίας, τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Βουένος Ἄϋρες, παρήχθη μικρὰ ἀποικία 400 περίπου διαφόρων εἰδῶν φυτῶν, ὧν τὰ σπέρματα ἦσαν προσκεκολλημένα εἰς τοὺς πόκους τῶν προβάτων.

Ὁπόσα ἐκ τῶν τοιούτων σπερμάτων ἀποξηραίνονται ἐν τῷ ἀέρι ἢ σήπονται ἐν τοῖς ὕδασιν ἢ κατατρώγονται ὑπὸ τῶν ζώων! μολαταῦτα ἱκανὸς τούτων ἀριθμὸς, διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον, διατηρεῖται σῶος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ μέχρι τινος εἰσδύει ἐντὸς αὐτοῦ. Ἡ φύσις ἐξησφάλισε τὴν διαιώνισιν τῶν διαφόρων φυτικῶν εἰδῶν διὰ τῆς πληθύος τῶν σπερμάτων των, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι λίαν δυσανάλογος πρὸς τὰ μέλλοντα νὰ βλαστήσωσιν ἄτομα. Πρόχειρον πρὸς τοῦτο παράδειγμα ἔχομεν τὴν *ὑπνοποιὸν Μήκωνα*, ἧς τινος ἡ κωδία ἐγκλείει τοσαῦτα σπέρματα, ὅσα ἤθελον ἐπαρκέσει ὅπως καλύψωσιν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ὑπὸ μηκώνων, ἐὰν ὅλα τὰ σπέρματα ἐβλάστανον ἐπί τινα κατὰ διαδοχὴν ἔτη.

Ἡ ποσότης τοῦ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὑπάρχοντος ὕδατος ὑπελογίσθη εἰς 30 δισεκατομμύρια γαλλικῶν χιλιογράμμων (1 γαλλ. χ.=312 δράμια τῆς ὀκᾶς.)

ΤΑ ΕΝ ΟΙΚΩ, ΜΗ ΕΝ ΔΗΜΩ,

Πόσον ἀθετεῖται παρ' ἡμῖν τὸ σοφὸν τοῦτο παράγγελμα, θὰ τὸ δείξουν τὰ κατωτέρω παραδείγματα.

Γίνεταί τις ἀρραβών· συνάπτεταί τις γάμος· εὐθὺς αἱ ἐφημερίδες μας, μικραὶ καὶ μεγάλαι, τὸ διασαλπίζουσι στεντορείᾳ τῇ φωνῇ: ὁ ἐράσμιος κύριος δεῖνα ἠρραβωνίσθη ἢ ἐστεφανώθη τὴν χαριεστάτην ἢ χαριτόβρυτον κυρίαν δεῖνα κλπ. Ἀλλὰ τί διαφέρει τὸ δημόσιον, ἂν ὁ δεῖνα 'πῆρε τὴν δεῖνα; ἂς τὸ 'ξεύρουν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, καὶ μόνον τοῦτοι πρέπει νὰ τὸ 'ξεύρουν.

Συνέρχεται παρά τινι συναναστροφὴ ἐξ οἰκείων καὶ φίλων ἢ ἁπλῶν γνωρίμων. Νέοι τινὲς ἢ νέαι ἐπιδεικνύουσι τὴν ὁποίαν δι' ἰδίας σπουδῆς ἀπέκτησαν ἱκανότητα περὶ τὴν ὀργανικὴν ἢ φωνητικὴν μουσικήν· εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν ἐφημερίδες τινὲς διακηρύττουσιν: ἡ χαριεστάτη δεῖνα τοῦ δεῖνος κατέθελξε τὸ ἀκροατήριον διὰ τῆς λιγυρᾶς ᾠδῆς της ἢ ἐντέχνως καὶ ἐναρμονίως κρούσασα τὸ κύμβαλον. Ἀλλὰ τί διαφέρει τὸ δημόσιον, ἂν ἡ δεῖνα νεᾶνις παίζει καλὰ τὸ κύμβαλον, ἢ ἂν τραγουδεῖ ὡραῖα; Ἂς ἦνε διὰ λογαριασμὸν αὐτῆς καὶ τῶν γονέων της καὶ ἐκείνου, ὅστις θὰ τὴν πάρῃ ποτὲ σύντροφον. Ἂν ταῦτα λέγονται πρὸς σύστασιν τῆς νεάνιδος ὡς προτερήματα, διὰ τί νὰ μὴ λέγωνται καὶ ἄλλα πολὺ ἀναγκαιότερα διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἔτι ἀσυμπαγοῦς καὶ τῶν πρώτων καὶ ἁπλουστάτων στοιχείων δεομένης κοινωνίας μας; Ἀλλὰ *τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ*· πλὴν καλὸν οὔτε κακὸν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ πρέπει νὰ λέγηται ἔξω· πάλιν ἐὰν οἱ γονεῖς αὐτοὶ θέλουν νὰ συστήσουν τὰ τέκνα των ὡς χαυιάρι ἢ αὐγοτάριχον.

Γίνονται αἱ ἐξετάσεις τῶν γυμνασίων καὶ τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων σχολείων. Εὐθὺς δημοσιεύεται μακρὸς ὀνομαστικὸς κατάλογος ἀριστευσάντων, βραβευθέντων, ἐπαινεθέντων κλπ. Ταῦτα δὲ πάντα γίνονται πρὸς θεραπείαν τῆς φιλοτιμίας τῆς νεολαίας. Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον εἶνε μία μεγάλη οἰκία, τῆς ὁποίας προϊστάμενοι μὲν οἱ διδάσκαλοι, μέλη δὲ κηδεμονευόμενα οἱ μαθηταί. Ὅ,τι λοιπὸν συμβαίνει ἐν αὐτῷ, μόνοι οἱ ἐντὸς πρέπει νὰ τὸ 'ξεύρωσιν, ἐκ δὲ τῶν ἐκτὸς μόνοι οἱ γονεῖς καὶ ἡ προϊσταμένη ἀρχή· ὁ δὲ λοιπὸς κόσμος οὔτε πρέπει οὔτε δικαίωμα ἔχει νὰ τὸ μάθῃ. Οὕτω πρόωρα καὶ ἄκαιρα ἐγκωμιάζοντες τοὺς παῖδάς μας, τοὺς καθιστῶμεν ἔνθεν μὲν μικροφιλοτίμους, κενοσπούδους, οἰηματίας καὶ τυφομανεῖς, ἔνθεν δ' αὐθάδεις, προπετεῖς, ἀναισχύντους. Οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψό-

Digitized by Google

γοι καὶ αἱ ἐπιτιμήσεις πρέπει νὰ γείνωνται ἄνευ βοῆς καὶ κρότου καὶ ὄχι ὁμοίως πρὸς πάντας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἑκάστου χαρακτῆρα. Τὸ ἄτοπον ἐπιτείνεται, ἂν αἱ ἐγκωμιαζόμεναι καὶ διαβοώμεναι εἶνε νεάνιδες.

Ἀντίθετον τούτου συμβαίνει, ὅταν πολλοὶ γονεῖς παρόντων φίλων καὶ γνωρίμων εἰς ἐπήκοον τῶν τέκνων των ἐκθέτουσι τὰς σοφὰς περὶ τῆς Βουλῆς, περὶ τῆς κυβερνήσεως, περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, περὶ καὶ περὶ... σκέψεις καὶ κρίσεις των, ἢ τὰς περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προσώπου ἐπικρίσεις καὶ κατακρίσεις των. Οὕτως ἔνθεν μὲν περισπῶσι πρόωρα τὴν προσοχὴν τῶν τέκνων των εἰς ἄκαιρα πράγματα, ἔνθεν δ' ἐμφυτεύουσιν εἰς τὰς ἁπαλὰς καρδίας των τὰ ἴδια πάθη καὶ κακίας. Ἀλλ' οὕτω δὲν ἀνατρέφονται χρηστοὶ καὶ ἐμβριθεῖς πολῖται.

Δ. Ι. Μαυροφρυδης.[1]

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Ἰούνιος.

Ὁ πλανήτης Ζεύς, ὅστις ἔκπαλαι γνωστὸς ἐπικοσμεῖ τὸν ἀστερόεντα οὐρανόν, φθάνει περὶ τὰς 20 Ἰουνίου εἰς *ἀντίθεσιν* πρὸς τὸν Ἥλιον, ἵσταται εἶτα οὕτω καταντικρὺ αὐτοῦ, φεγγοβολεῖ περὶ μέσας νύκτας ἀκριβῶς πρὸς μεσημβρίαν καὶ εἶνε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον πλησιέστατος τῇ γῇ, τούτου δ' ἕνεκεν ἡ λαμπηδὼν αὐτοῦ τότε μεγίστη.

Ὁ Ζεύς, ὁ μέγιστος πάντων τῶν πλανητῶν, εἶνε εἷς τῶν ἐκπρεπεστέρων ἐν τῷ ἡλιακῷ συστήματι. Εἰ καὶ διὰ ψιλῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶται ὡς στιγμὴ μικρά, ὑπερβάλλει δ' ὅμως τὴν ἡμετέραν σφαῖραν 1300ἀκις κατὰ τὸ μέγεθος καὶ 343ἀκις κατὰ τὸ βάρος. Ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ διάμετρος εἶνε 19000 μιλίων, ἐνῷ ἡ τῆς Γῆς 1700. Καίπερ δ' οὕτω τεράστιος μεγέθει, φαίνεται ἡμῖν τόσῳ μικρὸς ἕνεκα τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀφ' ἡμῖν ἀποστάσεως, ἥτις τὸ ἔτος τοῦτο περὶ τὰς 20 Ἰουνίου—ὅτε, ὡς ἐρρέθη, ὁ πλανήτης ἵσταται πλησιέστατα ἡμῶν—εἶνε 15 ὅλα ἑκατομμύρια μιλίων· ἄρα τετράκις πλέον ἢ ἡ ἀπόστασις τῆς Γῆς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου. Περιγράφει δ' ὁ Ζεὺς περὶ τὸν Ἥλιον τροχιὰν μικρὸν κύκλου παραλλάσσουσαν· ἡ δὲ καθόλου ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου εἶνε 104 ἑκατομμύρια μιλίων. Τοῦτον δὲ τὸν δρόμον διαπεραίνει ἐν 11 ἔτεσι, 318 ἡμέραις καὶ 20 ὥραις, διατρέχων καθ' ἕκαστον δευτερόλεπτον διάστημα σχεδὸν $1\frac{3}{4}$ μιλίου, ἐνῷ ἡ τῆς Γῆς ταχύτης περὶ τὸν Ἥλιον εἶνε 4 μιλίων κατὰ δευτερόλεπτον.

Ὁρώμενος ὁ πλανήτης διὰ τηλεσκοπίου φαίνεται ὡς δίσκος μετὰ σκοτεινῶν ταινιῶν καὶ δορυφορεῖται ὑπὸ 4 ἀστέρων, οἵτινες κεῖνται παρ' ἀλλήλους εἰς εὐθεῖαν γραμμήν. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι οἱ 4 οὗτοι ἀστερίσκοι μεταλλάττουσι τὴν θέσιν των ἱκανῶς ταχέως καὶ ἕπονται τῷ Διῒ κατὰ τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ πορείαν αὐτοῦ ὡς δορυφόροι, ὅπως τῇ ἡμετέρᾳ σφαίρᾳ ἕπεται ἡ Σελήνη. Ἀνεκαλύφθησαν δὲ ὅτε ἐφευρέθη τὸ τηλεσκόπιον, διότι ψιλοῖς ὄμμασιν οὐδένα τούτων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν· καὶ δὴ πρῶτος ὁ Γαλιλαῖος εἶδε τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς ἐν ἔτει 1610 Ἰανουαρ. 7. Ὑπερβάλλουσι δὲ αἱ σελῆναι αὗται τὴν τῆς Γῆς πολὺ κατὰ τὸ μέγεθος· ἰδίως ὁμολογεῖται τοῦτο περὶ τῶν τριῶν σεληνῶν τοῦ Διός, ὧν ἡ διάμετρος εἶνε 750 μιλίων, ἐνῷ ἡ τῆς Σελήνης τῆς γηΐνης σφαίρας εἶνε μιλίων 468.

Ὡς ἤδη παρετηρήθη, διακρίνομεν τῇ βοηθείᾳ τηλεσκοπίου σκοτεινὰς ταινίας ἐπὶ τοῦ δίσκου τοῦ Διός· αὗταί εἰσιν εὐματάβλητοι, νῦν μὲν ἀμαυρότεραι καὶ εὐρύτεραι, νῦν δὲ φαεινότεραι καὶ λεπτότεραι. Ἄρα δὲν δύνανται νὰ ὦσι μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ Διός, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰκότως εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτοῦ· καὶ δύναταί τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ταύτας πρὸς τὰ ἡμέτερα νέφη. Ἐάν τις καθ' ὡρισμένον τινὰ χρόνον ἀποβλέψῃ μετὰ προσοχῆς ἐπί τι ἀμαυρὸν σημεῖον ταινίας τινός, π. χ. ἔν τινι σημείῳ κειμένῳ ἐν μέσῳ τοῦ δίσκου τοῦ Διός, βλέπει ὅτι τοῦτο μετὰ μίαν ὥραν πλησιάζει ἱκανῶς πρὸς τὸ ἄκρον τῆς περιφερείας τοῦ δίσκου καὶ μετὰ πάροδον 9 ὡρῶν καὶ 55 λεπτῶν ἀναφαίνεται αὖθις ἐν μέσῳ τοῦ δίσκου. Ταύτην τὴν μετάθεσιν τῆς κηλῖδος καὶ τὴν κανονικὴν ταύτης ἐπάνοδον μετὰ πάροδον 9 ὡρῶν καὶ 55 λεπτῶν παρατηρεῖ τις ἐπανειλημμένως· καὶ ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι ὁ Ζεὺς φέρεται κύκλῳ τοῦ ἄξονος αὐτοῦ ἐν 9 ὥραις καὶ 55′. Ὥστε ἐνῷ παρ' ἡμῖν ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἶνε 24 ὡρῶν, εἰς τὸν μέγαν Δία δὲν εἶνε οὔτε 10 ὡρῶν. Ἐκτὸς τῆς κοινῇ μετὰ τοῦ Διὸς περιστροφικῆς κινήσεως δεικνύουσιν αἱ κηλῖδες τοῦ Διὸς ἐνίοτε καὶ ἰδίας κινήσεις ἀληθοῦς μεταβολῆς τῆς θέσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῆς τοῦ πλανήτου· δῆλόν ἐστιν ὅτι τοιαῦται μεταβολαί, ἐὰν τὰς κηλῖδας ὑποθέσωμεν ὡς εἴδη νεφῶν, σημαίνουσι ῥεύματα ἀέρος, συμβαίνοντα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ Διός, ἀνάλογα πρὸς τὰ ἡμέτερα ῥεύματα. Εὑρέθη προσέτι διὰ παρατηρήσεως ὅτι ἡ ταχύτης τῆς κινήσεως ἐκείνων τῶν κηλίδων εἶνε ἐνίοτε πλέον τῶν 200 ποδῶν κατὰ δευτερόλεπτον, τῶν δὲ ἡμετέρων λυσσομανῶν ῥευμάτων τοῦ ἀέρος ἡ ταχύτης εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ 120 ποδῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι ἐπὶ τοῦ Διὸς συμβαίνουσι ῥεύματα μείζονος σφοδρότητος ἢ τὸ ἰσχυρότατον παρ' ἡμῖν ῥεῦμα.

Π. Κ.

Ἡ πυρῖτις ἀνεκαλύφθη ὑπὸ μοναχοῦ τινος ἐν Κολωνίᾳ ἐν ἔτει 1336.

1. Φιλίστωρ.

Digitized by Google

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Νουθεσία.
('Αραβικόν.)

'Εκ τῆς παραδόσεως μανθάνομεν, ὅτι παρουσιάσθη ποτέ τις πρὸ τοῦ ἰμάμη Τζεφὰρ, τοῦ ἐπικαλουμένου *δικαίου* (εἰρήνη αὐτῷ!) καὶ τῷ εἶπε:—Δός μοι νουθεσίαν τινα. Ὁ δὲ Τζεφὰρ ἀπεκρίνατο αὐτῷ:—'Αφ' οὗ ὁ Θεὸς, ὁ Ὕψιστος, παρέχῃ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν καθημερινὴν τροφὴν, ἵνα τί λυπεῖ; 'Αφ' οὗ αὐτὸς ὁ Θεὸς διανέμῃ ἑκάστῳ τὴν τροφὴν ταύτην, ἵνα τί εἶ ἄπληστος; 'Αφ' οὗ πᾶς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ὀφείλῃ δοῦναι λόγον τῶν ἑαυτοῦ ἔργων, ἵνα τί συναθροίζεις πλούτη; 'Αφ' οὗ τὰ δῶρα, ἅτινα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ διαχέεις, εὑρήσωσι τὴν ἀνταμοιβὴν αὐτῶν παρὰ τῷ Θεῷ, ἵνα τί φιλάργυρος εἶ; 'Αφ' οὗ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ αἰωνίου πυρὸς κολάζῃ, ἵνα τί ἀρνεῖσαι ὑπακοὴν τῷ Θεῷ; 'Αφ' οὗ βέβαιος ὁ θάνατος, ἵνα τί ἐπιθυμεῖς; 'Αφ' οὗ τὰ πάντα τὸ τοῦ Θεοῦ ὄμμα ὁρᾷ, ἵνα τί εἰς δόλους καὶ ἀπάτας προςφεύγεις; 'Αφ' οὗ ἐχθρός σοί ἐστιν ὁ Σατανᾶς, ἵνα τί οὐ φεύγεις αὐτόν; 'Αφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι πάντες ὀφείλουσι διὰ τοῦ *Σιράτ*[1] διελθεῖν, ἵνα τί ἀλαζονεύεις καὶ κενοδοξεῖς; 'Αφ' οὗ τὰ πάντα ἄνωθεν ἐστὶ γεγραμμένα, ἵνα τί θλίψις καταλαμβάνει σε; 'Αφ' οὗ φθαρτὸς ὁ κόσμος οὗτος, ἵνα τί ἡ καρδία σου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον προςκολλᾶται;

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Πάντοτε παρετήρησα ὅτι αἱ γυναῖκες φύσει εἶνε φιλόδοξοι· διὸ σύζυγος, νέος μὲν καὶ ὡραῖος, ἀλλ' ἀσήμαντος, δὲν δύναται νὰ ἀρέσῃ αὐταῖς ἐπὶ πολὺ, τοὐναντίον δὲ γέρων σύζυγος θὰ λάβῃ τὸ ἡδύτατον τῶν μειδιαμάτων αὐτῶν, ἂν ἡ τύχη ἢ ἡ δόξα στέψωσι τὰς λευκὰς αὐτοῦ τρίχας. Ὅτε δὲ ὁ ἔρως συνυπάρχει μετὰ τῆς ἐλλόγου ταύτης φιλοδοξίας, τότε ἡ γυνὴ εἶνε καθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα τῆς λέξεως τὸ ἀληθὲς ἡμῶν ἥμισυ, διότι ζῇ τις, σκέπτεται, ὀνειροπολεῖ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ μετ' ἄλλου ὄντος, μεθ' οὗ οὕτως εἰπεῖν συνταυτίζεται καὶ ἀποτελεῖ ἓν σύνολον. (Ε. Λαβουλαί).

⁂ Ὅστις δὲν ἐκοπίασεν ἐν τῷ βίῳ του, ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἐν τῇ πάλῃ κατὰ τῶν δυσχερειῶν τοῦ βίου ἀναπτύσσεται ἡ θέλησις καὶ ἡ σύνεσις τῆς καρδίας.

1. Γέφυρα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἄδου, κατὰ τὰς μουσουλμανικὰς δοξασίας, λεπτοτέρα τριχὸς καὶ ὀξυτέρα ξυροῦ, δι' ἧς πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ὀφείλουσι νὰ διαβῶσι καὶ αἱ μὲν τῶν δικαίων εὐχερῶς καὶ ἀπόνως διὰ ταύτης περαιωθήσονται εἰς τὸν παράδεισον, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ὀλισθαίνουσαι κρημνισθήσονται εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ Ἄδου. Τοιαύτην γέφυραν ἐν Ἄδου (τὸ τρίχινο γιοφύρι) ἀναφέρουσι καὶ αἱ ἡμέτεραι δημοτικαὶ παραδόσεις. Σ. τ. Δ.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

«'Εψὲς ὁ ἥλιος ἔδυνε 'ς τὴν ἅγια μου πατρίδα
κ' ἕνα τοῦ 'δῶκαν φίλημα σὲ θλιβερὴν ἀχτῖδα
νὰ μοῦ τὸ φέρ' ἐμένα.
Θέλω νὰ ἰδῶ τὴ μάνα μου, τ' ἀδέρφια μ' νὰ φιλήσω,
στὸν τάφο τοῦ πατέρα μου θέλω νὰ προσκυνήσω,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Μικρὸ μικρὸ μ' ὠρφάνεψε ἡ ἀλύπητή μου μοῖρα,
μικρὸ μικρὸ τῆς ξενητειᾶς τὸ μονοπάτι 'πῆρα,
μὲ χείλη πικραμένα·
μὰ τώρα πιὰ τὰ 'χόρτασα τῆς ξενητειᾶς τὰ κάλλη,
ἂν ἦναι καὶ παράδεισος, θὰ τὴν ἀφήσω πάλι,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Μικρὸ χελιδωνάκι μου, γιὰ μιὰ σταλίτσα στάσου·
γιὰ μιὰ σταλιὰ λυπήσου με καὶ δύσ' με τὰ φτερά σου
τὰ λεφτοκαμωμένα!
Θέλω τὸ δύστυχο κ' ἐγὼ στὸ σπῆτί μας νὰ πάγω,
θέλω στῆς μάνας τὸ πλευρὸ λίγο ψωμὶ νὰ φάγω,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

'Ανδρειωμένα μου βουνὰ, γιὰ λίγο χαμηλῶστε,
γιὰ λίγο λίγο κλίνετε, λίγη βοήθεια δόστε
σὲ πόδια κουρασμένα!
'Πεθύμησα νὰ στολισθῶ μὲ γιορτερὸ στολίδι
νὰ πάγω στὴν πατρίδα μου, στ' ἀγαπητὸ ταξεῖδι,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Φύσα, κοσμογυρίστρια, χαριτωμένη μ' αὔρα·
κι' ἂν 'δῇς μιὰ μάν' αὐτοῦ ποῦ πᾶς, βαμμένη μέσ' στὰ μαῦρα,
μὲ μάτια δακρυσμένα,
μ' ἕνα κρυφό σου φίλημα ψιθύρισε στ' αὐτί της
πηγαίνω πιὰ νὰ τὴν ἰδῶ, τ' ἀγαπητὸ παιδί της,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Καὶ σεῖς ποῦ μεγαλώσατε στὸν κόρφο τῆς μητέρας,
ἐσεῖς, ποῦ δὲν σᾶς ἔφαγε τῆς ξενητειᾶς ἀγέρας,
καθὼς μὲ τρώγ' ἐμένα,
μὴ μοῦ κακοκαρδίσετε, σὰν κλαίγω τὸν καϋμό μου,
καὶ ψάλλω στὴν πατρίδα σας σὲ κάθε στεναγμό μου,
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Γ. Μ. Βιζυηνός.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὅρκος ἐφήβων 'Αθηναίων.

Οἱ ἔφηβοι τῶν 'Αθηναίων ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον τοῦ πολίτου ὅρκον: «Οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἱερὰ, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχήσω. 'Αμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν. Τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάσσω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὅσην ἂν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων, καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἱδρυμένοις πείσομαι, καὶ οὕς τινας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἱδρύσηται ὁμοφρόνως. Καὶ ἄν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς, ἢ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω. Ἵστορες θεοὶ τούτων, Ἄγλαυρος, 'Ενυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θαλλὼ, Αὐξὼ, Ἡγεμόνη.»

Πανεπιστήμια τῆς 'Ιταλίας.

Ἡ 'Ιταλία ἔχει 17 πανεπιστήμια διατηρούμενα δαπάνῃ τοῦ κράτους, τέσσαρα ἐλεύθερα πανεπιστήμια διατηρούμενα ἀναλώμασι τῶν οἰκείων δήμων καὶ ἓν ἀκαδημαϊκὸν 'Ινστιτοῦτον

Digitized by Google

διατηρούμενον δαπάνῃ τῶν ἐπαρχιῶν. Τὰ 17 δημόσια πανεπιστήμια εἶναι ἐν Τορίνῳ, Γενούῃ, Καλιάρῃ, Σασσάρῃ, Παβίᾳ, Παταυΐῳ, Πάρμᾳ, Μοδένῃ, Βολωνίᾳ, Σιέννῃ, Πίζῃ, Μακεράτοις, Ῥώμῃ, Νεαπόλει, Πανόρμῳ, Κατάνῃ καὶ Μεσσήνῃ. Ἐλεύθερα πανεπιστήμια εἶναι τὰ τῆς Περουγίας, τοῦ Οὐρβίνου, τοῦ Καμερίνου καὶ τῆς Φερράρας. Τὸ ἀκαδημαϊκὸν Ἰνστιτοῦτον ὑπάρχει ἐν Φλωρεντίᾳ.

Βιβλιοθῆκαι τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανεπιστημίου περιέχει 115,000 τευχῶν καὶ 40,000 πινάκων. Ἡ τοῦ πανεπιστημίου ἐν Βόννῃ 180,000, διαφόρους ἑκατοντάδας χειρογράφων καὶ πολυάριθμον συλλογὴν παντοίων πινάκων. Ἡ τοῦ ἐν Βρεσλαβίᾳ 340,000 τευχῶν, καὶ 2,900 χειρόγραφα. Ἡ ἐν Ἐρλάγγῃ 110,000 τευχῶν, 1,900 χειρόγραφα, 50,000 πραγματειῶν, 17, 000 αὐτογράφων ἐπιστολῶν καὶ μεγάλην συλλογὴν χαλκογραφιῶν. Ἡ ἐν Φρειβούργῃ 250, 000 τευχῶν καὶ 500 χειρόγραφα. Ἡ ἐν Γίσσεν 150,000 τευχῶν καὶ 1,268 χειρόγραφα. Ἡ ἐν Γοττίγγῃ 400,000 τευχῶν καὶ 5,000 χειρογράφων. Ἡ ἐν Γρειφσβάλδῃ 70,000. Ἡ ἐν Χάλλῃ 100,000 τευχῶν καὶ 1,000 χειρόγραφα. Ἡ ἐν Ἑϊδελβέργῃ 300,000 τευχῶν, 70,000 πραγματειῶν, 3,000 χειρογράφων, 1,000 χάρτας, καὶ μεγάλην συλλογὴν πινάκων καὶ χαλκογραφιῶν. Ἡ ἐν Ἰαίνῃ 100,000. Ἡ ἐν Κιέλῃ 150,000 καί τινας ἑκατοντάδας χειρογράφων. Ἡ ἐν Καινισβέργῃ 220,000 τευχῶν καὶ 50,000 διπλῶν ἀντιτύπων πρὸς ἀνταλλαγήν. Ἡ ἐν Λειψίᾳ 350,000 τευχῶν καὶ 5,000 χειρογράφων. Ἡ ἐν Μαρβούργῃ 120,000 καὶ ὀλίγιστα χειρόγραφα. Ἡ ἐν Μονάχῳ 283, 500 τεύχη, 17,500 χειρόγραφα, 3,600 εἰκόνας, καὶ 3,200 μετάλλια. Ἡ ἐν Ῥοστὸκ 140, 000. Ἡ τῆς Τυβίγγης 280,000 τευχῶν, 60, 000 πραγματειῶν καὶ 2,000 χειρογράφων. Ἡ τοῦ Βυρτσβούργου 200,000 τευχῶν καὶ 2,000 χειρογράφων. Ἡ τοῦ Στρασβούργου 300,000 τευχῶν (ἐξ ὧν 5,400 ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλσατίας) καὶ 500 χειρόγραφα.

Ἡ τῶν Παρισίων Ἐθνικὴ ἢ Αὐτοκρατορικὴ ἢ Βασιλικὴ (κατὰ τὸ ἑκάστοτε σύνταγμα) βιβλιοθήκη περιέχει 1,700,000 τευχῶν, 80,000 χειρογράφων, 1,000,000 χαλκογραφιῶν καὶ πινάκων καὶ 120,000 μεταλλίων. Ἡ τοῦ Μαζαρίνου 200,000 τευχῶν, 4,000 χειρογράφων καὶ 80 δοκίμια πελασγικῆς γλυπτικῆς ἐξ Ἑλλάδος, Ἰταλίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ St Geneviève 160,000 τευχῶν καὶ 35, 000 χειρογράφων. Ἡ τῆς ὁπλοθήκης 200,000 τευχῶν καὶ 8,000 χειρογράφων. Ἡ τῆς Σορβώνης 80,000. Ἡ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς 35,000. Τὸ σύνολον τῶν τευχῶν 2,375,000 ὑπερβαίνει λοιπὸν τὴν πληθὺν τῶν κατοίκων τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης. Ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ καθ' ἑκάστην ἐκμεταλλεύονται τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας κατὰ μέσον ὅρον περὶ τοὺς 420. Αἰτοῦσι δὲ οἱ πλεῖστοι βιβλία δημοτικά, ἱστορίας, μυθιστορήματα, ἐπιθεωρήσεις, περιηγήσεις παλαιοτέρας chroniques scandaleuses καὶ δὴ καὶ πονήματα σηματογραφίας συμβολικῆς. Ἄλλοι πάλιν ἀναδιφῶσι βίβλους παλαιὰς πρὸς εὕρεσιν ὀνομάτων εὐγενεστέρων προγόνων.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ βιβλιοθήκη ἐν Βιέννῃ ἔχει 350,000 τευχῶν. Ἡ ἐν Πράγᾳ 150,000. Ἡ ἐν Βρυξέλλαις 90,000. Ἡ ἐν Κοπεγχάγῃ 40, 000. Ἡ ἀπὸ τοῦ Καρόλου Ε' χρονολογουμένη ἐν Ἐσκουριὰλ βιβλιοθήκη περιέχει 200,000 τευχῶν, καὶ πολύτιμον χειρόγραφον «Χρυσῆν Βίβλον» καλούμενον, γεγραμμένον ἐπὶ περγαμηνοῦ γράμμασι χρυσοῖς, καὶ 700 ἔτη παλαιόν. Περιέχει πρὸς τούτοις 3,000 ἀραβικῶν χειρογράφων, ὧν ἑκάστου ἀντίγραφον ἐκάη κατ' ἐπιταγὴν τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Ἡ Ῥώμη ἔχει 16 βιβλιοθήκας, ὧν πολυτιμοτέρα, ἀλλ' οὐχὶ πολυπληθεστέρα, ἡ τοῦ Βατικανοῦ. Ἡ τοῦ Ἁγ. Μάρκου ἐν Βενετίᾳ ἔχει 125,000 τευχῶν καὶ 10,000 χειρογράφων. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐν Πετρουπόλει 460,000, ἡ δὲ ἐν Λισβώνῃ 90,000.

Θανατικαὶ ἐκτελέσεις ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν φυλακῶν» μεταφέρω τὸν ἑξῆς συγκριτικὸν πίνακα ἐξ οὗ δείκνυται, ὅτι ἡ μικρὰ Ἑλλὰς ἀφίνει πολὺ ὄπισθεν αὐτῆς τὴν μεγάλην Γαλλίαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς αἱματηρᾶς δικαιοσύνης.

Ἐκτελέσεις ἐν Ἑλλάδι.

1866	1867	1868	1869	1870
17	5	0	24	44
1871	1872	1873		τὸ ὅλον
20	14	0		124

Ἐν Γαλλίᾳ.

1866	1867	1868	1869	1870
5	17	9	10	5
1871	1872	1873		τὸ ὅλον
10	24	15		95.

Ἔτι δέ, ἐπὶ 287 κατὰ τὸ ἀνωτέρω ὀκταετὲς διάστημα εἰς θάνατον καταδεδικασμένων ἐν Ἑλλάδι, εἰς 163 ἐχαρίσθη ἡ ζωή· ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἐπὶ 166 εἰς 71· ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν καταδίκων ὅπως καὶ τῶν ἐκτελέσεων ἡ ἑλληνικὴ δικαιοσύνη εἶναι μᾶλλον τῆς γαλλικῆς αἱματηρά.

Στιχουργικὸς κατακλυσμός.

Ἐν τῷ Βουτσιναίῳ ποιητικῷ ἀγῶνι τοῦ ἔτους 1876 ὑπεβλήθησαν, κατὰ τὴν ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν ἔκθεσιν τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Θ. Γ. Ὀρφανίδου, 32 ποιήματα, συγκείμενα ἐν ὅλῳ ἐκ στίχ. 26,928 . . . ! Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων ἓν ἔφερε τὴν παράδοξον ταύτην ἐπιγραφήν· «Ἱερομόναχος ὑπ' ἀνωτέρων ἀρχῶν εἰς τινα Μονα-

Digitized by Google

στήρια, πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐν αὐτοῖς ἔριδος, καὶ διατί, πῶς, καὶ ἐκ τίνος ἡγουμενοσυμβουλίου ἐχρεώθησαν αἱ μοναὶ αὗται, καὶ πόσον ἦν τὸ χρέος ἑκάστης αὐτῶν.» Τὸ καλογηρικὸν τοῦτο βαττάρισμα εἶχε σταλῆ εἰς λυρικῆς ποιήσεως ἀγῶνα!

—

Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς συστάσεως τῶν ἐφημερίδων.

Ἡ λέξις *ἐφημερίς*, ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, δὲν ἐσήμαινεν ὅ,τι καὶ τὴν σήμερον σημαίνει, περιοδικὴν δηλονότι συγγραφὴν τὰ συμβαίνοντα μνημονεύουσαν, ἀλλ' ἐσήμαινε μᾶλλον ἱστορικὸν πόνημα τὰ ἡμέραν παρ' ἡμέραν συμβάντα ἀναφέρον, ἐνῷ *ἱστορία* ἐσήμαινε τὰ κατὰ μεγαλήτερα χρονικὰ διαστήματα πραχθέντα. Διέφερε λοιπὸν ἡ *ἐφημερὶς* τῆς *ἱστορίας* ὅσον διαφέρει τὸ εἶδος τοῦ γένους. Αἱ ἐφημερίδες λοιπὸν, ὅπως ἡμεῖς τὴν σήμερον ἐννοοῦμεν αὐτὰς, ἔλαβον τὸ πρῶτον γένεσιν ἐν Ῥώμῃ τὸ 620 ἀπὸ κτ. Ῥώμης, ἤτοι 131 π.Χ., ἐκαλοῦντο δὲ πάλαι μὲν ἑνικῶς diarium, εἶτα δὲ πληθυντικῶς diaria, *ὑπομνήματα* ὑπὸ *Δίωνος Κασσίου* ἑλληνιστὶ μεθερμηνευόμενα, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ *δημόσια γράμματα*. Ἀλλὰ καὶ αἱ ῥωμαΐαι αὗται ἐφημερίδες οὐδόλως νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰς νεωτέρας δύνανται, διότι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ συλλογὴ ἡμερησίων συμβάντων μάλιστα δὲ δημοσίων τελετῶν καὶ πομπῶν καὶ κυβερνητικῶν μέτρων καὶ λόγων κατ' ἔγκρισιν τῶν αὐτοκρατόρων δημοσιευομένων. Ἀντεγράφοντο δὲ ὑπὸ δούλων καὶ ἐδίδοντο εἰς ἀνάγνωσιν δημοσίαν.

Ἀπὸ δὲ τῶν ῥωμαίων τούτων ἐφημερίδων μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας οὐδεμία τοιούτων συγγραφῶν μνεία ἐν οὐδεμιᾷ γίνεται χώρᾳ, μόνον δὲ κατὰ τὸ 1463 πολεμούντων τῶν Ἑνετῶν πρὸς Σουλεϊμάνην τὸν σουλτάνον τῶν Τούρκων ἐγένετο ἔναρξις νὰ δημοσιεύωνται αἱ νεώταται ἐκ τοῦ πεδίου τοῦ πολέμου εἰδήσεις *χειρόγραφοι*, διότι ἡ κακόνους Ἑνετικὴ ὀλιγαρχία δὲν ἐπέτρεπε τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσίευσιν αὐτῶν. Ἀνεγινώσκοντο δ' αἱ εἰδήσεις αὗται ἐπὶ τιμῇ *διλέπτου* ὅπερ gazzeta παρ' Ἑνετοῖς ἐκαλεῖτο. Τοιαύτη ἄρα ἡ ἐτυμολογία τοῦ μέχρι καὶ σήμερον παρ' ἑσπερίοις διδομένου ταῖς ἐφημερίσιν ὀνόματος. Ἄλλοι δ' εὐγενεστέραν τοῦ ὀνόματος τούτου δίδουσιν ἐτυμολογίαν, παράγοντες αὐτὸ ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως gaza (θησαυρὸς), ἄλλοι δ' ἀγενεστέραν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ gazza (κίσσα) ἐτυμολογοῦντες, ὡσανεὶ ἐφημερίδες λάλοι τινὲς καὶ ἀδόλεσχοι ἦσαν ὄρνιθες κίσσαι. Ἀπεμιμήθησαν δὲ τὴν ἐν Βενετίᾳ ἐφημερίδα, πρῶτον οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὸ 1587 (ὑπὲρ ὧν ὁ Ἄγγλος Calmers ἐπιζητεῖ τὴν τιμὴν τῆς ἐφευρέσεως ταύτης), εἶτα δὲ ὁ Γάλλος ἰατρὸς Renaudot (1632), ὅστις συλλογὴν ἀστείων ἀνεκδότων συνέλεγε πρὸς διάχυσιν τῶν ἀσθενῶν οὓς ἐπισκέπτετο. Ἀκολούθως δὲ καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι τοιαῦται συλλογαὶ περιοδικῶς ἐδημοσιεύοντο.

Ἀλλὰ πολὺ τῶν τὴν σήμερον πολιτικῶν ἐφημερίδων ὑστέρουν αἱ συλλογαὶ αὗται· τῶν δὲ πολιτικῶν περιοδικῶν φύλλων ἡ σύστασις ἔσχε γένεσιν τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κρομβέλλου· καὶ περιωρίσθησαν μὲν ἀνορθωθείσης τῆς τῶν Στουάρτων δυναστείας, ἐξήνθησαν δὲ τὸ δεύτερον μετὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ 1688 μεταῤῥύθμισιν, ἀπὸ δὲ τῶν πρώτων τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος χρόνων βαθμηδὸν προέβησαν ἀναπτυσσόμεναι καὶ τελειοποιούμεναι, οἵας βλέπομεν αὐτὰς τὴν σήμερον.

—

Ἡ πανώλης ὡς εὐλογία Θεοῦ καὶ μία λογικὴ πρότασις.

Ὁ Μουσουλμάνος δὲν προφυλάττεται ἐν καιρῷ πανώλους, τὴν νομίζει δὲ καὶ ὀνομάζει, κατ' εὐφημισμὸν, *Εὐλογίαν Θεοῦ*. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε πρώτην φορὰν ὁ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ λοιμοκαθαρτήρια, κυρίως δηλαδὴ καὶ κατ' ἀρχὰς νὰ χωρίσῃ τοὺς ὑγιεῖς ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἐδέησε νὰ ἐκδώσῃ φετβὰν ὁ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης, στηριζόμενον εἰς τὴν ἑπομένην λογικὴν πρότασιν: «Ἡ πανώλης εἶνε βεβαίως εὐλογία Θεοῦ· ἀλλ' ἐπίσης εὐλογία Θεοῦ εἶνε καὶ ἡ βροχή. Καθ' ὃν ἄρα λόγον προφυλαττόμενος ἕκαστος ἀπὸ τῆς βροχῆς, οὐδὲν ἁμαρτάνει, κατὰ τὸν αὐτὸν δύναται καὶ ὀφείλει νὰ προφυλάττηται καὶ ἀπὸ τῆς πανώλους ἀκατακρίτως καὶ μηδὲν ὑποστελλόμενος.»

«Εὐσπλαγχνίαν καὶ φιλανθρωπίαν Θεοῦ» ἀποκαλοῦσι καί τινες Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, οὐ μόνον τὸ ἐπὶ Ἰουστιανοῦ *μέγα θανατικὸν*, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Αὐτοκράτορος δεκαήμερον σεισμόν.

—

Τὸ Suivez-moi τῶν ἀρχαίων κυριῶν.

Οὐδεὶς τῶν ἀναγνωστῶν μας θ' ἀγνοῇ τὸ κόσμημα τὸ ὁποῖον πρό τινος ἔφερον αἱ κυρίαι, τὸ καλούμενον Suivez-moi καὶ συνιστάμενον εἰς ταινίαν προσκεκολλημένην ὄπισθεν τοῦ πίλου ἢ ἀνηρτημένην ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ κυματίζουσαν εἰς τὸν ἀέρα. Καὶ αἱ ἀρχαῖαι κυρίαι εἶχον τὸ ἰδικόν των Suivez-moi. Ὁ κ. Λέων Ἐζὲ παρουσίασεν ἐσχάτως εἰς τὴν Ἑταιρίαν τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Γαλλίας ἀμφορέα, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται γυναικεῖος πούς, οὗ τὸ πέλμα ἔχει ἐπιγραφὴν ΑΚΟΛΟΥΘΙ. Ἴδιος τρόπος τοῦ δεικνύειν τὸν πόδα ἀπεκάλυπτε τὴν κεκρυμμένην λέξιν ἢ πολλάκις καὶ τὴν ἀπετύπου ἐπὶ τῆς ἄμμου. Ὁ συρμὸς οὗτος, τὸν ὁποῖον δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ μιμηθῶσιν αἱ Παρισιναὶ κυρίαι, διετηρήθη ἐπὶ πολὺ, ὡς ἀναφέρει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 78 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 26 Ἰουνίου 1877

ΖΩΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ

Μετάφρασις.

Εἰς τὸν ἐπιπόλαιον παρατηρητὴν φαίνεται, ὅτι τὰ ζῶα εἰσὶ μόνιμα ὅπως τὰ φυτά· εἶναι ἀληθές, ὅτι τὰ κατοικίδια ζῶα εἰσὶν ὁποῖα ἦσαν σχεδὸν πάντοτε, τὰ ἄλλα ὅμως ζῶα εὑρίσκονται εἰς ἀέναον κίνησιν. Οὐδὲν γινώσκομεν περὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν μεταναστεύσεων, καθότι ἡ ἱστορία, μὴ ἀποκαλύπτουσα εἰς ἡμᾶς τὰ πρῶτα τοῦ ἀνθρώπου ταξείδια, δὲν δύναται νὰ μᾶς φωτίσῃ ἐπὶ ὄντων τάξεως κατωτέρας. Εἰκάζεται ὅμως, ὅτι τὰ κατοικίδια ζῶα προῆλθον ἐκ τοῦ μεγάλου κέντρου τῆς γηΐνου ζωῆς, ἤγουν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ὑπόθεσις δ' αὕτη στηρίζεται ἔτι μᾶλλον, καθόσον αἱ πρωτόγονοι φυλαὶ διεσπάρησαν καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἄνθρωποι διῆγον βίον ποιμενικόν. Τοῦτο δ' ἐξάγεται ἐκ τῶν φιλολογικῶν ἐρευνῶν, καθ' ἃς ὅλοι οἱ ὅροι οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὸν ποιμενικὸν βίον ἔχουσι μεγίστην ἀναλογίαν εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους, ἐνῷ ἐπὶ ἄλλων ἀντικειμένων δυσκόλως ἀνευρίσκομεν τὴν τούτων συγγένειαν. Καὶ τὰ ζῶα ἐπίσης ἔχουσι σχέσεις τινὰς μετὰ τῶν χωρῶν ἐξ ὧν παρήχθησαν καὶ μετὰ τῶν ζώων τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἅτινα καὶ νῦν διαιτῶνται ἀγρίως εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς Ἀσίας.

Τῆς μεταναστεύσεως τῶν ζώων ἡ συνηθεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα αἰτία εἶναι ἡ πεῖνα· ὁ *Ὄναγρος* τῶν στεππῶν τῆς Ἀσίας ἐγκαταλείπει κατὰ τὸ θέρος τὰς ἐρήμους τῆς μεγάλης Ταρταρίας, ὅπως εὕρῃ νομὴν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τῆς λίμνης Ἀράλης· ἐνίοτε τὰ τετράποδα ταῦτα μεταναστεύουσι κατὰ χιλιάδας πρὸς βορρᾶν τῶν Ἰνδιῶν καὶ μέχρι τῆς Περσίας. Ὁ *Λαγωὸς τῆς Σιβηρίας* καὶ ὁ *Μῦς τῆς Νορβηγίας*, ὁ *Τάρανδος* καὶ ὁ *Μοσχίας Βοῦς*, ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐγκαταλείπουσι τὰς ἀρκτῴας χώρας διευθυνόμενοι πρὸς Μεσημβρίαν. Αἱ μεταναστεύσεις εἴδους τινὸς *Ὑπουδαίου*, τοῦ *Λέμμου*, τῆς Λαπωνίας εἰσὶ κανονικώτεραι· ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῆς ἢ ὑπεραυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἀνὰ πᾶσαν δεκαετίαν ἢ δωδεκαετίαν οἱ ὑπουδαῖοι οὗτοι διαιροῦνται εἰς δύο στίφη, ὧν τὸ μὲν διευθύνεται πρὸς ἀνατολάς, τὸ δὲ πρὸς δυσμάς· οὗτοι εἶναι ἡ μάστιξ τῶν χωρῶν, δι' ὧν διέρχονται, διότι κατατρώγουσι τὰ φυτὰ καὶ ἐρημοῦσι τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς κήπους· ὁδεύουσιν εἰς τὰ πρόσω κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, διαπερῶσι τοὺς ποταμοὺς κολυμβῶντες, ἀναβαίνουσι τὰ ὄρη καὶ διέρχονται ἀφόβως τὰς κώμας καὶ τὰς πόλεις· μέγας ἀριθμὸς αὐτῶν ἀπόλλυται καθ' ὁδόν, οἱ δ' ἐπιζῶντες ἐξακολουθοῦσι τὴν πορείαν των πρὸς ἀνατολάς, ἔνθα εἶναι τὸ τέρμα τοῦ ταξειδίου των καὶ τῆς ζωῆς των· ἕτερα στίφη διευθύνονται πρὸς τὴν Σουηδίαν καὶ πνίγονται εἰς τὸν Βοθνικὸν κόλπον.

Καὶ μικρότερα ζῶα, ὡς τὰ *μαλάκια* καὶ τὰ *ἐγχυματικὰ ζωΰφια*, ταξειδεύουσι κατ' ἀπείρους λεγεῶνας, ἡ δὲ πληθὺς αὐτῶν εἶναι πολλάκις τοσαύτη, ὥστε εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς ἐκτάσεις εὐρείας μεταβάλλουσιν, ὡς γνωστόν, τὸ χρῶμα τῶν ὑδάτων.

Λίαν περίεργος εἶναι καὶ ἡ μετανάστευσις τῶν *ἐντόμων*. Ταῦτα ἀφικνοῦνται κατὰ σμήνη, ἀγνοεῖται πόθεν, εἰς χώρας, ἃς οὐδέποτε ἐπεσκέφθησαν ἄλλοτε· ἱστάμενα, πηδῶντα ἢ ἕρποντα οὐδαμῶς παρακωλύονται κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν των. Ὡς καὶ αὗται αἱ κάμπαι προσπαθοῦσι νὰ διέλθωσι τὰ ὕδατα. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι τάσιν νὰ διαδοθῶσι πανταχοῦ· ἐκ τούτων εἰσὶ καί τινα βλαβερὰ ἔντομα, ἅτινα ἄγνωστα ὅλως ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα, ἀπαντῶνται ἤδη ἐν ἀφθονίᾳ εἰς πλεῖστα αὐτῆς μέρη.

Τοὐναντίον δὲ συμβαίνει εἰς τὸν *Μεταξοσκώληκα*, ὅστις, μ' ὅλας τὰς προσπαθείας αἵτινες κατεβλήθησαν πρὸς εἰσαγωγὴν αὐτοῦ εἴς τινας ἐπαρχίας, οὐδόλως ἀπομακρύνεται τῶν χωρῶν, ἔνθα βλαστάνει ἡ συκαμινέα του. Ἰθαγενὴς ὢν τῆς Ἀσίας, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐχορήγει τὰ βομβύκιά του εἰς τοὺς Σίνας, πρὶν ἢ εἰς ἄλλας χώρας ὑποπτευθῶσι κἂν τὴν ὕπαρξίν του. Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα μοναχός τις μετέφερεν ὠὰ τοῦ ἐντόμου τούτου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ οὗ νέα παρήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας βιομηχανία. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς Ῥογῆρος κατέκτησε τὴν Σικελίαν, μετέφερεν εἰς αὐτὴν τὸν μεταξοσκώληκα, ἐκ δὲ τῆς Σικελίας μετηνέχθη καὶ εἰς ἄλλας βορειοτέρας χώρας.

Ἡ *Μέλισσα* ἀγαπᾷ ἰδίως τὰς δυτικὰς χώρας καὶ οὐδόλως ἀπαντᾶται πέραν τῶν Οὐραλίων Ὀρέων· ἀνέφικτος κατέστη ἡ διάδοσις αὐτῆς εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἐπαρ-

Digitized by Google

χίας τῆς Τοβόλσκης. Ἐν Ἀμερικῇ ἦτο ἄγνωστος μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁπότε εἰσήχθη ἐν αὐτῇ καὶ ἐπολλαπλασιάσθη ταχέως· ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν καλεῖται Μυῖα Ἀγγλική, καὶ ἡ θέα αὐτῆς ἐμποιεῖ φρίκην εἰς αὐτοὺς ὡς προαγγέλλουσα τὴν προσέγγισιν τῶν λευκῶν. Καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι ἡ ἔνδειξις τῆς πορείας τῶν ἀποικιῶν πρὸς δυσμάς· ἐντὸς τῶν ἐρήμων δασῶν ἐν πρώτοις ἀκούεται ὁ βόμβος τῆς μελίσσης, εἶτα ὁ πέλεκυς τοῦ ὑλοτόμου καὶ ἀμέσως κατόπιν ἡ Γερμανικὴ διάλεκτος.

Καὶ οἱ *Μύρμηκες* ἐπίσης μεταναστεύουσιν, ἀλλ' ὁ μὴ κατανοῶν τὰς κινήσεις των θεωρεῖ αὐτοὺς πλανωμένους ἀσκόπως· εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ἡ πορεία των δὲν εἶναι ἧττον κανονικὴ τῆς τῶν ἄστρων τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ *μέλανες μύρμηκες*, ὧν τὰς ὑπηρεσίας ἐκτιμῶσιν οἱ κάτοικοι τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, προβαίνουσι κατὰ φάλαγγας οὕτω πυκνάς, ὥστε τὸ ἔδαφος φαίνεται κεκαλυμμένον ὑπὸ μέλανος πέπλου· καταβιβρώσκουσι τὴν χλόην τῶν πεδιάδων καὶ τῶν δασῶν, εἶτα εἰσέρχονται ἀφόβως εἰς τὰς οἰκίας, εἰσδύουσιν εἰς τὰ μαγειρεῖα, καταβαίνουσιν εἰς τὰ ὑπόγεια, ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ ἐρευνῶσι πᾶσαν ἐπὶ τῶν τοίχων ῥωγμήν, μετὰ δὲ τὴν ἐκδρομήν των ταύτην δὲν ὑπάρχει πλέον οὔτε μῦς, οὔτε ἔντομον εἰς τὰ μέρη ἅτινα οὗτοι ἐπεσκέφθησαν.

Ὅλως διάφοροί εἰσιν αἱ μεταναστεύσεις τῆς *Ἀκρίδος*, τοῦ ἀρχαίου τούτου συμβόλου τῶν κατακτητῶν· ἐπισκήπτουσιν αὗται εἰς τὴν γῆν ὡς νέφη θεομηνίας, ὁ δὲ τόπος τῆς γεννήσεώς των εἶναι ἐγγὺς τῶν ἐρήμων τῆς ἀπωτέρω Ἀσίας· τὰ ᾠὰ αὐτῶν ἐναποθέτουσιν εἰς τὴν ἄμμον, τὰ δὲ νεογνά των ἐκκολαφθέντα ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος ἄρχονται νὰ κινῶνται πρὶν ἢ εἰσέτι προσλάβωσι πτέρυγας· ἀλλ' εἰς πρώτην πνοὴν ουρίου ἀνέμου αἴφνης ἀνυψοῦνται καὶ πετῶσι κατὰ νέφη τοσοῦτον πυκνά, ὥστε σκοτίζουσι τὸν οὐρανόν, ὁ δὲ βόμβος τῶν πτερύγων των ἀκούεται μακρόθεν. Ὁδεύουσιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, διαπερῶσι τὰς θαλάσσας καὶ εἰσδύουσιν ἕως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς· ἐθεάθησαν μάλιστα καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Σκωτίαν· τὰς ἀνθηροτέρας χώρας μεταβάλλουσιν εἰς χέρσους ἐρήμους, διότι καταστρέφουσιν ἀκριβῶς πᾶν εἶδος βλαστήσεως· αἱ ἐπιδρομαί των προκαλοῦσιν ἐνίοτε λιμόν· εἰς δὲ τὸ μέρος ἔνθα ἀπόλλυνται, μολύνεται ὁ ἀὴρ ἐκ τῶν πολυαρίθμων σωμάτων των καὶ γεννᾶται πανώλης. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐγίνωσκον τὴν μάστιγα ταύτην, φοβερὰν δ' αὐτῆς εἰκόνα μᾶς παρέχει ἡ Ἁγία Γραφή.

Περιβαλλόμενα ὑπὸ στοιχείου ἁρμοδιωτέρου διὰ τὴν ἀπὸ τόπου μετάβασιν, τὰ *ἔνυδρα ζῶα* διατελοῦσιν εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν. Οὐδὲ τὰ εὐκινητότερα τῶν πτηνῶν, οἷα ὁ Ἀετὸς καὶ ἡ Χελιδών, ταξειδεύουσι μεθ' ἴσης εὐκολίας, μεθ' ὅσης ὁ *Καρχαρίας* καὶ ἡ *Ἀρέγκα*, ἅτινα εἰς τὸ πάτριον ῥευστόν των οὐδὲν ἀπαντῶσι κώλυμα. Ἐνῷ δὲ τὰ πτηνὰ κατὰ τὰς μακρὰς ὁδοιπορίας των βιάζωνται πολλάκις νὰ σταματήσωσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ ἀναπαυθῶσιν ἐπὶ τῶν ἱστῶν τῶν πλοίων, οἱ ἰχθῦς τοὐναντίον οὐδεμίαν αἰσθάνονται κόπωσιν. Εἶδον καρχαρίας νὰ παρακολουθῶσιν ταχύπλοα καθ' ὅλον τὸ ταξείδιόν των καὶ ν' ἀναμένωσι τὴν λεῖαν των παίζοντες ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Αἱ περιοδικαὶ μεταναστεύσεις διαφόρων εἰδῶν ἰχθύων εἰσὶν εἴς τινας χώρας ἀληθὲς εὐεργέτημα τῆς Θείας Προνοίας. Ἡ ἁλιεία τῶν *Φωκῶν* εἶναι ὁ κυριώτερος πόρος τῶν Γροελανδῶν, ὡς ἡ τοῦ *Ὀνίσκου* ἐξασφαλίζει τὴν ὕπαρξιν τῶν Ἰσλανδῶν. Ἡ ἁλιεία τῆς *Ἀρέγκας* ἀπασχολεῖ κατ' ἔτος τρεῖς χιλιάδας Εὐρωπαϊκῶν πλοίων, ἐκτὸς τῶν λέμβων, καὶ συντηρεῖ χιλιάδας ἀνθρώπων.

Ἕτεροι ἰχθῦς παρουσιάζουσι κατὰ τὸν νομαδικὸν αὐτῶν βίον παραδόξους ἰδιότητας. Οὕτως οἱ *Σκόμβροι* τὸν μὲν χειμῶνα βυθίζουσι τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ σώματός των ἐντὸς τῆς ἰλύος, τηροῦσι δὲ τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ ἔαρος, ὅτε πλέον ἀνεγείρονται καὶ σπεύδουσι νὰ ἐναποθέσωσι τὰ ᾠά των εἰς ὕδατα ἁρμοδιώτερα.

Ἐξ ὅλων τῶν πλανωμένων τούτων ζώων ὁ *κοινὸς Ἔγχελυς* ἐκτελεῖ παραδόξως μέρος τῆς ὁδοιπορίας του διὰ ξηρᾶς. Ὅτε κατὰ τὸ θέρος ἀποξηραίνονται τὰ ἕλη, ἔνθα οὗτος διαιτᾶται, ἐγκαταλείπει ταῦτα ὁριστικῶς καὶ σπεύδει πρὸς ἀνέρευσιν ἑτέρας λίμνης ἕρπων διὰ νυκτὸς ἀνὰ μέσον τῶν πυκνῶν χόρτων· τρώγει μετ' ἀπληστίας χόρτα τινὰ καὶ ἰδίως ἀρέσκεται εἰς τοὺς βλαστοὺς τῶν πίσων· ἕνεκεν ὅμως τῆς ἀδηφαγίας του παρεκτρέπεται ἐνίοτε τῆς ὁδοῦ καὶ πίπτει εἰς τὰς παγίδας τῶν ἀνθρώπων. Ἕτεροι ἰχθῦς ταξειδεύουσιν ἐπίσης ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ στίφη.

Ὅλως τοὐναντίον συμβαίνει εἰς τὰ ἀμφίβια, ἅτινα δυσκόλως ἀλλάσσουσι κατοικίαν· ἡ ζωηρὰ *Σαύρα*, ὁ *Φρῦνος*, ὁ *Ὄφις*, ὁ *Κροκόδειλος* καὶ ἐν γένει σύμπασα ἡ τάξις τῶν ζώων ἐκείνων, ἅτινα ὁ ἄνθρωπος βλέπει μετὰ φρίκης ἢ ἀποστροφῆς, οὐδόλως ἀπομακρύνονται τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των. Ἐκ τῶν ζώων τούτων μόνος ὁ *κυανόχρους Καρκῖνος* τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐπιχειρεῖ μακρὰς ἀποδημίας· μέρος τοῦ ἔτους διατελεῖ οὗτος μακρὰν τῆς θαλάσσης κεκρυμμένος εἰς σπήλαια· ὅτε δὲ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον ἢ Μάϊον ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου εἰσδύσῃ εἰς τὸ τραχὺ καὶ ψυχρὸν κάλυμμά του, τότε ἅπασαι αἱ φυλαὶ τῶν Καρκίνων ἐξέρχονται τῆς κρύπτης των κατὰ ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας καὶ τίθενται ἐπὶ

Digitized by Google

ποδὸς, ὡς στρατὸς παρατεταγμένος εἰς μάχην· τὴν πρώτην σειρὰν κατέχουσιν οἱ ῥωμαλαιότεροι τῶν ἀῤῥένων, κατόπιν ἔρχονται τὰ θήλεα κατὰ στήλας πυκνὰς ἐχούσας ἔκτασιν ἑξήκοντα μέτρων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡμισείας λεύγας. Ἐν καιρῷ ἡμέρας ἀποσύρονται ἕνεκα τῆς θερμότητος εἰς τόπους σκιερούς, τὴν ἑσπέραν ὅμως ἐπανέρχονται εἰς τὴν πεδιάδα· ὁ κρότος τῶν ὀστράκων των ἀντηχεῖ ὡς βοὴ χαλάζης καὶ ἀφυπνίζει τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας διαπερῶσι· ὁρμεμφύτως ὁδεύουσι τὴν συντομωτέραν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν Ὠκεανὸν, οὐδόλως παρεκτρεπόμενοι ταύτης ἕνεκεν οἱασδήποτε αἰτίας. Ἐὰν ἀπαντήσωσιν οἰκίαν εἰσέρχονται ἡσύχως διὰ τοῦ παραθύρου καὶ ἐξέρχονται ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους· ἐὰν ὁ ἄνθρωπος θελήσῃ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, λαμβάνουσι θέσιν ἀμύνης καὶ προτείνοντες τὰς εὐρείας χηλάς των ἀνοιγοκλείουσι ταύτας παταγωδῶς· μόνον ἐὰν καταληφθῶσιν ὑπὸ ἰσχυροῦ τρόμου διαῤῥηγνύουσι τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ φεύγουσι πανταχόθεν· ταχέως ὅμως συσσωματοῦνται πάλιν καὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν πορείαν των· τὸ ἐπίπονον τοῦτο καὶ πλῆρες κινδύνων ταξείδιόν των ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν διανύουσιν ὁλοκλήρως καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ τέρμα· τὸ πλεῖστον μέρος ἀπόλλυται καθ' ὁδόν.

Καθ' ὃν τρόπον στηρίζεται ὁ εὐκίνητος ἰχθὺς ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ στοιχείου, ὁμοίως στηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ αἱ πτέρυγες τῶν πτηνῶν. Τούτων ἐλάχιστος ἀριθμὸς μένει διαρκῶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας· τὰ πλεῖστα διὰ τοῦ ἐξαισίου μέσου τῆς μετακινήσεώς των διατρέχουσιν εὐρείας ἐκτάσεις πρὸς μεσημβρίαν, ὅπως εὕρωσιν ἄσυλον κατὰ τῆς δριμύτητος τῶν κλιμάτων τοῦ Βοῤῥᾶ. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἰσὶν ἐκ φύσεως κοσμοπολῖται· ὁ *Κόραξ* ἀπαντᾶται οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης· τανύει τὰς μελαίνας πτέρυγάς του ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν Ἰνδιῶν ὑπεράνω τῶν στεγῶν τῆς Καλκούτης, ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῶν πεδιάδων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ εἰσδύει πρὸς βοῤῥᾶν μέχρι τῆς νήσου Μελβίλλης.

Ἐν γένει ὅμως τὰ πτηνὰ ἔχουσιν ὡρισμένην τινὰ πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἐγκαταλείπουσι καθ' ὡρισμένας ἐποχὰς πρὸς ἀνεύρεσιν ἄλλης τινὸς τροφῆς ἢ θερμοκρασίας εὐνοϊκωτέρας πρὸς πολλαπλασιασμὸν τοῦ εἴδους των. Ἕνεκα τοῦ ὁρμεμφύτου, ὅπερ ἡ Πρόνοια ἐδώρησεν εἰς ταῦτα, οὐδέποτε ἀπατῶνται ἀπὸ τυχαίας ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολὰς, γινώσκοντα καλῶς τὸν χρόνον τῆς ἀναχωρήσεώς των ὡς καὶ ἐκεῖνον τῆς ἐπανόδου των. Τὸ ὁρμέμφυτον τοῦτο τῶν μεταναστεύσεων παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὰ πτηνὰ, ἅτινα κεκλεισμένα ὄντα εἰς κλωβοὺς, οὐδόλως ὑποφέρουσιν ἀπὸ στέρησιν τροφῆς ἢ μεταβολὴν θερμοκρασίας. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ἐκκολαφθέντα ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ οὐδέποτε μετασχόντα τῆς πτήσεως τῶν συναδέλφων των, διατίθενται κακῶς, ἀκροώμενα τὸ ᾆσμα τῶν ἀναχωρούντων· ἐὰν δὲ τοῖς ἀπεδίδετο ἡ ἐλευθερία θὰ συνεταξείδευον καὶ ταῦτα μετὰ τοῦ πλήθους. Τὰ μικρὰ καὶ τρυφερὰ ταῦτα ὄντα, προστατευόμενα ἀπὸ τὴν χεῖρα Ἐκείνου, ὅστις δὲν λησμονεῖ τὸ στρουθίον, ἀντέχουσιν εἰς βροχὰς, χιόνας καὶ καταιγίδας καὶ ὑπερνικῶσι προσκόμματα, εἰς ἃ δυσκόλως ἤθελον ἀνθέξει πτηνὰ ῥωμαλαιότερα καὶ ἀποφασιστικώτερα. Ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ τελοῦσι τὴν ὁδοιπορίαν των καὶ καταφρονοῦντα ἀνέμους καὶ ψύχη ἐπανέρχονται εἰς τὸν σταθμόν των, ὅπως ζωογονήσωσι καὶ καθηδύνωσι τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἕκαστον εἶδος πτηνῶν ἔχει οὐ μόνον τὸν ὡρισμένον χρόνον τῆς μεταναστεύσεώς του, ἀλλὰ καὶ ἴδιον τρόπον καθ' ὃν διέρχεται τὰς ἐκτάσεις. Τινὰ μὲν ταξειδεύουσι μεμονωμένα, ἕτερα κατὰ στίφη μικρὰ, καὶ ἄλλα κατὰ χιλιάδας· τὰ πλεῖστα ταξειδεύουσι τὴν ἡμέραν· αἱ *ἄγριαι Χῆνες* ἀποτελοῦσι στήλην ἐπιμήκη, αἱ *Χελιδόνες* εὐρεῖαν γραμμὴν καὶ οἱ *Κύκνοι* τρίγωνον. Καὶ τὰ πτηνὰ, τὰ στερούμενα μεγάλων πτερύγων, ὠθούμενα ἐσωτερικῶς ὑπὸ τοῦ ὁρμεμφύτου, διανύουσι θαλάσσας καὶ ἠπείρους· πολλάκις δὲ πίπτοντα εἰς τοὺς ποταμοὺς ἐξακολουθοῦσι τὴν πορείαν των κολυμβῶντα. Ἐκ τῶν λίαν περιέργων τρόπων τῆς μεταβάσεως εἶναι ὁ τῶν *Ὀρτύγων*. Ὅταν οὗτοι θέλουσι νὰ μεταβῶσιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀναμένουσι τὴν πνοὴν ἰσχυροῦ βορειοδυτικοῦ ἀνέμου, τούτου δὲ ἐπελθόντος, κινοῦσι τὴν μίαν τῶν πτερύγων των καὶ ἀνυψοῦσι τὴν ἑτέραν, μεταβάλλοντες δὲ τὴν μὲν πρώτην εἰς εἶδός τι κώπης, τὴν δὲ δευτέραν εἰς ἱστίον, διαπερῶσιν οὕτω τὴν Μεσόγειον· ἐξηντλημένοι πολλάκις ἐκ τοῦ κόπου ἐπαναπαύονται ἐπὶ τῶν ἱστῶν τῶν πλοίων. Κατὰ τὴν δίοδόν των ἔχουσι τακτικοὺς σταθμοὺς, ἐν μὲν τῇ Μεσογείῳ τὴν Μελίτην καὶ τὰς Λιπαρείους νήσους, εἰς δὲ τὰς βορείους θαλάσσας τὴν Ἐλγολάνδην καὶ Ναρβενσέην· οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων τούτων τόπων περιμένουσι τὴν θήραν τῶν ὀρτύγων, ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Διηγοῦνται μάλιστα ὅτι ἱεροκήρυξ τις κηρύττων ποτὲ ἐπ' ἄμβωνος, ὅταν ἐκ τῆς ὑψηλῆς τοποθεσίας του εἶδε μακρόθεν τὸ νέφος τῶν ποθητῶν τούτων πτηνῶν, διέκοψεν ἀποτόμως τὸν λόγον του ἀνακράξας· «Ἀμὴν, ἀγαπητοί μου ἀδελφοὶ, ἰδοὺ οἱ Ὄρτυγες.»

Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ μετανάστευσις τῶν *Πελαργῶν*, οἵτινες τὸ μὲν θέρος κτίζουσι τὰς φωλεάς των εἰς τὰς πενιχρὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν κατὰ τὰς βορείους χώρας τῆς Εὐρώπης, τὸν δὲ χειμῶνα ἔχουσι σταθμὸν

Digitized by Google

τὰς πυραμίδας καὶ τὰ τεμένη. Οἱ *Γέρανοι* καὶ οἱ *Ἐρωδιοὶ* μεταναστεύουσιν ὁμοίως εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας· κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς των ἀκούεται μακρόθεν ὁ κρότος τῶν πτερύγων των· ἀνυψούμενοι δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόλις διακρίνονται διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ταξειδεύουσιν οὐχὶ ἐν σιγῇ ὅπως τὰ λοιπὰ πτηνά, ἀλλ' ἐκβάλλοντες συνεχεῖς κρωγμούς, ἰδίως κατὰ τὴν νύκτα, ὅπως ἐπαναφέρωσιν εἰς τὰς τάξεις των τοὺς τυχὸν ἀποπλανηθέντας.

Αἱ *Περιστεραὶ* τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐμφανίζονται κατ' ἀπειράριθμα σμήνη καὶ οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἔρχονται, διότι ἀπαντῶνται καθ' ὅλην τὴν χερσόνησον ἀπὸ τοῦ Οὐδσονείου κόλπου μέχρι τοῦ Μεξικανικοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐν καιρῷ τῆς ἐπωάσεως ἑνούμενοι κατὰ μυριάδας πρὸς ἀνεύρεσιν καταλλήλου μέρους σκοτίζουσι τὸν οὐρανὸν ὡς πυκνότατον νέφος. Εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ περιστεραὶ ἀνευρίσκουσι μετὰ μεγίστης εὐκολίας τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των· συλλαβόντες ποτὲ τοιαύτας, οὐδέποτε ἀπομακρυνθείσας ἐπὶ πολὺ ἀπὸ τὰς φωλεάς των, μετέφερον αὐτὰς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου μακρὰν πολλὰς ἑκατοντάδας λευγῶν, ἀκολούθως δὲ τὰς ἀπέλυσαν· αἱ περιστεραὶ ἀφοῦ περιεστράφησαν ἐπί τινα χρόνον κυκλικῶς, ἔλαβον αἴφνης εὐθεῖαν γραμμὴν διευθυνόμεναι μετ' ἐξαισίου ταχύτητος πρὸς τὴν φωλεάν των, τὴν ὁποίαν τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς δὲν ταῖς ἐπέτρεπε νὰ ἴδωσιν, οὐδ' ἄλλη τις αἴσθησις ἠδύνατο νὰ ταῖς χρησιμεύσῃ πρὸς τοῦτο· μολαταῦτα πάντοτε ἐπανεύρισκον τὸ μέρος, ἐξ οὗ τὰς παρέλαβον.

Τοιουτοτρόπως τὰ πτηνὰ μεταβαίνουσιν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν· ἄλλα μὲν ἱπτάμενα ὑπεράνω τῶν πόλεων κατοπτεύουσι ταύτας χωρὶς νὰ σταματήσωσιν, ἕτερα δὲ ὀλιγωροῦντα τὰς εὐφόρους πεδιάδας διευθύνονται μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον μέρος, καὶ ἄλλα τέλος, οἷα ἡ χελιδών, τέρπουσι συγχρόνως τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικήν. Αἱ *Ἀηδόνες* μεταναστεύουσιν οἰκογενειακῶς ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔαρ αἱ θήλειαι ἀναχωροῦσιν ἑβδομάδας τινὰς ταχύτερον τῶν ἄλλων, ἐπανακάμπτουσαι μόναι ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας. Ἐκ τοῦ εἴδους τῶν *Σπιζῶν* μόνα τὰ θήλεα μεταναστεύουσι, τὰ δὲ ἄρρενα εἰσὶ καταδεδικασμένα νὰ διάγωσι βίον μονήρη καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα.

Τὰ *Μαστοφόρα*, μὴ ὄντα ἐκ φύσεως εὐκίνητα, ὅπως τὰ πτηνὰ καὶ οἱ ἰχθῦς, γενικῶς δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰς συνήθεις αὐτῶν χώρας· πολλὰ ὅμως τούτων, πιεζόμενα ὑπὸ τῆς πείνης ἢ ἐνοχλούμενα ὑπὸ ἁρπακτικῶν πτηνῶν, μεταβαίνουσιν ἀλλαχοῦ πρὸς ἀνεύρεσιν βοσκῆς· ἕτερα τέλος ἐπολλαπλασιάσθησαν εἰς ἄλλας χώρας μετενεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐκδρομάς, καὶ τοιοῦτοι κυρίως εἶναι οἱ *ἄγριοι Ἵπποι* τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, οἵτινες πλανῶνται πολλάκις εἰς μεγάλας ἐκτάσεις. Οἱ *Ὄναγροι* μεταβαίνουσιν ὁμοίως τὸν χειμῶνα κατὰ ἑκατοστύας ἀπὸ τὰς τροπικὰς ζώνας εἰς τὰς θερμοτέρας χώρας τῆς Μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς. Αἱ *Δορκάδες* καὶ αἱ *Ἀντιλόπαι* μεταναστεύουσι καθ' ὅμοιον τρόπον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βαρεῖς *Ἐλέφαντες* πλανῶνται κατὰ πολυάριθμα στίφη εἰς τὰς ἀπεράντους πεδιάδας. Οἱ *ἄγριοι Ταῦροι* τῶν λειμώνων τῆς Ἀμερικῆς μεταναστεύουσι περιοδικῶς ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἀπὸ τῆς πεδιάδος εἰς τὰ ὄρη· ἀρέσκονται μὲν πλησίον τῶν ἁλατούχων πηγῶν, ἰδίως ὅμως ρυθμίζουσι τὰς κινήσεις των ἀναλόγως τῆς βοσκῆς. Ὅτε, μετὰ πυρκαϊὰν δάσους τινός, μόλις ἄρχεται ἀπὸ τῆς γῆς νὰ ἀναφύηται ἡ τρυφερὰ χλόη, πολυάριθμα στίφη ἀγρίων ταύρων ἀπαντῶνται κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος· πόθεν ὅμως γινώσκουσιν ὅτι ἡ τροφὴ αὐτῶν εἶναι ἤδη ἕτοιμος; Τοῦτο μᾶς εἶναι ἄγνωστον. Πιθανὸν ἀπόσπασμά τι ἐκ τῆς ἀγέλης εἶδε μακρόθεν τὴν νεκρὰν αὐτὴν χλόην καὶ διὰ μυστηριώδους τινὸς τρόπου διεβίβασε τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν εἰς τοὺς πειναλέους συντρόφους του. Οἱ *Πίθηκες*, στενοχωρούμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἢ διωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, μεταβαίνουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· ὑποτίθεται μάλιστα ὅτι διήνυσαν τὸ στενὸν τῆς Γιβραλτάρης δι' ὑπογείου τινὸς δρόμου.

Τὰ ζῷα τὰ περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα *κατοικίδια* ταξειδεύουσι μόνον κατὰ βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου· οἱ *Ἵπποι*, καταγόμενοι ἀπὸ τὰς στέππας τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, καὶ οὐδέποτε φανέντες ἐν Ἀμερικῇ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἱσπανῶν, εἶναι ἤδη διεσπαρμένοι καθ' ὅλην τὴν Ἀμερικανικὴν Ἤπειρον, ἀπὸ τοῦ Οὐδσονείου κόλπου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ὄρνου. Τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίσης διεδόθησαν αἱ *Αἶγες* εἰς τὰ ἀπόκρημνα ὄρη, τὰ *Πρόβατα* εἰς τοὺς λόφους καὶ αἱ *Δαμάλεις* εἰς τοὺς λειμῶνας. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ ἄνθρωπος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἀκουσίως εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυπτομένας χώρας καὶ ζῷα ἐπιβλαβῆ. Ὁ ὅλως πρὶν ἄγνωστος ἐν τῷ Νέῳ κόσμῳ *Μῦς ὁ κοινός*, μετακομισθεὶς εἰς αὐτὸν διὰ τῶν πλοίων, εἶναι ἤδη πολυπληθέστερος ἐν Ἀμερικῇ ἢ ἐν Εὐρώπῃ.

Τὰ κατοικίδια ζῷα εἶναι δῶρον, ὅπερ ἡ Ἀνατολὴ προσέφερεν εἰς τὴν Δύσιν, δῶρον ἐπίσης πολύτιμον ὅσον καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποί· καθότι ἡ ὑλικὴ εὐημερία τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται οὖσα στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τοῦ παραγομένου πλούτου ὑπό τε τοῦ ἵππου, τοῦ βοὸς καὶ τοῦ προβάτου· ἡ ὕπαρξις τῶν κατοίκων τῆς Πλάτας ἐξαρτᾶται σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν θρεμμάτων της· αἱ δὲ πρόσοδοι

Digitized by Google

τῆς Αὐστραλίας χρονολογοῦνται ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἰσήχθησαν εἰς αὐτὴν ποίμνια προβάτων.

Ἤδη δὲ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν μεταναστεύσεων τοῦ ἀνθρώπου; ἡ ἱστορία του εἶναι σκοτεινοτέρα τῆς τῶν ζώων, ἅτινα ἔχει πρὸς χρῆσίν του. Ἡ Ἐδὲμ αὐτοῦ φρουρεῖται ἀληθῶς ὑπὸ Ἀγγέλου κρατοῦντος πυρίνην ῥομφαίαν. Μᾶς εἶναι ἄγνωστον ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοιτίς του, καὶ πέπλος ἀδιόρατος περιβάλλει τὴν πρώτην τῆς ζωῆς αὐτοῦ φάσιν. Ἐν τῷ σκότει τούτῳ μόνη ἡ θεία ἀποκάλυψις ἐπιχύνει ἀκτῖνα φωτός.

Ἴσως διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, δυνηθῶμεν ν' ἀνεύρωμεν τὸν τόπον, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αὐτοῦ κοιτίς, καὶ οὕτως ἀποδείξωμεν τὴν ταυτότητα τῆς φυλῆς του. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ζῶα ὑφ' ὧν παρακολουθεῖται κατάγονται ὅλα ἐκ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ἕπεται, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ πρέπει νὰ ἐγεννήθη τὸ πρῶτον, ἀλλ' εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εἰς τὰ ἤδη ξηρὰ καὶ ἄγονα ἐκεῖνα ὕψη ἐξετείνετο ὡραία καὶ πλουσία κοιλάς. Οἱ γεωλόγοι κλίνουσι μᾶλλον νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι διὰ μυστηριώδους τινὸς ἀναστατώσεως τὰ ὄρη ἐκεῖνα ὑψώθησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον· κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ ἀνθρώπιναι φυλαὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς παρακειμένας πεδιάδας.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν συνέβη τὸ τοιοῦτον; ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν προσδιορίσωμεν, ἀλλ' εἶναι ἐπέκεινα τῶν χρόνων, οὓς ὑποδεικνύουσιν αἱ συγκεχυμέναι παραδόσεις· διότι αἱ ἀρχαιότεραι φυλαί, ὧν οἱ μῦθοι, αἱ ἀλληγορίαι, τὰ ᾄσματα καὶ αἱ διάλεκτοι συνδέονται μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, εὗρον τὰς χώρας ἐν αἷς ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσι κατειλημμένας ἤδη παρ' ἄλλων φυλῶν.

Οὕτως οἱ Κέλται, οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι κάτοικοι τῆς γηραιᾶς Ἠπείρου, ἀπομακρυνθέντες τῆς Ἀσίας, συνηντήθησαν ἐν Εὐρώπῃ μετ' ἄλλων λαῶν, ὧν ἡ χυδαία διάλεκτος, τὰ βάρβαρα ἤθη καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι ἐμαρτύρουν τὴν μακρὰν αὐτῶν ἀπουσίαν ἐκ τῆς κοιτίδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· αὐτοὶ οὗτοι οἱ Κέλται, οἱ πρῶτοι ἐκ τῆς Ἀσίας ἄποικοι, εἶχον ἤδη ἀπολέσει τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων των καὶ περιέπεσαν εἰς βαρβαρότητα.

Ἀλλ' ἐὰν ἐντεῦθεν προβῶμεν περαιτέρω εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ἔρευναι ἡμῶν συγχέονται ἔτι μᾶλλον. Εἰς λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου οὐδὲν δύναται νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ. Ὁπόσαι ὑποθέσεις ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀπὸ τῶν πλέον παραλόγων μέχρι τῶν μᾶλλον πιθανῶν; Τοὺς πτωχοὺς Ἐρυθροδέρμους νῦν μὲν ἐθεώρησαν ὡς προγεγραμμένους Ἰουδαίους, ἄλλοτε δὲ ὡς ἐξορίστους Σίνας, καὶ ἐπίστευσαν μάλιστα, ὅτι ἀνεῦρον τὰ στοιχεῖα τῆς διαλέκτου των, ποτὲ μὲν εἰς τὴν Σανσκριτικήν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν Κελτικὴν καὶ τὴν Γαλλικήν. Τὰ χρονικά των μνημονεύουσιν ἀορίστως ἀρχικῆς τινος φυλῆς ἐγκατασταθείσης εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Ἀσίας καὶ ὑποδουλωθείσης ὑπὸ ἑτέρας φυλῆς εὐφυεστέρας καὶ ἀνδρειοτέρας, ὁρμωμένης ἐκ τοῦ Βορρᾶ. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀνευρίσκεται ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων φυλῶν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν κρανίων των· ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον πόθεν ἦλθεν ἡ πρώτη, οὐδ' εἰς ποίαν φυλὴν ἀνῆκεν ἡ δευτέρα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γεωλογικὴ σύστασις τῆς Ἀμερικανικῆς Ἠπείρου εἶναι ἀρχαιοτέρα ἀπὸ τὴν τῆς Εὐρώπης, ὑπέθεσαν, ὅτι εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας, κατελήφθη αὕτη ὑπὸ φυλῆς, ἥτις ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ βορειοδυτικῶς δίοδον, ὅπως μεταβῇ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἀλλὰ διατί αἱ φυλαὶ αὗται δὲν συμπαρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν καί τινα τῶν κατοικιδίων ἐκείνων ζώων, ἅτινα ἄλλοτε ἀπετέλουν τὴν μόνην περιουσίαν τῶν ποιμενικῶν λαῶν; Ἢ ἐὰν ἕνεκεν ἐκτάκτων περιστάσεων ἐστερήθησαν τοῦ βοηθήματος τούτου, διατί ἑπόμενοι εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν ἕξεις δὲν προσεπάθησαν νὰ ἐξημερώσωσι τὸν ἄγριον ταῦρον καὶ τὴν προβατοκάμηλον, ὡς ἔπραξαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἅμα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀμερικήν;

Ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὸ ἀνεξήγητον τοῦτο αἴνιγμα, παρατηροῦμεν, ὅτι ἓν μόνον γεγονὸς φαίνεται καθαρῶς ἀποδεικνυόμενον ὑπό τε τῶν μύθων, τῶν παραδόσεων καὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ὅτι δηλαδὴ ὅλαι αἱ μεταναστεύσεις τῶν ἀνθρώπων, τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων προῆλθον ἐξ Ἀνατολῶν· καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν φυλῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Εὐρώπης βλέπομεν ἐρχομένους τοὺς Πελασγούς, τοὺς Ἐτρούσκους καὶ τοὺς Ἕλληνας. Ἐκ τῶν ὀροπεδίων τοῦ Βαλδάϊ κατῆλθον οἱ Ἴστονες καὶ οἱ Φῖνοι, διωχθέντες καὶ οὗτοι πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῶν πολυαριθμοτέρων Τευτόνων, οἵτινες βραδύτερον εἰσέβαλλον εἰς Σκανδιναυΐαν, Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν ἡ αὐτὴ δὲ σειρὰ τῶν φαινομένων ἀνανεοῦται πάντοτε. Ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας νέα Ἔθνη πλημμυροῦσι καὶ καταστρέφουσι κράτη συγκεκροτημένα ἤδη, μέχρις οὗ ὁ Κολόμβος ἠνέῳξε τὴν ὁδὸν τοῦ Νέου Κόσμου εἰς τὰ Ἀσιατικὰ ταῦτα φῦλα. Ἡ κίνησις αὕτη ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως καὶ ἀποτελεῖ ἕνα τῶν πρωτίστων νόμων τῆς φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου. Ἡ Ἀνατολὴ εἶναι τὸ λίκνον του, ἡ Δύσις τὸ τέρμα του.

Γ. Παρλαπας.

Ἀράχναι τινὲς τίκτουσι δισχίλια ᾠά. Ὁ *σαλομός* τίκτει πολλάκις μέχρι δέκα ἑκατομμυρίων ᾠῶν.

Digitized by Google

Τὴν 24 Ἰουνίου ἥ τε Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τελοῦσι τὴν μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τὴν προηγουμένην δὲ τῆς ἑορτῆς νύκτα καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα συνειθίζουσι ν' ἀνάπτωσι πολυπληθεῖς πυράς, ὑπὲρ ἃς εὐθύμως παιδία καὶ γέροντες καὶ μητέρες μετὰ τῶν τέκνων των πηδῶσι, τὸ ἀκόλουθον ᾆσμα ἐν Κύπρῳ ψάλλουσαι:

Ψύλλοι, ψύλλοι, φύ'ετε
καὶ κορειοὶ ψοφίσετε·
κι' ἅϊς-Γιάννης ἔρκεται
μὲ τὸ κονταρόξυλον
καὶ κονταροξυλίζει σας.

Περὶ τῆς συνηθείας ταύτης ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Ἑστίας (σ. 411) ἐκτενῆ διατριβήν· τὴν ἑπομένην δὲ περιγραφὴν τῶν Κληδόνων ἐσταχυολογήσαμεν ἔκ τινος μελέτης τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου.

Ἡ λέξις Κλήδονας παράγεται ἀπὸ τοῦ κληΐζω (κλείζω =φημίζω, ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω). Ὁ λαός, ἀγνοῶν τὴν παραγωγὴν ταύτην, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπὸ τοῦ κλείω· ὅθεν καὶ κλείεται (=κλειδώνεται), καὶ ἀνοίγεται, καὶ τὰ πλειότερα τῶν συμβόλων τῶν κληδονιζομένων εἶνε συνήθως κλειδία, καὶ τὸ τραγούδιον δὲ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον διέσωσε καὶ μετέφρασεν εἰς τὸ Γαλλικὸν ὁ Guys, κεκλεισμένον τὸν ὑποθέτει:

Ἀνοίξετε τὸν Κλήδονα, νἄβγῃ ὁ χαριτωμένος
ὅπου τὰ κάστρα πολεμᾷ καὶ 'βγαίνει κερδεμένος.
Τί μὲ 'φελοῦν ἡ ὡμορφιαῖς, τί μὲ 'φελοῦν τὰ κάλλη,
καὶ τῆς καρδιᾶς μου τὰ κλειδιὰ νὰ τὰ κρατοῦσιν ἄλλοι; κλ.

Σ. τ. Δ.

ΚΛΗΔΟΝΕΣ

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τελοῦνται ἡ *κλήδονες*, εἶδος μαντείας πιθανῶς ἀρχαίας, ἂν καὶ ὅμοιον ἀρχαῖον τρόπον μαντικῆς δὲν γνωρίζομεν ὑπάρχοντα. Ἡ λέξις *κλήδονας* εἶναι ἀρχαία· εὕρηται δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς εἰς τὴν σημασίαν, ἣν ἔχει παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ.

Τὸ εἶδος τῆς διὰ τοῦ *κλήδονα* μαντείας εἶναι ἰδιάζον εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, παρ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπαντῶν,[1] τῶν Ἀλβανῶν μόνον ἐξαιρουμένων, οἵτινες, ἕνεκα τῆς καθημερινῆς μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ἑλλήνων συγχρωτίσεως, πολλὰ ἑλληνικὰ παρέλαβον καὶ διετήρησαν ἔθιμα. Διὰ τοῦ εἴδους τούτου τῆς μαντείας αἱ νεάνιδες ζητοῦσι νὰ μάθωσι τὴν τύχην των, ἤτοι τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν γάμου· καὶ τοῦτο ἴσως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Sonnini, διότι ὁ ἅγιος Ἰωάννης εἶναι διὰ τὰς νεάνιδας τῆς Ἑλλάδος ὅ,τι ὁ ἅγιος Νικόλαος διὰ τὰς Γαλλίδας· ὁ ἅγιος εἰς ὃν ἀπευθύνουσι προσευχὰς ὅπως ταχέως νυμφευθῶσι.

Ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου συνέρχονται αἱ θέλουσαι νὰ μάθωσι τὴν τύχην των νεάνιδες εἰς συγγενικήν τινα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οἰκίαν, καὶ θέτουσιν ἴδιον ἑκάστη γνώρισμα (σημάδι), ὡς δακτύλιον, νομίσματα, καρυόφυλλον, ἢ μόνον μῆλον ἢ καὶ ἁπλῶς ὅ,τι δήποτε θελήσωσιν ἐντὸς ἀγγείου (στάμνα, λαΐνα) πλήρους ὕδατος, *ἀμίλητο νερὸ ἢ νερὸ ποῦ δὲ μιλιέται* καλουμένου· καὶ τοῦτο διότι ὁ κομίσας αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε λέξιν νὰ ἐκστομίσῃ καθ' ὁδόν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ *ἀμίλητο νερὸ* συνειθίζεται νὰ φέρῃ ἐκ τῆς πηγῆς παῖς, οὗ ἀμφότεροι οἱ γονεῖς ζῶσιν, ὅπερ ἐνθυμίζει τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων, καθ' ἣν *ἀμφιθαλεῖς* παῖδες ἐλάμβανον μέρος ἢ καὶ ἦρχον πολλῶν τελετῶν ἐπισήμων. Τὸ ἀγγεῖον κοσμεῖται ἀκολούθως μὲ δάφνας καὶ μύρτους, ἢ μὲ τὸ φυτὸν *περκοπάδα* (περικλύμενον), ὡς τοῦτο γίνεται ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπου οὐ μόνον τὸ ἀγγεῖον κοσμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς στύλους τῆς οἰκίας, καὶ τὴν ὀσφὺν τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀκόμη τῶν παιδίων στέφουσιν, ἐξ ὧν ἀρχαϊκώτερον χαρακτῆρα ἡ τελετὴ προςλαμβάνει. Ἔπειτα τὸ ἀγγεῖον κλείεται εἰς πολλὰς χώρας διὰ κλειδός, κατὰ παρεξήγησιν πιθανῶς τοῦ ὀνόματος,[1] ἀφ' οὗ καλυφθῇ δι' ἐρυθροῦ ὑφάσματος, καὶ ἐκτίθεται τὴν νύκτα ὅλην ἐν ὑπαίθρῳ, ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας ἢ ἄλλου ὑψηλοῦ μέρους, ὅπως τὸ ἴδωσι τὰ ἄστρα (*ἀστρογομισθῇ*), φυλάττεται δὲ ἐνίοτε ἔξω τὴν νύκτα ὑπὸ δύο παρθένων.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν συνέρχονται κατὰ τὴν ὥραν, ἣν προηγουμένως ὥρισαν, συνήθως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, καὶ μία νεᾶνις ἐμπρὸς ὅλων ἀποκαλύπτει τὸ ἀγγεῖον, ἐνῷ ἄλλη ψάλλει τὸ ἑπόμενον ᾆσμα·

Ἀνοίξετε τὸν κλήδονα γιὰ τ' ἅϊ Γιαννιοῦ τὴ χάρι,
καὶ σήμερα θὲ νὰ βρεθῇ ὁποῦ εἶναι ῥιζικάρης.
Καὶ πάλι ξανανοίξετε νὰ 'βγῇ καὶ τὸ 'δικό τση,
τσῆ καλομοίρας καὶ ξανθῆς νὰ 'διῇ τὸ ῥιζικό τση.

καί,

Ἀνοίξετε τὸν κλήδονα νἄβγῃ ὁ χαριτωμένος.
Ὅλο τὸν κόσμο γύρισα, κ' ἐγὼ εἶμαι κερδεμένος.

Ἑκάστη τότε, καλουμένη ὑπὸ τῆς κρατούσης τὸ ἀγγεῖον, ἀπαγγέλλει ἢ αὐτοσχεδιάζει δίστιχόν τι, ἐνῷ ταὐτοχρόνως ἐκείνη ἐκβάλλει τοῦ ἀγγείου ἓν ἀντικείμενον, ὅπερ δίδουσιν εἰς τὸν ἀρχῆθεν θέσαντα· ἐφαρμόζουσι δὲ ὅπως δύνανται κατὰ προσέγγισιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀπαγγελθὲν δίστιχον, καὶ προσπαθοῦσιν ἐκ τούτου νὰ ἐξάξωσι μαντείαν τινά.

Ἀφ' οὗ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἴδωσιν ὅλαι τὴν τύχην των, πληροῦσι τὸ στόμα των ἀπὸ τὸ μαγικὸν τοῦ ἀγγείου ὕδωρ καὶ τρέχουσιν εἰς τὰ παράθυρα ἢ τὸν δρόμον, νομίζουσαι ὅτι τὸ πρῶτον ὄνομα, ὅπερ θὰ ἀκούσωσιν, εἶναι τὸ τοῦ μέλλοντος συζύγου των. Ὁ Guys ἀναφέρει ἕτερον τρόπον μαντικῆς διὰ τοῦ ὕδατος τούτου·

1. Ἐν Βρεττανίᾳ τῆς Γαλλίας καὶ ἐν ταῖς παρὰ τὰ Πυρρηναῖα χώραις αἱ νεάνιδες τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου διά τινων μέσων προσπαθοῦσι νὰ μαντεύσωσι τὸν μέλλοντα σύζυγόν των.

1. Πολλοί, ἀπατώμενοι ἐκ τῆς παρηχήσεως, γράφουσιν ἐσφαλμένως τὴν λέξιν κληδόνα δι' η (κατὰ τὸ κληδουχέω, κληδοῦχος κλπ.)—Ἐν τούτοις μαντεία διὰ κλειδὸς ἦν συνήθης κατὰ μεσαίωνα· ἐνόμιζον ὅτι ἀλανθάστως ἀπεκάλυπτον ὅ,τι δήποτε μυστικόν, πρὸ πάντων δὲ τὸν αὐτουργὸν κλοπῆς, ἐγγράφοντες τὸ ὄνομα τοῦ ὑπόπτου ἐπὶ κλειδὸς προσδεδεμένης εἰς Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐξήρτητο ἐκ τοῦ δακτύλου νέας κόρης, ὡρισμένην προσευχὴν ἀπαγγελλούσης· ἂν ἡ κλεὶς ἐκινεῖτο, τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς σημεῖον τῆς ἐνοχῆς.

Digitized by Google

οἱ θέλοντες νὰ μάθωσιν ἂν θὰ γίνῃ ὅ,τι ἐπιθυμοῦσι, πίνουσι μυστηριωδῶς ἐξ αὐτοῦ, νομίζοντες ὅτι, ἂν κατὰ τὴν προσέγγισιν τῶν χειλέων κοχλάσῃ τὸ ὕδωρ, εἶναι αἴσιον τοῦτο σημεῖον. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἕτερος τρόπος, ὃν καὶ ὁ Sonnini ἀναφέρει. «Μετὰ τὴν ἐκ τῆς λειτουργίας ἀπόλυσιν, λέγει ὁ περιηγητὴς οὗτος, αἱ νεάνιδες ἀνοίγουσι τὸ ἀγγεῖον καὶ μετά τινα ᾄσματα, ἀφ' οὗ τρὶς σταυροκοπηθῶσι, λέγουσι· «Μεγάλε μου Ἅϊ-Γιάννη, κάμε ἂν θὰ 'πανδρευθῶ τὸν τάδε νὰ γυρίσῃ ἡ στάμνα δεξιά, καὶ ἂν δὲν τὸν 'πανδρευθῶ νὰ γυρίσῃ ζερβιά.»

Ἕτερον τρόπον μαντικῆς τοῦ κλήδονα ἀναφέρει ὁ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν συγγράψας ἱερεὺς Χαρίσιος Μαγδάνος.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὰ θρησκευτικὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων λαῶν θεωροῦνται, καὶ δικαίως, ὡς τὰ πρῶτα καὶ παλαιότερα φιλολογικὰ μνημεῖα αὐτῶν· οἱ περὶ θεῶν καὶ ἡρώων μῦθοι καὶ τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα ἐνέχουσιν ὑπὸ μορφὴν ποιητικὴν τὸ σύνολον τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἰδεῶν τῶν πρώτων ἀνθρώπων περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τοῦ σύμπαντος ἐν γένει· τὰ δὲ πρῶτα φιλολογικὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου τοιαῦτα καθόλου εἶχον θέματα, τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα ταῦτα συστηματοποιοῦντα. Ἐκτὸς ὅμως ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἔργα ταῦτα ἀπωλέσθησαν, τὰ δὲ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα περιορίζονται εἰς μεταγενεστέρας συνθέσεις καὶ εἰς διαπλάσεις τῶν ἀρχικῶν. Αἱ Βέδαι, τὰ ἱερὰ τῶν Ἰνδῶν βιβλία, περιέχουσι τινὰς ὕμνους προγενεστέρους τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀρίων λαῶν, τῆς μεταναστεύσεως δηλον ὅτι ἐκ τῆς ἰνδικῆς εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀσίας μέρη, εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ἐν γένει. Ἀλλ' ἡ διάσωσις αὐτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν, ἣν ἡ τάξις τῶν βραχμάνων ἐν Ἰνδικῇ ἀπέδιδεν εἰς τὴν πιστὴν διατήρησιν αὐτῶν, ἱερὸν καθῆκον θεωροῦσα τὴν κατὰ γράμμα ἀπομνημόνευσιν τῶν βεδικῶν ὕμνων· διότι ἐγράφησαν εἰς ἐποχὴν σχετικῶς οὐχὶ παλαιάν. Αἱ δὲ πρῶται τῶν Ἰουδαίων θρησκευτικαὶ βίβλοι, καὶ ἰδίως ἡ Πεντάτευχος, ἧς ἡ σύνταξις οὐχὶ λίαν βασίμως ἀποδίδοται εἰς τὸν Μωϋσέα, κυρίως εἰπεῖν κατηρτίσθησαν ἐπὶ Ἔσδρα, μετὰ τὴν μετοικεσίαν τῆς Βαβυλῶνος. Οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων θρησκευτικοὶ ποιηταί, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Ἀμφίων, ὁ Μουσαῖος εἰσὶ πρόσωπα μυθολογικά· τῶν δὲ ὁμηρικῶν ποιημάτων, τοῦ παλαιοτέρου καὶ ἐξοχωτέρου μνημείου τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἡ σύνταξις τίθεται κοινῶς εἰς τὸν δέκατον περίπου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἀλλ' ἡ περισυναγωγὴ καὶ γραφὴ αὐτῶν ἐγένετο μόλις κατὰ τὸν ἕβδομον, ἐπὶ Πεισιστράτου.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς συντάξεως καὶ τῆς γραφῆς τῶν ἀρχαιοτέρων φιλολογικῶν μνημείων· τὰ διασωθέντα δὲ παρ' ἡμῖν χειρόγραφα, κατὰ φυσικὸν λόγον, εἰσὶ πολλῷ μεταγενέστερα, ἕνεκα τοῦ φθαρτοῦ τῆς γραφικῆς ὕλης καὶ τῆς ἐπιδράσεως πολυπληθῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, πυρκαϊῶν, ναυαγίων καὶ ποικίλων ἄλλων τοιούτων· τὰ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Πομπηΐας εὑρεθέντα ἀπηνθρακωμένα χειρόγραφα, ὧν τινα διὰ παντοίων ἐπιστημονικῶν μέσων μόλις ἐν μέρει κατώρθωσαν ν' ἀναγνώσωσιν οἱ παλαιογράφοι, ἀνερχόμενα εἰς τὸν πρῶτον μ.Χ. αἰῶνα, ἴσως καὶ ὀλίγῳ πρότερον, εἰσὶ βεβαίως τὰ πάντων παλαιότερα. Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι ἀναντιρρήτως ὡς τὸ ἀρχαιότερον βιβλίον τοῦ κόσμου δύναται νὰ θεωρηθῇ πάπυρός τις ἀνακαλυφθεὶς πρὸ τριακονταετίας ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου καὶ διατηρούμενος νῦν ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων. Ὁ πάπυρος οὗτος ἐγράφη εἰκοσιπέντε περίπου αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ!

Ἕνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν δόγματος, καθ' ὃ οἱ τεθνεῶτες ἔδει ἀρτιμελεῖς καὶ ἀκέραιοι νὰ ἐμφανισθῶσι πρὸ τοῦ ἐν Ἅδῃ δικαστηρίου, οἱ Αἰγύπτιοι πᾶσαν κατέβαλλον ἐπιμέλειαν ὅπως προφυλάττωσιν ἀπὸ ταχείας φθορᾶς τὰ πτώματα τῶν οἰκείων, καὶ τὰ κοσμήματα ἔτι καὶ τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἔθετον ἐν τοῖς τάφοις αὐτῶν. Ἐκ τούτου τὰ αἰώνια καὶ μηδὲν ἐκ τῶν προσβολῶν τοῦ χρόνου ἔχοντα νὰ φοβηθῶσι τεράστια μνημεῖα τῶν βασιλέων, αἱ πυραμίδες, καὶ ἡ τεχνικωτάτη ταριχεία, δι' ὧν προσεπάθουν ἐξ ἴσου πρὸς ταῦτα διαρκεῖς νὰ καταστήσωσι καὶ τοὺς βασιλικοὺς νεκρούς. Εἰς τὰς ὑπογείους ἐκείνας κρύπτας, ὅπου οὐ μόνον ἡ ἀστάθεια τῶν πραγμάτων τοῦ ἐκτὸς κόσμου οὐδὲν ἴσχυε νὰ μεταβάλλῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ μετὰ δυσκολίας εἰσεχώρει, διετηρήθησαν ἀναλλοίωτα μετὰ τῶν νεκρῶν τῶν Φαραὼ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, βίβλοι, καὶ σκεύη καὶ ἐνδύματα, καὶ καρποί, ἀπὸ χιλιετηρίδων τεθαμμένα ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς. Οὕτω περιεσώθη καὶ ὁ πάπυρος, περὶ οὗ ἤδη ὁ λόγος. Εὑρέθη ἐν ὑπογείῳ νεκροταφείῳ τῆς ἑνδεκάτης δυναστείας, κειμένῳ ἐν τῷ μέρει τῆς νεκροπόλεως τῶν Θηβῶν, τῷ καλουμένῳ Δραὰ-Ἀβοὺ-Νατζᾶ, ὑπὸ τοῦ Γάλλου αἰγυπτιολόγου Πρίς, ἀπὸ τούτου δ' ἐπεκλήθη καὶ πάπυρος Πρίς.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἐβασίλευσεν ἐν Αἰγύπτῳ ἡ ἑνδεκάτη δυναστεία δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὡρισμένον. Οἱ αἰγυπτιολόγοι, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλέων ἀναφερομένων ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν, ἠδυνήθησαν κατὰ προσέγγισιν νὰ ἐξαγάγωσιν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς δεκάτης ὀγδόης δυναστείας συμπίπτει μὲ τὸν δέκατον ὄ-

Digitized by Google

γδοον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ. Ἐπὶ τῆς δυναστείας ταύτης τίθενται καὶ τὰ συμβάντα τοῦ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ· δύο δὲ πρὸ τούτου αἰῶνας, ἤτοι κατὰ τὸν εἰκοστὸν πρὸ Χριστοῦ, κατῆλθε, κατὰ τὴν διήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἀβραάμ, ὅστις ὡς εἰκάζουσιν οἱ αἰγυπτιολόγοι εὗρεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ξένην δυναστείαν διατελοῦσαν τῶν ἐπιδρομέων Ὑξῶς ἢ ποιμένων· ἡ ἐνδεκάτη δυναστεία εἶναι πολλῷ τούτων προγενεστέρα. Καὶ εἶναι μὲν ἀδύνατος πᾶσα συγχρονιστικὴ ἀπόπειρα, πρὸς ἀκριβῆ τῶν χρονολογιῶν ὁρισμόν, πέραν τοῦ εἰκοστοῦ πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, διότι οὐδεμία ἄλλη πρὸς τὸ παρόν, ἐκτὸς τινῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν, σώζεται μαρτυρία· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὁμολογουμένως ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐγράφη ὁ πάπυρος Πρὶς ἀνήκει εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα.

Τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀρχαιότητα μαρτυρεῖ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς. Τὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα, δι' ὧν παριστῶντο ἰδέαι καὶ οὐχὶ φωναὶ ὡς διὰ τῶν γραμμάτων τῶν ἀλφαβήτων, εἰσὶ παλαιότατα, ἡ δ' εὕρεσις αὐτῶν τίθεται ὑπό τινων εἰς τοὺς χρόνους τῶν πρώτων αἰγυπτίων βασιλέων· πρὸς εὐκολίαν εἶτα, διατηρηθέντα μόνον ἐν τῇ γραφῇ ἐπὶ σκληρῶν ὑλῶν, ἡπλοποιήθησαν, ὡς γνωστόν, διὰ τὴν ταχυγραφίαν, καὶ αὕτη εἶναι ἡ καλουμένη *ἱερατικὴ γραφή*, κατόπιν δ' ἡ ἁπλοποίησις καὶ ἡ ἀπὸ τῶν πρώτων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων απομάκρυνσις κατέστη μείζων ἐν τῇ δημοτικῇ γραφῇ. Πάπυροί τινες ἐν τῷ βρετανικῷ μουσείῳ διατηρούμενοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐποχὴν περίπου καθ' ἣν ἔζη ὁ Μωϋσῆς, εἰσὶ γεγραμμένοι διὰ χαρακτήρων οὐχὶ καθαρῶς ἱερατικῶν, ἀλλ' ἁπλουστέρων ὅμως τῶν ἱερογλυφικῶν· ἐν ᾧ ὁ πάπυρος περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν ἀπέχων πλειότερον τῆς ἱερατικῆς· ἐγράφη δῆλον ὅτι ὅτε μόλις ἤρξατο αναφαινόμενος ὁ ἱερατικὸς χαρακτὴρ τῆς γραφῆς.

Τί δὲ περιέχει; Ἡ κατανόησις αὐτοῦ εἶναι ἴσως ἡ μεγίστη τῶν δυσχερειῶν ἃς παρουσιάζει. Ἄγγλος τις ἀπεπειράθη νὰ μεταφράσῃ αὐτὸν ἐν πραγματείᾳ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ *Μηνιαίᾳ ἐπιθεωρήσει* (Monthly Review) τοῦ Λονδίνου τῷ 1856 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν· *Περὶ ἑνὸς χειρογράφου τῶν χρόνων τοῦ φοίνικος βασιλέως Ἀσσά, ὅστις ἐβασίλευσεν ἐν Αἰγύπτῳ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀβραάμ*· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐστηρίχθη ἐπὶ εἰκασιῶν τολμηρῶν, διότι τὰ ἀποτελέσματα εἰς ἃ κατέληξεν ἕτερος σπουδαῖος αἰγυπτιολόγος, ὁ Chabas, ἐν τῇ *Ἀρχαιολογικῇ ἐπιθεωρήσει* τῶν Παρισίων (1858) εἰσὶν ὅλως διάφορα. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀρχαιολόγου τούτου παρατιθέμεθα βραχέα τινά, καίτοι καὶ οὗτος, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, δὲν ἠδυνήθη ἐντελῶς νὰ ἐξηγήσῃ τὸν πάπυρον, οὐδ' εἶναι βέβαιος περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ὅσων ἡρμήνευσεν.

Ὁ πάπυρος Πρὶς σύγκειται ἐκ σελίδων 18, ὧν αἱ δύο πρῶται χωρίζονται τῶν ἐπιλοίπων διὰ διαστήματος ἑνὸς μέτρου καὶ 33 ὑφεκατομέτρων, ἔνθα ἐπιμελῶς ἀπεξέσθησαν τὰ γραφέντα, βεβαίως ὅπως ἄλλα χρησιμώτερα αὐτῷ γράψῃ ὁ κάτοχος, ὅπερ ὅμως δὲν ἐποίησε. Δὲν εἶναι δὲ πλήρης, διότι αἱ πρῶται λέξεις τῆς πρώτης σελίδος ἀποτελοῦσι μέρος φράσεως ἀτελοῦς. Αἱ τρεῖς τελευταῖαι λέξεις τῆς β' σελίδος *ου-εβ-πε*=παρῆλθεν, ἐτελείωσε, δεικνύουσι τὸ τέλος τῆς πραγματείας ταύτης. Αἱ λοιπαὶ 16 σελίδες ἀποτελοῦσιν ἑτέραν αὐτοτελῆ καὶ πλήρη πραγματείαν, ἧς περίεργος εἶναι ἡ τὸ τέλος ἐμφαίνουσα φράσις· «Ἐτελείωσεν (ἀπὸ) τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τοῦ τέλους αὐτοῦ, ὡς εὕρηται ἐν τῇ γραφῇ.» Ὅπερ δεικνύει ὅτι εἶναι ἀντίγραφον, καὶ οὐχὶ τὸ πρωτότυπον λόγου γέροντός τινος φιλοσόφου, οὗ τὸ ὄνομα Πτὰ'-Ὁτὲπ ἀναφέρεται ἐν τῷ κειμένῳ.

Αἱ πρῶται δύο σελίδες περιέχουσι γνωμικά τινα, τὰ πλεῖστα ἀκατανόητα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπάρχει καὶ ἡ ἀκόλουθος νουθεσία περὶ ἐξασκήσεως τῆς πατρικῆς ἐξουσίας: «Ἐκδηλούσθω τὸ ὄνομά σου, δείκνυσο διὰ τῶν σῶν λόγων, διάτασσον μετὰ γενναίου φρονήματος καὶ τόλμης· ἃς καρποῦνται οἱ ἔκγονοί σου ἐκ τῆς σῆς διδασκαλίας. Πολλοὶ οἱ τρόποι δι' ὧν τιμωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἀπορρίπτοντα αὐτόν. Ὁ οἰκογενειάρχης δύναται νὰ διευθύνῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἀπογόνους, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀνθρωπίνου σταδίου αὐτοῦ· εἰς τοῦτον ὀφείλουσι τὴν τροφήν, εἰς τοῦτον καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν.» Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ δὲ ἐξυμνεῖ ὁ γράψας ἀφελῶς λίαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου του. «Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι κατανοήσωσι πᾶν τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ, ὡς τὸ εἶπον συνῳδὰ τοῖς νόμοις περὶ πρώτων στοιχείων τῶν ἀρχῶν, θὰ θέσωσι ταύτην ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν, θὰ ἐπαναλαμβάνωσιν αὐτὴν ὡς γέγραπται, καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς θ' ἀρέσῃ αὐτοῖς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀντικείμενον εὑρισκόμενον καθ' ἅπασαν τὴν χώραν, εἴτε ὄρθιοι ἵστανται, εἴτε κάθηνται (εἴτε ἐργάζονται, εἴτε ἀναπαύονται.)

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παπύρου, ἐκ 16 σελίδων ἀποτελούμενον, εἶναι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, λόγος πλήρης τοῦ φιλοσόφου Πτὰ'-Ὁτέπ, ὅστις ἔγραψε καὶ τὸν προηγούμενον λόγον, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τέλους αὐτοῦ, ἔνθα ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο. Τὸ πρῶτον φύλλον εἶναι εἰσαγωγή, εἶδος ἐπικλήσεως τοῦ θεοῦ Ὀσίριδος· ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη ἄρχεται διὰ τῆς ἑπομένης ζωηρᾶς περιγραφῆς τῆς ἀθλιότητος τῶν γηρατείων.

«Λόγος τοῦ δημοσίου ἐφόρου Πτὰ'-Ὁτέπ, ἐπὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως τῆς ἄνω καὶ κάτω Αἰγύπτου Ἀσσᾶ, τοῦ ἐσαεὶ ζῶντος.

Digitized by Google

»Ὁ δημόσιος ἔφορος Πτᾶ'-Ὀτὲπ λέγει·— Ὦ Ὄσιρις, κύριέ μου, ὁ ἄρχων γηράσκει, ὁ μαρασμὸς καταλαμβάνει τὴν θέσιν τῆς ἀνθηρότητος, ἡ ἐξασθένησις ὁσημέραι αὔξεται, οἱ ὀφθαλμοὶ σμικρύνονται, ἡ ἀκοὴ ἀπόλλυται, τὸ θάρρος ἀμβλύνεται· τὸ στόμα κραυγάζει, δὲν ὁμιλεῖ πλέον· ἡ καρδία μηδενίζεται, δὲν ὑπάρχει πλέον δι' αὐτὴν σκίρτημα χαρᾶς· τόπος καλὸς μεταβάλλεται εἰς τόπον ἀνυπόφορον, ἡ αἴσθησις φεύγει καθ' ὁλοκληρίαν, τὸ γῆρας καθίστησι τοὺς ἀνθρώπους εἰς πάντα δυσαρέστους· ἡ ῥὶς ἐκλείπει, δὲν ἀναπνέει πλέον· κοπιώδεις εἰσὶν αἱ κινήσεις καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάπαυσις.» Ἀλλὰ τὰ δεινὰ ταῦτα τοῦ γήρατος ἐπακολουθήματα ἐκλείπουσιν, ὅταν τὸν ἄνθρωπον φωτίζῃ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ σοφία· ταύτην θέλει νὰ διδάξῃ, καὶ ἐπικαλεῖται πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ. Ὁ δὲ θεὸς ἀποκρίνεται :

«Ἡ ἁγιότης τοῦ θεοῦ λέγει·

»Δίδαξον αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ παρελθόντος· ναί, ἔσται οὗτος τροφὴ τῶν παιδίων καὶ τῶν τελείων ἀνδρῶν. Ὁ κατανοῶν αὐτὸν θὰ βαδίζῃ εἰς τὴν εὐχαρίστησιν τῆς καρδίας. Ὁ λόγος αὐτοῦ δὲν θὰ ἐπιφέρῃ κόρον.»

Ἐκ τοῦ προοιμίου τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Πτᾶ'-Ὀτὲπ ἠρκέσθη νὰ συστηματοποιήσῃ γνωμικὰ καὶ παραγγέλματα, ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἰσχύοντα καὶ τιμώμενα ἐν Αἰγύπτῳ, εἶδος παραδόσεως, ἧς τὴν ἱερότητα ἐπισφραγίζει ἡ αὐθεντεία τοῦ θεοῦ. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἀδύνατος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποβαίνει ἡ τελεία ἐξήγησις τοῦ λόγου τούτου, ἐξ ἧς πολλὰς ἠδυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν πληροφορίας περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης φιλοσοφίας τῶν Αἰγυπτίων. Τὰ καταληπτὰ μέρη τοῦ κειμένου περιστρέφονται πρὸ πάντων περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παίδων καὶ ἄλλα τινὰ ἠθικὰ κεφάλαια.

Ὁ τίτλος οὕτως εἰπεῖν τοῦ συγγράμματος, ὡς ἐπίσης καὶ λεπτομέρειαί τινες περὶ τοῦ συγγραφέως ἀναγινώσκονται εὐθὺς μετὰ τὴν εἰσαγωγήν· «Ἀρχὴ τῆς κατατάξεως τῶν ἀγαθῶν λόγων, τῶν λεχθέντων ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς ἄρχοντος, τοῦ προσφιλοῦς τῷ θεῷ, τοῦ υἱοῦ βασιλέως, τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ γένους αὐτοῦ, τοῦ δημοσίου ἐφόρου Πτᾶ'-Ὀτὲπ, ὅπως διδάξῃ τοῖς ἀμαθέσι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀγαθοῦ λόγου, πρὸς ἀγαθὸν τῶν ἀκουόντων αὐτοῦ, πρὸς ὄλεθρον τῶν ὑπερπηδώντων αὐτόν.»

Ὥστε ὁ συγγραφεὺς ἦν υἱὸς βασιλέως, καίτοι δὲ πρεσβύτερος ὡς λέγει τοῦ γένους αὐτοῦ, δὲν ἐβασίλευσεν ὅμως, διότι τὸ ὄνομά του δι' οὐδενὸς σημείου δεικνύοντος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συνοδεύεται ἐν τῷ χειρογράφῳ. Ἐν τέλει ἀναφέρει τὴν ἡλικίαν του, ἥτις ἦν λίαν προβεβηκυῖα, καὶ ἐκφράζει τὴν πρὸς τὸν βασιλέα πίστιν αὐτοῦ.

«Γέγονα ἀρχαῖος τῆς γῆς, διήνυσα ἑκατὸν δέκα ἔτη τῆς ζωῆς διὰ χαρίσματος τοῦ βασιλέως καὶ ἐπινεύσεως τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐκπληρῶν τὸ καθῆκόν μου πρὸς τὸν βασιλέα εἰς τὸν τόπον τῆς εὐνοίας.» (;)

Τοιοῦτον ἐν συντόμῳ τὸ ἀρχαιότερον βιβλίον ἐκ τῶν σωζομένων νῦν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἐν Μονάχῳ. Ν. Γ. Π.

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΒΕΤΟΒΕΝ

[Λουδοβῖκος Βετόβεν (Louis Van Beethoven), ὁ ἔξοχος γερμανὸς μουσικός, γεννηθεὶς ἐν Βόννῃ τῷ 1772 συνέθεσε πλείστας ὅσας συμφωνίας καὶ μελόδραμα τὸν Φιδέλιον (Λεονώραν) καὶ εἰσαγωγὰς εἰς τὰ μελοδράματα Προμηθέα, Ἐγμόνδον, Ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν, κλ. Συνέγραψε δὲ καὶ Πραγματείαν περὶ ἁρμονίας καὶ συνθέσεως. Ἀπέθανε κατὰ τὸ 1827.]

Ὁ Βετόβεν ἅπαξ μόνον κατὰ τὸν βίον του ᾐσθάνθη εὐτυχίαν, καὶ ἡ εὐτυχία αὕτη τὸν ἐθανάτωσεν. Ἀείποτε πένης καὶ μακρὰν τῶν ἀνθρώπων διάγων, ἕνεκα τοῦ χαρακτῆρός του, τοῦ φύσει μὲν ἀγρίου ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀδικίας καὶ περιφρονήσεως τῶν ἄλλων ἐξαγριωθέντος, συνέθεσε τὴν ὡραιοτέραν μουσικὴν τὴν ὁποίαν ἠδύνατό ποτε ἄνθρωπος νὰ συνθέσῃ. Διὰ τῆς ὡραίας ταύτης γλώσσης ἐλάλει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ὅμως δὲν κατεδέχοντο νὰ ἀκούσωσιν, ὅπως ἡ φύσις λαλεῖ διὰ τῆς οὐρανίας ἁρμονίας τοῦ ἀνέμου, τῶν ὑδάτων, τοῦ ᾄσματος τῶν πτηνῶν. Ὁ Βετόβεν εἶναι ὁ ἀληθὴς προφήτης τοῦ Θεοῦ, διότι μόνος αὐτὸς ἐλάλησε τοῦ Θεοῦ τὴν γλῶσσαν.

Καὶ ὅμως τοσοῦτον κακῶς ἐξετίμει αὐτόν, ὥστε καὶ αὐτὸς ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς μεγαλοφυΐας του, πρᾶγμα δεινότατον εἰς καλλιτέχνην. Αὐτὸς ὁ Ἄϋδν δὲν εὕρισκεν ἄλλον τινὰ ἔπαινον νὰ τῷ εἴπῃ ἢ ὅτι εἶναι «δεξιὸς κυμβαλιστής.» Ὡς ἂν ἔλεγέ τις περὶ τοῦ Γερικῶ ὅτι «τρίβει καλῶς τὰ χρώματα», καὶ περὶ τοῦ Γαῖτε ὅτι «δὲν εἶνε ἀνορθογράφος» ἢ ὅτι «εἶνε καλλιγράφος».

Ἕνα εἶχε φίλον, τὸν Χοῦμμελ· ἀλλ' ἡ πενία καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀδικία ἐξηρέθιζον τὸν Βετόβεν καὶ τὸν καθίστων καὶ αὐτὸν ἐνίοτε ἄδικον· τούτου ἕνεκεν εἶχε δυσαρεστηθῇ κατὰ τοῦ Χοῦμμελ, καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη δὲν ἔβλεπον ἀλλήλους. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τῶν δυστυχιῶν του ἐγένετο κωφός.

Τότε ὁ Βετόβεν ἀποχωρήσας εἰς Βάδεν, ἔζη ἐν λυπηρᾷ ἐρημίᾳ λαμβάνων πενιχρὰν σύνταξιν καὶ μόλις ἐπαρκοῦσαν εἰς τὰς ἀνάγκας του. Ἡ μόνη του χαρὰ ἦτο νὰ περιπλανᾶται ἐντὸς ὡραίου δάσους παρὰ τὴν πόλιν, καὶ μόνος, παραδεδομένος εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν του, νὰ συνθέτῃ τὰς ὑψίστας συμφωνίας του, νὰ ἀνυψοῖ τὴν ψυχήν του διὰ μελῳδικῶν ἤχων πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ νὰ συνδιαλέγεται πρὸς τοὺς ἀγγέλους διὰ γλώσσης τῆς ὁποίας τὸ κάλλος ὦτα ἀνθρώπινα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ αἰσθανθῶσιν. Ἀλλ'

Digitized by Google

ὅμως καθ' ἣν στιγμὴν οὐδόλως εἶχε τὸν νοῦν του εἰς τὰ γήϊνα, ἐπιστολὴ τὸν ἐπανήγαγεν ἄκοντα εἰς τὴν γῆν ὅπου τὸν ἀνέμενον νέαι θλίψεις. Ἀνεψιὸς περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ ὁποίου ὁ Βετόβεν εἶχε φροντίσει, καὶ ὃν εὐεργετήσας δι' αὐτὸ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἠγάπα, τῷ ἔγραψεν ὅτι εἶχεν ἀναμιχθῆ ἐν Βιέννῃ εἰς δυσάρεστόν τινα ὑπόθεσιν, καὶ ὅτι μόνη ἡ παρουσία τοῦ θείου του ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ.

Ὁ Βετόβεν ἐξεκίνησε καὶ χάριν οἰκονομίας διήνυσε πεζὸς μέρος τοῦ δρόμου. Ἑσπέραν τινά, σταθεὶς πρὸ μικρᾶς καὶ πεπαλαιωμένης οἰκίας, ἐζήτησε φιλοξενίαν. Σημειωτέον δ' ὅτι ἀπεῖχε τῆς Βιέννης πολλὰς ἤδη ὥρας καὶ αἱ δυνάμεις του δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του καὶ ἐκείνην τὴν ἑσπέραν. Οἱ κάτοικοι τῆς οἰκίας τὸν ὑπεδέχθησαν, μετέσχε τοῦ δείπνου των καὶ ἔπειτα ἐκάθησε παρὰ τὴν ἑστίαν ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ οἰκοδεσπότου.

Μετὰ τὸ δεῖπνον, ἐνῷ ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ κατεγίνοντο περὶ οἰκιακάς τινας ἐργασίας, ὁ πατὴρ ἀνέῳξε παλαιὸν κλειδοκύμβαλον καὶ ἕκαστος τῶν τριῶν υἱῶν του ἔλαβεν ἀνὰ ἓν μουσικὸν ὄργανον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ἐρρύθμισαν τὰ ὄργανά των, τοῦ πατρὸς δόντος τὸν τόνον, καὶ οἱ τέσσαρες συγχρόνως ἤρχισαν μετὰ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς φυσικῆς ἐκείνης δεξιότητος ἣν μόνοι οἱ γερμανοὶ κατέχουσι. Φαίνεται δὲ ὅτι συνεκίνει αὐτοὺς τὰ μέγιστα τὸ ἐκτελούμενον μουσικὸν τεμάχιον, διότι ἦσαν εἰς αὐτὸ προσηλωμένοι ψυχῇ τε καὶ σώματι· καὶ αἱ γυναῖκες δὲ καταλιποῦσαι τὴν ἐργασίαν των ἠκροῶντο, καὶ ἐπὶ τῶν ἀφελῶν μορφῶν αὐτῶν διεκρίνετο γλυκυτάτη συγκίνησις, καὶ ἀνεγινώσκετο ὅτι ἡ καρδία των ἐπιέζετο. Τοῦτο μόνον ἐκ τῶν συμβαινόντων ἠδύνατο ὁ Βετόβεν νὰ ἐννοήσῃ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκούσῃ οὐδ' ἕνα μουσικὸν φθόγγον. Μόνον δὲ βλέπων τὴν ἀκρίβειαν τῶν κινήσεων τῶν μουσουργῶν, τὴν ἐμψύχωσιν τῆς φυσιογνωμίας των, ἥτις ἐδείκνυεν ὅτι αἰσθάνονται ζωηρῶς, ἐφαντάζετο πόσον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν ὑπέρτεροι τῶν ἰταλῶν μουσικῶν, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μουσικαὶ μηχαναὶ καλῶς ἐρρυθμισμέναι.

Ὅτε ἐτελείωσαν, ἔσφιγξαν τὰς χεῖρας ἀλλήλων μετὰ παραφορᾶς, ὡς ἵνα ἐκφράσωσιν ἀμοιβαίως τὴν χαρὰν καὶ εὐδαιμονίαν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνθησαν, ἡ δὲ νεᾶνις ἐρρίφθη κλαίουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός της.

Ἔπειτα ἐφάνησαν ὡς συσκεπτόμενοι καὶ ἀναλαβόντες τὰ ὄργανά των ἤρχισαν ἐκ δευτέρου. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ὅμως ταύτην ὁ ἐνθουσιασμός των ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον· τὰ ὄμματά των ἦσαν ὑγρὰ καὶ ἔλαμπον.

— Φίλοι μου, εἶπεν ὁ Βετόβεν, εἶμαι δυστυχέστατος μὴ δυνάμενος νὰ μετάσχω τῆς χαρᾶς σας, διότι καὶ ἐγὼ ἀγαπῶ τὴν μουσικήν· ἀλλά, ὡς παρετηρήσατε, εἶμαι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κωφός, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ ἀκούσω οὐδ' ἕνα ἦχον. Δότε μοι, παρακαλῶ, νὰ ἀναγνώσω τὴν μουσικὴν αὐτὴν ἥτις σᾶς προξενεῖ τόσον ζωηρὰν καὶ γλυκεῖαν συγκίνησιν.

Ἔλαβε τὸ τετράδιον, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἐσκοτίσθησαν, ἡ ἀναπνοή του διεκόπη καὶ τὸ τετράδιον κατέπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν του καὶ ἔκλαυσε. Διότι ἡ μουσικὴ τὴν ὁποίαν ἐξετέλουν οἱ χωρικοὶ καὶ ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐνθουσίων, ἦτο τὸ «allegretto τῆς εἰς la συμφωνίας τοῦ Βετόβεν».

Ὅλη ἡ οἰκογένεια συναθροισθεῖσα πέριξ αὐτοῦ καὶ διὰ νευμάτων ἐξέφραζον πάντες τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν περιέργειάν των. Ἐπί τινας ἔτι ἀκόμη στιγμὰς σπασμωδικοὶ λυγμοὶ δὲν τὸν ἄφινον νὰ λαλήσῃ· ἔπειτα δὲ εἶπεν· «εἶμαι ὁ Βετόβεν». Τότε ἀπεκαλύφθησαν καὶ προσέκλιναν σιωπηλοὶ καὶ μετὰ σεβασμοῦ· ὁ Βετόβεν τοῖς ἐξέτεινε τὰς χεῖρας, ἐκεῖνοι δὲ τὰς ἔθλιβον καὶ τὰς ἠσπάζοντο, ἐννοοῦντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ μεταξὺ αὐτῶν εὑρισκόμενος ἦτο καὶ «βασιλέως ὑπέρτερος». Καὶ τὸν ἐθεώρουν θέλοντες νὰ ἴδωσι τοὺς χαρακτῆράς του καὶ ἀνακαλύψωσιν ἐπ' αὐτῶν τὸν τύπον τῆς μεγαλοφυΐας, τὸν φωτεινὸν τῆς δόξης στέφανον περὶ τὸ πρόσωπόν του.

Ὁ Βετόβεν ἐξέτεινε τὸν βραχίονα καὶ τὸν ἠσπάσθησαν, ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, ἡ κόρη καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοί της. Ἔπειτα αἴφνης ἠγέρθη, ἐκάθησε πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου, ἔνευσεν εἰς τοὺς τρεῖς νέους νὰ ἀναλάβωσι τὰ ὄργανά των, καὶ ἐξετέλεσεν αὐτὸς τὸ ἀριστούργημά του ἐκεῖνο. Ἦσαν ὅλοι ὡς μία ψυχή, καὶ ἠκροῶντο ἐν ἐκστάσει, διότι οὐδέποτε μουσικὴ ὑπῆρξεν ὡραιοτέρα οὔτε ἐξετελέσθη ἀκριβέστερον.

Ὁ Βετόβεν ἔμεινε πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου αὐτοσχεδιάζων ᾄσματα εὐδαιμονίας, ᾄσματα εὐχαριστήρια πρὸς τὸν Θεόν, μουσικὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἄλλοτε ἐπὶ τῆς ζωῆς του εἶχε συνθέσει. Οὕτω δὲ παρῆλθε μέγα μέρος τῆς νυκτός. Ἀλλ' οἱ φθόγγοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι τοῦ Βετόβεν φθόγγοι.

Ὁ οἰκοδεσπότης τὸν ἠνάγκασε νὰ δεχθῇ τὴν κλίνην του, ἀλλὰ τὴν νύκτα ὁ Βετόβεν εἶχε πυρετόν· ἠγέρθη καὶ ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην ἀέρος· ἐξῆλθε γυμνόπους εἰς τὴν πεδιάδα. Καὶ ἡ φύσις ὁμοίως ἐξέπεμπε τότε μεγαλοπρεπῆ ἁρμονίαν· ὁ ἄνεμος ἔσειε τοὺς κλάδους καὶ οἱ κλάδοι συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους, ἡ εἰσέδυεν εἰς τὰς δενδροστοιχίας ἢ περιεδινεῖτο μαινόμενος καὶ κατασυντρίβων πᾶν τὸ προστυχόν. Τοιαύτης οὔσης τῆς νυκτὸς ὁ Βετόβεν ἐπλανᾶτο πολλὴν ὥραν ἔξω, καὶ ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν φιλοξενοῦσαν αὐτὸν οἰκίαν ἦτο παγωμένος. Προσεκάλεσαν ἰατρὸν ἐκ Βιέννης, ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς πρὸς θεραπείαν τῆς νόσου προσπαθείας, ὁ ἰα-

Digitized by Google

πρὸς μετὰ δύο ἡμέρας ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Βετόβεν θὰ ἀποθάνῃ. Καὶ ὄντως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ ζωὴ τὸν ἐγκατέλειπεν. Ἐνῷ ἐψυχορράγει ἐπὶ τῆς κλίνης του, εἰσῆλθεν ἄνθρωπός τις. Ἦτο δὲ ὁ Χοῦμμελ, ὁ Χοῦμμελ ὁ παλαιός, ὁ μόνος φίλος του. Εἶχε μάθει τὴν ἀσθένειαν τοῦ Βετόβεν καὶ ἤρχετο νὰ τὸν περιποιηθῇ καὶ νὰ τῷ δώσῃ χρήματα· ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ Βετόβεν δὲν ἐλάλει, καὶ μόνον βλέμμα εὐγνωμοσύνης ἠδυνήθη ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν Χοῦμμελ.

Ὁ Χοῦμμελ ἔκλινεν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ ἀκουστικοῦ κέρατος, διὰ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο ὁ Βετόβεν νὰ ἀκούῃ λέξεις τινὰς δυνατὰ προφερομένας, τῷ ἐξέφρασε τὴν θλίψιν τὴν ὁποίαν ᾐσθάνετο βλέπων αὐτὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει. Ὁ Βετόβεν ἐφάνη ζωογονούμενος, οἱ ὀφθαλμοί του ἔλαμψαν καὶ εἶπε·

— *Δὲν εἶναι ἀλήθεια, Χοῦμμελ, ὅτι ἤμην καὶ ἐγὼ κάτι τι;* Αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαί του λέξεις· καὶ οἱ ὀφθαλμοί του προσηλώθησαν· τὸ στόμα του διεστάλη ὀλίγον καὶ ἡ ζωὴ ἀπέπτη.[1]

Δ. Π. Λ.

ΠΕΡΙΒΟΗΤΟΙ ΓΑΣΤΡΟΛΑΤΡΑΙ

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ περιβόητοι ἐγένοντο ἐπὶ γαστρολατρείᾳ οἱ τρεῖς Ἀπίκιοι, πάντων δὲ περιφημότατος ὁ δεύτερος, ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου ἀκμάσας. Συνέγραψε, λέγουσι, καὶ πόνημα περὶ μαγειρικῆς, καὶ τοσούτῳ περὶ τὰ τοιαῦτα κατέστη ἐντριβής, ὥστε ἐξ αὐτοῦ «πλακούντων γένη πολλὰ *ἀπίκια* ὀνομάζεται», καθὰ λέγει ὁ Ἀθήναιος, ὡς σήμερον *τὰ σαβαρὲν* ἐνθυμίζουσι τὸν εὐφυᾶ συγγραφέα τῆς «Φυσιολογίας τῆς γεύσεως,» οὗτινος φέρουσι τὸ ὄνομα. Ὁ πλουσιώτατος ῥωμαῖος τρυφητὴς διέτριβεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Μιντούρναις τῆς Καμπανίας ἐσθίων πολυτελεῖς καρίδας, αἵτινες «γίνονται αὐτόθι ὑπέρ τε τὰς ἐν Σμύρνῃ μέγισται καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀστακούς.» Ἀκούσας ὅμως ὅτι κατὰ τὴν Λιβύην ὑπάρχουσιν ἔτι μεγαλείτεραι, ἐξέπλευσε παρευθὺς «οὐδ' ἀναμείνας μίαν ἡμέραν.» Πολλὰς ὑπέστη κατὰ τὸν πλοῦν κακουχίας, ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔτι προσορμισθῇ εἰς τὸν τόπον ἡ ταχύπτερος Φήμη εἶχεν ἤδη προαναγγείλει εἰς τοὺς ἁλιεῖς τὴν ἔλευσιν τοιούτου πελάτου, διὸ καὶ «προσπλεύσαντες προσήνεγκον αὐτῷ τὰς καλλίστας καρίδας.»

— Δὲν ἔχετε μεγαλειτέρας; ἠρώτησεν ὁ Ἀπίκιος τοὺς ἁλιεῖς, παρατηρῶν αὐτὰς μετὰ βλέμματος περιφρονητικοῦ.

— Ὄχι, ἐξοχώτατε· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσι μεγαλείτεραι.

— Τότε 'πίσω! εἶπε πρὸς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου. Καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν χωρὶς οὐδὲ κἂν τῇ γῇ νὰ προσπελάσῃ.

Ἡμέραν δέ τινα ἐνθυμηθεὶς ὅτι πολλὰ εἶχε χρέη, χρυσὸν δὲ ὀλίγον, μετεπέμψατο παρ' αὐτῷ τὸν ταμίαν του.

— Πόσα χρήματα μᾶς μένουν; ἠρώτησεν ὁ Ἀπίκιος.

— Διακόσιαι πεντήκοντα χιλιάδες δραχμῶν, ἐξοχώτατε, ἀπεκρίθη ὁ Ταμίας.

— Μόνον;

— Μόνον.

— Ἔχει καλῶς.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ Ἀπίκιος ἀπεχαιρέτιζε διὰ παντὸς τὰς καρίδας, πίνων δηλητήριον ἀντὶ φαλερνείου διότι δὲν ἠδύνατο πλέον διὰ τοῦ γλίσχρου ἐκείνου ποσοῦ νὰ θύῃ εὐπρεπῶς τῇ θεᾷ του...

Θέλετε δὲ γαστρομάρτυρας καὶ παρὰ νεωτέροις; Ἐνθυμήθητε τὸν οἰκονόμον (maître d'hôtel) τοῦ πρίγκιπος Κονδὲ, τὸν περιβόητον Βατέλ. Ὁ πρίγκιψ εἱστίᾳ ποτὲ κατὰ τὸ 1671 ἐν τῇ ἐν Σιαντιγὺ λαμπρᾷ αὐτοῦ ἐπαύλει τὸν τρυφηλῆς μνήμης βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκον τὸν ΙΕ'. Τὰ πάντα εἰσὶν ἕτοιμα, μόνον οἱ ἰχθύες καθυστεροῦσιν. Ὁ Βατὲλ περιμένει, ἀλλ' οἱ ἰχθύες δὲν ἔρχονται. Ὁ Βατὲλ ἄρχεται ἀδημονῶν, ἰχθύες δὲν φαίνονται. Ὁ Βατὲλ κλαίει καὶ ὀδύρεται, φωνάζει, κραυγάζει, οἱ ἰχθύες δὲν ἀποκρίνονται. Ὁ Βατὲλ ἀπελπίζεται, οἱ ἰχθύες δὲν ἐμφανίζονται. Ὁ Βατὲλ κόπτει τὸν λαιμόν του, καὶ οἱ ἰχθύες καταφθάνουσι.

Βασιλικὴ τράπεζα ἄνευ ἰχθύων οὐδαμοῦ ἠκούσθη· ἠδύνατο λοιπὸν ὁ τάλας οἰκονόμος νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τοιοῦτον αἶσχος!... Αἱ τελευταῖαι λέξεις του ἦσαν «et la marée qui n'arrive pas!...»

Ἀλλ' ἂν ὁ Ἀπίκιος καὶ ὁ Βατὲλ ἐνεγράφησαν μεταξὺ τῶν μαρτύρων τῆς γαστρὸς, ὁ πρὸ αὐτῶν ἀκμάσας Λούκουλλος ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ μέγας αὐτῆς ποντίφιξ. Ἀλλὰ τίς ὁ Λούκουλλος οὗτος; ἕνας ἐξακουστὸς φαγᾶς, θ' ἀποκριθῇ βεβαίως ὁ ἀναγνώστης. Καὶ ὅμως ὁ φαγᾶς οὗτος διέπρεψεν ἐπὶ στρατηγίᾳ καὶ πολιτείᾳ· ἐνίκησε κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν τὸν Μιθριδάτην, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἡττημένους λαοὺς αὐτοῦ πολιτεία ἐλέγχει ἄνδρα ἤπιον καὶ συνετόν. Ἐκαλλιέργει τὰ γράμματα καὶ ἐπροστάτευε τοὺς καλλιτέχνας, συνέγραψε μάλιστα καὶ ἑλληνιστὶ τὴν τοῦ μαρσικοῦ πολέμου ἱστορίαν, ἧς μνημονεύει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ὃν παραβάλλει πρὸς τὸν τοῦ Κίμωνος. Εἶχε λαμπρὰν παρὰ τῷ Τούσκλῳ ἔπαυλιν ἣν ἀπηθανάτισεν ὁ Κικέρων, ἐν ᾗ πίνακες, ἀγάλματα, καλλιτεχνήματα, καὶ ὅ,τι δύναται νὰ τέρψῃ καὶ εὐφράνῃ τὴν ὅρασιν, πρὸς δὲ καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην τοῖς πᾶσι προσιτήν. Παραιτηθεὶς δὲ τῶν τῆς πολιτείας κατῴκει ἐν τῇ ἐπαύλει, ἀναγινώσκων κατὰ προτίμησιν τὸν Ξενοφῶντα, ἀναστρεφόμενος τοῖς φιλοσόφοις καὶ πολυτελῶς ἑστιῶν τοὺς προσερχο-

1. Παράφρασις.

Digitized by Google

μένους ξένους, ἰδίᾳ δὲ τὸν Λούκουλλον. Ἀλλὰ τίς ἐνθυμεῖται τὸν νικητὴν τοῦ Μιθριδάτου, τὸν συγγραφέα τοῦ μαρσικοῦ πολέμου ἢ τὸν ἀναγνώστην τοῦ Ξενοφῶντος; Πάντα ταῦτα ἔπεσαν εἰς λήθην καὶ μόνον τὰ πολυτελῆ δεῖπνα διέσωσαν τοῦ ἀνδρὸς τὴν μνήμην, παροιμιώδη αὐτὴν καταστήσαντα. Οὕτως ὁ περίδοξος στρατηγὸς, ὁ φίλος τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Κικέρωνος, ὁ προστάτης τῶν ἐν Ῥώμῃ Ἑλλήνων, ὁ συμβιῶν μετὰ τοῦ ἐξ Ἀσκάλωνος φιλοσόφου Ἀντιόχου, ὁ περικλεὴς Ῥωμαῖος οὗτινος ὁ οἶκος ἦν «ἑστία καὶ πρυτανεῖον ἑλληνικὸν τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην», δὲν εἶναι διὰ τοὺς πολλοὺς εἰμὴ «ἕνας φοβερὸς φαγᾶς!» Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι καὶ ὁ Λούκουλλος, δειπνῶν κατὰ μόνας ἢ μετὰ συνδαιτημόνων, ἐσεβάσθη πάντοτε ἑαυτὸν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολλὰ περὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἀνέκδοτα. Ἐξένιζέ ποτε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀγαθούς τινας Ἕλληνας, ἀναβάντας εἰς Ῥώμην καὶ εἰς τὴν πατρίαν λιτότητα εἰθισμένους. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἦσαν, ὡς φαίνεται, φιλότιμοι καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέρριψαν τὴν πρόσκλησιν, αἰσχυνόμενοι νὰ γίνωνται αἴτιοι τοιαύτης καθ' ἑκάστην δαπάνης. «Μὴ στενοχωρεῖσθε, ἄνδρες Ἕλληνες, εἶπεν ὁ Λούκουλλος μειδιῶν· ἐκ τούτων γίνεταί τι καὶ δι' ὑμᾶς, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα διὰ τὸν Λούκουλλον.»

Ὁ Ἡσαῦ ἐπώλησε τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰακὼβ ἀντὶ πινακίου ἑψημένης φακῆς,— τί πεῖνα καὶ τί ἀδελφικὴ ἀγάπη! —, ὁ Λούκουλλος ὅμως ἐξετίμα τὴν γαστέρα του κἄτι περισσότερον ἢ ἐκεῖνος τὰ νερόβραστα αὐτοῦ πρωτοτόκια. Ὅτε ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήιος ἐδείπνησαν παρὰ τῷ Λουκούλλῳ ἡ τοῦ δείπνου σπατάλη ἀνέβη εἰς πεντήκοντα χιλιάδας δραχμῶν· καὶ σημειώσατε ὅτι οὐδεμία εἶχε προηγηθῆ πρόσκλησις, ἀλλ' οἱ δύο φίλοι, συναντήσαντες καθ' ὁδὸν τὸν ἑστιάτορα, εἶπον αὐτῷ, ὡς καὶ ἡμεῖς λέγομεν καθ' ἑκάστην· «Μᾶς κάμνεις σήμερον τὸ δεῖπνον; ἀλλὰ *σὰν φασὸν*, χωρὶς ἑτοιμασίαις, ἀπὸ τωὑρισκούμενο.» Καὶ ὁ Λούκουλλος μετὰ πολλὰ ἔστερξεν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ γείνῃ τὸ δεῖπνον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀλλὰ le menu τοῦ Ἀπόλλωνος ἦτο τεταγμένον εἰς 50,000 δραχμῶν. Ἀλλ' ὅ,τι θαυμασίως ἀπεικονίζει ὁποίαν ὑψηλὴν ἰδέαν εἶχεν ὁ Λούκουλλος περὶ τῆς εὐγενεστάτης αὐτοῦ γαστρὸς, εἶναι τὸ ἑξῆς· ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ δειπνήσῃ μόνος, ὁ οἰκονόμος αὐτοῦ μίαν μόνην τράπεζαν, καὶ μέτριον παρέθηκε δεῖπνον, δι' ὅπερ ἀγανακτήσας ὁ Λούκουλλος ἐκάλεσεν αὐτόν. Τούτου δὲ δικαιολογουμένου ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον συνδαιτημόνες, ἀρκοῦν ἐνόμισε τὸ δεῖπνον, «Τί λέγεις; εἶπεν ὁ γαστρίμαργος δεσπότης· δὲν ἠξεύρεις, καλότυχε, ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ ὁ Λούκουλλος;»

Ειρηναιος Ασωπιος.

Κατ' οἶκον, ἢ ἐν δημοσίοις σχολείοις πρέπει νὰ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΩΝΤΑΙ ΟΙ ΝΕΟΙ;

Ἄνδρες τινὲς μεγαλόφρονες, καὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἔρωτος αὐτῶν φλεγόμενοι, πολλάκις ἐνόμισαν, ὅτι ἡ νεολαία δύναται νὰ μανθάνῃ πλείονα πράγματα καὶ ν' ἀποφεύγῃ ἐλαττώματα πλεῖστα, μὴ φοιτῶσα εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα. Οὕτω λοιπὸν πολλοὶ γονεῖς, ἐξ ἄκρας πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν στοργῆς ὁρμώμενοι, ἐξεπαίδευσαν ταῦτα κατ' οἶκον. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι οἱ οὕτως ἐκπαιδευθέντες ἔμαθον πλεῖστα πράγματα, ἀντὶ δύο δέκα, ὅτι δὲ διεφύλαξαν τά τε ἤθη καὶ τὴν ὑγείαν κατὰ τὰ πρῶτα εἴκοσιν ἔτη τῆς ἡλικίας· ἀλλὰ καὶ ποσάκις δὲν ἀπεδείχθη, ὅτι τὰ ἄνθη ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπέσχοντο τοὺς γλυκυτάτους τῶν καρπῶν, ἐφθάρησαν ἐν οἰκτρᾷ ἀκαρπίᾳ; Ὅσα μανθάνει ὁ παῖς κατὰ τὴν ψυχρὰν καὶ ἄψυχον μέθοδον τῆς κατ' οἶκον ἐκπαιδεύσεως, μὴ ἐξεγειρόμενος δι' ἁμίλλης, μὴ φοβούμενος ποινὴν, δὲν ἐντυποῦνται διαρκῶς ἐπὶ τοῦ νοὸς αὐτοῦ. Ἡ δὲ στενοχωρία, ἣν ὑπέστη κατὰ τὰ εἴκοσιν ἐκεῖνα ἔτη ἐν τῇ πατρικῇ ἑστίᾳ, ἐξεγείρει αὐτὸν πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ ὠθεῖ εἰς ἄτοπα, ἅτινα μόνον τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ συγχωροῦνται. Ἡ ἐποχὴ ἄρα, καθ' ἣν πρέπει ν' ἀναπτυχθῶσι τὰ προτερήματα καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀνδρὸς, καταδαπανᾶται ἔν τε τῇ ἀργίᾳ καὶ τῇ ἀσωτείᾳ· καὶ ἔτι πλέον, συνήθειαί τινες, ἀποκτηθεῖσαι ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὅπου ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος πατρίκιος δὲν εἶχεν ἀντίπαλον οὔτ' ἀνταγωνιστὴν, καθιστῶσιν αὐτὸν ἀνίκανον νὰ ὑποστῇ τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ συγκρούσεις, καὶ διασώζονται ἐν αὐτῷ πάντοτε ἐλαττώματα τοῦ χαρακτῆρος, ἅτινα ἡ πρὸς ἄλλους ἀντιπαράστασις καὶ ἡ μετὰ τῆς κοινωνίας συγχρώτισις, ἐνωρὶς ἀρξάμεναι, ἤθελον ἐκριζώσει ἀπ' αὐτοῦ.

Τοιοῦτο λοιπὸν εἶναι συνήθως τὸ ἀποτέλεσμα ἀνατροφῆς, σκοπούσης μὲν νὰ ἀναδείξῃ θαυμαστόν τινα ἄνδρα ἄνευ ἐλαττώματος, ἐλπιζούσης δὲ, ὅτι θέλει παράσχει τῷ δυστυχεῖ τούτῳ ἀνδρὶ τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι τῆς ὀνειδιζομένης γενεᾶς τῶν συγχρόνων.

Τὸ σφαλερὸν δὲ τοῦ συστήματος τούτου φαίνεται πηγάζον ἐκ τοῦ ὅτι δὲν λαμβάνεται ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν, ὅτι σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι οὐ μόνον ἡ τοῦ νοὸς ἀνάπτυξις, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ χαρακτῆρος διάπλασις. Διότι ὀλίγον ὠφελεῖται ὁ παῖς, γινώσκων ἀτελῆ τινα περὶ ὀρυκτολογίας, ἢ ἀπαγγέλλων τροχάδην τοὺς τεχνικοὺς ὅρους τῆς βοτανικῆς, ὁμιλῶν περὶ ἀργίλου καὶ πολυανδρίων φυτῶν, ὅταν αἴφνης ὁ τοιοῦτος παῖς κλαίῃ, ἂν ζημιωθῇ ἐν τῇ παιδιᾷ τῶν σφαιριδίων· ὥστε τὸ δημόσιον σχολεῖον διαπλάττει τὸν χαρακτῆρα. Ἐρχόμενος λοιπὸν ἐκεῖ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἐν ᾗ διαφθείρεται, ὅπου ἡ προπαίτεια θεωρεῖται εὐφυΐα καὶ ἡ ἰσχυ-

Digitized by Google

ρογνωμοσύνη εὐστάθεια, ὁ παῖς ἐν τῷ σχολείῳ ἐκτιμᾶται κατὰ τὴν ἀτομικὴν καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ ἀξίαν. Ὅθεν, ἂν μὲν ἦναι δύστροπος, μένει ἀπομεμονωμένος, ἂν δὲ ὀργίλος, ῥαπίζεται. Καὶ ἵνα συλλήβδην εἴπωμεν, ἐν τῷ σχολείῳ προαλείφεται ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγῶνας, ἐπὶ τὰ δυσχερῆ ἔργα τοῦ δικαστικοῦ ἀνδρὸς, τοὺς κινδύνους τοῦ στρατιώτου. Πάντα δὲ ταῦτα εἰσὶ πολλῷ σπουδαιότερα ἁπλῆς γνώσεων ἀποκτήσεως. Διότι πολλοὶ μὲν ἀναπτύσσουσι τὰς γνώσεις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, ὀλίγοι ὅμως μετὰ τὸ εἰκοστὸν μεταβάλλουσι χαρακτῆρα.

JOHN RUSSELL.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Εἷς Τοῦρκος πολιτικὸς, εἷς Ἀρμένιος καὶ εἷς Εὐρωπαῖος διπλωμάτης συνδιελέγοντο ἡμέραν τινὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ.

— Μάτην κοπιᾶτε, εἶπε πρῶτος ὁ Εὐρωπαῖος, προσπαθοῦντες νὰ ἐμφυτεύσητε ἐν Τουρκίᾳ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτὸ φυτὸν τὸ καλούμενον *Σύνταγμα*, ὅπερ ἵνα ἐπιτύχῃ καὶ ῥιζωθῇ ἔχει ἀνάγκην ἄλλης ἀτμοσφαίρας. Φρονεῖτε σπουδαίως ὅτι τὸ σύνταγμα θὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν ἐνεστῶσαν πολιτικὴν κρίσιν καὶ ἰδίως ὅτι θὰ ἦναι ἡ πανάκεια ὅλων τῶν κακῶν ὑφ' ὧν πάσχει ὁ τόπος;

— Βεβαίως, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀρμένιος, τὸ σύνταγμα δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ καταστραφῇ· εἶναι ἀπὸ τοῦδε ἄφθαρτον. Οὐδὲ εἷς ὑπάρχει νοήμων Τοῦρκος μὴ ἀναγνωρίζων ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον, ἀπαραίτητον μάλιστα, εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Παρατηρήσατε, ἄλλως τε, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅτι εὐκολώτερον εἶναι νὰ μὴ δοθῶσι παντάπασιν ἐλευθερίαι εἰς λαόν τινα ἢ νὰ τὸν ἀφαιρεθῶσιν, ἀφοῦ ἀπήλαυσεν αὐτῶν ἔστω καὶ διὰ μίαν μόνην στιγμήν.

— Θὰ εἴχετε δίκαιον, ὑπέλαβεν ὁ Εὐρωπαῖος, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἄξιοι τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, ἀλλ' ὑποστηρίζω καὶ ἀποδεικνύω ὅτι δὲν εἶναι. Ὅπως ἀπολαμβάνῃ λαός τις τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν δὲν ἀρκεῖ νὰ τὰς ἔχῃ, πρέπει νὰ τὰς ἐκτιμᾷ· οἱ δὲ Τοῦρκοι εἶναι ὅλως ἀνίκανοι πρὸς τοῦτο, ἕνεκα τῶν ἠθῶν των καὶ τοῦ χαρακτῆρός των. Ἁπλῆ τις παραβολὴ θὰ σᾶς πείσῃ καλλίτερα περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης ἢ τὰ ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα. Εἷς ἐκ τῶν φίλων μου, Πρόξενος ἐν Ἀδένῃ, μοὶ διηγεῖτο ὅτι μίαν τῶν ἡμερῶν προσεκάλεσεν εἰς τὸν οἶκόν του Ἄραβά τινα Σέχην, εἰς ὃν προσέφερε ψυχρὸν πόντσιον. Ὁ Ἄραψ τοσοῦτον εὐχαριστήθη ἐκ τῆς γεύσεως τοῦ ποντσίου ὥστε ἠρώτησε τὸν Πρόξενον ἐὰν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τοιοῦτον ἐν τῇ ἀγορᾷ. «Ὄχι, τῷ εἶπεν ὁ Πρόξενος, διότι τὸ παρασκευάζω μόνος μου»· καὶ τῷ ἐξήγησε τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς. Ὁ Σέχης ἐπανελθὼν εἰς τὸν οἶκόν του, προσεκάλεσε τοὺς ἀρίστους τῶν φίλων του. — Ἐλᾶτε, τοῖς εἶπε, νὰ σᾶς προσφέρω ἓν ἐξαίσιον ποτὸν, τὴν παρασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθην παρ' ἑνὸς σοφοῦ Εὐρωπαίου· καλέσας δὲ τὸν ὑπηρέτην του τῷ ἐπανέλαβε λέξιν πρὸς λέξιν τὰς ὁδηγίας τοῦ Προξένου.

— Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν νερὸν ἀπεσταλαγμένον, ἀφέντη, εἶπεν ὁ ὑπηρέτης. — Δὲν πειράζει, πάρε νερὸν τοῦ πηγαδιοῦ. — Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ζάχαρι. — Πάρε μέλι. — Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν κανέλλαν. — Πάρε πιπέρι. — Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν οὔτε λεμόνι οὔτε κονιάκ. — Πάρε ξύδι καὶ ῥακί.

Οἱ προσκεκλημένοι τοῦ Σέχη, ἐξηκολούθησεν ὁ Εὐρωπαῖος διπλωμάτης, ἅμα γευσάμενοι τοῦ οὕτω παρασκευασθέντος ποντσίου εὗρον ὅτι ἦν ἀηδέστατον ἰατρικὸν, καὶ εἶχον δίκαιον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει νῦν καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος. Σᾶς λείπουν τόσα καὶ τόσα πράγματα ὥστε τίποτε ἄξιον λόγου δὲν θὰ κατορθώσητε ἢ τοὐλάχιστον τίποτε ἀνάλογον πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ συντάγματα.

Ὅ τε Τοῦρκος καὶ ὁ Ἀρμένιος ἐσιώπησαν.

Α. Μ.

ΕΙΣ ΕΜΑΥΤΟΝ

Λησμονῶν σεαυτὸν καὶ πᾶν θεῖον, εἰς τὰ πέριξ τὸ βλέμμα περιστρέφεις καὶ εἰς πᾶν τὴν ὕλην εὐχαριστοῦν προστρέχεις ἀνενδοιάστως. Ἀλλ' αἴφνης φοβερὰ νέφη ὑπὲρ τὴν κεφαλήν σου ἐγείρονται, θύελλα τὰ πλαστὰ χαρᾶς ἀντικείμενα ἀνατρέπει καὶ τὴν ἐψιμυθιωμένην ὕλην ἀποψιλοῦσα, ὑπὸ τὴν οἰκτρὰν αὐτῆς μορφὴν σοὶ παρουσιάζει. Βλέπεις τότε τὴν ἀλήθειαν, βλέπεις πόσον μακρὰν αὐτῆς ἐπορεύεσο, καὶ μετὰ τρέμοντος χείλους καὶ παλλούσης καρδίας παρ' αὐτῆς σωτηρίαν ζητῶν, πρὸς αὐτὴν τὸ βῆμα διευθύνεις. Πλὴν ὀλίγη παρέρχεται ὥρα, κοπάζει ἡ θύελλα καὶ ὁ αὐτὸς ψευδὴς πέπλος ἀναπεταννύμενος, καλύπτει αὖθις τὰ πάντα. Ἀλλάσσεις τότε τὸ βῆμα, ἀφίνεις σεαυτὸν νὰ ἀπατηθῇ καὶ νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀλήθειαν.... Ὦ! πόσων δακρύων ἄξιος εἶσαι! διὰ τί τοσοῦτον τυφλώττεις; Τί θέλεις λοιπόν; Κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τοῦ βίου σου τρικυμίαι νὰ σὲ περικυκλῶσιν, ἵνα ἔχῃς τὸ βλέμμα ἐνδελεχῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐστραμμένον; Ἀλλὰ διὰ τί τότε ἀδημονεῖς, ὁπόταν αὗται ἐπέρχωνται; Σίγα, διότι Ἐκεῖνος, ὅστις διὰ τοῦ νεύματος τὸ ἄπειρον ὑποτάσσει, εἶναι μὲν εὔσπλαγχνος, ἀλλ' εἶναι καὶ δίκαιος.

* * *

Ὁπόταν ἡ ψυχή σου κυριεύηται ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ φοβῆσαι μὴ εἰς βάραθρον ἐξολισθήσῃς, ζήτησον ἐν τῇ διανοίᾳ σου ἀντικείμενον

Digitized by Google

εὐγενεστέρου αἰσθήματος καὶ δυναμένου νὰ ἀντιρροπήσῃ τὴν πρὸς τὴν κακίαν φοράν σου, παρουσίασον σεαυτῷ καὶ ἄφησον τὴν διάνοιάν σου ὑπ' αὐτοῦ νὰ καταληφθῇ. Ἐὰν ἐπιθυμῇς νὰ ἀπαλλάττησαι τῶν κακιῶν, ἐὰν αἰσθάνησαι τὴν ἐκ τούτου εὐτυχίαν, σύλλεγε ἐν τῇ ῥοῇ τοῦ βίου σου τὰς εὐγενεῖς ἐντυπώσεις ὅσαι σοὶ προβάλλονται, διατήρει ἐκείνας, αἵτινες εἶδες ὅτι βαθύτερον συνεκίνησαν τὴν ψυχήν σου, καὶ ὁπόταν σοὶ ἔλθῃ δεινή τις στιγμή, ἀντίταξον πρὸς τὸ ὀλέθριον αἴσθημα τὴν ἐκ τούτων ἁρμόζουσαν καὶ ἔσο βέβαιος, ὅτι θέλεις ἐξέλθει νικητὴς ἐκ τῆς πάλης.

***

Ὁπόταν ἄλλοι διὰ λόγων ἢ πράξεων βαρείας σοὶ ἐπιφέρωσι πληγάς, καιρὸς εἶναι νὰ σκεφθῇς ὁπόσης λύπης παραίτιος καθίστασαι, ὁμοίως καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους πολλάκις φερόμενος. Λυποῦ τοὺς ἄλλους, ὡς σέ, καὶ ἕκαστον βέλος κατ' αὐτῶν ῥιπτόμενον θεώρει ὅτι φέρεται κατὰ τοῦ στήθους σου. Αἰσθανόμενος οὕτω τὰς πικρίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δυστυχιῶν, μηδέποτε ἄνευ σκοποῦ ὠφελείας λύπει τοὺς ἄλλους. Οὕτως, ἐὰν δὲν ἐλπίζῃς νὰ τύχῃς παρ' ἄλλων τοῦ ἴσου, τοὐλάχιστον θέλεις ἔχει γλυκεῖαν παρηγορίαν, ὅτι τῶν δεινῶν σου δὲν εἶσαι σὺ ἡ αἰτία καὶ θέλει ἀνατείλει ἡμέρα, καθ' ἣν ἀπολαύσεις ἀνταμοιβὴν τῆς ὑπομονῆς σου.

***

Διὰ τί ἀδημονεῖς μὴ κατορθῶν ὅ,τι ἡ διαγωγή σου καθιστᾷ ἀδύνατον; Παῦσον νὰ ἐλπίζῃς ὅτι δύνασαι νὰ ἦς ἕρμαιον ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ συγχρόνως νὰ εὑρίσκῃς πρόθυμον τὸ μειδίαμα ἐπὶ τῶν χειλέων ἐκείνων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ σὲ καταστήσωσιν εὐτυχῆ. Παραδίδων σεαυτὸν εἰς τὰς ἀγενεῖς διαθέσεις σου, οὐδὲν ἄλλο κατορθοῖς εἰμὴ ἐριννὺς αἰωνία σύντροφός σου νὰ γείνῃ, ἥτις νὰ σὲ κατατυραννῇ, αἰωνίως ζῶσαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου τὴν ἀπεχθῆ εἰκόνα τοῦ παρελθόντος σου παρουσιάζουσα. Πρόσεχε καὶ φοβοῦ πολύ, διότι εἰς ἀχανὲς μέχρι τοῦδε ἐπλανήθης πέλαγος· λίαν μακρὰν εἶναι ἡ ξηρά, τὸ κῦμα ὀργίλον μυκᾶται καὶ εἶναι φόβος μὴ καὶ εὐθυπορῶν ἐν τῷ μέλλοντι, μηδέποτε πλέον δυνηθῇς νὰ φθάσῃς εἰς λιμένα.

***

Ἐὰν θέλῃς νὰ ζήσῃς εὐτυχής, προσπάθησον νὰ θέσῃς κύριον σκοπὸν τοῦ βίου σου ἀρχὴν ἀνωτέραν τῆς ὑλικότητος, ἣν δὲν φοβεῖσαι νὰ ἀνατρέψωσι τὰ ἀνθρώπινα συμφέροντα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ἀτένισον πρὸς τὸν γενικὸν τῶν πάντων σκοπόν, καὶ διὰ τῶν ἀσθενῶν σου δυνάμεων ἐργαζόμενος, προσπάθει νὰ τείνῃς πρὸς αὐτόν. Οὔτε τὰς μομφάς, οὔτε τὰς ἀδικίας τότε τῶν ἄλλων θέλεις φοβηθῆ, διότι αὗται οὐδόλως κωλύουσι τὴν πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδόν. Μηδέποτε δειλιάσῃς· διότι δύναμις ἀνθρωπίνης ἀνωτέρα μακρόθεν σὲ χειραγωγεῖ καὶ σὲ διαφυλάττει. Καὶ σὲ καὶ πάντα τὰ σεαυτοῦ ἀφιέρωσον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ μὴ διστάσῃς λαμπὰς δι' αὐτὴν νὰ καῇς, ὅταν ὁ λόγος σὲ διατάξῃ.

ΕΛΙΝΟΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ὑπάρχουσιν ἐνίοτε κρίσιμοι χρόνου στιγμαὶ καθ' ἃς καὶ μιᾶς μόνης ὥρας ἡ παραμέλησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀπώλειαν ὁλοκλήρου ἑκατονταετηρίδος.

*** Μία φοῦχτα καλῶν πράξεων ἔχει πλειοτέραν ἀξίαν ἑνὸς κοιλοῦ ἐπιστήμης.

ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΣΙΣ

Μαλλιὰ κουβάρια 'πιάσθηκαν οἱ δύο κριτικοί μας.
Ὁ ἕνας λέγει: «Ποιητὴν διὰ νὰ 'βγάλῃ ἡ γῆ μας
νὰ γείνῃ πρὶν ποιητικὴ κ' ἡ ἀτμοσφαῖρα πρέπει»·
κ' εἰς τὸν 'δικόν μας οὐρανὸν ὅ,τι ζητεῖ δὲν βλέπει.
«Ὁ ποιητὴς δὲν γίνεται, γεννᾶτ'», ὁ ἄλλος λέγει,
ἀλλ' ὅμως τῆς γεννήσεως τὰ ὅρια ἐκλέγει·
τὴν Ποίησιν ἀπ' τὴν ὁδὸν Σταδίου ἐξορίζει,
κ' εἰς λόγγους μόνον κ' εἰς βουνὰ μᾶς τὴν περιορίζει.
Λέγει ὁ ἕνας: «Φράγκικο ἐφόρεσε καπέλο,
καὶ Ποίησιν μὲ φράγκικο καπέλο δὲν τὴν θέλω.»
Ὁ ἄλλος λέγ': «Ἡ Ποίησις δὲν θέλει ξένα γνῶτα,
τὴν φουστανέλαν ἂς φορῇ κι' ἂς τρώγῃ τὴν μπομπότα!»

Ὦ φίλοι, ἀγαπήσετε καὶ συμφιλιωθῆτε,
ἀφοῦ 's τὸ κάτω τῆς γραφῆς κ' οἱ δύο συμφωνεῖτε.
Διότι, μὴ πρὸς βάρος σας καὶ μὲ συμπάθειό σας,
δίκαιον ἔχετε κ' οἱ δυὸ καὶ ἄδικον κ' οἱ δυό σας.
Ναί, δὲν τοὺς κάμνουν βέβαια τοὺς σπόρους οἱ τεχνῖται.
Ναί, ἂν τὸν θέλῃς γόνιμον τὸν σπόρον, ἀπαιτεῖται
νὰ εὕρῃ δύναμιν 's τὴν γῆν, δροσιὰν 's τὴν ἀτμοσφαῖρα.
Πάγει καλά. Πλὴν δείξετε 's τὸν κόσμον πέρα πέρα
ποῦ εἶναι γῆ τόσον πτωχή, δροσιὰ τόσον ὀλίγη,
ὥστε χορτάρι δὲν βαστᾷ ἢ ἄνθος δὲν ἀνοίγει;
Εἰς ἕνα μέρος πλάτανος, θρούμπι ἀλλοῦ φυτρόνει,
ἀλλοῦ ἡ τριανταφυλλιὰ κι' ἀλλοῦ ἡ ἀνεμώνη·
τὴν γῆν ὁ Πλάστης ποῦ πτωχὰ ποῦ πλούσια στολίζει,
ἀλλ' ἢ πτωχὰ ἢ πλούσια παντοῦ τὴν πρασινίζει.

Λοιπὸν μὴν ἀπελπίζετε καὶ μὴ μοιρολογᾶτε.
Πάντα ἡ ποίησις θὰ ζῇ, καὶ Χάρον δὲν φοβᾶται·
ἐνόσῳ τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ γυρνοῦν φωτιὰ γεμάτα,
κ' ἡ φύσις ἔχει ἄνοιξιν κ' ἡ ἀνθρωπότης νειάτα.
Ὄχι, ὦ φίλοι κριτικοί, μὴν εἶσθ' ἀπελπισμένοι·
ὁ σπόρος τῆς ποιήσεως 's τὴν γῆν μας πάντα μένει,
πλὴν θέλει κόπον καὶ καρδιὰν κ' ὑπομονήν, ν' αὐξήσῃ,
νὰ γείν' ὁ θάμνος πλάτανος, τὸ θρούμπι κυπαρίσσι!
Τὴν φλόγα τώρα σβύσετε ποῦ τόσον σᾶς ἀνάπτει.
Δὲν ὠφελεῖ τὴν ποίησιν ὁ θρῆνός σας· τὴν βλάπτει.
Ἀντὶ νὰ κλαῖτε, λέγετε κι' ὁ ἕνας σας κι' ὁ ἄλλος
τὰ λόγια ποῦπεν ὁ Brizeux ὁ ποιητὴς ὁ Γάλλος:
«Τὸ ἄνθος τῆς ποιήσεως ὅπου κι' ἂν πᾷς ἀνθίζει,
πλὴν τὸ πατεῖ κανεὶς συχνὰ καὶ δὲν τ' ἀναγνωρίζει.»

Δ. Β.

Ἰούνιος, 1877.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἔκθεσις τυπογραφικῶν ἔργων ἐν Λονδίνῳ.

Μηνὶ ἰουνίῳ 1877 συμπληροῦται τετρακοσιετηρὶς ἀπὸ τῆς εἰς Λονδῖνον εἰσαγωγῆς τῆς τυπογραφίας. Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δημάρχου συ-

Digitized by Google

νῆλθον πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν αἴθουσαν τοῦ Mansion House πλεῖστοι λόρδοι, κόμητες, βουλευταί, καθηγηταί, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ξένοι, λόγιοι καὶ διπλωμάται, μετὰ πολλὰς δὲ καὶ ἐνθουσιώδεις ἀγορεύσεις ἀπεφάσισαν νὰ διενεργήσωσιν ἐν τῇ ἀγγλικῇ πρωτευούσῃ ἔκθεσιν, ἐπιδεικνύουσαν τὰς ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προόδους τῆς τυπογραφίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1477 ἕως τῆς σήμερον. Ἰδίως δὲ ὁ περιφανὴς μυθιστοριογράφος Τρολλὸπ παρετήρησεν ὅτι ἡ τῆς τυπογραφίας εἰς Ἀγγλίαν εἰσαγωγή, ἐάν τε ὡς ὑποκείμενον ἐξετασθῇ, ἐάν τε ὡς σύμβολον τῆς σπουδαιοτάτης τῶν ἐποχῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως, εἶναι πανήγυρις ἐθνική, ἧς δέον νὰ συμμετάσχωσι καὶ οἱ ἄλλοι πεπολιτισμένοι λαοί. «Εἰς τὴν τυ»πογραφίαν, εἶπεν, ὀφείλει ἡ Μεγάλη Βρετανία »τὴν διάδοσιν τῆς φιλολογίας της, τὴν ἀσφά»λειαν τῆς ἐλευθερίας της καὶ τὴν ἐπέκτασιν »τοῦ ἐμπορίου της, δι' ὧν ἀπεδείχθη μεγάλη »εὐεργέτις ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος». Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας κόμης Μύνστερ εἶπεν, ὅτι, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς χώρας, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἐφευρέθη ἡ τυπογραφία, θὰ κοινωνήσῃ ἀσμένως τῆς ἐθνικῆς πανηγύρεως, ἥτις ἔτι μᾶλλον θὰ συσφίγξῃ τοὺς πολυειδεῖς δεσμοὺς δύο μεγάλων αἵματι καὶ πνεύματι συγγενῶν λαῶν. Μετὰ πολλῆς ἀγαλλιάσεως ἔμαθε παρὰ τοῦ λόρδου δημάρχου ἡ ὁμήγυρις ὅτι ἡ ἄνασσα Βικτωρία θὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν ὅσα ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπόκεινται βιβλία τοῦ Κάξτωνος. Ὁ ἐκ Λονδίνου μεγαλέμπορος Κάξτων εἶχε σταλῇ παρὰ τοῦ Ἐδουάρδου Δ' τῷ 1464 εἰς Ὁλλανδίαν πρὸς συνομολόγησιν συνθήκης ἐμπορικῆς, ἐνταῦθα δὲ ἠσχολήθη ἔπειτα εἰς τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ μετέφρασεν ἀγγλιστὶ διαφόρους αὐτῆς συγγραφεῖς. Ἐν Βρύγγες ἐξέμαθε τὴν τυπογραφίαν, καὶ ἐτύπωσεν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τοῦ βιβλίου τοῦ Κεσσόλη περὶ τοῦ περσικοῦ παιγνιδίου *σάχ*. Ἓν ἀντίτυπον ἧς ἐδημοσίευσε δευτέρας βίβλου *Συλλογῆς ἱστορικῶν* ἐπωλήθη ἀντὶ 1000 λιρῶν κατὰ τὸ 1812, ὁπότε οἱ Ἄγγλοι εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ μονομανίας τοῦ ἀγοράζειν τὰ βιβλία αὐτοῦ. Τελευταῖον διελύθη ἡ ὁμήγυρις, ἀφ' οὗ ἀπεφάσισε νὰ συλλεχθῇ δι' ἁδροῦ ἐράνου *καξτώνειον κεφάλαιον* πρὸς ἐπικουρίαν γεγηρακότων στοιχειοθετῶν ἢ τῶν χηρευουσῶν οἰκογενειῶν των.

Ὑποδήματα ἐξ ἀνθρωπίνου δέρματος.

Ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ εἶνε θετική, ἀγαπᾷ δηλαδὴ τὰ πράγματα. Τινὲς ἐρωτῶσιν ἂν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ὅτε τὰ πάντα χρησιμεύουσι, δὲν εἶνε προτιμώτερον νὰ πορίζωνται ὠφέλειάν τινα ἐκ τῶν νεκρῶν ἀντὶ νὰ τοὺς θάπτωσι! Τὰ ὀστᾶ τοῦ ἀνθρώπου ἔχουσι τὴν ἀξίαν των ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἀλλὰ τὸ δέρμα; Δύο ἀξιότιμοι ὑποδηματοποιοὶ τῆς Νέας Ὑόρκης ἐσκέφθησαν ὅτι ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου δέρματος δύνανται νὰ κατασκευασθῶσιν ἁπαλώταται *μποτίναι* διὰ τοὺς τρυφεροὺς πόδας τῶν κυριῶν! Κατεσκεύασαν δὲ καὶ ἐξέθηκαν δύο ζεύγη ἐκ τοιούτου δέρματος! Ὡραία ἀνακάλυψις!

Δεῖγμα τουρκικῆς ὑπεροψίας.

Τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἀποσπῶ ἔκ τινος ἐφημερίδος, εἶνε κήρυξις πολέμου τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Δ', συγχρόνου Λεοπόλδου τοῦ Α' τῆς Αὐστρίας, Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας, Πέτρου τοῦ Μεγάλου τῆς Ῥωσσίας καὶ ἄλλων ἡγεμόνων, πρὸς τὸν Λεοπόλδον Α', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας. Τὸ πρωτότυπον τοῦ ὑπεροπτικοῦ τούτου ἐγγράφου εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Βιέννης.

«Ἐγὼ Μωάμεθ, θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς, μέγας καὶ ἰσχυρότατος αὐτοκράτωρ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Ἰουδαίας, τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, βασιλεὺς τῶν βασιλέων τῆς οἰκουμένης, μέγας βασιλεὺς πάσης Ἀραβίας καὶ Μαυριτανίας, ἐκ γενετῆς τροπαιοῦχος, βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, κληρονόμος καὶ κάτοχος τοῦ Τάφου τοῦ Χριστοῦ, ἀναγγέλλω διὰ τῆς παρούσης μου πρὸς σὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ πρὸς σέ, ὦ βασιλεῦ τῆς Πολωνίας, καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὑποκειμένους εἰς ὑμᾶς, ὡς καὶ πρὸς τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης, τοὺς καρδιναλίους, τοὺς ἐπιτρόπους καὶ πάντας τοὺς παρεδρεύοντας παρ' αὐτοῖς, ὅτι μετὰ δέκα καὶ τριῶν βασιλέων, μεθ' ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ τριακοσίων χιλιάδων πεζῶν καὶ ἱππέων, προτιθέμεθα νὰ πληρώσωμεν διὰ τοῦ πολέμου τὰς χώρας σας ἀπὸ ἀφάτου φρίκης, καὶ νὰ πλημμυρήσωμεν αὐτὰς διὰ τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ὁποίαν οὕτω πολεμικήν, οὔτε σύ, οὔτε οἱ ἰδικοί σου εἶδον ποτὲ πρὸ πάντων θέλομεν ἐπισκεφθῇ σέ, καὶ τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ σου τῇ Βιέννῃ, καὶ θέλομεν διώξει σὲ ὡς βασιλέα τῆς Πολωνίας καὶ τοὺς συμμάχους σου· ἔνοπλοι καὶ πολεμοῦντες, τὰ πάντα θέλομεν παραδώσει εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν σφαγήν, λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες ἐντελῶς τὰς χώρας σας καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν· θέλομεν θανατώσει καὶ φονεύσει σὲ καὶ τοὺς ἰδικούς σου, διὰ τρομερωτάτων θανατώσεων. Θέλομεν νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ σέ, ὅστις ἔχεις τὴν ἕδραν σου εἰς μικρὰν γῆν, τὴν αὐτοκρατορίαν σου· διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος θέλομεν νὰ νικήσωμεν καὶ καταρρίψωμεν σὲ καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν καθέδραν μὲ τὴν τριαρχίαν της, νὰ καταπατήσωμεν καὶ νὰ καταθραύσωμεν τὸ σκῆπτρον αὐτῆς. Τοῦτο ἠθελήσαμεν νὰ γνωστοποιήσωμεν εἰς ὑμᾶς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ πρὸς σὲ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας, καὶ πρὸς πάντας τοὺς συμμάχους καὶ συμπαρέδρους. Μετ' ὀλίγον καὶ ὅσον ἔνεστι τάχιστα, αἱ πράξεις θέλουσιν ἀκολουθήσει τοὺς λόγους τούτους, καὶ ἀποδείξει πρὸς ὑμᾶς πάντα ταῦτα· λάβε λοιπὸν ταῦτα εἰς γνῶσιν καὶ ῥύθμιζε τὴν διαγωγήν σου.

»Ἐξεδόθη ἐν τῇ ἰσχυρᾷ πρωτευούσῃ ἡμῶν Ἰσμαλὲ (δηλ. Κωνσταντινούπολιν), ἥτις κατεκτήθη παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν ἐκ τῶν Χριστιανῶν, τῶν ὁποίων αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα ἐσφάγησαν καὶ κατεκόπησαν εἰς τμήματα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Τὴν πόλιν ταύτην θέλομεν νὰ κρατήσωμεν διὰ πάσης θυσίας ἡμῶν. Ὑπεγράφη τὸ παρὸν τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς γεννήσεως ἡμῶν καὶ τῷ ἑβδόμῳ τῆς κραταιᾶς ἡμῶν βασιλείας. ΜΩΑΜΕΘ.»

Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ αὐτὸ βάρος πάντοτε· κατὰ τὸ θέρος ὁ ὑγιὴς ἄνθρωπος βαρύνει τρεῖς λίτρας ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν χειμῶνα. Ἐκ πάντων δὲ τῶν ζώων ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸν μέγιστον σχετικῶς ἐγκέφαλον, συνήθως τέσσαρας λίτρας ἐπὶ ἑκατὸν λιτρῶν βάρους τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ὁ βοῦς π.χ. ἐπὶ χιλίων λιτρῶν βάρους μόλις ἔχει

Digitized by Google

μίαν λίτραν έγκεφάλου. Ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὑπάρχουσιν ἐν ὅλῳ 249 ὀστᾶ, ὧν 60 ἐν τῇ κεφαλῇ, 67 ἐν τῷ κορμῷ, 60 ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς βραχίοσι, καὶ 60 ἐν τοῖς ποσίν.—Ἡ καρδία πάλλεται 4000κις ἀνὰ πᾶσαν ὥραν. Ἅπαν τὸ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι αἷμα, 15 περίπου μέχρις 25 λιτρῶν βάρους, διέρχεται ἐν μιᾷ ὥρᾳ δεκαοκτάκις διὰ τῆς καρδίας, καὶ διατρέχει ἐντὸς λεπτοῦ τοὐλάχιστον 125 πόδας. Ὁ σφυγμὸς ὑγιοῦς ἀνθρώπου δὲν ἔχει ὀλιγωτέρους τῶν 80 παλμῶν κατὰ λεπτόν, οὐδὲ πλειοτέρους τῶν 90, συνήθως δὲ 84. Ὁ σφυγμὸς ὅμως τῶν λίαν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν κατέρχεται εἰς 60 μόνον παλμοὺς κατὰ λεπτόν.

—

Διδασκαλεῖον μαγειρικῆς.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον, ὡς ἀναφέρει ἡ παρισινὴ ἐφημερὶς Petit Journal, γράφει ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν,» αὐξάνει καὶ κραταιοῦται ἐν Λονδίνῳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλίσσης καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἀγγλίας ἀνδρῶν, ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα ἀποφέρον ἐξαιρέτους καρπούς. «Ὁ ἰδιοτρόπως πρακτικὸς οὗτος τίτλος, λέγει ἡ ἐφημερὶς αὕτη, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο τῶν σπουδῶν, ἐν Γαλλίᾳ ἤθελεν ἀναμφιβόλως γίνει τὸ θέμα πλήθους εὐφυολογιῶν· οἱ Ἄγγλοι ὅμως, θετικώτεροι ἡμῶν, δὲν φοβοῦνται νὰ δώσωσιν εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ προσῆκον αὐτῷ ὄνομα, καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ θέσιν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν κορασίων. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ κόρη θεωρεῖται ἐκπαιδευθεῖσα ὅταν γνωρίζῃ νὰ ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ ὁπωσοῦν ὀρθῶς, νὰ κεντᾷ καὶ πρὸ πάντων νὰ ψάλλῃ καὶ νὰ κυμβαλίζῃ, ὁ δὲ πατὴρ εὐφραίνεται ἐπὶ τῷ θαυμασίῳ τούτῳ ἀποτελέσματι τῆς διευθύνσεώς του. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὅμως συμβαίνει τὸ ἐναντίον· σκέπτονται νὰ προετοιμάσωσι τὴν νέαν κόρην διὰ νὰ καταστῇ ἀργότερον καλὴ μήτηρ οἰκοδέσποινα, γινώσκουσα νὰ ἐπιδιορθοῖ τὰ ἀσπρόρρουχα καὶ τὰ ἐνδύματα τοῦ συζύγου καὶ τῶν τέκνων της, νὰ παρασκευάζῃ ἢ νὰ ἐπιστατῇ τοὐλάχιστον εἰς τὴν παρασκευὴν ἐδεσμάτων ὑγιεινῶν καὶ εὐγεύστων μετὰ καθαριότητος καὶ οἰκονομίας· διὰ τοῦτο ὅμως δέον νὰ γνωρίζῃ τὴν μαγειρικὴν καὶ νὰ μὴ φοβῆται νὰ ῥυπάνῃ τὰς χεῖράς της διὰ νὰ μὴ χάσωσιν ἐλάχιστον μέρος τῆς λευκότητός των. Κατ' ἀκολουθίαν αἱ διδασκάλισσαι τῆς μαγειρικῆς εἶνε ἐπίσης χρήσιμοι,, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ διδασκάλισσαι, καὶ τὸ ζήτημα τῆς χύτρας εὐλόγως ἤχθη ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὴν περιωπὴν κοινωνικοῦ ζητήματος· διὰ τοῦτο δὲ ἀπεφασίσθη, νὰ διδάσκηται πρακτικῶς τὸ μάθημα τῆς μαγειρικῆς εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῶν κορασίων. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον, ἐπιλέγει ἡ αὐτὴ ἐφημερίς, χωρὶς νὰ μιμηθῶμεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸν ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν εὐδοκιμοῦντα θεσμὸν τοῦτον, νὰ ἐρανισθῶμεν ἐξ αὐτοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ μέρη τινά, τὰ οὐσιωδέστερα, κατὰ τὸ δυνατόν.»[1]

—

Τὰ σῦκα τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ σῦκα κατ' ἐξοχὴν ἐνομίζοντο ἐξαίρετον πλεονέκτημα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ὁμόρων τόπων, τόσον δὲ περισπούδαστοι ἦσαν αὗται αἱ ὀπῶραι παρ' Ἕλλησιν, ὥστε ὁ Ἡρόδοτος περιγράφων τὰ τῶν Περσῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων ἤθη, λέγει περὶ τῶν πρώτων ὅτι «οὐ σῦκα ἔχουσι τρώγειν οὐδ' ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν.» Ἰδίως δ' ἐξαίρετα ἦσαν τὰ τῶν Ἀθηνῶν σῦκα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *ἀττικαὶ ἰσχάδες*, ὧν ἦσαν διάφορα τὰ εἴδη καὶ διάφοροι αἱ ἐπωνυμίαι· διότι αἱ ἀττικαὶ ἰσχάδες ἐκαλοῦντο καὶ χελιδόνιοι ἰσχάδες καὶ ἁπλῶς χελιδόνες, καὶ ἀμφαρίστῳ, φιβάλεῳ, βασίλεῳ, κορώνεῳ καὶ πρόκριδες καὶ ὄζαλοι.

—

Εὐφυὴς ὀνειροκρίτης.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἰδὼν καθ' ὕπνον Σάτυρον, ἐν ᾧ ἐπολιόρκει τὴν Τύρον, προσεκάλεσε τὸν ὀνειροκρίτην καὶ τοῦ ἐζήτησε τὴν ἐξήγησιν. «Τοῦτο δηλοῖ, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, *σὰ Τύρος*.»

—

Ἀπόφθεγμα Βενετικόν.

Κύριε, προφύλαττέ με
ἀπὸ φίλον μου πιστόν,
ἐπειδὴ ἐμπορῶ καὶ μόνος
νὰ προφυλαχθῶ ἀπ' ἐχθρόν!

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Καθαριότης τῆς κεφαλῆς.

Ὅταν πλύνωμεν τὴν κεφαλὴν δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα σάπωνα, διότι τὰ ἀλκάλια τὰ ὁποῖα οὗτος περιέχει ἀφανίζουσι τὴν λειότητα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς κόμης. Καλλίτερον εἶνε νὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς κρόκους δύο νωπῶν ὠῶν καλὰ κτυπημένους, δι' ὧν νὰ ἐντρίβωμεν τὸ τριχοφόρον δέρμα, μετὰ τοῦτο δὲ ἐκπλύνωμεν τὴν κόμην πρῶτον μὲν μὲ χλιαρὸν ὕδωρ, καὶ μάλιστα τῆς βροχῆς, καὶ ἔπειτα μὲ ψυχρόν. Ἀφ' οὗ ἐκπλύνωμεν οὕτω πως τὴν κεφαλὴν σπογγίζομεν αὐτὴν μὲ λεπτὸν ὕφασμα καὶ τὴν βουρτσίζομεν ἐπιμελῶς. Καὶ τὰ κτένια δὲ καὶ αἱ ψήκτραι (βοῦρτσαι) πρέπει πάντοτε νὰ ἦνε καθαρὰ καὶ οὐδέποτε νὰ μένουν ἀκαθαρσίαι ἐπ' αὐτῶν.

Ὁ χάρτης κατεσκευάσθη ἐκ βαμβακερῶν ῥακῶν κατὰ πρῶτον ἐν ἔτει 1000 μ. Χ.

1. Εἰς διάφορα σχολεῖα τῶν κορασίων ἐν Γερμανίᾳ διδάσκεται ἐπίσης πρακτικῶς τὸ μάθημα τῆς μαγειρικῆς, ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἰδικὰ σχολεῖα τῆς μαγειρικῆς, εἰς ἃ φοιτῶσι καὶ κοράσια ἀνήκοντα εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῆς κοινωνίας. Σ. τ. Δ.

ΑΘΗΝΗΣΙ—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 1.

Digitized by Google

ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

1877

[ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

FOREIGN
BODL: LIBR.
PERIODICALS

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΑΘΗΝΗΣΙ

Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

1877.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀνατροφή, ἐκπαίδευσις.

Γυναῖκες (αἱ) καὶ αἱ οἰκιακαὶ ἐργασίαι 531. Γραμματικὴ πρὸς χρῆσιν βασιλόπαιδος 640. Δημοδιδάσκαλοι ἐν Ἑλλάδι 800. Δημοδιδάσκαλος (ὁ) 795. Κοινωνία (ἡ) καὶ τὸ παράδειγμα 635. Μαγειρικῆς (σχολαὶ) ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ 783. Οἰκογενείας (ἐπίδρασις τῆς) ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος 467. Παιδαγωγῶν (μισθὸς) ἐν Γερμανίᾳ 831. Σχολεῖον (τὸ δημοτικὸν) ἐπὶ 100 κατοίκων παρὰ διαφόροις λαοῖς 830, (τὸ) τοῦ χωρίου 601.

Ἀρχαιολογικά.

Δαπάνης (περὶ τῆς) τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς πεπτωκυίας στήλης τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς 480. Θησεῖον (τὸ) 472. Λυσικράτειον (τὸ) 567. Ναοὶ (οἱ) τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων 755. Ὀλυμπίων (περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν) 619. Σπάτα (οἱ ἐν) ἀρχαῖοι τάφοι καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀνευρεθέντα 735.

Βιογραφίαι.

Ἀκλαῖνδερ Φρ. 494. Διογένης ὁ κυνικὸς 508. Σοῦτσος (Ἀλέξανδρος) 517.

Γεωργικά, βιομηχανικά, ἐμπορικά, δημόσια ἔργα.

Ἀδάμαντος (ἱστορία τοῦ μεγάλου) ὅστις κοσμεῖ τὰ νῦν τὸ αὐτοκρατορικὸν σκῆπτρον τῆς Ῥωσσίας 426. Ἀμπελῶνες ἐν Ἀλγερίᾳ 800. Ἄνθρακες (ἐξαχθέντες) ἐκ τῆς γῆς, ἐν ἔτει 1876 783. Ἀττικοῦ πεδίου (τὰ φυτὰ τοῦ) 674, 692, 707, 723, 738. Βόες (πῶς φονεύονται οἱ) ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ 784. Βουτύρων (πόθεν προέρχεται τὸ ἄρωμα τῶν) 783. Γαῖαι (τιμὴ εἰς ἣν ἠγοράσθησαν αἱ ἐφ' ὧν κεῖται ἡ Νέα Ὑόρκη 512. Γεωργικὸν ἀπόφθεγμα 687. Γοθάρδου (δαπάνη διατρήσεως τοῦ ὄρους) 796 Γεφυρῶν (δαπάνη) ὅλων τῶν τῆς Γαλλίας 800. Δένδρα (τὰ) παρὰ τοῖς Ἄραψι 590. Δυναμῖτις (ἡ) ὡς δηλητήριον 604. Ἐκθέσεις (περίεργοι) 512. Ἐλαιοδένδρων (περὶ τῆς νόσου τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ) 459. Ὀστοῦ (περὶ τεχνητοῦ ἐλεφαντίνου) 830. Ναυτιλία (ζημία ἣν ὑποφέρει ἡ ἑλληνικὴ) ἐκ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877 816 Πέρδιξ (ἡ) ὡς χρήσιμον τῇ γεωργίᾳ πτηνὸν 783. Πέπλος ἐξ εἰκοσιτεσσάρων τολυπανίων 544. Πιλοποιεῖον (τὸ μεγαλήτερον) τοῦ κόσμου 432. Πυροβόλα ἐκ πάγου 784. Σηπίου (περὶ) 783. Στρουθίων (τί χρειάζεται ὅπως τραφῇ μιὰ φωλεὰ) 478. Τηλεγραφημάτων (πειράματα ἐν Παρισίοις πρὸς μεταβίβασιν) ἄνευ σύρματος 783. Ὑδραγωγείων (ἔρευναι περὶ τῶν ἀρχαίων) τῶν Ἀθηνῶν 490. Φοίνικες (οἱ) καὶ οἱ καρποὶ αὐτῶν 621. Χάρτου (βιομηχανία τοῦ) ἐκ διαφόρων ὑλῶν 783. Χελιδόνος (περὶ τῆς προξενουμένης ὠφελείας πρὸς τὴν γεωργίαν ὑπὸ τῆς) 816.

Γεωγραφία καὶ περιηγήσεις.

Ἀθῆναι (αἱ σύγχρονοι) 417. Ἀθηνῶν (ἐξ) εἰς Θήβας 599. Ἀνθρωποφάγοι ἐν Ἀφρικῇ 460. Βελεστίνου (περὶ τῆς πόλεως) 564. Γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν (περὶ τῆς ὠφελείας τῶν) 423. Ἑλλάς; (τί εἶνε ἡ) 515. Ἑταιρία πρὸς περιοδείαν τῆς γῆς ἐν 320 ἡμέραις 504. Εὐρώπης (φυσιογραφία τῆς) 748. Καλκούττα (ἡ) 500, 523, 533, 550, 563, 581, 595, 611, 631. Νορδενσκιὸλδ (νέος πλοῦς τοῦ καθηγητοῦ) 800. Ὄφεις (πέντε ἑβδομάδες παρὰ τοῖς ἀρνησιθρήσκοις ἐν) 547. Χαλκίδα (ἐπίσκεψις εἰς) 617.

Ἐπιστημονικά.

Ἀποβιώσεων (αἱ ὧραι τῶν) 496. Ἀποτέφρωσις ἡ τῶν νεκρῶν 733. Γῆς (τί θὰ συνέβαινεν ἂν ἡ κίνησις τῆς) αἴφνης ἔπαυε 795. Δημώδης ἐπιστήμη 449, 465, 481, 497, 513, 529, 545, 561, 579, 593. Ἐλέφας (ὁ) δήμιος 429. Ἐλέφαντος φιλοστοργία 431. Ζυγίζεσθαι (περὶ τῆς ἕξεως τοῦ) 445. Θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας Ἀθηνῶν ἐν ὥρᾳ θέρους 461, (ὑψηλὴ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ 1877 ἐν Ἀθήναις) 476. Κόρις (ὁ) ὡς εὐεργετικὸν ζῷον 461. Λίθοι καταπίπτοντες οὐρανόθεν 805. Μοναίσθητοι (δύο) 613. Ναυτιάσεως (φυσιολογία τῆς) 602. Ὀστᾶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος 428. Παιδίου (βιογραφικὸν σχεδίασμα μικροῦ τινος) 817. Παλμοὶ τῆς καρδίας 428. Πταρμοῦ (περὶ) [Γραμματοκιβώτιον] 736. Σελήνης (περὶ τῆς νομιζομένης ἐπιδράσεως τῆς) ἐπὶ τοῦ καιροῦ 776. Ταχύτητες (μεγάλαι) 797. Τηλεσκοπίων (ἀνακάλυψις τῶν) 448. Τυφλῶν (τὰ βοηθήματα τῶν) 664. Φθειρῶν (ταχὺς πολλαπλασιασμὸς τῶν) 550. Φωσφόρου (ἀνακάλυψις τοῦ) 448.

Ἤθη καὶ ἔθιμα.

Γάμοι (οἱ) τῶν χωρικῶν τῆς Λευκάδος 701. Δακτύλιος (ὁ) τοῦ ἀρραβῶνος 541. Δωδεκαήμερα (τὰ παρὰ τῷ λαῷ ἐν Ἀθήναις τελούμενα) 825. Ἐπαῖται (οἱ) τῆς Κωνσταντινουπόλεως 698. Οἰκίαι (αἱ Ἀμερικανικαὶ) 830. Πῶς ἐννοοῦσι τὸ κάλλος οἱ διάφοροι λαοὶ 496. Τρώγουσιν (πῶς) οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως 730. Ὑπάλληλος (ὁ) ἐν Ῥωσσίᾳ 668. Ὑπηρετῶν (πληθὺς) ἐν ταῖς Τουρκικαῖς οἰκίαις 479.

Καλλιτεχνία.

Τί εἶνε φιλοκαλία; 811.

Κοινωνιακά, πολιτειακά, στατιστική.

Ἀγράμματοι ἐπὶ 100 κατοίκων 461. Ἀλεύρου (πόσας ὀκάδας) καταναλίσκουσιν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς 816. Ἀσθένειαι (αἱ) ἐν τῷ ῥωσσικῷ στρατῷ ἐν ἔτεσι 1828 καὶ 1829 438. Βιβλία (ἑλληνικὰ) ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ 1476—1832 517. Βίσμαρκ (ἡ κατοικία τοῦ) ἐν Βερολίνῳ 494. Γυναῖκες ἔγγαμοι ἐν Εὐρώπῃ 560, 656. Γενείου (οἱ κατὰ τοῦ) διωγμοὶ ἐν Ῥωσσίᾳ 765. Γονιμότης διαφόρων φυλῶν 559. Δημοσιογραφία (ἡ μικρὰ) ἐν Γαλλίᾳ 814. Διαταγὴ (μία) τῆς ἡμέρας τοῦ Γερο-Κολοκοτρώνη 491. Δικηγόρων (ἀριθμὸς) ἐν Ἀμερικῇ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλλάδι 640. Δρόμος μεταξὺ περιστερᾶς καὶ ἁτμαμάξης 607. Δυναμῖτις (ἡ) ὡς μέσον καταστρεπτικὸν τῶν πυρκαϊῶν 783. Ἑκατομμυριοῦχοι (πτωχοὶ) Ἄγγλοι 640. Ἐρυθροῦ Σταυροῦ (κομητάτα) ἐν Ἀμερικῇ ἐν ἔτει 1864 720. Θαλάσσια δυστυχήματα ἐν ἔτει 1876 800. Θλιβεροὶ ἀριθμοὶ 462. Θνησιμότης (διεθνὴς) 815. Θρησκευμάτων (ἀναλογία τῶν διαφόρων) 699. Θυμάτων (περὶ περιθάλψεως τῶν) τοῦ πολέμου 642. Καθαριότητος (περὶ) 801. Καπνίσματος (ἐνέργειαι τῆς ἐκ τοῦ) ἑταιρίας ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1877 783. Κατανάλωσις ἐξ ἧς οὐδὲν προκύπτει διὰ τοὺς καταναλωτὰς ὄφελος 573. Κληρικοὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ 656. Μακροβιότης ἱερέων 464. Μαχῶν (ἀριθμὸς τῶν συναφθεισῶν) κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλο-γερμανικὸν πόλεμον 523. Μουσεῖον (ἱστορικὸν) τοῦ ἐν Ἀθήναις Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου 575. Νεοσυλλέκτων (πόσοι ἐπὶ 100) διαφόρων ἐθνικοτήτων γινώσκουσι νὰ γράφωσι καὶ ν' ἀναγινώσκωσι 496. Νομίσματα (κατὰ ποῖα ἔτη καὶ ὁποῖα ἑλληνικὰ) ἐκόπησαν ἀπὸ τοῦ Κυβερνήτου μέχρι τῆς σήμερον (1877) [Γραμματοκιβώτιον] 751. Νόμος (Περσικὸς) 478. Ξένοι (ἐν Παρισίοις) 830, (ἐν Ῥώμῃ) 476. Οἰκιακὴ οἰκονομία (ἡ) παρὰ τοῖς Ἄγγλοις 479. Ὁρώμενον (τὸ) καὶ τὸ μὴ ὁρώμενον 609, 625, 649, 657, 673, 689, 705, 721, 737, 753, 769, 785. Οὐάσιγκτων καὶ Ναπολέων 655. Πῖος ὁ Θ' (πῶς ζῇ) 606. Πιστοποιητικὸν ὑπὲρ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς ἁπλοῦ ἐργάτου 479. Πληθυσμὸς (γαλλικὸς) 816, (ἑλληνικὸς) 707, 736, 752, 771, 784, 815, 831, (Ἰνδικῶν κτήσεων τῆς Ἀγγλίας) 592. Πληθυσμοῦ (ἀναλογία γεωργικῶν οἰκογενειῶν ἐπὶ τοῦ) τῆς Ἑλλάδος 781, (σχέσεις τοῦ) πρὸς τὴν χωρικὴν ἔκτασιν διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης 741. Πολιτικῶν δικαιωμάτων (συζητήσεις ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ περὶ χορηγήσεως) εἰς τὰς γυναῖκας 431. Σιδηροδρόμων (δυστυχήματα ἐκ) 816, (ἔκτασις τῶν) τοῦ κόσμου 578, 608. Στρατεῖαι Ῥώσσων ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοὺς Τούρκους 865—1855 μ. Χ.) 493. Στρατιωτῶν (πόσοι ἐκ τῶν γάλλων καθολικῶν) καὶ πόσοι ἐκ τῶν διαμαρτυρομένων γνωρίζουσι γράμματα 546. Στενογραφίας (περὶ) 678. Ταχυδρομείων (ἔσοδον ἑλληνικῶν) ἀπὸ τοῦ 1833—1875 432. Τεκνοποιΐα διαφόρων φυλῶν 560. Τελεσίγραφον 611. Τιμῆς (περὶ) καὶ μονομαχίας κατὰ τὸν γερμανὸν φιλόσοφον Σοπενχάουερ 710. Φυλακαὶ (χῶρος καὶ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς) 432. Χρυσὸς (ἐὰν ὁ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ) διενέμετο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἕκαστον ἄτομον τί θὰ ἐλάμβανε 688.

Digitized by Google

Πανομοιότυπα γραφῆς.

'Επιστολὴ (μία) τοῦ 'Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου 577. 'Υπογραφὴ Διάκου ('Αθανασίου) 721, Κανάρη (Κωνσταντίνου) 497, Κολοκοτρώνη (Γέρο) 492, Κουντουριώτου (Λαζάρου) 657.

Πρακτικαὶ γνώσεις.

'Αλυσίδας (συνταγὴ) 560. Διαθήκην (πῶς δύναταί τις νὰ συντάξῃ τὴν) του 671. Καμελλίας (καλλιέργεια τῆς) 719. Κρέατος προσφάτου (περὶ διατηρήσεως τοῦ) 448. Μηνολόγιον (ἡ χεὶρ ὡς) καὶ ὡς πίναξ πολλαπλασιασμοῦ 832. Οἴνῳ (μέσον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς φουξίνης ἐν τῷ) 800. 'Ορνίθων (περὶ τῆς τῶν) ἀσθενείας 608. 'Ορτενσίας (καλλιέργεια τῆς) 464.

'Υγιεινή.

Βρεφικὴν ἡλικίαν (θνησιμότης κατὰ τὴν) ἐν 'Αθήναις: Μέσα δι' ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ ἡ ἐφικτὴ μείωσις αὐτῆς 462. Καπνίζοντας (συμβουλαὶ πρὸς τούς) 480. Κάτω Δουνάβεως (περὶ τοῦ) ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν 499. Κρέατος τοῦ Λίβιχ (περὶ πεπυκνωμένου ζωμοῦ), συμπεπυκνωμένου γάλακτος καὶ ζύθου 784. Ναυτιάσεως (πρόληψις τῆς) 512. Πάγου (περὶ χρήσεως τοῦ) 544. Πεπηγμένου ὕδατος (κατάχρησις) 540. Συγγενῶν ἐπιγαμίας (δεινὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταξὺ τῶν ἐξ αἵματος) 704. Φλανέλλα (ἡ) 688.

Φιλολογία, ἠθολογία, φιλοσοφία.

'Αλήθειαι 430, 448, 459, 478, 492, 512, 527, 543, 559, 575, 592, 606, 624, 640, 656, 670, 688, 703, 719, 736, 751, 768, 782, 800, 815, 827. 'Αθηνῶν (οἱ Γάλλοι δοῦκες τῶν) 741, 762. 'Αποφθέγματα (Μογγολικὰ) 492, (Μαντσοῦ) 510, ('Ινδικὰ) 527. 'Εκ τοῦ 'Αμφιτρύωνος (τοῦ Μολιέρου) 827. Βαρνάκωβας (μονὴ) 682. Βασιλεῖς (πῶς πρέπει τις νὰ λαλῇ πρὸς) 815. Βασιλεὺς ἀμαθέστατος 816. Βηλαρᾶ (περὶ) [Γραμματοκιβώτιον] 768. Βότσαρη Μάρκου (μία ἐπιστολὴ τοῦ) 510, (δύο ἐπιστολαὶ τοῦ) 623. Βυζαντίων (χαρακτηρισμὸς) 666. Γαδάρου, Λύκου κι' 'Αλουποῦς διήγησις χαρίης [Δημώδη βιβλία] 659. Γαζῆ (μία ἐπιστολὴ τοῦ 'Ανθίμου) 749. Γερμανοῦ (μία ἐπιστολὴ τοῦ Π. Πατρῶν) 826. Γεροντοκόρη (ἡ) 476. Γλάδστωνος (δημοσία παράστασις δενδροκοπίας ὑπὸ τοῦ) καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ 558. Γλῶσσα (τίς ἔσται ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα) 451, 470. Γλωσσῶν (ὁ Ταίυλορ περὶ τῶν διαφόρων) 617, (χαρακτηρισμὸς) 543. Δικαιοσύνη (ἡ) ['Ρωσσικὴ δημοτικὴ ἀνθολογία] 639. 'Εβραϊκῆς (περὶ τῆς) γλώσσης 588. 'Εγκυκλοπαιδεία (Κινεζικὴ) 830. 'Ελληνίδων (λαιμαργία ἀρχαίων) 816. 'Ελλήνων (χαρακτηρισμὸς τῶν) 812. 'Επαναστάσεως (μία σελὶς τῆς ἑλληνικῆς) 573. 'Εργασία (ἡ) καὶ ἡ ἐλεημοσύνη παρὰ τοῖς 'Ιουδαίοις 639. Θιέρσου (συγγραφαὶ) 750. Θλῖψις 768. 'Ιδιώματα (ἐξόχων ἀνδρῶν) 699. 'Ιστορικαὶ σημειώσεις 826. Καβοὺρ (ἀξιομνημόνευτοι λόγοι τοῦ κόμητος) 478. Καὶ-τὰ-λοιπὰ 542. Καμπάνας (ἡ συμβουλὴ τῆς) 638. Κανάρη (μία ἐπιστολὴ τοῦ) πρὸς τὰ μέλη τοῦ ἐν Παρισίοις ἑλληνικοῦ κομητάτου 736, (χαρακτηρισμὸς τοῦ) 454. Κόβδεν (μία ἐξ 'Αθηνῶν ἐπιστολὴ τοῦ) 814, (ὁ Βραῖτ περὶ τοῦ) 555. Κοραῆ (μία ἐπιστολὴ τοῦ) 700, (χαρακτηρισμὸς τοῦ) 583. Κόχραν (μία ἐπιστολὴ τοῦ) πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῆς 'Ελλάδος, τοὺς ἐν 'Ερμιόνῃ συνηγμένους 780. Κυβερνῆται (τοῖς "Ελλησι) 575. Κυινὲ (μία ἐπιστολὴ τοῦ 'Εδγάρδου) περὶ 'Ελλάδος 607. Κύνες (οἱ) τοῦ 'Αγίου Βερνάρδου 702. Λευκάδι (μία ἐν) 'Εθνικὴ συνέλευσις τῶν 'Ελλήνων κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα 725. Λόγιον (ἀρχαίου ἕλληνος) 492, σοφὸν 613. Λυκαβηττὸς καὶ οὐχὶ Λυκαβητός: 'Επιστολὴ Κ. Σ. Κόντου 492. Λυκούργου (ἀξιομνημόνευτον λόγιον τοῦ) 528. Μασσαλιωτικὸς θούριος ἐν Γαλλίᾳ [Δημώδης φιλολογία] 626, (ἐν 'Ελλάδι) 629. Μίλλ (ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Στούαρτ) 747. Νοὸς (κόκκοι κοινοῦ) 605. Οἰωνὸς (αἴσιος) 510. Οὐγκὼ (μία ἐπιστολὴ τοῦ Βίκτωρος) πρὸς κυρίαν τῶν 'Αθηνῶν 799. Παράγγελμα (σοφὸν) 651. Παροιμία (πόθεν ἡ λέξις) 526. Πατρὶς (τί ἐστι) 573. Πλησίον (διαγωγὴ πρὸς τὸν) μας 651. Ποίησις (τί ἐστι) 639. Πρᾶγμα (τὸ καλήτερον καὶ τὸ χειρότερον) τοῦ κόσμου 703. Σημαίας (περὶ τῆς ἱερᾶς) τοῦ Προφήτου 457. Σλήμαν (ὁ κ.) ἐν ἡλικίᾳ ἑπτὰ ἐτῶν ὀνειροπολῶν ἀνασκαφὰς τῆς Τροίας 432. Σπετσιῶται (τρεῖς γενναῖοι) 428. Στίξεως (σημεῖα) τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης 830. Συζυγικὴ (ἀξιομνημόνευτος) ἀφοσίωσις 782. Συντίπας [Δημώδη βιβλία] 433. Τέλλ (ὁ Γουλιέλμος) ὡς μυθικὸν πρόσωπον 623. "Υφος (πῶς ἀποκτᾶται τὸ καλὸν) 686. Φιλολογία (ἡ ἑλληνικὴ) καὶ ὁ πολιτισμὸς 608. Φίλοι (οἱ καλήτεροι) 703, (πῶς δοκιμάζονται οἱ) 612. Φιλοπατρίας (δείγματα ἐνθέρμου) 605. Φρικῶδες συμβὰν 543. Φύσεως (τὸ τελειότατον δῶρον τῆς) 479. Χειραψία (ἡ) 656.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

'Ανάμνησις πένθους ἐνδόξου 576. 'Ανέκδοτα (διάφορα) 831, (πέντε) 767. 'Αριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους (ἓν ἀνέκδοτον τοῦ) 462. Βρασίδου (ἓν ἀνέκδοτον τοῦ) 694. Δουπουϊτρὲν (ἓν ἀνέκδοτον τοῦ) 816. Δύναταί τις νὰ λησμονήσῃ τὸ ὄνομά του; 527. 'Ελβετοῦ (ἀναφορὰ) 608. 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως (ἓν ἀνέκδοτον τῆς) 784. Εὐγενὴς πρᾶξις 527. Εὐτυχέστεροι κάτοικοι (οἱ) τῆς Τουρκίας 496. Εὐφυὴς κλοπὴ 528. 'Ηγεμόνες (τέσσαρες) 461. Κατάκτησις τῆς χώρας 462. Μάθημα πρὸς αὐτοκράτορα 576. Νικήτα τοῦ τουρκοφάγου (δύο δῶρα τοῦ) 576. "Ορεξις φρικώδης 656. Περικλέους (ἓν ἀνέκδοτον τοῦ) 702. Ποιητικὸν χαρτονόμισμα 480. Πόσον λαλοῦσιν αἱ γυναῖκες 574. Πυρκαϊὰ (ἀμερικανικὴ) 528. Πῶς ἐγευμάτιζεν ὁ Κυβερνήτης 528. Σοφὸς βράζων ὡρολόγιον 704. Σπαρτιάτιδος (ἀνέκδοτα γενναίας) 491, 562. Συνταγῶν (νέος τρόπος τῆς χρήσεως τῶν ἰατρικῶν) 495. Ταγιαπιέρα (ἡ τηγανίταις τοῦ) 704. Φίλος (ἀκριτόμυθος) 495. Φίλος (ὁ καλήτερος) τοῦ Λόρδου Βύρωνος 811. Ψιττακὸς (ἀκριτόμυθος) 831.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

'Ακανθώδης ἡ πρὸς τὴν δόξαν ὁδὸς 539. "Αργυρος (ὁ Κος) καὶ ἡ Κα Τύχη 780. Βασιλεὺς (ὁ) τῆς Φρυγίας Μίδας 537. 'Ερεχθείου (βιογραφία τοῦ) 483. Θήρα τίγριδος ἐν τῇ 'Ινδικῇ 441. Λεβέδκα 651. Λυσσασμένος (ὁ) 772. Μάνα (ἡ) καὶ ὁ χάρος 809. Μιραμὰρ (ἀπὸ) εἰς Κουερετάρο 786. Ναπολέων (ὁ) καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ 'Υβετὼ 591. Ποτότκσα (ἡ κόμησσα) 695. Σκύλος (ὁ) τοῦ ὑποψηφίου 455. Χὰνς Στόρκους 714.

ΜΥΘΟΙ

'Αλώπηξ καὶ πελαργὸς 430. Βάτος (ἡ) 430. Δαιμόνιον (τὸ) τοῦ Σολομῶντος 430. "Ορνις τυφλὴ 430. Πῦρ (τὸ), τὸ ὕδωρ, ὁ ἄνεμος καὶ ἡ ὑποψία: Μῦθος Πετράρχου 492. Φιλάργυρος 430.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Δημοτικὴ ἀνθολογία 448. 'Επιγράμματα γερμανικὰ [Τὸ ἀπατᾶν τὸν ὄχλον—Ψεῦδος καὶ ἀλήθεια—Εἰς τοὺς προσηλυτοποιοὺς—Εἰς τὰ ἀστρονομικὰ βιβλία—Θεοφάνεια—Βρέφος ἐν κοιτίδι—'Ελπὶς καὶ ἔκβασις—Εἰς στιχουργὸν—Σοφίας καὶ φρονήσεως διαφορὰ—Εἰς τὸ ἐν 'Ρώμῃ παλάτιον τῶν Καισάρων—Τὸ ἀξιοθαυμαστότατον—Τὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα—Εἰς ποιητὴν—Περιττὴ φροντὶς—Εἰς ποιήτριαν—Παρηγορίαι—'Αναμνήσεις—] 670—671. Θανάτῳ (ἐπὶ τῷ) 'Αντωνίου Κόνδαρη 768. Κανάρην (πρὸς τὸν) 511. Κανάρης 641. Κλεφτοποῦλα (ἡ) 782. Μάγισσα (ἡ) 751. Νάνι-νάνι 430. Πέρδικα (ἡ) καὶ ἡ κακὴ μάνα 703. 'Ηλὶφ Ταντάλιδης 606. Φιλάργυρον (ἐπίγραμμα εἰς) 816.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

'Αλεκτρυόνων ἀγὼν πόθεν ἀρχὴν ἔλαβεν 703. "Ασπρον (πόθεν παράγεται ἡ λέξις) 669. Βερίκοκον (πόθεν τὸ ὄνομα) 429. Δέσποτα, πέρδικα 'ς τὰ δάση.—Κυνηγὸς καὶ 'πέταξε. 640. Διαθήκη (παλαιὰ καὶ καινὴ) 543. Θανατικὴ (αὐθαίρετος) ἀπόφασις ἐν Μάνῃ ἐν ἔτει 1834 448. Θιέρσος. ('Αδελφὸς) ἠμιέλλην 798. Θιέρσου (ἑλληνικὴ τοῦ) καταγωγὴ 526. Κώδης (πόθεν παράγεται ἡ λέξις) 824. Κωνσταντινουπόλεως (περὶ τοῦ σλαυονικοῦ ὀνόματος τῆς) 574. Μάννα (τί σημαίνει ἑβραϊστὶ) 476. Μηδὲν κακὸν εἰσίτω 559. Μοντυὸν (βραβεῖον) 814. Νομίσματα (τὰ πρῶτα) τῆς ἀναγεννηθείσης 'Ελλάδος 687. Παρὰ μίαν τεσσαράκοντα 797. Παδισσὰχ 459. Σοφίας (πόθεν ὠνομάσθη ὁ ναὸς τῆς 'Αγίας) 827. Σουλτὰν 459. Φαναριῶται (πόθεν ὠνομάσθησαν οἱ) 510. Χὰν 459.

Παροράματα.

Σελ. 460,	στ. β',	στίχ.	41	ἀντὶ	'Αμερικῇ ἀν. 'Αφρικῇ.
» 788,	» α',	»	44	»	γραμματεὺς ἀν. γραφεῖον.
» 788,	»	»	45	»	γεγλυμμένος ἀν. γεγλυμμένον.
» 815,	»	»	40	»	'Επισημῶν.¹ ἀν. 'Επισημῶν.

Digitized by Google

'Αριθ. 79 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 3 Ἰουλίου 1877

ΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΑΘΗΝΑΙ

Οἱ Ἕλληνές εἰσιν ἀπαθεῖς. Βασιλεῖς καὶ Πρίγκιπες ἀφικνοῦνται καὶ ἀναχωροῦσιν, ἑλκύοντες ἁπλῶς τὰ ἐρευνητικὰ τῶν παροδιτῶν βλέμματα καὶ τὰς κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις αὐτῶν, οὐδεμίαν ἐντύπωσιν προξενοῦντες. Ὅσῳ δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς τῶν διαφόρων δυνάμεων πρέσβεις, ἡ πρωτεύουσα εἶναι κεκορεσμένη, ὥστε ἔρχονται καὶ ἀπέρχονται ἀθορύβως ὡς αἱ τοῦ ἔτους ὧραι.[1]

*
* *

Ἡ ἐπίσημος εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος παρουσίασίς μου ἐγένετο ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἕνεκα τούτου ἐκ τῆς θερινῆς Αὐτῆς διαμονῆς εἰς τὴν πρωτεύουσαν κατελθούσης. Τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Γεωργίου εἶναι λεπτὸν, χροιᾶς ὑπωχρολεύκου μὲ ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα ἐκφραστικοὺς ἀγαθότητος καὶ ἀποφασιστικότητος. Ἡ φυσιογνωμία του δεικνύει τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅστις εἶναι τίμιος, εἰλικρινὴς, ἀπροσποίητος· ἀληθὴς Σάξωνος φύσις, ἀπομακρύνουσα πᾶσαν ὑποψίαν καὶ ἑλκύουσα ἐμπιστοσύνην.

Παρέργως πως καὶ διὰ τὸ εὐάρεστον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀπεικονίσεως τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ ἑλληνικῇ Αὐλῇ ἐθιμοταξίας ἐκθέτω ἐνταῦθα τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ παρουσίασις τῆς συζύγου τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν βασίλισσαν. Πρῶτον ἀπαιτεῖται φιλοφρονητική τις ἐπίσκεψις τῇ Μεγάλῃ Κυρίᾳ, ἥτις ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἐπιστρέφει αὐτήν· ἀκολούθως ἑτέρα ἐπίσκεψις ὀφείλεται εἰς τὴν *ἡγουμένην* τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, δηλαδὴ εἰς τὴν σύζυγον τοῦ πρέσβεως τοῦ ἐπὶ μακρότερον χρόνον παρὰ τῇ Αὐλῇ διαπεπιστευμένου, καὶ μετὰ τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, τυπική τις ἐπιστολὴ πέμπεται αἰτοῦσα παρὰ ταύτης ν' ἀπευθυνθῇ εἰς τὴν Μεγάλην Κυρίαν διὰ τὴν πρὸς τὴν Βασίλισσαν παρουσίασιν. Τὸ νὰ συμμορφωθῇ τις πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ μὲν Αὐλὴ διημέρευεν ἐν Κηφισσίᾳ, δώδεκα περίπου μίλια ἀπεχούσῃ τῆς πρωτευούσης, ἡ δὲ κυρία πρεσβευτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θάλπους τῶν Ἀθηνῶν, καθότι ἀφίχθημεν περὶ μέσον θέρος, κατῴκει ἐν Πειραιεῖ, πέντε μίλια δηλ. μακρὰν πρὸς τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν, δὲν ἦτο ἁπλοῦν ἄθυρμα. Ἀλλὰ τί εἰσι μακραὶ ἁμαξοπορεῖαι, δι' ὁδῶν μεστῶν κόνεως, ἐν μέσῳ θέρει, ἢ ἡ ἀπώλεια πολλῶν πολυτίμων ὡρῶν, ἀπέναντι παραβάσεώς τινος τῶν βασιλικῶν τούτων ἐθιμοτυπιῶν, ἃς ἀπὸ πολλῶν ἤδη γενεῶν ἡ Εὐρώπη καθιέρωσεν ὡς δόγματα τῶν δυναστειῶν; Οἱ πορευόμενοι εἰς Κόρινθον ἢ εἰς Αὐλὰς ὀφείλουσι νὰ βαδίσωσι τὴν ὁδὸν, ἥτις τοῖς εἶναι προκεχαραγμένη. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ σύζυγος τοῦ Ἀμερικανοῦ πρέσβεως ἐξετέλεσε τὰς εἰς Κηφισσίαν καὶ Πειραιᾶ ἐκδρομὰς, ἦλθεν ὁ ἀγγελιαφόρος τῆς βασιλίσσης, φέρων ἐπιστολὴν μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐμβλημάτων, ὁρίζουσαν τὴν ἡμέραν τῆς παρουσιάσεως καὶ περικλείουσαν προσκλητήριον διὰ τὸ γεῦμα.

Εἰς τὸ μαρτύριον τοῦτο τῆς ἐθιμοταξίας δὲν ὑποβάλλεταί τις πλέον ἢ ἅπαξ· μία καὶ μόνη στροφὴ τῆς χρυσῆς κλειδὸς ἀνοίγει τὸ κλεῖθρον διὰ πάντοτε. Ἁπλῆ εἰδοποίησις, ὅτι ὁ πρεσβευτὴς εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀντιθαλάμῳ τῶν ἀνακτόρων, ἀρκεῖ ὅπως γείνῃ ἀμέσως δεκτὸς παρὰ τῷ βασιλεῖ καθ' ὁποιανδήποτε ὥραν. Ὁ προσωπικὸς χαρακτὴρ τοῦ βασιλέως Γεωργίου δὲν εἶναι οὔτε ὑπεροπτικὸς οὔτε ἀπαιτητικός. Ἁπλοῦς τὰς ὀρέξεις καὶ εὐθύμου ἰδιοσυγκρασίας, εἶναι ἔνθερμος ἐραστὴς τοῦ καλοῦ, οὐδόλως ὡς ἐκ τούτου ἑλκυόμενος ὑπὸ ἐπιπλάστου ἐξωτερικοῦ. Οὐδὲν ὑπῆρξε λιτότερον τῆς οἰκίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Χριστιανοῦ, πρίγκιπος τοῦ Σλέβικ Χόλστεϊν, πρὶν ἢ οὗτος ἀναβῇ τὸν θρόνον. Ἐκ τῆς ἁπλότητος δὲ καὶ ὀρθοφροσύνης τῶν ἡγεμονίδων Ἀλεξάνδρας καὶ Δάγμαρ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν Γεωργίου τῆς Ἑλλάδος.

Εὕρομεν τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν καθημένους ἐν τῷ τῆς βασιλίσσης ἰδιαιτέρῳ θαλάμῳ καὶ διήλθομεν μόνοι μετ' αὐτῶν μίαν ὥραν πρὸ τοῦ γεύματος. Ἡ βασίλισσα Ὄλγα ἄγει τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος, πλὴν ὡς ἐκ τῆς πρωΐμου ἀναπτύξεως τῶν τέκνων τοῦ Βορρᾶ, φαίνεται τελεία μᾶλλον γυνὴ ἢ νεᾶνις. Ἔχει εὔμορφον τὸ σῶμα, τὴν κόμην ξανθὴν, κυανοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς, λεπτὴν τὴν ῥῖνα καὶ πώγω-

1. Ἐν τούτοις μωρός τις διπλωμάτης, ὁ κ. Διδεβὶλ, γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας ἐν Ἀθήναις διατελέσας, λέγει ἐν τῷ ἐσχάτως δημοσιευθέντι ἡμερολογίῳ του: «Ἡ ἄφιξις γραμματέως πρεσβείας εἶναι συμβὰν διὰ τὰς Ἀθήνας.» Σ. τ. Δ.

Digitized by Google

να, ἁδρὰ καὶ ῥοδόχροα τὰ χείλη καὶ τὸ δέρμα θαυμασίως λευκὸν καὶ διαφανές. Ἔχει τὸ εὔχαρι σχῆμα τῶν ὤμων καὶ τὸ στῆθος τῆς μητρὸς αὐτῆς, ὧν τελειότερα ὀλίγα ὑπάρχουσι. Τὸ πρῶτον αὐτῆς τέκνον δὲν εἶχεν ἔτι γεννηθῆ, πλὴν ἔκτοτε ἐγενόμην αὐτόπτης τριῶν βαπτίσεων, καθ' ἃς τὰ τέκνα αὐτῆς, ὁλόγυμνα ὡς τὸν Ἔρωτα, ἐβυθίζοντο ἐν τῇ βασιλικῇ κολυμβήθρᾳ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Τὰ μητρικὰ καθήκοντα τῆς νεαρᾶς βασιλίσσης δὲν ἔσχον μέχρι τοῦδε ὁρατόν τι ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῶν φυσικῶν αὐτῆς θελγήτρων· ὡς πρὸς τοὺς τρόπους ἑνοῖ τὸ ἄδολον τοῦ παιδὸς μετὰ τῆς ἐπιχαρίτου ἐκείνης ἀταραξίας, ἥτις ἀποκτᾶται ἐν ταῖς αὐλαῖς. Ἔχει ἐρευνητικὸν πνεῦμα καὶ εἶναι ἐμβριθὴς παρατηρητής, ὅπερ προσθέτει ἅλας τι εἰς τὴν ὅλως ἀμιγῆ εἰρωνείας συνομιλίαν της· εἶναι τέλος ἀξιέραστος, εἴτε ἐνδεδυμένη βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ φέρουσα τιάραν ἐξ ἀδαμάντων, εἴτε καθημένη μὲ ἡδεῖαν ἀφέλειαν ἐν τῷ θαλάμῳ τῶν τέκνων της καὶ περικυκλουμένη ὑπ' αὐτῶν. Τὸ δ' ἐράσμιον τῆς διαθέσεως καὶ ἡ ὁλοσχερὴς ἀποχὴ αὐτῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν, προσείλκυσεν εἰς τὴν βασίλισσαν Ὄλγαν τὴν λατρείαν ἁπαξάπαντος τοῦ λαοῦ.

* * *

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν οὐδεμιᾷ τῶν λοιπῶν πόλεων ὁμοιάζει. Ἂν καὶ πολλάκις παρομοιάζουσι ταύτην πρὸς τὸ Ἐδιμβοῦργον, οὐχ ἧττον μικρὰ εἶναι ἡ μεταξὺ των ὁμοιότης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀμφότεραι ἀπολήγουσιν εις ἀπόκρημνον περιτετειχισμένον βράχον.

Ἡ ἀρχαία πόλις τοῦ Ἐδιμβούργου ἀποχωρίζεται τῆς νέας ὑπὸ βαθείας τάφρου, ὡς ἐκ δὲ τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἰκοδομήσεως τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς ποικιλίας τοῦ ὕψους τῶν ὁδῶν ἡ πόλις αὕτη τῆς Σκωτίας ἔχει τι τὸ γραφικόν, οὗ στεροῦνται αἱ Ἀθῆναι. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἐκτείνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ εὐρείας πεδιάδος, εἶναι ὅλως νέα, μόλις πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν κτισθεῖσα· τὸ ἐξωτερικὸν κιτρινόχρουν ἐπίχρισμα τῶν οἰκιῶν δίδει εἰς τὴν πόλιν ὄψιν ἀνθηρὰν καὶ φαιδράν, φέρουσαν τὰ ἴχνη τῶν Βαβαρῶν ἀρχιτεκτόνων, οἵτινες ὑπὸ τὸν βασιλέα Ὄθωνα ᾠκοδόμησαν τὰ πλεῖστα τῶν δημοσίων κτιρίων. Αἱ Ἀθῆναι, ἐκτὸς τοῦ ὑψηλοτέρου αὐτῶν μέρους εἰσὶ πυκνὸν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, αἵτινες ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως ἀρχόμεναι, ἀδιασπάστως ἐξελίσσονται ἐν εἴδει ῥιπίδος πρὸς τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν ταύτης πλευράν. Ὁ ἀλλόκοτος οὗτος βράχος ἀποτόμως ὑψοῦται ἀπὸ τῆς πεδιάδος εἰς τριακοσίους περίπου πόδας ἄνω τοῦ ἐπιπέδου τῆς πόλεως. Εἶναι ἀσφαλὴς καὶ ἀπροσπέλαστος πανταχόθεν ἐκτὸς τῆς δυτικῆς αὐτοῦ ἄκρας, διὰ βαθμιαίας κλίσεως διηκούσης μέχρι τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς, ἥτις πιθανῶς ἦτο τὸ κέντρον τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι ἐπίπεδος καὶ ἐπιμήκης τετρακοσίων πεντήκοντα ποδῶν πλάτους καὶ μήκους χιλίων ἑκατόν. Ἐπὶ ταύτης ἵσταται ὁ Παρθενών, τὸ ἄριστον τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων τῆς Ἑλλάδος, τὰ Προπύλαια, τὸ Ἐρεχθεῖον, ὁ ναὸς τῆς Νίκης. Αἱ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπόκρημνοι πλευραὶ καλύπτονται ἐν μέρει ὑπὸ θαλερᾶς χλόης, πλὴν ἡ γυμνότης καὶ τὸ ἀκαλλώπιστον εἶναι τὸ κύριον συστατικὸν τοῦ βράχου τούτου. Ἡ γυμνότης αὕτη καλύπτεται ἐν μέρει ὑπὸ τεμαχίων μαρμάρων, ἅτινα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐρρίπτοντο ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν, δίδοντα εἰς τὸν βράχον τῆς Παλλάδος ὄψιν λατομείου. Ἡ ὕπαρξις καὶ ἄλλων φυσικῶν ὑψωμάτων πέριξ τῶν Ἀθηνῶν ἐλαττοῖ κάπως τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐντύπωσιν, ἣν θὰ ἐπροξένει ἡ Ἀκρόπολις, ἂν αὕτη μόνη διέκοπτε τὸ μονότονον τῆς Ἀττικῆς πεδιάδος. Ὅπως νῦν ἔχει, τὴν προσοχὴν τοῦ παρατηρητοῦ διασπῶσιν αὕτη τε καὶ οἱ γείτονές της, οἷοι ὁ παρ' αὐτῇ βράχος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ τῆς Πνυκός, ὁ τοῦ Μουσείου, στεφόμενος νῦν ὑπὸ ἀσχήμου ἀστεροσκοπείου, καὶ ὁ τοῦ Λυκαβηττοῦ, ὅστις ἐν εἴδει αἰχμηροῦ κώνου ὑψοῦται εἰς τὸ βορειανατολικὸν ἄκρον τῆς πόλεως.

Πλήν, ἐκεῖνο ὅπερ δίδωσι τῇ πόλει ἰδιαίτερόν τινα τύπον, εἶναι ὁ λόφος τοῦ Παρθενῶνος, ὅστις προσθέτει φυσικὸν καὶ ἠθικὸν μεγαλεῖον, ὅπερ οὐδεμία τῆς οἰκουμένης πόλις δύναται νἀντιποιηθῇ. Κάτωθεν ἐκ τῶν ὁδῶν δύναται νὰ ἴδῃ τις τὸν Παρθενῶνα προεξέχοντα τῶν ἐπάλξεων τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς ἂν νὰ διεμαρτύρετο οὗτος κατὰ τῶν συγχρόνων νεωτερισμῶν, ἀνακράζων ἐν τῇ πλήρει μεγαλείου σιγῇ του, ἐγώ, ἐγὼ εἶμι αἱ Ἀθῆναι!

Ἡ κάτω ζῶσα πόλις ἀδυνατεῖ νἀποχωρισθῇ τοῦ θαυμασίου βραχώδους ἐκείνου θρόνου τοῦ ὑποβαστάζοντος τὰ μνημεῖα παρῳχημένης ἐποχῆς, ἧς τὰ θαυμάσια, τὰ δοξάσαντα ταύτην, αἱ ἐπελθοῦσαι ἐποχαὶ ἠδυνήθησαν ἁπλῶς μόνον νὰ κατοπτρίσωσιν ἢ ἀτελῶς νἀντιγράψωσιν. Ἡ σιωπηρὰ ἐπὶ τοῦ λόφου πόλις, ἥτις οὐδέποτε δύναται νὰ κρυβῇ, εἶναι ἀρρήκτως προσκεκολλημένη εἰς τὴν πρὸ τῶν ποδῶν της θορυβώδη, ἀεννάως προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιδειχθῇ. Εἶναι πτῶμα προσδεδεμένον εἰς ἄνθρωπον ζῶντα, πλὴν ὁ ἄνθρωπος εἶναι *θνητός*, τὸ δὲ πτῶμα *ἀθάνατον*.

Ἐκτὸς τοῦ Ἐλαιῶνος, ἔνθα πιθανολογεῖται ὅτι ἦτο τὸ προσφιλὲς τοῦ Πλάτωνος καταφύγιον, μόλις περὶ τὰ δύο μίλια ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκτεινομένου, καὶ τῶν ὀλίγων στρεμμάτων τοῦ δενδρώδους κήπου τῆς Βασιλίσσης (Ἀμαλίας), οὐδὲν ἕτερον μέρος ὑπάρχει, τοῦ ὁποίου τὸ φύλλωμα νὰ κατακύλῃ τὸ ὄμμα ἐν Ἀθήναις καὶ τοῖς πέριξ. Καὶ αὐτὸς ὁ εὐανθὴς Ὑμηττὸς στε-

Digitized by Google

ρεῖται χλόης, ὁ δὲ ἄγριος θύμος, ὅστις ἔτι καὶ νῦν παρέχει ταῖς μελίσσαις τὸ ἀθάνατον μέλι, δίδωσι τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ, τῇ ἄλλοτε ὑπὸ πυκνοῦ κεκαλυμμένῃ ἐλαιῶνος, ὄψιν ψυχρὰν καὶ ὑπόλευκον. Ὁ τράγος, ὁ κλασικὸς ἐχθρὸς τῆς ἀμπέλου, ὑπάρχει νῦν τὸ *ψωραλέον πρόβατον*, ἐφ' οὗ ἐπιρρίπτονται ἅπασαι αἱ ἐπὶ τῶν λόφων καταστροφαί, πλὴν οὗτος δὲν εἶναι ὁ ἀληθὴς ἔνοχος. Τὸ ὑπὸ τῆς ἀμπέλου λεχθὲν τῷ τράγῳ κατὰ τὸν μῦθον:

«Κ' ἢν μὲ φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν ὅμως ἔτι καρποφορήσω
(ὅσον ἐπισπεῖσαί σοι τράγε θυομένῳ)»,

δὲν ἐφαρμόζεται νῦν, καθότι οἱ χωρικοὶ ἀνασκάπτουσι καὶ τὰς ῥίζας τῶν ἐλαιοδένδρων, κατακόπτουσι δὲ πᾶσαν εὐώδη οὐσίαν προμηθεύοντες οὕτως ἑαυτούς τε καὶ τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν μὲ ξυλείαν.

* * *

Ἐκ τῶν εἰς τὰ παράθυρα ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐκτεθειμένων εἰδῶν, προδίδεται ἡ προσφιλὴς ἐν Ἀνατολῇ καὶ ταῖς ἡμιπεπολιτισμέναις χώραις ἐπίδειξις. Ἄφθονος ὑπάρχει παρακαταθήκη εὐθηνῶν κοσμημάτων καὶ Γερμανικῶν μικρολογημάτων, ἅτινα τόσον εὐκόλως δύναταί τις νὰ προμηθευθῇ ἐκ Βιέννης καὶ Βερολίνου. Ἅπαντα ταῦτα βλέπει τις ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων χιλιάδων γυναικῶν τῆς μεσαίας καὶ κάτω τάξεως, αἵτινες ἐν τῷ εὐπρεπισμῷ αὐτῶν καὶ τῇ διακοσμήσει τῶν οἰκιῶν των σπουδάζουσι νὰ μιμηθῶσι τὸν παρισινὸν συρμόν. Τὰ βιβλιοπωλεῖα περιλαμβάνουσιν ὀλιγωτέρους τόμους κλασικῆς φιλολογίας, τῶν ὅσων ἠδύνατό τις νὰ ἀναμένῃ ἐν κοινωνίᾳ μαθητῶν, οἵα ἡ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν καπνοπωλείων δὲν εἶναι ἐκπληκτικός, ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων σιγαρίζουσι.

* * *

Ἐκτὸς τῆς Μητροπόλεως οὐδεμία ἄλλη ἐκκλησία ἐπισύρει τὴν προσοχήν, εἴτε ἐξωτερικῶς, διὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς της, εἴτε διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου της· ἐξαιρέσει τριῶν ἢ τεσσάρων Βυζαντινῶν ἐκκλησιδίων, ἅπερ ἐσπαρμένα ἀνὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν εἶναι ἄξια μνείας, ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ ἰδιορρύθμου οἰκοδομήσεώς των. Ἡ Μητρόπολις ἐπιβάλλει διὰ τοῦ μεγέθους της, πλὴν ὁ ἐξωτερικὸς αὐτῆς χρωματισμὸς διὰ κιτρίνων καὶ ἐρυθρῶν ζωνῶν φαίνεται κωμικὸς εἰς τοὺς ξένους. Ἂν ἀπὸ τῶν πεπυκνωμένων καὶ ἐμπορικῶν συνοικιῶν προχωρήσῃ τις πρὸς τὰ νεώτερα μέρη τῆς πόλεως, ἡ θέα εἶναι μᾶλλον ἑλκυστική. Αἱ ὁδοὶ εἶναι πλατεῖαι, τὰ πεζοδρόμια καθαρὰ καὶ ἐκτὸς ἀκαθαρσιῶν τινων, αἵτινες ἀναγκάζουσι τοὺς πεζοὺς νὰ κατέρχωνται εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁδοῦ, δὲν ὑστεροῦσι τῶν πεζοδρομίων πάσης ἄλλης πόλεως. Ἐξῶσαι προβάλλουσι καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης οἰκίας, θεωροῦνται δὲ ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν κυριῶν, αἵτινες, καθήμεναι ἐπ' αὐτῶν νωχελῶς, θεῶνται τῶν διαβαινόντων κατὰ τὰ μακρὰ τοῦ θέρους ἀπογεύματα καὶ ἑσπέρας. Αἱ κατοικίαι εἶναι ᾠκοδομημέναι σχεδὸν ὁμοιομόρφως καὶ εἶναι σχεδὸν πάντοτε περιωρισμέναι διὰ δύο οἰκογενείας, ἔχουσι μίαν εἴσοδον διὰ μιᾶς πύλης καὶ αὐλῆς εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα, καὶ ἑτέραν δι' ἄλλης ἐπὶ τοῦ μετώπου θύρας ἀγούσης εἰς τὸ ἄνω πάτωμα. Οἱ τοῖχοι, ἐκ μεγάλων λίθων ἀνωμάλως προσηρμοσμένων ἐκτισμένοι, εἶναι κατάλληλοι μᾶλλον διὰ φρούριον, πλὴν ὁ ἐχθρὸς ὃν σκοποῦσι νὰ πολεμήσωσιν εἶναι πονηρότερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν πολεμικῶν ὅπλων. Οἱ σεισμοὶ δὲν εἶναι σπάνιοι ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπήνεγκον μεγάλην ἀπώλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας. Ἐν Ἀθήναις ὅμως, οὐδέποτε ὑπερέβησαν ἕνα μικρὸν δονισμόν, ἀφυπνίζοντα ἁπλῶς τὸν κοιμώμενον τὴν νύκτα, πλὴν δὲν θέτουσιν εἰς κίνδυνον οὔτε μίαν καπνοδόχον.

Αἱ κατοικίαι κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι μετ' ἁπλότητος συνεσκευασμέναι, στεροῦνται δὲ τῆς ἀναπαυτικῆς ἐκείνης ὄψεως ἣν ἡ ἀφθονία τῶν παραπετασμάτων καὶ τῶν ἐπίπλων δίδει εἰς ἓν Ἀγγλικὸν ὁμιλητήριον ἢ εἰς Γαλλικήν τινα αἴθουσαν. Καὶ εἰς τὰς ἀρίστας τῶν οἰκιῶν, οἱ τάπητες θεωροῦνται κάποτε περιττοὶ ἢ ὑπάρχουσιν εἰς μικρὰ τεμάχια πρὸ τῶν ἀνακλίντρων ἢ εἰς τετράγωνον σχῆμα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ δωματίου. Ἡ γυμνότης τῶν κάτω ἀντισταθμίζεται διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ἄνω. Πᾶσα ὀροφὴ ἀπὸ τῆς τοῦ ἑστιατορίου μέχρι τῆς τοῦ κοιτῶνος εἶναι πεποικιλμένη διὰ διαφόρων ζωγραφιῶν, ἡ δὲ αἴθουσα τυγχάνει πολλάκις νὰ ἦναι τόσον ζωηρῶς ἐζωγραφισμένη, ὥστε εὐκόλως δύναταί τις νὰ νομίσῃ, ὅτι ὁ τάπης κατὰ λάθος ἐστρώθη ἐπὶ τῆς ὀροφῆς, ἀντὶ τοῦ πατώματος· τὸ ἀνάκλιντρον εἶναι τὸ τιμητικὸν κάθισμα, καὶ ἐπ' αὐτοῦ προσκαλεῖται ὁ ξένος νὰ καθήσῃ. Δύω σειραὶ καθεκλῶν ὑπάρχουσι κάθετοι τῷ ἀνακλίντρῳ· ὅταν δὲ αὗται εἶναι κατειλημμέναι, τὸ δωμάτιον ἔχει ὄψιν δημοσίας συναθροίσεως. Καφὲς ἢ γλυκύσματα στερεοτύπως προσφέρονται εἰς τοὺς ἐπισκέπτας ὑπὸ τῶν πλείστων οἰκογενειῶν ὡς καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας.

* * *

Αἱ Ἀθῆναι δύνανται νὰ ὑπερηφανευθῶσιν ἐπὶ τοῖς δημοσίοις αὐτῶν κτιρίοις, ἁμιλλωμένοις πρὸς τὰ τῶν μεγίστων πρωτευουσῶν τῆς Εὐρώπης. Ῥίψωμεν ἐπὶ τροχάδην διαβατικὸν ἐπ' αὐτῶν βλέμμα. Μετὰ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν Μητρόπολιν, τὸ Πανεπιστήμιον ἐπισύρει τὴν προσοχὴν διὰ τοῦ κλασικωτάτου μετώπου του· οἱ ἑκατέρωθεν τοῦ κέντρου τοῖχοι στεροῦνται θυρίδων, αἱ δὲ λευκαὶ στῆλαι αὐτοῦ ἐναρμονίως συνδυάζονται μετὰ τοῦ ἔσωθεν αὐτῶν ἐρυθροῦ τοίχου. Τὸ Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον, σεμνοπρεπὲς ἐκ λευκῆς μαρμαροκονίας κτίριον

Digitized by Google

μετὰ μαρμαρίνου θυρώματος, ἀποχωριζόμενον τῆς λεωφόρου διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων. Τὸ Βαρβάκειον μέγα σχολεῖον· τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τῶν ἀρρένων καὶ τὸ τῶν θηλέων· τὸ Ὀφθαλμιατρεῖον· τὸ Πολυτεχνεῖον· τὸ Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον καὶ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον· ἅπαντα ταῦτα εἰσὶν ἄξια λόγου κτίρια, ἀντάξια τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν προορισμοῦ. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὸ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐν ᾧ περιέχεται καὶ τὸ Ταχυδρομεῖον, εἶναι ὀγκώδη ἄνευ ἀρχιτεκτονικῆς κομψότητος ἱδρύματα. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, ἓν ἐκ τῶν ὠφελιμωτέρων χρηματιστικῶν ἱδρυμάτων ἐν Εὐρώπῃ. Δημόσια κτίρια εἰς κατασκευὴν εἶναι: ἡ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία, προωρισμένη διὰ τὸν αὐτὸν δι' ὃν καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία σκοπόν, μεγαλοπρεπὴς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου οἰκοδομὴ στοιχίζουσα πλέον τῶν ἓξ ἑκατομμυρίων δραχμῶν· ἡ Βουλή, τὸ Πολυτεχνικὸν σχολεῖον καὶ ἓν ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον πρὸς διατήρησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεγάλως ὑπερηφανεύονται οἱ Ἕλληνες. Τὰ πλεῖστα τῶν ἱδρυμάτων τούτων ἐσυστήθησαν καὶ διατηροῦνται τῇ μεγαλοδωρίᾳ ἰδιωτῶν, ὧν προεξάρχει ὁ βαρόνος Σίνας, ὁ πλούσιος ἕλλην τραπεζίτης τῆς Βιέννης. Ἡ ὑλικὴ πρόοδος τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ ἄλλων ἐν Ἑλλάδι πόλεων, ἂν καὶ βαθμιαία, οὐχ ἧττον εἶναι ἐπαισθητή. Πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν οὐδεμία τῶν οἰκοδομῶν τῆς συγχρόνου πόλεως ὑπῆρχεν.

* * *

Ἡ ματαιοφροσύνη ἥτις ἤγαγε τοὺς Ἕλληνας νὰ δώσωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ Ἀλκιβιάδου, τοῦ Περικλέους καὶ τῶν ἄλλων ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος, ἐνέπνευσε καὶ τὴν τῶν ὁδῶν ὀνομασίαν. Οὕτως ὅλαι αἱ Ἀθῆναι φέρουσιν ἐπιγραφὰς ἀθανάτων ὀνομάτων. Αἱ ὁδοὶ Ἑρμοῦ καὶ Αἰόλου εἰσὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα, μικρότεραί τινες ὁδοὶ φέρουσι τὰς ἧττον θείας ἐπωνυμίας τοῦ Πραξιτέλους, Εὐριπίδου, Θουκυδίδου, Θρασυβούλου καὶ Σόλωνος, ἡ ὁδὸς Φιλελλήνων εἶναι μικρὸς φόρος εἰς τοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος. Αἱ δὲ πλατεῖαι τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ὁμονοίας ἀπὸ τῶν Μηδικῶν καὶ ἱστορικῶν χρόνων, μᾶς μεταφέρουσιν αἴφνης εἰς τὰ συγχρονώτατα τῶν Ἑλληνικῶν συμβάντων.

* * *

Ἡ ἐθνικὴ ἐνδυμασία ἐκλείπει ὁλονὲν ἀπὸ τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων μεγαλοπόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ προεξάρχει ἀνὰ τὰς νήσους καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ Ἀθηναῖος κατ' οὐδὲν ὑστερεῖ ἄλλων Εὐρωπαίων ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ πολιτισμοῦ· ἀλλὰ τὸ κόψιμον τῶν ἀνδρικῶν ἐνδυμάτων καὶ ἡ ἐπιμήκης μεταξωτὴ ἐσθής, ἡ νέφη κονιορτοῦ ἀνεγείρουσα ἐν τῇ ὁδῷ Ἑρμοῦ, δὲν λαμβάνουσι τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην κομψότητα τοῦ Boulevard des Italiens τῶν Παρισίων. Ἡ δ' ἐν ἀφθονίᾳ χρῆσις τῆς πούδρας τοῦ ὀρυζίου παραλλάσσει πολλὰς φυσιογνωμίας, ἄλλως τε εὐειδεῖς.

Εὐάρεστον ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ τῷ θεατῇ τὸ χάριεν τοῦ μακροῦ ἐρυθροῦ φεσίου μετὰ χρυσοῦ θυσάνου, ὅπερ πλεῖσται τῶν ἀσπασθεισῶν τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνδυμασίαν Ἑλληνίδων, φέρουσιν ἔτι, καὶ ἡ ἀλβανικὴ ἐφεστρίς, καὶ ἡ χιονόλευκος φουστανέλλα τῶν ἀνδρῶν, ἡ λάμπουσα ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐπισύρουσα τὴν προσοχήν, ὅπου δήποτε ἄθροισίς τις ἀνθρώπων παρατηρεῖται. Εἶπον χιονόλευκος φουστανέλλα, πλὴν τοῦτο δὲν θεωρεῖται ἀναπόφευκτον ὑπὸ τοῦ φέροντος ταύτην. Ὅταν αἱ λαβυρινθώδεις αὗται πτυχαὶ δὲν εἶναι ἄσπιλοι, παρουσιάζουσι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ῥυπαρίας, ἀποδεικνύουσαι ὅτι τοῦ φέροντος αἱ σχέσεις μετὰ τοῦ σάπωνος καὶ τοῦ ὕδατος εἶναι ψυχρόταται, καὶ ἴσως ἴσως οὐδὲ κἂν προσωπικῶς ἔτυχον οὗτοι ἀμοιβαίας συστάσεως. Μακρόθεν μόνον καὶ ἐν συνόλῳ ἡ λεγομένη Ἑλληνικὴ ἐνδυμασία εἶναι ἑλκυστική· ἐκ τοῦ πλησίον ὁ ἀνὴρ ἔχει μᾶλλον ὄψιν γυναικώδη, ὡς ἐκ τῶν βραχέων λευκῶν χιτώνων, τῶν περὶ τὴν ὀσφὺν του ἐζωσμένων, ἂν καὶ ταύτης προέχει δερματίνη ὁπλοδόχη (σελάχι), ἐξ ἧς προβάλλουσι πιστόλια. Τὰ κυανόχροα σακκοειδῆ περισκέλιδα καὶ αἱ βυσσινόχροοι ζῶναι τῶν Κρητῶν, ἐπίσης λίαν συνήθεις ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν, εἰσὶν ἐξίσου χαρακτηριστικὴ καὶ μᾶλλον ἁρμόζουσα ἐνδυμασία. Τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν χωρικῶν γυναικῶν εἶναι σπάνιον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ τὴν τριχίνην κάποταν τοῦ ποιμένος ἀπαντᾷ τις ἀνὰ πᾶν βῆμα, ἔχει δέ τι τὸ ζωγραφικὸν νὰ βλέπῃ τις, οὕτως ἐνδεδυμένον τὸν χωρικόν, περιπατοῦντα ὄπισθεν τοῦ μικροῦ ὑπερφορτωμένου ὄνου, ἢ ὁδηγοῦντα ποίμνιον αἰγῶν ἢ ὁμάδα πεφυσημένων ἰνδαλεκτρυόνων (κούρκων)· ὁ μικρὸς ὑπομονητικὸς ὄνος χρησιμεύει μεγάλως διὰ τὸ μεταφορητὸν ἐμπόριον. Ἀνὰ πάσας τὰς ὁδοὺς βλέπει τις αὐτὸν κοπωδῶς βαίνοντα μετὰ ὑπερμεγέθων καλάθων σταφυλῶν, πορτοκαλέων καὶ χορταρικῶν ἢ τεθαμμένον ὑπὸ παμμεγέθη ὄγκον φρυγάνων, ὅστις φαίνεται κινούμενος ἀφ' ἑαυτοῦ. Οὐχὶ σπανίως τὸ ἀτυχὲς ζῶον ὑποχρεοῦται νὰ φέρῃ τὸν κύριόν του ἢ καὶ δύο κυρίους συνάμα, ἐπιταχύνοντας τὸ βάδισμά του διὰ κεντημάτων καὶ ῥαβδισμῶν ἢ βραδύνοντας τοῦτο δι' ἰδιαιτέρου κροταλισμοῦ τῶν χειλέων.

* * *

Αἱ Ἀθῆναί εἰσιν ἐκτάκτως ἥσυχος πόλις, ἐκτὸς τοῦ παρὰ τὴν ἀγορὰν μέρους, ἔνθα αἱ κραυγαὶ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταπρατῶν καὶ ὁ θόρυβος τῶν κάρρων καὶ τῶν ἀγοραίων καταπλημμυροῦσι τὸν ἀέρα. Λίαν ἐνωρὶς τὴν πρωΐαν ἀνὰ

Digitized by Google

πάσας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως ἀκούονται, ἡ μονότονος φωνὴ τοῦ πλάνητος μικρεμπόρου, ὠθοῦντος ἐκ τῶν ὄπισθεν τὴν μικρὰν ἅμαξάν του, ἀνακουφίζοντος διὰ τῶν ἐμπορευμάτων του τὴν ὑπηρέτριαν ἢ τὴν μαγείρισσαν, καὶ ὁ ἐφημεριδοπώλης παῖς, κραυγάζων ἀκαταπαύστως, πέντε λεπτά! πέντε λεπτά! καὶ διδάσκων οὕτως ἐν ἀγνοίᾳ τὰς δύο πρώτας Ἑλληνικὰς λέξεις τῆς καθωμιλημένης Ἑλληνικῆς εἰς τὸν νεοελθόντα ξένον.

*
* *

Ἡ εὐπροσηγορία εἶναι ἔνστικτος εἰς τὸν Ἕλληνα, ἐθεωρήθη δὲ πάντοτε ὑπὸ τῶν ταξειδιωτῶν ὡς διακριτικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν κοινωνικῶν ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς μωαμεθανικῆς ὑπεροχῆς. Τὸν πῖλον πάντοτε ὑψοῦσιν οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὸ παρισινὸν ἔθιμον, ὅταν συναντῶνται μετά τινος ἢ ἀπομακρύνωνται αὐτοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἢ ὅταν εἰσέρχωνται ἢ ἐξέρχωνται ἐμπορικοῦ τινος καταστήματος. Ὁ χαιρετισμὸς στενῶν φίλων, ὅταν ἀποχωρίζωνται διὰ μακρὰν περίοδον χρόνου ἢ ὅταν πρῶτον συναντῶνται μετὰ μακροχρόνιον ἀπουσίαν, συνίσταται εἰς φίλημα ἐφ' ἑκατέρας τῶν παρειῶν. Ὁ ξένος πολλάκις διασκεδάζει βλέπων δύο Ἕλληνας, μὲ τοὺς πίλους ὑψωμένους καὶ τὰς χεῖρας ἀμοιβαίως συνεσφιγμένας, ἀσπαζομένους ἀλλήλους ἠχηρότατα ἐν μέσῃ ὁδῷ· ἂν δὲ, διαμείνας ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀθήναις, συνδέσῃ στενὰς σχέσεις, θὰ ἐκπλαγῇ περισσότερον βλέπων ἑαυτὸν ὑπείκοντα εἰς τὸν διὰ φιλημάτων ἀποχαιρετισμόν. Πρῶτος ὁ σεβάσμιος φίλος μου Μητροπολίτης ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δημοσίας τινὸς τελετῆς μὲ συνῳκείωσε μὲ τὸ ἀσύνηθες παρ' ἡμῖν ἔθιμον τοῦτο, ἑλκύσας με πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἐπιθεὶς ἀσπασμὸν ἐπὶ τῆς παρειᾶς μου. Ὡς ἐκ τῆς στιγμιαίας συγκινήσεως ἀπέδωκα τὴν φιλοφροσύνην κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀγνοῶν ἢ προσποιούμενος ὅτι δὲν ἔβλεπον τὴν χεῖρα, ἥτις κρατοῦσα τὴν ἐμὴν, καταλλήλως ἦτο ὑψωμένη μέχρι τῶν χειλέων μου, προκαλοῦσα τὴν ἔνδειξιν τοῦ σεβασμοῦ, ἣν τόσῳ μεγαλοφρόνως ἐπέθηκα ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς Αὐτοῦ Ἁγιότητος. Ὅτε ὁ Κ. Γλάδστων πρό τινων ἐτῶν ἐπισήμως ἐπεσκέφθη τὰς Ἰονίους Νήσους, ἠσπάσθη τὴν χεῖρα τοῦ ἐπιτοπίου Ἐπισκόπου καὶ ἔκυψεν ἵνα λάβῃ τὴν εὐλογίαν του. Ὁ Ἐπίσκοπος, ἀβέβαιος ὢν περὶ τοῦ τί ἐπερίμενεν ὁ Κ. Γλάδστων, ἐδίστασεν ἐπὶ τόσον, ὥστε ὁ Ἄγγλος ἀπεσταλμένος ἀνήγειρε τὴν κεφαλὴν ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐπίσκοπος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ τὸν εὐλογήσῃ. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀμοιβαίας ταύτης κινήσεως ἦν ἡ βιαία τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀπεσταλμένου σύγκρουσις πρὸς τὴν σιαγόνα τοῦ ἱερωμένου πρὸς δυσαρέσκειαν ἀμφοτέρων καὶ πρὸς διασκέδασιν τῆς ὁμηγύρεως.

*
* *

Ἓν ἐκ τῶν λίαν ἐνδιαφερόντων θεαμάτων τῶν ἀθηναϊκῶν ὁδῶν εἶναι καὶ αἱ μακραὶ σειραὶ παίδων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀνηκόντων εἰς τὰ δημόσια σχολεῖα καὶ τὰ ὀρφανοτροφεῖα, καὶ ἐξερχομένων εἰς τὸν συνήθη περίπατόν των. Τὰ ἄρρενα φέρουσι στακτοχρόους ἢ κυανοχρόους στολὰς, τὰ δὲ κοράσια ἁπλουστάτην ἐσθῆτα μετ' ἀκηλιδώτου λευκῆς περιεζωσμένης ὀθόνης. Ἀπόδειξις ἐναργὴς τῆς εἰς ἀέναον πρόοδον εὑρισκομένης παιδείας ἐν Ἑλλάδι.

*
* *

Μετὰ μεσημβρίαν κυρίως ἡ ὄψις τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἑλκυστικωτάτη. Αἱ πλατεῖαι κατὰ τὴν ὥραν ταύτην γέμουσι περιπατοφίλων ἀκροωμένων τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς· αἱ δὲ κυριώτεραι· ὁδοὶ πλήρεις εἰσὶν ἐξαιρέτων ὀχημάτων, ἐν οἷς ἡ κυανὴ καὶ ἀργυροκέντητος βασιλικὴ στολὴ προεξάρχει. Ὁ Ἀθηναῖος ἱππεὺς εἶναι λίαν ὁρμητικός. Τὸ ἥσυχον βάδισμα, εἰς ὃ ἀρκεῖται ὁ ἡμέτερος ἐν τῷ κεντρικῷ Ἄλσει (Park) ἱππεὺς, ἔσται ἀνυπόφορον εἰς ἀξιωματικόν τινα τοῦ ἱππικοῦ, ἔφιππον ἐξερχόμενον χάριν διασκεδάσεως εἰς περίπατον· ἐν αὐτῷ τῷ δημοσίῳ περιπάτῳ εὐχαριστεῖται οὗτος ἀκούων τὴν κλαγγὴν τῆς αἰωρουμένης σπάθης του, καὶ συσφίγγων τὰς κνήμας περὶ τὸν ἵππον του, προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ τὴν ἰσορροπίαν ἐκείνην ἀνθρώπου καὶ ζώου, ἥτις ὑπάρχει μόνον εἰς τὰ ἐξ ὀρειχάλκου ἀγάλματα ἐφίππων. Ἂν τοιοῦτόν τι ἐγίγνετο ἐν ἡμετέρᾳ πόλει, θὰ ὑπεβάλλετο ὁ ἱππεὺς εἰς πρόστιμον, ὅπερ μεγάλως θὰ ἐπηρέαζε τοὺς χρηματικούς του πόρους.

*
* *

Τὸ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα λαμπρὸν ἡλιακὸν φῶς, καθίστησι τὰς Ἀθήνας θελκτικωτάτην διαμονὴν, εἴς τε τὸν προσωρινὸν καὶ εἰς τὸν διαρκῆ κάτοικον. Αὐτόθι πρέπει νὰ πορεύωνται οἱ πλεῖστοι τῶν συμπατριωτῶν μας, οἵτινες νῦν διαχειμάζουσιν ἐν τῇ ὁμίχλῃ τοῦ Λονδίνου ἢ ὑπὸ τὸν ἀμφίβολον οὐρανὸν τῆς Φλωρεντίας καὶ Ῥώμης. Ὁ χειμὼν ἐν Ἀθήναις εἶναι ἀδιάκοπος συνέχεια ἀνεφέλων ἡμερῶν, ἐκτὸς δὲ σφοδροῦ τινος βορείου ἀνέμου, σπανίως ἐπισκεπτομένου τὴν πόλιν, ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι γλυκεῖα ὡς ἡ ἡμετέρα κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρας. Μετὰ τὰς φθινοπωρινὰς βροχὰς, ζωηρὸν ἡλιακὸν φῶς θερμαίνει τὸν χειμέριον ἄνεμον. Τοὺς ἐπενδύτας καὶ τὰ περιώμια (shawls) φέρουσιν ἐν Ἀθήναις μᾶλλον ἐκ προφυλάξεως ἢ ἐξ ἀνάγκης. Χιὼν πίπτει ἐπὶ τῶν ὀρέων, πλὴν σπανίως λευκαίνει αὕτη τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ μαρμαρίζοντα χιονώδη στέμματα τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῶν ὀρέων τοῦ Πάρνηθος, ὄντα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ὁμαλὰς πορφυροχρόους κατωφερείας των, παρέχουσιν ἓν ἐκ τῶν θελκτικωτάτων θεαμάτων τῆς φύσεως.

*
* *

Ὁ κοινωνικὸς βίος ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἂν καὶ

Digitized by Google

περιορίζεται μεταξὺ Ἑλλήνων εἰς πρωϊνὰς ἐπισκέψεις καὶ μικρὰς συναθροίσεις, εἶναι εὐάρεστος. Ἑσπερίδες μουσικαὶ καὶ μικροὶ χοροὶ δίδονται πολλοί, πλὴν μεγάλοι χοροὶ καὶ γεύματα περιορίζονται μόνον ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ τῷ διπλωματικῷ σώματι. Ἡ αἴθουσα τοῦ χοροῦ τῶν ἀνακτόρων, μία τῶν ἀρίστων ἐν Εὐρώπῃ, ἀπαστράπτει τότε, γέμουσα ὡραίων γυναικῶν φιλοκάλως κεκοσμημένων, καὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ βασιλείου, φερόντων ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ παράσημα. Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία εἶναι λίαν ἀποκλειστική, ὥστε αἱ ἰδιωτικαὶ συναναστροφαὶ ἀποτελοῦνται ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσώπων, μεταφερομένων εἰς διαφόρους αἰθούσας· ἡ αὐτὴ βραχύλογος συνομιλία, οἱ αὐτοὶ ὑπηρέται φέροντες ἐπὶ τῶν αὐτῶν δίσκων παγωτὰ καὶ γλυκύσματα κατασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ζαχαροπλάστου.

* * *

Αἱ Ἑλληνίδες ἐνδύονται μετὰ φιλοκαλίας, καὶ οὐχὶ ἰδιοτρόπως, εἰς πᾶσαν δὲ συνάθροισιν εὑρίσκει τις πρόσωπα τὰ ὁποῖα, ἰδίως ὅταν προσβλέπῃ τις ταῦτα ἐκ τοῦ πλαγίου, φέρουσι τὸν τύπον τῆς ἀρχαϊκῆς ὡραιότητος. Εἶναι ἥσυχοι καὶ ἀτάραχοι συγκρινόμεναι πρὸς τὰς Γαλλίδας, ἡ δὲ συμπεριφορά των μετέχει εὐλαβείας τινὸς περὶ τοὺς τρόπους, ὅλως ἀντιθέτου πρὸς τὴν ὀλιγωρίαν (abandon), ἣν παρατηρεῖ τις εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ χοροῦ τῶν πρωτευουσῶν τῆς Δύσεως.

* * *

Ἀλλ' ἂν αἱ Ἀθῆναι ὦσιν εὐχάριστοι τὸν χειμῶνα καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἄνοιξιν, τὴν ὡραίαν δηλ. καὶ ἑλκυστικὴν ἐποχὴν τοῦ Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου, κατὰ τὸ θέρος εἰσὶν ἁπλῶς καὶ καθαρῶς ἀπεχθεῖς. Οὐδεὶς θὰ ζηλεύσῃ τὸν ξένον, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ μείνῃ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀπὸ Μαΐου μέχρις Ὀκτωβρίου. Ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πλέον εὐεργέτης ἀλλὰ μάστιξ τῶν ὀφθαλμῶν. Πᾶν ἴχνος φυτείας μαραίνεται ὑπὸ τὰς ἀνηλεεῖς αὐτοῦ ἀκτῖνας, πνιγηραὶ ἡμέραι καὶ νύκτες διαδέχονται ἀπελπιστικῶς ἡ μία τὴν ἄλλην, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης πνοῆς δροσεροῦ ἀνέμου, ἄνευ σταγόνος βροχῆς. Ἄνεμος πνέει, πλὴν οὗτος εἶναι θερμὸς καὶ νοσηρός, πληρῶν τὰς ἐρήμους ἤδη ὁδοὺς κόνεως ὁμοίας ἐκείνῃ, ἥτις ἐτυράννει καὶ τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους· αὕτη κυλινδουμένη ἐν εἴδει νεφῶν καπνοῦ, τυφλοῖ τὸν ἀτυχῆ πεζόν, ἐμποιεῖ δ' ἐπίσης ἀηδίαν εἰς τὸν ἀτυχῆ ἐκεῖνον, ὅστις ἐντὸς οἰκίας εὑρισκόμενος, πρέπει νὰ προτιμήσῃ ἓν τῶν δύο, ἢ νὰ ἀνοίξῃ τὰ παράθυρα καὶ νὰ κατασκονισθῇ, ἢ νὰ διατηρήσῃ ταῦτα κλειστὰ καὶ νὰ πάθῃ ἀπὸ ἀσφυξίαν· ἐκτὸς τῆς κόνεως ὑπάρχει ἑτέρα πληγὴ ἐπαχθεστέρα, ἡ τῶν κωνώπων καὶ σκνιπῶν· τοὺς πρώτους δύναταί τις νὰ ἀποφύγῃ διὰ παραπετασμάτων, πλὴν αἱ τελευταῖαι περιφρονοῦσι τὴν ἐφευρετικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μικρὰ σκνὶψ εἶναι ἀόρατος εἰς ἄοπλον ὀφθαλμόν, μὴ ἔχουσα δὲ τὸ θάρρος ὡς ὁ κώνωψ νἀναγγείλῃ τὴν προσέγγισίν της, προσβάλλει πᾶν ἐκτεθειμένον μέλος τοῦ σώματος, ἰδίως τὰς χεῖρας καὶ τὸν βραχίονα, ἀφίνουσα οὕτω τὸ δέρμα εἰς πολύωρον ἐρεθισμόν.

* * *

Οὐδεὶς κλιματικὸς λόγος δύναται νὰ πείσῃ τὸν Ἕλληνα νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος του. Ἐγκαθίσταται οὗτος ἐν ξέναις πόλεσιν, ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν του συμφερόντων, ἢ ἂν ἦναι εἰς θέσιν, μιμούμενος πολλοὺς ἄλλους, παραδίδεται εἰς τὰς τέρψεις τῆς πρωτευούσης τῆς Γαλλίας. Κατὰ κανόνα ὅμως, ἡ ἀπουσία αὕτη δὲν ἐλαττοῖ τὴν πρὸς τὴν πάτριον γῆν ἀγάπην του, θεωρεῖ δὲ δι' ἑαυτὸν μέγα εὐτύχημα τὴν ἐκ νέου θέαν τῶν ἑλληνικῶν βράχων, ὡς συνέβη καὶ εἰς τὸν περιπλανηθέντα Τηλέμαχον. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μὴ ἐν Ἑλλάδι ἐπανερχόμενοι, ὄντες ἠναγκασμένοι νὰ μένωσιν εἰς τὴν ξένην χώραν, ἔνθα μετέφερον τὰς οἰκογενείας των καὶ ἐσυσσώρευσαν πλοῦτον πολύν, ἕνεκα τῶν συμφερόντων καὶ τῶν συνεταιρισμῶν των, δὲν λησμονοῦσι τὴν πατρίδα των. Τὰ αὐτὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τρέφουσιν οἵ τε ἔσω καὶ οἱ ἔξω Ἕλληνες, ἂν καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι διεσπαρμένοι· οὐδεὶς δὲ λαὸς εἶναι μᾶλλον εὐαίσθητος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐθνικὴν τιμήν, ἢ αἱ στενῶς συνδεδεμέναι ἐν ταῖς τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐμπορικαῖς πόλεσιν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκεπτομένων τὰς Ἀθήνας Ἀμερικανῶν εἶναι σμικρός, παραβαλλόμενος πρὸς τὸ ἄπειρον σμῆνος τῶν ταξειδιωτῶν, οἵτινες διατρέχουσι τὴν Εὐρώπην ἐξοδεύοντες τὸν χρυσὸν αὐτῶν εἰς μέρη κατὰ πολὺ ὑστεροῦντα τῶν Ἀθηνῶν, ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἐν γένει. Τοῦτο οὐδόλως εἶναι παράδοξον ἀφοῦ τοσαύτη ἐπικρατεῖ ἄγνοια, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, φῆμαι δὲ διαδίδονται ὅτι οἱ περιηγηταὶ κινδυνεύουσιν ἕνεκα τῆς λῃστείας. Αἱ Ἀθῆναι μ' ὅλα ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς προσωπικὸν κίνδυνον, εἶναι ἐξ ἴσου ἀσφαλὴς πόλις, ὅσῳ οἱαδήποτε ἄλλη ἐν τῷ κόσμῳ. Οἱ δ' ἐπισκεπτόμενοι αὐτὰς ἐκ τῶν ῥυπαρῶν ἀγυιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἐκ τῶν ἀκαθάρτων τῆς Ἀνατολῆς πόλεων προερχόμενοι, μένουσιν ἔκθαμβοι, βλέποντες τὴν χαρίεσσαν καὶ ἑλκυστικὴν ὄψιν τῆς πόλεως ταύτης. Ἓν ἐνθουσιῶδες ἐπίσημον πρόσωπον, ἀπολαῦσαν ἁπασῶν τῶν τιμῶν, ἃς ἡ Υ. Πύλη ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ, ἀνέκραξεν ἐπὶ τῇ εἰς Ἀθήνας ἀφίξει του: «Νῦν τὸ πρῶτον ἀναπνέω ἀπὸ ἑβδομάδων· ὄντως ἀναψυχοῦταί τις εἰσερχόμενος καὶ πάλιν εἰς ἐλευθέραν καὶ χριστιανικὴν πόλιν.» Τοῦτο δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ὡς πρός τε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύ-

Digitized by Google

πους, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς. Αἱ σύγχρονοι Ἀθῆναι δὲν εἶναι ἀνάξιαι τῶν ἐκφράσεων τοῦ Μίλτωνος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν:

Ἐκεῖ ὅπου τοῦ Αἰγαίου καταλήγ' ἡ παραλία
Εὐγενῶς ἐκτίσθη πόλις, αἱ ἱστορικαὶ Ἀθῆναι.
Εἰς ἀέρα ζωογόνον τρέφεται ἡ φαντασία.
Ἐλαφρὸν τὸ ἔδαφός της ἀλλ' ἐκτεταμένον εἶναι.
Αἱ Ἀθῆναι! τῆς Ἑλλάδος φωτοβόλος ὀφθαλμός.

Ἐκτὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν αὐτῆς ἐρειπίων, εἰς ὧν τὴν θέαν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σπουδαστοῦ τῆς κλασικότητος καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου δύναται νὰ ἐντρυφᾷ ἐπ' ἀόριστον, καὶ τὰ ὁποῖα θέλουσι καθιστᾷ τὰς Ἀθήνας ἑτέραν Μέκκαν διὰ πᾶν ἐρευνητικὸν πνεῦμα, ἡ πόλις δὲν εἶναι ἀρκετὰ πλουσία εἰς διασκεδάσεις, ὥστε νὰ ἑλκύσῃ τὸν χάριν ἁπλῆς διασκεδάσεως ταξειδεύοντα καὶ νὰ μείνῃ οὗτος αὐτόσε πολλὰς ἑβδομάδας. Πλὴν νὰ μὴ ἴδῃ τις ποσῶς τὰς Ἀθήνας, νὰ μὴ σταθῇ τις ὑπὸ τὸν θαυμάσιον αὐτῶν οὐρανὸν, νὰ μὴ ἀναπνεύσῃ τὸν καθαρὸν αὐτῶν ἀέρα, καὶ νὰ μὴ ῥίψῃ ἓν μόνον βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, εἶναι στέρησις θεάματος, ἑνοῦντος τὰς πλήρεις μεγαλείου αναπολήσεις τῆς ἀρχαιότητος μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἁπλουστάτης τῶν συγχρόνων διασκεδάσεων.[1]

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ὁ Κ. Ἀντώνιος Μηλιαράκης προθύμως ἀπέστειλεν ἡμῖν ὅπως δημοσιεύσωμεν ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ προοιμίου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς ἔργου, περὶ ὃ πρὸ πολλοῦ ἀσχολεῖται καὶ προτίθεται νὰ δημοσιεύσῃ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν· «Ἱστορικὸν σχεδίασμα περὶ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς γεωγραφικὰς μελέτας τῆς Ἑλλάδος λογίων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον καὶ βιβλιογραφία τῶν ὑπὸ τούτων ἐκδοθέντων ἔργων.»

Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ προοιμίου, δημοσιεύομεν μόνον τὰ ἀποσπάσματα, ἐν οἷς ἐν παρόδῳ γράφει καὶ συντόμως περὶ τῆς ὠφελείας τῶν γεωγραφικῶν καὶ τοπογραφικῶν μελετῶν, παραθέτομεν δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ ὅλου ἔργου, ὅπως χρησιμεύσῃ ἡ δημοσίευσις αὕτη καὶ ὡς ἁπλῆ ἀγγελία ἔργου φιλολογικοῦ ἑνὸς τῶν συνεργατῶν μας εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας. Σ. τ. Δ.

Εἰς τὸν ἐντελῶς ἀγνοοῦντα τὴν νεωτέραν τῆς Ἑλλάδος φιλολογίαν, θέλει φανῇ ὄντως ἀλλόκοτον τὸ θέμα, ὅπερ ἐπεχειρήσαμεν νὰ πραγματευθῶμεν, εὐλόγως δὲ θὰ ἐρωτήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι σήμερον ἀνέδειξε γεωγράφον ἔξοχον ἢ θαλασσοπόρον ἢ ὁδοιπόρον τολμηρὸν καὶ ἐπιστήμονα, οἵους κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα τὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἔθνη, καὶ ἂν ὑπάρχωσι συγγράμματα γεωγραφικὰ τοιαῦτα ὥστε σπουδαῖος νὰ γίνῃ περὶ αὐτῶν λόγος.

Τὸ ἀπόρημα ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναί πως εὔλογον· διότι οἱ Ἕλληνες καὶ πολὺ μὲν πρότερον, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι σήμερον οὐδένα ἔξοχον γεωγράφον ἀνέδειξαν, οὐδόλως ἔδραμον εἰς ἀνακάλυψιν νέων τόπων ἀγνώστων ἢ πρὸς περιγραφὴν ἐντελεστέραν τῶν γνωστῶν, συνελόντι εἰπεῖν τὸ ἔδαφος τῆς γεωγραφίας δὲν ἐκαλλιέργησαν ἐπιστημονικῶς· οὐχ ἧττον γινώσκομεν ὅτι τὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν χώρας πολλαχοῦ δὲν ἀφῆκαν ἐντελῶς χέρσον, ἀλλ' εἴτε μιμούμενοι τοὺς ἐν Εὐρώπῃ σοφοὺς, εἴτε παροτρυνόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἀπεπειράθησαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς νὰ καλλιεργήσωσι, καίπερ ὑπὸ δουλείαν διατελοῦντες· ᾐσθάνθησαν δ' ἐνωρὶς καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης ἐργασίας καὶ κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῶν ἐκ ταύτης καρπῶν. Προτιθέμεθα οὖν νὰ ἐρωτήσωμεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου τί ἔπραξαν, τί παρήγαγον ὠφέλιμον δι' ἑαυτοὺς ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόλου καὶ ὁποία ἡ ἀξία τῶν ἔργων των. Δὲν σκοποῦμεν νὰ ἐγείρωμεν μνημεῖον φιλολογικὸν ὑπὲρ νεωτέρων γεωγράφων Ἑλλήνων· διότι ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν εὑρίσκομεν τοιούτους ἄνδρας, οὐδὲ τὰ ἔργα τῶν ὁπωσδήποτε ἀσχοληθέντων εἰσὶν ἀρκοῦντα πρὸς κατασκευὴν περιφανοῦς μνημείου κάλλος ἔχοντος καὶ δόξαν περιποιοῦντος αὐτοῖς καὶ τῇ πατρίδι. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μόνον ἐκτυλίσσοντες τὸν χάρτην τῆς τε Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος θέλομεν ἁπλῶς σημειώσει ἐπ' αὐτοῦ τὰ μέρη, ὧν Ἕλληνες ἐμελέτησαν τὴν γεωγραφίαν καὶ περιέγραψαν τὴν κατάστασιν· θὰ καταδείξωμεν δὲ, τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας καὶ θὰ ὀνομάσωμεν τοὺς ἐργάτας.

Γεωγραφίαι πολιτικαὶ γενικαὶ ἢ μερικαὶ, γεωγραφίαι μαθηματικαὶ, χωρογραφίαι, τοπογραφίαι, σχόλια ἐπὶ ἀρχαίων γεωγράφων, μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος, πολιτειογραφικαὶ ἢ καταστατικαὶ εἰδήσεις, προσκυνητήρια μονῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, δημοσιευθέντα ἐν ἰδίοις βιβλίοις ἢ ἐν περιοδικοῖς ὑφ' Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον, ἔσται ἡ ὕλη τοῦ θέματος ἡμῶν, μικρὰ μὲν κατὰ τὸν ὄγκον, πολύτιμος δὲ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἅτε ὑπὸ ἐγχωρίων παραχθεῖσα. Κατὰ καθολικὸν δὲ κανόνα τὴν γεωγραφίαν καὶ πολιτειογραφίαν μιᾶς χώρας ἐκεῖνοι μᾶλλον δύνανται εὐδοκίμως νὰ πραγματευθῶσιν, οἵτινες ἐν αὐτῇ ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν· ἀείποτε δὲ αἱ εἰδήσεις αὐτῶν προτιμῶνται τῶν διδομένων ὑπὸ παντὸς ξένου καὶ ἐπήλυδος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα καὶ δὴ τὰ τῆς διανοίας δημιουργήματα δὲν ἐμφανίζονται μεμονωμένα ἐν τῷ καθολικῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ συσχετίζονται ἀναποσπάστως πρὸς τὰς τοπικὰς, πολιτικὰς, θρησκευτικὰς, κοινωνικὰς

1. Ἐστιγ. Ἐκ τῆς ἐσχάτως ἐκδοθείσης μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ κ. Α. Α. Ζυγομαλᾶ, τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Τάκερμαν «Οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον»

Digitized by Google

περιστάσεις αὐτῶν, ἀνάγκη, διαλαμβάνοντες περὶ ἑνὸς κλάδου τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, τοῦ γεωγραφικοῦ, νὰ ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τὴν κατάστασιν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τόπον καὶ χρόνον· οὕτω δὲ τὸ ἔργον ἡμῶν ἀποβαίνει ἱστορικὸν ἅμα καὶ βιβλιογραφικόν.

Ἐν τῷ ἱστορικῷ θέλομεν ἐξετάσει πότε μετὰ τὴν ἅλωσιν ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες ἐργαζόμενοι περὶ τὰ γεωγραφικά, ὁποῖα τὰ αἴτια τῆς παραμελήσεως ἢ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης ταύτης κατὰ χρόνον καὶ τόπον, πῶς ἐδιδάσκετο, τίνες οἱ ἐργασθέντες, ὁποία ἡ ἀξία τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ ὁποῖα τὰ ἀποτελέσματα· τί ὡς πρὸς τὴν γεωγραφίαν ἔπραξεν ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, ἡ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας τεθεῖσα, τί ἡ δούλη.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου δὲ μέρους, τοῦ βιβλιογραφικοῦ, θέλομεν καταγράψει κατάλογον τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν μετὰ τῶν ἀναγκαιουσῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων.

Οἱ λόγοι οἱ προτρέψαντες ἡμᾶς περὶ τοιαύτην μελέτην εἰσὶ πολλοὶ καὶ διάφοροι, κυριώτατος δὲ ἡ ἐπικρατοῦσα ἄγνοια τῶν γεωγραφικῶν βιβλίων, ἅτινα κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων ἔγραψαν, καὶ ἡ παρατηρουμένη παρ' ἡμῖν παραμέλησις τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας, κατὰ τὸν παρόντα μάλιστα χρόνον, καθ' ὃν ἡ γεωγραφία ἀνυψώθη εἰς καθαρὰν ἐπιστήμην περιλαμβάνουσαν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν, οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐχούσης ἔν τε τῷ ἠθικῷ κόσμῳ καὶ τῷ φυσικῷ μεγαλειτέραν περιοχὴν καὶ ποικιλωτέραν ἐφαρμογήν.

Αἱ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας προκύπτουσαι ὠφέλειαί εἰσιν ἄπειροι· ἡ λεπτομερὴς δὲ καὶ μεμερισμένη ἔκθεσις τῶν ἀγαθῶν τῶν προερχομένων ἐξ αὐτῆς δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα· οὐχ ἧττον ἐν βραχυλογίᾳ λέγομεν, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ὅπως βαδίσῃ ἀπροσκόπτως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ πρόοδον πρέπει νὰ γνωρίσῃ καλῶς ἑαυτό, πρέπει νὰ μάθῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τὴν γεωγραφίαν τῆς χώρας, ἣν οἰκεῖ, αἱ δὲ γνώσεις περὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεώς του νὰ κατασταθῶσι κοιναί, διαδιδόμεναι διαφοροτρόπως εἰς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Αἱ γεωγραφικαὶ καὶ πολιτειογραφικαὶ γνώσεις ἐθεωρήθησαν πάντοτε ἓν τῶν μεγαλειτέρων δειγμάτων τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέρος. Ὁ Ὅμηρος τὸν ἥρωα τῆς Ὀδυσσείας θεωρεῖ ἄνδρα σοφὸν καὶ πολυμήχανον· διότι περιῆλθε ξένας χώρας, ἐπεσκέφθη λαοὺς καὶ ἐσπούδασε τὴν σοφίαν αὐτῶν. Ὁ σπουδάζων τὴν γεωγραφίαν, εἴτε περιηγούμενος, εἴτε μελετῶν ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτοῦ, ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ καὶ περιωρισμένου χώρου, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, ἀνοίγει τὸ μέγα βιβλίον τοῦ κόσμου καὶ διερχόμενος αὐτὸ ἀναζητεῖ σελίδα τινὰ ἐφ' ἧς νὰ ἐγγράψῃ τὸ ὄνομά του. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις εἰσὶ στήλη φωτὸς ὁδηγοῦσα τοὺς λαοὺς διὰ μέσου τῶν κωλυμάτων τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν, αὐτὴ πληροῖ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ φέρει ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν. «Ἡ γεωγραφία εἶναι ἀναγκαία εἴς τε τὸν φιλόσοφον καὶ εἰς τὸν πολιτικόν, εἴς τε τὸν λόγιον καὶ τὸν μὴ τοιοῦτον, εἶναι κοινὸν κέντρον τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν γνώσεων, ὁ δεσμὸς τῶν λαῶν καὶ ἡ βάσις τῶν σχέσεών των.» (Martin de Saint Vivien. Histoire de géographie).

Ἡ γεωγραφία, ἡ τοπογραφία καὶ χωρογραφία, ἡ φυσικὴ κατάστασις ἔτι τοῦ ἐδάφους θεωροῦντες ὡς ἓν τῶν ἀναποσπάστων στοιχείων τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ὁ φανὸς ὁ ὁδηγῶν τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις, ὁ διαφωτίζων τὰ πολεμικὰ σχέδια κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ κατασταθῇ κύριον μελέτημα τῶν στρατιωτικῶν ἐκείνων, ὧν ἡ πατρὶς ἐπιφυλάσσεται νὰ διεκδικήσῃ ἐθνικὴν κληρονομίαν ἁρπαγεῖσαν. Ὅπως δὲ ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης ὠφέλεια ἀποβῇ ὄντως χρήσιμος, δέον νὰ γίνῃ οὐχὶ ἐξ ὑπογυίου καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ διὰ μελέτης μακρᾶς ἐν ἠρεμίᾳ γενομένης, καὶ συνεχῶς διὰ διαφόρων προσώπων τῆς αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης πρὸς ἐπίτευξιν ἀκριβείας καὶ τελειότητος.

Οἱ λαοὶ καὶ τὰ κατὰ μέρος ἄτομα, οἱ παραμελοῦντες τὴν σπουδὴν τῆς γεωγραφίας, πλὴν ἄλλων ὀλεθρίων κακῶν καταλαμβάνονται ὑπὸ παραλόγου ἐγωϊσμοῦ· τὰ διανοήματα αὐτῶν εἰσὶ περιωρισμένα καὶ ταπεινά, αἱ δὲ ἀποφάσεις φέρουσι τὸν τύπον τῆς τοπικότητος καὶ προσωπικότητος. Ἐὰν μελετήσωμεν ἐπισταμένως τὰ ἀποτελέσματα τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων, ἃς μέχρι τοῦδε ἐποιήσατο ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἐστηρίχθη κατὰ μέγα μέρος ἡ πρόοδος τῶν ἐθνῶν. Παραλείποντες τὰ παραδείγματα, ἅτινα παρέχει ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν καὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν πάτριον.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πάντες ἐπίστευσαν ἀπρὶξ ἐχόμενοι τῶν σημείων τῶν καιρῶν, ὅτι δὲν ἔμελλέ πω ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου· ὑπέλαβον ὅτι ὅπως οἱ Φοίνικες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ Ῥωμαῖοι ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξηφανίσθησαν, οὕτως ἐπέπρωτο τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ ἐγγραφῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτοις ὁπόταν οἱ νησιῶ-

Digitized by Google

ται καὶ οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτοῖς φιλοπονίαν, δραστηριότητα καὶ νοημοσύνην ὑπείκοντες, ἀντὶ πλοιαρίων ἐναυπήγησαν μεγάλα πλοῖα καὶ ἀντὶ ἀκτοπλοϊῶν ἐπεχείρησαν πλοῦς εἰς πάντα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, καθὼς καὶ ὅταν οἱ κάτοικοι ἰδίως τῆς Ἠπείρου, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἤρχισαν πορευόμενοι εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς πόλεις ἐμπορίας ἕνεκεν ἢ ἐκπαιδεύσεως, ἡ Ἑλλὰς ἐζωογονήθη ἐκ τοῦ κομισθέντος ὑλικοῦ καὶ διανοητικοῦ πλούτου καὶ ἐξυπνήσασα ἐκ τοῦ ληθάργου εἶδεν ἔκθαμβος εἰς τὸν ὁρίζοντα οἰωνὸν ἄριστον, τὸ ὑποφῶσκον φῶς μελλούσης ἀνατολῆς, καὶ ἔνθους γενομένη διεσάλπισεν ἀπανταχοῦ γῆς ὅτι ζῇ.

Ἐν τούτοις, ἐνῷ τοιαῦτά εἰσιν τὰ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας ἀγαθά, ἡ γεωγραφία καὶ πᾶσαι αἱ πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὰ νῦν τὸν πλοῦτον τῶν ἐθνῶν, παραμελοῦνται παρ' ἡμῶν, βαινόντων ἐπὶ ὀλεθρίου συστήματος ἐκπαιδεύσεως, οὕτω δὲ μένομεν ἐστερημένοι πολλῶν καὶ πολυτίμων ἀγαθῶν. Ἡ γεωγραφία κατήντησεν ἐν Ἑλλάδι μάθημα τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ κατὰ πολὺ καθυστέρησε τῆς ἔστω καὶ λανθανόντως πως βαινούσης παρ' ἡμῖν ἀναπτύξεως τῶν λοιπῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων. Πρεσβεύομεν δὲ ὅτι ἡ ἄχρι τοῦδε παραμέλησις τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἶναι σὺν ἄλλοις σπουδαία πηγὴ τῶν κακῶν, ἅτινα ἡ χώρα ἡμῶν ὑφίσταται ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει, καὶ τῶν καθημερινῶν παρεξηγήσεων καὶ μομφῶν τῆς ἐν Εὐρώπῃ δημοσιογραφίας ὡς πρὸς τὴν ἑκάστοτε περιγραφομένην κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν ἡ παραμέλησις πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ὁποίας δὲν μετεδόθησαν, ἂς εἴπωμεν ἀναφανδόν, τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐννόμου διοικήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας περὶ τῆς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς αὐτῶν καταστάσεως· διότι οὔτε ἡ κυβέρνησις ἀκριβῶς καὶ ἐπισταμένως ἐφρόντισε νὰ φωτισθῇ περὶ αὐτῶν, οὔτε ἰδιώτης κάτοικος τῶν μερῶν τούτων ἔγραψεν ὀλίγας λέξεις. Πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα μόνον εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν γεωγραφικῶν ἐγχειριδίων, καὶ ἐνταῦθα διότι δὲν δύναται νὰ παραλειφθῇ, ἀντηχεῖ δ' ἔστιν ὅτε καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ βουλευτηρίου κατὰ τὰς ἐξελέγξεις τῶν ἐκλογῶν!

Ἐὰν ἡ κατάστασις πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς τε ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος ἦτο ἀμοιβαίως γνωστὴ εἰς πάντας, ἡ ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης μορφουμένη ἑκάστοτε κοινὴ γνώμη ἤθελεν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς διοικήσεως αὐτῶν, συναλλασσομένων τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μιᾶς ἐπαρχίας πρὸς τὰ μειονεκτήματα τῆς ἑτέρας. Νομίζομεν δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μεγίστων κακῶν πρόξενον ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν ἐπαρχιακὸν πνεῦμα, ἑνιαίας οὔσης τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ συγκεντρωτικῶν βάσεων στηριζομένης, θέλει ἐκλίπει, ὁπόταν ἐντελῶς γνωρίσωσιν ἀλλήλας οὕτως εἰπεῖν αἱ ἐπαρχίαι. Ἡ ἀνάγνωσις δὲ εἰδικῶν τοπογραφιῶν καὶ χωρογραφιῶν, περιηγήσεων, πολιτειογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν πραγματειῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς δούλης Ἑλλάδος, ἡ περὶ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν ἐν γένει καταστάσεως ἀδιάκοπος μελέτη θέλει διατηρεῖ μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων θερμότερον, ἄγρυπνον, ἐς ἀεὶ παρὸν καὶ ἐνεργοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ ἐθνισμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφότητος. Αἱ τοιαῦται ἀναγνώσεις θέλουσι καταδείξει τὸ μέγεθος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, θέλουσι καταστήσει στερεωτέρους καὶ στενωτέρους τοὺς δεσμοὺς τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων Ἑλλήνων, ἀναπτύξει πλειότερον τοὺς πόθους καὶ πολλαπλασιάσει τὰς ἐνεργείας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Ἡ Ἑλλὰς παρὰ πᾶσαν ἄλλην χώραν τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως ἔχει ποικιλωτέραν γεωγραφίαν, ὁ γεωγραφικὸς δὲ αὐτῆς σχηματισμός, ἡ θέσις, ἡ ὀρεογραφικὴ καὶ ὑδρογραφικὴ αὐτῆς κατάστασις συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παρακμήν, διὰ τοῦ κατακερματισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰς μεμονωμένας πολιτείας, διαχωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ φυσικῶν ὁρίων, καὶ ἐς ἀεὶ διαπληκτιζομένας. Οὐδεμία σελὶς τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ μελετηθῇ καὶ κατανοηθῇ ἀκριβῶς ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς γεωγραφίας αὐτῆς, τῆς φυσικῆς κατὰ τόπους καταστάσεως καὶ τῆς εἰδικῆς μελέτης περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατ' ἐπαρχίας οἰκητόρων της.

Ἡ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ φανὸς τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἂν δὲ ἡ ἱστορία εἶναι ἀφήγησις παρελθουσῶν πολιτικῶν πράξεων, αἵτινες ἔσχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπότητος ἢ ἑνὸς λαοῦ, τὸν φανὸν τοῦτον ὅταν αἱ πράξεις αὗται τελῶνται πρέπει νὰ λαμβάνωσιν ὁδηγὸν οἱ ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ διαχείρησιν αὐτῶν κεκλημένοι. Ἐὰν ὑπάρχωσι παρομοιώσεις ἐπιτυχεῖς ἐξ ἐκείνων, ἃς μετεχειρίσθησαν ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, ὅπως καλλύνωσι τὸν λόγον, οὐδεμία ἴσως ἐπιτυχεστέρα τῆς παρομοιώσεως τῆς ἐννοίας τῆς πολιτείας πρὸς ναῦν πλέουσαν καὶ τῶν διοικούντων αὐτὴν πρὸς κυβερνήτας. Οὐαὶ τῷ κυβερνήτῃ τῷ ἀγνοοῦντι τὰς ἰδιαζούσας φυσικὰς περιστάσεις καὶ τὰ θαλάσσια ἢ οὐράνια φαινόμενα τῆς ὁδοῦ, ἣν διαπλέει.

Τούτων οὖν ἕνεκα θεωροῦμεν τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος προὐργιαίτατον μέλημα τῶν λογίων αὐτῆς. Δὲν ἀρκεῖ ὅ,τι

Digitized by Google

ξένοι περιηγηταὶ καὶ φιλόλογοι ἔγραψαν περὶ αὐτῆς, διότι ἐπαναλαμβάνομεν ὅ,τι καὶ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ὅτι τὴν γεωγραφικὴν κατάστασιν ἑνὸς τόπου ἀδύνατον νὰ ἐκθέσῃ καὶ περιγράψῃ ἀκριβέστερον ἕτερος πλὴν τοῦ ἰθαγενοῦς, ἐκ δὲ τῶν ξένων μόνον ὁ παραμείνας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ περιγραφομένῃ χώρᾳ.

Ἡ Ἑλλάς, καὶ λέγομεν τοῦτο οὐδένα κίνδυνον διατρέχοντες νὰ προσκρούσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, διατελεῖ ἔτι καὶ νῦν οὖσα χώρα *ἄγνωστος*. Ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξέτασις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ κλίματος, τῶν προϊόντων, τῆς κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τῆς θρησκευτικῆς, ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς καταστάσεως κτλ. οὔπω ἐγένετο ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἢ ὑπὸ συλλόγου ἢ ἑταιρίας. Ἄγνωστα διατελοῦσιν ἡ χλωρὶς αὐτῆς ἐν μέρει, ἡ ζωολογία, ἡ ἰχθυολογία, τὰ ὀρυκτὰ αὐτῆς, τὰ μέταλλα, τὰ προϊόντα κατὰ τόπους, ἄγνωστος ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἐδάφους, ἡ ὀρεογραφία καὶ ὑδρογραφία, ἄγνωστος ἡ κλασσικὴ ἐνιαχοῦ ἀρχαιότης, ἡ ἐκκλησιαστική, αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ζῶν τοῦτο πολύτιμον μνημεῖον τὸ ὑπὸ τοῦ χρόνου ὁσημέραι φθειρόμενον, ἄγνωστος διατελεῖ ἡ ἐθνογραφία τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὴ ἡ τῶν δούλων ἐπαρχιῶν, τὸ μέγα τοῦτο καὶ ζωτικὸν ζήτημα τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ, οὗτινος ἐπ' ἐσχάτων ἥψαντο οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ ἀνέμιξαν μετὰ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς.

Πλεῖστα νομοθετήματα, διατάγματα, στρατιωτικοὶ ἢ πολιτικοὶ θεσμοὶ ὀργανωτικοὶ παρ' ἡμῖν ἐκδοθέντες ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων ἔπεσον εἰς ἀχρηστίαν, ἢ κακῶς ἐφηρμόσθησαν, ἢ ἐφαρμοσθέντες ἀπεδείχθησαν ἐπιβλαβεῖς, διότι συνετάχθησαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀκριβοῦς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς καταστάσεως τῆς χώρας. Θὰ ἐμηκύναμεν δ' ἐπὶ μακρὸν τὸν λόγον, ἐὰν εἰσερχώμεθα εἰς τὴν ἀνάλυσιν εἰδικῶν παραδειγμάτων. Ἐὰν διέλθῃ τις μετὰ προσοχῆς τὰ πρακτικὰ τῶν βουλῶν τῆς Ἑλλάδος, θέλει πολλαχοῦ παρατηρήσει μετὰ λύπης ὅτι προτάσεις καὶ νομοσχέδια περὶ διαχαράξεως ὁδῶν, περὶ καθαρισμοῦ κοίτης ποταμῶν, περὶ ἀποξηράνσεως λιμνῶν, ἑλῶν καὶ τελμάτων, περὶ καθαρισμοῦ καὶ κατασκευῆς λιμένων, σιδηροδρόμων, ζητήματα ζωτικὰ μιᾶς πολιτείας, ἢ ψηφισθέντα ἀπέτυχον περὶ τὴν ἐφαρμογήν, ἢ προταθέντα οὐδόλως ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἢ τεθέντα ὑπὸ συζήτησιν ἐπολεμήθησαν, διὰ λόγων ληφθέντων ἐκ πάσης ἄλλης πηγῆς ἢ ἐκ καθαρῶς γεωγραφικῆς. Χθὲς δ' ἔτι ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Χ. Ζυμβρακάκης ἀπαντῶν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Γ. Ζωχίου περὶ συστάσεως ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν στρατιωτικῶν τμήματος ἐπιτελῶν, εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς ἐπὶ λέξει· «Μετὰ λύπης σᾶς λέγω, κύριοι, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ μοὶ δώσῃ στατιστικὰς πληροφορίας, περὶ τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν προϊόντων, τοῦ ἐδάφους οἱασδήποτε ἐπαρχίας..... μᾶς λείπει ἡ τοπογραφία· ἐὰν ἡ κυβέρνησις θεωρήσῃ ἀναγκαῖον σήμερον νὰ συγκεντρώσῃ στρατὸν εἰς ἓν μέρος, δὲν γνωρίζει ἂν οἱ στρατιῶται θὰ εὕρουν ἐκεῖ τοὐλάχιστον ψωμί· δὲν ἐγένοντο ἀναγνωρίσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ λοιπὰ παρομαρτοῦντα εἰς τοιαύτας ἐργασίας..... ποτὲ δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἐργασία.....»

Πολλοὶ βεβαίως, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δυσκόλως απομανθάνουσιν ὅ,τι ἅπαξ ἔμαθον, καίτοι παρετήρησαν ἐκ τῆς πείρας τὸ ἐσφαλμένον αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὑπολαμβάνουσιν ἑαυτοὺς πανσόφους ἐκ κοιλίας μητρός, θὰ κατακρίνωσιν ἡμᾶς ὅτι, καταστήσαντες τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος ζήτημα γεωγραφικόν, παρεσύρθημεν εἰς φοβερὰν πλάνην, ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ πρὸς τὸ θέμα, περὶ ὃ ἀσχολούμεθα, ἔρωτος. Τοὺς τοιούτους ἐκ τῶν προτέρων παραπέμπομεν νὰ μελετήσωσι τί πράττουσι τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, ἅτινα τὴν ἐγχωρίαν γεωγραφίαν θεωροῦσιν ὡς βάσιν πάσης πολιτικῆς σκέψεως καὶ πράξεως.

Ἀλλ' ἡ γεωγραφικὴ μελέτη ἑνὸς τόπου δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ πολλῶν· διότι οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν ἀκριβῶς νὰ γινώσκῃ πάντας τοὺς κλάδους τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης. Πλὴν δὲ τούτου ἡ μελέτη αὕτη ἀπαιτεῖ δαπάνας προκυπτούσας ἐκ τῶν περιηγήσεων, τῶν καταμετρήσεων, τῶν ἐργαλείων, τῆς ἐκτυπώσεως πινάκων, εἰκόνων τοπογραφικῶν καὶ τῶν τοιούτων. Διὰ τοῦτο αἱ κυβερνήσεις ἢ αἱ γεωγραφικαὶ ἑταιρίαι ἀνέλαβον τὴν ἐργασίαν ταύτην χορηγοῦσαι τὰ μέσα. Τὰ ἐπιτελεῖα τὰ στρατιωτικὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν καὶ τὰ ναυαρχεῖα ἐξετέλεσαν ἔργα γεωγραφικά, ἅτινα περιποιοῦσι τιμὴν εἰς τοὺς πονήσαντας, καὶ δόξαν εἰς τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσι· τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν θέλουσι διαγράψει ἔνδοξον χρονικὴν περίοδον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας.

. . . .

Α. Μηλιαράκης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΟΣ

ὅστις κοσμεῖ τὰ νῦν τὸ αὐτοκρατορικὸν σκῆπτρον τῆς Ῥωσσίας.

Ὁ ἀδάμας οὗτος ἀνῆκε τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ναδὶρ Σάχ, ἦτο δὲ εἷς ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἀδαμάντων, οἵτινες ἐστόλιζον τὸν θρόνον τοῦ κατακτητοῦ τούτου. Τοὺς δύο τούτους ἀδάμαντας ὠνόμαζον τότε μὲ τὴν συνήθη ἀνατολικὴν ὑπερβολὴν «ἥλιον τῆς θαλάσσης» τὸν ἕνα καὶ «σελήνην τῶν ὀρέων» τὸν ἄλλον. Ὅτε ἐθανατώθη ὁ Ναδὶρ Σάχ, τὸ πλεῖστον τῶν πολυτίμων

Digitized by Google

λίθων του διηρπάγη καὶ διενεμήθη μεταξὺ ὀλίγων στρατιωτῶν.

Ἔμπορός τις ἀρμένιος Σχάφρας καλούμενος, γνωστὸς δὲ ἔπειτα γενόμενος ἐν Ἀστραχὰν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἑκατομμυριοῦχος*, κατῴκει τότε μετὰ δύο ἀδελφῶν του ἐν τῇ πόλει Βασσόρᾳ. Ἡμέραν τινὰ ὁπλαρχηγός τις ἐξ Ἀφγανιστάνης παρουσιάσθη πρὸς αὐτὸν καὶ τῷ προέτεινε νὰ ἀγοράσῃ μέγαν ἀδάμαντα, πιθανώτατα τὴν «σελήνην τῶν ὀρέων», ὡραῖόν τινα σμάραγδον, ὑπερμέγεθες ῥουβίνιον καὶ ἄλλους τινὰς λίθους μικροτέρου λόγου. Ἐζήτει δὲ διὰ τὸ ὅλον μετρίαν τιμήν. Ὁ Σχάφρας ἐξεπλάγη καὶ προφασιζόμενος ὅτι δὲν ἔχει πρόχειρα χρήματα, παρεκάλεσε τὸν ὁπλαρχηγὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀργότερα, προσθέτων ὅτι ἐπεθύμει νὰ συνεννοηθῇ καὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του. Ἀλλ' ὁ κάτοχος τοῦ θησαυροῦ φοβούμενος ἴσως ἀπιστίαν τινὰ δὲν ἐπέστρεψε πλέον.

Ὁ Σχάφρας καὶ οἱ ἀδελφοί του ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν ἐπανεύρωσιν, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἐκεῖνος εἶχεν ἤδη ἀπέλθει ἐκ τῆς Βασσόρας. Μετά τινα χρόνον ὅλως τυχαίως ἐπανεῦρεν ὁ Ἀρμένιος τὸν πωλητὴν εἰς Βαγδάτιον, ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς αὐτὸν καὶ ἠγόρασε τοὺς λίθους ἀντὶ 270 χιλιάδων φράγκων περίπου. Ἔκρινε δὲ καλὸν ὁ Σχάφρας νὰ τηρήσῃ μυστικὸν τὸ πρᾶγμα καὶ διὰ τοῦτο ἐπανελθὼν εἰς τὴν Βασσόραν ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὸ σύνηθες ἔργον του.

Δώδεκα ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισεν ὁ Σχάφρας νὰ καταλίπῃ τὴν Βασσόραν καὶ νὰ ἀπέλθῃ πρὸς πώλησιν τοῦ θησαυροῦ του. Ἐπορεύθη λοιπὸν πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ὁλλανδίαν καὶ ἀποκατεστάθη ὁριστικῶς εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον. Ἐκεῖ ἔκαμε γνωστὸν τὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον ἐκέκτητο καὶ προέτεινε τὴν ἀγορὰν αὐτοῦ εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης.

Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἀξία τοῦ ἀδάμαντος, πολλαὶ κυβερνήσεις ἔκαμον προσφορὰς πρὸς τὸν Ἀρμένιον, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προσήνεγκε μέγα ποσόν, ὄχι ὅμως καὶ ὅσον ἐζήτει ὁ Σχάφρας. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ παρουσιάσθη ὡς ἀγοραστὴς καὶ ἡ ῥωσσικὴ Αὐλὴ καὶ ἤρχισε διαπραγματεύσεις. Προσεκάλεσε δὲ αὐτὴ διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν διαπραγματεύσεων τὸν Σχάφραν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὑπέσχετο δὲ ἂν ἀπετύγχανον αἱ διαπραγματεύσεις νὰ τὸν ἀποζημιώσῃ διὰ τὸ ταξείδιόν του. Ὁ ἔμπορος μετέβη ἐκεῖ καὶ ἤρχισε τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν ἀδαμαντοπώλην τῆς Αὐλῆς, καλούμενον Λαζάρεφ, ὅστις προέτεινεν αὐτῷ ἐν ὀνόματι τοῦ ὑπουργοῦ Πάνιν τὰ ἑξῆς· νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος εὐγενής, νὰ λαμβάνῃ ἐτησίαν σύνταξιν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἓξ χιλιάδας ῥουβλίων, πεντακοσίας δὲ χιλιάδας ῥουβλίων ἐφ' ἅπαξ, πληρωτέας ὅμως εἰς δόσεις. Καὶ ἐδέχθη μὲν ὁ Σχάφρας τοὺς ὅρους τούτους ὡς πρὸς τὰ χρήματα, ἀλλ' ἐζήτει νὰ ἀνακηρυχθῶσιν εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀδελφοί του καὶ πρὸς τούτοις νὰ λάβῃ αὐτὸς καὶ ἄλλα τινὰ προνόμια. Ὀργισθεὶς ὁ ὑπουργὸς διὰ τὰς μεγάλας ταύτας ἀπαιτήσεις διέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἔστειλεν ὀπίσω τὸν ἀδάμαντα, ὅστις εἶχεν ἤδη παραδοθῇ πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ μακρὰ ἐν Πετρουπόλει διαμονὴ εἶχε στενοχωρήσει τὸν Ἀρμένιον, εἶχεν αὐξήσει οὕτος πολὺ τὰ ἔξοδά του, τὸ δὲ σπουδαιότερον βασιζόμενος ἐπὶ τῆς πωλήσεως τοῦ ἀδάμαντός του εἶχε δανεισθῇ μεγάλα ποσά· εὑρίσκετο λοιπὸν κατάχρεως καὶ σχεδὸν ἐστερημένος καὶ τῶν ἀναγκαίων, πολὺ δὲ ἐσυλλογίζετο καὶ τὸ ὅτι ἡ ῥωσσικὴ Αὐλὴ ἦτο ἐν γνώσει τῆς στενοχωρίας του καὶ θὰ ἐζήτει βεβαίως νὰ τὴν ἐπωφεληθῇ.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ καταλίπῃ κρυφίως τὴν Πετρούπολιν, ὅπερ καὶ ἔπραξεν, ἔζη δὲ ἐπί τινα χρόνον κρυπτόμενος ἐν Ἀστραχάν. Ἐκεῖ τὸν ἀνεῦρεν ὁ κόμης Γρηγόριος Ὀρλὼφ, ὅστις ἔλαβεν ἐντολὴν ν' ἀρχίσῃ καὶ πάλιν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἀδάμαντος, αἵτινες κατέληξαν πλέον ὁριστικῶς εἰς τοὺς ἑξῆς ὅρους· ἔγεινεν εὐγενὴς ὁ Σχάφρας καὶ ἔλαβεν ἐφ' ἅπαξ μόνον 450,000 ῥουβλίων, ἀφ' ὧν πρέπει, ὡς λέγεται, νὰ καταβιβασθῶσιν 170 χιλιάδες δι' ἔξοδα, τόκους καὶ λοιπά. Λαβὼν τὰ χρήματα ὁ Ἀρμένιος ἀποκατεστάθη ἐν Ἀστραχάν, ὅπου ηὔξησε τὴν περιουσίαν του καὶ ἔδωκε πλουσιωτάτας προῖκας εἰς τὰς κόρας του, (υἱὸν δὲν εἶχεν), ἀλλ' οἱ γαμβροί του κατεσπατάλησαν ἔπειτα τὰ πάντα. Δ.

Αἱ κολοσσιαῖαι χρηματικαὶ περιουσίαι αἱ σχηματισθεῖσαι πρὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν θαλασσινῶν μας (Ὑδραίων, Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν), καὶ τὰς ὁποίας ἡ Θεία Πρόνοια, ἐν τῇ ἀκατανοήτῳ αὐτῆς οἰκονομίᾳ, προώρισεν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπεκτήθησαν μετ' ἀπιστεύτων κόπων καὶ κινδύνων. Ἐκτὸς τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ τῶν ἀναριθμήτων δυσχερειῶν, ὅσαι παρενεβάλλοντο παρὰ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας, οἱ θαλασσινοί μας εἶχον τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς αὐτῶν Ἀλγερίνους, Τριπολίνους καὶ Τουνεζίνους πειρατάς, οἵτινες καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἀκόμη τῶν Εὐρωπαϊκῶν λιμένων ἐπειρῶντο πολλάκις νὰ τοὺς ἁρπάσωσιν, ἔπρεπε δὲ νὰ διαλάθωσι τοὺς ἀποκλείοντας τὰ Γαλλικὰ καὶ Ἰταλικὰ παράλια Ἀγγλικοὺς στόλους, νὰ περιφρονῶσι δὲ ἢ νὰ καταπολεμῶσι καὶ τὰ Γαλλικὰ καταδρομικά, καὶ οὕτω νὰ δύνωνται νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τῶν Γαλλικῶν ἢ Ἰσπανικῶν λιμένων, ὅπως ἀκριβοπωλῶσι τὰ φορτία των. Τίποτε ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ πτοήσῃ τοὺς ἀτρομήτους ναυτικούς μας· κατασκευάσαντες πλοῖα καὶ ταχύπλοα κατάλληλα διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των, καὶ ὁπλίζοντες αὐτὰ ἐν εἴδει πολεμικῶν, κατά τε τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληρώματος, ἐνήργουν ταὐτοχρόνως καὶ τὸ ἐμπόριόν των μετὰ θαυμασίας ἐνεργητικότητος καὶ ἐπιτυχίας, ἐγυμνάζοντο δὲ καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἀνεπαισθήτως, διότι ἠναγκάζοντο νὰ πολεμῶσι καὶ κατὰ τῶν Ἀφρικανῶν πειρατῶν, καὶ κατὰ τῶν Εὐρωπαίων αὐτῶν πολλάκις. Ἐνῷ δὲ πολλαὶ καὶ ἄλλαι νῆσοι καὶ λιμένες τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου εἶχον καὶ πλοῖα καὶ κεφάλαια καὶ ναύτας, μόνον οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν νήσων Σπετσῶν, Ὕδρας καὶ Ψαρῶν μετήρχοντο τὸ ἐπικινδυνώτατον τοῦτο εἶδος τοῦ ἐμπορίου, διά-

Digitized by Google

φοροι δὲ πλοίαρχοι εἶχον ταξειδεύσει πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέχρι τῆς Ἀμερικῆς ἄνευ ὁδηγῶν, ὅπερ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Εὐρωπαίους ἔκαμεν οὐ σμικρὰν ἐντύπωσιν. Τὰ ἑπόμενα τρία ἀνέκδοτα τῶν γενναίων Σπετσιωτῶν ἠρανίσθημεν ἐκ τῶν «Ναυτικῶν» τοῦ κ. Ἀναστασίου Ὀρλάνδου. Σ. τ. Δ.

ΤΡΕΙΣ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΣΠΕΤΣΙΩΤΑΙ

—

Ὁ Νικόλαος Κατραμάδος κατέπλευσε μὲ τὸ καταδρομικόν του πλοῖον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅλα τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Ἀφρικῆς μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους καὶ αὐτοῦ τοῦ Μαρόκου. Κατακτήσας ἔρημόν τινα νῆσον Ζέμπραν καλουμένην, καὶ κειμένην πλησίον τῆς ξηρᾶς τῆς Ἀφρικῆς πρὸ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῆς Τύνιδος, εἶχεν ἀποκλείσει ὅλην τὴν ἀκτοπλοΐαν τῆς Ἀφρικῆς, ἁρπάζων τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τῶν λιμένων. Ὁ βίος τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρός, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τύχη, εἶναι ἄξιος νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν τοῦ Jean Barth τῆς Γαλλίας.

*

Τῷ 1796, ὁ Βασίλειος Α. Γκίνης, ἐξαπατήσας τῶν Ἄγγλων ἀποκλειστῶν τῆς Τουλῶν τὴν προσοχήν, προσωρμίσθη ἐξ ἀνάγκης μὲ τὸ πλοῖόν του εἴς Γαλλικόν τινα ὅρμον. Ἀγγλικὴ δέ τις φρεγάτα, ἰδοῦσα τὸ πλοῖον καὶ μὴ δυναμένη ἕνεκα τῆς γαλήνης νὰ τὸ πλησιάσῃ, ἔπεμψε διὰ νυκτὸς κατ' αὐτοῦ πολλὰς λέμβους πλήρεις στρατιωτῶν, ἵνα τὸ κυριεύσῃ. Πραγματικῶς οἱ Ἄγγλοι ἐφορμήσαντες, ἐπέβησαν μὲν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἀλλ' ἰσχυρὰν ἀπαντήσαντες ἀντίστασιν, καθ' ἣν καὶ ναῦται καὶ ἀξιωματικοί τινες ἐφονεύθησαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβον τὴν προσβολὴν οἱ Ἄγγλοι διὰ τῶν λέμβων πάλιν, καὶ μετὰ μεγαλητέρας πεισμονῆς, ἀλλ' ἀπεσοβήθησαν καὶ αὖθις μὲ νέαν ζημίαν των. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἦν προσωρμισμένον τὸ πλοῖον, δὲν ἦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ προστατεύῃ τὸ πλοῖον ἀπὸ τοῦ μεγάλου πυρὸς τῆς φρεγάτας, ἥτις οὐδόλως ἀπομακρυνομένη, ἀνέμενεν ἁρμόδιον πρὸς ἐπίθεσιν ἄνεμον, ὁ Γκίνης, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἐκεῖσε σταθμεύοντος Γάλλου ἀξιωματικοῦ, ἔκαυσεν ἑκουσίως τὸ πλοῖόν του, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν παροργιζομένων Ἄγγλων, καὶ διευθύνθη εἰς τὰ Παρίσια. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, θαυμάσασα τὴν γενναιότητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸν ἀποφασιστικὸν χαρακτῆρα, ὅστις διέκρινεν αὐτόν, ἀντήμειψεν αὐτὸν γενναίως, χαρίσασα αὐτῷ ἓν τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας ὡραίων εὐρωπαϊκῶν πλοίων, ἐξ ἐκείνων, ἅτινα εἶχε δημεύσει, πλῆρες φορτίον ζακχάρεων καὶ καφφέδων, καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν Ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας ἐν Σπέτσαις.

*

Ὁ Ἰωάννης Βούκουρης, προκειμένου νὰ ναυλώσῃ τὸ πλοῖόν του ἐπωφελῶς ἐκ Βαρκελλόνης τῆς Ἰσπανίας διὰ τὴν Ἀμερικήν, ἐπειδὴ οἱ ναυλωταὶ δὲν ἤθελον νὰ τὸν ναυλώσωσι διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι δὲν εἶχε καὶ δὲν ἤθελε νὰ συμπαραλάβῃ ὁδηγὸν Εὐρωπαῖον, αὐτὸς ἐπιμένων νὰ τοῖς ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην ὁδηγοῦ, παρακατέθεσεν ὡς ἐγγύησιν ὅλα τὰ κεφάλαιά του, καὶ κατορθώσας τὴν ναύλωσιν τοῦ πλοίου του, ἐξετέλεσε τὸν διάπλουν του καὶ εὐτυχῶς καὶ ταχέως μὲ Ἰσπανοὺς ναύτας, μὴ παρακολουθησάντων αὐτὸν τῶν Σπετσιωτῶν ναυτῶν του, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὅτι δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ ὁδηγόν· ἐπανελθὼν δ' ἐξ Ἀμερικῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 εἰς Βαρκελλόνην, καὶ διαλύσας τὸ ἐξ Ἰσπανῶν πλήρωμά του, ἀπεφάσισε καὶ ἔφερεν εἰς Σπέτσας τὸ πλοῖόν του (τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καὶ μικρὸν) μετὰ μόνον τριῶν ἄλλων προσώπων, ἤτοι τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου, τοῦ ἐξαδέλφου του Νικολάου Βούκουρη, καὶ ἑνὸς Ἰσπανοῦ χωλοῦ μαγείρου, καί τοι κομίζων μεγάλα κέρδη εἰς μετρητὰ καὶ κριμέζον. Ὁ αὐτὸς πωλήσας τὸ 1835 χάριν συμφέροντος εἰς Κάδιξ τό τε πλοῖόν του καὶ δύο φορτία του, ἐπέστρεψεν ἐκεῖθεν εἰς Σπέτσας μετὰ δύο μόνον Σπετσιωτῶν ναυτῶν του ἐπὶ μικρᾶς τινος ἱσπανικῆς λέμβου, ἣν ἐπὶ τούτῳ ἠγόρασεν εἰς Κάδιξ. Τὴν τόλμην του ταύτην ἡ τότε Ἑλλην. Κυβέρνησις ἐπήνεσε διὰ Β. Διατάγματος, ὡς ἑξῆς·

Ἀρ. Πρ. 13.

Δ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ ὑπολιμενάρχης Σπετσῶν

Πρὸς τὸν κ. Ἰωάνν. Γ. Βούκουρην, πλοίαρχον κτλ.

Δυνάμει Β. Διατάγματος ἀπὸ 19)31 τοῦ λήξαντος ἀρτίως μηνὸς Δεκεμβρίου 1835, σπεύδομεν νὰ σᾶς ἐκφράσωμεν, Κύριε, τὴν εὐχαρίστησιν τῆς Α. Μ. διὰ τὴν ὁποίαν ἐδείξατε κατὰ τὴν ἀπὸ Ἰσπανίας εἰς Ἑλλάδα ἐντὸς μικρᾶς λέμβου ἐπιστροφήν σας, ἐμπειρίαν περὶ τὰ ναυτικὰ καὶ τόλμην.

Ταύτην δὲ τὴν Ὑψηλὴν τῆς Α. Μ. εὐχαρίστησιν μετοχετεύομεν κατὰ συνέπειαν προσκλήσεως τοῦ Κεντρικοῦ Λιμενάρχου Ὕδρας ὑπ' ἀριθ. 2,109, ἐκδοθείσης δυνάμει Διαταγῆς τῆς ἐπὶ τῶν Ναυτ. Β. Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας, ὑπ' ἀριθ. 11,040, τοῦ 1835.

Τῇ 5 Ἰανουαρίου 1835.

(Τ. Σ.) *Ὁ ὑπολιμενάρχης*

Γ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ.

Ὁ γενναῖος καὶ φιλόπατρις Ἰωάννης Βούκουρης ἐδωρήσατο εἰς τὸ ἔθνος ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ τὰς ὑπὲρ πατρίδος χρηματικὰς θυσίας του, ἐκ δρ. 60,000, κατὰ τὸ εἰς χεῖρας τῆς οἰκογενείας του ἐπίσημον εὐχαριστήριον τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὑπάρχουσι 240 ὀστᾶ. Ἡ ἀνθρωπίνη καρδία ἔχει 92,160 παλμοὺς καθ' ἑκάστην.

Digitized by Google

Ο ΕΛΕΦΑΣ ΔΗΜΙΟΣ

Ὁ Βυφφὼν λέγει· «Ὁ ἐλέφας ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει οὔτε αἱμοχαρὴς εἶνε οὔτε θηριώδης· εἶνε ἤπιος καὶ οὐδέποτε κάμνει κατάχρησιν τῶν φυσικῶν ὅπλων του ἢ τῆς δυνάμεώς του, δὲν μεταχειρίζεται ταῦτα παρὰ μόνον πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὁμοίων.»

Καὶ δὲν ἠπατήθη ὁ διάσημος φυσιοδίφης. Οὔτε ἀνθρώπους οὔτε ζῷα προσβάλλει ὁ ἐλέφας ὅταν ἦνε ἐλεύθερος, ὁ ἄνθρωπος ἐξημερώσας αὐτὸν τὸν κατέστησε σκληρόν.

Εἴς τινα τῆς Ἀσίας μέρη, ἐν Σιάμῃ καὶ ἐν ταῖς ἀγγλικαῖς τῶν Ἰνδιῶν κτήσεσι ταῖς ἀφεθείσαις εἰς αὐτοχθόνας ἡγεμόνας, ἀσκοῦσι τοὺς ἐλέφαντας εἰς μονομαχίας, ὅπως τοὺς πετεινοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ. Καὶ ὅμως φύσει ὁ ἐλέφας ἀπεχθάνεται τοὺς τοιούτους ἀγῶνας, μόνον δὲ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ τῇ βοηθείᾳ ἐρεθιστικῶν τροφῶν κατορθώνουσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ καταφέρωσι τὸ ἤπιον ἐκεῖνο παχύδερμον εἰς κατάστασιν λύσσης, ἣν οἱ Ἰνδοὶ ὀνομάζουσι *μούσθ*.

Καὶ πάλιν μόνον οἱ ἄρρενες συνεθίζουσιν.

Ὁ κ. Ῥουσελὲ ἐν τῇ *Ἰνδίᾳ τῶν ῥαγιάδων* περιγράφει τοιοῦτον *κουστί*, ἤτοι ἀγῶνα ἐλεφάντων, παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ *ῥαγιᾶ* τῆς Βαρόδας. Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἀποτελεῖ μίαν τῶν περιεργοτέρων σελίδων τῆς περιηγήσεως ἐκείνης.

Ἐνίοτε πάλιν ὁ ἐλέφας ἐκτελεῖ χρέη δημίου. Παραδίδουσιν εἰς αὐτὸν τοὺς καταδεδικασμένους εἰς θάνατον. Ἡ ἀπάθεια, μεθ' ἧς ὁ κολοσσὸς βαρέως ποδοπατεῖ τὸν δυστυχῆ κατάδικον εἶνε φοβερωτέρα τῆς μανίας τῶν τίγρεων καὶ τῶν λεόντων, εἰς ἣν παρέδιδον τοὺς καταδίκους των οἱ παλαιοί. Ὁ ἐλέφας ὑπακούων εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ *κορνάκου* του κατασυντρίβει διαδοχικῶς τὰ ὀστᾶ τοῦ καταδίκου, εἶνε δὲ ὁ θάνατος οὗτος σκληρότερος τοῦ διὰ τοῦ τροχοῦ.

Ὁ κ. Ῥουσελὲ παρέστη θεατὴς τοιούτων ἐκτελέσεων, ἔνθα δήμιος εἶνε ὁ ἐλέφας.

Οἱ κάτοικοι τῆς χερσονήσου Καττυβάρης, οἱ Βαγχοῦροι, ὑπήκοοι τοῦ Γουϊκοβάρου—ἑνὸς τῶν ἰσχυροτάτων ἐν Ἰνδίαις—εἶχον ἀποστατήσει ἕνεκα τῆς τυραννίας τῶν διοικητῶν τῆς Βαρόδας. Ἐπὶ ἔτη διήρκει ὁ πόλεμος, ἕως οὗ ἄρχων τις Βαγχοῦρος ἦλθεν εἰς Βαρόδαν νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῆς προθυμίας, ἀλλ' ὁ Χουνδεράος δὲν ἐνόει νὰ ἔλθῃ εἰς συνθηκολόγησιν πρὸς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ ἄρχων ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα φονεύων τὸν Γουϊκοβάρον. Ἀλλ' οὗτος ἔμαθε τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ Βαγχοῦρος εὑρεθεὶς τότε εἰς τὰ ἀνάκτορα δὲν ἐδίστασε νὰ ῥίψῃ ἑαυτὸν κάτω ἀπὸ τοῦ ἡλιακωτοῦ. Κατὰ τύχην ἔφθασε κάτω χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε, ἀλλ' οἱ ἄραβες φύλακες ὑπακούοντες εἰς πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως κατέσφαξαν αὐτὸν διὰ τῆς σπάθης. Ἡ συνωμοσία εἶχε σκοπὸν πρὸς τούτοις νὰ ἐλευθερώσῃ τέσσαρας ἄλλους ἄρχοντας Βαγχούρους φυλακισμένους, οἵτινες ἠλευθερώθησαν μέν, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν συνελήφθησαν, αὐτοί τε καὶ ὁ κλειδοποιός, ὅστις τοῖς εἶχεν ἀνοίξει τὰς πύλας τῆς εἱρκτῆς. Οἱ τέσσαρες κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀποκεφαλισμοῦ θάνατον, ὁ δὲ κλειδοποιὸς παρεδόθη εἰς τὸν ἐλέφαντα. «Ἡ βάσανος αὕτη, λέγει ὁ κ. Ῥουσελέ, εἶνε ἡ φοβερωτέρα ἐξ ὅσων δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ φαντασθῇ. Ὁ κατάδικος δεδεμένος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, προσαρτᾶται ἀπὸ τῆς ὀσφύος διὰ σχοινίου εἰς τοὺς ὀπισθίους πόδας τοῦ ἐλέφαντος. Χύνεται τότε οὗτος τριποδίζων ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ εἰς ἕκαστον βῆμά του ἀνατινάσσεται τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς! Μόνη ἐλπίς του εἶνε νὰ θανατωθῇ, εἰ δὲ μή, τὸν λύουν καὶ μὲ πολλὴν σκληρότητος ἐπιτήδευσιν τῷ προσφέρουσι ποτήριον ὕδατος νὰ πίῃ. Ἔπειτα θέτουσιν ἐπὶ λίθου τὴν κεφαλήν του, ἣν κατασυντρίβει ὁ βαρὺς ποῦς τοῦ ἐλέφαντος.»

Τόσῳ μᾶλλον λυπηρὰ εἶνε τὰ τοιαῦτα, ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο εἰς ἔργα καλὰ καὶ σπουδαῖα νὰ χρησιμοποιῇ τὸν ἐξημερωθέντα ἐλέφαντα. Ἐν Κεϋλάνῃ π. χ. μεταχειρίζονται αὐτὸν εἰς μετακομιδὴν λίθων διὰ τὴν ὁδοποιΐαν ἢ τὴν γεφυροποιΐαν, ἐπίσης δὲ πολὺ χρήσιμος εἶνε εἰς τὴν ὑλοτομίαν, ἔνθα ὄχι μόνον μεταφέρει ἐκ τῶν δασῶν τὰ ξύλα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοποθετεῖ διὰ τῆς προβοσκίδος του. Καὶ εἰς πολλὰ δὲ ἄλλα εἰρηνικὰ καὶ χρήσιμα ἔργα ἐπιδίδει ὁ ἐλέφας ἔν τε τῇ Βιρμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Α**

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Πόθεν τὸ ὄνομα βερίκοκον.

Τὸ παρ' ἡμῖν σήμερον καλούμενον βερίκοκον, λέγει ὁ κ. Κ. Κόντος, ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ *μῆλον ἀρμενιακὸν*, καὶ *μηλέαν ἀρμενιακὴν* τὸ δένδρον. Ἀλλ' ἤδη ὁ κατὰ τὴν β' ἑκατονταετηρίδα μ.Χ. ζήσας Γαληνὸς λέγει ὅτι «ἐκλέλειπται τὸ παλαιὸν ὄνομα· καλοῦσι γὰρ ἅπαντες καὶ τὸν καρπὸν καὶ τὸ δένδρον πρεκόκκιον»· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ καλεῖ τοὺς καρποὺς τούτους *βρεκόκκια* ἢ, ὀρθότερον, *πραικόκκια*.

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τῆς λατινικῆς, ἐν ᾗ λέγεται præcocia (πληθ. τοῦ præcox) καὶ præcoqua (πληθ. τοῦ præcoquum), τουτέστι τὰ *πρώϊμα*, τὰ πρὸ τῶν ἄλλων ὥριμα γινόμενα. Ἡ καλλιτέρα λοιπὸν γραφὴ εἶνε *πραικόκια* δι' ἑνὸς κ, διότι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἡ λέξις πρὸς τὸ *κόκκος*. Ἐκ τοῦ πραικόκια τούτου τοῦ λατινικοῦ ἔγεινε (Β = Π) τὸ *βραικόκια* ἢ *βρεκόκια* καὶ ἔπειτα *βερέκοκκα* καὶ *βερύκοκκα* (Γλωσσάρ. Δουκαγγίου), ἢ *βερίκοκκα*. Τὸν παρεφθαρμένον δὲ τύπον λαβόντες καὶ οἱ Ἄραβες ἔλεγον μετὰ τοῦ ἄρθρου al-barqqû,

Digitized by Google

ἐξ οὗ τὸ ἰταλικὸν albercocco, albicocco (ἢ arbricocco), τὸ ἱσπανικὸν albaricoque, τὸ γαλλικὸν abricot, τὸ γερμανικὸν aprikose κλ.

ΜΥΘΟΙ

(Ἐκ τῶν τοῦ Λέσιγγ.)

Ἀλώπηξ καὶ πελαργός.

Διηγήσου μοι λοιπὸν τίποτε περὶ τῶν μακρινῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ἔχεις ἰδεῖ, ἔλεγεν ἡ ἀλώπηξ πρὸς τὸν πολυπλάνητον πελαργόν.

Τότε ὁ πελαργὸς ἤρχισε ν' ἀπαριθμῇ ὅλα τὰ τέλματα καὶ ὅλα τὰ δροσερὰ λειβάδια, ὅπου ἔφαγε τοὺς νοστιμωτέρους σκώληκας καὶ τοὺς παχυτέρους βατράχους.

Ἐμείνατε, κύριε, πολὺν καιρὸν εἰς Παρισίους; Ποῖον εἶναι τὸ καλλίτερον ξενοδοχεῖον ἐκεῖ; Ποῖοι οἶνοι σᾶς ἤρεσαν περισσότερον;

—

Ὄρνις τυφλή.

Ὄρνις τις ἀποτυφλωθεῖσα, δὲν ἔπαυσε καὶ τυφλὴ γενομένη, νὰ σκαλίζῃ ἐπιμελῶς. Ἀλλὰ τί ὠφέλει αὐτὴν ἡ μωρὰ φιλοπονία της; Ἑτέρα ὄρνις ἔχουσα τὴν ὅρασίν της καὶ λυπουμένη τοὺς τρυφεροὺς πόδας της, δὲν ἀπεμακρύνετο ποσῶς ἀπὸ τὸ πλευρὸν τῆς τυφλῆς, καὶ χωρὶς νὰ σκαλίζῃ, ἀπήλαυε τὸ προϊὸν τοῦ σκαλίσματος τῆς ἄλλης. Διότι μόλις ἡ τυφλὴ ἀνεκάλυπτε κόκκον τινά, ἡ βλέπουσα τὸν κατεβρόχθιζεν ἀμέσως.

Ὁ φιλόπονος Γερμανὸς συλλέγει τὴν ὕλην, καὶ ὁ εὐφυὴς Γάλλος ἐπωφελεῖται αὐτήν.

—

Φιλάργυρος.

Ταλαίπωρος ἐγώ! ἔλεγεν ὀδυρόμενος φιλάργυρός τις εἰς τὸν γείτονά του. Μοῦ ἔκλεψαν ἀπόψε τὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον εἶχα χωσμένον εἰς τὸν κῆπόν μου, καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔβαλον ἕνα ἀναθεματισμένον λίθον.

Τόσῳ καὶ τόσῳ σὺ δὲν θὰ ἔκαμνες καμμίαν χρῆσιν τοῦ θησαυροῦ σου, τῷ ἀπεκρίθη ὁ γείτων. Ὑπόθεσον λοιπὸν ὅτι ὁ λίθος εἶναι ὁ θησαυρός σου· καὶ οὕτω θὰ εἶσαι ὅσῳ καὶ πρότερον πλούσιος.

Καὶ ἂν ἐγὼ δὲν θὰ γίνω ἐκ τῆς κλοπῆς ταύτης πτωχότερος ἀπὸ πρότερον, εἶπεν ὁ φιλάργυρος, ἄλλος ὅμως θὰ γίνῃ πολὺ πλουσιώτερος. Ἄλλος νὰ γίνῃ πολὺ πλουσιώτερος! Μοῦ ἔρχεται νὰ τρελαθῶ ἀπὸ τὸ κακόν μου!

—

Βάτος.

Εἰπέ μοι σὲ παρακαλῶ, ἠρώτησεν ἡ ἰτέα τὴν βάτον, διατί ἔχεις τόσην μανίαν μὲ τὰ φορέματα τῶν ἀνθρώπων; τί θέλεις νά τα κάμῃς; Τί σοι χρησιμεύουν;

Τίποτε, ἀπεκρίθη ἡ βάτος. Οὔτε νὰ τοὺς τὰ πάρω θέλω. Θέλω μόνον νά τα ξεσχίζω.

—

Τὸ δαιμόνιον τοῦ Σολομῶντος.

Σεβάσμιός τις γέρων, ἀψηφῶν πάντα μόχθον καὶ τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου, ἐκαλλιέργει ἰδιοχείρως τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, καὶ ἰδιοχείρως ἔσπειρεν εἰς τοὺς γονίμους κόλπους τῆς εὐμενοῦς γῆς καθαρὸν σπόρον.

Ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιὰν φιλλύρας ἐπεφάνη αὐτῷ οὕτω σπείροντι θεῖόν τι φάντασμα. Ὁ γέρων ἔστη ἔκθαμβος.

Εἶμαι ὁ Σολομών, εἶπε μετὰ φωνῆς προσηνοῦς τὸ φάσμα· Τί κάμνεις ἐνταῦθα, ὦ γέρον;

Ἂν ἦσαι σὺ ὁ Σολομών, ἀπεκρίνατο ὁ πρεσβύτης, ἵνα τί ἐρωτᾷς; Νέον ὄντα μὲ ἀπέστειλας πρὸς τὸν μύρμηκα, ἵνα καταμάθω τὰς τρίβους αὐτοῦ.[1] Εἶδον τὰ ἔργα του καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθην νὰ ὦ φιλόπονος καὶ νὰ συνάζω. Καὶ ὅ,τι ἐδιδάχθην τοῦτο καὶ πράττω ἔτι.

Τὸ μάθημα δὲν ἐδιδάχθης πλῆρες, παρετήρησε τὸ δαιμόνιον. Ὕπαγε καὶ πάλιν πρὸς τὸν μύρμηκα, καὶ διδάχθητι προσέτι παρ' αὐτοῦ νὰ ἡσυχάζῃς κατὰ τὸν χειμῶνα τῆς ἡλικίας σου καὶ νὰ ἀπολαύῃς τὰ συναχθέντα.

Ἐν Μονάχῳ. Π**

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

⁂ Οὐδεμία μωρία ὑπάρχει, εἰς ἣν νὰ μὴ δύναταί τις λαόν τινα νὰ παρασύρῃ, ὑποκαίων ἐπιτηδείως τὴν ἀλαζονείαν του. Ἡ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια εἶνε ἡ ἐρυθρὰ σημαία, τὴν ὁποίαν ἀναπετῶσιν εἰς τὸν ταῦρον, ὅταν θέλωσι νὰ πέσῃ τυφλῶς εἰς τὴν παγίδα. Ἂς διασπείρωμεν μετ' ἀφθονίας τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ἂς διαδώσωμεν πανταχοῦ τὰ φῶτα, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ ἀπατᾶται ὁ λαὸς αἰωνίως ὑπὸ ἀγυρτῶν, οἵτινες περιπαίζουσι τὰ εὐγενέστατα τῶν παθῶν, καὶ τὰς καλλίστας τῶν ὁρμῶν. (Ἐδουάρδος Λαβουλαίη).

⁂ Τὰ πάθη ἀντικαθιστῶσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν τὴν θέλησιν ὅταν αὐτὴ ἐλλείπῃ.

ΝΑΝΙ ΝΑΝΙ

—

Ἀγγελοκάμωτο παιδὶ
Πέσε στὴν ἀγκαλιά μου,
Πέσε γλυκὰ νὰ κοιμηθῇς·

Δὲν ξεύρεις πῶς σπαράζουνε
Τὰ μαῦρα σωθικά μου,
Στὰ στήθια μου σὰν ἁπλωθῇς.

Ἔλα, ψυχή μου, κύτταζε
Ἡ μάνα σου ἡ καϋμένη,
Γυμνὴ καὶ χιονισμένη,

Μὲ τὰ μακρὰ μαλλάκια της,
Γιὰ ἰδές, θὰ σὲ σκεπάσῃ,
Μὴν ἡ δροσιὰ σὲ πιάσῃ.

Ἔλα παιδί μου κι' οἱ ὀρφανοὶ
Σὰν στέκουν κι' ἀγρυπνοῦνε
Δύσκολα λησμονοῦνε.

1. Ὑπαινίσσεται χωρίον τι τῆς Σοφίας Σολομῶντος.

Digitized by Google

"Ελα νὰ σὲ κοιμήσουνε
Στὴ ζέστη τς' ἀγκαλιᾶς μου
Οἱ χτύποι τῆς καρδιᾶς μου.

Νἄξευρες πότ' ἐξύπνησε
Σήμερο τὴν αὐγοῦλα
Ἡ μαύρη σου ἡ μανοῦλα!

Τὰ γόνατά μου ἐτρύπησαν δυὸ ὥραις πεσημένη
Ἐμπρὸς εἰς τὴν Παρθένο μας... Ἐσὺ κι' αὐτὴ μοῦ μένει.
Ἔκλαψα μαῦρα δάκρυα. Ὄχι γιὰ μὲ παιδί μου,
Ἐτάχθηκα στὴ Χάρι της γιὰ σὲ, γλυκὸ πουλί μου,
Τὸ γάλα νὰ μὴ χάσω!
Παρθένο μου! Παρθένο μου! Πάρε με νὰ μὴ φθάσω
Νὰ ἰδῶ τὸ μαῦρο τ' ὀρφανὸ, ἀγνὸ καὶ πεινασμένο,
Στὰ μαραμμένα στήθια μου νὰ κλαίῃ κρεμασμένο!

"Ελα παιδί μου, ἐλπίδα μου, ἔλα καὶ σε νυστάζει.
Κοιμήσου κ' ἡ μανοῦλά σου ἔξυπνη σὲ κυττάζει.
Εἶναι πικρὰ τὰ χείλη μου, φαρμάκ' εἶν' ἡ καρδιά μου,
Ἀπὸ τὴ φτώχια τρέμουνε τ' ἄχαρα κόκκαλά μου...
"Ελα παιδάκι μου, μὴ κλαίς. Πέσε νὰ σὲ κοιμήσω.
Καὶ νὰ σὲ νανουρίσω.

*
* *

Φύσ' ἀγεράκι δροσερὸ
Μὲς τῶν δένδρων τὰ φύλλα.
Πάρ' ἀπ' τὰ ῥόδα τὸν ἀνθὸ,
Ἀπ' τὴ μηλιὰ τὰ μῆλα
Καὶ φέρτα στὸ παιδάκι μου.
Εἶναι καλὸ καὶ κάνει
Ἥσυχο νάνι-νάνι.

Ἀρχίνησε τὸ λάλημα,
Ἀηδόνι ἐρωτεμένο,
Νανάρισέ το, τὸ φτωχὸ
Εἶν' ἀποκοιμημένο
Σὰν τὴ γλυκειά σου συντροφιὰ
Μὲς τὴ φωλιὰ σὰν κάνει
Τὴ νύχτα νάνι-νάνι.

Ἄνοιξε νυχτολούλουδο,
Ἄνοιξε καὶ μὴ κλείσῃς
Τὴν ὤμορφή σου μυρωδιὰ
Ὡσότου νὰ τὴ χύσῃς
Ὅλη μὲς τὰ μαλλάκια του.
Τὸ μαῦρο ἰδὲς πῶς κάνει
Μαζύ μου νάνι-νάνι.

Παίζει τ' ἀγέρι τοῦ Μαϊοῦ
Μέσα στὸν καλαμῶνα,
Γελοῦνε τ' ἄνθη, τὰ νερὰ,
Λαλεῖ ἡ νερογελῶνα.
Εὐτυχισμέν' εἶμαι κ' ἐγὼ
Στὰ στήθια μου σὰν κάνει
Τὸ μαῦρο νάνι-νάνι.

Καὶ σεῖς μὲ τὰ χρυσὰ φτερὰ
Ὀνείρατά μου ἐλᾶτε,
Στὸ ἔρμο τὸ καλύβι μας,
Ἀγάλια ἀγάλια ἐμβᾶτε,
Σιγὰ μὴ τὸ ξυπνήσετε·
Κυττάξετε πῶς κάνει
Ἄγγελος νάνι-νάνι.

Ὀνείρατα εἶναι τοῦ φτωχοῦ
Ἡ συντροφιὰ, ἡ ἐλπίδα·
Τῆς χήρας ἡ παρηγοριὰ,
Ὁ ἥλιος, ἡ ἀχτίδα.
Ἐλᾶτε μὴν ἀφήσετε
Τὴ μάνα του ποῦ κάνει
Μαζύ του νάνι-νάνι.

Ἀποκοιμήθη τὸ μικρὸ, κ' ἡ μάν' ἀποκοιμήθη
Βαστῶντάς το σφιχτὰ σφιχτὰ στὰ μητρικά της στήθη.

Εὐλογημένο τρεῖς φοραῖς τῆς χήρας τὸ κρεββάτι!
Εὐλογημένο τρεῖς φοραῖς! Κι' ἀνάθεμα στὸ μάτι
Ὁποῦ κυττάζ' ἀτάραχο μικρὸ παιδὶ σὰν κάνει
Στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας του τὴ νύχτα νάνι-νάνι.[1]

---

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Συζητήσεις ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ περὶ χορηγήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τὰς γυναῖκας.

Κατ' ἔτος γίνεται πρότασις ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ περὶ χορηγήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ πάντοτε ἀναβάλλεται. Ὁ ὑπέρμαχος τῆς ἰδέας ταύτης Ἰάκωβος Βράϊτ, ἀδελφὸς τοῦ περιφανοῦς Ἰωάννου, προέτεινεν ἐφέτος νὰ χορηγηθῶσι τὰ δικαιώματα τοὐλάχιστον εἰς γυναῖκας, ὅσαι κέκτηνται καὶ διευθύνουσιν αὐταὶ ἰδίαν περιουσίαν. Ἑκατοντὰς γυναικῶν εἶχε παραστῆ τῇ προτεραίᾳ ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ Νορθκῶτ, παρακαλοῦσα αὐτὸν νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τῆς προτάσεως· οὗτος δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ καὶ πάντες οἱ ὑπουργοὶ ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ὀπαδοὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ ψηφίσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς, ἐὰν μὴ συγχρόνως ἐτροποποιεῖτο ὅλον τὸ σύστημα τῶν ἐκλογῶν. Εἰς τὴν βουλευτικὴν συζήτησιν παρευρέθη ὁ Μιδχὰτ πασσᾶς καὶ ἄσβεστον ἐγέλασε γέλωτα ἰδὼν τί ἐμηχανήσαντο οἱ κατ' ἐπιφάνειαν ὑπέρμαχοι τῶν γυναικῶν πρὸς ματαίωσιν τοῦ νομοσχεδίου. Περὶ τῆς ἀπορρίψεως αὐτοῦ ἠγόρευσε διὰ μακρῶν ὁ Χανβουρὺ, εἰπὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις τάδε· «Καὶ ἐγὼ ἐλάλησα καὶ ἔγραψα ὑπὲρ τῶν γυναικῶν, ἐλπίσας ἐκ τῆς ψήφου των ἀποτελέσματα συντηρητικά· ἀλλὰ τότε ἤμην νέος· σήμερον νοῶ ἀκριβέστερον ὅτι τὸ νομοσχέδιον κλονεῖ τὰς βάσεις τῆς οἰκογενείας, χορηγεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἰς παρθένους καὶ χήρας, ἑπομένως βραβεύει τὴν ἀγαμίαν καὶ στιγματίζει τὸν γάμον. Κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους ἡ γυνὴ δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως ἐν κρισίμοις καιροῖς ὁπότε πρόκειται περὶ δυνάμεως καὶ ἰσχύος. Ὑστερικοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας ἔχομεν κατὰ κακὴν μοῖραν παμπόλλους· πρὸς τί νὰ αὐξήσωμεν τὴν πληθὺν τούτων ἐν ταῖς δημοσίαις ὑποθέσεσι; Σήμερον ἔχουσιν αἱ γυναῖκες μεγάλα κοινωνικὰ προνόμια καὶ οὐδὲν βάρος· ἐὰν χορηγήσωμεν αὐταῖς μεγάλα πολιτικὰ δικαιώματα ἄνευ εὐθυνῶν, θὰ προκαλέσωμεν σφοδρὸν τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλειῶν ἀγῶνα, ἐν ᾧ τελευταῖον πρέπει νὰ ὑποκύψωσιν αἱ γυναῖκες. Κατ' ἐμὲ κριτὴν καὶ τὸ ἀγορεύειν δημοσίᾳ ὤφειλε νὰ ἀπαγορευθῇ εἰς τὸ ὡραῖον φῦλον.»

Ἐλέφαντος φιλοστοργία.

Ὁ Ἀθήναιος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς φιλοστοργίας ἐλέφαντος, τοῦ νοημονεστέρου, ὡς γνωστὸν, τῶν ζώων: Ἀρσενικὸς ἐλέφας συνετρέφετο μετὰ θηλείας ἣν ἐκάλουν Νίκαιαν. Ἐπεμελεῖτο δὲ αὐτῶν Ἰνδὸς, οὗ ἡ σύζυγος, ἀποθανοῦσα, ἀφῆκεν ὀρφανὸν νήπιον τριακονθήμερον. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς τὸ νήπιον

Digitized by Google

ἐθηλάζετο ὑπὸ προσληφθείσης τροφοῦ. Τοσοῦτο δὲ σφοδρὰ κατέλαβε τὴν Νίκαιαν φιλοστοργία πρὸς τὸ παιδίον, ἅμα τῷ θανάτῳ τῆς μητρός του, ὥστε δὲν ὑπέφερε τὸν ἀπ' αὐτοῦ χωρισμὸν οὐδ' ἐπὶ στιγμήν, καὶ ἐξηγριοῦτο, ἅμα δὲν ἔβλεπε τὸ παιδίον. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ θέτῃ ἡ τροφὸς τὸ παιδίον, ἅμα τὸ ἐθήλαζε, μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ θηρίου ἐν σκάφῃ· διότι, ἂν τοῦτο δὲν ἐγίνετο, ἡ φιλόστοργος Νίκαια ἠρνεῖτο νὰ λάβῃ πᾶσαν τροφήν. Δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας τὸ φιλόστοργον ζῶον περιεποιεῖτο καὶ ἐπρόσεχε τὸ παιδίον, καί, λαμβάνουσα διὰ τῆς προβοσκίδος καλάμους ἢ ἄλλα παρακείμενα κλαδία, ἀπεδίωκε δι' αὐτῶν τὰς μυίας ἀπὸ τοῦ παιδίου, ἐνῷ τοῦτο ἐκοιμᾶτο. Ὁσάκις δ' ἔκλαιεν, ἐκίνει τὴν σκάφην διὰ τῆς προβοσκίδος καὶ τὸ ἀπεκοίμιζεν. Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐποίει καὶ ὁ ἀρσενικὸς ἐλέφας.

—

Ὁ κ. Σλήμαν ἐν ἡλικίᾳ ἑπτὰ ἐτῶν ὀνειροπολῶν ἀνασκαφὰς τῆς Τροίας.

Ὁ κ. Σλήμαν, ἐν συμποσίῳ δοθέντι εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀπήντησεν εἰς τὴν γενομένην πρόποσιν ἀφηγησάμενος διὰ βραχέων τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου του. «Διαρκεῖς ἐντυπώσεις, εἶπεν, εἶναι αἱ πρῶται, ἃς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, παῖς ἔτι ὤν· ὁ πέλεκυς καὶ τὸ λίστριον, δι' ὧν ἀνέσκαψα Τροίαν καὶ Μυκήνας, ἐνετυπώθησαν εἰς τὴν φαντασίαν μου ἐν τῇ πενιχρᾷ κώμῃ, ἔνθα πρῶτον εἶδον τὸ φῶς. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ μεσαιωνικὸν φρούριον, πολλὰς ἔχον διόδους μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ ὑπογείους· πλησίον δὲ κοιμητήριον, ὅπου ἐδεικνύετο τάφος κακούργου. Τούτου ὁ πούς, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε προκύψει ἐκ τοῦ τάφου, ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ νεωκόρου διὰ μαχαίρας, ἐχρησίμευε δὲ εἰς ἀποκοπὴν ἀπίων. Ἦτο δὲ καὶ λόφος περικυκλούμενος ὑπὸ τάφρου καὶ περιέχων κοιτίδα χρυσῆν. Πολλάκις παρεκάλεσα τὸν πατέρα μου νὰ ποιήσωμεν ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῆς. Ὄπισθεν πάλιν τοῦ κηπαρίου ἡμῶν ἦτο λίμνη περιέχουσα σκεῦος ἀργυροῦν. Ὁ πατήρ μου ἠγνόει τὴν ἑλληνικήν, ἔχαιρεν ὅμως ἀναγινώσκων τὴν μετάφρασιν τοῦ Φοσίου· καὶ ἡ ἐμὴ δὲ καρδία ἐπάλλετο ὁσάκις ἤκουον τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Πατρόκλου καὶ τοῦ Ἕκτορος, ἐλυπούμην δὲ ὅτι οὐδὲν ὑπῆρχεν ἴχνος Τροίας. Ἑπταετὴς ὤν, ἔλαβον τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων δῶρον παγκόσμιον ἱστορίαν μετ' εἰκονογραφιῶν τῆς πυρπολουμένης Τροίας. Ἐγὼ ὑπώπτευσα ὅτι ἡ Τροία ἔκειτο ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν κόνιν τῶν ἑκατονταετηρίδων, ὁ δὲ πατὴρ ἔσκωψέ με. Τηλικοῦτον δὲ εἶχον ἐνθουσιασμόν, ὥστε δεκαετὴς ὢν προσήνεγκα τῷ πατρί μου δῶρον τὴν ἱστορίαν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἣν συνέταξα ἐν βαρβαριζούσῃ λατινικῇ διαλέκτῳ. Κατὰ τὸ 13 ἔτος τῆς ἡλικίας μου, εἰς ἐσχάτην περιελθὼν πενίαν ὁ πατήρ μου ἐξήγαγέ με τῆς σχολῆς καὶ παρέδωκέ με εἰς παντοπώλην· ἐπώλουν δὲ ὁ πτωχὸς ἀφύας καὶ βούτυρον ἐπὶ ἑξαετίαν, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὲρ τῆς Τροίας ἐνθουσιῶν. Τῷ 1837 ἦλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον ὑπηρέτης μυλωθροῦ καὶ ἀπήγγειλεν ἑκατοντάδα στίχων τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας· ἦτο υἱὸς ἱερέως διαμαρτυρομένου, καὶ εἶχεν ἐξορισθῆ τοῦ γυμνασίου ὡς ἅπαξ μεθυσθείς, πρὸς τιμωρίαν δὲ τὸν παρέδωκεν ὁ πατὴρ τῷ μυλωθρῷ. Πικρὰ δάκρυα ἔκλαυσα ὅτι δὲν ἤμην ἐγὼ υἱὸς τοῦ ἱερέως ἵνα μάθω τὴν ἑλληνικήν. Τελευταῖον ἤρξατο βαθμηδὸν προσμειδιῶσά μοι ἡ τύχη καὶ κατώρθωσα εἴ τι κατώρθωσα.»

—

Χῶρος καὶ ἄνθρωποι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς φυλακαῖς.

Ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν φυλακῶν» σταχυολογῶ τὰς ἑπομένας πληροφορίας: Ἡ ὅλη χωρητικότης τῶν ποινικῶν καὶ ἀνακριτικῶν τῆς Ἑλλάδος φυλακῶν ἀναβιβάζεται εἰς 4,402 τετραγ. μέτρα, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατὰ τὰ τέλη τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ 1877 ἔζων 4,136 ἄνθρωποι, κατάδικοι καὶ ὑπόδικοι. Δύναται ἕκαστος νὰ κρίνῃ, μετὰ προηγουμένην ἀφαίρεσιν ἰδιαιτέρων τῆς φυλακῆς τόπων, τί ὑπολείπεται διὰ τὴν ἀτομικὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωήν. Οὐδὲ ἑνὸς μέτρου γῆν παρέχει ἡ Ἑλληνικὴ φυλακὴ εἰς τὸν δυστυχῆ κάτοικον αὐτῆς. Ὁ ἀνωτέρω ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένων (4,136) ἀποτελεῖ τὸ 352ον τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ (1,457,894, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1870). Ἡ ἀναλογία αὕτη φυσικῶς ἐκπίπτει, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν μόνου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταδίκων (3,351), διότι ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσιν οὗτοι τὸ 435ον. Ἐκ τῶν καταδίκων 53 εἶνε καταδεδικασμένοι εἰς θάνατον, 161 εἰς ἰσόβια δεσμά, 1,017 εἰς πρόσκαιρα δεσμὰ (ἀπὸ 10-20 ἐτῶν), 1,198 εἰς εἱρκτὴν (5-10 ἐτῶν) καὶ οἱ λοιποὶ εἰς φυλάκισιν μικροτέραν.

—

Τὸ μεγαλήτερον πιλοποιεῖον τοῦ κόσμου.

Τὸ μεγαλήτερον πιλοποιεῖον τοῦ κόσμου εἶνε τὸ τοῦ Μπρούκλιν, προαστείου τῆς Νέας Ὑόρκης, ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς. Ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ καταστήματι ἐργάζονται 1000 ἄνθρωποι, κατασκευάζονται δὲ καθ' ἑκάστην 450 δωδεκάδες πίλων· κατασκευάζονται δ' ἐπίσης 80,000 ξύλινα καὶ 100,000 χάρτινα κιβώτια, χρησιμεύοντα ὡς περικαλύμματα τῶν πίλων.

Εἷς Ἀναγνώστης.

—

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1833-1875 προῆλθε καθαρὸν ἔσοδον ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τῶν Ἑλλ. Ταχυδρομείων δρ. 1,172,452.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 80 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 10 Ἰουλίου 1877

Κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ κ. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ τὰ ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας μέχρι τοῦ 1832 ἐκδοθέντα ἑλληνικὰ βιβλία ἀνέρχονται μόλις εἰς 1278 ἐπειδὴ ὅμως ὁ κατάλογος οὗτος δὲν εἶναι πλήρης, παραλειφθέντων ἱκανῶν βιβλίων, μὴ περιελθόντων εἰς γνῶσιν τοῦ ἐκδότου, δυνάμεθα κατ' ἀνώτατον ὅρον νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς 1750 ἅπαντα τὰ ἀπὸ τοῦ 1476, ὅτε ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν βιβλίον, μέχρι τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους ἐκδοθέντα ἑλληνιστὶ ὑπὸ Ἑλλήνων βιβλία. Τούτων τὸ ἓν τρίτον περίπου εἰσὶ καθαρῶς θρησκευτικά, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἐπιλοίπων, εἴτε εἰς ἀρχαίαν εἴτε εἰς κοινὴν γλῶσσαν γεγραμμένα, ἦσαν προωρισμένα οὐχὶ διὰ τὸν λαὸν ἐν γένει, ἀλλὰ διὰ κύκλον ἀναγνωστῶν λίαν στενόν· ὀλίγα, ὀλίγιστα ἦσαν τὰ καθαρῶς δημοτικὰ βιβλία, τὰ προσφιλῆ καὶ ἐπιζήτητα παρὰ τῷ λαῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα μείζονα πάντων τῶν ἄλλων εἶχον διάδοσιν καὶ πλείονας ἀσυγκρίτῳ λόγῳ ἀναγνώστας. Ἡ Ἱστορία Ἀλεξάνδρ. τοῦ Μακεδόνος, ὁ Χρονογράφος, ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Ἐρωφίλη, ἡ Διήγησις Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλουποῦς, καὶ ἐκ τῶν μεταπεφρασμένων ὁ Συντίπας, ὁ Βερτόλδος καὶ ὁ Βερτολδῖνος, ἡ Χαλιμᾶ, ἐκ δὲ τῶν θρησκευτικῶν ἡ Ἁμαρτωλῶν σωτηρία, αἱ φυλλάδαι τῆς Παναγίας, τοῦ ἁγ. Ἀντωνίου καὶ ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τοῦ χρόνου περίπου τῆς συστάσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῶν τυπογραφείων ἐξεδόθησαν πολλάκις καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔτι ἐξακολουθοῦσι θέλγοντα μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης γενομένη φιλολογικὴ κίνησις, καθ' ἣν μετεφράσθησαν ἐκ ξένων γλωσσῶν ἱκανὰ τερπνὰ ἀναγνώσματα πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ἐλάχιστα περιέστειλε τὴν δημοτικότητα τῶν παλαιῶν, ἣν μόλις ἠλάττωσεν ἡ ἐπέκτασις καὶ εὐρυτέρα διάδοσις τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν γραμμάτων ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ δημοτικὰ ταῦτα βιβλία δὲν εἶναι βεβαίως ἀνάξια προσοχῆς καὶ μελέτης, οὐ μόνον διότι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἦσαν τὰ μόνα σχεδὸν ἀναγνώσματα τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀξίαν ἣν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἐνέχουσι. Τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν κοινὰ παρ' ἅπασι περίπου τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς λαοῖς κατὰ τὸν μεσαίωνα, αἱ δὲ ποικίλαι αὐτῶν τύχαι μέγα παρουσιάζουσι τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐνταῦθα θέλομεν περιορισθῆ εἰς συντόμους περὶ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν σημειώσεις, διότι τὰ ὅρια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Ἑστίας δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς ἐκτενεῖς καὶ ξηρὰς βιβλιογραφικὰς ἐκδρομάς.

Ἐν Μονάχῳ. Ν. Γ. Π.

ΔΗΜΩΔΗ ΒΙΒΛΙΑ

Συντίπας.

Ἄγνωστον πότε ἐξεδόθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ κοινὸν ἰδίωμα ἡ συλλογὴ τῶν ἀνατολικῶν μύθων, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μυθολογικὸν Συντίπα τοῦ φιλοσόφου*. Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ κ. Βρετοῦ ἀναφέρεται μόνον μία νεωτέρα μετατύπωσις αὐτῆς, τῷ 1790 ἐν Ἐνετίᾳ· πιθανὸν ὅτι ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐγένετο κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε καὶ ἄλλα τοιαῦτα δημώδη βιβλία παρεφράσθησαν, ὡς τὸ προκείμενον, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ δ' ἑλληνικὴ μετάφρασις, ἐξ ἧς καὶ ἡ χυδαία παράφρασις, ἐγένετο περὶ τὸ τέλος τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὑπό τινος Μιχαὴλ Ἀνδρεοπούλου, καὶ ἐξεδόθη τῷ 1828 ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἑλληνιστοῦ Βοασσονάδ.[1] Τῆς μεταφράσεως ταύτης προτάσσεται ὁ ἀκόλουθος ἔμμετρος πρόλογος·

Τοῦ μυθογράφου Συντίπα κατὰ Σύρους,
μᾶλλον δὲ Περσῶν τοὺς σοφοὺς λογογράφους,
αὕτη πέφυκεν, ἣν βλέπεις, δέλτος, φίλε.
Ἣν καὶ συριακοῖς τοῖς λόγοις γεγραμμένην
εἰς τὴν παροῦσαν αὐτὸς Ἑλλάδα φράσιν
μετήγαγόν τε καὶ γέγραφα τὴν βίβλον,
τῶν γραμματικῶν ἔσχατός γε τυγχάνων,
Ἀνδρεόπωλος Μιχαήλ, Χριστοῦ λάτρις,
ἔργον τεθεικὼς προστεταγμένον τόδε
παρὰ Γαβριήλ, τοῦ μεγιστάνων κλέους,
δουκὸς σεβαστοῦ πόλεως μελωνύμου,
ὅς ἐστι Χριστοῦ θερμὸς ὄντως οἰκέτης,
ὃς καὶ διωρίσατο γραφῆναι τάδε,
ὅτι γε μὴ πρόσεστι Ῥωμαίων βίβλοις.
Ἡ συγγραφὴ γὰρ ἥδε τοὺς κακεργάτας
διασύρει μάλιστα, καὶ πρὸς τῷ τέλει
πράξεις ἐπαινεῖ τὰς καλῶς εἰργασμένας.

Πότε ἐγένετο ἡ μετάφρασις αὕτη, ἡ ἱκανῶς ἐνδιαφέρουσα καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς μικρὸν ἀπομακρυνομένη τῆς κοινῆς βυζαντινῆς διαλέκτου, καταδείκνυται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω προλόγου, καίτοι ὅ τε Γάλλος ἐκδότης καὶ ἄλλοι μετ' αὐτόν, μὴ δυνηθέντες νὰ ὁρίσωσι τὴν ἐποχὴν ἔθετον αὐτὴν μεταξὺ τῆς ΙΒ' καὶ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. Τὸ ὄνομα Γαβριὴλ σπανίως ἀναφέρεται ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, ὁ δ' ἐν τούτῳ ἀναφερόμενος εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ δοὺξ Γαβριήλ, κυβερνήτης τῆς τρίτης Ἀρμενίας, ἧς πρωτεύουσα ἡ εἰκονικῶς ἐν τῷ προλόγῳ ἀναφερομένη Μελιτήνη· ὁ δοὺξ οὗτος ἐκυβέρνα κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀνδρεοπούλου ἐγένετο ἐκ

1. Ἡ χυδαία παράφρασις ἐγένετο ἴσως ἐκ χειρογράφου ἀτελεστέρου τοῦ ὑπὸ Βοασσονὰδ ἐκδοθέντος, διότι ἱκανὰ παραλείπει ἐκ τῶν ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Ἀνδρεοπούλου· ἐκτὸς ἐὰν ταῦτα παρελείφθησαν ἐκ προθέσεως.

Digitized by Google

κειμένου συριακοῦ, ὅπερ οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἀνευρεθὲν ἐδημοσιεύθη τῷ 1859 ὑπὸ J. Landsberger ἐν Posen. Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου ἐξάγεται οὐ μόνον ὅτι ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀνδρεοπούλου εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβὴς καὶ πιστή, ἀλλ' ὅτι προσέτι ἡ συριακὴ εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων παραλλαγῶν τοῦ μύθου τοῦ Συντίπα, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τοῦ ἰνδικοῦ πρωτοτύπου γενομένη· διότι μόνη αὕτη ἐκ πασῶν τῶν ἀνατολικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν παραλλαγῶν διετήρησεν ἴχνη ἰνδικά, οἷα παραδείγματος χάριν εἰσὶν αἱ ἐν ἀρχῇ τινων διηγήσεων περίεργοι περιλήψεις αὐτῶν, ἡ ἐκ μελιπήκτου εἰκὼν ἐλέφαντος, καί τινα ἄλλα.

Ἤδη εἶναι ἀποδεδειγμένον, τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπό τινων διαμφισβητηθέν, ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦ Μυθολογικοῦ τοῦ Συντίπα ἐγράφη ἐν Ἰνδικῇ, καίτοι οὐδὲν σανσκριτικὸν κείμενον εὑρέθη μέχρι τοῦδε.

«Ἔργον, λέγει περὶ τούτου ὁ Γερμανὸς J. Görres, ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τῶν γερμανικῶν δημοτικῶν βιβλίων, ἔργον, ὅπερ πρέπει νὰ ἑλκύῃ τὸν σεβασμὸν παντὸς διὰ τὴν σεπτὴν αὐτοῦ ἀρχαιότητα· ὅπερ πηγάσαν ἐν ἀρχῇ ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων ὡς μικρὸν ῥυάκιον κατελθόν, εἶτα διὰ τῶν εὐρυτάτων πεδιάδων τῆς Ἀσίας κατευθυνόμενον πρὸς δυσμὰς καὶ βαθμηδὸν αὐξανόμενον, ἐν διαστήματι δὲ χιλιετηρίδων ἀεὶ προχωροῦν καὶ ἀεὶ πληρούμενον καὶ ἐξικόμενον μέχρις ἡμῶν· ἐξ οὗ γενεαὶ ὅλαι καὶ ἔθνη πολλὰ ἐποτίσθησαν· ὅπερ μετὰ τῶν μεγάλων μεταναστάσεων τῶν λαῶν ἐχύθη εἰς Εὐρώπην καὶ νῦν ἔτι κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους καὶ τὴν ἡμετέραν γενεὰν τοσούτῳ σημαντικὸν μέρος τοῦ λαοῦ τέρπει· ἔργον κατὰ τὴν φήμην καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπηρείας αὐτοῦ ὑπερεξακοντίσαν πάντα τὰ κλασικὰ ἔργα καὶ δυνάμενον νὰ παραβληθῇ κατὰ ταῦτα τῇ Βίβλῳ.» Καὶ τῷ ὄντι οὐδενὸς ἄλλου ἔργου, οὐδὲ αὐτῆς τῆς Παντσατσάντρας (Πεντατεύχου), ἑτέρας δημοτικωτάτης συλλογῆς ἰνδικῶν μύθων, ἐξαιρουμένης, ἡ διάδοσις ἐξισοῦται πρὸς τὸ μυθολογικὸν τοῦ Συντίπα.

Αἱ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου γενόμεναι συλλογαὶ διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας· εἰς τὸ ἀνατολικὸν στέλεχος καὶ τὸ δυτικόν. Κλάδοι τοῦ πρώτου εἰσὶ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ ἕξ: πρωτίστη πασῶν ἡ συριακὴ συλλογή, ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀνδρεοπούλου· δευτέρα ἔρχεται ἑβραϊκή τις μετάφρασις, ἐπιγραφομένη *Αἱ παραβολαὶ τοῦ Σανδαβάρ*, γενομένη δὲ ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς πιθανῶς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος· ὁ τρίτος κλάδος εἶναι ἱσπανικὴ μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ἐπίσης γενομένη κατὰ τὴν ΙΓ' καὶ αὐτὴ ἑκατονταετηρίδα· τέταρτος, τὸ *Σινδιβὰδ-ναμέ*, ἀνέκδοτον περσικὸν ποίημα, γραφὲν τῷ 1375· πέμπτος, ἡ ὀγδόη νὺξ τοῦ *Τουτὶ-ναμέ*, ποιήματος τοῦ Ναχσεμπῆ, Πέρσου ἀποθανόντος τῷ 1329· ἕκτος δὲ δὲ κλάδος εἶναι ἀρχαία τις μίμησις, ἢ νέα παραλλαγὴ τῆς ἀρχαίας ἀραβικῆς μεταφράσεως τῶν ἰνδικῶν μύθων, ἐν ταῖς 1001 νυξὶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία τοῦ βασιλέως, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῆς ἐρωμένης του καὶ τῶν ἑπτὰ βεζιρῶν.» Ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ὁμοίως ἐγένετο καὶ τουρκική τις παραλλαγὴ ἐπὶ Ἀμουρὰτ τοῦ Β'(1422-1451), ἐπιγραφομένη «Ἱστορία τῶν τεσσαράκοντα βεζιρῶν.» Τὸ δυτικὸν στέλεχος περιλαμβάνει ἐπίσης πολυπληθεῖς παραλλαγάς· πρώτη ἔρχεται ἡ εἰς λατινικὴν γλῶσσαν συλλογή, ἐξ ἧς ἀναντιρρήτως προῆλθον αἱ εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἕτεραι παραλλαγαί, τῆς ἑλληνικῆς μόνον ἐξαιρουμένης καὶ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἱσπανικῆς. Τινὲς ἐθεώρησαν τὴν λατινικὴν ταύτην συλλογὴν ὡς μετάφρασιν τῆς ἑλληνικῆς τοῦ Ἀνδρεοπούλου, ἀλλ' ἡ προσθήκη πολλῶν διηγήσεων ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς συλλογαῖς, μὴ ἐμπεριεχομένων ἐν τῇ ἑλληνικῇ, καταδεικνύουσα ὅτι ἐγένοντο ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων πληρεστέρων κειμένων, ἐξελέγχει τὸ σφαλερὸν τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἀρχαιοτέρα τῶν εὐρωπαϊκῶν παραλλαγῶν μετὰ τὴν λατινικὴν εἶναι γαλλική τις συλλογὴ ἐπιγραφομένη· Li romans des sept sages, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τῷ 1836 ὑπὸ Keller· μετὰ ταύτην ἔρχεται ἡ γερμανικὴ Dyocletianus Leben (βίος Διοκλητιανοῦ, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γερμανοῦ ἐκδοθεῖσα τῷ 1841. Μετὰ ταύτας ἔρχονται παραλλαγαὶ ἀγγλικαί, ἰταλικαί, ἱσπανικαί, ὁλλανδικαί, σκανδιναυϊκαὶ κλπ. Σημειωτέον δ' ὅτι οὐ μόνον εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας εἶναι μεταπεφρασμένον τὸ Μυθολογικὸν τοῦ Συντίπα, ἀλλὰ καὶ εἴς τινας τούτων εἰσὶ γεγραμμέναι πολλαὶ παραλλαγαὶ αὐτοῦ· οὕτω π. χ. εἰς τὴν γαλλικὴν ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ὑπάρχει καὶ ἑτέρα Li romans de Dolopathos (τὸ μυθιστόρημα τοῦ Δολοπάθου) καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ἀγγλικὴν πλείονες.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου. Ὡς πᾶσαι αἱ ἀνατολικαὶ συλλογαὶ μύθων, ἡ Παντσατσάντρα, αἱ μυθολογίαι ψιττακοῦ, αἱ 1001 νύκτες (Χαλιμᾶ), αἱ 1001 ἡμέραι, καὶ ἡ παροῦσα συλλογὴ ἔχει ὡς κυρίαν βάσιν πρωτεύουσάν τινα διήγησιν, ἐν ᾗ παρεμβάλλονται τεχνηέντως αἱ λοιπαὶ διηγήσεις καὶ μῦθοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κῦρος, — κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παραλλαγήν, κατὰ δὲ τὰς εὐρωπαϊκὰς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Διοκλητιανός, ἢ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κασσιόδωρος (ἀνύπαρκτον πρόσωπον) ἢ ὁ τῆς Ῥώμης Πογκιανὸς (ἀνύπαρκτον ἐπίσης) — εἶχε μὲν ἑπτὰ γυναῖκας, ἦν ὅμως ἄπαις. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν θερμῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον δεήσεων, ἐγέννησεν ἐπὶ τέλους υἱόν, ὃν καὶ ἀνατρέφων βασιλικῶς ἐξεπαίδευσεν. Ἰδὼν ὅμως ὅτι ἐπὶ τρία ἔτη οὐδὲν ἐκ

Digitized by Google

τῶν μαθημάτων τῶν διδασκάλων του ἐκαρποῦτο, παρέδω αὐτὸν εἰς ἄνδρα σοφώτατον, τὸν φιλόσοφον Συντίπαν, ὅστις ὑπεσχέθη ἐντὸς ἓξ μηνῶν πάσης σοφίας νὰ ἐμπλήσῃ τὸν βασιλόπαιδα. Παραλαβὼν λοιπὸν αὐτὸν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, καὶ ἰδιόρρυθμον ὅλως παιδαγωγικὸν σύστημα ἐφαρμόζων, ἐζωγράφησεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς κατοικίας τοῦ βασιλόπαιδος ὅσα ἤθελε νὰ τὸν διδάξῃ, ἅτινα εἶτα ἀνέπτυσσεν αὐτῷ καὶ διὰ λόγου. Οὕτως ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἐδίδαξεν αὐτὸν τὰ πάντα· ὀφείλων δὲ κατὰ τὰ συμπεφωνημένα μετὰ μῆνας ἓξ καὶ ὥρας ἓξ νὰ παραδώσῃ τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἐποιήσατο τὴν νύκτα ἀστρολογικὴν ζήτησιν περὶ τῆς τύχης τοῦ παιδός. Σφόδρα ἐταράχθη μαθὼν ἐκ τῶν ἄστρων, ὅτι μέγας κίνδυνος ἠπείλει τὴν ζωὴν τοῦ βασιλόπαιδος, ἐὰν δὲν ἔμενεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας παρὰ τῷ φιλοσόφῳ. Ἐπειδὴ ὅμως τῷ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀθετήσῃ τὸν πρὸς τὸν βασιλέα λόγον αὐτοῦ, ὁ Συντίπας ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλόπαιδος ῥητὴν ὑπόσχεσιν οὐδὲ λέξιν νὰ ἐκστομίσῃ, πρὶν ἢ παρέλθωσιν ἑπτὰ ἡμέραι. Καὶ οὕτως ἀπέστειλε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ εἰς τἀνάκτορα, ἐν ᾧ αὐτὸς ἀπελθὼν ἐκρύβη εἰς ἀσφαλὲς μέρος.

Ἡ ἐπίμονος σιωπὴ τοῦ βασιλόπαιδος εἰς μεγίστην ἐνέβαλεν ἔκπληξιν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς αὐλικούς, ποικιλοτρόπως πειρωμένους νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτήν. Εἷς μάλιστα ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν ὅτι αἴτιος τῆς τοιαύτης σιωπῆς ἦν ὁ Συντίπας, δοὺς ἴσως εἰς τὸν παῖδα κατὰ λάθος ἢ ἐκ προθέσεως βότανόν τι, ἐξ οὗ ἐδεσμεύθη ἡ γλῶσσά του. Σφόδρα θλιβομένου ἐπὶ τούτοις τοῦ βασιλέως, μία τῶν γυναικῶν αὐτοῦ παραστᾶσα, τὸν ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ λάβῃ τὸν υἱὸν ἰδιαιτέρως, βεβαία οὖσα ὅτι ἤθελεν ἐκμυστηρευθῆ αὐτῇ τὸ αἴτιον τῆς σιωπῆς, διότι, εἶπε, καὶ πρὸ ταύτης τῆς αἰτίας «συνήθειαν εἶχεν ἀνακαλύπτων »ἐμοὶ πάντα ὅσα εἶχεν αὐτός, ἅπερ οὐδὲ τῇ αὐ»τοῦ μητρὶ ἐδήλου.» Παραλαβοῦσα ὅμως τῇ ἐπινεύσει τοῦ βασιλέως τὸν παῖδα εἰς τὸ ἴδιον οἴκημα, ἀντὶ παντὸς ἄλλου λόγου προτείνει αὐτῷ νὰ δολοφονήσωσι τὸν γέροντα πατέρα του, ὅπως ἐκεῖνος ἀντὶ τούτου βασιλεύσῃ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως νὰ τὴν λάβῃ ὡς γυναῖκα. Θορυβηθεὶς ὁ νέος ἐπὶ τῇ κακοηθείᾳ καὶ κακουργίᾳ τῆς γυναικός, ἀπειλεῖ αὐτὴν ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν ἑπτὰ θ' ἀποκαλύψῃ τὰ πάντα τῷ βασιλεῖ, ἐπιλαθόμενος οὕτω τῆς ἐντολῆς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του. Ὅπως προλάβῃ τὴν ἐνδεχομένην καταστροφὴν αὐτῆς, περίφοβος γενομένη ἡ μητρυιά, σπεύδει καὶ διαβάλλει διὰ βδελυρῶν συκοφαντιῶν τὸν νέον παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὅστις πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς, ἕνεκα πρὸ πάντων τῆς διαγωγῆς τοῦ υἱοῦ του, ἀντὶ ν' ἀπολογηθῇ ἐξακολουθοῦντος νὰ σιγᾷ, διατάσσει τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Ὑπῆρχον τότε τῷ βασιλεῖ σύμβουλοι φιλόσοφοι ἑπτά, οἵτινες ἀκούσαντες τὴν κατὰ τοῦ βασιλόπαιδος ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν, συναπεφάσισαν νὰ προσπαθήσωσι παντὶ σθένει, ὅπως πείσωσι τὸν βασιλέα νὰ τὴν ἀναιρέσῃ. Οὕτω δὲ πορεύεται καθ' ἑκάστην ἀνὰ εἷς παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ διηγεῖται μίαν ἢ δύο ἱστορίας περὶ τῶν πανουργιῶν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐν σπουδῇ ἐκφερομένων ἀποφάσεων· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ σύζυγος τοῦ βασιλέως, ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν θάνατον τοῦ βασιλόπαιδος πρὸ τῆς παρελεύσεως τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, διηγεῖται ἀνὰ μίαν ἱστορίαν περὶ δόλων καὶ ἀπιστιῶν τῶν ἀνδρῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἀκρόασιν ἑκάστου φιλοσόφου διατάσσει τὴν λύτρωσιν τοῦ υἱοῦ του, μετὰ δὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς ἱστορίας τῆς γυναικὸς μεταβάλλει γνώμην καὶ διατάσσει τὴν καταδίκην του. Οὕτω παρέρχονται αἱ ἑπτὰ ἡμέραι, ὅτε ὁ υἱός, λύων πλέον τὴν σιωπὴν καὶ καταδειχθείσης τῆς ἀθωότητός του, ἡ μὲν μοχθηρὰ γυνὴ καταδικάζεται εἰς ἀτιμωτικὴν ποινήν, οὗτος δὲ καταλαμβάνει τὸν βασιλικὸν θρόνον, ὃν τῷ παραχωρεῖ ὁ πατήρ του. Τὸ βιβλίον καταλήγει δι' ἐκθέσεως τοῦ τρόπου τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ βασιλόπαιδος, καὶ διά τινων ἱστοριῶν, ἃς οὗτος καὶ ὁ παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Συντίπας διηγοῦνται.

Αἱ ἱστορίαι, ἃς διηγοῦνται οἱ φιλόσοφοι καὶ ἡ γυνή, δὲν ἔχουσι βεβαίως πολλὴν σπουδαιότητα διὰ τὸ πειστικὸν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν, διότι τοῦτο σχεδὸν ὁλοτελῶς ἐλλείπει, ἀπορεῖ δ' ὁ ἀναγνώστης εὐλόγως πῶς μία ἢ δύο τοιαῦται ἱστορίαι ἀρκοῦσιν, ὅπως μεταβάλωσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως περὶ σωτηρίας ἢ καταδίκης τοῦ υἱοῦ του. Ἡ ἀξία ὅμως αὐτῶν ἔγκειται ἀλλαχοῦ· διότι ἅπασαι σχεδὸν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην σειρὰν τῶν μύθων καὶ παραμυθίων, ἅτινα ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς παρέλαβον ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, οὐ μόνον διὰ τοῦ βιβλίου τούτου, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ὁδῶν, πρὸ πάντων δὲ τῆς ἀπὸ στόματος διηγήσεως. Ἐπιφυλασσόμενοι ἀργότερον νὰ γράψωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῆς τοιαύτης μεταναστάσεως τῶν μύθων, παρατιθέμεθα ἐνταῦθα τινὰς τῶν ἱστοριῶν τούτων, πρὸς κατάδειξιν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ἀκολουθοῦμεν δὲ τὸ κείμενον τῆς ἀρχαίας μεταφράσεως τοῦ Ἀνδρεοπούλου, περιέργου ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν, διότι ἡ παρὰ τῷ λαῷ ἐν χρήσει εἰς κοινὴν γλῶσσαν παράφρασις οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἀξιοσημείωτον.

Ἰδοὺ ἡ πρώτη τῶν ἱστοριῶν τοῦ πέμπτου φιλοσόφου· ἦν γνωστοτάτη κατὰ τὸν μεσαίωνα, καὶ ἐπαναλαμβάνεται εἰς πολλὰ διηγήματα καὶ ποιήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης·—Ἦν τις στρατιώτης ἀνήρ, ὅστις σκύλον ἀνέθρεψε μικρόθεν, καὶ ὅσα ἐνέτειλε τὸ σκυλάκιον ἐποίει, ὡς λόγον ἔχον· ὅθεν καὶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης ἔφε-

Digitized by Google

ρεν ὁ στρατιώτης τὸν κύνα. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἡ τοῦ ἀνδρὸς σύζυγος πρὸς τοὺς ἑαυτῆς ἀπῆλθε γονεῖς, καὶ τὸ αὐτῆς νηπιάζον παιδίον ἀφῆκε τῷ πατρὶ αὐτοῦ, παραγγείλασα αὐτῷ περὶ τοῦ παιδίου, ὥστε βλέπειν καὶ προσέχειν αὐτῷ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ στρατιώτης καλεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ἅμα τῷ λόγῳ τὰ στρατιωτικὰ ἐνεδύσατο ἅρματα, καὶ τὴν σπάθην ἀράμενος, προσκαλεῖται τὸν σκύλον καὶ παραγγέλλει αὐτῷ φυλάσσειν τὸν οἶκον καὶ τὸ παιδίον, μηδένα ἐάσας εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον. Ὁ μὲν οὖν στρατιώτης, τὸν κύνα παραγγείλας, ἀπῆλθε πρὸς τὸ παλάτιον· τοῦ δὲ σκύλου τῷ παιδὶ παρακαθημένου καὶ τοῦ παιδὸς κοιμωμένου, ὁρᾷ ὁ κύων ὄφιν τινὰ παμμεγέθη ἐρχόμενον κατὰ τοῦ παιδὸς καὶ αὐτοῦ ἐκροφῆσαι τὸ αἷμα σπουδάζοντα. Καὶ παρευθὺς ὁ κύων ἐγερθεὶς πόλεμον πρὸς τὸν ὄφιν ἐποίησε καὶ καταδακὼν αὐτὸν, νεκρὸν αὐτὸν ἀπειργάσατο. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἦλθε καὶ ὁ στρατιώτης, καὶ ὁ κύων μετὰ χαρᾶς τούτῳ ἀπήντησεν. Ἰδὼν δὲ ὁ στρατιώτης τὸ στόμα τοῦ σκύλου ᾑμαγμένον, ἔδοξεν αὐτῷ ὡς ὁ κύων τὸ παιδίον ἔφαγε, καὶ κρούσας αὐτὸν τῷ ξίφει ἀπέκτεινεν. Εἶτα ἐντὸς τοῦ οἴκου γενόμενος, ὁρᾷ τὸν παῖδα κοιμώμενον ἀβλαβῆ, θεωρεῖ δὲ καὶ τὸν ὄφιν σκοτωμένον καὶ πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ παιδίου κείμενον· καὶ ἅμα ἔγνω ὡς ὁ κύων τὸν ὄφιν ἐφόνευσε, καὶ πικρῶς ὠλοφύρετο ὅτι χωρὶς ἀφορμῆς τὸ τοιοῦτον ἀπέκτεινε κυνάριον. Οὐδὲν δὲ ὁ κύων ἐκ τῆς τοῦ αὐθεντὸς αὐτοῦ μεταμελείας ὠφεληθῆναι ἠδυνήθη, οὐδὲ ὁ στρατιώτης ἠδυνήθη ἀπὸ τῆς λύπης καὶ τῆς μεταμελείας ἐγεῖραι τὸν κύνα.

Ἑτέρα ἱστορία τοῦ ἑβδόμου φιλοσόφου περὶ πανουργίας τῶν γυναικῶν, σωζομένη μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἔν τινι δημώδει παραμυθίῳ·—Ἦν τις ἀνὴρ ἔχων γυναῖκα τιμίαν καὶ φρόνιμον, ὅστις ἀεὶ περισύρων τὰς γυναῖκας ὅλας ἐτύγχανεν. Ἡ δὲ γυνὴ ἀντέλεγε τῷ ἀνδρί·—«Μὴ ὕβριζε πάσας, ἀλλὰ τὰς κακάς.» Ὁ δὲ ἀντέφησεν·—«Ὅλας.» Ἡ δὲ,—Μὴ οὕτω λέγε, φησὶν, ἐπεί τοι γε οὐκ ἔτυχες ἐμπλακῆναι ἐν μιᾷ τούτων.» Ὁ δὲ λέγει·—«Εἰ ἐτύγχανον ἐν μιᾷ τούτων κακῇ, ἔμελλον αὐτὴν ῥινοτομῆσαι.» Πλησίον γὰρ τῷ οἰκήματι αὐτοῦ φιλονεικοῦσαι ἐτύγχανον αἱ γειτόνισσαι, καὶ οὗτος καθ' ἑαυτὸν ὕβριζεν αὐτάς. Ἡ δὲ γυνὴ λέγει τῷ ἀνδρί·—«Σήμερον τί ποιεῖς;» Ὁ δὲ λέγει·—«Ἀπέρχομαι εἰς τὸ χωράφιον· καὶ σὺ ἀργὰ μαγείρευσόν τι, καὶ φέρε μοι ἔξω νὰ φάγω.» Ἡ δὲ ἀπελθοῦσα εὗρεν ὀψάρια κατὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἠγόρασε. Καὶ τὸ μὲν μαγείρευμα μετὰ τοῦ τσουκαλίου ἐκόμισε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς φαγεῖν. Αὕτη στρεφομένη πρὸς τὸ σπίτιον ῥίπτει κατὰ τὴν τοῦ ἀρότρου σκαφὴν ἓν γυλλάριον, ἀλλαχοῦ δὲ δύο, ἕως ὅτου ἔρριψεν ὅλα. Καὶ ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς διαβάσης, ἐρχόμενος μετὰ τῶν βοῶν ἀροτριῶν, εὑρίσκει τὰ ὀψάρια ἐρριμμένα, ποὺ μὲν δύο, ποὺ δὲ τρία, καὶ ἐσύναξεν αὐτά. Καὶ ἀργὰ σχολάσας ἄπεισιν εἰς τὴν οἰκίαν. Καὶ λέγει τῇ γυναικί —«Οὐκ ἐποίησάς τι, ὥστε φαγεῖν ἡμᾶς ὀψέ;» Ἡ δὲ,—«Μὴ ἔχουσά τι, εἶπεν, ἢ κρέας ἢ ὀψάρια ἢ ἄλλο τι, οὐκ ἐμαγείρευσα.» Καὶ ὃς φησί·—«Ἰδοὺ ὀψάρια, ἃ εὗρον ἐν τῷ χωραφίῳ, καὶ ἔψησον αὐτά.» Ἡ δὲ ἀκούσασα, τὰ μὲν ὀψάρια λαβοῦσα, ἔκρυψε· τράπεζαν δὲ θεῖσα, λέγει ὁ ἀνήρ·—«Τὰ ὀψάρια ποῦ;» Ἡ δὲ, —«Ποῖα ὀψάρια;» φησί. Ὁ δὲ λέγει·—«Μωρὴ, οὐκ ἔφερά σοι ἀρτίως ὀψάρια, ἃ εὗρον εἰς τὸ χωράφιν;» Ἡ δὲ ἅμα, τοῖς ὄνυξι σπαράξασα τὰς παρειὰς, ἐβόησεν·—«Ἀκούσατε, γείτονες.» Καὶ τῶν γειτόνων συναχθέντων, λέγει ἡ γυνή·—«Ἀκούσατε, ἄρχοντες· ὀψάρια γυλλάρια λέγει μοι ἐψῆσαι ἃ ἔφερεν ἀπὸ τὸ χωράφιον.» Καὶ οἱ ἄνθρωποι συναχθέντες λέγουσι τῷ ἀνθρώπῳ·—«Τί λέγεις; ἐν τῷ ἀγρῷ ὀψάρια εὑρίσκονται;» Ὁ δὲ λέγει·—«Αὐθέντες καὶ ἀδελφοί, ἐγὼ εὗρον αὐτὰ ἐκεῖσε· πῶς δὲ εὑρέθησαν οὐκ οἶδα.» Τότε τῆς γυναικὸς βοώσης, ὅτι,—«Δαιμόνιον ἔχει οὗτος», οἱ γείτονες ἐν ποσὶ καὶ χερσὶ πέδαις σιδηραῖς ἔβαλον καὶ ὅλην τὴν νύκτα ὁ δείλαιος ἔλεγε·—«Καὶ οὐχ εὗρον τὰ γυλλάρια καὶ κομίσας δέδωκα τῇ κυνὶ ταύτῃ, εἰπὼν, Ἔψησον αὐτά; κατὰ τί δὲ ἐπιδέρωσάν με;» Τῆς δὲ πάλιν βοώσης καὶ ἡμέρας ἐπιγενομένης, παραγίνονται οἱ γείτονες ἐρωτῶντες· «Τί γέγονας;» Ὁ δὲ καὶ αὖθις τὴν ἀλήθειαν ὁ ἄτυχος ἔλεγεν. Τῆς δὲ γυναικὸς βοώσης ὅτι,—«Δαιμόνιον ἔχει», οἱ ἄνθρωποι ῥᾳδίως ἐπίστευον τὴν γυναῖκα, καὶ ἔλεγον·—«Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος ἔπαθέ τι.» Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν λέγει ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί·—«Πεινᾷς, ἵνα σοι δώσω τι φαγεῖν;» Ὁ δὲ λέγει·—«Ναί· καὶ τί ἔχεις δοῦναί μοι φαγεῖν;» Ἡ δέ·—«Ὀψάρια τηγάνου.» Ὁ δέ·—«Καλῶς εἶπας, ὦ γύναι· ἅ σοι ἐκόμισα ὀψάρια ἀπὸ τὸ χωράφιν, ταῦτα εἰσί;» Καὶ ἅμα ἡ γυνή·—«Ἄρχοντες χριστιανοί, ἀκόμη τὸ δαιμόνιον κατέχει τοῦτον, καὶ πάλιν ὀψάρια λέγει·» Τοῦ δὲ εἰπόντος,—«Οὐκ ἔτι τὸν λόγον εἴπω τοῦτον», ἡ γυνὴ δέδωκεν αὐτῷ, (καὶ ἔφαγεν ἀπὸ τῶν ὀψαρίων) μὴ εἰπόντι λόγον περὶ τούτου. Ὕστερον δὲ λέγει τῇ γυναικί,—«Λῦσον με.» Ἡ δὲ λέγει·—«Μὴ ὀψαρίων μέμνησαι;» Ὁ δὲ λέγει· «Οὐκ οἶδα τί λέγεις.» Τότε ἔλυσεν αὐτὸν, καὶ λέγει·—«Ὦ ἄνερ, ὅσα εἶπας καλῶς εἶπας· ἀλλὰ, διότι ὕβριζες οὐχὶ τὰς κακὰς γυναῖκας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς καλὰς, κἀγώ σοι εἶπον, Σιώπα, σὺ δὲ εἶπας, Ἂν εἶχον ἐγὼ τοιαύτην πονηρὰν γυναῖκα, ἔμελλον αὐτὴν ἀνελεῖν, διὰ τοῦτό σοι ἐποίησα ὅσα εἶδες· καὶ μηκέτι καυχᾶσαι περιγενέσθαι τῶν γυναικῶν.»

Ἀναγνωρισθείσης τῆς ἀθωότητος τοῦ βασιλόπαιδος, οἱ φιλόσοφοι συζητοῦσι πρὸς ἀλλή-

Digitized by Google

λους περὶ τοῦ τίς ἔδει νὰ θεωρηθῇ αἴτιος τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἂν πράγματι ἐθανατοῦτο. Ἕκαστος προτείνει διάφορον γνώμην, ἣν οἱ ἄλλοι ἀναιροῦσι, προσκληθεὶς δὲ καὶ ὁ βασιλόπαις νὰ εἴπῃ τὴν ἑαυτοῦ, διηγεῖται τὸν ἑξῆς μῦθον·— Ἄνθρωπός τις, τράπεζαν πολυτελῆ οἰκονομήσας, πολλοὺς διὰ φιλίαν φαγεῖν προσεκαλέσατο. Εἶτα, τῶν κεκλημένων καθεσθέντων καὶ ἐσθιόντων, ᾠκονόμησεν αὐτοῖς πιεῖν γάλα. Καὶ πέμψας τὴν δούλην εἰς τὸν φόρον τοῦ ἀγοράσαι γάλα τοῖς κεκλημένοις, ἀνέμενεν αὐτήν. Αὕτη δὲ ἀγοράσασα τὸ γάλα, καὶ ἐπιθήσασα τὸ γάλα ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς κεφαλήν, ὡς ἔθος τισὶ γυναιξὶ ποιεῖν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δεσπότου αὐτῆς ἐπανήρχετο. Ταύτης δὲ ἐρχομένης, ἄνωθεν λοῦπος καταβὰς ὄφιν τινὰ ἥρπασε, κρατῶν αὐτὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ ὄνυξι. Πετόμενος δὲ ἴσα κατέπτη τοῦ τσουκαλίου· καὶ ὁ ὄφις, σφιγγόμενος σφόδρα ὑπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ λούπου, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξήμεσε τὸ φάρμακον· κἀκεῖνο χυθὲν κατέβη ἴσα εἰς τὸ στόμα τοῦ τσουκαλίου. Καὶ οὕτω γενομένου, οὐδόλως ἐνόησε τοῦτο ἡ δούλη φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸ τσουκάλιον. Εἰσελθοῦσα δὲ εἰς τὸν οἶκον καὶ τὸ γάλα κομίσασα τοῖς ἐσθίουσιν, ἅπαντες ἔπιον ἐξ αὐτοῦ καὶ εὐθέως ἀπέθανον.—Ἐρωτᾷ δὲ τοὺς φιλοσόφους τίς τούτου τοῦ θανάτου γέγονεν αἴτιος· οἱ φιλόσοφοι διαφωνοῦσι καὶ πάλιν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἄλλος τὸν οἰκοδεσπότην, ἄλλος τὴν δούλην, ἄλλος τὸν ὄφιν καὶ ἄλλος τὸν λοῦπον λέγουσιν αἰτίους· τὸν θαυμασμὸν ὅμως πάντων ἐφελκύει ὁ βασιλόπαις, αἰτίαν τοῦ θανάτου τούτου καὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων εἰπὼν τὴν εἱμαρμένην. Ἔτι δὲ μᾶλλον καταθέλγεται καὶ ἐνθουσιᾷ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τοῦ υἱοῦ του, ἀκούσας παρ' αὐτοῦ τρεῖς περιέργους διηγήσεις, ἐξ ὧν παρατιθέμεθα τὴν τελευταίαν·

Ἄνθρωπός τις ἦν, ὃς εἶχε συνήθειαν πραγματεύεσθαι ξύλα μυριστικά· ὃς καὶ ἤκουσε παρὰ ἀνθρώπων ὅτι τὰ μυριστικὰ ξύλα εἰς τόδε τὸ κάστρον ἀκριβῶς εὑρίσκονται.[1] Καὶ εὐθὺς ὁ ἔμπορος, ἅπερ εἶχεν ἀρωματικὰ ξύλα ἀγορασμένα λαβών, ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ὡς δὲ ἐπεσώθη ἐκεῖ, κατεσκήνωσεν ἔξω τῆς πόλεως ἐκείνης, ἵνα μάθῃ πῶς ἡ τιμὴ τῶν ξύλων ἐκείνων ἐν τῇ πόλει ἐστί. Διὰ μέσου δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἰδοῦσα αὐτὸν μία δούλη τινὸς τῶν ἀρχόντων τῶν ἐγχωρίων ἠρώτησεν αὐτόν·—«Σὺ τίς εἶ; καὶ τί τὰ ἐπιφερόμενα πράγματα;» Ὁ δὲ ἔφη·—«Ἔμπορος εἰμί, καὶ ταῦτα τὰ ξύλα μυριστικά.» Ἡ δὲ δούλη ἐκείνη τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ ὅσα λελάληκεν αὐτῇ ὁ ἔμπορος ἐφανέρωσεν. Ὁ δὲ κύριος τῆς δούλης, πολύξευρος ὤν, εὐθέως συνῆξεν ὅσα ἀρωματικὰ εἶχε ξύλα καὶ εἰς τὸ πῦρ ἔβαλε· καὶ ἀνάψαντος τοῦ πυρός, πολλὴ εὐθὺς ἐξῆλθεν εὐωδία ἐκεῖθεν. Ὁ ἔμπορος κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι πυρκαϊὰ πυρπολεῖ τὰ ἐμπορεύματά του, κατόπιν ὅμως διὰ τοῦ μέσου τούτου πείθεται παρὰ τοῦ πανούργου κατοίκου τῆς πόλεως ἐκείνης, ὅτι τὰ μυριστικὰ ξύλα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐκεῖ ἀξίαν καὶ κατ' οὐδὲν ἀνώτερα τῶν κοινῶν θεωροῦνται, καὶ παραδέχεται τὴν πρότασιν ἐκείνου, ἐξ οἴκτου δῆθεν δεχομένου ν' ἀγοράσῃ ὅλα τὰ φορτία του, ἀντὶ ἑνὸς πινακίου, πλήρους οἱωνδήποτε ἀντικειμένων, ἅτινα ὁ ἔμπορος θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ. Μετὰ τὴν ἀγοραπωλησίαν ταύτην, ὁ ἔμπορος περιπατῶν ἐν τῇ πόλει, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν γραΐδος τινὸς μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ τοῦ κατακλιθῆναι ἐκεῖ, καὶ ἐπηρώτα τὴν γραῖαν ὁ ἔμπορος λέγων·—«Πῶς ἄρα, ὦ γύναι, τὰ ἀρωματικὰ ξύλα ὧδε πωλοῦνται;» Ἡ δὲ ἔφη·—«Ἰσόσταθμα τῷ χρυσῷ ταῦτα πωλοῦνται. Πλὴν λέγω σοι, ἔμπορε· πρόσεχε καλῶς ἀπὸ τῶν πολιτῶν τῆσδε τῆς πόλεως· πανοῦργοι γὰρ καὶ δόλιοι εἰσὶν ἅπαντες καὶ ποικίλοι ταῖς πράξεσι, καὶ οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν ἐνταῦθα ἐλθόντα ξένον μὴ παρὰ τούτων φθοράν, εἰ δυνατόν, τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ὑπομεῖναι.» Ταῦτα εἰπούσης τῆς γραΐδος ἐκείνης, ἐξῆλθε τῆς οἰκίας αὐτῆς ὁ ἔμπορος θεάσασθαι τὰ ἐν τῇ πόλει, καὶ ὁρᾷ τρεῖς ἄνδρας ὁμοῦ ἐπὶ τὸ ἔργον καθεζομένους, καὶ ἱστάμενος συχνῶς ἐνατενίζων ἔβλεπε τούτοις. Τότε εἷς ἐξ αὐτῶν προσκαλεῖ τὸν ἔμπορον νὰ διαλεχθῶσι πρὸς ἀλλήλους ἀμφότεροι· «καὶ ὅστις ἀφ' ἡμῶν νικήσει ἐπὶ τῇ τῶν λόγων στροφῇ καὶ πιθανότητι ἐπιταξάτω τῷ νενικημένῳ ὅ τι καὶ βούλεται ποιῆσαι ὁ νενικηκώς.» Ὁ ἔμπορος ἐν τῇ ἁπλότητι αὐτοῦ δέχεται, νικήσας δ' ὁ μῖμος ἐκεῖνος ἐπιτάττει αὐτῷ, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, νὰ πίῃ πάντα τὰ τῆς θαλάσσης ὕδατα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἔμπορος ἵστατο ἐνεὸς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προτάσει, πλησιάσας αὐτὸν ὁ ὁ ἕτερος μῖμος, ὅστις ἦν μονόφθαλμος καὶ γλαυκὸν εἶχε τὸν ἕνα αὐτοῦ ὀφθαλμὸν (γλαυκόφθαλμος δὲ ἦν καὶ ὁ ἔμπορος), τὸν κατηγορεῖ ὅτι τῷ ἔκλεψε τὸν ἐλλείποντα ὀφθαλμόν του καὶ ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ἀποδώσῃ αὐτῷ. Τοῦ ἐμπόρου ὡς εἰκὸς ἀρνουμένου, ἐπέμενεν ὁ μῖμος, καὶ ἐζήτει νὰ τὸν σύρῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ὅτε παραστᾶσα ἡ τὸν ἔμπορον φιλοξενοῦσα γραῖα, κατώρθωσεν ἐγγυηθεῖσα αὐτὴ νὰ πείσῃ τὸν μῖμον νὰ τὸν ἀφίσῃ ἐλεύθερον μέχρι τῆς αὔριον. Λαβοῦσα δ' αὐτὸν κατὰ μόνας τὸν ἐπέπληξε διότι ἠθέτησε τὴν παραγγελίαν της καὶ δὲν ἀπέφυγε τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας· τῷ εἶπε δέ, ὅτι οἱ οὕτω προσενεχθέντες πρὸς αὐτὸν ἦσαν μῖμοι πονηροί, οὓς ὅμως ὑπάρχει

1. Ἤτοι, ἦσαν εἰς ὑπερτίμησιν, ἦταν ἀκριβὰ εἰς τὴν δεῖνα πόλιν. Ὡς βεβαίως παρετήρησεν ὁ ἀναγνώστης, ὁ Ἀνδρεόπουλος δὲν γράφει γνησίαν τὴν δημώδη διάλεκτον τῆς ἐποχῆς του, οἵα π.χ. παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ ἀπαντᾷ, ἀλλ' ἑπόμενος τῇ κακοζήλῳ συνηθείᾳ τῶν Βυζαντινῶν λογίων, προσπαθεῖ πάντοτε νὰ ἐξελληνίζῃ τὰς δημώδεις ἐκφράσεις.

Digitized by Google

τρόπος ν' ἀποφύγῃ καὶ νὰ διαψεύσῃ τὰς προσδοκίας των· διότι εἶναι γέρων τις μῖμος, πάντων πονηρότατος καὶ καθηγητὴς καὶ διδάσκαλος πάντων, πρὸς ὃν προσερχόμενοι καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἀφηγοῦνται ὅσα διέπραξαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ὑποβάλλοντες ταῦτα ὑπὸ τὴν κρίσιν αὐτοῦ. Συνεβούλευσε λοιπὸν τὸν ἔμπορον ἡ γραῖα, ἵνα μεταμφιεσθεὶς ὡς μῖμος, εἰσχωρήσῃ καὶ οὗτος κρυφίως μετὰ τῶν ἄλλων παρὰ τῷ γηραιῷ μίμῳ, καὶ ἀκούσῃ οὕτω τὰς ἐπικρίσεις αὐτοῦ περὶ τῶν πονηριῶν, ὧν ἐγένετο θῦμα. Τοῦτο ποιεῖ ὁ ἔμπορος. Πρῶτος παρουσιάζεται ὁ ἀπατήσας αὐτὸν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν μυριστικῶν ξύλων· ἀφ' οὗ ἐξέθηκε τῷ γέροντι τὰ κατὰ τὴν συμφωνίαν, οὗτος τὸν ἐρωτᾷ·—«Τί συνεφωνήσατε νὰ περιέχῃ τὸ πινάκιον· ἆρά γε χρυσὸν ἢ ἄργυρον;» Ὁ δὲ μῖμος,—«Οὐχί, φησί, κύριέ μου· ἀλλὰ εἴδη ἀνώνυμα, ἅπερ ἐκεῖνος ἐθελήσει ζητῆσαι πίνακα πεπληρωμένον.» Ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ διδάσκαλος·—«Μεγάλως ἔσφαλες τὸν ἑαυτόν σου· ἔστω γὰρ τυχόν· ἐὰν δόξῃ τῷ ἐμπόρῳ ζητῆσαι ἀπὸ σοῦ ψύλλας ὅσας ἂν ὁ πίναξ χωρῇ, εἶτα τὸ μὲν ἥμισυ πλῆθος τῶν ψύλλων ἔστω θῆλυ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἄρσεν, καὶ μὴ μόνον ξανθοὺς εἶναι τοὺς ψύλλους καὶ ὑπομαύρους, ἀλλὰ καὶ γλαυκοειδεῖς, ἆρα δύνασαι τοιαύτην δόσιν δοῦναι αὐτῷ; πῶς γενήσεταί σοι ἐλευθερωθῆναι τῆς ὀχλήσεως αὐτοῦ;» Ἀλλ' ὁ μῖμος ἐδικαιολογήθη εἰπὼν ὅτι τόσον πνεῦμα δὲν εἶχεν ὁ ἔμπορος· εἰς τὸν δεύτερον, τὸν ἐπιβαλόντα τῷ ἐμπόρῳ νὰ πίῃ πάντα τὰ τῆς θαλάσσης ὕδατα, ὁ γέρων μῖμος παρετήρησεν·—«Οὐδὲ σὺ καλῶς ἐποίησας· ἔσται γὰρ ἴσως ἐκεῖνον εἰπεῖν πρὸς σέ· ἀπελθὼν πρότερον κράτησον τοὺς ἐν θαλάσσῃ ῥέοντας ποταμοὺς καὶ τὰς πηγάς, εἶτα ἐγὼ τὰ τῆς θαλάσσης ἐκροφήσω ὕδατα, ἅπερ καὶ μόνα ὑπεσχέθην σοι πεπωκέναι. Εἰ οὖν ταῦτα ὁ ἔμπορος ἀντιλέξει σοι, δύναμίς ἐστι σοι τοῦ εὐκόλως ἐμποδίσαι τοὺς ἐν τῇ θαλάττῃ εἰσρέοντας ποταμοὺς καὶ πηγάς;» Ἀλλὰ καὶ ὁ μῖμος οὗτος ἀντέταξε πρὸς δικαιολόγησιν τὴν ὀλίγην νοημοσύνην τοῦ ἐμπόρου. Πρὸς τὸν μονόφθαλμον τέλος ὁ καθηγητὴς εἶπεν·—«Οὐδὲ σύ τι κατώρθωσας· ἐὰν γὰρ φανῇ τῷ ἐμπόρῳ εἰπεῖν σοι, ὅτι, Τοῦτο πρῶτον σημεῖον ἐστὶ τῆς προτάσεώς σου, ἵνα καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ὃν ἔχεις ἐκβάλλῃς κἀγὼ τὸν ἕνα μου ὀφθαλμόν, καὶ ἐν ζυγίῳ σταθμίσωμεν, καὶ οὕτως ἡ ἀλήθεια εὑρεθήσεται· εἰ μὲν ἴσος εὑρεθῇ ὁ ἐμὸς ὀφθαλμὸς τῷ σῷ, ἔχε αὐτόν, εἰ δὲ κατά τι ἄνισος, ἢ βαρὺς ἢ ἐλαφρός, τότε ὡς ψευδῆ μου κατηγορήσας καὶ τὸν ἐμὸν ὀφθαλμὸν ἐκβαλών, εὐθύνας καὶ τιμωρίαν καὶ ζημίαν ζητῶ. Τί ποιήσεις τότε, ἐὰν οὕτως ὁ ἔμπορος ἀπολογηθήσεται; Καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι εἰ τοῦτο ἐπὶ σοὶ γένηται, σὺ μὲν τελείως ἔσῃ τυφλὸς καὶ πάντῃ ἀόμματος, ἐκεῖνος δὲ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἔχων, πάλιν τὸ φῶς βλέπων ἔσται.»—Οὕτως ὁ ἔμπορος τὰς τοῦ διδασκάλου τῶν μίμων ἀντιρρήσεις ἐπαναλαβὼν ἑνὶ ἑκάστῳ τὴν ἐπαύριον, καὶ ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ ἐκτελέσωσι τὰ συμπεφωνημένα, ἔλαβε καὶ τῶν φορτίων του ἀνωτέραν τιμὴν καὶ ἀποζημιώσεις μεγάλας παρὰ τῶν λοιπῶν δύο· καὶ τότε ἀφῆκεν αὐτούς.

Ἡ θέσις, ἣν ὁ μῦθος κατέχει ἐν τῇ προκειμένῃ βίβλῳ, κατάδηλον ποιεῖ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀρχαιότητα. Παραινέσεις, διδασκαλίαι, ἀπολογίαι, τὰ πάντα ἐν τῷ μύθῳ συγκεντροῦνται, καὶ ἐκδηλοῦνται διὰ μύθων. Ὁ μῦθος ἀναπληροῖ ὅλα σχεδὸν τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Ἀργότερον, ἀλλὰ πολλῷ ἀργότερον, ἐπὶ τῶν Ἀράβων μυθολόγων καὶ τῶν Φράγκων τρουβαδούρων, ὁ χαρακτὴρ τοῦ μύθου μεταβάλλεται, καὶ μόνον σκοπὸν ἔχει τὴν τέρψιν τῆς φαντασίας. Τοῦτο νομίζομεν εἶναι τὸ κυριώτατον διακριτικὸν σημεῖον τὸ χωρίζον τὴν Χιτοπαδάσαν ἢ Παντσατσάντραν καὶ τὸν Συντίπαν ἀπὸ τῶν Χιλίων καὶ μιᾶς νυκτῶν (Χαλιμᾶς) καὶ τῶν Lais καὶ Fabliaux τοῦ μεσαίωνος.

ΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΑΙ ΕΝ ΤΩι ΡΩΣΣΙΚΩι ΣΤΡΑΤΩι ΕΝ ΕΤΕΣΙ 1828 ΚΑΙ 1829

Ὁ ὑφιστάμενος ἤδη πόλεμος εἶναι ἡ ἐπανάληψις ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἐν ἔτεσι 1828 καὶ 1829. Ὁ κατὰ τὸ 1853 ἐκραγεὶς πόλεμος ἀλλοῖον εἶχε χαρακτῆρα ἕνεκα τῆς παρεμβάσεως τῶν δυτικῶν δυνάμεων, αἵτινες συνεκέντρωσαν τὴν κυριωτέραν ἐνέργειαν αὐτῶν κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως. Τὰ ἐκ τῶν δύο τελευταίων τῆς Ῥωσσίας πολέμων διδάγματα, εἰς ἃ προσθετέα τὰ πορίσματα τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, δὲν ὑπῆρξαν στεῖρα διὰ τὴν Ῥωσσίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἰδίως δὲ ὑπὸ τὴν τῆς ἐπιμελείας περὶ τὴν συντήρησιν αὐτοῦ, μεγάλως ἐβελτιώθη ἀπὸ τοῦ 1856. Ἤδη δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἐπιτύχει βελτιώσεις οὐσιώδεις σχετικῶς πρὸς τὴν κατάστασιν ἐν ᾗ διετέλει τῷ 1828. Ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἐθεωρήθη ἀείποτε εἷς τῶν σπουδαιοτέρων στρατῶν τῆς Εὐρώπης διὰ τὰς παραδειγματικὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του, τὴν ἀνδρίαν, τὴν καρτερίαν, τὴν πειθαρχίαν. Ἐξ ὅλων τῶν στρατῶν τῆς Εὐρώπης ὁ στρατὸς οὗτος εἶναι ὁ κάλλιον ἀντιταχθεὶς πρὸς τὰς ἀκατανικήτους λεγεῶνας τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος. Ἤθελε δὲ ἐπιτύχει ἀποτελέσματα μείζονα ἐν ταῖς ἐκστρατείαις ἐὰν καλήτερον ἐδιοικεῖτο, καὶ ἐὰν ἐτύγχανε πρὸ πάντων νοημονεστέρας καὶ τιμιωτέρας φροντίδος ἐκ μέρους

Digitized by Google

τῶν ἐπιμελητῶν αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἐλλείψεις τῆς ἐπιμελητικῆς διοικήσεως ὀφείλει ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς τὰς πλείστας ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν του, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰς καταστροφὰς ἃς ἔπαθε τῷ 1828, ὅτε νικηφόρος ὢν καὶ τροπαιοῦχος κατεστράφη σχεδὸν ὁλόκληρος ὑπὸ τῶν ἀσθενειῶν, τοιουτοτρόπως ὥστε παρ' ὀλίγον οἱ κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον θρίαμβοι τῆς Ῥωσσίας νὰ μετατραπῶσιν εἰς τὴν μεγίστην καὶ τελειοτέραν ἧτταν ἣν ποτε ἡ Δύναμις αὐτὴ ἔπαθεν.

Ἀξία ἰδιαιτέρας μελέτης εἶναι ἡ ἐν λόγῳ περίστασις, καθόσον αὐτὴ διδάσκει πόσον ἡ προβλέπουσα τὰς ποικίλας ἀνάγκας ἑνὸς στρατοῦ πρόνοια εἶναι οὐσιώδης, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἀνωτέρα καὶ αὐτῶν τῶν σπουδαιοτέρων στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ γνώσεων, καὶ πόσον αἱ πολιτικαί, αἱ διπλωματικαὶ καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιστῆμαι εἰσὶν ἀτελεῖς εἰς τὰς ἐνεργείας των καὶ ἀβέβαιοι περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ἐνόσῳ αὗται παραμελοῦσι τὴν μετριόφρονα βοήθειαν τῶν ἐπιστημῶν τῶν διδασκουσῶν τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς πολίτου καὶ ὡς στρατιώτου.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῷ 1828 ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ οἱ ῥῶσσοι ἐπέτυχον ἐν γένει στρατιωτικῶς, διότι μολονότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι τὰ λίαν ὀχυρὰ καὶ καλῶς ἀμυνόμενα τουρκικὰ φρούρια τῆς Σιλιστρίας καὶ τῆς Σούμλας, οὐχ ἧττον ἐξεδίωξαν τοὺς τούρκους ἐξ ὅλων τῶν ὀχυρῶν θέσεων ἃς κατεῖχον ἐν Βλαχίᾳ, ἐκυρίευσαν τὰ πλεῖστα ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως φρούρια καὶ τὴν ὀχυρὰν Βάρναν, ἣν ὑπερασπίζετο μεθ' ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν ὁ κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀνδρεῖος φρούραρχος τῶν Πατρῶν Ὑουσοὺφ Πασᾶς. Καὶ ὅμως ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἐκστρατείαν οἱ νικηταὶ ἀπώλεσαν ἴσως πλείονας ἄνδρας ἢ οἱ ἡττηθέντες, οἵτινες ἄλλως ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ πολεμοῦντες εὐκολώτερον ἠδύναντο ν' ἀναπληρῶσι τὰς ζημίας των, ὡς ἐκ τούτου δὲ οἱ ῥῶσσοι οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν νικῶν των, ἀλλὰ μάλιστα ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας ἣν ἐπανέλαβον ἐπιτυχῶς κατὰ τὴν προσεχῆ ἐκστρατείαν, καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὁλόκληρον τὴν Βουλγαρίαν ἐκτὸς τῆς Βάρνας. Τὸ ῥωσσικὸν ἱππικὸν εἶχε σχεδὸν ὁλόκληρον καταστραφῆ. Αἱ ἀπώλειαι ἃς οἱ ῥῶσσοι ὑπέστησαν ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ καμάτου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν ἐπιδημιῶν ἦσαν φοβεραί. Οἱ ῥῶσσοι ἔφερον ἐνδυμασίαν ἀκατάλληλον, ἐκόμιζον ἐπ' αὐτῶν τὸ βαρὺ φορτίον ὅλης τῆς ἀποσκευῆς των, ἦσαν ἀσυνείθιστοι εἰς τὴν αἰφνιδίαν μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας μεταβαινούσης ἀπὸ τοῦ σφοδροῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας εἰς τὸ ὑγρὸν ψῦχος τῆς νυκτός, οὔτε ἐτρέφοντο δὲ οὔτε διαιτῶντο καταλλήλως ὅπως ἀνθίστανται κάλλιον εἰς τὰς ἐπιβλαβεῖς ταύτας ἐπιρροάς, πολλάκις μάλιστα καὶ ἐστεροῦντο τροφῆς καθαρᾶς καὶ ὕδατος ποσίμου. Ἕνεκα τῶν περιστάσεων τούτων οἱ ῥῶσσοι στρατιῶται εὐκόλως ἐγίνοντο βορὰ τῆς δυσεντερίας, τῶν πυρετῶν, τοῦ τύφου καὶ τῆς πανώλους, ἥτις ἐξεῤῥάγη τὸ πρῶτον εἰς πολλὰ τῆς Βλαχίας μέρη καὶ εἰς Χίρσοβαν, ἐθέρισε φοβερῶς τὴν φρουρὰν τῆς Βάρνης, καὶ ταχέως ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλου τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, αἱ γαστρικαὶ νόσοι, οἱ διαλείποντες, κακοήθεις καὶ μολυσματικοὶ πυρετοὶ καὶ ἡ στομακάκη (scorbut) ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ ῥωσσικῷ στρατῷ, εἰς βαθμὸν τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ἄλλο εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τακτικῶν στρατῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς μαΐου τοῦ 1828 μέχρι τοῦ μηνὸς φεβρουαρίου τοῦ 1829, ἤτοι ἐν διαστήματι ἐννέα μηνῶν, ἐνεγράφησαν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν νοσοκομείων τοῦ κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ῥωσσικοῦ στρατοῦ διακόσιαι δέκα χιλιάδες ἀσθενεῖς, ὥστε κατὰ μέσον ὅρον ἕκαστος ἐκ τῶν ἀποτελούντων μέρος τοῦ στρατοῦ ἐκείνου ῥώσσων περιῆλθε δὶς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἰατροῦ. Κατὰ τὸν μῆνα φεβρουάριον, ἡ θνησιμότης ἐν τοῖς ἐν λόγῳ στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις ἔφθασεν εἰς εἰκοσιοκτὼ ἕως εἰκοσιεννέα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ἐν συνόλῳ ὑπελογίσθη, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μαχίμου ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἐχάθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, κατὰ συνέπειαν τοῦ καμάτου καὶ τῶν ἀσθενειῶν, τὰ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον κόμητα Πασκέβιτζ Ἐριβάνσκη συντάγματα ἐμειώθησαν τὰ πλεῖστα κατὰ τὸ ἥμισυ καί τινα κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Ὁμολογουμένως ὅμως ὁ Πασκέβιτζ, ὅστις κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ἀνεδείχθη ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις μέγας στρατηγός, εἶχε τοὐλάχιστον λάβει ὅλα τὰ ἐπ' αὐτῷ δυνατὰ μέτρα ὅπως διατηρήσῃ τὴν ὑγείαν τοῦ ὀλιγαρίθμου στρατοῦ του μεθ' οὗ διεπράξατο ἀληθῶς θαυμαστὰ κατορθώματα.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν τῷ 1829 γενομένην δευτέραν ἐκστρατείαν ὁ ὑπὸ τὸν κόμητα Diebitsch ῥωσσικὸς στρατὸς νικηφόρος διέβη τὸν Αἷμον, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν, ἠπείλησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνέπνευσε δὲ τοιοῦτον εἰς τὸν Σουλτάνον Μαχμούτην καὶ εἰς τοὺς τούρκους τρόμον, ὥστε ἐπέβαλε σχεδὸν οἵους ἠθέλησεν ὅρους, ἐν οἷς καὶ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀδυσωπήτως ἠρνεῖτο ἡ Πύλη εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Καὶ ὅμως ἐὰν οἱ τοῦρκοι ἐγίνωσκον τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τοῦ θριαμβεύοντος ἐχθροῦ των καὶ ἐπέμενον ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας ἔτι ἀνθιστάμενοι, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Diebitsch ὑπεχρεοῦτο εἰς ὑποχώρησιν, ἥτις πιθανῶς ἤθελε

Digitized by Google

συνεπιφέρει τὴν παντελῆ καταστροφήν του. Ὅλα τὰ μέρη τοῦ στρατοῦ του κατεδίδρωσκον οὕτως εἰπεῖν αἱ ἀσθένειαι. Καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν διὰ τοῦ Αἵμου πορείαν αὐτῶν, τὰ ῥωσσικὰ στρατεύματα ἐγένοντο βορὰ τῆς στομακάκης καὶ τῆς δυσεντερίας. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον τὰ στρατεύματα κατήρχοντο ἀπὸ τῶν ὀρέων πρὸς τὰς πεδιάδας ὁδεύοντα πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, αἱ ἀσθένειαι ἐπετείνοντο προσβάλλουσαι ἀδιακρίτως στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς. Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἐξ ὅλου τοῦ στρατοῦ του ὁ Diebitsch δὲν εἶχε πλέον ἢ εἰκοσακισχιλίους ἄνδρας. Αἱ ἀσθένειαι ἐπετάθησαν ἔτι μᾶλλον ἐν Ἀδριανουπόλει, ἕνεκα τῆς συνήθους τότε ἐν τοῖς ῥωσσικοῖς στρατοῖς ἄκρας ἀκαθαρσίας ἐν τοῖς στρατοπέδοις. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τῶν καυστικῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἤδη κατὰ μῆνα σεπτέμβριον ψυχρῶν νυκτῶν, ἡ αἰφνιδία μετάβασις ἀπὸ βίου λίαν κοπιαστικοῦ εἰς πλήρη ἀπραξίαν, οἱ ὑετοί, ἡ κακὴ τροφή, ὁμολογητέον δὲ καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἀμέλεια τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν, ὅλα τὰ αἴτια ταῦτα ἡνωμένα τοσοῦτον ἐπέτεινον τὰς κακουχίας τῶν στρατιωτῶν, ὥστε χιλιάδες ἐξ αὐτῶν πάσχοντες ἐκ δυσεντερίας ἐκομίζοντο εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἔνθα οἱ πλεῖστοι ἀπέθνησκον ἐλλείψει ἰατρικῶν. Ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν ὑπελογίζοντο οἱ εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἀσθενεῖς εἰς χιλίους ἑξακοσίους, περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ σεπτεμβρίου ἀνῆλθον εἰς τέσσαρας χιλιάδας ἑξακοσίους. Συγχρόνως ἐξερράγη αὖθις αἰφνιδίως ἡ πανώλης εἰς ὅλας τὰς ὄπισθεν τοῦ στρατοῦ ῥωσσικὰς φρουρὰς ἕως πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἰδίᾳ δὲ καταστρεπτικὴ ἀνεδείχθη ἡ νόσος αὕτη ἐν Βάρνῃ καὶ ἐν Βραΐλᾳ. Κατ' ἀρχὰς ἐσταμάτησεν ἡ πανώλης πρὸ τοῦ Αἵμου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διέβη καὶ αὐτὸν καὶ ἔφθασεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἐποίησεν ἱκανὴν θραῦσιν μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκστρατείαν τὰ νοσοκομεῖα τοῦ κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἐδέχθησαν ἐν διαστήματι πέντε μηνῶν ἀπὸ μαρτίου μέχρις ἰουλίου ὀγδοήκοντα καὶ μίαν χιλιάδας καὶ διακοσίους δεκατέσσαρας ἀσθενεῖς, ἐξ ὧν πλέον τοῦ τρίτου ἀπεβίωσαν. Κατὰ τοὺς ἑπομένους μῆνας, ἡ θνησιμότης ἀνῆλθε μέχρι τῶν δύο πέμπτων καὶ μέχρι τοῦ ἡμίσεος. Δὲν περιλαμβάνονται δὲ εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀριθμὸν τῶν ἐν τοῖς νοσοκομείοις εἰσελθόντων οἱ νοσηλευθέντες ἐν τοῖς μεταβατικοῖς νοσοκομείοις. Ἐν συνόλῳ ὑπελογίσθη, ὅτι ἐξ ὅλου τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ εἰσελθόντος ῥωσσικοῦ στρατοῦ μόλις δέκα ἕως δεκαπέντε χιλιάδες διέβησαν αὖθις τὸν Προῦθον καὶ ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ ῥωσσικοῦ ἐδάφους.

Ἡ καταστροφὴ αὕτη τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ φέρει τῷ ὄντι εἰς ἀπορίαν. Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη διέγνωσε καὶ περιέγραψεν ἀκριβῶς καὶ λεπτομερῶς τὰ διάφορα ἠθικὰ καὶ φυσικὰ αἴτια τὰ ἐπενεργοῦντα ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ στρατιώτου ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ ἐν καιρῷ πολέμου. Ὁ ἐν ἐκστρατείᾳ στρατὸς κατὰ γενικὸν κανόνα πάσχει μᾶλλον ἐκ τῶν προσβαλουσῶν τὴν ὑγείαν αὐτοῦ ἐπιρροῶν ἢ ἐκ τῶν ὅπλων τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ συνεχεῖς κόποι, τὸ συχνάκις ἀνεπαρκὲς τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ὕπνου, ἡ μετρία καὶ συχνάκις κακὴ ποιότης τῆς τροφῆς, αἱ ἐν ὑπαίθρῳ διανυκτερεύσεις, ἡ συσσώρευσις εἰς σκηνὰς καὶ καταλύματα μέχρι μολυσμοῦ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, ἡ μεταβολὴ τοῦ κλίματος, αἱ αἰφνίδιοι τῆς ἀτμοσφαίρας μεταβολαί, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὁ συνεχὴς ἠθικὸς ἐρεθισμὸς ἕνεκα τῶν τυχημάτων τοῦ πολέμου, εἰσὶ τόσα αἴτια ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ἀρίστους νεωτέρους στρατοὺς μεθ' ὅλας τὰς προφυλάξεις πεφωτισμένης καὶ ἐνδελεχοῦς φροντίδος, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἀσθενείας ἀποθνησκόντων ὑπερτερεῖ ἀείποτε κατὰ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκ τῆς σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ ἀποθνησκόντων. Ἀπὸ τῆς 6 σεπτεμβρίου 1854 μέχρι τῆς 5 φεβρουαρίου 1855, ἤτοι ἐν διαστήματι πέντε μηνῶν, ὁ ἐν τῇ ἀνατολῇ ἀγγλικὸς στρατὸς ὑπελόγισεν ἐπὶ 1,000 ἀνδρῶν 108 ἀποθανόντας ἐκ τραυμάτων καὶ 391 ἀποθανόντας ἐξ ἀσθενειῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἓξ μῆνας τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὅτε ἐγένοντο αἱ φονικώταται τῶν μαχῶν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Σεβαστουπόλεως, ὁ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ γαλλικὸς στρατὸς ἔπεμψεν εἰς τὰ νοσοκομεῖα 21,957 τραυματίας καὶ 101,128 ἀσθενεῖς. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι δὲν χρῄζουσι σχολίων. Ἀλλ' ἀφοῦ τοιαῦτα εἰσὶ τὰ συμβαίνοντα εἰς στρατοὺς σοφῶς καὶ ἀφθόνως ἐπιμελουμένους οἷος ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ γαλλικός, εὐκόλως ἐννοοῦμεν τὰς κατὰ τὰ ἔτη 1828 καὶ 1829 καταστροφὰς τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ, ὅπως τότε διαιτᾶτο καὶ ἐπιμελεῖτο. Ἔχομεν δὲ ἀφορμὰς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι μεγάλας ἔκτοτε καὶ ἀπὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐπέτυχε βελτιώσεις ὁ στρατὸς οὗτος, καὶ ὅτι τὰ δυστυχήματα προγενεστέρων ἐποχῶν δὲν θέλουσιν ἤδη ἐπαναληφθῆ.[1]

Γεώργιος Κ. Τυπάλδος.

1. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου (1853-55), τινὰ ῥωσσικὰ στρατιωτικὰ σώματα ὑπέφερον πολὺ κατὰ τὰς μακρὰς κατεσπευσμένας πορείας ἐντὸς τῆς ἀπεράντου ῥωσσικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔξοχός τις ῥῶσσος ποιητὴς ἀποθανὼν πρὸ δύο ἐτῶν, ὁ κόμης Ἀλέξιος Τολστόϊ, διηγεῖται ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ αὐτοῦ, ὅτι τῷ 1855 τὸ πεζικὸν σύνταγμα εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρέτει προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ τύφου καθ' ὁδὸν ἐνῷ ἐβάδιζεν ἐκ Πετρουπόλεως πρὸς τὴν Κριμαίαν, ἠναγκάσθη δὲ νὰ σταματήσῃ εἰς Ὀδησσὸν ἀφοῦ ἀπώλεσεν ἐκ τῆς νόσου ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας, ἤτοι ὑπὲρ τὸ τρίτον τῆς ὅλης δυνάμεώς του. Σήμερον τὰ ῥωσσικὰ στρατεύματα ἔχουσι τὸ ἀνεκτίμητον πλεονέκτημα νὰ φθάνωσιν ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἐν Εὐρώπῃ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου.

Digitized by Google

ΘΗΡΑ ΤΙΓΡΙΔΟΣ ΕΝ ΤΗι ΙΝΔΙΚΗι

Κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἰνδικῇ διατριβήν μου παρευρέθην εἰς πολλὰς καὶ ἀξιολόγους θήρας, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν διήγησιν δὲν ἐπιχειρῶ τὸ μὲν διότι ἔπραξα τοῦτο ἄλλοτε, τὸ δὲ διότι ἀποφεύγω διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ταπεινωτικὴν ὁμολογίαν ὅτι δὲν διέπρεψα κατὰ τοὺς κυνηγετικοὺς ἐκείνους ἀγῶνας.

Ἤμην τῳόντι θηρομανὴς ἀλλὰ καὶ ἀείποτε ἀτυχὴς εἰς τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἐνέδρας ὡς ἐκ τῆς μετρίας ἱκανότητός μου περὶ τὸν δρόμον, τὴν ἱππασίαν καὶ τὴν σκοποβολήν. Εἰς ἐπίμετρον δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤμην μειράκιον ἀκόμη, ὥστε καὶ μαλθακότητα πολλὴν εἶχον καὶ ἀῤῥωστίαν τοῦ σώματος. Μόνον ὁ πρὸς τὴν θήραν ἔρως μὲ διεθέρμαινε, διὰ τοῦ ὁποίου ἂν καὶ δὲν ἠδυνάμην βεβαίως νὰ ἐξομοιωθῶ πρὸς τὰ Νεμρὼδ, κατώρθουν νὰ ἀντέχω ἐνίοτε εἰς ἐκδρομὰς τόσῳ ἐπιπόνους, ὥστε ἐξεπλήσσοντο οἱ συνοδοιπόροι μου.

Ὅπως δήποτε προσήλκυσα τὴν συμπάθειαν τῶν γερόντων κυνηγῶν, οἵτινες ἀρεσκόμενοι νὰ διηγῶνται τὰ παλαιὰ των κατορθώματα, ἔχαιρον βλέποντες ὅτι ἠκροώμην πάντοτε μετὰ προσοχῆς.

Ἐκ τῶν αναριθμήτων ἱστοριῶν τὰς ὁποίας ἤκουσα μία κυρίως διέμεινεν ἐγκεχαραγμένη ζωηρῶς ἐν τῇ μνήμῃ μου, τὴν ὁποίαν διηγήθη γέρων ἀξιωματικὸς Ἄγγλος, λευκὸν ἔχων τὸν μύστακα καὶ τὸ πρόσωπον ἡλιόκαυστον καὶ ἐρρυτιδωμένον ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν κόπων, ὁ ταγματάρχης Βάλκερ, ὁ γνωστὸς διὰ τῆς ἐπωνυμίας *τιγροφάγος* ὡς ὁ διασημότερος ἐν Βεγγάλῃ θηρευτής.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν σημαιοφόρος τις τῶν δραγόνων τίγριν θηρεύων μικροῦ δεῖν ἐξ ἀπερισκεψίας ἐγένετο παραίτιος θανάτου δύο συνθηρευτῶν, ὧν ὁ ἕτερος ἀξιωματικός. Τῇ ἑσπέρᾳ λοιπὸν μετὰ τὸ δεῖπνον, λόγου παρεμπεσόντος περὶ τοῦ εἰρημένου ἐπεισοδίου, ὁ ταγματάρχης Βάλκερ συναρπασθεὶς ὑπὸ ὀργῆς, τοσούτῳ πικρῶς ἐπέπληξε τὸν νεαρὸν σημαιοφόρον, ὥστε ὁ δυστυχὴς ἐγένετο ὡς ἐμβρόντητος.

Ὁ Βάλκερ συνῃσθάνθη ἀμέσως τὸ σφάλμα του.

— Συγχώρησόν μοι, εἶπε, τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα, τὴν τραχύτητα τῶν λόγων μου. Ἄλλοτε ἤμην καὶ ἐγὼ νέος καὶ ἀπερίσκεπτος, μία δὲ ἀφροσύνη τοσαῦτα συνεπέφερε δεινὰ, ὥστε ἐπεθύμουν νὰ σὲ λυτρώσω ἀπὸ τοιοῦτον κίνδυνον. Δοκίμασε τὸν οἶνον τοῦτον, νέε μου φίλε, ἐνῷ ἐγὼ ἐν τῷ μεταξὺ θὰ σοὶ διηγηθῶ τὴν πρώτην μου θήραν κατὰ τίγριδος. Ἐκ τῆς διηγήσεως θὰ ἐννοήσῃς διατί πρὸ ὀλίγου παρεφέρθην, ἐλπίζω δὲ ὅτι τότε ἀντὶ λύπης θὰ αἰσθανθῇς χαρὰν μᾶλλον ὅτι σοὶ παρέστησα τοὺς κινδύνους τῆς νεανικῆς παραφορᾶς.

Ἤμην τότε ἀνθυπασπιστὴς εἰς τὸ 23ον πεζικὸν τάγμα καὶ ἐστάλην μεθ' ἑνὸς ἀποσπάσματος εἰς Σαχρὺκ, χωρίον ἐλεεινὸν, εἰς ἐπίμετρον δὲ τῆς ἀτυχίας οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἀποσπάσματος ἀπουσίαζον. Ὁ λοχαγός μας ἦτο πεντηκοντούτης τὴν ἡλικίαν καὶ εἶχε κόρην τόσῳ ὡραίαν, ὥστε τὸ τρίτον τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ τάγματος ἠρᾶτο νομίζω αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἐν τοῖς πρώτοις. Δυστυχῶς ὅμως ἡ νέα δὲν συνεμερίζετο τὸ αἴσθημά μου.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀπετόλμησα νὰ ἐκμυστηρευθῶ εἰς αὐτήν. Ἐκείνη δὲ ἀντὶ νὰ προσποιηθῇ ὅτι δὲν ἐννοεῖ, ἀπεκρίθη ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ὅτι τὸ φρονιμώτερον ἦτο νὰ τὴν λησμονήσω, διότι ἠγάπα ἄλλον.

— Προτιμῶ νὰ σᾶς ὁμολογήσω τὴν ἀλήθειαν, εἶπε, παρὰ νὰ βλέπω πάσχοντα ἄνευ ἐλπίδος θεραπείας νέον χρηστὸν καὶ τοιοῦτον, οἷος ὑμεῖς.

Ταῦτα εἰποῦσα μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα, καὶ ταύτην ἐγὼ ἔθλιψα, διενοούμην δὲ καὶ νὰ τὴν εὐχαριστήσω διὰ τὴν εἰλικρίνειαν· ἀλλ' ἡ συγκίνησίς μου ἦτο τοσαύτη ὥστε ἀπεμακρύνθην μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀρθρώσω λέξιν.

Πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης μου ἐπέσαξα τὸν ἵππον μου καὶ διευθύνθην πρὸς τοὺς παρακειμένους δασώδεις καλαμῶνας. Ἐνῷ δ' ἐξηρχόμην ἐκ τοῦ χωρίου συνήντησα τὸν ὑπολοχαγὸν Ῥιχάρδον Μοβράην. Οὗτος μόλις πρὸ τριετίας νυμφευθεὶς ὡραίαν τινα γυναῖκα, ἀπελάμβανε τῆς εὐδαιμονίας τοῦ συζυγικοῦ βίου, εὐδαιμονίας ἐπιστεφθείσης διὰ τῆς ἀποκτήσεως ἀγαπητοῦ τέκνου, τὸ ὁποῖον τότε ἦτο διετές.

Ὁ ὑπολοχαγὸς ἦτο ἀνὴρ ὑψηλότατος, εὐλύγιστος καὶ ῥωμαλαῖος, ἦτο δὲ φίλος μου ἐπιστήθιος. Βλέπων με λοιπὸν καλπάζοντα καὶ τὴν ὄψιν ἔχοντα ἠλλοιωμένην, ἐκέντησε τὸν ἵππον του καὶ μὲ ἔφθασεν. Ἐγὼ δὲ τότε, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς εἰκοσαετῆ ἔχοντας ἡλικίαν, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην ν' ἀνακουφίσω τὴν τεθλιμμένην ψυχήν μου, διηγήθην ὅσα συνέβησαν.

Μὲ ἤκουσεν ἐν σιγῇ, οὐδ' ἐπροσπάθησε νὰ μὲ παρηγορήσῃ διὰ λόγων, ἀλλ' ἔθλιψε περιπαθῶς τὴν χεῖρά μου καὶ ἐρρύθμισε τὸ βῆμα τοῦ ἵππου του πρὸς τὸ τοῦ ἐδικοῦ μου.

Ἐνῷ οὕτως ὡδεύομεν ἠκούσαμεν κραυγάς· ἐταχύναμεν τότε τὸ βῆμα τῶν ἵππων καὶ μετ' ὀλίγον εἴδομεν εἰκοσάδα Ἰνδῶν, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, συνηγμένους παρὰ τὴν ὄχθην βαθέος ῥύακος καὶ ἀναβοῶντας καὶ ὀλοφυρομένους. Ἅμα ἐπλησιάσαμεν ἠραιώθη ἡ συνάθροισις καὶ ἐφάνη ἐλεεινή τις γυνὴ αἱματόφυρτος, γονυπετοῦσα πρὸ τοῦ πτώματος Ἰνδοῦ οἰκτρῶς ἠκρωτηριασμένου.

Τὸ πτῶμα ἐκεῖνο ἐπροξένει φρίκην. Τὸ δέρμα τοῦ κρανίου διαμελισθὲν ἐσκέπαζε τοὺς ὀ-

Digitized by Google

φθαλμούς, ὁ λαιμὸς ἦτο κατακερματισμένος καὶ πλατεῖα πληγὴ ἔχαινεν ὑπὸ τὴν ὀσφύν.

— Νὰ τί μᾶς ἔκαμεν ἡ τίγρις! ἀνέκραζον οἱ Ἰνδοὶ ὀλοφυρόμενοι καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνοντες πρὸς ἡμᾶς, ἥρπασε τὸ παιδὶ καὶ ἐσκότωσε τὸν πατέρα . . . ἔκαμε καὶ τὴν μητέρα ὅπως τὴν βλέπετε!

Ἡ ἀθλία ἐκείνη γυνὴ ἦτο τῳόντι ἀξία οἴκτου, διότι τῆς τίγριδος οἱ ὄνυχες, ἂν καὶ μόλις τὴν ἔψαυσαν, ἔσχισαν βαθύτατα τὴν σάρκα ἀπὸ τοῦ ὤμου μέχρι τοῦ βραχίονος. Ἡ πληγὴ ἐκείνη θὰ ἐπροξένει βεβαίως φοβεροὺς πόνους, ἀλλὰ ἐφαίνετο ὡς νὰ μὴ τοὺς ᾐσθάνετο ὡς ἐκ τῆς ἀπελπισίας. Ἐρωτήσαντες ἐμάθομεν ὅτι ἐνῷ ἡ ἀτυχὴς ἐκείνη οἰκογένεια ἐβάδιζε παρὰ τὸν ῥύακα, τίγρις ἐνεδρεύουσα ἐφώρμησε κατὰ τοῦ παιδός, ὁ δὲ πατὴρ ἂν καὶ ἄοπλος ἔδραμεν εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ τί ἠδύνατο κατὰ ἀγριωτάτου θηρίου; Ἡ τίγρις τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς καὶ ἀφοῦ τοῦ κατεσπάραξε τὸν λαιμὸν καὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τὸν ἐτίναξεν ὡς ἡ γαλῆ τὸν μῦν, ἥρπασε τὸ παιδίον καὶ ἔφυγεν ἀναπηδῶσα.

Μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅτι καὶ τρεῖς ἄλλοι κάτοικοι παρακειμένου χωρίου ἐγένοντο βορὰ τοῦ ἰδίου θηρίου.

Ἀλλοίμονον εἰς ὅλους μας, εἶπεν ὁ ῥήτωρ τοῦ ὁμίλου, ἡ τίγρις ὅταν φθάσῃ νὰ φάγῃ κρέας ἀνθρώπινον, ἄλλο φαγὶ πλέον δὲν νοστιμεύεται . . . . ἐχάθημεν ἂν δὲν μᾶς εὐσπλαγχνισθοῦν οἱ ἀφεντάδες καὶ δὲν τὴν σκοτώσουν τὴν λυσσασμένην!

Ἐνῷ οὕτως ἐλάλει, οἱ δὲ παριστάμενοι δὲν ἔπαυον ἱκετεύοντες μετὰ τῆς δουλικῆς ἐκείνης κολακείας τῆς ἐμφύτου παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ἀνηγέρθη ἡ τὸν ἄνδρα θρηνοῦσα γυνὴ καὶ προσπεσοῦσα ἐνώπιόν μας·

— Ἐκδικηθῆτε τὸν ἄνδρα μου, εἶπεν, ἐκδικηθῆτε τὸ καϋμένο μου τὸ παιδί.

Τόσον ἤμην ἀπηλπισμένος, ὥστε ἀηδιάζων τὴν ζωὴν ἐπεζήτουν μετὰ χαρᾶς τοὺς κινδύνους.

— Ἡσύχασε, εἶπον, ἐγὼ θὰ καταδιώξω τὴν τίγριν καὶ ὁρκίζομαι ὅτι, εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἢ θὰ μὲ κατασπαράξῃ ἢ θὰ λυτρώσω τὸν τόπον ἀπὸ τὸ θηρίον.

Ἀλλαλαγμοὶ χαρᾶς ὑπεδέξαντο τὴν ὑπόσχεσίν μου, γενομένην ἐν εἰλικρινείᾳ μέν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς ἀπερισκεψίας ἐκείνης ἥτις εἶναι γνώρισμα εἰκοσαετοῦς ἡλικίας.

Ὁ Μοβράης οὐδὲν εἶπεν, ἐφάνη ὅμως δυσανασχετῶν, διὸ καὶ τὸν ἠρώτησα τὴν αἰτίαν.

— Ὁμιλοῦμεν κατόπιν περὶ τούτου, εἶπε χαμηλῇ τῇ φωνῇ.

Θήραν τίγριδος, κύριοι, οὐδεὶς ἐπιχειρεῖ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἄνευ παρασκευῆς, ὡς τοῦτο εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, διὸ καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπανέλθω τὴν μετὰ τὴν αὔριον ἐκινήθην διὰ ν' ἀπέλθω, ἀλλ' ὁ Μοβράης μ' ἐκράτησε.

— Ἐδῶ μεταξύ σας, εἶπε πρὸς τοὺς Ἰνδούς, δὲν εἶναι κανεὶς *σιλκαρέ*; (κυνηγὸς αὐτόχθων).

Γέρων τις χωλὸς ἐπροχώρησε τότε καὶ μᾶς ἐχαιρέτησε.

— Ὁ Ἀλῆ-Χὰν εἶναι γέρων, εἶπεν ὁ Ἰνδὸς ἀνακύπτων ὑπερηφάνως, ἀλλὰ τὸ ὅπλον του πολλὰς τίγρεις ἐφόνευσε.

— Τότε λοιπὸν ἂς μὴ χάνωμεν καιρόν, εἶπεν ὁ Μοβράης, πρέπει νὰ ἰχνηλατηθῇ ἡ τίγρις, ὥστε ὅταν αὔριον ἐπανέλθωμεν, νὰ γνωρίζωμεν ποῦ περίπου εὑρίσκεται. Παράλαβε δέκα ἢ δώδεκα *κουλίας* (χωρικοὺς) Ἀλῆ-Χάν, καὶ κύτταζε μὴ χάσῃς τὰ ἴχνη τοῦ *ἀνθρωποφάγου*.

— Οἱ δοῦλοι τῆς ἐξοχότητός σου θὰ ὑπακούσουν, εἶπεν ὁ γέρων σιλκαρὲ εὐσεβάστως ὑποκλίνων.

Ἀφοῦ ἐδόθησαν αἱ προσήκουσαι ὁδηγίαι, ὁ δὲ Ἀλῆ-Χὰν ὑπεσχέθη νὰ συμπαραλάβῃ τῇ ἐπαύριον ἀρκετοὺς βοηθούς, ἀπήλθομεν καλπάζοντες. Ἐγὼ δὲ τότε ἀπέτεινα τὸν λόγον πρὸς τὸν Μοβράην.

— Εἰπέ μοι, τώρα σὲ παρακαλῶ, διατί σὲ δυσηρέστησεν ἡ πρὸς τὴν γυναῖκα ὑπόσχεσίς μου τοῦ νὰ φονεύσω τὴν τίγριδα;

— Διότι, φίλε μου, ἀνεδέχθης ὑποχρέωσιν ὅλως ἀπερίσκεπτον. Ἡ τίγρις δὲν εἶναι εὐάλωτον θήραμα. Θὰ ἤκουσες ἴσως τοὺς συναδέλφους ἀξιωματικοὺς διηγουμένους πολλὰ αὐτῶν θηρευτικὰ κατορθώματα· ἐκεῖνοι ὅμως ἐξερχόμενοι ἐπὶ θήραν εἶχον ἐλέφαντας καὶ κύνας πολυαρίθμους, καὶ πεζοὺς καὶ σιλκαρὲ ἠσκημένους, ἐνῷ ἡμεῖς ἕνεκεν ἀπορίας χρημάτων δὲν θὰ ἔχωμεν ἄλλους βοηθοὺς ἐκτὸς τοῦ γέροντος σιλκαρὲ καὶ τῶν ὀλίγων πεζῶν. Τοὺς Ἰνδοὺς οὐδὲ τοὺς ἀναφέρω, διότι ἅμα ὡς ἀκούσωσι τὴν ὠρυγὴν τῆς τίγριδος θὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν.

— Αἱ παρατηρήσεις σου εἶναι ὀρθαί, εἶπον τότε βαρυθυμῶν, ἀλλὰ διατί δὲν τὰς ἔλεγες ἐγκαίρως;

— Θὰ ἤρχοντο κατόπιν ἑορτῆς, διότι εἶχες ἤδη ὑποσχεθῇ, ἡ δὲ ὑπόσχεσις ἄγγλου ἀξιωματικοῦ εἶναι ἱερά.

— Ἔστω, ἀλλ' εἰς ἐμὲ μόνον εἶναι ὑποχρεωτική.

— Ἄπαγε νὰ σὲ ἀφήσω μόνον νὰ κινδυνεύσῃς πάντι ἄπειρον καὶ ἐν τοιαύτῃ μάλιστα ψυχικῇ ταραχῇ! τόσῳ ἐκτιμᾷς τοὺς φίλους σου... Τῷ ἔτεινα ἀμέσως τὴν χεῖρα καὶ τοῦτο μόνον ἤρκεσε νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἀθυμίαν του.

Ἅμα ἐφθάσαμεν εἰς Σαχρὺκ ἐπεδόθημεν εἰς τὰ τῆς παρασκευῆς. Καὶ πρῶτον ἔπρεπε νὰ ζητήσωμεν ἄδειαν ἀπουσίας ἀπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ ἀποσπάσματος, διότι ἡ ἐκδρομὴ ἡμῶν ἦτο πιθανὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ὁ λοχαγὸς ἤλεγξε μὲν τὴν ἀπερισκεψίαν μας, παρεχώρησεν ὅμως τὴν ζητουμένην ἄδειαν· ἐπέτρεψε μάλιστα νὰ συμπαραλάβωμεν καὶ ἕνα λοχίαν

Digitized by Google

ὀνόματι Δούνκαν, σκοπευτὴν ἄριστον, ῥωμαλαιότατον καὶ ἀφοσιωμένον εἰς τὸν Μοβράην, εἰς τὸν λόχον τοῦ ὁποίου ὑπηρέτει.

Ἡ πρόσληψις τοῦ Δούνκαν μᾶς ὠφέλησε πολύ, ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἀνεδέξατο τὴν ἐπιστασίαν τῶν τῆς παρασκευῆς, ἀλλὰ καὶ ἐρρύθμισεν ἐπὶ τὸ στρατιωτικώτερον τὴν ὀκνηρὰν σπεῖραν τῶν Ἰνδῶν ὑπηρετῶν.

Ἐπειδὴ θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ διανυκτερεύσωμεν ἐν ὑπαίθρῳ ἐν μέσῳ τῶν καλαμώνων, ὅπου οὔτε στέγη οὔτε τροφὴ ὑπῆρχεν, ἔργον φρονήσεως ἦτο νὰ ἐφοδιασθῶμεν μὲ σκηνὰς καὶ παντοίας τροφὰς καὶ ὑποζύγια. Ὅθεν ἠγοράσαμεν δύο ἰθαγενεῖς ἵππους καὶ ἐμισθώσαμεν ἡμίσειαν δωδεκάδα καλαθοφόρων bangys-bearers, (δύο κάλαθοι ἀνηρτημένοι ἀπὸ τῶν ἄκρων κοντοῦ, οὗ τινος τὸ μέσον ἀκουμβᾷ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀχθοφόρου).

Ὁ ὁπλισμὸς ἡμῶν εἶχεν ὡς ἑξῆς· ἐγὼ μὲν ἔφερον ὅπλον δίκανον ὁλκῆς 14 καὶ μίαν καραβίναν γερμανικὴν ἐξαίρετον, ὁ δὲ Μοβράης εἶχε καὶ αὐτὸς δίκανον ὅπλον καὶ καραβίναν βαρυτάτην μεγάλης ὁλκῆς. Εἰς τὸν Δούνκαν ἔδωκα ἓν ὅπλον τῶν 12, ὁ δὲ πεζὸς τοῦ Μοβράη εἶχε μίαν παλαιὰν καραβίναν.

Ἐμελετῶμεν ν' ἀναχωρήσωμεν τὴν ἐπαύριον, ἀλλ' ἡ σκηνὴ μόλις μᾶς παρεδόθη μετὰ μεσημβρίαν, ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ πυριτοβολαὶ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ κατασκευασθῶσι περισσότεραι. Κύνας πολλοὺς δὲν εἴχομεν ἐκτὸς τεσσάρων ἰδικῶν μου, οἵτινες ἦσαν ἱκανοὶ μόλις εἰς θήραν κάπρου· ὁ λοχαγὸς μᾶς ἐδάνεισεν ἄλλους ἕξ, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς ἄλλοτε ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κομβὲλ εἶχον κάπως ἐξοικειωθῆ εἰς τὴν θήραν τῆς τίγριδος.

Ἀπεφασίσθη νὰ προπορευθῶσιν οἱ κύνες, ἡμεῖς δὲ ἀνεχωρήσαμεν τὴν τετάρτην ἀπὸ πρωΐας καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου· ἅμα ἐφθάσαμεν εἰς Γαρπὸρ περὶ τὴν ἕκτην, ἐν μέσῳ πυκνοτάτης ὁμίχλης, ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἔδραμεν εἰς συνάντησίν μας.

Παρ' αὐτῶν δ' ἐπληροφορήθημεν ὅτι ὁ Ἀλῆς εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ δύο ὡρῶν μετά τινων χωρικῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρειαζόμεθα ἀρκετοὺς ἄνδρας πρὸς δίωξιν τοῦ θηρίου, ὑπεσχέθημεν ἡμερομίσθιον ἕνα ῥουπιὲ (2,50 φράγκα) εἰς τὸν βουλόμενον νὰ προσέλθῃ. Σημειωτέον ὅτι εἰς τοιαύτας θηρευτικὰς ἐκδρομὰς θυσιάζονται ὄχι ὀλίγοι ἐκ τῶν ταλαιπώρων τούτων διωκτῶν· καὶ ὅμως τοσαύτη εἶναι ἡ πενία τῶν Ἰνδῶν, ὥστε χάριν ἑνὸς ῥουπιὲ μᾶς προσεφέρθησαν ἑξήκοντα χωρικοί.

Ἐκ τούτων τρεῖς ἢ τέσσαρες ἦσαν ὡπλισμένοι μὲ σπάθας, ἄλλοι εἶχον πεπαλαιωμένας λόγχας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἁπλᾶς ῥάβδους. Ἀφοῦ δὲ συνηχήθησαν, ἔλαβεν ἕκαστος αὐτῶν ὅ,τι εὑρέθη προχειρότερον, ἢ κέρας ἢ σήμαντρον ἢ κωδωνίσκον ἢ κρόταλον, ἢ ἐν ἐλλείψει ἄλλου δύο τεμάχια σανίδος· ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ γίνηται θόρυβος ὅσῳ περισσότερος διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν διαφόρων τούτων ὀργάνων. Μεθ' ὃ ἡγούμενοι τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἐπορεύθημεν εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ σιλκαρέ.

Τὸν ἀνεύρομεν περὶ τὴν ὀγδόην καὶ ἡμίσειαν, καθ' ἣν ὥραν εἶχεν ἀρχίσει νὰ διασκεδάζηται ἡ ὁμίχλη. Μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὰ ἴχνη τῆς τίγριδος καὶ ἐδείκνυεν αὐτὰ μεθ' ὑπερηφανείας.

— Τώρα ποῦ εἶναι; ἠρώτησεν ὁ Μοβράης.

— Μέσα εἰς ἐκείνην τὴν φάραγγα, πιστεύω, ἀπεκρίθη ὁ σιλκαρὲ δεικνύων πύκνωμα θάμνων ἀπεχόντων περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα. Ἐκεῖ μέσα ἠξεύρω ὅτι εἶναι φωλεὰ θηρίου καὶ κατώρθωσα νὰ εὕρω πόθεν ἐμβαίνει. Χθὲς βράδυ κάποιον ἔφαγε πάλιν, διότι εἶδα κουρέλια φορέματος εἰς τὰ κλαδιά, καὶ ὀλίγα μαλλία καὶ αἵματα κατὰ γῆς.

Ἐφρικίασα ἀκούσας τὴν ἀπαθῆ ταύτην περιγραφήν.

— Ἄγωμεν ἐπὶ τὰ ἴχνη, εἶπεν ὁ Μοβράης.

Ὁ Ἰνδὸς ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος, ὅπου τῳόντι ἐπείσθημεν περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν λεχθέντων.

— Ἂς ἐπιτεθῶμεν ἀμέσως, ἀνέκραξα.

Ὁ Μοβράης διέταξε τότε τὸν σιλκαρὲ καὶ τοὺς πεζοὺς νὰ τάξωσιν εἰς καταλλήλους θέσεις τοὺς διώκτας. Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπεν οὗτοι νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν λόχμην ἐκ τοῦ ἀντιπέραν, ὥςε νὰ ἐκδιώξωσι τὴν τίγριδα πρὸς ἡμᾶς, ἠναγκάσθημεν νὰ ἀναμείνωμεν δύο ὁλοκλήρους ὥρας διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ διαταχθεῖσα περιδρομή.

Ὁ σιλκαρέ, ὡς ἔμπειρος τῶν ἕξεων καὶ τῶν κινήσεων τοῦ θηρίου, ἔταξε τὸν Μοβράην, ἐμὲ καὶ τὸν λοχίαν ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου τῆς φάραγγος καὶ ὀγδοήκοντα μέτρα μακρὰν ἀλλήλων. Ἀνερριχήθημεν ἐπὶ παρατυχόντων δένδρων, ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας τὰ ὅπλα ἕτοιμα καὶ ὄπισθεν ἡμῶν ἀνὰ ἕνα ὑπηρέτην διὰ νὰ μᾶς ἀλλάσσῃ τὰ ὅπλα καὶ γεμίζῃ τὰ κενωθέντα.

Ὁ πεζὸς τοῦ Μοβράη διετάχθη νὰ δώσῃ τὸ σημεῖον εἰς τοὺς διώκτας πυροβολῶν, ἅμα δὲ τούτου γενομένου ἔπρεπε νὰ ἀπολυθῶσι καὶ οἱ κύνες.

Τόσῳ ἤμην τεταραγμένος καὶ τόσῳ σφοδρῶς ἔπαλλεν ἡ καρδία μου, ὥστε ἐφοβήθην μή ποτε δὲν ἀκούσω τὸ σύνθημα. Τέλος πάντων ἠκούσθη μακρόθεν ὁ πυροβολισμός, κατόπιν δὲ παντοῖοι κρότοι καὶ ὑλακαὶ κυνῶν· τοῦθ' ὅπερ ἐδήλου ὅτι ἡ γραμμὴ τῶν συνελαυνόντων τὸ θηρίον Ἰνδῶν ἐχώρει πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ὅμως ἡ τίγρις δὲν ἐφαίνετο.

Ἐν τούτοις ὁ πάταγος τῶν συγκρουομένων πλήκτρων ἐγένετο εὐκρινέστερος, καὶ τρεῖς τῶν κυνῶν ὑλάκτουν, ὡς ἐπὶ ἴχνη βαίνοντες. Μετ' οὐ

Digitized by Google

πολὺ εἴδομεν διὰ μέσου τῶν θάμνων ὀφιοειδῆ λάμψιν προερχομένην ἐκ τῶν πυραύλων τὰ ὁποῖα ὁ ἰδικός μου πεζὸς ἀνάπτων ἔρριπτεν ἐντὸς τῶν θάμνων διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τὴν τίγριδα· ἀλλ' ἐκείνη οὐδαμοῦ ἐφαίνετο.

Αἴφνης ὁ γέρων 'Αλῆς ἐνῷ ἤρχετο πρὸς ἡμᾶς ἀφῆκεν ὀξὺν συριγμὸν, καὶ ἐνταυτῷ ἔδειξε διὰ τοῦ δακτύλου τὴν ξηρὰν λόχμην τὴν παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς φάραγγος ἐλαφρῶς σειομένην.

—'Η τίγρις! εἶπε.

'Εν τῷ ἅμα ἡ τίγρις ἀνεπήδησεν ἐκ μέσου τῆς λόχμης εἰς τὸ ἄδενδρον μέρος, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἀντίπερα καλαμῶνα. 'Επειδὴ μόλις ἀπεῖχεν ἑκατὸν μέτρα ἐπυροβόλησα καὶ τὴν ἐπλήγωσα ἐν μέσῳ τῷ σώματι. 'Αφῆκε τότε βρυχηθμὸν φοβερὸν, καὶ διὰ μιᾶς ἢ ἰδοῦσα ἢ ὀσφρανθεῖσα τὸν σιλκαρὲ, καί τοι ἀπέχοντα ὀκτακόσια περίπου βήματα, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ. 'Ο δὲ Μοβράης μὴ δυνάμενος ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως νὰ πυροβολήσῃ, καὶ προβλέπων ὅτι ὁ γέρων κακῶς ὢν ὡπλισμένος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ κατὰ τοῦ θηρίου, κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ δένδρου καὶ ἔδραμε νὰ προλάβῃ τὴν ἔφοδον τῆς τίγριδος κατὰ τοῦ γέροντος 'Ινδοῦ. 'Απεῖχον τοσοῦτον ἀπὸ τοῦ 'Αλῆ, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ φθάσω ἐγκαίρως· οὐχ ἧττον κατέβην καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ δένδρον μου. Δυστυχῶς ὅμως σπεύδων, περιεπλάκην εἰς τοὺς κλάδους καὶ κατέπεσα ἐν μέσῳ πεπυκνωμένων ἀκανθωδῶν θάμνων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπαλλαγῶ, κατεπληγώθησαν δ' αἱ χεῖρες καὶ τὸ πρόσωπόν μου. 'Αλλ' ἐγὼ οὐδὲ τοὺς πόνους ᾐσθανόμην ὡς ἐκ τοῦ πείσματός μου. Ὅτ' ἐπὶ τέλους κατώρθωσα νὰ λυτρωθῶ ἐκ τῆς παγίδος ἐκείνης ἤκουσα διπλοῦν πυροβολισμὸν καὶ εὐθὺς κατόπιν βρυχηθμὸν λυσσώδη. 'Ο Μοβράης ἐπυροβόλησε καὶ ἡ τίγρις ἔπεσεν. 'Ανέκραξα τότε χαρμοσύνως· ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐκείνη ἦτο στιγμιαία, διότι ἡ τίγρις ἀνηγέρθη.

Δι' ὀλίγων ἁλμάτων ἔφθασε τὸν Μοβράη, ὅστις μὴ ἔχων πλησίον του τὸν φέροντα τὸ δεύτερον ὅπλον ὑπηρέτην, ἔμενεν ἄοπλος. Καὶ ὅμως δὲν ἐδοκίμασε νὰ φύγῃ, ἀλλὰ προτείνας τὴν κυνηγετικὴν αὐτοῦ μάχαιραν ἀνέμενεν ἐρρωμένως τὸν φοβερὸν ἀνταγωνιστήν.

'Η τίγρις δι' ἑνὸς τελευταίου ἅλματος ἐπέπεσεν ἐπὶ τοῦ Μοβράη. 'Αμφότεροι ἐκυλίσθησαν κατὰ γῆς· ἀλλ' ἡ τίγρις μόνη ἀνηγέρθη, καὶ πατήσασα τὸ στῆθος τοῦ δυστυχοῦς μου φίλου, καὶ διὰ τῆς καθημαγμένης οὐρᾶς μαστίζουσα τὰ πλευρά της, ἠτένιζεν ὁτὲ μὲν εἰς τὸν σιλκαρὲ, ὁτὲ δὲ εἰς ἐμὲ, οἵτινες μετὰ σπουδῆς ἐπλησιάζομεν.

Πρὸς στιγμὴν ἐνομίσαμεν ὅτι θ' ἀφίσῃ τὸ θῦμα καὶ θὰ φύγῃ ἢ θὰ ὁρμήσῃ καθ' ἡμῶν. Αἴφνης ἔκυψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀμέσως ἠκούσθη κριγμὸς φοβερὸς καὶ κραυγὴ πόνου· ἐπάγωσα ὅτε τὴν ἤκουσα. 'Ο σιλκαρὲ ὅστις ἐπροηγεῖτο ἐμοῦ ἔφθασε καὶ πρῶτος, εἰς ἀπόστασιν δὲ μόλις εἴκοσι βημάτων ἐσημάδευσε τὴν τίγριδα ἀταράχως καὶ ἐπυροβόλησεν, ἀλλὰ σπινθῆρες μόνον ἐφάνησαν καὶ οὐδὲν πλέον· τότε ἡ τίγρις ἤγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ προσήλωσεν ἐφ' ἡμῶν τοὺς φλογεροὺς ὀφθαλμούς. 'Εν τούτοις ἐνῷ ὁ 'Αλῆ-Χὰν ἀνενέου τὸ ἔναυσμα τοῦ ὅπλου του, ἐγὼ ἔφθασα ἀσθμαίνων καὶ παράφορος· ἀπνευστὶ δὲ καὶ χωρὶς κἂν νὰ σκοπεύσω ἐπυροβόλησα ἀμέσως κατὰ τῆς τίγριδος. 'Η σφαῖρα ἔθραυσεν ἕνα τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν της, ἐνῷ δὲ καὶ οὕτως ἔχουσα ἐκινεῖτο νὰ ὁρμήσῃ κατ' ἐμοῦ, ἐπυροβόλησε καὶ ὁ 'Αλῆς καὶ τὴν ἐπλήγωσε μεταξὺ τῶν ὤμων· ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν μὲ ὅλας τὰς πληγὰς ἔκαμε δύο τρία ἅλματα πρὸς ἐμὲ, ἐπυροβόλησα κατ' αὐτῆς ἐκ δευτέρου καὶ ἐκ τοῦ συστάδην· τέλος ἔπεσε καὶ δὲν ἀνηγέρθη πλέον.

Ἔσπευσα τότε πρὸς τὸν Μοβράην. 'Ανέπνεεν εἰσέτι, ἀλλ' ἡ κατάστασίς του ἦτο οἰκτρά.

—'Η τίγρις; ἐψιθύρισεν, ἐνῷ ἐγὼ ἐσπόγγιζα δακρύων τὸ ἀπὸ τῶν πληγῶν του ἀφθόνως ῥέον αἷμα.

—'Εφονεύθη, ἀπεκρίθην.

—Ἔχει καλῶς· οὕτω διεσώθη τὸ 23ον τάγμα ἐκ τῆς δυσφημίας. Καὶ ὁ Δούνκαν τί γίνεται; ἠρώτησε πάλιν ἀνησύχως.

—Σῶος καὶ ἀβλαβὴς, ἀπεκρίθην.

'Εν τούτοις ἔφθασε καὶ ὁ ἀγαθὸς λοχίας Δούνκαν καὶ προσπεσὼν παρὰ τῷ Μοβράῃ ἀνελύθη εἰς δάκρυα. 'Η ἰδική μου λύπη ἔφθανε μέχρι παραφορᾶς, διότι ἦτο πρόδηλον ὅτι ἐὰν δὲν μοῦ διέφευγεν ἡ ἀνόητος ἐκείνη ὑπόσχεσις, ὁ Μοβράης οὐδὲ κἂν θὰ διενοεῖτο νὰ κυνηγήσῃ τὴν τίγριδα. Μοὶ ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι πᾶσα σταγὼν τοῦ αἵματός του ἐκέντα τὴν καρδίαν μου.

'Ο γενναῖος φίλος ἐννοήσας τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς μου, προσεπάθησε διὰ φωνῆς ἀσθενοῦς νὰ μὲ παρηγορήσῃ καὶ νὰ μὲ πείσῃ ὅτι κατ' οὐδὲν ἐγὼ ἔπταισα.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας ἐζήτησε νὰ πίῃ καὶ ὁ κουλίας ἔτρεξε νὰ φέρῃ νερὸν, ἐνῷ ὁ λοχίας καὶ ὁ σιλκαρὲ ἀντήλασσον βλέμμα ἐμφαῖνον ἀπελπισίαν. Διέταξα τὸν ὑπηρέτην μου νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἵππου μου καὶ νὰ δράμῃ εἰς Σαγρὺκ, ὅθεν νὰ συμπαραλάβῃ τὸν χειρουργόν μας.

—Μάταιος κόπος, ἐψιθύρισεν ὁ Μοβράης. Τετέλεσται.... τὸ αἰσθάνομαι.... πτωχή μου γυναῖκα!... τὸ παιδάκι μου ὁ 'Ολιβιέρος!... πόσον ἐπεθύμουν νὰ τοὺς ἐναγκαλισθῶ καὶ νὰ τοὺς ἀποχαιρετήσω.... Νὰ ζητήσῃς τὴν κυρίαν Λενουᾶ, εἶναι ἡ στενωτέρα φίλη τῆς γυναικός μου, καὶ αὐτὴν νὰ ἐπιφορτίσῃς νὰ ἀναγγείλῃ τὴν εἴδησιν χωρὶς λεπτομερείας.... Καϋμένη 'Ιωάννα!

'Απὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ὁμιλία αὐτοῦ ἐγένετο ἀσαφὴς καὶ κατόπιν προσεβλήθη ὑπὸ παροξυσμοῦ.

Digitized by Google

Μετὰ δύο ὥρας ὁ ἀνδρειότερος καὶ χρηστότερος ἀξιωματικὸς τῆς Α. Μεγαλειότητος ἦτο πτῶμα ἄπνουν.

Τὸν μετεκομίσαμεν εἰς Σαχρὺκ, ὅπου τὸν ἀπέθεσαν ἐντὸς τοῦ δωματίου μου· ἐγὼ δὲ ἀνεζήτησα τὴν κυρίαν Λενουᾶ, ἥτις ἐδέξατο μεταξὺ δακρύων τὴν λυπηρὰν ἐντολήν.

Ἔμεινα τρεῖς ἑβδομάδας κλινήρης, διότι ἡ τίγρις ἐνῷ ἔπιπτε μὲ προσέβαλε μὲ τοὺς ὄνυχας εἰς τὸ στῆθος καὶ εἰς τὸ πρόσωπον. Τὰ ἴχνη διασώζονται, ὡς βλέπετε, μέχρι σήμερον.

Ἐπιμαρτύρομαι τὸν Θεὸν, κύριοι, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ μου φίλου δὲν ἤθελον πλέον τὴν ζωήν· ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν μὲ εἰσήκουσε.

Τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέθανεν ἐν Ἐδιμβούργῳ ὁ θεῖός μου καὶ μὲ κατέστησε κληρονόμον του. Ἀμέσως τότε πρὸ παντὸς ἄλλου ἐφρόντισα ν' ἀγοράσω ἐλέφαντας καὶ κύνας, καὶ ἔκτοτε ἀφιέρωσα ὅλας τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου εἰς τὴν θήραν τῆς τίγριδος. Τριάκοντα παρῆλθον ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ φίλου μου, αἱ τρίχες μου ἐλευκάνθησαν καὶ ἡ χείρ μου ἤρχισε πλέον νὰ τρέμῃ, καὶ ὅμως, θὰ τὸ πιστεύσητε; ἀκόμη καὶ τώρα ἅμα ἀκούσω τὸ ὄνομα *τίγρις* προσβάλλομαι ὑπὸ φρικιάσεως καὶ μανίας.

Ταῦτα εἰπὼν ἐσπόγγισε τὸ μέτωπόν του καὶ ἔμεινε σιωπηλὸς καὶ κατηφής· μετὰ ταῦτα δὲ ἠγέρθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν σκηνήν του.

—Ἀτυχὴς ὁ Βάλκερ, εἶπεν ὁ λοχαγὸς Βενθλὲκ, δι' ὅλου τοῦ βίου τὸν ταράττει ἡ ἀνάμνησις τοῦ θανάτου τοῦ φίλου του. Ἓν ὅμως πρᾶγμα σᾶς ἀπέκρυψε, κύριοι, ὅτι ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἄγαμος ἂν καὶ ἠγάπα ἄλλοτε μίαν κόρην, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀφήσῃ μετὰ θάνατον τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μοβράη, τὸν ὁποῖον καὶ υἱοθέτησε.

[Alfred de Bréhat.] Θ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΕΩΣ ΤΟΥ ΖΥΓΙΖΕΣΘΑΙ

[Ἐκ τῶν τοῦ Henri de Parville.]

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπέκτησαν τὴν ἐπαινετὴν ἕξιν νὰ ζυγίζωνται κατὰ περιόδους. Τὸ τοιοῦτον εἶναι συνήθεια ἀρίστη, τῆς ὁποίας τὴν χρησιμότητα προθύμως ἀνομολογοῦμεν· ἀλλὰ δυστυχῶς πλανῶνται συχνότατα οἱ φανταζόμενοι, ὅτι ἵνα ζυγισθῇ τις ἀρκεῖ νὰ καθήσῃ ἐπὶ τῆς τρυτάνης ἀπταίστου πλάστιγγος. Ὁ πεπαλαιωμένος οὗτος τρόπος τοῦ ζυγίζεσθαι οὐδὲν ἔχει τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα· πράττομεν πολλὰ χωρὶς νὰ πράττωμεν τίποτε· ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀπατηλὴ στάθμησις δύναται νὰ συνεπαγάγῃ ἀληθῆ ἀτοπήματα καὶ πιστεύοντες ὅτι τὸ μανθάνειν προσιδιάζει εἰς πᾶσαν ἡλικίαν, ἐπιχειροῦμεν ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠξεύρει νὰ ζυγίζηται.

Ἐὰν τις διέμενε διαρκῶς ἐπὶ τῆς τρυτάνης πλάστιγγος, τὸ μηχάνημα δὲν ἤθελε παύσει ταλαντευόμενον νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὅπερ σημαίνει, παρὰ τὴν ἀρκετὰ διαδεδομένην γνώμην, ὅτι τὸ βάρος τοῦ ἀνθρώπου μεταβάλλεταί πως κατὰ πᾶσαν στιγμήν. Τὴν μεσημβρίαν δὲν εἶναι οἷον περὶ τὴν ἕκτην πρωϊνὴν ὥραν, οὐδὲ τὴν 9 μ.μ. οἷον περὶ τὴν 3 μ.μ. Αἱ ἐναλλαγαὶ, τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἀδιακόπως τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, προκαλοῦσιν ἄλλοτε κέρδος καὶ ἄλλοτε ζημίαν· ἡ λογιστικότης τοῦ σώματος εἶναι ἀρκετὰ περίπλοκος. Ἀφομοιοῦμεν ἤτοι σωματοποιοῦμεν τὰς ἔξωθεν οὐσίας, ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλομεν καὶ ἀφομοιοῦμεν πολὺ ἀνίσως, ὡς ἐπίσης πολὺ ἀνίσως ἀποβάλλομεν. Τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν δαπανῶν ἀλλοιουμένων συνεχῶς, εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ πλάστιγξ, ἡ ἐξηγοῦσα ἡμῖν τὸ ἀποτέλεσμα, ταλαντοῦται κατὰ στιγμὴν πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον πλευρόν· τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ ζυγιζόμενος τὴν πρωΐαν δὲν μανθάνει ἀπολύτως ἢ τὸ πρωϊνὸν αὐτοῦ βάρος· δὲν ἀπατᾶται, τὸ παραδεχόμεθα· ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς πρωΐας καὶ τοῦ τῆς ἑσπέρας δύναται νὰ ὑπάρξῃ διαφορὰ ὑπὲρ τὴν ἀκεραίαν λίτραν, πολλάκις δὲ ὑπὲρ τὸ χιλιόγραμμον, ἂν εἰργάσθημεν πολὺ, ἐφάγομεν πολὺ ἢ ἐπίομεν· ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πραγματικοῦ βάρους δὲν εἶναι τόσον εὔκολος ὅσον ὑποτίθεται.

Ἀλλὰ ποῖον βάρος νὰ παραδεχθῶμεν, τὸ πρὸ τοῦ προγεύματος, τὸ μετὰ τὸ πρόγευμα, τὸ τῆς ἐξεγέρσεως ἐκ τοῦ ὕπνου ἢ τὸ τῆς κατακλίσεως; Ὡς παρατηρεῖ τις εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ὑπάρχει ποικιλία βαρῶν. Ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα συνήθως δὲν ἐξετάζεται μετὰ τόσης ἀκριβείας ὑπὸ τῶν πολλῶν, διὸ καὶ ἀρκοῦνται εἰς τὸ πρῶτον τυχὸν βάρος, τὸ σημειούμενον ὑπὸ τῆς πλάστιγγος. Εἶναι φανερὸν ὅτι, προκειμένου περὶ μικρᾶς διαφορᾶς ἡμισείας λίτρας ἢ καὶ μιᾶς, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἐπέρχεται μέγα κακὸν ἂν ἀπατηθῇ· τοὐναντίον ἡ μικρὰ αὕτη ἀπάτη εὐχαριστεῖ ἐνταῦτῷ καὶ τοὺς ἰσχνοὺς καὶ τοὺς παχεῖς.

Ὄντως δὲ διαφορὰ ἡμισείας ἢ μιᾶς λίτρας ἐν δυσὶν ἡμέραις γεννᾷ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐγένοντο ἰσχνότεροι ἢ παχύτεροι, ἑπομένως ἰσχνοὶ καὶ εὐτραφεῖς, ἀπέρχονται τῆς πλάστιγγος κατευχαριστημένοι· νέα ὅμως δοκιμασία, εἰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας γινομένη, θὰ ἐξήλειφε τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν ταύτην, διότι ἤθελον παρατηρήσει, ὅτι τὸ βάρος ἤθελεν ἐπανέλθει σχεδὸν εἰς τὰ πρῶτα σταθμά.

Πολλοὶ πρὸς τούτοις ζυγιζόμενοι δὲν ὑπολογίζουσιν οὔτε τὰ ἐνδύματα, οὔτε τὸ περιεχόμενον τοῦ θυλακίου, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἦναι χρυσὸς, ἄργυρος ἢ χαλκὸς ἢ καὶ ὅ,τι δήποτε ἄλλο.

Digitized by Google

Ἐνθυμοῦμαι πρωτοτύπου τινὸς ἀνθρώπου, ὅστις δὲν διέλειπε ζυγιζόμενος πρὸ καὶ μετὰ τὸ λουτρόν του. Τὸ βάρος δὲ τοῦ σώματος δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸ τῆς ἐμβυθίσεως ἐν τῷ ὕδατι, ἐν τῷ ἀτμῷ ἢ ἐν τῷ θερμῷ ἀέρι καὶ μετ' αὐτήν· αὐξάνει μετὰ λουτρὸν ψυχρὸν, μένει δὲ στάσιμον ἐν λουτρῷ, ἔχοντι περίπου τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος. Ἂν εἰσέλθῃ τις εἰς κλίβανον θερμοκρασίας 70 βαθμῶν ἢ καὶ 50, ἡ ἐφίδρωσις γίνεται λίαν ἐντεταμένως καὶ τὸ βάρος ἐλαττοῦται κατὰ 800-1200 γραμμάρια. Λοιπὸν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον ἐβεβαιοῦτο ἐπὶ μακρὸν περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου τούτου ἀποτελέσματος, ὅτι τὸ βάρος αὐτοῦ ἦτο περισσότερον μετὰ τὴν ἐφίδρωσιν· ἐφιδρόνων ηὔξανε κατὰ τὸ βάρος, ἤρχετο εἰς τὸ θερμὸν λουτρὸν, ἵνα καταστᾰθῇ ἰσχνὸς καὶ ἐπαχύνετο!

Ἐν τούτῳ ὑπῆρχε πλάνη καὶ πλάνη καταφανής. Πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὸ λουτρὸν ἐζυγίζετο γυμνὸς, ἐξερχόμενος δ' ἐζυγίζετο καλῶς κεκαλυμμένος, ἵνα μὴ κρυώσῃ, καὶ ἀπὸ 59 χιλιογράμμων καὶ 400 γραμμαρίων μετέβαινεν ἀποτόμως εἰς 60 χιλιόγραμμα καὶ 100 γραμμάρια. Ἐλησμόνει τὸ σπογγῶδες κάλυμμα, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἐλησμόνει τὴν πλάστιγγα· οὕτω συχνότατα παχύνεταί τις ἢ γίνεται ἰσχνὸς ὑπὲρ πᾶν ὅριον ἐν ὀλίγαις ὥραις, εἴτε διότι τὸ ἐν τῷ θυλακίῳ του νόμισμα ἤλλαξεν, εἴτε διότι ἔφαγεν ἢ ἔπιε πολὺ ἢ ὀλίγον.

Μεθ' ὅλα ταῦτα, θὰ εἴπῃ τις, τί σημαίνει πλάνη, μηδένα βλάπτουσα; ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα· ὅταν ζυγίζηταί τις, ἔχει συμφέρον πρὸς τοῦτο· θέλει νὰ ἀρυσθῇ ἐντεῦθεν ὠφελίμους πληροφορίας ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας ἐν γένει. Θὰ ἦτο καλὸν δὲ νὰ συνεβουλεύετο τόσον συχνὰ τὴν πλάστιγγα, ὅσον καὶ τὸν ἰατρόν· δὲν λέγω συχνότερον, ἔχων πολλοὺς ἰατροὺς φίλους· εἴς τινας μάλιστα παθήσεις συμφέρει τὰ μάλιστα νὰ γινώσκωμεν ἀκριβῶς τὸ βάρος ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν. Τὸ ζυγίζεσθαι δὲν ἔτυχεν ἄχρι τοῦδε καθολικῆς χρήσεως καὶ ὅμως πᾶς τις ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τούτου· τὸ μονοπώλιον τῶν σταθμήσεων ἔχουσι μέχρι τοῦδε τὰ νήπια. Θὰ ἦτο καλὸν δὲ νὰ ἐξετείνετο καὶ εἰς τὰ παιδία· ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι πρέπει νὰ ζυγιζώμεθα σπουδαίως· πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ συγκρίνωμεν τὰ ἀποτελέσματα πολλῶν σταθμήσεων ὑπὸ τὰς αὐτὰς κατὰ τὸ δυνατὸν περιστάσεις καὶ νὰ λαμβάνωμεν τὸν μέσον ὅρον· π.χ. νὰ λαμβάνωμεν τὸ βάρος τῆς πρωΐας κατὰ τὴν ἔγερσιν ἐκ τοῦ ὕπνου, νὰ ζυγιζώμεθα δὲ γυμνοὶ μὲ τὸ αὐτὸ στεγνὸν κάλυμμα πρὸ τοῦ γεύματος, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὴν στάθμησιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ, τὸ ἑσπέρας πρὸ τοῦ δείπνου· πᾶς ἄλλος ὑπολογισμὸς εἶναι σφαλερός· διότι εἶναι κατάδηλον, ὅτι ὁ φαγὼν ἢ πιὼν οὐσίας πλέον χιλιογράμμου θὰ βαρύνῃ τοὐλάχιστον ἓν χιλιόγραμμον περιπλέον μετὰ τὸ γεῦμα ἢ πρὸ αὐτοῦ· τἀνάπαλιν ἐλαττούμεθα ἐκ τῆς ἀναπνοῆς, τῶν ἐκκρίσεων, τοῦ ἱδρῶτος κλπ., ἐλαττούμεθα δ' ἔτι μᾶλλον μετὰ πορείαν μακρὰν, μετὰ γυμναστικὴν ἢ ἄσκησιν ἐν τοῖς ὅπλοις. Ὅθεν ὁ ἐν τῇ τρυτάνῃ ἄνθρωπος διατελεῖ ἐν διαρκεῖ ταλαντώσει, καὶ ἂν κάθηται ἀκίνητος. Ἡ μετὰ τὸ γεῦμα ἀναπνοὴ καὶ πολλαὶ ἄλλαι πηγαὶ ἀπωλείας ἐλαττοῦσιν ἀναγκαίως τὸ βάρος καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ μηχανήματος θέλει ἐγκλίνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον· ἡ παραλαβὴ καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν οὐσιῶν μεταβάλλονται ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, ὑπάρχει δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον βάρος μέγιστος καὶ ἐλάχιστος ὅρος καθημερινὸς, ὑπάρχουσιν ἀλλοιώσεις καθ' ἡμέραν, ἀλλοιώσεις κατὰ μῆνα, ἀλλοιώσεις κατὰ μεγαλειτέρας χρονικὰς περιόδους· τὸ βάρος μεταβάλλεται καὶ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καθὼς καὶ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ τὰς μετεωρολογικὰς περιστάσεις.

Τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράδοξον καὶ ὅμως εἶναι ἀκριβέστατον· δὲν φέρομεν τὸ αὐτὸ βάρος κατὰ μέσον ὅρον ἐν εὐδίᾳ καὶ ἐν κακοκαιρίᾳ. Ἔχομεν τὸ βάρος τῶν τρικυμιῶν, τὸ βάρος τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ, τὸ βάρος τῆς ὁμιχλώδους ἡμέρας· διὸ καὶ ὁ ἐπὶ τρυτάνης ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κάλλιστον προγνωστικὸν τοῦ καιροῦ· δύναται δέ τις νὰ μεταχειρισθῇ τοῦτο καὶ ὡς ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον ἀγνοεῖται ἄνευ τινος λόγου, καὶ τὸ ὁποῖον συνιστῶμεν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐργασίαν.

Ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ ἄδηλος διαπνοὴ γίνονται τόσῳ καλλίτερον, ὅσῳ ὁ καιρὸς εἶναι ξηρὸς καὶ ψυχρός· αἱ ἀπώλειαι μεταβάλλονται μετὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως. Ὅταν ὁ ἀὴρ εἶναι ὑγρὸς, τὸ βάρος αὐξάνει ἐπαισθητῶς· ἡ πλάστιγξ δεικνύει ἡμῖν ὅλα ταῦτα· παχυνόμεθα κατὰ τοὺς ὑγροὺς χειμῶνας καὶ τὰ καυστικὰ θέρη παρὰ τὴν γνώμην, ὅτι καθιστώμεθα ἰσχνότεροι, ὑψουμένης τῆς θερμοκρασίας· ἡ ὑγρομετρικὴ τοῦ ἀέρος κατάστασις ἀσκεῖ, πράγματι, ἐπήρειαν ἐπὶ τοῦ βάρους ταχύνουσα ἢ ἐλαττοῦσα τὴν διάμειψιν τῆς ὕλης, τὰς ἐκκρίσεις κλπ. Σημειωτέον δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως· ἀλλ' ἐν γένει ὁ καύσων καθιστᾷ παχύτερα, τὸ δὲ ψῦχος ἰσχνότερα τὰ σώματα. Ἐν ὥρᾳ θέρους, ἱδρόνοντες περισσότερον, τρώγομεν ὀλιγώτερον· διπλοῦς λόγος, ὅπως ἐλαττωθῶμεν τὸ βάρος· πλὴν ἐπειδὴ δὲν δαπανῶμεν σχεδὸν τίποτε, ἵνα συντηρήσωμεν τὸ σῶμα εἰς τὴν κανονικὴν αὐτοῦ θερμοκρασίαν, κερδαίνομεν πλέον ἢ ὅσον καταναλίσκομεν· ἔπειτα πίνομεν· κατὰ φαινόμενον δὲ, ἐπίσης κακῶς ἐξηγούμενον, πίνειν σημαίνει παχύνεσθαι. Τὰ ρευστὰ ἔχουσι τὴν περίεργον ἰδιότητα νὰ διαστέλλωσι τὸν λιπώδη ἱστόν· τίποτε δὲν παχύνει τόσον, ὅσον ὁ ζῦθος ἢ καὶ τὸ καθαρὸν ὕδωρ.

Digitized by Google

Τὰ κτήνη τῶν κρεωπωλείων, τὰ ὁποῖα ποτίζουσι πολύ, παχύνονται ἐπαισθητῶς· οἱ ἱστοὶ ὑπερπληροῦνται ῥευστοῦ καὶ κατ' ἀνάγκην αὐξάνουσι κατὰ τὸ βάρος.

Τὸ βάρος δὲν εἶναι καθόλου συνώνυμον πρὸς τὴν δύναμιν· ὅσῳ περισσότερον οἱ ἱστοὶ ὑγραίνονται, τόσῳ ὀλιγωτέραν ἐνέργειαν διατηρεῖ ὁ ὀργανισμός· ἐξασθενούμεθα, πίνοντες πολύ· ὀλίγοι ἄνθρωποι ἀνθίστανται εἰς τὴν δίψαν καὶ τὰ πρόσωπα ταῦτα παχύνονται ἀναγκαίως· τὸν χειμῶνα τοὐναντίον πρέπει νὰ θερμαίνωμεν τὸν ὀργανισμόν· τρώγομεν περισσότερον· ἀλλὰ καὶ δαπανῶμεν περισσότερον, ἵνα συντηρήσωμεν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος ἐν κανονικότητι· πίνομεν ὀλιγώτερον καὶ αἱ ζημίαι εἶναι ἀνώτεραι τῶν κερδῶν, ἑπομένως γινόμεθα ἰσχνότεροι· ἀλλὰ παχυνόμεθα, ἐπὶ τῶν αὐτῶν περιστάσεων, ἐὰν ἐν ἡμῖν γίνεται καῦσις ὀλιγωτέρα τῶν εἰσερχομένων οὐσιῶν. Ὁ ἀτμὸς λοιπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ σώματος, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γνώμων. Ἐὰν ἡ καπνοδόχη ἡμῶν ἐκπέμπῃ ὀλιγώτερον ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ὕδωρ, σημαίνει, ὅτι ἡ ἑστία εἶναι ὀλιγώτερον δραστική. Ἐβεβαιώθη διὰ τῆς πλάστιγγος, ὅτι ἀρχίζομεν νὰ ἐκπνέωμεν ὀλιγώτερον ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου· ἡ ἐκπνεομένη ποσότης βαίνει ἐλαττουμένη ἐπαισθητῶς κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου. Φθάνει δὲ τὸ ἐλάχιστον αὐτῆς ὅριον παρὰ τὴν Ἰσημερίαν· ἔπειτα, ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου, αὐξάνει βαθμηδόν. Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα ἐπεκυρώθησαν τελευταῖον ὑπὸ τῶν παρατηρήσεων ἀρχιατροῦ σωφρονιστηρίου ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ ἰατρὸς οὗτος ἐζύγισεν ἐν διαστήματι ἐννέα ἐτῶν τέσσαρας χιλιάδας ἄτομα· κατέληξε δὲ εἰς τὰ ἑπόμενα συμπεράσματα· κατὰ τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος, τὸ σῶμα ἐλαττοῦται κατὰ τὸ βάρος· ἡ ἀπώλεια αὕτη ἀλλοιοῦται κατὰ λόγον αὔξοντα· τὰς μεταβολὰς ἀπὸ κερδῶν εἰς ζημίας καὶ ἀπὸ ζημιῶν εἰς κέρδη ὑφιστάμεθα ἐν τῇ πρώτῃ μὲν περιπτώσει κατὰ τὸν Σεπτέμβριον, ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον. Ἡ θεωρία καὶ ἡ πεῖρα φαίνονται ἐντελῶς συμφωνοῦσαι, ἵνα ἀποδείξωσιν, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα προσκτᾶται βάρος κατὰ τὸ θέρος, ἀπόλλυσι δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα.

Ἡ πλάστιγξ, καλῶς συμβουλευομένη, δύναται καθ' ἑκάστην νὰ πληροφορῇ ἡμᾶς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀλλοιώσεων, περὶ τῆς ἐνεργητικότητος τῆς ἐκ τῆς ἐκπνοῆς καταναλώσεως, περὶ τῆς ἐρρύθμου λειτουργίας τῶν ὀργάνων· πρέπει δὲ νὰ ὑπονοῶμέν τι, ὅταν, καλῶς ἔχοντες, βλέπωμεν τὴν τρυτάνην κλίνουσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ σώματος· δυνατὸν αἱ ἐκκρίσεις νὰ ἀπώλεσαν τὴν δραστηριότητά των, ἢ εἰς τὰ ὄργανα ἡμῶν νὰ προσετέθη βάρος ἀνωφελές, τὸ ὁποῖον θέλει στενοχωρεῖ τὰς κινήσεις ἡμῶν, θέλει ἀπαιτεῖ προσπαθείας ἀκάρπους καὶ θέλει ἀφαιρεῖ ἡμᾶς τὴν θερμότητα, ἥτις ἤθελε χρησιμεύσει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεών μας. Τότε ὀφείλομεν νὰ μεταβάλωμεν τὴν δίαιταν ἡμῶν, ν' αὐξήσωμεν τὴν ἄσκησιν τῶν μυώνων καὶ νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας.

Ἡ αὔξησις τοῦ βάρους ὡς καὶ ἡ ἐλάττωσις αὐτοῦ δύνανται ἀμφότεραι νὰ ὦσι δείγματα ὑγείας. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐκ τῆς ἡλικίας τοῦ προσώπου καὶ ἐκ τῶν καχεκτικῶν προσφάτων μεταλλαγῶν· πρέπει δ' ἐπίσης οὐ μόνον νὰ μάθωμεν νὰ ζυγιζώμεθα, ἀλλὰ καὶ νὰ διερμηνεύωμεν καλῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πλάστιγγος· οὕτω συμβαίνει συχνά, πολύσαρκοι ἄνθρωποι μετά τινων μηνῶν αὐστηρὰν δίαιταν καὶ δοκιμασίας νὰ αὐξάνωσι κατὰ τὸ βάρος, καίτοι φαίνωνται ἐξασθενούμενοι, ὅπερ ἐκ πρώτης ὄψεως παρίσταται ὡς ἀσυμβίβαστον· ἀρνούμενοι δὲ τὰ εὐεργετήματα τῆς δοκιμασίας ἀποποιοῦνται νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν θεραπείαν. Εἶναι οὐσιῶδες νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δύναταί τις αὐξάνων κατὰ τὸ βάρος, νὰ καθίσταται ἰσχνότερος καὶ τἀνάπαλιν ἐλαττούμενος κατ' αὐτὸ νὰ παχύνηται, ἐννοεῖται, ἐντὸς ὁρίων τινῶν. Ἐν τῇ ἰατρικῇ συγχέουσι μεγάλως τὸν ὄγκον τοῦ σώματος καὶ τὸ βάρος αὐτοῦ· κύστις, πληρωθεῖσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀέρος, θὰ ἔχῃ πάντοτε τὸ αὐτὸ βάρος καὶ ὅμως ὁ ὄγκος αὐτῆς θὰ μεταβληθῇ μεγάλως· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ λιπώδης ἱστός, ὅστις ὀλίγον βαρύνει, δύναται νὰ ἐξογκώσῃ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, χωρὶς ν' ἀλλοιωθῇ πολὺ τὸ βάρος του· δύναται μάλιστα νὰ ἐκτανθῇ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν μυώνων, ἀντικαθισταμένης οὐσίας βαρείας δι' ἧττον τοιαύτης, ὅτε ὁ ὄγκος θέλει αὐξήσει, τὸ δὲ βάρος θέλει ἐλαττωθῇ. Τὸ ἀληθὲς χαρακτηριστικὸν τῆς καλῆς τῶν ὀργάνων καταστάσεως δὲν εἶναι τὸ βάρος, ἀλλ' ἡ πυκνότης, ἤτοι πλεῖστα πράγματα, ἠθροισμένα εἰς μικρότατον κατὰ τὸ δυνατὸν ὄγκον· ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ αὐξάνῃ τὸ βάρος του καὶ νὰ ἐλαττόνῃ τὸν ὄγκον αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν ν' ἀναπτύσσῃ τὸ μυῶδες σύστημα αὐτοῦ, ἀποβάλλων τὸ πάχος· ὁ ἱστὸς ἀπόλλυσι τὴν μαλθακότητά του, καθιστάμενος στερεός. Δὲν πρέπει λοιπόν, ὡς ἐπαγγέλλονται σήμερον, νὰ εὐχαριστῆταί τις εἰς τὰς σταθμήσεις ἀποκλειστικῶς, στηρίζων ἐπ' αὐτῶν σπουδαίαν διάγνωσιν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἶναι ὠφελιμώτατον ν' ἀνησυχῇ τις ἐκ τῶν συγχρόνων μεταβολῶν τοῦ βάρους καὶ τοῦ ὄγκου, νὰ προσδιορίζῃ δῆλον ὅτι τὴν πυκνότητα τοῦ σώματος αὐτοῦ.

Τὸ βάρος δείκνυται ὑπὸ τῆς πλάστιγγος, ὁ ὄγκος δὲ δύναται νὰ προσδιορισθῇ εὐκολώτερον

Digitized by Google

ἢ ὅσον φανταζόμεθα δι' ἁπλῆς τοῦ σώματος ἐμβαπτίσεως εἰς λουτῆρα, φέροντα σωληνίσκον· ἐμβαπτιζόμενός τις ἐν τῷ ὕδατι, ἐκτοπίζει ὄγκον ρευστοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκφεύγει διὰ τοῦ σωληνίσκου, πίπτον εἰς δοχεῖον, δεικνῦον βαθμούς· ὁ ἐκτοπισθεὶς ὄγκος τοῦ ρευστοῦ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὄγκος τοῦ σώματος· ἡ σχέσις τοῦ βάρους πρὸς τὸν ὄγκον δίδει τὴν πυκνότητα· ὁ προσδιορισμὸς οὗτος, ἐπαναλαμβανόμενος ἐνίοτε, δύναται νὰ παράσχῃ πολυτίμους πληροφορίας ἐπὶ τῆς γενικῆς τῆς ὑγείας καταστάσεως. 'Αβ......

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Αὐθαίρετος θανατικὴ ἀπόφασις ἐν Μάνῃ ἐν ἔτει 1834.

'Εν Μάνῃ (ἐπὶ τουρκοκρατίας) ἡ δικαστικὴ δικαιοδοσία ἐπὶ τῶν ἀστικῶν καὶ ποινικῶν ὑποθέσεων ἦτο ἀνατεθειμένη ἢ εἰς τὴν αὐτοδικίαν ἢ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ συμβούλια. Προκειμένης ἀστικῆς ἢ ποινικῆς ἀπαιτήσεως, ἐὰν ὁ ἀπαιτῶν δὲν προετίμα νὰ διεκδικήσῃ αὐτὴν ἐνόπλως, συνεκαλεῖτο τὸ οἰκογενειακὸν συμβούλιον τῶν δύο ἀντιδίκων μερῶν ἵνα διαλλάξῃ αὐτοὺς ἢ κρίνῃ περὶ τοῦ δικαίου. 'Ο δὲ Μάουρερ βεβαιοῖ, ὅτι ἔτι αὐτοῦ ἀντιβασιλεύοντος ἐν 'Ελλάδι, τῷ 1834, ἐψηφίσθη ὑπὸ τοιούτου οἰκογενειακοῦ συμβουλίου θανατικὴ ἀπόφασις, ἥτις καὶ ἀμέσως ἐξετελέσθη. **

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Μεγαλήτερος δὲν εἶνε ἄλλος πόνος παρὰ νὰ ἐνθυμεῖταί τις καιροὺς εὐτυχισμένους στὴν δυστυχίαν. (Δάντης).

⁂ 'Υπόθαλπε τὴν εἰς τὸν λαὸν μετάδοσιν τῆς μαθήσεως, διότι ὅσον πλειότερον ὁ λαὸς τῶν κοινῶν μετέχει, τοσοῦτον ἀναγκαιότερος κρίνεται ὁ φωτισμὸς αὐτοῦ.

⁂ Κατὰ τὸν πολὺν Μοντέσκιον ἕκαστος ὑπουργὸς λαμβάνων τὴν ἐξουσίαν φροντίζει κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος περὶ ἑαυτοῦ, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον περὶ τῆς ἐπαρχίας του, καὶ ἔπειτα, τέλος πάντων, καὶ περὶ τοῦ ἔθνους ἐν γένει. Οὐδόλως λοιπὸν πρέπει νὰ δυσανασχετῶμεν κατὰ τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν, ἂν δὲν προφθάνουσι νὰ πράξωσι τὸ παραμικρὸν ὑπὲρ τοῦ τόπου, ἀφοῦ οὐδὲ τὰς ἰδίας των ὑποθέσεις ἀφίνομεν αὐτοῖς καιρὸν νὰ τελειώσωσι. (Ε. Δ. 'Ροΐδης).

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

«Μάνα σοῦ λέω δὲν 'μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
Δὲν εἰμπορῶ δὲν δύναμαι, ἐμάλλιασ' ἡ καρδιά μου.
Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης·
Νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνὰ καὶ 'ς ταῖς ψηλαῖς ραχούλαις,
Νἄχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριὰ κουβέντα,
Νἄχω τὰ χιόνια γιὰ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι,
Νἄχω μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερνὸ λημέρι.
Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς, μὸν δόμου τὴν εὐχή σου,
Κ' εὐχήσου με, μανοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.
Καὶ φύτεψε τριανταφυλλιὰ καὶ μαῦρο καριοφύλλι,
Καὶ πότιζέ τα ζάχαρι καὶ πότιζέ τα μόσχο.
Κι' ὅσο π' ἀνθίζουν, μάνα μου, καὶ βγάνουνε λουλούδια,
'Ο γυιός σου δὲν ἀπέθανε, καὶ πολεμάει τοὺς Τούρκους.
Κι' ἂν ἔρθῃ 'μέρα θλιβερή, 'μέρα φαρμακωμένη,
Καὶ μαραθοῦν τὰ δυὸ μαζῆ, καὶ πέσουν τὰ λουλούδια,
Τότε κ' ἐγὼ θὰ λαβωθῶ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσῃς.»
Δώδεκα χρόνια 'πέρασαν, καὶ δεκαπέντε μῆνες
Ποῦ ἄνθιζαν τὰ τριαντάφυλλα κι' ἄνθιζαν τὰ μπουμπούκια.
Καὶ μιὰ αὐγὴ ἀνοιξάτικη, μιὰ πρώτη τοῦ Μαΐου,
Ποῦ κελαδοῦσαν τὰ πουλιά, κι' ὁ οὐρανὸς γελοῦσε,
Μὲ μιᾶς ἀστράφτει καὶ βροντᾷ καὶ γένεται σκοτάδι.
Τὸ καρυοφύλλι ἐστέναξε, τριανταφυλλιὰ δακρύζει,
Μὲ μιᾶς ξεράθηκαν τὰ δυό, κ' ἐπέσαν τὰ λουλούδια·
Μαζῆ μ' αὐτὰ σωριάστηκε κ' ἡ δόλια του ἡ μανοῦλα.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Περὶ διατηρήσεως τοῦ κρέατος προσφάτου.

'Ο Herzen ἐν Φλωρεντίᾳ παρετήρησεν ὅτι τὸ ἀγοραῖον βορικὸν ὀξύ, ὅπερ διὰ προσθήκης βόρακος γίνεται ἐνδιαλυτότερον εἰς τὸ ὕδωρ, εἶνε ἐξαίρετον μέσον πρὸς διατήρησιν τοῦ ὠμοῦ κρέατος. 'Η ἐνέργεια τῆς διαλύσεως ταύτης αὐξάνεται προστιθεμένου ποσοῦ ἅλατος καὶ νίτρου καὶ διευκολύνεται οὕτως ἡ διατήρησις τῆς προσφάτου θεωρίας τοῦ κρέατος. Τὸ κρέας διατηρεῖ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ὄψιν, οὐδαμῶς δεικνύει ἴχνη σήψεως καὶ διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἔτι ἐξεταζόμενον. Τὸ τελευταῖον λείψανον ποσοῦ τινος κρέατος μεγάλου, ὅπερ ἐν κιβωτίοις τισί, καὶ μολυβδίνοις ἀγγείοις ἄνευ ἰδιαζουσῶν προφυλάξεων ἦτο ἐσοιβασμένον, ἔκαμε δύο ταξείδια εἰς τοὺς τροπικοὺς καὶ μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους ἦτο ἀκόμη βρώσιμον. 'Εν Φλωρεντίᾳ δὲ ἐσχηματίσθη ἤδη ἑταιρία σκοποῦσα κατὰ τὸ πολλαχῶς ἀποδειχθὲν τοῦτο πείραμα, τὴν εἰσαγωγὴν οὕτω διατηρημένου κρέατος ἐκ τῆς Δυτικῆς 'Αμερικῆς καὶ 'Ρωσσίας.—Ἄλλη ἁπλουστέρα μέθοδος καὶ κατάλληλος διὰ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν ἐν ἐλλείψει ψυκτικῶν ὑπογείων εἶνε ἡ ἑξῆς:

'Επὶ τοῦ πυθμένος πίθου μικροῦ καὶ κενοῦ τίθεται πινάκιον περιέχον τεμάχια θείου ἀνημμένα καὶ εἶτα ἐπιτίθεται πῶμα ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πίθου φέρον κάτωθεν ἀνηρτημένον τὸ τεμάχιον τοῦ κρέατος ὅπερ θέλομεν νὰ διατηρήσωμεν, καὶ φράσσεται ὁ πίθος ἀδιαπνεύστως. Τὸ οὕτω μεταχειρισθὲν κρέας διατηρεῖται τὸ θέρος καὶ μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑβδομάδα πρόσφατον καὶ ἀδιάφθορον καὶ δὲν ἀνακαλύπτομεν ἐν αὐτῷ οὐδὲ τὸ παραμικρὸν ἴχνος ἐκ τῆς ὀσμῆς εἴτε γεύσεως τοῦ θείου, ὅπως ἠθέλομεν φοβηθῆ. Τὸ κάπνισμα τοῦτο πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Μ.

'Ο φώσφορος ἀνεκαλύφθη τῷ 1677. Τὰ τηλεσκόπια ἐφευρέθησαν ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1590.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 81 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 17 Ἰουλίου 1877

Ὁ ἐν Πετρουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Π. Βραΐλας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ Ἑστία ἔχει πολλὰς ἀφορμὰς νὰ εὐγνωμονῇ, συνέταξε χάριν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Δημώδης ἐπιστήμη», σειρὰν ἄρθρων περὶ ψυχῆς, περὶ Θεοῦ καὶ περὶ ἠθικοῦ νόμου. Διὰ τῶν ἄρθρων τούτων, ὧν ἀρχόμεθα σήμερον τῆς δημοσιεύσεως, ὁ βαθὺς ἐπιστήμων καθιστᾷ προσιτὰς καὶ εὐλήπτους τοῖς πᾶσιν ὑψηλὰς ἀληθείας, ἀναγκαίας πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειῶν παραδόσεων καὶ ἀνάπλασιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἀπέναντι τοῦ ἐπιπολάζοντος ὑλισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας.

Σ. τ. Δ.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Α'

Ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται τῶν ἄλλων ζώων διὰ τοῦ λόγου· καὶ ὁ λόγος δύο ἔχει κυριωτάτας σημασίας· κατὰ μὲν τὴν πρώτην, σημαίνει τὴν διάλεκτον, ἤτοι τὸ σύνολον τῶν λέξεων, δι' ὧν ἐκφράζομεν τὰ ἐν ἡμῖν νοήματα καὶ αἰσθήματα καὶ βουλήματα, καὶ τότε λέγεται λόγος *προφορικός*· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν, δι' ἧς κρίνομεν περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, καὶ ζητοῦμεν τὰ αἴτια καὶ τὰ τέλη αὐτῶν, καὶ τότε λέγεται λόγος *ἐνδιάθετος*· καὶ διὰ τοῦτο λόγος λέγεται καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς φύσεως ἑκάστου πράγματος, καὶ τὸ αἴτιον ὑφ' οὗ παρήχθη, καὶ τὸ τέλος εἰς ὃ τείνει, δηλ. τὸ πῶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ διατὶ ὑπάρχει. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αἴτιον τῶν αἰτίων εἶναι ὁ Θεός, ὑπεράνω τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου καὶ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει ὁ Λόγος, δι' οὗ *τὰ πάντα ἐγένετο*, ὁ Θεῖος Λόγος. Φανερὸν δὲ πῶς πᾶσαι αἱ ἔννοιαι αὗται σχετίζονται πρὸς ἀλλήλας, καὶ πῶς δικαιολογεῖται ἡ χρῆσις μιᾶς μόνης λέξεως πρὸς δήλωσιν αὐτῶν· ὑπάρχει λόγος ἐν τῷ κόσμῳ, διότι ὑπάρχει Θεῖος Λόγος, καὶ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ λόγον κατανοοῦμεν διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἐνδιαθέτου, ὅστις ἐκφράζεται διὰ τοῦ προφορικοῦ.

Ὅτι δὲ τὰ ζῶα δὲν ἔχουσιν οὔτε τὸν προφορικὸν οὔτε τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ὡς ἡμεῖς, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον, διότι οὔτε ἡ διάλεκτος αὐτῶν εἶναι τελειοποιήσιμος καὶ προοδευτικὴ ὡς ἡ ἡμετέρα,[1] οὔτε διὰ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου ἀνακαλύπτουσι τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ συναρμολογοῦσιν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, οὔτε οἰκειοποιοῦνται αὐτοὺς καὶ ἐφαρμόζουσι, προάγοντες καθ' ἑκάστην τὴν βιομηχανίαν καὶ εὐημερίαν αὐτῶν, οὔτε καλλιτεχνίαν ἔχουσιν, οὔτε ἐθνικότητα, ἑπομένως οὔτε κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν πρόοδον, ὡς ὁ ἄνθρωπος.—Τὰ ζῶα αἰσθάνονται, νοοῦσι, παθαίνονται, ἔχουσί τινα ἐξ αὐτῶν καί τινα βιομηχανίαν καὶ κοινωνίαν, ἀλλὰ περιορίζονται ἐντὸς τοῦ στενωτάτου κύκλου τῆς συντηρήσεως καὶ πολλαπλασιάσεως τοῦ εἴδους αὐτῶν, καὶ μὴ φωτιζόμενα ἐκ τῆς θείας ἀκτῖνος τοῦ λόγου, δὲν ἀναπτύσσονται, δὲν τελειοποιοῦνται, δὲν προοδεύουσιν, ὥστε ἡ ζωὴ αὐτῶν μονοτόνως καὶ ἡ αὐτὴ πάντοτε ἐπαναλαμβάνεται ἀφ' ἧς προῆλθον εἰς τὸν κόσμον καὶ μέχρις οὗ ἀφανισθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ.—Ἄρα μεταξὺ ζώου καὶ ἀνθρώπου ὑπάρχει χάσμα ἀπλήρωτον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ νέου κόσμου, ὅστις προστίθεται εἰς τὸν κόσμον τῆς ὑλικῆς καὶ ζωώδους φύσεως, εἶναι ἀρχὴ τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης, τῆς βιομηχανίας, τῆς καλλιτεχνίας, τῆς ἠθικότητος, τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας, τῆς ἱστορίας. Ταῦτα πάντα συναποτελοῦσι τὸν κυρίως ἀνθρώπινον βίον ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ.

Τὰ ἁπλᾶ καὶ πασιφανῆ ταῦτα γεγονότα δὲν ἀρνεῖται ὁ κοινὸς νοῦς, ἀλλὰ παραγνωρίζει ἐνίοτε ἡ ἐπιστήμη.

Ὑπάρχει τὴν σήμερον ἐπιστημονικὴ σχολή, ἥτις μεταξὺ ζώου καὶ ἀνθρώπου δὲν βλέπει διαφορὰν ἀλλὰ ταυτότητα φύσεως, καὶ διαφορὰν μόνον βαθμοῦ, πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος θεωρεῖ ὡς ἀποτελέσματα τοῦ ὑλικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἐπειδὴ ὁ ὑλικὸς ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ὀλίγον διαφέρει τοῦ τῶν τελειοτέρων πιθήκων, ἡ σχολὴ αὕτη πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἔκ τινος πιθήκου, ὅτι ἐτελειοποιήθη βαθμηδὸν καὶ τελειοποιεῖται κατά τινα πάντοτε ἀνώτερον βαθμόν, ἀλλ' ὅτι οὐσιωδῶς ἡ φύσις τοῦ ζώου καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, καὶ οὕτω κλείουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν ἄβυσσον τὴν διαχωρίζουσαν τὸ βασίλειον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ βασιλείου τῶν ζώων, τὴν μεγάλην καὶ ῥιζικὴν διαφορὰν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων, καὶ ἣν δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ, ἐξηγεῖ διὰ τῆς μικρᾶς καὶ σχεδὸν ἀσημάντου διαφορᾶς, ἥτις διακρίνει κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τὸ ἐντελέστερον ζῶον τοῦ ἀτελεστέρου ἀνθρώπου. Καὶ ἐπειδὴ κάτωθεν τοῦ ἐντελεστέρου ὀργανι-

1. Περὶ διαλέκτου καθὸ ἀποκλειστικοῦ γνωρίσματος τοῦ ἀνθρώπου ὅρα τὰς διατριβὰς τοῦ Max-Müller ἐν τῷ Fraser Magazine Μαΐου, Ἰουνίου, Ἰουλίου 1873.

Digitized by Google

σμοῦ ζώων τινῶν ὑπάρχουσιν ἄλλοι ὀργανισμοὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀτελεῖς μέχρι τῶν ἀοράτων σχεδὸν ζωϋφίων, ἐν οἷς ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ζωϊκός τις σπινθήρ, ἡ τολμηρὰ αὕτη σχολὴ συμπεραίνει, ὅτι πάντες οἱ ὀργανισμοὶ ἔκ τινος πρώτου παράγονται, ὅτι οὗτος, ἕνεκεν ἰδιαιτέρων περιστάσεων τόπου, χρόνου, συνυπάρξεως καὶ συναγωνισμοῦ, μεταμορφοῦται βαθμηδὸν εἰς ἕτερον τελειότερον, καὶ οὗτος πάλιν εἰς ἕτερον, καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς ἐκ τούτου, κυρίως εἰπεῖν, οὔτε γένη ἀναλλοίωτα ὑπάρχουσιν οὔτε εἴδη, ἀλλ' ἀδιάκοπος μεταμόρφωσις ὀργανισμῶν ἀπὸ τοῦ ἀτελεστάτου μέχρι τοῦ τελειοτάτου, καὶ οὕτω σχέσις ὁμοιότητος, ἣν οὐδεὶς ἀρνεῖται, μεταβάλλεται εἰς σχέσιν παραγωγῆς, ἣν οὐδεὶς ἀπέδειξε. Καὶ ἐπειδὴ δύσκολον νὰ καταλάβῃ τις ἀκριβῶς πότε καὶ ποῦ ἄρχεται ἡ ζωὴ ἐν μέσῳ τῆς νεκρᾶς φύσεως, ἡ σχολὴ αὕτη παραδέχεται τὴν αὐτόματον γένεσιν τῶν ζώων, δηλαδή, οὐχὶ πάντοτε ἐκ προηγουμένου ζώου μεταδίδοντος τὴν ζωὴν εἰς ἄλλα ὁμοειδῆ, ὡς γίνεται σήμερον, καὶ, καθ' ὅλας τὰς μαρτυρίας, ἀπ' ἀρχῆς ἐγίνετο, ἀλλ' ἔκ τινος ἀζώου στοιχείου λαμβάνοντος αἴφνης ζωήν. Γενικεύουσα ἐπὶ τέλους τὰς θεωρίας ταύτας ἡ σχολὴ αὕτη πιστεύει ὅτι ἔλυσε τὸ αἴνιγμα τοῦ παντός, ὅτι μία μόνη ὕλη ὑπάρχει καὶ ἐν αὐτῇ μία μόνη δύναμις, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς τὰ πάντα διὰ μέσου διηνεκοῦς ἐξελίξεως (évolution) καὶ προοδευτικῶν μεταμορφώσεων, τῶν ὁποίων, διά τινος καθολικῆς ἀρχῆς καὶ οἱονεὶ καθολικοῦ ῥυθμοῦ, ὁρίζει τὴν πορείαν καὶ τὸν νόμον. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβωσι γνῶσιν τοῦ τολμηροῦ τούτου συστήματος, οὗ ὁ λεγόμενος Δαρβινισμὸς δὲν εἶναι εἰμὴ ἓν μόνον κεφάλαιον, δύνανται ν' ἀναγνώσωσιν, ἐκτὸς τῶν βιβλίων τοῦ Δάρβιν καὶ τῶν ὀπαδῶν του, τὰ συγγράμματα τοῦ Herbert Spencer ἐπιγραφόμενα *Πρῶται Ἀρχαί*, *Βιολογία*, *Ψυχολογία*, *Κοινωνιολογία* κλ., ἐν οἷς τὸ σύστημα τοῦτο μετὰ θαυμαστῆς σαφηνείας καὶ πολυμαθείας ἀναπτύσσεται.

Ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ἡ ἀλήθεια;

Τὸ σύστημα τοῦτο δὲν εἶναι νέον. Ἀνεφάνη κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, καὶ εἷς τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων εὑρῆκεν οἱονεὶ τὰ πρῶτα σπέρματα αὐτοῦ παρά τισι τῶν ἀρχαίων. Ἐνυπάρχει δὲ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐδιάγνωστον εἰς ὅλας τὰς διδασκαλίας ὅσαι στηρίζονται ἐπὶ μόνης τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως. Οὐδὲ προτιθέμεθα ν' ἀνασκευάσωμεν ἐνταῦθα τὸ σύστημα τοῦτο διὰ τῆς ἐξελέγξεως τῶν ἐπιχειρημάτων δι' ὧν κατασκευάζεται. Ἀλλὰ περιοριζόμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ παραδεχόμενος αὐτὸ ὀφείλει πρῶτον νὰ γεφυρώσῃ τὴν ἄβυσσον τὴν χωρίζουσαν τὴν κτηνώδη ἐπικράτειαν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης. Ναὶ μὲν ἡ ἄβυσσος αὕτη δὲν εἶναι κατὰ τοὺς μορφολόγους τοσοῦτον μεγάλη, καὶ ὁ Δάρβιν ἐν τῷ τελευταίῳ πονήματι αὐτοῦ προσεπάθησε νὰ καταδείξῃ ἐν τοῖς ζώοις οὐ μόνον τὰ αὐτὰ νοήματα καὶ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου μὴ ἀρκούντως ἀνεπτυγμένα, ὅμως ὑπάρχοντα, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας τὴν πρώτην ἐμφάνισιν διέκρινεν ἔν τινι πράξει τοῦ κυνός του ἀπέναντι κινουμένου τινὸς ἀλεξιβροχίου. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐὰν ὑπάρχουσιν ὁμοιότητες, ὅπερ οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, τὸ ζήτημα εἶναι πάντοτε πῶς ὁ πίθηκος ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ πῶς, ἐν ᾧ τοσοῦτον μικρὰ διαφορὰ ὑπάρχει κατὰ τὸν ὀργανισμὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὄντων, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ἄρχεται νέα σειρὰ θαυμασίων γεγονότων, ἅτινα οὐδόλως ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ ζωῇ τῶν κτηνῶν. Ὁ παραδεχόμενος τὸ σύστημα τοῦτο ὀφείλει προσέτι νὰ πληρώσῃ πολλὰ ἄλλα χάσματα ἐν τῷ γενεαλογικῷ δένδρῳ τοῦ Δαρβινισμοῦ,[1] καὶ νὰ πληρώσῃ αὐτὰ οὐχὶ δι' ἁπλῶν ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν, ὡς συνήθως γίνεται, ἀλλὰ διὰ γεγονότων βεβαίων καὶ ἀναντιρρήτων. Ὀφείλει πρὸς τούτοις νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀναριθμήτους καὶ ἀτελευτήτους ταύτας μεταμορφώσεις μὲ τὸν χρόνον, τουτέστι μὲ τὴν ἡλικίαν τῆς ὑδρογείου σφαίρας, οἷα ὁρίζεται ὡς ἔγγιστα ὑπὸ τῆς γεωλογίας καὶ τῆς ἀστρονομίας.[2] Ἐπὶ τέλους καὶ πάσας τὰς εἰκασίας καὶ ὑποθέσεις τῶν Δαρβινιστῶν ἐὰν παραδεχθῶμεν, μένει πάντοτε ἀνεξήγητον τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς. Πῶς ἐν μέσῳ τῆς νεκρᾶς ὕλης ἀνεφάνη κατὰ πρῶτον ἡ ζωή. Ἡ θεωρία τῆς κρυσταλλώσεως δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτην. Ἡ δὲ ὀργανικὴ λεγομένη χημεία ἀνέλυσε τὰ συστατικὰ τῆς ζωϊκῆς ὕλης, καὶ συνεδύασεν αὐτὰ ἐκ νέου, ἀλλ' οὔτε ζωὴ οὔτε ἓν μόνον ὄργανον προέκυψεν ἐκ τῶν χωνευτηρίων της. Ἐὰν δὲ περιορίσωμεν τὰς παρατηρήσεις μας εἰς μόνην τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπομένει πάντοτε νὰ ἴδωμεν πῶς αἱ θεωρίαι αὗται τῆς ὕλης καὶ τῆς ἀνάγκης συμβιβάζονται μὲ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐν ἡμῖν ἑνότητος, ἥτις εἶναι τὸ κέντρον καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ ἐν ἡμῖν πνευματικοῦ βίου καὶ ἀντίκειται πρὸς τὴν ἔκτασιν, ἥτις εἶναι ὁ ἀχώριστος τῆς ὕλης χαρακτήρ, πῶς συμβιβάζονται μὲ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐν ἡμῖν ἐλευθερίας, ἀντικειμένης ἐπίσης πρὸς τὴν ἐν τῇ ὕλῃ ἐπικρατοῦσαν ἀνάγκην. Μέχρι οὗ δὲν λύονται πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἀπορίαι, δικαιούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰς μεταμορφολικὰς διδασκαλίας ὡς εἰκασίας, ναὶ μὲν σοφὰς καὶ εὐφυεῖς καὶ περιε-

1. Ὅρα τὸ σοφὸν σύγγραμμα τοῦ C. R. Bree An exposition of fallacies in the hypothesis of M r Darwin.

2. Ὅρα Astronomy and Geology compared ὑπὸ τοῦ λόρδου Ermathwaite, καὶ πρὸς τούτοις Edimburg Review τοῦ Μαΐου 1873, L'Espèce humaine par Quatrefages καὶ τὰ τελευταῖα ἄρθρα τοῦ Blancard ἐν τῇ Revue des deux Mondes.

Digitized by Google

χούσας ἀληθείας τινάς, ἀλλὰ μὴ ἀποτελούσας θετικὴν καὶ βεβαίαν ἐπιστήμην.

Ἵνα δὲ ὑποδείξωμεν τὴν πηγὴν τῶν παρεκτροπῶν τούτων καὶ προφυλάξωμεν τὴν νέαν γενεὰν τῆς φθοροποιᾶς τάσεως τῶν ἐξ αὐτῶν θεωριῶν, ἐν αἷς ὑπὸ τὴν φαινομένην ἁπλότητα καὶ λογικότητα ὑποκρύπτεται ἡ παραλογωτέρα σύγχυσις καὶ ὁ πλέον αὐθαίρετος δογματισμός, ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι βάσις πάσης ἐπιστήμης εἶναι τὸ προπατορικὸν δόγμα: *γνῶθι σαυτόν*, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔρχεται κάτωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐντὸς ἡμῶν καὶ ἐξ ἡμῶν, ὅτι πᾶσα ἐπιστήμη εἶναι σύνολον ἰδεῶν, καὶ πᾶσα ἰδέα εἶναι φαινόμενον ψυχολογικόν, τὸ ὁποῖον διὰ μόνης τῆς συνειδήσεως γνωρίζομεν καὶ δι' αὐτῆς δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν, ὅτι καὶ τὰ ἐκτὸς ἡμῶν διὰ τῶν ἐντὸς γίνονται ἡμῖν νοητὰ καὶ καταληπτά, ὅτι ἡ ἐν ἡμῖν συνείδησις εἶναι πρὸ πάντων συνείδησις τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, καὶ ὅτι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ὡς ἐλέγομεν ἀπ' ἀρχῆς, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς φύσεως ἑκάστου πράγματος, τοῦ αἰτίου αὐτοῦ καὶ τοῦ τέλους. Ἐντεῦθεν πρώτη ἐπιστήμη, ἥτις μελετῶσα τὰ ἐν ἡμῖν ἀνακαλύπτει τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς νόμους τῆς νοήσεως καὶ τῆς πράξεως, καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸν λόγον τῶν ὄντων.

Πῶς δὲ ἡ ἐπιστήμη αὕτη μορφοῦται, ἐκ τίνων μερῶν συνίσταται, καὶ πῶς ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιστήμης πηγάζουσιν αἱ ἄλλαι καὶ ὑπ' αὐτῆς ῥυθμίζονται, περὶ τούτων θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἕπεται συνέχεια.

Π. Βραΐλας.

Πρὸ διακοσίων ἐτῶν ὁ Λεϊβνίτιος ἐθεώρει δυνατὴν τὴν συγχώνευσιν πασῶν τῶν γλωσσῶν εἰς μίαν παγκόσμιον, ἧς ὑπαρχούσης αἱ κοσμοπολιτικαὶ ἀρχαί, ἡ ἑνοποίησις δῆλον ὅτι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εὐχερῶς θὰ ἐπραγματοῦντο. Ἀλλ' ἡ ἐπιμελὴς ἐξέτασις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν γλωσσῶν καὶ τοῦ πνεύματος αὐτῶν κατέδειξεν ὅτι πᾶσα γλῶσσα ὑπέκειτο ἀναποδράστως εἰς ποικίλας τροποποιήσεις καὶ ἀλλοιώσεις παρ' ἑκάστῳ λαῷ, καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ δημιουργία γλώσσης κοινῆς πᾶσι τοῖς λαοῖς ἦν ἐντελῶς ἀδύνατος. Παραπλήσιαι ταῖς θεωρίαις τοῦ Λεϊβνιτίου εἰσὶν αἱ περὶ π α σ ι γ ρ α φ ί α ς, ἤτοι περὶ τῆς μεθόδου, δι' ἧς πάντα τὰ ἔθνη θὰ μετεχειρίζοντο τὰ αὐτὰ σημεῖα πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν, καίτοι διὰ λέξεων διαφόρων θ' ἀνεγίνωσκον ταῦτα· πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κατορθωτοῦ τῆς πασιγραφίας ἐφέρετο ἡ χρῆσις τῶν αὐτῶν χαρακτήρων πρὸς γραφὴν τῶν ἀριθμῶν παρὰ τοῖς πεπολιτευμένοις λαοῖς· πρό τινων δ' ἐτῶν μόλις Σουηδός τις ἐπειράθη νὰ ὑπαγάγῃ εἰς σύστημα τὰς θεωρίας ταύτας καὶ λεξικὸν πασιγραφικὸν νὰ καταρτίσῃ. Ἀλλὰ τὸ ἀδόκιμον τῶν τοιούτων θεωριῶν εἶναι πρόδηλον, καὶ οὐδείς, νομίζομεν, δύναται σπουδαίως περὶ ταύτας ν' ἀσχοληθῇ· ὅ τι ἀληθεύει περὶ τοῦ στενωτάτου κύκλου τῶν ἀριθμῶν δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τοῦ εὐρυτάτου καὶ ἀπεριορίστου τῶν ἰδεῶν κράτους. Ἡ ἀνθρωπότης δὲν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς τὸ ἰδεογραφικὸν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Σινῶν σύστημα, νῦν ὅτε ἐπὶ τοσοῦτον ἐπληθύνθησαν αἱ γνώσεις, καὶ ἡ διάδοσις αὐτῶν πρέπει νὰ ἦναι ταχεῖα.

Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἐπικρατήσεως μιᾶς γλώσσης κοινῆς τοῖς ἐπιστήμοσιν ἐστὶ προφανής· ὁ γράψας τὴν κατωτέρω πραγματείαν, διακεκριμένος ἑλβετὸς βοτανικός, καταδείκνυσι τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ τοὺς λόγους ὧν ἕνεκεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησεν ἄλλοτε καὶ μετ' αὐτὴν ἡ γαλλική, ὑποστηρίζων δι' ἀρκούντως πειστικῶν ἐπιχειρημάτων τὴν μέλλουσαν ἐπικράτησιν τῆς ἀγγλικῆς. Περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος πραγματευθέντες ἕτεροι, ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ συνενοῖ πάντα τὰ προσόντα, τὰ ἀπαιτούμενα ὅπως γίνῃ δεκτὴ ὡς γλῶσσα διεθνής. Καὶ ἀναντιρρήτως ἡ ἑλληνικὴ ἔχει πλοῦτον λέξεων μείζονα πάσης ἄλλης γλώσσης, πληροῦσα οὕτω πασῶν τῶν ἐπιστημῶν τὰς ἀνάγκας, ἡ δὲ κομψότης καὶ ἁρμονία, ὧν ἐστὶν ἐπιδεκτική, συνηγοροῦσι σπουδαίως ὑπὲρ ταύτης. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὁ συνθετικὸς αὐτῆς χαρακτήρ, ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἀναλυτικὸν πνεῦμα τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, τὸ τῆς συντάξεως πολύπλοκον καὶ πολλὰ ἄλλα κωλύματα καθιστῶσιν ἀδύνατον τὴν ἐπικράτησίν της· ἡ νῦν δὲ παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει νεωτέρα τῆς ἑλληνικῆς φάσις, καίτοι ἀναλυτικὴ οὖσα καὶ ἁπλουστέρα τῆς ἀρχαίας, οὔτε κεκανονισμένη εἶναι, οὐδὲ ἄρτιόν τι καὶ ὁμοειδὲς ὅλον ἀποτελεῖ, ἕνεκα τῆς τάσεως πολλῶν τῶν ἡμετέρων πρὸς ἀφομοίωσιν μετὰ τῆς ἀρχαίας, προερχομένης μὲν ἐξ ἐνθουσιώδους ἔρωτος τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μεγαλείου, ἀλλ' ἀποδεικνυούσης ἄγνοιαν τῶν κυριωτέρων νόμων τῆς διαπλάσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν γλωσσῶν. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴ στερεῖται τῶν τριῶν πρωτίστων ὅρων, τῶν ἀναποφεύκτων πρὸς ἐπικράτησιν γλώσσης τινός, ἤτοι ἐξόχων συγγραφέων, μεγίστης πλήθυος ἀνθρώπων ὁμιλούντων ταύτην καὶ πολιτικοῦ μεγαλείου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Μακρὸς λοιπόν, μακρότατος θὰ παρέλθῃ χρόνος μέχρις οὗ ἡ ἰδέα περὶ παραδοχῆς τῆς ἑλληνικῆς ὡς γλώσσης διεθνοῦς πραγματοποιηθῇ, ἐὰν πραγματοποιηθῇ ποτέ!

Ἐν Μονάχῳ.

Ν. Γ. Π.

ΤΙΣ ΕΣΤΑΙ Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Κ' ΑΙΩΝΑ

[Ἐκ τοῦ συγγράμματος Histoire des sciences et des savants τοῦ κ. Alph. de Candolle.]

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς λατινικῆς. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία διετήρησε τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐπιμελῶς, οὐδεμία δὲ τῶν ζωσῶν γλωσσῶν κατεῖχεν ἔτι φιλολογίαν ἀρκούντως πλουσίαν ὅπως πρὸς ταύτην συναγωνισθῇ. Βραδύτερον ἡ μεταρρύθμισις ἔθραυσε τὸν δεσμὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἑνότητος. Ἡ ἰταλική, ἡ ἱσπανική, ἡ γαλλική, ἡ ἀγγλικὴ κατέστησαν ἀλληλοδιαδόχως κανονικὰ ἰδιώματα, εὐμοιροῦντα παντοειδῶν φιλολογικῶν προϊόντων. Τέλος δέ, πρὸ ὀγδοήκοντα ἢ ἑκατὸν τὸ πολὺ ἐτῶν, ἡ φυσικὴ τῶν ἐπιστημῶν πρόοδος κατέστησεν ἐπαισθητὸν τὸ ἀκατάλληλον τῆς λατινικῆς, γλώσσης νεκρᾶς, ἄλλως δὲ καὶ ἥκιστα σαφοῦς, ἕνεκα τῶν ἐν τῇ συντάξει αὐτῆς ἀναστροφῶν, τῶν ἀποκοπῶν λέξεων καὶ τῆς ἐλλείψεως ἄρθρου. Ἦν ἀνάγκη διαδόσεως τῶν ὁσημέραι πληθυνομένων ἀνακαλύψεων· ἦν ἀνάγκη προσέτι ἀναπτύξεως καὶ συζητήσεως τούτων εὐχεροῦς, μὴ ἐμποδιζομένης ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς ἐξευρέσεως τῶν καταλλήλων λέξεων. Πάντα ταῦτα τὰ αἴτια ἐπέδρασαν πρὸς παραδοχὴν τῶν νέων γλωσσῶν ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν πλείστων ἐπιστημῶν. Ἐξαιρεῖται μόνη ἡ φυσικὴ ἱστορία, ἥτις ποιεῖται ἔτι χρῆσιν τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς περιγραφαῖς, ἤτοι ἐν μέρει εἰδικῷ καὶ τεχνικῷ ὅλως, ἐν ᾧ ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων εἶναι περιωρισμένος καὶ ἡ σύνταξις κανονικωτάτη. Κυρίως δ' εἰπεῖν, οἱ φυ-

Digitized by Google

σικοὶ ἐτήρησαν μόνον τὸ λατινικὸν τοῦ Λινναίου ἰδίωμα, ἐν ᾧ πᾶσα λέξις εἶναι διηκριβωμένη, πᾶσα δὲ φράσις κατατεταγμένη λογικῶς καὶ σαφῶς, ὡς παρ' οὐδενὶ τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων εὕρηται. Ὁ Λινναῖος δὲν ἦτο γλωσσομαθής, ἐλάχιστα δ' ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἤξευρε, καὶ εὐχερῶς ἕκαστος διαβλέπει ὅτι γράφων τὴν λατινικὴν ἐπάλαιε κατὰ πολλῶν δυσκολιῶν. Μὴ ἀκολουθῶν οὔτε τὰς περιόδους τοῦ Κικέρωνος, οὔτε τὸ συνεπτυγμένον ὕφος τοῦ Τακίτου, λίαν δὲ περιωρισμένον ἀφ' ἑτέρου ἔχων λεξιλόγιον, κατώρθωσεν ὅμως νὰ δημιουργήσῃ γλῶσσαν ἠκριβωμένην, ἁρμοδιωτάτην διὰ περιγραφάς, εὔληπτον δὲ καὶ εἰς μαθητὰς ἔτι. Οὐδέποτε ἐποιεῖτο χρῆσιν ὅρου τινός, ἂν δὲν ἐσαφήνιζε προηγουμένως αὐτόν. Ἡ ἀπόρριψις τοῦ εἰδικοῦ τούτου ἰδιώματος τοῦ διασήμου Σουηδοῦ θὰ καθίστα τὰς περιγραφὰς ἧττον σαφεῖς καὶ δυσκαταληπτοτέρας εἰς τοὺς ἐπιστήμονας τῶν διαφόρων χωρῶν. Ὁ πειρώμενος νὰ μεταφράσῃ εἰς λατινικὴν τοῦ Λινναίου φράσεις τινὰς νεωτέρων βοτανικῶν ἀγγλιστὶ ἢ γερμανιστὶ γεγραμμένων, εὐθὺς ἀμέσως παρατηρεῖ ἐν ταύταις ἔλλειψίν τινα σαφηνείας. Καὶ ἡ τοιαύτη ἔλλειψις θὰ ἦτο ἔτι μείζων, ἐὰν οἱ φυσικοὶ μὴ εἰσῆγον εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν λέξεις τινὰς καθαρῶς λατινικάς. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ ὅμως περιστάσει, ἀναντίρρητος εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Τούτου ἕνεκα, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ ἡ χρῆσις τῆς λατινικῆς σήμερον ἐκλείπει.

Ἡ διάσπασις ἐν τούτοις τοῦ δεσμοῦ, δι' οὗ ἡ κοινὴ χρῆσις τῆς λατινικῆς γλώσσης συνέδεεν ἄλλοτε τοὺς ἐπιστήμονας πασῶν τῶν χωρῶν, κατέστη ἐπαισθητή. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο ἀπόπειρά τις ὅλως ἀνυπόστατος πρὸς δημιουργίαν τεχνητῆς γλώσσης, κοινῆς πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἀναλόγου πρὸς τὴν γραφὴν τῶν Σινῶν, βασιζομένης δὲ ἐπὶ ἰδεῶν καὶ οὐχὶ ἐπὶ λέξεων. Τὸ πρόβλημα ὅμως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐλύθη, καὶ ἂν ἐλύετο, τὸ ἐξαγόμενον τῆς τοιαύτης ἀποπείρας θὰ ἦτο μέθοδός τις τοσούτῳ πολύπλοκος καὶ δύσκαμπτος, ὥστε τάχιστα θὰ ἐγκατελείπετο. Ἡ ἀνάγκη καὶ αἱ περιστάσεις ἑκάστης ἐποχῆς ἐπήνεγκον τὴν προτίμησιν τῆς χρήσεως μιᾶς τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὡς ἑνωτικοῦ συνδέσμου τῶν πεπαιδευμένων πασῶν τῶν χωρῶν. Ἐπὶ δύο αἰῶνας τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχεν ἡ γαλλική. Νῦν ὅμως πλεῖστα αἴτια συντελοῦσι πρὸς ἐγκατάλειψιν τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἤρχισε δὲ πανταχοῦ σχεδὸν εἰσαγομένη ἡ συνήθεια, ἕκαστος μόνον τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν νὰ ὁμιλῇ. Εὑρισκόμεθα λοιπὸν ἤδη εἰς περίοδον συγχύσεως. Ὅ τι εἰς μίαν χώραν νομίζεται νέον, δὲν εἶναι τοιοῦτον διὰ τοὺς ἀναγινώσκοντας συγγράμματα ἐν ἑτέρᾳ γλώσσῃ συντεταγμένα. Ματαία ἀποβαίνει ἡ σπουδὴ ὅσον ἔνεστι πλειόνων ζωσῶν γλωσσῶν, βραδέως δὲ πάντοτε καὶ ἀτελῶς καθίστανται γνωστὰ τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ὀλίγιστοι εἰξεύρουσι καλῶς πλείονας τῶν δύο γλωσσῶν, καὶ ὁ θέλων νὰ ὑπερβῇ ὅριά τινα ἐν ταῖς γλωσσολογικαῖς γνώσεσι, στερεῖται τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου δι' ἄλλας μελέτας, διότι ὑπάρχει βαθμός τις, ἐν ᾧ ἡ σπουδὴ τῶν μέσων πρὸς μάθησιν κωλύει τὴν μάθησιν. Αἱ εἰς γλώσσας διαφόρους γινόμεναι συζητήσεις δὲν πληροῦσι καθ' ὁλοκληρίαν τὸν σκοπὸν τῶν ἐπιδιωκόντων ταύτας, ὡς λίαν σκοτειναί. Οὐχὶ σπάνιαι δ' ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν εἰσὶν αἱ παρεξηγήσεις. Πέπεισμαι δὲ ὅτι σήμερον θὰ πληθύνωνται τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως προκύπτοντα ἄτοπα. Νομίζω προσέτι, ὑπ' ὄψιν ἔχων τὸ παράδειγμα τῆς ἑλληνικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς γαλλικῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὅτι πάντοτε σχεδὸν ἐπιβάλλεται ἐπικρατοῦσά τις γλῶσσα. Μετὰ περίοδον ἀναρχίας, ἐπέρχεται ἡ ἀνάγκη τῆς παραδοχῆς γλώσσης ἐπικρατούσης. Πρὸς κατανόησιν τούτου δέον νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ αἴτια, ὧν ἕνεκα προτιμᾶται μία τις γλῶσσα καὶ ἐξαπλοῦται ἡ χρῆσις αὐτῆς, παρὰ τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα τυχὸν ἔχει.

Οὕτω κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα ὑπῆρχον πολλοὶ λόγοι, ὅπως ἡ γαλλικὴ καταλάβῃ τὴν θέσιν τῆς λατινικῆς καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὡμίλουν μεγάλη μερὶς τῶν πεπαιδευμένων τῆς ἐποχῆς· ἦν προσέτι γλῶσσα ἁπλῆ καὶ σαφεστάτη, ἐκέκτητο δὲ καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ συγγενεύῃ τῇ λατινικῇ, ἥτις ἦτο γενικῶς γνωστή. Οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ κάτοχοι τῆς λατινικῆς, εἴξευρον κατὰ φυσικὸν λόγον καὶ τὴν γαλλικὴν κατὰ τὸ ἥμισυ. Οἱ Ἱσπανοὶ δὲ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐκ τῶν προτέρων εἴξευρον τὰ τρία τέταρτα ταύτης. Ἐὰν συζήτησίς τις ἐγίνετο γαλλιστί, ἐὰν ἐδημοσιεύετο ἢ μετεφράζετο εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, πάντες ἠννόουν.

Κατὰ τὸν παρόντα ὅμως αἰῶνα ὁ πολιτισμὸς ἐπεξετάθη πλειότερον πρὸς ἄρκτον τῆς Γαλλίας, ὅπου καὶ ὁ πληθυσμὸς μᾶλλον τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν ηὐξήνθη. Ἕνεκα δὲ τῆς Ἀμερικῆς ἡ χρῆσις τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ἐδιπλασιάσθη. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν σήμερον προοδεύει ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν ταῖς σκανδιναυϊκαῖς χώραις καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ. Τὸ κέντρον τῆς ἐπιστημονικῆς βαρύτητος μετετέθη ἀπὸ νότου εἰς βορρᾶν.

Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νέων τούτων ὅρων, γλῶσσά τις δύναται νὰ καταστῇ διεθνὴς μόνον ὅταν συνενοῖ δύο χαρακτῆρας· 1ον) Νὰ κέκτηται ἱκανὰς λέξεις καὶ σχηματισμοὺς γερμανικοὺς καὶ λατινικούς, ὅπως ἦναι ἐνταυτῷ εὐπρόσιτος εἴς τε τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς λαοὺς τῆς λατινικῆς

Digitized by Google

φυλῆς, 2ον) Νὰ ὁμιλῆται ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δύο τούτων οὐσιωδῶν ὅρων, ὅπως θριαμβεύσῃ ὁριστικῶς γλῶσσά τις, δέον νὰ συνενοῖ καὶ τὰ πλεονεκτήματα γραμματικῆς ἁπλότητος, συντομίας καὶ σαφηνείας.

Ἡ ἀγγλικὴ εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα, ἥτις δύναται μετὰ παρέλευσιν πεντήκοντα ἢ ἑκατὸν ἐτῶν νὰ παρουσιάσῃ συλλήβδην πάντας τοὺς ὅρους τούτους.

Εἶναι γλῶσσα ἐξ ἡμισείας γερμανικὴ καὶ ἐξ ἡμισείας λατινική. Ἔχει γερμανικὰς λέξεις, γερμανικοὺς σχηματισμοὺς μετὰ γαλλικῶν λέξεων καὶ γαλλικῆς συντάξεως. Εἶναι σημεῖον μεταβατικὸν μεταξὺ τῶν κυριωτέρων γλωσσῶν, τῶν ἐν χρήσει νῦν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ὡς ἡ γαλλικὴ ἦν ἄλλοτε μεταξὺ τῆς λατινικῆς καὶ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν.

Ἡ μέλλουσα ἐπέκτασις τῆς ἀγγλοαμερικανικῆς γλώσσης εἶναι προφανής. Θὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἡμισφαιρίοις. Ἰδοὺ ἀπόδειξις τούτου, ἣν εὐχερῶς δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν ἐν ὀλίγαις λέξεσι καὶ ὀλίγοις ἀριθμοῖς·

Νῦν ὁμιλοῦσιν :[1]

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Ἑκατομμύρια	
Ἀγγλιστὶ		
Ἐν Ἀγγλίᾳ	31	
Ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις	40	46
Ἐν Καναδᾷ κλπ.	4	
Ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ Νέᾳ Ζηλανδίᾳ	2	
Ἐν ὅλῳ	77.	
Γερμανιστὶ		
Ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ἑνὶ μέρει τῆς Αὐστρίας	60	
Ἐν Ἑλβετίᾳ (Γερμανικὸν μέρος)	2	
Ἐν ὅλῳ	62.	
Γαλλιστὶ		
Ἐν Γαλλίᾳ	36½	
Ἐν Βελγίῳ (Γαλλικὸν μέρος)	2½	
Ἐν Ἑλβετίᾳ » »	½	
Ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ ταῖς ἀποικίαις	1	
Ἐν ὅλῳ	40½.	

Ἀφ' ἑτέρου, ὡς μέτρου λαμβανομένης τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ἀκολούθως :[2]

Ἐν Ἀγγλίᾳ διπλασιάζεται ἀνὰ 50 ἔτη, ὅθεν μετὰ ἕνα αἰῶνα, τῷ 1970, ἔσται ·········· 124

Ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ἐν Καναδᾷ, ἐν Αὐστραλίᾳ, ἀνὰ 25 ἔτη, ὅθεν ἔσται ·········· 736

Πιθανὸν σύνολον τῆς *ἀγγλικῆς* γλώσσης τῷ 1790 ······ 860.

Ἐν Γερμανίᾳ τῆς μὲν Βορείου ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται ἀνὰ 56 ἔτη μέχρις 60. Τῆς Νοτίου ἀνὰ 167. Ὑποθέσωμεν ὡς μέσον ὅρον 100 ἔτη. Ὅθεν πιθανῶς ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν ἐν αἷς ὁμιλεῖται ἡ *γερμανικὴ* ἔσται τῷ 1970 ·········· 124

Ἐν ταῖς χώραις τῆς γαλλικῆς γλώσσης ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται περίπου ἀνὰ 140 ἔτη. Τῷ 1790 λοιπὸν ἡ *γαλλικὴ* θὰ ὁμιλῆται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπὸ ἑκατομμυρίων ·········· 69 ½.

Οὕτω λοιπὸν αἱ τρεῖς νῦν ὁμιλούμεναι κυριώτεραι γλῶσσαι θὰ ἐπεκταθῶσι μετὰ ἕνα αἰῶνα ὡς ἀκολούθως:

Ἡ ἀγγλ. ἐπεκταθήσεται	ἀπὸ	77	εἰς	860 ἑκατομμ.
Ἡ γερμανικὴ »	»	62	»	124 »
Ἡ γαλλικὴ »	»	40½	»	69½ »

Οἱ ὁμιλοῦντες τὴν γερμανικὴν θ' ἀποτελῶσι τὸ 7ον μέρος καὶ οἱ τὴν γαλλικὴν τὸ 12ον ἢ 13ον τῶν ὁμιλούντων τὴν ἀγγλικήν, ἅπαντες ὁμοῦ οὐδὲ τὸ τέταρτον θ' ἀποτελῶσι τῶν ὁμιλούντων τὴν ἀγγλικήν! Αἱ δὲ γερμανικαὶ ἢ γαλλικαὶ χῶραι θὰ εὑρίσκωνται τότε ἀπέναντι τῶν χωρῶν ἐν αἷς ἡ ἀγγλικὴ θὰ ὁμιλῆται γλῶσσα εἰς οἵαν θέσιν εὑρίσκονται νῦν ἡ Ὁλλανδία ἢ ἡ Σουηδία πρὸς αὐτὰς ταύτας. Μή τις δ' ὑποθέσῃ ὅτι καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἐξώγκωσα τὴν αὔξησιν τῶν ἀγγλικῶν καὶ αὐστραλιακῶν καὶ ἀμερικανικῶν πληθυσμῶν. Ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιφανείας τῶν χωρῶν, ἃς κατέχουσι, θὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπὶ μακρὸν αὐξανόμενοι καταπληκτικῶς. Ἄλλως δὲ ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα ἐστὶν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην διαδεδομένη ἐν Ἀφρικῇ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ. Καὶ δὲν ἀγνοοῦμεν μὲν ὅτι ἐν Ἀμερικῇ καὶ Αὐστραλίᾳ τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἔχουσι προοδεύσει ὅσον ἐν Εὐρώπῃ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐπὶ πολὺ ἔτι ἡ γεωπονία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία θ' ἀπορροφῶσι τὰς δραστικωτέρας δυνάμεις. Οὐδεὶς ὅμως ἐκ τούτου δύναται νὰ διισχυρισθῇ ὅτι πληθυσμὸς τόσῳ σημαντικὸς ἀνθρώπων νοημόνων καὶ πεπαιδευμένων δὲν θὰ ἔχῃ σπουδαίαν ἐπήρειαν ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει. Οἱ νέοι οὗτοι λαοί, ἀγγλικὴν ἔχοντες καταγωγήν, εἰσὶ συγκεκερασμένοι καὶ διὰ Γερμανῶν, οἵτινες, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ἀναπληροῦσι τὰς ἐλλείψεις, ἃς ἐπιφέρει ἡ Ἰρλανδικὴ τοῦ πληθυσμοῦ μερίς. Καθόλου εἰπεῖν πάντες οἱ λαοὶ οὗτοι φλέγονται ὑπὸ ζήλου μαθήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν ἀνακαλύψεων, ἀναγινώσκουσιν ἀπλήστως, τὰ δὲ ἀγγλιστὶ συγγραφόμενα ἢ μεταφραζόμενα θὰ τυγχάνωσι μεγίστης καταναλώσεως ἐν οὕτωσὶ εὐρεῖ κύκλῳ ἀναγνωστῶν. Τὴν ἐκ τούτου παρεχομένην ἐνθάρρυνσιν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς μεταφραστὰς οὔτε ἡ γερμανική, οὔτε ἡ γαλλικὴ θὰ δύνανται νὰ παράσχωσιν. Εἰξεύρομεν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι ποίου βαθμοῦ δυσχερὴς εἶναι ἡ ἔκδοσις

1. Κατὰ τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Γόθας διὰ τὸ 1871.
2. Ἡμερολόγιον τῆς Γόθας διὰ τὸ 1870, σ. 1039.

Digitized by Google

τῶν σπουδαίων βιβλίων. Ἂν ὅμως ἀνοίξητε εἰς τὴν βιβλιοπωλίαν ἀγορὰν εὐρυτάτην, τότε καὶ τὰ εἰδικώτατα τῶν συγγραμμάτων θὰ εὑρίσκωσιν ἀγοραστάς. Ὅταν αἱ μεταφράσεις ἀναγινώσκωνται ὑπὸ δεκαπλασίου ἀριθμοῦ προσώπων, προφανῶς θὰ πολλαπλασιασθῶσι, καὶ τοῦτο οὐ σμικρὸν θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀγγλικῆς. Νῦν ἔτι πολλοὶ τῶν γαλλιστὶ ὁμιλούντων ἀγοράζουσι μεταφράσεις γερμανικῶν συγγραμμάτων εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ὡς ἐπίσης οἱ Ἰταλοὶ ἀγοράζουσι μεταφράσεις εἰς τὸ γαλλικόν. Ἐὰν οἱ ἄγγλοι ἢ οἱ ἀμερικανοὶ βιβλιοπῶλαι ἐπεχείρουν τὴν ἔκδοσιν τῶν καλλίστων συγγραμμάτων ἅτινα δημοσιεύονται ῥωσσιστί, σουηδιστί, δανιστί, ὁλλανδιστὶ κλπ., θὰ ἐδείκνυντο χρησιμώτατοι εἰς μέγαν ἀριθμὸν λογίων διεσπαρμένων καθ' ἁπάσας τὰς χώρας, ἰδίως δ' εἰς τοὺς ἐπισταμένους τὴν ἀγγλικὴν πολυαρίθμους Γερμανούς. Καὶ ὅμως εὑρισκόμεθα ἐν τῇ ἀρχῇ εἰσέτι τῆς ἀριθμητικῆς κατισχύσεως τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης.

Κατὰ πρώτην ἄποψιν ἡ φύσις γλώσσης τινὸς οὐδόλως φαίνεται ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς διαδόσεως αὐτῆς. Ἐπὶ δύο αἰῶνας προετιμᾶτο ἡ γαλλική, καὶ ὅμως ἡ ἰταλικὴ ἦν ἐπίσης σαφής, πρὸς δὲ γλαφυροτέρα καὶ ἁρμονικωτέρα ταύτης καὶ μᾶλλον τῇ λατινικῇ πλησιάζουσα, καὶ ἀπὸ πολλοῦ κεκτημένη ἀξιόλογον φιλολογίαν. Ἐπεκράτησεν ὅμως ἡ γαλλικὴ ἕνεκα τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐνεργητικότητος τῶν Γάλλων, καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς χώρας αὐτῶν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὰ πλεονεκτήματα γλώσσης τινός, πρὸ πάντων δὲ τὰ ὑπὸ τῶν νεωτέρων λαῶν προτιμώμενα πλεονεκτήματα, ἐξασκοῦσι πάντοτε ἐπήρειάν τινα. Ἡ συντομία, ἡ σαφήνεια, ἡ γραμματικὴ ἁπλότης εἰσὶ πάντοτε ἀρεσταί. Αἱ γλῶσσαι τῶν ἐθνῶν, τοὐλάχιστον τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἡμετέραν ἰνδοευρωπαϊκὴν οἰκογένειαν, ἦσαν κατ' ἀρχὰς σκοτειναὶ καὶ πολύπλοκοι· βαθμηδὸν δὲ καθ' ὅσον προώδευον ἐκκανονίσθησαν καὶ ἡπλοποιήθησαν. Ἡ σανσκριτικὴ καὶ ἡ βασκική, γλῶσσαι παλαιόταται, εἰσὶ καὶ τὰ μάλιστα πολύπλοκοι. Ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ εἰσὶν ὀλιγώτερον τούτων· αἱ δὲ ἐκ τῆς λατινικῆς προελθοῦσαι γλῶσσαι προσέλαβον τρόπους καὶ σχηματισμοὺς σαφεστέρους καὶ ἁπλουστέρους. Ἀγνοῶ πῶς ἐξηγοῦσιν οἱ φιλόσοφοι τὸ πολύπλοκον τῶν γλωσσῶν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν, ἀλλ' εἶναι φαινόμενον ἀναντίρρητον. Αἱ μεταγενέστεραι ἁπλοποιήσεις εἰσὶν εὐνόητοι. Ὁ ἁπλούστερος καὶ εὐχερέστερος τρόπος ἐνεργείας ἢ λόγου προτιμᾶται πάντοτε. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ πολιτισμὸς αὐξάνει τὴν ἀτομικὴν ἐνεργητικότητα καὶ αὕτη ἀπαιτεῖ συντομίαν λέξεων καὶ φράσεων. Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν, ἡ συχνὴ ἐπιμιξία ἀνθρώπων ὁμιλούντων γλώσσας διαφόρους καὶ δυσκόλως μετ' ἀλλήλων συνεννοουμένων, ἐπιφέρουσι τὴν ἀνάγκην σαφηνείας, ὁσημέραι ἐπιτακτικωτέραν καθισταμένην. Μόνον ὁ τυφλούμενος ἐξ ἀπεριορίστου ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δὲν θεωρεῖ γελοίαν τὴν σύνταξιν τῶν ᾠδῶν τοῦ Ὁρατίου. Μεταφράσατε μίαν τῶν ᾠδῶν τούτων ἀκριβῶς, τηροῦντες τὴν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ θέσιν τῶν λέξεων, καὶ δείξατέ την εἰς ἕνα ἀπαίδευτον· θὰ τῷ φανῇ ὡς οἰκοδόμημα, ἔχον τὴν θύραν τῆς εἰσόδου εἰς τὸν τρίτον ὄροφον. Τοιαύτη τις γλῶσσα δὲν εἶναι πλέον δυνατή, οὐδὲ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ποιήσει.

Ἕπεται τὸ τέλος.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

Σπανίως ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἐμφανίζεται ἀνὴρ ὡς ὁ Κανάρης. Πρὸ 56 ἐτῶν, ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀγνώστου ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσι τῶν ἐπιγόνων, ὁ Κανάρης ἦτο εἰρηνόφιλος καὶ ἀφανὴς πλοίαρχος μικροῦ σκάφους, κομίζοντος ἐμπορεύματα ἐξ Ὀδησσοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν εἶχεν ἐξασφαλίσει ἀποστὰς τῶν ἐνεργειῶν, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ ἐπανάστασις. Ἦτο οὐχὶ τυχοδιώκτης, ἀλλὰ φιλόνομος πολίτης, σύζυγος καὶ πατήρ· οὐχὶ δοξομανής, ἀλλ' ἀρκούμενος εἰς βίον ἥσυχον καὶ ταπεινόν. Καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος ἔμεινεν ἀφανής, ἓν ἔτος καὶ ἐπέκεινα· μόλις δὲ ἀπὸ τῶν ἐν Χίῳ σφαγῶν κατέστη ἐπίσημον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὀλίγα κατορθώματα τῆς νεωτέρας πολεμικῆς τέχνης δύνανται κατὰ τὴν εὐτολμίαν νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ τοῦ Ψαριανοῦ ναύτου. Ὁμοιάζουσι μὲν τούτοις αἱ διὰ ναρκοφόρων λέμβων ἐν τῷ Δουνάβει καταστροφαὶ τουρκικῶν μηνυτόρων, ἀλλὰ καὶ ἡλίκη πάλιν ὑφίσταται διαφορά! Αἱ ὑποβρύχιοι μηχαναὶ ἀπολύονται λάθρα, τὰ δὲ παλαιὰ πυρπολικὰ προσήγγιζον μετημφιεσμένα. Θάρρος μέγα καὶ ψυχρότητα πρωτοφανῆ ἀπῄτει τὸ ἀναρτῆσαι τὸ πυρπολικὸν μετὰ πταγώδη σύγκρουσιν καὶ τὸ ἀπομακρυνθῆναι κατόπιν διὰ κωπηλασίας ἐν τῇ μαρμαρυγῇ τῶν φλογῶν τοῦ καιομένου πλοίου. Ἀλλ' ὁ Κανάρης ἐκέκτητο καὶ θάρρος καὶ ψυχρότητα. Φιλοπατρία ἀκραιφνὴς καὶ ἀκηλίδωτος ὑπὸ φιλοχρηματίας καὶ φιλοδοξίας, παιδικὴ δὲ εἰς τὴν Θείαν Πρόνοιαν πεποίθησις, ἐφ' ἣ διέπρεψε διὰ παντὸς τοῦ βίου, ἐνέπνεον αὐτῷ νέας δυνάμεις, ὁσάκις πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐνατένιζεν εἰς τὸν θάνατον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνη ἀρετὴ αὐτοῦ ἡ ἀνδρία. Μικρὸς τὸ σῶμα καὶ ἀποφεύγων τὰς ἐπιδείξεις, ἐτιμήθη ἐπὶ μετριοφροσύνῃ, πρὶν δοξασθῇ ἐπὶ ἀνδρίᾳ, αἱ δὲ ἐπευφημίαι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου οὐδαμῶς οὐδέποτε ἔχραναν τοῦ χαρακτῆρος τὴν ἁγνότητα. Τίς θριαμβικὴ πορεία τοῦ ἀνδρειοτάτου Ῥωμαίου ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ ἀλη-

Digitized by Google

θὲς μεγαλεῖον ἥρωος, ὅστις ἀσκεπὴς καὶ ἀνυπόδητος ἐπορεύετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου του μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Τούρκων παρὰ τὴν Χίον; Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ ὑπάρχει ἡρωϊκὸν θάρρος ὅμοιον τῷ τοῦ Κανάρη. Ἐν Θερμοπύλαις ὁ Λεωνίδας προείλετο νὰ ἀποθάνῃ μᾶλλον ἢ νὰ καταλίπῃ τὴν τάξιν. Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου ὁ Ἀριστείδης συνεχώρησε τοῖς πατριώταις του ἀχαριστίαν, ἣν εὐτυχῶς δὲν ἐδοκίμασεν ὁ Κανάρης. Εἷς μόνον ἢ δύο Ῥωμαῖοι φαίνονται τούτῳ ἐφάμιλλοι· ὁ Κινκινάτος, ἀποχωρῶν ἐκ τῆς δικτατωρίας εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του καὶ πάλιν ἐκ τούτου εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Ῥώμην ἐπανερχόμενος, καὶ ὁ Γαριβάλδης. Ἀμοιβὴ κατάλληλος οὐδεμία δύναται νὰ ἀποδοθῇ τῷ Κανάρῃ....... Ἡμέρᾳ τινὶ ἐπορεύθην ἵνα ἐπισκεφθῶ αὐτόν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ βίου του δαπανᾷ καλλιεργῶν κηπάριον ἢ ὡς ξυλουργὸς ἢ τρέφων ὄρνιθας· κατοικεῖ ἐν πενιχρᾷ καλύβῃ ἥτις εἶναι ὡσανεὶ ὄασις ἐν τῇ κύκλῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐρημίᾳ· ἔχει δὲ ἀπέναντι τὴν θάλασσαν, ἧς ἐδέσποσεν ἄλλοτε... Ὁ ἥρως ἔκειτο ἐν τῇ κλίνῃ· ὁ κοιτὼν αὐτοῦ, ὁ λιτὸς καὶ ἀπέριττος, ἐφαίνετο ἁρμόδιον κατάλυμα τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικούσης τιμίας ψυχῆς. Ἄγει μὲν τὸ 90 ἔτος, ἀλλ' εἶναι ἀκμαῖος τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχήν· παρ' αὐτοῦ ἤκουσα πλείονα ὀρθὰ παρ' ὅσα εἶχον ἀκούσει πρότερον ἐπὶ ἡμέρας πολλάς· ἀλλ' ὁ μετριόφρων γέρων καὶ τώρα ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούῃ μᾶλλον ἢ νὰ διηγῆται. Ὁ πολιὸς ἀνὴρ εἶχε χρηστὰς τὰς ἐλπίδας ὡς παῖς φαιδρὸς καὶ ἀπειρόκακος· ἀλλ' εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον ἡ ὁμιλία ἀπέβη ἀνιαρά. Τὰ Ψαρά, ἡ πατρίς του, στενάζουσιν εἰσέτι ὑπὸ τὸν ζυγόν· ἂν ἦσαν ἄξια τοιαύτης τύχης, ἂς μαρτυρήσῃ ὁ τρόπος τῆς πτώσεως αὐτῶν. Ὑπερήσπισε τοὺς Σαμίους, ἐξεδικήθη τοὺς Χίους, ἀλλὰ μάτην. «Ἡ ἀγάπη, ἣν διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνδρίαν ἐπεδείξατο ἡμῖν ἡ Εὐρώπη, μετετράπη εἰς μῖσος ἕνεκα τῶν δανείων. Δικαίως ἢ ἀδίκως, τὰ δάνεια πρέπει νὰ πληρωθῶσι. Κακοὶ ἄνθρωποι ἀπέδοσαν ἡμῖν ὄνομα κακόν· ὀφείλομεν ἑπομένως νὰ ἐξαγοράσωμεν τὴν ἡμετέραν πίστιν.» Ἦτο λυπηρὸν τὸ ἀκούειν αὐτὸν λαλοῦντα περὶ τῆς δαπάνης τῶν νεωτέρων ὁπλίσεων, ἐν ᾧ κύκλῳ αὐτοῦ εἶχε γιαταγάνια, μακρὸν τουφέκιον καὶ πιστόλια. «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις (εἶπέ μοι) ἐτεραττούργουν αἱ καρδίαι, σήμερον τὰ χρήματα.» Εἶναι ὅμως πλήρης πίστεως· «Ὀλίγα ἐπίσταμαι περὶ νηορρηκτῶν, ἀλλ' ἡ φιλοπατρία θὰ κατισχύσῃ τῶν θωρηκτῶν τῆς Πόλης.» Τὸν ἠρώτησα ἂν καὶ οἱ νῦν Ἕλληνες ἦσαν ὡς τὰ παλληκάρια τῶν χρόνων αὐτοῦ. «Δὲν εἶναι οἱ αὐτοί, ἀπεκρίνατο· ἡ παιδεία καὶ ἡ ἡμέρωσις ἀπέδοσαν ἡμῖν βελτίονα πράγματα, ἀφεῖλον δὲ ἡμᾶς τὸ ἀπτόητον τῆς τόλμης· ἀλλ' ἡ φιλοπατρία θὰ ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα.» Ἡ γυνή, ἣν ἐνυμφεύθη νεαρὸς ὢν ναυτίλος, ζῇ καὶ εἶναι ἀχώριστος αὐτοῦ σύντροφος ἐν τῇ δύσει τοῦ βίου· διασώζει τὴν νεαρὰν καλλονήν της καὶ ὑπερχαίρει ἐπὶ ταῖς τιμαῖς τοῦ ἰδίου ἀνδρός.

Εδουαρδος Φρημαν.

Ο ΣΚΥΛΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ

[Ἐκ τῶν τοῦ Jules Janin.]

Ὁ Ἀλφρέδος Μυσὲ περιώδευεν ἐπισκεπτόμενος τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας· κατ' ἐκείνην δὲ τὴν στιγμὴν εἰσήρχετο εἰς παλαιὸν καὶ ἔνδοξον οἶκον, διαπρέποντα ἐπὶ φιλολογικῇ φήμῃ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῇ διακρινούσῃ ἀρχαίας τινὰς οἰκογενείας αὐστηρότητι ἠθῶν. Τὸ μέγαρον ἔκειτο ἐν τερπνῇ τοποθεσίᾳ ἐγγὺς τῶν Παρισίων, ἐν αὐτῷ δὲ κατῴκουν ἡ προμάμμη, ἡ μάμμη, ὁ πατήρ, ὁ ἔγγονος, καὶ τῶν ἐγγόνων τὰ τέκνα. Πᾶσαι αἱ ἐκεῖ εὐγενεῖς δέσποιναι ἦσαν *σοβαραὶ γυναῖκες*, καθ' ἣν σημασίαν μετεχειρίζετο τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἡ Κυρία Μαιντνών. Ἡ οἰκία ἦτο εὐτρεπισμένη μετὰ τῆς ἀμέμπτου ἐκείνης φιλοκαλίας, ἥτις οὔτε σκεῦος ἀνέχεται ἐκτὸς τῆς θέσεώς του οὔτε ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐλάχιστον μόριον κονιορτοῦ, ἀλλὰ θέλει τὰ πάντα διατεταγμένα καὶ στίλβοντα ὡς στρατὸν ἕτοιμον πρὸς ἐπιθεώρησιν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ παιδία, ἐγκαίρως διδαχθέντα τὸ εἰς τὰ ἔπιπλα καὶ τὰς ἕξεις τοῦ πάππου των ὀφειλόμενον σέβας, καταφεύγουσιν εἰς τὸν κῆπον, ὁσάκις ὀρέγονται νὰ παραδοθῶσιν εἰς θορυβώδη παιγνίδια.

Ἀκολουθῶν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ μέγαρον μακρὰν δενδροστοιχίαν ὁ νέος ποιητὴς διελογίζετο τί ἔμελλε νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς οἰκήτορας αὐτοῦ, ὅτε ἀπήντησε περιπλανώμενον σκῦλον. Τὸ ἀδέσποτον τετράπουν ὀσφρανθὲν τὸν διαβάτην καὶ εὑρὼν αὐτὸν εὔοσμον, ὡραῖον καὶ κομψόν, τὸν ἠκολούθησεν ὡς αὐθέντην περιποιοῦντα μεγάλην εἰς τὸν κύνα του τιμήν. Οὕτω λοιπὸν συνεισῆλθον ὅ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶον εἰς τὴν τοσοῦτον αὐστηρὰν περὶ τὴν ἐθιμοτυπίαν ἐκείνην κατοικίαν· καὶ ὁ μὲν εἰσαγαγὼν ὑπηρέτης μετέβη νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν αὐθέντην, προσκαλέσας τὸν ποιητὴν νὰ καθίσῃ, ὁ δὲ σκῦλος ἐκάθισεν ἀπρόσκλητος, ἐκλέξας μάλιστα πρὸς τοῦτο πολυτελὲς κέντημα, ἔργον τῆς ἐγγόνης, προωρισμένον πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν σεβασμίων ποδῶν τῆς μάμμης, ὁσάκις ηὐδόκει αὕτη νὰ τιμήσῃ τὴν αἴθουσαν διὰ τῆς παρουσίας της.

Ἐν τούτοις ἔφθασε μετ' ὀλίγον ὁ οἰκοδεσπότης, ὅστις οὐ μόνον συγγραφεὺς διακεκριμένος ἀλλὰ καὶ τέλειος ὢν εὐπατρίδης ὑπεδέχθη τὸν νέον ποιητὴν μετ' ἄκρας εὐπροσηγορίας. Πρέπει δὲ καὶ νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ κόμης οὗτος δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀκαταδέκτων ἐκείνων γερόντων, οἵτινες κατ' οὐδένα τρόπον στέργοντες νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι ἀνέγνωσαν τὰ προϊόντα τῆς νεαρᾶς

Digitized by Google

Μούσης, λέγουσιν εἰς πάντα νέον ὑποψήφιον: «Κύριε, οἱ ἄνθρωποι τῆς ἡλικίας μου δὲν ἀνα»γινώσκουσι πλέον νέα βιβλία, ἀλλὰ φυλλομε»τροῦσι τὰ παλαιά.» Ἀπ' ἐναντίας ἀντὶ ν' ἀποφαίνεται οὕτως, ἔσπευδε ν' ἀναγνώσῃ πᾶν τὸ ἄξιον ἀναγνώσεως, χρείας δὲ τυχούσης ἠδύνατο καὶ ν' ἀπαγγείλῃ οὐχὶ ὀλίγους τῶν καλλίστων στίχων τοῦ ἐπισκεπτομένου αὐτὸν ποιητοῦ τῆς νεολαίας καὶ τῶν γυναικῶν. Ἡ μεταξὺ αὐτῶν συνεννόησις ὑπῆρξεν ὡς ἐκ τούτου ἐγκάρδιος καὶ ταχεῖα, μετ' ὀλίγον δὲ ὁ κόμης Σαιντωλὲρ ἔλεγε τῷ Ἀλφρέδῳ Μυσσέ, «Ἄγωμεν νὰ ἴδωμεν τὸν κῆπόν μου.»

Ὁ κῆπος ἦτο λαμπρός, καίτοι τὸ κτῆμα εἶχεν ἀκρωτηριασθῇ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμπόδιζε τὸν γηραιὸν εὐπατρίδην ν' ἀποφαίνεται περὶ αὐτῆς μετὰ σεβασμοῦ, ὁμολογῶν ὅτι αὕτη ἐκολόβωσε μὲν τὸ κτῆμά του, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου συνέτριψε τὸν ζυγὸν τριάκοντα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἄλλως τε δὲ ὁ φιλόσοφος δὲν χρήζει ἀπεράντων δρυμώνων, λειβαδίων καὶ ἀγρῶν, ἀλλὰ μόνον δένδρου, ἱκανοῦ νὰ σκιάσῃ αὐτόν τε καὶ τὰ τέκνα του. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτω διελέγοντο συμπεριπατοῦντες, ὁ δὲ σκῦλος, εὑρὼν δρόσον ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ μαλακὸν τὸ προσκεφάλαιόν του, ἔμενεν ἐκεῖ ἀναπαυόμενος ἐν μακαριότητι καὶ εὐτυχίᾳ.

Ἐν τούτοις ἤγγιζεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια συνείθιζε νὰ συνέρχεται ἐν τῇ αἰθούσῃ. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο κυριακή, καὶ πάντες οἱ κάτοικοι τοῦ μεγάρου ἐφόρουν κατ' ἀρχαϊκὴν συνήθειαν ἑορτάσιμα ἐνδύματα, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ νὰ παρασταθῶσιν εὐπροσωπότεροι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώπιον ἀλλήλων. Ἡ τοιαύτη φιλαρέσκεια ἦτο ὅλως οἰκογενειακὴ καὶ ἀθῴα. Ἡ γυνὴ ἐπεθύμει ν' ἀρέσῃ εἰς τὸν σύζυγον, ὁ ἔγγονος νὰ δείξῃ τὰ στολίδια αὐτοῦ εἰς τὴν μάμμην καὶ ἡ μήτηρ ν' ἀκούσῃ παρὰ τῶν τέκνων ὅτι πρέπουσιν αὐτῇ τῆς λευκῆς κόμης της αἱ πυκναὶ πλεξῖδες.

Οὕτω λοιπὸν ἅπασα ἡ οἰκογένεια ἦτο συνηθροισμένη περὶ τὴν ἕκτην ὥραν ἐν τῇ αἰθούσῃ, ὅτε εἰσελθὼν ὁ οἰκογενειάρχης παρουσίασε τὸν ξένον εἰς τὰ στηρίγματα ἐκεῖνα τῶν γηρατείων του. Περιττὸν εἶναι νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ ἦσαν ἐκεῖ γνωστά. Πάντες εἶχον ἀναγνώσει «*Τὸ τέκνον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος*», τινὲς δὲ ἴσως τῶν νεωτέρων καὶ τὴν «*Ναμουνᾶν*.»

«Ἐλπίζω ὅτι θέλετε συγκαθίσει μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ γεῦμα», εἶπεν ὁ ἔνδοξος γέρων εἰς τὸν νέον αὐτοῦ ξένον.

Ἀλλ' ἅμα ἤχησεν ἡ λέξις *γεῦμα*, ὁ ἀκολουθήσας τὸν ποιητὴν ῥυπαρὸς σκῦλος, ὅστις ἐκ πάντων τῶν ὀνομάτων τοῦ λεξικοῦ μόνον ἐκεῖνο ἐγνώριζεν, ὤρθωσε τὰ ὦτα, ἔσεισε τὴν οὐρὰν καὶ ἀφίσας τὸ ῥυπωθὲν ὑπ' αὐτοῦ προσκεφάλαιον ἦλθε νὰ κομψευθῇ καὶ νὰ θωπεύσῃ τὸν φιλόξενον οἰκοδεσπότην. Ὁ δὲ καλὸς ἄνθρωπος, νομίσας ὅτι τὸ ἄσχημον ἐκεῖνο ζῶον ἀνῆκε τῷ ποιητῇ, ἀντεθώπευσεν αὐτὸ ἐλαφρῶς, ὑπερνικήσας τὴν ἀηδίαν καὶ λέγων καθ' ἑαυτόν, «Ἡ ἀλή»θεια εἶναι ὅτι οἱ κύριοι ποιηταὶ δὲν ἐκλέγουσι »καλῶς τοὺς συντρόφους των.» Ἀλλὰ καὶ ὁ Μυσὲ εὕρισκεν οὐκ ὀλίγον ἀντιφάσκοντα πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν εὐπρέπειαν τῆς οἰκίας τὸν ἄπλυτον ἐκεῖνον μανδρόσκυλον.

Ἐν τούτοις ὑπηρέτης ἐν μεγάλῃ στολῇ προσῆλθεν ἀναγγέλλων τῇ κυρίᾳ κομήσῃ ὅτι ἦτο ἕτοιμον τὸ γεῦμα, ἡ δὲ οἰκοδέσποινα λαβοῦσα τὸν βραχίονα τοῦ ξένου μετέβη εἰς τὸ ἑστιατόριον μετὰ πάσης τῆς ὁμηγύρεως, ἣν ἠκολούθησε καὶ ὁ σκῦλος μετά τινος ἐν ἀρχῇ δισταγμοῦ, προερχομένου ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῶν λακτισμάτων, δι' ὧν εἶχε πάντοτε ἐκδιωχθῇ ἀπὸ παντὸς ἑστιατορίου. Ἀλλὰ νικήσας μετ' οὐ πολὺ τὴν συστολὴν ἐκείνην, συνώδευσε τοὺς δαιτυμόνας, οἵτινες ἀπὸ τοῦ πρεσβύτου μέχρι τοῦ παιδίου ἦσαν οὕτω φιλόξενοι καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένοι, ὥστε δὲν ἀπέδειξαν τὴν ἐλαχίστην δυσαρέσκειαν οὐδὲ κἂν ἀπορίαν κατὰ τοῦ αὐθάδους ἐκείνου δαιτυμόνος. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπηρέται, μιμούμενοι τοὺς κυρίους των, ὑπεκρίνοντο ὅτι δὲν ἔβλεπον τὸ ἄχαρι, ἀκάθαρτον, βορβορῶδες καὶ λεπρὸν ἐκεῖνο ζῶον, τὸ ἔχον ἐσχισμένα τὰ ὦτα, λημῶντας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διχοτομημένους τοὺς ῥώθωνας, δι' ὧν διεφαίνοντο οἱ κίτρινοι καὶ ἀμβλυθέντες αὐτοῦ ὀδόντες. Ἀλλ' ἡ εὐπροσηγορία τοῦ οἰκοδεσπότου ἦτο τοσαύτη, ὥστε φιλοφρόνως φερόμενος καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐμποιοῦντα εἰς πάντας ἀηδίαν ζῶον, διέταξε νὰ παρατεθῇ αὐτῷ φαγητόν. Ὁ τετράπους δαιτυμὼν οὐδέποτε εἶχε παρευρεθῇ εἰς τοιαύτην εὐωχίαν, ἴσως δὲ καὶ πρὸ ἡμερῶν δὲν εἶχε φάγει· ὥστε κατεβρόχθιζε τὰ παρατιθέμενα ἀστραπηδόν. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο ἠρκέσθη ἐπὶ πολὺ· βλέπων ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐκεῖ ῥάβδοι διὰ τὴν ῥάχιν του, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας περιποιήσεις καὶ προσφοραὶ φαγωσίμων, ἐνόησε πιθανῶς ὅτι λάθος τι συνέβαινε ἐξ οὗ ἔπρεπε νὰ ὠφεληθῇ. Ἐκ τῆς σκέψεως ταύτης ἐνθαρρυνόμενος ἤρχισε νὰ φέρεται ἐν τῷ ἑστιατορίῳ ὡς στρατὸς ἐν χώρᾳ κατακτηθείσῃ. Ἐτρίβετο εἰς τὰ γόνατα τῆς γραίας προμήτορος, ἥτις ἔρριπτε μετὰ φρίκης εἰς τὸ χαῖνον στόμα του τὴν πτέρυγα ὀρνιθίου, ἣν ἡτοιμάζετο νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ ἴδιον της· ἐγαύγιζε πρὸς τὸ παιδίον, ἁρπάζων ἀπ' αὐτοῦ τὰ καλλίτερα τεμάχια, καὶ τὸ καλῶς ἀνατεθραμμένον παιδάριον ὑπέμενε τὴν ἁρπαγὴν ἀγογγύστως. Ἐν ἑνὶ λόγῳ οὔτε ἡσυχία οὔτε ἀσφάλεια ὑπῆρχε διὰ κανένα ἐν τῷ ἑστιατορίῳ ἐκείνῳ, ὅπου πάντοτε ἐπεκράτει ἡ εὐγενὴς ἐκείνη εὐπροσηγορία, οἱ ἥσυχοι διάλογοι καὶ ἡ ἰδιάζουσα εἰς τὰς ἀρχαίας οἰκογενείας πατριαρ-

Digitized by Google

χικὴ φαιδρότης. Μόνος ὁ βδελυρὸς παράσιτος ἐδέσποζεν ἐκεῖ ὡς ἥρως τοῦ συμποσίου, ἔτρωγε τὸν ἄρτον καὶ κατέπινε τὸ κρέας, ὑλακτῶν καὶ ὠρυόμενος ὁσάκις τεμάχιόν τι ἐξήγειρε τὴν ἀκόρεστον ἀδηφαγίαν του. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου τὸ χρυσίζον καὶ εὐῶδες ψητὸν, ὁρμήσας ὁ σκῦλος ἥρπασεν αὐτὸ καὶ ὑπῆγε νὰ τὸ φάγῃ ὑπὸ τὴν τράπεζαν, ἐνῷ ὁ οἰκοδεσπότης ἔλεγε μετ' ἐλαφροῦ τινος στεναγμοῦ, «Ὁ σκῦλος οὗτος ἔχει τῷ ὄντι καλὴν ὄρεξιν.»

Περιττὸν εἶναι, νομίζω, νὰ εἴπω ἂν ἠδυνήθη ἢ ὄχι νὰ ἐπικρατήσῃ κατὰ τὸ γεῦμα ἡ φαιδρύνουσα καθ' ἑκάστην τὴν ἑστίασιν ἀθῶα καὶ εὔθυμος οἰκογενειακὴ συνδιάλεξις, καὶ κατὰ πόσον ἐτάραξαν τὸν μεταξὺ τοῦ διακεκριμένου ἱστορικοῦ καὶ τοῦ νέου ποιητοῦ διάλογον αἱ ὑλακαὶ τοῦ θηρίου. Ἕκαστος ἠτένιζε πρὸς τὸν γείτονά του χωρὶς οὐδὲ λόγον ν' ἀνταλλάσσῃ. Ἡ φρίκη ἦτο μεγάλη, ἀλλ' ἡ ἀπορία ἔτι μεγαλειτέρα· τοιοῦτον κατηφὲς συμπόσιον οὐδεὶς ἐνθυμεῖτο ἐν τῷ μεγάρῳ ἐκείνῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ῥοβεσπιέρου καὶ τῆς τρομοκρατίας.

Ὅτε μετὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἡ φιλόξενος οἰκογένεια, ὁ σκῦλος ἠκολούθησε καὶ πάλιν. Καλῶς εὐωχηθεὶς, ἦτο ηὐχαριστημένος καὶ εὐθυμότατος· τοσοῦτον μάλιστα εὔθυμος καὶ εὐχαριστημένος, ὥστε πρὸς ἐπίδειξιν τῆς χαρᾶς του ἔκρινεν εὔλογον ν' ἀνατρέψῃ πορφυροῦν δίσκον, πολύτιμον ἐνθύμημα δωρηθὲν ὑπ' αὐτῆς τῆς δουκίσσης τῆς Μαίνης. Φλυτζάνια, ζαχαροθήκη καὶ τρυβλία ἐκυλίσθησαν κατὰ γῆς. Ἐνῷ δὲ ἡ πολυπαθὴς αὕτη οἰκογένεια συνέλεγε τὰ πολύτιμα συντρίμματα, ὁ θριαμβεύων σκῦλος, ἰδὼν ἐπί τινος ἀνακλίντρου γυναικεῖον ἐπανωφόριον ἐκ τριχάπτου, ὥρμησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐξηπλώθη καὶ τέλος ἀνεπαύθη.

Ἐν τούτοις ἡ ἀπαραδειγμάτιστος μακροθυμία, μεθ' ἧς οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἠνείχοντο νὰ γίνωνται θύματα τοιούτου ζώου, διήνοιξεν ἐπὶ τέλους τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Μυσέ. Ἐννοήσας ὅτι ἐνομίζετο κύριος τοῦ ἀποτροπαίου ἐκείνου τετραπόδου, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ χαμαὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως. «Κύριε, ἔσπευσε νὰ εἴ»πῃ, καὶ ὑμεῖς, Κυρία μου, μάθετε ὅτι πρώτην »φορὰν βλέπω τὸ ῥυπαρὸν τοῦτο ζῶον. . . . Ἐνό»μιζα ὅτι ἀνήκει εἰς ὑμᾶς.»

Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο πάντων τὰ στήθη ἀνέπνευσαν ὡς ἐλαφρωθέντα ἀπὸ τῆς πιέσεως ἐφιάλτου.

«Τῷ ὄντι, κ. Μυσὲ, ὁ σκῦλος οὗτος δὲν εἶναι «ἰδικός σας!» προσεῖπεν ὁ κ. Σαιντωλὲρ μετὰ χαριεστάτου μειδιάματος, καὶ εὐθὺς ἔνευσεν εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον ν' ἀποδιώξῃ τὸν βορβορώδη παράσιτον. Ἡ διαταγὴ ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν μετ' ἀπεριγράπτου ὄντως προθυμίας. Ἐν τούτοις ὁ σκῦλος ἀφυπνισθεὶς αἰφνιδίως ἐθεώρει τοὺς περιϊσταμένους μετ' ἀνεκλαλήτου ἀπορίας, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ διατί μετὰ τόσας φιλοφρονήσεις ἐφέροντο ἤδη πρὸς αὐτὸν οὕτως ἀποτόμως. Ἅμα ὅμως ἐπείσθη ὅτι ἔπρεπε νὰ φύγῃ, ἐξῆλθεν ἀπαθῶς ὡς οἱ ὅμοιοί του ἀναίσχυντοι παράσιτοι, οἵτινες διωκόμενοι μετὰ τὸν καφὲ, παρηγοροῦνται διὰ τῆς σκέψεως ὅτι ἠδύναντο καὶ πρὸ τοῦ γεύματος νὰ διωχθῶσι.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ ὀχληροῦ ἐκείνου ξένου, τὰ πάντα ἐπανῆλθον εἰς τὴν συνήθη αὐτῶν καθημερινὴν τροχιάν. Τὸ πνεῦμα, ἡ χάρις, ἡ φαιδρότης, οἱ εὔθυμοι διάλογοι ἐπεκράτησαν καὶ πάλιν ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἐνῷ τὸ μειδίαμα καὶ ὁ γέλως διέστελλον τὰ χείλη τῶν χαριτοβρύτων κορασίδων καὶ τῶν εὐθύμων παιδίων. Καὶ ὁ ποιητὴς δὲ ἠδυνήθη τότε ν' ἀνεύρῃ καὶ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὸ ἀκτινοβόλον πνεῦμά του.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ὁ κ. Σαιντωλὲρ ἔλεγε τοῖς περιϊσταμένοις: «Ὁ κ. Μυσὲ ἔκαμε »πολὺ καλὰ νὰ μὴν ἦναι ὁ κύριος τοῦ βρωμεροῦ »ἐκείνου σκύλου. Ἂν τὸ ζῶον ἐκεῖνο ἦτο ἰδι»κόν του, ὅσον μέγας ποιητὴς καὶ ἂν ἦναι, τὴν »ψῆφόν μου κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε λάβει.» Μετ' ὀλίγον δὲ προσέθεσε μειδιῶν· «Ἐκ τοιούτων »ἐξαρτᾶται περιστάσεων ἡ ἀπονομὴ τῆς ἀκαδη»μαϊκῆς ἕδρας.»

Εἰσερχόμενος εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου ὁ Ἀλφρέδος Μυσὲ ἀνεῦρε τὸν πλάνητα σκῦλον, θωπεύοντα ῥυπαρὸν ἐπαίτην. Τὸ αἰσχρὸν ζῶον ὠσφραίνετο ἀπλήστως τὸ περιεχόμενον τῆς πήρας τοῦ ψωμοζήτου, ἀφοῦ ἔφαγε τόσα καλὰ πράγματα ἐξ ἀριστοκρατικῆς τραπέζης.

Γ.

Εἰς τὸ Χιρκάϊ-σερὶφ-ὀδασί, μίαν τῶν αἰθουσῶν τῶν ἐνδοτέρων τοῦ Σουλτανικοῦ παλατίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐναπόκεινται τὰ ἱερὰ τῶν Ὀθωμανῶν κειμήλια, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον τὸ ἐπανωφόριον (Χιρκᾶς) τοῦ Μωάμεθ, τὸ ὁποῖον Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Γ' εἶχεν ἐνδυθῆ κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τῆς ἐν Κερεζτεζίῳ τῆς Οὑγγαρίας μάχης, καὶ τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἤδη ἐντὸς τεσσαράκοντα μεταξωτῶν περιτυλιγμάτων εἰς ἀργυρᾶν θήκην. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ φυλάττονται ἐπίσης τὸ τόξον καὶ ἡ σπάθη τοῦ Προφήτου ἐντὸς ἀργυρᾶς θήκης, αἱ ῥομφαῖαι τοῦ Ὀμὰρ καὶ τοῦ Ὀσμὰν καὶ ἄλλων συντρόφων τοῦ Προφήτου, τὸ σαρίκιον τοῦ Ὀμὰρ, καὶ ἄλλα κειμήλια. Μετὰ τὸν Χιρκᾶν τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον ἡ ἱερὰ τοῦ Προφήτου σημαία, τὸ Σατζὰκ-ὑσ-σερίφ. Ἐπειδὴ δὲ λόγος γίνεται κατ' αὐτὰς εἰς τὰς ἐφημερίδας περὶ τῆς ἱστορικῆς ταύτης σημαίας, δημοσιεύομεν λεπτομερῆ καὶ περίεργον περιγραφὴν αὐτῆς, ἐρανιζόμενοι αὐτὴν ἐκ τοῦ πολυτίμου συγγράμματος τοῦ κ. Σ. Δ. Βυζαντίου «ἡ Κωνσταντινούπολις.»

Σ. τ. Δ.

Η ΙΕΡΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΣΗΜΑΙΑ

Ἡ ἱερὰ τοῦ Προφήτου σημαία, τὸ *Σατζὰκ-ὑσ-σερίφ*, τὸ τελεσματικὸν τοῦτο παλλάδιον τοῦ ὀθωμανικοῦ μεγαλείου, διατηρεῖται ἐντὸς πολυτίμου θήκης, πρὸς κατασκευὴν ἢ ἀνανέωσιν τῆς ὁποίας Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁ Α' ἔδωκεν 78,000 δραχμὰς ἀργύρου, καὶ περιτυλίσσεται, ὡς

καὶ ὁ Χιρκᾶς, εἰς τεσσαράκοντα βαρύτιμα περικαλύμματα (κχιλίφ).

Ἡ σημαία αὕτη, κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ὁποίας κατασκευάζονται ὅλα τὰ σατζάκια, εἶναι μακροτέρα μᾶλλον ἢ πλατυτέρα, ἔχουσα 12 ποδῶν μῆκος, καὶ χρῶμα πράσινον, καὶ ἦτον κυρίως σαρίκιον (τουλμπὲνδ) ἑνὸς τῶν προσηλύτων τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Μπουρεϊδὲ-Σεχμῆ, ὅστις, μετά τινα νίκην, ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τοῦ Προφήτου, ἐξετύλιξεν αὐτὸ ἐκ τῆς κεφαλῆς του, καὶ τὸ ὕψωσεν ἐπὶ δόρατος· ὅθεν ἔκτοτε ὅλαι αἱ σημαῖαι τῶν Μουσουλμάνων σεμνύνονται διὰ τοῦ ὀνόματος Σεχμῆ· λέγεται δὲ καὶ Ὠκάμπ, ὄνομα πτηνοῦ τινος ταχυπτερωτάτου. Δὲν ὑπάρχει δ' ἐπ' αὐτῆς οὔτε σημεῖον οὔτε σύμβολον ἄλλο, εἰμὴ ἐπὶ τῆς ἐπιδορατίδος μόνον ἡ λέξις Ἀλέμ. Θρυλλεῖται ὅμως ἐκ παραδόσεως ὅτι ἐπεγέγραπτο ἐπ' αὐτῆς ἄλλοτε μὲ μαῦρα γράμματα ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως (σαλαβάτ) τῶν Ὀθωμανῶν· ἀλλὰ ταῦτα, καὶ ἐὰν ὑπῆρχον, ἐξηλείφθησαν πρὸ πολλοῦ. Εἶναι δὲ, ὡς εἰκὸς, παμπάλαιος καὶ κατεσχισμένη, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἀνοίγεται, διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη τοῦ ἀνέμου ῥιπὴ θὰ τὴν διαλύσῃ. Τὴν ἔχουσι δὲ περικεκαλυμμένην μὲ ἄλλην ὁμοίαν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο ἰδίως ὁ Κχαλίφης Ὀμέρ. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν προειρημένων τεσσαράκοντα περικαλυμμάτων, τὰ ὁποῖα περικαλύπτονται τελευταῖον μὲ πρασίνην ἐρέαν, εἶναι περικλεισμένα, ἓν μικρὸν κοὺρ-ἄνν, ἰδιόγραφον, ὡς λέγεται, τοῦ Ὀμάρ, καὶ ἓν ἀργυροῦν κλειδίον τοῦ ἀδύτου τοῦ Κεαμπὲ, τὸ ὁποῖον ἐπρόσφερεν εἰς Σουλτὰν-Σελὴμ τὸν Α' ὁ Σερίφης τῆς Μέκκας εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Ἐντὸς δὲ τοῦ χρυσοῦ σφαιρώματος, τὸ ὁποῖον στολίζει τὴν ἐπιδορατίδα, ἕτερον κοὺρ-ἄνν, ἰδιόγραφον τοῦ Κχαλίφου Ὀσμάν.

Τὴν σημαίαν ταύτην, περιελθοῦσαν ἀπὸ τῶν πρώτων Κχαλιφῶν τῆς Δαμασκοῦ εἰς τοὺς τοῦ Βαγδάδ, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς τοὺς τῆς Αἰγύπτου, ἀνεῦρεν ἐκεῖ, ὡς καὶ τὸν Χιρκᾶν, ὁ κατακτητὴς τῆς Αἰγύπτου Σουλτὰν Σελήμ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετέθη ἐν Δαμασκῷ, τῆς ὁποίας ὁ Πασσᾶς ὡς Ἐμὶρ-οὺλ-χάτζ, τὴν μετέφερε κατ' ἔτος ἐν παρατάξει εἰς τὴν Μέκκαν. Ἐπὶ Μουρὰδ δὲ τοῦ Γ' τῷ 1595 μετεκομίσθη ὑπὸ τοῦ Βεζίρου Κοτζᾶ-Σινὰν-Πασσᾶ διὰ πολιτικοὺς λόγους εἰς Καλλίπολιν, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὴν φρουρὰν χιλίων Γενιτσάρων, εἰς τὸ ἐν Οὐγγαρίᾳ τουρκικὸν στρατόπεδον, ὅπου ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς καθησύχασε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας. Ἐπιστρέφων δὲ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ὁ Βεζίρης, τὴν μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συντρεχόντων καθ' ὁδὸν τῶν πιστῶν εἰς προσκύνησιν αὐτῆς καὶ θέαν. Εἰς δὲ τὴν ἐπομένην ἐκστρατείαν ὁ αὐτὸς Βεζίρης ἔλαβε πάλιν πρῶτος τὴν τιμὴν νὰ τὴν ἐξαγάγῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τότε μόνον καὶ τελευταῖον ἐξεδιπλώθη μετακομισθεῖσα τὸν χειμῶνα πάλιν ὀπίσω. Τὸ δὲ ἐρχόμενον ἔαρ, ἐκστρατεύσας αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Μεχμὲδ ὁ Γ', εἶχεν αὐτὴν προπορευομένην ὑπὸ τὴν φρουρὰν 300 Ἐμίριδων καὶ τοῦ Νακχὶμπ-οὺλ-ἐσράφ, τοῦ Γαλατᾶ-Μολλασῆ, καὶ τοῦ Ἐμὶρ-οὺλ-ἀλὲμ τῶν Καπουτζημπασίδων, ὅστις ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἑπτὰ μεγάλων τουρκικῶν σημαιῶν. Ἔκτοτε δὲν ἐκφέρεται τοῦ Σαραγίου, εἰμὴ μόνον ὅταν ἐκστρατεύῃ ἢ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ Βεζίρης· τεσσαράκοντα δὲ Σατζακδάριδες ἐκ τῶν Χαρὲμ-καπουτζηλὰρ τοῦ Σαραγίου φέρουσιν αὐτὴν διπλωμένην ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τοῦ δόρατος. Ὅλοι δὲ οἱ Ζαΐμαι, καὶ ἰδίως τὰ τέσσαρα τάγματα τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μπουλουκεὰτ-ἐρμπεὰ, ὑποτίθενται δικαιωματικῶς οἱ φύλακες καὶ προασπισταί της. Φέρεται δὲ πάντοτε κλεισμένη ἐντὸς τοῦ προειρημένου ἐρεοῦ περικαλύμματος, καὶ προηγεῖται ἀνηρτημένη ἐπὶ χρυσοῦ δόρατος ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καμήλου, ἀμέσως πρὸ τοῦ Σουλτάνου ἢ τοῦ Βεζίρη, καὶ τοῦτο μέχρις ὅπου συναθροισθῶσι καὶ κινήσωσι τὰ στρατεύματα· εἰς δὲ τὸν πρῶτον σταθμὸν κλείεται πάλιν, μένουσα πάντοτε ὑπὸ φύλαξιν τοῦ Νακχὶμπ-οὺλ-ἐσράφ, ὅστις, ἅμα ἴδῃ τὴν νίκην κλίνουσαν πρὸς τοὺς ἐναντίους, φεύγει μὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο κειμήλιον τὴν ταχίστην ἐπὶ ταχυδρόμων καμήλων (χιτζὶν), τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ φέρουσι πάντοτε κατόπιν αὐτῶν οἱ Βεζίραι εἰς τὰ στρατόπεδά των. Ὅθεν ἡ μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων διαδεδομένη φήμη, ὅτι δῆθεν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου τοῦ πολιορκήσαντος τὴν Βιέννην τῷ 1682 ἐκυριεύθη καὶ ἡ σημαία αὕτη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, εἶναι ἀπίθανος, διότι παρεκτὸς τῶν τοσούτων προφυλάξεων, εἶναι ἄλλως γνωστὸν ὅτι διέσωσεν αὐτὴν τότε αὐτὸς ὁ Καρᾶ-Μουσταφᾶ-Πασσᾶς μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Βελιγράδιον· καθὼς καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐν Σαλανκεμὲν μάχης διεσώθη ἐπίσης· καὶ ὁ κόμης Μαρσιλιὺ, αὐτόπτης τῆς μάχης ταύτης, διηγεῖται ὅτι οἱ διασώσαντες αὐτὴν ἀντημείφθησαν πλουσιοπαρόχως, διότι ἐβεβαίουν προσέτι, ὅτι διῆλθον ἀόρατοι διὰ θαύματος διὰ μέσου τοῦ Αὐστριακοῦ ἱππικοῦ.

Ἡ θέα τοῦ κειμηλίου τούτου ἐξάπτει μὲν τὰ πνεύματα τῶν πιστῶν καὶ διεγείρει τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ὄχλου, ἀλλ' εἶν' ἀληθὲς ἀφ' ἑτέρου ὅτι πολλάκις ἔγινε καὶ αἰτία αἱματοχυσίας ἀθῴων, καὶ μάλιστα τὸν Μάρτιον τοῦ 1769, καθ' ἣν ἐδέχθη αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Γ' ὁ Βεζίρης Ἐμὶν-Μεχμὲδ-Πασσᾶς, καὶ τὴν ἐξῆγε διὰ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως· διότι τὸ πλῆθος, ἐρεθισθὲν ὑπὸ τῶν φανατικῶν Ἐμίριδων, καὶ ἰδίως τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας ἐπροτίμησεν ἄλλην ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ

Digitized by Google

καὶ τῆς οἰκογενείας του, καὶ μόνον ὅτι δὲν τοὺς διέσπασαν.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

—

Παδισσάχ, Σουλτὰν, Χάν.

Ὁ τίτλος Παδισσὰχ σημαίνει περσιστὶ κατὰ λέξιν Προστάτης Βασιλέων (παδὶ σσὰχ), καὶ ἀναλογεῖ πρὸς τὸ Αὐτοκράτωρ. Ὁ δὲ τοῦ Σουλτὰν πρὸς τὸ Πρίγκηψ, καταγωγῆς βασιλικῆς ἢ αὐτοκρατορικῆς, καὶ δίδεται εἴς τε τοὺς ἄρρενας καὶ τὰς θηλείας ἐκγόνους τοῦ κρατοῦντος, τοὺς γεννηθέντας ἐπὶ τοῦ θρόνου· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Σουλτάνων προηγεῖται τοῦ ὀνόματος: Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, Σουλτὰν-Ἀζίζ, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἕπεται: Ἐσμὰ-Σουλτὰν, Βαλιδὲ-Σουλτάν. Ὁ δὲ τίτλος Χὰν ἔχει καταγωγὴν Ταταρικὴν, καὶ δηλοῖ Ὑψηλὸς καὶ Κραταιὸς Κύριος, προσελήφθη δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κριμαίας.

Ὁ κοινὸς ὄχλος ἐν Τουρκίᾳ δὲν ἀναγνωρίζει ἄλλον Παδισσὰχ παρὰ τὸν Σουλτάνον· τοὺς δὲ λοιποὺς, εἴτε βασιλεῖς, εἴτε αὐτοκράτορας, ὀνομάζει κοινῶς Κχιράλ, καὶ δὲν γνωρίζει πλειοτέρους παρὰ ἑπτὰ τοιούτους: Φρανσὶζ, Μοσκὸβ, Ἰγγιλὶζ, Νέμτσε, Μπρανδαμποὺρ (Πρωσσίας), Ἰσπανιὸλ καὶ Φιλεμένγκ (Ὁλλάνδας.)

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

⁂ Ὁ χαλεπώτερος σκόπελος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ προσέχωσιν αἱ Ἑλληνίδες, εἶνε ὁ τοῦ πιθηκισμοῦ τῶν ξένων ἠθῶν, ἡ ἀπειρόκαλος ἐκείνη φιλαρέσκεια, ἡ ἀσχημίζουσα καὶ τὴν περικαλλεστάτην παρθένον, τὸ περὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὰ κινήματα πάντα ἐπιτετηδευμένον, ὁ τῆς *κεράτσας*, τέλος πάντων (ἂς ἐκστομίσωμεν τὴν λέξιν), χαρακτήρ. Καὶ δὲν λαλοῦμεν ἐδῶ περὶ τῆς *κεράτσας*, τὴν ὁποίαν τόσον τομῶς ἅμα καὶ ἐπιχαρίτως ἐσατύρισεν ὁ ἀγαπητὸς Τανταλίδης, ἡ ὁποία, εὐτυχὴς ἐν τῇ ἀμαθείᾳ της, οὔτε γνωρίζει, μασσῶσα ἐν ἀφελείᾳ τὴν μαστίχην της, ὅτι παρέσχεν ὕλην εἰς κωμῳδίαν· ἀλλὰ περὶ τῆς *κεράτσας* τοῦ λεγομένου *καλοῦ* ἢ *μεγάλου κόσμου*, περὶ τῆς *κεράτσας* τοῦ *σαλονίου*, ἡ ὁποία ἔχει ἀξιώσεις ἐπιμεμελημένης δῆθεν ἀνατροφῆς, ἡ ὁποία εἶνε συνδρομητὴς τακτικὴ εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τοῦ συρμοῦ», ἡ ὁποία ἐκλέγεται μέλος καὶ γραμματεὺς εἰς ἀδελφότητας· περὶ αὐτῆς ἡμῖν ὁ λόγος! εἰς αὐτὴν συνιστῶμεν πάλιν καὶ πάλιν *προσοχήν*· διότι ἀπὸ τῆς διορθώσεως τῶν ἐλαττωμάτων τῶν γυναικῶν ἐλπίζομεν τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἀνδρῶν· διότι τὸ λεγόμενον ἰσχυρὸν τοῦτο φῦλον δὲν δημιουργεῖ πλέον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν Εὔαν, ἀλλὰ τοὐναντίον διαπλάττεται καὶ μορφόνεται ὑπ' αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλήμων ὦ εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ὅπου οἱ ἄνδρες δὲν ἐντρέπονται τὰς γυναῖκας καὶ δὲν τρέμουσι τὴν κρίσιν καὶ κατάκρισιν αὐτῶν! Εἶδον κυρίας, ἀξιοτίμους ἄλλως, αἱ ὁποῖαι, μυκτηρίζουσαι ἐν συναναστροφῇ τὰς ὁμοίας των, οὔτε ᾐσθάνοντο, ἐν μέσῳ τῆς βομβούσης περὶ αὐτὰς κολακείας, ὅτι ἐγίνοντο αὐταὶ πολὺ μᾶλλον καταγέλαστοι· ἀλλ' ἐπίσης εὐτύχησα νὰ γνωρίσω ἄλλας, αἱ ὁποῖαι, καὶ εἰς αὐτοὺς τῶν Παρισίων τοὺς κύκλους, ἤθελον διακριθῆ διὰ τὴν μετὰ κρίσεως εὐφυΐαν καὶ τὴν μετ' ἀξιοπρεπείας φιλοκαλίαν των. Εἰς αὐτῶν τὴν μετ' εὐμενείας ἀνάγνωσιν ἀφιερῶ ταπεινῶς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις. (Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος.)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

—

Περὶ τῆς νόσου τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἐλαιοδένδρων.

Ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Βοτανικοῦ Κήπου καὶ τοῦ φυτολογικοῦ μουσείου κ. Θ. Δ. Χελδράϊχ, ἐπισκεφθεὶς ἐσχάτως τὸν ἐλαιῶνα τῆς Κορίνθου, (συγκείμενον ἐκ 50,000 ἐλαιοδένδρων) ἵνα ἐξετάσῃ ἐπιτοπίως τὴν ἐμφανισθεῖσαν ἐν αὐτῷ νόσον, ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν σπουδαιοτάτην ἔκθεσιν, ἐξ ἧς σταχυολογῶ τὰ ἑπόμενα, παραλείπων τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος. Μακρόθεν οἰκτρὰν τῷ προσερχομένῳ ποιοῦσιν ἐντύπωσιν τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστρεπτικῆς νόσου ἥτις καταμαστίζει τὸν ἐλαιῶνα τοῦτον, διότι τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον αὐτῆς εἶνε ὅτι ἀποξηραίνεται μέρος τῶν τρυφερῶν κλάδων τοῦ δένδρου καὶ μετὰ τῶν φύλλων λαμβάνουσι χρῶμα κίτρινον ἢ ὑπόφαιον.—Πάντα τὰ φυτὰ ὑπόκεινται εἰς διαφόρους ἀσθενείας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιζημίους ἢ καταστρεπτικάς· ἡ δὲ ἐλαία μαστίζεται ἰδίως ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων νόσων. Ἐκ τῶν γνωστῶν δὲ εἶνε ἐν πρώτοις ἡ ἐν Ἰταλίᾳ λεγομένη «Lupa», ἥτις προέρχεται ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ χυμοῦ τοῦ δένδρου· ἕτεραι δὲ ἐκ διαφόρων ἐντόμων.—Τὸ προξενοῦν κυρίως τὴν νόσον τοῦ Κορινθιακοῦ ἐλαιῶνος ἔντομον εἶνε τὸ *Κολεόπτερον*, ἀνῆκον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Βοστρυχοειδῶν, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα εἴδη εἶνε γνωστὰ καὶ λίαν καταστρεπτικὰ εἰς τὰ δάση τῆς Εὐρώπης· ἔχει μῆκος μόλις τρία χιλιοστὰ τοῦ γ. μ. καὶ εἶνε χρώματος μελανοφαίου. Θέτει δὲ τὸ θῆλυ τὰ ᾠὰ αὐτοῦ ἐντὸς μικρᾶς ὀπῆς ἣν κατασκάπτει ἐπὶ τῶν κόμβων τῶν τρυφερῶν κλάδων ἡλικίας δύο ἢ τριῶν ἐτῶν· ἐξ αὐτῶν γεννᾶται σκώληξ ὅστις κατασκευάζει ἀγωγοὺς μεταξὺ τοῦ φλοιοῦ καὶ τοῦ ξύλου πέριξ τῶν διακλαδώσεων καὶ πρὸς τὰ ἄνω αὐτῶν, κατατρώγων οὕτω τὸ λεγόμενον κυτταρογόνον στρῶμα, ἐξ οὗ ὁ κλάδος τρέφεται· ἐπειδὴ λοιπὸν διακόπτεται τοιουτοτρόπως ἡ μεταξὺ τῶν κλάδων

Digitized by Google

καὶ τοῦ κορμοῦ συγκοινωνία, ἀφαιρουμένης οὕτω τῆς διαθρέψεως αὐτῶν, οἱ κλάδοι ἀφεύκτως πρέπει νὰ ξηρανθῶσι καὶ ἑπομένως πᾶσα καρποφορία νὰ ἐκμηδενισθῇ. Ἐπὶ τέλους ὁ σκώληξ οὗτος μεταμορφούμενος εἰς χρυσαλλίδα τὴν τελείαν αὐτοῦ κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἢ ἀρχὰς Μαΐου ἀναλαμβάνει μορφὴν, καὶ διατρυπήσας τὸν φλοιὸν ὑπὸ τοῦ ὁποίου τρεφόμενος ἐκρύπτετο, ἐλεύθερος εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν πετᾷ, ὅπως τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτοῦ καὶ ἐναποθέσῃ εἰς ἄλλους ἀβλαβεῖς κλάδους τὰ νέα αὐτοῦ ὠὰ, πολλαπλασιάζων οὕτω κατ' ἔτος τὸ εἶδος αὐτοῦ. Τὰ φαινόμενα δὲ ταῦτα ἐπιβεβαιοῦσι τὰ ἐπὶ τῶν κόμβων τῶν προσβληθέντων κλάδων δήγματα καὶ αἱ ἄνωθεν αὐτῶν μικραὶ καὶ στρογγύλαι ὀπαὶ, αἵτινες τὴν ἔξοδον τῶν τελείων ἐντόμων μαρτυροῦσι. Καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν ἐξήτασα τὰ δένδρα τὰ τέλεια κολεόπτερα εἶχον ἐξέλθει πλέον καὶ μετὰ δυσκολίας εὗρον ὀλίγα τινὰ ζῶντα εἰσέτι ἕνεκεν ὀψίμου ἀναπτύξεως αὐτῶν, τινὰ δὲ καὶ τεθνεῶτα.

Ἐφάνη ἡ ὑπὸ τοῦ Κολεοπτέρου τούτου προξενηθεῖσα νόσος εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ σχεδὸν πάντοτε ὑπάρχει τὸ ἔντομον τοῦτο εἰς μικρὰν ποσότητα εἰς ὅλους τοὺς ἐλαιῶνας, καθότι εἶνε προωρισμένον νὰ ζῇ ἐπὶ τῆς ἐλαίας· ἀλλὰ, ὡς φαίνεται, σπανίως προξενεῖ ζημίας εἰς τοσοῦτον μέγαν βαθμὸν ὡς εἰς τὴν Κορινθίαν, διότι οἱ ἰδιοκτῆται λαμβάνουσιν ἐγκαίρως κατάλληλα μέτρα πρὸς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ. Εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς Κορίνθου κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν κτηματιῶν ἡ νόσος ἐφάνη κατὰ πρῶτον πρὸ πέντε ἤδη ἐτῶν, δηλαδὴ κατὰ τὸ 1872, κατὰ πληροφορίας ἄλλων ὅμως ἔτι ἀρχήτερα. Μὴ γνωρίζοντες ὅμως τὴν αἰτίαν καὶ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας αὐτῆς παρημέλησαν νὰ περιστείλωσι τὸ κακὸν ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ οὕτως ἔφθασε καὶ ἐκορυφώθη εἰς ἣν εὑρίσκεται τὴν σήμερον κατάστασιν.

Τὸ μόνον μέσον θεραπείας, ὅπερ ἐσυμβούλευσα ἤδη εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας καὶ τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μεταχειρίζονται, *εἶτε ἡ ὁλικὴ καὶ συστηματικὴ ἐκκοπὴ τῶν κατ' ἔτος προσβαλλομένων κλάδων καὶ ἡ ἀμέσως κατάκαυσις αὐτῶν.* Ἡ καῦσις αὕτη πρέπει νὰ ἐνεργῆται κατὰ τὸ ἔαρ, δηλαδὴ πρὶν ἢ ἀναπτυχθῶσι καὶ ἐξέλθωσι τὰ ἔντομα πρὸς νέον πολλαπλασιασμόν· πρέπει δὲ νὰ ὑπάρξῃ μέτρον γενικὸν ἐπιβαλλόμενον δι' αὐστηρᾶς διατάξεως ὑπὸ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς εἰς πάντα ἰδιοκτήτην ἀνεξαιρέτως, διότι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐὰν τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦνε γενικὸν καὶ μένωσιν ἐλαῖαι ἀκαθάριστοι, ἔστω καὶ μία μόνη, τὸ μέσον τῆς θεραπείας δὲν δύναται νὰ ἦνε τελεσφόρον. Εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς Κορίνθου, καθὼς ἐπληροφορήθην, δὲν ἐγένετο τοιοῦτόν τι· κατ' ἀρχὰς δὲν ἔδιδον προσοχὴν εἰς τὴν νόσον, μετὰ ταῦτα δὲ, ἀφοῦ ἐξηπλώθη, ἐδοκίμασαν διάφορα, ἀλλὰ μερικὰ μέσα· ἐν γένει δὲ δὲν ἐκλάδευον πάντες τὰ δένδρα τακτικῶς κατ' ἔτος, οὐδὲ τοὺς τυχὸν ἀποκοπτομένους κλάδους κατέκαιον· οὐχ ἧττον ὅμως παρετήρησα ἐν μέσῳ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης, ὅτι εἰς τὰ τμήματα τοῦ ἐλαιῶνος τὰ τακτικώτερον καὶ μετὰ περισσοτέρας ἐπιμελείας καλλιεργούμενα, τὰ δένδρα τούτων εὑρίσκονται συγκριτικῶς εἰς ὁπωσοῦν καλλιτέραν κατάστασιν. Ἀφοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐλαιῶνα ἡ νόσος ἔλαβε τοσοῦτον μεγάλας διαστάσεις, ἡ θεραπεία βεβαίως εἶνε ἀμφίβολος, ἐὰν οἱ ἰδιοκτῆται δὲν ἀποφασίσωσιν ἐκ συμφώνου νὰ θυσιάσωσι τὸ εἰσόδημα ἐτῶν τινων ὅπως ἀποκόψωσιν ἐν γένει καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν πάντας τοὺς φυλλοφοροῦντας κλάδους, μέχρι τῆς διακλαδώσεως αὐτῶν, κατακαίοντες μετὰ προσοχῆς τὰ ἀποκοπέντα.—Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ἡ θεραπεία τῆς νόσου εἶνε εὐκολωτέρα εἰς τὴν ἀρχὴν, δύσκολος δὲ ἀφοῦ ἐπεκτανθῇ, εἶνε πρὸ πάντων σπουδαῖον νὰ προλαμβάνεται ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτῆς· ὥστε πολὺ σκόπιμον καὶ εὐεργετικὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ λάβῃ ἡ Κυβέρνησις ἐγκαίρως θετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς νῦν καταστάσεως πάντων τῶν ἐλαιώνων τοῦ Κράτους, καθόσον ἄμετρος ζημία ἤθελε προκύψει ἐκ τῆς μολύνσεως τῶν δένδρων καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν.

Ὑπὸ τοιαύτης ὁρμώμενος ἀρχῆς ἔκρινα σκόπιμον νὰ ἐπανέλθω εἰς Ἀθήνας διὰ ξηρᾶς, ἵνα παρατηρήσω καθ' ὁδὸν τοὐλάχιστον τὸν ἐλαιῶνα τῶν Μεγάρων· καὶ τῷόντι ἔκαμον εἰς αὐτὸν τὴν δυσάρεστον ἀνακάλυψιν ὅτι κατὰ μέρος προσεβλήθη καὶ οὗτος ὑπὸ τῆς αὐτῆς νόσου, ἣν ἀνωτέρω περιέγραψα. Ἐπέστησα δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ Κ. Δημάρχου Μεγαρέων ἐπὶ τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης ὅπως ἐξετασθῶσιν ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἐλαιῶνος τῶν Μεγάρων καὶ προληφθῇ ὅσον τάχιον καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ του τὸ κακὸν, ἵνα μὴ ἐπαυξηθὲν καὶ ἀλλαχοῦ διαδοθῇ.

Ἀνθρωποφάγοι ἐν Ἀμερικῇ.

Μηνὶ ἰανουαρίῳ 1870, γράφει ὁ κ. Schweinfurth ἐν τῷ περιέργῳ αὐτοῦ βιβλίῳ περὶ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀφρικῆς, ἀφικόμην εἰς τὴν χώραν τῶν Σανδὲχ, τῶν καὶ ἄλλως Νιαμνιὰμ ἤτοι ἀνθρωποφάγων καλουμένων. Οἱ Σανδὲχ εἶνε ὁ ἀγριώτατος ὅσων τέως εἶχον ἀπαντήσῃ λαῶν. Ἡ στρογγύλη καὶ εὐρεῖα κεφαλή των καλύπτεται ὑπὸ κρωβύλων καὶ ἐπιμήκων πλοκάμων· τὰ ὑπερμεγέθη ὄμματά των ἐκφράζουσιν ἀπερίγραπτόν τι κρᾶμα κτηνώδους θηριωδίας, φιλοπολέμου τόλμης καὶ εἰλικρινείας· τὸ χρῶμά των ὀλίγον διαφέρει τοῦ τῆς σοκολάτας· ἔχουσι δὲ κατεστιγμένον ὅλον τὸ σῶμα καὶ φοροῦσι πέλλας ποικιλοχρόους· πρωτίστη ἀσχολία τῶν μὲν ἀνδρῶν εἶνε ἡ θήρα, τῶν δὲ γυναικῶν ἡ

Digitized by Google

γεωργία. Ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ὡδηγήθην εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, ἔνθα περιέμεινα ἀσκεπὴς καὶ ἀνυπόδητος δύο ὥρας. Τελευταῖον ὁ διαβολικὸς ἦχος τῶν κεράτων, τῶν τυμπάνων καὶ οἱ κρωγμοὶ τοῦ ἀτιθάσσου ὄχλου ἀνήγγειλαν τὴν προσέλευσιν τῆς Α. Μεγαλειότητος. Οἱ σιδηροφοροῦντες ῥαβδοῦχοι προεπορεύοντο ἄλλων ἀνδρῶν ἡμιγύμνων, βασταζόντων τὴν ἐκ τῶν προτέρων πολέμων λείαν καὶ παντοῖα ἐθνικὰ ὅπλα, ἐξαστράπτοντα ἀπέναντι τῶν ἀκτίνων τῆς διακεκαυμένης ἐκείνης χώρας τοῦ ἰσημερινοῦ. Ἠκολούθουν ἔπειτα μουσικοὶ παιανίζοντες δι' ἐλεφαντίνων σαλπίγγων. Κατόπιν τοῦ βασιλέως εἵποντο πεντήκοντα τῶν νομίμων γυναικῶν του, ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον κεκαλλωπισμέναι καὶ ἀγέρωχοι. Ὁ βασιλεὺς ἔβαινεν ἐπὶ τὰ πρόσω ὑπερήφανος, κεκμηκὼς ὑπὸ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς φιληδονίας καὶ ἀδιάφορος πρὸς τοὺς κύκλῳ αὐτοῦ λαρυγγηδὸν ἐπευφημοῦντας· κατεκλίθη δὲ, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν, ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου, ἵνα χωνεύσῃ τὰ ἀνθρώπινα κρέατα, ἐξ ὧν εἶχε προαριστήσῃ. Κυρίως εἰπεῖν ἦτο γυμνὸς καὶ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ἐψιμυθιωμένος· οὐ μόνον ψέλλια ἐφόρει καὶ ἐνώτια, ἀλλὰ καὶ δακτυλίους καὶ χρυσᾶς ἁλύσεις εἶχεν ἀνηρτημένας ἀπὸ τῆς ῥινὸς, τῶν χειλέων, τοῦ πώγωνος, τῶν βραχιόνων καὶ τῶν καρπῶν τῆς χειρός· ἦτο δὲ ἀνεζωσμένος ἐσθῆτα ἐπιχώριον καὶ ἔπαιζε περιφέρων ἐπὶ τοῦ δακτύλου λεπτότατον πῖλον καλάμινον, μεστὸν ἐρυθρῶν πτερῶν φασιανοῦ. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπεκάθητο ἡ πλεονεξία, ἡ βιαιότης καὶ ἡ χαιρεκακία. Ὁσάκις ἔρριπτε κύκλῳ τὸ βλέμμα, πάντες ἔτρεμον ἀγνοοῦντες ἐπὶ τίνα θὰ ἐλάγχανεν ὁ κλῆρος νὰ σφαγῇ καὶ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν βρωμάτων τῆς βασιλικῆς τραπέζης. Κατ' ἐκείνην ὅμως τὴν ἡμέραν εὐτυχῶς ἐφάνη εὐθυμότατος καὶ ἤπιος· προέτεινέ μοι διὰ τοῦ διερμηνέως του παιδιαρώδεις τινὰς ἐρωτήσεις καὶ φιλοφρόνως ἐδέξατο τὰ δῶρά μου, ἅτινα παραχρῆμα διένειμε πρὸς τὰς γυναῖκας αὐτοῦ. Ὅσον ἐχάρην ἐπὶ τῇ δοθείσῃ μοι ἀδείᾳ νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ μαγειρεῖον, τοσοῦτον ἔφριξα ὁπότε εἰσῆλθον εἰς τὸ πανδαιμονεῖον ἐκεῖνο. Πολύτιμα τοῦ πολέμου λάφυρα νομίζονται τὰ σώματα ἐφήβων αἰχμαλώτων καὶ αἰχμαλωτίδων· τούτων δὲ πάλιν πολυτιμότερα τὰ τῶν νηπίων καὶ τῶν βρεφῶν, ἐξ ὧν καθ' ἑκάστην παρατίθενται εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν πολλὰ ποικίλως παρεσκευασμένα. Τεσσάρων παρθένων τὰ λείψανα ἐκαπνίζοντο ἀνηρτημένα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἵνα ἀποβῶσι νοστιμώτερα· αἱ ὑπηρετοῦσαι ἐν τῷ μαγειρείῳ γυναῖκες ἔβραζον τὰς κεφαλὰς ἵνα τίλωσι τὰς τρίχας εὐκολώτερον, ἐτηγάνιζον δὲ τοὺς μυελοὺς, ὡς ἡμεῖς τηγανίζομεν τοὺς τῶν ἄλλων ζώων.

Ὁ κόρις ὡς εὐεργετικὸν ζῶον.

Ἰατρός τις Σουηδὸς λέγει, ὅτι ὁ κόρις (κορειὸς) εἶνε ζῶον ἐκ τῶν μᾶλλον εὐεργετικῶν, καὶ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ περιποιῆται. Τὸ ἔντομον τοῦτο, ἐπιπροσθέτει, εἶνε ὁ χειρουργὸς τῶν ἐνδεῶν, καθ' ὅσον διὰ τῶν συχνῶν καὶ σχεδὸν ἀνεπαισθήτων αὐτοῦ ἀφαιμάξεων προλαμβάνει τὸν δι' ἀποπληξίας θάνατον, εἰς ὃν συνήθως οἱ πληθωρικοὶ ὑπόκεινται.

Μετὰ πολλὰς δὲ ἄλλας σκέψεις ἐπιλέγει ὅτι ἕκαστος ὀφείλει νὰ περιποιῆται τὸ ἔντομον τοῦτο καὶ νὰ μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ αὐτοῦ.

Τέσσαρες ἡγεμόνες.

Ὁ αὐτοκράτωρ Γουλλιέλμος, ἐξελθὼν ποτε εἰς θήραν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σαξωνίας καὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Μεκλεμβούργου, ἠνωχλήθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ λαιμαλγίας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον χειμερινὸν μέγαρον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ κεκμηκὼς ὁ γηραιὸς αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ· παρεκλήθη δέ τις κατὰ συγκυρίαν διαβαίνων χωρικὸς νὰ κομίσῃ τοὺς ξένους εἰς τὰ ἀνάκτορα διὰ τῆς ἀγροτικῆς ἁμάξης του. «Ἀλλὰ τίς εἶσαι σύ;» ἠρώτησε μετ' ὀλίγον τὸν ἕνα ὁ ἀγρότης.—«Εἶμαι ὁ μέγας δοὺξ τοῦ Μεκλεμβούργου.»—«Ὦ, ὤ! καὶ σύ;»—«Ὁ βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας.»—«Ἀλλοίμονον! Καὶ σὺ, γεροντάκι μου;»—«Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.»—«Τότε λοιπὸν εἶμαι καὶ ἐγὼ ὁ Σάχης τῆς Περσίας· ἢ νομίζετε ὅτι δὲν ἠξεύρω καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς χλευάσω;» Οἱ μὲν τρεῖς ἡγεμόνες ἐγέλασαν ἄσβεστον γέλωτα· ὁ δὲ ἀγρότης, ὅσον προσήγγιζεν εἰς τὸ μέγαρον, τοσοῦτον ὠχρία, ἄχρις οὗ βασιλικὸν μειδίαμα καὶ ἀμοιβὴ διεσκέδασαν τοὺς φόβους του.

Θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας Ἀθηνῶν ἐν ὥρᾳ θέρους.

Κατὰ τὰς πολυετεῖς παρατηρήσεις τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰουλίου Σμὶθ ἡ μέση θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας Μάϊον, Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον διακυμαίνεται μεταξὺ 19°9 ἑκατονταβάθμου καὶ 29°, ἡ μεγίστη μεταξὺ 31° καὶ 39°, ἡ δὲ ἐλαχίστη μεταξὺ 10°6 καὶ 21°5.

Ἀγράμματοι ἐπὶ 100 κατοίκων.

	Ἄρρενες	Θήλεις
Ἐν Ἑλλάδι	67	92
» Ἰταλίᾳ	67	78
» Οὐγγαρίᾳ	62	69
» Γαλλίᾳ	35	41
» Πρωσσίᾳ	11	17
Ἡνωμ. Πολ. τῆς Ἀμερ. Λευκοὶ	10	13
» » » Μαῦροι	81	82

Digitized by Google

Ἐν Δανιμαρκίᾳ δὲν ὑπάρχει στατιστικὴ βεβαιοῦσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγραμμάτων· οὐδεὶς σχεδὸν ὑπάρχει ἐκεῖ ἀγράμματος.

—

Κατάκτησις τῆς χώρας.

Δικηγόρος οὕτως ἀρξάμενος τῆς ἀγορεύσεώς του: «Ὁ Ξέρξης εἶχεν ἑκατομμύρια στρατοῦ», διεκόπη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ δικαστηρίου, εἰπόντος: «Προσπαθήσατε, Κύριε, νὰ περάσῃ γρήγωρα ὁ πολυάριθμος αὐτὸς στρατὸς, διότι ἀρκούντως κατεπατήθη ἡ χώρα.»

—

Θλιβεροὶ ἀριθμοί.

Κατὰ τοὺς πολέμους (Κριμαϊκὸν, Ἰταλικὸν, Schleswig, Ἀμερικανικὸν, τοῦ 1866, τοῦ Μεξικοῦ, τῆς Παραγουάης, τῆς Cochinchine καὶ τὸν Γαλλογερμανικὸν), ἀπεβίωσαν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης ἢ συνεπείᾳ τραυμάτων καὶ ἀσθενειῶν 1,948,000 ἄνθρωποι! Ἐδαπανήθησαν δὲ 60 δισεκατομμύρια καὶ 325 ἑκατομμύρια φράγκων.

Εἱς Ἀναγνώστης.

Ἡμεῖς εἰ σωφρονοῦμεν ἤδη τὰς κενὰς καὶ μειρακιώδεις στάσεις ἀφέντες, ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ καλῆς φιλονεικίας, πρὸς ἀλλήλους ἁμιλλώμενοι *σῶσαι τὴν Ἑλλάδα*, εἶπεν ὁ Ἀριστείδης πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

Ὁ ἰατρὸς κ. Α. Ζίννης, ἀπὸ 17 ὅλων ἐνιαυτῶν ἀσχολούμενος περὶ τὴν σπουδὴν τῶν παιδικῶν νοσημάτων, ἐξέδωκεν ἐσχάτως πραγματείαν πλείστου λόγου ἀξίαν «ἡ ἐν Ἀθήναις θνησιμότης τῶν βρεφῶν» ἐπιγραφομένην, ἐξ ἧς ἐσταχυολογήσαμεν τὰ κατωτέρω, παραλείψαντες τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα τῆς ὑγιεινῆς, μεγάλως ἐνδιαφέρον τὴν κοινωνίαν, πρῶτος παρ' ἡμῖν πραγματεύεται ὁ κ. Ζίννης, μακρὸν χρόνον καὶ πολὺν κόπον πρὸς τοῦτο καταβαλών. Παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν εὐνομουμένων Κρατῶν σήμερον ἡ σπουδὴ τῶν τοιούτων ζητημάτων οὐδεμίαν παρέχει δυσχέρειαν, διότι παρ' αὐτοῖς ὑπάρχουσι κατηρτισμένοι ἀκριβεῖς πίνακες τῶν ἀποβιώσεων καθ' ἡλικίαν καὶ κατ' εἶδος νόσου· ἐν Ἑλλάδι ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον ὑπάρχει δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ἐπεξειργασμένον, οὐδὲ κἂν δι' αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βασιλείου. Ἐδέησε λοιπὸν ν' ἀναδιφήσῃ ὁ ἀκάματος ἰατρὸς τὰς ἐπισήμους νεκρικὰς δέλτους μιᾶς ὅλης δεκαετηρίδος καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ σημειώσῃ τὰ τελευτήσαντα ἄτομα ἀπὸ 0-2 ἐτῶν.

Σ. τ. Δ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

—

Ἡ ἐν Ἀθήναις θνησιμότης κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν.—Μέσα δι' ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ ἡ ἐφικτὴ μείωσις αὐτῆς.

Ὑπάρχουσι κοινωνικαὶ συμφοραὶ τὰς ὁποίας ἅπαντες ἀνομολογοῦμεν, συμφοραὶ, ἐφ' αἷς καθ' ἑκάστην δυσανασχετοῦμεν καὶ λυπούμεθα, καὶ ὅμως οὐδέποτε σπουδαίως ἐσκέφθημεν περὶ τῶν αἰτίων αὐτῶν καὶ περὶ τῆς ἐξευρέσεως τῶν μέσων εἰ μὴ πρὸς τελείαν ἀποσόβησιν, τοὐλάχιστον πρὸς περιστολὴν αὐτῶν. Μία τῶν κοινωνικῶν τούτων συμφορῶν, ἡ καὶ ἀναμφιλέκτως φοβερωτάτη, εἶναι ἡ ἐν Ἀθήναις μεγάλη θνησιμότης κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν.

Κατὰ τὰ δύω πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς ἁπανταχοῦ ἀπόλλυται τὸ ἓν τέταρτον τῶν βρεφῶν τοὐλάχιστον, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἡ παρ' ἡμῖν θνησιμότης κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἀείποτε ὑπῆρξε πολλῷ μείζων. Ἐκ 15,096 ἀποβιωσάντων ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 μέχρι καὶ τοῦ 1872, πεντακισχίλια πεντακόσια τριάκοντα τρία ἄτομα εἶχον ἡλικίαν ἀπὸ 0-2 ἐτῶν, ἤτοι τὰ 36 ἑκατοστὰ τῆς κατὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην θνησιμότητος ἀπέτισεν ἡ πολυτλήμων βρεφικὴ ἡλικία! Ἐκ τῶν 5,533 ἀποβιωσάντων βρεφῶν ἐτελεύτησαν, κατὰ τὰς ἐπισήμους νεκρικὰς δέλτους, 1507 ἐκ διαρροίας, προστιθεμένων δὲ τῶν ἐξ ἀτροφίας 424 ἀποβιώσεων εἰς τὰς ἐκ διαρροίας, καθόσον ἐκείνη ταύτης ἐστιν ἔκτοκος, τὸ ὅλον τῶν ἀποβιώσεων ἐκ διαρροίας ἀνέρχεται εἰς 1931. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τῆς νόσου ταύτης ἀποβιωσάντων εἶναι πολλῷ μείζων· διότι πολλαὶ τῶν συνεπείᾳ νόσου τοῦ ἐγκεφάλου ἀποβιώσεων ἀνάγονται εἰς τὰς ἐκ διαρροίας, τῶν ἐγκεφαλικῶν φαινομένων πολλάκις ἐκ τῆς νόσου ταύτης ἐξαρτωμένων. Ἡ θνησιμότης δὲ αὕτη δὲν ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὰ βρέφη κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοῦ 6ου μηνὸς μέχρι τοῦ δευτέρου ἔτους συμπεπληρωμένου· καθόσον ἐκ τῶν 1507 βρεφῶν 974 εἶχον τὴν ἡλικίαν ταύτην. Οὕτως ἐκ τῶν 5,533 βρεφῶν ὑπὲρ μὲν τὰ τριάκοντα τέσσαρα ἑκατοστὰ ἀπέκτεινεν ἡ διάρροια, περὶ τὰ ἑξήκοντα ἓξ δὲ ἅπαντα συλλήβδην τὰ μαστίζοντα τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν λοιπὰ νοσήματα. Ἡ διάρροια ἄρα εἶναι τὸ κοινότερον καὶ φονικώτερον νόσημα τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ἐν Ἀθήναις. Τὰ κυριώτερα αἴτια, τὰ ὁποῖα κυρίως συντελοῦσι νὰ καταστήσωσι κοινὴν καὶ θανατώδη τὴν νόσον ταύτην ἐν Ἀθήναις, εἶναι: Α'—*Τὰ ἐπικρατοῦντα κατὰ τὸ θέρος καύματα*. Ἀπὸ τοῦ Μαΐου ἀρχομένου, ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὑπερμεσοῦντος αὐτοῦ, ἄρχεται ἡ διάρροια ἐπιχωριάζουσα ἐν Ἀθήναις· προβαίνει δὲ, τοῦ θέρους προϊόντος, μαστίζουσα τὰ δυστυχῆ βρέφη μέχρι περίπου τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Αὐγούστου, ὅτε ἐλαττοῦται ἐπαισθητῶς. Κατὰ τοὺς μῆνας δὲ Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον, καθ' οὓς ὁ καύσων εἶναι διαρκέστερος καὶ σφοδρότερος, οὐ μόνον παρατηροῦνται πλείονα κρούσματα ἀλλὰ καὶ θανατωδέστερα.

Ἐκ τῶν ἀποβιωσάντων, ὡς ἐρρέθη, κυρίως ἐκ διαρροίας χιλίων πεντακοσίων ἑπτὰ (1507) βρεφῶν ἐτελεύτησαν κατὰ τοὺς διαφόρους μῆνας τοῦ ἔτους ὡς ἑξῆς· Τὸν Ἰανουάριον 37, Φεβρουάριον 42, Μάρτιον 24, Ἀπρίλιον 37, Μάϊον 166, Ἰούνιον 304, Ἰούλιον 279, Αὔγουστον 175, Σεπτέμβριον 144, Ὀκτώβριον 119, Νοέμβριον 102, Δεκέμβριον 78.—Ἐκ τούτων 924, ἤτοι ὑπὲρ τὰ 61 τοῖς %, ἀπώλοντο κατὰ τοὺς

Digitized by Google

τέσσαρας μόνους θερμοὺς μῆνας Μάϊον, Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον.—Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τὰ καύματα τοῦ θέρους οὐσιωδῶς συμβάλλονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου ταύτης. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην ἐπικυροῖ πληρέστατα καὶ τὸ ἑξῆς πλείστου λόγου ἄξιον γεγονός, ὅπερ ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρετηρήσαμεν, ὅτι ὁσάκις οἱ πνέοντες ἐν Ἀθήναις *ἐτησίαι ἄνεμοι* (μελτέμια) εἰσὶ δροσεροί, ὅπερ συνηθέστατον, οὐ μόνον τὰ κρούσματα τῆς διαρροίας εἰσὶν ἀραιότερα καὶ ἠπιώτερα, ἀλλὰ καὶ τῶν προϋπαρχόντων τὰ πολλὰ βελτιοῦνται. Πόσον δὲ σωτηρίως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ὑγιείας τῶν βρεφῶν ἡ δροτερὰ ἀτμοσφαῖρα ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι πολλὰ τῶν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τοῦ μαρασμοῦ ἕνεκα χρονίας διαρροίας περιπεπτωκότων βρεφῶν μεταφερόμενα εἰς τὰς πέριξ τῶν Ἀθηνῶν ἐξοχὰς τάχιστα ἀναλαμβάνουσιν. Καὶ ὄντως ἐν Καισαριανῇ, ἐν Ἀμαρουσίῳ, ἐν Κηφισσίᾳ, ἐν Πατησίοις ἀληθεῖς παρετηρήσαμεν νεκρανασάσεις.

Β'—*Ἡ πρόληψις ὅτι ἡ ἐπερχομένη τοῖς βρέφεσι διάρροια μετὰ τὸν ἕκτον μῆνα ἀπότοκος οὖσα τῆς ὀδοντοφυΐας οὐδεμιᾶς δεῖται θεραπείας.* Ἡ πρόληψις αὕτη ἐπικρατεῖ ἐν Ἀθήναις παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, καὶ ἰδίως παρὰ τῷ λαῷ. Ὅθεν αἱ πλεῖσται τῶν μητέρων, ὑπείκουσαι εἰς τὴν σφαλερὰν ταύτην ἰδέαν, ἀφίνουσι τὰ ἑαυτῶν βρέφη νοσοῦντα διάρροιαν ἄνευ θεραπείας ἐπὶ τρεῖς, συχνάκις δὲ καὶ ἐπὶ πλείονας ἑβδομάδας. Ἐπικαλοῦνται δὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰατροῦ τότε μόνον, ὅταν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ νόσος καταστῇ βαρυτάτη. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἐπιστήμη πολλάκις μὲν μετὰ πολλῆς δυσχερείας ἀποσοβεῖ τὴν ὀλεθρίαν τῆς νόσου ἔκβασιν, συνήθως δὲ ἡ τοῦ ἰατροῦ βοήθεια, ὅσον καὶ ἂν ᾖ πεφωτισμένη, ναυαγεῖ πληρέστατα. Οὕτω δὲ πάμπολλα κατ' ἔτος βρέφη προπέμπονται εἰς τὸν Ἅδην, ἐλεεινὰ θύματα τῆς ὀλεθρίας ταύτης προλήψεως γινόμενα.

Ἡ πρόληψις αὕτη, κοινὴ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων οὐ μόνον παρ' ἡμῖν ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις τὰ μάλιστα πεπολιτισμένοις ἔθνεσι, στηρίζεται εἰς μίαν ἀλήθειαν ἰατρικήν, τὴν ἑξῆς· ὅτι ἡ ὀδοντοφυΐα προδιατίθησι τὰ βρέφη εἰς τὴν διάρροιαν καὶ ὅτι κατὰ τὴν δύσκολον ὀδοντοφυΐαν ἐπερχομένη ἐλαφρὰ διάρροια πολλάκις καταπραΰνει τὸν πυρετὸν καὶ τὰς ἄλλας ἐνοχλήσεις, ἥτις ὅμως οἰκτρῶς παρενοήθη καὶ διεστράφη. Εἰς τοῦτο δὲ τὰ μάλιστα συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, οἱ ἰατροί.

Γ'—*Ὁ πρόωρος ἀπογαλακτισμὸς καὶ ἡ πρόωρος σίτισις τῶν βρεφῶν τροφαῖς ἥκιστα προσφόροις τῇ ἡλικίᾳ αὐτῶν.* Πᾶσαι μὲν αἱ μητέρες τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, πολλαὶ δὲ τῶν τῆς ἀνωτέρας, προσφέρουσιν ὡς συμπληρωτικὴν τροφὴν τοῖς ἑαυτῶν βρέφεσι συνήθως εὐθὺς ἀπὸ τοῦ δευτέρου μηνὸς τῆς ἡλικίας, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀθάρας ἐκ μαρανταμήλου αἱ εὐπορώτεραι, βραδύτερον δὲ ἢ καὶ ἀπ' ἀρχῆς, ὡς αἱ τῶν κατωτέρων τάξεων, ἐξ ὀρύζης λειοτετριμμένης ἢ μή, ἤ, ὅπερ κοινότερον, ἐκ χόνδρου συνήθως μὲν μετ' ἐλαίου, σπανιώτερον δὲ μετὰ βουτύρου παρεσκευασμένας. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου αὐξάνουσι τὸ ποσὸν τῶν ἐδεσμάτων καὶ ποικίλουσι ταῦτα ὁσημέραι οὕτως, ὥστε περὶ τὸ πρῶτον ἔτος εἰσάγουσι τὰ ἑαυτῶν βρέφη εἰς τὴν κοινὴν δίαιταν, προσφέρουσαι αὐτοῖς ἐκ πάντων τῶν παρατιθεμένων ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτῶν. Πράττουσι δὲ τοῦτο πεποιθυῖαι, ὅτι οὕτω συνοικειοῦσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων πρὸς πάντα τὰ σιτία. Γάλακτος δὲ βοείου ἢ αἰγείου σπανιώτατα ποιοῦνται χρῆσιν, διότι φρονοῦσιν ὅτι τὸ γάλα τῶν ζώων τούτων εἶναι ἥκιστα πρόσφορον, ἅτε προκαλοῦν διάρροιαν. Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἐρριζωμένη ἡ στρεβλὴ αὕτη ἰδέα, ὥστε πολλάκις ἐπισκεφθέντες βρέφη περιελθόντα ἐκ χρονίας διαρροίας εἰς μαρασμόν, καὶ ἀναγράψαντες τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τοῦ βοείου γάλακτος ὡς μέσον θεραπευτικόν, μετὰ πολλῆς δυσχερείας κατωρθώσαμεν νὰ πείσωμεν τὰς μητέρας νὰ παραδεχθῶσι τὴν θεραπείαν ταύτην. Ἀληθῆ γαλακτοφοβίαν πάσχουσι παρ' ἡμῖν αἱ πολλαὶ τῶν μητέρων τῆς κατωτέρας τάξεως, τὸν δὲ φόβον τοῦτον συμμερίζονται δυστυχῶς καί τινες τῶν παρ' ἡμῖν ἰατρῶν. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕτερος λόγος, ὅστις συμβάλλεται ἴσως παρὰ πολλαῖς οἰκογενείαις τῶν κατωτέρων τάξεων εἰς τοῦτο· οὗτος δὲ εἶναι τὸ βαρύτιμον τοῦ γάλακτος· διότι ἐν Ἀθήναις δὲν εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ προμηθευθῇ τις γάλα καθαρὸν καὶ πρόσφατον εὐθηνότερον τῶν 80 λεπτῶν τὴν ὀκᾶν.

Προσφέρουσαι δὲ τοῖς ἑαυτῶν βρέφεσιν αἱ μητέρες παντοῖα, ὡς εἴρηται, σιτία, ἐξακολουθοῦσι μὲν συγχρόνως θηλάζουσαι ταῦτα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον, ἀλλὰ μετὰ τὸν ἕκτον ἢ ἕβδομον μῆνα ὀλίγον ὠφελοῦνται τὰ βρέφη ἐκ τοῦ θηλασμοῦ· διότι ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης τρέφονται κυρίως ἄλλοις βρώμασι, πρὸς ἃ ὅλως ἰδιάζουσαν ἐκδηλοῦσι προτίμησιν, πολλῷ ἅ τε εὐχυμότερα τοῦ γάλακτος ὄντα. Ἄλλως τε δὲ παρὰ ταῖς πλείσταις τῶν γυναικῶν τῶν κατωτέρων τάξεων προώρως πάνυ ἐπίσχεται ἡ τοῦ γάλακτος ἔκκρισις δι' ἄλλα τε πολλά, ἰδίως δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῆς καθαρᾶς καὶ καταλλήλου· ὥστε τὰ πλεῖστα βρέφη τῶν κλάσεων τούτων, καίτοι ἐξακολουθοῦσι θηλάζοντα, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους εἰσὶ πράγματι ἀπογεγαλακτισμένα. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι τοῦτο, ὅτι αἱ μητέρες αὗται φρονοῦσιν, ὅτι ἱκανὸν ἔχουσι

Digitized by Google

γάλα ἐφ' ὅσον διὰ τῆς πιέσεως τῆς θηλῆς κατορθοῦσι νὰ ἐξακοντίζωσι σταγόνας τινὰς γάλακτος, ἐνῷ τῆς οἰκείας γενομένης ἐξετάσεως, ἀποδεικνύεται, ὅτι παρὰ πολλαῖς ἐξ αὐτῶν ἡ ἔκκρισις τοῦ γάλακτος εἶναι τὰ μάλιστα ἠλαττωμένη.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ ἕκτου ἢ ἑβδόμου μηνὸς ἡ μικτὴ αὕτη δίαιτα τῶν βρεφῶν δὲν φαίνεται οὐσιωδῶς παραβλάπτουσα τὴν ὑγίειαν αὐτῶν· διότι μέχρι τῆς ἡλικίας ταύτης τρέφονται κυρίως διὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος, αἱ δὲ ἐν σμικρᾷ ποσότητι παρεχόμεναι τοῖς βρέφεσιν ἀμυλώδεις οὐσίαι δὲν ταράττουσι καταφανῶς τὴν πέψιν. Ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ὅμως ἢ ὀγδόου μηνὸς, αὐξανομένης ἀεὶ καὶ ποικιλλομένης τῆς τροφῆς, ἡ τῆς πέψεως διατάραξις ὁσημέραι καθίσταται καταδηλοτέρα παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν βρεφῶν. Αὕτη δὲ συνίσταται εἰς χρονίαν δυσπεψίαν. Πολλὰ τῶν ὑποβαλλομένων εἰς τὴν παρὰ φύσιν δίαιταν βρεφῶν, εἰσὶ τὰ μάλιστα προδιατεθειμένα εἰς τὴν διάρροιαν. Ἐπερχομένων δὲ τῶν θερινῶν καυμάτων τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν καὶ ἰδίως τὰ ὀδοντοφυϊοῦντα, ἁλίσκονται ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης, ἥτις ἐπιπίπτει ἐπ' αὐτῶν τοσοῦτον σφοδροτέρα καὶ θανατωδεστέρα, ὅσῳ πρωϊαίτερον ταῦτα ἀπεγαλακτίσθησαν καὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν κοινὴν δίαιταν. Ὅσα βρέφη ἀπὸ ἑνὸς μέχρι δύω ἐτῶν ἀπηντήσαμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πράξει νοσοῦντα χρονίαν διάρροιαν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς μαρασμὸν περιπεσόντα, τοιαῦτα δὲ πλεῖστα ὅσα παρετηρήσαμεν, ταῦτα πάντα· ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶχον προώρως στερηθῆ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος καὶ ἐτρέφοντο σιτίοις ἥκιστα τῇ ἡλικίᾳ αὐτῶν προσφόροις.

Ἐκ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα πεῖρα μακρὰ ἀπέδειξε λυσιτελῆ πρὸς μείωσιν τοῦ κακοῦ μνημονεύομεν τὰ κυριώτερα.

Καὶ πρῶτον μὲν ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἐλάττωσις τῆς ἐπιβλαβοῦς ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς ὑγιείας τῶν βρεφῶν τῶν ἐπικρατούντων ἐν ὥρᾳ θέρους καυμάτων, μετριαζομένης κατὰ τὸ ἐφικτὸν τῆς σφοδρότητος αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο δύνανται νὰ συντελέσωσιν οὐσιωδῶς φρονοῦμεν: α') Ἡ τακτικὴ καὶ ἐπαρκὴς καταβροχὴ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, β') ἡ πυκνὴ δενδροφυτεία τῶν παρακειμένων τῇ πόλει γηλόφων, καὶ γ') ἡ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς ρυμοτομία εὐαρίθμων τινῶν συνοικιῶν κακῶς ἀεριζομένων καὶ φωτιζομένων. Ἔπειτα δὲ πρέπει νὰ ἐκριζωθῇ ἐκ τῆς κεφαλῆς τῶν μητέρων ἡ ὀλεθρία πρόληψις, ὅτι ἡ διάρροια παρὰ τοῖς βρέφεσι μετὰ τὸν ἕκτον μῆνα εἶναι ὠφέλιμος παροχέτευσις, ἥτις συμφέρει νὰ μένῃ ἀθεράπευτος, νὰ ἐκλείψῃ δὲ ἡ μωρὰ συνήθεια ν' ἀπογαλακτίζωσι προώρως τὰ βρέφη αὐτῶν καὶ τρέφωσι ταῦτα σιτίοις ἀκαταλλήλοις τῇ ἡλικίᾳ αὐτῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ Ἐφημέριοι, καὶ μάλιστα οἱ ἰατροὶ, νὰ συνταχθῶσιν εἰς ἀληθῆ σταυροφορίαν καὶ νὰ ἐργασθῶσι πρὸς τοῦτο ἀνενδότως καὶ εἰλικρινῶς. Καὶ ὁμολογοῦμεν μὲν ὅτι γιγαντιαῖον τὸ ἔργον τοῦτο, καθόσον οὐδὲν ἧττον δι' αὐτοῦ ἐπιζητοῦμεν ἢ τὴν μεταβολὴν τοῦ κλίματος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν προλήψεων καὶ ἕξεων ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἐρριζωμένων ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ, οὐχ ἧττον πεποίθαμεν, ὅτι, τοῦ χρόνου προϊόντος, θέλει ἐπιτελεσθῇ τοὐλάχιστον ἐν μέρει τὸ προσδοκώμενον ἀγαθὸν, ὅπερ ἐπὶ ἀντικειμένων τοιαύτης φύσεως εἶναι μέγα κατόρθωμα, ἀρκεῖ μόνον καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ Ἐφημέριοι, καὶ μάλιστα οἱ ἰατροὶ, νὰ ἐκπληρώσωσιν, ὡς εἴρηται, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εὐσυνειδήτως.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Καλλιέργεια τῆς Ὁρτενσίας.

Ἡ Ὁρτενσία πατρίδα ἔχει τὰ ὑγρὰ καὶ δροσώδη μέρη τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Τὰ ἄνθη της ἀναπτύσσονται ἀπὸ τοῦ ἰουνίου καὶ διατηροῦνται ἐπὶ τοῦ φυτοῦ μέχρι τοῦ νοεμβρίου μηνός.

Ἡ Ὁρτενσία διὰ νὰ καλλιεργηθῇ καὶ ἀνθήσῃ καλῶς ἐν Ἑλλάδι, πρέπει: 1) Νὰ ἦνε *διαρκῶς ἐν σκιᾷ καὶ δροσερῷ τόπῳ*, χωρὶς ὅμως νὰ στερῆται ἀέρος καθαροῦ.—2) Νὰ φυτεύηται εἰς γῆν *πάντοτε ἐλαφροτάτην*· ἐν τοιαύτῃ περιστάσει πρέπει νὰ προτιμᾶται τὸ λεπτὸν καστανόχωμα, μεμιγμένον μεθ' ἑνὸς πέμπτου καλοπλυμένης ἄμμου τοῦ Φαλήρου, ἢ ἄλλης λεπτῆς ἄμμου.—3) Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, εἰ δυνατὸν, νὰ μὴ ξηρανθῇ ἡ παρὰ τὰς ῥίζας της γῆ· διὰ τοῦτο τὰ συχνότατα ποτίσματα δὲν πρέπει ποτὲ νὰ διακοπῶσιν. Ὠφέλιμον δὲ εἶνε, κατὰ τὸ θέρος μάλιστα, νὰ βρέχωνται καθ' ἑκάστην αἱ Ὁρτενσίαι μὲ ὕδωρ ψυχρὸν, ἐν ὥρᾳ τοῦ μεγάλου καύσωνος, διὰ ῥαντιστικῆς μηχανῆς.—4) Κατ' ἔτος βαθύτατα νὰ κλαδεύωνται ἐν ἀρχῇ τοῦ ἰανουαρίου, ἐὰν θέλῃ ὁ καλλιεργῶν αὐτὰς νὰ ἴδῃ ἄνθησιν μεγάλην, πλουσίαν καὶ πυκνήν· ἐὰν δὲ τὰ φυτά του καλλιεργῶνται ἐντὸς δοχείων, πρέπει κατ' ἔτος νὰ μεταφυτεύωνται διὰ νὰ ἀλλάσσῃ ἡ περὶ τὰς ῥίζας των γῆ.—5) Ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν νὰ γίνεται διὰ κλαδίων κατὰ τὸν μῆνα ἰανουάριον ἀμέσως μετὰ τὸ κλάδευμα, φυτευομένων τῶν κλαδίων ἐν ἐλαφροτάτῃ γῇ· ὁ δὲ θέλων νὰ διευκολύνῃ τὴν ταχυτέραν τῶν ῥιζῶν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ φυτευόμενα κλαδία, νὰ τὰ καλύπτῃ διὰ μεγάλου κώδωνος ὑελίνου.

Οἱ ἱερεῖς εἶνε οἱ μακροβιότεροι τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἰατροὶ ἀποθνήσκουσι νεώτεροι ὅλων.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 82 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 —Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 24 Ἰουλίου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε ἀρ. 149·

Β'

Ἡ πρώτη ἐπιστήμη, περὶ ἧς ἐλέγομεν ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου ἄρθρου, δὲν εἶναι εἰμὴ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία. Εἶναι δὲ φανερὸν, ὅτι ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ σύστημα ὅπερ λίαν συντόμως ἐξεθέσαμεν, φιλοσοφία δὲν ὑπάρχει· διότι ἡ φιλοσοφία ζητεῖ πρὸ πάντων τὸν λόγον, δηλ. τὴν ἐνδοτάτην φύσιν, τὴν αἰτίαν καὶ τὸ τέλος τῶν ὄντων, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα ἀποκλείει αὐθαιρέτως καὶ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν περὶ τούτων ἔρευναν, ἄρχεται τῆς ἐπιστήμης ἀπό τινος αἰσθητοῦ φαινομένου, συνδέει τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, προσπαθεῖ ν' ἀκριβώσῃ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν διαδοχὴν, καὶ ἐν τῇ ἀναγκαίᾳ ταύτῃ ἀλληλουχίᾳ εὑρίσκει τὸν νόμον αὐτῶν. Τὸ αἴτιον πρῶτον εἶναι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο *ἀδιάγνωστον* (unknowable), τὸ ἀνώτατον τέλος εἶναι ἄγνωστον, ἡ δύναμις ἡ παράγουσα πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου εἶναι ἄγνωστος, ὅλος ὁ ἀνθρώπινος βίος ταυτίζεται μὲ τὴν ζωὴν τῆς φύσεως, ἡ θεωρία τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται μετὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἡ λεγομένη φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ τὸ σύνολον ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἐν τελευταῖον κεφάλαιον τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐντεῦθεν νέα ψυχολογία, νέα λογική, νέα καλολογία, νέα ἠθική, νέα κοινωνιολογία καὶ ἱστοριολογία, αἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς ὕλης, τρέφονται δι' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τῶν νόμων αὐτῆς ῥυθμίζονται. Ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ θεολογία δὲν εἶναι εἰμὴ δύο μῦθοι γεννηθέντες ἐκ τῆς φαντασίας, ζωογονουμένης ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ θρησκεία εἶναι κατὰ τὸν κ. Taine μεταφυσικὸν ποίημα εἰς ὃ πιστεύομεν (un poème métaphysique accompagné de croyance). Τί ἤθελον εἴπει ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης ἀκούοντες τὰς παραδόξους ταύτας θεωρίας, ἃς διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν διδασκαλιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀνεσκεύασαν, δὲν ἠξεύρομεν. Τοῦτο μόνον ἠξεύρομεν, ὅτι ἀπὸ τῶν τριῶν ἐκείνων μοναδικῶν διδασκάλων καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων οὐδέποτε διεκόπη ἡ παράδοσις τῆς ὑγιοῦς φιλοσοφίας, ὅτι οὐσιωδῶς οὐδὲν νέον ἐπιχείρημα εὑρίσκομεν ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος συστήμασιν, ὅτι ἡ νομιζομένη αὕτη ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπανάληψις ἀρχαιοτάτης πλάνης, ἣν προσπαθοῦσι νὰ ἐνισχύσωσι διὰ τῆς παρανοήσεως καὶ ψευδοῦς ἐφαρμογῆς ἀληθεστάτων τινῶν θεωριῶν, δι' ὧν ἐπλουτίσθη ἐσχάτως ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως, ἀλλὰ δι' ὧν δὲν ἀναιρεῖται ἀλλ' ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως οὐ μόνον οὐδὲν ἀποβάλλει τῆς ἀληθείας, τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ μεγαλείου της, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας θαυμασίως ἐνδυναμοῦται, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος καὶ ὑπ' αὐτῆς ῥυθμιζομένη, καὶ ὅτι ἐὰν ἐκλείψῃ τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο φῶς τῆς φιλοσοφικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀληθείας, ὅπερ μόνον καταδεικνύει τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς προήλθομεν καὶ ἐξαρτώμεθα, τὸ τέλος πρὸς ὃ προωρίσθημεν καὶ τὴν πορείαν ἣν ὀφείλομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ διανύσωμεν, ὅσῳ καὶ ἂν προοδεύσῃ ἡ γνῶσις τῆς ὕλης καὶ ἡ ὑλικὴ εὐημερία, κινδυνεύομεν νὰ μεταπέσωμεν εἰς τὴν κτηνώδη ζωὴν καὶ εἰς τὸ σκότος τῆς βαρβαρότητος.

Ἐξ ὅσων εἴπομεν μέχρι τοῦδε προκύπτει σαφῶς καὶ σχεδὸν αὐθορμήτως καὶ ὁ ὁρισμὸς τῆς φιλοσοφίας. Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ ὁρισμοὶ αὐτῆς, καὶ ἐσχάτως εἴδομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν διατριβὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Alaux, ἐν ᾗ ἀναφέρονται δεκαὲξ ὁρισμοὶ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιστήμης, καὶ οὐδόλως εἶναι τοῦτο παράδοξον· ὅσῳ ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, καὶ δυσκολωτέρα ἡ μέθοδος δι' ἧς μορφοῦται, καὶ σπουδαιότερα τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ καταλήγει, τόσῳ δυσχερέστερον εἶναι νὰ ὁρισθῇ δι' ὀλίγων λέξεων, ὡς ὁρίζονται αἱ ὑποδεέστεραι ἄλλαι μαθήσεις. Ἡ φύσις τῶν μικρῶν τούτων διατριβῶν μᾶς ἀπαγορεύει νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξέλεγξιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὁρισμῶν τούτων, ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι, καθ' ἃ προεξεθέσαμεν, ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐπιστήμη τοῦ λόγου τῶν ὄντων, ἤ, ὡς ἄλλοτε εἴπομεν, ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔλλογος συνείδησις τοῦ ὄντος.[1] Ὁσάκις ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ διατί οἱουδήποτε πράγματος, εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ φιλοσοφοῦμεν, καὶ ἐπειδὴ ἡ δύ-

1. Θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας στοιχεῖα, σελ. 406.

Digitized by Google

ναμις, δι' ἧς ἐπιχειροῦμεν τὴν ζήτησιν ταύτην εἶναι ἐν ἡμῖν, καὶ λόγος ἐπίσης ὀνομάζεται, ἡ ζήτησις αὕτη εἶναι ἑπομένως ἡ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ἀνακάλυψις τοῦ λόγου τῶν ὄντων. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ἡ ἀνωτάτη θέσις τῆς φιλοσοφίας ἐν μέσῳ τῶν ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν ἑκάστη μίαν τινὰ τάξιν φαινομένων προτίθεται νὰ μελετήσῃ, καὶ ἑπομένως ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἥτις εἶναι ἡ καθολικωτέρα καὶ ὡς ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως οὐ μόνον τὸ ἀντικείμενον πάσης ἄλλης δύναται νὰ ὁρίσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν μέθοδον αὐτῆς νὰ διδάξῃ, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐὰν δὲ ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἦναι ἐν ἡμῖν, φανερὸν ὅτι δὲν γνωρίζομεν αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς σκέψεως, τουτέστι τῆς συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς εἰς τὰ ἐντὸς ἡμῶν. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς, δι' ἧς φθάνομεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν ἡ χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ λόγου προαπαιτοῦσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ μόνη νόμιμος μέθοδος πρὸς εὕρεσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν πάσης ἐπιστήμης. Οὐχὶ λοιπὸν ἔξωθεν καὶ κάτωθεν, ἀλλ' ἐντὸς ἡμῶν καὶ ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐλέγομεν, ἄρχεται ἡ ἐπιστήμη. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀρχίσωμεν, ὡς οἱ μεταμορφολόγοι, ἀπὸ τῆς νεφοειδοῦς ὕλης, ἐξ ἧς διὰ τῆς κινήσεως καὶ συμπυκνώσεως ἐμορφώθησαν τὰ οὐράνια σώματα, νὰ μελετήσωμεν ἀκολούθως τὴν πρώτην σύστασιν τοῦ μικροῦ καὶ ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντὸς σχεδὸν ἀοράτου τούτου πλανήτου, ἐν ᾧ εὑρισκόμεθα, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ καὶ ν' ἀνέλθωμεν διὰ τῶν διαδοχικῶν στρωμάτων ἃ περιεβλήθη, ζητοῦντες ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν τὴν ἐμφάνισιν καὶ πρόοδον τῆς ζωῆς, ν' ἀναλύσωμεν τοὺς κατωτέρους ὀργανισμοὺς τῶν ζώων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ὅστις περικλείει τὴν νοοῦσαν ἔλλογον δύναμιν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιέλθωμεν ὅλον τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα κατανοήσωμεν ἐπὶ τέλους τί εἶναι ἡ νόησις, ὁ λόγος, ἡ θέλησις, καὶ τὰ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τριῶν τούτων στοιχείων θαυμαστὰ φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αἱ περὶ τὴν ὑλικὴν φύσιν γνώσεις εἶναι πολύτιμοι, ἔχουσιν ἀναντίῤῥητον βεβαιότητα, συμβάλλουσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὀρθῶς διευθυνόμεναι δύνανται ν' ἀνυψώσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ λατρείαν τοῦ ποιητοῦ τοῦ παντὸς, ἀλλὰ πασῶν τῶν γνώσεων τούτων πολυτιμοτέρα καὶ ἀνωτέρα εἶναι ἡ τῆς γνώσεως γνῶσις, ἡ τῆς νοήσεως νόησις, διότι ὁ νοῦς εἶναι ἡ πηγὴ, τὸ ὄργανον καὶ ἡ ἕδρα πάσης ἐπιστήμης, εἶναι αὐτόφωτος ἑστία φωτίζουσα πρῶτον ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς τὰ ἄλλα πάντα, καὶ αὐτοὶ οἱ παραγνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, ἤτοι τῆς ψυχολογικῆς λεγομένης μεθόδου, τὴν μέθοδον ταύτην ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν μεταχειρίζονται. Διότι τί ἄλλο εἶναι οἱαδήποτε ἐπιστήμη, ἢ σύνολον ἰδεῶν ἐλλόγως συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας περί τινος ἀντικειμένου εἴτε τῆς ὑλικῆς εἴτε τῆς πνευματικῆς φύσεως; Τώρα, τί εἶναι αἱ ἰδέαι, πότε εἶναι σαφεῖς καὶ βέβαιαι, πῶς συνδέονται ἐλλόγως πρὸς ἀλλήλας, καὶ πότε ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα, πάντα ταῦτα μόνον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως μανθάνομεν καὶ ἀποδεικνύομεν. Ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἄρα ἡ ἀρχὴ πάσης ἐπιστημονικῆς μεθόδου, εἴτε πρόκειται περὶ τῶν ἐντὸς ἡμῶν εἴτε περὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ πᾶσα ἄλλη μέθοδος ἐξ ἀνάγκης εἰς αὐτὴν ἀνάγεται. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἡ σαφεστέρα, διότι οὐδὲν καθορῶμεν τοσοῦτον ἐναργῶς ὅσον τὰ ἐν ἡμῖν, ἡ βεβαιοτέρα, διότι περὶ παντὸς ἄλλου δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλωμεν, οὐδέποτε ὅμως περὶ τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡ ἁπλουστέρα, διότι εἶναι ἡ ἄμεσος ἐπαφὴ τοῦ γινώσκοντος καὶ τοῦ γινωσκομένου ἕνεκα τῆς ταυτότητος αὐτῶν καὶ ἄνευ διαμέσων ὀργάνων, εἶναι δὲ πάντοτε καὶ πανταχοῦ εἰς διάθεσιν ἡμῶν, ὥστε ἕκαστος ἐξ ἡμῶν φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ὄργανον τῆς πρώτης ἐπιστήμης.

Καθὼς λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη καὶ οὐχὶ ἡ τελευταία τῶν ἐπιστημῶν, διότι εἶναι κυρίως ἡ θεωρία τοῦ λόγου, δι' οὗ πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι κατασκευάζονται, παρομοίως ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν πρώτη πρέπει νὰ ἦναι ἡ λεγομένη ψυχολογία, δηλ. ἡ μελέτη τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος ἐν αἷς πρωτεύει αὐτὸς ὁ λόγος.—Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, διότι ἀποκαλύπτει ἡμῖν τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους τῆς διανοίας, καταδεικνύει πῶς αἰσθανόμεθα καὶ ἀντιλαμβανόμεθα τῶν ἐκτὸς, πῶς νοοῦμεν, πῶς συλλογιζόμεθα, ποῖα εἶναι βέβαια, ποῖα ἀμφίβολα, τί εἶναι ἀλήθεια καὶ τί ψεῦδος, τίς ἡ ἀρχὴ τοῦ παντὸς, τί εἶναι τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ πῶς ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν, ἵνα ἐκπληρώσωμεν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προορισμὸν ἡμῶν. Ἐὰν δὲ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ ζῶμεν, εἶναι σημεῖον ἀόριστον ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς, ἀόρατον σημεῖον ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, καὶ στιγμὴ μία ἡ ἱστορία του. Ἀλλ' ἂν καὶ κατὰ τὸν ὄγκον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡς ῥανὶς ἐν τῷ ἀχανεῖ ὠκεανῷ τῆς κτίσεως, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι διὰ τῶν ἐν ἑαυτῷ δυνάμεων γινώσκει καὶ τὸν καταπληκτικὸν ὄγκον τῆς περιστοιχούσης αὐτὸν κτίσεως καὶ τοὺς νόμους ὑφ' ὧν διέπεται, ὥστε δικαίως θεωρεῖται ὡς μικρὸς, μικρότατος κόσμος, ἐν ᾧ ἀντανακλᾶται ὁ μέγας, καὶ ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Πασχάλ· ἐὰν ταπεινοῦται ὁ ἄνθρωπος, δύναμαι νὰ τὸν ἀνυψώσω, ἐὰν ἐπαίρεται, δύναμαι νὰ τὸν ταπεινώσω. Δὲν εἶναι λοιπὸν ψευδὲς ὅτι συνυπάρχουσιν ἐν ἡμῖν δύο τινά· ὑλικὴ φύσις, ἥτις εἶναι εὐτελὴς καὶ ἀσήμαντος,

Digitized by Google

καὶ νοητικὴ φύσις, ἥτις ἔχει ἄφατον μεγαλεῖον, καθ' ὅσον διὰ τῆς νοήσεως καὶ καταλήψεως οὐ μόνον ἐξισοῦται πρὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ὑπερτερεῖ αὐτοῦ, διότι νοεῖ αὐτὸ καὶ ἐξηγεῖ, ἐν ᾧ αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ εἶναι ἄγνωστον καὶ ἀκατανόητον, καὶ κυριεύει αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ νόμων, οὓς ἀνακαλύπτει καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον χρησιμοποιεῖ πρὸς εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράλογος ἡ ἀξίωσις τῆς φιλοσοφίας νὰ μένῃ ὑπεράνω πάσης ἄλλης ἐπιστήμης, διότι μόνη αὐτὴ μελετᾷ τὸ νοητικὸν τοῦτο στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, μόνη ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς νοήσεως καὶ ἑπομένως τοὺς κανόνας τῆς πράξεως, μόνη ὁρίζει τὰ ποικίλα ἀντικείμενα τῆς νοήσεως, μόνη δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἐνδοτάτην φύσιν τῶν ἀντικειμένων τούτων, τὰς αἰτίας καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων. Καὶ ἐπειδὴ πάντα ταῦτα διαφωτίζει διὰ τῆς συνειδήσεως, δὲν εἶναι παράλογος ἐπίσης ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις εἶναι ἡ κυριωτάτη καὶ νομιμωτάτη τῶν μεθόδων καὶ οἱονεὶ τῶν μεθόδων ἡ μέθοδος.—Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ἐπίσης, ὅτι ἡ πρώτη θεωρία τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ ἦναι ἡ θεωρία τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος, ἡ λεγομένη ψυχολογία. Χλευάζουσί τινες τὴν ψυχολογίαν ὡς ἀνεπαρκῆ, καὶ τὴν ψυχολογικὴν μέθοδον νομίζουσιν ἀκατάλληλον, καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ ψυχολογῶν μόνον τὰ ἐντὸς ἑαυτοῦ γινώσκει, καὶ οὐχὶ τὴν γενικὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐκ τῆς ψυχολογίας δὲν δύναται νὰ προκύψῃ ἀληθὴς ἐπιστήμη, καὶ παρομοιάζουσιν αὐτὸν πρὸς ἄνθρωπον ἐπιβλέποντα ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας του, ἵνα ἴδῃ ἑαυτὸν διερχόμενον τὴν ὁδόν. Ἀλλὰ διότι ὑπάρχουσι γενικοὶ νόμοι ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ γνώσει τῶν νόμων τούτων ὑφίσταται πᾶσα ἐπιστήμη, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν ἓν ἕκαστον τῶν ἀντικειμένων ὅσα ὑπάγονται εἴς τινα νόμον· ἀρκεῖ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν νόμον τοῦτον, ἵνα πιστεύσωμεν ὅτι θέλει ἀληθεύσει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπὶ πάντων τῶν γεγονότων τῆς αὐτῆς φύσεως ἐκείνων, ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ἀνεκαλύψαμεν αὐτόν. Ἓν τεμάχιον χρυσοῦ ἢ σιδήρου ἀναλυθὲν παρέχει ἡμῖν τὰ στοιχεῖα, τὰς ἰδιότητας καὶ τὸν νόμον παντὸς χρυσοῦ καὶ παντὸς σιδήρου. Τὴν πίστιν ταύτην ἀποκτῶμεν διὰ τῆς λεγομένης *ἐπαγωγῆς*, καὶ τοὺς ὅρους τῆς λογικῆς ταύτης ἐργασίας ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως ἐν τῇ Λογικῇ, ἥτις ἕπεται εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Οἱ δὲ ἀξιοῦντες νὰ γνωρίσωσι τὰ ἐντὸς διὰ τῶν ἐκτὸς ὁμοιάζουσι τὸν ἐξερχόμενον τῆς οἰκίας του καὶ ἀπό τινος ἀπωτάτου σημείου ὁδεύοντα πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε εἰς αὐτὴν εἰσερχόμενον, καὶ οὐχ ἧττον ἀξιοῦντα, ὅτι οὕτω μόνον δύναται νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐν αὐτῇ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀληθῶς καὶ κατὰ πάντα λόγον ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐὰν τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς εἶναι ἡ Ψυχολογία, ποῖα εἶναι τὰ πρῶτα καὶ θεμελιώδη διδάγματα τῆς ἐπιστήμης ταύτης;

Ἕπεται συνέχεια. Π. Βραΐλας.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Σαμουὴλ Σμάϊλς.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ σπουδαιότατον σχολεῖον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν αὐτῇ λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνατροφὴν πρὸς τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀντλεῖ τὰς ἀρχὰς τῆς διαγωγῆς του, τὰς συνοδευούσας αὐτὸν καθ' ἅπαντα τὸν βίον.

Ἐν παροιμίαις ἐδογμάτισαν πολλοὶ ὅτι «τὰ ἤθη διαπλάττουσι τὸν ἄνθρωπον», ὅτι «ὁ νοῦς διαπλάττει τὸν ἄνθρωπον»· οἱ εἰπόντες ὅμως ὅτι «ἡ οἰκογένεια διαπλάττει τὸν ἄνθρωπον» ἀπεφήναντο ἀληθέστερον· διότι ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφὴ περιλαμβάνει οὐ μόνον τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ δὲ πρὸ πάντων ἡ καρδία ἀναπτύσσεται, αἱ ἕξεις ἀποκτῶνται, ἡ διάνοια διαλευκαίνεται, ὁ δὲ χαρακτὴρ δέχεται τὸν τύπον τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πονηροῦ.

Ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς, καθαρᾶς ἢ ἀκαθάρτου, ἀναβλύζουσιν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ δόγματα τὰ κυβερνῶντα τὴν κοινωνίαν. Αὐτοὶ οἱ νόμοι τῶν πολιτειῶν εἶναι ἀπαύγασμα τῆς κοινωνίας. Αἱ γνῶμαι, ἃς τὰ τέκνα ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, ἀναφαίνονται ἀργότερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀποτελοῦσι τὴν κοινὴν γνώμην. Τὰ ἔθνη ἐκ τῶν παίδων στρατολογοῦνται, καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι τούτων δύνανται ν' ἀσκήσωσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας δύναμιν μεγαλειτέραν ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσιν ἐν ταῖς χερσὶ τὰ ἡνία τῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ οἰκιακὸς βίος χρησιμεύει εἰς προπαρασκευὴν τοῦ κοινωνικοῦ, διότι ἐν τῷ πρώτῳ ὁ νοῦς καὶ ὁ χαρακτὴρ μορφοῦνται. Ἡ οἰκογένεια λοιπὸν ὄντως εἶναι τὸ πρῶτον σχολεῖον, τὸ ἐπιδρῶν εἰς τὸν πολιτισμόν, ὅστις εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἀνατροφῆς· πᾶσα δὲ κοινωνία θεωρεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πεπολιτισμένη, καθ' ὅσον τὰ ἀπαρτίζοντα ταύτην μέλη ἔτυχον ἐκ παίδων καλῆς ἢ κακῆς ἀνατροφῆς.

Εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνθρώπων μεγάλην ἀσκοῦσιν ἐπίδρασιν αἱ ἠθικαὶ περιστάσεις ὑφ' ὧν περιεβάλλοντο κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῶν ἔτη. Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται ἐν τῷ κόσμῳ γυμνὸς καὶ ἀδύνατος νὰ βοηθήσῃ αὐτὸς ἑαυτόν· παρ' ἄλλων ἀναμένει καὶ τὴν τροφήν του καὶ τὴν ἀνατροφήν του. Ἡ ἀνατροφὴ λοιπὸν αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης πνοῆς. Μήτηρ ἠρώτησέ

Digitized by Google

ποτε κληρικὸν κατὰ ποῖον χρόνον ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τετραετοῦς τέκνου της· ἐκεῖνος ἀπήντησε· «Κυρία, ἐὰν εἰσέτι δὲν ἠρχίσατε, ἀπωλέσατε τέσσαρα ἔτη· ἡ στιγμὴ τῆς ἐνάρξεως εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τοῦ πρώτου μειδιάματος, τὸ ὁποῖον ἐκίνησε τὰ χείλη τοῦ τέκνου σας.»

Τὸ τέκνον ἐν ἀρχῇ διδάσκεται διὰ τῆς μιμήσεως· ὁ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος εἶναι τὸ παράδειγμα. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρῶτα παραδείγματα τὰ ἐπιδρῶντα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν παίδων, παρακολουθοῦσιν αὐτὰ καθ' ἅπαντα τὸν βίον. Οὕτω δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ παιδὸς ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός· πᾶσα μεταγενεστέρα παίδευσις εἶναι ἐπιπροσθήκη· τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ κρυστάλλου διαμένει ἀναλλοίωτον. Οὕτω δ' ἐπαληθεύει κατὰ μέγα μέρος ὁ λόγος τοῦ ποιητοῦ ὅτι «*τὸ τέκνον εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ἀνδρὸς*», καθὼς καὶ οἱ λόγοι τοῦ Μίλτωνος «ὁ παῖς δεικνύει τὸν ἄνδρα, ὡς ἡ αὐγὴ δεικνύει τὴν ἡμέραν.» Παρὰ τὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου κεῖνται αἱ ῥίζαι τῶν κλίσεων αὐτοῦ ἐκείνων, αἵτινες φαίνονται αἱ μᾶλλον διαρκέστεραι. Ἐξ ἐκείνων ἄρχεται ἡ βλάστησις τῶν σπερμάτων τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα διαγράφουσι τὸ ἦθος ὅλου τοῦ βίου.

Ὁ παῖς κεῖται οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰ πρόθυρα ἀγνώστου αὐτῷ κόσμου· οἱ ὀφθαλμοί του πλανῶνται ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἅτινα φαίνονται αὐτῷ καινοφανῆ καὶ προξενοῦσι θαυμασμόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν βλέπει ἁπλῶς ταῦτα, μικρὸν ὅμως κατὰ μικρὸν ἄρχεται παρατηρῶν, συγκρίνων, διδασκόμενος, συλλέγων ἐντυπώσεις καὶ γνώσεις. Τὰ βήματα τῆς προόδου, ἅτινα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον θέλει κάμει ὑπὸ συνετὴν διεύθυνσιν, εἶναι ὄντως ἄξια λόγου. Ὁ λόρδος Βρούγκαμ παρετήρησεν ὅτι ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῶν 18 ἐτῶν, ὁ ἄνθρωπος μανθάνει ἐντὸς 30 μηνῶν ὡς πρὸς τὸν ὑλικὸν κόσμον πλείω πράγματα, παρ' ὅσα ἤθελε μάθει κατὰ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του.

Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν πρὸ πάντων ἡ ψυχὴ εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἐντυπώσεων, καὶ εὔθετος εἰς τὸ νὰ θερμανθῇ ὑπὸ τοῦ πρώτου σπινθῆρος, ὅστις ἤθελε ῥιφθῇ εἰς αὐτήν. Αἱ γνώσεις τότε εὐκολώτερον συλλαμβάνονται καὶ πλείω παραμένουσιν. Ἡ παιδικὴ ἡλικία ὁμοιάζει πρὸς κάτοπτρον, ὅπερ εἰς τὸν μετέπειτα βίον ἀντανακλᾷ τὰ ἰνδάλματα τῶν εἰκόνων, ἅτινα προσέπεσον εἰς αὐτὸ ἐν ἀρχῇ. Ἡ πρώτη χαρά, ἡ πρώτη λύπη, ἡ πρώτη ἐπιτυχία, ἡ πρώτη ἀποτυχία χαράσσουσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον παντὸς τοῦ βίου.

Ὁ ἄνθρωπος καίτοι εἶναι πεπροικισμένος ὑπὸ δυνάμεώς τινος ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας, δι' ἧς βοηθεῖ ἑαυτὸν καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ἄνευ τῶν περιβαλλουσῶν αὐτὸν περιστάσεων, οὐχ ἧττον, ὡς πρὸς αὐτόν, ἡ ἠθικὴ διεύθυνσις κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος.

Θέσατε τὸν μᾶλλον ἀνεπτυγμένον φιλόσοφον ἐν τῷ μέσῳ κοινωνίας ἀνιαρᾶς δι' αὐτόν, κοινωνίας ἀνηθίκου καὶ διεφθαρμένης, θέλει ἀνεπαισθήτως καταντήσει εἰς ζῳώδη κατάστασιν. Πόσον λοιπὸν ἐπιδεκτικὸν πρὸς ἐντυπώσεις εἶναι τὸ ἀσθενὲς παιδίον, ἐν μέσῳ τοιαύτης διατριβῆς; Ἀδύνατον νὰ διαπλάσσῃ τις φύσιν γλυκεῖαν, συναισθανομένην τὸ κακόν, διάνοιαν καὶ καρδίαν καθαρὰν ἐν μέσῳ ὄχλου χυδαίου, ἐν μέσῳ ἀθλιότητος καὶ βορβόρου.

Οὕτω λοιπὸν αἱ οἰκογενειακαὶ ἑστίαι, τὰ σχολεῖα ταῦτα τῶν τέκνων, ἅτινα ὕστερον γίνονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶναι καλαὶ ἢ κακαὶ κατὰ τοὺς κυβερνῶντας αὐτάς. Ἀναθέσατε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου σας εἰς δοῦλον, ἔλεγεν Ἕλλην ἀρχαῖος, καὶ ἀνθ' ἑνὸς θὰ ἔχετε δύο.

Ὁ παῖς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ μιμῆται πᾶν ὅ,τι βλέπει· ἀντιγράφει τοὺς τρόπους, τὰς χειρονομίας, τὴν γλῶσσαν, τὰς ἕξεις, τὸν χαρακτῆρα τῶν περὶ αὐτόν. «Ἡ σπουδαιοτέρα, λέγει ὁ Ῥίχτερ, στιγμὴ τοῦ βίου τοῦ παιδὸς εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν ἐξελθὼν τῆς κοιτίδος ἄρχεται μορφούμενος καὶ ὑποτυπούμενος ἐκ τῆς προσαφῆς τῶν πλησίων. Ἕκαστος νέος διδάσκαλος ἔχει ἐπὶ τούτου ἐπίδρασιν ἥττονα τοῦ προκατόχου του, καὶ ἂν θεωρήσωμεν ὁλόκληρον τὸν βίον ὡς μέγα σχολεῖον, θέλομεν ἴδει ὅτι ὁ ναύτης ἧττον ἐπηρεάζεται ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἅτινα ἐπεσκέφθη ἢ ὅσον ἐπηρεάσθη ἀπὸ τῆς τροφοῦ του.» Τὰ πρωτότυπα λοιπὸν ἢ οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος πρὸς διάπλασιν τῶν παίδων, καὶ πρέπει ν' ἀναζητῶμεν τοὺς ἀρίστους, ὅταν θέλωμεν νὰ παραγάγωμεν καλοὺς χαρακτῆρας. Τὸ πρωτότυπον δέ, ὅπερ σταθερῶς εὑρίσκεται ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδός, εἶναι ἡ *μήτηρ*.

«Μία μήτηρ, εἶπεν ὁ Γεώργιος Χέρβερτ, ἔχει ἀξίαν ἑκατὸ διδασκάλων. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ εἶναι ὁ μαγνήτης πασῶν τῶν καρδιῶν, καὶ ὁ πολικὸς ἀστὴρ πάντων τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀδιακόπως τὰ τέκνα μιμοῦνται ταύτην. Τὸ δὲ παράδειγμα ἔχει πλειοτέραν ἀξίαν τοῦ παραγγέλματος. Τὸ παράδειγμα εἶναι ἡ ἐν ἔργοις καὶ οὐχὶ ἐν λόγοις διδασκαλία. Ἀπέναντι τοῦ καλοῦ παραδείγματος εἰς οὐδὲν συμβάλλουσι τὰ ἄριστα τῶν παραγγελμάτων. Οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον ἀκολουθοῦσι τὰ παραδείγματα ἢ τὰ παραγγέλματα. Τὸ παράγγελμα δέ, ὅταν δὲν παρακολουθῆται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος, εἶναι ὀλέθριον μᾶλλον παρὰ ὠφέλιμον, διότι χρησιμεύει πρὸς διδασκαλίαν τῆς χειρίστης τῶν κακιῶν, *τῆς ὑποκρισίας*.

Digitized by Google

Διὰ τῆς μιμήσεως τῶν πράξεων μορφοῦται ὁ χαρακτὴρ ἠρέμα καὶ ἀνεπαισθήτως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐπηρεάζει τὰ τέκνα πλειότερον τοῦ πατρός, τὸ παράδειγμα ταύτης ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἔχει μεγαλειτέραν σπουδαιότητα. Ἡ οἰκογενειακὴ ἑστία εἶναι τὸ κράτος τῆς γυναικός, τὸ βασίλειόν της, ὅπερ διοικεῖ καθ' ὁλοκληρίαν ὡς ἀπόλυτος κύριος. Περὶ παντὸς πράγματος ἀπευθύνονται πρὸς αὐτήν· εἶναι τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πρωτότυπον, ὅπερ ἔχουσιν ἀδιαλείπτως τὰ τέκνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των, ὅπερ παρατηροῦσι καὶ μιμοῦνται, οὐδαμῶς ἔχοντα τὴν συνείδησιν τῆς πράξεώς των ταύτης.

Αὐτὸς ὁ μητρικὸς ἔρως εἶναι ἡ ὁρατὴ πρόνοια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ εἶναι σταθερὰ καὶ παγκόσμιος. Ἄρχεται εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τοῦ βίου καὶ παρατείνεται κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἀσκεῖ ἡ ἀγαθὴ μήτηρ ἐπὶ τῶν τέκνων της. Ὁ ἄνθρωπος ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου ῥιφθείς, καὶ ἀναλαμβάνων τοὺς κόπους τοῦ βίου, καὶ ὑφιστάμενος τὰς ἀνίας τούτου καὶ τὰς δοκιμασίας, ὁπόταν καταληφθῇ ὑπὸ προσκομμάτων καὶ λύπης, πρὸς τὴν μητέρα του τρέχει ἀναζητῶν συμβουλὰς καὶ παρηγορίαν. Αἱ εὐγενεῖς καὶ ἁγναὶ συμβουλαί, ἃς ἡ μήτηρ ἐμφυτεύει εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων της κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἐξακολουθοῦσι καρποφοροῦσαι καὶ μετὰ τὸν θάνατόν της, καὶ ὅταν δ' ἔτι οὐδὲν κατέλιπεν εἰμὴ τὴν μνήμην της, τὰ τέκνα τιμῶσιν αὐτὴν καὶ εὐλογοῦσι.

Δύναται ἀναμφισβητήτως νὰ διισχυρισθῇ τις ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία, τὰ γράμματα ἢ ἡ ἀμάθεια, ὁ πολιτισμὸς ἢ ἡ βαρβαρότης ἡ ἐνυπάρχουσα ἐν τῷ κόσμῳ ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν μετῆλθεν ἡ γυνὴ ἐν τῷ βασιλείῳ αὐτῆς, τῷ οἴκῳ.

Ἡ ἀνατροφὴ τῆς γυναικὸς εἶναι κατὰ φύσιν παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἀνθρώπινος· ὁ ἀνὴρ ἀποτελεῖ τὴν κεφαλήν, τὸν νοῦν, τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ γυνὴ δὲ τὸ αἴσθημα, τὴν χάριν, τὸ κόσμημα καὶ τὴν παρηγορίαν. Οὕτω δὲ ἐνῷ ὁ ἀνὴρ διευθύνει τὴν κρίσιν, ἡ γυνὴ καλλιεργεῖ τὸ αἴσθημα· τὸ αἴσθημα δὲ ὁρίζει τὸν χαρακτῆρα.

Ὁ Γκρετρύ, ὁ περιώνυμος συνθέτης, εἶχε τόσον μεγάλην ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς γυναικὸς ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ὥστε ἔλεγεν ὅτι *ἀγαθὴ γυνὴ εἶναι ἀριστοτέχνημα τῆς φύσεως*. Εἶχε δίκαιον, διότι αἱ ἀγαθαὶ μητέρες μᾶλλον ἢ οἱ πατέρες τείνουσιν εἰς τὴν διηνεκῆ ἀνανέωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, παράγουσαι ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἑστίᾳ ἠθικὴν ἀτμοσφαῖραν, τρέφουσαν τὸν νοῦν τοῦ ἀνδρός, ὡς ἡ φυσικὴ ἀτμοσφαῖρα τρέφει τὸ σῶμα.

Ἡ πενιχροτέρα οἰκία, ἐν ᾗ βασιλεύει γυνὴ ἐνάρετος, οἰκονόμος, εὔθυμος καὶ καθαρά, δύναται νὰ κατασταθῇ ἄσυλον εὐμαρείας, ἀρετῆς καὶ εὐτυχίας. Ἡ γυνὴ αὐτόθι καθίσταται τὸ κέντρον τῶν ἐντιμοτέρων οἰκογενειῶν· αὐτὴ ἀναμιμνήσκει εἰς τὸν ἄνδρα τὰς γλυκυτέρας ἀναμνήσεις· ἀποβαίνει διὰ τὴν καρδίαν του ἁγιαστήριον καὶ λιμὴν καταφυγῆς ἐν ὥρᾳ τρικυμιῶν τοῦ βίου, γλυκὺς τόπος ἀναψυχῆς μετὰ τὴν ἐργασίαν. Ἐν τῷ οἴκῳ του τούτῳ θέλει εὕρει παρηγορίαν ἐν τῇ θλίψει καὶ θέλει ἀντλήσει ὑπερηφάνειαν ἐπὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ καὶ χαρὰν ἐν παντὶ χρόνῳ.

Ἀγαθὸς οἰκιακὸς βίος εἶναι τὸ ἄριστον τῶν σχολείων οὐ μόνον τῆς νεότητος ἀλλὰ καὶ τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας. Ἐν αὐτῷ νέοι καὶ γέροντες ἀντλοῦσιν εὐθυμίαν, ὑπομονήν, κράτος ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τοῦ καθήκοντος.

Ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας ἐκπορεύεται ἡ φιλανθρωπία, ὡς ἀπό τινος κέντρου. «Ἂς ἀγαπῶμεν τὸν μικρὸν πυρῆνα, εἰς ὃν ἀνήκομεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, λέγει ὁ Βοῦρκε, καὶ θὰ ἔχωμεν τὸ σπέρμα παντὸς ἀγαθοῦ αἰσθήματος. Ἰδιωτικὸς βίος ἁγνὸς καὶ αὐτάρκης δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκῶς εἰς τὰ καθήκοντα καὶ τοὺς πόνους τοῦ δημοσίου βίου. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀγαπῶν τὸν οἶκόν του, ἐπίσης θέλει ἀγαπήσει καὶ ὑπηρετήσει τὴν πατρίδα του.

Παρετηρήθη ὅτι ἐνίοτε, καίπερ τοῦ πατρὸς ὄντος φαύλου, μεθύσου καὶ ἀσώτου, ὁ οἶκος δὲν καταστρέφεται, ὁπόταν συμβῇ ἡ μήτηρ νὰ ἦναι συνετὴ καὶ εὔφρων· τὰ τέκνα δὲν μιμοῦνται τὸν πατέρα, ἐνῷ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τῆς μητρὸς οὔσης κακῆς, ὁ οἶκος βαίνει ἐπὶ τὰ χείρω.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς κατὰ μέγα μέρος μένει κατ' ἀνάγκην ἄγνωστος. Ἡ γυνὴ τελεῖ τὸ ἔργον της ἐν τῇ ἠρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ τῆς στέγης τοῦ οἴκου, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μετὰ γλυκείας ἐπιμονῆς ἐκτελεῖ τὸ καθῆκόν της· διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῆς ἐπὶ τούτῳ θρίαμβοι δὲν ἐξιστοροῦνται. Οὐδέποτε σχεδὸν οἱ βιογράφοι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ποιοῦνται λόγον τῶν προσπαθειῶν τούτων τῶν μητέρων. Καὶ ὅμως δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀνταμοιβῆς. Ἡ ἐπήρεια, ἣν ἔσχον ἐπὶ τῆς κοινωνίας, καίτοι ἡ ἱστορία σιωπᾷ, ἐξακολουθεῖ παρεκτεινομένη.

Σπανίως γίνεται λόγος περὶ μεγάλων γυναικῶν ὡς περὶ μεγάλων ἀνδρῶν. Συνήθως γίνεται μνεία παραδειγμάτων ἐναρέτων γυναικῶν. Οὕτω δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ γυναῖκες, προωρισμέναι οὖσαι νὰ διαπλάττωσι καλοὺς χαρακτῆρας, ἐκπληροῦσιν ἔργον λαμπρότερον παρὰ ἐὰν εἰκόνιζον μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνας, ἢ ἐὰν ἔγραφον συγγράμματα ἢ συνέθετον μελοδράματα.

Εἶναι ἀληθές, λέγει ὁ Ἰωσὴφ δὲ Μαῖστρος, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν παρήγαγον ἀριστοτεχνήματα, δὲν ἔγραψαν οὔτε Ἰλιάδα, οὔτε Ἀπε-

Digitized by Google

λευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ, οὔτε Χαμλέτον, οὔτε Φαῖδρον, οὔτε Ἀπωλολῶτα παράδεισον, οὔτε Ταρτοῦφον, δὲν κατεσκεύασαν ναὸν Ἁγίου Πέτρου, δὲν ἐποίησαν Μεσσιάδα, οὔτε ἔγλυψαν Ἀπόλλωνα τοῦ Βελβεδὲρ, οὐδ' ἐζωγράφησαν τὴν Τελευταίαν κρίσιν. Δὲν ἐφεῦρον οὔτε τὴν ἄλγεβραν, οὔτε τὰ τηλεσκόπια, οὔτε τὰς ἀτμομηχανὰς, παρήγαγον ὅμως πλάσματα μεγαλείτερα καὶ ὡραιότερα τούτων, διότι ἐπὶ τῶν γονάτων των ἀνέθρεψαν ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα ὄντα, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἅτινα εἶναι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων δημιουργημάτων τῆς φύσεως.

Ὁ Δὲ Μαῖστρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς συγγραφαῖς ὁμιλεῖ μετὰ σεβασμοῦ καὶ μετὰ θερμοῦ ἔρωτος περὶ τῆς μητρός του. Ὁ εὐγενὴς ἐκείνης χαρακτὴρ κατέστησεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πάσας τὰς γυναῖκας σεβαστάς. Τὴν μητέρα αὐτοῦ περιέγραφεν «ὡς ἄγγελον, εἰς ὃν ὁ Θεὸς ἔδωκε σάρκα καὶ βραχεῖαν διαμονὴν ἐν τῷ κόσμῳ»· ἀπεκάλει αὐτὴν «ὑψηλὴν μητέρα». Εἰς ταύτην δὲ ἀπέδιδε τὰς κλίσεις τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔμπνευσιν.

Γράφων ἡμέρα τινι εἰς ἕνα τῶν ἀδελφῶν του ἔλεγεν· «Εἰς ἀπόστασιν ἑξακοσίων λευγῶν αἱ ἰδέαι τῆς οἰκογενείας ἡμῶν, αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας μὲ πληροῦσι κατηφείας. Βλέπω τὴν μητέρα περιπατοῦσαν ἐν τῷ δωματίῳ, ἔχουσαν ἅγιον τὸ πρόσωπον· καθ' ἣν στιγμὴν δὲ σοὶ γράφω ταῦτα κλαίω ὡς παιδίον.» Ὁ Δὲ Μαῖστρος εἶχε τότε ἡλικίαν 51 ἐτῶν.

Α. Μ.

ΤΙΣ ΕΣΤΑΙ Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Κ' ΑΙΩΝΑ

[Ἐκ τοῦ συγγράμματος Histoire des sciences et des savants τοῦ κ. Alph. de Candolle.]

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 451.

Αἱ νεώτεραι γλῶσσαι δὲν κέκτηνται πᾶσαι κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὰ πλεονεκτήματα τῆς σαφηνείας, τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς συντομίας, ἅτινα νῦν ἐπιζητοῦνται.

Ἡ γαλλικὴ ἔχει λέξεις βραχυτέρας τῶν τῆς ἰταλικῆς καὶ σχηματισμοὺς ἁπλουστέρους ῥημάτων· πιθανῶς δ' ἐν μέρει καὶ τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ δὲν ἠκολούθησε τὴν νεωτέραν τάσιν, τοῦ τιθέναι ἐν ἀρχῇ ἑκάστης φράσεως ἢ μέρους φράσεως τῆς κυρίας λέξεως. Ἐξακολουθεῖ νὰ τέμνῃ τὰς λέξεις αὐτῆς καὶ νὰ διασκορπίζῃ ἐν τῇ φράσει τὰ τεμάχια αὐτῶν. Ἔχει τρία γένη, ἐν ᾧ ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ ἔχουσι δύο· ἔχει προσέτι συζυγίας ῥημάτων πολυπλοκωτάτας. Ἀλλ' αἱ νεώτεραι γλωσσολογικαὶ τάσεις ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῶν Γερμανῶν, εὐχερῶς δὲ παρατηρεῖ τις ὅτι ἤρξαντο εἰσάγοντες μικράς τινας τροποποιήσεις εἰς τὴν γλῶσσάν των. Ἰδίως οἱ πραγματευόμενοι ἐπιστημονικὰ θέματα ποιοῦνται ἀπό τινος χρῆσιν τῶν συντόμων φράσεων καὶ τῶν ἁπλῶν σχηματισμῶν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ἐγκατέλιπον τοὺς γοτθικοὺς τυπογραφικοὺς αὐτῶν χαρακτῆρας. Ἐπιστέλλοντες δὲ πρὸς ξένους, γράφουσι συχνάκις εὐγενῶς φερόμενοι λατινιστὶ τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν. Ἀσμένως δ' εἰσάγουσιν εἰς τὰ συγγράμματά των ὅρους ληφθέντας ἐξ ἄλλων γλωσσῶν ἢ ἐκ τῆς λατινικῆς. Αἱ τροποποιήσεις αὗται, ἀφορῶσαι ὁτὲ μὲν εἰς τὴν οὐσίαν, ὁτὲ δὲ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν σχηματισμὸν τῆς γλώσσης, καταδεικνύουσι τὸ νεώτερον πνεῦμα καὶ τὴν πεφωτισμένην κρίσιν τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἐν Γερμανίᾳ μέγιστος. Δυστυχῶς ὅμως αἱ βελτιώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ σχηματισμοῦ τῆς γλώσσης ἐλαχίστην ἔχουσι σπουδαιότητα, αἱ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς μετὰ μεγάλης βραδύτητος γίνονται.

Ἡ ἀγγλική, πρακτικωτέρα πασῶν, συντέμνει καὶ φράσεις καὶ λέξεις. Ὡς ἡ γερμανική, υἱοθετεῖ ἀσμένως ξένας λέξεις, ἀλλὰ τὸ cabriolet συγκόπτει εἰς cab καὶ τὸ memorandum εἰς mem. Ἔχει τοὺς ἀναποφεύκτους μόνον καὶ φυσικοὺς χρόνους τῶν ῥημάτων· τὸν ἐνεστῶτα, τὸν παρῳχημένον χρόνον, τὸν μέλλοντα καὶ τὸν ὑποθετικόν. Ἡ διάκρισις τῶν γενῶν ἐν ταύτῃ δὲν γίνεται αὐθαιρέτως, ἀλλὰ πάντα μὲν τὰ ἔμψυχα ὄντα εἰσὶν ἀρσενικὰ ἢ θηλυκά, πάντα δὲ τὰ ἄψυχα οὐδέτερα. Ἐν τῇ συντάξει αὐτῆς πρωτίστη τάσσεται ἡ κυρία ἰδέα καὶ οὕτως ὥστε πολλάκις ἐν ταῖς κοιναῖς συνομιλίαις παραλείπεται τὸ τέλος τῶν φράσεων. Καὶ διατηροῦνται μὲν ἔτι γερμανικαί τινες ἀναστροφαί, ἀλλ' ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν λέξεων μᾶλλον καὶ οὐχὶ ἐν ταῖς φράσεσι. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως τῆς ἀγγλικῆς ἐλάττωμα, καθ' ὃ μειονεκτεῖ τῆς γερμανικῆς ἢ τῆς ἰταλικῆς, εἶναι ἡ ὅλως ἀκανόνιστος ὀρθογραφία αὐτῆς, ἥτις τόσῳ παράλογος εἶναι, ὥστε διὰ νὰ μάθωσιν ἀνάγνωσιν τὰ παιδία χρειάζονται ἓν ἐπὶ πλέον ἔτος.[1] Ἡ προφορὰ προσέτι δὲν εἶναι καθαρά, οὐδ' ἀκριβῶς ὡρισμένη, τὰ δὲ φωνήεντα δὲν διακρίνονται ὅσον δεῖ. Καὶ δὲν προβαίνω μὲν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μέχρι τῶν εὐφυῶν ἀρῶν τῆς Κας Σάνδ, ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι δὲν στεροῦνται ὁλοτελῶς ἀληθείας οἱ λόγοι αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ ἀγγλικὴ εἶναι γλῶσσα σαφὴς ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη, τοὐλάχιστον ὁσάκις οἱ Ἄγγλοι δὲν παραλείπουσι νὰ ἐπαναγινώσκωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν γραφόμενα, ὅπερ δὲν πράττουσι πάντοτε, οἰκονομοῦντες τὸν χρόνον.

1. Ἐκπλαγεὶς ποτε ἐπὶ τῇ βραδύτητι μεθ' ἧς ἀγγλόπαιδες νοήμονες μανθάνουσιν ἀνάγνωσιν, ἐζήτησα τὸν λόγον τούτου. Ἕκαστον ψηφίον ἔχει διαφόρους φωνάς, καὶ τἀνάπαλιν ἡ αὐτὴ φωνὴ γράφεται πολλάκις διὰ διαφόρων ἤχων. Ὥστε τὸ παιδίον ὑποχρεοῦται νὰ μάθῃ ἰδιαιτέρως τὴν προφορὰν ἑκάστης λέξεως. Κανόνες δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔγκειται εἰς τὸ μνημονικόν.

Digitized by Google

Οἱ σχηματισμοὶ τῆς ἀγγλικῆς ἁρμόζουσιν ἐξαιρέτως εἰς τὰς νεωτέρας ἀνάγκας καὶ τάσεις. Διὰ τὸν χειρισμὸν πλοίων, δι' ἐπίσχεσιν ἀτμομηχανῶν, διὰ προστάγματα ἐν γένει μηχανικά, διὰ φυσικὰ πειράματα, δι' ὁμιλίαν πρὸς ἀνθρώπους πρακτικοὺς καὶ μὴ θέλοντας ν' ἀπολέσωσι χρόνον εἰς μάτην, εἶναι ἡ μόνη καὶ κατ' ἐξοχὴν γλῶσσα. Συγκρινομένη τῇ ἰταλικῇ, τῇ γαλλικῇ καὶ πρὸ πάντων τῇ γερμανικῇ, ἡ ἀγγλικὴ θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ὁμιλούντων πολλὰς γλώσσας ὡς ἡ μεταξὺ δύο σημείων συντομωτέρα ὁδός. Παρετήρησα καὶ ἐβεβαιώθην τοῦτο ἐκ τῶν οἰκογενειῶν, παρ' αἷς ἐξ ἴσου συνήθεις εἰσὶ δύο γλῶσσαι, τοιαῦται δ' οἰκογένειαι πολλαὶ εὑρίσκονται ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἂν αἱ δύο γλῶσσαι εἶναι ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ γαλλική, ἡ τελευταία εἶναι ἡ εὐχρηστοτέρα καὶ σχεδὸν πάντοτε ἐπικρατεῖ. Διατί τοῦτο; ἠρώτων ποτὲ Γερμανόν τινα Ἑλβετὸν ἀποκατεστημένον ἐν Γενεύῃ. «Ἀγνοῶ καὶ ἐγώ, μοὶ ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος κατ' ἀρχάς. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὁμιλοῦμεν ὅλοι γερμανιστί, ὅπως συνειθίσωμεν τὸν υἱόν μου εἰς τὴν γερμανικήν, ἀλλ' ἐκεῖνος πάντοτε ἐπανέρχεται εἰς τὰ γαλλικά, δι' ὧν συνδιαλέγεται μετὰ τῶν φίλων του. Φαίνεται διότι ἡ γαλλικὴ εἶναι συντομωτέρα καὶ εὐκολωτέρα.» Πρὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1870 εἷς τῶν πρωτίστων βιομηχάνων τῆς Ἀλσατίας ἀπέστειλε τὸν υἱόν του νὰ σπουδάσῃ ἐν Ζυρίχῃ. Ἠθέλησα ἐκ περιεργείας νὰ μάθω τὸ αἴτιον. «Δὲν κατορθοῦμεν, μοὶ εἶπε, νὰ συνειθίσωμεν τὰ τέκνα μας νὰ ὁμιλῶσι γερμανιστί, καίτοι εἰξεύρουσι τὴν γερμανικὴν ἐπίσης καλῶς ὡς καὶ τὴν γαλλικήν. Ἀπέστειλα τὸν υἱόν μου εἰς πόλιν, ἔνθα οὐδεὶς ὁμιλεῖ γαλλιστί, ὅπως συνειθίσῃ τὴν γερμανικήν, ὑποχρεωμένος ὢν ταύτην μόνον νὰ ὁμιλῇ.» Τὰς αἰτίας τῶν τοιούτων προτιμήσεων δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶμεν ἐν τῷ αἰσθήματι ἢ ἐν τῇ ἰδιοτροπίᾳ. Ὅταν τις πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ δύο ὁδῶν, τῆς μὲν εὐθείας καὶ ὁμαλῆς, τῆς δὲ καμπύλης καί πως τραχείας, ἀμέσως καὶ οὕτως εἰπεῖν ἄνευ προηγουμένης σκέψεως, ἐκλέγει τὴν συντομωτέραν καὶ ἀνετωτέραν. Εἶδον ἐπίσης οἰκογενείας, ἐξ ἴσου ἐπισταμένας τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικήν. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐπικρατεῖ ἡ ἀγγλική, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς γαλλικαῖς χώραις. Ἐνίοτε μάλιστα διατηρεῖται ἐπὶ γενεὰς ὁλοκλήρους. Ποιοῦνται χρῆσιν αὐτῆς, ὁσάκις σπεύδουσιν ἢ θέλουσι νὰ ἐκφράσωσί τι ὡρισμένως καὶ διὰ βραχέων. Τὴν ἐμμονὴν δὲ τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἀποκατεστημένων γαλλικῶν ἢ ἀγγλικῶν οἰκογενειῶν εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν οἰκείων γλωσσῶν, καὶ τὴν ταχεῖαν ἐξάλειψιν τῆς γερμανικῆς παρὰ ταῖς ἐν γαλλικαῖς ἢ ἀγγλικαις χώραις ἀποκατεστημέναις γερμανικαῖς οἰκογενείαις ἐξηγεῖ μᾶλλον ἡ φύσις τῶν γλωσσῶν παρὰ ἡ ἐπήρεια τῆς ἀνατροφῆς καὶ τοῦ συρμοῦ. Ὅθεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγομεν τὸν ἀκόλουθον γενικὸν κανόνα, ὅτι ἐν τῇ συγκρούσει δύο γλωσσῶν, ὁμοίων κατὰ πάντα τὰ ἄλλα, ἐπικρατεῖ ἡ συντομωτέρα καὶ ἁπλουστέρα. Ἡ γαλλικὴ ὑπερτερεῖ τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γερμανικῆς, ἡ δ' ἀγγλικὴ πασῶν τῶν λοιπῶν. Ἀνωφελὲς νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὅσον ἁπλουστέρα εἶναι γλῶσσά τις, τοσοῦτον εὐχερεστέρα καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς.

Ἡ μέλλουσα λοιπὸν ἐπικράτησις τῆς γλώσσης τῶν Ἄγγλων, τῶν Αὐστραλῶν καὶ τῶν Ἀμερικανῶν φαίνεταί μοι βεβαιοτάτη. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἄγει εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἡ δὲ φύσις τῆς γλώσσης θὰ ἐπιταχύνει τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς.

Ἕνεκα τούτου οἱ ὁμιλοῦντες τὴν ἀγγλικὴν λαοὶ φέρουσί τινα εὐθύνην, ἣν ἀπὸ τοῦδε καλὸν εἶναι νὰ κατανοήσωσιν. Ἡ εὐθύνη εἶναι ἠθική, πρὸς τὸν πεπολιτευμένον κόσμον τῶν ἐπελευσομένων χρόνων.

Καθῆκον, ὡς καὶ συμφέρον, ἔχουσι νὰ συγκρατήσωσι τὴν νῦν ὑπάρχουσαν ἑνότητα τῆς γλώσσης αὐτῶν, εἰσάγοντες ἐνταυτῷ πάσας τὰς μεταβολάς, ὅσαι τυχὸν ἤθελον ὁμοφώνως κριθῆ ἀναγκαῖαι ἢ ἐπιτυχεῖς, παραδεκταὶ γινόμεναι ὑπὸ ἐξόχων συγγραφέων ἢ μετὰ κατάλληλον συζήτησιν. Ὁ κίνδυνος ὃν διατρέχει ἡ ἀγγλικὴ εἶναι μὴ πρὸ τῆς παρελεύσεως μιᾶς ἑκατονταετηρίδος κατατμηθῇ εἰς τρεῖς γλώσσας, ἐχούσας ἀλλήλαις τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ἡ ἰταλικὴ τῇ ἱσπανικῇ καὶ τῇ πορτογαλλικῇ ἢ ἡ σουηδικὴ τῇ δανικῇ. Τὸν κίνδυνον τοῦτον θὰ καθίστη ἀναπόδραστον ἡ φυσικὴ ἐλευθερία τῶν ἀγγλικῶν φυλῶν ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς πράξεσιν, ἐὰν ἄλλαι αἰτίαι δὲν ἀπεσόβουν αὐτόν. Διότι παρὰ τοῖς ἀγγλικοῖς λαοῖς εὐτυχῶς δὲν ὑφίστανται οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπέφερον τὴν διαίρεσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Οἱ Ῥωμαῖοι καθυπέταξαν λαούς, ὧν αἱ γλῶσσαι διετηροῦντο καὶ πολλαχοῦ ἐπανεφαίνοντο, παρὰ τὴν διοικητικὴν ἑνότητα τῆς πολιτείας. Οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Αὐστραλοὶ τοὐναντίον ἔχουσι πρὸ αὐτῶν μόνον ἀγρίας φυλάς, αἵτινες ἐξαφανίζονται μηδὲν καταλείπουσαι ἴχνος. Τοὺς Ῥωμαίους κατέκτησαν καὶ διεμέλισαν οἱ βάρβαροι, ἐκ δὲ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν πολιτισμοῦ οὐδὲν μέσον ἐναπέμενεν ἑνότητος, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας, ἥτις ὅμως ἔβαινεν εἰς παρακμήν. Ἐν ᾧ οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Αὐστραλοὶ ἔχουσι πολυπληθέστατα καὶ ἀκμάζοντα σχολεῖα. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας ἀποδεικνυσι πόσον ἡ ἐκπαίδευσις ἐπηρεάζει ἐπὶ τῆς ἑνότητος τῆς γλώσσης. Ἡ συνεχὴς συνάφεια μετὰ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν αὐτῶν βιβλίων συνετέλεσαν ὅπως μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξαλειφθῶσιν ἥ τε σκωτικὴ προφορὰ καὶ αἱ σκωτικαὶ λέξεις. Μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ἡ γλῶσσα ἔσται ὁμοιόμορφος καθ' ἅπασαν

Digitized by Google

τὴν Μεγάλην Βρετανίαν. Αἱ σπουδαιότεραι ἐφημερίδες, συντασσόμεναι ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν, συντείνουσιν ἐπίσης εἰς τὴν ἑνότητα τῆς γλώσσης. Ὑπάρχουσι σελίδες τῶν *Καιρῶν*, ἁμιλλώμεναι πρὸς τὸ γλαφυρὸν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μακώλαιυ καὶ τοῦ Βούλουερ. Ἀναγινωσκόμεναι ὑπὸ ἑκατομμυρίων Ἄγγλων, καταλείπουσιν ἐντύπωσιν, συγκρατοῦσαν τὸ δημόσιον εἰς τὴν ἀγαθὴν φιλολογικὴν ὁδόν. Ἡ Ἀμερικὴ δεν εὐμοιρεῖ τύπου, εἰς τοσοῦτον βαθμὸν κατόχου τῆς γλώσσης, ἀλλ' εἰς μὲν τὰ σχολεῖα αὐτῆς παιδεύονται ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ κάτοικοι, τὰ δὲ πανεπιστήμιά της κέκτηνται καθηγητὰς δοκιμωτάτους περὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἐάν ποτε ἡ κοινὴ γνώμη ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν εἰσαγωγὴν μεταβολῶν τινων ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ, ἁρμοδιωτάτη πρὸς συζήτησιν καὶ πρότασιν τοιούτων μεταβολῶν θὰ ἦτο σύνοδος ἀπεσταλμένων τῶν κυριωτέρων πανεπιστημίων τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας. Τοιαύτη σύνοδος θὰ ὁρμᾶται βεβαίως ἐκ τῆς συνετῆς ἀρχῆς τῆς μὴ εἰσαγωγῆς πολλῶν ἐνταυτῷ νεωτερισμῶν, καὶ διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας θὰ καταστήσῃ ἀναμφιβόλως εὐχερῶς ἀσπαστὰς τὰς προτάσεις αὐτῆς. Ὀλίγαι μεταβολαί, ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ μόνον, θὰ διευκολύνωσιν ἐπαισθητῶς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν ξένων, καὶ θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν συγκράτησιν τῆς ἑνότητος τῆς προφορᾶς ἐν ταῖς ἀγγλοαμερικανικαῖς χώραις.[1]

Ν. Γ. Π.

---

1. Ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι καὶ ἡ γαλλικὴ ὀρθογραφία, καίτοι μὴ ἔχουσα τὰς αὐτὰς ἀνωμαλίας τῇ ἀγγλικῇ, χρῄζει ὅμως πολλῶν διορθώσεων, ὅπως προσεγγίσῃ πρὸς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Ἡ ἀνάγκη αὕτη πολλάκις κατέστη ἐπαισθητή, κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Βολταῖρος, ἕνεκα τοῦ κύρους ὅπερ ἔχαιρε, κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ μεταβολάς τινας, αἵτινες ἐγένοντο ἀσπασταί. Ἐπέτυχεν ὅμως διότι αἱ μεταβολαὶ ἃς προέτεινεν οὐ μόνον ὀρθαὶ ἦσαν ἀλλὰ καὶ εὐάριθμοι. Τοὐναντίον ἕτερος σύγχρονος τῷ Βολταίρῳ ἐπιφανὴς ἐπιστήμων, προτείνας σύστημα ὀρθογραφίας σύμφωνον καθ' ὁλοκληρίαν τῇ προφορᾷ, παρ' οὐδενὸς ἐπεδοκιμάσθη, διότι καὶ οἱ νεωτερισμοὶ οὓς ἤθελε νὰ εἰσαγάγῃ ἦσαν παμπληθεῖς καὶ δὲν ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ δημοτικοῦ τινος μεγάλου συγγραφέως ἢ ὑπὸ ἐπιστημονικῶν σωματείων, δυναμένων νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν γνώμην των ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Πλείονας ἀνωμαλίας παρουσιάζει ἡ ἡμετέρα ὀρθογραφία, ἥτις ἐπὶ ἱστορικῶν μόνον λόγων στηριζομένη, διαφέρει ἐν πολλοῖς σπουδαίως τῆς προφορᾶς· καὶ δὲν παρεμβάλλει μὲν πολλὰ προσκόμματα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, διότι αἱ κυριώτεραι αὐτῆς ἀνωμαλίαι προέρχονται ἐκ τοῦ ἰωτακισμοῦ, ἤτοι τῆς διὰ μιᾶς φωνῆς, τῆς τοῦ ι, ἀναγνώσεως πολλῶν φωνηέντων καὶ διφθόγγων, ἀλλ' ἡ ὀρθὴ αὐτῆς χρῆσις ἀπαιτεῖ μελέτας εὐρείας, τοῖς δὲ ξένοις δυσχερεστάτη ἀποβαίνει. Πρὸς θεραπείαν τῶν ἀτόπων τούτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος δύο τῶν ἡμετέρων ποιητῶν, ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, προέτειναν ὀρθογραφίαν μηδόλως ἀπομακρυνομένην τῆς προφορᾶς· ὁ τελευταῖος μάλιστα καὶ γραμματικὴν ἰδίαν τοῦ συστήματος τούτου ἐξέδω, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν· Μ η κ ρ ή ο ρ μ ή ν ι α γ η α τ α γ ρ ά μ α τ α κ ε τ η ν ο ρ θ ο γ ρ α φ ή α τ η ς ρ ο μ έ η κ η ς γ λ ώ σ α ς. Ἀλλ' οὐδεὶς συνετάχθη αὐτοῖς, διότι, καίτοι τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐν χρήσει ὀρθογραφίας εἰσὶν ἀναντίρρητα, εἰς πάντας ὅμως πρόδηλον φαίνεται τὸ ἐπιβλαβὲς τῆς ἀποτόμου διαρρήξεως ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν μετὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἑλληνισμοῦ συνδεόντων ἡμᾶς δεσμῶν.

ΤΟ ΘΗΣΕΙΟΝ

Θησεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Αἰγέως καὶ τῆς Αἴθρας, συνοικιστὴς καὶ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, πολλὰ διαπραξάμενος ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ἀνὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀπέθανεν ἐν ἑκουσίᾳ φυγῇ μακρὰν τῆς πατρίδος του ἐπὶ τῆς νήσου Σκύρου, θάνατον βίαιον· διότι λέγεται ὅτι ἐκρημνίσθη ἀπό τινος βράχου ὑπὸ Λυκομήδους, βασιλέως τῆς νήσου, χαριζομένου οὕτω Μενεσθεῖ τῷ τοῦ Θησέως ἀντιπάλῳ. Ἐπὶ ὀκτὼ ὅλους αἰῶνας ἔκειτο ἐκεῖ τεθαμμένος, λησμονηθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, μέχρις οὗ ὁ Κίμων, καταλαβὼν τὴν νῆσον, ἀνεζήτησεν, ἐντολῇ τῆς Πυθίας, τὸν τάφον αὐτοῦ, ὃν ὑπέδειξεν ἀετὸς σκάπτων βουνοειδῆ τινα τόπον διὰ τοῦ ῥάμφους καὶ διαστέλλων διὰ τῶν ὀνύχων, κατὰ τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ παράδοσιν· εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐρευνήσας ὁ Κίμων, ἀνεῦρεν ὀστᾶ σώματος μεγάλου καὶ αἰχμὴν ἐκ χαλκοῦ καὶ ξίφος παρ' αὐτοῖς, ἅτινα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς λείψανα τοῦ Θησέως. Παραλαβὼν λοιπὸν αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πλοίου του ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγένοντο δεκτὰ μετὰ τῆς αὐτῆς χαρᾶς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὡς ἂν ὑπεδέχοντο τὸν Θησέα αὐτὸν ζῶντα· θυσίαι δηλ. δημοτελεῖς ἐτελέσθησαν καὶ πανηγύρεις, ἐν αἷς καὶ δραματικοὶ ἀγῶνες ἐγένοντο, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ μέχρι τοῦδε νικητὴς ἐν τῇ τραγῳδίᾳ Αἰσχύλος ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους, λαβόντος τὸν τῆς νίκης στέφανον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Κίμωνος· ὡρίσθη δὲ ἔκτοτε νὰ θύωσι τῷ ἥρωϊ τὴν ὀγδόην ἑκάστου μηνός, ἰδίᾳ δὲ μεγίστη ἐθεωρεῖτο ἡ ὀγδόη τοῦ Πυανεψιῶνος (Νοεμβρίου), καθ' ἣν οὗτος ἐπανῆλθεν ἐκ Κρήτης. Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, τὸ 469 ἢ 468 π. Χ. γενομένην, ἐνεταφιάσθησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνηγέρθη ναὸς ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐνταφιασμοῦ, ναὸς οὗ τὴν ἱερότητα οὐδεὶς τῶν λοιπῶν ὑπερέβαινεν, ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου.

Ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ὁ κάλλιστα καὶ τὴν σήμερον σῳζόμενος ἐπὶ ὑψώματος χαμηλοῦ πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, ἐγγὺς τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου καὶ τῆς τῶν Γιγάντων ἢ Ἐπωνύμων καλουμένης, ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Θησεῖον* (κοινῶς Τριάντα δύο κολῶναις). Ἂν καὶ ἐσχάτως ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἀκολουθοῦμεν τὴν γνώμην τῶν θελόντων αὐτὸν ναὸν Θησέως διὰ τὸ λίαν πειστικὸν τῶν λόγων αὐτῶν, οὓς δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ἐνταῦθα, ὡς πόρρω ἀποτείνοντας, νὰ ἐξετάσωμεν, καὶ δι' ὃν λόγον ἔτι παρακατιόντες θέλομεν ἡμεῖς προσθέσῃ. Περὶ δὲ τοῦ δισχυρισμοῦ τοῦ

Digitized by Google

Ῥοσσίου, καθ' ὃν ὁ ναὸς οὗτος εἶνε τοῦ Ἄρεως, οὐδὲ λόγος, νομίζομεν, πρέπει πλέον νὰ γείνῃ, μετὰ τὴν ὑπὸ Westermann, Mure καὶ τοῦ ἡμετέρου Πιττάκη γενομένην ἀνασκευὴν τῶν λόγων, οὓς φέρει εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του ταύτης ὁ Ῥόσσιος ἐν φυλλαδίῳ ἰδιαιτέρῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «Τὸ Θησεῖον καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἄρεως», ἐκδοθέντι τὸ 1838.

Ὁ ναὸς λοιπὸν οὗτος ἀπετελέσθη ἔτη τινὰ μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν λειψάνων τοῦ Θησέως, ἤτοι περὶ τὸ 465 π. Χ. κατὰ τὸν Δώριον ῥυθμόν, ἑξάστυλος περίπτερος, ἔχων δηλ. ἓξ κίονας κατὰ τὰς στενωτέρας πλευρὰς καὶ 13 κατὰ τὰς μακροτέρας, αἵτινες καὶ πτερὰ καλοῦνται, δὶς ἀριθμουμένου τοῦ γωνιαίου. Ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ τούτου εἶχε μεγάλην ἔκτασιν, διότι τὸ ὑπ' αὐτοῦ περικλειόμενον τέμενος ἐχρησίμευεν, ὡς ἔκ τινος χωρίου τοῦ Θουκυδίδου φαίνεται, διὰ στρατιωτικὰς συναθροίσεις, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις· τοῦ περιβόλου ὅμως τούτου δὲν σώζεται ἴχνος. Ἐντὸς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τεμένους κεῖται ὁ ναός, βαίνων ἐπὶ κρηπιδώματος ἐκ λίθου Πειραϊκοῦ, φέροντος κατὰ τὰ ἄνω τρεῖς ἀναβαθμούς, ὧν οἱ μὲν δύο ἀνώτεροι ἐκ λευκοῦ τῆς Πεντέλης μαρμάρου, ὁ δὲ κατώτερος ἐκ τοῦ αὐτοῦ· καὶ τὸ λοιπὸν κρηπίδωμα λίθου κοινῶς ἐγένετο δεκτὸν ὅτι δύο εἶνε οἱ ἀναβαθμοὶ τοῦ ναοῦ, μόνοι δηλ. οἱ ἐκ μαρμάρου, ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἄρχεται τὸ κρηπίδωμα τὸ πώρινον, καὶ τίθεται τοῦτο ὡς εἷς τῶν λόγων δι' οὓς ὁ ναὸς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τῷ Θησεῖ, διότι τὰ ἡρῷα, λέγουσι, δὲν εἶχον, ὡς οἱ τῶν θεῶν ναοί, τρεῖς ἀλλὰ δύο μόνον ἀναβαθμούς· μικρὰ ὅμως μετὰ προσοχῆς παρατήρησις δύναται νὰ δείξῃ, ὅτι οὐχὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς εἶνε οἱ τοῦ ναοῦ ἀναβαθμοί, οἱ δύο μαρμάρινοι καὶ ὁ τρίτος πώρινος, ἰσοϋψὴς καὶ ἰσοπλατὴς τοῖς πρώτοις, καὶ ὅτι μετὰ τὸν τρίτον τοῦτον ἄρχεται τὸ λοιπὸν κρηπίδωμα διὰ τῆς προσηκούσης μικρᾶς προεξοχῆς, ὡς ἐναργέστατα δεικνύει τὸ δυτικὸν πέρας τῆς βορείας τοῦ ναοῦ πλευρᾶς.

Μετὰ τὸν στυλοβάτην τοῦ κρηπιδώματος ἔρχονται κανονικῶς οἱ κίονες, τὰ ἐπιστύλια, τὸ διάζωμα, κοσμούμενον δι' ἀναγλύφων ἐπὶ μόνων τῶν μετοπῶν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τῶν παρακειμένων τεσσάρων ἑκατέρας τῶν μακροτέρων· ὑποτίθεται δὲ ὅτι τὰς λοιπὰς ἐκόσμουν εἰκόνες, ὅπερ λίαν ἀπίθανον. Ὑπεράνω τοῦ διαζώματος προεξέχει τὸ γεῖσον μὲ τὰ ἀκροσάνιδα καὶ τοὺς ἥλους, καὶ οὕτω σχηματίζεται τὸ περιστύλιον, ἀποτελοῦν τὴν πρὸς ἀνατολὰς στοάν, ἤτοι κυρίαν πρόστασιν, τὴν πρὸς δυσμάς, βάθος μικρότερον τῆς πρώτης ἔχουσαν καὶ τὰς δύο πλαγίας ἢ πτερά. Ἐντὸς τοῦ περιστυλίου τούτου κεῖται ὁ σηκός, τοῦ ὁποίου ὁ τοῖχος καὶ ἡ παραστὰς φέρει βάσιν, ἐκ κυματίου καὶ ταινίας συγκειμένην, ἡ δὲ ζωοφόρος δὲν περιβάλλει ὅλας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς ἄλλους ναούς, ἀλλὰ κοσμεῖ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευράν, ἐκτεινομένη μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπὲρ τὰς στοάς, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ περιστυλίου, καὶ τὴν δυτικήν, περιοριζομένη ἐπὶ μόνου τοῦ πλάτους τοῦ σηκοῦ. Ὁ σηκὸς διαιρεῖται εἰς πρόναον, κυρίως σηκὸν καὶ ὀπισθόδομον· ὁ πρόναος, βάθος ἔχων, μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς, 33 ποδῶν, ἐκοσμεῖτο ὑπὸ δύο κιόνων μεταξὺ τῶν παραστάδων, οὓς ἀφῄρεσαν οἱ Χριστιανοὶ πρὸς κατασκευὴν τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Ὁ κυρίως σηκός, μήκους 40 ποδῶν, ἔχει τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων αὐτοῦ οὐχὶ λείαν ἀλλὰ τῆς τελευταίας ἐξεργασίας χρῄζουσαν· ὁ δὲ ὀπισθόδομος, βάθος ἔχων, μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς, 27 ποδῶν καὶ μὴ συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ κυρίως σηκοῦ, κοσμεῖται ὑπὸ δύο μεταξὺ τῶν παραστάδων κιόνων. Αἱ πλίνθοι τῶν τοίχων αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ τοῦ προνάου, εἶνε λεῖαι μόνον ἐν ταινίᾳ περὶ τὰς ἁρμογάς, ἐν ᾧ κατὰ τὰ λοιπὰ ἔχουσιν ἐργασίαν ὁμοίαν ἐκείνης, ἣν εἴπομεν ὅτι ἔχουσι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, μᾶλλον δέ, τελειοτέραν πως ἐκείνης. Ἡ παραστὰς τοῦ ὀπισθοδόμου ἐπὶ τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ ἔχει πάχος μικρότερον καὶ τοῦ $\frac{1}{3}$ τοῦ πάχους τῆς τοῦ προνάου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν πλευρῶν· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν δύο κιόνων καὶ τῶν κιόνων καὶ παραστάδων ἀνοίγματα (μεταστύλια) ἐφράσσοντο κιγκλιδώματι, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν κανονικῶς ἀνὰ δύο διακειμένων ὀπῶν, σχήματος ὀρθογωνίου· τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τῆς δεξιᾶς παραστάδος ταινία, ἴχνος οὖσα τῆς βάσεως ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο τὸ κιγκλίδωμα, πρὸς τούτοις καὶ αἱ κανονικώταται πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς παραστάδος καὶ τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ κίονος μέρους, τετράγωνοι ἀνεξέργαστοι ἐντομαί, ἐφ' ὧν ἐτερματίζετο βαθμίς, μαρμαρίνη βεβαίως· αἱ ἐντομαὶ αὗται δὲν φαίνεται ἂν ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τὸ μεσαῖον ἄνοιγμα πλευρῶν τῶν κιόνων.

Ὁ ὅλος σηκὸς καὶ τὸ περιστύλιον συνδέονται πέριξ, ἄνωθεν τῆς ζωοφόρου, διὰ τῶν δοκῶν ἐφ' ὧν ἀναπαύονται τὰ φατνώματα, φέροντα καλυμμάτια οὐχὶ συμφυῆ ἤτοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἀλλὰ ἐκ λίθου Παρίου, ἐν ᾧ ὅλος ὁ ναὸς εἶνε ἐκ μαρμάρου τῆς Πεντέλης· ἐπὶ τῶν καλυμματίων τούτων εὑρίσκονται καὶ γράμματα, εἰς δήλωσιν τῆς θέσεως ἑκάστου. Ἡ στέγη ἐκάλυπτε τὸν πρόναον, τὸν ὀπισθόδομον, τὰς στοὰς καὶ μέρος τοῦ κυρίως σηκοῦ, ἀφίνουσα μέρος αὐτοῦ ὕπαιθρον πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐπίδειξιν τῶν ἐν αὐτῷ εἰκόνων, ἄνωθεν δὲ τῶν δύο προστάσεων ἀπετέλει τὰ ἀετώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο ἔργα ὁλόγλυφα, ὡς δεικνύουσι τὰ ἴχνη τῶν γόμφων δι' ὧν ἐκρατοῦντο.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν γλυπτικῶν ἔργων τοῦ ναοῦ τούτου, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέκα μετοπῶν τῆς κυρίας προστάσεως παριστάνουσιν ἄθλους Ἡρακλέους τὸν ἀριθμὸν δέκα, διότι φαίνεται ὅτι εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς δώδεκα. Οἱ δέκα οὗτοι ἆθλοι διάκεινται οὕτως, ἀπὸ νότου: α'.) Ἡρακλῆς μετὰ τοῦ λέοντος τῆς Νεμέας. β'.) Ἡρακλῆς καὶ Ἰόλαος πρὸς τὴν Ὕδραν μαχόμενοι. γ'.) Ἡρακλῆς δαμάζων τὴν Κερυνείαν ἔλαφον. δ'.) Ἡρακλῆς καὶ Ἐρυμάνθιος κάπρος. ε'.) Ἡρακλῆς μεθ' ἑνὸς τῶν ἵππων τοῦ Διομήδους. στ'.) Ἡρακλῆς καὶ Κέρβερος. ζ'.) Ἡρακλῆς ἀφαιρῶν ἀπὸ τὸν Ἱππολύτην τὸν τοῦ Ἄρεως ζωστῆρα. η'.] Ἡρακλῆς τὸν Κύκνον φονεύων. θ') Ἡρακλῆς καὶ Ἀνταῖος, παρ' αὐτῷ δὲ ἡ μήτηρ Γῆ, τὰς χεῖρας ἀνατείνουσα. ι'.) Ἡρακλῆς λαμβάνων παρά τινος τῶν Ἑσπερίδων μῆλον.

Τῶν δ' ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τεσσάρων μετοπῶν ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς γωνίας παριστάνει Θησέα καὶ Μινώταυρον, ἡ δευτέρα Θησέα καὶ Μαραθώνιον ταῦρον, ἡ τρίτη Θησέα καὶ Πιτυοκάμπτην, ἡ τετάρτη Θησέα καὶ Προκρούστην· τῶν δ' ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου, ἤτοι τῆς βορείας, ἡ πρώτη Θησέα καὶ Κορυνήτην, ἴσως, ἡ δὲ δευτέρα Θησέα καὶ Κερκύονα, ἡ τρίτη Θησέα καὶ Σκίρωνα, ἡ τετάρτη Θησέα καὶ Κρομμυωνίαν σῦν. Ἐπὶ δὲ τῆς ζωοφόρου τοῦ προνάου, οἱ μὲν, μετὰ τοῦ Μυλλέρου, διακρίνουσι Θησέα κατὰ τῶν Παλλαντιδῶν μαχόμενον, οἱ δὲ σκηνὴν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης καὶ τὸ φάσμα τοῦ Θησέως ἐπιφαινόμενον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν Ἀθηναίων, ἄλλοι τέλος Γιγαντομαχίαν, εἰς ἣν, ὡς γνωστὸν, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, κινούμενοι ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ὅπως ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῆς κυρίας προσόψεως τοῦ περιστυλίου ἐτέθησαν τοῦ Ἡρακλέους κατορθώματα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σηκοῦ ἐτέθη σπουδαῖον τοῦ Ἡρακλέους ἀγώνισμα, ἤτοι ἡ βοήθεια ἣν παρέσχε τοῖς Ὀλυμπίοις εἰς κατανίκησιν τῶν Γιγάντων.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν παραστάσεων τῶν δύο τούτων ζωοφόρων εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν θέλουσι τινὲς τὸν ναὸν τοῦτον ναὸν Ἡρακλέους. Ἀφίνοντες τοὺς λοιποὺς λόγους τοὺς ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης, ἀναφέρομεν τοῦτο μόνον, ὅτι αὐταὶ αὗται αἱ παραστάσεις, συνδυαζόμεναι μετὰ τῶν παραστάσεων τῶν λοιπῶν μετοπῶν καὶ τῆς τοῦ ὀπισθοδόμου, ἐφ' οὗ ἀπεικονίζεται μάχη Κενταύρων καὶ Λαπιθῶν, ἐν ᾗ φαίνεται ὁ Θησεὺς νικῶν καὶ φονεύων Κενταύρους, αὐταὶ αὗται, λέγομεν, αἱ παραστάσεις καὶ ἡ τοιαύτη διάθεσις αὐτῶν, ὥστε νὰ φαίνηται ἐπὶ τῶν κυριωτέρων τοῦ ναοῦ μερῶν ὁ Ἡρακλῆς εἰς δευτερεύουσαν δὲ θέσιν ὁ Θησεὺς, παρέχει τὸν λόγον τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο ἡρώων, προτιμήσεως δὲ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ὑποδεικνύει εἰς τίνα πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ὁ ναός. Ὁ λόγος δὲ οὗτος εἶνε τὸ σέβας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Θησέως, ὅστις τοσαύτην πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ ἔσχεν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, ὥστε ὅλα τὰ ἐν Ἀθήναις ἱερὰ αὐτοῦ, ἐκτὸς τεσσάρων, παρεχώρησεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀπολύτρωσίν του ἐκ τῶν δεσμῶν εἰς ἃ ἐκράτει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν Ἀϊδωνεύς. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἥρωός των ἐνώπιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς ἀκολουθοῦντες οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποτυπώσωσιν, ὡς εἰπεῖν, αὐτὸ καὶ καταστήσωσιν αἰσθητὸν, παραχωροῦντες τὰς κυριωτέρας θέσεις τῷ σωτῆρι τοῦ προστάτου αὐτῶν καὶ συνδέοντες τὰς πράξεις ἀμφοτέρων οὕτως, ὥστε νὰ φαίνηται καὶ ἡ θέσις τοῦ ἑνὸς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ μετριόφρων τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν παραχώρησις. Ἀδιστάκτως λοιπὸν νομίζομεν ὅτι ὁ ναὸς πρέπει νὰ φέρῃ τὸ τοῦ Θησέως ὄνομα.

Ἐκτὸς τῶν γλυπτικῶν κοσμημάτων καὶ ἡ γραφικὴ εἶχε κατακοσμήσῃ τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους τοῦ κυρίως σηκοῦ διὰ Μίκωνος τοῦ Πανόπου, Ἀθηναίου καὶ Πολυγνώτου τοῦ Θασίου, γραψάντων ἐπὶ τῶν τριῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, κατὰ Παυσανίαν, Ἀμαζονομαχίαν, Κενταυρομαχίαν καὶ ἔργα Θησέως Αἱ εἰκόνες αὗται κατὰ τὸν Raoul-Rochette καὶ Thiersch ἦσαν πινακογραφίαι· κατὰ τὸν Beulé ἦσαν τοιχογραφίαι, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς λείας τοῦ μαρμάρου ἐπιφανείας· εἴδομεν ὅμως ὅτι αἱ ἐσωτερικαὶ τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ ἐπιφάνειαι δὲν ἦσαν λεῖαι, ὥστε ἵνα ἐκτελεσθῶσιν εἰκόνες ἐπ' αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐπιχρισθῶσι λεπτῷ τινι στρώματι γύψου ἢ ἄλλης ὕλης· ἀλλὰ ὁ αὐτὸς Beulé λέγει ὅτι ἡ τραχεῖα τῶν τοίχων ἐπιφάνεια δὲν ἦτο ἔκπαλαι τοιαύτη, ἀλλ' ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέξεσαν αὐτὴν ἵνα ἐξαλείψωσι τὰς παλαιοτέρας εἰκόνας καὶ μετὰ ταῦτα ἤλειψαν λεπτῷ στρώματι ἀμμοκονίας ἐφ' οὗ κατεσκεύασαν τὰς ἁγιογραφίας των. Ἀλλὰ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἀμέσως καὶ ὅτι μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων αἱ γραφαὶ ἐσώζοντο, διὰ τί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ Χριστιανοί, ἀπαλείψαντες οἱῳδήποτε τρόπῳ τὰς ἀρχαίας εἰκόνας, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦτο φαίνεται ὑπ' αὐτῶν γενόμενον, ἔγραψαν τὰς ἑαυτῶν, ἢ ὅτι, κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παρατηρουμένην συνήθειαν αὐτῶν, μετέτρεψαν τὰς ἐθνικὰς εἰς χριστιανικὰς, τῇ προσθήκῃ χριστιανικῶν συμβόλων, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τοσοῦτον κόπον, ἀποξέοντες ὅλους τοὺς τοίχους τοῦ σηκοῦ καὶ ἀλείφοντες αὐτοὺς πάλιν; Ἔπειτα αὐτὴ ἡ ἐργασία τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐπιφανειῶν τοῦ σηκοῦ, παρεμφερὴς τῇ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου, μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνῃ ὑπὸ χριστιανικῆς χειρός. Πρέπει λοιπὸν

Digitized by Google

νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ εἰκόνες εἶχον ἐκτελεσθῇ ἐπὶ λεπτοῦ ἐπιχρίσματος καλύπτοντος τοὺς τοίχους, οἵτινες ἕνεκα τούτου τραχεῖς ἀφέθησαν, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας ἔγραψαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐπισκευάσαντες εἰς πολλὰ μέρη τὸ καταπεσὸν ἐπίχρισμα, λείψανα δὲ τῶν δι' ἀμμοκονίας ἐπισκευῶν τούτων εἶνε ἴσως τὰ σωζόμενα μικρὰ ἐπικεχρισμένα μέρη. Τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην ἐξέφερε καὶ ὁ Ott. Müller καὶ Letronne.

Ἐκτὸς τῶν εἰκόνων τούτων ἔβριθεν ὁ ναὸς κοσμημάτων γραφικῶν εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ ἰδίᾳ τὰ μεταβατικὰ, τὰς ταινίας, τὰ κυμάτια, τὰ φατνώματα κ.τ.λ., ἴχνη δὲ τοιούτων κοσμημάτων διακρίνονται πολλὰ, ἰδίως τῶν ἐπὶ τῆς ταινίας τῆς ἄνωθεν τῆς ζωοφόρου τοῦ σηκοῦ συνθέτων μαιάνδρων.

Ὁ ναὸς οὗτος ἐκτὸς, τοῦ ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς τιμητικὸν μνημεῖον τοῦ ἥρωος καὶ ὡς τύμβος αὐτοῦ, ἦτο καὶ ἄσυλον διὰ τοὺς φυγάδας, παρέχων προστασίαν τοῖς καταδιωκομένοις: «ἔστι δὲ φύξιον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας,» κατὰ Πλούταρχον, «ὡς τοῦ Θησέως προστατικοῦ τινος καὶ βοηθητικοῦ γενομένου καὶ προσδεχομένου φιλανθρώπως τὰς τῶν ταπεινοτέρων δεήσεις».

Δώριος τὸν ῥυθμὸν φέρει καὶ τὸν τύπον τοῦ Δωρικοῦ χαρακτῆρος, τὴν σοβαρότητα, ἄνευ ὅμως τῆς θείας μεγαλοπρεπείας, ἣς ἀποπνέει ὁ Παρθενὼν, γυμνὸς συνάμα τοῦ ἐπιβάλλοντος ὕψους, δι' οὗ περιβάλλει τὸν τῆς Παρθένου ναὸν ἡ ἰσχυρὰ πρός τι κέντρον, ὑψηλὰ εἰς τὸ ἄπειρον χανόμενον, σύγκλισις τῶν κρατερῶν αὐτοῦ κιόνων καὶ τὸ καμπύλον ὅλων τῶν γραμμῶν τοῦ κρηπιδώματος, ὧν στερεῖται ὁ τοῦ ἥρωος ναός· τὸ ὅλον αὐτοῦ ἐμποιεῖ γαλήνην τινα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ ἀλλὰ καὶ περιορισμὸν εἰς τὰ ἐγκόσμια, ἐνῷ ἡ θέα τοῦ Παρθενῶνος, συνάπτουσα τὸ τολμηρὸν ἐν τῇ ἐπιβολῇ καὶ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ πνεύματος ἀνάτασιν καὶ πτῆσιν, ὠθεῖ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς θείας μεγαλειότητος ἀπέναντι τῆς ταπεινοτέρας καὶ, ὁπωσδήποτε, ἀνθρωπίνης φύσεως ἑνὸς ἥρωος, ἀνάλογον τῆς ὁποίας παρουσιάζεται τὸ ὅλον ἐξωτερικὸν τοῦ Θησείου.

Εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ᾠκοδομήθη, πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ τεχνικαὶ διαφοραὶ, ἃς πρὸς τοὺς ὑστερώτερον κτισθέντας ναοὺς ἔχει· τοιαῦται δὲ εἶνε: α') ὅτι ἔχει τοὺς μὲν δύο ἀνωτέρους ἀναβαθμοὺς τοῦ κρηπιδώματος ἐκ Πεντελησίου, τὸν δὲ τρίτον, τὸν κατώτερον, ἐκ πωρίνου τοῦ Πειραιῶς λίθου. β') ὅτι ὁ τοῖχος τοῦ σηκοῦ ἔχει βάσιν, ἐν ᾧ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ Δωρικοῦ κίονος (ὃν ἀκολουθεῖ, ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν καὶ διαίρεσιν, πάντοτε ὁ τοῖχος τοῦ σηκοῦ) εἶνε ὅτι βαίνει ἀμέσως ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἄνευ ἰδίας βάσεως. γ') ὅτι ὅλαι αἱ μετόπαι τοῦ περιστυλίου δὲν ἔχουσιν ἀνάγλυφα. δ') ὅτι ἡ ζωοφόρος δὲν περιβάλλει ὅλον τὸν σηκὸν καὶ ε') ὅτι τὰ φατνώματα ἔχουσι καλυμμάτια ἐξ ἰδιαιτέρου λίθου. Ἐν γένει δὲ, ὡς κεφάλαιον τῶν διαφορῶν τούτων, καὶ ὡς χαρακτὴρ, ἴσως, τῶν παλαιοτέρων ναῶν, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ παρατηρουμένη τάσις εἰς καλλιτέραν διακόσμησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, καὶ ἡ μεγαλειτέρα ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τῶν ἀναγλύφων, ἐν ᾧ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ναοὺς ἡ αὐτὴ κατεβάλλετο φροντὶς δι' ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν.

Κατὰ τὸ 667 μ.Χ. ὁ ναὸς μετεβλήθη εἰς Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἁγίου δηλ. ἀναλόγου τὴν ἰδέαν τῷ Θησεῖ, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταῖς μετατροπαῖς τῶν ναῶν τῶν Ἐθνικῶν εἰς χριστιανικούς. Κατὰ τὴν μετατροπὴν ταύτην ὑπέστη μεταβολάς τινας εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ· οἱ δύο κίονες τοῦ προνάου ἀφηρέθησαν, ἵνα κατασκευασθῇ ἡ μεγάλη ἁψὶς τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας· ἄδηλον ὑπὸ τίνων ἐκρημνίσθη ὁ τοῖχος ὁ χωρίζων τὸν πρόναον τοῦ κυρίως σηκοῦ, δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔρριψαν τοῦτον, διότι ἦτο ἀναγκαῖος εἰς αὐτοὺς πρὸς χωρισμὸν τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὸν λοιπὸν ναόν· φαίνεται μᾶλλον ὅτι αὐτοὶ κατεσκεύασαν τὰς δύο, πεφραγμένας νῦν, μικρὰς θύρας ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ προνάου τοίχων, ἵνα εἰσέρχωνται ἐκεῖθεν εἰς τὸ ἱερόν. Θύραν μεγάλην τῆς ἐκκλησίας κατεσκεύασαν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ χωρίζοντος τὸν σηκὸν τοῦ ὀπισθοδόμου· ταύτην ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ κλείσωσι κατὰ τὴν Τουρκικὴν ἐπιδρομὴν καὶ νὰ κατασκευάσωσι δύο μικροτέρας, τὴν μὲν κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς, πεφραγμένην νῦν, τὴν δὲ κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίας, δι' ἧς εἰσέρχεταί τις σήμερον εἰς τὸν ναόν· ταύτην δὲ τὴν προφύλαξιν ἔλαβον ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς βαρβάρους τῆς συνηθείας ἣν εἶχον, νὰ εἰσελαύνωσιν ἔφιπποι ἐντὸς τῶν ναῶν καὶ βεβηλῶσιν αὐτούς· ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν αἱ προφυλάξεις αὗται, διότι μετ' ὀλίγον ὁ ναὸς μετεβλήθη εἰς στάβλον Τουρκικόν. Ὁ Breton λέγει ὅτι μετὰ ταῦτα ἐθάπτοντο ἐκεῖ (περὶ αὐτὸν ἴσως;) οἱ ξένοι οἱ ἐν Ἀθήναις ἀποθνήσκοντες. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους χρησιμεύει εἰς ἐναπόθεσιν ἀρχαιοτήτων.

Ἐκτὸς τῶν μεταβολῶν τούτων ὑπέστη καὶ οὐκ ὀλίγας ἄλλας βλάβας· πολλοὶ δηλ. τῶν κιόνων μετετοπίσθησαν ὑπὸ σεισμῶν, ὁ τῆς Δ. γωνίας ἐρράγη ὑπὸ κεραυνοῦ, διὸ συνέχεται στεφάνοις σιδηροῖς κωλύουσι τὴν κατάπτωσιν αὐτοῦ, καὶ ὅλον δὲ τὸ ὑπὲρ αὐτὸν μέρος τοῦ θριγκοῦ μετεκινήθη· ἴσως, ἐπειδὴ εἰς τὸ διάστημα τοῦ μεταστυλίου δύο κιόνων περὶ τὸ μέσον τῆς Β. πλευρᾶς καὶ δύο ἐγγὺς τοῦ δυτικοῦ πέ-

Digitized by Google

ρατος τῆς Ν. δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμβάλλωσι μνημεῖόν τι ἢ λάρνακα, οἵαν εἶδεν ὁ Breton κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἔξωθεν τοῦ περιστυλίου, ἐκοίλαναν ἀποτόμως ταμόντες εἰς ὕψος ἑνὸς περίπου μέτρου τὰ ἀντικρύζοντα κάτω μέρη τῶν ῥηθέντων κιόνων. Ἐκτὸς δὲ τῶν κιόνων τούτων καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἐβλάβησαν κατὰ τὴν τοῦ 1821 ἐπανάστασιν. Ἡ στέγη ἔπαθε τὴν μεγαλειτέραν φθοράν, διότι ὁ μὲν ὀπισθόδομος ἀπεστεγάσθη ὅλως, αἱ στοαὶ διασώζουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ δοκόν τινα ἢ δύο δοκοὺς μετὰ φατνωμάτων καὶ τούτων ἄνευ καλυμματίων· μόνον δὲ ἡ στέγη τῆς στοᾶς τοῦ προνάου διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει, ἂν καὶ πολλῶν φατνωμάτων καὶ ταύτης ἀπώλοντο τὰ καλυμμάτια. Τὰ ἀνάγλυφα ἠκρωτηριασμένα, τινὰ δὲ τῶν μετοπῶν καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀποτετριμμένα. Τῆς μαρμαρίνης στρώσεως τοῦ ἐδάφους τοῦ περιστυλίου, ἐκτὸς τῶν ὀκτὼ μεγάλων πλακῶν τῆς κυρίας προστάσεως, ἃς διέσωσεν ἡ κατασκευὴ τῆς μεγάλης ἁψῖδος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, διετηρήθησαν τῆδε κἀκεῖσε, κατὰ τὰς ἄλλας στοάς, τεμάχιά τινα· τοῦ σηκοῦ ὅμως τὸ ἔδαφος ὅλως κατεστράφη.

Καὶ μεθ' ὅλας ὅμως τὰς καταστροφὰς ταύτας ὁ ναὸς διατηρεῖται εἰς ἀρίστην, σχετικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, κατάστασιν, περιφρονήσας τόσους καὶ τόσους αἰῶνας, ἵνα διαιωνίσῃ τοὺς ἀνεγείραντας αὐτὸν καὶ στήσαντας ἐκεῖ ὡς σύμβολον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἑνότητος καὶ ὁμονοίας, ἣν εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος κατώρθωσεν, ὁ Θησεύς, καὶ ἵνα διδάξῃ τὸ σημεῖον τῆς ἐν τῇ τέχνῃ προόδου τῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἀντιπροσωπεύει.

Ιακ. Χ. Δραγάτσης.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Μάννα.

Ὄνομα ἑβραϊκὸν ἄκλιτον, σημαῖνον κυρίως τὴν ἔκτακτον ἐκείνην τροφήν, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἔθρεψεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως *τί τοῦτο;* (ἑβρ. *μὰν χοὺ=μαννοὺ=μάννα*)· διότι ἰδόντες οἱ Ἰσραηλῖται κατὰ πρῶτον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τροφῆς καταπεσὸν ἐξ οὐρανοῦ καὶ καλύψαν πᾶσαν αὐτῶν τὴν παρεμβολήν, ἀγνοοῦντες, ἠρώτων ἀλλήλους *τί ἐστι τοῦτο;* ἡ δ' ἐρώτησις ἔμεινεν ἔπειτα ὡς ἐπωνυμία τοῦ πράγματος.—Ἕτεροι παράγουσι τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ ῥήματος *μανὰ*, ἤτοι *ἀριθμεῖν, ὁρίζειν* (διότι ἕκαστος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλάμβανεν ὡρισμένην καὶ μεμετρημένην μερίδα τοῦ μάννα).

Περὶ τὰς 90,000 ξένων διαχειμάζουσι κατ' ἔτος ἐν Ῥώμῃ, 7,000 δὲ τεχνῖται τρέφονται ἐν αὐτῇ ἐξ ἀντιγραφῶν καὶ απομιμήσεων καλλιτεχνημάτων, καὶ 7 ἑκατομμυρίων φράγκων γίνονται κατ' ἔτος τῇ πόλει πρόσοδοι τελωνιακαὶ ἐκ τῶν ἐξαγομένων ὑπὸ τῶν ξένων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἔργων τῆς τέχνης.

ΥΨΗΛΗ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ

τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ἐν Ἀθήναις.

Ὁ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας ἀσυνήθης καύσων ἦτο ἑπόμενον ὅτι ἤθελε διεγείρει τὴν γενικὴν προσοχήν. Ἐνταῦθα δημοσιεύω, πρὸς διόρθωσιν ὑπερβολικῶν διαδόσεων περὶ τῆς θερμοκρασίας, τὰς ἐμὰς καὶ τὰς τοῦ κ. Ἀλεξ. Βουρλῆ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, τὰς γινομένας ἐν θερμομέτροις ἐν οἷς ἑκάστου βαθμοῦ τῆς κλίμακος αὐτῶν μοὶ ἦτο γνωστὸς ὁ ἀντιστοιχῶν ἐκ τῆς διορθώσεως. Τὸ θερμόμετρον ὡς εἰκὸς ἦτο ἐν σκιᾷ, εἰς τὸν ἄνεμον ἐκτεθειμένον καὶ προπεφυλαγμένον ἀπὸ τῆς ἀκτινοβολίας τῶν περὶ αὐτὸ τοίχων.

Ἰουλίου	$\frac{1}{13}$	Μέγιστον=	29,°3	Ἐλάχιστον	18,°6 C
»	$\frac{2}{14}$	»	31, 0	»	20, 0 »
»	$\frac{3}{15}$	»	32, 8	»	22, 1 »
»	$\frac{4}{16}$	»	36, 5	»	23, 4 »
»	$\frac{5}{17}$	»	38, 5	»	26, 6 »
»	$\frac{6}{18}$	»	40, 0	»	27, 0 »
»	$\frac{7}{19}$	»	37, 0	»	27, 8 »

Ἡ μεγίστη λοιπὸν θερμότης ἐγένετο τῇ $\frac{6}{18}$ Ἰουλίου, ὅτε ἦτο 40 C. ἢ 32 R. θερμοκρασία, σπανία εἰς τὰς Ἀθήνας, δὶς ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1859.

Ἀθῆναι, 1877, 7]19 Ἰουλίου.

Δρ Ι. Φ. Ιουλιος Σμιδτ
Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀστεροσκοπείου.

Η ΓΕΡΟΝΤΟΚΟΡΗ

[Ἐκ τῶν τοῦ E. Siebecker].

Τὴν ἄγαμον παρήλικα οἱ μὲν ποιηταὶ καὶ μυθιστοριογράφοι παρέστησαν ὡς ζηλότυπον καὶ χαιρέκακον πλάσμα, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ὡς γελοίαν. Ἀλλ' ἡμεῖς τοὺς μὲν ποιητὰς καὶ μυθοπλάστας εὑρίσκομεν ἀδίκους, τὴν δὲ κοινὴν γνώμην ἀνόητον.

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ ὥριμος παρθένος παρίσταται ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὠχρά, λιπόσαρκος, γωνιώδης, κοίλους ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς, ἄκαμπτος τὴν στάσιν, ἄχαρις εἰς τὰς κινήσεις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐστερημένη κάλλους. Ἀλλ' οὕτω κρίνοντες λησμονοῦμεν ὅτι εὐτυχὴς ἔρως εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς γυναικείας καλλονῆς. Ἡ γραῖα κόρη ἐκ τῆς γωνίας εἰς ἣν περιωρίσθη ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν νόμων βλέπει τὸν Ἔρωτα παρερχόμενον ἐνώπιόν της καὶ οὐδέποτε ἐγγίζοντα αὐτήν.

Ἡ ἰδιάζουσα αὐτῇ ἀπάθεια ἀποδίδεται εἰς ἔλλειψιν εὐαισθησίας, οὐδεὶς δὲ ἀναλογίζεται ὁποῖος κρύπτεται ὑπὸ τὸ κάλυμμα τοῦτο θη-

Digitized by Google

σαυρὸς τρυφερότητος καὶ ἀγάπης. Ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι ὡσεὶ ἑκατομμυριούχου τινὸς, κωλυομένου νὰ διαθέσῃ τοὺς θησαυρούς του εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἴτε ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.

Ἡ φύσις προώρισε πᾶσαν γυναῖκα νὰ καταστῇ μήτηρ, ἀλλ' ἡ κοινωνία ἀνέτρεψε διὰ τὸ ἀτυχὲς πλάσμα τὸ καλούμενον γραῖα κόρη τῆς φύσεως τοὺς νόμους. Ὡς πᾶσα ἄλλη γυνὴ, οὕτω καὶ αὕτη ὑπῆρξέ ποτε δεκαεξαέτις, δροσώδη ἔχουσα τὴν παρειὰν καὶ τὴν καρδίαν, εὔθυμος ὡς πτηνὸν καὶ ὡς χρυσαλὶς ἐλαφρά. Ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὐδενὸς νέου ἥλκυσέ ποτε τὸ βλέμμα, ἔσω καὶ ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν, ἢ ὅτι οὐδέποτε ἐψιθύρισε καὶ αὐτὴ, ὡς πᾶσαι αἱ ὁμήλικες κορασίδες, τὸ *πότε θέλω νυμφευθῇ*, διότι τοὺς λόγους τούτους ὑπαγορεύει ἡ φύσις εἰς πάσης γυναικὸς τὰ χείλη.

Ἡμέραν τινα εἶδεν ἡ γραῖα κόρη ἄνδρα πλησιάζοντα τὴν ἀδελφήν της καὶ ὁμιλοῦντα αὐτῇ εἰς τὸ ὠτίον. Ἡ ἀδελφὴ ἀκούουσα ἠρυθρία, ἐκείνη δὲ ἐθεώρει μακρόθεν τὴν σκηνὴν ταύτην μετὰ παλμῶν καρδίας. Μετ' ὀλίγον ὁ πατρικὸς οἶκος ἦτον ἀνάστατος ἕνεκα μεγάλης ἑορτῆς καὶ τὴν ἐπιοῦσαν σιωπηλότερος τοῦ συνήθους· καθότι τὴν ἀδελφήν της εἶχεν ἀπαγάγει ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἵνα ἱδρύσωσιν ὁμοῦ νέαν οἰκογένειαν. Ἡ μήτηρ ἀσπαζομένη τὴν ἀπομείνασαν θυγατέρα εἶπεν αὐτῇ μετὰ στεναγμοῦ, *Καὶ σὺ μετ' ὀλίγον θὰ μὲ ἀφίσῃς*. Ἡ κόρη ἀπεκρίθη «Οὐδέποτε», ἀντασπαζομένη τὴν μητέρα. Ἀλλὰ τὴν νύκτα εἶδε καθ' ὕπνον ὅτι κἀκείνη ἐφόρει λευκὴν ἐσθῆτα, ὅτι καὶ δι' αὐτὴν ἀντήχουν χαρμοσύνως οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡραῖος νεανίσκος ἐλέγετο σύζυγός της. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν διῆλθε μακρὰς ὥρας ὀνειροπολοῦσα ἔξυπνος τὸ ὄνειρον τῆς νυκτὸς, μέχρις οὗ ἠρώτησεν αὐτὴν ἡ μήτηρ· *Τί ἔχεις σήμερον καὶ εἶσαι ἀφῃρημένη; Τί συλλογίζεσαι;* Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπεκρίθη ἐρυθριῶσα «Τίποτε, μητέρα.»

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβεν αἴφνης ἡ κόρη τὴν πρώην φαιδρότητα, τὸ ᾆσμά της ἀντήχησε καὶ πάλιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, οἱ δὲ ὀφθαλμοί της ἤστραπτον πλήρεις χαρᾶς, διότι τὸν νέον ὃν εἶχεν ἰδεῖ ἐν ὀνείρῳ ἀπήντησε ζῶντα καθ' ὁδὸν καὶ ἀνυπομόνως τὸν περιμένει.

Ἡ πυρετώδης αὕτη προσδοκία διήρκεσεν ὁλόκληρον ἔτος, μέχρις οὗ ὁ νυχθημερὸν περιμενόμενος νέος, ὅστις πιθανῶς οὐδὲ κἂν ἐπρόσεξεν εἰς αὐτὴν, ἔλαβεν ἄλλην γυναῖκα· ἡ δὲ κόρη στενάξασα καὶ πάλιν εἶπε καθ' ἑαυτήν· «Δὲν εἶναι, φαίνεται, ἐκεῖνος», καὶ ἤρχισεν ἐκ νέου νὰ μελαγχολῇ.

Αἱ μελαγχολίαι αὗται εἶναι διαλείπουσαι ὡς ὁ πυρετός· ἀπέρχονται καὶ ἐπανέρχονται· πᾶσα ὅμως αὐτῶν ἐπάνοδος εἶναι ἐπαχθεστέρα τῆς προηγηθείσης.

Καθ' ἑκάστην βλέπει νέους, οἵτινες ἀποτείνουσιν αὐτῇ τὰς συνήθεις τυπικὰς φράσεις. Ὑπὸ τοὺς ἀδιαφόρους ὅμως τούτους λόγους διαβλέπει ἡ κόρη μυστικήν τινα ἔννοιαν πλήρη διαφέροντος καὶ ἐρωτᾷ μετὰ παλλούσης καρδίας, *Οὗτος ἆρά γε εἶναι ὁ ἀνὴρ τοῦ ὀνείρου μου, ἢ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος;* Ἀλλ' οἱ νέοι παρέρχονται ἀποκαμίζοντες ἄλλας συντρόφους καὶ αὕτη πάντοτε περιμένει.

Ἐν τούτοις πᾶσαι αἱ ὁμήλικες παρθένοι μετεβλήθησαν ἤδη εἰς συζύγους καὶ μητέρας· ἐκείνης δὲ ἡ μελαγχολία μεταβάλλεται εἰς κατήφειαν.

Διατί νὰ μὴ ἀγαπήσῃ τις καὶ ἐμέ; ἐρωτᾷ μετ' ἀδημονίας· *τὸ κάτοπτρόν μου δὲν μὲ λέγει ὅτι εἶμαι ἄσχημος, ἡ δὲ καρδία μου εἶναι πλήρης ἀγάπης*.

Μετ' ὀλίγον τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς ὑγιείας· ἡ κόρη ὠχριᾷ, οἱ δὲ ἀνήσυχοι γονεῖς προσκαλοῦσι τὸν ἰατρόν. Οὗτος ἐρευνᾷ τὸν σφυγμὸν, ἐξετάζει τὴν γλῶσσαν, συστέλλει τὰς ὀφρῦς, σκέπτεται ἐπί τινας στιγμὰς, εἶτα δὲ λαμβάνων τμῆμα χαρτίου γράφει ἐπ' αὐτοῦ:

Α') Λάβε ἀνθρακικοῦ σιδήρου κόκκους δύο ἐντὸς κοχλιαρίου ζωμοῦ.

Β') Οἴνου μετὰ κίνας μικρὸν ποτήριον τὸ πρωῒ καὶ ἕτερον τὸ ἑσπέρας.

Ἀνόητε ἀσκληπιάδα, ἐπὶ τοῦ χαρτίου ἐκείνου ἔπρεπε νὰ γράψῃς «*Λάβε σύζυγον.*»

Ἡ κόρη καταπίνει τὸν σίδηρον, ῥοφᾷ τὴν κίναν καὶ ἐξακολουθεῖ μαραινομένη· τὴν δὲ νύκτα κλαίει ἀπαρηγόρητα, βλέπουσα ὅτι μετὰ τὰς ὁμήλικας νεάνιδας ἤρχισαν καὶ αἱ νεώτεραι αὐτῆς ν' ἀπέρχωνται μετὰ συζύγου.

Πρὸς κορύφωσιν τῆς δυστυχίας ἡ μήτηρ αὐτῆς καταλαμβάνεται ὑπὸ σοβαρᾶς ἀσθενείας. Ἡ κόρη τότε, λησμονοῦσα τὰ βάσανά της, ἐγκαθίσταται παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τῆς νοσούσης, ἀγρυπνεῖ, δέεται πρὸ τῶν εἰκόνων, παλαίει νυχθημερὸν κατὰ τῆς νόσου, ἀγωνίζεται διὰ παντὸς τρόπου νὰ τὴν καταβάλῃ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ θάνατος νικᾷ.

Ἀφοῦ ξηρανθῶσι τὰ δάκρυα, ἡ κόρη στρέφει τὸ βλέμμα περὶ ἑαυτὴν καὶ εὑρίσκεται μόνη εἰς τὸν κόσμον. Ἂν ἡ νυμφευθεῖσα ἀδελφή της ἔχῃ τέκνα, ἡ ἔρημος ὀρφανὴ παρακαλεῖ αὐτὴν νὰ τὴν δεχθῇ εἰς τὴν οἰκίαν της, ἵνα περιποιῆται τὰ παιδία ὡς μήτηρ δευτεροβάθμιος, τῆς ὁποίας κατεδίκασεν ἡ κοινωνία εἰς ἀργίαν τὰ σπλάγχνα. Μυρίαι ὅμως περιμένουσιν αὐτὴν καὶ ὑπὸ τὴν στέγην ἐκείνην πικρίαι. Τὰ παιδία τὴν τυραννοῦσι καὶ καταχρῶνται τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς· οἱ δὲ ἄνδρες, λησμονοῦντες ὅτι καίτοι μὴ οὖσα πλέον νέα εἶναι ἐν τούτοις ἀκόμη ἁγνὴ καὶ παρθένος, ὁμιλοῦσιν ἐνώπιον αὐτῆς ὡς μετὰ γυναικὸς ὑπάνδρου.

Ἔτι δυστυχεστέρα καθίσταται ἡ θέσις τῆς

Digitized by Google

γραίας κόρης ἂν δὲν ἔχῃ ἀδελφὴν θέλουσαν νὰ τὴν παραλάβῃ συγκάτοικον. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της καταφεύγει τότε εἰς τὴν θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγνώστου, ἡ δὲ καρδία τῆς κόρης διψᾷ ἀγάπην ζῶσαν καὶ ψηλαφητήν. Μὴ δυνηθεῖσα νὰ τύχῃ τοιαύτης παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητεῖ αὐτὴν παρὰ τῶν ζώων, καὶ ἐκ τούτου αἱ περὶ τὴν ποδιὰν τῆς γραίας κόρης γαλαῖ καὶ τὰ κυνάρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφοσιοῦται, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν ἔμφυτον τῇ καρδίᾳ πάσης γυναικὸς ἀφοσιώσεως ἀνάγκην.

Ἡ δύστηνος κόρη καταρᾶται πολλάκις τὰ κοινωνικὰ ἔθιμα, τὰ παραχωρήσαντα εἰς τὸν ἄνδρα πᾶσαν πρωτοβουλίαν καὶ καταδικάζοντα τὴν γυναῖκα εἰς ἀδρανῆ προσδοκίαν. Ἂν ἡ ἐθιμοταξία ἐπέτρεπεν αὐτῇ νὰ εἴπῃ πρώτη εἴς τινα τῶν ἀνδρῶν, ὧν ἐπέσυρε τὴν στιγμιαίαν προσοχήν, *Μὲ ἀρέσκεις, πάρε με καὶ θὰ σὲ ἀγαπῶ*, ἴσως κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἀντὶ γαλῶν καὶ σκύλων ἤθελεν ἔχει παιδία παρήγορα τοῦ γήρατός της.

Κύπτουσα εἰς τὸ παράθυρον βλέπει πολλάκις διαβαινούσας ἀδαμαντοστολίστους καὶ περικυκλουμένας ὑπὸ σμήνους εὐειδῶν νέων γυναῖκας, ὧν πολλαὶ εἶναι πρεσβύτεραι αὐτῆς, ἄλλαι ἄσχημοι, ἕτεραι ἠλίθιοι καὶ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως ἐστερημέναι καρδίας.

Ταῦτα βλέπουσα δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ περίεργον φαινόμενον, ἐξ οὗ ἀνὴρ πλούσιος δὲν στέργει νὰ νυμφευθῇ νέαν καὶ ἁγνὴν κόρην διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι στερεῖται προικός.

Οὕτω διέρχεται ὁ βίος τῆς γραίας κόρης καταστὰς ἄχρηστος ἐκ τῆς ἠλιθιότητος τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ ἡ οὕτως ἀδικηθεῖσα ἀντὶ ν' ἀποβάλῃ τὰς ἐμφύτους αὐτῇ εὐγενεῖς ὁρμάς, αἰσθάνεται αὐτὰς ἀπ' ἐναντίας ἑκατονταπλασιασθείσας ἐκ τῆς πιέσεως, ἣν ὑπέστησαν ἐν τῇ καρδίᾳ της μὴ δυνηθεῖσαι νὰ ἐκχυθῶσι κατὰ τὸν διαγραφέντα ὑπὸ τῆς φύσεως ῥοῦν. Ἡ τοιαύτη συμπύκνωσις παντὸς εὐγενοῦς αἰσθήματος ἐκδηλοῦται πολλάκις διὰ πράξεων ὄντως μεγάλων καὶ ἡρωϊκῶν. Ὁ ἀναγινώσκων τὰς ἐτησίας ἐκθέσεις τῆς ἀπονεμούσης τὸ βραβεῖον τῆς ἀρετῆς Ἀκαδημίας, πληροφορεῖται ὅτι τῶν τοιούτων ἠθικῶν μεγαλουργημάτων συνήθης ἥρως εἶναι ἡ γραία κόρη. Ἐκ δὲ τῶν πράξεων τούτων, ἂν μία τυγχάνει δημοσιότητος, μύριαι ἐπίσης ὡραῖαι μένουσιν ἐν τῷ σκότει.

Ἂς ἐμπαίζωσι λοιπὸν οἱ ἄλλοι τὰς γραίας κόρας. Τὸ κατ' ἐμὲ ὁσάκις ἀπαντῶ τινα τούτων κλίνω τὸ μέτωπον ἐνώπιον τῆς μάρτυρος ταύτης μετὰ κατανύξεως καὶ σεβασμοῦ. Ρ.

Τρεῖς χιλιάδες ἔντομα μόλις ἀρκοῦσι πρὸς τροφὴν μιᾶς φωλεᾶς στρουθίων ἐν διαστήματι 4 ἢ 5 ἡμερῶν.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ὁ χαρακτὴρ τῶν γυναικῶν πρὸς μόνον τὸν χαλκὸν ἐκεῖνον τῆς Κορίνθου δύναται νὰ παραβληθῇ, ὅστις συνέκειτο ἐκ μυρίων ἑτερογενῶν στοιχείων, ἐν οἷς ὅμως ὑπῆρχε καὶ ἄδολος χρυσός.

⁂ Ὁ βίος εἶνε σχολεῖον, τὰ προτερήματα ὅμως τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσει καὶ ἀναδεικνύει ἡ δυστυχία, ἡ πάλη, ἡ ἐγκατάλειψις εἰς μόνας τὰς ἰδίας δυνάμεις, ὅτε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ δύναται ν' ἀνάψῃ τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σπινθῆρα. «Ἓν φίλημα τῆς μητρός μου, ἔλεγεν ὁ Οὐέστ, μὲ ἀνέδειξε ζωγράφον.»

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΛΟΓΟΙ

Ὅτε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 μετεδόθη καὶ εἰς Μεδιόλανον, ἔνθα ἀστοὶ καὶ αὐστριακοὶ στρατιῶται ἔσφαζον ἀλλήλους καθ' ὁδὸν ἐπὶ πέντε ἡμέρας, συνεταράχθη ἐν τῷ μικρῷ Πεδεμοντίῳ ἡ δημοσία γνώμη, μεριμνῶσα περὶ τῆς τύχης τῶν πλείστων πόλεων τοῦ λομβαρδοβενετικοῦ βασιλείου, πρῶτος δ' ὁ Καβοὺρ ἐνέβαλλε θάρρος εἰς τὸ εἰσέτι ὀκνοῦν ὑπουργεῖον τοῦ Βάλβου διὰ τῶνδε τῶν ἀξιομνημονεύτων λόγων· «Ἐπέστη ἡ κατάλληλος τῶν γενναίων βουλευμάτων στιγμή, ἀφ' ἧς ἐξήρτηται τῶν βασιλείων ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ τύχη τῶν λαῶν. Ἀπέναντι τῶν ἐν Λομβαρδίᾳ καὶ Βιέννῃ συμβαινόντων ὁ δισταγμός, ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀναβολὴ εἶνε ἀδύνατος, διότι ἐλέγχεται πολιτικὴ ὀλεθρία. Ἡμεῖς, οἱ ἥσυχοι τὸ πνεῦμα καὶ ἀτάρακτοι τὴν ψυχήν, ἡμεῖς, οἱ εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου μᾶλλον ὑπείκοντες ἢ εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας, σταθμίσαντες ἀπαθῶς καὶ μετὰ συντόνου προσοχῆς πᾶσαν λέξιν καὶ φράσιν, ἀνυποστόλως καὶ ἐν ἁγνῷ τῷ συνειδότι ὁμολογοῦμεν ὅτι εἰς τὸ ἔθνος, εἰς τὴν κυβέρνησιν, εἰς τὸν βασιλέα μία μόνη νῦν ἀπολείπεται ὁδός, ὁ πόλεμος δηλονότι ὁ ἄμεσος καὶ ἀνυπέρθετος. Τῆς κυβερνήσεως τὸ καθῆκον εἶνε προδηλότατον καὶ εἰς τοὺς ἥκιστα θρασεῖς καὶ εἰς τοὺς μάλιστα φυλακτικούς. Ἐν τοῖς νῦν καιροῖς ἡ μὲν τόλμη φαίνεται ἀληθινὴ φρόνησις, ἡ δὲ θρασύτης ἀποδεικνύεται συνετωτέρα τῆς εὐλαβείας. Ἡ Λομβαρδία καίεται· τὸ Μεδιόλανον πολιορκεῖται· ἂς δράμωμεν εἰς βοήθειαν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας· *καὶ πεντακισχιλίους μόνον ἐὰν εἴχομεν στρατιώτας, ἔπρεπε νὰ στρατεύσωμεν*. Πολιτικὴ μεγάλη σήμερον εἶνε καὶ νομίζεται ἡ τῶν γενναίων καὶ φιλοκινδύνων ἀποφάσεων.»

Εἰς τὴν Περσίαν ὑπῆρχε νόμος, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἀποθνήσκῃ νὰ ἦνε πέντε ἡμερῶν ἀνομία, διὰ νὰ αἰσθάνωνται οἱ ἄνθρωποι πόσον ἀναγκαῖος εἶνε ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ νόμος.

Digitized by Google

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πιστοποιητικὸν ὑπὲρ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ὡς ἁπλοῦ ἐργάτου.

Λόγον ποιουμένη περὶ τῆς πολυθρυλήτου διαθήκης τοῦ Μεγάλου Πέτρου, γαλλική τις ἐφημερὶς δημοσιεύει τὸ ἑξῆς ἔγγραφον, διατηρούμενον ἐν Μόσχᾳ καὶ σχετικὸν πρὸς τὴν ἐν Σάκρδαμ διαμονὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ῥωσσικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Μέγας Πέτρος διέτριψεν ἐπί τινα ἔτη ἐν Ὁλλανδίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος Μιχαήλωφ καὶ ὅτι εἰργάσθη ἐκεῖ ὡς ἁπλοῦς ἐργάτης, ἵνα ἐκμάθῃ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην. Τὸ ἔγγραφον ἔχει οὕτως· Ὁ ὑποφαινόμενος, Γέρριτ Κλάες Πόολ, ναυπηγὸς τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, πιστοποιῶ, ὅτι ὁ Πέτρος Μιχαήλωφ (ἀνήκων εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς μοσχοβιτικῆς πρεσβείας καὶ διατρίψας ἐνταῦθα ἐν Ἀμστελοδάμῳ εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς ῥηθείσης Ἑταιρίας ἀπὸ τῆς 30 Αὐγούστου 1697 ἕως σήμερον, ἐργασθεὶς δὲ ὑπὸ τὴν ἰδικήν μου ἐπίβλεψιν) ἔδειξε πάντοτε διαγωγὴν ἀξίαν ἐξύπνου καὶ δραστηρίου ἐργάτου (ἕπεται ἀπαρίθμησις τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, περὶ τὰς ὁποίας κατέγεινεν, ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων μέχρις ἀποτελέσεως πλοίου). Ὅθεν ὑπογράφω εἰς πίστωσιν ἰδίᾳ χειρὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον.

Ἐγένετο ἐν Ἀμστελοδάμῳ εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν τῇ 15 Ἰανουαρίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1698.

(Ὑπ.) Γερριτ Κλαες Ποολ
ναυπηγὸς τῆς ῥηθείσης Ἑταιρίας.

Τὸ τελειότατον δῶρον τῆς φύσεως.

Ὅστις ποτὲ ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ ἐκ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ ὄρους ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον, γράφει γερμανός τις συγγραφεύς, καὶ παρετήρησεν ἔκθαμβος τὴν ἁρμονικωτάτην ἐκείνην ἀλλαγὴν τῶν χρωμάτων τῆς πέριξ φύσεως, ἥτις παρακολουθεῖ τὸν κατὰ μικρὸν ὑψούμενον δίσκον αὐτοῦ· ὅστις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ ὄρους Rigi ἱστάμενος εἶδε τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν Ἄλπεων ὑπὸ τοῦ πρωϊνοῦ φωτὸς χρυσουμένας, ἢ παρὰ τὰς ὄχθας ἑλβετικῆς λίμνης καθήμενος εἶδεν εὐθὺς μετὰ τὴν δύσιν τὰς Ἄλπεις, μὲ τὰς πεδιάδας τῶν πάγων καὶ μὲ τὰ ὑπεράνω αὐτῶν νέφη, ἀστραπτούσας ὡς καῖον πῦρ· ὅστις τέλος ἐν τῷ πελάγει πλέων ἐθεάσατο τὸν ἥλιον μεγαλοπρεπῶς ἀναδύοντα ἐκ τῆς ὑγρᾶς αὐτοῦ κοίτης, ἢ ἐντὸς αὐτῆς βυθιζόμενον, ἐκεῖνος βεβαίως οὐδέποτε θέλει λησμονήσει τὸ μεγαλεῖον, τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν λαμπρότητα τοιαύτης ἐντυπώσεως. Εἶναι φυσικώτατον ὅτι ἐκ τῆς θείας τοιαύτης καλλονῆς ἐνεπνεύσθησαν πάντοτε χιλιάδες ποιητῶν, μουσικῶν καὶ ζωγράφων.

Ἀνεξήγητον τῷ ὄντι ἐξασκεῖ δύναμιν τὸ φῶς καὶ ὁ δι' αὐτοῦ χρωματισμὸς τῆς πέριξ φύσεως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας. Καὶ τὴν ἁπλουστέραν καὶ ἀχαριτωτέραν τοποθεσίαν ἀκόμη αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἢ δύοντος ἡλίου δύνανται νὰ χρωματίσωσιν ἁρμονικώτατα καὶ καταστήσωσιν ἀληθῶς ἐρασμίαν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἶναι ἀληθῶς μετάβασις εἰς νέαν ζωήν. Ἡ φωνὴ τοῦ πρώτου ἀλέκτορος ἐν τῷ λυκαυγεῖ εἶναι σύνθημα τῆς ἀναγεννήσεως ταύτης τῆς φύσεως. Παραλείπω νὰ ἀπαριθμήσω ἁπάσας τὰς ἰδιότητας τοῦ φωτὸς καὶ τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ σχέσιν πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. Ἂν ἐδυνάμεθα νὰ ἀναλύσωμεν χημικῶς τὴν λέξιν *ζωή*, θὰ εὑρίσκομεν βεβαίως ὡς κύριον συστατικὸν αὐτῆς στοιχεῖον τὸ *φῶς*. Καὶ τῷ ὄντι· τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ἄνευ φωτὸς ζωὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε παντάπασιν; ἤ, ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο αὕτη ἀθλία καὶ ἄχαρις; Τὸ πράσινον τῶν φύλλων, τὰ διάφορα χρώματα τῶν ἀνθέων, ἡ ζωηρότης τῆς χροιᾶς τῶν διαφόρων ζώων, ἐν γένει ἡ ποικιλία ἐν τῇ φύσει μόνον ἐν τῷ φωτὶ καὶ διὰ τοῦ φωτὸς δύναται νὰ εὕρῃ ἀνάπτυξιν. Πάντα τὰ ἐν τῷ σκότει διαιτώμενα ζῶα εἰσὶ χλωμά, ἀνίσχυρα καὶ βραχύβια. Καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ ἀκόμη ἐπηρεάζεται μεγάλως ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τοῦ φωτός, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ στέρησις αὐτοῦ ἐπί τινας ὥρας κατὰ τὴν νύκτα ῥίπτει αὐτὸν εἰς λήθαργον, τὸν κοιμίζει, διαρκὴς δὲ στέρησις αὐτοῦ δύναται κατὰ μικρὸν νὰ ἀπορροφήσῃ πάσας τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Τὸ πᾶν ἐν ἑνὶ λόγῳ μαρτυρεῖ ὅτι τὸ φῶς εἶναι ἡ πηγὴ καὶ τὸ ἀγλάϊσμα τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τελειότατον δῶρον τῆς φύσεως.

Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία παρὰ τοῖς Ἄγγλοις.

Τοσαύτην σπουδαιότητα δίδουσιν οἱ πρακτικοὶ Ἄγγλοι εἰς τὸ μάθημα τῆς *οἰκιακῆς οἰκονομίας*, ὥστε ἀπὸ τῆς 1 Μαρτίου ἐνεστῶτος ἔτους εἰσήγαγον αὐτὸ ὡς ὑποχρεωτικὸν εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῶν κορασίων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία περιλαμβάνει τὰς γνώσεις τὰς ἀφορώσας εἰς τὰ φαγητά, εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐνδυμασίας, εἰς τὴν θέρμανσιν, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς κατοικίας, εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς, εἰς τὴν νοσηλείαν τῶν ἀρρώστων, εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὰ τῶν ταμιευτηρίων (τῶν μικρῶν χρηματικῶν οἰκονομιῶν τῶν οἰκογενειῶν.)

Πληθὺς ὑπηρετῶν ἐν ταῖς Τουρκικαῖς οἰκίαις.

Συγγραφεύς τις μίαν τῶν αἰτιῶν τῆς παραμελήσεως τῆς γεωργίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ νομίζει καὶ τὴν πληθὺν τῶν ὑπηρετῶν, ἀριθμουμένων, καθὰ λέγεται, εἰς ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' οἱ ὑπηρέται οὗτοι εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμισθοι, ζῶσιν

Digitized by Google

ἐκ τῶν φιλοδωρημάτων (μπαχτσὶς), πολλάκις δὲ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς οἰκογενείας, γεννηθέντες καὶ εὐχόμενοι καὶ ν' ἀποθάνωσι παρὰ τῷ υἱῷ ἢ τῷ ἐγγόνῳ τοῦ κυρίου των. Ἐν Τουρκίᾳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὑπηρέτου δὲν εἶνε, ὡς ἐν Εὐρώπῃ, ἐπονείδιστον, οὔτε τόσον ἐπίμοχθον, διότι ὁ Ὀθωμανὸς θεωρεῖ τὸν ὑπηρέτην ὡς ἄνθρωπον ὁμοφυῆ καὶ ὁμόθρησκόν του, καὶ οὐχὶ ὡς ἀνδράποδον. Πολλάκις μικρός τις γραφεὺς τῆς Πύλης ἔχει ἐν τῇ οἰκίᾳ του ὀκτὼ ἢ καὶ πλείονας ὑπηρέτας.

—

Ποιητικὸν χαρτονόμισμα.

Ἐν Ῥωσσίᾳ οἱ γνωστοὶ ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι κερδίζουσιν ἐκ τῶν ἔργων των ποσὰ οὐκ εὐκαταφρόνητα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ὁ ποιητὴς Πούσκιν ἐλάμβανε παρὰ τοῦ ἐκδότου Σμίρδιν δι' ἕκαστον αὐτοῦ στίχον πέντε ῥούβλια· ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐμμανὴς χαρτοπαίκτης, πολλάκις ἐστιχούργει παίζων καὶ ἀντὶ χαρτονομισμάτων ἔδιδεν εἰς τοὺς συμπαίκτας στίχους του.

—

Περὶ τῆς δαπάνης τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς πεπτωκυίας στήλης τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Κατ' ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ ὑπολογισμὸν Γερμανοῦ τινος ἀρχιτέκτονος, ἡ ἀνέγερσις τῆς πεπτωκυίας στήλης τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἤτοι ἡ ἁπλῆ τοποθέτησις τῶν διαφόρων τεμαχίων καὶ ἡ ἐπανόρθωσις τῆς βάσεως, θ' ἀπῄτει δαπάνην 18,000 δραχμῶν! Ἐκ τούτου δύναταί τις να λάβῃ μικράν τινα ἰδέαν τῆς δαπάνης τῆς ἀνεγέρσεως ὁλοκλήρου τοῦ ναοῦ.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

—

Συμβουλαὶ πρὸς τοὺς καπνίζοντας.

[Ἑταιρία κατὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ καπνοῦ.—Διαιτητικὴ τῶν καπνιζόντων, ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Βερθεράνδου.]

Κάπνιζε μόνον 3 ἢ 4 σιγάρα καθ' ἑκάστην. Δὲν ὠφελεῖ δὲ νὰ καπνίζῃς νῆστις, ἀμέσως πρὸ τοῦ γεύματος, ἢ μετὰ τοῦτο. Ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ μεταχειρίζησαι καὶ καπνοσύριγγα ἐξ ἠλέκτρου ἢ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ, διότι ἄλλως βλάπτονται κυρίως οἱ ὀδόντες ἐκ τοῦ καπνοῦ.

Διὰ τοῦ ἐκ νέου καπνίσματος τοῦ σβεσθέντος σιγάρου ἐνοχλεῖταί τις τὰ μέγιστα ὑπὸ τῆς νικοτιανῆς. Πᾶς δὲ καπνίζων καλῶς πράττει, ἂν δύναται, νὰ ἐκπλύνῃ τὸ στόμα μετὰ τὸ κάπνισμα. Ἔτι μᾶλλον ἡ προφύλαξις αὕτη εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς μασσῶντας τὸν καπνόν. Καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρέπει συχνάκις νὰ καθαρίζωνται αἱ καπνοσύριγγες δι' ὕδατος μετ' αἰθέρος, οἰνοπνεύματος ἢ ὄξους.

Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ προτιμήσῃ τίς τινα τῶν τρόπων τοῦ καπνίζειν. Τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ τὰ μικρὰ ἐκ σιγαροχάρτου σιγάρα, ὡς ἐκ τῆς ὀλίγης ποσότητος τοῦ καπνοῦ καὶ ἐκ τοῦ χάρτου, τοῦ ἐμποδίζοντος τὴν ἐπαφὴν τοῦ καπνοῦ πρὸς τὰς τοῦ στόματος μεμβράνας. Ἐπεθύμουν ἐπίσης νὰ ἀποφεύγηται τὸ *nec-plus-ultra* τῆς τελειοποιήσεως τῆς τέχνης τῶν καπνιζόντων, ἤτοι τὸ νὰ κρατῶσι τὴν ἀναπνοὴν καὶ κατόπιν νὰ ἐκβάλλωσι τὸν καπνὸν ἐκ τῶν ῥωθώνων.

Ἡ πρόωρος συνήθεια τοῦ καπνίσματος τυγχάνει βεβαίως ἐπιβλαβὴς τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ τῇ ἐφηβικῇ, ὅτε ἐπέρχεται ἡ ὀργανικὴ ἀνάπτυξις. Διότι ἡ λειτουργία τῶν φυσικῶν δυνάμεων βεβαίως δύναται νὰ πάθῃ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ, ὡς ἐκ τῆς ναρκωτικῆς νευρικῆς ἐπηρείας, τῆς ἔστω καὶ ἀνεπαισθήτου, καὶ ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ σιάλου, ἅπερ ἀμφότερα προξενεῖ τὸ καπνίζειν. Ὅθεν ἡ *Ἑταιρία κατὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ καπνοῦ*, φρονίμως ποιοῦσα, πασῶν τῶν τάξεων τοὺς παιδαγωγοὺς προσέλαβεν ὡς μέλη αὐτῆς, σκοποῦσα οὕτω ν' ἀπαλλάξῃ τὴν νεολαίαν συνηθείας ἐπιβλαβοῦς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς.

Ἀλλὰ καὶ πάντες δὲν δύνανται ἀτιμωρητεὶ νὰ καπνίζωσιν. Ὑπάρχουσιν αἴτια παθολογικά, ἢ τῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἅτινα ἤθελεν εἶσθαι ἀφροσύνη νὰ παρίδῃ τις. Αἱ ἀσθένειαι π.χ. τῶν πνευμόνων, τῆς καρδίας, νόσοι χρόνιαι τοῦ στόματος, τῆς ῥινός, τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ στομάχου, εἰσὶ τὰ κυριώτερα τοιαῦτα αἴτια. Ταῦτα δὲ πρέπει νὰ ὁρίζωνται διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ἰατροῦ. Ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀέρος τῶν διὰ τὸ κάπνισμα δωματίων πρέπει ἐπιμελῶς νὰ γίνηται, διότι ἡ κατάστασις τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῶν ὡς ἐκ τοῦ καπνίσματος μολύνεται· ἐπομένως καὶ τὸ κοιμᾶσθαι ἐν δωματίῳ, ὅπου ἐπὶ πολὺ ἐκάπνισαν, εἶναι βαρεῖα παράβασις τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς.

* * *

Ἐπιστημονικαί τινες ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν ἐσχάτως τὴν ἀκόλουθον σημείωσιν:

... «Νέα ἀνακοίνωσις τοῦ Καθηγητοῦ Γρεχάντου ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ καπνὸς περιέχει οὐχὶ μόνον νικοτιανήν, ἀλλὰ καὶ ὀξύδιον ἄνθρακος. Ὁ χημικὸς οὗτος κατώρθωσεν ὥστε κύων διὰ μηχανισμοῦ εἰδικοῦ νὰ καπνίσῃ τέσσαρα σιγάρα. Τὸ δυστυχὲς ζῶον ἀπέθανε, καὶ τοῦτο εὐκόλως ἐννοεῖται· ἀλλ' ὅπερ εἶναι παράδοξον καὶ διδακτικὸν ἅμα, τὸ αἷμα τοῦ οὕτω φονευθέντος ζώου περιεῖχε, κατὰ τὴν γενομένην ἀνάλυσιν, σπουδαίαν ποσότητα ὀξυδίου ἄνθρακος.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ κύων δὲν ἐκάπνισεν, ἀλλ' ἀνέπνευσε τὸν καπνόν, ὡς οἱ καταπίνοντες αὐτὸν καὶ ἐκβάλλοντες ἔπειτα διὰ τῶν ῥωθώνων.»

Πλὴν τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως ὀξυδίου ἄνθρακος ἐν τῷ καπνῷ ὁριστικῶς εἶχεν ἀποδειχθῆ καὶ πρὸ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ Γρεχάντου.

[Les Mondes.] Ν. Δ. Λ.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 1.

Digitized by Google

'Αριθ. 83 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 31 Ἰουλίου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε ἀρ. 80·

Γ'

Τὸ πρῶτον δίδαγμα τῆς Ψυχολογίας εἶναι ὅτι ἡ ἐν ἡμῖν αἰσθανομένη καὶ νοοῦσα καὶ συλλογιζομένη καὶ ἐνεργοῦσα ἀρχή, ὅπως δήποτε ὀνομάσωμεν αὐτήν, εἴτε ψυχὴν εἴτε πνεῦμα εἴτε ἄλλως πως, εἶναι οὐσιωδῶς μία καὶ ἀδιαίρετος, ἔχει, δηλαδή, ὡς πρῶτον προσὸν τὴν *ἑνότητα*. Τοῦτο φαίνεται τόσον ἁπλοῦν καὶ εὔληπτον, ὥστε εὐλόγως ὑποθέτομεν ὅτι οὐδεὶς θέλει τὸ ἀρνηθῇ. Καὶ ὅμως πολλοὶ τὸ ἀρνοῦνται. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν παραδεχομένων τὴν ὕπαρξιν τοῦ προσόντος τούτου ὀλίγοι ἀναγνωρίζουσι τὴν μεγίστην αὐτοῦ σπουδαιότητα.

Ἐν τῇ περὶ ἡμᾶς φύσει οὐδὲν ὑπάρχει οὐσιωδῶς ἓν καὶ ἀδιαίρετον. Ἡ ὕλη ἔχει ἔκτασιν, καὶ ἅμα ὑπάρχει ἔκτασις, δὲν ὑπάρχει ἑνότης, διότι ἡ ἔκτασις διαιρεῖται καὶ ὑποδιαιρεῖται ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἐὰν τυχὸν ἠθέλομεν φθάσει εἴς τι ἀδιαίρετον, δὲν θὰ ἦτο πλέον ὕλη. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἡ ἔκτασις οὐδέποτε εἶναι συνεχής, καὶ μεταξὺ τῶν ἐλαχίστων αὐτῆς μορίων ὑπάρχει τόπος κενός, ὥστε καὶ εἰς τὸ μικρότατον σῶμα, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, τὰ μόρια ἐξ ὧν συνίσταται ἀπέχουσιν ἀλλήλων καὶ συναποτελοῦσιν ὡς μικρὸν στερέωμα, τὸ ὁποῖον ἤθελε φανῇ εἰς ὄντα ἔτι μικρότερα ὡς φαίνεται εἰς ἡμᾶς τὸ στερέωμα τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ μόνη ἑνότης ἥτις ὑπάρχει ἐν τῇ ὕλῃ εἶναι ἡ δύναμις ἥτις ἕλκει πρὸς ἄλληλα καὶ συνέχει τὰ μόρια αὐτῆς καὶ οὕτω παράγει τὰ διάφορα σχήματα τῆς ἀνοργάνου φύσεως. —Ἡ ἐνόργανος ἔχει ἀνωτέραν ἑνότητα. Πᾶς ὀργανισμὸς εἶναι σύμπνοια ποικίλων ἐνεργειῶν πρὸς μόρφωσιν, συντήρησιν, αὔξησιν καὶ πολλαπλασίασιν ἑνὸς σώματος διὰ τῆς ἀφομοιώσεως τῶν περὶ αὐτὸ στοιχείων, ὅθεν ἐν ἑκάστῳ ὀργανισμῷ ὑπάρχει ἀντιστοιχία μεταξὺ τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἀμοιβαία ἐνέργεια καὶ ἀντενέργεια, ὥστε δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶναι πρὸς τὰ ἄλλα καὶ μέσον καὶ σκοπός. Καὶ καθὸ μὲν μέσον, λέγεται *ὄργανον*, καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ *λειτουργία*· καθὸ δὲ σκοπὸς ὑποτάσσεται εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν τοῦ ὀργανισμοῦ. Μόνον λοιπὸν ἐν τῷ σκοπῷ τούτῳ ὑφίσταται ἡ τῶν ἐνοργάνων ἑνότης. Ἡ ἑνότης τοῦ σκοποῦ καὶ ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σύμπνοια ποικίλων μέσων, οὗτος εἶναι ὁ κύριος χαρακτὴρ παντὸς ὀργανισμοῦ, καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἑνότης αὐτοῦ, ἑνότης ἰδέας καὶ σχεδίου εἰς ἣν ὑποβάλλονται τὰ μόρια τῆς ὕλης, καὶ οὐχὶ πραγματικὴ ἑνότης.—Ἅμα ὑπάρχει ὀργανισμός, ὑπάρχει *ζωή*, καὶ ἡ πρώτη ζωὴ ἀνατέλλει διὰ τῶν φυτῶν. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε καὶ πῶς, ἄγνωστον. Ἡ ἐπιστήμη εἰσέτι δὲν ἀνεκάλυψεν οὔτε τὰ ὅρια τὰ διαχωρίζοντα τὴν νεκρὰν φύσιν ἀπὸ τῆς ζώσης, οὔτε τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς. Καθ' ἑκάστην ἀνακαλύπτονται ἴχνη ζωῆς ὅπου ἡ φύσις ἐφαίνετο ὅλως νεκρά, ὥστε ἡ ἐπικράτεια τῆς ζωῆς ἐκτείνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ βάθη τῆς ὕλης, ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε ἄρχεται δὲν ἠξεύρομεν. Ἔτι ὀλιγώτερον ἠξεύρομεν πῶς ἄρχεται. Εἰκασίαι καὶ ὑποθέσεις ἔγιναν καὶ γίνονται καθ' ἑκάστην, ἀλλ' οὐδεμία προέκυψε μέχρι τοῦδε ἀποδεδειγμένη θεωρία περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς. —Ὑπεράνω τῆς πρώτης ταύτης καὶ *φυτικῆς* λεγομένης ζωῆς, ἥτις, ὡς εἴπομεν, ἄλλην ἑνότητα δὲν ἔχει παρὰ τὴν ἑνότητα τοῦ ὀργανισμοῦ, ὑπάρχει ἄλλη ζωή, ἥτις παρὰ τὴν ἑνότητα τοῦ ὀργανισμοῦ ἐμφαίνει καὶ ἄλλην ἑνότητα ἀποκαλυπτομένην διὰ τῆς αἰσθήσεως. Ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον παθαίνεται εὐαρέστως ἢ δυσαρέστως ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐντυπώσεων τῶν ἐκτός, αἰσθάνεται καὶ συναισθάνεται, καὶ συνάμα νέα ὄργανα ἀναφαίνονται ἐν τῷ ὀργανισμῷ προωρισμένα εἰς ἐκδοχὴν τῶν ἐντυπώσεων τούτων καὶ μετάδοσιν αὐτῶν εἴς τι κέντρον. Οὕτως αἱ ἐντυπώσεις γίνονται *αἰσθήσεις*, καὶ τὰ ὄργανα δι' ὧν γίνονται λέγονται *αἰσθητήρια*. Καὶ οὐ μόνον ὑπάρχει αἴσθησις, ἀλλὰ καί τις κίνησις, ἥτις γίνεται ἔνδοθεν καὶ δι' ἧς τὸ νέον τοῦτο ὂν ἀποσπᾶται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς φερούσης αὐτὸ ὕλης, καὶ ποικίλας ἀναλαμβάνει ἐργασίας εἴτε προσεγγίζον εἰς τὰ περὶ αὐτὸ στοιχεῖα εἴτε φεῦγον ἀπ' αὐτῶν, καθὼς ἀπαιτοῦσιν αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς του, καὶ τότε ἔχομεν *ζῷον ἐν ἔμψυχον*,[1] τότε ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον μία πραγματικὴ ἑνότης, ἑνιαῖόν τι ἐνυπάρχον ἐν τῷ ὀργανι-

1. Τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. Ἀριστοτέλ. Περὶ Ψυχῆς § 2, ἔκδ. Βεκκέρου.

Digitized by Google

σμῷ, συνδεόμενον μετ' αὐτοῦ, ἔχον ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλὰ διακρινόμενον αὐτοῦ καὶ διευθῦνον αὐτὸν κατὰ τὰς αἰσθήσεις καὶ ἀνάγκας του. Ἀγνοοῦμεν τί εἶναι τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον, ἀλλὰ βεβαίως εἶναι τι ἕτερον τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰ καὶ ἐν αὐτῷ ἑδρεύει καὶ δι' αὐτοῦ ζῇ· εἶναι ἕτερον, διότι κυριεύει τοῦ ὀργανισμοῦ, ἔχει ἰδίαν ἑνότητα, δι' ἧς ὑπάρχει καὶ αἰσθάνεται καὶ συναισθάνεται καὶ ἐνεργεῖ, ἐν ᾧ ὁ ὀργανισμὸς τοιαύτην ἑνότητα δὲν ἔχει, καθ' ὅσον πᾶς ὀργανισμὸς εἶναι ἔκτασις διατετυπωμένη οὕτως ἢ ἄλλως πρός τινα σκοπὸν, ἀλλὰ πάντοτε ἔκτασις, καὶ μεταξὺ ἐκτάσεως καὶ ἑνότητος ὑπάρχει ἀντίφασις. Ἀγνοοῦμεν τί εἶναι τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον, ἀλλ' ἠξεύρομεν ὅτι εἶναι στοιχεῖον νέον ἐν τῷ ὀργανισμῷ καὶ ἕτερον αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ὀνομάσωμεν αὐτὸ *ψυχήν*, καὶ τὸ φέρον αὐτὸ, *ζῶον ἔμψυχον*, συμμορφούμεθα καὶ πρὸς τὰς νέας διαλέκτους, ἐν αἷς ἡ λέξις ζῶον=animal ἔρχεται ἐκ τῆς anima=ψυχή.—Ἔχομεν λοιπὸν μέχρι τοῦδε νεκρὰν φύσιν, ζῶσαν φύσιν ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ ζωὴν ἔμψυχον ἐν τοῖς ζώοις, καὶ τὴν ἑνότητα τὴν ὁποίαν μελετῶμεν εὕρομεν μόνον ἐν τῇ ἐμψύχῳ ζωῇ· ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεθα ἄρα νὰ τὴν ὀνομάσωμεν *ψυχικὴν ἑνότητα*.—Τὰ φαινόμενα τῆς ἐμψύχου ζωῆς βλέπομεν ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἔξωθεν καὶ τὰ ἐξακριβοῦμεν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ ἀναλογικοῦ συλλογισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα ἐκφράζουσι δι' ὧν ἔχουσι μέσων τὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει καὶ ἐπιβεβαιοῦσι τὰς παρατηρήσεις καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἡμῶν. Ἄς προσθέσωμεν δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὰ μεθόρια τῆς ἀψύχου καὶ ἐμψύχου ζωῆς δὲν εἶναι εὐδιάγνωστα, ὅτι ἀγνοοῦμεν ποῦ καὶ πότε καὶ πῶς ἡ ἔμψυχος ζωὴ ἀναφαίνεται, καὶ ὅτι μεταξὺ φυτοῦ καὶ ζώου ὑπάρχουσι διάμεσα ὄντα καλούμενα ζωόφυτα· ἀλλὰ διότι δὲν γνωρίζομεν τίνι τρόπῳ ὑπὲρ τὴν νεκρὰν φύσιν ὑπάρχει ἡ ζῶσα, καὶ ὑπὲρ τὴν ζῶσαν ἡ ἔμψυχος, δὲν δικαιούμεθα νὰ ἐξαλείψωμεν τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰς, νὰ συνταυτίσωμεν αὐθαιρέτως τὰ πάντα, νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὀρυκτῶν, τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, ν' ἀναγάγωμεν τὰ ἀνώτερα εἰς τὰ κατώτερα, τὴν ψυχὴν εἰς τὸν ὀργανισμὸν, τοῦτον εἰς τὰ ἀνόργανα, καὶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι μία μόνη ὕλη ὑπάρχει καὶ ἐν αὐτῇ μία μόνη δύναμις, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς τὰ πάντα.

Περὶ ψυχῆς ζώων ὑπάρχουσι πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι,[1] πᾶσαι ἀτελεῖς ἐξ ἀνάγκης, δυνάμεναι ὅμως νὰ τελειοποιηθῶσιν, ἐὰν, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐξακριβώσωμεν τὰς περὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἰδέας, ἀφ' ἑτέρου δὲ, παρατηρήσωμεν ἀκριβέστερον τὰ φαινόμενα τῆς ψυχικῆς ζωῆς τῶν ζώων, καὶ δι' ὀρθῶν συλλογισμῶν εἰσδύσωμεν εἰς τὰ ἐντὸς αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ ἐπιμένοντες νὰ μελετῶσι καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἔξωθεν, δηλ. διὰ τῶν φαινομένων τοῦ ὀργανισμοῦ, δὲν προχωροῦσι περισσότερον ἢ κατὰ τὴν μελέτην τῆς ψυχῆς τῶν ζώων, καὶ οὐδὲν παράδοξον ἐὰν τούτου ἕνεκα καταντῶσι νὰ ταυτίζωσι τὸν ἄνθρωπον μετὰ τῶν ἄλλων ζώων, ἀποδίδοντες αὐτῷ μόνον ἀνώτερον βαθμὸν ἀναπτύξεως. Ἡ σειρὰ τῶν μελετῶν τούτων θέλει ἀποδείξει ποῦ κεῖται ἡ ῥιζικὴ διαφορὰ μεταξὺ ζώου καὶ ἀνθρώπου, καὶ θέλομεν ἴδει ὅτι ἢ πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν πάσης λογικῆς, ἢ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἶναι διαφορὰ φύσεως καὶ οὐχὶ βαθμοῦ.

Τὴν ἐν ἡμῖν ἑνότητα δὲν ὑποθέτομεν, δὲν ἐξάγομεν ἔκ τινος συλλογισμοῦ, ἀλλ' ἔχομεν ἐναργῆ ἰδέαν αὐτῆς διὰ τῆς συνειδήσεως, καὶ ἐὰν δὲν εἴχομεν ἐν ἡμῖν τὴν ἰδέαν ταύτην, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὴν πορισθῶμεν, διότι, ὡς εἴδομεν, οὔτε ἐν τῇ νεκρᾷ οὔτε ἐν τῇ ζώσῃ φύσει ἑνότης ὑπάρχει, καὶ βεβαιοῦμεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τοῖς ἐμψύχοις, διότι ἔχομεν ἤδη τὴν ἰδέαν αὐτῆς ἐν ἡμῖν. Κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἑνότητα νοοῦμεν ἐπίσης πάσας τὰς ἄλλας, αἵτινες εἶναι οἷον ἐκτυπώματα τοῦ ἐν ἡμῖν πρωτοτύπου· τὴν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἑνότητα, τὴν τοῦ εἴδους καὶ τοῦ γένους, τὴν τοῦ σχήματος, τὴν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ αἰτίου, τὴν τῶν ἠθικῶν λεγομένων προσώπων κλ. Πᾶσαι εἶναι εἰκόνες καὶ ὁμοιώματα αὐτῆς, ἥτις διαμένει μόνη ἀληθὴς καὶ πρωτότυπος, πρῶτον καὶ θεμελιῶδες προσὸν τῆς ψυχῆς.

Καὶ οὐ μόνον δι' ἀμέσου ἐνοράσεως, δυνάμει τῆς ἐν ἡμῖν συνειδήσεως, γνωρίζομεν τὴν ἑνότητα ταύτην, ἀλλὰ προσέτι πᾶσαι αἱ τῆς ψυχῆς ἐργασίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπ' αὐτῆς ἐνέργειαι ὑποθέτουσιν αὐτήν.—Πολλαὶ καὶ ποικίλαι αἰσθήσεις συνενοῦνται ἐν ἑνὶ κέντρῳ, συνδιαμένουσι, συνδυάζονται κατὰ τοὺς νόμους τῆς συζεύξεως, ἀνανεοῦνται διὰ τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, καὶ δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας, νὰ τὰς ἀναλύσωμεν, νὰ κρίνωμεν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἐκ τῆς κρίσεως ταύτης πολλὰς νὰ ἐξαγάγωμεν συνεπείας· οὐδεμία δὲ τῶν ἐργασιῶν τούτων θὰ ἦτο δυνατὴ, ἐὰν τὰ πολλὰ δὲν ἐγίνοντο ἕν. Καὶ ἐὰν τὴν αἴσθησιν ἔχομεν πάντοτε οὐχὶ ἐν τῷ κέντρῳ ἀλλ' ἐν τῷ σημείῳ τοῦ σώματος ὅπου ἔγινεν ἡ ἐντύπωσις, ἡ ψυχολογία καὶ ἡ φυσιολογία, σύμφωνοι κατὰ τοῦτο, ἀποδεικνύουσιν ὅτι πᾶσα ἐντύπωσις πρέπει νὰ μεταδοθῇ πρῶτον εἰς τὸ κέντρον, ἵνα γίνῃ αἴσθησις, ἥτις ἐντοπίζεται ἀκολούθως ἐν τῷ σημείῳ ἔνθα ἔγινεν ἡ ἐντύπωσις.—Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἡ ἐντύπωσις οὐδέποτε εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος. Ἡ φυσιολογία ἐπίσης ἀπέδειξεν ἐσχάτως ὅτι τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς ὁράσεως συναποτελοῦσι

1. Ὅρα Psychologie comparée. L'homme et l'animal, par M. Joly.

Digitized by Google

250 χιλιάδες μικρῶν ἐντυπώσεων, καὶ ἀναρίθμητοι εἶναι αἱ συναποτελοῦσαι ἕνα μόνον ἦχον. Καὶ ὁ ἐγκέφαλος, εἰς ὃν μεταδίδονται αἱ ἐντυπώσεις, ἔχει πολλὰ ἑκατομμύρια κυψελῶν καὶ ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων ἰνῶν αἵτινες συνδέουσιν αὐτὰς καὶ συγκρατοῦσι. Ποῦ ἐν τούτοις ἡ ἑνότης; Ἐφ' ὅσον ἡ ὕλη ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ὕλης, πολλότης ἐνεργεῖ ἐπὶ πολλότητος, καὶ ὅσῳ ἐμβαθύνομεν εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς, κατὰ τοσοῦτον ἡ ἑνότης ἀποσύρεται.—Ἐπὶ τέλους ὁ σωματικὸς ἄνθρωπος εἶναι διπλοῦς· δύο λωβοὺς ἔχει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, δύο διακλαδώσεις νεύρων, δύο αἰσθητήρια ὁράσεως καὶ ἀκοῆς, πολλὰ ὄργανα ἀφῆς καὶ κινήσεως, καὶ ἡ φυσιολογία ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει ἕτερον κέντρον αἰσθήσεως καὶ ἕτερον κινήσεως. Καὶ ὅμως ἑνότης ἐν ἡμῖν ὑπάρχει, καὶ παρὰ πάντα ὅσα εἴπομεν μαρτυρεῖ αὐτὴν ἡ σαφεστέρα, σταθερωτέρα καὶ καθολικωτέρα μαρτυρία, ἡ τῆς ἀνθρωπίνης διαλέκτου, ἐν ᾗ πάντοτε τὸ ἐγὼ εὑρίσκεται, καὶ διακρίνεται τοῦ σώματος ἐν ᾧ ὑπάρχει, δι' οὗ αἰσθάνεται καὶ ἐνεργεῖ, καὶ καθ' οὗ ἀντενεργεῖ· ὅθεν λέγομεν ὁ πούς μου, ἡ χείρ μου, ἡ κεφαλή μου, οὐδέποτε δὲ εὑρέθη διάλεκτος σύμφωνος πρὸς τὰ δόγματα τῶν ἀρνουμένων τὴν ἑνότητα τῆς ψυχῆς, οὐδὲ θὰ ἠδύναντο αὐτοὶ νὰ ἐπινοήσωσι τοιαύτην διάλεκτον, καθ' ἣν, ἀντὶ τῆς προσωπικῆς ἐκφράσεως, τὰ ἀναρίθμητα μόρια τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης θὰ ἐξέφραζον ἓν ἕκαστον τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἢ ἐντύπωσιν καὶ τὰς πρὸς τὰ ἄλλα ἀναριθμήτους σχέσεις αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πρώτου προσόντος τῆς ψυχῆς.

Ἕπεται συνέχεια. Π. ΒΡΑΪΛΑΣ.

Ἐκ τοῦ ὑπὸ τὰ πιεστήρια εὑρισκομένου 8ου τόμου τῶν (φιλολογικῶν) Ἁπάντων τοῦ κ. Ἀλ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ, περιέχοντος τινὰ τῶν διηγημάτων αὐτοῦ, ἐπιδιωρθωμένα καὶ ηὐξημένα, ἀπεσπάσαμεν, τῇ προηγουμένῃ ἀδείᾳ τοῦ συγγραφέως, τὴν ἑπομένην διήγησιν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν λογίων ἡμῶν μόνος ὁ κ. Ῥαγκαβῆς ἐκαλλιέργησε τὸν κλάδον τοῦτον τῆς φιλολογίας μετ' ἐπιτυχίας, ἣν ἀνωμολόγησαν διακεκριμένοι ἄνδρες τῆς Ἑσπερίας, υἱοθετήσαντες διὰ μεταφράσεων τὰ ἔργα τοῦ Ἕλληνος συγγραφέως.

Σ. τ. Δ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ

Α'

Ἐν μιᾷ τῶν ὡραίων ἀττικῶν ἡμερῶν, ἐν ᾧ λαμπρὸς ἠγείρετο ὁ ἥλιος ὑπὲρ τὸν Ὑμηττόν, καὶ χρυσοῦς ἐχρίσθη ὁ ἀντιπέραν Πάρνης, σκεπτικὸς ἐκάθητο ὁ Κέκροψ εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ξέων τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, ὅπερ, ὡς γνωστόν, βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ καταβαίνωσιν αἱ ἰδέαι, καὶ περὶ αὐτὸν ἵσταντο αἱ τρεῖς θυγατέρες του, ᾄδουσαι καὶ ποικίλλουσαι τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς.

Αἴφνης πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἠκούσθησαν φωναὶ ὁπωσοῦν θορυβώδεις, ὡς ἀνθρώπων φιλονεικούντων, καὶ διὰ μιᾶς ἡ Ἄγραυλος καὶ ἡ Ἕρση ἀνεπήδησαν ἐρυθριῶσαι σφοδρῶς.

— Ὄχι! δὲν εἶν' ἐκεῖνος, εἶπον καὶ αἱ δύω συγχρόνως, ἰδοῦσαι ὅτι οἱ προσερχόμενοι καὶ οὕτω μεγαλοφώνως ὁμιλοῦντες ἦσαν εἷς ἀνὴρ εὔρωστος καὶ ἀθλητικός, ὑγρὸν ἔχων τὸ βλέμμα, μακρὸν τὸν πώγωνα καὶ κυματοῦσαν τὴν κόμην, καὶ μία γυνὴ εὔσχημος, γαλανὴ καὶ μεγαλοπρεπής.

— Μὲ συγχωρεῖς, ἐδικός μου εἶναι, ἔλεγεν ὁ ἀνὴρ μετὰ ζωηρότητος.

— Παντάπασιν, ἀπατᾶσαι, διότι εἶναι ἐδικός μου, ἀπεκρίνετο ἡ γυνὴ μεθ' ὑπεροψίας.

— Οὐδεὶς ἀκόμη μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπατῶμαι, εἶπεν ὁ ἀνὴρ ὀργιζόμενος.

— Ἀντὶ νὰ παροξυνώμεθα, ἀπεκρίθη μετριοπαθῶς ἡ γυνή, ἰδοὺ ἐδῶ πρόχειρος δικαστής· ἂς τῷ ἐκθέσωμεν τὴν ἔριν ἡμῶν.

— Περὶ τίνος πρόκειται; ἠρώτησεν ὁ Κέκροψ.

— Ὁ τόπος οὗτος, ἀπεκρίθη ὁ ἀνήρ, διϊσχυρίζομαι ὅτι εἶναι ἐδικόν μου κτῆμα, καὶ ἔχω ἀπείρους αὐτοῦ ἀποδείξεις.

— Καὶ κηρύττω ἐξ ἐναντίας, ὑπέλαβεν ἡ γυνή, ὅτι εἶναι ἐδικός μου, καὶ οὐδείς ποτε μοὶ τὸν ἠμφισβήτησε. Θέλομεν νὰ κρίνῃς μεταξὺ ἡμῶν.

— Καὶ ἔκρινα ἤδη, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ. Ὁ τόπος οὗτος, ἂν ἐπιτρέπητε, δὲν εἶναι οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου, ἀλλ' εἶναι ἐδικός μου, διότι εἶμαι Κέκροψ, ὁ βασιλεύς του.

— Τοῦτο δὲν ἐμποδίζει, ἀπήντησεν ὁ ἀνήρ.

— Πῶς δὲν ἐμποδίζει; εἶπεν ὁ Κέκροψ.

— Δὲν ἐμποδίζει, διότι ἐγὼ εἶμαι ὁ Ποσειδῶν.

— Καὶ ἐγὼ ἡ Ἀθηνᾶ, ἐπρόσθεσεν ἡ γυνή.

— Ἆ! τότε ἀλλάζει, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, καὶ τότε τὸ μόνον ὃ δύναμαι νὰ εἰπῶ, εἶναι ὅτι ἡ γῆ αὕτη εἶναι ἐδική σας καὶ οὐχὶ ἐδική μου. Ἀλλὰ τίνος ἐκ τῶν δύω, πῶς θέλετε νὰ τὸ κρίνω ἐγὼ ὁ θνητός;

— Ἐγὼ τὴν ζωννύω εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καί, ἂν θέλω νὰ τὰς σφίγξω, τὴν καταστρέφω, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν.

— Ἐγὼ προστατεύω καὶ σῴζω τοὺς κατοίκους της, καὶ ἡ πόλις αὕτη εἶν' ἐδική μου ἐπώνυμος, εἶπεν ἡ Ἀθηνᾶ.

— Δηλαδὴ ἐδική μου, εἶπεν καθ' ἑαυτὸν ὁ Κέκροψ.

— Ἐδική σου σήμερον, ὑπέλαβεν ἡ θεά, ἀναγνοῦσα εἰς τὸν μυχὸν τοῦ νοός του. Κεκροπία καλεῖται ἐν ὅσῳ σύγκειται ἔκ τινων εὐτελῶν καλυβῶν, ἐρριμμένων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τραχέως σκοπέλου. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθῆναι θέλει ἴδῃ φθάνουσαν τὴν δόξαν της μέχρι τῶν ἀστέρων, θέλει ζήσει μέχρις ἐσχάτων αἰώνων, καὶ θέλει ἀναδειχθῆ εἰς εὐπρέπειαν λαμπροτέρα πάσης χώρας τῆς γῆς.

— Εἰς τὰ ὑγρὰ νῶτά μου τῇ φέρω θησαυροὺς

Digitized by Google

ἀπὸ περάτων τῆς γῆς, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν, καὶ τῇ παρασκευάζω τὰς ὁδοὺς τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος της.

— Ἐγώ, ὑπέλαβεν ἡ Ἀθηνᾶ, τῇ δίδω τὴν ἀνδρίαν εἰς τοὺς πολέμους καὶ τὴν σύνεσιν εἰς τὰς βουλάς, ἥτις σώζει καὶ μεγαλύνει τὰς πόλεις.

— Καὶ ὅμως, εἶπεν ὀργιζόμενος ὁ Ποσειδῶν, τὴν χώραν ἣν καυχᾶσαι ὅτι προστατεύεις, ἀφήνεις ἕρμαιον εἰς τὰς ληστρικὰς εἰσβολὰς τῶν Ἀόνων ἐκ Βοιωτίας.

— Δὲν τὴν βλάπτουσιν, ἀπεκρίθη πικρῶς ἡ Ἀθηνᾶ, ὅσον οἱ βάρβαροι τῆς Καρίας, οὓς ἀποθέτεις εἰς τοὺς λιμένας της.

— Βλέπω, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ἀφ' οὗ ἔξεσεν ὀλίγον τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, βλέπω ὅτι αἱ ὑποσχέσεις σας, μεγάλαι, ὑπερβολικαὶ ἑκατέρωθεν, ἰσοζυγοῦσι περίπου. Ἐπίσης ἐξισοῦνται καὶ ὅσα κακὰ ἐπιφέρετε ἢ ἐπιτρέπετε εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἐπὶ τῶν παρόντων κακῶν δὲν δύναμαι νὰ στηρίξω τὴν πρόκρισίν μου· ἐπὶ δὲ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν πῶς νὰ ἐπιφέρω κρίσιν ἐγὼ ὁ ἐφήμερος, ἐγὼ ὁ μὴ ἔχων τὴν προφητικὴν χάριν τοῦ μέλλοντος; Εἶμὶ ἁπλοῦς ἄνθρωπος, καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιος εὐγνωμοσύνης λογίζεται οὐχὶ ὁ πολλὰ ὑποσχόμενος, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς εὐεργετῶν. Ἂν τοῦτο ἰσχύῃ καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον, πράξατέ τι ἐμπρός μου ὑπὲρ τούτου τοῦ τόπου, καὶ εἰς τὴν μεγαλητέραν εὐποιΐαν δοθήσεται τὸ μεγαλήτερον γέρας.

Ἀμφότεροι οἱ θεοὶ ἔνευσαν τότε ὡς ἂν ἔλεγον,

— Μὰ τὸν Δία, δι' ἄνθρωπον ἀνόητα δὲν ὁμιλεῖ.

— Μάλιστα, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν· καὶ ἰδού!

— Καὶ διὰ τῆς τριαίνης του ἔπληξε βιαίως τὸν ξηρὸν βράχον· ὁ δὲ βράχος ἐσείσθη σφοδρῶς, καὶ ἐσχίσθη δίχα, καὶ ἡ τρίαινα ἐβυθίσθη μέχρι τῶν σπλάγχνων τῆς γῆς, καὶ ἠνέῳξε φρέαρ πλησθὲν ὕδατος, ὅπερ ἐβόα διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς τῆς θαλάσσης.

— Ἰδού! ἐπανέλαβεν ὁ Ποσειδῶν, δίδωμι τὸ ὕδωρ εἰς τὴν αὐχμηρὰν Ἀττικήν, δίδωμι τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πετρώδους ἀκτῆς. Ἡ πυρὰ τοῦ ἡλίου ἤθελεν ἀποξηράνει πᾶσαν τὴν ζωτικήν της ἰκμάδα, ἤθελεν ἀποῤῥοφήσει τὰ σπάνια νάματα τῶν ῥυάκων της, απομαράνει ῥιζηδὸν τὰ φυτά της, καὶ μεταβάλει τὴν γῆν της εἰς φλέγουσαν κόνιν. Τὸ φρέαρ τοῦτο τὴν ἔσωσε! Τεχνητὸς ῥύαξ θέλει ἀνασύρεσθαι ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, καὶ θέλει διαχέει δρόσον καὶ ζωὴν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ μεταβάλλει τὴν ἔρημον εἰς εὐθαλῆ καὶ εὔφορον κῆπον.

Προσέτι δέ, ὅταν μαστίζῃ τὸ Αἰγαῖον ὁ νότος, θέλει κυματεῖ καὶ τὸ φρεάτιον τοῦτο ὕδωρ, εἰς ἔνδειξιν ὅτι δωροῦμαι δι' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν θάλασσαν, ἥτις θέλει εἶσθαι τοῦ πλούτου των ἡ πηγή, τῶν θριάμβων των τὸ πεδίον, καὶ θέλει περιφέρει τὰς τροπαιούχους σημαίας των ὅπου περιφέρει τὰ κύματά της.

— Αὐτά, εἶπεν ὁ Κέκροψ, δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα· ἀλλ' ὁ δικαστής, ἵνα κρίνῃ ἀμεροληπτως, πρέπει ν' ἀκούσῃ τὰ μέρη ἀμφότερα.

Αὕτη ἦτον πλαγία πρόσκλησις εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ὅπως καὶ αὐτὴ ὁμιλήσῃ.

Τότε ἡ Ἀθηνᾶ ἐκτύπησεν ἐπίσης τὴν γῆν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ποδός της, καὶ ἀμέσως ἀνεφύη ὡς πηχυαῖος θαλλὸς ἐλαίας, ὅστις ταχέως βλαστάνων, ηὔξησεν εἰς εὐθαλὲς καὶ πολύκαρπον δένδρον. Ὁ Κέκροψ ἐτέρπετο ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτοῦ, καὶ ηὐφραίνετο δροσιζόμενος ὑπὸ τὴν σκιάν του. Ἡ δ' Ἀθηνᾶ, κόψασα, τῷ προσέφερεν ἕνα τῶν πρασίνων καρπῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Κέκροψ, προσαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ στόμα του, διέστρεψε τὸ πρόσωπον σιωπῶν. Ἐν τούτοις οἱ καρποὶ ὡριμάσαντες, ἀπὸ πρασίνων ἔγινον μέλανες, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔδωκε καὶ ἐκ δευτέρου καρπὸν καὶ εἰς τὸν Κέκροπα, ὅστις ἀπογευσάμενος, τὸν εὗρεν ἡδὺν εἰς βρῶσιν, καὶ ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεώς του, ἀπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἐντελῶς κλίνει, ἤρχισεν ἤδη ἀδιοράτως νὰ τρέπηται κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν.

— Ἂν τὸ ὕδωρ γονιμοποιῇ τὴν γῆν, εἶπεν ἡ Ἀθηνᾶ, ἰδοὺ τῆς γονιμότητος αὐτῆς τὸ ἄριστον προϊόν. Αὐτὸ ἐνδῦον καὶ πεδιάδας καὶ ὄρη, θέλει μεταβάλει τὴν ἔρημον τῆς Ἀττικῆς εἰς χαριέστατον κῆπον. Αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἔσται τῶν κατοίκων αὐτῆς τροφὴ προσφιλής. Ὁ δ' ὀπὸς αὐτοῦ, οὐ μόνον ἔσται τῶν τεχνῶν βοηθός, ἀλλ' ἀφανεῖς ἐγκλείων τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, δωρήσεται ἐπὶ γῆς τὸ οὐράνιον φῶς, καὶ παρατενεῖ ἐν τῇ νυκτὶ τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῷ δένδρῳ τούτῳ δωροῦμαι ὑμῖν τὸ ὑπέρτατον τῶν ἀγαθῶν, τὴν εἰρήνην, τῆς φρονήσεως θυγατέρα. Αὕτη εἶναι τῶν ἀνθρώπων ἡ μεγαλουργὸς εὐεργέτις, αὕτη ἡ πλουτοδότις θεά, αὕτη ἡ τῶν ἐθνῶν ἐμπεδοῦσα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν ῥιζοῦσα. Οἱ ἀνδρικοὶ ἀγῶνες, ὁ πόλεμος καὶ αἱ νῖκαι, ἂς οὐχ ἧττον θαλλὸς τῆς ἐλαίας μου θέλει ἀμείβει, τότε συμβάλλονται εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν εὐτυχίαν, ὅταν μόνον προπαρασκευάζωσι τὴν εἰρήνην. Ἄλλως φυτεύουσι χωρὶς νὰ θερίζωσι, καταστρέφουσι χωρὶς νὰ οἰκοδομῶσιν. Εὐτυχὴς ὁ λαὸς ὁ ἀσπασάμενος τὴν εἰρήνην, καὶ νικῶν οὐχὶ ἵνα νικήσῃ, ἀλλ' ἵνα διατηρήσῃ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς. Πᾶσα ἡμέρα αὐτοῦ, ἡμέρα εὐδαιμονίας, πᾶν βῆμα αὐτοῦ τὸν προάγει εἰς εὐπορίαν, πᾶς βῶλος αὐτοῦ μεταβάλλεται εἰς χρυσόν.

Ὁ Κέκροψ τότε ἀπεκρίθη·

— Ἀμφότερα τὰ δῶρα ὑμῶν εἰσὶ θεῖα καὶ ἀνεκτίμητα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ ἀνθρωπίνην κρίσιν ἀνετέθη ἡ δεινὴ αἵρεσις μεταξὺ τῶν δύω, ἐπικαλοῦμαι μὲν ἀμφοτέρους ἰ-

Digitized by Google

λέους εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἀλλὰ τὴν κυριότητα αὐτῆς ἀνατίθημι εἰς τὸν ἐπαγγελλόμενον ὄχι τοὺς κεραυνοὺς τῶν πολέμων καὶ τὴν ἐκ τούτων μεγάλην ἀλλὰ στιγμιαίαν λαμπρότητα· τὴν παραχωρῶ εἰς τὸν χορηγοῦντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ τὸ ἥμερον ἀλλὰ διαρκὲς αὐτῆς φῶς.

Ἅμα δὲ ταῦτα εἶπεν, ὁ Ποσειδῶν ἀνεπήδησε θυμωθείς, καὶ ἐπάταξε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τῆς τριαίνης του, ἧς τὰ ἴχνη τῶν ὀδόντων φαίνονται μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ βράχου. Μετὰ ταῦτα δ' ἐβυθίσθη βιαίως εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ τὰ ἀφρίζοντα αὐτοῦ κύματα ἀνεπήδησαν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ δ' Ἀθηνᾶ, ἠρέμα διὰ τῆς χειρὸς καὶ εὐμενῶς νεύσασα πρὸς τὸν Κέκροπα, ἀπέβλεψε μετὰ ταῦτα πρὸς τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ αἰφνήδιός τις στοχασμὸς ἐφάνη ἀναφυεὶς ἐντὸς τῆς σοφῆς κεφαλῆς της. Μακρὸν δὲ καὶ σκεπτικὸν ἐπ' αὐτὰς προσήλωσε βλέμμα, καὶ ἔπειτα ἀπέπτη εἰς τοὺς ἀέρας, φῶς καὶ ἀρώματα διαχύσασα εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν.

— Πόσον γλυκεῖς καὶ ἡγεμονικοὶ οἱ γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς θεᾶς, εἶπεν ἡ Πάνδροσος, ἡ μία τῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος. Τὸ βλέμμα της ὡς βέλος μοὶ διεπέρασε τὴν καρδίαν, καὶ ὡς φλὸξ μοὶ ἀνῆπτε τὸ αἷμα.

— Πόσον δὲν ὁμοιάζει τὴν ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ θεὰν τὸ δύσμορφον αὐτὸ ξόανόν της, εἶπεν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Ἕρση, δεικνύουσα τὸ ξύλινον ἄγαλμα, εἰς οὗ τὸ αὐτοσχέδιον βάθρον ἐκάθητο.

— Δὲν ἠξεύρω, εἶπεν ἡ τρίτη ἀδελφὴ Ἄγραυλος, ἂν ἀξίζῃ νὰ κοπιάζωμεν κεντῶσαι δι' αὐτὸ πέπλον. Ἐγὼ δὲν κεντῶ πλέον· προτιμῶ νὰ κρεμάσω στέμματα εἰς τὸ δόρυ τοῦ Ἄρεως.

— Καὶ ἐγώ, εἶπεν ἡ Ἕρση, νὰ καλλιεργήσω τὰς μυρσίνας, ἃς ἐφύτευσα περὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ.

— Ἄφετε, πιστεύσατέ μοι, τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἄρην, εἶπεν ἡ Πάνδροσος. Μὴ ἀσέβειαν πρὸς τὸ ἱερὸν ἄγαλμα. Ὁ πατήρ μας εἶπεν, ὅτι τοιοῦτον ὁποῖον εἶναι, ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

— Ἀληθῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσε, πάτερ; ἠρώτησαν αἱ δύω κόραι.

— Ὅταν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εὑρίσκωμεν τὴν καταγωγήν του, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ὑπεκφεύγων τὴν ἐρώτησιν, πρέπει νὰ τὸ πιστεύωμεν ὡς πεμφθὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ Διϊπετὲς νὰ τὸ ὀνομάζωμεν.

Καὶ ἀπῆλθεν, ὅπως καλέσας οἰκοδόμους, περιτειχίσῃ εἰς τὸν αὐτὸν περίβολον τὰ ἱερὰ καὶ ὁρατὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μνημόσυνα, παρὰ τὰ ξόανα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τὴν θάλασσαν ἢ τὸ φρέαρ τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ τοῦ ἴχνους τῆς τριαίνης αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς.

— Μὴ παραμελῆτε, ἀδελφαί, τὴν εὐσεβῆ ἡμῶν ἐργασίαν, ἐπανέλαβε παραινοῦσα ἡ Πάνδροσος. Τὰ Ἀθήναια μετ' ὀλίγον θέλουσιν ἐπιστῇ· πρέπει ὁ Πέπλος νὰ ἦναι ἕτοιμος.

Β'

Ἀλλ' ἐνῷ αἱ δύω κόραι ἤρχοντο νὰ καθήσωσι παρὰ τὴν ἀδελφήν των, αἴφνης ἔστησαν ἀμφότεραι, ἐφάνησαν ἀκροώμεναι, καὶ ἔπειτα ὡς δύω νέαι ἔλαφοι ὥρμησαν ὁμοῦ τρέχουσαι πρὸς τὴν πύλην τῆς Ἀκροπόλεως, δι' ἧς εἰσήρχοντο δύω νέοι ἐξόχου ὡραιότητος, ὁ μὲν ῥωμαλέος καὶ ἀνδρικός, τὴν ὄψιν ἔχων καταπληκτικήν, τὸ βλέμμα εὐγενὲς καὶ σπινθηροβόλον, καὶ τὸ βάδισμα στιβαρόν· ὁ δέ, νεανικός, τρυφερὸς καὶ κοῦφος, ὥστε ἐφαίνετο πετῶν ὅταν ἐπεριπάτει. Ὁ πρῶτος ἦτον ὁ Ἄρης, ὁ δὲ δεύτερος ὁ Ἑρμῆς.

Τὴν δ' ἐπαύριον ὁ Κέκροψ εἶχεν ἤδη περατώσει τὸν περίβολόν του, οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ θυγατέρες του τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς, διότι, ἂν ἡ Πάνδροσος ἔβλεπεν ἐμπρός της μόνον τὸ ἔργον της, αἱ ἄλλαι δύω, μεταξὺ ἐργαζόμεναι, ἔβλεπον τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἄρην.

— Δὲν μοὶ λέγετε, ἀδελφαί, εἶπεν ἀφελῶς ἡ Πάνδροσος, καθημένη μετ' αὐτῶν καὶ κεντῶσα εἰς τὴν σκιὰν τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, ποίαν εὐχαρίστησιν εὑρίσκετε εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν δύω ἐκείνων ξένων, ὥστε δι' αὐτοὺς ν' ἀμελῆτε τὴν ἱερὰν ἐργασίαν σας; Ποῦ ὑπάγετε μετ' αὐτῶν, τί λέγετε καὶ τί κάμνετε, ὅταν ἔρχωνται; Ἔχω πολλὴν περιέργειαν νὰ τὸ μάθω.

— Ὦ! ἀδελφή, εἶναι κάκιστον πρᾶγμα ἡ περιέργεια, εἶπεν ἡ Ἕρση, καὶ σὲ συμβουλεύω πολὺ νὰ τὴν ἀπομάθῃς.

— Δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐννοήσω, εἶπεν ἡ Ἄγραυλος, πῶς εὑρίσκονται περίεργοι ἄνθρωποι! Εἶναι δι' ἐμὲ ἀνεξήγητον πάθος. Τί τοὺς μέλλει διὰ τῶν ἄλλων τὰ μυστικά; Διατί δὲν περιορίζονται εἰς τὰ ἐδικά των;

— Ὅταν δὲν θέλητε, ἀδελφαί, νὰ μ' εἰπῆτε ὅ,τι σᾶς ἐρωτῶ, εἶπεν ἡ Πάνδροσος μετὰ πολλῆς ἀφελείας, ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐπιμένω. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι εἶμαι περίεργος.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐλέγοντο, ἀνέλαμψεν αἴφνης ὁ οὐρανός, καὶ αὔρα μυροβόλος περιεχύθη περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἐκ φωτεινῆς δὲ νεφέλης ἐπεφάνη εἰς τὰς τρεμούσας κόρας ἡ Ἀθηνᾶ, γνώριμος ἐκ τῶν αἰθρίων γλαυκῶν ὀφθαλμῶν της, ἐκ τοῦ ἔγχους καὶ τῆς ἀσπίδος της, καὶ ἐκ τοῦ ποδήρους χιτῶνός της, ἐφ' οὗ ἀπαισίως ἐμόρφαζεν ἡ τερατώδης κεφαλὴ τῆς Γοργόνος. Στᾶσα δ' ἐμπρὸς τῶν νεανίδων,

— Σᾶς εἶδα χθὲς εὐσεβεῖς καὶ ἐπιμελεῖς, εἶπε· σᾶς φέρω ἓν δεῖγμα τῆς ἐμπιστοσύνης μου.

Λαβοῦσα δὲ μικρὸν κιβώτιον ὑπὸ τὴν ἀσπίδα της,

— Σᾶς παραδίδω, ἐπρόσθεσε, τὴν παρακαταθήκην αὐτοῦ. Φυλάξατέ το ἐπιμελῶς, καὶ προσέξατε μὴ τύχῃ καὶ ἀνοιχθῇ.

Digitized by Google

Εἶπε, καὶ εἰποῦσα ἀπέπτη.

Αἱ δὲ κόραι ἔμειναν ἀκίνητοι, ἄφωνοι καὶ σχεδὸν ἄπνοες.

Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται.

— Ἡ Ἀθηνᾶ! εἶπεν ἡ Πάνδροσος.

— Ἡ Ἀθηνᾶ! ἡ Ἀθηνᾶ! ἐπανέλαβον αἱ ἄλλαι δύω. Ἔπειτα δὲ τὰ βλέμματα καὶ τῶν τριῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸ κιβώτιον.

— Ἀλλὰ τὸ κιβώτιον τοῦτο! εἶπεν ἡ Ἄγραυλος. Τί ἄρα νὰ εἶναι; τί περιλαμβάνει;

— Τί παράδοξον μυστήριον! εἶπεν ἡ Ἕρση.

— Ἱερὰ παρακαταθήκη, εἶπεν ἡ Πάνδροσος· ἡ θεὰ μᾶς τὴν ἐνεπιστεύθη· πρέπει νὰ τὴν φυλάξωμεν μετὰ φόβου καὶ μετὰ πίστεως.

— Ὢ! ἀναμφιβόλως, ὑπέλαβεν ἡ Ἕρση, πρέπει νὰ τὴν φυλάξωμεν. Ἀλλὰ τί ἄρά γε περιέχει;

— Ἴσως ἄγνωστόν τινα θησαυρὸν, εἶπεν ἡ Ἄγραυλος, μετ' ἀστράπτοντος βλέμματος· ἴσως πολυτίμους λίθους συλλεγέντας εἰς τοῦ Ὀλύμπου τὰς κορυφὰς ἢ τὰς φάραγγας.

— Ἴσως νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν, ἐπρόσθεσεν ἡ Ἕρση. Ἴσως τι οὐράνιον προϊὸν ἄγνωστον εἰς τὴν γῆν.

— Ἢ φάρμακόν τι δίδον τὴν ἀθανασίαν, εἶπεν ἡ Ἕρση Ὢ! ἂν μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ ἴδωμεν!

— Ἄπαγε! εἶπεν ἡ Πάνδροσος. Ἡ Ἀθηνᾶ ἀπηγόρευσε ν' ἀνοιχθῇ τὸ κιβώτιον.

— Ἄπαγε! ἀναμφιβόλως! ἀπεκρίθη ἡ Ἕρση. Βεβαίως, ἡ Ἀθηνᾶ εἶπε νὰ μὴ ἀνοιχθῇ· ἀλλ' ἤθελον τόσον νὰ ἠξεύρω τί περιέχει!

— Ὢ! μίαν μόνον γωνίαν ἂν ἦτον δυνατὸν νὰ διεγείρωμεν, εἶπεν ἡ Ἄγραυλος.

— Φυλαχθῆτε, ἀδελφαὶ, φυλαχθῆτε, εἶπεν ἡ Πάνδροσος. Ἐνθυμηθῆτε τῆς θεᾶς τὸν λόγον.

— Τῆς θεᾶς τὸν λόγον, τὸν ἐνθυμούμεθα· τίς τὸν λησμονεῖ; ὑπέλαβεν ἡ Ἕρση. Ἀλλ' ἓν μόνον βλέμμα δύναται τόσον νὰ βλάψῃ;

— Ἀφῆτε τοῦτο, εἶπεν ἡ Πάνδροσος· νικήσατε τὴν περιέργειάν σας· αἰδέσθητε τὴν θεάν· φοβήθητε τὴν ὀργήν της.

Αἱ κόραι ὑπήκουσαν, καὶ ἤρχισαν νὰ κεντῶσι σιωπηλῶς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ,

— Ἄγραυλε! εἶπεν ἡ Ἕρση.

— Ἕρση, ἀπεκρίθη αὐτή.

— Μόνον ἓν βλέμμα! εἶπεν ἐκείνη.

— Ἓν μόνον βλέμμα, ἀπεκρίθη ἡ Ἄγραυλος, τί θὰ βλάψῃ; Ἰδὲ, τὸ πῶμα ὑποχωρεῖ. Ὀλίγον ἂν τὸ ὠθήσω, ἀνοίγει.

— Ὀλίγον μόνον, εἶπεν ἡ Ἕρση, καὶ τὸ κλείομεν πάλιν ἀμέσως.

— Πρὸς Ἀθηνᾶς, σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφαί· σᾶς ἐξορκίζω νὰ μὴ πράξητε τοῦτο, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος.

— Ἀλλ' ἀμέσως θὰ τὸ κλείσωμεν πάλιν, ἐπανέλαβεν ἡ Ἄγραυλος, κρατοῦσα ἤδη εἰς τὰς χεῖρας τὸ πῶμα. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶναι ἤδη εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ πατρός της· οὔτε θὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι τὸ ἠγγίσαμεν. Νὰ τὸ ἀνοίξω;

— Μὴ, μή! εἶπεν ἡ Πάνδροσος.

— Ἄνοιξον, ἄνοιξον, εἶπεν ἡ Ἕρση.

— Τὸ ἀνοίγω λοιπὸν, εἶπεν ἡ Ἄγραυλος.

— Ὢ! ἐγὼ φεύγω, καὶ ἀποστρέφω τὸ πρόσωπον, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος, ἐγερθεῖσα, καὶ δρομαίως μακρυνομένη.

— Ἄνοιξον, ἄνοιξον, ἐπανέλαβεν ἡ Ἕρση. Ἓν μόνον βλέμμα, καὶ ἀμέσως τὸ κλείεις.

Καὶ ἡ Ἄγραυλος διὰ ταχείας κινήσεως τῆς χειρὸς ἠνέῳξε τὸ πῶμα.

— Ἃ! ἀνεφώνησαν καὶ αἱ δύω συγχρόνως, καὶ κατέῤῥιψαν πάλιν τὸ πῶμα, μείνασαι ὡς ἀπολελιθωμέναι, διότι εἰς τὸ κιβώτιον, ἀντὶ πολυτίμων κόσμων καὶ θησαυρῶν, εἶδον κείμενον . . . . . βρέφος.

Ἐνῷ δὲ αὗται ἀνεφώνουν ἐκπληττόμεναι, κορώνη ἠγέρθη ἐκ τῶν κλάδων τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, καὶ ὀξεῖαν κραυγὴν ἀφεῖσα, διέσχισε πρὸς βοῤῥᾶν τὸν ἀέρα

— Εἶδες; ἠρώτησεν ἡ Ἄγραυλος, δειλῶς ἀναβλέψασα πρὸς τὴν Ἕρσην.

— Εἶδα, εἶπεν αὐτή. Ἡ Ἀθηνᾶ! Λοιπὸν ὅλαι αἱ καυχήσεις, καὶ ὅλη ἡ αὐστηρότης....;

— Προσποίησις! ἐψιθύρισεν ἡ Ἄγραυλος μετὰ φωνῆς ἥτις μόλις ἠκούετο.

— Καὶ ἡμεῖς ἐμπρός της ἐτρέμομεν! εἶπε μετὰ τόλμης ἡ Ἕρση. Δὲν ἔχομεν νὰ τὴν φοβώμεθα. Καὶ αὐτὴ ἀσθενὴς ὡς ἡμεῖς.

— Εἶδες τί ἄσχημον βρέφος! εἶπεν ἡ Ἄγραυλος.

— Ναί! καὶ παρετήρησας τοὺς πόδας του; ἀπεκρίθη ἡ Ἕρση. Δὲν ἠξεύρω πῶς μ' ἐφάνησαν στρεβλοὶ καὶ ῥαιβοί. Ὄφεις μᾶλλον ἢ πόδες παιδίου ὡμοίαζον.

— Ὢ! τῷ ὄντι· ἄφες νὰ ἰδῶ!

Καὶ ἠνέῳξαν πάλιν τὸ κιβώτιον, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ παιδίου, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἡ διαγωγὴ, ἦσαν ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἀνεξάντλητον θέμα τῆς γλωσσαλγίας των.

Γ'

Ἐν τούτοις δ' ἡ Ἀθηνᾶ, ἀφ' οὗ, παραδοῦσα αὐταῖς τὸ κιβώτιον, ἐπέβη τοῦ νέφους της πάλιν, ἀπ' αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν πόλιν της μετὰ στοργῆς καὶ μερίμνης, καὶ εἶδεν αὐτὴν καταλλήλως κειμένην διὰ τὸ προωρισμένον αὐτῆς μεγαλεῖον, καὶ τὸ φρούριον τῆς Ἀκροπόλεως ὡς βασιλικὸν στέμμα ἐπιστέφον αὐτὴν, καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸν Ὑμηττὸν, πρὸς νότον δὲ τὸ Μουσεῖον, πρὸς δυσμὰς δὲ τὸν Ἄρειον Πάγον, περιβάλλοντας αὐτὴν ὡς φυσικὰ ὀχυρώματα. Ἀλλὰ πρὸς βοῤῥᾶν τὴν εἶδεν ἄφρακτον μέχρι τοῦ ἀπέχοντος Βριλησσοῦ, καὶ ἐλυπήθη· ὥρμησεν ἑπομένως πρὸς τὸ ὄρος ἐκεῖνο, ἔκοψεν ἕνα τέμαχον αὐτοῦ διὰ τῆς αἰχμῆς τῆς λόγχης της, ὅπως τὸν θέσῃ προτείχισμα κατὰ τὴν ἀσθενῆ θέσιν, καὶ, ἀφ' οὗ τὸν ἐ-

Digitized by Google

παλεν εἰς τὴν παλάμην της, τὸν ἐφορτώθη εἰς τὸν ὦμον, καὶ ἀπέπτη πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν τὴν ἀπήντησεν ἡ λάλος κορώνη, ἥτις εἶχεν ἀναπτῆ ἀπὸ τῆς ἐλαίας, καὶ τὴν προσεῖπεν ὡς ἕπεται·

— Κρὰ κρά! Κυρὰ Ἀθηνᾶ, κυρὰ Ἀθηνᾶ!

— Τί θέλεις, κορώνη μου, καὶ μ' ἀναχαιτίζεις; Ὑπάγω νὰ φράξω τὴν καλήν μου πόλιν, νὰ ἔχῃ βράχους ὡς ἐπάλξεις, καὶ ὡς πυργώματα ὄρη.

— Κρὰ κρά, εἶπεν ἡ κορώνη. Ὀχυρόνεις καὶ φράττεις, καὶ αἱ κόραι ἠνέῳξαν τὸ κιβώτιον, καὶ ὁ ἥλιος εἶδε τὸ βρέφος καὶ ἐξεπλάγη.

— Κακὴ κορώνη, κακῶν ἄγγελε! μὴ φθάσῃς νὰ πατήσῃς τὴν Ἀκρόπολιν ποτὲ πλέον! Τὸ κιβώτιον, τὸ κιβώτιον! ἀνέκραξεν ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἠνέῳξεν εὐρέως τοὺς ὀφθαλμούς, τὸ στόμα καὶ τὰς χεῖρας, λησμονοῦσα τὸ ἄχθος της, ὅπερ πεσόν, ἔμεινε δι' αἰώνων κείμενον κατὰ γῆς, καὶ ὠνομάσθη Λυκαβηττὸς ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἀνθρώπων.

Καὶ ἡ μὲν κορώνη, τῆς θεᾶς τρομάζουσα τὴν ἀράν, ἔκτοτε οὐδέποτε πλέον ἐπέβη τῆς Ἀκροπόλεως·[1] ἡ δὲ θεὰ ἔπτη εὐθὺ πρὸς αὐτήν, καί, ἀοράτως ἀλλ' ὁρῶσα αὐτή, εἶδε τὰς δύο κόρας κυπτούσας ὑπὲρ τὴν λάρνακα, καὶ πολυπραγμονούσας περὶ τὸ βρέφος.

— Ἐπάρατοι σεῖς καὶ ἡ ἄπιστος περιέργειά σας! Κακαὶ κακῶς ἀπόλοισθε! ἔκραξεν ἡ θεά, καὶ ἡ κραυγή της ἀντήχησεν ὡς βροντὴ εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ὑμηττοῦ, τοῦ Βριλησσοῦ καὶ τοῦ Πάρνηθος· καὶ ἔνευσε φοβερά, καὶ ἐσείσθη ἡ γῆ, καὶ ἐσείσθησαν τῶν δυστυχῶν νεανίδων αἱ φρένες καὶ αἱ καρδίαι.

— Ἕρση, Ἕρση! τί εἶναι τὸ βαθὺ τοῦτο σκότος; ἐφώναξεν αναπηδῶσα ἡ Ἄγραυλος Διατί ὡς φλεγομένη πίσσα διαρρέει ὁ οὐρανός; διατί τὰ ὄρη παλαίουσιν ὡς μαινόμενα; διατί ἡ γῆ συστρέφεται στροβιλίζουσα;

— Ἄκουσον, ἀνέκραξεν ἡ Ἕρση, ἡ θάλασσα βοᾷ ὡς ἐκ μυρίων στομάτων, καὶ κορυβαντιῶσα τινάσσεται· ὁ οὐρανὸς ἐρράγη καὶ προχέει ὑλακτοῦντας τοὺς καταρράκτας του, καὶ ὁ βορρᾶς συρίζει συναυλίαν μετὰ τοῦ νότου! Ἡ φύσις ὅλη μυκᾶται ὡς σφαγιαζομένη.

— Ὦ! πῶς οἱ οὐρανοὶ ἠνεῴχθησαν! εἶπεν ἡ Ἄγραυλος. Ποῖον φῶς, χιλιαπλάσιον τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, διεχύθη ἐπὶ τῆς γῆς! Ἰδέ, ἰδὲ τὰ χαρίεντα δάση· ἰδέ, ἰδὲ τοὺς λειμῶνας. Ἰδέ, ἰδὲ τὰ ἄνθη, τοὺς ῥύακας καὶ τοὺς λόφους! Ὦ! πῶς ἡ γῆ σχίζεται! Φῶς ἐκχεῖται ἐκ τῆς χαινούσης πληγῆς της. Αἱ Ἐριννύες! Ἕρση! φρίκη! αἱ Ἐριννύες ἐξέρχονται! Ὄχι! δὲν εἶναι αἱ Ἐριννύες! Εἶναι ὁ Ἄρης! ὁ ἀνδρεῖός μου Ἄρης! Πάλλει τὴν φοβερὰν λόγχην του, καὶ μὲ καλεῖ εἰς χορόν!

— Ὦ! ποῖος ἦχος πλήττει τὴν ἀκοήν μου! ἔλεγε συγχρόνως ἡ Ἕρση. Ποία ἐπουράνιος μουσικὴ διαχεῖται ἐπὶ τῆς γῆς! Ἄκουσον, ἄκουσον τὰς μυρίας κιθάρας, ἄκουσον, ἄκουσον τοὺς χιλιοστόμους αὐλούς, ἄκουσον τὰ χίλια μέλη συγχεόμενα εἰς ἓν μέλος. Ἀλλὰ πῶς; προχωροῦσιν αἱ Ἐριννύες τρίζουσαι τοὺς ὀδόντας, καὶ ὑλακτοῦσαι ὡς πειναλέαι λύκαιναι! Ὄχι! δὲν εἶναι αἱ Ἐριννύες, εἶναι ὁ καλός μου Ἑρμῆς, γλυκὺ μειδιῶν, τὴν τρίχορδον χελώνην του κρούων, καὶ προσκαλῶν με εἰς τὸν χορόν.

Καὶ συγχρόνως ἀνέκρουσαν ἀμφότεραι ᾆσμα ἀνέκφραστον καὶ ἀνήκουστον, οὔτε ὀλοφυρμόν, οὔτε ἀλαλαγμόν, ἀλλ' ἀμφοτέρων μετέχον, καὶ ἐκπλῆττον τὴν ἠχὼ τῶν πέριξ σπηλαίων. Κρατούμεναι δὲ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν, ἤρχισαν ἀλλόκοτον ὄρχησιν, συνισταμένην εἰς ἅλματα καὶ στροφὰς παραφόρους, ὧν ἑκάστη τὰς ἐπλησίαζεν εἰς τοῦ κρημνοῦ τὸ ἄφρακτον χεῖλος.

Ἐπιστᾶσαι δὲ εἰς αὐτό, ἐξέτεινον ἀμφότεραι μειδιῶσαι τὰς χεῖρας, καὶ

— Ἐλθέ, ὦ φίλτατε Ἄρη, ἐλθέ, ὦ Ἑρμῆ, προφέρουσαι, ἐπήδησαν ἐμπρός, καὶ κατὰ τῶν βράχων ῥιφθεῖσαι μετὰ μεγάλης κραυγῆς, κακῶς συνετρίβησαν.

Τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη ποινὴ τῆς πρώτης γυναικείας περιεργείας ἐν Ἀθήναις.

Δ'

Τὴν λύπην τῆς Πανδρόσου διὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀφήνομεν τὸν ἀναγνώστην νὰ συμπεράνῃ, καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν τὴν ἠξεύρομεν. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὰς θανούσας αὐτῆς ἀδελφὰς τὰ τελευταῖα καθήκοντα, ἐνταφιάσασα αὐτὰς εἰς τὸ σπήλαιον παρ' ᾧ ἐκρημνίσθησαν, ὡς ἐνεταφίασε καὶ τὸν πατέρα της, ὅταν μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν, εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος παρὰ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς· τὸ δὲ βρέφος, τῆς θεᾶς τὸν τρόφιμον, ἀναθρέψασα, ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἐρεχθέα ἢ Ἐριχθόνιον.

Τὸ βρέφος τοῦτο ηὔξησεν ἐπὶ τῶν βασιλέων Κραναοῦ καὶ Ἀμφικτύονος, καὶ μετὰ ταῦτα ἔγινε καὶ αὐτὸ βασιλεύς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτον χωλὸς εἰς βαθμὸν ὥστε ἠναγκάσθη, ὅπως μετακινῆται, νὰ ἐφεύρῃ μηχανήν, ἣν ἐκάλεσεν *ἅμαξαν*, ἴσως διὰ τοῦτο, μὴ δυνάμενος νὰ μεταβαίνῃ ὅσον ἤθελε συνεχῶς εἰς τὸν τόπον ὃν καθιέρωσε τῆς προστάτιδός του ἡ νίκη, ᾠκοδόμησεν ἐν αὐτῷ τούτῳ τὴν οἶκόν του, τὸν μὲν ἕνα τοῖχον στηρίζων ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς δὲ τὸν ἄλλον περιλαβὼν καὶ τὸ φρέαρ, καὶ τὴν ἐλαίαν, καὶ τῆς τριαίνης τὰ ἴχνη, καὶ τὸν τάφον τοῦ Κέκροπος, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ Διϊπετὲς ξόανον.

Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ὅσον θεὸς καὶ ἂν εἶναι,

1. Ἐν ὅσῳ δηλαδὴ ἦρχεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἡ Ἀθηνᾶ. Διότι ἤδη, ὡς ἐκδικούμενον τὸ κακὸν ὄρνεον, ἐξελέξατο οὐ μόνον τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν τῆς Παρθένου, ὡς τὸ θέατρον τῆς ἀσχημονεστέρας του βδελυγμίας, καὶ πολλάκις τοῦ Παρθενῶνος ὁ ὀπισθόδομος φαίνεται χρήζων Ἡρακλέους, ὡς τοῦ Αὐγείου οἱ σταῦλοι.

Digitized by Google

ἠξεύρομεν ὅτι εἶναι φύσει ὀργίλος. Ἅμα λοιπὸν ἡττηθεὶς, ἐβυθίσθη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν Ὠκεανὸν, πνέων τρικυμίαν καὶ θύελλαν, καὶ εὐτυχία ὅτι τότε ἀκόμη δὲν διέτρεχον τὰς θαλάσσας στόλοι, ἄλλως θὰ κατεποντίζοντο αὔτανδροι. Ἀφ' οὗ δ' ἔμεινε χωνεύων τὸν θυμόν του τεσσαράκοντα περίπου στιγμὰς, ἃς ἡμεῖς οἱ ὠκύμοροι ὀνομάζομεν ἔτη, ἀνῆλθε διὰ σίφωνος εἰς τὸν Ὄλυμπον, καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν Δία, ἐκδίκησιν μελετῶν.

— Τί ἔχει ὁ ἀγαθός μου ἀδελφὸς καὶ πνευστιᾷ ὡς τὰς φύσας τοῦ Ἡφαίστου εἰς τῆς Αἴτνης τὰ ἐργοστάσια; ἠρώτησεν ὁ Ζεύς.

— Εἷς αὐθάδης.... εἶπεν ὁ Ποσειδῶν, ἀποπνιγόμενος ὑπὸ τοῦ θυμοῦ του,—δὲν ἐξέτασα ἂν Αἰγύπτιος ἢ ἂν Πελασγός.... διότι φαίνεται τὴν φύσιν διπλοῦς.... ὁ βασιλεὺς.... ὁ οἰκιστής.... ὁ δὲν ἠξεύρω τί τοῦ βράχου ἐκείνου ὃν ὠνόμασε Κεκροπίαν..., ὁ Κέκροψ τέλος...

— Αἴ! τί ὁ Κέκροψ; ἠρώτησεν ὁ Ζεὺς, γελῶν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν ἔξαψιν.

Ἀλλὰ τὸ *τί* ἦτον δύσκολον νὰ εἴπῃ ὁ Ποσειδῶν· διότι πῶς νὰ κατηγορήσῃ τὸν Κέκροπα ὅτι, αἱρεθεὶς δικαστὴς, ἀπεφάσισε κατὰ συνείδησιν, καὶ πῶς νὰ τὸ παραστήσῃ ὡς ἔγκλημα εἰς τὸν Δία, ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἐδικαίωσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ; Ἀνάγκη λοιπὸν ἀντὶ τῆς ἀφορμῆς νὰ εὑρεθῇ πρόφασις.

— Ἀλλ' ὁ Κέκροψ, ὑπέλαβεν ὁ παντεπόπτης Ζεὺς, πρὸ πολλῶν στιγμῶν, ἢ ἐτῶν, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀνήκει ἤδη εἰς τὸν ἀδελφὸν Πλούτωνα, καὶ ἀντ' αὐτοῦ βασιλεύει ἤδη ἐν Ἀθήναις ὁ θετὸς αὐτοῦ υἱὸς Ἐρεχθεύς.

Ἰδοὺ ἑτοίμη ἡ πρόφασις· καὶ πρὸς τούτοις ἡ ἐκδίκησις κατὰ τοῦ Ἐρεχθέως περιελάμβανεν οὐ μόνον τὸν δικαστὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίζηλον, διότι ὁ Ἐρεχθεὺς ἦτον θετὸς ἀμφοτέρων.

— Ναὶ, περὶ τούτου τοῦ Ἐρεχθέως ἤθελον νὰ εἴπω, ἀπήντησεν ἀμέσως ὁ Ποσειδῶν. Ἠξεύρεις τί ἔπραξεν; Ὁ αὐθάδης αὐτὸς ἐπολέμει τοὺς γείτονάς του Ἐλευσινίους· καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱός μου Εὔμολπος ἦλθεν ἐκ Θράκης εἰς βοήθειάν των, ἐτόλμησε καὶ μοὶ τὸν ἐφόνευσε! Ἀκούεις, πάτερ ἀνδρῶν τε θεῶν τε; Τὸν υἱόν μου! Ὁ Ἐρεχθεὺς μοὶ ἐφόνευσε τὸν υἱόν μου!

— Ἀτρέμας ἔχε, ἀγαπητὲ, εἶπεν ὁ Ζεὺς μετ' ἀμιμήτου ἠρεμίας. Δι' ἕνα τῶν θνητῶν τούτων σκωλήκων ὀργίζεσαι; Νὰ κινήσω μόνον τὸν βραχίονά μου, καταστρέφω ὅλας τὰς γενεὰς αὐτῶν.

— Κίνησον λοιπὸν, εἶπεν ὁ φιλέκδικος Ποσειδῶν.

— Οὐ φροντὶς, Ἐνοσίχθων, ἀπεκρίθη ὁ Ζεύς· καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ὁπλοθήκης τῆς Αἴτνης ἕνα του κεραυνὸν, καὶ χασμώμενος τὸν ἀφῆκε νὰ πέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐρεχθέως.

— Ἰδοὺ, φίλτατε, τῷ εἶπε. Ὕπαγε τώρα ν' ἀναπαυθῇς. Ἂν ὁ ζέφυρος σ' ἔστρωσε μαλακὴν τὴν κοίτην σου, ἅπλωσον τὸν ἕνα βραχίονα εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν καὶ τὸν ἕτερον εἰς τὴν Εἰρηναίαν, καὶ ῥέγχε τὸν ῥόχθον τοῦ Ὠκεανοῦ.

Ὁ Ἐρεχθεὺς λοιπὸν ἔπεσεν ἐμβρόντητος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐνεταφίασαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας του.

Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐξ ἄλλης γωνίας τοῦ Ὀλύμπου, ἠκούσθησαν μεγάλαι φωναὶ, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ εἰσώρμησεν ἐρωτῶσα τίς ἐφόνευσε τὸν υἱόν της.

— Εὐφήμει, παρθένε, ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ὁ Ζεύς. Ἀλλ' ἐκείνη εἰς ἀστεϊσμοὺς δὲν ἦτον ποσῶς διατεθειμένη, καὶ ὁ λόφος τοῦ κράνους της ἔνευε φοβερὸς, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Ποσειδῶν ἠγριοῦτο. Λοιδωρίαι ἤρχισαν ἑκατέρωθεν νὰ διαφεύγωσι τὰ θεῖα στόματα, καὶ ἡ Ἔρις ἤρχιζε νὰ ἐπικροτῇ, τρύζουσα τοὺς ὀδόντας, ὅτι ὁ θρίαμβός της ἤθελεν ἀνανεωθῇ ἐνώπιον τοῦ Διός.

Τοῦτον αὐτὸς τὸν κίνδυνον αἰσθανόμενος,

— Ὅ,τι ἔγινεν ἔγινεν, εἶπε. Τώρα εἰρήνην, παρακαλῶ. Ὁ ἀγαπητός σου Ἐρεχθεὺς ἀπέθανε, φίλη Τριτογένεια· ἂς τιμᾶται ὡς ἥρως, καὶ ἂς μείνῃ ὁ οἶκός του ἐσαεὶ σεβόμενος ὡς ἐδικός σου ναὸς, ὅπου μετὰ σοῦ νὰ λατρεύηται καὶ ἡ πιστή σου Πάνδροσος, ἡ ἠξεύρουσα νὰ μὴ πολυπραγμονῇ εἰς τὰ σκάνδαλα. Καὶ σὺ προσέτι, ἀδελφὲ,—προσέθηκεν ἔπειτα βλέπων τοῦ Ποσειδῶνος τὴν ὀργὴν ἑτοίμην νὰ ἐκραγῇ,—ἔχε καὶ σὺ τὸ μέρος σου εἰς τὸν οἶκον τοῦτον. Ὅπου σᾶς διῄρεσε θεία ἀντιζηλεία, ἂς σᾶς ἑνώσῃ ἀνθρωπίνη λατρεία. Ἂς θύωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ εἰς σὲ καὶ εἰς τὸν Ἐρεχθέα ἀναίμακτα θύματα, διότι ἱκανὸν αἷμα μεταξύ σας ἐχύθη.

Μετὰ τὴν ἐτυμηγορίαν λοιπὸν ταύτην, ἥτις ὡς πᾶσαι τῶν ὑπερτάτων ἀρχόντων αἱ ἐτυμηγορίαι ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὡς δεῖγμα ὑπερτάτης δικαστικῆς ἀγχινοίας, καὶ ἐπανέφερεν εἰς αὐτὸν πάλιν τὴν ἁρμονίαν, οἱ Ἀθηναῖοι καθιέρωσαν τὸν Οἶκον τοῦ Ἐρεχθέως ἢ τὸ Ἐρέχθειον, εἰς Ναὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, καὶ διασκευάσαντες αὐτὸν ἀναλόγως, ἐτέλουν ἐν αὐτῷ τῆς θεᾶς τὴν λατρείαν.

Ε'

Μετά τινας δ' ἑκατονταετηρίδας, ἐπελθὼν ὁ Πέρσης κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀσεβῶς συλήσας τοὺς ναοὺς αὐτῆς, ἐπυρπόλησε καὶ τὸ Ἐρέχθειον μετ' αὐτῆς τῆς ἐλαίας, πρὸς μεγίστην θλίψιν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ αὐτῶν καὶ ὁποία ἡ ἔκπληξις, ὅταν μετὰ μίαν ἡμέραν ἀνελθόντες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ διαταγὴν τοῦ τυράννου, ὅπως θύσωσιν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ, εὗρον εἰς τὴν ἱερὰν ἐλαίαν ποδιαῖον ἢ διποδιαῖον θαλλὸν βλαστήσαντα ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐπὶ τοῦ κεκαυμένου στελέχους!

Μετὰ βαθείας εὐλαβείας ἐδέχθησαν ὅλοι τὸ θαῦμα, καὶ ἅμα διὰ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρα-

Digitized by Google

γαθημάτων ἔσωσαν τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν, ἐμνήσθησαν τῆς προστάτιδος αὐτῶν θεᾶς, καὶ οὐ μόνον τῇ ἀνήγειραν τὸν μεγαλοπρεπῆ Παρθενῶνα, ἀλλ' ἀνῳκοδόμησαν ἐν Ὀλυμπιάδι 92ᾳ καὶ 93ῃ τὸ Ἐρεχθεῖον μετὰ λαμπρότητος καὶ εὐπρεπείας ἀπεριγράπτου, τὸν πολυτελῆ εἰς αὐτὸ ἐφαρμόσαντες Ἰώνιον ῥυθμὸν, περιστήσαντες τρεῖς στοὰς, ὧν τὴν μίαν ἀντὶ κιόνων στηρίζουσι παρθένοι γλυπταὶ, τὰ γλαφυρὰ κιονόκρανα εἰς ἐπιχάλκους ἕλικας κάμψαντες, τὰς βάσεις διὰ κομψῶν πλοκάμων περικοσμήσαντες, τὸν λίθον εἰς ὁμοιότητα λεπτῶν ποικίλαντες ἀνθεμίων, καὶ πᾶν τὸ οἰκοδόμημα διὰ γραφῆς καὶ γλυφῆς πλουσίως καθωραΐσαντες. Διῄρεσαν δὲ τὸν ὅλον ναὸν δίχα, τὸ μὲν αὐτοῦ, τὸν τάφον περιέχον τοῦ Ἐρεχθέως, τῇ Παλλάδι καθιερώσαντες καὶ τῷ Ποσειδῶνι, τὸ δὲ, τὴν ἐλαίαν ἐγκλεῖον καὶ τὸ φρέαρ καὶ τὸν τοῦ Κέκροπος τάφον καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἀθηνᾶς ξόανον, εἰς τὴν Πάνδροσον ἀναθέντες. Ἀρχιτέκτονες δὲ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου ἀριστουργήματος ἦσαν ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ὁ Φιλοκλῆς.

Μόλις δ' εἶχε περατωθῇ ὁ ναὸς, καὶ μετὰ ἓν ἔτος (ἐν Ὀλ. 93ῃ, γ') ἐξερράγη πυρκαϊὰ ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὀλίγον τὸν ἔβλαψε· πιθανῶς μόνον τῆς στέγης τὴν ξυλικήν.

Αἰῶνες παρῆλθον ἔκτοτε, ἐφ' ὧν ὁ ναὸς οὗτος ἦν τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἐγκαύχημα, καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς προστασίας τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ' ἦλθον καὶ αἰῶνες καθ' οὓς ἀπέθανον ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Τότε αἱ Ἀθῆναι, μετασχηματίσασαι ἀφιέρωσαν τὸν κομψὸν ναὸν εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν τῶν χριστιανῶν. Ὅταν ὅμως ἐπέστη χρόνος καθ' ὃν καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀπέθανον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τότε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς οἰκοδομικῆς, τὸ περιλαβὸν καὶ στεγάσαν δύω ἀλληλοδιαδόχους θρησκείας, κατερρύη καὶ αὐτὸ λίθος πρὸς λίθον, καὶ τέλος, ἡ μὲν πρόστασις τῶν σεμνῶν Καρυατίδων ἐβεβηλώθη εἰς κατοίκημα τῶν παλλακῶν τοῦ Ὀθωμανοῦ φρουράρχου, ὁ δὲ σηκὸς τοῦ ναοῦ ἐγένετο ἀποθήκη πυρίτιδος, ἥτις ἀναφθεῖσα ποτὲ, κατεσύντριψε τὰς θαυμασίας γλυφὰς εἰς κόνιν, καὶ τὴν οἰκοδομὴν πᾶσαν κατέρριψεν εις ἄμορφον σωρὸν ἐρειπίων.

ΣΤ'

Ἀλλ' οὐχὶ πᾶσαν· ἡ πρόστασις τοῦ μεγάλου πυλῶνος διετηρήθη ἀκεραία, ὡς ἂν ἔμενεν ἐπίτηδες, ὅπως συνδέσῃ τὸ τέλος μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ ναοῦ τούτου, ὅπως παιᾶνες ἐλευθερίας καὶ θριάμβων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν βαρβάρων ἁγιάσωσι τοῦ τελευταίου του λίθου τὴν πτῶσιν, ὡς θριάμβων καὶ ἐλευθερίας παιᾶνες ἐδόξασαν τὴν θέσιν τῶν θεμελίων αὐτοῦ.

Ἡ νὺξ ἦτον, ὡς πᾶσαι σχεδὸν αἱ νύκτες τῶν Ἀθηνῶν, εὔδιος καὶ διάστερος. Ὁ ἀτρόμητος Γούρας, φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως, ἀποσεισάσης τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐκάθητο σύννους εἰς τὴν βαθμίδα τοῦ Παρθενῶνος· ἀλλ' ἀντὶ νὰ προσέχῃ εἰς τὸν σιδηροῦν κύκλον τῶν ἐχθρικῶν ὅπλων, ἅτινα ἐζώννυον τὸν ἱερὸν λόφον, ἢ εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ καρτερικὸν λόχον τῶν προμάχων αὐτοῦ, προσήλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναποσπάστως εἰς τὴν μόνην ἐναπολειπομένην στοὰν τοῦ λαμπροῦ ἐρειπίου. Ἀνελογίζετο ἄρα τὰς διαφόρους τύχας τοῦ σεβασμίου οἰκοδομήματος τούτου, καὶ προσανέβαινε διὰ τῆς μνήμης του τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ βαρβαρότης τὸν ἐξωλόθρευσε μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ θεοὶ τὸν καθίδρυον, ἢ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τῶν ὅπλων καὶ τῶν κινδύνων, προσέφερεν εἰς τοῦ ἐρειπίου τὴν μελαγχολικὴν καλλονὴν τὸν αὐτόματον φόρον τοῦ θαυμαστοῦ του;

Οὐχί! Ὁ ὀρεσίτροφος πολεμιστὴς μικρὸν ἐγνώριζεν, οὐδὲ πολὺ ἐμερίμνα περὶ τῶν συμβάντων τοῦ ἀρχαίου μνημείου, οὐδ' ἐμέθυεν εἰς ἐκστάσεις καλλιτεχνικάς. Ἀλλ' ἡ καρδία του ἐπέτα πρὸς τὸ μονῆρες ἐρείπιον, διότι εἰς αὐτὸ εἶχεν ἐναποθέσει τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία του, ὅ,τι μετὰ τὴν πατρίδα του εἶχεν ἀγαπητὸν ἐπὶ γῆς· ἐφέρετο δὲ διὰ τῆς φαντασίας εἰς τὰς μελλούσας ἡμέρας, καθ' ἃς διὰ τῆς σπάθης του, καὶ διὰ τῆς σπάθης τῶν συστρατιωτῶν του ἀπαλλαγεῖσα, ἔμελλεν ἡ Ἑλλὰς ν' ἀναθάλῃ εἰς τὴν αὔραν τῆς ἐλευθερίας, καθ' ἃς ἡ γυνή του ἔμελλε νὰ στηρίζηται, σύζυγος ὑπερήφανος ἀνδρὸς ἐλευθέρου, μήτηρ ἐλευθέρων υἱῶν, ἐπὶ τοῦ τροπαιούχου βραχίονός του, καθ' ἃς τὰ τέκνα του, μὴ αἰσχυνόμενα διὰ τὸ ἔθνος των καὶ διὰ τὴν καταγωγήν των, ἔμελλον ν' ἁμιλλῶνται ὅπως ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα των ἐπίσης ἐντίμως, ὡς ὑπηρέτησεν αὐτὴν ὁ πατήρ των.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐπαγωγῶν τούτων ὀνείρων τοῦ μέλλοντος, περιέφερεν ἐνίοτε ἀδιάφορον βλέμμα εἰς τὸν ὑπὸ πυρίνων μετεώρων κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν διασχιζόμενον οὐρανὸν, καὶ παρηκολούθει, προκλητικῶς μειδιῶν, τὴν φλογερὰν παραβολὴν ἣν διέγραφε διὰ τῶν ἀέρων ἡ βόμβα κατερχομένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν στοάν· διότι ἐν αὐτῇ ἐστέγαζον τὰς φίλας κεφαλὰς αἱ κολοσσιαῖαι μαρμάριναι δοκοὶ, αἱ ἀψηφήσασαι τὸ δρέπανον τῶν αἰώνων, καὶ διότι ἐπὶ τῶν ἀκαταστρόφων τούτων δοκῶν ἡ πρόνοια τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ εἶχε χύσει χῶμα βαθὺ, ὅπως προφυλάξῃ ἔτι μᾶλλον αὐτὰς ἀπὸ τῆς ὀλεθρίου τῶν βομβῶν ἐπαφῆς.

Ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου ἡ πρόνοια! Τὸν μὲν στρατηγὸν, ταῦτα ἀναλογιζόμενον, προσέβαλεν αἴφνης σφαῖρα θανατηφόρος, καὶ τὸν ἔρριψε νεκρὸν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὧν ἡρωϊκῶν προηγωνίζετο. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον, εἰς νύκτα ὡς ταύτην εὐδίαν, βόμβα συρίζουσα ὡς τεράστιος ὄφις, ἐνέσκηψε μετὰ πατάγου εἰς τὴν μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας ἐξασφαλισθεῖσαν στοὰν, ἐ-

Digitized by Google

βυθίσθη εἰς τὸ χῶμα ὡς λίθος εἰς ὕδωρ, καὶ ἀνεπήδησε ῥαγεῖσα μετὰ φοβερᾶς βροντῆς εἰς μυρία συντρίμματα. Ἀλλὰ συγχρόνως, εἰς τὸν κλονισμὸν τῆς ἐκρήξεως, βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιβαρύνοντος χώματος, ἐῤῥάγησαν αἱ δοκοὶ, καὶ κατεκρημνίσθησαν βαρεῖαι, συμπαρασύρουσαι καὶ μέρος τοῦ οἰκοδομήματος.

Τότε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοβεροῦ δούπου ἠγέρθη ὀξεῖα κραυγὴ, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ πάντα ἐκάλυψε σιγὴ τοῦ θανάτου. Ἦν δὲ αὕτη ἡ κραυγὴ τῶν νέων θυμάτων τῆς ἐλευθερίας, ἐκπεμπομένη ἐκ τῶν καταῤῥεόντων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος.

Ἔρευναι περὶ τῶν

ΑΡΧΑΙΩΝ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΩΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ τῶν ἀρχαίων ὑδραγωγείων τῶν Ἀθηνῶν ἔρευνα ἀπήτει πάντοτε δαπάνας μεγάλας καὶ χρόνον ἕνεκα τῶν παρεντιθεμένων δυσχερειῶν. Σπανίως ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιχειρισθῶ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἄνευ ἀνασκαφῶν, ὧν ὅμως ἡ δαπάνη ὑπερέβαινε τὰ ἐμὰ ἰδιωτικὰ μέσα. Ἐὰν δὲ νῦν δημοσιεύω ἐργασίαν, ἥτις καίτοι στηρίζεται ἐπὶ προτέρων πολυετῶν ἐργασιῶν δὲν ἔφερεν εἰσέτι εἰς τελικὸν ἐξαγόμενον, αἴτιον τούτου εἶνε ὅτι πρὸς περάτωσιν ταύτης αἱ ἀνασκαφαὶ δέον νὰ γίνωσιν ἐπὶ μεγάλων ἐκτάσεων. Τοῦτο δὲ δύναταί τις νὰ ἐλπίζῃ, ἐπειδὴ εἰς τὰς Ἀθήνας, πόλιν ἔχουσαν πληθυσμὸν 55-60,000 ψυχῶν, ἐπῆλθεν ἔλλειψις λίαν αἰσθητὴ ὕδατος, τὴν ὁποίαν ὅπως ἀναπληρώσῃ τὰ μέγιστα ἠγωνίσθη ὁ νῦν δήμαρχος.

Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ ὅμως εἶνε γνωστὸν τὴν σήμερον πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι, εἰς χρόνους μάλιστα καθ' οὓς ἡ πόλις αὐτῶν περιεῖχε περὶ τὰς διακοσίας χιλιάδας κατοίκων, ἐπρομηθεύοντο τὸ ὕδωρ, ὅπερ μετεχειρίζοντο οὐ μόνον πρὸς πόσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς λοῦσιν καὶ πάσας τὰς λοιπὰς ποικίλας χρείας τῶν μεγάλων πόλεων, ἐν αἷς διὰ τοῦτο ἀναλίσκεται μέγα ποσὸν ὕδατος.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὑδραγωγείων τινὰ μὲν εἶχον ἤδη ὀνόματα· τὰ πλεῖστα ὅμως πρὸς εὐκολωτέραν κατάταξιν ὠνομάσθησαν ὑπ' ἐμοῦ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς θέσεως ἐν ᾗ κεῖνται. Εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς:

1* Τὸ ὑδραγωγεῖον ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ.[1]
2 Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Ὑμηττοῦ.
3* Λείψανα ὑδραγωγείου κατὰ τὴν ἀνωτέραν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ.
4* Τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ.
5 Ὑδραγωγεῖον παρὰ τοὺς πόδας τῆς Πνυκός.
6* Ὑδραγωγεῖον τοῦ παρὰ τῷ Θησείῳ κήπου τοῦ Λαοῦ.
7* Ὑδραγωγεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος.
8* Ἡ ὑπόνομος.
9* Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως Ἀθηνῶν.
10 Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Κηφισίας.
11 Τὸ ὑδραγωγεῖον τῶν Πατησίων.
12* Τοπικὰ ὑδραγωγεῖα παρὰ τὰ Πατήσια.
13 Ὑπόγειον ὑδραγωγεῖον τῶν Πατησίων.
14 Τὸ ὑδραγωγεῖον Στρέφη.
15 Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Σιναίας ἀκαδημίας.
16* Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ κ. Βούρου.
17 Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς.
18* Τὸ ὑδραγωγεῖον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.
19* Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ κ. Φιλήμονος.
20 Διάφορα ἄλλα.

1. Τὰ μετ' * σεσημειωμένα ὑδραγωγεῖα ἔχουσι καὶ σήμερον ἔτι ὕδωρ.

Ὅλα τὰ ὑδραγωγεῖα ταῦτα περιέγραψα ἐφ' ὅσον τοῦτο μοὶ ἦτο δυνατὸν ἀκριβῶς· διότι οὐδὲν τούτων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ «τῆς πόλεως Ἀθηνῶν» ἐξαιρουμένου, εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῆς ἐκβολῆς αὐτοῦ. Ἡ ἐργασία αὕτη, ἡ γενομένη ὅλως ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν καὶ εἰς τὰς σήμερον γενομένας ἐρεύνας πρὸς ἀνεύρεσιν ὕδατος διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν· καὶ δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ὡς ἑξῆς τὸ ζήτημα:

Πῶς δύναται νὰ ἐλαττωθῇ ἢ ἐκλείψῃ ἡ ἔλλειψις τοῦ ὕδατος τῆς πόλεως Ἀθηνῶν διὰ τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἀρχαίων ὑδραγωγείων;

Ἓν καὶ μόνον ὑδραγωγεῖον, τὸ «ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως» προμηθεύει τανῦν τὰς Ἀθήνας διὰ ποσίμου ὕδατος. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο εἶχε καταντήσει εἰς τοσούτῳ κακὴν κατάστασιν, ἅτε παρελθουσῶν τοσούτων ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, ὥστε τὸ δι' αὐτοῦ διοχετευόμενον ποσὸν τοῦ ὕδατος δὲν ἐπήρκει εἰς τὴν ταχέως αὐξανομένην πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1847 ἤδη ἐγένετο ἡ πρώτη κατὰ δὲ τὸ 1855 ἡ δευτέρα κάθαρσις τοῦ ὑδραγωγοῦ ἐκταθεῖσα μέχρι τῆς κώμης Χαλανδρίου. Κατὰ δὲ τὸ 1861 ἡ βασίλισσα Ἀμαλία διέταξε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ διαστήματος ἀπὸ Ἀμπελοκήπων μέχρι τῆς δεξαμενῆς τοῦ Ἀδριανοῦ, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν κλιτὺν τοῦ Λυκαβητοῦ κειμένης· ἀλλ' αὕτη ἐπερατώθη 8 ἔτη βραδύτερον ἐπὶ τοῦ δημάρχου κ. Κυριακοῦ, ὑπὸ δὲ τὴν ειδικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς πόλεως κ. Γενίσαρλη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν· ἡ δεξαμενὴ ἐκαλύφθη διὰ θόλου καὶ τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ νέον σύστημα διεμοιράσθη εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν διὰ σιδηρῶν σωλήνων.

Ὁ ἐντελὴς καθαρισμὸς τοῦ ὑδραγωγείου ἀπὸ Χαλανδρίου πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τῶν πηγῶν ἀπεφασίσθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τῶν τανῦν δημαρχικῶν ἀρχῶν καὶ θέλει διεξαχθῇ προσκληθέντος καὶ τοῦ ὀρυκτολόγου κ. Κορδέλλα.

Digitized by Google

Διὰ τοῦ μέσου τούτου πάντως θ' αὐξηθῇ μὲν τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὅσον γενικῶς πιστεύεται· διὸ καὶ ἡ λειψυδρία δὲν θὰ παύσῃ οὔτε εἰς τὸ μέλλον οὖσα μία τῶν κυρίων πληγῶν τῶν Ἀθηνῶν. Περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν τελείως ρίπτοντες βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος τῶν ὑδραγωγείων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἔνθα παρατηροῦμεν πολλὰ ὑδραγωγεῖα τοῦ αὐτοῦ μεγέθους καὶ τῆς αὐτῆς σημασίας μετὰ τοῦ τῆς πόλεως σημερινοῦ ὑδραγωγείου· τὸ ὑπόγειον π.χ. ὑδραγωγεῖον τῆς ὁδοῦ Πατησίων, τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Κηφισίας κ.τ.λ. Πλὴν τούτου δὲ εἶνε πολὺ πιθανὸν, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα ὑδραγωγεῖα μὴ ἀνακαλυφθέντα μέχρι σήμερον. Εἶνε λοιπὸν καταφανέστατον, ὅτι αἱ νεώτεραι Ἀθῆναι δὲν δύνανται νὰ προμηθεύωνται ἐπαρκῶς ὕδωρ δι' ἑνὸς μόνου ὑδραγωγείου, ἀφοῦ αἱ ἀρχαῖαι ἐχρειάζοντο πρὸς τοῦτο σχεδὸν εἴκοσι. Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Κηφισίας π.χ. ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τόσον ὕδωρ ὅσον καὶ τὸ «ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως»· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ εἷς βραχίων αὐτοῦ ἀπεκόπη κατὰ τὴν χώραν ἔνθα ὑπῆρχον αἱ πηγαὶ, ὁ δὲ ἕτερος ἐπληρώθη ἄμμου καὶ αἱ δαπάναι τῆς ἐκκαθάρσεως εἶνε μεγάλαι, νομίζω καλὸν νὰ παραιτηθῇ τις τοῦ ὑδραγωγείου τούτου καὶ προτείνω ἕτερον, οὗτινος ὁ καθαρισμὸς εἶνε εὔκολος διὰ τῶν νῦν μεθόδων, κινητῆς μηχανῆς μετὰ ὑδραντλίας. Ὡς τοιοῦτον δ' ἐννοῶ τὸ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ κήπῳ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο, τῆς *αὐτῆς ἀξίας* μετὰ τοῦ τῆς πόλεως, εἶνε ἐπίσης ὅπως καὶ τοῦτο ἐγκεχωσμένον ἐν βράχῳ. Καίτοι δὲ τὸ ἐν τῷ κήπῳ μετ' αὐτοῦ συνεχόμενον φρέαρ ἔχει βάθος 13:00 μέτρων, κεῖται ὅμως πάντοτε ἀρκετὰ ὑψηλὰ, ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ καταπίπτῃ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καὶ νὰ κοινωνῇ μετὰ τῶν μέσων καὶ τῶν χθαμαλοτέρων μερῶν τῆς πόλεως.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἀναφέρω τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ κ. Φιλήμονος, τὸ διακρινόμενον διὰ τὸ περίφημον αὐτοῦ πόσιμον ὕδωρ. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο κεῖται πολλῷ βαθύτερον καὶ ἑπομένως θὰ προμηθεύσῃ τὰ μέσα καὶ τὰ χθαμαλότερον κείμενα μέρη τῆς πόλεως. Πάντως ὅμως εἶνε κέρδος σημαντικὸν ἐὰν τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως ἐπιφυλαχθῇ μόνον διὰ τὰ ὑψηλὰ μέρη αὐτῆς.

Τέλος κατέχομαι ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι αἱ νῦν ἀρχαὶ θὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν των τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις καὶ ἐρεύνας μετὰ τῆς προτάσεώς μου καὶ ὅτι οὕτω θὰ προμηθεύσωσιν ἐπαρκῶς τὴν πόλιν δι' ὕδατος.

Ἰούλιος, 1877. ΕΡΝΕΣΤΟΣ ΤΣΙΛΛΕΡ.

Ἀρχαία τις Σπαρτιᾶτις ἔγραψε πρὸς τὸν ἀποδημοῦντα καὶ κακῶς πολιτευόμενον υἱόν της τάδε· «Κακὴ περὶ σοῦ φήμη περικέχυται· ἢ ταύτην ἔκνιψον, ἢ μὴ ἔσο.»

Τὸ πρωτότυπον τοῦ ἑπομένου περιέργου ἐγγράφου εὑρίσκεται εἰς χεῖρας ἀνωτέρου τινὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ στρατοῦ.
Σ. τ. Δ.

Μία διαταγὴ τῆς ἡμέρας τοῦ

ΓΕΡΟ-ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Διαταγὴ τῆς ἡμέρας: 15 Φεβρουαρίου 1822. Στρέφι.[1]

Καπεταναῖοι καὶ στρατιῶται Ἕλληνες, ὅσοι ἀκολουθεῖτε εἰς τὴν ἐκστρατείαν μου ταύτην· ἰδοὺ πλέον ἐμακρύναμεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν μας, καὶ ἐμβήκαμεν εἰς ξένα, αἱ ὁποῖαι μᾶς προσμένουν ὡς σωτῆράς των, μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτάς. Ἡ παρουσία μας θέλει τοὺς ἐμψυχώσει, καὶ ἀπὸ ἡμᾶς θέλει λάβουν παράδειγμα εὐταξίας, καὶ εἰς κάθε ἄλλο τι· χρεωστοῦμεν λοιπὸν ὅλοι ἐπίσης νὰ φυλαττώμεθα ἀπὸ κάθε ἀταξίαν, ἡ ὁποία μᾶς προξενεῖ κακὴν ὑπόληψιν· λέγω:

Α^ον^ Οἱ στρατιῶται ὅλοι νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς Καπεταναίους των, καὶ οἱ Καπεταναῖοι εἰς τὸν Στρατηγόν τους· Νὰ ἦναι πρόθυμοι, νὰ κάμνουν μὲ εὐπείθειαν ὅ,τι προστάσσωνται, καὶ κανεὶς νὰ μὴν ἀπειθήσῃ ἢ παρακούσῃ, ἐπειδὴ θέλει παιδεύεται αὐστηρῶς.

Β^ον^ Οἱ Καπεταναῖοι χρεωστοῦν νὰ προσέχουν τοὺς στρατιώτας των νὰ μὴν κάμνουν ἀταξίας, διότι οἱ Καπεταναῖοι θέλει δίδουν λόγον εἰς τὸν Στρατηγὸν διὰ κάθε ἀταξίαν ὅπου ἀκολουθεῖ ἀπὸ μέρους τῶν στρατιωτῶν.

Γ^ον^ Κανεὶς νὰ μὴν πειράξῃ ἢ ἁρπάξῃ πρᾶγμα, ἢ ἀρνὶ, ἢ ὄρνιθα, ἢ ὅποιον ἄλλο πρᾶγμα· νὰ μὴν πειράζουν τὸν νοικοκύρην τοῦ κονακίου των, οὔτε κανένα πρᾶγμα τοῦ ὀσπητίου του, οὔτε κρασί του, οὔτε κἂν εἰς κῆπον νὰ ἐμβαίνουν νὰ πειράζουν τὰ σπαρτά, οὔτε ἄλλο τι νὰ κάμνουν, οὔτε στρατιώτης χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Καπετάνου του, οὔτε Καπετάνος χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Στρατηγοῦ, ἀλλὰ καθεὶς νὰ ζητῇ μὲ εὐταξίαν καὶ τιμὴν ὅ,τι εἶναι πρέπον.

Δ^ον^ Νὰ μὴν πιασθῇ κανεὶς ὅτι μεθύει ἢ πίνει κρασὶ ὑπὲρ τὸ πρέπον, ἀλλὰ καὶ τὸ πιοτόν τους νὰ ἦναι τακτικὸν, ὁμοίως καὶ τὰ τραγούδια καὶ οἱ χοροὶ, καὶ αἱ εὐθυμίαι νὰ ἔχουν μέτρον καὶ νὰ γίνωνται εἰς τὸν καιρόν τους, καὶ νὰ μὴν κάμνωμεν ἁπλῶς ὅ,τι φθάνωμεν εἰς κάθε καιρὸν καὶ τόπον.

Ε^ον^ Κανεὶς νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν νὰ ρίψῃ τουφέκι 'ς τὸ σημάδι, οὔτε στρατιώτης χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Καπετάνου του, οὔτε Καπετάνος χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Στρατηγοῦ του.

1. Στρέφι: Χωρίον κείμενον πρὸς βορρᾶν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ. Ἀνήκει εἰς τὸν δῆμον Ὀλυμπίας, τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας, τοῦ νομοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, ἀπέχει δὲ 2 ὥρας καὶ 15 λεπτὰ ἐκ τῆς πόλεως Πύργου καὶ 17 ἐκ τῶν Πατρῶν. Σ. τ. Δ.

Ϛον Κανεὶς νὰ μὴν εὐγάλῃ ἄρματα ἐναντίον εἰς τοῦ συστρατιώτη του, ἐπειδὴ εἶναι ὅλως διόλου ἀσυγχώρητον, καὶ ἡ παιδεία του θέλει εἶναι μεγάλη.

Ζον Ὁ κάθε Καπετάνος χρεωστεῖ καθ' ἡμέραν νὰ δίδῃ ῥαπόρτο δι' ὅσους στρατιώτας ἔχει, ὁμοίως ἂν ἀκολουθήσῃ τι μεταξὺ εἰς τοὺς στρατιώτας του, ἢ μαλώσῃ κανένας, ἢ ἀρρωστήσῃ κανένας, ἢ φύγῃ κανένας εὐθὺς νὰ τὸ ἀναφέρῃ εἰς τὸν Στρατηγόν.

Δι' ὅλα ταῦτα προσέξατε στρατιῶται νὰ τὰ φυλάξῃ ὁ καθένας ἀπὸ καλήν του γνώμην διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃ εἰς παιδείαν. Ἡ εὐταξία θέλει μᾶς βοηθήσει μεγάλως εἰς τὸν σκοπόν μας· ὅποιος πιασθῇ ὅτι παρέβη κάμμίαν ἀπὸ ταύτας τὰς διαταγάς μου, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ ἐλευθερίαν μας, θέλει παιδευθῇ αὐστηρῶς.

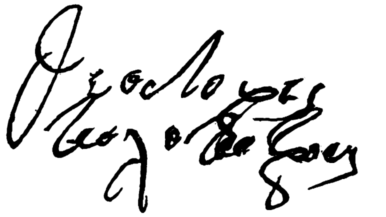

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Μογγολικὰ ἀποφθέγματα.

Οἱ ἐνάρετοι παρατηροῦσι τὰ ἴδια ἐλαττώματα. Οἱ κακοὶ ζητοῦσι νὰ εὕρωσιν ἐλαττώματα εἰς τοὺς ἄλλους.

*

Τὸ χόρτον φοβεῖται τὸν παγετὸν, καὶ ὁ παγετὸς τὸν ἥλιον· οὕτω καὶ ὁ κακὸς ἄνθρωπος εὑρίσκει πάντοτε ἄλλον χειρότερον, ὅστις τῷ ἀποδίδει τὰ ἴσα.

*

Ἂν καὶ ἐξήντλησε τὴν ἐπιστήμην, ὁ ἄνθρωπος ἀκόμη δὲν εἰξεύρει τίποτε.

*

Τὸ στόμα γυναικὸς εἶναι φωλεὰ κακολογιῶν.

Ν.

ΕΙΣ ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΑΡΧΟΥ

Τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, ὁ ἄνεμος καὶ ἡ ὑποψία.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν συνωδοιπόρουν τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, ὁ ἄνεμος καὶ ἡ ὑποψία. Φθάσαντες εἰς τρίοδον, ἀπεχωρίσθησαν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔδοσαν ἀλλήλοις ἴδια γνωρίσματα ὅπως εὐκολώτερον διακριθῶσιν ἐν νέᾳ τινὶ συναντήσει. «Ὅπου καπνὸς, ἐκεῖ ἐγώ», εἶπε τὸ πῦρ· «ὅπου σείονται φύλλα καὶ κλίνουσαι καλάμαι, ἐκεῖ καὶ ἐγώ», εἶπεν ὁ ἄνεμος· «ὅπου βλέπετε σχοίνους, ἐκεῖθεν δὲν ἀφίσταμαι μακράν», εἶπε τὸ ὕδωρ· τελευταία ἡ ὑποψία εἶπεν: «ἐγὼ εὑρίσκομαι πάνυ εὐκόλως· διότι ἐν ᾧ ὑμεῖς ἀδιαλείπτως κινεῖσθε, ἐγὼ ἵσταμαι ἀκίνητος· ὅπου ἂν θῶ τὸν πόδα, ἐκεῖ καταβιβρώσκω καὶ τὸν μυελὸν τῶν ὀστῶν».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

ΛυκαβηΤΤός καὶ οὐχὶ ΛυκαβηΤός.

Ὁ ἐν Μονάχῳ συνδρομητὴς τῆς Ἑστίας κ. Ἀλφρέδος Ἐμερσὼν ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὴν ἐσχάτως τὸ ἑπόμενον ἐπιστολικὸν δελτάριον: «Τὸ παρὸν δελτάριον σᾶς ἀποστέλλω ἵνα διαμαρτυρηθῶ κατὰ κοινοτάτου λάθους τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου, τοῦ γράφειν μὲ ἓν μόνον ταῦ τὸ ὄνομα τοῦ Λυκαβηττοῦ, ἐν ᾧ οὐδέποτε οὕτω γράφεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ νὰ ζητήσω τὴν συνδρομήν σας ἵνα ἀφανισθῇ τὸ λάθος τοῦτο.»

Ὁ κ. Κόντος, πρὸς ὃν ἐκοινοποιήσαμεν τὰ ἀνωτέρω, εὐηρεστήθη νὰ μᾶς ἀποστείλῃ τὴν ἑπομένην σημείωσιν, ἧς τὴν ἀνάγνωσιν συνιστῶμεν εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἡμῶν.

Σ. τ. Δ.

*

Ὀρθοτάτη καὶ εὐλογωτάτη εἶνε ἡ παρατήρησις, ἣν ὁ ἐν Μονάχῳ λόγιος ἐποιήσατο περὶ τῆς συνήθους ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι γραφῆς *ΛυκαβηΤός*. Τὸ ὄνομα τοῦτο οὐχὶ δι' ἑνὸς ἀλλὰ διὰ δύο Τ ἐξεφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὡς καὶ τὸ *ἈρδηΤΤός*, τὸ *ΓαργηΤΤός*, τὸ *ΣυπαληΤΤός*, τὸ *ΣφηΤΤός*, τὸ *ὙηΤΤός* καὶ τὸ *ὙμηΤΤός*. Τοὐναντίον δ' ἐγράφετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν *ἼλιΣός*, οὐχὶ *ἸλιΣΣός*, *ΚηφιΣός*, οὐχὶ *ΚηφιΣΣός*, κτλ. *ΚρῖΣα*, οὐχὶ *ΚρίΣΣα*, *ΛάριΣα*, οὐχὶ *ΛάριΣΣα*, κτλ.

Κ. Σ. Κοντος.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ἐν παντὶ ἔθνει μόνη ἡ εὐγενεστέρα αὐτοῦ μερὶς κατέχεται ὑπὸ ἐλευθέρων καὶ πατριωτικῶν αἰσθημάτων καὶ εἶνε πρόθυμος οἱασδήποτε θυσίας πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν νὰ προσενέγκῃ. Οἱ πολλοὶ ὅμως ἐπιθυμοῦσιν ἡσυχίαν καὶ τάξιν, καὶ μόνη των εὐχὴ εἶνε αἱ θυσίαι, ἃς ὑποχρεοῦνται νὰ ὑφίστανται, νὰ ὦσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὀλιγώτεραι. (Thiers).

⁂ Ἄρισται καὶ ἀμεμπτόταται πράξεις εἶσιν ἐκεῖναι, αἵτινες μηδεμιᾶς δικαιολογήσεως ἢ ἐπεξηγήσεως χρῄζουσι. (Auerbach).

⁂ Ὁ ἄνθρωπος τρεῖς ὁδοὺς ἔχει ν' ἀκολουθήσῃ ὅπως μὴ εἰς ἀσυνέτους ἐξοκείλῃ πράξεις· ἡ πρώτη εἶνε ἡ κρίσις, καὶ αὕτη εἶνε ἡ ἀρίστη πασῶν· ἡ δευτέρα ἡ μίμησις, καὶ αὕτη εἶνε ἡ εὐκολωτέρα· ἡ τρίτη, ἡ ἐκ τῶν παθημάτων διδασκαλία, καὶ αὕτη εἶνε ἡ πικροτέρα. (Κομφούκιος).

Ἀρχαῖός τις Ἕλλην εἶπεν, ὅτι ἀναισχυντοῦσιν οἱ γέροντες, καὶ διὰ τοῦτο οἱ νέοι ἀναίσχυντοι γίνονται.

Digitized by Google

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Στρατεῖαι Ῥώσσων ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοὺς Τούρκους.

865. Πρώτη στρατεία τῶν Ῥώσσων ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Ῥουρὶκ, τὸν θεμελιωτὴν τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους. Ναυμαχία πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

903. Δευτέρα στρατεία ὑπὸ τὸν Ὀλὲγ, μετὰ δισχιλίων νηῶν. Δὲν φθάνει εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλαμβάνει ὅμως πρὸς καιρὸν καὶ λεηλατεῖ τὰ παράλια.

941. Στρατεία τοῦ Ἰγὼρ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους.

944. Ὁ Ἰγὼρ ἐπέρχεται αὖθις μετὰ πολυαρίθμου στρατεύματος καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Δανουβίου. Οἱ Ἕλληνες συνθηκολογοῦσιν, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πληρωμὴν φόρου.

971. Ὁ Σβαιτοσλὰβ κατατροποῦται παρὰ τὴν Σιλίστριαν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ.

988. Στρατεία Βλαδιμήρου τοῦ Α' ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἅλωσις τῆς Χερσῶνος.

1016. Στρατεία τοῦ Μστισλὰβ κατὰ τῆς Ταυρίδος.

1040. Ὁ Ἰαροσλὰβ μετὰ ἑκατοντακισχιλίων ἀνδρῶν στρατεύει ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ στόλος αὐτοῦ καταστρέφεται ἕνεκα τρικυμιῶν καὶ τοῦ ὑγροῦ ἑλληνικοῦ πυρός. Συνομολογεῖ εἰρήνην τῷ 1043. Δύο στρατεῖαι.

1080. Βλαδίμηρος ὁ Μονομάχος ἀναλαμβάνει πόλεμον κατὰ τῆς Ταυρίδος. Οἱ ἐπελθόντες ἀκολούθως διάφοροι πόλεμοι τῆς Ῥωσσίας καὶ οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἐμποδίζουσι τὴν ἐξακολούθησιν ἐχθροπραξιῶν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸ 1453 συμβαίνει ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

1672. Ἀλέξιος ὁ Β' κηρύσσει πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων.

1677. Θεόδωρος ὁ Γ' ἐξακολουθεῖ τὸν πόλεμον καὶ κυριεύει τὴν Οὐκραίνην.

1680. Συνομολόγησις εἰκοσαετοῦς εἰρήνης μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Τούρκων ἐν Ῥουτζίν. Δύο στρατεῖαι.

1695. Πέτρος ὁ μέγας κηρύσσει πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, κυριεύει κατὰ τὸ 1696 τὸ Ἀζὸφ καὶ νικᾷ παρὰ τὸ Περεκόπ.

1699. Ἡ ἐν Κάρλοβιτς εἰρήνη, καθ' ἣν παραχωρεῖται ἡ Ἀζοφικὴ τῇ Ῥωσσίᾳ. Τρεῖς στρατεῖαι.

1710. Ἡ Πύλη κηρύσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Συνεπείᾳ τούτου, συνομολογηθείσης εἰρήνης τῷ 1711, ἀποδίδεται αὐτῇ ἡ Ἀζοφική. Δύο στρατεῖαι.

1736. Οἱ Ῥῶσσοι ὑπὸ τὸν Μύννιχ εἰσβάλλουσιν εἰς Κριμαίαν καὶ κυριεύουσι τὴν Ἀζοφικὴν χώραν.

1737. Ὁ Μύννιχ κυριεύει τὸ Ὀτσακὼφ, Χοτσὶμ καὶ ὅλην τὴν Μολδαυΐαν.

1739. Νίκη τῶν Ῥώσσων παρὰ τὸ Σταβουτζὰν καὶ Χοτσίμ.

1740. Ἡ ἐν Χοτσὶμ εἰρήνη. Οἱ Ῥῶσσοι μένουσι κύριοι τῆς Ἀζοφικῆς. Τέσσαρες στρατεῖαι.

1768. Ἡ Πύλη κηρύσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Δύο ῥωσσικοὶ στρατοὶ ὑπὸ τὸν Γαλλιτσὶν καὶ τὸν Ῥωμαντσὼφ ἐλαύνουσιν ἐπὶ τὸν Δνίστερ. Ἀποτέλεσμα μάχης ἀμφίβολον.

1769. Ὁ Γαλλιτσὶν νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Χοτσὶμ καὶ κυριεύει μέγιστον μέρος τῆς Βλαχίας. Αἰκατερίνη ἡ Β', πρὸς μνήμην τῆς νικηφόρου ταύτης ἐκστρατείας, συνίστησι τὸ παράσημον τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.—Σφαγαὶ φρικώδεις ὑπὸ ἀτάκτων Ἀλβανικῶν στρατευμάτων ἐν Πελοποννήσῳ, ἧς τοὺς ἐπαναστάντας κατὰ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας κατοίκους ὁ Ῥῶσσος ναύαρχος Ὀρλὼφ ἐγκατέλιπεν εἰς βέβαιον ὄλεθρον.

1770. Ὁ Ὀρλὼφ καταναυμαχεῖ τὸν τουρκικὸν στόλον ἐν Τσεσμὲ (ἀπέναντι τῆς Χίου) καὶ παρὰ τὴν Ἄνδρον. Νίκαι τῶν Ῥώσσων ἐν τῇ Κάργᾳ καὶ παρὰ τὴν λίμνην Καβούλ. Ἅλωσις τοῦ Βενδέρ.

1771. Μάχαι παρὰ τὸ Γιούργεβον, τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Βαβαδάγ. Διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης.

1773. Ὁ Ῥωμαντσὼφ νικᾷ παρὰ τὴν Καναγνάρα, ἀλλ' ἀναγκάζεται νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας.

1774. Οἱ Τοῦρκοι κατατροποῦνται ὑπὸ τοῦ Ῥωμαντσὼφ παρὰ τὸ Παζαρτζίκ. Εἰρήνη ἐν Κουτσοὺκ-Καϊναρτζῇ. Παραχωροῦνται τῇ Ῥωσσίᾳ τὸ Γενικαλὲ καὶ τὸ Κέρτς, χώρα παρὰ τὸν Δνίστερ, ἐλεύθερος πλοῦς ἐν τῷ Εὐξείνῳ καὶ ἐλευθέρα δίοδος τῶν Δαρδανελλίων. Ἓξ στρατεῖαι.

1787. Ἡ Πύλη κηρύσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἕνεκα τῆς συμμαχίας ταύτης μετὰ τῆς Αὐστρίας.

1788. Ὁ Ῥωμαντσὼφ μεταφέρει τὸ πεδίον τοῦ πολέμου ἐν Μολδαυΐᾳ, ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος. Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τῶν στρατευμάτων ἀνατίθεται εἰς τὸν Ποτέμκιν, ὅστις κυριεύει τὸ Ὀτσακώφ. Ὁ ῥωσσικὸς στόλος καταναυμαχεῖται ἐν Σεβαστοπόλει.

1789. Ἅλωσις τοῦ Γαλαζίου, τοῦ Ἀκγερμαν

Digitized by Google

καὶ τοῦ Βενδέρ. Ὁ Σουβαρὼφ νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Φωξάνι καὶ μετὰ τῶν Αὐστριακῶν παρὰ τὸ Μαρτινέστι. Ἅλωσις τοῦ Χοτσίμ. Ὁ Λάουδον κυριεύει τὸ Βελιγράδιον.

1790. Ἅλωσις τῆς Κιλιανόβας καὶ τοῦ Ἰσμαηλίου ὑπὸ τοῦ Σουβαρώφ.

1791. Συνομολόγησις εἰρήνης ἐν Σκίστοβα μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἐν Ἰασίῳ μετὰ τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Αὐστρία ἀποδίδωσι τὰ ὑπ' αὐτῆς κατακτηθέντα, ἡ Ῥωσσία διατηρεῖ τὸ Ὀτσακὼφ καὶ τὴν μεταξὺ Δνέπρ καὶ Δνίστερ χώραν. Τέσσαρες στρατεῖαι.

1806. Οἱ Ῥῶσσοι εἰσβάλλουσιν εἰς Μολδαυΐαν, κυριεύουσι τὸ Χοτσὶμ, τὸ Βενδὲρ, τὸ Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον.

1807. Νίκη τοῦ κατὰ ξηρὰν ῥωσσικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Ἀραμπατζᾶ καὶ τοῦ στόλου παρὰ τὴν Λῆμνον. Διετὴς ἀνακωχή. Δύο στρατεῖαι.

1809. Οἱ Ῥῶσσοι ὑπὸ τὸν Μιλοράδοβιτς νικῶσι τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Σλομποσία καὶ τὸ Γιούργεβον. Οἱ Ῥῶσσοι ὑπὸ τὸν Βαγρατίον διαβαίνουσι τὸν Δανούβιον παρὰ τὸ Γαλάζιον. Καταλαμβάνουσι τὸ Ἰσακτζὶ, τὴν Τούλτσαν, τὸ Ματσὶν, τὴν Χίρσοβα καὶ τὸ Ἰσμαήλιον.

1810. Ὁ Καμίνσκης προχωρεῖ μὲν μέχρι Σούμλας καὶ Βάρνης, ἀλλὰ δὲν κατορθοῖ νὰ καταλάβῃ ἀμφοτέρας τὰς θέσεις ταύτας. Καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου παρὰ τὸ Βαττίν. Ἅλωσις καὶ κατάληψις τοῦ Ῥουτσούκ, τῆς Σιλιστρίας καὶ τῆς Νικοπόλεως.

1811. Ὁ Κουτούσωφ καταλαμβάνει τὸν Δανούβιον καὶ κυριεύει τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐν Σλομποτσᾶ.

1812. Ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ εἰρήνη. Δύο στρατεῖαι.

1828. Διάβασις τοῦ Δανουβίου παρὰ τὸ Σατουνόβο. Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Βραϊλόβας. Ἅλωσις τῆς Βάρνας.

1829. Ἅλωσις τῆς Σιλιστρίας καὶ τοῦ Ῥουτσούκ. Οἱ Ῥῶσσοι ὑπὸ τὸν Δίμπιτς διαβαίνουσι πρώτην ἤδη φορὰν τὸν Αἷμον καὶ κυριεύουσι τὴν Ἀδριανούπολιν. Συνομολόγησις εἰρήνης ἐν Ἀδριανουπόλει, ὅτε ἀναγνωρίζεται καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία. Δύο στρατεῖαι.

1854 καὶ 1855. Ἀποτυχοῦσα πολιορκία τῆς Σιλιστρίας καὶ Κριμαϊκὸς πόλεμος. Δύο στρατεῖαι.

Φρ. Ἀκλαΐνδερ.

Τῇ 6 Ἰουλίου ἀπεβίωσεν ἐν τῇ ἐπαύλει του παρὰ τὴν λίμνην Starnberg, πλησίον τοῦ Μονάχου, εἰς ἡλικίαν ἑξήκοντα περίπου ἐτῶν, ὁ Φρ. Ἀκλαΐνδερ (Hackländer), εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ἐκ τῶν σημερινῶν μυθιστοριογράφων τῆς Γερμανίας. Ἐκ πτωχῆς οἰκογενείας καταγόμενος ἐπεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἐμπόριον, ὅπερ ἐνωρὶς κατέλιπεν ἀσπασθεὶς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον· ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο μηδὲν εὑρίσκων θέλγητρον, παρῃτήθη ὅπως δοθῇ εἰς τὴν φιλολογίαν, ὡς ἀπαρχὰς ἐκδοὺς εὐφυὲς μυθιστόρημα, περιγράφον τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐν εἰρήνῃ. Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας τοῦ πρώτου ἔργου του, ἐξηκολούθησε διαρκῶς μέχρι τέλους τοῦ βίου του συγγράφων μυθιστορίας, διηγήματα καὶ δράματα. Ἦν προσέτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μέχρις ἐσχάτων διευθυντὴς τοῦ δημοτικωτάτου γερμανικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος «Κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν» (Ueber Land und Meer).

Ἡ κατοικία τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερολίνῳ.

Ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ *Γουλιέλμου* κεῖται τὸ μέγαρον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ οἰκία τοῦ Βίσμαρκ. Τὸ τριώροφον κτίριον οὐδὲ παλάτιον νὰ ὀνομασθῇ φαίνεται ἄξιον· εἶνε ἁπλοῦν, ἄκομψον, θὰ ὑπελαμβάνετο δὲ οἰκία ἰδιωτικὴ, ἐὰν μὴ ἐφύλαττε τὴν θύραν ἡ φρουρά. Μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὑρὼν ἀνεῳγμένας τὰς πύλας, γράφει γάλλος ἐπισκεφθεὶς τὸ Βερολῖνον, ἀπεφάσισα νὰ εἰσέλθω· ἡ φρουρὰ εἶχε γίνῃ ἄφαντος, διότι ὁ οἰκοδεσπότης ἀνεπαύετο ἐν τοῖς λουτροῖς τοῦ Κίσσιγγεν. Ἐν ᾧ ἀνέβαινον τὴν κλίμακα, τὴν φυλασσομένην ὑπὸ δύο λιθίνων σφιγγῶν, αἴφνης ἤκουσα φωνὴν προερχομένην ἐκ τοῦ κήπου. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβέ με μήπως ὑποληφθῶ κλέπτης. Καταβὰς λοιπὸν εἰσῆλθον εἰς τὸν κῆπον, ὅστις εἶνε λόγῳ καὶ πράγματι παράδεισος. Ἐν τούτῳ περιπατεῖ τὸ ἑσπέρας ὁ Βίσμαρκ σιωπηλὸς καὶ ἔχων τὰς χεῖρας ὄπισθεν ἐσταυρωμένας· οὔτε εἰς μεταφυσικὰ ὅμως ζητήματα ἀσχολεῖται, οὔτε τοὺς ἀστέρας θεᾶται, διότι τῇ ἐπαύριον ἐμφανίζεται εἰς τὰς Βουλὰς στρατιωτικὴν φορῶν στολὴν καὶ ἀπαγγέλλει λόγον. Ὁ ἀνὴρ, ὃν εὗρον ἐν τῷ κήπῳ, ἦν ὁ κηπουρός. Οἱ τὴν γῆν θεραπεύοντες εἶνε συνήθως πρᾶοι καὶ ἥμεροι τὸ ἦθος. Πλησιάσας αὐτῷ εἶπα «τί μάτην κοπιᾶτε; Δὲν βλέπετε ὅτι ἡ συκομορέα αὕτη εἶνε κάτισχνος καὶ ξηρά; Φαντάζεσθε ὅτι δύνασθε νὰ τὴν ἀναστήσητε;»— «Θέλων καὶ μὴ θέλων πρέπει νὰ τὴν περιθάλψω, ἀπεκρίνατο· οἱ ἐν Ἀμερικῇ παρεπιδημοῦντες Γερμανοὶ ἀπέστειλαν αὐτὴν τῷ πρίγκιπι κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῶν γενεθλίων του. Ἀλλόκοτος ἡ ἰδέα, ἀλλόκοτον καὶ τὸ δῶρον. Σήμερον οἱ αὐτοὶ τῷ ἀποστέλλουσιν ὄστρεα, ὅπερ φρονιμώτερον. Τί καλὸν πρᾶγμα εἶνε νὰ ὀνομάζηταί τις Βίσμαρκ! Οὐδεμία οὐδέποτε παρέρχεται ἑβδομὰς, ἐν ᾗ δὲν λαμβάνει πλούσιόν τι δῶρον. Ἔχει τὴν καλὴν συνήθειαν νὰ ὑπερεπαινῇ ὅ,τι τῷ ἀρέσκει· ἀμέσως δὲ οἱ ἀκούοντες φιλοτιμοῦνται τίς πρότερον νὰ προσενέγκῃ αὐτῷ ὅ,τι ἐπῄνεσε.»—«Μέγας ἄνθρωπος, τῇ ἀληθείᾳ!»—

Digitized by Google

«Τῷ ὄντι μέγας· ὅ,τι δὲ τὸν καθιστᾷ ἔτι μεγαλείτερον εἶνε ἡ παντελὴς ἔλλειψις ὑπερηφανίας· χαιρετίζει τοὺς ταπεινούς, διαλέγεται καὶ παίζει μετὰ τῶν μικρῶν καὶ τῶν ἀφανεστάτων. Ὁσάκις ἐπισκέπτεται τὸν κῆπον ἐρωτᾷ με πῶς ἔχει ἡ συκομορέα· γινώσκει βεβαίως ὅτι οὐδενὸς φείδομαι κόπου, τὴν περιθάλπω δὲ ὡς ἴδιον τέκνον μου· ἀλλὰ δὲν εἶμαι ἐγὼ αἴτιος ἂν μὴ θάλλει καὶ ἀκμάζει. Παρατηρήσατε! ὅλον τοῦτο τὸ μέρος ἔσκαψεν ἰδίᾳ χειρὶ ὁ ἐξοχώτατος, ἁρπάσας μου ἐκ τῶν χειρῶν τὴν σκαπάνην. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε πέρυσιν ἐν τοῖς περιχώροις τοῦ Βερολίνου· προσελθὼν εἰς ἀγρότην κόπτοντα χόρτον, ᾔτησε καὶ ἔλαβε τὸ θέριστρον, καὶ ἀπεκδυθεὶς τὸν ἐπενδύτην, ἔστρεφε μετὰ πολλῆς δεξιότητος τὸ ἐργαλεῖον δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας. Περιχαρὴς ὁ ἀγρότης εἶπεν αὐτῷ «φαίνεται ὅτι διὰ παντὸς τοῦ βίου οὐδὲν ἄλλο ποιεῖτε ἢ θερίζετε χόρτον. Ἐὰν καὶ πάλιν λάβητε ὄρεξιν νὰ διασκεδάσητε, θὰ μοὶ προξενήσητε ὀλίγην ἀνάπαυσιν». Ἐν τῷ μεταξὺ διέβη κύριος, ὅστις, γνωρίσας τὸν πρίγκιπα, τὸν προσεκύνησεν εὐλαβῶς. Ὁ ἀγρότης μαθὼν τὸ ὄνομα τοῦ ξένου παρ' ὀλίγον ἐξίστατο τῶν φρενῶν. Τρεῖς μῆνας ὕστερον ἐπώλησεν ἀντὶ 300 ταλήρων τὸ θέριστρον, ὅπερ νῦν φυλάσσεται ἐν τῷ ἱστορικῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου.»

Ἐγχειρίσας τῷ κηπουρῷ χαρτονόμισμα τῶν πέντε ταλήρων ὡδηγήθην διὰ μυστικῆς κλίμακος εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα. Ἡ πρώτη αἴθουσα καλεῖται «σινική» διὰ τοὺς ἐπὶ τῶν τοίχων σινικοὺς τάπητας, ἐν οἷς εἶνε ἐμπεποιημέναι νεάνιδες ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Γάγγου καὶ πτηνὰ σπανιώτατα. Χρησιμεύει ὡς ἑστιατόριον· τὰ πάντα ὑπάρχουσιν ἁπλούστατα· παρατίθεται δὲ ἑκάστης πρωΐας ἐπὶ τραπεζίου ὀπτὸν ὀρνίθιον καὶ φιάλη Βορδὼ διὰ τοὺς πεινῶντας ξένους. Κατόπιν ἔρχεται τὸ σφαιριστήριον. Σπουδαιότατος τῶν κοιτώνων εἶνε ὁ τρίτος, ἐν ᾧ ἐργάζεται ὁ Βίσμαρκ ἔχων τὸν γραμματέα του καθήμενον ἀπέναντι αὐτοῦ. Πολλοὶ διπλωμάται ἐκάθισαν παρὰ τὴν ἐνταῦθα τράπεζαν ἵνα παίξωσι πολιτικοὺς κύβους, ἀλλ' ὅλοι ἀπώλεσαν τὸ παιγνίδιον καὶ ὅλον τὸ βαλάντιον. Βιβλιοθήκην οὐδεμίαν παρετήρησα· εἶδον ὅμως πλήρη συλλογὴν ὀστρακιτῶν λίθων καὶ στρατιωτικῶν μεταλλίων, μεγάλην πυξίδα σιγάρων τῆς Ἁβάννας καὶ ἐν ταῖς γωνίαις ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ξίφη παντοειδῆ. Χειρόκτια ἐξ ἐλαφείου δέρματος κεῖνται ἐπὶ παντὸς ἐπίπλου. Μετὰ τὸ ἄριστον αναπαύεται ὁ Βίσμαρκ ἐπὶ εὐρυτάτου ἀνακλίντρου καὶ ἀναγινώσκει ἐφημερίδας· εὗρον ἀνοικτὴν μίαν ἐφημερίδα ῥωσσικὴν (διότι ὁ ἀρχιγραμματεὺς λαλεῖ τὴν ῥωσσικὴν ἄριστα) καὶ χάρτην γεωγραφικόν. Ὁ θάλαμος τοῦ Βίσμαρκ εἶνε λιτώτατος· ἐν τῷ λουτῆρι παρετήρησα δύο ὀδοντοψήκτρας καὶ ἓξ κτένια, τουτέστι πλείονα τὸν ἀριθμὸν παρ' ὅσας αὐτὸς ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τρίχας. Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους τοῦ μελετητηρίου εἶνε τὰ δωμάτια τῆς κ. Βίσμαρκ καὶ τῆς θυγατρός της, μεστὰ εἰκόνων συγγενῶν καὶ φίλων. Μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἦλθον μουσικοὶ ἐκ Σαξονίας καὶ ἐπαιάνισαν εἰς τιμὴν τοῦ ἀρχιγραμματέως, αἰτησάμενοι ἀκολούθως ἄδειαν νὰ περιεργασθῶσι τὸν οἶκόν του. Ὁ Βίσμαρκ τοὺς ὡδήγησεν αὐτὸς ἁπανταχοῦ, ἐλθὼν δὲ καὶ εἰς τὸ ἄδυτον τῆς συζύγου του τοῖς ἔδειξε τὸ ταμεῖον λέγων «βλέπετε, κύριοί μου· τὸ ταμεῖον τοῦτο καὶ τὰ κλειδία ἔχει ἡ σύζυγός μου· συμβουλεύω δὲ τοῖς ἐγγάμοις ὑμῶν νὰ διαπιστεύητε τὰ χρήματα εἰς τὰς ἰδίας γυναῖκας,· διότι τότε εἶσθε βεβαιότατοι ὅτι θὰ ἐξοικονομήσητε καὶ ἀποταμιεύσητε ὀλίγα ἀργύρια.» Ἡ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς εἶνε πάσης καλλονῆς ἄμοιρος, τὰ δὲ ἔπιπλά της ἐλεεινά· αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν ἐπιπλοποιόν του ἵνα τὴν κοσμήσῃ ἐκ νέου, ἀλλ' ὁ Βίσμαρκ τὸν ἀπέπεμψεν. Ἐδῶ ὑπάρχει τὸ τραπέζιον ἐφ' οὗ ὑπεγράφη ἡ ἐν Βερσαλλίᾳ συνθήκη· ἐπειδὴ ὁ οἰκοδεσπότης δὲν ἤθελε νὰ τὸ δώσῃ, ὁ εὐμήχανος Βίσμαρκ κατεσκεύασε κρύφα ἄλλο ὁμοιότατον καὶ τὸ ἀντικατέστησεν ἀντὶ τοῦ γνησίου, ὅπερ συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἀπήρχετο εἰς Βερολῖνον.

Νέος τρόπος τῆς χρήσεως τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν.

Πεπεισμένος ὁ Τοῦρκος ὅτι τὸ πεπρωμένον εἶνε ἀμετάβλητον, καταφεύγει μὲν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐν καιρῷ νόσου, καὶ προσκαλεῖ τὸν ἰατρόν, προτιμᾷ ὅμως πολλάκις ἀντὶ τῆς ἰατρικῆς συνταγῆς τὸν *γουσκᾶν*, ῥητὸν τοῦ Κουρ-άνν, γραμμένον εἰς κομμάτιον χάρτου, τὸ ὁποῖον ἢ καπνίζεται ὁ πάσχων, ἢ ἐκπλύνει ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ πίνει τὸ ἀπόπλυμα τοῦτο, ἢ φέρει συνήθως ἐπάνω του ὡς φυλακτήριον. Διηγεῖται δὲ γάλλος τις ἰατρός, ὅτι Ἐφέντης τις, πρὸ καιροῦ πάσχων, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, καὶ τῷ ἔδειξε περὶ τὰς τριάκοντα συνταγάς, τὰς ὁποίας ἔφερεν ὅλας εἰς τὸ καβούκιόν του. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἰατρὸς ἀνεγνώρισε καὶ φίλων του μερικάς, γνωστῶν καὶ δοκίμων ἰατρῶν, καὶ ἰδίως μίαν, ἥτις τῷ ἐφάνη ἁρμοδιωτάτη ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας. Τὸν ἠρώτησε λοιπὸν ἐὰν τὴν μετεχειρίσθη. Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Ἐφέντης, πλὴν οὔτε ἀπ' αὐτῆς ὠφελήθην.—Παράδοξον! ἐξηκολούθησες ὅμως τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἱκανὸν καιρόν;—Ὢ! βέβαια· δὲν βλέπεις ὅτι τὰς φορῶ ἡμέραν καὶ νύκτα ὅλας εἰς τὸ καβούκιόν μου;

Ἀκριτόμυθος φίλος.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ χειμῶνος τοῦ 1720, Πέτρος ὁ μέγας εἶχε διατάξῃ νὰ γίνωσι πολυειδεῖς ἐξοπλίσεις· ἀλλ' οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ἐπὶ τίνας πολεμίους θὰ ἐγίνετο ἡ στρατεία· τοῦτο ἦτο ἀπόρ-

Digitized by Google

ρητον τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Μέντσικωφ· ἐγένετο δὲ γνωστὸν κατὰ τρόπον περίεργον. Περὶ τῆς μελετωμένης στρατείας συνδιεσκέπτετο μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς συζύγου του, ἔνθα πολλάκις ἔσχεν ἀφορμὴν νὰ ἐπαναλάβῃ στεντορείᾳ τῇ φωνῇ τὴν ἀπόφασίν του «Ei Persi Podiom!» (εἰς Περσίαν νὰ στρατεύσωμεν). Μετά τινας ἡμέρας ἠρώτησεν ὁ Πέτρος ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν του τί νεώτερον ἐλέγετο ἐν Πετρουπόλει· οὐχὶ μικρὸν δὲ ἐξεπλάγη ἀκούσας «ἡ σπουδαιοτάτη τῶν νεωτέρων εἰδήσεων εἶνε ὅτι θὰ στρατεύσωμεν ἐπὶ τὴν Περσίαν.» Ἔξω φρενῶν ὑπ' ὀργῆς ἠρώτησε πάλιν «καὶ παρὰ τίνος τὸ ἔμαθες;»—«Παρὰ τοῦ ψιττακοῦ τῆς αὐτοκρατείρας, ἀπεκρίνατο ὁ ὑπασπιστής· χθὲς παρέστην ἐνώπιον τῆς Αὐτῆς Μ. ὅπως λάβω τὰς διαταγάς της, τετράκις δὲ ὁ ψιττακὸς ἔκραξεν «Ei Persi Podiom.»

—

Πῶς ἐννοοῦσι τὸ κάλλος οἱ διάφοροι λαοί.

Θαμάζομεν σήμερον ἐν Εὐρώπῃ τοὺς μεγάλους καὶ κανονικοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ὅμως οἱ Κινέζοι προτιμῶσι τοὺς στρογγύλους καὶ τριγωνικοὺς μᾶλλον.—Ὁ εὐρωπαῖος ἀγαπᾷ τὸ μικρὸν στόμα· ὁ αἰθίωψ λατρεύει τὸ κολοσσιαῖον.—Ὡραῖα ὦτα εἶνε καθ' ἡμᾶς τὰ μικρὰ καὶ διαφανῆ· κατὰ τὸν αἰγύπτιον, τὰ ἔχοντα τοὐλάχιστον τριῶν δακτύλων μῆκος.—Ἐν Εὐρώπῃ θαυμάζεται ἡ μακρὰ καὶ μεταξώδης κόμη, ἐνῷ οἱ Λάπωνες κείρουσι τὴν ἐδικήν των ἐν χρῷ.—Οἱ Περουβιανοὶ ἀναρτῶσιν ἀπὸ τῆς ῥινός των τοσοῦτον βαρεῖς καὶ ὀγκώδεις κρίκους, ὥστε δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ πῶς δὲν ἐκσπῶνται οἱ χόνδροι τῶν ῥωθώνων των.—Ἐν τῇ Ἰνδοσινικῇ καταντῶσι πολλάκις τὰ ὦτα τῶν γυναικῶν νὰ ἐγγίζωσι τοὺς ὤμους των, τοσοῦτον βαρέα καὶ ὀγκώδη εἶνε τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐξαρτώμενα ἐνώτια.—Γνωστὴ εἶνε βεβαίως εἰς τοὺς μετὰ τῶν μυθιστοριῶν τοῦ ἀμερικανοῦ Κοῦπερ γνωρίμους ἀναγνώστας τῆς *Ἑστίας* ἡ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ κρατοῦσα ἀποτρόπαιος τῆς στίξεως (tatouage) συνήθεια. Ὅλα τὰ δυνατὰ χρώματα, πρὸ πάντων ὅμως τὸ ἐρυθρόν, κυανοῦν καὶ μέλαν, ἀναμίγνυνται ἰδιοτρόπως ἐπὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀγρίων ἐκείνων φυλῶν· τρυπῶσι τὸ πρόσωπόν των διὰ βελονῶν, ἐγχαράττουσιν αὐτὸ διὰ παντοίων μέσων, ἵνα καταστήσωσιν ἀνεξίτηλον τὴν βαφήν, καὶ πρὸς τί ταῦτα πάντα; ἵν' ἀποκτήσωσι φοβερὸν τὸ ἦθος!—Εἰς ἐπαρχίας τινὰς τῆς Περσίας ἡ γρυπὴ ῥὶς καταφρονεῖται ὡς ῥὶς τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως φροντίζουσι νὰ συνθλίβωσιν ἐπιδεξίως τὰς ῥῖνας τῶν παίδων των ἀπὸ τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας.—Αἱ Ἰαπωνίδες ἐπιχρυσοῦσι τοὺς ὀδόντας των· αἱ Ἰνδαὶ βάφουσιν αὐτοὺς ἐρυθρούς, καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Γουϋράτης μαύρους.—Αἱ Κινέζαι ἀσιτοῦσιν ἵνα καταστῶσιν ἰσχναί, αἱ Ὀθωμανίδες δὲ διαρρήγνυνται τρώγουσαι ἵνα παχύνωσι.

Πανταχοῦ λοιπὸν τὸ παράδοξον, τὸ τερατῶδες, τὸ παράφρον χάριν τῆς καλλονῆς. Ὦ καλλονή! πόσαι ἀνοησίαι πράττονται ἐν ὀνόματί σου!

—

Οἱ εὐτυχέστεροι ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας.

Οἱ Μωαμεθανοὶ μεγάλως σέβονται τοὺς πελαργοὺς (λελέκια) οὐχὶ μόνον διότι καταδιώκουσι πρὸς τροφὴν αὐτῶν τοὺς ὄφεις καὶ τὰ ἄλλα φαρμακερὰ ἑρπετά, ἀλλὰ καὶ διότι τοὺς νομίζουσιν ἀπερχομένους κατ' ἔτος εἰς τὴν Μέκκαν, ὅθεν καὶ τοὺς ὀνομάζουσι προσκυνητὰς (χατζῆ). Πιστεύουσιν ὅτι εἰς οἱανδήποτε οἰκίαν νεοττοποιήσωσιν, ἐκεῖ οὔτε πανώλης, οὔτε πυρκαϊὰ πλησιάζει καὶ οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τοὺς βλάψῃ! Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Λαίδυ Montagüe λέγει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς της, ὅτι «οἱ εὐτυχέστεροι ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας εἶνε οἱ πελαργοί.» Τὴν αὐτὴν ἀσυλίαν ἀπολαμβάνουσι τὰ πτηνὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ διατί καὶ αἱ Ἴβεις εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ πάλαι ἐτιμῶντο ὡς εὐεργέται τοῦ τόπου.

—

Αἱ ὧραι τῶν ἀποβιώσεων.

Ἐπιφανὴς Ἄγγλος ἰατρὸς ἐξηκρίβωσε τὰς ὥρας τοῦ νυχθημέρου, ἐν αἷς συμβαίνει ὁ θάνατος τῶν νοσούντων· εὗρε δὲ ὅτι ἐν μὲν τοῖς χρονίοις νοσήμασιν ἐπέρχεται ὁ θάνατος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς 8-10 πρωϊνῆς καὶ σπανιώτατα ἀπὸ τῆς 8—10 ἑσπερινῆς· ἐν δὲ τοῖς ὀξυτέροις νοσήμασιν ἀποθνήσκουσιν οἱ πάσχοντες ἢ λίαν πρωῒ ἢ κατὰ τὴν ὀψίαν δείλην καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς νυκτός. Αἱ παρατηρήσεις αὗται συμφωνοῦσι καὶ πρὸς τὴν θεωρίαν· ἐπειδὴ ἡ βιωτικὴ ἱκανότης εἶνε μὲν ἐλαχίστη κατὰ τὴν πρωΐαν, αὐξάνεται δὲ προϊούσης τῆς ἡμέρας, ἕπεται ὅτι οἱ χρόνιον νόσημα νοσοῦντες τελευτῶσι συχνότερον κατὰ τὴν πρωΐαν καὶ σπανιώτερον κατὰ τὴν ἑσπέραν. Ἐπὶ δὲ τῶν ὀξυτέρων νοσημάτων ἀποθνήσκουσιν οἱ πάσχοντες κατὰ τὴν ἑσπέραν, διότι μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου αὐξάνεται ὁ πυρετὸς καὶ ἐπομένως ἡ κατανάλωσις τῆς βιωτικῆς δυνάμεως.

—

Ἐπὶ 100 νεοσυλλέκτων γινώσκουσι νὰ γράφωσι καὶ ν' ἀναγινώσκωσιν·

Ἐν Βυρτεμβέργῃ	100	Ἐν Γαλλίᾳ	77
» Σαξωνίᾳ	98	» Ἑλλάδι ξηρᾶς	51
» Πρωσσίᾳ	96	» Ἑλλάδι ναυτικοῦ	46
» Βελγίῳ	86	» Ἰταλίᾳ	30
» Ὁλλανδίᾳ	80	» Αὐστρίᾳ	29
» Μεγ. Βρεταν.	79	» Ῥωσσίᾳ	1 ἐπὶ 200.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ —ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 84 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 —Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. | 7 Αὐγούστου 1877

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ

ΚΑΝΑΡΗ

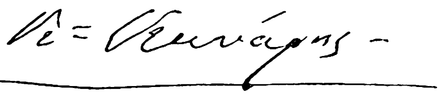

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἰδὲ ἀρ. 481·

Δ'

Τὸ δὲ δεύτερον προσὸν τῆς ψυχῆς ἕπεται ἀμέσως εἰς τὸ πρῶτον καὶ συνδέεται ἀναποσπάστως μετ' αὐτοῦ. Τὸ προσὸν τοῦτο εἶναι ἡ *ταυτότης*.—'Εν μέσῳ τῶν ἀναριθμήτων μεταμορφώσεων τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ἐν αὐτῷ ψυχὴ οὐ μόνον εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος, ἀλλὰ διαμένει οὐσιωδῶς ἡ αὐτή. Ἂν καὶ ὑπομένουσα προϊόντος τοῦ χρόνου ποικίλας τροποποιήσεις καὶ ἐκ τῆς ἰδίας πείρας καὶ ἐκ τῶν μεταβολῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, οὐχ ἧττον ἔχει τὴν συνείδησιν ὅτι εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ ἥτις ἦτο ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἡ συνείδησις αὕτη λέγεται συνείδησις τῆς *προσωπικῆς ταυτότητος*.

'Αναρίθμητοι εἶναι τῷόντι αἱ ἐν τῷ ὀργανισμῷ μεταβολαί. Διατηρεῖται πάντοτε ὁ τύπος τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ εἴδομεν ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶναι ἡ μόνη αὐτοῦ ἑνότης, ἀλλ' ἡ ὕλη αὐτοῦ εἶναι εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν καὶ μεταβολήν. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἐφαρμοζόμεναι εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀποδεικνύουσιν ὅτι μετά τινα χρόνον οὐδὲν μόριον τῆς ὕλης ἥτις διατυποῦται ἐν αὐτῷ διαμένει, ἀλλὰ νέα ὕλη ἀντικαθίσταται εἰς τὴν πρώτην, καὶ τοιουτοτρόπως δι' ἐξελεύσεως καὶ εἰσελεύσεως μορίων ἡ ὕλη τοῦ ἡμετέρου σώματος περιοδικῶς ἀνανεοῦται. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, αἵτινες στρέφονται μόνον περὶ τὴν ὕλην, θαυμασίως διαφωτίζουσι τὴν ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος, ἐὰν τὰ θετικὰ αὐτῶν ἐξαγόμενα παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως, ἥτις μόνη καταδεικνύει ἡμῖν τὰ φαινόμενα τοῦ πνεύματος. Οὕτως, ἐν ᾧ ἡ περιοδικὴ ἀνανέωσις τῆς ὀργανικῆς ὕλης εἶναι ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἀποδεδειγμένη καὶ ἀναντίῤῥητος, οὐχ ἧττον ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν περιοδικὴν ταύτην ἀνανέωσιν διαρκὴς εἶναι ἡ ταυτότης τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἀλήθεια πλαγίως ἐπιβεβαιοῦται δι' ἀνταποδείξεως ὑπὸ τῆς πρώτης, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι οὐ μόνον ἄλλης ἀλλ' ἐναντίας φύσεως πρὸς τὴν τοῦ σώματος, διότι ἔχει ἀντίθετα προσόντα.

Τὴν διαρκῆ ταυτότητα τῆς ψυχῆς γινώσκομεν ἐξ ἰδίας συνειδήσεως ἀμέσως, ἀλλ'ἐπιβεβαιοῖ ἔτι μᾶλλον αὐτὴν καὶ ἐγγυᾶται τὸ ἰδιαίτερον ψυχικὸν φαινόμενον τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως. 'Εὰν ἀναλύσωμεν προσεκτικῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο, εὑρίσκομεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς ταυτότητος. Ὅτε ἐνθυμούμεθα αὐθορμήτως τὴν ἐν τῷ παρελθόντι δεῖνα ἢ δεῖνα αἴσθησιν ἢ κατάστασιν τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἢ ὅτε προσπαθοῦμεν ν' ἀνακαλέσωμεν αὐτάς, ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῷ πνεύματι τὸ παρελθόν, ναὶ μὲν ἀμυδρότερον, ἀλλὰ μετὰ τῆς βεβαιότητος ὅτι τὸ παρελθὸν τοῦτο ὑπῆρξεν ἐν ἡμῖν, καὶ τοῦτο ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης ὅτι εἴμεθα οἱ αὐτοὶ καὶ τώρα καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ ὁποῖον ἀνανεοῦται, ἄλλως, ἐὰν ἕτερον κέντρον εἶχεν ἀντικατασταθῆ εἰς τὸ πρῶτον, οὔτε ἐπιστροφὴ τοῦ παρελθόντος θὰ ἦτο ἡ μνήμη, οὔτε ἀνάκλησις αὐτοῦ ἡ ἀνάμνησις. 'Εὰν δὲ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ μνήμη εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς πᾶσαν νοητικὴν ἐργασίαν, διότι τὸ παρὸν γίνεται ἀμέσως παρελθόν, καὶ ἄνευ τῆς συνενώσεως καὶ συνδιαμονῆς καὶ συνανανεώσεως τῶν διαδοχικῶν ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων οὐδεμία παραβολή, οὐδεμία κρίσις, οὐδεὶς συλλογισμός, οὐδεμία ἐν γένει νοητικὴ ἐργασία εἶναι δυνατή, θέλομεν ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ ταυτότης, ἐν ᾗ καὶ δι' ἧς ἡ μνήμη, εἶναι τρόπον τινὰ ἡ κρόκη δι' ἧς ἐνυφαίνεται ὅλος ὁ ἱστὸς τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου.

'Εὰν λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι ἕτερόν τι τοῦ ὀργανισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ ἑνότητος, ἔτι μᾶλλον διακρίνεται αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ ταυτότητος. Ἡ ταυτότης εἶναι παράτασις τῆς ἑνότητος, καὶ καθ' ὅσον ἡ ἑνότης παρατείνεται κατὰ τοσοῦτον διακρίνεται τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ πολλότητος. 'Εν τοῖς φυτοῖς ὁ ὀργανισμὸς ἀλλοιοῦται ἀκαταπαύστως, καὶ πάντα ἐν αὐτοῖς ἀλλοιοῦνται, οὐδὲν δὲ εὑρίσκομεν ἐν αὐτοῖς διαμένον τὸ αὐτό, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἑνότης τοῦ ὀρ-

Digitized by Google

γανικοῦ τύπου τροπολογεῖται κατὰ τὰς μεταβολὰς τῆς ὀργανικῆς ὕλης. Ὀλίγαι εἶναι κατὰ τὴν ὀργανικὴν χημείαν αἱ ὑλικαὶ οὐσίαι αἵτινες συνδυαζόμεναι εἰσέρχονται εἰς τοὺς ποικίλους ὀργανισμοὺς καὶ ἐξέρχονται ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλους μεταβαίνουσιν, ἀλλ' οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι εἶναι ἀναρίθμητοι. Ἐν τοῖς ἐμψύχοις ὅμως ἐν μέσῳ ἑκάστου τῶν συνδυασμῶν τούτων ὑπάρχει ἑνιαῖόν τι κέντρον διαμένον πάντοτε τὸ αὐτό, τὸ ὁποῖον οὔτε ἐξέρχεται οὔτε εἰσέρχεται, οὔτε οὐσιωδῶς μεταβάλλεται, καὶ ἔχει πάντοτε συνείδησιν τῆς ἰδίας ἑνότητος καὶ ταυτότητος, διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ζώων, καθὼς ἔχει ἑνότητα, ἔχει καὶ ταυτότητα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ ἐνθυμοῦνται, καὶ παραβάλλουσι πρὸς ἀλλήλας τὰς αἰσθήσεις των, καὶ κρίνουσι μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε καὶ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ αὐτὴ συνέχεια κατὰ τὸν πνευματικὸν βίον ἥτις καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἀλλ' ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ψυχικὸν κέντρον καὶ αὐτὸ ἀλλοιοῦται κατὰ τὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, κατὰ τὰς ἀσθενείας τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐκτός, κατὰ τὰς ἐντὸς αὐτοῦ μεταβολάς, κατὰ τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὰς περιπετείας τοῦ βίου κλ., ὥστε πολλάκις λέγομεν ὁ δεῖνα δὲν εἶναι πλέον ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. Τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον. Ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν ἠλλοιοῦτο, δὲν θὰ ἐγίνετο ἀνάπτυξις, πρόοδος, τελειοποίησις. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀλλοιώσεων τῆς ψυχῆς καὶ τῶν τοῦ σώματος εἶναι, ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ ἀλλοιουμένη κατὰ τὰ ποικίλα φαινόμενα τῆς ζωῆς της μένει *οὐσιωδῶς* ἡ αὐτή, καὶ ἔχει πάντοτε συνείδησιν τῆς ἰδίας ταυτότητος, καὶ δι' αὐτῆς μάλιστα τῆς ταυτότητος ἀναγνωρίζει καὶ τὰς ἀλλοιώσεις ὅσας ὑπομένει, τὸ δὲ σῶμα *ὅλως* μεταβάλλεται καὶ κατὰ τὴν ὕλην καὶ κατὰ τὸν τύπον, διότι καὶ οὗτος ἀνεπαισθήτως, ἀλλ' ἀδιακόπως μεταβάλλεται, ὥστε ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς οὐδὲ μίαν στιγμὴν μένει ὁ αὐτός, ἐν ᾧ ἡ ἐν αὐτῷ ψυχὴ οὐδὲ μίαν στιγμὴν παύει τοῦ νὰ ἦναι ἡ αὐτή, ὅσῳ καὶ ἂν μεταβάλλεται. Πῶς δὲ γίνονται αἱ μεταβολαὶ αὗται τῆς ψυχῆς θέλομεν ἴδει ἀφ' οὗ συμπληρώσωμεν τὴν ἔκθεσιν τῶν πρώτων αὐτῆς προσόντων. Ἀλλ' ἐν τούτοις παρατηροῦμεν ὅτι αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν ἀντιστοιχοῦσι πάντοτε πρὸς τὰς μεταβολὰς τοῦ σώματος, δὲν ἀναλογοῦσι πάντοτε πρὸς αὐτάς. Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης αἱ σχολαὶ τῶν ὑλιστῶν ἐπειράθησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ ἐντὸς διὰ τῶν ἐκτός, τὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, διὰ τοῦ ὄγκου τῆς ὕλης ταύτης, διὰ τῶν ἐξωτερικῶν μορφῶν αὐτῆς, καὶ ἐπί τινος μερικῆς ἢ φαινομένης ὁμοιότητος καὶ ἀναλογίας ἐστηρίχθησαν ἵνα συμπεράνωσιν ὅτι ἡ ψυχὴ ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ὅτι ἡ νόησις εἶναι ἔκκρισις τοῦ ἐγκεφάλου. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ναὶ μὲν ἡ ψυχὴ ἀναπτύσσεται καὶ κραταιοῦται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ κραταίωσιν τοῦ σώματος, καὶ ἐξασθενεῖ ἀναλόγως πρὸς τὴν παρακμήν του, ἀλλ' ἡ ἀντιστοιχία αὕτη δὲν εἶναι οὔτε διηνεκὴς οὔτε κατ' ἀνάγκην, διότι ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις τῆς νοήσεως ἄρχεται κατὰ τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν τὸ σῶμα δὲν ἀναπτύσσεται πλέον, ἀλλὰ τείνει πρὸς τὴν παρακμήν του, καὶ ἐνίοτε καθ' ὅσον τὸ σῶμα ἐξασθενεῖ, κατὰ τοσοῦτον ὁ νοῦς ἐνισχύεται, καὶ οὐχὶ σπανίως ἐκλάμπει ζωηρότερον καθ' ἣν στιγμὴν τὸ σῶμα φθίνει καὶ διαλύεται. Ὑπάρχουσι σώματα καθ' ὅλα ἔρρυθμα καὶ καλά, ἐν οἷς ἑδρεύει νοῦς φαῦλος καὶ μηδαμινός, ὅστις δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς τελειότητος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀντίκειται πρὸς αὐτήν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὡραία ψυχὴ ἐνοικεῖ ἐνίοτε ἐν σώματι ἀτελεστάτῳ. Ἐὰν δὲ εἴπωσιν ὅτι ἡ νόησις δὲν τελεῖται ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἀπαντῶμεν ὅτι ὁ νοῦς ἐνίοτε διαταράσσεται καὶ νοσεῖ θανατηφόρως, ἐν ᾧ οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀλλοίωσις παρατηρεῖται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, αἱ κινδυνωδέστεραι πληγαὶ τοῦ ἐγκεφάλου δὲν καταστρέφουσι τὴν ψυχήν, καὶ ἐὰν ἐνίοτε παρεμποδίζουσι τινὰς τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς, ὅσαι ἔχουσιν ἀνάγκην ὑλικῶν ὀργάνων, δὲν ἀναιροῦσι τὴν ἐν αὐτῇ συνείδησιν τῆς ἰδίας ταυτότητος. Ἐὰν δὲ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ἡ νόησις ἀντιστοιχεῖ πάντοτε πρὸς τὸν ὄγκον τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, καὶ αἱ διάφοροι νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις πρὸς τὰς ἐξογκώσεις αὐτῆς, δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν ἀδιστάκτως ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀληθεύει πάντοτε καὶ πανταχοῦ, καὶ ὅτι ἡ φρενολογία, ἥτις ἐπὶ τῆς κρανιοσκοπείας ἐστηρίζετο, κατετάχθη ἤδη ἀμετακλήτως εἰς τὰς ψευδεῖς ἐπιστήμας. Αἱ δὲ ἐκ τῆς τροφῆς ἐπιγινόμεναι ἐν τῷ σώματι μεταβολαὶ δύνανται νὰ ἐπηρεάσωσιν ἐπὶ τῆς νοήσεως, ἀλλ' ἐν γένει ἡ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ πνεύματος ἁρμοδιωτέρα δίαιτα δὲν εἶναι ἡ ἐνισχύουσα τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ὑποτάσσουσα αὐτὸ εἰς τὴν ψυχήν, ἥτις ἐν τῇ ἀνωτάτῃ χώρᾳ τῶν ἐνεργειῶν της δὲν βοηθεῖται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον παρενοχλεῖται καὶ ἐμποδίζεται. Τὸ σῶμα ἔχει τι μέτρον ὃ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ· τίς ὥρισε ποτὲ ἢ δύναται νὰ ὁρίσῃ τὸ μέτρον τῆς ψυχῆς; τί ἄλλο ἀποδεικνύουσι πάντα τὰ ἀναντίρρητα ταῦτα γεγονότα, εἰς ἃ καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα ἠδύναντο νὰ προστεθῶσιν, ἢ ὅτι ἡ νομιζομένη ἀναλογία μεταξὺ τῶν διαφορῶν καὶ ἀλλοιώσεων τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν τῆς ψυχῆς, ἂν καὶ ὑπάρχει κατά τινα, δὲν ὑπάρχει ὅμως καθ' ὅλα, δὲν ὑπάρχει ἐξ ἀνάγκης, δὲν εἶναι δηλαδὴ σταθερὰ καὶ γενικὴ καὶ ἀναγκαία, ὃ ἐστὶ δὲν εἶναι νόμος τῆς φύσεως; Ἀλλὰ καὶ σταθερὰ καὶ γενικὴ καὶ ἀναγκαία ἀντιστοιχία ἐὰν ὑπῆρχε μεταξὺ ὅλων τῶν ἐν τῷ σώματι φαινομένων καὶ τῶν ἐν τῇ

Digitized by Google

ψυχῇ, ἡ ἀντιστοιχία δὲν ἀποδεικνύει ταυτότητα φύσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἢ συμφωνίαν καὶ ἀμοιβαίαν ἀνάγκην.

Δυνάμεθα λοιπὸν ἐκ τούτων νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ τὸ προσὸν τῆς ταυτότητος εἶναι βέβαιον, ὡς τὸ τῆς ἑνότητος, ὅτι τὸ δεύτερον τοῦτο προσὸν εἶναι ἀχώριστον τοῦ πρώτου, εἶναι συνέχεια τοῦ πρώτου, εἶναι αὐτὸ τὸ πρῶτον παρατεινόμενον ἐν χρόνῳ, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι *μία* καὶ *ταυτούσιος*. Τὰ προσόντα ταῦτα ἀποδεικνύονται μὲ τὴν αὐτὴν ἐνάργειαν τῶν γεωμετρικῶν ἀληθειῶν, διότι καὶ ἡ γεωμετρία ἔχει ὡς πρώτην ἰδέαν τὸ σημεῖον, ἑνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον, *οὗ μέρος οὐθέν*, ὅπερ κινούμενον (*ῥυϊσκόμενον*), παράγει τὴν γραμμὴν, *μῆκος ἀπλατές*, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ ἐπιφάνεια καὶ τὸ στερεόν· πάντα δὲ ταῦτα εἶναι ἀκατανόητα κατὰ τὴν ἰδέαν τῆς ὕλης καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς αὐτὴν, διότι ἡ ὕλη πάντοτε ἔχει μέρη, καὶ οὐδέποτε μῆκος ἄνευ πλάτους καὶ βάθους, καὶ οὐδὲν ἧττον αἱ ἔννοιαι αὗται εἶναι αἱ βάσεις τῆς σαφεστάτης καὶ βεβαιοτάτης τῶν ἐπιστημῶν.—Ἀλλ' ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι μία καὶ ταυτούσιος, ἔχει ἄρα ἰδίαν ἐνέργειαν, ἢ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ σώματος;

Ἕπεται συνέχεια. Π. ΒΡΑΪΛΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΔΟΥΝΑΒΕΩΣ
ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν.

Ἴδιόν τι τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων πολέμων κατὰ τὸν Κάτω Δούναβιν εἶναι αἱ προσβάλλουσαι ἀσθένειαι τὸν κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας δρῶντα στρατὸν καὶ ἰδίως τὸν κατερχόμενον ἐκ βορειοτέρων μερῶν· συνήθως αἱ ἀσθένειαι αὗται εἶχον πολὺ μεγαλειτέραν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐκστρατείας ἢ τὰ ἀποτελέσματα μεγάλης τινος μάχης. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις τοῦ Κάτω Δουνάβεως ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ ἑπομένως πᾶς στρατὸς δρῶν κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην ἐπέπρωτο νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὰς φθοροποιὰς συνεπείας τῆς καταστάσεως ταύτης, χωρὶς ἐλπίδα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων. Ἐπὶ τούτῳ, ἡ ἐπιστήμη ἐπελήφθη τῆς ἐξετάσεως τῶν αἰτίων τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ μετὰ διαφόρους πειραματικὰς ἐρεύνας, κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ κατὰ μέγα μέρος τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κακοήθους χαρακτῆρος τῶν ἐνδημικῶν νόσων.

Τὴν σήμερον εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι κανόνες ὑγιεινῆς ἐφαρμοζόμενοι εἰς πᾶσαν εἰδικὴν περίπτωσιν δύνανται νὰ τροποποιήσωσιν ἐπωφελῶς μιασματικήν τινα κατάστασιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τις ἢ τοὐλάχιστον διὰ νὰ μετριάσῃ τοὺς κατὰ τόπους κινδύνους, ἀπαιτεῖται νὰ ἐρευνήσῃ προηγουμένως τὰ αἴτια, ἐξ ὧν προκύπτουσιν οἱ κίνδυνοι οὗτοι.

Ὑπάρχουσι κυρίως τέσσαρα αἴτια ἐπηρεάζοντα οὐσιωδῶς τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν δρῶντος στρατοῦ κατὰ τὸν Κάτω Δούναβιν ἐν Ῥουμανίᾳ ἢ ἐν Βουλγαρίᾳ, καὶ ταῦτα εἰσὶ τὰ ἑξῆς· ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, τὸ πόσιμον ὕδωρ, ἡ ἐν τῷ τόπῳ συνήθης τροφὴ, καὶ ἡ θερμοκρασία.

Πρὸς Ἄρκτον τὰ Καρπάθια ὄρη, πρὸς Μεσημβρίαν ὁ Αἷμος ἢ τὰ κοινῶς καλούμενα Βαλκάνια ἔχουσι τὰς κορυφὰς αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους κεκαλυμμένας ὑπὸ χιόνων ἀφθόνων· αὗται ἀναλυόμεναι βαθμηδὸν, προϊόντος τοῦ ἔαρος, αὐξάνουσι καθ' ὑπερβολὴν τὸν ὄγκον τῶν ὑδάτων τῶν διαφόρων ῥυάκων καὶ ποταμῶν· ἅπαντες οὗτοι οἱ ποταμοὶ, μικροί τε καὶ μεγάλοι, ἀπολήγουσιν εἰς τὸν Δούναβιν παρασύροντες μεγάλην ποσότητα ἄμμου καὶ ἄφθονον ἰλὺν, ἅτινα κατὰ μέγα μέρος ἀποτίθενται εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας κατὰ τὰς ἐπιγενομένας πλημμύρας. Ὡς ἐκ τούτου ἐν Βουλγαρίᾳ ὡς καὶ ἐν Ῥουμανίᾳ γίνεται τακτικὴ κατ' ἔτος ἐπιχωμάτωσις, οὐχὶ σύμπυκνος, διατηροῦσα κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μεγάλην ὑγρασίαν, ἥτις ἀκολούθως ἐλαττοῦται, ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος, αὐξανούσης πολλάκις τῆς θερμοκρασίας μέχρι 40 βαθμῶν Ῥεωμύρου.

Πλῆθος ῥυάκων ἐχόντων ἀφθονίαν ὕδατος κατὰ τὸ ἔαρ, ἀποξηραίνονται ἐντελῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, αἱ συνεχεῖς βροχαὶ καὶ ἀκολούθως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους ἡ διάλυσις τῶν χιόνων ἐπὶ τῶν ὀρέων, αὐξάνουσι τὸν ὄγκον τῶν ὑδάτων ὅλων τῶν ποταμῶν, ἐξ οὗ ἐπέρχονται πλημμύραι κατακλύζουσαι τὰς χαμηλοτέρας πεδιάδας. Ὅταν ἀκολούθως ὁ Δούναβις ἐπανέρχηται εἰς τὴν κοίτην του, σχηματίζονται εἰς τὰς παροχθίους πεδιάδας ἐκτεταμένα ἕλη πλήρη σκελετῶν ἰχθύων καὶ διαφόρων εἰδῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν ἐν καταστάσει ἀποσυνθέσεως. Ἐπὶ τοῦ τοιούτου προσθέτου καὶ ὑγροῦ ἐδάφους βλαστάνουσι μετὰ ζωηρότητος διάφορα φυτὰ, τὰ ὁποῖα ταχέως καταπίπτουσι μαραινόμενα ἕνεκα τῆς ὑπερμέτρου θερμοκρασίας. Ὁ ὄγκος οὗτος τῶν ἐπισωρευομένων διαφόρων ὀργανικῶν ὑλῶν ὑπόκειται εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ συνεπῶς εἰς δηλητηριώδη ζύμωσιν.

Ὡς προείρηται, τὸ ἔδαφος κεκαλυμμένον ὑπὸ τῶν ὑδάτων κατὰ τὸ ἔαρ καὶ ἀποξηραινόμενον ἐν καιρῷ θέρους, διασχίζεται καὶ ἀναδίδει μιάσματα σχηματιζόμενα ἐν αὐτῷ· συνάμα δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ὕδατα περιέχουσιν οὐσίας μιασματικάς.

Ἐξ ὅλων τούτων ἀνὰ πᾶν ἔαρ καὶ ἀνὰ πᾶν φθινόπωρον ἐπιπολάζουσι διαλείποντες καὶ τυφοειδεῖς πυρετοὶ, ἐκ δὲ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ ποσίμου ὕδατος ἀναπτύσσονται διάῤῥοιαι καὶ δυσεντερίαι.

Digitized by Google

Ἡ ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις συνήθης τροφὴ εἶναι ἐπίσης αἰτία ἀσθενειῶν εἰς τοὺς νεοερχομένους, οἵτινες δὲν εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ παρομοίαν δίαιταν· καθόσον ἡ ἐπικρατεστέρα τροφὴ εἶναι ὁ ἀραβόσιτος, ὁτὲ μὲν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς γνωστῆς μαμαλίγκας, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς καλουμένης μπομπότας· καὶ ὡς γνωστὸν ὁ ἀραβόσιτος, ὡς ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τροφὴν λίαν δύσπεπτον καὶ οὐχὶ θρεπτικήν.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἄρκτου ἀρέσκονται καθ' ὑπερβολὴν εἰς τοὺς καρποὺς τῆς χώρας, ἐκ τῆς καταχρήσεως δὲ προέρχονται γαστρικαὶ προσβολαὶ προδιαθέτουσαι εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἥτις λαμβάνει ἐπίτασιν καὶ διὰ τῆς μεγάλης χρήσεως τῶν εντοπίων οἴνων, οἵτινες περιέχουσι πολὺ τὸ ὀξύ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ὑγείας τὸ εὐμετάβλητον τῆς θερμοκρασίας. Συμβαίνει πολλάκις κατὰ μὲν Μάρτιον νὰ σημειοῖ τὸ θερμόμετρον Ῥεωμύρου 20 βαθμοὺς ὑπὲρ τὸ 0, κατὰ δὲ Ἀπρίλιον νὰ εὑρίσκεται τὸ ἔδαφος κεκαλυμμένον ὑπὸ χιόνος. Διαρκοῦντος τοῦ θέρους πολλάκις αἱ νύκτες εἶναι ψυχρόταται μετὰ προηγηθεῖσαν ἡμέραν θερμοτάτην.

Συχνάκις ἡ καταπίπτουσα δρόσος περὶ τὸ ἐξημέρωμα παρομοιάζει βροχήν. Ἀφ' ἑτέρου μέρους ἅμα ἀρχίσουν νὰ πνέωσι βόρειοι ἄνεμοι ἐκ τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων, ἡ ἀτμοσφαῖρα μεταβάλλεται αἰφνιδίως, ὥστε οἱ ἐν ταῖς ὑπωρείαις κατοικοῦντες ὑπόκεινται εἰς βαρείας καταῤῥοϊκὰς ἀσθενείας. Ὁ ὑπέρμετρος καύσων τοῦ θέρους ἐπιφέρει πολλάκις ἐγκεφαλικὰς συμφορήσεις καὶ ἐνίοτε στιγμιαίους θανάτους.

Προφυλακτικὰ μέσα κατὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐνδημικῶν τούτων νοσημάτων δέον νὰ λαμβάνωνται ὡς πρὸς τὴν κατάλληλον ἐνδυμασίαν τοῦ στρατοῦ, τὴν τακτοποίησιν τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὡς ἑξῆς.

Κατὰ τὰς πορείας ἐν καιρῷ τοῦ μεγάλου καύσωνος ὁ στρατιώτης πρέπει νὰ φέρῃ ἐλαφροτάτην ἐνδυμασίαν, ἐν καιρῷ δὲ νυκτὸς νὰ προφυλάττηται ἀπὸ τὸ ψῦχος. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φέρῃ ὁ στρατιώτης μετ' αὐτοῦ δύο εἴδη ἱματισμοῦ, ἐνδυμασία εὐρύχωρος ἐκ καλῆς ἐρέας θεωρεῖται ὡς ἡ καταλληλοτέρα. Ἀφ' ὅτου οἱ Τοῦρκοι ἀπέβαλον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν ὑπόκεινται καὶ αὐτοὶ τὴν σήμερον εἰς τὰς αὐτὰς ἀσθενείας ὡς καὶ οἱ ἐκ τῆς ἄρκτου κατερχόμενοι ἐχθροί των.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἔτους 1828 οἱ Ῥῶσσοι ὑπέφερον πολὺ ἀπὸ ἐγκεφαλικὰ νοσήματα φέροντες περικεφαλαίας βαρείας καὶ λίαν ἐνοχλητικάς· διὸ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπὶ Diebitesh ἔφερον καλύμματα τῆς κεφαλῆς ἐλαφρότατα.

Κατὰ τῶν ἐπιπολαζόντων ἐν καιρῷ θέρους γαστρικῶν νοσημάτων ἀπαιτεῖται προφύλαξις τῆς κοιλίας ἀπὸ κρυολογήματα· πρὸς τοῦτο θεωρεῖται καταλληλοτάτη μάλλινος ζώνη.

Τὰ μιάσματα τῶν ἑλωδῶν μερῶν ἔχουσι μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς ὑγείας στρατοῦ ἀναγκαζομένου νὰ διανυκτερεύῃ συχνάκις ἐν ὑπαίθρῳ. Κατάλληλον προφυλακτικὸν μέσον εἶναι ἡ χρῆσις μαλλίνου σκεπάσματος πρὸς κατάκλισιν τοῦ στρατιώτου κατὰ γῆς, ὅπως παρακωλύεται ἡ ἄμεσος ἐξάτμισις τῶν μιασμάτων.

Μεγάλη δέον νὰ ἀποδίδηται προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ποσίμου ὕδατος. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιζημίων ἀποτελεσμάτων ὕδατος κακῆς ποιότητος, ῥίπτεται εἰς αὐτὸ ὀλίγη στυπτηρία εἰς λεπτὴν κόνιν, ἥτις καθαρίζει τὸ ὕδωρ διὰ ἀκαριαίας καταπτώσεως τῶν ἐν αὐτῷ δηλητηριωδῶν οὐσιῶν.

Ὡς πρὸς τὴν τροφήν, δέον νὰ καταβάλληται πᾶσα δυνατὴ φροντὶς διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῆς· πρέπει νὰ γίνηται ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρα χρῆσις καρπῶν, οἴνων καὶ φαγητῶν ἐξ ἀραβοσίτου.

Πρέπει νὰ ἀπαγορεύηται ἡ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ἐδάφους κατάκλισις τοῦ στρατιώτου, μετὰ μακρὰν δὲ πορείαν δὲν πρέπει νὰ ἀποβάλλῃ αμέσως τὸ ἔνδυμά του ἢ καὶ νὰ τὸ ἀνοίγῃ πρὸ μικρᾶς ἀναπαύσεως.

Δέον νὰ ἄρχωνται αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐν καταλλήλῳ ἐποχῇ, ἤτοι κατὰ Μάϊον καὶ Ἰούνιον. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπάρχουσι συνήθως αἱ ἐαριναὶ πλημμύραι. Κατὰ δὲ τοὺς μνησθέντας μῆνας ὑπάρχει ἀφθονία ποσίμου ὕδατος καὶ τροφῆς διὰ τὰ κτήνη· ἡ δὲ θερμοκρασία εἶναι ἀνεκτή.

Ὁ στρατός, ὅσον τὸ δυνατόν, δὲν πρέπει νὰ διαμένῃ διαρκῶς πλησίον ἑλωδῶν μερῶν· ὅταν ὅμως ἡ ἀνάγκη τὸ καλῇ, δέον νὰ καταβάλληται πᾶσα προσπάθεια, ὅπως διὰ μετοχετεύσεως καλύπτηται τὸ ἕλος δι' ὕδατος, τοῦθ' ὅπερ παρακωλύει ἐν μέρει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μιασμάτων.

Τοιαῦτα θεωροῦνται τὰ γενικὰ μέσα πρὸς μετρίασιν τῶν φθοροποιῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐνδημικῶν νοσημάτων τῆς χώρας τοῦ Κάτω Δουνάβεως.

Σκαρλάτος Α. Σοῦτσος
Ὑποστράτηγος.

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Α'

Εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐκ Βορδιγάλων ἀναχωρήσεως ἡμῶν ἑκατὸν δεκατρεῖς ἡμέραι, καὶ καθ' ὅλον τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ χρόνου διάστημα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, ἐκ τῆς ἀπείρου τοῦ Ὠκεανοῦ ἐκτάσεως κεκμηκότες, οὐδ' ἅπαξ κἂν

Digitized by Google

εἶχον ἰδεῖ τὴν γῆν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀπωτάτῳ ἔτι ὁρίζοντι.

— Κύριοι, λέγει ὁ πλοίαρχος, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχεν ὑπολογίσει τὸν διάπλουν, μετά τινας ὥρας θέλομεν ἰδεῖ τὸ *κυμαινόμενον πῦρ*. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, θέλομεν φθάσει εἰς Καλκοῦτταν. Παρατηρήσατε, προσέθηκεν, ἐπικλίνων τὸ σῶμα πρὸς τὸ δρύφακτον τοῦ καταστρώματος καὶ δεικνύων τεμάχιά τινα καλάμων καὶ ἰνδοκαλάμων, ἅτινα τὰ κύματα ἐσάλευον παρὰ τὸ πλοῖον· ἰδοὺ τὰ σημεῖα, τὰ ἀναγγέλλοντα ἡμῖν τὴν πρὸς τὴν γῆν γειτνίασιν.

— Τὸ κυμαινόμενον πῦρ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου! ἀνεφώνησε μετ' οὐ πολὺ δόκιμός τις, ὅστις ἦν τεταγμένος ὡς φύλαξ ἐπὶ τῶν ὑπὲρ τοὺς δόλωνας ἱστίων. Εἶτα δὲ, δραξάμενος τῶν σχοινίων, κατῆλθεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ὅπως λάβῃ τὰ εἴκοσι φράγκα, ἅτινα ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς ὅν τινα πρῶτος ἤθελεν ἀνακαλύψει τὸ *floating-fire* (τὸ κυμαινόμενον πῦρ). Καλεῖται δὲ οὕτω πλοῖον βεβυθισμένον ἐν τῷ στομίῳ τοῦ Γάγγου, ἐφ' οὗ ὑπάρχει φανὸς ὡς σημεῖον εὐθυγραμμίας τοῖς πλέουσι. Δύο βρίκια 150 ἕως 200 τόννων περιπλέουσιν ἐκεῖ, ἵνα παρέχωσι πρωρεῖς εἰς τοὺς εἰσπλέοντας· τούτων τὸ ἕτερον, παρατηρῆσαν ἡμᾶς, ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὸ *Nancy*, πρὸς ὃ ἡ μικρὰ λέμβος ἐκείνου ὡδήγει παχύσαρκόν τινα Ἄγγλον, σοβαρὸν τὴν μορφὴν, ἔχοντα ὅμως χαρακτηριστικὰ ἀνθρώπου εἰλικρινοῦς καὶ ἀφελοῦς, συνοδευόμενον δὲ παρὰ νέου, φέροντος μικρόν τινα σάκκον καὶ ἐργαλεῖα, δι' ὧν μετρεῖται τὸ βάθος τῆς θαλάσσης. Τότε οἱ ναῦται μετέβαλον τὴν διάθεσιν τῶν ἱστίων, ἵνα δυνηθῇ ἡ μικρὰ λέμβος νὰ προσεγγίσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἡμῶν, ἀναλαμβάνον κατόπιν τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ, διέσχισε διὰ τῆς λεπτῆς πρῴρας τὰ ὁρμητικὰ καὶ βορβορώδη ὕδατα τοῦ βασιλέως τῶν ἐν τῇ Ἰνδοστάνῃ ποταμῶν. Καὶ ὁ ναύτης, ὁ ἀναγγείλας ἡμῖν τὸ κυμαινόμενον πῦρ, αὐτὸς οὗτος πάλιν ἐπέδειξε τὴν γῆν, ὑπὸ τὰς ἀναβοὰς χαρᾶς μεγίστης τοῦ πληρώματος.

Τῇ αὐτῇ σχεδὸν στιγμῇ εἴδομεν ἐπιφαινομένας μακρόθεν λέμβους τινὰς ἰθαγενῶν,—bhowlias ἁλιέων, εἶπεν ἡμῖν ὁ πρωρεὺς,— οἵτινες πᾶσιν ἱστίοις ἔπειγον τὸν πλοῦν καὶ ἐκωπηλάτουν, ὅπως προφθάσωσιν ἡμᾶς διαβαίνοντας. Καίτοι δὲ ὁ πρωρεὺς καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοὶ ἐποίουν σημεῖα καὶ ἐξέφερον ὕβρεις κατ' αὐτῶν, εἷς τῶν bhowlias τούτων ἐπλησίασε πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου, ἐπὶ κινδύνῳ ἀνατροπῆς. Ὁ πρωρεὺς ἡμῶν ἔρριψεν αὐτοῖς σχοινίον, δι' οὗ προσέδεσαν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τὸ ἀκάτιον, καὶ τὸ πλήρωμα οὕτως, ἀποτελούμενον ἐκ πέντε Βεγγαλίων, ἔλαβε τὴν ἄδειαν ν' ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς *Nancy*, καίτοι ὁ πλοίαρχος ἐφάνη ἥκιστα φροντίζων περὶ τῆς ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης τιμῆς.

— Κλείσατε ἀσφαλῶς τοὺς κοιτωνίσκους, καὶ μὴ ἀφίνητέ τι ὅπου τύχῃ, κύριοι, εἶπεν ὁ πλοίαρχος· διότι ἐπὶ πέντε Βεγγαλίων ἓξ τοὐλάχιστον εἰσὶ κλέπται.

Συμμορφωθέντες κατὰ γράμμα τῇ συνετῇ συμβουλῇ τοῦ πλοιάρχου, ἠρξάμεθα ἐξετάζοντες μετὰ περιεργείας ἀνεξηγήτου τὰ πρότυπα ταῦτα τῆς ἰνδικῆς φυλῆς, ἅτινα κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦσαν πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀμμάτων. Εἰσὶ δὲ οἱ Βεγγάλιοι μικρόσωμοι, καὶ ἡ καταπληκτικὴ αὐτῶν ἰσχνότης, τὰ λεπτὰ καὶ κακῶς ἐσχηματισμένα μέλη, ἡ δειλὴ τῆς φυσιογνωμίας ἔκφρασις ἐνεποίουν ἡμῖν θλιβερὰν αἴσθησιν. Εἶδός τι τιάρας ἢ περικεφαλαίου ἐξ ὑφάσματος ἄλλοτέ ποτε λευκοῦ, καὶ ζώνη ἐξ ὑφάσματος ὁμοίου, περιβάλλουσα τὴν ὀσφὺν καὶ τοὺς μηροὺς, τοιαύτη τις ἦν ἡ ἐνδυμασία, ἡ λεπτοτάτη ἀλλὰ καὶ λίαν schocking τῶν ἀθλίων ἐκείνων. Ἀλλὰ καίτοι ἡ ὄψις αὐτῶν εἶναι ἀθλία, οἱ πορθμεῖς οὗτοι ὑπομένουσι θαυμασίως τοὺς κόπους, κωπηλατοῦντες ἐπὶ ἡμέρας ὅλας, χωρὶς νὰ γευθῶσιν ἄλλης τινὸς τροφῆς, εἰμὴ ὀλίγου ὀρύζου, ἐφθοῦ ἐν ὕδατι.

Οὐδὲν εὐρωπαϊκὸν πλήρωμα ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς αὐτοὺς ἐν τῇ κωπηλασίᾳ, προκειμένου νὰ διαπλεύσωσι μακρὰν ἔκτασιν. Εἶχον δέ τινας ἰχθῦς, βανάνας, ἰνδοπέπερι, εἴδη τινὰ λαχάνων καί τινας πίλους ἐξ ἀχύρου πεπλεγμένου. Ἐπρόφερέ τις αὐτῶν κακῶς λέξεις τινὰς, τὸ πολὺ δώδεκα, ἀγγλικὰς, χρησιμεύων ὁπωσδήποτε ὡς διερμηνεὺς τοῖς συμπολίταις, οἵτινες ἀπῄτουν ἑπτάκις ἢ ὀκτάκις πλέον τῆς ἀξίας ἑκάστου προσφερομένου πρὸς πώλησιν πράγματος. Βλέπων ὅμως ἕκαστος τῶν Βεγγαλίων τὰς κινήσεις τῶν ἐπιβατῶν, μὴ συναινούντων καὶ γελώντων, καθόσον ὁ πλοίαρχος εἶχε καταστήσει αὐτοὺς προσεκτικοὺς, ἤρχιζε νὰ χειρονομῇ ζωηρῶς ὡς ἐν χορῷ παντομίμων, ὅπως προφυλάξῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, ἃς ἐπὶ τέλους βαθμηδὸν περιέστελλεν, ἐκφέρων ἑκάστοτε στεναγμούς.

Οἱ ναῦται ἐν τούτοις ὡδήγησάν τινα τῶν Βεγγαλίων πρὸς τὴν πρῶραν, μετ' οὐ πολὺ δὲ εἴδομεν αὐτὸν ἐπανερχόμενον καὶ ἀλλοκότως ἐνδεδυμένον. Τὸ μέλαν καὶ λάμπον πρόσωπον αὐτοῦ, μὲ ἄλευρον ἠλειμμένον, ζεῦγος διόπτρων, ὑποκάμισον ἐκ χάρτου, ἐπανωφόριον μὲ χρυσᾶ κομβία, περισκελὶς κιτρίνη, ταῦτα πάντα, ὑποθάλψαντα τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν χαρὰν τοῦ Ἰνδοῦ ἐκείνου, παρουσίαζον ἡμῖν αὐτὸν ὡς ἄλλον μεγαλοπρεπῆ ῥωμαῖον αὐτοκράτορα, περιφερόμενον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου. Ἀλλ' αἱ παρακολουθοῦσαι τὸν πλοῦτον φροντίδες δὲν ἐβράδυναν νὰ καταλάβωσιν αὐτὸν· ξενοχωρούμενος ἐκ τοῦ φόβου μήπως ἀπωλέσῃ

Digitized by Google

τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην περιβολήν, ὁ φίλος Ἰνδὸς ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ ν' ἀπέλθῃ. Οἱ λοιποὶ ὤφειλον νὰ ἐνδώσωσι, διότι αὐτὸς ἦν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ bhowlia. Ἔθηκε λοιπὸν τὸν ἐξ ἀχύρου πῖλον ὑπὸ μάλης, κρατῶν δὲ εἰς τὰς χεῖρας μαστίγιον καὶ τὰ ὑποδήματα, διὰ δὲ τῶν ὀδόντων τὰ δίοπτρα καὶ ῥινόμακτρον, ἐπέβη ἐλαφρῷ τῷ ποδὶ τῆς λέμβου, ὑπὸ τὸ βάρος ὅλης ἐκείνης τῆς ἐνοχλητικῆς ἀποσκευῆς. Ἡ ζωηρότης, μεθ' ἧς οἱ Βεγγάλιοι ἀπώθησαν, ὅπως κωπηλατοῦντες ἀπομακρυνθῶσι τῆς *Nancy*, ἐνέβαλεν ἑκάστῳ τῶν ἐπιβατῶν ὑπονοίας, καὶ ἤρξαντο πάντες ἐξετάζοντες τὰ θυλάκια, τὰ κιβώτια, τοὺς κοιτωνίσκους, ὅτε ἡ ἔλλειψίς τινων πραγμάτων ἐξήγησεν ἡμῖν ἀρκούντως τὴν προθυμίαν τῶν ἁλιέων πρὸς ἀπομάκρυνσιν. Ἑπομένως, ὅτε καὶ ἄλλοι bhowlias ἦλθον, προσφέροντες τρόφιμα καὶ παντοίας ὑπηρεσίας, ἡ ἄδεια τῆς ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀναβάσεως δὲν παρεχωρήθη εἰμὴ εἰς ἕνα μόνον ἑκάστοτε ναύτην, καὶ τοῦτον ἐπιτηρούμενον, τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν προὐφύλαξεν ἡμᾶς μικρῶν τινων κλοπῶν.

Ἐνῷ δὲ οὕτως ἠρξάμεθα γνωρίζοντες τοὺς ἰθαγενεῖς, τὸ πλοῖον ἡμῶν ἐξηκολούθησε τὸν ταχὺν αὐτοῦ πλοῦν, καὶ ἐφαίνετο μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἡ ἀκτή, ἥτις μέχρι τοῦδε παρίστατο ὡς μέλαινα καὶ συγκεχυμένη γραμμή. Δάση πυκνὰ καὶ λόχμαι, ὧν ἐν μέσῳ ἀνυψοῦντο δένδρα τινὰ ὑψιτενῆ, ἔκλινον καὶ ἔκαμπτον τοὺς πυκνοὺς αὐτῶν κλάδους ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ. Τοιουτοτρόπως ἐμποδίζεται πᾶσα ἄλλη ἄποψις ἐκ τοῦ Hoogly, βραχίονος δυτικοῦ τοῦ Γάγγου ποταμοῦ, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ Καλκούττα. Αἱ ὄχθαι εἰσὶν ὑψηλαί, ἀλλ' ὁμαλαί, οὐδεὶς δὲ λόφος ἢ ἐξοχὴ ποικίλλει τὴν θέαν.

Ἐφ' ὅσον τις πλησιάζει πρὸς τὴν Καλκούτταν, τὰ κύματα τοῦ Γάγγου, τὰ τοσοῦτον βορβορώδη ἐν τῷ εὐρυτάτῳ στομίῳ, παύουσιν ἀνακινούμενα ὑπὸ τῶν ῥευμάτων καὶ καθίστανται διαυγέστερα· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἄρχονται οἱ καλλιεργημένοι ἀγροί. Ἔπειτα παρατηροῦνται ποῦ καὶ ποῦ τινα *aldaïa* (χωρία Βεγγαλικά), ἀποτελούμενα ἐκ δεκάδος ἀθλίων τινῶν καλυβῶν, διεσπαρμένων ὑπὸ τὴν σκιὰν συστάδος μαγγιαριῶν ἢ κοκοτιέρων. Πρὸ τῆς θύρας τῶν πτωχῶν τούτων οἰκημάτων Ἰνδοί τινες, χαμαὶ καθήμενοι καὶ μόλις ἐνδεδυμένοι, ὡς οἱ ἁλιεῖς ἐκεῖνοι, καπνίζουσι σιωπηλοὶ τὸν *narguilèr*, κατηφεῖς καὶ ἀφρόντιδες, ὅπως πᾶσαι αἱ ῥάθυμοι φυλαὶ τῆς Ἰνδικῆς. Ὀλίγον ἀπωτέρω φαίνονται χαρίεσσαι ἐξοχικαὶ οἰκίαι Ἄγγλων πλουσίων, ὧν αἱ στέγαι κατὰ τὸ ἰταλικὸν σύστημα περιβάλλονται ὑπὸ κομψῶν κιγκλιδωμάτων. Ἔχουσι δὲ αἱ οἰκίαι αὗται κατὰ γενικὸν κανόνα ἓν μόνον πάτωμα, οὗτινος πέριξ ἐκτείνονται εὐρεῖς ἐξῶσται ἢ διάδρομοι, καλούμενοι verandahs, καὶ περιβαλλόμενοι πάλιν ὑπὸ κιγκλιδωμάτων πρασίνων, περιπλεκωμένων καλάμων καὶ φυλλωμάτων.

Ἐνίοτε πτώματα, κεκαλυμμένα ἐκ κοράκων καὶ ἱεράκων, διέρχονται ἐκ τοῦ πλησίον, παρασυρόμενα ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, καὶ ἀφανίζονται ἐν τῷ Ὠκεανῷ, ὅπως, κατὰ τὴν ἰνδικὴν θρησκείαν, αἱ ψυχαὶ τῶν πτωμάτων τούτων ἐπορεύθησαν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Βραχμᾶ. Καὶ τὸ θλιβερὸν τοῦτο θέαμα ἀδιαλείπτως ἀναπαρίσταται ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Γάγγου ποταμοῦ· διότι οἱ Ἰνδοί, πειθόμενοι ταῖς θρησκευτικαῖς αὐτῶν παραδόσεσι, ῥίπτουσι τοὺς νεκροὺς ἐν τῷ ἱερῷ ποταμῷ. Γέροντες δὲ καὶ ἀσθενεῖς μεταφέρονται μακρόθεν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ, ἵνα ἀφήσωσιν ἐκεῖ τὴν τελευταίαν πνοὴν τῆς ζωῆς. Ἄλλοτε μάλιστα, πρὸ τῆς παρὰ τῶν Ἄγγλων ἀπαγορεύσεως, συχνάκις οἱ υἱοί, εὐσεβῶς πειθόμενοι τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐκπνέοντος πατρός, ἐπέσπευδον τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ θνήσκοντος, ἐμφράττοντες τὸ στόμα καὶ τοὺς ῥώθωνας δι' ἰλύος. Ἀλλὰ ἡ βάρβαρος αὕτη συνήθεια ἐντελῶς ἐξηφανίσθη.

Ῥυμουλκούμενον δὲ ὑπὸ ἀτμοπλοίου, ἐλθόντος ἵνα συνοδεύσῃ ἡμᾶς εἰς ἀπόστασιν δύο ἢ τριῶν λευγῶν ἀπὸ τῆς νήσου Σαγὼρ, περιφήμου ἄλλοτε διὰ τὰς ἐπ' αὐτῆς τίγρεις, τὸ ἡμέτερον πλοῖον ἐπλησίαζε τέλος πρὸς τὴν Καλκούτταν, καὶ ὁ πλοίαρχος ἐδείκνυε πλέον ἡμῖν τὸ φρούριον Γουλιέλμου, τὰς πρώτας οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς ἱστοὺς τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων. Διήλθομεν λοιπὸν ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου Γουλιέλμου, ὑπερασπίζοντος τὴν εἴσοδον τῆς Καλκούττας, καὶ διασχίσαντες πλῆθυν πλοίων ὑπὸ διαφόρους σημαίας, ἠγκυροβολήσαμεν ἐνώπιον τοῦ *Colvin's Ghât*. Προσεδέσαμεν τὸ πλοῖον καὶ συνεστείλαμεν τὰ ἱστία, ὧν πέριξ ἵπτανται, ἐνίοτε ἐπικάθηνται, πλήθη πολλὰ κοράκων καὶ ἱεράκων, ἀποκωφοῦντα ἡμᾶς διὰ φωνῶν καὶ διεκδικοῦντα θαρραλέως κατὰ τῶν ναυτῶν καὶ τὴν τροφὴν αὐτὴν πολλάκις. Αἱ μυριάδες αὗται τῶν πτηνῶν, οἱ πελαργοὶ καὶ οἱ ἄγριοι κύνες χρησιμεύουσιν ὡς καθαρισταί, (ἄς μοι συγχωρηθῇ ἡ λέξις), ἐντεταλμένοι ν' ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῆς πόλεως τὰς ἀκαθαρσίας.

Ἡ πλουσία πρωτεύουσα τῆς Βεγγαλίας μετὰ τῶν θαλασσίων ἀποβαθρῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν πολλῶν ἐμπορευμάτων, μετὰ τῶν λευκῶν οἰκιῶν, τῶν τερπνῶν κήπων καὶ τῶν πολυανθρώπων προαστείων ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Hoogly, μὴ ὁμοιάζουσα οὐδὲ κατὰ μικρὸν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἰνδοστάνης, καὶ οὖσα μάλιστα ὁ ἀντιπρόσωπος οὕτως εἰπεῖν τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν, τῆς ἑνώσεως ταύτης ἐμπόρων πλουσίων, οἵτινες, ἐκ τοῦ βάθους τῶν γραφείων αὐτῶν, ἐπιβάλλονται τοῖς παρακμάσασι κληρονόμοις τοῦ Ἀκβάρ, τοῦ Ὠρενγκὲ-Ζὲβ καὶ τοῦ Ἠδὲρ-Ἀλῆ. Καὶ τὸν μὲν πληθυσμὸν

Digitized by Google

τῆς Καλκούττας ἀναβιβάζουσιν εἰς 600,000 μέχρις 700,000 ψυχῶν, δυσχερεστάτη ὅμως τυγχάνει ἡ ἀκριβὴς ἀπαρίθμησις, ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν διαφόρων στοιχείων, ἐξ ὧν οὗτος συναποτελεῖται. Οἱ εὐρωπαῖοι, οἱ κάτοικοι ἑπομένως τῶν καλλιτέρων συνοικιῶν, κατέχουσι τοὺς ἀμέσως παρὰ τὸν ποταμὸν τόπους, φθάνοντες μέχρι τῶν παρὰ τῶν ἰθαγενῶν κυρίως κατοικουμένων προαστείων. Αἱ δὲ οἰκίαι τῆς πόλεως, ᾠκοδομημέναι κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν ἐν τῇ ἐξοχῇ οἰκιῶν, μετὰ ἡλιακῶν (terrasse), ἐξωστῶν καὶ διαδρόμων, τῶν καλουμένων verandahs, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἔχουσι καὶ μικρὰς αὐλάς, ἐν αἷς σχεδὸν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διατρίβει τὸ πλῆθος τῶν ἰνδῶν οἰκετῶν. Πελαργοὶ πελώριοι (καλούμενοι συνήθως φιλόσοφοι) δίδουσιν εἰς τὰς οἰκίας ἐν Καλκούττᾳ χαρακτῆρα ὅλως ἰδιόρρυθμον· διότι ἀκίνητοι ἐπὶ τῶν ὀνύχων πανταχοῦ, ἐπὶ ἀνδριάντων, ἐπὶ προβολῶν τῶν οἰκοδομῶν, ὁμοιάζουσι πρὸς σκοποὺς φυλάττοντας. Καὶ τὴν νύκτα ἡ παράδοξος αὐτῶν σκιὰ φαίνεται ἐν μέσῳ τῆς ὁμίχλης ὁμοία πρὸς φαντασίαν ἀρχιτεκτονικῆς, ὡς μέρος τι καὶ τμῆμα τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, εἰς ἣν δίδει χαρακτῆρα ὅλως ἰδιόρρυθμον καὶ φανταστικόν.

Αἱ ἀποβάθραι εἰσὶν ὑψηλαί, ἡ δὲ ὄχθη ὁμαλή· ἀλλ' ἐκ τοῦ πλοίου ἐβλέπομεν μόνον τὰς ἐπ' αὐτῆς οἰκίας. Ἐνῷ ὅμως παρετηροῦμεν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, τοῦ ἐπὶ τῆς ἀποβάθρας, καὶ τὰ διασχίζοντα ἐν τάχει τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ὀχήματα, πορθμεὺς ἰνδός, οὓς ἐκεῖ ἀποκαλοῦσι *dandy*, ἐπλησίασε, προτείνων νὰ ἀποβιβάσῃ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐπηδήσαμεν ἐν τῇ λέμβῳ τοῦ ἰνδοῦ, ὅστις μετὰ τοῦ συντρόφου του ἤρχισε νὰ κωπηλατῇ· ἔπρεπε δὲ νὰ πληρώσωμεν 4 ἢ 5 ἄννας, περίπου 16 ἢ 20 λεπτά.

Ἐνῷ διεπλέομεν ἐν τῷ λαβυρίνθῳ ἐκείνῳ τῶν πλοίων, περικυκλουμένων ὑπὸ λέμβων, ἐφ' ὧν ἐπιβαίνουσι ναῦται παντοίων ἐθνῶν, λέμβος ξένη προσέκρουσε τῇ ἡμετέρᾳ, ἀντὶ δὲ νὰ ζητήσωσιν οἱ πορθμεῖς ν' ἀποχωρίσωσι τὰς λέμβους, ἤρχισαν νὰ φωνάζωσι καὶ νὰ ἐπιρρίπτωσι κατ' ἀλλήλων ὕβρεις μετὰ γλώσσης εὐστρόφου καὶ ζωηρότητος ἀπιστεύτου. Τίς ἐκ τῶν ἡμετέρων, γινώσκων τὰ ἤθη τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε διατρίψει, ἔσπευσε καὶ ἐγρονθοκόπησε τοὺς πορθμεῖς, τοῦ δὲ *ad hominem* τούτου ἐπιχειρήματος ἐπενεγκόντος τὴν τάξιν καὶ τὴν σιωπήν, ἐξηκολουθήσαμεν τὸν πλοῦν πρὸς τὴν ἀκτήν. Μόλις ὅμως ἀπεβιβάσθημεν ἐπί τινος μικροῦ δρόμου, οὓς ὀνομάζουσι *ghâts* καὶ οἵτινες φέρουσι πρὸς τὰς ἀποβάθρας, καὶ παρευθὺς περιεκυκλώθημεν ὑπὸ πλήθους ἀχθοφόρων, ὑπηρετῶν, ὀνομαζομένων *khansamas* ἢ *khitmutgars*, ὑπὸ *bearers*, ἤτοι ἀνδρῶν μετακομιζόντων ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνθρώπους, ὑπὸ ἁμαξηλατῶν, οἵτινες ἐκμισθόνουσιν ὀχήματα, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *palanquins-carriages*. Ἀλλὰ φίλου τινὸς τῆς οἰκογενείας μου προσελθόντος ἐκεῖ μετὰ τοῦ ὀχήματος, καὶ παραγγείλαντος τῷ βοηθῷ αὐτοῦ νὰ ἐπιστατήσῃ ἐπὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν πραγμάτων μου, ἀπηλλάχθην εὐτυχῶς τῶν τοιούτων ἐνοχλήσεων. Βραδύτερον ὅμως, παριστάμενος κατὰ τὸν εἴσπλουν τῶν πλοίων, συχνάκις διεσκέδασα, παρατηρῶν τὴν σφοδρὰν ὁρμὴν καὶ τὴν πάλην, μεθ' ὧν πάντες οἱ Ἰνδοὶ διεκδικοῦσιν ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς ἀποβιβαζομένους. Σὲ περικυκλοῦσι λοιπόν, σὲ πιέζουσι, σὲ θορυβοῦσι δι' ἀγρίων φωνῶν καὶ προσφορῶν ὑπηρεσίας κερδοσκόπων. Ἂν δὲν προνοήσῃς νὰ ἐπιφορτίσῃς μεσίτην ἰνδόν, *sircar*, τὴν μεταφορὰν τῶν πραγμάτων σου, ἐννέα ἢ δέκα ἀχθοφόροι ἡμίγυμνοι ἁρπάζουσιν αὐτά, πέντε ἄλλοι διαφιλονεικοῦσι περὶ τοῦ σάκκου σου, ἐνῷ ἡ θήκη τοῦ πίλου σου καθίσταται τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τριῶν βαναύσων ἄλλων, μὲ πρόσωπα μέλανα καὶ στίλβοντα.

Αὐτοὶ οἱ ἀχθοφόροι τῆς Μασσαλίας, τοῦ Λιβόρνου, τῆς Αὐενιῶνος ἤθελον καταληφθῆ ὑπ' ἀπελπισίας, ἐὰν ἐγίνωσκον πόσον οἱ συνάδελφοι αὐτῶν ἐν Καλκούττᾳ εἰσὶν ἀνώτεροι τούτων κατά τε τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸ ἀμετάπειστον. Ἀλλ' ἐὰν ἔχῃς σύντροφον, γινώσκοντα ὀλίγον τὸν τόπον, εἰξεύρει οὗτος πῶς ἀπαλλάσσεταί τις καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν προθυμοποιουμένων νὰ σὲ ὑπηρετήσωσι, καὶ τῶν ὁποίων τὰς ἐνοχλητικὰς ἱκεσίας ἐνθαρρύνει ἡ ἀμφιβολία σου τίνα νὰ προτιμήσῃς. Ὁ σύντροφός σου λοιπὸν ἀρχίζει νὰ ὑβρίζῃ, νὰ ὠθῇ πρὸς τὰ δεξιά, πρὸς τὰ ἀριστερά, νὰ κινῇ τὴν ῥάβδον του, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ περικυκλοῦν σε κῦμα ἀπομακρύνεται τέλος πάντων, ἐξακολουθοῦν τὸν θόρυβον, ἀλλ' ἄνευ ὀργῆς καὶ ἀντιστάσεως. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ξενοδοχείου, ὅπερ ἐξέλεξας, ἐφορᾷ ἐπὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν πραγμάτων σου δι' ἁμαξίου μικροῦ, ὠθουμένου ὑπ' ἀχθοφόρου, ἐνῷ σὺ ἐπιβαίνεις φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν, *bearers*. Δίδεις δὲ 6 ἢ 7 ἄννας (24 ἢ 28 λεπτὰ) τοῖς ἀχθοφόροις, καὶ $\frac{1}{2}$ ῥούπιον (1 φρ. $\frac{25}{100}$) τῷ *sircar*. Καίτοι ὅμως πάντες οὗτοι γενναίως ἐπληρώθησαν, τρέχουσι κατόπιν σου, ἀπαιτοῦσι νέαν πληρωμήν, μέχρις οὗ ὁ φίλος σου, ἀπελπιζόμενος, ὑψώσῃ τὴν ῥάβδον του. Καὶ τὸ θαυματουργὸν οὕτως εἰπεῖν τοῦτο φίλτρον ἐπιφέρει ἀποτελέσματα ἄμεσα, διότι οἱ Ἰνδοὶ ἀπομακρύνονται, ὑποχωροῦντες καὶ εὐλογοῦντές ὑμᾶς.

Τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα τῆς Καλκούττας εἰσὶν ἄριστα, εὑρίσκεις δ' ἐν αὐτοῖς ἄνεσιν καὶ πολυτέλειαν, ἀναμιμνησκούσας τὰ ἐν ταῖς μεγάλαις εὐρωπαϊκαῖς πόλεσι. Γάλλος τις μάλιστα, πάλαι ποτὲ μάγειρος τοῦ πρίγγιπος Ταλλεϋράν-

Digitized by Google

δου, διηύθυνεν ἐπὶ πολὺ ἓν τῶν ξενοδοχείων τούτων. Ὁ δὲ ξένος, ὁ μέλλων ἐπί τινα χρόνον νὰ διαμείνῃ ἐν Καλκούττᾳ, δύναται μετὰ πολλῆς οἰκονομίας νὰ μισθώσῃ οἰκίαν μετ' ἐπίπλων, τοιοῦται δὲ εἰσὶ πολυάριθμοι, διότι ἐν τοῖς πρωτεύουσι τῶν ξενοδοχείων ἡ τροφὴ καὶ ἡ οἴκησις ἀπαιτοῦσιν ἑξάκις ἢ ὀκτάκις μείζονα δαπάνην κατὰ μῆνα, συμπεριλαμβανομένου ὅμως, εἶναι ἀληθές, τοῦ οἴνου καί τινων ἄλλων.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣ ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΝ ΤΗΣ ΓΗΣ ΕΝ 320 ΗΜΕΡΑΙΣ

Αἱ εἰς ξένας χώρας ἀποδημίαι ἐθεωρήθησαν καὶ εἶναι ὄντως εἷς τῶν δραστικωτέρων τρόπων πρὸς πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος, ὡς δι' ἀοράτου διδασκαλίας καὶ ὑπολανθανούσης, ἀποκτᾷ γνώσεις καὶ ἐμπειρίαν, ἃς ἄλλως μετὰ κόπου πολλοῦ δύναται νὰ προσπορισθῇ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ μένων. Ὅπως ὁ ἀποπερατώσας τὴν ἀνάγνωσιν διδακτικοῦ βιβλίου, ὅπερ πρὸς μάθησιν ἰδίαν ἐμελέτησεν, αἰσθάνεται τὴν προσγενομένην αὐτῷ διανοητικὴν βελτίωσιν, οὕτω καὶ ὁ περιοδεύων πόρρω τῆς ἑαυτοῦ γῆς, ἀνὰ πᾶν βῆμα, ὅπερ ποιεῖ πρὸς τὰ πρόσω, αἰσθάνεται ὅτι εἰσχωρεῖ εἰς εὐρυτέραν καὶ ὑψηλοτέραν διανοητικὴν σφαῖραν. Μανθάνει, διδάσκεται, φωτίζεται, ἀναπτύσσεται καὶ ἐνδυναμοῦται τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν. Ἀνὴρ δὲ τοιοῦτος πολλὰ ἰδὼν καὶ πολλὰ μαθὼν πάντοτε καθίσταται χρήσιμος τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι.

Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ ἐσχάτου γήρως ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν ἀποδημιῶν· ἑκάστη ἡλικία ἔχει τι νὰ διδαχθῇ καὶ πορισθῇ ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον συμβάλλουσιν αἱ ἀποδημίαι εἰς τοὺς νέους, τοὺς ἀποπερατώσαντας τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν σπουδὰς καὶ προαλειφομένους διὰ τὸ στάδιον τοῦ πρακτικοῦ βίου. Οἱονδήποτε κλάδον ἐπιστήμης καὶ ἂν ἐσπούδασέ τις, ἔχει πάντοτε ὠφελίμους νὰ πορισθῇ γνώσεις, ἀντιπαραβάλλων τὰς ἰδίας αὐτοῦ πρὸς τὰς παρὰ τοῖς ξένοις ἔθνεσιν ἐπικρατούσας.

Ὅπως ὅμως ἡ ἐκ τῆς περιηγήσεως διδασκαλία ἀποφέρῃ καρποὺς ἀφθόνους, δέον νὰ γίνηται κατά τινα μέθοδον, τάξιν καὶ προδιαγεγραμμένον σχέδιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν, μηδ' αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν ἐξαιρουμένων.

Αἱ περιηγήσεις σήμερον, αἱ γινόμεναι διὰ τῶν συνήθων τρόπων τῆς συγκοινωνίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποβαίνουσιν ἄκαρποι ἢ χρησιμεύουσι μόνον πρὸς τέρψιν. Ἐξαιροῦνται βεβαίως αἱ εἰδικαὶ ἐκεῖναι ἀποστολαί, αἱ ὀργανούμεναι ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν γεωγραφικῶν ἑταιριῶν πρὸς ἐξερεύνησιν καὶ καταγραφὴν διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου.

Ὁ διὰ τῶν συνήθων ἀτμοκινήτων ἢ ἄλλων τρόπων περιηγούμενος στερεῖται πολλῶν πραγμάτων, ὅπως καταστήσῃ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἀληθῶς κάρπιμον· στερεῖται πρὸ πάντων ἀνέτου οἰκήσεως ἐν τῇ κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν πορείᾳ, στερεῖται βιβλίων, ἐργαλείων, ὁδηγῶν πεπειραμένων καὶ πεφωτισμένων, φίλων διαρκῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποδημούντων· ὑφίσταται δὲ μυρίας ἄλλας ἐνοχλήσεις, κόπους, κυρίως δὲ ἀπώλειαν πολυτίμου χρόνου· τὰ δὲ ἀτοπήματα ταῦτα καθίστανται ἐπαισθητότερα διὰ τοὺς γονεῖς, τοὺς θέλοντας ν' ἀποστείλωσιν εἰς ξένας χώρας τὰ τέκνα των.

Τὰ ἀτοπήματα ταῦτα ἀνέλαβε νὰ θεραπεύσῃ ἑταιρία, συγκροτηθεῖσα ἐν Παρισίοις, ἀναλαμβάνουσα τὴν ἐκτέλεσιν τακτικῶν πλῶν περὶ τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν διὰ πλοίου εἰδικῶς πρὸς τοῦτο διεσκευασμένου.

Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἑταιρίας ταύτης σύγκειται ἐκ τῶν

Αἰμιλίου Λεβασσὲρ, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου, *Προέδρου*.

Ρ. Μπισοφσάϊμ, *Ἀντιπροέδρου*.

Κ. Δελλαμάρρε, διευθυντοῦ τῆς Τραπέζης τῆς Νέας-Καληδονίας.

Τοῦ ἀντικόμητος Α. δὲ Σαβαννὲς, ὑποπλοιάρχου.

Γεωρ. Μπιάρδ, ὑποπλοιάρχου, *Κυβερνήτου*.

Τοῦ βαρῶνος δὲ Βερνάρδου δὲ Φωκονδάλ.

Ἡ ἐπιτροπὴ δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας (οἰκονομικῆς καὶ ἐμπορικῆς) ὑπὸ τῶν

Φ. δὲ Λεσσὲψ, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου, *Προέδρου*.

Αἰμιλίου Λεβασσὲρ (οἰκονομικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ ἐπιστῆμαι).

Γοδοφρέδου-Σαὶντ-Ἱλαὶρ (ζωολογία καὶ ἐθνογραφία).

Ο. Δου-Σάρτρ, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου (βοτανική).

Π. Σβεμβλὲ, διευθυντοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἐμπορικοῦ σχολείου τῶν Παρισίων (ἐμπορικαὶ μελέται).

Θέλει δὲ διορισθῇ καὶ ἕτερος ἐπιστήμων διὰ τὰς μετεωρολογικὰς μελέτας καὶ παρατηρήσεις.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἑταιρίας ταύτης εἶναι

α') Νὰ ὀργανώσῃ διὰ τοὺς εὐπόρους νέους, τοὺς περατώσαντας τὰς σπουδάς των, *διδακτικὸν συμπλήρωμα τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως*, πρὸς πρακτικωτέραν ἐπέκτασιν τῶν γνώσεων αὐτῶν, παρέχουσα ἀκριβεῖς πληροφορίας ἐπὶ τόπου περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κυριωτέρων χωρῶν τοῦ κόσμου.

β') Νὰ διευκολύνῃ παντί, ἔφεσιν ἔχοντι πρὸς τὰς ἀποδημίας, τὸν τρόπον ὅπως ἴδῃ τὰς μᾶλλον ἀξίας λόγου χώρας τῆς γῆς ἄνευ ἀπωλείας χρόνου, ἄνευ κόπων καὶ μετὰ τέρψεως.

Digitized by Google

Καθόλου εἰπεῖν οἱ πλοῖ θέλουσιν ἐκτελεσθῆ πρὸς διδασκαλίαν καὶ πᾶσα ἡ διαρρύθμισις αὐτῶν θέλει ὑπαχθῆ εἰς τὴν πρόθεσιν ταύτην.

Οἱ ἐπιβάται, ἔχοντες πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐν τῷ πλοίῳ, θέλουσιν οἰκεῖ ὡς ἐὰν εὑρίσκοντο ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν οἴκῳ· ὁσάκις δὲ τὸ πλοῖον προσορμίζεται εἰς τοὺς κατὰ τόπους λιμένας θὰ εὑρίσκωσιν αὐτόθι πᾶσαν εὐκολίαν, καὶ ὁδηγίαν, ὅπως ἐπισκεφθῶσι τὰ μᾶλλον ἄξια θέας μεσόγεια μέρη.

Ἡ διάρκεια τῆς περιοδείας ὁρίζεται εἰς 10 μῆνας, ὧν οἱ πέντε θὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἀνάπαυσιν· δὲν συμπεριλαμβάνονται δὲ εἰς τοὺς τελευταίους τούτους αἱ μεγάλαι ἐκδρομαί, ἃς ἤθελέ τις τῶν ὁδοιπόρων ἐπιχειρήσει ἔκ τινος τῶν ὡρισμένων σταθμῶν ὅπως ἀνεύρῃ τὸ πλοῖον εἰς ἕτερον, διὰ ξηρᾶς πορευόμενος.

Τὸ πλοῖον δὲν θέλει προσεγγίσει ποσῶς εἰς χώρας νοσώδεις, οὐδὲ θέλει διέλθει ἀπὸ παραλίων, ὧν ὁ περίπλους ἢ διάπλους καθ' ὡρισμένας ὥρας τοῦ ἔτους εἶναι ἐπικίνδυνος, ὡς ὁ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης διάπλους κατὰ τοὺς μῆνας τῶν μεγάλων καυμάτων (Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον).

Ὅπως ἡ περιοδεία δὲ ἀποβῇ ὅσον οἷόν τε διδακτική, τὰ ὁδοιπορικὰ εἶναι συντεταγμένα οὕτως, ὥστε τὸ πλοῖον νὰ διέλθῃ ἐκ πάντων τῶν σημαντικωτέρων καὶ ἐμπορικωτέρων σημείων τῆς γῆς. Διότι εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας, ἔνθα συμβάλλουσι πᾶσαι αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας, οἱ σιδηρόδρομοι, τὰ ἀτμόπλοια κτλ. λαμβάνει τις ἀκριβεῖς εἰδήσεις καὶ λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν χωρῶν.

Ὁ διάπλους δὲ ἀπὸ Ἠπείρου εἰς Ἤπειρον εἶναι κεχαραγμένος οὕτως, ὥστε οἱ πλέοντες νὰ λάβωσι κατὰ θάλασσαν γνῶσιν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυριωτέρων ῥευμάτων τῶν Ὠκεανῶν, τῶν Ἀλιζῶν ἀνέμων τῶν δύο Ὠκεανῶν, τοῦ μεγάλου ἰσημερινοῦ ῥεύματος τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, τῶν

Δρομολόγιον τοῦ ἀτμοκινήτου.

Ἀπόπλους ἐκ Μασσαλίας.

Ὁδοί	Ἀπόστασις εἰς ναυτικ. λεύγας	Διάρκεια διάπλου	Σταθμοί	ἡμέραι σταθμεύσεως
Ἀπὸ Μασσαλίας εἰς Γιβραλτὰρ	240	3 ἡμ.	Γιβραλτὰρ	3
» Γιβραλτὰρ » Μαδέραν	200	2 »	Μαδέρα	3
» Μαδέρας εἰς Δακὰρ	350	4 »	Δακὰρ	3
» Δακὰρ εἰς Ῥίον-δε-Ἰανέϊρον	950	12 »	Ῥίον-δὲ-Ἰανέϊρον	8
» Ῥίου εἰς { Μοντεβίδεον / Βουένος-Ἄϋρες	385	5 »	Βουένος-Ἄϋρες	9
» Βουένος-Ἄϋρες εἰς Βαλπαραΐσον	920	13 »	Βαλπαραΐσον	5
» Βαλπαραΐσου εἰς Καλλάον	460	5 »	Καλλάον	6
» Καλλάου εἰς Παναμὰν	460	5 »	Παναμᾶς	3
» Παναμᾶ εἰς Ἅγ. Φραγκῖσκον	1140	13 »	Ἅγ. Φραγκῖσκος	13
» Ἁγ. Φραγκ. εἰς Σανδβιχικὰς νήσους	720	7 »	Νῆσοι Σανδβιχικαὶ	6
» Νήσων Σανδβ. εἰς τὰς νήσους Φιδίας	880	10 »	» Φιδίαι	3
» Νήσ. Φιδίων εἰς Ἀουκλὰνδ	430	5 »	Ἀουκλὰνδ	6
» Ἀουκλὰνδ εἰς Μελβοῦρν	550	7 »	Μελβοῦρν	7
» Μελβοῦρν » Σύδνεϋ	220	2 »	Σύδνεϋ	6
» Σύδνεϋ εἰς Νουμέαν	340	5 »	Νουμέα	4
» Νουμέας εἰς Ὑοκοχάμαν	1250	14 »	Ὑοκοχάμα	8
» Ὑοκοχάμας εἰς Ὀζάκαν	120	2 »	Ὀζάκα	6
» Ὀζάκας εἰς Σαγκαὶ	260	3 »	Σαγκαὶ	7
» Σαγκάϊ εἰς Χὸγκ-Κὸγκ	280	3 »	Χὸγκ-Κὸγκ	6
» Χὸγκ-Κὸγκ εἰς Βαταβίαν	490	5 »	Βαταβία	7
» Βαταβίας εἰς Σιγκαπὸρ	160	3 »	Σιγκαπὸρ	3
» Σιγκαπὸρ εἰς Καλκούταν	500	7 »	Καλκούτα	7
» Καλκούτας εἰς Μαδρὰς	220	2 »	Μαδρὰς	4
» Μαδρὰς εἰς Νῆσον Ταπροβάνην	180	2 »	Ποὲντ-δὲ-Γκὰλ	3
» Ταπροβάνης εἰς Βομβάην	350	4 »	Βομβάη	6
» Βομβάης εἰς Ἄδεν	550.	6 »	Ἄδεν	1
» Ἄδεν εἰς Σουὲζ	450	6 »	Σουὲζ	1
» Διῶρυξ Σουὲζ		2 »	Πὸρτ-Σαΐδ	1
» Πὸρτ-Σαΐδ εἰς Ἀλεξάνδρειαν	50	1 »	Ἀλεξάνδρεια	6
» Ἀλεξανδρείας εἰς Νεάπολιν	330	4 »	Νεάπολις	1
» Νεαπόλεως εἰς Μασσαλίαν	140	2 »		

Digitized by Google

πρὸς βορρᾶν θαλασσῶν τῆς Κίνας, τῶν βορειανατολικῶν Μουσσόνων ἀνέμων εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν, ἔνθα θὰ φθάσῃ κατὰ τὴν τερπνοτέραν ὥραν τοῦ ἔτους. Τέλος τὸ πλοῖον θὰ διέλθῃ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μεγάλων καυμάτων.

Ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν ὁδοιπορικῶν κεῖνται σχεδὸν πάντες οἱ μεγάλοι λιμένες τῶν Ἠπείρων Ἀσίας, Ἀμερικῆς καὶ Ὠκεανίας, καθὼς καὶ αἱ διὰ τοῦ πλούτου αὐτῶν καὶ τῆς ἐμπορίας διάσημοι χῶραι τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ἐν ἑκάστῳ δὲ τῶν σταθμῶν διατριβὴ ὡς πρὸς τὸν χρόνον δὲν θὰ εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή, ἀλλὰ θὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σπουδαιότητος τοῦ τόπου, τῆς καλλονῆς τῶν περιχώρων καὶ τῶν εὐκολιῶν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ.

Τὰ ὁδοιπορικὰ τοῦ πλοίου ἔχουσιν ὡς ὄπισθεν.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας* ἐκθέτομεν ἀναλυτικώτερον ἐνταῦθα τὰ τῶν κατὰ μέρος χωρῶν, τῶν περιλαμβανομένων ἐν τοῖς ὁδοιπορικοῖς.

Πρῶτον ἐν γένει παρατηροῦμεν ὅτι τὸ πλοῖον ἀναγόμενον ἐκ Μασσαλίας θέλει τραπῆ πρὸς Βορρᾶν καὶ θέλει ἐπανακάμψει ἐξ Ἀνατολῶν διὰ τοῦ Σουὲζ εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας αὐτοῦ, τὴν Μασσαλίαν.

Ἐκ Μασσαλίας τὸ ἀτμοκίνητον θὰ καθορμισθῇ πρῶτον εἰς Γιβραλτάρ, πόλιν κειμένην εἰς τὸ μεσημβρινὸν ἄκρον τῆς Ἱσπανίας (20,000 κάτ.), οὖσαν μίαν τῶν ὀχυρωτέρων τοῦ κόσμου, καὶ χρησιμεύουσαν πλὴν τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως ὡς ἓν τῶν κυρίων κέντρων τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τῶν Ἄγγλων μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Ἀνατολῆς. Ἐντεῦθεν εἰσερχόμενον εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν θέλει διευθυνθῆ εἰς τὴν νῆσον Μαδέραν, κειμένην πρὸς Β. τῶν Καναρίων (130,000 κάτ.), ἐν τῇ ὁποίᾳ παράγονται οἱ ὁμώνυμοι γνωστοὶ οἶνοι, καὶ ἥτις εἶναι περιώνυμος διὰ τὸ εὔκρατον αὐτῆς κλίμα, διαρκὲς ἔχουσα σχεδὸν ἔαρ. Ἐκ Μαδέρας διερχόμενον τὰς Καναρίας νήσους καὶ παραπλέον τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς βορείας Ἀφρικῆς μετὰ 4 ἡμέρας φθάνει εἰς Δακάρ, μικρὰν δημοκρατίαν Αἰθιόπων ἐπὶ τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου, ἐντεῦθεν δὲ διαπλέον τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ διερχόμενον τὸν Ἰσημερινὸν θὰ προσορμισθῇ εἰς Ῥίον-Ἰανέϊρον (300,000 κάτ.), πρωτεύουσαν τῆς Βραζιλίας. Κατὰ τὸν διάπλουν τοῦτον μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ Ν. Ἀμερικῆς θέλουσι μελετήσει οἱ πλέοντες τὰ μεγάλα θαλάσσια ῥεύματα, τοὺς ἀνέμους καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα, ἅτινα ὁ ἐν τῷ Ὠκεανῷ πλοῦς παριστᾷ.

Ἐκ τῆς πρωτευούσης τῆς Βραζιλίας τὸ πλοῖον καταπλέει μεσημβρινῶς χωροῦν εἰς Βουένος-Ἄϋρες, πρωτεύουσαν τῆς ὁμωνύμου πολιτείας, πόλιν ἐμπορικωτάτην (125,000 κάτ.), ἔχουσαν πανεπιστήμιον, ἄπειρα σχολεῖα καὶ ἀστεροσκοπεῖον. Ἐκ ταύτης δὲ διερχόμενον τὸν Μαγγελανικὸν πορθμόν, τὸν μεταξὺ Παταγονίας καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, εἰσέρχεται εἰς τὴν νοτίαν θάλασσαν τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ καταπλέει εἰς Βαλπαραῖσον, πόλιν τῆς δημοκρατίας τοῦ Χιλὶ (κάτ. 70,000), ἔνθα ἐνεργεῖται μέγιστον ἐμπόριον. Εἰς τὴν πόλιν δὲ ταύτην δύνανται οἱ ἐπιβάται ἐκ τοῦ Βουένος-Ἄϋρες ν' ἀπέλθωσι καὶ διὰ ξηρᾶς, ἐὰν ἡ ὁδὸς εἶναι βατή, ὅπερ δὲν συμβαίνει κατά τινα ἔτη, καὶ ν' ἀνεύρωσιν ἐκεῖ τὸ πλοῖον, ἐὰν δὲν θέλωσι νὰ ὑποστῶσι τὰς δυσχερείας τοῦ περίπλου τῆς Παταγονίας.

Ἐκ Βαλπαραΐσου ἀναγόμενον τὸ πλοῖον πρὸς Β. καὶ παραπλέον τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ν. Ἀμερικῆς καταπλέει εἰς Καλλάον, ἐπίνειον τῆς Λίμας, πρωτευούσης τοῦ Περοῦ, ἐξ ἧς ἀπέχει 8 χιλιόμετρα, ἐντεῦθεν δὲ διερχόμενον αὖθις τὸν Ἰσημερινὸν προσορμίζεται εἰς Παναμὰν (18,000 κάτ.), πόλιν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου Ἰσθμοῦ τοῦ διαχωρίζοντος τὴν βόρειον ἀπὸ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἐκ Παναμᾶ βαῖνον πάντοτε πρὸς Β. θέλει προσορμισθῆ εἰς Ἅγιον Φραγκῖσκον (6,000 κάτ.), πόλιν τῆς χρυσοφόρου χώρας τῆς Καλιφρονίας ἐπὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ἔνθα τὸ πλοῖον θέλει σταθμεύσει 13 ἡμέρας, οἱ ἐν τῷ πλοίῳ δύνανται διὰ τῶν σιδηροδρόμων νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐκ τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου, καταλεῖπον τὴν Ἀμερικὴν θέλει μεταβῆ εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ὠκεανίας, ἔνθα θέλει διέλθει τὰ διάφορα ἐκεῖ ἀθροίσματα τῶν νήσων καὶ ἐπισκεφθῆ διαφόρους λιμένας αὐτῶν καὶ τῆς Αὐστραλίας, οἷον τὰς Σανδβιχικὰς νήσους καὶ τὰς Φιδίας, τὴν Ἀουκλὰνδ τῆς Νέας Σελανδίας, τὰς πόλεις τῆς Νέας Ὁλλανδίας Μελβοῦρν καὶ Σύνδεϋ, καὶ τὴν Νουμέαν, πόλιν τῆς Νέας Καληδονίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναγόμενον πρὸς Β. καὶ διερχόμενον αὖθις τὸν Ἰσημερινόν, θέλει ἐπισκεφθῆ διαφόρους πόλεις τῆς Ἰαπωνίας, διαπλέον τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς θάλασσαν, οἷον τὴν Ὑοκοχάμαν, καὶ τὴν ἐμπορικωτάτην Ὀζάκαν, πόλιν 373,000 κατοίκων, ἐκεῖθεν δὲ κατερχόμενον θὰ προσορμισθῇ εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Κίνας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ὡς τὴν Σαγκάϊ (395,000 κάτ.), τὴν ἀγγλικὴν κτῆσιν Χὸγκ-Κόγκ, τὴν Βαταβίαν τῆς νήσου Ἰάβας, τὴν Σιγκαπόρ, τὴν Καλκούταν καὶ Μαδρὰς τῶν Ἰνδιῶν, τὴν πόλιν Ποὲντ-δὲ-Γκὰλ τῆς νήσου Ταπροβάνης ἢ Κεϋλάνης καὶ τὴν Βομβάην. Ἐκ τῆς Βομβάης δὲ διὰ τοῦ Ἄδεν, πόλεως τῆς Ἀραβίας παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Βαβελμενδέβ, καὶ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Σουὲζ θέλει ἐπανακάμψει εἰς τὰ ἴδια.

Αἱ ἐκ τῆς περιοδείας ταύτης ὠφέλειαι δὲν θέλουσι πηγάσει μόνον ἐκ τῶν θαλασσίων πλόων

Digitized by Google

καὶ ἐκ τῶν γνώσεων τῶν παραλίων πόλεων εἰς τοὺς λιμένας τῶν ὁποίων θέλει προσορμίζεται τὸ ἀτμόπλοιον, ἢ καὶ ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐκδρομῶν, ἃς θὰ ποιῶσιν οἱ ἐπιβάται εἰς τὰς μεσογείους χώρας τῶν κατὰ μέρος ἐπικρατειῶν, εἰς τοὺς λιμένας τῶν ὁποίων ἑκάστοτε θὰ προσορμίζωνται.

Καίτοι δὲ ἀδύνατον νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῷ δρομολογίῳ τοῦ πλοίου ὅλαι αἱ πιθαναὶ ἐκδρομαὶ εἰς τὰς μεσογείους χώρας τῶν διαφόρων σταθμῶν, οὐχ ἧττον ἡ ἑταιρία ἐν γένει σημειοῖ ταύτας διαιροῦσα εἰς *μικρὰς* καὶ *μεγάλας*, νοοῦσα ὑπὸ τὰς δευτέρας ἐκείνας, καθ' ἃς ὁ ὁδοιπόρος καταλείπων τὸ πλοῖον εἰς ἕνα τῶν σταθμῶν ἀνευρίσκει αὐτὸ εἰς ἕτερον. Ἐκ τῶν *μικρῶν* ἐκδρομῶν σημειοῦνται αἱ ἑξῆς:

Ἐκ Ῥίου-Ἰανείρου ἐκδρομαὶ εἰς *Πετρούπολιν*, θερινὴν ἕδραν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας εἰς Νιχτερόϋ, ἀνάβασις εἰς τὸ μικρὸν ὄρος Κορκοβάδον κτλ.

Ἐκ Βουένος-Ἄϋρες ἀνάβασις εἰς Ῥοζάριον ἢ ἐκδρομὴ εἰς τὰς γειτονευούσας πόλεις.

Ἐκ Βαλπαραίσου ἐκδρομὴ εἰς Σαντιάγον, πρωτεύουσαν τοῦ Χιλί, (διὰ σιδηροδρόμου) καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰς Κορδιλλέρας.

Ἐκ Καλλάου ἐκδρομὴ εἰς Λίμαν, πρωτεύουσαν τοῦ Περοῦ καὶ ἐντεῦθεν εἰς διαφόρους πόλεις (διὰ σιδηροδρόμου).

Ἐξ Ἁγ. Φραγκίσκου ἐκδρομὴ εἰς Σακραμέντον, εἰς τὴν λίμνην Σαλὲ κτλ. (διὰ σιδηροδρόμου καὶ ἀτμοπλοίου).

Ἐκ Χονολουλοὺ (νῆσοι Σανδβιχ.) ἐκδρομὴ εἰς τὸ μέγα ἠφαίστειον τῆς νήσου Χαβάϊ.

Ἐξ Ἀουκλὰνδ, Μελβοὺρν, Σίδνεϋ ἐκδρομαὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Νέας Ὁλλανδίας διὰ τῶν σιδηροδρόμων, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μεταλλείων καὶ τῶν κτηνοτροφείων.

Ἐξ Ὑοκοχάμας ἐκδρομὴ εἰς Ὑέδδον (διὰ σιδηροδρόμου), εἰς Καναγάβαν.

Ἐξ Ὀζάκας ἐκδρομὴ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Χιόγου καὶ εἰς Κιότον, ἕδραν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκ Χὸγκ-Κὸγκ ἐκδρομὴ εἰς Καντῶνα (δι' ἀτμοπλοίου).

Ἐκ Καλκούτας ἐκδρομὴ εἰς Σανδερναγόραν, Μιδναπάορ, Δάκαν καὶ Βεναρὲς (διὰ σιδηροδρόμου).

Ἐκ Βομβάης ἐκδρομὴ εἰς Πονάχ, Βορχαμπὸρ, Βαρόδαν (διὰ σιδηροδρόμου).

Αἱ *μεγάλαι* ἐκδρομαὶ αἱ προβλεπόμεναι ὑπὸ τοῦ προγράμματος εἶναι

1) Διάβασις τῆς ἠπείρου τῆς Νοτίας Ἀμερικῆς ἀπὸ *Βουένος-Ἄϋρες* εἰς *Βαλπαραῖσον*.

2) Ἐπίσκεψις τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ Παναμᾶ μέχρις Ἁγ. Φραγγίσκου.

3) Ἐκδρομὴ ἐκ Καλκούτας εἰς Βομβάην διὰ τῶν ἰνδικῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐπίσκεψις τῶν Ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν.

4) Ἀπὸ Σουὲζ εἰς Ἀλεξάνδρειαν διὰ τοῦ Καΐρου, ἐπίσκεψις τῶν Πυραμίδων καὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μέμφιδος καὶ Ἡλιοπόλεως.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν περιλήψει τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ πλοίου.

Ὡς πρὸς τὴν *ἐσωτερικὴν πραγματικὴν* ὀργάνωσιν τοῦ πλοίου ἐλήφθη πᾶσα φροντὶς ὅπως οἱ ἐν αὐτῷ ἔχωσι πᾶσαν περιποίησιν καὶ ἄνετον βίον ὡς πρὸς τὴν οἴκησιν, τὴν τροφὴν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν. Δύνανται δὲ νὰ παραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἰδίους ὑπηρέτας καὶ ἀποσκευάς. Ἕκαστος τῶν περιηγητῶν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταφέρῃ δωρεὰν εἰς τὴν Εὐρώπην πράγματα διάφορα ἐκ τῆς περιηγήσεώς του μέχρι βάρους 2,000 κοιλῶν, πέραν δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου θέλει πληρώνει ναῦλον ἰδιαιτέρως. Δωρεὰν ἡ ἑταιρία ἐκτελεῖ καὶ τὴν δι' ἀτμακάτου ἀποβίβασιν τῶν ἐπιβατῶν εἰς τὴν ξηρὰν εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας, δωρεὰν δὲ παρέχει καὶ τὴν ἰατρικὴν συνδρομήν.

Ἡ διοίκησις τοῦ πλοίου θέλει ἀνατεθῆ εἰς ἀξιωματικὸν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν δὲ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τὸ πλοῖον θέλει περιέχει

Βιβλιοθήκην εἰδικὴν πρὸς τὸν σκοπόν, *συλλογὰς* τῶν προϊόντων τῶν διαφόρων μερῶν τῆς γῆς, ἰδιαιτέρως τῶν χρησίμων εἰς τὴν βιομηχανίαν, συλλογὰς ὡσαύτως πινάκων γεωγραφικῶν καὶ ναυτικῶν, σχεδίων καὶ εἰκόνων τῶν διαφόρων μερῶν, ἅτινα θὰ ἐπισκεφθῶσιν οἱ ὁδοιπόροι, πρὸς δὲ καὶ πάσας τὰς ἐφημερίδας τῶν ἐθνῶν εἰς ἃ προσεγγίζει τὸ πλοῖον.

Πλὴν δὲ τούτων ἐν τῷ πλοίῳ θὰ ὑπάρχωσι τρεῖς καθηγηταί, οἵτινες θέλουσι διδάξει σειρὰν μαθημάτων ἐπὶ τοῦ καταστρώματος κατὰ τὸν πλοῦν. Τὰ μαθήματα δὲ θὰ εἶναι

1) *Οἰκονομικὴ ἐπιστήμη.*—Προϊόντα τῆς χώρας, εἰς ἣν τὸ πλοῖον προσορμίζεται ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν — θέσις τῶν ἀγορῶν — κατάστασις ἐν γένει τῆς χώρας ὑπὸ βιομηχανικὴν ἔποψιν—ἤθη καὶ ἔθιμα—σχέσεις πρὸς τοὺς λοιποὺς λαούς—ἱστορία—μέλλον πιθανὸν—ποῖαι νέαι ὁδοὶ δύνανται νὰ χαραχθῶσι διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν.

2) *Φυσικοϊστορικαὶ ἐπιστῆμαι.* Φυλὴ τῶν κατοίκων—διακριτικὰ αὐτῶν σημεῖα—ζῷα ὠφέλιμα—ζῷα ἄγρια ἢ ἐπιβλαβῆ—φυτά, γενικὴ παραγωγὴ—κατάστασις τῆς φυτείας—γεωλογικὴ κατάστασις τοῦ ἐδάφους—ἐγχώριος πλοῦτος καὶ μεταλλεῖα.

3) *Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ κλιματολογία.*—Μετεωρολογία—ἄνεμοι καὶ ῥεύματα θαλάσσια—λεπτομέρειαι γεωγραφικαὶ—ὧραι τοῦ ἔτους—τοπικὴ ὑγιεινή.

Ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν δὲ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς θέλουσιν ἐνεργεῖσθαι καὶ μετεωρολογικαὶ κατὰ τὸν πλοῦν παρατηρήσεις, πάντων

Digitized by Google

τῶν συμπλεόντων λαμβανόντων γνῶσιν αὐτῶν.

Ἰδιαιτέραν φροντίδα δὲ ἀναλαμβάνει ἡ ἑταιρία περὶ τῶν νέων, οὓς αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν ἀποστέλλουσαι εἰς τὴν περιοδείαν ἤθελον εἰδικῶς συστήσει εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς διοικήσεως.

Ἱερεὺς τοῦ πλοίου θέλει ἐκτελεῖ τὰ τῆς χριστιανικῆς λατρείας κατὰ τὸν πλοῦν.

Ἡ ἑταιρία ἐθεώρησεν ὀρθὸν ν' ἀποκλείσῃ τὰς γυναῖκας τῆς περιοδείας ταύτης.

Ὁ ναῦλος ὁ ὁριζόμενος δι' ἕκαστον ἄτομον, εἰς ὃν συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ δαπάναι τῶν ἐκδρομῶν (πλὴν τῶν εἰς τὴν χώραν τοῦ Οὔδου πρὸς τὸ ΒΔ. τῶν Ἰνδιῶν) ὡρίσθη ὡς ἑξῆς·

Διὰ τοὺς θαλάμους, τοὺς χωρητικότητος ἑνὸς ἀτόμου 20-25,000 φράγκων, διὰ τοὺς χωρητικότητος δύο ατόμων 16-17,000 φράγκων.

Ἐν τῷ πλοίῳ ὡρίσθη *μία μόνη θέσις* ἐπιβατῶν, ἀπολαμβανόντων τὰ αὐτὰ προνόμια. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ θάλαμοι χωρητικότητος τριῶν ἀτόμων· δι' αὐτοὺς δὲ ὡρίσθη ναῦλος 26-32,000 φράγκων κατ' ἄτομον, ἐὰν οἰκήσῃ μόνον· 18 21,000 ἐὰν οἰκήσωσι δύο, καὶ 15-16,000 ἐὰν οἰκήσωσι τρία.

Οἱ ὑπηρέται πληρόνουσιν 6,000 φράγκα.

Οἱ θάλαμοι καταλαμβάνονται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐγγραφῆς.

Ἡ ἑταιρία ἐν τῷ προγράμματι αὐτῆς, ὅπερ ἐν φυλλαδίῳ ἐξέδωκε περιέχοντι καὶ σχέδιον κατατομῆς τοῦ πλοίου καὶ χάρτην γεωγραφικόν, εἶχεν ὁρίσει ὡς ἡμέραν ἀναχωρήσεως τὴν 30 Ἰουνίου 1877, διὰ νεωτέρας ὅμως ἀγγελίας αὐτῆς ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ τρέχοντος ἔτους.

Αἱ πρὸς τὴν ἑταιρίαν αἰτήσεις πέμπονται ὑπὸ τὴν ἑξῆς διεύθυνσιν

A MM. les Administrateurs de la Société des voyages d'études autour du monde.
8, place Vendôme, Paris.

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας δ' ἐκδοθὲν ἐν φυλλαδίῳ πρόγραμμα ἐπιγράφεται· Le tour du monde en 320 jours, comprenant six mois d'excursions dans les contrées les plus intéressantes du Globe.

Α. Μηλιαράκης.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΚΥΝΙΚΟΣ

Ὁ Ἀντισθένης ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς κυνικῆς λεγομένης σχολῆς. Ὀπαδὸς τῆς πρακτικῆς τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας, οὗτινος διετέλεσε καὶ μαθητής, παρεμόρφωσε τὴν ἀγαθὴν διδασκαλίαν, καὶ ἐξηυτέλισε τὴν λιτὴν ἐκείνου δίαιταν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἤρξατο διδάσκων εἰς τὸ γυμνάσιον τὸ καλούμενον κυνόσαργες. Εἴτε δὲ ἐκ τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐδίδασκεν, εἴτε ἐκ τῆς λιτῆς μέχρι κτηνωδίας διαίτης οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἐκλήθησαν κυνικοί, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντισθένης ἐκάλει ἑαυτὸν Ἁπλοκύνα. Τούτου μαθητὴς ὑπῆρξε Διογένης ὁ Σινωπεύς, υἱὸς Ἱκεσίου τοῦ τραπεζίτου. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ κυνικοῦ τούτου φιλοσόφου, ὃν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι σχεδὸν ἀπεθέωσαν; Καὶ ὅμως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας δυσκόλως θέλομεν ἀπαντήσει ἄνδρα ἀπεχθέστερον καὶ μᾶλλον ἀσχήμονα, ἀληθῶς κύνα λυσσητῆρα ὡς κομπορρημονῶν ἀπεκάλει ἑαυτόν.

Ὁ παιδικὸς αὐτοῦ βίος οὐδὲ εὐτυχὴς ὑπῆρξεν οὐδὲ ἄμεμπτος· ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε δημοσίαν τράπεζαν· μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὸν πλοῦτον ὃν διὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου ἀπέκτα, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ πλουσιώτερος δι' ἀφελεστέρου τινὸς τρόπου, παραχαράττων τὰ νομίσματα· πολλοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἱκεσίου τὴν πρᾶξιν· ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι πατὴρ καὶ υἱὸς ἐξετέλεσαν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἔγκλημα τῆς παραχαράξεως. Ἀνακαλυφθείσης τῆς πράξεως ὁ μὲν πατὴρ ἐθανατώθη, ὁ δὲ μέλλων ἔνδοξος φιλόσοφος ἐσώθη τραπεὶς εἰς φυγήν, περιεπλανήθη εἰς διαφόρους πόλεις, ἐπεσκέφθη τοὺς Δελφούς, κακουργήσας δὲ καὶ ἐκεῖ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας, συνεπιφέρων μεθ' ἑαυτοῦ πενίαν ἄκραν καὶ φιλοδοξίαν ἄκραν· ἀλλὰ καὶ ῥαθυμίαν πολλὴν καὶ ἀμάθειαν.

Ἐν Ἀθήναις ἐπεσκέφθη τοὺς διαφόρους διδασκάλους, ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἐπροτίμησε τὸν Ἀντισθένην· οὐχὶ βεβαίως διότι ἐπείσθη περὶ τοῦ ὑγιοῦς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ἐπείσθη ὅτι ταχέως ἠδύνατο νὰ γίνῃ κάτοχος τῆς ἀσόφου ἐκείνης σοφίας, ἧς τὸ θεμέλιον ἦν ὁ κτηνώδης βίος. Χρήματα δὲν εἶχε, παιδείαν δὲν εἶχεν, ἀναίδειαν ἀπέκτησε μεγίστην ἕνεκα τῶν διαφόρων αὐτοῦ κακουργημάτων, ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ καταλληλότερον διδάσκαλον τοῦ Ἀντισθένους; Ἀλλ' ἂν ὁ Ἀντισθένης διέστρεψε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, δὲν ἐξηυτέλισεν ὅμως αὐτὴν ἐπὶ τοσοῦτον ὅσον ὁ Διογένης. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ὁ μὲν Ἀντισθένης ὑπὸ μόνης τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐστὶ γνωστός, τοῦ δὲ Διογένους τὸ ὄνομα ἦτο καὶ εἶναι δημοτικώτατον. Ἡ ἀνθρωπότης ἀγαπᾷ τὸ παράδοξον καὶ θεοποιεῖ πολλάκις τὸ γελοῖον. Ὁ Διογένης παρέστη ποτὲ πλησίον ῥήτορος περὶ τῶν κοινῶν σπουδαίως ἀγορεύοντος· ἀλλ' ὁ ῥήτωρ οὐδένα πλὴν τοῦ Σινωπέως εἶχεν ἄλλον ἀκροατήν· πολλοὶ ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο χωρὶς νὰ προσέξωσι ποσῶς εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ. Ὁ Διογένης τότε ἐσυμβούλευσε τὸν ῥήτορα ν' ἀρχίσῃ νὰ τερετίζῃ· ἀμέσως πλῆθος πολὺ συνήχθη περὶ τὸν τερετίζοντα καὶ οὐδέποτε ἴσως ἀκροατήριον ῥήτορος ὑπῆρξε πολυανθρωπότερον. Ὁ Διογένης ἔσκωψε μὲν τότε τοὺς ἀνοήτους ἐκείνους οἵτινες ἄσμενοι προσήρχοντο πρὸς τὸν ἀνοητεύοντα, ὀλιγώρουν δὲ τὸν σπουδαιολογοῦντα· ἀλλ' ἡ τύχη αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁμοία· διὰ τῆς

Digitized by Google

ἀσχημοσύνης αὐτοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων.

Ὁ Διογένης δὲν ἔχει σύστημα φιλοσοφικόν· οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἀφοῦ ἀπεσκοράκιζε πᾶσαν θεωρίαν. Τὴν φήμην αὐτοῦ ἀπέκτησε διότι ἔζη ῥυπαρὸς καὶ ἀκάθαρτος φέρων πήραν καὶ βακτηρίαν, κατοικῶν εἰς τὸν παρὰ τὸ Μητρῷον πίθον, καὶ κατασοβαρευόμενος τῶν ἄλλων. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε τὴν συναίσθησιν τῆς ἰδίας ἀμαθείας δι' ἣν πολλοὶ τῶν συγχρόνων ἔψεγον αὐτόν· διότι ὅτε ποτὲ τῷ εἶπον—πῶς οὐδὲν εἰδὼς φιλοσοφεῖς; ἀπήντησε—καὶ ἂν προσποιοῦμαι σοφίαν καὶ τοῦτο φιλοσοφεῖν ἐστί. Διὰ τοῦτο ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ μουσική, ἡ γεωμετρία, ἡ φυσικὴ καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσὶν ἄχρηστα καὶ οὐχὶ ἀναγκαῖα. Ἐὰν δὲ ἐκ τῶν τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων γνωμῶν καὶ ἀποφθεγμάτων αὐτοῦ θελήσωμεν νὰ κρίνωμεν τί ἐπὶ τέλους ἐπρέσβευεν ὁ παράδοξος αὐτὸς ἄνθρωπος, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι παρεδέχετο πᾶσαν πρὸ αὐτοῦ λεχθεῖσαν τερατολογίαν καὶ ἀνοησίαν, ἀποκρούων ἐν τούτοις πᾶν ἀληθῶς σοφὸν καὶ ὠφέλιμον.

Ἀλλ' ἂν ἐν ταῖς δοξασίαις αὐτοῦ ἦν ἀφυέστατος, ἦν ὅμως εὐφυέστατος εἰς τὸ σκώπτειν καὶ τὸ ὀνειδίζειν. Οὕτω τὴν μὲν Εὐκλείδου σχολὴν ἔλεγε χολήν· τὴν δὲ Πλάτωνος διατριβὴν κατατριβήν· τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς μεγάλα θαύματα μωροῖς· τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους. Οὐδένα φιλόσοφον ἀνείχετο, πάντας ἐχλεύαζεν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸν Πλάτωνα. Καὶ αὐτὸν τὸν Σωκράτην ἔλεγε μαινόμενον. Ἀλλ' ἂν ὁ Σωκράτης ἐμαίνετο, τί ἔπασχε λοιπὸν Διογένης ὁ κύων; Ἔλεγε δὲ ὅτι περὶ μὲν τοῦ παρορύττειν καὶ λακτίζειν ἀγωνίζονται οἱ ἄνθρωποι, περὶ δὲ καλοκαγαθίας οὐδείς. Ἐθαύμαζε τοὺς γραμματικούς, οἵτινες τὰ μὲν τοῦ Ὀδυσσέως κακὰ ἀνεζήτουν, ἠγνόουν δὲ τὰ ἴδια· καὶ τοὺς μουσικούς, οἵτινες ἁρμόττουσι μὲν τὰς ἐν τῇ λύρᾳ χορδάς, ἀνάρμοστα δ' ἔχουσι τὰ ἤθη· καὶ τοὺς μαθηματικούς, οἵτινες ἀποβλέπουσι μὲν πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, τὰ δ' ἐν ποσὶ πράγματα παρορῶσι· καὶ τοὺς ῥήτορας, οἵτινες σπουδάζουσι μὲν τοὺς περὶ δικαίου λόγους, οὐδόλως δὲ ῥυθμίζουσι τὸν ἑαυτῶν βίον πρὸς τὸ δίκαιον· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐθαύμαζε πῶς οἱ ἄνθρωποι ἐπαινοῦσι μὲν τοὺς δικαίους ὅτι εἰσὶν ἀνώτεροι τῶν χρημάτων, ζηλοῦσιν ὅμως τοὺς πολυχρημάτους.

Λέγουσιν ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ μέγας εἶπέ ποτε, ὅτι, ἐὰν δὲν ἦτο Ἀλέξανδρος, ἤθελε νὰ ἦναι Διογένης· τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίθανον· ψυχὴ γενναία καὶ μεγαλόφρων, ἦτο ἀδύνατον νὰ ζηλεύσῃ τὴν ποταπὴν δίαιταν καὶ τὸν ἄμουσον καὶ ἀπειρόκαλον βίον τοῦ Διογένους· τίς οἶδε τίς ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Διογένους ἔπλασε τὸν μῦθον τοῦτον.

Ἐνίοτε αἱ ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀηδεῖς καὶ ὀχληραί, ὥστε εἶναι ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ πῶς ἠνείχετο αὐτὰς ὁ τῶν Ἀθηνῶν λαός, ὁ εὐφυέστερος καὶ χαριέστερος καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ ἔτι ἐκείνῃ λαός. Προσεκλήθη ποτὲ εἰς οἶκον πολυτελέστατον, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἐκώλυεν αὐτὸν νὰ πτύσῃ, ἐπειδὴ δ' ἐχρέμψατο, εἰς τὴν ὄψιν τοῦ οἰκοδεσπότου ἔπτυσεν, εἰπὼν ὅτι δὲν εὑρίσκει χείρονα τόπον. Ἄλλοτε πάλιν ἤρχισε νὰ κράζῃ,—Ἰὼ ἄνθρωποι! συνελθόντων δὲ καθίκετο τῇ βακτηρίᾳ εἰπὼν—ἀνθρώπους ἐκάλεσα καὶ οὐχὶ καθάρματα. Καὶ ὅμως τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὅστις τοσάκις ἐξύβρισε τοὺς Ἀθηναίους, οἱ Ἀθηναῖοι ἠγάπων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅτε μειράκιον ἔθραυσε τὸν πίθον αὐτοῦ, τοῦτο μὲν ἔδειραν ἀνηλεῶς, εἰς δὲ τὸν Διογένην παρέσχον ἄλλον.

Ἀλλ' ἰδίως διέπρεπεν ὁ Διογένης διὰ τὰ λογοπαίγνια αὐτοῦ, ὧν τινα εἰσὶ τῷόντι ἄριστα.

Πλέων ποτὲ εἰς Αἴγιναν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν ὧν ἦρχε Σκίρπαλος, εἰς Κρήτην δὲ ἀπαχθεὶς ἐπωλεῖτο. Ὁ κῆρυξ ἠρώτησεν αὐτὸν τί γνωρίζει νὰ πράττῃ, ὁ δὲ Διογένης μετὰ θάρρους ἀπήντησε—νὰ ἄρχω ἀνθρώπων. Ὁ κῆρυξ ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς παράφρονα, ἐνῷ δὲ ἐπεκράτει σιγή, ἐφάνη ἐκεῖ πλησίον εὐπατρίδης Κορίνθιος Ξενιάδης καλούμενος, ἁπλοῦς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ὅστις περιεργάζετο ἀπλήστως τὴν παράδοξον τοῦ κυνικοῦ ὄψιν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Διογένης, εἶπε πρὸς τὸν κήρυκα—εἰς τοῦτον πώλει με, οὗτος ἔχει ἀνάγκην δεσπότου. Ὁ Ξενιάδης γελάσας ἠγόρασε τὸν φιλόσοφον καὶ ἀπαγαγὼν εἰς Κόρινθον ἀνέθετο εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ οἴκου καὶ τῶν τέκνων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ξενιάδης δὲν ἦτο φίλος τῆς πολυτελείας, διότι ἐπὶ τοσοῦτον εὐχαριστήθη διὰ τὴν λιτὴν δίαιταν ἣν εἰς τὸν οἶκον ὁ Διογένης εἰσήγαγε καὶ εἰς ἣν ἤσκει τοὺς παῖδας, ὥστε ἔλεγεν ὅτι ἀγαθὸς δαίμων εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οἱ ἐξ Ἀθηνῶν γνώριμοι αὐτοῦ, μαθόντες τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀνδρός, ἠθέλησαν νὰ ἐξαγοράσωσιν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Διογένης ἀπεκάλεσεν αὐτοὺς εὐήθεις, διότι, εἶπε, δὲν εἶναι οἱ λέοντες δοῦλοι τῶν τρεφόντων, ἀλλ' οἱ τρέφοντες δοῦλοι τῶν λεόντων. Ἂν θέλετε δὲ νὰ μάθητε πῶς ἀνέτρεφε τοὺς δυστυχεῖς παῖδας τοῦ Ξενιάδου, ἀρκεῖ ἡ περικοπὴ αὕτη τοῦ Λαερτίου· «Ἐν χρῷ κουρίας τε καὶ ἀκαλλωπίστους εἰργάζετο καὶ ἀχίτωνας καὶ ἀνυποδήτους καὶ σιωπηλούς, καθ' αὑτοὺς βλέποντας ἐν ταῖς ὁδοῖς.»

Ἀπέθανεν ὅπως καὶ ἔζησεν· ἠθέλησε νὰ συμμερισθῇ πολύπουν μετὰ κυνῶν οἵτινες ἔδηξαν τὸν τένοντα τοῦ ποδὸς αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἐτελεύτησε ζήσας ἐννενήκοντα ἔτη. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἅτινα ἀριθμεῖ ὁ Λαέρτιος οὐδὲν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκει εἰς αὐτόν. Διότι δὲν φαίνεται ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ συγγράψῃ· ἄλλως δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν ὅτι δὲν ἀνῆκον εἰς τὸν

Digitized by Google

Διογένην τ' ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν βιβλία. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ πάλη περὶ τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἐγένετο τίνες θάψουσιν αὐτόν. Ἐτάφη ἐν Κορίνθῳ παρὰ τὴν πύλην τὴν πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ κίονα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κύνα ἐκ Παρίου μαρμάρου. Ὕστερον καὶ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα διὰ χαλκῶν εἰκόνων.

Αἱ μὲν χαλκαῖ ἐκεῖναι εἰκόνες καὶ τὸ ἄγαλμα δὲν ὑπάρχουσι πλέον, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ σώζεται ὅπως μαρτυρεῖ ὅτι ἀπαντῶνται ἄνθρωποι, οἵτινες, καίτοι ἀνάξιοι τῆς ὑστεροφημίας, κλέπτουσι τὴν ἀθανασίαν, ἐνῷ οὐδόλως ὠφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀγνοοῦμεν οἱ πλεῖστοι τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαλύψαντος τὴν Δαμαλίδα, δι' αὐτῆς ὑπὲρ πάντα ἄλλον εὐεργετήσαντος τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀγνοεῖ Διογένην τὸν κύνα.[1]

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Πόθεν ὠνομάσθησαν οἱ Φαναριῶται.

Ὁ Γύλλιος λέγει, ὅτι ἡ γνωστὴ συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Φανάριον* (ἐν ᾗ ἕδρευον τό τε Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος), ὠνομάσθη οὕτω, διότι τὸ περικλεῖον αὐτὴν δεύτερον τεῖχος ἐκτίσθη ἐν μιᾷ νυκτὶ ὑπὸ φανοῖς, ἐπικειμένης τῆς πολιορκίας· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς διατείνονται ὅτι ὠνομάσθη οὕτω, διότι ἐπὶ τοῦ παρακειμένου ἀκρωτηρίου θὰ ὑψοῦτο *φανὸς* τὸ πάλαι πρὸς ὁδηγίαν τῶν πλοίων διὰ τὰς παρὰ τὸ Πετρίον ὑφάλους πέτρας. Ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ συνῳκίσθησαν, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνων, οἱ λογιώτεροι καὶ ἐπισημότεροι Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀνομασθέντες *Φαναριῶται*.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἀποφθέγματα Μαντσοῦ.

[Ἡ γλῶσσα τῶν Μαντσοῦ (ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ) εἶναι συγγενὴς τῇ κινεζικῇ.]

Ὁ σοφὸς ἐρωτᾷ ἑαυτόν· ὁ μωρὸς ἐρωτᾷ τοὺς ἄλλους.

*

Ἐὰν ἀφ' ἑνὸς ὁ ἀροτριῶν τὴν γῆν βοῦς δὲν ἔχῃ χόρτον ἐπαρκὲς διὰ τὴν τροφήν του, ἀφ' ἑτέρου ὁ ποντικὸς ἐν τῇ σιταποθήκῃ ἔχει μεγίστην περίσσειαν τροφῆς.

*

Ἀπὸ ὁλόκληρον στράτευμα εἶναι δυνατὸν ν' ἀφαιρεθῇ διὰ τῆς βίας ὁ στρατηγός, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι ἀπὸ ἄνθρωπον, καὶ μόνος ἂν ἦναι οὗτος, ν' ἀφαιρέσῃ τις διὰ τῆς βίας μίαν ἰδέαν του.

*

Ὑπάρχει που πτωχός, οὗ ὁ χαρακτὴρ νὰ ἦναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος ταπεινότητος, πλούσιος, ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος ἀλαζονείας;

*

Ὁ ἄνθρωπος δὲν φθάνει εἰς ἡλικίαν ἑκατὸν ἐτῶν, ἀλλ' ἀποθνήσκων φέρει μεθ' ἑαυτοῦ συμφορὰς χιλίων ἐτῶν. Π.*

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΒΟΤΣΑΡΗ

Ὁ ἐν Λιβόρνῳ συνδρομητὴς ἡμῶν κ. Γ. Π. κέκτηται ἀξιόλογον συλλογὴν αὐτογράφων, ἀφορώντων τὴν ἱστορίαν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνός μας, ἐν οἷς καὶ ἐπιστολὰς τῶν κορυφαίων πρωταγωνιστῶν, καὶ ὁλόκληρον τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου. Ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἀπέστειλεν ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν τὴν ἑπομένην τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἐπιστολήν, τῆς ὁποίας εὐλαβείας ἄξιον ἐκρίναμεν τὸ ἀνορθόγραφον. Σ. τ. Δ.

Κὶρ γιόργι

Είξέρις ὁπού ἔχο καλάμπαλίκι πολεὶ καὶ ναμοῦ δήνις τιν κάθε ειμέρα ἀπὸ τέσερες μποτίλες κρασεὶ και μισι οκὰ ρίζι καὶ μένο

1822 — *αδελφόσου*

Ἰουλίου 2 — ΜΑΡΚΟ

Πέτα — ΜΠΟΤΖΑΡΙΣ.

[Αἱ μὲν φιάλαι οἴνου αἰνίττονται βαρέλια πυρίτιδος, ἡ δὲ ὀκὰ ρίζι, καντάριον μολύβδου.]

ΑΙΣΙΟΣ ΟΙΩΝΟΣ

Ἡ ἄνοδος τοῦ Κανάρη εἰς τὸν πολιτικὸν ὁρίζοντα τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὰς παρούσας μάλιστα περιστάσεις τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῷ ποιητής τις τῆς Γαλλίας ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων ἔγραφεν ὅτι

«L'oubli s'enracine et séjourne en lui»,

ἐθεωρήθη αἴσιος οἰωνὸς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Περὶ τούτου δὲ ὁμιλοῦσι σήμερον μετὰ χαρᾶς οἱ κατὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην φιλέλληνες, καί τις ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς *Ἑστίας* σπάνιον φυλλάδιον, ἐκδοθὲν ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ,[1] ἅμα δὲ περιέχον μετὰ διθυράμβου καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωος. Καὶ τίς ποιητὴς τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποχῆς δὲν ἔσπευσε νὰ περιβάλῃ τὸ ἴδιον κλέος διὰ τοῦ κλέους ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἐπεκάλεσαν *ἡμίθεον*; Ὁ Βερανζὲ, ὁ Λαμαρτίν, ὁ Δελαβὶν, ὁ Μπάϋρων, ὁ Λεβρούν, ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἀνύμνησαν ἐνθουσιωδῶς τὸν ἥρωα.

«Οὐδενὸς τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν τὸ ὄνομα, ἔγραφε πρό τινων ἐτῶν ὁ κ. Ν. Δραγούμης, διεβοήθη τοσοῦτον διὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνδραγαθημάτων ὅσον τὸ τοῦ Κανάρη. Οἱ ποιηταὶ ἀνύμνησαν διὰ διθυράμβων τὸν ἔνδοξον πυρπολητήν, οἱ μουσουργοὶ ἔψαλλον τοὺς θριάμβους

1. Ἐπιτομ. ἐκ μελέτης Δ. Παπαρρηγοπούλου.

1. Canaris. Dithyrambe par Alex. Dumas. Au profit des Grecs. Paris, 1826. 16ον, σελ. 10.

του, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ παρέπεμψαν εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἥρωος, αἱ φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι ἡρμήνευσαν πολλάκις τὸν παγκόσμιον θαυμασμὸν δι' ἀποστολῆς ἐνθυμίων καὶ πανηγυρικῶν ἐπιστολῶν, πλεῖστοι δὲ Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοί, Ὁλλανδοὶ καὶ ἄλλοι ἐδωρήσαντο αὐτῷ ξίφη, πυροβόλα, ἀδάμαντας, δακτυλίους καὶ τὰ τοιαῦτα....., σήμερον δὲ μόνος ἐπιζῶν ἐκ πάντων τῶν ἡρώων τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἥρως οὐχὶ προασκηθεὶς διὰ μαχῶν *κλεφτικῶν* ἢ κατὰ θάλασσαν στρατηγημάτων καὶ συγκρούσεων, ἀλλ' ὡς ἡ Ἀθηνᾶ γεννηθεὶς πάνοπλος, πρεσβύτης μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀκμαῖος ὅμως τὴν φιλοπατρίαν καὶ ἀλύμαντον φέρων ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν σφραγῖδα τῆς ἀρχαίας τόλμης, ὁμοιάζει πρὸς ὑψίκομον δρῦν ἐν μέσῳ ἠρημωμένου δάσους, ἧς τὴν θαλερὰν κορυφὴν δὲν ἴσχυσε νὰ μαράνῃ ὁ χρόνος.»

Τοιοῦτος ὑπάρξας ὁ Κανάρης φαίνεται ἕτοιμος νὰ δράξῃ καὶ σήμερον τὰς δᾶδας τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ,τι ἔγραφεν ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶ, ἐξυμνῶν τὰ κατορθώματα τοῦ ἐνδόξου Ψαριανοῦ :

Et du sein de ces feux, allumés par la gloire,
S'élancèrent des cris de rage et de victoire,
Qui portaient jusqu'aux cieux le nom de Canaris.

**

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΝΑΡΗΝ

Ὡς λείψανον εἰσέτι ζῶν μεμακρυσμένων χρόνων,
Ὡς τμῆμα ἔργου εὐκλεοῦς τῶν εὐκλεῶν προγόνων,
Μὲ λύπην τὴν σμικρότητα τῆς νῦν Ἑλλάδος καθορῶν,
Οὕτω καὶ σὺ παρίστασαι ἐν μέσῳ μας, Κανάρη,
Μνημεῖον μέγα γενεᾶς, ἥτις σχεδὸν ἐφθάρη,
Ἥρως ἡρωϊκῶν καιρῶν.

Νήπιον ἔτι ἤκουον, ἑκάστοτε ἀλλοῖον,
Ἀπὸ τὰ χείλη τῶν τροφῶν τὸν σύγχρονόν σου βίον,
Ὡς βίον ἥρωός τινος ἢ ἡμιθέου παλαιοῦ,
Μ' ἔλεγον «ναύτης τῶν Ψαρῶν εἷς μόνος μὲ ἓν πλοῖον
Σωρείας ἀπετέφρωσε τρικρότων γιγαντείων»,
Κ' ἴσος μ' ἐφαίνεσο Θεοῦ.

Ἀνέγνων νέος ἔπειτα μὲ ἔκπληξιν παιδίου
Τὰς πράξεις τοῦ γονίμου σου καὶ εὐγενοῦς σταδίου,
Σὲ ἠκολούθησα παντοῦ τὰ βήματά σου εὐλογῶν,
Ὁπότε περιέτρεχες τοῦ Πόντου τὰς ἐκτάσεις,
Καὶ τρίκροτα μὲ λέμβον σύ, ὁ δαίμων τῆς θαλάσσης,
Ἔκαμνες θύματα φλογῶν.

Τὸ ὄνομά σου πανταχοῦ ἀπέστελλεν ἡ φήμη,
Ἡ οἰκουμένη ἄφωνος ἀνέμενεν, ἑτοίμη
Πάντα σου νέον θρίαμβον νὰ χαιρετίσῃ μὲ χαράν.
Ὡς ἀετὸς καταπεσὼν ἐκ κορυφῶν ὑψίστων,
Ἐν μέσῳ στόλων ἔπιπτες ἐξαίφνης πολυΐστων,
Ἐκλέγων πλοῖον ὡς βοράν.

Ὅτε εἰς νύκτα ζοφερὰν ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων
Ἀντήχουν αἴφνης γοεροὶ ὀλολυγμοὶ θυμάτων,
Κ' ἔβλεπον λάμψιν ἀστραπῆς, κ' ἤκουον κρότον κεραυνῶν,
Ἔλεγον τρίκροτον κανὲν θὰ καίει ὁ Κανάρης. . . .
Κ' ἡ θάλασσα κατέπινεν ὅπλα, ἱστούς, κιδάρεις,
Πασσάδων πτώματα κλεινῶν,

Πασσάδων, οὓς ἀπέστελλες, ἐμπλέους ἔτι μύρων,
Ἀπὸ τὴν κλίνην τῆς τρυφῆς, ἀπ' εὐτυχῶν ὀνείρων
Εἰς ἄλλον κόσμον τρέμοντες νὰ κοιμηθοῦν διὰ παντός,
Οὓς, ἐκ τῶν περιπτύξεων θερμοὺς τῶν χαρεμίων,
Τὸ κῦμα περιέπτυσσεν ἐρωτικῶς τὸ κρύον,
Καὶ . . . τοὺς ἐβύθιζεν ἐντός.

Ὢ! ἄφες νὰ διηγηθῶ μὲ γλῶσσαν νεανίου
Ἓν ἔνδοξον κατόρθωμα ἐνδοξοτάτου βίου,
Ἐπίτρεψον εἰς ἄγνωστον καὶ δειλιῶντα ποιητὴν
Ν' ἀνακαλέσῃ παρελθὸν λαμπρόν, ἀκτινοβόλον,
Ν' ἀναθερμάνῃ εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν στόλων
Τὸν γέροντα πυρπολητήν.

Μετὰ τῆς Χίου τὴν σφαγὴν ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου
Περιστεφθεὶς ὑπὸ αἰσχροῦ κ' αἱματηροῦ στεφάνου,
Ἐκπλέει, πῦρ καὶ σίδηρον νὰ φέρῃ ἀλλαχοῦ ποθῶν.
Τὴν νύκτα ταύτην ἑορτὴν ὁ Καραλῆς τοῖς δίδει,
Σφαγῶν τοσούτων λάφυρα ἀπολαμβάνων ἤδη
Πλησίον δούλων εὐπειθῶν.

Ἀντανακλῶνται τὰ πυρὰ τοῦ στόλου εἰς τὸν πόντον,
Καὶ μεταξὺ τόσων σκαφῶν, τὸ κῦμα βαρυνόντων,
Ὁρᾶται ἀπαστράπτουσα ὑπὸ φανῶν ἡ ναυαρχίς.
Ἀπὸ τὰ ᾄσματ' ἀντηχεῖ εὐθύμως τῶν ὀργίων,
Μὲ τρόπαιον αἱματηρὸν κοσμεῖται τὸ ἱστίον,
Ὡς σῆμα Τουρκικῆς ἀρχῆς.

Ἡ χείρ των εἶναι μ' αἵματα ἀκόμη βεβαμμένη,
Ὑπηρετοῦν τὰ ὄργια τῆς Χίου αἱ παρθένοι,
Τῶν συγγενῶν των κλαίουσαι τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν σφαγήν,
Μὲ πόθον ἐνθυμούμεναι τὰς τέρψεις τὰς ποικίλας,
Τὰ ᾄσματα καὶ τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἀθῴας φίλας,
Καὶ τῆς πατρίδος των τὴν γῆν.

Ἐνῷ πλὴν παραδίδονται εἰς τὴν τρυφὴν κ' εἰς οἶνον,
Ὁ Πλάστης ἄνω ἀγρυπνεῖ κ' ἡ λύσσα τῶν Ἑλλήνων·
Μικρὰ προσπλέει ἄκατος μὲ ῥόθον κώπης ἐλαφρόν,
Καὶ ἡ αἰφνίδιος φωνὴ «ὁ ἄπιστος μᾶς καίει»
Ἐκλύει πᾶσάν των ἰσχύν, κανεὶς των δὲν παλαίει
Πρὸς θάνατον ὀδυνηρόν.

Τὸν Καραλῆν ἐξήγειρεν ὁ θόρυβος τοῦ πότου,
Καὶ εἶδε τὴν πυρπόλησιν φρυάσσων τοῦ τρικρότου,
Καὶ πληγωμένος προσπαθεῖ νὰ διαφύγ' εἰς τὴν ἀκτήν,
Ἀλλὰ τὸν ἀπωθεῖ ἡ γῆ, ἣν ἔβαψε μὲ αἷμα,
Καὶ βλέπει μόνον κύματα τὸ ἔσχατόν του βλέμμα,
Καὶ οὐρανὸν ἐκδικητήν.

Δισχίλιοι ἐπνίγησαν! Ἐξεδικήθης, Χίος!
Μὲ Τούρκων αἷμα βάφεται τὸ χῶμά σου ὁμοίως,
Καὶ παραφέρ' ἡ θάλασσα θύματα ἅμα καὶ φονεῖς·
Καὶ αὕτη ἡ ἐκδίκησις τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων
Πραΰνει τὸν σπαρακτικὸν τῶν ἐπιζώντων θρῆνον,
Παρηγορεῖ τοὺς συγγενεῖς.

Σὺ δ' ἀφελῶς κατέπλευσας εἰς τὴν μικράν σου νῆσον,
Σημαίαν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ θριάμβου ἀνελίσσων·
Οἱ κάτοικοι προσέδραμον νὰ σὲ δεχθῶσι νικητήν.
Κρεῖττον' αὐτῶν ἐκήρυττον οἱ γέροντες σὲ νέον,
Κ' εἰς τοὺς υἱοὺς ἐδείκνυον αἱ χεῖρες τῶν γονέων
Τὴν μοῖράν σου τὴν φθονητήν.

Ἀλλ' ὄχι! τοὺς θριάμβους σου δὲν περιγράφω ὅλους,
Οὐδ' ἀριθμῶ τοὺς ὑπὸ σοῦ πυρποληθέντας στόλους·
Πάντα σου πλοῦν ἐπλήρωσε μὲ τρίκροτόν του ὁ ἐχθρός.
Ἡ χείρ σου ἐγνωρίζετο ἐκ τῆς ἐπιτυχίας,
Καὶ εἰς τοὺς Τούρκους πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπαισίας
Φλογὸς ἐφάνης φοβερός.

Καὶ τώρα. . . τώρα ἵστασαι μακρὰν παθῶν, κομμάτων,
Τὸν θησαυρὸν τῆς δόξης σου ἀμόλυντον φυλάττων,
Διότι ἡ καρδία σου ζυγὸν ἐπίχρυσον μισεῖ,
Καὶ μόνον ὅταν ἡ πατρὶς κλονεῖται ὑπὸ δίνης,
Γέρον μὲ πνεῦμα θαλερόν, τὴν χεῖρά σου ἐκτείνεις
Καὶ τὴν στηρίζεις μόνος σύ.

Λαμβάνεις τὸ πηδάλιον τοῦ κράτους εἰς τὰς χεῖρας,
Καὶ ἅμα τὴν πατρίδα σου ἐκ τῶν σκοπέλων σύρας,
Εἰς βίον ἐπανέρχεσαι, Κανάρη, ἰδιωτικόν,
Ὡς οἱ δικτάτορές ποτε ἐκεῖνοι τῶν Ῥωμαίων,

Digitized by Google

Καὶ ζῇς μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων,
Καὶ τῶν ἐνδόξων σου νικῶν.

Πένεσαι, λέγουν, σήμερον· τί θέλεις τὸ χρυσίον,
Καὶ τὰς πολυτελεῖς στολὰς, καὶ ναυαρχίας πλοῖον,
Σὺ, ὅστις παίζων ἔκαιες οὐρανομήκεις ναῦς ποτέ;
Ἡ Ἀ ρ ι ά δ ν η εὐτελὴς δὲν σὲ χωρεῖ κορβέτα,
Ὢ! μὴ εἰσέλθῃς εἰς κλωβὸν τόσον μικρὸν, καὶ πέτα
Ἐπάνωθέν μας ἀετέ.

Μεῖνε μαζῆ μας ἥσυχος· ὁ ἄρτος ἂν σὲ λείψῃ,
Πρότεινε δίσκον, κ' εἰς αὐτὸν τὸν δίσκον σου θὰ ῥίψῃ
Τὴν σπάθην του ὁ γηραιὸς ἀγωνιστής μας μὲ χαρὰν,
Ἡ χήρα τὸν δακτύλιον τοῦ ἥρωος ἀνδρός της,
Ἡ νεανὶς τοὺς κόσμους της, τὸν ὀβολόν του ὅστις
Ἔχει καρδίαν ζωηράν.

Δὲν ἀντηχεῖ ἡ δόξα σου ὅπως τὸ αἶσχος ἄλλων,
Καὶ δὲν κλονοῦν τὸν οἶκόν σου οἱ δίφροι τῶν μεγάλων,
Ἀλλ' εἰς τὸ σέβας τέρπεται ὁ ὄντως ἔξοχός σου νοῦς
Παντὸς ὅστις ἀνέγνωσε τὴν ἱστορίαν πάλλων,
Παντὸς ἐνθέρμου ἐραστοῦ τῶν ἔργων τῶν ἐξάλλων,
Παντὸς ἀνθρώπου εὐγενοῦς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ἡ ὑπόληψις εἶνε ἵππος ὃν πάντες θέλουν νὰ ἱππεύσουν, ἀλλ' ὃν οὐδεὶς θέλει νὰ θρέψῃ.

*** Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν διπλωμάτης εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ἔσεται οὗτος ὁ πρῶτος διπλωμάτης τοῦ κόσμου, διότι οὐδεὶς θέλει πιστεύσει αὐτῷ, διὸ καὶ εὐκόλως θέλει τύχει τοῦ σκοποῦ του. (Ναπολέων Α'.)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πρόληψις τῆς ναυτίας.

Ἡ ναυτία, κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων τῶν ἐξ αὐτῆς πασχόντων, εἶναι ἡ τρομερωτάτη τῶν σωματικῶν βασάνων, πρόσθες μάλιστα καὶ τῶν ἠθικῶν, διότι τοιαύτη εἶναι ἡ διατάραξις τοῦ ὀργανισμοῦ, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῶν ναυτιώντων σχεδὸν ἀπολλῦσι τὴν συναίσθησιν ἑαυτῶν, καὶ ἐπικαλοῦνται μετ' ἀγωνίας τὸν θάνατον ὡς τέρμα τῶν ὀδυνῶν των.

Διὰ τοῦτο ἀνέκαθεν κατεβλήθη φροντὶς πρὸς πρόληψιν τῶν τοιούτων ἀποτελεσμάτων τοῦ σάλου καὶ τῆς ἀναλικνίσεως τῶν πλοίων, ἐπενοήθησαν δὲ πρὸς τοῦτο ζῶναι ἴδιαι, τονικὰ ποτὰ, προληπτικὰ ἐκχυλίσματα, ἅπαντα ὅμως ἀπεδείχθησαν ἀλυσιτελῆ πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς αἰωρήσεως, εἰς ἣν κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ὑποβάλλονται οἱ ἐπιβάται ἐκ τῆς διπλῆς κινήσεως τοῦ πλοίου ἐν τεταραγμένῃ θαλάσσῃ, καὶ ἥτις ἐπιφέρει μείζονα ἢ ἐλάσσονα κακοδιαθεσίαν, ἀναλόγως τῆς διαθέσεως ἢ τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ πάσχοντος. Πρὸς ἐπίτευξιν εὐχαρίστου ἀποτελέσματος, ἔδει κυρίως ν' ἀρθῇ αὐτὴ ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ, ὁ σάλος δηλονότι τοῦ πλοίου.

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι εἰς οὐδένα ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἰδέα ναυπηγήσεως πλοίων ἀκλονήτων εἰς τὴν προσβολὴν τῶν κυμάτων[1] παράδειγμα ὅμως εὐσταθείας καὶ ἀκινησίας ἐν τοῖς πλοίοις παρεῖχον πρὸς μίμησιν αἱ λυχνίαι, αἱ πυξίδες καὶ τἄλλα ἀστρονομικὰ ἐργαλεῖα, ἅτινα ἕνεκα τοῦ τρόπου τῆς αἰωρήσεώς των ἐτήρουν ἰσορροπίαν, ἂν μὴ πλήρη, σχετικὴν ὅμως. Ἐκ τούτου ὁδηγηθεὶς ὁ κ. Βέσσεμερ, ἀνὴρ γνωστὸς εἰς τὸν βιομηχανικὸν κόσμον ἐκ πολλῶν πρακτικωτάτων ἐφευρέσεων, ἐσκέφθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τῆς αἰωρήσεως καὶ εἰς αἴθουσαν μεγάλων διαστάσεων.

Ἐναυπήγησε λοιπὸν πλοῖον μεγίστης χωρητικότητος, ἐκ τῶν τῆς πρώτης τάξεως, μὲ δύο ζεύγη τροχῶν. Ἡ αἴθουσα αὐτοῦ, ἔχουσα μῆκος μὲν 20 μέτρων, πλάτος 11 καὶ ὕψος 6, ἐξήρτηται ἐκ τοῦ κέντρου αὐτῆς διὰ θριγκοῦ ἐπὶ στρόφιγκος στηριζομένου· οὕτω δὲ ἔχει ἴδιον κέντρον βαρύτητος καὶ μένει ἀσάλευτος, καθ' οἱανδήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν κυλινδῆται τὸ πλοῖον. Ἄνωθεν τῆς αἰθούσης εὑρίσκεται ἐπίστεγον ἐξωτερικὸν τὴν αὐτὴν ἰσορροπίαν τηροῦν.

Οὕτω δὲ οἱ ἐπιβάται μηδόλως προσβαλλόμενοι ἐκ τοῦ σάλου, οὗ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ναυτία, εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι τοῦ φοβεροῦ τούτου κακοῦ.

Τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύουσιν ἥ τε θεωρία καὶ τὰ προκαταρκτικὰ πειράματα τοῦ συστήματος Βέσσεμερ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Καλαί· μένει ἤδη νὰ μάθωμεν ἐὰν ἡ πλήρης ἐφαρμογὴ αὐτοῦ θ' ἀποδείξῃ λελυμένον πλέον τὸ πρὸ τοσούτου χρόνου ὑφιστάμενον σπουδαιότατον πρόβλημα τῆς ἐντελοῦς προλήψεως τῆς ναυτίας.

Τιμὴ εἰς ἣν ἠγοράσθησαν αἱ γαῖαι, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ Νέα Ὑόρκη.

Αἱ ἀπέραντοι γαῖαι, ἐφ' ὧν κεῖται σήμερον ἡ Νέα Ὑόρκη, μία τῶν πολυανθρωποτάτων (1, 072,390 κατ.) καὶ πλουσιωτάτων πόλεων τῆς γῆς, ἐπωλήθησαν ἐν ἔτει 1,609 ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν εἰς τοὺς Ὁλλανδοὺς ἀποίκους ἀντὶ 10 ὑποκαμίσων, 30 ζευγῶν περιποδίων, 10 ὅπλων, 30 σφαιρῶν, 30 λιτρῶν πυρίτιδος, 30 τόξων, 30 λεβήτων καὶ ἑνὸς χαλκοῦ μαγειρικοῦ σκεύους.

Περίεργοι ἐκθέσεις.

Ἐν Λυὼν ἤρχισεν ἀπό τινος ἔκθεσις ἀντικειμένων τέχνης καὶ οἰκιακῆς οἰκονομίας, προσεχῶς δ' ἄρχεται ἐν Neuchâtel (τῆς Ἑλβετίας) ἔκθεσις προϊόντων τῆς γαλακτοκομίας, ἤτοι γαλάκτων (φυσικῶν καὶ συμπεπυκνωμένων), βουτύρων, τυρίων κλπ.

ΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.

1. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἕνεκα τοῦ ὄγκου αὐτῶν πλοῖά τινα κολοσσιαίων διαστάσεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Μ έ γ α ς Ἀ ν α τ ο λ ι κ ὸ ς (Great-Eastern), καταδαμάζουσιν οὕτως εἰπεῖν τὰ κύματα, ὁ δὲ σάλος σχεδὸν δὲν εἶναι ἐπαισθητὸς ἐν αὐτοῖς· ἀλλὰ τοιαῦτα πλοῖα ποιοῦσιν ἐξαίρεσιν, καὶ δὲν συναριθμοῦνται μετὰ τῶν πληρούντων τὰς συνήθεις ἀνάγκας.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 1.

Digitized by Google

Ἀριθ. 85 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 14 Αὐγούστου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 497.

Ε'

Ὅτι ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ εἶναι γεγονὸς προφανέστατον, ὅπερ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ν' ἀποδείξωμεν· τὸ μόνον ζήτημα εἶναι ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι αὐτοκίνητος ἢ ἑτεροκίνητος, καὶ ἐὰν δυνάμεθα εἰς τὰ δύο προηγούμενα προσόντα, τὴν ἑνότητα καὶ ταυτότητα, νὰ προσθέσωμεν ὡς τρίτον τὴν *αὐτενέργειαν*.

Οἱ ὑλισταὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ θεωροῦσι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἀναγκαῖον μηχανισμὸν, ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ ἀναγκαίου μηχανισμοῦ τοῦ σώματος καὶ εἰς αὐτὸν ἀναγόμενον, καὶ ἀρνοῦνται αὐτῇ πᾶσαν αὐτενέργειαν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι ἑνιαῖόν τι καὶ ταυτούσιον, ἕτερον παρὰ τὸν σωματικὸν ὀργανισμὸν, ἀδύνατον φαίνεται ἀπ' ἀρχῆς νὰ μὴ ἔχῃ ἰδίαν ἐνέργειαν. Πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν, ἤτοι ἐνέργειαν, καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀνάγοντας τὰ πάντα εἰς τὴν ὕλην, ἡ ὕλη κινεῖται ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἐσωτερικῆς τινος δυνάμεως, ἥτις παράγει πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου. Ἠρεμία δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐν τῷ πνεύματι. Τὸ μόνον ζήτημα εἶναι, ὡς ἐλέγομεν, ἐὰν καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι ἐνέργεια ἀνάγεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης.

Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δύο μέσα ἔχομεν, τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν παρατήρησιν. Τὰ δύο ταῦτα μέσα βοηθοῦνται ἀμοιβαίως, ἐὰν ἠξεύρομεν νὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν, καὶ πρέπει νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον, ὡς δύο ἀντίθετοι γραμμαὶ αἵτινες συναπαντῶνται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον.

Ἂς ἀρχίσωμεν ἔξωθεν. Ἐὰν ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς παράγεται καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ σώματος, πρέπει νὰ εὕρωμεν τὸν σύνδεσμον τῆς παραγωγῆς καὶ ἐξαρτήσεως ἐν τῇ ἐπαφῇ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν στοιχεῖα. Ἡ ἐξωτερικὴ ὕλη ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ὀργανισμοῦ, παράγει ἐν αὐτῇ ποικίλας ἀλλοιώσεις, καὶ μεταξὺ τῶν ἀλλοιώσεων τούτων πρέπει νὰ εὕρωμεν ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν νόησιν, βούλησιν, συλλογισμὸν κλ., ἤτοι τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἴδια τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Τότε, ἀλλὰ τότε μόνον δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως τῶν ὑλικῶν φαινομένων, ὅτι ἐκ τούτων ἐξαρτῶνται, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἰδίαν ἐνέργειαν δὲν ἔχει. Τώρα τί διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τούτου αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι;

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐμελέτησαν καὶ μελετῶσι καθ' ἑκάστην τὴν ἐπαφὴν ταύτην τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν στοιχεῖα, καὶ εὑρίσκουσιν ὅτι τὰ μόρια τῆς ἐξωτερικῆς ὕλης κινούμενα παράγουσιν ἀνάλογον κίνησιν ἐν τοῖς μορίοις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἥτις λέγεται *ἐντύπωσις*, καὶ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη μεταδίδεται διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸ κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος· ἀνεκάλυψαν μέχρι τινὸς τοὺς νόμους καθ' οὓς γίνεται καὶ μεταδίδεται ἡ ἐντύπωσις, καὶ πολλαὶ μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις γίνονται καθ' ἑκάστην πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν νόμων τούτων, ἀλλ' ἀφ' οὗ φθάσωσιν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς μεταδόσεως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν μᾶς λέγουσι ποῖον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐντυπώσεως, πῶς ἡ ἐντύπωσις μεταβάλλεται εἰς *αἴσθησιν*· πολὺ ὀλιγώτερον μᾶς λέγουσι τί εἶναι ἡ αἴσθησις, τί εἶναι ἡ *ἀντίληψις*, καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἀναρίθμητα φαινόμενα τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀκολούθως μετὰ τὸ φαινόμενον τῆς ἀντιλήψεως, συνδυάζονται μετ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ συγκροτοῦσι τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῆς διανοίας. Ἵνα μάθωμεν τί εἶναι ἡ αἴσθησις, τὸ πρῶτον τοῦτο γεγονὸς τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον τὸ ὑλικώτερον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὑλικῆς ἐντυπώσεως παράγεται, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἐξωτερικὴν παρατήρησιν, καὶ νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν, ἥτις μόνη δύναται νὰ μᾶς εἴπῃ τί εἶναι, διότι ἡ αἴσθησις οὐδέποτε προέκυψεν ἐκ τῆς φυσικῆς ἢ χημικῆς ἀναλύσεως, καὶ ἐὰν ὑποθέσητε ἄνθρωπον οὐδέποτε λαβόντα ἐν ἑαυτῷ τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς, ὅσῳ καὶ ἂν μελετήσῃ τοὺς νόμους τῆς διαδόσεως τοῦ ἤχου καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὠτὸς οὐδέποτε θέλει καταλάβει τί εἶναι ἡ αἴσθησις τοῦ ἤχου. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. Καὶ τί μᾶς λέγει ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις περὶ αἰσθήσεως; Μᾶς λέγει ὅτι ἡ αἴσθησις δὲν εἶναι κίνησις μορίων ὡς ἡ ἐντύπωσις, ἀλλ' ἕτερόν τι, ὄσφρησις, γεῦσις, ὅρασις, ἀκοὴ, αἵτινες ἔχουσιν

Digitized by Google

ἰδίους χαρακτῆρας, ὅτι ἡ ἐντύπωσις εἶναι ἁπλῆ ἀφορμὴ ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ αἴσθησις, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε, οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐνίοτε αἰσθήσεις ἄνευ προηγουμένης ἐντυπώσεως ὡς ἐπίσης ἐντυπώσεις ἄνευ αἰσθήσεως, ὅτι ἵνα γεννηθῇ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως αἴσθησις ἀπαιτεῖται συνέργειά τις ἢ τοὐλάχιστον μὴ ἀντενέργεια τῆς ψυχῆς, ὅτι αὕτη δύναται ν' ἀντενεργήσῃ κατὰ τῶν ἐντυπώσεων, καὶ ἀντενεργεῖ ἐνίοτε τοσοῦτον, ὥστε αἱ σφοδρότεραι παρέρχονται ἀνεπαίσθητοι, ὅτι ἀπ' ἐναντίας ἐξ αὐτῆς ἐξαρτᾶται νὰ καταστήσῃ ζωηροτέρας ἐντυπώσεις τινὰς δι' ἰδίας προσπαθείας, ἣν *προσοχὴν* ὀνομάζομεν, ἐνισχύουσα αὐτὰς χωρὶς νὰ προσθέσῃ οὔτε ἓν μόριον εἰς τὴν ὕλην, οὔτε ἕνα βαθμὸν ἐντάσεως εἰς τὴν ὑποκινοῦσαν αὐτὴν δύναμιν, ὅτι παρομοίως δύναται νὰ προσέξῃ εἰς ἓν μόνον στοιχεῖον τῆς ἐντυπώσεως καὶ νὰ παραβλέψῃ τὰ ἄλλα, δύναται τουτέστι ν' ἀναλύσῃ τὴν αἴσθησιν εἰς τὰ ἐλάχιστα αὐτῆς μόρια, ν' ἀποσπάσῃ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς λεγομένης *ἀφαιρέσεως*, νὰ κρίνῃ μεταξὺ αὐτῶν καὶ νὰ τὰ συνδυάσῃ ἄλλως ἢ ὡς εἶναι ἐν τῇ φύσει, ἐπεξεργαζομένη οἴκοθεν καὶ ἀφ' ἑαυτῆς τὰ διδόμενα τῆς αἰσθήσεως. Ταῦτα διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις περὶ αἰσθήσεως, καὶ ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἀναντιρρήτως ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει ἰδίαν ἐνέργειαν σχετιζομένην πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης, ἐξαρτωμένην ἐνίοτε ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε, οὐχὶ κατ' ἀνάγκην.

Ἐὰν δὲ ταῦτα διδάσκει ἡ ἐσωτερικὴ παρατήρησις περὶ τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν, τί ῥητέον περὶ τῶν ἄλλων φαινομένων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ πνεύματος; Πῶς ἡ αἴσθησις γίνεται μνήμη καὶ ἀνάμνησις, πῶς ἀνανεοῦται, ἀφ' οὗ ἐπὶ μικρὸν ἐφαίνετο ἐξαλειφθεῖσα, πῶς γίνεται ἡ σύζευξις τῶν ἐννοιῶν, τί εἶναι ἡ γενίκευσις, τί ὁ συλλογισμός, τί ἡ φαντασία, τί ἡ ἠθικὴ ἐνέργεια κλ.; Ἐνταῦθα αἱ ἀποδείξεις τῆς ἰδιαιτέρας τῆς ψυχῆς ἐνεργείας εἶναι τόσῳ πολυπληθεῖς ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ τὰς ἀναφέρωμεν, διότι ὅσῳ ἀπομακρυνόμεθα τῆς αἰσθήσεως καὶ προχωροῦμεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ψυχῆς, κατὰ τοσοῦτον κατανοοῦμεν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς ἄλλον κόσμον ἔχοντα ἰδίαν φύσιν, ἰδίους νόμους, ἴδιον προορισμόν. Περὶ τούτων περιοριζόμεθα εἰς μίαν μόνην παρατήρησιν. Πᾶσαι αἱ λειτουργίαι τοῦ σώματος ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὀργάνων δι' ὧν τελοῦνται, καὶ νοοῦμεν ἐντελῶς διατὶ ἡ δεῖνα λειτουργία ἀπαιτεῖ τὸ δεῖνα ὄργανον καὶ διατὶ καὶ πῶς τοῦτο ἔχει ἁρμόζουσαν εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ κατασκευήν. Ἐὰν παραβάλωμεν λ.χ. τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, τὴν ἀναπνοήν, τὴν πέψιν πρὸς τὰ ὄργανα δι' ὧν γίνονται, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ὄργανον εἶναι τρόπον τινὰ ἡ εἰκὼν τῆς λειτουργίας, ἀντιστοιχεῖ πρὸς αὐτήν, καὶ αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἐκεῖνο, καὶ διὰ τοῦτο αἱ περὶ τὸ σῶμα ἐπιστῆμαι δύνανται νὰ παραδοθῶσι δι' ὑλικῶν σχημάτων, καὶ οὐδόλως δυσκολευόμεθα νὰ καταλάβωμεν ὅτι ἓν ῥευστὸν λ.χ. δὲν δύναται νὰ κυκλοφορήσῃ εἰμὴ διά τινων σωλήνων καὶ ἀγγείων, καὶ ὅτι ἵνα μεταδοθῇ τὸ φῶς ἢ ὁ ἦχος, ἀπαιτοῦνται ἰδιαίτεραι τινὲς κατασκευαί, αἵτινες ἐλλόγως ἀντιστοιχοῦσιν πρὸς τὴν λειτουργίαν εἰς ἣν προωρίσθησαν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ νόησις εἶναι λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ, ὡς ἔλεγεν ὁ Βρουσαῒς, ἔκκρισις αὐτοῦ, δὲν βλέπομεν ποῖα ἐν αὐτῷ τὰ ὄργανα τῆς λειτουργίας ταύτης· ποῖον τὸ ὄργανον λ. χ. τῆς ἀναμνήσεως; διὰ τίνος χημικῆς ἐνεργείας ἀναζῶσιν ὡς παλίμψηστα αἱ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξαλειφθεῖσαι ἰδέαι; διὰ τίνος ὑλικῆς κατασκευῆς ἐξέρχονται ἄλλαι ἐξ ἄλλων αἱ ἰδέαι δυνάμει τοῦ συλλογισμοῦ; πῶς συνδυάζονται κατά τινας τύπους οὐδόλως ὑπάρχοντας ἐν τῷ κόσμῳ, οἷα τὰ εἴδη καὶ τὰ γένη; πῶς ὑπάρχουσιν ἐν ἡμῖν ἔννοιαι καὶ ἀρχαὶ ὧν τὰ ἀντικείμενα πρὸς οὐδὲν ὑλικὸν ἀντιστοιχοῦσιν, οἷον ἡ ἔννοια τοῦ ἀπείρου τόπου καὶ χρόνου, ἡ ἀρχὴ ὅτι πᾶν φαινόμενον πρέπει νὰ προέρχεται ἔκ τινος αἰτίου; ποῦ εἶναι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αἱ πρὸς παραγωγὴν τοιούτων νοημάτων κατάλληλοι παρασκευαί; Ὅσῳ καὶ ἂν ἀναλύσωμεν τὴν ἐγκεφαλικὴν ὕλην, οὐδὲν τοιοῦτον εὑρίσκομεν. Πλὴν μικρῶν τινων διαφορῶν ὄγκου καὶ σχήματος, ὁ ὀργανισμὸς ὅλων τῶν ἐγκεφάλων ὅσους ἀνέλυσε μέχρι τοῦδε ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὁ αὐτός, οὔτε δυνατὸν εἶναι νὰ καταλάβωμεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ποῖον εἶναι ἐν αὐτοῖς τὸ ὄργανον τοῦ συλλογισμοῦ, ποῖον τὸ τῆς ἐπιστημονικῆς γενικεύσεως ἢ τῆς ποιητικῆς φαντασίας, καὶ πῶς τὰ ὄργανα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς νοητικῆς ἐνεργείας. Ἀδύνατον νὰ καταλάβωμεν ἐκ τῆς ἐπιβλέψεως τοῦ ἐγκεφάλου ἐὰν ὁ φέρων αὐτὸ ἦτο ἐπιστήμων ἢ καλλιτέχνης, ἐὰν εἶχεν ἔξοχον τὴν μνήμην ἢ ἰσχυρὸν συλλογισμὸν ἢ ζωηρὰν τὴν φαντασίαν, ὡς διὰ τῆς ἐπιβλέψεως τῶν σωματικῶν ὀργάνων κατανοοῦμεν ἐὰν ἦτο εὔρωστος ἢ ἄρρωστος, ἐὰν εἶχε τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα ἰδιοσυγκρασίαν, τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα διάθεσιν. Ἡ νοητικὴ ἐνέργεια γίνεται, τοῦτο εἶναι βέβαιον, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ διὰ τῆς συνειδήσεως ἐσωτερικὴ παρατήρησις, ἀλλὰ πῶς γίνεται, τοῦτο δὲν διδάσκει ἡ ἐξωτερικὴ παρατήρησις, ἡ ἐπιστήμη τοῦ σώματος, διότι οὔτε τὰ ὄργανα τῆς ἐνεργείας ταύτης εὗρηκεν, ἂν καὶ τὰ ἐζήτησεν, οὔτε ἡ νοητικὴ ἐνέργεια ἀντιστοιχεῖ πως πρὸς ὑλικὰς καὶ ὀργανικὰς λειτουργίας. Ἡ ἐπιστήμη τῆς ὕλης φέρει ἡμᾶς εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ δὲν εἰσάγει εἰς αὐτήν, καὶ ὅσῳ προοδεύσῃ ἡ ἐπιστήμη τῆς ὕλης, θέλει πάντοτε ἀνακαλύψει πολλότητας πολλαπλασιαζομένας καὶ διαιρουμένας ἐπ' ἄπειρον,

Digitized by Google

μόρια ἐντὸς μορίων ἑλκόμενα πρὸς ἄλληλα καὶ συγκρατούμενα διὰ τῆς ἕλξεως καὶ παράγοντα ἀναριθμήτους συνδυασμούς, ἀλλὰ καθὼς δὲν εὗρηκεν οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς οὔτε τὴν ἑνότητα καὶ ταυτότητα τῆς ψυχῆς, ὡσαύτως δὲν θέλει εὕρει οὔτε τὴν ἀρχὴν οὔτε τοὺς νόμους τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἄλλης φύσεως, ἔχει ἄλλους νόμους, γινώσκεται καὶ μελετᾶται δι' ἄλλων μέσων· ναὶ μὲν σχετίζεται πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ σώματος, συναρμόζεται μετ' αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἐξαρτᾶται ἀναγκαίως ἐξ αὐτῆς, δὲν προσδιορίζεται ὑπ' αὐτῆς, καὶ εἶναι κυρίως καὶ πραγματικῶς *αὐτενέργεια*.

Ἐὰν δὲ ἀπεδείχθη ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν αὐτενέργεια, ἀπεδείχθη δι' αὐτοῦ τούτου ὅτι ὑπάρχει ἐλευθερία, διότι ἐὰν ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια εἶναι ἰδιαιτέρα ἐνέργεια ἐνιαίου τινὸς καὶ ταυτουσίου στοιχείου μὴ ταυτιζομένου μετὰ τοῦ σώματος ἐν ᾧ ὑπάρχει, ἕπεται ὅτι οὐδὲ μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ σώματος ταυτίζεται, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ σώματος ἐπικρατεῖ ἡ ἀνάγκη, ἕπεται ὅτι δὲν ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ψυχῆς, ἥτις ἑπομένως εἶναι ἐλευθέρα. Ἀλλὰ μέχρι τίνος εἶναι ἐλευθέρα, πῶς ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια τῆς ψυχῆς συνδυάζεται μὲ τὴν ἀναγκαίαν ἐνέργειαν τῆς ὕλης καὶ ποῖα τὰ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ἀποτελέσματα, περὶ τούτων ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἕπεται συνέχεια. Π. Βραΐλας.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΕΛΛΑΣ;

Οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Ἱστορίας φιλοσοφήσαντες ἠξίωσαν, ὅτι ἄμεσον ἐπιῤῥοὴν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς ἀτόμου, καὶ ὡς κοινωνίαν ἀποτελοῦντος, τὸ κλίμα καὶ αἱ γεωγραφικαὶ περιστάσεις· πολλοὶ δέ, ἐμμένοντες ἀπολύτως εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτήν, κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι, ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἀμέσου ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιῤῥοῆς τῆς χώρας, ἣν κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι καταδεδικασμένοι λαοί τινες νὰ ὦσι στάσιμοι ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἢ νὰ μὴ χωρῶσιν ἐπέκεινα σημείων τινῶν, ἐν τῇ πορείᾳ τῇ προοδευτικῇ τῆς ἀνθρωπότητος.

Δὲν θίγομεν τὴν συζήτησιν τοῦ θέματος τούτου· διότι, ὡς συμπεραίνει ὁ ἀναγνώστης, προώρισται νὰ ὁδηγήσῃ αὕτη εἰς ἀναπτύξεις, αἵτινες, ὅσῳ ἂν βραχυνθῶσιν, ἔσονται πάντοτε εὐρεῖαι καὶ μακραί, ἄρα μὴ οἰκεῖαι ἐν δημοσιεύματι, οἷον ἡ μικρὰ *Ἑστία* αὕτη. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, καὶ ἄν τις μὴ ἐπιμείνῃ νὰ παραδεχθῇ ἀπολύτως τὸ δόγμα, οὗ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, καὶ νὰ εὕρῃ ἐκ τούτου ἀπώτατα καὶ οἱονεὶ μαθηματικὰ συμπεράσματα, δὲν δύναται ἐξ ἑτέρου ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τούτου, ὅτι ἡ διασκευὴ χώρας τινὸς ὁρίζει τὸν κλάδον τῆς ἐργασίας, ἐν ᾧ προώρισται νὰ διακριθῇ λαός τις, καὶ ὅτι ἡ ἐπιμέλεια εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο, τὸ παρὰ τῆς φύσεως αὐτῆς προορισθέν, συγκροτεῖ τὴν κυρίαν δύναμιν αὐτοῦ καὶ στερεοῖ τὴν ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ τοῦ κόσμου ὑπεροχήν του, ὅσῳ ἡ προσοχὴ αὐτοῦ εἰς ἀλλότρια ἐκτρέπει τοῦτον τῆς προωρισμένης τροχιᾶς, καὶ τὸν καθιστᾷ πλάνητα κομήτην, ὑπείκοντα ἑκάστοτε εἰς τὰς δυνάμεις τῶν σωμάτων, ὧν πλησίον τυχὸν διέρχεται, ἐν τῇ ἀκανονίστῳ καὶ ἀσυνδέτῳ πορείᾳ του.

Ἓν παράδειγμα καθιστᾷ, ὡς νομίζομεν, καθαρωτέραν τὴν ἰδέαν ἡμῶν, πείθει δὲ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἔκτροπόν τι δὲν ὑποστηρίζομεν, τοιαῦτα λέγοντες. Λαός, κατοικῶν ἐν χώρᾳ, μὴ ἐχούσῃ παράλια καὶ λιμένας, ἀλλ' ἐκτάσεις στερεᾶς γῆς, μεγάλας καὶ εὐφόρους, παραγούσας ἄφθονα τὰ πρὸς τὴν τροφὴν καὶ τὸν βίον αὐτοῦ ἐπιτήδεια, δύναται νὰ καταστῇ ναυτικὸς λαός, καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐμπορίαν, καὶ μάλιστα τὴν πρωτίστην, τὴν διὰ θαλάσσης; Βεβαίως οὐχί. Λαός, κατοικῶν, εἴτε ἐν νήσοις, εἴτε ἐν χερσονήσῳ, ἔχων δὲ ἐκτάσεις γῆς περιωρισμένας καὶ μὴ παραγούσας ἄφθονα τὰ πρὸς τροφήν, μάλιστα δὲ τοὺς δημητριακοὺς καρπούς, δύναται νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ, ἄλλως ἢ ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν; Βεβαίως οὐχί. Ἰδοὺ δύο περιστάσεις, καθ' ἃς ἀναμφισβητήτως ἡ χώρα καὶ ἡ γεωγραφικὴ οἰκονομία αὐτῆς προορίζουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν κλάδον τῆς ἐργασίας τῆς κυρίας, τῆς εἰς νεωτέραν φράσιν *ἐθνικῆς* καλουμένης, καὶ προχαράττουσι τὴν ὁδόν, ἣν ὀφείλει νὰ βαδίσῃ λαός τις, ἐὰν θέλῃ νὰ διακριθῇ. Αἱ περιστάσεις αὗται δέ, αἱ ὁρίζουσαι τὸν τύπον καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐργασίας τοῦ κατοικοῦντος ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν χώραν λαοῦ, ὁρίζουσιν ἐπίσης καὶ τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς καὶ διεθνοῦς δυνάμεως αὐτοῦ. Ὁ λαός, ὁ κατοικῶν ξηρὰς ἐκτάσεις μεγάλας, ἄνευ παραλίων, ἢ ἐλάχιστα ἔχων, πεπρωμένως ἐπείγεται ν' ἀναπτύξῃ τὴν κατὰ ξηρὰν δύναμιν αὐτοῦ· διότι καὶ ἄλλως οὐδὲν ἕτερον δύναται νὰ πράξῃ σπουδαῖον, καθίσταται δὲ γελοῖος. Λαός, κατοικῶν νήσους ἢ χερσοννήσους, τὴν ναυτιλίαν δὲ καὶ τὴν ἐμπορίαν ἐξ ἀνάγκης μετερχόμενος, τὴν κυρίαν ἰσχὺν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ στηρίξῃ ἀλλαχοῦ ἢ ἐπὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Ταύτης ἀμελῶν τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, παραδιδόμενος δὲ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περὶ αὐτῆς μόνον μεριμνῶν, ἐκτρέπεται τῆς κυρίας τροχιᾶς αὐτοῦ, καὶ παραδίδεται ἕρμαιον τῷ προστυχόντι. Τὸ λογικώτατον καὶ ὅλως φυσικὸν συμπέρασμα τοῦτο ἐπεκύρωσεν ἡ Ἱστορία. Ἡ στοιχειώδης αὕτη φρόνησις ὑπαγορεύει ἄρα παντὶ Ἔθνει νὰ μάθῃ πρωτίστως, ἐάν τινες παρ' αὐτῷ ἐπιμένωσι ν' ἀρνῶνται τὰ πασίδηλα, τίς ἡ ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀναλλοιώτου γεω-

Digitized by Google

γραφικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας του ὑποδεικνυομένη αὐτῷ ὁδός, καὶ ἐπὶ τίνα στοιχεῖα ὀφείλει νὰ στρέψῃ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, ἐὰν ποθῇ νὰ τηρήσῃ ἀξιοπρεπῆ ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν θέσιν καὶ σοβαρὸν νὰ καταστῇ τοῖς περιοίκοις.

Τίς ἡ Ἑλλάς, ἐρωτῶμεν ἤδη; Περιοριζόμεθα δὲ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα μόνον, ἀφίνοντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν ὅλην Ἑλλάδα, τὴν μέχρι Βυζαντίου.

Οἱ πάντες γινώσκουσι βεβαίως, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς χερσοννήσου, ἐκ παραλίων ἐπομένως μακροτάτων, καὶ ἐκ πληθύος νήσων. Ὀλίγοι ὅμως ἔμαθον ἴσως, διότι ἰδίᾳ τοῦτο δὲν ἐμελέτησαν, ὁποία τις ἡ ἔκτασις τῶν παραλίων τῆς ἐλευθέρας αὐτῆς Ἑλλάδος, τίς ἡ ἀναλογία τῶν παραλίων τούτων πρὸς τὰς ναυτικωτάτας καὶ πρωτευούσας ἐν τῇ θαλάσσῃ Δυνάμεις, τίς δὲ ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἀπόστασις τοῦ μεσογειοτάτου σημείου αὐτῆς ἀπὸ τῆς παραλίας. Τὰς περὶ τούτων εἰδήσεις, διδακτικωτάτας καὶ ἐν μέρει ἐκπληττούσας, ἀλλ' ἀκριβεστάτας, στηριζομένας εἰς μαθηματικὰς καταμετρήσεις τελείας, δίδομεν σήμερον· ὀφείλομεν δὲ ταύτας εἰς τὰς μελέτας ἑνὸς τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ ἡμετέρου πολεμικοῦ ναυτικοῦ, τοῦ κ. Λεωνίδου Παλάσκα, ὅστις, εὐμενῶς προσφερόμενος, ἄλλοτε ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ταύτας, καὶ συνήνεσε νὰ ἐπιτρέψῃ, ὅπως μὴ κρύψωμεν αὐτὰς ὑπὸ τὸν μόδιον· αἱ ἀλήθειαι πρέπει νὰ φέρωνται ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα φωτίζωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς θέλοντας νὰ μένωσιν ἐν τῷ σκότει.

Ἰδοὺ αἱ πολύτιμοι καὶ διδακτικώταται εἰδήσεις αὗται:

Ἡ Ἑλλάς, ἡ νῦν ἐλευθέρα μόνον, οὐχὶ ἡ ὅλη Ἑλλάς, μετὰ τῶν νήσων, ἔχει παράλια ἐκτάσεως 5,120 χιλιομέτρων, ἐπὶ ἐμβαδοῦ τετραγωνικῶν χιλιομ. 50,123. Τίς ἡ ἔκτασις τῶν παραλίων τῶν ἄλλων ναυτικῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁποῖον τὸ ἐμβαδὸν αὐτῶν; Ἰδοὺ πίναξ ἐμφαίνων ἀμφότερα:

	Παράλια		Ἐμβαδὸν
Ἀγγλία, ἢ μᾶλλον βρεττανικαὶ νῆσοι,	3702	χιλμ.	313,675
Γαλλία, μετὰ τῆς Κορσικῆς	3736	»	528,575
Ἰταλία, μετὰ τῆς Σαρδοῦς καὶ τῆς Σικελίας	2742	»	296,012

Ἐὰν ἀναζητήσωμεν τὴν ἀναλογίαν τῶν παραλίων καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τῶν τριῶν τούτων ναυτικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, εὑρίσκομεν, ὅτι ἡ ἀναλογία αὕτη εἶναι ἡ ἑξῆς:

Ἀγγλίας, ἀναλογία	παραλίων	καὶ	ἐμβαδοῦ	84,5
Γαλλίας,	»	»	»	141,5
Ἰταλίας,	»	»	»	107,9
Ἑλλάδος,	»	»	»	9,8.

Ἐὰν ἤδη ὑποτεθῶσι τὰ παράλια ἑκάστου τῶν Κρατῶν τούτων ἀνεπτυγμένα ἢ ἐκτετυλιγμένα εὐθυγράμμως, ἡ δεξιὰ στήλη τῶν ἀνωτέρω δεικνύει τὸ ὕψος ἢ πλάτος τῆς ταινίας, ἧς τὸ ἐμβαδὸν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ τῆς χώρας, ἢ ἄλλαις λέξεσιν, οἱ ἀριθμοὶ τῆς στήλης ταύτης δηλοῦσι τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέσην ἀπόστασιν πάντων τῶν σημείων ἑκάστης χώρας. Συγκρίνοντες ἤδη τοὺς ἀριθμοὺς τούτους 84,5, 141,5, 107,9 πρὸς τὸν τελευταῖον, ἤτοι λαμβάνοντες, ὡς μονάδα, τὸν 9,8 τῆς Ἑλλάδος, εὑρίσκομεν 8,5, 14,5, 11 καὶ 1, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι $8\frac{1}{2}$ φορὰς ναυτικωτέρα τῆς θαλασσοκράτορος Ἀγγλίας, $14\frac{1}{2}$ φορὰς ναυτικωτέρα τῆς Γαλλίας, καὶ ἑνδεκάκις τῆς Ἰταλίας. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐπὶ τέλει, οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος κατὰ μέσον ὅρον ἀπέχουσι τῆς θαλάσσης μόνον *δύο* περίπου ὥρας, ἐνῷ οἱ τῆς Ἀγγλίας ἀπέχουσιν ὥρας 17, οἱ τῆς Γαλλίας 29, καὶ οἱ τῆς Ἰταλίας 22.

Οἱ ἀριθμοὶ ἐκλήθησαν αἱ εὐγλωττότεραι τῶν ἀποδείξεων, καὶ αἱ μᾶλλον ἀναμφισβήτητοι. Σπανίως ὅμως οἱ ἀριθμοὶ τηλικαύτην ἔσχον δύναμιν ἀποδεικτικὴν καὶ πειστικώτεροι ὑπῆρξαν ὅσῳ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Οἱ ἀριθμοί, οἱ περὶ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, χαρακτηρίζουσιν αὐτὴν οἷα πράγματι εἶναι, νῆσος δηλαδή, ἐπομένως Κράτος ναυτικὸν κυρίως, ἐὰν μὴ ἀποκλειστικῶς. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐξηγοῦσιν ἐπίσης, πῶς ἡ Ἑλλάς, ἡ τόσῳ μικρᾶς ἐκτάσεως, πρὸς τὴν Γαλλίαν παραβαλλομένη, καὶ πληθυσμὸν μικρὸν κεκτημένη, ἔχει, σήμερον, ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἱστιοφόρον κατὰ *τριακοσίας χιλιάδας* τόννους μόνον ἔλασσον τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας, ἀνώτερον δὲ πολλῶν ἄλλων μεγάλων καὶ πρωτευόντων Κρατῶν. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐξηγοῦσιν ἐπίσης καὶ τὰ πλεῖστα, ἐὰν μὴ πάντα, φαινόμενα τοῦ κυματισμοῦ τῶν δυνάμεων, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὰς περιπετείας. Ἐνόσῳ ἡ Ἑλλὰς ἐκράτει τῆς θαλάσσης, κατίσχυεν, ἦν μεγίστη καὶ πλουσία, ἐλευθέρα καὶ ἐπιβαλλομένη. Ἡ πτῶσις τῆς Ἑλλάδος, ὡς Κράτους καὶ Δυνάμεως, συμπίπτει πάντοτε τῇ ἐκπτώσει τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῆς. Ἡ Ἱστορία τοῦτο ἀναλλοιώτως μαρτυρεῖ, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπὶ τὴν Κολχίδα καὶ ἐπὶ τὴν Τροίαν ἐκστρατείας, μέχρι τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν καὶ τοῦ εἰς Σύρον κατάπλου τοῦ Χόβαρτ. Πάντες δὲ οἱ κατ' αὐτῆς στρατεύσαντες εἰς τοῦτο κυρίως ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν, εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῆς· διότι ἐγίνωσκον, καὶ οὕτως ἐγένετο, ὅτι τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος συντριβομένης, ἡ Ἑλλὰς πίπτει αἰχμάλωτος τῷ κατὰ θάλασσαν κυριεύσαντι.

Ἀλλ' ἐνῷ τοιαῦτα διδάγματα ἡ φύσις καὶ ἡ Ἱστορία παρέχουσιν ἡμῖν, ἀπὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα, παραπαίομεν, τρεπόμενοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν στοιχείων, ἅτινά εἰσιν ἐπίκουρα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ θεμέλιον τῆς δυνάμεως ἡμῶν. Τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον λυπηρὸν ἀπο-

Digitized by Google

βαίνει, όσῳ καὶ ἔξωθεν δὲν ἔλλειψαν αἱ παρορμήσεις καὶ αἱ διαφωτίσεις. Τῷ 1861, ὁ πρίγκιψ Joinville, ὁ νουνεχὴς καὶ πεπαιδευμένος υἱὸς τοῦ Φιλίππου, καὶ πεπειραμένος ναύτης, ἀπεκάλει ἀπομώρανσιν τὴν προσπάθειαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καταστῇ ἠπειρωτικὴ Δύναμις. «Μεθ' «ὅσα ἂν δαπανήσῃ ἡ Ἑλλάς,» ἔλεγε τότε, «εἰς «σύςασιν ςρατῶν κατὰ ξηράν, μόλις θὰ καταςῇ «δεκάτη τετάρτη ἢ δεκάτη πέμπτη στρατιωτι«κὴ Δύναμις ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ἀλλ' ὅμως δαπα«νῶσα εὐστόχως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολεμι«κοῦ ναυτικοῦ αὐτῆς ὅ,τι ἀτάκτως ἀναλίσκει «εἰς ἀγόνους προσπαθείας, δύναται, ἐντὸς βρα«χέος χρόνου, νὰ καταστῇ τριτοβάθμιος ναυτι«κὴ Δύναμις. Καὶ μία τοιαύτη Δύναμις,» προσέθετεν, «εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀνατολῆς ἤθε«λεν ἔχει τοσαύτην σημασίαν, ὥστε πάντα τὰ «εὐρωπαϊκὰ Κράτη ἤθελον περιποιεῖσθαι τὴν «Ἑλλάδα, καὶ οὐδὲν θ' ἀπεφάσιζον περὶ τοῦ «ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ «ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἑλλάδος.»

Ἀλήθειαι πάντα ταῦτα, αἵτινες ὅμως δυστυχῶς παρωράθησαν καὶ ἠμελήθησαν, εἰ καὶ πικρὰ διδάγματα ἔπρεπε ν' ἀνοίξωσιν ἐπὶ τέλει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὅπως διακρίνωμεν πρὸς τίνα σημεῖα ὀφείλομεν νὰ στραφῶμεν, καὶ ἐπὶ τίνα στοιχεῖα ν' ἀναπτύξωμεν τὴν δραστηριότητα, ἥτις εὐτυχῶς δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔτυχεν εἰσέτι διευθύνσεως νοήμονος.

Τὰ Ἔθνη δὲν ζῶσιν ἡμέρας καὶ ἔτη, ἀλλ' ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ Ἑλλάς, ἀμελήσασα τὰ κύρια, μέχρι σήμερον, ἂν ἐξυπνήσῃ, τοὐλάχιστον τώρα, καὶ πάλιν καιρὸν ἔχει ν' ἀναδειχθῇ, οἵαν ἡ θέσις της καὶ ἡ διακόσμησις ἡ φυσικὴ αὐτῆς ὑποδεικνύουσι τῷ σπουδαίῳ κριτῇ τῶν ἀνθρωπίνων. Μήποτε δὲ λησμονεῖ ὁ Ἕλλην τοῦ ιθ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, ὅτι Πατρίδα ἔχει αὐτὴν ἐκείνην, ἣν οἱ Μύριοι ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐχαιρέτισαν ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς Θήχης, τὴν *Θάλασσαν*. Ὅτε εἶδον αὐτήν, παράφοροι ἐκ χαρᾶς ἀνεβόησαν, *Θάλαττα! Θάλαττα!* καί, ὡς ὁ γλυκὺς Ξενοφῶν γράφει, «περιέβαλλον ἀλλή«λους καὶ στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς δακρύον«τες». Τὴν θάλασσαν, καὶ μακρόθεν μόνον ἰδόντες, ἔκριναν ἑαυτοὺς σωθέντας, ἔθυσαν δὲ εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ· καὶ οἱ στρατιῶται, κομίσαντες λίθους «κολωνὸν μέγαν ἐποιήσαντο», εἰς μνημόσυνον τῆς ὥρας, καθ' ἥν, μετὰ περιπετείας τόσας καὶ δεινοπαθήματα τηλικαῦτα, ἐπανεῖδον τὸ στοιχεῖον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης αὐτῶν.

Τ. Φιλημων.

Ἀπὸ τοῦ 1476, ὅτε ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν βιβλίον, μέχρι τοῦ 1832 ὑπελογίσθη, ὅτι ἐξεδόθησαν περὶ τὰ 1750 ἑλληνικὰ βιβλία.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

«Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, ἔγραφε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν γάλλος φιλέλλην, οἱ τηροῦντες ἔτι ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας των τὴν φλογερὰν ἐκείνην καὶ μεγαλουργὸν ἀγάπην τῆς πατρίδος, φιλτέρας ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτῆς, καὶ μᾶλλον ἀγαπητῆς ἐν τοῖς κινδύνοις της! Εὐτυχεῖς οἱ ποιηταί, οἱ τὴν πατρίδα ὑπόθεσιν τῆς ᾠδῆς των ἐκλέγοντες, οἱ γενναίως μὲν πρῶτον διὰ τῶν ὅπλων προμαχήσαντες τῆς χώρας των καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κατακτήσαντες, εἶτα δὲ καὶ ὑμνήσαντες αὐτήν! Διὰ τοῦτο ἀγαπῶμεν καὶ τιμῶμεν τὴν ποίησιν τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῆς. Δὲν εἶνε πάντες βεβαίως ἔξοχοι, ἀλλ' εἶνε ὅμως πάντες ἄξιοι τοῦ ἡμετέρου θαυμασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς ἡμῶν, διότι πάντες ᾐσθάνθησαν πάλλουσαν τὴν καρδίαν των ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἔρωτος τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.»

Εἰς οὐδένα ἴσως τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι δικαιότερον αἱ τελευταῖαι αὗται φράσεις τοῦ γάλλου φιλέλληνος, ἢ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον, διότι οὐδεὶς αὐτοῦ πλειότερον συνέδεσεν ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος τὸν ἔρωτα. Καὶ αὐτὰ δὲ τοῦ δημοσίου του βίου τὰ ὀλισθήματα, ἅτινα μετὰ δικαίας αὐστηρότητος καταμέμφονται αὐτὸν οἱ ἀπαθεῖς ἱστορικοί, προῆλθον σχεδὸν πάντα ἐκ τοῦ νοσηροῦ πολλάκις παροξυσμοῦ τοῦ δυσαπαλλάκτου ἐκείνου ἔρωτος. Πᾶσα σχεδὸν σπουδαία τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς νέας Ἑλλάδος περιπέτεια ἔσχε ποιητικὸν παραστάτην τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου κινήματος τοῦ 1854 καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τριάκοντα ὅλων ἐτῶν ἑλληνικὴ ἱστορία συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τοῦ βίου τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, καὶ ὁ θέλων ἐπαρκῶς νὰ σχολιάσῃ τὰς κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς αὐτοῦ καὶ πατριωτικὰς ποιήσεις ἀνάγκην ἔχει ἀπαραίτητον νὰ δανεισθῇ τὰ σχόλια ἐκ τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταύτην σχεδὸν νὰ διηγηθῇ, τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου διηγούμενος.

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν δυνάμεθα, ἐννοεῖται, οὔτε ἐπιτετραμμένον ἡμῖν εἶνε νὰ προέλθωμεν εἰς τοσοῦτον λεπτομερείας περὶ τὴν ἡμετέραν βιογραφικὴν ἀφήγησιν, μήτε νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὸ σαλευόμενον ἔτι πέλαγος τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων γεγονότων, ἅτινα, καίτοι πρὸ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ἐτῶν διαδραματισθέντα, ἀνήκουσιν ὅμως ἔτι εἰς τὸ παρὸν μᾶλλον ἢ τὸ παρελθόν· θέλομεν ὅμως κατ' ἀνάγκην σταματήσει μικρὸν εἰς ἐκεῖνα ἐξ αὐτῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τοὺς

Digitized by Google

κυριωτέρους οὕτως εἰπεῖν σταθμοὺς τοῦ ποιητικοῦ βίου τοῦ Σούτσου, καὶ τοῦτο διότι ἀδύνατον εἶνε ἄλλως νὰ γραφῇ, ἔστω καὶ συντομωτάτη βιογραφία τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐγεννήθη κατὰ τὰς πιθανωτάτας πληροφορίας τὸ ἔτος 1803 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ πατὴρ μὲν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος Σοῦτσος, ἐξάδελφος τοῦ ἐν ἔτει 1820 ἡγεμονεύσαντος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου, μήτηρ του δὲ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἰακωβάκη Ῥίζου Νερουλοῦ, ποιητοῦ τῆς *Κούρκας*. Ἐκ τῶν πέντε τοῦ Κωνσταντίνου τέκνων ὁ μὲν πρεσβύτερος Μιχαήλ, πρόξενος ἐν Θεσσαλονίκῃ διατελέσας, ἀπέθανε νέος· ὁ δὲ δεύτερος, Δημήτριος, ἀξιωματικὸς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἐφονεύθη ἐν Δραγατσανίῳ τὸ 1821, κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην καταστροφὴν τῶν πρώτων μαρτύρων τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἀγῶνος. Εἰς τὸν Δημήτριον τοῦτον ἀποτείνει ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς ἐν τῷ *Λαοπλάνῳ* του τοὺς θερμοὺς τούτους στίχους :

Κοιμοῦ! ὁ ὕπνος σου γλυκύς, πολεμιστὰ τῆς Θρᾴκης!
Ἔαρ αἰώνιον κοσμεῖ τοῦ τάφου σου τὸ χῶμα!
Κατ' ὄνειρον 'ς τὸν ὕπνον μου παρίστασαι πολλάκις,
Κρατεῖς ἀσπίδ' ἀρχαϊκὴν καὶ περικεφαλαίαν,
Μὲ νεύεις μὲ τὸ ξίφος του, μὲ δίδεις τὴν σημαίαν,
Μὲ λέγεις, ὡς ἀπέθανες ὁμοίως ν' ἀποθάνω·
Ὑπὲρ πατρίδος θάνατος εἶνε ζωὴ ἐπάνω.

Τρίτον τοῦ Κωνσταντίνου Σούτσου τέκνον ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν Ἀλέξανδρος, τέταρτον ὁ τῆς *Κιθάρας* ποιητὴς Παναγιώτης, καὶ πέμπτον ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν *Αἰκατερίνη*, πρωΐμως λογία νεᾶνις, μεταφράσασα τοὺς *Διαλόγους τοῦ Φωκίωνος* τοῦ Μαβλύ, οἵτινες καὶ ἐξεδόθησαν ἐν Ἰασίῳ.

Παῖς ἔτι μόλις ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέμεινε μητρὸς ὀρφανός, ἀνετράφη δὲ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός του, τῆς καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, τοῦ εὐφυοῦς ἐκείνου καὶ πεπαιδευμένου πατριώτου, ὅστις, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Μένδελσων, μεταβαίνων εἰς Παρισίους ὡς γραμματεὺς τῆς ἐκεῖ ὀθωμανικῆς πρεσβείας, ἔρριψε τὰ γράμματά του εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα μαθὼν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ κατῆλθε τὸν Ἀπρίλιον εὐθὺς τοῦ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διδαχθεὶς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν κατ' αὐτὴν τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Ῥουσσώ, οὓς ἡ πρόσφατος τότε γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχε καταστήσει εὐαγγέλιον οὕτως εἰπεῖν ἐλευθερίας διὰ τοὺς δούλους λαούς. Μετὰ πολλῆς περιπαθείας διηγεῖται ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν σημειώσει τινὶ τῆς κωμῳδίας του ὁ *Πρωθυπουργὸς* τὰς ἀναμνήσεις τῆς περιόδου ταύτης τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. «Περὶ τὰ τέλη, λέγει, τοῦ 1841 ἔτους, εἰς μίαν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου μελαγχολικὴν διελασίαν μου, φθάσας εἰς τὸν ἄλλοτε βαθὺν κόλπον καλούμενον (τὸν νῦν τουρκιστὶ Μπουγιοὺκ-δερέ), ἐπεσκέφθην τὴν πεπαλαιωμένην οἰκίαν τῆς ἀποθανούσης ἀδελφῆς τοῦ πατρός μου καὶ μητρὸς τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, ἑνὸς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐμβὰς εἰς δωμάτιον, ὅπου ὁ τῶν Μουσῶν ἐραστὴς Νέγρης εἶχε τὴν βιβλιοθήκην του, τὸν ἐνθυμήθην ἔφηβον τὴν ἡλικίαν, ἐξηγοῦντα εἰς τὸν ἀδελφόν μου Παναγιώτην καὶ εἰς ἐμέ, παιδάρια ἔτι, τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ῥουσσώ· τὸν ἐνθυμήθην ἑταιριστὴν φιλογενέστατον ἔπειτα εἰς Μολδαυΐαν, κ.λ.π.» Δὲν ἀντιγράφομεν περαιτέρω, καθότι ἡ παράθεσις ἤθελε παραγάγει ἡμᾶς πολὺ μακρὰν τοῦ προκειμένου.

Διδαχθεὶς ἐκεῖ, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θείου του, τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ Ἀλέξανδρος, μετέβη κατόπιν, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου, εἰς τὸ ὀνομαστὸν τότε τῆς Χίου Γυμνάσιον· ἀνακληθεὶς δ' ἐκεῖθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του εἰς Βουκουρέστιον παρὰ τῷ θείῳ καὶ κηδεμόνι αὐτοῦ Μ. Σούτσῳ, ἐστάλη παρ' αὐτοῦ βραδύτερον, τὸ ἔτος 1820, εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του. Τρία περίπου ὅλα ἔτη διέτριψεν ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἐν τῇ γαλλικῇ μητροπόλει, σπουδάζων ἰδίως τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν· τοσοῦτον δὲ τῆς γλώσσης ἐγένετο ἐγκρατής, ὥστε κατώρθωσε νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ αὐτὴν ὡς γνήσιος γαλάτης, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο βραδύτερον, δημοσιεύσας γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.» Ἐν Παρισίοις ἔμαθεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐν Δραγατσανίῳ ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ, καὶ τοσοῦτον ὑπῆρξε τῆς ψυχῆς του τὸ ἄλγος, ὥστε, βαρέως νοσήσας, ἀπέθνησκε σχεδὸν ἐκ πένθους καὶ μαρασμοῦ, ἂν δὲν μετῆγεν αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Παναγιώτης εἰς Ἰταλίαν. Ἐκεῖ τριετίαν σχεδὸν διαμείνας, ἔγραψε τὰ πρῶτά του ποιήματα ὁ ποιητής, ἅτινα ὅμως οὐδέποτε ἐξέδωκε. Ἦσαν δὲ ταῦτα πέντε τραγῳδίαι, ὡς βεβαιοῖ σύγχρονος βιογράφος του, παιδικὰ πάντως γυμνάσματα, ὧν τὴν σύνταξιν ὑπαινίσσεται πως αὐτὸς ὁ Σοῦτσος ἐν τῷ προλόγῳ τῶν πρώτων του Σατυρῶν. Ἀναρρώσας βραδέως ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς Ἰταλίας κλίμα, κατῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ ἔτος 1825 εἰς τὴν ἀγωνιζομένην ἔτι, ἀλλ' ὑπὸ παντοίων στρατιωτικῶν ἀντιζηλιῶν καὶ μεγάλων φατριαστικῶν ἐρίδων σπαρασσομένην Ἑλλάδα. Τὸ οἰκτρὸν δὲ ἀληθῶς ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν θέαμα τῆς ὑπὲρ τῶν ὑπάτων τὰ ἔσχατα κινδυνευούσης πατρίδος, ἀνέφλεξε τότε τὸ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ πῦρ τῆς πολιτικῆς καὶ πατριωτικῆς σατύρας, ἥτις καὶ παρέμεινε τὸ κυριώτατον καὶ χαρακτηριστικώτατον τῆς λύρας του ᾆσμα, καὶ ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὰς πρώτας του λυρικὰς ποιήσεις. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἦσαν τέσσαρες πικρό-

Digitized by Google

χολοι καὶ δηκτικώταται Σάτυραι κατὰ τῶν κρατούντων τότε καὶ πρωτευόντων προσώπων, ἤτοι τῶν προὐχόντων, ὡς ἐκαλοῦντο καὶ καλεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής. Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐγράφη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1826, ἡ δευτέρα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ τρίτη (ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ Παναγιώτην) τὸν Δεκέμβριον ἐπίσης, καὶ ἡ τετάρτη τέλος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827. Αἱ σάτυραι αὗται, ἄγνωστοι εἰς τοὺς πολλούς, σπανιώταται δὲ σήμερον καὶ δυσεύρετοι, ἐξεδόθησαν τὸ 1827 *ἐκ τῆς ἐν Ὕδρᾳ τυπογραφίας*, εἰσὶ δὲ δριμύταται καὶ πλήρεις προσωπικῶν ὑπαινιγμῶν, οὓς δυσκόλως δύναται σήμερον νὰ ἐννοήσῃ ὁ μὴ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίσας τοὺς τότε καιροὺς καὶ τὰ πρόσωπα. Κατελέγχουσι δὲ ἐν μέσῳ πάσης τῆς προσωπικότητος, ἥτις κυρίως ἐμπνέει αὐτὰς καὶ τὰς ἐξομοιοῖ δυστυχῶς ἐνιαχοῦ πρὸς τὰς ῥυπαρογραφίας τῶν σημερινῶν σατυρικῶν φύλλων, τὴν ὀξυδερκῆ ἐκείνην παρατηρητικότητα, τὴν σατυρικὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ εὐπαρρησίαστον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις οὐδέποτε ἐδειλίασεν, ὁσάκις προέκειτο νὰ καταφέρῃ τὴν μάστιγα κατὰ τῆς κακίας καὶ τῆς διαφθορᾶς·

Τοὺς παλαιούς μας βουλευτὰς

λέγει, λαλῶν ἐν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν περὶ τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ,

πρέπει νὰ ζωγραφήσω,
ἢ πρέπει τοὺς πατέρας μας ’ς τὸν ὕπνον των ν’ ἀφήσω;
Πολλοὶ ἐκ τούτων χρόνους ἓξ δὲν ἄνοιξαν τὰ χείλη,
καὶ ἦσαν ’ς τὸ Βουλευτικὸν ὡσὰν ξυλένιοι στῦλοι,
κοιμώμενοι ’ς τὴν βροντερὰν τοῦ ἔθνους τρικυμίαν,
πλὴν ἐξυπνοῦντες τακτικὰ εἰς τὴν ἀρχιμηνίαν.
Ἆ! εἶδα ἕνα ἐξ αὐτῶν τῶν σεβαστῶν πατέρων.
Τὰ σχήματά του βέβαια δὲν εἶχεν ὁ Κικέρων.
Ἐκτύπα ταῖς ποδάραις του ὁπόταν ὡμιλοῦσε,
παχειὰ παχειὰ ῥοχάλιζε, βαρειὰ βαρειὰ φυσοῦσε·
’ς τὸν μύστακά του ἤρχετο πεισματικὰ ἡ μυῖγα,
εἰς τὸ πλατύ του μέτωπον αὐτὸς τὴν ἐκυνήγα,
καὶ νὰ σκοτώσῃ πολεμῶν τὸν τολμηρόν ἐχθρόν του,
ἐκτύπα μὲ τὴν χέραν του γερὰ τὸ μάγουλόν του.

Ἤλλαξαν βεβαίως ἔκτοτε οἱ καιροί· πολλοὶ ὅμως τῶν σημερινῶν τοῦ ἔθνους πατέρων ἠδύναντο δικαίως νὰ ὀργισθῶσιν, ἂν σήμερον ἐγράφοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο οἱ ἀνωτέρω στίχοι!

Τί θέλει τὸ παιδὶ αὐτό;

ἀνακράζει ἐν τῇ τρίτῃ Σατύρᾳ, ἑαυτοῦ δῆθεν καταλαλῶν διὰ στόματος ἑνὸς τῶν πελοποννησίων προὐχόντων, ἐκείνους δὲ τοὐναντίον ἀπανθρώπως μαστίζων,

Ζητεῖ τὸ χαλινάρι
ἀπὸ τὰ δύο χέρια μας μὲ ταῖς φωναῖς νὰ πάρῃ;
νὰ μᾶς ἀλλάξῃ θέλει αὐτὸ τὸ χθεσινὸ φυντάνι;
Ἂς πάγῃ ’ς τὴν κατάρα μου κι’ ἂς μὴ μὲ χολοσκάνῃ!
Μὲ ταῖς γαζέτταις τοῦ λαοῦ τὰ μάτια θὲ ν’ ἀνοίξῃ,
ἡ χώρα μας θὰ σηκωθῇ καὶ ὅλους θὰ μᾶς πνίξῃ.
Πάντα νὰ μένῃ ἄλυωτος, ἂν ἦν’ ἀποθαμένος,
ἂν ζῇ, νὰ γείνῃ Ἑβραῖος αὐτὸς ὁ μαγιωμένος,
ὅπου μᾶς ἐπρωτόφερε γαζέτταις ’ς τὴ Γραικία,
καὶ τὸν λαὸν διαβόλευσε μὲ τὴν τυπογραφία!
Ἡμεῖς προτοῦ τί εἴχαμε; τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου
καὶ τὰ καλὰ χαιρόμασθαν αὐτοῦ τοῦ παραδείσου.
Ἐτρώγαμεν, ἐπίναμεν ’ς ταῖς ψάθαις ξαπλωμένοι,
μὲ ξένους κόπους εἴμασθαν κουκουναραθρεμμένοι·
τὸν σβέρκον μου πλέον φαρδὺν ἀπὸ βωδιοῦ τὸν εἶχα,
καὶ τώρα μοῦ κατάντησε λιανὸς ὡσὰν ἡ τρίχα.
Ἕνα ἀρνὶ ’ς τὴν καθισιὰ μποροῦσα νὰ παστρεύσω,
καὶ μόλις σήμερα μπορῶ τρεῖς κότταις νὰ χωνεύσω.
’Σ τοὺς δρόμους ὅταν εὔγαινα, ὅλοι μ’ ἐχαιρετοῦσαν,
ἐσταύρωναν τὰ χέρια τους καὶ μὲ ἀκολουθοῦσαν.
Ἀφοῦ ἦλθαν τὰ γράμματα, ἡ ἐντροπὴ ἐχάθη,
ἐξύπνησ’ ὅλος ὁ λαός, ὁ κόσμος ἐτρελλάθη·
δὲν θέλει νὰ μᾶς προσκυνῇ, ἀφένταις δὲν μᾶς λέγει,
κανένας μας δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν πολυαρμέγῃ.
Αὐτοί ’νε οἱ σκυλλόφραγκοι, καὶ τὰ ψαλιδοκέρια·
τὴν φάλαγγα, τὴν δύναμι μᾶς πῆραν ἀπ’ τὰ χέρια!

Ἡ δριμύτης τῶν Σατυρῶν τούτων πολλοὺς φαίνεται τῶν τότε προὐχόντων ἐξηρέθισε, προὐκάλεσε δὲ μάλιστα καὶ βιαίαν κατὰ τοῦ ποιητοῦ ἐπίθεσιν, καθ’ ἃ ἐξάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀμέσως ἐπελθούσης ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς Παρισίους, ἀλλὰ καὶ ἐκ μικρᾶς τινος σημειώσεώς του ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ *Κατόπτρου τοῦ 1845*, ὅπου ῥητῶς λέγει: «Δὲν ἐπέπεσαν αὐτοὶ κατ’ ἐμοῦ μετὰ ξίφους δολοφόνου εἰς Καλαύρειαν κατὰ τὸ 1826;»

Καὶ τότε φαίνεται, ὡς καὶ σήμερον, εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ ἀπήντα ὁ γρόνθος, ἡ ῥάβδος δὲ καὶ τὸ ξίφος ἐτιμώρουν τῆς σατύρας τὸ θράσος. Ὁπωσδήποτε βέβαιον εἶνε, ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν πρώτων αὐτοῦ σατυρῶν, κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητὴς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸ ἔτος 1829 ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως» (Histoire de la révolution grecque). Καίτοι δ’ ἐπέγραψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἓν μέγα ψεῦδος ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ βιβλίου του, ὀνομάσας ἑαυτὸν *αὐτόπτην μάρτυρα* (témoin oculaire) τῶν πλείστων ἱστορουμένων γεγονότων (ἐνῷ, ὡς εἴδομεν, μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ 1825 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ποιητής), οὐχ ἧττον ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ εἶνε ἀκριβὴς κατὰ τὰ πλεῖστα καὶ ἀπροσωπόληπτος, καίτοι ἐν πολλοῖς ἐλλιπὴς καὶ περὶ τὴν μορφὴν μᾶλλον ἢ περὶ τὴν οὐσίαν ἐπιμεμελημένη. Ἐπαινετὸν δὲ ἰδίως καὶ παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ἐν τῷ ἱστορικῷ τούτῳ δοκιμίῳ τοῦ Σούτσου, ὅτι οὐδαμοῦ προφαίνεται ὁ σατυρικὸς ποιητής, καὶ ὁ γράφων παρίσταται λησμονήσας ὅλως τὰς Σατύρας τοῦ 1827.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ παρέσχεν ἀληθῆ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατὰ τοὺς κρισίμους ἐκείνους καιρούς, εὐγλώττως ὑπεραπολογηθὲν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ καὶ οὐ μικρὸν συντελέσαν εἰς κραταίωσιν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς συμπαθειῶν. Πολλοὶ τῆς ἑσπερίας διάσημοι ἄνδρες ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Σούτσου μετὰ διαφέροντος, ὁ δὲ μέγας τῆς Ἑλλάδος φίλος Chateaubriand συνεχάρη μάλιστα δι’ ἐπιστολῆς του τῷ νεαρῷ συγγραφεῖ.

Μόλις ἐκδοὺς τὴν Ἱστορίαν του ὁ Ἀλέξανδρος, κατῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀσφα-

Digitized by Google

λέστερον, φαίνεται, νομίσας ἑαυτὸν ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων τάξει, ἣν ἐνεκαίνιζεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐλευθερωτέραν τοῦ λοιποῦ ὑπολαμβάνων τὴν Μοῦσάν του, ἢ καὶ ἐλπίζων ἴσως, ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις ἤθελε παρέχει αὐτῷ ἐγκωμίων μᾶλλον ἢ ψόγου ἀφορμήν. Πλὴν ἅμα πατήσας τῆς πατρίδος τὸ ἔδαφος, ἐτάχθη δριμὺς καὶ ἀδιάλλακτος τοῦ Κυβερνήτου πολέμιος, ἐχθρὸν αὐτὸν καὶ τύραννον τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζων, ὄργανον τῆς Ῥωσσίας ἀποκαλῶν ἀργυρώνητον, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν θεωρῶν ὡς ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἡ πολιτεία τοῦ Κυβερνήτου, οὔτε τὸ δίκαιον ἢ μὴ τοῦ κατ' αὐτοῦ σατυρικοῦ πολέμου τοῦ Σούτσου· δὲν πρέπει τις ὅμως ἐπίσης νὰ λησμονήσῃ τὴν μέχρι νοσηροῦ καὶ τυφλοῦ φανατισμοῦ κορυφουμένην φιλοπατρίαν καὶ φιλελευθερίαν τοῦ ποιητοῦ, οὔτε τὰς συνταγματικὰς ἰδέας, αἵτινες τοσοῦτον ἦσαν τότε τοῦ συρμοῦ, οὔτε τὰ σπαράσσοντα τὴν Ἑλλάδα πολιτικὰ πάθη, ἅτινα ἐνδελεχῆς συνεδαύλιζεν ἡ ἀντιζηλία τῶν μεγάλων καὶ δῆθεν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων. Ταῦτά τις ἀναλογιζόμενος, δὲν θέλει μὲν δικαιολογήσει, θέλει ἐξηγήσει ὅμως τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐκείνην τοῦ Σούτσου, ἥτις παρήγαγε μὲν τὰ κάλλιστα ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν προϊόντα τῆς Μούσης του, ἀλλὰ δὲν ὤκνησε καὶ νὰ πανηγυρίσῃ διὰ διθυράμβου τὸν φόνον τοῦ μεγάλου ἀνδρός.

Τῆς ἐποχῆς ταύτης προϊόντα εἰσίν, ὡς προείπομεν, αἱ κάλλισται τοῦ Σούτσου σάτυραι, αἵ τε πολιτικαί, αἵτινες εἶνε καὶ πρωτοτυπότεραι, καὶ αἱ κοινωνικαί, αἵτινες πανταχοῦ σχεδὸν εἶσὶν ἐλεύθεραι καὶ ἐπιτυχεῖς μιμήσεις τοῦ Béranger. Περιελήφθησαν δὲ πᾶσαι ἐν τῷ βραδύτερον (1833) ἐκδοθέντι *Πανοράματι τῆς Ἑλλάδος*, ἐν ᾧ συνεξεδόθησαν, πλὴν τῶν κυρίως σατυρῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα, τὰ πατριωτικώτερον μὲν καὶ ἐλεγειακώτερον ἐν γένει ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα ποιήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπεμφαίνοντα δὲ πολλαχοῦ οὐχὶ τὴν σατυρικῶς μορφάζουσαν ἀλλὰ τὴν ἐθνικῶς ἀγανακτοῦσαν καὶ ὀργιζομένην Μοῦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ταῦτα εἰσὶ τὰ ἄριστα ποιητικῶς τῶν ἔργων τοῦ Σούτσου, τῶν τε ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων, ἅτινα καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐκ τῶν καιρῶν καὶ προσώπων διαφέροντος, παρέχουσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μίαν τῶν πρώτων θέσεων ἐν τῷ νέῳ ἑλληνικῷ Παρνασσῷ. Τίς ἀγνοεῖ ἢ τίς ἀνέγνωσέ ποτε ἄνευ μυχίας συγκινήσεως τοὺς ὡραίους τούτους στίχους τοῦ *Ψωμοζήτου Στρατιώτου*;

Ἕνας γέρος στρατιώτης μὲ τοῦ ζήτουλα τὸ δίσκο,
'Σ τὸ ραβδὶ ἀκουμβισμένος καὶ μὲ τὸ σακκὶ 'ς τὸν ὦμο,
Ἔλεγε 'ς ἕνα παιδάκι, ποῦ τοῦ ἔδειχνε τὸν δρόμο:
—Μή, παιδάκι μου, μὴν τρέχῃς, καὶ πολὺ ὀπίσω μνήσκω.
Ἐσὺ εἶσ' εὐτυχισμένο... τὰ ματάκια σου τὰ ἔχεις,
Γερὰ ἔχεις ποδαράκια, κ' ἐλαφρὰ 'σὰν λάφι τρέχεις...
Ἐγὼ ἔχασα τὸ φῶς μου 'ς τοῦ Μεσολογγίου τὴν πόλι,
Καὶ τὸ ἕνα μου ποδάρι μοῦ τὸ ἅρπαξε τὸ βόλι!

. . . .

Ἐτυφλώθηκα, δὲν βλέπω τῆς Ἑλλάδος τὰ βουνά,
Κι' ὁ ἐλεύθερός της ἥλιος 'ς τὰ ματάκιά μου δὲν λάμπει.
Δενδροσκέπαστοι, ὡραῖοι κ' αἱματοβρεγμένοι κάμποι,
'Σ ἐσᾶς τώρα κόσμος ἄλλος ζωὴν ἥσυχη περνᾷ.
Ἐγὼ μόνον γιὰ νὰ ζήσω τρέχω καὶ ψωμοζητῶ·
'Σ τὰ ἐρημοκκλήσια μέσα καὶ 'ς τοὺς δρόμους ξενυκτῶ.
Παντοῦ εἶμ' ἀποῤῥιμμένος...
Ξένος εἶμαι 'ς τὴν Ἑλλάδα, καὶ 'ς τὸ σπίτι μου εἶμαι ξένος!

Τίς, ἅπαξ ἀναγνούς, ἐλησμόνησε τὸν *Γέρον Καπετάνον* καὶ τὸν *Ἀπόμαχον Ῥουμελιώτην*;

Τῶν χρόνων ἐκείνων προϊὸν ἐπίσης εἶνε καὶ ἡ κωμῳδία ὁ *Ἄσωτος* (1830), μετριώτατον μὲν ἔργον ὑπὸ δραματικὴν ἔποψιν καὶ ὠχρὰ πολλαχοῦ μίμησις τοῦ Μολιέρου, ἐλέγχουσα ὅμως ἐν πολλοῖς ἄφθονον τὴν παρατηρητικὴν εὐφυΐαν καὶ ἐν πλείστοις ἔτι τὴν σατυρικὴν δηκτικότητα τοῦ ποιητοῦ. Τῶν αὐτῶν δὲ τέλος καιρῶν ἔμπνευσις εἶνε τὸ πλῆρες ληκυθείου στόμφου καὶ ἐπιφωνημάτων μυθιστόρημα ὁ *Ἐξόριστος*, γραφέν, φαίνεται, κυρίως εἰς δικαιολόγησιν τῆς κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ποιητοῦ, συμφορηθὲν δὲ ἐκ παντοίων ἀναμνήσεων ξένων ἀναγνωσμάτων, καὶ ἰδίως τοῦ Jacopo Ortis τοῦ Φοσκόλου καὶ τῆς Lélia τῆς Σάνδης, καὶ δημοσιευθὲν τὸ 1835. Ὅ τε *Ἄσωτος* καὶ τὸ *Πανόραμα* καὶ ὁ *Ἐξόριστος* ἀνετυπώθησαν πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀθήναις.

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας φονεύεται τέλος πρὸς μεγίστην τοῦ Σούτσου ἀγαλλίασιν, καὶ ὁ κωμικὸς αὐτοῦ διάδοχος Αὐγουστῖνος καταλείπει νύκτωρ τὸ Ναύπλιον, ἐμπνέων εἰς τὸν ποιητὴν ἡμῶν τὴν χαριεστάτην ἐκείνην σάτυραν, ἧς οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὴν ἀμίμητον ἐπῳδήν:

Μὴ παιδιὰ μὲ τὰ λεμόνια! Ἔ, γιὰ μόλα, ἔ, γιὰ λέσα!
Ἕνας κόντες εἶνε μέσα.

Ἡ «Μαδαγασκὰρ» καταπλέει εἰς Ναύπλιον φέρουσα τὸν νεαρὸν τῆς χώρας βασιλέα, αἱ ἐλπίδες τοῦ καταπεπονημένου ἔθνους ἀναπτεροῦνται, πᾶσα καρδία πάλλει ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς, καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητής, πρόθυμος εἰς τὴν χαρμόσυνον ἐκείνην συναυλίαν χοροστατῶν, ἀλλάσσει τῆς λύρας του τὰς νευρὰς καὶ προσαγορεύει ἔνθους τὸν νέον ἡγεμόνα:

Ἡ Ἑλλὰς μετὰ δουλείαν, Βασιλεῦ, πολλῶν αἰώνων
Μετὰ σοῦ ἀνέβη πάλιν εἰς τῆς δόξης της τὸν θρόνον.
Δούλη χθές, ἰδοὺ λαμβάνει βασιλίσσης λαμπρὸν στέμμα,
Καὶ καλύπτει μὲ πορφύραν τῶν τραυμάτων της τὸ αἷμα.
Σ' ἐμβιβάζουν εἰς τὴν γῆν μας Μοναρχῶν μεγάλοι στόλοι,
Ἔρχεσαι, .. κ' ἐνώπιόν σου οἱ λαοὶ κινοῦνται ὅλοι.
Ὅλοι σὲ πανηγυρίζουν... Ἄεργος θὰ στέκω μόνος;
Βασιλεῦ, σὲ φέρω δάφνας δροσερὰς τοῦ Ἑλικῶνος!

Ὀλίγον ὅμως διήρκεσεν ὁ ἀκήρατος ἐκεῖνος καὶ ἀνεπιφύλακτος ἐνθουσιασμός, κ' ἐπὶ βραχὺ μόνον κατώρθωσεν ὁ ἑορτάσιμος τῶν ἀποβατηρίων θόρυβος νὰ κατασιγάσῃ τὰς παλαιὰς τοῦ Σούτσου συνταγματικὰς ἰδέας. Μετ' ὀλίγας μόλις ἑβδομάδας ἔγραφε «Τὸ ξεφάντωμα τοῦ Συνταγματικοῦ», καὶ μετ' ὀλίγους ἔτι μῆνας ἀνέκραξε:

Digitized by Google

Ζήτω ἡ Ἐλευθερία! Ὁ Μονάρχης μας νὰ ζῇ,
καὶ τὸ Σύνταγμα μαζῆ.

Ἀλλ' οἱ συνταγματικοὶ πόθοι τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἐπληροῦντο, ἡ δὲ Ἀντιβασιλεία ἐφρόνει ὅτι πολλὰ ἄλλα, πρὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἠρημωμένην καὶ κατεσπαραγμένην ὑπὸ τῶν κομμάτων χώραν. Ἀνήρτησε τότε πάλιν ἀμέσως εἰς τὸν τοῖχον τὴν πανηγυρικήν του λύραν ὁ ποιητής, ἀνέλαβε τὴν παλαιάν του σατυρικὴν μάστιγα, καὶ ἤρξατο τοῦ ἀμειλίκτου ἐκείνου κατὰ τῶν Βαυαρῶν ἀγῶνος, δι' ὃν καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1836 τὴν «Ἑλληνικὴν Πλάστιγγα», περιοδικὸν φύλλον, ἔμμετρον συνάμα καὶ πεζόν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς γαλλικῆς «Νεμέσεως» τοῦ Barthélemy. Αἱ ἐν τῇ *Πλάστιγγι* δημοσιευθεῖσαι ἐπὶ ἓν σχεδὸν ὅλον ἔτος ἔμμετροι καὶ πεζαὶ σάτυραι τοῦ Σούτσου εἰσὶ πλήρεις δυνάμεως καὶ φλογεροῦ πατριωτισμοῦ, καί τοι πολλαχοῦ ἄδικοι, ὡς συνήθως συμβαίνει ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ποιήσεως. Ὑπερέχουσι δὲ τῶν παλαιοτέρων του ἔργων κατὰ τὴν μορφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἔμελλεν ἰδίως ἐν τῷ *Περιπλανωμένῳ* νὰ φθάσῃ εἰς τὴν καλλίστην αὐτῆς διαμόρφωσιν.

Μὲ ποίαν δάφνην εὔοσμον τὴν Μοῦσάν μου νὰ θρέψω;

ἀνακράζει ὁ ποιητής, πλήρης ἀπογοητεύσεως, ἐν τῷ ἕκτῳ καὶ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τῆς Πλάστιγγος,

Ποῦ τὰ ψυχρά μου βλέμματα, ποῦ σήμερον νὰ στρέψω;
Εἰς τὸ παρόν;.. καὶ τί τερπνὸν ζητοῦν τὰ ὄμματά μου
εἰς ἐρημίαν ἄδενδρον καὶ πλήρη ξηρᾶς ἄμμου;
Καθὼς μὲ λύχνον μαγικὸν τὴν νύκτα εἰς τὸν τοῖχον
παρίστανται ὄντα μικρά, χωρὶς φωνὴν καὶ ἦχον,
τιαροφόροι βασιλεῖς ἐπὶ χρυσῆς ἁμάξης,
πολιτικῶν, πολεμικῶν πομπαὶ καὶ παρατάξεις,
καὶ πόλεις καὶ οἰκοδομαὶ καὶ πλῆθος θεαμάτων,
καὶ ὅλα εἶν' ἀνύπαρκτα καὶ πλάνη τῶν ὀμμάτων,
ὁμοίως θεωρῶ μικρά, εἰκονισμένα μόνον,
καὶ κράτη, καὶ στρατεύματα, καὶ ὑπουργούς, καὶ θρόνον.

Ἡ δημοσίευσις τῆς *Πλάστιγγος* πολλὰς καὶ παντοίας ἐγέννησε κατὰ τοῦ Σούτσου καταδιώξεις, αἵτινες οὐ μόνον τὴν διακοπὴν αὐτῆς ἐπήνεγκον, ἀλλὰ καὶ τὸν ποιητὴν ἐφυγάδευσαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Μακρὰν ἐπεχείρησε τότε περιήγησιν ὁ Ἀλέξανδρος, ποιητικὸν δ' αὐτῆς προϊὸν ὑπῆρξαν τὰ τρία πρῶτα ᾄσματα τοῦ *Περιπλανωμένου*, ἅτινα καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1839. Ὁ *Περιπλανώμενος* ἔχει τὴν ἐξωτερικὴν μόνον μορφὴν διηγηματικοῦ ποιήματος, ἀλλ' οὐδὲν σχεδὸν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ συστατικῶν. Γεγραμμένος κατὰ τὸ εἶδος τῶν βυρωνείων ἐπικολυρικῶν ποιημάτων καὶ τὸν ποιητὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἥρωός του ἐκπροσωπῶν, πρόφασιν μὲν ἔχει τὴν ἀπομνημόνευσιν τῆς προσφάτου περιηγήσεως τοῦ ποιητοῦ, σκοπόν του δὲ κύριον τὸν αἰώνιον κατὰ τῶν Βαυαρῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πόλεμον. Γέμει ὅμως ἀληθῶς λυρικῶν καλλονῶν, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἀναμιμνήσκει πολλαχοῦ τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Λαμαρτῖνον καὶ ἄλλους ξένους ποιητάς, περισσεύει πάντως πρωτοτύπων θελγήτρων, ὁσάκις μάλιστα θέμα τοῦ λόγου εἶνε ἡ σύγχρονος Ἑλλάς. Μετὰ τοῦ *Περιπλανωμένου* συνεξέδωκεν ὁ Σοῦτσος τότε καὶ τὴν δριμυτάτην Σάτυραν *Μενιππείαν*, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ ἀπηνοῦς κατὰ τοῦ ποιητοῦ δικαστικῆς καταδιώξεως. Συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς τὴν 17 Αὐγούστου τοῦ 1839, ἀπολυθεὶς δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπὶ ἐγγυήσει τοῦ ἀδελφοῦ του Παναγιώτου, Γενικοῦ Γραμματέως τότε τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀνεχώρησε καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἀκοντίσας ἐκ Πειραιῶς ὡς πάρθιον βέλος κατὰ τῶν πολεμίων του τὸ φυλλάδιον: *Ἀπολογία Ἀλεξάνδρου Σούτσου, συντεθεῖσα διὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν*. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ ἓν ἔτος εἰς Ἀθήνας, ἵνα δικασθῇ, καὶ ἀθωωθείς, χάρις εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ φρονήματος τοῦ προεδρεύοντος δικαστοῦ Ι. Μαυροκορδάτου, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Βέλγιον, πλήρη πικρίας ἔχων καὶ χολῆς τὴν καρδίαν. Ἐκεῖ ἐδημοσίευσε δύο τῶν ἀτυχεστάτων αὐτοῦ ποιητικῶν ἔργων, τὰς κωμῳδίας: ὁ *Πρωθυπουργὸς* καὶ ὁ *Ἀτίθασσος ποιητὴς* (1843), μεστὰς μὲν σατυρικῆς δριμύτητος, ἀτεχνοτάτας ὅμως ὑπὸ δραματικὴν ἔποψιν καὶ οὐδὲν περιεχούσας τῶν ἀληθινῶν τῆς κωμῳδίας συστατικῶν.

Ἀλλ' ἡ τῆς πατρίδος ἀγάπη, ὁ δυσαπάλλακτος ἐκεῖνος ἔρως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὄνειρον τοῦ μεγαλείου της καὶ τῆς εὐημερίας της, ὁ πόθος τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ ἡ ἀκατάσχετος πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν ἔφεσις, εἷλκον τὸν Ἀλέξανδρον ἀπροσμαχήτως εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἐπανῆλθε λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος τοῦ 1843, καὶ μεταβὰς εἰς Ἄνδρον ἐξενίζετο παρὰ τῷ Καΐρῃ, νέον σχεδιάζων ποίημα ὁ *Ἐπαναστάτης*, ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ προέλαβεν αὐτὸν ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς διὰ τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ μετέβη τότε εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητής, καὶ ἤρξατο δημοσιεύων εἰς φυλλάδια τὴν «Μεταβολὴν τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου», καὶ πανηγυρίζων ἐπί τινα χρόνον τὸ μέγα ἐθνικὸν γεγονός. Ἐπί τινα χρόνον, εἴπομεν, διότι ὁ Σοῦτσος εἶδε καὶ πάλιν τὰς ἐλπίδας του ψευδομένας, δὲν εὗρεν ἐντὸς τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὅ,τι ἡ δύσχολος καὶ οὐδέποτε ηὐχαριστημένη φιλοπατρία του προσεδόκα, καὶ ταχέως ὁ πανηγυρισμὸς μετετράπη εἰς σάτυραν, καὶ οὐδεὶς ἐντὸς ὀλίγου τῶν νεοφωτίστων συνταγματικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος διέφυγε τὰ πικρὰ τῆς ποιήσεώς του βέλη. Νῦν ὅμως δεν ἐτιμώρησε πλέον τὸν τολμητίαν ποιητὴν ἡ καχύποπτος ἐξουσία ἀλλ' ὁ ἐπιδεξίως ἐξερεθισθεὶς συνταγματικὸς ὄχλος τῆς πρωτευούσης, λιθοβολήσας ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν 20 Νοεμβρίου 1844, καὶ ἀναγ-

Digitized by Google

κάσας αὐτὸν νὰ φύγῃ εἰς Σύρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, κατασιγασθέντων τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἐπανέκαμψε καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας ὁ ποιητής, καὶ ἐξέδωκε τὸ 1845 τὸ *Ποιητικὸν Χαρτοφυλάκιον*, συλλογὴν πολιτικῶν ἐπίσης σατυρῶν κατὰ τῶν πολιτικῶν πρωτοστατῶν τῆς ἡμέρας, στερουμένην ὅμως τῆς ποιητικῆς δυνάμεως καὶ χάριτος τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων.

Ἐνταῦθα κλείει κυρίως εἰπεῖν τὸ στάδιον τῆς σατυρικῆς τοῦ Σούτσου παραγωγῆς, ἐντεῦθεν δὲ χρονολογεῖται ἱκανῶς μακρὰ ποιητικὴ ἀνάπαυλα ἐν τῷ βίῳ του, διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 1850 δημοσιεύσεως τῆς *Τουρκομάχου Ἑλλάδος*, ἥτις, καίτοι *Ἐπικὸν ποίημα* ἐπιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε κυρίως ἢ συλλογὴ ὡραίων πολλάκις λυρικῶν ποιημάτων, ἀπεσπασμένων ὅμως καὶ συνδεομένων πρὸς ἄλληλα διὰ στίχων ἐντόνων μέν, ἀλλὰ πεφυσημένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ στόμφου μεστῶν. Προέταξε δὲ καὶ ταύτης, κατὰ τὸ εἰωθός, ὁ Σοῦτσος πρόλογον χολῆς πλήρη καὶ δριμύτητος κατά τε τῆς βασιλείας καὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ φοβούμενος νέας καταδιώξεις, ἀνεχώρησεν εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄλλη τὸν ἀνέμενε καταδίωξις. Ἡ *Τουρκομάχος*, προαποσταλεῖσα, εἶχε κατασχεθῆ ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, αὐτὸς δέ, ἅμα φθάς, κατεζητεῖτο ὅπως φυλακισθῇ. Καταλείπει λοιπὸν καὶ πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ καταβαίνει εἰς Ἀθήνας, ὅπου μετὰ ἔτους σιγὴν ἐκδίδει ἐν ἔτει 1852 τὸ *Τέταρτον ᾆσμα τοῦ Περιπλανωμένου*, ἐλαττούμενον μὲν τῶν προτέρων κατὰ τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, ὑπερβάλλον ὅμως αὐτὰ κατὰ τὴν πικρίαν καὶ τὸ φλογερὸν μῖσος κατὰ τῆς κρατούσης ἀρχῆς καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως Ὄθωνος.

Ὁ καταπατῶν τὸ ἔθνος ποῖος ;

ἀνέκραζεν ἐν αὐτῷ,

ποῖον τ' ὄνομά του ;
Ἕλλην οὗτος ; ποῖος οὗτος ; ποῖα τὰ περγαμηνά του ;
Πρὶν τὸ γένος τῶν ἡρώων καταστήσῃ ἀγελαῖον,
σκήνωμά του τὴν γῆν ὅλην εἶχεν ὡς ὁ Ναπολέων ;
Ἔφερε καθὼς ἐκεῖνος, εἰς γιγάντων τρέχων πάλην,
τὴν ῥομφαίαν εἰς τὴν μίαν καὶ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην,
κ' ἔθνη κατακτῶν μυρία
διεμοίραζε τὰ σκῆπτρα ὡς κριθὴν εἰς τὰ στρουθία ;

Ἀλλ' ἡ ἔκδοσις τοῦ ποιήματος καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ προεγνώσθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ νύκτωρ αἴφνης εἰσβαλοῦσαι εἰς τὸ τυπογραφεῖον Εἰσαγγελία καὶ Ἀστυνομία κατέσχον τὸ βιβλίον ἡμιτελὲς ἔτι. Ἠπειλήθη τότε καὶ πάλιν ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ Σούτσου, κατωρθώθη ὅμως διὰ τοῦ γενομένου πατάγου νὰ ἀποσοβηθῇ ἡ δικαστικὴ καταδίωξις καὶ νὰ ἀρθῇ ἡ κατάσχεσις. Τότε ἐδημοσίευσεν ὁ ποιητὴς τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον: *ἡ κατάσχεσις τῆς διανοίας* γνωστὰ τρία φυλλάδια, ἅτινα καὶ ἀνετύπωσε κατόπιν ἐν τῇ νέᾳ πλήρει ἐκδόσει τοῦ *Περιπλανωμένου*.

Μόλις εἶχε παρέλθει ὁ προσωπικὸς οὗτος περισπασμός, καὶ νέον μέγα πολιτικὸν γεγονός, ὁ ἀνατολικὸς πόλεμος, ἐπῆλθεν ὅπως συνταράξῃ ἐκ νέου τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ παρορμήσῃ αὐτὸν εἰς νέον ᾆσμα. Λησμονεῖ τότε ὁ ποιητὴς τὰς ἐγχωρίους ἀσχημίας, ἐπιβάλλει σιγὴν εἰς τῆς σατύρας τὴν Μοῦσαν, καὶ ἡ ποίησίς του σαλπίζει πολεμιστήριον, καὶ τὰ χείλη του ψάλλουσι τὸν θούριον παιᾶνα :

Μᾶς φωνάζουν καὶ Σέρβοι, μᾶς φωνάζουν καὶ Δᾶκες,
Θεσσαλοὶ κ' Ἠπειρῶται, Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες,
καὶ ὁ Αἶμος εἰς Ἄθων καὶ ὁ Ἄθως εἰς Ὄσσαν
μεταφέρουν ἐκείνων τὴν βροντόφωνον γλῶσσαν.
Ἀντὶ σίτου πυρῖτις εἰς τὴν γῆν των σπαρμένη
ἕνα μόνον σπινθῆρα, ἕνα μόνον προσμένει.
Τῆς Ἑλλάδος οἱ παῖδες σεῖς γενῆτε σπινθῆρες·
στρατηγοί των γενῆτε καὶ τοῦ ἔθνους σωτῆρες.
'Σ τὴν παλάμην καὶ πάλιν τὸ σπαθί, τὸ σπαθί,
καὶ τὸ αἷμα ποτάμι, καὶ τὸ αἷμ' ἂς χυθῇ !

Τὸ ἐμβατήριον τοῦτο καὶ ἄλλα δύο, πλήρη δυνάμεως ποιητικῆς καὶ πάρισα τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἔργων, δημοσιεύει ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ *Ἀληθεῖ Φάσει τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος*, καὶ ἀναχωρεῖ εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μεταβαίνει ἐκεῖθεν εἰς Παρισίους, εἰς Λονδῖνον, εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Ῥωσσίαν, τὴν Ταυρίδα, καὶ πάντα τῆς περιοδείας του σταθμὸν σημαίνει διὰ νέου φλογεροῦ ποιήματος. Ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ἄκρατον φέρων ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας ἐνθουσιασμόν, ὡς σύμπασα σχεδὸν τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ δημοσιεύει ἐν ἔτει 1857 *Ἀπομνημονεύματα Ποιητικὰ ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Πολέμου*, ἅτινα καὶ προσφωνεῖ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον. Τὸν ἀνατολικὸν πόλεμον ἐσκόπει, φαίνεται, νὰ ψάλῃ ὁ Σοῦτσος διὰ μεγάλου καὶ συνεχοῦς ἐπικοῦ ποιήματος, γάλλος δέ τις βιογράφος του βεβαιοῖ, ὅτι καὶ συνέταξε μάλιστα τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔπους τούτου, καί, ἐν Παρισίοις διαμένων κατὰ τὸ 1861, προετίθετο νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως. Πολὺ ὅμως φοβούμεθα, μὴ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος προέρχεται μᾶλλον ἐκ παρεννοήσεως καὶ συγχύσεως ἁπλῆς τῶν περὶ ὧν πρόκειται Ἀπομνημονευμάτων πρὸς ἄλλο ἀνύπαρκτον ἔργον τοῦ Σούτσου. Οὐδὲν τοὐλάχιστον, οὐδ' ἀμυδρότατον, τοιούτου ποιήματος ἴχνος περιεσώθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὰ ποιητικά του ταῦτα ἀπομνημονεύματα οὐδὲν παρήγαγε νέον ὁ Ἀλέξανδρος μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀνεδημοσίευσε δὲ μόνον ἐν ἔτει 1858 πλήρη τὸν *Περιπλανώμενον*, ἐν πολλοῖς αὐτὸν μεταβαλών, οὐχὶ δυστυχῶς ἐπὶ τὰ κρείττω πάντοτε, καὶ πολλὰς ἐν αὐτῷ συνυφάνας δριμείας στροφὰς κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ὄθωνος καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως. Τὸν νέον τοῦτον παροξυσμὸν τῆς χρονίας πατριωτικῆς νόσου τοῦ Σούτσου ἐγέννησεν ἰδίως ὁ κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους καιρ-

Digitized by Google

ροῦς ἀτυχέστερος ἔτι πανηγυρισμὸς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ Ὄθωνος, ἀπέτισε δὲ σκληρῶς ὁ δύσχολος ποιητὴς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις τῶν Ἀθηνῶν δι' ἑνδεκαμήνου κρατήσεως, ἥτις ὑπῆρξε καὶ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ ὀδυνηροῦ νοσήματος, ὅπερ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον.

Ἐξελθὼν διὰ χάριτος τοῦ δεσμωτηρίου παρέμεινεν ἔτι μικρὸν ἐν Ἀθήναις, ἐδημοσίευσε τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀνάξιον αὐτοῦ φυλλάδιον: ἡ *πυρπόλησις τοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Κανάρην*, καὶ μετέβη κατόπιν εἰς Παρισίους, ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς σύνταξιν μακρᾶς *Ἱστορίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*, ἣν ὅμως, φαίνεται, οὐδὲ ἤρχισε κἂν νὰ συγγράφῃ, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς νόσου τρυχόμενος, τὸ δὲ εἰς ἀδιάκοπον φερόμενος διαμονῆς μεταλλαγήν, καὶ τρέπων πάλιν μετὰ μικρὸν τὸ βῆμά του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, τὸ προσεχὲς αὐτοῦ τέλος πιθανῶς προαισθανόμενος, ἐπεθύμει νὰ ἀναπαύσῃ τὴν καταπεπονημένην του κεφαλήν.

Δὲν ἐχαρίσατο, φεῦ! εἰς αὐτὸν τὴν χάριτα ταύτην ἡ μοῖρα. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ἐξέπνεεν ὁ ποιητής, ἐγκαταλελειμμένος καὶ μόνος, πένης καὶ λιμώττων, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης, καὶ ἐθάπτετο ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς. Μετὰ δεκατέσσαρα δὲ ὅλα ἔτη πρόκειται τέλος νὰ ταφῶσι τὰ ὀστᾶ τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀοιδοῦ ἐν γῇ ἐλευθέρᾳ, ὑπὸ τὸ χῶμα τῶν Ἀθηνῶν, ὧν τοσάκις εἶχεν ὑμνήσει τὸ παρελθὸν καὶ τοσάκις εὐηγγελίσατο τὸ μέλλον ἡ χρησμοδότις αὐτοῦ ποιητικὴ ψυχή.

Συνοψίσαντες ὅσον κάλλιον ἠδυνήθημεν τὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἐκλείσαμεν κατ' ἀνάγκην εὐλαβῶς τὰ ὄμματα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον· ἂν ἄχαρι πράττει ἔργον πάντοτε ὁ βλέπων διὰ τῶν κλείθρων, ἀχαριτώτατον πράττει βεβαίως ὁ ὑπὸ τὸν ποιητὴν ἀναζητῶν τὸν ἰδιώτην. Ἄλλως δὲ, τίς ἀναγινώσκων τοὺς ὡραίους καὶ σπαρακτικοὺς τούτους στίχους:

Μ' ἐξεπαίδευσαν αἱ Μοῦσαι βρέφος εἰς τὸν Ἑλικῶνα.
Δέξαι με ψυχορραγοῦντα καὶ ἀδύνατον πρεσβύτην
Εἰς τοῦ θείου σου Καρμήλου τὸν ἀειθαλῆ ῥοδῶνα,
Ὅπου ἄλλοτε ἠσπάσθην τὴν πανάχραντόν σου κοίτην...,

οὓς ἀποσπᾷ ἐκ τῆς πανυστάτης του πρὸς τὸν Θεάνθρωπον προσευχῆς καὶ ἐπιστέλλει εἰς τὸν ἀδελφόν του Παναγιώτην ὁ Ἀλέξανδρος μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς του, τίς, λέγομεν, ἀναγινώσκων αὐτοὺς εἶνε τοσοῦτον θρασύσπλαγχνος, ὥστε νὰ μείνῃ ἀδάκρυτος, τίς τοσοῦτον ἄτεγκτος τὴν ψυχήν, ὥστε νὰ ἐπιβάλῃ μικρολόγον χεῖρα ἐπὶ τὴν ἀμάραντον δάφνην τοῦ ποιητοῦ;

Αγγελος Βλαχος.

Κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον, διαρκέσαντα 46 ἡμέρας, συνήφθησαν ἐννέα φονικώταται μάχαι, ἐν αἷς ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν 124,643 Γάλλοι καὶ Γερμανοί!

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 500.

Β'

Τὰ πατώματα τῶν εὐρωπαϊκῶν οἰκιῶν, εὐρύχωρα μετὰ διασταυρουμένων διαδρόμων, ἔχουσι πάντα καὶ εὐρεῖς προδόμους, ἐν οἷς διαμένουσιν οἱ ὑπηρέται. Ἀναλόγως τῆς οἰκίας, ψάθαι ἢ πολύτιμα ὑφάσματα καὶ κασμίρια καλύπτουσι τὸ ἔδαφος τοῦ ἄνω πατώματος καὶ τὸ τοῦ ἰσογαίου. Αἱ κλίναι πάλιν κοσμοῦνται διὰ μεγάλων κωνωπείων, ὁμοίων πρὸς στρατιωτικὰς σκηνὰς ἐκ μουσσελίνης, καὶ τὴν νύκτα ἐγκλείεται ἐντὸς αὐτῶν ὁ μέλλων νὰ κοιμηθῇ, ὅτε ὁ *bearer* φροντίζει μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας μεγάλης νὰ κλείσῃ πᾶσαν εἴσοδον τοῖς κώνωψιν εἰς τὴν τοιαύτην οὕτως εἰπεῖν σκηνήν. Πρέπει βεβαίως νὰ ἐγένετό τις θῦμα τῶν κωνώπων, ἵνα ἐνοήσῃ πρὸς τί ἡ τοσαύτη προφύλαξις κατὰ τῶν δηγμάτων αὐτῶν. Εἶναι δὲ τοσοῦτον πολυάριθμοι, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἀνάψῃς τὴν νύκτα κηρίον, χωρὶς νὰ τεθῇ ἐν ὑαλίνῳ φανῷ, ὡς οἱ τοῦ φωταερίου.

Ὁ ξένος, ῥίπτων ἁπλῶς ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐπίπλων τῶν ἐν Καλκούττᾳ Εὐρωπαίων, κατανοεῖ ἀμέσως τὸν οἰκιακὸν αὐτῶν βίον. Ἐδῶ μὲν ἔπιπλα μεγαλοπρεπῆ, παραπετάσματα βαρύτιμα, σκεύη ἐξ ὀρειχάλκου ἐκ τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ἀγγλίας, ἐδῶ δὲ ἰνδικὰ ἢ σινικὰ χειροτεχνήματα, *paravents*, ἤτοι ἀλεξήνεμα, τράπεζαι καὶ μικρὰ κιβώτια, ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς δωματίοις καὶ ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις αἰθούσαις τῶν γυναικῶν σινικὰ ἀνάκλιντρα ἐκ ξύλου, ὧν οἱ βραχίονες, οἱ πόδες καὶ τὸ πρὸς τὴν ῥάχιν μέρος εἰσὶ κινητοί, διευθετούμενοι κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ καθημένου μετ' εὐκολίας μεγίστης. Ἐπὶ τῶν τραπεζῶν, ἐφ' ὧν τίθενται συνήθως μικρὰ περίεργα πράγματα, κατεσκευασμένων δὲ ἐκ ξύλου σαντάλου, ἐπὶ ἄλλων πρὸς ὁμοίαν σχεδὸν χρῆσιν ἐπίπλων ἐξ ἐβένου, ἐκ μαρμάρου, ἐξ ὀστράκου καὶ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ, ἐπὶ πάντων λέγω τούτων παρατηρεῖ τις εἰδώλια μὲ παραστάσεις τῆς μυθικῆς ἐποχῆς, ὄστρακα σπάνια, ἀγαλμάτια ἰνδικά, ἐξ ὀστοῦ ἐλέφαντος καὶ ἐκ ξύλου, ζωγραφίας ἐπὶ χάρτου καὶ τὰ τοιαῦτα. Ῥιπίδια παντὸς εἴδους καὶ μεγέθους εὑρίσκονται τῇδε κἀκεῖσε ἐπὶ τῶν ἐπίπλων. Οἱ δὲ *Khitmutgars* καὶ οἱ *bearers*, γονυπετεῖς, κινοῦσι περὶ τὸ πρόσωπόν σου τὴν ἐκ λευκῆς μετάξης μυιοσόβην ἢ τὸ *punkah*, εἶδος ῥιπιδίου μεγίστου. Ἄλλοι πάλιν *bearers*, καθήμενοι μακρὰν παρά τινα γωνίαν τῆς αἰθούσης, κινοῦσι διὰ μηχανημάτων διαφόρων ἄλλο μέγα ῥιπίδιον, τὸ καλούμενον ἰνδικόν. Δύναμαι δὲ κάλλιστα νὰ παρομοιάσω τοῦτο πρὸς φύλλον θύρας, λεπτόν, ἀ-

Digitized by Google

νηρτημένον ἐκ τῆς κορυφῆς τῆς αἰθούσης διὰ σχοινίων, πολυτελέστατον κατὰ πάντα, περιβαλλόμενον ἐκ κρωσσῶν μεταξίνων καὶ συνηθέστατα ἐκ δαντέλλας περιφήμου. Ἐνίοτε τὰ *punkah* ἔχουσι τὸ σχῆμα ἀετοῦ χαρτίνου, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ τοιαῦτα ἐν τῇ παγκοσμίῳ Ἐκθέσει ἐν τῷ τμήματι τῶν Ἰνδιῶν. Καὶ ὅταν πλέον ἐπέλθωσιν οἱ ἀνυπόφοροι καύσωνες, οἱ ὑπηρέται τοποθετοῦσιν ἐν τοῖς ἐκ στηλῶν κομψῶν διαδρόμοις φύλλα διάφορα καὶ χόρτα ἄγρια εὐώδη, ἅτινα, συνεχῶς ποτιζόμενα, παράγουσιν ἀρκοῦσαν δρόσον· ὑπὸ ἓν ὄνομα τὰ χόρτα ταῦτα καλοῦνται *cusse cusse tatty*.

Ἡ ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις ὑπηρεσία ἀπαιτεῖ πλῆθος μέγα ὑπηρετῶν, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον ἕκαστος αὐτῶν δὲν ἐκτελεῖ εἰμὴ ἑνὸς καὶ μόνου εἴδους ὑπηρεσίαν, ἧς ἡ δικαιοδοσία εἶναι πάλιν λίαν περιωρισμένη. Ἡ διαίρεσις αὕτη καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ὑπηρεσίας προέρχεται οὐχὶ τόσον ἐκ τῆς φυσικῆς νωθρότητος τῶν Ἰνδῶν, ὅσον ἐκ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων, τῶν μὴ ἐπιτρεπουσῶν εἰς ἑκάστην τάξιν τὴν ἐξάσκησίν τινων ἐπαγγελμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν. Ὁ δὲ παραβὰς τὰς διατάξεις ταύτας Βεγγάλιος κινδυνεύει νὰ ἀποβληθῇ τῆς τάξεως, ἢ τοῦ γένους, εἰς ὃ ἀνήκει, τῆς ἀποβολῆς ταύτης τυγχανούσης τῆς αὐστηροτάτης τῶν ποινῶν, δι' ὧν δύναταί τις νὰ ἀπειληθῇ. Πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐκ πράξεως κατὰ τῶν νόμων προστριβέντος ῥύπου, ὀφείλει νὰ ὑποβληθῇ τις εἰς πολλὰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις, καὶ ἐπαχθεῖς καὶ ταπεινωτικάς, παρατεινομένας ἐνίοτε ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Ὑπάρχουσι μάλιστα παραπτώματα, εἴτε ἑκούσια εἴτε ἀκούσια, δι' οὐδεμιᾶς μετανοίας ἐξαλειφόμενα.

Ἀλλ' ἵνα ὀρθῶς ἐνοηθῇ τὸ περὶ μισθοδοσίας τῶν ἰνδῶν ὑπηρετῶν ζήτημα, καλὸν εἶναι νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τοῦ ἐν χρήσει νομίσματος ἐν Καλκούττᾳ. Τὸ *ῥούπιον* ἰσοδυναμεῖ πρὸς 16 ἄννας, ἤτοι φρ. 2.50 περίπου. Ὁ *ἄννας* ἰσοδυναμεῖ πρὸς 4 πίτσε, ἢ 20 λεπτά. Ὁ *πίτσε* πρὸς 30 ἢ 40 *cawries*, ἤτοι μικρὰ κογχύλια, ὧν μεγάλην χρῆσιν ἐποιοῦντο ἄλλοτε ἐν τῇ ἀγοραπωλησίᾳ τῶν μαύρων, καὶ ἅτινα μεταχειρίζονται εἰσέτι οἱ ἰθαγενεῖς ἐν ταῖς μεταξὺ αὐτῶν συναλλαγαῖς. Δεκαὲξ ἀργυρᾶ ῥούπια ἀποτελοῦσιν ἕνα *goldmohur*. Ὁ ἄννας ὑπάρχει μόνον κατ' ὄνομα. Τὸ ῥούπιον, ὀλίγον πλατύτερον διφράγκου ὄν, φέρει διαφόρους τύπους, συμφώνως τῇ ἐποχῇ τῆς ἐκτυπώσεως.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ περὶ ὑπηρετῶν. Ἰδοὺ ἐκ τίνων συγκροτεῖται τὸ προσωπικὸν οἰκίας μετρίας καὶ οὐχὶ τῆς πρώτης τάξεως, οἰκίας π.χ. ἑνὸς ἁπλοῦ *writer*, ὑπαλλήλου τουτέστιν ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἑταιρίας.

Α') Εἷς *moonshee*, διερμηνεύς, μισθοδοτούμενος ῥούπια 16 ἕως 25 κατὰ μῆνα.—Β') Εἷς *sircar*, ἐπιστάτης, 10 ἕως 15.—Γ') Εἷς *Khitmutgar*, ἤτοι ὁ συνήθως καλούμενος καὶ γνωστὸς ὑπὸ τὸν τίτλον maître d'hôtel, 9 ἕως 10.—Δ') Εἷς *khansamah*, προμηθεύων τὰ ἀναγκαῖα, 8 ἕως 12. Ἀλλὰ khansamah καλοῦνται ἐπίσης ὑπηρέται, σχεδὸν πάντες Μουσουλμάνοι, μισθούμενοι κυρίως τοῖς ξένοις καὶ ἀναδεχόμενοι πολλλὰς ὑπηρεσίας —Ε') Τοσοῦτοι *Khitmutgars* (οἵτινες μόνον καθῆκον ἔχουσι τὸ ὑπηρετεῖν ἐν ὥρᾳ δείπνου) ὅσα πρόσωπα κατοικοῦσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ.—ΣΤ') Εἷς *babarchy*, μάγειρος.—Ζ') Εἷς *durwan*, θυρωρός.—Η') Εἷς *hurkaru* ἢ *péon*, ἀγγελιαφόρος.—Θ') Εἷς ἁμαξηλάτης.—Ι') Δι' ἕκαστον κύριον εἷς *sirdar-bearer*, οὗτινος καθῆκον εἶναι ἡ τακτοποίησις τῶν ἐνδυμάτων, ὁ καθαρισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν ὑποδημάτων, τὸ ἀνάπτειν τὰ κηρία. Οἱ ὑπηρέται τῶν ἓξ τούτων τελευταίων κατηγοριῶν λαμβάνουσιν ἑπτὰ ἕως δέκα ῥούπια κατὰ μῆνα.—ΙΑ') Τόσοι *syces*, ἱπποκόμοι, ὅσοι ἵπποι. Ὄντες δὲ ὑπηρέται καὶ ἱπποκόμοι οἱ *syces* οὗτοι, τρέχουσι πεζοὶ ὄπισθεν τῆς ἁμάξης ἢ τοῦ ἵππου, κρατοῦντες διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν μυιοσόβην, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας δαυλὸν ἀνημμένον, ὅπως ὑπάρχῃ πάντοτε πῦρ διὰ τὸ σιγάρον σου.—ΙΒ') Εἷς *masalchi*, βοηθὸς τοῦ μαγείρου.—ΙΓ') Εἷς *mater*, σαρωτής.—ΙΔ') Εἷς *bheesty*, ὑδροφόρος. Οἱ syces, οἱ masalchis, οἱ maters, οἱ bheestys λαμβάνουσι μόνον 3 ἢ 5 ῥούπια. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀριθμήσωμεν ἔτι καὶ τὰς ὑπηρετρίας, ἤτοι τὰς *ayahs*, δηλ. τὰς διὰ τοὺς θαλάμους, τὰς διὰ τὰ παιδία, καὶ τὰς *matrany-ayas*, τὰς ἐπιφορτισμένας τὰς βαναυσοτέρας ἐργασίας. Ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις ἐπὶ πλέον ὑπάρχει καὶ ἀρχιυπηρέτης ἐπὶ κεφαλῆς πασῶν τῶν ὑπηρεσιῶν. Προσθέσατε τώρα τοὺς τέσσαρας *bearers*, ἤτοι τοὺς κρατοῦντας τὸ διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον φορεῖον, καὶ ἀμέσως θέλετε ἔχει περὶ τοὺς τριάκοντα ὑπηρέτας. Πάντες δὲ οὗτοι φέρουσι στολὴν χρωμάτων διαφόρων, ἀναλόγως τῆς τάξεως τῆς οἰκίας, παρ' ᾗ ὑπηρετοῦσιν, ἀποτελουμένην ἐξ εἴδους τινὸς ἐσθῆτος ἐξ ὑφάσματος λεπτοῦ, ἥτις ἐπικαλύπτεται ὑπὸ μικροῦ χιτωνίσκου χρώματος ζωηροῦ, συσφιγγομένου διὰ ζώνης ἐκ μουσσελίνης περὶ τὴν ὀσφύν. Εὐρεῖαι ποδήρεις περισκελίδες, ὡς αἱ τῶν ναυτῶν, ὑποδήματα καὶ εἶδός τι κεφαλοδέσμου, φέροντος τὸ χρῶμα τοῦ χιτωνίσκου, ταῦτα πάντα συμπληροῦσι τὴν γραφικὴν τῶν ὑπηρετῶν στολήν. Οἱ ἄνευ ὅμως στολῆς ὑπηρέται, τοιοῦτοι δὲ εἰσὶν οἱ κατὰ μῆνα μισθούμενοι ὑπὸ τῶν ξένων, συνήθως εἰσὶν ὁλόλευκα ἐνδεδυμένοι. Καὶ ἐν πολλαῖς μὲν οἰκίαις παραχωροῦνται τοῖς ἰνδοῖς ὑπηρέταις αἱ στολαί, πλὴν συχνάκις οἱ *Khitmutgars* ἢ οἱ *bearers* ἀναχωροῦσι τὴν νύκτα, καὶ πωλοῦντες τὰ ἐνδύματα, ὅσα

Digitized by Google

ἔλαβον τὴν πρωίαν, δὲν ἐπανέρχονται πλέον.

Οἱ ὑπηρέται ἐν τούτοις τρέφονται δι' ἰδίων ἐξόδων καὶ μὲ τὴν συνήθη σχεδὸν πᾶσι τοῖς Ἰνδοῖς τροφήν. Ἐνίοτε κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας βλέπει τις αὐτοὺς συναθροιζομένους καὶ καθημένους ἐπὶ ψαθῶν, ἢ ἁπλῶς κατὰ γῆς, περὶ λεκάνην μεγάλην, πλήρη ὀρύζου ἑφθοῦ, οὗτινος ἐν μέσῳ ἡ τοῦ μαγείρου χεὶρ ἐσχημάτισε κοιλότητα, πληρωθεῖσαν ἐξ εἴδους τινὸς χυμοῦ πρασινοειδοῦς σφόδρα εὐόσμου. Εὐχερῶς δὲ συνειθίζει τις εἰς τὸν ζωμὸν τοῦτον, ὅστις μετὰ τοῦ ὀρύζου ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν τροφὴν τῶν Ἰνδῶν, καὶ πολλῶν μάλιστα Εὐρωπαίων, μεταχειριζομένων αὐτὸν ἐν εἴδει καρυκεύματος περὶ τοὺς ἰχθῦς ἢ περὶ τὰ ὀρνίθια. Διότι πρώτιστον τοῦ καρυκεύματος τούτου πλεονέκτημα εἶναι τὸ ἐξεγείρειν τὴν ὄρεξιν, ἥτις ἀμέσως καταστέλλεται ὡς ἔκ τε τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἀρωμάτων καὶ τῶν ποτῶν. Οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων ἐν τούτοις Ἰνδοὶ δὲν μεταχειρίζονται οὔτε κοχλιάρια, οὔτε περόνια, ἀλλά, λαμβάνοντες ποσόν τι ὀρύζου καὶ κατασκευάζοντες αὐτὸ μεταξὺ τῶν χειρῶν ἐν εἴδει σφαίρας, ἐμβάπτουσιν ἔπειτα ἐν τῷ ζωμῷ, περὶ οὗ πρὸ μικροῦ μόλις ὡμιλήσαμεν. Ὕδωρ ἐντὸς δοχείου, κοινοῦ τοῖς πᾶσι, δροσίζει κατόπιν κατὰ σειρὰν τοὺς συνδαιτυμόνας, θέτον τὸ τέρμα εἰς τὸ λιτὸν αὐτὸ δεῖπνον. Ἀλλὰ κατόπιν ἔρχεται ἡ μεγίστη τῶν ἀπολαύσεων τῶν Βεγγαλίων, ὁ ναργιλές· τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ ψυχραίνει τὸν καπνόν, πρὶν οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ χείλη, καὶ καθήμενος χαμαὶ ὁ Βεγγάλιος καὶ οὕτω καπνίζων, φαίνεται σφόδρα εὐχαριστημένος, ἐνῷ ὁ Εὐρωπαῖος δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ ὑπομείνῃ ταῦτα οὐδ' ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀπόφθεγμα μάλιστα τοῦ τόπου παριστᾷ κάλλιστα τὸν πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν πόθον: «Κάλλιον νὰ κάθηταί τις ἢ νὰ ἵσταται ὄρθιος· κάλλιον νὰ ἦναί τις κατακεκλιμένος ἢ νὰ κάθηται, νὰ κοιμᾶται ἢ νὰ ἀγρυπνῇ. Τέλος ὁ θάνατος εἶναι προτιμότερος τοῦ ὕπνου.»

Ὅπου παρόμοια δόγματα ἰσχύουσιν, εὐχερῶς ἐννοεῖ τις τὴν νωθρότητα τῶν ὑπηρετῶν. Ἐκτὸς τῆς φυσικῆς πρὸς τὸ ψεύδεσθαι ῥοπῆς, ἔχουσι καὶ ἄλλα ἐλαττώματα μεγάλα. Ἄλλοτε μετεχειρίζοντο αὐτοὺς κάκιστα καὶ διὰ τὸν ἐλάχιστον λόγον, καί, ἐκτὸς τῆς ἐλευθερίας, ἡ κατάστασις αὐτῶν δὲν διέφερε τῆς τῶν μαύρων· ἀπό τινων ἐτῶν ὅμως ἡ τύχη αὐτῶν πολὺ ἐβελτιώθη, καὶ αἱ ἐπαγόμεναι τιμωρίαι εἴτε διὰ γρόνθων εἴτε διὰ λακτισμάτων εἰσὶ φαινόμεναι μᾶλλον ἢ πραγματικαί. Πλὴν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὡς ὁ Jacquemont μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἰδιοτροπίας ἔγραψεν ἤδη, ἂν καὶ λίαν σκληρῶς ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ γραφὲν κατὰ λέξιν, πρέπει λέγω νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει χώρα ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπου εὐχερέστερον διὰ λακτίσματος νὰ δύνηταί τις νὰ καταισχύνῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ τρόπος οὗτος ἀληθῶς ἐξεγείρει τὴν ὀργὴν τῶν κατὰ πρῶτον ἀφικνουμένων Εὐρωπαίων· ἀλλὰ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον συνειθίζουσιν εἰς τοῦτο καὶ οὗτοι, παρακινούμενοι δὲ ὑπό τε τῶν ψευδολογιῶν καὶ τῆς ἀπαθείας τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν, ἐν τέλει ἐφαρμόζουσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ὅ,τι κατηγόρησαν ἤδη. Πρὸ πάντων ἐν τόποις, κειμένοις μακρὰν τῶν κέντρων τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ ἀπόλυτα ταῦτα μέτρα καθίστανται ἀναπόφευκτα. Μακρὰν πάσης εὐρωπαϊκῆς βοηθείας, ἐν μέσῳ πληθυσμῶν ἡμιαγρίων, δὲν ἐκτιμῶνται οἱ ἄνθρωποι εἰμὴ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν ἐκσφενδονιζομένων παρ' αὐτῶν γρόνθων. Ἂς προσθέσωμεν ὅμως, ὅτι συχνάκις οἱ οἰκοδεσπόται περιορίζονται μόνον εἰς ἀπειλάς, καὶ ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ κατάστασις τῶν ὑπηρετῶν εἶναι κρείσσων τῆς τῶν πλειοτέρων Ἰνδῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἐχούσαις πολλοὺς ὑπηρέτας οἰκίαις ὑπάρχει ἔθος τοῦ ἐκλέγειν αὐτούς, ὅσῳ τὸ δυνατόν, ἐκ γενῶν καὶ θρησκευμάτων διαφόρων· ἐπικρατεῖ κατά τινα τρόπον τὸ περίφημον ἀξίωμα: *Divi-dendo ut imperes*. Οἱ καταλληλότατοι δὲ καὶ λόγῳ διανοίας καὶ λόγῳ δραστηριότητος εἰσὶν οἱ Ἰνδοπορτογάλλοι, ἀνήκοντες σχεδὸν πάντες εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν μουσουλμάνων καλοὶ ὑπηρέται. Εἶχόν τινα, ἀνήκοντα ἐν τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ, ὀνόματι Νιλοῦ, ὅστις, λόγῳ ὑπηρεσίας, ἰσοδυνάμει πρὸς πάντας τοὺς Βεγγαλίους ὑπηρέτας μου. Ἐγίνωσκε λέξεις τινὰς ἀγγλικὰς καὶ γαλλικάς, ἐγκατέστη δὲ παρ' ἐμοὶ κατὰ παραδοξότατόν τινα τρόπον.

Μόλις εἶχον ἔλθει τὰ πράγματά μου ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ ὁ Μαρῖνος, ὁ γάλλος θαλαμηπόλος μου, κατεγίνετο τακτοποιῶν τὰ ἐνδύματά μου, τῇ βοηθείᾳ ἰνδοῦ τινος bearer, ἀρκούντως ἀδεξίου· ἐγὼ δὲ ἔγραφον ἐπιστολὴν πρός τινα φίλον. Φθάνει τότε τὶς Khitmutgar, ἤτοι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Νιλοῦ.

— Τί θέλετε; ἐρωτῶ αὐτόν, ἐνῷ μὲ ἐχαιρέτα, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ συνήθειαν, σταυρόνων τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ὑποκλίνων ἐδαφιαίως. Ἀπήντησεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μὲ ὑπηρετῇ ὡς Khitmutgar, ἐκθέσας μετ' εὐγλωττίας ἀπιστεύτου μακρὰν σειρὰν κυρίων, παρ' οἷς εἶχεν ἤδη ὑπηρετήσει, μεταξὺ δὲ τούτων διεκρίνοντο κυρίως πλοίαρχοί τινες. Γάλλος τις, τότε πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Καλκούττᾳ καὶ φίλος τοῦ πατρός μου τυγχάνων, ὁ κ. Δυμαίν, οὗτινος πρὸ μικροῦ ἐθρηνήσαμεν τὸν πρόωρον θάνατον, εἶχεν ἐπιφορτισθῇ νὰ προνοήσῃ περὶ τῶν τῆς οἰκίας μου. Μοὶ εἶχε λοιπὸν κυρίως συστήσει νὰ δυσπιστῶ πρὸς τοὺς νομάδας ἐκείνους ὑπηρέτας, τοὺς οἴκοθεν καὶ ἄνευ ἐγγυητοῦ προσφέροντας τὰς ἑαυτῶν ὑπηρεσίας τοῖς ξένοις.

Digitized by Google

Ἀπήντησα λοιπὸν πρὸς τὸν Νιλοῦ ἀρνητικῶς, ἀλλ' οὗτος μετὰ μείζονος εὐγλωττίας ἤρξατο ἀπαριθμῶν τὰ πολλὰ προτερήματά του, καί, συνενώσας τὴν εὐγλωττίαν πρὸς τὰς κινήσεις παντομίμου, ἥρπασεν ὑπόδημα, ὅπερ ἤρχισε νὰ καθαρίζῃ ζωηρότατα διὰ τοῦ καρποῦ τῆς χειρός του.

— Ἐγὼ νὰ παστρεύῃ τὸ παπούτσι, σαχὲβ (κύριε), εἶπε μετὰ μειδιάματος βλακώδους, καταδείξαντος τοὺς λευκοὺς καὶ λάμποντας ὀδόντας αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ Μαρῖνος, ὅστις ἐφαίνετο ἥκιστα εὐχαριστούμενος ἐκ τῶν τρόπων τούτων τοῦ παρεισάκτου, ἔτρεξε κατόπιν αὐτοῦ, ὅπως ἁρπάσῃ τὸ ὑπόδημα, ὅπερ ὁ Νιλοῦ ἀφῆκεν ἄνευ ἀντιστάσεως, μόνον καὶ μόνον ἵνα λάβῃ ζεῦγος ἄλλο πεδίλων.

— Ἐγὼ παστρεύεις παπούτσια, σαχὲβ, ἐξηκολούθησεν, ἐπιχειρήσας νὰ ἐμβάψῃ πτερόν τι ἐν τῷ μελανοδοχείῳ.

Ὅπως πολλοὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὁ Μαρῖνος πολὺ ἐπεθύμει βαναύσως νὰ καταδείξῃ τὴν ἰδίαν ὑπεροχὴν ἀπέναντι ἄλλων κατωτέρων αὐτοῦ. Ἥρπασε λοιπὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Νιλοῦ διὰ τῆς βίας τὰ σανδάλια, καὶ ἐλάκτισε τὸν Khitmutgar, ὅστις μετ' εὐστροφίας ἀπέφυγε τὸ λάκτισμα.

Ὁ Νιλοῦ, ἀπαντήσας διὰ χαριεστάτου μειδιάματος, ἔλαβε τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης λαιμοδέτας καὶ ἤρχισε νὰ διπλόνῃ αὐτοὺς μετὰ ἐπιδεξιότητος μεγάλης. Τότε ὅμως ὁ Μαρῖνος, φρενήρης βλέπων περιφρονούμενον τὸ ἀξίωμά του, ἔδραμε κατὰ τοῦ Khitmutgar, ἔχων ὑψωμένην τὴν χεῖρα.

— Μὴ κτυπᾷς! εἶπον τῷ ὑπηρέτῃ μου.

Καὶ ὁ Νιλοῦ, ὑπομειδιῶν πάντοτε, ἐκδιπλόνει τοὺς λαιμοδέτας καὶ σώζεται πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος τῆς τραπέζης, ἧς πέριξ ἔτρεχεν, ἀποφεύγων τὴν καταδίωξιν. Καίτοι εὑρίσκετο ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀγωνίᾳ, ἐτακτοποίει συγχρόνως δέμα τι χειροκτίων καὶ λεπτομερῶς μοὶ ἀπηρίθμει τὰ πλεονεκτήματα, ὅσων ἐδυνάμην νὰ εὕρω αὐτὸν κάτοχον.

— Ἐγὼ κτενίζεις μικρὸ σκυλί, μὰ δὲν δαγκάνεις· βουρτσάρεις καπέλλο, ἀνάβει τσιγάρο, φέρνεις μπιλλιὲ-βιζίτ, κάνεις ὡραῖο φιόγκο στὸ κραβάτα δούλου, προσέθηκε τέλος, ῥίπτων βλέμμα συμπαθὲς πρὸς τὸν ἐχθρόν του.

Συνώδευε δὲ τὰς λέξεις ταύτας διὰ σπασμωδικῶν κινήσεων τοῦ προσώπου, τοσοῦτον κωμικῶν καὶ πρωτοτύπων, ὥστε δὲν ἐδυνάμην νὰ συγκρατήσω τὸν γέλωτα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρῖνος, κολακευόμενος ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι ἤθελεν ἔχει καὶ αὐτὸς ὑπηρέτην, ἐθεώρει πλέον τὸν Khitmutgar μεθ' ὕφους εὐμενοῦς. Καὶ ὁ Νιλοῦ πάλιν, παρατηρητὴς ὡς πάντες οἱ Ἰνδοί, ἐνόησεν, ὅτι εἶχε κερδίσει τὴν ὑπόθεσιν.

— Πόσα θέλεις κατὰ μῆνα; ἠρώτησα.

— Σαχὲβ τόσον ἔνδοξος, τόσον πλούσιος, τόσον ἰσχυρὸς ὡς ὑμεῖς, δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ δώσῃ ὀλιγώτερον τῶν 25 ῥουπίων εἰς τὸν khansamah, εἶπεν ὁ Νιλοῦ, παρατηρῶν τὸν παριστάμενον φίλον μου μετ' ἀνησυχίας.

— Τί λέγεις! ἀχρεῖε! ἀπήντησεν οὗτος, ὑψόνων τὴν ῥάβδον.

— Δεκαπέντε ῥούπια, σαχὲβ, λέγει ὁ Νιλοῦ σχεδὸν γονυπετής, καὶ ἀρχόμενος πρὸς τιμήν μου νὰ προφέρῃ μυρίας κολακευτικὰς λέξεις, ὧν ἡ μετ' εὐχερείας ἀπαγγελία μὲ ἔπειθεν, ὅτι πρὸ ἐμοῦ ἐλέχθησαν εἰς πεντήκοντα ἄλλους κυρίους.

— Δότε τῳ ὀκτὼ ῥούπια, μοὶ λέγει ὁ φίλος μου, τοσοῦτος εἶναι ὁ μισθός. Κατόπιν δίδετε περισσότερα, ἂν εὐχαριστηθῆτε ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

Καίτοι ὁ Νιλοῦ ἐπέμεινεν, ἵνα δοθῶσιν αὐτῷ πλειότερα, ἡ μίσθωσις συνεφωνήθη ἐπὶ τῇ ἀνωτέρω βάσει· ἀλλ' ὁ Νιλοῦ ἦν τοσοῦτον πονηρὸς καὶ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ ἐπωφελῆται ἑκάστοτε, ὥστε μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔλαβε πράγματι δεκαπέντε ῥούπια. Ὁ ζῆλος δὲ καὶ ἡ εὐφυΐα κατέστησαν αὐτὸν μετ' οὐ πολὺ ἀρχηγὸν τῶν ἰνδῶν ὑπηρετῶν μου· ὁ Μαρῖνος ὅμως πάντοτε ἐδιχονόει πρὸς τοῦτον.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Ἑλληνικὴ τοῦ Θιέρσου καταγωγή.

Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι οἱ δύω ἀδελφοὶ Chenier, Ἀνδρέας ὁ λυρικὸς ποιητής, καὶ Ἰωσὴφ ὁ τραγῳδιοποιός, ἐγεννήθησαν ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῶν ἐνυμφεύθη πρόξενος ὢν τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὀλίγοι ὅμως γινώσκουσιν ὅτι ὁ ἔνδοξος πολιτικὸς καὶ ἱστοριογράφος Θιέρσος φέρει αἷμα ἑλληνικὸν εἰς τὰς φλέβας του. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου λέγει ὁ κ. H. de Latuche, ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνδρέου Chenier, καὶ καταστήσας γνωστὸν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν τέως ἄγνωστον ποιητήν: Sa mère était une Grecque, dont l'esprit et la beauté sont célèbres. Elle était propre sœur de la grand'mère de M. Thiers. Ce dernier est donc, à la mode de Bretagne, neveu d'André Chenier. Ἤτοι· ἡ μήτηρ αὐτοῦ (τοῦ Ἀνδρέου Chenier) ἦτον Ἑλληνὶς περίφημος διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καλλονήν της, αὐταδέλφη τῆς μάμμης τοῦ κ. Θιέρσου· εἶνε ἄρα οὗτος, κατὰ τὴν γενεαλογικὴν μέθοδον τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετανίας, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀνδρέου.

Ἡ λέξις παροιμία (παρὰ οἶμον) σημαίνει παροδικὸν παράγγελμα, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπέγραφον τοιαῦτα παραγγέλματα εἰς τὰς Ἑρμᾶς, τὰς παρ' οἶμον (ὁδόν).

Digitized by Google

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

—

'Ινδικὰ ἀποφθέγματα.

Ὅταν ὁ ἀδάμας συνδεθῇ μολυβδίνῳ κοσμήματι καὶ οὐχὶ χρυσῷ, ὡς ἐμπρέπει αὐτῷ, ὁ μὲν ἀδάμας οὐδαμῶς ἀμαυροῦται, κατηγορεῖται δ' ὁ τεχνουργός. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀξίους καὶ ἱκανοὺς συμβούλους περιφρονεῖ, προκρίνων τοὺς χαμερπεῖς καὶ ἀμοίρους ἀξίας τινὸς, τοῦτο δὲν εἶναι ὄνειδος ἐκείνων, ἀλλὰ τοῦ βασιλέως.

*

Ὁ ἵππος, τὸ ὅπλον, ἡ ἐπιστήμη, ἡ κιθάρα, ἡ γλῶσσα, ἡ γυνὴ, συμμορφοῦνται πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν. Ἔχουσιν ἀξίαν, ἂν ὁ κύριός των δὲν στερεῖται τοιαύτης

*

Ὁ ἄνθρωπος δὲν κρίνεται ἐκ τῆς καταγωγῆς του, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς. Τὸ μὲν σηρικὸν νῆμα γεννᾶται ἐκ σκωλήκων· ὁ δὲ χρυσὸς ἐκ χώματος· ἡ δὲ ἄγρωστις ἐκ βοείας τριχός· ὁ δὲ λωτὸς ἐξ ἰλύος.

*

Δὲν πρέπει νὰ συνάπτῃ τις φιλίαν πρὸς ἐχθρὸν, καίτοι προθυμότατον πρὸς τοῦτο δεικνύμενον. Τὸ ὕδωρ καὶ θερμανθὲν, σβεννύει τὸ θερμὸν πῦρ.

*

Ἡ τοῦ κακοῦ φιλία ὁμοία ἐστὶ στάμνῳ ἐκ πηλοῦ, ἥτις εὐκόλως μὲν διαρρήγνυται, δυσκόλως δ' ἐπανορθοῦται· ἡ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ φιλία ὁμοία ἐστὶ στάμνῳ ἐκ χρυσοῦ, ἥτις δυσκόλως μὲν διαρρήγνυται, εὐκόλως δ' ἐπανορθοῦται. Ν.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

—

*** Τὴν Ἑλλάδα βεβαίως θὰ ἐνθυμεῖτο ὁ τῆς Ἱσπανίας βασιλεὺς Ἀλφόνσος ὁ Ι', ὅτε ἔλεγε τὸ ἀσεβὲς ἐκεῖνο: «Ἂν ὁ Θεὸς μὲ εἶχε συμβουλευθῇ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κτίσεως, ὁ κόσμος θὰ ἦτο ἁπλούστερος καὶ καλλιώτερα διατεταγμένος.» Ὁ Ἀλφόνσος πρέπει νὰ ἦτο φιλέλλην. (Εἰρηναῖος Ἀσώπιος).

*** Οἱ σχολαστικοί μας ὠνόμασαν, πιθανῶς, τὸ μανδύλιον *ρινόμακτρον*, διότι μόνη ἡ μύτη των συγκινεῖται καὶ τρέχει, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς οὐδέποτε ᾐσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ν' ἀπομάξωσιν. (Ε. Δ. Ῥοΐδης).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

—

Δύναταί τις νὰ λησμονήσῃ τὸ ὄνομά του;

Ὁ Dumas ἀποκρίνεται ναί. Κύριός τις, διηγεῖταί που, μέλλων νὰ ὑπογράψῃ συμβόλαιον, ἐλησμόνησε τὸ ὄνομά του. Θρόμβοι ἱδρῶτος ἔρρεον ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ ταλαιπώρου, ὅστις μάτην διασκελιζόμενος καὶ τρέχων ἄνω καὶ κάτω ἠγωνίζετο νὰ ἐνθυμηθῇ αὐτό. Καὶ ἂν κατὰ καλὴν τύχην, προστίθησιν ὁ Dumas, δὲν ἐκάλει τις αὐτὸν κατ' ὄνομα, ἤθελε καταισχυνθῆ ὁμολογῶν ὅτι ἠγνόει πῶς ὠνομάζετο.

—

Εὐγενὴς πρᾶξις.

Τὸ ἑπόμενον ἄγνωστον ἀνέκδοτον ἐκοινοποιήθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν Λιβόρνῳ συνδρομητοῦ τῆς Ἑστίας κ. Π. Γ.

Σ. τ. Δ.

Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Δημήτριος Μουρούζης ἦν παντοδύναμος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθὸ Μέγας τοῦ Διβανίου Διερμηνεὺς, καὶ ἔχαιρε τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Σουλτάνου εὔνοιαν, ἔζη ἐκεῖ καὶ ὁ Χαντζερῆς, ἀνὴρ μὲν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ πανοῦργος καὶ εἰς τὴν ῥᾳδιουργίαν ἐπιῤῥεπής. Ὁ Μουρούζης ἐζήτησε τὸν διορισμὸν τοῦ Χαντζερῆ εἰς τὴν θέσιν Αὐθέντου τῆς Μολδαυΐας, ὁ Βεζύρης δὲ, φίλος ὢν τοῦ Μουρούζη, τῷ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του, ὅτι μεσιτεύει ὑπὲρ ἀσπόνδου ἐχθροῦ του ἐν τῷ κρυπτῷ. Καὶ πράγματι, δὲν παρῆλθε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Βεζύρης ἐγχειρίζει τῷ Μουρούζῃ καταμήνυσιν (ἀρτζοχάλ) εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, προσαχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Χαντζερῆ, καὶ—ἰδὲ, τῷ λέγει, τοῦτο τὸ ἔγγραφον, ἵνα ἐννοήσῃς διατί σοὶ ἐξέφρασα τὴν ἀπορίαν μου ὅταν ἐμεσίτευσας ὑπὲρ τοῦ Χαντζερῆ καὶ διατί δὲν θέλω τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀλλ' ὁ Μουρούζης, ἀφοῦ ἀνέγνωσε τὴν τρομερὰν ἐκείνην καταμήνυσιν, τῷ λέγει—σοῦ ζητῶ καὶ πάλιν τὸν διορισμόν του καὶ τὸν ζητῶ ὡς χάριν πρὸς ἐμέ. Εἶσαι παράξενος (ἀδζαήπ), τῷ λέγει ὁ Βεζύρης· δὲν ἐννοῶ τὸν λόγον τῆς ἐπιμονῆς σου.... Ἀντὶ νὰ ἐκδώσωμεν τὴν καταδίκην ἥτις τῷ ἀξίζει, σὺ ζητεῖς θέσεις δι' αὐτόν. Ἔχει οἰκογένειαν, ἀπήντησεν ὁ Μουρούζης, εἶνε πτωχός. Ἡ λύπη τὴν ὁποίαν, κατόπιν τῆς ἐμῆς διαγωγῆς πρὸς αὐτὸν, θὰ αἰσθάνεται, σκληρὰ τιμωρία ἔσεται πρὸς αὐτόν. Ἄλλως τε δὲ ἱκανώτατος ὤν, θὰ γίνῃ ὠφέλιμος τόσον εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅσον καὶ εἰς τὸ Ὑψηλὸν Δεβλέτι. Ἐπιμένω λοιπὸν αἰτούμενός σοι τὴν χάριν ταύτην, παρακαλῶ δὲ δι' ἐμοῦ αὐτοῦ νὰ τῷ γείνῃ ἡ κοινοποίησις τοῦ διορισμοῦ του. Ἂς ἦναι, λέγει ἐπὶ τέλους ὁ Βεζύρης, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἔλαβεν ὁ Μουρούζης τὸ φιρμάνι δι' οὗ ὁ Χαντζερῆς ἐστέλλετο Αὐθέντης εἰς τὴν Μολδαυΐαν.

Τότε τὸν προσκαλεῖ ὁ Μουρούζης εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τῷ δεικνύει τὴν καταμήνυσιν ἣν κατ' αὐτοῦ εἶχε προσάξει εἰς τὸ Διβάνι, ἐρωτῶν αὐτὸν ἂν γνωρίζῃ τὸ ἔγγραφον. . . Ἐμβρόντητος ὁ Χαντζερῆς γενόμενος ἐπὶ τοιαύτῃ ἀπροσδοκήτῳ τροπῇ τῆς σκευωρίας του, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Μουρούζη, κλαίων καὶ ἱκετεύων νὰ τῷ συγχωρήσῃ τὴν ἀπονενοημένην του πρᾶξιν καὶ νὰ μὴ τὸν καταστρέψῃ, χαρι-

Digitized by Google

ζόμενος εἰς τὴν ἀθώαν πτωχὴν οἰκογένειάν του. Ὄχι, τῷ λέγει οὗτος, οὐδέν τι δύναμαι τοῦ λοιποῦ, ἡ διαγωγή σου εἶνε ἀξιόποινος, ἡ δὲ καταδίκη σου ἤδη ἐξεδόθη. Ἔχω ἐδῶ τὸ ὑψηλὸν σουλτανικὸν φιρμάνι... Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ δυστυχὴς Χαντζερῆς, ὡσεὶ αἰσθανόμενος ἤδη περὶ τὸν τράχηλόν του τὸ σχοινίον, ἔμεινεν ἀναίσθητος. Συνελθὼν μετ' ὀλίγον εἰς ἑαυτὸν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Μουρούζη, καὶ ἰδὼν ὁποίου εἴδους φιρμάνι ἐκράτει οὗτος εἰς τὰς χεῖράς του, ἐλειποθύμησε τὸ δεύτερον ἐκ τῆς ἄκρας συγκινήσεως. Ἕκαστος φαντάζεται τὰ περαιτέρω. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Χαντζερῆς ἀνεχώρησε μετὰ τῆς συνήθους γνωστῆς πομπῆς εἰς Μολδαυΐαν, ὅπου πράγματι διέπρεψεν. Κατόπιν κατεῖχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν ἐπίσης ὑψηλὴν καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐδραπέτευσεν εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐν Μόσχᾳ ἐν γήρατι βαθεῖ, οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ὁ δὲ υἱός του Τηλέμαχος ἦν ὁ γνωστὸς καὶ διακεκριμένος διερμηνεὺς ἐκεῖνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσσικῆς Πρεσβείας, ὅστις ἐτελεύτησεν ὀλίγον πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

—

Εὐφυὴς κλοπή.

Ἐν Κίνᾳ συμβαίνει ἀπό τινος τὸ ἀκόλουθον περίεργον. Πολλοὶ τῶν Σινῶν ἀπώλεσαν τὸν μακρὸν καὶ προσφιλῆ πλόκαμον, ὅστις κρέμαται ὑπερηφάνως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἐν εἴδει ὄφεως. Εὐρωπαῖοι ἔμποροι κομῶν κόπτουσιν αὐτοὺς λαθραίως, ὅπως ὑπηρετήσωσι τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν τῆς ἡμετέρας Ἠπείρου, οἱ δὲ Σῖναι, μὴ ὑποπτευόμενοι τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον τῆς περιέργου ταύτης πλοκαμοκοπῆς, ἀποδίδουσιν αὐτὴν εἰς δαίμονας.

—

Ἀμερικανικὴ πυρκαϊά.

Ὁ κ. Τάκερμαν, ἐν τῷ συγγράμματί του «Οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον» διηγεῖται τὸ ἑπόμενον ἐπεισόδιον τοῦ ἀπὸ Βρεντησίου εἰς Πειραιᾶ διάπλου του. «Τὸ πλοῖον (Ἀμερικανικὸν πολεμικὸν) διέτρεχε δέκα μίλια τὴν ὥραν, ὅτε αἴφνης περὶ μέσας τὰς νύκτας ἀφυπνίσθημεν ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ κώδωνος, τοῦ δηλοῦντος τὴν ὕπαρξιν πυρκαϊᾶς. Ταχέως περιβληθέντες τὰ προστυχόντα ἐνδύματα, ὡρμήσαμεν πρὸς τὴν θύραν τοῦ θαλαμίσκου καὶ ἐγενόμεθα θεαταὶ τῆς ἑπομένης σκηνῆς. Τὸ κατάστρωμα ἦν ἤδη πλῆρες ναυτῶν ἡμιενδεδυμένων, ἀνυποδήτων καὶ ἀσκεπῶν, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ἀξιωματικὸς, στεντορείᾳ τῇ φωνῇ, ταχέα ἔδιδε προστάγματα, σωλὴν δὲ δερμάτινος ἐπὶ τοῦ πλοίου μέχρι τοῦ παρὰ τὸ πρῶτον ἱστίον μέρους ἐξετείνετο καὶ τὸ ὕδωρ κατέκλυζε τὸ κατάστρωμα· ἄνθρωποι μετὰ πελέκεων καὶ σχοινίων ἐπέτων ὡς φρενήρεις ἀπὸ ἑνὸς τοῦ πλοίου μέρους εἰς ἕτερον, καὶ ἡ ἀπελπιστικὴ διαταγὴ τοῦ *ἀποκόψατε τοῦτο, ἀποκόψατε ἐκεῖνο*, ἀντήχει ὡς ψήφισμα θανάτου. Ἡ σκηνὴ αὕτη διήρκεσε περὶ τὰ εἴκοσι λεπτὰ, ἐπερατώθη δὲ διὰ τοῦ εὐπροσδέκτου προστάγματος: *ἐπιστρέψατε εἰς τὰς θέσεις σας*, μεθ' ὃ ταχέως τὸ πλοῖον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν· καὶ πρὶν ἢ ἀποσυρθῶμεν, τὸ πᾶν εἶχεν ἡσυχάσει, ὡς εἰ οὐδὲν ἔκτακτον συνέβη. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σκηνῆς ταύτης οὐδ' αὗται αἱ γυναῖκες τὸ παράπαν ἀνησύχησαν, οὔτε τις ἐξ ἡμῶν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐρωτήσῃ, πόθεν εἶχε προέλθει ἡ πυρκαϊὰ, ἢ εἰς ποῖον κίνδυνον εἴχομεν ἐκτεθῆ· ἡ ἀπάθεια ἡμῶν αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι τῇ προτεραίᾳ ὁ πλοίαρχος εἶχεν εἰπεῖ ἡμῖν ἰδιαιτέρως, *ἐὰν τὴν νύκτα ταύτην ἀκούσητε ἀσυνήθη τινὰ θόρυβον, μὴ τρομάξητε, καθότι σκοπεύω νὰ προσκαλέσω τὸ πλήρωμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πρὸς ἐκγύμνασιν*.

—

Πῶς ἐγευμάτιζεν ὁ Κυβερνήτης.

Ὡς γνωστὸν ὁ Κυβερνήτης ἦν ὀλιγόσιτος, τὸ δ' ἑπόμενον ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον ἀποσπῶ ἐκ τῶν «Ἱστορικῶν ἀναμνήσεων» τοῦ κ. Ν. Δραγούμη, ὁρίζει καὶ τὸν βαθμὸν τῆς λιτότητος αὐτοῦ. «Ἀναγκασθείς ποτε νὰ μεταβῇ ἐξ Αἰγίνης εἰς Πόρον καὶ νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπέβη εἰς γολέτταν μικρὰν, δύο ἔχων συνοδοὺς, τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας καὶ τὸν γράφοντα τὰς ἀναμνήσεις ταύτας. Καὶ ἡ μὲν ἡμέρα ἦτο ὡραία· ὁ ἄνεμος ὅμως πνέων ἀντίπρωρος ἐβίαζε τὸ Σπετσιωτικὸν σκαφίδιον νὰ ἐναλλάττῃ ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς ὑπηνέμου πρὸς τὴν προσήνεμον τὰς λευκὰς πτέρυγας καὶ νὰ λοξοδρομῇ. Βραδέως ἄρα ἐχωροῦμεν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ὁ πεπτικώτατος νεανικὸς στόμαχός μου ἐσπαράττετο δεινῶς ὑπὸ τῆς πείνης. Ἀνυπομόνως δὲ ἀνέμενον τὸ γεῦμα ἢ τὸ πρόγευμα, ὅτε εἶδον τὸν ὑπηρέτην τοῦ Κυβερνήτου κρατοῦντα κυαθίσκον καὶ ἡμίκενον φιαλίδα περιέχουσαν ὑγρὸν πρασινωπόν. Καὶ νομίσας ὅτι ἦτο ἰατρικὸν, ἴσως δὲ καὶ φοβηθεὶς μὴ ἐκ τούτου βραδύνῃ ἡ τράπεζα, ἔσπευσα νὰ ἐρωτήσω τὸν ὑπηρέτην· οὗτος δὲ μειδιῶν ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο τὸ ἐκ ζωμοῦ λαχάνων ῥόφημα, ὅπερ ἀπετέλει ὁλόκληρον τὸ γεῦμα τοῦ Κυβερνήτου.

—Καὶ ἡμεῖς! ἀνεφώνησα μετὰ μεγίστης σπουδῆς.

—Ὑμεῖς, ἐπανέλαβεν ὁ Ἑλβετὸς κλίνας ἐν εἴδει μὲν σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν, πράγματι δὲ ἵνα κρύψῃ εἰρωνικὸν μειδίαμα, ὑμεῖς θὰ γευθῆτε εἰς Πόρον.»

Καὶ τῷόντι ἐν Πόρῳ ἐγεύθημεν τὸ ἑσπέρας.

Εἷς Ἀναγνώστης.

Ἀνακήρυξον τὴν δημοκρατίαν ἐν τῷ οἴκῳ σου, μετὰ δὲ ταῦτα ζήτει αὐτὴν ἐν τῇ πόλει, εἶπεν ὁ Λυκοῦργος πρὸς τὸν προτιμῶντα ἀντὶ τῆς βασιλείας τὴν δημοκρατίαν.

ΑΘΗΝΗΣΙ - ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. **86** - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | **21 Αὐγούστου 1877**

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 513.

ς'

Τὸ περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ψυχῆς ζήτημα, οὐσιωδέστατον πρὸς κατανόησιν τῆς ἠθικῆς πρὸ πάντων ἐνεργείας αὐτῆς, ἐμελετήθη ὑπό τε τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς φυσιολογίας, καὶ ἐν ᾧ πρὸς τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων ἡ ἠθικὴ λεγομένη ἐλευθερία εἶναι γεγονὸς ἀναντίῤῥητον, ὅπερ ὑποθέτουσι πᾶσαι αἱ κρίσεις καὶ πράξεις αὐτῶν καὶ ὁμιλίαι, καὶ πασῶν τῶν κοινωνιῶν οἱ νόμοι καὶ οἱ θεσμοί, εὑρέθησαν φιλόσοφοι οἵτινες τὴν ἠρνήθησαν, καθὼς ἠρνήθησαν τὴν μίαν, ταυτούσιον καὶ αὐτενεργὸν φύσιν τοῦ πνεύματος. Καὶ ἐπειδὴ τὴν νόησιν ἐθεώρησαν ὡς ἀναγκαῖον μηχανισμὸν τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, ἐθεώρησαν καὶ τὴν πρᾶξιν ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τοῦ μηχανισμοῦ τούτου, διότι, πλὴν τινων ἐνστιγματικῶν καὶ ἀκουσίων ἐνεργειῶν, ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ ὅλως προερχομένων, πάσης πράξεως προηγεῖται νόησις, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶπον, ὅτι ἐπειδὴ πρᾶξις ἄνευ λόγου δὲν ὑπάρχει, καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι ἀναγκαῖον προϊὸν τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας, πᾶσαι αἱ πράξεις γίνονται κατ' ἀνάγκην, καὶ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν ἐξέλαβον ὡς ὀπτικήν τινα ἀπάτην τοῦ πνεύματος, ἢ ὡς μυστηριώδη τινὰ ἰδέαν ἄνευ πραγματικοῦ ἀντικειμένου.[1] Ἵνα δὲ βεβαιωθῶμεν ὅτι μυστήριον καὶ ἀπάτη δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι πραγματικὸν γεγονός, ὡς ἡ ἑνότης καὶ ἡ ταυτότης, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν προσεκτικῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως τὰ ἐν ἡμῖν, καὶ ν' ἀναλύσωμεν τὴν φύσιν τῶν λόγων ἐφ' ὧν στηρίζεται πᾶσα πρᾶξις.

Παρατηρῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ, εἴτε κατὰ τὴν πρᾶξιν, εἴτε πρὸ αὐτῆς εἴτε μετ' αὐτήν, ἕκαστος ἐξ ἡμῶν γινώσκει, ὅτι, ἐὰν δὲν ἐβιάσθη δι' ἐξωτερικῆς καὶ ἀνυπερβλήτου ἀνάγκης, εἶναι ἐλεύθερος αὐτουργὸς τῶν πράξεών του, ὅτι τινὰς τῶν πράξεων τούτων ἠδύνατο νὰ παραλείψῃ ἢ ν' ἀναβάλῃ, ἄλλας νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ ὡς ἔπραξε, καὶ ὅτι κατὰ τὴν δεῖνα περίπτωσιν ἔπραξεν ὀρθῶς, συμφώνως πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ εὐχαριστεῖται διὰ τοῦτο, κατά τινα ἄλλην, παρεσύρθη ὑπό τινος μὴ ὀρθοῦ λόγου, δὲν ἐσκέφθη ἀρκούντως, ἐκυριεύθη ὑπό τινος ἐπιθυμίας ἢ πάθους, ἢ ψευδοῦς συμφέροντος, καὶ δυσαρεστεῖται καὶ μετανοεῖ δι' ὅ,τι ἔπραξεν. Ἐντεῦθεν ἡ λεγομένη *εὐθύνη*, ἣν καὶ ἡμεῖς ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ οἱ ἄλλοι εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἡ εὐθύνη αὕτη εἶναι ἡ βάσις ὅλου τοῦ ἠθικοῦ βίου, καὶ οὐ μόνον ἀτομικῶς ἕκαστος ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει αὐτὴν καὶ συναισθάνεται, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς στηρίζει πᾶσαν κρίσιν περὶ τῆς ἠθικότητος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται ἡ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος κοινὴ γνώμη τῶν κοινωνιῶν καὶ μέγα μέρος τῆς νομοθετικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν ἐνεργείας.— Καὶ τῷόντι, ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια ἐξωτερικεύεται διὰ τῆς ἐργασίας καὶ γεννᾷ τὴν ἰδιοκτησίαν, καὶ ἡ κοινωνία σέβεται τὴν ἰδιοκτησίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀστικὴ λεγομένη ἐλευθερία· ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια ἐξωτερικεύεται διὰ τῆς ἐκφράσεως παντοίων ἐπιστημονικῶν, θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν νοημάτων, καὶ ἡ κοινωνία σέβεται τὴν ἔκφρασιν ταύτην τοῦ πνεύματος, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τῆς συνειδήσεως· τέλος, ὅπου ἡ κυβέρνησις δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἕκαστος συντελεῖ διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας του εἰς τὴν σύστασιν καὶ ἐνέργειαν τῶν δημοσίων ἀρχῶν, καὶ ἐντεῦθεν ἡ πολιτικὴ λεγομένη ἐλευθερία. Οὐδεμία τῶν ἐλευθεριῶν τούτων εἶναι νόμιμος, ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ἧς αἱ ἄλλαι πᾶσαι εἶναι ποικίλαι χρήσεις καὶ ἐφαρμογαί. Καὶ καθὼς εἴπομεν περὶ ἑνότητος καὶ ταυτότητος, ὅτι ἐὰν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πνεύματι, οὐδαμοῦ ὑπάρχουσιν, ὡσαύτως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ ἐλευθερίας, ὅτι οὐδαμοῦ ὑπάρχει, ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ πνεύματι. Ἐξ αὐτῆς ἡ εὐθύνη, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον τῶν πράξεων, ἡ ἀξιομισθία καὶ ἡ ἀναξιομισθία, ὁ ἔπαινος τῆς ἀρετῆς καὶ ὁ ψόγος τῆς κακίας, ἡ καλὴ καὶ ἡ κακὴ ὑπόληψις, ἡ βράβευσις καὶ ἡ τιμωρία, ἐν αὐτῇ ἡ βάσις τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου καὶ πάσης εὐνομουμένης πολιτείας. Ἢ πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι ὀπτικὴ ἀπάτη καὶ μυστικισμός, ἢ πρέπει νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλευθερίας. Πρέπει, δηλαδή, νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν διὰ τῆς ἐν τῇ ὕλῃ ἀνάγκης, καὶ ἀπέναντι τῆς ἐξηγήσεως ταύτης οἱ τολμη-

1. Ὀπτικὴν ἀπάτην ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Σπινόζας, καὶ μυστικισμὸν ὁ Στ. Μίλλ.

Digitized by Google

ρότεροι τῶν ὑλιστῶν δὲν ἐδειλίασαν, διότι λέγουσιν ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία εἶναι χημικόν τι σύνθετον ὡς τὸ ἅλας ἢ τὸ θεῖον,[1] καὶ τοὺς κοινωνικοὺς καὶ ἱστορικοὺς νόμους ἀνάγουσιν εἰς τὴν σύγκρουσιν τῆς ὕλης, τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν ζώων καὶ τὴν ὑπερκράτησιν τοῦ ἰσχυροτέρου.[2] Καὶ καθὼς μελετῶντες τὸν ἄνθρωπον ἔξωθεν ἀγνοοῦσιν ἐξ ἀνάγκης τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν, καὶ καταντῶσι νὰ τὸν ταυτίσωσι μὲ τὰ ἄλλα ζῶα, παρομοίως, προχωροῦντες διὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε μεθόδου δὲν εἶναι παράδοξον ἐὰν καὶ τὸν κοινωνικὸν καὶ ἱστορικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ταυτίζουσι μὲ τὴν ζωὴν τῶν κτηνῶν.

Ἐὰν δὲ τώρα προσεκτικῶς ἐξετάσωμεν ποῖοι εἶναι οἱ λόγοι ἑκάστης πράξεως, ποία ἡ φύσις αὐτῶν, καὶ ποία ἡ ἐπιρροὴ αὐτῶν ἐπὶ τῆς θελήσεως, πάλιν πειθόμεθα, ὅτι, ἂν καὶ οὐδεμία πρᾶξις ἄνευ λόγου, οὐχ ἧττον ἡ θέλησις παραδεχομένη τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα λόγον, δὲν ἀποβάλλει τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐξασκεῖ αὐτήν, καὶ οὐδὲν ὑπάρχει καταναγκαστικὸν ἐλατήριον τῶν πράξεών μας.

Ἐλατήριον καταναγκαστικὸν εἶναι ἐπὶ πνευματικῶν γεγονότων μεταφορικὴ ἔκφρασις λαμβανομένη καταχρηστικῶς ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς ὕλης, ἐκ τῶν δυναμικῶν καὶ μηχανικῶν κινημάτων, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ἡ ἀνάγκη, καὶ ἅτινα ὡς ἐκ τούτου καὶ μαθηματικῶς ὁρίζονται, καὶ ἀλανθάστως προβλέπονται, καὶ ὑπὸ τῆς πείρας σταθερῶς ἐπιβεβαιοῦνται. Οὐδεὶς τοιοῦτος μηχανισμὸς ἐν τῷ πνεύματι.—Οἱ λόγοι τῶν πράξεών μας εἶναι τὰ ἐνστίγματα, τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη, αἱ ἰδέαι. Ἕτεροι λόγοι δὲν ὑπάρχουσι, καὶ οὐδεὶς τῶν λόγων τούτων εἶναι ἀνίκητος.—Ἅμα εἶναι κύριος ἑαυτοῦ, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀντενεργήσῃ καὶ ἀντενεργεῖ κατὰ τοῦ ἐνστίγματος, ὅπερ ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν πρώτην του ἡλικίαν, καὶ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν εἰς τὰ κτήνη. Τὸ αἴσθημα ἐπίσης οὐδὲν ἔχει καταναγκαστικόν, καὶ ἀπειράκις καταπνίγομεν ἓν αἴσθημα, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν, καὶ προαιρούμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλως ἢ ὡς αὐτὸ ὑπαγορεύει. Τὸ δὲ πάθος δὲν εἶναι εἰμὴ παράτασις αἰσθήματος κραταιουμένου διὰ τῆς ἕξεως καὶ ζωογονουμένου ὑπὸ τῆς φαντασίας. Καὶ ἐὰν τὸ αἴσθημα δὲν εἶναι ἀνίκητον, ἡ παράτασις ἡ μεταβάλλουσα αὐτὸ εἰς πάθος δὲν γίνεται ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἡμετέρας θελήσεως. Ἡ δὲ ἕξις, εἰς ἣν ἀποδίδουσι μεγάλην ἀξίαν οἱ ὑλισταί, εἶναι ὑπὲρ πᾶν ἕτερον στοιχεῖον γέννημα τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, καθ' ὅσον προέρχεται ἐκ τῆς μακρᾶς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν πράξεων, αἵτινες ἀποβαίνουσιν οὕτως εὐκολώτεραι, καὶ ταυτιζόμεναι μὲ τὴν ὕπαρξίν μας μεταβάλλονται εἰς δευτέραν φύσιν, καὶ ἡ ἐπανάληψις αὕτη δὲν γίνεται ἄνευ συναινέσεως τῆς ψυχῆς, καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν διακόψωμεν ἅμα θελήσωμεν. Ναὶ μὲν κυριευόμεθα ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἕξεων, ἀλλ' ἀφ' οὗ τὰς ἀφίσωμεν νὰ μᾶς κυριεύσωσιν.—Ἐὰν δὲ εἴπωσιν οἱ ἀντιφρονοῦντες ὅτι ἡ ἀντενέργεια κατὰ τοῦ ἐνστίγματος, τοῦ αἰσθήματος, τοῦ πάθους, τῆς ἕξεως γίνεται δυνάμει ἰδέας τινός, καὶ ὅτι αἱ ἰδέαι παράγονται καὶ ἐνεργοῦσι κατ' ἀνάγκην, ἀπαντῶμεν ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἧττον παθητικὸν ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ πνεύματος, διότι εἴδομεν ὅτι καὶ ἐπὶ αἰσθητῶν ἀπαιτεῖται συνέργεια ἢ τοὐλάχιστον μὴ ἀντενέργεια τῆς ψυχῆς ἵνα ἡ ἐντύπωσις μεταβληθῇ εἰς αἴσθησιν, καὶ αὕτη εἰς ἀντίληψιν διαμένουσαν ἐν τῷ πνεύματι ὡς ἰδέα. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις οὐχὶ πᾶσαι αἱ ἐν ἡμῖν ἰδέαι παράγονται ἐκ τῶν αἰσθητῶν. Ἔχομεν ἰδέας αἵτινες εἶναι προϊὸν ἰδιαιτέρας καὶ ἐσωτερικῆς ἐπεξεργασίας τῶν διδομένων τῆς αἰσθήσεως, ἄλλας, αἵτινες οὐδόλως ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ὑλικὰ ἀντικείμενα, ὡς ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου τόπου καὶ χρόνου, αἱ πρῶται μαθηματικαὶ ἔννοιαι, αἱ λογικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀρχαί, καὶ κυρίως αὗται αἱ περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἰδέαι, οἷον ἡ ἑνότης, ἡ ταυτότης, ἡ αὐτενέργεια, ἃς οὐδαμοῦ τῆς ὕλης εὑρίσκομεν καὶ μόνον ἐν ἡμῖν καθορῶμεν. Καὶ ἂς προσθέσωμεν ὅτι αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι αἱ σαφέστεραι καὶ βεβαιότεραι, διότι ἡ ὕλη εἶναι τρόπον τινὰ ξένη πρὸς ἡμᾶς, εἶναι *τὸ ἕτερον*, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἤ, ὡς εἶπεν εἷς τῶν ἐμβριθεστέρων τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, ὁ κ. Ῥαυαισσών, *ἄγνωστόν τι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πνεῦμα* (ce je ne sais quoi qui n'est pas l'esprit). Ποῦ ἐν τούτοις ὁ καταναγκασμὸς τοῦ πνεύματος; πάντα εἶναι ἀνάγκη ἐν τῇ ὕλῃ, πάντα εἶναι ἐλευθερία ἐν τῷ πνεύματι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα εἶναι ἀκατάβλητον, καὶ ὑπὸ τῆς βίας ἀήττητον, ὡς ἀναρίθμητα παραδείγματα ἡρώων καὶ μαρτύρων ἀποδεικνύουσιν. Οἱ λόγοι τῶν πράξεών μας δὲν εἶναι καταναγκαστικοί, ἡ ἐλευθερία προϋπῆρχεν αὐτῶν, καὶ συνέτεινεν εἰς τὴν γέννησίν των.

Ἂς συμπεράνωμεν λοιπὸν ὅτι, παρὰ τὴν *ἑνότητα* καὶ τὴν *ταυτότητα*, ἔχει ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ *αὐτενέργειαν*, δι' ἧς ἐνεργεῖ ἐλευθέρως, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτός, εἴτε ἐν τῇ νοήσει εἴτε ἐν τῇ πράξει. Ἀλλ' ἡ ἐλευθερία τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια αὐτῆς συνδυάζεται μὲ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐνέργειαν τῶν ἐκτός, καὶ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου προκύπτει ἅπας ὁ πνευματικὸς ἡμῶν βίος.[1]—Δὲν εἶναι δὲ περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι καθὼς πρὸς τὴν ἑνότητα τῆς ψυχῆς ἀντιστοιχοῦσιν αἱ πρῶται μαθηματικαὶ ἔννοιαι τοῦ σημείου, τῆς

1. Ὁ κ. Taine.
2. Bagehot Lois scientifiques du développement des nations.

1. Τὸν συνδυασμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐν τῇ φύσει ἀνάγκην ἄριστα διεφώτισεν ὁ Duc of Argyll ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ πονήματι: The reign of the law.

Digitized by Google

γραμμῆς κλ., αἵτινες ἄνευ αὐτῆς θὰ ἦσαν ἀκατανόητοι, παρομοίως ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ψυχῆς στηρίζεται ὁλόκληρος ἐπιστήμη, ἡ *ἠθική*, ἥτις ἄνευ αὐτῆς καὶ ἀκατανόητος θὰ ἦτο καὶ ἀνεφάρμοστος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων ἐρείδεται ἑτέρα ἐπιστήμη, τὸ *δίκαιον*, καὶ ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἐπιδέχονται, ἐὰν λογικῶς ἀναπτυχθῶσι, τὴν αὐτὴν τῶν μαθηματικῶν ἀκρίβειαν καὶ βεβαιότητα. Ἄς προσθέσωμεν δὲ ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι αὗται, ὡς ἐπίσης ἡ λογικὴ καὶ ἡ μαθηματική, ἐγεννήθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τελειότητος πολὺ ἐνόρως καὶ πρὶν ἐπινοηθῶσιν αἱ θεωρίαι δι' ὧν οἱ ὑλισταὶ προσπαθοῦσι ν' ἀναγάγωσι καὶ νὰ ὑποβάλωσι τὴν ἐνέργειαν καὶ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἐν τῇ ὕλῃ ἀνάγκην.

Ἕπεται συνέχεια. Π. ΒΡΑΪΛΑΣ.

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΙ ΟΙΚΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

(Ἐκ τῶν τοῦ Σμάϊλς.)

Ἡ *τάξις*, ἡ οὖσα πάντοτε ἡ ψυχὴ παντὸς ἔργου, ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα ἐν τῷ οἴκῳ· μόνον δι' αὐτῆς δύναταί τις νὰ φθάσῃ εἰς τὸ πέρας παντὸς ἔργου· ἡ τάξις ἀποκλείει τὴν σύγχυσιν. Ὅπως ὅμως ὑπάρξῃ τάξις ἀπαιτεῖται **ἀκρίβεια**, ἑτέρα οὐσιώδης ἀρετὴ πάσης ἐργασίας. Ἡ ἄτακτος, ἤ, ὡς συνήθως λέγομεν, ἡ ἀκατάστατος γυνὴ ἐμπνέει ἀηδίαν, διότι κατατρίβει τὸν χρόνον εἰς οὐδὲν λογιζομένη τοὺς παρατηροῦντας αὐτήν. Τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ διὰ τὸν ἀκατάστατον ἄνδρα. Διὰ τὸν ἐργατικὸν ἄνδρα ὁ χρόνος εἶναι χρήματα, διὰ τὴν γυναῖκα ἡ τάξις εἶναι χρήματα. Ἡ τάξις ἐπὶ γυναικὸς σημαίνει εἰρήνην οἰκογενειακήν, ἄνετον βίον καὶ εὐτυχίαν.

Ἡ περὶ τὴν ἐργασίαν ὡσαύτως εὐχέρεια εἶναι διά τε τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαιοτάτη ἀρετή, τοιαύτη δὲ εἶναι καὶ ἡ περὶ τὰς πράξεις σοφία, ἡ ἐκ πεφωτισμένης κρίσεως πηγάζουσα· αὕτη ἐν πάσῃ περιστάσει τοῦ βίου ἀναζητεῖ τὸ καλὸν καὶ προσῆκον, ἀποφαίνεται ἐν συνέσει περὶ τοῦ πρακτέου καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως, ὑπολογίζει τὰς δαπάνας, τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀποκτῶνται διὰ τῆς ἐμπειρίας, ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ὑποβοηθούμεναι.

Τούτων ἕνεκεν ἀπαραίτητον εἶναι αἱ γυναῖκες ν' ἀσκῶνται περὶ τὰς ὑποθέσεις τὰς οἰκογενειακάς, ἵνα ἀποκαθίστανται ὠφέλιμοι βοηθοὶ ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ καθ' ἡμέραν ἐργασίᾳ. Αἱ γυναῖκες ὡσαύτως ἔχουσιν ἀνάγκην διδασκαλίας καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὅπως δύνανται νὰ ἐκτελῶσιν εὐχερῶς καὶ συνετῶς τὰ ἀνατεθειμένα αὐταῖς καθήκοντα, ὅπως καθοδηγῶσιν ἀπὸ τῆς κοιτίδος ἔτι τοὺς παῖδας, καὶ ἀνατρέφωσι καλῶς.

Τὰ κατώτερα τοῦ ἀνθρώπου πλάσματα ὁδηγοῦνται εἰς τὰ τοῦ βίου των ἐξ ἐμφύτων ὁρμῶν καὶ αἰσθημάτων. Τὰ ἔμφυτα ὅμως αἰσθήματα δὲν ἀρκοῦσι διὰ τὸν ἄνθρωπον· ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καλῶς βιώσῃ καὶ συντηρηθῇ, ἔχει χρείαν διδασκαλίας, ὁ νοῦς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ προεδρεύῃ πάσης οἰκογενειακῆς πράξεως, δέον νὰ ἀναπτυχθῇ. Αἱ γυναῖκες λοιπόν, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἡ Πρόνοια ἐνεπιστεύθη τὴν φυσικὴν ὑγείαν τῶν μελλουσῶν γενεῶν, πρέπει νὰ διδάσκωνται τοὺς φυσικοὺς νόμους, διότι ἐν τῇ φυσικῇ ὑγείᾳ περικλείεται καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσις.[1]

Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὴν γυναῖκα νοῦν, ὅπως ποιεῖται χρῆσιν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ὅπως ἀφίνῃ νὰ μαραίνηται· διότι ὁ Θεὸς ἐπιδαψιλεύει μὲν ἐν ἀφθονίᾳ τὰ δῶρά του, ἀλλὰ καὶ δὲν διασκορπίζει. Δὲν ἠθέλησε νὰ ὑφίσταται μόνον λύπας ἡ γυνὴ καὶ οὐδεμίαν νὰ ἔχῃ πρωτοβουλίαν ἐν τῷ βίῳ, οὐδ' ἔπλασε ταύτην μόνον καὶ μόνον ὅπως θέλγῃ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς τοῦ ἀνδρός.

Ἡ γυνὴ ἔχει καὶ ὕπαρξιν αὐτοτελῆ, δὲν ζῇ μόνον διὰ τοὺς ἄλλους· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνατεθειμένα αὐτῇ καθήκοντα τοῦ βίου εἶναι σπουδαῖα, ἔχει ἀνάγκην πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν καὶ τῶν φώτων τοῦ νοὸς αὐτῆς καὶ τῶν συμπαθειῶν τῆς καρδίας της. Ἡ ὑψηλοτέρα αὐτῆς ἀποστολὴ δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξαίρῃ τὰ μάταια αὐτῆς πλεονεκτήματα, ὑπὲρ τῶν ὁποίων καταναλίσκουσι σήμερον αἱ γυναῖκες τόσον πολύτιμον χρόνον, διότι ταῦτα, καίπερ δυνάμενα ν' αὐξήσωσιν ἔτι μᾶλλον τά, ἄλλως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀρκετά, θέλγητρα τῆς νεότητος καὶ τῆς καλλονῆς, ἐλαχίστην παρέχουσι βοήθειαν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πραγματικοῦ καθημερινοῦ βίου.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ὁ μέγιστος τῶν ἐπαίνων δι' εὐγενῆ γυναῖκα ἦτο ὅτι οἰκουρεῖ καὶ ὑφαίνει—Domum mansit lanam fecit. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοις εἶπόν τινες ὅτι ἡ γυνὴ ἐδιδάχθη ἀρκούντως ὅταν γνωρίζῃ τόσην χημείαν ὥστε νὰ δύναται νὰ ψήσῃ τὸ φαγητόν της, καὶ τόσην γεωγραφίαν ὥστε νὰ γνωρίζῃ τὰ δωμάτια τοῦ οἴκου της. Ὁ λόρδος Βύρων, τοῦ ὁποίου αἱ πρὸς τὴν γυναῖκα συμπάθειαι ἦσαν φύσεως ἀτελεστάτης, διεκήρυττεν ὅτι ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν βιβλιοθήκην αὐτῶν εἰς μόνην τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς ἓν βιβλίον μαγειρικῆς. Ὁ τρόπος ὅμως οὗτος τοῦ θεωρεῖν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς γυναικός, καθὼς καὶ ἡ νῦν ἐπικρατοῦσα γνώμη, ἣν προανεφέρομεν, δεικνύει διάνοιαν περιωρισμένην,

1. Ἐὰν τὸ 1|3 τῶν γεννωμένων τέκνων θνήσκουσι πρὸ τοῦ 5ου ἔτους, ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν μητέρων περὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Τὸ πλεῖστον τῶν μητέρων ἀγνοεῖ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τὴν χρῆσιν τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς τροφῆς ὑγιοῦς. Τοιαύτη θνησιμότης δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ζῴοις.

Digitized by Google

ἢ μᾶλλον ἔλλειψιν πάσης διανοίας. Θεωρητέαν δὲ ὡς ὅλως ἰδιότροπον καὶ παρὰ φύσιν τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες ἐδογμάτισαν νὰ κατασταθῇ ἡ γυνὴ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἰσήγορος τῷ ἀνδρὶ καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ μεταξὺ ἀμφοτέρων παρὰ μόνον ἡ διαφορὰ τοῦ φύλου, ν' ἀπολαμβάνῃ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ψηφοφορεῖν ἐξαιρουμένου, ἐν ἑνὶ λόγῳ νὰ κατασταθῇ ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ ἀνδρός, μαχομένη πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν κατάληψιν δημοσίων θέσεων, διὰ τιμάς, πλούτη, δηλ. διὰ πᾶν ὅπερ καθιστᾷ τὸν βίον πάλην ἐγωϊστικὴν καὶ λυσσώδη.

Ἐν γένει παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἡ παίδευσις ἡ ἁρμόζουσα ἐν ἀρχῇ τοῦ βίου εἰς τὸ ἄρρεν φῦλον, ἁρμόζει καὶ εἰς τὸ θῆλυ. Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία καὶ διανοητική, ἡ πληροῦσα τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνδρός, εἶναι σωτηρία καὶ διὰ τὴν γυναῖκα. Ὅλαι αἱ σκέψεις, ἃς ἐπρότειναν ὑπὲρ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀνδρός, συνηγοροῦσιν ἐνθέρμως καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως τῆς γυναικός. Εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῶν καθηκόντων τῆς γυναικός, αἱ γνώσεις ἃς θ' ἀποκτήσῃ ἐκ τῆς διδασκαλίας θὰ φανῶσιν ὠφέλιμοι καὶ δραστικαί· ἐξ αὐτῶν θ' ἀντλήσῃ σκέψεις καὶ πρόνοιαν, ὅπως παρασκευάσῃ κάλλιον καὶ βελτιώσῃ τὰ τοῦ βίου ἔργα, ἐξ αὐτῶν δὲ θὰ πορισθῇ καὶ δύναμιν. Πλὴν τούτων ὅμως, ἔχουσα ἡ γυνὴ ἀνεπτυγμένην τὴν διάνοιαν, θὰ προφυλάξῃ ἑαυτὴν πλειότερον κατὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης, εἰς ἣν ἐμβάλλει αὐτὴν ἀνύποπτος χαρακτὴρ καὶ παιδικὴ ἄγνοια. Ἐκ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς αὐτῆς ἀνατροφῆς θ' ἀρυσθῇ τρόπους ἐπιδράσεως ἰσχυροτέρους καὶ διαρκεστέρους ἢ ἐκ τῶν φυσικῶν αὐτῆς θελγήτρων. Ὅταν δ' ἐνεργῇ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτοβουλίας καὶ πεποιθήσεως ἐφ' ἑαυτὴν θ' ἀνακαλύψῃ ἀληθεῖς πηγὰς εὐζωΐας καὶ οἰκιακῆς εὐδαιμονίας.

Ἀλλ' ἐὰν ὁ νοῦς καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν γυναικῶν πρέπῃ νὰ καλλιεργῶνται ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἰδίου αὐτῶν εὖ εἶναι, δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζωμεν ὅτι τὸ τοιοῦτον θὰ συντελέσῃ πολὺ καὶ πρὸς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὑγιᾶ νοῦν καὶ καρδίαν, ὅταν αἱ γυναῖκες νοσῶσι κατ' ἀμφότερα· ἐὰν δέ, ὡς εἰκός, ἡ ἠθικὴ διαγωγὴ τῶν λαῶν ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, ἕπεται ὅτι ἡ παίδευσις τῶν γυναικῶν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς σπουδαῖον ἐθνικὸν πρόβλημα.

Ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ διανοητικὴ δύναμις τοῦ ἀνδρὸς ἀνευρίσκουσι τὸν κάλλιστον αὐτῶν φύλακα καὶ τὸ στήριγμα εἰς τὴν ἁγνότητα καὶ τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῆς γυναικός· καὶ ὅσῳ μᾶλλον αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ ἑκάστου εἶναι ἀνεπτυγμέναι, τόσῳ περισσότερον θὰ ὑπάρχῃ τάξις καὶ ἁρμονία ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὸ δὲ μεγαλεῖον καὶ ἡ πρόοδος αὐτῆς θὰ ἐπέλθωσιν ὡς ἄφευκτος συνέπεια. Ὅτε ὁ Ναπολέων Α' ἔλεγε πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ὅτι ἡ Γαλλία στερεῖται μητέρων, ἤθελε νὰ εἴπῃ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅτι ὁ Γαλλικὸς λαὸς εἶχεν ἀνάγκην οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ὑπὸ γυναικῶν ἀγαθῶν, ἐναρέτων καὶ νοημόνων. Ἡ πρώτη Γαλλικὴ ἐπανάστασις παριστᾷ φοβερὸν παράδειγμα κοινωνικῶν συμφορῶν, αἵτινες προέκυψαν διότι κατεφρονήθη ἡ ζωογόνος αὕτη ἐπίδρασις τῆς γυναικός. Ὅταν ἡ μεγάλη ἔκρηξις ἔλαβε χώραν, ἡ κοινωνία παρεδόθη εἰς τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν ἀταξίαν. Ἡ ἠθική, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ ὑλισμοῦ, ὁ χαρακτὴρ τῆς γυναικὸς κατεβορβορώθη, ἔπαυσε τὸ πρὸς τὴν συζυγικὴν πίςιν σέβας καὶ ἡ πρὸς τὴν μητρότητα τιμή, ἡ διαφθορὰ εἰσέδυσε μέχρι τῆς οἰκιακῆς ἑστίας, ἥτις κατασπιλωθεῖσα ἀπώλεσε τὴν ἁγνότητα, τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς συντήρησιν τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχε μητέρας· διὸ καὶ τὰ τέκνα της ἀπέβαλον πάραυτα πάντα δεσμόν· ἡ ἐπανάστασις δ' ἐξερράγη «ἐν μέσῳ τῶν ὑλακῶν καὶ τῆς ἀγρίας βίας τῶν γυναικῶν.»

Ἀλλὰ τὸ τρομερὸν τοῦτο μάθημα παρεγνωρίσθη καὶ πολλάκις ἔκτοτε ἡ Γαλλία μεγάλως ὑπέφερεν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐκείνης τῆς πειθαρχίας, τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κράτους καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτήν, ἅτινα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μόνον διδάσκονται. Λέγουσιν ὅτι Ναπολέων ὁ Γ' ἀπέδιδεν εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ἔλλειψιν παρ' αὐτῷ ἀρχῶν καὶ εἰς τὸν μανιώδη ἔρωτα πρὸς τὰς ἡδονὰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς Γαλλίας, ἥτις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔρριψεν ἑαυτὴν ἀδύνατον καὶ αἱμάσσουσαν εἰς τοὺς πόδας τῶν νικητῶν της. Ἔπρεπεν ὅμως ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀναπτύξῃ τὰς ὀρέξεις ταύτας.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ αὐτὴ πανταχοῦ· εἰς πάσας τὰς χώρας τὰ ἤθη, οἱ τρόποι, ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαοῦ ἐξαρτῶνται ἐξ αὐτῆς· διεφθαρμένης οὔσης τῆς γυναικὸς ἡ κοινωνία νοσεῖ, ὅσῳ δὲ αὕτη εἶναι ἁγνὴ καὶ πεφωτισμένη, τοσούτῳ ἡ κοινωνία εἶναι εὐγενὴς καὶ ἀξία ἑαυτῆς.

Ἡ ἐκπαίδευσις λοιπὸν τῆς γυναικὸς εἶναι ἐκπαίδευσις τοῦ ἀνδρός· ὅ,τι ὑψοῖ τὸν χαρακτῆρα ἐκείνης ὑψοῖ καὶ τὸν χαρακτῆρα τούτου. Ὅταν ἀποδίδωμεν εὐρυτέραν ἠθικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν γυναῖκα, ἀσφαλίζομεν ὁλοκλήρου τῆς κοινότητος τὴν ἐλευθερίαν, διότι τὰ ἔθνη γεννῶνται ἐκ τῶν οἰκογενειῶν καὶ οἱ λαοὶ ἐκ τῶν γυναικῶν.

Ἀλλ' ὅταν λέγωμεν ὅτι ἓν ἔθνος κερδαίνει φωτίζον καὶ τελειοποιοῦν τὴν γυναῖκα, δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οὐδὲν θέλει κερδήσει ἐὰν θέσῃ αὐτὴν εἰς διαγωνισμὸν πρὸς τὸν ἄνδρα εἰς τοὺς σκληροὺς πόνους τῶν χειροτεχνιῶν καὶ τῆς πολιτικῆς· αἱ γυναῖκες ἐν τῷ

Digitized by Google

κόσμῳ δὲν δύνανται νὰ ἐκτελέσωσι τὰ εἰδικὰ ἔργα τῶν ἀνδρῶν, καθὼς καὶ οἱ ἄνδρες τὰ τῶν γυναικῶν· διὸ ὁσάκις ἡ γυνὴ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς ἕτερα ἔργα, τὰ ἀποτελέσματα ὑπὸ ἔποψιν κοινωνικὴν ἀπέβησαν ὀλέθρια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη αἱ προσπάθειαι μεγάλων τινῶν φιλανθρώπων ἀνδρῶν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὰς γυναῖκας νὰ ἐργάζωνται παραπλεύρως τοῖς ἀνδράσιν εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, τὰ ἐργοστάσια, τὰ σιδηρουργεῖα, τὰ κεραμουργεῖα. Δὲν εἶναι σπάνιον ἐν ταῖς Βορείαις χώραις νὰ ἴδῃ τις ἄνδρας καθημένους ἀργοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, τὰς δὲ γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰς κόρας ἐργαζομένας ἐν τοῖς ἐργοστασίοις. Ἐκ τούτου ὅμως προέκυψε πλήρης ἀναστροφὴ τῆς τάξεως, τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἁρμονίας τῆς οἰκογενειακῆς.

«Τὸ σύστημα τῶν ἐργοστασίων (ἔγραφέ τις ἐν τῇ *Union*, 1843) ηὔξησε κατὰ πολὺ τὰ πλοῦτη τῆς χώρας, ἔρριψεν ὅμως δηλητήριον εἰς τὴν οἰκιακὴν διαγωγὴν τοῦ λαοῦ, ὅπερ εἰσέδυσεν εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας καὶ παρέλυσε τοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας. Ἀνήρπασε τὴν γυναῖκα ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα ἀπὸ τῶν γονέων, ἔτεινε δὲ τὸ δηλητήριον τοῦτο πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ ταπεινώσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς γυναικός. Ἡ γυνὴ εἰδικὴν ἀποστολὴν ἔχει νὰ ἐπιτελῇ τὰ οἰκιακὰ καθήκοντα, νὰ διευθύνῃ τὸν οἶκον, ν' ἀνατρέφῃ τὴν οἰκογένειαν, νὰ προβλέπῃ τὰς ἀνάγκας καὶ νὰ διαχειρίζηται τοὺς πόρους, ἀλλὰ τὸ ἐργοστάσιον δὲν ἀφίνει εἰς αὐτὴν τὸν ἀναγκαῖον χρόνον πρὸς πλήρωσιν τῶν πολυτίμων τούτων καθηκόντων. Ἡ γυνὴ δὲν οἰκουρεῖ, τὰ δὲ τέκνα μεγαλύνονται ἄνευ μητρικῆς ἀνατροφῆς παραμεμελημένα, καὶ τὰ εὐγενέστερα αὐτῶν αἰσθήματα ἐξατμίζονται. Ἡ γυνὴ τοῦ ἐργοστασίου παύει οὖσα ἡ γλυκεῖα καὶ τρυφερὰ σύντροφος, ἡ φίλη τοῦ ἀνδρὸς, γίνεται συνεργάτης αὐτοῦ καὶ ἐκτίθεται ἐν μέσῳ περιστάσεων, αἵτινες συνήθως ἐξαλείφουσι τὴν μετριοφροσύνην ἐκείνην τοῦ σκέπτεσθαι καὶ φέρεσθαι, τὴν οὖσαν μίαν τῶν ἀρίστων φυλάκων τῆς ἀρετῆς. Ἄνευ κρίσεως καὶ ἄνευ μονίμων ἀρχῶν πρὸς ποδηγέτησιν αἱ νέαι κόραι τῶν ἐργοστασίων ἀποκτῶσιν ἐνωρὶς τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοβουλίας, καὶ ἀνθίστανται εἰς τὰς συμβουλὰς καὶ παραινέσεις τῶν γονέων των· συνήθως ἐγκαταλείπουσι τὸν οἶκον, καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν μυσταγωγοῦνται εἰς τὰ ἐγκλήματα τῶν συνεργατίδων αὐτῶν. Ἡ φυσικὴ ἀτμοσφαῖρα καὶ ἠθικὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῶσιν ἐξεγείρει τὰς ταπεινὰς αὐτῶν ὀρέξεις, ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ παραδείγματος ὡς ἐπιδημία καταλαμβάνει αὐτὰς, οὕτω δὲ πανταχόθεν ἀνοίγονται κρουνοὶ, ἐξ ὧν ἀφθόνως ἐκρέει τὸ κακόν.

Ὑπάρχει ἐν τούτοις εἰδικός τις κλάδος γυναικείων καθηκόντων, ὅστις προκαλεῖ τὴν σπουδαίαν προσοχὴν πάντων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ ὅστις μέχρι τοῦδε παραδόξως παρημελήθη. Ἐννοοῦμεν τὴν καλλιτέραν παρασκευὴν καὶ οἰκονομικωτέραν τῆς τροφῆς, δι' ἣν σήμερον γίνονται σκανδαλώδεις δαπάναι, διότι αἱ γυναῖκες ἀγνοοῦσι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς μαγειρικῆς τέχνης. Ἐὰν πρέπῃ νὰ θεωρήσωμεν ὡς εὐεργέτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὸν παράγοντα δύο στάχυς σίτου ἐκ γῆς οὐδὲν παραγούσης πρότερον, κατὰ πλειότερον λόγον πρέπει νὰ τιμῶμεν δημοσίᾳ τὴν συνετὴν οἰκοδέσποιναν, ἧς αἱ προσπάθειαι τείνουσιν ἀδιαλείπτως εἰς ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν, καὶ εἰς τὴν ἐπωφελεστέραν χρῆσιν τῶν τροφίμων, ἅτινα κομίζει ἡ ἐργασία καὶ ἡ βιομηχανία τοῦ ἀνδρός. Α. Μ.

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 523.

Γ'

Εὐρωπαῖοι, Ἀσιανοὶ, Ἄγγλοι, Πέρσαι, Βεγγάλιοι, Κινέζοι, Ἕλληνες, Ἀρμένιοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ διατρέχουσι τὰς ὁδοὺς τῆς Καλκούττας ἕκαστος δρομαίως καὶ μὴ συγκαταβαίνων νὰ ῥίψῃ ἓν βλέμμα τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ πλησίον αὐτοῦ διαβαίνοντος. Ἕκαστος τρέχει χάριν τῆς ὑποθέσεώς του, διότι εἰς τὴν Βεγγαλίαν δὲν μεταβαίνει τις, εἰμὴ ἵνα κατασταθῇ πλούσιος, καὶ ἅμα τοῦτο κατορθωθῇ (σπανιώτερον σήμερον ἢ ἄλλοτε) σπεύδει ἕκαστος πρὸς ἀναχώρησιν, ἵνα ἀπολαύσῃ τοῦ πλούτου ὑπὸ κλίμα μᾶλλον ὑγιεινὸν καὶ ἧττον θερμόν.

Τὰ ὀχήματα εἰσὶ πολυάριθμα, διότι οἵ τε Εὐρωπαῖοι καὶ τάξεών τινων ἰθαγενεῖς οὐδέποτε ἐξέρχονται πεζοί. Τρία δὲ εἰσὶ τὰ πρὸς μεταφορὰν χρήσιμα, ὄχημα, ἵππος καὶ παλαγγῖνον. Εἶναι μάλιστα ἐξευτελιστικώτατον, καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποβάλλουσι πᾶσαν καλὴν ἰδέαν, ἂν πεζὸς διατρέχῃς τὰς ἀγυιὰς τῆς Καλκούττας. Καθ' ὡρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας ὁ καύσων εἶναι τοσοῦτον σφοδρὸς, ὥστε Εὐρωπαῖος εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπομείνῃ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἐμπορικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ οἱ ἐλάχιστοι μάλιστα, ἔχουσιν ἢ ὄχημα ἢ παλαγγῖνον. Ἐπειδὴ δὲ στεροῦμαι προχειροτέρου παραδείγματος, θέλω παραβάλει τὸ παλαγγῖνον πρὸς κιβώτιον ἁμάξης, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖνο τυγχάνει τοσοῦτον μακρὸν, ὥστε εὐκόλως νὰ δύνηταί τις νὰ ἐξαπλῶται. Ἀντὶ θυριδίων ἔχει παραπετάσματα, καὶ οἱ ἀχθοφόροι, τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, φέρουσιν αὐτὸ ἐπ' ὤμων, βαδίζοντες γοργῷ τῷ βήματι καὶ ἐνθαρρύνοντες ἀλλήλους ἐνίοτε διὰ παρακε-

Digitized by Google

λευσμάτων. Ἐπὶ πλέον, ἄλλοτε ὑπῆρχον ἐν Βεγγαλίᾳ καὶ ταχυδρομεῖα τοιαῦτα, ὠργανισμένα, ἀλλ' ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ τρέχωσιν οἱ φέροντες ἐπ' ὤμων τὰ παλαγγῖνα bearers, κατέβαλλεν αὐτοὺς πάντοτε. Καὶ αἱ ἀπάνθρωποι καταχρήσεις τινῶν διευθυντῶν ταχυδρομείων ἐπήνεγκον τὴν κατάργησιν τῶν ἀνθρωπίνων τούτων ταχυδρομείων, συνεπελθοῦσαν ἔκ τε τῆς βελτιώσεως τῶν ὁδῶν καὶ συνεπῶς ἐκ τῆς εὐκολωτέρας χρήσεως τῶν ὀχημάτων. Καὶ ἕκαστον μὲν παλαγγῖνον τιμᾶται ἀντὶ 50 μέχρις 60 ρουπίων, οἱ δὲ τέσσαρες ἀχθοφόροι, οἱ φέροντες αὐτὸ ἐπ' ὤμων, μισθοῦνται ἀντὶ 25 ρουπίων κατὰ μῆνα.

Τὸ *palanquin-carriage* εἶναι εἶδος ἁμάξης μετὰ δύο ἢ ἑνὸς καθισμάτων, συρόμενον συνήθως ὑφ' ἑνὸς ἵππου, ἔχον θυρίδας ὡς αἱ τῶν ἁμαξῶν· ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἁπλοῦν παλαγγῖνον, εἶναι μόνον ὀλίγον ὑψηλότερον, ἀλλ' ἧττον εὐρύ. Τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἐν χρήσει ὀχήματα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ τὰ κάλλιστα τούτων προέρχονται ἐκ τῶν ἐργοστασίων τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Ἀγγλίας.

Ὅπως ἐν τούτοις οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ οἱ ἵπποι ἔρχονται εἰς τὴν Καλκούτταν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου· κυρίως ὅμως ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ἐκ τοῦ Εὐέλπιδος Ἀκρωτηρίου, ἐκ τῆς Αὐστραλίας, τῆς Ἀραβίας, τῆς Περσίας καὶ ἔκ τινος χώρας τῆς Βεγγαλίας, καλουμένης συνήθως Χάουτς (Hauts). Ἐκτὸς τῶν ἐγχωρίων *poneys* (καλοῦνται δὲ *poneys* οἱ μικροὶ τῆς Καληδονίας ἵπποι) ἢ τῶν *tattoos*, ὑπάρχουσι *poneys* τῆς Ἰάβας, τιμῆς μὲν ὑπερόγκου, ἀλλὰ καὶ ἀκούραστοι. Μεταχειρίζονται καὶ τοὺς ἐλέφαντας σχεδὸν καθ' ἅπασαν τὴν Βεγγαλίαν, ἀλλ' οὗτοι δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Καλκούτταν, οὔτε μάλιστα νὰ προχωρῶσι πέραν ὡρισμένων ὁρίων τῶν περιχώρων, καθόσον ἡ θέα καὶ ἡ ὀσμὴ αὐτῶν, ἐκπλήττουσα τοὺς ἵππους, ἐπιφέρει δυστυχήματα. Διότι εὐκόλως κατανοεῖ τις οἵαν φοβερὰν καταστροφὴν ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ ἐν ταῖς πολυανθρώποις καὶ στεναῖς ὁδοῖς τῆς Καλκούττας παροξυσμός τις μανιώδης τῶν κολοσσαίων ἐκείνων ζώων. Καὶ τὰς καμήλους μετεχειρίζοντο ἄλλοτε ἐν Βεγγαλίᾳ, μόνον ὅμως πρὸς μεταφορὰν πραγμάτων.

Οἱ ἰνδοὶ ἡνίοχοι θαυμάζονται ἐπὶ τῇ ἐπιδεξιότητι, ἥτις ἐξασκεῖται ἐν ταῖς πληθούσαις ὁδοῖς· οἱ ἰθαγενεῖς μάλιστα, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν οἱ χωρικοί, μετ' εἴδους τινὸς φιλοτιμίας ἐμμένουσι, μὴ ὑποχωροῦντες εἰς τὴν διάβασιν τῶν ἁμαξῶν. Τὰ μακρὰ παλαγγῖνα καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ὤμων διάφορα ἐμπορεύματα φέροντες καθιστῶσι τὴν ἁμαξηλασίαν δυσχερεστέραν. Ἐν ταῖς τῶν ἰθαγενῶν συνοικίαις διὰ τοῦτο, πρὸς ἀποφυγὴν δυστυχημάτων καὶ βραδύτητος, προπορεύεται συνήθως τῆς ἁμάξης ὑπηρέτης, ὅστις, κρατῶν μάστιγα, κτυπᾷ, ὠθεῖ, ἀνατρέπει ἐνίοτε τοὺς βραδύνοντας ν' ἀπομακρυνθῶσιν Ἰνδούς.

Διαιρεῖται δὲ ἡ Καλκούττα εἰς τρεῖς διακεκριμένας ἀλλήλων συνοικίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ εὐρωπαϊκῇ, τῇ πρὸς τὸν ποταμὸν πλησιεστέρᾳ, ὅπου αἱ ὁδοὶ εἰσὶν εὐρεῖαι, ἑκάστη οἰκογένεια κατοικεῖ συνήθως ἐν ἰδιαιτέρᾳ οἰκίᾳ, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει μικρὰ αὐλή. Ἐξερχόμενός τις τῆς συνοικίας ταύτης, φθάνει εἰς τὰς μικρὰς καὶ ἀκαθάρτους ὁδούς, καὶ ὑπὸ μικρεμπόρων ἐθνῶν διαφόρων τῆς Ἀνατολῆς κατεχομένας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἀρμένιοι, καὶ οἱ Κινέζοι εἰσὶν οἱ πλειονοψηφοῦντες. Αἱ πενιχραὶ καὶ ἄθλιαι αὐτῶν καλύβαι ἐπίκεινται οὕτως εἰπεῖν ἀλλήλων ἐν εἴδει σωροῦ, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὰς ἐργαστήρια ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἐν Ἀλγερίῳ. Ἐν τοῖς ῥυπαροῖς αὐτοῖς οἰκιδίοις, ἐν οἷς ὑπηρέτης εὐρωπαῖος δὲν ἤθελέ ποτε καταδεχθῆ νὰ κατοικήσῃ, ὁ ξένος ἐκπλήσσεται μεγάλως, βλέπων ἐμπορεύματα πολυτιμότατα, ἅτινα ὁ κινέζος ἢ ὁ ἰνδὸς ἔμπορος ἐξάγει ἐκ τοῦ βάθους τῶν κιβωτίων, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν χειροτέρων. Ἅμα τῇ ἐξαγωγῇ ἑκάστου, ὁ ἔμπορος ὀμνύει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο· ἔπειτα, ἅμα ἀγοράσῃς τι, ἢ ἅμα σὲ ἴδῃ ἕτοιμον νὰ φύγῃς ἄπρακτος, ἀνοίγει ἄλλα κιβώτια καὶ ἐξάγει ἐμπορεύματα κρείττονος ποιότητος. Καίτοι δὲ ζητεῖ ὀκτάκις ἢ δεκάκις μείζονα τιμὴν τῆς ἀληθοῦς, καταφεύγει ἐν τούτοις εἰς μυρίας διαμαρτυρήσεις καὶ ὅρκους, ὅπως πείσῃ περί τε τοῦ μετρίου τῆς ἀπαιτήσεως καὶ τῆς τιμιότητος αὐτοῦ. Ἂν μάλιστα ἀποδείξῃς ἢ ἐπιθυμίαν νὰ ἀγοράσῃς, ἢ ἀπειρίαν, τότε κατεστράφης· πρέπει δὲ νὰ εὐχαριστηθῇς, ἂν καταβάλῃς δέκα μόνον ρούπια δι' ὅ,τι τιμᾶται τέσσαρα ἢ πέντε.

Ὑπάρχουσι δύο ἀγοραὶ ἀποκλειστικῶς τῶν Κινέζων, ἐν αἷς πωλοῦνται ἔπιπλα καὶ κιβώτια μικρά, ἄλλα ἀντικείμενα ἐξ ὀστοῦ ἐλέφαντος, ἐξ ὀστράκων, ἐκ σαντάλου, κλπ. Ἐπαγγέλματά τινα, ὡς π. χ. τὸ τοῦ ῥάπτου ἢ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ, ἐξασκοῦνται κυρίως ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Οὐρανίου Κράτους. Ἡ συνοικία τῶν Κινέζων δὲν ἀπολαμβάνει ἀγαθῆς ὑπολήψεως, ἐν αὐτῇ δὲ κυρίως διαπράττονται αἱ πλειότεραι κλοπαὶ καὶ οἱ πλειότεροι φόνοι. Φέρουσιν οἱ Κινέζοι τὸ ἔνδυμα τῆς ἰδίας πατρίδος, ἤτοι μικρὸν πιλίσκον ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἔχοντες τὴν κεφαλὴν κεκαρμένην, ἐκτὸς μακροῦ πλοκάμου, πίπτοντος πρὸς τὴν ῥάχιν, φοροῦσιν ἐνδύματα πλατέα ἐξ ὑφασμάτων ποικίλων καὶ περισκελίδας ποδήρεις, ὡς αἱ τῶν Ἰνδῶν. Πλήρους ἐπιτηδειότητος καὶ ὑπομονῆς τυγχάνοντες, οἱ Κινέζοι διαπρέπουσι κυρίως ὡς πρὸς τὸ μιμητικόν.

Ἡ συνοικία τῶν ἰθαγενῶν, ἡ συνήθως καλουμένη *Μαύρη Πόλις*, περιβάλλει οὕτως εἰπεῖν

Digitized by Google

τὰς τῶν Εὐρωπαίων ὡς τόξον κύκλου, οὕτινος τὰ ἄκρα φθάνουσι μέχρι τοῦ Hoogly. Καλύβαι πλινθόκτιστοι, ἢ ἐκ πηλοῦ ἀχυροφόρτου γῆς ἀργιλλώδους, εἰσὶν αἱ οἰκίαι τῆς συνοικίας. Ἐνίοτε μάλιστα, κατασκευαζόμεναι ἐκ πλεγμάτων κλάδων, καὶ ὑποστηριζόμεναι διὰ πασσάλων, κινοῦνται ὑπὸ ἀνέμων παντοίων καὶ καταπίπτουσι. Κλίνη ἐκ φύλλων ξηρῶν καὶ δύο ἢ τρία σκεύη τοῦ μαγειρείου, κάρυά τινα καὶ ναργιλὲς, ἰδοὺ ὁλόκληρος ἡ οἰκοσκευὴ τῶν ἀθλίων τούτων οἰκημάτων, ὧν οἱ κάτοικοι εἰσὶν ὑπηρέται καὶ ἄλλοι Ἰνδοὶ τῆς κατωτάτης τάξεως. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἀσχολοῦνται περὶ τὰ τοῦ οἴκου καὶ ἐπιμελοῦνται τῶν παίδων, πλέκουσαί τινες καὶ ψάθας. Οἱ ἄνδρες διατρίβουσι περὶ τὸ κάπνισμα, ἢ κοιμῶνται παρὰ τὴν θύραν. Ἐκ τῶν ἰθαγενῶν ὅμως οἱ ἔχοντές τινα περιουσίαν ἢ οἱ ἐν ἀξιώμασι κατοικοῦσιν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς συνοικίαις, ἢ πλησίον αὐτῶν. Ἔξω τοῦ οἴκου δὲν ἀπαντᾷ τις γυναῖκας, εἰμὴ ὀλιγίστας, καὶ ταύτας σχεδὸν πάσας γραίας δυσειδεστάτας, ἀνηκούσας ἐν ταῖς κατωτάταις τάξεσιν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ζῶσιν ἐγκεκλεισμέναι ἐν τοῖς *Zenanahs*, ὧν ἡ εἴσοδος εἶναι ἀπηγορευμένη παντὶ ἄλλῳ, ἐπιτετραμμένη δὲ μόνον τῷ οἰκοδεσπότῃ· διότι καίτοι οἱ Ἰνδοὶ εἰσὶν εἰρηνικοὶ ἐκ φύσεως, εἰσὶν ὅμως καὶ λίαν εὐάλωτοι ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἄγγλοι, κάλλιστα γινώσκοντες ὅτι ἀνωφελὲς ἤθελεν εἶσθαι νὰ προσκόψωσι ταῖς τῶν ἰθαγενῶν προλήψεσιν, ἐσεβάσθησαν πάντοτε τὸ ἄσυλον τοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ. Ἐν ᾗ μάλιστα ἐποχῇ κατεσκευάζετο ἐν Καλκούττᾳ μεγίστη ποσότης νομισμάτων κιβδήλων, ἡ κυβέρνησις μετὰ πολλῆς δυσκολίας εἶχε συλλάβει τοὺς κιβδηλοποιοὺς, διότι οὗτοι ἐξήσκησαν τὴν τέχνην αὐτῶν ἐν τῷ ἱερῷ μυχῷ τῶν *Zenanahs*.

Τὸ συντελοῦν δὲ εἰς τὸ ἀποτρόπαιον τῶν γυναικῶν τῆς κατωτάτης τάξεως εἶναι τὰ βαρέα ἔργα, τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπὸ τὴν θέρμην τοῦ καυστικοῦ ἡλίου ἐκτελούμενα, μετ' οὐ πολὺ δὲ μεταβάλλοντα καὶ καταστρέφοντα τὴν ὄψιν τῶν ἀθλίων τούτων πλασμάτων. Προσθέσατε, ὅτι ἐν Βεγγαλίᾳ δὲν ὑπάρχει σχεδὸν διάμεσον μεταξὺ παιδικῆς καὶ γεροντικῆς ἡλικίας· ἤδη λοιπὸν ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους αἱ γυναῖκες γενόμεναι μητέρες, ἅμα τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ γηράσκουσι. Συνειθίζουσι νὰ ἐπαλείφωσι τὸ σῶμα αὐτῶν δι' ἐλαίου, ἐξαγομένου ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ κοκκοφοίνικος, καὶ νὰ μασσῶσι διηνεκῶς *pawns*, τοῦθ' ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ὀδόντων. Ἀλλὰ μόνον αἱ ὑπηρέτριαι, καλούμεναι *ayahs*, ἐν Καλκούττᾳ δύνανται νὰ δώσωσιν ἡμῖν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν κορῶν τῆς Ἰνδικῆς. Τινὲς λοιπὸν τούτων εἰσὶν ἀρκούντως εὐειδεῖς, καίτοι δὲ διαμένουσι συνήθως παρὰ ταῖς κυρίαις αὐτῶν μεθ' ὅλης τῆς ἀγγλικῆς *strictness*, ἡ σωφροσύνη ὅμως, ὡς λέγεται, δὲν εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ αὐτῶν. Καὶ οἱ ἄνδρες, ὅπως παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, διέρχονται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι τοῦ *Zenanah*, ὅπου ἡ ῥώμη τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος ἐνωρὶς ἀπόλλυται. Αὐτοὶ οἱ ὑπηρέται, οἱ *khitmutgars*, οἱ *bearers*, περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω, οἱ τοσοῦτον φιλάργυροι καὶ ἰδιοτελεῖς, ἐν ὡρισμέναις τισὶν ἑορταῖς δαπανῶσι μετὰ τῶν ὀρχηστρίδων ὅσα δι' οἰκονομιῶν πολλῶν μηνῶν καὶ μετὰ μόχθων μεγάλων ἀπεθησαύρισαν.

Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν πρὸς στιγμὴν τὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ δίαιταν τῶν Ἰνδῶν, καὶ ἐξακολουθήσωμεν ὁμιλοῦντες περὶ τῆς πόλεως.

Ἅμα τῇ νυκτὶ, πᾶσαι αἱ συνοικίαι, αἱ τοσοῦτον θορυβώδεις καὶ ζωηραὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, μεταβάλλονται εἰς κατηφεῖς, σιωπηλὰς καὶ αὐτόχρημα ἐρήμους. Μόνον περιπολίαι ἐκ *tchaokidars*, ἰθαγενῶν ἀστυνομικῶν φυλάκων ἐν Καλκούττᾳ, περιφέρονται ἐν τῇ πόλει χάριν τῆς δημοσίας ἀσφαλείας. Φοροῦσι δὲ οὗτοι ἔνδυμα ἰνδικὸν, ὡς μόνον ὅπλον ἔχοντες λόγχην ἢ ξίφος καὶ ἀσπίδα.

Ἄλλο εἶδος νυκτερινῶν περιπατητικῶν ὄντων εἶναι οἱ ἄγριοι κύνες, οἱ καθ' ἑκατοντάδας προσερχόμενοι τὴν νύκτα, ἵνα τραφῶσιν ἐκ τῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ῥιπτομένων ακαθαρσιῶν. Ἔχουσι σῶμα ὀλίγον μεγαλείτερον τοῦ τῆς ἀλώπεκος, εἰσὶ δὲ βραχύτριχες καὶ ξανθοὶ, καὶ τὸ ὀξὺ αὐτῶν ῥύγχος ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς ὑαίνης. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι οὐδέποτε προσβάλλουσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ μοὶ εἶπον, ὅτι ἄνευ ὅπλου, ἢ τοὐλάχιστον ἄνευ ῥάβδου δὲν ἤθελεν εἶσθαι φρόνιμον νὰ διαταράξῃ τις τὴν νυκτερινὴν αὐτῶν εὐωχίαν.

Δ'

Ὁ ἐν Καλκούττᾳ βίος τῶν Ἄγγλων, μεταφερόντων εἰς τὰς κατεχομένας παρ' αὐτῶν χώρας τὰ ἴδια ἤθη καὶ τὰς συνηθείας, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ ἢ ἐν Λιβερποὺλ βίον. Περὶ τὴν ἐννάτην ἢ δεκάτην ὥραν παρατίθεται τὸ πρόγευμα, συγκείμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ᾠῶν καὶ τεΐου, σαρδελλῶν, ἀλλάντων, σαλτσιτσόστων κλπ. Ὡς τραγήματα προσφέρονται ὀπῶραι, ὧν τὸ πλῆθος περιλαμβάνει οὐ μόνον τὰς ἐν Εὐρώπῃ φυομένας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰθαγενεῖς, μαγγίαρα, ἀνανάσια, βάνανα, παμπλεμουσσίας, πορτογάλλια καὶ τὰ τοιαῦτα. Μετὰ τὸ πρόγευμα, συνήθως μάλιστα καθ' ἣν στιγμὴν πίνει τις ἡδέως τὸ τελευταῖον φλυζάνιον τοῦ τεΐου, ἔρχεται τὸ σιγάρον ἢ τὸ *honka*. Τὰ σιγάρα κατασκευάζονται ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Καλκούττας καὶ εἰσὶν ἀξιόλογα, ἀναλόγως μάλιστα τῆς εὐτελοῦς τιμῆς τριῶν ἢ τεσσάρων φράγκων δι' ἑκατὸν ἐξ αὐτῶν. Τὰ περιφημότερα ἔρχονται ἐκ τῆς Μανίλλης.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἔχει συνήθως τὸ *honka*, οὕτινος τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ πολλάκις ἐν περιηγήσεσιν.

Digitized by Google

Ὑποθέσατε μέγαν κώδωνα ἐξ ἀργύρου ἢ κρυστάλλου, τεθειμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ δέρματος τίγριδος ἢ λεοπάρδου· προσκολλήσατε αὐτῷ εὐρὺν καὶ μακρὸν σωλῆνα, ὑποβαστάζοντα εἶδός τι χοανίου καπνοσύριγγος, ὁμοίου πρὸς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν θυμιατήρια. Τὸ χοάνιον τοῦτο πληροῦται καπνοῦ καὶ μικρᾶς τινος ποσότητος σακχαροπήκτου ἀρωματώδους, ἡ δὲ βάσις αὐτοῦ εἶναι προσηρτημένη εἰς ἄλλον μακρὸν σωλῆνα, ὡς ὁ τοῦ ναργιλέ. Καὶ τὸ μὲν τῶν ἄκρων τοῦ σωλῆνος τούτου τίθεται εἰς τὸ στόμα τοῦ καπνίζοντος, τὸ δὲ, συγκοινωνοῦν μετὰ τοῦ ὕδατος, ἀποψυχραίνει τὸν καπνόν. Τοιοῦτο εἶναι περίπου τὸ *honka*.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἕκαστος ἀποχωρεῖ εἰς τὰ ἴδια δωμάτια, καὶ περὶ τὴν πρώτην ἢ δευτέραν ὥραν ἔρχεται τὸ *tiffin*, ἤτοι τὸ καλούμενον *δεῖλινόν*, ὅτε προσφέρεται κρέας κρύον καὶ πέμματα διάφορα· ταῦτα καὶ μόνα ἤθελον ἀποτελέσει γεῦμα πλούσιον διὰ Γάλλον, πλὴν ὁ Ἄγγλος θεωρεῖ ταῦτα πάντα ὡς μικρὸν καὶ εὐτελές τι πρόγευμα. Εἴτε πρὸ τοῦ *tiffin* εἴτε μετὰ τοῦτο αἱ κυρίαι ἐπισκέπτονται τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα, ἐν οἷς πολλάκις ἐνῷ ἐκδιπλόνουσιν ἑκατὸν πήχεις ὑφασμάτων ἢ δαντέλλας, ἐνῷ δοκιμάζουσιν εἴκοσι καπέλλα, ἀπέρχονται κατόπιν, μὴ ἀγοράζουσαι τίποτε. Ὅπως περίπου ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην, τοὐναντίον, κάμνουσιν ἀγορὰς σημαντικάς, διότι ἡ πολυτέλεια εἶναι καὶ ἐκεῖ μεγάλη, πάντοτε ὅπως ἐν Εὐρώπῃ! Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, αἱ κυρίαι ἐπισκέπτονται καὶ τὰς μεγάλας αἰθούσας τῶν πωλήσεων, τὰς *auctions*, οὕτως εἰπεῖν τὰς δημοπρασίας. Εὑρεῖαι λοιπὸν οἰκοδομαὶ, πρὸς τοῦτο καὶ μόνον προωρισμέναι, χρησιμεύουσι πρὸς πώλησιν διαφόρων πραγμάτων· τὰ ἔπιπλα, τὰ διάφορα κιβώτια, τὰ ἐνδύματα, παλαγγῖνα, ἵπποι κλπ. πωλοῦνται ἐν τῷ ἰσογείῳ πατώματι. Ἐν τῷ πρώτῳ αἴθουσαι μεγάλαι, κεκοσμημέναι δι' ὡρολογίων, περιέχουσι διάφορα ἀντικείμενα τῆς πολυτελείας, πίλους, ἐσθῆτας, διάφορα ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἐμπορεύματα. Καὶ ὅταν αἱ ἐφημερίδες ἢ αἱ ἀγγελίαι, ἃς οἱ διευθυνταὶ τῶν καταστημάτων τούτων διασπείρουσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ἀναγγέλλωσι τὴν ἔκθεσιν διαφόρων φορτίων, προερχομένων ἐκ τοῦ Λονδίνου ἢ ἐκ τῶν Παρισίων, οἱ κομψοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Καλκούττας συρρέουσιν εἰς τὰς *salerooms*, εἰς τὰς αἰθούσας τῶν πωλήσεων, Κύριος δὲ οἶδε τότε ἀντὶ πόσων χρημάτων οἱ πατέρες καὶ οἱ σύζυγοι πληρόνουσι μίαν ὥραν περιπάτου ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις τοῦ πειρασμοῦ! Πλὴν ὁ ὀργανισμὸς τῶν καταστημάτων εὐκολύνει τὰ μέγιστα τοὺς ξένους, δυναμένους, ἅμα τῇ ἀφίξει αὐτῶν, νὰ ἀγοράζωσι, καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως νὰ πωλῶσι τὰ ἔπιπλα, τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὀχήματα, ὧν ἐδέοντο κατὰ τὴν ἐν Βεγγαλίᾳ διαμονήν.

Ἡ περὶ τὸ φρούριον Γουλιέλμου ἐκτεινομένη πεδιὰς, διασχιζομένη ὑπὸ εὐρειῶν ὁδῶν, ἐπιμελῶς διατηρουμένων, τυγχάνει ὁ προσφιλὴς περίπατος τῶν *gentry* τῆς Καλκούττας. Τὴν πρωΐαν ἀπὸ τῆς ἕκτης μέχρι τῆς ὀγδόης ὥρας, κυρίως δὲ τὸ ἑσπέρας περὶ τὴν ἕκτην πληθὺς ἁμαξῶν καὶ ἐφίππων διατρέχουσι κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὰ Ἠλύσια ταῦτα τῆς πρωτευούσης τῆς Βεγγαλίας. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐν Παρισίοις περιπάτων δύναται νὰ παράσχῃ ἔστω καὶ ἀμυδράν τινα ἰδέαν τῆς ζωηρότητος καὶ ποικιλίας ἐκείνης. Ἐν μέσῳ λοιπὸν πλήθους παντοειδῶν ὀχημάτων περιφέρονται πολυάριθμοι ἄνδρες, ἱππεύοντες ἵππους καλλίστους, ἐδῶ μὲν ἡ καλέσκα τοῦ Διοικητοῦ, ἤτοι τὸ τετράτροχον ἐλαφρὸν καὶ ἀνοικτὸν ὄχημα, ἐκεῖ δὲ τὰ ὀχήματα ραγιᾶ, οὗτινος οἱ θεράποντες φέρουσι πολυτελεῖς ἀνατολικὰς ἐνδυμασίας, ἱππεύοντες περὶ τὸ ὄχημα ἐκείνου ἵππους τῆς Ἀραβίας ἢ ἐγχωρίους· ἀπωτέρω διατρέχει τὴν πεδιάδα τὸ ἐλαφρὸν ὄχημα ἐμπόρου πλουσίου, ἔνθεν κἀκεῖθεν δὲ εὐρωπαῖαι δέσποιναι ἐν ἁμάξαις ἀνοικταῖς, καὶ ἀμαζόνες καὶ ἔφιπποι συντελοῦσιν εἰς τὴν πολυτάραχον ταύτην διασκέδασιν. Καὶ ἡ ταχύτης καὶ ἡ ὁρμὴ πάντων αὐτῶν εἶναι ἀνωτέρα περιγραφῆς.

Μετὰ τὸν περίπατον, περὶ τὴν ἑβδόμην ἢ ἑβδόμην καὶ ἡμίσειαν, πάντες ἐπανέρχονται, ἵνα δειπνήσωσι. Τρία διάφορα στοιχεῖα συνενοῦνται, ὅπως ἀποτελέσωσι τὴν τράπεζαν τῶν ἐν Βεγγαλίᾳ πλουσίων εὐρωπαίων. Κατὰ πρῶτον ἡ ἀγγλικὴ μαγειρικὴ, ἡ βάσις καὶ τὸ στερέωμα τοῦ δείπνου· ἡ ἰνδικὴ, ἧς τὰ διεγερτικὰ ἡδύσματα ἐνισχύουσι τοὺς ἐξησθενημένους στομάχους· καὶ τρίτη ἡ γαλλικὴ μαγειρικὴ, ὑπὸ τὴν μορφὴν διαφόρων *conserves* ἐκ κρέατος, λαχάνων κλπ. Ἐν Βεγγαλίᾳ γίνεται ἐπίσης μεγίστη κατανάλωσις σαρδελλῶν κυτίου, ὀνθυλευμένων περδίκων, ὀρτύγων κλπ. Ἀλλὰ δυσκόλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ τὴν πολυτέλειαν, μεθ' ἧς οἱ πλούσιοι προσφέρουσι γεύματα ἐπίσημα. Ἡ ἐξ ἀργύρου ἢ ἐπιχρύσου ἀργύρου τραπεζοσκευὴ, ἡ πορσελάνη τῆς Κίνας ἢ τῆς Ἰαπωνίας, ταῦτα πάντα καλύπτουσι τὴν τράπεζαν καὶ τὰς μικρὰς τραπέζας τοῦ ἑστιατορίου. Οἱ ὑπηρέται ἀφ' ἑτέρου, πλουσίας καὶ ποικιλοχρόους στολὰς ἐνδεδυμένοι, εἰσὶ τοσοῦτον μᾶλλον πολυάριθμοι, καθόσον ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων ἀκολουθεῖται ὑφ' ἑνὸς ἢ δύο *khitmutgars*, ὑπηρετούντων αὐτῷ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ δείπνου. Καὶ ὁ ξένος πρὸς τούτοις, μεταβαίνων ὅπως δειπνήσῃ ἐν ξενοδοχείῳ, ἂν λησμονήσῃ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἴδιον *khitmutgar*, ὀφείλει νὰ ἀναγγείλῃ τοῦτο τῷ ξενοδόχῳ, σπεύδοντι νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τοῦ ξένου ἕνα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ξενοδοχείου.

Οἱ οἶνοι, ἀφειδῶς προσφερόμενοι, προέρχονται ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου· προτιμῶνται ὅμως, ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ τοῦ

Digitized by Google

Ὀπόρτου, τοῦ Xérès, τῶν Βορδιγάλων καὶ τῆς Καμπανίας. Κατὰ τὴν ἀγγλικὴν δὲ συνήθειαν γίνονται προπόσεις διάφοροι, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ δείπνου αἱ κυρίαι, ἀναχωροῦσαι τοῦ ἑστιατορίου, μεταβαίνουσιν εἰς ἐγγὺς κειμένην αἴθουσαν, ὅπου γίνονται συνδιαλέξεις ποικίλαι, ἐκτελοῦνται τεμάχια μουσικῆς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐνῷ οἱ ἄνδρες ἐπαναλαμβάνουσι τὰς προπόσεις καὶ τὰ *speech*, διαβιβάζοντες ὁ εἷς τῷ ἄλλῳ τὰς φιάλας, τεμάχια τυροῦ, ἀρίγγας καπνιστὰς καὶ τὰ παρόμοια· μετὰ μίαν δὲ ἢ δύο ὥρας μεταβαίνουσι πρὸς συνάντησιν τῶν κυριῶν, αἵτινες προσφέρουσι τότε γλυκίσματα, τέϊον περίφημον καὶ καφὲν, σχεδὸν πάντοτε ἀνυπόφορον, τοῦθ' ὅπερ προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς μεθόδου περὶ τὴν κατασκευήν.

Ἀλλὰ καὶ πάγου γίνεται μεγίστη κατανάλωσις ἐν Καλκούττᾳ, ἐρχομένου κυρίως ἐκ τῆς Ἀμερικῆς ἐντὸς πλοίων ἑπτακοσίων καὶ ὀκτακοσίων τόνων. Μεταχειρίζονται ὅμως πρὸς ψύχρανσιν τοῦ τε ὕδατος καὶ ἄλλων τινῶν ποτῶν καὶ εἶδός τι ἀγγείων, περικαλυπτομένων δι' ὑφασμάτων βεβρεγμένων, ὅπως ἐν πλείσταις χώραις τῆς Ἀνατολῆς· τὰ δοχεῖα ταῦτα τίθενται ἐν τοῖς διαδρόμοις, ὅπως προσβάλλωνται ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τοῦ ἀέρος, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ποτὸν καθίστανται ψυχρότατα.

Ἕπεται συνέχεια.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΦΡΥΓΙΑΣ ΜΙΔΑΣ

καὶ ὁ κουρεὺς αὐτοῦ.

Ὁ γνωρίζων νὰ σιωπᾷ, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, γνωρίζει νὰ ὁμιλῇ. Ἀλλὰ τὴν γνῶσιν ταύτην ὀλίγοι δυστυχῶς ἔχουσιν. Ἡ φλυαρία καὶ ἡ ἀπέραντος πολυλογία θεωρεῖται παρὰ πολλῶν ἀρετὴ, ἡ δὲ στάθμησις τῆς γλώσσης καὶ ἐγκράτεια αὐτῆς εἶνε παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀδύνατα. Τὸ ἀκάθεκτον καὶ τὸ πρὸς τὸ λαλεῖν καὶ λέγειν εὐκατάφορον εἶχον τὸ πάλαι ἐν τοῖς μάλιστα οἱ κουρεῖς. Ἦσαν δὲ τὸ πάλαι οἱ κουρεῖς εὐκατάφοροι εἰς τὸ λέγειν, διότι τὰ κουρεῖα ἦσαν οἱονεὶ καφενεῖα. Ὡς τὴν σήμερον ἐν τοῖς καφενείοις συνέρχονται, ὡς τὰ πολλὰ, οἱ ἀργοὶ, οὕτω τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς κουρείοις. Ἐκεῖ, ἐν τοῖς κουρείοις, ἠρώτων ἀλλήλους, *τί καινόν; λέγεταί τι καινότερον;* Ὁ σοφὸς Πλούταρχος συνέγραψε περὶ ἀδολεσχίας, ἐν ᾗ ἐκτίθησι τὰ κάκιστα αὐτῆς ἀποτελέσματα. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ τοῦ Πλουτάρχου οἱ κουρεῖς πρωταγωνιστοῦσι, καὶ αὐτοὶ παρίστανται οἱ τὰ μάλιστα ἀδόλεσχοι καὶ φλύαροι.

Ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων, τῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένων, μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοῦ κουρέως ἐκείνου, ὅστις τεθεὶς εἰς τὸν τροχὸν ἐβασανίζετο. Ὁ κουρεὺς δηλ. οὗτος μαθὼν πρῶτος παρά τινος ἀποδράντος ἐκ Σικελίας τὴν μεγάλην τῶν Ἀθηναίων συμφορὰν, ἀφεὶς τὸν Πειραιᾶ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξήγγειλε τὸ γεγονός. Ὁ δῆμος ὡς εἰκὸς ἐταράχθη, συνέλαβε τὸν κουρέα καὶ ἐζήτει νὰ μάθῃ πόθεν ἐπληροφορήθη τὴν ἐν Σικελίᾳ συμφοράν. Ἀλλ' ὁ κουρεὺς οὔτε τὸν ἄνθρωπον ἐγνώριζεν, οὔτε ἠδύνατο νὰ τὸν εὕρῃ. Ὁ δῆμος ἐξοργισθεὶς ἐτράπη εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ κουρέως· «βασάνιζε καὶ στρέβλου τὸν ἀλάστορα, ἐβόα, πέπλασται ταῦτα καὶ συντέθειται. . .» Ἐκομίσθη τροχὸς καὶ κατετάθη ὁ ἄνθρωπος. Ἐν τοσούτῳ ἦλθον καὶ ἄλλοι ἀγγέλλοντες τὴν συμφοράν. Πάντες δὲ καταλιπόντες τὸν κουρέα ἐν τῷ τροχῷ ἔφυγον, ἵνα ἕκαστος θρηνήσῃ τὰς οἰκείας συμφοράς. Περὶ τὴν ἑσπέραν, ὅτε ὁ κουρεὺς ἐλύθη, ἀντὶ ν' ἀπέλθῃ εὐθὺ τῆς οἰκίας του καὶ θεραπεύσῃ τὸ σῶμά του, ἠρώτα τὸν ὑπηρέτην νὰ μάθῃ *τίνι τρόπῳ τέθνηκαι Νικίας*. «Οὕτως, ἐπιφωνεῖ ὁ Πλούταρχος, ἄμαχόν τι κακὸν καὶ ἀνουθέτητον ἡ συνήθεια ποιεῖ τὴν ἀδολεσχίαν.» Διὸ καὶ ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Ἀρχέλαος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ κουρέως· «πῶς σε κείρω, ὦ βασιλεῦ;» «Σιωπῶν», ἀπήντησεν ὁ Ἀρχέλαος.

Τοιοῦτός τις βεβαίως ἦτο καὶ ὁ κουρεὺς τοῦ βασιλέως τῆς Φρυγίας Μίδας.

Ὁ Μίδας, περὶ οὗ πρόκειται, ἦν βασιλεὺς τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν Μυγδονίων ἢ Λυδῶν καὶ κατέστη διάσημος καὶ γνωστότατος ἐν τῇ ἀρχαιότητι διά τε τὰ πλούτη καὶ τὴν μωρίαν αὐτοῦ συγχρόνως. Ἐκ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐφάνη ὅτι θὰ γείνῃ ποτὲ πλουσιώτατος. Ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο ἐν τῷ λίκνῳ μύρμηκες ἐλθόντες ἔθηκαν εἰς τὸ στόμα τοῦ βρέφους κόκκους σίτου, σύμβολον τῆς μελλούσης εὐτυχίας.

Ἔτι διασημότερος κατέστη ὁ Μίδας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βάκχου. Ὅτε δηλαδὴ ὁ θεὸς οὗτος περιερχόμενος τὴν γῆν μετέδιδε τὸν πολιτισμὸν διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄλλα καὶ δὴ καὶ τῆς ἀμπέλου τὴν καλλιέργειαν, ἀπώλεσε κατὰ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ διὰ τῆς Φρυγίας τὸν Σειληνὸν ἢ Σάτυρον. Ὁ Σειληνὸς ἦτο παιδαγωγὸς τοῦ Βάκχου. Ἦτο δὲ ἀνὴρ σοφώτατος καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα μετὰ τοῦ Βάκχου εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Μίδας μαθὼν περὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ Σειληνοῦ ἐφρόντισε καὶ εὗρεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐδεξιώθη οὐ μόνον χάριν τοῦ Βάκχου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ.

Ὁ Μίδας, ἀφοῦ ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ ἐπὶ δέκα ἡμέρας τὸν Σειληνὸν, ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὸν Βάκχον, ὅστις τοσοῦτον ὑπερεχάρη ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει τοῦ Σειληνοῦ καὶ τοσοῦτον ὑπεχρεώθη εἰς τὸν Μίδαν, ὥστε ἀμέσως ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ αὐτῷ τὴν χάριν. Ἐπρότεινε λοιπὸν τῷ Μίδᾳ νὰ αἰτήσῃ ὅ,τι ἂν θέλῃ. Ὁ Μίδας, κατεχόμενος, φαίνεται, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαργυρίας, οὐδὲν ἄλλο διενοήθη νὰ αἰτήσῃ παρὰ τοῦ θεοῦ ἢ πλοῦτον. Ἐζήτησε λοι-

Digitized by Google

πον την χάριν να μεταβάλλεται εις χρυσόν ό,τι αν λαμβάνη και άπτηται. Όποία μωρά αίτησις! Ο Βάκχος ενόησεν ως θεός ότι η αίτησις αύτη θα έφερε την δυστυχίαν τω Μίδα· αλλά δεν εδύνατο ν' αρνηθή την χάριν αφού υπέσχετο. Έπρεπε να εκπληρώση την υπόσχεσιν ίνα μη φανή ή αδύνατος ως θεός ή αναιρών την υπόσχεσιν. Ενέδωκε λοιπόν και άκων. Ο Μίδας πλήρης χαράς μακαρίζει εαυτόν, και οιονεί δυσπιστών, αμέσως λαμβάνει ό,τι παρουσιάσθη αυτώ. Κόπτει κλάδον δένδρου και αμέσως μεταβάλλεται εις χρυσόν· λαμβάνει μικρόν χάλικα και ο χάλιξ γίγνεται χρυσούς· παίρνει χώμα και το χώμα είνε όγκος χρυσού. Οι στάχυς των αγρών, τα μήλα των δένδρων, αι θύραι και οι τοίχοι των ανακτόρων, τα πάντα μεταβάλλονται εις χρυσόν. Όποία χαρά! Όποία ηδύτης και ευφροσύνη η μεταβολή των πάντων εις χρυσόν! Έκτοτε διεδόθη ανά πάσαν την γην η φήμη περί του μεγάλου πλούτου, όν είχεν ο Μίδας, και ο πλούτος αυτού κατέστη παροιμιώδης.

Ο Μίδας έμελλεν εντός ολίγου να δοκιμάση τα δεινά αποτελέσματα της μωράς αιτήσεώς του. Επειδή τα πάντα μετεβάλλοντο εις χρυσόν, εις χρυσόν μετεβάλλετο και ο άρτος και το ύδωρ και ο οίνος και τα φαγητά. Δεν ετόλμα λοιπόν ούτε να φάγη, ούτε να πίη, αλλ' ουδέ να ψαύση πλέον τι.

Ο Μίδας δεν εδύνατο βεβαίως επί πολύ να ζήση· ο θάνατός του ήτο άφευκτος. Κατέφυγε πάλιν εις τον ευγνώμονα θεόν Βάκχον· υψώσας τας χείρας προς αυτόν ικέτευεν· «Συγχώρησον, ω θεέ, την μωρίαν μου· τανύν αναγνωρίζω ότι ήμαρτον αιτήσας τοιούτον αίτημα· ευσπλαγχνίσθητι δυστυχούντα, όστις σε ικετεύει και αφαίρεσον τα λαμπρά μεν, αλλ' ολέθρια δώρα.» Ο Βάκχος δεν ήτο άκαμπτος, ήτο ο φιλανθρωπότατος των θεών· έπειτα δεν εδύνατο να λησμονήση τόσον ευκόλως και ταχέως την ευεργεσίαν του Μίδα. Απεφάσισε λοιπόν ν' απαλλάξη αυτόν του τρομερού δυστυχήματος. Η θεραπεία, ήν επρότεινε τω Μίδα, ήτο λίαν εύκολος· άπελθε, είπεν αυτώ, εις τον πλησίον των Σάρδεων ποταμόν, εις τον Πακτωλόν· βάδιζε έως ότου φθάσης εις του ποταμού τας πηγάς· λούσθητι εν τω ποταμώ και αμέσως θα θεραπευθής.

Ο Μίδας υπήκουσεν εις την παραγγελίαν του θεού, επορεύθη εις τον ποταμόν, ελούσθη και λουσθείς αφήκεν εν τω ποταμώ τον χρυσόν, ως άλλοτε Ναιμάν ο Σύρος αφήκεν εν τω Ιορδάνη την λέπραν.

Ο Μίδας απαλλαγείς εκ του δεινού, εις ό περιέπεσεν ιδίαις αυτού ατασθαλίαις, έζη τανύν ευτυχής και ευδαίμων, διά του πλούτου αυτού δυνάμενος ν' απολαύη ού τινος ήθελεν. Έζη δε ως τα πολλά εν ταις εξοχαίς και εν τοις όρεσιν ακούων τον Πάνα, τον αυλόν παίζοντα, και ευφραινόμενος εκ της μουσικής του θεού. Αλλ' αν ήτο ευδαίμων διά ταύτα, ούτε η μετά του Σειληνού αναστροφή του, ούτε τα διδάγματα εκείνου κατέστησαν δυστυχώς τον Μίδαν συνετόν και εύ φρονούντα. Ο Μίδας ενεπλέχθη εις την έριν δύο θεών και κατέστη δικαστής αυτών. Το δικάζειν και κρίνειν είνε εύκολον, αλλ' ο δικάζων εξ ανάγκης γίγνεται εχθρός τω ετέρω των δικαζομένων. Ο Μίδας δυστυχώς δεν είχε τον κοινόν νούν και δεν κατώρθωσε ν' αποφύγη την κρίσιν, εν ώ πάντως θα εγνώριζεν ότι οι θεοί τότε είχον πάθη. Οι θεοί δεν ήσαν άλλο τι ή αποθεωθέντες άνθρωποι. Επομένως και αυτός ο της μουσικής και ποιήσεως αρχηγέτης δεν ήτο άνευ παθών. Οι ερίζοντες θεοί ήσαν ο Απόλλων και ο Παν. Ο Παν, ο χονδροειδής και αγροίκος εκείνος θεός, ο πόδας έχων τράγου και κέρατα εν τη κεφαλή, δεν εγνώριζε το *Γνώθι σαυτόν*. Ενόμιζεν ότι ήτο ανώτερος του Απόλλωνος εν τη μουσική. Προεκάλεσε λοιπόν τον Απόλλωνα εις διαγωνισμόν. Ο αγών εγένετο ενώπιον της Α. Μ. του Μίδα. Ο μύθος δεν λέγει εις ημάς, αν ο Μίδας ήτο φίλος της μουσικής, και αν είχεν έρωτα προς τας ωραίας τέχνας. Αφού όμως εξελέχθη δικαστής, ουδέν το παράδοξον ότι ήτο εραστής της μουσικής. Οι δύο θεοί έπαιξαν, ο μεν τον αυλόν, ο δε Απόλλων την λύραν. Ο Μίδας αντί να θελχθή υπό της λύρας του Απόλλωνος, ευηρεστήθη εις τον αυλόν του Πανός και έκρινεν ανώτερον τον Πάνα.

Ο Απόλλων δεν ήτο, ως θεός, άνευ χολής. Ο Απόλλων εζηλοτύπησεν, εχολώθη. Απεφάσισε λοιπόν να τιμωρήση τον αναίσθητον εις την λύραν του Μίδαν, ως άλλοτε ετιμώρησε τον Μαρσύαν, όν εξέδαρε ζώντα, διότι ηθέλησε να διαγωνισθή προς αυτόν περί μουσικής.

Ο Απόλλων δεν εξέδαρε τον Μίδαν· ετιμώρησεν όμως αυτόν διά τιμωρίας πολύ βαρυτέρας και μάλλον επονειδίστου. Ο Απόλλων ιδών ότι ο Μίδας ουδεμίαν είχε της μουσικής γνώσιν, ότι ευηρεστείτο εις τα ασιανά άσματα, ετιμώρησεν αυτόν αξίως της ευμουσίας του. Και κατά τινας μεν μετέβαλεν αυτόν εις όνον, κατ' άλλους δε έδωκεν αυτώ όνου ώτα. Και ιδού ο Μίδας έχων ώτα όνου. Πόθεν όμως εγνώσθη ότι ο Μίδας είχε τοιαύτα ώτα;

Ο Μίδας εφρόντισεν αμέσως να καλύψη το αίσχος αυτού· κατεσκεύασε λοιπόν τιάραν κατάλληλον να κρύπτη τα ώτα και ουδείς εδύνατο να γνωρίζη τούτο· αλλά, και αν εγνώριζεν, ετόλμα να το δημοσιεύση; Πώς λοιπόν εγνώσθη το συμβεβηκός του Μίδα; Το συμβεβηκός εγνώσθη διά του κουρέως αυτού. Οι κουρείς, ως είδομεν εν τοις έμπροσθεν, ήσαν λάλοι και φλύαροι και ουδέν εδύναντο να φυλάττωσι μυστικόν. Ο τον Μίδαν κείρων δεν διέφερε βεβαίως

Digitized by Google

τῶν συναδέλφων αὐτῷ κουρέων. Ὅτε ὁ κείρων τὸν Μίδαν εἶδεν αὐτὸν ἔχοντα ὄνου ὦτα, βεβαίως ἐξεπλάγη· ἀλλ' ἐτόλμα καὶ νὰ τὸ δημοσιεύσῃ; Οἱ τύραννοι δὲν δυσκολεύονται ν' ἀφαιρῶσι τῶν ἄλλων τὴν ζωήν. Διονύσιος ὁ τῶν Συρακουσῶν τύραννος, ἀκούσας ὅτι ὁ κουρεὺς αὐτοῦ ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐκ τοῦ ξυραφίου αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ζωή του, διέταξε καὶ ἀνεσκολόπισαν αὐτόν.

Ὁ κουρεὺς τοῦ Μίδα ἐγνώριζε μὲν ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ θὰ ἐτιμώρει αὐτὸν σκληρῶς καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ δημοσιεύσῃ ὅτι αὐτὸς ἔχει ὦτα ὄνου, δὲν ἐδύνατο ὅμως καὶ νὰ κρατήσῃ αὐτὸ μυστικόν. Τί λοιπὸν ἔπρεπε νὰ πράξῃ; Ὁ μὲν φόβος ἐμπόδιζεν αὐτόν, ἡ δὲ ἔμφυτος αὐτῷ τάσις πρὸς τὸ ἐκμυστηρεύειν ὅ,τι ἐγνώριζεν ἠνάγκαζεν αὐτὸν καὶ ἐπίεζε νὰ δημοσιεύσῃ τὸ γεγονός. Τί λοιπὸν μηχανᾶται; Ἐπενόησε τὸ ἑξῆς· ἐξελθὼν ἔξω εἰς τοὺς ἀγροὺς ὤρυξε λάκκον καὶ ἐν τῷ λάκκῳ ἐφώναξεν· *ὁ Μίδας ἔχει ὦτα ὄνου, ὁ Μίδας ἔχει ὦτα ὄνου*, ἀπεχώρησε δὲ χαίρων καὶ εὐφραινόμενος ὅτι ἀπηλλάγη ἀπὸ βάρους, ὅπερ ἐπίεζεν αὐτόν. Ἡμεῖς λέγομεν ὅτι *καὶ ὁ τοῖχος ἔχει αὐτιά*, ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκήρυξεν ὅτι *οὐδὲν κρυπτὸν ὃ οὐ μὴ φανερὸν γένηται*. Καὶ ἡ γῆ, εἴτε διότι καὶ αὐτὴ τότε ἦτο θεὰ καὶ ὡς γυνὴ δὲν ἐδύνατο νὰ βαστάζῃ τὸ μυστικόν, εἴτε δι' ἄλλην αἰτίαν, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὸ μυστικόν, ὅπερ ἐνεπιστεύθη αὐτῇ ὁ κουρεύς. Ἐξήγαγε λοιπὸν ἐκ τοῦ λάκκου ἐκείνου καλάμους, λέγει ἡ παράδοσις, καὶ οἱ δόνακες ἀπέδιδον εἰς τὸν ἀέρα τὴν φωνήν· *ὁ Μίδας ἔχει ὦτα ὄνου, ὁ Μίδας ἔχει ὦτα ὄνου*. Ἔκτοτε ἐγνώσθη ὅτι ὁ Μίδας ἔσχεν ὦτα ὄνου. Δὲν λέγει ὅμως ἡμῖν ἡ παράδοσις τί ἐγένετο ὁ κουρεὺς καὶ τί κατ' αὐτοῦ διέταξεν ὁ μεγαλειότατος Μίδας, ἂν τὸ ἔμαθεν.[1]

ΑΚΑΝΘΩΔΗΣ Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΟΞΑΝ ΟΔΟΣ

(Ἐκ τῶν τοῦ Ἄνδερσεν).

Παλαιόν τι παραμύθιον, ἐπιγραφόμενον «Ἀκανθώδης ἡ πρὸς τὴν δόξαν ὁδός», διηγεῖται πῶς γενναῖός τις κυνηγός, ἔχων τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατρέξῃ τὴν ὁδὸν ταύτην, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους ν' ἀνέλθῃ εἰς μεγάλας δόξας καὶ τιμάς, ἀλλ' ἀφ' οὗ πρότερον ὑπέστη μυρίους κόπους καὶ ἀγῶνας καὶ εἰς σπουδαίους κινδύνους ὑπεβλήθη ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἤκουσαν βεβαίως παιδία ἔτι τὸ παραμύθιον τοῦτο, ἄλλοι ἴσως ἀργότερον εἰς ἡλικίαν ὡριμωτέραν τὸ ἀνέγνωσαν, καὶ θὰ ἐσυλλογίσθη ἕκαστος τὴν ἄγνωστον τοῖς ἄλλοις ἀκανθώδη ὁδὸν ἣν διατρέχει, καὶ τοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας, οὓς αὐτὸς ὑφίσταται. Ὁ μῦθος κεῖται ἐγγύτατα τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ὁ μῦθος ἔχει τὴν κανονικὴν αὐτοῦ λύσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ἐν τῇ πραγματικότητι συχνότατα ἡ λύσις τίθεται πέραν τοῦ γηΐνου βίου, ἐν τῇ αἰωνιότητι.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι εἶδος μαγικοῦ φανοῦ, δεικνύοντος ἡμῖν διὰ φωτεινῶν εἰκόνων ἐπὶ τῆς σκοτεινῆς βάσεως τῶν αἰώνων, τοὺς εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος, τοὺς μάρτυρας τῆς μεγαλοφυΐας, βαδίζοντας τὴν ἀκανθώδη πρὸς τὴν δόξαν ὁδόν.

Αἱ φωτειναὶ αὗται εἰκόνες προεξέχουσιν ἐκ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν, ἐπιφαίνεται ἑκάστη ἐπὶ μίαν μόνον στιγμήν, ἀλλ' ὅμως παριστῶσα τὰς πράξεις ὁλοκλήρου βίου, μετὰ τῶν κατὰ τὸ διάστημα αὐτοῦ ἀγώνων καὶ νικῶν. Ἂς ἴδωμεν σποράδην ἐν τῷ μαγικῷ φανῷ τινὰς ἐκ τῆς στρατιᾶς τῶν μαρτύρων, τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς, ἥτις οὐδέποτε θὰ παύσηται αὐξανομένη, ἐν ὅσῳ ὑφίσταται ἡ γῆ.

Βλέπομεν ἀμφιθέατρον πλῆρες θεατῶν, αἱ Νεφέλαι τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ χειμάρρου σκωμμάτων καὶ ἀστεϊσμῶν φαιδρύνουσι τὸν ὄχλον. Ἀπὸ τῆς σκηνῆς καταγελᾶται καὶ ἐξουθενίζεται ὁ ἐξοχώτατος τῶν Ἀθηνῶν ἀνήρ, ἐκεῖνος οὗ ἡ διάνοια ἤρθη ὑπεράνω πάντων τῶν θεῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ οὗ αἱ ἀφελεῖς διδαχαὶ νέαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔδωκαν τροπήν. Ὁ Σωκράτης εἶναι παρὼν εἰς τὸ θέατρον. Ἀναβαίνει ἐπὶ ἕδρας τινὸς καὶ ἵσταται ὅπως τὸ γελῶν πλῆθος περιεργασθῇ, καὶ κρίνῃ ἂν ἡ ἐν τῇ σκηνῇ χλευαστικὴ εἰκὼν ὁμοιάζει αὐτῷ. Ἵσταται ὄρθιος πρὸ αὐτῶν, πάντων ὑπερέχων.

Οὐχὶ ἡ ἐλαία, ἀλλὰ σύ, φαρμακερὸν κώνειον, ἔπρεπε νὰ ἦσο τὸ σύμβολον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἑπτὰ πόλεις διαμφισβητοῦσιν ἀλλήλαις τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησαν τὸν Ὅμηρον...., ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ!—Ἴδετε αὐτὸν ζῶντα! Πένης καὶ ἄθλιος διατρέχει τὰς ἑπτὰ ἐκείνας πόλεις, ἀπαγγέλλων τοὺς θείους στίχους του, ὅπως ποριςθῇ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· ἡ δυστυχία καὶ αἱ ταλαιπωρίαι ἐλεύκαναν τὴν κόμην του!—Ὁ μέγας τῶν θεῶν δημιουργὸς εἶναι τυφλὸς καὶ μόνος· αἱ ἄκανθαι τῆς πρὸς τὴν δόξαν ὁδοῦ κατέσχισαν εἰς ῥάκη τὸν μανδύαν τοῦ ἄνακτος τῶν ποιητῶν.

Τὰ ἔπη του ζῶσιν ἔτι, ταῦτα δὲ καὶ μόνα ἔσωσαν ἀπὸ τῆς λήθης καὶ τῆς μηδενίας τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας τῆς ἀρχαιότητος!

Ἑτέρα εἰκὼν μεταφέρει ἡμᾶς ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολάς· ὁποία ἀπόστασις καὶ τόπων καὶ χρόνων! Ἀλλὰ καὶ οὕτως αἱ αὐταὶ ἄκανθαι καὶ τρίβολοι ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν δόξαν ἀτραποῦ· ὁ σκόλυμος ἀνθεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου καὶ ἄγρια χόρτα καλύπτουσιν αὐτόν, πρωτοῦ νὰ τὸν κοσμήσωσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ δι' ἀνθέων.

Ὑπὸ τὴν σκιὰν φοινίκων προχωροῦσι κάμηλοι, βαρέα φέρουσαι φορτία ἰνδικοῦ, καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων. Ὁ κύριος τῆς χώρας ἀποστέλλει ταῦτα δῶρον εἰς τὸν ἄνδρα, οὗ τὰ

1. Ἐσταχ. ἐκ μελέτης τοῦ κ. Κ. Νεστορίδου, δημοσ. ἐν τῷ Παρνασσῷ.

Digitized by Google

ᾄσματα εἰσὶν ἡ χαρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τιμὴ τῆς χώρας. Ἐκεῖνος, ὃν ὁ φθόνος καὶ ἡ συκοφαντία ἐξεδίωξαν τῆς πατρικῆς γῆς, ἀνευρέθη.—Ἡ φέρουσα τὰ βασιλικὰ δῶρα συνοδία εἶναι ἐγγὺς τῆς πολίχνης, ἥτις παρέσχεν ἄσυλον τῷ ποιητῇ. Τὴν πορείαν αὐτῆς ἀνακόπτει ἐκ τῆς πύλης τῆς πολίχνης ἐκείνης ἐξερχομένη εὐάριθμος νεκρικὴ συνοδία. Ἐντὸς φορείου πενιχροῦ κεῖται ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνδρὸς ὃν ἐζήτουν· ὁ Φιρδούσης....., φθὰς ἤδη εἰς τὸ τέρμα τῆς ἀκανθώδους πρὸς τὴν δόξαν ὁδοῦ.

Ἀφρικανὸς ῥακενδύτης κάθηται ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων κλιμάκων τῶν μεγάρων τῆς πρωτευούσης τῆς Πορτογαλλίας καὶ ἐπαιτεῖ—εἶναι ὁ πιστὸς τοῦ Κάμοενς δοῦλος· ἄνευ αὐτοῦ καὶ τῶν ὀλίγων χαλκίνων κερματίων ἅτινα τῷ ῥίπτουσιν, ὁ κύριός του, «ὁ ἀοιδὸς τῶν Λυσιτανιάδων», ἤθελεν ἀποθάνει τῆς πείνης.

Νῦν μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον κοσμεῖ τὸν τάφον τοῦ Κάμοενς.

Ἑτέρα πάλιν εἰκών.

Ὠχρὸς ὡς πτῶμα, μὲ μακρὰν ἀτημέλητον γενειάδα προβάλλει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὄπισθεν σιδηρῶν κιγκλίδων εἷς ἀνήρ. «Ἔκαμα μίαν ἀνακάλυψιν, ἀνακάλυψιν μεγίστην, ἧς ὁμοία ἀπὸ πολλῶν αἰώνων δὲν ἐγένετο!» κραυγάζει, «καὶ μὲ κρατοῦσι διὰ τοῦτο ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη καθειργμένον ἐνταῦθα!»—«Ποῖος εἶναι αὐτός;»—«Τρελός!» ἀποκρίνεται ὁ διευθυντὴς τοῦ φρενοκομείου. «Ἡ παραφροσύνη του εἶναι πρωτότυπος, καὶ μέχρι τοῦδε δὲν ἔχει πάθει τοιαύτην ἄλλος ἄνθρωπος· φαντάζεσαι ὅτι δύναται νὰ κινῇ μηχανὰς διὰ τοῦ ἀτμοῦ!» Ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος εἶναι ὁ Σολομὼν Δε-Κώς, ὁ ἐφευρέτης τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθησαν νά τον ἐννοήσωσιν οἱ σύγχρονοί του, ἀποθνήσκει καθειργμένος ἐν φρενοκομείῳ.

Ἰδοὺ ὁ Κολόμβος, ὃν ἄλλοτε ἐμπαίζοντες παρηκολούθουν οἱ παῖδες τῶν τριόδων, διότι ἤθελε ν' ἀνακαλύψῃ ἕνα νέον κόσμον·—τὸν κόσμον ἐκεῖνον τὸν ἀνεκάλυψεν. Οἱ κώδωνες κρούονται εὐφροσύνως ἐπὶ τῇ θριαμβικῇ αὐτοῦ ἐπανόδῳ, ἀλλ' οἱ κώδωνες τοῦ φθόνου ἠχοῦσι μετὰ μικρὸν ἰσχυρότερον. Ὁ δωρησάμενος τῷ βασιλεῖ τῆς Ἱσπανίας τὴν χρυσῆν ἀμερικανικὴν ἤπειρον, ἣν ἀνεκάλυψε, λαμβάνει βαρείας σιδηρᾶς ἁλύσεις ὡς ἀμοιβήν.

Πλουσία εἰς τοιαύτης εἰκόνας εἶναι ἡ ἀκανθώδης πρὸς τὴν δόξαν ἄγουσα ἀτραπός.

Ἐν σκότει καὶ νυκτὶ κάθηται ἐκεῖ ὁ καταμετρήσας τὰ ὕψη τῶν ὀρέων τῆς σελήνης, ὁ μέχρι πλανητῶν καὶ ἀστέρων ἐξορμήσας εἰς τὸ ἄπειρον διάστημα τοῦ κόσμου, ὁ κατανοήσας τὸ ζωογονοῦν τὴν φύσιν πνεῦμα, ὁ αἰσθανόμενος ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ ἑαυτήν· ὁ Γαλιλαῖος. Τυφλὸς καὶ κωφός, προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, βασανιζόμενος ὑπὸ τύψεως συνειδότος διὰ τὴν ἄρνησιν τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ, μόλις ἔχων τὴν δύναμιν ν' ἀνεγείρῃ τὸν πόδα του, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον πόδα, δι' οὗ ποτὲ ἐν ὀδύνῃ ψυχῆς, ἀναγκαζόμενος ν' ἀρνηθῇ καὶ διαψεύσῃ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἔπληξε τὴν γῆν, φωνῶν μετ' ἀγανακτήσεως· «Καὶ ὅμως κινεῖται!»

Ἰδοὺ γυνὴ παιδὸς ἔχουσα φρένας, ἐνθουσιασμὸν καὶ πίστιν ἄπειρον·—προπορεύεται φέρουσα τὴν σημαίαν, καὶ δι' αὐτῆς νικᾷ καὶ σώζεται ἡ πατρίς της. Ἀντηχοῦσι παιᾶνες—καὶ ἀνάπτεται πυρά. Ἰωάννα, ἡ παρθένος τῆς Αὐρηλίας, καίεται ὡς μάγισσα.

Παρὰ τὸν μεσαῖον ἱστὸν πλοίου ἀποπλέοντος ἐκ τῆς Δανίας, ἵσταται ἀνήρ, τὸ ὕστατον ῥίπτων βλέμμα πρὸς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα του. Ὁ Τύχων Βράχιος, ὁ τὸ ὄνομα τῆς Δανίας μέχρι τῶν ἄστρων ὑψώσας, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀνταμοιβὴν μὲ χολὴν καὶ πικρίας ποτισθείς, φεύγει εἰς ξένας μεταβαίνων χώρας. «Πανταχοῦ εὑρίσκεται οὐρανός, τί ἄλλο θέλω;» εἰσὶν αὐτολεξεὶ οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου ἀστρονόμου. Ἀποπλέει ὁ ἐξοχώτατος τῆς Δανίας ἀνήρ, καὶ εἰς τὰ ξένα εὑρίσκει τιμὰς καὶ ἀνάπαυσιν.

Πυκνὸν πλῆθος συνωθεῖται παρὰ τὰς ὄχθας μεγάλου ποταμοῦ ἐν Ἀμερικῇ· ἓν πλοῖον θὰ πλεύσῃ, περιφρονοῦν ἄνεμον καὶ καιρόν, διότι λέγεται ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ δύναμιν ἀνωτέραν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ῥοβέρτος Φούλτων καλεῖται ὁ νομίζων ὅτι ἐφεῦρε τὴν δύναμιν ταύτην. Τὸ πλοῖον κινεῖται, πλέει, αἴφνης ὅμως ἵσταται ἀκίνητον·—ὁ ὄχλος γελᾷ, κραυγάζει, συρίζει· συρίζει καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τοῦ Φούλτωνος. «Ὁποία αὐθάδεια! ὁποία παραφροσύνη! τοῦ πρέπει νὰ κλεισθῇ εἰς φρενοκομεῖον!» Εἶχε συντριβῇ μικρόν τι καρφίον, ἀνακόψαν ἐπί τινας στιγμὰς τὴν κίνησιν τῆς μηχανῆς· τὸ καρφίον διορθοῦται, στρέφονται οἱ τροχοί, τὸ σκάφος κατανικᾷ τὴν ἀντίστασιν τοῦ ὕδατος, καὶ πλέει τὸ πλοῖον!.... Ὁ ἀτμὸς μεταβάλλει ἐν τῷ κόσμῳ τὰς ὥρας εἰς λεπτά.

Διὰ πτερύγων κραταιῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας ἱστάμενον διὰ μέσου τῶν αἰώνων—πρὸς ἐνθάρρυνσιν καὶ παρηγορίαν, καὶ ἀναρρίπησιν τοῦ ζήλου τῶν ἐπερχομένων γενεῶν—δεικνύει εἰς εἰκόνας περιλαμπεῖς καὶ φωτεινὰς ἐπὶ ζοφεροῦ βάθους τὴν πρὸς τὴν δόξαν ἄγουσαν ἀκανθώδη ἀτραπόν, ἥτις δὲν περατοῦται, ὡς ἐν τοῖς μύθοις, εἰς αἴγλην καὶ χαρὰν ἐν τῷ κάτω τούτῳ κόσμῳ, ἀλλ' ὑπερπηδῶσα τοὺς χρόνους ἀπαθανατίζει τοὺς ταύτην διανύσαντας ἐν τῇ αἰωνιότητι.

**

Ἡ κατάχρησις τοῦ πεπηγμένου ὕδατος εἶναι φονικὴ ὅσον καὶ ἡ κατάχρησις τῶν πνευματωδῶν ποτῶν. Ἂν εἴς τινα, καταβεβλημένον ὑπὸ τοῦ καύσωνος, δοθῇ ἓν μόνον ποτήριον πεπηγμένου ὕδατος 32 βαθμῶν, δύναται νὰ τῷ ἐπέλθῃ ἐγκεφαλικὴ συμφόρησις.

Digitized by Google

Ο ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ ΤΟΥ ΑΡΡΑΒΩΝΟΣ

Τὸ ἔθιμον τοῦ ἀνταλλάσσειν δακτύλιον πρὸς ἐπισφράγισιν τινῶν συναλλαγῶν, κυριώτατα δὲ τῆς εἰς γάμον ἑνώσεως, εἶναι κοινότατον ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ ἐν γένει παρὰ τοῖς πλείστοις λαοῖς τῆς γῆς· εἶναι δὲ τοσούτῳ διαδεδομένον, διότι ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων συμβόλων, ἅτινα διετηρήθησαν ἀναλλοίωτα μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων. Τοιαῦτα σύμβολα εὑρίσκομεν ἐν χρήσει ἰδίως κατὰ τὰς σπουδαιοτάτας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου περιστάσεις, τὸν γάμον κατ' ἐξοχὴν καὶ τὸν θάνατον, καίτοι ἡ σημασία αὐτῶν ἕνεκα τοῦ χρόνου ἐλησμονήθη τέλεον ὑπὸ τῶν μετ' εὐλαβείας ἐμμενόντων εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν.

Κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν, ἐν τοῖς γραπτοῖς καὶ τοῖς ἀγράφοις νόμοις αὐτῶν τὰ σύμβολα κατέχουσιν ἐξέχουσαν θέσιν. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην εἰκονικῆς τινος πράξεως ἢ παραστάσεως, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἱερότητος τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς πιστὴν αὐτῆς τήρησιν, ἀφ' οὗ οἱ ἀτελεῖς νόμοι ἀδυνατοῦσι νὰ παράσχωσι τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων. Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγίστη ἀποδίδοται ἀξία εἰς τὰ σύμβολα, ἐν ᾧ τοὐναντίον συμβαίνει καθ' ἣν ἐποχὴν ἤκμαζεν ἐν Ἑλλάδι ὁ πολιτισμός. Οἱ νόμοι τῶν βορείων λαῶν, ἰδίως τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Σκανδιναυῶν, κατὰ τὸν μεσαίωνα βρίθουσι συμβόλων, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ νόμοι πολλῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν. Ἡ δὲ χριστιανικὴ ἐκκλησία, μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐξαλείψῃ ταῦτα, ἠναγκάσθη νὰ τὰ υἱοθετήσῃ οὕτως εἰπεῖν, περιλαβοῦσα αὐτὰ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς τύποις· ἕνεκα τούτου αἱ ἀκολουθίαι τοῦ γάμου, τοῦ βαπτίσματος, αἱ νεκρώσιμοι, εἰσὶ μεσταὶ τοιούτων ἀρχαίων ἐθνικῶν συμβόλων, ἐν οἷς συγκαταλεκτέος καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος.

Παρὰ τοῖς ἐκχριστιανισθεῖσιν Ἕλλησιν οἱ γάμοι ἐτελοῦντο ἐπὶ μακρὸν ἀπαραλλάκτως ὡς παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ὡς τοὺς ἐκάλουν τότε, προγόνοις αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς πέμπτης μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος κατεξανίσταται κατὰ τῶν λειψάνων τούτων τοῦ ἀρχαίου θρησκεύματος, καὶ δριμὺς ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἐμμενόντων εἰς ταῦτα, τὸ ἀντιχριστιανικὸν αὐτῶν καταδεικνύς. Ἀλλ' ἡ ἀποκήρυξις ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἴσχυσε νὰ καταργήσῃ συνηθείας ἀρχαιοτάτας καὶ βαθέως ἐρριζωμένας ἐν τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία συμπεριέλαβεν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ γάμου, ἢ μᾶλλον ὡς βάσιν ταύτης ἐθεώρησε, τοὺς δακτυλίους τοῦ ἀρραβῶνος, τοὺς στεφάνους, τὰς ὀρχηστικὰς κινήσεις καὶ τὰ τούτοις ὅμοια σύμβολα. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἱεροτελεστία ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον τοῦ γάμου στοιχεῖον περὶ τὸ 893 διὰ τῆς 89 νεαρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος· ἀλλ' ἡ μέχρις ἡμῶν περισωθεῖσα καὶ τελουμένη νῦν ἀκολουθία, ἥτις εὕρηται ἐν ἅπασι τοῖς *Ὡρολογίοις* καὶ τοῖς *Ἁγιασματηρίοις*, φαίνεται συνταχθεῖσα μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς ἐκ τῆς γλώσσης αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν.

Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ ταύτῃ ἀναφέρονται ἔν τινι εὐχῇ παραδείγματα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἀπορρέει ἐκ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων. «Σὺ γάρ, Κύριε, ὑπέδειξας δίδοσθαι τὸν ἀρραβῶνα, καὶ στηρίζεσθαι ἐν παντί. Διὰ δακτυλιδίου ἐδόθη ἐξουσία τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ· διὰ δακτυλιδίου ἐδοξάσθη Δανιὴλ ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος· διὰ δακτυλιδίου ἐφανερώθη ἡ ἀλήθεια τῆς Θάμαρ· διὰ δακτυλιδίου ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὁ οἰκτίρμων, γέγονεν ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Δότε γάρ φησι δακτυλίδιον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ θύσαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν φαγόντες εὐφρανθῶμεν.» Προφανῶς ὅμως ἐλήφθη ἀμέσως ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἐθίμου. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς συναλλαγαῖς αὐτῶν ἀντήλλασσον δακτυλίους, διετήρησαν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ἀρραβῶνι τὸ ἔθος τοῦτο (annulus pronubus).

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος εἶναι ἔθιμον κοινὸν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς λαούς. Παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς καλεῖται *σύμβολον*, καὶ ἡ φράσις *ἐπέρασε δακτυλίδι*, ὡς παρ' ἡμῖν ἡ ὁμοία *ἔβαλε δακτυλίδι*, εἶναι ταυτόσημος τῷ *ἐνυμφεύθη*. Συνήθως ὁ δακτύλιος τίθεται εἰς τὸν παράμεσον, διότι οἱ ἀρχαῖοι, οἵτινες ἠγνόουν τὸν φυσικὸν νόμον τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐνόμιζον ὅτι μία φλὲψ τοῦ δακτύλου τούτου συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς καρδίας. Ἕνεκα τούτου οἱ Πέρσαι καλοῦσι τὸν παράμεσον *δακτύλιον*, ἐν ᾧ τοὐναντίον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καὶ ἄλλοις Μωαμεθανοῖς ὁ δακτύλιος τίθεται κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν μικρὸν ἢ ὠτίτην δάκτυλον.

Ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ παγκοσμίου τούτου συμβόλου, ἔγκειται ἐν τῇ ἰδέᾳ τῶν πρώτων ἀνθρώπων, καθ' ἣν ἡ σύζυγος ἐθεωρεῖτο δούλη τοῦ ἀνδρός. Ὁ δακτύλιος ἦν σύμβολον δουλείας· παρίστησιν ἕνα τῶν κρίκων τῆς ἁλύσεως, ἣν φέρει ὁ δοῦλος. Κατά τινα ἀρχαῖον μῦθον, ὃν ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὁ Προμηθεὺς ἀπαλλαγεὶς τῶν αἰωνίων δεσμῶν ἐν τῷ Καυκάσῳ ὑπὸ τοῦ Διός, ὑπεχρεώθη ὑπὸ τούτου νὰ φέρῃ ἐσαεὶ δακτύλιον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τιμωρίας του. Ἐν Ἀνατολῇ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Reinaud ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ περιγραφῇ τῶν ἀσιατικῶν μνημείων τοῦ μουσείου τοῦ δουκὸς Βλακάς, δακτύ-

Digitized by Google

λιος ἀντὶ ἐνωτίου εἰς τὸ οὖς θεωρεῖται ὡς σύμβολον δουλείας, αἱ δὲ φράσεις «ἔχει τρυπημένον τὸ οὖς» ἢ «ἔχει δακτυλίδιον εἰς τὸ οὖς», σημαίνουσι τὸν δοῦλον.

Τὴν δουλικὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς ἐμφαίνουσι καὶ πολλὰ ἄλλα ἀρχαῖα σύμβολα ἐν τῇ τελετῇ τοῦ γάμου, ὧν τινὰ διετήρησε καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λαός. Περὶ τούτων ἴσως ἀργότερον ποιήσωμεν ἐκτενῆ λόγον.

Ἐν Μονάχῳ. Ν. Γ. Π.

ΚΑΙ-ΤΑ-ΛΟΙΠΑ

Ὅτε ὁ φίλος τοῦ Μαικήνα καὶ τοῦ Φαλερίνου οἴνου Ὁράτιος συνεβούλευε τὸ *ἐν ὀλίγοις πολλά*, multa in parva, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ προΐδῃ πόσον μίαν ἡμέραν τὸ μικροσκοπικὸν etc. (et cætera, cetera, ceterumque, κτλ., *καὶ-τὰ-λοιπά, καὶ τὰ ἄλλα*, ἢ ἀκριβέστερον καὶ *τὰ ἕτερα* ἢ *χἄτερα*) ἤθελεν ἐκπληρώσει τὸ σοφὸν αὐτοῦ παράγγελμα. Δὲν ὑπάρχει λέξις ἐν τῇ γλώσσῃ λέγουσα τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα ὅσα τὸ σμικρότατον *κτλ.* Καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ *τίποτε* τῶν γυναικῶν ὀφείλει νὰ κλίνῃ γόνυ ἀπέναντι τοῦ *κτλ.* Ἡ πολύτιμος αὕτη λέξις ἔχει ἀριστοκρατικωτάτην τὴν καταγωγήν· ἡ γενεαλογία της ἀναβαίνει μέχρις Οὐϊργιλίου καὶ Κικέρωνος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεσαιωνικῷ κατακλυσμῷ κάπως καὶ αὕτη ἐξέπεσε τῆς ἀρχαίας δόξης καὶ ἐγένετο τὸ ἄρτυμα τῆς φιλολογίας τῶν συμβολαιογράφων ἢ *νοταρίων*, ὡς ἐκάλουν ἄλλοτε αὐτούς, πρὶν ἡ νεωτέρα εὐφυΐα ἐφεύρῃ τὸ ὀλιγοσύλλαβον ὄνομα *συμβολαιογράφος*. Ἄνθρωποι φρόνιμοι καὶ θετικοὶ οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης tabullarii ἤξευραν ὅτι *τὰ πολλὰ τὰ λόγια εἶναι φτώχια*, κατὰ τὸ δημῶδες, καὶ δι' ἑνὸς ἁπλουστάτου et cætera ἀντικαθίστων ἐν τοῖς ἐγγράφοις τὰς σχοινοτενεῖς ἀναπτύξεις τῶν σημερινῶν συμβολαιογράφων, οἵτινες εἰς τὰ προικοσύμφωνα καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς *τεντζερέδες* καὶ *τενεκέδες* δὲν ἀπαξιοῦσι νὰ καταγράψωσιν. Οὕτως ἐκεῖνοι, τὴν μακρολογίαν ἀποφεύγοντες, ἔλεγον λακωνικῶς: Promittentes et cætera.... Obligantes et cætera.... Renuntiantes et cætera...., ἀφίνοντες τὴν ἐξήγησιν τοῦ et cætera εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μεταξὺ χρήσεως καὶ καταχρήσεως δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μόνη ἡ πρόθεσις, τὰ συμβολαιογραφικὰ ἐδέσματα εἶχον καταντήσει τόσῳ ἁλμυρά, ὥστε πᾶν ἐν αὐτοῖς ἄρτυμα αὐστηρῶς ἀπηγορεύθη· ἡ δὲ γαλλικὴ σοφία διῃώνισε τοῦ ἀρτύματος τὴν μνήμην διὰ τῆς ἑξῆς παροιμίας: «Dieu nous garde des quiproquos d'apothicaire et des et cætera de notaire.» Ἤτοι: «Νὰ μᾶς φυλάττῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ φαρμακοποιοῦ τὰ λάθη καὶ ἀπὸ τοῦ συμβολαιογράφου τὰ *κτλ.*» Ἐξωσθὲν ἐκ τῶν συμβολαιογραφικῶν γραφείων τὸ ταλαίπωρον *κτλ.* ἔκρουσε τὰς θύρας τῶν ἀριστοκρατικῶν μεγάρων, ἔνθα παρ' ἐλπίδα εὐμενεστάτης ἔτυχεν ὑποδοχῆς. Οἱ μεγάλοι οὐ μόνον περιεποιήθησαν τὸ ὀρφανὸν μετὰ πατρικῆς τῷόντι στοργῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ υἱοθέτησαν, δώσαντες αὐτῷ ἐν τῇ ἐπιστολογραφίᾳ θέσιν ἐπίζηλον. Ἐκ τοῦ δόκτορος ἢ διδάκτορος μέχρι τοῦ ἱππότου (καὶ ἡ Ἑλλὰς εὐτυχῶς ἀναδεικνύει συχνάκις τοιούτους), ἐκ τοῦ ἱππότου μέχρι τοῦ πρίγκιπος πάσας ταύτας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος δύναται ἓν ἁπλοῦν *κτλ.* νὰ ὑποδεικνύῃ καὶ ὑπαινίττεται· ὥστε ὁ καλῆς ἀγωγῆς ἄνθρωπος ὀφείλει αὐτῷ ὃν σεβασμὸν φέρει καὶ εἰς προσωπιδοφόρον, ἀγνοῶν ὁποῖον ἄτομον ὑπὸ τὸ προσωπεῖον κρύπτεται. Ἐν γένει τὸ *κτλ.* εἶναι πρὸς τοὺς τίτλους ὅ,τι πρὸς τὸν ἔμπορον ἡ πίστις. Ἡ πίστις εἶναι ἡ σκιὰ τῶν κεφαλαίων, ὡς καὶ τὸ *κτλ.* εἶναι ἡ σκιὰ τῶν τίτλων. Πρέπει ὁ ἔμπορος νὰ ἔχῃ κεφάλαια ἵν' ἀποκτήσῃ πίστιν· ὀφείλει ὡσαύτως νὰ ἔχῃ τίτλους ὁ θέλων τὴν ὑπογραφήν του διὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ *κτλ.* νὰ συνοδεύῃ. Ὅπως δὲ πᾶν σῶμα μεγεθύνει τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐκπεμπομένην σκιάν, οὕτω καὶ ἡ πίστις εἶναι πάντοτε ἀνωτέρα τῶν πραγματικῶν τοῦ ἐμπόρου κεφαλαίων. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἢ τοῖς ἐγγράφοις τῶν *τρανῶν*· τὰ παρακολουθοῦντα τοὺς τίτλους *κτλ.* ἀνοίγουσι τῷ ἀναγινώσκοντι εὐρύτατον ὁρίζοντα ὑποθέσεων περὶ τῆς ἐπισημότητος, ἐκλαμπρότητος, ἐξοχότητος καὶ διασημότητος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποκειμένου. Ἀλλ' ὡς ὑπάρχουσιν ἔμποροι ἄνευ κεφαλαίων διὰ μόνου τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης ἐμπορευόμενοι, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ τιτλοφόροι μόνον τίτλον ἔχοντες τὸ ξηρὸν *κτλ.* Ἀνήκουσι δὲ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων, ἐπὶ τίτλοις ἐπιστημονικοῖς σεμνυνόμενοι καὶ εἰσὶ συγγραφεῖς πονημάτων, μέλη ἀκαδημιῶν, ἱππόται ταγμάτων διαφόρων *κτλ.*, *κτλ.*, *κτλ.*, ἀλλά, λίαν μετριόφρονες τυγχάνοντες, κρύπτουσι πάντοτε τὸ ὄνομά των ὑπὸ τρεῖς ἀστερίσκους ἢ ἀλφαβητικόν τι στοιχεῖον. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; ἡ ἀναισχυντία ἀγυρτῶν τινων δὲν δύναται νὰ μαράνῃ τὰς δάφνας τοῦ *κτλ.*, καθὼς τοῦ ὀνηλάτου τὰ ῥαβδίσματα οὐδαμῶς προστρίβουσιν ὕβριν εἰς τὸ κλέος τοῦ ὄνου· ἀμφοτέρων τὴν δόξαν καθιέρωσε τὸ ἐν πολέμοις ῥεῦσαν αἷμα.

Ἀνοίξωμεν τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας ἵνα πεισθῶσιν οἱ δύσπιστοι. «Συνέβη δὲ ἐν ἔτει ἀπὸ Σωτῆρος 1286, λέγει ὁ Χόπφ, νὰ ἁρπάσωσιν οἱ πειραταὶ ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ κ. Βαρθολομαίου Γκίζῃ ὄνον ὀχευτὴν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων, καὶ φέροντα τὰ σημεῖα τοῦ ἰδιοκτήτου, καὶ νὰ τὸν μεταβιβάσωσιν εἰς Νάξον ὅπου τὸν ἐπώλησαν τῷ κυρίῳ Γουλιέλμῳ Σανούδῳ, υἱῷ τοῦ κυρίου Μάρκου, δουκὸς τῆς Νάξου καὶ Ἄνδρου. Ὁ κύριος

Digitized by Google

Βαρθολομαῖος ἐξηγριώθη ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τὴν αὐτῷ προσγινομένην ὕβριν, ὥςε ὁπλίσας τὰ πλοῖα ὅσα καὶ ἂν εἶχεν, ἀπῆλθε μὲ ἐχθρικοὺς σκοποὺς εἰς ἐκπολιόρκησιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ τῆς νήσου Σύρου· διηύθυνε δὲ τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς του καὶ προσῆγεν αὐτὰς κατὰ τῆς ἀκροπόλεως, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐκυρίευεν αὐτήν.» Εὐτυχῶς ὅμως διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Σύρου πλοῖα τῷ Σανούδῳ φιλικὰ ἐκεῖθεν διερχόμενα ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν, καὶ οἱ περὶ ὄνου ἐρίζοντες Βαρθολομαῖος Γκίζης καὶ Μάρκος Σανοῦδος μεταβάντες εἰς Εὔριπον συνεβιβάσθησαν τῇ μεσολαβήσει τῶν ἐκεῖ κρατούντων Ἑνετῶν, μεταμελόμενοι βεβαίως ὅτι ἐδαπάνησαν ἀμφότερα τὰ μέρη ὑπὲρ τὰς 30,000 βαρέων σολδίων χάριν ἑνὸς ὄνου. Ὁ τοῦ κυρίου Βαρθολομαίου δὲν πρέπει νὰ ἦναι βεβαίως ὁ μόνος ὄνος ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐπολέμησαν ἄνθρωποι καὶ ἐδαπανήθησαν χρήματα.

Πόλεμος ἐπίσης, καὶ καταστρεπτικὸς μάλιστα, ἠγέρθη, κατὰ τὸ 1655, μεταξὺ Σουηδίας καὶ Πολωνίας, τὴν φορὰν ταύτην ὅμως οὐχὶ ἕνεκα ζώου, τοὐλάχιστον τετραπόδου, ἀλλὰ διότι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Καζιμίρος, γράφων πρὸς τὴν περιβόητον τῆς Σουηδίας Χριστίναν καὶ ἀπαριθμῶν τοὺς τίτλους της, παρέλειψεν ἐν *κτλ.* Ὁ ἀπλοϊκὸς Καζιμίρος εἶχε θέσει μόνον *δύο* ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς, οἱ δὲ Σουηδοὶ τῷ ἀφήρπασαν τὸ *τρίτον* διὰ τῆς λόγχης.

Ειρηναιος Ασωπιος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη.

Ἡ λέξις *διαθήκη* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἑβραϊκὴν *βερὶθ* καὶ τὴν λατινικὴν testamentum· ἡ δ' ἐπωνυμία ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ἐπὶ τῆς κοινῶς παραδεδεγμένης σημασίας, καθ' ἣν δηλοῖ τὴν τελευταίαν ἀνθρώπου τινὸς διάταξιν, ἐκτελεσθησομένην μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀλλὰ καθόλου ἀντὶ τῆς *ἐπαγγελίας*, συνθήκης, ἣν ὁ Θεὸς ἐποίησε μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς συνθήκης λαμβάνεται ἐνίοτε καὶ παρὰ τοῖς θύραθεν συγγραφεῦσιν, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Ἱερώνυμος. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἔννοιαν *Διαθήκη* σημαίνει τὴν πάνδημον διακήρυξιν τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους θελήσεως περὶ τῶν δεδομένων αὐτοῖς νόμων, ἐντολῶν καὶ ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Θέλεις νὰ ἦσαι εὐτυχὴς ἐπὶ μίαν ἡμέραν; Φόρεσον νέον ἔνδυμα.—Ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα; Σφάξε χοῖρον καὶ εὐωχήθητι. — Ἐπὶ ἕνα μῆνα; Κέρδισον μίαν δίκην.—Ἐπὶ ἓν ἔτος; Νυμφεύθητι. —Καθ' ὅλον σου τὸν βίον; Ἔσο τίμιος ἄνθρωπος. (Γαλλικὴ παροιμία).

⁂ Ἡ καρδία τοῦ ἄφρονος εἶνε εἰς τὴν γλῶσσάν του, ἡ γλῶσσα τοῦ φρονίμου εἶνε εἰς τὴν καρδίαν του. (Ἀραβικὴ παροιμία).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Φρικῶδες συμβάν.

Τὸ ἑξῆς φρικῶδες συμβάν, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκω εἰς τὸν *Παρνασσόν*, ἐγένετο εἰς ἀπόστασιν μικρὰν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ βρίκιον *Μακδόναλδ* ἀποπλεῦσαν ἐκ Βοστῶνος ἀπήντησε σχεδίαν μόλις ἐπιπλέουσαν τοῦ ὕδατος, ἐφ' ἧς ἦσαν δύο ἄνθρωποι, ὧν ὁ ἕτερος ἀπεβίωσε μετά τινας ὥρας. Ὁ ἐπιζήσας διηγήθη τὰ ἑξῆς: Ἡ σχεδία ἀπετελεῖτο ἐκ λειψάνων τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου *Μαρία*, ὅπερ ἐκ Γεωργίας ἔπλεεν εἰς Βελφὼρ μὲ πλήρωμα δεκατεσσάρων ἀνδρῶν. Εἰς τὸ πλοῖον, ἄγνωστον πῶς, ἠνεῴχθη ὀπή, δι' ἧς εἰσώρμησε τὸ ὕδωρ κατακλημμυρῆσαν τὰ πάντα. Αἱ τροφαὶ ἀπώλοντο, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ἐβυθίσθη, ἀλλ' ἔκλινεν εἰς τὰ πλάγια κατ' ἀρχάς, καὶ ἀφοῦ οἱ ἱστοὶ ἐθραύσθησαν ἔλαβε τὴν ὁριζοντίαν θέσιν. Οἱ δεκατέσσαρες ἄνδρες τοῦ πληρώματος εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος χωρὶς τροφῆς καὶ ὕδατος. Ἡ πεῖνα ἐθέριζε πάντας καὶ βαθμηδὸν ἀνὰ εἷς ὑπέκυπτεν εἰς τρομερὸν θάνατον· τότε οἱ σύντροφοί του τῷ ἤνοιγον τὸν λαιμόν, ἔπινον τὸ αἷμά του καὶ διενέμοντο τὴν καρδίαν καὶ τὰ μυελά του, ἅτινα ἔτρωγον ὠμά, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν. Πρὸ τριάκοντα δύο ἡμερῶν εἶχε συμβῇ τὸ δυστύχημα καὶ ἐκ τῶν δεκαὲξ ναυτῶν ἀπέμειναν οἱ δύο περισωθέντες ὑπὸ τοῦ *Μακδόναλδ*, τραφέντες ἐπὶ τοσαύτας ἡμέρας διὰ τοῦ κρέατος τῶν διαδοχικῶς ἀποθανόντων συντρόφων των.

Γλωσσῶν χαρακτηρισμός.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ πέμπτος, ὅστις ἦτο κάτοχος πολλῶν γλωσσῶν, ἐχαρακτήρισε τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκὰς ὡς ἑξῆς· «Πρέπει νὰ ὁμιλῇ τις ἱσπανιστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ, γαλλιστὶ μετὰ τοῦ φίλου του, ἰταλιστὶ μετὰ τῆς φίλης του, γερμανιστὶ πρὸς ἵππους καὶ ἀγγλιστὶ πρὸς πτηνά.» Ἐννοῶν ὅτι ἡ μὲν ἱσπανικὴ διακρίνεται διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτῆς, ἡ γαλλικὴ διὰ τὴν σαφήνειαν, ἡ ἰταλικὴ διὰ τὴν γλυκύτητα, ἡ γερμανικὴ διὰ τὸ τραχὺ αὐτῆς καὶ ἡ ἀγγλικὴ διὰ τὸ συριστικόν. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐξέφρασε μὲ μικρὰν διαφορὰν καί τις ἱππότης ἐκ Καστιλλίας. «Ἐν τῷ ἐπιγείῳ παραδείσῳ, ἔλεγεν οὗτος, ὁ Θεὸς ὡμίλει ἱσπανιστί, ὁ ἄνθρωπος γαλλιστί, ἡ γυνὴ ἰταλιστὶ καὶ ὁ ὄφις ἀγγλιστί.» Ἄγνωστον ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἐμιμήθη τοὺς λόγους τοῦ ἱσπανοῦ ἱππότου ἢ οὗτος τοὺς τοῦ αὐτοκράτορος· τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι ἀμφότεροι ἐκ κοι-

Digitized by Google

νῆς ἠρύσθησαν αὐτοὺς πηγῆς, δημώδους τινὸς ἴσως παροιμίας.

Τοιαύτας διακρίσεις τῶν γλωσσῶν κάμνουσι καὶ οἱ Ἀσιανοί. Κατά τινα ἀνατολικὴν παροιμίαν, *ἡ ἀραβικὴ εἶνε κατάλληλος πρὸς κολακείαν τῶν ἀνθρώπων, ἡ περσικὴ πρὸς πειθὼ καὶ ἡ τουρκικὴ πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῶν*. Ὡς ἀναφέρει δέ τις ὅμοιος μῦθος, ὁ ὄφις ἐπλάνησε τὴν γυναῖκα ὁμιλῶν ἀραβιστί, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐξέφραζον τὰ τρυφερά των αἰσθήματα πρὸς ἀλλήλους περσιστί, καὶ ὁ ἄγγελος ἐξεδίωξεν αὐτοὺς τῆς Ἐδὲμ διὰ τουρκικῶν ἀπειλῶν. Ὁ Μωάμεθ ἔγραψε μὲν ἀραβιστὶ τὸ Κοράνιον, ἔλεγεν ὅμως ὅτι ἡ ἐν τῷ Παραδείσῳ ὁμιλουμένη γλῶσσα εἶνε ἡ περσική, ἕνεκα τῆς χάριτος καὶ τῆς γλυκύτητος αὐτῆς.

Πέπλος ἐξ εἰκοσιτεσσάρων τολυπανίων.

Τὴν ἀραχνιώδη λεπτότητα τοῦ Ἰνδικοῦ τολυπανίου ἀποδεικνύει τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον· Βασιλεύς τις τῶν Ἰνδιῶν ἐπέπληττέ ποτε τὴν θυγατέρα του, ὡς καλυπτομένην πάνυ διαφανῶς· ἐκείνη δέ, πρὸς δικαιολόγησίν της, ἐπέδειξεν αὐτῷ ὅτι ὁ πέπλος της συνέκειτο ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ἀλλεπαλλήλων τολυπανίων!!

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Περὶ χρήσεως τοῦ πάγου.

Ὁ πάγος ἕνεκα τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων κατήντησεν ἐν μεγίστῃ χρήσει οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς εὐκράτοις κλίμασιν ὡς εὐάρεστον, ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα, τοῦ ὕδατος, διαφόρων ποτῶν καὶ ἄλλων παρασκευασμάτων, διορθωτικὸν τῆς θερμοκρασίας καὶ συστατικόν, ἀλλὰ συνάμα ἐν ἅπασι τοῖς κλίμασι καὶ οἱαδήποτε τοῦ ἔτους ὥρᾳ ὡς μέσον θεραπευτικὸν πολλάκις ἀνυσιμώτατον κατὰ πολλῶν νοσημάτων. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἀπό τινων ἐτῶν ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ ὡς θρεπτικοῦ καὶ ὡς θεραπευτικοῦ μέσου πολλαπλασιάζεται, δύναταί τις δὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐν Ἀθήναις κατέστη ἤδη κοινή. Ἐπειδὴ ὅμως περὶ αὐτοῦ ὡς θρεπτικοῦ μέσου πολλάκις σφαλερὰς γνώμας ἀκούει τις παρὰ τῷ λαῷ, καλὸν εἶναι οἱ ἀναγνῶσται τῆς *Ἑστίας*, ὧν οἱ πλεῖστοι βεβαίως εἶναι *παγοφάγοι* ἢ *παγωτοφάγοι*, νὰ ἔχωσι δι' αὐτῆς ὁδηγίας τινάς, ὅπως ἀποφεύγωσι συνεπείας ἐπηρεαζούσας τὴν πορείαν τῆς ὑγιεινῆς τοῦ σώματός των καταςάσεως.

Χρῆσιν πάγου ὁρμεμφύτως οὕτως εἰπεῖν καὶ πάνυ καταλλήλως ἐπιθυμεῖ νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος ὁπόταν ἡ θερμοκρασία εἴτε τῆς ἀτμοσφαίρας, ὡς ἐν θέρει καὶ ἐν αἰθούσῃ κεκλεισμένῃ καὶ θερμῇ, ἦναι ὑψηλή, εἴτε ἡ τοῦ σώματος, ἕνεκα βιαίων κινήσεων, δρόμου μακροῦ ἢ καὶ νόσου τινὸς φλογιστικῆς, ἔχῃ ὑπερβῇ τὰ φυσιολογικὰ ὅρια. Εἰς ἀμφοτέρας λοιπὸν τὰς περιστάσεις ταύτας ἐπιθυμῶν τις νὰ κάμῃ χρῆσιν πάγου ἢ τῶν δι' αὐτοῦ παραγομένων, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἰσάγει οὐσίαν ἧς ἡ θερμοκρασία εὑρίσκεται ἐν ἀντιθέτῳ κατωτέρᾳ μοίρᾳ πρὸς ἐκείνην τοῦ σώματος καὶ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, διότι τούτων μὲν ἡ φυσιολογικὴ θερμοκρασία κατὰ μέσον ὅρον εἶναι μεταξὺ 36,°5 καὶ 37,°5 τοῦ 100βάθμου θερμομέτρου, τοῦ δὲ πάγου ὡς γνωστὸν καὶ τῶν δι' αὐτοῦ παρασκευαζομένων οὐδέποτε ἡ θερμοκρασία δυνατὸν νὰ ἦναι ὑψηλοτέρα τοῦ 0 4° τοῦ αὐτοῦ θερμομέτρου. Πρέπει λοιπὸν 1ον ὁ στόμαχος οὐδέποτε νὰ ἦναι κενός, καὶ διὰ τοῦτο καλλίστη θέλει εἶσθαι ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις παγωτοπωλείοις τῆς μετὰ τῶν παγωτῶν χρήσεως διπύρων ἢ καὶ ἄλλων ὁμοίων ζυμαρικῶν, ὁπόταν ἐξ ἀνάγκης γεύηταί τις ἐξ αὐτῶν κενοῦ ὄντος τοῦ στομάχου δι' ἄλλων σιτίων. 2ον Ἐν ἀφθόνῳ ἐφιδρώσει τοῦ σώματος πρέπει νὰ παρέρχηται χρονικόν τι διάστημα κατ' ἐλάχιστον 5′-10′ ὥρας, ἀναλόγως τῆς ἰσχυρᾶς ἢ ἀσθενοῦς σωματικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τέλος 3ον ἡ εἰσαγωγὴ πρέπει νὰ γίνηται ἐν μικρᾷ ποσότητι καὶ κατὰ διαλείμματα χρονικὰ σχετικὰ μὲ τὴν παρέλευσιν τῆς ἐν στόματι καὶ μέχρι τοῦ στομάχου πρώτης ψυχρᾶς ἐντυπώσεως.—Τοὺς κανόνας τούτους πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν οὐχὶ μόνον οἱ ἀσθενοῦς ἰδιοσυγκρασίας ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰσχυρωτάτης, διότι οὗτοι μὲν ἐξ ἀλλοίας ταύτης τῆς χρήσεως τοῦ πάγου εὐκολώτερον δυνατὸν νὰ πάθωσι τὸν στόμαχον καὶ ἐν γένει τὸν πεπτικὸν σωλῆνα, ἐκεῖνοι δὲ ὑπόκεινται ἐμμέσως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς παθήσεις τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, ἐν ᾧ ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν δὲν ὑστεροῦνται ἐνίοτε τῆς προσβολῆς ὑπὸ νοσημάτων τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Δὲν καταλογίζομεν δὲ τὰς περιστάσεις καθ' ἃς αἱ ἐνδιαφερόμεναι γυναῖκες ὀφείλουσι νὰ ζητῶσιν ἑκάστοτε τὴν συμβουλὴν τοῦ οἰκιακοῦ αὐτῶν ἰατροῦ.

Περὶ δὲ τῆς συνηθείας τῆς διὰ πάγου χρήσεως τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν σημειοῦμεν ὅτι ἰσχύουσι μὲν οἱ ἀνωτέρω κανόνες, ἐν μεγάλῃ ὅμως ποσότητι αὐτῶν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ τούτων ἐπιρροὴ ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀβλαβὴς δὲ καὶ μετὰ συνήθειαν καλλίστη εἶναι ἡ χρῆσις μετὰ τῶν παγωτῶν σταγόνων τινων ρουμίου, καθ' ὅτι δι' αὐτοῦ ἐλαττοῦται ἡ ἐν τῷ στόματι καὶ μέχρι τοῦ στομάχου λίαν ψυχρὰ ἐντύπωσις καὶ συνάμα διότι κατ' ὀλίγον ὁ πάγος διὰ τῆς χημικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ρουμίου ἀπόλλυσι μέρος τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων.

Μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ πάγου καὶ τοῦ διὰ διαφόρων μεθόδων κατασκευαζομένου τεχνητοῦ ὡς θρεπτικοῦ μέσου, οὐδεμία σχεδὸν διαφορὰ ὑπάρχει.

Β.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 87 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι— Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 28 Αὐγούστου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 529.

Ζ'

Ἀφ' οὗ εἴδομεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔχει ὡς κύρια καὶ οὐσιώδη προσόντα τὴν ἑνότητα, τὴν ταυτότητα καὶ τὴν αὐτενέργειαν, ἀπομένει νὰ ζητήσωμεν, ἡ ἐλευθέρα αὕτη ἐνέργεια τῆς ψυχῆς εἰς τί χρησιμεύει, ποῦ τείνει, ποῖον εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ὁ πρὸς ὃν ὅρος καὶ ὁ προορισμὸς αὐτῆς· διότι τὰς μικρὰς ταύτας διατριβὰς ἐπεχειρήσαμεν οὐχὶ πρὸς ἁπλῆν διάδοσιν θεωρητικῶν γνώσεων, ἀλλὰ πρὸς πρακτικὸν σκοπόν· θέλομεν νὰ γνωρίσωμεν τί εἴμεθα, ἵνα μάθωμεν τί δυνάμεθα νὰ ἠξεύρωμεν, τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, καὶ τί ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν.

Ὁ προορισμὸς τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας εἶναι προφανής· ἡ ψυχὴ νοοῦσα ἑαυτὴν διὰ τῆς συνειδήσεως, τείνει νὰ νοήσῃ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς δι' ὧν ἔχει ἄλλων δυνάμεων, καὶ διὰ τῆς διπλῆς ταύτης νοήσεως νὰ καταλάβῃ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ πρὸς ἰδίαν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν.—Τί δὲ εἶναι ἡ νόησις, ἐν μέρει γινώσκομεν. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σώματος ἐντύπωσις ἄλλων σωμάτων μεταβάλλεται εἰς *αἴσθησιν*, καὶ αὕτη εἰς *ἀντίληψιν*· καὶ τὴν μὲν αἴσθησιν καθιστῶμεν ζωηροτέραν, σαφεστέραν καὶ πληρεστέραν διὰ τῆς *προσοχῆς*· ἐκ δὲ τῆς ἀντιλήψεως προέρχονται αἱ ἰδέαι τῶν ἐκτός, αἵτινες συνενοῦνται, συνδιαμένουσιν ἐν τῷ πνεύματι διὰ τῆς *συζεύξεως*, καὶ ἀνανεοῦνται ἢ ἀνακαλοῦνται διὰ τῆς *μνήμης* καὶ *ἀναμνήσεως*. Ἡ ἀντίληψις, ἡ προσοχή, ἡ σύζευξις, ἡ μνήμη καὶ ἡ ἀνάμνησις λέγονται πᾶσαι *δυνάμεις* τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι δὲ εἰμὴ διάφοροι τρόποι ἐνεργείας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἤτοι τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, καὶ ἑκάστη αὐτῶν ἔχει ἰδιαιτέραν θεωρίαν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὗται ἀποτελοῦσι μέγα μέρος τῆς νοήσεως, οὐχὶ ὅμως ὅλην τὴν νόησιν. Συνυπάρχει μετ' αὐτῶν καὶ συμπληροῖ καὶ ῥυθμίζει αὐτὰς ἄλλη ἀνωτέρα ἐνέργεια, ἰδία κυρίως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ *λογικὴ* λεγομένη ἐνέργεια, ἀπορρέουσα ἐξ ἄλλου καὶ ἀνωτέρου τῶν ἄλλων προσόντος τῆς ψυχῆς, ὅπερ *λόγον* ὀνομάζομεν, δι' οὗ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς εἴπομεν, διακρίνεται τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἄνθρωπος, καὶ δι' οὗ ἐγείρεται ὡς βασιλεὺς τῆς κτίσεως, καθ' ὅσον διὰ τοῦ προσόντος τούτου νοεῖ ὅλον τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ἀνακαλύπτει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς νόμους αὐτῆς, καὶ ὑποβάλλει αὐτὴν εἰς ἑαυτόν, καὶ ὡς ὄργανον τῆς ἰδίας εὐημερίας καὶ τελειοποιήσεως τὴν μεταχειρίζεται. Πάσας τὰς ἄλλας δυνάμεις ἔχουσι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, διότι καὶ αὐτὰ ἀντιλαμβάνονται, προσέχουσι, διατηροῦσι τὰς ἰδέας των συνηνωμένας διά τινος ἐσωτερικοῦ συνδέσμου, καὶ παρ' αὐτοῖς ὡσαύτως αἱ ἰδέαι ἀνανεοῦνται διὰ τῆς μνήμης ἢ τῆς ἀναμνήσεως, καθὼς ἔχουσι καὶ πολλὰ τῶν ἠθικῶν μας αἰσθημάτων, τὴν ἀγάπην, τὸ μῖσος, τὸν φθόνον, τὸν θυμὸν κλ. Ἀλλὰ τὸν λόγον ἔχει μόνος ὁ ἄνθρωπος, διότι μόνος αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἄλλων κτισμάτων τείνει ν' ἀνακαλύψῃ, καὶ ἀνακαλύπτει, τὸ *πῶς*, τὸ *πόθεν* καὶ τὸ *διατί*, δηλ. τὸν λόγον τῶν ὄντων. Καὶ ὅταν ἀνακαλύψῃ τὴν φύσιν, τὸ αἴτιον καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, τότε γνωρίζει τὴν περὶ αὐτῶν *ἀλήθειαν*, ἥτις δύναται ὡς ἐκ τούτου νὰ ὁρισθῇ *ἔλλογος γνῶσις τῶν ὄντων*. Καὶ εἰς τοῦτο τείνει ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς· τείνει πρὸς τὸ *ἀληθὲς* διὰ τῆς ἐλλόγου νοήσεως, καθὼς ὀφείλει, ὡς θέλομεν ἴδει βραδύτερον, νὰ τείνῃ πρὸς τὸν *ἀληθῆ* αὐτῆς προορισμόν, τουτέστι πρὸς τὸ *ἀγαθόν*, διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως.—Εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ τρία πρῶτα προσόντα τῆς ψυχῆς, τὴν ἑνότητα, ταυτότητα καὶ αὐτενέργειαν, καὶ τέταρτον, τὴν *λογικότητα*. Τοῦτο δὲ τὸ προσὸν εἶναι τὸ σπουδαιότερον, καθ' ὅσον συμπληροῖ τὰ ἄλλα, ὁρίζει τὴν τάσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ καταδεικνύει ποία εἶναι τῳόντι ἡ ἰδιαιτέρα φύσις καὶ ὁ προορισμὸς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς· τάσις αὐτῆς εἶναι, ἅμα ἀντιλαμβάνεται τινός, νὰ ζητῇ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἡ ζήτησις αὕτη ἄρχεται λίαν ἐνώρως, ἀναφαίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν διὰ τῶν ἀδιακόπων ἐρωτήσεων τῶν παίδων περὶ τῶν αἰτίων καὶ τελῶν τῶν φαινομένων ὅσα πλήττουσι τὰς αἰσθήσεις των, ἀναφαίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀτελεστέραν κοινωνικὴν κατάστασιν διὰ τῶν πρώτων προσπαθειῶν πρὸς κατανόησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, καὶ ἐξακολουθεῖ δι' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· δὲν γίνεται πάντοτε διὰ καταλλήλων μέσων, δὲν φέρει πάντοτε εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναντίρρητον

Digitized by Google

εἶναι ὅτι γίνεται, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς προκύπτει ἡ ἐπιστήμη. Πῶς δὲ καὶ διὰ ποίων μέσων, πότε ἀληθεύει ἡ ἐπιστήμη, καταδεικνύουσα ἡμῖν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, πῶς ἀποδεικνύεται, καὶ πῶς προοδεύει ἀείποτε τελειοποιουμένη, πάντα ταῦτα συνιστῶσι τὸ λογικὸν πρόβλημα, περὶ οὗ ὀλίγα τινὰ θέλομεν εἰπεῖ ἐνταῦθα πρὸς πληρεστέραν διαφώτισιν τῆς λογικῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς.

Ἐὰν ὁ λόγος εἶναι τὸ πρωσὸν τῆς ψυχῆς δυνάμει τοῦ ὁποίου ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πόθεν καὶ τὸ διατί τῶν ὄντων, φανερὸν ὅτι προϋποθέτει καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῷ τριπλῆν τινα πίστιν· α', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὂν εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ δὲν δύναται ἐν ταὐτῷ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ νὰ ἦναι καὶ οὕτω καὶ ἄλλως, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀντιφατικόν, καὶ ὁ λόγος δὲν ἀνέχεται τοιαύτην ἀντίφασιν, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως* ἢ *τῆς ταυτότητος*· β', τὴν πίστιν, ὅτι ἕκαστον ὂν ἔχει, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς αὐτοῦ, αἴτιον ἐξ οὗ ἔρχεται εἰς τὸ εἶναι, καὶ οὗ ἄνευ δὲν θὰ ἦτο, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος*, καὶ γ', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὂν ἔχει τέλος πρὸς ὃ τείνει, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *ἀρχὴ τῆς τελεότητος* ἢ *τῶν τελικῶν αἰτίων*· ὥστε δυνάμει τῶν τριῶν τούτων ἀρχῶν, πιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὂν εἶναι ἐν μέσῳ αἰτίου, ἀφ' ἑνός, καὶ τέλους, ἀφ' ἑτέρου, καὶ συνδέει καὶ πραγματοποιεῖ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδίας φύσεως καὶ ἐνεργείας.[1] Ἄνευ τῆς τριπλῆς ταύτης πίστεως οὔτε θὰ ἐφανταζόμεθα νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον τῶν ὄντων. Δὲν θὰ ἐζητούσαμεν νὰ καταλάβωμεν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, τὸ πῶς τῆς ὑπάρξεώς των, ἐὰν δὲν ἐπιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὂν εἶναι φύσεως τοιᾶς δε ἢ τοιᾶς δε καὶ ὅτι ἡ φύσις αὕτη ἔχει ταυτότητα, δηλ. δὲν εἶναι ἐν ταὐτῷ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, φέρ' εἰπεῖν καὶ ὑλικὴ καὶ ἄϋλος, καὶ ἔλλογος καὶ ἄλογος. Παρομοίως δὲν θὰ ἐζητούσαμεν τὰ αἴτια καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων, ἐὰν δὲν ἐπιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὂν πρέπει νὰ ἔχῃ αἴτιον καὶ τέλος. Ἕκαστος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν τριπλῆν ταύτην πίστιν, καὶ ἂν καὶ δὲν ἔχει πάντοτε καθαρὰν συνείδησιν αὐτῆς, ἐνεργεῖ πάντοτε συμφώνως πρὸς αὐτὴν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του. Τοῦτο ἐννοοοῦσιν οἱ λέγοντες ὅτι αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ἀρχαὶ εἶναι ἔμφυτοι, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἄνθρωπος πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων, ὅτι ἐν ᾧ αὐτὰ ὑπόκεινται εἰς τὸν λόγον τῆς φύσεως χωρὶς νὰ ἔχωσι συνείδησιν αὐτοῦ, μόνος ὁ ἄνθρωπος ἔχει τοιαύτην συνείδησιν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου παρακινεῖται νὰ ζητήσῃ καὶ ἀνακαλύψῃ τὸν λόγον τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο ὑποβάλλει τὰ ὄντα τῆς φύσεως εἰς παντοίας ἀποσυνθέσεις καὶ ἀναλύσεις, εἴτε νοερῶς διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως, εἴτε ὑλικῶς δι' ἐργαλείων καὶ παρασκευῶν, μέχρις οὗ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐνδοτάτην αὐτῶν φύσιν· συνενοῖ καὶ συνδυάζει αὐτὰ μυριοτρόπως δι' ἐπανειλημμένων πειραμάτων καὶ ἀντιπειραμάτων, μέχρις οὗ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀναγκαῖον σύνδεσμον τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰτίου τοῦ ὄντος προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὸ τέλος αὐτοῦ, δηλ. εἰς τί πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ. Ἑκάστη τῶν ἐργασιῶν τούτων ἔχει ἰδιαίτερον ὄνομα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν σχέσεων τῶν νοητικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ ἀληθές, ἣν ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν *ἀληθολογίαν*, οἱ πλεῖστοι δὲ *λογικήν*, διότι μεταξὺ τῶν δυνάμεων τούτων πρωτεύει ὁ λόγος.—Ζητοῦμεν λοιπὸν τὸν λόγον τῶν ὄντων, διότι πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει, καὶ ἡ λογικὴ αὕτη πίστις ἀναλύεται εἰς τὰς εἰρημένας τρεῖς ἀρχὰς δυνάμει τῶν ὁποίων πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ συνδυασμὸς αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, καὶ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον ὀνομάζομεν *ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων*.

Ἐὰν πάντα ταῦτα ἀληθεύουσι, καὶ ἐὰν πραγματικῶς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διαφέρει τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ζώων, διότι εἶναι ἔλλογος, ἕπεται ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτῆς μετέχουσι τοῦ χαρακτῆρος τούτου, καθὸ δυνάμεις ἐλλόγου ὑποστάσεως, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν ἡμῖν ἄλλως ἢ ἐν τοῖς κτήνεσιν· ἡ ἀντίληψις, ἡ προσοχή, ἡ σύζευξις, ἡ μνήμη, ἡ ἀνάμνησις λειτουργοῦσιν ἐν ἡμῖν μετὰ λόγου, καὶ διὰ τοῦτο παράγουσιν ἄλλα προϊόντα, παράγουσι δηλ. ἐκείνην τὴν προοδευτικὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς ἥτις ὀνομάζεται *ἐπιστήμη*. Διὰ τῆς γνώσεως ταύτης *κατατάσσομεν* τὰ ὄντα κατὰ τὰς ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς αὐτῶν εἰς *γένη* καὶ *εἴδη*, καὶ οὕτω κατανοοῦμεν σαφέστερον τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ *συλλογιζόμεθα* ὀρθῶς περὶ αὐτῶν, εἴτε ἐξάγοντες ἐκ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν τὰς ἐν αὐταῖς μερικὰς συνεπείας διὰ τοῦ *ἐξαγωγικοῦ* λεγομένου συλλογισμοῦ (déduction), εἴτε ἐπαγόμενοι ἐκ τῶν μερικῶν γεγονότων εἰς γενικὰς ἀρχὰς διὰ τοῦ *εἰσαγωγικοῦ* λεγομένου συλλογισμοῦ (induction), περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἕπεται συνέχεια.

Π. Βραΐλας.

1. Ὅρα «Περὶ τῆς ἑνότητος τῶν λογικῶν στοιχείων.» Κερκύρα, 1875.

Κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλο-γερμανικὸν πόλεμον παρετηρήθη ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι στρατιῶται ἦσαν πολλῷ πλέον πεπαιδευμένοι τῶν καθολικῶν. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις, ὅτε οἱ πρῶτοι ἤρχιζον ἀναλαμβάνοντες ἐκ τῶν τραυμάτων, ἐζήτουν βιβλία, ἐνῷ οἱ δεύτεροι ἐζήτουν παιγνιόχαρτα.

Digitized by Google

Πέντε ἑβδομάδες παρὰ τοῖς

ΑΡΝΗΣΙΘΡΗΣΚΟΙΣ ΕΝ ΟΦΕΙ

Μόλις εἶχον παρέλθει τρεῖς ἑβδομάδες ἀφ' ἧς ἤμην ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος (1876), ὅτε ἡμέραν τινὰ μετὰ μεσημβρίαν ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν μου νέος τις, συνιστώμενος ὡς διδάσκαλος. Μοὶ εἶπε δὲ ὅτι ἦτο Τραπεζούντιος, ὅτι ἐπεράτωσε τὸ αὐτόθι σχολεῖον, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρι τῆς τρίτης τάξεως τοῦ Γυμνασίου, καὶ ὅτι ὕστερον μεταβὰς εἰς Ὄφιν ἐδίδαξεν ἐν τῷ σχολείῳ χωρίου τινὸς *Ζησινὼ* καλουμένου καὶ ὑπὸ εὐαρίθμων χριστιανῶν οἰκουμένου. Ἀκολούθως προσέθηκεν ὅτι, ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι ἐγὼ μετέβην ἐκεῖ πρὸς σπουδὴν τῶν διαλέκτων τοῦ Πόντου, ἐπεθύμει νὰ μὲ βοηθήσῃ πρὸς τοῦτο· ὅτι οὐ μόνον ἐγνώριζε τὴν διάλεκτον τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Ὄφεως, πολὺ διάφορον ἐκείνης, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονήν του συνέλεξεν ᾄσματά τινα καὶ παροιμίας καὶ ἤρξατο τοῦ σχηματισμοῦ μικροῦ γλωσσαρίου. Καὶ ταῦτα λέγων ἐξήγαγεν ἐκ τῶν θυλακίων του τετράδια, ἐξ ὧν μοὶ ἀνέγνωσε τεμάχιά τινα. Ἀνεγνώρισα τότε ὅτι ὁ νέος ἐνόει καλῶς τὰς τοιούτου εἴδους μελέτας καὶ ἦτο ἱκανῶς κάτοχος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἡ φυσιογνωμία δὲ αὐτοῦ μοὶ ἐνεποίησεν ἐμπιστοσύνην. Διὸ εἰπὼν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ὅπως μοὶ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι διαμονῆς μου, διήγαγον τὸ ὑπόλοιπον τῆς μεσημβρίας ἐν χαρᾷ ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ εὑρήματι, τὴν δὲ ἑσπέραν παρωρμήθην ἕνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας νὰ πίω ποτήριά τινα οἴνου περισσότερον μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι φίλου Ναπολέοντος Μπέτσου, Ἕλληνος προξένου, παρ' ᾧ κατῴκουν. Ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἔχομεν τῇ ἀληθείᾳ τὴν ἀδυναμίαν, ὅτι δίδομεν πάραυτα διέξοδον εἰς τὴν χαρὰν διὰ τῆς ζυθοποσίας ἢ οἰνοποσίας.

Ἔκτοτε ὁ νέος διδάσκαλος ἦτο παρ' ἐμοὶ καὶ πρὸ μεσημβρίας καὶ μετ' αὐτήν. Πρὸ πάντων ἐπεθύμουν νὰ μάθω παρ' αὐτοῦ τὴν διάλεκτον τῶν ἑλληνοφώνων Μωαμεθανῶν τοῦ Ὄφεως.

Ἡ ἐπαρχία αὕτη κεῖται δεκατέσσαρας περίπου ὥρας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐκτείνεται σχεδὸν ἐπὶ τοσοῦτον διάστημα ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ἐνδοτέρων πρὸς νότον. Δύο ποταμοί, χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ σειρᾶς ὀρέων καταληγόντων πρὸς τὴν θάλασσαν, διατρέχουσιν αὐτὴν παραλλήλως. Ὁ πρὸς δυσμὰς φέρει ἔτι καὶ νῦν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα *Ὄφις*, ὡς ἐκ τοῦ ὀφιοειδοῦς αὐτοῦ δρόμου, ἐξ οὗ καὶ ὅλη ἡ ἐπαρχία Ὄφις ἐκλήθη· ὁ δὲ ἀνατολικώτερος Μπαλτατσὶ-δερέ, (Ἑλλ. Ψυχροπόταμος). Ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῶν δύο τούτων ποταμῶν παρὰ τὰς κλιτύας τῶν ὀρέων κεῖνται τὰ πολλὰ τῶν Ὀφιτῶν χωρία, τῶν ὁποίων ὑπὲρ τὰ ἡμίση φέρουσιν ἔτι καὶ νῦν ὀνόματα ἑλληνικά. Ἐκ τούτων τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν Ὄφιν, ὅστις εἶναι ὁ μακρότερος, κείμενα εἶναι 45, τὰ δὲ περὶ τὸν Ψυχροπόταμον περὶ τὰ 20. Ἐν αὐτοῖς ζῶσι περίπου δέκα ἕως δώδεκα χιλιάδες ἀρχικῶς ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, ἐξ ὧν ὅμως ἑκατὸν πεντήκοντα μόνον μέχρι σήμερον ἔμειναν χριστιανικαί, διεσπαρμέναι εἰς ὀκτὼ διάφορα χωρία. Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν, ἥτις διετηρήθη παρ' αὐτοῖς, οἱ Ἕλληνες οὗτοι προσῆλθον ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν αἰώνων ὡς ἄποικοι ἐκ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ κατῴκησαν παρὰ τὰς ὄχθας τῶν δύο ποταμῶν. Δὲν εἶναι δὲ θαυμαστὸν ὅτι διετηρήθησαν τοιαῦται παραδόσεις, ἀφ' οὗ ἀκούει τις ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἔτι καὶ σήμερον τὸν μῦθον τοῦ Ὀδυσσέως παρὰ τοῖς Κύκλωψιν, ἀκριβῶς ὡς διηγεῖται αὐτὸν ὁ Ὅμηρος.

Τὰ ἐπὶ τοῦ Ὄφεως χωρία ἠσπάσθησαν τὸν μωαμεθανισμὸν πρὸ 180 περίπου ἐτῶν, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ Ψυχροποτάμου πολλῷ πρότερον, πιθανῶς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος. Διότι, ἐνῷ οἱ παρὰ τὸν Ὄφιν οἰκοῦντες διέσωσαν οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλά, καίτοι Μωαμεθανοί, καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, τοὐναντίον οἱ παρὰ τὸν ἕτερον ποταμὸν ἐγένοντο τέλειοι Τοῦρκοι, ἀπωλεσθέντος παντὸς ἴχνους τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

Τὴν ἑλληνικὴν λοιπὸν διάλεκτον τῶν ἀρνησιθρήσκων τοῦ Ὄφεως ἐπεθύμουν νὰ διδαχθῶ παρὰ τοῦ νέου Τραπεζουντίου, τοὐλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσῳ ἦτο ἀνάγκη πρὸς συνεννόησιν, ὅπως καὶ μόνος δυνηθῶ, συναναστρεφόμενος μετ' αὐτῶν, νὰ ἐξακολουθήσω τὰς ἐπὶ τῆς γλώσσης σπουδάς μου. Ὀλίγων δὲ ἑβδομάδων διδασκαλία μὲ ὑπέδειξεν ἄφθονον τὴν ὕλην αὐτόθι. Διὸ ἐσκέφθην νὰ ἐπιχειρήσω περιοδείαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος μετὰ τοῦ διδασκάλου, συνοδευόμενος ἕνεκα τῶν περιστάσεων καὶ ὑπὸ χωροφυλάκων. Ἀνεκοίνωσα λοιπὸν εἰς τὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος Ἀχμὲτ Ῥασσὶμ πασᾶν, ἄνδρα κάλλιστον καὶ πεπαιδευμένον, καταλιπόντα εὐγνώμονα μνήμην ἐν Ἠπείρῳ, πρὸς ὃν εἶχον κομίσει συστατικὸν γράμμα παρὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου, ὅτι ἐσκόπουν νὰ μεταβῶ εἰς Ὄφιν καὶ διατρίψω αὐτόθι ἑβδομάδας τινάς· παρεκάλεσα δὲ αὐτὸν νὰ μοὶ δώσῃ συστατικὰ γράμματα πρὸς τὸν καϊμακάμην τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης καί τινας χωροφύλακας πρὸς ἀσφάλειαν. Ὁ διοικητὴς μοὶ ἀπήντησεν ἑλληνιστὶ—διότι τὴν γλῶσσαν ταύτην ἔμαθε παρὰ τῆς μητρός του, ἐσπούδασε δὲ καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Σύρου—, ὅτι λυπεῖται πολὺ ἀποτρέπων με τοῦ ταξειδίου· «Ἡ διέγερσις τῆς ἐπαρχίας, μοὶ εἶπεν, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβῆτε ἐκεῖ· οἱ δὲ χωροφύλακες, καὶ ἂν σᾶς δώσω τέσσαρας ἐξ αὐτῶν

Digitized by Google

ἢ καὶ ἕξ, βλάβην μᾶλλον ἢ ὠφέλειαν θὰ σᾶς προξενήσωσιν. Ἀλλ' ἐὰν ἐπὶ τέλους θέλετε νὰ διακινδυνεύσητε, δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἄλλο τι, ἢ νὰ σᾶς εἴπω σαφῶς, ὅτι οὐδεμίαν εὐθύνην ἀναλαμβάνω. Θὰ μοὶ παράσχητε δὲ πράγματα διὰ τῆς τοιαύτης ὑμῶν ἀποφάσεως, οὐκ ὀλίγον δὲ θὰ κοπιάσω, ὅπως σᾶς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Μείνατε ἐδῶ. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι πρᾶγμα μεταβαλλόμενον ἢ διαφθειρόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Ἐργάσθητε ἐδῶ ὅσον δύνασθε, καὶ ἔλθετε πάλιν τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ὅτε, ἂν αἱ περιστάσεις ἦναι εὐνοϊκώτεραι, δύνασθε νὰ ἐπιχειρήσητε τὸ ταξείδιόν σας μέχρι τῶν ἐνδοτέρω». Καὶ οἱ πρόξενοι δὲ μὲ ἀπέτρεπον, ὥστε ἀπεφάσισα ἐπὶ τέλους παρὰ τὴν μεγάλην μου ἐπιθυμίαν νὰ παραιτηθῶ πρὸς τὸ παρὸν τῆς κατὰ τὸν Ὄφιν περιοδείας.

Καὶ εἶναι μὲν ὡραῖον καὶ ἔνδοξον τὸ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ κακὸν τὸ ὑπὲρ ταύτης ζῆν, ἰδίως δὲ ὅταν ἔχῃ τις σύζυγον καὶ δύο τέκνα. Πολλοὶ ἴσως τότε ἤθελον εἰπεῖ· Κρῖμα! τόσον νέος ἀπέθανεν· ἠδύνατο ἔτι νὰ προσενέγκῃ τι εἰς τὴν ἐπιστήμην. Οἱ πλεῖστοι ὅμως θὰ ἔλεγον· Καὶ τίς συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ; διατί δὲν ἠρώτα εἰδημονεστέρους αὐτοῦ ἀνθρώπους;

Ἀλλ' ἡ ἀπόφασίς μου αὕτη τοῦ νὰ μὴ μεταβῶ εἰς Ὄφιν ἐνισχύθη, ὅτε εἶδον ἑκατοντάδας τινὰς νεοσυλλέκτων, ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης καὶ ἄλλων γειτονικῶν συλλεχθέντων, εἰσερχομένους εἰς Τραπεζοῦντα καὶ σείοντας τὰ ξίφη αὐτῶν μανιωδῶς εἰς τὸν ἀέρα, χορεύοντας δὲ καὶ φωνάζοντας· «Σκότωμα εἰς τοὺς Γκιαούριδες»!

Ἐν τούτοις ὁ διδάσκαλός μου, βλέπων μετὰ ποίας λύπης ἐγκατέλειπον τὸ ταξείδιόν μου, μοὶ ἔκαμε συμβιβαστικήν τινα τοῦ πράγματος πρότασιν. «Ἐπειδὴ σεῖς δὲν δύνασθε νὰ ὑπάγητε, μοὶ εἶπε, πηγαίνω ἐγὼ ἀνθ' ὑμῶν. Ἐγὼ ἔζησα δύο ἔτη ἐκεῖ· οἱ ἄνθρωποι μὲ γνωρίζουσιν, οὐ μόνον οἱ Χριστιανοὶ τοῦ Ζησινῶ, ἀλλὰ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ τοῦ χωρίου αὐτοῦ, ὧν τινων τὰ παιδία ἐφοίτησαν εἰς τὸ σχολεῖόν μου. Ἂν μεταβῶ ἐκεῖ, οὐδένα θὰ διατρέξω κίνδυνον. Γνωρίζω δὲ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μεθ' ὑμῶν συναναστροφῆς τί ζητεῖτε».

Ἐδέχθην τὴν πρότασιν, πλὴν δὲν ἀφῆκα αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ εὐθύς, ἀλλὰ καθωδήγησα πρῶτον ἐπὶ δεκατέσσαρας ἔτι ἡμέρας καὶ ἐσημείωσα ὅ,τι ἦτο ἀνάγκη νὰ συλλέξῃ ἐκεῖθεν. Τότε δέ, δοὺς αὐτῷ ἱκανὰ χρήματα καὶ πάντα τὰ χρειώδη εἰς τοιοῦτον ταξείδιον, ἀπέστειλα ἐπὶ πλοίου τινὸς εἰς Σολακλῆ, λιμένα καὶ ἀγορὰν τῆς ἐπαρχίας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα [σόλ-ἀκλῆ=τὸ ἀριστερὸν ῥευστὸν] δεικνύει ὅτι κεῖται εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ὄφεως. Συνοδὸν εἶχε τὸν νέον διδάσκαλον τοῦ Ζησινῶ, τὸν ὁποῖον οἱ Χριστιανοὶ Ζησινῶται προσεκάλεσαν ἐκ Τραπεζοῦντος ἀντὶ 2,000 γροσίων εἴτε 500 δραχμῶν κατ' ἔτος. Ἔφιπποι λοιπὸν οἱ δύο νέοι διήνυον τὴν τετράωρον ὁδὸν ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τοῦ μέρους τῆς διευθύνσεως αὐτῶν· εἶχον δὲ ἐπὶ τῶν ἵππων φορτώσει καὶ τὰ τῆς ὁδοιπορίας ἐφόδια τοῦ διδασκάλου μου, καὶ τὰ ἔπιπλα τοῦ νέου διδασκάλου. Οἱ Μωαμεθανοὶ ὅμως, τοὺς ὁποίους ἀπήντων καθ' ὁδόν, φαίνεται ὅτι ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς μεγάλην πολυτέλειαν καὶ ὡς ἔπαρσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν Γκιαούριδων· διότι ἐξεδήλουν τοῦτο οἱ ἀπαντῶντες αὐτοὺς καθ' ὁδὸν δι' ἀγρίων μορφασμῶν τοῦ προσώπου, εἷς δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶπεν· «Ἄθλιοι Γκιαούριδες, ὀλίγον καιρὸν ἀκόμη θὰ διαρκέσῃ ἡ τοιαύτη ὑμῶν μεγαλοπρέπεια».

Ἐν Ζησινῷ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος διέτριψε τρεῖς ἑβδομάδας· ἐκεῖ δὲ διήγαγε καλῶς μετὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ μετὰ μεγάλης ἡσυχίας κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον του. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκεῖ ηὔξησε τὸ θάρρος αὐτοῦ, διότι ἀπεφάσισε νὰ εἰσδύσῃ ὀκτὼ ὥρας ἐνδοτέρω πρός τι χωρίον Σαράχω καλούμενον, ἅτε μαθὼν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάλεκτος τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου ὡς καὶ τῶν πέριξ διέφερε λίαν τῶν πλησιέστερον κειμένων χωρίων. Ἐνεδύθη λοιπὸν τὴν ἐγχώριον ἐνδυμασίαν καὶ διηυθύνθη πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἔχων συνοδοὺς Χριστιανόν τινα ἐκ Ζησινῶ, καὶ ἕτερον Μωαμεθανὸν ἐκ τοῦ Σαράχω, πρὸς ὃν ἐσυστήθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ πρώτου. Παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Μωαμεθανῷ καθ' ὅλον τὸ μικρὸν παρὰ τὴν θέλησίν του διάστημα τῆς αὐτόθι διατριβῆς του, πληρόνων καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον καί τινας συγγενεῖς αὐτοῦ ἀνὰ ἡμέραν ὅπως συναναστρέφωνται μετ' αὐτοῦ, συνδιαλέγωνται καὶ διηγῶνται μύθους, ἠδυνήθη ἱκανῶς νὰ ἐξακριβώσῃ τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς ἐκεῖ διαλέκτου καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῆς, νὰ συλλέξῃ μύθους, παροιμίας κ.τ.λ.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας ἤδη ἡμέρας οἱ ἄλλοι Μωαμεθανοὶ τοῦ Σαράχω ἤρξαντο νὰ ἐμβάλλωσι φόβον εἰς τὸν ἀγαθὸν αὐτὸν ὁμόθρησκον καὶ νὰ τὸν ἀπειλῶσιν. Ἰδίως δὲ ἀγᾶς τις ἠρέθιζε τοὺς κατοίκους, λέγων· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἦλθε νὰ γράφῃ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ὁμιλοῦμεν, εἶναι Ῥῶσσος κατάσκοπος. Ἐνθυμηθῆτε ὅ,τι σᾶς λέγω. Αὐτὸς ἐμέτρησε τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος τῆς λίμνης μας (διότι ὑπάρχει τοιαύτη, σχηματιζομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ὄφεως), ὅπως πληροφορήσῃ περὶ τούτων τοὺς Μοσκὸβ-γκιαοὺρ (Ῥώσσους)». Ἄλλοι πάλιν Μωαμεθανοί, περιφερόμενοι πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ φιλοξενοῦντος τὸν διδάσκαλον, ἐφώναζον· «Δίωξον τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ἢ ἄλλως καὶ σὺ καὶ αὐτὸς θὰ πάθητε πολλὰ κακά».

Ταῦτα βλέπων ὁ ὑποτιθέμενος κατάσκοπος, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ καταλίπῃ τὸ Σαράχω καὶ

Digitized by Google

τὴν λίμνην αὐτοῦ, πρὶν ἢ ἀναγκαστικῶς γευθῇ τῶν ὑδάτων της· διὸ τὸ ἑσπέρας παρεκάλεσε τὸν φιλοξενοῦντα αὐτὸν Μωαμεθανὸν, δίδων εἰς αὐτὸν καὶ χρήματα ἱκανὰ, νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν μέχρι Ζησινῶ. Ἠγέρθησαν λοιπὸν τὴν πρωΐαν τῆς τετάρτης ἡμέρας, καὶ, προσποιουμένου τοῦ διδασκάλου τὸν Μωαμεθανὸν, ἔφθασαν ἐκεῖ περὶ μεσημβρίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχε φθάσει αὐτόθι ἐπιστολὴ ἰδική μου, δι' ἧς παρεκάλουν αὐτὸν θερμότατα, ἂν τῷ ἦτο δυνατὸν, νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ περιγράψῃ τὰ ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως, παρὰ τὸν Ψυχροπόταμον κειμένης.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα κεῖνται κατὰ τὸ ἄκρον δάσους ἐξ ἐλατῶν, ὀξυῶν καὶ διαφόρων πυκνῶν θάμνων ἀποτελουμένου, καὶ φέροντος ἔτι καὶ νῦν τὸ ὄνομα Ἀντζιμάχο, ἐξ οὗ συνεπέρανα, ὅτι ἐκεῖ πάντως θὰ ἔκειτο πόλις τις, Ἀντιμάχεια καλουμένη, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὁποίας μετέβη τὸ ὄνομα εἰς τὴν πέριξ χώραν, ἰδίως δὲ εἰς τὸ δάσος. Ἀλλὰ τὴν πρόκλησίν μου ταύτην δὲν ἠδύνατο ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκπληρώσῃ, ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς μάλιστα τοῖς ἐρειπίοις ἐκρύπτετο διαβόητός τις λῃστὴς μετὰ τῆς συμμορίας αὐτοῦ, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ διδάσκαλος ἐπέστρεψεν εἰς Ζησινῶ, εἶχε φθάσει καὶ ἡ εἴδησις ὅτι ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος τζεπνῆς (ἀρχιλῃστὴς) ἐφόνευσε τὸν ἀξιωματικὸν, τὸν σταλέντα μετὰ τριάκοντα στρατιωτῶν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου λοιπὸν δὲν ἐπεχείρησε τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐρειπίων, ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων ἑβδομάδων τὸ ὅλον διατριβὴν κατέβη εἰς Σολακλῆ, ὅπως ἀποπλεύσῃ εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἐνταῦθα ὅμως τὰ πράγματα ἤρξαντο νὰ γίνωνται ἀνώμαλα. Μόλις φθάνει εἰς Σολακλῆ καὶ συλλαμβάνουσιν αὐτὸν ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι, συνοδευόμενοι ὑπὸ ἄλλων φρυαττόντων Μωαμεθανῶν, ἁρπάζουσι τὸν ὁδοιπορικὸν αὐτοῦ σάκκον, περιέχοντα πλὴν ἄλλων πραγμάτων τετράδια καί τινα τετυπωμένα γλωσσάρια, ἅτινα τῷ εἶχον δώσει ὡς ὑποβοήθημα, καὶ μεταφέρουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἐπαρχεῖον, ὅπου εἶναι καὶ ἡ οἰκία τοῦ καϊμακάμη (κονάκιον). Οὗτος δὲ μόλις εἶδεν αὐτὸν, ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ ἀκράτητος καὶ ἄγριος ὡς λύκος κατὰ ἀρνίου. «Ναὶ, ναὶ, σὲ γνωρίζω, ἐφώναξεν· εἶσαι κακὸς ἄνθρωπος. Ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι δίκαιον, λέγοντες ὅτι περιτρέχεις τὴν ἐπαρχίαν καὶ κατασκοπεύεις, ὅτι κάμνεις σχέδια καὶ διαγράμματα καὶ πωλεῖς αὐτὰ εἰς τοὺς Ῥώσσους διὰ νὰ κερδίζῃς χρήματα». Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια λέγων, ἀντὶ νὰ καθησυχάσῃ τὰς περὶ αὐτὸν συσσωρευμένας τίγρεις, ἠρέθιζεν αὐτὰς περισσότερον, καὶ ἠπείλει· «Θὰ σὲ ῥίψω εἰς τὴν φυλακὴν καὶ μετὰ ταῦτα θὰ σὲ στείλω σιδηροδέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν θὰ σὲ ἐξορίσωσι». Λέγων δὲ ταῦτα, δὲν ἐσκέπτετο ἐν τῇ μανίᾳ αὐτοῦ, ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν ἦτο ῥαγιᾶς. Μετὰ ταῦτα ἤρξατο ἐρευνῶν τὰ τετράδια καὶ τὰ βιβλία μετὰ φυσιογνωμίας δῆθεν εἰδήμονος. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκετο καὶ μικρὸν τεμάχιον χάρτου, περιέχον φυτόν τι ὄζον μόσχου, ἰδὼν τοῦτο ὁ ἠρεθισμένος ἔπαρχος, εἶπε τοὺς ἑξῆς ἀξιομνημονεύτους λόγους· «Ἆ! τοῦτο εἶναι ἀρχαιότης. Σὺ θὰ τὴν πωλήσῃς βέβαια ἀκριβά»! Φράσις λίαν χαρακτηριστικὴ, δεικνύουσα τὸν βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνωτέρου τούτου ὑπαλλήλου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἷς τῶν παρισταμένων Τούρκων παρετήρησεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ῥεβόλβερ, καὶ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν καϊμακάμην. Νῦν ἠγέρθη νέα καταιγίς. Λαβὼν αὐτὸ, «Πῶς τολμᾷς, γκιαοὺρ, εἶπε, νὰ φέρῃς πιστόλιον; Δὲν γνωρίζεις ὅτι μόνον ἡμεῖς ἔχομεν τὸ δικαίωμα τοῦτο»; Τέλος δὲ εἰπών· «Ἐμπρὸς εἰς τὴν φυλακὴν», ἔδωκε πέρας εἰς τὴν ὀργήν του.

Ἕλλην τις ὅμως, ὁ κ. Κανταρτζίδης, πρώην διερμηνεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου ἐν Τραπεζοῦντι, διατρίβων αὐτόθι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἕνεκεν ἑλληνικοῦ τινος πλοίου ναυαγήσαντος πρὸ τριῶν μηνῶν εἰς Σολακλῆ, ἔσωσε τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοῦ κινδύνου. Μαθὼν τὰ συμβαίνοντα ἔτρεξεν εὐθὺς εἰς τὸ κονάκιον καὶ ἐξήγησεν εἰς τὸν καϊμακάμην τὸ πρᾶγμα, τέλος δὲ καὶ ἠγγυήθη ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Ὁ τύραννος τοῦ Ὄφεως προσεκάλεσε τότε συμβούλιον ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως, καὶ συνέταξεν ἀξιομνημόνευτον ἔγγραφον ἐπ' αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἔστειλε τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς· «Ἄνθρωπός τις ἄγνωστος, λέγων ὅτι διατελεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Πρώσσου τινὸς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου, κτλ. κτλ.»[1]

Ὁ δὲ διδάσκαλος, μείνας ἔξω εἰς τὴν ὁδὸν, ἤθελε νὰ πορευθῇ εὐθὺς εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ νὰ ἐνοικιάσῃ πλοῖον διὰ τὴν Τραπεζοῦντα· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ περιμείνῃ μέχρις οὗ ἔλθῃ ἡ ἀπόφασις τοῦ πασᾶ. Κατέλυσε λοιπὸν εἴς τι ξενοδοχεῖον (χάνιον), ἀλλ' ἐκεῖ μάλιστα ἐκλείσθη ὡς ἐν φυλακῇ, μὴ τολμῶν νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐξεγέρσεως καθ' ὅλην τὴν ἀγοράν. Διὸ ἔγραψε πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὴν καὶ ἔστειλεν αὐτὴν διὰ πλοίου εἰς Τραπεζοῦντα. Ἡ ἐπιστολὴ ἐτελεύτα· «Σᾶς παρακαλῶ καὶ πάλιν ἐκ καρδίας εὐθὺς νὰ πορευθῆτε μετὰ τοῦ προξένου εἰς τὸν πασᾶν, καὶ νὰ παραστήσητε εἰς αὐτὸν

1. Χαρακτηριστικὸν τῶν λεπτῶν ἠθῶν τοῦ καϊμακάμη εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς. Ὁ διδάσκαλος μὲ ἐβεβαίωσεν, ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν 8 ἡμερῶν, καθ' ἃς διέτριψεν ἐκεῖ, οὐδέποτε εἶδεν αὐτὸν φέροντα ἄλλο ἔνδυμα, ἢ τὸ ἐσώβρακον μόνον, βραχὺ ποικιλόχρουν χιτῶνα καὶ σανδάλια, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φέσιον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ στολῇ ἀνέκρινεν, ἐκάθητο εἰς τὸ ὑψηλὸν συμβούλιον, περιεφέρετο εἰς τὴν ἀγοράν. Καὶ ὁ κ. Κανταρτζίδης οὐδέποτε εἶδεν αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν τρίμηνον ἐκεῖ διατριβήν του ἄλλως ἐνδεδυμένον.

Digitized by Google

τὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκομαι, ἥτις ἀληθῶς εἶναι λίαν ἀπελπιστική. Οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν εἶμαι ἀσφαλὴς περὶ τῆς ζωῆς μου». Εὐθὺς τότε πορεύομαι πρὸς τὸν πασᾶν, ὅστις ὑπαγορεύει εἰς τὸν ὑπάλληλον ἐνώπιόν μου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν καϊμακάμην, δι' ἧς οὗτος προσεκαλεῖτο νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν Ἰωάννην καὶ στείλῃ τὰ βιβλία αὐτοῦ καὶ τετράδια ἐσφραγισμένα εἰς Τραπεζοῦντα.

Μέχρις οὗ ὅμως φθάσῃ ἡ ἐπιστολὴ εἰς Ὄφιν ἦτο ἀνάγκη νὰ παρέλθῃ μία ἡμέρα, μέχρις οὗ δὲ ἐκτελεσθῶσιν αἱ ἐν αὐτῇ περιεχόμεναι διαταγαὶ ἔτι περισσότερος χρόνος. Ἔρχεται τότε δευτέρα ἐπιστολὴ ἀπελπιστικωτέρα τῆς πρώτης. Ταύτην ἔστειλα ἁπλῶς μετὰ τοῦ ἐπισκεπτηρίου μου διὰ τοῦ κλητῆρος (καβάζη) τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου πρὸς τὸν πασᾶν, οὗτος δὲ μοὶ ἀπήντησε νὰ ἦμαι ἥσυχος, διότι ὁ διδάσκαλος θὰ ἔφθανε μετ' ὀλίγον. Ἀλλ' ἐπὶ δύο ἔτι ἡμέρας περιέμενον εἰς μάτην τὴν ἔλευσίν του. Τότε στρατιώτης τις (ζαπτιὲς) μοὶ φέρει τεμάχιον χάρτου ἐκ γνωστῆς χειρός, ἐν ᾧ ἦσαν γεγραμμένα· «Πρὸ μιᾶς ὥρας εὑρίσκομαι ἐνταῦθα ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Τραπεζοῦντος. Μεταβῆτε εἰς τὸν πασᾶν καὶ φροντίσατε νὰ λάβωσι τέλος πάντων πέρας τὰ βάσανά μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΡΧΑΡΙΔΗΣ.»

Συνέβη δηλαδὴ τὸ ἑξῆς· Ὁ καϊμακάμης τοῦ Ὄφεως, ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ἐπικίνδυνος, τοὐλάχιστον Ῥῶσσος κατάσκοπος, ἔστειλεν αὐτὸν διὰ πλοιαρίου συνοδευόμενον ὑπὸ χωροφύλακος, φέροντος τὰ βιβλία, τετράδια καὶ τὸν μόσχοσμον χάρτην εἰς τὸ διοικητήριον τῆς Τραπεζοῦντος. Ὅτε δὲ τὸ πλοῖον ἔφθασεν εἰς Δαφνοῦντα (λιμένα τῆς Τραπεζοῦντος), ὁ μὲν διδάσκαλος ἠθέλησε νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλ' ὁ πιστὸς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὑπηρέτης τοῦ καϊμακάμη συλλαμβάνει αὐτὸν καὶ φέρει εἰς τὸ σεράϊον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πασᾶς ἀπῆν (ἦτο δευτέρα ἡμέρα τοῦ Βαϊραμίου), κλείει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τῆς ἐλεύσεώς του. Τότε πληροφορῶ τὸν πασᾶν ἐσπευσμένως περὶ τούτου, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς ἀπελευθερώσεώς του.

Ὀλίγας στιγμὰς πρὶν ἢ ὁ διδάσκαλος εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον, ἡ γραῖα αὐτοῦ μήτηρ, πληροφορηθεῖσα περὶ πάντων τῶν διατρεξάντων, ἦλθε καὶ παρεκάλει δακρύουσα τὸν πρόξενον καὶ ἐμὲ νὰ φροντίσωμεν τάχιστα περὶ τῆς λυτρώσεως τοῦ υἱοῦ της. Τότε ἀνοίγεται αἴφνης ἡ θύρα καὶ γινόμεθα μάρτυρες τῆς ἀπεριγράπτου χαρᾶς τῆς γυναικὸς ταύτης.— Νῦν ὁ καλὸς οὗτος νέος διατρίβει ἐνταῦθα παρ' ἐμοί.

ΜΙΧΑΗΛ ΔΕΦΝΕΡ.

Αἱ φθεῖρες, τὰ ἀπεχθέστατα ταῦτα ζωΰφια, πολλαπλασιάζονται τοσοῦτον, ὥστε ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ζεύγους δύνανται ἐν διαστήματι δύο μόνον μηνῶν νὰ γεννηθῶσι 18,000!

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 533.

Ε'

Κατοικουμένη ἡ Καλκούττα ὑπ' ἀνθρώπων περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντιζόντων, εἰμὴ περὶ ἀποκτήσεως πλούτου ταχίστου, βεβαίως δὲν τυγχάνει πόλις διασκεδάσεων. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ διασκεδάσεις εἰσὶ καὶ σπανιώταται καὶ δαπανηρόταται, αἱ λέσχαι καθίστανται τὸ προσφιλὲς καταφύγιον τῶν ἀνθρώπων. Καίτοι δὲ ὑπάρχουσι λέσχαι πλεῖσται, ἀξιολογωτέρα ὅμως πασῶν εἶναι τὸ *Bengals-Club House*, ἧς τὰ μέλη ἐπὶ πληρωμῇ ἑκατὸν ῥουπίων κατ' ἔτος ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τοῦ καταστήματος, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀναγνωστήριον, σφαιριστήριον κ.λ. Δύναταί τις μάλιστα νὰ ἔχῃ καὶ οἴκησιν ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῆς λέσχης ἐπὶ ἐνοικίῳ εὐλογωτάτῳ, ὁριζομένῳ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ· μόνον ὅμως οἱ ἑταῖροι ἀπολαμβάνουσι τούτου τοῦ προνομίου.

Εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἀπὸ τοῦ *Governement's Palace*, περίπου παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Κίδδρπουρ, κεῖται ἱππόδρομος ὡραῖος. Αἱ ἱπποδρομίαι τῆς Καλκούττας, ὠργανισμέναι ὡς αἱ ἀγγλικαί, ἄρχονται ἀπὸ τῆς 15 Δεκεμβρίου, προκαλοῦσαι πλήθη ἀνθρώπων. Τὸ ἆθλον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀριστοτέχνημά τι, προσφερόμενον εἴτε παρὰ τῶν ἐνδημούντων ῥαγιάδων, εἴτε ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκ Καλκούττας. Νικῶσι δὲ σχεδὸν πάντοτε οἱ ἀγγλικοὶ ἵπποι· ἀγωνίζονται ὅμως ἰδιαιτέρως καὶ οἱ ἐγχώριοι *poneys*, οἱ *tattoos*, περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω, τὸ δὲ ἱπποδρόμιον τοῦτο εἶναι λίαν διασκεδαστικόν.

Ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Βεγγαλίαν, τὸ θέατρον τοῦ Chowringhee εἶχε γίνει παρανάλωμα τοῦ πυρός· διὰ τοῦτο γάλλοι τινὲς ἠθοποιοί, ἀναμένοντες τὴν κατασκευὴν νέου, ἔδιδον παραστάσεις ἐν μικρῷ τινι προσωρινῷ θεάτρῳ, ὅπερ ἐκαλεῖτο *Ἀφροντισία*, καὶ περιελάμβανε τετρακοσίους ἢ πεντακοσίους θεατάς. Τὰ βωδεβίλλεια καὶ τὰ ἔργα τοῦ Scribe εἶχον κυρίως τὴν νικῶσαν ἐκεῖ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕτερον θέατρον ἐν *Dum-Dum*· τὸ *Dum-Dum* εἶναι στρατιωτικὸς σταθμὸς ἐγγὺς τῆς Καλκούττας. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐν αὐτῷ παραστάσεις δὲν γίνονται ἐν ἡμέραις τακταῖς, εἰδοποιεῖται τὸ κοινὸν δι' ἀγγελιῶν τοιχοκολλουμένων καὶ εἰδοποιήσεων ἐν ταῖς ἐφημερίσι.

Συναυλίαι δίδονται εἴτε ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς

Digitized by Google

Αφροντισίας, είτε έν τῷ Δημαρχείῳ ὑπὸ διδασκάλων μουσικῆς, εἴτε ὑπὸ διαβαινόντων μουσικῶν, οἷς προσέρχεται ἀρωγὸς ἡ φιλαρμονικὴ ἑταιρία.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκ Καλκούττας ἀναχώρησίν μου ᾠκοδομήθη θέατρον περικαλλέστατον, τιμώμενον νῦν ὑπὸ θιάσων καλῶς συγκεκροτημένων, οἵτινες ἔρχονται ἔκ τε τῆς Γαλλίας καὶ ἐκ τῆς Ἀγγλίας· νομίζω ἐν τούτοις, ὅτι οἱ διευθυνταὶ δὲν κερδίζουσι μεγάλα ποσά. Ὡς πρὸς τὰς ἠθοποιοὺς ὅμως τὸ πρᾶγμα διαφέρει, διότι ὀλίγη τις καλλονὴ καὶ ἄλλη τόση *τάξις* ἐν τῷ βίῳ δύνανται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ παράσχωσι τὴν κατὰ συνθήκην μὲν καλουμένην *ἔντιμον εὐπορίαν*, τῆς πρώτης ὅμως τῶν δύο τούτων λέξεων ἐφαρμοζομένης, σημειώσατε καλῶς, εἰς τὰ ἀποτελέσματα, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως.

Θέαμα προσέτι ζωηρῶς κινοῦν τὴν περιέργειαν τῶν ξένων εἰσὶν αἱ *nautches*, ἢ οἱ χοροὶ τῶν ὀρχηστρίδων, ἃς καλοῦσιν ἐν Βεγγαλίᾳ *nautch-girls*, ἐπὶ λέξεως *κόρας τοῦ χοροῦ*. Ἐν σπουδαίαις λοιπὸν τοῦ βίου περιστάσεσιν, οἷον κατὰ τοὺς γάμους, κατὰ τὴν μεταβολὴν τόπου κατοικίας, ἢ διαρκουσῶν τῶν ἑορτῶν τοῦ *Doorgah-Pood-jah*, γινομένων περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, οἱ πλούσιοι ἐκ τῶν ἰθαγενῶν τελοῦσι τὰς *nautches*, εἰς ἃς προσκαλοῦνται οἱ φίλοι. Καίτοι τυγχάνουσι δὲ αἱ *nautches* αἱ προσφιλεῖς τοῖς Ἰνδοῖς διασκεδάσεις, ἐπειδὴ ὅμως εἰσὶ μονότονοι, ἂν καὶ αἱ ὀρχηστρίδες διαδέχονται ἀλλήλας ἐν τῷ χορῷ ἀνανεούμεναι, οἱ ξένοι ἐνωρὶς κορέννυνται βλέποντες διηνεκῶς τὸ αὐτὸ θέαμα. Καὶ ὅπως οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἠθοποιοί, οὕτω καὶ αἱ *nautch-girls* μετὰ τῶν ἰδίων μουσικῶν ἀποτελοῦσι μικράν τινα ὁμάδα νομαδικήν, διατρίβουσαν μὲν ἐπί τινα χρόνον κατὰ τὸν χειμῶνα ἔν τινι τῶν μεγαλοπόλεων, κατόπιν δὲ διατρέχουσαν τὰς πλησίον πόλεις, ὅπως δώσῃ τινὰς παραστάσεις. Αἱ *nautch-girls* τῆς Καλκούττας δὲν ἀπολαμβάνουσι φήμης μεγάλης· προτιμητέαι εἰσὶν αἱ τῶν Δελχὶ καὶ τῆς Βεναρές.

Γίνονται καὶ χοροὶ δημόσιοι, κατὰ πολλὰ ὅμως ὑστεροῦντες· οἱ δὲ ἰδιωτικοὶ εἰσὶ συνήθεις, κυρίως μάλιστα καθ' ἣν ἐποχὴν ἀποβιβάζονται αἱ πρὸς γάμον κόραι. Ἀλλὰ τοῦτο δεῖται ἐξηγήσεως.

Ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς Βεγγαλίας εἶναι σφόδρα νοσῶδες, ἡ δὲ ἐν Ἰνδοστάνῃ διατριβὴ κατ' ἐλάχιστον ἑλκύει τούς τε πολιτικοὺς καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους, πάντες οὗτοι κατὰ γενικὸν κανόνα πολὺ ἐπιθυμοῦσι τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπάνοδον. Ἀφ' ἑτέρου πάλιν ἡ Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν, ἐπιθυμοῦσα εὐλόγως τὴν ὅσῳ τὸ δυνατὸν ἐπὶ πλειότερον χρόνον διαμονὴν τῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς ἐκεῖ, ὧν γινώσκει τὴν ἱκανότητα καὶ οἵτινες συνείθισαν ἤδη εἰς τὸ κλίμα, ἔμαθον τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὰς συνηθείας, ἡ Ἑταιρία λέγω τῶν Ἰνδιῶν ἀσχολεῖται περὶ τὴν πρόληψιν τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες πιέζουσι τοὺς ὑπαλλήλους ὡς πρὸς τὴν εὕρεσιν ἐν Βεγγαλίᾳ συζύγων τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ὥστε ἐν ὡρισμέναις ἐποχαῖς τοῦ ἔτους φθάνουσιν ἐξ Ἀγγλίας πλοῖα, κομίζοντα στρατιὰς ὅλας παρθένων νεαρῶν, κατὰ γενικὸν κανόνα ἀπροίκων, πλὴν οἰκογενειῶν ἐντίμων. Καὶ πᾶσαι μὲν ὡς σκοπὸν τῆς εἰς τὴν ξένην μεταβάσεως αὐτῶν προφασίζονται προφάσεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εὐλόγους· πράγματι ὅμως ἀληθὴς σκοπὸς τυγχάνει ὁ γάμος, καὶ ἡ Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν, ἧς αἱ προτροπαὶ προὐκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν, ἀναδέχεται τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Ἰνδοστάνῃ. Προνοεῖται συγχρόνως, ἵνα ἡ ἄφιξις τῶν χαριέντων τούτων φορτίων συμπίπτῃ τῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ὁ διοικητὴς παραχωρεῖ ἀδείας τοῖς πολυαρίθμοις ὑπαλλήλοις, στρατιωτικοῖς τε καὶ πολιτικοῖς, τοῖς διεσπαρμένοις ἀνὰ τὴν Βεγγαλίαν, τότε δὲ καὶ ἄρχονται αἱ ἑσπεριναὶ συναναστροφαὶ καὶ οἱ χοροί, καθ' οὓς παρουσιάζονται οἱ μέλλοντες σύζυγοι. Ὁ διοικητὴς δίδει τὸ σύνθημα οὕτως εἰπεῖν πρῶτος, πέμπων προσκλητήρια πρὸς τοὺς διαφόρους ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι κατόπιν προσκαλοῦσι τοὺς ἐκ τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν μὴ δυναμένους νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὸ *Government's Palace*. Περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου μηνός, συχνάκις μάλιστα καὶ πρότερον, αἱ ἐκλογαὶ ἐπερατώθησαν καὶ οἱ γάμοι τελοῦνται. Ἡ νεαρὰ λοιπὸν κόρη, ἀσπαζομένη τὰς συντρόφους καὶ τὴν φιλοξενήσασαν αὐτὴν οἰκοδέσποιναν ἐν Καλκούττᾳ, μεταβαίνει μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς εἰς τόπους, τριακοσίας καὶ τετρακοσίας λεύγας ἀπέχοντας τῆς πρωτευούσης ἐν μέσῳ δασῶν ἐκτεταμένων.

Οἱ χοροὶ καὶ αἱ ἑορταί, οἱ παρὰ τῶν διοικητῶν διδόμενοι, ἀναλόγως τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ ἀξιώματος, εἰσὶ περίφημοι. Ἐν ταῖς εὐρείαις καὶ μεγαλοπρεπέστατα κεκοσμημέναις αἰθούσαις τῶν ἀνακτόρων διατρέχουσι τῇδε κἀκεῖσε ἑκατὸν ὑπηρέται Ἰνδοί, φοροῦντες στολὴν ἐκπρεπεστάτην. Εἰσὶ πάντες ἐκλελεγμένοι πρὸς τοῦτο, μεγαλόσωμοι, κεχρωματισμένον τὸ πρόσωπον ἔχοντες, κηλῖδας χρωστὰς πάλιν ἐπ' αὐτοῦ φέροντες, καὶ πώγωνα μέλανα καὶ μακρὸν τρέφοντες. Ὑπολισθαίνουσιν ἐπὶ τοῦ πατώματος διὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἐκείνου τοῖς ὑπηρέταις τῆς Ἀνατολῆς βήματος, ἤ, ἀκίνητοι ὡς ἀνδριάντες ἱστάμενοι, φυλάττουσιν ἐν ταῖς γωνίαις τῶν αἰθουσῶν, προσηλωμένα τὰ βλέμματα ἔχοντες ἐπὶ τῶν προσκεκλημένων, ὧν ἀναμένουσι τὰς διαταγάς. Οἱ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἄρα χοροὶ εἰσὶ θέαμα παραδοξότατον, ὡς ἔκ τε τῆς ποικιλίας τῶν

Digitized by Google

ἐνδυμάτων καὶ τῶν φυσιογνωμιῶν τῶν προσκεκλημένων ἀνθρώπων. Συμπαρίστανται οὕτως εἰπεῖν ἐκεῖ ἥ τε Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη· ἡ μὲν μετὰ τῶν ῥαγιάδων, λαμπόντων ἔκ τε τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, μετὰ τοῦ *baboos* (τῶν ἰνδῶν ἐμπόρων ἢ κτηματικῶν), σοβαρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν, φερόντων ἐνδύματα ἐκ μουσσελίνης καὶ κασμιρίου· ἡ δὲ Εὐρώπη παρευρίσκεται πάλιν ἐκεῖ μετὰ στολῶν πολυτελῶν, μετὰ τοῦ μαύρου φράκου καὶ τοῦ λευκοῦ λαιμοδέτου, μετὰ τῶν καλλιπαρείων γυναικῶν, τῶν ξανθοπλοκάμων, ἀνθοστεφῶν καὶ κοσμήμασι πολυτίμοις κεκοσμημένων.

Οἱ ῥαγιάδες καὶ οἱ *nababs*, οὓς παρατηρεῖς ἐκεῖ διαβαίνοντας ἐνώπιόν σου βήματι ῥαθύμῳ καὶ νωθρῷ, παριστῶσι τοὺς ἐκπεπτωκότας κληρονόμους θρόνου τινὸς ἐνδόξου τῆς ζοφερᾶς καὶ ποιητικῆς ἱστορίας τῆς Ἰνδοστάνης. Καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα μόνα τῶν προγόνων καὶ τῶν ἀρχαίων κρατῶν ἔχουσιν οὐκ οἶδά τι τὸ παράδοξον καὶ τὸ μυστηριῶδες, τὸ κυριεῦον τῆς φαντασίας. Ἁπλοῦν ὅμως νεῦμα τοῦ διοικητοῦ δύναται νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς διασωζομένους ἔτι ἐν κλονισμοῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς τούτους θρόνους. Πρίσματα εὔθραυστα οἱ ἐπ' αὐτῶν εἰσέτι καθήμενοι μονάρχαι ὄντες, προωρισμένοι νὰ περιβάλλωσι διὰ λαμπρῶν χρωμάτων τῆς Ἀνατολῆς τὰς παγετώδεις ἀκτῖνας ξενικοῦ ἡλίου, ὑπομένουσιν εὐπειθῶς τὴν κυβέρνησιν τῆς πανισχύρου Ἑταιρίας, ὁμοίως ὅπως ἡ πομφόλυξ τοῦ σάπωνος ὑποβάλλεται καὶ ὑπείκει εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, τοῦ κινοῦντος τὴν ἀπατηλῶς λάμπουσαν ταύτην φυσαλίδα, ἥτις ὅμως θέλει θραυσθῇ εἰς τὴν ἐλαχίστην σύγκρουσιν. Ἄλλοι δὲ πάλιν ῥαγιάδες, ἐκβληθέντες ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, ἀφαιρεθέντες τὸν θρόνον ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας, ἢ ἑκουσίως κατελθόντες αὐτοῦ, ὃν αἱ ἐπαναστάσεις, τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὸ δηλητήριον καθίστων τὰ μάλα ἐπικίνδυνον, ζῶσιν ἡσύχως ἐν Καλκούττᾳ ἐκ τῆς παρεχομένης συντάξεως ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Τοσοῦτον ἔπειτα φαίνονται πάντες οὗτοι πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτῶν πρὸς ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐν Βεγγαλίᾳ κυριαρχίας, ὥστε οὐδὲ φαίνεται κἂν ἐπερχομένη αὐτοῖς ἰδέα τις ἀντιστάσεως. Ὡς πρὸς τοὺς νεωτέρους, οὗτοι ἐκπαιδευόμενοι ὑπὸ τὴν τῆς Ἑταιρίας ἐποπτείαν παρὰ διδασκάλων, ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγομένων, μετ' οὐ πολὺ δὲν θέλουσι διατηρῇ ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν εἰμὴ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν θρησκείαν. Οἵας ἀληθῶς σκέψεις προκαλεῖ τὸ θέαμα τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἡγεμονίας ἑταιρίας ἐμπόρων ἐπὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἰσχυρῶν μοναρχῶν τῆς Ἀσίας, οἵτινες διέθετον ἄλλοτε θησαυροὺς μυθώδεις καὶ ἦρχον ἑκατομμυρίων ὑπηκόων!

Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὸν ἐπὶ τοῦ Γάγγου πλοῦν, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκ Βεγγαλίας ἀναχωρήσεώς μου. Ὁ διοικητής, πρὸς τιμὴν τῆς νίκης ἣν κατήγαγεν ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐν *Punjâb*, ἐτέλεσεν ἑορτὴν ἐν τῇ ἐν *Barrackpore* ἐξοχικῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἑσπέρας, ἐπωφεληθέντες νυκτὸς οὐχὶ ὁμιχλώδους, εἰσῆλθον ἐν τῷ *Hoogly* ποταμῷ ἵνα ἐπανακάμψωσιν εἰς Καλκούτταν οἱ προσκεκλημένοι. Δύο λοιπὸν μεγάλοι *bhowlias*, ἐν οἷς ἐκάθηντο ἰνδοὶ κωπηλάται καὶ μουσικοὶ στρατιωτικοὶ ἐκ τῶν ἰθαγενῶν, προέπλεον, εἵποντο δὲ δέκα ἄλλαι λέμβοι, ἐν αἷς ἐκάθηντο οἱ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ προσκεκλημένοι. Ὑπηρέται ἰθαγενεῖς ἵσταντο ἐπὶ τῶν λέμβων πρὸς τὰ ἔμπρος, ἐνδεδυμένοι στολὰς λευκὰς ἐκ μουσσελίνης, ἢ ἐνδύματα ἐξ ὑφασμάτων ζωηρῶς κεχρωματισμένων, καὶ κρατοῦντες δαυλοὺς ἀνημμένους, ὧν ἡ ἐρυθροειδὴς καὶ φεγγοβολοῦσα λάμψις παρῆγεν ὡραίας ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀνταναλάσεις. Ὑγροὶ οὕτως εἰπεῖν μαργαρῖται ἀνεπήδων καὶ ἀνέβλυον πρὸ τῆς πρῴρας τῶν *bhowlias*, διασχιζόντων τὰ ὕδατα τοῦ μέλανος καὶ σιωπηλοῦ ποταμοῦ. Ἐνίοτε, ὅταν ἡ μουσικὴ ἔπαυε, μακρὰν ἐκεῖ πέραν ἠκούετο, ὡς συγκεχυμένος μορμυρισμός, ἡ βοὴ τῶν περιχώρων, ἀναμιγνυομένη πρὸς τὰ παφλάζοντα κύματα τοῦ ποταμοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγον τὰ μουσικὰ ὄργανα ἐκ νέου, διακόπτοντα τὴν σιγήν, διέδιδον τοὺς ἁρμονικοὺς αὐτῶν ἤχους, ἡ ἠχὼ ἐν ταῖς ὄχθαις ἀντελάλει, καὶ τὰ εὔηχα αὐτῆς κύματα ἐξήπλοῦντο εἰς μέρη πολὺ ἀπέχοντα τῆς ὄχθης. Ἔπειτα οἱ ἦχοι διεκόπτοντο, βυθιζόμενοι εἰς τὰ βάθη τῆς νυκτός. Ἐνῷ λοιπὸν τοιουτοτρόπως ὁ στολίσκος ἔπλεεν ἐν τῷ ἱερῷ ποταμῷ, πέντε ῥαγιάδες ἵσταντο ὄρθιοι πλησίον μου ἐν τῷ *bhowlia* ἐνώπιόν τινος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Ἑταιρίας. Καὶ τὰ μὲν μαῦρα ἐνδύματα τούτου ἐφαίνοντο ἁπλούστατα παρὰ τὰς πολυτελεῖς στολὰς τῶν ἰνδῶν ἡγεμόνων· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὡμίλει πρὸς αὐτοὺς μετὰ φωνῆς σοβαρᾶς, οἵαν ἔχουσι συνήθως οἱ ἄρχοντες ἐπὶ τῶν ἀρχομένων. Σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀκβάρ, τοῦ Ὠρεγκὲ-Ζὲβ καὶ τοῦ Ἡδὲρ-Ἀλῆ, ἤκουον μετὰ προσοχῆς καὶ συνεσταλμένοι τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀντιπροσώπου τῶν ἄγγλων ἐμπόρων. Καὶ ἡ μικρὰ αὕτη ὁμὰς τῶν ἡγεμόνων παρίστα ὁλομερῶς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἰνδοστάνης. Εἷς καὶ μόνος αἰὼν ἤρκεσε πρὸς ἀνατροπὴν τῶν θρόνων τῶν ἰνδῶν μοναρχῶν, ἀντικατασταθέντων ὑπὸ τῆς διοικήσεως τῆς Ἑταιρίας.

ς'

Διὰ τοὺς ξένους ὁ βοτανικὸς κῆπος τῆς Καλκούττας εἶναι περίπατος λίαν ἐπαγωγός. Διότι ἐκτὸς πλήθους φυτῶν τῆς Αὐστραλίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, ἅπαν τὸ φυτικὸν βασίλειον τῆς Ἰνδικῆς ὑπάρχει συνηθροισμένον ἐν τῷ εὐρυτάτῳ καὶ ὡραίῳ ἐκείνῳ χώρῳ. Ὁ δὲ διευθυντὴς αὐτοῦ, ὢν πιθανῶς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Jacquemont, ὁ τὸν μέγιστον μισθὸν ἐκ

Digitized by Google

τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου ἔχων, λαμβάνει ἑβδομήκοντα μέχρις ὀγδοήκοντα χιλιάδας φράγκων, μὴ συμπεριλαμβανομένης εἰς τοῦτο τῆς κατοικίας καὶ ἄλλων πολλῶν πραγμάτων. Πελώριος βραχμὰν κηπουρὸς, φυσιογνωμίας ἀρκούντως ὡρχίας, (αὐτὸς ἐκεῖνος ἀναμφιβόλως, περὶ οὗ γράφει ὁ Jacquemont), ἔδειξεν ἡμῖν τὰ τοῦ κήπου. Ἐφαίνετο μάλιστα σφόδρα εὐχαριστημένος ἐπὶ τῷ ὅτι ὑπῆρχον ἄνθρωποι, εἰς οὓς νὰ δείξῃ τὸν πλοῦτον ἐκεῖνον τοῦ κήπου, εἶπε δὲ, ἀναστενάζων, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Καλκούττας δὲν ἐπισκέπτονται συχνάκις αὐτόν. Ἀπέχει τῆς Καλκούττας ἡμίσειαν ἢ μίαν τὸ πολὺ ὥραν, καὶ ἡ εἴσοδος εἶναι κοινὴ τοῖς πᾶσι καὶ δωρεάν. Περιέχει προσέτι ὁ κῆπος θηριοτροφεῖον, πλουτιζόμενον καθ' ἑκάστην, καὶ βοτανικὴν βιβλιοθήκην, ἀφ' ἧς δὲν ἐλλείπουσιν εἰμὴ ἀναγνῶσται.

Ἐν τοῖς πέριξ τῆς Καλκούττας ὑπάρχουσί τινες κῆποι ἰδιωτικοὶ, ἀρκούντως ἄξιοι περιεργείας, οὓς δύναταί τις νὰ ἐπισκεφθῇ, λαμβάνων εὐκόλως τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἀπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν. Ὁ πρίγγιψ Σολκειὼφ διηγεῖται ὅτι καθήμενος ἐπὶ ἐλέφαντος περιηγήθη τὸν κῆπον τοῦ Δουαρκανὼθ Ταγὼρ, τοῦθ' ὅπερ ἀρκεῖ ἵνα κατανοηθῇ ἡ ἔκτασις τοῦ κήπου τούτου. Ὁ πλούσιος τραπεζίτης Δουαρκανὼθ Ταγὼρ τυγχάνει γνωστὸς ἐν Παρισίοις, οὓς ἐπεσκέφθη μεγαλοπρεπέστατα ἐν 1845 ἔτει.

Πέντε περίπου ἀπὸ τῆς Καλκούττας λεύγας ὑπάρχει τὸ *Barrackpore*, ἤτοι ἡ ἐξοχικὴ κατοικία τοῦ διοικητοῦ, ἣν περιβάλλει κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ συνήθειαν μέγα δάσος· τοιαῦτα δὲ ὑπάρχουσι σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς ἀγγλικαῖς ἀποικίαις. Ἤθελέ τις μάλιστα ὑποθέσει, ὅτι οἱ Ἄγγλοι μετὰ τῶν τραπεζοσκευῶν καὶ τῶν χειρουργικῶν κιβωτίων φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς μήτρας οὕτως εἰπεῖν (καλοῦπι) τῶν δασῶν καὶ τῶν κήπων, οὓς ἀφῆκαν ἐν τῇ πατρίδι. Εὐαρεστότερον δὲ μεταβαίνει τις εἰς *Barrackpore* διὰ *bhowlia*, διαπλέων τὸν *Hoogly*. Ἂν ὀλίγον παρεκταθῇ ὁ περίπατος, φθάνομεν εἰς τὴν Σεραμπόρην, ἢ εἰς τὴν Σχινσούραν, στρατιωτικὸν σταθμὸν, οὗτινος πλησίον κεῖνται τὰ περιφημότερα σιγαροποιεῖα. Ὁ γαλλικὸς σταθμὸς τῆς Σχανδερναγόρης κεῖται πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ *Hoogly*, ὥρας τινὰς μακρὰν τῆς Καλκούττας. Ἀλλ' ὁμολογῶ, ὅτι λίαν στενόχωρος εἶναι ἡ Σχανδερναγόρη μετὰ τὴν πολυάνθρωπον καὶ μεγάλην Καλκούτταν, ἧς ἡ λαμπρότης καὶ τὸ μέγεθος ἐπισκιάζει τὴν πτωχὴν ἐκείνην πόλιν, τὴν ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν Γαλλίαν παρὰ τὸν ἱερὸν ποταμόν.

Καὶ ὅταν μέν τις ἐνδημῇ περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν ἰδίων διασκεδάσεων καὶ τῶν συνηθειῶν, ἡ ἐθνικότης εἶναι λέξις, ἧς ἡ ἔννοια ἠρεμεῖ καὶ ἀναπαύεται ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας, ἐξεγειρομένη μόνον ἐν μεγάλαις καὶ σπανίαις περιστάσεσιν. Ἀλλ' ὅταν χιλιάδας λευγῶν ἀπέχῃ ἡ πατρίς σου, ὅταν γλῶσσα ξένη μόνον πλήττῃ τὴν ἀκοήν σου, τότε ἐννοεῖς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπανίδῃς τοὺς συμπολίτας σου, καὶ νὰ σφίγξῃς τὴν χεῖρα ἀνθρώπων, συνδεομένων πρὸς σὲ διὰ τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου δεσμοῦ τῆς πατρίδος, ὅστις ναὶ μὲν δὲν ἀναλύεται καὶ δὲν ἐξηγεῖται, ἀλλ' ὃν κάλλιστα αἰσθάνεται ὁ ὁδοιπορῶν εἰς τὴν ξένην, καὶ ἔτι πλέον ὁ ἐν ἐξορίᾳ. Καίτοι λοιπὸν πολὺ καὶ ἐγκαρδίως μὲ περιεποιήθησαν οἱ ἐν Καλκούττᾳ Ἄγγλοι, οὓς οὐδέποτε θέλω λησμονήσει, ἐφλεγόμην ὅμως ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ἐκείνην τῆς γῆς γωνίαν, ἥτις, καίπερ τοσοῦτον πολὺ ἀπέχουσα τῆς Γαλλίας, τυγχάνει πλὴν πάντοτε ἡ Γαλλία. Ἀλλ' ἡ εὐχαρίστησις, ἣν ἐφανταζόμην, οἰκτρῶς ἠλαττώθη ἐκ τῆς συγκρίσεως, ἣν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἄκων ἐποίουν, τῆς Σχανδερναγόρης πρὸς τὴν Καλκούτταν. Γνωρίζω, ὅτι ἕδρα τῆς γαλλικῆς δυνάμεως ἐν Ἰνδοστάνῃ εἶναι τὸ Ποντισχερὺ καὶ οὐχὶ ἡ Σχανδερναγόρη· γινώσκω, ὅτι ἡ Σχανδερναγόρη εἶναι ἁπλοῦς τις σταθμὸς ἄνευ σημασίας, καὶ δὲν ἀγνοῶ, ὅτι, παραβάλλων τις τὴν Τολῶσαν ἢ τὸ Στρασβοῦργον πρὸς τὸ Λονδῖνον, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ συγκρίνῃ τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ παραβάλῃ αὐτὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἐσκεπτόμην πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἡ γαλλικὴ ὑπερηφάνεια ὑπερίσχυε καὶ ἔπασχον τούτου ἕνεκα, παρατηρῶν τὸ κατώτερον ἡμῶν.

Ἐν τῇ Καλκούττᾳ πληθυσμὸς 500,000 μέχρις 600,000 ψυχῶν, ἐμπόριον μέγα, περιουσίαι κολοσσιαῖαι, στρατὸς πολυάριθμος, στρατιωτικοί τε καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι γενναίως μισθοδοτούμενοι, διοικητὴς λαμβάνων μισθὸν 800,000 μέχρις 900,000 φράγκων, κατοικῶν περικαλλὲς ἀνάκτορον, ἄρχων διακοσίων ἢ τριακοσίων ἡγεμόνων καὶ βασιλεύων ἐπὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ἰδοὺ τὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τῇ Σχανδερναγόρῃ τὸ πολὺ τριακοντακισχίλιοι κάτοικοι, ἐμπόριον ἴσον τῷ μηδενὶ, φρουρὰ 25 μέχρι 30 στρατιωτῶν τοῦ ναυτικοῦ, εἷς δικαστὴς, εἷς εἰσαγγελεὺς καὶ εἷς εἰρηνοδίκης, τὰ πάντα δὲ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ ναυτικοῦ, οὗτινος ὁ εὐτελὴς μισθὸς ἐκ δωδεκακισχιλίων φράγκων μόλις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ὅσον λαμβάνει τις ἐκ τῶν δευτερευόντων ὑπαλλήλων τῆς Ἀγγλικῆς ἑταιρίας. Ἰδοὺ τὰ τῆς Γαλλίας.

Ἐπειδὴ τὸ γαλλικὸν ναυτικὸν ἀποτελεῖται καὶ εἶναι συγκεκροτημένον ἐξ ἀνδρῶν ἀξιολόγων, οἱ πλεῖστοι τῶν διοικητῶν τῆς Σχανδερναγόρης ὑπῆρξαν ἄξιοι πάσης τιμῆς, γενναιότατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι· ἀπέναντι ὅμως τῶν ἄγγλων ὑπαλλήλων ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν μη-

Digitized by Google

δενίζονται. Πῶς εἶναι ἆρά γε δυνατὸν δι' εὐτελοῦς μισθοῦ δωδεκακισχιλίων φράγκων νὰ ὑποστηρίζηται καταλλήλως ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐν χώρᾳ, ἐν ᾗ τὰ πάντα κρίνονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικῶς φαινομένου;

Πάντοτε θέλω ἐπαναλαμβάνει, καὶ οἱ πλεῖστοι θέλουσι συμφωνεῖ μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἀμείβει ἀρκούντως τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πράκτορας αὐτῆς· τὸ δὲ σύστημα τοῦτο βλάπτει τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον ἐν Γαλλίᾳ δὲν ὑπάρχουσιν, ὅπως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ὑπάλληλοι πλούσιοι, δυνάμενοι δι' ἰδίων δαπανῶν νὰ διατηρῶσιν ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ τὸν τίτλον, ὃν εἰσὶ περιβεβλημένοι. Ποσάκις ἤκουσα, περιοδεύων, τοὺς Γάλλους παραπονουμένους ἐπὶ τῷ ὅτι οἱ ἡμέτεροι πράκτορες, οἱ πρόξενοι κλπ. δὲν ἀντεπροσώπευον, δὲν προσεκάλουν ποτὲ τοὺς συμπατριώτας, παραχωροῦντες τοιουτοτρόπως κατὰ πάντα τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος τοῖς ὑπαλλήλοις τῆς Ἀγγλίας! Ἀλλὰ τοῦτο εὐκόλως ἐξηγεῖται, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὅπου ὁ γάλλος πρόξενος δύναται νὰ δαπανήσῃ 10,000 φράγκων, ὁ συνάδελφος αὐτοῦ ἄγγλος δαπανᾷ τὸ τετραπλάσιον. Καὶ ἂν οἱ νομοθέται ἡμῶν ἀπεδήμουν συνεχέστερον, ὡς κατὰ γενικὸν κανόνα πράττουσι τοῦτο οἱ Ἄγγλοι, εἶμι βέβαιος ὅτι πάντες ἤθελον αἰσθανθῇ τὴν ταπείνωσιν, ἣν ἐγὼ πολλάκις ὑπέστην. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, πρῶτοι αὐτοὶ ἤθελον ἀπαιτήσει, ἵνα οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἡμέτεροι πράκτορες τεθῶσιν εἰς περιωπὴν ἀξιοπρεπεστέραν καὶ ἀνάλογον τῷ μεγαλείῳ τοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἔθνους.

Ἄς μοὶ συγχωρηθῇ ἡ μικρὰ αὕτη παρέκβασις. Ἐπανέρχομαι νῦν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βεγγαλίας, ἵνα πραγματευθῶ τὰ τοῦ ἐμπορίου.

Ἡ Γαλλία ἀποστέλλει εἰς τὴν Βεγγαλίαν οἴνους, ποτὰ διάφορα, μεταξωτά, ταινίας, ἀρώματα, στολὰς γυναικείας, χειρόκτια, ὑποδήματα καὶ πλεῖστα ἄλλα πράγματα, γνωστὰ ἐν τῷ ἐμπορίῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Articles de Paris* (εἴδη τῶν Παρισίων). Σπουδαιότερα ὅμως εἰσὶ τὰ ἐκ Βεγγαλίας εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσαγόμενα· τὰ ἡμέτερα λοιπὸν πλοῖα φέρουσιν εἰς Havre, εἰς Βορδίγαλα, εἰς Μασσαλίαν κατὰ πρῶτον μὲν ἰνδικόν, ἀποτελοῦν τὸ μεῖζον μέρος ἑκάστου φορτίου· πᾶν κιβώτιον ἰνδικοῦ τιμᾶται ἀντὶ 1,600 μέχρι 2,400 φράγκων, ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ τῆς μεταβαλλομένης τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος τούτου· ἔπειτα νίτρον, σάκχαρι, καφέν, ὄρυζον, ὄπιον, βαφὴν ἰνδοκόκκου, σάγουτον, βελλορριζάμυλον, μεταξωτὰ λεπτὰ ὑφάσματα, σινικὴν κρέπην, σασμίρια, πτερὰ μαραβούτου, ψιάθους, καὶ πληθὺν ἄλλων πραγμάτων, ὧν ἀνωφελὴς τυγχάνει ἡ ἀπαρίθμησις ἐνταῦθα.

Οἱ Ἄγγλοι ὡς ἔκ τε τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ὡς ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν παραδόσεων ῥέπουσι φύσει πρὸς τὸ ἐμπόριον. Τὸ γραφεῖον ἄρα ἀγγλου εἶναι εἶδός τι μικροῦ βασιλείου, ὅπερ οὗτος διατηρεῖ, ὅπως κληροδοτήσῃ τοῖς κληρονόμοις, οὕτινος ἑπομένως πολὺ φροντίζει μήπως ἐξαντλήσῃ τοὺς πόρους. Τὸ αἴσθημα τοῦτο ἄριστα περιέγραψεν ὁ Δίκκενς ἐν τῷ ἐπαγωγῷ μυθιστορήματι *Δόμβεϋ πατὴρ καὶ υἱός*. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν παρατηροῦνται παρὰ τοῖς Γάλλοις· διότι ὁ Γάλλος δὲν τυγχάνει ἔμπορος ἐκ φύσεως. Ῥίπτεται εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ἵνα ζήσῃ, ὡς λέγουσι, συνήθως δὲ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραιτηθῇ αὐτοῦ, εὐθὺς ὡς ἀποκτήσει περιουσίαν, δυναμένην νὰ παράσχῃ αὐτῷ εὐζωΐαν, ἀνάλογον τοῖς ὀρέξεσι καὶ τῇ περιωπῇ τῆς ἰδίας οἰκογενείας.

Οἱ ἐγκατεστημένοι λοιπὸν ἐν Βεγγαλίᾳ Γάλλοι εἰσὶν ὀλιγάριθμοι, κυρίως δὲ πωληταὶ ἰνδικοῦ, ἔμποροι, μεσῖται, ἰατροὶ (δύο ἢ τρεῖς), καλλιτέχναι, κομμωταὶ καὶ ὑποδηματοποιοί. Ὀλίγοι ὅμως ἔχουσι περιουσίας μεγάλας. Διότι, τῇ ἀληθείᾳ, πῶς δύνανται νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τὰ κολοσσιαῖα κεφάλαια, πρὸς τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου, εἰς ὃ ἐπὶ πλέον οἱ νόμοι παρέχουσι πληθὺν πλεονεκτημάτων;

Ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἄλλη χώρα ἐκτὸς τῆς Καλκούττας, ὅπου ἡ χρεωκοπία νὰ μὴ ἐμβάλλῃ εἰς φόβον καὶ νὰ θεωρῆται περιπέτεια τοῦ ἐμπορίου συνήθης, καὶ ἀδιάφορος μάλιστα. Σπεύδοντες πάντες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ νοσῶδες κλίμα τῆς Καλκούττας, πάντες διώκουσι μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος τὸ ἅρμα, ἐφ' οὗ βαίνοντες, προσπαθοῦσι νὰ καταφθάσωσι τὴν τύχην· καὶ τὸ ἅρμα τοῦτο συνήθως τοσοῦτον μᾶλλον ἀνατρέπεται, ὅσον τὸ ἐμπόριον τοῦ ἰνδικοῦ ὑπόκειται εἰς μεταβολάς, καὶ ἑπομένως εἰς ὑπολογισμοὺς σφαλλομένους. Καὶ ἐνίοτε μὲν οἱ δανεισταὶ οἱ ἀπηνεῖς παραπέμπουσι τὸν χρεωκόπον ἐπί τινας μῆνας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἀναξιοχρέων· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πάντα συμβιβάζονται φιλικῶς. Ἐπὶ μερίσματι λοιπὸν 5 % μέχρι 10 % ἐπιτυγχάνεται συμβιβασμός, καὶ μετὰ πεντεκαίδεκα ἡμέρας συγκροτεῖται ἄλλος οἶκος ἐμπορικός, φερόμενος εἴτε εἰς μεγίστην ἐπιτυχίαν, εἴτε εἰς μεγίστην καταστροφήν. Ὁ περίφημος ἐμπορικὸς οἶκος τοῦ Πάρκερ, ὁ πρὸ τριακονταετίας χρεωκοπήσας καὶ συμπαρασύρας πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα ἄλλους οἴκους, παρέστησε μεταξὺ τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ διαφορὰν ἑξήκοντα ἕως ὀγδοήκοντα ἑκατομμυρίων! Ἔμπορος ἄγγλος, ζῶν εἰσέτι, ὑποθέτω, ἀπολαμβάνων δὲ τιμῶν μεγίστων ἐν Καλκούττᾳ, τρὶς ἐχρεωκόπησεν. Οἱ δὲ σύνδικοι, οἱ ἐνταλθέντες νὰ ἐξετάσωσι τὰ βιβλία αὐτοῦ, ἐπέπληξάν πως αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ὑπερόγκοις κατ' οἶκον μηνιαίαις δαπάναις, ἀνα-

Digitized by Google

βαινούσαις εἰς χίλια ἢ χίλια καὶ ἑκατὸν ρούπια, ἐνῷ ὁ ἔμπορος ἐκεῖνος ἦν χῆρος, ἔχων μόνον ἕνα υἱὸν, ὑπηρετοῦντα παρὰ τῷ βασιλικῷ στρατῷ. Εἷς *gentleman*, ἀπήντησε μετ' ἀγανακτήσεως, δὲν δύναται οὔτε πρέπει νὰ δαπανᾷ ὀλιγώτερα, τοῦτο δὲ διότι ὀφείλει νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου!—Ἡ δικαιολογία ἐκρίθη ἀνεπίδεκτος ἀντιρρήσεως, καὶ τὸν ἑπόμενον μῆνα ὁ ἄγγλος ἀνελάμβανε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐμπορικῆς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων ἐν τούτοις, ἅμα πλουτήσωσιν, ἀναχωροῦσι τῆς Βεγγαλίας· αἱ δὲ μέγισται τῶν περιουσιῶν κατέχονται ὑπὸ ἰνδῶν ἐμπόρων (*baboos*), καὶ πρὸ πάντων παρ' Ἀρμενίων, τῶν δικαιότατα ἐπονομασθέντων Ἰουδαίων τῆς Ἀνατολῆς. Μοὶ ἔδειξαν μάλιστά τινα Ἀρμένιον, ὅστις, πτωχότατος ἄλλοτε ὤν, σήμερον καρποῦται εἰσόδημα δέκα μέχρι δώδεκα ἑκατομμυρίων φράγκων.

Καὶ ἂν τις ἐξαιρέσῃ τὴν πολυτελῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ τούτων ἐνδυμασίαν, οἱ πλεῖστοι τῶν πλουσίων *baboos* μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον παραδέχονται καὶ υἱοθετοῦσι πολλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν συνηθειῶν. Εἰξεύρουσι νὰ προσφέρωνται κάλλιστα ἐν γεύμασιν ἐπισήμοις, πίνουσιν ἡδέως τὸν καμπανίτην, ποιοῦσι προπόσεις, φοροῦσι χειρόκτια καὶ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα, εἰς τοὺς χοροὺς καὶ εἰς τὰς συναυλίας. Ἡ διάθεσις δὲ αὕτη πρὸς τὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἠθῶν ἀπομίμησιν ἐκτείνεται μέχρι καὶ τῶν ἀπωτάτων ἐπαρχιῶν, βραδέως ὅμως καὶ οὐχὶ τοσοῦτον ζωηρῶς. Νομίζω, ὅτι ὁ τύπος πολὺ συμβάλλει εἰς τὴν τοιαύτην τάσιν, καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ ἀγγλικὰ, ἀρμενικὰ καὶ βεγγάλια διαχέουσιν ἀνεπαισθήτως νέας ἰδέας ἐν μέσῳ τῶν ἰθαγενῶν ἀναγνωστῶν. Ἐκτὸς ἐννέα ἢ δέκα ἀγγλικῶν ἐφημερίδων, ἤτοι τῶν *Benkal Hurkaru, Englishman, Commercial Advertiser*, κλπ., δημοσιεύονται ἐν Καλκούττᾳ πολλὰ εἰδικὰ περιοδικὰ, πρὸς χρῆσιν τῶν ἰθαγενῶν, ἰνδιστὶ συντασσόμενα.

Ἡ ἰνδικὴ, ἡ γραφομένη γλῶσσα τῶν Ἰνδῶν, εἶναι κρᾶμά τι σανσκριτικῆς, ἀραβικῆς καὶ περσικῆς. Ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων στοιχείων μεταβάλλεται κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ τὴν διεύθυνσιν ἣν ἀκολουθεῖ τις ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βεγγαλίαν· ἡ περσικὴ π. χ. δεσπόζει ἐφ' ὅσον τις προχωρεῖ πρὸς τὸ Ἀφγανιστάν. Ἐπομένως ἡ ἰνδικὴ γλῶσσα, ἐνῷ τυγχάνει πλουσιωτάτη καὶ δυσκόλως ἐκμανθάνεται, ἀπαιτεῖ καὶ νέαν σπουδὴν κατὰ τὴν ἑκάστοτε ἐν Βεγγαλίᾳ ὁδοιπορίαν. Ἡ ἐν χρήσει γλῶσσα παρὰ τοῖς τῶν περιχώρων τῆς Καλκούττας ἰθαγενέσιν εἶναι ἡ βεγγαλικὴ, εἶδος διαλέκτου παρεφθαρμένης, ἐχούσης τὴν αὐτὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἰνδικὴν, οἵαν ἡ χυδαία ἐπαρχιακὴ τῶν μεσημβρινῶν (patois) πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Ἕπεται συνέχεια.

Ο ΒΡΑΪΤ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΒΔΕΝ

Κατὰ τὴν 13(25 Ἰουλίου ε. ε. ἀπεκαλύφθη ἐν Bradford τῆς Ἀγγλίας μαρμάρινος ἀνδριὰς τοῦ περιωνύμου Ῥικάρδου Κόβδεν, δώρημα Ἀμερικανοῦ ἐμπόρου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ζήσαντος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Bradford ἀνέθεσαν εἰς τὸν ἐπιζῶντα ἀρχαῖον φίλον καὶ συναγωνιστὴν τοῦ Κόβδεν, τὸν Ἰωάννην Βραΐτ, τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἁρμοδίου εἰς τὴν περίστασιν λόγου. Ἐνώπιον πολυπληθοῦς καὶ ἐνθουσιώδους ὁμηγύρεως ὁ Βραΐτ ἀποκαλύψας τὸν ἀνδριάντα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀτένισε πρῶτον ἐπί τινας στιγμὰς ἐν σιωπῇ καὶ μετὰ καταφανοῦς συγκινήσεως, ἐξεφώνησε λόγον, ἐν ᾧ ἀφελῶς καὶ ἄνευ ἐπιδείξεων ἀφηγήθη τὰ τοῦ βίου τοῦ ἐνδόξου φίλου του. Τοῦ λόγου τούτου παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον ἐν μεταφράσει, ὅπως παράσχωμεν ταυτοχρόνως εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας τήν τε βιογραφίαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς, πρὸς δὲ καὶ δεῖγμα τῆς εὐγλωττίας τοῦ ἐφαμίλλου φίλου καὶ συμπολίτου του.

Σ. τ. Δ.

Συνηθροίσθημεν ἐνταῦθα σήμερον ὅπως παρασταθῶμεν εἰς τελετὴν, ἥτις καὶ πρὸς τοὺς πλείστους ἐξ ὑμῶν μεγάλην ἔχει βεβαίως ἐπισημότητα, καὶ ἐμὲ δὲ ἰδίως ἐνδιαφέρει. Συνήλθομεν ὅπως τιμήσωμεν τὴν μνήμην ἀνδρὸς, τὸν ὁποῖον ἀδιστάκτως δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἕνα τῶν καλλιτέρων καὶ εὐγενεστέρων Ἄγγλων τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς. Ποιητής τις, οὗτινος λησμονῶ τὸ ὄνομα, εἶπε: «Πρὸς τί ἐγείρομεν μνημεῖα εἰς ἐκείνους οἵτινες δὲν ἀποθνήσκουσι ποτέ;» Τὸ κατ' ἐμὲ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἤμην ποτὲ ἐκ τῶν προθυμοποιουμένων νὰ στήσωσιν ἀνδριάντας ἢ μνημεῖα, διότι πιστεύω ὅτι ὀλίγιστοι ἐξέχουσι τοσοῦτον ὥστε νὰ ἦναι ἄξιοι αὐτῶν, ἐνῷ οἱ μᾶλλον ἄξιοι τούτων δὲν ἔχουσι τὴν ἀνάγκην των. Καὶ ὅμως ἐνταῦθα ἤδη ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐξωτερικόν τι οὕτως εἰπεῖν καὶ ὁρατὸν σημεῖον ὑπάρξεως, ἥτις ἐπέσυρε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἵλκυσε τὴν ἀγάπην των. Ἡ δὲ θέα ἀνδριάντος, ὁποῖος ὁ πρὸ ἡμῶν οὗτος, προκαλεῖ καὶ προάγει τὴν ἔρευναν περὶ τῶν προσόντων τοῦ ἀνδρὸς εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη, ὥστε παραδέχομαι ὅτι δύναται ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος καὶ διδακτικὴ πρὸς πολλοὺς τῶν μὴ γνωρισάντων τὸ ἔξοχον πρόσωπον τὸ ὁποῖον μᾶς παριστᾷ.

Εἰς τὴν σημερινὴν τελετὴν προσεκλήθην νὰ συμμεθέξω ἕνεκα βεβαίως τῆς πολυχρονίου στενῆς φιλίας καὶ τῶν ἐπίσης στενῶν σχέσεων, αἵτινες μὲ συνέδεον μετὰ τοῦ Κόβδεν, καὶ τὰς ὁποίας οὐδὲν ποτὲ διέκοψε ἢ διετάραξεν ἐπὶ εἰκοσιπέντε ἔτη. Ἀλλ' ὅτε μοὶ ἐγένετο ἡ αἴτησις νὰ ἐκφωνήσω λόγον κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην ᾐσθάνθην, καὶ τὸ αἰσθάνομαι εἰσέτι, ὅτι δύο δυσκολίαι μὲ ἀντιμετωπίζουσι. Πρῶτον, ὅτι δὲν μοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμιλήσω πρὸς ὑμᾶς ἐπαξίως τῆς περιστάσεως, καὶ δεύτερον, ὅτι λέγων περὶ τοῦ φίλου μου ὅσα χρεωστῶ νὰ εἴπω, κινδυνεύω νὰ φανῶ ὡς ἐγκωμιάζων τρόπον τινὰ καὶ ἐμὲ αὐτὸν, καθὸ κατὰ τοσοῦτον μετ' ἐκείνου συνεργασθέντα. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ παραλείπω, ἐλπίζων ὅτι θὰ μοὶ ἀποδώσητε δικαιοσύνην καὶ ἂν

Digitized by Google

τοιαύτη ἰδέα ἔλθῃ εἴς τινα ἐξ ὑμῶν. Ἂς ὁμιλήσωμεν δὲ ἤδη περὶ τοῦ πολυκλαύστου φίλου μου.

Γνωρίζετε ἴσως πάντες ὅτι ὁ Κόβδεν δὲν ἦτο, κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν, ἀπὸ γένος, ὅτι εἰσῆλθεν ἐν τῷ βίῳ χωρὶς τῶν λεγομένων ὑψηλῶν σχέσεων, ὅτι δὲν ἐπερικυκλοῦτο ὑπὸ τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα ὁ πλοῦτος παρέχει, ὅτι ἐν ἑνὶ λόγῳ δὲν δυνάμεθα περὶ αὐτοῦ νὰ εἴπωμεν ὅτι «ἡ τύχη ἐπέβλεψε μειδιῶσα καὶ προσηνὴς ἐπὶ τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν»· διότι ἐγεννήθη ἐντὸς —ἐὰν ὄχι ὅλως ταπεινῆς, ἀλλ' ὅμως μετρίας ἀγροτικῆς κατοικίας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Sussex. Περὶ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις φοιτήσεως αὐτοῦ τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ ὅπου ἐστάλη δὲν εὗρε μέσα ἐκπαιδεύσεως πλειότερα τῶν ὅσων τὴν σήμερον εὑρίσκουσιν οἱ ἀγγλόπαιδες καθ' ὅλον τὸ ἡμέτερον κράτος. Δὲν τῷ ἐδόθη δὲ νὰ φοιτήσῃ εἰς τὰ ἀρχαῖα ἡμῶν Πανεπιστήμια καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων, οὔτε δὲ (ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο), οὔτε νὰ ζημιωθῇ ἐκ τῶν μειονεκτημάτων τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἀμιγῆ τινα τῶν Πανεπιστημίων τούτων. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν, ἀφήσας τὴν πατρικὴν αὐτοῦ ἑστίαν, δὲν εἶχε προστασίαν δι' ἧς νὰ τῷ ἀνοιχθῇ ὁ δρόμος ἐνώπιόν του. Ὑπῆγεν εἰς Λονδῖνον, εὗρεν ἐκεῖ θέσιν ὑπαλλήλου εἰς ἐμπορικόν τι κατάστημα, καὶ ἐπεδόθη ἀμέσως εἰς τὸ ἔργον του μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος. Ἐκεῖθεν ἀπεστάλη κατόπιν εἰς τὴν ἀρκτῴαν Ἀγγλίαν ὡς συνέταιρος τοῦ καταστήματος ἐν ᾧ εἰργάζετο· ἐκεῖ δὲ ὁ ὀξυδερκὴς αὐτοῦ ὀφθαλμὸς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἴδῃ ὅτι εἰς τὸν κλάδον τῆς ἐργασίας πρὸς ὃν εἶχεν ἤδη ἐξοικειωθῇ ὑπῆρχε δι' αὐτὸν στάδιον προόδου καὶ εὐδοκιμήσεως. Ἀπεκατέστη ὅθεν ἐν Μαγχεστρίᾳ περὶ τὸ ἔτος 1830, εἰς ἡλικίαν νομίζω 26 μόλις ἐτῶν, ὡς τυπωτὴς πανικῶν. Ἦτο γνωριστὴς ἐξαίρετος σχεδίων καὶ χρωμάτων, εἶχε δὲ ὅλα τὰ προσόντα τοῦ καλοῦ ἐμπόρου, ἐπιμέλειαν, φρόνησιν, ὀξυδέρκειαν καὶ ἄκραν τιμιότητα. Δὲν εἶναι κατὰ συνέπειαν θαῦμα ὅτι ἡ ἐπιτυχία του ἦτο μεγάλη καὶ ταχεῖα. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἐκέκτητο καρδίαν ἀνοικτὴν καὶ συμπαθῆ· δὲν ἤρκεῖτο εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κερδῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσκέπτετο περὶ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὸν πληθυσμοῦ. Ἐπέβλεψε περὶ αὐτὸν καὶ εἶδε τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον ἔστρεψε τὴν προσοχήν του, ἦτο τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ὡς ἐκ τοῦ ζητήματος τούτου ἔλαβον κατὰ πρῶτον ἀφορμὴν νὰ τὸν γνωρίσω. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν αἱ σκέψεις αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνάγκης μόνον. Ἐσκέφθη καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐβλάπτοντο ὡς ἐκ τῆς ἄφρονος κατ' αὐτὸν ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1835 φυλλάδιον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀγγλία, Ἰρλανδία καὶ Ἀμερική.» Εἰς τὸ φυλλάδιον τοῦτο διαπρέπει νοῦς ἔμφρων καὶ προορατικὸς, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἐξισώθη οὐδεὶς ποτὲ ἴσως τῶν πολιτικῶν συγγραφέων τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Ἐν αὐτῷ ἐπραγματεύετο ἐν ἐκτάσει καὶ περὶ τοῦ Ῥωσσο-τουρκικοῦ ζητήματος· καθότι μεγάλαι ἐγένοντο ἔκτοτε προσπάθειαι πρὸς ἐξέγερσιν ζηλοτύπου κατὰ τῆς Ῥωσσίας αἰσθήματος, προσπάθειαι αἵτινες δὲν διεκόπησαν μέχρι τῆς ὥρας ταύτης καθ' ἣν ὁμιλῶ πρὸς ὑμᾶς.

Εἶπον ὅτι ἐγνωρίσθην κατὰ πρῶτον μετὰ τοῦ Κόβδεν ἕνεκα τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μετέβην εἰς Μαγχεστρίαν ὅπως ἴδω αὐτὸν καὶ τὸν προσκαλέσω νὰ ἔλθῃ εἰς Rochdale καὶ ὁμιλήσῃ εἰς συλλαλητήριον τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Τὸν εὗρον ἐν τῷ γραφείῳ του, τῷ εἶπον τί τὸν ἤθελον· τὸ πρόσωπόν του ἔλαμψεν ἀπὸ εὐχαρίστησιν ὅτε εἶδεν ὅτι καὶ ἄλλοι εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ὡς ἐκεῖνος σκοποῦ. Ἄνευ δισταγμοῦ συγκατένευσε νὰ ἔλθῃ. Ἦλθε καὶ ὡμίλησε. Καίτοι δὲ νέος εἰσέτι τότε περὶ τὸ λαλεῖν δημοσίως, ἀνέδειξεν ὅμως τὰ προσόντα ἐκεῖνα τοῦ λέγειν, ἅτινα διετήρησεν ἐφ' ὅσον ἔσχε τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν· εὐκρίνειαν, λογικὴν, εὐγλωττίαν ἀφελῆ, πειθὼ, ἥτις ἑνουμένη πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν τὴν ὁποίαν ἐξέφραζεν ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ φυσιογνωμία του, ἀπέβαινεν ἀκαταμάχητος!

Μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθε τὸ ζήτημα τῶν νόμων ἐπὶ τῶν σιτηρῶν· διότι οἱ οὐρανοὶ εἶχον σκοτισθῆ καὶ αἱ ἐσοδεῖαι ἦσαν κακαί. Κατὰ τὸ 1838 ἐγένετο κίνησις σπουδαία ἐν Μαγχεστρίᾳ ἐν μέρει ὑπὸ ἰδιωτῶν τινων, ἐν μέρει δὲ, καὶ πρὸ πάντων, ὑπὸ τοῦ Ἐμπορικοῦ συλλαλητηρίου, καὶ ἐσχηματίσθη οὕτως Ἑταιρία κατὰ τῶν Νόμων ἐπὶ τῶν Σιτηρῶν, ἥτις ἐγένετο μετέπειτα ἡ περιώνυμος Ἕνωσις *Anti-corn-Law league*. Τινὲς ἐνταῦθα ἐνθυμοῦνται ταῦτα. Παρῆλθεν ὁ χρόνος καὶ ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἡ Ἕνωσις καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. Εὐτυχῶς τὰ ἀποτελέσματά της διαμένουσι καὶ ποτὲ δὲν θὰ καταστραφῶσι. Ἀλλ' ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διήρκεσεν ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐὰν πρέπῃ ἕκαστος νὰ ἔχῃ ὁλόκληρον ἢ ἥμισυν ἄρτον. Δὲν λέγω ὅτι ἡ συζήτησις αὕτη διετηρήθη μετ' ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὸ τελικὸν αὐτῆς ἀποτέλεσμα· διότι δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἦτο δυνατὸν ἐπὶ τοιούτου θέματος νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ πλέον ἀφοσιώθημεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Πᾶσα ὥρα ἡμῶν ἀφιερώθη εἰς τὴν περὶ αὐτῆς συζήτησιν καὶ ἐνέργειαν.

Διστάζω ν' ἀναφέρω ἐπεισόδιόν τι τὸ ὁποῖον

Digitized by Google

δι'ἐμὲ εἶναι λίαν συγκινητικὸν, ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι οὔτε δύναμαι ἤδη νὰ τὸ παρασιωπήσω. Ἦτο κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1841. Καθ' ὅλην τὴν χώραν ὁ λαὸς ὑπέφερε δεινῶς. Ὅσοι ἐκ τῶν σήμερον ἐπιζώντων δὲν ἦσαν τότε εἰς ἡλικίαν νὰ ἐννοήσωσι τὰ διατρέχοντα, δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσιν ὁποία ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ κατάστασις τοῦ τόπου. Ἤμην τότε εἰς Leamington, καὶ ὁ Κόβδεν, τυχὼν νὰ ἐπισκέπτηται τοὺς ἐκεῖ συγγενεῖς του, ἦλθε νὰ μὲ ἴδῃ. Εὑρισκόμην τότε εἰς τὸ βάθος τῆς θλίψεως, ἠδυνάμην νὰ εἴπω τῆς ἀπελπισίας, διότι εἶχεν ἀποσβεσθῆ τὸ φῶς καὶ ἡ λάμψις τῆς οἰκίας μου. Εἰς ἕνα θάλαμον ὑπεράνω ἡμῶν ἔκειτο ψυχρὰ καὶ ἀκίνητος ἡ νεαρά μου σύζυγος, καὶ δὲν μοὶ ἔμενε πλέον εἰμὴ ἡ μνήμη μιᾶς ἁγίας ζωῆς καὶ μιᾶς ἐφημέρου εὐτυχίας. Ὁ Κόβδεν ἦλθεν ὡς φίλος, καὶ μοὶ ἀπηύθυνεν, ὡς ἐννοεῖτε, λόγους παρηγορίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀνυψώσας τὸ βλέμμα πρὸς ἐμὲ, μοὶ εἶπε· «Τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπάρχουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ χιλιάδες ἐπὶ χιλιάδων οἰκιῶν, ὅπου σύζυγοι καὶ μητέρες καὶ τέκνα ἀποθνήσκουσι τῆς πείνης. Ἀφοῦ παρέλθῃ ἡ πρώτη τῆς λύπης σου ὁρμὴ, σὲ παρακινῶ νὰ ἔλθῃς μετ' ἐμοῦ, καὶ νὰ μὴ ἡσυχάσωμεν ἂν δὲν καταργηθῶσιν οἱ νόμοι ἐπὶ τῶν σιτηρῶν.» Τὸ ἐγνώριζα ὅτι δὲν ἔλεγεν ὑπερβολὰς ὅτε μοὶ περιέγραφε τὰς οἰκίας χιλιάδων ἐκ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν. Ἠσθάνθην ἐν τῇ συνειδήσει μου ὅτι ὑπῆρχεν ἔργον ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ τις νὰ ἐργασθῇ, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐδέχθην τὴν πρόσκλησίν του, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ἐπαύσαμεν ἐργαζόμενοι καθὼς εἴχομεν ἀποφασίσει. Ἀλλὰ μὴ ὑποθέσητε ὅτι λαλῶν περὶ *ἡμῶν*, προτίθεμαι νὰ σᾶς δώσω νὰ ἐννοήσητε ὅτι μόνοι οἱ δύο ἡμεῖς εἰργαζόμεθα ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ζητήματος. Δὲν εἴμεθα οὔτε οἱ πρῶτοι κἂν! Μολονότι κατόπιν ἐφάνημεν ἴσως οἱ μᾶλλον προέχοντες ἐνώπιον τοῦ δημοσίου. Ἀλλ' εἶχον προηγηθῆ ἡμῶν ἄλλοι, ἡνώθησαν δ' ἔπειτα μεθ' ἡμῶν ἑκατοστύες, καὶ μετέπειτα χιλιάδες, καὶ ὑστερώτερα πλήθη ἀναρίθμητα, τελευταῖον δὲ καὶ ἡ πεῖνα, κατὰ τῆς ὁποίας εἴχομεν κηρύξει τὸν πόλεμον, ἡνώθη καὶ αὐτὴ μεθ' ἡμῶν, μέχρις οὗ εἷς μέγας ὑπουργὸς μετέβαλε γνώμην καὶ αἱ μειοψηφίαι ἐγένοντο πλειοψηφίαι, καὶ κατέπεσε τέλος πάντων ὁ φραγμός! Ἔκτοτε δὲ ναὶ μὲν δὲν ἔλειψαν δεινὰ, καὶ δεινὰ μεγάλα, ἐκ πολλῶν ἀγγλικῶν ἑστιῶν, ἀλλὰ δὲν ἀπέθανε πλέον ἐξ ἀσιτίας οὔτε σύζυγος, οὔτε μήτηρ, οὔτε τέκνον ἐξ αἰτίας πείνης ὀφειλομένης εἰς τὴν νομοθεσίαν ἡμῶν. Τώρα δὲ, ἐὰν ῥίψητε τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου, τί βλέπετε; Ἴδετε τὰς Ἡνωμένας Ἐπικρατείας, ἴδετε τὴν Καναδᾶν, ἴδετε τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἢ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἴδετε τὸ Χίλι καὶ τὰς ἐν Αὐστραλίᾳ ἀποικίας καὶ τὴν εὐρεῖαν καὶ πλουσίαν ἐπαρχίαν τῆς Βεγγάλης, ἴδετε τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Βαλτικῆς· ὅπου πίπτει ἡ βροχὴ καὶ ὁ ἥλιος λάμπει, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐμπορεῖα καὶ ἀποθῆκαι καὶ ἀγροὶ σιτοφόροι, πανταχοῦ ὑπάρχουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες συνάζοντες τὰ εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἀποστελλόμενα πρὸς συντήρησιν τοῦ ἡμετέρου λαοῦ. Οἱ δὲ στόλοι ἡμῶν διατρέχουσι τὰς θαλάσσας ἁπάσας καὶ προσορμίζονται εἰς πάντα λιμένα, ὅπως φέρωσιν ἐνταῦθα τὴν τροφὴν, τὴν ὁποίαν πρὸ 30 μόλις ἐτῶν ἀπηγόρευον εἰς τὸν λαὸν ἡμῶν οἱ νόμοι τῆς πεφωτισμένης ταύτης καὶ χριστιανικῆς χώρας! Αἱ Γραφαὶ λέγουσι· «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.» Τὸ ῥητὸν τῶν Γραφῶν τὸ ἐθέσαμεν εἰς τοὺς νόμους ἡμῶν, καὶ ἔκτοτε ἐκ τοῦ πληρώματος τούτου συμμετέχει πᾶς ἀνὴρ καὶ πᾶσα γυνὴ καὶ πᾶν μικρὸν παιδίον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Ἐξακολουθεῖ ὁ ῥήτωρ ἀφηγούμενος τὰς μετὰ ταῦτα ἐνεργείας τοῦ Κόβδεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἐθνικῶν ἐξοπλισμῶν, τὴν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου διαγωγήν του, τὴν ἐπιτυχῇ δι' αὐτοῦ συνομολόγησιν τῆς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐμπορικῆς συνθήκης, τέλος δὲ τὴν θλίψιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐκρήξει τοῦ ἐμφυλίου ἐν Ἀμερικῇ πολέμου, καθ' ὃν διέμεινε πιστὸς τῶν βορείων φίλος καὶ ὑπέρμαχος, οὐδέποτε δ' ἔπαυσεν ἐλπίζων ὅτι ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἐκείνου ἔσεται ἡ κατάργησις τῆς δουλείας καὶ ἡ διατήρησις τῆς μεγάλης Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου. Καταλήγει δὲ ὡς ἑξῆς·

Ὁ φίλος μου δὲν ἔζησεν ὅπως ἴδῃ ἐκπληρουμένας τὰς ἐλπίδας του. Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Πρόεδρος Λίγκολν μετὰ τοῦ ἀρκτῴου στρατοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Richmond, ἡ δὲ ἀποστασία πράγματι ἐνικᾶτο καὶ κατεστρέφετο, κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν Κυριακὴν, τὴν 2αν Ἀπριλίου ἐν ἔτει 1865, ἡ ψυχὴ τοῦ φίλου μου, παραιτοῦσα τὰ ἐπίγεια δεσμὰ, ἀφίπτατο εἰς κόσμον ἄλλον, λαμπρότερον. Ἕνα μῆνα πρὸς τῆς θλιβερᾶς ἐκείνης ἡμέρας τὸν εἶχον ἐπισκεφθῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ του, εἰς *Midhurst*. Ἦτο μία ὡραία ἡμέρα ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Μαρτίου. Περιεπατήσαμεν ὁμοῦ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ, ὅτε ἐπεστρέφομεν, ἤρχισε νὰ μοὶ ὁμιλῇ περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου του, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ ἐννέα ἢ δέκα ἐτῶν· καὶ στραφεὶς ὀπίσω μοὶ ἔδειξε τὴν ὡραίαν μικρὰν ἐκκλησίαν ἐν μέσῳ τῶν δένδρων, καὶ μοὶ εἶπε: «Ναὶ, ἐκεῖ κεῖται τὸ παιδί μου, καὶ δὲν θ' ἀργήσω κ' ἐγὼ νὰ ὑπάγω πλησίον του.» Δὲν τὸ ἐπερίμενα ὅτι τοῦτο ἤθελε συμβῆ τόσον ταχέως. Ὀλίγας μετὰ ταῦτα ἡμέρας ἦλθεν εἰς Λονδῖνον· ἐπρόκειτο τότε περὶ τοῦ ἀνοήτου σχεδίου τῆς ὀχυρώσεως τῆς χώρας τοῦ Καναδᾶ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς κατὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν· ἦλθε δὲ εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τῇ Βουλῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ νὰ καταδείξῃ τὸ ἄλογον τῶν μέτρων ἅτινα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπροτείνοντο·

Digitized by Google

ἦλθε κατὰ μίαν τῶν ψυχροτέρων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου ἐκείνου, τὸ δὲ ψῦχος τὸν προσέβαλε, τὸν προσέβαλε θανασίμως. Μετὰ δέκα περίπου ἡμέρας ἡ ἀσθένειά του ἐδεινώθη, κατὰ δὲ τὴν 2αν Ἀπριλίου, ἐκείνην περὶ ἧς ἀνέφερα ἤδη, ἤμην εἰς τὸν θάλαμόν του ἀπὸ πρωΐας καὶ διέμεινα παρ' αὐτῷ ἐπὶ ὥρας τινάς, καθ' ἃς ἔκειτο ἀναίσθητος, μέχρις οὗ ἐπῆλθε τὸ τέρμα τοῦ βίου ἐκείνου, πρὸς ὃν αἰσθάνομαι καὶ ἀείποτε ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν τοσοῦτον συνδεδεμένον.

Μία εἰσέτι ἀνάμνησίς του. Παρευρέθην εἰς τὴν κηδείαν του. Ἐτάφη πλησίον τοῦ πεφιλημένου υἱοῦ του εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ἐντὸς τοῦ ὁποίου συντροφεύει ἤδη καὶ τοὺς δύο ἡ προσφιλής του σύζυγος, ἡ προσφιλὴς τοῦ τέκνου αὐτοῦ μήτηρ. Παρευρέθην, λέγω, εἰς τὴν κηδείαν του. Πρὶν ἐξέλθωμεν τῆς οἰκίας ἐστήριζεν ἐπὶ τοῦ φερέτρου τὴν κεφαλὴν ἡ περίλυπος κόρη του, κόρη τῆς ὁποίας ἡ πρὸς τὸν πατέρα στοργὴ ἦτο πάθος τὸ ὁποῖον ποτὲ ἴσως ἄλλη κόρη δὲν ὑπερέβη. «Ὁ πατήρ μου, εἶπεν, ἠρέσκετο πολὺ νὰ τοῦ ἀναγινώσκω τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Ἰδού! Ἡ ζωή του ἦτο — τὸ λέγω μετὰ δισταγμοῦ καὶ περισκέψεως —, ἦτο διδαχὴ βασιζομένη ἐπὶ τῆς καλλίστης καὶ μεγίστης ἐκείνης πασῶν τῶν διδαχῶν. Ἦτο ζωὴ διηνεκοῦς θυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως! Ἀνεγίνωσκα ἐσχάτως ποίημά τι νέον, «τὸ ἔπος τοῦ Ἅδου», τὸ ὁποῖον θεωρῶ ὡς νέον ἀδάμαντα προστεθέντα εἰς τὸν ποιητικὸν τῆς γλώσσης ἡμῶν πλοῦτον. Ἐν αὐτῷ ὁ ποιητὴς λέγει· «Ἡ μάθησις εἶναι ὕψωμα ὅπερ ὀλίγοι δύνανται ν' ἀναβῶσιν, ἀλλὰ τὸ καθῆκον εἶναι τρίβος εἰς τὴν ὁποίαν πάντες δύνανται νὰ βαδίσωσι.»

Ὅσοι γνωρίζουσί τι περὶ τοῦ βίου τοῦ Κόβδεν θὰ συνομολογήσωσιν ὅτι ἐβάδισεν ἀείποτε εἰς τὴν τρίβον τοῦ καθήκοντος μετὰ βήματος στερεοῦ πάντοτε καὶ ἀκλονήτου. Ἀναβλέπων δὲ πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦτο, τὸ τοσοῦτον πρὸς ἐκεῖνον ὁμοιάζον, καὶ τοσοῦτον ἄσπιλον ὅσον ὁ χαρακτὴρ καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὴν πεποίθησίν μου, ὅτι ἡ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος ἐπιμονή του θὰ εὕρῃ πολλοὺς τοὺς μιμητὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ ἀσπίλου μαρμάρου τούτου, ἐκ τῶν ἀφώνων τούτων χειλέων θὰ πορίζωνται μάθημα ἀέναον πολλαὶ γενεαὶ νοημόνων καὶ φιλέργων τῆς χώρας ταύτης κατοίκων· ἀλλ' ὁ ἀνδριὰς οὗτος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον τῶν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Κόβδεν ἀνυψωθέντων μνημείων. Δὲν ὑπάρχει κατοικία ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν, ἐν ᾗ δὲν προσετέθη ἄνεσίς τις ὡς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν του· δὲν ὑπάρχει οἶκος, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι δὲν ἔχουσι, χάρις εἰς αὐτόν, μονιμωτέραν ἐργασίαν, μεγαλείτερον μισθὸν καὶ βασιμωτέραν ἀνεξαρτησίαν. Ἰδοὺ μνημεῖον διαρκές! Πρὸς τοῦτο εἰργάσθη χάριν τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ! Εἰργάσθη δὲ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ λύχνος ἐσβέσθη! Παρῆλθεν, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ, τὰ ἔργα, ὁ βίος, τὸ παράδειγμα αὐτοῦ διαμένουσι κτῆμα ἐσαεὶ τῶν συμπολιτῶν του! Καὶ ἐπὶ γενεὰς γενεῶν, ἐνόσῳ ἀναφέρονται ἀγγλιστὶ οἱ μεγάλοι τῆς Ἀγγλίας ἄνδρες, θὰ λέγηται περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ῥικάρδος Κόβδεν ἀφιέρωσε μιᾶς ὅλης ζωῆς τὸν κόπον, ὅπως ἀπολαύσωσιν οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἐντελῆ τῆς ἐργασίας ἐλευθερίαν, καὶ μετ' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα αὐτῇ ἀγαθὰ τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς εἰρήνης!

Δ. Β^ς.

Δημοσία παράστασις δενδροκοπίας ὑπὸ τοῦ

ΓΛΑΔΣΤΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ

Πρὸ δύο ἑβδομάδων ὁ Γλάδστων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔδοσαν ἐν τῇ ἀγροτικῇ ἐπαύλει των δημοσίαν παράστασιν δενδροκοπίας. Χίλιοι πεντακόσιοι κύριοι καὶ κυρίαι, ἐκ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος ἐν Βόλτων, εἰσελθόντες εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του, ἐμήνυσαν αὐτῷ ὅτι ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἴδωσι καὶ ἀκούσωσι ἀγορεύοντα. Ὁ Γλάδστων ἀπεκρίνατο τῇ ἐπιτροπῇ, ὅτι μετὰ τὸ γεῦμα θὰ ἐνεφανίζετο μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ἵνα κόψῃ μελίαν, γνωστὸν δένδρον, οὗτινος ἐκ τοῦ στερεοῦ στελέχους ἦτο κατεσκευασμένον τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὀλίγον μετὰ τὴν 4 ὥραν πατὴρ καὶ υἱός, ἀγροτικὴν φοροῦντες στολὴν καὶ βαστάζοντες ὀξεῖς καὶ μεγάλους πελέκεις, ἦλθον καὶ ἔστησαν ἐνώπιον δένδρου, ἔχοντος περιφέρειαν 13 ποδῶν. Ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζεν, αἱ κυρίαι ἔψαλλον, τὸ δάσος ἀντήχει ἐκ τῶν κτυπημάτων τῶν δύο ξυλοκόπων πολιτικῶν, ἐπέτων δὲ κύκλῳ αἱ παρασχίδες, ἃς συνέλεγον οἱ παρεστῶτες, ἵνα φυλάξωσι κατόπιν ὡς κειμήλια. Ὁ Γλάδστων, διακόψας ὀλίγον τὴν ἐργασίαν πρὸς ἀνάπαυσιν, ἀπεμάξατο τὸν ἱδρῶτα ἐκ τοῦ προσώπου· ἐρειδόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ πελέκεως, εἶπε τοῖς ξένοις, ὅτι ἀντὶ πολιτικοῦ λόγου, ὃν ἐπεθύμουν νὰ ἀκούσωσιν, αὐτὸς προῃρεῖτο μᾶλλον νὰ λαλήσῃ ὀλίγα περὶ τοῦ κατ' ἀγροὺς βίου. «Οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν παρεστώτων, εἶπε, θὰ ἴδωσιν ἐπερχομένην τὴν ὥραν, καθ' ἣν δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον μεγάλη καὶ δεινὴ ἀντίθεσις τῶν βιομηχανικῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγρῶν, οἵα τανῦν παρατηρεῖται. Πάντοτε ὅμως θὰ ὑπάρχῃ διαφορά τις τόπων πολυανθρώπων καὶ ὀλιγανθρώπων. Τὰς μεγάλας πόλεις ἐνοχλοῦσι πρὸ πάντων τρία πράγματα· βλαβεραὶ ἀναθυμιάσεις καὶ ὀσμαί, σπάνις ὕδατος καθαροῦ καὶ ὑπερβάλλουσα πληθὺς καπνοῦ. Δὲν πιστεύω ὅτι ὁ Παντοδύναμος Δημιουργὸς ἠθέλησε νὰ ὑπάρχωσι τὰ τρία ταῦτα κακὰ ὅπου συμβιοῦσι μυριάδες ἀνθρώπων. Ἡ ἐπὶ μέρους ἄρσις τῶν κακῶν ἐξήρτηται ἀφ' ὑμῶν· ἀρκεῖ μόνον νὰ καταπολεμήσητε τὰς προλήψεις τῶν ἀποστρεφομένων τὰς και-

Digitized by Google

νοτομίας. Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἤκουσα βαθύπλουτον διευθυντὴν χαρτοποιείου παραπονούμενον κατὰ τῆς ἐξουσίας, ὅτι ἀπηγόρευσε νὰ ῥίπτωνται τὰ καθάρματα, τὰ περιτρίμματα καὶ ἄλλα ῥυπαρὰ ἀχρήστου χάρτου λείψανα εἰς τὸ ὕδωρ, ἐξ οὗ ἔπινον οἱ πενέστεροι. Πέρυσιν ὅμως ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι αἱ ὑποθέσεις του εἶχον βελτιωθῆ· χημικὸς, ἀναλύσας τὰ καθάρματα, τῷ ὑπέδειξε πῶς ἠδύνατο νὰ τὰ ἐπωφεληθῇ ἐπικερδέστερον· οὕτω δὲ αὐτὸς μὲν ἐκέρδαινε κατ' ἔτος ἐκ τῆς χρήσεως καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν καθαρμάτων 3,000 ἢ 4,000 λίρας, τὰ δὲ ὕδατα τῶν ῥυάκων ἔμενον ἀμόλυντα. Ἡ μὲν ἀνάγκη ἀπεδείχθη πάλιν μήτηρ τῆς τέχνης, ὁ δὲ θεῖος νόμος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παλαιὸν κῦρός του. Τὸ Λονδῖνον ἔχει, ὡς γινώσκετε, περὶ τὰ 4,000,000 κατοίκων· ἐν τῇ δυτικῇ αὐτοῦ, πολυανθρωποτέρᾳ, γωνίᾳ διατρίβω καὶ ἐγὼ ἀπὸ 46 ἐτῶν· σήμερον δὲ, ὁσάκις ἀνοίγω τὰ παράθυρά μου, ἀναπνέω ἀέρα καθαρώτερον ἢ τὸ πρόσθεν, διότι ἡ νομοθεσία ἀπηγόρευσε τὴν αὐθαίρετον καὶ ἄσωτον γέννησιν τοῦ καπνοῦ, διέταξε δὲ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίων ἵνα τὸν ἀπορροφῶσιν. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον τοῦτον ἵνα τέρπηται ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῷ. Δὲν λέγω ὅτι τὸν ἐδημιούργησε πάντη ἀμέτοχον θλίψεων καὶ πειρασμῶν· ηὐδόκησεν ὅμως νὰ καταστῇ ἡμῖν εὐάρεστος ἡ φυσικὴ ἡμῶν ὕπαρξις. Ο ἀὴρ, ὁ ἥλιος, τὸ στερέωμα, τὰ δένδρα, ὁ χόρτος, οἱ ῥύακες, πάντα εἶναι τερπνά· ἀλλ' ἡμεῖς τὰ μολύνομεν καὶ φθείρομεν. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀποδείξωμεν τὴν πόλιν τοσοῦτον τερπνὴν, ὅσον ὁ Θεὸς ἀπέδειξε τοὺς ἀγρούς· δυνάμεθα ὅμως νὰ ῥυθμίσωμεν τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε ἡ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ νὰ μὴ μολύνῃ μηδὲ φθείρῃ ὅσα τερπνὰ ἐν αὐταῖς ἐχορήγησεν ἡμῖν ἡ Θεία Πρόνοια». Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπανέλαβε ζωηρότερον τὴν ἐργασίαν, ἄχρις οὗ ὑπὸ τῶν κτυπημάτων του κατέπεσεν ἡ οὐρανομήκης μελία.[1]

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Μηδὲν κακὸν εἰσίτω.

Τὸ ῥητὸν τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἐπέγραφον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας τῶν νεονύμφων, ἔδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐκείνην τοῦ Διογένους «καὶ πόθεν θὰ εἰσέλθῃ ὁ κύριος τῆς οἰκίας;» Σήμερον ἐν Κρήτῃ ἡ νύμφη ἐμβαπτίζει τὸν μικρόν της δάκτυλον ἐντὸς μέλιτος καὶ δι' αὐτοῦ γράφει τρεῖς σταυρούς, συγχρόνως δὲ καὶ οἱ παριστάμενοι ἄνδρες, ἐκβάλλοντες τὰς μαχαίρας των, πράττουσι τὸ αὐτὸ, ἵνα ἐκδιώξωσιν οὕτω πᾶσαν δυστυχίαν.

Παρετηρήθη ὑπὸ τῶν στατιστικῶν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν φυλῶν ἡ Γερμανικὴ εἶνε ἡ γονιμοτέρα, κατόπιν δ' αὐτῆς ἔρχονται ἡ Σλαυϊκὴ, ἡ Σκανδιναυϊκὴ καὶ ἡ Ἀγγλοσαξωνικὴ, αἵτινες αὐξάνουσι ταχύτερον τῶν λοιπῶν, αἱ δὲ Λατινικαὶ φυλαὶ αὐξάνουσι βραδύτερον.

[1] Κλεῖ...

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Τί νὰ εἴπῃ τις περὶ τῶν πολυαρίθμων νέων ἐν Ἑλλάδι, οἵτινες θεωροῦντες ἑαυτοὺς εὐγενεστέρας καταγωγῆς τοῦ ἀγρότου καὶ τοῦ ναύτου, πλήρεις νεανικῆς δραστηριότητος καὶ φιλοδοξίας, πεπροικισμένοι μὲ διανοητικὰ προτερήματα, ἅτινα ὑπὸ δεξιὰν καὶ σκόπιμον διεύθυνσιν θὰ ἔθετον αὐτοὺς εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν εὐρωπαίων, ἄρχονται τοῦ σταδίου τοῦ βίου των ἐν τῷ κόσμῳ ἄνευ δραχμῆς μιᾶς ἐν τῷ βαλαντίῳ των; Ὁ βίος ἑνὸς τούτων ἀρκεῖ ὅπως ὑποδείξωμεν τὸν βίον πολλῶν ἑκατοντάδων. Ὁ νέος οὗτος εὑρίσκεται ἔτι ἄνευ μέσων ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου ἄρχονται νὰ τῷ γίγνωνται ἐπαισθηταὶ, πασιφανῶς δὲ βλέπει ὅτι ὀφείλει νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως· ἡ οἰκογένεια ἀξιοπρεπῶς πλὴν πενιχρῶς συντηρεῖται ἐκ τῆς ἀποδεκατουμένης βιομηχανίας τοῦ πατρὸς, ὅστις στερούμενος τῶν προτερημάτων τῆς παιδείας, δι' ὧν ἐπροίκισε τὰ τέκνα του ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, ἀνασκάπτει τὴν γῆν καὶ καλλιεργεῖ τὰς ἀμπέλους του ἢ ἀποζῇ ἐκ τοῦ ἀβεβαίου καὶ γλίσχρου μισθοῦ δημοσίας τινὸς θέσεως. Μετ' ἐμφύτου πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτος ὁ υἱὸς ἐφοίτησεν εἰς τὸ Γυμνάσιον, ὀνειροπολήσας ἴσως καλλίτερον βίον τοῦ τοῦ ἀρότρου. Ἀλλ' ἐὰν, ἀπωθήσας τὰ βιβλία, θελήσῃ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἄλλην ἐργασίαν, οὐδὲν βλέπει ἐν αὐτῇ εὔελπι μέλλον. Ἂν θελήσῃ ν' ἀποδημήσῃ πρὸς ἀναζήτησιν ἐπωφελοῦς θέσεως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἔσται τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἀφιέρου τὴν μόνην δραχμήν του εἰς τυχηρόν τι παιγνίδιον. Ἐργασία ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ πατρίδι του, πλεῖστοι ἐμπορικοὶ οἶκοι κοσμοῦσι τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὴν Σύρον, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν ὑπῆρξε βραδεῖα, ὥστε ἀνὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται οἱ ζητοῦντες νὰ πληρώσωσιν ὀλιγόδραχμον κενωθεῖσαν θέσιν. Κλίνει λοιπὸν τὴν κεφαλὴν ἐν ἀπελπισίᾳ ὁ νέος, καὶ μίαν μόνην πλέον ἔχει ἐλπίδα, τὰς Ἀθήνας. Βεβαίως, λέγει, εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βασιλείου, βρίθουσαν πολιτικῶν, νομικῶν, ἰατρῶν, δημοσιογράφων, θὰ εὕρῃ τι ἐπὶ τέλους καὶ νεανίας συνειδὼς τὴν ἀξίαν του καὶ πρόθυμος ὢν νὰ ἀφιερωθῇ ψυχῇ τε καὶ σώματι ὑπὲρ τῆς γενικῆς ἢ τῆς ἀτομικῆς εὐημερίας. Κατορθοῖ δι' οἱουδήποτε μέσου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐκεῖ, ἀνεπαισθήτως ἴσως, ῥίπτεται εἰς τὴν δίνην τοῦ Πανεπιστημίου, ἔνθα μεθ' ἑτέρων χιλίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίων του, εὑρίσκει εἶδός τι εὐτυχίας

Digitized by Google

ὀλίγων ἐτῶν ἐν τῷ θορυβώδει σάλῳ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν συνομιλητῶν του, μεθ' ὧν κοινὸς συνδέει αὐτὸν σκοπὸς, «ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος.» Ἀκροᾶται τῶν παραδόσεων τῆς νομικῆς, τῆς ἰατρικῆς ἢ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, καταβροχθίζων μάθησιν, ὡς πειναλέον βρέφος, ἄπειρον τοῦ περὶ αὐτὸ κόσμου, μυζᾷ τὸ γάλα τῆς καλῆς μητρός. Ἐν εὐτελεῖ μαγειρείῳ κορεννύει τὴν πεῖνάν του δι' ἄρτου καὶ ὀλίγων ἐλαιῶν, πίνων καὶ ῥητινίτην, ταῦτα δὲ μόλις ἀρκοῦσι νὰ συντηρήσωσιν αὐτὸν μέχρι τοῦ ἐπομένου ἀρίστου. Τὰς ἑσπέρας του διέρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν καφενείοις, καθήμενος ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων συμμαθητῶν του, πίνων ἕνα μόνον καφὲν πλὴν ἀναρίθμητα σιγάρα, καὶ συζητῶν μετὰ ζέσεως περὶ τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, περὶ οὗ πραγματεύονται αἱ ἐφημερίδες, καὶ ὑπὸ συζήτησιν ὄντος ἐν τῷ βουλευτικῷ περιβόλῳ. Ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν οἱ φλύαροι οὗτοι πολιτικολόγοι οὐδόλως προσέχουσιν εἰς τὴν προκεχωρημένην ὥραν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον προσέχουσιν εἰς τὴν παρουσίαν ξένου, ὅστις, ἂν τυχαίως συνέλεγε σημειώσεις περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, θὰ τοὺς ἐχαρακτήριζεν ὡς ἐξαχρειωμένους νεανίσκους, πρότυπον τοῦ ἐθνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τέλει περατοῖ τὰς πανεπιστημιακάς του σπουδάς· ὁ δὲ νεανίας γίνεται ἀνήρ. Δι' ἀτρύτων διανοητικῶν κόπων καὶ σωματικῆς κακοπαθείας τυγχάνει τοῦ πτυχίου καὶ εὑρίσκεται αἴφνης ἐν μέσῳ πολλῶν ὁδῶν, ἀγνοῶν ποτέραν νὰ τραπῇ· εἶναι καθ' ὅλα ἕτοιμος νὰ μετέλθῃ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, πλήρης φιλοδόξων ἐλπίδων διὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ νομικοὶ ὑπάρχουσιν ἀπειράριθμοι. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δύναται νὰ ὑπερηφανευθῇ διὰ τὰς νομικὰς ἱκανότητας, ἃς περιλαμβάνει. Πλὴν ὄπισθεν τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες δρέπουσι τὰς δάφνας καὶ φέρουσι ταύτας ἐν οἰκίαις ἐκ μαρμάρου, ὑπάρχει πλῆθος ἄπελπι, ἄνευ πελατῶν, ἄνευ ὀνόματος, καὶ πειναλέον. Μία ὁδὸς τῷ ὑπολείπεται, καὶ αὐτὴ δύσβατος καὶ σκολιά, ταύτην δὲ τρέπεται μετὰ πολλοῦ ὁρμητικοῦ πλήθους ἄλλων. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐφημερίδων, ἡ ἐν τοῖς καφενείοις ἀδολεσχία, ἡ θέρμη τῶν καθ' ἡμέραν πολιτικῶν συζητήσεων ἐν τοῖς διαδρόμοις τοῦ Πανεπιστημίου κατέστησαν αὐτὸν θιασώτην ἑνὸς κόμματος. Ἀνακηρύττεται φίλος ἑνὸς πολιτευομένου καὶ ἐγγράφεται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν τάξιν τῶν συμπολιτευομένων ἢ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν ὑπάρχουσαν κυβέρνησιν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ γίνεται πολιτικὸν ἔμβρυον· γράφει εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πολιτικοῦ κύκλου τοῦ ὑπουργοῦ ἢ τοῦ πρῴην τοιούτου, ἀναμένων νὰ τύχῃ, ἐν δέοντι καιρῷ, συνδρομῆς καὶ προστασίας. Γνωρίζει ὅτι καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ αὐτὴ, θὰ συντηρηθῇ ἐπ' ὀλίγιστον χρόνον, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ὑπουργεῖον του· οὐχ ἧττον ἐπιμένει, συμπληρῶν τὰ μεσόχρονα διαστήματα δι' ἐλπίδων, ὧν ἀναμένει τὴν πραγματοποίησιν. Ἡ πρώτη πολιτικὴ ἐπιτυχία ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτοῦ ὡς μαγικὴ ῥάβδος, καὶ ὀνειροπολεῖ ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος πρωθυπουργός. Ἀναγνωρίζει πολλάκις εἰς στιγμὰς εὐθυφροσύνης τὸ ἄσκοπον καὶ ἐπιζήμιον τῆς θέσεώς του, πλὴν δὲν ἀποσύρεται μὴ εὑρίσκων διέξοδον. Τοιούτῳ τρόπῳ ὑπερπλεονάζει ἐν Ἀθήναις στοιχεῖον ἄγονον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν πολιτείαν, παραγόμενον ἐκ φυσικῶν αἰτίων, καθ' ὧν οὐδεμία ὑπάρχει ἄμεσος καὶ πρόχειρος θεραπεία. Ὡς οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει εἰς πᾶν ἄλλο ἀποβλέπουσι μέρος, ἀλλ' οὐδέποτε εἰς ἑαυτοὺς, ὅπως ἀνακαλύψωσι τὸ μεγαλεῖον τῆς πολιτείας, οὕτως ὁ ἀκόρεστος τὴν φιλοδοξίαν Ἕλλην θεᾶται κύκλῳ αὐτοῦ, ὅπως ἀνεύρῃ στάδιον ἀναπτύξεως, μὴ ἀναλογιζόμενος ὅτι εἰς τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καὶ τὰς χεῖρας ἔγκεινται τὰ σπέρματα τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας. Ὁ Ἕλλην δὲν πιστεύει εἰς τὴν «εὐγένειαν τῆς ἐργασίας.» (Κάρολος Τάκερμαν.)

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Συνταγὴ σταχτῆς κονίας (ἀλυσίβας).

Πρό τινος χρόνου ἐπενοήθη νέος τρόπος κονίας διὰ τὸ πλύσιμον τῶν ἐνδυμάτων ὄχι ἀνάξιος λόγου.

Διάλυσον 1 χιλιόγραμμον σάπωνος εἰς 2 λίτρας θερμοῦ ὕδατος μετρίας θερμοκρασίας. Ῥίψον ἐν τῷ αὐτῷ ἀγγείῳ 60 γραμμ. καθαρᾶς τερεβενθίνης καὶ 75 γρ. ῥευστῆς ἀμμωνίας. Ἀνακάτευσον καλὰ τὸ μίγμα, θὲς ἐν αὐτῷ τὰ ἐνδύματα νὰ μείνωσιν ἐπὶ 2 ἢ 3 ὥρας καὶ σκέπασον ἀσφαλῶς τὸ ἀγγεῖον. Μετὰ τοῦτο ἔκπλυνέ τα, ὅπως συνήθως· θὰ γείνουν λευκότατα.

Ἡ οὕτω πως παρασκευασθεῖσα κονία δύναται νὰ χρησιμεύσῃ δὶς, ἀρκεῖ νὰ προσθέσωμεν πάλιν 20 γραμμ. καθαρᾶς τερεβενθίνης καὶ 25 γρ. ἀμμωνίας. Ἐπέρχεται οὕτως οἰκονομία χρόνου, ἐργασίας καὶ καυσίμου ὕλης. Πρόσθες ὅτι δὲν φθείρονται διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ τὰ ἐνδύματα.

Κατὰ τὸν γάλλον καθηγητὴν τῆς ἀνθρωπολογίας Βερτιλλὼν, ἐν Ἀγγλίᾳ χίλιαι ἔγγαμοι γυναῖκες ἀπὸ 15-50 ἐτῶν τίκτουσι κατὰ μέσον ὅρον 248, ἐν Πρωσσίᾳ 275, ἐν Βελγίῳ 279, ἐν Γαλλίᾳ τοὐναντίον μόνον 173 παιδία.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.—Ἐν σελ. 506, στήλη α', στίχ. 24 ἀνάγνωθι ἀντὶ «Βορρᾶν», «Δυσμάς».

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 88 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 4 Σεπτεμβρίου 1877

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 545.

Θ'

Ὅπως νοήσωμεν τί εἶναι ἡ *ἔλλογος κατάταξις* τῶν ὄντων, ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ εἴπωμεν τί σημαίνει ἡ λέξις *ὄν*, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθημεν μέχρι τοῦδε χωρὶς νὰ τὴν ὁρίσωμεν, διότι ὁ ὁρισμὸς αὐτῆς εὐκολώτερος ἀποβαίνει μετὰ τὰ προεκτεθέντα.

Εἴπομεν ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι τὰ ἐκτὸς γίνονται ἡμῖν καταληπτὰ διὰ τῶν ἐντός. Τί ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν; Ἐν μέρει τὸ ἠξεύρομεν. Ὑπάρχει μία, ταυτούσιος, αὐτενεργὸς καὶ ἔλλογος δύναμις ἀγγέλλουσα τὴν ὕπαρξίν της διὰ ποικίλων φαινομένων. Ἀλλὰ δύναμις ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὄντα, ἂν καὶ δὲν ἔχει τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ πνεύματος ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς ὕλης δὲν ἐξηγοῦνται εἰμὴ διά τινος ἐντὸς αὐτῆς ἐνεργούσης δυνάμεως. Ὕλη καὶ δύναμις εἶναι τὰ δύο πρῶτα στοιχεῖα πάσης περὶ τὴν φύσιν θεωρίας, καί τινες τῶν περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφούντων καὶ αὐτὴν τὴν ἔκτασιν, εἰς ἣν ἀνάγεται πᾶσα ὕλη, θεωροῦσιν ὥς τι σύμπλεγμα δυνάμεων, ὥστε κατ' αὐτοὺς ὅλη ἡ φύσις δὲν εἶναι εἰμὴ συνένωσις καὶ συνδιάταξις ποικίλων δυνάμεων.[1] Αἱ ἐν τῇ ὕλῃ δυνάμεις φαίνονται τῳόντι ποικίλαι, ἂν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας φυσικὰς θεωρίας μία καὶ μόνη δύναμις ὑπάρχει καὶ ἡ αὐτὴ πάντοτε, κινοῦσα διαφοροτρόπως τὰ ὑλικὰ μόρια, καὶ διὰ τῆς κινήσεως ταύτης παράγουσα πλεῖστα φαινόμενα, τὴν θερμότητα, τὸν ἠλεκτρισμόν, τὸν μαγνητισμόν, τὸν ἦχον, τὸ φῶς, ἅτινα φαίνονται διάφορα, ἀλλ' ἔρχονται οὐσιωδῶς ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς.[2] Ἀγνοοῦμεν ἐὰν τὴν ἀπόλυτον ταύτην ἑνοποίησιν ὅλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων θὰ ἐπεκτείνωσιν αἱ περαιτέρω πρόοδοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέχρι τῶν φυσιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν φαινομένων ἀνάγουσαι καὶ τὸν ὀργανισμόν, καὶ τὴν ζωήν, καὶ τὴν ψυχήν, καὶ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐνεργείας εἰς χημικοὺς καὶ μηχανικοὺς συνδυασμούς, ὡς ἀξιοῦσι τινὲς τῶν ὑλιστῶν· ἀλλ' ὅπως δήποτε, εἴτε μία μόνη δύναμις ὑπάρχει, εἴτε πλείονες, ἡ δύναμις εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον οἱουδήποτε ὄντος, τὸ στοιχεῖον ὅπερ ὑποθέτουσι τὰ ἄλλα, ὅπερ ὑπὸ τὰ ἄλλα πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ὅπερ *κεῖται ὑπ'* αὐτά, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ μὲν τῶν ἀρχαίων λέγεται *ὑποκείμενον*, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων *ὑπόστασις*. Τὴν ὕπαρξιν τῆς ὑποστάσεως δὲν γνωρίζομεν δι' ἀμέσου ἀντιλήψεως, ἀλλὰ τὴν περὶ αὐτῆς βεβαιότητα ἐπιβάλλει ὁ λόγος, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ *νοούμενον* πρὸς διαστολὴν τοῦ *φαινομένου* ἄλλως, τὰ φαινόμενα θὰ ἦσαν ἄνευ αἰτίου, ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος. Ἄρα ὂν εἶναι πᾶσα ὑπόστασις ἀγγέλλουσα ἑαυτὴν διά τινων φαινομένων ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ.—Τί εἶναι ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος; Εἶναι δύο στοιχεῖα ἀχώριστα τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος. Οὐδὲν ὂν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου. Ἐὰν εἶναι, εἶναι ἔν τινι σημείῳ τοῦ τόπου καὶ ἔν τινι στιγμῇ τοῦ χρόνου. Ὅσῳ καὶ ἂν πολλαπλασιάσωμεν τὰ ὄντα, πρέπει νὰ προϋπάρχῃ πάντοτε τόπος καὶ χρόνος δι' αὐτά· ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος εἶναι δύο προηγούμενοι καὶ ἀπαραίτητοι ὅροι πάσης ὑπάρξεως, καὶ διὰ τοῦτο παρίστανται εἰς τὸ πνεῦμα ὡς δύο ἄπειρα περιέχοντα πάντων τῶν δυνατῶν ὄντων. Τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν δύο τούτων στοιχείων ἐπιβάλλει ἐπίσης ὁ λόγος, διότι περιέχονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως, ὥστε ἄνευ αὐτῶν τὸ ὂν δὲν θὰ ἦτο ὅ,τι εἶναι, ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀρχὴν τῆς ταυτότητος.—Ἐὰν δὲ τώρα συνενώσωμεν τὰ πρῶτα ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ὄντος, τὴν ὑπόστασιν, τὴν ἐξωτερίκευσιν ἢ μορφὴν αὐτῆς ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, μὲ ἐκεῖνον τὸν συνδυασμὸν αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, τὸν ὁποῖον ὠνομάσαμεν *ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων* (Ἄρθρ. ζ'), εἰς ἣν ὑπόκεινται πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἥτις εἶναι ἀχώριστος τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἔχομεν πλήρη καὶ καθαρὰν τὴν *ἔλλογον ἔννοιαν τοῦ ὄντος*, ὅπερ εἶναι ἑπομένως *ὑπόστασις σχετιζομένη πρός τινα μορφὴν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ὑποκειμένη εἴς τινα τάξιν*.

Ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ ὄντος εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βάσις πάσης ἐλλόγου κατατάξεως, ὡς θέλομεν ἴδει μετ' ὀλίγον· ἀλλὰ πρὶν ἂς ἴδωμεν τίνι τρόπῳ ἡ ἔννοια αὕτη συνδυάζεται μετὰ τῶν

1. Περὶ τοῦ καθολικοῦ τούτου δυναμισμοῦ ὅρα τὸ σοφὸν σύγγραμμα τοῦ κ. Magy: De la Science et de la Nature, ou Essai de Philosophie première.

2. Ὅρα Groive, Correlation of forces.

Digitized by Google

ἄλλων ὅσας πορίζόμεθα ἔξωθεν διὰ τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἔσωθεν διὰ τῆς συνειδήσεως.

Εἴπομεν ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου ἄρθρου ὅτι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ δυνάμεις ἐλλόγου ὑποστάσεως, εἶναι ἔλλογοι, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν ἡμῖν ἄλλως ἢ ἐν τοῖς κτήνεσι, καθ' ὅσον ἡ ἀντίληψις, ἡ προσοχή, ἡ σύζευξις, ἡ μνήμη, ἡ ἀνάμνησις λειτουργοῦσιν ἐν ἡμῖν μετὰ λόγου. Καὶ πραγματικῶς ὁ λόγος συμπληροῖ καὶ ῥυθμίζει πασῶν τῶν δυνάμεων τούτων τὴν ἐνέργειαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀντίληψιν παρέχει τὸ στοιχεῖον τῆς ὑποστάσεως, οὗ δὲν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ὃ ἐπιβάλλει ὁ λόγος, καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἅτινα ἐπίσης ἐπιβάλλει ὁ λόγος. Εἰς δὲ τὴν σύζευξιν παρέχει τὸν ἐσωτερικὸν ἐκεῖνον σύνδεσμον δι' οὗ αἱ ἔννοιαι συνενοῦνται, καὶ συνδιαμένουσι, καὶ ἀμοιβαίως ἐγείρονται διὰ τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, καὶ οἱ πολλοὶ καὶ διάφοροι νόμοι τῆς συζεύξεως οὓς ἔθηκαν οἱ ψυχολόγοι ἀνάγονται εὐκόλως εἰς ἕνα καὶ μόνον, τὴν ἑνότητα τῆς ἐλλόγου ἐννοίας τοῦ ὄντος. Καὶ τῳόντι αἱ ἔννοιαι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας καθὼς συνδέονται τὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἔννοια λ.χ. γεγονότος τινὸς ἀνακαλεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου ἢ τοῦ χρόνου ἐν οἷς ἐγένετο, ἢ τοῦ αἰτίου αὐτοῦ, ἢ τοῦ ἀποτελέσματος, καὶ οὕτω καθεξῆς· ὥστε πραγματικὴ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸ κέντρον καὶ ἡ φωτοβόλος ἑστία τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἔλλογος ἔννοια τοῦ ὄντος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀποῤῥέει πᾶσα ἡ φιλοσοφία καὶ πᾶσα ἐπιστήμη.[1]

Εἶναι δὲ ἡ ἔννοια αὕτη ἀρχὴ καὶ βάσις πάσης κατατάξεως, διότι ὅπως δήποτε καταταχθῶσι τὰ ὄντα, καὶ ὅσῳ καὶ ἂν διαιρεθῶσι καὶ ὑποδιαιρεθῶσιν αἱ τάξεις αὐτῶν, ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ τρόπον τινὰ ἡ ῥίζα πάσης διαιρέσεως καὶ ὑποδιαιρέσεως θέλει εἶναι πάντοτε ἡ *κοινὴ* φύσις ὅλων τῶν ὄντων οἵα δηλοῦται ἐν τῷ προεκτεθέντι ὁρισμῷ. Ὅπως δὲ ἴδωμεν πῶς γίνεται ἔλλογος κατάταξις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐννοίας ταύτης, ἃς ἐνθυμηθῶμεν ὅσα εἴπομεν ἐν τῷ γ' Ἄρθρῳ.—Πραγματευόμενοι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἑνότητος, καὶ ἵνα βεβαιωθῶμεν ὅτι ἐν ἡμῖν μόνον ὑπάρχει, διήλθομεν τὰ διάφορα βασίλεια τῆς φύσεως, καὶ εἴδομεν ὅτι ὑπάρχει φύσις νεκρὰ καὶ ἀνόργανος, ὑπὲρ αὐτὴν ἐνόργανος καὶ ζῶσα, ὑπὲρ ταύτην φύσις ἔμψυχος, καὶ ὑπεράνω τῆς ἐμψύχου φύσις ἔλλογος. Ἀλλ' ἤδη ἠξεύρομεν ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν βασιλείων τούτων ὑπάρχουσιν ὄντα, καὶ μὲ διάφορα ἀλλήλων κατά τινα προσόντα, ἀλλὰ καὶ ὅμοια κατά τινα ἄλλα, καὶ ἵνα παραστήσωμεν ὑλικῶς τὰς σχέσεις ταύτας τῶν μεταξὺ αὐτῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν, δυνάμεθα νὰ χαράξωμεν τὸ ἑξῆς διάγραμμα·

ὄν

ἀνόργανον — ἐνόργανον

ἄψυχον — ἔμψυχον

ἄλογον — ἔλλογον

Τὸ διάγραμμα τοῦτο εἶναι ὁ τύπος πάσης ἐλλόγου κατατάξεως. Πῶς δὲ ἐγένετο ἡ κατάταξις αὕτη; Διὰ τῆς *ἀφαιρέσεως* στοιχείων τινῶν κοινῶν εἰς πολλὰ ὄντα καὶ τῆς *γενικεύσεως*, ἤτοι ταυτοχρόνου συνενώσεως αὐτῶν ἐν μιᾷ ἐννοίᾳ, ἣν ὀνομάζομεν *γενικὴν* καὶ ὑπάγομεν εἰς τὴν γενικωτάτην ἔννοιαν τοῦ ὄντος. Παρετηρήσαμεν δηλαδὴ ὅτι εἴς τι ὂν ὑπάρχει ἐκείνη ἡ σύμπνοια ποικίλων ἐνεργειῶν ἣν ὀνομάζομεν ὀργανισμόν, καὶ ὅτι ἡ σύμπνοια αὕτη δὲν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ ὂν τοῦτο, ἀλλ' εἰς πλείονα, καὶ ἀπεσπάσαμεν νοερῶς τὸν κοινὸν τοῦτον χαρακτῆρα ἀπὸ τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνυπάρχει ἐν τῇ φύσει καὶ δι' αὐτοῦ ἐμορφώσαμεν ἰδιαιτέραν τάξιν τῶν ὄντων, ἐν ᾗ συμπεριελάβομεν πάντα τὰ ἔχοντα ὀργανισμόν, καὶ ἐν ἄλλῃ ἐθέσαμεν τὰ μὴ ἔχοντα, καὶ οὕτως ἐμορφώσαμεν δύο *γένη*, τὸ *ἀνόργανον* καὶ τὸ *ἐνόργανον*, εἰς ἃ διαιρεῖται τὸ ἀνώτερον γένος *ὄν*. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐποιήσαμεν τὴν δευτέραν διαίρεσιν, τοῦ *ἐνοργάνου*, εἰς *ἄψυχον* καὶ *ἔμψυχον*, τὴν τρίτην, τοῦ *ἐμψύχου*, εἰς *ἄλογον* καὶ *ἔλλογον* καὶ οὕτω καθεξῆς. Παντοῖαι διαιρέσεις καὶ κατατάξεις δύνανται νὰ γίνωσι κατὰ τὸν αὐτὸν πάντοτε τρόπον, διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν κοινῶν χαρακτήρων, τῆς ἀφαιρέσεως αὐτῶν καὶ συνενώσεως ἔν τινι γενικῇ ἐννοίᾳ, ἥτις ἢ ὑπάγεται εἰς ἄλλην γενικωτέραν, ἢ γίνεται ἀρχὴ νέων διαιρέσεων καὶ ὑποδιαιρέσεων. Λέγονται δὲ αἱ ἀφῃρημέναι αὗται ἔννοιαι *γενικαὶ* διότι ἑκάστη ἀποτελεῖ *γένος* περιλαμβάνον οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα ἐν οἷς παρετηρήθη καὶ ἀφ' ὧν ἀπεσπάσθη ὁ γενικὸς χαρακτήρ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὅσα ἔχουσι τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα. Ἕκαστον δὲ γένος διαιρεῖται εἰς ἄλλα κατώτερα ἅτινα ὀνομάζονται *εἴδη*. Πόσον δὲ ἡ ἔλλογος κατάταξις συντείνει εἰς ἐξακρίβωσιν τῶν ἰδεῶν, καὶ χρησιμεύει εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, θέλομεν ἴδει ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Ἕπεται συνέχεια. Π. ΒΡΑΪΛΑΣ.

1. Ὅρα «Τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν» ἢ «ἡ ἑνότης τῆς ἐπιστήμης», Πανδώρα, 1 Ἰανουαρ. 1870.

Κατά τινα τῶν Σπαρτιατῶν ἐκστρατείαν ἀνησύχουν ἐν τῇ πόλει περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης, καὶ ἀνυπομόνως περιέμενον ἀγγελίαν περὶ αὐτῆς. Σπαρτιάτιδές τινες ἐκτὸς τῆς πόλεως εὑρισκόμεναι εἶδον Εἵλωτα μετὰ σπουδῆς ἐρχόμενον, μία δὲ ἐξ αὐτῶν, ἧς τὰ τέκνα ἦσαν ἐν τῇ μάχῃ, ἔδραμε νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ στρατοῦ. Καὶ ὁ μὲν Εἵλως τῇ ἀναγγέλλει τὸν

Digitized by Google

θάνατον τῶν τέκνων, ἐκείνη δὲ, τεθορυβημένη, «Κακὸν ἀνδράποδον, ὑπέλαβεν, οὐ τοῦτο σ' ἐρωτῶ, ἀλλὰ τί πράσσει ἡ πατρίς.» Καὶ μόνον ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι νικᾷ, «Τώρα, εἶπε, θὰ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ ὑποφέρω τὴν στέρησιν τῶν φιλτάτων.»

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 550.

Ζ'

Σχεδὸν πᾶσαι αἱ πρωτεύουσαι εἰσὶν ἡ ἐπιτομὴ καὶ ἡ οὐσία οὕτως εἰπεῖν τῆς χώρας εἰς ἣν ἀνήκουσι καὶ ἣν ἀντιπροσωπεύουσιν. Ἐξ αὐτῶν εὐχερῶς ἐνοεῖ τις τὴν χώραν, ὡς ὁ ἐπισκεφθεὶς τοὺς Παρισίους γινώσκει τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ τὸ Λονδῖνον γινώσκει τὴν Ἀγγλίαν.

Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἔχει οὕτως ὡς πρὸς τὴν Καλκοῦτταν. Διότι ἡ πόλις αὕτη, ἀγγλικὴ μὲν τὴν κεφαλὴν, ἰνδικὴ τοὺς πόδας, ἐμπορικὴ δὲ κατὰ τὸ λοιπὸν σῶμα οὖσα, ἀντιπροσωπεύει μόνον τὴν Ἑταιρίαν. Ἄνευ μάλιστα τῆς διαμονῆς τοῦ τε διοικητοῦ καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων ἤθελε θεωρεῖσθαι οὐδενὸς λόγου ἀξία παρὰ τῶν κατοίκων τῆς κεντρῴας Ἰνδοστάνης, τιθεμένων εἰς περιωπὴν πολὺ ὑψηλοτέραν κατὰ πρῶτον μὲν τὴν Βεναρὲς, τὴν μητρόπολιν καὶ καθέδραν τῆς θρησκείας αὐτῶν, ἔπειτα δὲ τὸ Δελχὺ, τὴν Ἀγρὰχ καὶ τὴν Λαχώρην.

Ὁ Jacquemont, παρατηρῶν ὅσα καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, προστίθησιν, ὅτι οἱ Ἄγγλοι κατὰ πολλὰ ἤθελον πλεονεκτήσει, μεταφέροντες εἰς Βεναρὲς τὴν μητρόπολιν τῆς ἰσχύος αὐτῶν, ἣν ἤθελον τοιουτοτρόπως ἐπαυξήσει καὶ ἐνισχύσει διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀναμνήσεων τῆς ἱερᾶς πόλεως. Ἀλλ' ἐγὼ τοὐναντίον νομίζω, ὅτι οἱ Ἄγγλοι, συνετῶς φερόμενοι, δὲν ἔπραξαν τοῦτο· διότι ἐν ἀρχῇ μάλιστα ἤθελον ἐπέρχεσθαι συγκρούσεις ἀδιάλειπτοι μεταξὺ τῆς ἀγγλικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐν Βεναρὲς τυγχάνουσι ζωηρόταται. Λέγουσιν, ὅτι καὶ λόγοι ἐμπορικοὶ συνέτειναν εἰς τὴν τοιαύτην προτίμησιν· φρονῶ ὅμως, ὅτι ὁ ἄλλος ἐκεῖνος λόγος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος, οὗτινος ἕνεκεν ἡ Ἑταιρία προυτίμησε τὴν Καλκοῦτταν, πάντοτε ἐπιμελῶς φροντίσασα, ὅπως μὴ ἀνωφελῶς προσκόψῃ ταῖς θρησκευτικαῖς πεποιθήσεσι τῶν Ἰνδῶν. Καὶ ἐπὶ παραδείγματι, ὁ ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ αἰτίᾳ τολμῶν νὰ ῥαβδίσῃ ἰθαγενῆ ἀξιωματικὸς μετὰ πολλῆς προσοχῆς φροντίζει νὰ μὴ ἐγγίσῃ τὸ δεῖπνον τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν, ἢ νὰ μὴ ἐμβάψῃ τὰ ἄκρα αὐτὰ τῶν δακτύλων ἐν τῇ πηγῇ ἢ τῷ ῥύακι, ὃν οἱ Ἰνδοὶ ἐκλέγουσι πρὸς καθαρμὸν καὶ ἁγνισμόν.

Οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἄγγλων, πλουτισθεῖσα διὰ τοῦ ἐμπορίου, διὰ τῶν κατακτήσεων, ἄλλοτε δὲ καὶ διὰ τῆς καταπιεστικῆς φορολογίας ὑπ' αὐτῶν πάλιν τῶν Ἄγγλων, ἡ Καλκοῦττα, ῥιφθεῖσα οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ ἐδάφους ξένου, εἶδεν αὐξανομένην μετὰ ταχύτητος καταπληκτικῆς τὴν ἰδίαν ἔκτασιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς. Ὅπως δὲ ὅταν ἐγκεντρίζωμεν δένδρον ἄγριον δι' ἄλλου ἡμέρου, τὸ ἐμβόλιον, τρεφόμενον δι' ἐκείνου, μεταβάλλει ἐπὶ τέλους τὸ ἄγριον δένδρον εἰς ἥμερον καὶ καρποφόρον, οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἐν Καλκούττᾳ τὰ προϊόντα τῆς ἰνδικῆς γῆς καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἰθαγενῶν χρησιμεύουσιν εἰς ἐπαύξησιν τοῦ ἀγγλικοῦ στοιχείου.

Ἐπειδὴ ἡ πόλις δὲν ᾠκοδομήθη πρὸ μακροῦ χρόνου, δυσκόλως παρατηρεῖ τις οἰκοδομήματα οἷα τὰ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰνδοστάνης, ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν παρελθοῦσαν λαμπρότητα τῶν μογγόλων καὶ ἄλλων μοναρχῶν. Βεβαίως ὁ ξένος, ὁ διατρέχων τὰς μεγάλας καὶ πολυανθρώπους συνοικίας τῆς Καλκούττας, παρατηρεῖ πολλὰς οἰκοδομὰς μεγίστας, ἀμφιβάλλω ὅμως, ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ ὀνομασθῶσιν αὗται οἰκοδομήματα ἢ μνημεῖα. Μόνον τὸ ἀνάκτορον τοῦ διοικητοῦ, ἴσως δὲ καὶ τὸ Νομισματοκοπεῖον εἰσὶν ἄξια τοσούτου μεγάλης ἐπωνυμίας.

Καὶ ὡμιλήσαμεν μὲν ἤδη περὶ τοῦ *Governement's palace*, κειμένου πρὸς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως, εἰς Chowringhee. Εἰς ἀπόστασιν τετάρτου τῆς ὥρας ὑπάρχει τὸ φρούριον Γουλιέλμου, οὗτινος τὰ πολυάριθμα πυροβόλα δεσπόζουσι τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως. Κατ' ἀρχὰς τὸ φρούριον τοῦτο ἦν μικρόν τι ὀχύρωμα, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ τριακοσίους ἢ τετρακοσίους τὸ πολὺ ἄνδρας, οὗτινος δὲ ἡ φρουρὰ ὑπερήσπιζε τὸν μικρὸν κάλυκα τῶν ἀράβων, μαύρων, ἀρμενίων, ἰνδῶν καὶ ἄγγλων ἐμπόρων· καὶ ὁ κάλυξ αὐτὸς ἀπετέλεσε τὸ εὐρύχωρον ἄστυ τῆς Καλκούττας. Ἐπισκευασθὲν τὸ φρούριον Γουλιέλμου ὑπὸ τοῦ λόρδου Clives μετὰ τὴν μάχην Plassey ἐν 1757 ἔτει, καὶ ἀλλεπαλλήλως παρὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εὐρυνθὲν, δύναται σήμερον νὰ θεωρηθῇ ὡς φρούριον πρώτης τάξεως. Τὰ παραρτήματα αὐτοῦ ἐξαπλοῦνται εἰς ἔκτασιν μεγάλην, καὶ λέγεται μάλιστα, ὅτι διὰ τὴν ἐπισκευὴν καὶ τὰς ἐπαυξήσεις ἐδαπανήθησαν ὀγδοήκοντα ἑκατομμύρια.

Οἰκοδόμημα, ὅπερ συνιστῶ εἰς πάντας νὰ ἐπισκεφθῶσιν, εἶναι καὶ τὸ Νομισματοκοπεῖον. Περιέχει ἐργοστάσια μεγάλα, ἐντελῶς ὠργανισμένα μετὰ μηχανῶν, δι' ὧν κόπτονται νομίσματα, κάλλιστα ἐκτετυπωμένα καὶ παριστῶντα τὴν Ἑταιρίαν. Ἀλλ' ὅπερ τὰ μέγιστα κινεῖ τὴν περιέργειαν τῶν ἐπισκεπτομένων τὸ κατάστημα τοῦτο ξένων εἶναι οἱ διευθύνοντες αὐτὸ, πάντες σχεδὸν λίαν πεπαιδευμένοι τυγχάνοντες, βαθείας δὲ γνώσεις ἔχοντες καὶ περὶ

Digitized by Google

ἀντικειμένων οὐχὶ εἰδικῶς τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν.

Ὑπάρχουσι προσέτι ἐν Καλκούττᾳ συνεταιρισμοὶ πολλοὶ φιλολογικοί τε καὶ ἐπιστημονικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ *Ἀσιατικὴ Ἑταιρία*, γνωστὴ καὶ περίφημος καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην διατελοῦσα, κατέχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν, καὶ οἱ εὐρωπαῖοι σοφοὶ γινώσκουσι τὰς περιέργους δημοσιεύσεις αὐτῆς, ἱδρυθείσης ἐν 1784 ἔτει. Ὡς πάντες λοιπὸν οἱ ἐν Βεγγαλίᾳ συνεταιρισμοί, τεθειμένη ὑπὸ τὴν τοῦ διοικητοῦ προστασίαν, συγκροτεῖται ἐκ προέδρου καὶ τεσσάρων ἀντιπροέδρων, ἓξ μελῶν, ἀποτελούντων τὴν *comittee of papers*, καὶ ὡρισμένου τινὸς ἀριθμοῦ τακτικῶν μελῶν. Βιβλιοφύλαξ αὐτῆς ἦν κατὰ τὴν ἐν Καλκούττᾳ διαμονήν μου ὁ κ. Ἀλέξανδρος Κσόμο δὲ Κόρο, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν ὁ Jacquemont εἶχεν ἀπαντήσει μελετῶντα τὴν θιβετικὴν εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἰνδοστάνης. Πλεῖστοι *baboos* ἀποτελοῦσι μέρος τῆς *Ἀσιατικῆς Ἑταιρίας*, συναγωνιζόμενοι κατά τε τὸν ζῆλον καὶ τὴν πολυμάθειαν πρὸς τοὺς συνεταίρους αὐτῶν εὐρωπαίους.

Ὑπάρχουσιν ἐπίσης πλεῖσται γεωργικαὶ ἑταιρίαι, διατελοῦσαι πᾶσαι ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐπίτιμον προεδρείαν τοῦ διοικητοῦ.

Τὸ ἰνδικὸν σχολεῖον, *ridyalayah*, ἱδρυθὲν ἐν 1816 ἔτει καὶ συντηρούμενον διὰ δωρεῶν ῥαγιάδων τινῶν καὶ *baboos*, ὡς καὶ διά τινων ἐκτάκτων πιστώσεων παρὰ τοῦ ἄγγλου διοικητοῦ χορηγουμένων, τυγχάνει τὸ κέντρον, ἐν ᾧ διδάσκονται οἱ νέοι ἰθαγενεῖς, κυρίως δὲ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος τῶν βραχμάνων. Τὰ παιδία λοιπὸν ταῦτα, φαινόμενα πάντα εὐφυέστατα καὶ ἐπιδεικνύοντα εὐχέρειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, ἅτινα προτερήματα δὲν εἶναι συνήθη τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ, ἐκπαιδεύονται ἐκεῖ κατὰ μέθοδον τοσοῦτον ἀναπτύσουσαν, ὥστε θᾶττον ἢ βράδιον πολὺ θέλει αὐτὴ ἐπηρεάσει ἐπὶ τοῦ ἐν Ἰνδοστάνῃ πολιτισμοῦ.

Ἕτερον κατάστημα, περίεργον μᾶλλον ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ, εἶναι τὸ φιλανθρωπικὸν σχολεῖον Μαρτινιέρας ἐν ὁδῷ Λονδίνου. Προωρισμένον νὰ δέχηται τριάκοντα ἄρρενα καὶ εἴκοσι θήλεα, ἀνήκοντα εἰς χριστιανικὰς οἰκογενείας τῆς Καλκούττας, τὸ σχολεῖον τοῦτο, καθιδρυθὲν ἐν 1836 ἔτει, ὀφείλει τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς κληροδότημα τοῦ στρατηγοῦ Κλαυδίου Μαρτίνου, γάλλου, διατελέσαντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἀγγλικῆς Ἑταιρίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Πιθανῶς δὲ ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου διετέθησαν αἱ 15,000 λίραι στερλῖναι, ἃς ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος διὰ διαθήκης ἀφῆκε *τοῖς καθολικοῖς σχολείοις ἐν Καλκούττᾳ*. Διὰ τῆς αὐτῆς διαθήκης ὁ στρατηγὸς ἐκληροδότησεν 25,000 λίρας στερλίνας ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τοῦ Lyon, ὅπου ἐγεννήθη· δὲν ἠδυνήθην ὅμως νὰ ἐξακριβώσω, ἂν τὸ κληροδότημα τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον.

Καὶ πατὴρ μὲν τοῦ Κλαυδίου Μαρτίνου ὑπῆρξέ τις κατασκευαστὴς μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Τυγχάνων χαρακτῆρος ζωηροῦ καὶ ἐπιχειρηματικοῦ ὁ Κλαύδιος Μαρτῖνος ἐνωρὶς ἤδη ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός, δεκαπενταετὴς δὲ ὢν συνεφώνησε καὶ ἀπεστάλη εἰς τὰς Ἰνδίας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Lally. Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ ὁ Μαρτῖνος μετὰ πολλῶν συντρόφων λειποτακτήσας, κατετάχθη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Καίτοι ὅμως ὁ συμπολίτης ἡμῶν ὑπῆρξε θαρραλεώτατος καὶ νουνεχέστατος, ἡ λειποταξία αὕτη ἐκηλίδωσεν ἀναμφιβόλως αὐτόν. Βαθμηδὸν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν στρατηγοῦ. Γενόμενος δὲ ὁ εὐνοούμενος δύο ἰνδῶν βασιλέων, τοῦ Χοοδγιὰχ-ἐδ-Δοολὰχ καὶ τοῦ Ἀζὼφ-ἐδ-Δοολάχ, ἐθησαύρισε θησαυροὺς ἀπείρους, ἐγκατασταθεὶς ἐπὶ τέλους ἐν Καλκούττᾳ. Κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ πληροφορίας, ἃς συνέλεξα ἐν Βεγγαλίᾳ, ὑπῆρξεν ἀνὴρ θαρραλεώτατος καὶ ἐμπειρίας μεγίστης.

Ἕπεται συνέχεια.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ

(ἀρχαίων Φερῶν).

Οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα καὶ τὰ ἔργα Ῥήγα τοῦ Φεραίου ἢ Βελεστινλῆ, ὀλίγοι ὅμως γνωρίζουσιν ἀκριβῶς τὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἧς τὸ ἐθνικὸν ὄνομα ἔλαβεν ὡς ἐπωνυμίαν ἀντὶ οἰκογενειακοῦ ἐπιθέτου. Ὁ Ῥήγας εἰς πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα γνωστὰ βιβλία ἐπιγράφεται Ῥήγας *Βελεστιλῆς* Θετταλός· τὸ ὄνομα δὲ Φεραῖος ἀπεδόθη αὐτῷ, νομίζω, ὑπὸ τῶν βιογράφων του, ὡς ἐκ τῶν παλαιῶν Φερῶν, τῶν κληθεισῶν ὕστερον Βελεστῖνος.

Περὶ τῶν Φερῶν τούτων ἢ Βελεστίνου γράφοντες διὰ βραχέων ὀλίγα τινά, προτιθέμεθα μόνον νὰ καταστήσωμεν κοινοτέραν τὴν γνῶσιν περὶ τῆς πατρίδος ἑνὸς τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας.

Ὁ Βελεστῖνος εἶναι κωμόπολις τῆς Θεσσαλίας, τοῦ θεσσαλικοῦ τμήματος τῆς Πελασγιώτιδος, κείμενος πρὸς δυσμὰς τοῦ Βώλου, μεταξὺ τῆς λίμνης Κάρλας (Βοιβηΐδος) καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου (τοῦ Παγασητικοῦ). Ἀπέχει τοῦ Βώλου ὥρας 3, καὶ τῆς Λαρίσσης 9.

Ἡ κωμόπολις αὕτη θεωρεῖται ὑπὸ τῶν περὶ τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν ἀσχολουμένων κατέχουσα τὴν θέσιν τῶν Φερῶν, πόλεως ἱστορικῆς καὶ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Θεσσαλίας. Τῶν Φερῶν μνημονεύει ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ ποιηταὶ Πίνδαρος, Σοφοκλῆς καὶ Ἀπολλώνιος Ῥόδιος, ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν τρεῖς πρῶτοι ἀναφέρουσι καὶ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ῥέουσαν κρήνην Ὑπέρειαν ἢ Ὑπερῆδα, τὴν ἐξεικονιζομένην καὶ ἐν τοῖς νομίσμασι τῶν Φεραίων, καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους προσαγορευομένην *νάμα θεοφιλέστατον*.

Ὁ Ἀπολλώνιος Ῥόδιος ὀνομάζει τὰς Φερὰς

Digitized by Google

εὐρήνους, ἤτοι τόπον ἀφθονοῦντα προβάτων, ἀναφέρει δὲ ὅτι παρ' αὐταῖς ὑπῆρχε καὶ τὸ ὄρος *Χαλκοδώνιον*.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ὁ Στράβων λέγει ὅτι αἱ Φεραὶ ἔκειντο ἐπὶ τῶν ὁρίων, τῶν διαχωριζόντων τὴν Πελασγιώτιδα, τμῆμα οὖσαν τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τῆς Μαγνησίας ἢ Μαγνήτιδος, ἢ Μηλίδος γῆς, ἢ Θετταλομαγνησίας, ὡς λέγομεν σήμερον. Προσθέτει δὲ ὅτι αἱ Φεραὶ ἔκειντο πλησίον τῆς λίμνης Βοιβηΐδος (Κάρλας), καὶ ὅτι εἶχον ἐπίνειον τὰς Παγασάς, ἐξ ὧν ἀπεῖχον 90 στάδια, πόλιν, ἔνθα μυθολογεῖται ὅτι ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργώ, τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν. Περὶ δὲ τῆς κρήνης Ὑπερείας λέγει ὅτι ἔκειτο ἐν μέσῳ τῆς πόλεως τῶν Φερῶν.

Πλὴν τῶν γεωγραφικῶν τούτων εἰδήσεων ἐκ τοῦ Διοδώρου μανθάνομεν ὅτι αἱ Φεραὶ εἶχον ἀκρόπολιν (ἄκραν), ἐκ δὲ τοῦ Πολυβίου ὅτι οἱ περὶ αὐτὰς τόποι ἦσαν κατάφυτοι, πλήρεις αἱμασιῶν καὶ κηπειῶν.

Ὁ Στέφανος Βυζάντιος γεωγραφεῖ ὅτι ἦσαν δύο Φεραί, ἡ μία ἀρχαιοτέρα τῆς ἄλλης, ἀφιστάμεναι ἀλλήλων 8 στάδια.

Αἱ εἰδήσεις αὗται τῶν ἀρχαίων, συνδυαζόμεναι πρὸς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως Βελεστίνου, καταδεικνύουσιν ὅτι οὗτος κατέχει τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν.

Αἱ Φεραί, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, ἦτο πόλις ἐπίσημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀναφερομένη ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις θρησκευτικοῖς μύθοις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἔκτισεν αὐτὰς ὁ Φέρης, ὁ πατὴρ τοῦ μετέπειτα βασιλεύσαντος αὐτόθι Ἀδμήτου, ὃς πολλάκις μνημονεύεται ἐν τοῖς μύθοις τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Εὔμηλος ἡγεῖτο ἕνδεκα νεῶν εἰς τὸν κατὰ τῆς Τρῳάδος πόλεμον.

Ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων αἱ Φεραὶ ἐγένοντο περιώνυμοι διὰ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν αὐτόθι λυσσώδη τυραννίδα καὶ διὰ τὰς αἱμοχαρεῖς σκηνάς, τὰς διαδραματισθείσας μεταξὺ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, ἀποσκοπούντων εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, διὸ καὶ ὁ Στράβων λέγει· «Καθάπερ δὲ τὴν Ἰωλκὸν (πόλιν καὶ ταύτην ἀρχαίαν τῆς Θεσσαλίας) αὐξηθεῖσαν ἐπὶ πλέον κατέλυσαν αἱ στάσεις καὶ αἱ τυραννίδες, οὕτω καὶ τὰς Φερὰς συνέστειλαν ἐξαρθείσας ποτὲ καὶ συγκαταλυθείσας τοῖς τυράννοις».

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων πρῶτος τύραννος Φερῶν ἱστορεῖται ὁ Λυκόφρων, ὕστερον δὲ ὁ υἱὸς τούτου Ἰάσων, ὁ ὁποῖος ἐγένετο Θεσσαλῶν ἡγεμὼν ἢ ταγός, πολλοὺς τρέφων καὶ κρατίστους περὶ ἑαυτὸν μισθοφόρους πεζοὺς καὶ ἱππεῖς. Οὗτος συνεμάχησε μετὰ τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐστράτευσε κατὰ τῆς Λοκρίδος, ἐκυρίευσε τῆς ἐν Τραχινίᾳ Ἡρακλείας καὶ ἐχείρωσε πᾶσαν τὴν Περραιβίαν.

Ὅτε δ' ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ἀκμῇ καὶ δυνάμει διετέλει ὤν, καὶ καθ' ὃν χρόνον μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἀπωλέσει πᾶσαν ἰσχύν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἴσχυον μόνον κατὰ θάλασσαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀποσκοποῦσαι εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν ἡγεμονίαν πόλεις δὲν ἦσαν ἄξιαι πρωτείων, ἔπεισε τοὺς Θεσσαλοὺς νὰ περιποιήσωσιν οὗτοι ἑαυτοῖς τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Πρὶν ἢ ὅμως ἀρχὴν ποιήσῃ ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τούτου ἐδολοφονήθη ὑπὸ 7 νεανίσκων, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Πολυδώρου τῷ 370 π. Χ.

Τὸν Ἰάσωνα διεδέχθη ὁ Πολύδωρος καὶ Πολύφρων· ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ Πολύφρων φονεύει νύκτωρ καθεύδοντα τὸν Πολύδωρον καὶ καταλαμβάνει τὴν ταγείαν, ἣν ὅμως κατέστησεν ὁμοίαν τυραννίδι· ἐπὶ ἓν ἔτος δὲ μόνον διατηρήσας ταύτην ἐμόλυνε διὰ τοῦ αἵματος Πολυδάμαντος τῆς Φαρσάλου καὶ ἑτέρων πολιτῶν ἀρίστων.

Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ οὗτος προκληθεὶς εἰς μέθην ἀναιρεῖται διὰ φαρμάκου ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου, ὃς καταλαβὼν τὴν τυραννίδα (359—368 π. Χ.) ἐγένετο κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Ξενοφῶντος «χαλεπὸς μὲν Θετταλοῖς ταγός, χαλεπὸς δὲ Θηβαίοις καὶ Ἀθηναίοις πολέμιος, ἄδικος δὲ λῃστής, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν», παρανόμως καὶ βιαίως κτησάμενος τὴν δυναστείαν.

Διὰ τοῦτο δὲ οἱ μὲν εὐγενεῖς τῆς Λαρίσσης Ἀλευάδαι προσεκάλεσαν τὸν Ἀλέξανδρον Β', βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐλθὼν ἀφήρεσε παρ' ἐκείνου πάσας τὰς πόλεις, εἶτα δὲ οἱ Βοιωτοί, πάλιν κατὰ πρόσκλησιν τῶν Θετταλῶν, ἔπεμψαν κατ' αὐτοῦ τὸν Πελοπίδαν, ὁ ὁποῖος οὐ μόνον κατενίκησεν αὐτόν, ἀφήρεσε πάσας τὰς πόλεις καὶ περιώρισεν εἰς Φεράς, ἀλλ' ἠνάγκασε καὶ νὰ εἶναι σύμμαχος τῶν Βοιωτῶν. Τὴν περιβόητον ταύτην νίκην γνωστὸν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ὅτι ἐξηγόρασαν οἱ Βοιωτοὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Πελοπίδου, ἀποθανόντος ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς ἔλαβεν ἐν τῇ μάχῃ.

Καὶ ἐν τῇ καταστάσει ὅμως ταύτῃ ὁ δυνάστης οὗτος ἀπέβη φοβερός, διότι ὁπλίσας λῃστρίδας ναῦς ἔπεμψε κατὰ τῶν Κυκλάδων νήσων δῃῶν αὐτὰς καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς κατοίκους, ἰδίᾳ δὲ ὑπέστη παρ' αὐτοῦ πολλὰς κακώσεις ἡ Τῆνος. Πολιορκήσας δὲ τὴν νῆσον Πεπάρηθον (Σκόπελον) ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἔπεμψαν κατ' αὐτοῦ τὸν Λεωσθένην τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ τὸν Χάρητα· ἀλλὰ τὸν μὲν Λεωσθένην ὁ Ἀλέξανδρος κατενίκησεν, ὁ δὲ Χάρης οὐδὲ συνῆψε πως μάχην, διότι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Διοδώρου, οὗτος τοὺς μὲν πολεμίους εὐλαβεῖτο, τοὺς δὲ συμμάχους ἀδικῶν διετέλει.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἀλέξανδρος Φεραῖος ἐθανατώ-

Digitized by Google

θη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς γυναικός του Θήβης Λυκόφρονος καὶ Τισιφόνου, συνεργούσης καὶ ταύτης. Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς. Ἡ Θήβη εἶπεν εἰς τοὺς ἀδελφούς της ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιβουλεύει τὴν ζωήν των, καὶ συνεβούλευσεν αὐτοῖς τὴν καταστροφήν του, πρὸς τοῦτο δ' ἔκρυψεν αὐτοὺς ἔνδον τοῦ οἴκου ὅλην τὴν ἡμέραν, τὴν δὲ νύκτα ἐλθόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου μεθύοντος, ἀφοῦ κατεκοίμησεν αὐτὸν, ἐξήνεγκε τὸ ξίφος του, καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὸν φόνον τοὺς ἀδελφούς· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι ἐδίσταζον, εἶπεν ὅτι, ἐὰν δὲν πράξωσιν ὅ,τι ἀπεφάσισαν, θὰ ἐξεγείρῃ αὐτόν. Ἐκεῖνοι δ' ἐνθαρρυνθέντες εἰσῆλθον, ἡ δὲ Θήβη κλείσασα τὴν θύραν ἐκράτει ἰσχυρῶς ἔξωθεν τὸ ῥόπτρον μέχρις οὗ ἀπέθανεν ὁ ἀνήρ.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἢ ὁ εἷς, καθὰ Ξενοφῶν ἱστορεῖ, ὁ Τισίφονος ὁ πρεσβύτατος, κατέλαβε τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς τυραννοκτόνοι μεγάλης ἐτύγχανον ὑποδοχῆς, ὕστερον ὅμως διὰ τῶν μισθοφόρων ἀνέδειξαν ἑαυτοὺς τυράννους, φονεύοντες πολλοὺς τῶν ἀντιπραττόντων, μέχρις οὗ ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας κατὰ πρόσκλησιν αὖθις τῶν Ἀλευαδῶν ἐπελθὼν κατεπολέμησεν αὐτούς· φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ δὲν ἐξέβαλλεν ἐντελῶς, διότι ἐπὶ τοῦ Φωκικοῦ πολέμου ὁ Λυκόφρων ἱστορεῖται ὅτι ἦτο τύραννος Φερῶν καὶ σύμμαχος τῶν Φωκέων, ἐνῷ οἱ λοιποὶ Θεσσαλοὶ ἦσαν πολέμιοι τούτων. Διὸ καὶ ὁ Φίλιππος ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Πειθολάου, ὡς γράφει ὁ Διόδωρος, καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς καταφυγόντας εἰς τοὺς Φωκεῖς, ἀφοῦ παρέδοσαν εἰς τὸν Φίλιππον τὰς Φεράς. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τοῦ Φιλίππου ἀσχολουμένου εἰς τὸν κατὰ τῆς Ὀλύνθου πόλεμον ὁ Πειθόλαος ἐπανελθὼν εἰς Φερὰς κατέλαβε τὴν τυραννίδα (394 π.Χ.), ἐξ ἧς καὶ αὖθις ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Οὕτω δ' ἔλαβε πέρας ἡ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη κατισχύσασα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φοβερὰ τυραννίς.

Ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων μνημονεύονται αἱ Φεραὶ ὡς περιελθοῦσαι εἰς τοὺς διαφόρους δορυκτήτορας Μακεδόνας, ἐγένοντο δὲ καὶ θέατρον μαχῶν μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων. Ἐπὶ τέλους δὲ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων κυριευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μανίου Ἀκιλίου Γλαβρίονος, ἀφαιρέσαντος αὐτὰς ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου Γ' (191 π.Χ.).

Ἔκτοτε ἡ πόλις αὕτη παρηκολούθησε τῇ τύχῃ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν πόλεων. Ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν ἐπισκοπῶν τῶν Βυζαντινῶν ἀναφέρεται ὡς ἐπισκοπὴ ὑπὸ ἀμφότερα τὰ ὀνόματα. Μνημονεύεται δὲ καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ' (1205) ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαλεστῖνον. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων παραλείπομεν, χρῄζοντα πολλῆς ἔτι ἐξακριβώσεως καὶ ἐρεύνης.

Ὁ Τάφελ ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ περὶ Θεσσαλονίκης θεωρεῖ τὸν Βελεστῖνον ὡς πόλιν τῶν κατὰ τὴν Ζ' ἑκατοντ. ἐπιδρομέων σλαύων Βελεγεζιτῶν, τῶν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἀναφερομένων, τῶν οἰκησάντων τὰς Φθιωτικὰς Θήβας καὶ τὴν Δημητριάδα. Τὸ αὐτὸ δ' ἐπαναλαμβάνει ὁ Τάφελ καὶ ἐν ταῖς συμβολαῖς αὐτοῦ εἰς τὴν Βυζαντινὴν γεωγραφίαν. Ὁ Σάφαρικ, ὁ γράψας σλαυϊκὰς ἀρχαιότητας, ἀποδέχεται ὡσαύτως τὴν γνώμην ταύτην.

Ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τῶν περὶ τὰ γεωγραφικὰ ἀσχοληθέντων πρῶτος, καθὰ γνωρίζω, ἰδιαιτέρας ἠξίωσε μνείας τὸν Βελεστῖνον Ῥήγας ὁ Φεραῖος, οὗτινος ἦτο ἰδιαιτέρα πατρὶς, διαγράψας καὶ ἐκτυπώσας ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι χάρτῃ τῆς Ἑλλάδος (1797) μετ' ἀρκούσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας *τοπογραφικὸν σχέδιον Φερῶν*.

Ὁ Μελέτιος σημειοῖ μόνον περὶ τῆς πόλεως «Φεραί...., τανῦν λεγομένη *Γενίτζαρι*, ἢ κατ' ἄλλους *Σίδρο....* », ὁ δὲ β' ἐκδότης τοῦ Μελετίου (1806) Ἄνθιμος Γαζῆς ὑποσημειοῖ: «Αἱ Φεραὶ λέγονται τόρα *Βελεστῖνος*».

Τρίτον μνημονεύει τοῦ Βελεστίνου γεωγραφία ἐκδοθεῖσα γαλλιστὶ ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Résumé Géographique de la Grèce et de la Turquie d'Europe, par G. A. M., citoyen Grec, (1826). Ἔμαθον δὲ ὅτι ὑπὸ τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα κρύπτεται τὸ ὄνομα Ἕλληνος λογίου, τοῦ Γ. Α. Μάνου, ὁ ὁποῖος ἐκ τῆς πόλεως Βελεστίνου λαμβάνων ἀφορμὴν καὶ γράφων ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐκυμαίνετο ἐν τῇ ἀβεβαιότητι, χαράσσει ὀλίγας γραμμὰς μετ' ἄλγους φιλοπάτριδος ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ μάρτυρος Ῥήγα τοῦ Φεραίου.

Πλειότερα περὶ Βελεστίνου ἔγραψε τέταρτος, ὁ Ἰωάνν. Α. Λεονάρδος Ἀμπελακιώτης ἐν τῇ χωρογραφίᾳ τῆς Θεσσαλίας, ἣν ἐξέδωκεν ἐν Πέστῃ τῷ 1836.

Πέμπτος ὁ Νικ. Ι. Μάγνης ἐν τῇ περιηγήσει ἢ τοπογραφίᾳ τῆς Θεσσαλίας καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας, 1860.

Ἔκτος δὲ ὀλίγας λέξεις ἐσημείωσεν ὁ παρ' ἡμῖν διατρίβων σεβασμιώτατος Δωρόθεος Σχολάριος ἐν τῷ ἐκδοθέντι ὑπ' αὐτοῦ βιβλίῳ: «Δωροθέου σχολαρίου μητροπολ. Λαρίσσης ἔργα καὶ ἡμέραι», 1877, ἐν ᾧ περιέλαβε σύντομον περιγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν Σωζουαγαθοπόλεως καὶ Δημητριάδος.

Ἐκ τῶν βιβλίων τούτων μανθάνομεν ὅτι Βελεστῖνος καλεῖται οὐ μόνον ἡ κωμόπολις περὶ ἧς γράφομεν, ἀλλ' ὁλόκληρον τοπικὸν τμῆμα (ναχιγὲς) τῆς ἐπαρχίας Δημητριάδος περιλαμβάνον 9 κώμας, ἀποτελούσας ναχιγὲν Βελεστίνου τῆς ἐπαρχίας Δημητριάδος, τὰς ἑξῆς: Κάπουρνα, Κανάλια, Σέσκουλο, Ἅγ. Γεώργιος Βε-

Digitized by Google

λεστίνου, *Βελεστῖνος*, Μουσαφακλῆ, Περσεφλῆ, Οὐσλάρι, Σαρατζῆ. Οἱ κάτοικοι τῶν κωμῶν αὐτῶν συμποσοῦνται εἰς 3,250 κατοίκους Ἕλληνας καὶ 500 ὀθωμανούς.

Ὁ Βελεστῖνος τὰ νῦν ἀποτελεῖ τὴν ἕδραν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τοῦ ναχιγέ. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 100 οἰκογενειῶν τουρκικῶν καὶ 25 ἑλληνικῶν, μετερχομένων τὴν γεωργίαν καὶ κηπουρίαν. Ἡ κωμόπολις κεῖται ἐπὶ τερπνῆς θέσεως· εἶνε δὲ κατάφυτος καὶ καλλίρυτος, περισώζουσα πολλὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας καλλονῆς.

Πρὸς Α. τοῦ Βελεστίνου ὑπάρχει ἡ Ὑπέρεια κρήνη καλουμένη νῦν Κεφαλόβρυσον, τὴν ὁποίαν, λέγει ὁ Λεονάρδος, περικυκλοῦσι κυπάρισσοι, πλάτανοι, λεῦκαι καὶ ἐλαῖαι· σχηματίζει δὲ εἶδος λίμνης· σήμερον ὅμως εὑρίσκεται εἰς κακὴν κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀκηδίας τῶν οἰκούντων Ὀθωμανῶν.

Ἰδιαιτέρας μνείας πρέπει ν' ἀξιωθῇ τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ Ῥήγα. Ἐν τούτῳ ὁ Ῥήγας σημειοῖ τὸ Χαλκοδώνιον ὄρος πρὸς Δ., ἀρχαῖον στάδιον λεγόμενον *Ἀμυγδαλιαῖς*, ἐρείπια ναοῦ καὶ ἀγορᾶς, ὀνομαζόμενα *ἀλαυγιά*, τρόπαιον ἀρχαῖον εὑρισκόμενον ἐν τῷ γυναικωνίτῃ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, τὴν Ὑπέρειαν Κρήνην, ἀρχαιότατον ἡλιακὸν ὡρολόγιον, τὰ σπίτια τῶν βασιλέων, γέφυραν, ἐν ᾗ καὶ μάρμαρον μέγα ἐνεπίγραφον, δάσος δρυῶν· σημειοῖ προσέτι τὰς ὁδοὺς πρὸς τὰ Φάρσαλα, Βῶλον, καὶ Λάρισσαν, μύλους μὲ μαρμαρόκτιστα ὑδραγωγεῖα, τὰ τουρκικὰ καὶ χριστιανικὰ μνήματα, τὸ φρέαρ Ἀειράνι, ἐρείπιον εἰς τὸν Σοῦγλον, τοὺς ἑκατέρωθεν τῆς κώμης χειμάρρους, καὶ τὰ πρὸς Ἀν. αὐτῶν περιβόλια, λατομεῖον ἐρυθρῶν μαρμάρων, τὴν δημόσιον ἀγορὰν, Ἁγ. Παρασκευὴν, τζαμίον.

Πρὸ τοῦ 1821 ὁ Βελεστῖνος εἶχε πλειοτέρας οἰκίας καὶ ἀκμὴν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ὅμως ἐπανάστασιν ὑπέστη τὰς καταστροφὰς καὶ τὴν τύχην τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐν αἷς ἀνεπτύχθη φρόνημα ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, σώζονται δ' ἔτι τὰ ἐρείπια τῶν καταστραφεισῶν οἰκιῶν. Ἐν τῇ περιφερείᾳ Βελεστίνου παράγονται σῖτος, λαχανικὰ, μέταξα καὶ ἡ κτηνοτροφία δ' ἐνταῦθα εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη. Καθ' ἑκάστην δὲ Παρασκευὴν τελεῖται ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἔνθα προσέρχονται καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Θεσσαλίας χάριν ἐμπορίας.

Ἐκκλησίαν ἔχει ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Σχολεῖον ἐν Βελεστίνῳ δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' εἰς *Ἅγιον Γεώργιον*, κώμην ἀπέχουσαν τοῦ Βελεστίνου ἡμίσειαν ὥραν, καὶ ἔχουσαν 275 κατοίκους· ὁ Λεονάρδος ὀνομάζει τὴν κώμην ταύτην μικρὰς Φεράς, θέλων νὰ συμβιβάσῃ τοὺς λόγους Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου γεωγραφοῦντος, ὡς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι ὑπάρχουσι δύο Φεραί.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ πόλις Βελεστῖνος, ἡ πατρὶς τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις *πρῶτος διεχάραξεν ἐπὶ χάρτου τὰ ὅρια τῆς μεγάλης Ἑλλάδος* καὶ πρῶτος ἐμπνευσθεὶς μετεχειρίσθη τὴν μαγικὴν τῆς ποιήσεως γλῶσσαν, ὅπως ἀναφλέξῃ εἰς τὰ στήθη τοῦ Γένους τὸν ὑποκαίοντα σπινθῆρα τῆς ἐλευθερίας. Ἂν ἡ μεγαλόνοια τοῦ Κοραῆ καὶ μακρᾶς σειρᾶς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν λογίων προητοίμασεν ὑπὸ τὸ πυκνὸν τῆς δουλείας σκότος τὰ ἐναύσματα τοῦ πυρσοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἡ φωνὴ τοῦ Ῥήγα,

ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν 'στὰ στενὰ
μονάχοι 'σὰν λιοντάρια 'σταῖς ῥάχαις, 'στὰ βουνὰ,

ὡς θεῖον κέλευσμα οὐρανόθεν καταρραγὲν καὶ ἀντηχῆσαν εἰς δρυμοὺς καὶ φάραγγας, προὐκάλεσε τὴν ἀνάφλεξιν τῆς πυρᾶς.

Ἂς τιμῶμεν λοιπὸν καὶ μετὰ θρησκευτικῆς ἀγάπης ἂς ἀγαπῶμεν τὸν μικρὸν καὶ ἀφανῆ τὰ νῦν Βελεστῖνον, τὸν γεννήσαντα καὶ σπαργανώσαντα τὸν πρωτοστάτην κήρυκα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὁπόταν δὲ, τοῦ χρόνου πληρωθέντος, ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ πνεύσῃ ἀπὸ τῶν χιονοσκεπῶν τοῦ θείου Ὀλύμπου κορυφῶν ἡ δροσερὰ καὶ ζείδωρος τῆς ἐλευθερίας αὔρα, ἂς ἀνεγερθῇ ἐκεῖ ἐφ' ὑψηλοῦ στηλοβάτου ὁ ἀνδριὰς καὶ τὸ κενοτάφιον τοῦ μεγάλου ἀνδρός.

Α. Μηλιαράκης.

ΤΟ ΛΥΣΙΚΡΑΤΕΙΟΝ.

Ὅπως ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ὡς ἐλαφρὸν κόσμημα, μετὰ τὴν βαρεῖαν καὶ μεγαλοπρεπῆ ἐντύπωσιν, ἣν ἐμπνέουσι τὰ λοιπὰ μνημεῖα, παρουσιάζεται τῷ κατερχομένῳ τὴν τῶν Προπυλαίων κλίμακα ὁ δίκην δακτυλιολίθου τὸν πολύτιμον τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιστέφων δακτύλιον, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐν μικρογραφίᾳ διασωθεὶς τύπος τοῦ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, χαριέστατος τῆς Νίκης ναός, οὕτως ἐν τῇ κάτω πόλει, ἀνάλογον αὐτῷ τό τε μέγεθος καὶ τὴν κομψότητα, ὑπερέχον δὲ κατὰ τὸν πλοῦτον σώζεται, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀναπτύξεως τῆς τέχνης ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, μνημεῖον κομψότατον καὶ πλουσιώτατα κεκοσμημένον, ἐν ὁπωσοῦν καλῇ καταστάσει, κατὰ τὴν Α. τῆς Ἀκροπόλεως πλευρὰν, ἐγγὺς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, τὸ γνωστὸν καὶ νῦν ἔτι ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φανάρι τοῦ Διογένη ἢ Δημοσθένη» οὐ μόνον παρὰ τῷ χύδην λαῷ, ἀφελέστατα οὕτως αὐτὸ ἀποκαλοῦντι, ἀλλ', ἔστιν ὅτε, καὶ παρὰ λογιωτέροις, τὰς γενικὰς μόνον ἐπὶ τὸ κανονικώτερον διορθοῦσιν.

Ὁ Spon λέγει ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη τῷ μνημείῳ ἐκ τοῦ ἐπιστεγείου κοσμήματος, λύχνῳ τριμύξῳ, κατ' αὐτὸν, παρεμφεροῦς· τὸ

Digitized by Google

βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἐπεκράτησεν αὕτη ἐκ τοῦ ὅλου ἐξωτερικοῦ σχήματος τοῦ μνημείου, ὅπερ συνδυασθὲν μετὰ τῆς περὶ τοῦ λύχνου τοῦ Διογένους παραδόσεως, παρεβλήθη πρὸς τοῦτον καὶ τῷ φιλοσόφῳ ἀπεδόθη. Ἐκτὸς ὅμως τῆς ὀνομασίας ταύτης φέρει καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους ὄνομα, σπανιώτερον καλούμενον «Φανάρι (σπανιώτατα δὲ, παρά τισι τῶν περιηγητῶν, Παλάτι) τοῦ Δημοσθένη»· οὕτως ὀνομάζει αὐτὸ ἀνώνυμός τις, παρὰ Laborde, ἀπὸ τοῦ 1460 ἤδη· ὁ δὲ τὸ 1672 σύντομον περιγραφὴν τῶν Ἀθηνῶν γράψας Babin ἀναφέρει παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Δημοσθένης ξυρισθεὶς τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον ἐνεκλείσθη ἐκεῖ καὶ ἐμελέτα· συναισθανόμενος ὅμως ὁ Babin, ὅτι ὁ ῥήτωρ, ὡς ἐν φυλακῇ ἐκεῖ κεκλεισμένος, ἠδύνατο νὰ πάθῃ ἐξ ἀσφυξίας ἐν οὕτω στενῷ χώρῳ, θέλων ὅμως συνάμα νὰ οἰκονομήσῃ τὸ πρᾶγμα ἄνευ ἀλλοιώσεως τοῦ παραδεδομένου, προστίθησιν ὅτι εἶχε καὶ ἄλλας αἰθούσας καὶ δωμάτια πλησίον, τὰ ὁποῖα κατακαέντα ἔδοσαν τὸ μέλαν χρῶμα, τὸ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν μαρμάρων τότε ὑπάρχον. Ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπει ὅτι ἡ γνώμη του αὕτη, μὲ ὅλην τὴν λεπτότητα αὐτῆς, δὲν ἀρκεῖ εἰς ἐξήγησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἰδιορρύθμου οἰκοδομῆς, τροποποιεῖ αὐτὴν, μὴ ἀφιστάμενος ὅμως τῆς ἰδέας τῆς ἐπ' αὐτοῦ δικαιοδοσίας τοῦ ῥήτορος, λέγων ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ ἐχρησίμευε τῷ Δημοσθένει ὡς ναὸς, ἐν ᾧ ἐλάτρευε τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν του, οἱ δὲ πρὸ τῶν θεῶν τούτων καιόμενοι λύχνοι παρέσχον τὸ ὄνομα εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἡ ἀτμὶς αὐτῶν μέλαν αὐτὸ κατέστησεν.

Ἀφίνοντες τὰς παραδοξολογίας ταύτας, λέγομεν, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μνημεῖον, προδήλως, οὔτε ναὸς εἶνε, οὔτε ὡς οἴκημα ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ, οὐδεμίαν πρόσβασιν ἔχον, ὑψηλὸν δὲ τὸ κρηπίδωμα, τὸ δὲ κύριον μέρος πάντοθεν ὑπὸ πλακῶν φρασσόμενον· εἰς οὐδένα ἑπομένως, ὡς ἐκ τούτου, προσιτὸν, ἁπλῶς ἀντὶ στήλης κεῖται, οἵας τὸ πάλαι ἵδρυον ἢ ἐπὶ τάφων, τὰς νεκρικὰς καλουμένας καὶ ὑδρίαν ἀνεχούσας ἢ εἰς ἀνάμνησιν συμβεβηκότος τινὸς, τὰς ἀναθηματικὰς καλουμένας, ὡς βασταζούσας ἀνάθημά τι· δύναται δὲ, ὡς ἐκ τοῦ περιφεροῦς αὐτοῦ σχήματος, νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς περιφερεῖς ναοὺς, οὓς τόσον ἠγάπησαν βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τῶν ὁποίων ὑπόδειγμα ὁ ἐν Tivoli σωζόμενος ναὸς τῆς Ἑστίας, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι, ἕνεκα τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ἱδρύθη, δὲν εἶχεν ἐλεύθερον περιστύλιον, ἀλλ' ἡμικίονας κατὰ τὰς ἁρμογὰς τῶν φρασσουσῶν αὐτὸ πλακῶν.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀναθηματικῶν καὶ ἰδιαίτερον εἰς τὸ εἶδος τῶν χορηγικῶν ἀνῆκον, ἐχρησίμευεν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀντὶ ἁπλῆς στήλης εἰς ὑποβάστασιν τρίποδος χαλκοῦ, χορηγικοῦ καλουμένου, ὡς λαμβανομένου εἰς νίκην ἐπὶ χορηγίᾳ.

Κατὰ τὰς μεγάλας δηλ. τῶν Ἀθηναίων ἑορτὰς καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς Διονυσίοις, ἑκάστη τῶν δέκα φυλῶν ὑπεχρεοῦτο νὰ λάβῃ μέρος διά τινος ἐκ τῶν παρ' αὐτῇ πλουσιωτέρων πολιτῶν ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγομένου, ὅστις ἔπρεπε νὰ δαπανήσῃ ὑπὲρ τῆς ὅσον οἷόν τε εὐπρεποῦς παρασκευάσεως τῆς φυλῆς ἐν τῇ ἑορτῇ· οὗτος ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ, ἀρωγὸν ἔχων τὴν πόλιν καὶ τὸν θεατρώνην, περὶ τοῦ ἁρμόζοντος καταρτισμοῦ τοῦ ἐκ παίδων ἢ ἀνδρῶν χοροῦ, ὅστις ἔπρεπε νὰ ψάλῃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὑπὸ τῆς πόλεως ὁριζομένου δράματος, περὶ τῆς καταλλήλου ἐκγυμνάσεως τοῦ χοροῦ τούτου ὑπὸ ἐμπείρου διδασκάλου, περὶ ἐπιτηδείου αὐλητοῦ, περὶ ἐνδυμασίας καὶ περὶ διατροφῆς τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν προσώπων, ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ ἐκγύμνασις· ἡ δαπάνη εἰς ἣν ὑπεβάλλετο ὁ τὸν χορὸν καταρτίζων χορηγία ἐκαλεῖτο, αὐτὸς δὲ χορηγός. Ἐν ἐλλείψει χορηγῶν ὁ δῆμος ἀνελάμβανε τὴν δαπάνην, αὐτὸς χορηγῶν, ὡς πολλαὶ χορηγικῶν μνημείων ἐπιγραφαὶ δεικνύουσιν, ὧν τινες καὶ ἐν ταῖς νῦν πρὸς Ν. τῆς Ἀκροπόλεως ἐνεργουμέναις ἀνασκαφαῖς ἀνευρέθησαν. Ἐννοεῖται ὅτι ἕκαστος τῶν χορηγῶν φιλοτιμούμενος νὰ ἀναδείξῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐκλέξασαν φυλὴν ἡμιλλᾶτο νὰ ὑπερβάλῃ τοὺς λοιποὺς κατά τε τὴν τελειοτέραν καὶ ὑπὸ ἐμπειρότερον διδάσκαλον ἐξάσκησιν τοῦ χοροῦ, τὴν πλουσιωτέραν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν μείζονα καὶ ἐλευθεριωτέραν ἐν γένει δαπάνην. Ὁ χορηγὸς, ὁ λαμπρότερον τὰ τοῦ χοροῦ παρασκευάσας καὶ μείζονα πρὸς τοῦτο καταβαλὼν φροντίδα, ἐθεωρεῖτο νικητὴς, ἅμα δὲ καὶ ἡ φυλὴ, ἧς ἀντιπρόσωπος εἰς τὸν δημόσιον τοῦτον ἀγῶνα κατήρχετο· «καὶ τὸ νικητήριον ἐν Διονύσου τρίπους», κατὰ τὸν Ἀθήναιον· ὁ τρίπους οὗτος ἦτο χαλκοῦς, ὁ χορηγικὸς καλούμενος, ὃν ὁ νικητὴς ἰδίᾳ δαπάνῃ ἔπρεπε νὰ ἱδρύσῃ εἰς δημόσιόν τι μέρος ἐπὶ μνημείου θεῷ τινι ἀφιερωμένου, διαιωνίζων τοιουτοτρόπως τὴν εὐγενῆ ἅμιλλαν εἰς ἣν ὑπεβάλλετο δαπανῶν ἀφειδέστατα καὶ μυρίους ὑφιστάμενος κόπους χάριν ἑνὸς τρίποδος,[1] καὶ τούτου χαλκοῦ, ὅστις καὶ πάλιν κτῆμα τῆς πόλεως καθίστατο, ὡς δεῖγμα τιμαλφέστατον τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐνοικούσης ἀγάπης πρὸς τὰς τέχνας, ἃς τόσον ἁρμονικῶς ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ διὰ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν συνέδεον καὶ ἀνέπτυσσον, καὶ διὰ τῶν ὁποίων τοσαύτην δόξαν περιεβλήθησαν αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ ἐπιδείξει τοῦ χαρμοσύνου καὶ ἑορταστικοῦ τῶν στιλβώντων οἰκοδομημάτων χιτῶνος, οὗ καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τὰ χώματα τοσούτων αἰώνων καὶ

1. Ἡ συνήθεια τῆς διὰ τριπόδων ἀμοιβῆς τῶν ἐν ἀγῶνι νικώντων εἶνε παλαιοτάτη παρ' Ἕλλησι.

Digitized by Google

ἀπὸ τὰς τόσας καταστροφὰς διασωθέντα μέχρις ἡμῶν πολύτιμα ῥάκη τὸν θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων διεγείρουσιν, εὐγλωττότατα τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν πρὸς τὰ καλὰ ζῆλον τῶν Ἀθηναίων διατρανοῦντα.

Εἴπομεν ὅτι τοὺς τρίποδας οἱ χορηγοὶ ἵδρυον εἰς δημόσιόν τι μέρος· τοῦτο ἔκειτο ἐγγὺς τοῦ θεάτρου, ὅπου καὶ τὴν σήμερον εὑρέθησαν τὰ περισσότερα τῶν τοιούτου εἴδους μνημείων λείψανα, καὶ ἐπὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου εἰς τοῦτο ἀγούσης ὁδοῦ, ἥτις ἕνεκα τούτου καὶ Τρίποδες, κατὰ Παυσανίαν, ἐκαλεῖτο: «Ἔστι δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου καλουμένη Τρίποδες»· προχωρῶν ὁ Παυσανίας ἀναφέρει καὶ τὸν λόγον τῆς τοιαύτης ὀνομασίας τοῦ μέρους ἐκείνου, ὡς ἑξῆς: «Ἀφ' οὗ δὲ καλοῦσι τὸ χωρίον, ναοὶ θεῶν ἐς τοῦτο *μεγάλοι*, καί σφισιν ἐφεστήκασι τρίποδες χαλκοῖ μέν, μνήμης δὲ ἄξια μάλιστα περιέχοντες εἰργασμένα.» Ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ τοῦ Παυσανίου τινὲς, τὴν γνώμην ἔχοντες ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο μνημεῖον ἦτο ναὸς καὶ θέλοντες νὰ συμβιβάσωσι τὴν γνώμην των ταύτην πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου λεγόμενα, προσθέτουσιν ἄρνησιν πρὸ τῆς λέξεως μεγάλοι· νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ προσθήκη αὕτη εἶνε ὅλως περιττή, ὡς δυναμένου τοῦ χωρίου νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ ὅπως παρὰ Παυσανίᾳ κεῖται· ὁ Παυσανίας δηλ. λέγων ὅτι ὑπῆρχον ναοὶ καὶ ναοὶ μεγάλοι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, δὲν ἀποκλείει τὴν ὕπαρξιν μνημείων διαφόρου σχήματος καὶ μικροτέρων, ἀλλ' ἁπλῶς, ὡς ἐνίοτε συνειθίζει, δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς λεπτομερείας, ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ ὅτι τὰ κυριώτερα τῶν τοιούτου εἴδους μνημείων ἦσαν ναοὶ μεγάλοι, ὅπερ ἄλλως πιστοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἀναφέρει ὅτι ὑπὸ Νικίου ἱδρύθη «ὁ τοῖς χορηγικοῖς τρίποσιν ὑποκείμενος ἐν Διονύσου ναός», καὶ ὅστις, δικαιολογῶν τοὺς πολλοὺς τρίποδας καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ ἐν ταὐτῷ ὑποδηλῶν, προστίθησιν: «ἐνίκησε γὰρ πολλάκις χορηγήσας.» Ἐκ τούτων ἀρκούντως, νομίζομεν, καταδεικνύεται ἡ ὕπαρξις καὶ ἄλλων μνημείων ποικίλων τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα (τὴν δὲ διακόσμησιν ἀναλόγων, ἐννοεῖται, πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν φιλοκαλίαν τοῦ χορηγοῦ) ναομόρφων δηλ. εἰς θεόν δέ τινα, ἴσως ἀφιερωμένων, οἷον τὸ περιγραφόμενον, ἢ ἐν εἴδει στήλης οἷα τὰ εὐθὺς πρὸ τοῦ Ν. τείχους τῆς Ἀκροπόλεως ἱστάμενα, κ.τ.τ.

Ὁρίσαντες τὸν σκοπὸν τοῦ μνημείου, χωροῦμεν ἤδη ἐπὶ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ τὴν τεχνικήν.

Εἰς τὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ ἀναγόμενον, εἶνε, οὐχὶ μονοπτέρου ναοῦ εἶδος, ὡς θέλει αὐτὸ ὁ Breton, ἀλλὰ ψευδοπεριπτέρου ἑξαστύλου· τὸ ὅλον σύγκειται ἐκ δύο διὰ τοῦ σχήματος διακεκριμένων μερῶν, τοῦ μὲν τετραγώνου ἐφηρμοσμένου ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ κρηπιδώματος, τοῦ δὲ περιφεροῦς ἐπὶ τοῦ κυρίου μέρους τῆς οἰκοδομῆς. Τὸ κρηπίδωμα ἔχει βάσιν καὶ σῶμα ἐκ πωρίνου τοῦ Πειραιῶς λίθου, γεῖσον δ' ἐκ λίθου Ὑμηττείου (ἐσφαλμένως δ' ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. Παπαδοπούλου γενομένῃ περιγραφῇ τοῦ μνημείου ὅτι τὸ κρηπίδωμα ὁλόκληρον σύγκειται ἐκ λίθου Ὑμηττείου). Ἡ βάσις ἢ ὁ ποῦς τοῦ κρηπιδώματος σύγκειται ἐκ τεσσάρων δόμων (καὶ οὐχὶ τριῶν, ὡς ὁ Breton λέγει), ἐν εἴδει ἀναβαθμῶν μονοπλίνθων, στενουμένων διαδοχικῶς πρὸς τὰ ἄνω, καὶ φερόντων κάτω περὶ τὰς ἁρμογὰς ἐγγλυφὴν ταινιώδη. Τὸ σῶμα ἔχει τοὺς δόμους πλατυτέρους ἐπίσης κατὰ τὸ κάτω μέρος ὑπὸ ταινιώδους ἐγγλυφῆς περιθεομένους, (οὐχὶ δὲ καὶ τὰς πλίνθους ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἐγγλυφῆς διακρινομένας, ὡς ὁ Παπαδόπουλος λέγει), ἀλλ' ἁπλῶς διὰ λειοτέρας περὶ τὰς ἁρμογὰς ἐργασίας. Τὸ γεῖσον, ἐρχόμενον μετὰ ταινίαν πλατεῖαν, συμφυῆ αὐτῷ, εὐθὺς δ' ὑπὲρ τὸν ἀνώτερον τοῦ κρηπιδώματος δόμον κειμένην, ἀντιτίθεται διὰ τοῦ κυανολεύκου χρώματος τοῦ μαρμάρου τοῦ Ὑμηττοῦ πρὸς τὴν χροιὰν τοῦ λοιποῦ κρηπιδώματος, καὶ ἀποτελεῖ μετάβασιν εἰς τὸ λευκὸν τοῦ λοιποῦ μνημείου μάρμαρον, τὸ χρώμασι, βεβαίως, τὸ πάλαι διηνθισμένον. Τὸ ὅλον κρηπίδωμα ὑπέστη πολλὰς βλάβας, διὸ καὶ παντοιοτρόπως συνεπληρώθη· τοῦ γείσου αὐτοῦ μόνον ἡ Ν. Α. γωνία εἶνε ἀρχαία, τὰ δὲ λοιπὰ κατ' ἀπομίμησιν ταύτης, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἀκριβείας, συνεπληρώθησαν· τῆς δὲ βάσεως ἢ τοῦ ποδὸς τοῦ κρηπιδώματος τρεῖς μὲν ἀναβαθμοὶ εἶνε κεχωσμένοι, μόνος δ' ὁ τέταρτος φαίνεται.

Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τούτου ἔρχεται τὸ περιφερὲς μνημεῖον, φέρον ὅλα τὰ τοῦ ναοῦ συστατικά· ἡ κρηπὶς αὐτοῦ σύγκειται ἐκ δύο περιφερῶν ἀναβαθμῶν τοῦ αὐτοῦ ὕψους καὶ τρίτου πολὺ ταπεινοτέρου, ὡς στυλοβάτου χρησιμεύοντος καὶ ἀστραγάλῳ καὶ κυματίῳ κοσμουμένου· ἓξ σφηνοειδῆ τεμάχια ἀποτελοῦσι τὴν κρηπῖδα, ἐπὶ ἑκάστου τῶν ὁποίων καὶ οἱ τρεῖς ἀναβαθμοί εἰσιν ἀποτετυπωμένοι. Ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ὀρθοῦνται ἓξ ἡμικίονες, εἰς τὸ μέσον ἑκάστου τμήματος τῆς κρηπῖδος, ἡμικίονες Κορινθιακοί, ὧν τὰ μεταστύλια φράσσονται ὑπὸ πλακῶν καμπύλων, μονολίθων, κάτωθεν τοῦ κιονοκράνου ἀρχομένων καὶ ταινίᾳ τὰ ἄνω κοσμουμένων· τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ κιονοκράνου μέχρι τοῦ ἐπιστυλίου μέρος φράσσεται ὑπὸ πλακῶν μικροτέρων, αἵτινες ἐκοσμοῦντο ὑπὸ ἀναγλύφων παραστάσεων τριπόδων ὠτωέντων, δύο εἰς ἕκαστον μεταστύλιον.

Αἱ βάσεις τῶν κιόνων ἁπλούσταται, ἄνευ τῆς συνήθους εἰς τὸν Κορινθιακὸν ῥυθμὸν τετραγώνου πλίνθου, τὰ σώματα μονόλιθα, αἱ ῥαβδώσεις λήγουσιν εἰς φύλλα πρὸς τὰ ἔξω κλίνοντα, μεθ' ἃ ἕπεται ἐγγεγλυμμένη ταινία, ὡς μετα-

Digitized by Google

βατικὸν ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς τὸ κιονόκρανον μέλος ἀντὶ τοῦ εἰς ἄλλους κίονας ἐξέχοντος ἀστραγάλου· τὸ κιονόκρανον ἀναπτύσσεται κανονικῶς, ἔχει δηλ. τὸν κάλαθόν του καὶ τὰς δύο σειρὰς τῶν φύλλων ἐξ ὧν ἀνέρχονται οἱ καυλοί· ἀλλ' ἡ πρώτη σειρὰ δὲν παριστάνει πλέον φύλλα ἀκάνθου ἀλλὰ στενώτερά τινα ἀρχιτεκτονικά, ὅμοια τοῖς τέρμασι τῶν ῥαβδώσεων, ὧν τὰ μεταξὺ κοσμοῦνται ὑπὸ λογχοειδῶν τινων σωμάτων· μόνη δ' ἡ δευτέρα σειρὰ ἀπεικονίζει φύλλα ἀκάνθου, καὶ κοσμεῖται ὑπὸ ὡραίων ῥοδάκων ἐκεῖ ἔνθα τὰ φύλλα συνέρχονται· κατὰ τὰ λοιπὰ κανονικῶς εἰργασμένον τὸ κιονόκρανον, παρουσιάζει ἰδιοτροπίαν τινὰ περὶ τὴν ἐργασίαν καθ' ὅλου, δὲν ἔχει δηλ. τὸ τετολμημένον καὶ ἰσχυρὸν εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ, τοὺς καυλούς, τὰς ἕλικας καὶ τὰ φύλλα, ἀλλὰ μᾶλλον φαίνονται ταῦτα μετά τινος λεπτότητος καὶ μαλακότητος, τῷ Ἰωνικῷ ῥυθμῷ ἰδιαζούσης, εἰργασμένα.

Τὸ ἐπιστύλιον μετὰ τῆς ζωοφόρου εἶνε μονόλιθα, κοῖλα δ' ἐν εἴδει στεφάνου, ἐπὶ τῶν κιόνων ἐπικαθημένου, καὶ κανονικῶς, σύμφωνα δηλ. πρὸς τὸν ῥυθμόν, διηρημένα. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τοῦ ἐπιστυλίου, ἥτις πάντοτε ἐν τοῖς ἀρχαίοις ναοῖς καὶ ταῖς ναομόρφοις οἰκοδομαῖς εἶνε ἡ κυριωτέρα, ὑπάρχει ἐπιγραφή, καὶ τὰς τρεῖς τοῦ ἐπιστυλίου ταινίας κατέχουσα, καὶ δηλοῦσα τὸν βραβευθέντα χορηγόν, τὸν δῆμον ἐξ οὗ κατήγετο, τὴν φυλὴν εἰς ἣν ἀνῆκε, τὸ εἶδος τοῦ χοροῦ ᾧ ἡ φυλὴ ἐνίκησε, τὸν αὐλητήν, τὸν τοῦ χοροῦ διδάσκαλον καὶ ἐν τέλει τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐνίκησε, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς·

Λυσικράτης Λυσιθείδου Κικυννεὺς ἐχορήγει,
Ἀκαμαντὶς παίδων ἐνίκα, Θέων ηὔλει,
Λυσιάδης Ἀθηναῖος ἐδίδασκεν, Εὐαίνετος ἦρχε.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι ὁ ἐν ταύτῃ ἀναφερόμενος Εὐαίνετος ἦρξε τὸ 335 π. Χ. Ὥστε τὸ μνημεῖον ἀνηγέρθη μετὰ ἓν ἢ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς νίκης, 334 δηλ. ἢ 333 π. Χ., ἤτοι ἐπὶ τῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐποχῆς, καθ' ὃν χρόνον ἀνέλαβέ πως ἡ ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηνῶν, ἂν οὐχὶ ἐξαφανισθεῖσα, τοὐλάχιστον ἐκπεσοῦσα τῆς προτέρας ἀξίας τέχνη, καὶ διὰ τῆς προστασίας τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου ἀριστουργήματα ἐφάμιλλα τοῖς προγενεστέροις παραγαγοῦσα.

Ἐπὶ τῆς ζωοφόρου, τῆς ὁλόκληρον τὸ μνημεῖον ἐν συνεχεῖ ταινίᾳ περιθεούσης, εἰκονίζεται ἐν μορφαῖς τριάκοντα σχετικόν τι πρὸς τὴν ἑορτὴν ἐν ᾗ ὁ Λυσικράτης ἐνίκησεν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸ ποίημα, ὅπερ ὁ ἐκ παίδων χορὸς ἔψαλε· δυνατὸν ὅμως νὰ ἀναφέρηται καὶ εἰς μόνην τὴν ἰδέαν τῆς εἰς τὸν Διόνυσον ἀφιερώσεως τοῦ μνημείου. Ἡ παράστασις ἐλήφθη ἐκ τοῦ κύκλου τῶν Διονυσιακῶν μύθων καὶ εἶνε ὁ μῦθος τῆς μεταμορφώσεως τῶν Τυρρηνῶν πειρατῶν εἰς δελφῖνας, ὃν ὁ Ἀπολλόδωρος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ του ἀναφέρει, λέγων: «βουλόμενος δὲ (ἐνν. ὁ Διόνυσος) ἀπὸ τῆς Ἰκαρίας εἰς τὴν Νάξον διακομισθῆναι, Τυρρηνῶν λῃστρικὴν ἐμισθώσατο τριήρη· οἱ δὲ αὐτὸν ἐνθέμενοι, Νάξον μὲν παρέπλεον, ἠπείγοντο δὲ εἰς Ἀσίαν ἀπεμπολήσοντες· ὁ δὲ τὸν μὲν ἱστὸν καὶ τὰς κώπας ἐποίησεν ὄφεις, τὸ δὲ σκάφος ἔπλησε κισσοῦ καὶ βοῆς αὐλῶν. Οἱ δὲ ἐμμανεῖς γενόμενοι κατὰ τῆς θαλάσσης ἔφυγον καὶ ἐγένοντο δελφῖνες.» Ὁ Νόννος ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς του λέγει ὅτι καὶ οἱ κάλωες, ἤτοι τὰ σχοινία, εἰς ὄφεις μετεβλήθησαν:

Μακεδανοὶ δὲ κάλωες ἐχιδναῖοι πέλον ὁλκοὶ
Ἔμπνοα μορφωθέντες εἰς ἀγκύλα νῶτα δρακόντων.

Καὶ ὁ Λουκιανός, ἐν τοῖς Ἐναλίοις διαλόγοις, τὸν μῦθον τοῦτον ὑπαινισσόμενος λέγει, ὅτι καταναυμαχήσας ὁ Διόνυσος τούτους μετέβαλεν εἰς δελφῖνας, καὶ παρ' Ὀβιδίῳ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ σκηνή, ἐπὶ δὲ τῆς παραστάσεως τῆς ζωοφόρου, ἐπὶ τῆς παραλίας· τοῦτο ἐγένετο, νομίζομεν, χάριν τῆς τεχνικῆς οἰκονομίας. Τινές, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτος ὁ Fr. Vernon, ὁ τὸ μνημεῖον ναὸν Ἡρακλέους ὑπολαμβάνων, λέγουσιν ὅτι ἡ ζωοφόρος παριστάνει Ἡρακλέους ἄθλους. Προφανέστατα ὅμως ἡ σκηνή, ὡς εἴπομεν ἤδη, εἶνε Βακχικὴ ἐν μεγίστῃ ἁρμονίᾳ καὶ συμμετρίᾳ περί τι κέντρον ἐξελισσομένη, τὸ κέντρον δὲ τοῦτο εἶνε ὁ Διόνυσος, ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς Α. προσόψεως ἀπεικονισθεὶς ὡς νέος τρυφερὸς ἐπὶ βράχου, τῷ ἱματίῳ κεκαλυμμένου, ἐν ἡσυχίᾳ καθήμενος, ταινίᾳ τὴν κεφαλὴν ἀναδεδεμένος, φιάλην ἔχων ἐν τῇ ἀριστερᾷ, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸν πρὸ αὐτοῦ λέοντα θωπεύων. Ὁ Διόνυσος, συνήθως, πωγωνίας ὑπὸ τῆς τέχνης παρίσταται καὶ ἐνδεδυμένος· ἡ ἐπίδειξις ὅμως τοῦ τρυφεροῦ σωματικοῦ κάλλους καὶ τοῦ γυμνοῦ νεανικοῦ σώματος, τὸ μαλακὸν τῶν γραμμῶν τοῦ περιγράμματος καὶ ἡ καθ' ὅλου νεανικὴ τοῦ Διονύσου παράστασις ἀνήκει εἰς τὸ ἐργαστήριον ἐξ οὗ ἐξῆλθον, ὡς εἴδομεν, καὶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ θωρακείου τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης· εὐκινησία σώματος καὶ λαγαρότης, ἀνάλογοι τῷ ῥυθμῷ, ὃν διακοσμοῦσιν, ἅμα δὲ καὶ ἡ παρατηρουμένη ἐν τῇ συνθέσει συμμετρία, μετὰ μαθηματικῆς σχεδὸν ἀκριβείας τηρουμένη, ὁ συνδυασμὸς τοῦ ὁρμητικοῦ ἐν ταῖς κινήσεσι μετὰ τῆς ἀταράχου ἠρεμίας εἰς βαθμὸν ἁρμόζοντα καὶ τὸ εὐγενὲς ἐν τῇ τῶν Σατύρων παραστάσει, ὑποδεικνύουσι τὸν τεχνίτην εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ὁποίου ὀφείλονται τὰ ἔργα ταῦτα· ὁ τεχνίτης οὗτος εἶνε ὁ Πραξιτέλης, οὗ ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἔρωτος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τὰς φαιδρὰς καὶ εὐθύμους τοῦ Βάκχου μετὰ τῶν Σατύρων του παραστάσεις, ἐξηυγενισμένας

Digitized by Google

ὅμως πλέον ὑπὸ τὴν λεπτὴν σμίλην τοῦ τεχνίτου τούτου.

Τὰ κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς παραστάσεως πρόσωπα, ἥτις εἰς δύο μέρη διαιρεῖται, τὸ περὶ τὸν Διόνυσον εἰρηνικὸν καὶ κυρίως Βακχικὸν καὶ τὸ κατὰ τοὺς ἀγωνιζομένους ὀπαδούς του, ὡς χρήζοντα λεπτομεροῦς καὶ ὡς ἐκ τούτου μακροτάτης ἐξετάσεως καὶ ἀφηγήσεως, παραλείπομεν ἐνταῦθα, παραπέμποντες εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. Παπαδοπούλου σύντομον καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τούτων.

Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι τὰ τῆς ζωοφόρου· ταύτην δ' ἐπιστέφει, χάριν τῆς εἰς τὸ γεῖσον μεταβάσεως, ὁ ὀδοντωτὸς κανών, μεθ' ὃν προέχει τὸ γεῖσον ἐκ πολλῶν τεμαχίων συγκείμενον, φέρον δ' ἄνω, ὡς κόσμον τὸ μνημεῖον περιστέφοντα, κομψοὺς μετ' ἀνθεμίων ἀκροκεράμους. Ἐπὶ τῶν διαφόρων τεμαχίων τοῦ γείσου ἐπικάθηται μονόλιθος θολωτὴ στέγη, κεκοσμημένη δι' ἀπομιμήσεως στεγάσματος ἐκ φύλλων δάφνης, εἰς τὸ κάτω τέρμα τοῦ ὁποίου ὀρθοῦται κυματοειδὲς κόσμημα ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ χωροῦν, μεθ' ὃ ἕπεται ταινία, μέχρι τῶν ἀκροκεράμων. Ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς στέγης καὶ ἐν μέρει ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου λίθου, ὀρθοῦται κόσμημα ὑψηλὸν ἐκ πολλῶν σειρῶν φύλλων, ἄνω δ' ἐκ καυλῶν ἐκ τῶν φύλλων ὑψουμένων συγκείμενον· τὰ φύλλα ταῦτα διάκεινται ὡς ἑξῆς· πρῶτον τέσσαρες σειραὶ ἐπάλληλοι κοσμηματικῶν ἀπὸ τῆς στέγης ἐν σχήματι κυλινδρικῷ πρὸς τὰ ἄνω μειούμεναι· μετ' αὐτὰς ἔπειτα ταινία μεταβιβάζουσα εἰς ἕτερον τεμάχιον λίθου, φέρον μίαν σειρὰν μικρῶν φύλλων παρεμφερῶν τοῖς ἀκανθίνοις, καὶ δευτέραν ἐκ μεγάλων φύλλων ἀκάνθου, ἐξ ἧς πάλιν, ὑπὸ φύλλων μικροτέρων συνοδευόμενοι ἐκφύονται ἓξ μεγάλοι καὶ ἰσχυροὶ καυλοὶ συστρεφόμενοι ἀνὰ δύο εἰς τρεῖς γωνίας, ἀποτελούσας τρεῖς γενναίας προεξοχάς· ἐκ τῶν καυλῶν τούτων ἀναπτύσσονται μικραὶ ἕλικες πολλάκις περὶ αὐτοὺς ἑλισσόμεναι ἐν ὑποδιαιρέσεσι πλουσίαις, πολλὴν τὴν χάριν τῷ ὅλῳ παρεχούσαις· κατὰ δὲ τὰ μεταξὺ τῶν προεξοχῶν καὶ περὶ τὰ μέσα τῶν σχηματιζομένων κοιλοτήτων συστρέφονται ἄλλοι μικρότεροι καυλοί. Τὸ ὅλον δηλ. ἀποτελεῖ τριγωνικὸν Κορινθιουργὲς κιονόκρανον προβαῖνον, ὡς ἀπὸ κορμοῦ, ἐκ τῶν τεσσάρων ἐκείνων σειρῶν τῶν κοσμηματικῶν φύλλων· ὁ ἄβαξ τοῦ κιονοκράνου τούτου ἀπετρίβη τὰ ἄκρα, ἡ δ' ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνεια φέρει τρεῖς τετραγώνους ὀπάς, ἑκάστην ἐπὶ μιᾶς τῶν προεξοχῶν, ἐν δὲ τῷ μέσῳ τετάρτην κυλινδρικήν· αἱ ὀπαὶ αὗται ἐχρησίμευον εἰς ἐγγόμφωσιν τοῦ τρίποδος. Ἀντικρὺ ἑκάστης τῶν προεξοχῶν τοῦ ἐπιστεγείου τούτου κοσμήματος, ἐπὶ τῆς στέγης καὶ ἐκ τῆς κατωτάτης σειρᾶς τῶν κοσμηματικῶν φύλλων, ἐκφύονται τρεῖς ἕτεροι πρὸς τὰ κάτω ὁρμῶντες καὶ εἰς πολλὰς ἕλικας συστρεφόμενοι καυλοί· κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν καυλῶν τούτων ὑπάρχει μικρὰ ὀπὴ κυλινδρική, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ ἄκρον τῆς ἄνωθεν προεξοχῆς· ἐπὶ τῆς ὀπῆς ταύτης ἐστηρίζετο κόσμημά τι, οἷον δελφὶς ἤ τι τοιοῦτον, οὗ τὸ ἕτερον ἄκρον ἔφθανε μέχρι τῆς ἀντιστοίχου τοῦ ἐπιστεγείου κοσμήματος προεξοχῆς.

Ἐπὶ τοῦ τριγωνικοῦ τούτου κιονοκράνου ἵστατο ὁ τρίπους, τὸ ὅλον ἐπιστέφων· συνέκειτο δ' οὗτος ἐκ τριῶν ἰσοϋψῶν ποδῶν ῥάβδοις συνεχομένων ἢ κανόσιν, ἄνω δὲ λέβητα φερόντων καὶ λαβὰς τρεῖς, ὦτα καλουμένας.

Τὸ λαγαρὸν τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τὸ ἐπιδεκτικὸν πλουσίας διακοσμήσεως καὶ τοῦ τριγωνικοῦ σχήματος κιονόκρανον, ἐκίνησαν βεβαίως τὸν τεχνίτην εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ἐπὶ μνημείου ὕψος καὶ πλοῦτον ἀπαιτοῦντος. Ἐν τῇ ἀποτυπώσει ὅμως τῆς ἰδέας αὐτοῦ ὁ ἀρχιτέκτων δὲν παρημέλησε τὴν προσήκουσαν συμμετρίαν καθ' ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὰ παρακείμενα μνημεῖα, οὔτε τοὺς τῆς τέχνης νόμους παρέβη, ὡς παραδόξως λέγει ὁ Breton, ὁ πολλὰ ἀνακριβῆ, τοὐλάχιστον ἐν τοῖς περὶ τοῦ μνημείου τούτου, γράψας ἐν τῇ τεχνικῇ ἐρεύνῃ τοῦ μνημείου, διατεινόμενος, ὅτι τὸ ἀνώτερον τοῦ μνημείου μέρος δεικνύει καλαισθησίαν μᾶλλον τοῦ τεχνίτου καὶ μείζονα τάσιν πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κομψότητα ἢ σεβασμὸν πρὸς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης. Μέχρι τούτου ὅμως ἐθεωρήθη καὶ θεωρεῖται ὑπὸ πάντων ὡς τύπος τεχνικῆς ἀκριβείας, οὗ, ὄχι μόνον περιγραφαὶ ὑπὸ πλείστων ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπομιμήσεις καὶ ἐφαρμογαὶ ἐπὶ νεωτέρων οἰκοδομημάτων ὑπ' ἀνδρῶν ἐπὶ τούτῳ, πρὸς μελέτην τῶν ἀναλογιῶν αὐτοῦ, ἀποστελλομένων. Θεωρῶν δέ, ὅτι ὁ τεχνίτης ὅλως ἀνεξάρτητος τῶν τῆς τέχνης δεσμῶν εἰργάσθη προβαίνει εἰς τὸ νὰ δεχθῇ ὅτι πλάστου μᾶλλον ἔργον εἶνε τοῦτο ἢ ἀρχιτέκτονος. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην ἀναλογίαν τοῦ μνημείου προσβάλλων λέγει, ὅτι δυσανάλογον εἶνε τὸ ὕψος πρὸς τὴν διάμετρον αὐτοῦ· ἐλησμόνησεν ὅμως ὁ Γάλλος περιηγητὴς ὅτι ἐγγὺς τοῦ μνημείου ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μεγάλαι οἰκοδομαί, αἵτινες ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, ἰδίᾳ δ' ἐπὶ τῆς τοῦ ὑψηλοῦ κρηπιδώματος, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον δύναται νὰ παράσχῃ κατὰ τὸ φαινόμενον λόγον ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς δυσαναλογίας, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον οὐ μόνον ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ ἐγγὺς οἰκοδομήματα ἀναλογίας, ἀλλὰ καὶ χάριν τοῦ ὑψηλοῦ τρίποδος τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἱσταμένου, οὕτως ὑψηλὸν κατεσκευάσθη· γυμνὸν λοιπὸν τὸ μνημεῖον τῶν τε περὶ αὐτὸ παλαιῶν οἰκοδομῶν καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κυριωτάτου μέρους, τοῦ τρίποδος, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τοιαύτας περὶ ἀναλογίας, πάντοτε ἀνακριβεῖς ἐσομένας, κρίσεις·

Digitized by Google

ἐὰν δὲ θέλωμεν νὰ κρίνωμεν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, πρέπει νὰ τὸ φαντασθῶμεν ὡς εἶχε τὸ πάλαι, καὶ θέλομεν παρατηρήσῃ καὶ σεβασμὸν μέγαν πρὸς τοὺς τῆς τέχνης κανόνας καὶ τὰς ἀναλογίας ἀκριβῶς ἐφηρμοσμένας, ἀμφότερα δὲ καταλλήλως συνδυασθέντα πρὸς τὴν παρατηρουμένην ἐλευθερίαν καὶ εὐφυΐαν περὶ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν κοσμηματικῶν αὐτοῦ μερῶν.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης οὐ μικρὰν ἀξίαν ἔχει, ὡς δεικνύον φανερὰ ὅτι οὐ μόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐφήρμοσαν τὸ περιφερὲς σχῆμα εἰς τοὺς ναοὺς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἤδη ὑπῆρχον τοιοῦτοι ναοὶ, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκει καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς οἰκοδομῆς· ἐκτὸς τούτου παρέχει ἡμῖν διὰ τῆς κομψῆς στέγης του δεῖγμα θόλου, τεχνικοῦ δηλ. ἔργου, ὅπερ μέχρι τινὸς ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποκλειστικῶς τῶν Ῥωμαίων ἴδιον, καὶ τοῦ ὁποίου πρό τινων ἐτῶν ἀπεδείχθη, ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Adler, ἡ Ἑλληνικὴ καταγωγή.

Τὸ μνημεῖον δὲν περιῆλθε μέχρις ἡμῶν σῶον, ὡς διελθὸν πολλὰς τύχας, πολλοὺς δὲ κυρίους μεταβαλόν· μέχρι τοῦ 1658 κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, (ἐν τῇ αὐλῇ τῆς μονῆς αὐτῶν περιλαμβανόμενον), οὓς διεδέχθησαν οἱ Καπουτσῖνοι, ἀγοράσαντες αὐτὸ τὸ 1669· κατὰ τὸν Guillet ἠγοράσθη ἀντὶ 150 σκούδων παρά τινος Ἕλληνος, ὅστις κατεῖχεν αὐτό. Ὁ Ἕλλην οὗτος μετὰ τὴν συμφωνίαν, μεταμεληθεὶς, φαίνεται, δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ τὸ μνημεῖον, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ξένος, κατά τι Ἀθηναϊκὸν ἔθιμον, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέχῃ ἀρχαιότητας· ἡ ὑπόθεσις ἔφθασεν μέχρι τοῦ καδῆ· ὁ καδῆς ἀπεφάσισε ν' ἀποδοθῇ τῷ ἀγοραστῇ τὸ μνημεῖον, ἀλλ' ἀγαπῶν βεβαίως τὰ ἀρχαῖα, Τοῦρκος αὐτὸς, περισσότερον πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐφρόντισε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν ἀπόφασίν του τὸν ὅρον, νὰ μὴ ἐπενεχθῇ βλάβη τις ἐπ' αὐτοῦ, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ διαδοθῇ, φαίνεται, ἡ πρὸς τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀγάπη καὶ ἐλευθεριώτερον φερόμενος τῶν κατακλειόντων αὐτὰ τὴν σήμερον καὶ προνόμια ἐπὶ ξένης ἰδιοκτησίας ζητούντων, προσέθετο τὴν διαταγὴν νὰ ἐπιδεικνύῃ αὐτὸ ὁ ἀγοραστὴς τοῖς ἐπισκεπτομένοις τὸ μέρος ἐκεῖνο. Εἰκών τις τῆς τότε καταστάσεως τοῦ μνημείου δεικνύει αὐτὸ συνεσφιγμένον μεταξὺ δύο τοίχων καλυπτόντων τὸ πλεῖστον αὐτοῦ· τούτων ὁ εἷς κρύπτει τὴν Β. πλευρὰν ἀπ' Α. πρὸς Δ., καὶ εἶνε ὁ τοῖχος τῶν οἰκημάτων τῆς τῶν Καπουτσίνων μονῆς, ὁ δ' ἕτερος εἶνε ὁ περίβολος τοῦ κήπου τῆς αὐτῆς μονῆς, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς νοτίου πλευρᾶς, ἀπὸ Ν. ἐρχόμενος· τὸ ἔδαφος τοῦ κήπου καλύπτει τὸ κρηπίδωμα μέχρι τοῦ μέσου τοῦ δευτέρου δόμου ἐκ τῶν ἄνω.

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην φαίνεται ὅτι διετηρήθη μέχρι τοῦ 1821 ὅτε, ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατεστράφησαν τὰ ἐπ' αὐτοῦ στηριζόμενα τῆς μονῆς οἰκήματα καὶ οὐ μικρὰν βλάβην ὑπέστη ὑπὸ τῶν φλογῶν. Τὸ 1831 ἐκαθαρίσθη ὁ περὶ αὐτὸ χῶρος καὶ ἐγνώσθη τὸ τοῦ κρηπιδώματος ὕψος καὶ ἀποκατέστη εἰς ἣν σήμερον εὑρίσκεται θέσιν κατὰ πολλὰ ἐλλιπές· διότι ἐκτὸς τῆς τοῦ κρηπιδώματος καταστροφῆς τὰ μάρμαρα τῆς περιφεροῦς κρηπῖδος ἐβλάβησαν, τὰ ἐξέχοντα τῶν κιονοκράνων μέρη ἀπετρίβησαν, εἷς κίων τῆς Β. πλευρᾶς ἐξέπεσε κατὰ τὸ πλεῖστον· ἐκ τῶν πλακῶν τῶν φρασσουσῶν τὰ μεταστύλια δύο σώζονται ἐν καλῇ καταστάσει, ἡ μὲν κατὰ τὴν Β. πλευρὰν, (ὑπὲρ ταύτην δὲ καὶ ἡ μόνη σωζομένη ἐκ τῶν πλακῶν τῶν φρασσουσῶν τὰ μεταξὺ τῶν κιονοκράνων μέρη μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως τρίποδος ὠτώεντος), ἡ δὲ κατὰ τὴν Ν. Αἱ λοιπαὶ δύο κατὰ τὰς αὐτὰς πλευρὰς τεθραυσμέναι καὶ πλινθίνῳ τοίχῳ συμπεπληρωμέναι· πλίνθινος ἐπίσης τοῖχος κατέχει τὸν τόπον τῶν δύο ὑπολοίπων πλακῶν, ὅλως καταστραφεισῶν. Τὰ μέρη τοῦ θριγκώματος ἐφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς, τὰ δὲ καὶ ὑπὸ λίθων κάτωθεν ῥιπτομένων ἀπεσπάσθησαν, ὡς οἱ ἀκροκέραμοι καὶ τὸ κυματοειδὲς κόσμημα, τὸ δὲ μέγα τῆς στέγης κόσμημα κατεστράφη ἰδίως κατὰ τὰ ἄνω, ἀφανισθέντος ὅλως τοῦ ἄβακος.

Μεθ' ὅλας ὅμως τὰς καταστροφὰς ἃς ὑπέστη δύναται νὰ παράσχῃ μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ῥυθμοῦ ὃν ἀντιπροσωπεύει, ὡς τὸ μόνον, ὁπωσοῦν τέλειον, σωζόμενον ἔργον τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ μαλακότης τῆς ἐργασίας τῶν μερῶν τοῦ μνημείου, ἡ λεπτότης τῆς διαθέσεως αὐτῶν, ὁ ἐπανθῶν πλοῦτος τῆς διακοσμήσεως καὶ ἡ τὸ ὅλον περιβάλλουσα λαγαρότης, χαρακτηριστικὰ τοῦ Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ ἰδιάζον ἐν τῇ εὑρέσει τοῦ κομψοῦ σχήματος, συνδυαζόμενα μετὰ τῆς ἰδέας τοῦ τρυφηλοῦ Διονύσου, εἰς ὃν, ὡς φαίνεται, εἶχεν ἀφιερωθῇ, παρέχουσιν εὐχάριστον καὶ φαιδρὰν ὄψιν, ἅμα δὲ ἐπιδεικνύουσιν ἅπαξ ἔτι τὴν διὰ τοσούτων παραδειγμάτων ἐπικυρωθεῖσαν ἐπιτηδειότητα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων εἰς τὴν κατάλληλον ἀπόδοσιν τῶν ἑκάστῃ θεότητι ἁρμοζόντων, ἀναλόγως τῆς τάξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτηδειότητος οἱ τεχνῖται κατώρθουν νὰ διερμηνεύωσι πιστῶς τὰ αἰσθήματα αὐτῶν καὶ μεταδίδωσιν ἑκάστοτε τὰς ἰδέας τῆς ἀρχαίας θρησκείας, διὰ τῶν καταλλήλων, συμφώνως τῇ προόδῳ τῆς τέχνης διαμορφουμένων τύπων, μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης πάντα τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος ἐλευθερίας ἐν τῇ εὑρέσει καὶ διαπλάσει.

Ιακ. Χ. Δραγάτσης.

Digitized by Google

ΜΙΑ ΣΕΛΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ὅταν τριανταεφτὰ τριανταοχτὼ χρόνους 'πίσω ἀπεφασίσανε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐλευθερωθοῦνε καὶ ἀρπάξανε τὰ ὅπλα, ἔτυχε ὁ φοβερὸς Ὀδυσσεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου νὰ πολιορκῇ τὴν ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εὑρίσκοντο κλεισμένοι οἱ Τοῦρκοι καὶ ὑπερασπίζοντο μὲ μεγάλη καρτεροψυχία· τότε οὔτε οἱ ἐδικοί μας εἶχαν ἀκόμη ἀρνηθῆ τὴ φουστανέλλα, οὔτε οἱ Τοῦρκοι εἶχαν λάβει τὸ νέο βάφτισμα ὁποῦ ἠθέλησε νὰ τοὺς δώσῃ ἡ Εὐρώπη. Ὁ πόλεμος ἐγίνετο καθὼς εἰς τὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου. Μάλιστα εἰς ταῖς πολιορκίαις ἐπροχωροῦσε ἀργά. Οἱ ἄνθρωποι ἐσκοτόνοντο μὲ τὴν ἡσυχία τους, δὲν ἐγνωρίζοντο ἀκόμη ὅλα ἐκεῖνα τὰ καταστρεφτικὰ σύνεργα ὁποῦ ἡ φιλανθρωπία τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ χριστιανωσύνη τῶν βασιλέων ἐφεύρηκαν μετὰ ταῦτα καὶ δὲν ἦτο σπάνιο κάπου κάπου νὰ βλέπῃς τὰ ἐνάντια μέρη νὰ στέκωνται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα καὶ ἄνεργα διὰ ἔλλειψι ἀπὸ πολεμοφόδια.—Κάτι παρόμοιο θὰ ἐσυνέβαινε βέβαια καὶ τὴν ἡμέρα ὁποῦ ἔτυχε τὸ ἀκόλουθο συμβάν.

Ἐξύπνησαν κάποια παλλικάρια τοῦ Ὀδυσσέως πρωῒ πρωῒ καὶ ρίχτοντας κατὰ τύχη τὸ 'μμάτι ἐπάνω εἰς τὴν ἀκρόπολι, ροδοκόκκινη ἀπὸ τὸ πρῶτο γλυκοχάραμμα, ἔμειναν ἐκστατικά, βλέποντα τοὺς Τούρκους ἀνεβασμένους ἐπάνου εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἐργαζομένους μὲ μεγάλη βία νὰ χαλοῦν τὰ ὡραῖα ἐκεῖνα μνημεῖα.—Τόσο παράξενη καὶ ἀκατανόητη τοὺς ἐφάνη τέτοια ἀνωφελὴς βαρβαρότης, ὁποῦ ἔτρεξαν ἀμέσως νὰ εἰδοποιήσουν τὸν Ὀδυσσέα. Ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς ἐβεβαιώθηκε μὲ τὰ 'μμάτιά του ἀπόλυσε τρία τέσσαρα ἀπὸ τὰ παλλικάρια του νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν ἀκρόπολι καὶ νὰ ἐρωτήσουν τοὺς Τούρκους διατί ἔδειχναν τέτοια ἀγριότητα μὲ μάρμαρα τὰ ὁποῖα δὲν τοὺς ἐπροξενοῦσαν καμμία βλάβη. Ἐπέταξαν μὲ μιᾶς ἐκεῖνοι οἱ γενναῖοι καὶ ὕστερα ἀπὸ 'λίγη ὥρα ἔφεραν εἰς τὸ στρατηγὸ τὴν ἀπόκρισι, ὅτι οἱ Τοῦρκοι μὴν ἔχοντες ἄλλο μολύβι διὰ νὰ χύσουν βόλια καὶ ξανοίξαντες ὅτι μέσα εἰς ἐκεῖνα τὰ μάρμαρα εὑρίσκετο τοῦτο τὸ μέταλλο, χυμένο ἐπίτηδες διὰ νὰ δίνῃ δύναμι καὶ σταθερότητα, εἶχαν ἀποφασίσει νὰ προστρέξουνε εἰς ἐκεῖνο τὸ χαλασμὸ διὰ νὰ δυνηθοῦνε νὰ ἐξακολουθήσουνε τὸν πόλεμο.

Τέτοια ἀπόκρισι ἐπροξένησε μεγάλη ἀπελπισία εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀφοῦ ἐστοχάστηκαν τί νὰ πράξουν διὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὸν ὄλεθρο τὰ μνημεῖα τοῦ μεγαλείου των, ὅλοι μὲ μία φωνὴ ἀποφάσισαν νὰ μηνύσουν εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους νὰ παύσουν τὴν καταστροφὴν καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τοὺς προμηθεύσουν ὅσο μολύβι τοὺς ἐχρειάζετο διὰ τὴν ὑπεράσπισί τους.—Οὕτω καὶ ἐγένετο.

Ἔστερξαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξαγόρασαν μὲ τὸ αἷμά τους, δίδοντες εἰς τοὺς ἐχθροὺς βόλια διὰ νὰ τοὺς σκοτώνουν, τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα μάρμαρα τὰ ὁποῖα ἦσαν προωρισμένα νὰ ζήσουν διὰ νὰ ἴδουν καὶ πάλιν ἀναστημένο ὁλόγυρά τους ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τόσους αἰῶνας ἐφαίνετο βυθισμένο εἰς λήθαργο.

Α. Βαλαωριτης.[1]

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΑΤΡΙΣ

Ἐν αἰῶνι καθ' ὃν τὰ πάντα ἀναλύουσιν ὅπως διεγείρωσι τὴν περὶ πάντων δυσπιστίαν, καὶ αὐτὸς ὁ ἔρως τῆς πατρίδος κατέστη πρόβλημα. Ἡ πατρὶς τοῦ ἀνθρώπου, λέγουσιν οἱ νεωτερισταί, μὴ δὲν εἶνε ἀπέραντος ὅσῳ καὶ ἡ γῆ, καὶ ὅπου λάμπουσιν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου μὴ δὲν ὑπάρχει χῶρος δι' ἕνα υἱὸν τοῦ Ἀδάμ; . . Ἄθλιοι! Ἐρωτήσατε τὸν Ἀλπεινὸν διατί δὲν δύναται νὰ ζήσῃ μακρὰν τοῦ ἄντρου αὐτοῦ, ἐρωτήσατε τὸν Ἄραβα τῆς ἐρήμου διατί τήκεται μακρὰν τῶν ὑπὸ τοῦ ἡλίου μαστιζομένων ἄμμων αὐτοῦ, ἐρωτήσατε τὸν Γροελανδὸν διατί δὲν ὑπάρχουσι δι' αὐτὸν ἡδυπάθειαι, εἰμὴ μόνον ἐπὶ τῶν ἐπιπλεόντων πάγων τοῦ Ὠκεανοῦ, καὶ θὰ μάθετε τί ἐστὶ πατρίς.

Ἔχετε ἐν τῇ ὑμετέρᾳ γῇ ἐχθροὺς πιέζοντας ὑμᾶς; . . Κλαύσατε τὴν γῆν ἐκείνην, μὴ τὴν καταρασθῆτε, διότι ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσιν αἱ φαντασιώσεις ὑμῶν, ὑπ' αὐτῆς ἀναπαρίστανται ὑμῖν τὰ ὄνειρα τῆς ὑμετέρας ὑπάρξεως, δι' αὐτῆς ἡ καρδία σας πρῶτον ἤδη ἠνεῴχθη εἰς ἀκαταλήπτους ἡδύτητας καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ζήσῃ, ἔχει χρείαν ν' ἀγαπήσῃ τοὺς τόπους οὓς κατοικεῖ, τὰ δὲ φίλτρα τῆς τοῦ βίου πρωΐας μόνα παρακολουθοῦσιν αὐτὸν ἐν τῷ τάφῳ. Ψυχρὲ κάπηλε, ὁ μὴ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα μὴ παρέχουσάν σοι ἀφθόνους ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις, εἴθε ποτὲ νὰ μὴ στερηθῇς ταύτης! Τότε θὰ αἰσθανθῇς πῶς ἐν ἑκάστῳ δένδρῳ μυστικόν τι πνέει αἴσθημα, πῶς ἐν ἑκάστῃ πέτρᾳ θεῖος ζῇ λόγος, καὶ τότε θὰ κλαύσῃς. . . Ἀνθρώπινος ἀφροσύνη! ποτὲ σχεδὸν δὲν γίνεται γνωστὸν ἡμῖν ἀγαθόν τι, ἢ καθ' ἣν στιγμὴν ἀπόλλυται! . . .

A. Brofferio.

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΙΣ

ἐξ ἧς οὐδὲν προκύπτει διὰ τοὺς καταναλωτὰς ὄφελος.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, νέος ὤν, καὶ πρὶν ἔτι δώσω ἀρκετὴν προσοχὴν εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν οἰκονομίαν, παρευρέθην εἰς φαιδρόν τι καὶ εὔθυμον ἐν τῇ ἐξοχῇ συμπόσιον, ἔνθα τῶν συνδαιτημόνων τις δὲν ἔπαυεν, ἅμα φιάλη τις ἐκενοῦτο, νὰ τὴν σφενδονίζῃ ἐκ τοῦ παραθύρου, καὶ τοῦτο, ἔλεγεν, ἔκαμνε πρὸς ὄφελος τῶν ὑελουργείων. Ἦτον ὅλως χαρὰ διὰ τὸ ἀνδραγάθημά του, οἱ δὲ συνδαι-

[1] Κόριννα.

Digitized by Google

τημόνες ἐπροθυμοποιοῦντο τίς πρῶτος νὰ τὸν χειροκροτήσῃ.

Κατ' ἀρχὰς ἐγέλασα καὶ ἐγὼ, μιμηθεὶς τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ καθόσον ἡ ἀφροσύνη αὕτη ἐπανελαμβάνετο, δὲν ἠδυνήθην νὰ μὴ προσέξω ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ἤρχισα νὰ διστάζω περὶ τοῦ κέρδους τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ προσγίνῃ τῇ κοινωνίᾳ ἐν γένει ἐκ καταναλώσεως, ἐξ ἧς οὐδὲν προκύπτει διὰ τοὺς καταναλωτὰς ὄφελος. Μοὶ φαίνεται, ἔλεγα κατ' ἐμαυτὸν, ὅτι ὁ συνδαιτημὼν οὗτος ὅστις ἀποφασίζει νὰ πληρώσῃ τρία ἢ τέσσαρα φράγκα ἐκ τῶν χρημάτων του διὰ φιάλας θραυσθείσας, δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὴν δαπάνην ταύτην χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ περιορισμὸν ἴσης ποσότητος ἐφ' ἑτέρας δαπάνης. Ὅ,τι λοιπὸν ὁ ὑελοποιὸς πωλήσει περιπλέον, ἄλλος τις ἔμπορος θέλει πωλήσει ὀλιγώτερον, ὁ δὲ κόσμος δὲν δύναται νὰ κερδήσῃ τίποτε ἐκ τοιαύτης διασκεδάσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπόλλυσι τὴν ἐργασίαν, τὴν ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ὁ θραύσας τὰς φιάλας ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ τῆς χρήσεώς των, ἂν ἤθελον οἰκονομηθῇ.

Ι. Β. Σαιηι.

ΠΟΣΟΝ ΛΑΛΟΥΣΙΝ ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Ἐπιστήμων τις Ἄγγλος ὑπελόγισεν ὅτι εἷς ἀνὴρ ὁμιλεῖ τρεῖς ὥρας τοὐλάχιστον καθ' ἡμέραν ἀνὰ ἑκατὸν λέξεις τὸ λεπτὸν, ἤτοι 29 σελίδας ἐντύπους εἰς 8ον καθ' ὥραν· ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ἕκαστος ὁμιλεῖ 600 περίπου σελίδας καθ' ἑβδομάδα, ἤτοι 52 ὀγκώδεις τόμους κατ' ἔτος. Ὦ τῆς δυνάμεως τῆς στατιστικῆς! Τοῦτο ἀκούσας περίεργός τις ἠρώτησε τὸν Ἄγγλον ἐπιστήμονα, ἂν ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς γυναῖκας. Ο! yes! ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος στατιστικός· φρόντιζε ὅμως πάντοτε νὰ πολλαπλασιάζῃς ἐπὶ δέκα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Περὶ τοῦ σλαυονικοῦ ὀνόματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Henri Thiers «Περὶ Σερβίας, περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτῆς καὶ τοῦ μέλλοντος;», ἐκδοθέντι τῷ 1876, ἐν ἄλλοις πολλοῖς ἀνέγνωσα καὶ χωρίον, ὅπερ καταχωρίζει ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ed. Laboulaye «Σύγχρονοι μελέται περὶ Γερμανίας καὶ τῶν σλαυϊκῶν χωρῶν», ἐκδοθέντος τῷ 1856. Τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς· «Ὁ Σέρβος δὲν σκέπτεται μόνον περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ αὐτονομίας, ἀλλὰ προβαίνει καὶ περαιτέρω· λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Βοσνίους, Ἑρζεγοβινίους καὶ Βουλγάρους. Ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῶν πατριωτικῶν ᾀσμάτων, ἐμεγαλύνθη ἐν τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνασήσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Στεφάνου Δουσσὰν, ἧς γνωρίζει ποία ἔσεται ἡ καθέδρα,—ὁ Βόσπορος. Ὁ Σέρβος δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα Κωνσταντινούπολις, διότι τοῦτο εἶναι ὄνομα πόλεως ἑλληνικῆς, δὲν γνωρίζει ὡσαύτως τὸ ὄνομα Σταμπούλ, διότι τοῦτο εἶναι ὄνομα πόλεως Τουρκικῆς. Τὸ Βυζάντιον ὑπ' αὐτοῦ καλεῖται· *Τσαριγρὰδ*, ἡ πόλις τῶν Τσάρων, ἡ *πρωτεύουσα τῆς Σερβίας, ἡ ἕδρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Σερβίας.*»

Τοὺς λόγους τούτους ἐσημείωσα, διότι ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ ἀπόρημα πῶς ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Σέρβοις τοιαύτη παράδοσις καὶ ἐγεννήθη τοιοῦτος σκοπός. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ Στεφάνου Δουσσὰν ἐγένοντο κύριοι πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ ἐσχημάτισαν βραχύβιόν τινα σερβικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐγένοντο κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνέμενον δ' ἐκ μεταγενεστέρων ἀναγνώσεων νὰ λύσω τὸ ἀπόρημά μου.

Εὐτυχῶς δὲν ἐβράδυνε πολὺ ἡ λύσις, διότι ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ, (8ῳ, σελ. 155) τῆς *Revue Géographique* ἀνέγνωσα βραχεῖαν σημείωσιν τῆς ἱστορικῆς ἐννοίας τοῦ σλαυονικοῦ ὀνόματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τσαριγρὰδ, γεγραμμένην ὑπὸ τοῦ Κ. L. Leger, συγγραφέως *τοῦ βίου τῶν σλαύων ἀποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου*. Τὴν σημείωσιν δὲ ταύτην ἐθεώρησα καλὸν νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα χάριν τῶν πολλῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας*.

Ἰδοὺ τί λέγει ἐπὶ λέξει ὁ Κ. Leger·

«Ὁ κ. Κάμιλλος Rousset ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ τοῦ πολέμου τῆς Κριμαίας (σελ. 3) γράφει τὰ ἑξῆς·—Ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἁγίων Τόπων ἐτέθη ὡς διάβασις . . . . . πρὸς τὸ ἱερὸν ἀντικείμενον τῆς μοσχοβιτικῆς φιλοδοξίας,—τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν πόλιν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν καλουμένην ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ῥωσσικῇ *Τσαργρὰδ*, πόλιν τῶν Τσάρων—.

»Δὲν ἐρχόμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα ἐὰν ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἢ ἦτο, ὡς λέγει ὁ Κ. Rousset, τὸ ἱερὸν ἀντικείμενον τῆς μοσχοβιτικῆς φιλοδοξίας, ἀλλὰ μόνον νὰ προφυλάξωμεν τὸν ἀναγνώστην ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ, ὃν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐξάγει ἐκ τοῦ σλαυονικοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης.

»Οὐ μόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ῥωσσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σλαυονικῇ, τῇ σερβικῇ, τῇ βουλγαρικῇ γλώσσῃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκλήθη καὶ καλεῖται ἔτι καὶ νῦν *Τσαργρὰδ* ἢ μᾶλλον Τσαριγρὰδ, πόλις αὐτοκρατορική. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη αὐτῇ ὑπὸ τῶν Σλαύων τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας πρὶν ἢ ἔτι τὸ Βυζαντινὸν κράτος συνάψῃ σχέσεις πρὸς τοὺς Ῥώσσους. Ἀρκείτω ἡμῖν ἓν παράδειγμα· ἐν τῷ *βίῳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου*, κληθέντος ἄλλως Κυρίλλου, τοῦ περιωνύμου ἀποστόλου τῶν Σλαύων, γεγραμ-

Digitized by Google

μένῳ ἐν σλαυονικῇ σερβικῇ μικρὸν πρὸ τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος, οὕτω καλεῖται ἡ Κωνσταντινούπολις, δηλ. Τσαριγράδ. Παρεπέμπομεν δὲ τοὺς περιέργους κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς τὸ Lexicon palaeoslovenico-græco-latinum τοῦ Miklosich (ἐν Βιέννῃ 1866).

»Τὸ ὄνομα Τσαριγρὰδ *δὲν εἶναι* λοιπὸν *ποσῶς ῥωσσικόν*. Ἀλλ' ὁ ὑπαινιγμὸς τοῦ κ. Καμίλλου Rousset ἀπαιτεῖ καὶ ἑτέραν τινὰ ἔτι παρατήρησιν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ῥωσσικῇ τὸ ὄνομα *τσάρι* δὲν σημαίνει τοὺς ἡγεμόνας ῥώσσους, διότι οὗτοι ἁπλῶς ἐκαλοῦντο *κνιάζ*· διὰ τοῦ τσάρι ἐννοοῦντο τοὐναντίον *οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως*. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Τσάρου τὸ πρῶτον ἀπεδόθη ὁριστικῶς εἰς τὸν Ἰβὰν Δ' (1547). Τὸ ὄνομα λοιπὸν Τσαριγρὰδ οὐδὲν ἀποδεικνύει ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν προθέσεων τῆς Ῥωσσίας.»

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΑΙΣ

Ἀγάθων ἔφη· «Τὸν ἄρχοντα τριῶν δεῖ μεμνῆσθαι· πρῶτον μὲν ὅτι ἀνθρώπων ἄρχει, δεύτερον ὅτι κατὰ νόμους ἄρχει, τρίτον ὅτι οὐκ ἀεὶ ἄρχει.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Οἱ νῦν Ἕλληνες ἀξιοῦσιν ὅτι εἶνε γνήσιοι ἀπόγονοι φυλῆς, ἀποδειξάσης ἄλλοτε τὰς Ἀθήνας δᾶδα καὶ δόξαν τοῦ σύμπαντος κόσμου, εἰς αὐτοὺς δ' ἀπόκειται ν' ἀποδείξωσι διὰ τῶν πραγμάτων μᾶλλον ἢ διὰ τῆς ἱστορίας, ὅτι ἡ ὁρατὴ καὶ προφανὴς ἐνέργεια τῆς διανοίας των ὀφείλει τὴν ζωηρότητα καὶ εὐκινησίαν της εἰς διαδοχικὴν ἐπίδρασιν, ἀνερχομένην εἰς τὰ Ἰλλυρικὰ ἢ ἔστω καὶ τὰ Πελασγικὰ φῦλα.

* * *

Ἔχω σχηματίσει τὴν πεποίθησιν, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες εἶνε ὑπόλογοι διὰ τὰς κατ' αὐτῶν λοιδωρίας τῶν ξένων. Οἱ πολιτικοί των ἀνιχνεύουσι πλεῖστα παραπτώματα, ἐν οἷς καὶ ὅλως ἀνύπαρκτα, αἱ δὲ εἴκοσι πέντε ἢ καὶ τριάκοντα ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν ἐπαναλαμβάνουσι ταῦτα ἀδιαλείπτως. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν πολιτικῶν ἀνομημάτων χαλκεύεται ὑπὸ κομματικῶν γραφοκόπων, ἀνενδοιάστως δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔχεται ὑποστάσεώς τινος, ἐξογκοῦται, πᾶν δ' ὅ,τι δὲν εἶνε ἐξογκωμένον, οὐδεμιᾶς ἔχεται ὑποστάσεως.

* * *

Ὁ Ἕλλην εἶνε ἐμπαθής, τὰ πάθη του ἐξάπτονται, ὡς ὁ παρὰ τὴν φλόγα ξηρὸς χόρτος, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἐπίσης κατευνάζονται, ἐὰν ἡ αἰτία δὲν ἦνε σπουδαία. Οὕτω βλέπομέν τινα ἀστειευόμενον μεθ' ἑτέρου, ὃν αὐτὸς οὗτος πρὸ ὀλίγων ἔτι στιγμῶν βαναύσως ὕβριζε.

* * *

Ὁ Ἕλλην ἀριδήλως εἶνε ἀγχίνους, ἐπαίρεται δ' ἐπὶ τούτῳ· βαθύτατον αἰσθάνεται ἄλγος, ἂν κατορθώσῃ τις νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ ἔν τινι συναλλαγῇ. Διασκεδαστικώτατον ὄντως εἶνε νὰ παρίσταταί τις καὶ κρύφα νὰ προσέχῃ εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν οἱασδήποτε ἐμπορικῆς πράξεως, ἔστω καὶ ἀγοραπωλησίας ὀλίγης κλωστῆς ἢ κρομμύων. Πολλάκις ἐπέρχεται μεγάλη σύγχυσις καὶ ταραχὴ ἕνεκα τῆς σφοδρᾶς συγχρόνου ἀγορεύσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καταλήγει δ' ἐπὶ τέλους εἰς ἑκατέρωθεν ἐλάττωσιν τῶν προταθέντων. Ἡ μικρὰ κόρη ἡ ἐν τοῖς ἐν Ἀγγλίᾳ σιδηροδρομικοῖς σταθμοῖς πωλοῦσα κόμαρα ἐντὸς μικρῶν δοχείων, πληρουμένων συνήθως κατὰ τὸ ἥμισυ δι' ἀχρήστου χάρτου, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἁμαξοστοιχία ἀναχωρεῖ, σπανίως θὰ ἐξαπατήσῃ Ἕλληνα. Πρὶν ἢ οὗτος πληρώσῃ τὸ ἥμισυ σελλίνιον, κενοῖ τὸ περιεχόμενον ἐπὶ τῆς χειρός, καὶ ἂν εὕρῃ αὐτὸ ἐλλειπές, ἀπαιτεῖ τὴν συμπλήρωσιν. (Κάρολος Τάκερμαν).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μουσεῖον ἱστορικὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου.

Οἱ διοικοῦντες τὸ ναυτικὸν ἀπομαχικὸν ταμεῖον πρὸ καιροῦ κατήρτισαν μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνήθροισαν κειμήλια, ναυτικὰ ἐξαιρέτως, ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐπιόντων τοὺς μεγαθύμους ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες εὗρον τὸ ἔθνος δοῦλον, ἀνώρθωσαν αὐτό, καὶ ἀφῆκαν αὐτὸ βασιλεῦον καὶ ἐλεύθερον. Τὸ μουσεῖον τοῦτο, ἱδρυτὴς τοῦ ὁποίου κυρίως ὑπῆρξεν ὁ μεγάλως συντελέσας εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου καὶ ἄλλοτε πρόεδρος αὐτοῦ κ. Γ. Ζωχιός, δὲν δέχεται εἰμὴ πράγματα ὁμολογουμένης ἱστορικῆς ἀξίας, κειμήλια μετέχοντα ἀρετῆς καὶ δόξης. Ἀπεθησαυρίσθησαν μέχρι τοῦδε εἰς τὸ μουσεῖον τὰ ἑξῆς: 1 Τὸ θρανίον, ἐφ' οὗ κατὰ πρῶτον ἐκάθησεν ὁ Κυβερνήτης, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθών.-2 Ὁ ἐπίσημος τοῦ Κυβερνήτου ζωστήρ.-3 Ἰδιόχειρος σπουδαιοτάτη ἐπιστολὴ τοῦ Κυβερνήτου, ἀπευθυνθεῖσα παρ' αὐτοῦ ἐκ Γενεύης, τὴν 12 δεκεμβρίου 1824, πρὸς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος.-4 Ἡ ἐπίσημος σφραγὶς τοῦ Κυβερνήτου.-5 Τὸ θρανίον τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου.-6 Τὸ ὡρολόγιον τοῦ ἰδίου.-7 Ἡ ταμβακοθήκη τοῦ ἰδίου (πλήρης ταμβάκου).-8 Ἡ ταμβακοθήκη τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου.-9 Ἡ καρδία τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη ἐν ἀργυρᾷ κάλπῃ.-10 Τὸ τρομπόνιον τοῦ ἰδίου.-11 Τὸ ὡρολόγιον τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.-

Digitized by Google

12 Ὁ νάρθηξ τῶν ἀπορρήτων ἐγγράφων τοῦ ἰδίου καὶ ἰδιόχειρόν τι ἔγγραφον.-13 Περίεργον παλαιὸν πυροβόλον ὅπλον τοῦ οἴκου Βούλγαρη.-14 Δύο μικραὶ εἰκόνες τοῦ Ἰωάννου Ὀρλάνδου, νεανίου ἔτι ὄντος.-15 Ἡ κάρα καὶ ἡ περισκελὶς τοῦ Σεΐχ-ουλ-ἰσλὰμ, ἤτοι τοῦ πατριάρχου τῶν Τούρκων, τοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Σαχτούρη συλληφθέντος.-15 Τὸ τρομπόνιον τοῦ ἀντιναυάρχου Ἀντωνίου Γ. Κριεζῆ.-17 Τὸ τρομπόνιον τοῦ ὑποναυάρχου Ἀλεξάνδρου Ῥαφαήλ.-18 Μετάλλιον χάλκινον, κοπὲν ἐν Μονάχῳ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη. Τὸ μετάλλιον τοῦτο εἰκονίζει, ἔνθεν μὲν, τὸν Μιαούλην, ἐκεῖθεν δὲ, τὴν Δόξαν, γράφουσαν ἐπὶ ναυτικοῦ τροπαίου τὰς νίκας τοῦ θαλασσομάχου. Καὶ τοῦ μὲν τροπαίου ὑπεράνω γέγραπται· «Ναυτικῇ ἀρετῇ», ὑπεράνω δὲ τῆς εἰκόνος τοῦ Μιαούλη ἐσημειώθησαν τάδε· «Ἐγεννήθη τῇ 20 μαΐου 1769. Ἀπέθανε τῇ 11 ἰουνίου 1835.»-19 Ὁ Σταυρὸς, ὃν ἔδωκεν ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Γρηγόριος εἰς τὸν πλοίαρχον Γεώργιον Πάνον, καὶ ἐφ' οὗ ὡρκίσθησαν οἱ μυηθέντες ἐν Σπέτσαις τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας.-20 Νόμισμα χρυσοῦν, κοπὲν κατὰ τὸ 1817 ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σταματίου Μπουντούρη.-21 Σπανία καὶ πλήρης συλλογὴ δώδεκα χαλκίνων μεταλλίων, κοπέντων ἐν Μονάχῳ καὶ ἐξεικονιζόντων τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Κατὰ πρόσωπον ἑκάστου ἐξ αὐτῶν τῶν μεταλλίων εἰκονίζεται περιώνυμός τις ἀνήρ· ὄπισθεν δὲ ἡ ἰδέα συμβάντος διαβοήτου. Ἄνωθεν τῆς ὄπισθεν εἰκόνος ὑπάρχει γεγραμμένον γραφικόν τι λόγιον· κάτωθεν δὲ σημείωσις ἱστορικὴ, ἢ ἁπλῆ χρονολογία. Τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα εἰσὶ τὰ ἑπόμενα : Ὁ Ἱεράρχης Γερμανὸς, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νικήτας, ὁ Μπότσαρης, ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ὁ Μιαούλης, ὁ Κωλέτης, ὁ Τρικούπης, ὁ Κυβερνήτης, ὁ Ὄθων, ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία.-22 Ἡ καπνοσακκοῦλα τοῦ ναυάρχου Νικολάου Ἀποστόλη.-23 Ἡ σπάθη τοῦ ναυαρχήσαντος Ἀποστόλη Ν. Ἀποστόλη.-24 Εἰκὼν τοῦ Κυβερνήτου ἐλαιοβαφὴς, ἔργον εὐρωπαϊκὸν σπανίας ὁμοιότητος.-25 Τὸ σῆμα, δι' οὗ ὁ ἀντιναύαρχος Σαχτούρης, εἰς τὴν ἐν Σάμῳ λαμπρὰν καὶ τελεσφόρον ναυμαχίαν, διέταξε τὰ πυρπολικὰ νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν πολεμίων, ὅτε παρέστη ὁ Κανάρης ὡς θεὸς ἐκ μηχανῆς.-26 Τὸ ἀκροστόλιον τῆς ναυαρχίδος τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, περισωθὲν ὑπὸ τοῦ Θ. Καΐρου.-27 Εἰκὼν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ὁμοιότητος οὐ τῆς τυχούσης.-28 Εἰκὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.-29 Ἐν εἰκόνι αἱ πρωτότυποι ὑπογραφαὶ τῶν πληρεξουσίων τῆς πρώτης ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἐν αἷς καὶ αἱ ἀνδρῶν ἐπισημοτάτων.-30 Μετάλλιον εἰκονίζον τὸν ἀντιβχλεύσαντα Μάουρερ.-31 Διάφορα ὅπλα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, ἤτοι: Μία μάχαιρα μετὰ θήκης ἀργυρᾶς, μία σπάθη ἄνευ θήκης, μία λόγχη μετὰ τοῦ κοντοῦ, ἓν ναυτικὸν τηλεσκόπιον.

Ἀνάμνησις πένθους ἐνδόξου.

Ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας ἐμόχθησεν ὁ Καβοὺρ οὐ μόνον διὰ σχεδίων, συμβουλῶν, λόγου καὶ γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ αἵματος. Ὅτε, ἐν ἔτει 1848, αὐθάδης βουλευτὴς ὠνείδισε τοῖς Πεδεμοντίοις ἔλλειψιν φιλοπατρίας, τὸν ἐπεστόμισεν ὁ κόμης ἀναφωνήσας στεντορείᾳ τῇ φωνῇ· «τὴν φιλοπατρίαν των διατρανοῦσιν οἱ Πεδεμόντιοι ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν»· ὑπηνίξατο δὲ διὰ τῶν λέξεων τούτων τὸν ἀγαπητὸν αὐτῷ ἀνεψιὸν Αὔγουστον, υἱὸν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Γουστάβου, ἀρτίως διατρυπηθέντα τὸ στῆθος ὑπὸ σφαίρας αὐστριακῶν ἐν τῇ παρὰ τὸ Γόϊτον μάχῃ. Ἐπὶ τοῦ λειψάνου τοῦ εἰκοσαέτους νεανίου εἶχεν εὑρεθῇ καθημαγμένη ἐπιστολὴ, δι' ἧς ὁ θεῖος παρώτρυνε τοῦτον καὶ ἐξώρκιζε νὰ καταφρονήσῃ τοῦ θανάτου καὶ γενναίως ἐπιτελέσῃ τὸ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν πατρίδα καθῆκον. Τὴν αἱματόφυρτον τοῦ νεκροῦ στολὴν ἔρρανεν ὁ κόμης διὰ θαλερῶν δακρύων, εἶτα δὲ ἀνήρτησεν αὐτὴν ἐν τῷ μελετηρίῳ του καὶ μέχρι θανάτου τὴν ἐτήρησε τιμαλφὲς κειμήλιον καὶ ἀνάμνησιν πένθους ἐνδόξου.

Δύο δῶρα τοῦ Νικήτα τοῦ Τουρκοφάγου.

Μετὰ τὰς περιλαλήτους αὐτοῦ νίκας, ὁ Τουρκοφάγος Νικήτας ἔπεμψεν ἄγγελον εἰς τὴν σύζυγόν του φέροντά τι καλῶς τετυλιγμένον. Πάντες ἐνόμιζον, ὅτι τοῦτο ἦτο πολύτιμον δῶρον, καὶ ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ τὸ ἴδωσιν. Ἡ σύζυγος τοῦ Νικήτα λύει τὸ δέμα, καὶ εὑρίσκει... *ταμβακοθήκην ἐκ ξύλου* καὶ τὸ ἑπόμενον γραμμάτιον: «Οἱ στρατιῶταί μου μοὶ προσέφερον τὴν ταμβακοθήκην ταύτην καὶ ξίφος κεκοσμημένον διὰ πολυτίμων λίθων. Τὸ ξίφος ἐδώρησα εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Ὕδρας, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ στόλου. Τὴν ταμβακοθήκην ἀποστέλλω εἰς σὲ, ἥτις μετὰ τὴν Πατρίδα εἶσαι τὸ προσφιλέστερόν μοι ὂν ἐπὶ τῆς γῆς.»

Μάθημα πρὸς Αὐτοκράτορα.

Ὅτε ποτὲ Ναπολέων ὁ Α', ἐν ἐπισήμῳ ὑποδοχῇ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, γενόμενος παράφορος ἐξ ὀργῆς ἐπλησίασε πρὸς τὸν Μεττερνὶχ καὶ ἁρπάσας αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐπενδύτου ἀνέκραξε μεγαλοφώνως: «Θὰ μοὶ εἴπητε τέλος πάντων τί θέλει ὁ ὑμέτερος αὐτοκράτωρ;» ὁ Αὐστριακὸς διπλωμάτης ἀπήντησεν ἀτάραχος: «Πρὸ παντὸς ἄλλου θέλει νὰ σέβησθε τὸν Πρεσβευτήν του»!

ΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

Ἀριθ. 89 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6 — 11 Σεπτεμβρίου 1877

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

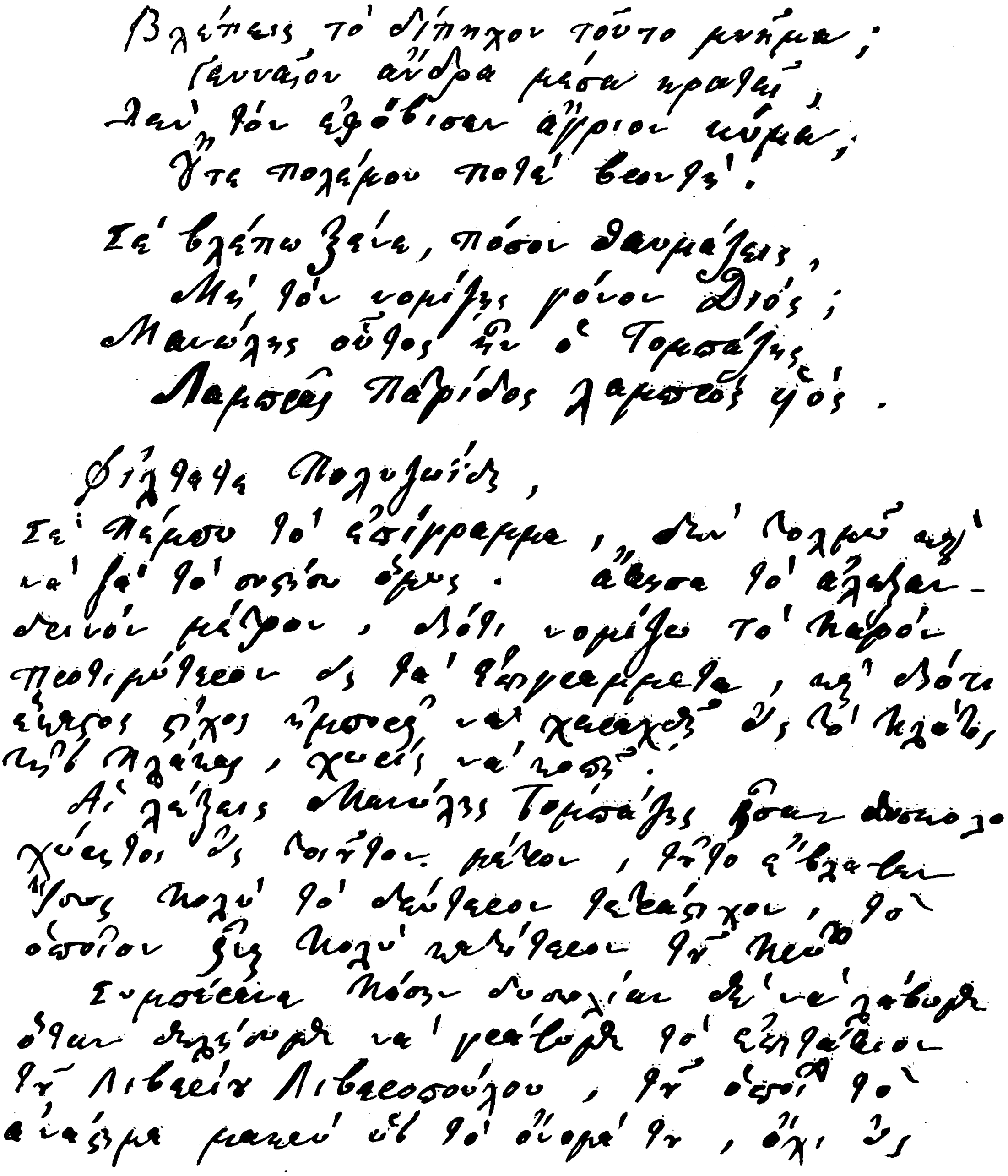

Βλέπεις τὸ λύπηχον τοῦτο μνῆμα;
Γενναῖον ἄνδρα μέσα κρατεῖ,
Καὶ τὸν ἐφόβισεν ἄγριον κῦμα,
Ὅτε πολέμου πολὺ βροντῇ.

Σὲ βλέπω ξένε, πόσον θαυμάζεις,
Μὴ τὸν νομίζῃς γόνον Διός;
Μανώλης οὗτος ἦν ὁ Τομπάζης,
Λαμπρᾶς πατρίδος λαμπρὸς υἱός.

Φίλτατε Πολυζωΐδη,

Σὲ πέμπω τὸ ἐπίγραμμα, δὲν τολμῶ [illegible] νὰ [illegible] τὸ ουσιῶδες ὅμως. Ἄφησα τὸ ἀλεξανδρινὸν μέτρον, διότι νομίζω τὸ παρὸν προσφορώτερον διὰ τὰ ἐπιγράμματα, [illegible] διότι [illegible] ἦχος [illegible] χαρακτῆρα [illegible], [illegible].

Αἱ λέξεις Μανώλης Τομπάζης ἦσαν δυσκολοχώρητοι εἰς τοιοῦτον μέτρον, τοῦτο ἔβλαψε [illegible] πολὺ τὸ δεύτερον τετράστιχον, τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ καλλίτερον τοῦ πρώτου.

Συμφωνεῖ [illegible] νὰ λάβωμεν [illegible] νὰ γράψωμεν τὸ ἐπιτάφιον τοῦ Λιβερίου Λιβεροπούλου, τὸ ὁποῖον τὸ ἀναγνώσωμεν μακρὸν [illegible] τὸ ὄνομά του, ὄχι εἰς

Digitized by Google

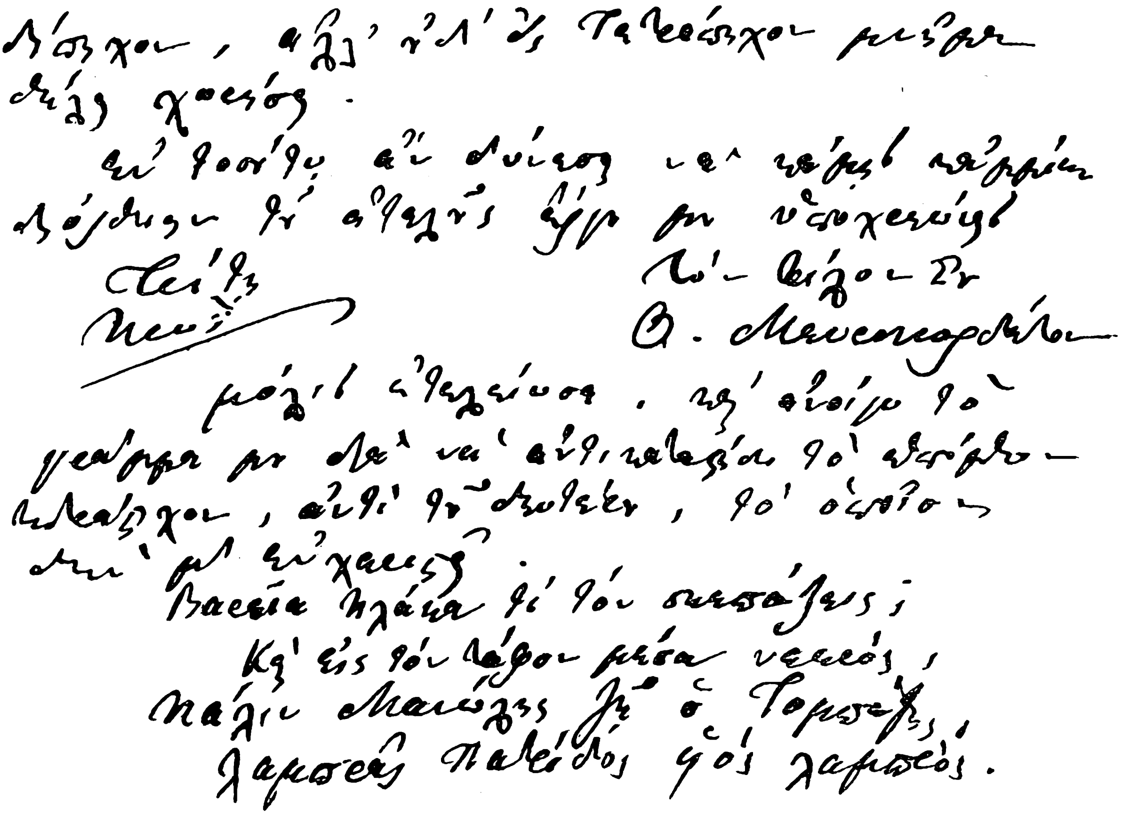

[Βλέπεις τὸ δίπηχον τοῦτο μνῆμα;
Γενναῖον ἄνδρα μέσα κρατεῖ,
Δὲν τὸν ἐφόβισεν ἄγριον κῦμα,
Οὔτε πολέμου ποτὲ βροντή.

Σὲ βλέπω, ξένε, πόσον θαυμάζεις,
Μὴ τὸν νομίζῃς γόνον Διός;
Μανώλης οὗτος ἦν ὁ Τομπάζης,
Λαμπρᾶς πατρίδος λαμπρὸς υἱός.

Φίλτατε Πολυζωΐδη,

Σὲ πέμπω τὸ ἐπίγραμμα, δὲν τολμῶ καὶ νὰ σὲ τὸ συστήσω ὅμως. Ἄφησα τὸ Ἀλεξανδρινὸν μέτρον, διότι νομίζω τὸ παρὸν προτιμότερον εἰς τὰ ἐπιγράμματα, καὶ διότι ἕκαστος στίχος ἠμπορεῖ νὰ χαραχθῇ εἰς τὸ πλάτος τῆς πλάκας, χωρὶς νὰ κοπῇ.

Αἱ λέξεις Μανώλης Τομπάζης ἦσαν δυσκολοχώρητοι εἰς τοιοῦτον μέτρον· τοῦτο ἔβλαψεν ἴσως πολὺ τὸ δεύτερον τετράστιχον, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ κατώτερον τοῦ πρώτου.

Συμπέρανε πόσην δυσκολίαν θὲ νὰ λάβωμεν ὅταν θελήσωμεν νὰ γράψωμεν τὸ ἐπιτάφιον τοῦ Λιβερίου Λιβεροπούλου, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνάστημα μακρὺ ὡς τὸ ὄνομά του, ὄχι εἰς δίπηχον, ἀλλ' οὐδ' εἰς τετράπηχον μνῆμα θέλει χωρέσει.

Ἐν τοσούτῳ ἂν δύνασαι νὰ κάμῃς κἀμμίαν διόρθωσιν τοῦ ἀτελοῦς ἔργου μου θὰ ὑποχρεώσῃς

Τρίτη τὸν φίλον σου
πρωΐ. Α. Μαυροκορδάτον.

Μόλις ἐτελείωσα, καὶ ἀνοίγω τὸ γράμμα μου διὰ νὰ ἀντικαταστήσω τὸ ἑπόμενον τετράστιχον, ἀντὶ τοῦ δευτέρου, τὸ ὁποῖον δὲν μ' εὐχαριστεῖ·

Βαρεῖα πλάκα τί τὸν σκεπάζεις;
Καὶ εἰς τὸν τάφον μέσα νεκρὸς
Πάλιν Μανώλης ζῇ ὁ Τομπάζης,
Λαμπρᾶς πατρίδος υἱὸς λαμπρός.]

«Ἡ ἀνωτέρω ἀφελὴς ἐπιστολὴ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐγράφη ἐν Ὕδρᾳ, ἐν ἔτει 1831. Τὸ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενον ἐπίγραμμα εἶνε γεγραμμένον, μὲ μικράν τινα μεταλλαγήν, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μακαρίτου Μανώλη Τομπάζη, κειμένου ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Πόρου, ἔχει δὲ ὡς ἀκολούθως·

«Βλέπεις τὸ δίπηχον τοῦτο μνῆμα;
Γενναῖον ἄνδρα μέσα κρατεῖ,
Δὲν τὸν ἐφόβισεν ἄγριον κῦμα,
Οὔτε πολέμου σκληροῦ βροντή.

Βαρεῖα πλάκα τί τὸν σκεπάζεις;
Καὶ εἰς τὸν τάφον μέσα νεκρὸς
Πάλιν Μανώλης ζῇ ὁ Τομπάζης,
Λαμπρᾶς πατρίδος υἱὸς λαμπρός.
ΑΩΛΑ' Μαΐου ΙΕ'»

Σ. τ. Δ.»

Ἐν ἔτει 1830 ἡ ἔκτασις ὅλων τῶν σιδηρῶν δρόμων τοῦ κόσμου ἀνήρχετο εἰς 332 χιλιόμετρα, ἐν ἔτει 1860 εἰς 106,886, ἐν ἔτει 1870 εἰς 221,980 καὶ ἐν ἔτει 1875 εἰς 295,783. Ὁ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς σιδηροῦς δρόμος, ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχων, εἶνε 12 χιλιομέτρων.

Digitized by Google

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 561.

θ'

Ἀς λάβωμεν ἐκ νέου ὑπ' ὄψιν τὸ διάγραμμα·

ὄν

ἀνόργανον — ἐνόργανον

ἄψυχον — ἔμψυχον

ἄλογον — ἔλλογον

Τί παρατηροῦμεν ἐν αὐτῷ;

Ὅτι ἕκαστος ὅρος ἐκφράζει ἔννοιαν *ἀφῃρημένην καὶ γενικήν*. Καὶ ἤδη ἠξεύρομεν ὅτι λέγεται ἀφῃρημένη ἡ ἔννοια αὕτη, διότι σύγκειται ἐκ στοιχείων ἀφαιρεθέντων ἀπὸ τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνυπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει. Π. χ. τὸ ὂν περιέχει τὰ στοιχεῖα τοῦ ὁρισμοῦ παντὸς ὄντος, τουτέστι, καθ' ἃ εἴπομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ, ὑπόστασιν σχετιζομένην πρός τινα μορφὴν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ὑποκειμένην εἴς τινα τάξιν· ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τὸ ὂν δὲν περιέχει μόνον τὰ στοιχεῖα ταῦτα, περιέχει καὶ ἄλλα ἀφ' ὧν τὰ πρῶτα ἀπεσπάσθησαν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως. Λέγεται δὲ γενικὴ ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ ὄντος, διότι τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εὑρίσκομεν εἰς πάντα τὰ ὄντα, ὥστε ἄνευ αὐτῶν οὐδὲν ὂν δυνάμεθα οὔτε νὰ φαντασθῶμεν, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐ μόνον εἶναι γενική, ἀλλ' ὡς εἴπομεν, ἡ γενικωτάτη τῶν ἐννοιῶν, καί, καθ' ὅλους τοὺς λογικογράφους,[1] τὸ ἀνώτατον γένος, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ἕτερον δὲν ὑπάρχει, *ὃ γένος ὂν γένος οὐκ ἔχει*. Ὡσαύτως, τὸ *ἀνόργανον* καὶ τὸ *ἐνόργανον* εἶναι δύο ἔννοιαι ἀφῃρημέναι, διότι τὰ στοιχεῖα αὐτῶν ἀπεσπάσαμεν τῶν ἄλλων μεθ' ὧν συνυπάρχουσι, καὶ γενικαί, διότι τὰ στοιχεῖα αὐτῶν εὕρομεν εἰς πολλὰ ὄντα, καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ ἔννοιαι αὗται περιλαμβάνουσι πάντα τὰ ὄντα ὅσα ἔχουσι τὰ αὐτὰ στοιχεῖα. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

Αἱ γενικαὶ ἔννοιαι ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς διαλέκτου, διότι ἡ ἀφαίρεσις καὶ ἡ γενίκευσις ἄρχονται λίαν ἐνόρως, καὶ γίνονται αὐθορμήτως ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, πρὶν γίνωσιν ἐν γνώσει καὶ μετὰ μείζονος ἀκριβείας ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων, ὥστε εὑρίσκομεν αὐτὰς ἤδη μεμορφωμένας καὶ δι' ἰδιαιτέρων λέξεων ἐκδηλουμένας ἐν πάσῃ διαλέκτῳ. Τοιουτοτρόπως δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι κατάταξις ὑπάρχει ἐν πάσῃ γλώσσῃ καὶ ἐν παντὶ πνεύματι ἀνθρωπίνῳ· ἀλλὰ πότε εἶναι τῷόντι ἔλλογος; ὅτε εἶναι ἀκριβής, ὅτε ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσαν. Ὑποθέσατε ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνοργάνων καὶ ἐνοργάνων ὑπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει ὄντα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι οὔτε ἀνόργανα οὔτε ἐνόργανα, ἡ πρώτη αὕτη διαίρεσις δὲν θὰ ἦτο ἀκριβής.— Πρὸς τὴν ἀφῃρημένην καὶ γενικὴν ἔννοιαν ἀντίκειται ἡ *συγκεκριμένη* καὶ *μερική*, ἤτοι ἀτομική, οἷον τὸ δεῖνα ὄν, ὁ δεῖνα ἄνθρωπος, ἡ τράπεζα αὕτη ἐφ' ἧς γράφω κλ.

Ἀλλὰ τί ἕτερον παρατηροῦμεν ἐν τῷ διαγράμματι;

Ὅτι τὰ ἀνώτερα γένη ἔχουσι μείζονα ἔκτασιν τῶν κατωτέρων, καὶ ταῦτα περιλαμβάνονται ἑπομένως εἰς ἐκεῖνα· λ. χ. τὸ *ὂν* εἶναι πλέον ἐκτεταμένον τοῦ *ἀνοργάνου* καὶ *ἐνοργάνου*, τὸ *ἐνόργανον* πλέον ἐκτεταμένον τοῦ *ἀψύχου* καὶ *ἐμψύχου*, τὸ *ἔμψυχον* πλέον ἐκτεταμένον τοῦ *ἀλόγου* καὶ *ἐλλόγου*. Ἀπ' ἐναντίας, τὰ κατώτερα ἔχουσι μικροτέραν ἔκτασιν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ μεγαλήτερον βάθος, δηλ. περισσότερα στοιχεῖα τῶν ἀνωτέρων· τὸ *ἔλλογον* λ. χ. ἔχει καὶ τὸ *ἴδιον* στοιχεῖον τοῦ λόγου καὶ τὰ στοιχεῖα ὅσα ἔχει *κοινὰ* μὲ τὸ *ἔμψυχον*, καὶ τοῦτο ἔχει ὡσαύτως πρὸς τὸ *ἐνόργανον*, καὶ τοῦτο πρὸς τὸ *ὄν*, ὥστε τὸ *ὄν*, τὸ ὁποῖον ἔχει ὀλιγώτερα στοιχεῖα τῶν ὑποδεεστέρων γενῶν, ἔχει μείζονα ἔκτασιν, καὶ περιλαμβάνει αὐτά, καὶ τὸ *ἔλλογον*, τὸ ὁποῖον ἔχει περισσότερα στοιχεῖα τῶν ἀνωτέρων, ἀπ' ἐναντίας περιλαμβάνεται εἰς αὐτά, περιλαμβάνεται ἐν τῷ *ἐμψύχῳ*, καὶ τὸ *ἔμψυχον* ἐν τῷ *ἐνοργάνῳ*, καὶ τὸ *ἐνόργανον* ἐν τῷ *ὄντι*. Διὰ τοῦτο τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη λέγονται *ὑπάλληλα*, διότι πλὴν τοῦ πρώτου, ὅπερ δὲν περιλαμβάνεται εἰς ἄλλο καὶ πάντα περιλαμβάνει, τὰ ἄλλα περιλαμβάνονται μὲν εἰς τὰ ἀνώτερα, περιλαμβάνουσι δὲ τὰ κατώτερα· λ. χ. τὸ *ἔμψυχον* περιλαμβάνεται εἰς τὸ γενικώτερον *ἐνόργανον*, καὶ περιλαμβάνει τὸ μερικώτερον *ἔλλογον*. Τοῦτο σημαίνει ἡ *σχετικὴ περιεκτικότης* τῶν γενικῶν ἐννοιῶν, καὶ ἐκ ταύτης προκύπτει σπουδαιοτάτη συνέπεια, ἥτις εἶναι ἡ κλεὶς παντὸς *συλλογισμοῦ*.

Ἡ συνέπεια εἶναι ὅτι πᾶν ὅ,τι ἀληθεύει ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων γενῶν ἀληθεύει πάντοτε καὶ ἐπὶ τῶν κατωτέρων, οὐχὶ δὲ τὸ ἀνάπαλιν. Ἐὰν ἠξεύρομεν λ. χ. ὅτι τὸ *ὂν* εἶναι πεπερασμένον, τοῦτο ἀληθεύει ἐπὶ πάντων τῶν κατωτέρων γενῶν καὶ εἰδῶν, διότι πάντα ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται. Ἐὰν ὅμως λάβωμεν ἓν προσὸν τοῦ *ἐλλόγου*, ὅτι π. χ. γεννᾷ τέχνας καὶ ἐπιστήμας, τοῦτο δὲν ἀληθεύει ἐπὶ παντὸς *ἐμψύχου*, διότι τὸ ἔμψυχον περιλαμβάνει καὶ τὸ *ἄλογον*.

Ὥστε πῶς γίνεται ὁ *συλλογισμός*;

Λαμβάνομεν ἓν ἄτομον ἢ ἓν εἶδος ἢ ἓν γένος, καὶ ἵνα μάθωμεν ἐὰν ἔχει τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα προσόν, παρατηροῦμεν εἰς ποίαν τάξιν δηλ. εἰς ποῖον εἶδος ἢ γένος ὑπάγεται, ἤγουν περιλαμβάνεται, καὶ ἐὰν τοῦτο ἔχει τὸ προσὸν τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ προσὸν τοῦτο πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὸ ἄτομον, ἢ τὸ γένος, ἢ τὸ εἶδος τὸ ὁποῖον μελετῶμεν.

1. Μόνος ὁ Ueberweg, ἐξ ὅσων γινώσκομεν, θέτει ὡς πρῶτον γένος τὸ τὶ (etwas)· ἀλλὰ καὶ τὸ τὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ ὂν ἢ στοιχεῖον ὄντος, ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει ἢ ὑποτιθέμενον.

Ἔστω τὸ ἄτομον ἢ εἶδος ἢ γένος Α, καὶ θέλομεν νὰ μάθωμεν ἐὰν ἔχει τὸ προσὸν Β. Παρατηροῦμεν ὅτι Α ὑπάγεται εἰς Γ, ὅπερ ἔχει τὸ προσὸν Β, καὶ λέγομεν, ἐὰν Α εἶναι Γ, καὶ Γ εἶναι Β, ἄρα καὶ Α εἶναι Β. Ὁ συλλογισμὸς δύναται λοιπὸν νὰ παρασταθῇ ὑλικῶς διὰ τοῦ ἑξῆς διαγράμματος·

Α — Γ — Β

Α — Β

καὶ διὰ τοῦ διαγράμματος τούτου βλέπομεν ὅτι ἐν τῷ συλλογισμῷ ὑπάρχουσι τρεῖς ὅροι, Α, Γ, Β, ὅτι ὁ Γ εἶναι *μέσος* τῶν ἄλλων δύο, ὅτι ὁ Α καὶ ὁ Β εἶναι τὰ δύο *πέρατα* τοῦ συλλογισμοῦ, ἅτινα συνενοῦνται ἐν τῷ *συμπεράσματι*.

Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ *ἐξαγωγικὸς* (déductif) συλλογισμός, ὁ οὕτως ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων, διότι δι' αὐτοῦ ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν *προκειμένων* ἐννοιῶν, αἵτινες δυνάμει τῆς σχετικῆς αὐτῶν περιεκτικότητος περιέχουσιν αὐτό. Παρὰ τοῦτον δὲ ὑπάρχει καὶ ἑτέρου εἴδους συλλογισμός, ὁ λεγόμενος *ἐπαγωγικὸς* (inductif), περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει μετ' ὀλίγον. Ἂς παρατηρήσωμεν ἐν τοσούτῳ ὅτι ἡ ὀρθότης τοῦ συλλογισμοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθότητος τῆς κατατάξεως, διότι ἐὰν αἱ ἐν αὐτῇ ἔννοιαι δὲν ἔχουσιν ἀληθῶς τὴν σχετικὴν ἐκείνην περιεκτικότητα κατὰ τὴν ὁποίαν κατετάχθησαν καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας ἐγένετο ὁ συλλογισμός, οὗτος εἶναι ἐξ ἀνάγκης ψευδής. Πῶς δὲ πρέπει νὰ γίνωνται αἱ κατατάξεις, ὅπως ἀντιστοιχῶσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἐν τῇ φύσει ἀληθεῖς κατατάξεις τῶν ὄντων, καὶ ποῖοι οἱ κανόνες τῶν ὀρθῶν συλλογισμῶν, ποῖα καὶ πόσα τὰ εἴδη αὐτῶν, ταῦτα πάντα διδάσκονται ἐν τῇ λογικῇ, ἤτοι ἀληθολογίᾳ.

Ἡ δὲ περὶ *ἐπαγωγῆς καὶ ἐπαγωγικοῦ* συλλογισμοῦ θεωρία νομίζεται τὸ σκοτεινότερον καὶ ἀτελέστερον μέρος τῆς λογικῆς, καὶ οἱ πλεῖστοι δὲν θεωροῦσι τὸν ἐπαγωγικὸν συλλογισμὸν τέλειον καὶ συμπερασματικὸν καθὸ μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἐλλόγου κατατάξεως καὶ τῆς σχετικῆς περιεκτικότητος γενικῶν ἐννοιῶν, ὡς ὁ ἐξαγωγικός, καὶ ἀντὶ νὰ προβαίνῃ, ὡς οὗτος, ἀπὸ τῶν γενικῶν εἰς τὰ μερικώτερα, καὶ νὰ ἐξάγῃ τὸ συμπέρασμα ἀσφαλῶς ἐκ τῶν ἐννοιῶν αἵτινες τὸ περιέχουσι, προβαίνει ἀντιστρόφως, ἀπό τινων μερικῶν γεγονότων εἰς γενικὰ συμπεράσματα, ἅτινα ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἀτελῆ καὶ ἀβέβαια. Καὶ οὐχ ἧττον παραδεχόμεθα τὰς ἐξ ἐπαγωγῆς ἀληθείας ὡς τὰς δι' ἐξαγωγῆς ἀποδειχθείσας, καὶ ἀποτελοῦσι μάλιστα τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν. Πῶς τοῦτο; Τί εἶναι ὁ ἐπαγωγικὸς συλλογισμός;

Παρατηροῦμεν λ. χ. ὅτι ἓν τεμάχιον ὕλης διαλύεται εἰς τὸ δεῖνα ῥευστόν. Ἐπαναλαμβάνομεν τὰ πειράματα ἐπὶ πολλῶν τεμαχίων τῆς αὐτῆς ὕλης, καὶ ἀφ' οὗ βεβαιωθῶμεν διὰ ποικίλων πειραμάτων καὶ ἀντιπειραμάτων ὅτι ὅλα τὰ τεμάχια ὅσα μετεχειρίσθημεν διαλύονται, λέγομεν, ἄρα πάντα τὰ τεμάχια τῆς αὐτῆς ὕλης θέλουσι διαλυθῆ. Πῶς συμπεραίνομεν ἐκ *τινων* περὶ *πάντων*; πῶς γενικεύομεν τὰ μερικά, καὶ ἐκ τίνων γεγονότων, ὅσῳ βέβαια καὶ πολυπληθῆ καὶ ἂν ἦναι, συμπεραίνομεν περὶ πάντων; Ἐδῶ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει σχετικὴ περιεκτικότης, δὲν ὑπάρχουσι προκείμεναι ἔννοιαι περιέχουσαι τὸ συμπέρασμα· ἀπ' ἐναντίας τὸ συμπέρασμα εἶναι πλέον ἐκτεταμένον τῶν ἐννοιῶν ἐξ ὧν ἐξάγεται, καὶ δὲν περιέχεται εἰς αὐτάς. Πῶς τοῦτο; Ποία εἶναι ἡ ἐγγύησις τῆς ἀληθείας τοῦ ἐπαγωγικοῦ συλλογισμοῦ;[1]

Ὅτε ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν διά τινων πειραμάτων ἐὰν ἓν τεμάχιον ὕλης διαλύεται ἔν τινι ῥευστῷ, πραγματικῶς τί ζητοῦμεν; Ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν ἐὰν τὸ τεμάχιον τοῦτο, π. χ. χρυσοῦ, ἔχει τὸ προσὸν τῆς διαλυτικότητος, δηλ. ἐὰν εἰς τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ τεμαχίου τούτου δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς διαλυτικότητος. Πρὸς τοῦτο πολλαπλασιάζομεν, ποικίλλομεν, διασταυροῦμεν τὰ πειράματα, καὶ τοὺς κανόνας τῆς πειραματικῆς ταύτης μεθόδου ἔθηκαν ὁ Βάκων καὶ ὁ Νεύτων καὶ ἄριστα διεφώτισε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Στ. Μίλλ. Ἀφ' οὗ δὲ βεβαιωθῶμεν ὅτι τὰ τεμάχια ὅσα ὑπεβάλομεν εἰς τὰ ἡμέτερα πειράματα ἔχουσι τὸ προσὸν τοῦτο, πῶς καὶ διατί συμπεραίνομεν ὅτι *πάντα* τὰ τεμάχια χρυσοῦ ὅσα ἤθελον ὑποβληθῆ εἰς τὴν αὐτὴν δοκιμασίαν πρέπει νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ προσόν; Τοῦτο συμβαίνει διότι τὰ τεμάχια τοῦ διαλυθέντος χρυσοῦ, ἂν καὶ ὀλίγα καὶ μερικὰ καὶ ἀτομικά, ἀνήκουσιν εἴς τινα *γενικὴν* ἔννοιαν, ἥτις προϋπάρχει ἐν τῷ πνεύματι, καὶ εἰς ἣν προσθέτομεν τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον. Προϋπάρχει δὲ ἐν τῷ πνεύματι, διότι, καθὼς εἴπομεν, ἡ κατάταξις τῶν ἐννοιῶν γίνεται εὐθορμήτως ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, ὡς τὸ ἀποδεικνύει σὺν τοῖς ἄλλοις πᾶσα ἀνθρωπίνη διάλεκτος, γίνεται δὲ ἀκριβὴς καὶ ἔλλογος ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων, καὶ τότε ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τῇ φύσει, καὶ ἔχει τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι κατάταξις ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, καὶ ὅτι πρὸς αὐτὴν πρέπει ν' ἀντιστοιχῇ ἀκριβῶς ἡ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅτε λοιπὸν προσθέτομεν νέον στοιχεῖον εἴς τινα γενικὴν ἔννοιαν τῆς κατατάξεως ταύτης, τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἀληθεύει ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ πάντων τῶν μερικῶν ὅσα περιλαμβάνονται

1. Αἱ περὶ ἐπαγωγῆς τελευταῖαι θεωρίαι ἐκτίθενται ἐν τῇ «περὶ τῆς βάσεως τῆς ἐπαγωγῆς» (Du fondement de l'induction) διατριβῇ τοῦ κ. Lachelier, καὶ ἐν τῷ πονήματι τοῦ κ. P. Janet τῷ ἐπιγραφομένῳ «τὰ τελικὰ αἴτια» (Les Causes finales).

Digitized by Google

ἐν αὐτῇ, καὶ εἰς ἕκαστον τῶν μερικῶν τούτων δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποδώσωμεν δι' ἐξαγωγικοῦ συλλογισμοῦ ἀκριβεστάτου καὶ ἀλανθάστου, ὡς εἶναι πάντες οἱ ἐξαγωγικοὶ συλλογισμοί. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν ἀνάγκην ν' ἀναλύσωμεν ὅλον τὸν ἐν τῷ κόσμῳ χρυσὸν, ὅπως ἴδωμεν ἐὰν ἔχει ἢ μὴ τὸ νέον προσὸν ὅπερ ἀνεκαλύψαμεν ἐν ὀλίγοις αὐτοῦ τεμαχίοις. Ἐὰν ταῦτα τὸ ἔχουσι, πάντα πρέπει νὰ τὸ ἔχωσιν, ἄλλως ὁ χρυσὸς θὰ ἦτο καὶ ἐνταυτῷ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ δὲν θὰ ἦτο, ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, ἥτις εἶναι ἡ ὑπονοουμένη βάσις παντὸς συλλογισμοῦ.—Ἡ *ἐπαγωγὴ* λοιπὸν συμπληροῦται διὰ τῆς *ἐξαγωγῆς* (καὶ τοῦτο δὲν παρετηρήθη μέχρι τοῦδε), ἔχει δύο στοιχεῖα, καὶ οὕτως εἰπεῖν, δύο στάδια, καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον γίνεται ἡ διὰ πειραμάτων ζήτησις καὶ ἐπαλήθευσις νέων προσόντων, νέων νόμων ἐπὶ *τινων μερικῶν*, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον *γενικεύεται* ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἀλήθεια, ἀπεκδύεται τὴν μερικότητα, ἀνάγεται εἰς τὴν γενικὴν τάξιν εἰς ἣν ἀνήκει, ὅ ἐστιν ἀφαιρεῖται καὶ κατατάσσεται ἐν τῇ γενικῇ ἐννοίᾳ εἰς ἣν ὑπάγονται τὰ μερικὰ, ὅθεν ἀκολούθως ἀποδίδεται ἀσφαλῶς εἰς *πάντα* τὰ ἐν αὐτῇ περιλαμβανόμενα. Ἡ τελευταία αὕτη ἐργασία δὲν γίνεται, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεται, ἀλλ' ἠξεύρομεν ὅτι δύναται νὰ γίνῃ πάντοτε. Ἅμα τὸ νέον στοιχεῖον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως καὶ γενικεύσεως προστεθῇ εἰς τὴν γενικὴν ἔννοιαν, πιστεύομεν ἀδιστάκτως ὅτι νέος νόμος ἀνεκαλύφθη, καὶ ὅτι ὁ νόμος οὗτος θέλει ἀληθεύσει πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ κόσμος καὶ δὲν ἀλλοιοῦται ἡ ἐν αὐτῷ τάξις. Ἐγγύησις τῆς ἀληθείας τῆς ἐπαγωγῆς εἶναι ἡ τάξις αὕτη καὶ ὁ θέσας αὐτὴν Θεὸς, καθὼς εἶναι ἐγγύησις τῆς ἐξαγωγῆς. Ἀμφότεραι λοιπὸν αἱ ἐργασίαι αὗται ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὀντολογικὴν βάσιν καὶ τὴν αὐτὴν βεβαιότητα. Πᾶσα *ἐπαγωγὴ* συμπληροῦται δι' ἑπομένης καὶ ὑπονοουμένης *ἐξαγωγῆς*, δι' ἧς βεβαιοῦται καὶ ἀποδεικνύεται.

Ἡ ἔλλογος κατάταξις, ὁ ἐξαγωγικὸς καὶ ὁ ἐπαγωγικὸς συλλογισμὸς, ταῦτα εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν μορφοῦται πᾶσα ἀληθὴς ἐπιστήμη.

Ἕπεται τὸ τέλος.

Π. Βραΐλας.

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Allfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 563.

Η'

Δὲν ὡμίλησα περὶ τῶν ἐν Καλκούττᾳ ἐκκλησιῶν, διότι οὐδεμίαν αὐτῶν γινώσκω, δυναμένην νὰ τύχῃ τοῦ ὀνόματος οἰκοδομήματος. Τὸ ἐλάχιστον ἐκκλησίδιον τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετανίας, ὑψούμενον ὑπὸ θρησκευτικώτερον ῥυθμὸν, γεννᾷ ἐπί τε τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς φαντασίας ἐντύπωσιν ζωηροτέραν τῆς τοῦ πλουσιωτάτου καὶ μεγίστου ναοῦ τῶν διαμαρτυρομένων. Ἐὰν δὲ παραλείψωμεν τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς πολυτελείας καὶ τῆς χρήσεως τῶν εἰκόνων, τὰς ὑπὸ τῶν θεμελιωτῶν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰσαχθείσας, ἴσως θέλομεν ἀποδώσει τὴν αἰτίαν τῆς ἐλλείψεως ῥυθμοῦ χαρακτηριστικοῦ ἐν τούτῳ, ὅτι δηλ. τὸ δόγμα τῶν διαμαρτυρομένων εἶναι ἐκλογὴ θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν διδαγμάτων μᾶλλον, ἢ θρησκεία ἐν τῇ στενῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἰσλαμισμὸς καὶ ὁ βραχμανισμὸς, κατώτεροι ἀναμφιβόλως, καὶ λόγῳ ἠθικότητος καὶ λόγῳ λογικότητος, τοῦ τῶν διαμαρτυρομένων δόγματος τυγχάνοντες, παρήγαγον ὅμως οἰκοδομήματα· διότι, καίτοι τὰ δόγματα τῶν θρησκειῶν τούτων εἰσὶ προφανῶς ἐν ἥττονι μοίρᾳ ἢ τὰ τῶν διαμαρτυρομένων, οἱ ὀπαδοὶ καὶ ζηλωταὶ ἐν τούτοις αὐτῶν θεωροῦσι τὴν πηγὴν τῶν ἰδίων δογμάτων θείαν. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ἄρα ὁ Βραχμᾶς καὶ ὁ Βισχνοῦ εἰσὶ θεοί· παρὰ τοῖς μουσουλμάνοις ὁ Μωάμεθ προφήτης, ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὃν ὀφείλει νὰ ἐπανέλθῃ, συμμέτοχος ὢν τῆς θείας οὐσίας, ἧς ἐπὶ γῆς ὑπῆρξεν αὐτὸς ἡ ὑλικὴ παράστασις καὶ ἀντιπροσωπεία.

Πρώτιστοι δὲ τῶν διαμαρτυρομένων ναοὶ ἐν Καλκούττᾳ εἰσὶν ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν *Council-house street*, ὁ τῶν Κηρυγμάτων, ὁ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου· κατόπιν ἡ πρεσβυτεριανὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν *Loll-Bazar*, καὶ τέλος ἡ *Union chapel* ὑπὲρ τῶν σχισματικῶν, τῶν καλουμένων ἀνεξαρτήτων. Ἀλλὰ τὸ κατὰ πρῶτον ἐκπλῆττον τὸν τοὺς ἐν Καλκούττᾳ ναοὺς ἐπισκεπτόμενον ξένον εἰσὶν αἱ μυιοσόβαι (pukah), αἱ ὑπὸ τῶν *bearers*, λευκὰς στολὰς ἐνδεδυμένων, κινούμεναι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας. Ἑκάστη οἰκογένεια κέκτηται ἴδιον θρανίον, τὴν πρὸς τὸ ὁποῖον εἴσοδον ἀνοίγει ὁ κλητὴρ, ὁ οὐδενὶ ἐπιτρέπων νὰ περιφέρηται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διατάττων πάντα εἰσερχόμενον νὰ καθεσθῇ. Τοιουτοτρόπως οὐδεὶς δύναται νὰ ἀπέλθῃ πρὸ τοῦ τέλους τῆς λειτουργίας, χωρὶς νὰ ἑλκύσῃ τὰ βλέμματα καὶ νὰ δυσαρεστήσῃ πολὺ ἅπασαν τὴν ὁμήγυριν τῶν πιστῶν.

Καίτοι ὁ πληθυσμὸς τῶν καθολικῶν δὲν εἶναι πολὺς ἐν Καλκούττᾳ, συγκείμενος μόνον ἐκ Πορτογάλλων, Ἰρλανδῶν καὶ τινων Γάλλων, ὑπάρχουσιν ὅμως πέντε ἐκκλησίαι ἢ παρεκκλήσια καθολικῶν· ἡ πορτογαλλικὴ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου κατέχει βεβαίως τὰ πρωτεῖα. Κατόπιν ἔρχονται τινες ἄλλαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ τοῦ Ἁγίου Πατρικίου ἐν τῷ στρατιωτικῷ σταθμῷ τοῦ *Dum-Dum*. Ἔχουσι καὶ οἱ Ἕλληνες τὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως ἐπὶ τοῦ ὁ-

Digitized by Google

ρους Θαβώρ, ἐν ὁδῷ Ἀμρατολλάχ. Παραλείπω τέλος πλεῖστα παρεκκλήσια τῶν πολυαρίθμων αἱρέσεων τῶν διαμαρτυρομένων, ἅτινα δὲν ἀναγράφω ἐν τῇ παρούσῃ στατιστικῇ.

Ἂν καὶ ἡ σύνεσις τοῦ διοικητοῦ δὲν ἐνθαρρύνει καταφανῶς τοὺς διαμαρτυρομένους ἱεραποστόλους, ὁ ζῆλος ὅμως τῶν πολυαρίθμων βιβλικῶν θρησκευτικῶν ἑταιριῶν τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Βεγγαλίας φροντίζει δι' αὐτῶν πάσῃ δυνάμει περὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι ἀνάλογα τῶν δαπανῶν, διότι οἱ Ἰνδοί, καίπερ χαῦνοι καὶ ἀπαθεῖς, συγχρόνως δὲ καὶ πλεονεκτικοὶ ἐν ταῖς τοῦ βίου περιστάσεσιν ὄντες, δεικνύουσιν ἐντούτοις ἀφιλοκέρδειαν καὶ δραστηριότητα, ἐν ἄλλαις λέξεσι δύναμιν καὶ σταθερότητα ἀπιστεύτους, προκειμένου περὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τοσοῦτον μάλιστα φοβοῦνται μήπως ζητηθῇ ἡ μεταβολὴ τῆς θρησκείας τῶν ἰδίων τέκνων, ὥστε ἡ ὑπόνοια ἁπλῶς αὕτη ἀρκεῖ, ἵνα ἐμποδίσῃ τοὺς γονεῖς νὰ ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ πολυάριθμα σχολεῖα, τὰ ἱδρυθέντα καὶ συντηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Τὸ δ' ἐνισχύον τὰς τοιαύτας ὑπονοίας κυρίως εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς μακρὰν κειμένοις χωρίοις πρὸ πάντων τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διαμαρτυρομένου διδασκάλου καὶ ἱερέως συνενοῦται ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Πλὴν τοσοῦτον ἐπιτηδείως προφυλάσσεται καὶ ἐπέχει ἡ Ἑταιρία, ὥστε οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς διατάσσονται οὐ μόνον νὰ ἀποφεύγωσιν ἐπιμελῶς πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ κινήσῃ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰνδῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καὶ νὰ παραλείπωσι πάντα τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἐν τοῖς παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τῶν ἰθαγενῶν συντηρουμένοις σχολείοις.

Μόνον οἱ παρίαι καί τινες ἐκ τῶν κατωτάτων τάξεων γίνονται χριστιανοί, τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ πολὺ θέλει συντελέσει, ἵνα παρακωλύῃ βραχμάνας τινὰς καὶ Ἰνδοὺς νὰ μεταβάλωσι τὴν ἰδίαν θρησκείαν. Οἱ Ἰνδοί, οἱ τὰς τάξεις παραδεχόμενοι, δυσκόλως θέλουσι συγκατανεύσει νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἰσότητα, ἣν ἀνακηρύττει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία —«Ἂν ὁ Θεός σου δὲν γινώσκῃ τὴν μεταξὺ βραχμᾶνος καὶ ἀκαθάρτου παρία διαφοράν, ἄς μοῦ λείψῃ ἡ θρησκεία σου,» —ἀποκρίνονται πολλάκις τοῖς ἱεραποστόλοις. Οἱ Ἰνδοὶ ἐπὶ πλέον δυσκόλως ἐννοοῦσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὃν εἶδον τὴν πρωΐαν περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἔν τινι γραφείῳ ἐμπορικῷ, δύναται ἐξαίφνης τὴν δεκάτην νὰ μεταβληθῇ εἰς ἱερέα, ἐντεταλμένον νὰ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἑπομένως, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Jacquemont, ἄς μὴ κατηγορηθῇ τις ἐπὶ μεροληψίᾳ, ἂν ἰσχυρισθῇ, ὅτι οἱ καθολικοὶ ἱερεῖς εἰσὶ καταλληλότεροι πρὸς προσηλυτισμὸν ἔκ τε τῆς συγκεντρώσεως πασῶν τῶν δυνάμεων αὐτῶν εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν, καὶ ἐκ τῆς ἀπολύτου ἐλλείψεως παντὸς οἰκογενειακοῦ συμφέροντος, δυναμένου νὰ περισπάσῃ αὐτούς. Ἔπειτα τὸ πνεῦμα τῶν Ἰνδῶν, φύσει ρεμβὸν ὂν καὶ πρὸς τὴν ποίησιν ἀποκλῖνον, πρὸς τὴν ὕψωσιν τῆς ψυχῆς εἰς τὰ θεῖα, ἀγαπᾷ πᾶν τὸ μυστηριῶδες καὶ τὸ ἐμφαῖνον τὸ ἄπειρον, δυσκόλως ἄρα συμπαθεῖ τῇ παγετώδει καὶ αὐστηρᾷ θρησκείᾳ τῶν τῆς Βεγγαλίας κατακτητῶν. Αἱ πομπαὶ τοὐναντίον καὶ τὰ μυστήρια τοῦ καθολικισμοῦ ἁρμόζουσι μᾶλλον τῷ ἀνατολικῷ χαρακτῆρι. Ὅθεν οἱ καθολικοὶ ἱερεῖς, ἂν καὶ πτωχοὶ καὶ ὀλίγον ὑποστηριζόμενοι, ἀναλόγως ὅμως ποιοῦσι πλείονας προσηλύτους, ἢ οἱ διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι. Μικροῦ δεῖν ἐλησμόνουν τοὺς ἀναβαπτιστὰς ἱεραποστόλους, οἵτινες, διατρέχοντες πᾶσαν τὴν Βεγγαλίαν, εἰσὶν οἱ μᾶλλον φιλοπράγμονες καὶ οἱ δραστηριώτεροι πάντων.

Ὁ ἐπίσκοπος τῶν διαμαρτυρομένων διαμένει ἐν Καλκούττα, ἔνθα ἡ κυβέρνησις φροντίζει περὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς αὐτοῦ παραστάσεως, ἀναλόγως τοῦ ἐξόχου ἀξιώματος, ὅπερ κατέχει. Ὁ τῶν καθολικῶν τοὐναντίον ἐπίσκοπος ἐν Βεγγαλίᾳ ζῇ πενιχρῶς σχεδὸν ἐν Ἀγράχ, ὑποφέρων μετὰ καρτερίας ἀθλιότητα καὶ δυσυχίαν, συγκινήσασαν καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον σκεπτικὸν Jacquemont. Ὁ καθολικὸς κλῆρος ἐν Ἰνδίαις ἀπετελεῖτο ἄλλοτε ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐκ Πορτογάλλων, γεννηθέντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Ἰνδοστάνῃ, *half-cast*, ὡς λέγονται ἐν Βεγγαλίᾳ. Συνέβαινε δὲ τότε πολλάκις οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, ἀπομακρυνόμενοι τῶν προϊσταμένων αὐτῶν εἰς χώρας ἑκατοντάδας λευγῶν ἀπεχούσας, καὶ ὑποκύπτοντες εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀνειμένων ἠθῶν τοῦ τόπου, νὰ λησμονῶσί τινας τῶν ἐπιβεβλημένων τῇ τάξει αὐτῶν ὑποχρεώσεων. Ἀλλὰ μετὰ πεντηκονταετίαν ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων ἐντελῶς μετεβλήθη. Πολυάριθμοι λοιπὸν ἱεραπόστολοι, ἐκπεμπόμενοι ἐξ Εὐρώπης, κυρίως Γάλλοι καὶ Ἰρλανδοί, ἢ Ἱσπανοί, Πορτογάλλοι καὶ Ἰταλοί, διεχύθησαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰνδοστάνην, ὡς ἐκ τῶν εὐσεβῶν δὲ τούτων προμάχων τῆς πίστεως ὁ καθολικὸς κλῆρος τῆς Βεγγαλίας ἀνεγεννήθη μετὰ ταχύτητος θαυμασίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι πρῶτοι πρέπει νὰ σεβασθῶσι τὴν θαρραλέαν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἡμετέρων ἱεραποστόλων. Διότι οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἱερεῖς, διαμένοντες ἐξόριστοι ἐν χώραις ἀγρίαις καὶ ἐνίοτε νοσώδεσι, δὲν ἔχουσι στήριγμα ἄλλο εἰμὴ τὴν πίστιν, συγκοινωνίαν ἄλλην εἰμὴ τὴν μετὰ τῶν νεοφωτίστων καὶ σπανίως μετ' ἰρλανδικῆς τινος οἰκογενείας, τοῦθ' ὅπερ εἶναι εὐτύχημα μέγα δι' αὐτούς. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν εὐσεβῶν τούτων μαρτύρων καταστρέφονται καὶ καταβάλλονται ὡς ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ κλίματος, τῶν μόχθων καὶ τῶν παντοίων στερήσεων, ἄλλοι δὲ διαδέχονται τούτους παρευθύς, ἵνα ζήσωσιν ὁμοίαν ζωήν, καὶ ἀποθάνωσιν ὅμοιον θάνατον.

Digitized by Google

Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν εἰς Καλκούτταν ἄφιξίν μου ἐπεσκέφθην Ἰρλανδόν τινα, παρ' ᾧ συνήντησα τρεῖς ἱεραποστόλους, οἵτινες ἐπανήρχοντο ἐκ Χάουτς (Hauts). Τὸ κεκυρτωμένον αὐτῶν σῶμα, ἡ ἰσχνὴ μορφὴ ὡς ἔκ τε τῆς ἀσθενείας καὶ τῶν στερήσεων, τὸ δέρμα τὸ ἐκ μὲν τοῦ πυρετοῦ χλωρὸν, ἐκ δὲ τοῦ ἡλίου κεκαυμένον, ἡ ἀνεξικακία τοῦ ἤθους, ἡ θλιβερὰ αὐτῶν φυσιογνωμία, τὰ πάντα ὑπεδήλουν δεινὰ παθήματα. Ἀληθῶς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ταλαιπώρων τούτων μαρτύρων τὰ δάκρυα ἔρρεον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἱεραποστόλων, ὡς μοὶ εἶπον, ἦν ἐξ εὐγενοῦς καὶ πλουσίας οἰκογενείας τῆς Λισαβόννης· ὁ δὲ, Ἰρλανδὸς ὤν, ἐμαθήτευσεν ἐν γαλλικῇ ἱερατικῇ σχολῇ, ἐν ᾗ ἐδέχθη καὶ τὸ κληρικὸν σχῆμα· καὶ ὁ τρίτος ἐκ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρετανίας, ὡς ὁ γράφων τὴν παροῦσαν περιήγησιν, ἦν υἱὸς γεωργοῦ. Αἱ γεωργικαὶ γνώσεις συνετέλεσαν ὑπὲρ αὐτοῦ πολὺ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, ὡς μοὶ διηγήθη. Διότι, διανέμων τοῖς ἰθαγενέσι σπόρους ἐκ τοῦ κήπου, τοῦ περικυκλοῦντος τὴν μικρὰν αὐτοῦ καλύβην, καὶ τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας διδάσκων, κατέκτησε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν, φοιτώντων εἰς ἀκρόασιν τοῦ θείου λόγου.

Οἱ τρεῖς ἱεραπόστολοι οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμουν ἢ νὰ ἐπανέλθωσι παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι. «Προτιμῶ νὰ μὲ ἀφήσωσι νὰ ἀποθάνω ἐν μέσῳ τῶν πτωχῶν μου Ἰνδῶν, μοὶ ἔλεγεν ὁ συμπολίτης μου. Πιστεύεις, ὅτι λυποῦμαι, ἀφήσας τὸν κῆπόν μου, οὗτινος δὲν ἔφθασα νὰ κλαδεύσω τὰ δένδρα πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου;»

Ἔμαθον, ὅτι, ἀνακληθεὶς ὁ ἱεραπόστολος οὗτος εἰς Εὐρώπην, ἀπεστάλη κατόπιν εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ὁ Πορτογάλλος ἀπέθανεν ἐν Καλκούττᾳ, ἀφοῦ δεινῶς ἠσθένησεν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν μῆνας. Ὁ μόνος δὲ ἐπιστρέψας παρὰ τοῖς ἰθαγενέσιν Ἰνδοῖς ἦν ὁ Ἰρλανδός.

Ἐπίτηδες ὡμίλησα περὶ τῶν ἐν Ἰνδικῇ εὐρωπαϊκῶν θρησκευμάτων. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θρησκείας, τοῦ μόνου δεσμοῦ ἐθνότητος, ὑφισταμένης καὶ διατηρουμένης ὡς ἐκ τῆς φανατικῆς αὐτῶν προσηλώσεως εἰς τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα. Ὅταν ἄρα ἐν τῷ ἀπωτάτῳ ἴσως, ἀλλ' ἀναποφεύκτῳ κατ' ἐμὲ μέλλοντι, συνεπείᾳ τῆς ἀπολύτου ταύτης σχέσεως τῶν ἐγκοσμίων πρὸς τὰ πνευματικὰ πράγματα, οἱ Ἰνδοὶ παραδεχθῶσι θρήσκευμα νέον, θέλουσι συμπαραδεχθῇ ἐξ ἀνάγκης καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἠθικάς τε καὶ πολιτικὰς ἰδέας ἐκείνων, παρ' ὧν παρέλαβον καὶ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. *Ἠθικὴν* λοιπὸν ἐθνικότητα θέλουσι δεχθῇ τὴν τοῦ ἱεραποστόλου, ὅστις, καταργῶν τὸν θρησκευτικὸν, ἀστυκὸν καὶ ἠθικὸν κώδηκα τοῦ Βισχνοῦ, θέλει πληρώσει τὰ κενὰ ἅπερ ἐπήνεγκεν εἰς τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἰνδῶν· εἰς τὴν ποιητικὴν λατρείαν τοῦ Βραχμᾶ θέλει ὑποκαταστήσει τὰ δόγματα, τοὺς νόμους, τὰ ἤθη καὶ τὰς συνηθείας τῆς ἰδίας πατρίδος.

Καὶ αἱ σκέψεις αὗται χρήζουσιν ἀναλύσεως εὐρυτέρας· βαίνομεν πρὸς ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ κατακτήσεις τῶν ἄλλων ἰδεῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἁμιλλῶνται κατ' ἄλλον ἐνδιαφέροντα ἐπίσης τρόπον πρὸς τὰς στρατιωτικὰς κατακτήσεις. Ἀφαιρουμένης μάλιστα πάσης ἰδέας θρησκευτικῆς, καὶ περιοριζομένων τῶν σκέψεων ἡμῶν ἁπλῶς εἴς τε τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, νομίζω, ὅτι ὠφέλιμον ἤθελεν εἶσθαι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις σπουδαιότατα νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τῶν ἐν Ἰνδοστάνῃ ἡμετέρων ἱεραποστόλων. Πολλὰ ἀναμφιλέκτως θέλουσι παρέλθει ἔτη, πρὶν ἢ θερίσωμεν τοὺς καρποὺς, οὓς σήμερον θέλομεν σπείρει ἐν ταῖς ἀπωτάταις ἐκείναις χώραις ἀλλὰ, προκειμένου περὶ ζητημάτων τοσοῦτον σπουδαίων, κυβέρνησις ὀξυδερκὴς καὶ προνοητικὴ ὑπολογίζει οὐχὶ κατὰ ἔτη, ἀλλὰ κατ' αἰῶνας.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι οἱ Ἄγγλοι λόγῳ πολιτικῆς προνοίας καὶ ἀγώνων μεθ' ὑπομονῆς ὡς ἐπίσης καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ, γινώσκουσι κάλλιστα νὰ συνδέωσι τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἐμπορικοὺς ὑπολογισμοὺς πρὸς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Παρ' αὐτοῖς τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἐπίσης καὶ τὸ θρησκευτικὸν ἐνθαρρύνει τὰς βιβλικὰς ἑταιρίας καὶ ἐπαρκεῖ πρὸς τὰς δαπάνας αὐτῶν. Οἱ τῶν διαμαρτυρομένων ἄρα ἱεραπόστολοι τυγχάνουσιν οἱ σκαπανεῖς οὐχὶ μόνον ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῶν διαμαρτυρομένων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου, συνεπείᾳ δὲ τούτου καὶ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους.

Ἕπεται συνέχεια.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

[Ἡ ἑπομένη μελέτη εἶναι βιβλιογραφία γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Κ. Marc Monnier ἐπὶ τῶν πρό τινος χρόνου ἐκδοθεισῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ (Lettres inédites de Coray, 1 τόμ. εἰς 8ον. Paris, Firmin-Didot, 1877), καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ *Journal des Débats* τῆς 27 Ἰουλίου 1877. Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ κυρίως ὁ γράψας ἠθέλησε νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἦθος τοῦ Κοραῆ, ἐξάγων ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ τὰ περὶ τούτου συμπεράσματα. Κ. ἴτοι δὲ νομίζομεν ὅτι ἐνιαχοῦ ὁ Κ. Monnier δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὸν χρωματισμὸν τοῦ ἤθους τοῦ Κοραῆ, οὐχ ἧττον μεταφράσαντες δημοσιεύομεν ταύτην ὡς ἀνάγνωσμα διαφέρον ἀναγνώστας Ἕλληνας.] Σ. τ. Δ.

«Ὁ Κοραῆς», ἔγραφεν ὁ Παῦλος Λουδοβίκος Κουριέρος εἰς τὰ μέλη τῆς *Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν*, «εἶναι εἷς τῶν πρώτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἔλαβον θέμα τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν μελετῶν τὰ γραπτὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος· οὐδεὶς κατέστη περιωνυμώτερος τούτου· τὰ ἀπειράριθμα αὐτοῦ συγγράμματα, καίπερ μὴ ὄντα ἐστερημένα ἐλλείψεων, θαυμάζονται

Digitized by Google

»ὑπὸ πάντων τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐ»τῶν κρίσιν. Ὁ Κοραῆς εὐτυχὴς καὶ ἥσυχος ἐπὶ »κεφαλῆς τῶν Ἑλληνιστῶν, πατριάρχης ἐν ἑνὶ »λόγῳ τῶν λογίων τῆς Ἑλλάδος καὶ πανταχοῦ »τιμώμενος ὑπὸ παντὸς δυναμένου ν' ἀναγνώσῃ »τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα, ὁ Κοραῆς ἠθέλησέ ποτε »νὰ γίνῃ μέλος τῆς Ἀκαδημίας.» Ποῖος εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ σοφὸς, τὸν ὁποῖον ἐτοποθέτησε τόσον ὑψηλὰ ὁ σατυριστὴς, ὁ τὸν θαυμασμόν του μὴ ἀπονέμων εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν ὡς ἕνα τῶν ἀνορθωτῶν τῆς ἐθνικότητός των; Οἱ πολλοὶ ἐγνώριζον αὐτὸν ἄλλοτε· ἀλλ' ἡ μνήμη τῶν νεκρῶν ταχέως ἐξαφανίζεται, ὅταν οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν ἥρωες θορυβώδεις, ἀλλ' ἔσχον μόνον τὴν φιλοδοξίαν νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα των διὰ τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ ὑπὸ τὰς ὄψεις βιβλίον διεγείρει τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐπάλαισεν ὑπὲρ τὰ 80 ἔτη κατὰ τῆς πτωχείας καὶ τῆς ἀσθενείας, καὶ ὁ ὁποῖος, ἀγαπῶν τὴν Ἑλλάδα κατ' ἰδιάζοντα τρόπον, εἰργάσθη ἀνενδότως ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς δημοσιεύων, διορθῶν καὶ σχολιάζων κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Ὁ τόμος οὗτος εἶναι συναγωγὴ ἐπιστολῶν ἀνεκδότων πεμφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ εἰς τὸν Chardon de la Rochette καὶ εἰς ἑτέρους λογίους (Villoison, Thurot, Boissonade, Barbié du Bocage, Firmin Didot). Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἔμελλον νὰ δημοσιευθῶσιν ὑπὸ τοῦ Brunet de Presles καὶ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὸν Ἀμβρόσιον Φιρμῖνον Διδότον, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν, ὑπῆρξεν ἔνθερμος τῆς Ἑλλάδος φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Κοραῆ. Ὁ θάνατος ἀμφοτέρων τούτων τῶν Ἑλληνιστῶν διέκοψε τὸ ἀρξάμενον ἔργον, ὅπερ ὅμως ἐπανελήφθη μετὰ ζήλου ὑπὸ τῶν ΚΚ. E. Egger καὶ M. le marquis de Queux de Saint-Hilaire, ὅστις πρῶτος ἔμαθε τὴν ὕπαρξιν τῶν ἐπιστολῶν τούτων καὶ ἀπέκτησεν, ὅπως προσφέρῃ εἰς τὸ δημόσιον. Μετὰ τὰς ἐπιστολὰς οἱ ἐκδόται ἀνετύπωσαν κατὰ πρῶτον καὶ πονήματα πολλὰ τοῦ Κοραῆ: τὴν *Διατριβήν του περὶ τῆς μυστικῆς διαθήκης τῶν Ἀθηναίων*, τὸ *Ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι τῷ 1805* καὶ τὰς *Λατινικὰς αὐτοῦ θέσεις ἐπὶ ἰατρικῶν ζητημάτων*.

Τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιστολῶν τούτων περιέχει καθαρῶς φιλολογικὰ ζητήματα καὶ ἀπευθύνεται εἰς πολυμαθεῖς ἄνδρας. Διὸ καὶ ἀνωφελὲς νομίζομεν νὰ ποιήσωμεν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. Ἀντὶ τούτου ὅμως ὁ *βίος τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον διὰ τοῦτον ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἐλπίζομεν ὅτι θέλει εἶσθαι διάφορον ἀνάγνωσμα* διὰ τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας.

Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὴν 27ην Ἀπριλίου 1748 ἐκ πατρὸς, ὅστις δὲν ἦτο μὲν λόγιος, ἀλλ' εἶχε νοῦν καὶ ἠγάπα τὴν πατρίδα του. Παῖς ὢν ἐπέμφθη εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐδιδάχθη ὑπὸ τὴν ῥάβδον τοῦ διδασκάλου τὰ πρῶτα γράμματα, ἐξῆλθε δ' ἐνωρὶς χάρις εἰς τὴν ἐπιμέλειάν του, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε καὶ πολύτιμον κληρονομίαν, τὰ βιβλία τοῦ πρὸς μητρὸς αὐτοῦ πάππου Διαμάντη Ῥύση, ἀνδρὸς ἔχοντος χροιάν τινα μαθήσεως. Μεταξὺ τῶν βιβλίων ἐκείνων ὑπῆρχεν εἷς Στράβων μετὰ λατινικῶν σημειώσεων τοῦ Κασαυωνίου· ὁ δὲ νέος Κοραῆς ἐλυπεῖτο μὴ δυνάμενος νὰ νοήσῃ τὰς σημειώσεις ἐκείνας. Οὐδεὶς ἐγνώριζε τὴν Λατινικὴν ἐν τῇ πατρίδι του πλὴν τῶν Ἰησουητῶν, «αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰησοῦ», ὡς ὠνόμαζεν αὐτοὺς, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ διδαχθῇ ἐν τῇ σχολῇ των. Ἔμαθε λοιπὸν τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν διὰ νὰ πλησιάσῃ τῇ Λατινικῇ, βραδύτερον ἔμαθε τὴν Ἑβραϊκὴν διὰ νὰ πλησιάσῃ τῇ Ἀραβικῇ, μὴ θέλων νὰ διδαχθῇ τὴν γλῶσσαν ταύτην ἀπὸ τῶν Τούρκων, τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Εὐτυχῶς συνῆψε γνωριμίαν πρὸς τὸν Βερνάρδον Κέουν, εὐπαίδευτον διαμαρτυρούμενον, ἱερέα τοῦ προξένου τῆς Ὁλλανδίας· οὗτος μὴ ὢν οὔτε Τοῦρκος, οὔτε Ἰησουήτης, ὡς ἐκ προνοίας ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν νέον Ἑλληνιστὴν καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν Λατινικὴν, ἀντὶ τῆς ὁποίας ἐδιδάχθη παρὰ τούτου τὴν προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς.

Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὁ νέος Κοραῆς ἀνεχώρησεν εἰς Ἀμστελόδαμον, ὅπου ὁ πατήρ του, τὴν ἐμπορίαν μετερχόμενος, ἀπέστειλεν αὐτὸν χάριν ἐμπορίου· ἀλλὰ τὰ γράμματα προσείλκυον πλειότερον τὸν Κοραῆν, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὴν γλῶσσάν του καὶ τοὺς συγγραφεῖς της. Ἐπανῆλθεν εἰς Σμύρνην, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ αὐτόθι ἐπὶ πολύ· ἡ Εὐρώπη εἵλκυεν αὐτὸν καὶ δὴ ἡ Γαλλία, ὅπου μετέβη προτιθέμενος νὰ σπουδάσῃ τὴν ἰατρικὴν, ὅπερ καὶ ἔπραξε μεταβὰς εἰς Μον-Πελιέ. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διέτριψεν ἓξ ἔτη, ὕστερον δὲ ἀποκατέστη ἐν Παρισίοις καὶ ἐντεῦθεν χρονολογοῦνται αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν του. Ἂς διέλθωμεν μίαν ἐκ τῶν μᾶλλον διαφερουσῶν, ἥτις ἐξεικονίζει καλῶς τὸν ἄνδρα. Δὲν φέρει χρονολογίαν, ἀλλ' εἶναι πιθανῶς τοῦ 1791. Ὁ Κοραῆς ἔζησεν ἐν Γαλλίᾳ, καθ' οὓς χρόνους διετέλει αὕτη ἐν πλήρει ἐπαναστάσει.

«Ἐθεώρησα, γράφει, τὴν καλλιτέραν δυνατὴν »κυβέρνησιν ὡς ἀναγκαῖον κακὸν, εἰς τὸ ὁποῖον »οἱ ἄνθρωποι ὑποτάσσονται ὅπως ἀποφύγωσι »δεινότερα δυστυχήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἤθελον »περιπέσει ὡς ἐκ τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν καὶ »ὑπερηφανείας.»

Ἐζήτει πρὸ πάντων νὰ ἔχῃ δι' ἑαυτὸν ἀπόλυτον αὐτοβουλίαν, «τὴν χίμαιραν ταύτην, ἐ-

Digitized by Google

»γραφεν, ἥτις μὲ καταβιβρώσκει καὶ καταναλί-»σκει καθ' ἑκάστην. Ἡ ἐλαχίστη στενοχωρία εἶ-»ναι δι' ἐμὲ ἀληθὲς μαρτύριον, τὸ ἐλάχιστον »ἐμπόδιον ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν φυσικῶν καὶ ἠ-»θικῶν δυνάμεών μου, εἶναι ἀληθὴς τυραννία· »κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας ἐνεργῶν καθ' ὅλον »τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου ἀπέφυγα ὅσον τὸ »ἐπ' ἐμοὶ πᾶσαν ἀφορμήν, ἥτις ἤθελε μὲ βιάσει »νὰ ἐκτεθῶ ἐνώπιον δικαστοῦ, ἄρχοντος τῆς »πολιτείας ἢ οἱουδήποτε δημοσίου λειτουργοῦ. »Ἡ ὑψηλὴ αὐτῶν θέσις, ἀναγκαία ἀναμφιβόλως »διὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν, καὶ ἡ σκέψις τοῦ νὰ »λάβω παρ' αὐτῶν διαταγάς, ἴσως δὲ καὶ ἐπι-»πλήξεις, μὲ κατετάραττον.»

Τοιαύτας ἀρχὰς πρεσβεύων ἐγκατέλιπε τὸ ἐμπόριον· ὁ ἀγροῖκος αὐτοῦ χαρακτὴρ δὲν συνεβιβάζετο μετὰ τῶν πελατῶν του. Ἐν Παρισίοις δὲ πρὸ πάντων, ἔνθα ἤρχισε παραδίδων μαθήματα ὅπως ζῇ, ὑπέβαλλε τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ὑπερηφάνειαν εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ πρῶτα δίδακτρα ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἡμέρα πένθους. Ἦλθεν ἡ δημοκρατία καὶ εὑρέθη ἐγγεγραμμένος ἀκουσίως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του μεταξὺ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Γαλλίας· ἀλλ' ἦτο ἀσθενὴς καὶ κάτισχνος· ἔπτυεν αἷμα ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους. Ἡμέραν τινὰ ἀναγκασθεὶς νὰ πορευθῇ εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅπως λάβῃ διαμονητήριον, τοσοῦτον ἐταράχθη, ὥστε ἔπαθεν ἡ ὑγεία του· «ἐρωτήσεις ἐπὶ τοῦ ὀνό-»ματός μου, τοῦ ἐπιθέτου, τῆς ἡλικίας, τοῦ ἐ-»παγγέλματος, τῆς πατρίδος· ἀλλ' ὅλα ταῦτα »δὲν ἦσαν τίποτε, ἂν καὶ πολὺ μὲ δυσηρέστη-»σαν,» γράφει ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν του, «ἀλλ' »ἔπρεπε νὰ αἰσθανθῶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ᾐσθάνθην »ὅταν ἐπεχείρησαν νὰ περιγράψωσι τὰ χαρα-»κτηριστικά μου· μὲ ἐκύτταξαν ἀσκαρδαμυκτί, »μὲ κατεμέτρησαν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν »ὡς ἀχθοφόρον ζῶον, ὅπως καταγράψωσιν εἰς »τὰ χρονικὰ τῆς δημοκρατίας τοὺς ὀφθαλμούς, »τὰς μαύρας ὀφρῦς καὶ τὸ ὑπερμέγεθες στόμα »μου.»

Εἶχε τῳόντι πρόσωπον ἄσχημον, σωκρατικὴν μορφήν, λέγει ἀρχαῖος ὑπάλληλος τῆς Γενεύης, ὁ Κ. Πρεβόστ-Καϊλέ, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ Ἑλληνιστὴς καὶ φυσιοδίφης ἦτο εἷς τῶν μᾶλλον ἀφοσιωμένων φίλων τοῦ Κοραῆ. Ὁ δυστυχὴς σοφὸς δὲν ὡμοίαζε κατ' οὐδὲν πρὸς τοὺς νέους τοῦ Πλάτωνος, τοὺς τόσον ποιητικῶς περιγραφέντας ὑπὸ τοῦ Κ. Taine. Ἡ μακρὰ *ρεδιγκότα*, τὴν ὁποίαν ἔφερε παρὰ τὸν συρμὸν ἐδίδεν αὐτῷ ψευδὲς ἦθος καλογήρου. Ὡμίλει ἄνευ παραπόνου περὶ τῶν ἀναγκῶν του, μετὰ πολλῆς δὲ χαρᾶς δὲ περὶ τῶν σπουδῶν του· καὶ ἐν τούτοις δὲν ἦτο ἐγωϊστής. «Ὀμνύω περὶ τούτου, »ἔλεγεν, εἰς τὴν σκιὰν τοῦ Σωκράτους, τοῦ φι-»λανθρωποτέρου ἀνδρός, ὅστις ὑπῆρξέ ποτε. »Δὲν φοβοῦμαι, οὐδὲ ἀποστρέφομαι τὴν τυραν-»νίαν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν »πιστεύω ὅτι ἐγὼ εἶμαι τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς· »τὸ αὐτὸ πρᾶγμα καὶ χείριστον ἔτι μοὶ συμ-»βαίνει, ὅταν βλέπω τοὺς ἄλλους πάσχοντας· »πρὸ πάντων δὲ ὅταν δὲν δύναμαι νὰ ἐκδικηθῶ »αὐτούς. Τὴν ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν τῆς »λεηλασίας τῶν παντοπωλείων ἔπαθον τὸ ἑσπέ-»ρας πυρετόν, διότι εἶχον τὴν ἀνόητον περιέρ-»γειαν νὰ προχωρήσω μέχρι τῆς ὁδοῦ τῶν »Λομβαρδῶν. Μάρτυς ἀδικίας τοσοῦτον προφα-»νοῦς καὶ ἠγανακτησμένος, διότι δὲν ἠδυνάμην »νὰ συλλάβω ἐκ τοῦ τραχήλου οὐδένα ἐξ ἐκεί-»νων τῶν κατεργαρέων, οἵτινες ἔτρεχον διὰ τῶν »ὁδῶν φέροντες φορτία ζαχάρεως καὶ καφέ, ὅ-»πως πωλήσωσιν ὕστερον, ᾐσθάνθην εἰς ὅλον »μου τὸ σῶμα τὸ ῥῖγος, τὸ πρόδρομον τοῦ πυ-»ρετοῦ.» Τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολὴν κατέληγεν ἀναγγέλλων τὴν προσεχῆ αὐτοῦ τελευτὴν καὶ πέμπων εἰς τὸν φίλον του ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν ἑλληνιστί, τὴν ὁποίαν παρεκάλει νὰ χαράξῃ ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ἔμελλεν ὅμως νὰ χαράξῃ δευτέραν, τεσσαράκοντα ἔτη ὕστερον.

Μειδιῶμεν ἐν τούτοις· ὁ Κοραῆς ἦτο πράγματι δυστυχής, ὑπέφερεν ἐπὶ πολὺ ἐκ νοσταλγίας· ᾐσθάνετο ἑαυτὸν πόρρω τῆς πατρίδος του, ἐν ταύτῃ τῇ Γαλλίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν εἶχεν ἀρχίσει μέχρι τοῦ χρόνου τούτου τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διαφέρον. «Μόλις, ἔγραφε, λόγιοι τι-»νὲς πλήρεις εὐγνωμοσύνης διὰ τὰ φῶτα, τὰ »ὁποῖα τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων διέχυ-»σαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ᾐσθάνοντο μικρὸν διαφέ-»ρον ὑπὲρ τῆς τύχης τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ἀ-»πογόνων. . . . . Ἐγὼ ἐνταῦθα, ἔλεγον καθ' ἐ-»αυτόν, ἔχω τοὐλάχιστον ἀπὸ χρόνου εἰς χρό-»νον πῶς νὰ διασκεδάσω τὴν θλῖψιν μου. Ἐν »τούτοις εὑρισκόμενος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς οἰκο-»γενείας μου, τῶν φίλων μου, τῶν ἀνθρώπων τέ-»λος τῶν στεναζόντων ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν »ὡς ἐγώ, ἤθελον ἔχει τὴν παρηγορίαν νὰ ἐκ-»χύσω τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ στήθη των καὶ »νὰ δεχθῶ τὰς θλίψεις των εἰς τὸ ἰδικόν μου. »Ἠδυνάμην μεταξὺ αὐτῶν εὑρισκόμενος νὰ κα-»ταρασθῶ τοὺς δεσπότας μου καὶ νὰ λησμο-»νήσω αὐτοὺς ἐνίοτε κρυπτόμενος ἀπὸ τῶν »ὀφθαλμῶν των. Ἐκεῖ, ἀπομακρυνόμενος ὀλίγα »μόνον βήματα τῆς πόλεως, θὰ ἐμέθυον πρὸς »στιγμὴν τὴν ψυχήν μου διὰ τῆς φαντασίας καὶ »τῶν ἀναμνήσεων, ἀπαγγέλλων ἐπὶ τῆς παρα-»λίας τῆς θαλάσσης τὸν στίχον τοῦ Ὁμήρου

Αἰολίδα Σμύρνην ἀλιγείτονα ποτνιάνακτα.

»Παρὰ τὰς ὄχθας ῥύακος θὰ ἔλεγον ἐδῶ ἴσως, »εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν συνέθεσεν ὁ Ὅμηρος τὰ »κάλλιτερα χωρία τῆς Ἰλιάδος. Ἐπὶ τῆς κορυ-»φῆς λόφου περικυκλουμένου ὑπὸ πεδιάδων, θὰ »ἐπίστευον ὅτι ἐκαθήμην παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ »Βίωνος, συνθέτοντος τὸν ἐπιτάφιον τῆς Ἀδώνι-

Digitized by Google

»δος, καὶ θὰ ἔψαλλον μετ' αὐτοῦ τοὺς στίχους »τούτους πλήρεις αἰσθήματος

...............«ἁ δὲ 'Αφροδίτα
Λουσαμένα πλοκαμίδας, ἀνὰ δρυμοὺς ἀλάληται
Πενθαλέα, νήπλεκτος, ἀσάνδαλος............»

'Επῆλθεν εἰς αὐτόν ποτε ἡ ἰδέα νὰ μεταναστεύσῃ εἰς 'Ιταλίαν· ἡ Νεάπολις πρὸ πάντων, ἡ 'Ελληνικὴ πόλις, εἵλκυεν αὐτὸν ζωηρῶς· ἐφοβεῖτο μόνον μὴ τύχῃ ἐκεῖ κακῆς ὑποδοχῆς ἕνεκα τῆς θρησκείας του, ὀρθοδόξου ἀληθῶς (ὅπως εἶναι πᾶσαι), ἀλλὰ σχισματικῆς. «Δεν ἤ»θελον, ἔλεγε, νὰ ἀναμιχθῶ μετὰ τοῦ San-Gen»naro, οὔτε ὁποιουδήποτε ἄλλου ἁγίου τοῦ »Παραδείσου ἢ διαβόλου τοῦ Ἅδου. Δὲν ἤθε»λον ἂν ἠσθένουν νὰ ἔλθῃ ὁ ἐφημέριος τῆς ἐ»νορίας ἀπρόσκλητος νὰ μὲ προτρέψῃ νὰ κατα»λίπω τὸν κόσμον ἄνευ λύπης.»

'Αφῆκε λοιπὸν τὴν σκέψιν τοῦ ταξειδίου τούτου καὶ ἔμεινε κεκλεισμένος ἐν Παρισίοις καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως· διότι δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἐξέλθῃ· ἤρκει κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον νὰ ζητήσῃ τις διαβατήριον ἵνα θεωρηθῇ ὕποπτος καὶ σταλῇ τούτου ἕνεκεν εἰς τὴν λαιμητόμον. 'Ο Κοραῆς διηγεῖται ἡμῖν δι' ἀστείου ὕφους τὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας εἶχε νὰ ὑποστῇ, ὅπως λάβῃ τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσῃ ὅπου ἤθελεν. 'Υπέφερε πολὺ πραγματικῶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς τρομοκρατίας· αἱ ἐπιστολαί, ἃς ἔγραψε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐδὲν νέον ἔφερον εἰς φῶς, ἐπικυροῦσιν ὅμως δι' ἀμερολήπτου μαρτυρίας τὰ ὑπὸ τῆς ἱστορίας γραφέντα. 'Ο Κοραῆς δὲν ἦτο βεβαίως ἄνθρωπος τῶν παλαιῶν ἀρχῶν· γεννηθεὶς ὑπὸ μετρίας περιστάσεις καὶ ζῶν ἐν ἐνδείᾳ, τέκνον χώρας τέως δούλης, ἀποσκοπούσης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἄνευ φιλοδοξίας πρὸς ἀπόκτησιν τιμῶν ἢ πλούτου, σχεδὸν ἄνευ ἀναγκῶν, ἐλεύθερος ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ νεότητος ἐκ τῶν παθῶν, ἅτινα ἐξευτελίζουσι καὶ ἐκθηλύνουσι τοὺς χαρακτῆρας, εἶχε πᾶν ὅ,τι πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἀληθὴς δημοκράτης, δηλαδὴ εἷς στωϊκός. 'Η ἔναρξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπλήρωσεν αὐτὸν χαρᾶς, διὸ ὑπεστήριξεν ἐνθέρμως τὰ αἴτια αὐτῆς εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Εἶχε περιπλέον μεγάλην σύνεσιν εἰς τὰς κρίσεις του, ἐδυσπίστει δὲ εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐντυπώσεις, καὶ δὲν προελάμβανε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἱστορίας. Ἔγραφε π.χ. μετὰ τὸν θάνατον Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' «Δὲν ἐξετάζω ἐνταῦθα ἐὰν ἦτο »ἔνοχος, ὅπως ἀξιωθῇ τοιαύτης ποινῆς· τὸ ζή»τημα τοῦτο, ἀνωφελὲς ἤδη, δὲν δύναται νὰ »λυθῇ εἰμὴ ὑπὸ τῶν ξένων ἐθνῶν ἢ ὑπὸ τῶν »Γάλλων, οἵτινες θὰ ἔλθωσιν ὅταν μέγα μέρος »τῆς παρούσης γενεᾶς ἐκλίπῃ. Αἱ ἐπαναστάσεις »δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν εἰμὴ ἐν τῇ ἠρεμίᾳ »τῶν παθῶν καὶ ἐκ τῶν μακρῶν αὐτῶν απο»τελεσμάτων.» 'Εν τούτοις ἐβδελύσσετο τὰς ἀδικίας, τὴν βίαν, τὴν ἀπιστίαν τῶν φοβερῶν τούτων ἐτῶν. «'Η ἐλευθερία, ἔγραφεν, ὡς καὶ ἡ »θρησκεία ἔχει τοὺς ὑποκριτὰς αὐτῆς καὶ τοὺς »θρησκομανεῖς.» 'Εγνώριζεν ὅτι αὐτὴ ἡ μεγάλη λέξις *ἐλευθερία* δὲν ἦτο εἴς τινας στιγμὰς εἰμὴ τὸ προσωπεῖον τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἐφρικία κατὰ πάσης καταπιέσεως.

'Ο Κοραῆς ἔγραφε τῇ δεκάτῃ Αὐγούστου 1796· «'Εκεῖνο, τὸ ὁποῖον σοὶ λέγω περὶ τοῦ »*αἵματος* εἶναι ἀληθὲς κατὰ γράμμα· πτύω, ἀ»γαθὲ φίλε, πάντοτε ὁσάκις δοκιμάζω παρὰ »τῶν ἀνθρώπων ἐκείνας τὰς ἀδικίας, αἵτινες μὴ »προβλεπόμεναι ὑπὸ τῶν νόμων ἀναγκάζουσι »τὸν ἔντιμον ἄνδρα καὶ ῥωμαλαῖον νὰ παλαίῃ »διὰ τῶν γρόνθων, τὸν δ' ἔντιμον καὶ ἀσθενῆ »νὰ καταπιέζηται. Δυστυχῶς δι' ἐμὲ ἡ λέξις »καταπίεσις, ἥτις παρὰ τοῖς ἄλλοις δὲν διεγεί»ρει εἰμὴ τὴν ἰδέαν τοῦ πιέζοντος, ἀποβαίνει »πηγὴ ἰδεῶν ποικίλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία μὲ »κατασπαράσσει πλειότερον τῆς ἄλλης· διότι »ἀντὶ νὰ φαντάζωμαι ἐν πάσῃ καταπιέσει τὸν ἐρ»γάτην αὐτῆς, ἡ ἀσθενής μου φαντασία ὅπου »βλέπει καταπίεσιν παριστᾷ εἰς ἐμὲ παντοῦ »Τούρκους· ἡ ἀνάμνησις τῶν τίγρεων τούτων μοὶ »ὑπενθυμίζει τὴν πατρίδα μου καὶ τοὺς συγγε»νεῖς, καὶ μὲ ἀπελπίζει ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι »δὲν θὰ ἐπανίδω τοῦ λοιποῦ αὐτούς.»

Ἂς προσθέσωμεν ὅτι ὁ πτωχὸς ἑλληνιστὴς εἶχε νὰ παλαίσῃ κατὰ τῶν δυσχερειῶν τῆς συντηρήσεώς του· ἦτο ὑπερήφανος καὶ ἀγροῖκος, δὲν ἤθελε νὰ ζῇ ἐξαρτώμενος ἀπὸ ἄλλων, οὔτε νὰ δανεισθῇ χρήματα· ἐδέχθη ἐπί τινα χρόνον τὴν γενναίαν φιλοξενίαν τοῦ φίλου του Κλαβιὲ, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐνωρὶς ἀπεποιήθη ταραχθείς, διότι κατεδικάσθη νὰ ζῇ ἐν τῇ μοναξίᾳ. Δὲν εἶχε γεννηθῇ διὰ νὰ περιμένῃ εἰς τοὺς παραθαλάμους, οὐδὲ νὰ διατρίβῃ εἰς τὰς αἰθούσας. 'Εσκέφθη ὡσαύτως νὰ μὴ δεχθῇ νὰ γίνῃ μέλος τοῦ 'Ινστιτούτου, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς ἐπισκέψεις, τὰς ὁποίας ὤφειλεν εἰς τοὺς μέλλοντας αὐτοῦ συναδέλφους. 'Απεποιήθη πολλὰς ἕδρας διδασκαλίας· ἦλθεν εἰς λόγους ἡμέραν τινὰ πρὸς τὸν Viloison, ὁ ὁποῖος συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μὴ φέρεται τόσον ἀκάμπτως καὶ ἀποτόμως.

«Ἔχω ὡς ἀρχήν, ἔγραφεν, ὅτι ἕκαστος ὅταν »αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἱκανὸν εἴς τι, ὀφείλει νὰ »περιμένῃ νὰ ζητηθῇ καὶ ν' ἀποφεύγῃ πᾶν διά»βημα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥα»διουργία.»

'Αληθῶς εἰπεῖν εἰς τὴν διαγωγὴν ταύτην ὑπῆρχεν ἕτερόν τι ἢ μέγα αἴσθημα ἀξιοπρεπείας· οἱ θεωρούμενοι ὡς ἀλαζόνες συνήθως εἶναι ἄνθρωποι δειλοί. 'Ο Κοραῆς ἐφοβεῖτο τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων, ὁσάκις προσεκολλῶντο ἐπ' αὐτοῦ· ἴσως δὲν ἤθελε προξενήσει μεγάλην ἐντύπωσιν ἐπὶ τῆς ἕδρας ἢ ἐπὶ τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ βήματος.

Digitized by Google

Καθ' ἅπαντα τὸν βίον του ὑπῆρξεν ἔντιμος· ἡ δὲ δειλία του ἐμπόδισεν αὐτὸν νὰ διάγῃ εὐθύμως εἰς τὸν οἶκον τῶν ἄλλων. «Εἶμαι πτω»χός, ἔγραφεν, ἀλλὰ δὲν λυποῦμαι ποσῶς διὰ »τοῦτο· μὲ ταράσσει ὅμως καὶ μὲ καταβάλλει »ὁ φόβος μὴ ἡ πτωχεία ἀφαιρέσῃ ἀπ' ἐμοῦ τὴν »ἐλευθερίαν. Δὲν εὔχομαι εἰς τοὺς ἐχθρούς μου »ἄλλο κακὸν εἰμὴ νὰ ζήσωσιν εἰς ξένον οἶκον »δι' ὅλου αὐτῶν τοῦ βίου· εἰς ἐκείνους δ' ἐκ »τῶν φίλων, οἵτινες εὑρίσκουσι τὸ τοιοῦτον ἀ»διάφορον, εὔχομαι νὰ εὑρεθῶσιν εἰς παρομοίαν »θέσιν ἐπὶ δεκαπέντε μόνον ἡμέρας.»

Ἐν τούτοις εἶχεν ἀνάγκην νὰ συντηρήσῃ ἑαυτόν· εἰργάζετο διὰ τοὺς βιβλιοπώλας καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτοὺς εἰμὴ Ἑλληνικά, πρὸς τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ᾐσθάνοντο τότε ἀγάπην καὶ δὲν ἐνηγκαλίζοντο τοὺς ἀσχολουμένους περὶ αὐτὰ ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Βαδίου. Ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρξε λίαν καταστρεπτικὴ διὰ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς λογίους, οἵτινες διήρχοντο καὶ ἡμέρας ἄνευ τροφῆς. Ὁ Κοραῆς βεβαιοῖ ὅ,τι ἐλέχθη περὶ τῶν χρόνων τούτων τῶν συμφορῶν, καθ' οὓς ἡ ἔνδεια συνήθως προπαρεσκευάζετο, καὶ καθ' οὓς ἡ πεῖνα ἐπὶ γονίμων ἐτῶν ἐπλήρου τὰ βαλάντια τῶν μετερχομένων τὰ μονοπώλια. Μία λυχνία ἐκ κηροῦ ἐτιμᾶτο 55 φράγκα ἡ λίτρα, ἓν κάρρον ξύλων 800 φρ., ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων 300 φρ., ἐπλήρωνον δὲ 4 φράγκα τὸ πλύσιμον ἑνὸς ὑποκαμίσου.

Ὁ Κοραῆς ἔγραφε τῇ πρώτῃ Ἀπριλίου 1777· «Στεροῦμαι ἐντελῶς ἐνδυμάτων, ἀσπρορρούχων »καὶ ἀπείρων ἄλλων χρησίμων πραγμάτων διὰ »τὴν συντήρησίν μου· παραλείπω ὅτι δὲν ἠδυνή»θην ἔτι ν' ἀναπληρώσω βιβλία τινὰ ἀπαραίτητα »διὰ τὴν ἐργασίαν μου, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθην »νὰ πωλήσω ὅταν ὁ ἄρτος ἐτιμᾶτο 40 φρ. ἡ »λίτρα. Ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας μου ἀπαιτεῖ »πλὴν τῶν φαρμάκων τροφὴν ὑγιεινοτέραν καὶ »κάλλιον παρεσκευασμένην ἐκείνης, τῆς ὁποίας »ἀναγκάζομαι νὰ κάμω χρῆσιν.» Ἐν τούτοις τὴν ὑπερηφάνειαν αὐτοῦ δὲν ἐξηυτέλισε, δὲν ἔτεινε τὴν χεῖρα· καίτοι δὲ εἶχεν ἐξασθενήσει ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῆς ἀσθενείας, δὲν ἤθελε ν' ἀποθάνῃ ἐκ λύπης. «Εἶναι ἄνανδρον, ἔλεγε, τὸ »τοιοῦτον, κατὰ βαθμόν τινα μόνον διαφέρον »τῆς ἀνανδρίας τῶν αὐτοκτονούντων.» Τοὐναντίον εἰργάσθη ἄνευ ἀναψυχῆς ὀλίγον ἐξ ἀνάγκης, κυρίως ὅμως διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως ὅμως φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς κάλλιστα εἶπεν εἷς τῶν βιογράφων του, ὁ Κ. Δε-Σίννερ, ἐχρειάζοντο τρία τινά· νὰ καταδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πολιτικὴν αὐτῶν θέσιν, καὶ ταύτην νὰ καταστήσῃ γνωστὴν εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη, νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς πρωτότυπα γλώσσης καὶ ἰδεῶν κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, τέλος νὰ προσπαθήσῃ νὰ βελτιώσῃ τὴν δημώδη αὐτῶν διάλεκτον, νὰ καθαρίσῃ ἐξ ὅλων τῶν βαρβαρικῶν ἰδιωτισμῶν μεθ' ὧν ἦτο μεμιγμένη καὶ νὰ θεμελιώσῃ αὐτὴν ἐπὶ βάσεων, ἀλλὰ βάσεων ἱστορικῶν. Ὁ Κοραῆς λοιπὸν ὑπῆρξε συγγραφεὺς πολιτικός, ἐκδότης κλασσικῶν συγγραφέων καὶ νομοθέτης τῆς νέας γλώσσης· ὅλον αὐτοῦ τὸ ἔργον συνοψίζεται εἰς τὰς λέξεις ταύτας. Οὐδεμία χροιὰ φιλοδοξίας ἀναφαίνεται εἰς ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον. Ἐπὶ τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνενδότως ἀπεποιήθη τὰ δῶρα τοῦ Ἀρταξέρξου· ὅταν ὁ Βοναπάρτης, διὰ τὸν ὁποῖον μετέφρασε τὸν Στράβωνα, ἠθέλησεν εἰς τὸν ἐτήσιον αὐτοῦ μισθὸν νὰ προσθέσῃ ἰσόβιον εἰσόδημα, ὁ Κοραῆς δὲν ἐδέχθη τὴν προσθήκην, ἀπεποιήθη δὲ ὕστερον καὶ τὸν μισθόν. Ὅταν τὸ 1808 ὁ Κ. Φιρμῖνος Διδότος ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ διδάξῃ τὸν υἱόν του τὴν Ἑλληνικὴν προσφέρων ἀμοιβὴν χρηματικήν, ὁ Κοραῆς ἀπήντησεν ἁπλῶς,

«Μετὰ μεγάλης χαρᾶς συναινῶ ὅπως ὁ υἱός »σας ἔρχεται παρ' ἐμοὶ καθ' ἑκάστην πλὴν τῆς »Παρασκευῆς καὶ Κυριακῆς, τὸν μὲν χειμῶνα ἀπὸ »τῆς 8ης ὥρας μέχρι μεσημβρίας, τὸ δὲ θέρος »ἀπὸ τὴν 7ης μέχρι τῆς 11ης ἢ καὶ μέχρι τῆς »μεσημβρίας, ἐὰν συμβῇ νὰ ἔχω ἀνάγκην τινὰ »αὐτοῦ καὶ ἐὰν αὐτὸς οὗτος θέλῃ. . . . .

»Ἐὰν ἐπιθυμῆτε, κύριε, ἡ ὑμετέρα προσφορὰ »ν' ἀποβῇ ἀληθῶς ἀγαθὴ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ σας καὶ »ὑπὲρ ἐμοῦ, πρέπει ν' ἀπογυμνώσητε αὐτὴν παν»τὸς συμφέροντος. Ἐγὼ οὔτε δίδω, οὔτε δέχομαι »χρήματα. Θὰ πληρώσω τὸν νέον Διδότον μετα»δίδων αὐτῷ ὅ,τι γνωρίζω μετὰ τῆς αὐτῆς στορ»γῆς, ἧς τυγχάνει παρὰ τῶν ἀξίων αὐτοῦ γο»νέων· ὁ δὲ νέος Διδότος τὸ καθ' ἑαυτὸν θὰ πλη»ρώσῃ ἀρκούντως τὸν Κοραῆν, ἐὰν πρὸς αὐτὸν »φέρεται εὐπειθῶς ὅπως καὶ πρὸς τὸν ἴδιον πα»τέρα. . . .

»Ἰδού, κύριε, ὁ πρῶτος τῶν ὅρων, ὃν ἐνόμισα »ἁρμόδιον νὰ ὑποβάλω πρὸς ἀποδοχὴν τῆς »προσφορᾶς σας· ἐλπίζω ὅτι δὲν θ' ἀπαρέσῃ εἰς »ὑμᾶς, οὐδὲ εἰς τὸν υἱόν σας[1]. . . .»

Ὁ Κοραῆς δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ περὶ τῆς πατρίδος του τῆς Ἑλλάδος· ὠνειροπόλει δι' αὐτὴν μέλλον ἄξιον τοῦ παρελθόντος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Διὰ τῆς ἐπιστήμης ἠγωνίζετο μόνον νὰ καταβάλῃ τοὺς Τούρκους. Παρηκολούθει εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἀγῶνος· καὶ ὅταν ὁ Σέριδαν, εἷς τῶν πρώτων ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, διεκήρυξεν ὅτι ἦτο αἶσχος εἰς τοὺς Ἄγγλους νὰ παρεμβάλλωσι προσκόμματα εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἔθνους, δυναμένου ἔτι νὰ παραγάγῃ Δημοσθένεις, ὁ Κοραῆς ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καταληφθεὶς καὶ εὐγνωμοσύνης ἔγραψεν εὔγλωττον ἐπιστολὴν εἰς τὸν ῥήτορα Ἄγγλον. Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν ἤθελε νὰ προσφέρῃ

1. Ὅρα τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁλόκληρον ἐν ἀριθ. 43 τῆς Ἑστίας.

εἰς τὴν πατρίδα του παρὰ μόνον ὑπηρεσίας φιλολογικὰς ἢ ποιητικάς. Συνέθεσεν ὕμνον, ὅστις κατέστη ὁ Μασσαλιωτικὸς τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Οἱ ἀγωνιζόμενοι ὅμως δὲν διωκοῦντο ὑπ' αὐτοῦ, οὐδ' οἱ ἀρχηγοί των ἐνήργουν κατὰ τὰς συμβουλάς του. Ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξερράγη τῷ 1821 ὁ Κοραῆς, ὁ μὴ ἀναμένων τόσον ταχεῖαν τὴν ἔκρηξιν, συνεταράχθη βαθέως. Πῶς ἐχαιρέτισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεκαλεῖτο ἐκ πάσης ψυχῆς; ἂς σημειώσωμεν καλῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπερ εἰκονίζει τὸν ἄνδρα· ἐδημοσίευσε τὰ *Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους*.

Ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῇ 6ῃ Ἀπριλίου 1833 ἐν ἡλικίᾳ 85 ἐτῶν, μεῖον 11 ἡμερῶν. Ἰδοὺ τὸ ἐπιτύμβιον (τὸ δεύτερον[1]), τὸ συντεθὲν παρ' αὐτοῦ ἑλληνιστί, καὶ χαραχθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Mont-Parnasse·

Αδαμαντιος Κοραης
Χιος
Υπο ξενην μεν
Ισα δε τη φυσαση μ' Ελλαδι
Πεφιλημενην γην
Των Παρισιων
Κειμαι.

Α. Μηλιαράκης.

Ἡ ἑπομένη διατριβὴ ἐγράφη κατ' αἴτησιν ἡμῶν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Πανταζίδου, ἐπὶ τετραετίαν σπουδάσαντος ἐν Γερμανίᾳ τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, ἐν ἔτει δὲ 1876 ἐκδόσαντος ἀξιοσπούδαστον μονογραφίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: Περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ ἐτυμολογεῖν ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις καὶ ἰδίως ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ. Σ. τ. Δ.

Γενικά τινα

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΒΡΑΪΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα κατατάσσεται ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων μεταξὺ ἐκείνων τῶν γλωσσῶν, αἵτινες τὸ πάλαι μὲν *Ἀνατολικαὶ* ἐκαλοῦντο, ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος *Σημιτικαὶ* γλῶσσαι καλοῦνται, ἐκ τοῦ Σήμ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Νῶε· διότι τὰ πλεῖστα ἔθνη τὰ ἐκ τοῦ ἐθνάρχου τούτου καταγόμενα ὡμίλουν γλώσσας εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλωσσικὴν οἰκογένειαν ἀναγομένας. Καὶ εἶναι μὲν αἱ γλῶσσαι αὗται μετὰ τῶν διαλέκτων αὐτῶν πολυάριθμοι, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἑβραϊκῆς ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ *Ἀραμαϊκή*, ἡ κοινῶς *Χαλδαϊκὴ* ὀνομαζομένη, καὶ ἡ Ἀραβική.

Ἡ Ἑβραϊκή, ἡ ἀποκλειστικὴ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ γλῶσσα, ἔζησε μακρὸν βίον ἀπὸ χρόνων προϊστορικῶν μέχρι τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ ἑκατ. καὶ ἐλαλεῖτο ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ τῆς Συρίας γωνίᾳ, ἥτις ὅμως ἕνεκα πολλῶν καὶ σπουδαιοτάτων γεγονότων μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔλαβε. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἐποχὴν κατέλιπεν ἡμῖν ἡ γλῶσσα αὕτη σπουδαιότατα συγγράμματα, *ποιητικά*, ἀναφερόμενα σχεδὸν πάντα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν καὶ *ἱστορικά*, ἅτινα ἀναφέρουσι μὲν ἰδίως ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, ὅσα ἀποδεικνύουσι τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Θεοῦ εὔνοιαν πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτοῦ λαὸν τοῦ Ἰσραήλ, ἐνέχουσιν ὅμως καὶ σημειώσεις τινὰς περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας καὶ ἄλλων ἐθνῶν, αἵτινες εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐθνολογίαν. Μετὰ τὴν δευτέραν δὲ π. Χ. ἑκατ. ἤρξατο ἡ γλῶσσα αὕτη ὑποχωροῦσα εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς τὴν Ἀραμαϊκήν, ἥτις τότε ἦν ἡ δεσπόζουσα γλῶσσα τοῦ πρὸς δυσμὰς Περσικοῦ κράτους, ἐπὶ Χριστοῦ δὲ ἡ κοινὴ γλῶσσα πάσης τῆς Παλαιστίνης κατέστη. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ λέξεις αἱ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὡς Ἑβραϊκαὶ ἀναφερόμεναι, ὡς Ἠλί, ἠλὶ λαμὰ σεβαχθανί, Γολγοθᾶ, καὶ αἱ λοιπαὶ εἶναι ἀραμαϊκαί· διὸ εἰκάζουσί τινες, ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὡμίλουν ἀραμαϊστὶ (ἰδὲ Max-Müller, Lectures of the science of languages, σελ. 336, Vol. I.) Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι εἰ καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ ἔπαυσε λαλουμένη, οὐδέποτε ὅμως ἔλειψαν ἑβραῖοι λόγιοι μεταχειριζόμενοι ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν βιβλίων αὐτῶν τὴν πάτριον γλῶσσαν, ὡς καὶ μέχρι τοῦ νῦν γίνεται ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα οὐχὶ μόνον συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐφημερίδες ἑβραϊκαὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐκδίδονται. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς νεωτέρας ἑβραϊκῆς φιλολογίας πολὺ ὑστερεῖ ἐκείνης τῆς ἐν τοῖς κλασσικοῖς συγγράμμασι τοῦ ἑβραϊκοῦ κανόνος ἀπαντώσης. Ἐκλιπούσης λοιπὸν τῆς Ἑβραϊκῆς ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως κατέστη ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἐκμαθήσεως τῆς γλώσσης ταύτης πρὸς κατανόησιν τῶν ἱερῶν τῶν Ἑβραίων βιβλίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μέχρι τῆς Ι' μ. Χ. ἑκατ. ἐγένετο ἡ σπουδὴ αὕτη ἄνευ τινὸς συστήματος ἀλλὰ διὰ πρακτικῆς τῶν λογίων Ἰουδαίων διδασκαλίας, βοηθουμένης διὰ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Συριακῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μεταφράσεων καὶ τῶν σημειώσεων, ἃς οἱ Ῥαββῖνοι ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν συνέγραφον πρὸς ἐξήγησιν τῶν δυσκόλων τῆς Γραφῆς χωρίων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὀλίγοι τῶν Χριστιανῶν θεολόγων ἠσχολοῦντο περὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν· διότι οὔσης ἀνέκαθεν ἐν χρήσει ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα, δὲν ᾐσθάνοντο οὗτοι τὴν ἀνάγκην τῆς σπουδῆς τῆς πρωτοτύπου τῶν Γραφῶν γλώσσης. Ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μόνον ὁ Ὠριγένης καὶ ὁ Ἱερώνυμος ἐσπούδασαν ὁπωσοῦν τὴν γλῶσσαν ταύτην, προσέτι δὲ καὶ ἐκ τῶν Γνωστικῶν[1] τινες,

1. Οἱ Γνωστικοὶ ἦσαν χριστιανοὶ αἱρετικοὶ κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντες, τῶν ὁποίων τὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα ἦτο μίγμα τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ καὶ τῶν ἀνατολικῶν θρησκευμάτων τοῦ Παρσισμοῦ, δηλ. καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς μυστικῆς θεολογίας. Ἰδὲ Δοκίμιον Ἐκκλ. Ἱστορίας τοῦ Α. Διομήδους Κυριακοῦ, σελ. 47.

Digitized by Google

ἀλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐζήτουν ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ μόνον λέξεις μαγικὰς διὰ φυλακτήρια καὶ φωνὰς ἀσήμους δι' ἐπῳδὰς καὶ μυστικὰς ἑρμηνείας.

Ἀξιοσημείωτον δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶνε, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης σημασίας εἰς τὰ συγγράμματα τῆς Π. Διαθήκης τοιαύτην σημασίαν ἔλαβεν, ὥστε οὐχὶ μόνον γλῶσσα ἁγία (Ἑβρ. λασχὼν ἀκόδεσχ) ἐκλήθη, ἀλλὰ καὶ ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ μήτηρ πασῶν τῶν γλωσσῶν παρὰ τῶν Ῥαββίνων ἐθεωρήθη, οἵτινες μάλιστα ἐπειράθησαν νὰ ἀποδείξωσιν ἀληθῆ τὴν ἰδέαν αὐτῶν ταύτην διά τινος ἰδιάζοντος αὐτοῖς ἑρμηνευτικοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὰ γράμματα μιᾶς ἑρμηνευτέας λέξεως κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν αὐτῶν ἀξίαν ὑπολογίζονται καὶ ἡ λέξις αὕτη ἔπειτα ἑρμηνεύεται δι' ἑτέρας, τῆς ὁποίας τὰ γράμματα ἴσην ἀριθμητικὴν ἀξίαν ἔχουσιν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου λ. χ. ἑρμηνεύοντες οἱ Ῥαββῖνοι τὸ χωρίον τῆς Γενέσεως 11, 1, «Καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν καὶ φωνὴ μία πᾶσιν» ἐξήγαγον, ὅτι ἡ κοινὴ αὕτη γλῶσσα, ἡ πρὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι γενομένης συγχύσεως τῶν γλωσσῶν παρὰ πάντων λαλουμένη, ἦτο ἡ Ἑβραϊκή· διότι κατ' αὐτοὺς ἡ λέξις χεῖλος εἶνε ταυτόσημος καὶ τὸ λασχών, γλῶσσαν σημαῖνον, ἡ δὲ λέξις ἕν, ἑβρ. ἄχαθ, τῆς ὁποίας τὰ γράμματα ἔχουσιν ἀριθμητικὴν ἀξίαν 409, ἡρμηνεύθη ὑπὸ τῶν Ῥαββίνων διὰ τῆς ἀριθμητικῶς ἰσοδυνάμου λέξεως ἀκόδεσχ, ἁγία σημαινούσης, καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἑβραϊκὴ ἁγία γλῶσσα (λασχὼν ἀκόδεσχ) παρ' αὐτῶν ἐπονομάζεται, ἄρα τὸ χεῖλος ἓν σημαίνει τὴν ἑβραϊκήν.[1] Τὴν ἰδέαν ταύτην τῶν Ῥαββίνων παρεδέχθησαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ θεολόγοι, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἔκ τινων χωρίων τοῦ Ὠριγένους καὶ τοῦ Ἱερωνύμου, ἅτινα ὁ Max Müller ἐν τῷ ἤδη μνημονευθέντι αὐτοῦ συγγράμματι, Vol. I, σελ. 155, ἀναφέρει.

Ἀπὸ δὲ τῆς δεκάτης μ. Χ. ἑκατ. ἄρχεται ἡ συστηματικωτέρα τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης σπουδή, ὁπότε ἐτέθησαν καὶ αἱ βάσεις τῆς γραμματολογίας καὶ λεξικογραφίας. Πρὸς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀκμάζων ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ καταπληκτικὴ τῷ ὄντι πρόοδος αὐτοῦ εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, διὰ τὰς ὁποίας διδάσκαλος τοῦ νέου πολιτισμοῦ ἐγένετο· ἰδίως δὲ ἡ πρωτότυπος καὶ ἀμίμητος αὐτοῦ γραμματικὴ τέχνη, ἔνθα λαμπρότατα καταφαίνεται ἡ λεπτότης τοῦ ἀραβικοῦ πνεύματος καὶ ἐξ ἧς οἱ Ἑβραῖοι λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πολλὰ ἐδανείσθησαν ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς γλώσσης αὐτῶν, διότι οὗτοι ἐλάμβανον πάντες ἀραβικὴν παιδείαν, ἀφοῦ μάλιστα καὶ τὴν Ἀραβικὴν ὡς γλῶσσάν των υἱοθέτησαν ἀντὶ τῆς Ἀραμαϊκῆς, ἣν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ συγγραφῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀναστροφῇ αὐτῶν μετεχειρίζοντο. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ γνῶσις τῆς Ἑβραϊκῆς ἦτο ἀποκλειστικὴ κληρονομία τῶν Ἑβραίων, καὶ ἐάν τινες Χριστιανοὶ ἐγνώριζον τὴν γλῶσσαν ταύτην ἦσαν ἢ ἐξ Ἑβραίων προσήλυτοι ἢ υἱοὶ προσηλύτων. Μόνον τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν ἕνεκα πολεμικῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων λόγων ἔσχε μερικοὺς ἄνδρας διακρινομένους διὰ τὰς περὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γνώσεις αὐτῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς ΙΓ' ἑκατ. ἐγένετο ἡ σπουδὴ τῆς Ἑβραϊκῆς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἔτι γενικωτέρα καὶ καρποφορωτέρα, ἐνῷ αἱ τῶν Ῥαββίνων σχολαὶ ἤρχισαν παρακμάζουσαι. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρῶτον μὲν ἡ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀναπτυσσομένη ἔρευνα τῶν λογίων, οἵτινες εἰς πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαιότητος ἤθελον νὰ εἰσδύσωσι καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν νὰ ἀρύωνται, δεύτερον δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ Λουθήρου κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας γενομένη διαμαρτύρησις, ἥτις μεγίστην σημαντικότητα εἰς τὰς Γραφὰς ἔδωκε καὶ ἰδίως εἰς τὸ πρωτότυπον, ἐξ οὗ ὁ ἀρχηγὸς τῆς διαμαρτυρήσεως ταύτης Λούθηρος τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν ἔκαμε. Καὶ κατ' ἀρχὰς οἱ διδάσκαλοι τῆς νέας ταύτης γενεᾶς τῶν ἑβραιολόγων ἦσαν, ὡς εἰκός, οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἱερᾶς ταύτης γλώσσης ἔπρεπε τότε νὰ κάμῃ τις μακρὰς ὁδοιπορίας, νὰ προσκολληθῇ πρός τινα Ῥαββῖνον, οὗτινος τοὺς λόγους ὡς χρησμοὺς ἤκουε καὶ τὰ μαθήματα μὲ χρυσὸν ἐπλήρονε. Καὶ ἐνῷ σήμερον διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ τῶν πολλῶν βοηθημάτων πᾶσαι αἱ δυσκολίαι εἰς ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης ταύτης ἐκ τοῦ μέσου ἤρθησαν, κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ σπουδὴ τῆς Ἑβραϊκῆς ἦτο τόσον δυσχερής, ὥστε πολλοὶ τῶν τότε λογίων μεγαλαυχοῦσιν ἐπὶ τοῖς ἡρωϊκοῖς κόποις, οὓς κατέβαλλον, ἕως ὅτου κατορθώσωσιν, ἵνα ἐννοῶσι τὰς Γραφὰς εἰς τὸ πρωτότυπον. Τῶν λογίων τούτων οἱ πλεῖστοι ἦσαν τέκνα τῆς Γερμανίας, τῆς χώρας ἐκείνης, ἐν ᾗ αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἀείποτε ἀόκνους θεράποντας εὗρον, ἐνῷ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ὀλίγοι τὸ παράδειγμα ἐκείνων ἐμιμοῦντο· διότι ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἐθεώρει ὡς σχισματικοὺς τοὺς περὶ τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης ταύτης

1. Τὸ τοιοῦτον ἑρμηνευτικὸν σύστημα ὑπάρχει εἰσέτι παρὰ τοῖς Ῥαββίνοις ἐν χρήσει, δι' οὗ πολλάκις πειρῶνται τὰ ῥητὰ τῆς Γραφῆς ἑρμηνεύοντες νὰ ἐξαγάγωσι συμπεράσματα, δι' ὧν προσδιορίζουσι τὸν χρόνον τῆς ἐλεύσεως τοῦ πρὸ πολλῶν αἰώνων προσδοκωμένου Μεσσίου. Ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ ἀπέδειξε πάντοτε τὸν ἄλλως ὀξύνουν τοῦτον τρόπον τοῦ ἑρμηνεύειν στερούμενον πάσης ἀληθείας. Παραλείπων ἐνταῦθα πολλοὺς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς γενομένους τοιούτους ῥαββινικοὺς ὑπολογισμούς, μνημονεύω μόνον ἑνὸς νεωστὶ παρά τινος ῥαββινικῆς Σχολῆς γενομένου· ἡ Σχολὴ αὕτη, ἀγοδὰθ Ἰσραὴλ=συνάθροισις τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομαζομένη, ἐξέδωκε κατὰ τὸ πάσχα τοῦ 1861 ἐγκύκλιόν τινα εἰς πάσας τὰς ἰσραηλιτικὰς κοινότητας, δι' ἧς ἐκοινοποιεῖτο αὐτοῖς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔμελλε κατ' ἐκεῖνον τὸ ἔτος νὰ ἔλθῃ. Τὴν πρόρρησιν αὐτῶν ἐστήριζον ἐπὶ τοιούτου εἴδους ἑρμηνείας εἰς τὸ χωρίον τῆς Γενέσεως 49, 1, γενομένης, ἔνθα ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Ἰακὼβ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ συγκαλεῖ τὰ τέκνα καὶ λέγει αὐτοῖς «τί ἀπαντήσει ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.»

Digitized by Google

ἀσχολουμένους· ὁ γερμανὸς Gesenius, ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατ. ἀκμάσας, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Geschichte der hebräischen Sprache (Ἱστορία τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης), σελ. 106, ἅτινα μεταφέρομεν ἐνταῦθα, ὡς χαρακτηρίζοντα λαμπρῶς τὴν παχυλωτάτην ἀμάθειαν τοῦ κλήρου τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν· «Ἤδη περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΤ' ἑκατ. ὁ Corn. Heresbach (Orat. de laudibus litterar. Graec. f. 26), ἤκουσεν ἱεροκήρυκα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὰ ἑξῆς λέγοντα·

«Παρουσιάζουσιν ἡμῖν νέαν τινὰ γλῶσσαν Ἑλληνικὴν ὀνομαζομένην· ἀπὸ ταύτης πρέπει τις νὰ φυλάττηται, διότι δίδει αἰτίας εἰς αἱρέσεις. Ἐνιαχοῦ ἔχουσι καὶ βιβλίον ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ γεγραμμένον· τὸ βιβλίον τοῦτο γέμει ἐχιδνῶν. Καὶ ἄλλη τις γλῶσσα θέλει νὰ ἀνακύψῃ, ἡ Ἑβραϊκή· οἱ ταύτην σπουδάζοντες γίνονται Ἰουδαῖοι.» Ἐξακολουθῶν δὲ ὁ Gesenius λέγει, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐν Τριδέντῳ συνόδῳ ὅμοιαι φωναὶ ἠκούσθησαν.

Ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, πολλοὶ λόγιοι περὶ τὴν Ἑβραϊκὴν ἠσχολοῦντο, ἀνεφάνη καὶ ὁ διασημότατος ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ κηδεμὼν καὶ ἐπιστήθιος τοῦ Μελάγχθονος φίλος Reuchlin, ὅστις ἕνεκα τῶν ποικιλωτάτων αὐτοῦ γνώσεων μέγα ὄνομα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐκτήσατο καὶ ὡς συγγράψας τὴν πρώτην Ἑβραϊκὴν γραμματικὴν διὰ τοὺς χριστιανοὺς «Πατὴρ τῆς Ἑβραϊκῆς γραμματικῆς καλεῖται»· ὁ μέγας ὅμως οὗτος ἀνὴρ ὤφειλεν ἕνεκα τῶν περὶ τὴν Ἑβραϊκὴν σπουδῶν αὐτοῦ ὡς αἱρετικὸς νὰ κηρυχθῇ καὶ νὰ καταδιωχθῇ παρὰ τῆς *ἀλανθάστου* ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἐκτὸς τοῦ Reuchlin ἤκμασαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ διάσημοι Ἑβραιολόγοι, οἵτινες διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν τὰς ἐρεύνας ἐν τῇ Γραφῇ ἔτι μᾶλλον ἐτελειοποίησαν, ἀλλὰ τούτων τὰ ὀνόματα παραλείπομεν μὴ θέλοντες νὰ ἐπιβαρύνωμεν τὴν μνήμην τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας* διὰ τῆς ἀναγραφῆς σειρᾶς ὀνομάτων. Ὅ,τι δὲ ἀξιοσημείωτον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν εἶνε, ὅτι πολλοὶ λόγιοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, παραδεχόμενοι ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ ἦτο ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ ἡ μήτηρ πασῶν τῶν γλωσσῶν, ἠσχολήθησαν νὰ ἀποδείξωσιν ἀληθῆ τὴν ἰδέαν των ταύτην, συγγράψαντες πολλὰ ἐτυμολογικὰ συγγράμματα, δι' ὧν ἐπειρῶντο διὰ παντοίων μηχανικῶν καὶ βεβιασμένων τρόπων τὰς λέξεις τῶν διαφόρων γλωσσῶν ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς νὰ ἐτυμολογήσωσι.

Τινὲς μάλιστα, ὡς ὁ Γάλλος Guichard, διισχυρίζοντο ὅτι ἐπειδὴ οἱ Ἑβραῖοι ἔγραφον ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, δύναταί τις ἁπλῶς ἀναγινώσκων τὰς λέξεις τῶν διαφόρων ἄλλων ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν ἑβραϊκὴν αὐτῶν καταγωγὴν νὰ εὕρῃ. Ἡ ἰδέα αὕτη περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ὡς μητρὸς πασῶν τῶν γλωσσῶν ἐπεκράτησε μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀνομαστοτάτου τῶν φιλοσόφων Leibniz, ὅστις πρῶτος συστηματικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἰδέαν ταύτην κατεπολέμησε καταβιβάσας τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐκ τοῦ ὕψους εἰς ὃ ἡ ἄγαν εὐσέβεια τῶν πρὸ αὐτοῦ λογίων εἶχεν ἀναβιβάσει. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος τοῦ Leibniz δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς σοφοὺς εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων· ἀπ' ἐναντίας μάλιστα μετ' αὐτὸν ἤκμασαν οἱ διασημότατοι τῶν Ἑβραιολόγων. Ἐκ τούτων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τῶν ἑξῆς τριῶν· διότι οὗτοι εἶνε οἱ ἀνυψώσαντες τὴν Ἑβραϊκὴν φιλολογίαν εἰς βαθμὸν ἐπιστήμης καὶ οἱ ἀποχωρήσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς Θεολογίας, τῆς ὁποίας ἡ φιλολογία αὕτη μέχρι τοῦδε ὡς παράρτημα ἐθεωρεῖτο. Τῶν τριῶν τούτων πρῶτος εἶνε ὁ ὁλλανδὸς Albert Schultens, ὁ κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατ. ἀκμάσας καὶ τιμώμενος ὡς ἀρχηγὸς Σχολῆς Ὁλλανδικῆς ὀνομαζομένης καὶ ἀκμαζούσης τότε ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῶν Κάτω Χωρῶν, ἔνθα τὰ τεμένη ταῦτα τῶν Μουσῶν διέπρεπον τότε καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν· δεύτερος τούτων εἶνε ὁ πρὸ ὀλίγον μνημονευθεὶς Gesenius, ὅστις διὰ τὰς ἐμβριθεστάτας αὐτοῦ συγγραφὰς οὐχὶ μόνον ὡς ἀρχηγὸς ἑτέρας Σχολῆς εἰσέτι ἐν Γερμανίᾳ ἀκμαζούσης τιμᾶται, ἀλλὰ καὶ πατὴρ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης ὀνομάζεται. Πάντας ὅμως τούτους ὑπερέβαλλεν ὁ Γερμανὸς Ewald, ὅστις διὰ πλείστας καὶ σπουδαιοτάτας αὐτοῦ συγγραφὰς χαλκένδερος καλεῖται. Ἐκ τῶν ἐμβριθῶν λοιπὸν συγγραφῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀπεδείχθη, ὅτι εἰ καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ δὲν εἶνε ἡ μήτηρ τῶν ἄλλων γλωσσῶν, εἶνε ὅμως μία τῶν ἀρχαιοτάτων· Ὡς κεκτημένη δὲ τὸν καθαρότερον καὶ ἐντελέστερον τύπον πασῶν τῶν γλωσσῶν, τῶν εἰς τὴν σημιτικὴν γλωσσικὴν οἰκογένειαν ἀναγομένων, τίθεται ἐν τῇ αὐτῇ βαθμίδι, ἣν κατέχει καὶ ἡ Σανσκριτικὴ μεταξὺ τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ Ἀρίων λεγομένων γλωσσῶν. Ὡς κεκτημένη δὲ φιλολογίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν διδάσκεται ἐν πᾶσι τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Εὐρώπης· ἐν Γερμανίᾳ μάλιστα δὲν ὑπάρχει γυμνάσιον οὐδὲ ἱερατικὴ σχολή, ἔνθα ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν διδάσκεται παραλλήλως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν.

Οἱ Ἄραβες ἔχουσι πατροπαράδοτον καὶ θρησκευτικὴν ἐντολὴν τὸν πολλαπλασιασμὸν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν δένδρων. Κατ' αὐτοὺς ὅστις φυτεύσῃ δένδρον θεωρεῖται εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, καθὼς καὶ ὅστις τὸ φθείρῃ φονεύς.

Digitized by Google

Ο ΝΑΠΟΛΕΩΝ
και ὁ βασιλεὺς τοῦ Ὑβετώ.
(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

Ἐν ἔτει 1795 ὑπῆρχεν ἔν τινι οἰκίᾳ τῆς Μασσαλίας Νορμανδός τις θυρωρὸς, ῥάπτης τὸ ἐπάγγελμα, ὅστις ἔψαλλεν ὅλην τὴν ἡμέραν διορθόνων τὰς περισκελίδας τῶν πελατῶν του, ἡ δὲ σύζυγός του ἐπώλει ὀπτὰ γεώμηλα εἰς τοὺς γείτονας καταναλωτὰς, τοὺς θεωροῦντας τότε τὸν ἄρτον ὡς πολυτέλειαν μεγάλην.

Μεταξὺ τῶν πελατῶν τοῦ συζυγικοῦ ζεύγους διεκρίνετο οἰκογένεια Κορσικανὴ πρὸ ὀλίγου μεταναστεύσασα ἐν Γαλλίᾳ, ἥτις ἐπορίζετο ἐκ τοῦ νορμανδικοῦ τούτου μαγειρείου τὰ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τῆς μασσαλιωτικῆς κοινότητος χορηγουμένου ἀνεπαρκοῦς σιτηρεσίου.

Ματθίας ὁ θυρωρὸς καὶ ἡ ἀξιότιμος αὐτοῦ σύζυγος εἶχον ἀνοίξει πίστωσιν προθύμως εἰς τὴν καλὴν ταύτην οἰκογένειαν, πεποιθότες εἰς τὴν εἰλικρινῆ φυσιογνωμίαν τῆς μητρὸς καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ὑστεροτόκου υἱοῦ, ὅστις ἦτον ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ παρεῖχε μεγάλας ἐλπίδας προαγωγῆς.

Ὁσάκις ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς ἤρχετο εἰς Μασσαλίαν ἔλεγε πάντοτε εἰς τὸν γενναῖον προμηθευτὴν, γέννημα ὄντα τοῦ χωρίου Ὑβετώ·

— Μπάρμπα Ματθιὰ, ἐὰν ποτε ἰσχύσω ἐν Γαλλίᾳ, θὰ σὲ ἀναγορεύσω βασιλέα τοῦ Ὑβετώ.

— Καὶ ἐγὼ, ἀπεκρίνετο γελῶν ὁ ῥάπτης, σᾶς διορίζω ἀπὸ τοῦδε γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν στρατευμάτων μου.

— Εὐχαρίστως, ἔλεγεν ὁ ἀξιωματικὸς, δέχομαι πρὸς τὸ παρὸν, ἐλπίζων ἀνώτερα.

— Μήπως ἐλπίζετε νὰ γίνετε γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Γαλλίας;

— Τίς οἶδε; τὴν ῥάβδον τοῦ στρατάρχου τὴν ἔχω εἰς τὴν τσέπην μου.

— Διάβολε! Εἶσθε πολὺ φιλόδοξος, στρατηγέ μου.

— Εἶμαι τῷ ὄντι ὀλίγον, τὸ ὁμολογῶ, ἡ δὲ Ὑμετέρα Μεγαλειότης;

— Αἴ, μὰ τὸν Θεὸν, ἡ Μεγαλειότης μου εἶνε ὀλιγαρκής· θὰ ἀρκεσθῇ εἰς μίαν καλύβην ἐν τῷ χωρίῳ μου, εἰς ἓν καπηλεῖον καὶ εἰς ἓν μικρὸν ἐμπορορραπτικὸν κατάστημα.

— Δηλαδὴ ἐπιθυμεῖτε ἓν ἀχύρινον ἀνάκτορον. . . Αὐτὰ εἶνε πράγματα εὐαπόκτητα, καὶ ὑπόσχομαι ἀπὸ τοῦδε νὰ σᾶς τὰ χορηγήσω.

— Σᾶς εὔχομαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, στρατηγὲ, νὰ ἀποκτήσετε ἓν μαρμάρινον.

Γραῖα ἀθιγγάνα, παρευρισκομένη τυχαίως τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὸ ἐργαστήριον, εἶπε, παρατηροῦσα προσεκτικῶς καὶ τοὺς δύο·

— Θὰ ἀποκτήσετε ἀνάκτορα καὶ οἱ δύο, Κύριοι, καὶ οἱ δύο θὰ γίνετε βασιλεῖς.

— Βασιλεῖς; . . . ἀνέκραξεν ὁ μπάρπα Ματθίας· καὶ τίς ἐκ τῶν δύο θὰ γίνῃ ἰσχυρότερος;

— Σεῖς, ἀπεκρίθη ἡ γραῖα, δεικνύουσα τὸν ὑπολοχαγόν.

— Εὐτυχέστερος δέ;

— Σεῖς, προσέθηκε, παρατηρήσασα τὸν Ματθίαν.

Ὁ θυρωρὸς ἀνεκάγχασεν εὐθύμως, ὁ ὑπολοχαγὸς ὅμως δὲν ἐγέλασεν, ἀλλ' ἐξῆλθε σύννους.

Τὴν ἐπαύριον ὁ ἀξιωματικὸς ἀπῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, ἡ δὲ οἰκογένειά του εἰς Παρισίους, καὶ ὁ μπάρμπα Ματθίας ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, ἐπιδιορθόνων περισκελίδας καὶ ψήνων γεώμηλα. Εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐντελῶς λησμονήσει τὴν προφητείαν τῆς γραίας, ὅτε πρωΐαν τινὰ ἔλαβε διὰ τοῦ ταχυδρομείου ὀγκῶδες χρηματόδεμα καὶ ἐπιστολὴν, περιλαμβάνουσαν τὰ ἑξῆς·

«Εἶμαι στρατηγὸς, δίκαιον λοιπὸν καὶ σεῖς νὰ γίνετε βασιλεὺς τοῦ Ὑβετώ· σᾶς πέμπω τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσίν σας.

Ὁ στρατηγὸς ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ»

Ὁ Ματθίας ἐδέχθη τὰ χρήματα καὶ τὸν τίτλον, καὶ ἐγκαταλείψας τὸ φυλακεῖον τοῦ θυρωροῦ καὶ τὸ ἐργαστήριόν του, μετέβη μετὰ τῆς συζύγου του εἰς τὸ χωρίον του. Φθὰς δ' ἐκεῖ ἔμαθεν, ὅτι ἐπωλεῖτο κατηρειπωμένος τις πύργος, ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων παλάτιον τοῦ βασιλέως Ὑβετώ. Τὸν ἠγόρασε λοιπὸν ἀμέσως, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν πρώην βασιλικῶν ἀνακτόρων δύο ἢ τρεῖς τοῖχοι ἐσώζοντο, τοὺς ἐκρήμνισε καὶ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ ᾠκοδόμησε μικρὸν οἰκίσκον, ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἐπέγραψε μεγάλοις γράμμασι *Δημοκρατία τοῦ Ὑβετώ*. Οἱ βασιλεῖς ἦσαν εἰσέτι ἐξωστρακισμένοι.

Ταὐτοχρόνως σχεδὸν ὁ πρώην ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ἀρχιστράτηγος ἤδη γενόμενος, ἐκρήμνιζε καὶ τὸν ἔσχατον λίθον τοῦ δημοκρατικοῦ οἰκοδομήματος, καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τῶν παραθύρων ῥίψας, ἐγκαθιδρύθη ἐν Λουξεμβοὺργ ὡς προσωρινὸς κυβερνήτης, ἐλπίζων νὰ ἐνθρονισθῇ μετ' οὐ πολὺ μονίμως ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

— Εἶπεν ἄρά γε ἀλήθειαν ἡ μάγισσα, ἀνέκραξεν ὁ μπάρμπα Ματθίας· ὁ ἀξιωματικός μας ἐξέβαλεν ἤδη ἀπὸ τὴν τσέπην του τὴν στρατάρχικὴν ῥάβδον· τίς οἶδεν ἂν δὲν εὕρῃ ἐντὸς αὐτῆς καὶ κανὲν στέμμα!

Εὗρε τῷ ὄντι, ὡς εἶνε γνωστὸν, τὸ στέμμα, καὶ μάλιστα δύο ἀνθ' ἑνὸς, καὶ βραδύτερον πλειότερα.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ὁ πρώην ὑπολοχαγὸς ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ διπλοῦν στέμμα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ὁ μπάρμπα Ματθίας ἐφόρεσε σκοῦφον βαμβακερὸν, ἐστολισμένον δι' ἐρυθρᾶς ταινίας, καὶ καταλύσας τὴν μικρὰν του δημοκρατίαν, ἐπέγραψεν ἐπὶ τῆς θύρας του «βασιλεὺς τοῦ Ὑβετώ», οἱ δὲ πελάται τοῦ οἰνοπωλείου του ἐπεκύρωσαν εὐθύμως τὸν τίτλον

Digitized by Google

τοῦτον, τὸ ποτήριον ἀνὰ χεῖρας κρατοῦντες, ἐνῷ ταὐτοχρόνως ὁ Πάπας ἑκὼν ἄκων ἔχριε τὸν ἡγεμόνα τῆς νέας αὐτοκρατορίας.

— Αἱ προφητεῖαι τῆς μαγίσσης ἐπαλήθευσαν, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ὑβετῶ· ἀρχόμεθα τῷ ὄντι καὶ οἱ δύο τῆς δυναστείας μας, καὶ εἴμεθα τώρα ἐξάδελφοι σχεδόν.

Καὶ ὁ μὲν νεώτερος Καῖσαρ ἐπεσώρευεν ἐπαρχίας καὶ βασίλεια καὶ ἐδώρει αὐτὰ εἰς τοὺς συγγενεῖς του, ὁ δὲ μετριόφρων ἡγεμὼν τοῦ Ὑβετῶ, εἰς ὀλίγα ἀρκούμενος, προσέθηκεν εἰς τὸν οἰκίσκον του ἓν καπνοπωλεῖον καὶ μικρὸν ξενοδοχεῖον, διευθυνόμενον ὑπὸ τῆς μαγειρίσσης αὐτοῦ Ζαμπέτας.

— Ὁ ἐξάδελφός μου μὲ προσεπέρασεν· αὐτὸς περιῆλθεν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἐνῷ ἐγὼ δὲν ἀπεμακρύνθην οὔτε βῆμα ἀπὸ τοῦ χωρίου μου· τίς οἶδεν ἐν τούτοις ἂν δὲν καταντήσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον;

Ὅταν ὁ ἀλαζὼν αὐτοκράτωρ ἐχωρίσθη τὴν πεφιλημένην σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ διαδόχου τῶν Καισάρων, ὁ μπάρμπα Ματθίας, χηρεύσας πρό τινος, ἔλαβε καὶ αὐτὸς σύζυγον τὴν μαγείρισσάν του Ζαμπέταν.

— Ὦ! ἔλεγεν, ὁ ἐξάδελφός μου ἐτρελάθη, δὲν καταδέχεται τὸ γένος του· τοῦτο εἶνε, μοῦ φαίνεται, κακὸς οἰωνός. Ἐγὼ μένω ὡς πρὶν Ματθίας, ἡ δὲ Ζαμπέτα μου ἀξίζει πλέον ἀρχιδουκίσσης.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς δόξης καὶ τῶν θριάμβων τοῦ μεγάλου μονάρχου εἷς ὑπαλληλίσκος ἐτόλμησε νὰ ψάλλῃ τὰς ἀγροτικὰς καὶ φιλησύχους ἀρετὰς τοῦ καλοῦ βασιλέως τοῦ Ὑβετῶ, ἐρεθίσας οὕτω τὴν φιλοπόλεμον καὶ σφετεριστικὴν διάθεσιν τοῦ φοβεροῦ αὐτοκράτορος. Τὸ ᾆσμα κατέστη μετ' οὐ πολὺ δημοτικόν, καὶ κατετάραξε τόσον τὸν ὕπνον τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχου, ὥστε ἠθέλησε νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως· καὶ ἂν μὲν ἦτον πρίγκηψ, θὰ τῷ ἐκήρυττεν ἀφεύκτως τὸν πόλεμον, θὰ τὸν ἐξεθρόνιζεν ἴσως· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἁπλοῦς ὑπάλληλος, δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸν παύσῃ. Λέγουσι μάλιστα, ὅτι, ἐνῷ οὕτως ἐσκέπτετο, αὐλικός τις, ἀνὴρ εὐφυής, ὁ Ταλεϋρὰνδ ἴσως, ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ μειδιῶν·

— Μεγαλειότατε, τὸ μόνον δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἄφησεν εἰς τὸν κυρίαρχον λαὸν τῆς Γαλλίας, εἶνε τὸ δικαίωμα τοῦ ᾄδειν· ὁ Μαζαρῖνος τὸ ἐσεβάσθη καθὼς καὶ ὁ σεπτὸς αὐτοῦ μαθητής, ὑμεῖς λοιπὸν θὰ φανῆτε ἧττον ἐκείνων ἀνεκτικὸς πρὸς τὸν λαόν σας; Αὐτὸς πληρώνει καλά, ἀφήσατέ τον λοιπὸν νὰ ψάλλῃ, διότι ὅσῳ περισσότερον ὁ λαὸς ψάλλει τόσῳ ὀλιγώτεραι συνωμοσίαι τεκταίνονται.

Ὁ σύμβουλος τοῦ στέμματος δὲν ἐτόλμησε νὰ προσθέσῃ ὅτι τὰ ᾄσματα πολλάκις ἐμπεριέχουσι νουθεσίαν· ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως λέγουσιν ὅτι κάπως ἐννόησε τὴν ἔννοιαν τοῦ ᾄσματος ἐκείνου, καὶ τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ περιορίσῃ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὰς κατακτήσεις του. Ἀπεφάσισε πρὸς στιγμὴν νὰ ἀφήσῃ ἤρεμον τὴν Εὐρώπην. Ἓν ᾆσμα παρ' ὀλίγον νὰ εἰρηνοποιήσῃ τὸν κόσμον.... Ἀλλ' ὁ ὀλέθριος τῆς φιλοδοξίας δαίμων ὑπερίσχυσε καὶ τὴν ἐπαύριον ἐλησμονήθησαν αἱ φιλάνθρωποι σκέψεις τῆς προτεραίας.

....

Μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Βαρτερλὼ ὁ μπάρμπα Ματθίας ἔγραψε λέγουσι πρὸς τὸν ἐξάδελφόν του τὸν αὐτοκράτορα, καὶ προσέφερεν αὐτῷ τὰ κράτη του, ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἐλήφθη. Ὁ ἔκπτωτος μονάρχης κατέφυγε ζητῶν ἄσυλον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις τὸν ἔρριψεν ὡς αἰχμάλωτον ἐπὶ ἑνὸς βράχου.

— Αἴ, ἔλεγεν ὁ μπάρμπα Ματθίας ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τοῦ καπηλείου του καθήμενος, καλὰ ἔλεγεν ἡ μάγισσα, εἶμαι εὐτυχέστερος τοῦ ἐξαδέλφου μου, διότι ἐκεῖνος μὲν εὑρίσκεται φυλακισμένος ἐπὶ μιᾶς ξηρονήσου, ἐγὼ δὲ βασιλεύω ἐλευθέρως εἰς τὸ χωρίον μου.

Βεβαιοῦσιν ὅτι ἐνίοτε ὁ αἰχμάλωτος τῆς Ἁγίας Ἑλένης ἐνεθυμεῖτο στενάζων τὸ ᾆσμα τοῦ βασιλέως τοῦ Ὑβετῶ καὶ τὸ ἐπιμύθιον τοῦ Βερανζέ.

Φεῦ! ἐξ ὅλων τῶν μοναρχῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέδειξεν ὁ μέγας αὐτοκράτωρ, μόνος ὁ μπάρμπα Ματθίας διετηρήθη εἰς τὸν θρόνον του, καὶ τοῦτο διότι οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ διαφιλονεικήσῃ τὸν τίτλον του τοῦτον· *εὐτυχεῖς οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει.*

Ἐν τούτοις εἶνε ἀληθὲς ὅτι εἰς μὲν τὸν ἰσχυρὸν αὐτοκράτορα ἐστήθησαν ὀγδοήκοντα τρία μαυσωλεῖα, ἁπλοῦς δὲ ξύλινος σταυρὸς ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως τοῦ Ὑβετῶ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Οὔτε ἡ δημοσιογραφία, οὔτε ἡ παιδεία ἐν Ἑλλάδι εἶνε ὅ,τι ὤφειλον νὰ ἦνε. Ἡ νεολαία λαμβάνει ὑπερμέτρους ἐντυπώσεις περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐξογκωμένων προτερημάτων τῶν συγχρόνων. Δέον νὰ δοθῇ μεγαλητέρα προσοχὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γεωγραφίας, πᾶς δὲ νέος εἰς σπουδαίαν νὰ ἐπιδοθῇ μελέτην τῆς καταστάσεως καὶ προόδου τῶν ξένων ἐθνῶν. Ἡ ἔλλειψις τῶν γνώσεων τούτων παρατηρεῖται ἐν τῷ περιωρισμένῳ κύκλῳ τινῶν τῶν πολιτικῶν αὐτῆς ἀνδρῶν. (Κάρολος Τάκερμαν).

Αἱ Ἰνδικαὶ κτήσεις τῆς Ἀγγλίας περιλαμβάνουσι πληθυσμὸν 240 περίπου ἑκατομμυρίων.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 90 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. **18 Σεπτεμβρίου 1877**

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 577.

Ι'

'Αλλὰ παρὰ τὴν *ἐπιστήμην* ὑπάρχει καὶ ἡ *τέχνη*, παρὰ τὸ *ἀληθὲς* ὑπάρχει καὶ τὸ *καλὸν*, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης ἀντικείμενον τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ προϊὸν αὐτῆς σπουδαιότατον, ὥστε ἄνευ τῆς θεωρίας τοῦ καλοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι πλήρης. Τί εἶναι τὸ καλὸν καὶ πῶς διακρίνεται, ποία ἄλλη δύναμις τῆς ψυχῆς ἔχει αὐτὸ ὡς ἴδιον ἀντικείμενον, περὶ τούτων θέλομεν τώρα διαλάβει, συμπληροῦντες τὴν περὶ ψυχῆς μικρὰν ταύτην πραγματείαν.

Ἡ δύναμις δι' ἧς ποιεῖται τὸ καλὸν εἶναι ἡ *φαντασία*, σπανία καὶ ἔκτακτος δύναμις, ἥτις εἶναι πολύτιμον πλεονέκτημα ὀλίγων δαιμονίων πνευμάτων. Καὶ τὴν δύναμιν ταύτην οὐχ ἧττον τῶν ἄλλων ἐκλαμβάνουσιν οἱ ὑλισταὶ ὡς δύναμιν τῆς ὕλης, ὡς ἔξαψιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὡς νόσον τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' οὐδὲ περὶ αὐτῆς ἐμόρφωσαν εἰσέτι σαφῆ τινα διδασκαλίαν· δὲν ἀπέδειξαν εἰσέτι ποῖαί τινες ἀλλοιώσεις τῆς νευρικῆς ὕλης παράγουσι πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὰ φαινόμενα τῆς φαντασίας, καὶ εἰς ποίαν τῶν ἀλλοιώσεων τούτων ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς ἓν ἕκαστον ἐκείνων τῶν φαινομένων, καὶ ἄνευ τούτου ἐπιστημονικὴ θεωρία δὲν ὑπάρχει· οὐδὲ ἠδύναντο περὶ τούτου νὰ μᾶς φωτίσωσι, διότι τὸ νευρικὸν σύστημα εἶναι τὸ σκοτεινότερον ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης τοῦ σώματος, καὶ τὰ νευρικὰ νοσήματα τὸ σκοτεινότερον ζήτημα τῆς νοσολογίας, ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἀντιστοιχίαν τινὰ μεταξὺ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν φαινομένων τοῦ πνεύματος, ἣν οὐδεὶς ἀρνεῖται, ἐκλαμβάνουσιν ὡς ταυτότητα, καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάσωσιν ἐὰν ἡ ψυχικὴ δύναμις ἐπιφέρει τὰς νευρικὰς ἀλλοιώσεις, καθὼς πᾶσα ὕλη τροποποιεῖται ὑπό τινος ἐν αὐτῇ δυνάμεως, ἀνατρέπουσι τὴν λογικὴν ταύτην τάξιν, καὶ αὐθαιρέτως δογματίζουσιν, ὅτι ἡ δύναμις εἶναι τῶν ἀλλοιώσεων ἀποτέλεσμα.

Ἡ φαντασία ἔχει δύο βαθμοὺς καὶ τρόπον τινὰ δύο λειτουργίας· καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον βαθμὸν οὐδὲν ποιεῖ, ἀλλ' αὐξάνει τὴν ζωηρότητα τῶν ἐντυπώσεων, τῶν ἀναμνήσεων, τῶν αἰσθημάτων, καὶ τότε λέγεται *εἰκαστικὴ* φαντασία, οἱονεὶ παρέχουσα ζωηροτέραν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, καὶ αὕτη ὑπάρχει μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· μόνον δὲ κατὰ τὸν δεύτερον βαθμὸν ἡ φαντασία εἶναι καὶ λέγεται *ποιητική*, ὅτε δηλ. δημιουργεῖ τὸ *καλόν*, καὶ αὕτη εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ λεγομένη δημιουργία.—Κυρίως εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δημιουργεῖ, καθ' ὅσον οὐδὲν δύναται νὰ προσθέσῃ εἰς τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἀλλὰ δύναται διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας ν' ἀλλοιώσῃ τὴν τάξιν καθ' ἣν ὑπάρχουσι, νὰ τὰ συνδυάσῃ ἄλλως πως, νὰ τὰ διατυπώσῃ κατ' ἄλλον τύπον, καὶ ἐντεῦθεν οὐ μόνον ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις, καὶ ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐπιστήμῃ ὁ νέος οὗτος συνδυασμὸς γίνεται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, τῆς γενικεύσεως, τῆς κατατάξεως, τῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἐπαγωγῆς, ἐξ ὧν, ὡς εἴδομεν, προκύπτει ἡ ἐπιστήμη· ἐν δὲ τῇ βιομηχανίᾳ γίνεται διὰ τῆς διαχωρίσεως ἢ προσεγγίσεως τῶν ὑλικῶν μορίων πρὸς ἄλληλα καὶ διά τινος συνδυασμοῦ αὐτῶν κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐπιστήμης, ἐξ οὗ ἡ παραγωγὴ χρησιμωτέρων εἰς τὰς ἀνάγκας ἡμῶν προϊόντων· καὶ ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ ὁ νέος οὗτος συνδυασμὸς γίνεται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἐν ἡμῖν αἰσθητῶν, νοερῶν καὶ ἠθικῶν στοιχείων καὶ τῆς συνενώσεως αὐτῶν πρὸς τελειοτέραν παράστασιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τάξεως εἰς ἣν ὑπόκειται. Καὶ καθὼς διὰ τῆς βιομηχανίας παράγομεν τὸ *ὠφέλιμον* ἐπαυξάνοντες τὴν χρησιμότητα τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, καὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης κατανοοῦμεν ἀκριβέστερον τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς καὶ ἀνακαλύπτομεν τὸ *ἀληθές*, παρομοίως διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἀναπλάττομεν τρόπον τινὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ παριστῶμεν ὑπὸ ἐντελέστερον τύπον ποιοῦντες τὸ *καλόν*. Τί εἶναι λοιπὸν τὸ καλόν; πότε τὰ ἐν τῇ φύσει ὄντα ἢ τὰ ὑπὸ τῆς τέχνης ποιούμενα εἶναι καλά;

Προφανῶς, ὅτε ὑπερέχουσι τῶν ἄλλων κατά τε τὰ συστατικὰ αὐτῶν στοιχεῖα καὶ τὴν τάξιν εἰς ἣν ὑπόκεινται· ὅτε, δηλαδή, παρίστανται τελειότερα τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ὑπόστασιν, τὴν μορφήν, τὴν σχέσιν, τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὴν ἔλλογον τάξιν εἰς ἣν πάντα ταῦτα ὑπόκεινται, διότι ταῦτα εἶναι, κατὰ τὸν ἡμέτερον ὁρι-

Digitized by Google

σμὸν, (Ἄρθρ. η') τὰ στοιχεῖα παντὸς ὄντος. Τὸ καλὸν εἶναι λοιπὸν *ὑπεροχὴ ὀντότητος* εἴτε ὑπάρχουσα ἐν τῇ φύσει, εἴτε ποιουμένη ὑπὸ τῆς τέχνης. Καὶ ἡ ὑπεροχὴ αὕτη διαγινώσκεται καὶ ὁρίζεται διὰ τῆς μελέτης αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν στοιχείων τούτων. Τί εἶναι ἡ ὑπόστασις; εἶναι, καθ' ἃ εἴπομεν, ἡ ἐν πᾶσι τοῖς φαινομένοις ὑπολανθάνουσα δύναμις, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς παράγονται. Πότε λοιπὸν εἶναι ὑπέροχος; ὅτε εἶναι ἰσχυροτέρα, δραστηριωτέρα. Παρομοίως, ἡ μορφὴ εἶναι ὑπέροχος ὅτε ἐκφράζει ἐναργέστερον, ζωηρότερον καὶ πληρέστερον τὴν ἐν αὐτῇ δύναμιν, καὶ ἡ σχέσις ἐπίσης, ὅτε στενώτερον συνδέει τὴν μορφὴν πρὸς τὴν ὑπόστασιν συναρμόζουσαν αὐτὰς ἐν ἀδιαχωρίστῳ ἑνότητι πρὸς ἀλλήλας. Πότε ὑπάρχει ὑπεροχὴ κατὰ τὸν τόπον; ὅτε τὰ πληροῦντα αὐτὸν συνέχονται ἁρμονικῶς πρὸς ἄλληλα διά τινος ἐν ἴσοις καὶ ὁμοίοις ἀντιστοιχίας, ἣν *συμμετρίαν* ὀνομάζομεν καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐπίσης, ὅτε συνέχονται διά τινος ἰσοχρόνου διαδοχῆς ἤχων ἢ φθόγγων ἐπαναλαμβανομένης περιοδικῶς καὶ ὑπαγομένης εἴς τινα ἑνότητα, ὅπερ *ῥυθμὸς* ὀνομάζεται. Τελευταῖον, ἐὰν ἡ τάξις εἰς ἣν ὑπόκεινται τὰ ὄντα οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ συνδυασμὸς αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, ἡ κατὰ τὸ στοιχεῖον τοῦτο ὑπεροχὴ παρίσταται ὅτε τὰ αἴτια καὶ τὰ τέλη εἶναι ὑψηλοτέρας φύσεως καὶ συναρμόζονται πρὸς ἄλληλα ἐντελῶς διὰ τῶν προσφορωτέρων μέσων, καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦτο τοῦ καλοῦ λέγεται τὸ *ἰδεῶδες* ἢ τὸ *ἰδανικὸν*, ὅπερ δὲν εἶναι ἑπομένως ἢ ἡ *ἐντέλεια τῆς ἐλλόγου τάξεως*. Τώρα εἶναι φανερὸν ὅτι ὅπως ἀναπλάσωμεν τὰ ἐν τῇ φύσει κατὰ τὸν τελειότερον τοῦτον τύπον τοῦ καλοῦ ἰδανικεύοντες τὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐν ἡμῖν δύναμιν δι' ἧς οὐ μόνον ν' ἀντιλαμβανώμεθα ζωηρότερον τῆς πραγματικότητος εἴτε ἐν τῷ παρόντι εἴτε ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ νὰ συλλαμβάνωμεν τάξιν ἐντελεστέραν τῆς ὑπαρχούσης, καὶ αὕτη εἶναι ἡ δύναμις τῆς φαντασίας, ἥτις ὡς ἐκ τούτου φαίνεται ἐνεργοῦσα ὑπό τινα θείαν ἔμπνευσιν ζωογονοῦσαν πάσας τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ συνενοῦσαν αὐτὰς ἐν τῇ ποιητικῇ μεγαλονοίᾳ, διότι εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις συντελοῦσιν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ καλοῦ· ἡ συνείδησις, ἡ ἀντίληψις, ἡ προσοχὴ, ἡ σύζευξις, ἡ μνήμη, ἡ ἀφαίρεσις, ἡ γενίκευσις καὶ ὑπὲρ πάσας ὁ λόγος ὁ περιέχων τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως καὶ τὴν φαντασίαν, ἥτις συλλαμβάνει αὐτὴν ἐντελεστέραν, καὶ διακρίνει τὴν ἐντέλειαν αὐτῆς ὅπου ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, ἢ ποιεῖ αὐτὴν διὰ τῆς τέχνης. Καὶ τὴν μὲν εἰκαστικὴν φαντασίαν πολλοὶ ἔχουσιν, ὡς εἴπομεν, καὶ πολλοὶ αὐτῆς καταχρῶνται, ἡ δὲ ποιητικὴ εἶναι σπάνιον δῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ ἔξοχον προτέρημα δαιμονίων πνευμάτων. Καὶ ποίησις εἶναι πᾶσα τέχνη καλὴ, καὶ ποιητὴς πᾶς καλλιτέχνης, εἴτε ἐγείρων μεγαλοπρεπῆ κτίρια ὡς μνημεῖα τῆς δόξης καὶ τῆς εὐσεβείας τῶν λαῶν, εἴτε παριστῶν διὰ τοῦ λίθου καὶ τῶν χρωμάτων ἀθανάτους εἰκόνας ἡρώων καὶ ἡμιθέων, εἴτε ᾄδων δι' ἐναρμονίων φθόγγων τὰ τρυφερώτερα καὶ ὑψηλότερα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἢ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως ἢ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ. Τὰ δὲ ἔργα τῆς τέχνης, ἂν καὶ εἶναι τὰ ἐξοχώτερα προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, κατὰ διαφορὰν τῶν ἔργων τῆς ἐπιστήμης, εἶναι προσιτὰ εἰς πάντας, καὶ εἰς πάντας ἀποτείνονται, διὰ τοῦ καλοῦ ἐκφράζουσι τὸ ἀληθὲς, καὶ ἐμπνέουσι τὴν ἀγάπην τοῦ ἀγαθοῦ, πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἰδανικεύουσι καὶ ἐξευγενίζουσι, καὶ καθὼς ἐκ πάντων τῶν ςοιχείων τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀποῤῥέουσιν, ἐπὶ πάντων ἐνεργοῦσιν, ὥςε ὁ καλλιτέχνης εἶναι κατὰ τοῦτο ἀνώτερος τοῦ ἐπιστήμονος, καὶ ἡ καλλιτεχνία ἀποβαίνει ἰσχυρότερος μοχλὸς τῆς προόδου τῶν ἐθνῶν.

Ἐκ τῶν θεμελιωδῶν τούτων ἐννοιῶν ἐκπηγάζει ὁλόκληρος φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, λίαν ἀκύρως *Αἰσθητικὴ* καλουμένη, ὀρθότερον δὲ καὶ ἑλληνικώτερον *Καλολογία*, ἐν ᾗ ὁ ὁρισμὸς τοῦ καλοῦ ἀναπτύσσεται, καὶ τὰ ποικίλα εἴδη αὐτοῦ παραβάλλονται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ ἐξάγεται ἡ διπλῆ χορεία τῶν καλῶν τεχνῶν, τῶν τε ἐν τόπῳ, οἷον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας, καὶ τῶν ἐν χρόνῳ, οἷον τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ θεωρία ἑκάστης τῶν τεχνῶν τούτων ἐκτίθεται καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπαληθεύεται καὶ βεβαιοῦται. Ἐνταῦθα μόνον τὴν περιφέρειαν καὶ τὰς ἐσωτερικὰς διαιρέσεις τῆς ἐπιστήμης ταύτης προεθέμεθα νὰ διαγράψωμεν, ὡς ἐπράξαμεν διὰ τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν λογικὴν, καὶ νομίζομεν ὅτι οὔτε φαντασιοκοποῦμεν οὔτε αὐθαιρέτως δογματίζομεν ἐὰν ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης μελέτης συμπεράνωμεν ὡς θετικὸν πόρισμα βεβαίων ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ψυχὴ μεταχειριζομένη ὡς ὄργανον τὸ σῶμα καὶ ἔχουσα συνείδησιν ἑαυτῆς, ὅτι εἶναι μία, ταυτούσιος, αὐτενεργὸς καὶ ἔλλογος, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου εἶναι προωρισμένη εἰς γνῶσιν τοῦ *ἀληθοῦς* καὶ ποίησιν τοῦ καλοῦ. Καὶ τοιαύτη μὲν εἶναι ἐν κεφαλαίῳ ἡ θεωρία τῆς *νοητικῆς* φύσεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐκ ταύτης δὲ προκύπτει καὶ ἡ θεωρία τῆς *πρακτικῆς* αὐτῆς φύσεως, ἤτοι τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας, ἣν θέλομεν ἐκθέσει ἀκολούθως· ἀλλὰ πρὶν ὀφείλομεν νὰ ἴδωμεν μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ φθάσῃ ἡ νόησις, ποῖος εἶναι ὁ ἀνώτατος ὅρος αὐτῆς, τὸ ὕψιστον αὐτῆς ἀντικείμενον, διότι τότε μόνον ἡ θεωρία τῆς νοήσεως εἶναι πλήρης, καὶ δυνάμεθα νὰ κατέλθωμεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν θεωρίαν τῆς πράξεως.

Π. Βραΐλας.

Digitized by Google

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 581·

θ′

Πρὶν ἢ ἐνασχοληθῶμεν περὶ τὰ τῆς ἰνδικῆς θρησκείας καὶ τῶν πολυαρίθμων σχετικῶν ζητημάτων, εὔκαιρον εἶναι, πρὸς ἐξομάλυνσιν οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἐδάφους, νὰ εἴπωμέν τινα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ ἰσλαμισμοῦ ἐν Ἰνδοστάνῃ. Ἡ εἰς τὴν χώραν ταύτην εἰσαγωγὴ αὐτοῦ, ὡς εἶναι γνωστόν, ἀνέρχεται εἰς τὴν δευτέραν εἰσβολὴν τῶν Ἀράβων, γενομένην κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος. Ἐὰν δὲ ἡ βία καὶ αἱ σφαγαὶ ἦναί ποτε δυνατὸν νὰ εἰσαγάγωσι καὶ νὰ διαδώσωσι τὴν θρησκείαν, τὸ Κοράνιον πρὸ πολλοῦ ἤθελεν ὑποβάλει ὑπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς αὐτοῦ νόμους τὴν Ἰνδικήν, ἣν οἱ ἄγριοι ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ ἐκάλυψαν δι' ἐρειπίων καὶ ἐπλήρωσαν δι' αἱμάτων. Φοβερωτέρα τῶν εἰσβολῶν εἶναι ἡ τοῦ Τιμοὺρ ἐν 1398 ἔτει, καθ' ἣν αἱ μὲν πυρποληθεῖσαι καὶ κατασκαφεῖσαι πόλεις ἠριθμοῦντο καθ' ἑκατοντάδας, οἱ δὲ θανατωθέντες ἄνθρωποι καθ' ἑκατοντάδας χιλιάδων. Βραδύτερον, Βάβερος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ ἰσχυρὸς Ἀκβάρ, ὁ περίφημος νομοθέτης, κατέβαλον ἀγῶνας μεγίστους, ὅπως διαδώσωσι τὸν ἰσλαμισμὸν καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς μογγολικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Σὰχ-Ζεχὰν ὅμως καὶ κατόπιν ὁ Ὠρενγκὲ-Ζὲβ (ὁ δεύτερος κατὰ τὰ τελευταῖα μόνον ἔτη τῆς βασιλείας), βαδίσαντες ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν θεμελιωτῶν τῆς μογγολικῆς δυναστείας, ἔχυσαν πολὺ αἷμα ἐν ὀνόματι τοῦ Μωάμεθ. Καίτοι κατεδιώχθησαν, καίτοι ἠπειλήθησαν, καίτοι ἔλαβον ὑποσχέσεις παρὰ τῶν κατακτητῶν, πλὴν ἀλλ' ὅμως οἱ Ἰνδοὶ ὑπερήσπισαν μᾶλλον τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἢ τὴν γῆν καὶ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν· φαινόμενον μάλιστα παράδοξον καὶ πρωτότυπον ἐν Ἰνδοστάνῃ εἶναι, ὅτι ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν οἱ κατακτηταὶ ὑπέκυψαν μᾶλλον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἡττηθέντων, ἢ οὗτοι εἰς τὴν τῶν κατακτητῶν. Τοιουτοτρόπως ἐν τῇ βραχμανικῇ θρησκείᾳ οὐδὲν ἴχνος διαφαίνεται τῶν διδαγμάτων, ἢ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Κορανίου, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Βεγγαλίας παρεδέχθησαν πλῆθος ἰνδικῶν προλήψεων.

Ὅθεν τοιαῦται εἰσὶν αἱ ἐπενεχθεῖσαι εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν μεταβολαὶ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰνδοστάνην, ὥστε τὰ τρία τέταρτα τῶν μωαμεθανῶν τῆς χώρας ταύτης μόλις γινώσκουσιν, ἂν ἀνήκωσιν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ὀμάρ, ἢ εἰς τὴν τοῦ Ἀλῆ.

Προκειμένου περὶ τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ξένος ἐκλαμβάνει αὐτὸν πολὺ ἀνώτερον τοῦ πραγματικοῦ, διότι τὸ πλεῖστον τῶν ὑπηρετῶν, ἀκριβῶς εἰπεῖν οἱ *khimutgars* καὶ οἱ *bearers*, εἰσὶ μουσουλμάνοι. Πράγματι ὁ πληθυσμὸς φθάνει εἰς 15 ἢ 20 ἑκατομμύρια ψυχῶν, διανεμημένων ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς χώραις τῆς Ἰνδοστάνης. Ἀποτελεῖ ἄρα τὸ τέταρτον μόλις τοῦ ἐν Βεγγαλίᾳ πληθυσμοῦ. Οἱ δὲ μουσουλμάνοι οὗτοι παριστῶσι δύο τύπους φυσιογνωμίας, ὅλως διαφόρους· καὶ ὁ μὲν περσικὸς τύπος εἶναι κανονικὸς καὶ ὡραῖος, ὁ δὲ μογγολικὸς πλατύρριν καὶ συμπεπιεσμένος. Ὡς ἐκ τῆς διασταυρώσεως τῶν γενῶν οἱ δύο τύποι, συμμιγέντες, ἀπετέλεσαν τρίτον, οὐδὲν νῦν ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν ἔχοντα.

Μεγίστη τῶν ἑορτῶν τῶν μουσουλμάνων, τῶν ἀποτελούντων τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀλῆ, τυγχάνει ὁ θάνατος τοῦ Χοσεΐν, τελεῖται δὲ ἐν μηνὶ ὀκτωβρίῳ, περιγραφεῖσα λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Jacquemont. Οἱ μολλάδες, ἤτοι οἱ τὸν νόμον διδάσκοντες, εἰσὶν ἐντεταλμένοι τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κορανίου συντεταγμένοι κατὰ τμήματα μεταξὺ τῶν φακιρῶν. Τινὲς πάλιν τούτων, κατοικοῦντες ἐν τοῖς τζαμίοις, ἤτοι ἐν τοῖς ἱεροῖς τεμένεσι, καταγίνονται εἰς ἀναγκαίας μελέτας, πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀπόκτησιν τοῦ ἀξιώματος τοῦ μολλᾶ. Οἱ ἄλλοι, ἀδιαλείπτως περιπλανώμενοι καὶ ἐξ ἐλεημοσύνης ἀποζῶντες, διατηροῦσι καὶ διασώζουσι διὰ διδασκαλίας, διηγήσεων καὶ φυλακτηρίων τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον τῶν ὁμοπίστων. Οἱ φακίραι οὗτοι, οἱ κατὰ πολλὰ πρὸς τοὺς ἐν Περσίᾳ καὶ Τουρκίᾳ δερβίσας ὁμοιάζοντες, εἰσὶ κατὰ πάντα προτιμότεροι τῶν saniassys, ἤτοι τῶν φακιρῶν τῆς βραχμανικῆς θρησκείας.

Ἐπεθύμουν ὅμως νὰ ἀναγράψω ἐνταῦθα νεωτέρας τινὰς πληροφορίας περί τινος ἄλλης θρησκευτικῆς αἱρέσεως, ἐπὶ πολὺ ἐπασχολησάσης καὶ διαιρεσάσης τοὺς λογίους· ἐννοῶ τοὺς Παρσίς, ἤτοι τοὺς πυρολάτρας. Γενικῶς λοιπὸν πάντες συμφωνοῦσι, παραδεχόμενοι αὐτοὺς ὡς ὀπαδοὺς τοῦ Ζωροάστρου, καταφυγόντας εἰς Ἰνδοστάνην, ὅτε εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Περσίαν, κατὰ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσβολὴν τοῦ ἰσλαμισμοῦ. Ἄλλοι ἐν τούτοις ἰσχυρίζονται τὸ μέν, ὅτι οἱ Παρσὶς ἀπεσπάσθησαν ὡς σχισματικοὶ ἐκ τῆς μεγάλης ἰνδικῆς θρησκείας, ἵνα ἀποκλειστικῶς ἐπιδοθῶσι τῇ λατρείᾳ ἑνὸς καὶ μόνου ἐκ τῶν θεῶν, οὓς ἐλάτρευον ἄλλοτε, τὸ δέ, ὅτι εἰσὶ λαὸς ἀρχαῖος, ἐξαγαγὼν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τὸ δόγμα, ὅπερ κατόπιν ἐθεοποίησεν. Ὁπωσδήποτε, οἱ Παρσὶς ἔχουσιν ἴδια ὅλως ἤθη, ἀποκρούουσι τὴν πολυγαμίαν, ἐκτὸς μόνον ὅταν ἡ πρώτη γυνὴ τύχῃ στεῖρα, ἐκθέτουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν εἰς τόπους ὑψηλούς, ὅπως γείνωσι βορὰ τῶν ὀρνέων, ζῶσιν ἀποκεχωρισμένοι τῶν ἄλλων Ἰνδῶν, καὶ θεωροῦνται τέλος ἀνδρειότατοι καὶ σφόδρα ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸ ἐλεεῖν πάντας τοὺς δυστυχοῦντας. Ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς

Digitized by Google

πλούσιοι πολλοὶ καὶ δανεισταὶ ἐπὶ τόκῳ, θεωρούμενοι συνήθως χρηστότατοι καὶ τίμιοι ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι, δι' ὅπερ καὶ ὠνομάσθησαν παρά τινων περιηγητῶν *κονάκεροι* τῆς Ἀνατολῆς, ὀνομασία, ἣν οὐδέν μοι φαίνεται, ὅτι δικαιολογεῖ. Κατοικοῦσι κυρίως ἐν Χάουτς (Hauts) καὶ πρὸς τὰ μέρη τοῦ Punjab, ὀλίγιστοι δὲ ἐν Καλκούττᾳ.

Ἐκτὸς τῶν διαφόρων θρησκειῶν, περὶ ὧν ὡμίλησα, ὑπάρχουσιν ἐν Καλκούττᾳ καὶ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὁ νοήμων οὗτος λαός, διεσπαρμένος ἐπὶ πάσης τῆς γῆς καὶ εἰσδύων πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχει φλὲψ χρυσοῦ, παρίσταται ὁ αὐτὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς, ἀπαλλάσσων με οὕτω νὰ ἐνδιατρίψω περὶ αὐτὸν εἰδικῶς. Ζῶσι λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι εὐτυχέστατοι ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑταιρίας, κερδίζοντες χρήματα ἄπειρα, ἂν καὶ οἱ Ἀρμένιοι, σφοδρῶς πρὸς αὐτοὺς συναγωνιζόμενοι, ὑπερισχύουσι καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἀσίαν.

Πολλοὶ σοφοὶ συνέγραψαν περὶ τῆς τῶν Ἰνδῶν θρησκείας, ἀπό τινων μάλιστα ἐτῶν τὰ συγγράμματα ἄγγλων τινῶν καὶ γερμανῶν λογίων, αἱ δημοσιεύσεις τῆς Ἀσιατικῆς Ἑταιρίας τῆς Καλκούττας καὶ αἱ μεταφράσεις τῆς Βέδας διεφώτισαν πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν τοῦτο ζήτημα. Πλὴν, ἐπειδὴ ἡ θρησκεία αὕτη ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀπωτάτους, καὶ οἱ βραχμᾶνες περιέβαλον αὐτὴν διὰ πλήθους μύθων καὶ τελετῶν παραδόξων, ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ νὰ κατασταθῇ προσιτὴ τῷ ὄχλῳ, ἐξασφαλιζομένης οὕτω τῆς ὑπεροχῆς, ἀδύνατον σχεδὸν καθίσταται νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἰνδικὴν θρησκείαν ἐν τῇ πρωτογενεῖ αὐτῆς ἁπλότητι.

Ἀνέγνων τινὰ τῶν περὶ βραχμανισμοῦ δημοσιευθέντων κατ' ἐποχὰς διαφόρους συγγραμμάτων. Πολλοὶ συγγραφεῖς, εὐαρεσούμενοι νὰ νομίζωσιν, ὅτι εἰσέδυσαν εἰς τὰ ἄδυτα, ἐξέθηκαν τὰ περὶ τῆς θρησκείας ταύτης, ὡς ὑποθέτουσι, κατ' ἀκριβέστατον τρόπον, μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντίρρησιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς συχνάκις διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, κυρίως μάλιστα ἐπὶ τοῦ εὐρυτάτου ζητήματος τῶν ἀλληγοριῶν. Διδάκτωρ τις ἐκ τῶν τὰ μάλα πεπαιδευμένων ἐν Καλκούττᾳ πολλάκις μοὶ ἔλεγεν, ὅτι μετὰ εἰκοσαετεῖς ἐνδελεχεῖς σπουδὰς καὶ συνομιλίας μετὰ τῶν περιφημοτέρων λόγῳ γνώσεων βραχμάνων, περιέπεσε πάλιν εἰς εἰκασίας ἐπὶ πολλῶν σπουδαίων ζητημάτων. Αὐτὸς ὁ Jacquemont, ὁ φιλοπονώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος, οὗτινος τὸ περίφημον σύγγραμμα κέκτηται κῦρος ἔξοχον ἔν τε τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Βεγγαλίᾳ, ἀνομολογεῖ τὸ ἀδύνατον τῆς κατανοήσεως μυστηρίων τινῶν τῆς ἰνδικῆς θρησκείας. Ἡ μετάφρασις τῶν Βεδῶν ἐγένετο μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ συγγράμματος ἐκείνου· ἀλλὰ καίτοι ἡ μετάφρασις λύει τινὰς τῶν δυσκολιῶν, γεννᾷ πάλιν νέας, οἱ δὲ σοφοὶ θέλουσιν ἐπὶ πολὺ ἔτι συζητεῖ, πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς λύσιν, πείθουσαν πάντας. Ὁμοία δυσκολία ὑφίσταται καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν ἰνδικῶν λέξεων. Ἕκαστος τῶν συγγραφέων γράφει ταύτας κατὰ τρόπον διάφορον, ἀναφέρων ἐπιχειρήματα πειστικώτατα ὑπὲρ τῆς ἰδίας γνώμης, πολλάκις δὲ ὁ σοφὸς Κολεβροῦκε, ὁμολογῶν ἀμηχανίαν, ἀποτολμᾷ ὑποθέσεις. Τοιουτοτρόπως, εὐχερῶς ἐννοεῖται, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἀξιώσω τὴν λύσιν δυσκολιῶν, ὧν ἐνώπιον ὑπέκυψαν ἄνδρες σοφώτατοι· θέλω ἄρα δώσει ἁπλῆν τινα ἔννοιαν καὶ ἰδέαν τοῦ γενικοῦ συστήματος τῆς ἰνδικῆς θρησκείας.

Τὸ μόνον ἴσως, περὶ οὗ πάντες οἱ σοφοὶ ἐξ ὁλοκλήρου συμφωνοῦσιν, εἶναι ἡ ἀρχαιότης τῆς ἰνδικῆς μυθολογίας.

Διαιροῦσι λοιπὸν οἱ Ἰνδοὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ κόσμου (ὑφισταμένου κατ' αὐτοὺς πρὸ 6,800,000 ἐτῶν) εἰς τέσσαρας ἐποχάς. Ἡ πρώτη, ἡ χρυσῆ ἐποχή, διήρκεσε 2,400,000 ἔτη· ἡ ἀργύριος 1,600,000, καὶ ἡ χαλκῆ, ἡ τρίτη, 2,400,000 ἔτη. Ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ζωή, ἐλαττουμένη ἀλληλοδιαδόχως κατ' ἐποχάς, ἀπὸ διαρκείας ἑκατὸν χιλιάδων ἐτῶν ἐγένετο δέκα χιλιάδων, ἔπειτα χιλίων καὶ τέλος ἑκατὸν ἐτῶν, ὡς σήμερον. Μετὰ τὸ τέλος τῶν 400,000 ἐτῶν, καθ' ἃ θέλει διαρκέσει ἡ τελευταία αὕτη ἐποχή, ὁ κόσμος θέλει καταστραφῆ, ἵνα ἀρχίσῃ ἐκ νέου ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐναλλαγάς.

Ἀλλὰ καίτοι σχεδὸν ἀδύνατον καθίσταται τὸ ἀνελθεῖν εἰς τὴν πρώτην μορφὴν τῆς τῶν Ἰνδῶν θρησκείας, οἱ σοφοὶ γενικῶς πιστεύουσιν, ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἐν ἀρχῇ ἐλάτρευεν ὄν τι ὑπέρτατον, ἄναρχον καὶ ἀΐδιον, ἀτελεύτητον λοιπὸν καὶ ἐν τριάδι ὑπάρχον. Κατά τινας ὁ θεὸς οὗτος, ὁ ὑπὸ πλεῖστα ὀνόματα παριστάμενος, κυρίως ὅμως καλούμενος *Κάστα*, ἐξεπροσώπει τὸ σύμβολον, ὑφ' ὃ οἱ Ἰνδοὶ ὥριζον καὶ διεσήμαινον τὴν τριάδα, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ Βραχμᾶ, τοῦ πλάστου, ἐκ τοῦ Βισχνοῦ, τοῦ σωτῆρος καὶ φύλακος, καὶ ἐκ τοῦ Σχίβεν, Σχίβα, ἢ Σίβα, τοῦ ἐξολοθρευτοῦ καὶ καταστροφέως. Κατ' ἄλλους ὁ θεὸς ἐκεῖνος εἶναι αὐτὸς ὁ Βραχμᾶς, καὶ προτείνουσιν εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτῶν, ὅτι ἡ μυστηριώδης ἐκείνη θεότης δὲν ἀντιπροσωπεύεται δι' οὐδενὸς μνημείου, δι' οὐδενὸς ἐμβλήματος, ὅπως δὲν ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὁ Βραχμᾶς, ὁ μόνος ἐκ τῶν τριῶν θεῶν, ὑπὲρ οὗ δὲν ἀφιερώθησαν οὔτε ναοί, οὔτε θρησκευτικαὶ τελετουργίαι. Δύο δὲ ἑρμηνεῖαι κυρίως διεκδικοῦσιν, ὑπὲρ ἑαυτῆς ἑκατέρα, τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀνωμαλίας ταύτης. Τοιουτοτρόπως κατὰ μὲν τὴν μίαν, βασιζομένην ἐπὶ χωρίων τῶν ἱερῶν βιβλίων, κατόπιν πολέμου τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους, ὁ Βραχμᾶς, ὁ ἐξεγείρας τὸν πόλεμον, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Κάστα μηδέποτε νὰ ἔχῃ ναόν. Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, τοῦ Βραχμᾶ ὄντος συμβόλου τῆς δημι-

Digitized by Google

ουργικῆς δυνάμεως, ταύτης δὲ λειτουργούσης ὅπως ἡ εἱμαρμένη, κατὰ τρόπον ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητον, οἱ Ἰνδοὶ περιττὸν ἐνόμισαν νὰ ἀποτείνωσιν αὐτῷ δεήσεις. Ὁ Βισχνοῦ ἔχει ἐννέα ὑποστάσεις, ἢ ἐνσαρκώσεις, ἃς ἐξέλεξεν αὐτὸς οὗτος πρὸς κατάβασιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Σίβα δύο μόνον. Ἀλλὰ τὰ ὅρια τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῆς λατρείας τῶν δύο τούτων θεοτήτων. Καὶ σκοπὸς ἄλλως τε ἡμῶν δὲν εἶναι εἰμὴ νὰ συνοψίσωμεν τὸ χάος τῆς ἰνδικῆς μυθολογίας. Λέγομεν λοιπὸν μόνον, ὅτι ἑκάστη τῶν θεοτήτων τούτων ἔχει τοὺς λατρευτὰς αὐτῆς καὶ τελετὰς ἰδίας.

Ἐκτὸς τοῦ Βραχμᾶ, τοῦ Βισχνοῦ καὶ τοῦ Σίβα, ἡ ἰνδικὴ μυθολογία ἔχει πλῆθυν θεῶν δευτερευόντων, ὧν ἡ ἐξουσία καὶ ὁ χαρακτήρ, κάκιστα ὁριζόμενοι, παρήγαγον τὸ πλεῖστον τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν λατινικῶν θεοτήτων. Ὁ Ἰνδρᾶς, ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, καὶ Ἄγνος, ὁ θεὸς τοῦ πυρός, εἰσὶν ὀνομαστοὶ ἐπὶ τοῦ πολυθέου Ὀλύμπου τῶν Ἰνδῶν.

Βάσις ἐν τούτοις τῆς βραχμανικῆς (ἢ βραχμενικῆς, ἢ βραχμινικῆς, ἰδοὺ δὲ καὶ μία λέξις ἐκ τῶν κατὰ πολλοὺς τρόπους γραφομένων) θρησκείας ὡς πρὸς τὸ πεπρωμένον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ μετεμψύχωσις, κατὰ τὰς ἑξῆς διαφόρους φάσεις ὁριζομένη. Πάλαι ποτὲ ὁ Θεὸς μόνος ἐπλήρου τὸν κόσμον, οἱ δὲ ἄγγελοι ἦσαν ἀπόρροια τοῦ ὑπερτάτου Ὄντος. Καίτοι σκότος πολὺ καὶ ἀμφιβολίαι περιβάλλουσι τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἰνδικῆς μυθολογίας, δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι οἱ ἄγγελοι οὗτοι (ὧν εἷς ἐκαλεῖτο Ἀδεμῶ, Ἀδιμῶ, ἢ Ἀδαμῶ) διέμενον ἐν χώρῳ, οὗτινος ἡ περιγραφὴ ἀναμιμνήσκει τὸν ἐπίγειον Παράδεισον τῶν χριστιανῶν. Συνεπείᾳ ἐπαναστάσεως, τινὲς τῶν ἀγγέλων τούτων ἐκρημνίσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἁμαρτήματος, ἐδῶ δὲ, ἐκ τῆς πρώτης αὐτῶν λαμπρότητος ἐκπεπτωκότες, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποτελέσωσιν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε μεταμορφώσεις ἐν τῷ σώματι διαφόρων ζώων, πρὶν ἢ λάβωσι τὴν μορφὴν δαμάλεως καὶ τέλος τὴν τοῦ ἀνθρώπου. Μετὰ τὴν ὀγδοηκοστὴν ἑβδόμην καὶ τελευταίαν ταύτην μετεμψύχωσιν, ὀφείλουσι κατὰ τὴν διαγωγὴν ἣν ἐπεδείξαντο ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου περιόδῳ, νὰ ἀρχίσωσι πάλιν νέαν σειρὰν ὀγδοήκοντα ἑπτὰ μεταμορφώσεων, ἢ νὰ βυθισθῶσιν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ Βραχμᾶ, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῶν ἀρετῆς. Ἡ βραχεῖα αὕτη ἐξέτασις εὐκόλως καταδεικνύει διὰ τί οἱ Ἰνδοὶ θεωροῦσιν ἔγκλημα μέγιστον τὸν φόνον καὶ τὴν πρὸς τροφὴν χρῆσιν παντὸς ζῴου, πρὸ πάντων δὲ τοῦ βοὸς καὶ τῆς δαμάλεως.

Καίτοι τάξεις τινὲς, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν κατωτέρων, πολλὰς τῶν ἀπαγορεύσεων τούτων παραβαίνουσι, πολλαὶ τροφαὶ ἔτι καὶ νῦν δὲν ἐπιτρέπονται· τάξις τις κυρίως, ὑποδιαίρεσις τῇ τῶν Βραχμάνων τυγχάνουσα, ἀπολαμβάνουσα δὲ τοῦ προνομίου τοῦ παρέχειν ἱερεῖς τῇ ἰνδικῇ θρησκείᾳ, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ δὲν συνειθίζει νὰ τρώγῃ εἰμὴ χόρτα. Ὁ θρησκευτικὸς ἄρα σεβασμὸς πρός τινα τῶν ζῴων προάγει καὶ γεννᾷ συνηθείας συγκινούσας, πρὸς τὸ ἀρκτικοδυτικὸν μέρος τῆς Ἰνδοστάνης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἤτοι τὴν σύστασιν νοσοκομείων ὑπὲρ τῶν τετραυματισμένων καὶ ἀσθενούντων ζῴων· αὐτὸς οὗτος ὁ σεβασμὸς ὅμως πρὸς τὰ ζῷα παράγει προλήψεις, βλαπτούσας τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν εὐζωΐαν τοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος συχνάκις ἐκεῖ θυσιάζεται ὑπὲρ τοῦ ζῴου.

Ἐκ τοῦ ἄκρου σεβασμοῦ πρὸς τὰ ζῷα πολλὰ ἐπαγγέλματα, ὠφέλιμα ἢ ἀναγκαῖα, θεωροῦνται πολλάκις ποταπά. Τοιοῦτο δὲ π. χ. τὸ τοῦ βυρσοδέψου. Ὁ βραχμὰν λοιπὸν θεωρεῖ ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ἀχρειεστέρων ζῴων χειρίστους τοὺς κατεργαζομένους τὰ δέρματα τῶν βοῶν καὶ τῶν δαμάλεων, τετραπόδων διττῶς ἱερῶν, ὡς παριστώντων συγχρόνως τὴν ἐγγυτέραν τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ μεταμόρφωσιν καὶ τὸ ζῷον, ἐφ' οὗ ἱππεύει θεότης ἰνδική.

Ὁ ἀποκλεισμὸς τάξεών τινων τῆς κοινωνίας ἐνθυμίζει ὅσα ἔπασχον ἄλλοτε ἐν Βρεττανίᾳ οἱ σχοινοπλόκοι καί τινες τῶν ζωοκτόνων, δὲν εἶναι δὲ αὕτη καὶ ἡ μόνη ἀναλογία, ἡ παρατηρουμένη μεταξὺ κελτικῶν τινων καὶ ἰνδικῶν παραδόσεων.

Κατ' ἀρχὰς ὁ βραχμανισμὸς ἦν θρησκεία ἁπλῆ, ἠθική, ἠπία καὶ ἐπιεικής. Σώφρων καὶ σοφὸς νομοθέτης ἐφαίνετο, ὅτι εἶχεν εὕρει τί ἐδύνατο νὰ γείνῃ, συμφώνως πρὸς τὸ κλίμα, τὴν ὑγιεινὴν καὶ τὰ ἤθη. Τοιουτοτρόπως τὰ λουτρά, οἱ καθαρμοί, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ κρέατος καὶ τῶν ἀναβραστικῶν ποτῶν ὑπῆρξαν προφανῶς ἐν ἀρχῇ μέτρα κατάλληλα τῷ κλίματι, καὶ χάριν τῆς δημοσίας ὑγείας εἰσαχθέντα. Βραδύτερον ἐφρόντισαν νὰ περιβάλωσι ταῦτα πάντα διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν, ἵνα εὐκολώτερον υἱοθετηθῶσι παρὰ τοῦ λαοῦ. Παρερχομένων δὲ τῶν ἐτῶν, οἱ βραχμᾶνες, μόνοι ἱκανοὶ ὄντες νὰ ἀναγινώσκωσι τὰ ἱερὰ βιβλία, καὶ θεματοφύλακες ἀποκλειστικοὶ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων διατελοῦντες, ἐξήγουν ταῦτα πάντα, περιέπλεκον, ἴσως καὶ διέφθειρον, ἵνα ἐπιφυλάξωσιν ἑαυτοῖς τὸ προνόμιον, ἐπαυξήσωσι τὴν ἰσχὺν, καὶ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὸν σεβασμὸν, ὧν ἀπολαμβάνει τὸ γένος τῶν βραχμάνων παρὰ τῷ ἔθνει τῶν Ἰνδῶν. Ἰσχυρίζονταί τινες ἐπὶ πλέον, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν προσθηκῶν καὶ τῶν ἐσφαλμένων ἑρμηνειῶν ἀνατρέχουσιν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ βραχμανισμὸς ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ βουδδισμοῦ.

Ὁ βουδδισμὸς, ὁ κατά τινας συγγραφεῖς ὢν αἵρεσις, ἀποσπασθεῖσα τοῦ βραχμανισμοῦ, ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν θείας τινὸς ἀρχῆς τῆς πλά-

Digitized by Google

σεως, παραδεχόμενος τοὺς θεοὺς ὡς δευτερεύουσαν αἰτίαν. Κατὰ τοὺς βουδδιστάς, ἡ ὕλη μόνη εἶναι αἰωνία, ἡ δ' ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχουσα ὀργανιστικὴ δύναμις ἀνεγέννα αὐτὴν ἐν ἑκάστῃ καταστροφῇ τοῦ κόσμου· ἀλλ' αἱ καταστροφαὶ εἰσὶ περίπου ὅμοιαι ταῖς ὑπὸ τοῦ βραχμανισμοῦ παραδεχομέναις. Οἱ βουδδισταὶ λατρεύουσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *βούδδα* εἶδός τι πνευμάτων, ὧν ἡ φύσις καὶ ἡ κατάστασις, κακῶς ὁριζόμεναι ὑπὸ τῶν παραδόσεων, ἵστανται μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, (ἂν ἦναί ποτε δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ τις διάμεσον τοιοῦτο ἄνευ ἀρχῆς γεννητικῆς). Ἀποσπασθέντες οἱ βοῦδδαι οὗτοι ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνετράφησαν κατὰ τὴν θείαν αὐτῶν φύσιν διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ τῶν ἰδίων ἀρετῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν ἀλλεπαλλήλων μετεμψυχώσεων. Καίπερ ἀρνούμενοι τὸ κῦρος τῶν Βεδῶν καὶ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν διαίρεσιν τῶν τάξεων, τὴν θεσμοθετηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἱερῶν τῶν βραχμάνων βιβλίων, οἱ βουδδισταὶ παραδέχονται ἐν τῇ ἐφαρμογῇ πολλὰς ἀρχάς, ἃς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται, ὅτι ἀποκρούουσι κατὰ θεωρίαν. Ὅθεν ὁ πρὸς τὰ ζῶα σεβασμὸς εἶναι μείζων παρ' αὐτοῖς, ἢ παρὰ τοῖς βραχμᾶσι, καὶ οἱ ἱερεῖς (οἱ ἀδιακρίτως ἐκ πασῶν τῶν τάξεων λαμβανόμενοι), ὁσάκις πίνωσί τι ποτόν, λαμβάνουσι προφυλάξεις πλείστας, μήπως καταπίωσι ζωΰφιόν τι, οὕτινος ἡ ἀκουσία καταστροφὴ ἤθελεν ἐκθέσει αὐτούς.

Οἱ *djaïnistes* συγκροτοῦσι ἄλλην πάλιν θρησκείαν ἢ αἵρεσιν αὐτοκέφαλον, μεταξὺ βραχμανισμοῦ καὶ βουδδισμοῦ κυμαινομένην, καὶ περὶ ἧς δὲν ὁμιλοῦσι σήμερον εἰμὴ ἱστορικῶς μόνον. Βουδδισταὶ ὅμως σώζονται πολλοὶ εἰσέτι, κυρίως πρὸς τὸ βόρειον καὶ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἰνδοστάνης.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἱερῶν βιβλίων, τὰ μόνα ἴσως αὐτόχρημα αὐθεντικά, εἰσὶν αἱ τέσσαρες Βέδαι. Ἡ πρώτη, τὸ Ῥίγ-Βέδα, περιέχει ὕμνους καὶ προσευχάς· τὸ Γιάδ-ζοὺρ-Βέδα (Λευκὸν καὶ μέλαν) εἶναι εἶδός τι τυπικοῦ· τὸ τρίτον, τὸ Σαμᾶ-Βέδα, ἀποτελεῖται ἐξ ὕμνων καὶ παρακλήσεων, εἰλημμένων ἐκ τῶν δύο πρώτων. Τύποι τέλος ἐπῳδῶν, ἐξορκισμῶν καὶ ἀρῶν πληροῦσι τὸ τέταρτον, τὸ Ἀθαρβᾶ-Βέδα, φαινόμενον πολὺ μεταγενέστερον τῶν τριῶν ἄλλων καὶ ἀποδιδόμενον τοῖς βραχμᾶσι. Πάντα τὰ βιβλία εἰσὶ γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν ἀρχαιοτάτην σανσκριτικήν.

Ἡ τοσοῦτον ἀπόλυτος καὶ φοβερὰ ἰσχὺς τῶν μογγόλων αὐτοκρατόρων καὶ αὐτοῦ τοῦ κραταιοῦ Ἀκβὰρ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐπιβάλῃ τὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐπὶ πολὺ μάλιστα οἱ πράκτορες τῆς Ἑταιρίας ἀπήντησαν παρὰ τοῖς βραχμᾶσι τὴν αὐτὴν ἀκατάβλητον ἀντίστασιν. Τέλος ὁ λόρδος Ἄστιγξ, εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων διοικητῶν τῆς Ἰνδικῆς, ἔθηκεν εἰς κίνησιν τὸ μέγιστον τῶν ἐλατηρίων τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ ὁ ἄργυρος κατώρθωσε παρ' αὐτοῖς ὅ,τι εἶχον ἀρνηθῇ, ὅτε κατεδιώκοντο καὶ δεινῶς ἠπειλοῦντο. Ἅμα ἤρξαντο αἱ πρῶται μεταφράσεις, εὐχερῶς κατωρθώθησαν αἱ ὑπολειπόμεναι.

Κατὰ τὰς Βέδας λοιπὸν ὑπάρχουσι τέσσαρες κυρίως τάξεις· ὁ βραχμάν, ὅπερ σημαίνει ζῆλον θρησκευτικόν, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Βραχμᾶ· ὁ κσατρυίης, ἤτοι ὁ πολεμιστής, ἐκ τῶν βραχιόνων· ἐπομένως ἡ ἰσχὺς εἶναι ὁ ἀνήκων αὐτῷ κλῆρος· ὁ βαισήης, γεωργὸς καὶ ἔμπορος ὤν, ἐξῆλθεν ἐκ τῶν μηρῶν, κλῆρος δ' αὐτοῦ τυγχάνει ὁ πλοῦτος· ὁ ἀνελεύθερος τέλος σιούδρας, ὑπηρέτης καὶ ἐργάτης ὤν, ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ποδῶν. Οἱ παρίαι δὲν ἀποτελοῦσι τόσον τάξιν κυριολεκτικῶς, ἀλλ' ἀποβληθέντες ἐκ πασῶν τῶν ἄλλων τάξεων, συναποτελοῦσιν ἕνωσιν ἀποβλήτων παντοίων ἕνεκεν ἐγκλημάτων, ἢ παραβάσεως τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἑκάστη τῶν πρωτευουσῶν τάξεων περιλαμβάνει πληθὺν ὑποδιαιρέσεων. Ἀριθμοῦνται ἤδη ἑκατὸν τοιαῦται, καίτοι ἀμφιβάλλω, ἂν ἦναι ἐφικτὴ ἀκριβὴς ἀπαρίθμησις, ἀφοῦ ὁσάκις ζητηθῇ ὁρισμὸς τῶν ὁρίων τάξεώς τινος, ἡ μελέτη τῶν χαρακτηριζουσῶν ταύτην εἰδικοτήτων ἀποκαλύπτει νέαν ὑποδιαίρεσιν.

Ἀλλὰ δύο ἐκ τῶν τάξεων, αἵτινες ἐπὶ χρόνους μακροὺς καθημάτωσαν τὴν Βεγγαλίαν, ὡς ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐρίδων, εἰσὶν ἡ τῆς δεξιᾶς καὶ ἡ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Κατὰ τοὺς μὲν ἡ ἀριστερὰ δὲν πρέπει νὰ χρησιμεύῃ εἰμὴ διὰ ῥυπαρὰς ἐργασίας, ἐνῷ κατὰ τοὺς ἄλλους πρὸς τοῦτο καταλληλοτέρα εἶναι ἡ δεξιά. Ἡ ἀποκλειστικὴ αὕτη λειτουργία τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν πρὸς ὡρισμένας ὑπηρεσίας ὑφίσταται καὶ ἐν Περσίᾳ, ὥς μοι εἶπον, καὶ διὰ τοῦτο, διαρκοῦντος τοῦ γεύματος, ὁ Πέρσης κρατεῖ τὴν ἀριστερὰν κεκρυμμένην ἐν ταῖς πτυχαῖς τοῦ ἐνδύματος. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ βεβαιώσω τὴν ἀλήθειαν τῆς συνηθείας ταύτης.

Κατ' ἀρχὰς πᾶς ἐκ τῆς τῶν βραχμάνων τάξεως ἔπρεπε νὰ λαμβάνῃ τὸ κληρικὸν σχῆμα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐπὶ πολὺ ηὔξησεν, ὑποδιαίρεσίς τις τῆς τάξεως ἐκληρονόμησε τὸ προνόμιον τοῦτο, τῶν ἄλλων βραχμάνων ἐπιδιδομένων εἰς ἐπαγγέλματα ἄλλα, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ στρατιωτικόν.

Χαρακτηριστικὸν δὲ σπουδαιότατον τῆς ἰνδικῆς θρησκείας ὑπάρχει ἡ ἀντίστασις, ἣν ἐπέδειξε μέχρι τῆς σήμερον πρὸς πάσας τὰς προσπαθείας, τὰς γενομένας πρὸς καταστροφὴν αὐτῆς. Μάτην λοιπὸν οἱ κατακτηταὶ ἐξήντλησαν πάντα τὰ μέσα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πειθοῦς. Ἡ θέλησις αὐτῶν, στηριζομένη ἐπὶ μυριάδων ξιφῶν καὶ κυρίαρχος μέχρι τούτου καὶ μόνου, ἐθραύσθη πρὸ τοῦ ἀμεταβλήτου καὶ ἀκάμπτου

Digitized by Google

τῶν πιστῶν ὀπαδῶν τοῦ Βραχμᾶ. Οὐδὲν εὐγλωττότερον ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ μάλιστα ἀδυνάτων.

Θέλω τελειώσει, ὁμιλῶν περὶ τῶν φακιρῶν, περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, περὶ τῶν στραγγαλιστῶν κλπ.

Ἕπεται συνέχεια.

ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ ΕΙΣ ΘΗΒΑΣ

Ἀθῆναι, 14 αὐγ. — Ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν διενεργεῖται καθ' ἑκάστην ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν Τάφων, παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν τῆς Ἐλευσῖνος καὶ ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Τριῶν Κεφαλῶν. Ἀπὸ τοῦ Θριασίου πεδίου ἡ ὁδὸς εἶναι ἀνάντης καὶ ἑλικοειδής· ὥστε, μεθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν 36 μιλίων, μόλις διανύεται ἐντὸς 12 ὡρῶν. Ἀλλά, ὁ ἔξω Κεραμεικός, τὸ δασῶδες στενὸν τῆς Δάφνης μετὰ τοῦ γραφικοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μοναστηρίου, ὁ κόλπος τῆς Ἐλευσῖνος μετὰ τῆς ἀπέναντι ἱστορικῆς νήσου, αἱ μεγαλοπρεπεῖς χαράδραι, τὸ ἔδαφος, ὅπερ ἀλληλοδιαδόχως ἐλίπαναν τὰ αἵματα Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, Σπαρτιατῶν καὶ Ἀθηναίων, Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, αἱ ὡραῖαι μορφαὶ τῶν ὀρέων, ὧν προεξάρχουσιν αἱ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, καὶ αἱ θέσεις τῶν Πλαταιῶν, τῶν Λεύκτρων, τῶν Θεσπιῶν καὶ ἄλλων πόλεων ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων τοσοῦτον δύνανται νὰ ἀσχολήσωσι τὴν φαντασίαν, ὥστε αἱ δώδεκα ὧραι παρέρχονται ταχέως. Θῆβαι καὶ Ἀθῆναι κεῖνται μὲν πλησίον ἀλλήλων, χωρίζονται δὲ καὶ σήμερον παντάπασι διὰ τῆς ὀρεινῆς σειρᾶς, δι' ἧς ἐχωρίζοντο ἐπὶ τῶν κλασικῶν χρόνων, ὅτε τὰ συμφέροντά των ἦσαν ἀντίπαλα καὶ πολέμια. Ἡ αὐτὴ διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἑκατέρας. Ἐν Ἀθήναις καταλείπει ὁ ἀπερχόμενος πάντα τὰ κακὰ πρωτευούσης, πλοῦτον καὶ πτωχείαν, ἔλλειψιν φιλοξενίας, ἀπομόνωσιν προσώπων, πολιτικοὺς καὶ ἐμπορικοὺς δόλους, εὑρίσκει δὲ ἐν Θήβαις πᾶν ὅ,τι νοοῦμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀρκαδικῆς ἀθωότητος. Ὁ πολιτισμὸς ἐν Ἀθήναις διαφέρει τῆς ἐν Θήβαις ἀγροικότητος ὅσον οἱ τηλέγραφοι τῆς Ἀττικῆς πεδιάδος διαφέρουσι τῆς δρυὸς καὶ τῆς ἰτέας ὄπισθεν τοῦ Ἀσωποῦ. Τῇ πρωΐᾳ τῆς Τρίτης, ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, ἔμενον μετά τινων συνοδοιπόρων παρὰ τὰ μονήρη ἐρείπια τῶν Ἐλευθερῶν, ἔνθα πάλιν ἡ Ἄρτεμις ἠδύνατο νὰ θηρεύσῃ καὶ λουσθῇ ἐξησφαλισμένη κατὰ τῆς θέας αὐθάδους τινὸς Ἀκταίονος μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις. Ἐντὸς δύο ὡρῶν ἀνέβημεν τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ κατέβημεν εἰς τὴν ἄδενδρον καὶ μονότονον πεδιάδα τῶν Θηβῶν. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πεδιάδος ἵσταται ἡ νεωτέρα ἀντιπρόσωπος τῆς ἑπταπύλου πόλεως, πολὺ ἐκπεπτωκυῖα τῆς δόξης τῶν ἀρχαίων χρόνων, διότι καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπιά της κατέστρεψαν αἱ ἀλλεπάλληλοι δυστυχίαι ἀπὸ τῆς ἁλώσεώς της ὑπὸ τῶν Ἀργείων μέχρι τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1853. Ἡ πόλις ὅμως εἶναι καθαρὰ καὶ εὐδαίμων. Ἐπανηγυρίζετο ἡ ἑορτὴ τῆς «Παρασκευῆς», θεότητος καταλαβούσης τὴν θέσιν τοῦ Ἄρεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ τῶν Ἑλλήνων μυθολογίᾳ, συνηθροίζοντο δὲ εἰς τὴν μίαν καὶ μόνην ὁδὸν οἱ κωμῆται, φέροντες ἑορτάσιμον στολήν. Ὡραῖοι ἄνθρωποι πάντες, ὡς οἱ Μαυροβουνιῶται· εὐάριθμοι πῖλοι καὶ μέλανες ἐπενδῦται διέκρινον τοὺς ἰατροὺς καὶ νομικούς. Τὴν ἅμαξαν ἐκύκλωσαν πάμπολλοι ἵνα ἀκούσωσι νεωτέρας εἰδήσεις καὶ προσαγορεύσωσι τοὺς ξένους. Ἐγὼ δέ, καίτοι ὢν ἀλλοεθνὴς καὶ ἀπροσδοκήτως ἐπελθών, ἔλαβον λαμπρὸν κατάλυμα καὶ τοσαύτας προσκλήσεις, ὥστε μόλις ἐν μιᾷ ἑβδομάδι ἠδυνάμην νὰ ἐπαρκέσω εἰς πάσας. Ἐξελθὼν μετ' οὐ πολὺ τῆς οἰκίας καὶ καθίσας ἐν καφεπωλείῳ, ἠρωτώμην ὡς οἱ κατηχούμενοι περὶ πολιτικῆς ὑπὸ ἀναρίθμων περιέργων. Ὁ ἕλλην ἀγρότης ἐνδιαφέρεται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν γειτόνων κρατῶν, ὡς ὁ ἄγγλος ἀγρότης εἰς τὰς τοῦ γείτονος ὁμοτέχνου του, προσαπαιτεῖ δὲ ἵνα οἱ ἐξ «Εὐρώπης» καταβαίνοντες γινώσκουσιν ἀκριβῶς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς προθέσεις τῶν κορυφαίων ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν. Ἐνθάδε θὰ κατεφρονεῖτο Ἄγγλος, μὴ ἐπιστάμενος τὰς περὶ παντὸς σπουδαίου πράγματος γνώμας τῆς Ἀνάσσης, τοῦ Βήκονσφηλδ καὶ τοῦ Γλάδστωνος· περὶ δὲ στατιστικῆς, καλῶς ποιῶν θὰ ἔφερεν ἐν τῷ θυλακί του ἁλμανάχιον. Ἁπλουστάτην ὅμως εὗρον ἐγὼ τὴν θηβαϊκὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων θέσεως τῆς Ἀγγλίας· «Ὁ Ἀλφρέδος, εἶπαν, θὰ τοῖς ἐχορήγει ὅ,τι ἐχρειάζοντο, ἐὰν τὸν ἄφινεν ὁ Ἐδουάρδος.»

Κατέβην εἰς Θήβας ὅπως ἴδω τὸ σχηματιζόμενον στρατόπεδον· ἐξεπλάγην δὲ νοήσας ὅτι τοῦτο ὀλίγιστον διαφέρει τοῖς Θηβαίοις. Πάντες βεβαίως ἐμφοροῦνται ἀκράτου φιλοπατρίας ἐνθουσιασμοῦ, ποθοῦσι νὰ ἐξέλθωσιν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὀνειδίζουσι τῇ κυβερνήσει βραδύτητα, ἀλλ' οὐδεὶς φροντίζει πολὺ περὶ τοῦ κανονικοῦ στρατοῦ. Τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπόλεμον ὁρμήν των ἐξῆπτε μόνος ὁ Ἱερὸς Λόχος. Μειδιῶσιν ἴσως οἱ ξένοι λόγιοι ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς διεφθαρμένοις καὶ πεζοῖς χρόνοις καταρτίζεται ὁ ἡρωϊκὸς λόχος, ὁ μεγίστην ἐνεγκὼν εὔκλειαν ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει, ἣν ὑπερήσπιζεν· ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι δὲν παίζουσιν. Εἰς πολλοὺς ὁ λόχος οὗτος ὑπεμφαίνει θάνατον φρικαλέον. Ἐβουλεύθησαν νὰ ἀποθάνωσι γενναίως, ὡς ἀπέθανον πρὸ 2,000 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἐκεῖνοι, οὓς κηρύττουσιν ἑαυτῶν προπάτορας. Παρὰ πάσας τὰς θεωρίας φιλολόγων καὶ ἐθνολόγων, οἱ νῦν ἐν Θήβαις διά-

Digitized by Google

γοντες ὑπολαμβάνουσιν ἑαυτοὺς «Κάδμου τοῦ πάλαι νέαν τροφὴν», καὶ γνησίους ἀπογόνους τῶν ἀναφύντων ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος. Πῶς δύνανται νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ τούτου, ἐν ᾧ καθ' ἑκάστην ἀντλοῦσιν ὕδωρ ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ Ἄρεος κρήνης, παρ' ᾗ ἐφόνευσε τὸ τέρας ὁ Κάδμος; Πῶς νὰ μὴ πιστεύσωσιν ὅτι εἶναι εἰλικρινεῖς Θηβαῖοι, κληρονόμοι τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς δόξης τῶν προπατόρων των, ἐν ᾧ τὰ θεμέλια ἐφ' οἷς ἔκτισαν τὰς πενιχρὰς οἰκίας των εἶναι αὐτοὶ οἱ λίθοι, οἱ κινηθέντες ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀμφίονος λύρας; Πῶς νὰ ἀρνηθῶσι νὰ ἀποδείξωσιν ἑαυτοὺς ἀξίους ἀπογόνους τῶν βοιωτῶν Ὁμοσπόνδων, ἐν ᾧ ὀλίγον μακρὰν τῶν οἰκιῶν των ἀπέχουσιν αἱ σκηναί, ὅπου διέπρεψαν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Γοργίδαν; Ἡ μυθολογία καὶ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πρὸς τοὺς νῦν Ἕλληνας ὅ,τι εἶναι πρὸς τὸν ἄλλον κόσμον. Εἶναι παλαιὰ καὶ νέα διαθήκη, ἣν παρέλαβον ἄνευ αἰτήσεως. Ὅτε ἡ γαλλικὴ ἑταιρία ἐν Ἀθήναις ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν «Ὡραίαν Ἑλένην» ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ξένοι τολμῶσι νὰ καταγελάσωσι τῶν ἐθνικῶν θεῶν καὶ ἡρώων. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ ἱστορία τῆς πατρίδος των, συνδεομένη μετὰ παντὸς λόφου καὶ ῥείθρου, εἶναι πραγματικὴ ἀλήθεια, πηγὴ τοῦ ἐθνικοῦ βίου των, ἧς ἄνευ θὰ ἐπαύοντο ὑπάρχοντες· θὰ ἐγίνοντο ἀμέσως Ἀλβανοί, Τοῦρκοι, Σλάβοι, ὁ,τιδήποτε. Ὅταν δὲ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὁ Ἱερὸς Λόχος, θὰ ἐμπνεύσῃ εἰς γενναίας πράξεις ἡ ἰδέα τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἀσμένως ἀποθνήσκοντος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς νίκης του, καὶ ἡ τοῦ Πελοπίδου, μιᾷ μόνῃ χειρὶ ἐπιπίπτοντος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ κατακοπτομένου ὑπὸ μυρίων ξιφῶν ἐν τῇ αὐτῇ Θεσσαλίᾳ. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἐν Θήβαις δὲν προτίθεται νὰ σαγηνεύσῃ τὴν συμπάθειαν τῶν Φιλελλήνων. Οἱ ἄδολοι ἄνδρες, οἱ τηλεγραφικῶς συγχαρέντες τῷ βεζύρῃ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος, δὲν προσφεύγουσιν εἰς τοιοῦτον μηχάνημα. Ἡ κυβέρνησις ἀπενθαρρύνει τὸ κίνημα, εὐλόγως προτιμῶσα τὴν φιλοπατρίαν, ἥτις ἄγει τοὺς ἄνδρας νὰ καταλέγωνται εἰς τὸν τακτικὸν στρατόν. Τὰ μέλη του ὅμως κοπιῶσι καὶ μοχθοῦσιν, ἀσκούμενα πολλάκις δὶς τῆς ἡμέρας ὑπὸ τὸν καίοντα ἥλιον. Μέγας ἐπικρατεῖ ἐνθουσιασμὸς παρ' ἀνδράσι, γυναιξὶ καὶ παιδίοις· γράφονται ποιήματα· ἀπαγγέλλονται ἀδιαλείπτως λόγοι προτρεπτικοί, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, ὃν ῥήτωρ ἢ ποιητὴς εὑρίσκει μόνον. Ἐπὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὁ Ἱερὸς Λόχος περιελάμβανε 300· σήμερον θὰ περιλαμβάνῃ χιλίους ἐξ ἁπάσης τῆς Βοιωτίας, καὶ ἐκ πάσης τάξεως τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ἐκ τῶν ἑπτὰ Βοιωταρχῶν ἕκαστος κατὰ σειρὰν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ θὰ ἀσκῇ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν· ἀλλ' ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἱστορία ὤφειλε νὰ πείσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ ἀποφύγωσι τὸ σχέδιον τοῦτο. Θὰ φέρωσι δὲ στολὴν ἑλληνικωτάτην, καὶ τουφέκια ὀπισθογεμῆ. Τὴν ὕπαρξιν τοῦ λόχου ἐσήμαναν δύο τελεταί. Τῇ 2 λήξαντος ἐπανηγύρισαν ὅπως ἐπιδείξωνται εὔνοιαν πρὸς τοὺς ἐνθάδε καταλύοντας τακτικούς, οἵτινες ἦλθον πάντες ἔνοπλοι. Κλάδοι καὶ φύλλα ἀμπέλων ἐχρησίμευσαν ἀντὶ τραπέζης· οὔτε μαχαίρια ἐφαίνοντο, οὔτε πηρούνια, οὔτε ποτήρια· τὰ ἀρνία ὠπτῶντο ἀκέραια καὶ ὁ οἶνος ἐπίνετο ἐκ τῶν ἀσκῶν. Κατόπιν ἐδόθησαν εἰς χοροὺς καὶ ᾄσματα πολεμικά. Πρὸς τὸν κρότον πυροβόλων, τουφεκίων, ῥεβόλβερ προέπιον ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τῶν νεοσυλλέκτων ἐν Θήβαις, τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τοῦ Βασιλέως, ὅστις θὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δεδουλωμένων Ἑλλήνων, ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ παντὸς ἀγῶνος περὶ ἐλευθερίας, τελευταῖον δὲ προέπιον εὐξάμενοι θάνατον εἰς τὸν Βασιλέα, τὸν στρατὸν καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον, ἐὰν ὑστερήσωσι τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος. Ταῦτα πάντα δὲν ἦσαν παιδιά· ἐγένοντο ἐν εἰλικρινείᾳ· πλεῖστοι τῶν συμμετασχόντων τῆς τελετῆς ἐδοκίμασαν ὅλας τοῦ πολέμου τὰς πικρίας ἐν τῇ φοβερᾷ ἐπαναστάσει τῆς Κρήτης. Τῇ ἑπομένῃ Κυριακῇ ἐψάλη δοξολογία ἐν τῷ ναῷ, διενεμήθησαν δὲ εἰς παρθένους αἱ ὕλαι, ἐξ ὧν θὰ φιλοπονηθῇ ἡ ἱερὰ σημαία. Θερμὰς ἀγορεύσεις ἀπήγγειλαν ἱερεῖς, μαχηταὶ καὶ παρθένοι, μέχρι δακρύων δὲ συνεκινοῦντο πολλοὶ τῶν ἡλιοκαύστων ἀγροτῶν. Ἡ σημαία θὰ φέρῃ τὸν σταυρόν, τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸν ὁμηρικὸν στίχον, δι' οὗ ἀνεζωπύρησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ θάρρος τῶν ἀγωνιστῶν του. Μείζονα τῶν ἀνδρῶν φιλοπατρίαν ἐπιδεικνύονται αἱ γυναῖκες τῶν Θηβῶν. Παρορμῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τοὺς ἄνδρας, τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἀδελφούς των, προθύμως δὲ μετὰ τὴν ἀπέλευσιν τούτων θὰ λάβωσιν αὐταὶ τὰ ὅπλα ἵνα ὑπερασπίσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμήν των κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅσοι τυχὸν ἤθελον ὑπερβῆ τὰ μεθόρια. Βεβαίως ὑπάρχει τι παιδαριῶδες ἐν τῷ νῦν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατοῦντι αἰσθήματι· εἶναι παραπολὺ ἁπλοῦν, ρωμαντικὸν καὶ εἰλικρινὲς διὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἶναι θέαμα συγκινητικώτατον. Λυπηρὸν τὸ ἀναλογίζεσθαι πόσον ὀλίγον θὰ ἰσχύσωσι γενναῖα αἰσθήματα ἐναντίον ἀνωτέρου πλούτου καὶ ἐπιστήμης. Ὅτε ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῆς νυκτὸς (διότι ἐν τῇ πόλει τοῦ Βάκχου ἄγνωστος εἶναι ἡ ἀκράτεια) περιεπάτουν μόνος, σκεπτόμενος περὶ πάντων τούτων καὶ ἤκουον τοὺς αἰπόλους ἀποκρινομένους πρὸς ἀλλήλους δι' αὐλῶν καὶ μελῳδιῶν, ἃς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ ῥύακος καὶ τῆς μελίσσης, ἐνόμισα ὅτι εἶχεν ἐπανέλθει ὁ χρυσοῦς αἰών.[1]

1. Ἐκ τοῦ «Χρόνου» κατὰ τὴν μετ. τῆς «Κλειοῦς.»

Digitized by Google

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ***

Ἐν ***, Κυριακῇ, 21 Αὐγούστου 1877.

Φίλε,

Σήμερον εἴχομεν ἐξετάσεις εἰς τὸ μικρὸν χωρίον μας. Γνωρίζεις πόσον ἐνδιαφέρομαι εἰς τὰ τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Γνωρίζεις ὅτι ἐπ' αὐτῆς στηρίζω τὰς ἐλπίδας μου περὶ τῆς μελλούσης τοῦ ἔθνους ἡμῶν προόδου, ὥστε δὲν θ' ἀπορήσῃς ὅτι τυχὼν ἐνταῦθα ἠθέλησα νὰ ἴδω ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τί καὶ πῶς διδάσκονται οἱ παῖδες τῶν χωρικῶν μας.

Μὲ ὑπεδέχθη εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ σχολείου ὁ ἐφημέριος τοῦ χωρίου, ὁ καὶ διδάσκαλος. Ἴσως τὸν ἐγνώρισας κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἄλλοτε διάβασίν σου. Ὁ ἱερεὺς οὗτος εἶναι τύπος κατ' ἐμὲ ἀγαθοῦ καὶ χρησίμου ἐφημερίου. Τὴν καλήν του καρδίαν μαρτυρεῖ τὸ ἱλαρὸν πρόσωπόν του, πρόσθες δὲ καὶ τὸ ὑγιὲς σῶμά του. Γράμματα γνωρίζει, ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ θέσις του, οὐχὶ πλειότερα. Ἀλλ' ἀφοσιωμένος εἰς τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα, εἶναι πράγματι ὁ διδάσκαλος καὶ ὁδηγὸς τῆς ποίμνης του. Πατρίς του εἶναι τὸ χωρίον τοῦτο. Οἰκογενειάρχης καὶ αὐτὸς ὡς οἱ γείτονές του, ὡς ἐκεῖνοι γεωργοκτηματίας, θεωρεῖται καὶ ἀγαπᾶται ὑπὸ τῶν λοιπῶν χωρικῶν ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. Πάντες ὅμως τὸν σέβονται ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχήν του. Καὶ εἶναι ἄξιος τῷ ὄντι σεβασμοῦ. Ἔντιμος, ἐγκρατής, ἀξιοπρεπής, ἀκάματος εἰς τὰ ἔργα του, προστάτης τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἔνθερμος πρωταγωνιστὴς εἰς πᾶν ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ χωρίου βελτίωσιν, αὐτὸς εἶναι ἡ ψυχή, αὐτὸς ἡ κεφαλὴ τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ ἀφανοῦς κοινότητος. Εἴθε πᾶν ἐν Ἑλλάδι χωρίον τοιοῦτον νὰ εἶχεν ἱερέα καὶ διδάσκαλον! Ἀλλὰ διατί εἰς μόνα τὰ χωρία περιορίζω τὴν εὐχήν μου; Μὴ αἱ πόλεις ἡμῶν δὲν ἔχουσι τοιούτων εὐχῶν ἀνάγκην;

Τοιοῦτος ὁ διδάσκαλος ὅστις μὲ ὑπεδέχθη.

Ἐντὸς τῆς μόνης αἰθούσης τῆς ἀποτελούσης τὸ ταπεινὸν τοῦ χωρίου σχολεῖον ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν θρανίων των τεσσαράκοντα περίπου παιδία ἀπὸ ἓξ μέχρι δώδεκα ἐτῶν ἡλικίας. Ἐκ τοῦ χρώματος τῶν τριχῶν των ἐφαίνετο ὅτι οὔτε φέσιον οὔτε σκιάδιον ἐπροστάτευσε ποτὲ τὰς κεφαλάς των κατὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἢ κατὰ τῆς πνοῆς τοῦ χειμερινοῦ βορρᾶ. Τὰ δ' ἐμβαλλώματα δι' ὧν ἐποικίλοντο τῶν πλείστων τὰ ἐνδύματα, ἰδίως περὶ τὰ γόνατα καὶ ἀλλαχοῦ που, ἦσαν τρανοὶ τῆς πατρικῆς πενίας ἀποδείξεις, ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἐνδείξεις προφητικαὶ τῶν ἀγώνων δι' ὧν οἱ παῖδες οὗτοι θὰ ἔχωσι ν' ἀποκτήσωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτῶν. Διέβλεπες ὅμως εἰς τὴν ζωηρὰν τῶν πλείστων φυσιογνωμίαν τὴν φυσικὴν ὀξύνοιαν, ἥτις (ἐπ' ἀγαθῷ ἢ μή) χαρακτηρίζει ὁπωσδήποτε τὴν φυλὴν ἡμῶν.

Ἅμα εἰσῆλθον ἕν τι μοι ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν οὐχὶ εὐάρεστον. Μολονότι εἶναι Κυριακὴ οὐδεὶς ὅμως τῶν γονέων τῶν μικρῶν χωρικῶν παρευρίσκετο εἰς τὰς ἐξετάσεις. Διατί τοῦτο; Προήρχετο ἐξ ἀδιαφορίας ἢ ἐκ συστολῆς ἢ ἀπουσίας των; Ἂς ἀποδώσωμεν αὐτὴν εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπή, ὁ ἱερεὺς καὶ ἐγὼ ἀπετελοῦμεν τὸ ἀκροατήριον, ὅτε εὐτυχῶς ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης αἱ θυγατέρες τοῦ δημάρχου ἐκ τῆς δέκα περίπου στάδια ἀπεχούσης ἕδρας τοῦ δήμου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει τὸ χωρίον μας. Ἀγνοῶ κατὰ πόσον ἡ ἐμφάνισίς των αὕτη εὐηρέστησε τὸν διδάσκαλον καὶ τοὺς μαθητάς, δι' ἐμὲ ὅμως ἦτο παραμυθία τις καὶ ἀνακούφισις ἡ παρουσία των. Χάριν εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως ὀφείλω ἴσως νὰ προσθέσω ὅτι αἱ κυρίαι αὗται εἶναι νέαι καὶ χαρίεσσαι. Τί τὰ θέλεις; Παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ θέα τῆς ἐπιχαρίτου νεότητος εὐφραίνει τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἐπαναπαύει τὴν ψυχήν.

Ἀλλ' αἱ ἐξετάσεις ἀρχίζουσι. Προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἵστανται πρὸ τῆς τραπέζης τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μεγαλειτέραν τάξιν τρεῖς μαθηταί, οἱ τελειοδίδακτοι τοῦ σχολείου!

Ἐνθυμεῖσαι τὰ παραμύθιά μας εἰς τὰ ὁποῖα τρεῖς συνήθως ὑπάρχουσιν ἀδελφοί, τῶν ὁποίων ὁ νεώτερος πάντοτε πρωταγωνιστεῖ; Οὕτω καὶ σήμερον, ὁ μικρότερος τῶν τριῶν μαθητῶν εἶναι ὁ καλλίτερος.

Ἀρχίζομεν διὰ τῆς προσευχῆς. Ἀπαγγέλλει αὐτὴν ὁ μικρότερος εὐκρινῶς, βραδέως, ἀξιοπρεπῶς, τὰ μὲν νῶτα στρέφων πρὸς ἡμᾶς, τὸ δὲ πρόσωπον πρὸς τοὺς μικροὺς συμμαθητάς του, οἵτινες ὄρθιοι, μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, ἀκροῶνται εὐλαβῶς καὶ ἐπιλέγουσι ψαλμῳδοῦντες τὸ ἀμήν. Εὖγε, διδάσκαλε ἀγαθέ. «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου.»

Ἕπεται ἀνάγνωσις. Καὶ οἱ τρεῖς ἀναγινώσκουσι καλῶς, καλλίτερον ὅμως πάντων ὁ μικρότερος. Παρὰ τὸ ὄνομα ἐκείνου σημειοῦται τὸ κεφαλαῖον Α εἰς τὴν βαθμολογίαν τοῦ βιβλίου τῶν ἐξετάσεων.

Κατόπιν ἀριθμητική. Δίδει ἓν πρόβλημα ὁ ἱερεύς. Γράφει ὁ μαθητὴς τοὺς ἀριθμοὺς ἐπὶ τοῦ πίνακος, ἀρχίζει δὲ γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ: «Τὸ πρόβλημα τοῦτο λύεται διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως: Ἐν πρώτοις πολλαπλασιάζομεν. Γράφομεν τὸν ἀριθμὸν δεῖνα ὑπὸ τὸν τάδε. Πολλαπλασιάζομεν. Δύο ἐπὶ δύο τέσσαρα, γράφομεν τέσσαρα· πέντε ἐπὶ ἐννέα σαράντα πέντε, γράφομεν πέντε, κρατοῦμεν τέσσαρα».... καὶ οὕτως ἐφεξῆς μέχρι τέλους. Μετὰ τὸν πρῶτον, τὸν μικρότερον πάντοτε, ὁ δεύτερος μαθητής. Τὰ αὐτὰ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Ἐν τούτοις τὸ ἐξαγόμενον ὀρθόν. Εἰς τὸν τρίτον ἐξαντλεῖται ἡ ὑπομονὴ τοῦ ἐξεταστοῦ. «Λέγε τα

Digitized by Google

μέσα σου ὅλα καὶ εἰπέ μας τὸ ἐξαγόμενον.» Ἠκολουθήσαμεν ἐπί τινας στιγμὰς τὰς ἐπὶ τοῦ πίνακος κινήσεις τῆς ἡλιοκεκαυμένης μικρᾶς χειρὸς τοῦ νέου μαθηματικοῦ. Τὸ πρόβλημα ἐλύθη. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἔμαθον καὶ θὰ γνωρίζωσι πῶς δύο καὶ δύο κάμνουν τέσσαρα. Τοσοῦτον ἀρκεῖ. Ἄλλως τε δὲν ἠδύνατο πιθανῶς νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ περισσότερον ὁ ἀγαθὸς ἐφημέριος.

Τώρα τεχνολογία. — Ἀνάγνωσε μικρέ· «Τίμα τοὺς γονεῖς σου.» — Καλά. Γονεῖς τί μέρος λόγου εἶναι; — Ὀνόματος. — Ποίας κλίσεως; — Τρίτης. — Κλίνε το. — Ἑνικὸς ὀνομαστική, γενική, δυϊκὸς τὼ γονέε, τοῖν γονέοιν, πληθυντικὸς . . . . .

Ἐσκεπτόμην, παρατηρῶν συνάμα πόσον ὡραίους εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς μία τῶν θυγατέρων τοῦ δημάρχου, ἐσκεπτόμην κατὰ τί δύναται ποτὲ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἕνα χωρικὸν τοῦ δυϊκοῦ ἡ ἐκμάθησις, καὶ ἤρχιζα νὰ ρεμβάζω ὀλίγον, ὅτε με ἀφύπνησεν αἴφνης ἡ ὀξυτέρα τοῦ δευτέρου μαθητοῦ φωνή· «Ὑπερσυντελικὸς ἐλελοίπειν ἐλελοίπεις, ἀόριστος δεύτερος ἔλιπον, ἔλιπες» κτλ.

Πρὸς τί, δι' ὄνομα Θεοῦ, πρὸς τί τοσούτου χρόνου καὶ τοσούτου κόπου δαπάνη, ὅπως διδαχθῶσιν οἱ μικροὶ οὗτοι χωρικοὶ τοὺς περιττοὺς τούτους τύπους γραμματικῆς, ἥτις δὲν εἶναι οὔτε τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν λαλοῦσιν ἡ γραμματική, οὔτε γλώσσης τὴν ὁποίαν εἶναι πιθανὸν νὰ μάθωσι ποτέ; Διὰ νὰ χωνεύσῃ ὁ μικρὸς αὐτῶν νοῦς τὸ *γονέοιν* καὶ τὸ *ἐλελοίπειν* πόσον πρέπει νὰ ἐμόχθησαν, οἱ δυστυχεῖς! Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν ἐνθυμεῖται τὸν φοβερὸν τοῦτον μόχθον; Καὶ ὅμως ἀντὶ τοῦ χρόνου τοῦ καταναλωθέντος εἰς τὴν ἄσκοπον ταύτην διδασκαλίαν, πόσα ἠδύναντο νὰ μάθωσιν ἄλλα χρήσιμα εἰς τὸν ταπεινὸν καὶ ἐργατικὸν βίον, ὅστις τοῖς ἐπιφυλάττεται.

Ἀλλ' ἂς διακόψωμεν τὰς σκέψεις ταύτας. Ἐμπρός! Ἱστορίαν. — Μικρέ, πῶς ὠνομάζετο ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν ὅστις ἐθυσιάσθη ὑπὲρ πατρίδος; — Κόδρος. Καλὸν τοῦτο ὡς μάθημα πατριωτισμοῦ. Ἀλλ' ἐπέρχονται οἱ Ἡρακλεῖδαι καὶ ἡ μυστηριώδης κάθοδος αὐτῶν, καὶ οἱ Δωριεῖς καὶ τὸ Ἄργος καὶ αἱ Μυκῆναι! Περὶ δὲ τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἐν γένει, καὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου μὴ ἐδιδάχθημεν ἡμεῖς πλειότερα εἰς τὰ σχολεῖα ὅπου ἐφοιτήσαμεν νέοι, διὰ νὰ ἐπικρίνωμεν ἤδη τοὺς μαθητὰς τοῦ ἐφημερίου μου;

Τελειόνομεν διὰ τῆς γεωγραφίας. Γνωρίζουσι καὶ οἱ τρεῖς καλῶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ νομοὺς καὶ τὰς πρωτευούσας τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν. Δὲν ἔμαθόν τι περὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῶν πέραν τῶν συνόρων τοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ μὴ ἔμαθες σὺ ἐν τῷ σχολείῳ ποῦ κεῖται ὁ Πίνδος καὶ ποῦ ἡ Ὄσσα, ποῦ ῥέει ὁ Στρυμὼν καὶ ποῦ ὁ Πηνειός; Καὶ πταίει μήπως ὁ καλός μου ἐφημέριος, ἐὰν διατηρῶμεν εἰσέτι τὸ ἀτελὲς καὶ ἀτυχὲς σύστημα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτυραννίσθησαν ἀνωφελῶς ἐπὶ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα οἱ νεαροὶ τῆς Ἑλλάδος γόνοι; Εἴθε νὰ ἴδωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰσαχθὲν σύστημα διαδεχόμενον βαθμηδὸν καθ' ὅλα ἡμῶν τὰ σχολεῖα τὴν ἤδη ἐπικρατοῦσαν μέθοδον. Εἴθε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ προκαταρκτικὰ τοὐλάχιστον σχολεῖα γραμματική τις τῆς καθομιλουμένης ἄνευ δυϊκοῦ καὶ ὑπερσυντελικοῦ. Εἴθε πρὸ πάντων ν' ἀποκτήσωμεν βιβλία ἁπλᾶ καὶ εὔληπτα, παρέχοντα εἰς τὸν λαὸν ἀνάγνωσιν εὐάρεστον καὶ ἐπωφελῆ, ὥστε ὁ μέλλων χειρῶναξ ἢ γεωργός, ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου ὅπου ἔμαθε ν' ἀναγινώσκῃ, νὰ ἐξακολουθῇ ἀναγινώσκων καὶ ὠφελούμενος, αἱ δὲ φιλολογικαὶ αὐτοῦ τέρψεις νὰ μὴ περιορίζωνται εἰς τὸν Μπερτόλδουλον ἢ ἔστω καὶ τὸν Ἐρωτόκριτον.

Τοιαῦτα σκεπτόμενος συνεχάρην τὸν ἐφημέριον ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῶν ἐξετάσεων, ἀπῆλθον δὲ εὐχαριστημένος καὶ συνάμα κατηφὴς εἰς τὴν κατοικίαν μου, ἔνθα θυσιάζων τὸν ἀπογευματινόν μου ὕπνον ἐκάθισα νὰ σοὶ γράψω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Πρὸς τί ὅμως;

Ὁ σός Δ. Β.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΑΣΕΩΣ

Ἂν ἔτυχέ ποτε, ἀναγνῶστά μου, νὰ διαπλεύσῃς τὸν Ὠκεανὸν καὶ νὰ πάθῃς θαλασσοζάλην, θέλεις συμφωνήσει μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ ζάλη αὕτη εἶναι χειροτέρα πάσης ἄλλης.

Οὐδὲν ὑπάρχει τὸ δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν νόσον ταύτην, ἧς τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ συνίστανται εἰς ἰδιάζουσάν τινα χαύνωσιν καὶ ἐντελῆ ἀδιαφορίαν πρὸς πᾶν πρᾶγμα καὶ ἡμᾶς αὐτούς, ἡνωμένην μετ' ἀνικήτου ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν φαγώσιμον καὶ ἐκεῖνα πρὸ πάντων ἅτινα μᾶλλον ἤρεσκον ἡμῖν.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, ἐπειδὴ ἡ θαλασσοζάλη διαρκεῖ, πλὴν σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων, δύο μόνον ἢ τὸ πολὺ τρεῖς ἡμέρας, οἱ δὲ ἐξ αὐτῆς βασανιζόμενοι οὐδένα κίνδυνον διατρέχουσιν, ὀλίγου ἀξιοῦνται οἴκτου τὰ ἀτυχῆ θύματα τῆς ναυτιάσεως, ὧν ἡ ἀθυμία προκαλεῖ πολλάκις καὶ τὸν γέλωτα τῶν καλῶς ἐχόντων ἐπιβατῶν.

Ὑπάρχουσι τῷ ὄντι πολλαὶ ἀσθένειαι, καί τινες τούτων βασανιστικώταται, τὰς ὁποίας οὐδεὶς πλὴν τοῦ πάσχοντος στέργει νὰ θεωρήσῃ ὡς σπουδαίας. Ταύτας ἠδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ κωμικὰς νόσους τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν σύζευξις τῶν δύο τούτων λέξεων δὲν ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας. Ὅπως δήποτε ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὰ συμπτώματα τῆς ναυτιάσεως κατὰ τὰς διαφόρους ἰδιοσυγ-

Digitized by Google

κρασίας εἶναι τόσον ποικίλα, ὥστε δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἄνευ ὑπερβολῆς ὅτι ἕκαστος ἐπιβάτης ἔχει ἰδικήν του θαλασσοζάλην.

* * *

Ἂς ῥίψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ *κινητοῦ τούτου τοῦ προωρισμένου νὰ μένῃ μεμακρυσμένον*, ὡς ὥρισε τὸ πλοῖον δεινός τις ῥήτωρ τῆς ἡμετέρας Βουλῆς. Κατάλληλος πρὸς τοῦτο στιγμὴ εἶναι ἡ προηγουμένη τῆς ἀναχωρήσεως. Αἱ φυσιογνωμίαι τῶν ναυσιπόρων παρίστανται τότε φαιδραί, ζωηρόταται καὶ φιλομειδεῖς. Ἕκαστος φαίνεται προκαλῶν διὰ τοῦ βλέμματος τὸ ἁλμυρὸν στοιχεῖον καὶ ἡ ἰδέα τῆς ναυτιάσεως γέλωτας μόνον προκαλεῖ, πρὸ πάντων ἐκ μέρους τῶν πρώτην φορὰν θαλασσοπορούντων, ὧν ἕκαστος ἔχει ἰδιαιτέραν τινὰ ἀφορμὴν νὰ ἐλπίζῃ ἑαυτὸν ἀπρόσιτον εἰς τὸν ἐφιάλτην τοῦτον, ὁ μὲν διότι δὲν πάσχει καθήμενος εἰς τὴν προσθίαν θέσιν τῆς ἁμάξης, ὁ δὲ διότι πολλάκις ἐδιοίκησεν ἐπὶ ποταμοῦ ἀκάτιον, καὶ ἄλλος διότι ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους δύναται ἀνενοχλήτως ν' ἀναβοκαταβαίνῃ ἐπὶ αἰώρας.

Ἀλλὰ πλησίον τῶν ἀφόβων τούτων πυρωνιστῶν, οἵτινες μετὰ μίαν ὥραν θέλουσι κρατεῖ ἐπὶ λεκάνης πρόσωπον ὠχρότερον λεμονίου, παρατηροῦμεν τὸν πολύπειρον ἐπιβάτην, ὅστις παρατηρῶν ἀταράχως τὸ ὡρολόγιόν του λέγει ἡμῖν' «Εἶναι δύο ὧραι, ὁ ἄνεμος νοτιοδυτικός, «καὶ ἐγὼ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὑγιέστατος' «ἀλλὰ μετὰ μίαν ἢ δύο ὥρας θὰ εἶμαι ἄρρω-«στος, πολὺ ἄρρωστος. Ὑπάγω νὰ ἑτοιμασθῶ «καὶ νὰ δαγκάσω ὀλίγον ψητόν.»

— «Πῶς, κύριε, σᾶς πειράζει ἡ θάλασσα»; ἐρωτᾷ εἰρωνικῶς ἀνὴρ μεσῆλιξ, μικρὸς τὸ ἀνάστημα, κηρωτὸν ἔχων τὸν μύστακα καὶ χρηματίσας ἢ προωρισμένος ν' ἀναδειχθῇ ἀξιωματικὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς.

— «Μάλιστα, μὲ πειράζει ἡ θάλασσα, ἀ-«παντᾷ ὁ ἐρωτηθείς. Πλὴν δὲ τούτου ἔχω καὶ «τὸ μειονέκτημα νὰ προβλέπω τὴν μέλλουσαν «ἀγωνίαν μου μεθ' ὅσης ἀκριβείας προβλέπει «ἀστρονόμος τὰς ἐκλείψεις. Ἀλλ' ὑμεῖς, κύριε, «οὐδόλως ἄρα ἐνοχλῆσθε ὑπὸ τοῦ ἐρρύθμου «παλμοῦ τῶν κυμάτων, ὅπως τὸν ὠνόμασαν «οἱ ποιηταί, οἵτινες πιθανῶς δὲν ἐστιχούργουν «ἐν δωματίῳ ἀτμοπλοίου, πνέοντος νοτιοδυ-«τικοῦ ἀνέμου;»

— «Δὲν πιστεύω, κύριε, ὅτι ἔχω τι νὰ φο-«βηθῶ ἐκ τῆς θαλάσσης. Εἶμαι ἀνὴρ ὑγιέστα-«τος καὶ ῥωμαλέος, ἡ δὲ θαλασσοζάλη, ὡς ἡ ἡ-«μικρανία καὶ τὰ νευρικὰ παθήματα, φαίνονταί «μοι ἀνήκοντα εἰς τὸ ὡραῖον φῦλον, τὸ χαῖρον «τὸ προνόμιον νὰ ὠφελῆται ἐκ πάσης περιστά-«σεως ἵνα ἐφελκύῃ τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν.»

— «Καὶ τοῦ προνομίου τούτου οὐδόλως, ὡς «βλέπω, σκοπεύετε ν' ἀμφισβητήσετε τὴν ἀπο-«κλειστικὴν κάρπωσιν εἰς τὰς γυναῖκας. Εἴσθε «ὄντως ἱπποτικός.»

— «Εἴπετε μᾶλλον ὅτι εἶμαι ὑγιέστατος.»

— «Σᾶς συγχαίρω, κύριε, ἐξ ὅλης καρδίας «εὐχόμενος νὰ σᾶς ἴδω οὕτως ὑγιαίνοντα καὶ «μετ' ὀλίγον. Ἀλλ' ἤδη συγχωρήσατε καὶ εἰς «ἐμὲ νὰ χρησιμοποιήσω τὰς ὀλίγας στιγμὰς «αἵτινες μὲ μένουσι νὰ ἑτοιμασθῶ πρὸς ὑποδο-«χὴν τῆς θαλασσοζάλης.»

— «Μάλιστα, κύριε. Σᾶς προσκυνῶ.»

* * *

Δύω ὥρας μετὰ τὸν ἀνωτέρω διάλογον ἡ ἀλαζὼν ὄψις τοῦ μικροῦ μυστακοφόρου ὑφίστατο σπουδαίαν μεταβολήν. Οὗτος ὠχρία, ἐσιώπα ἢ μόνον διὰ μονοσυλλάβων ἀπεκρίνετο καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἔφερε τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον ὡσεὶ θέλων νὰ ἐκδιώξῃ ὀχληροὺς λογισμούς' αἴφνης δὲ μετὰ βαθὺν στεναγμὸν ἠκούσθη κράζων βροντοφώνως'

— «Παιδί, μίαν λεκάνην.»

— «Κύριε, δὲν περισσεύει καμμία.»

— «Ἔστω, θὰ προσπαθήσω νὰ μὴ λάβω ἀνάγκην αὐτῆς.»

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἦτο καύχησις' διότι ἡ ἀνάγκη λεκάνης καθίστατο κατὰ πᾶσαν στιγμὴν μᾶλλον κατεπείγουσα, ἐξακολουθούσης τῆς θαλάσσης νὰ περιδινῇ τὸ πλοῖον ὡς κέλυφος καρύου. Μετ' ὀλίγον ἀκούεται καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου κράζοντος ἐναγωνίως'

— «Παιδί, ποῦ εἶναι ἡ λεκάνη;»

— «Μετὰ μίαν στιγμήν, Κύριε.»

Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ πρὶν περιφρονητὴς τῆς θαλασσοζάλης ἀπὸ ὠχροῦ ἔγεινε πράσινος καὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ μετέβαλεν εἰς λεκάνην.

Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλου εἴδους ἀσθενὴς τὸν ὁποῖον ἡ θαλασσία ζάλη οὐδόλως ἐμποδίζει νὰ συνδιαλέγεται καὶ νὰ τρώγῃ μετ' ἀμειώτου ὀρέξεως. Ὁ τοιοῦτος περιδιαβάζει ἐπὶ τοῦ καταστρώματος συζητῶν περὶ πολιτικῆς, φιλοσοφίας, ἐμπορίου ἢ περιστρεφομένων τραπεζῶν. Ἐκ διαλειμμάτων ὅμως παρακαλεῖ τοὺς συνομιλητὰς νὰ συγχωρήσωσι αὐτὸν μίαν στιγμήν, μεταβαίνει εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ πλοίου, κάμνει χύσιν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφει ὡς εἰ οὐδὲν εἶχε συμβῇ.

Ἄλλοι πάλιν πάσχοντες κατέχονται ὑπὸ τοιούτου πόθου στερεᾶς, ὥστε προσφέρουσιν ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν των, ἵνα ἀποβιβασθῶσιν ἀμέσως ὅπου δήποτε, ἔστω καὶ εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ῥοβινσῶνος, ὅστις τοὐλάχιστον δὲν ἔπασχε θαλασσοζάλην. Πολλοὶ τούτων ἱκετεύουσι τοὺς φίλους των, τὸν πλοίαρχον, τοὺς ναυτόπαιδας, τὸν μάγειρον, ἢ τὴν θαλαμηπόλον νὰ ῥίψωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα τελειώσωσι τὰ βάσανά των. Εἰς τὸν τοιαῦτα ζητοῦντα ἀπο-

Digitized by Google

κρίνονται συνήθως οἱ περιεστῶτες συρίζοντες πόλκαν ἢ προσφέροντες αὐτῷ τεμάχιον χοιρομηρίου, τὸ ὁποῖον ὁ δυστυχὴς ἀποποιεῖται μετὰ φρίκης.

Ἄξιος μελέτης εἶναι καὶ ὁ ἀσθενὴς ὁ ἐξ ὑπερηφανείας ζητῶν νὰ κρύψῃ τὴν ταραχήν του. Ἡ φυσιογνωμία αὐτοῦ ἐμφαίνει ὀδυνηρὰν ἀγωνίαν, αἱ παρειαί του εἶναι κάτωχροι, οἱ ὀφθαλμοὶ κοῖλοι καὶ μεγαλήτεροι τοῦ συνήθους, τὸ στόμα πικρὸν καὶ τὰ χείλη λευκά. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει κάλλιστα, καίτοι δὲ μὴ δυνάμενος σχεδὸν τίποτε νὰ φάγῃ, παραπονῆται ὅτι τρὶς μόνον τῆς ἡμέρας παρατίθεται τροφὴ εἰς τοὺς ἐπιβάτας.

* * *

Αἱ γυναῖκες εἶναι ἐν γένει μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν εὐπρόσβλητοι ὑπὸ τῆς θαλασσοζάλης, τὰ δὲ παιδία σπανίως πάσχουσιν ἐξ αὐτῆς. Ἐν τούτοις εἶδον ἄνδρας ἀκμάζοντας καὶ ῥωμαλέους βασανιζομένους ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας καὶ ἀδυνατοῦντας νὰ φάγωσι τὸ παραμικρόν, ἐνῷ νεαραὶ δέσποιναι καὶ δεσποινίδες, ἀνάλγητοι εἰς τὸν σάλον τοῦ πλοίου, ἀνεγίνωσκον, ἐκέντων, ἔψαλλον, συνέδεον ἐρωτικὰς σχέσεις καὶ ἔτρωγον εἰς τὴν τράπεζαν τὴν μερίδα τῶν μὴ τρωγόντων. Εἶδον δὲ καὶ βρέφη οἰκτρῶς βασανιζόμενα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ὁσάκις μάλιστα ἔπασχεν ὑπ' αὐτῆς ἡ γαλουχοῦσα αὐτὰ τροφός.

Ἀλλ' ἡ φοβερὰ αὕτη νόσος οὐδὲ τῶν ἀλόγων ζώων φείδεται. Κωμικωτάτη τῷ ὄντι εἶναι ἡ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ταξειδίου ὄψις τῶν προβάτων, τῶν χοίρων, τῶν ὀρνίθων, τῶν νησσῶν καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀλεκτρυόνων, οἵτινες πρὸς διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας κύπτουσι πρὸς ἀριστερὰ ὅταν κλίνῃ τὸ πλοῖον, πρὸς δεξιὰ καὶ τἀνάπαλιν. Οὐδέποτε ὅμως παραπονοῦνται οὐδ' εἰς ἄλλην τινα κίνησιν παραδίδονται πλὴν τῆς ταλαντεύσεως ταύτης, ἥτις εἶναι οὕτως ἔρρυθμος ὥστε νομίζει τις αὐτὴν διδαχθεῖσαν ὑπὸ ἐμπείρου ζῳοδιδασκάλου. Μεταξὺ τῶν ζώων τούτων κωμικότατος ἀναντιρρήτως εἶναι ὁ ἀλεκτρυών, ὃν ἀντὶ Ἰνδοῦ, ἐβαπτίσαμεν ἐν Ἑλλάδι γάλλον. Οἱ ἐρυθροὶ αὐτοῦ λόφοι ὠχριῶσιν ὑπὸ τῆς θαλασσίου ἀγωνίας· ὁ ἄτονος ὀφθαλμός του φαίνεται ἐστερημένος βλέμματος καὶ οὐδεμία ἀπειλὴ δύναται νὰ καταπείσῃ αὐτὸν νὰ μετακινηθῇ· ἐνίοτε δὲ μόνον κλείει ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὑψώνει συγχρόνως τὸν ἀντίστοιχον πόδα, ταχέως ὅμως κουρασθεὶς ἐν τοιαύτῃ θέσει ἀναλαμβάνει τὰς προτέρας τακτικὰς ταλαντεύσεις πρὸς δεξιὰν καὶ ἀριστεράν. Τὸ ἀξιότιμον τοῦτο πτηνὸν ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ἐπὶ θαλάσσης ζῶον περιφρονεῖ πᾶσαν τροφὴν κατὰ τὰς πρώτας δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, βαθμηδὸν ὅμως συμβαίνει αὐτῷ ὅ,τι καὶ τῷ κόμητι Οὐγολίνῳ : ἡ πεῖνα νικᾷ τὸν πόνον.

* * *

Παρὰ πολλῶν ἀνεζητήθη καὶ ἀναζητεῖται ἀκόμη φάρμακόν τι κατὰ τοῦ θαλασσίου σάλου, ἀλλὰ μέχρι σήμερον οὐδὲν εὑρέθη εἰδικὸν ἀντίδοτον· ἄριστον δὲ μεταξὺ τῶν προταθέντων πρὸς μετρίασιν τοῦ κακοῦ ἀπεδείχθη ὁ καμπανίτης οἶνος, πολύτιμον ὄντως ἰατρικόν, τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τοὺς νοσοῦντας παρέχει ὑγείαν, εἰς δὲ τοὺς καλῶς ἔχοντας προφύλαξιν ἀπὸ πάσης νόσου. Πολὺ βεβαίως θέλουσι λυπηθῆ ὅτε εὑρεθέντος τοῦ ῥιζικοῦ φαρμάκου τῆς ναυτιάσεως θέλει παύσει ἡ χρῆσις τοῦ ἡδυτάτου παρηγορητικοῦ.

Ὀρθὴ ἀπεδείχθη ἡ γνώμη τῶν διατεινομένων ὅτι ἐπὶ μεγάλου πλοίου ἡ ἐκ τῆς θαλάσσης ζάλη εἶναι μικροτέρα. Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐπὶ ἱστιοφόρου πλοίου ὑποφέρει τις ὀλιγώτερον ἢ ἐπὶ ἀτμοκινήτου, ἐφ' οὗ εἰς τὰς κατ' οὐδὲν μετριασθείσας ταλαντεύσεις τοῦ πλοίου προστίθεται ὁ κλονισμὸς τῆς μηχανῆς, πατὴρ πονοκεφάλων, καὶ ἡ δυσωδία τοῦ θερμοῦ ἐλαίου, ἡ ἱκανὴ καὶ φώκην νὰ ζαλίσῃ Ἐν τούτοις ἂν ἔχῃς νὰ κάμῃς, ἀναγνῶστά μου, μακρὸν ταξείδιον, σὲ συμβουλεύω νὰ προτιμήσῃς ἀτμοκίνητον, διότι ἐξ ὅλων τῶν βασάνων τῆς θαλάσσης τὸ μέγιστον ἀναντιρρήτως εἶναι τὸ νὰ μένῃ τις πολλὰς ἡμέρας ἐπ' αὐτῆς.

[Oscar Comettant.] Ρ.

Η ΔΥΝΑΜΙΤΙΣ ΩΣ ΔΗΛΗΤΗΡΙΟΝ

Εἶναι ἆρά γε ἡ δυναμῖτις δηλητήριον; Πάντες μὲν γινώσκουσι τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς οὐσίας ταύτης, γενικῶς ὅμως ἀγνοεῖται, ὅτι ἡ δυναμῖτις, εἰσερχομένη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, εἶναι ἐκ τῶν δραστικωτέρων δηλητηρίων.

Ἀναγινώσκομεν λοιπὸν περὶ τούτου ἐν τῇ *Kœlnische Zeitung*, ὅτι δίκη περὶ φαρμακείας εἰσήχθη ἐσχάτως ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τῆς Ὀππελνίας ἐν Σιλεσίᾳ, οἱ δὲ ἔνορκοι ἐξήνεγκον τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτῶν.

Ἰδοὺ δὲ τὰ γεγονότα ὡς ἐξετυλίχθησαν ἐν τῇ συζητήσει·

Τῇ 13 τοῦ παρελθόντος νοεμβρίου ἐβεβαιώθη ὁ θάνατος γυναικὸς ὀνόματι Κανζιόρα, μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἀπέθανε καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς· ἐν τούτοις μέχρι τῆς 10 νοεμβρίου ἀμφότεροι ἦσαν ὑγιέστατοι. Παρευθὺς λοιπὸν ὑπῆρξαν ὑπόνοιαι περὶ ὑπάρξεως ἐγκλήματος, καὶ αἱ ὑποψίαι ἐστράφησαν κατὰ τῶν συζύγων Οὐολλνύ, οἵτινες συγκατῴκουν μετὰ τῶν συζύγων Κανζιόρα. Οἱ Οὐολλνὺ εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλλωσιν ἰσοβίως σύνταξίν τινα τοῖς συζύγοις Κανζιόρα.

Ἡ ἀνάκρισις ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἡ σύζυγος Οὐολλνὺ παρεσκεύασε τοῖς συζύγοις Κανζιόρα φαγητόν, εἰς ὃ ἀνέμιξε δυναμῖτιδα, καὶ ὅτι ὁ θάνατος τῶν δύο συζύγων ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῇ εἰς

Digitized by Google

τὴν κατάποσιν τῆς δηλητηριώδους ταύτης οὐσίας, τοῦθ' ὅπερ μάλιστα ἐπεκυρώθη κατὰ τὴν αὐτοψίαν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Ῥόσενφελδ.

Ἐν τούτοις τὸ δικαστήριον ἀμφέβαλλε κατ' ἀρχὰς, ἂν ὤφειλε νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν πειθόμενον εἰς τὴν κρίσιν ἑνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ φαρμακεία διὰ δυναμίτιδος οὐδέποτε εἶχε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων.

Ὅθεν ἐζητήθη ἡ γνώμη τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Σιλεσίας, ἥτις εὑρέθη κατὰ πάντα σύμφωνος τῆς τοῦ ἰατροῦ Ῥόσενφελδ. Τὸ Ἰνστιτοῦτον ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ θάνατος τῶν συζύγων Κανζιόρα προῆλθεν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς καταπόσεως ἰσχυρᾶς δόσεως νιτρογλυκερίνης. Ἡ νεκροψία ἀνεκάλυψε τοῦτο ἐν τοῖς σπλάγχνοις, ἐν οἷς ἐφαίνοντο τὰ ἀποτελέσματα δραστικωτάτου δηλητηρίου, καταστρέφοντος τὸν ὀργανισμόν.

Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις ἐπεβεβαίωσε τὴν ἐν τῷ στομάχῳ ὕπαρξιν νιτρικοῦ ὀξέος. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἡ δυναμῖτις ἀποτελεῖται ἐκ νιτρογλυκερίνης καὶ σώματός τινος πορώδους· ἡ νιτρογλυκερίνη παράγεται ἐκ σκευασίας γλυκερίνης καὶ νιτρικοῦ ὀξέος.

Τὸ δικαστήριον ἐκήρυξε τοὺς κατηγορουμένους ἐνόχους· καὶ τὴν μὲν γυναῖκα ἔνοχον φαρμακείας ἐκ προμελέτης κατὰ τῶν δύο συζύγων Κανζιόρα, τὸν δὲ σύζυγον ἔνοχον φαρμακείας ὡς παρασχόντα συμβουλήν.

Ἡ σύζυγος Οὐολλνὺ κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὁ δὲ σύζυγος αὐτῆς εἰς δέκα ἐτῶν εἱρκτήν.

Ν. Δ. Λ.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΝΘΕΡΜΟΥ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑΣ

Ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιτροπῆς ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ἔκθεσις τῆς καταστάσεως τοῦ «Ἐθνικοῦ στόλου», ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου μέχρι τέλους δεκεμβρίου 1876. Ἐξ αὐτῆς ἀποσπῶμεν τὰς ἑξῆς προσφορὰς, ἃς κρίνομεν ἀξίας ἰδιαιτέρας μνείας. Σ. τ. Δ.

Ἐν Καΐρῳ πτωχός τις μάγειρος τζιερίων (σηκωτίων), ἀνοίξας τὸ συρτάριον τοῦ τραπεζίου του ἔλαβε σύμπαντα τὰ κεφάλαιά του, ἅτινα συνίσταντο εἰς 30 Αὐστριακὰ τάλληρα, καὶ εἰπὼν— Πρόκειται διὰ τὸν ἐθνικὸν στόλον τῆς Ἑλλάδος ; ἐνεχείρησεν αὐτὰ τῇ εἰδικῇ ἐπιτροπῇ.— Παῖς τις δὲ ὑπηρετῶν παρ' αὐτῷ, καὶ ἰδὼν τὰ γενόμενα, παρεκάλεσε τὸν μάγειρον νὰ προσθέσῃ καὶ ἓν μηνιαῖον διὰ λογαριασμόν του.

— Πτωχός τις Κύπριος μὴ ἔχων τι νὰ συνεισφέρῃ, προσήνεγκε χρυσοῦν δακτυλίδιον, ὅπερ ἔφερεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

— Ὁ κ. Βασίλειος Γόμπος ἀπέστειλε τὸ χρυσοῦν ὡρολόγιόν του μετὰ τῆς χρυσῆς ἀλύσεως, ἔτι δὲ καὶ φράγκα 400 ὡς συνδρομήν.

— Ὡσαύτως καὶ ὁ ἐν Ταϊγανίῳ διαμένων ὁπλαρχηγὸς τῆς τελευταίας Κρητικῆς ἐπαναστάσεως Χατζῆ Μιχάλης προσήνεγκε τὸ χρυσοῦν ὡρολόγιόν του μετὰ τῆς συνοδευούσης αὐτὸ χρυσῆς ἀλύσεως.

— Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ «Ἑλλ. Ἐργατικὴ Ἑταιρία», σκοποῦσα τὴν ἀμοιβαίαν τῶν μελῶν περίθαλψιν ἐν ὥρᾳ ἀσθενείας, ἀπέστειλε τῇ ἐπιτροπῇ τὸ ἐκ λιρ. ὀθωμ. 80 περίσσευμα.

— Ἄλλη τις Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης τοῦ λαοῦ, ἐν ὑποδούλῳ ἐπαρχίᾳ, ἀπέστειλε περὶ τὰς 2,000 δραχμάς.

— Ὁ ἐπιστάτης τοῦ ταχυδρομείου Φιλιατρῶν κ. Χρ. Χριστόπουλος ἔπεμψεν ὁλόκληρον τὴν ἐκ δρ. 38 μισθοδοσίαν του.

— Ὁ φαλαγγίτης τοῦ γ' λόχου τῆς Πανεπιστημ. Φάλαγγος κ. Γ. Δημητριάδης προσήνεγκε τὴν βιβλιοθήκην του, ἥτις ἐκποιηθεῖσα ἀπέφερε δρ. 100.

— Τὰ ἐν τῷ Μεταξουργ. καταστήματι τοῦ κ. Φὲλς (ἐν Καλάμαις) ἐργαζόμενα πτωχὰ κοράσια ἐκ τοῦ γλίσχρου ἡμερομισθίου των ἔπεμψαν διὰ τοῦ κ. Ἀλούπη δρ. 12.30.

ΚΟΚΚΟΙ ΚΟΙΝΟΥ ΝΟΟΣ

Ἐπὶ τῆς ἀπολύτου Μοναρχίας ἐν τῇ Γαλλίᾳ, οἱ Ὑπουργοὶ, ὁσάκις ἤθελον νὰ παραιτηθῶσιν, ἔγραφον τῷ Βασιλεῖ τὸ ἑπόμενον κατ' ἀναλλοίωτον τύπον γράμμα :

«Αὐθέντα, ὁ κύριος (δεῖνα), Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν «[ἐξωτερικῶν ἢ ἄλλου ὑπουργείου], ὡς δόξαν «μόνην ἑαυτῷ κρίνων ταύτην νὰ κατέχῃ, καὶ «ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Βασιλέως νὰ λάβῃ, τὴν «εἰκόνα τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, τολμᾷ νὰ «ἱκετεύσῃ τὸν Βασιλέα καὶ Κύριόν του, ἵνα εὐαρεστούμενος τῷ ἀπονείμῃ τὴν ἐξοχωτάτην εὔ«νοιαν αὐτήν. Τίτλους δὲ ὅπως τύχῃ τῆς εἰκό«νος κέκτηται ἑαυτῷ τὸ βαθύτατον σέβας καὶ «τὴν ἀναλλοίωσιν ἀφοσίωσιν, ἣν ἐσαεὶ ἀποδείξει «ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως (δεῖνα).»

Ὁ Βασιλεὺς *ἀντέγραφεν*, ἢ ἔγραφε κατέναντι τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ τοῦ κενοῦ, *καλῶς* [bon], ὅπερ ἐσήμαινεν τῆς παραιτήσεως τὴν ἀποδοχήν. Τοιαύτην δὲ παραίτησιν ἀπηύθυνε καὶ πρὸς τὸν Λουδοβῖκον ΙΣΤ' τῇ 3(15) Ἰουλίου 1791 ὁ Ὑπουργός του Σκιπίων Καμπονᾶ, εἰ καὶ τὴν 8(20) Ἰουνίου παρέστη, ἐσταυρωμένας ἔχων τὰς χεῖρας, εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων εἰς τὰς Τουϊλλερίας.

Ὁπόσον αἱ φράσεις καθίστανται γελοῖαι, ὅταν δὲν ἀνταποκρίνωνται πρὸς τὰ πράγματα! Καὶ ὅμως, σήμερον ἔτι, ὅτε παράδοξα τὰ τοιαῦτα φαίνονται ἡμῖν, ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπροσέκτως δὲν γινόμεθα τῶν αὐτῶν ἀποπλανήσεων ὑποκριταί, ὅτε συνηθέστατα, καὶ συμμορφούμενοι ἁπλῶς τῷ τύπῳ, γράφομεν, Ὑπουργοὶ ὄντες : «Τῆς Ὑ«μετέρας Μεγαλειότητος πιστότατος ὑπήκοος «καὶ ταπεινότατος θεράπων» ; Πόσοι Ὑπουρ-

Digitized by Google

γοί, καὶ ἀλλαχοῦ καὶ παρ' ἡμῖν, τὰς αὐτὰς μετεχειρίζοντο φράσεις, καθ' ἣν στιγμήν, ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν, πᾶν ἄλλο ἦσαν ἢ ὁποῖοι ἤθελον νὰ ὑπογράφωνται, «πιστοὶ ὑπήκοοι καὶ ταπεινοὶ θεράποντες», ἴσως δὲ καὶ συνωμόται ἦσαν κατὰ τοῦ ἰδίου Βασιλέως! Ἀλλά, ἵνα ὦμεν δίκαιοι, καὶ αὐτοὶ οἱ Μονάρχαι μυριάκις τὴν αὐτὴν μετῆλθον γλῶσσαν τοῦ νεκροῦ τύπου, πρὸς ὁμοίους ἢ ὑποδεεστέρους.

**

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Διὰ τρία πράγματα μετανοεῖ ὁ φρόνιμος· *ἂν ἐνεπιστεύθη μυστικὸν εἰς γυναῖκα*, ἂν ἐταξείδευσε διὰ θαλάσσης, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ ταξειδεύσῃ διὰ ξηρᾶς καὶ ἂν ἄπρακτος διῆλθεν ἡμέραν τινά.

*

Τρία ζῶσιν εἰς βάρος ἄλλων τριῶν· οἱ δικηγόροι ἀπὸ τῶν ζώντων, οἱ ἰατροὶ ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν καὶ οἱ παπάδες ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

*

Τὸ κακὸν χαράσσεται ἐπὶ λίθου, τὸ καλὸν ἐπὶ ἄμμου. (Παροιμίαι γερμανικαί).

ΗΛΙΑ, ΤΑΝΤΑΛΙΔΗ,

Τῷ ἀειμνήστῳ διδασκάλῳ.

Ἀκοῦς τ' ἀηδόνια 'ς τὸ βουνό, πῶς συνερίζουν πάλι;
Ἀκούεις, πῶς τὸ σήμαντρο τὴν προσευχή του ψάλλει
'ς τῆς Παναγιᾶς τὴν ἐκκλησιά;
Σήκω, πατέρα! Κούμβησε 'ς τ' ἀσθενικό μου χέρι
νὰ βγοῦμε ν' ἀναπνεύσουμε τὴν αὔρα ποῦ μᾶς φέρει
τὴν πρώτη τῆς αὐγῆς δροσιά.

Σήκω, καὶ σ' ἔφερα χλωρό, μαγιάτικο λουλοῦδι,
κ' ἕνα καινούριο σ' ἔγραψα, 'ς ἂν τὤθελες, τραγοῦδι,
μ' ἕνα πρωτόβγαλτο σκοπό,
καὶ ἦρθα καὶ σοῦ τὤφερα ς' τὸ μαῦρό σου κρεββάτι,
καὶ κλαίγω νὰ μὲ λυπηθῇς, νὰ σηκωθῇς κομμάτι
καὶ νὰ μὲ βάλῃς νὰ σ' τὸ πῶ.

Ξανὰ στολίσθηκεν ἡ γῆ κι' ἀνθῆσαν τὰ λειβάδια,
καὶ βόσκουν 'ς τὴν ἀκρογιαλιὰ τ' ἀσπρόμαλα κοπάδια,
μὲ τὴ γλυκειὰ φλογέρα.
Κ' ἡ νειαίς, ποῦ σοῦ μαζόνανε πουρνιάτικα λουλούδια
σκορπίζουνε τὰ μαγικὰ τῆς λύρας σου τραγούδια
'ς τὸν μοσκερὸν ἀγέρα.

Κι' ἀπ' τὴ γλυκειά σου μουσικὴ τὸ κῦμ' ἀναγαλλιάζει
καὶ μ' ἔρωτα τὴν ἀμμουδιὰ 'ς τὸν ὕπνο τ' ἀγκαλιάζει
καὶ πάλ' ὀπίσω ξεψυχᾷ.
Καὶ μαγεμμένα τοῦ γιαλοῦ τὰ φίδια, τὰ ψαράκια
γλυκοφιλιοῦνται χορευτά, 'ς ἂν νᾶταν ἀδερφάκια,
καὶ πέφτουν ἔξω 'ς τὰ ρυχά.

Γιατί ἡ καρδιά σου τῆς Αὐγῆς τὸν ἔρωτ' ἀπαρνήθη,
καὶ τὸ τραγοῦδι δὲν λαλεῖ 'ς τὰ φλογερά σου στήθη,
καθὼς λαλοῦσε μιὰ φορά;
Γιατί ἔσβυσε τὸ σπλαχνικὸ λαμπάδι τῆς στοργῆς σου,
καὶ μ' ἄφηκε δισόρφανο, τ' ὀρφανικὸ παιδί σου,
χωρὶς ἐλπίδα καὶ χαρά;

'Σ τὴ λύρα, ποῦ μὲ 'χάρισες, μιὰ κόρδα μ' ἔχει σπάσει,
καὶ τὸ φαιδρό σου τὸ σκοπὸ φοβοῦμαι μὴν ξεχάσῃ
ἡ λαλιά μ' ἡ παιδική!
Σήκω, πατέρα! Κροῦσέ με τ' ἁρμονικὸ βιολί σου,
καὶ ταίριασέ μ' ἀκόμη μιὰ πά' 'ς τὴ χρυσῆ χορδή σου
τὴ δόλια μου τὴ μουσική!

Νὰ ψάλω 'να γλυκὸ σκοπό, τὸ Χάρο νὰ κοιμίσω,
νὰ 'μβῶ 'ς τὴ μαύρη του σπηλιά, πατέρα, νὰ χυμίσω,
νάρθω 'ς τὴν ἀγκαλιά σου.
Ἢ νὰ σὲ κλέψ' ἀπὸ τὸ βαθύ, τὸ παγερὸ σκοτάδι,
ἢ νὰ 'πομείνω νὰ πιασθῶ, νὰ σκλαβωθῶ 'ς τὸν Ἅδη,
γιὰ νὰ λαλῶ κοντά σου!

Λειψία, 1877, 2)15 Αὐγούστου.

Γ. Μ. Βιζυηνος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πῶς ζῇ Πῖος ὁ Θ'.

Πολλὰ πολλάκις ἐγράφησαν περὶ τῆς καθ' ἡμέραν διαίτης Πίου τοῦ Θ'. Ἀλλὰ τὰ πολιτικὰ συμβάντα, μεθ' ἃ ὁ Πάπας ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐξέρχηται τοῦ Οὐατικανοῦ, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας ἀσθένεια ἐπήνεγκον πολλὰς μεταβολὰς εἰς τὸν ἁπλοϊκὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ συγχρόνως Πατέρα.

Κατά τε λοιπὸν τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος Πῖος ὁ Θ' ἐγείρεται τῇ ἕκτῃ ὥρᾳ τῆς πρωΐας, μόνον δὲ πρό τινων μηνῶν, ὡς ἐκ τῶν ρευματισμῶν, ἐξ ὧν πάσχει, ἐνδύεται τῇ βοηθείᾳ τοῦ θαλαμηπόλου Ζανγολίνου. Μετὰ τοῦτο προσεύχεται ἐν ἐγγὺς κειμένῳ δωματίῳ, ὅπως προπαρασκευασθῇ διὰ τὴν λειτουργίαν, ἣν τελεῖ νῦν τῇ ὀγδόῃ ὥρᾳ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ εὐκτηρίῳ, συνεχομένῳ πρὸς τὸν θάλαμον αὐτοῦ. Δέεται δὲ μετὰ κατανύξεως βαθείας καὶ εὐσεβείας, βυθιζούσης πολλάκις αὐτὸν εἰς δάκρυα. Κατόπιν ὁ ἅγιος Πατὴρ ἀκροᾶται τῆς δευτέρας λειτουργίας, τελουμένης παρά τινος τῶν ἐφημερίων αὐτοῦ, καὶ εἶτα ἀπέρχεται.

Σημαίνει τότε ἡ ἐννάτη, καὶ ὁ Πάπας προγευματίζει· τὸ πρόγευμα ἀποτελεῖται ἐκ ζωμοῦ, καφφὲ καὶ μικροῦ ποτηρίου οἴνου τῶν Βορδιγάλλων.

Ἔρχεται κατόπιν ὁ Καρδινάλιος Συμεών, Γραμματεύς, ἵνα συσκεφθῇ μετὰ τῆς Παναγιότητος Αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Παρασκευῆς, καθ' ἃς ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτόν· μετὰ τὴν συνεννόησιν ταύτην, ὁ Ἅγιος Πατὴρ ἀναγινώσκει τὰς πολυαρίθμους πάντοτε ἐπιστολάς, καὶ ἔπειτα ἄρχονται αἱ ἰδιαίτεραι ἀκροάσεις, ὧν εἶναι γνωστὸς ὁ κανονισμός· οἱ μὲν ἄνδρες λοιπὸν φέρουσιν ἔνδυμα μέλαν καὶ λαιμοδέτην λευκόν, οὐχὶ δὲ χειρόκτια. Εἰσερχόμενοι εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Ἁγίου Πατρός, εἰς ὃν δέχεται τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 1870 ἔτους, γονυπετοῦσι τρίς. Οἱ πρίγκιπες καὶ αἱ πριγκίπισσαι δέ, ἐπισκέπτονται αὐτὸν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ. Ὁ Πάπας κάθηται, οἱ δὲ πιστοὶ ἵστανται ὄρθιοι ἢ γονυκλινεῖς. Μόνον οἱ καρδινάλιοι καὶ οἱ πρίγκιπες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ κάθηνται ἐνώπιον τοῦ Πάπα ἐπὶ μικροῦ σκαμνίου.

Digitized by Google

Τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ δυσχερέστερον τῶν καθηκόντων τοῦ Ἁγίου Πατρὸς, διότι πρόκειται περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ζητημάτων, τῶν ἐπασχολούντων καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν. Καρδινάλιοι, ἐπίσκοποι, πρίγκιπες, πρεσβευταί, ἱεραπόστολοι, ἱερεῖς, πιστοὶ συρρέουσιν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ Κόσμου, ὅπως φέρωσι πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὰς ἱκεσίας καὶ τὴν ὑποταγήν. Ἄλλοτε ὤφειλον νὰ ἀσπάζωνται τὸ σάνδαλον αὐτοῦ, πλὴν ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας ἀσθένεια δὲν ἐπιτρέπει πλέον τῷ Πάπᾳ νὰ προτείνῃ τὸν πόδα, καὶ πάντες σήμερον μετέχουσι τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ἀσπάζωνται τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Ἔπειτα ἄρχεται ἡ ἀκρόασις. Μετὰ τὸ πέρας ὁ Ἅγιος Πατὴρ κρούει κωδωνίσκον καὶ εἰσέρχεται ἄλλος, εἰσαγόμενος ὑπὸ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ ἀρχιερέως. Μόνον δὲ οἱ ἄνδρες γίνονται δεκτοὶ τοιουτοτρόπως ἐν τοῖς δωματίοις τοῦ Πάπα, κατὰ κανόνα ἀπαράβατον. Αἱ κυρίαι εἰσέρχονται εἰς ἄλλας αἰθούσας.

Συνήθως περὶ τὴν μεσημβρίαν Πῖος ὁ Θ′ ἐξέρχεται τοῦ δωματίου χάριν τῶν ἡμιεπισήμων ἀκροάσεων, καὶ μετὰ ταῦτα, ἂν ἡ Παναγιότης Αὐτοῦ δὲν καταβῇ εἰς τὸν κῆπον, συναθροίζει περὶ αὐτὴν τοὺς οἰκείους, ἤτοι καρδιναλίους, ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλους ἐπισήμους ἄνδρας.

Περὶ τὴν $1\frac{1}{2}$ περίπου ἀποχαιρετᾷ τοὺς οἰκείους τούτους, ἵνα προσευχηθῇ μετὰ τοῦ αὐλάρχου Ricci. Τῇ δευτέρᾳ ὥρᾳ μ.μ. ὁ Πάπας γευματίζει· τὸ γεῦμα ἀποτελεῖται ἐκ ζωμοῦ, κρέατος μετὰ χόρτων, κρέατος ψητοῦ, ἀσπαράγων καὶ ὀπωρικῶν. Πρὸ πενταετίας μόνον, ὑπείκων τῇ συμβουλῇ τοῦ ἰατροῦ, πίνει καὶ οἶνον τῶν Βορδιγάλλων. Οἱ οἰκεῖοι ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ἐναλλάξ· εἰς ἕκαστον δὲ φαγητὸν γονυπετοῦσι, καὶ ὅταν ἐξέρχωνται καὶ ὅταν εἰσέρχωνται. Ὁ κρατῶν τὴν οὐρὰν τοῦ μανδύου αὐτοῦ καὶ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος κύριος Genni γευματίζει πάντοτε μετὰ τοῦ Πάπα.

Περὶ τὴν $4\frac{1}{2}$ ἐπισκέπτεται τὸ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ μέρος, ὅπου κεῖται ἡ Ἁγία Μετάληψις, κατόπιν δὲ περιπατεῖ ὀλίγον μετὰ δύο ἀκολούθων ἐν τῷ Ἀνακτόρῳ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν καύσωνα κατέρχεται καὶ εἰς τὸν κῆπον, καὶ διά τινος τῶν ἀκολούθων, ῥίπτει ὀλίγον ἄρτον εἰς τὰ ἐκεῖ πτηνά.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἄρχονται πάλιν αἱ ἰδιαίτεραι ἀκροάσεις, διαρκοῦσαι μέχρι τῆς ἐννάτης, μεθ' ὃ συνέρχονται περὶ τὸν Πάπαν οἱ ἐν τῷ Ἀνακτόρῳ. Αἱ συνομιλίαι διαρκοῦσι περὶ τὸ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, καὶ ἔπειτα πάλιν ὁ Πάπας δειπνᾷ ὡς ἀσκητής· πίνει τουτέστι ζωμὸν καὶ τρώγει δύο μόνον γεώμηλα. Ἀποσύρεται τέλος εἰς τὸν κοιτῶνα, ἵνα κοιμηθῇ, ὁ δὲ ἐν τῷ ἐγγὺς δωματίῳ παρακοιμώμενος ἀκούει πολλάκις τὴν Παναγιότητα Αὐτοῦ ψάλλουσαν ψαλμοὺς καὶ ᾄσματα ἐκκλησιαστικά. Ἡ κλίνη τοῦ Πάπα εἶναι ἐκ σιδήρου καὶ ἄνευ παραπετασμάτων, οὐδέποτε δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι ἀνάπτει πῦρ.

—

Δρόμος μεταξὺ περιστερᾶς καὶ ἁτμαμάξης.

Ἡ ἐφημερὶς *Φῦρδην Μῖγδην* γράφει ὅτι ἐσχάτως ἐξετελέσθη ἐπὶ τῆς μεταξὺ Δούβρου καὶ Λονδίνου σιδηροδρομικῆς γραμμῆς περίεργος δρόμος μεταξὺ ταχυδρομικῆς ἁμαξοστοιχίας καὶ περιστερᾶς, φερούσης ἄγγελμα διὰ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας.

Τὸ πτηνὸν τοῦτο κατάγεται ἐκ Βελγικῆς καὶ εἶνε ταχυδρομικόν. Ὅτε ἡ ἁμαξοστοιχία ἀνεχώρει ἐκ Δούβρου, Γάλλος ὑπάλληλος ἀπέλυσε τὴν περιστερὰν ἐκ τῆς θυρίδος ἁμάξης. Τὸ πτηνὸν εὐθὺς ἐπέταξεν εἰς ὕψος ἡμίσεος μιλλίου καὶ περιεστράφη κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, μεθ' ὃ ἐτράπη τὴν πρὸς τὸ Λονδῖνον.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἁμαξοστοιχία, ἥτις οὐδαμοῦ σταματᾷ, ἀλλὰ βαίνει μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως, ἔτρεχε μὲ ταχύτητα 60 μιλλίων καὶ κατ' ἀρχὰς τὸ πτηνὸν καθυστέρει· οἱ ὑπάλληλοι μάλιστα τοῦ σιδηροδρόμου προέλεγον ὅτι ἡ μικρὰ ἀγγελιαφόρος ἔμελλε νὰ ἡττηθῇ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς τῆς ἁτμαμάξης δυνάμεως· ἀλλ' ἡ περιστερὰ μετ' ὀλίγον ἀνεγνώρισε τὴν ὁδὸν καὶ ἐτράπη τὴν εὐθεῖαν διερχομένη διὰ τοῦ Μαίνδστου καὶ τοῦ Σίττιγξ βόρν, ὥστε ἐκέρδαινεν $6\frac{1}{2}$ μίλλια, τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Δούβρου καὶ Λονδίνου διὰ τῆς πτήσεως πτηνοῦ οὔσης 70 μίλλια, ἐνῷ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἶνε $76\frac{1}{2}$, κατώρθωσε δὲ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον εἴκοσι λεπτὰ πρὸ τῆς ἁτμαμάξης.

—

Ἐπιστολὴ φιλέλληνος.

Ὁ «Ἐθνοφύλαξ» ἐδημοσίευσε μετάφρασιν ἐπιστολῶν τινων, ἃς ὁ ἐπιφανὴς συγγραφεὺς καὶ φιλέλλην Ἐδουάρδος Κινὲ ἔγραψεν ἐν Ἑλλάδι, ἐν ἔτει 1829, πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὴν μνηστήν του. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων, γεγραμμένων δι' ὕφους ἀφελοῦς καὶ παρεχουσῶν ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἐρειπίων τῆς τότε Ἑλλάδος, ἀποσπῶ τὴν ἑπομένην·

Αἴγινα, 24 Ἀπριλίου 1829.

Ἔρχομαι ἐξ Ἀθηνῶν, ἀγαπητὴ φίλη. Διῆλθον δύο ἡμέρας ἐν μέσῳ τῶν Τούρκων. Λέμβος ἑλληνικὴ μ' ἔφερε μέχρι τοῦ λιμένος Πειραιῶς καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθον πρὸς τὴν πόλιν. Οἱ πλανώμενοι στρατιῶται ὅσους συνήντησα, ἠρκέσθησαν καταρώμενοί με, καὶ εἰσῆλθον αἰσίως ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν. Ἐπεσκέφθην ἐλευθέρως ἅπαντα τὰ ἐρείπια, ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς ἣν δι' οὐδενὸς μέσου ἠδυνήθην νὰ εἰσέλθω. Μετὰ ταῦτα ἐπέβην τοῦ ἵππου μου καὶ διέτρεξα τὰ πέριχωρα, ἀναζητῶν τὰ ὕδατα τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Κηφισοῦ. Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψω τὴν ἔκτακτον καὶ ἀληθῶς θαυμασίαν ἐντύπωσιν ἣν

Digitized by Google

προξενοῦσιν αἱ δυστυχεῖς Ἀθῆναι ἐγκατελελειμέναι εἰς τοὺς καταστροφεῖς. Ἡ πόλις εἶνε κατεστραμμένη μέχρις ἐδάφους· δὲν μένουν εἰμὴ φοινικές τινες καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα, περὶ ὧν ὀλίγον φροντίζουσιν οἱ Τοῦρκοι. Ἐπεσκέφθην κατὰ καθῆκον τὸν Πίμπασην ὅστις δὲν μ' ἐδέχθη κακῶς, καίτοι ὢν ἀληθὴς δήμιος. Πρὸ μικροῦ εἶχον ἰδεῖ, οὐχὶ μακρὰν τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, ἀγρὸν πλήρη ἀνθρωπίνων κεφαλῶν ἃς αὐτὸς εἶχε κόψει.

Τὸ ταξείδιον τοῦτο εἰς Ἀθήνας ἰσοδυναμεῖ δι' ἐμὲ πρὸς ὁλόκληρον βίον. Καὶ μόλα ταῦτα πρὸς τὴν ἑσπέραν τῆς δευτέρας ἡμέρας ἠναγκάσθην νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν θαλασσοπορίαν. Οἱ Ἕλληνες, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐλεύσεώς μου, εἶχον ἐκτελέσει ἐπιδρομὴν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ἠρεθισμένος πληθυσμὸς δὲν παρέχει εὐχαρίστως συντρόφους. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπανῆλθον πρὸς τὴν λέμβον ἥτις μὲ ἀνέμενεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος Πειραιῶς καὶ κατεφύγομεν ὅπως διέλθωμεν τὴν νύκτα ἐπὶ μικρᾶς ἐρήμου νήσου, ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος.

Ἀναφορὰ Ἐλβετοῦ.

Εἰς τὸν ζωολογικὸν κῆπον τῶν Παρισίων ὑπῆρχεν ὡραιοτάτη δρομάς, ἥτις εὑρεθεῖσα εἰς ξένον καὶ ψυχρὸν κλίμα ἐμαραίνετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Διὰ νὰ ζωογονήσωσι τὴν σχεδὸν σβεσθεῖσαν θερμότητά της διέταξαν οἱ ἰατροὶ νὰ τῇ δίδωνται καθ' ἑκάστην τέσσαρες φιάλαι καλοῦ οἴνου καὶ ἄρτος. Ἡ φροντὶς τῆς ἀσθενοῦς ἐνεπιστεύθη εἰς Ἑλβετόν τινα, ὅστις τακτικώτατα τῇ παρέθετε τὸ ὀρεκτικὸν δεῖπνον καὶ ἐν τούτοις τὸ δυστυχὲς ζῶον ἐμαραίνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ ὁ θάνατός του ἦτο βέβαιος. Τότε ὁ καλὸς Ἑλβετὸς ὑπῆγεν ἱκετικῶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν τόσων του φροντίδων πρὸς τὴν θνήσκουσαν.—Καὶ τί θέλεις; τὸν ἠρώτησεν ὁ διευθυντὴς τοῦ καταστήματος.—Νὰ διορισθῶ εἰς τὴν θέσιν τῆς δρομάδος.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Περὶ τῆς τῶν ὀρνίθων ἀσθενείας.

Ὁ κ. Δ. Χριστίνης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἀσθενείας παρατηρηθείσης ἀπό τινος εἰς τὰς ὄρνιθας, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐδημοσίευσε διὰ τῆς «Καρτερίας» ἀξιόλογον διατριβήν, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα·

Κατὰ τὰς ἀκριβεῖς παρατηρήσεις μου κατὰ τὴν θεραπείαν τῶν ὀρνίθων καὶ νησσῶν (παπιῶν) τοῦ ἐνταῦθα πτηνοτρόφου κ. Πτολεμαίου, διέγνων ὅτι ἀμφότερα τὰ εἴδη τῶν πτηνῶν τούτων ὑπέφερον ἐν πρώτοις ἀπὸ δυσκοιλιότητα καὶ ἐμφράξεις τοῦ ἥπατος προερχομένας ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἐκ σπόρων ἰδίως, τροφῆς (προστιθεμένης καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς καὶ καθαροῦ ὕδατος), ἥτις ὅσον ὠφέλιμος ἀποβαίνει αὐτοῖς κατὰ τὸν χειμῶνα, τόσον ἐπιβλαβὴς προσγίνεται διδομένη ἀποκλειστικῶς κατὰ τὰς ὥρας τοῦ καύσωνος. Ἐπιτεινομένης δὲ τῆς δυσκοιλιότητος, ἐπέρχεται πυρετὸς ἐξασθενῶν καὶ μαραίνων τὸ σῶμα· καὶ ἂν μὲν προληφθῇ ἐγκαίρως αὕτη, τὸ πτηνὸν ἀναλαμβάνει ταχέως, εἰ δὲ τοὐναντίον, αἰφνίδιος θάνατος ἔσεται ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια αὐτῆς, τουτέστι τὸ πτηνὸν προσβάλλεται ἀπὸ θανατηφόρον ἀποπληξίαν.

Τὰ πρὸς θεραπείαν μέσα τῆς τοιαύτης νόσου εἰσὶ προληπτικὰ καὶ θεραπευτικά, ὧν τὰ μὲν συνίστανται 1ον εἰς ἀλλαγὴν τροφῆς, ἀντικαθισταμένης τῆς ἐκ σπόρων δι' ὑδαροῦς ἐξ ἀλεύρου ἢ πιτύρων, ἰδίως τῆς σήκαλης· 2ον εἰς καθαρὸν καὶ εὐάερον ὀρνιθῶνα· 3ον εἰς καθαρὸν καὶ ἐπαρκὲς ὕδωρ, καὶ 4ον, ὃ καὶ ἀναπόφευκτον, εἰς καθημερινὴν σχεδὸν χορήγησιν σὺν τῇ τροφῇ ποσότητός τινος φύλλων *μαρουλίου*, κοπτομένων εἰς λεπτὰ τεμάχια· τὰ δὲ θεραπευτικά, λαμβανόμενα ἄνευ, ἐννοεῖται, τῆς παραλείψεως τῶν ἀνωτέρω, διὰ μόνον τὰ πάσχοντα πτηνά, περιορίζονται ἢ εἰς μικρὰν δόσιν ἡμίσεος δραμίου θεϊκῆς σόδας, διαλυομένης εἰς ποσότητα ἑνὸς κοχλιαρίου τῆς μανέστρας ὕδατος χλιαροῦ, ἅπαξ ἢ δὶς τὸ πολὺ τὴν πρωΐαν εἰς ἑκάστην ὄρνιθα διδομένης, ἢ εἰς ἔλαιον καθαρὸν ἑνὸς ἐπίσης κοχλιαρίου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς μὴ προληφθείσας καὶ κατὰ συνέπειαν ἐξ ἀποπληξίας προσβληθείσας ὄρνιθας, οὐδὲν ἄλλο μέσον σωτηρίας ὑπάρχει ἢ ἡ ταχεῖα ἀφαίμαξις ἐπὶ μιᾶς τῶν πτερύγων ἐξεχούσης φλεβός. Τὸ μέσον τοῦτο δοκιμασθὲν μετὰ καταπληκτικῆς ἐπιτυχίας ἐπὶ μιᾶς νήσσης τὸν ἔσχατον τρεχούσης κίνδυνον, ἐπεσφράγισε τὴν περὶ ἀποπληξίας διάγνωσίν μου.

Ἐν τούτοις δύναταί τις ν' ἀποφύγῃ τὴν χρῆσιν τῶν θεραπευτικῶν τούτων μέσων, ἐπιμελούμενος καὶ ἐπισπεύδων τὴν τῶν προληπτικῶν, τὴν τοῦ μαρουλίου ἰδίως, καθόσον αὐτὸ τοῦτο τὸ φυτὸν διδόμενον τρὶς ἢ τετράκις τὴν ἑβδομάδα, ἀρκεῖ οὐ μόνον τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἀσθένειαν νὰ προλάβῃ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἑτέρας παραπλησίου φύσεως νόσους νὰ προφυλάξῃ τὰ πτηνὰ ταῦτα.

Ὅλη ἡ ῥωμαϊκὴ φιλολογία, λέγει ὁ διάσημος καθηγητὴς Θάουλοβ, ἠδύνατο νὰ ἀφανισθῇ χωρὶς νὰ προκύψῃ ἐκ τούτου μηδεμία βλάβη εἰς τὸν πολιτισμόν, ἄνευ δὲ τῆς ἑλληνικῆς οὐδὲ πολιτισμὸς δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τὴν ἀληθῆ τοῦ ὅρου ἔννοιαν.

Ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, τοὺς πλειοτέρους σιδηροδρόμους ἐν Εὐρώπῃ ἔχει τὸ Βέλγιον.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 91 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 25 Σεπτεμβρίου 1877

Ἡ μετάφρασις τῆς ἑπομένης πραγματείας τοῦ διασήμου Γάλλου οἰκονομολόγου Bastiat, ὃν συγγραφεύς τις δικαίως ἀπεκάλεσε «χρυσῆν κλεῖδα τῆς ἐπιστήμης», ἐγένετο ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις πρὸς διάδοσιν κοινωφελῶν γνώσεων Ἑταιρίας, Bibliothèque Franklin καλουμένης, δημοσιευθείσης 7ης ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου. Σ. τ. Δ.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ **F. BASTIAT**] [1]

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ σφαίρᾳ πρᾶξίς τις, ἕξις τις, νόμος ἢ διάταξις δὲν παράγουσιν ἓν μόνον ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ἀποτελεσμάτων σειράν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων μόνον τὸ πρῶτον εἶναι ἄμεσον, μόνον αὐτὸ ἐμφανίζεται συγχρόνως τῇ αἰτίᾳ, αὐτὸ εἶναι *τὸ ὁρώμενον*. Τὰ ἄλλα ἐκτυλίσσονται διαδοχικῶς, εἶναι τὰ *μὴ ὁρώμενα*. Εὐτύχημα ἂν προωρῶντο.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δοκίμου καὶ μὴ δοκίμου οἰκονομολόγου εἶναι ὅτι ὁ μὲν δεύτερος περιορίζεται εἰς τὸ ὁρώμενον ἀποτέλεσμα, ἐν ᾧ ὁ πρῶτος καὶ τὸ ὁρώμενον βλέπει καὶ περὶ τῶν προορατέων σκέπτεται. Διαφορὰ ἄπειρος, διότι πάντοτε σχεδὸν συμβαίνει τὸ μὲν ἄμεσον νὰ ἦναι ὠφέλιμον, τὰ δὲ ἀκόλουθα ὀλέθρια, ἢ τἀνάπαλιν.

Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ὁ μὲν μὴ δόκιμος ἐπιδιώκει μικρόν τι ἐνεστὼς ἀγαθὸν, μὴ προσέχων εἰς τὸ ἐπακολουθῆσον μεγαλήτερον κακὸν, ὁ δὲ ὄντως οἰκονομολόγος ἐπιδιώκει σπουδαῖον μέλλον ἀγαθὸν, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ ἐνεστῶτος ἀσημάντου κακοῦ.

Ἄλλωστε τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει ἐν τῇ ὑγιεινῇ, ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ ἐν ἄλλοις. Συχνάκις ὅσον ἡδύτεροι εἶναι οἱ πρῶτοι καρποὶ ἕξεώς τινος, τόσον πικρότεροι εἶναι οἱ τελευταῖοι. Ἀπόδειξις ἡ ἀκολασία, ἡ ὀκνηρία, ἡ ἀσωτεία. Ὁ εἰς τὸ *ὁρώμενον* λοιπὸν προσηλούμενος καὶ μὴ μαθὼν νὰ διακρίνῃ τὸ *μὴ ὁρώμενον* ἐγκαταλιμπάνεται εἰς ὀλεθρίας ἕξεις οὐ μόνον ἐκ κλίσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ προλογισμοῦ.

Οὗτος εἶναι ὁ μοιραίως θλιβερὸς κύκλος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀμαθὴς ἐκ κοιτίδος οὖσα κινεῖται εἰς τὰς ἑαυτῆς πράξεις ὑπὸ τῶν ἀμέσων ἀποτελεσμάτων, τῶν μόνων ἐν τῇ νηπιότητι ὁρατῶν. Διὰ μακροῦ χρόνου μανθάνει τὰ λοιπά. Δύο, κατὰ πολλὰ διάφοροι, διδάσκαλοι τὴν διδάσκουσι τὸ μάθημα τοῦτο· ἡ πεῖρα καὶ ἡ πρόβλεψις. Ἡ πεῖρα ὁδηγεῖ ἀποτελεσματικῶς, ἀλλὰ μετ' ἰταμότητος. Μᾶς διδάσκει τὰ ἀποτελέσματα πράξεώς τινος, καθιστῶσα αὐτὰ ἡμῖν ἐπαισθητά. Οὕτω, καιόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς μανθάνομεν ὅτι τὸ πῦρ καίει. Ἀντὶ τοῦ ἰταμοῦ τούτου διδασκάλου ἤθελον, εἰ δυνατὸν, ἄλλον ἠπιώτερον, τὴν πρόβλεψιν. Διὸ θέλω ἐρευνήσει τὰς συνεπείας οἰκονομικῶν τινων φαινομένων ἀντιτάσσων τοῖς *ὁρωμένοις τὰ μὴ ὁρώμενα*.

Ι. Η ΣΥΝΤΡΙΦΘΕΙΣΑ ΥΕΛΟΣ.

Ὅσοι παρευρέθητε θεαταὶ τῆς τρομερᾶς ὀργῆς τοῦ ἀγαθοῦ Εὐπόλιδος, ὅτε ὁ ἀνόητος υἱός του ἐσύντριψεν ὡραίαν τινα ὕελον, βεβαίως παρετηρήσατε ὅτι ὅλοι, οἱονεὶ ἐκ συνθήματος, ἔδωσαν εἰς τὸν ἀδημονοῦντα πατέρα τὴν ὁμόφωνον ταύτην παρηγορίαν· «Κάθε κακὸν ἔχει καὶ τὸ καλόν του. Τοιαῦτα περιστατικὰ εἶναι χρήσιμα εἰς τὴν βιομηχανίαν. Πῶς θὰ ζήσῃ ὁ κόσμος; Τί θὰ ἐγίνοντο οἱ ὑελοποιοὶ, ἂν δὲν ἐσυντρίβοντο αἱ ὕελοι;»

Ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ τῆς παρηγορίας περιέχεται θεωρία ὅλη, ἥν τινα ἀνάγκη νὰ συλλάβωμεν ἐν τῇ ἁπλουστάτῃ ταύτῃ περιπτώσει ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ ἔγκλημα, διότι αὐτὴ αὕτη κατὰ γράμμα διέπει δυστυχῶς τὰς πλείστας τῶν οἰκονομικῶν ἡμῶν διατάξεων.

Ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ἀπαιτοῦνται ἓξ φράγκα εἰς ἀνόρθωσιν τῆς ζημίας, ἄν τις εἴπῃ ὅτι ἕνεκα τοῦ περιστατικοῦ τῆς ὑέλου ἡ βιομηχανία αὐτῆς ἔλαβεν ἓξ φράγκα, ὅτι ἐκ τούτου ἡ βιομηχανία αὕτη ἔλαβεν ἐμψύχωσιν ἀνάλογον τῶν ἓξ φράγκων, συμφωνῶ πληρέστατα ὅτι ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὀρθός. Ὁ ὑελοποιὸς ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἀντικαθιστᾷ τὴν συντριφθεῖσαν ὕελον, λαμβάνει τὰ ἓξ φράγκα, τρίβει ἐξ εὐχαριστήσεως τὰς χεῖρας καὶ ἐσωτερικῶς συγχωρεῖ τὰ ψυχὰς τῶν ἀποθαμένων τοῦ ἀνοήτου παιδίου. Ἰδοὺ τὸ *ὁρώμενον*.

Ἀλλ' ἂν συμπεράνῃ, ὡς συχνάκις συμβαίνει, ὅτι εἶναι εὐτύχημα νὰ συντρίβωνται αἱ ὕελοι, διότι ἐκ τούτου κυκλοφορεῖ τὸ ἀργύριον καὶ ἐμψυχοῦται ἡ βιομηχανία, τότε ἀναγκάζομαι νὰ φωνάξω—«Στάσου! ἡ θεωρία σου ἀρκεῖται εἰς τὸ *ὁρώμενον*, μὴ προσέχουσα νὰ διακρίνῃ τὸ *μὴ ὁρώμενον*».

1. Γεννηθέντος τῷ 1801 καὶ ἀποβιώσαντος τῷ 1850.

Digitized by Google

Τὸ *μὴ ὁρώμενον* εἶναι ὅτι δαπανήσας ὁ Εὔπολις ἓξ φράγκα εἰς πρᾶγμά τι δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ δαπανήσῃ αὐτὰ εἰς ἄλλο. Τὸ *μὴ ὁρώμενον* εἶναι ὅτι ἂν δὲν εἶχε ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν συντριφθεῖσαν ὕελον, ἤθελεν ἀντικαταστήσει τὰ παλαιὰ ὑποδήματά του π. χ. ἢ προσθέσει ἓν βιβλίον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἤθελε κάμει οἱανδήποτε ἄλλην χρῆσιν τῶν ἓξ φράγκων, ἣν δὲν δύναται μετὰ τὸ συμβὰν τῆς ὑέλου νὰ κάμῃ.

Ἃς κάμωμεν λοιπὸν τὸν λογαριασμὸν τῆς καθ' ὅλου βιομηχανίας.

Τῆς ὑέλου συντριφθείσης, ἡ βιομηχανία αὐτῆς ἐμψυχοῦται ἀναλόγως τῶν ἓξ φράγκων. Τὸ *ὁρώμενον*.

Τῆς ὑέλου μὴ συντριφθείσης, ἡ ὑποδηματοποιητικὴ βιομηχανία, ἢ οἱαδήποτε ἄλλη, ἐμψυχοῦται κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν ἓξ φράγκων ἀναλογίαν. Τὸ *μὴ ὁρώμενον*.

Ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ *μὴ ὁρώμενον*, καθὸ ἀρνητικὸν, καὶ τὸ *ὁρώμενον*, καθὸ θετικὸν, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ καθ' ὅλου βιομηχανία, ἢ τὸ σύνολον τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, δὲν ὠφελεῖται ἐκ τῆς καταστροφῆς ἢ ἐκ τῆς μὴ καταστροφῆς τῆς ὑέλου.

Ἀλλ' ἂς κάμωμεν καὶ τὸν λογαριασμὸν τοῦ Εὐπόλιδος.

Ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει, τῆς καταστροφῆς τῆς ὑέλου, δαπανῶν ἓξ φράγκα ἀπολαύει ὅ,τι καὶ πρότερον ἀπήλαυε, τὴν χρῆσιν ὑέλου.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ, τῆς μὴ καταστροφῆς, ἤθελε δαπανήσει ἓξ φράγκα εἰς ὑποδήματα, καὶ ἤθελεν ἔχει καὶ ὑποδήματα καὶ ὕελον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὔπολις ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸς μέρος τῆς κοινωνίας, ἕπεται ὅτι αὐτὴ ἡ κοινωνία ἐν συνόλῳ, ἰσοζυγίου γενομένου τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀπολαύσεως, ἐζημιώθη τὴν ἀξίαν τῆς συντριφθείσης ὑέλου.

Ἐκ τῆς γενικεύσεως ταύτης φθάνομεν εἰς τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμπέρασμα—«Ἡ κοινωνία χάνει τὴν ἀξίαν τῶν ἀνωφελῶς καταστρεφομένων πραγμάτων», καὶ εἰς τὸν ἀφορισμὸν τοῦτον προσέτι—«Τὸ φθείρειν, τὸ συντρίβειν, τὸ ἀσωτεύειν δὲν εἶναι ἐνίσχυσις τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας», ἤ, συντομώτερον, «Ἡ φθορὰ δὲν εἶναι ὠφέλεια».

Τί λέγετε πρὸς ταῦτα ὑμεῖς, οἱ αὐτόκλητοι ὑπέρμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, οἱ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ὑπολογίζοντες τὰ κέρδη τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας, ἂν οἱ Παρίσιοι ἐπυρπολῶντο, τόσον διὰ πᾶσαν ἀνοικοδομητέαν οἰκίαν;[1]

Στενοχωροῦμαι ἀληθῶς ταράσσων τοὺς εὐφυεῖς τῶν προστατευτικῶν συλλογισμούς, τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον ἐνεφύσησαν τὸ πνεῦμα αὐτῶν εἰς τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν. Ἀλλὰ τοὺς παρακαλῶ νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐτούς, παρὰ τὴν στήλην τοῦ *ὁρωμένου* προσθέτοντες καὶ στήλην τοῦ *μὴ ὁρωμένου*.

Πρέπει νὰ σημειώσῃ καλῶς ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐν τῷ μικρῷ δράματι, τῷ ἐνώπιόν του ἐκτυλιχθέντι, δὲν εἶναι δύο, ἀλλὰ τρία τὰ πρόσωπα. Τὸ πρῶτον εἶναι ὁ Εὔπολις, ὁ ἀναλωτὴς ἐκεῖνος, ὅστις, ἕνεκα τῆς συντριφθείσης ὑέλου, περιωρίσθη εἰς μίαν μόνον, ἀντὶ νὰ ἔχῃ δύο ἀπολαύσεις. Τὸ δεύτερον εἶναι ὁ ὑελοποιός, οὗ τινος τὴν βιομηχανίαν ἐνίσχυσε τὸ ῥηθὲν περιστατικόν. Τὸ τρίτον εἶναι ὁ ὑποδηματοποιός, ἢ οἱοσδήποτε ἄλλος, οὗ τινος ἡ ἐργασία, ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ περιστατικοῦ, δὲν ἐνισχύθη. Τὸ τελευταῖον τοῦτο πρόσωπον ἀφίνουσιν ἐν τοῖς παρασκηνίοις κεκρυμμένον, καὶ ἐν τούτοις, προσωποποιοῦν τὸ *μὴ ὁρώμενον*, εἶναι στοιχεῖον ἀναγκαῖον τοῦ προβλήματος. Τὸ πρόσωπον τοῦτο ποιεῖ ἡμῖν καταληπτὸν πόσον εἶναι παράλογον νὰ βλέπωμεν ἐν τῇ καταςροφῇ ὠφέλειαν. Αὐτὸ θέλει ἡμᾶς διδάξει ἀμέσως ὅτι οὐχ ἧττον παράλογον εἶναι νὰ βλέπωμεν ὠφέλειαν ἐν τοῖς τῶν συναλλαγῶν περιορισμοῖς, οἵτινες τελευταῖον εἶναι καταστροφὴ μερική. Ὅσον ἂν λεπτομερέστατα ἐξετασθῶσι τὰ ὑπὲρ τοῦ συστήματος ἐπιχειρήματα, θὰ εὑρεθῇ πάντοτε ἡ παράφρασις τῆς δημώδους ταύτης ῥήτρας«—Τί θὰ ἐγίνοντο οἱ ὑελοποιοὶ, ἂν δὲν ἐσυντρίβοντο ποτὲ αἱ ὕελοι!»

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καθιερώθη ἡ ἀρχὴ, ὅτι ἀθέμιτος εἶναι ἡ ἔναρξις ἐχθροπραξιῶν πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἥτις ἐτελεῖτο ὑπὸ τῆς ὡρισμένης τῶν κηρύκων τάξεως διὰ συμβόλων· οὕτως οἱ Ἕλληνες, διὰ κηρύκων προαναγγέλλοντες τὸν πόλεμον, προέβαλον ἀμνὸν εἰς τὴν πολεμίαν δύναμιν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τῶν εἰρηνοφυλάκων ἔρριπτον κατὰ τῆς πολεμίας χώρας βέλος σκληρυνθὲν καὶ καθημαγμένον· οἱ δὲ Πέρσαι ἐζήτουν διὰ τῶν κηρύκων γῆν καὶ ὕδωρ· ὁ Ἐμίρης τοῦ Λιβάνου ἔπεμψε πρὸς Λουδοβῖκον τὸν Θ' τῆς Γαλλίας ὡς σύμβολον τῆς πρὸς αὐτὸν κηρύξεως τοῦ πολέμου τρία ξίφη καὶ ἓν σάβανον.

Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἀπήλλαξαν αἱ δυνάμεις ἑαυτὰς πάσης ὠ-

1. Οἱ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος ὀπαδοὶ θεωροῦσιν ὡς εὐτύχημα τῆς Ἀγγλίας τὴν διὰ πυρὸς, τὸ 1666, καταστροφὴν τῶν δύο τρίτων τοῦ ἄστεως τοῦ Λονδίνου, διότι ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνοικοδομήσεως προῆλθεν ἀπειρία εἰσοδημάτων. Τὸν δαπανηρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον θεωροῦσιν ὡς πηγὴν πλούτου. Εὐλογοῦσι δὲ τὰ ἐκ τῆς ὑπερτιμήσεως τῆς καυσίμου ὕλης παρεντιθέμενα εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μηχανῶν προσκόμματα, καὶ εὔχονται νὰ ἴδωσι πάλιν διὰ τῶν χειρῶν γινόμενον καὶ δι' ἱδρώτων καὶ μόχθων, ὅ,τι ἀπονητὶ διὰ τῶν μηχανῶν γίνεται. Προστατευτικοὶ λέγονται οἱ ἀπαιτοῦντες μεγάλους τελωνιακοὺς φόρους ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ξένων προϊόντων, χάριν ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς, ὡς λέγουσιν, ἐργασίας. Ἀπαγορευτικοὶ δὲ οἱ δι' ὑπερβάλλοντα ἐκ τῶν ξένων προϊόντων φόβον τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν ἀπαιτοῦντες. Ὁ Bastiat εἰρωνεύεται ἀμφοτέρους.

Digitized by Google

ρισμένης διατυπώσεως ἀρκούμεναι εἰς τὴν κοινοποίησιν ἐγγράφου, καλουμένου ἀνακοίνωσις (ultimatum, τελεσίγραφον), ὅπερ περιέχει τὰς αἰτιάσεις κατὰ τοῦ ἀδικοῦντος καὶ συγκεφαλαιοῖ τὰς ὁριστικὰς ἀξιώσεις, ἐκζητεῖ δὲ τὴν προσεχῆ, ἢ καὶ ἐντὸς ῥητῆς προθεσμίας, παραδοχὴν αὐτῶν, καταλήγουσα συνήθως εἰς δήλωσιν προσφυγῆς εἰς τὰ ὅπλα πρὸς ἐπίτευξιν ἱκανοποιήσεως.

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

['Εκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

(Συνέχεια· ἴδε σελ. 595)

Ι'

Ἡ λέξις *φακίρης*, παραγομένη ἐξ ἀραβικῆς, σημαίνει *ἐπαίτην*, εἶναι δὲ ἡ μᾶλλον ἐν χρήσει, ἂν καὶ αἱ λέξεις *saniassy* καὶ *joghis* εἰσὶν ἀκριβέστεραι, προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, ἀνηκόντων τῇ βραχμανικῇ θρησκείᾳ. Ἐν ἀρχῇ οἱ φακίραι ἀφιέρουν τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς νηστείας, εἰς προσευχὰς καὶ εἰς θρησκευτικάς τινας ἐξασκήσεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ θρησκευτικαὶ ἐνασχολήσεις ἐκώλυον πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν, πολλοὶ τῶν πιστῶν ἐνόμισαν καθῆκον αὐτῶν νὰ σπεύδωσι πρὸς βοήθειαν τῶν φακιρῶν, τὰ δῶρα δὲ τότε συνέρρεον εἰς τὰς καλύβας αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ἀπὸ τῶν ὤμων δισάκκια. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἡ τυφλὴ ὑπερβολὴ παρά τισι *joghis*, καὶ ἡ πλήρης χαλάρωσις τῶν ἠθῶν παρ' ἄλλοις κατέστησαν αὐτοὺς ἢ μωροὺς φανατικούς, ἢ σκαιῶς ἐκδεδιῃτημένους. Ὁ μὲν λοιπὸν διαμένει ἐπὶ ὁλοκλήρους ἡμέρας, μὴ γευόμενος οὐδὲ τροφῆς οὐδὲ ὕδατος, βεβυθισμένος εἰς εἶδός τις ἀφαιρέσεως καὶ ἐκστάσεως· ὁ δὲ ὑπόσχεται τῷ Θεῷ νὰ μείνῃ ἀκίνητος ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἐν θέσει μάλιστα δυσκόλῳ καὶ κοπιώδει, κρατῶν π. χ. τὴν χεῖρα ὑψωμένην, ἢ τὸ γόνυ κεκλιμένον, ἐξ οὗ πολλάκις τὰ μέλη τοῦ σώματος ἀγκυλοῦνται, μὴ ἐπανερχόμενα εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Ἄλλοι κατακλίνονται ἐπὶ σανίδων ἐχουσῶν ἥλους, ὧν τὰ ἄκρα εἰσὶν ἀνεστραμμένα πρὸς τὰ ἄνω, ἐπιφέροντα πόνους δριμεῖς εἰς τὸν κατακλινόμενον, καί τινες ὑποβάλλονται εἰς βασάνους ἑκουσίας, ἃς αὐτοὶ ἐφευρίσκουσι. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσω, ὅτι πάντες οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν μειονοψηφίαν, ἡ δὲ πλειονοψηφία τῶν φακιρῶν συγκροτεῖται ἐξ ἀχρείων, ἐκδεδιῃτημένων, κλεπτῶν, παντὸς κακουργήματος ἐνόχων. Ἄλλοτε, ὅτε οἱ Ἄγγλοι δὲν ἐκέκτηντο οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἐπιρροὴν τῆς σήμερον, οἱ φακίραι, περὶ τοὺς δισχιλίους ἢ τρισχιλίους συναθροιζόμενοι, διέτρεχον τὴν χώραν, ὡς ἄλλη θεομηνία μαστίζοντες αὐτήν. Καὶ ὅτε τὰ ξίφη ταῦτα ἐπλησίαζον πρὸς τὰ χωρία, πάντες οἱ κάτοικοι ἔφευγον, εὐτυχεῖς ἑαυτοὺς θεωροῦντες, ὅταν οἱ ἅγιοι οὗτοι προσκυνῆται, ἀρκούμενοι εἰς λαφυραγωγίαν, δὲν ἀπῄτουν νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες.

Φέροντες πάντες ῥάβδους μακρὰς ἐκ σιδήρου, τὸ δὲ σῶμα πηλῷ καὶ ἄλλαις ἀκαθαρσίαις ἠλειμμένον ἔχοντες, ὁμοιάζουσι μᾶλλον θηρίοις ἀγρίοις, ἢ πλάσμασιν ἀνθρωπίνοις. Ὅσῳ βλακίστεροι φαίνονται, τόσῳ εἰσὶ καὶ σεβαστότεροι· ἀναστρέφοντες δὲ μανιωδῶς τοὺς ὀφθαλμούς, παρίστανται ἀποτροπαιότατοι. Ἔν τισι πόλεσι τῆς Ἰνδοστάνης, ὅπου ὁ εὐρωπαϊκὸς πληθυσμὸς δὲν ηὔξησεν ἔτι, εἰσέρχονται εἰς τὰ ἐργαστήρια, καὶ λαμβάνοντες ἐκεῖθεν τὰ ἀναγκαῖα, ἀφίνουσιν ὡς νόμισμα τὰς εὐχὰς αὐτῶν, ἢ ἐν στιγμαῖς γενναιοδωρίας μεγάλης μικρόν τι περίαπτον. Πλὴν ταῦτα δὲν συμβαίνουσιν ἐν ταῖς ἀγγλικαῖς πόλεσιν.

Ἐνθυμοῦμαι ἐν τούτοις συμβάν τι παράδοξον, ὅπερ μοι συνέβη, ὅτε ἡμέραν τινὰ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν μου Μαρίνου καὶ Νιλοῦ καὶ μετὰ δύο κυνῶν φίλου ἐξῆλθον πρὸς θήραν. Εἶχον φονεύσει τινὰ πτηνά, ὅτε, πορευόμενος πρὸς τὸ *palanquin-carriage*, βλέπω τὴν ἐμπροσθοφυλακήν μου, ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ Νιλοῦ καὶ τοῦ ὑπηρέτου, σταματῶσαν ἐξαίφνης. Ἔπειτα ἀμφότεροι σπεύδουσι πρὸς συνάντησίν μου. Παρατηρῶ λοιπὸν παρὰ τὴν ὁδὸν φρικώδη τινὰ μορφὴν μὲ ἀδιευθέτητον μέλαιναν κόμην, καὶ ὑπὸ ἀκάθαρτα ῥάκη ἀναγνωρίζω φακίρην τινὰ δυσειδέστατον, ἀναστρέφοντα ὀφθαλμοὺς ἀγρίους καὶ προφέροντα ὕβρεις σκαιάς, ἐνῷ συγχρόνως ἐκίνει μακρὰν ἐκ σιδήρου ῥάβδον. Κατ' ἀρχὰς ἐσκέφθην νὰ πυροβολήσω κατ' ἐκείνου, ἀλλ' ἀμέσως ἐνόησα, ὅτι δὲν εἶχον ἀπέναντί μου ἀντίπαλον γενναῖον.

— Μπαξίσι, Σαχέβ, μπαξίσι, μοὶ εἶπε, διακόπτων τὰς φρενητιώδεις κινήσεις, καὶ τείνων χεῖρα τοσοῦτον ῥυπαρὰν ὅσον καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα.

Ἀλλ' ἐγώ, ἐξακολουθῶν νὰ παρατηρῶ περιέργως τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἀπήντησα ἀμέσως, ἡ δὲ ἔλλειψις αὕτη σεβασμοῦ ἐξηρέθισεν ἀναμφιβόλως τὸν φακίρην, ὅστις ἐφαίνετο ὡσεὶ παράφρων. Ἤρξατο τότε ὑβρίζων καὶ ἀπειλῶν, ἐμποδίζων με μάλιστα νὰ προχωρήσω. Τὸ πρᾶγμα τοιουτοτρόπως καθίστατο ὀχληρόν, διότι ἐνῷ αὐτὸς ἐπέμενεν, ἐγὼ δὲν ἀπεφάσιζον καὶ νὰ κτυπήσω τόσῳ ἄθλιον ἄνθρωπον.

Πλὴν ὁ ἡρωϊκὸς Μαρῖνος, ὡς *deus ex machina*, ὡς θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, ἔλυσε τὸ ζήτημα· διότι ἀρχίσας νὰ κτυπᾷ κατὰ κεφαλῆς τὸν φακίρην, ἐνῷ συγχρόνως ὁ ἕτερος τῶν κυνῶν εἶχεν ὁρμήσει κατ' αὐτοῦ, ἔτρεψεν αὐτὸν ἀμέσως εἰς φυγὴν ταχίστην. Μετά τινας ἡμέρας ὁ φακίρης ἐκεῖνος ἐφυλακίσθη, ὡς προσβαλών τινα Ἀγγλίδα. Ταῦτα ὅμως σπανιώτατα συμβαίνουσι, διότι μόνον οἱ φανατικώτατοι ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Εὐρωπαίων τόσον ἐγγὺς τῆς Καλκούττας.

Digitized by Google

Νῦν θέλω εἴπει τινὰ περὶ τῶν θυσιαζομένων χηρῶν, τῶν πιπτουσῶν ἐντὸς τῶν φλογῶν, ὅπου καίονται τὰ σώματα τῶν θνησκόντων συζύγων. Ἡ φρικώδης αὕτη συνήθεια σχεδὸν ἐξηλείφθη, συνεπείᾳ τοῦ περιφήμου διατάγματος τοῦ λόρδου Γουλιέλμου Βέντινκ, ὅπερ ἠσπάσθησαν οἱ διοικηταὶ τοῦ Μαδρᾶ καὶ τῆς Βομβάης ἀμέσως.

Ἐν Ἰνδοστάνῃ, ὅπου τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὸ δηλητήριον ἄλλοτε πρωτηγωνίσησαν θαυμασίως ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς ἔρισιν, αἱ *sattics* (οὕτω καλεῖται ἡ τοιαύτη θυσία) παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς εἶχον λόγον ὑπάρξεως πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένου. Οὐδὲν ὅμως χωρίον τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀναγράφει τὰς ἀπανθρώπους ταύτας θυσίας, ὧν τὰς πρώτας ἀναμφιβόλως ἐποίησαν χῆραί τινες ἀπαρηγόρητοι. Ἐκτὸς τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς συνηθείας, τὸ μᾶλλον συντελέσαν εἰς τὴν ταχεῖαν διάδοσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης ἀποδείξεως ἔρωτος συζυγικοῦ εἶναι ἡ ὅλως ἰδιάζουσα κατάστασις, ἣν οἱ θρησκευτικοὶ νόμοι τῶν Ἰνδῶν ἐπιβάλλουσι ταῖς χήραις, εἰς ἃς ὁ δεύτερος γάμος ἀπαγορεύεται, καὶ αἵτινες ὀφείλουσι νὰ διέλθωσι τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς ἐν θλίψει, απομονώσει καὶ στερήσει πασῶν τῶν ἡδονῶν. Ἐπὶ πλέον, οἱ βραχμᾶνες καὶ οἱ συγγενεῖς, οἵτινες μεγίστην τιμὴν ἐνόμιζον τὴν τοιαύτην θυσίαν, ἐφρόντιζον τὰ μάλιστα νὰ καταδείξωσι τῇ τεθλιμμένῃ χήρᾳ τὸ πένθιμον μέλλον καὶ τὴν ἀθλίαν ζωήν, ἥτις ἀνέμενεν αὐτήν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου παρίστων τὴν εὐδαίμονα αἰωνιότητα, τὴν ἐπιφυλαττομένην ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Βραχμᾶ ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν θυμάτων τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος. Καὶ ὅτε τέλος τὸ πρᾶγμα ἀπεφασίζετο, ἡ χήρα, προετοιμασθεῖσα πρὸς τὴν θυσίαν διὰ διαφόρων θρησκευτικῶν πράξεων, καὶ συνοδευομένη παρὰ τῶν βραχμάνων, τῶν φακιρῶν καὶ τῶν φιλτάτων ἐκ τῶν φίλων, περιήρχετο τὸ ἰκρίωμα, ἱστάμενον ἐν τόπῳ δημοσίῳ καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἀρωματικῶν ξύλων. Ἀνέβαινεν αὐτὸ ὑπὸ τὰς κραυγὰς καὶ τὰς ἀναβοὰς τοῦ ὄχλου, ὑπὸ τὸν ἀποκωφοῦντα ἦχον τῶν τε σαλπίγγων καὶ τῶν τυμπάνων, ἀποβάλλουσα κατ' ἀρχὰς τὰ κοσμήματα καὶ πάντα τὰ ἐνδύματα αὐτῆς, ἐκτὸς μακροῦ τινος καὶ κυμαινομένου χιτῶνος, ἅπερ διένεμε ταῖς φίλαις, διατηρούσαις αὐτὰ ὡς πολύτιμα ἅγια λείψανα. Μετὰ τὴν διανομήν, ἐκάθητο ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἰκριώματος, κρατοῦσα τὴν κεφαλὴν τοῦ συζύγου ἐπὶ τῶν γονάτων, ὅτε ἔνευέ τινι τῶν βραχμάνων νὰ θέσῃ τὸ πῦρ, ὁσάκις ἡ ἰδία δὲν ἔπραττε τοῦτο. Ἐπειδὴ τὰ ξύλα ἠλείφοντο δι' ἐλαίου, αἱ φλόγες ὑψοῦντο παρευθὺς οὐρανομήκεις, πολυτάραχοι, καὶ ἡ ἀτυχὴς γυνὴ μετά τινας στιγμὰς ἐξέπνεεν. Αἱ ἐπευφημίαι τοῦ ὄχλου, αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τῶν φακιρῶν καὶ ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν τυμπάνων κατέπνιγον ἄλλως τε τοὺς γόους, οὓς οἱ πόνοι ἐδύναντο νὰ προκαλέσωσιν ἀπὸ τῶν χειλέων τῶν ἀθλίων ἐκείνων θυμάτων.

Δυσκόλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ τὴν ἀντίστασιν, ἣν ἡ Ἑταιρία ὤφειλε νὰ καταβάλῃ πρὸς ἐκρίζωσιν βαρβάρου συνηθείας· οἱ δὲ ἀρνούμενοι τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑταιρίας καὶ τῆς ἀγγλικῆς κατακτήσεως ἐν Ἰνδοστάνῃ δὲν δύνανται, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τοῦτο, νὰ παρίδωσι τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία αὕτη δὲν εἶναι ἡ μόνη, ἣν ὁ λόρδος Βέντινκ προσήνεγκε τῇ ἀνθρωπότητι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, ἣν ἐπὶ πολὺ θέλει ἐνθυμεῖσθαι ἡ Βεγγαλία, καίτοι αἱ οἰκονομολογικαὶ τοῦ Βέντινκ μεταρρυθμίσεις διηρέθισαν γενικῶς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἑταιρίας.

Προκειμένου περὶ τῶν θυσιῶν τούτων, φίλος τίς μοι ἔλεγεν, ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀπαγορευτικοῦ διατάγματος αἱ χῆραι ἐδείκνυον μείζονα προθυμίαν καὶ ἐπιμονήν, ὅπως καῶσι μετὰ τῶν συζύγων. Μοὶ διηγήθησαν ὅμως καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτοῦ δὲν ἐγγυῶμαι· ἀναφέρω ἁπλῶς ὅ,τι ἤκουσα.

Ἡμέραν τινὰ ἀνηγγέλθη τῷ κυρίῳ Φυλθῦ, διοικητῇ τινος ἐπαρχίας παρὰ τὴν Βεναρές, ὅτι χήρα τις ἐν ἐγγὺς κειμένῳ χωρίῳ ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συγκαῇ τῷ νεκρῷ τοῦ συζύγου. Σπεύδει λοιπὸν ὁ κύριος Φυλθῦ παρὰ τῇ χήρᾳ, ἐκβιάζει τὴν φρουράν, ἣν οἱ βραχμᾶνες καὶ οἱ συγγενεῖς εἶχον θέσει, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν χήραν συγκοινωνίαν, καὶ προσπαθεῖ πάσῃ δυνάμει νὰ ἀποτρέψῃ τὴν δυστυχῆ γυναῖκα ἀπὸ σκοποῦ ἀνοήτου. Ἀλλ' αὕτη μένει ἀμετάπειστος. Τέλος ὁ διοικητής, ἀπελπισθεὶς ἐξ ἐπιμονῆς τηλικαύτης, ἑτοιμάζεται νὰ ἀναχωρήσῃ.

— Νὰ καῇς λοιπόν, ἀφοῦ τοῦτο σοὶ ἀρέσκει· τὸ κατ' ἐμέ, δὲν ἀναμιγνύομαι πλέον· σὲ ἀφίνω ἐλευθέραν.

— Πῶς, μὲ ἀφίνεις νὰ πράξω ὅ,τι θέλω! ἀναφωνεῖ ἡ γυνή, ἁρπάζουσα τὸν Ἄγγλον ἐκ τῆς ἄκρας τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. Καθῆκον ἔχεις νὰ μὲ ἐμποδίσῃς!

— Ἀλλὰ δὲν θέλεις νὰ πεισθῇς.

— Καθῆκον μὲν ἰδικόν μου εἶναι νὰ καῶ μετὰ τοῦ συζύγου μου, καὶ τοῦτο θέλει εὐχαριστήσει καὶ τὸν δυστυχῆ νεκρὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν μου· ἀλλ' ὁ ἀρχηγός σου λέγει, ὅτι ὀφείλεις νὰ μεταχειρισθῇς τὴν βίαν, ἂν αὕτη καθίσταται ἀναγκαία πρὸς ἀποκώλυσιν.

Ὁ κύριος Φυλθῦ μετεπέμψατο ἀπὸ τῆς Βεναρὲς στρατιώτας, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν θυσίαν τῆς χήρας.

Ἕπεται τὸ τέλος.

Ἐὰν ἐπιθυμῇς νὰ βεβαιωθῇς περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν φίλων σου πειράθητι νὰ δανεισθῇς

Digitized by Google

χρήματα παρ' αὐτῶν. Ἴσως δὲν θὰ γείνῃς πλουσιώτερος μετὰ τὸ πείραμα τοῦτο, ἀλλ' ἀναμφιβόλως θὰ γείνῃς σοφώτερος.

ΔΥΟ ΜΟΝΑΙΣΘΗΤΟΙ

Τὰ ἑπόμενα δύο παραδείγματα ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἀπεστέρησε πασῶν τῶν αἰσθήσεων πλὴν μιᾶς, εἶναι ἀρκετὰ περίεργα, ὡς ἀποδεικνύοντα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν θαυμαστὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ τοῦ νὰ ἐθίζεται καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τοῦ ν' ἀναπληροῖ ἐν μέρει διὰ τῆς ἀφῆς τὰς ἀπὸ τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων πληροφορίας.

Ὁ Μάξ. Νόακ ἐγεννήθη ἐν Λειψίᾳ τῇ 1 ἰαν. 1844 ἐκ πατρὸς δικηγόρου, ὅστις διὰ τὸν ἄτακτον βίον τὸν ὁποῖον διῆγε κατέστρεψε καὶ πελατείαν καὶ περιουσίαν καὶ ὑγείαν, ἐκληροδότησε δὲ καὶ εἰς τὸ φιλάσθενον τέκνον του τὴν νόσον, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς ἀκολασίας του εἶχεν ἀποκτήσει. Ὁ πρώϊμος θάνατος τῆς μητρὸς παρέδωκε τὸ ἀτελῶς ἀνεπτυγμένον λίαν χοιραδικὸν παιδίον ἀπροστάτευτον εἰς τὴν χυδαιοτάτην ἀκηδείαν τοῦ πατρός. Κατὰ τὸ δέκατον τῆς ἡλικίας ἔτος προσεβλήθη τὸ παιδίον ὑπὸ σφοδρᾶς φλεγμονῆς τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἀκουστικῶν πόρων, μόνον δὲ μετὰ ἑξάμηνον διάρκειαν τῆς νόσου, ἡ φιλανθρωπία τῶν συνοίκων παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸς θεραπείαν. Ἀτυχῶς ἡ βοήθεια ἦλθε πολὺ ἀργά· ὁ ἀσθενὴς *ἐτυφλώθη* κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἀφοῦ ἡ φλεγμονὴ καὶ ἡ πυώδης ἔκκρισις ἐκ τῶν ὤτων κατεπολεμήθη, παρεδόθη εἰς τὸ τυφλοκομεῖον πάσχον ὑπὸ τοιαύτης βαρηκοΐας, ὥστε μόνον τῇ βοηθείᾳ κέρατος ἀκουστικοῦ ἠδύναντο νὰ συνεννοῶνται μετ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνταῦθα ὑπεβλήθη, ἀνέπτυξε τὸ παιδίον ὄχι μόνον ἀρίστην πνευματικὴν εὐφυΐαν μετὰ ζωηρᾶς φιλομαθείας καὶ πιστῆς μνήμης, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἀξιαγάπητον καλοκἀγαθίαν. Ἦτο συγκινητικὸν νὰ βλέπῃ τις, πῶς τὸ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὑπὸ τῆς τύχης ἀδικηθὲν πλάσμα ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ ἄφθονον πηγὴν εὐτυχίας καὶ εὐχαριστήσεως, οὐδέποτε ἐγγόγυζε διὰ τὴν τόσῳ περιωρισμένην θέσιν του καὶ μετ' ἐνδομύχου ἀφοσιώσεως καὶ ἐμπιστοσύνης παρεδίδετο ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς παιδαγωγούς του.

Τοῦ χρόνου προϊόντος κατεστάθη σκεπτικός, καλοκἀγαθος καὶ μεμορφωμένος ἄνθρωπος καὶ ἀφοῦ ἀπέκτησεν ἀρκετὰς στοιχειώδεις γνώσεις, ἔμαθε δὲ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ τὰ διὰ τοὺς τυφλοὺς τυπούμενα βιβλία, ἀπελύθη τοῦ σχολείου καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς τέχνης τοῦ καλαθοπλόκου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ταχύτατα προώδευσεν, ἐπιδείξας πολλὴν τεχνικὴν δεξιότητα. Δυστυχῶς τὸ πατρόθεν κληρονομηθὲν νόσημα ἐξερράγη ἐκ νέου, καὶ ὅτε μετὰ διετῆ θεραπείαν ἐξῆλθε τοῦ νοσοκομείου, μηνὶ ἀπριλίῳ τοῦ 1862, ἡ προηγουμένη βαρηκοΐα εἶχε μεταβληθῆ εἰς παντελῆ *κωφότητα*, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸ σύνηθες, ἐπηκολούθησε μετ' ὀλίγον *ἀφασία*, ἐνῷ διὰ παντελοῦς καταστροφῆς καὶ καθιζήσεως τῆς ῥάχεως τῆς ῥινὸς ἐμηδενίσθη ἡ *ὄσφρησις* καί, σωρείτης κακῶν, κατὰ συνέπειαν τούτου ἡ *γεῦσις* ἐβλάβη ἐπαισθητῶς.

Δεκαοκταετὴς λοιπὸν ἀπεδόθη εἰς τὴν ζωὴν ὁ ταλαίπωρος νεανίας τυφλός, κωφός, ἄλαλος, ἀνίκανος νὰ ὀσφρανθῇ ἢ νὰ γευθῇ· μία δὲ καὶ μόνη ἀπέμεινεν εἰς αὐτὸν αἴσθησις, ἡ *ἀφὴ* καὶ ἡ γενικὴ λεγομένη αἴσθησις.

Ὅτε ὁ διευθυντὴς τοῦ τυφλοκομείου παρέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον διὰ νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ ἐν Stösitz (ἔνθα 6 ἄλλοι ὑπότροφοι τοῦ τυφλοκομείου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τυφλοῦ τινος καλαθοπλόκου ἐξήσκουν ἐπικερδῶς τὸ ἐπάγγελμά των), ἐνόησεν ὁ ταλαίπωρος μοναίσθητος ἀμέσως ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀλλάξῃ τόπον διαμονῆς. Ἐνεδύθη μόνος του τὴν ὁδοιπορικὴν στολήν, συνεσκεύασε τὰ ὀλίγα του πράγματα, σφίγξας δὲ τὴν χεῖρα τῶν μέχρι τοῦδε εὐεργετῶν του, ἀπεχαιρέτησεν αὐτούς, χύνων σιωπηλῶς δάκρυα θερμά.

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἐνόησε. Ἀλλὰ τίς ἠδύνατο διὰ μόνης τῆς ἀφῆς νὰ τῷ γνωστοποιήσῃ ποῦ ἔμελλε νὰ πορευθῇ καὶ τί ἔμελλε νὰ πράξῃ;—Ἐξηκολούθει νὰ κλαίῃ σιωπηλῶς ἐν τῇ ἁμάξῃ, προσεκολλᾶτο σιμὰ εἰς τὸν συνοδοιπόρον του καὶ ἔσφιγγε τὴν χεῖρά του εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς καὶ πλήρους ἐμπιστοσύνης,—ἐξ οὐδενὸς ὅμως σημείου ἐφάνη ὅτι ἀνεγνώρισε τὸν διευθυντὴν τοῦ καταστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον μακρὸν χρόνον διέτριψεν ἐν εὐτυχίᾳ καὶ φαιδρότητι.

Ἐν Stösitz ἔδωκαν εἰς αὐτὸν μὲ κόπον πολὺν νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι εὑρίσκετο μεταξὺ ὁμοτύχων ἐν τυφλότητι καὶ ὁμοτέχνων, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνεργάζηται μετ' αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὰ φαινόμενα μόνον τοῦτο τὸ τελευταῖον ἐνόησε. Οἱ περὶ αὐτὸν διετέλεσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστοι. Εἶχεν ἀπωλέσει πρὸ πολλοῦ τὸ νῆμα, τὸ ὁποῖον τὸν συνέδεε μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἠγνόει τὸν *τόπον* εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκετο—τὰ *πρόσωπα* μεταξὺ τῶν ὁποίων διέτριβε καὶ ἐν οἷς ἦσαν καὶ τρεῖς τῶν παλαιῶν συμμαθητῶν του,—ἠγνόει ἐπίσης τὴν *ἡμέραν*, τὸν *μῆνα* καὶ τὴν *ὥραν* τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους,—πάντα δὲ τὰ καθημερινὰ συμβάντα παρήρχοντο δι' αὐτὸν ἀπαρατήρητα. Ἐν μέσῳ τοῦ ἀενάου ῥεύματος καὶ τῆς τρικυμίας τῶν γεγονότων ἐβίου ὡς ὑπὸ χώματος καταπλακωθείς, ὡς ζῶν ἐνταφιασμένος. Καὶ αὐτοὶ οἱ τυφλοὶ ἐφαντάσθησαν τὸ φοβερὸν τοιαύτης ἀποχωρήσεως ἀπὸ οἱανδήποτε ἔνδειξιν ζωῆς καὶ συνεκινήθησαν μέχρι

Digitized by Google

δακρύων. Αἱ δὲ προσπάθειαί των τοῦ νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν ἀξιοθρήνητον σύντροφόν των διὰ θωπειῶν καὶ φιλοφρονήσεων παντοειδῆ οἱονεὶ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν στέρησιν παντὸς θελγήτρου, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸν τὸν ἄθλιον βίον των ὡραΐζει καὶ καθιστᾷ εὐάρεστον, ἦσαν ἀληθῶς λίαν συγκινητικαί.

Ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς ἕξεως κατέστησεν εἰς τὸν ἔρημον τοῦτον τὴν θέσιν του ἀνεκτικήν, ἡ δὲ ἐνθύμησις τῶν παρελθόντων ἐφώτιζε τὴν νύκτα τῆς ζωῆς του δι' ἀμυδροῦ φωτός. Καθήμενος ἡσύχως κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως ἢ κατὰ τὴν ἐργασίαν, ἐξεδήλου διὰ φαιδρῶν μορφασμῶν ἢ δι' ἀκουστοῦ ἐλαφροῦ γέλωτος τὴν ἐσωτερικήν του εὐχαρίστησιν, τοῦτο δὲ καθησύχαζε καὶ εὐηρέστει παρὰ πολὺ τοὺς τυφλοὺς φίλους του. Τὰς ἀσχολίας τῶν συντρόφων του συνεμερίσθη ἀμέσως μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἠργάζετο δὲ κοινῇ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν καλάθων, ἐπιμελῶς καὶ ὠφελίμως. Ἔξω τῆς οἰκίας ἐδείκνυεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον φόβον μεγάλον, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὁδηγηθῇ καὶ νὰ φρουρηθῇ ἀπὸ τὸ προσεκτικὸν οὖς· καὶ βραδύτερον δὲ δὲν ἐτόλμα, ἄνευ ὁδηγοῦ, νὰ μακρυνθῇ τοῦ οἴκου πλειότερον τοῦ μήκους τοῦ βραχίονός του, ἤγγιζε δὲ διαρκῶς τὸν τοῖχον διὰ τῆς ἄκρας τῶν δακτύλων. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἀπετόλμησε νὰ πορευθῇ καὶ εἰς ἀπόστασιν 30 πήχεων, ἀκολουθῶν στενήν τινα ὁδόν, τῆς ὁποίας τὰ ἑκατέρωθεν ἐξέχοντα ὅρια ἠδύνατο νὰ αἰσθάνεται διὰ τῶν ποδῶν, οὐδέποτε ὅμως ἐγκατέλειπε τὴν ὁδὸν ταύτην ἄνευ βεβαίου ὁδηγοῦ. Ἐντὸς ὅμως τῆς οἰκίας ἀπέκτησε ταχέως τοπογραφικὴν γνῶσιν τῶν πλείστων ἐπίπλων καὶ τῶν μερῶν ἔνθα ἐφύλαττε τὰ ἐνδύματα ἢ τὰ ἄλλα μικρά του πράγματα. Κανονικὴ δὲ ἐργασία καὶ δίαιτα ἀπέσπασε τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τὴν βάσκανον τοῦ κόρου καὶ τῆς ἀνίας καὶ δὲν τὸν ἀφῆκε νὰ βυθισθῇ εἰς ἀδράνειαν καὶ ἀπάθειαν βλακώδη.

Ἡ ἐλπὶς ὅμως ὅτι ἡ ἀγχίνοια τῶν τυφλῶν ἔμελλε νὰ ἐξεύρῃ μέσον συνεννοήσεως καὶ ν' ἀνασηκώσῃ τοιουτοτρόπως τὴν πλάκα τοῦ τάφου τοῦ δυστυχοῦς ἐξηλέγχθη ἀπατηλή. Ἠργάζετο μὲν ἐπιμελῶς πρὸ δύο ἤδη μηνῶν, διετέλει ὅμως πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ ἀπομονώσει, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ οὔτε ποῦ εὑρίσκετο, οὔτε μετὰ τίνων εὑρίσκετο. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε διατηρήσει εἰς μικρόν τινα βαθμὸν τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν καὶ ὁσάκις προσέφερον εἰς αὐτὸν μικράν τινα ὑπηρεσίαν ἔλεγε σιγαλὰ «εὐχαριστῶ», ἐχαιρέτα δ' ἐπίσης τοὺς συντρόφους του κατὰ πᾶσαν πρωΐαν, ὁπότε ἀπελάμβανε τὴν ἐργασίαν του δι' ἑνὸς «Καλ' ἡμέρα σας», διὰ τοῦτο ἐδοκίμασαν μήπως δύναται ν' ἀναγνώσῃ καὶ τὰ ἐξέχοντα γράμματα τῶν τυφλῶν. Κατὰ τύχην ἤνοιξαν τὸ Ψαλτήριον εἰς τὸν 27 Ψαλμὸν, ἐκεῖνος δὲ ἀνέγνωσε ἀπὸ τοῦ 8 στίχου. Εἰς τοὺς λόγους τοῦ 9 στίχου «Μὴ ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ» δάκρυα ἔρρευσαν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του. Ἀνέγνωσε λοιπὸν ἀληθῶς καὶ ἐνόησε τὰ λεγόμενα. Μετά τινα καιρὸν κατώρθωσαν ἀκόμη νὰ τῷ γνωστοποιήσωσιν ὅτι ἔπρεπε νὰ προφέρῃ δυνατὰ τὸ ἀναγινωσκόμενον καὶ τότε τέλος ἐπρόφερε σιγὰ μέν, ἀλλ' ὅμως εὐδιακρίτως τὰς διαφόρους λέξεις.

Τότε λοιπὸν ἐτύπωσαν εἰς τὸ ἐν Δρέσδῃ τυφλοκομεῖον μὲ ἐξέχοντα γράμματα φύλλα τινά, διὰ νὰ συνεννοηθῶσι μετ' αὐτοῦ. Τὸ πρῶτον φύλλον ἔλεγε:

«Ἀνάγνωσε δυνατά, ἀγαπητὲ Νόακ· θάρρος»· ἀφοῦ δὲ ὁ νέος ἀνέγνωσεν ἡμίσειαν σελίδα ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, τοῦ ἔκλεισαν τὸ βιβλίον καὶ τοῦ ὑπέβαλον ἀμέσως τὸ φύλλον τοῦτο. Βραδέως καὶ χαμηλῇ τῇ φωνῇ ἀνέγνωσε τὰς λέξεις μέχρι τοῦ ὀνόματός του, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπήγγειλε. Ἐδῶ ἐσταμάτησε μειδιῶν, ἠρυθρίασεν ὑπὸ εὐχαρίστου ἐκπλήξεως, καὶ ἔδειξε μὲ τοῦτο ὅτι ἐνόησε τὰ ἀναγνωσθέντα καὶ ἀνέφερεν αὐτὰ εἰς ἑαυτόν. Τὸν παρεκίνησαν τότε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς λέξεις, καὶ τότε μὲ φωνὴν δυνατήν, εἰς πάντας τοὺς παρισταμένους ἀκουστήν, ἀπήγγειλε: «Ἀνάγνωσε—δυνατά—ἀγαπητέ———.» Τὸ ὄνομά του παρέλειψε καὶ πάλιν. Μετὰ καταφανοῦς περιεργείας ἀνέγνωσε τότε τὸ δεύτερον φύλλον:

«Εὑρίσκεσαι εἰς Stösitz, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ
«τυφλοῦ καλαθοπλόκου κυρίου Βρανδ καὶ τῆς
«γυναικός του. Ὁ μικρός του υἱός, ὁ ὁποῖος σὲ
«ὁδηγεῖ, ὀνομάζεται Ἀντώνιος. Οἱ ἐπίλοιποι
«συγκάτοικοί σου εἶναι φίλοι σου, οἱ τυφλοὶ κτλ.»

Μεγίστην χαρὰν ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν ἡ γνωριμία τῶν συντρόφων του. Τώρα δὲ πρῶτον ἐδήλωσε μὲ τρόπον λίαν συγκινητικὸν τὴν ἐνδόμυχον ἀγαλλίασίν του, διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν Διευθυντῶν τοῦ τυφλοκομείου καὶ τῶν λοιπῶν φίλων καὶ συμμαθητῶν του. Μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς δὲν ἐγνώριζε λοιπὸν ὁ δυστυχὴς οὐδένα τῶν περὶ αὐτόν. Τὸ τρίτον φύλλον ἔλεγε:

«Σήμερον εἶναι πέμπτη, ἡ 10 Ἰουλίου 1862.
«Ὁ κύριος, ὅστις σοῦ ἐδώρησε τὴν κυριακὴν ἐν
«τάλληρον, ἦτο ὁ κύριος διευθυντής. Ἀναγνώρι-
«ζέ τον ἀπὸ τὴν ἅλυσον τοῦ ὡρολογίου του.
«Τὸν διδάσκαλόν σου κύριον Ρ ἀναγνώριζε ἀπὸ
«τὸ δακτυλίδι του.

«Πρέπει νὰ μάθῃς εἰς τὸ τυφλοκομεῖον νὰ
«τυπόνῃς, διὰ νὰ ἐμποροῦμεν νὰ συνομιλῶμεν.
«Θέλεις;»

Ἐχρειάζετο ἀπάντησις εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐρώτησιν; Ὁ δυστυχὴς ἐθεώρει ἑαυτὸν μακάριον, ὅταν ἐσυλλογίζετο ὅτι οἱ διδάσκαλοί του ἠγωνίζοντο νὰ γεφυρώσωσιν τὸ μέγα χάσμα, τὸ ὁποῖον ἀπεχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Digitized by Google

Οἱ συγκάτοικοί του τὸ ἔκαμαν ἔργον νὰ τὸν παρακινοῦν τοιουτοτρόπως νὰ λαλῇ ὑψηλοφώνως, φοβούμενοι μήπως ἀπομάθῃ καὶ τὸ μόνον ἐναπολειπόμενον μέσον συνεννοήσεως.

Διαρκοῦντος τοῦ ἑπομένου ἔτους, προσεκολλήθη ἀδελφικώτατα πρὸς τοὺς τυφλοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἔζη. Ἠργάζετο μετ' αὐτῶν, περιεπάτει πότε μὲ τὸν ἕνα καὶ πότε μὲ τὸν ἄλλον, συνδιελέγετο μετ' αὐτῶν ὅσον ἦτο δυνατὸν, καὶ ἔπαιζεν ἰδίως *δάμαν*, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἐπιτηδειότατος. Πιστοτάτην φίλην εἶχεν οἰκιακήν τινα γαλῆν, ἥτις καὶ τὸν ἠγάπα ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους, προσετρίβετο ἐπ' αὐτοῦ, ἀνεπαύετο ἐπὶ τῶν γονάτων του, συνεμερίζετο τὸ γεῦμά του, τὸν συνώδευε κατὰ τοὺς μικρούς του περιπάτους, καὶ ἀνταπέδιδεν εἰς αὐτὸν ὅλας του τὰς θωπείας.

Ἡδυτάτην ἐνασχόλησιν εἶχε τὸ νὰ πλέκῃ καλαμίνας ἕδρας, ἔπραττε δὲ τοῦτο μὲ τόσον πάθος, ὥστε ἐχρειάζετο σχεδὸν βίᾳ διὰ νὰ τὸν ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσωσιν νὰ περιπατήσῃ ὀλίγον εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα.

Ἡ γεῦσίς του ἦτο λίαν περιωρισμένη, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα τοῦ κρέατος εἴδη. Τὰ ὀπωρικὰ διέκρινε μόνον ἐκ τοῦ σχήματος, ἐπροτίμα δὲ τὸν ἄρτον ἀπὸ τοὺς πλακοῦντας καὶ τὰ γλυκίσματα. Διὰ μικροῦ τινος τυπωτικοῦ ἐργαλείου, ἠδύνατο νὰ συννεννοῆται μετὰ τῶν συντρόφων του, εἴτε δεχόμενος ἐρωτήσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀπήντα διὰ ζώσης φωνῆς, εἴτε ἀπευθύνων αὐτὸς ἐρωτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπήντων ἐκεῖνοι γραπτῶς διὰ τοῦ εἰρημένου ἐργαλείου.

Καλὸν βεβαίως ἦτο τοῦτο σχετικῶς, ἀλλ' ὅμως ἐχρειάζετο καιρὸς πολὺς, διότι διὰ μίαν μόνην ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν ἐδαπανᾶτο πολλάκις καὶ μία ὥρα. Ἐζητήθη λοιπὸν ἄλλο μέσον πρὸς ταχυτέραν συνεννόησιν καὶ ἐπὶ τέλους εὑρέθη ὅτι ἠδύνατο νὰ γράφωσιν εἰς τὴν παλάμην τῆς χειρός του διὰ τοῦ ἄκρου τοῦ δακτύλου ψηφεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ ὁποῖα συνδυαζόμενα κατὰ σειρὰν ἀπετέλουν λέξεις καὶ φράσεις. Κατ' ἀρχὰς τὸ μηχάνημα ἐπέτυχεν. Ἀλλ' ἀμέσως ἐφάνη ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τὸν δυσηρέστει, διότι ἔκλειε τὴν χεῖρα παρευθὺς καὶ διὰ διαφόρων μέσων ἐξέφραζε τὴν ἀντιπάθειάν του κατὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς γραφῆς. Ἐδοκίμασαν τότε νὰ τῷ γράφωσι τὰ γράμματα ἐπὶ τῆς ῥάχεως, ἔνθα ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ μεγαλήτερα, καὶ πραγματικῶς τότε ἀμέσως ἀνεγνώριζε τὰ διάφορα ψηφεῖα, ἀπήγγελλεν αὐτὰ ταχέως, τὰ συνέδεεν εἰς λέξεις καθ' ὅσον ἐχαράττοντο, ἀπήντα δὲ εἰς ἁπλᾶς ἐρωτήσεις ἑτοίμως καὶ πρὶν ἔτι τελειώσῃ ἡ γραφή των, ἅμα ἐκ τοῦ ἤδη γραφέντος ἐμάντευε τὸ λοιπόν. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον δὲν τὸν δυσηρέστει, ἀλλ' ἐκίνει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου συνωμίλουν μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ ὁ ἔρημος δὲν ἦτο πλέον ἔρημος, διότι ἐκτὸς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν σωματικῶν του ἀναγκῶν ἐλήφθη εἰς τὸ ἑξῆς φροντὶς καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς καρδίας, οἱ δὲ δεσμοὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἀγάπης συνέδεσαν αὐτὸν σφιγκτότερον μετ' ἐκείνων τῶν ὁποίων συνεμερίζετο τὸν οἰκιακὸν βίον.

Κατ' ἀρχὰς ἀκτὶς εὐτυχίας ἐφαίδρυνε διὰ τοῦτο τὴν ὕπαρξίν του. Ὅσον περιωρισμένη καὶ ἂν ἦτον ἡ συνομιλία του, ἀπετέλει ὅμως πνευματικήν τινα δοσοληψίαν μετὰ τῶν συντρόφων του, ἥτις ἔδιδεν εἰς τὸ πνεῦμά του σκέψεως ἀφορμὰς, ἔθετεν εἰς κίνησιν τὰς νοητικάς του δυνάμεις καὶ ἐπλήρου τοιουτοτρόπως τὸ ἐνδόμυχον κενὸν κατὰ τὰς ὥρας τῆς μηχανικῆς του ἐργασίας.

Ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα δὲν διήρκεσε πολύ. Τὸ ἄθλιον καὶ νοσηρὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐκ γενετῆς καὶ κληρονομίας ἦτο καχεκτικὸν, ἔδωκε διὰ προώρου θανάτου τέλος εἰς ὕπαρξιν, τὴν ὁποίαν ἡ δύναμις τῆς νόσου εἶχε καταστήσει ἐλεεινήν. Χρόνιον, ὀδυνηρὸν, ὀχληρὸν δι' αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ νόσημα τῶν νεφρῶν, ἠνάγκασε τὸν ταλαίπωρον, μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του, νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ γραφὴ ἐπροξένει τοσοῦτον κόπον εἰς τὸν δυστυχῆ, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ οὔτε αὐτὸ τὸ μόνον καὶ ἔσχατον νῆμα ὅπερ τὸν συνέδεε μετὰ τοῦ κόσμου. Εἰς βαθυτάτην ἀδιαφορίαν βεβυθισμένος, εἶχε ἤδη ἀποθάνει, πρὶν ἢ ὁ πραγματικὸς θάνατος παραλάβει αὐτὸν τῇ 10 ὀκτωβρίου 1863.

Τοῦ μοναισθήτου Νὸακ τὸ παράδειγμα ἀποδεικνύει τοῦτο τοὐλάχιστον, ὅτι διὰ τῆς ἀφῆς δυνάμεθα ν' ἀναπληρώσωμεν μέρος τι τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις παρέχουσιν ἡμῖν, πρὸς γνῶσιν τῆς περιβαλλούσης ἡμᾶς φύσεως. Σπουδαιότερον ὅμως καὶ διδακτικώτερον παράδειγμα περὶ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν, εἰς ἐξαιρετικάς τινας περιστάσεις, δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ἡ ἀφὴ, ὡς μέσον πνευματικῆς ἀναπτύξεως, παρέχει ἡ μοναίσθητος Δάφνη Βρίζεμαν, ἥτις ἐκ γενετῆς διετέλεσε κωφάλαλος καὶ τυφλὴ, ἀπώλεσε δὲ βραδύτερον καὶ τὴν ὄσφρησιν, καὶ ἥτις μόνον καὶ μόνον τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀφῆς ἀνῆλθεν εἰς θαυμαστὴν ἀναπτύξεως βαθμῖδα, διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἀκαμάτου ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς τῶν παιδαγωγῶν της.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Δάφνη Βρίζεμαν ὑπεβλήθη τὸ πρῶτον εἰς ἀκριβῆ παρατήρησιν, ἐφαίνετο 9ετής ἢ 10ετής, ἦτον ὅμως πιθανῶς πρεσβυτέρα, ἐπειδὴ τοιούτων παιδίων βραδύνει συνήθως ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἡ δὲ πνευματικὴ ἐνδεικνύει ἡλικίαν μεγαλειτέραν τῆς ἀληθοῦς. Ἔχει δ' αὕτη ὑγιὲς ἐξωτερικὸν, καὶ πρόσωπον μαρτυροῦν

Digitized by Google

νοημοσύνην· εἶναι πάντοτε προσεκτικὴ καὶ εἰς τὴν μελέτην καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὴν διασκέδασιν, οὐδέποτε φαίνεται σκυθρωπὴ ἀλλὰ πάντοτε εὔθυμος καὶ φαιδρά. Δεικνύει ἔμφυτον δεξιότητα, ἐνδύεται κομψῶς, διατηρεῖται καθαρὰ καὶ δεικνύει πάντοτε καλὴν συμπεριφοράν. Εἶναι ἐπιμελεστάτη, πολλὴν δὲ καταβάλλει προσπάθειαν νὰ κατανοήσῃ ὅ,τι ἂν τῇ εἴπωσι. Δύσκολον θὰ ἦτο νὰ εὑρεθῇ παιδίον, μὲ πάσας τὰς αἰσθήσεις του σώας, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ πλειοτέραν κοσμιότητα καὶ φίλτρον πρὸς τοὺς γονεῖς, νὰ ἦναι φαιδρότερον καὶ μᾶλλον εὐχαριστημένον καὶ νὰ νομίζῃ μεγαλήτερον εὐεργέτημα τὴν ζωήν.—παρὰ τὸ πτωχὸν τοῦτο πλάσμα, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἥλιος δὲν ἔχει φῶς, οὔτε ὁ ἀὴρ ἦχον, οὔτε χρῶμα καὶ εὐωδίαν τὰ ἄνθη, οὔτε γεῦσίν τινα τὰ ἐδέσματα.»

Ἡ ἁφή της καὶ διὰ τυφλὴν ἀκόμη εἶναι πολὺ λεπτή. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἰδίως ἐκ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ἡ Δάφνη διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων τὰ πρόσωπα τῆς γνωριμίας της. Εἰς τὴν πτέρυγα τοῦ τυφλοκομείου εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται κατοικοῦσι καὶ 40 ἄλλαι, μεθ' ὧν ὅλων ἡ Δάφνη ἔχει γνωριμίαν. Ὅταν περιπατῇ εἴς τινα διάδρομον, ἀναγνωρίζει ἀμέσως εἴτε ἐκ τῆς δονήσεως τοῦ δαπέδου, εἴτε ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ἀέρος, εἴτε καὶ ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς θερμότητος, ὅτι κάποιος εἶναι πλησίον της, καὶ τότε δυσκολώτατον εἶναι νὰ διαβῇ τις χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ. Ἐκτείνει τοὺς μικροὺς της βραχίονας καὶ ἅμα συλλάβῃ μόνον χεῖρά τινα, ἢ μέρος τι τοῦ ἐνδύματος, ἀναγνωρίζει τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀφίνει νὰ διαβῇ ποιοῦσα σημεῖον ὅτι τὸ ἐνόησε.

Ἡ δίψα τῆς Δάφνης πρὸς μάθησιν καὶ ἡ διαρκὴς προσπάθειά της τοῦ νὰ συγκρίνῃ καὶ νὰ παρατηρῇ εἶναι ἐκπληκτική. Οἱ μικροί της δάκτυλοι, οἵτινες ἐπέχουσιν ἐν ταὐτῷ τόπον ὀφθαλμοῦ, ὠτὸς καὶ ῥινός, εὑρίσκονται εἰς ἀέναον κίνησιν, ὡς αἱ ἁπτικαὶ κεραῖαι πολλῶν ἐντόμων· πορευομένη μετά τινος, οὐ μόνον ἀναγνωρίζει πᾶν ὅ,τι κεῖται εἰς ἀπόστασιν ἴσην μὲ τὸ μῆκος τοῦ βραχίονός της, ἀλλὰ πληροφορεῖται διαρκῶς καὶ τί ὁ συνοδοιπόρος της πράττει, ἁπτομένη κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τῶν χειρῶν του. Ἄν τις π. χ. ὁδηγῇ αὐτὴν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, τῷ εἶναι δύσκολον νὰ λάβῃ διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς μολυβδοκόνδυλον ἀπὸ τοῦ θυλακίου του, χωρὶς ἐκείνη νὰ τὸ πληροφορηθῇ.

Κρίνει πρὸς τούτοις ἀκριβῶς περὶ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς σχετικῆς θέσεως τῶν διαφόρων ἀντικειμένων· δύναται ν' ἀναγερθῇ τῆς θέσεώς της, νὰ πορευθῇ κατ' εὐθεῖαν πρός τινα θύραν, νὰ ἐκτείνῃ ἐν καιρῷ τὴν χεῖρα καὶ νὰ λάβῃ τὸν σύρτην, ὅπως θὰ τὸ ἔπραττεν ὁ ἔχων σώους ὀφθαλμούς. Ἂν προσκρούσῃ μὲ τὴν κεφαλὴν κατὰ θύρας, τὴν ὁποίαν ὑπέθετεν ἀνοικτήν, δὲν ἀγανακτεῖ, ἀλλὰ ξέει τὴν κεφαλὴν καὶ γελᾷ, ὡς ἐὰν κατελάμβανεν ἐντελῶς τὸ κωμικὸν τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ νὰ διέλθῃ διὰ κεκλεισμένης θύρας. Ἡ διαρκὴς καὶ ἀκούραστος χρῆσις τῶν χειρῶν της παρέχει αὐτῇ ἀκριβεστάτην γνῶσιν περὶ πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· κεῖταί που, εἰς τὰ δωμάτια τὰ ὁποῖα ἐπισκέπτεται, νέον τι δέμα, ἢ κουτί, ἢ βιβλίον; τὸ ἀνακαλύπτει κατὰ τὴν ἀκατάπαυστον περιπλάνησίν της, εὑρίσκει δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ σημεῖόν τι βοηθητικὸν ἐξ οὗ μαντεύει καὶ εἰς ποῖον ἀνήκει.

Εἰς τὴν τράπεζαν, ὅταν τὴν προστάζουν νὰ εἶναι ἥσυχος, φέρεται ἐπιδεξίως, μεταχειρίζεται πινάκιον, κοχλιάριον καὶ πειροῦνι ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, ὥστε ξένος θὰ τὴν ἐξελάμβανε βεβαίως ὡς ὡραῖον εὔρωστον παιδίον, ἂν μόνον ἔλειπεν ὁ καλύπτων τοὺς ὀφθαλμούς της στενὸς πράσινος ἐπίδεσμος. Ἂν ὅμως τῇ ἐπιτραπῇ νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει, ψαύει ἀδιαλείπτως τὰ ἀντικείμενα, ἐξετάζει τὸ σχῆμα, τὴν στερεότητα καὶ τὴν χρῆσίν των, ἐρωτᾷ πῶς ὀνομάζονται καὶ τί ὠφελοῦν καὶ τείνει τοιουτοτρόπως βῆμα πρὸς βῆμα πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων, μετὰ περιεργείας ἀκορέστου.

Πρὸς ἐρωτήσεις καὶ ἄλλας διακοινώσεις ἡ Δάφνη μεταχειρίζεται τὸ διὰ τῶν δακτύλων ἀλφάβητον τῶν κωφαλάλων μετ' εὐκολίας καὶ ταχύτητος, ἐκτὸς δὲ τούτου γράφει καὶ ἐπὶ χάρτου ηὐλακωμένου· ἡ δὲ μεγάλη τῶν χειρῶν της δεξιότης τῇ ἐπιτρέπει νὰ χαράττῃ καθαρὰ καὶ εὐδιάκριτα τὰ ψηφεῖα. Πλέκει μὲ εὐκολίαν, μεταχειρίζεται τὴν βελόνην ἐπιτηδείως καὶ δύναται νὰ κατασκευάσῃ κομψῶς βαλάντια καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅτε πρῶτον ἐπεχείρησαν νὰ τῇ διδάξουν νὰ γράφῃ, εὑρίσκετο εἰς μεγάλην ἀπορίαν, μὴ ἐννοοῦσα τοὺς διαφόρους χειρισμούς· ἅμα ὅμως τῇ ἔγινε καταληπτόν, ὅτι διὰ τούτου τοῦ μέσου ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῇ μακρόθεν μετὰ τῆς μητρός της, ἡ χαρά της δὲν εἶχεν ὅρια. Ἠσκήθη τότε μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἠδύνατο πραγματικῶς νὰ καταστρώσῃ ἐπιστολὴν ἀφ' ἑαυτῆς καὶ χωρὶς νὰ τῇ ὁδηγήσῃ τις τὴν χεῖρα.

Αἱ ἐπιστολαί της ἐννοεῖται εἶναι ἁπλούσταται καὶ ὁμοιάζουσι μᾶλλον μὲ σκελετὸν ἐπιστολῶν. Δύο ἐκ τῶν ὑποτρόφων ἀδελφαί, καλούμεναι Βαῖκερ, τὰς ὁποίας ὑπερηγάπα, ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν των· δι' αὐτὰς εἶχε κατασκευάσει βαλάντιόν τι, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπέστειλε μὲ τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν:

«Λουΐζα καὶ Ἐλισάβετ Βαῖκερ.—Δάφνη εἶ-
«ναι καλά. Δάφνη θέλει δίδει Βαῖκερ σακκοῦ-
«λαν. Ἄνθρωπος θέλει φέρει σακκοῦλα Βαῖκερ.
«Δάφνη θέλει κλαίει. Βαῖκερ θέλει ἔρχεται
«βλέπει Δάφνη. Δρέβη (ἄλλη ὑπότροφος) εἶναι
«καλά. Δρέβη δίδει ἀγάπη Βαῖκερ.—Δάφνη Βρί-
«ζεμαν.»

Digitized by Google

Θαυμαστὸν εἶναι τὸ ἰδιόρρυθμον τῶν συλλογισμῶν της, καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐξ ἀναλογίας ὁδηγεῖται εἰς εὕρεσιν γνωρισμάτων πρὸς μονιμοποίησιν τῶν διαφόρων ἐννοιῶν. Ἀφοῦ π. χ. ὁ διδάσκαλος εἶχέ ποτε δαπανήσει ἓν ὅλον μάθημα διὰ νὰ τῇ κάμῃ καταληπτὸν τί σημαίνει τὸ «μόνη», ἐφάνη ἐπὶ τέλους ἐννοήσασα τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ τὸ ἀνέλυσε νοερῶς εἰς τὸ «*μία* όνη.» Διὰ νὰ δοκιμάσουν ἂν πραγματικῶς ἐνόησεν ὀρθῶς, τῇ ἐπρόσταξαν νὰ μεταβῇ εἰς τὸ δωμάτιόν της καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ *μόνη*· τοῦτο καὶ ἔπραξε. Ἀλλὰ παρευθὺς ἐζήτησε νὰ πορευθῇ μετά τινος μικροῦ κορασίου, καὶ τοῦτο ἐξέφρασε διὰ τῆς λέξεως;—«Δάφνη πηγαίνει *δύο·ονη*.» Ἄλλοτε πάλιν εἶχε μάθει παρά τινος τὴν λέξιν «ἄγαμος», τῆς ὁποίας ἐζήτησε τὴν σημασίαν· τῇ εἶπον ὅτι τοῦτο σημαίνει τὸ νὰ μὴ ἔχῃ τις γυναῖκα, ὡς παράδειγμα δὲ τῇ ἔφερον παλαιόν τινα φίλον της, ὅστις ἐσυνείθιζε παρὰ πολὺ νὰ καπνίζῃ. Ὅταν λοιπὸν κατόπιν προσεκλήθη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν λέξιν «ἄγαμος», ἔγραψεν—«Ἄγαμος, ὄχι ἔχει γυναῖκα καὶ καπνίζει.»

Τὰ παραδείγματα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ Δάφνη ἐσυλλογίζετο καὶ ἐν γένει ἐμάνθανε καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ κωφάλαλα παιδία· ὡς ἐκεῖνα μεταχειρίζεται καὶ αὐτὴ τὰ ῥήματα ἀπροσώπως, αἱ δὲ φράσεις της παρουσιάζουσι μεγάλην μονοτονίαν. Εἰς ταύτην ὅμως αἱ σωματικαὶ ὀρέξεις δὲν ὑπερίσχυσαν ὡς παρὰ τοῖς κωφαλάλοις, ἐπειδὴ ἔλειπεν ὁ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐρεθισμός. Διὰ τοῦτο τὸ παιδίον ἐζήτει νὰ φάγῃ πολὺ σπανιώτερον, ἢ τὰ λοιπὰ συνομήλικά του, διότι ἕνεκα τῆς ἐλλιπούσης γνώσεως δὲν διέκρινε τὸ εὐάρεστον τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἐστερεῖτο ἐπομένως τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως, τὴν ὁποίαν ἄλλα παιδία δοκιμάζουσιν ἐνῷ τρώγουσιν ἢ πίνουσιν. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐφέρετο μᾶλλον πρὸς τὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ τὰς ἐκ τούτου ἀπολαύσεις, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ αὐτὸ δυστύχημα τὸ ὁποῖον διεκώλυε τὴν πνευματικήν της ἀνάπτυξιν ἀφ' ἑνός, τῇ ἐπέβαλεν ἀφ' ἑτέρου μεγαλητέραν πρὸς αὐτὴν κρίσιν καὶ ἐπιθυμίαν.

Τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι, καταλλήλως παιδευομένη, μία μόνη αἴσθησις δύναται νὰ προσαγάγῃ ποικίλην εἰς τὸ πνεῦμα τροφήν, ἐκτὸς δὲ τούτου μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ φαιδρότης καὶ ἡ ἐσωτερικὴ εὐχαρίστησις δὲν ἐξαρτῶνται τόσον, ὅσον κοινῶς νομίζεται, ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων ἀγαθῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τὴν διάθεσιν τὴν ψυχικήν.

Ἐν Ἡρακλείῳ. Ι. Κ. Σφ.

Κατὰ τὸν κ. Τέϋλορ ἐὰν αἱ γλῶσσαι ἐξακολουθῶσι διαδιδόμεναι κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ σήμερον ἀναλογίαν, μετὰ ἕνα αἰῶνα ἡ μὲν ἀγγλικὴ θὰ λαλῆται ὑπὸ 860 ἑκατομμυρίων ψυχῶν, ἡ Γερμανικὴ ὑπὸ 124 καὶ ἡ Γαλλικὴ ὑπὸ 72.

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΕΙΣ ΧΑΛΚΙΔΑ

Ἐν Ἀθήναις, 10|22 Αὐγούστου 1877.

Εἶχον ἀκούσει ὅτι ἐν Χαλκίδι Μουσουλμάνοι καὶ Ἰουδαῖοι συζῶσιν ἐν πληρεστάτῃ ἰσότητι καὶ στενοτάτῃ φιλίᾳ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Α. Μ. τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως Γεωργίου τοῦ πρώτου. Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ παρατηρήσω ἰδίοις ὄμμασι τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεχώρησα μίαν πρωΐαν ἐκ Θηβῶν, ἐπιβὰς τῆς ταχυδρομικῆς ἁμάξης. Κατ' ἀρχὰς ἡ ὁδὸς ἡμῶν, διατέμνουσα τὴν κοιλάδα, οὐδὲν εἶχε τὸ λίαν ἀξιοσημείωτον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνεῤῥιχήθημεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἔνθα φαίνονται ἔτι τὰ ἐρείπια ἑνὸς «ταμπουρίου», ὅπερ, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὁπλαρχηγός τις ὑπερήσπισεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν ἐν τῇ κοιλάδι Τούρκων. Ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι δὲν παρεῖχον μεγάλην προσοχὴν εἰς τὰς ἡρωϊκὰς διηγήσεις τῶν συνοδοιπόρων μου, διότι κατεβίβρωσκον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου τὸ ἐνώπιόν μου ἀνελισσόμενον πανόραμα,—τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας στίλβοντα ἐκ μαρμάρου, τὸν Εὔριπον ἀποτελοῦντα οἱονεὶ ὑδατίνην ἅλυσιν, τὴν χιονοσκεπῆ κορυφὴν τῶν Δελφῶν καὶ πέρα τὸν κόλπον τοῦ Βώλου καὶ τὸ Πήλιον κεκαλυμμένον ὑπὸ δασῶν καὶ χωρίων. Κατ' εὐθεῖαν ἐνώπιον ἡμῶν ὑψοῦτο ἡ Χαλκίς, περιποιοῦσα τιμὴν εἰς τοὺς Ἑνετούς, οἵτινες καὶ αὐτόθι, ὡς ἐν πάσῃ γῇ, ἣν κατέκτησαν, κατέλιπον ἀνεξίτηλα τῆς διαβάσεώς των ἴχνη. Ἡ πόλις ἔχει ἐν πολλοῖς τουρκικὸν καὶ ἐν πολλοῖς ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλ' εἶναι κατ' οὐσίαν ἑνετική. Τὰ ἐκ φαιοῦ λίθου τείχη, ἅτινα περικυκλοῦσιν αὐτήν, προκύπτοντα ἐκ τῆς θαλάσσης, μαρτυροῦσιν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι καὶ ἡ Χαλκὶς ἦτον κτῆμα τῆς νύμφης τῆς Ἀδριατικῆς. Ἐπὶ τῶν προμαχώνων ὑψοῦτο ἄλλοτε ἡ ἡμισέληνος καὶ νῦν ὁ ἑλληνικὸς σταυρός, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἔμβλημα τῆς πόλεως εἶναι ὁ πτερωτὸς λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Τὰ παχέα ἑνετικὰ τείχη καὶ οἱ ἰσχυροὶ πύργοι, οἱ ὑψηλοὶ μιναρέδες, ἐξ ὧν εἷς καὶ μόνος χρησιμεύει ἔτι πρὸς προσευχήν, καὶ αἱ νεώτεραι ἑλληνικαὶ οἰκίαι διηγοῦνται ἀφώνως τὴν ἱστορίαν τῆς Χαλκίδος. Ὡς ἐν ὀνείρῳ διέρχονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αἱ διάφοροι περιπέτειαι πόλεως, ἥτις ἀπὸ ἀθηναϊκῆς ἀποικίας, ἀπὸ πρωτευούσης τοῦ βασιλείου τοῦ Νεγροπόντε, ἀπὸ ἕδρας τοῦ Καπιτὰν-πασσᾶ, κατέστη νῦν παράρτημα τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Διελθὼν τὴν αἱρετὴν γέφυραν, ἥτις ἀνηγέρθη πρό τινων δεκαετηρίδων, οὐχὶ ὅπως κωλύῃ τὴν εἴσοδον ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅπως ἐπιτρέπῃ τὴν δίοδον πλοίων, εὑρέθην ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Χαλκίδος. Καὶ αὐτόθι μὲ περιέμενεν ἡ φιλοξενία, ἣν εὑρίσκει ὁ περιηγητὴς ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ πόλει πλὴν

Digitized by Google

τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ κατέστησε τὴν ἄσκησιν τοιούτων ἀρετῶν ἀδύνατον. Ἡ θέα τῶν ὁδῶν εἶναι λίαν ἀξιοπερίεργος. Ἠρειπωμένα τουρκικὰ «παλάτια» καὶ κομψαὶ ἑλληνικαὶ οἰκίαι ἵστανται ἐγγὺς ἀλλήλων, ἐν πάσῃ δὲ πλατείᾳ ὑπάρχουσι τζαμία χρησιμεύοντα ὡς στρατῶνες, ἢ ὡς ἄλλα δημόσια κτίρια. Λίθινοι τουρκικοὶ μύδροι κοσμοῦσι τὰ πρόθυρα ἑλληνικῶν ἐπαύλεων· ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐνετικῶν φρουρίων καὶ φυλακῶν ὑψοῦνται νεοελληνικαὶ οἰκοδομαί. Ἦτον ἡμέρα ἑορτάσιμος καὶ πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι ἦσαν συνηγμένοι εἰς τὴν ἀγοράν, ἔνθα πωλοῦνται εὐθηνὰ εὐρωπαϊκὰ ἐμπορεύματα. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐμπόρων ἦσαν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἐν Χαλκίδι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶναι πλούσιοι ὡς ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ πενέστατοι, τοῦτο δέ, διότι ἡ ἱκανότης των εὑρίσκει λίαν περιωρισμένον στάδιον. Ἀνήκουσιν εἰς οἵαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσαλονίκης φυλήν, εἶναι δηλονότι ἀπόγονοι Ἱσπανῶν Ἰουδαίων, ζητησάντων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ′ ἑκατονταετηρίδος ἐν Τουρκίᾳ προστασίαν κατὰ τῆς μισαλλοθρησκείας τῶν χριστιανῶν. Εἷς ῥακένδυτος ὀπωροπώλης, μεθ' οὗ συνωμίλουν, ἀκούσας ὅτι ἤμην Ἄγγλος, «δύο ἐκ τῶν πρώτων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας, εἶπεν, ὁ Ῥότσιλδ καὶ ὁ Δισραέλης, εἶναι Ἰσραηλῖται». Εἷς καὶ μόνος Ἰουδαῖος διετύπωσε παράπονόν τι κατὰ τῶν συμπολιτῶν του. Ἦτον οἰνοπώλης τις, ἀπαίσιος τὴν θέαν, ὅστις ἐπειράθη νὰ μὲ πείσῃ ὅτι οἱ ἔφεδροι διήρπασαν τὸ ἐργαστήριόν του· ἀλλ' ὅτε ἐπίεσα αὐτὸν δι' ἐρωτήσεων, ὡμολόγησεν ἐπὶ τέλους ὅτι εἷς καὶ μόνος στρατιώτης ἔπιεν οἶνον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του καὶ ἀνεχώρησε μὴ πληρώσας. Ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῆς Χαλκίδος ἀνέρχεται εἰς 11,135 ψυχάς. Ἐξ αὐτῶν Ἰουδαῖοι εἶναι μόνον 214, διῃρημένοι εἰς 41 οἰκογενείας. Ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων ἐξ 63 μαθητῶν 17 εἶναι Ἑβραιόπαιδες. Οὐδαμοῦ διέκρινα ἴχνος τι διωγμοῦ τῶν Ἰουδαίων, ὑπομιμνῆσκον τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πατσιφίκου. Ἡ συναγωγή, ἣν ἐπεσκέφθην, διατελεῖ ὅλως ἀνενόχλητος· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, καίπερ πιεζόμενοι ὑπὸ πενίας, ἀνομολογοῦσιν ἀσμένως τὰς φιλοδικαίας προθέσεις τῆς κυβερνήσεως, ὑφ' ἣν ζῶσιν.

Ἐν τῇ ἀγορᾷ συνήντησα καί τινας τῶν πρωτευόντων μουσουλμάνων, τὸν Χαλὶλ-Ἐφφένδην, ἕνα τῶν πλουσιωτάτων Χαλκιδέων, ἐνοικιαστὴν τῶν φόρων, ἄνδρα κινοῦντα φθόνον μᾶλλον, ἢ ἀποτροπιασμόν, τὸν Τοῦρκον πρόξενον, νεανίαν τινὰ σπουδάζοντα τὴν διπλωματίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλους πολλούς. Πάντες, πλὴν τοῦ νεαροῦ φοιτητοῦ, ἐξέφρασαν ἐκ συμφώνου εὐαρέσκειαν ἐπὶ τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ αὐτῶν καταστάσει. Ὁ φοιτητὴς ἀφ' ἑτέρου, μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ τζαμίον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μουσουλμάνων ἐν Χαλκίδι ἐλαττοῦται ὁσημέραι. Οἱ νέοι ἀπέρχονται εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες τύχην· τὰ δὲ κοράσια μένουσιν ἀνύπανδρα, διότι οὐδεὶς τολμᾷ νὰ νυμφευθῇ πλείονας γυναῖκας. Πρὸς τὸ παρὸν ὑπάρχουσιν ἐν Χαλκίδι μόνον 68 μουσουλμάνοι· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ σχετικοῦ αὐτῶν πλούτου ἡ θέσις των εἶναι ἐπίζηλος. Ἄγγλος τις, διατρίβων ἐν τῇ πόλει, μοὶ εἶπεν· «Εἶναι οἱ εὐτυχέστεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου». Ἐνδιαφέρονται ζωηρῶς εἰς τὰ δημοτικὰ πράγματα· οἱ δ' Ἕλληνες σκοπεύουσι, κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς, νὰ ἐκλέξωσιν ἕνα ἐξ αὐτῶν δημοτικὸν σύμβουλον. Ἡ μουσικὴ παιανίζει πάντοτε καὶ τουρκικοὺς ὕμνους πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν μουσουλμάνων· ἐν γένει δὲ δαψιλεύεται αὐτοῖς πᾶσα ἔνδειξις τιμῆς. Ὁ ἱματισμὸς καὶ οἱ τρόποι των εἶναι τουρκικοί· συνδιαλέγονται δὲ πρὸς ἀλλήλους τουρκιστί, δὲν ζῶσιν ὅμως ἐν κεχωρισμένῃ συνοικίᾳ. Μετὰ μεσημβρίαν ἐπεσκέφθην Ὀθωμανίδα τινά, ὀνόματι Δουδοῦν. Ἡ γυνὴ αὕτη εἶναι ἀξία ἐνδιαφέροντος. Θυγάτηρ χειρούργου, ἐξασκεῖ τὴν ἐπιστήμην τοῦ πατρός της μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ τῆς πόλεως εἶναι ἠναγκασμένοι ν' ἀρκῶνται εἰς τὰ περισσεύματα τῆς πελατείας της· καὶ ὅμως, εἰρήσθω τοῦτο πρὸς τιμήν των, καίτοι ἡ ἄνευ διπλώματος ἐξάσκησις τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀπηγορευμένη, εἰς οὐδὲν προέβησαν μέτρον, ὅπως ἐμποδίσωσιν αὐτήν. Οἱ πελάται της εἶναι μουσουλμάνοι καὶ χριστιανοὶ (ἐν οἷς καὶ εἷς Ἄγγλος)· τοὺς δυστροποῦντας δὲ περὶ τὴν ἀπότισιν τῆς πληρωμῆς ἐγκαλεῖ ἡ Δουδοῦ εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια δι' Ἑλλήνων δικηγόρων. Εὗρον τὴν Κυρίαν Δουδοῦν καθημένην ἐγγὺς τοῦ συζύγου της, ὅστις εἶναι ἐπίσης χειροῦργος, καὶ φέρουσαν τὸ γιασμάκιον. Μὲ ἐδέχθη μετὰ πολλῆς εὐπροσηγορίας καὶ μοὶ ὡμίλησε περὶ τῶν θυγατέρων της, ὧν ἡ ἀποκατάστασις εἶναι λίαν δύσκολος. Ἀπαντῶσα εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, ὡμολόγησεν ὅτι δὲν δύναται νὰ κατισχύσῃ τῶν θρησκευτικῶν της προλήψεων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ αὐταῖς νὰ συζευχθῶσι μετὰ χριστιανῶν.

Ἡ εἰρηνικὴ συμβίωσις τῶν μουσουλμάνων τῆς Χαλκίδος μετὰ τῶν συμπολιτῶν των εἶναι σήμερον δυσχερεστέρα ἢ ἄλλοτε, διότι ἡ πόλις βρίθει νεοσυλλέκτων περισυναχθέντων πρὸς καταστροφὴν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἀπὸ πρωΐας ἄχρι νυκτὸς ἀντηχοῦσι στρατιωτικὰ προστάγματα. Καὶ αὐτῶν τῶν ἑορτῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμμετέχωσιν οἱ μουσουλμάνοι, ἐφ' ὅσον πανηγυρίζονται ὡς ἐπ' ἐσχάτων. Τὴν νύκτα τῆς ἐν Χαλκίδι διατριβῆς μου ἡ ἀγορὰ ἐπληρώθη χορευτῶν χορευόντων τὴν πυρρίχην. Αἱ κινήσεις αὐτῶν μετεῖχον θεατρικῆς χάριτος. Ὡς μουσικοὶ ἐχρησίμευον ἡμίγυμνοι Ἀθίγγανοι κρούοντες κακόφωνα ὄργανα· ἐγγὺς δὲ 75 μέλη τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβῶν ἔψαλλον πολεμικὰ ᾄσματα.

Digitized by Google

Ἡ σκηνὴ αὕτη θὰ ἠρέθισε βεβαίως τὰ μέγιστα τὰ νεῦρα τῶν εὐσεβῶν μουσουλμάνων.

Τὴν ἐπαύριον, περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ἐπέβην σιτοφόρου πλοιαρίου, κατέπλευσα τὸν Εὔριπον μετὰ τοῦ ῥεύματος, διῆλθον πρὸ τῆς Αὐλίδος εὐτυχέστερος τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ μετὰ εἰκοσιοκτάωρον ὁμηρικὸν πλοῦν ἠγκυροβόλησα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐκ τοῦ ταξειδίου μου οὐδὲν ἐδιδάχθην καινόν, διότι, καὶ πρὶν ἢ ἔτι καταλίπω τὰς Ἀθήνας, ἐγίνωσκον ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς προηγμένος καὶ φιλελεύθερος, πολλὰ μὲν παθὼν παρὰ τῶν Τούρκων, ἀπηλλαγμένος ὅμως τοῦ ἀντιτουρκικοῦ φανατισμοῦ, ὑφ' οὗ κατέχονται οἱ μηδεμίαν ἢ ἐλαχίστην ἔχοντες γνῶσιν τῆς Ἀνατολῆς.[1]

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι, αἱ ἀπό τινων ἐτῶν ἐνεργούμεναι ἐν Ὀλυμπίᾳ τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ φιλομούσου τῆς Αὐτοκρατορίας ἐκείνης διαδόχου, ἀπεκάλυψαν ἀριστουργήματα γλυπτικῆς, βάσεις μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν, παρεχούσας νύξιν τῶν κανόνων τῆς ἀρχαιοτέρας Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ἐπιγραφὰς παντοίας, ἀποτελούσας πολύτιμα εὑρήματα διὰ τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἀλλ' ὅ,τι σπουδαίως πρὸ πάντων ἐνδιαφέρει τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας εἶναι τὸ φῶς, ὅπερ αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιχέουσιν ἐπὶ τὸ πανελλήνιον ἐκεῖνο ἵδρυμα· δι' αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸ πάντων, κατέστησαν τὸν σύνδεσμον καὶ ἐζωογόνουν τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἑνότητος κατὰ τρόπον ὅλως πρωτότυπον, οὗ παράδειγμα δεύτερον οὐδαμοῦ τῆς γῆς παρέχει ἡ ἱστορία· διὰ τοῦ εὐγενοῦς μέσου τῆς ἁμίλλης καὶ τῶν κοινῶν ἀγώνων, ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τοῖς γράμμασιν ἰδίως, οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐξεδήλουν τὴν συνείδησιν τῆς ἑνότητος αὐτῶν ὡς Ἔθνους ἀπέναντι παντὸς ἀλλοφύλου στοιχείου, καθ' ὃν χρόνον τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἑνότητα οὐδὲ μέχρις ὁμοσπονδίας γενικῆς συνήνεσαν νὰ προαγάγωσιν.

Ἑπόμενον ἦτο τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐκείνας μελέτας νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ πόθος πρὸς ἀκριβεστέραν ἐξερεύνησιν τοῦ μοιραίου τέρματος, ὅπερ τὰ Ὀλύμπια εὗρον, ὡς πᾶν ἀνθρώπινον. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἐνδείκνυται τοῖς σοφοῖς τῶν Ὀλυμπίων ἀρχαιολόγοις τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον αὕτη θέλει συντελέσει εἰς καθοδήγησιν αὐτῶν περὶ τοῦ συστήματος καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὀφείλουσι ν' ἀκολουθήσωσι τὰς ἐργασίας αὐτῶν. Πῶς καὶ πότε κατεστράφησαν τὰ Ὀλύμπια; Ἐν σειρᾷ μελετῶν, δημοσιευθεισῶν διὰ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Αὐγούστης,» ὁ Ἀδόλφος Βέττιχερ, Boetticher, ἐπιλαμβάνεται τοῦ θέματος. Κατ' αὐτόν, ἡ καταστροφὴ τῶν Ὀλυμπίων δὲν ἐπῆλθε κυρίως ἐξ ἀνθρωπίνων χειρῶν, οὐδ' εἶναι ἀποτέλεσμα πλημμύρας τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀλφειοῦ, ἢ καταχώσεως διὰ τῶν συμπαρασυρομένων παρ' ἐκείνου ὑλῶν, καίτοι βεβαιωμένον εἶνε ὅτι αἱ πλημμύραι ἐπέρχονται, ὁσάκις, κατὰ χρονικὰς περιόδους, ἡ καταβόθρα ἡ συνδέουσα τὰ ὕδατα τῆς λίμνης τοῦ Φενεοῦ μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ, διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν στοιχείων καθαριζομένη, δίδει δίοδον εἰς τὰ ὕδατα ἐκεῖνα.

Τῆς ὅλης τοῦ Βέττιχερ πραγματείας δυσαναλόγως πρὸς τὸν χῶρον τῆς Ἑστίας οὔσης ἐκτενοῦς, παρατιθέμεθα ἐνταῦθα ἀπόσπασμα μόνον, ἀφορῶν εἰς τὸν χρόνον καὶ τρόπον τῆς τῶν Ὀλυμπίων καταστροφῆς.

Σ. Σ.

Ἠρέμα, βῆμα πρὸς βῆμα, ἡ νέα θεότης κατέκτησε τὸν κόσμον. Καίτοι ἐπὶ Κωνσταντίνου ἤδη ὁ χριστιανισμὸς ἀνεκηρύχθη ὡς δόγμα τῆς πολιτείας ἐπίσημον, τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, κρύφα ἢ φανερά, ἐνέμενον εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῶν πίστιν. Ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μάλιστα πλῆρες, καί τοι βραχύ, ἀνέκτησαν οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ κράτος· οἱ δὲ διάδοχοι τούτου Ἰοβιανός, Οὐάλενς καὶ Γρατιανὸς δὲν παρεβίασαν τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν αὐτῶν, εἰ καὶ ὁ πρῶτος τούτων ἐν ἐπιγραφῇ σωζομένῃ ἐν Κερκύρᾳ καυχᾶται, ὅτι κατέστρεψε τοὺς ναοὺς τῶν Ἐθνικῶν.

Ἄλλως προσηνέχθη τοῦ Γρατιανοῦ ὁ διάδοχος. Θεοδόσιος ὁ Α΄ ἤρξατο τῆς πρώτης τῶν Ἐθνικῶν καταδιώξεως μετὰ ζήλου νεοφωτίστου καὶ μετὰ τῆς ζωηρότητος τοῦ ῥέοντος εἰς τὰς φλέβας αὐτοῦ Ἱσπανικοῦ αἵματος. Οἱ νόμοι, οὓς ὁ φανατικὸς οὗτος, ὄργανον γενόμενος τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐξέδωκε κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας πίστεως, διατηρηθέντες ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ κώδικι, ἀποτελοῦσι μνημεῖον τῶν τεχνασμάτων, τῶν τεθέντων εἰς ἐνέργειαν, ὅπως προσηλυτίσωσι τοὺς Ἕλληνας ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῆς ἀγάπης. Ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τῶν ἱερέων τὰ προνόμια, ἀπὸ τῶν ναῶν τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀρχαίου δόγματος τ' ἀξιώματα καὶ αἱ θέσεις· ἀπηγορεύθη ἡ ἀρχαία λατρεία ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Καὶ ὅμως οἱ ὀπαδοὶ ταύτης ἀντέστησαν· τόσον ἀποβαίνει τῷ ἀνθρώπῳ δυσχερὲς καὶ ἀκατάληπτον τὸ θεωρῆσαι αἴφνης ἀσεβὲς καὶ ἀνίερον ὅ,τι ἐπὶ αἰῶνας ἐπίστευσεν ὡς ἱερὸν καὶ θεῖον.

Τὰ ὀνόματα τῶν χριστιανῶν τῶν πεσόντων ὡς θύματα τῆς πίστεως αὐτῶν ἐκληροδοτήθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας, τὰ ὀνόματα ὅμως τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁμοίως χάριν τῆς ἑαυτῶν πίστεως καὶ καθ' ὁμάδας πολλάκις ὑπέστησαν τὸν θάνατον, ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀνατραπέντων αὐτῶν ναῶν.

Ἐπὶ Θεοδοσίου κατέπεσε καὶ τὸ ἔσχατον ἄσυλον τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικοῦ βίου, ἡ πανήγυρις τῶν Ὀλυμπίων. Ἐν ἔτει 393 μ. Χ. ἐτελέσθη αὕτη διὰ τελευταίαν φοράν. Ἤδη εἶχον πρὸ χρόνων καταπέσει οἱ φραγμοί, οἱ απαγορεύοντες παντὶ μὴ Ἕλληνι τὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας εἴσοδον. Ἀρμένιόν τινα Ἀρδάβαζδον εὑρίσκομεν ὡς πρωτεύοντα τῶν ἀγώνων ἀθλητήν. Εἶτα ἐπῆλθεν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ σὺν αὐτῇ ἐν ἔτει 393 ἢ 394 ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετακόμισις τοῦ περιωνύμου ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἀγάλματος, τοῦ θαύματος ἐκείνου τῆς πλαστικῆς, ὅπερ ὁ Θεμιστίων

1. Ἐκ τοῦ «Χρόνου» κατὰ τὴν μετ. τῆς «Ν. Ἡμέρας».

Digitized by Google

ἐννέα ἀκόμη ἔτη πρὸ τῆς εἰρημένης ἐποχῆς βέβαιοι, ὅτι εἶδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐπληρώθη τότε ἡ ἀπαγωγή, ἡ ἀπειληθεῖσα τῷ ἀγάλματι τὸν πρῶτον ἤδη μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, ὅτε ὁ παράφρων Καλιγούλας ἐζήτησε νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς Ῥώμην καὶ θέσῃ τὴν ἰδίαν κεφαλὴν ἀντὶ τῆς εὐκόμου κεφαλῆς τοῦ Διός. Φοβερὰ τῆς θεότητος σημεῖα ἐκώλυσαν τότε τὸν ἀπεσταλμένον ἀπὸ τῆς βεβηλώσεως ἐκείνης. Τὸ πολύτιμον ἔργον μετηνέχθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου, ἔνθα κατὰ τὴν ἀξιόπιστον τοῦ Κεδρηνοῦ μαρτυρίαν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἵστατο ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Πατρικίου Λαύσου παρὰ τὴν μεσαίαν τῶν τριῶν τοῦ ἀνατολικοῦ ἄστεος μεγαλοπρεπῶν ὁδῶν, μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀγορᾶς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διοικητηρίου. Καταστρεπτικὴ πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσε τὸ ἀριστούργημα τῶν Ὀλυμπίων μεθ' ὁλοκλήρου τμήματος τῆς πόλεως.

Ἕνεκεν ὅμως τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ ἀγάλματος δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι διεκόπη ἢ ἔπαυσε καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ λατρεία. Ἐκεῖ ὁ Ζεὺς δὲν ἐλατρεύετο ἐν τῇ εἰκόνι· τὸ δὲ ἄγαλμα αὐτοῦ ἦτο ἁπλοῦν ἀφιέρωμα, ὅπως καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ Παρθενῶνι.

Δύο ἔτη μετὰ τοὺς τελευταίους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπῆλθεν ἡ εἰσβολὴ τῶν ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον Γότθων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἂν τὸ ἄγαλμα ἔμενεν ἔτι εἰς τὴν θέσιν του, δὲν ἤθελον φεισθῇ αὐτοῦ αἱ βέβηλοι χεῖρες τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι κατεσκήνωσαν ἐγγύτατα τοῦ Ναοῦ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τῆς Φολόης, ὅθεν ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Στιλίχωνος. Δυσκόλως, ἕνεκεν ἐλλείψεως πηγῶν, δύναται νὰ ὁρισθῇ, πόσα τότε ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς κατεστράφησαν. Ὁ Ἕρζβεργ (Herizberg) δέχεται, ὅτι τότε ἤδη κατεστράφησαν ἅπασαι τῶν Ὀλυμπίων αἱ οἰκοδομαί, ἐξαιρέσει ἴσως μόνον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀλλ' ἄν τις ἀναλογισθῇ, ὅτι τοῦ Ἀλαρίχου ἡ ἐπιδρομὴ ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς λῃστρικὴν λεηλασίαν ἢ εἰς κατάκτησιν νέας πατρίδος, ὅτι ὀλίγον μόνον χρόνον διετηρήθη αὕτη ἐν Ἤλιδι καὶ ὅτι τέλος ναοί, ὧν ἕκαστος κίων ἐζύγιζεν ἑκατοντάδας στατήρων, δὲν συντρίβονται διὰ τοῦ κονδύλου, οὐδὲ θερίζονται διὰ τοῦ ξίφους, θέλει ἐνδοιάσει νὰ δεχθῇ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, καὶ ἂν μετ' αὐτοῦ πρὸς στιγμὴν παραδεχθῇ, ὅτι οἱ *Ἀριανοὶ* Βυζιγότθοι μετὰ μανίας ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν συστηματικὴν καταστροφὴν παντὸς ἴχνους τοῦ κλασσικοῦ βίου· ἐνῷ μᾶλλον οὗτοι κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθολικισμοῦ ἢ κατὰ τοῦ ἀρχαίου δόγματος ἐπάλαιον.

Βέβαιον ὅπως δήποτε εἶναι, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς δὲν ἔπαθε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην (395—397), διότι, ὡς πληροφορεῖ ὁ σχολιαστὴς εἰς Λουκιανόν, ἐσώζετο οὗτος ἀκόμη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος διὰ διατάξεώς του τῆς 13 Νοεμβρίου 426 ἐνετείλατο τὴν καταστροφὴν παντὸς ἐν τῇ Βυζαντινῇ Αὐτοκρατορίᾳ σῳζομένου τῆς ἀρχαίας λατρείας ναοῦ, καὶ δι' αὐστηροτάτης τοῦ μέτρου τούτου ἐκτελέσεως ἐπήνεγκε θανάσιμον τραῦμα εἰς τὸν ἀρχαῖον βίον· ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἄνω μνησθεῖσαν πληροφορίαν, «ἐκάη» ὁ ἐν Ὀλυμπίοις ναὸς τοῦ Διός.

Ἄν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ναὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἦν λίθινος, ἐκ ξύλου δ' ἐν αὐτῷ βεβαίως κλίμακες μόνον, δοκοὶ καὶ ἐσωτερικαὶ τῶν τοίχων ἐπενδύσεις, θέλει ἐξ ἀνάγκης δεχθῇ, ὅτι καὶ εἰς ταύτην τὴν καταστροφὴν ἀντέσχον οἱ τοῖχοι καὶ κίονες αὐτοῦ, καίτοι ἔμεινεν οὗτος ἤδη ἔρημος, ἄστεγος καὶ κηλιδωμένος ἐκ τοῦ καπνοῦ. Αἱ γιγαντιαῖαι στῆλαι, ὧν ἑκάστη ἔχει διάμετρον πλάτους μείζονος τῶν 2 μέτρων καὶ κιονόκρανα, ἐφ' ὧν ἀνέτως χωροῦσι πέντε ἄνδρες κατακεκλιμένοι, ἀδύνατον ἦτο διὰ χειρὸς ἀνθρώπου νὰ κατακριφθῶσιν, ὅπως τὰς εὕρομεν κατακειμένας ἐν γραμμῇ, τὴν μίαν παρὰ τὴν ἄλλην, μὲ τὴν ὀγκώδη αὐτῶν κρηπῖδα πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένην, δίκην φάλαγγος μαχητῶν στοιχηδὸν πεσόντων. Μόνον ἔνθα κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ περιστυλίου δὲν ὑπῆρξε κώλυμα, ὅπως οἱ κίονες πίπτοντες κλίνωσι δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ, καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν, ἔνθα κατεκρημνίσθησαν οὗτοι ἐπὶ τοὺς σκληροὺς λίθους τῆς ὑψηλῆς Θυμέλης, παρουσιάζει σύγχυσίν τινα ἡ μεγαλοπρεπὴς τῆς καταστροφῆς εἰκών. Αὐτὸς ὁ ἐνοσίχθων Ποσειδῶν καὶ οὐχὶ ταπεινότερός τις ἔσεισε καὶ ἐνταῦθα τὴν κόμην ἐξ ὀργῆς διὰ τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἀδελφικοῦ ἱεροῦ, ὅπως καὶ ἐν Νεμέᾳ, ἔνθα αἱ στῆλαι τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς κατάκεινται παρὰ τὴν πλευρὰν τῆς οἰκοδομῆς, δίκην κυλίνδρου νομισμάτων. Σεισμὸς φοβερός, σχεδὸν ἐπίκεντρος, κατέρριψεν, ὡς φαίνεται, ἐν ἀκαρεῖ ὁλόκληρον τὴν κολοσσιαίαν λιθοδομήν. Ὀλίγα μόνον τεμάχια, διατηρηθέντα κατὰ τὴν καταστροφὴν ἐκείνην, κεκλιμένα ἐν ἰσορροπίᾳ, κατέπεσον βραδύτερον, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εὑρέθησαν κείμενα ἐν βάθει ἐλάσσονι.

Εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς χρονικῆς περιόδου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή, οὐσιωδῶς βοηθοῦσι τὰ κατὰ τὴν 19 Φεβρουαρίου π. ε. ἀνορυχθέντα νομίσματα. Ἐντὸς τοίχου βαναύσως ᾠκοδομημένου ἐν μέρει ἐκ συντριμμάτων τοῦ ναοῦ, εὑρέθη θησαυρὸς χιλίων περίπου μικρῶν νομισμάτων ἐν ἀγγείῳ ἐξ ὀπτῆς γῆς. Ἐπειδὴ ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', ἕπεται ὅτι ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθεν ἐντὸς τῆς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 426 καὶ 570 μ. Χ. χρονικῆς περιόδου.

Digitized by Google

Αἱ ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης περὶ σφοδρῶν σεισμῶν εἰδήσεις δὲν εἶναι σπάνιαι. Ὁ διακεκριμένος Ἕλλην λόγιος Σάθας ἐσχάτως συνέλεξε καὶ ἐταξινόμησε τὰς σχετικὰς πληροφορίας τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων Μαλαλᾶ, Κεδρηνοῦ, Σιγυνίου, Θεοφάνους, Ἐναγρίου, Λέοντος καὶ Προκοπίου. Ἡ ἱστορία σημειοῖ ἕνα τῶν σφοδροτάτων καὶ μεγίστην γεωγραφικὴν ἔκτασιν τῆς Ἀνατολῆς προσβαλόντων σεισμῶν ὡς συμβάντα ἐν ἔτει 521 (κατ' ἄλλους 522) μ. Χ. Ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Πέλοπος ἐξετάθη οὗτος μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα ἀνέτρεψε πόλεις ἀνθηράς, ὡς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν Ἀμάζαρβον. Ὁ μέγιστος ὅμως τῶν ἑλληνικῶν σεισμῶν τῆς ἄνω σημειωθείσης περιόδου συνέβη τῇ 7 ἢ 9 Ἰουλίου 551. Προσέβαλεν οὗτος κατὰ τὰς σωζομένας εἰδήσεις τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀραβίαν· μετέβαλεν ὁλοκλήρους πόλεις εἰς σωροὺς ἐρειπίων, ὡς τὴν Ναύπακτον καὶ τὰς Πάτρας, ἔνθα ἐφονεύθησαν πλείονες τῶν 4,000 ἀνθρώπων. Ἡ Κόρινθος, ἡ Χαιρώνεια καὶ ἡ Κορώνεια ἐρειπώθησαν, πλημμύραι καταστρεπτικαὶ ἐπῆλθον παρὰ τὸν κρισαϊκὸν καὶ μαλιακὸν κόλπον· μέγα χάσμα ἠνεώχθη, ἄγνωστον ποῦ, ὅπερ κατεβρόχθισεν ἀριθμὸν μέγαν ἀνθρώπων, χάριν ἀγώνων συνηθροισμένων.

Μένει ἐπομένως ἀμφίβολον, ἂν ὁ σεισμὸς τοῦ 522 ἢ ὁ τοῦ 551 ἐπήνεγκε τὴν καταστροφὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἢ ἂν ἀμφότεροι οὗτοι, ὅπερ ἴσως καὶ τὸ πιθανώτερον, συνετέλεσαν. Ὅτι τμήματα τοῦ ναοῦ κατέπεσον βραδύτερον ἄλλων, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ταῦτα ἀνευρίσκονται εἰς διάφορον βάθος, ἐνίοτε δὲ καὶ λεπτὸν στρῶμα γῆς παρεμπίπτει. Δεχόμενοι ἐπομένως, ὅτι ἡ κατάπτωσις τῶν ὀροφῶν ἐπῆλθεν ἐκ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 521 ἢ 522, ἀποδίδομεν τὴν κυρίαν καταστροφὴν εἰς τὸν σεισμὸν τοῦ 551, συνεπαγαγόντα τὴν ἀκαριαίαν τοῦ ὅλου ναοῦ κατακρήμνισιν καὶ συγχρόνως ἀνατρέψαντα πᾶν ὅ,τι ἀκόμη ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομῶν ἐσώζετο ὄρθιον.

Φρικώδους μεγαλοπρεπείας θέαμα ὑπῆρξε βεβαίως τὸ τῶν ἀνατραπέντων Ὀλυμπίων. Ἡ ἐπιεικὴς τοῦ χρόνου χεὶρ ἐκάλυψεν αὐτὸ διὰ χρώματος ἐγχώματος ἁπαλοῦ, ἐφ' οὗ ἡπλώθη πέπλος χλωροῦ τάπητος φυτῶν.

ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ ΑΥΤΩΝ

Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων (κοινῶς κουρμάδες) εἶναι ἡ κυρία τροφὴ τῶν νομάδων τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου. Δρὰξ βαλάνων φοινίκων καὶ κύαθος ὕδατος ἀποτελοῦσι τὴν τροφὴν ἑκατομμυρίων ἀνθρωπίνων πλασμάτων, ἔν τε τῇ Ἀραβίᾳ καὶ τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ. Ἐθνολόγοι τινὲς ἀπέδοσαν εἰς τὴν ὀλιγαρκῆ ταύτην δίαιταν, κατὰ μέγα μέρος, τὰ προτερήματα τοῦ λαοῦ τοῦ εἰς ταύτην ἀρκουμένου. Ὁ διάσημος Buckles ἀποδίδει εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ἀκατάπαυστον κατανάλωσιν ὀρύζης τὴν τάσιν αὐτῶν πρὸς τὸ θαυμάσιον, τὴν ἀδράνειαν τοῦ πνεύματός των, καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ζωήν, τὴν τοσούτῳ φανερὰν ἐν τῷ ἔθνει τούτῳ, καὶ πιστεύει, ὅτι ἡ κρᾶσις τῶν Ἀράβων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀποκλειστικῆς φυτικῆς διαίτης των. Παρατηρεῖ δ' ὅτι ἡ ὄρυζα περιέχει μεγάλην ποσότητα ἀμύλου, περὶ τὰ 83—85 ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Κατ' αὐτὸν καὶ ὁ καρπὸς τῶν φοινίκων περιέχει ἀπολύτως τὰς αὐτὰς τῇ ὀρύζῃ θρεπτικὰς οὐσίας, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν αὐτοῖς τὸ ἄμυλον ἀντικαθίσταται ὑπὸ σακχάρεως. Ἑπομένως ἂν καὶ διατηρῆται ἡ ζωὴ διὰ τοιαύτης τροφῆς, ἡ πεῖνα ὅμως δὲν κορέννυται δι' αὐτῆς· καὶ ἡ πεῖνα, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀνάγκαι τοῦ βίου μας, ἂν ἐν μέρει μόνον πληρωθῶσι μεγάλως ἐπηρεάζουσι τὴν φαντασίαν. Τὸ φυσιολογικὸν τοῦτο φαινόμενον, λέγει ὁ Peschel, εἶναι ἡ αἰτία τῶν αὐστηρῶν νηστειῶν, ἃς ἐπιτάττουσιν ὅλαι αἱ θρησκεῖαι, καίτοι τοσοῦτον διαφέρουσαι ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἃς ἐπιβάλλουσιν εἰς ἑαυτοὺς οἱ χαμάμιδες (ἱερεῖς, μάγοι) εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅταν θέλωσι νὰ συγκοινωνῶσι μετὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων. Οὐχ ἧττον ὁ Buckles καὶ ὁ Peschel δὲν συμφωνοῦσι περὶ τῆς ἐπηρείας, ἣν ἡ δίαιτα, ἔχουσα ὡς μόνην βάσιν αὐτῆς τοὺς καρποὺς τῶν φοινίκων ἢ τὰς βαλάνους αὐτῶν, δύναται νὰ ἐξασκῇ ἐπὶ ἔθνους.

Ὁ Peschel παρατηρεῖ ὅτι ἀναμφιβόλως οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν τελουμένην ἀντίδρασιν εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς κατὰ τὴν τροφὴν διαίτης των· ὅπως δήποτε, προστίθησιν, ἡ κρᾶσις μεταβάλλεται ἀλλασσομένων τῶν τροφίμων, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν κατώρθωσεν ἔτι νὰ προσδιορίσῃ ἀπολύτως τὰ διαρκῆ ἀποτελέσματα καθημερινῆς τροφῆς, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ὁ στόμαχός μας λίαν εὐκόλως ἐξοικειοῦται πρὸς τὰ διάφορα φαγητά, ἅτινα πέπτει· εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν ἐξοικειοῦται, ὥστε, ναρκωτικὰ συχνάκις λαμβανόμενα ἀποβάλλουσι τέλος τὴν ἰδιότητα αὐτῶν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἡ ἀπὸ βαλάνων φοινίκων δίαιτα παράγει φυλὰς ἀνεξαρτήτους καὶ πολεμικάς, ὧν ὁ χαρακτὴρ οὐδόλως ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν Ἰνδῶν παρ' οἷς ἡ ὄρυζα εἶναι ἀποκλειστικὴ τροφή.

Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ παραδεχθῇ εἴτε τὴν γνώμην τοῦ Buckles εἴτε τὴν τοῦ Peschel. Δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἡ ἐπήρεια τῶν βαλάνων τῶν φοινίκων εἶναι βεβαίως τὰ μάλιστα ὠφέλιμος, ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐξ αὐτῶν ζώντων ἀνθρώπων. Κατὰ τὴν παράδοσιν, οἱ Ἀσσύριοι ἐκήρυττον, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπερυμνήσῃ τις

Digitized by Google

τὴν ἀξίαν τοῦ φοίνικος, καθότι εἶχον εὕρει τριακοσίας ἑξήκοντα διαφόρους ἐφαρμογάς, εἰς ἃς ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ φύλλα, τὸν καρπὸν, τὸν χυμὸν, τὸ ξύλον τοῦ φοίνικος. Ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἔθηκε τὸ δένδρον τοῦτο ὡς ἔμβλημα τῆς εὐθύτητος τοῦ χαρακτῆρος, καὶ προστίθησιν, ὅτι ἐκ θαύματος ἐγεννήθη ἀκμαῖον κατὰ διαταγὴν τοῦ προφήτου. Οἱ κλάδοι τοῦ φοίνικος ἐκλαμβάνονται ὡς σύμβολον χαρᾶς ἐν ταῖς χριστιανικαῖς τελεταῖς, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ τὰ ὀνόματα τῶν φοινίκων ἀποτελοῦσι μέγα μέρος τῆς ὀνοματολογίας τῶν πόλεων. Βηθανία σημαίνει οἶκον ἐκ φοινίκων. Ἡ ἀρχαία Παλμύρα ἦτο ἡ πόλις τῶν φοινίκων, καὶ ἡ Ταμὰρ, γυνὴ ἣν ἀναφέρει ἡ Γραφὴ, ἔφερεν ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ὄνομα, ὅπερ ἐσήμαινε τὸν φοίνικα. Μεταξὺ τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς μεγάλης ἐρήμου Σαχάρας εὑρίσκεται τὸ Βισλεδουλγερὶδ, χώρα μεγάλης ἐκτάσεως, κληθεῖσα χώρα τῶν φοινίκων, ὡς ἀφθόνως παράγουσα τὴν ὀπώραν ταύτην.

Ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἡ βάλανος τοῦ φοίνικος ὡς ἀντικείμενον τροφῆς συγκαταλέγεται μετὰ τῶν δαμασκήνων, σύκων καὶ ὀξυφοινίκων καὶ ἀποτελεῖ τροφὴν πολυτελῆ. Κομίζεται δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν εἰς μεγάλας ποσότητας ἐντὸς καλάθων ἐκ ξηρῶν φύλλων φοινίκων, ἀκόμψως πεπλεγμένων. Αἱ συλλεγεῖσαι βάλανοι, ὅταν εἶναι ὥριμοι καὶ μαλακαὶ, ἐμβάλλονται ἐντὸς καλάθων καὶ συμπιέζονται, οὕτως ὥςε ν' ἀποτελέσωσι σχεδὸν ζύμην, ἥτις δὲν εἶναι πάντοτε ἄκρας καθαριότητος. Ἡ φυσικὴ των δὲ σάκχαρις συντελεῖ εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῶν· ἀλλ' ὅταν ἐπὶ πολὺ διατηρηθῶσι γίνονται ξηροὶ καὶ σκληροί. Οὕτω καθίστανται ἀκατάλληλοι πρὸς βρῶσιν· οὐχ ἧττον μαλασσόμεναι ἐκ δευτέρου πωλοῦνται εἰς ἐμπόρους τινὰς, εἰ καὶ, ὡς εἰκὸς, ἀπώλεσαν τὸ πλεῖστον τοῦ ἀρώματός των. Οἱ ἔμποροι οὗτοι μεταπωλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὰς ὁδούς. Αἱ βάλανοι ἐν εἴδει ζύμης δὲν ἀρέσκουσιν εἰς τοὺς φίλους τῶν φοινίκων· καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οὐδόλως θὰ ηὐχαριστούμεθα βλέποντες τοὺς ξηροὺς καὶ ἀνουσίους πλακοῦντας ἐκ βαλάνων, οἵτινες πληροῦσι τὰ προκόλπια τῶν Ἀράβων.

Ὁ παράγων τὰς ἐδωδίμους ταύτας βαλάνους φοῖνιξ καλεῖται ἐπιστημονικῶς *Φοῖνιξ ὁ δακτυλοφόρος*, καὶ εἶναι τὸ κυριώτερον εἶδος 12 ἄλλων φυτῶν ὁμοίων ἀπαρτιζόντων τὸ γένος *Φοῖνιξ*. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο καὶ μεγαλοπρεπῆ θέαν ἔχον δένδρον ἐνίοτε φθάνει εἰς ὕψος 80 ποδῶν (27 μέτρων) καὶ φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς κομψὴν φυλλώδη σκιάδα· εἶναι δηλ. ἀκρόφυλλον. Ὁ κορμὸς αὐτοῦ εἶναι ἄκλων, λίαν τραχὺς καὶ ἀκανθώδης· οἱ βότρυες τῶν ἀνθέων ἐκφύονται ἐν μέσῳ τῆς φυλλώδους σκιάδος, περιέχουσι δὲ πλῆθος διοίκων ἀνθέων· ἐμετρήθησαν ὑπὲρ τὰς 11,000 ἀνθέων ἐπὶ τοῦ ἄρσενος φοίνικος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἄνθη ταῦτα εἶναι δίοικα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιπασθῇ ἡ γύρις τῶν ἀρσένων ἀνθέων ἐπὶ τῶν θηλέων, ἐὰν ἐπιζητῆται ἄφθονος καρποφορία· πρὸς τοῦτο ἐντέμνονται τὰ ἄρσενα ἄνθη ἅμα ὡριμάσῃ ἡ γύρις. Ὁ φοῖνιξ παράγει ὀπώρας ἀπὸ τοῦ ἕκτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους· μετὰ τοῦτο δὲ δύναται νὰ μείνῃ ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη ἄγονος.

Ἐν Κεϋλάνῃ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων εἶναι ἀφθονώτατοι, καθότι ἓν μόνον δένδρον παράγει καρποὺς ἀπὸ ἑνὸς μέχρι τεσσάρων κανταρίων βάρους (ἀπὸ 50 μέχρις 60 χιλιογράμμων). Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ποιότης τῶν φοινίκων διαφέρουσι τοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς δάσεσι τῆς Σαχχάρας εὑρηνται 46 διάφορα εἴδη τῶν ὀπωρῶν αὐτῶν. Ὁ φοῖνιξ καὶ οἱ καρποὶ αὐτοῦ ποικίλας παρέχουσιν ὠφελείας. Ὁ κορμὸς παρέχει ἄμυλον καὶ σάγο δευτέρας ποιότητος. Ἐξ αὐτοῦ κατασκευάζονται οἰκίαι, λέμβοι, φραγμοὶ, καύσιμος ὕλη κτλ. Τὰ φύλλα του χρησιμεύουσιν ὡς ἀλεξήλια, ἀλεξιβρόχια, κέραμοι, κάλαθοι, ψίαθοι, ψῆκτραι κτλ.· ἑνὶ λόγῳ χρησιμεύουσιν εἰς κατασκευὴν ἀπείρου πλήθους σκευῶν. Εἰς τὴν βάσιν αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἶνες, ἐξ ὧν κατασκευάζονται χονδρὰ ῥάμματα (σπάγγος) δι' ὧν πλέκονται ὑφάσματα. Ἐὰν ἐντμηθῇ τὸ κέντρον τοῦ φύλλου ἐξέρχεται χυμὸς παχὺς, ὅμοιος πρὸς τὸ μέλι, ὅστις διὰ ζυμώσεως μετατρέπεται εἰς οἶνον, καλούμενον ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν toddy, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἡροδότου *φοινικήϊος οἶνος*. Κατασκευάζεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄξος, τὸ *ἀπὸ τῶν φοινίκων ὄξος* τῶν ἀρχαίων, ὅπερ καὶ δι' ἀφεψήσεως μεταβάλλεται εἰς σάκχαριν. Οἱ φυλλοφόροι ὀφθαλμοὶ μαγειρευόμενοι ἔχουσι γεῦσιν ἀσπαράγγων· ὅσον δ' ἀφορᾷ αὐτὰς τὰς ἰδίας βαλάνους τῶν φοινίκων, ὅσαι δὲν φαγωθῶσι πρόσφατοι, ξηραίνονται, εἶτα τρίβονται ἐν εἴδει ἀλεύρου καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς κατασκευὴν ἄρτου.

[Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ]. Α. Ν. Μ.

Εἰς χεῖρας τῶν κληρονόμων τοῦ Κώστα Βότσαρη διατηροῦνται, μετὰ τῆς σφαίρας ἥτις ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ Μάρκου Βότσαρη, καὶ δύο ἐπιστολαὶ τούτου ἐκ Μεσολλογίου, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα ἰδίως εἶνε μία τῶν ὡραιοτέρων ἀναμνήσεων τοῦ ἥρωος τῆς νέας Ἑλλάδος. Δημοσιεύομεν ἀμφοτέρας ἐνταῦθα. Εἰσὶ γεγραμμέναι διὰ χειρὸς τοῦ Βασιλείου Γούδα, τὸν ὁποῖον ὁ Μάρκος εἶχε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς γραμματικὸν, καὶ φέρουσι τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφὴν τοῦ Μάρκου. Ἡ τελευταία φέρει ἐπὶ τέλους ἰδιόγραφον τούτου προσθήκην. Ἀπευθύνονται δὲ πρὸς τὴν θεῖαν του Μαρίαν, ἥτις αἰχμαλωτισθεῖσα καὶ πολλὰ ὑποστᾶσα κατὰ τὸν βίον δεινὰ, ἔλαβε τὸ καλογηρικὸν σχῆμα, μετονομασθεῖσα Μακαρία, ἔζη μετὰ τοῦ Κώστα Βότσαρη καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1863. Αἱ ἐπιστολαὶ διευθύνονται εἰς Ἀγκῶνα τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἡ οἰκογένεια τοῦ Μάρκου εἶχε καταφύγει μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν αὐτῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, συνοδευομένη ὑπὸ τῆς θείας αὐτοῦ Μαρίας.

Ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς καὶ ἐκ τῆς ὀρθογραφίας φαίνεται ὁ Β. Γούδας κάτοχος ὁπωσοῦν τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ βεβαίως ἔγραφεν ὅπως ὁ Μάρκος ὑπηγόρευε. Εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν ὁ γραμματικὸς φαίνεται ἦτον δεσμευμένος ἐκ τῆς φράσεως τοῦ ὑπαγορεύοντος.

Digitized by Google

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐπιστολὰς ἐτηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν τῶν πρωτοτύπων. Σ. τ. Δ.

ΔΥΩ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΒΟΤΣΑΡΗ

Α'

Τῆς τιμίας κυρὰ μάρος, Θείας τοῦ μάρκου μπότσαρη προσκυνητῶς

Εἰς Ἀγκόνα.

Τιμία κυρὰ θεία μου μάρο προσκυνῶ.

Ἔλαβα τὸ γραμματάκι σου ἐχάρικα τὴν ὑγείαν σας καὶ τὰ γραφόμενα ἐκατάλαβα. Ἰδοὺ λοιπὸν ὁποῦ γράφω καὶ τοῦ πανιερωτάτου δεσπότη[1] καὶ κυρίου Ἰωάννη Μελᾶ νὰ μὴν σᾶς κοποῦν τὰ ἔξοδα καὶ ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμος νὰ τὰ ἀποκριθῶ. νὰ σᾶς γράψω εἰς πλάτος διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος δὲν εἶναι χρεία, ἐπειδὴ καὶ γράφω τοῦ πανιερωτάτου καὶ ὁ κύριος μελᾶς θέλει σᾶς τὰ εἰπῆ· ὅμως σᾶς γράφω διὰ νὰ ἐβγῆτε ἀπὸ κάθε ὑποψίαν ὅτι ὁ κοστας μὲ τοὺς ἐπιλοίπους σουλιότας μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου ἐπέρασεν εἰς κεφαλονιὰ καὶ ἐκεῖ εὑρίσκεται, καὶ μάλιστα τοῦ ἔγραψα ὁποῦ νὰ κάμη κάθε τρόπον νὰ ἀπεράση μὲ ὅλην τὴν φαμίλιαν τοῦ καπετὰν λιόλιου[2] καὶ μὲ τὸν θανάσι[3] διὰ αὐτοῦ, ὅτι εἰς τὴν στηριὰν ἐδῶ δὲν εἶναι τρόπος νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ ἐβγοῦν. Σοῦ ἔχω γράψει καὶ ἄλλαις φοραῖς πλὴν ὡς φαίνεται δὲν τάχετε λάβει καθὼς καὶ τὰ ἰδικά σας γράμματα ὁποῦ κάνουν ἀπὸ δύο τρεῖς μῆνες καὶ ὕστερα τὰ λαμβάνω. ὁ νοῦτζος σᾶς προσκυνᾶ καὶ καλὰ εἶναι, αὐτὰ ὁποῦ μοῦ ἐγράφετε τὰ ἔλαβα ἀπὸ τὸν καραβοκύρην καὶ τὰ γράμματά σας νὰ μὴ μοῦ λείψουν· τὰ παιδιὰ νὰ μὴν ἀποκοποῦν ἀπὸ τὸ σχολεῖον· ἀπὸ ἐδῶ διὰ ἐμένα κανένα σιουμπέκι νὰ μὴν ἔχετε· ὅλους τοὺς ἰδικούς μας μεγάλους καὶ μικροὺς τοὺς ἀσπάζομαι καὶ μένω. 1822 νοεμβρίου 1. μισολόγκιον.

Ὁ υἱός σου
ΜΑΡΚΟ
ΜΠΟΤΖΑΡΙΣ.

Ἐγὼ ὁ Βασίλειος Γοῦδας ταπεινῶς σας προσκυνῶ κυρὰ μάρο δα ὁποῦ ξαναγράφω τοῦ κυρίου ἰωάννου μελᾶ διὰ τὰ σαράντα τάλαρα ὁποῦ νὰ σᾶς τὰ δώση ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ γένω τοῦρκος νὰ προσκυνήσω διὰ νὰ πιάσω τὸν γιάννη φίλη νὰ μοῦ τὰ δώση καθὼς γράφει ὅτι ὁ γιάννη φίλιος ἐτούρκεψεν.

Β'

Τῇ σεβαστῇ μοι θείᾳ κυρίᾳ Μαρίᾳ Μπότζαρη.

Κυρία Θεῖα σὲ προσκυνῶ

περιχαρῶς ἐδέχθην τὸ ποθητόν μοι γράμμα σου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐχάρην μαθὼν διὰ τὴν ἀγαθὴν ὑγείαν σας, κἀγὼ ὑγειαίνω. Μὲ μεγάλην μου ἀπορίαν εἶδον νὰ μοῦ γράφης ὅτι δὲν ἔλαβες κανένα γράμμα μου, ἐν ᾧ σᾶς ἔστειλα τρία τέσσαρα καὶ κατ' εὐθεῖαν καὶ διὰ μέσου Κορφῶν· τὴν ἅλωσιν τῆς πατρίδος μας πρὸ καιροῦ στοχάζομαι τὴν ἐμάθετε· ἐγὼ ἐπειδὴ καὶ ἔλλειψα ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς πατρίδος μας,[1] ἡ τύχη μὲ ἔφερε καὶ ἀπεκλείσθην εἰς τὸ μεσολόγγι, καὶ ἐπολιορκίσθημεν ἑβδομῆντα πέντε ἡμέραις, πολεμούμενοι μὲ μεγάλην ὁρμὴν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἔκαμον καὶ ἕνα γιουροῦσι πλὴν δὲν ἐκατόρθωσαν τίποτε· ἐσκοτώθησαν ἕως τετρακόσιοι καὶ ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω· μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἔπειτα ἀπὸ τὸ γιουροῦσι, αἰφνηδίως τοὺς ἐνέπεσε πανικῶς φόβος καὶ διὰ νυκτὸς ἔφυγαν, ἀφίνοντες τὰ κανόνια, τζιουμπιχανέδες, τζατήρια, καὶ ὅλα τὰ πράγματά τους καὶ ἐστάθησαν εἰς Βραχῶρι, ἐκεῖ ἔμειναν τριάντα σχεδὸν ἡμέρας ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὸν Ποταμὸν καὶ ἀπὸ τὰ ἐδικά μας ἀσκέρια πέριξ, ἔκαμον πολλοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ ἐσκοτώθησαν ἀρκετοί, καὶ τέλος πάντων μὲ μανιώδη ἀπόφασιν ἀπέρασαν τὸν ποταμόν, ὅπου ἐπνίγησαν περίπου ὀκτακόσιοι, καὶ δίχως νὰ σταθοῦν πουθενὰ ἐτραβίχθησαν εἰς Βόνιτζαν, πλὴν καὶ ἐκεῖ δὲν θὰ σταθοῦν. Ὁ χαμός τους εἰς ὅλην τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ἔγινεν ἀπὸ χιλιάδες τρεῖς καὶ ἐπέκεινα, μέχρι τοῦδε ἡ θεῖα χάρις μᾶς ἐβοήθησεν, οὕτως καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἄμποτε· τὸ μηνιαῖον ὁποῦ σᾶς ἐμβάζει ὁ μητροπολίτης Ἰγνάτιος σᾶς ἀρκεῖ λοιπὸν σταθῆτε ἐν ἡσυχίᾳ νὰ ἰδῶμεν ἀκόμη κανένα δύω μῆνας· καὶ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καιροῦ, τότε σᾶς γράφω καὶ βγένετε. Ὅθεν δὲ ὑγιαίνετε.

Τῇ 11 Φεβρουαρίου 1823.
μεσολόγκιον
(ἰδιόχειρον) ο υιόσας
ΜΑΡΚΟ
ΜΠΟΤΖΑΡΙΣ.

(Ἰδιόχειρον τοῦ Μάρκου) Ὁ καπεταν νοτις λόλιος καὶ θανασις και ει δέσπο[2] καὶ ὁ νικολάκις και διμιτρις είνε εἰς κορφοὺς και είνε καλὰ και τους ἔγραψα διὰ νὰ ἔλθοῦν εδῶ αφίνοντας μονον την δεσπο εις κορφούς.

(Ἰδιόχειρον τοῦ Νούτζου). Κε ἐγο νουτζο σας προσκυνο κεγερεψα ἀπὸ το λαβομα κε τορα σαν θελη ο Θεος κετα . . . . (κεκομμένον ἐκ τῆς σφραγῖδος).

1. Ἰγνατίου.
2. Ὁ Λόλιος εἶχε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μάρκου καὶ Κώστα.
3. Ντούσα.

1. Εὑρισκόμενος μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας τοῦ Κίτζου ὡς ὅμηρος εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ.
2. Ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου.

Ο ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΤΕΛΛ

πρόσωπον μυθικόν.

Πάντες εἰξεύρουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ Γουλιέλμου

Digitized by Google

Τέλλ, οὗ ἡ ἡρωϊκὴ ἄρνησις πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν διαταγῶν τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλβετίας ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀφορμὴ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, δι' οὗ ἡ πατρίς του ἀνεκτήσατο τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς (1307 μ. Χ.) Πολλῷ πρὶν ἢ ὁ μέγας Γερμανὸς ποιητὴς Σχίλλερ δραματοποιήσῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἦσαν δημοτικώταται αἱ διηγήσεις περὶ τοῦ ὠμοῦ τυράννου Γέσσλερ, περὶ τοῦ πίλου αὐτοῦ πρὸ τοῦ ὁποίου ὤφειλον ν' ἀποκαλύπτωνται οἱ διαβάται καὶ περὶ τῆς ὑπερηφάνου παρακοῆς τοῦ φιλελευθέρου ὀρεινοῦ. Καίτοι δὲ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ μήλου, ὅπερ τεθὲν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τέκνου του διετάχθη νὰ τοξεύσῃ ὁ Τέλλ ἐφαίνετο ὁπωσδήποτε πλησιάζον μᾶλλον πρὸς τὸν μῦθον παρὰ τὴν ἱστορίαν, ὅμως ἅπασαι αἱ διηγήσεις αὗται μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν των ἐθεωροῦντο αὐθεντικαί, καὶ περιελαμβάνοντο ἕως ἐσχάτων ἐν ταῖς ἱστορίαις τῆς Ἑλβετίας.

Τὸ γεγονὸς εἰς ὃ ὀφείλει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ ἑλβετικὴ ὁμόσπονδος πολιτεία ἱκανοὶ ὑπεστήριζον μέχρι τοῦδε ὅτι παρεμορφώθη, ἀναμιχθὲν ἐνωρὶς μετὰ μύθων καὶ συγχισθὲν μετὰ διαφόρων τοπικῶν παραδόσεων. Πᾶσαν δὲ περὶ τῆς γνώμης ταύτης ἀμφιβολίαν αἴρει νομίζομεν τὸ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος 1877 ἐν Ἄϊλβρονν ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ Ἑλβετοῦ καθηγητοῦ Ε. Λ. Ῥόχολτς (Rochholz) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: *Ὁ Τέλλ καὶ ὁ Γέσσλερ ἐν τῷ μύθῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ*, οὗ συμπλήρωμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἕτερον ἔργον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως περὶ τοῦ Γέσσλερ, πρό τινος μόλις δημοσιευθέν.

Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἀποδείκνυται πειστικώτατα ὅτι ὁ Τέλλ εἶναι μυθικὸς ἥρως, κοινὸς εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Εἰς Ἑλβετίαν ὅμως ἰδίως φαίνεται ὅτι ὁ περὶ τούτου μῦθος μετηνέχθη ἐκ Σκανδιναυΐας. Ἀνάγεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὗτος εἰς τοὺς ἡλιακούς, ὁ δὲ Τέλλ, ἀντὶ ἥρωος τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὑπερασπίζοντος, ἀνακτᾶται τὴν ἀρχικὴν καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ σημασίαν· εἶναι προσωποποίησις τοῦ ἡλίου, εἶδος τοξότου Ἀπόλλωνος τῶν βορείων λαῶν. Ὁ μῦθος περὶ τοῦ μήλου ὅπερ κατὰ τὴν τυραννικὴν διαταγὴν ἐτόξευσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἰδίου παιδός, ὅστις δύναται δικαίως νὰ ταχθῇ μεταξὺ τῶν ὡραιοτέρων δραματικῶν θέσεων ἐξ ὅσων ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐπενόησεν, ὁ μῦθος οὗτος ἀνευρίσκεται παρ' ὅλοις σχεδὸν τοῖς λαοῖς τοῦ κόσμου, ἀντικαθισταμένου μόλις ἐνίοτε τοῦ μήλου διὰ καρύου, ἢ δακτυλίου ἢ νομίσματος.

Ἀλλὰ πῶς ὁ ἑλβετικὸς λαὸς συνεχώνευσε τὸν μῦθον τοῦτον μεθ' ἑνὸς τῶν σπουδαιοτάτων συμβάντων τῆς ἱστορίας αὐτοῦ; Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄνω μνημονευθέντος συγγράμματος ἐξηγεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο διά τινος ἐγχωρίου παραδόσεως. Ἔν τινι χωρίῳ τῆς Ἑλβετίας ὑπάρχει παρεκκλήσιον, *τῶν τριῶν Τέλλ* ἐπονομαζόμενον. Εἰσὶ δὲ οἱ τρεῖς Τέλλ ἥρωες πάτριοι, περὶ ὧν ὁ λαὸς πιστεύει ὅτι κοιμῶνται ὕπνον αἰώνιον, καὶ ἐξυπνῶσιν ὁσάκις ἡ Ἑλβετία διατρέχει κίνδυνον μέγαν, ὅπως σώσωσιν αὐτήν. Ὁμοίας παραδόσεις ἔχουσιν ἅπαντες σχεδὸν οἱ λαοί, καὶ ὁ ἡμέτερος ἔτι, ὅστις πιστεύει ὅτι εἰς ἀπόκρυφόν τι τῆς ἁγίας Σοφίας ὑπόγειον εὑρίσκεται ὁ *μαρμαρωμένος βασιλιᾶς*, ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων, ὅστις ὅταν σημάνῃ ἡ ὥρα θὰ ἐξυπνήσῃ ὅπως διώξῃ τοὺς ἀπίστους μέχρι τῆς *Κόκκινης Μηλιᾶς* καὶ ἀποδώσῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος τὴν προτέραν αὐτοῦ λαμπρότητα. Ἕνεκα λοιπὸν τῆς παραδόσεως ταύτης, ὁσάκις συνέβαινεν ἐπανάστασίς τις τοῦ λαοῦ, οἱ ἐπαναστάται ἀδελφοποιούμενοι ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν Τέλλ, ἢ ἁπλῶς ἐπωνομάζοντο ἅπαντες Τέλλ. Τοιαύτας ἐπαναστάσεις ἀναφέρει ἱκανὰς ἡ ἱστορία τῆς Ἑλβετίας, δι' ὃ οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι ἡ σημαντικωτάτη τούτων ἀπεδόθη κατόπιν εἰς ἕνα μόνον ἥρωα. Ὁ ἥρως οὗτος δὲν εἶναι πλέον Τέλλ, ἡ προσωποποίησις τοῦ ἡλίου· εἶναι ἡ προσωποποίησις τοῦ λαοῦ. Οὕτως ἡ Ἑλβετία οὐδὲν ἀπόλλυσι, καταδειχθέντος τοῦ ἀνυπάρκτου τοῦ πρωτίστου αὐτῆς ἥρωος· εἰς τὴν θέσιν τοῦ Τέλλ, διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀνδρείας ἐκδιώκοντος τοὺς τυράννους τῆς πατρίδος του, ἡ ἱστορία ἀναβιβάζει νῦν τὸν λαὸν ἀνακτῶντα μόνον ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν.

Ἐν Μονάχῳ. Ν. Γ. Πολιτης.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Τὰ παράσημα ἀπονέμονται ἐν Ἑλλάδι μετὰ τοσαύτης σπατάλης, ὥστε ἀπώλεσαν σχεδὸν πᾶσαν ἀξίαν. Ἵνα μάθῃ τις τὸν λόγον τῆς τοιαύτης τοῦ φέροντος παράσημον διακρίσεως, πολλάκις πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Περὶ τούτου οὐδαμῶς ὁ Ἕλλην ἀπατᾶται, ὡς δὲν ἀπατᾶται καὶ τὸ μικρὸν παιδίον, καλῶς ἐπιστάμενον ὅτι τὸ κήρινον ἀγαλμάτιόν του ὑπάρχει κενὸν καὶ εὔθραυστον· καὶ ἐν τούτοις ἐν τῷ παρασήμῳ τούτῳ ἔγκειται τὸ καύχημα καὶ ἡ εὐφροσύνη τῆς καρδίας του.

* * *

Σὺν τῇ ματαιοφροσύνῃ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδείξεων ἐπιπολάζει ἐν Ἑλλάδι καὶ ψευδής τις ὑπερηφάνεια περὶ κοινωνικῆς θέσεως.

Ἡ πρόληψις, οὕτως εἰπεῖν, αὕτη, ἐπικρατεῖ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατωτάτην τάξιν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, σπουδαίως δὲ παρακωλύει τὴν ὑλικὴν πρόοδον τοῦ τόπου. Ἐν Κίνᾳ ὁ ἰδιαίτερος ὑπηρέτης εὐπατρίδου οὐδέποτε συγκατατίθεται νὰ συλλέξῃ ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ κυρίου του τὰ τεμάχια διαρραγέντος ποτηρίου, ἀλλὰ καλεῖ πρὸς τοῦτο τὸν τῆς οἰκίας ὑπηρέτην. Τοιαῦται ἀνοησίαι ἐπικρατοῦσι καὶ ἐν Ἀθήναις. (Κάρολος Τάκερμαν).

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 1.

Digitized by Google

Ἀριθ. 92 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β΄.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 2 Ὀκτωβρίου 1877

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 609.

II. ΑΠΟΛΥΣΙΣ ΣΤΡΑΤΟΥ.

Οἱ λαοὶ εἶναι καθὼς τὰ ἄτομα. Ὅταν τὸ ἄτομον θέλῃ ν' ἀπολαύσῃ τι, συλλογίζεται ἂν ἡ ἐκ τῆς ἀπολαύσεως ἡδονὴ εἶναι ἀξία τῆς δαπάνης. Τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἀσφάλεια. Ἂν, χάριν τῆς ἀσφαλείας, ἀνάγκη νὰ ὁπλισθῶσιν ἑκατοντακισχίλιοι ἄνδρες, καὶ πρὸς τοῦτο νὰ δαπανηθῶσιν ἑκατὸν ἑκατομμύρια, δὲν ἀντιλέγω. Εἶναι ἀπόλαυσις ἀποκτωμένη διὰ τῆς θυσίας τῶν ἑκατομμυρίων.

Προτάσσω ταῦτα ἵνα ἐννοηθῇ καλῶς ἡ θέσις τοῦ ζητήματος.

Προτείνει βουλευτής τις ν' ἀπολυθῶσιν ἑκατοντακισχίλιοι ἄνδρες πρὸς ἀνακούφισιν τῶν φορολογουμένων καθ' ἑκατὸν ἑκατομμύρια.

Ἂν ἡ ἀπάντησις περιορισθῇ εἰς τὸ ὅτι οἱ ἑκατοντακισχίλιοι οὗτοι ἄνδρες καὶ τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια εἶναι ἀπαραίτητα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀσφάλειαν, εἶναι θυσία ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἤθελε σπαραχθῇ ὑπὸ τῶν κομμάτων, ἢ γείνῃ ἕρμαιον τῶν ξένων, τὸ ἐπιχείρημα εἶναι ἄριστον. Ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἀληθὲς ἢ ψευδὲς, ἀλλὰ θεωρητικῶς δὲν εἶναι οἰκονομικὴ αἵρεσις. Γίνεται ὅμως αἱρετικὸν, ἅμα τις θεωρήσῃ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν θυσίαν ὡς κέρδος, λόγῳ ὅτι παρέχει τινὰ ὠφέλειαν.

Δὲν ἀμφιβάλλω δὲ ὅτι, πρὶν ἢ ὁ εἰσηγητὴς τῆς προτάσεως κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ βήματος, ῥήτωρ ἄλλος θὰ ὁρμήσῃ λέγων· «Ν' ἀπολυθῶσιν ἑκατοντακισχίλιοι ἄνδρες! Ἐσκέφθης ὅτε ὑπέβαλες τὴν πρότασιν; Τί θὰ γείνωσι; Πῶς θὰ ζήσωσι; Θὰ εἴπῃς ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας; Ἀλλ' ἀγνοεῖς ὅτι πανταχοῦ εἶναι σπάνις ἐργασίας, ὅτι οἱ ἐργάται πανταχοῦ ὑπερπλεονάζουσι; Θέλεις νὰ ῥίψῃς τοσούτους ἄνδρας εἰς τὴν ἀγορὰν ἵνα αὐξήσωσι τὸν διαγωνισμὸν καὶ ὑποτιμηθῶσι τὰ ἡμερομίσθια; Ὅτε μάλιστα εἶναι τόσον δύσκολον νὰ κερδαίνῃ ὁ ἐργάτης τὸν πενιχρὸν ἄρτον του, δὲν εἶναι εὐτύχημα ὅτι τὸ Κράτος τρέφει τοὺς ἑκατοντακισχιλίους τούτους ἄνδρας; Πρόσθες ὅτι ὁ στρατὸς ἀναλίσκει οἶνον, ἐνδύματα, ὅπλα, ὅτι οὕτως ὑποθάλπει τὴν ἐνέργειαν ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς καταστήμασιν, ὅτι ἐπὶ τέλους εἶναι αὐτὴ ἡ Πρόνοια τῶν ἀπειραρίθμων προμηθευτῶν τῶν πραγμάτων τούτων. Δὲν φρίττεις ἀναλογιζόμενος τὸ στάσιμον τῆς ἀπείρου ταύτης βιομηχανικῆς κινήσεως;» Συμπεραίνει λοιπὸν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν ἑκατοντακισχιλίων ἀνδρῶν οὐχὶ δι' ἀνάγκην ὑπηρεσίας, ἀλλὰ δι' οἰκονομικοὺς λόγους. Τοὺς λόγους τούτους προτίθεμαι ν' ἀναιρέσω.

Ἑκατοντακισχίλιοι ἄνδρες, χάριν τῶν ὁποίων πληρόνουσιν οἱ φορολογούμενοι ἑκατὸν ἑκατομμύρια, ζῶσιν αὐτοὶ καὶ δι' αὐτῶν οἱ προμηθευταὶ των κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Τὸ *ὁρώμενον*.

Ἑκατὸν ὅμως ἑκατομμύρια, ἐξερχόμενα ἐκ τῶν θυλακίων τῶν φορολογουμένων, δὲν συντελοῦσι πλέον αὐτὰ εἰς τὴν συντήρησιν τῶν φορολογουμένων αὐτῶν καὶ τῶν προμηθευτῶν των. Τὸ *μὴ ὁρώμενον*. Ὑπολόγισον ὅπως θέλῃς, καὶ εἰπέ μοι τίς ἡ ὠφέλεια τῆς κοινωνίας.

Ἀλλ' ἐγὼ δύναμαι νὰ σοὶ εἴπω τίς ἡ βλάβη. Πρὸς ἁπλοποίησιν δὲ, ἀντὶ νὰ λέγωμεν ἑκατοντακισχιλίους ἄνδρας καὶ ἑκατὸν ἑκατομμύρια, ἂς λέγωμεν ἕνα ἄνδρα καὶ χίλια φράγκα.

Ἐν τῷ χωρίῳ Α οἱ ἐπὶ τῆς στρατολογίας ἀπάγουσι τὸν ἕνα τοῦτον ἄνδρα. Οἱ εἰσπράκτορες καὶ αὐτοὶ εἰσπράττουσι τὰ χίλια φράγκα. Ὁ νεοσύλλεκτος καὶ τὰ χίλια φράγκα μεταφέρονται εἰς Βελφὸρ, ἔνθα ὁ νεοσύλλεκτος θὰ ζήσῃ διὰ τῶν χιλίων φράγκων ἓν ἔτος, μηδὲν ἐργαζόμενος. Ἂν βλέπῃς εἰς Βελφὸρ μόνον, ἔχεις ἀπειράκις δίκαιον, κρίνων τὸ μέτρον ὠφελιμώτατον. Ἀλλ' ἂν στρέψῃς τὰ βλέμματά σου πρὸς τὸ χωρίον Α, θὰ κρίνῃς ἄλλως. Ἂν δὲν τυφλώττῃς θὰ εἴδῃς ὅτι τὸ χωρίον ἀπώλεσεν ἕνα ἐργάτην καὶ τὰ χίλια φράγκα, δι' ὧν ἤθελε πληρωθῇ ἡ ἐργασία αὐτοῦ. Ἀπώλεσε προσέτι καὶ τὴν πρὸς ἐργασίαν ἐνέργειαν, ἥτις ἤθελε διεγερθῇ περὶ αὐτὸν ἐκ τῆς δαπάνης τῶν χιλίων φράγκων.

Κατὰ πρῶτον φαίνεται ὅτι ὑπάρχει συμψηφισμός. Ὅ,τι ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐν τῷ χωρίῳ, γίνεται ἐν Βελφόρ. Ἐτελείωσε.—Ὄχι· ἰδοὺ δὲ εἰς τί συνίσταται ἡ βλάβη. Ἐν τῷ χωρίῳ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔσκαπτε καὶ ἐκαλλιέργει τὴν γῆν, ἦτον ἐργάτης· ἐν Βελφὸρ ὅμως γυμνάζεται «κεφαλὴν ἐπὶ δεξιά, κεφαλὴν ἐπ' ἀριστερά», εἶναι στρατιώτης. Τὸ ἀργύριον καὶ ἡ κυκλοφορία εἶ-

Digitized by Google

ναι τὰ αὐτὰ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις. Ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἔχομεν τριακοσίων ἡμερῶν ἐργασίαν παραγωγικήν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τριακοσίων ἡμερῶν ἐργασίαν μὴ παραγωγικήν. Ὑποθέτω δὲ πάντοτε ὅτι μέρος τοῦ στρατοῦ δὲν εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν· ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἐξ ἐναντίας ὑποθέσεως δὲν συνάγω τὸ αὐτὸ πόρισμα, διότι ἡ κοινὴ ἀσφάλεια εἶναι ὅρος πάσης ἐργασίας.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ςρατοῦ. Προβάλλεις τὴν αὔξησιν τῶν ἐργατῶν καθ' ἑκατοντακισχιλίους, τὸν ἐκ τούτου ἐπιτεινόμενον διαγωνισμὸν καὶ τὴν ἐκ τούτου ὑποτίμησιν τῶν ἡμερομισθίων. Αὐτὸ τὸ βλέπεις.

Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ τί δὲν βλέπεις. Δὲν βλέπεις ὅτι διὰ τῆς ἀπολύσεως τῶν ἑκατοντακισχιλίων στρατιωτῶν δὲν καθιστάνεις ἄχρηστα τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια, ἀλλὰ τ' ἀποδίδεις εἰς τοὺς φορολογουμένους. Δὲν βλέπεις ὅτι ρίπτων διὰ τῆς ἀπολύσεως τοὺς ἑκατοντακισχιλίους ἐργάτας εἰς τὴν ἀγοράν, ρίπτεις συγχρόνως καὶ τὰ ἑκατὸν ἐκεῖνα ἑκατομμύρια, δι' ὧν θέλει πληρωθῆ ἡ ἐργασία των· ὅτι οὕτως ἡ αὔξησις τῆς προσφορᾶς τῶν βραχιόνων αὐξάνει καθ' ἴσον μέτρον πρὸς τὴν τῆς ζητήσεως, ὥστε τῶν ἡμερομισθίων ἡ ὑποτίμησις εἶναι φανταστή. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἀπολύσεως καὶ μετ' αὐτὴν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Κράτει ἑκατὸν ἑκατομμύρια, ἀντίστοιχα εἰς ἑκατοντακισχιλίους ἀνθρώπους, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ταύτην ὅτι πρὸ τῆς ἀπολύσεως μὲν τὰ ἑκατομμύρια ἐκεῖνα δίδονται εἰς ἀνθρώπους ἀργούς, μετ' αὐτὴν δὲ εἰς ἐργαζομένους. Τέλος πάντων δὲν βλέπεις ὅτι, ὅταν ὁ φορολογούμενος δίδῃ τὸ ἀργύριον εἴτε εἰς τὸν στρατιώτην, χωρὶς νὰ λάβῃ τι εἰς ἀντάλλαγμα, εἴτε εἰς τὸν ἐργάτην, ἵνα λάβῃ τὸ ἀντίτιμον, ἡ μὲν κυκλοφορία τοῦ ἀργυρίου εἶναι κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ αὐτή, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὁ φορολογούμενος λαμβάνει ἀντάλλαγμα τοῦ χρήματός του, ἐν ᾧ κατὰ τὴν πρώτην ὄχι.

Λοιπὸν τὸ πόρισμα· Ἀπώλεια διὰ τὸ ἔθνος.

Τὸ πόρισμα ὅπερ πολεμῶ δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ τὴν βάσανον τῆς ἀναλογίας, τὴν λυδίαν ταύτην λίθον πάσης ἀρχῆς. Ἂν, μετὰ δικαίαν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν συμφερόντων, ἐξάγηται ὅτι εἶναι ἐθνικὴ ὠφέλεια ἡ αὔξησις τοῦ στρατοῦ, διατί νὰ μὴ στρατολογῆται ὅλος ὁ ἀνδρικὸς πληθυσμὸς τοῦ τόπου;[1]

Ἕπεται συνέχεια. Ι. Β.

---

1. Ὁ συγγραφεὺς συλλογίζεται ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἄλλοθι, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς διετύπωσεν ἄλλοτε τὴν γνώμην του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πολιτικῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης.

«Πᾶς πολίτης ὀφείλει νὰ γινώσκῃ δύο τινά· νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν πατρίδα του. Πρὸς τὴν ἐθνικὴν δὲ ἄμυναν ἀρκεῖ, κατ' ἐμέ, νόμος ἐκ τῶν ἑξῆς δύο ἄρθρων συγκείμενος.

Ἄρθρ. 1. Πᾶς ὑγιὴς πολίτης, ἄνευ ἐξαιρέσεως, διαμένει ὑπὸ τὰς σημαίας τέσσαρα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 21 ἕως τοῦ 25 ἔτους τῆς ἡλικίας, ἵνα ἐκπαιδευθῇ στρατιωτικῶς.

— Ἰδοὺ ὡραία οἰκονομία! Ἀπολύετε 400,000 στρατιωτῶν καὶ μορφόνετε 10 ἑκατομμύρια.

Ἄρθρ. 2. Ἀπαλλάσσεται ὅμως ὁ κατὰ τὸ 21 τῆς ἡλικίας ἔτος δυνάμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι γινώσκει ἐντελῶς τὰ γυμνάσια τοῦ λόχου.

— Ὁποῖον τέλος! Πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τετραετοῦς ὑπηρεσίας θὰ ἐγερθῇ σφοδρὰ ἅμιλλα μεταξὺ τῆς νεολαίας νὰ μάθωσι τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια.

— Παράδοξος ἰδέα!—Παντάπασι. Χωρὶς νὰ ρίψῃ εἰς τὴν θλίψιν τὰς οἰκογενείας, χωρὶς νὰ προσβάλῃ τὴν ἰσότητα, ἀσφαλίζει τῇ πατρίδι, ἁπλούστατα καὶ οἰκονομικώτατα, 10 ἑκατομμύρια πολεμιστῶν, ἱκανῶν ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τοὺς ἡνωμένους ὅλου τοῦ κόσμου διαρκεῖς στρατούς.»

Ὀργανισμὸς τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἄνευ προσβολῆς τῆς ἰσότητος, ἐλάττωσις τῶν ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀφαίρεσις τοῦ πλείστου μέρους τῶν αἰτίων τῆς συγκρούσεως, ἐγκαταλειπομένης τῆς ἰδέας τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς κατακτήσεως καὶ συναπτομένων διεθνῶν σχέσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δικαιοσύνης, τοῦτο ἦν ἐν ὀλίγοις τὸ ἰδανικὸν τοῦ συγγραφέως.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ι

Ὁ Μασσαλιωτικὸς Θούριος (La Marseillaise).

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1792 στρατοὶ ἐχθρικοί, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ μονάρχου τῆς Αὐστρίας, ἐστρατοπέδευον παρὰ τὸν Ῥῆνον, ἕτοιμοι ὅπως εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ καταπνίξωσιν ἐν αἵματι τὴν ἀρτιγενῆ ἐπανάστασιν. Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν μέσῳ κατανυκτικῆς σιγῆς διεκήρυξεν ὅτι *ἡ πατρὶς κινδυνεύει.*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐποιήθη ὁ *μασσαλιωτικὸς θούριος*. Ὁ Rouget de l'Isle, νέος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, συνέθεσε καὶ ποίησιν καὶ μουσικὴν ἐν στιγμῇ παραφορᾶς φλογεροῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς βραχύτατον διάστημα, ἐν μέσῳ συμποσίου ὅπερ ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ δημάρχου τοῦ Στρασβούργου, τῆς πόλεως «ἐν ᾗ ὁ κρότος τῶν ὀργάνων τῆς μάχης ἀκαταπαύστως ἐμιγνύετο μὲ τὸν κρότον τῶν ὀργάνων τῶν ἑορτῶν.»

Μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀνταξίου τῆς ὑποθέσεως ὁ Alexandre Dumas διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ *Μασσαλιωτικοῦ θουρίου*, καὶ τὴν διήγησιν ταύτην παραθέτομεν ἐνταῦθα διότι εἶναι ἡ εὐγλωττοτέρα περιγραφὴ τῆς γενέσεως τοῦ ᾄσματος, εἰς ὃ τοσαύτας νίκας ὀφείλει ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Ἰδοὺ ἡ διήγησις τοῦ Dumas·

—Τίς θὰ ἦτον ὁ νεώτερος Τυρταῖος ὅστις θὰ ἔρριπτεν ἐν μέσῳ τοῦ καπνοῦ τῶν κανονίων, τοῦ συριγμοῦ τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν βομβῶν, τὸν ὕμνον τῆς Γαλλίας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ ἐνθουσιῶν καὶ φιλόπατρις Ῥουζὲ Δελὶλ ἀπεκρίθη· Ἐγώ!

Καὶ ὥρμησεν ἐκτὸς τῆς αἰθούσης.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, καθ' ἣν οὔτε κἂν ἀνησύχησαν διὰ τὴν ἀπουσίαν του, ὅλα ἐγένοντο, λέξεις καὶ μουσικὴ ὅλα ἐχύθησαν ἐντὸς τύπου, ὅπως χύνεται τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ.

Ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ ἐπέστρεψε μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἐῤῥιμένας εἰς τὰ ὀπίσω, μὲ τὸ μέτωπον κεκαλυμμένον ὑπὸ ἱδρῶτος, πνευστιῶν ἐκ τῆς πάλης ἣν ὑπέστη μετὰ δύο οὐρανίων ἀδελφῶν, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως.

— Ἀκούσατε! εἶπεν, ἀκούσατε ὅλοι!

Ὁ νεανίας ἦτο βέβαιος περὶ τῆς μούσης του.

Εἰς τὴν φωνήν του ὅλοι ἐστράφησαν, οἱ μὲν κρατοῦντες τὸ ποτήριον εἰς τὴν χεῖρα, οἱ δὲ κρατοῦντες τὴν φρίσσουσαν χεῖρα τοῦ γείτονός των.

Ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ ἤρχισεν:

Allons, enfants de la patrie!
Le jour de gloire est arrivé.
Contre nous de la tyrannie
S'étendard sanglant est levé (bis).
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats?
Ils viennent, jusque dans nos bras,
Egorger nos fils, nos compagnes!...
Aux armes, citoyens! formez vos bataillons:
Marchez (bis), qu'un sang impur abreuve nos sil-
[lons.

«Ἐμπρὸς, τέκνα τῆς πατρίδος, ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα τῆς δόξης! ἡ αἱματηρὰ σημαία τῆς τυραννίας ὑψώθη καθ' ὑμῶν. Ἀκούετε εἰς τὰς πεδιάδας μας τοὺς ἀγρίους αὐτοὺς στρατιώτας μυκωμένους; Ἔρχονται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγκάλας μας νὰ σφάξωσι τοὺς υἱούς μας, τὰς συζύγους μας! Συμπολῖται εἰς τὰ ὅπλα! πυκνώσατε τὰς φάλαγγάς σας! Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· αἷμα ἀκάθαρτον ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας!»

Εἰς τὴν πρώτην ταύτην στροφὴν, ἠλεκτρικὴ φρικίασις διέτρεξεν ὅλην τὴν ὁμήγυριν.

Δύο ἢ τρεῖς ἐνθουσιώδεις κραυγαὶ ἐξεῤῥάγησαν· ἀλλ' ἀμέσως φωναὶ ἄπληστοι νὰ ἀκούσωσι τὰς ἄλλας στροφὰς ἔκραξαν·

— Σιωπή! σιωπή! ἀκούσατε!

Ὁ Ῥουζὲ ἐξηκολούθησε μετὰ χειρονομίας ἐκφραζούσης βαθεῖαν ἀγανάκτησιν·

Que veut cette horde d'esclaves,
De traîtres de rois conjurés?
Pour qui ces ignobles entraves,
Ees fers dès longtemps préparés?
Français! pour nous, ah! quel outrage!
Quels transports il doit exciter!
C'est nous qu'on ose méditer
De rendre à l'antique esclavage!
Aux armes, citoyens!....

«Τί θέλει ἡ ὀρδὴ αὕτη τῶν δούλων, τῶν προδοτῶν, τῶν συνωμοτῶν βασιλέων; Διὰ ποίους τὰ ἄτιμα ταῦτα ἐμπόδια, τὰ πρὸ πολλοῦ ἑτοιμασθέντα ταῦτα σίδηρα; Γάλλοι! δι' ἡμᾶς! ἆ! ποία ὕβρις! Ποίας παραφορὰς μέλλει νὰ διεγείρῃ; Ἡμᾶς τολμῶσι νὰ σκέπτωνται πῶς νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν δουλείαν! Συμπολῖται εἰς τὰ ὅπλα!...»

Τὴν φορὰν ταύτην ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ δὲν ἔλαβεν ἀνάγκην νὰ προσκαλέσῃ τὸν χορόν· μία μόνη κραυγὴ ὥρμησεν ἀπὸ ὅλα τὰ στήθη·

Formons nos bataillons:
Marchons, marchons, qu'un sang impur abreuve
[nos sillons.

«Πυκνώσατε τὰς φάλαγγάς σας! Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· αἷμα ἀκάθαρτον ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας!»

Ἔπειτα ἐξηκολούθησεν ἐν μέσῳ αὐξάνοντος ἐνθουσιασμοῦ·

Quoi! des cohortes d'étrangères,
Feraient la loi dans nos foyers!
Quoi! ces phalanges mercenaires
Terrasseraient nos fiers guerriers!
Grand Dieu! par des mains enchainées,
Nos fronts sous le joug se ploiraient!
De vils despotes deviendraient
Les moteurs de nos destinées!

«Πῶς! τὰ ξένα ταῦτα στίφη θὰ ἐπιβάλλωσι νόμον εἰς τὰς ἑστίας μας; Πῶς! αἱ μισθωταὶ αὗται φάλαγγες θὰ καταβάλωσι τοὺς ὑπερηφάνους πολεμιστάς μας; Μέγιστε Θεέ! διὰ χειρῶν ἁλυσοδέτων τὰ μέτωπά μας θὰ καμφθῶσιν ὑπὸ τὸν ζυγόν! Ποταποὶ δεσπόται θὰ γίνωσι κύριοι τῆς εἱμαρμένης μας!»

Ἑκατὸν στήθη πνευστιῶντα περιέμενον τὴν ἐπανάληψιν, καὶ πρὶν τελειώσῃ ὁ τελευταῖος στίχος ἀνέκραξαν·

— Ὄχι! ὄχι! ὄχι!

Ἔπειτα ὁ θεῖος χορὸς ἀντήχησε μετὰ παραφορᾶς·

Aux armes, citoyens! formons nos bataillons:
Marchons, marchons, qu'un sang impur abreuve
[nos sillons.

«Συμπολῖται εἰς τὰ ὅπλα! πυκνώσατε τὰς φάλαγγάς σας! Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· αἷμα ἀκάθαρτον ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας!»

Τὴν φορὰν ταύτην τοιαύτη φρικίασις διέτρεξε τοὺς ἀκροατὰς, ὥστε αὐτὸς ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ ἠναγκάσθη νὰ ἀπαιτήσῃ σιωπὴν ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν τετάρτην στροφήν του.

Ἠκροάσθησαν πυρετωδῶς.

Ἡ ἀγανακτοῦσα φωνὴ ἐγένετο ἀπειλητική.

Tremblez, tyrans! et vous, perfides,
L'opprobre de tous les partis,
Tremblez! vos projets parricides
Vont enfin recevoir leur prix.
Tout est soldat pour vous combattre:
S'ils tombent nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux
Contre vous tout prêts à se battre....

«Τρέμετε, τύραννοι, καὶ σεῖς ἄπιστοι, τὸ αἶσχος ὅλων τῶν κομμάτων! Τρέμετε! τὰ πατροκτόνα σχέδιά σας μέλλουν τέλος νὰ πληρωθῶσι. Τὸ πᾶν εἶναι στρατιώτης διὰ νὰ σᾶς πολεμήσῃ. Ἐὰν πέσωσιν οἱ νεαροὶ ἥρωές μας, ἡ γῆ παράγει ἄλλους ἑτοίμους νὰ πολεμήσωσι καθ' ὑμῶν.»

— Ναί! ναί! ἔκραξαν ὅλαι αἱ φωναί.

Καὶ οἱ πατέρες ὤθησαν ἐμπρὸς τοὺς υἱοὺς οἵτινες ἠδύναντο νὰ περιπατῶσι, καὶ αἱ μητέ-

Digitized by Google

ρες ὕψωσαν εἰς τὸν ἀέρα ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐβάσταζον ἀκόμη εἰς τὰς ἀγκάλας των.

Τότε ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ παρετήρησεν ὅτι ἔλειπεν ἀκόμη μία στροφή· τὸ ᾆσμα τῶν παιδίων· χορὸς θεῖος τοῦ μέλλοντος θέρους, τοῦ βλαστάνοντος σπόρου· ἐνῷ δὲ οἱ συμπόται ἐπανελάμβανον ἐν παραφορᾷ τὴν τρομερὰν ἐπῳδὴν, ἀφῆκε τὴν κεφαλήν του νὰ πέσῃ μεταξὺ τῶν χειρῶν του· ἔπειτα, ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου, τοῦ ἀλαλαγμοῦ, τῶν ἐπευφημήσεων, αὐτοσχεδίασε τὴν ἀκόλουθον στροφήν·

Nous entrerons dans la carrière
Quand nos aînés n'y seront plus ;
Nous y trouverons leur poussière
Et la trace de leurs vertus !
Bien moins jaloux de leur survivre,
Que de partager leur cercueil
Nous aurons le sublime orgueil
De les venger ou de les suivre....

«Θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ στάδιον ὅταν δὲν ὑπάρχωσι πλέον οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν· θὰ ἐπανεύρωμεν τὴν κόνιν των καὶ τὰ ἴχνη τῶν ἀρετῶν των. Πλειότερον ποθοῦντες νὰ συμμερισθῶμεν τὸν τάφον των παρὰ νὰ ἐπιζήσωμεν, θὰ ἔχωμεν τὴν θείαν ὑπερηφάνειαν ὅτι τοὺς ἐξεδικήσαμεν ἢ τοὺς ἠκολουθήσαμεν!»

Καὶ διὰ μέσου τῶν πνιγομένων ὀλολυγμῶν τῶν μητέρων, τῶν ἐνθουσιωδῶν ἤχων τῶν πατέρων, ἠκούσθησαν αἱ καθαραὶ φωναὶ τῶν παιδίων ψάλλουσαι ἐν χορῷ·

Aux armes, citoyens ! formons nos bataillons:
Marchons, marchons, qu'un sang impur abreuve
[nos sillons.

«Συμπολῖται, εἰς τὰ ὅπλα! σχηματίσατε τὰς φάλαγγάς σας. Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· αἷμα ἀκάθαρτον ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας!»

— Ὢ! ἀλλὰ, ἐψιθύρισεν εἷς τῶν συμποτῶν, δὲν ὑπάρχει συγγνώμη κατ' ἐκείνων οἵτινες ἐπλανήθησαν μόνον;

— Περιμένετε, περιμένετε, ἔκραξεν ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ, καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι ἡ καρδία μου δὲν εἶναι ἀξία τῆς ἐπιπλήξεως ταύτης.

Καὶ μετὰ φωνῆς πλήρους συγκινήσεως ἔψαλλε τὴν ἁγίαν ταύτην στροφὴν, ἐν ᾗ ἐνυπάρχει ὁλόκληρος ἡ ψυχὴ τῆς Γαλλίας· φιλάνθρωπος, μεγάλη, γενναία, καὶ ἐν τῇ ὀργῇ αὐτῆς πλανωμένη, διὰ τῶν πτερύγων τῆς εὐσπλαγχνίας, ὑπεράνω τῆς ὀργῆς της.

Français ! en guerriers magnanimes,
Portez ou retenez vos coups :
Épargnez ces tristes victimes
A regret s'armant contre nous.

«Γάλλοι! ὡς μεγαλόψυχοι μαχηταὶ κτυπᾶτε ἢ κρατεῖτε τὰ κτυπήματά σας· φεισθῆτε τῶν ἀθλίων ἐκείνων θυμάτων τῶν ἀκουσίως ὁπλισθέντων καθ' ὑμῶν...»

Αἱ χειροκροτήσεις διέκοψαν τὸν ψάλτην.

— Ὢ! ναί! ἔκραξαν πανταχόθεν· ἔλεος, συγγνώμη διὰ τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀδελφούς μας, διὰ τοὺς δούλους ἀδελφούς μας, διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὁποίους ἐξοτρύνουσι καθ' ἡμῶν μὲ τὴν μάστιγα καὶ μὲ τὴν λόγχην!

— Ναὶ, ἐπανέλαβεν ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ, συγγνώμην καὶ ἔλεος δι' αὐτούς.

Mais le despote sanguinaire,
Mais les complices de Bouillé,
Tous ces tigres qui, sans pitié,
Déchirent le sein de leur mère !...
Aux armes, citoyens ! formez vos bataillons.

«Ἀλλὰ κατὰ τῶν αἱμοχαρῶν ἐκείνων δεσποτῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν συνενόχων τοῦ Βουλλιὲ, κατὰ τῶν ἀνιλεῶν τούτων τίγρεων τῶν σχιζόντων τὸν κόλπον τῆς μητρός των! εἰς τὰ ὅπλα, συμπολῖται! πυκνώσατε τὰς φάλαγγάς σας!»

— Ναὶ, ἔκραξαν ὅλαι αἱ φωναὶ, κατὰ τούτων,

Marchons, marchons, qu'un sang impur abreuve
[nos sillons.

«Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· ἀκάθαρτον αἷμα ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας.»

— Τώρα, ἔκραξεν ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ, γονυπετήσατε ὅλοι!

Ὑπήκουσαν.

Μόνος ὁ Ῥουζὲ Δελὶλ ἔμεινεν ὄρθιος, ἔθεσεν ἕνα τῶν ποδῶν του ἐπὶ τῆς καθέδρας ἑνὸς τῶν συμποτῶν, ὡς ἐπὶ τῆς πρώτης βαθμίδος τοῦ ναοῦ τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ὑψῶν τοὺς δύο βραχίονας πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἔψαλε τὴν τελευταίαν στροφὴν, τὴν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Γαλλίας ἐπίκλησιν·

Amour sacré de la patrie,
Conduis, soutiens nos bras vengeurs.
Liberté, liberté chérie!
Combats avec tes défenseurs.
Sous nos drapeaux, que la victoire
Accoure à tes mâles accents ;
Que tes ennemis expirants
Voient ton triomphe et notre gloire...

«Ἱερὰ ἀγάπη τῆς πατρίδος, ὁδήγησον, ὑποστήριξον τοὺς ἐκδικητὰς βραχίονάς μας. Ἐλευθερία, προσφιλὴς ἐλευθερία, πολέμησον μετὰ τῶν ὑπερασπιστῶν σου· εἰς τὴν ἀνδρικὴν φωνήν σου ἂς δράμῃ ἡ νίκη ὑπὸ τὰς σημαίας μας· ἂς ἴδωσιν οἱ ἐκπνέοντες ἐχθροί μας τὸν θρίαμβόν σου καὶ τὴν δόξαν μας!»

— Καλὰ, εἶπε φωνή τις, ἡ Γαλλία ἐσώθη!

Καὶ ὅλα τα στόματα, ἐν μιᾷ ὑπερτάτῃ κραυγῇ, ἐτόνισαν τὸ νεκρώσιμον τοῦ δεσποτισμοῦ, τὸν αἶνον τῆς ἐλευθερίας·

Aux armes, citoyens! formons nos bataillons:
Marchons, marchons, qu'un sang impur abreuve
[nos sillons.

«Συμπολῖται, εἰς τὰ ὅπλα! πυκνώσατε τὰς φάλαγγάς σας! Βαδίσωμεν, βαδίσωμεν· αἷμα ἀκάθαρτον ἂς ποτίσῃ τὴν γῆν μας!»

Ἡ χαρὰ ἦτο παράφορος, μεθυστικὴ, παράφρων· ἕκαστος ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ

Digitized by Google

πλησίον του· αἱ νεάνιδες ἔδραξαν τὰ ἄνθη των, ἀνθοδέσμας καὶ στεφάνους, καὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τριακονταοκτὼ ἔτη, ἐνῷ μοὶ διηγεῖτο τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, εἰς ἐμὲ νέον ἄνδρα ὅστις κατὰ πρῶτον ἤδη τῷ 1830 ἤκουσα ψαλλόμενον ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς φωνῆς τοῦ λαοῦ τὸν ἱερὸν τοῦτον ὕμνον—μετὰ τριακονταοκτὼ ἔτη τὸ μέτωπον τοῦ ποιητοῦ ἤστραπτεν ἀπὸ τὸ οὐράνιον σέλας τοῦ 1792.

Καὶ εἶχε δίκαιον!

Πῶς δὲ καὶ ἐγὼ αὐτός, γράφων τὰς τελευταίας ταύτας στροφάς, νὰ ἦμαι ὅλος συγκεκινημένος; πῶς, ἐνῷ ἡ δεξιά μου χαράσσει τρέμουσα τὸν χορὸν τῶν παιδίων, τὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Γαλλίας ἐπίκλησιν, ἡ ἀριστερά μου ἀπομάσσει δάκρυ ἕτοιμον νὰ πέσῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου;

Ἡ αἰτία εἶναι διότι ὁ ἱερὸς Μασσαλιωτικὸς ὕμνος εἶναι ὄχι μόνον κραυγὴ πολεμική, ἀλλὰ καὶ ὅρμημα ἀδελφικόν· διότι εἶναι ἡ βασιλικὴ καὶ ἰσχυρὰ χεὶρ τῆς Γαλλίας τεταμένη πρὸς ὅλους τοὺς λαούς· διότι θὰ ἦναι πάντοτε ὁ τελευταῖος στεναγμὸς τῆς θνησκούσης ἐλευθερίας καὶ ἡ πρώτη κραυγὴ τῆς ἀναγεννωμένης ἐλευθερίας![1]

Ὁ Rouget de l'Isle πρὶν ἢ ποιήσῃ τὴν μασσαλιώτιδα εἶχε γράψει ποιημάτιά τινα μετρίας ἀξίας· καὶ μετὰ τὴν μασσαλιώτιδα δὲ οὐδὲν ἔργον ἀντάξιον αὐτῆς ἐποίησε· τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι τὰ μεγάλα γεγονότα παράγουσι τὰ μεγάλα φιλολογικὰ ἔργα, τὰ δὲ μεγάλα γεγονότα εἰς τὸ πλῆθος ὀφείλονται· τότε συμβαίνει ἄνθρωποι καὶ μετρίας ἀκόμη ἱκανότητος, νὰ γίνωνται διερμηνεῖς τῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ γράφωσιν ἔργα μεγάλα, διότι παρὰ τοῦ λαοῦ λαμβάνουσι τὴν ἔμπνευσιν.

II

Ὁ Μασσαλιωτικὸς θούριος ἐν Ἑλλάδι.

. . . .

Ὁ Ῥήγας μεταξὺ τῶν θουρίων αὐτοῦ ᾀσμάτων ἐμιμήθη καὶ τὸν *Μασσαλιωτικόν*, τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸν θεσπέσιον ἀντίλαλον. Ἐν τῷ ᾄσματι *Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων*, ποιηθέντι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Iken, ἐν ἔτει 1796, ἡ πρώτη στροφὴ ὁλόκληρος, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐπῳδός, εἰσὶ μετάφρασις τῆς πρώτης στροφῆς καὶ τῆς ἐπῳδοῦ τοῦ Μασσαλιωτικοῦ θουρίου. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰς τὸ αὐτὸ περίπου πεποίηται μέτρον, καὶ ἐπὶ τῆς μουσικῆς τοῦ Μασσαλιωτικοῦ ἐψάλλετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου Γερμανοῦ.

Ἰδοὺ τὸ ᾆσμα τοῦ Ῥήγα·

Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων!
Ὁ καιρὸς τῆς δόξης ἦλθεν.
Ἂς φανῶμεν ἄξιοι ἐκείνων,
Ποῦ μᾶς δῶσαν τὴν ἀρχήν.
Ἂς πατήσωμεν ἀνδρείως
Τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίδος.
Ἐκδικήσωμεν πατρίδος
Κάθε ὄνειδος αἰσχρόν.

Τὰ ὅπλα ἂς λάβωμεν,
Παῖδες Ἑλλήνων, ἄγωμεν,
Ποταμηδὸν ἐχθρῶν τὸ αἷμα
Ἂς τρέξῃ πρὸ ποδῶν.

Ὅθεν εἶσθε τῶν Ἑλλήνων
Κόκκαλα ἀνδρειωμένα,
Πνεύματα ἐσκορπισμένα,
Τώρα λάβετε πνοήν.
Σ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγός μου
Συναχθῆτε ὅλα ὁμοῦ
Τὴν ἑπτάλοφον ζητεῖτε
Καὶ νικᾶτε πρὸ παντοῦ.
Τὰ ὅπλα ἂς λάβωμεν, κ.τ.λ.

Σπάρτη, Σπάρτη, τί κοιμᾶσαι
Ὕπνον λήθαργον βαθύν;
Ξύπνησον, κράξε Ἀθήνας
Σύμμαχον παντοτεινήν.
Ἐνθυμηθῆτε Λεωνίδου,
Ἥρωος τοῦ ξακουστοῦ,
Τοῦ ἀνδρὸς ἐπαινουμένου,
Φοβεροῦ καὶ τρομεροῦ.
Τὰ ὅπλα ἂς λάβωμεν, κ.τ.λ.

Ὅπου εἰς τὰς Θερμοπύλας
Πόλεμον αὐτὸς κρατεῖ,
Καὶ τοὺς Πέρσας ἀφανίζει
Καὶ αὐτῶν κατακρατεῖ.
Μὲ τριακοσίους ἄνδρας
Εἰς τὸ κέντρον προχωρεῖ,
Καὶ ὡς λέων θυμωμένος
Εἰς τὸ αἷμά των βουτεῖ.
Τὰ ὅπλα ἂς λάβωμεν, κ.τ.λ.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ πρώτῃ καταστραφείσῃ ἐκδόσει τῶν ποιημάτων τοῦ Ῥήγα, καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐκδόσει, τῇ λάθρα ἐν Ἰασίῳ κατὰ τὸ 1814 τυπωθείσῃ. Ἐδημοσιεύθη προσέτι ἐν τῇ *Εὐνομίᾳ* τοῦ Iken, καὶ ἐν τῇ περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ποιήσεως συγγραφῇ τοῦ Elissen. Ἐτυπώθη δὲ μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως καὶ ἐν ἐπιμέτρῳ τοῦ ποιήματος Ghilde Arold pilgrinage τοῦ Βύρωνος. Γερμανικὴν δ' ἔμμετρον μετάφρασιν αὐτοῦ ἐποίησαν ὅ τε Iken καὶ ὁ Elissen, γαλλικὴν τῶν δύο πρώτων στροφῶν καὶ τῆς ἐπῳδοῦ ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ παραλαβὼν ὁ Villeneuve, φιλέλλην λοχαγὸς τοῦ ἱππικοῦ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ κατὰ τὸ 1825 καὶ 1826, ἰταλικὴν δὲ ὁ Ἰταλὸς μεταφραστὴς τῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας τοῦ Νερουλοῦ.

Ἂν ἡ ἀξία τῶν συγγραφέων, τῶν ποιητῶν πρὸ πάντων, ἐκρίνετο ἐκ τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχον ἐπὶ τοῦ ἔθνους αὐτῶν, δὲν θὰ ἐσφάλλετο παντάπασιν ὁ ἀνομολογῶν τὸν Ῥήγαν ποιητὴν ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Καὶ τῷ ὄντι· τὰ ᾄσματα τοῦ Ῥήγα ἐφέροντο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, καὶ ἦσαν τοῖς ὑποδούλοις Ἕλλησι προσφιλέστατα. «Ὁ Ῥήγας, λέγει ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλός, ἀφεὶς πλέον τὸν Νεύτωνα καὶ τὸν Εὐλῆ-

1. Ἀλ. Δουμᾶ. Ἡ Κόμησσα Σαρνύ· μετάφρ. Α. Σκαλίδου.

Digitized by Google

ρον, ἔλαβεν ὡς ὑπογραμμὸν τὸν Τυρταῖον, καὶ συνέθεσεν ὕμνους πατριωτικούς, οὓς ἤλπιζε νὰ ψάλλῃ ἡμέραν τινα, ὁδηγῶν τὰς ἑλληνικὰς φάλαγγας. Γεγραμμένα εἰς καθαρεύουσαν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὰ ᾄσματα ταῦτα, ἐκοσμοῦντο καὶ διὰ τῶν καλλονῶν τῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς. Διὰ τοῦτο κοινότατα ἐν τῇ Ἑλλάδι πάσῃ ἦσαν τὰ ᾄσματα τοῦ Ῥήγα· οἱ νέοι ὅλοι ἔψαλλον αὐτὰ ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, ἐν τοῖς συμποσίοις, τὸν χειμῶνα παρὰ τὴν ἑστίαν, τὸ θέρος ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ἐλαιῶν καὶ τῶν πλατάνων. Τὰ ᾄσματα ταῦτα, ἀψηφοῦντα τῶν βαρβάρων τὰ ὦτα, ἐψάλλοντο ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Σουλτάνου! Ἐγὼ αὐτός, παρευρεθεὶς ἐν εὐωχίαις Τούρκων μεγιστάνων, ἤκουσα αὐτοὺς διατάττοντας τοὺς Ἕλληνας μουσικοὺς νὰ τραγῳδήσωσι τὸ ᾆσμα· «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων.» Τὸ ᾆσμα δὲ τοῦτο τοσοῦτον ἦν διαδεδομένον, καὶ τοσοῦτον ἐκήλει τὰς ἀκοὰς τῶν Τούρκων ἡ μουσικὴ αὐτοῦ, ὥστε ἐγνώριζον ἐκ στήθους τὰς τρεῖς πρώτας λέξεις, χωρὶς νὰ εἰξεύρωσι τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ χωρὶς νὰ φροντίσωσί ποτε νὰ την μάθωσι. Βεβαίως δὲ ἂν κατώρθουν νὰ ἐννοήσωσιν αὐτό, ἤθελεν ἐκπέσει πολὺ τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεώς των ὁ πατριωτικὸς καὶ θούριος οὗτος ὕμνος, ὅστις ἐποιήθη κατὰ μίμησιν τοῦ μασσαλιωτικοῦ.»

Ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ᾀσμάτων τοῦ Ῥήγα ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων παρέχει ἡμῖν ἡ ἀκόλουθος τοῦ γνωστοῦ συλλογέως τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων Φωριὲλ διήγησις· «Κατὰ τὸ 1817, διηγεῖται ὁ φιλέλλην οὗτος Γάλλος, εἷς Ἕλλην φίλος μου ἐταξείδευεν ἐν Μακεδονίᾳ, συνοδευόμενος ὑπό τινος καλογήρου. Φθάσαντες εἴς τι χωρίον, οὗ τινος τὸ ὄνομα δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἐσταμάτησαν ἐκεῖ ὅπως ἀναπαυθῶσι καὶ λάβωσιν ἀναψυχήν τινα εἰς τὸ ἐργαστήριον ἑνὸς ἀρτοποιοῦ, ὅστις ταὐτοχρόνως ἦτο καὶ ὁ ξενοδόχος τοῦ τόπου. Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν αὐτοῖς ὁ ὑπηρέτης τοῦ ἀρτοποιοῦ. Ἦτο δὲ οὗτος νέος Ἠπειρώτης, ἔχων μεγαλοπρεπὲς ἀνάστημα καὶ καλλονὴν ἀγέρωχον· οἱ βραχίονες, τὸ στῆθος καὶ αἱ γυμναὶ αὐτοῦ κνῆμαι, ἀπεικόνιζον τὸν τύπον χάριτος, μετὰ ῥώμης ἡνωμένης. Παρατηρήσας κατ' ἀρχὰς ἀτενῶς τοὺς δύο ὁδοιπόρους, εἶπεν ἀκολούθως, στραφεὶς πρὸς τὸν λαϊκόν· «Εἰξεύρεις γράμματα;» Τούτου δὲ καταφατικῶς ἀπαντήσαντος, ὁ νέος Ἠπειρώτης τὸν παρεκάλεσε νὰ ἔλθῃ πρὸς στιγμὴν μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν παρακείμενον ἀγρόν. Ὁ ταξειδιώτης ἐδέχθη, καὶ ἠκολούθησε τὸν νεανίαν μέχρι κήπου τινὸς περιτετοιχισμένου. Ἀμφότεροι ἐκάθησαν ἐπί τινος λιθίνου ἑδωλίου, ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου. Ὁ νεανίας ἐβύθισε τότε τὴν χεῖρα εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ ἐξήγαγε πρᾶγμά τι διὰ κλωστῆς ἐκ τοῦ τραχήλου του ἐξαρτώμενον. Ἦτο δὲ τοῦτο βιβλιάριον, ὅπερ παρουσίασε τῷ ταξειδιώτῃ, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τῷ ἀναγνώσῃ μέρη τινά· περιεῖχε δὲ τὸ βιβλιάριον ἐκεῖνο τοῦ Ῥήγα τὰ ᾄσματα. Ὁ ταξειδιώτης λαβὼν τὰ ᾄσματα ἀνὰ χεῖρας ἤρξατο ἀπαγγέλλων αὐτὰ διὰ φωνῆς ἐντόνου. Μετὰ παρέλευσιν στιγμῶν τινων ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἀκροατὴν αὐτοῦ· ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγη ἰδὼν τὴν μεταβολήν, ἣν ἐν αὐτῷ ἐπέφερεν ἡ ἀνάγνωσις· δὲν ἦτο πλέον ὁ ἴδιος ἄνθρωπος· τὸ πρόσωπόν του ἔκαιε, τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ εἶχεν ἀλλάξει ὁ ἐνθουσιασμός· τὰ ἡμιάνοικτα χείλη του ἐφρικίων, δακρύων χείμαῤῥοι κατέῤῥεον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αἱ δὲ τρίχες αἱ σκιάζουσαι τὸ στῆθος αὐτοῦ ὠρθοῦντο, καὶ συνεσπῶντο ζωηρῶς.—Τώρα πρώτην φορὰν ἀκούεις ἀναγινωσκόμενον τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον; τὸν ἠρώτησεν ὁ ταξειδιώτης.—Ὄχι, ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος· ἀλλὰ παρακαλῶ ὅλους ὅσοι διέρχονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη καὶ γνωρίζουσι γράμματα νά μοι ἀναγινώσκωσι τὸ βιβλίον τοῦτο· καὶ τὸ ἔχω ἀκούσει πολλάκις ὅλον.—Καὶ πάντοτε τὴν αὐτὴν συγκίνησιν αἰσθάνεσαι; προσέθηκεν ὁ πρῶτος.—Πάντοτε, ἀπήντησεν ὁ Ἠπειρώτης. Ἐὰν ὁ ὑπηρέτης οὗτος τοῦ ἀρτοποιοῦ ζῇ μέχρι τοῦδε, προσθέτει ὁ Φωριέλ, ὅστις ἔγραφε κατὰ τὸ 1825, βεβαίως ἄλλην τῶν βραχιόνων αὐτοῦ ποιῆται χρῆσιν, καὶ δὲν μεταχειρίζεται αὐτοὺς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ πρὸς ζύμωσιν ἄρτων.»

Μίαν στροφὴν τοῦ Μασσαλιωτικοῦ θουρίου ἐμιμήθη καὶ ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἐν τῷ Ὁδοιπόρῳ αὐτοῦ. Ἐν τῇ τετάρτῃ σκηνῇ τῆς τετάρτης πράξεως, ὁ Ὁδοιπόρος βλέπει καθ' ὕπνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸ μεγαλεῖον, καὶ παράφρων ἐγείρεται τῆς κλίνης κραυγάζων·

Τί ζητεῖ αὐτή, τί θέλει
τῶν τυράννων ἡ ἀγέλη;
Αἱ ἁλύσεις διὰ ποίους;
Διὰ Ἕλληνας ἀνδρείους;
Ὁρμᾶτε, ὁρμᾶτε,
τυράννους κτυπᾶτε,
ὑψῶστε σημαίας
γυμνῶστε ῥομφαίας,
ἐμπρός των, ἐμπρός.

Ἐμιμήθη δ' ἐν τοῖς στίχοις τούτοις τὴν ἀκόλουθον τοῦ Μασσαλιωτικοῦ θουρίου στροφήν·

Que veut cette horde d'esclaves,
De traitres de rois conjurés? κτλ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μασσαλιωτικοῦ θουρίου ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἀντήχησαν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὰ ᾄσματα, τὴν δ' ἐπήρειαν τούτων ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐπιτυχέστατα περιγράφει τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ὁ Γερμανὸς ἱστοριογράφος Μενδελσῶν Βαρθόλδυς. «Ὁ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας πρεσβευτὴς πολίτης Δεκὸρδ, λέγει οὗτος, ἐξετέλει ἐν μέσῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει, πρὸς μεγίστην τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου ἀγαλλίασιν, ἀπομιμήσεις

Digitized by Google

τῶν παρισινῶν σκηνῶν, δένδρα ἐλευθερίας ἱδρύοντο, καὶ ὁ συρφετὸς τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης ὠρχεῖτο πρὸς τοὺς ἤχους τοῦ *Ça ira* καὶ τῆς Καρμανιόλης. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Σουλτάνος Σελὶμ μετ' εὐχαριστήσεως προσέβλεπε τὸ ἄγριον ἐκεῖνο θέαμα, μὴ ἐννοῶν ὅτι διεκύβευε τὸ ἀπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὄφελος, εὐνοῶν τὰ ἀκολαστήματα αὐτοῦ. Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς δὲν εἶνε μόνον φωτίζουσα φλὸξ ἀλλὰ καὶ καταβιβρώσκον πῦρ, καταστρέφον ὁσάκις ἔρχεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς ἀπολίτευτα στοιχεῖα. Εἰ δέ που ἀλλαχοῦ, ἐν Τουρκίᾳ ἰδίως ἦν ἄκαιρος ὁ πανηγυρισμὸς Κρονίων τοῦ Λογικοῦ. Ἡ τρίχρους προσηρτημένη εἰς τὴν κίδαριν, καὶ τὸ κολόβιον τοῦ παρισινοῦ συλλόγου τῶν Ἰακωβίνων περιβάλλον τὸν ἄλλως τοσοῦτον ἀνειμμένον Μοσλήμ, ἦσαν ἀναμφήριστοι οἰωνοὶ ἐγγιζούσης καταστροφῆς. Ἔμελλε δὲ νὰ γείνῃ κατάδηλον ἐν ἀνατολαῖς καὶ δυσμαῖς, ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ παίζῃ μετὰ τῶν ἐπαναστάσεων, καὶ ὅτι ὁ καλῶν αὐτὰς καταπίνεται πρῶτος ὑπὸ τοῦ ῥεύματος.»[1]

Η ΚΑΛΚΟΥΤΤΑ

[Ἐκ τοῦ ἐκδοθέντος ἐν 1876 ἔτει συγγράμματος τοῦ Alfred de Bréhat.]

Μετάφρασις Ν. Δ. Λεβίδου.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 611

ΙΑ΄

Τοσοῦτοι συγγραφεῖς ἔγραψαν περὶ Ἰνδοστάνης καὶ διηγήθησαν λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἑορτάς, (ἃς πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶδον εἰμὴ διὰ τῶν ὀμμάτων τῆς φαντασίας), ὥστε περιττὸν νομίζω νὰ ἐνδιατρίψω ἐπὶ πλέον περὶ τοῦτο τὸ θέμα. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Jacquemont καὶ τὸ τοῦ κόμητος Warren περιέγραψαν τὰ πάντα, καὶ περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία.

Αἱ ἑορταὶ διαρκοῦσι συνήθως ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ τὰ προγράμματα αὐτῶν οὐδέποτε μεταβάλλονται. Ἐπὶ ἁρμάτων μεγίστων, ἐπικεκοσμημένων κοσμήμασι πολλοῖς καὶ ἐρέαις, περιφέρουσι θριαμβευτικῶς τερατώδη εἴδωλα, ἐπιδεικτικῶς ἐστολισμένα. Πληθὺς βραχμάνων περικυκλοῦσι τὰς θεότητας ταύτας, ὧν τὰ σύμβολα εἰσὶν ἐκ τῶν ἀσεμνοτάτων, καὶ οἱ φακίραι συμπορεύονται, σκιρτῶντες, φρενητιώδεις κινήσεις ποιοῦντες, σαλπίζοντες καὶ τὰ τύμπανα κρούοντες. Διότι οἱ Ἰνδοὶ μουσικὴν οὐδὲν ἄλλο νομίζουσιν εἰμὴ τὸν θόρυβον, καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς ὁ πόθος αὐτῶν πληροῦται, διότι οὐδέποτε ἡ τοῦ ταύρου φωνὴ εἶναι φοβερωτέρα τῶν ἀγρίων ἤχων τῆς ἰνδικῆς σάλπιγγος· πᾶσα σάλπιγξ δὲ ἰνδικὴ ἕνα μόνον φθόγγον ἐκβάλλει, καὶ ὁ φθόγγος οὗτος ἀντηχεῖ ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς κατ' ἀπελπιστικὸν μονότονον τρόπον. Ἐνίοτε φανατικοί τινες ἐξαπλοῦνται ἐν ταῖς ὁδοῖς πρὸ τοῦ ἅρματος, ἵνα ὑπὸ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο φορτίον καταπατηθῶσι· πλὴν ἡ ἀγγλικὴ ἀστυνομία ἀπηγόρευσε νῦν τοῖς θρησκομανέσιν Ἰνδοῖς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ψυχαγωγίας, ὅπερ ἄλλοτε ἐπανελαμβάνετο τοὐλάχιστον πεντηκοντάκις ἐν ἑκάστῃ ἐκφορᾷ τοῦ Γιαγρενάθ. Ὁ Ἰνδός, ὁ πρὸς τὸν φρικώδη τοῦτον θάνατον ἡρωϊκώτατα σπεύδων, δὲν κέκτηται τὸ θάῤῥος τοῦ ν' ἀντισταθῇ τῇ διαταγῇ τοῦ ἐγχωρίου ἢ τοῦ εὐρωπαίου στρατιώτου. Πολλάκις ἐθεάθησαν φανατικοί, ἐγειρόμενοι καὶ φεύγοντες πρὸ τοῦ ἅρματος ὑπὸ τὴν μάστιγα ἀξιωματικοῦ τῆς Ἑταιρίας· ἤθελον κατασυντριβῆ ὑπὸ τοὺς τροχούς, χωρὶς νὰ ἐκβάλωσι τὸν ἐλάχιστον στεναγμόν. «Τοιουτοτρόπως, ὡς παρετήρει φίλος μού τις, κατήγορος φλογερὸς τῆς ἀγγλικῆς κατακτήσεως, οἱ Ἄγγλοι, μὴ ἀρκούμενοι, ἀφοῦ ἥρπασαν τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ἀθλίων Ἰνδῶν, δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς οὔτε τὸ δικαίωμα νὰ καῶσιν, οὔτε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἀποθάνωσιν, ὅταν ἐπιθυμῶσι.»

Πλῆθος ἄπειρον παρακολουθεῖ τὸ ἅρμα καὶ πλημμυρεῖ τὰς ὁδούς, ὡς τὰ ὕδατα ἐκχειλίσαντος χειμάῤῥου. Φανατικοί τινες δὲ περὶ τὰς παγόδας ἐπιδίδονται εἰς ἄλλο εἶδος ἱεροπραξίας. Μέγας πάσσαλος, ὕψους δέκα μέχρι δώδεκα μέτρων, ἐμπήγνυται ἐν τῇ γῇ, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὁριζοντείως τίθεται ῥάβδος μακρά, κινουμένη, ὡς οἱ βραχίονες τοῦ γεράνου, ἤτοι τῆς μηχανῆς τῆς ἀναβιβαζούσης λίθους. Τὸ ὅλον τοῦ μηχανήματος ὁμοιάζει πολὺ πρὸς ὅσα ἀπαντᾷ τις συχνάκις ἐν τοῖς χωρίοις ἄνωθεν τῶν φρεάτων πρὸς ἄντλησιν. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἑνὶ τῶν ἄκρων τῆς ῥάβδου τίθεται βάρος τι, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἓν ἢ δύο σχοινία, φέροντα ἐπὶ τῆς ἄκρας ἄγκιστρα, ὅμοια πρὸς τὰ παρὰ τοῖς κρεωπώλαις ἐν χρήσει ὄντα δι' ἀνάρτησιν τῶν κρεάτων. Ὁσάκις λοιπὸν προσέρχηταί τις Ἰνδός, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξαγνίσῃ ἢ τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, ἢ ἄλλου τινός, (διδόντος συνήθως πρὸς τοῦτο 100 μέχρι 150 ῥουπίων), ἐμβάλλονται τὰ ἄγκιστρα εἰς τὰς σάρκας τῶν ὤμων τοῦ εὐσεβοῦς, ἔπειτα ἀνορθοῦσι τὴν ῥάβδον, ὁ εὐσεβὴς ὑψοῦται, ἀκινητεῖ κατόπιν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν θεατῶν, οὓς ῥαντίζει τὸ ἐξερχόμενον αἷμα. Ἀλλὰ φαινόμενον παράδοξον εἶναι, ὅτι αἱ πληγαὶ αὗται ἐπουλοῦνται τάχιστα· καὶ αἴτιον μὲν τούτου νομίζω τὴν λιτὴν δίαιταν τῶν Ἰνδῶν καὶ τοὺς συχνοὺς καθαρμούς, οἱ Βραχμᾶνες ὅμως ἀποδίδουσι πᾶσαν τὴν τιμὴν τῶν ἰάσεων τούτων εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν ἰδίων θεῶν καὶ εἰς τὴν ἰαματικὴν δύναμιν φυτῶν τινων, ἐπιτιθεμένων ἐπὶ τῶν τοιούτων πληγῶν.

Ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὸν περιαχθῶσι τοιουτοτρόπως ἐν ταῖς ὁδοῖς ὁ θεὸς ἢ ἡ θέαινα, φέρονται κατόπιν μετὰ τῶν ἁρμάτων εἰς τὸν Γάγγην ποταμόν, ἵνα βυθισθῶσιν ἐκεῖ ὡς ἐν βαπτίσματι,

1. Ἐστ. ἐκ Μελέτης τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου.

Digitized by Google

ἐνῷ τὰ ἐν τῷ ποταμῷ πλοῖα πληροῦνται ἀνθρώπων. Ἔπειτα εἶδος κρονίων διαδέχεται τὰς τελετὰς ταύτας, ἑκάστου ἐπιδιδομένου εἰς ἡδονάς, ἃς ἐπιτρέπει αὐτῷ ὁ ἴδιος πλοῦτος. Τότε τελοῦνται λοιπὸν αἱ *Nautches*, ἢ οἱ χοροὶ τῶν ὀρχηστρίδων, περὶ ὧν ὡμίλησα ἤδη· ἂν μάλιστα παραδεχθῶ ὅσα μοὶ διηγήθησαν ἀξιωματικοί τινες, ἡ τελετὴ περατοῦται ἐν κραιπάλῃ ἀκολαστοτάτῳ, κυρίως ἐν ταῖς μακρὰν τῆς ἕδρας τοῦ διοικητοῦ κειμέναις χώραις. Ἐν δὲ τῇ Καλκούττᾳ ἐπισημότεραι τῶν ἑορτῶν εἰσὶν ἡ Δοοργὰχ-Ποοδγιὰχ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Σεπτεμβρίου, καὶ ἡ Ῥὰμ-Λιλὰ ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἢ Νοεμβρίῳ. Δὲν παρέστην κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν ἑορτῶν, τελουμένην συνήθως ἐν Barrackpore· συνίσταται ὅμως, ὡς γινώσκω, εἰς εἶδός τι δράματος πολεμικοῦ, παριστῶντος τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Ῥὰμ-Λιλὰ ἐπὶ κεφαλῆς στρατιᾶς πιθήκων, καὶ τὴν ἧτταν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν, οὓς προσέβαλλε. Τελευτᾷ δὲ ἡ παράστασις τιθεμένου τοῦ πυρὸς εἰς ἀνδρείκελα, πεπληρωμένα πυρίτιδος, καὶ ἡ στρατιὰ τοῦ Ῥὰμ-Λιλά, ἡττηθεῖσα, ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα.

Ἀλλὰ καὶ θαυματοποιοὶ ἐπιτηδειότατοι οἱ Ἰνδοὶ τυγχάνουσι, διὸ θέλω εἴπει τινὰ καὶ περὶ τούτου. Οἱ Ἰνδοὶ θαυματοποιοί, πολυπληθέστατοι ὄντες, διατρέχουσι τὰς ἀγυιάς, φέροντες ἐντὸς σάκκων τὰ πρὸς ἐνάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος χρήσιμα ἐργαλεῖα. Δὲν ἔχεις ἢ νὰ περιμείνῃς ἐπί τινας στιγμὰς ἔν τινι τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, καὶ ἔσο βέβαιος, ὅτι θέλεις ἴδει πολλοὺς θαυματοποιούς, διαβαίνοντας πρὸς ἄγραν θυμάτων. Κάθηται λοιπὸν ἀμέσως ὁ θαυματοποιὸς κατὰ γῆς, ἐπὶ μικροῦ τάπητος, ὃν μεθ' ἑαυτοῦ φέρει, καὶ ἄρχεται ἐξάγων ἐκ τοῦ σάκκου φιάλας, αὐγά, ἐλέφαντας, καμήλους καὶ ἄλλα ζῶα ξύλινα ἢ ἐκ πηλοῦ, φυσικῷ τῷ λόγῳ μικρότατα, ἀφοῦ ὁ σάκκος δὲν εἶναι μεγαλείτερος τῶν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς ὄντων. Διὰ τούτων κατορθοῦσιν ὅσα περίπου οἱ ἡμέτεροι ταχυδακτυλουργοὶ καὶ οἱ περιβόητοι θαυματοποιοὶ τῆς Εὐρώπης. Τοιουτοτρόπως τὰ πινάκια ἀρχίζουσι νὰ πετῶσιν, αἱ μάχαιραι ἐπιψαύουσι τῶν παρειῶν καὶ τῶν χειρῶν τοῦ Ἰνδοῦ, ὁ ἐλέφας ἐκβάλλει γάλα, οἶνον, ὕδωρ κλπ. καίτοι δὲν εἶναι μεγαλείτερος ὠοῦ· ἡ κάμηλος μεταπηδᾷ ἀπὸ δοχείου ἐντὸς δοχείου, ὅπερ ἔπειτα καταπίνει· τὰ ὠὰ γεννῶσι νεοσσούς, πτηνὰ πετῶντα κλπ.

Ὑπάρχουσιν ἐν Καλκούττᾳ καὶ νευρόσπαστα, περιφερόμενα ἐν ταῖς ἀγυιαῖς. Ἐντὸς σάκκου εἰσὶ τεθειμέναι πλαγγόνες ὑπὸ στολὰς διαφόρους, καὶ ὁ διευθυντὴς τῶν κινητῶν τούτων θεάτρων, λαμβάνων τὰς πλαγγόνας εἰς τὰς χεῖρας καὶ κινῶν αὐτάς, ἀρχίζει νὰ ὁμιλῇ ὑπὸ φωνὰς διαφόρους μετ' εὐχερείας ἀπιστεύτου. Ὑποκρίνονται λοιπὸν πολλάκις, ὡς ἔμαθον, πρόσωπα ἐπίσημα, καὶ οἱ ὑποβαλλόμενοι λόγοι εἰσὶ περιεργότατοι, καθόσον ἀπομιμοῦνται ἐν αὐτοῖς τοὺς Εὐρωπαίους.

Αἱ παραστάσεις τῶν θαυματοποιῶν καὶ τῶν διευθυνόντων τὰ κινητὰ θέατρα τῶν νευροσπάστων διαρκοῦσιν ἐπὶ μίαν ἢ δύο ὥρας, καὶ καταβάλλει τις λόγῳ πληρωμῆς πέντε ἢ ἓξ ἄννας, ἤτοι περὶ τὰ εἴκοσι πεντάλεπτα, ὁσοσδήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ ἀριθμὸς τῶν θεατῶν.

Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω καὶ τοὺς ἐπιδεικνύοντας ἢ μαγεύοντας τοὺς ὄφεις, οἵτινες πάντες ἀνήκουσιν ὑποδιαιρέσει τινὶ τῆς τάξεως τῶν βραχμάνων. Φέρουσιν οὗτοι μεθ' ἑαυτῶν διάφορα εἴδη ὄφεων ἐπικινδυνωδεστάτων, μεθ' ὧν παίζουσιν ἐν οἰκειότητι, περιστρέφοντες αὐτοὺς περὶ τὸ σῶμα, ἐξερεθίζοντες, δάκνοντες τὴν κεφαλὴν αὐτῶν διὰ τῶν ὀδόντων, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καίτοι δὲ εἰσὶν ἐξημερωμένοι καὶ ἔχουσιν ἐκβληθῆ οἱ δηλητηριώδεις αὐτῶν ὀδόντες, τὸ θέαμα ὅμως τοῦτο μοὶ προὐξένει ἐντύπωσιν τόσῳ μᾶλλον δυσάρεστον, ὅσῳ ἐγίνωσκον, ὅτι πολλοὶ τῶν τρεφόντων ὄφεις βραχμάνων ἀπέθνησκον ἐνίοτε ὡς ἐκ τῆς ἐξασκήσεως ταύτης τοῦ ἐπικινδύνου αὐτῶν ἐπαγγέλματος. Συρίττουσι κατὰ τρόπον ἴδιον, τοῦθ' ὅπερ, κατ' αὐτούς, προσελκύει τοὺς ὄφεις μακρόθεν, οὓς βλέπεις ἐπιχαρίτως συστρεφομένους καὶ ἕρποντας οὕτως εἰπεῖν ἐρρύθμως ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς τῶν βραχμάνων. Κατά τινα ἑσπερίδα ἐν ἐξοχικῇ τινι τῆς Καλκούττας οἰκίᾳ, δύο λεύγας τῆς πόλεως ἀπεχούσῃ, προσεκλήθη τις τῶν γοήτων τούτων, καί, κατελθόντων πάντων ἡμῶν εἰς τὴν αὐλήν, ὁ γόης κατώρθωσεν ἐν διαστήματι δύο ὡρῶν νὰ προσέλθωσι τρεῖς ὄφεις, ὧν ὁ εἷς εἶχεν εἰσέτι τὸ δηλητήριον, διότι ὁ δηχθεὶς ἐπίτηδες παρ' αὐτοῦ κύων (καίτοι ὁ γόης καί τινες ἐκ τῶν παρισταμένων ἀνθίσταντο εἰς τοῦτο) ἀπέθανε τὴν νύκτα. Ὁ γόης, ὅστις πολλάκις μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς εἶχεν ἐγγίσει τὸν ὄφιν ἐκεῖνον, δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ παίζων μετ' αὐτοῦ, ἐνῷ τοὐναντίον ἀνεστρέφετο μετὰ τῶν δύο ἄλλων, ὧν πολλάκις ἔθηκε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τοῦ στόματός του. Μοὶ διηγήθη, ὅτι δύο μόνον εἴδη ὄφεων ὑπάρχουσιν, οὓς δὲν ἐδυνήθη νὰ γοητεύσῃ, ὁ *cobra-capello* καὶ μικρός τις μέλας, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *βέλος*· ὁ δηχθεὶς ὑπὸ τούτου μετὰ ἡμίσειαν τὸ πολὺ ὥραν ἀποθνήσκει. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰνδός, ἅμα ἐννοήσῃ ὅτι ἐδήχθη ὑπὸ *βέλους*, ῥίπτεται κατὰ γῆς, ἀναμένων ἡσύχως τὸν ἀναπόφευκτον θάνατον.

ΙΒ′

Ἀλλ' ἡ εὐρεῖα ἔκτασις τῆς Ἰνδοστάνης, τὰ πυκνὰ δάση, τὰ σήμερον ἔτι καλύπτοντα τὸ τέταρτον τῆς χώρας, τὸ ἀραιὸν τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀθλιότης τῶν πλειόνων ἐκ τῶν κατοίκων, ὁ

Digitized by Google

τρόπος καθ' ὃν οἱ ξένοι καὶ οἱ περιηγηταὶ περιώδευον ἐν τῇ χώρᾳ, ταῦτα πάντα ἀνέπτυσσον καὶ ὑπέθαλπον ἄλλοτε τὴν λῃστείαν. Ὅθεν φυλαὶ ὅλαι ἔζων πρότερον ἐκ τῶν κλοπῶν, συνοδευομένων πολλάκις καὶ ὑπὸ φόνων. Ὡς ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῶν διακλαδώσεων καὶ διὰ τῶν φακιρῶν, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς κατάσκοποι, ὑπὸ τὸ ἔνδυμα δὲ τῶν ὁποίων ἐν ἀνάγκῃ αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι διέτρεχον τὴν χώραν κατὰ συμμορίας, ἐκ χιλίων ἢ δισχιλίων λῃστῶν ἀποτελουμένας, αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἐγίνοντο ἐπισήμως. Κατὰ τὰ 1804 καὶ 1806 ἐλῄστευσαν τὰ πλοῖα, τὰ φέροντα χρήματα τῆς Ἑταιρίας, ὅτε ἀνήρχοντο τὸν Γάγγην, συνοδευόμενα μάλιστα ὑπὸ φρουρᾶς. Συνήθως ὅμως δὲν ἀπετέλουν τοσοῦτον πολυάριθμα στίφη, ὅταν ἐπέπιπτον κατὰ ἀπομεμονωμένων περιηγητῶν καὶ καραβανίων, τῶν κυριωτέρων θυμάτων. Τὰ ἀναφερόμενα περί τε τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τούτων τῶν *bheels* ἢ *dacoïts* εἶσιν ἀνώτερα πάσης περιγραφῆς, οὐδ' ἤθελόν ποτε πιστευθῆ, ἐὰν τὰ δικαστικὰ ἀρχεῖα καὶ μαρτυρίαι ἀνθρώπων σπουδαιοτάτων δὲν ἐβεβαίουν αὐτά. Ὑπῆρξαν λοιπὸν *dacoïts*, κλέψαντες ἀπὸ τῶν σωμάτων τῶν περιηγητῶν ἐνδύματα καὶ τὰς σινδόνας, ἐφ' ὧν ἦσαν κατακεκλιμένοι. Γυμνός, καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐλαίῳ ἠλειμμένον ἔχων, ὁ *dacoït* εἰσήρχετο ἕρπων εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θύματος· ἐπὶ τῷ ἐλαχίστῳ κρότῳ ἵστατο, ἐξαπλούμενος ὅσῳ τὸ δυνατὸν πλειότερον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μὴ διακρινόμενος ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως τοῦ χρώματος αὐτῆς εἴτε πρὸς τὸ τοῦ ἰδίου σώματος, εἴτε πρὸς τὸ τῶν κλάδων, δι' ὧν ἦν περιβεβλημένος. Πολλάκις ὁλόκληρος ὥρα διήρχετο, καὶ ὁ *dacoït* δὲν εἶχε προχωρήσει οὐδὲ κατὰ δέκα μόνον βήματα· φθάνων ἐγγὺς τῆς σκηνῆς εἰσήρχετο ἔκ τινος τῶν γωνιῶν ὡς ὄφις· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πάλιν ἵστατο, ἵνα ὁ περιηγητής, ὃν ὁ θόρυβος πιθανῶς εἶχεν ἐξεγείρει, ἀποκοιμηθῇ ἐκ νέου. Ἔπειτα, ὑπὸ τὰς αὐτὰς πάντοτε προφυλάξεις, ἀφῄρει ὅσα ἐδύνατο. Ἂν μάλιστα ὁ κοιμώμενος ἦν οὕτω πως κεκλιμένος, ὥστε νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ *dacoït*, οὗτος κατώρθου διὰ νυγμῶν εἴτε τῆς κνήμης εἴτε τοῦ βραχίονος τοῦ κοιμωμένου νὰ ἐπιτύχῃ προσφορωτέραν θέσιν. Θέλων π. χ. νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ὑποκάτω σινδόνην, ἠνάγκαζε διὰ νυγμῶν τὸν κοιμώμενον νὰ σύρηται πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς κλίνης, καὶ οὕτω πως ὁ *dacoït* ἀνεπαισθήτως ἀφῄρει τὴν σινδόνην ἐν τῷ ἅμα. Συνήθως ὁ *bheel* ἠρκεῖτο ἀφαιρῶν τὰ παρακείμενα ἐνδύματα καὶ φεύγων· ἀλλ' ἂν ὁ κοιμώμενος ἠγείρετο, φεῦ!... τὸ ἐγχειρίδιον ἐξήπλου αὐτὸν ἀφεύκτως. Ὁ διοικητὴς εἰσήγαγεν αὐστηρὰς κατὰ τῶν κακούργων τούτων διατάξεις· καίτοι δὲ πολλὰς δυσκολίας ἡ εὐρωπαϊκὴ δικαιοσύνη ἀπήντα, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς χώρας, πολλαὶ συμμορίαι, περικυκλωθεῖσαι, συνελήφθησαν οὕτως εἰπεῖν ἐπ' αὐτοφώρῳ, καὶ οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰς λῃσταί, ἄνευ πολλῶν δικαστικῶν διατυπώσεων, ἀπηγχονίσθησαν ἀπὸ τῶν κλάδων τῶν δένδρων. Ἀπὸ τοῦ 1810 πρὸς τὸ 1818 ἔτος κυρίως αἱ σωτήριαι αὗται ἐκτελέσεις πολλάκις ἐπανελήφθησαν, καὶ ἐφάνη ἐπί τινα χρόνον, ὅτι ἡ χώρα ἐλυτρώθη ἀπὸ τῶν *dacoïts*, ἢ τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ὠργανισμένων συμμοριῶν αὐτῶν.

Πλὴν μετ' οὐ πολὺ παρετηρήθη, ὅτι οἱ φόνοι ἐπανελαμβάνοντο μετ' ἐπιτάσεως, διαπραττόμενοι μάλιστα πάντες μεθ' ὁμοιότητος παραδόξου ὡς πρὸς τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἰνδοστάνης. Τοιουτοτρόπως πάντα τὰ θύματα ἀνευρίσκοντο ἐστραγγαλισμένα, ἢ φέροντα τραύματα δι' ἐγχειριδίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τεθαμμένα εἰς μέρη πάράμερα. Ἔπειτα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνευρισκομένων πτωμάτων δὲν εὑρίσκετο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τῶν ἀπολεσθέντων ἀνθρώπων. Προφανῶς λοιπὸν συνέβαινέ τι τὸ μυστηριῶδες· ἀλλ' οὔτε αἱ ἔρευναι τῆς δικαιοσύνης, οὔτε αἱ ὑποσχέσεις ἢ αἱ ἀπειλαὶ ἐδύναντο νὰ ἀποκαλύψωσι τὸ πρᾶγμα. Οἱ φονεῖς, συλλαμβανόμενοι ἐπ' αὐτοφώρῳ, οὐδὲν πάλιν ὡμολόγουν. Ἐν 1830 ἔτει μάλιστα ἀπηγχονίσθησαν πεντήκοντα συγχρόνως, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ τι περὶ τῆς ἑταιρίας. Τέλος τίς, ὀνόματι Φαριγγιάς, περίφημος καὶ ὡς δολοφόνος καὶ ὡς καταμηνυτής, συνήνεσε ν' ἀποκαλύψῃ τὰ πάντα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως νὰ μὴ φονευθῇ.

Ἀντὶ λοιπὸν τῶν *dacoïts* εἶχε σχηματισθῆ αἵρεσίς τις θρησκευτική, πολλῷ φοβερωτέρα, ἧς τὰ μέλη ὠνομάζοντο *θύγοι* ἢ *φανσίγαροι* (ἐκ τοῦ *thugna*, πανουργεύεσθαι, καὶ *phansna*, στραγγαλίζειν). Ὀπαδοὶ δὲ τῆς θεαίνης Βχαραβανί, τῆς συζύγου Σίβα τοῦ καταστροφέως ὄντες, ἐπεζήτουν πρὸ παντὸς τὴν καταστροφήν, ἥτις ὤφειλε μόνον νὰ συντελεσθῇ κατ' ἐκκλησιαστικούς τινας τύπους. Ἡ κλοπή, ἡ συνοδεύουσα πάντοτε τὸν φόνον, ἦν παρεπόμενον, ἔδεσμα ἡδύ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος περιηγητοῦ. Οὐδαμῶς ἐφοβοῦντο τὸν θάνατον, τὸν ἀποστέλλοντα παρευθὺς εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς Βχαραβανί, ὅπου γυναῖκες χαρίεσσαι καὶ ἀπολαύσεις, ἀδιακόπως ἀνανεούμεναι, ἀνέμενον αὐτούς. Ὤφειλον ἄρα οἱ θύγοι, ἵνα πιστοὶ διατελέσωσι τῷ φοβερῷ αὐτῶν κώδικι, νὰ παρεισέλθωσι καὶ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν φιλίαν τοῦ ἰδίου θύματος, νὰ ὁδοιπορῶσι μετ' αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀναμένωσιν οὕτω τὴν εὔκαιρον στιγμὴν πρὸς διάπραξιν τοῦ ἐγκλήματος. Ὅταν δὲ λαγώς τις ἢ πτηνὸν διήρχετο κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ἅτινα ἐνομίζοντο οἰωνοί, ὁ θύγος, μένων βήματά τινα ὄπισθεν, ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ θύματος, καὶ δι' εἴδους τινὸς δικτύου ἀπέκτεινεν αὐτό.

Digitized by Google

Ἄλλοι ἐνέπηγον τὸ ἐγχειρίδιον ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἦσαν οὗτοι οἱ μᾶλλον ὀλιγάριθμοι. Μετακομισταὶ πιστοὶ μετέφερον τὰ ληστευόμενα πράγματα εἰς ἀπόστασιν λευγῶν τινων ἐκεῖθεν, ὅπου ἄλλοι συνέταιροι ἐνήργουν τὴν πώλησιν, μεταβάλλοντες αὐτὰ διαφοροτρόπως, ὅπως παραπλανήσωσι τὴν ἀνάκρισιν.

Τὰ θύματα ἠριθμοῦντο εἰς χιλιάδας, ἀλλ' αἱ διηγήσεις καὶ αἱ λεπτομέρειαι, ἃς ὁ Φαριγγιᾶς διηγεῖτο, ἐφάνησαν τοσοῦτον μυθώδεις τῷ συνταγματάρχῃ Σλήμαν, τῷ δραστηρίῳ διοικητῇ τῆς *Narsingpoor*, ὥστε ἐδίσταζε νὰ πιστεύσῃ. «Μόλις εἰς ἀπόστασιν μιλίου ἀπὸ τῆς ἕδρας ὑμῶν, ἔλεγεν αὐτῷ ὁ Φαριγγιᾶς, ἐν τῷ ἀλδαίῳ (χωρίῳ) *Kundaly* κατοικοῦσι πλείονες τῶν πεντήκοντα *φανσιγάρων*. Φακίρης τις ἔχει τὴν κατοικίαν του ἐντὸς τῶν δασῶν, τῶν περιβαλλόντων τὸ χωρίον *Mundisoor*, μεταξὺ Βωπὼλ καὶ Σωγὸρ, ἐκεῖ δὲ καθ' ὡρισμένας τοῦ ἔτους ἡμέρας συναθροίζονται χιλιάδες θύγων, συρρέοντες ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἰνδοστάνης.»

Καίτοι αἱ ἀνακοινώσεις αὗται ὑπῆρχον τοσοῦτον ὡρισμέναι, ὁ συνταγματάρχης ἀμφέβαλλεν ἀκόμη. «Λοιπὸν, προστίθησιν ὁ Φαριγγιᾶς, σκάψατε τὴν γῆν περὶ τοὺς πόδας τοῦ δένδρου τούτου, τοῦ σκιάζοντος τὴν ὑμετέραν σκηνὴν, καὶ θέλετε εὕρει τὰ λείψανα δεκατριῶν ἀνθρώπων, φονευθέντων καθ' ὡρισμένας ἐποχάς.» Καὶ ἀληθῶς τὰ δεκατρία πτώματα εὑρέθησαν τεθαμμένα πλησίον ἀλλήλων, ἓν μάλιστα τούτων ἦν ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν σκηνήν. Εἰς ἀπόστασιν μιλίου ἄλλαι ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φαριγγιᾶ παρουσίασαν ἀποτελέσματα ὅμοια, ὑπεσχέθη μάλιστα οὗτος τῷ ἐκπεπληγμένῳ διοικητῇ νὰ ὑποδείξῃ πεντήκοντα ὁμοίας κρύπτας ἐν περιφερείᾳ ὀλίγων λευγῶν.

Οὐδεμία πλέον ἄρα ὑπῆρχεν ἀμφιβολία. Ὁ συνταγματάρχης ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ Φαριγγιᾶ πρὸς τὴν Καλκούτταν, καὶ ὁ διοικητὴς ἐφρόντισε δραστηριώτατα, ὅπως ἐξοντώσῃ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον συνεταιρισμὸν, οὗτινος οἱ ἀόρατοι κλάδοι ἐξετείνοντο ἐπὶ πάσης τῆς Ἰνδοστάνης. Ἀξιωματικοὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ἐμπειροτάτων καὶ τῶν κάλλιστα γινωσκόντων τήν τε γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη τοῦ τόπου ἀπεστάλησαν πρὸς τὰ μέρη, τὰ καταδειχθέντα ὡς κέντρα τῶν κυριωτέρων συνελεύσεων τῶν φανσιγάρων. Πάντες οἱ ὑπάλληλοι ἔλαβον διαταγὰς κατεσπευσμένας καὶ αὐστηροτάτας, ἕκαστος δὲ ὤφειλε νὰ καταβάλῃ τὸν ἁρμόζοντα ζῆλον καὶ τὴν δραστηριότητα πρὸς τὴν δυσχερῆ καὶ κινδυνώδη ταύτην ἔρευναν. Ἔπρεπε νὰ κινηθῶσι τάγματα, ἵνα περικυκλωθῶσιν οἱ φοβεροὶ συνωμόται, οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον κατώρθουν νὰ διαφεύγωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπιστεύοντο συλληφθέντες. Ὁλόκληρα ἀποσπάσματα ἐγχωρίων στρατιωτῶν ἐξηφανίσθησαν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ νυκτὶ, οὐδὲν δὲ ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ περὶ τῆς τύχης τῶν ἀθλίων ἐκείνων· μόνον δὲ θύγος τις αἰχμάλωτος κατέδειξέ ποτε μέρος τι, ἐν ᾧ εὑρέθησαν διακόσια πτώματα στρατιωτῶν ἐγχωρίων, τεθαμμένα ἐν τῷ βυθῷ ῥύακος, οὗτινος τὰ ὕδατα εἶχον ἀποστρέψει καὶ κατόπιν ἐπαναφέρει εἰς τὸν φυσικὸν αὐτῶν ῥοῦν οἱ θύγοι. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ ἐπεισόδιον ἀρκεῖ, ἵνα ἐνοηθῇ ἡ σπουδαιότης τοῦ μιαιφόνου ἐκείνου συνεταιρισμοῦ, ὅστις, ὠργανισμένος ὢν ὡς εἶδός τι μασσωνισμοῦ, εἶχεν οὐ μόνον σημεῖα διάφορα πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν συνεταίρων, ἀλλὰ καὶ βαθμοὺς διαφόρους, οἷον κατασκόπους, ἀγγελιαφόρους, νεκροθάπτας, προβιβαζομένους κατόπιν εἰς στραγγαλιστάς. Ἀλλὰ καὶ πλούσιοι πολλοὶ ἀπετέλουν μέρος τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὑποθάλποντες αὐτὸν διὰ τακτικῶν ἐπιχορηγήσεων. Οἱ φακίραι ὅμως ἦσαν οἱ πρώτιστοι τῶν κατασκόπων καὶ προδοτῶν, παρέχοντες μάλιστα καὶ τὰ οἰκήματα αὐτῶν, μακρὰν κείμενα καὶ ἀπομεμονωμένα, διὰ τὰς συνελεύσεις, συγκροτουμένας πάντοτε κατὰ τὴν νύκτα! Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ φανατισμὸς τῶν θύγων, ὥστε, κομπάζοντες ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασιν αὐτῶν, ἔβαινον ἐνθουσιῶντες ἐπὶ τὴν καταδίκην, ἧς συχνάκις μάλιστα ἐπέσπευδον τὴν ἐκτέλεσιν, στραγγαλίζοντες ἑαυτοὺς ἐν τῇ εἱρκτῇ.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι οὐδέποτε, οὐδ' ὡς ἔγγιστα, ὡρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ὑπὸ τῶν θύγων· ὅσοι ὅμως ἀνεκαλύφθησαν εἴτε τυχαίως εἴτε ἐκ καταγγελιῶν ἀναβαίνουσιν εἰς πολλὰς χιλιάδας. Μόνος ὁ Φαριγγιᾶς εἶχε φονεύσει ἄνω τῶν ἑξακοσίων. Ἄλλος τις θύγος ἐκαυχᾶτο, ὡς φονεύσας ἐννεακαίδεκα καὶ ἑπτακοσίους. Ἐκ τούτων καὶ μόνων ἂς φαντασθῇ τις τὸ ὅλον, ἀφοῦ παρόμοιοι φονεῖς ὑπῆρχον κατὰ χιλιάδας.

Ἐν διαστήματι πεντεκαίδεκα ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1845 ἔτους, κυρίως ὅμως ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1838, αἱ εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ, αἱ συσταθεῖσαι πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ τιμωρίαν τῶν θύγων, ἀπηγχόνισαν ὀκτακοσίους ἢ ἐννεακοσίους, ἐξώρισαν χιλίους τετρακοσίους, καὶ κατεδίκασαν περίπου τετρακοσίους εἰς δεσμὰ διὰ βίου, ἢ πρόσκαιρα. Ἑκατὸν περίπου ἀπέθανον ἐν τῇ εἱρκτῇ, σχεδὸν πάντες αὐτοκτονήσαντες. Πεντακόσιοι ἢ ἑξακόσιοι, θεωρηθέντες ὡς καταμηνυταὶ, ἢ ἔλαβον χάριν, ἢ ἠλαττώθη ἡ ποινὴ αὐτῶν. Δύο μάλιστα ἢ τρεῖς ἐκ τῶν τελευταίων τούτων, ζῶντες ἡσύχως ἐν τῇ Καλκούττᾳ, ὅτε διέτριβον καὶ ἐγὼ ἐκεῖ, διηγοῦντο τὰ ἐγκλήματα αὐτῶν μετὰ πλήρους ἀταραξίας, μετ' εἴδους τινὸς μάλιστα ὑπερηφανείας.

Καταδιωχθεῖσα καὶ πανταχόθεν πιεσθεῖσα μετ' ἐπιμονῆς καὶ δραστηριότητος ἡ φοβερὰ ἐκείνη μασσωνία τῶν θύγων, φαίνεται ὅτι ἐντελῶς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς Ἰνδοστάνης, ἢ τοὐλάχι-

Digitized by Google

στον, ὅτι δὲν παρέχει σημεῖα ὑπάρξεως. Καὶ προσθέτω τὴν τελευταίαν ταύτην φράσιν, διότι Ἄγγλοι τινὲς, κάλλιστα τὸν τόπον γνωρίζοντες, μὲ ἐβεβαίωσαν, ὅτι οἱ θύγοι διασώζονται πάντοτε, καὶ ὅτι, ἄν ποτε ἐπέλθῃ ἀναστάτωσίς τις, θέλουσιν ἀναφανῆ, ἐπαναλαμβάνοντες τὰ στυγερὰ αὐτῶν ἀνδραγαθήματα.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

('Εκ τῶν τοῦ Σαμουὴλ Σμάϊλς.)

Εἰπέ μοι τίνα θαυμάζεις καὶ θὰ σοὶ εἴπω ὁποῖος εἶσαι.
Sainte-Beuve.

Ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ οἰκογενείᾳ παρατείνεται πέραν τῆς παιδικῆς ἡλικίας· δύναται δέ τις εἰπεῖν ὅτι οὐδέποτε παύει. Ἐν τῇ προόδῳ ὅμως τῶν ἐτῶν ἐπέρχεται χρόνος, καθ' ὃν ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας δὲν εἶναι ἀπόλυτος, διότι ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς ἀνατροφῆς τῆς μᾶλλον τεχνικῆς τοῦ σχολείου, ὑπὸ τῆς διατριβῆς τῶν φίλων καὶ τῶν συντρόφων, οἵτινες διαρκῶς διαπλάττουσι τὸν χαρακτῆρα διὰ τῆς πανισχύρου δυνάμεως τοῦ παραδείγματος.

Οἱ ἄνθρωποι νέοι ἢ γέροντες, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ νέοι, ἀδυνατοῦσι νὰ ἐμποδίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ μιμῶνται ἐκείνους μεθ' ὧν διατρίβουσι καὶ συγχρωτίζονται. Ἡ μήτηρ τοῦ Γεωργίου Χέρβερτ ἔλεγεν εἰς τὸν υἱόν της τοὺς ἑξῆς λόγους πρὸς ὁδηγίαν αὐτοῦ· «Ὅπως τὸ σῶμα ἡμῶν τρέφεται ἀναλόγως τῆς παραλαμβανομένης τροφῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἢ ἡ κακία ἀνεπαισθήτως εἰσδύουσιν εἰς τὴν ψυχήν μας διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς ἀνατροφῆς μετὰ καλῶν ἢ κακῶν ἀνθρώπων».

Ἀδύνατον ἀληθῶς οἱ περὶ ἡμᾶς ἄνθρωποι νὰ μὴ ἐπηρεάσωσι μεγάλως ἡμᾶς ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος· διότι οἱ ἄνθρωποι φύσει εἶναι μῖμοι, καὶ ἕκαστος λεληθότως παραλαμβάνει τοὺς λόγους, τὴν στάσιν. τὰς χειρονομίας ἐκείνων, οὓς ἀναστρέφεται. «Τὸ παράδειγμα, ἔλεγεν ὁ Βοῦρκε, εἶναι τὸ πᾶν. Τὸ παράδειγμα εἶναι τὸ σχολεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις μόνον ἐν αὐτῷ θέλει νὰ διδάσκηται».

Ἡ μίμησις ἐν γένει γίνεται ἄνευ συνειδήσεως τοῦ πράττοντος, ὥστε ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς παρέρχεται ἀόρατος, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα μένουσι διαρκῆ. Μόνον δὲ ὅταν ἄνθρωπος ἱκανὸς νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν σχετίζεται πρὸς ἕτερον ἐπιδεκτικὸν ἐντυπώσεων, καθίστανται ὁρατὰ τὰ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ δευτέρου ἀποτελέσματα. Ἐν τούτοις καὶ χαρακτῆρες ἀσθενεῖς αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὶ ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀνθρώπων. Ἡ ἀφομοίωσις τῶν αἰσθημάτων, τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἕξεων τελεῖται ἀενάως καὶ ἡ ἐπενέργεια τοῦ παραδείγματος εἶναι ἀκατάπαυστος.

«Ὡμίλησαν πολλὰ περὶ ἀνατροφῆς, ἔλεγεν ὁ Κάρολος Μπὲλ, ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν του, ἀλλ' εὑρίσκω ὅτι δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὸ παράδειγμα. Ἡ καλλιτέρα παίδευσις ἐμοῦ ἐπῆλθεν ἐκ τοῦ παραδείγματος, ὅπερ μοὶ παρέσχον οἱ ἀδελφοί μου».

Ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων κεῖται, ἵνα αἱ περιστάσεις, αἱ συντελοῦσαι εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ἐπενεργῶσιν ἐν ὥρᾳ καθ' ἣν ὁ παῖς προάγεται εἰς ἡλικίαν. Προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ παράδειγμα καὶ ἡ μίμησις μεταβάλλονται εἰς *ἕξεις*, αἵτινες μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀποκτῶσιν ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτον κράτος, ὥστε λεληθότως πως καὶ ἀοράτως ἀποβάλλομεν μέρος τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας.

Ἐλαχίστη κακὴ πτυχὴ τοῦ χαρακτῆρος, ἕξις διὰ τοῦ χρόνου κατασταθεῖσα, ἀποβαίνει τοσούτῳ τυραννική, ὥστε ὑπάρχουσί τινες προσκεκολλημένοι εἰς τὸ κακὸν, καίτοι καταρῶνται αὐτοῦ. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐγένοντο δοῦλοι τῶν ἕξεών των, ἀδυνατοῦντες ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν. Οὕτως ὁ Λώκιος διατείνεται ὅτι τὸ νὰ πλάσσῃ τις καὶ διατηρήσῃ ἰσχὺν τοῦ νοὸς, δι' ἧς νὰ δύναται νὰ παλαίῃ κατὰ τοῦ κράτους οἱασδήποτε κακῆς ἕξεως, πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἓν τῶν μεγάλων ἔργων τῆς ἠθικῆς παιδεύσεως.

Λέγεται συνήθως ὅτι *οἱ ἄνθρωποι γνωρίζονται ἐκ τῶν ἀνθρώπων, οὓς ἀναστρέφονται*. Ἄνθρωποι νηφάλιοι δὲν συνάπτουσι σχέσεις μετὰ μεθύσων, οὐδ' εὐγενεῖς περὶ τοὺς τρόπους μετὰ χυδαίων, ἢ εὐσχήμονες μετ' ἀναιδῶν. Τὸ νὰ ἔχῃ τις φίλους ἀνθρώπους διεφθαρμένους εἶναι σημεῖον ταπεινῶν αἰσθημάτων καὶ τάσεων κακῶν· τὸ νὰ φοιτᾷ δὲ εἰς τοιαύτην κοινωνίαν ἄγει εἰς ἀναπόφευκτον ἐκφαυλισμὸν τοῦ χαρακτῆρος· Ἡ διατριβὴ μετὰ χυδαίων ἀνθρώπων καὶ ἐγωϊστῶν ἔχει ἐπιβλαβέστατα ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος ἀποτελέσματα· ξηραίνει τὴν ψυχὴν, καθιστᾷ κατηφῆ, περιωρισμένην, ἐχθρὰν τοῦ ἀληθινοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ γενναίου χαρακτῆρος· Ὁ νοῦς ἐθίζεται νὰ διατρέχῃ στενοὺς αὔλακας, ἡ δὲ καρδία συσφίγγεται, καὶ διαφθείρεται πᾶσα γενναία τάσις φιλοδοξίας καὶ πραγματικῆς ὑπεροχῆς.

Τοὐναντίον ἡ μετ' ἀνθρώπων νοημόνων, ἐμπείρων καὶ πολλῷ ὑπερτέρων ἡμῶν διατριβὴ πάντοτε ἀποβαίνει πηγὴ ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως, διότι διδασκόμεθα ἐκ τῆς πείρας τῶν γνώσεων, καὶ τῶν παθημάτων ἐκείνων.

Ὁ χαρακτὴρ ἐπιδρᾷ ἐφ' ὅλων τῶν περιστάσεων τοῦ βίου. Ἔντιμος τεχνίτης ἐμφυσᾷ ζωὴν εἰς τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ καὶ ἀναπτύσσει πάσας αὐτῶν τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις. Βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Φραγκλῖνος, ἐργάτης ὢν ἐν Λονδίνῳ, ἀνεμόρφωσεν ὁλόκληρον ἐργοστάσιον. Τοὐναντίον ἄνθρωπος φαυλόβιος, ἐν τῇ κακίᾳ βιώσας, γίνεται

Digitized by Google

πρόξενος ταπεινώσεως καὶ καταστροφῆς τῶν συντρόφων του. Ὁ πλοίαρχος Τζῶν Βρόουν ἔλεγέ ποτε εἰς τὸν Ἐμερσὼν ὅτι «ἵνα θεμελιωθῇ ἀποικία εἷς ἐνάρετος ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ ἔχει πλειοτέραν ἀξίαν 100 ἢ καὶ 1000 ἄλλων ἄνευ ἀρχῶν».

Ἡ *δύναμις* ἐπίσης τῆς *ἀγαθότητος* ἔχει μεγίστην ἐν τῷ βίῳ ἐπήρειαν. Ἡ μετ' ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴ γεννᾷ ἀναμφιλέκτως ἀγαθά. «Ἤμην κοινὴ ἄργιλλος πρὶν ἢ φυτευθῶσιν ἐπ' ἐμοῦ ῥόδα», λέγει γῆ ἀρωματικὴ ἔν τινι ἀνατολικῷ μύθῳ. Οἱ ὅμοιοι γεννῶσιν ὁμοίους καὶ τὸ ἀγαθὸν γεννᾷ ἀγαθόν.

Ἡ ἀγαθότης ἔχει μεγίστην ἰσχύν, δι' ἧς θέλγει καὶ κυβερνᾷ. Ὁ ὑπ' αὐτῆς δ' ἐμπνεόμενος καθίσταται ἀληθὴς ἡγεμών, πρὸς ἑαυτὸν ἑλκύων πάσας τὰς καρδίας.

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἀποπνέει εἶδός τι ἠθικῆς εὐωδίας δροσερᾶς καὶ ζωογόνου, ὡς ὁ ἀὴρ τῶν ὀρέων καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου. Ἡ γλυκεῖα φύσις τοῦ Θωμᾶ Μώρου ἦτο τόσῳ ἰσχυρά, ὥστε ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς κακούς, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἐνέπνεε τοὺς ἀγαθούς.

Ἡ ὄψις μόνη μεγάλου ἀνδρὸς καὶ γενναίου ἐμπνέει πολλάκις τοὺς νέους, οἵτινες συνήθως θαυμάζουσι καὶ ἀγαπῶσιν ὅ,τι γλυκύ, εὐγενὲς καὶ ἀληθές. Ὁ Σατωβριὰν ἅπαξ μόνον εἶδε τὸν Οὐασιγκτῶνα, ἀλλ' ἀνεμιμνήσκετο αὐτοῦ καθ' ἅπαντα τὸν βίον. Διηγούμενος τὴν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν προσθέτει· «Ὁ Οὐασιγκτὼν κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον πρὶν ἢ ἔτι ἐγὼ ἀποκτήσω μικρὰν φήμην. Διῆλθον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ὡς ὁ μᾶλλον ἄγνωστος τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ ἐκεῖνος τότε ἐκέκτητο πᾶσαν αὐτοῦ τὴν λάμψιν. Τὸ ὄνομά μου ἴσως δὲν ἔμεινεν ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς τὴν μνήμην του. Εὐτυχὴς ἐν τούτοις λογίζομαι διότι τὰ βλέμματά του ἐρρίφθησαν μικρὸν καὶ ἐπ' ἐμοῦ· τὴν φλόγα αὐτῶν ᾐσθανόμην δι' ὅλου τοῦ βίου μου. Ὑπάρχει δύναμις εἰς τὸ βλέμμα μεγάλου ἀνδρός;».

Ἡ εἰκὼν μόνη ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἀνηρτημένη ἐν τῷ δωματίῳ εἶναι δι' ἡμᾶς πολλάκις εἶδός τι συντροφίας· ἐθίζει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ διαφερώμεθα καὶ ἀγαπῶμεν τὸν εἰκονιζόμενον. Παρατηροῦντες τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ, νομίζομεν ὅτι ἀποκτῶμεν πλειότερον τὴν γνωριμίαν του, καὶ οἱονεὶ εἰσερχόμεθα εἰς στενωτέραν τινὰ μετ' αὐτοῦ συγγένειαν· χρησιμεύει ὡς δεσμὸς ἑνῶν ἡμᾶς πρὸς φύσιν ἀνωτέραν καὶ βελτίω τῆς ἡμετέρας· καὶ μολονότι πόρρω ἀπέχομεν τῆς ἀξίας τοῦ ἥρωός μας, ὑπὸ ἔποψίν τινα αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς ὑποστηριζομένους καὶ ἰσχυροποιουμένους ἐκ τῆς εἰκόνος, ἣν ἔχομεν ἀδιαλείπτως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν.

Ὁ καθηγητὴς Τύνδαλ ἔλεγε περὶ τοῦ Φαραδάϋ, ὅτι ἡ φιλία του ἐνέπνεε «δραστηριότητα καὶ ἔμπνευσιν». Διελθὼν ἑσπέραν τινὰ μετ' αὐτοῦ, ἔγραψεν ὕστερον· «Τὰ ἔργα του διεγείρουσι τὸν θαυμασμόν, ἀλλ' ἡ μετ' αὐτοῦ διατριβὴ θερμαίνει καὶ ὑψοῖ τὴν καρδίαν. Ἀγαπῶ τὴν δύναμιν, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ λησμονήσω ὁποῖον παράδειγμα ἔδωκέ μοι ἡ ἕνωσις τῆς δυνάμεως ταύτης μετὰ τῆς μετριότητος, τρυφερότητος καὶ γλυκύτητος τοῦ ἤθους τοῦ Φαραδάϋ». Οὕτως οἱ ἄνθρωποι, οἱ τρυφερὰν καρδίαν ἔχοντες, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς στοργῆς καὶ τοῦ νοὸς κέκτηνται τὸ δῶρον νὰ μορφώσωσι χαρακτῆρας ἀνθρώπων, προωρισμένων αὐτῶν τούτων αὖθις νὰ διευθύνωσι τὴν μέλλουσαν γενεὰν τῆς φυλῆς των. Αἱ μεγάλαι καρδίαι πλουτοῦσιν ἐκ δυνάμεως ἀκτινοβολούσης· οὐ μόνον δὲ δι' αὐτῆς δρῶσιν ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μεταδίδουσι ταύτην εἰς τοὺς πλησίον καὶ ἐπενεργοῦσιν ὅπως ἀναβλαστήσῃ παρ' αὐτοῖς νέα. Οὕτως ὁ Δάντης ἔσυρε κατόπιν του καὶ ἐξήγειρε πολλοὺς μεγαλοφυεῖς ἄνδρας, τὸν Πετράρχην, τὸν Βοκάκιον, τὸν Τάσσον· αὐτὸς ἐνέπνευσε τοὺς μεγάλους ζωγράφους τῆς Ἰταλίας Γκιῶττον, Ὀρκάνιαν, Μιχαὴλ Ἄγγελον καὶ Ῥαφαῆλον· ὁ Ἀριόστος καὶ ὁ Τιτιανὸς ἐνέπνευσαν ἀμοιβαίως ἀλλήλους καὶ ἐγένοντο πηγὴ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν δόξης.

Οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ γενναῖοι σύρουσι τοὺς ἄλλους, διεγείροντες τὸν αὐθόρμητον θαυμασμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸς ὁ θαυμασμὸς τῶν εὐγενῶν χαρακτήρων ὑψοῖ τὸ πνεῦμα καὶ τείνει νὰ ἐξαγοράσῃ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ αἰχμαλωσίας. Ἡ ἀνάμνησις ἐκείνων, οἵτινες ἐξέχουσι διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μεγάλων ἔργων, παράγει περὶ ἡμᾶς διαυγεστέραν ἀτμοσφαῖραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ αἰσθανόμεθα τὰς ὀρέξεις ἡμῶν καὶ τὰς σκέψεις λεληθότως μετεωριζομένας.

«Εἰπέ μοι ποῖον θαυμάζεις, λέγει ὁ Σαιντ-Reuve, καὶ θὰ σοὶ εἴπω ὁποῖος εἶσαι, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὰς ἀρετάς σου, τὰς ὀρέξεις σου καὶ τὸν χαρακτῆρά σου».

Ἐν τῇ νεότητι δὲ πρὸ πάντων, ὅτε ὁ χαρακτὴρ μορφοῦται, ἡ ἀνάγκη τοῦ θαυμάζειν εἶναι μᾶλλον ἐπικειμένη. Προϊούσης τῆς ἡλικίας συσπειρούμεθα εἰς τὰς ἕξεις μας, καὶ τὸ νὰ μὴ θαυμάζωμεν τίποτε καθίσταται ὁ ὅρος τοῦ βίου μας. Εἶναι λοιπὸν καλὸν νὰ ἐνθαρρύνωμεν τοὺς παῖδας πρὸς θαυμασμὸν τῶν μεγάλων χαρακτήρων· ἐνόσῳ δηλαδὴ ἡ φύσις εἶναι εὔπλαστος καὶ ἐπιδεκτικὴ ἐντυπώσεων.

Οὐδεμία ἀρετή, λέγει ὁ διδάκτωρ Ζόνσεν, *δὲν φέρει εἰς ἡμᾶς πλειοτέρους φίλους, ὅσον ὁ εἰλικρινὴς θαυμασμὸς τῶν πλεονεκτημάτων τῶν ἄλλων*, διότι δεικνύει φύσιν γενναίαν εἰλικρινῆ, ἁπλῆν καὶ ἀπὸ καρδίας ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας.

Πλεῖστοι τῶν νέων, τῶν ἐχόντων ἦθος καὶ φρόνημα γενναῖον, ἔχουσιν ἥρωα, τὸν ὁποῖον θαυμάζουσιν· οὕτως ὁ Ἄλλαν Κουνιγκὰμ ὅταν ἦτο μαθητευόμενος τεχνίτης εἰς Νισθδὰλ ἐπορεύετο πεζῇ μέχρις Ἐδιμβούργου μόνον καὶ μό-

Digitized by Google

νον διὰ νὰ ἴδῃ τὸν Σὶρ Βάλτερ Σκῶττ διερχόμενον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ. Θαυμάζομεν ἀκουσίως τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ νέου τούτου καὶ σεβόμεθα τὸ αἴτιον, τὸ ὠθῆσαν αὐτὸν εἰς τὴν ὁδοιπορίαν ἐκείνην· λέγουσι περὶ τοῦ Σὶρ Γιοζουὲ Ῥαϋνόλδς ὅτι ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν διέσχισε πολλὰς σειρὰς ἀνθρώπων καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά του διὰ νὰ ἐγγίσῃ τὸν Πῶπ, ὡς ἐὰν ἡ ἐπαφὴ αὕτη εἶχε εἶδός τι μυστηριώδους ἀρετῆς. Πολλὰ ἔτη ὕστερον ὁ ζωγράφος Χάϊδεν ἐπερηφανεύετο διότι εἶδε καὶ ἤγγισε τὸν Ῥαϋνόλδς, ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ ποιητὴς Ῥογῆρος διηγεῖτο ὁποίαν φλογερὰν ἐπιθυμίαν εἶχε παῖς ὢν νὰ ἴδῃ τὸν διδάκτορα Τζόνσων· ἀλλ' ἅμα πορευθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν του ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ῥόπτρου τῆς θύρας, ἀπώλεσε τὸ θάρρος καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Ἰσαὰκ Δισδραέλης, νέος ὤν, ἐπορεύθη ὡσαύτως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Τζόνσων, ἀλλ' ὅταν ἐκρότησε τὸ ῥόπτρον ἐπληροφορήθη πρὸς μεγίστην αὐτοῦ λύπην ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου ὅτι ὁ περιώνυμος λεξικογράφος πρό τινων ὡρῶν εἶχε παραδώσει τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πνοήν.

Οἱ περιωρισμένοι νόες καὶ ἄνευ γενναιότητος τοὐναντίον οὐδὲν θαυμάζουσιν εἰλικρινῶς, πρὸς δυστυχίαν αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀναγνωρίσωσι καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ τιμήσωσι τοὺς μεγάλους ἄνδρας καὶ τὰ μεγάλα ἔργα.

Ὁ Ῥωσφουκὼλδ ἐν τοῖς γνωμικοῖς αὐτοῦ λέγει ὅτι ἐν ταῖς δυστυχίαις τῶν καλλιτέρων ἡμῶν φίλων εὑρίσκομεν πάντοτε κἄτι τι, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαρέσκει εἰς ἡμᾶς. Μόνον ἄνθρωποι στενῆς διανοίας καὶ μικρολόγοι δύνανται νὰ αἰσθανθῶσι χαρὰν ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ τοῦ πλησίον ἢ δυσαρέσκειαν ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ αὐτοῦ. Ὑπάρχουσι δυστυχῶς τοιοῦτοι ἀγενεῖς ἄνθρωποι, οἱ μᾶλλον ὅμως ἀνυπόφοροι πάντων εἶναι οἱ ζῶντες ἐκ τῆς διαβολῆς καὶ τοῦ σκώμματος. Κατантῶσι νὰ θεωρῶσι τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἄλλων, καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ θεάρεστα ἔργα, ὡς προσωπικὴν προσβολήν· δὲν δύνανται νὰ ἀκούσωσιν ἔπαινον ὑπέρ τινος καὶ δὴ ἐὰν οὗτος μετέρχεται τὴν ἰδίαν μετ' αὐτῶν τέχνην ἢ ἔχῃ τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα. Συγχωροῦσιν εἰς ἄνθρωπόν τινα τὰς πλάνας του, ἀλλὰ δὲν δύνανταί ποτε νὰ συγχωρήσωσι νὰ φανῇ ἀνώτερος αὐτῶν. Μεγαλειτέρα αὐτῶν παρηγορία εἶναι νὰ εὕρωσιν ἐλαττώματα εἰς ἄνδρας ἐξόχου χαρακτῆρος.

«Ἐὰν οἱ σοφοὶ δὲν ἐπλανῶντο, λέγει ὁ Γεώργιος Χέρβερτ, τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο πολὺ σκληρὸν διὰ τοὺς ἀνοήτους». Συγγραφεὺς Γερμανὸς εἶπεν ὅτι «οἱ πτωχοὶ νόες μόνον ἀναζητοῦσι ν' ἀνεύρωσι κηλῖδας εἰς τοὺς χαρακτῆρας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἢ τῶν μεγάλων χρόνων τῆς ἱστορίας».

Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τοὺς μεγάλους ἄνδρας γεννᾷ φυσικῶς ἐν ἡμῖν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μιμηθῶμεν αὐτούς. Ὁ Θεμιστοκλῆς νέος ὢν δὲν ἐκοιμᾶτο, διότι ἐμπόδιζεν αὐτὸν τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἱστορία ἀδιακόπως διηγεῖται παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐμιμήθησαν ἄλλους προγενεστέρους.

Οἱ *μεγάλοι ἄνδρες διήγειραν τὸν θαυμασμὸν τῶν βασιλέων, τῶν παπῶν, καὶ τῶν αὐτοκρατόρων*. Ὁ Φραγκῖσκος τῶν Μεδίκων οὐδέποτε ὡμίλησε περὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου μὴ ἀποκαλύψας τὴν κεφαλήν του, ὁ δὲ πάπας Ἰούλιος Γ' ἐκάθιζεν αὐτὸν πλησίον του, ἐνῷ δωδεκὰς καρδιναλίων ἵσταντο ὄρθιοι. Ὁ Κάρολος Ε' παρεμέριζε διὰ νὰ ἀνοίξῃ δίοδον εἰς τὸν ζωγράφον Τιτιανόν, ἡμέραν δέ τινα πεσούσης τῆς γραφίδος ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ζωγράφου ὁ Κάρολος ἔσκυψε καὶ ἔλαβεν αὐτὴν εἰπών· «Εἶσθε ἄξιος νὰ ὑπηρετηθῆτε ὑπὸ αὐτοκράτορος». Ὁ πάπας Λέων Ι' ἠπείλησε δι' ἀφορισμοῦ ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τυπώσει καὶ πωλήσει τὰ ποιήματα τοῦ Ἀριόστου, ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ ποιητοῦ. Ὁ αὐτὸς πάπας παρευρέθη εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην τοῦ Ῥαφαήλου. Ὁ δὲ Φραγκῖσκος Α' ὑπῆρξε μάρτυς τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ Λεονάρδου Δὲ-Βίντση. Ὁ Βυφὼν ἐθεώρει τὸν Νεύτωνα ὡς τὸν μεγαλείτερον τῶν φιλοσόφων καὶ ἐθαύμαζεν αὐτὸν τόσον εἰλικρινῶς, ὥστε εἰργάζετο ἔχων ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν εἰκόνα του. Ὁ Σίλλερ ἐθεώρει μετὰ θαυμασμοῦ τὸν Σαιξπῆρον. Ἀφωσιώθην εἰς ἕνα ἄνδρα, ἔλεγεν ὁ Κάνιγκ, ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πὶττ οὐδένα ἀνεγνώρισα ἀρχηγὸν καὶ ἡ πολιτική μου ὑπακοὴ διατελεῖ τεθαμμένη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου.

Ἡμέραν τινὰ ὁ φυσιολόγος Γάλλος Μ. Ῥοὺ ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς του, ὅτε ὁ Κάρολος Μπὲλ, οὗτινος αἱ ἀνακαλύψεις ἦσαν μᾶλλον γνωσταὶ εἰς τὸν ἔξω κόσμον ἢ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς παραδόσεως· ὁ καθηγητὴς ἀνεγνώρισε τὸν ἄνδρα καὶ διακόψας τὸ μάθημα, εἶπε· «Κύριοι, ἀρκετὰ διὰ σήμερον, εἴδατε τὸν Σὶρ Κάρολον Μπέλ».

Ἡ πρώτη στιγμή, καθ' ἣν νέος καλλιτέχνης συναντήσῃ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐξαίσιον καλλιτέχνημα, ἀποβαίνει τοῦτο σπουδαιότατον γεγονὸς παντὸς τοῦ βίου του. Ὅταν ἐδόθη εἰς τὸν Κορρέγιον νὰ παρατηρήσῃ τὴν *Ἁγίαν Σισίλην* τοῦ Ῥαφαὴλ, ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ νέαν δύναμιν καὶ ἀνέκραξεν· «Εἶμαι καὶ ἐγὼ ζωγράφος». Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὸν Κωνστάβλ, ὅστις συχνὰ ἐνεθυμεῖτο τὴν στιγμήν, καθ' ἣν τὸ πρῶτον εἶδε τὴν εἰκόνα τῆς Ἄγαρ τοῦ Κλαυδίου· διότι ἡ στιγμὴ ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τοῦ σταδίου του.

Τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ἀληθεῖς ἀγαθοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες δὲν συναποθνήσκουσι μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιζῶσι πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐπομένων γενεῶν. Διαιωνίζονται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸ διάστημα τῶν χρόνων

Digitized by Google

καὶ βοηθοῦσιν ἡμᾶς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ζωῆς καὶ παρηγοροῦσιν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου.

Α. Μ.

Η ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Μίαν φορὰν ἦτο ἕνας νέος καὶ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ νυμφευθῇ. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπαναπαύσῃ τὴν συνείδησίν του ἠθέλησε νὰ συμβουλευθῇ ἕνα φρόνιμον καὶ πολύπειρον φίλον του. Ὑπῆγε λοιπὸν καὶ τὸν ηὗρε.

— Ἀγαπῶ μίαν νέαν καὶ τὴν θέλω γυναῖκά μου.

— Πάρε την, ἀποκρίνεται ὁ φίλος του.

— Ἀλλ' οἱ γονεῖς μου δὲν τὴν νοστιμεύονται καὶ δὲν θέλω νὰ τοὺς λυπήσω.

— Μὴ τὴν πάρῃς.

— Ἂν δὲν τὴν πάρω θὰ ἦμαι δυστυχὴς ὅσῳ ζῶ.

— Πάρε την.

— Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι εἴμεθα καὶ οἱ δύο πτωχοὶ καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς θὰ τὴν ζήσω ἂν τὴν πάρω, διότι εἶναι καλομαθημένη.

— Μὴ τὴν πάρῃς λοιπόν.

— Ἀλλὰ μὲ ἀγαπᾷ καὶ τὴν ἀγαπῶ. Θὰ ἐργασθῶ καὶ θὰ ζήσωμεν.

— Πάρε την.

— Ἂν ὅμως ἀποκτήσωμεν οἰκογένειαν, τί θὰ γείνῃ τότε; Πῶς νὰ τὴν πάρω χωρὶς λεπτόν;

— Μὴ τὴν πάρῃς.

— Εἶναι τόσον εὔμορφη καὶ καλή!

— Πάρε την.

— Φοβοῦμαι μὴ με κατηγορήσῃ ὁ κόσμος ἂν τὴν πάρω.

— Μὴ τὴν πάρῃς.

— Πάρε την! Μὴ τὴν πάρῃς!... Δός μου μίαν συμβουλὴν σωστήν. Εἰπέ μου τί θὰ ἔκαμνες σὺ εἰς τὴν θέσιν μου.

— Ἄκουσε, φίλε μου. Ὅ,τι καὶ ἂν σὲ συμβουλεύσω ἐγὼ δὲν ἀξίζει. Ἰδοὺ τί θὰ ἔκαμνα εἰς τὴν θέσιν σου. Ὅταν σημαίνῃ ὁ ἑσπερινὸς θὰ ἐπήγαινα εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας καὶ θὰ ἔκαμνα ὅ,τι μοῦ εἰπῇ ἡ καμπάνα.

— Ἀλλ' ἡ καμπάνα δὲν ὁμιλεῖ.

— Ὁμιλεῖ εἰς ὅποιον ἠξεύρει νὰ τὴν ἀκούσῃ. Πήγαινε καὶ δοκίμασε.

Ἐπλησίαζεν ἴσα ἴσα ἡ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ. Πηγαίνει ὁ νέος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀρχίζει νὰ σημαίνῃ. Ὢ τοῦ θαύματος! Ἡ καμπάνα ὁμιλεῖ τῷ ὄντι. Τὶγκ, τὸγκ, τὶγκ, νὰ τὴν πάρῃς, τὶγκ, τὸγκ, τὶγκ, νὰ τὴν πάρῃς, νὰ τὴν πάρῃς, τὸγκ, τὶγκ, τὸγκ, νὰ τὴν πάρῃς, νὰ τὴν πάρῃς, νὰ τὴν πάρῃς!

Πηγαίνει ἀμέσως ὁ καλός σου, εὑρίσκει τὴν νύμφην, δίδει τὸν λόγον του καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας γίνονται οἱ γάμοι. Ἐννοεῖται ὅτι ἦτο προσκεκλημένος καὶ ὁ φίλος του, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐξέφραζεν ὁ γαμβρὸς τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν καλὴν συμβουλήν του. Τὸν ἤθελε μάλιστα καὶ κουμπάρον, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ κανένα τρόπον δὲν συγκατένευσε.

Μετὰ ἓν περίπου ἔτος ὁ γαμβρὸς ἐπεσκέφθη τὸν φίλον του. Ἦτο κατηφὴς καὶ ἐφαίνετο καταβεβλημένος.

— Ὡραίαν συμβουλήν, λέγει, μοῦ ἔδωκες πέρυσι. Σὲ ἤκουσα καὶ τὴν ἐπῆρα, ὁποῦ νὰ μὴ τὴν εἶχα ἰδεῖ ποτέ!

— Πολὺ λυποῦμαι νὰ σὲ βλέπω μετανοημένον. Ἀλλὰ συμβουλὴν βεβαίως ἐγὼ δὲν σοῦ ἔδωκα.

— Δὲν μ' ἐσυμβούλευσες νὰ κάμω ὅ,τι μοῦ εἰπῇ ἡ καμπάνα;

— Τοῦτο, ναί, σοῦ τὸ εἶπα.

— Λοιπόν; Ἡ καμπάνα μοῦ εἶπε νὰ τὴν πάρω. Τὴν ἐπῆρα καὶ τὴν ἔπαθα.

— Δὲν πιστεύω νὰ πταίῃ ἡ καμπάνα. Δὲν θὰ τὴν ἤκουσες καλά.

— Πῶς δὲν τὴν ἤκουσα; Μοῦ ἐφώναζε· Νὰ τὴν πάρῃς, νὰ τὴν πάρῃς!

— Πολὺ τὸ ἀμφιβάλλω. Πήγαινε νὰ τὴν ἀκούσῃς καλὰ καὶ ἔπειτα ἔρχου νὰ μοῦ παραπονήσαι.

Ἀνεχώρησε στενοχωρημένος ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐπέστρεφε περίλυπος εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἡ ἐκκλησία ἦτο εἰς τὸν δρόμον του, ἡ δὲ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ ἐπλησίαζε. Ἦτο βέβαιος ὅτι εἶχεν ἀκούσει ἐξαίρετα πρὸ ἑνὸς ἔτους τὴν φωνὴν τῆς καμπάνας λέγουσαν· «νὰ τὴν πάρῃς». Ἠθέλησεν ὅμως νὰ βεβαιωθῇ καὶ πάλιν, διότι τὸν εἶχε σκανδαλίσει ὁ δισταγμὸς τὸν ὁποῖον ἐξέφρασε περὶ τούτου ὁ φίλος του.

Ἀρχίζει νὰ σημαίνῃ. Τὶγκ τόγκ!... Περίεργον! Τὸ λέγει καθαρὰ ἡ καμπάνα. Νὰ μὴ τὴν πάρῃς, τὶγκ, τὸγκ, νὰ μὴ τὴν πάρῃς, Μή, μή, νὰ μὴ τὴν πάρῃς!

Ὁ ἄθλιος ἤκουε καὶ ἐσυλλογίζετο. Μὴ δὲν ἤκουσε τῷ ὄντι καλὰ πέρυσιν; ἢ μήπως καὶ πέρυσιν καὶ ἐφέτος ἡ καμπάνα ἄλλο δὲν ἔλεγε παρεκτὸς ὅ,τι αὐτὸς ἐπεθύμει;

— Τί μοῦ πταίει ὁ φίλος μου, ἔλεγεν ἀναχωρῶν. Ἀνόητος ἐγὼ ν' ἀκούσω πέρυσι τὴν συμβουλὴν τῆς καμπάνας.

Δ. Βκς.

Τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ῥωσσικὸν ποίημα ψάλλεται ὑπὸ τῶν Κ ο π τ σ ά ρ, ῥαψῳδῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας. Καίτοι ἐν αὐτῷ ἐπαναλαμβάνονται αἱ πολλάκις μετὰ τὰ Ἔ ρ γ α κ α ὶ Ἡ μ έ ρ α ι τοῦ Ἡσιόδου λεχθεῖσαι ἰδέαι περὶ ἐλλείψεως δικαιοσύνης καὶ κατισχύσεως τῆς ἀδικίας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐχ ἧττον ὅμως δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντός τινος ἡ τοιαύτη πικρὰ ἔκφρασις τῶν παραπόνων τοῦ ῥωσσικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἐπὶ αἰῶνας καταπιεζούσης αὐτὸν ἀδικίας τῶν ἀρχόντων. Ἡ παράστασις μάλιστα τῆς δικαιοσύνης ὡς μητρὸς εἶναι πρωτότυπος καὶ ὡραία, ἡ δ' ἐν τέλει ἐκδηλουμένη παρηγορία, ἀπεικονίζει καλῶς τὴν πλήρη ἀπελπισίαν ἥτις

Digitized by Google

κατέχει τὸν ῥωσσικὸν λαὸν περὶ ἀνορθώσεως τοῦ δικαίου.—Ὁ ῥαψῳδὸς προτοῦ ψάλλῃ τὸ ᾆσμα τοῦτο ζητεῖ πάντοτε συγγνώμην παρὰ τῶν παρισταμένων κυρίων διὰ τὰς ἐν αὐτῷ τολμηρὰς ἐκφράσεις.

Σ. τ. Δ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ δικαιοσύνη.

Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδαμοῦ ὑπάρχει δικαιοσύνη· δικαιοσύνη οὐδαμοῦ εὑρίσκεται. Σήμερον ἡ δικαιοσύνη ζῇ ὑπὸ τοὺς νόμους τῆς ἀδικίας.

Σήμερον τὴν δικαιοσύνην κρατοῦσιν ἐν φυλακῇ οἱ *πάν* (οἱ ἄρχοντες). Ἡ ἀδικία παρακάθηται λίαν ἀνέτως μετὰ τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς τιμῆς.

Σήμερον ἡ δικαιοσύνη μένει ὀρθία παρὰ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας· ἡ ἀδικία κάθηται ἐπὶ θρόνου μετὰ τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ κορυφῇ τῆς τραπέζης.

Ἡ δικαιοσύνη καταπατεῖται περιφρονητικῶς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, οἵτινες κιρνῶσιν ὑδρόμελι εἰς τὴν ἀδικίαν ἐπὶ πολυτελῶν κυπέλων.

Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδαμοῦ ὑπάρχει δικαιοσύνη· δικαιοσύνη οὐδαμοῦ εὑρίσκεται. Καὶ ὅμως ἡ δικαιοσύνη ἐν τῷ κόσμῳ ὁμοιάζει τὸν πατέρα μας καὶ τὴν μητέρα μας....

Ὅταν τὰ τέκνα ἀπορφανισθῶσι καὶ μείνωσιν ἄνευ προστασίας καὶ στηρίγματος, κλαίουσι· κλαίουσι, καὶ ἀγνοοῦσι τί θὰ γίνωσι. Δὲν δύνανται νὰ λησμονήσωσι τὴν θανοῦσαν μητέρα των.

Ὦ μῆτερ! μῆτερ ἀετοπτέρυγος, ποῦ νὰ σὲ εὕρωμεν; Οὔτε νά σε ἀγοράσωμεν δυνάμεθα, οὔτε νά σε πορισθῶμεν ἄλλως.

Ὦ! ἐὰν εἴχομεν ἀγγέλων πτέρυγας, πῶς θὰ ἱπτάμεθα πρὸ σοῦ!

Διότι τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἐγγίζει· καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀδελφόν του πρέπει ἕκαστος νὰ φυλάσσηται.

Πρὸς τί νὰ προστρέχωμεν εἰς τὰ δικαστήρια;... Δὲν εἶναι ἐλπὶς νὰ εὕρωμεν ἐκεῖ τὴν δικαιοσύνην. Χρειάζεται χρυσὸς καὶ ἄργυρος πρὸς δεκασμὸν τῶν ἀρχόντων.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν θέλοντα καὶ νῦν ἔτι νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν δικαιοσύνην, εἴθε ὁ Θεὸς νὰ πέμπῃ ἄνωθεν εὐδαίμονας ἡμέρας!

Μόνον ἐν τῷ Θεῷ εὕρηται ἡ ἀληθὴς δικαιοσύνη. Αὐτὸς θὰ κολάσῃ τὴν ἀδικίαν, αὐτὸς θὰ κατασυντρίψῃ τοὺς ὑπερηφάνους!

Ν.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΟΙΗΣΙΣ

Τί ἐστι ποίησις; ἦτον ἡ πρώτη τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου ἐρώτησις, ἡ πρώτη μου σκέψις.

Καὶ μία φωνή, φωνὴ μυστηριώδης μοῦ ἐνανούριζε τὸν γλυκὺν ὕπνον, μοῦ ἔλυε τὸ ἐρατεινὸν ζήτημα.

Φῶς καὶ ἀλήθεια, καρδία καὶ νοῦς, γενναιότης καὶ ὑπερηφάνεια, ἀγάπη καὶ ἔρως, πατρὶς καὶ καθῆκον, ἰδοὺ ἡ ποίησις.

Καὶ ὁ μάρτυς πολεμιστὴς ὅταν κραδαίνῃ τὴν λόγχην, καὶ ὁ παῖς ὅταν ἐκδιώκῃ τὴν χρυσαλίδα, ἡ ἀγρία τῆς τρικυμίας κραυγή, τὸ γλυκὺ τῆς ἀηδόνος κελάδημα, ἡ μοσχοβόλος ἀνθοδέσμη τῆς νεονύμφου, τὸ σπαραξικάρδιον νεκροφίλημα, ἰδοὺ ἡ ποίησις.

Ἐντολὴν ἔχει τὴν ἀρετήν, ὑμνεῖ τοῦ Ὑψίστου τὴν πρόνοιαν, θαυμάζει τὴν ἁρμονίαν τῶν κόσμων, πραΰνει τοὺς πόνους, ταπεινόνει τοὺς ὑβριστάς, κεραυνοβολεῖ τοὺς τυράννους, ἁγιάζει τὴν κατάραν τοῦ ἀδικουμένου.

Γ. Χ. Ζαλοκωστας.

Ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἐλεημοσύνη παρὰ τοῖς ΙΟΥΔΑΙΟΙΣ

Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, καί τοι ὑποχρεωμένοις ὑπὸ τῆς θρησκείας πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, κανονισμένην παρ' αὐτοῖς εἰς εἶδος δεκατισμοῦ ἢ φορολογίας, δὲν ἐμψυχοῦται ὅμως ἡ ἐπαιτεία, καὶ ὁ πενόμενος Ἑβραῖος δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν ψευδῶν ἐκείνων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ πτωχοὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν προκαλοῦσι τὴν συμπάθειαν τῶν ὁμοίων των. Πᾶς ὅστις ἔχει πεντήκοντα γρόσια, ὀφείλει νὰ τὰ καταστήσῃ παντὶ τρόπῳ ἐνεργά· κἂν δὲν τὰ ἔχῃ, δανείζεται αὐτὰ ἐπὶ ἐγγυήσει καὶ τόκῳ μετριωτάτῳ ἀπὸ τοῦ Κορβανᾶ· καί, ἐὰν ἦν ὑγιής, ἐργάζεται ὅπως δύναται, ἀχθοφορεῖ, συλλέγει ῥάκια, ἁλιεύει· εἰς τὸν Ἑβραῖον «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος». Κάλλιον νὰ μὴ ἑορτάσῃ τὸ σάββατον παρὰ νὰ ψωμοζητήσῃ. Ἔπειτα δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν θύραν τοῦ πλουσίου· διότι καθῆκον ἐκείνου εἶνε νὰ ἔλθῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὴν δὲ διδομένην αὐτῷ ἐλεημοσύνην δὲν δέχεται ὡς σκύβαλον, ῥιπτόμενον ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς κύνας, ἀλλ' ὡς ὀφειλήν, ὡς δάνειον, ὡς βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ οἱ διδόντες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς διανομεῖς καὶ οἰκονόμους· διότι παρὰ τοῖς ἀληθεῖς Ἰσραηλίταις, οὐχὶ τὸ δέκατον μόνον τῆς περιουσίας ἑκάστου, καθὼς ἐκαυχᾶτο ὁ Φαρισαῖος, ἀλλὰ τὸ πέμπτον ἀνήκει δικαιωματικῶς εἰς τοὺς πτωχούς, οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐθνικούς. Ἡ Μισσνά, ἡ ὁποία εἰς πολλὰ εἶνε συγκαταβατικωτέρα, καθὼς καὶ τὸ Ταλμούδ, προσδιορίζουσι τὸ πέμπτον, οὐχὶ τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ τοῦ κέρδους μόνον, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ ἐλεεῖν ἐνεργεῖται παρ' αὐτοῖς μετὰ κρίσεως· οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι προηγοῦνται τῶν συμπολιτῶν, καὶ οὗτοι τῶν ξένων, αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι πάντων τῶν ἄλλων· ἡ δὲ ἀνάρρυσις αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν, εἶνε ἡ κυριωτέρα παρ' αὐτῶν ἐλεημοσύνη· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ

Digitized by Google

τοῦτον ἠμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ πᾶσα ποσότης, συνηγμένη πρὸς ὁποιονδήποτε ἄλλο θεάρεστον ἔργον, ἀκόμη καὶ οἰκοδομὴν συναγωγῆς· τὰ δὲ ξύλα καὶ οἱ λίθοι, οἱ ἀγορασμένοι πρὸς οἰκοδομὴν τοιαύτης, τῶν ὁποίων ἡ πώλησις ἀπηγόρευται πρὸς ἐκπλήρωσιν ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐντολῆς, ἠμποροῦν νὰ ἐκποιηθῶσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὅταν ἔντρομος ὁ ναύτης κῦμα βλέπῃ ὠργισμένον
Ἀπειλοῦν τὸ ἀσθενές του σκάφος νὰ καταποντίσῃ,
Βλέμμα πρὸς τὴν παραλίαν στρέφει τότε δακρυσμένον,
Κ' ἐνθυμεῖται πόσην εἶχεν ἄνεσιν ἐκεῖ ἀφήσει.

Εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός του, εὔχεται νὰ ἔζη βίον
Ἡμερῶν ἀδόξων, ὅμως ἀκινδύνων καὶ ἀλύπων·
Νὰ ἐκάθητο τῶν φίλων καὶ τῶν συγγενῶν πλησίον,
Τὴν πατρίαν του καλύβην πώποτε μὴ καταλείπων.

Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπίσης, ὅταν μόλις ἀναπνέῃ
Ὑπὸ τῶν ἐτῶν τὸ βάρος, τὸ γλυκύ του ἔαρ κλαίει,
Καί: ἀπόδοτέ μοι, κράζει, ὦ θεοί, ὥρας σβεσθείσας,
Τὰς ἀφῆκα νὰ παρέλθουν, τὸ βραχὺ των λησμονήσας.

Ἀπαντᾷ ὁ χάρων τότε, κ' οἱ θεοὶ ὧν ἐδεήθη
Τὸν ὠθοῦσιν ἀναλγήτως εἰς τὸ παγερόν του μνῆμα,
Οὐδὲ κἂν νὰ σταματήσῃ τὸν ἀφίνουσι τὸ βῆμα,
Καὶ νὰ δρέψῃ ὅσα ἄνθη ἄλλοτε δὲν ἠδυνήθη!

(Λαμαρτῖνος).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Γραμματικὴ πρὸς χρῆσιν βασιλόπαιδος.

Ἐν μιᾷ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπάρχει περίεργος γραμματικὴ φιλοπονηθεῖσα χάριν τοῦ ἀποστρεφομένου τὰς γραμματικὰς υἱοῦ τοῦ Ἐρρίκου Δ'. Ἅπαντες οἱ γραμματικοὶ κανόνες ἀνάγονται εἰς ἀνελίξεις στρατιωτικάς. Ἐπὶ τῆς προμετωπίδος κάθηται ἡ γραμματικὴ ἔξωθεν, ἐν αὐλῇ μεγαλοπρεστάτῃ. Ἀριστερόθεν αὐτῆς στρατιώτης, πανοπλίαν φορῶν, διώκει διὰ τοῦ δόρατος τρεῖς παῖδας, κρατοῦντας λιχνεύματα καὶ σφαιρίδια ἵνα παίξωσιν· ἄνωθεν δὲ τούτων ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ «εὐρεῖα ὑπάρχει ἡ εἰς τὴν ἀμάθειαν ἄγουσα ὁδός». Δεξιόθεν ὀρέγει ἡ θεὰ χεῖρα βοηθὸν εἰς παῖδας ἐπιμελεῖς, ζητοῦντας ν' ἀναβῶσι μετὰ κόπων πέτρας ἀνάντεις, λέγουσα «ἐπὶ τὰ ἄνω τείνει πάντοτε ἡ ἀρετή». Ἐντὸς τῆς αὐλῆς κάθηνται πολλαὶ κυρίαι, παριστάνουσαι τὰς ἐπιστήμας καὶ πρὸ μικροῦ ἀποφοιτήσασαι ἀπὸ τοῦ σχολείου τῆς γραμματικῆς. Τὰ μέρη τοῦ λόγου παριστάνονται διὰ δέκα φοβερῶν συνταγμάτων. Ὁ σύνδεσμος «ἐὰν» καλεῖται συνταγματάρχης· τὰ ἐπιρρήματα «ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν» εἶνε λοχαγοί· τὰ ἀνώμαλα ῥήματα καλοῦνται «ἐθελονταί»· ὁ ἀρχηγὸς δὲ τούτων ὀνομάζεται «θέλω»· βασιλεὺς τῶν ῥημάτων εἶνε τὸ «ἀγαπῶ»· τὰ ἐλλιπῆ ῥήματα παριστάνουσι στρατιῶται ἀνάπηροι, ἀπολέσαντες τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐν ταῖς μάχαις.

[1] Ι. Σ. Δ. Βυζάντιος.

Πτωχοὶ ἑκατομμυριοῦχοι Ἄγγλοι.

Ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία τοῦ λόρδου Δέρβυ ἀποφέρει ἐτήσιον εἰσόδημα 10,250,000 φράγκων. Ἡ τοῦ δουκὸς τῆς Οὐεστμινστέρης 16,000,000, ἡ τοῦ λόρδου Δούδλεϋ 22,500,000, ἡ τοῦ μαρκησίου Βούτε 12,500,000, ἡ τοῦ δουκὸς Νορθουμβερλὰνδ 4,025,000. Τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ κτήματα τοῦ δουκὸς τῆς Σουδερλάνδης ἀποφέρουσιν 1,725,000 φρ., ἀλλὰ πολλῷ σπουδαιότερα εἶνε τὰ ἐν Σκωτίᾳ κτήματά του, ἔνθα σὺν τοῖς ἄλλοις εἶνε ἰδιοκτήτης μιᾶς ὅλης κομητείας.

Ἀριθμὸς δικηγόρων.

Ὡς σημειοῖ ἀμερικανική τις ἐφημερίς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς βορείου Ἀμερικῆς δικηγόρων ὑπερβαίνει τὰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ δὲ κατὰ τὸν πληθυσμὸν γερμανικῷ κράτει μόλις ἀνέρχεται εἰς 5,500 μέχρις 6,000. Ἀλλ' ἡ δυσαναλογία δὲν εἶνε τόσῳ μεγάλη, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, διότι δέον ν' ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐν Ἀμερικῇ ὑπάρχει πληρεστάτη διοικητικὴ ἀποκέντρωσις, καθιστῶσα ἀναγκαῖον τὸν ὑπέρογκον ἀριθμὸν τῶν δικηγόρων, ἐν ᾧ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ μέγα μέρος ἀναπληροῦσι τοὺς δικηγόρους οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι τῆς πολυπλοκωτάτης γραφειοκρατικῆς διοικήσεως τοῦ κράτους τούτου. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι 1,577 δικηγόροι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ ὑποδικηγόρων. Ἐκ τούτων, 446 εἶνε ἐν Ἀθήναις (ἤτοι 1 δικηγόρος περίπου ἐπὶ 100 κατοίκων!!!), 60 ἐν Σύρῳ, 44 ἐν Λαμίᾳ, 18 ἐν Παρνασσίδι, 34 ἐν Χαλκίδι, 102 ἐν Ναυπλίῳ, 73 ἐν Τριπόλει, 72 ἐν Σπάρτῃ, 20 ἐν Κυπαρισσίᾳ, 47 ἐν Καλάμαις, 120 ἐν Πάτραις, 48 ἐν Μεσολογγίῳ, 31 ἐν Ἠλείᾳ, 114 ἐν Ζακύνθῳ, 24 ἐν Λευκάδι, 178 ἐν Κερκύρᾳ, 146 ἐν Κεφαλληνίᾳ.

Δέσποτα, πέρδικα 'ς τὰ δάση.—Κυνηγὸς καὶ 'πέταξε.

Λέγεται, ὅτι ἡ ἀνωτέρω παροιμία ἐπήγασεν ἐκ τοῦ ἑπομένου ἀνεκδότου·

Ἔν τινι συμποσίῳ, παρατεθέντων ἰχθύων, ἓν ὀστοῦν περιπλεχθὲν ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γενειάδος ἐπισκόπου τινός, ὄντος ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων. Ὁ δὲ διάκονος αὐτοῦ ἰδὼν τὸ πρᾶγμα καὶ θέλων ἀφανῶς νὰ εἰδοποιήσῃ αὐτὸν περὶ τούτου, ἀνεφώνησε· *Δέσποτα, πέρδικα 'ς τὰ δάση*. Ἐκεῖνος δ' ἐννοήσας τὴν ἀλληγορίαν, ἀπεκρίθη ἐκδιώκων τὸ ἰχθυοκόκκαλον διὰ θωπεύματος τῶν γενείων· *Κυνηγὸς καὶ 'πέταξε*.

Εἰς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 93—Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. — 9 'Οκτωβρίου 1877

ΚΑΝΑΡΗΣ

Τὴ νύχτα ποῦ παράδερνες μ' ἕνα δαυλὶ 'ς τὸ χέρι
Κ' ἐσπιθοβόλης κεραυνοὺς κ' ἔφεγγες σὰν ἀστέρι,
"Οταν φτωχὸς, ἀγνώριστος, μικρὸς, χωρὶς πατρίδα
Τὴ ματωμένη ἐπλεύρωνες, Κανάρη, ναυαρχίδα,
"Αν ὅταν ἀναπήδησες μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ στύλου
Μέσα 'ς τὴ μαύρη τὴ σπηλιὰ τοῦ Καραλῆ τοῦ σκύλου,
Κανένας μάντης σῶλεγεν ὅτι θὰ νἄλθῃ ὥρα
Νὰ ἰδῇς, Κανάρη, ἐλεύθερη τὴ δύστυχη τὴ χώρα
Πῶρευ' ἑτοιμοθάνατη,—ὅτ' ἤθελες φωτίσει
Μ' αὐτὸ τ' ἀστροπελέκι σου 'Ανατολὴ καὶ Δύση,
"Οτι θὰ γένῃς ζωντανὴ τοῦ γένους σου σημαία,
"Οτι θὰ πᾷς μακρὰ μακρὰ νὰ φέρῃς βασιλέα,
Καὶ χίλια δαφνοστέφανα ὁ κόσμος θὰ νὰ βάλῃ
Κανάρη, 'ς τ' ἀπροσκύνητο, καθάριο σου κεφάλι,
"Οτι πρὶν πέσῃς καταγῆς θὰ σοῦ δοθῇ κ' ἡ χάρη
Νὰ ἰδῇς νὰ λάμψῃ ἀνέλπιστο, παρήγορο δοξάρι
"Οπου ἐβασίλευε παληὸ, κατάπυκνο σκοτάδι,
"Αν ἕνα γένος σύψυχο τοῦ λάκκου σου τὸν ᾅδη
Θὰ ἐδρόσιζε μὲ κλάμματα ὁποῦ θὰ ν' ἀναβρᾶνε
Μέσ' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια του κι' ἀθάνατα θὰ νᾶναι,
"Οτι θὰ σκύψῃ ξήσκεπος ἐμπρὸς 'ς τὰ λείψανά σου
Νὰ σὲ φιλήσῃ ἐγκαρδιακὰ, Κανάρη, ὁ Βασιλιᾶς σου,—
"Αν ἕνας μάντης τἄλεγε ποιὸς ἤθε τὸν πιστέψει; . . .
Μόνος ἐσὺ ποῦ γνώριζες ὅτ' εἴχανε φυτέψει
Βαθειὰ, βαθειὰ 'ς τὰ σπλάχνα σου τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ σου
Βοτάνι παντοδύναμο, τροφὴ τοῦ κεραυνοῦ σου,
Τὴν πίστη τὴν ἀκλόνητη 'ς τοῦ ἔθνους σου τὴν τύχη. . .
Αὐτὴ, Κανάρη, σῶβαψε τὸ σιδερένιον πῆχυ
Κ' ἔδωσε 'ς τὸ καράβι σου χίλια φτερὰ νὰ τρέχῃ. . . .
Σήμερα ποιὸς τὴν ἔχει; . . .

"Αχ! δὲν τὸ πίστευα ποτέ!... Πέρυσι σ' εἶδ' ἀκόμα
Συγνεφιασμένον, κάτασπρον 'ς τὸ φτωχικό σου στρῶμα
Σὰν κοιμισμένη θάλασσα 'σὲ ταπεινὸ ἀκρογιάλι
'Οπ' ὀνειρεύεται κρυφὰ καμμιὰν ἀνεμοζάλη
Γιὰ νὰ μουγκρίσῃ φοβερά... Καὶ σήμερα κουφάρι!..
"Εγηρα τότ' ἐφίλησα τ' ἀνδρεῖά σου, Κανάρη,
Τὰ λιοκαμμένα δάχτυλα κ' ἔνοιωσα κάθε ρόγα
Πῶβραζε μέσα κ' ἔλαμπε μὲ τὴν παληά σου φλόγα.
"Ετρεμα ἐμπρός σου, ἐδάκρυζα, μῶδωκες τὴν εὐχή σου
Μοῦ τίμησες τὸ μέτωπο μ' ἕνα θερμὸ φιλί σου
Καὶ μοὖπες λιονταρόκαρδε—«Μὴν κλαῖς, δὲ θὰ πεθάνω,
Πρὶν ξανανηώσω μιὰ φορὰ καὶ πρὶν νὰ ξεθυμάνω.»

Κι' ἀπέθανες! κ' ἐσβύστηκες! . . . Τὰ ριζιμιὰ κ' οἱ βράχοι

Digitized by Google

Δὲ σκιάζονται γεράματα καὶ 'ς τοῦ βουνοῦ τὴ ράχη
Ὁλόρθο μένει ἀκλόνητο, χιλιόχρονο πρινάρι
Καὶ μάχεται μὲ τὰ στοιχειά.... Καὶ σύ, καὶ σύ, Κανάρη,
Ποῦλθες 'ς τὴ γῆ θεόχτιστος κι' ὀπ' ὅταν ἐθεωροῦσε
Τὸ χιόνι 'ς τὸ κεφάλι σου κανεὶς π' ἀσπροβολοῦσε
Ἐπίστευεν ὅτ' ἔβλεπε τὸν Ὄλυμπο ἔμπροστά του
Μὲ τὴν ἀθανασία του, μὲ τὴν παλληκαριά του,
Ἐσὺ σωριάζεσαι μὲ μιᾶς;... Μέσα 'ς τὰ χώματά σου
Θὰ καταπιάσῃ ἡφαίστειο ἢ θὰ σβυστῇ ἡ φωτιά σου;...

Κατάρ' ἀκατανόητη, ἄσπλαχνη, μαύρη μοῖρα
Νἆν' οἱ νεκροί μας ἄφθαρτοι, νἆν' ἡ ζωή μας στεῖρα.

Μαδουρῆ.

*
* *

ΣΗΜ. ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ.—Τὸ ἀνωτέρω ποίημα ἀπεστάλη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν συνωδευμένον ὑπὸ ὡραίας ἐπιστολῆς τοῦ δημοφιλοῦς ποιητοῦ, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα, ἅτινα ἐθεωρήσαμεν κρῖμα νὰ ταφῶσιν ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ γραφείου μας: Εἶναι βαρὺ τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη, εἶναι πολὺ βαρὺ καὶ φοβοῦμαι μὴ ὑπὸ τὸν πελώριον ὄγκον κύψῃ τὸν αὐχένα ἡ ποίησίς μου. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ρίψω κ' ἐγὼ μακρόθεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀειμνήστου ἥρωος ὀλίγα νεκρολούλουδα ἀφοῦ δὲν ηὐτύχησα ν' ἀσπασθῶ τὴν στιβαρὰν χεῖρά του, ἐγὼ ὅστις τὸν ἠγάπων μέχρι λατρείας;

Πέρυσι τὸν ἐπεσκέφθην πολλάκις εἰς Κυψέλην καὶ ἠκροώμην αὐτοῦ διηγουμένου μετὰ παιδικῆς ἀφελείας τ' ἀκατανόητα ἆθλά του... Ὅλα, παιδί μου, ὅλα τὰ κατορθώνει ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, στερεοτύπως ἀπήντα εἰς ἐμὲ ὁ γέρων πυρπολητὴς ὁσάκις συγκεκινημένος τῷ ἐξέφραζα τὸν θαυμασμόν μου.

Ὅτε προσεκόλλησεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ αἱμοσταγοῦς Καραλῆ τὸ τρισένδοξον πυρπολικόν του, κατέβη δὲ εἰς τὴν μικρὰν λέμβον ἔνθα ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου τὸν ἐπρόσμενον οἱ γενναῖοι σύντροφοί του καὶ ἥτις εἶχε δεθῆ διὰ σιδηρᾶς ἁλύσεως ἐπὶ τῆς κλίμακος τοῦ τρικρότου, ὁ Κανάρης διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν φοβούμενος μὴ αἱ αὐταὶ φλόγες συγκαταφάγουν Ὀθωμανοὺς καὶ Ἕλληνας. Ἀλλ' ἡ λέμβος ὡς ἐὰν ἐκρατεῖτο ὑπὸ μυστηριώδους ἀφανοῦς δαίμονος ἔμενεν ἀκίνητος μὴ ὑπακούουσα εἰς τὴν πυρετώδη βίαν τῶν κωπηλατῶν. Τότε τῶν θαλασσῶν ὁ ἀπτόητος δεσπότης ἐνόησεν ὅτι ὁ δεσμὸς τῆς ἁλύσεως δὲν εἶχεν ἐντελῶς λυθῆ καὶ λαβὼν ἀταράχως τὸν πέλεκυν ἔκοψεν αὐτὸν καὶ ἀπεσπάσθη ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τοῦ σημείου ἔνθα ἐπέπρωτο μετ' ὀλίγον νὰ τελεσθῇ μία τῶν φρικαλεωτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων σκηνῶν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ δράματος.

«Τὰ ὀλίγα δευτερόλεπτα τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν ἐν τῷ ἀπροσδοκήτῳ ἐκείνῳ συμβάντι ἦσαν ἀρκετὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴν καταστροφήν μας», μετ' ἀπεριγράπτου μειδιάματος μοὶ ἔλεγεν ὁ Κανάρης. «Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν τόσοι ὥστε ἐὰν ἔπτυον ἐπάνω μας θὰ μᾶς ἔπνιγον ἀναμφιβόλως. Ἀλλ' ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς δὲν τὸ ἐπέτρεψε καὶ μᾶς ἔσωσε διότι ἐγνώρισε τὴν ψυχὴν τῶν δούλων του.»

Ὁ θάνατος τοῦ Κανάρη ἐν ταῖς σημεριναῖς τοῦ ἔθνους περιστάσεσιν εἶναι συμφορὰ ἀνεπανόρθωτος. Βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν κατ' ἐξαίρεσιν νὰ μείνῃ ἀθάνατος, οὔτε γέρων ἐννενηκοντούτης ἤθελεν ἐπιχειρήσει ὅ,τι ἄλλοτε παίζων ἐξετέλει. Ἀλλ' ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κανάρη ἤστραπτεν ἀκόμη ζῶσα ἡ λάμψις τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, διότι, παραδόξως, ὅλοι οἱ μεγάλοι τῆς Δύσεως ποιηταὶ ἐκ τῶν ἄθλων αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν περισσότερον παρὰ ἐκ τῶν λοιπῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπεβάλλετο λοιπὸν ἀκόμη εἰς τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου γνώμην ὁ θαλάσσιος ἥρως καὶ ἵστατο ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς μνημόσυνον αἰώνιον ἀρχαίων ἡμερῶν ἐνδόξων καὶ ὡς παράδειγμα ἀξιομίμητον εἰς τὰς παρούσας γενεάς.

Ἀλλὰ διατί ἡ ἔκτακτος αὕτη τῶν ποιητῶν συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ Κανάρη;... Οὔτ' ἐγὼ δὲν τὸ καταλαμβάνω. Ἴσως εἰς τὴν προτίμησιν ταύτην συνέτεινεν ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ ὀνόματός του... Μὴ γελᾷς, φίλε, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ποίησις ἔχει πολλὰς τοιαύτας ἰδιοτροπίας καὶ μὴ ἀμφιβάλλῃς ὅτι ὅσον καὶ ἂν δοξασθῶσι πολλὰ ὀνόματα δὲν θὰ εὕρουν εὔσχημον τοποθέτησιν ἐν τῷ στίχῳ. Αὕτη εἶναι ἡ ταπεινή μου γνώμη.

Περὶ περιθάλψεως

ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ πόλεμος ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς οὓς ἀνέρχεται ἡ μνήμη τῆς ἱστορίας. Ἐφ' ὅσον τὰ ἔθνη ἐπροώδευσαν εἰς τὸν πολιτισμόν, συνεπροώδευσεν ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ τοῦ πολέμου τέχνη. Τὰ ἀρχαιότατα ἐκ τῶν γνωστῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἰνδοὶ εἶχον μονίμους στρατοὺς καὶ στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν σπουδαῖον. Οἱ ἀρχαῖοι Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι παρέταξαν μεγίστους στρατοὺς μετὰ ἱππικοῦ καὶ ὡπλισμένων ἁρμάτων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἵτινες ὅλας μὲν τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας ἐβελτίωσαν, πολλὰς δὲ ἐτελειοποίησαν, μεγίστας ἐποίησαν προόδους καὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, διότι οὐ μόνον ἐβελτίωσαν τὰ τῆς τακτικῆς καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ, ἀλλ' ἀνεκάλυψαν αὐτοὶ πρῶτοι τοὺς ἀμεταβλήτους τῆς στρατηγικῆς κανόνας. Ἡ τέχνη τοῦ πολέμου ὀπισθοδρόμησε κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότη-

Digitized by Google

τος ἐν Εὐρώπῃ, ἵνα εἰσέλθῃ αὖθις εἰς τὸ στάδιον τῆς προόδου μετὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ὥστε ἐκ τῆς ἱστορίας διδασκόμεθα, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν εἶναι, ὥς τινες λέγουσι, τὸ προϊὸν τῆς βαρβαρότητος, ἀλλὰ γεγονὸς συμφυὲς οὕτως εἰπεῖν τῇ ἀνθρωπότητι, ἀκολουθῶν τὰς τύχας αὐτῆς. Εἰς τὴν ἱστορίαν βλέπομεν τὸν πόλεμον γινόμενον τὸ μέσον ἐνίοτε μὲν προόδου, ἄλλοτε δὲ ὀπισθοδρομήσεως. Οὐχ ἧττον ἀείποτε ὁ πόλεμος ἐθεωρήθη δικαίως ὡς ἡ μεγίστη τῶν μαστίγων τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἀμφικτυονίαι προσέφερον ἴσως ὑπηρεσίας τινὰς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον, ὅπως αἱ *ἀνακωχαὶ τοῦ Θεοῦ* (trèves de Dieu) εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Εὐρώπην. Οὐδένα ὅμως οἱ θεσμοὶ οὗτοι παρεκώλυσαν σπουδαῖον πόλεμον. Κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς εἰρήνης ἥτις ἐβασίλευσεν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Ναπολέοντος Α' μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου τοῦ 1853 (ἐξαιρέσει δευτερευόντων τινῶν πολέμων), πλεῖστοι ἐκ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων ἀνδρῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπίστευον, ὅτι μεγάλοι πόλεμοι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ λάβωσι χώραν μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καὶ ὅμως ἔκτοτε ἐγένοντο οἱ συνεχέστεροι καὶ φονικώτατοι τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους πολέμων. Ἤδη δὲ παριστάμεθα μάρτυρες ἑνὸς τῶν φοβερωτάτων πολέμων οἵτινες ποτὲ ἐγένοντο. Ἀπέναντι τῶν γεγονότων τούτων δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παιδαριώδεις ὅλως αἱ προσπάθειαι τῶν *Κυακέρων* καὶ τῶν *φιλειρηνικῶν συνόδων*, ὅπως παιδαριώδης ὅλως ἦτο καὶ ἡ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀξίωσις τοῦ ἀγαθοῦ Ἀββάτου de Saint-Pierre, ὅτι εὗρε τὸν τρόπον τῆς ἐξασφαλίσεως ἀδιαλείπτου εἰρήνης διὰ τῆς ἀνιδρύσεως ἀνωτάτου τινὸς τῶν ἐθνῶν δικαστηρίου, μέλλοντος νὰ λύῃ ἀνεκκλήτως τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς! Οἱ πρακτικῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων κρίνοντες ὀφείλουσι νὰ προσπαθῶσι μὲν παντοιοτρόπως περὶ τῆς δυνατῆς ἀποσοβήσεως τῶν αἰτίων πολέμου τινός, ἐπιστάντος δ' αὐτοῦ νὰ φροντίζωσι τὸ κατὰ δύναμιν περὶ τῆς περιθάλψεως τῶν θυμάτων αὐτοῦ.

Αἱ πρῶται ἀπαρχαὶ τῆς τέχνης τοῦ περιποιεῖσθαι τοὺς τραυματίας ἀνάγονται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Βεβαίως δὲν ἐστεροῦντο γνώσεών τινων χειρουργικῶν οἱ ἀρχαιότεροι ἀνατολικοὶ λαοί, καὶ ἰδίως οἱ Αἰγύπτιοι. Πλὴν παρ' Ἕλλησι τὸ πρῶτον ἀνευρίσκομεν εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους τὰς ἀληθεῖς ἐπιστημονικὰς βάσεις τῆς χειρουργίας, ἤδη δὲ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶμεν τὴν πρώτην ἀξίαν λόγου στρατιωτικὴν χειρουργίαν ἐξασκουμένην παρὰ χειρουργῶν ἐμπείρων καὶ μεγάλως τιμωμένων. *Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων*, εἶπεν ὁ Ἰδομενεύς. Ἐν τῷ πολιορκοῦντι τὴν Τροίαν ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ διαπρεπέστατοι ἰατροὶ ἦσαν οἱ δύο τοῦ Ἀσκληπιοῦ υἱοί, ὁ Μαχάων καὶ ὁ Ποδαλείριος. Παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπιστεύετο, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς κατ' ἐξοχὴν ἠσχολήθη εἰς τὴν χειρουργίαν καὶ θαυμαστὰς ἐπέτυχε θεραπείας διὰ τοῦ σιδήρου, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ διὰ τῶν φαρμάκων. Κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ τραυματιζόμενοι ἐτύγχανον παρευθὺς τῆς δεούσης ἰατρικῆς περιποιήσεως καὶ θεραπείας παρὰ τῶν δύο Ἀσκληπιαδῶν καὶ παρ' ἄλλων ἰατρῶν, οἵτινες ἦσαν *ἥρωες ποιμένες λαῶν*, συναγωνιζόμενοι μετὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ θεραπεύοντες τοὺς τραυματίας. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι αἱ στοιχειώδεις χειρουργικαὶ γνώσεις φαίνονται λίαν διαδεδομέναι τότε παρ' Ἕλλησι καὶ Τρωσί, διότι συχνάκις ἐλλείψει ἰατρῶν οἱ ἥρωες θεραπεύουσιν ἀλλήλους, ὡς ὁ Πάτροκλος τὸν Εὐρύπυλον, ὁ Τρὼς Ἀγήνωρ τὸν φίλον αὐτοῦ ἄνακτα ἥρωα Ἕλενον, ὁ Σθένελος τὸν Διομήδην, ὁ Πελάγων τὸν Σαρπηδόνα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἀφροδίτη πληγωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διομήδους (διότι οἱ θεοὶ ἦσαν μὲν ἀθάνατοι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄτρωτοι), τυγχάνει ἐν τῷ Ὀλύμπῳ θεραπείας παρὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς Διώνης. Ἀπ' ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων παρ' Ἕλλησι, θεαὶ καὶ εὐγενέσταται δέσποιναι ἐπεχείρουν τὴν θεραπείαν τῶν πασχόντων, ἀξιομίμητον παρέχουσαι παράδειγμα εἰς τὰς εὐγενεῖς Κυρίας τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ θεοὶ εἶχον τὸν ἰατρὸν αὐτῶν, τὸν Παιήονα, ὅστις ἐθεράπευε τοὺς ἀθανάτους κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Μαχάονος καὶ τοῦ Ποδαλειρίου, ἤτοι δι' *ἠπίων φαρμάκων*. Οἱ νεώτεροι ἐμελέτησαν καὶ ἀνέλυσαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς νεωτέρας χειρουργικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης τὴν παρ' Ὁμήρῳ χειρουργίαν, ἀνεγνώρισαν δὲ ταύτην ὡς ἔχουσαν σπουδαίαν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Ἡ θεραπεία τῶν τραυμάτων, οἵαν περιγράφει αὐτὴν ὁ ποιητής, ἐξετελεῖτο ἢ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἢ ὑπὸ τὴν σκηνήν. Συνίστατο δὲ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ βέλους ἢ τοῦ βλήματος, εἰς τὴν ἐκμύζησιν τοῦ αἵματος, εἰς τὴν ἐπιβολὴν *ἠπίων φαρμάκων*, ἤτοι καταπραϋντικῶν τῶν πόνων (*τῶν μελαινάων ὀδυνάων*), ἐπὶ τέλει δ' εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐπιδέσμων. Ἐν πολλοῖς ἡ τοπογραφικὴ ἀνατομία παρ' Ὁμήρῳ εἶναι τόσον ἀκριβὴς ὅσον καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμῃ. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ πολιορκῶν τὴν Τροίαν Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἐστερεῖτο ἰατρικῆς βοηθείας, ἀνεπαρκοῦς μὲν ἴσως, ἀλλ' ὁπωσδήποτε πολλοῦ λόγου ἀξίας. Οἱ Ῥωμαϊκοὶ στρατοί, καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οὐκ ὀλίγοι Εὐρωπαϊκοὶ στρατοί, ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην πολὺ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς. Καίτοι δὲ ὁ Ὅμηρος δὲν παρέχει πληροφορίας περὶ τῶν Τρώων ἰατρῶν, ὅμως ἐξ ἀναλογίας καὶ

Digitized by Google

ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος τοῦ Ἀγήνορος εἰκάζομεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ δὲν ἐστεροῦντο ἰατρικῆς καὶ χειρουργικῆς θεραπείας.

Μεταβαίνοντες ἀπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους δυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν τὴν εἰς τοὺς ἐν πολέμῳ τραυματίας χορηγουμένην ἐπιστημονικὴν θεραπείαν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἀκμάσαντος ἐνδόξου γάλλου χειρουργοῦ Ambroise Paré, ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ καθιδρυτὴς τῆς νεωτέρας χειρουργίας καὶ ὡς ὁ ἀρχαιότατος τῶν στρατιωτικῶν ἰατρῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Περιοριζόμεθα μόνον νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπὶ τῶν συνεχῶν μεγάλων πολέμων ἐπὶ τῆς Δημοκρατίας, ἐπὶ τῆς Ὑπατίας καὶ ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, ὀφείλονται αἱ πρῶται σπουδαιόταται ἐπὶ τοῦ προκειμένου βελτιώσεις. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ τοῖς Γάλλοις στρατιωτικὴ χειρουργία, ἐκπροσωπουμένη εἰς τὰ ἔνδοξα ὀνόματα τοῦ Desgenettes, τοῦ Percy καὶ τοῦ Larrey, ὑπῆρξεν ἀνταξία ἀληθῶς τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἀληθῶς οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ οἱ τοῦ ὑγειονομικοῦ κλάδου συνάδελφοι αὐτῶν δὲν ἦσαν μόνον ἰατροὶ ἐμπειρότατοι, ἀλλ' ἀληθεῖς ἥρωες. Ἡ ἀτάραχος αὐτῶν ἀνδρία ἦτον ἀνωτέρα τῆς ἐνθουσιώδους ἀνδρίας τοῦ στρατιώτου, ἡ δ' αὐταπάρνησις αὐτῶν δὲν ἐγνώριζεν ὅρια. Κατὰ τὴν ἐν Ἰόππῃ ἐνσκήψασαν πανώλην ἐπὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐκστρατείας, ὁ Desgenettes οὐ μόνον ἐπεσκέπτετο ἀταράχως τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰς προσβληθείσας ὑπὸ τῆς νόσου συνοικίας, ἀλλ' ὅπως ἔτι μᾶλλον καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς στρατιώτας, λαμβάνει νυστήριον καὶ κεντᾷ ἑαυτὸν κατὰ τὴν μασχάλην, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα ἀσθένεια δὲν ἦτο πανώλης! Μικραὶ μόνον φλογώσεις ἐπηκολούθησαν, τὸ δὲ ζητούμενον ἀποτέλεσμα κατωρθώθη, ἤτοι ἡ ἐπελθοῦσα ἐν τοῖς πνεύμασι τοῦ στρατοῦ ἡσυχία, ἥτις κατέστησε καὶ τὴν νόσον ἠπιωτέραν καὶ τὰς ἰάσεις συχνοτέρας. Εἰς τὸν Percy ὀφείλονται τὰ πρῶτα κινητὰ χειρουργεῖα, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουσι τὴν ἀπονομὴν βοηθείας εἰς τοὺς τραυματίας ἤδη ἀφ' ἧς στιγμῆς πίπτουσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τὰ χειρουργεῖα ταῦτα ἐτελειοποίησεν ὁ Larrey. Ὁ ἀτρόμητος, φίλεργος, ἄγρυπνος καὶ ἀκάματος ἐκεῖνος ἀνὴρ παρίσταται οἱονεὶ ὡς ὁ ἰδανικὸς τύπος τοῦ στρατιωτικοῦ χειρουργοῦ. Οὐδέποτε ὑπὸ οὐδεμιᾶς περιστάσεως κατεβάλλετο ἢ ἀπεθαρρύνετο. Ὁ δὲ ἐφευρετικὸς αὐτοῦ νοῦς ἐδημιούργει ἀπροσδοκήτως μέσα περιθάλψεως καὶ σωτηρίας εἰς τὰς μᾶλλον δυσχερεῖς περιστάσεις. Ἐν τῇ νήσῳ Lobau ἐστερεῖτο κρέατος πρὸς κατασκευὴν ζωμοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἐκινδύνευον ν' ἀποθάνωσιν οἱ ἐξηντλημένοι ἀσθενεῖς. Ἔσφαξε λοιπὸν τοὺς ἰδίους ἵππους, ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχον μαγειρικὰ σκεύη, ἔβρασε τὸ κρέας ἐντὸς θωράκων, ἐπενόησε δὲ ν' ἀρτύσῃ τὸν ζωμὸν διὰ πυρίτιδος ἐν ἐλλείψει ἅλατος. Καὶ τὸν πρῶτον μὲν κύαθον τοῦ πόματος τούτου ἔλαβεν ὁ στρατάρχης Μασσένας, τὸ δ' ἐπίλοιπον διενεμήθη εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους μεγάλως ὠφέλησεν ὁ ἀρειμάνιος τῷ ὄντι οὗτος ζωμός. Περὶ τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρὸς ὁ πανηγυριστὴς αὐτοῦ, ὁ εὔγλωττος Pariset ὀρθῶς εἶπεν, ὅτι «ἐν τῷ μέσῳ τῶν »ἐνδόξων συμβάντων, ἅτινα θέλουσι κινήσει »τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων, ἐτήρησε »τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀξιοπρεπῶς καὶ ὑπῆρξε μέ»γας μεταξὺ τῶν μεγάλων.»

Πλὴν ἡ ἀφοσίωσις τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν νοσοκόμων δὲν ἀρκεῖ, ὅπως περιθάλψῃ τόσα τοῦ πολέμου θύματα. Πρὸς συμπλήρωσιν ἐν μέρει τῶν ἐλλείψεων τούτων καθιδρύθη ὁ θεσμὸς τοῦ *Ἐρυθροῦ Σταυροῦ*, ὅστις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ μεγίστη προσπάθεια ἥτις ποτὲ κατεβλήθη ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας πρὸς ἀνακούφισιν τῶν τοῦ πολέμου δεινῶν. Ἡ ἵδρυσις τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἔλαβεν ἀφετηρίαν ἐκ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμου τοῦ 1859. Εἷς λόγιος Ἑλβετός, ὁ Κ. Henry Dunant ἐκ Γενεύης, ἔχων φιλανθρωπικὴν παρά τινων ἐκ τῶν συμπολιτῶν του ἐντολήν, παρέστη εἰς τὴν μάχην τοῦ Σολφερίνου, παρευθὺς δὲ μετ' αὐτὴν προσήνεγκε σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς πλείστους τραυματίας. Τὰς ἐντυπώσεις καὶ παρατηρήσεις αὐτοῦ ὁ Κ. Dunant ἐδημοσίευσεν ἐν πονήματι ἐπιγραφομένῳ *Μία ἀνάμνησις τοῦ Σολφερίνου* (Un souvenir de Solferino), ἐν ᾧ σπαραξικαρδίως περιέγραψε τὰ δεινὰ τῶν τραυματιῶν καὶ τὰ ἀτελῆ μέσα τῆς περιθάλψεως αὐτῶν. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου τούτου ἐπροξένησε πολλὴν ἐν Εὐρώπῃ συγκίνησιν, περιέχει δὲ λεπτομερείας ὀδυνηρὰς περὶ τῆς ἀγριότητος μεθ' ἧς γίνεται ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης καὶ περὶ τῆς ἀτελείας τῶν μέσων τῆς περιθάλψεως τῶν ἀτυχῶν θυμάτων. «Οὐδενὶ χα»ρίζεται ἡ ζωή, λέγει ὁ Κ. Dunant, εἶναι »σφαγή, εἶναι ἀγὼν θηρίων ἀγρίων, φρενητιών»των καὶ διψώντων αἷμα.» Τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐφορμᾷ ἐπὶ πεδίων κεκαλυμμένων ὑπὸ τραυματιῶν φίλων καὶ ἐχθρῶν, οὓς ἀδιαφόρως κατασυντρίβουσιν ὑπὸ τοὺς ἵππους καὶ ὑπὸ τοὺς τροχούς. Ἐνίοτε οἱ ἀντιμαχόμενοι φονεύουσι τοὺς τραυματίας καὶ τοὺς ψυχορραγοῦντας. Κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Κ. Dunant μετὰ τὴν μάχην τοῦ Σολφερίνου οὐκ ὀλίγοι τραυματίαι διατελοῦντες ἐν λιποθυμίᾳ ἐτάφησαν ζῶντες. Ὁ περιώνυμος περιηγητὴς καὶ ἰατρὸς Tournefort περιγράφων τὰ κατὰ τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀναφέρει ὡς φρικωδέστατον δεῖγμα τῆς τῶν γενιτσάρων βαρβαρότητος, ὅτι μετὰ τὴν μάχην θάπτουσι πολ-

Digitized by Google

λάκις ζῶντας τοὺς τραυματίας αὐτῶν. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει σήμερον ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις στρατοῖς τῆς Εὐρώπης. Μὴ νομίσῃ δέ τις, ὅτι εἶναι σπάνιον. Εἶναι ἀπ' ἐναντίας τόσον συνεχὲς, ὥστε ὁ ἄριστος ῥῶσσος στρατιωτικὸς ἀρχίατρος Heyfelder συμβουλεύει, ὅπως τὰ μετὰ τὴν μάχην ἀποστελλόμενα πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν ἀποσπάσματα συνοδεύωσιν ἰατροὶ, ὅπως μὴ θάπτωνται οἱ λιπόθυμοι καὶ νεκροφανεῖς τραυματίαι. Ἐν γένει φρικώδεις παριστᾷ ὁ συγγραφεὺς τὰς ἀγωνίας τῆς ἡμέρας τῆς μάχης καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ἡμερῶν, ὅτε σωρεῖαι ὅλαι τραυματιῶν ἀπέθνησκον ἀβοήθητοι, στερούμενοι μιᾶς σταγόνος ὕδατος ὅπως παρηγορήσωσι τὴν ἄσβεστον δίψαν αὐτῶν. Τίς δύναται νὰ συλλάβῃ ἔννοιαν τοιούτων ἀγωνιῶν! Ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐν ταῖς πλατείαις, ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καὶ ἐν τοῖς νοσοκομείοις τῆς Καστιλιόνης, τῆς Βρεσκίας, τῆς Κρεμόνης, τοῦ Βεργάμου, τῶν Μεδιολάνων καὶ ἄλλων πόλεων κεῖνται χιλιάδες τραυματιῶν ἰταλογάλλων, καὶ ἄλλοι τοσοῦτοι εἰς τὰς ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν κατεχομένας πόλεις, οἱ δὲ ἰατροὶ, καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐθελονταὶ νοσοκόμοι δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅπως νοσηλεύσωσιν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μέρος τοσούτων πασχόντων. Οἱ ἄφευκτοι ἀκρωτηριασμοὶ πλείστων τραυματιῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἐπικειμένου ἐν γαγγραίνης θανάτου εἶναι ἡ ἀφορμὴ γοερῶν σκηνῶν. Τὰ ἀνασθητήρια δὲν ἐπιτυγχάνουσι πάντοτε, εἰς πολλοὺς δὲ προκαλοῦσι σπουδαίας νευρικὰς κρίσεις. Ἡ ἐν Σολφερίνῳ τὴν 24 Ἰουνίου 1859 συναφθεῖσα μάχη διήρκεσεν ἀπὸ ὄρθρου βαθέως μέχρις ἑσπέρας. Οἱ μαχηταὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπολογίζονται εἰς τριακοσίας περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν. Κατὰ τοὺς ἐπισήμως δημοσιευθέντας ἀριθμοὺς ἔπεσον κατ' αὐτὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν φονευμένοι καὶ τραυματίαι 3 ἀντιστρατάρχαι (feld-maréchaux), 9 στρατηγοὶ, 1566 ἀξιωματικοὶ παντὸς βαθμοῦ (ἐξ ὧν 630 αὐστριακοὶ καὶ 936 γαλλοσάρδοι), καὶ περίπου 40,000 στρατιῶται καὶ ὑπαξιωματικοί. Ἡ περίθαλψις τοσούτων τραυματιῶν ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἀνέφικτος ὅσῳ μέγιστος ἦτο ἤδη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσθενῶν ἐν τοῖς ἀντιμαχομένοις στρατοῖς. Ἀπὸ τῆς 15 μέχρι τῆς 31 αὐγούστου 1859 ὑπελογίσθησαν εἰς 19,665 οἱ εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς Βρεσκίας εἰσελθόντες ἀσθενεῖς στρατιῶται, ἐξ ὧν οἱ 19,000 ἀνῆκον εἰς τὸν γαλλοσαρδικὸν στρατὸν, οἱ δ' Αὐστριακοὶ εἶχον περίπου 20,000 ἀσθενεῖς στρατιώτας εἰς τὰ νοσοκομεῖα τοῦ Βενετικοῦ. Ὡς ἀείποτε, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης περιστάσεως βλέπομεν τοὺς ἰατροὺς διακρινομένους ἐπὶ ἀκαταβλήτῳ ζήλῳ καὶ ἀπολύτῳ αὐταπαρνήσει. Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτον ἀνεπαρκέστατος. Κατὰ τὰς ὀκτὼ πρώτας ἡμέρας οὐδεμιᾶς ἐτύγχανον θεραπείας ἢ καὶ ἁπλῆς περιθάλψεως ἐκεῖνοι οὓς οἱ ἰατροὶ δι' ἑνὸς ἐμφαντικοῦ νεύματος ὑπεδείκνυον ὡς θανατηφόρως τετραυματισμένους, διότι ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν τραυματιῶν αἱ φροντίδες τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν νοσοκόμων συνεκεντροῦντο εἰς τοὺς παρέχοντας ἐλπίδα σωτηρίας. Οὕτω δὲ πλεῖστοι ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς σημαίας των θανατηφόρως τρωθέντες στρατιῶται, ἀπέθανον ἐγκατελελειμμένοι καὶ μὴ τυχόντες ὡς ἀμοιβῆς οὔτε κἂν ἐλαχίστης κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς των στιγμὰς ἐνδείξεως οἴκτου. Ἀλλ' ἐπιτραπείτω ἡμῖν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα περικοπάς τινας ἐκ τοῦ πονήματος τοῦ Κ. Dunant.

«Τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματιῶν ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει, ὥστε ἡ Διοίκησις καὶ οἱ κάτοικοι καὶ τὸ ἐν Καστιλιόνῃ καταλειφθὲν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν περίθαλψιν αὐτῶν. Τότε δὲ ἄρχονται σκηναὶ ἐπίσης ἀξιοθρήνητοι καίτοι ὅλως διάφοροι τῶν τῆς προτεραίας.

«Ὑπάρχουσι τρόφιμα καὶ ὕδωρ καὶ ὅμως οἱ τραυματίαι ἀποθνήσκουσι τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης· ὑπάρχει μοτὸς ἐν ἀφθονίᾳ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι χεῖρες ἱκαναὶ, ὅπως ἐπιθέσωσιν αὐτὸν ἐπὶ τῶν πληγῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἰατρῶν ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Καβράνα, οἱ νοσοκόμοι εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς καὶ αἱ χεῖρες ἐλλείπουσιν ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ. . . . .

«Ὁποίας ἀγωνίας, ὁποίας ὀδύνας βλέπομεν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς 25, 26 καὶ 27. Αἱ πληγαὶ, ἐρεθισθεῖσαι ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ὕδατος καὶ πάσης θεραπείας, ἔγιναν ἀλγεινότεραι· δηλητηριώδεις ἀναθυμιάσεις διαφθείρουσι τὸν ἀέρα, εἰ καὶ πᾶσαν καταβάλλει προσπάθειαν ἡ ἐφορεία ὅπως διατηρῇ ἐν καλῇ καταστάσει τὰ νοσοκομεῖα· τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν νοσοκόμων, τῶν βοηθῶν καὶ τῶν ὑπηρετῶν καθίσταται ἐπαισθητότατον, καθότι αἱ εἰς Καστιλιόνην διευθυνόμεναι πομπεῖαι ἐξακολουθοῦσι φέρουσαι ἀνὰ πᾶν τέταρτον τῆς ὥρας νέους τραυματίας, καίτοι δὲ μεγάλην ἀναπτύσσει δραστηριότητα ἡ ἐφορεία μεταβιβάζουσα τῇ βοηθείᾳ ἰδιωτῶν τινων τραυματίας εἰς Brescia δι' ἁμαξῶν συρομένων ὑπὸ βοῶν, καὶ πάντες δὲ οἱ κάτοικοι ὅσοι ἔχουσιν ἅμαξαν προσφέρουσιν αὐτὴν ὑπὲρ τῶν τραυματιῶν καὶ παραλαμβάνουσιν οὓς ἐμπιστεύονται αὐτοῖς ἀξιωματικοὺς, αἱ ἀναχωρήσεις ἐλαττοῦνται πολὺ τῶν ἐλεύσεων καὶ ἡ ἐπισώρευσις ἀδιαλείπτως αὐξάνει.

«Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν ἐκκλησιῶν ἢ τῶν νοσοκομείων τῆς Καστιλιόνης κατετέθησαν παραλλήλως τραυματίαι πάσης ἐθνικότητος, γάλλοι καὶ ἄραβες καὶ γερμανοὶ καὶ σλαῦοι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν τοποθετηθέντες προσωρινῶς εἰς τὸ ἐνδότατον τῶν παρεκκλησίων ἀδυνατοῦσι νὰ κινηθῶσιν, ἄλλοι δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ

Digitized by Google

ἐξέλθωσι τοῦ ὁποίου κατέχουσι ξενοῦ χώρου. Ἀραὶ καὶ βλασφημίαι καὶ οἰμωγαὶ πληροῦσι τοὺς θόλους τῶν ἱερῶν τούτων ἀσύλων. «Ὦ κύριε, πόσον πάσχω, μοὶ ἔλεγον τινὲς τῶν δυστυχῶν ἐκείνων· μᾶς ἐγκαταλείπουσι, μᾶς ἀφίνουσι ν' ἀποθάνωμεν ἐλεεινῷ τῷ τρόπῳ καὶ ὅμως ἐπολεμήσαμεν καλῶς.» Εἰ καὶ τόσους ὑπέστησαν κόπους, καὶ τόσας διῆλθον νύκτας ἄϋπνοι, δὲν εὑρίσκουσιν ἀνάπαυσιν· ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν ἰατροῦ ἢ κυλίονται ἐξ ἀπογνώσεως ἐν σπασμοῖς, οἱ ὁποῖοι ἀπολήγουσιν εἰς τέτανον καὶ εἰς θάνατον. Στρατιῶται τινὲς, φανταζόμενοι ὅτι τὸ ἐπὶ τῶν πυωδῶν αὐτῶν πληγῶν χεόμενον ψυχρὸν ὕδωρ παράγει σκώληκας, δὲν ἀφίνουσιν οὔτε τοὺς ἐπιδέσμους αὐτῶν νὰ βρέξωσιν· ἄλλοι, ἀφοῦ ἔτυχον τῆς καταλλήλου ἐπιδέσεως ἐν τοῖς χειρουργείοις, δὲν ἀπήλαυσαν πλέον ἄλλην διαρκούσης τῆς ἐν Καστιλιόνῃ ἀναγκαστικῆς αὐτῶν διαμονῆς, οἱ δ' ἐπίδεσμοι αὐτῶν λίαν ἐσφιγμένοι ὄντες ὅπως ἀνθέξωσιν εἰς τοὺς κλονισμοὺς τῆς πορείας καὶ μὴ ἀνανεωθέντες οὐδὲ ὑπολυθέντες, κατήντησαν βάσανος δι' αὐτούς. Οὗτοι ἔχοντες τὸ πρόσωπον μελανὸν ἐκ τῶν μυιῶν τῶν ἐπικαθημένων εἰς τὰς πληγάς των, στρέφουσι πανταχόσε βλέμματα ἀπελπισμένα οὐδεμίαν ἀπολαμβάνοντες ἀπάντησιν. Παρ' ἐκείνοις, ὁ μανδύας, τὸ ὑποκάμισον, αἱ σάρκες καὶ τὸ αἷμα ἐσχημάτισαν μίγμα ὅπου ἐνεκατέστησαν οἱ σκώληκες· πολλοὶ φρίττουσιν ἀναλογιζόμενοι ὅτι θέλουσι καταφάγει αὐτοὺς οἱ σκώληκες οὗτοι, τοὺς ὁποίους νομίζουσιν ἐξερχομένους τοῦ σώματός των, ἐνῷ προέρχονται ἐκ τῶν ἀπείρων μυιῶν τῶν λυμαινομένων τὸν ἀέρα. Ἐνταῦθα βλέπω στρατιώτην ἐντελῶς παραμορφωμένον, οὗ ἡ γλῶσσα ὑπερμέτρως ἐξέρχεται τῆς τεθραυσμένης καὶ ἐσχισμένης σιαγόνος· κινεῖται καὶ προσπαθεῖ ν' ἀνορθωθῇ βρέχω διὰ ψυχροῦ ὕδατος τὰ ξηρὰ αὐτοῦ χείλη καὶ τὴν ἐσκληκυῖαν γλῶσσαν, λαμβάνω ὀλίγον μοτὸν, ἐμβάπτω αὐτὸν ἐντὸς τῆς ὑδρίας τῆς κατόπιν μου κομιζομένης καὶ θλίβω τὸ ὕδωρ τοῦ σπόγγου τούτου ἐν τῇ ἀμόρφῳ ὀπῇ, τῇ ἀναπληρούσῃ τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἕτερος δυστυχὴς τοῦ ὁποίου ἡ σπάθη ἀφήρεσε μέρος τοῦ προσώπου· ἡ ῥὶς, τὰ χείλη, ὁ πώγων ἐχωρίσθησαν τοῦ λοιποῦ προσώπου· μὴ δυνάμενος νὰ ὁμιλήσῃ καὶ τυφλὸς σχεδὸν ὤν, χειρονομεῖ καὶ διὰ τῆς τοιαύτης λυπηροτάτης παντομιμικῆς, συνοδευομένης ὑπὸ φθόγγων ἀνάρθρων, ἐφελκύει τὴν προσοχήν· τῷ δίδω νὰ πίῃ καὶ ῥίπτω ἐπὶ τοῦ αἱματοφύρτου προσώπου του ὀλίγας σταγόνας καθαροῦ ὕδατος. Ἄλλος πάλιν, ἔχων ἀνοικτὸν τὸ κρανίον ἐκπνέει ἐπιχέων τὸν μυελὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς ἐκκλησίας· οἱ σύντροφοί του ἀπωθοῦσιν αὐτὸν διὰ τοῦ ποδὸς, ἵνα μὴ ἐμποδίζῃ τὴν διάβασιν· προστατεύω αὐτὸν κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμὰς καὶ καλύπτω διὰ ῥινομάκτρου τὴν ἀθλίαν κεφαλὴν, ἣν κινεῖ ἔτι ἀσθενῶς.

«Εἰ καὶ ἑκάστη οἰκία ἔγινε νοσηλευτήριον, καὶ ἑκάστη δὲ οἰκογένεια εἶχεν ἱκανὴν φροντίδα τὴν περίθαλψιν ὧν παρέλαβεν ἀξιωματικῶν, κατώρθωσα ὅμως ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς κυριακῆς νὰ συναθροίσω ἀριθμόν τινα γυναικῶν ἐκ τῶν τοῦ λαοῦ, αἵτινες συντελοῦσι κατὰ δύναμιν εἰς τὰς καταβαλλομένας προσπαθείας πρὸς ἐπικουρίαν τῶν τραυματιῶν· τῷ ὄντι, οὔτε περὶ ἐκτομῶν πρόκειται οὔτε περὶ ἄλλης τινος ἐγχειρήσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ δοθῇ τροφὴ καὶ πρὸ πάντων ὕδωρ εἰς ἀνθρώπους ἀποθνήσκοντας, κατὰ γράμμα, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης· ἀφοῦ δ' ἐπιτευχθῇ τοῦτο, δέον νὰ ἐπιδεθῶσιν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, νὰ πλυθῶσι τὰ αἱματόφυρτα σώματά των, τὰ ὑπὸ λάσπης καὶ ἐντόμων κεκαλυμμένα, ταῦτα δὲ πάντα νὰ γίνωσιν ἐν τῷ μέσῳ ἀηδῶν καὶ δυσωδῶν ἀναθυμιάσεων, ἐν τῷ μέσῳ ἀτμοσφαίρας καυστηρᾶς καὶ οἰμωγῶν καὶ θρήνων.

«Ἐν τούτοις, πυρὴν ἐθελοντῶν κατηρτίσθη καὶ αἱ Λομβαρδαὶ γυναῖκες τρέχουσι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες περισσότερον τῶν ἄλλων οἰμώζουσιν, εἰ καὶ δὲν εἶναι πάντοτε οἱ μᾶλλον ἀξιολύπητοι. Προσπαθῶ νὰ ὀργανώσω ὅσον οἷόν τε καλλίτερον τὰς ἐπικουρίας ἐν τῇ συνοικίᾳ, ἥτις φαίνεται μᾶλλον ἐλλείπουσα τοιούτων, καὶ λαμβάνω ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν μου μίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Καστιλιόνης, κειμένην ἐπὶ ὑψώματος ἀριστερὰ τοῦ ἐκ Brescia ἐρχομένου καὶ ὀνομαζομένην, νομίζω, Chiesa Maggiore. Πεντακόσιοι περίπου στρατιῶται ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ συσσωρευμένοι καὶ ἑκατὸν τοὐλάχιστον ἄλλοι κεῖνται ἐπὶ ἀχύρου ἔξω τῆς ἐκκλησίας ὑποκάτω σκιάδος, ἣν ἔστησαν ἵνα προφυλάξωσιν αὐτοὺς τοῦ ἡλίου. Αἱ γυναῖκες εἰσελθοῦσαι προσέρχονται ἑκάστῳ αὐτῶν κρατοῦσαι ὑδρίας καὶ κάδους πλήρεις διαυγοῦς ὕδατος, δι' οὗ παύουσι τὴν δίψαν καὶ διαβρέχουσι τὰς πληγάς. Τινὲς τῶν αὐτοσχεδίων τούτων νοσοκόμων εἰσὶ κόραι εὐειδεῖς καὶ χαρίεσσαι· ἡ γλυκύτης καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτῶν, οἱ ἔνδακρεις περικαλλεῖς ὀφθαλμοί των, ἡ συμπάθεια καὶ αἱ περιποιήσεις, ἐνθαρρύνουσι κατά τι τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνορθοῦσι τὸ ἠθικὸν αὐτῶν. Μικροὶ παῖδες ἐγχώριοι πηγαίνουσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰς πλησιεστέρας κρήνας μεθ' ὑδριῶν, κάδων καὶ ποτιστριῶν. Τὴν διανομὴν τοῦ ὕδατος διαδέχεται ἡ διανομὴ ζωμοῦ, οὗ οἱ περὶ τὴν ἐφορείαν ἀναγκάζονται νὰ παρασκευάζωσι μεγάλας ποσότητας.....

«Παμμεγέθη δέματα μοτοῦ ἐπετέθησαν τῇδε κακεῖσε, ἕκαστος δὲ δύναται νὰ ὠφεληθῇ αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ ἐπιδεσμίδες, αἱ ὀθόναι καὶ τὰ ὑποκάμισα ἐλλείπουσιν· ὀλίγιστα ὑπάρχουσι μέσα ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει, ἔνθα διῆλθεν ὁ αὐστρια-

Digitized by Google

κὸς στρατὸς, καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ τῆς πρώτης ἀνάγκης ἀντικείμενα δύναταί τις νὰ προμηθευθῇ· ἀγοράζω ὅμως ὑποκάμισά τινα καινουργῆ διὰ μέσου τῶν ἀγαθῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔδωκαν ἤδη ὅλα τὰ παλαιὰ αὐτῶν πανιά, τὴν δὲ πρωΐαν τῆς Δευτέρας πέμπω τὸν ἁμαξηλάτην μου εἰς Brescia πρὸς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων· οὗτος ἐπανέρχεται μετ' ὀλίγας ὥρας φέρων ἐν τῇ ἁμάξῃ του σπόγγους, ἐπιδέσμους λινούς, καρφίδας, σιγάρα καὶ καπνόν, χαμαίμηλον, μολόχην, ἀκταίαν, πορτογάλλια, ζάκχαριν καὶ λεμόνια, ὥστε δυνάμεθα νὰ δώσωμεν δροσιστικὴν λεμονάδα, νὰ πλύνωμεν τὰς πληγὰς διὰ μολόχης, νὰ ἐπιθέσωμεν χλιαρὰ σωλήνια καὶ ν' ἀνανεώσωμεν τοὺς ἐπιδέσμους.

«Ἐν τούτοις, ἐκερδήσαμεν νεοσυλλέκτους τινάς, ἀρχαῖον ἀξιωματικὸν τοῦ ναυτικοῦ καὶ δύω περιηγητὰς ἄγγλους, οἵτινες ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσι τὰ πάντα, εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους δὲ διὰ τῆς βίας σχεδὸν κρατοῦμεν· ἕτεροι δύο Ἄγγλοι δεικνύουσι τοὐναντίον ἐξ ἀρχῆς μεγίστην ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μᾶς βοηθήσωσι· διανέμουσι δὲ σιγάρα εἰς τοὺς Αὐστριακούς. Ἰταλὸς ἀββάτης, τρεῖς ἢ τέσσαρες περιηγηταὶ καὶ εἷς δημοσιογράφος ἐκ Παρισίων, ὅστις ἀναλαμβάνει ἔπειτα τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπικουριῶν ἐντὸς πλησίον κειμένης ἐκκλησίας, πρὸς δὲ τινὲς ἀξιωματικοί, ὧν τὸ ἀπόσπασμα διετάχθη νὰ μείνῃ ἐν Καστιλιόνῃ, δίδουσιν ἡμῖν χεῖρα βοηθείας. Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου εἷς τῶν στρατιωτῶν τούτων λιποθυμεῖ ἐκ τῆς συγκινήσεως καὶ πολλοὶ τῶν ἄλλων ἐθελοντῶν νοσοκόμων μας ἀποσύρονται ἀλληλοδιαδόχως μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν θέαν τῶν ἀλγηδόνων, τὰς ὁποίας ἀσθενῶς μόνον δύνανται ν' ἀνακουφίσωσιν. Ὁ ἀββάτης ἀπεσύρθη καὶ αὐτός, ἀλλ' ἐπανέρχεται φέρων πρὸς χρῆσιν ἡμῶν ἀρωματικὰ χόρτα καὶ φιαλίδας ἁλάτων· νέος τις γάλλος περιηγητής, στενοχωρηθεὶς ὑπὸ τῆς θέας τῶν ζώντων ἐκείνων ἐρειπίων, ἀρχίζει αἴφνης νὰ κλαίῃ γοερῶς. Ἔμπορος ἐκ Neuchâtel ἀφιεροῦται ἐπὶ δύω ἡμέρας εἰς τὴν ἐπίδεσιν τῶν πληγῶν καὶ εἰς τὸ γράφειν ἐπιστολὰς εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν θνησκόντων. Ἀναγκαζόμεθα νὰ μετριάσωμεν Βέλγου τινὸς τὸν φιλάνθρωπον ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ἐκορυφώθη ὥστε φοβούμεθα μήπως καταληφθῇ ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ (fièvre chaude), ὡς συνέβη τοῦτο εἰς ἀξιωματικὸν ἐρχόμενον εἰς Μιλάνον ὅπως μεταβῇ παρ' ᾧ ἀνῆκε σώματι. Στρατιῶταί τινες τοῦ ἐν τῇ πόλει καταληφθέντος ἀποσπάσματος προσπαθοῦσι νὰ βοηθήσωσι τοὺς συστρατιώτας των, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ δύνανται ν' ἀνεχθῶσι τὸ θέαμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον καταβάλλει αὐτοὺς καὶ ἐκπλήττει τὴν φαντασίαν αὐτῶν. Δεκανεὺς τοῦ μηχανικοῦ τραυματισθεὶς ἐν Μαγέντᾳ, ἰαθεὶς δὲ σχεδὸν καὶ ἐπιστρέφων εἰς τὸ τάγμα του, ἔχων ὅμως ἄδειαν ὀλίγων ἡμερῶν, μᾶς συνοδεύει καὶ μᾶς βοηθεῖ μετὰ καρτερίας, εἰ καὶ δὶς λιποθυμεῖ. Χρησιμοποιοῦμεν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν νοσοκομείων αἰχμαλώτους καλῶς ἔχοντας, τρεῖς δὲ ἰατροὶ αὐστριακοὶ μᾶς βοηθοῦσι. Γερμανὸς χειροῦργος, διαμείνας γενναίως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὅπως περιθάλψῃ τοὺς αὐστριακοὺς τραυματίας, ἀφοσιοῦται εἰς τοὺς τραυματίας ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν....

«Μὴ μὲ ἀφίνετε ν' ἀποθάνω!» ἀνέκραζόν τινες τῶν δυστυχῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ μ' ἐλάμβανον τῆς χειρὸς μετ' ἐκτάκτου ζωηρότητος, ἀπέπνεον ἅμα ἐκλιπούσης τῆς ἐπιπλάστου ταύτης δυνάμεως. Νέος δεκανεὺς εἴκοσι περίπου ἐτῶν, ἔχων γλυκὺ καὶ ἐκφραστικὸν τὸ πρόσωπον, ἐπληγώθη ὑπὸ σφαίρας κατὰ τὸν ἀριστερὸν λαγόνα· ἡ κατάστασις αὐτοῦ δὲν παρέχει ἐλπίδας, ἐννοεῖ δὲ τοῦτο ὁ ἴδιος· ἀφοῦ ἐβοήθησα αὐτὸν νὰ πίῃ, μ' εὐχαριστεῖ καὶ δακρύων προσθέτει· «Ἆ κύριε, ἂν ἐδύνασθε νὰ γράψητε εἰς τὸν πατέρα μου νὰ παρηγορήσῃ τὴν μητέρα μου!» Ἐσημείωσα τὸ ὄνομα καὶ τὴν κατοικίαν τῶν γονέων του, μετ' ὀλίγας δὲ στιγμὰς ἀπέθανε. Γέρων λοχίας, ἀρχαιότατος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, μοὶ ἔλεγε μετὰ μεγίστης θλίψεως καὶ πικρίας· «Ἐὰν μὲ ἐθεράπευον ἐγκαίρως, ἤθελον ζήσει, ἐνῷ ἀπόψε δὲν θὰ ὑπάρχω πλέον»· καὶ τῷ ὄντι τὸ ἑσπέρας ἀπέθανεν.

«Δὲν θέλω ν' ἀποθάνω», ἀνέκραζεν ἐντόνως ἀτυχὴς στρατιώτης τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὅστις πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἦν πλήρης ἰσχύος καὶ ῥώμης, νῦν δὲ θανατηφόρως πληγωμένος καὶ αἰσθανόμενος ὅτι ὁ θάνατος ἦτο ἀναπόφευκτος· ἀνθίστατο καὶ ἐπάλαιε κατὰ τῆς μαύρης ταύτης βεβαιότητος· τῷ ὁμιλῶ, μὲ ἀκούει, καταπραΰνεται, παρηγορεῖται καὶ ἀναμένει τὸν θάνατον μετὰ παιδικῆς ἁπλότητος. Εἰς τὸν μυχὸν τῆς ἐκκλησίας, πλησίον τοῦ βωμοῦ, ἀριστερά, στρατιώτης κεῖται ἐπὶ ἀχύρου· τρεῖς σφαῖραι ἐτραυμάτισαν αὐτόν, ἡ μὲν κατὰ τὸν δεξιὸν λαγόνα, ἡ δὲ κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον, ἡ τρίτη δὲ ἔμεινεν ἐν τῇ δεξιᾷ του κνήμῃ· εἶναι Κυριακή, αὐτὸς δὲ βεβαιοῖ ὅτι ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς οὐδὲν ἔφαγε· ξηρὰ λάσπη καὶ θρόμβοι αἵματος καλύπτουσιν αὐτόν· τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ καὶ τὸ ὑποκάμισον εἰσὶ κατεσχισμένα. Ἀφοῦ ἔπλυνα τὰς πληγάς του καὶ τῷ ἔδωκα ὀλίγον ζωμὸν καὶ ἐτύλιξα αὐτὸν μετ' ἐφαπλώματος, ἀσπάζεται τὴν χεῖρά μου μετὰ μεγίστης εὐγνωμοσύνης . . . . .

«Παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας κεῖται Οὔγγρος, ὅστις ἀδιακόπως βοᾷ ζητῶν ἰταλιστὶ ἰατρὸν διὰ φωνῆς σπαραξικαρδίου. Κέρματα μύδρων ηὐλάκωσαν τὴν ὀσφὺν καὶ τὴν ῥάχιν καὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ, φαίνονται δὲ ἐρυθραὶ καὶ σπαίρουσαι αἱ σάρκες αὐτοῦ· τὸ ἐπίλοιπον τοῦ σώματος εἶναι ἐξογκωμένον καὶ μελανὸν καὶ

Digitized by Google

πρασινωπόν· δὲν δύναται οὔτε ν' ἀναπαυθῇ οὔτε νὰ καθήσῃ. Ἐμβάπτω μοτὸν ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος καὶ προσπαθῶ νὰ τῷ παρασκευάσω ἐξ αὐτοῦ κοίτην, ἀλλ' ἡ γάγγραινα ἐντὸς μικροῦ ἐπιφέρει τὸν θάνατον. Ὀλίγον ἀπώτερον Ζουάβος κλαίει πύρινα δάκρυα καὶ ἀναγκάζομαι νὰ παρηγορήσω αὐτὸν ὡς μικρὸν παιδίον. Οἱ προηγούμενοι κόποι, ἡ ἔλλειψις τροφῆς καὶ ἀναπαύσεως, ὁ ἐκ τῆς νόσου προκύπτων ἐρεθισμὸς καὶ ὁ φόβος μήπως ἀποθάνωσιν ἀβοήθητοι, ἀνέπτυξαν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀνδρειοτέροις στρατιώταις εὐαισθησίαν τινὰ νευρικὴν ἐκφραζομένην δι' οἰμωγῶν καὶ ὀλολυγμῶν. Ἡ πρωτίστη αὐτῶν σκέψις, ὁσάκις δὲν ἔπασχον ὑπερμέτρως, ἦν ἡ μήτηρ των καὶ ὁ φόβος τῆς ὁποίας ἤθελε δοκιμάσει θλίψεως μανθάνουσα τὴν τύχην αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ στρατιώτου τεθνεῶτος ἐκρέματο εἰκὼν γυναικὸς προβεβηκυίας, τῆς μητρός του βεβαίως, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκράτει αὐτὴν ἐπὶ τῆς καρδίας του.

«Παρὰ τὸν τοῖχον, ἑκατὸν περίπου στρατιῶται καὶ ὑπαξιωματικοὶ τυλιγμένοι ἐν τοῖς ἐφαπλώμασιν αὐτῶν, κεῖνται εἰς δύω σειρὰς παραλλήλους. Οὗτοι πάντες ἔτυχον περιθάλψεως, ἡ διανομὴ ζωμοῦ ἔγινεν, εἶναι δὲ ἥσυχοι καὶ ἤρεμοι καὶ παρατηροῦσί με διερχόμενον. Αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν στρέφονται πρὸς τὰ δεξιὰ ὁσάκις πηγαίνω δεξιά, πρὸς τ' ἀριστερὰ ὁσάκις πηγαίνω ἀριστερά, εἰλικρινὴς δὲ εὐγνωμοσύνη ἐξεικονίζεται ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν. Αὐστριακὸς στρατιώτης δεκαεννέα περίπου ἐτῶν, εὑρισκόμενος μετὰ 40 συμπολιτῶν του εἰς τὸ ἐνδότατον τῆς ἐκκλησίας, ἔμεινεν ἄσιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀπώλεσε μὲν τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, ἔχει δὲ πυρετὸν καὶ δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ· μόλις λαμβάνει ὀλίγον ζωμόν Αἱ περιποιήσεις ἡμῶν ἀναζωογονοῦσιν αὐτὸν καὶ μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας δυνάμεθα ν' ἀποστείλωμεν αὐτὸν εἰς Brescia. Ἕτερος αἰχμάλωτος πυρέσσων ἐφελκύει τὴν συμπάθειαν ἡμῶν· εἶναι μόλις εἴκοσιν ἐτῶν καὶ ὅμως αἱ τρίχες του εἰσὶ λευκαί· ἐλευκάνθησαν τὴν ἡμέραν τῆς μάχης.»

Εὐτυχῶς αἱ σπαραξικάρδιοι περιγραφαὶ τοῦ Κ. Dunant δὲν ἔμειναν ἄκαρποι. Τὸ πόνημα αὐτοῦ ἔλαβε ταχύτατα μεγίστην διάδοσιν, καὶ ἐπροξένησεν ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης μεγίστην συγκίνησιν. Ἡ ἰδέα τῆς καθιδρύσεως ἑταιρίας ἐπικούρου τῶν στρατιωτικῶν τραυματιῶν συνεζητήθη τὸ πρῶτον ἐν Γενεύῃ τὴν 9 φεβρουαρίου 1863 ἔν τινι συνεδριάσει τῆς αὐτόθι «Ἑταιρίας τῆς κοινῆς ὠφελείας,» ἔλαβε δ' αὕτη πρώτην ἀπαρχὴν πραγματοποιήσεως κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ τῆς συστάσεως αὐτόθι «Διεθνοῦς ἐπιτροπῆς ἐπικούρου τῶν στρατιωτικῶν τραυματιῶν.» Ἡ διεθνὴς αὕτη ἐπιτροπὴ ἐνήργησε παρὰ ταῖς κυβερνήσεσιν ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν συνομολόγησιν συμβάσεως, κανονιζούσης νέον οὕτως εἰπεῖν δίκαιον τοῦ πολέμου. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Γενεύης ἀπήντησε σχεδὸν ἁπανταχοῦ ζωηρὰν συμπάθειαν, ἰδίᾳ δ' ἔτυχε τῆς συντόνου συνδρομῆς τοῦ Ἑλβετικοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Ἡ ἐπιζητουμένη διεθνὴς σύμβασις ὑπεγράφη ἐν Γενεύῃ τὴν 22 αὐγούστου 1864, καὶ γνωστὴ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν διεθνῶν κειμένων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σύμβασις τῆς Γενεύης* (Convention de Genève). Αἱ ἀρχαί, αἱ διατυπωθεῖσαι ἐν τῇ συμβάσει τῆς Γενεύης καὶ ἐν τῇ προσθέτῳ αὐτῇ πράξει, τῇ ὑπογραφείσῃ ἐκεῖσε τὴν 20 ὀκτωβρίου 1868, εἰσὶν ἐν περιλήψει αἱ ἑξῆς. Τὰ χειρουργεῖα, τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα, τὰ κινητὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ ἄλλα πρόσκαιρα καταστήματα τὰ ἀκολουθοῦντα τοὺς στρατοὺς ὅπως παραλάβωσιν ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας, κηρύττονται οὐδέτερα καὶ ὡς τοιαῦτα μένουσιν ἀνενόχλητα καὶ προστατεύονται παρὰ τῶν διαμαχομένων, ἐν ὅσῳ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι. Τὸ προσωπικὸν τῶν νοσοκομείων, τῶν χειρουργείων κτλ., ἤτοι οἱ ἐπιμεληταί, οἱ περὶ τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν, τὴν διοίκησιν καὶ τὴν μεταφορὰν τραυματιῶν, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς μετέχουσι τῶν εὐεργετημάτων τῆς οὐδετερότητος. Ὅσοι τῶν κατοίκων συνδράμωσι τοὺς τραυματίας μένουσιν ἀνενόχλητοι καὶ ἐλεύθεροι. Οἱ στρατηγοὶ τῶν διαμαχομένων δυνάμεων ἔχουσι τὸ καθῆκον νὰ ἐκκαλῶσι τὴν φιλανθρωπίαν τῶν κατοίκων, προειδοποιοῦντες αὐτοὺς περὶ τῆς συνεπομένης οὐδετερότητος. Πᾶς τραυματίας περιθαλπόμενος ἐν οἰκίᾳ προστατεύει αὐτήν. Ὁ κάτοικος ὁ παραλαβὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τραυματίας ἀπαλλάττεται τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ παρέχειν κατάλυμα εἰς τὸν στρατὸν ὡς καὶ μέρους τῶν τυχὸν ἐπιβληθησομένων ὑπὲρ τοῦ πολέμου συνεισφορῶν. Οἱ νοσοῦντες ἢ τραυματίαι στρατιωτικοὶ παραλαμβάνονται καὶ περιθάλπονται εἰς οἱανδήποτε ἀνήκουσιν ἐθνικότητα. Σημαία διακριτικὴ καὶ ὁμοιόμορφος ὁρίζεται διὰ τὰ νοσοκομεῖα, τὰ χειρουργεῖα, καὶ τὰς μεταφορὰς τῶν ἀσθενῶν ἢ τραυματιῶν, ὡς καὶ περιβραχιόνιον διὰ τὸ ἐξουδετερωθὲν προσωπικόν. Ἡ σημαία καὶ τὸ περιβραχιόνιον φέρουσιν ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐπὶ λευκοῦ θυρεοῦ. Ἐκτὸς τῶν ἀξιωματικῶν, ὧν ἡ παρουσία δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου, οἱ περιπεσόντες τραυματίαι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ ἀποστέλλονται εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει μὴ ἀναγνωρισθῶσιν ἀνίκανοι, μετὰ τὴν θεραπείαν αὐτῶν ἢ καὶ ταχύτερον εἰ δυνατόν, ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ μὴ λάβωσι τὰ ὅπλα διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Εἰς τὰ διεθνῆ ταῦτα κείμενα προσεχώρησαν ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ Δυνάμεις, προσεχώρησε δὲ καὶ ἡ Τουρκία, ἥτις κατόπιν διετύπωσε τὴν ἀξίωσιν, ἀναγνωρισθεῖσαν παρὰ τῆς

Digitized by Google

Εὐρώπης, ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐπ' αὐτῇ τὸν ἐρυθρὸν σταυρὸν δι' ἐρυθρᾶς ἡμισελήνου. Ἡ Ἑλλὰς προσεχώρησε διὰ τῆς ἀπὸ 5/17 ἰανουαρίου 1865 διακοινώσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ Κ. Δημητρίου Μπουντούρη πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλβετικῆς Ὁμοσπονδίας K. Schenk. Τὸ ἔργον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ δὲν ἀποτελεῖ σύνολόν τι ἐκ διαφόρων τμημάτων ἱεραρχικῶς πρὸς ἄλληλα διακειμένων. Τοὐναντίον αἱ ἑταιρίαι καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἰσὶ διάφοροι κατὰ τὸν ὀργανισμὸν εἰς τὰ διάφορα ἔθνη καὶ ὅλως ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι. Μόνον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ὑπάρχει ἱεραρχικός τις μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑταιριῶν καὶ ἐπιτροπῶν σύνδεσμος, ἀναγνωριζομένης κεντρικῆς τινος ἀρχῆς. Κοινὸς ὅμως ἁπάντων σύνδεσμος ὑπάρχει ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄνω ἐκτεθέντων διεθνῶν νομίμων, καὶ κοινὸν σύμβολον ὁ ἐρυθρὸς σταυρός. Τὸ δ' ἐν Γενεύῃ ἑδρεῦον *Διεθνὲς Κομητᾶτον* χρησιμεύει ὡς κοινὸν κέντρον καὶ ὡς μεσάζων ἐνίοτε μεταξὺ τῶν διαφόρων κατ' ἔθνη κεντρικῶν ἐπιτροπῶν. Ὡς γνωστόν, καὶ ἐν Ἑλλάδι συνέστη πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν ἐπίκουρος τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν Σύλλογος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς Γενεύης, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Α. Μ. τῆς χαριτοβρύτου Βασιλίσσης Ὄλγας. Σχεδὸν ἁπανταχοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἑταιρίαι ἢ ἐπιτροπαὶ κυριῶν. Τοιαύτη ἐπιτροπὴ κατηρτίσθη καὶ παρ' ἡμῖν. Παρετηρήθη δ' ἐν γένει, ὅτι αἱ κυρίαι προσήνεγκον ἀνεκτιμήτους πρὸς τοὺς τραυματίας ὑπηρεσίας μετὰ παραδειγματικῆς ἀφοσιώσεως.

Τὸ σύστημα τῶν ἑταιριῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἐνεργοῦν ἀπὸ δεκαεξαετίας ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, προσέφερε μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα ἐπὶ τοῦ ἐν Σλεσβίκῳ πολέμου τῷ 1864, ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1866 ἐν Βοεμίᾳ, ἐπὶ τοῦ Μείνου, ἐν τῷ Βενετικῷ καὶ ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Παπικῇ ἐπικρατείᾳ πολέμου τῷ 1867, ἐν τῷ μεταξὺ Βρασιλίας καὶ Παραγουάης πολέμῳ καὶ τέλος ἐν τῷ μεγάλῳ γαλλογερμανικῷ πολέμῳ τῷ 1870, καθ' ὃν ὑπελογίσθησαν τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐνεργήσαντα κομητᾶτα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἰς δισχίλια.

Τὸ σύστημα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ὀργάνωσις τῶν ἐπικούρων ἰδιωτικῶν προσπαθειῶν, ὧν προηγουμένως εἶχεν ἤδη ἀναγνωρισθῇ ἡ σπουδαία ἀξία. Κατὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον ἡ Μεγάλη Δούκισσα τῆς Ῥωσσίας Ἑλένη Παύλοβνα, ἐκ γένους ἡγεμονὶς τῆς Βυρτεμβέργης, χήρα τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Μιχαήλ, καὶ τριακόσιαι εὐγενεῖς κυρίαι ῥωσσίδες κατῆλθον εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου ἐπίκουροι. Ἐνῷ δὲ αἱ φιλάνθρωποι αὗται κυρίαι ἐνοσήλευον τοὺς ῥώσσους τραυματίας καὶ ἀσθενεῖς, τὸ αὐτὸ ἔπραττον ἐν Κριμαίᾳ ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων μὲν ἡ Κυρία Florence Nigtingale μετὰ τριάκοντα καὶ τεσσάρων ἀγγλίδων κυριῶν, καὶ αἱ Ἀδελφαὶ τοῦ Ἐλέους ὑπὲρ τῶν Γάλλων. Οὐδαμοῦ ὅμως ἐπεφάνη τρανώτερον ἡ δύναμις τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας ὅσον ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ τετραετοῦς ἐμφυλίου πολέμου. Τὸ *Κεντρικὸν Ἀμερικανικὸν Κομητᾶτον* ἠρίθμει ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου ὑπὲρ τὰς τριάκοντα καὶ τρεῖς χιλιάδας ἐπιτροπὰς κυριῶν. Ἐντὸς ἑνὸς μόνου ἔτους τῷ 1864 συνήθροισε καὶ ἐδαπάνησε 50,450,000 φράγκων, εἰς ἃ προσθετέα τὰ εἰς εἴδη κολοσσιαῖα βοηθήματα. Ὑπολογίζονται δὲ εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτικῶν ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν οὓς ἡ ἐν λόγῳ ἑταιρία περιέθαλψε, καὶ εἰς πολλὰς μυριάδας ὅσους ἔσωσεν ἀπὸ βεβαίου θανάτου.

Ἐπέπρωτο ὅπως ὁ αἰὼν οὗτος, ὅστις εἶδε τοὺς καταστρεπτικωτάτους τῶν πολέμων, νὰ ἴδῃ καὶ τὴν καθίδρυσιν πρακτικωτέρας τινὸς ἐνεργείας πρὸς παρηγορίαν τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου. Ἐὰν ἡ ἐλπὶς τοῦ νὰ κατευνασθῶσι τὰ ἐθνικὰ πάθη, νὰ διασκεδασθῶσιν αἱ ἐθνικαὶ προλήψεις, τοὐλάχιστον μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, δὲν εἶναι ἐντελῶς χιμαιρική, ἀλλὰ μετέχει τινὸς ἀληθείας, οὐδὲν δύναται μᾶλλον νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἢ ἡ κοινὴ ἀγαθοεργία πρὸς φίλους καὶ ἐχθροὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ἀγαθοποιΐα πρὸς πάσχοντας φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν παρηγορίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῆς ὠφέλειαν. Εἶναι δὲ πρὸ πάντων αὕτη σημεῖον ἀσφαλὲς τοῦ πολιτισμοῦ ἔθνους τινός. Ἂς ἐργασθῶμεν ἐπομένως τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου, βέβαιοι ὄντες ὅτι οὕτω καὶ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα ἐξυπηρετοῦμεν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 625.

III. Ο ΦΟΡΟΣ.

Θὰ ἔτυχε ν' ἀκούσητε ἐν ὁμιλίᾳ· «Ὁ φόρος εἶναι ἡ καλητέρα τοποθέτησις τῶν χρημάτων, εἶναι γονιμοποιοῦσα δρόσος. Ἴδετε πόσαι οἰκογένειαι δι' αὐτοῦ ζῶσι, καὶ ἀκολουθήσατε διὰ τοῦ νοὸς τὴν ἐπὶ τῆς βιομηχανίας ἐπίδρασιν αὐτοῦ· εἶναι τὸ ἄπειρον, εἶναι ἡ ζωή.»

Πρὸς καταπολέμησιν τοῦ δόγματος τούτου ἀναγκάζομαι νὰ ἐπαναλάβω τὴν προηγουμένην ἀναίρεσιν. Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία γινώσκει ὅτι τὰ ἐπιχειρήματά της δὲν εἶναι ἀρκούντως τερπνά, ὥστε νὰ λέγηται περὶ αὐτῶν Repetita placent—ἡ ἐπανάληψις τέρπει· διὸ καὶ ἐτροποποίησεν ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον τὸ ῥητόν, ἔχουσα τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν τῷ στόματι αὐτῆς Repetita docent—ἡ ἐπανάληψις διδάσκει.

Digitized by Google

Ἡ ἐκ τοῦ μισθοῦ ὠφέλεια τοῦ ὑπαλλήλου εἶναι *τὸ ὁρώμενον*· ἡ ἐκ τούτου ὠφέλεια τῶν προμηθευτῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αὐτὴ *τὸ ὁρώμενον*. Τὸ πρᾶγμα προσβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος.

Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς ἀποτίσεως τοῦ φόρου ζημία τοῦ φορολογουμένου εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*, καὶ ἡ ἐκ τῆς ζημίας ταύτης ζημία τῶν προμηθευτῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αὐτὴ *τὸ μὴ ὁρώμενον*· καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ προσβάλλῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος.

Τὸ νὰ δαπανᾷ χάριν ἑαυτοῦ ὁ ὑπάλληλος πέντε φράγκα περισσότερον συνεπάγεται τὸ νὰ δαπανᾷ πέντε φράγκα ὀλιγώτερον ὁ φορολογούμενος. Τοῦ ὑπαλλήλου ἡ δαπάνη εἶναι ὁρατή, διότι γίνεται· ἀλλ' ἡ τοῦ φορολογουμένου δὲν εἶναι, διότι, φεῦ! κωλύεται νὰ τὴν κάμῃ.

Παραβάλλετε τὸ ἔθνος πρὸς γῆν αὐχμηράν, καὶ τὸν φόρον πρὸς ὑετὸν γόνιμον. Ἀλλ' ἔπρεπε καὶ νὰ ἐρωτήσητε τίνες αἱ πηγαὶ τοῦ ὑετοῦ τούτου, καὶ μὴ ὁ φόρος ἦναι ἴσα ἴσα ἡ ἀντλία δι' ἧς ἀφαιρεῖται ἡ ὑγρασία καὶ οὕτω γίνεται αὐχμηρὰ ἡ γῆ. Ἔπρεπε καὶ τοῦτο ἀκόμη νὰ ἐρωτήσητε, ἂν ἦναι δυνατόν, ἔστω καὶ ὑετὸς ὁ φόρος, νὰ λαμβάνῃ τοσοῦτον ἐκ τοῦ πολυτίμου ὕδατος διὰ τοῦ ὑετοῦ τὸ ἔδαφος, ὅσον χάνει διὰ τῆς ἐξατμίσεως.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι, ὅταν ὁ Εὔπολις πληρόνῃ πέντε φράγκα τῷ εἰσπράκτορι, δὲν λαμβάνει οὐδὲν εἰς ἀντάλλαγμα Ὅταν δέ, δαπανῶν τὰ πέντε ταῦτα φράγκα ὁ ὑπάλληλος, τὰ ἀποδίδῃ εἰς τὸν Εὔπολιν, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ἴσης ἀξίας σῖτον, ἐργασίαν κ.λ.π. Τὸ κάτω δὲ τῆς γραφῆς εἶναι καθαρὰ ὡς πρὸς τὸν Εὔπολιν ζημία πέντε φράγκων.

Παραδέχομαι ὅτι συχνάκις, ἔστω καὶ συχνότατα, ὁ ὑπάλληλος ἀνταποδίδει εἰς τὸν Εὔπολιν ἴσης ἀξίας ὠφέλειαν διὰ τῆς ὑπηρεσίας του. Τότε εἶναι καθαρὰ ἀνταλλαγὴ καὶ οὐδετέρωθεν ζημία. Διὸ καὶ τὰ ἐπιχειρήματά μου δὲν ἀπευθύνονται κατὰ τῶν ὠφελίμων δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Τοῦτο μόνον λέγω· προκειμένου νὰ νομοθετήσητε θέσιν τινά, ἀποδείξατε τὴν χρησιμότητά της. Ἀποδείξατε ὅτι, ἕνεκα τῶν ὠφελειῶν τὰς ὁποίας εἰς τὸν Εὔπολιν παρέχει, εἶναι ἀξία τῶν πέντε αὐτοῦ φράγκων. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς πραγματικῆς ταύτης ἀξίας τῆς θέσεως, μὴ προτείνετε ὡς ἐπιχείρημα τὸ κέρδος τοῦ ὑπαλλήλου, τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν προμηθευτῶν του· μὴ λέγητε ὅτι ἡ θέσις ὑποθάλπει τὴν ἐργασίαν.

Ὅταν ὁ Εὔπολις δίδῃ εἰς τὸν ὑπάλληλον πέντε φράγκα ἀντὶ πράγματι ὠφελίμου ὑπηρεσίας, εἶναι ἀπαραλλάκτως τὸ αὐτὸ ὡς ὅταν δίδῃ εἰς τὸν ὑποδηματοποιὸν πέντε φράγκα ἀντὶ ζεύγους ὑποδημάτων. Δίδει, λαμβάνει, εἶναι ἴσα. Ἀλλ' ὅταν ὁ Εὔπολις δίδῃ τὰ πέντε φράγκα εἰς ὑπάλληλον χωρὶς νὰ λάβῃ τι εἰς ἀντάλλαγμα, ἀλλ' ἵνα μάλιστα καὶ καταπιεσθῇ, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν τὰ ἔδιδεν εἰς κλέπτην Τὸ ὅτι ὁ ὑπάλληλος θὰ δαπανήσῃ τὰ πέντε φράγκα ἐπὶ μεγάλῃ ὠφελείᾳ τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας δὲν εἶναι λόγος, διότι τὸ αὐτὸ ἤθελε κάμει καὶ ὁ κλέπτης, τὸ αὐτὸ ἤθελε κάμει καὶ ὁ Εὔπολις, ἂν καθ' ὁδὸν δὲν ἀπήντα τὸν νόμιμον ἢ τὸν αὐθαίρετον παράσιτον.

Μὴ σπεύδωμεν λοιπὸν νὰ κρίνωμεν τὰ πράγματα ἐκ *τοῦ ὁρωμένου*, παρατρέχοντες *τὸ μὴ ὁρώμενον*.

Τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπετέλουν μέρος τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιτροπῆς. Ἐπὶ τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως τὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως μέλη δὲν ἀπεκλείοντο συστηματικῶς ἀπὸ πάσης ἐπιτροπῆς· κατὰ τοῦτο δὲ ἔπραττε συνετῶς ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις. Ἤκουσα τότε τὸν κύριον Θιέρσον λέγοντα· «Δι' ὅλου τοῦ βίου μου ἐπολέμησα τοὺς νομιμόφρονας καὶ τοὺς κληρικούς. Ἀφ' ὅτου δὲ ὁ κοινὸς κίνδυνος μᾶς ἥνωσεν, ἀφ' ὅτου τοὺς ἐπλησίασα, ἀφ' ὅτου τοὺς ἐγνώρισα, ἀφ' ὅτου ἠνοίξαμεν τὰς καρδίας μας, ἐνόησα ὅτι δὲν εἶναι τὰ τέρατα, τὰ ὁποῖα ἐφανταζόμην.» Καὶ τῷ ὄντι αἱ δυσπιστίαι αὐξάνουσι, τὰ μίση ἐξάπτονται μεταξὺ τῶν κομμάτων, ἅτινα δὲν συγχρωτίζονται. Ἂν ἡ πλειονοψηφία ἄφινε νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς ἐπιτροπὰς μέλη τινὰ τῆς μειονοψηφίας, ἴσως ἤθελεν ἀναγνωρισθῆ ἑκατέρωθεν ὅτι αἱ ἰδέαι δὲν ἀπέχουσι τοσοῦτον, πρὸ πάντων δὲ ὅτι δὲν εἶναι τοσοῦτον διεστραμμέναι ὅσον τὰς φαντάζονται.

Τὸ παρελθὸν λοιπὸν ἔτος ἤμην μέλος τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιτροπῆς. Ὁσάκις τις ἀνέφερε περὶ ἐλαττώσεως τῆς χορηγήσεως τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τῶν ὑπουργῶν, τῶν πρέσβεων, τῷ ἔλεγον· «Χάριν αὐτῆς τῆς ὑπηρεσίας δέον νὰ περιβάλλωνταί τινες ἐκ τῶν θέσεων δι' ἀξιοπρεπείας καὶ λάμψεως. Διὰ τοῦ μέσου τούτου δυνάμεθα νὰ προσελκύσωμεν εἰς αὐτὰς τοὺς διακεκριμένους ἄνδρας. Ἄπειροι δυστυχεῖς ἀπευθύνονται πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας· πόσον δὲ δύσκολος θὰ ἦναι ἡ θέσις του, ἂν ἀναγκάζεται πάντοτε ν' ἀποποιῆται τὴν συνδρομήν του. Συναναστροφαὶ ἐν ταῖς ὑπουργικαῖς καὶ διπλωματικαῖς αἰθούσαις εἶναι ἐκ τῶν ἐλατηρίων τῶν συνταγματικῶν κυβερνήσεων, καὶ τὰ τοιαῦτα.»

Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν εἶναι μὲν ἀναντίρρητοι, ἀλλὰ βεβαίως χρήζουσιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως. Στηρίζονται ἐπὶ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς ἐκτιμωμένου δημοσίου συμφέροντος· ἐγὼ δὲ δὲν εἶμαι πρὸς αὐτοὺς ἀδυσώπητος, ὡς οἱ πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων Κατώνων, ὑπὸ στενοῦ πνεύματος ἄκρας φειδωλίας ἢ ζηλοτυπίας κινούμενοι.

Ἀλλ' ὅ,τι ἀναστατόνει τὴν οἰκονομολογικήν μου συνείδησιν, ὅ,τι μὲ κάμνει νὰ ἐρυθριῶ διὰ

Digitized by Google

τὴν διανοητικὴν φήμην τῆς πατρίδος μου εἶναι ἡ ἑξῆς παράλογος τετριμμένη φράσις, πάντοτε λεγομένη καὶ πάντοτε εὐμενῶς ἀποδεκτὴ γινομένη.

«Ἄλλως τε τῶν μεγιστάνων ἡ πολυτέλεια ἐμψυχόνει τὰς τέχνας, τὴν βιομηχανίαν, τὴν ἐργασίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους καὶ οἱ ὑπουργοί του, καλοῦντες εἰς συμπόσια καὶ συναναστροφάς, ἐγχέουσι ζωὴν εἰς τὰς φλέβας τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Ἐλαττόνοντες τὴν χορήγησίν των λιμοκτονεῖτε τὴν παρισινὴν καί, διὰ τούτου, τὴν ἐθνικὴν βιομηχανίαν.»

Ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, σεβάσθητε τὴν ἀριθμητικὴν τοὐλάχιστον, καὶ μὴ ἔρχεσθε λέγοντες πρὸς τὴν Ἐθνικὴν τῆς Γαλλίας Συνέλευσιν, ἵνα μὴ πρὸς αἶσχός της παραδεχθῇ τοὺς λόγους σας, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ κεφάλαιον τῆς προσθέσεως ἂν ἡ ἄθροισις γίνῃ ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἄλλο ἂν ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω.

Εἶμαι ἐν τῷ συμφωνεῖν μετά τινος ἐργάτου νὰ κατασκευάσῃ αὔλακα εἰς τὸν ἀγρόν μου ἀντὶ πέντε φράγκων. Ἐν ᾧ συμφωνῶ, ὁ εἰσπράκτωρ μοῦ παίρει τὰ πέντε φράγκα διὰ τὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργόν. Ἡ συμφωνία μου διελύθη, ἀλλ' ὁ κύριος ὑπουργὸς προσθέτει ἐκ τούτου ἓν φαγητὸν εἰς τὴν τράπεζάν του. Πῶς τολμᾶτε νὰ ὑποστηρίζητε ὅτι ἡ ἐπίσημος αὕτη δαπάνη εἶναι αὔξησις τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας; Δὲν ἐννοεῖτε ὅτι δὲν εἶναι εἰμὴ ἁπλῆ μετάθεσις ἀπολαύσεως καὶ ἐργασίας; Ἀλήθεια ὅτι ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἔχει ὁ ὑπουργὸς πλουσιωτέραν τὴν τράπεζάν του, ἀλλ' ὡσαύτως ἀλήθεια ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ἔχει ὁ γεωργὸς ἧττον καλῶς ἀπεξηραμένον τὸν ἀγρόν του. Παρισινός τις ξενοδόχος ἐκέρδησε πέντε φράγκα. Συμφωνῶ. Ἀλλὰ συμφωνήσατε καὶ σεῖς ὅτι ἐπαρχιακός τις γεωργὸς ἕνεκα τούτου δὲν ἐκέρδησε πέντε φράγκα. Τὸ κάτω κάτω, τὸ ἐπίσημον φαγητὸν καὶ ὁ κερδήσας ξενοδόχος εἶναι *τὸ ὁρώμενον*· ὁ κατακλυζόμενος ἀγρὸς καὶ ὁ ἀργὸς ἐργάτης εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*.

Θεέ μου! πόσον δύσκολον ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ ν' ἀποδεικνύηται ὅτι δύο καὶ δύο κάμνουν τέσσαρα. Ἀφ' οὗ δὲ ἀποδειχθῇ λέγουσιν· «Αὐτὸ εἶναι πασίδηλον· πόση πλῆξις ν' ἀκούῃ τις ἀποδείξεις περὶ τῶν πασιδήλων.»

Καὶ ὅμως ψηφίζουσιν ἔπειτα ὡς εἰ μὴ προσήχθη ἀπόδειξις.

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

Μηδὲν μηδέποτε προσθέσῃς εἰς τὰς διαδιδομένας φήμας περὶ τοῦ πλησίον σου. Διότι, ἂν μὲν ἦνε ἔνοχος, ἀπανθρώπως θέλεις αὐξήσει τὴν δυστυχίαν του διὰ τῶν συλλογισμῶν σου, ἂν δὲ ἦνε ἀθῶος, θὰ λάβῃς τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι δὲν συμπεριελήφθης εἰς τοὺς συκοφάντας του.

Τὸ ἑπόμενον συγκινητικώτατον διήγημα, τοῦ ὁποίου μετάφρασιν παρέχομεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις, εἶναι ἔργον τοῦ Ἑρρίκου Γρεβίλ, ψευδώνυμον ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὑποκρύπτεται λογία καὶ εὐφυὴς γυνή, γνωρίσασα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἄριστα καὶ βαθύτατα τὸν ῥωσσικὸν κόσμον, πρὸς ὃν τὸ ἡμέτερον διήγημα ἀναφέρεται, καὶ κοσμοῦσα ἀπό τινος τὰς ἐπιφυλλίδας τῶν ἐγκρίτων γαλλικῶν ἐφημερίδων *Temps* καὶ *Journal des Débats*. Σ. τ. Δ.

ΛΕΒΕΔΚΑ

Ὁ Σέργιος Μανούρωφ ἦτο κυνηγὸς καὶ ἐκ φυσικῆς κλίσεως καὶ ἐκ συνηθείας· ὅταν τις διέρχηται ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἔχῃ τὴν εὐκολίαν ἄνευ ἀδείας ἀγροφυλάκων καὶ ἄνευ ἄλλου κωλύματος νὰ θηρεύῃ ἐλευθέρως εἰς τὰ κτήματά του, θὰ εἶχε πολὺ ἄδικον νὰ παραμελῇ τὴν μόνην τέρψιν καὶ διασκέδασιν, ἣν δύναται ἡ ἐρημία νὰ παράσχῃ.

Ὁ Σέργιος ἠγάπα πρὸς τούτοις τοὺς ἵππους. Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ Μανούρωφ εἶχον ἱδρύσει ἱπποφορβεῖον λαμπρόν, ὅπόθεν οἱ κτηματίαι τῶν περιχώρων ἐπρομηθεύοντο τοὺς ἵππους καὶ τὰς φοράδας των. Οἱ ἵπποι, οἱ παραγόμενοι ἐκ τοῦ ἱπποφορβείου τούτου δὲν ἦσαν μὲν πολυπληθεῖς, ἀλλ' ἦσαν ἄριστοι. Ὁ Σέργιος διῆγε λοιπὸν εὐδαίμονα βίον μὲ τοὺς ἵππους του καὶ μὲ τὸ ὅπλον του.

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τὸ ὅπλον διὰ νὰ θηρεύσῃ τις, χρειάζονται καὶ κύνες· εἶχε λοιπὸν ὁλόκληρον θηροκυνίαν, ἣν ἀπετέλουν κύνες ὄχι θορυβώδεις καὶ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἐκλεκτοὶ καὶ ἱκανοὶ διὰ τὰ διάφορα τῆς θήρας εἴδη, διὰ τὴν ἀλώπεκα, διὰ τὴν ἄρκτον, διὰ τὸν λαγωόν, διὰ τὰ πτηνά. Ποτέ του ὁ Σέργιος δὲν ἐπώλει κύνας.

— Ὁ κύων, ἔλεγεν, εἶνε εὐγενέστατον ζῷον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ πληρώσῃ μὲ ἄργυρον.

Ἐχάριζε τοὺς κύνας του, διότι δὲν ἦτο φιλάργυρος, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπώλει.

Ἡ βασίλισσα ὄχι μόνον τῆς θηροκυνίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ οἴκου ἦτο ἡ Λεβέδκα, μεγαλόσωμον λαγωνικὸν ἐκ Σιβηρίας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀργυρόχρουν καὶ ἀκηλίδωτον τὴν τρίχα, οὔλην δὲ καὶ μεταξώδη, ὅπως αἱ αἶγες τῆς Ἀγκύρας. Ἦτο τόσον ὑψηλὴ ἡ Λεβέδκα, ὥστε καὶ ὅταν ἐκάθητο ὑπερεῖχε τῆς παρακειμένης τραπέζης καθ' ἅπαν τὸ ὕψος τοῦ κυκνείου τραχήλου της καὶ τῆς λεπτοφυοῦς κεφαλῆς της. Τὴν ὥραν τοῦ γεύματος, ἂν ὁ κύριός της τὴν ελησμόνει τῷ ἔδειχε τὸν τράχηλον χωρὶς νὰ σηκωθῇ, ἀλλ' ὑψοῦσα μόνον τὸ ῥύγχος. Τότε ἐκεῖνος τῇ ἔδιδε κομμάτιον λευκοῦ ἄρτου, ὃν ὑπερηγάπα καὶ ὃν μόνον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὴν ὁ Μανούρωφ.

Ἡ Λεβέδκα—τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει κύκνος—ἦτο ἀξία τῆς ἐπωνυμίας της διὰ τὴν πολλὴν χάριν τοῦ βαδίσματός της. Ὅταν τρέχουσα κατεδίωκε τὸν λαγωόν, οἱ πόδες της ἐκ-

Digitized by Google

τεταμένοι ἀπετέλουν μὲ τὸ σῶμά της μίαν γραμμὴν εὐθεῖαν μόλις κυματίζουσαν· ἦτο τόσον ἐλαφρά, ὥςτε δὲν ἄφηνε σχεδὸν ἴχνη ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ πρᾳότης της ἦτο ἀπαραδειγμάτιστος καὶ ἡ ἀπεριόριστος εὐπείθειά της κατέβαλλε καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν τοῦ κυνὸς ῥοπήν, ὥστε ἂν ἐν ᾧ κατεδίωκε ζῷόν τι ἐσύριζεν ὁ κύριός της προσκαλῶν αὐτήν, ἄφηνε τὸ ζῶον καὶ ἐπανήρχετο πρὸς ἐκεῖνον. Πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην φωνὴν ἔτεινε τὸ οὖς.

Ἡ Λεβέδκα εἶχεν ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίσεος, ἡλικίαν, καθ' ἣν ὁ κύων παρέχει πλέον καταφανεῖς τὰς ἰδιότητάς του τὰς φυσικάς. Δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ δεχθῇ ἄλλον σύζυγον παρὰ τὸν καλλίτερον κύνα τῆς θηροκυνίας· ἦτο λαμπρότατον καὶ ὡραιότατον ζῷον καὶ ἐκεῖνος, λευκὸς μὲ τεφρόχρουν κηλῖδα ἐπὶ τοῦ αὐτίου. Ἡ Λεβέδκα ἦτο θηρευτικωτέρα αὐτοῦ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ Λεβέδκα. Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Σέργιος μὴ θέλων κατ' οὐδένα λόγον ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὴν κύνα του. Τὰ μικρά της τὰ ἔδιδεν—εἴπομεν ὅτι δὲν ἦτο φιλάργυρος—αὐτὴν ὅμως ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ. Οὔτε ἤθελε νὰ τὴν ἀφήσῃ ν' ἀναθρέψῃ ἄλλα, διὰ νὰ μὴ κουράζηται· ἦτο τόσον ὡραία, τόσον λευκή, τόσον ἥμερος. Ἐπηγαινοήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν ὡς ἡ βασίλισσα, ἥτις ἠξεύρει ὅτι τὰ πάντα τῇ ἀνήκουσι. Ἐξηπλώνετο παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κυρίου της ἢ ὄπισθεν τοῦ καθίσματός του τὴν ἡμέραν,—ἐκοιμᾶτο τὴν νύκτα ἐπὶ ψιάθου παρὰ τοὺς πόδας τῆς κλίνης του καὶ μόλις ἐκεῖνος ἤνοιγε τοὺς ὀφθαλμούς, καθ' οἱανδήποτε ὥραν, συνήντα τὸ βλέμμα τῶν καστανῶν ὀμμάτων της, βαθέων καὶ γλυκυτάτων ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ Κιρκασίας καὶ ἐχόντων ἔκφρασιν εὐφυΐας καὶ ἀγαθότητος, ἣν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀνθρώπινοι ὀφθαλμοί.

Κτηματίας τις τῶν περιχώρων, ὀνόματι Μαρσίνης, ἐπεθύμησε τὴν Λεβέδκαν. Τὴν εἶχεν ἴδει εἰς τὸ κυνήγιον καὶ ἐνόησε τὴν ἀξίαν της, εἶχε δὲ καὶ αὐτὸς ὡραῖον τεφρόχρουν λαγωνικὸν καὶ ἤθελε νὰ διαιωνίσῃ τὸ γένος. Ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Μανούρωφ, ἀλλ' εἰς μάτην.

—Ἔκλεξον οἱανδήποτε ἄλλην κύνα, ἐξ ὅσων ἔχω, τῷ εἶπεν ὁ Μανούρωφ, ἀλλ' ἡ Λεβέδκα εἶνε ἰδική μου, ἀποκλειστικῶς.

Ὁ Μαρσίνης ἐπέμενε·

—Πώλησέ μού την λοιπόν, τῷ λέγει, σοὶ δίδω πεντακόσια ἀργυρᾶ ῥούβλια.

—Δὲν εἶμαι κυνέμπορος· ἄλλως τε ἡ Λεβέδκα ἀξίζει περισσότερον. Ἔκλεξον ἄλλην καὶ ἄφες με ἥσυχον.

Μετά τινας ἑβδομάδας ὁ Μανούρωφ εὑρίσκετο στενοχωρημένος· τῷ ἐζήτουν ἀντὶ μεγάλης τιμῆς ἕνα ἰσχυρὸν μέλανα ἵππον, ὁποῖον δὲν εἶχε τὸ ἱπποφορβεῖόν του.

Ὁ Μαρσίνης προεγευμάτιζε μαζί του· τῷ ἐδιηγεῖτο τὸ πρᾶγμα.

—Ἐγὼ δύναμαι νὰ σὲ βοηθήσω, τῷ λέγει οὗτος, ἔχω ἵππον ὡς τὸν θέλεις. Σὺ ἀνατρέφεις ὡραίους ἵππους, οὐχὶ ὅμως καὶ ἰσχυρούς.

—Ὁμολογῶ ὅτι μοὶ ἀρέσουν τὰ ὡραῖα ζῷα, διὰ τοῦτο ἀγαπῶ τόσον τὴν Λεβέδκαν μου.

—Δός μοι τὴν Λεβέδκαν, νά σοι δώσω τὸν ἵππον.

—Εὐχαριστῶ, δὲν δίδω τὸν σύντροφόν μου. Οὔτε θέλει νὰ σὲ ἀκολουθήσῃ ἡ Λεβέδκα.

Ὁ Μαρσίνης δὲν ἀπήντησεν, ἀλλ' ἐστραβοκύτταξε τὸ ὑπερήφανον ζῷον.

—Ἀλήθεια, τῇ λέγει μετ' ὀλίγων στιγμῶν σιωπήν, ἀλήθεια, Λεβέδκα, δὲν μὲ θέλεις διὰ κύριον;

Τὸ ζῷον ἐστράφη μετ' ἀδιαφορίας πρὸς αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔφερε περιπαθῶς τὰ βλέμματά της ἐπὶ τοῦ κυρίου της.

—Θέλεις νὰ ὑπάγῃς μαζί του; ἠρώτησεν οὗτος δεικνύων τὸν Μαρσίνην.

Ἡ Λεβέδκα ἠνορθώθη μετὰ νωχελοῦς χάριτος· ὀφιοειδὴς κυματισμὸς διέτρεξε τὸ σῶμά της, ἐσύρθη κατὰ μῆκος μὲ τοὺς ἐμπροσθίους της πόδας καὶ ἐπλησίασε πρὸς τὸν Μαρσίνην, ὃν ὠσφραίνετο πανταχόθεν. Οὗτος ἔτεινε τὴν χεῖρα ἵνα τὴν θωπεύσῃ, ἀλλ' ἐκείνη ἐτράπη εἰς τὰ ὀπίσω γαυγίζουσα ἀπειλητικῶς καὶ δεικνύουσα τοὺς λευκούς της ὀδόντας ὀξεῖς ὡς βελόνας.

Ὁ Σέργιος ἤρχισε νὰ γελᾷ.

—Καλὰ θὰ περάσητε μαζί, λέγει. Ἔλα, καλή μου, ἔλα ἐδῶ καὶ ἄφες τον ἥσυχον.

Τὸ εὐγενὲς ζῷον ὑπήκουσεν, ἂν καὶ ἐξηκολούθει νὰ γαυγίζῃ. Ὁ Μαρσίνης τὴν παρετήρει μετὰ μίσους.

—Ὅταν γείνῃς ἰδική μου, ἐσκέπτετο, θὰ μ' ἀγαπήσῃς, τί θὰ κάμῃς!

—Παρῆλθε μήν. Ὁ Σέργιος εὗρεν ἀλλαχόθεν τὸν ἵππον, ὅστις τῷ ἐχρειάζετο. Εἶχον ἀρχίσει τὰ φθινοπωρινὰ κυνήγια καὶ καθ' ἑκάστην πρωΐαν, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἔτρεχεν εἰς τοὺς ἀγροὺς μὲ τὴν Λεβέδκαν. Ποτὲ δὲν ἐπανήρχετο χωρὶς νὰ φέρῃ δύο τρεῖς λαγωούς, τοὺς ὁποίους μὲ τόσην φιλοκαλίαν ἐσήκωνεν ἡ Λεβέδκα, ὥστε ποτὲ δὲν ἐκηλίδωνε μὲ αἷμα τὴν χιονόλευκον δοράν της. Ἐφόνευε τὸ κυνηγούμενον ζῷον χωρὶς ποτὲ νὰ χαλάσῃ τὴν *γοῦναν*. Ὁ Σέργιος εἶχε ἐστρωμένον τὸ δωμάτιόν του μὲ τοιαῦτα *γουναρικά*.

Ἐπανερχόμενός ποτε ἀπὸ μίαν πανήγυριν τῶν περιχώρων ὁ Μαρσίνης, κατέλυσεν εἰς τοῦ φίλου του. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐκυνήγησαν μαζί. Εἶδε πάλιν εἰς τὸ ἔργον τὴν κύνα ὁ Μαρσίνης καὶ ἡ παλαιά του ἐπιθυμία ἀνεγεννήθη ζωηροτέρα.

—Πώλησόν μου, Σέργιε, σὲ παρακαλῶ, τὴν Λεβέδκαν.

—Σοῦ εἶπα, ὄχι. Ἀπορῶ πῶς ἐπιμένεις νὰ

Digitized by Google

λαμβάνῃς τοιαύτας ἀρνήσεις, τῷ ἀπήντησε γελῶν.

— Θὰ σοῦ τὴν κλέψω....

— Ἂν ἠμπορῇς!

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος οἱ δύο φίλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν οἰκίαν. Ὁ Σέργιος ἦτο λίαν εὔθυμος καὶ περιποιητικὸς, ἵνα κολάσῃ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, ἣν θὰ εἶχεν ἴσως κάμῃ ἡ νέα του ἄρνησις εἰς τὸν φίλον του.

Ἔβρεχε καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τὸ πρόγευμα εἰς περίπατον. Ὁ Μαρσίνης ἐζήτησε νὰ παίξωσιν· ἔφερον τὰ παιγνιόχαρτα καὶ ἤρχισε τὸ *πικέτο*.

Ὁ Μανούρωφ δὲν ἤξευρε νὰ παίζῃ καλά. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠρέσκετο καὶ πολὺ εἰς τὸ παιγνίδιον, ἔπαιζε δὲ ἐξ ἀνάγκης, ἦτο, ὅπως ἐν τοιαύτῃ περιστάσει συνήθως συμβαίνει, ἀφηρημένος. Ἡ ἀφαίρεσις αὕτη τῷ ἐστοίχιζεν ἀκριβά. Εἶχε χάσει ἀρκετὸν ποσὸν καὶ ἡ κατ' ἐπανάληψιν ἀποτυχία ἤρχισε νὰ τὸν στενοχωρῇ.

— Ἔχω τὴν κακήν μου σήμερον, εἶπε, βλέπων ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἐκέρδαινε διὰ πέμπτην φοράν.

— Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν καλήν μου, ἐπανέλαβεν ὁ Μαρσίνης, γελῶν μακκιαβελικῶς. Ἂς μὴ παίξωμεν πλέον μὲ χρήματα, θέλεις;

— Τί νὰ παίξωμεν λοιπόν;

— Ἵππους.

— Καλά. Ἂς ἴδωμεν ἂν θὰ μοῦ ἦνε τυχηρότεροι οἱ ἵπποι παρὰ τὰ ῥούβλια.

Ἤρχισε πάλιν ζωηρὸν τὸ παιγνίδιον. Ὁ Σέργιος ἐκέρδησεν, ἔπειτα ἔχασε καὶ πάλιν ἔχασε, καὶ ἐπὶ τέλους εὑρέθη χρεώστης τριῶν ἵππων καὶ χιλίων ῥουβλίων.

— Ἂς μείνωμεν ἕως ἐδῶ, εἶπεν ἄπελπις. Θὰ χάνω ἕως αὔριον.

— Revanche ἂν θέλῃς, τῷ λέγει ὁ Μαρσίνης. Παίζω ὅσα ἔχασες πρὸς....

— Πρὸς...;

— Τὴν Λεβέδκαν.

— Εὐχαριστῶ! ἀπαντᾷ ὁ Σέργιος γελῶν. Τί ἐπιμονή! Δὲν ἔχεις πολλὰς ἰδέας, φίλε μου, ἀλλὰ εἰς τὰς ὀλίγας τὰς ὁποίας ἔχεις ἐπιμένεις· τί διάβολο! Καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸ γραφεῖόν του ἵνα φέρῃ τὰ χρήματα.

— Μ' ἀρέσῃ τὸ σκυλί σου....

— Τότε, φίλε μου, δύνασαι νὰ καυχηθῇς ὅτι ἐγνώρισες καὶ σὺ ἕνα κἂν ἀτυχῆ ἔρωτα εἰς τὴν ζωήν σου.

Ἐνύκτωσε καὶ ἐκάθησαν εἰς τὸ γεῦμα. Μετὰ τοῦτο ὁ Μαρσίνης, ἂν καὶ ἔβρεχε ῥαγδαίως, ἐζήτησε τὴν ἅμαξάν του.

— Αὔριον θὰ σοῦ στείλω τοὺς ἵππους, τοὺς ὁποίους μοῦ ἐκέρδησες.

— Δὲν εἶνε βία. Θὰ στείλω ἐγὼ νὰ τοὺς πάρω.

Ἡ Λεβέδκα ἰδοῦσα ἀνοικτὴν τὴν θύραν ἐξήγαγε τὸ ῥύγχος της. Ἡ δρόσος καὶ ἡ ὑγρασία τὴν εἵλκυσαν καὶ σιγὰ σιγὰ ἐξῆλθε ταλαντευομένη. Ὁ Σέργιος δὲν τὴν ἐνόησε.

Ὁ Μαρσίνης τὴν εἶδεν ἀφανιζομένην εἰς τὴν μαύρην νύκτα.... ἔλαβε τὸ μανδήλιόν του εἰς τὰς χεῖρας.

— Νομίζω, λέγει, ὅτι ἐσυναχώθηκα. Ἄκουσον, Σέργιε, μίαν τελευταίαν πρότασιν. Σοῦ δίδω ὅ,τι ἔχασες σήμερον καὶ τὸν ὡραιότερον ἵππον μου διὰ τὴν Λεβέδκαν, θέλεις;

Ὁ Μανούρωφ ἐκίνησεν ἀρνητικῶς τὴν κεφαλήν.

— Διπλασιάζω τὴν προσφοράν, ἐπανέλαβεν ὁ Μαρσίνης ὡς ἂν καταληφθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ ἐπιθυμίας.

Ἔτρεμεν ὅλος ὡς παράφορος καὶ ἔσφιγγον αἱ χεῖρές του μετὰ νευρώδους ταραχῆς τὸ μανδήλιον.

— Σοῦ δίδω δύο ἵππους καὶ τρεῖς χιλιάδας ῥούβλια...

— Ὄχι Σὲ λυποῦμαι, φίλε μου, ἀλλὰ σοῦ εἶπον ὄχι, ὄχι.

— Καλά... χαῖρε!

Ὁ Σέργιος ἤθελε νὰ τὸν συνοδεύσῃ μετὰ τοῦ ὑπηρέτου ἕως ἔξω, ἀλλ' ὁ Μαρσίνης δὲν ἐδέχθη.

— Δὲν εἶνε ἀνάγκη, λέγει, εὐχαριστῶ. Εἴσελθε ταχέως διότι ὁ καιρὸς εἶνε ἐλεεινὸς καὶ θὰ κρυώσῃς.

Ἐν ᾧ ἐξήρχετο ὁ Μαρσίνης ἐσκόνταψε τόσον σκαιῶς, ὥστε ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ὑπηρέτου· οὗτος ἐπαραπάτησε καὶ τὸ κηρὶ τὸ ὁποῖον ἐκράτει ἐσβέσθη. Βραδύτερον ὁ ὑπηρέτης ὡρκίζετο ὅτι τὸ κηρίον τὸ ἔσβεσεν ὁ Μαρσίνης, ἀλλὰ τότε ὁ δυστυχὴς ὑπηρέτης ἐπεπλήχθη ὑπὸ τοῦ κυρίου του, ὠνομάσθη dourak, *μπουνταλᾶς*, καὶ ἐστάλη νὰ φέρῃ ἄλλο κηρίον.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐξέλθει ὁ Μαρσίνης καὶ εἶχε κλείσει τὴν θύραν. Ὁ Σέργιος διηυθύνθη μὲ βραδέα βήματα πρὸς τὴν αἴθουσαν, μόλις δ' εἰσῆλθεν ἤκουσε τὸν κρότον τῶν τροχῶν τῆς ἀπερχομένης ἁμάξης.

— Θὰ ἐδυσκολεύθη, ἐσκέπτετο, ν' ἀναβῇ εἰς τὴν ἅμαξαν εἰς τὰ σκοτεινά. Ἀδιάφορον! αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πολὺ μ' ἐνοχλεῖ.

Ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου μετά τινας δὲ στιγμὰς ἔστρεψε κύκλῳ τὰ βλέμματα, ὡς νὰ ἐζήτει τι.

— Μπᾶ! ἀνέκραξεν, ἡ Λεβέδκα δὲν ἐπανῆλθε. Θὰ καταλερώθηκε μ' αὐτὸν τὸν διαβολόκαιρον.

Ἐπῆρε τὸ ἐπανωφόρι του καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸ προαύλιον. Μάτην προσεπάθουν οἱ ὀφθαλμοί του νὰ διακρίνουν ἐν τῷ πυκνῷ σκότει ἀπόχρωσίν τινα λευκωτέραν.... Ἐσφύριξεν σιγὰ τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα ὀξύτερον.... Τίποτε! Ἐπὶ τέλους ἔκραξε δυνατὰ τόσον, ὥστε ὁ οἶκος ὅλος ἔγεινεν ἀνάστατος. Ἔτρεξαν πάντες.

— Ἡ Λεβέδκα ἐχάθη, εἶπε, ζητήσατέ την.

Δὲν εἶπεν ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπώπτευε· δὲν ἐτόλμα νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς ὑπηρέτας ὅτι ὁ φίλος του τῷ

Digitized by Google

ἔκλεψε τὴν κύνα! Οἱ ὑπηρέται ἔτρεξαν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις μετὰ λαμπάδων πρὸς ἀναζήτησιν... Εἰς μάτην!

Ὁ Σέργιος εἰσῆλθε πολὺ τεταραγμένος. Τῷ ἤρχετο νὰ κλαύσῃ. Δὲν ἤξευρε διὰ τί ἐλυπεῖτο πλειότερον, διότι ἐλυπεῖτο τὴν προσφιλῆ του κύνα, ἢ διότι στενός του φίλος εἶχε διαπράξει τοιαύτην ἀκατονόμαστον καὶ ἐπονείδιστον πρᾶξιν. Ἐξῆλθε μετά τινας στιγμὰς πάλιν εἰς τὸ προαύλιον. Ἐξ συνηθείας μᾶλλον ἢ ἐξ ἐλπίδος ἐσφύριξε καὶ πάλιν ὀξέως. Εἰς τὸ σφύριγμα τοῦτο ἀπήντησεν ἀσθενὲς καὶ ὡς λίαν ἀπομεμακρυσμένον γαύγισμα, ὅπερ ὡμοίαζε μᾶλλον πρὸς ἠχώ.

Ἔτεινε τὸ οὖς καὶ ἤρχισε πάλιν. Πλησιέστερον μέν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ δάσους ἠκούσθη τὸ γαύγισμα. Ὁ Σέργιος κατέστησε προσεκτικοὺς τοὺς ἀνθρώπους του, εἷς δ' ἐξ αὐτῶν φέρων λαμπάδα διὰ χειρὸς διηυθύνετο πρὸς τὴν θύραν τοῦ περιβόλου, ἣν ἔμελλε ν' ἀνοίξῃ. Λευκὸς ὄγκος ἐχύθη μέσα μετὰ ταχύτητος ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς θύρας καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σεργίου. Ἦτο ἡ Λεβέδκα. Συνεστράφη δὶς καὶ τρὶς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κυρίου της στενάζουσα ὑπὸ χαρᾶς καὶ εἶτα ἐλιποψύχησε. Ὁ Σέργιος τὴν ἐσήκωσεν εἰς τὰς ἀγκάλας του βαρεῖαν καὶ καταλασπωμένην καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου. Πάντες δ' οἱ τῆς οἰκίας, παραβαίνοντες τὰ νόμιμα τῆς ἐθιμοτυπίας ἐν τῇ χαρᾷ των διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἠγαπημένου ζώου, ἠκολούθησαν τὸν Σέργιον εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἐκεῖ ἐζέσταναν τὴν Λεβέδκαν, τῇ ἔδωκαν χλιαρὸν γάλα νὰ πίῃ, ἕως ὅτου συνῆλθεν. Ὁ Μανούρωφ πλήρης χαρᾶς ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται αἰσθήματα οἴκτου πλέον πρὸς τὸν πρώην φίλον του, ὁ ὁποῖος ὁ Θεὸς ἠξεύρει πόσα εἶχε *φάγει* δαγκάματα παρὰ τῆς Λεβέδκας.

Ὀκτὼ ἡμέραι παρῆλθον χωρὶς καθ' ὅλου ν' ἀκουσθῇ ὁ Μαρσίνης. Ἐπὶ τέλους τὴν Κυριακὴν λίαν πρωῒ μετέβη ὁ ἁμαξηλάτης του εἰς τοῦ Μανούρωφ ἵνα ζητήσῃ τοὺς κερδηθέντας ἵππους. Ὁ Σέργιος παραλαβὼν τὸν ἁμαξηλάτην μετέβη εἰς τὸ ἱπποφορβεῖον καὶ ἐκλέξας τρεῖς ἀρίστους ἵππους τοὺς διηύθυνεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τριῶν ἱπποκόμων εἰς τὴν οἰκίαν.

Ἐν ᾧ δ' ἐγίνοντο ταῦτα, ἡ Λεβέδκα εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν κύριόν της, ὅπως πάντοτε. Ὁ ἁμαξηλάτης τοῦ Μαρσίνου ἐφαίνετο ὅτι οὐδὲ κἂν τὴν εἶχε παρατηρήσει. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Σέργιος ἐπέβλεπεν εἰς τὸ κλείσιμον τῆς θύρας τοῦ ἱπποφορβείου, ὁ ἁμαξηλάτης προσέφερεν εἰς τὴν Λεβέδκαν ἐν τῇ παλάμῃ του φαγώσιμόν τι, νόστιμον βέβαια, διότι τὸ ζῶον αὐθωρεὶ τὸ κατεβρόχθισε καὶ ἔπειτα ἐγλύφετο ἐπὶ πολύ. Μετὰ τοῦτο δὲ παραλαβὼν τοὺς τρεῖς ἵππους ἀπῆλθεν ἀμέσως προφασιζόμενος ὅτι ἔχει μακρὰν ὁδὸν νὰ διανύσῃ.

— Ὅπως θέλεις, τῷ εἶπεν ὁ Σέργιος, πήγαινε 'ς τὸ καλό! καὶ ἐθώπευσε τοὺς τρεῖς του πώλους διὰ τελευταίαν φοράν.

Ἐπανελθὼν ὁ Σέργιος εἰς τὴν αὐλὴν ἐθαύμασεν ἰδὼν τὴν Λεβέδκαν πλησιάζουσαν εἰς τὸ παρὰ τὸ φρέαρ πλῆρες ὕδατος ἀγγεῖον καὶ πίνουσαν μὲ πολλὴν ὄρεξιν.

— Περίεργον, ἐσκέφθη, οὔτε ἡ ὥρα της εἶνε, οὔτε πολλὴν ζέστην κάμνει.

Εἶτα μετέβη εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἤρχισε νὰ κρούῃ τὸ κλειδοκύμβαλον διὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥραν του, διότι ἀτελεύτητα εἶνε τὰ ἀπογεύματα τῆς Κυριακῆς εἰς τὴν ἐξοχήν, ὅταν δὲν ἔχῃ τις γειτονικὰς ἐπισκέψεις.

Δὶς ἢ τρὶς ἡ Λεβέδκα ἐζήτησε νὰ ἐξέλθῃ· μετὰ μίαν στιγμὴν ἐπανήρχετο καὶ ἐρρίπτετο ἐπὶ τοῦ τάπητος χωρὶς ὅμως νὰ κοιμᾶται, παρὰ τὴν συνήθειάν της. Οἱ ὀφθαλμοί της διαρκῶς ἐστραμμένοι πρὸς τοὺς τοῦ κυρίου της ἐδείκνυον ἀγωνίαν.

Εἰς τὰς τρεῖς ὁ ὑπηρέτης ὁ ἐπιφορτισμένος τὰ τῶν κυνῶν ἦλθε νὰ τὴν παραλάβῃ διὰ τὸ φαγητόν. Ὁ Σέργιος τὴν παρετήρει μετὰ λύπης ἐξερχομένην.

— Παράξενον πρᾶγμα, διελογίζετο, μοὶ φαίνεται παχυτέρα...

Καὶ ἐξηκολούθει νὰ παίζῃ. Μετ' ὀλίγον ὁ ὑπηρέτης ἐπανῆλθεν.

— Αὐθέντα, λέγει, ἡ Λεβέδκα δὲν θέλει νὰ φάγῃ.

— Πῶς; ἀνέκραξεν ἐκεῖνος ἐγειρόμενος.

— Ὅλο πίνει! ἔχει πιεῖ τέσσαρες φοραῖς 'σὲ μιὰ ὥρα.

— Τί εἶν' αὐτὸ λοιπόν; ...

Ἡ Λεβέδκα κατέκειτο εἰς τὴν αὐλὴν ἔμπροσθεν μεγάλης γαβάθας. Δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σταθῇ ὀρθή· ἡ ἀσθμαίνουσα ἀναπνοή της ἐκτύπα τὰ ὑπερμέτρως φουσκωμένα πλευρά της. Ἤθελε νὰ ἐγερθῇ ἅμα εἶδε τὸν κύριόν της, ἀλλὰ ματαίως· ἔρριψε πάλιν κάτω τὴν κεφαλήν. Ὁ Σέργιος ἔκυψε καὶ τὴν ἐθώπευεν, ἵσταντο δὲ κύκλῳ οἱ ὑπηρέται. Διὰ τῆς χειρὸς ὁ Μανούρωφ ἔψαυεν ὅλον τὸ σῶμα τὸ παραμεμορφωμένον πλέον τοῦ δυστυχοῦς ζῴου, ὅπερ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐξέφραζε τὴν εὐγνωμοσύνην του, ἀλλ' ὅτε ἡ χεὶρ ἤγγισε τὴν χώραν τοῦ στομάχου, ἡ Λεβέδκα ἀφῆκε φωνὴν ὀδύνης καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ ἐκ τοῦ στόματός της.

— Θὰ ἔφαγε τηγανιτὸν σπογγάρι, εἶπεν ὁ κυνοκόμος.

Ἐξ ὅλων τῶν σκληροτήτων, ὅσας ὁ ἄνθρωπος ἐπενόησε κατὰ τῶν ζῴων, αὕτη εἶναι ἴσως ἡ φοβερωτέρα. Ὅταν θέλουν νὰ *ξεκάμουν* ἕνα κύνα τηγανίζουν σπόγγον εἰς βούτυρον πολὺ ἁλατισμένον· ὁ σπόγγος συστέλλεται καὶ γίνεται πολὺ μικρός. Ἀφ' οὗ τὸν φάγῃ τὸ ζῶον, αἰσθάνεται δίψαν καὶ πίνει πολύ. Ὁ σπόγγος ἕνεκα

Digitized by Google

τῆς θερμότητος τοῦ στομάχου ἀπαλλάσσεται τοῦ βουτύρου καὶ ἀρχίζει νὰ πληροῦται ὕδατος, διαστέλλεται καὶ συνδιαστέλλει καὶ τὸν στόμαχον, ἕως οὗ ἐπέρχεται ὁ θάνατος. Οὐδὲν ἀντιφάρμακον ὑπάρχει, οὐδεμία θεραπεία· ὁ θάνατος ἐπέρχεται ἄφευκτος καὶ βραδὺς, ἀφ' οὗ προηγηθῇ μακρὰ καὶ ὀδυνηροτάτη ἀγωνία.

— Εἶσαι βέβαιος; ἠρώτησε τὸν κυνοκόμον ὁ Σέργιος πλήρης ὀργῆς καὶ περιφρονήσεως.

— Τὴν εἶδα λείχουσαν τὸν ἀμαξηλάτην, αὐθέντα.... Ἐκεῖνος ὁ Μαρσίνης, ὁ.... μὲ συγχωρεῖς, αὐθέντα, ἡ λύπη μὲ κάμνει....

— Ἔχεις δίκαιον! ὁ δειλὸς, ὁ.... Ἀποθνήσκει λοιπὸν ἡ Λεβέδκα;

— Μάλιστα.

— Μετὰ πόσην ὥραν;

— Μετὰ δύο, τρεῖς. Τὸ ζῷον ὅμως εἶνε δυνατὸν, ἴσως βαστάσει ἕως αὔριον.

— Εἶσαι βέβαιος ὅτι δὲν ὑπάρχει θεραπεία;

— Καμμία.

Ὁ Σέργιος ἀνέβη εἰς τὸν δωμάτιόν του, ἔλαβε πολύκροτον, τὸ ἐγέμισε καὶ κατέβη. Ἡ Λεβέδκα εἶχε κλείσει τοὺς ὀφθαλμοὺς, λευκὸς ἀφρὸς τῇ ἤρχετο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὰ χείλη. Ποῦ καὶ ποῦ ἐξέβαλεν ὀξείας κραυγὰς, ἐκτυπᾶτο καὶ ἔπιπτεν ἔπειτα λιπόθυμος. Ὁ Σέργιος ἔκυψε κλαίων.—Χαῖρε, τῇ λέγει, καλὴ καὶ ὡραία Λεβέδκα μου, χαῖρε.—Τὴν ἐφίλησεν εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξεκένωσε τὸ πολύκροτον... Ἡ Λεβέδκα ἔμεινεν ἄπνους.

Ἐπὶ πολὺ ὁ Σέργιος ἐφύλαττεν εἰς τὸ πολύκροτόν του μίαν σφαῖραν διὰ τὸν Μαρσίνην. Εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰ δάκρυα τῆς γραίας Κυρίας Μανούρωφ, μητρὸς τοῦ Σεργίου, χρεωστεῖ ὁ ἄθλιος τὴν ζωήν του. Σ.

ΟΥΑΣΙΓΚΤΩΝ ΚΑΙ ΝΑΠΟΛΕΩΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ Auguste Vacquerie.]

Οἱ Ἀμερικανοὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν ἑορτάζοντες τὴν ἡμέραν τὴν δωρήσασαν αὐτοῖς τὸν μέγαν ἄνδρα εἰς ὃν ὀφείλουσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν καὶ τὴν Δημοκρατίαν των.

Ἀναμφισβητήτως οὐδενὸς ἐπὶ γῆς ἀνδρὸς τοῦ Γεωργίου Οὐασιγκτῶνος μᾶλλον, πρέπει νὰ πανηγυρίζεται ἡ γενέθλιος ἡμέρα. Καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεύτησε, τὸ Κοινοβούλιον ἔκλαυσε «τὸν ἄνδρα »τὸν ἀριστεύσαντα ἐν τῷ πολέμῳ, ἐν τῇ εἰρήνῃ, »ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ.» Ὁ Οὐάσιγκτων κατεκτήσατο οὐ μόνον τὴν δόξαν ὅτι ἔδωκε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίσης μεγάλην δόξαν ὅτι ἔδωκεν αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν.

Ὅτε ἀπέσπα τὴν Ἀμερικὴν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἠδύνατο, καθὼς ἄλλοι ἔνδοξοι στρατηγοὶ ἔπραξαν, νὰ δράξηται τῆς νίκης αὐτοῦ καὶ τῆς δημοτικότητος, καὶ ν' ἀνακηρύξῃ ἑαυτὸν κύριον τῶν ἀνθρώπων οὓς ἠλευθέρωσε. Ἀλλ' ὅμως ἅμα περαιωθέντος τοῦ πολέμου, παρητήθη τῆς διοικήσεως καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οὐδεμίαν ἐδέχθη ἀνταμοιβήν. Τὸ Κοινοβούλιον ἓν μόνον κατώρθωσε, ν' ἀποδεχθῇ ὁ Οὐάσιγκτων τὴν ἐλευθέραν ταχυδρομικῶν τελῶν διανομὴν τῶν ἐπιστολῶν του. Κατέγινεν εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ πολιτεία τῆς Βιργινίας, ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας τῆς ὁποίας μεγάλας ὑπηρεσίας παρέσχεν, ἐδήλωσε τὰς πρὸς τοῦτον εὐχαριστίας, ἀποστείλασα αὐτῷ ἑκατὸν πεντήκοντα μετοχὰς Ἑταιριῶν, ἃς αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ τούτου εἶχον ἀναδείξει· ἡ ἀξία τῶν μετοχῶν αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς 250 χιλιάδας φράγκων. Τὸ ποσὸν αὐτὸ διένειμεν εἰς δύο ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα. Καὶ τοῦτο δὲν ὑπῆρξε τὸ μόνον τεκμήριον τῆς ἀφιλοκερδείας αὐτοῦ. Καθ' ὅλον τὸ ὀκταετὲς χρονικὸν διάστημα τοῦ πολέμου, ἀνώτατος καὶ μόνος διοικητὴς αὐτὸς ὤν, ἔχων δὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς δαπάνας, μόνον 247 λίρας ἐδαπάνα ἐτησίως εἰς ἔκτακτα ἔξοδα.

Κληθεὶς πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐν ἔτει 1789, ἐξελέχθη καὶ πάλιν τῷ 1793. Ἐπίσης ἠθέλησαν οἱ συμπολῖταί του νὰ τὸν ἐκλέξουν καὶ τῷ 1797, ἀλλ' ἀπεποιήθη, προτιμῶν τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος του ἀντὶ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ εὑρίσκων ἐνδοξότερον ἑαυτῷ κατόρθωμα νὰ ἀπελευθερώσῃ ἓν ἔθνος ἀντὶ νὰ τὸ κατακτήσῃ.

Τὴν 14 Δεκεμβρίου 1799 φλόγωσις τῆς τραχείας ἀρτηρίας, προελθοῦσα ἐκ λεπτῆς βροχῆς ἥτις καθύγρανε τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν λαιμὸν αὐτοῦ, τὸν ἀφήρπασεν ἀπὸ τῆς ζωῆς ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν. Ἀπέθανε δὲ ὡς ἀνδρεῖος. Βλέπων ἀδύνατον πᾶσαν βοήθειαν, εἶπε νὰ τὸν ἀφήσωσιν ἥσυχον. Ἐξεδύθη, κατεκλίθη, ἐσφάλισε ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ χερσὶ τὰ βλέφαρά του καὶ σχεδὸν ἀμέσως ἐξέπνευσεν ἀταράχως, ἐν ἡλικίᾳ ἑξήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν. Ὁ θάνατός του ὑπῆρξε γενικὴ δεινὴ συμφορά. Τὸ Κογκρέσον διέταξεν ἵνα πάντες οἱ πολῖται φέρωσιν ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη μελανὴν σκέπην ἐπὶ τοῦ βραχίονος.

Ἰδοὺ καὶ ἓν γεγονὸς ἄξιον μνείας. Ὁ Ναπολέων ἐπένθησε τὸν Οὐασιγκτῶνα καὶ διέταξεν ἐπίσης νὰ πενθήσωσι πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ τῆς τότε ὀνομαζομένης Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ὁ Ναπολέων ἐπεφόρτισε τὸν Φοντὰν νὰ πλέξῃ τὸν πανυγηρικὸν τοῦ ἐνδόξου ἀνδρὸς τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐν ἐπισήμῳ ὁμηγύρει εἶπε τὰ ἑξῆς περὶ Οὐασιγκτῶνος: «Ἀπέ»φυγε τὴν ἐξουσίαν ὁπόταν αὐτὴ ἠδύνατο νὰ »καταστῇ δεσποτική· δὲν συγκατετέθη νὰ φέρῃ »τὸ βάρος αὐτῆς ἢ μόνον ὅτε συνεσφίγχθησαν οἱ »ὅροι τῆς νομιμότητος· δὲν ἐδέχθη τὴν παρά»τασιν ταύτης, ὅταν ἐπείσθη ὅτι ἡ Ἀμερικὴ εὐ»τυχοῦσα δὲν εἶχε πλέον χρείαν τῆς ἀφοσιώ»σεώς του· τέλος ἠθέλησε νὰ ἀπολαύσῃ ὅπως »καὶ οἱ λοιποὶ συμπολῖταί του τῆς εὐτυχίας, ἣν »λαὸς μέγας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ.» Ὅτε ὁ Ναπο-

Digitized by Google

λέων ἐπετέλεσε τὸ πραξικόπημα τῆς 18 Brumaire, ὅτε δηλαδὴ κατέβαλεν, ἀνέτρεψε βίᾳ τὸ πολίτευμα, εἶχεν ἤδη δὲ ἐπισήμως ἐπαινέσει τὸν Οὐασιγκτῶνα μὴ θελήσαντα τὴν δεσποτικὴν ἐξουσίαν καὶ ὡς μόνην δόξαν ἐκλεξάμενον ἑαυτῷ τὸν τίτλον τοῦ ἁπλοῦ πολίτου ἔθνους ἐλευθέρου, τότε ὠνόμασεν ἑαυτὸν κατ' ἀρχὰς Ὕπατον διὰ βίου, κατόπιν δὲ διαδοχικὸν αὐτοκράτορα.

Ἀποτέλεσμα τῆς πολιτείας τοῦ Οὐασιγκτῶνος ὑπὲρ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὑπῆρξεν ἡ διηνεκὴς αὔξησις αὐτῶν, ἡ κραταίωσίς των, ἡ ἰσχύς των καὶ εὐημερία μοναδική. Ἀποτέλεσμα τῆς πολιτείας τοῦ Ναπολέοντος διὰ τὴν Γαλλίαν ἐπῆλθον τρεῖς εἰσβολαί, αἱ συμφοραὶ τοῦ Βατερλώ, τοῦ Σεδάν, ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀλσατίας καὶ τῆς Λορραίνης. Κα **

Η ΧΕΙΡΑΨΙΑ

Ἔκρινα πάντοτε τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ τρόπου τῆς χειραψίας αὐτῶν. Κατ' ἐμέ, τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε ἀλάνθαστον. Ψυχρὰ χεὶρ μὲ στενοχωρεῖ, ὑγρὰ μὲ προξενεῖ κακήν τινα ἐντύπωσιν, θλίψις χειρὸς μεμετρημένη, οὕτως εἰπεῖν, μὲ παροργίζει, χείρ, ἥτις ἅπτεται δι' ἄκρων μόνον δακτύλων, μὲ προξενεῖ φόβον, ἀλλὰ χεὶρ ἁπαλὴ καὶ θερμή, ἥτις θλίβει τὴν ἐμὴν χωρὶς νὰ τὴν στενοχωρήσῃ, καὶ ἥτις δὲν φοβεῖται ν' ἀφήσῃ εἰς ἀνδρικὴν χεῖρα τὴν ἀφὴν ὁλοκλήρου τῆς παλάμης, μοὶ ἐμπνέει ἐμπιστοσύνην καὶ σχεδὸν συμπάθειαν αἰφνιδίαν. Τινὲς τῶν παρατηρητῶν τῶν ἀνθρώπων κρίνουσιν ἐκ τοῦ βλέμματος, ἄλλοι ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ μετώπου, ἄλλοι τινὲς πάλιν ἐκ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς, τοῦ μειδιάματος, τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς κλπ. Ἀλλ' ἐγὼ φρονῶ ὅτι ἅπας ὁ ἄνθρωπος ἐμφαίνεται εἰς πᾶν τὸ συνιστοῦν αὐτόν, καὶ ὅτι πᾶσα πρᾶξις ἢ φαινόμενον αὐτοῦ εἶναι δεῖγμα ἀποκαλύπτον τὴν κυριεύουσαν αὐτὸν ἰδιότητα. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἐξετάζωμεν πάντα, εἰ τοῦτο ἦν δυνατόν, ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συμπαθῶ ἢ ἀπωθοῦμαι ἐκ τῆς πρώτης χειραψίας.

Γεωργια Σανδ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θέλει ἀπαντήσει ἐν τοῖς ἤθεσι καὶ ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ ἔθνους πολλὰ σημεῖα ἀναμιμνήσκοντα αὐτῷ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Δὲν θέλει δὲ βεβαίως μορφώσει τὴν κρίσιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ κομψοῦ κόσμου τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς *χρυσῆς νεολαίας* ἐκείνης, ἥτις ἔζησε *χάριν σπουδῆς* ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Εὐρώπης καὶ μετεκόμισεν ἐκεῖθεν πάντα τὰ ἕλκη τοῦ πολιτισμοῦ χωρὶς νὰ οἰκειωθῇ τὰς ἀρετάς του. Οἱ περικόμψως κεκοσμημένοι οὗτοι πίθηκες τοῦ συρμοῦ, οἱ ἐν ἀργίᾳ καὶ ἐν κατακόρῳ μορφῇ περιερχόμενοι τὸ ἑσπέρας τὴν ὁδὸν τοῦ Αἰόλου ἢ ἐν τοῖς καφενείοις ἄπειρα σιγάρα καπνίζοντες καὶ περὶ τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης φιλονεικοῦντες, δύνανται ἴσως νὰ θεωρηθῶσιν ὡς νέα ἀντίτυπα τῶν κλασσικῶν ἐκείνων κηφήνων, οἵτινες συνωθοῦντο ἄλλοτε περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, ἱπποδρόμια μόνον καὶ ὀρτυγοτροφίας συλλογιζόμενοι· δὲν ἐκπροσωποῦσιν ὅμως τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Πρέπει τις νὰ διατρέξῃ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, νὰ ἴδῃ τὸν ἀληθῆ λαὸν ἀροτριῶντα καὶ ἀμπελουργοῦντα, καὶ τότε θέλει μετ' ἐκπλήξεως ἀναγνωρίσει, ὅτι ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς ἀναζῇ ἐν τῇ νέᾳ, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατά τε τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα εἶνε ὁ αὐτός, ὃν περιέγραψάν ποτε ἡμῖν οἱ ποιηταὶ αὐτοῦ καὶ φιλόσοφοι. (Κάρολος Μένδελσων).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κληρικοὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε, βασιλεύοντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κληρικοὺς χιλίους. Ἡ Νεαρὰ τοῦ Ἡρακλείου, βασιλεύσαντος κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, ὁρίζει· Πρεσβυτέρους 80, Διακόνους 150, Διακονίσσας 40, Ὑποδιακόνους 70, Ἀναγνώστας 160, Ψάλτας 25, Θυρωροὺς 75=600.—Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠλαττοῦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ κράτους, ὅταν τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐκκλησίας μόλις εἰς φωταψίαν αὐτῆς ἐπήρκουν.

Ὄρεξις φρικώδης.

Ὑπῆρχεν ἔν τινι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ συντάγματι στρατιώτης στόμαχον ἔχων ἰσχυρότατον. Ὁ στρατιώτης αὐτὸς ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐδύνατο νὰ φάγῃ ἕνα ὁλόκληρον μόσχον. Ἡμέραν τινὰ προσκαλέσας αὐτὸν ὁ συνταγματάρχης του·

— Θὰ δειπνήσῃς μετ' ἐμοῦ, τῷ λέγει, ἀλλ' ὑποχρεοῦσαι νὰ φάγῃς ἕνα ὁλόκληρον μόσχον.

— Ναί, συνταγματάρχα μου.

— Πολὺ καλά.

Παρατίθεται ἡ τράπεζα καὶ κάθηνται· πρῶτον φαγητόν, κεφαλὴ μόσχου· δεύτερον φαγητόν, πόδες μόσχου· τρίτον, τέταρτον, πέμπτον, ψόα μόσχου, στῆθος μόσχου, μηρὸς μόσχου. Πάντα ταῦτα τρώγει. Κατόπιν ὠμοπλάτη μόσχου παρατίθεται ὀπτή. Τότε ὁ στρατιώτης παύει τρώγων καὶ παρατηρῶν τὸν συνταγματάρχην·

— Συγχωρήσατέ μοι, λέγει, συνταγματάρχα μου, ἀλλὰ δὲν βλέπω τὸν μόσχον.

Εἷς Αναγνωστης.

Ἡ Γαλλία ἔχει τὰς πλείστας τῶν ἐγγάμων γυναικῶν, διότι ἐνταῦθα μὲν πρὸς πᾶσαν χιλιάδα ἀναλογοῦσιν 140, ἐν Πρωσσ. 128 καὶ ἐν Ἀγγλ. 133.

ΑΘΗΝΗΣΙ —ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 94 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 16 Ὀκτωβρίου 1877

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ

ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΟΥ

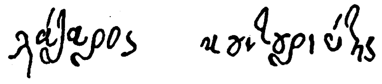

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 649.

IV. ΘΕΑΤΡΑ ΚΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ.

Ὀφείλει τὸ Κράτος νὰ συντρέχῃ τὰς καλὰς τέχνας;

Πολλὰ εἶναι βεβαίως τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατά.

Ὑπὲρ τῆς συνδρομῆς δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι αἱ τέχναι εὐρύνουσιν, ὑψόνουσι, λεπτύνουσι, κάμνουσι ποιητικὴν τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους, ἀποσπῶσιν αὐτὸ ἀπὸ τῶν ὑλικῶν ἐνασχολήσεων, τῷ ἐμπνέουσι τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ, καὶ οὕτως ἐπενεργοῦσιν αἰσίως ἐπὶ τῶν τρόπων του, τῶν ἐθίμων καὶ ἠθῶν του καὶ προσέτι ἐπὶ τῆς βιομηχανίας του. Τί θὰ ἦτον ἡ μουσικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἄνευ τοῦ Ἰταλικοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ Ὠδείου, ἡ δραματικὴ ἄνευ τοῦ Γαλλικοῦ Θεάτρου, ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἄνευ τῶν συλλογῶν ἡμῶν καὶ τῶν μουσείων; Δύναται νὰ προχωρήσῃ τις καὶ περαιτέρω, καὶ νὰ ἐρωτήσῃ ἄν, χωρὶς τῆς συγκεντρώσεως τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ χωρὶς τῆς ἕνεκα τούτου συνδρομῆς αὐτῶν, ἤθελεν ἀναπτυχθῇ ἡ λεπτὴ ἐκείνη καλαισθησία, ὁ εὐγενὴς κλῆρος τῆς γαλλικῆς ἐργασίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπιβάλλονται πανταχοῦ τὰ γαλλικὰ προϊόντα. Ἀπέναντι τοιούτων ἀποτελεσμάτων δὲν θὰ ἦτον μεγίστη ἀφροσύνη νὰ παύσωμεν τὴν χάριν τῶν καλῶν τεχνῶν μετριωτάτην συνεισφοράν, ὡς ἀποτέλεσμα ἔχουσαν τὴν ἐν μέσῃ Εὐρώπῃ ἀνάδειξιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς καὶ δόξης;

Κατὰ τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων, τῶν ὁποίων δὲν ἀμφισβητῶ τὴν δύναμιν, λόγων δύνανται ν' ἀντιταχθῶσιν οὐχ ἧττον ἰσχυροὶ ἄλλοι. Καὶ πρῶτος ὁ τῆς δικαιοσύνης. Ἔχει ὁ νομοθέτης δικαίωμα νὰ περικόψῃ τὸν μισθὸν τοῦ ἐργάτου, ἵνα αὐξήσῃ τὸ κέρδος τοῦ τεχνίτου; Ὁ κ. Λαμαρτῖνος ἔλεγεν· «Ἂν καταργήσητε τὴν συνδρομὴν ἑνὸς θεάτρου, ποῦ τῆς ὁδοῦ θὰ σταθῆτε; Δὲν θὰ παρασυρθῆτε λογικῶς εἰς κατάργησιν τῶν Πανεπιστημίων, τῶν Μουσείων, τῶν Ἀκαδημιῶν, τῶν Βιβλιοθηκῶν;» Ἀλλ' ἠδύνατό τις νὰ τῷ ἀπαντήσῃ· Ἂν θέλῃς νὰ συντρέχῃς πᾶν τὸ καλὸν καὶ ὠφέλιμον, ποῦ τῆς ὁδοῦ θὰ σταθῇς; Δὲν ἤθελες παρασυρθῇ λογικῶς νὰ συντάξῃς κατάλογον ὁλόκληρον χορηγήσεων τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς εὐποιΐας, τῆς ἐκπαιδεύσεως; Εἶναι, ἄλλως τε, βέβαιον ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως συνδρομὴ ὑποθάλπει τὴν πρόοδον τῆς τέχνης; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι λελυμένον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς ὅτι ἐκεῖνα ἐκ τῶν θεάτρων εὐδοκιμοῦσιν ὅσα συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν. Τελευταῖον, βαθύτερον σκεπτόμενός τις, δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αἱ χρεῖαι καὶ αἱ ἐπιθυμίαι γεννῶνται ἀμοιβαίως καὶ ὑψοῦνται εἰς καθαρωτέρας ἐπὶ μᾶλλον χώρας, καθ' ὅσον ὁ δημόσιος πλοῦτος ἐπιτρέπει τὴν πλήρωσιν αὐτῶν· ὅτι δὲν εἶναι ἔργον τῆς κυβερνήσεως ν' ἀναμιγνύηται εἰς τὴν σχέσιν ταύτην τῶν χρειῶν καὶ τῶν πρὸς πλήρωσιν αὐτῶν μέσων, διότι, ἐν δοθείσῃ καταφάσει τῶν ἐνόντων πόρων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθάλψῃ διὰ τῶν φόρων τὰς περὶ τὴν πολυτέλειαν ἀσχολουμένας τέχνας, χωρὶς νὰ προσβάλῃ τὰς περὶ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἀσχολουμένας, ἀνατρέπουσα οὕτω τὴν φυσικὴν τοῦ πολιτισμοῦ πορείαν, δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αἱ τεχνικαὶ αὗται μετατοπίσεις τῶν χρειῶν, τῶν ὀρέξεων, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ καθιστῶσιν ἀβέβαιον καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θέσιν τῶν λαῶν, μὴ ἔχουσαν στερεὰν βάσιν.

Ἰδοὺ τινὲς τῶν λόγων τοὺς ὁποίους προτείνουσιν οἱ ἐναντίοι τῆς τοῦ Κράτους ἐπεμβάσεως εἰς τὰς σκέψεις τῶν πολιτῶν περὶ τοῦ πῶς δέον νὰ πληρῶνται αἱ χρεῖαι καὶ ἐπιθυμίαι των, καὶ νὰ κανονίζηται ἡ ἐνέργειά των. Ὁμολογῶ ὅτι εἶμὶ ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι ἡ ἐκλογή, ἡ ὤθησις πρέπει νὰ ἔρχηται ἐκ τῶν κάτω καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἄνω, ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ νομοθέτου· ἡ δὲ ἐναντία δοξασία φέρει, κατ' ἐμέ, εἰς τὴν μηδένισιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλά, διὰ συμπεράσματος ἐπίσης ψευδοῦς καὶ ἀδίκου, ἠξεύρετε τίνα προσάπτουσιν ἡμῖν κατηγορίαν τοῖς οἰκονομολόγοις; Μᾶς κατηγοροῦσιν ὅτι ἀποκρούομεν τὸ ἀντικείμενον, ὑπὲρ

Digitized by Google

οὐ ζητεῖται ἡ συνδρομή, ἐν ᾧ ἀποκρούομεν τὴν συνδρομήν· ὅτι εἴμεθα ἐχθροὶ παντὸς εἴδους ἐνεργητικότητος, ἐπειδὴ θέλομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐτὴν ἐλευθέραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ζητοῦσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἰδίαν ἀμοιβήν. Καὶ λοιπόν, ζητοῦμεν νὰ μὴ ἐπεμβαίνῃ τὸ Κράτος, διὰ τῶν φόρων, εἰς τὰ τῆς θρησκείας; εἴμεθα ἄθεοι. Ζητοῦμεν νὰ μὴ ἐπεμβαίνῃ τὸ Κράτος, διὰ τῶν φόρων, εἰς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως; εἴμεθα φωτοσβέσται. Λέγομεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ δίδῃ, διὰ τῶν φόρων, πλαστὴν ἀξίαν εἰς τὸ ἔδαφος, ἢ εἰς αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν κλάδον τῆς βιομηχανίας; εἴμεθα ἐχθροὶ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐργασίας. Νομίζομεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ συντρέχῃ τοὺς καλλιτέχνας; εἴμεθα βάρβαροι, θεωροῦντες ὡς ἀνωφελεῖς τὰς καλὰς τέχνας.

Διαμαρτύρομαι πάσῃ δυνάμει κατὰ τῶν συμπερασμάτων τούτων. Οὐ μόνον δὲν ἔχομεν τὴν παράλογον ἰδέαν τῆς ἐκμηδενίσεως τῆς θρησκείας, τῆς παιδείας, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἐργασίας καὶ τῶν τεχνῶν, ὅταν ζητῶμεν νὰ ὑπερασπίζεται τὸ Κράτος τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν πάντων τῶν εἰδῶν τούτων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργητικότητος, χωρὶς νὰ μισθοδοτῇ τὰς μὲν ἐπὶ βλάβῃ τῶν δέ, τοὐναντίον μάλιστα, πιστεύομεν ὅτι ἅπασαι αἱ ζωτικαὶ αὗται τῆς κοινωνίας δυνάμεις ἤθελον ἀναπτυχθῇ ἁρμονικῶς ὑπὸ τὴν τῆς ἐλευθερίας ἐπιρροήν, καὶ ὅτι οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἤθελε γίνεσθαι, ὡς σήμερον βλέπομεν, αἰτία ταραχῶν, καταχρήσεων, ἀταξιῶν καὶ τυραννίας.

Οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν νομίζουσιν ὅτι ἐνεργητικότης τις μὴ πληρωνομένη καὶ μὴ κανονιζομένη ἐκμηδενίζεται. Ἡμεῖς νομίζομεν τὸ ἐναντίον. Ἐκεῖνοι πιστεύουσιν εἰς τὸν νομοθέτην καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· ἡμεῖς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὐχὶ εἰς τὸν νομοθέτην.

Ἀκολουθῶν τὴν εἰς τὸν νομοθέτην πίστιν ὁ κ. Λαμαρτῖνος ἔλεγεν· «Ἐν ὀνόματι τῆς ὑμετέρας πίστεως δέον νὰ καταργήσωμεν τὰς δημοσίας ἐκθέσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν τιμὴν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἡμετέρας πατρίδος.»

Ἀποκρίνομαι εἰς τὸν κ. Λαμαρτῖνον· Καθ' ὑμᾶς, *μὴ συντρέχειν ἐστὶ καταργεῖν*, ἐπειδή, ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διὰ τῆς θελήσεως τοῦ Κράτους, συμπεραίνετε ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν ζῇ εἰμὴ εἰς ὅ,τι ὁ φόρος δίδει ζωήν. Ἀλλὰ στρέφω ἐναντίον ὑμῶν τὸ ὁποῖον ἐξελέξασθε παράδειγμα, καὶ παρατηρῶ ὅτι ἡ μεγαλητέρα, ἡ εὐγενεστέρα τῶν ἐκθέσεων, ἡ ἐν τῷ φιλελευθερωτάτῳ στοχασμῷ συλληφθεῖσα, ἡ καθολικωτάτη καί, ἄνευ ὑπερβολῆς δύναμαι νὰ εἴπω, ἡ μόνη ἀξία ἀνθρώπων, εἶναι ἡ ἐν Λονδίνῳ ἑτοιμαζομένη ἔκθεσις, ἐν ᾗ οὔτε κυβέρνησίς τις ἀναμιγνύεται, οὔτε φόρος τις συντρέχει.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὰς καλὰς τέχνας ἐπαναλαμβάνω ὅτι πολλὰ εἶναι καὶ ἰσχυρὰ ὅσα ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς εἰς αὐτὰς συνδρομῆς δύναταί τις νὰ εἴπῃ. Ὁ ἀναγνώστης ἐννοεῖ ὅτι, ὡς ἐκ τῶν εἰδικῶν ἀντικειμένων τῆς παρούσης διατριβῆς, δὲν μοὶ ἐπιβάλλεται οὔτε νὰ ἐκθέσω αὐτά, οὔτε μεταξὺ αὐτῶν νὰ κρίνω.

Ἀλλ' ὁ κ. Λαμαρτῖνος προτείνει ἐπιχείρημά τι, ὅπερ δὲν δύναμαι νὰ διέλθω ἐν σιωπῇ, ὡς εἰσερχόμενον ἀκριβῶς εἰς τὸν κύκλον τῆς οἰκονομικῆς ταύτης διατριβῆς. «Προκειμένου, λέγει, περὶ θεάτρου, τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα συγκεφαλαιοῦται ἐν τῇ μιᾷ ταύτῃ λέξει, *τῇ ἐργασίᾳ*. Ἡ φύσις τῆς ἐργασίας εἶναι ἀδιάφορος.[1] Καὶ ἡ περὶ τὸ θέατρον ἐργασία εἶναι ἐπίσης γόνιμος, ἐπίσης παραγωγικὴ ὅσον οἱαςδήποτε ἄλλης φύσεως ἐργασία. Τὰ θέατρα διατρέφουσιν ἐν Γαλλίᾳ οὐχ ἧττους τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων τεχνιτῶν παντὸς εἴδους, ζωγράφους, κτίστας, σκηνογράφους, κατασκευαστὰς θεατρικῶν στολῶν, ἀρχιτέκτονας κλπ., ἀποτελοῦντας τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν πλείστων συνοικιῶν τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, καὶ δικαιουμένους, διὰ τοῦτο, νὰ ἔχωσι τὰς συμπαθείας σας.»

Τὰς συμπαθείας σας! παράφραζε, τὰς συνδρομάς σας.

Παρακατιὼν δέ· «Αἱ διασκεδάσεις τῶν Παρισίων εἶναι ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἀνάλωσις τῶν ἐπαρχιῶν, ἡ πολυτέλεια δὲ τοῦ πλουσίου εἶναι ὁ μισθὸς καὶ ὁ ἄρτος διακοσίων χιλιάδων ἐργατῶν παντὸς εἴδους, ζώντων ἐκ τῆς τοσοῦτο πολλαπλῆς βιομηχανίας τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Γαλλίας θεάτρων, καὶ ποριζομένων ἐκ τῶν εὐγενῶν τούτων ἡδονῶν, αἵτινες δοξάζουσι τὴν Γαλλίαν, τὴν τροφὴν καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη τῶν οἰκογενειῶν των. Εἰς αὐτοὺς θὰ δώσητε τὰς ἑξήκοντα ταύτας χιλιάδας τῶν φράγκων. («Ἄριστα! ἄριστα! πολυάριθμα σημεῖα ἐπιδοκιμασίας»).

Κάκιστα! κάκιστα! φωνάζω ἐγώ, περιορίζων ἐννοεῖται, τὴν κατάκρισιν τοῦ ἐπιχειρήματος, εἰς τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ μέρος.

Ναί, εἰς τοὺς τεχνίτας τοῦ θεάτρου θὰ ὑπάγωσιν, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, αἱ ἑξήκοντα χιλιάδες τῶν φράγκων. Ἴσως κλάσματα τοῦ ἀργυροῦ τούτου πλακοῦντος πέσωσι καθ' ὁδόν, ἴσως ὁ πλακοῦς λάβῃ ἄλλην διεύθυνσιν, καὶ εὐτυχεῖς θὰ ἦναι οἱ τεχνῖται, ἂν τοῖς ἀπομείνωσι τρίμματά τινα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἔστω ὅτι ὁλόκληρος ἡ συνδρομὴ αὕτη θὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς ζωγράφους, τοὺς σκηνογράφους, τοὺς κατασκευαστὰς τῶν στολῶν, τοὺς κομμωτὰς κλπ.· εἶναι *τὸ ὁρώμενον*.

1. Πάντοτε ἡ ἰδία πλάνη Καὶ ἄλλοι εἶπον· «Εἶναι ἀδιάφορος ἡ φύσις τῆς ἐργασίας»· συνεπῶς δὲ ὑπεστήριζον ἐργασίαν καὶ πάλιν ἐργασίαν, ἔστω καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοὐναντίον ὅμως λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ φύσις τῆς ἐργασίας, ἐπειδὴ δὲν ἐργάζεταί τις ἵνα ἐργάζηται, ἀλλ' ἵνα ἀπολαύῃ. Ἡ ἐργασία εἶναι τὸ μέσον, ἡ δὲ ἀπόλαυσις ὁ σκοπός.

Digitized by Google

Ἀλλ' ἡ συνδρομὴ αὕτη πόθεν προέρχεται; Ἰδοὺ τὸ ἀντίστροφον μέρος τοῦ ζητήματος, ὅπερ δέον νὰ ἐξετασθῇ ὡς καὶ τὸ ὀρθόν. Τίς εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων φράγκων; Ποῦ ἤθελαν ὑπάγει, ἂν ἡ νομοθετικὴ ψῆφος δὲν τὰ διεύθυνε πρῶτον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν; εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*.

Βεβαίως ὁ νομοθέτης δὲν ἐθαυματούργησεν ὥστε ἐν τῇ κάλπῃ τῆς ψηφοφορίας νὰ φυτρώσῃ τὸ ποσὸν αὐτό βεβαίως αἱ ἑξήκοντα χιλιάδες αὗται δὲν εἶναι προσθήκη εἰς τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον, ὁρατὴ καὶ ἁπτὴ γενομένη, δυνάμει τῆς ψήφου, ἐν ᾧ πρὸ αὐτῆς ἦτον ἀναφὴς καὶ ἀόρατος. Τὸ μόνον ὅπερ ἡ πλειονοψηφία ἔκαμεν εἶναι ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ληφθῶσι τὰ φράγκα αὐτὰ ἀπὸ τῶν μὲν καὶ νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς δὲ, καὶ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μᾶλλον ἢ ἐκεῖνον.

Τούτου τεθέντος, εἶναι πρόδηλον ὅτι φορολογηθεὶς ὁ φορολογούμενος ἓν φράγκον, δὲν ἔχει πλέον τὸ φράγκον αὐτὸ εἰς τὴν διάθεσίν του. Εἶναι πρόδηλον ὅτι θέλει στερηθῆ ἀπολαύσεως ἑνὸς φράγκου, καὶ ὅτι ὁ ἐργάτης, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ, ὅστις ἤθελε προμηθεύσει εἰς αὐτὸν τὴν ἀπόλαυσιν ταύτην, θέλει στερηθῆ τοῦ μισθοῦ, ἤτοι τοῦ φράγκου.

Μὴ πλανώμεθα λοιπὸν ὡς παιδία, πιστεύοντες ὅτι ἡ ψηφοφορία αὕτη προσθέτει εἰς τὴν ἐθνικὴν εὐεξίαν καὶ ἐργασίαν. *Μεταθέτει* μόνον τὰς ἀπολαύσεις, *μεταθέτει* τοὺς μισθοὺς καὶ οὐδὲν πλέον.

Θὰ εἴπῃ τις ὅτι ἀντὶ εἴδους ἀπολαύσεως, ἀντὶ εἴδους ἐργασίας ἀντικαθιστᾷ ἀπόλαυσιν καὶ ἐργασίαν μᾶλλον ἐπείγουσαν, μᾶλλον ἠθικήν, μᾶλλον λογικήν; Καὶ εἰς αὐτὸ ἀπαντῶ. Ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν φορολογουμένων τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας φράγκων, ἐλαττόνετε τοὺς μισθοὺς τῶν ἐργατῶν, τῶν κτιστῶν, τῶν τεκτόνων, τῶν σιδηρουργῶν, καὶ αὐξάνετε ἀναλόγως τοὺς μισθοὺς τῶν ἀοιδῶν, τῶν κομμωτῶν, τῶν σκηνογράφων, τῶν κατασκευαστῶν στολῶν. Ποία ἡ ἀπόδειξις ὅτι τῶν τελευταίων ἡ κλάσις εἶναι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα τῆς τῶν πρώτων; Ὁ κ. Λαμαρτῖνος οὐδὲ τὸ ὑπαινίττεται. Λέγει μόνον ὅτι τῶν θεάτρων ἡ ἐργασία εἶναι γόνιμος, παραγωγικὴ ὡς πᾶσα ἄλλη ἐργασία. Ἐγὼ λέγω ὅτι ἡ ἐργασία ἐκείνη δὲν εἶναι τοσοῦτο γόνιμος, καὶ ἀπόδειξις ὅτι ἡ τῶν ἐργατῶν, κτιστῶν καὶ λοιπῶν ἐκείνων ἐργασία πληρόνει τὴν τῶν ἀοιδῶν, κομμωτῶν καὶ σκηνογράφων.

Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας καὶ χρησιμότητος ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐργασίας. Ἐνταῦθα προτίθεμαι ν' ἀποδείξω ὅτι ὁ κ. Λαμαρτῖνος καὶ οἱ ἐπὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν αὐτοῦ ἐπευφημήσαντες, ἰδόντες διὰ τῶν ἀριστερῶν ὀφθαλμῶν τὰ κέρδη τῶν ἀνθρώπων τῶν θεάτρων, ἔπρεπε νὰ ἴδωσι διὰ τοῦ δεξιοῦ καὶ τὰ ἀπολεσθέντα ἡμερομίσθια, ἅτινα ἤθελον πληρώσει οἱ φορολογούμενοι πρὸς ἰδίας ἀπολαύσεις. Οὕτω πράττοντες ἤθελον ἀποφύγει τὸ γελοῖον τοῦ νὰ ἐκλάβωσι τὴν *μετάθεσιν* τοῦ κέρδους ἀντὶ τοῦ κέρδους αὐτοῦ. Ἂν ἦσαν συνεπεῖς εἰς τὴν ἀρχήν των ἔπρεπε νὰ ζητῶσιν ἐπ' ἄπειρον συνδρομάς· ἐπειδὴ ὅ,τι ἀληθεύει περὶ ἑνὸς φράγκου καὶ περὶ ἑξήκοντα χιλιάδων ἀληθεύει, ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει, καὶ περὶ δισεκατομμυρίων.

Προκειμένου περὶ φόρων, ἀποδεικνύετε τὴν χρησιμότητα αὐτῶν διὰ λόγων οὐσιωδῶν καὶ μὴ διὰ τῆς ἀτυχοῦς ἀποφάνσεως· «Αἱ δημόσιαι δαπάναι εἶναι πόρος ζωῆς τῆς ἐργατικῆς τάξεως.» Ἡ ἀπόφανσις αὕτη ἔχει τὸ ἐλάττωμα νὰ καλύπτῃ πρᾶγμα οὐσιῶδες, τὸ ὅτι δηλαδὴ αἱ δημόσιαι δαπάναι γίνονται, διότι ἕνεκα τῶν φόρων δὲν γίνονται ἰδιωτικαί, ὅτι χρησιμεύουσιν ὡς πόρος ζωῆς εἰς τὸν μὲν ἐργάτην ἀντὶ τοῦ δὲ, ἀλλὰ δὲν προσθέτουσι τίποτε εἰς τὸ μερίδιον τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἐν συνόλῳ λαμβανομένης. Ὁ συλλογισμός σας εἶναι τοῦ συρμοῦ, ἀλλ' ἀρκετὰ παράλογος ὥστε νὰ μὴ δικαιωθῇ ἡ λογικὴ ἐναντίον του.[1]

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

ΔΗΜΩΔΗ ΒΙΒΛΙΑ[2]

Γαδάρου, Λύκου κι' Ἀλουποῦς διήγησις χαρίης.

«Σώζεται εἰς τὸ γένος μας μία φυλλάδα· χάριν εὐσχημοσύνης δὲν ἀναφέρω τὸ ὄνομά της», ἔλεγέ ποτε ἔν τινι ἀγορεύσει του ὁ ἀοίδιμος Τερτσέτης, ὑπαινισσόμενος τὸ δημῶδες ἀνάγνωσμα περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Διότι παραδόξως αἱ τύχαι τοῦ στιχουργήματος τούτου, ὅπερ *Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου* κοινῶς καλεῖται, ὁμοιάζει καθ' ὅλα ταῖς τοῦ ζώου, ὅπερ ἐν αὐτῷ πρωταγωνιστεῖ. Ὁ ὄνος πρὸς ὃν ὁ Ὅμηρος οὐδαμῶς ἀπαξιοῖ νὰ παραβάλῃ ἕνα τῶν πρωτίστων ἡρώων τῆς Ἰλιάδος, τὸν Αἴαντα, κατέστη βραδύτερον ἀντικείμενον σκωμμάτων καὶ σαρκασμῶν, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ εὐήθης, τὸ δὲ ὁμοίωμά του ἐχρησίμευεν εἰς γελοιογραφίας βαναύσους προσώπων, ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες πρὸς χλεύην τῶν Χριστιανῶν ἀπεικόνιζον ὄνον ἐσταυρωμένον, μέχρι τῶν τεχνιτῶν τοῦ μεσαίωνος, οἵτινες καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἔτι ἔθετον εἰκόνας αὐτοῦ. Οὕτω καὶ τὸ ποίημα, ὅπερ τοσαύτας ἔθελξε γενεάς, ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους παρ' ἁπάντων σχεδὸν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης θεωρούμενον ὡς ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τὸ ἐπισκιάσαν καὶ τοῦ Ὁμήρου τὰ ἔπη, νῦν πτω-

1. Ὁ Bastiat εἶπεν ἄλλοθι καὶ ἐπανειλημμένως· «Τὸ Κράτος δὲν δύναται νὰ διαθρέψῃ τοὺς πολίτας, διότι οἱ πολῖται διατρέφουσι τὸ Κράτος»

2. Ἰδὲ τόμ. Δ', σ. 433—Συντίπας.

Digitized by Google

χὸν καὶ ἐξησθενημένον μόλις τολμᾷ νὰ φανῇ εἰς τὰς χεῖρας ἀπλοϊκοῦ τινὸς χωρικοῦ, ὁ δὲ διακινδυνεύων νὰ κάμῃ περὶ αὐτοῦ λόγον ἀναγκάζεται, ὅπως μὴ φανῇ ὑπερπηδῶν τὰ ὅρια τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔτι ν' ἀποσιωπήσῃ. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τοῦ σοφωτάτου Γερμανοῦ Ἰακώβου Γρὶμμ, ὁλόκληρον βιβλίον εἰς τὴν Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου ἀφιερώσαντος, τοῦ Γάλλου Gidel, ἐκτενῶς περὶ αὐτῆς διαλαβόντος ἐν τοῖς περισπουδάστοις αὐτοῦ *Μελέταις ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας* (Études sur la littérature grecque moderne), ἵνα τοὺς ἄλλους ὅσοι συντόμως περὶ ταύτης ἔγραψαν παραλίπωμεν, ἐνθαρρύνει ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῆς βραχέα τινὰ ἐν τῇ παρούσῃ σειρᾷ τῶν μελετῶν περὶ τῶν δημωδῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μ.Χ. αἰῶνος, κυρίως δ' εἰπεῖν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν παρατηρεῖται νέα τις φιλολογικὴ ὤθησις, ἡ τὰ σπέρματα ἐνέχουσα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Εὐρώπης. Ἐκτὸς τῶν πολυπληθῶν ἱπποτικῶν ποιημάτων τῶν διαφόρων ἀοιδῶν καὶ τρουβαδούρων κατὰ τὴν ἐποχὴν περίπου ἐκείνην συμπίπτει ἡ σύνταξις τῶν ἐθνικῶν ἐποποιιῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἕκαστον σχεδὸν ἔθνος ἔχει ἰδίαν ἐποποιΐαν, ἐν ᾗ δύναταί τις εἰπεῖν συγκεντροῦται σύμπασα ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἡ φιλολογικὴ κίνησις αὐτοῦ. Τὰ σκανδιναυϊκὰ ἔθνη ἔχουσι τὰς ἀρχαιοτάτας Ἔδδας, ἡ Γερμανία τὸ κατὰ μίμησιν τούτων κατὰ μέγα μέρος συντεθὲν ᾆσμα τοῦ Νίβελουγκεν, ἡ Γαλλία τὸ ᾆσμα τοῦ Ῥολάνδου καὶ τἄλλα ἱπποτικὰ ποιήματα τοῦ περὶ τὸν Μέγαν Κάρολον κύκλου, ἡ Βρετανία τὰ ποιήματα τοῦ κύκλου τοῦ Ἀρθούρου, ἡ Ἱσπανία τὸ Romancero, ἡ Ῥωσσία τὸ ᾆσμα τοῦ Ἰγώρ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἑλλάς, ἥτις μέχρι τοῦδε ἐθεωρεῖτο ἐστερημένη ἐποποιΐας ἐθνικῆς, ποιήματος μεγάλου ἐγκαινίζοντος τὴν νέαν φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν περίοδον, καθ' ἣν ἄρχονται αἱ πηγαὶ τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος, ἐγνώσθη ἐπ' ἐσχάτων ὅτι κέκτηται τὴν ἐποποιΐαν τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἧς, ἀνερχομένης εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν ἴσως τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἱκανὰ μέρη διετήρησε μέχρι τοῦ νῦν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι καὶ ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὑπὲρ πάσας τὰς ἐποποιΐας ταύτας καὶ πασῶν δεσπόζουσα ἵσταται ἡ τῶν ζώων, ἐν ᾗ περιγράφονται κυρίως αἱ πανουργίαι τῆς ἀλώπεκος κατὰ τοῦ λύκου, καὶ ἄνευ σατυρικοῦ τινὸς σκοποῦ, ὡς πολλοὶ ἐσφαλμένως ὑπέλαβον, παρίστανται τὰ ζῷα ὁμιλοῦντα, πράττοντα καὶ πάσχοντα ὡς ἄνθρωποι. Τὸ ἔπος τοῦτο, οὗ αἱ μὲν ῥίζαι εὕρηνται ἐν τοῖς παναρχαίοις ἰνδικοῖς καὶ ἐν τοῖς αἰσωπείοις μύθοις, καὶ οὗ αἱ διακλαδώσεις καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἐξαπλούμεναι προεκτείνονται μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀφρικῆς, τὸ ἔπος τοῦτο δύναται ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ διαδόσεως νὰ θεωρηθῇ ἔπος διεθνές, καὶ ἂν οὐχὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, διὰ τὴν φήμην ὅμως ἣν ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπήλαυε, διὰ τὴν μεγάλην εὐρύτητα τοῦ περιεχομένου του καὶ τὸν διεθνῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα, νὰ τεθῇ ὑπεράνω πάντων τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν ἐπῶν.

Τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς μεγάλης ταύτης ἐποποιΐας εὕρηνται ἐν τῇ ἀρχαιότητι· καθ' ὅσον ὅμως εἶναι ἡμῖν γνωστὸν ἡ πρώτη διάπλασις αὐτῆς ἦν γαλλική· ἔρχεται ἀκολούθως λατινικόν τι ποίημα, (Isengrinus), ὑπὸ Φλαμανδοῦ τινὸς ὡς πιθανολογεῖται κατὰ τὸν δωδέκατον περίπου αἰῶνα συντεθέν· μετὰ τοῦτο ἐγένετο ἡ γερμανικὴ παραλλαγή, συγχρόνως δὲ καὶ κατόπιν καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν ἄλλαις εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις. Ἡ ἐποποιΐα τῆς Ἀλώπεκος, ὡς κοινῶς λέγεται, (γαλλιστὶ Le Roman du Renart, γερμανιστὶ Reinhart Fuchs κλπ.), διαιρεῖται εἰς πολλοὺς κλάδους, ὧν τινὲς ἀσθενέστατα ἀλλήλοις συνδέονται, διότι ἐν γένει τὸ ποίημα εἶναι ἔργον πολλῶν διαπλασάντων ἀρχαιοτέρους μύθους καὶ ἐνιαχοῦ νεώτερα προσθέντων ἐπεισόδια. Περιστρέφεται δὲ κυρίως εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν πανουργιῶν δι' ὧν ὁ πονηρὸς Renart, (ὡς ἐπονομάζεται ἡ ἀρσενικοῦ γένους ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἀλώπηξ), ἐταλαιπώρει τὸν εὐήθη συγγενῆ του λύκον Ἰσεγγρῖνον, τὰς περὶ τούτων ἀποφάσεις τοῦ βασιλέως Λέοντος, καὶ διάφορα ἄλλα κωμικὰ συμβεβηκότα τῆς ἄρκτου, τοῦ ὄνου, τοῦ ἀλέκτορος κλπ.

Τῆς ἐποποιΐας ταύτης πολλὰ ἴχνη διετηρήθησαν ἐν Ἑλλάδι ἐν δημώδεσι πρὸ πάντων παραμυθίοις. Τὸ πολλάκις ἐν Ἀθήναις χάριν τῶν παίδων δημοσιευθὲν *Παραμύθι τῆς ἀλουποῦς* ἀφηγεῖται μὲ ἀσημάντους διαφορὰς ἕνα τῶν κλάδων τῆς ἐποποιΐας, ἐν πολλαῖς εὐρωπαϊκαῖς παραλλαγαῖς εὑρισκόμενον· ἕτερον ἀνέκδοτον παιδικὸν παραμύθιον περὶ λύκου καὶ ἀλουποῦς περιέχει ἱκανὰ ἐπεισόδια, ὧν τὰ πλεῖστα μὲν περιέχονται ἐν ταῖς λοιπαῖς εὐρωπαϊκαῖς παραλλαγαῖς, τινὰ ὅμως εἰσὶν ὅλως πρωτότυπα. Εἰς τὴν τάξιν τοῦ κύκλου τοῦ ἔπους τούτου δύναται ν' ἀναχθῇ καὶ μεσαιωνικόν τι ἑλληνικὸν ποίημα, ἐπιγραφόμενον *Παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζῴων*, δημοσιευθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ κ. Wagner ἐν τῇ πρὸ τριετίας ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ *Συλλογῇ μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων* (Carmina græca medii ævi). Ἠθέλομεν ὅμως ἀπομακρυνθῇ τοῦ θέματος ἡμῶν, ἐπιχειροῦντες ἀνάλυσιν τούτων ὅπως καταδείξωμεν τὴν σχέσιν, ἣν ἔχουσι μετὰ τοῦ ἔπους τοῦ Ῥενάρτου. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα ἤδη ἁπλῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς *Φυλλάδας τοῦ Γαδάρου*, ἥτις μόνη ἐκ πάντων τῶν ἄλλων διετηρήθη ὡς δημῶδες ἀνάγνωσμα.

Digitized by Google

Ἡ φυλλάδα αὐτη φέρει τὴν ἔμμετρον περιγραφὴν

Γαδάρου Λύκου κι' Ἀλουποῦ; διήγησις χαρίης.

Ὁ Βρετὸς ἐν τῷ Καταλόγῳ του καταγράφει μίαν μόνην ἔκδοσιν (ἐν Ἑνετίᾳ 1760), μὴ δυνηθεὶς νὰ εὕρῃ τὴν πρώτην ἢ προγενεστέρας ἐκείνης, διότι φυσικῷ τῷ λόγῳ φυλλάδια τοιαῦτα δὲν διατηροῦνται ἐπὶ πολύ. Σημειοῖ δὲ ἐσφαλμένως ὅτι εἶναι ποιημάτιον «πλῆρες σαρκασμοῦ κατά τινος σατυριζομένου ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως», ἀπὸ τὸ ὕφος δὲ καὶ τὴν διάλεκτον οὐχὶ λίαν βασίμως εἰκάζει ὅτι εἶναι ποίημα Κερκυραίου τινός.

Σκοπὸς τοῦ στιχουργοῦ εἶναι νὰ διηγηθῇ, ὡς ἀρχόμενος λέγει,

> Ὁ λύκος μὲ τὴν ἀλουποὺ πῶς ἔπιαν τὸ φαρμάκι,
> πῶς ἦτονε ἡ ἀφορμὴ πῶς ἐκαταπιαστῆκαν,
> καὶ τί νοβέλλα πάθασι καὶ πῶς ἐντροπιαστῆκαν.

Ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ ἔπαθον ἀπὸ τὸν *γάδαρον*, ὃν σημειωτέον ἐν παρόδῳ ἅπαντες σχεδὸν οἱ τὴν φυλλάδαν ταύτην ἀναφέροντες ξένοι, ἀπὸ τοῦ λεξικογράφου Δουκαγγίου μέχρι τοῦ Grimm καὶ τοῦ Gidel, μὴ ἐννοήσαντες τὴν λέξιν μεταφράζουσιν ἡμίονον.[1] Ὁ Γάδαρος «ὁ καταφρονεμένος, πάντοτε κακορρίζικος καὶ παραπονεμένος», ἔλαχεν εἰς αὐθέντην κακὸν καὶ δύστροπον. Ὑπέρογκα ἦσαν τὰ βάρη, ἅτινα ἔφερεν, ἐδέρετο ἀδιακόπως, ἡ δὲ τροφή του ἦν ἀθλιωτάτη· ἐπὶ τέλους ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς κακουχίας ἐξησθένησε τοσοῦτον, ὥστε ὁ κύριός του ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀφίσῃ μίαν Κυριακὴν ἐλεύθερον νὰ έντρυφήσῃ εἰς τὸ λειβάδιον βόσκων καὶ ἀναπαυόμενος. Ἀλλὰ καὶ οὕτως αἱ συμφοραὶ αὐτοῦ δὲν ἔπαυσαν. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ λειβαδίου ἐκείνου εὑρίσκετο δάσος μέγα, ἐν ᾧ λιμώττοντες ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλώπηξ συνεσκέπτοντο πῶς νὰ κατευνάσωσι τὴν πεῖνάν των. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ κάμωσι συντροφίαν καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ λειβάδιον ὅπως εὕρωσι τυχὸν ἐν αὐτῷ κυνήγιόν τι. Ἐκεῖ ἀπαντῶσι τὸν γάδαρον καὶ συνομολογοῦσι τὸν ὄλεθρόν του. Πλησιάζουσι καὶ προσαγορεύουσι μειλιχίως αὐτόν, τὸν προσκαλοῦσι δὲ νὰ ὑπάγῃ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ εἰς τὴν ὡραίαν κατοικίαν, ἣν εἰς τὸ δάσος ἔχουσιν. Ὁ γάδαρος ὅμως ἐννοεῖ τὴν κακὴν ἔκβασιν τοιαύτης ὑποθέσεως καὶ ἀντιτείνει, πρῶτον μὲν προβάλλων τὴν ἀσθένειαν καὶ ἐλεεινότητα αὐτοῦ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν ἃς ὑπέστη, εἶτα δὲ πλαγίως ἀπειλῶν αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐθέντου του. Φύγετε, λέγει, ἄρχοντες· ἐπειδὴ σᾶς ἀγαπῶ πολὺ καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ πάθητέ τι κακὸν σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι ὁ αὐθέντης μου εἶναι φοβερὸς κυνηγός, καὶ ἤδη περιπολεῖ τὸ δάσος, μετὰ ἀγέλης ἰσχυρῶν καὶ ἐπιφόβων σκύλων. Καὶ ταῦτα μὲν ἔλεγεν ὁ Γάδαρος, ὅπως τοὺς φοβίσῃ, ἡ πονηρὰ ὅμως ἀλώπηξ δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν παγίδα· ἀλλὰ πλήρης ὀργῆς ὀνειδίζει τὸν γάδαρον, θελήσαντα νὰ ἐξαπατήσῃ νοημονέστερα αὐτοῦ ζῷα·

> Μηδὲν θαρρῆς, κὺρ Γάδαρε, ὅτ' εἶμεστεν ἐργάταις
> ἀπὸ 'κεινοὺς τοὺς ἄγροικους καὶ τοὺς κακοὺς χωριάταις.
> Ἐγώ'μαι ἀστρονόμισσα, ἐγώ'μαι καὶ μαντεῦτρα
> καὶ τοῦ κὺρ Λέου τοῦ σοφοῦ ἐγώ'μουνε μαθεῦτρα.
> Ἐγώ'μαι διδασκάλισσα τοῦ λόγου καὶ τοῦ μύθου,
> κι' αὐτὸν τὸν νομοκάνονα ἠξεύρω τον ἐκ στήθου.

Ἀλλ' ὑπ' ὄψιν λαμβάνουσα τὸ ἀπαίδευτον καὶ ἀγροῖκον αὐτοῦ, δὲν θέλει νὰ τὸν τιμωρήσῃ, τὸν προσκαλεῖ δὲ τοὐναντίον νὰ γίνῃ σύντροφος ἀμφοτέρων καὶ νὰ μεταβῶσιν ὁμοῦ εἰς ἀνατολὴν ὅπως τοκίσωσι τὰ χρήματα ὅσα μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν, ἐξ ὧν ὑπόσχεται καὶ αὐτῷ ἀνάλογον μερίδιον ἐκ τῶν κερδῶν. Ὁ Γάδαρος μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἄλλως ὑποκύπτει, οὕτω δ' ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ μιᾶς λέμβου, ἣν εὗρον εἰς τὴν ἀκτήν, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὴν ἀντίπεραν Ἀνατολικὴν παραλίαν. Διὰ κλήρου ὁ μὲν Λύκος διορίζεται ναύκληρος, ὁ δὲ Γάδαρος *πιλότος*. Ἡ Ἀλουποῦ πάντοτε εὑρίσκει ἀφορμὴν νὰ ὀργίζεται ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γαδάρου καὶ ἀδιακόπως ὀνειδίζει αὐτόν. Τέλος δὲ τὸν κατηγορεῖ ὅτι ἔχασε τὸν δρόμον καὶ ἀντὶ νὰ τραβᾷ κατὰ τὴν *τραμουντάνα* τοὺς 'πῆγε *πὲρ πονέντε* καὶ 'γκρέμνισάν τους τὰ νερὰ ὡς μίλια δέκα πέντε. Ἐνθυμηθεῖσα δὲ καὶ ἓν ὄνειρόν της, προβλέπει ἄφευκτον τὸν ὄλεθρον καὶ προσκαλεῖ νὰ ἐξομολογηθῶσιν ἀλλήλοις τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἀναμένοντες τὴν τελευταίαν ὥραν.

Ὁ Λύκος, μὴ ἐννοήσας τὸ τέχνασμα τῆς πανούργου συντρόφου του, ἄρχεται πρῶτος ἐν ταραχῇ καὶ φόβῳ ἀφηγούμενος εἰς τὴν Ἀλώπεκα τὸν αἱμοβόρον βίον ὃν διῆγε· προσθέτει δὲ ὅτι μετανοῶν διὰ τὰς ἁμαρτίας του πολλάκις ὑπάγει εἰς τὸ βουνόν, βάφεται εἰς τὰ μαῦρα καὶ γίνεται καλόγηρος. Ἀκούσασα ἡ Ἀλεποῦ κατάνυξιν τοιαύτην δὲν ἔχει λόγους νὰ ἐκφράσῃ τὸν θαυμασμὸν αὐτῆς· τὸν εὐλογεῖ, τὸν συγχωρεῖ καὶ ἐξομολογεῖται καὶ αὐτή. Διηγεῖται πόσον κακὸν προξενεῖ εἰς τὰς ὄρνιθας, τὰ κρυφοκλεψίματα καὶ τὰς πανουργίας αὐτῆς· δι' ἓν ὅμως κυρίως τὴν τύπτει ἡ συνείδησις· ὅτι πτωχῆς τινὸς χήρας ἥρπασέ ποτε τὴν μόνην ὄρνιθά της, ὑποκριθεῖσα ὅτι ἦτο ὁ προσφιλὴς τῆς γραίας

1. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ταύτης πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων· τινὲς προέτεινον μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν κωμικὴν παραγωγὴν ἐκ τοῦ ἀ ε ὶ δ έ ρ ε σ θ α ι. Προτιμοτέρα ὅμως πασῶν εἶναι ἡ τοῦ Κοραῆ, ἐκ τοῦ γ ά δ ο ς, ὡς παρ' ἀρχαίοις ἐλέγετο ἰχθύς τις, ὅστις καὶ ἄλλως ὄ ν ο ς ἐκαλεῖτο. Οὐχὶ ἄσχετον φαίνεται καὶ τῷ παρὰ Σουΐδᾳ ἀναφερόμενον ὅτι πολλοὺς ὄνους παρῆγε τὸ νησίδιον Γ α ῦ δ ο ς παρὰ τὰ Κύθηρα.—Ἡ λέξις ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον παρὰ Διογενιανῷ, συγγραφεῖ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος· «Καλαμαρίδικος γάδαρος· ἐπὶ τῶν μεγάλων· τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐκεῖ (;) ὄνοι.» Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ παροιμία αὕτη προσετέθη ὑπὸ μεταγενεστέρου τινὸς συγγραφέως. Ἄξιον σημειώσεως νομίζομεν εἶναι, ὅτι ἐν τῇ βεγγαλικῇ γλώσσῃ, ἥτις ἔχει πρὸς τὴν σανσκριτικὴν τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ἡ ὁμιλουμένη νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ὁ ὄνος λέγεται γ κ ά δ α ρ α· τὴν πληροφορίαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν φίλον μου κ. Ι. Πρωτόδικον.

Digitized by Google

γάτος, μεθ' οὗ ὡμοίαζε κατὰ τὸ χρῶμα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐπίσης μετανοοῦσα διὰ τὰ ἁμαρτήματά της, ἐζήτησε τὴν ἄφεσιν αὐτῶν ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι·

Καὶ ἀναβαίνω 'ς τὸ βουνὶ νὰ 'πῶ τὴν προσευχήν μου,
πρὸς τὰ κακὰ ποῦ ἔκαμα νὰ σώσω τὴν ψυχήν μου.
Ἐνδύνομαι τὰ ράσα μου, κουρεύομ' ἀπατή μου,
βαστῶ σταυρὸν καὶ πατερμά, φορῶ καὶ τὸ μαντί μου.
Καὶ δείχνω μεγαλόσχημη καὶ 'μοιάζω 'σὰν Γουμένη,
κ'εἰς τὴν καρδιάν μου πονηριὰ ποσῶς δὲν ἀπομένει.

Ὁ λύκος, ὅστις φαίνεται ἤρξατο ἐννοῶν τὴν μηχανορραφίαν, προσποιεῖται καὶ αὐτὸς τὸν σφόδρα συγκεκινημένον, περιβάλλει τὴν ἀλώπεκα μετὰ δακρύων ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ καὶ τὴν συγχωρεῖ.—Ὅταν ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Γαδάρου, τὸ ταλαίπωρον ζῷον οὐδὲν συνησθάνετο βαρύνον τὴν συνείδησίν του· ἀλλ' ὁ Λύκος ἐστέκετο βαστῶν χαρτὶ καὶ καλαμάρι, ὅπως σημειώσῃ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτοῦ. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Γάδαρος νὰ ἐξομολογηθῇ ἐλαφρότατόν τι παράπτωμα ὅπερ ἐνόμισεν ὅτι εἶχέ ποτε διαπράξει·

Ἐμένα ὁ ἀφέντης μου ἔπιανέ κ' ἔστρωνέ με,
καὶ μέσα τὸ μεσένυκτον 'ς τὸν κόπον ἔδανέ με.
Καὶ φόρτωνέ με λάχανα, σέλινα καὶ ἀντίδια,
σπανάκια, μαρουλόφυλλα, ράπανα καὶ κρεμμύδια
Κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴν πεῖνά μου, ὁποῦχα 'σὰν τὸν σκύλο,
ἐγύριζα τὸ στόμα μου κ' ἥρπουν κομμάτι φύλλο
Αὐτὸς 'σὰν ἦτον ἄτυχος, πάντα ἐβίγλιζέ με,
καὶ ὡσὰν μὲ ἤθελεν ἰδῇ, κακὰ ἐράβδιζέ με.

Ἡ Ἀλουποῦ ὀργίζεται, διότι νομίζει ὅτι ὁ Γάδαρος ἐκ φόβου ἀποκρύπτει τὰ ἁμαρτήματά του· ὅταν ὅμως αὐτή τε καὶ ὁ Λύκος εἶδον ὅτι δὲν δύνανται δι' ἄλλο τι νὰ ἐνοχοποιήσωσι τὸ ἄκακον καὶ ἀπόνηρον ζῷον, στρέφεται ὁ Λύκος καὶ λέγει πρὸς τὴν Ἀλουποῦν νὰ ἐρευνήσῃ εἰς τὸν Νομοκάνονα πῶς τιμωρεῖται τὸ ἔγκλημα ἐκεῖνο. Τότε ἡ Ἀλουποῦ,

Τότες τὸν Λύκον ἔκραξε καὶ στάθηκε κοντά της,
ὁρίζει καὶ τῆς φέρνουσι τὸν νόμον ἐμπροστά της.
Καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἀνοίγει καὶ διαβάζει,
καὶ τότες τὸν κὺρ Γάδαρον γυρίζει κι' ἀτιμάζει.
—Ἀφωρισμένε Γάδαρε καὶ τρισκαταραμένε,
αἱρετικὲ καὶ 'πίβουλε, ἀναθεματισμένε,
νὰ φᾷς τὸ μαρουλόφυλλο ἐκεῖνο χωρὶς ξετζὶ;
Καὶ πῶς δὲν ἐπνιγήκαμε 'ςὲ τοῦτο τὸ ταξετζὶ!
Ἀλλ' ὅμως, ἀσεβέστατε, κάμε νά το κατέχῃς,
ὁ νόμος κατὰ πῶς 'μιλεῖ πλέον ζωὴ δὲν ἔχεις.
Ἐς τὸ ἔβδομον κεφάλαιον τὸ ηὗρηκα γραμμένον
νἆναι κομμέν' ἡ χέρα σου, τὸ 'μάτι εὐγαλμένον,
καὶ πάλιν 'ς τὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ νόμου
λέγει νὰ σὲ φουρκίσωμεν ἐγὼ κι' ὁ Σύντεκνός μου.

Ὁ Γάδαρος ἐνόησεν ὅτι οὐδεμία ἐλπὶς τῷ ἐναπελείπετο, ὅπως μεταβάλῃ τὴν ἀπόφασιν τῶν δολίων συντρόφων του. Κατέφυγε λοιπὸν εἰς εὐφυὲς ἐπινόημα, ἵνα ἀπαλλαγῇ αὐτῶν. Προσποιηθεὶς κατάνυξιν μεγάλην, προσεκάλεσε πλησίον αὐτοῦ τὸν Λύκον, καὶ τῷ εἶπεν ὅτι μέλλων ν' ἀποθάνῃ δὲν ἐπεθύμει ν' ἀφίσῃ νὰ συναπολεσθῇ μετ' αὐτοῦ πολύτιμόν τι χάρισμα, κληροδοτηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῶν γονέων του. Εἶχε δὲ τὸ χάρισμα τοῦτο ὄπισθεν τῶν ποδῶν του,

Καὶ ὅποιος μόνον τὸ ἰδῇ, τὸ χάρισμα 'ποῦ λέγω,
ὅλοι του οἱ ἀντίδικοι φεύγουσι σοῦ ὁμνέγω.
Ἀκούει, βλέπει καὶ μακρὰ, σαράντα 'μερῶ στράτα,
κ' εἰπὲ ῥοπὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ 'γροικάει τὰ μαντάτα.

Ὁ Λύκος καὶ ἡ Ἀλουποῦ δὲν καταλαμβάνουσι τὸ τέχνασμα· διὰ πολλῶν κολακειῶν καὶ ὑποσχέσεων πειρῶνται νὰ πείσωσιν αὐτὸν νά τοις τὸ μεταδώσῃ, βουλευόμενοι ἐν κρυπτῷ νὰ τὸν θανατώσωσι μετὰ ταῦτα καὶ νὰ εὐωχηθῶσιν ἐκ τοῦ σώματός του. Ὁ Γάδαρος τότε διατάσσει τὸν Λύκον καὶ τὴν Ἀλουποῦν γονυκλινεῖς καὶ προσευχόμενοι νὰ σταθῶσιν ἀναμένοντες τὴν μετάδοσιν τοῦ θείου χαρίσματος. Γονατισάντων δ' αὐτῶν δι' ἰσχυρῶν λακτισμάτων ἀνατρέπει τὸν Λύκον καὶ τὸν ῥίπτει εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν ᾧ δ' ἑτοιμάζεται νὰ τιμωρήσῃ ὁμοίως καὶ τὴν Ἀλουποῦν,

Αὐτή, 'σὰν εἶδε κ' ἔγινεν ὁ Γάδαρος φρενίτης,
'ς τὸ πέλαγος ἐγκρέμνησε κ' ἔπεσε μοναχή της.
Ἐπῆράν την τὰ κύματα 'ς τὸν Λύκον τὴν εὐγάλα,
καὶ ἀπὸ τὸν φόβον 'πῶλαβε ἐφώναξε μεγάλα.

Ἀνταμωθέντες οἱ δύο σύντροφοι διηγοῦνται ἀλλήλοις τὴν συμφορὰν ἣν ἔπαθον παρὰ τοῦ Γαδάρου, καὶ ὁμολογοῦσιν ὅτι ὅταν ὑπερβολικὴ εἶναι ἡ ἀδικία καὶ ἡ καταπίεσις καὶ αὐτὰ τὰ μωρότερα ζῷα ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ δικαίου των προσκτῶνται ἱκανὴν νοημοσύνην, ὅπως ἀντιστῶσιν ἀποτελεσματικῶς. Τὸ ποιημάτιον καταλήγει διὰ στίχων, ἐν οἷς ἐγκωμιάζεται ὁ Γάδαρος:

Χαρὰ 'ς ἐσὲ, κὺρ Γάδαρε, καὶ μὲ τὴν φρόνησίν σου,
γιατὶ μὲ γνῶσιν ἔφυγες μὲ τὴν προτίμησίν σου.
Ὦ Γάδαρε, κὺρ Γάδαρε, Γάδαρος πλιὸ δὲν εἶσαι,
πρέπει γιὰ τοῦτο 'πὤκαμες πάντοτε νὰ 'παινῆσαι.
Θαρρῶ γιὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ Γάδαρον δὲν σὲ κράζουν,
ἀλλὰ ὡς τιμιώτερον, Νίκο σὲ ὀνομάζουν.
Τὸ ὄνομα ἐκέρδησες αὐτὸ μὲ πονηρίαν
καὶ τὴν ζωήν σου ἔγλυσες ἀπαῦτα τὰ θηρία.

Τοιαύτη ἡ χαρίεσσα διήγησις τοῦ Γαδάρου, τοῦ Λύκου καὶ τῆς Ἀλουποῦς· ἡ στιχουργία αὐτῆς εἶναι ὁμαλή, οὐδαμῶς δ' ἀμοιρεῖ εὐφυΐας, εὐφυΐας ὅμως χυδαίας καὶ βαναύσου τὰ πολλά. Δυνάμεθα δὲ καθόλου εἰπεῖν, ἐν συγκρίσει κρίνοντες πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς κλάδους τοῦ ἔπους τοῦ Ῥενάρτου, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάπλασις εἶναι ἡ ἐπιτυχεστέρα. Ὁ Γρὶμμ εἰκάζει ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ἐποποιΐας, μὴ εὑρισκόμενον ἐν μηδεμιᾷ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν, συμπληροῖ κενόν τι τῆς ἀρχαιοτέρας γερμανικῆς διαπλάσεως, ὅπου ἀναφέρεται μόνον συντροφία τις τῆς ἀλώπεκος μετὰ τοῦ ὄνου, τὰ δὲ λοιπὰ ἐλλείπουσιν. Ἐν γένει δὲ πολλὰς ὁμοιότητας ἀπαντῶμεν ἐν τῇ Φυλλάδᾳ τοῦ Γαδάρου μετὰ τῶν ποιημάτων, τῶν ἀποτελούντων τὸν κύκλον τοῦ περὶ Ῥενάρτου ἔπους. Λατινικόν τι ποίημα τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ὁ *Μετανοητὴς* (Pœnitentiarius) ἐπιγραφόμενον, ἔχει τὴν αὐτὴν βάσιν μὲ ταύτην. Ὁ λύκος, ἡ ἀλώπηξ καὶ

Digitized by Google

ὁ ὄνος συνελθόντες ποτὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐξομολογοῦνται ἀλλήλοις τὰ ἁμαρτήματά των· τὰ τοῦ λύκου ἀφίεισι κατανυκτικῶς ἡ ἀλώπηξ καὶ τὰ ταύτης ὁ λύκος, ἀλλ' ἀμφότεροι φρίττουσιν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐλαφρῶν καὶ ἀθωοτάτων πλημμελημάτων τοῦ ὄνου καὶ διαμελίσαντες τρώγουσιν αὐτόν. Ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλώπηξ λαμβάνουσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις εὐρωπαϊκαῖς παραλλαγαῖς, πανταχοῦ δὲ τῆς ἐποποιΐας εἰσὶ τὰ δύο ταῦτα ζῶα τὰ πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα. Ὡς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ποιήματι καὶ τοῖς δημοτικοῖς παραμυθίοις, ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλώπηξ ἀποκαλοῦσιν ἀλλήλους συντέκνους καὶ ἐν ταῖς λατινικαῖς καὶ ταῖς γερμανικαῖς παραλλαγαῖς, ἐν δὲ τῇ λιθουανικῇ γλώσσῃ ἡ ἀλώπηξ καλεῖται *κουμπάρος*. Ἡ δὲ λύσις τῆς διηγήσεως, ὡς ἐν τῇ Φυλλάδᾳ τοῦ Γαδάρου φέρεται, ἐλήφθη ἐξ αἰσωπείου τινὸς μύθου· κατὰ τοῦτον ὁ λύκος περιτυχὼν ὄνῳ, ἐν τῷ ποδὶ ἄκανθαν ἐμπεπηγμένην ἔχοντα, ἤθελε νὰ καταφάγῃ αὐτόν· ὁ ὄνος συγκατατίθεται, μίαν δὲ χάριν μόνον παρὰ τοῦ λύκου ζητεῖ, νὰ ἐξαγάγῃ οὗτος πρῶτον παρὰ τοῦ ποδός του τὴν ἄκανθαν, ὅπως μὴ ἀλγῶν ἀποθάνῃ. Ὁ λύκος τὴν ἐξάγει διὰ τῶν ὀδόντων, οὕτω δὲ χάσκοντα λακτίζει εἰς τὸ πρόσωπον ὁ ὄνος καὶ φεύγει, συνθλάσας ῥῖνα καὶ μέτωπον καὶ ὀδόντας· ὁ λύκος ἐννοεῖ τὴν μωρίαν ἣν ἔπραξε καὶ μέμφεται ἑαυτόν, ὅτι μάγειρος ὤν, τὸ πρῶτον νῦν ἠθέλησε καὶ ἱππίατρος νὰ γείνῃ. Τὸν μῦθον τοῦτον ἐμιμήθησαν τὰ πλεῖστα τῶν περὶ Ῥενάρτου ποιημάτων, ἄλλα μὲν φοράδα, ἄλλα δὲ πῶλον ἀναφέροντα ἀντὶ τοῦ ὄνου.

Ὁ Gidel ἀναφέρει μῦθον τινὰ τοῦ ἰταλοῦ Στραπαρόλα ἐν ταῖς *Νυξὶν* αὐτοῦ, σχεδὸν ἀπαράλλακτον ὑπόθεσιν ἔχοντα. Ἐν τούτῳ τὸ φοβερὸν ἁμάρτημα τοῦ ὄνου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀντὶ λαχανοφύλλου τρώγει δύο ἢ τρία κάρφη ἀχύρου ἐκ τοῦ ὑποδήματος τοῦ κυρίου του, ἐφ' ᾧ μετὰ φρίκης ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλώπηξ ἀναφωνοῦσιν ὅτι ἄξιος ἐστὶν ὁ ὄνος θανάτου, διότι ἐκ τούτου ἐκρυολόγησεν ὁ κύριός του καὶ ἀπέθανεν. Παραπλησίαν τινὰ ὑπόθεσιν ἔχει καὶ μῦθός τις τοῦ Λαφονταὶν (Les aminaux malades de la peste), καὶ ἕτερος παρὰ τῷ Guillaume Guéroult (Emblémes, Lyon, 1553.)

Ἐκτὸς τῶν ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεων τῆς Φυλλάδας τοῦ Γαδάρου ἐδημοσίευσεν ἱκανὰ μέρη αὐτῆς ὁ γερμανὸς Ἑλληνιστὴς Ἔλισσεν, ἀνάλυσιν μακρὰν αὐτῆς ὁ Gidel ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματί του, ὁλόκληρον δὲ ὁ Βάγνερ (Carmina græca medii ævi) ἐκ χειρογράφου τῆς Βιέννης καὶ ὁ Ἰάκωβος Γρὶμμ ἐν *Ἐπιστολιμαίᾳ διατριβῇ πρὸς Κάρολον Λάχμανν περὶ τοῦ Reinhart Fuchs* (Send schreiben an K. Lachmann über Reinhart Fuchs. Ἐν Λειψίᾳ, 1840), συνοδεύσας τὴν ἔκδοσιν ταύτην διὰ προλεγομένων, σημειώσεων καὶ λεξιλογίου. Καίτοι δ' ὁ Ἰάκωβος Γρὶμμ ἦν περί τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴν λίαν ἐντριβής, ὑπέπεσεν ὅμως ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ εἰς λάθη γλωσσικὰ σπουδαιότατα, μαρτυροῦντα πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀνάγκη συντάξεως πλήρους λεξικοῦ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἀφ' οὗ μόνα ἄξια λόγου βοηθήματα εἶναι τὸ Γλωσσάριον τοῦ Δουκαγγίου, τὰ Ἄτακτα τοῦ Κοραῆ καὶ τὸ λεξικὸν τῆς ὁμιλουμένης τοῦ Βυζαντίου. Ἐκ τῶν σφαλμάτων τούτων περιεργείας χάριν σημειοῦμεν ἐνταῦθα μερικά· τὸ *ἀναφτὸς* ἐξηγεῖ *μὴ ἀναμμένος* ἐκ τοῦ στερητικοῦ *α* καὶ *ἁπτὸς* παράγων· τὸ *δισάκκιον* ἐξηγεῖ ξίφος καὶ συγκρίνει πρὸς ὁμοίας σλαυϊκὰς καὶ βοημικὰς λέξεις· τὸ *κομάσι* (ὀρνιθῶνα) ἐκλαμβάνει ὡς κώμην μικράν· τὸ τυπογραφικὸν λάθος *κρίτον* (ἀντὶ χρεῖ 'τον = χρίει αὐτὸν) μὴ δυνάμενος νὰ ἑρμηνεύσῃ, ἐπιφέρει σωρείαν παρατηρήσεων, ὧν ἡ μία κωμικωτέρα τῆς ἄλλης· ἀλλὰ καὶ εἰς *τοκήεσσαν* ἢ *τοκάδα* ἀμνάδα μεταμορφοῖ τὸ κακῶς γεγραμμένον *τόκουσα* ('σὰν τῶκουσα = τὸ ἤκουσα).

Ὁ Γρὶμμ ὑποθέτει ὅτι ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου μετεφράσθη ἐκ τῆς ἰταλικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα· πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου φέρει τὴν πληθὺν τῶν ἰταλικῶν λέξεων, τοὺς ἐν ἀρχῇ ἀναφερομένους λομβαρδικοὺς κύνας, τὴν λέξιν Περδίτσης ἣν παράγει ἐκ τοῦ perdica, καὶ τὸ ὁμοιοτέλευτον τῶν στίχων. Ἀλλ' οἱ λόγοι οὗτοι εἰσὶν ἀσθενέστατοι καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀπορριπτέοι· ἰταλικῶν λέξεων βρίθουσιν ἅπαντα τὰ εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθέντα ἑλληνικὰ βιβλία ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν· οἱ κύνες τῆς Λομβαρδίας ἦσαν γνωστοὶ τοῖς βυζαντιακοῖς, ἡ δὲ λέξις Περδίτσης εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις πέρδιξ μεθ' ὑποκοριστικῆς καταλήξεως συνήθους παρὰ τοῖς βυζαντιακοῖς· τὸ ὁμοιοτέλευτον τῶν στίχων ἀποδεικνύει μὲν ὅτι ἐποιήθη μετὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, οὐχὶ ὅμως ὅτι μετεφράσθη. Μόνον ἐν ἑνὶ χωρίῳ, διαλαθόντι τὴν προσοχὴν τοῦ Γρὶμμ, ἐνυπάρχει ξενισμός· ἡ ἀλουποῦ ἀφ' οὗ ἤκουσε τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ λύκου,

Ἐθαύμασεν, ἐπαίνεσε καὶ ἀ π ο μ ύ ρ ω σ έ τ ο ν·

τὸν στίχον τοῦτον, ὑπαινισσόμενον ἓν τῶν δογμάτων τῆς λατινικῆς θρησκείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ ὀρθόδοξος χριστιανός, ἀλλ' οὐδὲ καὶ νὰ ἀφίσῃ εἰς τὴν μετάφρασιν ἂν ἐκ ξένου κειμένου μετέφραζεν.

Ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου ἐγράφη νομίζομεν κατὰ μίμησιν ἀρχαιοτέρου ἑλληνικοῦ στιχουργήματος, τοῦ *Συναξαρίου τοῦ τιμημένου Γαδάρου*. Τὸ συναξάριον τοῦτο, ὅπερ ὁ Λαμπέκιος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης ἀνέγραψεν ὡς «Συναξάριον περί τινος Γαδάρου ἐπιφανοῦς ἐπὶ ἁγιότητι βίου» (!), ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βάγνερ. Εἶναι

Digitized by Google

εἰς στίχους πολιτικοὺς ἀνομοιοτελεύτους, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι καθαροτέρα τῆς ἐν τῇ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου, ἐν γένει δὲ φαίνεται συντεθὲν οὐχὶ βραδύτερον τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸ Συναξάριον, ἀλλ' εἶναι ἐκτενεστέρα τούτου, διότι πολλάκις καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ ὁμοιοτελεύτου ἀναγκάζει τὸν στιχουργὸν αὐτῆς νὰ καταφεύγῃ εἰς πλατυσμούς. Ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν δύο μόνον παραδείγματα πρὸς σύγκρισιν ἀμφοτέρων τῶν στιχουργημάτων. Τοὺς ἀκολούθους δύο στίχους τοῦ Συναξαρίου:

Ἐγὼ δὲ τσαγκαρώνω την ἐκείνην τὴν καβάκα,
καὶ κείνη ἐφτερούγιασε καὶ κάκα-κάκα λέγει,

ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου μεταβάλλει εἰς:

Ἐγὼ τὴν ἐκωλόσυρνα ἐκείνην τὴν καβάκα,
κ' ἐκείνη ἐφτερούγιασε καὶ κράζει κάκα-κάκα.

Οἱ δὲ τελευταῖοι στίχοι τῆς Φυλλάδας οὓς ἀνωτέρω παρέθεμεν εὕρηνται ἐν τῷ Συναξαρίῳ συνεπτυγμένοι ἐν τοῖς ἑξῆς:

Ὦ γάδαρε, κὺρ γάδαρε, πλέον γάδαρος οὐκ εἶσαι·
Νίκος ἂς ἦσαι ἀπὸ τοῦ νῦν, Νικήτας νὰ σὲ λέσιν.

Τὸ Συναξάριον λοιπὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη ἑλληνικὴ διάπλασις, ἐξ ὅσων μέχρι τοῦδε εἰξεύρομεν, ἑνὸς κλάδου τοῦ κύκλου τῆς περὶ Ῥενάρτου ἐποποιΐας, ἐλλείποντος ἐκ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν συλλογῶν. Ἡ δὲ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου συνετέθη βραδύτερον κατὰ μίμησιν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου. Ὁπωσδήποτε, ὡς καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εἰς χυδαίαν γλῶσσαν γεγραμμένων μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων, παρατηρεῖται καὶ εἰς ταῦτα ἐπίδρασις τῆς ἱπποτικῆς φιλολογίας τῆς Εὐρώπης, ἐπίδρασις ὅμως οὐχὶ ἄμεσος, ἀλλ' ἔμμεσος καὶ ἀπωτάτη.

Ἐν Μονάχῳ. Ν. Γ. Πολιτης.

ΤΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ

Τυφλός τις ὀνόματι Οὐΐλσων, ἐκδοὺς πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν αὐτοβιογραφίαν του, ἐπισυνῆψεν αὐτῇ παραδείγματα πολλῶν ἄλλων, οἵτινες, εἰ καὶ στερηθέντες τῆς ὁράσεως, ἐκτήσαντο ὅμως ὄνομα καὶ φήμην ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐν τοιαύτῃ πινακοθήκῃ τυφλῶν ἑκατέρου τοῦ φύλου ἀπαντᾷ τις βασιλεῖς, ποιητάς, μουσικούς, μηχανικούς, ἱερεῖς, πολιτικούς, ῥάπτας, ὑποδηματοποιοὺς καὶ ἄλλους χειρώνακτας, οἵτινες οὐ μόνον ὑπέμειναν ἀγογγύστως τὴν σκληρὰν τύχην των, ἀλλὰ καὶ παντοῖα ἐπενόησαν μέσα ὅπως ὠφελήσωσι τὸν πλησίον.

Δεινῶς ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες, ὅτι ὁ τυφλὸς ἔχει ἐκ φύσεως ἀσθενὲς καὶ λίαν εὐερέθιστον νευρικὸν σύστημα, ὅπερ ἐκεῖνοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν τυφλότητά του, χωρὶς ποσῶς νὰ συλλογίζωνται, ὅτι τοῦτο προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἀέρος καὶ ἀπὸ τῆς σωματικῆς ἀκινησίας εἰς ἣν ὁ δυστυχὴς εἶνε καταδεδικασμένος. Πάντες οἱ τυφλοὶ διαβεβαιοῦσιν ἐκ συμφώνου, ὅτι ἐὰν κατώρθουν διὰ τῆς χρήσεως νὰ ἐνισχύσωσι τὴν φυσικήν των ἱκανότητα, θὰ ἦσαν αὐτοὶ μόνοι ἑαυτῶν ὁδηγοὶ καὶ θὰ τοῖς συνέβαινον δυστυχήματα οὐχὶ πλείονα ἢ ὅσα συμβαίνουσι συνήθως εἰς τοὺς ὁρῶντας. Τῷ ὄντι ἡ νυκτερίς, καὶ ἐν τῇ σκοτεινοτάτῃ γωνίᾳ ἀφεγγοῦς τινος ὀπῆς εὑρισκομένη, κινεῖται μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας. Ἡ καλύπτουσα τὴν πτέρυγά της μεμβράνη εἶνε τοσοῦτον λεπτὴ καὶ τρυφερά, ὥστε δι' αὐτῆς ἀντιλαμβάνεται πασῶν τῶν δονήσεων τοῦ ἀέρος, οὕτω δὲ γινώσκει πόσον πλησίον ἢ μακρὰν διαμένουσι τὰ παρ' αὐτῆς διωκόμενα ἔντομα, ἢ πρὸς ποῖον μέρος τοῦ τοίχου ταῦτα διευθύνονται. Οὕτω καὶ ὁ τυφλὸς διακρίνων διὰ τῆς ἁφῆς τὰ περὶ αὐτὸν ἀντικείμενα, μαντεύει ἐὰν ταῦτα κινοῦνται ἢ μένουσιν ἀκίνητα, ἐὰν ἦναι μικρὰ ἢ μεγάλα, ἔμψυχα ἢ ἄψυχα, ἐὰν αὐτὸς διαμένει ἐντὸς οἰκίας ἢ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἢ ἐν ὑπαίθρῳ. Ἡ ἔξαλλος λεπτότης τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ προκύπτει ἔκ τε τῆς ὅλως ἰδιαζούσης ἀναπτύξεως τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ἅτινα παρίστανται ὡς οἱ τῶν αἰσθήσεων διερμηνεῖς, καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς μείζονος προσοχῆς καὶ ἐντόνου ἐπιστασίας ἣν συγκεντροῖ εἰς τὰ προσβάλλοντα αὐτὸν ἀντικείμενα. Ὁ Κολερίδγ ἀναφέρει τυφλὸν ὅστις διήγαγε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του ἁλιεύων ἰχθῦς ἐν ταῖς λίμναις, ἐν τοῖς ποταμοῖς καὶ ἐν τοῖς ῥύαξι τῆς ἐν Νορθουμβερλὰνδ κομητείας Βεστμώρ.

Ὁ Οὐΐλσων ἐγεννήθη ἐν Ἀμερικῇ τῷ 1779. Τετραετὴς ὢν ἀπέπλευσε μετὰ τῶν γονέων του εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ κατὰ τὸν διάπλουν ἐπισκήψασα ἐντὸς τοῦ πλοίου εὐφλογία τοὺς μὲν γονεῖς του ἔστειλεν εἰς τὸν ᾅδην, αὐτὸν δὲ ἐστέρησε τοῦ φωτός. Ὁ νέος ὑπελείφθη ἐν τῷ κόσμῳ μόνος καὶ πάντη ἄπορος. Φιλάνθρωπός τις ἐπιβάτης, εὐσπλαγχνισθείς, παρέλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν του, καὶ ἀποβὰς εἰς Βέλφαστ τῆς Ἰρλανδίας τὸν παρέδωκεν εἴς τινα γνώριμον γραῖαν. Ὀλίγον ὕστερον ἀνέκτησε τὸ φῶς τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ· ἀλλ' ἅμα συμπληρώσας τὸ ἕβδομον ἔτος, ῥιφθεὶς χαμαὶ ὑπὸ μαινομένης δαμάλεως, ἐγένετο αἴφνης τελείως τυφλός, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ ἀπέθνησκεν ὑπὸ φόβου. Ὁ παῖς ἦτο εὐειδέστατος, ἀνδρεῖος, ἐπιτήδειος εἰς πάντα καὶ τολμηρός. Πολλάκις διεσκέδαζε κατασκευάζων μύλους, ἁμάξας καὶ πλοῖα ἀπὸ ξύλου· ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ παιγνίδια τῶν ὁμηλίκων του καὶ διέπρεπεν ἐπὶ ζωηρότητι. Φθάσας εἰς τὸ ἕβδομον καὶ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐθρήνησεν ἀπὸ καρδίας τὸν θάνατον τῆς γραίας καὶ δευτέρας μητρός του, καὶ ὑπελείφθη αὖθις μονώτατος ἐν τῷ κόσμῳ· ταύτην ὅμως τὴν φορὰν δὲν ἦτο ἄπορος ὡς τὸ πρῶτον. Πρὸς πορισμὸν τοῦ βίου ἤρξατο νὰ κομίζῃ ἐπιστολὰς καὶ νὰ ἐκτελῇ μικράς τινας παραγγελίας τοσοῦτον τι-

Digitized by Google

μίως καὶ ἀκριβῶς, ὥστε προετιμᾶτο παντὸς ἄλλου. Ὁ ἐκδότης τῆς «Βελφαστίου ἐφημερίδος» τὸν παρέλαβεν ὡς διανομέα τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματός του καὶ ἔδιδεν αὐτῷ μισθὸν διανομῆς δύο καθ' ἑβδομάδα σελίνια καὶ ἓξ ἀριθμοὺς τῆς ἐφημερίδος, τὴν ὁποίαν ἐδάνειζε πρὸς ἀνάγνωσιν ἀντὶ δύο ὀβολῶν καθ' ἑκάστην ὥραν. Δανεισθεὶς βραδύτερον χρήματα παρὰ φίλου, ἠγόρασε σάκκον δερμάτινον καὶ μετήρχετο τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ μεταπράτου μεταβαίνων ἀπὸ θύρας εἰς θύραν.

Ἐνταῦθα ὁ Οὐΐλσων περιγράφει συγκινητικῶς τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, πρὸς ὅσους παλαίουσιν οἱ ἀναγκαζόμενοι νὰ διάγωσι τὸν πλάνητα βίον τυφλοί. Ποσάκις, κάθυγρος ὢν ὑπὸ τῆς βροχῆς καὶ ὑπὸ σφοδροτάτου ἀνέμου ταλαιπωρούμενος, διέβη πλησίον ἀσύλου τινὸς χωρὶς νὰ τὸ γινώσκῃ! Ποσάκις, κατάπονος ὑπὸ τῆς πορείας καὶ ἀσθμαίνων ὑπὸ καμάτου, ἔστη καθ' ὁδὸν, μὴ δυνάμενος νὰ προβῇ προσωτέρω, ἀγνοῶν, ὅτι, ἐὰν προεχώρει ὀλίγα βήματα εἰσέτι, θὰ ἔφθανεν εἰς φιλόξενον οἰκίαν! Μόνον ὁδηγὸν ἔχων τὴν βακτηρίαν του, ὁτὲ μὲν ἔπιπτεν εἰς λάκκους ὕδατος πλήρεις, ὁτὲ δὲ ἐπλανᾶτο πολλὰς ὥρας ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἀναζητῶν τὴν ὁδόν του, ἥτις ἦτο πολὺ πλησίον του. Τοιοῦτοι οἱ κίνδυνοί του· ὁποῖαι δὲ αἱ στερήσεις του; Δὲν ἔβλεπε τῆς φύσεως τὰς καλλονὰς, τῶν ὁποίων ἡ θέα θὰ καθίστα τὴν πορείαν του ἧττον μακρὰν καὶ ἧττον δυσάρεστον Τῷ 1800 συνέστη ἐν Βέλφαστ ἄσυλον, ἐν ᾧ ἐχορηγοῦντο τοῖς τυφλοῖς τὰ μέσα τοῦ ἐπαρκεῖν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ὁ ἡμέτερος μεταπράτης, ἄγων τότε τὸ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος, ὠφελήθη ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας ὅπως μάθῃ τι ἐργόχειρον. Μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη ἐγένετο ἱκανώτατος θαλαμοστόλος, καὶ μετῆλθε τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Πρὶν εἰσέλθῃ ὅμως εἰς τὸ ἐν Βέλφαστ τυφλοκομεῖον, ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχε γοητευθῆ διὰ παντοίων βιβλίων, τὰ ὁποῖα τῷ ἀνεγίνωσκον οἱ φίλοι του. Ἔχων μνήμην ἐξαίσιον, ἔμαθε τὰ πλεῖστα ἀπὸ στήθους. Ἐξέδωκε λοιπὸν συλλογήν τινα ποιηματίων, ἅτινα ἔτυχον φιλόφρονος ὑποδοχῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὕστερον, ὁσάκις εἰργάζετο, εἶχε διὰ παντὸς παρ' ἑαυτῷ φιλάνθρωπόν τινα καὶ πρόθυμον ἀναγνώστην, κατώρθωσε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς σπουδάς του καὶ νὰ εὐρύνῃ τὰς γνώσεις του. Κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν ἀναγνωστῶν του μετέβαινεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῶν μυθιστορημάτων εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀπὸ τῆς ποιήσεως εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς βιογραφίας εἰς τὰς περιηγήσεις. Οὐδὲν ἔθελγεν αὐτὸν μᾶλλον ἢ ἡ βιογραφία. Ἰδίως δὲ ἔχαιρεν ἀκούων βιογραφίας τῶν ὁμοίων του· συνέλεξε δὲ ἱκανὴν περὶ τούτων ὕλην, ὥστε τῷ 1820 ἐξέδωκε βιβλιάριον περιέχον τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τεσσαράκοντα τυφλῶν.

Λίαν περίεργος εἶνε ὁ παρὰ τοῦ Οὐΐλσων περιγραφεὶς βίος τοῦ διδάκτορος Ἑρρίκου Μόϋες. Τριετὴς ὢν ἐστερήθη καὶ οὗτος τοῦ φωτὸς ὑπὸ εὐφλογίας. Περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου δὲν εἶχε τηρήσῃ οὐδεμίαν, οὐδὲ μικρὰν μνήμην. Ἓν μόνον ἐνεθυμεῖτο, ὅτι μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἶδε τροχὸν κινούμενον ἐν τῷ ὕδατι καὶ μεγάλως ἐθαύμασεν ὅτι κατ' ἄλλην μὲν διεύθυνσιν ἐκινεῖτο τὸ ὕδωρ, κατ' ἄλλην δὲ ὁ τοῦ μύλου τροχός. Χρόνος παρῆλθε μακρὸς μέχρις οὗ ἐννοήσῃ τὸ αἴτιον τοῦ φαινομένου τούτου. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, καὶ τυφλοῦ ὄντος, δὲν ἦσαν ὅλως ἀναίσθητοι τοῦ πολλοῦ καὶ ἰσχυροῦ φωτός· αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, θλώμεναι ὡσανεὶ ἐν πρίσματι, παρήγαγον παντοῖα ἀποτελέσματα. Τὰ μὲν ἐρυθρὰ χρώματα ἐνεποίουν αὐτῷ αἴσθημα εὐάρεστον. Ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ἀφή του, αἰσίως ἀναπτυχθεῖσαι, ἀπέβησαν θαυμασίως λεπταί. Εἶχε δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀξιόλογον μνήμην. Μίαν ἡμέραν ἐσταμάτησεν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ νεανίσκος τις, μεθ' οὗ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δὲν εἶχε συναντηθῆ· «Πόσον ἐμεγάλωσες ἀφ' ὅτου δὲν σὲ εἶδον!», ἀνέκραξεν ὁ τυφλὸς, ὅστις ἐκ τοῦ ἀναστήματος, ὁπόθεν ἤχει ἡ φωνὴ, συνεπέρανε περὶ τοῦ μικροῦ ἢ μεγάλου ἀναστήματος τοῦ νέου. Ἀπὸ τῆς διαφορᾶς ὧν ἤκουε φωνῶν ἐποίει ὀρθὴν κρίσιν περί τε τοῦ σχήματος καὶ τῆς εὐρύτητος τοῦ κοιτῶνος, ἔνθα διέτριβε, καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παρεστώτων. Ἄσμενος διηγεῖτο τίνι τρόπῳ κατέπεσέ ποτε ἀπὸ δημοσίου ὀχήματος. Γέρων ἁμαξηλάτης ἰσχυρίσθη ποτὲ ὅτι διττὰ δυστυχήματα συμβαίνουσιν ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν—«ἢ στέλλονται οἱ ἐν αὐταῖς ὀχούμενοι εἰς τὸν διάβολον, ἢ σωρηδὸν ῥίπτονται εἰς τοὺς λάκκους.» Τὸ δυστύχημα τοῦ Μόϋες ἀνάγεται εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, διότι ὄχημα, ἵπποι καὶ ἄνθρωποι, ἅπαντες ἐκρημνίσθησαν εἰς φάραγγα. Ἡ νὺξ ἦτο ζοφερὰ καὶ ψυχροτάτη· οἱ δὲ πεσόντες παρεκάλουν τὸν τυφλὸν ἵνα σώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κινδύνου. «Ἅμα πεισθεὶς ἐγὼ (εἶπεν) ὅτι δὲν ἐθραύσθη οὐδὲν μέρος τοῦ σώματός μου, ἤρχισα νὰ γελῶ ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῇ κωμικῇ σκηνῇ. Ὁ τυφλὸς ἐγὼ, ὅστις ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἔπρεπε νὰ ἄγωμαι ὑπὸ ἄλλων, ἐγενόμην ἤδη ὁδηγὸς καὶ σωτὴρ τῶν συνοδιτῶν μου ἐν καιρῷ νυκτός. Σύρετε πρὸς τὰ ἐδῶ, σύρετε πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ οὕτω τοὺς ἔσωσα ὡσανεὶ ἤμην ἐπιτηδειότατος ἁμαξηλάτης».

Ὁ σοφὸς οὗτος Μόϋες πρῶτος ἐδίδαξε δημοσίᾳ μαθήματα περὶ τῆς χημείας καὶ τῆς ὀπτικῆς. Πρῶτος οὗτος κατὰ τὸν Σανδερσὼν παρέσχε τὸ σπάνιον παράδειγμα τυφλοῦ, ἐκμαθόντος τὰ ὑψηλὰ μαθηματικὰ ἄνευ τῆς χρήσεως τῶν ὀφθαλμῶν.

Τίς ἀγνοεῖ τὴν θελκτικὴν ἱστορίαν τῆς χαριεστάτης καὶ νεαρᾶς γαλλίδος Σαλιγκάκ, ἧς ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Διδερώ; Ἐγεννήθη τὸ 1741·

τριετὴς οὖσα ἀπώλεσε τὴν ὅρασιν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν ἡλικίᾳ ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν. Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐπροσπάθησαν οἱ περὶ αὐτὴν νὰ ἀναπτύξωσι καὶ λεπτύνωσι κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς αἰσθήσεις της, καὶ ἐπέτυχον τῇ ἀληθείᾳ θαυμασίως. Διὰ τῆς ἁφῆς διέκρινεν αὕτη ἰδιότητας διαφευγούσας τοὺς ὁρῶντας. Τελείας εἶχεν ὡσαύτως τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ὄσφρησιν. Ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἐὰν ὁ οὐρανὸς ἦτο συννεφὴς ἢ ἀνέφελος, ἐὰν αὕτη διέμενεν ἐν τῷ ἀγρῷ, ἢ ἐν τῇ ὁδῷ, ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἐν κοιτῶνι· ὁ τόνος τῆς φωνῆς της ἐδήλου αὐτῇ τὰς διαστάσεις τοῦ κεκλεισμένου χώρου, καὶ ἐπομένως ἐμάντευε πόσον μέγας ἢ μικρὸς ἦτο ὁ κοιτών. Ἅπαξ ἢ δὶς περιελθοῦσα μίαν οἰκίαν, εἶχε κατὰ νοῦν ὅλον αὐτῆς τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαιρέσεις, ὅπως οἱ ὁρῶντες· ἔλεγε λοιπὸν πρὸς τοὺς ξένους· «προσέξατε· ἐδῶ ἡ θύρα εἶνε χαμηλή· ἐδῶ εἶνε κλίμαξ.» Ἐσπούδασε δὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας, τῆς ἀλγέβρας καὶ τῆς γεωμετρίας.

Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Μονάχου ὑπάρχει μέγας ξύλινος κυνηγός, τὸν ὁποῖον ἐντελέστατα ἔγλυψε τυφλὸς ἐκ Τυρόλου δι' ἁπλοῦ μαχαιριδίου. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔζη τυφλὸς ὑφαντής, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸς κατασκευάσῃ ἅπαντα τὰ ἔπιπλα τῆς οἰκίας του. Φίλος ὢν τῆς μουσικῆς ἐπεθύμει νὰ νοήσῃ τὸν μηχανισμὸν τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὀργάνου. Ἐν μιᾷ κυριακῇ ἡμέρᾳ, ἀναχωρήσαντος τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν τελετήν, παρέμεινεν αὐτὸς μόνος καὶ ἔλαθε τοὺς φύλακας. Περὶ μέσας τὰς νύκτας ἤκουσαν οἱ γείτονες μέγαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θόρυβον καὶ ἐφοβήθησαν. Μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς εἰσῆλθον ἐπὶ τέλους οἱ χωροφύλακες καὶ εὗρον τὸν τυφλὸν ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ ὀργάνου. Ἡ κυβέρνησις, θαυμάσασα τὴν φιλομάθειάν του παρέσχεν αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ· πολλὰ δὲ παρὰ τοῦ τυφλοῦ τούτου ὑφαντοῦ φιλοτεχνηθέντα ὄργανα κοσμοῦσιν ἔτι καὶ νῦν τὰς ἐκκλησίας ἐν ταῖς νήσοις Μὰν καὶ Ἰερσέῃ.

Ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη, γνωστοῦ ἡμῖν καὶ ἐξ ἄλλων συγγραφῶν καὶ ἰδίως ἐκ τῶν Etudes sur les Tzinghenés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman, πολύτιμον σύγγραμμα, «Βυζαντιναὶ μελέται Τοπογραφικαὶ καὶ Ἱστορικαί», ἐπιγραφόμενον.

Καὶ τῳόντι εἶναι πολύτιμον, διότι περιστρεφόμενον εἰς περιγραφὴν τῶν τόπων τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, οὐ μόνον τὰς μέχρι τοῦδε ἀτελεῖς ἢ καὶ ἐσφαλμένας εἰδήσεις ἐπισκευάζει καὶ νέας ἄλλας προστίθησιν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μέρη τῆς ἱστορίας ἐκ κακοβουλίας, ἀγνοίας ἢ καὶ κουφότητος παραμορφωθέντα, διαλευκαίνει καὶ ἀνορθοῖ.

Ἐφιλοπονήθησαν δὲ ταῦτα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μετὰ πολυχρόνιον καὶ εὐσυνείδητον μελέτην τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ τῶν ξένων ἱστοριογράφων, καὶ μετὰ ἐρεύνας οὐχ ἧττον ἐπιπόνους καὶ συνεχεῖς τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ πονήματος τούτου θέλει πείσει, ἐλπίζομεν, καὶ ἐκείνους εἰς οὓς ἐνεφυτεύθησαν ἀβασανίστως κατὰ παράδοσιν ἀντεθνικαὶ προλήψεις, ὅτι, πλὴν τῆς δόξης ἣν ἐκληρονομήσαμεν παρὰ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐγκατελείφθη καὶ ἑτέρα εἰς ἡμᾶς, ἣν δὲν πρέπει ἀγνωμονοῦντες νὰ παραγνωρίζωμεν.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ σύστημα τῆς Ἑστίας δὲν δημοσιεύονται δι' αὐτῆς βιβλιοκρισίαι, μετατυποῦμεν τὸν Ἐπίλογον τοῦ συγγράμματος, ἁπλῶς προστιθέμενοι, ὅτι ἡ ἔκδοσις μόνου τούτου ἀρκεῖ νὰ τιμήσῃ τὸν συγγράψαντα.

Ν.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΩΝ

Ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῆς χώρας καὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντίων διατελοῦντες ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι, ἀρυόμεθα τὰ περὶ αὐτῶν ἐκ συγγραφέων ξένων, χλευαζόντων ὁτὲ μὲν τὴν ἀμάθειαν, ὁτὲ δὲ τὴν ἀτολμίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τὴν δουλοφροσύνην τῶν ἀρχομένων. Ταύτην τὴν προαιώνιον κατὰ τῶν Βυζαντίων κακοβουλίαν τῶν ξένων, ἐκληρονόμησαν οἱ σημερινοὶ συγγραφεῖς ἐκ τῶν χρόνων τῶν θεομανῶν σταυροφόρων, καὶ τῶν μετέπειτα ἀλλοθρήσκων συγγραφέων. Τοσαύτη δὲ ἡ καταφορά, ὥστε καὶ ἡμεῖς ἄκοντες παρασυρόμεθα, συγχλευάζοντες καὶ λησμονοῦντες ὅτι εἴμεθα αὐτῶν ἀπόγονοι, αὐτῶν ὁμόθρησκοι καὶ ὅμαιμοι. Οἱ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν, οἱ μυκτηρίζοντες τοὺς ἐν Βυζαντίῳ πολιτευομένους, ἀκροθιγῶς μόνον ἐμελέτησαν τὴν πολυετῆ ταύτην βασιλείαν, οὐδέποτε καταδεχθέντες νὰ μάθωσι καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον αὐτῶν, ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ὁποίου κατάδηλα γίνονται πολλῶν γεγονότων τὰ αἴτια.

Ὅτι ἡ πικρὰ κατὰ τῶν Βυζαντίων καταφορά, ἐμίανε καὶ τοὺς κορυφαίους ἐξ ἡμῶν, ἀναφέρω τὸν ἀείμνηστον Κοραῆν, πολλάκις κακίζοντα τοὺς Βυζαντίους, τοὺς ὁμοίους αὐτῶν Φαναριώτας, πατρικῶς παραινοῦντα πάντας τοὺς ὁμογενεῖς, ἵν' ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὴν ζύμην τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τῶν Βυζαντινῶν τὰ πολυχρόνια παθήματα, καὶ τῶν ξένων συγγραφέων αἱ πικρίαι, ἐπέπρωτο καὶ ἡμεῖς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν χορείαν τῶν πικρῶς καταφερομένων κατὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, θαρραλέως ἐπὶ αἰῶνας ἀγωνιζομένων πρὸς Ἰταλοὺς καὶ Ὀθωμανούς.

Οὐδόλως προτίθεμαι ἀφηγούμενος τῶν ἐκκλησιῶν τὰ σωτήρια διδάγματα, ἵνα ὑμνήσω τὰς ἔριδας καὶ ἐκτυφλώσεις τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, τὸ ἀτίθασσον τῶν κυβερνωμένων καὶ τὸν ὀκνηρὸν καὶ πολλάκις ἀκόλαστον βίον μοναχῶν καὶ μοναστριῶν. Ἀναγγέλλω ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ, ὅσα ἐδιδάχθην ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν βίου, ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς τελευταίας πτώσεως τοῦ κράτους τῷ 1453.

Πλειότερον τῶν Βυζαντινῶν γραμμάτων μᾶς τέρπουσι τὰ ἔργα τῶν πάλαι προπατόρων Ἑλλήνων. Εὐφραινόμεθα ἀναγινώσκοντες ποιητὰς καὶ πεζογράφους, ἀπαραμίλλους τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διάνοιαν. Δικαίως ἐπὶ τούτοις σεμνυνόμεθα. Πάντων τούτων ἐπιφανέστερον εἶναι, ἐν

Digitized by Google

τῇ ἀρχαίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἱστορίᾳ, τὸ γόητρον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀκμαῖον καὶ θάλλον εἰς ἔθνος πανταχόθεν ὑπὸ δουλοφρόνων λαῶν περικυκλούμενον. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Ῥώμης καὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα αἰῶνας, καταδιωκόμενοι, βορὰ τῶν θηρίων γινόμενοι, καιόμενοι καὶ σκολοπιζόμενοι, ἀπηχθάνοντο τὴν πάλαι πολιτείαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐμίσουν τὰ γράμματα καὶ καλλιτεχνήματα τ' ἀναμιμνήσκοντα τὰ πολλὰ αὐτῶν παθήματα. Ὅθεν οἱ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἑλληνιζόντων αἰώνιοι διωγμοί.

Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν, ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία ἦτο κρᾶμα Ῥωμαϊσμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ. Ὑπερίσχυσαν τέλος οἱ Ἕλληνες. Ἡ γλῶσσα ἡ Λατινικὴ τῶν Ἀνακτόρων ἐλησμονήθη, καὶ συνάμα μετὰ τῆς προεξαρχούσης Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον εἰς τὰ περισωθέντα τοῦ χρόνου ἐκείνου συγγράμματα τὰς λέξεις ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Ἀπὸ τὸν Η' αἰῶνα, ὅταν ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία ἦτον ἑλληνικωτέρα τῆς προγενεστέρας, ἀνεφάνη ἐν ὅλῃ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ δόξῃ τὸ οὐδέποτε λησμονηθὲν γόητρον τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ τόλμημα ἦτον ἡ κατὰ τῆς Ῥώμης ἄφοβος ἀντίστασις, τόλμημα οὐχὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ τοῦ ἀπτοήτου πατριάρχου Φωτίου. Ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῆς ἁλώσεως, θαρραλέοι καὶ ἀπτόητοι τοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ὑπέρμαχοι, ἦσαν οἱ Βυζαντινοὶ κληρικοί, τοὺς ὁποίους ὁ μέγας Γίβδων καλεῖ ἀγγέλους, παραβαλλομένους μετὰ τῶν ἀλλοθρήσκων κληρικῶν.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἱστορία τῶν αἰώνων τούτων χρήζει συντόνου μελέτης, διότι ἐκ τῶν χρόνων τούτων ἄρχεται ἡ πάλη, τὴν ὁποίαν οἱ ἀλλοδαποὶ μέχρι τοῦδε πολλάκις δὲν ἐννόησαν· ὅ,τι ἐκεῖνοι ἀποκαλοῦσι πώρωσιν καὶ πεισμονήν, ἡμεῖς ἀποκαλοῦμεν δόξαν, καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης μνημονεύομεν τοὺς ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔθνους τοσαῦτα πράξαντας εὐκλεεῖς ἄνδρας. Οὐχὶ μόνον ἦσαν θαρραλέοι ὑπέρμαχοι ὁ κλῆρος κατὰ τῶν αἰτήσεων τῆς δύσεως, ἀλλ' ἀφόβως ἐμάχοντο κατὰ τῶν ἀδίκων ἀξιώσεων τῶν βασιλέων καὶ αὐλικῶν.[1] Κατήρτισαν δὲ καὶ ἐκκλησίαν πασῶν καὶ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων δημοκρατικωτέραν. Πράγματι, σήμερον, ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία καὶ ἐδῶ καὶ ἀλλαχόσε, εἶναι Βυζαντινή.

Ἕνεκα τῆς τοσαύτης κατὰ τῶν αὐθαιρέτων βασιλέων ὑπερασπίσεως τοῦ λαοῦ, πολλοὶ πατριάρχαι καθῃρέθησαν, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἐπομπεύθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν.[1]

Ἀναφέρω ἐκ τῶν πολλῶν ἓν μόνον γεγονὸς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Νικήτα Χωνιάτου. Ἀνδρόνικος ὁ τύραννος, ποθῶν ἵνα συνάψῃ γάμον ἀθέμιτον, ᾔτησε τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Οἱ ἐκ τῆς συνόδου τινές, «τοὺς περιφανεῖς ἀγυρτεύοντες οἴκους καὶ φιλόχρυσοι καὶ θεοκάπηλοι», παρεδέχθησαν τὴν αἴτησιν τοῦ Ἀνδρονίκου. Τὸν πατριάρχην δὲν ἐτάραξαν αἱ ἀπειλαὶ τοῦ αἱμοβόρου τούτου βασιλέως, καταφρονοῦντος καὶ λαὸν καὶ κλῆρον «ἀλλ' ἦν (δηλ. ὁ πατριάρχης) ἀτίνακτος ὡς ἐκεῖνος ὁ πρόβολος, περὶ ὃν ἀεὶ κῦμα ὀρθὸν ἵσταται καὶ ἅλμη περιμορμύρουσα· ὁ δὲ εἰς ἀφρὸν διαλύων καὶ μακρὰν κλάειν ἐῶν τὴν ἠχήεσσαν θάλασσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστήρικται βάσεως». Οὕτω πολιτευόμενος ὁ πατριάρχης κατὰ τῶν ἀθεμίτων ὀρέξεων τοῦ Ἀνδρονίκου, παρῃτήθη τοῦ θρόνου καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς Πριγκίπου νῆσον Τερέβινθον.

Οἱ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, συγγράφοντες πολλάκις ζώντων τῶν βασιλέων, διαστρέφουσι τὰ γεγονότα. Ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ὅμως ἐγγράφοις, μετὰ πολλῆς παρρησίας ἐπιπλήττονται αὐτοκράτορες καὶ τούτων οἱ συγγενεῖς. Ἄρχοντες ἀδίκως σφετεριζόμενοι τοῦ πένητος καὶ ἀπροστατεύτου λαοῦ τὰ δίκαια, προσκαλοῦνται ἵν' ἀποδώσωσι τὰ σφετερισθέντα. Ἄγρυπνοι φύλακες τοῦ λαοῦ, ἦσαν οὐχὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ φαυλόβιοι αὐτῶν ἄρχοντες, ἀλλ' ὁ κλῆρος καὶ ἡ περὶ τὸν πατριάρχην Ἱερὰ Σύνοδος.

Καθ' ὅλην τὴν δύστηνον ἐποχὴν τῆς Λατινοκρατίας, ὑπέφερεν ὁ κλῆρος τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν ἀλλοθρήσκων ἡγεμόνων καὶ κληρικῶν. Ταῦτα δὲν εἶναι τῶν ἡμετέρων ὑπερβολαί, ἀλλὰ τῶν ἀλλοδαπῶν διηγήσεις. Ἀπεδιώχθησαν οἱ Βυζάντιοι ἀφ' ὅλας τὰς ἐπιφανεῖς ἐκκλησίας καὶ μονάς· μετεκομίσθησαν ἐν Εὐρώπῃ τὰ ἱερὰ κειμήλια, τ' ἀργυρᾶ σκεύη καὶ πλεῖστα λείψανα ἁγίων, μεγάλως ὑπὸ τοῦ λαοῦ τιμώμενα. Πολλοὶ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τοῦ Βυζαντίου, περιεφέροντο πτωχοὶ καὶ ἄστεγοι. Ἐνόσῳ ἐπέμενον οὗτοι ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Λατίνων καλουμένῃ πεισμονῇ, τοσούτῳ ἐκορυφοῦτο ἡ κατ' αὐτῶν καταφορά. Τούτους πενομένους καὶ χλευαζομένους, οὐδέποτε ἐδελέασαν τῆς Δύσεως αἱ προσφοραί.

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους, ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τῷ 1261, μέχρι τῆς τελευταίας ἁλώσεως, οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, ποτὲ μὲν πρὸς τοὺς Ἰταλούς, ποτὲ δὲ πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς μαχόμενοι, ὑπ' ἀχρηματίας

1. «Ζήλου γὰρ θείου περίπλεως ὢν ὁ ἀνὴρ (δηλ. ὁ πατριάρχης Πολύευκτος).... διελέγχειν καὶ βασιλεῖς οὐκ ᾐσχύνετο.» Λέων ὁ Διάκ., Μ. Γλυκᾶς, Νικ. Γρηγορᾶς.—Περὶ τοῦ Ἀναστασίου, βασιλεύσαντος ἀπὸ 491—518, λέγει ὁ Θεοφάνης· «ὁ δὲ παράνομος ἀναιδῶς ἔλεγε νόμον εἶναι κελεύοντα βασιλέα κατ' ἀνάγκην ἐπιορκεῖν καὶ ψεύδεσθαι.»

1. «Ἱππικὸν δὲ ποιήσας εἰσήγαγε τὸν Ἀρτάβασδον.... ἅμα Ἀναστασίῳ τῷ.. . πατριάρχῃ τυφθέντι δημοσίως καὶ ἐπὶ ὄνῳ ἀντιστρόφως καθεζομένῳ.» Γ. Κεδρηνός.

Digitized by Google

κατατρυχόμενοι,[1] μετὰ χαρᾶς πολλάκις ἤκουσαν τὴν ὑπισχνουμένην τῶν Ἰταλῶν βοήθειαν, ὑπὸ τὸν ἀμετάβλητον ὅρον τῆς εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγῆς. Ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς παραμοναῖς τῆς τελευταίας ἁλώσεως, ὅταν ἐκ τῶν χερσαίων τειχῶν, μετὰ τρόμου ἔβλεπον τὰς πεδιάδας πλήρεις μυριάδων στρατοῦ, ὅταν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου κεκλεισμένοι, ἐδέοντο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μοναῖς ὑπὲρ σωτηρίας, πάλιν χαρμόσυνος βοηθείας ἀγγελία ἐκομίσθη ἐν Βυζαντίῳ, πρώτιστον ὅρον αἰτοῦσα τὴν ὑποταγήν. Πάλιν οἱ κληρικοὶ θαρραλέως ἀντέστησαν, ἀκλόνητοι μέχρι τέλους μείναντες. Ὑπέκυψαν τέλος ὑπὸ δεσπότας ἀλλοθρήσκους, οὐδέποτε τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐνοχλήσαντας, καὶ ἐβίωσαν βίον μὲν δοῦλον, ἀδούλωτοι δὲ τὴν διάνοιαν.

Ταῦτα ἄλλοι πολλάκις ἐπανέλαβον· ταῦτα καὶ ἐγὼ σήμερον ἐπαναλαμβάνω, διότι αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες αἱ συγκινοῦσαι σήμερον τὴν Εὐρώπην, ὡς σεισμὸς ὑπόκωφος, οὐχὶ μόνον τεκμαίρουσιν ἀλλὰ πληρέστατα δικαιοῦσι τὴν μεγίστην τῶν Βυζαντινῶν κληρικῶν σύνεσιν, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν ἀνεκτίμητον πολιτείαν.

Ο ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ.

Γνωρίζει βεβαίως ὁ ἀναγνώστης τί ἐστιν *ὑπάλληλος*, *μικροϋπάλληλος*, *σημειωματάριον* ὅπως λέγουσιν ἐνιαχοῦ· βεβαίως ὅμως ἀγνοεῖ τί ἐστι *Μόλκιε-τσινόβνικ*. Εἶνε ὂν ὅλως ἰδιαίτερον ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐξαφανιζόμενον μὲν ὁσημέραι ἐν Πετρουπόλει, ἀκμάζον ὅμως ἐν ὅλῃ τοῦ τῇ ἀσχημίᾳ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Σηκώνεται τὸ πρωῒ εἰς τὰς πέντε, φορεῖ τὸν λερὸν ἐπενδύτην του, ἔργον θεοσκοτωμένου τινὸς ῥάπτου, πηγαίνει εἰς τὸ γραφεῖόν του, ἔνθα μένει ἕως εἰς τὰς ἐννέα τῆς ἑσπέρας καὶ γράφει. . . γράφει. . . γράφει. Κατ' ἀνάγκην καλλιγραφεῖ—τὸ ἀπαιτεῖ ἡ θέσις του. Μυθικὸς καὶ ἀπίστευτος θὰ ἦνε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων τῶν ἐτησίως ἐξερχομένων ἀπὸ τὰς χεῖράς του, ἀλλὰ ποῖος δύναται νὰ τὸν λογαριάσῃ; Κατ' ἀρχάς, ὅταν πρωτοδιορισθῇ, ὁ ἐτήσιος μισθός του εἶνε 800 φράγκων, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως αὐξάνει μέχρι 4,000. Ἔπειτα κάμνει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ οἰκονομίας ὁ ὑπάλληλος. Θὰ σᾶς φανῇ ἴσως παράδοξον πῶς τὸ κατορθώνει μὲ 800 φρ κατ' ἔτος νὰ ἐξοικονομῇ.

Δὲν ἔχει οὔτε ἐπιθυμίας οὔτε ἀνάγκας. Συνταυτίζεται μὲ τὸ κονδύλι του, μὲ τὸν τρόπον ἐκεῖνον τοῦ γράφειν τῆς ὑπηρεσίας. Καὶ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συνδιαλέξεις ὡς εἰς τὴν οἰκίαν του καταντᾷ πλέον νὰ ὁμιλῇ ὅπως γράφει. Δὲν τρώγει. Εἶνε φαγητὸν ἡ δὶς τῆς ἡμέρας ἐν τῷ μέσῳ σκονισμένων χαρτίων καταβρόχθισις ἄρτου μόνον καὶ τυρίου; Δὲν πίνει παρὰ μόνον τέϊον, ὁ Θεὸς νὰ τὸ κάμῃ τέϊον. Πίνει καὶ ὀλίγον ῥακὶ ἐνίοτε, ὅταν κρυώνῃ πολὺ τὸν χειμῶνα. Τί πρᾶγμα εἶνε τὸ νίπτεσθαι, δὲν τὸ ἠξεύρει. Ποτέ του δὲν νίπτεται . . . . δὲν ἔχει καιρόν. Ὅταν *κουρελιασθῇ* ἐντελῶς τὸ ὑποκάμισόν του, ἀγοράζει ἄλλο καὶ τὸ φορεῖ ἕως ὅτου λάβει καὶ αὐτὸ τὴν τύχην τοῦ προκατόχου του.

Οὐδέποτε ἀναγινώσκει τι ἵνα κοσμήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν διάνοιάν του. Τὰ *ἔγγραφα* εἶνε ἡ μόνη του ἀνάγνωσις. Καταντᾷ νὰ λησμονῇ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του, δὲν ἠξεύρει παρὰ τὸ γραφεῖόν του καὶ τῷ εἶνε ἄγνωστος σχεδὸν πᾶσα ἄλλη ὁδὸς πλὴν τῆς ἀγούσης εἰς αὐτό. Ἀλλ' ἀγαπᾷ τὰ χρήματα. Διατί; Ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι τὰ ἀγαπᾷ πολὺ καὶ ὅτι προσπαθεῖ πάντοτε νὰ οἰκονομῇ.

Ὑπάρχει ἐν Μόσχᾳ συνοικία τις, ἣν ἀποχωρίζει ἀπὸ τοῦ Κρεμλίνου ὁ Μόσχβας ποταμός. Ἡ συνοικία αὕτη εἶνε οἱονεὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῆς ῥωσσικῆς βαρβαρότητος τῶν προγενεστέρων χρόνων. Ὀνομάζεται Ξαμοσκβοριέτσιε. Τὴν διασχίζουν τὴν συνοικίαν ταύτην κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ὁδοὶ στεναὶ καὶ σκοτειναί, δρομίσκοι ἀδιέξοδοι καὶ ἀκάθαρτοι. Ἐν Ξαμοσκβοριέτσιε κατοικοῦσιν ὅλοι οἱ παλαιοὶ καὶ γνήσιοι μοσχοβῖται, πιστοὶ εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν πατέρων αὐτῶν.

Γηραιοὶ ἔμποροι, πολλοὶ αἱρετικοὶ ἐκ τῶν καλουμένων *ρασκολνίκων* καί τινες μικροϋπάλληλοι ἀποτελοῦσι τὸν πληθυσμόν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς συνοικίας, πληθυσμὸν ἀναστρεφόμενον ἐκεῖ ἀναμὶξ καὶ μυρμηκιάζοντα ἐν ἀκαθαρσίᾳ καὶ ἀμεριμνησίᾳ φοβερᾷ.—Πολιτισμός, πρόοδος, πολυτέλεια, εὐζωΐα εἶνε διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Ξαμοσκβοριέτσιε πράγματα παρὰ φύσιν καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Ῥωσσίας.

Ἡ τύχη μ' ἔφερέ ποτε εἰς ταύτην τὴν συνοικίαν. Ἐπὶ πολὺ ἐπλανώμην χωρὶς νὰ προσέχω εἰς τὴν λάσπην, ἥτις πιεζομένη ὑπὸ τῶν ποδῶν ἤρχιζεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ διαποικίλῃ τὰ ἐνδύματά μου. Ἡ ὄσφρησίς μου ἤρχισε καὶ αὐτὴ νὰ ἐξοικειώνηται πρὸς τὰς δυσώδεις τοῦ τόπου ἀναθυμιάσεις. Ἔφθασα εἰς μικράν τινα τριγωνικὴν πλατεῖαν, ἧς μοὶ ἐφάνη ἀρεστὴ ἡ λυπηρὰ ἐρημία καὶ ἀπομόνωσις.

Παμπάλαιον καὶ κατερειπωμένον φρέαρ, τοῦ ὁποίου ἐπρασίνιζε μὲν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἡ λιθίνη στεφάνη, ἐστέναζε δὲ τὸ σανίδινον σκέπασμα ὑπὸ τὸν συριγμὸν τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐβρυχᾶτο ἀνὰ τὴν πλατεῖαν, διεγράφετο ἐκεῖ σκοτεινὸν καὶ ἀπαίσιον. Πέντε ἓξ οἰκίσκοι ξύλινοι

1. Ἀντιγράφω ὅσα Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς γράφει περὶ τῆς πενίας τῶν βασιλέων, μεσοῦντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. «Τοσαύτη δὲ πενίᾳ κατείχετο τὰ βασίλεια τηνικαῦτα, ὥστ' οὐδὲν ἦν τῶν τρυβλίων καὶ ἐκπωμάτων ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν· ἀλλ' ἔνια μὲν κασσιτέρινα, τὰ δ' ἄλλα πάντα κεράμια καὶ ὀστράκινα.»

Digitized by Google

ἦσαν καταχωμένοι εἰς τὸ βορβορῶδες ἔδαφος. Τὰ κατάκλειστα ὑαλία τῶν μικρῶν καὶ ἐλεεινῶν παραθύρων οἱονεὶ διέταττον τὸν διαβάτην ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν.

Ἔστην πρὸ οἰκίας, ἧς ἡ ὄψις ἦτο ἔτι μᾶλλον ἀπαισία ἢ ἡ τῶν ἄλλων. Τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς οἰκίας ἦτο ὅλως κατακεχωσμένον, τὰ δὲ παράθυρα εἶχον καταντήσει εἰς ἴσην πρὸς τὸ ἔδαφος ἐπιφανείας γραμμήν. Κιτρινωπὰ χόρτα ἀνερπίζοντα εἰσήρχοντο ἐντὸς τῆς οἰκίας διὰ τῶν ὀπῶν τῶν ὑάλων. Ἡ στέγη ἦτο κατατρυπημένη. Τὸ ὅλον τοῦ ἐγκαταλελειμμένου οἰκίσκου εἶχέ τι τὸ ζοφερόν, λέγω, καὶ ἀπαίσιον.

Ὁ οἰκίσκος ἀναντιρρήτως θὰ ἔχῃ, ἐσκέφθην, ἱστορίαν. Παρετήρησα κύκλῳ. Οὐδεὶς διαβάτης ἐφαίνετο, οὔτε ἐγνώριζά τινα ἐν τῇ συνοικίᾳ ἐκείνῃ οὐδὲ ἤξευρα ποῦ εὑρισκόμην. Ἐν ᾧ ἔμελλον κατ' ἀνάγκην ν' ἀπέλθω χωρὶς νὰ κορέσω τὴν περιέργειάν μου, εἶδον αἴφνης γραῖαν, ἐρχομένην ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ. Τὴν ἠρώτησα καὶ μοὶ ἀπήντησε τὰ ἑξῆς.

Ἀνῆκέ ποτε ὁ οἰκίσκος εἰς χήραν, ἥτις εἶχεν ἕνα υἱόν. Εἶχεν αὕτη ἐνοικιάσῃ ἓν ἐκ τῶν πενιχρῶν δωματίων εἴς τινα ὑπάλληλον, ἐξ ἐκείνων, οὓς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν. Τριάκοντα ἔτη κατῴκησεν ἐκεῖ ὁ ὑπάλληλος, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐλάμβανε μισθὸν εὐτελέστατον, ἔπειτα δὲ κατήντησε νὰ μισθοδοτῆται λίαν ἐπαρκῶς Ἀλλ' ὁ βίος του δὲν εἶχεν ἀλλάξει. Ἐθησαύριζε πάντοτε. Ἔζη μονήρης καὶ ἔρημος, δὲν εἶχεν οὔτε συγγενεῖς, οὔτε φίλους καὶ ὅτε ἀκόμη ἐγήρασε καὶ ἔγεινεν ἀσθενὲς τὸ σῶμά του δὲν μετέβαλε δίαιταν. Ηὔξανεν ἡ φιλαργυρία του ὅσον καὶ ἡ περιουσία του. Τὸ γραφεῖόν του ἦτο τὸ πᾶν δι' αὐτόν. Ἐσύχναζεν εἰς αὐτὸ καὶ ἀσθενὴς ὅτε ἦτο καὶ γέρων. Ὁ υἱὸς τῆς χήρας ἀπ' ἐναντίας ἦτο ἄσωτος καὶ σπάταλος. Μεθύων ἑσπέραν τινὰ ὡμολόγησεν εἰς τὴν μητέρα του ὅτι εἶχε δαπανήσει πᾶσάν του τὴν περιουσίαν καὶ ὅτι εὑρίσκετο κατάχρεως.

— Τί θὰ γείνωμεν λοιπόν, τῷ ἀπήντησεν ἡ μήτηρ, καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω χρήματα.

— Ἔχεις αὐτὸν τὸν οἰκίσκον.

— Ὁ οἰκίσκος δὲν ἀξίζει τίποτε, ὁ δὲ ἐνοικιαστής μας μᾶς πληρώνει εὐτελέστατον ἐνοίκιον· ἠξεύρεις πόσον εἶνε φιλάργυρος!

— Θὰ ἔχῃ χρήματα αὐτός, προσέθηκεν ὁ υἱός. Ἡ μήτηρ τὸν ἐκύτταξε.

— Ναί, ἀλλὰ δὲν μᾶς δίδει, ἀπήντησε.

— Βέβαια, δὲν μᾶς δίδει.

Τὰ βλέμματά των συνηντήθησαν καὶ πάλιν καὶ συνενοήθησαν. . . Δὲν εἶχε κανένα εἰς τὸν κόσμον ὁ ὑπάλληλος, ἦτο γέρων καὶ ἀσθενής, οἱ προϊστάμενοί του περιέμενον τὸν θάνατόν του. Διατί νὰ ζῇ;

Οἱ δύο κακοῦργοι ἀνέβησαν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ὑπαλλήλου.

Ἅμα εἶδεν οὗτος τοὺς σπινθηρίζοντας ὀφθαλμούς των ἐνόησε τὸν σκοπόν των. Δὲν ἀντέταξεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Τὰ μόνα ὄντα ἐπὶ γῆς, ἅτινα εἶχε γνωρίζει καὶ ἴσως ἀγαπήσει, ἤρχοντο νὰ τὸν φονεύσωσι. Τὸ θῦμα ὑπετάγη.

Τὸ ἔγκλημα ἐτελέσθη, τὸ πτῶμα τὸ ἔρριψαν οἱ φονεῖς ἀπὸ τοῦ παραθύρου. Ἔπειτα ἤρχισαν πανταχοῦ ν' ἀναζητῶσιν. Δὲν εὗρον τίποτε, ἀπολύτως παρὰ μόνον ῥακῶδη ἐπενδύτην καὶ κονδύλια καὶ εἰκονίσματα τῆς Παναγίας καὶ ἄλλων ἁγίων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐκάπνιζε χονδροειδὴς κανδύλα.

Κατὰ τύχην πυρκαϊὰ ἧψεν ἐκεῖ που πλησίον. Ἔτρεξαν δᾳδοφοροῦντες οἱ πυροσβέσται καὶ διερχόμενοι διέκρινον τὸ πτῶμα κείμενον ἐν τῷ βορβόρῳ. Τὸ πρᾶγμα ἐγνωστοποιήθη εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ἐστάλησαν οἱ ἁρμόδιοι ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι, οἵτινες εἰσελθόντες διὰ τῆς βίας εἰς τὸν οἰκίσκον εὗρον τὴν χήραν καὶ τὸν υἱόν της καταγινομένους εἰς τὸ νὰ ξεπλύνωσι τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ πάτωμα.

Ἡ ἀνάκρισις ἀνεκάλυψε μεταξὺ τοῦ ἐπενδύτου καὶ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ νεκροῦ ζώνην, εἰς ἣν ἦσαν προσερραμμέναι εἴκοσι χιλιάδες ῥουβλίων καὶ μία διαθήκη, ἥτις ἔλεγε τάδε·

— «Ἐπειδὴ δὲν ἔχω κανένα εἰς τὸν κόσμον, πρὸς ὃν ν' ἀφήσω τὸ προϊὸν τῆς οἰκονομίας μου, ἀφίνω τὴν περιουσίαν μου εἰς τὰ μόνα πρόσωπα, ἅτινα ἐπὶ γῆς μὲ ἠγάπησαν, τοὺς ἰδιοκτήτας τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κατοικῶ. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς εὐλογήσῃ ὡς ἐγὼ τοὺς εὐλογῶ».

Πρίγγιψ Joseph Lubomirski.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Πόθεν παράγεται ἡ λέξις ἄσπρον.

Ἄσπρα ὠνομάσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος κοπέντα ἀργυρᾶ νομίσματα, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς δεσποζούσης δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἐπεκλήθησαν καὶ *Ἄσπρα κομνηνάτα*. Ἀκολούθως ἡ ὀνομασία αὕτη μετέβη εἴς τε τὰ Βυζαντινὰ καὶ τὰ Τουρκικὰ νομίσματα.

Πόθεν παράγεται ἡ λέξις *ἄσπρον;* Τινὲς τῶν ἐτυμολόγων παρήγαγον αὐτὴν ἐκ τῆς λατινικῆς asper, ὅπερ σημαίνει τὸν τραχύν· ἀλλ' εὔκολον νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει κατὰ νόημα συγγένεια μεταξὺ τοῦ Βυζαντινοῦ νομίσματος, λείου κατὰ τὴν τέχνην, καὶ τοῦ *τραχέος* λατινικοῦ. Ὁ κ. Friedlænder ἐνεβάτευσε κάλλιον τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν ἐτυμολογίαν, συγγενεύσας τὸ *ἄσπρον νόμισμα* πρὸς τὸ *ἄσπρον* χρῶμα, καὶ τὴν ἐξήγησιν δικαιολογήσας διὰ τοῦ ὀρθοῦ ἐπιχειρήματος καὶ τῆς οὐχ ἧττον ὀρθῆς παρατηρήσεως, ὅτι οὕτως οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμασαν τὸ νόμισμα αὐτῶν ἐκ τοῦ ἀρ-

Digitized by Google

γύρου ἐξ οὗ κατεσκευάζετο, διότι ὁ ἄργυρος προφανῶς εἶναι λευκός, ἢ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν καὶ τὴν νεωτάτην ἡμῶν συνήθειαν *ἄσπρος*. Τὸν αὐτὸν τρόπον μεταχειρισθέντες οἱ πρόγονοί μας, ὠνόμασαν τὰ χρήματα ἐν γένει ἀργύρια, παρὰ τὸ ἄργυρος καὶ τὸ ἀργός, τουτέστι λευκός· οἱ δὲ Γερμανοὶ τοῦ Μεσαιῶνος ἐκάλεσαν album μικρόν τι νόμισμα ἀργυροῦν. Εἰς τὰς Βυζαντινὰς αὐτοῦ Μελέτας ὁ Ζαμπέλιος συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Κοραῆ ἐτυμολογήσας τὴν λέξιν *ἄσπρος* ἐκ τοῦ *ἄσπιλος*, τουτέστι καθαρός, στιλπνός, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ λατινικοῦ candidus.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Τοῦ Δημιουργοῦ ἡ δόξα καὶ ἡ παντοδυναμία ἔν τε τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῷ ἐμψύχῳ κόσμῳ ἀποκαλύπτεται οὐ μόνον ἔν τισι τῶν πλασμάτων, ἀλλ' ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει τῶν ὄντων. Τοῦ Δημιουργοῦ πάλιν ἡ δόξα καὶ ἡ παντοδυναμία ἐν τῇ κορωνίδι τῆς πλάσεως φαίνεται οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ, ἀλλ' ἐν ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις· ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς ὀφθαλμούς, δι' ὧν νὰ τὴν ἀνακαλύψωμεν. . . . Ἡ καλλονὴ δὲν εἶναι μόνον ὑποκείμενον κέρδους ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ σκοπὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων παιδείας καὶ ἀγωγῆς. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι καὶ γέροντες, ἐφ' ὅσον διατρίβομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, παιδευόμεθα καὶ διδασκόμεθα· πανταχοῦ δὲ ζητοῦμεν νὰ συνδυάσωμεν τὸ καλὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου. Τὰ ἔργα τῆς πλάσεως ἀπὸ τῶν μεγίστων ἕως τῶν ἀφανεστάτων βρίθουσι καλλονῆς μυστηριώδους. Λάβετε ἐν ὄψει τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον· οὐχὶ πάντα ὑπάρχουσιν ὡραῖα καθ' ἡμᾶς· ὁ γραφεὺς ὅμως καὶ ὁ γλύπτης, ὀξυδερκέστερα ἔχοντες τῶν ἡμετέρων ὄμματα, διακρίνουσιν ἀμύθητον ἐνίοτε καλλονὴν ὅπου ἡμεῖς βλέπομεν ἀμορφίαν. Τοιοῦτοι γραφεῖς καὶ καλλιτέχναι ὑπῆρξαν διὰ παντὸς τοῦ βίου οἱ Ἕλληνες, οἱ τὴν καλλονὴν ἐν παντὶ πράγματι ἐπιδιώξαντες καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ὑλικοῦ, τοῦ διανοητικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου των. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν εἶναι ἀπαράμιλλοι διδάσκαλοι ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅ,τι κάλλιστον, ὅ,τι ὕψιστον, ὅ,τι ἐπαγωγότατον προῆλθεν ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου λαοῦ. Οἱονδήποτε ἔργον προῆλθεν ἐξ ἑλληνικῆς χειρός, εἶναι ὡραῖον, εἶναι ἀπαράμιλλον. Νοῶ δὲ οὐχὶ μόνον τὰ ἀνάγλυφα καὶ ἔγγλυφα τῶν καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κοινὰ πράγματα ὑπὸ κοινῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδιωτῶν ἐξειργασμένα. Ἐφ' ἑκάστου τούτων, κατὰ διάφορον βεβαίως βαθμόν, ἐπετέθη σφραγὶς καλλονῆς, μαρτυροῦσα ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐφιλοτιμήθησαν τὰ πάντα νὰ ἐξεργασθῶσιν ὑπὸ τύπους καλούς, διότι ἡ καλλιτεχνικὴ ἱκανότης καὶ ἡ ἔξοχος φιλοκαλία μετεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀπετέλει μερίδα τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῶν οὐσίας, ἀπεκαλύπτετο ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ καὶ διετρανοῦτο ἐν πάσῃ αὐτῶν πράξει καὶ ἐνεργείᾳ. (Γλάδστων).

[1] Π. Λάμπρος.

Ἡ μετάφρασις τῶν ἑπομένων ἐπιγραμμάτων ἀπεστάλη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ σεβαστοῦ καὶ διακεκριμένου λογίου, μὴ ἐπιθυμοῦντος νὰ γνωσθῇ τὸ ὄνομά του. Σ. τ. Δ.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ

Ἐκ τῶν τοῦ Göthe.

ΤΟ ΑΠΑΤΑΝ ΤΟΝ ΟΧΛΟΝ.

Λέγε, δὲν πράττομεν ἄρις'; ἀπάτη δὲν πρέπ' εἰς τὸν ὄχλον;
πόσον ἀγροῖκος, ἰδέ, εἶναι καὶ ἄγριος πρός.—
Ἄγριοι ναὶ καὶ ἀγροῖκοι εἶν' ὅσοι χονδρὰ ἀπατῶνται·
γίνετε εἰλικρινεῖς, καὶ ἀνθρωπίζετ' αὐτόν.

ΨΕΥΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑ.

Ψεύδους ἐγὼ ὠφελίμου προκρίνω ἀλήθειαν μᾶλλον
κ' ἔστω αὐτὴ βλαβερά· δὲν την φοβοῦμαι ποσῶς.
Πάλιν τὸν πόνον αὐτὴ καὶ τὴν βλάβην καλῶς ἰατρεύει
μόνη, ἂν βλάβην ποτὲ τύχῃ νὰ κάμ' εἰς ἡμᾶς.

Ἐκ τῶν τοῦ Schiller.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΗΛΥΤΟΠΟΙΟΥΣ.

Ἔξω τῆς γῆς νὰ σταθῶ ὀλιγώτατον δότε μοι τόπον,
εἶπεν ὁ θεῖος ἀνήρ, κ' εὔκολα ἐγὼ τὴν κινῶ.
Ἔξω τοῦ νοῦ μου κ' ἐμὲ νὰ ἐκβῶ στιγμὴν μίαν ἀφῆτε,
καὶ κατὰ πάντα εἰς σᾶς ἀφοσιοῦμαι εὐθύς.

ΕΙΣ ΤΑ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ.

Ὦ οὐρανέ, πόσον ἄμετρος, ἄπειρος, ὕψιστος εἶσαι!
πλὴν μικρολόγων ὁ νοῦς ἔσυρε κάτω καὶ σέ.

ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ·

Ὅταν ἰδῶ εὐτυχῆ, λησμονῶ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου·
πλὴν μοὶ παρίσταντ' ἐμπρός, ἅμα ἰδῶ δυστυχῆ.

ΒΡΕΦΟΣ ΕΝ ΚΟΙΤΙΔΙ.

Εὔδαιμον βρέφος! ἀκόμ' ἡ κοιτίς σου σ' εἶν' ἄμετρος χῶρος.
Γίνε ἀνήρ, καὶ στενὸν θα εὕρῃς τὸ ἄπειρον πᾶν.

ΕΛΠΙΣ ΚΑΙ ΕΚΒΑΣΙΣ.

Νέος ἐκπλέ' εἰς τὸν πόντον θαῤῥῶν μὲ μυρία ἱστία,
μόλις δ' εἰς λέμβον σωθεὶς γέρων λιμένα ζητεῖ.

ΕΙΣ ΣΤΙΧΟΥΡΓΟΝ.

Στίχον διότι κατώρθωσας ἕνα εἰς γλῶσσαν ἑτοίμην,
ἥτις ποιεῖ ὑπὲρ σοῦ, εἶσαι, θαῤῥεῖς, ποιητής;

ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ ΔΙΑΦΟΡΑ.

Θέλεις, ὦ φίλε, τῆς ὄντως σοφίας τὰ ὕψη νὰ φθάσῃς;
τόλμα· ἡ φρόνησις δὲ ἂς χαχλανιέτ' ἐπὶ σοί.
Εἶναι ἀμβλύωψ αὐτή, καὶ τὴν τώρα σε φύγουσαν ὄχθην
βλέπει, ἀλλ' ὄχι καὶ ποῦ θέλεις ἀράξει ποτέ.

Ἐκ τῶν τοῦ Λουδοβίκου Βαυαρίας.

ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ ΡΩΜΗ ΠΑΛΑΤΙΟΝ ΤΩΝ ΚΑΙΣΑΡΩΝ.

Ἔμελλες ἄρ' αἰωνίως ληστῶν κατοικία νὰ μένῃς·
ὅπου οἱ Καίσαρες πρίν, τώρα οἱ γύπες οἰκοῦν!

ΤΟ ΑΞΙΟΘΑΥΜΑΣΤΟΤΑΤΟΝ·

Τί το θαυμάζεις τὸ ἄνθισμ' ἀνθῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πάγου;
Ἴδε, ἡ Ῥώμη ἀνθεῖ, οὖσ' ἀπ' αἰῶνος νεκρά.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν τοῦ Haug.

ΤΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ·

Πάντοτε φίλος τοῦ ψεύδους, ὦ ἄνθρωπε, εἶσαι διδάσκων,
ὡς καὶ τοὺς λίθους αὐτοὺς ψεύδη νὰ λέγουν πολλά.

ΕΙΣ ΠΟΙΗΤΗΝ.

Σπεῦσε νὰ πίῃς τὸ νερὸν, Φοιβάπολλον, τῆς λήθης,
καὶ λησμονεῖς, ὡς ποιητὴς ὅτι ἐλησμονήθης.

ΠΕΡΙΤΤΗ ΦΡΟΝΤΙΣ·

Ὅστις συγγράφει, δίκαιον εἶν' ἄρα νὰ φροντίσῃ
τῶν μεταγενεστέρων του τὴν ψῆφον νὰ κερδήσῃ; —
Ὄχι· αὐτοὶ δὲν ἔζησαν, ἀλλ' οὔτε τώρα ζῶσι·
καὶ εἶναι σφόδρ' ἀμφίβολον 'ς τὸ μέλλον ἂν φανῶσι.

Ἐκ τῶν τοῦ Weisser.

ΕΙΣ ΠΟΙΗΤΡΙΑΝ.

Ποιήματα πλειότερα ἑνὸς καὶ δύο τόμων
ἔγραψες, ὡς εἰξεύρομεν, ὦ Δάφνη, χωρὶς μῶμον.
Σέβας ἂς ἀπονέμεται λοιπὸν 'ς τὴν δεξιάν σου·
ἀλλ' εἰς ἐμὲ πρὸς φίλημα δὸς τὴν ἀριστεράν σου.

Ἐκ τῶν τοῦ Brinkmann.

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑΙ.

Μόνον τὸν ὅστις χρυσὸν ἢ ἐλπίδας θρηνεῖ, παρηγόρει·
μὴ δ' ἐκσοβήσῃς ποτὲ πένθος θανούσης ψυχῆς.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

Βλέπε θαῤῥῶν τὰ ὀπίσω, καὶ, ἂν ἐνθυμῆσαι τὰς λύπας,
μὴ λησμονῇς καὶ φαιδρὰ ὄνειρα νέων ἐτῶν.
Ὡς καὶ τὰ ἄνθη τοῦ ἔρωτος, ὅσα προώρως ἡ Μοῖρα
σ' ἔκοψε, κι' ἂν μαρανθοῦν, σώζουν ἡδεῖαν ὀσμήν.

Ἐκ τῶν τοῦ Stolberg.

Ὑψοῦτο πρὸς τοὺς οὐρανοὺς εἷς ποιητὴς γενναῖος
ἱππεύων εἰς τὸν Πήγασον τὸν πτερωτὸν ταχέως·
ὁ κριτικὸς δὲ κάτωθεν ἔκραζε μὲ μανίαν,
κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ ῥινί· Πρὸς τί μὲ τόσην βίαν;
στάσου ὀλίγον, ποιητά, εἰς τὴν ὁπλὴν ὀπίσω
τοῦ ἵππου τὴν ἀριστερὰν τὸ νύχι νὰ ῥινίσω.

** *

Ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῆς Γερμανίας ἀνέρχεται κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν εἰς 42,727,250 ψυχῶν, ἐξ ὧν 20,986,843 ἄνδρες καὶ 21,740,407 γυναῖκες.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Πῶς δύναταί τις νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην του.

Πολλοὶ ἐπιθυμοῦσι, πρὶν ἀποθάνωσι, νὰ συντάξωσι διαθήκην, περιέχουσαν τὴν τελευταίαν αὐτῶν θέλησιν περὶ τῆς περιουσίας των μετὰ θάνατον· ἀλλ' ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀκριβῶς γνωρίζοντες τὰς διατυπώσεις, τὰς ὁποίας ὁ νόμος ἀπαιτεῖ διὰ τὰς διαθήκας. Ἡ δὲ ἄγνοια δὲν εἶναι ἀζήμιος, διότι ἂν μὴ ἐκπληρωθῶσιν αἱ διατάξεις τοῦ νόμου, ἡ διαθήκη εἶναι ἄκυρος καὶ ἀνίσχυρος καὶ οὐδὲν παράγει ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο δὲν κρίνομεν ἀνωφελὲς νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα συντόμους ὁδηγίας περὶ συντάξεως διαθηκῶν.

Ὁ νόμος παραδέχεται κυρίως τρία εἴδη διαθηκῶν, τὴν συμβολαιογραφικὴν, τὴν μυστικὴν καὶ τὴν ἰδιόγραφον.

Περὶ τῆς συμβολαιογραφικῆς ἢ δημοσίας διαθήκης οὐδὲν λέγομεν, διότι αὕτη κατ' ἀνάγκην συντάσσεται ὑπὸ τοῦ γνωρίζοντος τὸν νόμον συμβολαιογράφου, ἀρκεῖ δὲ νὰ ἀποταθῇ τις εἰς τοιοῦτον καὶ τῷ ἐκφράσῃ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συντάξῃ διαθήκην, ἵνα ἦναι ἀσφαλὴς περὶ τοῦ ἀποτελέσματος.

Ἀλλὰ πάντοτε δὲν συμφέρει νὰ συντάσσωνται διαθῆκαι δημόσιαι, διότι καίτοι ἀπαγορεύεται εἴς τε τὸν συμβολαιογράφον καὶ τοὺς μάρτυρας τῆς διαθήκης νὰ ἀνακοινῶσι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἰς τρίτους πρὸ τῆς δημοσιεύσεως, γνωρίζομεν ἐκ πείρας ὅτι τὸ καθῆκον τοῦτο δὲν τηρεῖται ἀκριβῶς πάντοτε· τότε δὲ ὁ συντάξας τὴν διαθήκην ὑφίσταται διαφόρους ἐνοχλήσεις παρ' ἐκείνων, ὧν αἱ ἐλπίδες περὶ κληρονομίας ἢ κληροδοτημάτων διεψεύσθησαν. Ἄλλως δὲ οὔτε ὑπάρχει πάντοτε καιρὸς καὶ εὐκολία πρὸς σύνταξιν συμβολαιογραφικῆς διαθήκης.

Διὰ τοῦτο ὁ νομοθέτης ἡμῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν λοιπῶν νομοθεσιῶν παρεδέχθη καὶ ἰδιωτικὰς διαθήκας, συντασσομένας ὑπὸ μόνου τοῦ διαθέτου.

Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν διαθηκῶν τούτων εἶναι ἡ *μυστική*.

Ἡ μυστικὴ διαθήκη δύναται νὰ γραφῇ ἢ ὑπὸ τοῦ ἰδίου διαθέτου, ἂν γνωρίζῃ γράμματα καὶ δύναται νὰ γράφῃ, ἢ ὑπὸ τρίτου, ἂν ὁ διαθέτης δὲν δύναται νὰ γράψῃ.

Ἐὰν ὁ διαθέτης γνωρίζῃ γράμματα καὶ δύναται νὰ γράψῃ, λαμβάνει τεμάχιον χάρτου, εἰς τὸ ὁποῖον γράφει τὴν τελευταίαν του θέλησιν περὶ τοῦ κληρονόμου αὐτοῦ, τῶν κληροδοσιῶν ἃς καταλείπει κτλ. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ αὐτῷ ὀφείλει νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἡμέραν, τὸν μῆνα καὶ τὸ ἔτος τῆς συντάξεως ἀκριβῶς, πρὸς δὲ τὸν τόπον ἔνθα τὴν διαθήκην συνέταξε καὶ εἶτα ὑπογράφει τὸ ἔγγραφον· ἐὰν δὲ περιέχῃ πλείονας σελίδας, ἑκάστη αὐτῶν δέον νὰ ἔχῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διαθέτου. Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ σύνταξις τῆς διαθήκης ὁ διαθέτης παραδίδει αὐτὴν εἴς τινα συμβολαιογράφον, ὅστις σφραγίζει αὐτὴν, ἂν μὴ ἦναι ἐσφραγισμένη καὶ συντάσσει ἔκθεσιν περὶ σφραγίσεως καὶ ἐγχειρίσεως ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Ἡ μυστικὴ διαθήκη εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐγχειρισθῇ εἴς τινα συμβολαιογράφον, παρ' ᾧ μένει μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου.

Ἕνεκα τῶν διαφόρων ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου διατυπώσεων τῆς μυστικῆς διαθήκης καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐν αὐτῇ ὑπογραφῆς, ἀπαγορεύεται ἡ σύνταξις τοιαύτης διαθήκης εἰς τοὺς ἀλάλους, κωφούς, τυφλοὺς καὶ μὴ εἰδότας γράμματα.[1]

1. Τύπος. (Ἐν . . . , τῇ . . . . 187 . , ἡμέρᾳ τῆς ἑβδο·

Digitized by Google

Πολλάκις ὅμως ὁ διαθέτης δὲν δύναται ὁ ἴδιος νὰ γράψῃ τὴν μυστικὴν διαθήκην, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ γράψῃ αὐτὴν δι' ἄλλου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀποτείνεται εἴς πρόσωπόν τι τῆς ἐμπιστοσύνης του, ὅπερ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ διαθέτου ἢ κατὰ τὰς ἐγχειρισθησομένας ὑπ' αὐτοῦ σημειώσεις γράφει τὴν διαθήκην, ἣν ὑπογράφει ὁ διαθέτης ἐν ἑκάστῃ σελίδι καὶ ἐν τέλει· ἀλλὰ πρὸς τῇ ὑπογραφῇ ταύτῃ καὶ ὁ τὴν διαθήκην γράψας ὑπογράφει ἐν τέλει καὶ ἐν ἑκάστῃ σελίδι. Κατὰ τὰ ἄλλα ἐφαρμόζονται αἱ λοιπαὶ διατυπώσεις, αἱ ἀπαιτούμεναι, ὅταν ἰδιοχείρως γράφηται ἡ μυστικὴ διαθήκη.[1] Τοῦτο μόνον παρατηροῦμεν περὶ τοῦ γράψαντος τὴν διαθήκην, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὰ προσόντα τοῦ μάρτυρος τῆς διαθήκης (λ. χ. ἄρρην, Ἕλλην κτλ.), ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ διαθέτου· ἂν ὅμως ἦναι συμβολαιογράφος, δὲν δύναται ὕστερον νὰ ἐγχειρισθῇ εἰς αὐτὸν ἡ διαθήκη, ἵνα συντάξῃ τὴν ἔκθεσιν σφραγίσεως καὶ ἐγχειρίσεως, ἥτις ἐπίσης εἶναι ἀπαραίτητος, ἔχει δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πλείονας διατυπώσεις τῶν ἀπαιτουμένων ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ μυστικὴ διαθήκη ἐγράφη ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ διαθέτου.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν *ἰδιόγραφον* διαθήκην. Ἡ διαθήκη αὕτη ἀπαιτεῖται νὰ ἦναι γεγραμμένη ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ διαθέτου καὶ ὑπογεγραμμένη ὑπ' αὐτοῦ, καὶ νὰ φέρῃ τὸν μῆνα, ἡμέραν, ἔτος καὶ τὸν τόπον ὅπου ἐγράφη.[2]

Ὅλα ταῦτα ἀπαιτοῦνται ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, ὥστε καὶ μία λέξις γραφεῖσα ἐν τῇ διαθήκῃ δι' ἄλλης χειρὸς ἀκυροῖ ὅλην τὴν διαθήκην. Ἐπίσης ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς σημείωσις τῆς ἡμέρας, μηνὸς καὶ ἔτους τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης (δὲν ἀρκεῖ λ. χ. νὰ σημειωθῇ, ὅτι συνετάχθη τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Πάσχα κτλ.).

Δὲν βλάπτει ὅμως, ἂν ἡ χρονολόγησις τεθῇ ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν μέσῳ, καὶ ἡ ὑπογραφὴ ἐν τέλει.

Ἐὰν ἡ διαθήκη σύγκηται ἐκ διαφόρων φύλλων, δὲν ἀπαιτεῖται ἐφ' ἑκάστου αὐτῶν ἡ χρονολόγησις καὶ ὑπογραφή, τιθέμεναι ἅπαξ ἐν τέλει. Ἀλλὰ πρέπει ὅλα τὰ φύλλα νὰ συνδέωνται διὰ συρραφῆς ἢ ἄλλως, ὅπως ἀποδεικνύηται ἡ ἀρχῆθεν συνάφεια αὐτῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ μὴ εἰδότες γράφειν δὲν δύνανται νὰ συντάξωσιν ἰδιόγραφον διαθήκην· ἀλλ' οἱ κωφοί, τυφλοὶ καὶ ἄλαλοι δὲν ἀποκλείονται.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἰσχὺν τῆς ἰδιογράφου διαθήκης *νὰ εὑρεθῇ μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ διαθέτου*· ὥστε ἂν ὁ διαθέτης παραδώσῃ τὴν διαθήκην ταύτην εἰς συμβολαιογράφον (χωρὶς νὰ τηρηθῶσιν αἱ διατυπώσεις τῶν μυστικῶν διαθηκῶν) ἢ εἰς φίλον τινά, εἶναι ἄκυρος καὶ ἀνίσχυρος.

Οὐχὶ μόνον δὲ πρέπει ὁ διαθέτης νὰ *καταλίπῃ* τὴν ἰδιόγραφον διαθήκην μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του, ἀλλὰ καὶ *νὰ εὑρεθῇ* μεταξὺ αὐτῶν. Ὥστε ἄν τις ἔχων συμφέρον λ. χ. ἀφαιρέσῃ τὴν διαθήκην ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ διαθέτου, εἶναι ἄκυρος ὡς διαθήκη. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἡ ἰδιόγραφος διαθήκη εἶναι μὲν ἁπλουστάτη, ἀλλὰ καὶ ἐπισφαλεστάτη κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου ἡ διαθήκη αὕτη δέον νὰ προσαχθῇ ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου πρωτοδικείου, ὅπως βεβαιωθῇ ἡ γνησιότης τῆς ὑπογραφῆς καὶ τῆς γραφῆς παρὰ τοῦ διαθέτου· περὶ τούτου ὑπάρχουσιν ἐν τῷ νόμῳ ῥηταὶ διατάξεις.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι διαθηκῶν. Ἂν δέ τις διαμένῃ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, δύναται ἢ νὰ τηρήσῃ τοὺς τύπους τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου περὶ διαθηκῶν (συμβολαιογραφικῆς, μυστικῆς καὶ ἰδιοχείρου), ἢ νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην του κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου τοῦ τόπου, ἔνθα διαμένει.

Περαίνοντες τὸ ἄρθρον τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἐν ἐκστρατείᾳ ἢ πολιορκημένοις φρουρίοις στρατιωτικοί, καὶ οἱ ἐπιβαίνοντες πλοίων, κατὰ τὸν διάπλουν, δύνανται νὰ συντάξωσι διαθήκην χωρὶς τῶν ἐκτεθεισῶν διατυπώσεων ἐνώπιον ἀξιωματικοῦ (ταγματάρχου, λοχαγοῦ ἢ φροντιστοῦ) παρόντων δύο μαρτύρων (διὰ τοὺς ἐν ἐκστρατείᾳ ἢ ἐν πολιορκημένῳ φρουρίῳ), ἢ ἐνώπιον τοῦ πλοιάρχου ἢ τοῦ ἀναπληρωτοῦ, παρόντος τοῦ γραμματέως ἢ τοῦ ἀναπληρωτοῦ (διὰ τοὺς ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἢ ἐμπορικοῖς πλοίοις εὑρισκομένους). Ἀλλ' αἱ διαθῆκαι αὗται εἰσὶν ἄκυροι, ἀφοῦ παρέλθωσιν ἓξ μῆνες ἀφ' ἧς ὁ διαθέτης εὑρεθῇ εἰς θέσιν νὰ συντάξῃ διαθήκην κατὰ τὰς κοινὰς διατάξεις (λ. χ. ἐπανέλθῃ τοῦ ταξειδίου, τῆς ἐκστρατείας κτλ.)

Ι. Ε.

Ὁ περικλεὴς Θιὲρς ἦν υἱὸς σιδηρουργοῦ.

μάδος . . . . , ἐν τῇ ἐν ὁδῷ . . . , οἰκίᾳ τοῦ . . . . ἐν ᾗ κατοικῶ, ἔχων σώας τὰς φρένας καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συντάξω τὴν διαθήκην μου, ἐκθέτω αὐτὴν ὡς ἑξῆς· [ἐνταῦθα ἐκτίθεται ἡ τελευταία θέλησις τοῦ διαθέτου].

Ὁ διαθέτης

. . . . . .

(Σημ. Ἐὰν ἡ διαθήκη ἔχῃ πλείονας σελίδας, ὁ διαθέτης ὑπογράφεται εἰς ἑκάστην σελίδα).

1. Τύπος. (Ἐν . . . , τῇ . . 187 . , ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος . . . . , ἐν τῇ ἐν ὁδῷ . . . . οἰκίᾳ τοῦ . . . . ἐν ᾗ κατοικῶ, ἔχων σώας τὰς φρένας καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συντάξω τὴν διαθήκην μου, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ γράψω αὐτὴν ὁ ἴδιος, ἐκθέτω αὐτὴν ὡς ἑξῆς διὰ τοῦ κυρίου. . . . [Τὰ λοιπὰ ὡς ἄνω].

Ὁ γράψας τὴν διαθήκην — Ὁ διαθέτης

. . . . . . — . . . .

(Σημ. Ἐὰν ἡ διαθήκη ἔχῃ πλείονας σελίδας, ὑπογράφεται καὶ ὁ διαθέτης καὶ ὁ γράψας τὴν διαθήκην εἰς ἑκάστην σελίδα).

2. Τύπος. (Ἐν . . . . , τῇ . . . . 187 . , ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος . . . , ἐν τῇ ἐν ὁδῷ . . . . οἰκίᾳ τοῦ . . . . ἐν ᾗ κατοικῶ, ἔχων σώας τὰς φρένας καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συντάξω τὴν διαθήκην μου, ἐκθέτω αὐτὴν ὡς ἑξῆς· [ἕπεται ἡ τελευταία θέλησις τοῦ διαθέτου].

Ὁ διαθέτης

. . . . .

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 4.

Digitized by Google

'Αριθ. 95 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 23 Ὀκτωβρίου 1877

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

['Εκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 657.

V. ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ.

Ὅταν τὸ ἔθνος πεισθῇ ὅτι μεγάλη τις ἐπιχείρησις εἶναι ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ, οὐδὲν φυσικώτερον τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν διὰ κοινοῦ ἐράνου. Ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἐξαντλεῖται ἡ ὑπομονή μου ὅταν ἀκούω ν' ἀναφέρωσιν πρὸς ὑποστήριξιν τοιαύτης ἀποφάσεως τὸν οἰκονομικὸν σολοικισμόν· «Ἄλλως τε εἶναι καὶ μέσον πορισμοῦ ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας.»

Τὸ Κράτος ἀνοίγει ἢ ἐπισκευάζει ὁδόν, οἰκοδομεῖ ἀνάκτορον, ὀρύσσει διώρυγα, λοιπὸν παρέχει ἐργασίαν εἴς τινας ἐργάτας. *Τὸ ὁρώμενον.* Ἀλλὰ διὰ τούτου καταδικάζει εἰς ἀργίαν ἄλλους ἐργάτας. *Τὸ μὴ ὁρώμενον.*

Πρόκειται περὶ ὁδῶν. Χίλιοι ἐργάται ἔρχονται πᾶσαν πρωΐαν, ἐπιστρέφουσι πᾶσαν ἑσπέραν καὶ λαμβάνουσι τὰ ἡμερομίσθιά των. Ἀναντίρρητον. Ἀλλ' ἂν δὲν εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ὁδός, ἂν δὲν εἶχον ψηφισθῇ αἱ ἀναγκαῖαι πιστώσεις, οἱ εὔρωστοι οὗτοι ἐργάται δὲν ἤθελον ἔχει οὔτε τὴν ἐργασίαν αὐτήν, οὔτε τὰ ἡμερομίσθια αὐτά. Καὶ τοῦτο ἀναντίρρητον.

Ἀλλ' αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι; Πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ἐν συνόλῳ, δὲν ἀπαιτεῖταί τι ἄλλο; Ἅμα τῇ ὑπὸ τοῦ προέδρου ἀπαγγελίᾳ τῆς ἐπισήμου ῥήτρας: «Ἡ συνέλευσις παρεδέχθη», τὰ ἑκατομμύρια κατέρχονται ὡς ἐκ θαύματος διὰ μιᾶς τῶν ἀκτίνων τῆς σελήνης, ὡς δι' ὁδοῦ, εἰς τὰ κιβώτια τῶν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείων; Δὲν ἀπαιτεῖται πρὸς συμπλήρωσιν νὰ ὀργανίσῃ τὸ Κράτος τὴν εἴσπραξιν, καθὼς ὀργανίζει καὶ τὴν δαπάνην; Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ θέσῃ μὲν τοὺς εἰσπράκτορας εἰς κίνησιν, ν' ἀπαιτήσῃ δὲ παρὰ τῶν φορολογουμένων τὸν φόρον;

Σκέφθητε λοιπὸν καὶ περὶ τῶν δύο ἐπόψεων τοῦ ζητήματος. Παραδεχόμενοι τὸν προσδιορισμόν, τὸν ὁποῖον τὸ Κράτος δίδει εἰς τὰ ψηφισθέντα ἑκατομμύρια, παραδέχθητε καὶ τὸν προσδιορισμόν, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ φορολογούμενοι ἤθελον δώσει, ἀλλὰ δὲν δύνανται πλέον, εἰς τὰ ἴδια ἑκατομμύρια. Πότε θέλετε ἐννοήσει ὅτι ἡ δημοσία αὐτὴ ἐπιχείρησις εἶναι μετάλλιον, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ἐργάτης ἐργαζόμενος, μετ' ἐπιγραφῆς: «*Τὸ ὁρώμενον*», καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἄλλος ἐργάτης ἀργός, μετ' ἐπιγραφῆς: «*Τὸ μὴ ὁρώμενον;*»

Τὸ σόφισμα, ὅπερ πολεμῶ ἐνταῦθα, εἶναι τοσούτῳ κινδυνωδέστερον, περὶ δημοσίων ἔργων προκειμένου, ὅσον χρησιμεύει εἰς δικαιολόγησιν τῶν μωροτέρων ἐπιχειρήσεων καὶ ἀσωτειῶν. Ὅταν σιδηρόδρομός τις ἢ γέφυρά τις παρέχωσι τῷ ὄντι ὠφέλειαν, ἀρκεῖ νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτὴν τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλ' ὅταν οὐδεμία προξενεῖται ὠφέλεια, τί κάμνουσιν; Αὐτὸ τοῦτο, μυκτηρίζοντες τὴν κοινωνίαν λέγουσι· «Πρέπει νὰ δοθῇ ἐργασία εἰς τοὺς ἐργάτας.»

Καὶ τοῦτο εἰπόντες διατάττουσι σήμερον τὴν κατασκευὴν καὶ αὔριον τὴν καταστροφήν, δὲν ἠξεύρω τίνος ἔργου· διότι καὶ ἡ καταστροφὴ παρέχει ἐργασίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μέγας Ναπολέων ἐθεώρει ὅτι ἔπραττεν ἔργον φιλανθρωπίας διατάττων νὰ σκάπτωσι πρῶτον καὶ νὰ γεμίζωσιν ἔπειτα χάνδακας. «Τί σημαίνει, ἔλεγε, τὸ ἀποτέλεσμα; Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ πλούτου ἐν ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσι.» Δὲν προσεῖχεν ὅμως ὅτι ὁ πλοῦτος ἔρχεται ἐξ ἐργασίας χρησίμου ἀποτελέσματος.

Ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἐξετάζηται. Ἡ ἰδέα τοῦ νομίσματος πλανᾷ. Τὸ νὰ ζητῆται ἡ διὰ χρημάτων συνδρομὴ ὅλων τῶν πολιτῶν, πρὸς ἔργον κοινῆς ὠφελείας, εἶναι πράγματι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ζητῆται ἡ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας συνδρομή· διότι ἕκαστος διὰ τῆς ἐργασίας του πορίζεται τὰ χρήματα, ἅπερ ὀφείλει νὰ συνεισφέρῃ. Νὰ ἑνώσητε ὅλους τοὺς πολίτας, ἵνα τοὺς ὑποχρεώσητε νὰ ἐκτελέσωσι δι' ἀγγαρείας ἔργον τοῖς πᾶσιν ὠφέλιμον, ἔχει καλῶς. Ἀλλὰ νὰ τοὺς ἑνώσετε καὶ ν' ἀπαιτήσετε νὰ κατασκευάσωσιν ὁδόν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ διέλθῃ, νὰ οἰκοδομήσωσιν ἀνάκτορον, ἔνθα οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ κατοικήσῃ, τοῦτο δὲ λόγῳ δῆθεν ὅτι τοῖς προμηθεύετε ἐργασίαν, εἶναι παράλογον. Βεβαίως δὲ θὰ εἶχον δίκαιον νὰ σᾶς εἴπωσιν· «ἡ ἐργασία αὕτη δὲν μᾶς παρέχει καμμίαν ὠφέλειαν· κάλλιον ἐργαζόμεθα διὰ λογαριασμόν μας»

Ὁ τρόπος τῆς διὰ χρημάτων συνδρομῆς καὶ οὐχὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας δὲν μεταβάλλει τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα. Μία μόνη

Digitized by Google

διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων· διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ἡ ζημία βαρύνει ὅλους, ἐν ᾧ διὰ τῆς εἰς χρήματα καταβολῆς οἱ δημόσιοι ὑπηρέται ἀπαλλάττονται τοῦ σχετικοῦ μέρους τῆς ζημίας καὶ ἐπιῤῥίπτουσιν αὐτὴν πρόσθετον εἰς τοὺς ἐπιβεβαρημένους ἤδη συμπολίτας των.

Εἰς τὴν ἐφημερίδα «Σύνταγμα» περιείχετο ἄρθρον, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλέγετο· «Ἡ κοινωνία συντρέχει καὶ ὑποθάλπει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας, ἐπιχειροῦσα διὰ τοῦ Κράτους, διὰ τῶν νομῶν, διὰ τῶν δήμων ἔργα δημόσια, κατάλληλα πρὸς ἐνασχόλησιν τῶν ἀργῶν βραχιόνων.»

Ὡς μέτρον προσωρινὸν, ἐν καιρῷ κρίσεως, δριμέως π.χ. χειμῶνος, ἡ μεσολάβησις αὕτη τῶν φορολογουμένων δύναται νὰ ἔχῃ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἐνεργεῖ τότε ὡς ἐνεργοῦσιν αἱ ἀσφάλειαι. Δὲν προσθέτει βεβαίως τίποτε οὔτε εἰς τὴν ἐργασίαν, οὔτε εἰς τὸ ἡμερομίσθιον· ἀφαιρεῖ τοὐναντίον ἐργασίαν καὶ ἡμερομίσθιον ἐκ τῶν συνήθων καιρῶν, ἵνα πορίσῃ ταῦτα μετὰ ζημίας μὲν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ἐργάτας ἐν χαλεποῖς χρόνοις.

Ἀλλ' ὡς μέτρον διαρκὲς, γενικὸν, συστηματικὸν εἶναι μυκτηρισμὸς, ἀντίφασις, εἶναι τὸ φύσει ἀδύνατον. Δεικνύει μὲν βεβιασμένην τινὰ ἐργασίαν, *τὸ ὁρώμενον*, κρύπτει δὲ πολλὴν ἄλλην ἐμποδιζομένην, *τὸ μὴ ὁρώμενον*.

Ἕπεται συνέχεια. Ι. Β.

Θεοδώρου Δὲ Χελδράϊχ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Ἡ διασπορὰ τῶν φυτῶν ἐπὶ τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἕνεκα πολλῶν αἰτίων δὲν εἶνε ἁπανταχοῦ ἡ αὐτὴ, οὔτε ἁπανταχοῦ ὁμοιόμορφος. Ἑκάστη ζώνη τῆς γῆς ἔχει τὰ ἴδια αὐτῇ φυτά, καὶ διακρίνεται κατὰ τὸν μείζονα ἢ ἐλάσσονα πλοῦτον τῶν ἐπ' αὐτῆς φυομένων φυτῶν, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, κατὰ τὸν χρωματισμὸν τῶν ἀνθέων, τὴν ποικιλίαν ἢ ἀφθονίαν τῶν εἰδῶν. Ἀπὸ τοῦ πόλου χωροῦντες πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ καταλείποντες τὰ σπανίζοντα, νανοφυῆ, καὶ ἄχροα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνθη φέροντα φυτὰ τῶν παγερῶν χωρῶν τοῦ βοῤῥᾶ, ἀπαντῶμεν κατὰ μικρὸν μείζονα ἀφθονίαν φυτῶν, μεγάλων κατὰ τὸ ἀνάστημα, φερόντων ἄνθη εὔχροα, μεγαλοπρεπῆ καὶ ἡδύοσμα· ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ τέλος αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτῷ, ἤτοι ἐπὶ τῶν τροπικῶν, εἶνε τὰ φυτὰ δαψιλέστερον διαδεδομένα καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κάλλος πολὺ τῶν ἄλλων διάφορα. Οἱ λειχῆνες τῶν πόλων, αἱ πόαι καὶ τὰ βρύα ἀντικαθίστανται αὐτόθι ὑπὸ τῶν ἐρεικῶν, τῶν πτερίδων, τῶν φοινίκων, τῆς ἐλαίας, τῶν εὐκαλύπτων καὶ τῶν περικαλλοκαύλων ὀρχιδοειδῶν· τὸ ἡλιακὸν φῶς καὶ ἡ ζείδωρος θερμότης μεταβάλλουσι τοὺς χυμοὺς τῶν φυτῶν εἰς τὰ ἡδύτερα ἀρώματα καὶ εἰς τὰ λαμπρότερα χρώματα.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν φυτῶν κατὰ τόπους ὁρμηθέντες οἱ βοτανικοὶ διῄρεσαν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς κατὰ ζώνας, ἀναλόγως τῇ διαιρέσει τῆς γεωγραφίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φυτὰ εἶνε διάφορα, οὐ μόνον κατὰ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῶν ἐφ' ὧν φύονται τόπων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ὕψος αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, δι' οὗ προσεγγίζουσι καθ' ὁμοιότητα πρὸς τὰ φυτὰ τῶν ἀρκτικῶν τόπων, διὰ τοῦτο ἐπί τινος χώρας ὑψηλῆς ἢ ἐπί τινος ὄρους δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν φυτὰ μὴ ἀνήκοντα ποσῶς εἰς τὴν ζώνην ἐκείνην. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τοπικὰ αἴτια ἐπιδρῶσι διὰ τῆς προσαρμοστικῆς αὐτῶν δυνάμεως καὶ ἐπέδρασαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν φυτῶν τῶν διαφόρων τόπων, οἷα εἶνε π.χ. ἡ θάλασσα, ἡ μετριάζουσα τὸ δριμὺ τῶν ψυχρῶν τόπων, τὰ ὕδατα, τὸ ἔδαφος καὶ ἄλλα πολλά. Ἕνεκα τῶν αἰτίων λοιπὸν τούτων καὶ ὁ χρόνος τῆς βλαστήσεως τῶν φυτῶν, ἡ ἄνθησις καὶ καρποφορία, ἡ φυλλοφορία καὶ ἡ φυλλοβολία, διαφέρουσι τὰ μέγιστα κατὰ τόπους. Ἐκ τούτου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ πόσῳ τόπος τις δύναται ἐνίοτε νὰ ἦνε διάφορος ἑτέρου συνόρου, καὶ πόσῳ ἡ σπουδὴ τῶν φυτῶν χώρας τινὸς καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐπόψεις εἶνε σπουδαία, οὐ μόνον πρακτικῶς, ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς, ὡς συμβάλλουσα πρὸς κατανόησιν τῆς ὅλης χωρολογικῆς τῶν φυτῶν διασπορᾶς καὶ ἐξήγησιν τῶν αἰτίων δι' ὧν προεκλήθη ἡ μεγίστη αὕτη ποικιλία ἀπὸ τῶν ἁπλῶν καὶ πρωτογόνων τύπων κατὰ τὸ μέγα διάστημα τῶν αἰώνων.

Ἐκ τῶν διαφόρων ζωνῶν, εἰς ἃς διῃρέθη ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἡ περὶ τὴν Μεσόγειον ζώνη, ὑφ' ἣν ὑπάγεται καὶ ἡ Ἑλλάς, εἶναι ἡ μᾶλλον σύμμετρος καὶ σαφέστερον ὡρισμένη. Χειμῶνες ἤπιοι καὶ θέρη σχεδὸν ἄνευ βροχῶν εἰσὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κειμένων χωρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἰδιάζουσα αὕτη τοῦ κλίματος ἰδιότης ἐπέδρασε σπουδαίως καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν τῶν χωρῶν τούτων, καὶ ἡ φυτικὴ αὐτῶν ἱστορία εἶνε ἰδιάζουσα. Ἡ ἐλαία εἶνε τὸ χαρακτηριστικώτατον αὐτῶν δένδρον· μετ' αὐτὴν ἔρχονται τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος, τὰ κιτροειδῆ (ἑσπεριδοειδῆ), αἱ συκαί, ὁ βάμβαξ καὶ αὐτὸς ὁ φοῖνιξ καὶ τὸ σακχαροκάλαμον. Ἕτερος ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν χωρῶν τούτων εἶνε καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῶν εἰς ἀείφυλλα δένδρα καὶ θάμνους· διότι αὐτόθι θάλλουσιν ἐς ἀεὶ ἡ ῥοδοδάφνη καὶ ἡ μυρσίνη, ἡ δάφνη, ἡ ἐλαία, αἱ δρῦς· πρὸς δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκανθῶν, δι' οὗ καλύπτονται αἱ ἀγεώργητοι καὶ ἔρημοι ἐκτάσεις.

Ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ οὗτος τῆς φυτικῆς διανομῆς δὲν εἶνε καὶ ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων ἁπαν-

Digitized by Google

ταχοῦ σταθερός. Ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ὀρέων, τῶν βουνῶν καὶ ὀροπεδίων παρεκκλίνει ὁ χαρακτὴρ τῶν φυτῶν καὶ ῥέπει ἐνίοτε πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀρκτικῶν καὶ ἀλπείων χωρῶν. Μόνον τὰ παράλια αὐτῶν περιέχουσιν ὁμοιομορφώτερα φυτά, διότι καὶ τὸ κλῖμα αὐτῶν ἁπανταχοῦ σχεδὸν εἶνε ἀμετάβλητον.

Ἡ Ἑλλάς, χώρα ἀνήκουσα εἰς τὴν ζώνην ταύτην, διακρινομένη διὰ τὸ μαλακὸν τοῦ κλίματος, τὴν ἔκτασιν τῶν παραλίων, τὸ πλῆθος τῶν βουνῶν καὶ λόφων, ἦτο ἐπάναγκες νὰ σπουδασθῇ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τῆς *φυτικῆς* αὐτῆς *γεωγραφίας*. Τοῦτο ἐγένετο τὰ νῦν ὡς πρὸς ἓν μόνον αὐτῆς μέρος, τὴν *ἐπαρχίαν τῆς Ἀττικῆς*, ὑπὸ τοῦ κ. Heldreich διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν «*Φυτῶν τοῦ ἀττικοῦ πεδίου*».

Τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ πρῶτον δημοσιευθὲν ὡς ἓ τεῦχος τοῦ γερμανικοῦ περιοδικοῦ τοῦ Mommsen «*Αἱ ἑλληνικαὶ ὧραι τοῦ ἐνιαυτοῦ*» (ἔτος 1877, μηνὶ Ἰουλίῳ), εἶνε προϊὸν τριακονταετῶν παρατηρήσεων, ἐπιτοπίως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γενομένων. Ἐπ' αὐτοῦ δὲν σκοποῦμεν νὰ γράψωμεν κρίσιν βιβλιογραφικήν. Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, κεκτημένου ἤδη φήμην εὐρωπαϊκὴν καὶ αἱ πολυετεῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδος ἔρευναι καὶ παρατηρήσεις, ὧν μικρὸν ἐξαγόμενον εἶνε καὶ τὸ προκείμενον βιβλίον, εἶνε ἱκανὰ πρὸς δεῖξιν τῆς ἀξίας τοῦ συγγράμματος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πραγματευόμενον θέμα εἶνε σπουδαῖον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἀγνοοῦντας ὁλοσχερῶς τὴν πλουσίαν πως εἰς φυσικοϊστορικὸν πλοῦτον πατρίδα μας, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Ἑστίας*, θὰ παραθέσωμεν ἁπλῶς περίληψιν τοῦ περιεχομένου, ὅπως κυρίως δώσωμεν αὐτοῖς ἰδέαν τῆς θέσεως, ἣν ἡ χώρα ἡμῶν κατέχει βοτανικῶς ὡς πρὸς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας.

Διὰ τῶν *Φυτῶν τοῦ ἀττικοῦ πεδίου* ὁ συγγραφεὺς σκοπεῖ δύο τινά· πρῶτον νὰ παράσχῃ ἐν εἴδει *ἡμερολογίου γραφικὴν* εἰκόνα τοῦ χρόνου καὶ τῆς διαρκείας τῆς *ἀνθήσεως* ὅλων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀττικοῦ πεδίου φυτῶν, τῶν φυομένων ἀπὸ τῶν παραλίων μέχρι τῶν χωρῶν, ἤτοι ὁριζοντείων ζωνῶν, τῶν κειμένων εἰς ὕψος 2,000 ποδῶν ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἀποκλείει δηλ. μόνον τὰ φυτὰ τὰ φυόμενα ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Ἀττικῆς, Ὑμηττοῦ, Πεντελικοῦ καὶ Πάρνηθος, ἂν καὶ σημειωσίς τις ἐν σελίδι 561 ἀναφέρει ὡς ἐν παρόδῳ καί τινα ἀποκλειστικὰ δένδρα καὶ θάμνους τῆς ζώνης τῆς ἄνωθεν τῶν 2,000 ποδῶν, ἤτοι τὴν *Δάφνην τοῦ Ἀπόλλωνος* ἐπὶ τῆς Πάρνηθος (ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων ὀρέων τῆς Ἑλλάδος), *Προῦνον τὴν ψευδοαρμενικὴν* (εἶδός τι ἄγριον βερυκοκκῆς), *Κράταιγον τὴν ἑλλδραξχιον*, *Βερβερίδα τὴν κρῆσσαν*, *Ἄρκευθον τὴν ὑπόπυρρον* κ.τ.λ.

Ἡ γραφικὴ δὲ αὕτη παράστασις, γινομένη κατὰ τὴν εὐθὺς ἐκτιθεμένην νεωτάτην μέθοδον, ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπινοηθεῖσαν, παρέχει εἰς τὸν ἀναγνώστην δι' ἑνὸς βλέμματος ταχέως καὶ σαφῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθήσεως ὅλου τοῦ ἀττικοῦ πεδίου καὶ ἑκάστου φυτοῦ ἰδίᾳ. Πεντήκοντα δηλ. σελίδες τοῦ βιβλίου (ἀποτελουμένου ὅλου ἐξ 126) φέρουσιν ἀναγεγραμμένα κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν ἑκάστη λατινιστὶ ὅλα τὰ φυτὰ τῆς πεδιάδος ἡμῶν, ἀνερχόμενα εἰς 1229, κατὰ οἰκογενείας τεταγμένα καὶ γένη. Μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν ἕπονται κάθετοι γραμμαί, 12 ἐν ἑκάστῃ σελίδι, ἐγκλείουσαι ἄνωθεν ἀνὰ δύο τὸ ὄνομα ἑκάστου μηνὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὁριζοντίως δὲ καὶ εἰς τὴν σειρὰν ἑκάστου φυτοῦ τέμνουσι τὰς γραμμὰς ταύτας ἕτεραι παχεῖαι, ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς καθέτου γραμμῆς τοῦ μηνὸς καθ' ὃν ἄρχεται ἡ ἄνθησις καὶ λήγουσαι εἰς τὴν τοῦ μηνὸς ἔνθα παύεται. Οὕτως, ὅπως φέρωμεν παράδειγμά τι γνώριμον, μετὰ τὸ λατινικὸν ὄνομα τοῦ κοινοῦ *Κυάμου* ἕπεται γραμμὴ ὁριζοντεία, παχεῖα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς στήλης τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου καὶ λήγουσα σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τῆς στήλης τοῦ Ἀπριλίου. Ὥστε διὰ μιᾶς βλέπει τις τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἄρχεται ἡ ἄνθησις τοῦ φυτοῦ τούτου καὶ τὸ ὅλον διάστημα, καθ' ὃ διαρκεῖ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πλεῖστα φυτὰ ἄρχονται ἀνθοῦντα σποράδην, ἐν τοῖς περισσοτέροις ἐξ αὐτῶν, ὅπου ἐγένοντο ἐπαρκεῖς παρατηρήσεις, σημειοῦται πρὸ τῶν παχειῶν γραμμῶν διὰ στιγμῶν καὶ ἡ σποραδικὴ αὕτη ἄνθησις, ἢ μετὰ τὰς παχείας γραμμὰς ἡ σποραδικὴ βραδυτάτη διάρκεια τῆς ἀνθήσεως. Παράδειγμά τι θέλει καταστήσει τὸ πρᾶγμα σαφέστερον. Μετὰ τὸ ὄνομα τῆς κοινῆς λεμονέας βλέπομεν ἐν πρώτοις στιγμὰς ἐντὸς τῶν καθέτων ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μέχρι τοῦ μέσου σχεδὸν τοῦ Μαρτίου· εἶτα ἕπεται παχεῖα γραμμὴ μέχρι τοῦ μέσου σχεδὸν τῆς στήλης τοῦ Ἰουνίου. Ἐντεῦθεν μέχρι Σεπτεμβρίου ὑπάρχουσι στιγμαί· εἶτα ἕπεται γραμμὴ παχεῖα μέχρι τοῦ μέσου τῆς στήλης τοῦ Ὀκτωβρίου, πέραν δὲ ταύτης πάλιν στιγμαί. Ὥστε διὰ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν γραμμῶν καταμανθάνομεν, ὅτι ἡ λεμονέα ἀνθεῖ μὲν καθ' ὅλον τὸ ἔτος σποράδην, ἀλλ' ὅτι δύο εἰσὶν οἱ χρόνοι τῆς ἀθρόας, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῆς ἀνθήσεως, ὁ χρόνος ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ἰουνίου καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μέχρις Ὀκτωβρίου (μεσοῦντος).

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ἄνθησιν τῶν φυτῶν τῆς Ἀττικῆς.

Δεύτερον δ' ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὰ φυτὰ ταῦτα γεωγραφικῶς, συγκρίνων αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας καὶ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους καθ' ὕψος ζώνας αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς φυομένων

Digitized by Google

φυτῶν, ἤτοι ἡ χλωρὶς αὐτῆς, ἀνήκει εἰς τὴν ἀείφυλλον ζώνην τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν, ἃς χακτηρίζει, ὡς εἴδομεν, ἡ ἐλαία. Ἡ χλωρὶς αὕτη λοιπὸν ἐν συνόλῳ δὲν διαφέρει τῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, Σαρδοῦς, Σικελίας, Ἱσπανίας, οὐδὲν φυτὸν *ἰδιαίτερον* χαρακτηρίζει αὐτήν, ὅσα ἀπαντῶσιν ἐνταῦθα δὲν διακρίνονται δι' ἰδίων καὶ ἐμφανῶν χαρακτήρων, καὶ ὅσα δὲ ἀντικαθιστῶσι φυτὰ τῶν ἄλλων χωρῶν εἰσὶ λίαν συγγενῆ καὶ ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα. Ταῦτα δὲ λέγοντες δὲν νοοῦμεν τὰς ὑψηλὰς τῆς Ἀττικῆς ζώνας, οἷον τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ κ.τ.λ., ὧν ἡ διάκρισις εἶνε καταφανής, διότι εἴπομεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς περιωρίσθη μόνον ἐπὶ τῶν ζωνῶν τῶν κάτω τῶν 2,000 ποδῶν κειμένων. Ταύτας λοιπὸν ἐξετάζων διαιρεῖ εἰς 3 μέρη:

Α' Εἰς τὴν *παράλιον ζώνην*· δηλ. τὸν ἀμμώδη αἰγιαλόν, τὰ ἑλώδη ἀλίπεδα, οἷα τὸ Φαληρικόν, τὸ Πειραϊκόν, τὸ Ἐλευσίνιον, τὸ κατὰ μῆκος τοῦ Μαραθῶνος, καὶ τὴν μικρὰν ἔκτασιν παρὰ τῷ Πόρτο-Ῥάφτη.

Β' Εἰς τὴν *ζώνην τῶν πεδίων*· ὄχθους ποταμῶν καὶ πυθμένας κοιλάδων, ἀγροὺς σπειρομένους, ἀγροὺς ἀργοὺς καὶ ἐκτάσεις ἀγεωργήτους. Κυριώτερα δὲ πεδία εἰσὶ 4· τὸ τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Ἐλευσίνιον ἢ Θριάσειον, τὸ τῆς Μεσογαίας καὶ τὸ πεδίον τοῦ Μαραθῶνος, τὸ μικρότερον πάντων.

Γ' Εἰς τὴν *ζώνην* τῶν ξηρῶν καὶ πετρωδῶν *λόφων*, διήκουσαν εἰς ὕψος 2,000 ποδῶν, τὴν περιλαμβάνουσαν τὰ κοινῶς καλούμενα ξηροβούνια, ἤτοι τοὺς φρυγανοβριθεῖς λόφους καὶ τὰς νάπας τῶν κοιλάδων (λόγγους). Ἐνταῦθα ὑπάγονται ὁ Λυκαβηττός, τὰ Τουρκοβούνια, ὁ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ λόφος ἐφ' οὗ ἵσταται τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου, αἱ ὑπώρειαι τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅλος ὁ Κορυδαλὸς καὶ τὸ Αἰγάλεων, αἱ ὑπώρειαι τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ, ἡ ὅλη Λαυρεωτικὴ μετὰ τῶν λόφων καὶ βουνῶν αὐτῆς, τὸ ὄρος Κέρατα παρὰ τῇ Ἐλευσῖνι, ἡ νῆσος τῆς Σαλαμῖνος κ.τ.λ.

Ἀλλ' ἐπὶ ὅλων τούτων τῶν ζωνῶν φύονται καὶ φυτά τινα κοινὰ εἰς ἁπάσας ἢ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν. Τοιαῦτα δὲ εἶνε ἰδίως ἡ ἐλαία, ἡ ἄμπελος, τὰ ὄσπρια, αἱ ὀπῶραι, εἴδη τινὰ φυτῶν κατὰ τὰ παρόδια τῶν ὁδῶν καὶ τὰ ὅρια τῶν ἀγρῶν φυόμενα, ἐπὶ τῶν βράχων, ἐπὶ τῶν τοίχων ἐπὶ τῶν παρὰ τὰ χωρία καὶ τὰς κώμας ἀγρῶν, ἐπὶ τῶν χαλίκων· τέλος δὲ καὶ ἐντὸς τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν, ῥυάκων, λιμνῶν καὶ ἁλατούχων ὑδάτων, ἐν τῇ θαλάσσῃ κ.τ.λ. Ταῦτα πάντα ἀπαρτίζουσιν ἴδιον τμῆμα.

Κατὰ τὴν διαίρεσιν λοιπὸν ταύτην ἐξετάζονται καὶ ἀναγράφονται τὰ φυτὰ τῆς Ἀττικῆς ἐν σειρᾷ. Τὰ συνηθέστερον δὲ ἀπαντῶντα καὶ διδόντα ἰδιάζουσάν πως χροιὰν ἢ *τόνον* εἰς τὴν ἀττικὴν χλωρίδα σημειοῦνται πλαγίως δι' ἀστερίσκου, ὅπως καὶ τὰ ὅλως ἰδιάζοντα ἐν γένει εἰς τὴν ἑλληνοανατολικὴν χλωρίδα διὰ ἰδίου γράμματος G.

Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν ἑκάστης ζώνης, ἣν παραλείπομεν, ὡς παρατεινομένην εἰς μῆκος καὶ διαφέρουσαν ἀποκλειστικῶς τοὺς περὶ τὴν φυσιογραφίαν ἀσχολουμένους, ἕπεται σύγκρισις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιαζόντων τῇ ἑλληνοανατολικῇ χλωρίδι φυτῶν μετὰ τῶν ὁμοίων τῇ μεσημβρινῇ (ἰδίως περιμεσογαίῳ), τῇ μέσῃ, εἴς τινας δὲ περιστάσεις καὶ αὐτῇ τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ. Ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης, ἣν διευκολύνει πίναξ στατιστικὸς παρατιθέμενος, ἐξάγεται, ὅτι ὅπως καὶ εἰς ὅλην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα αἱ κάτω τῶν 2,000 ποδῶν ζῶναι, συγκρινόμεναι κατὰ τὸν σχετικὸν ἀριθμὸν τῶν ἰδιαζόντων αὐταῖς εἰδῶν πρὸς τὰς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, ὁμοιάζουσι τὰ μέγιστα μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι τὰ ὅλως ἰδιάζοντα τῇ χλωρίδι ἡμῶν εἴδη εἰσὶν ὀλίγιστα. Ἐὰν ὅμως συγκρίνωμεν πρὸς ἀλλήλας τὰς καθ' ἕκαστα τῆς Ἀττικῆς ζώνας ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν ἰδιαζόντων εἰδῶν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ὁ μείζων αὐτῶν ἀριθμὸς φύεται ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ζωνῶν. Ἐκ τῶν σκιαδιανθῶν π. χ., ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται τὰ 171, ἴδια ἑλληνοανατολικὰ εἴδη εἶνε 67· τούτων 33 μὲν φύονται ἐπὶ τῶν ὀρέων (ἄνω τῶν 2,000 ποδῶν), 15 δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς Ἀττικῆς, δηλ. 22 0]0. Ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πεδίου τῆς Ἀττικῆς συγκρίνοντες τὰς ζώνας εὑρίσκομεν, ὅτι αἱ νάπαι καὶ οἱ φρυγανοβριθεῖς λόφοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ ἐλαιῶνες ἐξέχουσιν ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἰδίων εἰδῶν τῶν φυτῶν, καὶ ὅτι ὁ χαρακτὴρ οὗτος τῆς φυτικῆς διασπορᾶς εἶνε κοινὸς οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ καθ' ὅλην τὴν περὶ τὴν Μεσόγειον μεσημβρινὴν Εὐρώπην. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ μέρη ἔνθα φύονται ὀλιγώτερα μὲν ἴδια φυτά, πλῆθος δὲ κοινῶν μετὰ τῶν τῆς βορείας καὶ μέσης Εὐρώπης εἰσὶ τὰ ἀλίπεδα καὶ αἱ ποτάμιαι ὄχθαι, διότι ἐνταῦθα τὰ φυτὰ εὑρίσκουσιν ὁμοίας πως συνθήκας πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν, οἵας καὶ εἰς τὰς βορείους χώρας, τὴν σκιὰν καὶ τὴν ὑγρασίαν.

Τὴν σύγκρισιν ταύτην ἀκολουθεῖ πίναξ παραβάλλων τὰς οἰκογενείας τῶν φυτῶν τῆς ἀττικῆς χλωρίδος κατὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως. Οὕτω μανθάνομεν π.χ. ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν ῥοδοειδῶν περιέχει ἐν Ἀττικῇ 9 εἴδη· ἐκ τούτων οὐδὲν ἀνθεῖ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μέχρι Φεβρουαρίου. Κατὰ Μάρτιον ἀνθοῦσι 2, κατ' Ἀπρίλιον 3, Μάϊον καὶ Ἰούνιον ἀνὰ 5, Ἰούλιον 4, Αὔγουστον 2, Σεπτέμβριον 1 καὶ Ὀκτώβριον 1. Ὥστε ἐκ τοῦ πίνακος τούτου, χρησιμεύοντος καὶ ὡς ἀνακεφαλαίωσις τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀνθήσεως, περὶ οὗ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν τὰ δέοντα, δύναταί τις νὰ ἴδῃ οὐ μόνον τὸν χρόνον τοῦ

Digitized by Google

ἔτους, καθ' ὃν οἰκογένειά τις διατελεῖ εἰς τὸ ἀκρότατον ὅριον τῆς ἀνθήσεως κατὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκογενείας ἐκείνας, αἵτινες σχετικῶς πρὸς ἀλλήλας κατέχουσι τὸ ἀκρότατον ὅριον τῆς ἀνθήσεως κατὰ τοὺς διαφόρους μῆνας καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου διευκολύνεται τὰ μάλιστα ἡ σύγκρισις τῶν φυτῶν τῆς ἀττικῆς χλωρίδος μετὰ τῶν τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ τόπου τινὸς ἐκφράζεται κυρίως διὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ φυομένων *δένδρων καὶ θάμνων*, ἰδιαιτέρα τις μελέτη ἐπ' αὐτῶν ἦτο ἀναγκαία, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος αὐτῶν, τοὺς τόπους ἐν οἷς φύονται καὶ τὴν εὐαυξίαν, ἥτις "ἕνεκα τοῦ αὐχμηροῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ξηροῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶνε ὅσῳ ἐν ἄλλαις χώραις ἀνεπτυγμένη.,,

Τὰ δένδρα ἐν Ἀττικῇ εἰσὶν ὀλίγα· οἱ θάμνοι εἰσὶ πλείονες. Μᾶλλον δενδρώδης εἶνε ἡ παράλιος ζώνη, οἱ παρόχθιοι τῶν ποταμῶν τόποι, οἱ πυθμένες τῶν κοιλάδων καὶ αἱ κατώταται ὑπώρειαι τῶν ὀρέων. Ἄγρια δένδρα δὲ φύονται ἐπ' αὐτῆς τὰ ἑξῆς :

Κερκὶς ἡ κερατώδης (κοινῶς κουτσουκιὰ), *Κερωνεία ἡ γνησία* (κ. ξυλοκερατιὰ), *Ἄπιος ἡ ἀμυγδαλοειδὴς* (κ. γκοριτζηά), *Ἐλαία ἡ εὐρωπαϊκὴ* ἤτοι *ἀγριέλαιος* (κ. ἀγριοελῃὰ) καὶ ἡ *ἥμερος* (κ. ἐληά), *Ἐλαίαγνος ἡ στενόφυλλος* (κ. ἄγρια τσιντζιφηά), *Δάφνη ἡ γενναία* (κ. δάφνη, βαϊηά), *Αἴγειρος ἡ λευκὴ* (κ. λεύκα), *Πλάτανος ὁ ἀνατολικὸς*(κ. πλάτανος, πλατάνι),*Συκῆ ἡ καρυκή*, *ἀγρία* (κ. ἄγρια συκηά), *Κελτὶς ἡ μεσημβρινὴ* (κ. μικροκοῦκκι ἢ μελικουκκηὰ ἢ κουτσομηληά), *Γαῦρος ἡ δουΐνιος* (κ. σκυλόγαυρος), *Δρῦς ἡ τοῦ Δαλεχαμπίου* (κ. δένδρον, ἄγρια βελανιδιά), *Δρῦς ἡ μακρολεπὶς* (κ. ἥμερη βελανιδηά), *Δρ. ἡ ἀρία*[1] (κ. ἀριά), *Δρῦς ἡ καλλίπρινος* (κ. πουρνάρι ἢ πρινάρι), *Πίτυς ἡ χαλέπιος* (κ. πεῦκος), *Πίτυς ἡ κωνοφόρος* (κ. κουκκουναρηά.)

Ἐκ τῶν 17 τούτων ἀγρίων δένδρων ἡ ἀγρία ἐλαία καὶ ἡ χαλέπιος πίτυς εἰσὶ τὰ πολυπληθέστερα, σχηματίζοντα τῇδε κἀκεῖσε μικρὰ δάση καὶ ἄλση. Ἓν δὲ καὶ μόνον, Δρῦς ἡ μακρολεπίς, ἀνήκει ἰδίως εἰς τὴν ἑλληνοανατολικὴν χλωρίδα. Τέλος δὲ 7 μόνον εἰσὶν ἀείφυλλα.

Ἐκ δὲ τῶν θάμνων, οἵτινες ὡς εἴδομεν εἰσὶ πολυπληθέστεροι (45), ἀπαντῶσιν ἐνταῦθα *Ἀνάγυρις ἡ κάκοσμος* (κοινὸν ὄνομα δὲν ἔχει, ἀλβανιστὶ Ζόϊγερ), *Σπάρτον τὸ γνήσιον* (κ. σπάρτα), *Καλυκοτόμος ἡ λαχνώδης* (κ. ἀσπάλαθος, ἐν Κρήτῃ), *Μηδικὴ ἡ δενδροειδής*, *Κολουτέα ἡ δενδροειδὴς* (σπανία), *Κορωνανθὴς ἡ ἡμεροειδής*, *Κορωνανθὴς ἡ γλαυκή*, *Ἀμυγδαλῆ ἡ κοινὴ* (κ. πικροαμυγδαληά), *Ῥοδῆ ἡ κυνόσβατος* (κ. ἄγρια τριανταφυλληά), *Ῥοδῆ ἡ ἀείφυλλος* (κ. ἄγρια τριανταφ.), *Βάτος ἡ πιλώδης* (κ. βάτος), *Βάτος ἡ χαρίεσσα* (κ. βάτος), *Κράταιγος ἡ μονόπυρος* (κ. μουμουτζουληὰ ἢ ὀξυάκανθα), *Μύρτος ἡ κοινὴ* (κ. μυρτηά, μυρσίνη), *Πιστάκη ἡ μαστιχοφόρος*, *ὁ Σχῖνος* τῶν ἀρχαίων (*κ.σχῖνος*), *Πιστ. ἡ τερέβινθος* (κ.κοκκορετσηά), *Ῥοῦς ὁ κότινος* (κ. χρυσόξυλον), *Εὐφόρβιον τὸ δενδροειδὲς* (κ. φλῶμος), *Ῥάμνος ὁ Ἑλληνικὸς* (κ. μαυραγκαθηά), *Ταμαρίσκη ἡ ἀμπέλειος*, ἡ *Μυρίκη* τοῦ Διοσκουρίδου (κ. ἁρμυρείκηα καὶ μυρείκη), *Ταμ. ἡ μικρανθής*, *Κίστος ὁ Μομπελιανὸς* (ἀλβ. μογκορίςε), *Κισσὸς ὁ κοινὸς*(κ.κισσός), *Ἐρείκη ἡ δενδροειδὴς* (κ. ρεῖκι), *Κόμαρος ἡ οὔναρος* (κ. κουμαρηά), *Κόμαρος ἡ ἀνδράχνειος* κ. ἀγρία κουμαρηά), *Κόμαρος ἡ μεσάζουσα*), *Στύραξ ὁ φαρμακευτικὸς* (κ. ἀγρία κυδωνηά, ἐν Κρήτῃ ἀστύρακος), *Λύκιον τὸ μεσημβρινὸν* (κ. ράμνον),*Σφαιριανθὲς* [Globularia] *τὸ ἄλυπον* (κ. τῆς προβατίνας τὸ χορτάρι), *Ἄγνος ὁ γνήσιος ἢ λυγὸς* (κ. λυγαρηά), *Φλομὶς ἡ καρπώδης* (κ. σφάκα), *Πράσιον τὸ μεῖζον*, *Νήριον τὸ κοινὸν* (κ. πικροδάφνη), *Ἐλαία ἡ εὐρωπαϊκὴ ἡ ἀγρία* (κ. ἀγριοελῃά), *Φιλλυρέα ἡ μέση* (κ.φιλίκη), *Φιλλυρέα ἡ πλατύφυλλος*, *Λονικέρη ἡ ἐτρουσκικὴ* (κ. αγιόκλημα), *Ἀτράφαξις τὸ ἅλιμον*, *Ἰτέα ἡ εὔθραυστος* (κ. ἰτηά),*Ὀστρύα ἡ ζυγιόφυλλος* (κ. γαῦρος), *Δρῦς ἡ κοκκοφόρος* (κ. πουρνάρι), *Ἄρκευθος ἡ ὀξύκεδρος* (κ. κέντρος), *Ἄρκευθος ἡ φοινικὴ* (κ. κέντρος), *Σμῖλαξ ἡ τραχεῖα* (κ. ἀρκουδόβατος), *Χαμαιπεύκη ἡ ἄλπειος*.

Ἐκ τούτων ὅλων οἱ πλεῖστοι (29) φύονται ἐπὶ τῶν ναπῶν καὶ τῆς ζώνης τῶν λόφων. Πολυπληθέστεροι δὲ εἰσὶ δύο, ὁ λιγὸς καὶ ἡ πικροδάφνη, ἰδίως δὲ ἡ δευτέρα, ἥτις «διὰ τῶν ἐρυθρῶν αὐτῆς ὡραίων ἀνθέων ἀνεψύχει τὸ ὄμμα ἐν μέσῳ τῆς αὐχμηρότητος τῶν παρακειμένων ξηροβούνων».

Ἰδιαίτερον λόγον ποιεῖται ὁ συγγραφεὺς καὶ περὶ τῶν ἀκανθῶν, τῶν φυομένων ἐφ' ὅλων τῶν ἀργῶν ἀγρῶν, τῶν παροδίων μερῶν, ὀχθῶν κτλ. ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου φθίνοντος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἴπομεν ἤδη, φυτά τινα χαίρουσι φυόμενα εἰς ὅλας τὰς ζώνας, καὶ εἰς ὅλους τοὺς τόπους εἶνε κοινότατα, καταριθμοῦνται καὶ ταῦτα ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν ἀναγκαίων παρατηρήσεων καὶ πληροφοριῶν· π.χ. περὶ τοῦ κοινοῦ Χαμαιμήλου ἀναγινώσκομεν «ἀπαντᾷ κατὰ τὸ ἔαρ ἐφ' ὅλων τῶν ὁδῶν, ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ πεδίων, καλύπτει αὐτὰ ἐνίοτε πυκνῶς, σχηματίζον πόαν παχεῖαν. Ἐξανθεῖ ἰδίως τὸν Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον, κατὰ σποράδην ὅμως ἄρχεται ἐξανθοῦν ἀπὸ τοῦ

1. Οὕτως ὠνομάσαμεν τὴν Quercus ilex, πεισθέντες ταῖς παρατηρήσεσι τοῦ συγγραφέως ἐν ἑτέρῳ αὐτοῦ συγγράμματι (Die Nutzpflanzen Griechenlands σελ. 17 ἐν σημ. καὶ σελ. 69) περὶ τῆς ταυτότητος αὐτῆς μετὰ τῆς τοῦ Θεοφράστου ἀρίας, ἐναντίον τῆς γνώμης, ὅτι ἀρία εἶνε ἡ Sorbus Græca.

Digitized by Google

Ἰανουαρίου· εἰς ἔφυδρα δὲ μέρη ἐξανθεῖ ἐνίοτε καὶ τὸ θέρος. Τὸ ἑλληνικὸν χαμαίμηλον ἔχει ὀσμὴν εὐάρεστον λίαν καὶ πολὺ ἐλάσσονα πικρότητα κατὰ τὴν γεῦσιν ἢ τὸ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης».

Τοιαύτας πληροφορίας μανθάνομεν καὶ περὶ τοῦ *Εὐζώμου* (κ. ρόκας), τῆς *Ἀνθεμίδος*, τῆς *Ἀνεμώνης*, τοῦ *Καρδάμου* κ.τ.λ.

Ἀλλ' ἡ εἰκὼν τῆς ἀττικῆς χλωρίδος ἤθελεν εἶσθαι ἀτελὴς ἄνευ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν τακτικῶς καὶ κυρίως γεωργουμένων ἡμέρων φυτῶν. Διὸ δίκην προσθήκης ἀφιεροῖ ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀττικῆς χλωρίδος 26 σελίδας πρὸς τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα περιλαμβάνονται τὰ σπουδαιότερα καὶ ὠφελιμώτερα φυτά, νομίζομεν καλὸν ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου νὰ παρατείνωμεν ἐκτενέστερον τὸν λόγον, παρενείροντες, ὅπου δεῖ, καὶ αὐτολεξεὶ τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένα.

Ἕπεται συνέχεια.

Ἡ ἑπομένη διατριβὴ ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τὴν 26 Σεπτεμβρίου ἐν. ἔτ. ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Ι. Μίνδλερ, κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ μαθήματος τῆς στενογραφίας, ἐστενογραφήθη δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Σ. Φ. Σ. τ. Δ.

ΠΕΡΙ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

Μετὰ μακρὰν πάροδον ἐτῶν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1866, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐμὸς πατήρ, ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν στενογραφίαν καὶ διδάξας αὐτήν, ἐπαύθη ἀπὸ τῆς θέσεως καθηγητοῦ τῆς στενογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, ἤδη ἡ τέχνη τῆς στενογραφίας ἐπαναφέρεται εἰς τὴν πρώτην ἕδραν.

Πρὶν ἢ εἰσέλθω εἰς βραχεῖάν τινα ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ταύτης παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις, θεωρῶ καθῆκον ἱερὸν νὰ εὐχαριστήσω τὸν Βασιλέα ἐπὶ τῷ ἐμῷ διορισμῷ καὶ τὴν Βουλήν, ἥτις προθύμως καὶ ὁμοψήφως ἐδέχθη τὴν πρότασιν περὶ ἱδρύσεως τῆς ἕδρας ταύτης.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς στενογραφίας ἀπεδόθη ὑπό τινων, ἀρεσκομένων πᾶσαν ἐφεύρεσιν τῶν νεωτέρων χρόνων ν' ἀνάγωσιν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, εἰς ἐποχὴν ἀπομεμακρυσμένην, καθ' ἣν οὔτε σκέψις περὶ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ οὔτε ἀναγκαία ὑπῆρχεν. Ἐστηρίχθησαν δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης των εἰς εἰκασίας, αἵτινες κατέπεσαν ἅμα λογικώτερον ἐξητάσθησαν. Ὁ Γαβελσβέργερ, ὁ ἐφευρετὴς τοῦ συστήματος τὸ ὁποῖον εἶναι ἤδη παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει, ἀναβιβάζει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς στενογραφίας εἰς τοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους· προσθέτει δέ, ὅτι ὁ Ξέρξης εἶχε στενογράφους, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίει πρὸς ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Ὑποστηρίζει δὲ τοῦτο στηριζόμενος εἰς χωρία τοῦ Ἡροδότου, ἐν τοῖς ὁποίοις γίνεται λόγος περὶ «*γραμματιστῶν*.» Τὰ χωρία ὅμως ταῦτα δὲν ἔχουσι τοιαύτην ἔννοιαν. Ὁ αὐτὸς ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἦτο κάτοχος τῆς στενογραφίας, στηριζόμενος εἰς δύο χωρία τοῦ Διογένους Λαερτίου, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον λέγει, ὅτι ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Σωκράτους εἰς τὸν Ξενοφῶντα, ὁ ὁποῖος «πρῶτος ὑποσημειωσάμενος τὰ λεγόμενα εἰς ἀνθρώπους ἤγαγεν.» Τοῦτο λοιπὸν τὸ *ὑποσημειωσάμενος* διὰ βεβιασμένης ἑρμηνείας προσπαθεῖ νὰ παραστήσῃ ὡς σημαῖνον καταγραφὴν στενογραφικὴν ἢ ταχυγραφικὴν τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους. Τὸ δεύτερον χωρίον εἶναι ὅτι «Σίμων Ἀθηναῖος σκυτοτόμος· οὗτος ἐρχομένου Σωκράτους ἐπὶ τὸ ἐργαστήριον καὶ διαλεγομένου τινὰ ὧν ἐμνημόνευεν ἐποιεῖτο...»

Ἀμφότερα ὅμως τὰ χωρία ἐξ ἁπλῆς ἀναγνώσεως μαρτυροῦσιν, ὅτι πᾶν ἄλλο ἐννοοῦσιν ἢ στενογραφικὴν καταγραφήν, οἵαν ἐννοοῦμεν σήμερον. Ἔχομεν δὲ καὶ σπουδαῖα ἐπιχειρήματα διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ἐναντίον. Ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ μὴ γίνηται λόγος οὐδαμοῦ τῶν ἀρχαίων συγγραφῶν περὶ ἐπιστήμης, ἥτις τοσαύτην ἤθελεν ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ δημοσίου βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅπου τοσαύτην ἀξίαν καὶ σημασίαν εἶχεν ἡ ῥητορική, τῆς ὁποίας ἡ στενογραφία εἶναι ἡ πιστοτέρα ἀκόλουθος. Πρὸς τούτοις αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους περιέχει ἡ ἱστορία αὐτοῦ, δὲν ἦσαν γεγραμμένοι ἀκριβῶς, ὡς ἐλέχθησαν, διότι ἦτο δύσκολον νὰ κρατηθῶσιν ἀπὸ μνήμης· ἐὰν δὲ ἦτο γνωστὴ ἡ στενογραφικὴ τέχνη, ἤθελεν εἶσθαι εὔκολον εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ αὐτολεξεὶ τοὺς λόγους, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θουκιδίδης, ἀνὴρ τόσον ἔξοχος, ἦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑπάρξεως τέχνης τοσοῦτον σπουδαίας. Τέλος οὐδαμοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἕλλησι γίνεται λόγος περὶ στενογραφίας, ἐνῷ μετέπειτα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κικέρωνος, πολλάκις μνημονεύονται στενογράφοι.

Πρέπει ὅθεν ἀλλαχοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν πρώτην βάσιν τῆς στενογραφίας. Εὑρίσκομεν δὲ ταύτην ἀλανθάστως παρὰ Ῥωμαίοις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος. Καὶ πρῶτον εὑρίσκομεν ἴχνη αὐτῆς ἐπὶ τῆς γνωστῆς ἱστορικῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα, ὅτε ὁ Κάτων ἐν τῇ γερουσίᾳ ἠγόρευσε κατ' αὐτοῦ ἀντικρούων τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, τὸν τότε πραίτορα, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ μετατρέψῃ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατηγορηθέντων ὀπαδῶν τοῦ Κατιλίνα εἰς ἰσόβια δεσμά. Ὁ λόγος, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Κάτων ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ, διεσώθη διὰ τῆς στενογραφίας, ὡς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος λέγει «τοῦτον μόνον, ὧν Κάτων εἶπεν, διασώζεσθαι, φασί, τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας ὀξύτητι τῶν γραφέων σημεῖα προδιδάξαντος ἐν μικροῖς

Digitized by Google

καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν, εἴτ' ἄλλον ἀλλαχόσε τοῦ βουλευτηρίου σποράδην ἐμβαλόντος.» Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πλουτάρχου φαίνεται, ὅτι αὐτὸς ὁ Κικέρων ὑπῆρξεν ὁ διδάξας τοὺς ἱκανωτέρους τῶν γραφέων «σημεῖα ἔχοντα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν.» Ἀλλ' ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἔργα καὶ κατορθώματα τῶν δούλων καὶ τῶν ἀπελευθέρων ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ὁ Κικέρων βεβαίως ἦτο προστάτης τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης, διότι ἔβλεπε τὴν χρησιμότητα αὐτῆς. Ἀλλ' ἐφευρέτης αὐτῆς ἦτο ὁ Τίρων, περὶ τοῦ ὁποίου ὡς τοιούτου ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἴπω ὀλίγας λέξεις. Ὁ Τίρων ἐγεννήθη τὸ ἔτος 103 π. Χ. ἐν Ἀρπίνῳ ἐπὶ τοῦ κτήματος τοῦ Ῥωμαίου ἱππότου Μάρκου Ἰουλίου Κικέρωνος ὑπὸ Ῥωμαίας δούλης, καὶ ἦτο ὀλίγα ἑπομένως ἔτη νεώτερος τοῦ ὁμωνύμου ἐνδόξου υἱοῦ τοῦ ἱππότου, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος τὸ 106. Ἐν τῷ νεαρῷ δούλῳ ἀνεπτύχθη τάσις πρὸς μάθησιν τοιαύτη, ὥστε ὁ κύριος αὐτοῦ διέταξε νὰ ἐκπαιδευθῇ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, παρὰ τῷ ὁποίῳ, ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν, ἔλαβε ταχέως τὴν θέσιν φίλου, ὥστε ὁ Κικέρων ἐν ἐπιστολαῖς τὸν ὀνομάζει suus, ἰδικόν του, ἀποδίδων αὐτῷ οὕτω τιμήν, ἧς μετεῖχε μόνον ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Ἡ φιλία αὕτη ἐγένετο ἔτι στενωτέρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτε ὁ Τίρων μετέβη εἰς τὴν κυριότητα τοῦ υἱοῦ Κικέρωνος. Ὅτε ὁ Κικέρων ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐξορίας, ἧς μετεῖχε καὶ ὁ Τίρων, τὸν ἀντήμειψε διὰ τῆς manumissio, τῆς χειραφετήσεως. Ὁ δὲ Τίρων ἀκολουθῶν τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ὁ ἀπελεύθερος τὸ ὄνομα τοῦ πρώην κυρίου αὐτοῦ, ὠνομάσθη ἔκτοτε Μάρκος Ἰούλιος Τίρων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν τῇ ἐξορίᾳ διαμονῆς, φαίνεται, ὅτι ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τοῦ στενογραφικοῦ αὐτοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἤρχισε καὶ διδάσκων καὶ διαδίδων· διότι τὸ ἔτος 52 π. Χ. γίνεται κατὰ πρῶτον μνεία ἀριθμοῦ στενογράφων ἱκανῶν ἐν Ῥώμῃ. Στενὴ φιλία ἥνωνε τοὺς δύο ἄνδρας, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διασωθείσης ἀλληλογραφίας αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς πατρικῆς φροντίδος, ἣν ἔλαβεν ὁ Κικέρων κατὰ τὴν μακρὰν ἀσθένειαν τοῦ Τίρωνος. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος τῇ 15 μαρτίου τοῦ ἔτους 44 ὁ Κικέρων, μὴ εὑρίσκων πλέον ἀσφαλῆ τὴν πόλιν, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ, ὅθεν ἀπέστειλε τὸν Τίρωνα εἰς Ῥώμην, ἵνα στέλλῃ αὐτῷ εἰδήσεις περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ φροντίζῃ περὶ τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ. Τέλος ὁ Τίρων, ἀφοῦ εἶδε τῇ 7 Δβρίου 43 πίπτοντα τὸν φίλον αὐτοῦ ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν μισθωτῶν τῆς τριανδρίας, ἐγκατέλιπεν ἐντελῶς τὴν Ῥώμην καὶ ἔζησεν ἔκτοτε εἰς τὰ ἰδιόκτητα αὐτοῦ κτήματα, ὅπου συνέλεξε τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος καὶ τὰ ἐξέδωκε, καθὼς καὶ τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ καὶ πλεῖστα ἴδια ἔργα. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ Ῥωμαϊκὴ στενογραφία, ἥτις ὠνομάσθη, notæ Tironianæ, σημεῖα Τιρωνικά, καὶ ἥτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συμβάντα κατὰ τὸ ἔτος 4 π. Χ., ὑπὸ διαφόρων ἐπεξεργασθεῖσα εἰσήχθη ἐν τοῖς σχολείοις, θεωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν πρακτικῶν Ῥωμαίων ὡς ἐπιστήμη χρησιμωτάτη.

Γνωρίζομεν λοιπὸν μετὰ θετικότητος, ὅτι ἡ στενογραφία ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ τοῦ ἔτους 63 π.Χ. Ἐπίσημον δὲ ἀπόδειξιν διδασκαλίας αὐτῆς εὑρίσκομεν εἰς ἓν διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ τοῦ ἔτους 301 μ. Χ., κατὰ τὸ ὁποῖον ὁρίζονται τὰ δίδακτρα τὰ πληρωνόμενα παρ' ἑκάστου μαθητοῦ τῆς στενογραφίας εἰς 75 δηνάρια, περίπου 9 δραχμ. κατὰ μῆνα. Ἀπὸ Κικέρωνος γίνεται πολλάκις μνεία ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στενογράφων, οἵτινες ὠνομάζοντο σημειογράφοι, ταχυγράφοι, ὀξυγράφοι, γραμματεῖς, νοτάριοι κτλ.

Ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετεφυτεύθη ἡ στενογραφία εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου εὑρίσκομεν αὐτὴν πρωταγωνιστοῦσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσήνεγκε σπουδαίας ἐκδουλεύσεις. Πρῶτον κατεγίνοντο οἱ στενογράφοι αὐτοπροαιρέτως, ἀργότερον δὲ, πιθανῶς ἀπὸ τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς εἰδικοὶ ὑπάλληλοι «notarii ecclesiastici», ἵνα σημειόνωσι τὰ ἀφορῶντα τοὺς μάρτυρας τῆς ἐκκλησίας, δηλ. νὰ σημειόνωσι τὰ κατὰ τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων, πρὸς ὃν σκοπὸν διωρίσθησαν κατὰ πρῶτον ἱερεῖς κάτοχοι τῆς στενογραφίας ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου Φαβιανοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δεκίου. Τὰ πρωτόκολλα ταῦτα, τὰ μαρτυρολόγια, ἐφυλλάσσοντο ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν μαρτύρων ἀνεγινώσκοντο δημοσίως πρὸς ἀνάμνησιν τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Τοιοῦτοι στενογράφοι, ἂν ἰδιωτικοὶ ἢ ἐπίσημοι δὲν γνωρίζομεν, μνημονεύονταί τινες. Οὕτως Εὐχαρίς τις, κρατῶν τὰ πρακτικὰ τῆς δίκης κατὰ τοῦ ἁγίου Θεοδωρήτου, καὶ οὕτω μάρτυς γενόμενος τῶν βασάνων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, ἔρριψε, κυριευθεὶς ὑπὸ συμπαθείας, τὰ κονδύλια καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Καὶ ὁ Γενέσιος, εἰς τοιαύτην τινὰ σκηνὴν παρευρεθεὶς ὡς στενογράφος, ἀνεχώρησεν ἕνεκεν ὁμοίου λόγου ἐκ τοῦ δικαστηρίου. Καὶ οἱ ἅγιοι Νέων καὶ Τύρβων ἦσαν τοιοῦτοι στενογράφοι, καὶ διάκονός τις Κορνήλιος. Ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑπηρέτουν στενογράφοι ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι, φαίνεται καὶ ἔκ τινος χωρίου τῶν Πανδεκτῶν. Καὶ ὁ Δαμά-

Digitized by Google

σκιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰσιδώρου ἀναφέρει ὅτι «ὑπηρεσίαν ἐτέλει ἡ πρὸς τάχος ἐπετέτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα». Ἀπὸ τῆς Γ′ δὲ ἤδη ἑκατονταετηρίδος οἱ λόγοι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας κατεγράφοντο ὑπὸ στενογράφων. Οὕτω λέγει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περὶ τοῦ Ὠριγένους, ζήσαντος ἀπὸ τοῦ 185 ἕως τὸ 254, «ἅτε μεγίστην ἤδη συλλεξάμενον ἐκ τῆς μακρᾶς παρασκευῆς ἕξιν, τὰς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ λεγομένας διαλέξεις ταχυγράφοις μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι· οὐ πρότερον ποτὲ τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα.» Γρηγόριος δὲ ὁ Ναζιανζινὸς 318—390 ἐν τῷ 32ῳ αὐτοῦ λόγῳ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποχαιρετᾷ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναφέρει καὶ τοὺς στενογράφους· «χαίρετε γραφίδες φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι», ἐννοῶν οὕτω τοὺς στενογράφους, οἵτινες ἐκράτουν σημειώσεις ἐν γνώσει αὐτοῦ, καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας πρὸς τοῦτο παρ' αὐτοῦ ἄδειαν, ἢ καὶ ὑπὸ ἐχθρῶν παραγγελθέντας, ἵνα εὕρωσί τι ἐπιλήψιμον ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Καὶ μαθηταί τινες τοῦ Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἀποθανόντος τὸ ἔτος 386, ἐστενογράφουν τὰς κατηχήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν βάσεων καὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σωκράτης δὲ ὁ Σχολαστικὸς ἀναφέρει, ὅτι ἐκρατήθησαν αἱ διδαχαὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας 347—407 ὑπὸ στενογράφων, ὅπερ ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ πατριάρχου Γεωργίου. Περὶ τοῦ Ἀττικοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Σωκράτης, ὅτι· «Μέτριος δὲ πρὸς τοὺς ἐπ' ἐκκλησίᾳ λόγους ὡς μήτε γραφῆς ἀξίους νομίζεσθαι τοῖς ἀκροαταῖς.» Πρὸς τούτοις ἦτο ἀνατιθεμένη εἰς στενογράφους κληρικοὺς ἡ σύνταξις τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδων. Οὕτω γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Τικίνου ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦτο στενογράφος. Βασίλειος δὲ ὁ μέγας 328—379 λέγει ἐν ἐπιστολῇ τινὶ πρὸς στενογράφον· «Οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο σημείων χρήζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων» κτλ. Ὁ Ἱερώνυμος διηγεῖται, ὅτι ἕνεκεν ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν καὶ σωματικῆς ἀδυναμίας δὲν ἔγραφε πλέον ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὑπηγόρευεν εἰς στενογράφον, ὁ ὁποῖος, ἐάν ποτε σκεπτόμενος ἤργει κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν, ἐδείκνυε σημεῖα ἀνυπομονησίας. Πολλοὺς δὲ ἔτι στενογράφους εὑρίσκομεν μνημονευομένους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης στενογραφίας ὀλίγιστα ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ὁ Kopp ἀναφέρει δύο χειρόγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν φυλαττόμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ περιέχει τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου μὲ στενογραφικὰ σημεῖα γεγραμμένα, τὸ δὲ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων περιέχει συγγραφὰς τοῦ Ἑρμογένους καὶ ἄλλων.

Ἡ γνῶσις τῆς Τιρωνικῆς ταχυγραφίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἦτο λίαν περιωρισμένη κατὰ τὴν Θ′ ἑκατονταετηρίδα, κατὰ δὲ τὴν Ι′ ἐξέλιπεν ἐντελῶς. Ἀπὸ τῆς Ι′ μέχρι τῆς Ις′ ἑκατονταετηρίδος μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν περὶ τῆς γνώσεως τῆς στενογραφίας, αἵτινες μετ' ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ ἔρευναν δύνανται ἴσως νὰ ἄγωσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ στενογραφία δὲν ἔπεσεν ἐντελῶς εἰς λήθην, ἀλλ' ἡ ἔρευνα αὕτη δὲν εἶναι ἀντικείμενον τοῦ θέματος ἡμῶν.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ χώρα, ὅπου ἡ στενογραφία ἔλαβε νέαν ζωὴν καὶ ὅθεν διεδόθη εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως καυχᾶται ἡ Ἀγγλία, ὅτι εἶναι ἡ πατρὶς τῆς στενογραφίας. Ὁ Ratcliff ἔκαμε τὰ πρῶτα βήματα περὶ τὰ τέλη τῆς Ις′ ἑκατονταετηρίδος καταρτίσας σύστημά τι στενογραφίας συνιστάμενον εἰς τὴν παράλειψιν τῶν φωνηέντων καί τινων συμφώνων, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν Λονδίνῳ ἐν ἔτει 1688, ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐφευρέτου. Μετ' αὐτὸν εἰργάσθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ὁ Bright καὶ ὁ Bales. Ἀλλὰ τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας Ἀγγλικῆς στενογραφίας ἔθεσεν ὁ John Willis, καταρτίσας σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε τὸ 1602. Τότε ἀπαντῶμεν ἤδη σημεῖα στενογραφικὰ ἐπιδεκτικὰ τελειοποιήσεως. Ἐπὶ τῶν ἰχνῶν αὐτοῦ βαδίσαντες ὁ Witt, ὁ Dix καὶ ὁ Mawd κατέστησαν ἔτι τελειότερον τὸ σύστημα. Μετ' αὐτούς, ἀναγνωρισθείσης τῆς χρησιμότητος τῆς στενογραφίας, κατέγειναν πολλοὶ περὶ αὐτήν, ἐξ ὧν διεκρίθη ὁ Taylor, ὁ ὁποῖος κατήρτισε σύστημα πλῆρες, μέχρις οὗ ἔφθασεν ἡ στενογραφία εἰς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, τὸν ὁποῖον νῦν κατέχει. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις ἐν ἀμφοτέραις ταῖς βουλαῖς ἐπετράπη ἡ δημοσίευσις τῶν συζητήσεων, κατέχει ἡ στενογραφία σπουδαίαν ἐν τῷ Ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ θέσιν. Καὶ ἤδη δὲν ὑπάρχει ἐφημερὶς ὁπωσοῦν σπουδαία, ἥτις νὰ μὴ ἔχῃ τοὺς στενογράφους αὐτῆς ἐν τοῖς θεωρείοις τῶν δύο βουλῶν. Ἐν χρήσει ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει τὸ σύστημα τοῦ Pitman, τὸ ὁποῖον ἐβασίσθη ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ προϋπάρχοντος συστήματος τοῦ Taylor. Ὠνομάσθη δὲ φωνογραφία, διότι γράφει τὴν τοσοῦτον ἰδιότροπον κατὰ τὴν προφορὰν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν οὐχὶ ὅπως γράφεται, ἀλλ' ὅπως προφέρεται. Τὸ αὐτὸ σύστημα ὑπάρχει ἐν χρήσει καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου οἱ στενογράφοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὡραῖον φῦλον, εὑρίσκουσιν εὐρὺ καὶ κερδοφόρον στάδιον ἐνεργείας.

Ἤθελεν εἶσθαι λίαν διεξοδικὸν νὰ κάμωμεν

Digitized by Google

ἔστω καὶ ἁπλῆν μνείαν ὅλων τῶν συστημάτων καὶ ὅλων τῶν χωρῶν, ἔνθα εἶναι ἐν χρήσει ἡ στενογραφία, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν χώραν, ἥτις κατ' ἐξοχὴν σπουδαίως ἐνήργησεν ὑπὲρ ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῆς τέχνης ταύτης.

Ἐν Γερμανίᾳ περὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος καθηγητής τις κατέγεινε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ πῶς νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ γράφῃ τις τόσον ταχέως ὅσον ἄλλος ὑπαγορεύει. Ἔκτοτε δὲ ἄπειρα συστήματα ἐξεδόθησαν καὶ ἐδιδάχθησαν, ἐξ ὧν τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ Taylor, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη εἰς τὴν Γερμανικήν, εἶναι τὸ τοῦ Mosengeil 1819, τοῦ Berthold 1819, Stærk 1829, Nowak 1830, ἡ λεγομένη Homographie 1831, τὸ σύστημα τοῦ Stolze 1838 καὶ τέλος τὸ σύστημα τοῦ Gabelsberger 1834. Ὁ Βαυαρὸς ὑπάλληλος Γαβελσβέργερ ἤρχισε τὸ ἔτος 1817 ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν εὕρεσιν ταχυγραφικῆς τινος μεθόδου, ἔχων μόνον σκοπὸν νὰ κατασταθῇ χρησιμώτερος εἰς τοὺς προϊσταμένους αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ὅτε ἡ Βαυαρία ἐγένετο συνταγματικὸν κράτος, ἀπεφάσισε νὰ τελειοποιήσῃ τὴν μέθοδον αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ κατορθώσῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας νὰ στενογραφῇ τὰς συζητήσεις τῶν βουλῶν. Τὸ ἔτος 1829 ἐξετασθὲν τὸ σύστημα αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Βαυαρικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐνεκρίθη καὶ ἐπῃνέθη διὰ λίαν τιμητικῶν ἐκφράσεων, θεωρηθὲν ὡς ἔξοχον μεταξὺ ὅλων τῶν ὑπαρχόντων συστημάτων καὶ ὡς πληρέστατα ἐκπληροῦν τὸν σκοπὸν τῆς στενογραφίας. Καὶ τότε τῇ συνδρομῇ τῆς πολιτείας καί τινων ἰδιωτῶν ἐδίδαξε τὴν στενογραφίαν εἰς πολλοὺς μαθητάς, οἵτινες διέδοσαν αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1834 τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ στενογραφίας εἰς τόμον ὀγκωδέστατον, τὸ ὁποῖον οὐδ' οἱ ἀντίπαλοι τοῦ συστήματος αὐτοῦ δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν, ὅτι εἶναι ἔργον σπουδαιότατον, ὅπερ πάντοτε θὰ κατέχῃ θέσιν τιμητικὴν μεταξὺ τῶν περὶ στενογραφίας ἔργων. Ἕνεκα τῆς τελειότητος αὐτοῦ τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη εἰς πλείστας ξένας γλώσσας μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας, μόνον δὲ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ συναγωνίζεται μετὰ τοῦ συστήματος Stolze, τὸ ὁποῖον ὅμως βεβαίως εἶναι κατώτερον. Τὸν Γαβελσβέργερ ἡ πατρὶς αὐτοῦ εὐγνωμονοῦσα ἀντήμειψε καὶ ἐτίμησεν, ὠνόμασε δὲ τελευταῖον καὶ ὁδόν τινα ἐν Μονάχῳ ὁδὸν Γαβελσβέργερ.

Τὸ σύστημα τοῦ Γαβελσβέργερ ἐκμαθὼν ὁ πατήρ μου, Ἰωσὴφ Μίνδλερ, ἐν καιρῷ τῶν Πανεπιστημιακῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, προϊδὼν ὅτι μεγίστων ὠφελειῶν πρόξενος ἤθελεν ἀποβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία, ἀπὸ τοῦ 1843 συνταγματικῶς κυβερνωμένη, εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα, ἐν οἷς ἡ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πολιτικὴ εὐγλωττία ὁσημέραι ἀνεπτύσσετο. Ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συστήματος ταχυγραφικοῦ, εἰδικῶς δημιουργηθέντος διὰ τὴν Γερμανικήν, παρουσίαζεν ἀπείρους καὶ μεγάλας δυσκολίας ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο γλωσσῶν κατά τε τὴν γραφήν, τὴν προφορὰν καὶ τὴν γραμματικήν. Οὐχ ἧττον ὑπερέβη εὐδοκίμως τὰ προσκόμματα καὶ διά τινων τροποποιήσεων καὶ μεταβολῶν ἐμόρφωσε σύστημα, ὅπερ ἤθελέ τις νομίσει, ὅτι ἐφευρέθη διὰ τὴν Ἑλληνικήν. Διορισθεὶς ἐν ἔτει 1856 καθηγητὴς τῆς στενογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, ἐδίδαξεν αὐτὴν μέχρι τοῦ 1866, ὅτε ἐπαύθη λόγῳ οἰκονομίας. Ἡ Ἑλληνικὴ στενογραφία εἶναι τελειοτάτη καὶ εἰς χεῖρας καλοῦ στενογράφου ἱκανοποιεῖ πάσας τὰς ἀξιώσεις τοῦ βήματος. Δοκιμασθεῖσα δὲ ἐν ταῖς παραδόσεσι, τοῖς δικαστηρίοις, ἐν δημοσίαις συναθροίσεσιν, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει καὶ ἔκτοτε ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἐξεπλήρωσε πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὸν προορισμὸν αὐτῆς, κατασταθεῖσα στοιχεῖον ἀναπόσπαστον τοῦ νομοθετικοῦ σώματος.

Προκειμένου περὶ Ἑλληνικῆς στενογραφίας θεωρῶ καθῆκόν μου νὰ κάμω μετ' ἐπαίνων μνείαν τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἕλληνος καθηγητοῦ Πάνου Ἠλιοπούλου, ὁ ὁποῖος ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν εὑρέθη ὡς μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου ἐν ἔτει 1845 ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως διδακτικῶν βιβλίων, εἰργάσθη εἰς τὸν καταρτισμὸν συστήματος Ἑλληνικῆς στενογραφίας, ἵνα δι' αὐτῆς κατορθώσῃ νὰ καταγράφῃ τὰ μαθήματα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας. Τὸ σύστημα τοῦτο συνιστᾶτο εἰς τὴν παράλειψιν τῶν ἄρθρων, ἀντωνυμιῶν τινων, διαφόρων χρόνων τῶν βοηθητικῶν ῥημάτων *εἶναι* καὶ *ἔχειν*, τῶν καταλήξεων τῶν οὐσιαστικῶν καὶ εἰς συμβολικά τινα σημεῖα διὰ τὰς συνεχῶς ἀπαντωμένας λέξεις. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης κατώρθωσε νὰ κρατῇ σημειώσεις τῶν παραδόσεων καὶ νὰ ὠφεληθῇ αὐτὸς καὶ οἱ συμμαθηταί του. Τὸ ἔτος 1852, ἀναμνησθεὶς πάλιν τῶν προτέρων στενογραφικῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν καὶ εὑρὼν τὸ Γαλλικὸν σύστημα τῆς στενογραφίας τοῦ Sénocq, ἐθεμελίωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ στενογραφίαν, ἣν καὶ ἐξέδωκε τῇ συνδρομῇ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, ἥτις ἀμέσως κατενόησε τὴν χρησιμότητα τῆς στενογραφίας, τὸν φεβρουάριον τοῦ 1853, διδάξας καὶ μαθητάς τινας. Ἀλλ' ἡ Στενογραφία αὕτη δὲν ἦτο ἐπαρκὴς εἰς ἀκριβῆ καταγραφὴν τῶν λεγομένων καὶ δὲν ἔλαβε μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη ἦλθεν ἐκ Γερμανίας ὁ Ἰωσὴφ Μίνδλερ καὶ ἔδωκε δείγματα τῆς τελειότητος τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ἔπεσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς λήθην ἡ Στενογραφία τοῦ κ. Ἠλιοπούλου.

Digitized by Google

Ἡ στενογραφία καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως ἀνεγνωρίσθη ὡς λίαν ὠφέλιμος τέχνη. Ἤδη ὁ Βαλέριος Πρόβος λέγει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς μονογραφίας αὐτοῦ «De notis Romanorum interpretandis», ὅτι εἶναι «*studium necessarium*», μελέτη ἀναγκαιοτάτη. Ἀργότερον δὲ ὁ πεπαιδευμένος Moligneux γράφει πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν διάσημον φιλόσοφον Loke, συνιστῶν τὴν ἐκμάθησιν τῆς στενογραφίας εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ· «la sténographie est une connaissance très nécessaire aux gens des lettres et aux gens d'affaire», δηλ. ἡ στενογραφία εἶναι γνῶσις ἀναγκαιοτάτη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον ἔχοντα γραφικὰς ἐργασίας. Κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους χρόνους οὐδεμία πλέον ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῆς· καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς ἔχει τὸ χρήσιμον πρὸ πάντων εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν. Ὁ μαθητὴς μετ' ὀλίγα ἤδη μαθήματα εὑρίσκει τι τὸ ἐπαγωγόν, διότι εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ κάμῃ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ σημειώσεις διὰ στενογραφικῶν στοιχείων. Ὅσῳ δὲ προοδεύει τόσῳ μᾶλλον εὐχαρίστως καταγίνεται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς τέχνης ταύτης, ἥτις μετ' ὀλίγον χρόνον καθίστησιν αὐτὸν ἱκανὸν ν' ἀκολουθῇ αὐταῖς λέξεσι τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ· ἅμα δὲ τῇ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοιτήσει εἶναι ἄπειρα τὰ προτερήματα, τὰ ὁποῖα ἀποκτᾷ διὰ τῆς γνώσεως τῆς στενογραφίας· διότι, ἐνῷ ἀκολουθεῖ τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν ἄνευ κόπου κατὰ λέξιν, τῷ ἐντυποῦνται συγχρόνως τὰ γραφόμενα, διότι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ δίδῃ μεγαλειτέραν προσοχὴν παρὰ κατὰ τὴν συνήθη γραφήν· ἐκτὸς τούτου δὲν φθείρει τὴν γραφήν του, ἥτις, ὡς γνωστόν, σπουδαῖον τρέχει κίνδυνον κατὰ τὰ Πανεπιστημιακὰ ἔτη ἕνεκα τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς εἶναι ἠναγκασμένος ὁ μαθητὴς νὰ γράφῃ, ὥστε καταντᾷ σχεδὸν δυσανάγνωστος· καὶ διὰ τοῦτο τὸ λεγόμενον «docti male pingunt» «οἱ πεπαιδευμένοι γράφουσι κακῶς» ἐπὶ τοσοῦτον ἀληθεύει, ὥστε κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον, ὅτε ἰδίως εἶναι χρήσιμος ἡ εὐανάγνωστος γραφή, καταντᾷ ἀδύνατος σχεδὸν καὶ χρήζει ἰδιαιτέρας μαντικῆς δυνάμεως ἡ ἀνάγνωσις τῆς τῶν πεπαιδευμένων γραφῆς καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων. Κατὰ δὲ τὸν πρακτικὸν βίον εἶναι μεγίστη ἡ χρησιμότης τῆς τέχνης ταύτης, διότι ἀνεξαρτήτως τῶν ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας παρέχει διὰ τῆς ταχίστης σημειώσεως πάσης ἰδέας ἢ πάσης ὁμιλίας, εἶναι βοήθημα σπουδαιότατον οὐχὶ μόνον εἰς τὸν πεπαιδευμένον, ἀλλὰ εἰς πάντα γνωρίζοντα γράμματα· χρησιμεύει εἰς ἰδιαιτέρας σημειώσεις ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ὡς μέσον ἀνταποκρίσεως, ὡς ἡμερολόγιον. Πόσον καιρὸν ἤθελον κερδίσει π. χ. οἱ ἔμποροι καὶ πόσας χεῖρας ἤθελον οἰκονομήσει, ἄν, ἀντὶ τῆς συνήθους γραφῆς, εἰσήγαγον τὴν στενογραφίαν ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις αὐτῶν! Ὁ πολιτικὸς ἀνήρ, ὁ συγγραφεὺς δύνανται διὰ στενογράφου νὰ περαιώσωσιν ἄνευ κόπου ἑξαπλασίαν τῆς συνήθους ὑπηρεσίαν· ὁ φιλόλογος, ὁ νομικός, ὁ δικηγόρος, ὁ δικαστὴς πόσον δύνανται νὰ ὠφεληθῶσι διὰ τῆς τέχνης ταύτης εἶναι κατάδηλον. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῶν ἑταιριῶν, τῶν συλλόγων, τῶν συμβουλίων καὶ ἐν γένει πάντων τῶν πολυμελῶν σωμάτων στενογραφικῶς κρατούμενα γίνονται πιστότατα καὶ ἀνεπίδεκτα ἀμφισβητήσεως.

Ἀλλ' ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς ὠφελείας τῆς στενογραφίας ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν κοινοβουλευτικῶν σωμάτων διὰ τῆς πιστῆς καὶ κατὰ λέξιν καταγραφῆς τῶν ἐν αὐτοῖς λεγομένων. Ἐκεῖ γίνεται ἡ στενογραφία τὸ ζῶν ὄργανον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐξέλεξε. Πᾶν ὅ,τι οἱ ἀντιπρόσωποι συζητοῦσι καὶ ἀποφασίζουσι φέρεται πιστῶς εἰς γνῶσιν τῶν πολιτῶν, καὶ ὁ λαὸς μανθάνει διὰ τῆς τέχνης ταύτης, ἂν καὶ πῶς ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν οἱ ἀντιπρόσωποί του, τί ἐλέχθη καὶ τί ἀπεφασίσθη πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν. Ἄνευ αὐτῆς ἤθελον ἀπολεσθῇ διὰ τοὺς συγχρόνους καὶ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους πολλὰ τῶν λαμπροτέρων μνημείων κοινοβουλευτικῆς εὐγλωττίας καὶ πολιτικῆς δεινότητος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καλῶν ῥητόρων συντελεῖ τὰ μέγιστα, διότι εἶναι τὸ κάτοπτρον τοῦ λόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ δύναται ὁ ῥήτωρ νὰ ἴδῃ ἑαυτόν, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ συγκρίνῃ καὶ οὕτω νὰ ἀποβάλῃ τὰς τυχὸν ἐλλείψεις αὐτοῦ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ ἄπειρα ἄλλα ὠφελήματα ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις εἰσήγαγον τὴν διδασκαλίαν τῆς στενογραφίας ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα εἰς τὰ γυμνάσια, τὰ ἐμπορικά, τεχνικὰ καὶ στρατιωτικὰ σχολεῖα καὶ εἴς τινα Πανεπιστήμια, καὶ χορηγοῦσι πᾶσαν συνδρομὴν καὶ προστασίαν εἰς τὴν τέχνην ταύτην, ἥτις παρ' ἡμῖν εὑρίσκεται ἔτι ἐν τοῖς σπαργάνοις· ὑπάρχει ὅμως ἐλπίς, ὅτι θέλει διαδοθῇ ἅμα γίνωσι γνωστὰ τὰ μεγάλα ὠφελήματα, ὧν γίνεται πρόξενος.

ΜΟΝΗ ΒΑΡΝΑΚΩΒΑΣ

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς τῶν παμπληθῶν ἐκείνων βουνῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τεινόντων ἀντερεισμάτων τῆς σειρᾶς τῶν Βαρδουσίων ἢ ὀρέων τῆς Δωρίδος, κεῖται ἡ μικρὰ μέν, πλὴν ἀρχαία μονὴ τῆς Βαρνάκωβας. Πέντε ὥρας μακρὰν τῆς Ναυπάκτου καὶ ἐν μιᾷ τῶν ὀρεινοτάτων τῆς Ἑλλάδος χωρῶν κειμένη ἡ γραφικωτάτη αὐτὴ μονή, πάνυ ὀλίγους ὑποδέχεται τοὺς

Digitized by Google

ἐπισκεπτομένους ὑπὸ τὴν φιλόξενον αὐτῆς στέγην, καὶ τούτους οὔποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς, ἀλλ' εἰς τὰ μοναστηριακὰ μόνον βρώματα πρὸς κόρεσιν ἐδοιπορούντων στομάχων ἀποβλέποντας. Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλως, ἀφοῦ ὁ τρόπος τοῦ *ποντοπορεῖν* ἐν Ἑλλάδι ἐστὶν ἔτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ Σατωβριάνδου ἐπὶ Τουρκοκρατίας περιγραφόμενος, καὶ καθ' ὃν μακραὶ ὧραι λίαν βραδέως διέρχονται ὑπὸ καυστικὸν ἥλιον ἐπὶ ἀχαλινώτου βραδυπορούσης ἡμιόνου; Οὐδαμοῦ σχεδὸν ἴχνος διαχαράξεως ὁδοῦ, προσκοπτούσης καθ' ἕκαστον βῆμα τῆς πορείας ὑπὸ τῶν διατεμνόντων τὴν τρίβον ρυάκων, καὶ οὐδεμία σχεδὸν μέριμνα περὶ τῆς πρώτης ταύτης ἀνάγκης τῆς συγκοινωνίας, ἥτις θεωρεῖται τὴν σήμερον ὡς τὸ βαθμόμετρον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατὰ τὸν ἐσχάτως πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος περιελθόντα D'Estournelle, οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι πρῶτον μὲν φροντίζουσι περὶ τῶν ἰδίων, δεύτερον δὲ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τρίτον περὶ τῆς ἐπαρχίας των καὶ τελευταῖον, ἂν μένῃ καιρὸς, περὶ τῶν κοινῶν. Οὐδὲν ἀδικώτερον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διατίθεται ὁ διὰ τὴν συγκοινωνίαν εἰδικὸς φόρος. Τὰ ὑφ' ὅλου τοῦ ἔθνους συνεισφερόμενα ἐξοδεύονται εἰδικῶς εἰς ἓν μόνον μέρος, ὅπερ εὐτυχεῖ νὰ ἔχῃ ἰσχυρόν τινα πολιτευόμενον, ἐνῷ ἕτεραι χῶραι, ἐπίσης συνεισφέρουσαι καὶ ἐν αἷς μικρά τις γέφυρα θὰ ἦτο μέγα εὐεργέτημα, οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἔχουσι δικαίωμα, οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατὰ τύπους, διότι πλεῖσται καὶ μετὰ τὴν ἔνδειξιν τῆς ἀνάγκης ἀπαιτοῦνται νὰ ἐκτελεσθῶσι διατυπώσεις. Διαδραμὼν ἐσχάτως τὴν ὀρεινὴν χώραν τῆς κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου βορείου σειρᾶς ὀρέων, οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς φωλεᾶς τοῦ Καλυδωνίου κάπρου, διότι τὰ τοιαῦτα ἀκίνδυνα σήμερον ἆθλα, καὶ αὐτοὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες, ὀκλάζοντες ἔμπροσθεν ἀσημάντου τινὸς ἐνεπιγράφου λίθου τῆς συνοικίας Πλάκας, ἐῶσι τοῖς ξανθοῖς τῶν Σαξόνων τέκνοις, ἀλλὰ τῶν σημερινῶν περιστάσεων ἕνεκεν, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσω τὸ γραφικὸν τῆς χώρας κάλλος, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ταύτην μονὴν, ἥτις ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἱστορίας της, ἐστὶ κάπως μνείας ἀξία. Διῆλθον τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν καὶ τὸ ἱερὸν δάσος τοῦ Ποσειδῶνος τὸ κείμενον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας (Παυσ. 10, 38, 4), ὅπερ σύγκειται ἐξ ἐλατῶν καὶ κέδρων, καὶ οὗ ἡ ὑλοτομία ἐστὶν ὁ μόνος πόρος ἐξ οὗ οἱ πτωχοὶ ἀπόγονοι τῶν Ὀζολῶν ἔχουσι τὴν παρηγορίαν. Ἐνταῦθα βεβαίως ὁ Θεὸς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐφήρμοσε τὸ «ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου», διότι εἶδον τοὺς ὑλοτόμους κατοίκους τοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας χωρίου *Ἁγία Εὐθυμία*, καὶ ἀπογόνους τῶν Ὀζολῶν, ἐν τῷ κατέρχεσθαι τὰς δυσβάτους κλιτύας τῶν πετρωδῶν ὀρέων φέροντας ἢ σύροντας μέγιστα ξύλα, σανίδας δὲ κομιζομένας ὑπὸ γυναικῶν ἢ ὄνων. Οὐδαμοῦ ἀγροὶ, οὐδαμοῦ γεωργία, ἀλλ' ἀέναος ὑλοτομία καὶ βαρεῖα μεταφορά. Βεβαίως οἱ Ὀζόλαι οὗτοι δύνανται ὑπερηφάνως νὰ εἴπωσι μετὰ τῶν Ἱσπανῶν μεταλλουργῶν «Misère, tu as tué mon père, mais à présent je te tiens». Ὁποία ἡ θέσις τῶν γυναικῶν τούτων! Ἡ ἀέναος ἐργασία καὶ ὁ τρόπος τοῦ φέρειν βαρέα φορτία στρωτήρων ἢ σανίδων ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας ἐν δυσβάτοις τόποις, αναπτύσσουσι τοὺς πόδας καὶ τοὺς ὤμους, καὶ κωλύουσι παντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θελκτικοῦ γυναικείου στήθους, ὑφ' ὃ πάλλει ἡ εὐαίσθητος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν γένει καταστρέφουσι τὸ ἁρμονικὸν καὶ στρογγύλον τῶν μελῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὸ φῦλον ἐκλήθη ὡραῖον, ἐμπνεῦσαν εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν ὑπερτάτην καλλονὴν τῆς καλλιμόρφου θεαίνης. Τὴν πρώτην νεότητα ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὸ γῆρας, τῆς πρώτης βλαστήσεως ἕπεται ἀμέσως ὁ μαρασμός. Κατῆλθον ἐντεῦθεν, πολλὰ ἄναντα, πάραντα καὶ κάταντα διελθὼν, πρὸς τὸν ποταμὸν Μόρνον, οὗ αἱ ὄχθαι εἰσὶ κατάφυτοι ὑπὸ δρυῶν καὶ κέδρων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπὶ πετρώδους λόφου ἐπεσκέφθην τὰ γραφικὰ ἐρείπια ἑτέρας πόλεως τῶν Ὀζολῶν, τῆς τῶν Ὑαίων, στεφόμενα ὑπὸ τῶν λειψάνων τοῦ πύργου μεσαιωνικοῦ τινος δυνάστου, καὶ μετὰ κοπιώδη ἄνοδον ἀφικόμην εἰς τὴν γραφικωτάτην θέσιν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς.

Ὁποῖος ἀξιοθαύμαστος ὁρίζων, ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν καταφύτων ἐκείνων ὀρέων, μεστῶν μεγαλοπρεπῶν δρυῶν καὶ κέδρων, καὶ εἰς τὸ βάθος κατ' ἀντίθεσιν ὑπὸ τῶν γυμνῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων τῆς χώρας τῶν Κραββάρων. Μόνος δὲ ὁ ἰδὼν τὰς ἀγόνους ἐκείνας ῥάχεις δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἐπαιτικὸν ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων, ὧν ἑκάστου ἡ περιουσία μετρεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ καλύβῃ του κρεμαμένων βακτηριῶν, ἑκάστης ἀντιπροσωπευούσης μακρὰν ἐπαιτικὴν εἰς διαφόρους πόλεις ἐκδρομήν. Τί δύναται νὰ ἐλπίσῃ τις παρὰ τῶν κατοίκων χώρας ἐκτεινομένης ἐν κεκαυμέναις φάραγξιν ἔνθα οὐδεμία ὑπάρχει βλάστησις, οὐδαμοῦ ἀρκοῦσα σκιὰ ὅπως φιλοξενήσῃ μικρόν τι πτηνὸν, ἔνθα αἱ πηγαὶ ἀπεξηράνθησαν, καὶ ἔνθα βασιλεύει θανάσιμος σιγὴ μόλις διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ κρωγμοῦ σαρκοβόρου τινὸς ὀρνέου ἱπταμένου περὶ σεσηπός τι πτῶμα! Πόσον δικαίως οἱ Ἕλληνες ἐπρέσβευον ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατήγοντο ἐκ τῶν δένδρων, ἀλλ' οἱ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν δασῶν, ἔνθα μόνον διαμένουσιν οἱ ξηροὶ καὶ ἡμίκαυστοι κορμοὶ, λίαν ἐπιζημίως δι' ἑαυτοὺς παριστῶσι τοὺς προγόνους των.

Ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπικαλουμένης Βαρνάκωβας ἢ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Βερνικόβου ἢ Βερνικὸ, στέφει τὴν κορυφὴν λόφου ὑπερκειμέ-

Digitized by Google

νου τῆς θαλάσσης περὶ τὰ 800 μέτρα καὶ καταφύτου ὑπὸ δρυῶν· περιβάλλεται δὲ ὑπὸ κεκλιμένων ἀμπελώνων, ὧν ὁ ὡραῖος καὶ ἄφθονος οἶνος ἐνισχύει τοὺς πατέρας εἰς τὸ ἐπίμοχθον τῆς μετανοίας των στάδιον. Ἀποτελεῖται δὲ σήμερον, ὡς πᾶσαι αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τετραπλεύρου περιβόλου, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι τὰ κελλία, ὧν προέχει σκεπαστὸς συνεχὴς ἐξώστης στηριζόμενος ἐπὶ ἀξέστων δρυΐνων δοκῶν, ἐστεγασμένος διὰ πλακῶν ἐκ τοῦ πέριξ σχιστολίθου πετρώματος ἐξαγομένων. Ἐν μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου τούτου περιβόλου, εἰς τὰς γωνίας τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται θολωταὶ εἴσοδοι, κεῖται ὁ ναός, εὐμήκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἐκ λελαξευμένου λευκοῦ τιτανολίθου, μετὰ διρρόου στέγης καὶ μικροῦ ἐν μέσῳ προέχοντος πυργίσκου θολωτοῦ. Ἀνηγέρθη δ' οὗτος τελευταῖον ἐν ἔτει 1831 ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἀνατιναχθέντος διὰ πυρίτιδος ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τὸν Ἀγῶνα, μετὰ τὴν γενναίαν ἔξοδον τῶν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸν Σκαλτζᾶν καὶ Σαφάκαν πολιορκηθέντων Ἑλλήνων. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ διαφόρων πλακῶν γεγλυμμένων καὶ μεμουσειωμένων. Ἔν τινι τούτων παρίσταται ἀτελῶς διὰ μωσαϊκοῦ λέων ἢ παρεμφερές τι θηρίον μετὰ φοβερῶν ὀνύχων, ἐν πολλοῖς δὲ φαίνονται νεώτεραι ἐπισκευαὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ ὅλον διακείμεναι. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, οὖσαν ὅλως νέαν, οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει. Ἐν δὲ τῷ ναῷ μοὶ ὑπεδείχθη παλαιὸς ξυλόγλυπτος σταυρὸς ἐν ᾧ παρίστανται διὰ λεπτοτάτης ἐργασίας διάφοροι τῆς ἱερᾶς ἱστορίας πράξεις, εἶναι δὲ διακεκοσμημένος διὰ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ διαφόρων πολυχρόων πολυτίμων λίθων, τὸ δὲ περιεργότατον διὰ τὴν ἐποχήν του καὶ διὰ πολυχρόου σμάλτου. Ἐστήρικται δ' οὗτος ἐπὶ ἀργυρᾶς κωνικῆς συρματοπλέκτου βάσεως λεπτότατα ἐξειργασμένης, διακεκοσμημένης δέ, ὡς ἅπας ὁ σταυρός, διὰ πολυχρόων πολυτίμων λίθων. Λέγουσι δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες, κατὰ τὰς εἰωθυίας ὑπερβολάς, ἐκτιμηθέντα ἀντὶ 25 χιλιάδων φράγκων. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιότης του ἐστὶ προφανής, ἀλλ' εἶναι ἆρα δώρημα αὐτοκράτορός τινος, ἢ κατὰ παρῳχημένην τινὰ ἐποχὴν προσφορὰ τῆς ἁγίας Ῥωσσίας ὅπως προσοικειωθῇ τοὺς Χριστιανοὺς συνῳδὰ τῇ διαθήκῃ Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἢ μᾶλλον τῷ ἀμετατρέπτῳ αὐτῆς πολιτικῷ προγράμματι; Ἐν τῇ τερπνοτάτῃ πλὴν μεμονωμένῃ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐρήμῳ ταύτῃ θέσει, ἐκτελοῦσι τὴν μετάνοιάν των 8 ἕως 10 πατέρες, ὧν τὴν μονότονον ὕπαρξιν ἀναζωπυρεῖ τὸ ἀδιάλλακτον ἐκεῖνο ἀδελφικὸν πρὸς ἀλλήλους μῖσος, ὅπερ ἀναπτύσσεται ἐνίοτε μεταξὺ συγγενῶν, συχνάκις μεταξὺ συναδέλφων, πάντοτε μεταξὺ καλογήρων. Τὸν ἡγούμενον κ. Νικηφόρον, ἄνδρα μεσήλικα καὶ ἀκμαῖον, ὅστις ἐθεώρησεν ἐπάναγκες ν' ἀφιερώσῃ τὸ ὑπόλοιπον ἥμισυ τοῦ βίου του πρὸς ἐξάγνισιν ἴσως ἁμαρτιῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος, ἀρτίως δὲ χειροτονηθέντα, εὗρον ἀρκούσης παιδείας κάτοχον καὶ περιποιητικώτατον, δι' ὃ μυρίας ὀφείλω αὐτῷ χάριτας.

Ἐκ τῶν πέριξ καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν φαινομένων συντριμμάτων μαρμάρων καὶ τεμαχίων στηλῶν πρασίνου Τηνίου προφυρίτου λίθου, καθὼς καὶ τῶν σωζομένων προφανῶς Βυζαντιακῶν μωσαϊκῶν τοῦ ἐδάφους, ἐξάγεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη οὐ μόνον πλεῖστα ἔτη ὑπάρξεως μετρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀξία λόγου ἄλλοτε θὰ ἦτο, ὡς κατέδειξεν ἡ ἀκροθιγὴς μόνον ἐξέτασις τῆς ἱστορίας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκαταστάσεως. Καὶ ἄνωθεν μὲν τῆς θύρας τοῦ σημερινοῦ ναοῦ ὑπάρχει μαρμαρίνη πλάξ, λείψανον τοῦ πάλαι ναοῦ, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Δεδόμηται τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργείᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κ. Ἀρσενίου, ἐπὶ Κοσμᾶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου· ἔτος ͵ςφπε' (6585 ἀπὸ κτίσεως κόσμου=1077 μ.Χ.)», ἕπονται δὲ μετὰ ταῦτα· «Ὁ δὲ δεύτερος ναὸς διὰ τοῦ Ἰωάννου βασιλεύοντος κὺρ Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου. Ἔτος ͵ςχνε' (6655 ἀπὸ κτίσεως κόσμου=1147 μ. Χ.)». Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ μονὴ μετρεῖ 800 ἐτῶν ὕπαρξιν· ἀλλ' ἡ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἔρευνα, πλεῖστον ἔτι φῶς ἐπέχεεν ἐπὶ τῆς ἐνδιαφερούσης καθισταμένης ἱστορίας αὐτῆς.

Ἡ μικρὰ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, ἐλάχιστον χῶρον ἔν τινι ἀποθήκῃ κατέχουσα, σπανίως ἀνοίγεται. Σύγκειται δ' ἔκ τινων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὅλως νέων, ἐν οἷς ὅμως ἐλλείπει ἡ πλήρης σειρὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἔλλειψις οὐδόλως γίνεται ἐπαισθητή, διότι χρῆσις μόνον γίνεται τῶν ἐν τοῖς ἀναλογίοις τοῦ ναοῦ κειμένων ἐκδόσεων τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ἐργαστηρίου ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅπερ κατακλύζει τοιούτων τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν, καὶ ἅτινα διὰ τὸν ἀρχαιότροπον δίχρουν τύπον των, τὸν ἰδιάζοντα χάρτην, τὰ ἀκατέργαστα ξυλογραφήματά των, ἀντικείμενα εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, θεωροῦνται ὡς μόνα μετέχοντα τῆς ἀπαιτουμένης ἁγιότητος ἢ εὐαναγνωσίας. Τὰ δὲ χειρόγραφα πληροῦσι μικρὸν σάκκον, ἔνθα εὕρηνται ἐνετικὰ καὶ τουρκικὰ ἔγγραφα καί τινα βυζαντιακὰ χρυσόβουλλα. Πάντα σχεδὸν ἀναφέρονται εἰς προνόμια ἢ κτήσεις τῆς μονῆς. Ἓν ὅμως τούτων, τὸ καὶ περιεργότερον, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνδέεται δὲ τοῦτο πρὸς φύλλον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἰταλικὴ αὐτοῦ μετάφρασις, φέρουσα ἐπιγραφὴν μὲν Copia, χρονολογίαν δὲ 1695. Κατὰ τοῦτο ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐζωγραφήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Δούκα, πατριαρχεύοντος τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κὺρ Γερ-

Digitized by Google

μανοῦ καὶ ἐπὶ ἡγουμένου τοῦ ὁσιωτάτου κ. Τιμοθέου. Ὁ δὲ ἔσωθεν νάρθηξ ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐζωγραφήθη ἐπὶ Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως τοῦ Πορφυρογεννήτου κλ. Κατωτέρω δὲ τὸ ἔγγραφον ἀναφέρει ὅτι ὁ ἔσωθεν ναὸς, οὗτινος φαίνονται ἔτι τὰ ἐρείπια τῶν θεμελίων, συγχωνευθέντα ἅπαντα σήμερον εἰς τὸν μόνον ὑπάρχοντα μετὰ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐζωγραφήθη παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κὺρ Ἐρασμίου, βασιλεύοντος τοῦ κὺρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Νικολάου τοῦ ὁσιωτάτου πατριάρχου. Καὶ ταῦτα μὲν σύμφωνα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παλαιοῦ τούτου ἐγγράφου, μετὰ τῆς ἰταλικῆς αὐτοῦ μεταφράσεώς ἐστι τὸ μᾶλλον ἀξιοπερίεργον, ἔχον αὐτολεξεὶ ὡς ἑξῆς· «Ἐβασίλευσεν ὁ κὺρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς χρόνους τριάκοντα ἑφτὰ, ὁσίως διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς *Ἀκάκιος*. Κεῖται δὲ ἐν λάρνακι εἰς εἰσερχομένου ἐν τῷ ναῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ἐντῇ αὐτῇ μονῇ Βερνικό. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἰωάννης ὁ Ἀντριάσιος ἔτη 24, καὶ μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε κὺρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογέννητος. Κεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ἐν λάρνακι τῆς αὐτοῦ μονῆς Βερνικὸ εἰς εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν δεξιὰ, ἄντικρυ τοῦ κὺρ Ἀλεξίου, ὡς καὶ αὐτὸς κὺρ Μανουὴλ κρατήσας τῆς Βασιλείας ἔτη 38». Ἀναγνοὺς ταῦτα, παρετήρησα μεταξὺ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ συμπιπτούσας πρὸς τὰς περιγραφομένας θέσεις ὑπὸ τοὺς θόλους τοὺς ἑνοῦντας τὰς δευτέρας καὶ τρίτας στήλας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῷ εἰσερχομένῳ, εὐμεγέθεις μαρμαρίνας πλάκας φερούσας ὀπὰς δι' ὧν προφανῶς προσηρμόζοντο ἄλλα μάρμαρα σχηματίζοντα ἐπιτάφια μνημεῖα. Τῇ δὲ προθύμῳ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν πατέρων βοηθείᾳ ἀνασηκώσας διὰ μοχλοῦ τὰς πλάκας ταύτας, εἶδον κάτωθεν καλῶς κατειργασμένους καὶ κεχρισμένους τάφους, πλὴν ὅλως κενούς. Εἰσὶ δὲ οὗτοι προφανῶς οἱ μνημονευθέντες τάφοι, οἵτινες ἀνοιχθέντες ποτὲ ἐσυλήθησαν, ἀφαιρεθεισῶν τῶν λαρνάκων. Ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ὅστις ἐβασίλευσε «χρόνους τριάκοντα ἑφτὰ», οὗτινος ὁ τάφος ἐστὶν ὁ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ κείμενος, ἐστὶν ὁ νεανίας ὅστις νικηφόρος ἀπεδείχθη στρατηγὸς εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἀξίας του κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην. Ἐβασίλευσε δὲ οὗτος πράγματι ἔτη 37, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1081—1118, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαβάσεως τῶν σταυροφόρων, ὧν οἱ ἡγεμόνες προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον ὡς ἀνώτερον. Πῶς ὅμως οὗτος μετωνομάσθη Ἀκάκιος καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα ἀποβαίνει δυσεξήγητον, διότι κατὰ τὴν ἱστορίαν,[1] οὗτος ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφεὶς τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν υἱόν του Ἰωάννην, δι' ὃ δυσχρεστηθεῖσα ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἔδραμε παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην καὶ ἀνεφώνησεν· «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίαις μεθοδίαις ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτώτως ἔχεις οἷς καὶ πρώην προσέκεισο». Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα προσέφερεν οὗτος εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, ἀνεγερθέντος κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του (1085), δι' ὃ καὶ ὡς ἐπληροφορήθην παρὰ τῶν πατέρων, ὡς κτήτωρ ἀπ' αἰώνων μνημονεύεται πάντοτε, ταφεὶς δὲ μετὰ θάνατον ἐνταῦθα, μεταφερθέντος τοῦ λειψάνου του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πολλάκις εἰθίζετο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μνημονεύεται ἔτι καὶ νῦν τακτικῶς ὡς *κτήτωρ τῆς μονῆς*. Τούτου ὁ υἱὸς Ἰωάννης, ὃν τὸ μνημονευθὲν ἔγγραφον ἐπονομάζει Ἀντριάσιον, βασιλεύσας ἔτη 24, ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸς ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ, ὁ ἐπικληθεὶς Καλοϊωάννης, βασιλεύσας πράγματι 24 ἔτη, 1118—1143. Οὗτος δὲν φαίνεται ὅτι ἐτάφη ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπεβίωσε παρὰ τὸ ὄρος Ταῦρον, ἀναδείξας ὡς διάδοχον τὸν διακρινόμενον ἐπ' ἀνδρίᾳ νεώτερον υἱόν του Μανουήλ. Ὁ Μανουὴλ οὗτος ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀναφερόμενος κὺρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις τέθαπται ἐν τῷ δεξιόθεν τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν ναὸν τάφῳ, ὃν ἀνοίξας εὗρον βαθύτατον, καλῶς κεχρισμένον πλὴν κενόν Ἐβασίλευσε δὲ πράγματι 38 ἔτη, 1143—1180, ἀποθανὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 1180 καὶ ταφεὶς, ὡς δείκνυται, ἀντικρὺ τοῦ πάππου αὐτοῦ κὺρ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν ταύτῃ μονῇ καὶ ἐπὶ τῶν γραφικῶν ὀρέων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος κεῖνται οἱ τάφοι δύο τῶν μεγαλειτέρων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἰδίως ὁ Μανουὴλ θεωρεῖται καὶ εἷς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ γενναιοτέρων στρατηλατῶν τοῦ βυζαντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ῥώμη του λέγεται τοιαύτη ὥστε ὁ ἀνδρειότατος τῶν Εὐρωπαίων ἱπποτῶν, ὁ ἡγεμὼν Ῥαιμοῦνδος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρακλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δόρατος καὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος. Κατέβαλέ ποτε, ἔφιππος ὤν, συνάμα καὶ διὰ μιᾶς τοὺς δύο ῥωμαλεωτάτους τῆς Ἰταλίας ἱππότας. Μετὰ δύο δέ ποτε συντρόφων προσβαλὼν δεκαοκτὼ Τούρκους, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, προσβληθεὶς δ' ἀκολούθως ὑπὸ πεντακοσίων καὶ περικυκλωθεὶς, διέσχισεν αὐτοὺς καὶ ἐσώθη ἀβλαβής. Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ἐφόνευσέ ποτε ἰδίᾳ χειρὶ τεσσαράκοντα ἐχθροὺς, καὶ ἐπανῆλθεν ἔφιππος σύρων ἀνηρτημένους ἐκ τοῦ ἐφιππίου του τέσσαρας αἰχμαλώτους, μυρία δ' ὅσα τοιαῦτα φέρει περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἦτο δὲ καὶ μεγαλεπήβολος οὐχ ἧττον

1. Παπαῤῥηγοπούλου Ἱστορία Ἑλλην. Ἔθνους, Δ', 533.

Digitized by Google

ἢ ἀνδρεῖος, καθότι συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀναλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥώμης στέμμα. Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ οὗ κεῖται ὁ τάφος ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μονῇ τῶν δωρικῶν ὀρέων.

Κατά τινα προφητείαν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὁπόταν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ τάφοι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων οἱ Τοῦρκοι θέλουσι διωχθῆ εἰς τὴν *κόκκινην μηλέαν*. Ἀλλ' ὑπῆρξαν τόσοι αὐτοκράτορες, καὶ ἑπομένως τόσοι τάφοι!

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἄξιον μνείας ἐστὶν ἕτερον ἑλληνιστὶ συντεταγμένον, ἐκδεδομένον δ' ἐν Ναυπλίῳ καὶ φέρον χρονολογίαν 10 10βρίου 1696. Ἔστι δὲ τοῦτο διαταγὴ τοῦ Καπιτὰν Γκενεράλη τῆς ἐκλαμπροτάτης ἐνετικῆς δημοκρατίας Ἀλεξάνδρου Μολίνου, οὗ φέρει ἰταλιστὶ τὴν μεγαλόσχημον ὑπογραφήν, καὶ δι' οὗ διατάσσεται ἡ ἀναγνώρισις προνομίων καὶ παραχώρησις παλαιοῦ ὑδρομύλου μετὰ γαιῶν τινων εἰς τὴν μονήν, ἕνεκα τῶν καταστροφῶν καὶ ζημιῶν ἃς ὑπέστη παρὰ τῶν ἐπιδραμόντων ὑπό τινα Δεϊρέκμπεην Τούρκων. Ἔστι δὲ τοῦτο περίεργον ὡς ἔνδειξις οὐχὶ τῆς φιλολογικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπισήμου γλώσσης. Ἂν καὶ ἐξεδόθη παρ' ἐνετικῆς ἀρχῆς, ἐν μὲν τῇ γραφῇ οὐδόλως ἀπαντῶνται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐκεῖναι ἐπιτομεύσεις καὶ συγχωνεύσεις γραμμάτων, ἡ δὲ γλῶσσα μᾶλλον ὁμοιάζει τῇ καθωμιλημένῃ ἐστερημένῃ βαρβαρισμοῦ καὶ διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων.

Περαιτέρας ἱστορικὰς ἐρεύνας περὶ τῆς μονῆς ταύτης δὲν ἠδυνήθην νὰ κάμω· ἔστωσαν ὅμως βέβαιοι οἱ εὐγενῶς εἰς τὰς τῶν μέσων αἰώνων μελέτας ἐπιδοθέντες ἐσχάτως ὀλίγοι, ὅτι εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει τι ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ ἐρεύνης των, καὶ ὅτι οἱ εὐγενεῖς αὐτῶν ἀγῶνες ἀποβήσονται ἐξ ἴσου τῷ Ἑλληνισμῷ χρήσιμοι πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαιοδιφῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὑρίσκουσι τὴν ὁδὸν κεχαραγμένην παρὰ ξένων σοφῶν.

Διαμείνας ὅσον ἠδυνάμην ἐν τῇ τερπνοτάτῃ ταύτῃ μονῇ καὶ περιεργασθεὶς τὰς πέριξ καταφύτους κορυφὰς πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν γραφικωτέρων τῆς φύσεως πανοραμάτων, ἡτοιμάσθην πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ φίλος ἡγούμενος καὶ δύο τῶν πατέρων ἠθέλησαν εὐγενῶς φερόμενοι νὰ μὲ συνοδεύσωσι μέχρι τινός. Ἐπέβησαν λοιπὸν καὶ οὗτοι μικρῶν κατεσκληκυιῶν ἡμιόνων τῆς μονῆς, ἐξ ἐκείνων ἃς οἱ τὰ τῆς πολιτείας διέποντες ἐνόμιζον ὅτι ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἐν πάσῃ στιγμῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ὀνειρευθέντες τὰς μονὰς ὡς ἡμιονοφορβεῖα. Βεβαίως δ' ἦσαν ἐξ ἐκείνων ἃς ὠνειρεύθη ὁ Φαραώ, ἂν μετὰ τοὺς στάχυς καὶ τὰς ἀγελάδας ὠνειρεύθη καὶ ἡμιόνους, δι' ὃ καὶ ἐπεστράφησαν κατὰ μέγα μέρος μετά τινα χρόνον ἀπὸ τῆς παραλαβῆς των, μὴ δυνάμεναι ἴσως νὰ μασήσωσι κριθὴν ὡς οὖσαι εἰθισμέναι εἰς τὴν ἐπὶ κλιτύων βοσκήν. Μετ' ἀπότομον κάθοδον μιᾶς ὥρας κατήλθομεν εἰς τὸν δῆμον Οἰνεῶνος, διελθόντες κάτωθεν λόφου ἐστεμμένου δι' ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἴσως ὁμωνύμου ἑλληνίδος πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῇ θέᾳ ἀνδρῶν τινων ἑλληνικὴν φερόντων ἐνδυμασίαν ὁ ἡγούμενος, στραφεὶς πρός με καὶ δεικνύων ἕνα τῶν παρισταμένων καὶ χαιρετισάντων ἡμᾶς, εἶπεν ὑπομειδιῶν· «ὁ κύριος δήμαρχος Οἰνεῶνος». Μετὰ δὲ τὴν σύστασιν ταύτην ἐγὼ μὲν ἀποχαιρετίσας τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς πατέρας, ἠκολούθησα μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου δημάρχου Οἰνεῶνος τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου του Κλῆμα, οἱ δὲ καλόγηροι ἤρξαντο ἀναβαίνοντες τὴν ἀπότομον πρὸς τὴν μονήν των ὁδόν, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ πρώτη τῆς πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάσεως βαθμίς.[1]

ΠΩΣ ΑΠΟΚΤΑΤΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟΝ ΥΦΟΣ

Πρῶτος κανών, ὅστις συνιστᾶται πρὸς ἀπόκτησιν καλοῦ ὕφους, εἶναι τὸ σπουδάζειν σαφῶς τὸ ἀντικείμενον, περὶ οὗ πρόκειται νὰ πραγματευθῇ τις. Τοῦτο φαίνεται ἴσως μικρὰν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ ὕφος· ἀλλ' ὅμως ἡ σχέσις εἶναι στενοτάτη.

Τὴν βάσιν καλοῦ ὕφους ἀποτελεῖ ἡ καλαισθησία, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ ζωηρᾶς φαντασίας. Τὸ ὕφος καὶ αἱ σκέψεις τοῦ συγγραφέως συνέχονται τοσοῦτον στενῶς, ὥστε πολλάκις δυσκόλως ὑπ' ἀλλήλων διακρίνονται· ἂν αἱ ἐντυπώσεις τῶν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἦναι ἀσθενεῖς καὶ δυσδιάκριτοι ἢ περιπεπλεγμέναι καὶ συγκεχυμέναι, ἡ ἔκθεσις αὐτῶν δὲν θὰ ἦναι διάφορος, ἐνῷ ὅταν ἀντιληφθῶμεν σαφῶς καὶ κατανοήσωμεν ἐντελῶς τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ γράφομεν, κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ ἔκφρασις ἡμῶν θὰ ἦναι σαφὴς καὶ ἔντονος.

Δεύτερον, πρὸς ἀπόκτησιν καλοῦ ὕφους εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἡ συχνὴ ἄσκησις περὶ τὸ συνθέτειν. Πολλοὶ κανόνες ἐδόθησαν ὡς πρὸς τὸ ὕφος· ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἦναι λυσιτελὴς ἄνευ ἀσκήσεως καὶ ἕξεως. Ἐνταῦθα δὲ παρατηροῦμεν ὅτι πᾶν εἶδος συνθέσεως δὲν βελτιοῖ τὸ ὕφος. Τοὐναντίον ἡ ἀπρόσεκτος καὶ ἡ ἐσπευσμένη σύνθεσις προξενεῖ σύγχυσιν μᾶλλον καὶ καθιστᾷ δυσεύρετα τὰ σφάλματα καὶ ἀδιορθώτους τὰς ἀπροσεξίας. Ἐν ἀρχῇ πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα βραδέως καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας· ἡ εὐκολία καὶ ἡ ταχύτης περὶ τὸ συνθέτειν εἶναι ὁ καρπὸς μακροτέρας ἀσκήσεως. Εἰς τὸ ἐζητημένον καὶ ἐπιμεμελημένον ὑπάρχουσι διαγεγραμμένα ὅριά τινα· ὀφείλομεν δὲ νὰ μὴ ἀναστέλλωμεν τὸν ῥοῦν τῶν ἰδεῶν, μηδὲ νὰ ψυχραίνωμεν τὴν θερμότητα τῆς φαντασίας, ἐπὶ πολὺ σταματῶντες εἰς ἑκάστην

1. Ἐδημ. ἐν τῷ Παρνασσῷ, ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ κ. Ν. Ι. Σολωμοῦ.

Digitized by Google

λέξιν, καὶ φροντίζοντες ἂν ταύτην ἢ ἐκείνην μᾶλλον πρέπῃ νὰ μεταχειρισθῶμεν· ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν τὴν ἐν τῇ συνθέσει ἀναπτυσσομένην ὁρμὴν, ἂν πιστεύωμεν, ὅτι θέλομεν ἐκφρασθῇ ἐπιτυχῶς, ἔστω καὶ ἐπὶ κινδύνῳ νὰ παρεισδύσωσιν ἀπροσεξίαι τινές· διότι ἐπὶ τούτων δύναται νὰ ἐπέλθῃ διόρθωσις κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ἐργασίας.

Ὅ,τι γράφομεν πρέπει νὰ θέτωμεν κατὰ μέρος ἐπί τινα χρόνον, μέχρις οὗ ἡ ζέσις τῆς συνθέσεως κατευνασθῇ καὶ ἡ εἰς τὰς ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθημεν, προσκόλλησις ἡμῶν χαλαρωθῇ, καὶ αὐταὶ δὲ αὗται αἱ ἐκφράσεις λησμονηθῶσι· τότε δὲ ἀναθεωροῦντες τὴν ἐργασίαν ἡμῶν δι' ἀπαθοῦς καὶ κριτικοῦ ὀφθαλμοῦ, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περὶ ἔργου ἀλλοτρίου, θέλομεν ἀνεύρει τὰς ἀτελείας, αἵτινες διέφυγον ἐν ἀρχῇ τὴν προσοχὴν ἡμῶν.

Τρίτον, ὡς πρὸς τὴν βοήθειαν, τὴν ἐκ ξένων ἔργων προσγιγνομένην ἡμῖν, εἶναι φανερὸν, ὅτι πρέπει νὰ οἰκειώμεθα διὰ τῆς ἀναγνώσεως μετὰ τοῦ ὕφους τῶν καλλιτέρων συγγραφέων. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα καὶ ἡ περὶ τὸ ὕφος καλαισθησία ἁρμοδίως ῥυθμίζηται καὶ κεφάλαιον λέξεων ἀποκτᾶται. Ἀναγινώσκοντες συγγραφεῖς χάριν τοῦ ὕφους πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὸ ἰδιάζον τῶν διαφόρων αὐτῶν τρόπων. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἄσκησις ἐπωφελεστέρα πρὸς ἀπόκτησιν καταλλήλου ὕφους ἢ τὸ μεταφέρειν εἰς λέξεις ἡμῶν αὐτῶν χωρία διακεκριμένου συγγραφέως· ἐννοεῖται δὲ, ὅτι ἡ μεταφορὰ ὅπως ἀποβῇ ἐπωφελὴς δέον νὰ γίνεται ἀπὸ μνήμης μετὰ ἐπανειλημμένην ἀνάγνωσιν τοῦ χωρίου· μετὰ τοῦτο ποιοῦμεν παραβολὴν καὶ διορθοῦμεν τὰ λάθη.

Τέταρτον, ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν οἱουδήποτε συγγραφέως· διότι τὸ τοιοῦτον διαταράσσει τὰς σκέψεις ἡμῶν καὶ καθιστᾷ συνήθως τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως βεβιασμένον· οἱ δουλικῶς ἀπομιμούμενοι ἀπομιμοῦνται μετὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τὰ σφάλματα τοῦ συγγραφέως· οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀποβῇ καλὸς συγγραφεὺς ἢ καλὸς ῥήτωρ, ἂν δὲν ἔχῃ πεποίθησιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ γνώσεις. Πρέπει ἰδίως νὰ προσέχωμεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀντιγράφωμεν φράσεις τοῦ συγγραφέως ἢ καὶ ὁλόκληρα τεμάχια αὐτοῦ· τοιαύτη ἕξις θὰ φθείρῃ τὴν φυσικὴν ἔκφρασιν· εἶναι προτιμότερον ν' ἀρκώμεθα εἰς ἰδίαν ἡμῶν μετρίαν σύνθεσιν, ἔστω καὶ μικρᾶς καλλονῆς, ἢ νὰ ἐπιδεικνύμεθα διὰ ξένων κοσμημάτων, ὅπερ ἐπὶ τέλους θ' ἀποκαλύψῃ τὴν πτωχείαν τοῦ πνεύματός μας.

Πέμπτον, πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ προσαρμόζωμεν τὸ ὕφος ἡμῶν πρὸς τὸ θέμα καὶ τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν μας. Ἂν πρόκηται νὰ ὁμιλήσωμεν δημοσίᾳ οὐδὲν σημαίνει ἡ εὐγλωττία καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου ἂν δὲν προσαρμόζωνται εἰς τὰς περιστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα· ἄκρας δεξιότητος ἔργον εἶναι νὰ μεταχειρίζηταί τις ποιητικὸν ὕφος εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἐπιχειρημάτων μόνων καὶ συλλογισμῶν εἶναι χρεία, ἢ νὰ ὁμιλῇ πομπικῶς εἰς ἐπήκοον ἐνώπιον προσώπων, ἅτινα οὐδὲν ἐννοοῦσι καὶ ἅτινα δύνανται μόνον ν' ἀποθαυμάζωσι τὴν ἄκραν ἡμῶν ἐπίδειξιν. Ταῦτα εἶναι ἐλαττώματα οὐχὶ τόσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ὕφους, ὅσον, ὅπερ καὶ χεῖρον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ κοινοῦ νοός.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ πρὸς ὕφος προσοχὴ δὲν πρέπει ν' ἀποδιώκῃ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἰδεῶν· «φρόντιζε περὶ τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ σπούδαζε ἰδίως τὰ πράγματα», λέγει ὁ Κουϊντιλιανός· ὁ κανὼν οὗτος εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖος, ὅσῳ ὁ παρὼν αἰὼν ἀποκλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ὕφος ἢ πρὸς τὰς ἰδέας· εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ ἐνδύσῃ τις τετριμμένα καὶ κοινὰ αἰσθήματα διά τινων κεκαλλωπισμένων ἐκφράσεων, ἢ νὰ παρουσιάσῃ γνώμας ἰσχὺν ἐχούσας, λογικὴν ὑπόστασιν καὶ χρησιμότητα. Τὸ τελευταῖον ἀπαιτεῖ ἀληθῆ εὐφυΐαν, ἐνῷ τὸ πρῶτον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς φιλοπονίας.

(Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ). Α6.

Ἂν πρωϊμίσῃ ἡ μυγδαλιὰ κι' ἀνθίσῃ τὸ Δεκέβρη
Βαρὺς μὲ χιόνια κι' ὄψιμος χειμῶνας θὰ μᾶς εὕρῃ.
(Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Τὰ πρῶτα νομίσματα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος.

Ἐκ σπουδαίας πραγματείας τοῦ κ. Π. Λάμπρου, «Ἀνέκδοτα νομίσματα τῶν Μεγάλων Μαγίστρων τοῦ ἐν Ῥόδῳ Τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν» ἐπιγραφομένης, καὶ ἐν τῇ Πανδώρᾳ δημοσιευθείσης ἄλλοτε, ἐσταχυολογήσαμεν τὰ ἑπόμενα· Σ. τ. Δ.

Τίς ἤθελέ ποτε φαντασθῇ, ὅτι τὸ Νομισματοκοπεῖον τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἱπποτῶν, εἰς ὃ ἐκόπησαν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὰ μαρτυροῦντα τὴν ὑποτέλειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν τῶν Ἱπποτῶν νομίσματα, εἱμαρμένον ἦτο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς κατασκευὴν τῶν πρώτων νομισμάτων ἀναγεννηθείσης τινὸς Ἑλλάδος; Εἶναι ἐν τοσούτῳ συμβὰν ἱστορικόν. Ὁ ἀείμνηστος Κυβερνήτης ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐβουλεύσατο σὺν τοῖς σπουδαίοις ἄλλοις καὶ περὶ συστάσεως Νομισματοκοπείου ἐθνικοῦ. Μόλις λοιπὸν ἐπέτρεψαν αἱ περιστάσεις, παρήγγειλε τῷ Α. Κοντοσταύλῳ, μεταβαίνοντι εἰς Μελίτην δι' ἄλλας ὑποθέσεις, νὰ προμηθευθῇ καὶ τὰς περὶ Νομισματοκοπείου ἀπαιτουμένας μηχανάς. Ὁ δὲ Κοντόσταυλος, μεταβὰς ἐκεῖ καὶ σχετισθεὶς μετὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Διοικητοῦ, ἐπέτυχε νὰ ἀγοράσῃ ἀντὶ τῆς σμικροτάτης ἀξίας ἑκατὸν λιρῶν στερλινῶν ἁπάσας τὰς τοῦ Νομισματοκοπείου τῶν Ἱπποτῶν μηχανάς.[1] Ὅθεν εἰς Αἰ-

1. Καθὼς ἐπληροφορήθημεν, αἱ μηχαναὶ αὗται, μετὰ τὴν

Digitized by Google

γιναν συστηθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Νομισματοκοπείου, ἐκόπησαν καὶ ἐστάλησαν τῇ 28 Ἰουλίου 1829 εἰς τὴν ἐν Ἄργει Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τὰ πρῶτα νομίσματα τῆς ἀναγεννηθείσης πατρίδος μας, συνιστάμενα εἰς τὸν ἀργυροῦν φοίνικα, τὸ δεκάλεπτον, τὸ πεντάλεπτον καὶ τὸ μονόλεπτον. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν νήσῳ Αἰγίνῃ, ἐν ᾗ ἐκόπησαν ὑπὸ τοῦ Ἀργείου Φείδωνος ὀκτὼ αἰῶνας π. Χ. τὰ πρώτιστα, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ ἀρχαιολόγοι, νομίσματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐκεῖ ὡσαύτως προωρισμένον ἦτο νὰ κοπῶσι μετὰ εἰκοσιὲξ αἰῶνας καὶ τὰ πρώτιστα τῆς νεωτέρας.

* * *

Οἱ Ἱππόται κατέλαβον τὴν Ῥόδον ἐν ἔτει 1309 καὶ ἐκράτησαν αὐτὴν ἐπὶ 213 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1522, ὅτε ἐκυρίευσαν αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ οὗτοι κρίκοι τινὲς τῆς ὅλης Φραγκικῆς ἁλύσεως, τῆς δεσμευσάσης κατὰ τὸν Μεσαιῶνα τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' ἦλθον καὶ παρῆλθον, ἄλλα ὁρατὰ ἴχνη τῆς διαβατικῆς παρ' ἡμῖν ἐγκαταστάσεώς των μὴ ἀφήσαντες, ἢ ὀλίγα τινὰ οἰκοδομήματα, ἐν Ῥόδῳ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα, πρὸς δὲ καὶ τὰ νομίσματα αὐτῶν.

* * *

Οἱ Ἱππόται κατὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Κύπρῳ διαμονήν των, ἄνευ κυριαρχικῆς ἐξουσίας ὄντες, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἰς Ῥόδον ἀπήλαυσαν διάφορα κυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη ἄρχεται ἡ πολιτικὴ βαρύτης καὶ τὸ κράτος τοῦ Τάγματος. Ὅθεν ἐν Ῥόδῳ κατὰ πρῶτον ἐξήσκησεν ὁ Μέγας Μάγιστρος Φούλκων de Villaret πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ γελοιότητες ἑκάστου ἀνθρώπου εἶνε τὸ θήραμα, τὸ κτῆμα καὶ ἡ περιουσία τῶν ἄλλων.

* * *

Πρέπει τις νὰ κρύπτῃ μετὰ προσοχῆς πᾶσαν εὐτυχίαν του, ὡς ὁ ὁδοιπόρος τὰ χρήματα αὐτοῦ ὁσάκις διέρχεται ἐπικίνδυνον δάσος. Ἡ κοινωνία ὁμοιάζει *Λημέριον*.

* * *

Οὐδένα στέργω νὰ πιστεύσω σοφὸν ἂν δὲν τὸν ἀκούσω τρὶς λέγοντα «*Διστάζω περὶ τούτου*», καὶ δὶς «*Δὲν ἠξεύρω*». (Ἀλφόνσος Κάρ).

διάλυσιν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Νομισματοκοπείου, ἀπεστάλησαν εἰς τὸ Ὁπλοστάσιον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου πιθανὸν νὰ εὑρίσκωνται. Σ. τ. Δ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Ἡ φλανέλλα.[1]

Ὁ χειμὼν πλησιάζει. Ὡς ἐκ τούτου δὲν νομίζομεν ὅλως ἄσκοπον νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς φλανέλλας, τῆς τόσον χρησίμης κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους.

Ἡ φλανέλλα ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἀπορροφᾷ ἀμέσως τὸν ἱδρῶτα καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος εἰς θερμοκρασίαν πάντοτε ἴσην. Ὁ ἐλαφρὸς ἐρεθισμὸς, ὃν προξενεῖ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐπιδερμίδα εἶναι ἐπίσης ὑγιεινὸς εἴς τινας περιστάσεις,ὡς καὶ αἱ διὰ φλανέλλας ἐντρίψεις ἀρκοῦσιν ἐνίοτε εἰς ἀποκατάστασιν τῆς κυκλοφορίας, ἣν κρυολόγημά τι ἔπαυσεν ἀποτόμως.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κρυολογημάτων τούτων, ἅτινα τόσους ῥευματισμοὺς καὶ πνευμονίας προξενοῦσιν, ἄριστον μέσον εἶναι ἡ φλανέλλα.

Τὰ ἐκ φλανέλλας ὑποκάμισα εἶναι λίαν ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ὀργανισμοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς προσβληθέντας ποτὲ ὑπὸ πνευμονίας ἢ βρογχίτιδος, δι' οὓς ἡ ὑποτροπὴ θὰ ἦτο ὀλεθρία.

Ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῆς εἶναι καλὸν ν' ἀπαγορευθῇ εἰς τοὺς ἔχοντας ὑγιᾶ τὸν ὀργανισμόν· ἐθιζόμενοι οὗτοι ἄνευ ἀνάγκης εἰς τὴν φλανέλλαν, στεροῦνται πολυτίμου μέσου ἐν ἀνάγκῃ.

Οὐδέποτε πρέπει ὑπερβολικὸς φόβος νὰ στερῇ ἡμᾶς πολύτιμον βοήθημα διὰ τῆς προώρου ἢ ἀκαίρου χρήσεως τῶν προφυλακτικῶν μέσων.

Ὅπως καταστήσωμεν τὴν ἰδέαν ἡμῶν καταληπτοτέραν, λέγομεν εἰς τοὺς εὐρώστους ἐκείνους καὶ ὑγιεῖς, οἵτινες ἑαυτούς τε καὶ τὰ τέκνα των συνείθισαν εἰς τὴν ἀδιάκοπον χρῆσιν τῆς φλανέλλας, ὅτι

Ἡ κινίνη εἶναι ἐπίσης ὠφέλιμος εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ διαλείποντος πυρετοῦ, ὡς ἡ φλανέλλα εἰς πάσχοντας τὸ στῆθος. Ἀλλ' ἀφοῦ νοσηλεύητε τοὺς πνεύμονας ὑμῶν ἐκ τῶν προτέρων, διατί δὲν πράττετε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς ἀπειλοῦντας ὑμᾶς διαλείποντας πυρετούς; Διατί δὲν λαμβάνετε ἐνίοτε κόκκους τινὰς θειϊκῆς κινίνης;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ μὴ τῆς φλανέλλας. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς πόθεν παρήχθη; Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ flaine, ὅπερ ὁ Διὲζ παράγει ἐκ τοῦ λατινικοῦ vlamen, *ἀποκρύπτοντος*, *καλύπτοντος*, ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ῥίζης *βλ*, *προτίθεμαι*, *καλύπτω*. Ὁ Λιτρὲ ὅμως μετὰ μείζονος πιθανότητος παράγει τὸ flaine ἐκ τοῦ flamineum, *ἐριοῦχον εἶδος πέπλου*.

1. Νεολόγος Ἀθηνῶν.

Ἐὰν ὁ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ χρυσὸς διενέμετο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον ἄτομον θὰ ἐλάμβανε δέκα φράγκα.

ΠΑΡΟΡ.—Σελ. 641, στ. 1 ἀντὶ Κανάρης ἀνάγνωθι «Κανάρης ὑπὸ Ἀριστοτ. Βαλαωρίτου.»

ΑΘΗΝΗΣΙ —ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

'Αριθ. 96 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 30 Ὀκτωβρίου 1877

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 673.

—

VI. ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΛΩΤΩΝ ΜΕΣΟΛΑΒΟΥΝΤΕΣ.

Ἡ κοινωνία εἶναι τὸ σύνολον τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας ἐκτελοῦσιν ἀμοιβαίως τὰ πρόσωπα, τὰ μὲν χάριν τῶν δὲ, ἀναγκαστικῶς ἢ ἑκουσίως. Αἱ ἀναγκαστικῶς ἐκτελούμεναι εἶναι δημόσιαι, αἱ ἄλλαι αἱ ἰδιωτικαὶ ὑπηρεσίαι.

Αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι, ἐπιβαλλόμεναι καὶ κανονιζόμεναι ὑπὸ τοῦ νόμου, ὅστις δὲν εἶναι πάντοτε εὔκολον νὰ μεταβάλλεται ὅταν πρέπῃ, ἐπιζῶσι μετ' αὐτοῦ τῇ προτέρᾳ αὐτῶν χρησιμότητι καὶ διατηροῦσι τὸ ὄνομα δημοσίας ὑπηρεσίας, ἂν καὶ δὲν ἦναι πλέον τοιαῦται, ἂν καὶ καταντῶσι νὰ ἦναι μᾶλλον δημόσιαι καταπιέσεις.

Αἱ ἰδιωτικαὶ ὑπηρεσίαι ἀνάγονται εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως καὶ εὐθύνης. Ἕκαστος δίδει καὶ λαμβάνει ὅ,τι βούλεται, ὅ,τι δύναται, μετὰ προηγηθεῖσαν διαπραγμάτευσιν. Ἔχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν πάντοτε τὴν πρόληψιν πραγματικῆς χρησιμότητος, μετρουμένης ἀκριβῶς διὰ τῆς ἀναλόγου ἀξίας των.

Ἐκ τούτου αἱ μὲν δημόσιαι διακρίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ στασιμότητι, αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ ὑπείκουσιν εἰς τὸν νόμον τῆς προόδου.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τείνει, ἕνεκα τῆς ἐπαγομένης ἐλαττώσεως τῶν δυνάμεων, νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ὀλεθρίαν παρασιτίαν, εἶναι ἀρκετὰ περίεργον ὅτι διάφοροι νέαι αἱρέσεις, ἀποδίδουσαι εἰς τὰς ἐλευθέρας καὶ ἰδιωτικὰς ὑπηρεσίας τὸν χαρακτῆρα τῶν πρώτων, ζητοῦσι νὰ μεταβάλωσι τὰ ἐπαγγέλματα εἰς θέσεις ὑπαλλήλων.

Αἱ αἱρέσεις αὗται ἐγείρονται σφοδραὶ ἐναντίον τῶν *μεσολαβούντων*, ὡς τοὺς ὀνομάζουσιν. Ἤθελον ἡδέως ἀπαλείψει τὸν κεφαλαιοῦχον, τὸν τραπεζίτην, τὸν ἐργολάβον, τὸν ἔμπορον καὶ τὸν παντοπώλην, τὸν κερδοσκόπον ἐν γένει, λόγῳ ὅτι, μεσολαβοῦντες μεταξὺ παραγωγῆς καὶ ἀναλώσεως, φορολογοῦσιν ἀμφοτέρας, χωρὶς νὰ προσθέτωσιν αὐταῖς οὐδεμίαν ἀξίαν. Ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, ἤθελον ἐπιβάλει εἰς τὸ Κράτος τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας τῶν προσώπων αὐτῶν, διότι ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος.

Τὸ σόφισμα τῶν κοινωνιστῶν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, εἶναι ὅτι δεικνύουσιν εἰς τὸ κοινὸν τὸ τί πληρόνει εἰς τὰ μεσολαβοῦντα αὐτὰ πρόσωπα εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς ὑπηρεσίας των, καὶ ὅτι κρύπτουσι τὸ τί ἔπρεπε νὰ πληρόνῃ εἰς τὸ Κράτος. Ἡ πάλη εἶναι πάντοτε μεταξὺ τοῦ προσβάλλοντος τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τοῦ νοουμένου ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μεταξὺ *τοῦ ὁρωμένου* καὶ *τοῦ μὴ ὁρωμένου*.

Κυρίως κατὰ τὸ 1847 καὶ ἐπὶ τῇ σιτοδείᾳ τοῦ ἔτους ἐκείνου, αἱ σχολαὶ τῶν κοινωνιστῶν προσεπάθησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταστήσωσι δημοτικὴν τὴν ὀλεθρίαν αὐτῶν θεωρίαν. Ἐγνώριζον ὅτι ὁ μεγαλείτερος παραλογισμὸς ἔχει πέρασιν εἰς τὸν κόσμον, ὅταν ὁ κόσμος πάσχῃ, διότι ἡ πεῖνα εἶναι κακὸς σύμβουλος.

Τῇ βοηθείᾳ λοιπὸν τῶν μεγάλων λέξεων— ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ ἀνθρώπου, κερδοσκοπία, μονοπώλιον—ἤρχισαν νὰ δυσφημῶσι τὸ ἐμπόριον καὶ νὰ ὑποκρύπτωσι τὰ ἐξ αὐτοῦ προερχόμενα εὐεργετήματα.

«Διατί, ἔλεγον, ν' ἀφίνωμεν τοῖς ἐμπόροις τὴν φροντίδα νὰ φέρωσιν ἐκ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Κριμαίας τὰ σιτηρά; Διατί δὲν ὀργανίζουσι τὸ Κράτος, αἱ ἐπαρχίαι, οἱ δῆμοι σύστημα προμηθείας καὶ ἀποταμιεύσεως; Ἤθελον πωλεῖ τότε εἰς ἣν τιμὴν ἠγόρασαν, καὶ ὁ λαὸς, ὁ δυστυχὴς λαὸς, ἤθελεν ἀπαλλαχθῆ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον πληρόνει εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον, δηλαδὴ εἰς τὸ ἐγωϊστικὸν, τὸ ἰδιοτελὲς, τὸ ἀναρχικὸν ἐμπόριον.»

Ὁ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον πληρωνόμενος φόρος εἶναι *τὸ ὁρώμενον*· ὁ φόρος τὸν ὁποῖον ἤθελε πληρόνει εἰς τὸ Κράτος, ἢ εἰς τοὺς πράκτοράς του, κατὰ τὸ σύστημα τῶν κοινωνιστῶν, εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*.[1]

Εἰς τί συνίσταται ὁ λεγόμενος οὗτος φόρος, ὁ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον πληρωνόμενος; Εἰς τὸ ὅτι δύο ἄνθρωποι ἐκτελοῦσιν ὁ μὲν ὑπὲρ τοῦ δὲ ὑπηρεσίαν τινὰ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ ἐπὶ συμφωνηθέντι ἐν διαγωνισμῷ τιμήματι.

Ὅταν ὁ πεινῶν στόμαχος ἦναι ἐν Παρισίοις, καὶ ὁ τὴν πεῖναν καταπαύων σῖτος ἐν Ὀδησσῷ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παύσῃ ἡ πεῖνα, ἂν δὲν πλησιάσῃ ὁ σῖτος εἰς τὸν στόμαχον. Κατὰ τρεῖς δὲ τρόπους δύναται νὰ πλησιάσῃ. 1. Ἂν

1. Ὡς ὁ Τυργῶ ἔλεγεν, ἡ πληρωμὴ τῆς μεταφορᾶς, τῆς φυλάξεως καὶ τοῦ καιροῦ εἶναι ἀναπόφευκτος· ἂν δὲν στέρξῃ τις τοῦτο, ἀποθνήσκει τῆς πείνης.

Digitized by Google

οἱ πεινῶντες ὑπάγωσιν εἰς τὸν τόπον ἔνθα εἶναι ὁ σῖτος. 2. Ἂν ἀναθέσωσι τὴν φροντίδα τῆς μεταφορᾶς τοῦ σίτου εἰς τοὺς μετερχομένους τοῦτο. 3. Ἂν συνεισφέρῃ ἕκαςος καὶ ἀν ἐπιφορτίσωσιν εἰς δημοσίους ὑπαλλήλους τὴν μεταφοράν.

Τίς ὁ ὠφελιμώτερος ἐκ τῶν τριῶν τούτων τρόπων;

Ἐπειδὴ πανταχοῦ καὶ πάντοτε καθ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι εἶναι μᾶλλον ἐλεύθεροι, μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι, μᾶλλον ἔμπειροι, ἐξελέξαντο ἑκουσίως τὸν δεύτερον, ὁμολογῶ ὅτι αὐτὸ καὶ μόνον ἀρκεῖ μοι ἵνα δώσω ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ψῆφόν μου. Τὸ πνεῦμά μου ἀρνεῖται νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὅλη ἡ ἀνθρωπότης ἀπατᾶται περὶ πρᾶγμα ὅπερ τόσον τὴν ἐνδιαφέρει.

Μολαταῦτα ἄς ἐξετάσωμεν.

Τὸ νὰ πορευθῶσιν εἰς Ὀδησσὸν 36,000,000 ἀνθρώπων, ἵνα εὕρωσι τὸν ἀναγκαῖον αὐτοῖς σῖτον, εἶναι ἀνεκτέλεστον. Ὁ τρόπος οὗτος λοιπὸν τίθεται ἐκ μέσου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀναλωταὶ δὲν δύνανται νὰ προμηθευθῶσιν οἱ ἴδιοι τὸν σῖτον, ἀνάγκη νὰ προστρέξωσιν εἰς τοὺς μεσολαβοῦντας, ὑπαλλήλους ἢ ἐμπόρους.

Ἄς παρατηρήσωμεν ὅμως ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ὁ φυσικώτερος. Τὸ κάτω κάτω ὅστις πεινᾷ πρέπει νὰ πορευθῇ εἰς εὕρεσιν τοῦ σίτου. Εἶναι τοῦτο κόπος τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ὑποστῇ, ὑπηρεσία τὴν ὁποίαν ὀφείλει ἑαυτῷ. Ἂν ἄλλος, ὅστις δήποτε, τῷ προσφέρῃ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν, ἂν ὑποστῇ ἀντ' αὐτοῦ τὸν κόπον αὐτὸν, ὁ ἄλλος οὗτος ἔχει δικαίωμα νὰ πληρωθῇ. Λέγω ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι αἱ τῶν μεσολαβούντων ὑπηρεσίαι φέρουσιν ἐν αὑταῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμοιβῆς.

Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅπως δήποτε, πρέπει νὰ προστρέξωμεν εἰς τὸν, κατὰ τοὺς κοινωνιστὰς, παράσιτον, τίς ἐκ τῶν δύο, ὁ ὑπάλληλος ἢ ὁ ἔμπορος, εἶναι ὁ ἧττον ἀπαιτητικός;

Τὸ ἐμπόριον (καὶ ὑποθέτω αὐτὸ ἐλεύθερον, διότι ἄλλως δὲν δύναμαι νὰ συλλογισθῶ), τὸ ἐμπόριον ἔχει συμφέρον νὰ ἐξετάζῃ τοὺς καιροὺς, νὰ βεβαιόνῃ καθ' ἑκάστην τὴν κατάστασιν τῶν ἐσοδειῶν, νὰ λαμβάνῃ πληροφορίας πανταχόθεν, νὰ προβλέπῃ τὰς ἀνάγκας, νὰ λαμβάνῃ τὰ δέοντα προφυλακτικὰ μέτρα. Ἔχει πλοῖα ἕτοιμα, ἔχει πανταχοῦ ἀνταποκριτὰς, τὸ πρώτιστον δὲ αὐτοῦ συμφέρον εἶναι ν' ἀγοράζῃ ὅσον τὸ δυνατὸν εὐθηνότερον, νὰ οἰκονομῇ καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ κάμνῃ τὰ μεγαλήτερα κέρδη δι' ὀλιγωτέρου κόπου. Καὶ ὄχι μόνον οἱ γάλλοι ἔμποροι, ἀλλ' οἱ ἔμποροι ὅλου τοῦ κόσμου ἀναλαμβάνουν νὰ προμηθεύσωσι τὸν ἀναγκαῖον τῇ Γαλλίᾳ σῖτον ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης· καὶ τὸ μὲν συμφέρον ἄγει αὐτοὺς ἀκατασχέτως νὰ τελειώσωσι τὴν ἐπιχείρησιν διὰ τῆς μικροτέρας δαπάνης, ὁ δὲ μεταξὺ αὐτῶν διαγωνισμὸς ἄγει ἐπίσης ἀκατασχέτως αὐτοὺς νὰ κάμωσι συμμετόχους τῶν γενομένων οἰκονομιῶν τοὺς ἀναλωτάς. Ἀφιχθέντος τοῦ σίτου, τὸ ἐμπόριον ἔχει συμφέρον νὰ τὸν πωλήσῃ τὸ ταχύτερον πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων, ἀποκατάστασιν τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων του καὶ ἐπανάληψιν ἐπιχειρήσεων. Ὁδηγούμενον ὑπὸ τῆς συγκρίσεως τῶν τιμῶν διανέμει τὰ πρὸς ζωοτροφίαν καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κράτους, ἀρχόμενον πάντοτε ἀπὸ τοῦ τόπου, ἔνθα πωλοῦνται ἀκριβώτερον, δηλαδὴ ἔνθα ἡ ἀνάγκη εἶναι ἐπαισθητοτέρα. Ἀδύνατον λοιπὸν νὰ φαντασθῇ τις ὀργανισμὸν τελειότερον πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πεινώντων. Τὸ κάλλος δὲ αὐτοῦ, διαφεῦγον τὴν προσοχὴν τῶν κοινωνιστῶν, προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ.

Βεβαίως ὁ ἀναλωτὴς ἀναγκάζεται ν' ἀποζημιώσῃ τὸ ἐμπόριον διὰ τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς, τῆς ἐπιβιβάσεως καὶ ἀποβιβάσεως, τῆς ἀποθηκεύσεως, τῆς παραγγελίας κλπ., ἀλλὰ κατὰ ποῖον ἄλλο σύστημα δὲν ὀφείλει ὁ τρώγων τὸν σῖτον νὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα ὅσα ἀπαιτοῦνται ἵνα τὸν καταστήσωσι πρόχειρον εἰς αὐτόν; Θὰ πληρώσῃ ἀκόμη καὶ τὸ κέρδος τοῦ ἐμπόρου· ἀλλὰ τὸ κέρδος τοῦτο περιορίζεται διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ εἰς τὸν ἐλάχιστον ὅρον· εἶναι δὲ καὶ δίκαιον, διότι παράδοξον ἀληθῶς θὰ ἦτον νὰ μὴ ἐργασθῶσιν οἱ τῶν Παρισίων ἐργάται χάριν τῶν ἐμπόρων τῆς Μασσαλίας, ἐν ᾧ οἱ τῆς Μασσαλίας ἔμποροι ἐργάζονται χάριν τῶν ἐργατῶν τῶν Παρισίων.

Ἂν, κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῶν κοινωνιστῶν, λάβῃ τὸ Κράτος τὴν θέσιν τοῦ ἐμπόρου, τί θὰ συμβῇ; Παρακαλῶ νὰ μοὶ δείξωσι διατί θὰ ἦναι οἰκονομικωτέρα ἡ προμήθεια;—Διότι θ' ἀγορασθῇ ὁ σῖτος εὐθηνότερον;—Ἀλλὰ φαντάσθητε τοὺς ἀντιπροσώπους τεσσαράκοντα χιλιάδων δήμων ἀφικνουμένους εἰς Ὀδησσὸν κατὰ δοθεῖσαν ἡμέραν, καὶ τὴν ἡμέραν μάλιστα τῆς ἀνάγκης, καὶ κρίνατε ποῖα τὰ ἐκ τούτου ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν τιμῶν.—Διότι θὰ γείνῃ ἡ μεταφορὰ οἰκονομικωτέρα;—Ἀλλὰ θὰ χρειασθῶσιν ὀλιγώτερα πλοῖα, ὀλιγώτεροι ναῦται, ὀλιγώτεραι φορτώσεις καὶ ἐκφορτώσεις, ὀλιγώτεραι ἀποθηκεύσεις, ἢ θὰ λείψωσιν ὅλαι αὑταὶ αἱ δαπάναι;—Διότι θὰ λείψῃ τὸ κέρδος τοῦ ἐμπόρου;—Ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι καὶ οἱ ὑπάλληλοι ὑμῶν θὰ ὑπάγωσιν ἀμισθὶ εἰς Ὀδησσόν; Θὰ ταξειδεύσωσι καὶ θὰ ἐργασθῶσιν ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῆς ἀδελφότητος; Δὲν θὰ ζήσωσι καὶ αὐτοί; Δὲν πρέπει νὰ τοῖς πληρωθῇ ὁ καιρός των; Νομίζετε δὲ ὅτι ἡ πληρωμὴ δὲν θὰ ἦναι πολὺ ἀνωτέρα τῶν δύο ἢ τριῶν τοῖς ἑκατὸν, ὅσον ὁ ἔμπορος κερδαίνει, καὶ εἶναι ἕτοιμος νὰ δώσῃ πᾶσαν ἐγγύησιν ὅτι δὲν ζητεῖ περισσότερον;[1]

1. Τὴν ἀλήθειαν τῶν σκέψεων τούτων μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἱστορία. Αἱ προσπάθειαι τῆς ἐπὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἐπιτροπῆς, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τοὺς ἀσκοῦντας,

Digitized by Google

Ἄλλως τε λάβετε ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπιβολῆς τοσούτων φόρων καὶ τῆς διανομῆς τοσούτων σιτηρῶν· τὰς καταχρήσεις καὶ τὰς ἀδικίας, ἀχωρίστους ἀπὸ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως. Συλλογίσθητε δὲ καὶ τὴν εὐθύνην ἥτις ἤθελεν ἐπιβαρύνει τὴν κυβέρνησιν.

Οἱ κοινωνισταί, οἱ τοὺς παραλογισμοὺς τούτους ἐπινοήσαντες καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς δυστυχίας ἐμφυσῶντες αὐτοὺς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πλήθους, αὐτοκαλοῦνται *προοδευτικοί*, οἱ γενναῖοι. Ἡ δὲ συνήθεια, ὁ τύραννος οὗτος τῶν γλωσσῶν, δὲν ἐπικυρόνει ἀκινδύνως τὴν λέξιν καὶ τὴν περιεχομένην ἔννοιαν. *Προοδευτικοί!* Ὑποθέτει, ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι ἔχουσι τὴν ὅρασιν ὀξυτέραν παρὰ τὸν ὄχλον, ὅτι μόνον ἐλάττωμα ἔχουσιν ὅτι προπορεύονται τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἂν δὲν ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς καταργήσεως ἐλευθέρων τινῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ἀποκαλοῦσι παρασίτους, πταίει ὁ κόσμος, ὅστις εἶναι ὀπίσω κατὰ τὸν κοινωνισμόν. Ἀλλά, μὰ τὸν Θεόν, τὸ ἐναντίον εἶναι ἀληθές, καὶ δὲν ἠξεύρω εἰς ποῖον βαρβαρότητος αἰῶνα πρέπει ν' ἀνατρέξῃ τις, ἵνα ἀνεύρῃ τὴν σάθμην τῶν κοινωνιστικῶν γνώσεων.

Οἱ νεώτεροι αἱρετικοὶ ἀντιτάσσουσιν ἀπαύστως τὸν συνεταιρισμὸν κατὰ τῆς κοινωνίας. Δὲν προσέχουσι δὲ εἰς τὸ ὅτι ἡ κοινωνία, ὑπὸ ὄντως ἐλεύθερον πολίτευμα, εἶναι ἀληθὴς συνεταιρισμός, πολὺ ἐντελέστερος τοῦ ὑπὸ τῆς γονίμου φαντασίας των ἐξερχομένου.

Ἄς σαφηνίσωμεν τοῦτο διὰ παραδείγματος. Ἵνα δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἐγειρόμενος τῆς κλίνης, νὰ ἐνδυθῇ, ἀνάγκη νὰ περιφραχθῇ ἀγρός, νὰ ἐκχερσωθῇ, νὰ ἀποξηρανθῇ, νὰ καλλιεργηθῇ, νὰ σπαρῇ· ἀνάγκη νὰ τραφῶσι ποίμνια διὰ τὸ μαλλίον των· τὸ μαλλίον τοῦτο ἀνάγκη νὰ τὸ γνέσωσι, νὰ τὸ ὑφάνωσι, νὰ τὸ βάψωσι, νὰ τὸ μεταποιήσωσιν εἰς ῥοῦχον· τέλος πάντων τὸ ῥοῦχον ἀνάγκη νὰ κοπῇ, νὰ ῥαφθῇ, νὰ γείνῃ ἔνδυμα. Ἡ σειρὰ δὲ αὕτη τῶν ἐργασιῶν ὑποθέτει πλῆθος ἄλλας, διότι προαπαιτοῦνται γεωργικὰ ἐργαλεῖα, μάνδραι, ἐργοστάσια, ἔλαιον, μηχαναί, ἅμαξαι κλ.

Ἂν ἡ κοινωνία δὲν ἦτον συνεταιρισμός, ὁ ἔχων ἀνάγκην ἐνδύματος ἔπρεπε νὰ κάμῃ τὰς εἰρημένας πολυειδεῖς ἐργασίας μόνος αὐτός, ἀπὸ τοῦ πρώτου κτύπου τῆς ἀξίνης, δι' οὗ ἄρχεται ἡ κατασκευή, μέχρι τοῦ τελευταίου τρυπήματος τῆς βελόνης, δι' οὗ τελειόνει.[1]

ὡς ἔλεγον, τὸ μονοπώλιον, ἐναυάγησαν. Οὐδ' ὁ Ναπολέων τὸ 1811 ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος αὐτῆς. Κατώρθωσε μόνον νὰ διαταράξῃ τὴν φυσικὴν πορείαν τοῦ ἐμπορίου καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπερτίμησιν καὶ τὴν σιτοδείαν. Καὶ τὸ 1855 ἀκόμη, ἐναντίον τῶν ἐπισήμων διακηρύξεων, ἡ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέρον νὰ προμηθευθῇ τὸ ἀναγκαῖον ὑλικὸν τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργείου ἀπ' εὐθείας. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀπώλεια πολλῶν ἑκατομμυρίων, ἅπερ ἐπλήρωσαν φυσικῶς οἱ φορολογούμενοι, χωρὶς τῷ ὄντι νὰ τὸ ἐννοήσωσι.

1. Ὅθεν ἡ λεγομένη διαίρεσις ἐργασίας εἶναι ἕνωσις ἐργασίας.

Χάρις ὅμως εἰς τὸ κοινωνικόν, ὅπερ εἶναι ὁ ἰδιάζων τοῦ ἀνθρώπου χαρακτήρ, αἱ ἐργασίαι αὗται διενεμήθησαν μεταξὺ πλήθους ἐργατῶν· εἶναι δὲ καὶ πλείστων ὑποδιαιρέσεων ἐπιδεκτικαί, πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, καθ' ὅσον, αὐξανούσης τῆς ἀναλώσεως, ἑκάστη ειδικὴ ἐργασία δύναται νὰ γείνῃ ἀντικείμενον νέας βιομηχανίας. Ἔρχεται μετὰ ταῦτα ἡ διανομὴ τοῦ προϊόντος, οὖσα ἀνάλογος τοῦ μέρους τῆς ἀξίας, ὅπερ ἕκαστος συνεισέφερεν εἰς τὴν παραγωγήν. Τί ἄλλο δυνατὸν νὰ ἦναι ὁ συνεταιρισμός, εἰμὴ τοῦτο;

Παρατηρητέον δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐργατῶν κανεὶς δὲν παρήγαγεν ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι οὐδ' ὁπωστιοῦν μόριον ὕλης, περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ παράσχωσιν ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον ὑπηρεσίας, νὰ βοηθήσωσιν ὁ εἷς τὸν ἄλλον πρὸς κοινὸν σκοπὸν καί, τῷ λόγῳ τούτῳ, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μεσολαβοῦντα μεταξύ των, δηλαδὴ μεταξὺ παραγωγῆς καὶ ἀναλώσεως, πρόσωπα. Ἐὰν π. χ. ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἐργασίας ἡ μετακόμισις ἦναι ἀρκετὰ σπουδαία, ὥστε νὰ ἐνασχοληθῇ εἰς αὐτὴν ἓν πρόσωπον, τὸ γνέσιμον, ἡ ὕφανσις ὡσαύτως, διατί θὰ εἴπωμεν μᾶλλον παράσιτον τὸ πρόσωπον τῆς μετακομίσεως παρὰ τὰ ἄλλα; Ἡ μετακόμισις δὲν εἶναι ἀναγκαία; Ὁ εἰς αὐτὴν καταγινόμενος δὲν δαπανᾷ καιρὸν καὶ κόπον, καὶ δὲν ἀπαλλάσσει τῆς τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ κόπου δαπάνης τοὺς συνεταίρους του; Οὗτοι κάμνουσι πλέον ἤ τι ἄλλο χάριν αὐτοῦ; Δὲν ὑπόκεινται ὅλοι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀμοιβήν, δηλαδὴ τὴν διανομὴν τοῦ προϊόντος, εἰς τὸν νόμον τῆς συμφωνηθείσης τιμῆς; Ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς ἐργασίας, ἡ συμφωνία αὕτη περὶ τῆς τιμῆς δὲν γίνεται, ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, χάριν τῆς κοινῆς τῶν συνεταίρων ὠφελείας; Τί ἀνάγκην λοιπὸν ἔχομεν τοῦ κοινωνιστοῦ νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ διαῤῥήξῃ δεσποτικῶς, ἐπὶ προφάσει δῆθεν ὀργανώσεως, τὰς ἑκουσίας ἡμῶν συμφωνίας, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διαίρεσιν τῆς ἐργασίας, νὰ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὰς ἑταιρικὰς τὰς ἀτομικὰς προσπαθείας καὶ νὰ κάμῃ τὸν πολιτισμὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ; Ὁ συνεταιρισμός, ὡς τὸν περιέγραψα, εἶναι ἧττον συνεταιρισμός, διότι ἕκαστος εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ἐλευθέρως, ἐκλέγει ἐν αὐτῷ τὴν θέσιν του, κρίνει καὶ συμφωνεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὑπ' εὐθύνην του, ἔχων τὸ ἐλατήριον καὶ τὴν ἐγγύησιν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος; Ἀπαιτεῖται, ἵνα ὀνομασθῇ συνεταιρισμός, νὰ ἔλθῃ ὁ ἀξιῶν ἑαυτὸν ἀναμορφωτὴν νὰ ἐπιβάλῃ τὴν σφραγῖδά του καὶ τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ συγκεντρώσῃ, ὡς εἰπεῖν, ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα;

Ὅσον περισσότερον ἐξετάζει τις τὰς προοδευτικὰς ταύτας σχολάς, τόσον μᾶλλον πείθεται ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικῶς εἰμὴ ἡ ἀμάθεια ἀνακηρύττουσα ἑαυτὴν ἀλάνθαστον, καὶ

Digitized by Google

ἐν ὀνόματι τοῦ ἀλανθάστου ἀπαιτοῦσα τὴν δεσποτείαν.

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

Θεοδώρου Δὲ Χελδράϊχ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 674.

Εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπως ἐν γένει καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὀλίγα φυτὰ εἰσήχθησαν ἔξωθεν. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸ *γεώμηλον*, ὅπερ γεωργεῖται σποράδην καὶ ἀμελῶς, ἄλλα τινὰ *κηπαῖα λάχανα*, τὴν *ἀμερικανικὴν ἀγάβην*, ἢ ἀλόην, τὴν κυκλοῦσαν καὶ περιφράσσουσαν τοὺς κήπους διὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς φύλλων, καὶ *Σχῖνον τὸν μαλακόν*, ἤτοι τὴν κοινὴν πιπεριάν, τὸ σύνηθες παρόδιον τῶν Ἀθηνῶν δένδρον, δὲν θέλομεν εὕρει ἄλλα φυτὰ ἐγκλιματισθέντα ἐνταῦθα. Τὰ ὀλίγα δὲ ταῦτα, ἅτινα ἀνεφέραμεν, εὐάριθμα ὄντα, δὲν ἔδωσαν οὔτε δίδουσι πως ἴδιον χαρακτῆρα εἰς τὸ ὅλον τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ φυτείας, οὔτε ἔσχον ἐπίδρασίν τινα ἐπὶ τοῦ κλίματος αὐτῆς. Ἐκ τούτων τῶν σκέψεων ὁ συγγραφεὺς ὁρμώμενος, συγκρίνει τὰ ἐπισημότερα καὶ πολυπληθέστερα ἐκ τῶν *τὰ νῦν* φυτῶν μετὰ τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βλαστανόντων, εὑρίσκει δὲ πλήρη ταὐτότητα. «Τὰ σπουδαιότερα τῶν γεωργουμένων ἐν τῇ ἀρχαιότητι φυτῶν, τὰ σιτηρά, ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος, καὶ σήμερον ἔτι εἰσὶ τὰ λόγου ἄξια καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς χώρας. Ὁ χρόνος καθ' ὃν εἰσήχθησαν ἀπόλλυται εἰς τὸ σκότος τῶν μυθικῶν αἰώνων, ἅτε ἀναφερόμενος ὑπὸ τῶν μύθων. Ἡ Δήμητρα αὐτὴ ἐδίδαξεν ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ ἀγρῷ τὴν γεωργίαν τῶν σιτηρῶν, ἡ δὲ Παλλὰς Ἀθηνᾶ ἐδώρησε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἐλαίαν.» Ἐπειδὴ δὲ τὰ φυτὰ ταῦτα καὶ τότε ἐβλάστανον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων, ἐφ' ὧν καὶ σήμερον, «καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἐξαναγκάζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ἀλλοίωσίν τινα τοῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. δοξάζει ὁ καθηγητὴς Φράας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Αἱ διὰ τοῦ χρόνου προσγινόμεναι μεταβολαὶ τοῦ κλίματος καὶ τῶν φυτῶν*», (Klima und Pflanzenwelt in der Zeit), διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατ' ἀριθμὸν ἀναλογία τῶν ἡμέρων φυτῶν πρὸς τὰ ἄγρια φαίνεται μὴ ὑποστᾶσα ἐν τῷ διαστήματι ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων μεταβολήν τινα οὐσιώδη καὶ κατάδηλον οὔτε ὡς πρὸς τὰ εἴδη οὔτε ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν φυτῶν ἐν γένει.»

Περὶ τῶν φυτοκομουμένων φυτῶν τῆς Ἀττικῆς.

ΣΙΤΗΡΑ

Ἐκ τούτων γεωργοῦνται κυρίως μόνον ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθή.

«Ἐκ τοῦ σίτου σπείρεται μόνον τὸ χειμερινὸν εἶδος *Σίτου τοῦ κοινοῦ* κατὰ πολλὰς ποικιλίας. Χώρα σιτοφόρος ἐν Ἀττικῇ προπασῶν εἶνε τὸ καρποφόρον πεδίον τῆς Μεσογαίας, κείμενον μεταξὺ Ὑμηττοῦ καὶ τῶν ὀρέων τῆς Λαυρεωτικῆς, κατὰ δεύτερον λόγον τὸ Ἐλευσίνιον, ὀλιγώτερον δὲ τὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τούτου δὲ ἰδίως ὅλη ἡ κατὰ μῆκος τοῦ Ὑμηττοῦ ἔκτασις δυτικῶς μέχρι Φαλήρου καὶ μεσημβρινῶς μέχρι Βάρης. Ἐπισημότεραι ἐν Ἀττικῇ γεωργούμεναι ποικιλίαι σίτου εἰσὶν αἱ ἑξῆς τέσσαρες: 1) Ὁ σῖτος ὁ καλούμενος κοινῶς *μαυραγγάνι*, ἔχων στάχυν πολύκοκκον, λευκὸν μετ' ἀθέρων μελανῶν, ἐπιμήκων. 2) Ἡ *ρουσσολά*, σῖτος ῥωσσικός, πολύκοκκος, ἔχων στάχυς ἀνοικτοῦ καφὲ χρώματος. Τὰ δύο ταῦτα εἴδη εἰσὶ τὰ μᾶλλον τιμώμενα. 3) Ὁ *κρεμενὲς* ἔχει στάχυς λευκούς, ἧττον πολυκόκκους καὶ μικρὸν βραχυτέρους ἀθέρας, καὶ 4) ὁ *σχυλοπετρίτης*, ὅστις μόλις γεωργεῖται ὡς ἴδιον εἶδος, μᾶλλον δὲ μεμιγμένος μετὰ τῶν εἰδῶν 1 καὶ 3, προσεμφέρει πολὺ τοῖς προηγουμένοις, ἔχων μόνον τοὺς στάχυς ἧττον πολυκόκκους καὶ τοὺς ἀθέρας ἀφεστῶτας ἀλλήλων. Οἱ χωρικοὶ θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς ἄγριον εἶδος.

«Ὁ ἐν τῇ Ἀττικῇ τὰ νῦν παραγόμενος σῖτος δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς τὰς τῶν κατοίκων χρείας, διὸ καὶ φέρεται πολὺς ῥωσσικὸς ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μαύρης θαλάσσης.

«Ἡ κριθὴ γεωργεῖται, ὅπως καὶ ὁ σῖτος, πολλή. Σπείρονται δὲ αὐτῆς δύο εἴδη: *Κριθὴ ἡ κοινὴ* καὶ *ἡ ἑξάστοιχος*. Ἡ κριθὴ χρησιμεύει ἰδίως ὡς τροφὴ τῶν ἵππων, εἴτε τὰ σπέρματα αὐτῆς, εἴτε ἡ χλωρὰ πόα πρὸ τῆς ἀνθήσεως.

«Τὴν κριθὴν τὴν ὡρισμένην πρὸς τροφὴν ἵππων ἐν εἴδει πόας σπείρουσι πυκνήν· φέρουσι δὲ τοὺς ἵππους ἐπὶ τῶν ἀγρῶν τοῦ Μαΐου μεσοῦντος καὶ καταλείπουσιν 2-3 ἑβδομάδας ἐπ' αὐτῶν, ἢ θερίζουσι τὴν χλοερὰν γράστιν (γρασίδι), ὅπως ξηράναντες (σανὸ) θρέψωσι τοὺς ἵππους κατ' ἄλλας ὥρας τοῦ ἔτους.

«Οἱ σιτῶνες ἀροτρεύονται εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας καὶ ἐπαρκεῖς φθινοπωρινὰς βροχὰς τὰς μαλακυνούσας τὸ ἐκ τοῦ αὐχμηροῦ θέρους ὡς λίθος σκληρὸν γινόμενον ἔδαφος, ὅπως τὸ ἄροτρον εἰσδύῃ εὐχερῶς. Εὐθὺς δὲ σπείρονται εἴτε διὰ κριθῆς εἴτε διὰ σίτου, ἀδιαφόρως, ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Νοεμβρίου. Ἡ βλάστησις τοῦ σπαρέντος ἄρχεται μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ δὲ Ἀττικὴ πεδιὰς ἐνδύεται τῇδε κἀκεῖσε τὸ χλοερὸν αὐτῆς ἐαρινὸν ἔνδυμα. Σκοπίμως δὲ δὲν λέγομεν χειμερινὸν καὶ ἐαρινὸν ἔνδυμα, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον ἐαρινόν, καίτοι οἱ μῆνες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν χειμῶνα, διότι ἐν τῷ Ἀττικῷ πεδίῳ τὸ ἔαρ τῶν φυτῶν ἄρχεται κυρίως κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου, εἴτε μετὰ τὰς πρώτας βροχάς· ὅπως δὲ εἰς τὰς βορείους χώρας διακόπτῃ τὴν βλάστησιν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ φέρῃ τὴν παῦσιν αὐτῆς, οὕτως ἐνταῦθα ἡ θερμότης τῶν ἀβρόχων

Digitized by Google

μηνῶν τοῦ θέρους· (Ἰουλίου, Αὐγούστου μέχρι Σεπτεμβρίου) φέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα.

«Ὁ θερισμὸς ἐν Ἀττικῇ ἄρχεται τοῦ Μαΐου ὡς ἔγγιστα μεσοῦντος, λήγει δὲ τὸ βραδύτατον, κατὰ τοὺς τόπους, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου. Ἐν γένει δὲ ἡ μὲν κριθὴ πεπαίνεται πρωϊμώτερον καὶ θερίζεται πρότερον, ὁ δὲ σῖτος ὀψιαίτερον ἢ καὶ συγχρόνως.

«Ὁ *Ἀραβόσιτος* γεωργεῖται ὀλίγος ἐν Ἀττικῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν καὶ ἐν τοῖς κήποις, οὐδαμοῦ δὲ πολύς, ὅπως εἰς ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη (Πελοπόννησον). Ἡ γεωργία τοῦ ἀραβοσίτου δεῖται ὕδατος ῥυτοῦ ἀφθόνου, οὗτινος ἡ Ἀττικὴ δὲν ἀφθονεῖ.

«Ἐπίσης καὶ *Βρῶμος ὁ ἥμερος* (κοινῶς βρώμη) γεωργεῖται δοκιμῆς χάριν σποράδην, διότι δὲν εὐχρηστεῖ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα τῆς ἀνατολῆς μέρη, πρὸς τροφὴν τῶν ἵππων.

«*Βρίζα ἡ κοινὴ* (κοινῶς σίκαλη) ἐπίσης παραμελεῖται ὡς σιτηρόν, μόνον δὲ ἕνεκα τῶν ὑψηλῶν μακρῶν αὐτῆς καλάμων γεωργεῖται σποράδην.

«Ἄσημος ἐπίσης εἶνε ἐν Ἀττικῇ καὶ ἡ γεωργία τοῦ *Κέγχρου* (κεχρί).

Η ΕΛΑΙΑ

«Ἂν ἡ ἐλαία εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον εὐρωπαϊκὰς χώρας εἶνε τὸ ὠφελιμώτατον τῶν καρποφόρων δένδρων, ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν Ἀττικὴν ἔχει ἰδίαν σπουδαιότητα, διότι ἄνευ αὐτῆς τὸ Ἀττικὸν πεδίον ἤθελε παριστᾷ ἔρημον. Ὅταν μετὰ τὸν θερισμὸν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ θέρους ἡ πεδιὰς παρίσταται ὡς κεκαυμένη καὶ ἔρημος, οἱ ἐλαιῶνες φαίνονται ὡς ὀάσεις ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτῶν εὑρίσκει ὁ ἄνθρωπος καταφυγὴν κατὰ τοῦ ἡλιακοῦ καύματος, ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτῶν φυτεύει κήπους καὶ ἀμπελῶνας· ἐνταῦθα μόνον ὑπάρχει χροιὰ πρασίνη καὶ ἐνταῦθα μόνον διατηρεῖται ἡ ὄψιμος χλωρὶς τοῦ θέρους.

«Οἱ ἐλαιῶνες ἀπαντῶσιν εἰς τὰς κλιτύας τῶν ὀρέων, τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς λόφους, ἐκτεινόμενοι καὶ μέχρι τῶν παραλίων. Μεγαλήτερος ἐλαιὼν τῆς Ἀττικῆς εἶνε ὁ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου, ὅστις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Φαληρικοῦ καὶ Πειραϊκοῦ ἀλιπέδου ἁπλοῦται ἀδιασπάστως δι' ὅλης τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ, ἀνερχόμενος μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ Πεντελικοῦ, ἄνωθεν τοῦ Ἀμαρουσίου καὶ τῆς Κηφισίας, (εἰς μῆκος περὶ τὰ 15 χιλιόμετρα). Τὸ πλάτος αὐτοῦ εἶνε διάφορον· (τὸ μέγιστον εἶνε 2 χιλιόμετρα). Ἕτεροι μικρότεροι ἐλαιῶνες ἀπαντῶσι καθ' ὅλην τὴν χώραν, ἰδίως δὲ παρὰ τὰ χωρία καὶ τὰς μονάς.[1]

«Κατὰ παλαιάν τινα ἐν ἔτει 1857 γενομένην ἀπαρίθμησιν ὑπὸ τοῦ κ. Φρ. Σμίθ, ἀρχικηπουροῦ τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου ἐν Ἀθήναις, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλαιῶν ὅλου τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου ἀνήρχετο εἰς 147,357· ἐκ τούτων δὲ μόνον 16,355 ἀνῆκον εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῶν Ἀθηνῶν, ποσότης, ἣν δικαίως ὁ κ. Ἰούλιος Σμίθ, διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, εὑρίσκει πολὺ σμικράν.[1] Κατὰ τὸ 1873 τοὐλάχιστον ἠριθμήθησαν 141,898. Ἐν τούτοις αὐξάνεται ἀδιακόπως ἡ γεωργία τῆς ἐλαίας, πολλαὶ δὲ νέαι ἐφυτεύθησαν περὶ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα, καίτοι ἡ θεραπεία αὐτῶν καὶ ἡ ἀναγκαία ἄφθονος ἄρδευσις κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς φυτείας παρέχουσι πολλὰ πράγματα καὶ δαπάνας.

«Ἐλαιῶν μεγάλα καὶ γηραιὰ δένδρα εὑρίσκονται ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ Κηφησίᾳ· πολλὰ τούτων ἔχουσι, κατὰ τὰς καταμετρήσεις τοῦ κ. Ἰουλίου Σμίθ, ἐπὶ τῆς κατωτάτης αὐτῶν βάσεως περίμετρον μέτρων 15,55, τὸ δὲ στέλεχος αὐτῶν, εἰς μικρὸν ὕψος ἀπὸ τῆς βάσεως μετρούμενον, 6 καὶ 8 μέτρων.[2] Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῆς Ἀττικῆς ἀπαντῶσι μέγισται ἐλαῖαι· οὕτω πρὸ μικροῦ χρόνου ἐμέτρησα ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Μεσογαίας Λάμπρικα δένδρον, οὗτινος ὁ κορμὸς ἀκριβῶς κατὰ τὴν βάσιν εἶχε περίμετρον μέτρ. 12,85, εἰς ὕψος δὲ 50 ἑκατοστῶν ἀπὸ τῆς βάσεως μέτρ. 7, 40. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὔξησις τῆς ἐλαίας εἶνε βραδεῖα, αἱ ἐλαῖαι αὗται, ὡς εἰκός, εἶνε ἀρχαιόταται· δυστυχῶς ὅμως εἶνε δυσκολώτατον ἢ καὶ ἀδύνατον σχεδὸν τὸ νὰ ὁρισθῇ ἡ ἡλικία αὐτῶν, οὐδέποτε δὲ ὡρίσθη ἀκριβῶς καὶ κατεδείχθη ἡ διάρκεια παναρχαίου τινὸς δένδρου. Αἱ γηραιαὶ ἐλαῖαι ἔχουσι συνήθως κοῖλον κορμόν, ἐλλείπει συνήθως ἀπ' αὐτῶν τὸ ξυλῶδες σῶμα μετὰ τῶν ἐτησίων δακτυλίων, ἄλλοτε δὲ διασχίζονται φυσικῶς εἰς πολλὰ ἄλλα στελέχη. Μετὰ μεγάλης πιθανότητος ὑπολογίζεται, ὅτι αἱ ἐλαῖαι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ (8 τὸν ἀριθμὸν) εἰσὶν αὐταὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἐπὶ Χριστοῦ ὑπῆρχον αὐτόθι· ὅταν δὲ ὁ Bové[3] ἐμέτρησεν αὐτὰς εἶχον 6 μέτρων τοὐλάχιστον περίμετρον· ἀλλ' αἱ ἡμέτεραι εἶνε πολὺ παχύτεραι, ἐὰν δὲ ἐκ τούτου εἰκάσωμεν τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, τὰ ζῶντα ταῦτα μνημεῖα εἶνε ἔτι ἀρχαιότερα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χρόνων.

«Τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐλαίας εἰσὶ διαφορώτατοι· ὑπάρχει πλῆθος ποικιλιῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφὴν τῶν καρπῶν. Αἱ ἐλαῖαι τῆς Κρήτης εἰσὶ σμικραί, ἀλλὰ τὰ δένδρα πολυκαρπότατα· περιέχουσι δὲ καὶ πολὺ ἔλαιον. Διάσημοι διὰ τὴν ἐλαιοβρίθειαν αὐτῶν εἰσιν αἱ μετρίου μεγέθους ἐλαῖαι τῶν Μεγάρων. Τὰς μεγάλας κατὰ τὸ μέγεθος ἐλαίας μεταχειρίζονται μᾶλλον πρὸς ταριχείαν· τὸ μέγεθος αὐ-

1. Ἡ παράγραφος αὕτη ἐλήφθη ἐξ ἄλλου κεφαλαίου τοῦ συγγράμματος, σελ. 540.

1. Jul. Schmidt, «Beiträge zur physikalischen Geographie von Griechenland» ἐν κεφαλαίῳ «Maxima der Vegetation in Attica, σ. 291.

2. Jul. Schmidt, αὐτόθι.

3. Bové, Relation d'un voyage botanique en Egypte etc. ἐν ταῖς Annales des sciences nat. 1834. T. 1.

Digitized by Google

τῶν εἶνε ἐνίοτε ὅσον δαμασκήνων (αἱ καλούμεναι κολυμπάδαις). Αἱ ἀττικαί, χρήσιμοι ἰδίως πρὸς ἐξαγωγὴν ἐλαίου, εἰσὶ σύνηθες μέτριον εἶδος.

«Ἡ ἐλαία δὲν καρποφορεῖ καθ' ἕκαστον ἔτος δαψιλῶς. Παρατηρεῖται περιοδικότης τις, καθ' ἣν συνήθως καὶ σχεδὸν ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος ἐπέρχεται πολυκαρπία (καλὴ χρονιά), τὰ δύο δὲ ἄλλα ἔτη παραλλάξ, ὁτὲ μὲν πολυκαρπία, ὁτὲ δὲ ὅλως σχεδὸν ἀκαρπία. Εὐτυχῶς ἡ ἀλληλουχία τῶν καλῶν καὶ κακῶν ἐτῶν δὲν εἶνε ἰσόχρονος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς καθέκαστα χώρας αὐτῆς· πλὴν τούτου δὲ ὑπόκειται καὶ εἰς ἐξαιρέσεις. Ἡ συγκομιδὴ τῶν ἐλαιῶν ἄρχεται ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς πεπάνσεως αὐτῶν, δηλ. ὅταν αὗται ἄρχωνται μελανούμεναι καὶ πίπτουσαι. Τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐλαῖαι πίπτουσι κατὰ μικρὸν βραδέως ὡριμάζουσαι, καὶ ἡ συγκομιδή, ἤτοι ἡ διαλογὴ καὶ συναγωγὴ αὐτῶν, ἥτις φιλοπονεῖται συνήθως ὑπὸ γυναικῶν καὶ παίδων, διαρκεῖ ἐπὶ μακρόν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Νοεμβρίου μέχρι τοῦ τέλους Ἰανουαρίου. Σπανίως τινάσσονται ἢ ραβδίζονται οἱ καρποφόροι κλάδοι διὰ ράβδων, ὅπως ἐπισπευσθῇ καὶ περατωθῇ ταχέως ὁ τρυγητός· τοῦτο γίνεται μόνον, ὅταν αἱ ἐλαῖαι θὰ συλλεγῶσιν ἄωροι. Ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ ἐλαία ἀνθεῖ διαρκεῖ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Μαΐου, δηλ. ἡ κυρία ἄνθησις διαρκεῖ ἀπὸ τῆς 15 ἕως 30 τοῦ ἰδίου μηνός.[1]

Η ΑΜΠΕΛΟΣ

«Λίαν σημαντικὴ ἐν τῷ ἀττικῷ πεδίῳ εἶνε καὶ ἡ ἀμπελουργία. Ἡ ἄμπελος ὅμως ἐνταῦθα δὲν φυτεύεται ἐπὶ τῶν βράχων καὶ τῶν κλιτύων τῶν ὀρέων, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τοὺς εὐχερῶς ὑδρευομένους τῆς ὁμαλῆς πεδιάδος ἀγρούς, εἰς τὰ χθαμαλὰ μέρη τῶν κοιλάδων καὶ εἰς τὰ ἀλίπεδα, ἐνίοτε δὲ παρὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐλαιώνων ἢ καὶ ὑπ' αὐτὰς τὰς ἐλαίας. Ἡ ἄμπελος ἐνταῦθα οὐδέποτε στηρίζεται ἐπὶ ὑψηλῶν δένδρων, ὅπως ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐπὶ πασσάλων, ἀλλ' ἀφίεται ὅλως νὰ ρίπτῃ τοὺς κλάδους αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἁπλοῦται αὐτόθι. Οὕτω διὰ τοῦ πυκνοῦ αὐτῶν φυλλώματος καλύπτουσιν αἱ ἄμπελοι ἐντελῶς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ συνεχές, ὡραῖον καὶ ἡδὺ πράσινον τῶν ἀμπελώνων ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν ἀπὸ πόρρωθεν ἔτι ἀντιτιθέμενον πρὸς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐρυθρόφαιον χροιὰν τοῦ ἐδάφους.

«Ἡ ἄμπελος φυλλοῦται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου ἢ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου, τὸ δὲ φύλλωμα αὐτῆς παραμένει μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ὀκτωβρίου. Κλαδεύεται τὸν χειμῶνα, ἀφαιρουμένων ὅλων τῶν κλάδων μέχρι σχεδὸν τοῦ χθαμαλοῦ στελέχους, ἀφιεμένου μόνον βραχυτάτου μέρους αὐτοῦ μετ' ὀλίγων κλαδίσκων ὀφθαλμοφόρων.

1. Πρβλ. A. Mommsen, Mittelzeiten, σ. 3 καὶ 5, καὶ Heldreich Nutzpflanzen Griechenlands, σ. 30.

Μετὰ τὸ κλάδευμα αἱ αὔλακες καὶ οἱ κυματοειδῶς συσσωρευμένοι σωροὶ τοῦ χώματος τῶν ἀμπελώνων ἀρδεύονται δι' ὀλίγου ὕδατος.

«Αἱ ἐργασίαι δὲ αὗται γίνονται κατ' ἀρέσκειαν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον, πάντως ὅμως κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου εἰσὶ πεπερατωμέναι.

«Ἀνθεῖ δὲ ἡ ἄμπελος κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀπριλίου καὶ τὸ μέσον τοῦ Μαΐου· αἱ δὲ σταφυλαὶ πεπαίνονται ἀνισοχρόνως, κατὰ τὸ εἶδος τῆς σταφυλῆς καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀμπελῶνος. Αἱ ὡς πρωϊμώτατα πεπαινόμεναι σταφυλαὶ εἶνε εἶδός τι λευκῶν μοσχόσμων σταφυλῶν (μοσχάτο πρώϊμο), αἱ κορινθιακαὶ σταφυλαὶ (σταφίδα), καὶ ἡ σουλτανικὴ σταφυλὴ (ραζακί)· αἱ σταφυλαὶ αὗται ἔρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τοῦ μέσου ἤδη τοῦ Μαΐου· ἡ ἰδίως δὲ πέπανσις αὐτῶν ἄρχεται κατὰ τὸ μέσον ἢ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου. Ὁ τρυγητὸς συμπίπτει περίπου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Σεπτεμβρίου, κατὰ τὰς θέσεις, μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ὀκτωβρίου. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην τῶν ἐνταῦθα ἀμπελουργῶν ὠφελεῖ τὰ μέγιστα τὰς σταφυλὰς βροχὴ πρὸ τοῦ τρυγητοῦ ἱκανή, διότι τότε αἱ σταφυλαὶ διογκοῦνται καὶ γίνονται πολυχυμότεραι.

«Πολλὰ εἴδη σταφυλῶν ἀναλίσκονται μόνον πρὸς οἰνοποιΐαν, ἄλλα μόνον ὡς τροφὴ καὶ ὀπώρα. Ἐν ὅλῳ δὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ φύονται ὑπὲρ τὰ 40 κυριώτερα εἴδη σταφυλῶν, ἅτινα δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ κατάλληλος τόπος ν' ἀπαριθμήσωμεν καὶ περιγράψωμεν.

«Ἡ οἰνοποιΐα ἐνταῦθα πρό τινων ἐτῶν προώδευσε σημαντικῶς. Καὶ ἐξάγεται μὲν πάντοτε ὁ λευκὸς ἀττικὸς οἶνος, ὁ μιγνύμενος μετὰ ρητίνης ἐκ τῆς χαλεπίου πίτυος[1] καὶ παρέχει τὸ εὐχρηστότερον εἶδος παρὰ τῷ λαῷ, τὸν ρητινίτην, ἀλλὰ παρασκευάζονται σήμερον καὶ ἐξαίρετα εἴδη λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ οἴνου κατ' εὐρωπαϊκὴν μέθοδον ἄνευ ρητίνης. Τὰ καλλίτερα εἴδη τούτων εἰσὶν ὁ «οἶνος τῆς Κηφισίας», ὁ «τοῦ Φαλήρου» καὶ «ὁ τοῦ Πάρνηθος[2] (Côtes de Parnès)».

«Νεωστὶ εἰσήχθη καὶ ἡ θεραπεία τῆς σταφίδος ἐν Ἀττικῇ, μέχρι δὲ τοῦ 1872 κατείχοντο ὑπ' αὐτῆς 107 στρέμματα. (Ἴδε κατωτέρω στατιστικὰς σημειώσεις).

Ἕπεται συνέχεια.

Ὁ στρατηγὸς Βρασίδας συνέλαβέ ποτε ποντικόν. Ὁ ποντικὸς ἐδάγκασε τοῦ ἐχθροῦ του τὴν χεῖρα, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ τὸν ἀφήσῃ εἰπών: «Δὲν ὑπάρχει ζῶον, μηδὲ τοῦ μικροτάτου ἐξαιρουμένου, μὴ δυνάμενον νὰ σωθῇ, ἐὰν ἀποφασίσῃ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.»

1. Τοῦτο ἐγίνετο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· πρβλ. Πλούταρχ. Symp. Quaest. 3. (ἴδε Bucholz, die Homerischen Realien, I Τόμ. II Μέρ. Die Drei Naturreiche nach Homer, σ. 265.) — Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πίτυς καὶ πεύκη ἦσαν ἀφιερωμέναι τῷ Βάκχῳ.

2. Περὶ ἀμπέλου, ἀμπελουργίας κ.λ. πρβλ. Heldreich Nutzpfl. Griechenlands, σ. 14 καὶ A. Mommsen ἴδ. ἀνωτ.

Digitized by Google

Περὶ τῆς κομήσσης Ποτότσκα, περὶ ἧς ὁ λόγος κατωτέρω, ἐδημοσιεύθησαν διάφοροι πραγματεῖαι εἰς πλεῖστα γερμανικὰ περιοδικὰ συγγράμματα καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἄριστα αὐτῶν, Ueber Land und Meer, Daheim καὶ ἄλλα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως αἱ δημοσιεύσεις αὗται διακρίνονται ἐπὶ τῷ πρὸς τὸ μυθιστορεῖν ἔρωτι τῶν γραψάντων, περιέχουσι δὲ πολλὰ ξένα ἐπεισόδια. Ἐκτενῆ περιγραφὴν τῶν κατὰ τὴν κόμησσαν Ποτότσκα εὑρίσκει τις καὶ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῆς Γερμανίας τοῦ Fozster καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Wurzbach, ὅστις ὅμως ἀμφιβάλλει περὶ τῆς αὐθεντικότητος τῶν παραδόσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον αὐτῆς. Οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἦν ἑλληνὶς τὸ γένος καὶ ὅτι ἔφερέ ποτε τὸ ὄνομα de Witt. Προσέτι πολλοὶ διαβεβαιοῦσιν, ὅτι τὰ ἔγγραφα τὰ μαρτυροῦντα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῶν ἐπεισοδίων, ὧν μνεία γίνεται καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ βιογραφίᾳ, εὑρίσκονται σήμερον εἰς χεῖρας τῶν ἀπογόνων τοῦ κόμητος Ποτότσκη.

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΩΡΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

Η ΚΟΜΗΣΣΑ ΠΟΤΟΤΣΚΑ

[Ἐράνισμα.]

Ὠχρά τις χρωστηρόγραφος εἰκὼν κρέμαται, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων σκιαγραφιῶν, ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ νέου ἐν Βερολίνῳ μουσείου, ἔνθα εἰσὶν ἀποτεθησαυρισμένα τὰ ἀριστουργήματα τῆς χαλκογραφίας. Πρὸ πολλοῦ ἐφείλκυσεν ὁ πίναξ οὗτος τὴν προσοχὴν τῶν εἰδημόνων καὶ τῶν ἐραστῶν τῶν ὡραίων τεχνῶν. Πάντοτε σχεδὸν βλέπει τις ἱσταμένους πρὸ αὐτοῦ, μετὰ τῆς παρασκευῆς των, ζωγράφους ἀμφοτέρων τῶν φύλων, οἵτινες διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀντιγράφουσι τὴν ἐσβεσμένην εἰκόνα. Παρίστησι δὲ αὕτη κεφαλὴν γυναικός, ἐξόχου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μυθώδους καλλονῆς. Ἐπὶ μορφῆς ὡς μάρμαρον λευκῆς ἀπαστράπτουσιν ἀκτινοβόλοι μέλανες ὀφθαλμοί· ῥὶς ἑλληνικωτάτη τὸν ῥυθμόν, ὡσεὶ ἦν εἰργασμένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους, παρειαὶ ὁμοιάζουσαι πρὸς λευκόχροα ῥόδα, καὶ χείλη πρὸς κάλυκα πορφυροῦν ἐπιθέτουσι τὴν σφραγῖδα τῆς τελειότητος. Ἡ μέλαινα καλλιπλόκαμος κόμη περιβάλλει ὡς πυκνὸς πέπλος τὴν χαρίεσσαν μορφήν, φέρουσα, ὡς μόνον στολισμόν, ἀφελῶς περιδεδεμένην κυανῆν ταινίαν. Ὅταν βλέπῃ τις τὴν εἰκόνα τῆς ἡρωΐδος ταύτης ἐκτεθειμένην εἰς τὰς ὑέλους μεταξὺ ἄλλων ἀριστοτεχνημάτων, ἀποκλίνει νὰ ἐκλάβῃ αὐτὴν ὡς λαμπρὰν ἐπινόησιν καλλιτέχνου· καὶ μ' ὅλον τοῦτο, αὕτη ἀνῆκέ ποτε εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ τῷ ὄντι ἤθελέ τις πιστεύσει ὅτι καὶ αὗται αἱ περὶ τῆς τύχης τοῦ πρωτοτύπου διαδόσεις ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς χώρας τῶν ὀνείρων. Αἱ περιπέτειαι αὐτῆς εἶναι τόσον παράδοξοι, τόσον ἀπίθανοι, ὥστε ὁμοιάζουσι πρὸς παράτολμον μυθιστόρημα.

Ἡ κόμησσα Σοφία Ποτότσκα (Potocka), ὡς ὀνομάζεται ἡ ὡραία αὕτη γυνή, ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν διασημοτέρων αὐτῆς συγχρόνων, τοῦ κόμητος de la Garde, τοῦ πρίγκηπος Ligne, τοῦ Κ^ου von Varnhagen καὶ ἄλλων. Κατὰ τὰς μαρτυρίας δὲ αὐτῶν ἀφηγούμεθα ἁπλῶς τὸν βίον της, ἄνευ ξένων καλλωπισμῶν.

Περὶ τὸ ἔτος 1786 ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ὁ κύριος du Barry. Διερχόμενος δέ ποτε μίαν τῶν ῥυπαρωτέρων ἀγυιῶν τῆς ὀθωμανικῆς πρωτευούσης συνήντησεν ὁμάδα μικρῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα ἔπαιζον. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν μεγίστην τῷ προὐξένησεν ἐντύπωσιν χαριέστατόν τι κοράσιον, δεκατετραετὲς τὴν ἡλικίαν. Τὸ εὐγενὲς καὶ λεπτοφυὲς ἀνάστημα τῆς νεάνιδος, ὡς καὶ ὁ κανονικὸς τύπος τοῦ προσώπου αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἀλανθάστως ὑπὲρ τῆς γνησίας ἑλληνικῆς καταγωγῆς της. Ὁ πρεσβευτής, καταγοητευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ κάλλους τοῦ κορασίου, ἀπεφάσισε παραυτα νὰ υἱοθετήσῃ αὐτό· ἀνεζήτησεν ὅθεν τοὺς γονεῖς του καὶ προσέφερεν αὐτοῖς ποσόν τι χρημάτων, ὅπως ἐμπιστευθῶσιν αὐτῷ τὴν θυγατέρα των.

Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνὴρ ὑψηλῆς περιωπῆς καὶ κάτοχος μεγάλης περιουσίας, οἱ πένητες γονεῖς ἐνέδωκαν ἄνευ πολλῶν δισταγμῶν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι ἡ θυγάτηρ των ἤθελε τύχει ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς. Ἡ τιμὴ τῆς μικρᾶς Σοφίας δὲν ὑπερέβαινε τὸ εὐτελὲς ποσὸν τῶν 1,500 γροσίων. Ἐν τούτοις αὕτη ἔμενεν ηὐχαριστημένη ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας. Τῇ ἐδόθησαν παιδαγωγὸς καὶ πολυτελῆ ἐνδύματα, οἱ δὲ συγγενεῖς της τὴν ἐπισκέπτοντο συνεχῶς. Μετὰ δύω ἔτη ἡ Σοφία ἐξέμαθε τὴν γαλλικήν, ἀπέκτησε δὲ τὰς ἀπαιτουμένας γενικὰς γνώσεις, τὴν τοῦ ἤθους εὐπροσηγορίαν, τὴν περὶ τοὺς τρόπους κομψότητα ὡς καὶ τὴν ἕξιν τῆς ἐν τῇ ἀνωτάτῃ κοινωνίᾳ καθιερωμένης ἐθιμοτυπίας· ἀλλ' ἡ τύχη αὐτῆς ὑπέστη ταχέως μεγίστην μεταβολήν.

Ὁ γάλλος πρεσβευτὴς ἀνεκλήθη ἀπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν του, ὅπως ἀνατεθῇ αὐτῷ σπουδαιοτέρα ἐντολὴ ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ Βερολίνῳ. Παρέλαβε δὲ ἄκουσαν καὶ ἀδημονοῦσαν μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Σοφίαν, ἥτις ἦτο ἀπαραμύθητος ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς μητρός της. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν φαντασίαν ἐπίπονος ὁδοιπορία, ἐγένετο διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἐν τῇ παρὰ τὰ ῥωσσικὰ σύνορα κωμοπόλει Ποδόλσκι ὁ κύριος du Barry διέκοψε τὴν κοπιώδη πορείαν του πρὸς μικρὰν ἀναψυχήν, συνῆψε δὲ πολλὰς σχέσεις μετὰ τοῦ φρουράρχου, τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου de Witt, ἀπογόνου τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου ἄρχοντος τῆς Ὁλλανδίας. Ὁ Ἰωάννης de Witt, εὔσωμος καὶ γενναῖος ἀξιωματικός, καίπερ πολὺ πρεσβύτερος αὐτῆς, ἠγάπησεν ἐμμανῶς τὴν ὡραίαν Ἑλληνίδα. Ἐπωφεληθεὶς δὲ ἡμέραν τινὰ τῆς ἀπουσίας τοῦ πρεσβευτοῦ, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει εἰς μακρυνὸν περίπατον, ἔκλεισε τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, ἀνείλκυσε τὰς γεφύρας καὶ προσκαλέσας τὸν ἱερέα τοῦ στρατῶνος ἐπέταξεν αὐτῷ, τῇ συναινέσει τῆς Σοφίας, νὰ τελέσῃ παραυτα τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἐπιστρέψας ὁ κύριος du Barry εὗρε τὴν εἴσοδον ἀ-

Digitized by Google

πηγορευμένην· ὁ δὲ στρατηγὸς de Witt πέμψας αὐτῷ τὰς ἁμάξας, τὰς ἀποσκευάς του, τὰ κατὰ καιροὺς πρὸς τὴν Σοφίαν δῶρά του, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ποσόν, ὅπερ ὑπῆρξέ ποτε τὸ ἀντίτιμον αὐτῆς, συνεβούλευσε τῷ ἐξηγριωμένῳ πενθερῷ του νὰ ἀναχωρήσῃ ὅτι τάχιον. Ἡ Σοφία ὅμως διεβίβασεν αὐτῷ εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, ἐκφράζουσα τὴν εὐγνωμοσύνην της διὰ τὴν μέχρι τοῦδε πρὸς αὐτὴν πατρικὴν στοργήν του καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρύουσα τὴν ἐλπίδα ὅτι ἤθελε τύχει συγγνώμης διὰ τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν τῷ προὐξένησεν. Ἀλλ' ὅμως αἱ φιλοφρονητικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις δὲν ἴσχυσαν νὰ καταπραΰνωσι τὴν ὀργὴν τοῦ πρεσβυτοῦ. Ὁ ἰδιότροπος καὶ δεσποτικὸς γέρων, πνέων μένεα κατὰ τοῦ αὐθάδους γαμβροῦ του, ἠναγκάσθη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δὲν εἶχεν οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τῆς θετῆς θυγατρός του, νενυμφευμένης ἤδη οὔσης. Ἠσπάσθη ὅθεν, ἑκὼν ἄκων, τὴν γνώμην τοῦ Ἰωάννου de Witt καὶ ἐπανῆλθε μόνος εἰς Παρισίους.

Οἱ νεόνυμφοι ἔζων λίαν εὐτυχεῖς· μετὰ παρέλευσιν ἔτους ἀπέκτησαν υἱόν, ὅστις βραδύτερον, ὡς στρατηγός, παρέστη κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ σύνοδον (1814), προκαλέσας τὸν θαυμασμὸν ἁπάντων διὰ τῆς ἐκτάκτου ἀρρενωπῆς καλλονῆς του.

Ἡ ὡραία Σοφία εἰσήχθη παρὰ τοῦ συζύγου της εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνίαν· ὁ de Witt ἠγάπα νὰ δεικνύῃ τὴν γυναῖκά του καὶ νὰ ἐναβρύνηται ἐπ' αὐτῇ. Πάντες ἔκλινον γόνυ πρὸ αὐτῆς. Ἡγεμόνες, ποιηταί, ζωγράφοι, γλύπται, πάντες ἔμενον κατεγοητευμένοι ὑπὸ τῆς καταπληκτικῆς καλλονῆς της. Τὸ βλέμμα αὐτῆς εἶχέ τι τὸ ἐπιτακτικόν, ὡς τροπαιούχου νικητοῦ, πεποιθότος ἐπὶ τὴν εὔνοιαν τῆς τύχης. Ὁ ματαιόφρων στρατηγὸς ηὐφραίνετο ἐπὶ τοῖς θριάμβοις τῆς συζύγου του, ἐπαναπαυόμενος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ποτὲ δὲν ἤθελεν ἀνακαλύψει ἀκάνθας εἰς τὸ πεφιλημένον αὐτοῦ ῥόδον. Θαυμάζων αὐτὴν ἀπεθαύμαζε καὶ ἑαυτόν, ὅτι, καίπερ ὢν ἐν προκεχωρημένῃ ἡλικίᾳ, ἔλαβε σύζυγον τὴν καλλίστην τῶν γυναικῶν τῆς ὑφηλίου. Πλὴν ἡ εὐτυχία αὐτοῦ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Καὶ ἔμενε μὲν ἡ Σοφία κατ' ἀρχὰς ἀπαθὴς πρὸς τὰς περιστοιχούσας αὐτὴν κολακείας, μὴ ἀξιοῦσα προσοχῆς τὸ σμῆνος τῶν θαυμαστῶν της, ἐγνώρισεν ὅμως μετέπειτα τὸν κόμητα Φήλικα Ποτότσκην. Οὗτος ἦν ὁ πρώτιστος καὶ κραταιότατος τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς Πετρουπόλεως μεγιστάνων, διαπρέπων μεταξὺ πάντων ὡς ἐκ τῆς εὐειδοῦς μορφῆς του, τῆς κομψότητος καὶ εὐγενείας τῶν ἠθῶν καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ, διὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν τῆς τύχης καὶ τοῦ γένους. Ὑπερμέτρως δὲ πλούσιος ὢν ὁ κόμης δὲν ἦτο εἰθισμένος νὰ ἐπιβάλλῃ σιγὴν εἰς τὰς ἐπιθυμίας του. Μαθὼν λοιπὸν ὅτι ἡ περικαλλὴς καὶ θελκτικὴ αὕτη γυνὴ ἀντηλλάγη ποτὲ ἐπὶ χρυσῷ, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς τὴν δοκιμήν. Θέσας ὅθεν ἐντὸς κιβωτίου δύο ἑκατομμύρια φλωρινίων, ἐντὸς δὲ ἄλλου δύο πιστόλια πλήρη, ἔσπευσε μετ' αὐτῶν πρὸς τὸν στρατηγὸν de Witt, ὅστις, κατὰ θετικὰς πληροφορίας, διετέλει τότε ἐν μεγίσταις οἰκονομικαῖς δυσχερείαις. Βεβαίως δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐκλέξῃ τις μεταξὺ τῶν δύο κιβωτίων, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς ἐννοήσας ἐκ τῆς μελαγχολίας τῆς συζύγου του, ὅτι καὶ αὕτη συνεπάθει κρυφίως πρὸς τὸν κόμητα Ποτότσκην, προὐτίμησε τὸ ἐπαγωγὸν ἀργύριον, ἀντὶ νὰ δράμῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς.

Χαίρων τὴν εὔνοιαν τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης ὁ κόμης κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ ἐκδοθῇ παρ' αὐτῆς ψήφισμα διαζυγίου, συνυπογραφέντος ὑπό τε τῆς Σοφίας καὶ τοῦ ἀνεξικάκου γέροντος de Witt. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ κόμης Ποτότσκη, περιβαλὼν τὴν νεαρὰν σύζυγόν του δι' ἡγεμονικῆς πολυτελείας, τὴν ὡδήγησεν εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως, ἔνθα ἐπωνόμασαν αὐτὴν «ἀκτινοβόλον Νηρηΐδα» ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἀδαμάντων, οἵτινες πάντοτε περιεκόσμουν αὐτήν. Μέχρι τῆς σήμερον ἐξυμνεῖ ἡ φήμη περιδέραιόν τι τῆς κομήσσης, συγκείμενον ἐξ ἑκατὸν μαργαριτῶν ἰσομεγέθων πρὸς λεπτοκάρυα, τοὺς ὁποίους ὁ βαθύπλουτος κόμης συνήγαγεν ἐκ τῶν ἄκρων τῆς γῆς. Ἡ τιμὴ ἑκάστου αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς 1000 λουδοβίκεια. Ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ὑπερηγάπα τὴν Σοφίαν· ἐσκέφθη μάλιστα νὰ ἐγκαθιδρύσῃ αὐτὴν βασίλισσαν τῆς Πολωνίας ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν κόμητα, ὅστις ἐστράτευσε τότε κατὰ τῆς πατρίδος του ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ῥωσσικῆς δυναστείας. Εἰς χορόν τινα ἀποβαλοῦσα ἡ Αἰκατερίνη τὸ ἑαυτῆς διάδημα, ἐπέθηκεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ κόμητος, λέγουσα: «Ἰδοὺ ὡραῖον στέμμα διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας!»

Ἐν τούτοις ὁ κόμης Ποτότσκη μετὰ τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς πατρίδος του ἐγκατέλιπε τὴν Αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας, καὶ προσεπάθησε, πλὴν εἰς μάτην, νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν συμπάθειαν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμπατριωτῶν του. Οὗτοι ἐδήμευσαν τὰ κτήματά του καὶ ἀπεποιήθησαν περιφρονητικῶς τὴν σύμπραξίν του εἰς τὸν ὑπέρτατον περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ἀφ' οὗ ὅμως ἡττήθη ὁ Κοσιοῦσκος (Kosciusko) εἰς τὴν ἐν Ματσιεγιόβιτσε (Maciejowice) μάχην, καὶ ἀνεφώνησε μὲ διάτρητον στῆθος τὸ σπαραξικάρδιον ἐκεῖνο: «Finis Poloniæ», ὁ κόμης Ποτότσκη καὶ πάλιν ἐπεζήτησε τὴν εὔνοιαν τῆς αὐτοκρατείρας, ἐλπίζων νὰ τῷ ἀποδοθῶσι συνάμα καὶ αἱ ἀπέραντοι αὐτοῦ ἰδιοκτησίαι. Κατορθώσας δὲ νὰ διευθετήσῃ ἐκ νέου τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ἀπεβίωσε τῷ 1805. Εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τῆς ὡραίας συζύγου του δύο υἱούς, τῶν ὁποίων οἱ ἔγγονοι ζῶσι τὴν σήμερον ἔτι ἐν Ῥωσσίᾳ. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο προσκεκολλημένος εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς αὐτοκρατείρας

Digitized by Google

τῆς Γερμανίας, κατὰ τὰς ἐν Βιέννῃ τελετὰς, ἐν καιρῷ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1873. Τὰ ἐν Γαλλικίᾳ ὅμως κτήματα αὐτῆς ἀπώλεσεν ἡ οἰκογένεια τῶν Ποτότσκη τῷ 1830, διότι οἱ τότε κόμητες μετέσχον τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης ἐπαναστάσεως· ἐγένοντο δὲ ἅπαντα ἰδιοκτησία τοῦ κράτους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σοφιόφκα.

Ἡ Σοφία ἐναπέμεινε χήρα ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κάλλους αὐτῆς, οὖσα μόλις τριακοντaέτις, ἀλλὰ δὲν ὑπανδρεύθη. Δὲν ἀφιέρωσεν ὅμως διὰ τοῦτο τὸν βίον της εἰς πένθιμον καὶ μονήρη ἠρεμίαν, ἀλλὰ, καί περ παραδεδομένη εἰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, ἐξηκολούθησε, χάριν τῶν τέκνων της, νὰ ἀπολαύῃ τῶν προνομίων τῆς ὑψηλῆς θέσεως, ἣν κατεῖχε, διαιτωμένη ἐν πάσῃ τῇ πολυτελείᾳ καὶ λαμπρότητι τῶν προτέρων ἡμερῶν, ἀφοσιωμένη δὲ πρὸ πάντων τῇ λατρείᾳ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Διέμενε δὲ ἔκτοτε ἐν τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ μεγάρῳ Τουλκτσὶν ἐν Ῥωσσίᾳ, τοῦ ὁποίου ὁ παράδεισος κατέστη περιβόητος διὰ τὰς πολυδαπάνους φυτείας καὶ τοποθεσίας του. Δύω χιλιάδες δούλων εἰργάσθησαν ἐπὶ δέκα ἔτη πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ καὶ οὕτως, ὡς ἐκ μαγείας, ἀνεφάνησαν, ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀγόνῳ πεδιάδι τῆς Ῥωσσίας γραφικώτατα συμπλέγματα βράχων, ὁρμητικοὶ καταρράκται, χλοεραὶ ἐκτάσεις καὶ ὑψηλὰ βαθύσκια δένδρα. Λευκοὶ ἔλαφοι ἀνεζωογόνουν τὸ ἄλσος, ἐπίχρυσα δὲ ἐνετικὰ ἀκάτια καὶ μέλανες κύκνοι περιέπλεον ἐξ ἁμίλλης τὰς τεχνητὰς λίμνας τοῦ δάσους. Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ζωγράφοι διέτριβον πάντοτε ἐκεῖ, ἵνα ἀντιγράψωσι τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης καὶ ἀποστείλωσι πανταχόσε πρὸς ἀπομίμησιν. Ἔθος ὑπῆρχεν ἐν Τουλκτσὶν νὰ πανηγυρίζωσιν ἑκάστην ἡμέραν ὡς ἑορτήν. Λαμπρὰ πυροτεχνήματα διετάραττον συρίζοντα τὴν σιγὴν τῆς νυκτὸς, χαρμόσυνοι δὲ συναυλίαι προσείλκυον τοὺς ξενιζομένους εἰς χορόν. Οἱ ξένοι συνέρρεον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἵνα ἴδωσι τοὺς θαυμασίους κήπους τῆς νέας Ἀρμίδας καὶ ἀπολαύσωσι τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἡγεμονικῆς αὐτῆς φιλοξενίας.

Ὁ κόμης de la Garde ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν τῶν πλέον ἐνθέρμων πανηγυριστῶν τῆς ὡραίας Ποτότσκα· περιέγραφε δὲ αὐτὴν ὡς ἑξῆς: «Ἐρασμιώτερον πλάσμα τῆς πολυμνήτου κομήσσης Σοφίας οὐδὲ ἅπαξ ποτὲ ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς γῆς. Τεσσαρακονταέτις ἤδη ἐξήσκει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν περιστοιχούντων αὐτὴν, τόσον διὰ τῆς καλλονῆς της, ὅσον διὰ τῆς φιλοφροσύνης της. Οἱ κανονικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἡ περιλαμπὴς λευκότης τοῦ προσώπου της, οἱ μέλανες φλογεροὶ ὀφθαλμοί της, τὸ λεπτοφυὲς καὶ χάριεν ἀνάστημα ὡς καὶ ἡ ἁρμονία τῆς ὅλης μορφῆς της παρίστανον ἐν τῇ πραγματικότητι σύνολον ἐφάμιλλον τῆς ἰδανικῆς ἐκείνης καλλονῆς, τὴν ὁποίαν ἀπεικόνισαν οἱ γλύπται τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς ἀνέφικτον ἀπαυγὴν τῆς ἄκρας τελειότητος. Ὁλοκλήρους τόμους πρέπει νὰ γράψῃ τις, ἂν θελήσῃ νὰ παραστήσῃ ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ τερπνοῦ καὶ ποικίλου βίου, ὃν διῆγον οἱ κάτοικοι τοῦ Τουλκτσίν. Ἡ Σοφία βλέπουσα ὁπόσην λατρείαν τῇ προσήνεγκον οἱ περὶ αὐτὴν, ἐδικαιοῦτο νὰ πιστεύῃ ὅτι ἦτον ὑπεράνθρωπόν τι ὄν, μὴ ὑποκείμενον εἰς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἦτο ὅμως, οὕτως εἰπεῖν, ματαιόφρων, ἀλλὰ συνειδυῖα τὰ ἔξοχα πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα τῇ ἐδώρησεν ἡ φύσις, ἐδέχετο μὲ γλυκύτατον μειδίαμα τὰ θυμιάματα, τὰ ὁποῖα τῇ ἀνεπέμποντο πανταχόθεν. Ἐλεήμων καὶ γενναιόδωρος ἐξηγόραζεν ἑκάστην ἡμέραν τοῦ ἀμερίμνου καὶ εὐδαίμονος βίου της διὰ νέας τινος εὐεργεσίας. Μόνη ἠσχολεῖτο περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν Γαλλικίᾳ κτημάτων της, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἀπαρτίσωσιν αὐτόχρημα μικρὸν βασίλειον. Προσεπάθει δὲ παντὶ σθένει νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν σκληρὰν καὶ βαρεῖαν τύχην τῶν δούλων της καὶ ὑπεστήριζε διὰ πάσης θυσίας τὴν γεωργίαν. Ἐν τῇ κυνηγετικῇ ἁμάξῃ της ἢ ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς ὁρμητικοῦ ἵππου διέτρεχε τὰς ἀπεράντους ἰδιοκτησίας της, ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐπιβλέπῃ ἰδίοις ὄμμασι πάντα. Μόνη ἡ ἑσπέρα ἀφιεροῦτο εἰς παντὸς εἴδους διασκεδάσεις, χορούς, συναυλίας, θεατρικὰς παραστάσεις εἰς πᾶσαν γλῶσσαν· ταύτας δὲ ηὐδόκει ἐνίοτε ἡ κόμησσα νὰ ἐπικαλλύνῃ, μετέχουσα αὐτῶν αὐτοπροσώπως.»

Ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος μονάρχης Ἀλέξανδρος Α', ἐκτιμῶν τὰς εὐγενεῖς διαθέσεις καὶ τὴν πρὸς τὸ εὐεργετεῖν κλίσιν τῆς Σοφίας, μεριμνῶν δὲ καὶ περὶ τῆς πασχούσης ὑγείας της, ἐδωρήσατο αὐτῇ πρὸς ἔνδειξιν ἰδιάζοντος σεβασμοῦ ἐκτεταμμένην ἐπιθαλάσσιον κοιλάδα, μεταξὺ δύω ἀκρωτηρίων, ἐν Κριμαίᾳ, ὅπως, ἀναπνέουσα τὴν ζωογόνον αὔραν τῆς θαλάσσης, ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν κλίματος εὐκραοῦς καὶ τερπνοῦ ὡς τὸ τῆς πατρίδος της. Διαμένουσα ὅθεν ἡ Σοφία ἐν τῇ ἐκεῖ ἰδιοκτησίᾳ της, διεχάραξεν αὐτὴ μόνη τὸ σχέδιον τῆς μόλις ἀναπτυσσομένης κωμοπόλεως, ἐπιτηροῦσα μόνη πᾶσαν ἐργασίαν. Πολλάκις ὅμως κρυφία τις λύπη κατεκυρίευε τὴν ὡραίαν Ἑλληνίδα. Πολλάκις ἐθεάθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς τῶν ἀκρωτηρίων, ἀναζητοῦσα εἰς τὸν ὁρίζοντα, ὥσπερ ἡ Ἰφιγένεια, μὲ δακρύοντας ὀφθαλμοὺς τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς, ἐπαναλαμβάνουσα μὲ ὑποτρέμουσαν φωνὴν τὸ πεφιλημένον ὄνομα τῆς μητρός της, καὶ ἀναπολοῦσα καθ' ἑαυτὴν τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς παιδικῆς της ἡλικίας, ἃς εἶχε διέλθει ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος. Τῇ ἐπῆλθε μάλιστα ἡ ἰδέα νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἐπὶ τοῦ προσφιλοῦς ἐκείνου χώρου μεγάλην πόλιν, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει νὰ ἐπονομάσῃ Σοφιάπολιν, καὶ ὅπου

Digitized by Google

εσκόπει νὰ παράσχῃ ἄσυλον εἰς ἀγαθὰς, ἐναρέτους καὶ φιλοπόνους οἰκογενείας. Φλεγομένη ὑπὸ τοῦ διακαοῦς πόθου τοῦ νὰ βλέπῃ τὴν εὐτυχίαν ἀντανακλωμένην ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν περὶ αὐτὴν, ὑπερεπλήρου τῶν εὐεργετημάτων της τοὺς πένητας καὶ δυστυχεῖς· ἐτιμήθη δὲ ὡς ἁγία γυνή.

Ἡ Σοφιάπολις δὲν ἐκτίσθη· ἀλλ' ἴσως οἱ θησαυροὶ τῆς Σοφίας δυσκόλως ἤθελον ἐπαρκέσει πρὸς πραγματοποίησιν τόσῳ μεγαλεπηβόλου ἐπιχειρήσεως.

Τῷ 1822 κατελήφθη ὑπὸ στηθικῆς νόσου, ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ σπεύσῃ πρὸς θεραπείαν παρὰ τοῖς περιθρυλήτοις τότε ἰατροῖς Hufeland καὶ Horn, ἐν Βερολίνῳ, ὅπου, καίπερ προβεβηκυῖα τὴν ἡλικίαν, ἔτυχεν ἀσμένου ὑποδοχῆς. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ὅμως γνώσεις τῶν ἐξόχων τούτων ἰατρῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸν κίνδυνον. Ἡ Σοφία Ποτότσκα ἀπέθανεν ἐν Βερολίνῳ, τῷ 1823.

Ἡ χαρίεσσα εἰκὼν αὐτῆς ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τοῦ πρίγκηπος Ἑρρίκου τῆς Πρωσσίας. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, ἐδωρήθη μετέπειτα ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ μουσεῖον.

Κ* Ε. Γ. Γ.

ΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

—

'Αλλ', ἐὰν κατατάξωμεν μεταξὺ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τὸ τῆς ἐπαιτείας, θὰ κινήσωμεν τὸν γέλωτα ἆρά γε ἢ τὸν οἶκτον τοῦ ἀναγνώστου; Ναὶ, οἱ *ζητιάνοι* ἀποτελοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει *ἐσνάφιον* (συντεχνίαν), ἔχουσι τοὺς κανόνας των, τοὺς μαΐστοράς των, καὶ πρὸ πάντων τὸν κορυφαῖον τῆς συντεχνίας, τὸν Πρωτομαγίστορα! Ἤκουσέ τις πάντως καὶ εἶδε τὸν τυφλὸν ἐκεῖνον πρεσβύτην, ψαλμῳδοῦντα μετὰ φωνῆς λιγυρᾶς τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο θρηνητικόν του ᾆσμα:

> 'Μέρα καὶ νύκτα εἰς τὰ σκοτεινὰ εἶμ' ὁ καϋμένος!
> Κόσμον ἀκούω, καὶ κόσμον δὲν βλέπω κτλ.

καὶ τὰς γυναῖκας, πανταχοῦ εὐσυμπαθήτους καὶ φιλοπτώχους, ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ πολὺ φιλοπτωχοτέρας, ἴσως διότι τὸ τῆς τύχης παλίνστροφον, καὶ μάλιστα διὰ τὰς πυρκαϊὰς, εἶν' ἐπαισθητότερον, ν' ἀνοίγωσι, τίς ταχύτερον, τὰς θύρας ἢ τὰ παράθυρα, καὶ νὰ γεμίζωσι κομματίων ἢ κερματίων τὴν πήραν καὶ τὸ θυλάκιον τοῦ τυφλοῦ. Αἴ! ὁ τυφλὸς οὗτος εἶνε τῶν ζητιάνων ὁ Πρωτομάγιστρος· αὐτὸς δίδει τὸ δικανίκιον, ὡς ἐὰν εἴπωμεν τὸν πῆχυν, τὸ δίπλωμα εἰς τοὺς ἐγκριθέντας ἑταίρους· ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτοῦ δὲν δύναται ζητιάνος νὰ ἐπαιτήσῃ παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς θύρας, διότι ὅλα τῶν συνεταίρων τὰ δικανίκια ἐγείρονται ἐναντίον του, καὶ ὁ *κεαγιᾶς* (ἔχουσι, καθὼς ὅλαι αἱ συντεχνίαι, καὶ κεαγιᾶν) τὸν σύρει ἔξω τῆς χορείας. Ἐὰν δὲ ἔχῃ τις περιέργειαν καὶ τοῦ βαστᾷ ἡ καρδία, ἠμπορεῖ νὰ ὑπάγῃ τὸ ἑσπέρας μιᾶς δευτέρας (διότι ἡ Κυριακὴ τῶν ζητιάνων εἶνε, γνωστὸν καὶ φυσικὸν τοῦτο, ἡ δευτέρα) ἢ μεγάλης ἑορτῆς, εἰς τὴν ζητιανοφωλεὰν, οἰκίαν ὑπερεκτεταμένην ἐν τῷ Διπλοφανάρῳ ἢ τῷ Σκορδαλιὰ-μαχαλὲ, ἀποφέρουσα εἰς τὸν ἰδιοκτήτην οὐκ εὐκαταφρόνητον εἰσόδημα, καὶ θέλει ἴδῃ τοὺς ταλανιζομένους τούτους πτωχοὺς τραγῳδοῦντας, γελῶντας, ἀστεϊζομένους, φιλονεικοῦντας, μεθύοντας, ἀτακτοῦντας, εὐθυμότερον παρ' ὅσων οὐδεὶς τῶν ἄλλων πτωχῶν, τῶν ἀληθῶς δυστυχῶν· θέλει παρευρεθῇ εἰς τοὺς γάμους τυφλῆς μετὰ χωλοῦ ἢ τἀνάπαλιν. Ἰδίως δὲ τὴν 12 τοῦ Νοεμβρίου, καθ' ἣν τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, τοῦ πάτρωνος τῶν ἐπαιτῶν, ὅλον τὸ ζητιανολόγιον, καθαρίως ἐνδεδυμένον, ἀφ' οὗ πανηγυρίσῃ ἀπὸ πρωΐας διὰ λειτουργίας ἀρχιερατικῆς καὶ ἀρτοκλασίας τὴν ἑορτὴν, νὰ συνέλθῃ τὸ ἑσπέρας εἰς κοινὴν τράπεζαν, δαψιλῶς, ἐὰν οὐχὶ ἀβρῶς, ἐφωδιασμένην ἐξ ἐράνου, ἥτις ἐκτρέπεται πολλάκις εἰς ὄργια. Ἂς ζητήσῃ ἐκεῖ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρωτομαγίστωρος, καὶ θέλει ἴδῃ αὐτὸν ἀρχοντικῶς ἐνδυμένον καὶ καπνίζοντα εἰς τὴν κόγχην του· τὴν δὲ γυναῖκα καὶ τὰς θυγατέρας του πλουσίως κεκοσμημένας· ἐξετάσας δὲ, θέλει μάθῃ ὅτι ἑκάστη τῶν θυγατέρων ἔχει προῖκα 30—40 χιλιάδας γρόσια. Ὅλα ταῦτα δὲν εἶνε πρωτάκουστα· ἀνάγνωθι τὴν *Αὐλὴν τῶν Θαυμάτων* (Cour des Miracles) τοῦ Βίκτωρος Οὔγου· ἢ μᾶλλον ἀκούσωμεν τί λέγει περὶ τῶν ἐν Λονδίνῳ ζητιάνων ὁ Colghoun, εἷς τῶν ἀρχόντων τῆς Βαβυλῶνος ἐκείνης: «Ἐκτὸς τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐξυπνοῦσι καθ' ἡμέραν ἐν Λονδίνῳ, χωρὶς νὰ ἠξεύρωσι πόθεν θὰ προμηθευθῶσι τὴν τροφήν των καὶ ποῦ θὰ κοιμηθῶσι τὸ ἑσπέρας, ὑπάρχουσι δεκαὲξ χιλιάδες ἐπαῖται, ὠργανισμένοι εἰς συμμορίας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυαρίθμους, οἵτινες ἐκμεταλλεύουσι τὰς διαφόρους τῆς πόλεως συνοικίας, δαπανῶντες, καθ' ὑπολογισμὸν, δύο—τρία σελίνια τὴν ἡμέραν. Συνέρχονται δὲ ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ὅπου συζητοῦσι περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ *ἐσναφίου*. Ὁ James Turner, ἐπαίτης πάνυ γνωστὸς ἐν Λονδίνῳ, ἐξοδεύει καθ' ἑβδομάδα πεντήκοντα σελίνια· ἐκτιμᾷ δὲ τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου του ἓν σελίνιον τὴν ὥραν, ὥστε πρέπει ν' ἀποταμιεύῃ καὶ περίσσευμα. Ἡ σύζυγός του ἔχει διδακτήριον ἐπαιτείας διὰ τὰ κοράσια, ὅσα θέλουσι νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐπικερδὲς τοῦτο *ἐπάγγελμα* κτλ.» Πανταχοῦ τὰ πάντα.

Οἱ ἐπαῖται καὶ τὰ ῥάκια αὐτῶν μᾶς ἐνθυμίζουσι τοὺς παλαιοπώλας καὶ ἀπορουχοσυνάκτας, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἐπαναφέρουσιν εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ψειροπάζαρον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδῶ,

Digitized by Google

καθὼς εἰς ὅλας τὰς μεγαλοπόλεις, εἶνε ἄξιον τῆς σπουδῆς τοῦ φιλοσοφοῦντος περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, διότι εἰς αὐτὸ κατασταλάζουσιν ὅλων τῶν κοινωνικῶν βαθμῶν αἱ διακρίσεις· ἐκεῖ διαλύεται ὁ καπνὸς τοῦ καινοῦ δοξαρίου· ἐκεῖ ῥίπτονται τὰ ἀπανθήσαντα κοσμήματα τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος. Ἐκεῖ, καὶ μάλιστα πρὶν ἀφήσωσιν οἱ Τοῦρκοι τὰ πλατέα καὶ ἀνθοβαφῆ ἐκεῖνα περιβόλαιά των, ἔπρεπε νὰ παρευρεθῇ τις τὴν παραμονὴν μπαϊραμίου, ἵνα ἴδῃ τοὺς τσοχαδαραίους τῶν ὑπουργῶν καὶ παρυπουργῶν (ἕκαστος αὐτῶν ἔσυρε κατόπιν του δέκα εἴκοσιν, ἐκτὸς τοσούτων ἄλλων, τοὺς ὁποίους ἔτρεφε κατ' οἶκον, μόνον πρὸς ἐπίδειξιν) προσερχομένους φαιδροείμονας καὶ λαμπροὺς μετὰ τῆς παλαιᾶς ξεθωριασμένης φορεσίας των ὑπὸ μάλης, ἣν ἐξεδύθησαν πρὸ μικροῦ εἰς τὸ λουτρὸν, νὰ ἐκποιῶσιν αὐτὴν διὰ κομμάτι ψωμί· ἐκεῖ ἐφάνταζε περίοπτος καὶ ἡ μηλωτὴ τοῦ φθισικοῦ Βοεβόδα, καὶ τὸ τετράκις ἢ πεντάκις μεταχρωματισθὲν μπινίσιον τοῦ Χοτζαγκιάνη, ἀφ' οὗ ἐκάλυψε τὰ νῶτα τριῶν μεκτέριδων· ἐκεῖ ὁ ξεπεσμένος κιατίμπης, ἐκβάλλων τὸ κατεσχισμένον αὐτοῦ περιβόλαιον, ἐνεδύετο ἄλλο, 'γιερώτερον τοὐλάχιστον, ἐὰν οὐχὶ καινουργότερον. Ἀλλὰ τὰ παλαιόρουχα, ὅσα συνάζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι ῥουχοσυνάκται, εἶνε καὶ τοῦ Γειροπαζάρου αὐτοῦ ἀνάξια, ὅθεν καὶ δὲν καταντῶσιν ἕως ἐκεῖ. Ἐκεῖνα ἔχουσιν ἄλλον προσδιορισμόν· ἐκείνων τὰ μὲν βαμβάκια (ἀδιάφορον ἐὰν ἦνε χολερικῶν ἢ πανουκλιασμένων) γεμίζουσι τοὺς ἑτοίμους σιλτέδες καὶ τὰ παπλώματα καὶ τὰ προσκεφάλαια τῶν ἑπτακισμυρίων *μπεκιάριδων*, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσιν εἰς τὰ χάνια καὶ εἰς διαφόρους κυραχανέδες· τὰ δὲ ἐρεᾶ τεμάχια χρησιμεύουσιν ὡς ἐπιβλήματα παλαιῶν ἐπανωφορίων· τὰ δὲ λινᾶ καὶ βαμβακερὰ πωλοῦνται εἰς τὰ χαρτοποιεῖα· καὶ τὰ ἐλάχιστα τέλος αὐτὰ νήματα σχηματίζουσι τοὺς πυρῆνας τῶν μεταξωτῶν στρογγύλων κομβίων· τίποτε δὲν ῥίπτεται. Καὶ εἰς τί ἄλλο ἀσχολεῖται τὸ σμῆνος ἐκεῖνο τῶν ἀσθενικῶν κορασίων, τὰ ὁποῖα βρυάζουσιν ἐντὸς τῆς Ἑβραϊκῆς;

Ἐὰν δέ τις εἰκάσῃ ἔκ τινων στίχων τοῦ κατὰ Ἡγουμ. ποιήματος τοῦ Πτωχοπροδρόμου, φαίνεται τὸ ἔργον τῶν σημερινῶν ῥουχοσυνακτῶν μετήρχοντο ἄλλοτε οἱ μοναχοί.

«Κύριε ἐλέησον καλόγηρον ἐκ τοὺς ῥουχοσυνάκτας»,

ἔκραζον περιερχόμενοι τὰς ὁδούς. Ἀντὶ νὰ δίδωσιν ὅμως, καθὼς τώρα οἱ Ἑβραῖοι, πρὸς ἀνταλλαγὴν ὑαλικά, ἢ ἀρέναν καὶ θειαφοκέρια, οἱ *ἀπορουχοσυνάκται* οὗτοι ἔδιδον εὐχὰς μόνον καὶ εὐλογίας, ἤ, τὸ πολύ, σταυρούς, κομβοσχοίνια, ἢ καὶ ἔλαιον ἀπὸ τῆς κανδήλας τῶν Ἁγίων.[1]

31.2 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς οἰκουμένης εἶνε Βουδδισταί, 30.7 Χριστιανοί, 15.8 Μωαμεθανοί, 14.4 Βραχμανισταί, 7.3 διάφοροι ἐθνικοὶ καὶ 0.6 Ἰουδαῖοι.

ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΕΞΟΧΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Ὁ ὀνομαστὸς τῆς Γερμανίας ποιητὴς *Σχίλλερ* ἐρρόφα καθ' ἑκάστην πολλὰς οὐγγίας ταμβάκου, ἐφοίτα εἰς ζυθοπωλεῖα καὶ οἰνοπωλεῖα καὶ ὑπερέχαιρε διαλεγόμενος πρὸς εὐειδεῖς ζυθοπώλιδας. Τὸ πρόγευμά του καὶ τὸ δεῖπνόν του συνίστατο εἰς χοιρομέριον, σαλάταν καὶ δύο ποτήρια οἴνου. Συνείθιζε δὲ νὰ τηρῇ ἐπὶ τοῦ γραφείου του μῆλα, οὐχὶ ἵνα τὰ τρώγῃ, ἀλλ' ἵνα ὀσφραίνηται αὐτῶν, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον σηπόμενα ἐξέπεμπον ὀσμὴν λίαν ἀρωματικήν. Τὰς καλλίστας περικοπὰς τῶν δραματικῶν αὐτοῦ ἀριστουργημάτων, τῆς «Μαρίας Στουάρτ», τοῦ «Βαλλενστάϊν» καὶ τοῦ «Δὸν Καρόλου» χρεωστεῖ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ταμβακοθήκης καὶ τῶν σεσηπότων ἐκείνων μήλων. «Προχθὲς (γράφει που ὁ μέγας ποιητὴς Γκαῖτ) ἐπεσκέφθην τὸν ἀγαθὸν φίλον μου Σχίλλερ, ἀλλὰ δὲν τὸν εὗρον κατ' οἶκον· ἐπειδὴ εἶπεν ἡ σύζυγός του ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἐπέστρεφεν, ἐκάθισα πλησίον τοῦ γραφείου ἵνα λάβω διαφόρους σημειώσεις. Μόλις παρῆλθον ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἠσθάνθην τοσαύτην κεφαλαλγίαν ὥστε ὠλιγοθύμησα· Ἡ κυρία Σχίλλερ μοὶ ἔδωκε ὕδωρ καὶ ἀμέσως ἀνέλαβον τὰς αἰσθήσεις μου· κατ' ἀρχὰς ἠγνόουν πόθεν προέκυψε τὸ κακόν· τέλος πάντων ἀνεκάλυψα τρία ἢ τέσσαρα τρισκατάρατα μῆλα, ἅτινα εἶχον ἀπαίσιον ἀποφοράν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἠθέλησα νὰ τὰ ῥίψω ἐκ τοῦ παραθύρου· ἀλλ' ἡ κυρία ἐκώλυσέ με λέγουσα, ὅτι ἄνευ τούτων ὁ σύζυγός της δὲν ἠδύνατο νὰ γράφῃ». Ἐν τῷ κοιτῶνί του ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ Σχίλλερ καθ' ἑκάστην νέα ἄνθη, μάλιστα κρίνα.

Ὁ Γκαῖτ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ ἄνθρωπον φοροῦντα δίοπτρα· προηρίστα πάντοτε ὄρθιος· ὁσάκις ἔγραφεν, εἶχεν ἐνώπιόν του τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ἔργων τῆς πλαστικῆς. Πολλὰ ἔτη εἰργάσθη ἕως οὗ δραματουργήσῃ τὴν «Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις»· γνωστὸν δὲ ὑπάρχει, ὅτι, οὐδένα στίχον ἔγραψε, πρὶν ἀποβλέψῃ εἰς γυναικεῖον ἄγαλμα ἐκ τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος ἵνα πεισθῇ ἐὰν τὰ ἴχνη καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ἡρωΐδος του ἥρμοζον εἰς χαρακτῆρα καὶ τὰ ἴχνη ἐκείνης.

Ὁ Ῥακίνας οὐδαμοῦ ἄλλοθι ᾐσθάνετο γονιμωτέραν τὴν φαντασίαν του ἢ ἐν τῷ περιπάτῳ· ἐποίει λοιπὸν πάντοτε καθ' ὁδὸν καὶ ἀπήγγελλεν ἑκάστοτε τὰ ποιούμενα γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ. Μιᾷ τῶν ἡμερῶν περιεφέρετο ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Κεραμεικοῦ ποιῶν τὸν «Μιθριδάτην»· αἱ κραυγαί, τὸ λοξὸν βλέμμα, αἱ ἀλλόκοτοι κινήσεις καὶ χειρονομίαι ἐφείλκυσαν ἑκατοντάδας πε-

1 Ἐσταχ. ἐν τῇ; Κωνσταντινουπόλεως τοῦ κ. Σ. Δ. Βυζαντίου.

Digitized by Google

ριέργων, οἵτινες, ὑπολαβόντες ἐπὶ τέλους αὐτὸν μαινόμενον, τὸν ἐκράτησαν ἵνα μὴ ριφθῇ δῆθεν εἰς τὸ ἐγγὺς ὕδωρ. Ἐπανερχόμενος ἐκ τοῦ περιπάτου εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ῥακίνας ἔγραφε μίαν πρὸς μίαν τὰς σκηνὰς πρῶτον ἐν πεζῷ καὶ ἀρρύθμῳ λόγῳ, ἔπειτα δὲ ἐσκίρτα ὡς παιδίον καὶ ἔτριβε τὰς χεῖρας ὑπὸ χαρᾶς λέγων καθ' ἑαυτὸν «ἡ τραγῳδία μου ἐτελειώθη· ἡ ταύτης ἔντασις εἰς στίχους ἐμμέτρους γενήσεται αὔριον ἐν τρισὶν ὥραις».

Ὁ Ῥουσσὼ ἔγραφε τὴν πρωΐαν, ὁ Λεσὰζ τὴν μεσημβρίαν, ὁ Βύρων τὸ μεσονύκτιον. Ὁ Οὔμβολδ ἐκοιμᾶτο μόνον 4 ὥρας, ἔγραφε δὲ πάντοτε ἐπὶ τῶν γονάτων. Ὁ Μίλτων ἐποίει τὰς ἐξόχους ποιήσεις του ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτός, ἐξύπνιζε τὴν θυγατέρα του καὶ τῇ ὑπηγόρευε, τυφλὸς ὢν αὐτός. Ἡ Γεωργία Σὰνδ εἰργάζετο 4—5 ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον· ὅταν ἀπηύδα, ἐκάπνιζε· κατὰ τὰς νυκτερινὰς μελέτας ἔπινε μόνον γάλα· τὰ εὐανάγνωστα χειρόγραφά της οὐδέποτε οὐδεμίαν εἶχον διόρθωσιν. Ἀναπαυόμενος ἀπὸ τῶν κόπων ὁ Ῥισχελιὲ ἔπαιζε μετὰ δωδεκάδος γαλῶν.

Ὁ Πασχὰλ ἔγραφε συνήθως ἐπὶ λεπτοτάτων ταινιῶν χάρτου. Ὁ Βυφὼν ἦγεν ἐπὶ τοῦ χάρτου πέντε καθέτους γραμμάς· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ στήλῃ ἔγραφε τὴν ἰδέαν του οἷα πρῶτον παρίστατο ἐν τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ· ἐν τῇ δευτέρᾳ προσετίθει, παρέλειπε, διώρθου, ἐξωνύχιζεν ἄχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὴν πέμπτην στήλην, ὅπου ἡ φράσις ἦτο ἤδη ἀνεπίληπτος. Πολλάκις διώρθωσε μίαν ῥῆσιν εἰκοσάκις· κατὰ δὲ τὴν ῥητὴν ὁμολογίαν του, μιᾷ ἡμέρᾳ σαββάτου ἐδαπάνησε 14 ὥρας ὅπως τελειώσῃ μίαν μόνον περίοδον. Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι πρῶτος ὁ Βυφὼν εἶπε le style c'est l'homme. Ὁ Κυβιὲ τοὐναντίον οὐδέποτε διώρθου τὰ ἅπαξ γεγραμμένα, ἔλεγε δὲ μετὰ τοῦ Πιλάτου «ὃ γέγραφα, γέγραφα». Ὁ Βολταῖρος συνείθιζε νὰ ἐκτυποῖ τὸ πρῶτον δοκίμιον καὶ ὕστερον ἐποίει ὅσας ἔκρινεν ἀναγκαίας προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις. Γελοιότερος τοῦ Βολταίρου ἀπεδείχθη ὁ Βαλζάκ· τῶν μυθιστορημάτων τούτου τὸ πρῶτον σχέδιον περιεῖχεν ἑκάστοτε 40—50 σελίδας· ἀφ' οὗ ἤθελε τυπωθῇ ἐπηυξάνετο, ἐκαλλωπίζετο, ἀπηκριβοῦτο καὶ πάλιν ἐτυποῦτο, οὕτως ὥστε πολλαὶ βίβλοι ἐτυπώθησαν ἑκκαιδεκάκις, αὐτὸς δὲ ἐδαπάνησε πλείονα ἧς ἔμελλε νὰ ἀπολάβῃ ἀμοιβῆς διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πρωτοτύπου. Τὰς «τύχας τοῦ Τηλεμάχου» διώρθωσεν ὁ Φενελὼν ἑπτάκις· ὁ Μίλτων ἀπὸ 40 στίχων ἐποίησεν ἀκολούθως 10· ὁ Βοαλὼ ἔλεγεν «ὁσάκις γράφω τέσσαρας λέξεις, ἀπαλείφω ὕστερον τὰς τρεῖς». Ὁ Ῥουσσὼ εἶχε μνήμην τοσοῦτον ἀσθενῆ, ὥστε οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἀπομνημονεύσῃ ἓξ στίχους. «Μελετῶ ἐν τῇ κλίνῃ (λέγει ἐν ταῖς Ὁμολογίαις του), διασκέπτομαι καὶ μετὰ δυσκολίας καὶ κόπου ἀπεριγράπτου διατυπῶ τὴν πρότασίν μου. Ἐγείρομαι λοιπὸν ἐκ τῆς κλίνης ἵνα τὴν γράψω ἐπὶ τοῦ χάρτου· ἀλλὰ πρὶν ἐνδυθῶ τὴν ἐλησμόνησα παντάπασιν.» Ὁ Corneille ἔπασχε «πληθώραν φαντασίας», ἀλλ' ἀνεχαιτίζετο πλειστάκις διὰ τὴν ἔλλειψιν ἢ μιᾶς λέξεως ἢ τῆς ὁμοιοκαταληξίας· τότε δὴ ἔτρεχε πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ τὸν παρεκάλει νὰ εὕρῃ αὐτὸς τὸν κατάλληλον ὅρον. Ὁσάκις ἐπήρχετο εἰς τὸν νοῦν του πληθὺς ποιητικῶν εἰκόνων, ἔδενε τοὺς ὀφθαλμούς, κατεκλίνετο ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ ὑπηγόρευε τοὺς στίχους πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον. Ὁ Βύρων ἔλεγε «ζωή μου εἶναι τὸ ποιεῖν καὶ τὸ ἀπαγγέλλειν τὸ ποιούμενον, θάνατός μου δὲ τὸ γράφειν τὰ ποιήματά μου».

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἑπομένης περισπουδάστου ἐπιστολῆς τοῦ ἀειμνήστου Α. Κοραῆ ἀπεστάλη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰθάκῃ φιλομούσου συνδρομητοῦ ἡμῶν κ. Κ Ν. Παυλάτου, πρὸς ὃν ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Κύριε Κοκκινάκη,

Τὸν Ταρτοῦφον συνωδευμένον μὲ τὴν ἐπιστολήν σου ἔλαβα, καὶ σ' εὐχαριστῶ. Πρὸ αὐτοῦ ἄλλα βιβλία δὲν μὲ ἦλθαν ἀπὸ μέρους σου· καὶ ἐπειδὴ παρέπεσαν καὶ ἄλλων ἀποστάλματα διὰ τὰς περιστάσεις, πιθανὸν ὅτι ἔπαθαν καὶ τὰ ἰδικά σου τὴν αὐτὴν τύχην.

Ἡ μετάφρασις εἶναι καλή, ὄχι ὅμως χωρὶς σφάλματα. Νὰ τὰ σημειώσω, ὡς ἐπιθυμεῖς, δὲν μὲ συγχωροῦσιν οὔτ' αἱ πολλαὶ καὶ βαρεῖαι ἀσχολίαι μου, οὔτ' ἡ σχεδὸν ἑβδομηκονταετής μου ἡλικία, στολισμένη μὲ λαμπρὰν ἀρθριτικὴν νόσον.

Πηγὴ πρώτη δυσκολεύουσα τὴν ἀκριβῆ μετάφρασιν εἶναι ἡ βάρβαρος ῥίμα, ἥτις ἐπροσκολλήθη καὶ εἰς ἡμᾶς ὡς ψώρα. Εἰς τὰς βαρβάρους τῶν Εὐρωπαίων γλώσσας, ἦτον ἴσως ἀναγκαῖον τὸ ὁμοιοτέλευτον, διὰ νὰ τῶν μετριάσῃ τὴν τραχύτητα· ἀλλ' εἰς τὴν ἰδικήν μας, ἂν καὶ βαρβαρωθεῖσαν, πολὺ ὅμως ὑπερτέραν ἐκείνων, ἡ ῥίμα ἐμβῆκε δι' ὀργὴν τῶν Μουσῶν.—Ἀλλ' εἶναι νόστιμος εἰς τὴν ἀκοήν.—Αἴ! καὶ τί δὲν κάμνει νόστιμον ἡ ἕξις; Ἔχουσι καὶ οἱ Αἰθίοπες τὰς Ἀφροδίτας των, ὡς ἡμεῖς οἱ λευκόδερμοι· ἔχουσι καὶ ποιητάς, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἀλλάσσουσιν οὐδὲ ἕνα πρὸς δέκα Ὁμήρους.

Ὅπως ἂν ἦναι, παρακαλῶ καὶ σὲ καὶ τοὺς ὁμοίους σου στιχουργούς, ἐὰν δὲν ἦναι (καὶ φοβοῦμαι μὴ δὲν εἶναι πλέον) δυνατὸν νὰ ἐξορίσετε τὴν ῥίμαν, νὰ φυλάξετε κἂν εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τῶν ἀνομοιοτελεύτων στίχων, καὶ νὰ μεταφράζετε κάποτε τὰς ξενικὰς κωμῳδίας καὶ εἰς πεζὸν λόγον. Δὲν ἔκαμνες κακὰ νὰ μεταφράσῃς τὸν Μισάνθρωπον τοῦ Μολιέρου εἰς τὸ πεζόν, ἢ καὶ αὐτόν σου τοῦ-

Digitized by Google

τον τὸν στιχουργημένον Ταρτοῦφον νὰ μεταμορφώσῃς εἰς Λογογραφικόν. Ἂν ὄχι ἄλλο, γυμνάζεσαι εἰς τὴν μετάφρασιν, καὶ γνάπτεις ἐνταυτῷ τὴν ἄγναπτόν μας γλῶσσαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀμόρφωτον ὠνόμασα δευτέραν πηγὴν τῶν κοινῶν εἰς ὅλους μας σφαλμάτων.

Ὁποῖα ὅμως καὶ ὁπόσα εἶναι τὰ σφάλματα ταῦτα, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐλαττώσωσι τὴν προθυμίαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γλώσσης. Πρώτους εἰς τὴν χρονικὴν τάξιν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος μας ἐφύτευσεν ἡ φύσις· πρωτεῖον δυστυχέστατον, ἂν τὸ παραβάλωμεν πρὸς τὴν μέλλουσαν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἢ καὶ μεταφραστῶν, λαμπρὰν ἐποχήν. Ἀλλ' ὅμως εἰς τὰς χεῖράς μας εἶναι νὰ ἀποφύγωμεν τὸ ὄνειδος τῆς δυστυχίας, ἐὰν ὅ τι ἐνεργοῦμεν σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχῃ παρὰ νὰ ταχύνωμεν τὴν μακαρίαν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὑγίαινε εὐδαιμονῶν!

5 Σεπτεμβρίου, 1816.

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ

Οἱ γάμοι τῶν χωρικῶν τῆς Λευκάδος ἄρχονται πάντοτε ἡμέραν Σάββατον· προγενεστέρως δὲ, δύο κοράσια ἐκ τῶν εὐειδεστέρων τοῦ χωρίου, ἀνδρικὰ ἐνδεδυμένα, καὶ φέροντα πιστόλια εἰς τὴν ζώνην, ζυμόνουσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ τὰ καλούμενα *κουλούρια τοῦ γάμου*, ᾄδοντα ἐκ περιτροπῆς,

Σήμερα 'ν' ἄσπρος οὐρανὸς, σήμερ' 'ν' ἄσπρη 'μέρα,
σήμερα στεφανόνεται ἀητὸς τὴν περιστέρα.
Σὰ λάμπουν τὰ λαμπρὰ σπαθιὰ 'ς τὴν ἀσημένια θήκη,
ἔτσι νὰ λάμπῃ κὴ ὁ γαμπρὸς 'ς τοῦ πεθεροῦ τὸ 'σπίτι.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ζύμης κατασκευάζουσι καὶ μέγα τι ἄλλο κουλούριον, καλούμενον *πρωτόπλαστον*, ὅπερ περιτυλίσσουσιν ἐρυθρᾷ μετάξῃ, καὶ τηροῦσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ γάμου. Τὴν πρωΐαν τοῦ Σαββάτου σφάζουσι τράγον καὶ ῥίπτουσι πυροβόλον, διακηρύσσοντες οὕτω τὴν ἔναρξιν τοῦ γάμου· οἱ ἀκούοντες τὸν κρότον λέγουσιν,—*αἱματώθη ὁ γάμος*.—Τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου ἑτοιμάζουσι σημαίαν τινὰ, ἥν περ καλοῦσι *μπαϊράκι*, καὶ συγχρόνως προσκαλοῦσι νέον ἄγαμον ἵνα ξυρίσῃ τὸν γαμβρόν. Οὗτος δὲ ξυρίζων ᾄδει τὰ ἀκόλουθα δίστιχα·

Μπαρμπέρης εἶν' ὁ πλάτανος, γαμπρὸς τὸ κυπαρίσσι,
καὶ νύφη τὸ κρύο νερὸ ἀπὸ καθάρια βρύσι.
Φωστῆρας εἶσ' ἀνάλλαγος, λεβέντης ἀλλαμμένος,
καὶ ὄντας βαρυστολιστῆς 'σὰν ἄγγελος γραμμένος.
Ἀσήμια 'ν' τὰ γελέκια σου, καὶ κρίνος εἶσ' ἀτός σου,
γκιούλσῃ καὶ μεραντσόνερο τρέχει ἀπ' τὸ πρόσωπό σου.
Γαρούφαλο Βενέτικο, κὴ ὅθε κὴ ἂν 'πᾷς μυρίζεις,
Κὴ ἀπ' ὅποια γειτονιὰ διαβῇς ἀντρόγενο χωρίζεις.

Τὴν Κυριακὴν μετὰ τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ γαμβροῦ πορεύονται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι εἰς τὸν οἶκον τῆς νύμφης, ὅπου τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Πρὶν δὲ ὁ ἱερεὺς ἀρχίσῃ τὴν τελετὴν, ὁ γαμβρὸς πατεῖ λαθραίως τὸν δεξιὸν πόδα τῆς νύμφης, καὶ διὰ χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ νομίσματος σταυρόνει αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον καὶ εἰς τὸ στῆθος· ἀκολούθως θέτει εἰς τὸ στόμα της, καὶ ἐδῶθεν λαβοῦσα αὐτὴ, τὸ φυλάττει.

Μετὰ τὴν τελετὴν ἡ νύμφη συνοδεύεται ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις καὶ πυροβολισμοῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ. Ἅμα δὲ ἐξέλθῃ τοῦ οἴκου της ἄρχεται μία τῶν καλλιφωνοτέρων γυναικῶν τῆς συνοδίας νὰ ᾄδῃ καθ' ὁδὸν, ἐκ μέρους τῆς νύμφης, τὰ ἑξῆς δίστιχα·

Μισεύω, φίλοι, κλάψτε με, κὴ ἀδέρφια μου μεγάλα
καὶ σὺ μαννοῦλά μου γλυκειὰ, 'ποῦ μῶδινες τὸ γάλα.
Εὐχήσου με μαννοῦλά μου τώρα 'ς τὸ μισεμμό μου,
'φχηθῆτε μ' ἀδερφάκια μου 'ς τὸν ἀναχωρισμό μου.

Μετὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο ἄλλη συνακόλουθος ἀποκρίνεται ἐκ μέρους τῆς μητρὸς ᾄδουσα,

Σύρε, παιδί μου, 'ς τὸ καλὸ, καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα
καὶ νὰ γιομίσ' ἡ στράτα σου τραντάφυλλα καὶ ῥόδα.
Γειτόνισσαις, γειτόνισσαις, ποῦ 'ναι ἡ γειτονιά σας;
ποῦ 'ν' ἡ φουμιὰ τσῆ γειτονιᾶς, καὶ ἡ δασκάλισσά σας;
Αὐτοῦ 'ποῦ 'πᾷς, παιδάκι μου, εἶναι ξερὰ τὰ ξύλα,
κὴ ἀπὸ ταῖς ὀμμορφάδαις σου ἀνθοῦν καὶ 'βγάνουν φύλλα.
'Σ τὴ γειτονιὰ 'ποῦ θὰ νὰ πᾷς κανέλα μὴ μασσήσῃς
καὶ μοσκοκάρυδο μὴ φᾷς, καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς.
Πόρτες καὶ παραθύρια μου ὅλα ξεκλειδωθῆτε,
Τὴ νύφη 'ποῦ σᾶς στέλνομε καλὰ νὰν τὴ δεχθῆτε.

Μετὰ τοῦτο αἱ λοιπαὶ συνακόλουθοι γυναῖκες ᾄδουσιν ἐκ περιτροπῆς τὰ ἀκόλουθα δίστιχα·

Καλῶς τὰ χιλιοπρόβαλε ἡ βέργα ἡ ἀσημένια,
διαβαίνει καὶ μᾶς χαιρετᾷ ἡ μαργαριταρένια.
Σαρώσετε τὰ διάβατα, σαρώσετε τσῆ ῥούγαις,
γιὰ νὰ διαβῇ ἡ νύφη μας μὲ τσῆ χρυσαῖς φτερούγαις.
Αὐτοῦ 'ποῦ 'πᾷς, νυφοῦλά μου, ἥλιος νὰ μὴ σὲ κάψῃ,
καὶ μιὰ ὀμπρέλα 'λόχρυση νὰ 'βγῇ νὰ σὲ σκεπάσῃ.

Ὅταν δὲ πλησιάσωσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ, ψάλλουσι τάδε·

'Ανοίξετε τσῆ κάμαραις τσῆ ἀπάνου, καὶ τσῆ κάτου,
κὴ ὁ γειός τοῦ 'Ρήγα ἔρχεται μὲ τὴν ἀρχόντισσά του.
Νὰ 'ν' ὁ γαμπρὸς καλότυχος, κ' ἡ νύφη καλομοῖρα,
νὰ κάμουν 'σερνικὰ παιδιὰ 'σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὰ μῆλα.
Εὐλογημέν' ἀντρόγενο, ὁ Θειὸς νὰ σᾶς βοηθήσῃ,
κ' ἡ Παναγιὰ ἡ δέσποινα νὰ σᾶς πολυχρονίσῃ.

Ἐπὶ τῆς στέγης τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ ἵσταται παῖς, φέρων κάνιστρον πλῆρες βαμβακοσπόρου καὶ ὀρυζίου, ἐξ ὧν ῥιπίζει εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς προσερχομένης νύμφης. Παρὰ τῇ θύρᾳ δὲ ἐκτίθενται διάφορα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἐν οἷς διαπρέπει μάλιστα τὸ *γενὶ* (ἰνίον)· εἷς δὲ τῶν οἰκείων προσφέρει τῇ νύμφῃ πέλεκυν δι' οὗ κτυπᾷ τρὶς τὴν θύραν σταυροειδῶς, πατοῦσα συγχρόνως τὸ παρακείμενον ἰνίον· ἐντεῦθεν καὶ ἡ κοινὴ παροιμία—«*ηὕρηκεν ἡ νύφη μας τὸ γενὶ 'ς τὴν πόρτα τσῆ.*»—Ἀκολούθως προσφέρεται αὐτῇ ῥόϊδον, δι' οὗ κτυπᾷ πάλιν σταυροειδῶς τὴν θύραν, καὶ ἔπειτα τὸ ῥίπτει ἐντὸς

Digitized by Google

τῆς οἰκίας· μετὰ τοῦτο τῇ ἐγχειρίζεται ἀγγεῖον πλῆρες ὕδατος, ἐξ οὗ πίνει ἐκ τριῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν, καὶ ἔπειτα χύνει τὸ λοιπὸν εἰς τὰ ὀπίσω.

Εἰσελθούσης τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν, πάντες οἱ παρευρεθέντες ὀφείλουσι νὰ συγχορεύσωσι μετὰ τῶν νεονύμφων τοὺς καλουμένους *τρεῖς γύρους* (στροφάς), ᾄδοντες ζωηρῶς τὸ ἑξῆς πεντάστιχον·

Ἔχω γειό, κάννω χαρά,
Κάνν' ἡ νύφη μας παιδιά,
Κάννει κάστρο φαμελιά,
Πέντε γειούς, καὶ μιὰ μηλιά,
Κὴ ἄλλη μία ῥοδακινιά.

Ἀκολούθως παραδίδονται εἰς φαγοπότια καὶ διασκεδάσεις μέχρις ὅλης τῆς Δευτέρας· τὴν δὲ πρωΐαν τῆς Τρίτης ἐξαρτήσαντες τὸ νυκτερινὸν *Ἀπουκάμισον* (χιτῶνα) τῆς νύμφης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ προειρημένου *μπαϊρακίου*, πορεύονται μετ' αὐτοῦ πάντες εἰς πηγήν, ἢ φρέαρ· ἐκεῖ δὲ πλύναντες τὸ *Ἀπουκάμισον*, καὶ φαγόντες τὸ *πρωτόπλαστον κουλούριον*, δίδουσι τέλος εἰς τοὺς γάμους.[1]

Ι. Ν. Σταματέλος.

ΟΙ ΚΥΝΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ

Ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁμωνύμου ὄρους μοναστηρίου ἅμα καὶ ξενοδοχείου—κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως σημασίαν—τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ἐξέρχεται εἰς τὸ ὄρος τὴν χειμῶνα καθ' ἑκάστην, οἱοσδήποτε καιρὸς καὶ ἂν ἦνε, εἷς μοναχὸς πρὸς τὰ μέρη τοῦ Μαρτινὺ καὶ ἕτερος πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἀόστης. Ἐνίοτε τοὺς μοναχοὺς τούτους ἀκολουθεῖ καὶ εἰδικὸς ὑπηρέτης, πάντοτε ὅμως προηγεῖται αὐτῶν κύων ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ζῷον ἰσχυρόν, ἔχον μακρὰν καὶ δυνατὴν τρίχα τὸν χειμῶνα, τὴν ὁποίαν ἀποβάλλει τὸ ἔαρ.

Εἶνε ἡμερώτατοι καὶ εὐπειθέστατοι οἱ κύνες οὗτοι. Τὸ μόνον ὅπερ χαρακτηρίζει τὸ γένος των εἶνε κεράτιόν τι εἰς τοὺς ὀπισθίους πόδας διχοτομημένον καὶ σχεδὸν κρεμώμενον. Ὀκτὼ τοιοῦτοι κύνες εὑρίσκονται συνήθως εἰς τὸ μοναστήριον, οἵτινες πηγαινοέρχονται σαίνοντες περὶ τοὺς περιηγητὰς τὴν οὐράν, ἀκολουθοῦντες τοὺς μοναχούς, εἰσερχόμενοι εἰς τὰ μαγειρεῖα, διατρυπῶντες τὴν χιόνα, ἐκτεινόμενοι εἰς τὸν ἥλιον, χασμώμενοι μεθ' ὑποκώφου μουρμουρισμοῦ καὶ πορευόμενοι ἐνίοτε πρὸς περίπατον εἰς τὰς πλησιοχώρους κορυφάς. Ἀμέτρους ὑπηρεσίας προσφέρουσιν οἱ κύνες τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου. Ἂν ἔλειπε τὸ θαυμαστὸν ὀρμέμφυτον τῶν καλῶν τούτων ζῴων ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ ἀνεύρῃ τις τὸν δρόμον του ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, διότι πολλάκις ὁ ἄνεμος μετακινεῖ τὰς μεγάλας τῆς χιόνος στιβάδας ὡς τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου, καθιστᾷ κοιλάδα τὸν χθεσινὸν λόφον.

Ἀλλ' οἱασδήποτε καὶ ὁσασδήποτε μεταβολὰς καὶ ἂν ἐπιφέρῃ ἡ τρικυμία, ὁ κύων οὐδέποτε χάνεται. Ὑπὸ τοὺς σωροὺς τῆς χιόνος διακρίνει τὴν ὁδόν, ὅσαι χιονοστιβάδες, ὅσαι νιφάδες καὶ ἂν καταπίπτωσι βαδίζει ἀσφαλέστατα καὶ ἐκλέγει ἐκεῖνα τὰ μονοπάτια ἀκριβῶς, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξέλεγεν ὁ ἡμίονος ἂν ἔλειπεν ἡ χιών. Ὁδηγεῖ τὸν μοναχόν, τοῦ ὁποίου προπορεύεται τρία βήματα, σταματᾷ ἅμα καὶ ὁ μοναχὸς σταματήσῃ, τείνει τὸ οὖς εἰς πάντα θόρυβον, γαυγίζει εἰς πᾶσαν πρόσκλησιν, ἐφ' ὅσον δύναται ν' ἀκούσῃ.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἢ τὴν χαραυγὴν ἐξέρχονται τοῦ μοναστηρίου οἱ ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι κύνες, ἔχοντες πάντοτε μικρὸν βωκάλιον κρεμασμένον ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἢ κρατοῦντες εἰς τὸ στόμα κανίστριον μὲ ἄρτον καὶ οἶνον. Διατρέχουσι τὰ διάφορα μέρη τοῦ μεγάλου ἐκείνου ὄρους ἀναζητοῦντες τοὺς δυστυχεῖς ταξειδιώτας, οἵτινες τυχὸν ἀπεπλανήθησαν εἰς τὰς χιόνας. Ὅλαι αἱ αἰσθήσεις των εἶνε ἐντεταμέναι. Παντοῦ εἰσδύει τὸ βλέμμα των. Μακρόθεν διακρίνουσι πάντα χρωματισμὸν καὶ πᾶσαν κίνησιν καὶ ἀμέσως τρέχουσι.

Ἅμα γογγυσμὸς ἀκουσθῇ γαυγίζουσι καὶ τρέχουσι νὰ δώσωσι βοήθειαν. Ἡ ὄσφρησίς εἶνε οἵα ἡ τοῦ καλλιτέρου θηρευτικοῦ κυνός. Ὅταν πλησιάσωσιν εἰς τὸν δυστυχῆ, ὃν κατεπλάκωσεν ἡ χιών, λείχουσι τὴν ὠχρὰν του ὄψιν καὶ τὰς χεῖράς του τὰς ναρκωμένας· ὁ κύων ζεσταίνει τὸν ἄνθρωπον πλαγιάζων πλησίον του. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπανέλθῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς αἰσθήσεις του προσφέρει ὁ κύων τὸ κανίστριον μὲ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸν βοηθεῖ μὲ πάντα τρόπον νὰ ἐγερθῇ. Ἂν δὲν δύνηται τίποτε νὰ πράξῃ γαυγίζει τότε γοερῶς ζητῶν τὴν βοήθειαν τῶν μοναχῶν. Ἂν καὶ τὰ γαυγίσματά του δὲν ἀκουσθῶσι τρέχει τότε ὅσον δύναται ταχέως καὶ ἐπανέρχεται μετ' οὐ πολὺ ὅπου ἀφῆκε τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον, συνοδευόμενος ὑπό τινος μοναχοῦ.

Μοναχοὶ καὶ κύνες, μίαν μόνην ἔχετε σκέψιν καὶ ἕνα μόνον σκοπὸν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, νὰ βοηθήσητε καὶ νὰ σώσητε!

Καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ κύνες βοηθοῦσι καὶ σώζουσι μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. . .

Maxime Du Camp.

Τοῦ Περικλέους τὴν γυναῖκα χωρὶς νὰ τὴν γνωρίζῃ ὕβρισε καθ' ὁδὸν βδελυρός τις ἄνθρωπος. Μαθὼν δὲ μετὰ ταῦτα ποία ἦτον ἡ γυνὴ ἐκείνη, ἔδραμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Περικλέους, διὰ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς, μὴ θέλων οὐδὲ λόγος περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ νὰ γίνεται, οὐδὲ νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι τὴν ὕβρισεν, εἶπε πρὸς τὸν ὑβριστήν· «Δὲν ὕβρισες τὴν γυναῖκά μου, διότι αὐτὴ ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν ἀσθενοῦσα οἰκουρεῖ.»

1. Κόριννα.

Digitized by Google

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Ἀλεκτρυόνων ἀγὼν πόθεν ἀρχὴν ἔλαβεν.
[Ἐκ τῶν τοῦ Αἰλιανοῦ]

Μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην, Ἀθηναῖοι νόμον ἔθεντο ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους. Πόθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὅδε ὁ νόμος, ἐρῶ. Ὅτε Θεμιστοκλῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐξῆγε τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἀλεκτρυόνας ἐθεάσατο μαχομένους, οὐδὲ ἀργῶς αὐτοὺς εἶδεν· ἐπέστησε δὲ τὴν στρατιὰν καὶ ἔφη πρὸς αὐτούς, Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὔτε ὑπὲρ πατρίδος, οὔτε ὑπὲρ πατρῴων θεῶν, οὐδὲ μὴν ὑπὲρ προγονικῶν ἠρίων κακοπαθοῦσιν, οὐδὲ ὑπὲρ δόξης, οὐδὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας, οὐδὲ ὑπὲρ παίδων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ ἡττηθῆναι ἑκάτερος, μηδὲ εἶξαι θατέρῳ τὸν ἕτερον. Ἅπερ οὖν εἰπὼν ἐπέρρωσε τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ τοίνυν γενόμενον αὐτοῖς σύνθημα τότε εἰς ἀρετὴν ἐβουλήθη διαφυλάττειν καὶ εἰς τὰ ὅμοια ἔργα ὑπόμνησιν.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ πέρδικα καὶ ἡ κακὴ μάνα.
[Κρήτης.]

. . . .
Κι' ἀπήτης[1] καὶ τὸ γέννησε κ' ἐβολοκόπησέν το
Εἰς τὴν ποδιάν τσῆ τὸ 'βαλε πᾶ νὰ τὸ καταλύσῃ·
'Σ τὴ στράτα τση συναπαντᾶ πέρδικα πλουμισμένη·
«Ποῦ πᾶς σκύλα; ποῦ πᾶς Ὀβρηά; ποῦ πᾶς μαγαρισμένη;
Ἐγὼ 'χω δώδεκα παιδιὰ καὶ λέω νὰ 'χα κι' ἄλλα,
Κ' ἐσύ 'χεις ἕνα μοναχὸ καὶ πᾶ νὰ τὸ σκοτώσῃς;
Παίρνει την παραπόνεσι 'ς τὸ σπίτιν τση γυρίζει[2]
Καὶ πιάνει καὶ βαφτίζει το καὶ βγάνει το Λευτέρη,
Κ' ἐτάϊζέν το ζάχαρη, κουλλούρια μὲ τὸ μέλι.
«Φάγε καὶ πιὲ πουλάκι μου νὰ γοργομεγαλώσῃς
Κι' ἀνὲν καὶ γένῃς κυνηγὸς καὶ βγαίνῃς 'ς τὸ κυνῆγι
Οὔλαν τὰ ἔχνη[3] σκότονε, κατάλυε ὅτι βρίσκῃς,
Τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ μὴν τήνε καταλύσῃς,
Μὰ κεινηνὰ 'ν' μάνα σου κ' ἐγὼ μ' ἡ μητρυγιά σου.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Τὸ ῥητὸν «*Πράττε ὅπως ὅλος ὁ κόσμος*» φαίνεταί μοι ἀμφιβόλου ὀρθότητος, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σημαίνει «*Ἀνοήτευε*».

⁂ Ἡ ζηλοτυπία εἶνε χολὴ πικραίνουσα πᾶν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν γλυκὺ αἴσθημα.

⁂ Ἡ πολυτέλεια ἀποβαίνει πολλάκις ἐχθρὰ τῆς φιλοκαλίας.

⁂ Τὰ ἀτελεύτητα παράπονα προξενοῦσι πλείονα περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ παραπονουμένου ἢ οἶκτον πρὸς τὴν δυστυχίαν του.

⁂ Διανοοῦ πολλά, ὁμίλει ὀλίγα, γράφε ὀλιγώτερα.

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καταναλίσκουσι τὸ ἓν τρίτον τοῦ ὁλικοῦ προϊόντος τοῦ καφὲ, ὅπερ ὑπολογίζεται εἰς 7,000,000 καντάρια ἐτησίως.

1. Ἀφότου.
2. Ἐπανέρχεται.
3. Κτήνη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ καλήτερον καὶ τὸ χειρότερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου.

Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αἰσώπου ἀναφέρεται τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον·

Ἡμέραν τινὰ ὁ φιλόσοφος Ξάνθος, θέλων νὰ δώσῃ δεῖπνον εἴς τινας φίλους του, παρήγγειλε τὸν δοῦλόν του Αἴσωπον ν' ἀγοράσῃ ὅτι καλήτερον εὕρῃ ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Ὁ Αἴσωπος ἠγόρασε μόνον γλώσσας, τὰς ὁποίας ἐμαγείρευσε ποικιλοτρόπως καὶ εἰς τὸ δεῖπνον ἄλλο δὲν παρέθεσεν εἰμὴ γλώσσας. —Δὲν σὲ παρήγγειλα, τῷ εἶπεν ὁ Ξάνθος πλήρης ὀργῆς, ν' ἀγοράσῃς ὅ,τι καλήτερον εὕρῃς;—Καὶ ὑπάρχει καλήτερόν τι τῆς γλώσσης, ἀπήντησεν ὁ Αἴσωπος. Ἡ γλῶσσα εἶνε ὁ δεσμὸς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὸ ἄσυλον τῶν ἐπιστημῶν, τὸ ὄργανον τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ λόγου· διὰ τῆς γλώσσης ἐξευγενίζονται οἱ ἄνθρωποι, διδάσκονται, πείθονται, ἐκπληροῦσι τὸ πρῶτον τῶν καθηκόντων καὶ ἱερώτερον, τὸ λατρεύειν τοὺς θεούς. —Αὔριον, τῷ λέγει ὁ κύριός του, ἀγόρασε ὅ,τι χειρότερον ὑπάρχει ἐν τῇ ἀγορᾷ.—Τῇ ἐπαύριον ὁ Αἴσωπος δὲν παραθέτει εἰς τὴν τράπεζαν εἰμὴ γλώσσας, λέγων ὅτι· «Ἡ γλῶσσα εἶνε τὸ χειρότερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Ἡ γλῶσσα εἶνε μήτηρ πάσης ἔριδος καὶ παντὸς πολέμου, τροφὴ τῶν δικῶν, πηγὴ πάσης διαιρέσεως. Ἡ γλῶσσα εἶνε τὸ ὄργανον τῆς πλάνης, τοῦ ψεύδους, τῆς συκοφαντίας καὶ τῆς βλασφημίας».

Οἱ καλήτεροι φίλοι.

«Ἔχω φίλους διαφόρων αἰώνων καὶ τόπων, οἵτινες διέπρεψαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς πολιτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τοῖς λόγοις, λέγει ὁ Πετράρχης, ἐννοῶν τὰ βιβλία. Οὐδεμία ἀνάγκη πολλῶν πρὸς αὐτὰ περιποιήσεων, οὔτε θωπειῶν. Διότι πάντοτε προσφέρονται προθύμως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου. Προσκαλῶ, ἢ ἀποπέμπω αὐτοὺς ὅπου καὶ ὅταν θέλω. Οἱ μὲν αὐτῶν μοὶ διηγοῦνται τὰ συμβεβηκότα παρελθόντων χρόνων, οἱ δὲ μοὶ ἀποκαλύπτουσι τῆς φύσεως τὰ μυστήρια. Τινὲς μὲ διδάσκουσι τὸ καλῶς ζῆν καὶ τὸ ἡσύχως ἀποθνήσκειν· ἄλλοι δὲ διασκεδάζουσι τὰς μερίμνας μου διὰ τῶν χαριεντισμῶν καὶ εὐφραίνουσι τὸ πνεῦμά μου διὰ τῆς ποικιλίας. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι σκληρύνοντες τὴν ψυχήν μου κατὰ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν θλίψεων, ἢ περιορίζοντες τὰς ἐπιθυμίας μου. Τὸ δὲ πάντων κάλλιστον, πρὸς ἀνταμοιβὴν τοσούτων εὐεργεσιῶν οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσι παρ' ἐμοῦ, εἰμὴ ἓν δωμάτιον καλῶς κλειόμενον ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς οἰκίας μου ὅπως μένωσιν αὐτόθι ἀσφα-

Digitized by Google

λεῖς. Τέλος περιφέρω ἐνίοτε αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ χωρία, ὧν ἡ ἡσυχία ἀρέσκει αὐτοῖς πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ θόρυβος τῶν πόλεων.»

Σοφὸς βράζων ὡρολόγιον.

Ὁ μέγας Ἄγγλος σοφὸς Νηούτων (Newton) ἦν πρωΐαν τινὰ σφόδρα βεβυθισμένος εἰς μελέτην, ὅτε εἰσῆλθεν ἡ οἰκονόμος του, φέρουσα διὰ τὸ πρόγευμα αὐτοῦ ἓν ᾠόν, ὅπερ ἤθελε νὰ βράσῃ ἐντὸς μικροῦ τινος ἀγγείου. Ὁ Νηούτων, θέλων νὰ ἦνε μόνος, διέταξε τὴν οἰκονόμον ν' ἀπέλθῃ, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς θὰ βράσῃ τὸ ᾠόν. Ἡ οἰκονόμος κατέθηκε τὴν χύτραν ἐπὶ τῆς ἑστίας, τὸ ᾠὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης, πλησίον τοῦ ὡρολογίου τοῦ κυρίου αὐτῆς, καὶ τὸν κατέστησε προσεκτικὸν νὰ μὴ ἀφίσῃ τὸ ᾠὸν εἰς τὴν χύτραν πλέον τῶν τριῶν λεπτῶν τῆς ὥρας. Μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθεν ὅπως λάβῃ τὴν χύτραν. Ἀλλ' ὁπόσον ἐξεπλάγη ἰδοῦσα τὸν κύριον αὐτῆς ἱστάμενον πρὸ τῆς ἑστίας, κρατοῦντα τὸ ᾠὸν ἐν τῇ χειρί, ἐν ᾧ τὸ ὡρολόγιον ἔβραζεν ἐν τῇ χύτρᾳ!

Ἡ τηγανίταις τοῦ Ταγιαπιέρα.

Ὁ ἰατρὸς τοῦ Κυβερνήτου Διονύσιος Ταγιαπιέρας εἶχε προσκαλέσει ποτὲ ἐν Ναυπλίῳ φίλους τινάς, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τὸν εὐφυέστατον ποιητὴν καὶ ἰατρὸν Ἰωάννην Βηλαρᾶν, ἵνα φιλεύσῃ αὐτοὺς τηγανίτας. Ταύτας δὲ ἰδὼν ὁ ποιητὴς τῆς *Γιατρικῆς παρηγοριᾶς* ἀνεφώνησε περιχαρής·

Ὢ! τηγανίταις καλοφκιασμέναις,
Ὢ! τηγανίταις μὲ τὸ σωρό,
Ζαχαρωμέναις καὶ μελωμέναις,
Καὶ μὲ σουσάμι τ' ἀσπρουδερό.

Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ λοφώδης σωρὸς αὐτῶν δὲν ἦτο εὐάλωτος, καὶ ὅτι οἱ δαιτυμόνες ἀπέκαμον ἐπιτιθέμενοι· ἀλλ' ὁ Βηλαρᾶς παρορμᾷ αὐτοὺς ἐνθουσιῶν εἰς νέαν ἔφοδον. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφοβοῦντο δυσπεψίαν καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν, ὁ ὀπαδὸς τοῦ Ἱπποκράτους σπεύσας προσέθετο νέον ἀφορισμὸν εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, τὸν ἑξῆς·

Ὁ Ἱπποκράτης δὲν ἔχει τώρα
Σταῖς τηγανίταις καθόλου χώρα·
Γιὰ τηγανίταις αὐτὸς δὲν λέγει,
Κι' ἀνίσως εἶπε, ποιὸς τοῦ τὸ στέργει;
Ἂν εἶπε βλάβουν, μὲ συμπαθάει,
Γιατὶ ἀπὸ τούταις δὲν εἶχε φάει.
Γιὰ φᾶτε, φίλοι, καὶ μὴν τραβιέστε,
Πῶς θὰ χωνέψουν μὴ συλλογιέστε.
Ἀλέθει ὁ μύλος; ρίξτου ν' ἀλέσῃ,
Κριθάρι, στάρι, ὅ,τι μπορέσει.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Δεινὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταξὺ τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν ἐπιγαμίας.

Ὅσῳ ἐπωφελὴς ἀπεδείχθη ἡ διάδοσις τοῦ γένους τῶν οἰκοσίτων ζώων ἐν μιξ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ, τοσούτῳ φθοροποιὸς καὶ καταστρεπτικὸς εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνεφάνη καὶ δσημέραι ἀναφαίνεται ὁ γαμικὸς σύνδεσμος μεταξὺ ἀτόμων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνηκόντων. Εἶνε τῷ ὄντι λίαν ἀξιοπαρατήρητον ὅτι αὐτὴ ἡ φύσις ἐκδικεῖται καὶ τιμωρεῖ πᾶν κατ' αὐτῆς διαπραττόμενον ἁμάρτημα γάμου μεταξὺ συγγενῶν. Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν στατιστικά τινα παραδείγματα, ὀλίγον μὲν γνωστὰ ἀλλὰ καὶ λίαν ἐνδιαφέροντα. Ὁ γάλλος ἰατρὸς Devoy ἐρευνήσας 121 τοιούτους γάμους εὗρεν, ὅτι οἱ 22 ἦσαν πάντη ἄγονοι· εἰς 17 ἑτέρους παρετήρησε μέγαν ἀριθμὸν δακτύλων· εἰς 2 ἔλειπεν ὁ δακτυλιώτης, καὶ εἰς 5 ἄλλους ἐπεκράτει ῥαιβότης περὶ τὰς κνήμας (στραβοπόδαροι)· εἰς πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς ἡ ὑγεία τῶν τέκνων ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀκροσφαλεστάτη. Συνήθεις πρὸς τούτοις συνέπειαι τῶν συγγενικῶν γάμων εἶνε ἡ κωφότης καὶ ἐνεότης, τὸ ὑδροκέφαλον, ἡ βραδύτης τῆς ὀδοντοφυΐας καὶ ἡ ἔτι βραδυτέρα ἀνάπτυξις τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Ὅσῳ πλησιέστερος τῆς συγγενείας ὁ βαθμός, τοσούτῳ λυπηρότεραι εἶνε καὶ αἱ συνέπειαι. Ὁ ἀμερικανὸς ἰατρὸς Lewis περιέγραψε τὰς συνεπείας 28 γάμων μεταξὺ τῶν ἐξ αἵματος ἐξαδέλφων, καὶ 6 γάμων ἄλλων συγγενῶν εἰς τέταρτον βαθμόν. Ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τούτων 7 ἦσαν ἄγονοι· ὅσαι δὲ ἐπιγαμίαι ἔγιναν μεταξὺ συγγενῶν τρίτου βαθμοῦ ἐγέννησαν κατὰ μέσον ὅρον 6, αἱ δὲ λοιπαὶ 7 τέκνα. Ἐκ τῶν 192 τέκνων τὰ μὲν 58 ἀπεβίωσαν ἅμα γεννηθέντα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἐπιζησάντων 47 ἦσαν ἐκτρώματα ὑπὸ διαφόρων χαλεπῶν νόσων βασανιζόμενα, 23 χοιραδικά, 4 σεληνιαζόμενα, 9 ἀμβλύνοα, 2 ἄλαλα, 4 εὐήθη, 2 τυφλά, 2 ἀσχημότατα, 5 λευκαιθίοπες, 6 μύωπες, 32 φιλάσθενα καὶ μόνον ὀλίγιστα ὑγιαίνοντα. Δὲν δύναταί τις νὰ περιγράψῃ πόσον μεταδίδουσι καὶ ἐπαυξάνουσι τὰς οἰκογενειακὰς ἀσθενείας οἱ μεταξὺ τῶν συγγενῶν γάμοι Καὶ ὁσάκις οἱ νυμφευόμενοι τύχωσι νὰ ἦνε ὑγιέστατοι, δὲν βραδύνουσι νὰ δειχθῶσιν αἱ φρικαλέαι συνέπειαι τῶν παρὰ φύσιν τούτων γάμων, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγιστοι διαμένουσι μέχρι τέλους εὐτυχεῖς, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνδρες ἰδίως καταλαμβάνονται ὑπὸ ἀηδίας. Μετὰ δεύτερον, τρίτον κ.τ.λ. γάμον ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ οἱ ἀπόγονοι ἀποβαίνουσιν ἀείποτε ἀθλιέστεροι καὶ προσλαμβάνουσιν ἴδιόν τινα χαρακτῆρα προσώπου. Ἄλλως τε δὲ παρεκτὸς τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν τοιοῦτοι γαμικοὶ σύνδεσμοι εἶνε τὴν σήμερον σπανιώτεροι· ὅπου ὅμως δὲν ὑπάρχει πρόφασις πολιτικῶν συμφερόντων, τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς σοβαρὰ παραίνεσις καὶ ἀψευδής. Φρονίμως δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία ποιοῦσα, ἀπαγορεύει τοὺς μεταξὺ συγγενῶν γάμους.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

'Αριθ. 97 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 6 Νοεμβρίου 1877

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια ἴδε σελ. 689.

VII. ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.

Ὁ Α ἀφιέρωνε τὸν χρόνον καὶ τὰ κεφάλαιά του εἰς ἐξαγωγὴν σιδήρου ἐκ τῶν μεταλλευμάτων τῶν ἐν Γαλλίᾳ μεταλλείων του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύσις εἶναι δαψιλεστέρα κατὰ τὸν σίδηρον ἐν τῇ Βελγικῇ, οἱ βέλγαι ἐπώλουν εὐθηνότερον παρὰ τὸν Α τὸν σίδηρον εἰς τοὺς γάλλους· δηλαδὴ οἱ γάλλοι, ἢ ἡ Γαλλία, ἠδύναντο, ἀγοράζοντες τὸν σίδηρον παρὰ τῶν βελγῶν, νὰ λάβωσι δοθεῖσαν ποσότητα ἀντὶ *ὀλιγωτέρας ἐργασίας*. Καὶ λοιπὸν, ὑπὸ τοῦ συμφέροντος αὐτῶν ὁδηγούμενοι, τοῦτο καὶ ἔπραττον. Καθ' ἡμέραν δὲ πλῆθος καρφιοποιῶν, σιδηρουργῶν, ἁμαξοπηγῶν, μηχανικῶν, πεταλωτῶν ἐπορεύοντο ἢ μόνοι, ἢ διὰ μεσολαβούντων προσώπων, ἵνα προμηθευθῶσιν ἐν Βελγικῇ σίδηρον. Τοῦτο δυσηρέστει τρομερὰ τὸν Α.

Κατ' ἀρχὰς τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάχρησιν ταύτην δι' οἰκείας δυνάμεως. Ἦτον δὲ δίκαιον, διότι μόνος καὶ ἔπασχε. Λαμβάνω τὸ ὅπλον μου, εἶπε, βάλλω εἰς τὴν μέσην μου τέσσαρα πιστόλια, ἐφοδιάζω καλῶς τὴν πυριτοθήκην μου, ζώνομαι τὴν σπάθην μου, καὶ οὕτως ὡπλισμένος πηγαίνω εἰς τὰ σύνορα. Ἐκεῖ τὸν πρῶτον σιδηρουργὸν, πεταλωτὴν, μηχανικὸν, ἢ κλειδοποιὸν ὅστις παρουσιασθῇ ἐμπρός μου, χάριν τῶν ἐδικῶν του καὶ οὐχὶ τῶν ἐδικῶν μου συμφερόντων, τὸν φονεύω διὰ νὰ τὸν μάθω πῶς πρέπει νὰ ζῇ.

Ἐν ᾧ δὲ ἑτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ τῷ ἐπῆλθον δεύτεραι σκέψεις, αἵτινες ἐμετρίασαν ὀλίγον τὴν πολεμικὴν ζέσιν του. Εἶπε καθ' ἑαυτόν· πρῶτον δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐκλάβωσιν ὡς κακὸν τὸ πρᾶγμα οἱ ἀγορασταὶ τοῦ σιδήρου, αὐτοὶ οἱ συμπατριῶταί μου καὶ ἐχθροὶ συνάμα, καὶ ἀντὶ νὰ σταθῶσι νὰ τοὺς φονεύσω ἐγὼ, φονεύσωσιν αὐτοὶ ἐμέ· δεύτερον, καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μου ἂν βάλω εἰς κίνησιν, δὲν θὰ ἦναι δυνατὸν νὰ φυλάξωμεν ὅλην τὴν γραμμήν. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ μέσον τοῦτο θὰ στοιχίσῃ ἀκριβὰ, καὶ ἀκριβώτερον παρὰ τὴν προσδοκωμένην ὠφέλειαν.

Ὁ Α ἐλάμβανεν ἤδη λυπηρῶς τὴν ἀπόφασίν του νὰ ἀρκεσθῇ εἰς μόνην τὴν ἐλευθερίαν του ὡς ὅλος ὁ κόσμος, ὅτε διὰ μιᾶς φωτεινὴ ἀκτὶς διῆλθε τὸ πνεῦμά του.

Ἐνθυμήθη ὅτι ἐν Παρισίοις εἶναι μέγα τι χαλκεῖον νόμων. Τί ἐστὶ νόμος; εἶπε καθ' ἑαυτόν. Νόμος ἐστὶ διάταξις, τὴν ὁποίαν, καλὴν κακὴν, ἅπαξ ψηφισθεῖσαν, ὀφείλουσιν ὅλοι νὰ τηρῶσι. Πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὀργανίζεται δημοσία δύναμις· πρὸς σύστασιν δὲ τῆς δημοσίας δυνάμεως λαμβάνονται ἐκ τοῦ ἔθνους ἄνδρες καὶ χρήματα.

Ἂν λοιπὸν κατορθώσω νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ μεγάλου παρισινοῦ χαλκείου μικρὸς-μικρός τις νόμος διατάσσων, «ὁ βελγικὸς σίδηρος ἀπαγορεύεται», θὰ ἔχω τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα. Ἡ κυβέρνησις θ' ἀντικαταστήσῃ τοὺς ὀλίγους ἀνθρώπους μου, οὓς διενοούμην ν' ἀποστείλω εἰς τὰ σύνορα, δι' εἰκοσακισχιλίων τέκνων ἐκείνων τῶν δυσταγώγων σιδηρουργῶν, κλειδοποιῶν, καρφιοποιῶν, πεταλωτῶν, τεχνιτῶν, μηχανικῶν, ἐργατῶν. Πρὸς διατήρησιν δὲ τῶν εἰκοσακισχιλίων αὐτῶν τελωνοφυλάκων ἐν ὑγιᾷ καὶ εὐθύμῳ καταστάσει θὰ τοῖς διανείμῃ εἴκοσι πέντε ἑκατομμύρια φράγκων, τὰ ὁποῖα θὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν τούτων πάλιν τῶν σιδηρουργῶν, κλειδοποιῶν καὶ λοιπῶν. Ἡ φυλακὴ θὰ γίνηται καλητέρα, χωρὶς ἐγὼ νὰ πληρόνω τίποτε· δὲν θὰ ἦμαι ἐκτεθειμένος εἰς τὴν βαναυσότητα τῶν μεταπρατῶν, θὰ πωλῶ τὸν σίδηρον εἰς ὅσην τιμὴν θέλω, καὶ θ' ἀπολαύσω τὴν γλυκεῖαν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ τὸ μέγα ἔθνος μυκτηριζόμενον. Θὰ μάθῃ ν' ἀνακηρύττεται ἀπαύστως ὁ πρόδρομος καὶ εἰσηγητὴς πάσης προόδου ἐν Εὐρώπῃ. Ὦ! τὸ πρᾶγμα θὰ ἦναι νόστιμον, καὶ ἀξίζει νὰ τὸ ἐπιχειρήσω.

Καὶ λοιπὸν ὁ Α πηγαίνει εἰς τὸ χαλκεῖον τῶν νόμων.

Ἄλλοτε ἴσως διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν τῶν μυστικῶν αὐτοῦ ῥαδιουργιῶν, σήμερον δὲ ἐκθέτω τὰ φανερά του μέσα.

Ὑπέβαλε τὰς ἑξῆς παρατηρήσεις τοῖς κυρίοις νομοθέταις·

«Ὁ βελγικὸς σίδηρος πωλεῖται ἐν Γαλλίᾳ ἀντὶ δέκα φράγκων, τούτου δ' ἕνεκεν ἀναγκάζομαι καὶ ἐγὼ νὰ πωλῶ εἰς τὴν αὐτὴν τιμήν. Ἐπροτίμων νὰ πωλῶ ἀντὶ δέκα πέντε, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ κατηραμένου βελγικοῦ δὲν δύναμαι.

Digitized by Google

Κατασκευάσατε νόμον διατάσσοντα, «Ἀπαγορεύεται ἡ εἰς Γαλλίαν εἰσαγωγὴ τοῦ βελγικοῦ σιδήρου», καὶ ἀμέσως ἐγὼ τότε ὑψόνω τὴν τιμὴν κατὰ πέντε φράγκα· ἰδοὺ δὲ αἱ συνέπειαι.

»Δι' ἕκαστον ἑκατόλλιτρον σιδήρου θὰ λαμβάνω δέκα πέντε φράγκα, ἀντὶ τῶν δέκα. Ἐκ τούτου δὲ θὰ πλουτήσω ταχύτερον. Θὰ ἐκτείνω τὰς μεταλλουργικὰς ἐπιχειρήσεις μου, θὰ μεταχειρίζομαι περισσοτέρους ἐργάτας. Οἱ ἐργάται μου καὶ ἐγὼ θὰ ἐξοδεύωμεν περισσότερα πρὸς μεγάλην ὠφέλειαν τῶν ἐπὶ ἀρκετὴν ἔκτασιν χώρας προμηθευτῶν ἡμῶν. Οἱ προμηθευταὶ οὗτοι, πωλοῦντες περισσότερον, θὰ δίδωσι περισσοτέρας παραγγελίας εἰς τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα, καὶ οὕτως ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἡ ἐνεργητικότης θὰ ἐπεκταθῇ ἐφ' ὅλης τῆς Γαλλίας. Τὸ εὐλογημένον πεντάφραγκον, ὅπερ δυνάμει τοῦ νόμου θὰ πέσῃ εἰς τὸ ταμεῖόν μου, θὰ ὁμοιάσῃ τὸν εἰς λίμνην ῥιπτόμενον λίθον, ὅστις σχηματίζει ἀπείρους ὁμοκέντρους κύκλους.»

Καταθελχθέντες ὑπὸ τοιούτων λόγων, καταγοητευθέντες ὑπὸ τοῦ ἀκούσματος ὅτι εἶναι τόσον εὔκολον ν' αὐξήσῃ νομοθετικῶς ἡ περιουσία λαοῦ τινος, οἱ τῶν νόμων χαλκευταὶ ἐψήφισαν τὴν ἀπαγόρευσιν. Τί φλυαροῦσι περὶ ἐργασίας καὶ οἰκονομίας; ἔλεγον· τίς ἡ ἀνάγκη τῶν κοπιαστικῶν τούτων πρὸς αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου μέσων, ἐφ' οὗ ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἓν ψήφισμα;

Καὶ τῷ ὄντι ὁ νόμος ἔσχε πάσας τὰς συνεπείας, ὅπως ὁ Α ἀνήγγειλεν, ἀλλ' ἔσχε καὶ ἄλλας προσέτι· διότι, πρέπει νὰ ἤμεθα δίκαιοι, ὁ συλλογισμός του δὲν ἦτον ψευδής, ἀλλ' ἀτελής. Ζητῶν προνόμιον κατέδειξε *τὰ ὁρώμενα* ἀποτελέσματα, ἀφήσας ὑπὸ τὴν σκιὰν *τὰ μὴ ὁρώμενα*. Ἔδειξε δύο πρόσωπα, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰσὶ τρία. Πρέπει νὰ ἀναπληρώσωμεν ἡμεῖς τὴν τυχαίαν ἢ ἐκ προμελέτης λήθην του.

Ναί, τὸ πεντάφραγκον, λαβὸν διὰ τοῦ νόμου τὴν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Α ἄγουσαν, ἐδημιούργησεν ὠφέλειαν αὐτοῦ τε καὶ ὅσων τὴν ἐργασίαν ὑποθάλπει.

Ἂν δὲ τὸ ψήφισμα ἤθελε κατορθώσει νὰ καταβῇ ἐκ τῆς σελήνης τὸ πεντάφραγκον, τὰ καλὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα δὲν ἤθελον συμψηφισθῆ πρὸς ἄλλα ἐπιβλαβῆ. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐξέρχεται τὸ μυστηριῶδες πεντάφραγκον ἐκ τῆς σελήνης, ἀλλ' ἐκ τοῦ θυλακίου τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ καρφιοποιοῦ, τοῦ ἁμαξοπηγοῦ, τοῦ πεταλωτοῦ καὶ γενικῶς παντὸς ἐργάτου, ὅστις δίδει αὐτὸ σήμερον, χωρὶς νὰ λάβῃ οὐδὲ γραμμάριον σιδήρου περισσότερον, παρ' ὅ,τι ἐλάμβανεν ὅτε ἐπλήρωνε δέκα φράγκα τὸ ἑκατόλλιτρον. Ἕκαστος ἐννοεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι μεταβάλλεται τὸ ζήτημα, ἐπειδὴ προδήλως ἡ ὠφέλεια τοῦ Α συμψηφίζεται πρὸς τὴν ζημίαν τῶν ἐργατῶν ἐκείνων, καὶ ὅ,τι ὁ Α δύναται νὰ κάμῃ διὰ τοῦ πενταφράγκου χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, ἤθελον κάμει τὸ αὐτὸ καὶ οἱ ἐργάται ἐκεῖνοι. Ὁ λίθος δὲν ἐῤῥίφθη εἰς ἓν σημεῖον τῆς λίμνης, εἰμὴ διότι ἀπηγορεύθη νομοθετικῶς νὰ ῥιφθῇ εἰς ἄλλο.

Ὅθεν *τὸ μὴ ὁρώμενον* συμψηφίζεται πρὸς *τὸ ὁρώμενον*· μέχρι δὲ τούτου μένει, ὡς πόρισμα τῆς πράξεως, ἀδικία μόνον, ἀλλ' ἀδικία διαπραχθεῖσα, φεῦ! ὑπὸ τοῦ νόμου.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον. Εἶπα ὅτι ἀφίνουσι πάντοτε ἐκτὸς τῆς σκηνῆς τρίτον τι πρόσωπον. Πρέπει νὰ τὸ εἰσάξω ἵνα μᾶς δείξῃ καὶ ἄλλην ζημίαν πέντε φράγκων. Τότε θὰ ἔχωμεν πλῆρες τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξεως.

Ὁ Εὔπολις ἔχει 15 φράγκα, προϊὸν τῶν ἱδρώτων του· εἴμεθα ἀκόμη εἰς τὸν καιρόν, ὅτε ἦτον ἐλεύθερος. Τί κάμνει τὰ 15 ταῦτα φράγκα; Ἀγοράζει χειροτέχνημά τι 10 φράγκων, διὰ τοῦ χειροτεχνήματος δὲ τούτου πληρόνει ἢ αὐτὸς ἀπ' εὐθείας, ἢ ὁ πωλητὴς τοῦ χειροτεχνήματος τὸ ἑκατόλλιτρον τοῦ βελγικοῦ σιδήρου.[1] Μένουσιν ἀκόμη εἰς τὸν Εὔπολιν 5 φράγκα, τὰ ὁποῖα δὲν ῥίπτει βεβαίως εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλά, *τὸ μὴ ὁρώμενον*, τὰ δίδει εἰς ἕνα τινὰ βιομήχανον, εἰς βιβλιοπώλην π. χ. καὶ ἀγοράζει τὸ βιβλίον τὸ «*Κατὰ τῆς ὁμιλίας τοῦ Βοσσουέτου περὶ καθολικῆς ἱστορίας.*»

Ὅθεν ἡ μὲν ἐθνικὴ ἐργασία ὑπεστηρίχθη διὰ 15 φράγκων, δηλαδὴ διὰ 10 ἡ μερὶς χειροτεχνία τῶν Παρισίων, διὰ 5 δὲ ἡ μερὶς βιβλιοπωλεία· ὁ δὲ Εὔπολις διὰ τῶν 15 φράγκων ἀπήλαυσε δύο τινά· α' ἓν ἑκατόλλιτρον σιδήρου, β' ἓν βιβλίον.

Ἀλλ' ἐπέρχεται ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος. Ὁποία τις ἡ θέσις τοῦ Εὐπόλιδος, ὁποία τις ἡ θέσις τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας;

1. Ὁ γάλλος ἐκδότης ὑποσημειοῖ τὰ ἑξῆς· Ὁ Bastiat ἠρέσκετο νὰ παριστᾷ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὴν ἁπλουστέραν αὐτῶν μορφήν. Θέτει ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ του «ἄρθρον συρμοῦ», ὅπερ οἱ ξένοι τῶν οἰκονομικῶν γνώσεων ἴσως δυσκολεύονται νὰ ἐννοήσωσι.

Τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς μεταξὺ δύο λαῶν εἶναι πολύπλοκον καὶ ἀπαιτεῖ πλείονα μεσολαβοῦντα πρόσωπα, ἰδίως δὲ τοὺς τραπεζίτας. Ἐξ ἐπαγγέλματος οὗτοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωσιν ἀκριβῶς τὰς ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον τόπον γενομένας ἀποστολάς, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ μὲν γίνεται πιστωτὴς καὶ ὁ δὲ ὀφειλέτης τοῦ ἄλλου. Οἱ τραπεζῖται ἀγοράζουσι τὰς ἑνὸς ἐπὶ ἄλλου τόπου πιστώσεις, πάντοτε δὲ συμβαίνει ὥστε ὁ ὀφειλέτης λαὸς πρὸς ἄλλον λαὸν νὰ ἦναι συγχρόνως καὶ πιστωτὴς τοῦ ἄλλου αὐτοῦ λαοῦ. Τότε ἐνεργοῦσιν οἱ τραπεζῖται συμψηφισμόν. Ἡ μεσολάβησίς των ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ἐλαττόνει σπουδαίως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστολῶν χρηματικοῦ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον τόπον πρὸς πληρωμὴν τῶν ἀμοιβαίων χρεῶν, ἐνίοτε δὲ καθιστᾷ καὶ περιττὴν ἀποστολὴν οἱανδήποτε.

Ἂς ὑποθέσωμεν π. χ. ὅτι ἠγοράσθησαν ἐν Γαλλίᾳ βελγικοὶ γαιάνθρακες, ἀξίας δέκα ἑκατομμυρίων. Πιθανῶς δὲ καὶ οἱ βέλγαι ἠγόρασαν διάφορα εἴδη γαλλικῆς ἐργασίας, καὶ δὴ τοῦ συρμοῦ, ἀφ' οὗ τὸν συρμὸν μεταχειρίζεται ὁ Bastiat ὡς τύπον τῆς ἐξαγωγῆς τῆς Γαλλίας. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν τραπεζιτῶν καὶ τῆς τῶν συναλλαγματικῶν κυκλοφορίας τὸ γαλλικὸν χρέος ἐξαλείφεται διὰ τοῦ βελγικοῦ. Οἱ γαιάνθρακες πληρόνονται διὰ τῶν εἰδῶν τοῦ συρμοῦ, τὰ δὲ εἴδη τοῦ συρμοῦ διὰ τῶν γαιανθράκων.

Digitized by Google

Ὁ Εὔπολις δίδων τὰ 15 φράγκα του μέχρι λεπτοῦ εἰς τὸν Α ἐκεῖνον, τὸν προκαλέσαντα τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον, ἀντὶ ἑνὸς ἑκατολλίτρου σιδήρου, δὲν ἔχει εἰμὴ τὴν ἀπόλαυσιν μόνου τοῦ σιδήρου. Δὲν δύναται πλέον ν' ἀποκτήσῃ τὸ βιβλίον, ἢ ὅ,τι δήποτε ἄλλο τῆς αὐτῆς ἀξίας, χάνει τὰ 5 φράγκα. Ναί, λέγουσι· καὶ μήπως δύνανται νὰ εἴπωσιν ὄχι ; Δύνανται νὰ εἴπωσιν ὅτι, ὑπερτιμωμένων τῶν πραγμάτων ἕνεκα τοῦ περιορισμοῦ, ὁ ἀναλωτὴς δὲν χάνει τὴν διαφοράν;

Ἀλλά, προσθέτουσι, τὴν διαφορὰν ταύτην τὴν κερδαίνει ἡ ἐθνικὴ ἐργασία.

Ὄχι, δὲν τὴν κερδαίνει ἡ ἐθνικὴ ἐργασία, διότι καὶ μετὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον ἡ ἐθνικὴ ἐργασία δὲν ὑποστηρίζεται εἰμὴ διὰ 15 πάλιν φράγκων.

Τοῦτο μόνον γίνεται, ὅτι μετὰ τὸν νόμον αὐτὸν τὰ 15 φράγκα τοῦ Εὐπόλιδος δίδονται ὑπὲρ τῆς μεταλλουργίας, ἐν ᾧ πρὸ αὐτοῦ διενέμοντο διδόμενα τὸ μὲν εἰς τὴν χειροτεχνίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν βιβλιοπωλεῖαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Α ἐν τοῖς ὁρίοις ἐξασκουμένη βία, ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου χάριν τοῦ Α ἐξασκουμένη δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ διαφόρως ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν. Εἰσὶν οἱ δοκοῦντες ὅτι ἡ ἀπογύμνωσις ἀποβάλλει τὴν ἀνηθικότητα γινομένη ὑπὸ τοῦ νόμου. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ὑπάρχει μᾶλλον ἐπιβαρύνουσα αὐτῆς περίστασις. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἀπογυμνώσεως ἀποτελέσματα εἶναι τὰ αὐτὰ κατ' ἄμφω τὰς περιπτώσεις.

Στρέψατε ὅπως θέλετε τὸ πρᾶγμα, ἂν ἦστε ὀξυδερκεῖς θὰ εἴδετε ὅτι ἐκ τῆς ἀπογυμνώσεως, εἴτε νομίμου εἴτε παρανόμου, δὲν ἐκπηγάζει τὶ καλόν. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ὁ Α, ἢ ἡ βιομηχανία του, ἢ ἀκόμη, ἂν θέλητε, καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐργασία κερδαίνουσιν ἐκ τούτου 5 φράγκα. Ἀλλ' ἰσχυριζόμεθα ὅτι ἐκπηγάζουσι καὶ δύο ζημίαι, ἡ μὲν διὰ τὸν Εὔπολιν, πληρόνοντα 15 φράγκα τὸν σίδηρον, ἀντὶ 10, ἡ δὲ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἥτις δὲν λαμβάνει τὴν μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν διαφοράν. Ἐκλέξατε πρὸς ποίαν ἐκ τῶν δύο ζημιῶν θέλετε νὰ συμψηφισθῇ τὸ κέρδος ὅπερ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Ἡ ἑτέρα θὰ μένῃ πάντοτε ζημία.

Ἠθικότης! Ἡ βία δὲν εἶναι ποτὲ παραγωγή, ἀλλὰ καταστροφή. Ἂν ἡ βία ἦτον παραγωγή, ἡ Γαλλία θὰ ἦτον πλουσιωτέρα ἀφ' ὅ,τι εἶναι.

Ἕπεται συνέχεια. Ι. Β.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς διαιρεῖται ὡς ἑξῆς ἐπὶ ἀναλογίας 100 κατοίκων: Γεωργοὶ 47.18, ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα 18.66, βιομήχανοι 8.65, ναυτικοὶ 4.52, ἐργάται 4.07, ἔμποροι 3.41. Τὴν πρώτην ἐπομένως θέσιν κατέχει ἐν Ἑλλάδι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ.

Θεοδώρου Δὲ Χελδράϊχ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Συνέχεια· ἴδε σελ. 692.

Περὶ τινῶν ἄλλων φυτῶν τῆς Ἀττικῆς θεραπευομένων κυρίως.

«Πολλῷ ἧττονα ἀξίαν τῶν σιτηρῶν, τῆς ἐλαίας καὶ τῆς ἀμπέλου, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουσιν, ἔχουσι τὰ ἑπόμενα ἥμερα φυτὰ τὰ θεραπευόμενα ἐπὶ τῶν ἀναπεπταμένων ἀγρῶν.

«Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν *ὀσπρίων* καὶ *χιλῶν*, (ἤτοι τοῦ χόρτου πρὸς τροφὴν τῶν κτηνῶν). Ἐκ τούτων συχνότατοι χιλοὶ εἰσίν: *Βικίον τὸ ἥμερον* (κοινῶς βῖκος), *Λάθυρος ὁ ἥμερος* (κοιν. λαθοῦρι), *Ὄροβος ὁ γνήσιος* (κ. ῥόβι). Ταῦτα σπείρονται ταὐτοχρόνως τοῖς σιτηροῖς μετὰ τὰς πρώτας φθινοπωρινὰς βροχάς. Ὁ ἥμερος λάθυρος χρησιμεύει οὐ μόνον ὡς χιλὸς τῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐκ τῶν σπερμάτων αὐτοῦ σκευαζομένου ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐτνηροῦ νηστισίμου ἐψήματος, τοῦ καλουμένου *φάβα*.[1] Σπανιώτερον γεωργεῖται ὡς χιλὸς *Λάθυρος ὁ ὦχρος* (κ. ὦχρος), π. χ. εἰς τὸ Θρειάσιον πεδίον. Νεωστὶ εἰσήχθη καὶ *Μηδικὴ ἡ ἥμερος* (κ. τριφύλλι)· γεωργεῖται δὲ ἐν σμικρῷ μόνον εἴς τινας κήπους κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν αὐτῶν, οὐδαμοῦ δὲ πολλή. Ἄλλα εἴδη *Τριφυλλίου (Τριφύλλιον τὸ λειμώνειον*, *Ὀνοβρυχὶς ἡ ἥμερος)* εἰσὶν ἄγνωστα. Τῶν ἐξῆς ὀσπρίων ἢ χεδροπῶν εὔχρηστεῖ ἡ μὲν πόα ὡς χιλός, τὰ δὲ σπέρματα ὡς τροφὴ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα δὲ εἶνε *Ἐρέβινθος ὁ κριόμορφος* (κοινῶς ῥεβίθι ἢ ῥοβίθι), *Βικίον τὸ ἐδώδιμον* ἢ *κύαμος* (κ. κουκί) καὶ *Ὄροβος ὁ λεπτόκαυλος* (κ. φακή). Τὰ ὄσπρια ταῦτα γεωργοῦνται συνήθως ἐπὶ τῶν ἀγρῶν· ἐκ τούτων δὲ ὁ ἐρέβινθος καὶ ὁ ὄροβος προκόπτουσι μᾶλλον εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου, σπανιώτερον δὲ τὸ δεύτερον εἶδος ἢ τὸ πρῶτον. Ὁ χρόνος τῆς σπορᾶς αὐτῶν εἶνε ὁ αὐτὸς τῷ τῶν σιτηρῶν.

«Ὁ *κονδυλόρριζος Στρύχνος* (κοινῶς πατάτα, σήμερον δὲ καὶ γεώμηλον) εἰσήχθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γεωργία αὐτοῦ δὲν ἀνεπτύχθη πολύ, αὐξάνεται ὅμως ἀδιακόπως. Ἐν Ἀττικῇ γεωργεῖται πολὺς μόνον παρὰ τὴν Κηφησίαν, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Πεντελικοῦ. Ἡ τῶν γεωμήλων ὅμως παραγωγὴ δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν κατανάλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, διὸ καὶ πολλὰ εἰσάγονται ἐκ Τεργέστης καὶ Μασσαλίας, καίτοι ἐν Ἑλλάδι ταῦτα δὲν εἶνε τροφὴ δημώδης. Τὰ γεώμηλα φυτεύονται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἀπριλίου, ὅτε τὰ ψύχη παρῆλθον ὅλως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ἔρχονται τὰ πρῶτα νεαρὰ γεώμηλα εἰς τὴν ἀγοράν, ὁ δὲ κύριος

1. Ὀλιγώτερον ἀγαπητὸν λαθύρινον ἔτνος (φάβα) σκευάζεται καὶ ἐκ τῶν κυάμων.

Digitized by Google

θερισμὸς αὐτῶν γίνεται τὸν Σεπτέμβριον καὶ Νοέμβριον.

«Τὸ *Γοσσύπιον ἢ ἐριοφόρον δένδρον* (κ. βαμβάκι). Ἡ γεωργία αὐτοῦ τελευταῖον ηὐξήθη, κατὰ δὲ τὸ 1873 ἦσαν πεφυτευμένα διὰ βάμβακος 636 στρέμματα. Γεωργεῖται τὸ θέρος· σπείρεται κατὰ Μάϊον, ἀνθεῖ τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, θερίζεται τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον.

«*Ἐρυθρόδανον τὸ βαφικὸν* (κ. ριζάρι) εἶνε φυτὸν οὐχὶ ἄσημον τοῦ ἀττικοῦ πεδίου, ἅτε καθιστῶν χρησίμους διὰ τῆς φυτείας αὐτοῦ τοὺς ἡμιελώδεις τόπους τῶν παραθαλασσίων, ἰδίως δὲ τὰ Φαληρικὰ ἀλίπεδα. Ἡ θεραπεία αὐτοῦ εἶνε λίαν προσοδοφόρος, ἀλλὰ καὶ λίαν κοπιώδης καὶ δαπανηρά. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου σκάπτονται βαθύτατα οἱ ἀγροὶ καὶ ἀφίενται ἀργοὶ μέχρι τοῦ ἐπομένου Μαρτίου, εἶτα ἀροτριῶνται ἐπανειλημμένως καὶ διαιροῦνται κατὰ πρασιὰς πλατείας ὅσον $1\frac{1}{2}$ μέτρου, ἀναλόγως τῷ μήκει, χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀχετῶν, καὶ σπείρεται ὁ σπόρος πυκνῶς (ἐπὶ 1 στρέμματος δαπανῶνται 30 ὀκάδες σπερμάτων). Ὅπως δὲ θερισθῇ ὁ ἀγρὸς δέον νὰ παρέλθωσι 5 ἔτη, καθ' ὃν χρόνον ἅπαξ κατ' ἐνιαυτόν, τὸ ἔαρ, πρὶν ἢ τὰ φυτὰ ἐκβλαστήσωσιν, ὁ ἀγρὸς ὑποσκάπτεται μικρὸν καὶ καθαίρεται ἀπὸ τῶν ζιζανίων ἐπιμελῶς. Οὐδέποτε δὲ ἐφυδρεύεται.

«Ὅσῳ χρονιώτερον παραταθῇ ἡ φυτουργία αὕτη τοῦ ἐρυθροδάνου, τόσῳ μᾶλλον αὐξάνονται αἱ ρίζαι αὐτοῦ κατὰ πάχος καὶ γίνονται κρείσσονες κατὰ ποιόν. Καλλιτέρα ποιότης ἐξάγεται μετὰ 8-10 ἔτη, συνήθως ὅμως ἐν Ἀττικῇ ἡ συγκομιδὴ γίνεται τὸ πέμπτον ἢ ἕκτον ἔτος. Ἀνασκάπτουσι δὲ πρὸς τοῦτο τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ Αὐγούστου βαθύτατα, ἐξάγουσιν ἐπιμελῶς ὅλας τὰς ρίζας, ρίπτουσιν αὐτὰς ἐν κοφίνοις, τέλος δὲ ἁπλοῦσι 14 ἡμέρας ἐπὶ τῶν ἀλωνίων πρὸς ἀποξήρανσιν διὰ τοῦ ἡλίου. Ἐὰν δὲ οἱ ἀγροὶ οὗτοι πρόκηται νὰ φυτευθῶσιν ἐκ νέου δι' ἐρυθροδάνου, σπείρονται ἐπ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ἔτη κριθὴ εἴτε σῖτος, εἶτα δὲ τὸ ἐρυθρόδανον κατὰ τὴν προρρηθεῖσαν μέθοδον.

«Ὁ *Καπνὸς* (*Νικοτιανὴ ὁ καπνός*). Πρὸς φυτοκομίαν τοῦ καπνοῦ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶνε ἐπιτήδειον· ἡ προκύπτουσα ποιότης εἶνε κακὴ καὶ μικρᾶς ἀξίας· διὰ τοῦτο εἰ καὶ οὐδέποτε ἡ γεωργία αὐτοῦ προέκοψεν ἐνταῦθα, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἠλαττώθη ἐπὶ μᾶλλον. Ὁ καπνὸς σπείρεται τὸν χειμῶνα ἐν ξυλίνοις κιβωτίοις ἢ γάστραις εἰς τόπους εὐσκεπεῖς καὶ εὐηλίους, τὰ νέα φυτὰ μεταφυτεύονται κατὰ τὰ μέσα ἢ τέλη τοῦ Ἀπριλίου, ἡ δὲ ἄνθησις διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου.

«*Σήσαμον τὸ ἀνατολικὸν* (κ. σουσάμι) γεωργεῖται πολὺ εἰς χώρας τινὰς τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ ἐν Ἀνατολῇ· ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅμως τῇδε κακεῖσε παρὰ τῷ βάμβακι, ἢ ἐν κήποις καὶ σικυῶσι. Εἶνε φυτὸν ἐπέτειον θερινόν.

«Εἰς τὰ ὠφέλιμα τέλος καὶ κυρίως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον γεωργούμενα φυτὰ τῆς Ἀττικῆς ἀνήκει καὶ ἡ εἰς τὴν βομβυκοτροφίαν ἀπαραίτητος *Μωρέα ἡ λευκὴ* (κ. μουρηά, συκαμηνηὰ καὶ Δουτιά), καὶ δὴ ποικιλία τις αὐτῆς ἐκ Προύσσης τῆς Βιθυνίας καταγομένη, ἧς τὰ φύλλα εὐχρηστοῦσιν εἰς τροφὴν τῶν μεταξοσκωλήκων. Τὸ δένδρον τοῦτο φυτεύεται ἰδίως ἐν τῷ παρὰ ταῖς Ἀθήναις ἐλαιῶνι, ἐν πολλοῖς κήποις καὶ κατὰ μῆκος πολλῶν ὁδῶν, ἡ δὲ φυτεία αὐτοῦ ηὐξήθη τελευταῖον. Κατὰ στατιστικήν τινα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῷ 1864 ἐκδοθεῖσαν, περὶ τῆς γεωπονίας ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ μωρεῶν ἀνήρχετο τὰς 1895, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ πρὸς ξυλείαν δὲ ἡ μωρέα δὲν εἶνε δένδρον ἄσημον. Ἡ ἐκβλάστησις τῶν φύλλων αὐτῆς ἄρχεται ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ, ἡ δὲ φυλλόρροια ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ Ὀκτωβρίου.

Περὶ τῶν ἐν κήποις θεραπευομένων ὀπωροφόρων καὶ ἄλλων καρπίμων δένδρων, λαχάνων (ἀγρίων τε καὶ ἡμέρων).

«Κατὰ τὰ ἐξέρχοντα φυτά, ἅτινα φυτοκομοῦνται ἐκ τοῖς κήποις, διαιροῦνται οὗτοι: 1) εἰς *Περιβόλια*, ἐν οἷς θεραπεύονται ἰδίως ὀπωροφόρα δένδρα, ὑφ' ἃ ὅμως φυτεύονται συνήθως καὶ λάχανα (μηλῶνες τῶν ἀρχαίων), 2) εἰς *Λαχανοκήπους* (αἱ ἰδίως *λαχανιαί*), ἐν οἷς κηπεύονται ἀποκλειστικῶς λάχανα, ἔχοντα χρείαν μᾶλλον ἡλίου, οὐδόλως δὲ ἢ ὀλίγα μόνον δένδρα· καὶ 3) εἰς *Μποστάνια* (σήμερον ἐξελληνισθέντα κατὰ τὴν ὡμιλημένην γλῶσσαν εἰς *σικυῶνας*), δηλ. κήπους ἢ ἀγροὺς συνήθως ἀναπεπταμένους καὶ δι' ἀφθόνου ρυτοῦ ὕδατος ἀρδευομένους, ἐν οἷς γεωργοῦνται ἀποκλειστικῶς σικυοειδῆ φυτά· πάντοτε ἄνευ δένδρων.

«Τὴν διαίρεσιν ταύτην καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες διαιροῦμεν τὰ ἐν κήποις θεραπευόμενα φυτὰ κατὰ τρεῖς κλάσεις· 1) Ὀπωροφόρα ἢ ἐν γένει καρποφόρα δένδρα, 2) Λάχανα, ἄγριά τε καὶ ἥμερα, 3) σικυοειδῆ. Τούτοις τέλος συνάπτομεν καί τινα ἄλλα φυτὰ παρὰ ταῖς οἰκίαις θεραπευόμενα.

ΔΕΝΔΡΑ ΟΠΩΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΚΑΡΠΟΦΟΡΑ

«Ἐκ τούτων τὰ μᾶλλον προσαρμοσθέντα εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς, ἐκ τούτου δὲ εὐθενήσαντα πλεῖστον καὶ γεωργηθέντα ἐν ἀφθονίᾳ εἰσὶν ἡ συκῆ, ἡ ροιά, ἡ ροδακινέα, ἡ βερικοκκῆ, ἡ βυσσινέα, καὶ ἡ κυδωνέα. Τὰ μηλοειδῆ (μηλέαι, ἀπιδέαι) καὶ αἱ κέρασοι καὶ κοκκυμηλέαι (δαμασκινέαι) φιλοῦσι ψυχρότερόν πως καὶ ὑγρότερον κλίμα, τὰ δὲ κιτροειδῆ (ἑσπεριδοειδῆ) χειμῶνας ἠπιωτέρους.

Digitized by Google

ΑΜΥΓΔΑΛΟΕΙΔΗ

«*Ἀμυγδαλῆ ἡ κοινή* (ἀμυγδαλιά) εἶνε δένδρον καρποφόρον κοινότατον καὶ πολύτιμον, ὡς ὑποφέρον τὴν μεγίστην ξηρασίαν. Τούτου ἕνεκα φυτεύεται πολὺ καὶ ἐκτὸς τῶν κήπων καὶ ἀλλαχοῦ, εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐπὶ τῶν ξηρῶν λόφων, συνήθως ἡμιάγριον. Δυστυχῶς αἱ ἐνταῦθα θεραπευόμεναι ποικιλίαι τοῦ δένδρου τούτου εἰσὶν αἱ χείρισται, σκληροκέλυφοι. Μέγα μέρος τῶν καρπῶν αὐτῶν τρώγεται ἄωρον (τσάγαλα). Ἡ ἀμυγδαλῆ ἀνθεῖ πρωϊμότατα ὅλων τῶν δένδρων, ἐνίοτε ἀπὸ τῶν μέσων Δεκεμβρίου.

«*Περσικὴ ἡ κοινὴ* εἴτε *Μηλέα ἡ περσικὴ* (κ. ροδακινηά) εὐθενεῖ τὰ μάλιστα ἐν Ἀττικῇ καὶ θεραπεύεται πολλὴ καὶ εἰς πολλὰς καὶ ἀξιολόγους ποικιλίας· ἀναλόγως δὲ τῶν εἰδῶν αὐτῆς οἱ καρποὶ ὡριμάζουσιν ἀπὸ τοῦ μέσου Ἰουλίου μέχρις ὀψὲ τοῦ φθινοπώρου.[1]

«*Προῦνος ἡ ἀρμενικὴ* (βερικοκκηά) ἀνήκει εἰς τὰ μᾶλλον εὐθενοῦντα φυτὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ θεραπεύεται πολλὴ εἰς πολλὰς καὶ ἐξαιρέτους ποικιλίας. Ὑποδεέστερά εἰσι τὰ εἴδη τῆς κοκκυμηλέας τὰ κοινῶς καλούμενα *Κορομηλιά*, *Πουρνελιά*, *Τζανερηά*, ποικιλίαι *Κοκκυμηλέας τῆς ἐξημερωθείσης* συνήθως θεραπευόμεναι. *Κοκκυμηλέα ἡ κοινὴ* (δαμασκηνηά) δυσκόλως ὑποφέρει τὸ ἀθηναϊκὸν κλίμα, διὸ ὀλίγη μόνον φυτεύεται. Ἐκ τῶν Κεράσων εὐθενεῖ *Κέρασος ἡ κοινὴ* (κερασηά) μᾶλλον εἰς ὑψηλοὺς τόπους (Κηφησίαν π. χ.) ἧττον δὲ εἰς πεδινούς. Αἱ πλεῖσται κέρασοι φέρονται ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν εἰς τὴν ἀγοράν. Τοὐναντίον δὲ ἡ Βυσσινέα εὐθενεῖ ἐνταῦθα ἐξαίρετα, καὶ φυτεύεται πολλή, ἐπειδὴ οἱ καρποὶ αὐτῆς καταναλίσκονται εἰς κατασκευὴν γλυκάσματος (γλυκοῦ).

ΜΗΛΕΟΕΙΔΗ

«Ἐκ τούτων τὸ μᾶλλον εὐθενοῦν εἶνε *Κυδωνέα ἡ κοινή*, ἥτις φυτεύεται πολλὴ ἐντὸς τῶν κήπων καὶ ἀλλαχοῦ, εἰς τοὺς ἀμπελῶνας κατὰ μῆκος τοῦ Κηφισοῦ. Ἡ χρῆσις τῶν καρπῶν αὐτῆς πρὸς κατασκευὴν γλυκάσματος, *κυδωνοπήκτου*, ἢ ὡς ἀρτύματος μετὰ τοῦ κρέατος συνεμβαλλομένων, εἶνε μεγίστη.

«*Ἄπιος ἡ κοινὴ* (ἀπιδηὰ καὶ ἀχλαδηά) καὶ *Ἄπιος ἡ μηλέα* δὲν ὑποφέρουσι τὸν μέγαν καύσωνα, διὸ κακῶς προκόπτουσιν εἰς τὸ ἀττικὸν πεδίον. Τούτων ὑπάρχουσιν ὀλίγαι πρώϊμοι ποικιλίαι μετριοτάτης ποιότητος. Τὰ καλὰ εἴδη, τὰ ἀπαντῶντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, ἔρχονται ἐκ τῶν διαφόρων νήσων, ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῶν Πατρῶν κ.τ.λ., τὰ μῆλα μάλιστα καὶ διὰ Τεργέστης ἐκ τοῦ Τυρόλου· ἡ *Ἰαπωνικὴ Ἐριοβοτρύα* (κ. μεσπιλιά), εἶνε ὡραῖος καὶ ἀείφυλλος θάμνος, νεωστὶ εἰσαχθείς, εὐθενῶν ἱκανῶς εἰς εὐσκεπεῖς τόπους·[1] ἀνθεῖ τὸν χειμῶνα (ἀπὸ Δεκεμβρίου μέχρις Ἰανουαρίου), οἱ καρποὶ αὐτοῦ πεπαίνονται κατὰ Μάϊον· εἶνε δὲ περιζήτητος ὡς πρωϊμωτάτη ὀπώρα.—*Σόρβος ἡ οἰκιακὴ* (κ. σουρβηά) ἀπαντᾷ ἐν ὀλίγοις μόνον δείγμασιν ἐν τοῖς κήποις τῆς Κηφησίας καὶ ἑπομένως μόλις εἶνε ἀξία μνήμης.

«*Ῥόα ἡ πολύσπερμος* (κ. ροδηὰ) εἶνε θαμνοειδὲς δένδρον, θεραπευόμενον ἐπιτυχῶς εἰς πολλὰς ποικιλίας ἐντὸς τῶν κήπων καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ ῥόα εἶνε πολυαγάπητος καρπὸς τῆς χώρας. Ὑπὸ τοῦ λαοῦ θεωρεῖται ὡς ἔμβλημα τῆς γονιμότητος. Ἀπὸ τοῦ μέσου Μαΐου, ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ, ἐξανθεῖ τὰ ὡραῖα αὐτῆς καταπόρφυρα ἄνθη μέχρις Ἰουλίου. Οἱ καρποὶ ὡριμάζουσι τὸν Αὔγουστον.

«*Πιστάκη ἡ γνησία* (κ. φιστηκηά) εἰσήχθη νεωστὶ ὑπὸ τοῦ κτηματίου κ. Σ. Παυλίδου καὶ θεραπεύεται ἐπιτυχῶς.

«*Κάρυον τὸ βασιλικὸν* (κ. καρυδηά) ὀλίγον φυτεύεται ἐν τοῖς κήποις τῆς πεδιάδος, ἔνθα εὐθενεῖ μέν, ἀλλὰ δὲν γίνεται ὑψηλόν. Ἐξαιρέτως εὐθενεῖ εἰς ἄλλα ὀρεινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

«*Κιτροειδῆ* (περιληπτικῶς λεμονοπορτοκαλληαίς.) Τα δένδρα ταῦτα μόλις ὑποφέρουσι τὸν χειμῶνα τῶν Ἀθηνῶν ἐν τόποις δι' ὑψηλῶν τοίχων ἢ δένδρων σκεπομένοις κατὰ τοῦ βορρᾶ. Ἅμα τοῦ θερμομέτρου κατερχομένου εἰς —5° C. πήγνυνται οἱ κλάδοι, ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλον τὸ δένδρον. Διὰ τοῦτο ἡ φυτεία αὐτῶν ἐν Ἀττικῇ εἶνε περιωρισμένη. Σκληρότατα κιτροειδῆ, διὰ τοῦτο δὲ συχνότατα εἰς τοὺς κήπους τῶν Ἀθηνῶν, εἰσί: *Κιτρέα ἡ κοινὴ* (κ. νεραντζιά), *Κιτρέα ἡ χρυσομηλέα* καὶ *Κιτρέα ἡ μανδαρινέα* (κ. μανδαρινηά), ἡ ὡς εὐγενὴς καρπὸς λίαν ἀγαπητή. Εὐαισθητοτάτη πρὸς τὸ ψύχος, διὸ καὶ ὀλίγον θεραπευομένη ἐν Ἀθήναις, εἶνε *Κιτρέα ἡ ὀξύχυμος* (λεμονηά).

«Εἰς τοὺς κήπους ἀπαντῶσι σποράδην καὶ ἄλλα εἴδη κιτρεῶν· π.χ. *Κιτρέα ἡ γλυκύχυμος* (κ. γλυκολεμονηά), *Κιτρέα ἡ μηδικὴ* (κ. κιτρηά), *Κιτρέα ἡ μεγαλόκαρπος* (φραππηά). Τὰ πλεῖστα ἐν Ἀθήναις καταναλισκόμενα χρυσόμηλα (πορτοκάλλια) πέμπονται τὸ πλεῖστον ἐκ Κρήτης, τὰ λειμόνια ἐκ τοῦ Πόρου, τὰ δὲ κίτρα ἐκ τῆς Νάξου.

«*Συκῆ ἡ καρικὴ* (συκηά) ἀνήκει εἰς τὰ ὡς συχνότατα θεραπευόμενα δένδρα, καίτοι αἱ ξηραὶ ἰσχάδες ἐν Ἀττικῇ δὲν γίνονται ἄρθρον ἐμπορίου, ὅπως ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ συκῆ φύεται ἀγρία μὲν ἐπὶ τῶν βράχων, ἐμβολιζομένη δὲ ἁπανταχοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐχμηροῦ ἔτι ἐδάφους. Φυτεύεται δὲ οὐ μόνον ἐν κήποις, ἀλλὰ

1. Πρβλ. Heldreich Nutzpfl. Griechenl. σ. 67 κ. ἑπ. καὶ ὡς πρὸ τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα.

1. Καλλίτερον ὅμως προκόπτει εἰς τὰ ἠπιώτερα κλίματα τῆς Κερκύρας, τῶν Πατρῶν, τοῦ Πόρου κ.λ. παράγων καρποὺς πλείονας καὶ κρείττονας, διότι τὰ ἄνθη αὐτῆς δὲν βλάπτονται ὑπὸ τοῦ ψύχους, ὅπως τὰ τῶν ἐν Ἀθήναις.

Digitized by Google

καὶ μεταξὺ τῶν ἐλαιῶν καὶ ἀμπέλων, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν βράχων καὶ τῶν ἀναπεπταμένων ἀγρῶν. Κατὰ τὰς νεωτάτας στατιστικὰς πληροφορίας (ἴδε πίνακα κατωτέρω) ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1873 ἐν Ἀττικῇ 3558 συκαῖ.

«Ἀπαντᾷ δὲ ἡ συκῆ εἰς πολλὰς ποικιλίας· αἱ πρώϊμοι ὡριμάζουσιν ἤδη κατὰ Ἰούλιον· τὰ καλλίτερα δὲ εἴδη, ἅτινα εἶνε καὶ τὰ πλείονα, ὀψιαίτερον, ἀπὸ Αὐγούστου μέχρις Ὀκτωβρίου. Ἡ συκῆ φυλλοβολεῖ τὸν χειμῶνα, φυλλοῦται δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου.

«*Μωρέα ἡ μέλαινα* (ξεινομουρηά) φυτεύεται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῶν πεδιάδων παρὰ τὰ χωρία, οὐχὶ πρὸς βομβυκοτροφίαν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἐξαιρέτων καὶ περιζητήτων αὐτῆς καρπῶν, οἵτινες ἄρχονται πεπαινόμενοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου.

«Ἐκ τῶν ἄλλων σποράδην ἐντὸς τῶν κήπων φυτευομένων καρπίμων δένδρων, ἀναφέρομεν ἔτι: *Ζίζυφον τὴν κοινὴν* (κ. τσιτζυφηά), *Ἐλαίαγνον τὸν κηπαῖον* ποικιλ. ἀνατολικὸν (κ. ἄγρια τζιτζυφηά), φυόμενον καὶ αὐτομάτως παρὰ τὸν αἰγιαλόν, *Κόρυλον τὴν ἀβελλάνειον ἢ ἡρακλεωτικὴν* (ποντικὴν) *καρυὰν* (κ. φουντουκηά), καὶ *Πίτυν τὴν κωνοφόρον* (κ. κουκκουναρηά). Τὰ εἴδη τοῦ *Ῥιβησίου* (*Ῥιβήσιον τὸ γνήσιον* καὶ *Ῥιβ. τὸ ἐρυθρὸν*) (κ. φραγκοσταφυλιαῖς) δὲν ἀντέχουσι κατὰ τοῦ καύσωνος.

«Τέλος ὁ *Φοῖνιξ* (*Φ. ὁ δακτυλοφόρος*, κ. χουρμαδηὰ) ἀπαντᾷ σποραδικώτατα ἐν τοῖς κήποις τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διαχειμάζει μὲν καλῶς ἐν ὑπαίθρῳ, δὲν πεπαίνει ὅμως τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Ὀλίγοι φοίνικες γηραιοί, μείναντες ἀπὸ τῶν Τούρκων ἔτι, τανῦν ἐξηφανίσθησαν. Οἱ ὑπάρχοντες μετεφυτεύθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν· εἰσὶ δὲ μικροὶ καὶ νεκροὶ πλὴν τινων ἐπὶ τῆς ἀνακτορικῆς πλατείας καὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ κήπου, οὓς ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἔφερεν ἐξ Ἀφρικῆς. Ὁ φοῖνιξ εἶνε δένδρον ξένον ἔτι εἰς τὴν Ἀττικὴν χώραν.

Ἕπεται συνέχεια.

ΠΕΡΙ ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

κατὰ τὸν γερμανὸν φιλόσοφον SCHOPENHAUER

Ἀφ' ὅτου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρχισε ν' ἀναγεννᾶται, ἦλθεν εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸν νέον πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἐκεῖθεν παρέλαβε, κατὰ φυσικὸν λόγον, πολλὰ μὲν τὰ ἀγαθά, πολλὰ δὲ καὶ τὰ κακά, ἅπερ ἐξ ἀπειρίας πολλάκις ἐθεώρησεν ὡς ἀγαθά. Εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι, ὅταν ἀποκτήσωμεν ἐμπειρίαν μεγάλην καὶ φωτισθῶμεν ἱκανῶς, ἐκ τῶν λεγομένων ἀγαθῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ δὲν θέλομεν διαφυλάξῃ εἰμὴ ὅ,τι εἶνε σύμφωνον πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα ἢ δύναται ν' ἀποβῇ χρήσιμον εἰς τὴν τελειοτέραν ἡμῶν ἀνάπτυξιν, τοὐναντίον δὲ θέλομεν ὡς τάχιστα ἀποσκορακίσῃ ὅ,τι ἀποδειχθῇ ἄχρηστον ἢ καὶ ἐπιβλαβές. Ἀλλ' ἵνα πληθυνθῇ ἡ γνῶσις καὶ ἐπέλθῃ ἡ ποθητὴ πεῖρα καὶ ὁ φωτισμός, εἶνε ἀνάγκη νὰ καταδεικνύωνται συχνὰ πυκνὰ τὰ τρωτὰ μέρη τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅσα κακῶς παρεισέφρησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτόν τι εἶνε ἡ *ἱπποτικὴ τιμὴ* καὶ ἡ *μονομαχία*, ἥτις ἐναντίον παντὸς ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐθίμου εἰσήχθη εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὡς γνώρισμα τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐθύτητος καὶ ἀνδρείας. Ἵνα ἐννοήσωμεν ὅμως ὁποῖόν τι εἶνε τῷ ὄντι ἡ λεγομένη ἱπποτικὴ τιμὴ καὶ ἡ μονομαχία, καὶ κατὰ πόσον εἶνε ἀξιομίμητον τὸ λείψανον τοῦτο τοῦ προληπτικοῦ γερμανικοῦ μεσαιῶνος, πρέπει ν' ἀκούσωμεν τὴν γνώμην ἀνδρὸς εὐφυεστάτου καὶ κριτικωτάτου, τοῦ γερμανοῦ φιλοσόφου Schopenhauer.

Ἡ τιμή, κατ' αὐτόν, εἶνε ἔνθεν μὲν ἡ γνώμη τῶν ἄλλων περὶ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἔνθεν δὲ ὁ φόβος ἡμῶν περὶ ταύτης τῆς γνώμης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος περιέρχεται εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους πρὸς τοὺς ἄλλους σχέσεις, ἐξ ὧν δύναται νὰ τύχῃ τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν ἢ ἀγαθῆς τινος ὑπολήψεως, ἐντεῦθεν προκύπτουσι διάφορα *εἴδη τιμῆς*, οἷον ἡ δημοτικὴ ἢ κοινὴ τιμή, ἡ τιμὴ τῶν ἐν τέλει, καὶ ἡ κατὰ φῦλον τιμή, τουτέστιν ἡ ἀνδρικὴ καὶ γυναικεία τιμή.

Εὐρυτάτην ἔκτασιν ἔχει ἡ δημοτικὴ τιμή, ἥτις προϋποθέτει ὅτι σεβόμεθα τὰ τοῦ ἄλλου δίκαια καὶ οὐδέποτε πράττομεν τὸ ἄδικον ἢ παράνομον πρὸς ἴδιον ἡμῶν ὄφελος. Ἡ τιμὴ αὕτη εἶνε ὁ ὅρος, ὑφ' ὃν δυνάμεθα νὰ μετέχωμεν πάσης εἰρηνικῆς συγκοινωνίας καὶ συμβιώσεως. Δύναται δὲ ν' ἀπολεσθῇ καὶ ὑπὸ μιᾶς μόνης πασιφανῶς ἀντιβαινούσης εἰς αὐτὴν πράξεως, ἄρα καὶ ὑπὸ πάσης ποινικῆς καταδίκης, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει μόνον ὅτι αὕτη ὑπῆρξε δικαία. Ἡ τιμὴ αὕτη ἅπαξ ἀπολεσθεῖσα οὐδέποτε δύναται ν' ἀποκατασταθῇ, εἰμὴ ὅταν ἡ ἀπώλεια αὐτῆς προῆλθεν ἐξ ἀπάτης ἢ διαβολῆς. Οὐδὲν δὲ ἄλλο μέσον ὑπάρχει πρὸς ἀποκατάστασιν, εἰμὴ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀπάτης καὶ διαβολῆς. Ὅθεν ὑπάρχουσι νόμοι κατὰ τῆς διαβολῆς ἢ συκοφαντίας καὶ κατὰ τῆς ἐξυβρίσεως· διότι καὶ αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ σύντονος διαβολή. Ἡ τιμὴ αὕτη λέγεται δημοτικὴ ὡς ἐκ τῆς δημοτικῆς τάξεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λεγομένην *ἱπποτικὴν τιμήν*, ἀλλὰ τὸ κῦρος αὐτῆς ἐκτείνεται ἐπὶ πάσας ἀδιακρίτως τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων, μηδ' αὐτῶν τῶν ὑψίστων ἐξαιρουμένων. Διότι οὐδεὶς δύναται ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς· ὅθεν δικαιότερον θὰ ἐλέγετο *κοινὴ ἢ πάνδημος τιμή*. Περὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς τιμῆς δὲν πρόκειται ἐνταῦθα· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν τιμῶν, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ ἀρχῶν πρεσβευομένων ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν πάσης ἐποχῆς, ὑπάρχει ἄλλη τις τι-

Digitized by Google

μὴ ὅλως διάφορος ἐκείνων, περὶ ἧς οὔτε Ἕλληνες οὔτε Ῥωμαῖοι εἶχον ἔννοιάν τινα, καθὼς οὐδὲ οἱ Σίναι, οὐδὲ οἱ Ἰνδοί, οὐδὲ οἱ Μωαμεθανοὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔχουσι γνῶσιν αὐτῆς. Διότι ἀνεφάνη μόλις κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα· οὐδ' ἐπεχωρίασεν ἀλλαχοῦ, εἰμὴ μόνον ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ, καὶ ἐν ταύτῃ δὲ μόνον παρὰ μικρῷ τινι μορίῳ τοῦ πληθυσμοῦ, μεταξὺ δηλ. τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ζηλούντων αὐτάς. Αὕτη εἶνε *ἡ ἱπποτικὴ τιμή*, le point d'honneur. Ἐπειδὴ δὲ ταύτης τὰ ἀξιώματα εἶνε ὅλως διάφορα, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀντίθετα πρὸς τὰ τῆς ἄλλης τιμῆς, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἄλλη τιμὴ χαρακτηρίζει τὸν *τίμιον* ἢ *ἔντιμον ἄνθρωπον*, ἡ δὲ ἱπποτικὴ τὸν *ἄνθρωπον τῆς τιμῆς*, θέλομεν ἐκθέσει ἐνταῦθα τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, οἱονεὶ τὸν κώδικα ἢ τὸ κάτοπτρον τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς.

1) Ἡ τιμὴ *δὲν εἶνε ἡ γνώμη* τῶν ἄλλων περὶ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλὰ μόνον ἡ *ἐκδήλωσις* τοιαύτης γνώμης, ἀδιάφορον ἂν ἡ ἐκδηλωθεῖσα γνώμη ὑπάρχει πραγματικῶς ἢ ὄχι, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀδιάφορον ἂν ἔχει λόγον. Ὅθεν δύνανται οἱ ἄλλοι ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς ἡμῶν νὰ ἔχωσιν ὁσονδήποτε κακὴν γνώμην περὶ ἡμῶν, δύνανται ὁσονδήποτε νὰ μᾶς περιφρονῶσιν, ἐν ὅσῳ οὐδεὶς αὐτῶν τολμᾷ νὰ ἐκδηλώσῃ, νὰ ἐκφράσῃ τοιοῦτόν τι, δὲν βλάπτεται ἡ τιμή. Τἀνάπαλιν δέ, καὶ ἂν ἡμεῖς διὰ τῶν πράξεων ἡμῶν καὶ ἰδιοτήτων ἀναγκάσωμεν πάντας τοὺς ἄλλους καὶ ἄκοντες νὰ ἐκτιμῶσιν ἡμᾶς μεγάλως, (διότι τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς αὐθαιρέτου αὐτῶν θελήσεως), ἐπειδὴ ὅμως δύναται πᾶς τις, ἔστω καὶ ὁ φαυλότατος καὶ μωρότατος, νὰ ἐκφράσῃ τὴν καταφρόνησίν του περὶ ἡμῶν, ἰδοὺ εὐθὺς ἡ τιμὴ ἡμῶν προσεβλήθη, καὶ τὸ χείριστον διὰ παντὸς ἀπωλέσθη, ἂν δὲν ἀποκατασταθῇ πάλιν. Ὡς ἐκ περισσοῦ ἀπόδειξις περὶ τούτου, ὅτι οὐδαμῶς πρόκειται περὶ τῆς *γνώμης* τῶν ἄλλων περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς, εἶνε τὸ ὅτι αἱ λοιδορίαι *ἀνακαλοῦνται*, ἐν ἀνάγκῃ καὶ μετὰ αἰτήσεως συγγνώμης, καὶ οὕτω θεωροῦνται ὡς μηδέποτε γενόμεναι· ἂν δὲ συγχρόνως ἡ γνώμη ἐξ ἧς προῆλθον συμμετεβλήθη, καὶ διὰ τί ὤφειλε νὰ μεταβληθῇ, τοῦτο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ προκείμενον: ἡ ἔκφρασις ἀναιρεῖται καὶ τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς. Ὁ σκοπὸς ἐνταῦθα εἶνε οὐχὶ νὰ γείνῃ τις ἄξιος σεβασμοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐκβιάσῃ αὐτόν.

2) Ἡ τιμὴ τοῦ ἀνδρὸς στηρίζεται οὐχὶ εἰς ὅ,τι *πράττει*, ἀλλ' εἰς ὅ,τι *πάσχει*, ὅ,τι συμβαίνει εἰς αὐτόν. Ἂν κατὰ τὰ δόγματα τῆς κοινῆς, τῆς πανδήμου τιμῆς αὕτη ἐξαρτᾶται ἐξ ὅσων τις *αὐτὸς* λέγει ἢ πράττει, ἡ ἱπποτικὴ τιμὴ τοὐναντίον ἐξαρτᾶται ἐξ ὅσων *ἄλλος* τις λέγει ἢ πράττει· ἔγκειται λοιπὸν εἰς τὴν χεῖρα, ἤ, ἂν θέλετε, κρέμαται ἐκ τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης παντός τινος, καὶ δύναται, ἂν οὗτος θελήσῃ νὰ ἐνεργήσῃ, κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ν' ἀπολεσθῇ, ἂν ἴσως ὁ προσβληθεὶς δὲν τὴν ἐφελκύσῃ πάλιν πρὸς ἑαυτὸν διά τινος κατωτέρω μνημονευθησομένης ἀποκαταστατικῆς πράξεως, ἥτις ὅμως μόνον μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς, τῆς ὑγείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ψυχικῆς ἠρεμίας δύναται νὰ γείνῃ. Κατὰ τὰ εἰρημένα δύναται ἡ διαγωγὴ ἑνὸς ἀνθρώπου νὰ εἶνε χρηστοτάτη καὶ εὐγενεστάτη, ἡ καρδία του ἁγνοτάτη, τὸ πνεῦμά του ἐξοχώτατον, οὐχ ἧττον ὅμως ἡ τιμή του κινδυνεύει κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ν' ἀπολεσθῇ, ἐὰν δηλ. εἴς τινα — ὅστις ἔτυχε μόνον νὰ μὴ προσβάλῃ ἔτι τοὺς κανόνας τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς, ἄλλως ὅμως δυνατὸν νὰ ἦνε ὁ οὐτιδανώτατος τῶν ἀνθρώπων, τὸ βλακωδέστατον κτῆνος, κλέπτης τῆς ἡμέρας, χαρτοπαίκτης, χρεώδιος, ἑνὶ λόγῳ ἄνθρωπος ἀνάξιος νὰ ῥίψῃ ἐκεῖνος βλέμμα ἐπ' αὐτόν—ἐάν, λέγω, εἴς τινα τοιοῦτον ἔλθῃ ὄρεξις νὰ τὸν *ὑβρίσῃ*. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μάλιστα τοιούτου εἴδους ὑποκείμενα καταλαμβάνονται ὑπὸ τοιούτων ὀρέξεων· διότι καθὼς ὁ Σενέκας πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ, «ὅσον τις μᾶλλον ἄξιος καταφρονήσεως καὶ ἐμπαιγμοῦ εἶνε, τοσοῦτον μᾶλλον λελυμένην ἔχει τὴν γλῶσσαν». Εὐκολώτατα δὲ ὁ τοιοῦτος ἐρεθίζεται, μάλιστα κατὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω περιγραφέντος χρηστοῦ ἀνδρός, διότι τὰ ἐναντία μισοῦσιν ἄλληλα καὶ διότι συνήθως ἡ θέα ἐξόχων προτερημάτων ἐξεγείρει τὴν σιωπηλὴν λύσσαν τῶν μηδαμινῶν, δι' ὃ καὶ λέγει ὁ Göthe: «Διατί παραπονεῖσαι ὅτι ἔχεις ἐχθρούς; θέλεις ποτὲ νὰ γείνουν φίλοι ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ φύσις σου, ὁ χαρακτήρ σου εἶνε ἐν κρυπτῷ αἰώνιος ἔλεγχος;» Ἐντεῦθεν βλέπει τις πόσην εὐγνωμοσύνην ὀφείλουσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς μάλιστα οἱ ἄνθρωποι τοῦ τελευταίου εἴδους· διότι τίθενται εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πρὸς τοὺς ἄλλως ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀνεφίκτους. Ἐάν τις τῶν τοιούτων ὕβρισε, δηλ. ἀπέδωκεν εἰς ἄλλον κακήν τινα ἰδιότητα, τοῦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος θεωρεῖται ὡς ἐξ ἀντικειμένου ἀληθὴς καὶ ἔμπεδος κρίσις, ὡς νόμιμος ἀπόφασις, διατελεῖ μάλιστα καὶ καθ' ὅλον τὸ μέλλον ἀληθὴς καὶ ἔγκυρος, ἐὰν δὲν ἐξαλειφθῇ ἀμέσως δι' αἵματος· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ ὑβρισθεὶς διαμένει (ἐνώπιον πάντων τῶν ἀνθρώπων τῆς τιμῆς) ὅ,τι ὁ ὑβριστὴς (ἔστω οὗτος καὶ ὁ ἔσχατος τῶν βροτῶν) τὸν ὠνόμασε· διότι (κατὰ τὸν τεχνικὸν ὅρον) «τὸ ἀφῆκεν ἐπάνω του». Οὕτω λοιπὸν οἱ «ἄνθρωποι τῆς τιμῆς» θέλουσι τοῦ λοιποῦ τὸν περιφρονῇ, θέλουσι τὸν ἀποφεύγῃ ὡς μωρόν, θέλουσιν ἐμφανῶς καὶ δημοσίως ἀρνηθῇ νὰ μεταβῶσιν εἰς ὁμήγυριν, ἔνθα καὶ οὗτος δύναται νὰ παρίσταται κ.τ.λ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ὕβρεως· ἀλλ' ὑπάρχει τι δεινότερον τῆς ὕβρεως,

Digitized by Google

ὑπάρχει τι τοσοῦτον φρικαλέον, ὥστε καὶ μόνον διότι τὸ μνημονεύω ἐν τῷ κώδικι τούτῳ τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς ὀφείλω νὰ ζητήσω συγγνώμην παρὰ τῶν «ἀνθρώπων τῆς τιμῆς», διότι γνωρίζω ὅτι καὶ μόνον ἀναλογιζόμενοι τὸ τοιοῦτον φρίττουσι καὶ ἀνατριχιάζουσι, νομίζοντες ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ summum malum, τὸ ἔσχατον τῶν ἐπὶ γῆς κακῶν, δεινότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου καὶ πάσης καταδίκης. Εἶνε δηλ. δυνατόν, φοβερὸν εἰπεῖν, νὰ ῥαπίσῃ τίς τινα ἢ νὰ πατάξῃ. Τοῦτο εἶνε ἀποτρόπαιον γεγονὸς καὶ ἐπιφέρει τοσοῦτον παντελῆ τιμῆς θάνατον, ὥστε, ἂν ἅπασαι αἱ λοιπαὶ προσβολαὶ τῆς τιμῆς εἶνε καὶ δι' αἱματώσεως θεραπευταί, αὕτη πρὸς ῥιζικὴν αὐτῆς θεραπείαν ἀπαιτεῖ ἐντελῆ θανάτωσιν.

3) Ἡ τιμὴ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν δύναται νὰ εἶνε, οὐδὲ πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν ποτὲ δύναται ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἰδιότης νὰ μεταβληθῇ, καὶ πρὸς πάσας τὰς τοιαύτας πρωτοπειρίας, ἀλλ' ὅταν ἡ τιμὴ προσβληθῇ ἢ πρὸς καιρὸν ἀπολεσθῇ, δύναται ἐάν τις ταχέως ἐπιχειρήσῃ, πολὺ ταχέως καὶ ἐντελῶς ν' ἀποκατασταθῇ δι' ἑνὸς καὶ μόνου καθολικοῦ μέσου, τῆς μονομαχίας. Ἐὰν ὅμως ὁ προσβαλὼν δὲν ἀνήκῃ εἰς τὰς τάξεις τὰς πρεσβευούσας τὸν κώδικα τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς, ἢ ἔπραξέ ποτε ἐναντία τούτου, τότε δύναται, ἐὰν μάλιστα ἔγεινε δι' ἔργου, ἀλλὰ καὶ μόνον διὰ λόγου ἂν ἔγεινεν, ἔνοπλος ὢν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀσφαλῆ τινα ἐγχείρισιν, νὰ φονεύσῃ αὐτὸν ἀμέσως ἢ καὶ μίαν ὥραν βραδύτερον, καὶ οὕτως ἐθεραπεύθη ἡ τιμή. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐάν τις, φοβούμενος τὰ ἐντεῦθεν προκύπτοντα δυσάρεστα, ἐπιθυμῇ ν' ἀποφύγῃ τοῦτο τὸ διάβημα, ἢ ἐάν τις δὲν εἶνε βέβαιος ἂν ὁ προσβαλὼν ὑποβάλλεται εἰς τοὺς νόμους τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς ἢ ὄχι, ἔχει πρόχειρον ἄλλο τι μέσον προσωρινόν, τὴν *ὑπεροχὴν* ἢ *ὑπερτερίαν* (avantage). Αὕτη δὲ συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἂν ὁ προσβαλὼν ὑπῆρξεν ἀγροῖκος, ὀφείλει αὐτὸς νὰ ἦνε οὐσιωδῶς ἀγροικότερος· ἐὰν αἱ ὕβρεις πρὸς τοῦτο δὲν ἀρκοῦσι πλέον, καταφεύγει εἰς τὰ κτυπήματα· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν τούτοις βαθμολογικὴ κλίμαξ πρὸς σωτηρίαν τῆς τιμῆς : οἷον ῥαπίσματα θεραπεύονται διὰ ῥαβδισμῶν, οὗτοι διὰ μαστιγώσεων, κατ' αὐτῶν δὲ τούτων συνιστᾶται ὑπό τινων ὡς δεδοκιμασμένον μέσον ἡ κατάπτυσις. Μόνον δὲ ἐάν τις ταῦτα τὰ μέσα δὲν ἐφαρμόσῃ ἐγκαίρως, ὀφείλει ἐξ ἅπαντος νὰ προβῇ εἰς αἱματηρὰς ἐγχειρίσεις. Ἡ προσωρινὴ αὕτη θεραπευτικὴ μέθοδος ἔχει τὸν λόγον της κυρίως ἐν τῷ ἑξῆς ἀξιώματι.

4) Ὅπως τὸ ὑβρίζεσθαι εἶνε αἶσχος, οὕτω τὸ ὑβρίζειν εἶνε τιμή : π.χ. ἔστω μετὰ τοῦ ἀντιπάλου μου ἡ ἀλήθεια, τὸ δίκαιον, ἡ ὀρθοφροσύνη, ἐγὼ δὲ ὑβρίζω—πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ ἀρεταὶ ἀναγκάζονται νὰ ἀπέλθωσι καὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ τιμὴ εἶνε μετ' ἐμοῦ, αὐτὸς δὲ πρὸς καιρὸν ἀπώλεσε τὴν τιμήν του, μέχρις οὗ τὴν ἀνακτήσῃ οὐχὶ τυχὸν διὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ὀρθοφροσύνης, ἀλλὰ διὰ πυροβολήσεως καὶ τραυματισμῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀγροικία εἶνε ἰδιότης, ἡ ὁποία, προκειμένου περὶ τῆς τιμῆς, ἀναπληροῖ ἢ καὶ ὑπερτερεῖ πᾶσαν ἄλλην· ὁ ἀγροικότατος ἔχει ἑκάστοτε δίκαιον : τί τὰ πολλά; οἱανδήποτε ἀνοησίαν, αὐθάδειαν, φαυλότητα καὶ ἂν μετῆλθέ τις, διὰ μιᾶς ἀγροικίας δύναται ὡς τοιαύτη νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ ἀμέσως νὰ νομιμοποιηθῇ. Ἐάν τις π.χ. ἔν τινι συζητήσει ἢ ἄλλῃ συνδιαλέξει ἀποδείξῃ ὀρθοτέραν τῶν πραγμάτων γνῶσιν, αὐστηροτέραν φιλαλήθειαν, ὑγιεστέραν κρίσιν, πλείονα ὀρθοφροσύνην παρ' ἡμᾶς, ἢ ἐν γένει καταδείξῃ πνευματικὰ προτερήματα ἐπισκιάζοντα ἡμᾶς, δυνάμεθα πάσας τὰς τοιαύτας ὑπεροχὰς καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν δι' αὐτῶν ἀποκαλυφθεῖσαν ἔνδειαν ἀμέσως ν' ἀναιρέσωμεν, τἀνάπαλιν δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ γείνωμεν ὑπέρτεροι, προσβάλλοντες καὶ γινόμενοι ἀγροῖκοι· διότι ἡ ἀγροικία νικᾷ πᾶν ἐπιχείρημα καὶ ἐπισκιάζει πᾶν πνεῦμα. Ὅθεν «οἱ ἄνθρωποι τῆς τιμῆς» ἐάν τις ἐκφράσῃ γνώμην ἀπᾴδουσαν τῆς αὐτῶν, ἢ δείξῃ πλείονα ὀρθοφροσύνην παρ' ὅσην αὐτοὶ δύνανται νὰ παρατάξωσιν, εὐθὺς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὸν πολεμιστήριον ἵππον τῆς ἀγροικίας, ὅστις ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον δύναται νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο στηρίζεται πάλιν ἐπὶ τοῦ ἑπομένου, ὅπερ εἶνε τὸ κύριον καὶ θεμελιῶδες ἀξίωμα, ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου κώδικος.

5) Τὸ ἀνώτατον δικαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον δύναταί τις ἐκ παντὸς ἄλλου νὰ ἐκκαλέσῃ κατὰ πάσας τὰς διαφορὰς τὰς εἰς τὴν τιμὴν ἀναφερομένας, εἶνε ἡ φυσικὴ βία, ὅ ἐστιν ἡ κτηνωδία. Διότι πᾶσα ἀγροικία εἶνε κυρίως ἔφεσις εἰς τὴν κτηνωδίαν, καθ' ὅτι τὸν μὲν ἀγῶνα τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἢ τοῦ ἠθικοῦ δικαίου κηρύττει ὡς ἀναρμόδιον, ἀντ' αὐτοῦ δὲ τάσσει τὸν ἀγῶνα τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Τοῦτον δὲ τὸν ἀγῶνα ὁ *ἄνθρωπος*, ὅστις ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου ὁρίζεται ὡς ζῶον ὀργανοποιὸν (toolmaking animal), ἐκτελεῖ διὰ τῶν ἰδιαζόντων αὐτῷ ὅπλων ἐν τῇ μονομαχίᾳ καὶ οὕτως ἐπάγει ἀνέκκλητον ἀπόφασιν. Τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ἀξίωμα ἐκφράζεται, ὡς γνωστόν, διὰ τῆς φράσεως *δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου* ἤ, κατὰ τὴν γερμανικὴν φράσιν, δίκαιον τῆς πυγμῆς, τοῦ γρόνθου (Faustrecht), ἑπομένως καὶ ἡ ἱπποτικὴ τιμὴ ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῇ *τιμὴ τοῦ ἰσχυροτέρου*, τιμὴ τῆς πυγμῆς ἢ τοῦ γρόνθου.

6) Ἐν ᾧ ἡ δημοτικὴ τιμὴ εἶνε λίαν αὐστηρὰ ὡς πρὸς τὸν σεβασμὸν τῆς ἀλλοτρίας περιουσίας, ὡς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τὴν τήρησιν τῶν ὑποσχέσεων, τοῦ δε-

Digitized by Google

δομένου λόγου, τοὐναντίον ὁ κῶδιξ τῆς ἱπποτικῆς τιμῆς ἀποδεικνύει ὡς πρὸς ταῦτα τὴν μεγίστην ἐλευθεριότητα. Εἷς μόνος λόγος ἀνάγκη νὰ εἶνε ἀπαράβατος, ὁ λόγος τῆς τιμῆς, δηλαδὴ ὁ λόγος, καθ' ὃν εἶπέ τις «εἰς τὴν τιμήν μου», ὅπερ προϋποθέτει ὅτι πᾶς ἄλλος λόγος δὲν εἶνε ἀπαράβατος. Καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν παράβασιν τοῦ λόγου τούτου τῆς τιμῆς, εἶνε δυνατὸν ἐν ἀνάγκῃ νὰ σωθῇ ἡ τιμή, ἐὰν ἀντιτάξωμεν τὴν πανάκειαν τῆς μονομαχίας πρὸς τοὺς διατεινομένους ὅτι ἐδώκαμεν τὸν λόγον τῆς τιμῆς. Ἔπειτα ἓν μόνον χρέος ὑπάρχει ὅπερ ἀφεύκτως ἀνάγκη νὰ πληρωθῇ, τὸ ἐκ τοῦ παιγνίου, ὅπερ καὶ διὰ τοῦτο φέρει τὸ ὄνομα *χρέος τῆς τιμῆς*· ὡς πρὸς τὰ ἄλλα χρέη δύναταί τις νὰ ἐξαπατᾷ Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς· τοῦτο οὐδ' ὁπωσοῦν βλάπτει τὴν ἱπποτικὴν τιμήν.

Πᾶς ἀπρόληπτος ἄνθρωπος κατανοεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὁ παράδοξος, βαρβαρικὸς καὶ γελοῖος οὗτος κῶδιξ τῆς τιμῆς δὲν προῆλθεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐδ' ἐξ ὑγιοῦς θεωρίας τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, ἀλλ' ἐκ τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ἐπικρατουσῶν ἀρχῶν περὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἰδίως ἐν τοῖς ποινικοῖς δικαστηρίοις. Ἐν τούτοις δηλ. μέχρι τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος ὑπεχρεοῦτο οὐχὶ ὁ κατήγορος ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐνοχήν, ἀλλ' ὁ κατηγορούμενος τὴν ἀθωότητά του. Πρὸς ἀπόδειξιν ταύτης κατέφευγεν οὗτος εἰς τὰς λεγομένας θεοδικίας, ὧν συνηθεστάτη ἦτο ἡ μονομαχία· διότι ὁ κατηγορούμενος ὡς προσβεβλημένος ὤφειλε νὰ καθαρίσῃ ἑαυτὸν τῆς ὕβρεως. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶνε καὶ ὁ στενὸς κύκλος, ἐν ᾧ διετήρησε τὸ κῦρός του ὁ κῶδιξ τῆς τιμῆς. Ὁ κύκλος οὗτος εἶνε ἡ Εὐρώπη, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος, καὶ ἐνταῦθα δὲ μόνον μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν τούτους ζηλούντων. Διότι οὔτε Ἕλληνες οὔτε Ῥωμαῖοι οὔτε τὰ μάλιστα πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Ἀσίας παλαιά τε καὶ νέα γινώσκουσί τι περὶ ταύτης τῆς τιμῆς καὶ τῶν ἀξιωμάτων αὐτῆς. Πάντες οὗτοι οὐδεμίαν ἄλλην τιμὴν ἀναγνωρίζουσιν, εἰμὴ τὴν ἐν ἀρχῇ αναλυθεῖσαν, ἣν ὠνομάσαμεν κοινὴν ἢ δημοτικήν. Παρὰ πᾶσι τούτοις ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὅπως δείκνυται ἐκ τῶν πράξεων αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ὅπως ἤθελεν ὀνομάσῃ αὐτὸν πᾶσα ἀκόλαστος γλωσσαλγία. Παρὰ πᾶσι τούτοις δύναταί τις διὰ τῶν λόγων ἢ πράξεων αὐτοῦ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τιμήν, οὐδέποτε τὴν τοῦ ἄλλου. Τὸ κτύπημα παρ' αὐτοῖς εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ κτύπημα, οἷον δύναται πᾶς ἵππος καὶ πᾶς ὄνος ἐπικινδυνώτερον νὰ λακτίσῃ, καὶ δύναται μὲν κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ κινήσῃ τὴν ὀργὴν καὶ παρευθὺς νὰ προκαλέσῃ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τιμὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχει οὐδὲ κρατεῖται βιβλίον τῶν κτυπημάτων ἢ ὕβρεων καὶ τῆς ἀποδοθείσης ἢ παραμεληθείσης «ἱκανοποιήσεως». Ὡς πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν καταφρόνησιν τῆς ζωῆς δὲν εἶνε τὰ ἔθνη ἐκεῖνα κατώτερα τῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες μάλιστα καὶ Ῥωμαῖοι ἦσαν βεβαίως ἀληθεῖς ἥρωες, ἀλλ' οὐδεὶς παρ' αὐτοῖς λόγος περὶ τῆς λεγομένης ἱπποτικῆς τιμῆς. Ἡ μονομαχία παρ' αὐτοῖς ἦτο ἔργον οὐχὶ τῶν εὐγενῶν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ μισθωτῶν μονομάχων, ἐγκαταλελειμμένων δούλων καὶ καταδεδικασμένων κακούργων, οἵτινες ἐναλλασσόμενοι πρὸς τὰ ἄγρια θηρία ἠρεθίζοντο καὶ ἐπετίθεντο κατ' ἀλλήλων πρὸς διασκέδασιν τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ τὰ θεάματα τῶν μονομάχων κατηργήθησαν, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς τῇ μεσολαβήσει τῶν θεοδικιῶν εἰσήχθη ἡ μονομαχία. Ἂν ἐκεῖνα ἦσαν ἀπάνθρωπα θύματα προσφερόμενα εἰς τὴν γενικὴν φιλοθεαμοσύνην, αὕτη εἶνε ἀπάνθρωπον θῦμα προσφερόμενον εἰς τὴν γενικὴν πρόληψιν, οὐχὶ ὅμως ὅπως ἐκεῖνα ὑπὸ κακούργων, δούλων καὶ αἰχμαλώτων, ἀλλ' ὑπὸ ἐλευθέρων καὶ εὐγενῶν. Ὅτι ἡ πρόληψις αὕτη περὶ τῆς τιμῆς ἦτο πάντῃ ἀλλοτρία τῶν ἀρχαίων, μαρτυρεῖται ὑπὸ πλείστων χαρακτηριστικῶν εἰδήσεων. Ὅτε π. χ. ἀρχηγός τις τῶν Τευτόνων προεκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τὸν Μάριον, οὗτος ἐμήνυσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἑξῆς ἀπόκρισιν: «ἂν ἐβαρύνθη τὴν ζωήν, δύναται νὰ ἀπαγχονισθῇ»· προέτεινεν ὅμως εἰς αὐτὸν παλαιόν τινα μονομάχον, πρὸς ὃν ἐδύνατο νὰ μάχηται. Παρὰ Πλουτάρχῳ (ἐν β. Θεμιστ., 11) ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ναύαρχος Εὐρυβιάδης, ἐρίζων πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα ὕψωσε τὴν βακτηρίαν, ἵνα πατάξῃ αὐτόν. Οὗτος δὲ δὲν ἔσυρε τὸ ξίφος, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶπε: «πάταξον μέν, ἄκουσον δέ». Ποίαν ἆρά γε ἀγανάκτησιν θὰ αἰσθανθῇ ὁ ἀναγνώστης «τῆς τιμῆς» μὴ βλέπων τὴν εἴδησιν, ὅτι τὸ σῶμα τῶν Ἀθηναίων ἀξιωματικῶν ἀμέσως διεκήρυξεν, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτον Θεμιστοκλέα δὲν θέλει τοῦ λοιποῦ νὰ ὑπηρετῇ! Κατὰ ταῦτα πολὺ ὀρθῶς λέγει νεώτερός τις Γάλλος συγγραφεύς: Si quelqu'un s'avisait de dire que Démosthène fut un homme d'honneur, on sourirait de pitié. . . . Cicéron n'était pas un homme d'honneur non plus (Soirées littéraires par C. Durand, Rouen 1828, Vol. 2, p. 300). Ἔπειτα τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος τὸ ἐκ τῶν Νόμων περὶ *αἰκίας* ἀποδεικνύει ἀρκούντως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τὴν περὶ ἱπποτικῆς τιμῆς γνώμην ἐπὶ τοιούτων πραγμάτων οὐδὲ κἂν ἐφαντάζοντο. Περὶ δὲ τοῦ Σωκράτους ἰδοὺ τί λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Πολλάκις δὲ βιαιότερον ἐν ταῖς ζητήσεσι διαλεγόμενον κονδυλίζεσθαι καὶ παρατίλλεσθαι, τὸ πλέον τε γελᾶσθαι καταφρονούμενον· καὶ πάντα ταῦτα φέρειν ἀνεξικάκως, ὅθεν καὶ λακτισθέντα, ἐπειδὴ ἠνέσχετο, τινὸς θαυμάσαντος, εἰπεῖν: εἰ δέ με ὄνος ἐ-

λάκτισε, δίκην ἂν αὐτῷ ἐλάγχανον;» καὶ ἀλλαχοῦ «κακῶς ὁ δεῖνά σε λέγει», «καλῶς γάρ, ἔφη, λέγειν οὐκ ἔμαθε». Καὶ «οὗ σοὶ λοιδορεῖται ὁ δεῖνα;» «Οὐχί, ἔφη· ἐμοὶ γὰρ οὐ πρόσεστι ταῦτα». Ὁ Στοβαῖος ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ διέσωσεν ἡμῖν χωρίον τι ἐκ τῶν τοῦ Μουσωνίου, ἐξ οὗ εἶνε προφανὲς πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὰς ὕβρεις, ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην ἱκανοποίησιν ἀπήτουν, εἰμὴ τὴν παρὰ τῶν δικαστηρίων, καὶ ὅτι σοφοὶ ἄνδρες καὶ ταύτην κατεφρόνουν. Ὅτι οἱ παλαιοὶ καὶ διὰ τὸ ῥάπισμα οὐδεμίαν ἄλλην ἱκανοποίησιν ἐγίνωσκον παρὰ τὴν δικαστικήν, καταφαίνεται ἐκ τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος. Τὸ αὐτὸ ἐξάγεται καὶ ἐξ ὅσων διηγεῖται ὁ Γέλλιος περί τινος Ῥωμαίου, Λουκίου Βερατίου, ὅστις τοσοῦτον ὑβριστὴς ἦτο, ὥστε χάριν διασκεδάσεως ἐρράπιζε τοὺς ἀπαντῶντας αὐτῷ Ῥωμαίους πολίτας· ἵνα δὲ ἀποφύγῃ τὰς δικαστικὰς διατυπώσεις, παρηκολουθεῖτο ὑπὸ δούλου φέροντος βαλάντιον πλῆρες χαλκῶν νομισμάτων, καὶ ἀμέσως κατέβαλλεν εἰς τὸν αἴφνης ῥαπισθέντα τὴν νόμιμον ποινὴν τῶν 25 ἀσσαρίων. Κράτης ὁ Θηβαῖος, ὁ περίφημος κυνικός, ἔλαβε τοσοῦτον ἰσχυρὸν ῥάπισμα παρὰ τοῦ κιθαρῳδοῦ Νικοδρόμου, ὥστε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπρήσθη καὶ ἐμελάνθη (*ὑπωπιάσθη*, ὡς λέγει Διογ. ὁ Λαέρτιος). Προσαρτήσας λοιπὸν πιτάκιον εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐπέγραψε «Νικόδρομος ἐποίει», πρὸς μεγάλην καταισχύνην τοῦ κιθαρῳδοῦ, ὅστις ἐτόλμησε τοιαύτην κτηνωδίαν νὰ ἐξασκήσῃ πρὸς ἄνδρα παρὰ πάντων τιμώμενον ἐν Ἀθήναις. Ὁ Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔγραψε πρὸς τὸν Μελήσιππον τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν: «Ἤκουόν σε λελυπῆσθαι ὅτι τὰ τῶν Ἀθηναίων τέκνα πληγὰς ἡμῖν ἐνέτεινε μεθύοντα, καὶ δεινὰ πάσχειν εἰ σοφία πεπαρῴνηται· εὖ δ' ἴσθι ὅτι τὸ Διογένους μὲν ἐπλήγη σῶμα ὑπὸ τῶν μεθυόντων, ἀρετὴ δὲ οὐκ ᾐσχύνθη, ἐπεὶ μήτε κοσμεῖσθαι πέφυκεν ὑπὸ φαύλων μήτε αἰσχύνεσθαι». Περὶ τοῦ Δημώνακτος τοῦ φιλοσόφου διηγεῖται ὁ Λουκιανὸς τὸ ἑξῆς: «Ἐπεὶ δέ τις ἀθλητὴς . . . . ἐπάταξεν αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ καὶ αἷμα ἐῤῥύη, οἱ μὲν παρόντες ἠγανάκτουν ὡς αὐτὸς ἕκαστος τετυπτημένος, καὶ ἐβόων ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον ἰέναι, ὁ δὲ Δημῶναξ, Μηδαμῶς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἰατρόν».

«Ἀλλά», θ' ἀναβοήσῃ τις ἴσως, «ἐκεῖνοι ἦσαν σοφοί!»—Ὑμεῖς δὲ μήπως εἶσθε μωροί;

I. Π.

ΧΑΝΣ ΣΤΟΡΚΟΥΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Erckmann-Chatrian.]

I

Μετέβαινον εἰς Κρόϋτσναχ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ δημάρχου καὶ θείου μου Φὰν-δὲν-Χόσσεν, τῆς θείας μου Αἰκατερίνης, συζύγου αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐξαδέλφων μου καὶ θυγατέρων των Αὐρηλίας καὶ Κατελέ.

Ἡ Κρόϋτσναχ εἶναι πολίχνη, κειμένη ἐπὶ τῆς εἰς Μαγεντίαν ὁδοῦ· σύγκειται ἐκ διακοσίων ἢ τριακοσίων οἰκίσκων, διεσπαρμένων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Λάουτερ, ἐκ κηπαρίων πεφραγμένων, ἐξ ἀγροτικοῦ κωδωνοστασίου εἰς οὗ τὴν κορυφὴν φωλεύουσι πελαργοὶ καὶ ἐκ παλαιᾶς τινὸς κρήνης, ἀφιερωμένης εἰς τὸν ἅγιον Ἀρβόγαστον. Ἂν φαντασθῆτε περιπατοῦντας εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν μερικοὺς κατοίκους μὲ τοὺς τρικώχους πίλους των, ὀλίγας νεάνιδας μὲ τὰς κοντὰς ἐρυθρὰς ἐσθῆτάς των, βοῦς τινὰς τοὺς ὁποίους ὑπάγουσι νὰ ποτίσωσιν, ἕνα βοσκόν, παίζοντα φλογέραν καὶ ἀκολουθούμενον ἀπὸ μακρὰν σειρὰν αἰγῶν, θὰ συλλάβητε τελείαν εἰκόνα τοῦ μέρους ἐκείνου.

Ὁ δὲ θεῖός μου Φὰν-δὲν-Χόσσεν εἶναι ἰδιοκτήτης τῆς ὡραιοτέρας οἰκίας καὶ τῶν ἀρίστων ἀγρῶν τοῦ τόπου· εἰς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον αὐτὸς λύει καὶ δένει, καὶ ὁ λόγος του ποτὲ κάτω δὲν πίπτει, κατὰ τὴν παροιμίαν· ἀπὸ τὸ ἓν ἄκρον τῆς ὁδοῦ μέχρι τοῦ ἄλλου, ὅλοι ἐκβάλλουσι τοὺς πίλους των ὅταν διέρχηται.... Ἡ θεία μου Αἰκατερίνη διαπρέπει εἰς τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν γλυκύσματα καὶ ὡραίας τυρόπηττας.... Αἱ δὲ ἐξαδέλφαι μου εἰξεύρουσι νὰ τὰς τρώγωσι καὶ νὰ παίζωσι κύμβαλον.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς διωρίσθην διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τοῦ μεγάλου δουκὸς Γέρι-Πέτερ, σύμπασα ἡ ἐξαίρετος αὕτη οἰκογένεια εἶχε διακαῆ ἐπιθυμίαν νὰ μὲ ἴδῃ. Μοὶ ἔγραφον ἀλλεπαλλήλους ἐπιστολάς, καὶ μοὶ ὑπέσχοντο ἑορτάς, διασκεδάσεις, θηρευτικὰς ἐκδρομὰς καὶ τόσα ἄλλα. Ἐν ἑνὶ λόγῳ δὲν ἠδυνήθην νὰ μείνω ἀνάλγητος εἰς τὰς φιλικωτάτας ἐπιμόνους προσπαθείας των... ἐπέβην εἰς μίαν ἅμαξαν, διευθυνόμενος εἰς Κρόϋτσναχ.

Καθ' ὅσον ἐπλησιάζομεν ἤρχισε νὰ μὲ καταλαμβάνῃ ἀθυμία· ἐσυλλογιζόμην ὅτι ὁ καλὸς οὗτος θεῖός μου Φὰν-δὲν-Χόσσεν, ὅστις τόσῳ περιποιητικὸς εἶναι πρὸς ἐμὲ ἀφ' ὅτου διὰ τοῦ διορισμοῦ μου κατέλαβον θέσιν οὐχὶ ἀναξίαν λόγου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, μὲ ἀφῆκεν ἐπὶ δέκα κατὰ συνέχειαν ἔτη νὰ τραβῶ τὸν διάβολόν μου ἀπὸ τὴν οὐράν, χωρὶς οὐδέποτε οὐδὲ δέκα κρουτσάρια νὰ θέλῃ νὰ μὲ δανείσῃ· ἡ σκέψις αὕτη μὲ καθίστα πολὺ μελαγχολικόν.

Ἐν τῇ ἁμάξῃ εἶχον ἕνα μόνον συνοδοιπόρον, οὗ τὸ σκυθρωπὸν ἦθος καὶ ἡ παράξενος φυσιογνωμία μοὶ ἐνεποίησαν κατ' ἀρχὰς μεγάλην ἐντύπωσιν. Φαντάσθητε ἐρωδιὸν ἐνοκλάζοντα ἐν τῇ σκιᾷ, μὲ τὴν κεφαλὴν βεβυθισμένην μεταξὺ τῶν ὤμων, τὰ σκέλη ἔχοντα ὑπὸ τὸ θρανίον, τὸ ὄμμα στρογγύλον καὶ ἐταστικὸν καὶ τὸ ῥάμφος κεκλιμένον μὲ ἦθος ῥεμβῶδες. Τοιοῦτος ἦτο ὁ συνοδοιπόρος μου· τὸ φαιὸν χιτώνιόν του,

Digitized by Google

τὸ μικρὸν πλακῶδες *κασκέτον* καὶ αἱ φαιαὶ περισκελίδες αὐτοῦ καθίστων τὴν ὁμοιότητα ἐντελεστέραν. Παρατηροῦμεν ἀλλήλους ἐπὶ μίαν ὥραν ἀσκαρδαμυκτί, χωρὶς οὐδὲ λέξιν ν' ἀνταλλάξωμεν. Πλῆθος ἀλλοκότων ἰδεῶν μοὶ ἤρχοντο κατὰ νοῦν. «Τί διάβολο νὰ ἦναι αὐτό; ἐσκεπτόμην. Τί νὰ περιέχῃ ἡ μεγάλη ἐκείνη χαρτίνη θήκη, τὴν ὁποίαν μὲ τόσην προσοχὴν φυλάττει;»

Ἐζήτουν ἀφορμὴν ν' ἀνοίξω ὁμιλίαν, ὅτε αἴφνης ὁ ἐρωδιὸς ἀπέσεισε τὴν νάρκην του, καὶ διὰ φωνῆς διαπεραστικῆς μοὶ ἀπέτεινε τὸν λόγον·

— Ὁ κύριος μεταβαίνει εἰς Κρόϋτςναχ;

Προσέκλινα.

— Καὶ ἐγὼ ἐκεῖ 'πηγαίνω, ἐξηκολούθησε λέγων, εἶμαι ὁ γεωμέτρης τοῦ δήμου.

— Ἆ!

— Ὀνομάζομαι Χὰνς Στόρκ... ἢ ἁπλῶς Στόρκ, ἢ Στόρκους.

— Ὦ! ἐσκέφθην· ἔχει καὶ αὐτὸς ὡς τὸ μυθολογικὸν πτηνὸν τῆς Αἰγύπτου τρία ὀνόματα: Ἶβις, Κουρικάκα καὶ Κούρλις!

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Χὰνς Στὸρκ ἐσίγησεν αὖθις· ὅπως ἀνταποκριθῶ εἰς τὸ διάβημα, ὅπερ ἔκαμε πρὸς γνωριμίαν, ἐθεώρησα καὶ ἐγὼ χρέος μου νὰ τῷ εἴπω τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπάγγελμά μου.

— Ἐγώ, εἶμαι ὁ Κάσπερ Φὰν-δὲν-Χόσσεν, διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τοῦ μεγάλου δουκὸς Γέρι-Πέτερ καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Χρίστιαν Φὰν-δὲν-Χόσσεν, δημάρχου Κρόϋτςναχ.

— Τὸν γνωρίζω τὸν δήμαρχον, εἶπεν ὁ Στόρκους· πολὺ καλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πολὺ πεζὸς εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα.

Ἡ παρατήρησις αὐτὴ μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν.

— Πῶς! μήπως καταγίνονται εἰς ἐπιστημονικὰ ζητήματα εἰς τὸ Κρόϋτςναχ!

— Ὄχι, κύριε, ἀπήντησε, κινῶν τὴν κεφαλὴν μετ' ἤθους ἀνεκφράστου θλίψεως, ὄχι· οἱ οἰκοκυραῖοι τοῦ Κρόϋτςναχ εἶναι ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀμαθεῖς, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου. Εἶναι τριάντα χρόνια τώρα ὁποῦ καταγίνομαι εἰς τὸν καταρτισμὸν συλλογῆς κογχυλῶν καὶ ἀπολιθωμένων ὀστῶν. Ἡ συλλογὴ τοῦ Στόρκους εἶναι ὀνομαστὴ ἐν Βερολίνῳ, ἐν Στοκόλμῃ, ἐν Πετρουπόλει. Καὶ ὅμως, κύριέ μου, οὐδὲ εἷς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Κρόϋτςναχ ἔλαβε τὴν περιέργειαν νὰ ἔλθῃ νὰ τὴν ἴδῃ!... κἀνεὶς δὲν μοὶ εἶπε ποτέ· «Κύριε Στόρκους, θὰ μοὶ κάμητε τὴν χάριν νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ θαυμάσω τοὺς ἀνεκτιμήτους θησαυρούς σας;» Ἐξ ἐναντίας ὅταν μὲ βλέπωσι συλλέγοντα φυτόν τι, ἢ χόρτον, ἢ λίθον, μὲ θεωροῦσι τρελόν!

Ταῦτα εἰπών, ὁ Χὰνς Στόρκους ἐφάνη καταληφθεὶς ὑπὸ ἀγανακτήσεως· ὁ μέγας αὐτοῦ τράχηλος ἐμηκύνθη αἰφνιδίως, αἱ δὲ κνῆμαι του συνεπτύχθησαν αὖθις.

— Ἡ γυναῖκά μου, κύριε, ἡ γυναῖκά μου ἀκόμη, ἀνεκραύγασε, πολὺ ἀξιόλογος γυνή, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι.... φιλόπονος, οἰκονόμος, καλὴ οἰκοκυρά, ἀλλὰ πνεύματος περιωρισμένου.... ὤ, πολὺ περιωρισμένου... ἆ!

Ὕψωσε τοὺς μεγάλους ἰσχνοὺς βραχίονάς του καὶ ἥνωσε τὰς χεῖρας, βαθύτατον οἰκτιρμοῦ αἴσθημα οὕτως ἐκδηλῶν.

Ἐγὼ ἔμενον ἔκθαμβος.

— Λοιπόν! ἐπανέλαβεν, ἡ γυναῖκά μου, ὅταν ἐπιστρέφω ἀπ' ἔξω ἔχων τὰ θυλάκιά μου γεμάτα ἀπὸ προκατακλυσμιαίας κογχύλας, πολυτιμότατα πράγματα, μοναδικὰ ἴσως εἰς τὸ εἶδός των, τὰ τελευταῖα λείψανα ἀφανισθέντων κόσμων! εἰξεύρετε τί μοῦ λέγει;

Καὶ ὁ ἐρωδιὸς μὲ ἐκύτταξε μὲ εἰρωνικὸν ἦθος, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι ὅσον πνεῦμα καὶ ἂν εἶχον ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ μαντεύσω τοὺς λόγους τῆς συζύγου του.

— Μοῦ λέγει, κύριε, μοῦ λέγει· «Χάνς, τί θέ-
»λεις νὰ τοὺς κάμω αὐτοὺς τοὺς σαλιάγκους σου;
»Νὰ ἤτανε τοὐλάχιστον ζωντανοὶ ἠμποροῦσε
»κἀνεὶς νὰ τοὺς μαγειρεύσῃ καὶ κάτι νὰ φάῃ
»ἀπὸ αὐτούς. Ἀλλ' αὐτοὶ εἶναι πέτραις σωσταίς.
»Δὲν πᾶς 'ς τὸ καλὸ μαζί τους!....

Καὶ ὁ Χὰνς Στὸρκ ἔβαλε σαρδώνιον γέλωτα·

— Χέ! χέ! χέ!.... ναί, κύριε, αὐτὰ μοῦ λέγει, μάλιστα!

— Ἆ! τῷ εἶπον, δὲν κάμνει καθόλου καλά.

— Αὐτὴ λοιπόν, κύριε, αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ἐπιστήμης ἐν Κρόϋτςναχ.... Εἶσθε καλλιτέχνης.... καὶ θὰ παρατηρήσητε ἐπίσης πόσον προκεχωρημένοι εἶναι καὶ εἰς τὴν καλλιτεχνίαν.

Ταῦτα εἰπών, ἐβύθισε πάλιν τὸν τράχηλον μεταξὺ τῶν ὤμων, ἐσταύρωσε τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ ἐπανέλαβε μὲ ἀταραξίαν παράδοξον·

— Καὶ ὅμως, κύριε, πόσον θάρρος, πόσην ὑπομονὴν ἐχρειάσθη νὰ καταβάλλω ἀπὸ τριάκοντα χρόνων. Εἴτε ἔβρεχεν, εἴτε ἐχιόνιζε, πόσους δὲν ὑπέστην κόπους, πόσα μαρτύρια διὰ νὰ συνάξω ἓξ χιλιάδας σπάνια καὶ περίεργα κομμάτια, διὰ νὰ τὰ κατατάξω, νὰ τοὺς θέσω ἐπιγραφὰς καὶ νὰ ὁρίσω τὸ γένος καὶ τὸ εἶδός των. Καὶ ὅμως ἕνεκεν αὐτῆς τῆς συλλογῆς μὲ θεωροῦσι τρελὸν καὶ ὑποχονδριακόν· καὶ ἂν ἔλειπον οἱ νόμοι, ἡ ἀμάθεια θὰ ἤρχετο νὰ μοὶ ἁρπάσῃ καὶ καταστρέψῃ τὸν καρπὸν τῶν πολυχρονίων ἀγώνων μου.

Ὁμολογῶ ὅτι ὁ ἀπελπισμὸς τοῦ Χὰνς Στὸρκ μοὶ ἐφάνη πολὺ σωστός.

— Παρηγορήθητε, ἀγαπητέ μοι κύριε, τῷ εἶπον, οἱ μεταγενέστεροι θὰ σᾶς ἀποδώσωσι δικαιοσύνην.

Οἱ λόγοι οὗτοι τὸν ἀνεζωογόνησαν καὶ ἀνηγέρθη ἀποτόμως·

Digitized by Google

— Κύριε, μοὶ εἶπεν, εἶσθε ἄνθρωπος μὲ κρίσιν· ἔλατε νά με ἴδῆτε. . . θά σας δείξω τὴν συλλογήν μου. . ., θὰ σᾶς ἀναγνώσω τὸ μέγα σύγγραμμά μου περὶ τῶν μεταβολῶν τῆς γῆς.

Ὁ Χὰνς Στὸρκ εἰπὼν ταῦτα ἐξήφθη· ἡ μέχρι τοῦδε ἀπαθὴς φυσιογνωμία του ἀπήστραψε.

— Ἰδού. . . ἰδοὺ ἡ μέθοδός μου! ἀνεκραύγασεν. Εὑρισκόμεθα ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς φύσεως. . . τῇ περιόδῳ τοῦ πυρός. . . Παρίσταμαι εἰς ταύτην. . . . τὴν βλέπω! Τὸ ἔδαφος εἶναι αὐχμηρὸν καὶ διακεκαυμένον· τὰ ὄρη ἀναβοκκαταβαίνουσιν· αἱ ἐκ γρανίτου ἁλύσεις αὐτῶν διασχίζουσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν γήινον φλοιόν. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι βαρεῖα, περιφλεγής· ἐκ τοῦ καπνίζοντος ἐδάφους ἐξέρχονται ἔμπυροι ἀτμοί. Μυριάδες αἰώνων παρέρχονται· ἡ ἀτμόσφαιρα ἄρχεται διαλυομένη εἰς βροχήν, ἡ θερμότης ἐλαττοῦται. Ἀνυπολόγιστοι εἰσὶν αἱ παλίρροιαι, φρικώδεις αἱ καταιγίδες. Ἡ ἀκανόνιστος καὶ συνεχὴς τῶν ὑδάτων κίνησις, ἀνυψουμένων καὶ καταπιπτόντων ἀδιακόπως, παρασύρει, κυλινδεῖ, καθομαλίζει τὴν γῆν. Ἐν ᾧ ἄνωθεν μυκᾶται ὁ ὠκεανός, ἐνταῦθα μὲν σχηματίζονται στρώματα τιτάνου ἑκατὸν ποδῶν ὕψους, ἐκεῖ δὲ συνάγονται τὰ λείψανα ὑποβρυχίου κόσμου, ὅστις θὰ θαμβώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Τέλος ἡ θάλασσα κατανικᾷ πᾶν κώλυμα, σκάπτει τὴν κοίτην αὐτῆς, ἀποσύρεται, καὶ ἐκ τοῦ φλογεροῦ ἔτι ἐδάφους ἀναθρώσκει κολοσσιαία φυτεία. Ἡ γῆ μεταβάλλεται εἰς μέγαν λειμῶνα, οὗ ἕκαστον κάρφος χόρτου εἶναι γιγάντειον δένδρον· αἱ δενδροειδεῖς πτέριδες, οἱ κόϊκες, οἱ ζαμιραί, οἱ φοίνικες ὑψοῦνται, διασταυροῦνται, ἀνέρχονται εἰς ὕψη καταπληκτικά... σχηματίζουσιν ἀδιέξοδον ὄγκον χλόης!... Κάτωθεν κυκεὼν ἱππουρίδων καὶ κρινοειδῶν· ἀλλ' ὑπὸ τὰ βρύα ταῦτα κρύπτεται εἰς τὰ ἁλμυρώδη ὕδατα πληθὺς ἀναρίθμητος μαλακίων, θαλασσίων χελωνῶν, ἰχθύων, βοσκόντων φύκη.

Περιγράφων τὰ θαυμάσια ταῦτα τῆς φύσεως, ὁ Χὰνς Στὸρκ ἐγένετο ἄλλος ἐξ ἄλλου· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐφαίνοντο ὡσεὶ θαμβούμενοι ὑπὸ φωτὸς ἀπλέτου, ἡ δὲ φυσιογνωμία του προσέλαβέ τι τὸ ὑπερφυσικόν.

— Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐπανέλαβεν, ὁ φοβερὸς πλησιόσαυρος, τεσσαράκοντα ποδῶν ἔχων μῆκος, κεφαλὴν δὲ καὶ τράχηλον ὄφεως καὶ σῶμα ἰχθύος. . . . ὁ πλησιόσαυρος οὗ κατέχω ἕνα σκελετόν, τὸν μόνον καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ὁ δόκτωρ Ματθίας Στάινχολς μοὶ προσφέρει ποσὰ ὑπέρογκα. . . . ἀλλὰ προτιμῶ νὰ πωλήσω καὶ τὸ τελευταῖόν μου ὑποκάμισον, παρὰ νὰ στερηθῶ αὐτοῦ. . . ὁ φοβερὸς πλησιόσαυρος καταβροχθίζει τὰ ἀβλαβῆ ἐκεῖνα πλήθη τῶν χελωνῶν, καὶ . . . .

— Ἔ! ἐβγᾶτε τέλος πάντων ἀπὸ τὴν ἄμαξαν, ἐκραύγασεν ὁ ἁμαξηλάτης, δὲν βλέπετε πῶς ἐφθάσαμεν;

Ὁ Χὰνς Στὸρκ καὶ ἐγὼ παρετηρήσαμεν ἀλλήλους ἔκπληκτοι.

Καὶ πράγματι, πρὸ δέκα ἤδη λεπτῶν εὑρισκόμεθα ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Κρόϋτσναχ. Ὁ παράδοξος ἐνθουσιασμὸς τοῦ γεωμέτρου δὲν τὸν ἄφινε νὰ βλέπῃ τὰ περὶ αὐτόν, καὶ ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἤμην ὡς ἐνεὸς ἀκούων διὰ τοιούτου τρόπου ἐκτυλισσόμενα τὰ θαυμάσια σειρᾶς ἀπεράντου ἐποχῶν καὶ κόσμων.

Κατέβημεν τῆς ἁμάξης, σφίγγοντες τὰς χεῖρας ἀλλήλων. Τῷ ὑπεσχέθην να ὑπάγω νὰ ἴδω τὸν πλησιόσαυρόν του, καὶ βλέπων αὐτὸν ἀπομακρυνόμενον μεγάλοις βήμασι, μὲ τὴν πλήρη κογχυλῶν χαρτοθήκην του ὑπὸ μάλης καὶ τὴν κεφαλὴν ὑψηλά, εἶπον κατ' ἐμαυτόν· «Αὐτὸς βεβαίως εἶναι ὁ πλέον περίεργος ἄνθρωπος ἐξ ὅσων εἶδον καθ' ὅλον μου τὸν βίον!» Εἶτα διηυθύνθην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δημάρχου.

II

Ἀλλὰ πῶς νά σας διηγηθῶ τίνι τρόπῳ μὲ ὑπεδέχθησαν ὁ ἐξαίρετος θεῖός μου καὶ ἡ προσφιλὴς οἰκογένειά του, τὰ ἐπιφωνήματα, τοὺς ἀσπασμούς, τὰς τρυφερότητας καὶ πάντα τὰ συνήθη κατὰ τὰς τοιαύτας περιστάσεις; Εἶναι ἀδύνατον! Τοῦτο μόνον περιορίζομαι νὰ σᾶς εἴπω ὅτι ὁ θεῖός μου Φὰν-δὲν-Χόσσεν ἦτο ὡς πάντοτε χονδρὸς καὶ παχύς, ὅτι ἔφερε πάντοτε τὸν τρίκωχον πῖλόν του, τὸ ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος *γιλέκον* του, τὰς μικρὰς παραγναθίδας, αἵτινες κατήρχοντο μόλις ὀλίγον κατωτέρω τῶν ὤτων του καὶ ὅτι ἐγέλα, ὡς καὶ ἄλλοτε, τόσον ἠχηρῶς, ὥστε καὶ οἱ τοῖχοι νὰ κλονῶνται. Ἡ κόμη τῆς θείας μου Αἰκατερίνης ἤρχισε ν' ἀσπρίζῃ· ἡ ἀξιόλογος γυνὴ ἔγινεν ὀλίγον μελαγχολικωτέρα καὶ πλέον θρῆσκος. . . . ὁ ἐφημέριος κ. Τρόμπους εὕρισκεν ἄριστα τὰ γλυκύσματά της. Τέλος, αἱ μικραὶ ἐξαδέλφαι μου Αὐρηλία καὶ Κατελὲ, αἵτινες μόλις πρὸ μικροῦ ἐξῆλθον ἔκ τινος παρθεναγωγείου τοῦ Μὲτς, μὲ τοὺς ἀτενεῖς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ἀνάσιμον ῥῖνά των, ὡμοίαζον πρὸς κούκλας τῆς Νυρεμβέργης, ἀλλὰ τὰς ὡραιοτέρας πασῶν· ὡμίλουν προσέτι καὶ μὲ πολὺν κομψότητα τὴν γαλλικήν: «Πῶς ἔχετε, κύριε;—Πολὺ καλά, δεσποινίς, ὑμεῖς δέ; —Πολὺ καλά, σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε· ὁρίσατε, καθίσατε κτλ., κτλ.» Τοὺς πίλους καὶ τὰ φορέματά των ἐλάμβανον κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ μίαν ῥάπτριαν τοῦ συρμοῦ ἐν Παρισίοις, ἐγυμνάζοντο δὲ πολλάκις τῆς ἡμέρας πρὸ τοῦ κατόπτρου των εἰς τὸ νὰ κάμνωσιν ὑποκλίσεις καὶ κινήσεις χαριεστάτας.

Ἡ ἄφιξίς μου ἐπανηγυρίσθη ὑφ' ὅλων τῶν φίλων καὶ τῶν γνωρίμων τῆς οἰκογενείας. Ἐδέησε ν' ἀκούσω τὰς φιλοφρονήσεις τοῦ κυρίου εἰρηνοδίκου καὶ τῆς κυρίας του, τοῦ κ. ἐφημερίου καὶ

Digitized by Google

τῆς κυρίας του, τοῦ κ. συμβολαιογράφου καὶ τῆς κυρίας του, τοῦ ἀγρονόμου, τοῦ κλητῆρος, τοῦ δημοδιδασκάλου καὶ τοῦ νεωκόρου. Ἐδέησε νὰ θλίβω τοῦ ἑνὸς τὴν χεῖρα, νὰ λαμβάνω μίαν δραχμὴν ταμβάκου ἐκ τῆς ταμβακοθήκης τοῦ ἑτέρου, νὰ χαιρετῶ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, καὶ νὰ γελῶ ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους· Χέ! χέ! χέ! χά! χά! χά! Τί εὐχαρίστησις.... Τί εὐτύχημα!

Μετὰ τὸ δεῖπνον, παραταθὲν μέχρι τῆς πέμπτης ὥρας, ὁ θεῖός μου Φὰν-δὲν-Χόσσεν μὲ ἐκτύπησε θωπευτικῶς μὲ τὴν χεῖρα εἰς τοὺς ὤμους, λέγων·

— Τώρα, ἀνεψιέ, καιρὸς διασκεδάσεως! θ' ἀκούσωμεν μουσικήν.

Καὶ παρετήρει μετὰ φιλοστόργου ὑπερηφανίας τὰς θυγατέρας του. Ἅπαντες οἱ συνδαιτυμόνες μετέβησαν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ κυμβάλου. Ἀνεγνώρισα τὸ παλαιὸν πολύχορδον μὲ τὰ πέντε ὀκτάχορδά του, μεταξὺ δὲ τῶν τετραδίων τῆς μουσικῆς ἀνεγνώρισα ἐπίσης ὅσα πρὸ ἐτῶν εἶχον ἰδεῖ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, τὸν *Δοῦκα τοῦ Ῥάιχσταt*, τὴν *Τυρολὴν*, καὶ τὴν *Βασίλισσαν τῆς Πρωσσίας!*

— Οὐαί! ἐσκέφθην· ἐπέστη ἡ ὥρα καθ' ἣν θὰ πληρώσω ὅ,τι ἔφαγον!

Καὶ ἐκάθησα στένων καὶ ὀδυρόμενος.

Ἡ Αὐρηλία καὶ ἡ Κατελὲ ἤρχισαν παίζουσαι μίαν παλαιὰν σονάταν, ἣν ὡς ἐνθυμοῦμαι συνείθιζε νὰ παίζῃ διαρκῶς ὁ κ. Ῥωσελκάστεν, ὁ παλαιὸς μουσικὸς τοῦ Κρόϋτςναχ· ἄνθρωπος ἀξιόλογος, ὅστις κατὰ τὸ τέλος τοῦ μακροῦ σταδίου του ἔγινε κωφὸς, ὅπερ οὐδαμῶς τὸν ἐμπόδιζε ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξακολουθῇ παίζων μουσικὰ ὄργανα, μετὰ μείζονος μάλιστα εὐχαριστήσεως, διότι δὲν ἤκουε τὰς παραφωνίας. Αἱ ἐξαδέλφαι μου ἐπωφελήθησαν τῶν μαθημάτων αὐτοῦ.

— Εὖγε! εὖγε! ἔκραζεν ὁ θεῖός μου· ἆ! ἆ! ἆ!

Σύμπαντες οἱ παρευρισκόμενοι ἐπευφήμουν, ὥστε ἐδέησε νὰ συγχαρῶ καὶ ἐγὼ τὴν θείαν μου Αἰκατερίνην.

— Ἀ! ἐξαίσια!.. ἀριστούργημα!... πολὺ μεγάλας προόδους βλέπω ἔκαμαν... ὤ! ὤ!

Ὁ θεῖος ἐκαμάρωνεν, ἡ θεία ἐδάκρυεν ἐκ συγκινήσεως, ἡ δ' Αὐρηλία καὶ ἡ Κατελὲ ἐταπείνουν τοὺς ὀφθαλμοὺς μετριοφρονοῦσαι.

Ὁ κύριος συμβολαιογράφος καὶ ἡ σύζυγος τοῦ ἐφημερίου συνέψαλον μετὰ ταῦτα τὴν περιπαθῆ ᾠδὴν «Ψυχὴ τῆς ψυχῆς μου»· ἡ ὑψίφωνος ἔβαλλε φωνὰς ταῶνος, ὕψωνε τὴν κεφαλὴν καὶ ἔθετε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας· ὁ βαθύφωνος ἔρεγχεν ἐντὸς τοῦ ἀπεράντου λαιμοδέτου του, ἐκτείνων συγχρόνως τὸ ἀριστερὸν σκέλος... Ἡ δ' Αὐρηλία συνώδευε... συνώδευεν ἀδιακόπως διὰ τοῦ κυμβάλου.

— Ὕψιστε Θεὲ, ἐφώνουν καθ' ἐμαυτὸν, τί πράγματα εἶναι αὐτά!.. Τρέξατε Ἅϋδν, Γλὺκ, Μόζαρτ, Βεετχόφεν, σεπταὶ σκιαί!.. τρέξατε εἰς βοήθειάν μου... κάμετε πρὸς Θεοῦ νὰ σπάσῃ τὸ ὄργανον... νὰ πέσῃ ἀναίσθητος ἡ ὑψίφωνος... καὶ βὴξ σφοδρὸς νὰ κόψῃ τοῦ βαθυφώνου τὸ ᾆσμα!.. ἢ τοὐλάχιστον νὰ κωφαθῶ καὶ ἐγὼ, ὡς τὸν ἀξιότιμον κ. Ῥωσελκάστεν!...

Καὶ ἐστρεφόμην ἄπελπις ἐν τῇ ἕδρᾳ μου, ὅτε ἠκούσθησαν βοὴ ἀσυνήθης, ὡς ἐκ πλήθους πολλοῦ τρέχοντος ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ κραυγαί:

— Κύριε δήμαρχε!... κύριε δήμαρχε!...

— Τί εἶναι; τί τρέχει; ἐκραύγασεν οὗτος καὶ ὥρμησεν εἰς τὴν θύραν.

Ἠκολουθήσαμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἐν μεγάλῃ συγχύσει· τὸ κύμβαλον ἀφῆκε τελευταῖον θρηνώδη στεναγμόν... Διήλθομεν ὡς ἀστραπὴ διὰ τοῦ ἑστιατορίου, ὅτε γραῖά τις μὲ ὀφθαλμοὺς ἐξηγριωμένους, λυσίκομον τὴν κόμην καὶ ἄτακτον τὴν ἐνδυμασίαν, διέβη πρὸ ἡμῶν, ψελλίζουσα:

— Κύριε δήμαρχε!... κύριε δήμαρχε!...

— Τί τρέχει! Ἔπιασε πουθενὰ φωτιά;

Ἐκείνη ἐκίνησεν εἰς ἀπόκρισιν τὴν κεφαλήν.

— Τί εἶναι λοιπόν;

— Ὁ Χὰνς Στόρκ! ὁ Χὰνς Στόρκ!

— Λέγε λοιπὸν τί συνέβη, νὰ πάρῃ ὁ διάβολος! ἀνεκραύγασεν ὁ Φὰν-δὲν-Χόσσεν· ἔλα, σύνελθε εἰς τὸν ἑαυτόν σου.

— Ἐσκότωσε τὴν γυναῖκά του!

— Ἐσκότωσε τὴν γυναῖκά του!... Γρήγορα τὴν ταινίαν μου!

Πάραυτα οἱ παρευρισκόμενοι διεσκορπίσθησαν.... Ὁ θεῖός μου περιεβλήθη τὴν ταινίαν τοῦ ἀξιώματός του, ἐφόρεσε τὸν τρίκωχον πῖλόν του, καὶ ἐξήλθομεν.

— Τόπον εἰς τὸν δήμαρχον! Τόπον εἰς τὸν δήμαρχον!

Ὅλοι παρεμέριζον ἐνώπιον τῆς ταινίας τοῦ δημάρχου. Ἐγὼ ἤμην ὠχρὸς, τὰ δὲ νεῦρά μου ἦσαν σφόδρα ἠρεθισμένα... Ὁ Χὰνς Στόρκ λοιπὸν ἐκεῖνος, μεθ' οὗ συνεταξείδευσα ἀπὸ τὴν Μαγεντίαν, διέπραξε πρὸ ὀλίγου κακούργημα... Ἐφανταζόμην τὴν μακρὰν ὡς ἐρωδιοῦ φυσιογνωμίαν του συστελλομένην ὑπὸ σαρδωνίου γέλωτος. Μετὰ ψυχικῆς ἀγωνίας ἔσπευδον, ὠθούμενος ὑπὸ ἀκατασχέτου τινὸς καὶ μυστηριώδους αἰσθήματος περιεργείας, ὁποῖον πολλάκις ἄκοντας φέρει ἡμᾶς πρὸ τοῦ τόπου θανατικῶν ἐκτελέσεων!..

Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου, ἔμπροσθεν ἀθλίας τινὸς πεπαλαιωμένης οἰκίας, μὲ ὀξεῖαν ἐκ σανίδων στέγην... Ἡ αὐλὴ ἦν πλήρης ἀνθρώπων, ἤκουέ τις δὲ συγκεχυμένον θόρυβον κραυγῶν, ἐρωτήσεων, ἐπιφωνημάτων! Διασχίζομεν τὸ πλῆθος· ἐν τῇ διόδῳ βλέπομεν τὰς γειτόνισσας καὶ πολλὰς ἄλλας γυναῖκας κραυγαζούσας, χειρονομούσας, καταρωμένας πάντας τοὺς ἄνδρας ἐν γένει, καὶ θρηνούσας τὴν οἰκτρὰν τύχην τῶν ταλαιπώρων γυναικῶν. Ὁ

Digitized by Google

θεῖός μου εἰσέρχεται εἰς χαμηλήν τινα αἴθουσαν, ἧς αἱ θύρες εἶναι ἀνοικταί, καὶ τὰ καθίσματα ἀνατετραμμένα... ἕκαστος πηγαίνει, ἔρχεται, εἰσέρχεται, ἐξέρχεται: κύριος δὲν ὑπάρχει.

Κατὰ τύχην οἱ ὀφθαλμοί μου ἐδυθίσθησαν εἰς τὸ μαγειρεῖον· ἡ ἑστία καπνίζει ἔτι· ἀμαυραί τινες ἀκτῖνες φωτός, διολισθαίνουσαι διὰ μικροῦ τινος φεγγίτου μὲ βοηθοῦσιν εἰς τὸ νὰ διακρίνω ὑποκάτω τοῦ νεροχύτου ἓν σῶμα ἀκίνητον μὲ προτεταμένας τὰς χεῖρας, τὴν ὄψιν ἀνάστροφα κατὰ γῆς ἔχον, καὶ τὴν κόμην ἀτάκτως ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν πλακῶν, ὅπου ἠρέμα ἐφαίνετο ῥέουσα γραμμὴ λεπτοτάτη αἵματος.... Ὁποία μόνωσις, ὁποία στυγὴ ἀταξία ἐν τῇ σκοτεινῇ ἐκείνῃ γωνίᾳ! ... Παλαιόν τι ἐρραγισμένον πινάκιον, μία λοπάς, τὸ σάρωθρον ὄπισθεν τῆς θύρας, τοῦ ὁποίου τὰ κάρφη ἦσαν ὑγρὰ ἔτι καὶ ἐν ἀταξίᾳ.... Καὶ ἡ κλίμαξ ἐκείνη ἡ περιστρεφομένη ἐν τῇ σκιᾷ... καὶ ὑπὸ τὴν κλίμακα ἡ σκοτεινὴ ἐκείνη θύρα, δι' ἧς κατέρχονται εἰς τὸ ὑπόγειον... πάντα.... πάντα προσέθετον εἰς τὸ ἔγκλημα ζοφεράν τινα καὶ μυστηριώδη χροιάν. Στρέφω τὴν κεφαλήν· εἰς τὰ παράθυρα προσκολλῶνται πολλαὶ κεφαλαὶ περιέργων, οἵτινες μὲ τεταμένα τὰ ὦτα καὶ χαῖνον τὸ στόμα προσπαθοῦσι ν' ἀκούσωσι τὴν ἀνάκρισιν τοῦ δημάρχου.

— Ἀλλὰ πῶς, Γιόκελ, πῶς συνέβησαν αὐτά; ἠρώτησεν ὁ Φὰν-δὲ-Χόσσεν τὸν παλαιὸν ὑπηρέτην τῆς οἰκίας.

— Τί θέλετε, κύριε δήμαρχε, ἦτον αὐτὸ συμφορὰ ἀνήκουστος. Ὁ αὐθέντης ἦτον εἰς Μαγεντίαν.... ἡ κυρὰ ὠφελήθη ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν διὰ νὰ πετάξῃ εἰς τὸν ποταμὸν ὅλας του τὰς πέτρας.... δὲν ἠμποροῦσε νὰ τὰς ἰδῇ εἰς τὰ 'μάτια της τὰς πέτρας ἐκείνας, καὶ μάλιστα ἐκεῖνον τὸν μεγάλον... τὸν πλησιόσαυρον.... Ἤθελε ὅπως κι' ὅπως νὰ τὰ ξεφορτωθῇ... Τῆς ἔλεγα ἐγώ· «Πρόσεχε... δὲν θαὐγῇ σὲ καλὸ αὐτὴ ἡ δουλειά!» ἀλλὰ ποῦ νὰ μ' ἀκούσῃ! Τὴν ἔσπρωχνε ὁ διάβολος! Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ αὐθέντης ἐφαίνετο πολὺ χαρούμενος εἶχε καὶ τὴν θήκην του γεμάτην ἀπὸ νέας κογχύλας.... καὶ ἔπειτα δὲν ὑπωπτεύετο τίποτε.... ἀλλ' ὕστερα ἀπὸ τὸ φαγητόν, ἀναβαίνει.... καὶ ἀκούομεν μίαν φοβερὰν φωνήν· «Αἱ ἀπολιθώσεις »μου!...» Τὸν βλέπομεν νὰ καταιβῇ κίτρινος ὡσὰν τὸ κερί, μὲ σηκωμέναις ταῖς τρίχαις, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ· «Αἱ ἀπολιθώσεις μου! Τί ἔγιναν »αἱ ἀπολιθώσεις μου;....—Εἶσαι τρελός, τοῦ »φωνάζει ἡ γυναῖκά του, 'πήγαινε νὰ τῆς εὕ»ρῃς εἰς τὸ ποτάμι.—Ποῖος τὰς ἐπέταξε;—'Ε»γώ.—Σύ!—Ναί, ἐβαρέθηκα πλέον νὰ βλέπω »ὅλαις αὐταῖς τὰς ἀκαθαρσίαις εἰς τὸ 'σπίτι »μου...» Μόλις εἶπεν αὐτὰ καὶ ὁ Χὰνς Στὸρκ ἁρπάζει τὸν πέλεκυν τοῦ μαγειρείου καὶ τῆς σχίζει τὸ κεφάλι..... Δὲν ἐπρόφθασε οὔτε γρῦ νὰ εἰπῇ!.... Τήραξε.... Ἐκεῖ εἶναι!

— Καὶ ἐκεῖνος... ποῦ εἶναι;

— Ἐπάνω, κύριε δήμαρχε· ἠμπορεῖτε νὰ τὸν ἀκούσετε· ἀκούσατε τί κακὸ κάμνει ἐπάνω.

Πράγματι ὑπόκωφός τις βοή, ἦχος γελώτων ἀλλοκότων, καὶ ὀξεῖαι κραυγαὶ προσέβαλον τὰς ἀκοάς μας.... Ἦτο ἀληθῶς νὰ φοβηθῇ κανείς· ἀλλ' ὁ Φὰν-δὲν-Χόσσεν, ὅστις δὲν ἐστερεῖτο θάρρους, προέταξε τὴν ταινίαν του, ἐστερέωσε τὸ τρίκωχόν του καὶ ἀνέβη σοβαρῶς τὴν κλίμακα. Ἠκολούθησα αὐτόν, μόνος κατ' ἀρχάς... ἔπειτα ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι... Ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν τὴν θύραν διὰ τοῦ ἀμυδροῦ φωτός, ὅπερ κατήρχετο ἔκ τινος ἐν τῇ στέγῃ φεγγίτου... Ὁ θεῖός μου ὤθησεν αὐτὴν ἀποτόμως καὶ εἴδομεν εὐρεῖαν αἴθουσαν, ἥτις κατελάμβανεν ὁλόκληρον τὸ πρῶτον πάτωμα· μεγάλαι τράπεζαι ἐπλήρουν αὐτήν, καὶ τέσσαρα παράθυρα τὴν ἐφώτιζον· ἐπειδὴ δ' ὁ ἥλιος εἶχε δύσει μεγάλαι ἐρυθραὶ ταινίαι, αὐλακούμεναι ὑπὸ χρυσοειδῶν νεφῶν, ἐφαίνοντο μακρόθεν. Ὁ Χὰνς Στόρκ, οὗ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα διεγράφετο μέλαν ἐπὶ τῶν ὑέλων τῶν παραθύρων, ἀπέτεινε τὸν λόγον πρὸς τὰ νέφη ἐκεῖνα·

—Τοὺς βλέπετε σεῖς, ἔλεγε μὲ τὴν ὀξεῖαν αὐτοῦ φωνήν, ἐκτείνων τοὺς βραχίονας πρὸς τὸν ὁρίζοντα.... τοὺς βλέπετε σεῖς τοὺς πτεροδακτύλους, μὲ τὰς πυρίνους πτέρυγάς των καὶ τοὺς ὀφιοειδεῖς τραχήλους των;... ἀνέρχονται εἰς αἰθέρια ὕψη... Ἆ! ἆ! ἰδοὺ συνεπλάκησαν... Ἰδέτε τί φρικώδης πάλη!

— Χὰνς Στόρκ, ἐκραύγασεν ὁ θεῖός μου βροντωδῶς, τί ἔπραξες;

Ὁ γεωμέτρης ἐστράφη ἀποτόμως καὶ ἐπί τινα δευτερόλεπτα ἔμεινεν ὡς ἐνεός. Ἀλλ' ἐγερθεὶς εἶτα αἰφνιδίως καὶ προχωρήσας πρὸς τὸν δήμαρχον:

— Τί ἔπραξα; εἶπεν... Ἐφόνευσα τὸν Ματθίαν Στάινχολς μὲ ἓν κτύπημα πελέκεως, καὶ τὸν ἔρριψα εἰς τὸν ποταμόν... Λοιπόν!... τί μὲ κυττάζετε τοιουτοτρόπως; Ἔπρεπε ν' ἀφίσω νὰ με 'γδύσῃ ὁ ἀλιτήριος ἐκεῖνος... ἕνας ψευδοσοφὸς ὁ ὁποῖος ἔκαμεν ὄνομα καὶ ἔλαβε τιμὰς καὶ ἀξιώματα μὲ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν ἄλλων; ... Ὄχι!... ὄχι!... Ὁ Χὰνς Στόρκ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀφίνει νὰ τὸν καταπατοῦν οἱ ἄλλοι.... Εἰξεύρει τὰς αἰτίας τῶν μεταβολῶν τῆς γῆς! Εἰξεύρω ὅτι θὰ ἔλθωσι χωροφύλακες καὶ θὰ μὲ παρουσιάσωσιν ἐνώπιον τῆς Ἀκαδημίας.... Ἀλλὰ δὲν φοβοῦμαι.... θὰ φανερώσω ὅλα.... Ναί, θὰ εἴπω ὅτι ὁ Στάινχολς μοὶ προσέφερε τρεῖς χιλιάδας φιορίνια διὰ τὸν πλησιόσαυρόν μου.... θὰ εἴπω ὅτι εἶχε τὴν κακοήθειαν ἐν ᾧ ἐκοιμώμην νὰ μοῦ κλέψῃ τὰς ἀπολιθώσεις μου... θὰ εἴπω....

— Ἄθλιε!... ἀνεκραύγασεν ὁ Φὰν-δὲν-Χόσσεν, ἁρπάσας τὸν βραχίονα αὐτοῦ· ἐσκότωσες τὴν γυναῖκά σου!

Digitized by Google

Ὁ γεωμέτρης προσήλωσεν ἔκθαμβος τοὺς ὀφθαλμούς του ἐπ' αὐτοῦ.

— Ἡ γυναῖκά μου, εἶπεν, εἶναι κάτω, καὶ μαγειρεύει σοῦπαν ἀπὸ σαλιάγκους.

Ἔπειτα, ἀνοίξας τὰ σκέλη καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ὄπισθεν τῆς ῥάχεώς του, προσέθηκε μετ' εἰρωνικοῦ τόνου φωνῆς, προσκλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον.

— Ἡ γυναῖκά μου εἶναι ἀξιόλογος οἰκοκυρά.. Δὲν ἔχει τὸ 'ταῖρί της εἰς τὴν κατασκευὴν σούπας ἀπὸ σαλιάγκους!...

— Ἐτρελάθη, ἐψιθύρισεν ὁ θεῖός μου κάτωχρος. Ἔλα, ἀνεψιέ, φύγωμεν... Δὲν ἀντέχω εἰς αὐτὸ τὸ θέαμα... Θὰ στείλω τὸν ἀγροφύλακα διὰ νὰ τὸν συλλάβῃ.

Κατήλθομεν τὴν κλίμακα, ἔνθα συνωθεῖτο πλῆθος περιέργων. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ὁδὸν ὁ θεῖός μου μὲ ἔλαβεν ἐκ τοῦ βραχίονος καὶ μοὶ εἶπε μετ' ἤθους σοβαροῦ:

— Ἀνεψιέ, αὐτὰ κερδίζει ὅποιος γυρεύει τὴν σελήνην εἰς τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ. Ἀντὶ νὰ χάνῃ τὸν καιρόν του συλλέγων λίθους, ἂν ὁ Χὰνς Στὸρκ κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον του δὲν θὰ συνέβαινον αὐτὰ ὁποῦ συνέβησαν. Ποσάκις τοῦ ἔκαμα τὴν παρατήρησιν, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἤκουε τὰς συμβουλὰς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων... Ἦτον ξεμυαλισμένος, καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ποτὲ καλὸν τέλος!

— Ἀλλοίμονον! ἐσκέφθην, ὅταν ἐγὼ ἐφώλευον εἰς τὰ ὑπόστεγα ὑπερῷα τῆς Μαγεντίας καὶ ἔζων μὲ τρία μόνον κρουτσάρια[1] τὴν ἡμέραν, ἐπιμένων ν' ἀσχολῶμαι εἰς τὴν μουσικὴν παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν προσφιλῶν μοι συγγενῶν, ἤμην καὶ ἐγὼ τότε ξεμυαλισμένος! Καὶ μοῦ τὸ ἔλεγον μάλιστα ὀρθὰ κοφτά.... Καὶ ἂν εἶχον τὸ δυστύχημα νὰ μὴ ἐπιτύχουν οἱ ἀγῶνές μου ... ὅλοι θά μοι ἔρριπτον γενναίως τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος.... ἀλλὰ τώρα ὅτε ἔγινα διευθυντὴς ὀρχήστρας καὶ τὸ ὄνομά μου δημοσιεύεται εἰς τὰς ἐφημερίδας.... *οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι* ἀναγνωρίζουσιν ὅτι εἶμαι πολὺ νοήμων! Ταλαίπωρε Χὰνς Στόρκ! Ἐὰν δὲν εἶχες τὸ ἀτύχημα νὰ ἔχῃς σύζυγον γυναῖκα τόσῳ ἱκανὴν εἰς τὴν μαγειρικὴν τῶν κοχλιῶν, θὰ ἐγίνεσο ἴσως καὶ σὺ διάσημος ἐπιστήμων καὶ μέλος πολλῶν ἀκαδημιῶν. Ἦσο ἀρκούντως ξεμυαλισμένος καὶ θὰ τὸ κατώρθωνες. Ὁ σεβαστὸς θεῖός μου θὰ σ' ἐκάλει «κύριον Στόρκους» ἀντὶ Στὸρκ ξηρὰ-ξηρά.... Ὁ ἀξιόλογος δήμαρχος θὰ κατεβίβαζε μέχρι ποδῶν τὸν πῖλόν του ὅταν θὰ σε συνήντα.... Καὶ τίς οἶδε; δύο ἢ τρεῖς αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατόν σου, οἱ Φὰν-δὲν-Χόσσεν τοῦ μέλλοντος θὰ σοι ἀνήγειρον ἴσως ἀνδριάντα ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας τοῦ Κρόϋτςναχ, ἀπέναντι τῆς κρήνης τοῦ ἁγίου Ἀρβογάστου!

1. 12 περίπου λεπτά.

Ὦ σύνεσις, πόσαι μωρίαι καλύπτονται ὑπὸ τὴν σκέπην σου!.... **Π.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Ἡ ἀνάγνωσις ἐφημερίδος εἶνε οὕτως εἰπεῖν *ἐπιδόρπιον* τῆς πνευματικῆς πανδαισίας, τούτου ὅμως πρέπει νὰ προηγηθῇ σοβαρωτέρα μελέτη, ὡς ὁ ἄρτος καὶ τὸ κρέας τῶν ὀπωρῶν καὶ γλυκυσμάτων. (Bayle).

⁂ Ὅσον γηράσκω, τόσον μᾶλλον πείθομαι ὅτι πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις πλῆθος πραγμάτων ἵνα ὁμιλήσῃ περὶ οἱουδήποτε αὐτῶν χωρὶς νὰ εἴπῃ ἀνοησίας. (Sainte-Beuve).

⁂ Ὑπάρχει κορυφὴ ὑπερβαίνουσα τὸ ὕψος τῶν Πυραμίδων καὶ τῶν Ἄνδεων, εἶνε δὲ αὕτη ἡ *Ἐξουσία*, ἥτις προξενεῖ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τῶν ἀνθρώπων εἶδός τι ζάλης, δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ πολιτικὴ σκοτοδίνη. Τὸ οἰκτρότερον ἀποτέλεσμα τοῦ εἴδους τούτου τῆς μωρίας εἶνε ἡ πεποίθησις τοῦ πάσχοντος ὅτι μόνος οὗτος ἀρκεῖ πρὸς εὐτυχίαν ὁλοκλήρου λαοῦ, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἵσταται ἐπὶ τοῦ ὑποβάθρου του παρέχων ἑαυτὸν εἰς τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων. (Méry).

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Καλλιέργεια τῆς Καμελλίας.

[Ὁ χαριέστατος οὗτος θάμνος βλαστάνει αὐτοφυῶς εἰς Κίναν καὶ Ἰαπωνίαν, ἐξ ἧς μετεκομίσθη ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὸ 1739 παρὰ τοῦ Ἰησουΐτου ἱεραποστόλου Camelli, ἐξ οὗ ἐκλήθη καμέλλια. Ἡ καμέλλια ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ ἐν Κίνᾳ λαμβάνει διαστάσεις δένδρου, καὶ φθάνει εἰς ὕψος πέντε καὶ ἓξ μέτρων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην αὐξάνει ἐπίσης μετὰ ῥώμης. Ἀναφέρεται, ὅτι ἐν Πορτογαλλίᾳ ὑπῆρχε καμέλλια, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας ἐκάθησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ μετὰ μεγάλης συνοδίας. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἱεραποστόλου Camelli μετακομισθεῖσα εἰς Εὐρώπην ἁπλῆ, ἤ, καθὼς κοινῶς λέγομεν, μονὴ καμέλλια, παρήγαγε διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν εὐρωπαίων κηπουρῶν, περὶ τὰς τριακοσίας ἐκλεκτὰς διαφορὰς νέων καμελλιῶν, διακρινομένων μεταξύ των κατά τε τὰ χρώματα, τὸ μέγεθος τῶν ἀνθέων, τὰ πολλὰ ἢ ὀλίγα πέταλα, τὸ σχῆμα αὐτῶν, τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως κτλ., καθ' ἑκάστην δὲ προστίθενται νέαι διαφοραὶ ἐπαυξάνουσαι τὸν ἀριθμόν.]

Ἡ καμέλλια, καλλιεργουμένη εἴτε ἐν δοχείοις εἴτε ἐν ὑπαίθρῳ, τέρπεται εἰς γῆν ἐλαφροτάτην. Οἱ πλεῖστοι καλλιεργοῦσι τὰς καμελλίας των μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας εἴτε εἰς γῆν προερχομένην ἐκ σεσηπότων φύλλων (terre de Bruyère) καὶ ἀναμεμιγμένην κατὰ ἓν τρίτον μετ' ἄμμου λεπτῆς, ἢ ἐντὸς καστανοχώματος συλλεγομένου ἐκ τῶν κοιλοτήτων τῶν γηραιῶν καστανεῶν.

Ἡ καμέλλια τέρπεται μὲν νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑγρὰν τὴν περὶ τὰς τρυφερὰς ῥίζας της γῆν, βλάπτεται ὅμως μεγάλως ὅταν τὸ ὕδωρ λιμνάζῃ περὶ αὐτήν. Τούτων ἕνεκεν, ὅταν ἐν δοχείοις φυτεύωμεν τὰς καμελλίας, καλύπτομεν τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου δι' ἄμμου ποταμίας

Digitized by Google

χονδρῆς, ἢ διὰ μικρῶν συντριμμάτων *κεραμιδίων* ἢ ἀνθράκων, ἀπὸ 5—10 ἑκατ. τοῦ γαλλ. μέτρου, ἐπ' αὐτῶν δὲ στρώνομεν μέρος τῆς ἑτοιμασθείσης γῆς καὶ φυτεύομεν τὴν καμέλλιαν, προσέχοντες μήπως διασκορπίσωμεν τὸ περὶ τὰς ῥίζας της χῶμα. Ἐὰν δὲ θέλωμεν νὰ φυτεύσωμεν τὰς καμελλίας μας εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἐκλέγομεν κατάλληλον σκιερὸν καὶ δροσερὸν μέρος (αἱ καυστικαὶ ἀκτῖνες τοῦ θερινοῦ ἡλίου πολὺ βλάπτουσι τὰς καμελλίας), σκάπτομεν λάκκον βαθὺν ὑπὲρ τὸ ἓν μέτρον, ἢ καὶ περισσότερον ἐὰν ἡ καμέλλια ἦνε μεγάλη, στρώνομεν εἰς τὸν πυθμένα λιθάρια μικρὰ τοῦ ποταμοῦ μέχρι πάχους ἡμίσεος μέτρου, καὶ ἐπ' αὐτῶν φυτεύομεν.

Αἱ καμέλλιαι δὲν πρέπει νὰ ποτίζωνται εἰμὴ ὅταν διψῶσι· διακρίνομεν δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ξηρασίας τῆς γῆς, ἐὰν ἦνε φυτευμέναι ἐν ὑπαίθρῳ, καὶ ἐκ τοῦ ἦχου τῶν δοχείων, ἐὰν εἰς τὰ δοχεῖα τὰς καλλιεργῶμεν· κτυπῶμεν, δηλαδὴ, διὰ τοῦ δακτύλου ἢ διὰ λιθαρίου τὸ δοχεῖον, καὶ ἐὰν μὲν ἀκούσωμεν ἦχον ἀμβλὺν, ὑπάρχει ἐν τῇ γῇ ἀρκετὴ ὑγρασία καὶ τότε εἶνε περιττὸν τὸ πότισμα, ἐὰν δὲ ἀκούσωμεν ἦχον ὀξὺν, τότε ποτίζομεν. Ἀπὸ τοῦ τρόπου δὲ καθ' ὃν ἐξέρχεται τὸ ὕδωρ ἐννοοῦμεν ἐὰν καλῶς ἢ κακῶς ἦνε φυτευμένον τὸ φυτόν μας· διότι ἐὰν τὸ ὕδωρ ἐξέλθῃ ἐντὸς δέκα, ἢ τὸ πολὺ δεκαπέντε δευτέρων λεπτῶν, ἡ καμέλλια εἶνε καλῶς φυτευμένη· ἐὰν δὲ βραδύνῃ τὸ ὕδωρ περισσότερον, ἢ μετὰ δυσκολίας ἐξέρχεται κατὰ σταγόνας, τότε εἶνε σημεῖον ὅτι τὸ κάτωθεν πορῶδες στρῶμα ἐπύκνωσε καὶ πρέπει πάλιν νὰ ἀραιωθῇ διὰ μεταφυτεύσεως τοῦ φυτοῦ εἰς ἄλλο δοχεῖον καὶ ἄλλην γῆν.

Πᾶσα μεταφύτευσις ἐκ τοιαύτης αἰτίας γενομένη, εἴτε ἐκ στενότητος τοῦ δοχείου, πρέπει νὰ ἐκτελῆται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος, ἐὰν τὸ φυτὸν δὲν ἔχῃ ἄνθη, ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος μετὰ τὴν ἄνθησιν.

Τὸ κλάδευμα, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐνόμιζον ὅτι βλάπτει τὰ φυτὰ ταῦτα, πρέπει νὰ τὸ ἐκτελῶμεν ἄνευ προλήψεως καὶ φόβου· καθὼς ὅλα τὰ φυτὰ οὕτω καὶ αἱ καμέλλιαι πρέπει νὰ κλαδεύωνται, εἴτε διὰ τὴν ἰσόρροπον διανομὴν τῶν θρεπτικῶν χυμῶν, εἴτε διὰ νὰ λάβωσι κομψόν τι σχῆμα, εἴτε ὅταν πάσχωσιν.

Ἐνίοτε, ἢ ἕνεκα πολλῆς τροφῆς, ἢ ἕνεκεν ἄλλων προστατευτικῶν διὰ τὴν ἄνθησιν αἰτίων, αἱ καμέλλιαι σχηματίζουσι πολλὰ ἄνθη. Εἰς τοιαύτην περίστασιν πρέπει νὰ ἀποκόπτωμεν ἀριθμόν τινα ἐξ αὐτῶν, καὶ θυσιάζοντες τὰ καχεκτικὰ ν' ἀπολαύσωμεν ὑγιέστερα καὶ ῥωμαλεώτερα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἄνθη φύονται πλησίον ἀλλήλων, ἐὰν ἀποκόψωμεν αὐτὰ εὐθὺς ἀπὸ τῆς βάσεώς των, θέλομεν προξενήσει πληγὰς καὶ παρὰ τὴν βάσιν τῶν μεινάντων ἀνθέων· πρέπει λοιπὸν ἀφ' οὗ ἐκλέξωμεν τὰ ἀσθενέστερα πρὸς ἀποκοπὴν, νὰ μὴ τὰ κόψωμεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς βάσεως, ἀλλὰ νὰ τὰ κόψωμεν μέχρι τοῦ μέσου, ἐκεῖνα δὲ πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν.

Ἐπειδὴ αἱ καμέλλιαι τέρπονται εἰς τὴν δρόσον καὶ εἰς τὴν καθαριότητα, μεγάλως ὠφελοῦνται ἐὰν κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας δροσισθῶσι περὶ τὸ ἑσπέρας διὰ σύριγγος, ἥτις νὰ ῥίπτῃ ἐπὶ τῶν φύλλων των τὸ ὕδωρ ἐν εἴδει λεπτῆς βροχῆς. Ἡ τοιαύτη ἐργασία εἶνε ἀναγκαιοτάτη, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου νέφη κονιορτοῦ θερμοτάτου καὶ καυστικοῦ ἐνίοτε καλύπτουσι τὰ στιλπνὰ αὐτῶν φύλλα. Εἶνε ὅμως ἀνάγκη τὸ ὕδωρ δι' οὗ θὰ δροσίσωμεν τὰ φυτά μας νὰ ἦνε ὅσον τὸ δυνατὸν καθαρόν· ὁ ἔχων πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ὕδωρ τῆς βροχῆς εἶνε ὁ εὐτυχέστερος, ἀλλ' ἐν ἐλλείψει τοιούτου δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις καὶ τοῦ πηγαίου, ἐὰν τοῦτο ἦνε καθαρὸν, καὶ μείνῃ ἐπί τινας ὥρας ἐν ἠρεμίᾳ ἐντὸς δοχείου. Ἡ καλλιτέρα ὥρα διὰ τὸ τοιοῦτον σωτήριον λουτρὸν τῶν καμελλιῶν εἶνε, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡ ἕκτη μετὰ μεσημβρίαν.

Οἱ θέλοντες νὰ σχηματίσωσι συλλογὰς καμελλιῶν ἐν Ἑλλάδι πρέπει νὰ φέρωσι τὰ φυτά των κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἢ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Γερμανίας, διότι ἡ μετάβασις αὐτῶν ἐξ Ἰταλίας πρὸς ἡμᾶς, διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ κλίματος δὲν προξενεῖ καμμίαν ἀνωμαλίαν εἰς τὴν ζωὴν τῶν φυτῶν τούτων. Ἕτερος δὲ λόγος τῆς προτιμήσεως ταύτης εἶνε τὰ μικρότερα ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς καὶ τὸ ὀλιγοχρόνιον ταξείδιον.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ λεχθέντα, λέγομεν ὅτι ὁ θέλων νὰ ἔχῃ καλὰς καμελλίας πρέπει α') νὰ τὰς τοποθετήσῃ εἰς τόπον δροσερόν· β') νὰ τὰς φυτεύσῃ ἐντὸς ἐλαφροτάτης γῆς· γ') νὰ μὴ τὰς ποτίζῃ πολὺ, οὔτε νὰ τὰς ἀφίνῃ ξηρὰς, καὶ νὰ φροντίζῃ ὥστε τὸ ὕδωρ νὰ μὴ διαμένῃ παρὰ τὰς ῥίζας των· δ') νὰ μὴ ἀφίνῃ ἐπ' αὐτῶν πολλὰ ἄνθη, ἀφαιρῶν τὰ μικρότερα καὶ ἀσθενέστερα· ε') νὰ τὰς δροσίζῃ συχνὰ διὰ σύριγγος κατὰ τὸ θέρος διατηρῶν αὐτὰς ὅσον ἔνεστι καθαρὰς, καὶ ς') νὰ ἀλλάσσῃ τὰ δοχεῖά των, ὅταν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν νέων ῥιζῶν καταντήσωσι στενά.[1]

Τὸ κεντρικὸν Ἀμερικανικὸν Κομητάτον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἠρίθμει ἐπὶ τοῦ τετραετοῦς ἐμφυλίου πολέμου ὑπὲρ τὰς τριάκοντα καὶ τρεῖς χιλιάδας ἐπιτροπὰς κυριῶν. Ἐντὸς ἑνὸς μόνου ἔτους, τῷ 1864, συνήθροισε καὶ ἐδαπάνησε 50,450,000 φράγκων, εἰς ἃ προσθετέα τὰ εἰς εἴδη κολοσσιαῖα βοηθήματα.

1. Ἐσταχ. ἐκ τῶν Γεωπονικῶν.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

Ἀριθ. 98 - Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β΄.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 18 Νοεμβρίου 1877

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 735·

VIII. ΑΙ ΜΗΧΑΝΑΙ.

«Ἀνάθεμα τὰς μηχανάς! Κατὰ πᾶν ἔτος ἡ προοδευτικὴ αὐτῶν ἰσχὺς καταδικάζει εἰς τὴν πενίαν ἑκατομμύρια ἐργατῶν, ἀφαιροῦσα αὐτοῖς τὴν ἐργασίαν, μετὰ τῆς ἐργασίας τὸν μισθόν, μετὰ τοῦ μισθοῦ τὸν ἄρτον. Ἀνάθεμα τὰς μηχανάς!»

Τὴν κραυγὴν ταύτην ὑψόνει ἡ δημώδης πρόληψις, καὶ αὐτῆς ἡ ἠχὼ ἀντηχεῖ διὰ πασῶν τῶν ἐφημερίδων.

Ἀλλὰ—ἀνάθεμα τὰς μηχανάς—ἰσοδυναμεῖ τῷ—ἀνάθεμα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

Μὲ καταθλίβει δὲ ὅτι ἐνδέχεται νὰ εὑρεθῇ καὶ νοήμων ἄνθρωπος συνεπικυρῶν τὸ δόγμα τοῦτο.

Ἐὰν τὸ δόγμα ἦναι ἀληθές, ποῖαι αἱ αὐστηραὶ αὐτοῦ συνέπειαι; Ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐνεργητικότης, εὐεξία, πλοῦτος, εὐδαιμονία πιθανὰ εἰμὴ διὰ τοὺς ἠλιθίους λαούς, τοὺς καταδεδικασμένους εἰς διανοητικὴν ἀκινησίαν, εἰς οὓς ὁ Θεὸς δὲν ἔδωκε τὸ ὀλέθριον δῶρον τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ παρατηρεῖν, τοῦ συνδυάζειν, τοῦ ἐφευρίσκειν, τοῦ δι' ὀλιγωτέρων μέσων ἐπιτυγχάνειν πλείονα ἀποτελέσματα. Τὰ ῥάκη, ἐξ ἐναντίας, αἱ ῥυπαραὶ καλύβαι, ἡ πενία, ἡ ἀσιτία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀτονία εἶναι ὁ ἀναπόφευκτος κλῆρος παντὸς ἔθνους ζητοῦντος καὶ εὑρίσκοντος ἐν τῷ σιδήρῳ, τῷ πυρί, τῷ ἀνέμῳ, ἐν τῇ ἠλεκτρικῇ καὶ τῇ μαγνητικῇ, ἐν τοῖς χημικοῖς καὶ μηχανικοῖς νόμοις, ἐν ταῖς δυνάμεσι τέλος τῆς φύσεως τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἰδίων ἀτομικῶν δυνάμεων. Ἁρμόζει δὲ τότε νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Ῥουσσῶ· «ὁ ἄνθρωπος, ὅστις σκέπτεται, εἶναι ζῶον διεφθαρμένον.»

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ἐὰν τὸ δόγμα ἦναι ἀληθές, πάλιν, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σκέπτονται καὶ ἐφευρίσκουν, ἐπειδὴ πράγματι ὅλοι, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ἐσχάτου, καὶ κατὰ πᾶσαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν στιγμήν, προσπαθοῦν νὰ ἐπιτυγχάνωσι τὴν σύμπραξιν τῶν δυνάμεων τῆς ἔξωθι ἡμῶν φύσεως, νὰ παράγωσι πλειότερον δι' ὀλιγωτέρου κόπου, νὰ ἐλαττόνωσι τὴν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν αὐτοί, ἢ ἄλλοι χάριν αὐτῶν ἐπὶ ἀμοιβῇ, ἐκτελοῦσι, νὰ καρπῶνται ὅσον οἷόν τε μείζονα ποσότητα ἀπολαύσεων δι' ὅσον οἷόν τε ἐλάσσονος ἐργασίας, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος τρέχει εἰς παρακμὴν ἕνεκεν αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς διανοητικῆς πρὸς τὴν πρόοδον ῥοπῆς, τοῦ κέντρου τούτου ἑκάστου ἀτόμου.

Πρέπει δὲ νὰ βεβαιωθῇ, ὡς συνέπεια, διὰ μὲν τῆς στατιστικῆς ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Λαγκαστρίας (ἐν Ἀγγλίᾳ), φεύγοντες τὴν πατρίδα ταύτην τῶν μηχανῶν, πορεύονται πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας εἰς Ἰρλανδίαν, ὅπου αἱ μηχαναὶ εἶναι ἄγνωστοι, διὰ δὲ τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ βαρβαρότης βασιλεύει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι ὁ πολιτισμὸς λάμπει ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀμαθείας.

Προδήλως ἡ σωρεία αὕτη τῶν ἀντιφάσεων προσκρούει εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν συνείδησιν, ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνομεν ὅτι τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ ὑποκρύπτῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα τῆς λύσεως.

Ἰδοὺ τὸ μυστήριον· ὄπισθεν *τοῦ ὁρωμένου* εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*. Θὰ προσπαθήσω νὰ καταστήσω καὶ αὐτὸ ὁρώμενον. Ἡ ἀπόδειξίς μου θὰ ἦναι ἐπανάληψις τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, διότι καὶ τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ αὐτό.

Οἱ ἄνθρωποι, ἂν δὲν ἐμποδίζωνται ὑπὸ τῆς βίας, ῥέπουσι φυσικῶς πρὸς τὴν εὐθηνίαν, δηλαδὴ πρὸς τὴν δι' ὀλιγωτέρας ἐργασίας ἀπόλαυσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ὅθεν δήποτε ἂν προέρχεται ἡ εὐθηνία, ἐξ ἐπιτηδείων παραγωγῶν, ἔστω καὶ ἀλλοδαπῶν, ἐξ ἐπιτηδείων παραγωγῶν, ἔστω καὶ διὰ μηχανῆς.

Ἡ κατὰ τῆς ῥοπῆς ταύτης θεωρητικὴ ἀντίρρησις εἶναι ἡ αὐτὴ κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις. Καταδικάζουσιν αὐτὴν ὡς συνεπαγομένην ἔλλειψιν ἐργασίας διὰ τοὺς ἐργάτας. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον. Δὲν προσέχουσι δὲ εἰς τὴν μεταξὺ διαρκοῦς καὶ προσωρινῆς ἀργίας διαφοράν. Ὅθεν ἀντιτάσσουσι, κατὰ τὰς περιστάσεις ἀμφοτέρας, τὸ αὐτὸ πρα-

Digitized by Google

κτικὸν ἐμπόδιον, τὴν βίαν. Ὁ νομοθέτης ἀπαγορεύει καὶ τὸν ἐξωτερικὸν καὶ τὸν διὰ μηχανῶν ἀνταγωνισμόν.

Καὶ διὰ τίνος ἄλλου μέσου εἶναι δυνατὸν νὰ κατασταλῇ φυσική τις ῥοπή, εἰμὴ δ' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐλευθερίας του;

Ἔν τισιν ἐπικρατείαις ὁ νομοθέτης ἀπαγορεύει τὸν ἕνα μόνον ἐκ τῶν ἀνταγωνισμῶν, δυσανασχετῶν περὶ τοῦ ἑτέρου. Τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει εἰμὴ ὅτι ἐκεῖ ὁ νομοθέτης εἶναι ἀνακόλουθος.

Μὴ μᾶς ἐκπλήττῃ τοῦτο. Ὅταν εἰσέρχηταί τις εἰς ψευδῆ ὁδὸν, εἶναι πάντοτε ἀνακόλουθος· ἄνευ τῆς ἀνακολουθίας αὐτῆς ἤθελε καταστραφῆ ὁ κόσμος. Οὔτε ὑπῆρξεν, οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ἀρχὴ ψευδής, τῆς ὁποίας ἐξήχθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν ὅλαι αἱ συνέπειαι. Εἶπα ἄλλοθι ὅτι ἡ ἀνακολουθία εἶναι τὸ ὅριον τοῦ παραλογισμοῦ, δύναμαι δὲ νὰ προσθέσω ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ ἡ ἀπόδειξις αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθω εἰς τὴν ἀπόδειξίν μου, ἥτις δὲν θὰ ἦναι μακρά.

Ὁ Εὔπολις εἶχε 2 φράγκα, καὶ δι' αὐτῶν ἐπλήρωνε δύο ἐργάτας. Ἀλλ' ἐπινοεῖ μηχανισμὸν, ὅστις συντέμνει τὴν ἐργασίαν κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὅθεν οἰκονομεῖ ἓν φράγκον καὶ ἀποπέμπει ἕνα ἐργάτην.

Ἀποπέμπει ἕνα ἐργάτην· εἶναι *τὸ ὁρώμενον.*

Τούτου δὲ μόνου ὁρωμένου, ἕπονται τὰ σχόλια.

«Ἰδοὺ πῶς ἡ πενία εἶναι ἀκόλουθος τοῦ πολιτισμοῦ, ἰδοὺ πῶς ἡ ἐλευθερία εἶναι ὀλεθρία τῇ ἰσότητι. Ἅμα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔκαμε μίαν κατάκτησιν, εἷς ἐργάτης ἔπεσεν εἰς τὸ βάραθρον τῆς πενίας. Καὶ ἐνδέχεται μὲν ὁ Εὔπολις νὰ ἐξακολουθῇ παρέχων ἐργασίαν εἰς τοὺς δύο ἐργάτας, ἀλλὰ δὲν θὰ δίδῃ εἰμὴ ἥμισυ φράγκον εἰς ἕκαστον, ἀντὶ ἑνὸς ὡς πρότερον, ἐπειδὴ ὁ μεταξύ των διαγωνισμὸς θὰ ἐπιφέρῃ ἐλάττωσιν τοῦ ἡμερομισθίου. Οὕτως οἱ πλούσιοι γίνονται πλουσιώτεροι καὶ οἱ πένητες πενέστεροι. Ἀνάγκη ν' ἀναπλασθῇ ἡ κοινωνία.»

Ὡραῖον συμπέρασμα καὶ ἄξιον τοῦ προλόγου.

Ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ πρόλογος καὶ συμπέρασμα εἶναι ψευδῆ, διότι ὄπισθεν τοῦ ἡμίσεος τοῦ φαινομένου, ὅπερ *ὁρᾶται*, εἶναι τὸ ἕτερον ἥμισυ, ὅπερ *δὲν ὁρᾶται.*

Δὲν ὁρᾶται τὸ φράγκον, ὅπερ οἰκονόμησεν ὁ Εὔπολις, καὶ αἱ ἀναγκαῖαι τῆς οἰκονομίας αὐτῆς συνέπειαι.

Ἐπειδὴ, συνεπείᾳ τῆς ἐφευρέσεώς του, δαπανᾷ ὁ Εὔπολις ἓν μόνον φράγκον εἰς ἡμερομίσθιον πρὸς ὡρισμένην ἀπόλαυσιν, μένει αὐτῷ τὸ ἕτερον.

Εἷς λοιπὸν ἐργάτης διαθέσιμος, ἀλλὰ καὶ ἓν φράγκον διαθέσιμον ὡσαύτως. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα ἀπαντῶνται καὶ συνδυάζονται.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι μεταξὺ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας, ὅτι μεταξὺ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τοῦ μισθοῦ ἡ σχέσις δὲν μετεβλήθη παντάπασιν. Ἡ ἐφεύρεσις καὶ ὁ διὰ μόνον τοῦ ἑνὸς φράγκου πληρωνόμενος ἐργάτης κάμνουσι τώρα τὸ ἔργον, ὅπερ ἐγίνετο πρότερον διὰ τῶν δύο ἐργατῶν.

Ὁ δεύτερος ἐργάτης, πληρωνόμενος διὰ τοῦ δευτέρου φράγκου, καταγίνεται εἰς ἄλλο ἔργον.

Τί λοιπὸν μετεβλήθη; Προσετέθη μία ἐθνικὴ ἀπόλαυσις· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἡ ἐφεύρεσις εἶναι κατάκτησις δωρεὰν γενομένη, εἶναι κέρδος τῆς ἀνθρωπότητος δωρεὰν γενόμενον.

Ἐκ τοῦ τύπου τῆς ἀποδείξεώς μου δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ἑξῆς συμπέρασμα.

Πολλὰ καλὰ, μοὶ λέγει· ἀλλὰ τὴν ἐκ τῶν μηχανῶν ὠφέλειαν ἀπολαύει ὁ κεφαλαιοῦχος· οἱ ἡμερόβιοι ἐργάται ὅμως, ἔστω ὅτι ὑποφέρουσι προσωρινῶς, δὲν κερδαίνουσι τίποτε, διότι, ὡς καὶ σὺ παραδέχεσαι, ναὶ μὲν αἱ μηχαναὶ μετατοπίζουσι μόνον, χωρὶς νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν αὐξάνουσι.

Δὲν προετιθέμην ν' ἀναιρέσω διὰ τῆς παρούσης διατριβῆς ὅλας τὰς ἀντιῤῥήσεις. Μόνος σκοπός μου ἦτον ν' ἀναιρέσω ἐπιβλαβεστάτην καὶ κοινῶς διαδεδομένην πρόληψιν, ν' ἀποδείξω ὅτι νέα τις μηχανὴ δὲν καθιστᾷ διαθέσιμον ἀριθμόν τινα βραχιόνων, εἰμὴ καθιστῶσα ὡσαύτως καὶ ἀναγκαίως διαθέσιμον τὴν ἀξίαν δι' ἧς ἐπληρώνοντο. Ἡ ἀξία καὶ οἱ βραχίονες οὗτοι συνδυάζονται πρὸς παραγωγὴν προϊόντος, ὅπερ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως ἦτον ἀδύνατον νὰ παραχθῇ. Ἐκ τούτου δ' ἕπεται ὅτι *ἡ μηχανὴ ἔχει ὡς δραστικὸν ἀποτέλεσμα αὔξησιν ἀπολαύσεων δι' ἴσης ἐργασίας.*

Τίς ὠφελεῖται ἐκ τῆς αὐξήσεως ταύτης; Κατὰ πρῶτον ὠφελεῖται τῷ ὄντι ὁ κεφαλαιοῦχος, ὁ ἐφευρέτης, ὁ πρῶτος ὅστις μετεχειρίσθη ἐπωφελῶς τὴν μηχανήν. Ἡ ὠφέλεια εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς τόλμης του. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἰκονομεῖ, ὡς εἴδομεν, ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, ἡ δὲ οἰκονομία του, ὁπωσδήποτε δαπανωμένη (καὶ δαπανᾶται πάντοτε), ἐνασχολεῖ τόσους ἀκριβῶς ἐργάτας, ὅσοι ἕνεκα τῆς μηχανῆς ἀπεπέμφθησαν.

Ἀλλὰ τὸν εὐτυχῆ τοῦτον κεφαλαιοῦχον ὁ διαγωνισμὸς τὸν βιάζει νὰ ἐλαττώσῃ τὸ τίμημα τοῦ προϊόντος του ἕως τοῦ μέτρου αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας του.

Καὶ τότε ὄχι πλέον ὁ ἐφευρέτης, ἀλλὰ ὁ ἀγοραστὴς τοῦ προϊόντος, ὁ ἀναλωτὴς, ὁ κόσμος, ἐν ᾧ περιέχονται καὶ οἱ ἐργάται, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ ἀνθρωπότης ἀπολαύουσι τὴν ἐκ τῆς ἐφευρέσεως ὠφέλειαν.

Τὸ *μὴ ὁρώμενον* δὲ εἶναι ὅτι ἡ οἰκονομία, τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ ἀναλωταὶ ἔκαμον, ἀναπληρόνει τὸ ποσὸν, ὅπερ χρησιμεύει εἰς πληρωμὴν

Digitized by Google

τῶν ἡμερομισθίων, καθ' ὅσον διὰ τῆς μηχανῆς ἠλαττώθη.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὸ παράδειγμα. Ὁ Εὔπολις παράγει προϊόν τι δαπανῶν 2 φράγκα εἰς μισθόν.

Συνεπείᾳ τῆς ἐφευρέσεώς του δὲν δαπανᾷ τοῦ λοιποῦ εἰμὴ 1 φράγκον.

Ἐν ὅσῳ πωλεῖ τὸ προϊόν του εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἐργάζεται πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ εἷς ἐργάτης ἀντὶ τῶν δύο, *τὸ δρώμενον*· ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑτέρου φράγκου, ὅπερ οἰκονόμησεν, ἐνασχολεῖται ὁ δεύτερος ἐργάτης εἰς ἄλλην ἐργασίαν, *τὸ μὴ δρώμενον*.

Ὅταν διὰ τῆς φυσικῆς τῶν πραγμάτων πορείας βιασθῇ ὁ Εὔπολις νὰ ἐλαττώσῃ κατὰ ἓν φράγκον τὴν τιμὴν τοῦ προϊόντος, τότε δὲν οἰκονομεῖ αὐτὸς, δὲν ἔχει τὸ δεύτερον φράγκον ἵνα τὸ διαθέσῃ πρὸς νέαν ἐργασίαν, πρὸς νέαν παραγωγήν· ἀλλὰ τότε ὠφελεῖται ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ ἀγοράζων τὸ προϊὸν πληρόνει ἓν μόνον φράγκον, οἰκονομεῖ τὸ δεύτερον καὶ οὕτως αὐξάνει ἀναγκαίως τὸ ποσὸν τὸ προωρισμένον εἰς πληρωμὴν τῶν ἡμερομισθίων. Εἶναι καὶ τοῦτο *μὴ δρώμενον*.

Ἔδωκαν τοῦ προβλήματος τούτου τῶν μηχανῶν καὶ ἄλλην λύσιν, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξαγομένην, πρακτικήν.

Ἡ μηχανὴ, εἶπον, ἐλαττόνει τὰ τῆς παραγωγῆς ἔξοδα, ὅπερ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἐπιφέρει αὔξησιν ἀναλώσεως, αὕτη δὲ ἐπάγει ἀναγκαίως αὔξησιν παραγωγῆς καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἀνάγκην ἴσων ἢ πλειοτέρων ἐργατῶν μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν παρὰ πρότερον. Ἀπόδειξις τὰ τυπογραφεῖα, τὰ κλωστήρια κλπ.

Ἡ ἀπόδειξις αὕτη δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ, ἐπειδὴ πρέπει ἐξ αὐτῆς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἂν ἡ ἀνάλωσις ὡρισμένου τινὸς προϊόντος ἦναι στάσιμος ἢ σχεδὸν στάσιμος, ἡ μηχανὴ βλάπτει τὴν ἐργασίαν, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές.

Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς ἕνα τόπον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι φοροῦσι πίλους. Ἂν κατορθωθῇ, διὰ μηχανῆς, νὰ ἐλαττωθῇ ἡ τιμὴ κατὰ τὸ ἥμισυ, δὲν ἕπεται ἀναγκαίως ὅτι θὰ ἀγοράζωνται διπλάσιοι πῖλοι.

Θὰ εἴπωμεν, ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ὅτι μέρος τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας ἔπαθε καὶ ἀπρακτεῖ; Ναὶ, κατὰ τὴν πρακτικὴν ἐκείνην ἀπόδειξιν· ὄχι, κατὰ τὴν ἐδικήν μου· διότι, ἂν καὶ κανεὶς πῖλος δὲν ἀγορασθῇ περισσότερον εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, τὸ ποσὸν ὅλον τὸ διὰ ἡμερομίσθια προσδιωρισμένον θὰ ἦναι οὐδὲν ἧττον ἀκέραιον. Ὅ,τι ἐξ αὐτοῦ ὀλιγώτερον θὰ χρησιμεύῃ εἰς τὴν πιλοποιητικὴν βιομηχανίαν θὰ ἦναι οἰκονομία, κέρδος τῶν ἀναλωτῶν ὅλων, καὶ θὰ χρησιμεύσῃ εἰς πληρωμὴν ἀφ' ἑνὸς τῆς ἄλλης ἐργασίας, ἥτις θ' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἕνεκα τῆς μηχανῆς περιττὴν εἰς τὴν πιλοποιΐαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων βιομηχανιῶν.

Καὶ οὕτω γίνεται. Ἐνθυμοῦμαι τὴν συνδρομὴν τῶν ἐφημερίδων 80 φράγκα· σήμερον εἶναι 48. Οἱ συνδρομηταὶ οἰκονομοῦσιν οὕτω 32 φράγκα. Δὲν εἶναι βέβαιον, ἢ καὶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, ὅτι τὰ 32 ταῦτα φράγκα ἐξακολουθοῦν νὰ πλουτίζωσι τὴν ἐφημεριδογραφικὴν βιομηχανίαν· ἀλλὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι ὅτι, ἂν δὲν πλουτίζωσιν αὐτὴν, πλουτίζουσιν ἄλλην. Ὁ μὲν λαμβάνει πλείονας ἐφημερίδας διὰ τῆς οἰκονομίας τῶν 32 φράγκων, ὁ δὲ τρέφεται δι' αὐτῶν καλήτερον, τρίτος ἐνδύεται εὐπρεπέστερον, ἄλλος κατοικεῖ ἀνετώτερον.

Οὕτως αἱ βιομηχανίαι εἶναι ἀλληλέγγυοι. Σχηματίζουσι μέγα σύνολον, τὰ μέρη τοῦ ὁποίου κοινωνοῦσι διὰ μυστικῶν σωλήνων. Ὅ,τι οἰκονομεῖται ἐκ τῆς μιᾶς δαπανᾶται ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Ἀνάγκη να γείνῃ καταληπτὸν ὅτι ἡ οἰκονομία δὲν γίνεται ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἡμερομισθίων.

Ἕπεται συνέχεια. **Ι. Β.**

Θεοδώρου Δὲ Χελδράϊχ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 707.

Λάχανα καὶ ἐδώδιμα χόρτα.

«Τὰ ἰδίως *λάχανα*, κοινῶς λαχανικά, διαιροῦνται ἐν Ἀττικῇ εἰς δύο σαφῶς διακεκριμμένας κλάσεις, εἰς *χειμερινὰ* καὶ εἰς *θερινὰ λάχανα*, ὧν τὰ μὲν πρῶτα σπείρονται κατὰ τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος καὶ πωλοῦνται κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου ἢ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου, διαρκοῦντα καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα μέχρι τοῦ Ἀπριλίου ἢ τοῦ Μαΐου, τὰ δὲ θερινὰ σπείρονται τὸν Ἀπρίλιον καὶ τρώγονται ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουνίου ἢ τῶν ἀρχῶν Ἰουλίου μέχρι τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου. Ὁρίσαντες δὲ τὸν χρόνον τῆς σπορᾶς καὶ πωλήσεως τῶν λαχάνων εἴχομεν, ὡς εἰκός, ὑπ' ὄψιν ἡμῶν μόνον τὴν ἀττικὴν λαχανοφυτείαν. Διότι ὅταν ἐκτίθενται ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν καρποὶ ἢ λάχανα δὲν ἕπεται, ὅτι καὶ τότε ὠρίμασαν, ἐπειδὴ αἱ ἀπαρχαὶ τῶν προϊόντων ἔρχονται ἐνταῦθα σχεδὸν πᾶσαι ἐξ ἄλλων χωρῶν, ἐνίοτε καὶ ἀπὸ πολὺ μεμακρυσμένων, ἰδίως δὲ ἐξ Αἰγίνης, Πόρου, Σύρου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἐξ Αἰγύπτου.

α') ΛΑΧΑΝΑ ΧΕΙΜΕΡΙΝΑ

«*Κράμβη ἡ λαχανώδης* (κ. λάχανον). Ταύτης κηπεύονται ἐν Ἀττικῇ αἱ ἑξῆς ποικιλίαι· *Κρ. ἡ λαχ. κεφαλοειδὴς* (κ. μάππα), *Κρ. λαχ. ἡ σαβαυδία* (κ. βέρση ἢ βέρτσολο), *Κρ. λαχ. ἡ βοτρυΐτης* (κ. κουνουπίδι), ἐξαιρέτου ποιότητος καὶ ὡραιότητος, *Κρ. ἡ κυανομέλαινα* (κ. κουνουπίδι μαῦρο), *Κρ. ἡ ἀσπαραγγοειδὴς* (κ. παραπούλια), *Κρ. ἡ γογγυλιοειδὴς* (κ. γουλιὰ ἢ γογγύλια). Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ εἴδη σπείρονται τὸν Μάϊον,

Digitized by Google

μεταφυτεύονται κατὰ καιροὺς ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουλίου καὶ διαρκοῦσιν ἔκτοτε ἀπὸ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος.

«*Κράμβη ἡ γογγύλη* (κ. ῥέβαις) φυτεύεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουλίου, πωλεῖται δὲ ἀπὸ τῶν μέσων Ὀκτωβρίου μέχρι Μαΐου.

«*Ῥαφανὶς ἡ ἥμερος* (κ. ῥεπάνι) εἶνε συνήθως εὐμεγέθης, ἐπιμήκης, λευκὴ ἢ ἐρυθρά. Σπανιωτέρα εἶνε ἡ ἔχουσα ῥίζαν στρογγύλην, μικράν. Φυτεύεται κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους ἀδιακρίτως, πλὴν ἐν καιρῷ τῶν μεγίστων καυμάτων τοῦ θέρους, διὸ καὶ πωλεῖται ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου μέχρι τέλους τοῦ Μαΐου.

«*Σίναπυ τὸ μέλαν* (κ. σινάπι), *Λεπίδιον τὸ ἥμερον* (κάρδαμον) καὶ *Εὔζωμον τὸ ἐδώδιμον* (κ. ῥόκα, ἀζούματα) εἰσὶ σταυρανθῆ, σπειρόμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουλίου κατ' ἐπανάληψιν καὶ διατηρούμενα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ὀκτωβρίου καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ μέχρι Μαΐου.—Τρώγονται ὡς φυλλίδες (σαλάτα).

ΚΙΧΩΡΙΟΕΙΔΗ

«Ὁ *Θρίδαξ* εἰς δύο ποικιλίας κηπευόμενος ἐνταῦθα (*Θρίδαξ ὁ ἥμερος*, ποικιλία *ρωμαϊκή*, κοινῶς μαρούλια καὶ *Θρ. ὁ ἥμ.*, ποικιλία *γερμανική*, κοινῶς γερμανικὰ μαρούλια ἢ γερμ. σαλάτα) σπείρεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου, τρώγεται δὲ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Μαΐου.

«*Κιχώριον ἡ σέρις* (κ. ἀντίδια) καὶ *Κιχ. τὸ τανύφυλλον* (κ. ραδίκια) σπείρεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, μεταφυτεύεται τὸν Σεπτέμβριον, φέρεται εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ὀκτωβρίου μετὰ τοῦ θρίδακος, ἐὰν δὲ σπαρῇ βραδύτερον διαρκεῖ μέχρι τοῦ ἔαρος.

ΣΚΙΑΔΙΑΝΘΗ

«*Ἄπιον τὸ βαρύοσμον* (κ. σέλινον). Τούτου ἐν χρήσει εἶνε ὁ μίσχος τῶν φύλλων καὶ αἱ ῥίζαι, ὠμαὶ ἢ ἐβρασμέναι ὡς φυλλίς, λάχανον κ.τ.λ. Γεωργεῖται τὸν Ἰανουάριον καὶ ἐκ δευτέρου τὸν Ἰούλιον, ἀπὸ δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀγορὰν καθ' ὅλον τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ ἔτους.

«*Σταφυλῖνος ὁ ἄγριος* (κ. καρότα, δαφκιὰ καὶ χαβούτσια) σπείρεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, ἐκ νέου δὲ τὸν Μάρτιον. Ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου.

ΑΛΟΦΙΛΟΕΙΔΗ (Salsolaceae)

«*Τεῦτλον τὸ κοινόν*, ποικιλία σικελική, λευκόρριζος (κ. σέσκλα ἢ σέσκουλα) καὶ ποικιλία πορφυρόρριζος (κ. κοκκινογούλια ἢ παντζάρια), γεωργεῖται σχεδὸν καθ' ὅλον τὸ ἔτος καὶ πάντοτε εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀγοράν.

«*Σπανάκιον τὸ λαχανῶδες* (κ. σπανάκι) κηπεύεται ἀπὸ τοῦ μέσου Ἰουλίου μέχρις Ὀκτωβρίου ἐπανειλημμένως καὶ διαρκεῖ, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα χειμερινὰ λάχανα, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου. Καὶ Τετραγωνόκαρπος ὁ πλατύκαυλος (Tetragonia expansa) θεραπεύεται ὡς ἔμμονον φυτόν, ἀναπληρωτικὸν τοῦ σπανακίου.

ΚΟΛΟΒΑΝΘΗ

«*Πίσον τὸ ἥμερον* (κ. ἀρακάς) καὶ *Πίσον τὸ σακχαρῶδες* (κ. πιζέλια ζαχαράτα). Ἀμφότερα φυτεύονται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ χειμῶνος ἐπανειλημμένως. Χλωρὰ ὄσπρια εὑρίσκονται ἀπὸ τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου. Ταὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ *ἐδωδίμου Βικίου* (κ. κουκκιᾶς).

ΚΡΙΝΟΕΙΔΗ

«*Κρόμμυον τὸ πράσον* (κ. πράσα) καὶ *Κρ. τὸ ἥμερον* (κ. σκόροδον) μεταφυτεύονται ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι Σεπτεμβρίου· τρώγονται δὲ χλωρὰ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὰ ξηρὰ σκόροδα ἐξάγονται τὸν Μάϊον ἀπὸ τῆς γῆς.

«*Κρόμμυον τὸ κοινὸν* (κ. κρομμύδι). Οἱ νεαροὶ βολβοὶ καὶ τὰ περιβολβίδια (κοινῶς *κοκκάρι*) μεταφυτεύονται ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Μαρτίου καὶ τρώγονται χλωρὰ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ. Οἱ μεγάλοι δὲ καὶ εὐμεγέθεις βολβοὶ ἐξάγονται ἀπὸ τῆς γῆς μόλις κατὰ Ἰούνιον. Ἡ κρομμυοφυτεία εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀσκεῖται πολύ.

β') ΛΑΧΑΝΑ ΘΕΡΙΝΑ

«Ἐνῷ τὰ χειμερινὰ λάχανα εἶνε ἐγχώρια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τῆς τε μέσης καὶ βορείου Εὐρώπης, θεραπεύονται δὲ καὶ αὐτόθι, τὰ θερινὰ λάχανα τῆς Ἀττικῆς, πλὴν τῶν κυάμων, φύονται εἰς τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην, ὁ δὲ ἐδώδιμος Ἡβίσκος ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὰ θερινὰ λάχανα ἀνήκουσι τὰ ἑξῆς εἴδη:

«*Ἡβίσκος ὁ ἐδώδιμος* (κ. μπάμιαις) σπείρεται περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου, ὅτε οὐδεὶς φόβος ἐπίκειται πάχνης ἢ νυκτερινοῦ ψύχους (ἢ ὅπως λέγουσιν οἱ κηπουροί: ὅταν φύγῃ τὸ χιόνι ἀπὸ τὰ βουνά). Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Ἰουλίου ἄρχονται νὰ πεπαίνωνται καὶ νὰ τρώγωνται οἱ χλωροὶ αὐτῶν καρποί. Ἓν φυτὸν ἡβίσκου φέρει πολλοὺς καρπούς, ἀδιακόπως κατὰ μικρὸν πεπαινομένους, οὕτως ὥστε ἡ καρποφορία τοῦ ἡβίσκου, ὅπως καὶ ὅλων τῶν θερινῶν λαχάνων, διαρκεῖ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ τῶν μέσων τοῦ Ὀκτωβρίου.

«*Φασίολος ὁ μακρόκαρπος* καὶ *Δόλιχος ὁ μελανόφθαλμος* (κ. φασούλια καὶ φασουλάκια) κηπεύονται ἐπίσης κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου, κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου ἔρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ πράσινοι φασίολοι· οἱ τοῦ δολίχου ὀψιαίτερον.

«*Λυκοπέρσικον τὸ ἐδώδιμον* (κ. ντομάτα), *Στρύχνος ὁ ἐδώδιμος* (μελιτζάνα) καὶ *Καψικὸν τὸ ἐτήσιον* (κ. πιπεριά, τὰ τρία ταῦτα πολυζήτητα καὶ πολυγεώργητα στρυχνοειδῆ, σπείρονται κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου (περὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, 6/18 Δεκεμβρίου, ἐν γάστραις

Digitized by Google

ἢ κιβωτίοις, εἰς θέσεις εὐσκεπεῖς καὶ εὐηλίους, τὰ δὲ νέα φυτὰ μεταφυτεύονται ὅταν παρέλθῃ ὅλως τὸ ψῦχος καὶ ὁ οὐρανὸς αἰθριάσῃ, δηλ. περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου. Περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου ἔρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ πρῶτοι ἐδώδιμοι καρποί.

«*Στρύχνος ὁ κονδυλόρριζος* ἢ τὰ γαιόμηλα, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω που ἐν τοῖς κυρίως γαιωργουμένοις φυτοῖς ἐγένετο λόγος, θεραπεύονται ἐνίοτε καὶ ἐν σμικρῷ ἐν τοῖς λαχανοκήποις.

«*Ἡλίανθος ὁ κονδυλόρριζος* (κ. κολοκάσια) εἶνε φυτὸν χρόνιον, γεννῶν κονδύλους, κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον ἐξαγομένους ἐκ τῆς γῆς καὶ τρωξίμους ὡς τὰ γαιόμηλα.

«*Κυνάρα ὁ σκόλυμος* καὶ *Κυν. ἡ ἀκανθώδης* (κ.ἀγκυνάρα). Εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ μᾶλλον συχνότερον καὶ ἀξιολογώτερον, τὰ λέπια τῆς κεφαλικῆς ἀνθήσεώς εἰσιν ὑποστρόγγυλα καὶ σχεδὸν ἄνευ ἀκάνθης, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἀποξυσμένα κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν καὶ μακράκανθα. Αἱ κυνάραι πολλαπλασιάζονται διὰ σπερμάτων ἢ παρασπάδων (ἐκ τῶν παραφυάδων τοῦ ῥιζώματος). Σπείρονται τὸν Ἰούλιον· αἱ δὲ παρασπάδες κατὰ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου μετὰ τὰς πρώτας βροχάς. Αἱ πρώϊμοι κυνάραι (μικρότερόν τι εἶδος) φέρονται εἰς τὴν ἀγορὰν τὸν Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον. Ὁ κύριος ὅμως χρόνος τῆς κυνάρας ἐν Ἀττικῇ εἶνε ὁ Φεβρουάριος μέχρι τοῦ Μαΐου.

«*Πέπων ὁ κοινὸς* καὶ *ὁ ἥμερος* (ὁ ὑδροπέπων καὶ τὸ πεπόνιον) ἀνήκουσι μὲν εἰς τὰ θερινὰ λάχανα, ἀλλ' ἐπειδὴ κατωτέρω ἀφιεροῦμεν ἴδιον κεφάλαιον περὶ τῶν σικυειδῶν ἐκεῖ θέλομεν κάμει περὶ αὐτῶν λόγον.

«*Ἀνδράχνη ἡ λαχανώδης*, ποικιλ.*ἥμερος*,(ἀνδράκλα ἢ γλυστρίδα). Εὐχρηστεῖ ὡς κυρία φυλλὶς (σαλάτα) μετὰ τῶν σικύων καὶ τοῦ λυκοπερσίου. Σπείρεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Μαΐου, οὕτως ὥστε διατηρεῖται ἀπὸ τοῦ μέσου Μαΐου μέχρι τοῦ Νοεμβρίου.

«Προσθήκης δίκην καταλέγομεν εἰς τὰ λάχανα καὶ τὰ *ἀρωματικὰ λάχανα τοῦ μαγειρείου*, τὰ μὴ ἐλλείποντα ἀπ' οὐδενὸς κήπου, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δὲ παρεμβαλλόμενα ὡς ἀρώματα ἐν πολλοῖς φαγητοῖς, ἰδίως νηστισίμοις, πρὸς εὐγευστίαν, πολὺ δὲ ἀγαπώμενα ὡς ἐκ τῆς ὀσμῆς. Τὰ πλεῖστα τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν χειλανθῶν. Τὴν πρώτην δὲ θέσιν κατέχει *Ὤκιμον τὸ βασιλικὸν* (κ. βασιλικός). Τὸ φυτὸν τοῦτο εἶνε ἐθνικὸν σχεδὸν φυτὸν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, οὐ μόνον δὲ κηπεύεται ἄφθονον ἐν τοῖς κήποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγγείοις. Ἀπ' οὐδεμιᾶς οἰκίας ἐλλείπει κατὰ τὸ θέρος, θεραπεύεται δὲ ἐπιμελῶς ἐν ἀγγείοις ἰδίως ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Ὑπάρχει δὲ γενικὸν ἔθος ἐνταῦθα ἀναχωροῦντος τοῦ ξένου ἢ φίλου ἀπὸ τῆς οἰκίας μετὰ ἐπίσκεψιν, νὰ δίδηται εἰς αὐτὸν κλαδίσκος βασιλικοῦ, ἢ τούτου ἐλλείποντος, Ἡδυόσμου, Μελίσσης, Πυρέθρου τῆς ἀθανασίας (κ. καρυοφυλλιοῦ) κ.τ.λ.

«Τοῦ ὠκίμου κηπεύεται ἰδίως *πλατύφυλλός* τις ποικιλία (ὁ πλατύφυλλος βασ.) καὶ *μικρόφυλλος* (κ. μικρόφυλλος βασ.) Τοῦ πρώτου τὰ φύλλα εἶνε τόσῳ μεγάλα, ὥστε εἶνε χρήσιμα ὡς ἀρωματικὸν περιείλημμα τῶν βλωμῶν τοῦ κρέατος[1] (κ. ντολμάδων). Ἀγαπητότερος διὰ τὴν ἐν ἀγγείοις θεραπείαν εἶνε ὁ μικρόφυλλος, οὗτινος τέμνοντες τοὺς ἀνθοφόρους ἀκρεμόνας, μεταβάλλουσιν εἰς στρογγύλην καὶ πυκνόφυλλον τὴν κόμην.

«Ὁ βασιλικὸς εἶνε φυτὸν θερινόν, σπειρόμενον τὸν Ἀπρίλιον[2] καὶ μεταφυτευόμενον ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ἰουλίου. Πλὴν τοῦ ὠκίμου μνημονεύομεν ἐκ τῶν χειλανθῶν: *Ἡδυόσμου τοῦ πιπερώδους* (κ. δυόσμου), συνήθους συνεμβαλλομένου τῆς φυλλίδος καὶ τῶν λαχάνων, *Μελίσσης τῆς κηπαίας* (κ. μελισσοχόρτου) ἀμφοτέρων φυτῶν διαρκῶν, *Λιβανωτίδος τῆς ἰατρικῆς* (κ. δενδρολιβάνου), ἀγαπητοῦ ἀρώματος τοῦ ἑψητοῦ κρέατος, τῶν τηγανιτῶν ἰχθύων κ.τ.τ., *Ὀριγάνου τοῦ σαμψύχου* (κ. μαντζουράνας), *Ἐλελισφάκου τοῦ ἰατρικοῦ* (κ. φλασκομηλέας) καὶ *Τιφύου τοῦ ἰατρικοῦ* (κ. λεβάντας), ὅλων φυτῶν ἡμιθάμνων.

«Εἰς τὰ ἀρωματικὰ λάχανα ἀνήκουσι καὶ τὰ ἑξῆς συνήθως θεραπευόμενα.

ΣΚΙΑΔΙΑΝΘΗ

«*Πετροσέλινον τὸ ἥμερον* (κ. μαϊντανὸς καὶ μακεδονίσι), *Μάραθρον τὸ ἰατρικὸν* (κ.μάραθον) καὶ *Ἄνηθον τὸ κοινὸν* (κ. ἄνηθον).

ΣΥΝΘΕΤΑ

«*Πύρεθρον ἡ ἀθανασία* (κ. κόστος καὶ καρυοφύλλι), *Ἀψίνθιον τὸ δενδροειδὲς* (κ. ἀψιφιὰ ἢ ἀψιθιά), τέλος *Πήγανον τὸ βαρύοσμον* (κ. ἀπήγανος).

Ἕπεται τὸ τέλος.

Μία κατὰ τὸν Β' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα

ΕΘΝΙΚΗ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

. . . .

Παλαιὰ καὶ νέα

. . . .

Φίλιππος ὁ Δημητρίου, βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς πανελληνίου ἑνότητος, ὡς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλληνικῆς παντοκρατορίας. Ἀλλ' οὔτε ὁ Φίλιππος ἦτο Ἀλέξανδρος, οὔτε αἱ περιστάσεις ἦσαν πλέον αἱ αὐταί. Ἔνθερμος ὀπαδὸς τῆς μεγάλης ἐθνικῆς

1. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μεταχειρίζονται καὶ τὰ νεαρὰ καὶ τρυφερὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου (ἀμπελόφυλλα), ἅτινα δίδουσιν εἰς τὸ φαγητὸν ἡδεῖάν τινα καὶ ὑπόξυνον γεῦσιν.

2. Ὁ βασιλικὸς σπείρεται συνήθως ἰδίως τὴν 9 Μαρτίου, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Σαράντων (τῶν ἐν Σεβαστείᾳ 40 μαρτύρων). Διὰ τὴν Ἀττικὴν ὅμως ἡ ὥρα αὕτη πρὸς σπορὰν τοῦ ὠκίμου εἶνε πολὺ πρώϊμος, τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν ὑπαιθρίων τόπων.

Digitized by Google

ἰδέας, τολμητίας, φιλοπόλεμος, δὲν ἔφθανε βεβαίως διὰ τῶν πτερύγων τῆς ἐξημμένης φαντασίας του μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Γάγγου, ὠνειρεύετο ὅμως ὅτι ἤθελε κατορθώσει νὰ ἴδῃ τὴν κυρίως τότε λεγομένην Ἑλλάδα μίαν καὶ ἀδιαίρετον ὑπὸ τὸ μακεδονικόν του σκῆπτρον μοναρχικῶς πολιτευομένην, στρατιωτικῶς συντεταγμένην· ἐπομένως τόσον κραταιὰν ὥστε ἀφόβως ν' ἀντιτάσσηται κατὰ πάσης ξενικῆς ἐπιθέσεως πρὸς περιφρούρησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας.

Ὁ βασιλικὸς οἶκος τῶν Μακεδόνων, καίτοι ἑλληνικώτατος, οὐδεμίαν ᾐσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὰ δημοκρατικὰ θεωρήματα, οὔτε παρεδέχετο ὅτι οἱ βασιλεῖς πρέπει μόνον νὰ βασιλεύωσι καὶ νὰ μὴ κυβερνῶσιν. Εἴκοσι πρὸ τοῦ σιδηροῦ Βίσμαρκ αἰῶνας ἔθετον οἱ ἡγεμόνες ἐκεῖνοι τὴν ὑλικὴν δύναμιν ὑπεράνω τοῦ δικαίου (la force prime le droit), ὡμοίαζον δὲ πολὺ μὲ τοὺς σημερινοὺς Χοεντζόλερν, διότι ἐπρέσβευον ὅτι αἱ λόγχαι καὶ τὰ ξίφη τῆς ἀκαταμαχήτου φάλαγγός των ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ μόνος νόμος τοῦ Κράτους, οὐδ' ἀνεγνώριζον εἰς τὸν τυχόντα τὸ δικαίωμα νὰ συζητῇ τὰ δημόσια καὶ νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰς ὑψηλὰς τοῦ κράτους λειτουργίας. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἦσαν ἀληθεῖς μονάρχαι, καὶ διὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐπίστευον ὅτι ἐδύνατο νὰ σωθῇ καὶ νὰ δοξασθῇ ὁ Ἑλληνισμός.

Κατὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης σχολῆς διεμαρτύρετο σχεδὸν ἅπασα ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς καὶ ἀντέπραττε μετὰ μανιώδους πεισμονῆς. Δὲν ὑπῆρχε βεβαίως πλέον ἡ Ἑλλὰς τοῦ Περικλέους, οὔτε ἦτο δυνατὸν ν' ἀκούσῃ τις τὸν Δημοσθένην ἐκτοξεύοντα ἀπὸ τῆς Πνυκὸς τοὺς φλογεροὺς λόγους του κατὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας. Ἀλλὰ δὲν εἶχε σβεσθῇ ἀκόμη πᾶσα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγάπη, καὶ κάπου κάπου ἔβλεπέ τις ὡς διάττοντες ἀστέρες νὰ λάμπουν πρὸς στιγμὴν καὶ νὰ παρέρχωνται ἀνεπιστρεπτεὶ μεγάλοι τινες πατριῶται, οἵτινες ἐπὶ ματαίῳ ἐδοκίμαζον ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον φορὰν τῶν πραγμάτων καὶ τῆς σκληρᾶς μοίρας τὴν ἀδυσώπητον θέλησιν. Τὸ πᾶν ἔρρεπε πρὸς τὴν σῆψιν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν.

Ὁπωσδήποτε οἱ παλαιοὶ δημοκράται, οἱ θιασῶται τῆς μυστικῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, τῆς διαιρέσεως τῶν ἐξουσιῶν, τῆς εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν, οἱ πρεσβεύοντες ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἐπήγαζεν ἐκ τοῦ δήμου καὶ ὅτι μόνος ὁ λαὸς ἐδικαιοῦτο νὰ βασιλεύῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ, οἱ δογματολόγοι ἠγέρθησαν λυσσαλέοι κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Φιλίππου καὶ διὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου μέσου ἐπεχείρησαν νὰ τὸν καταστρέψωσιν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀντιδράσεως ταύτης ἐτέθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἐδίστασαν ν' ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὴν δημοκρατουμένην Ῥώμην καὶ νὰ συνομολογήσωσι μετ' αὐτῶν ἀλλόκοτον συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν, ἐλπίζοντες ὅτι μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ πατροπαραδότου ἐχθροῦ των εὐκόλως θ' ἀπηλλάσσοντο τῶν κινδύνων τῆς ξενικῆς ἐπεμβάσεως. Ἄλλως τε πῶς νὰ δυσπιστῶσι δημοκράται πρὸς δημοκράτας ἀπευθυνόμενοι, ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφούς; Τὸ πάθος τὸ πολιτικὸν ἐτύφλωνε τὴν διάνοιαν τῶν ἀντιπάλων τοῦ Φιλίππου καὶ δὲν ἄφινεν αὐτοὺς νὰ αἰσθανθῶσι ποῖον διέπραττον στυγερὸν κακούργημα, ἀνοίγοντες τὰς θύρας τῆς Ἑλλάδος εἰς ξένους προστάτας, καὶ παρέχοντες εἰς τὰ πειναλέα ῥάμφη τῶν Ῥωμαίων ἀετῶν ἑλληνικὴν σάρκα καὶ ἑλληνικὸν αἷμα, ἵνα, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς φιλικῆς μεσιτείας των, φάγωσιν ἐξ αὐτῶν καὶ κορεσθῶσιν.

Ἦτο βαρὺ τὸ ἁμάρτημα τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηναίων, ἦτο τόσῳ βαρὺ ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσεπάθησαν νὰ τὸ δικαιολογήσωσι μὲ τὴν πρόφασιν ἑνὸς πολιτικοῦ δόγματος. Διεσάλπιζον δὲ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφιζόμενοι τοῦ τότε καιροῦ ὅτι ἐθνικὴ ἑνότης ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀπολύτου δεσπότου ἦτο φάσμα ἀνύπαρκτον, ὅτι πατρὶς ἄνευ ἐλευθερίας ἦτο κενὸς λόγος, καὶ ὅτι φυλὴ ἀκεραία δὲν ἐδύνατο νὰ συγχωνευθῇ, νὰ συνοψισθῇ εἰς ἓν μόνον πρόσωπον, οὔτε ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς ἄρχοντα τὸν μὴ ἐκπορευόμενον ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ λαοῦ. Ἀπ' ἐναντίας ἡ Ἑλλάς, ἡ ἀληθὴς Ἑλλὰς ἤκμασεν, ἐδοξάσθη, ἐτίμησεν ἑαυτὴν καὶ ἔσωσεν ἀπὸ τοῦ ἀσιατικοῦ βαρβαρισμοῦ τὴν ἀνθρωπότητα ὅτε ἔζη διῃρημένη εἰς μυρία κέντρα αὐτοτελῆ μὲν καὶ ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ μυστικῶς συνδεόμενα ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τῶν κοινῶν ἐλπίδων· ὅτι ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῶν διηνεκῶν συγκρούσεων, ἔστω καὶ αἱματηρῶν, τῶν μικρῶν τούτων κέντρων, ἀνέτειλε τὸ ἀνέσπερον ἐκεῖνο ἑλληνικὸν φῶς, ὅπερ ὡς φάρος ἀκοίμητος διεσκόρπιζε τὰ σκότη τῆς δουλείας καὶ ἐφώτιζε τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων· τέλος ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐτέρπετο ἐν τῇ διαιρέσει καὶ ἐπροτίμα νὰ ζῇ ἐν ὁμοσπονδίᾳ ἐλεύθερος παρὰ δοῦλος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον ἑνὸς ἀπολύτου μονάρχου.

Ἀλλὰ τὴν γλυκύτητα τῶν ἰδεῶν τούτων ἐφαρμάκωνεν ἡ ἐπέμβασις τοῦ ξένου, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ μέθῃ τοῦ κατὰ τῶν Μακεδόνων πάθους των δὲν τὸ ᾐσθάνοντο, δὲν τὸ ἔβλεπον!

Ἐπειδὴ δὲ πέπρωται νὰ μὴ ἦναι τίποτε νέον ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ μας τούτου πλανήτου, τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐνθύμως ὑπεστήριξαν μετὰ πάρελευσιν δισχιλίων ἐτῶν ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ οἱ φίλοι τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ κ. Γλάδστωνος κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς Ἑνώσεως. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι ὁ σοφὸς φίλος μου κ. Βραΐλας, θέλων νὰ ἐπισφραγίσῃ τὰς περὶ ἑλληνικῆς ὁμοσπονδίας δοξασίας του, ἐφεῦρε τότε παραλληλισμὸν ποιητι-

Digitized by Google

κώτατον μεταξὺ μιᾶς ὀνειρευομένης ὁμοσπονδιακῆς Ἑνώσεως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς νέας ταύτης Ῥώμης, καὶ τῆς μυστηριώδους ἁρμονίας, ἥτις διέπει τὰ ἐν τῷ στερεώματι ἀπειράριθμα οὐράνια σώματα. Ἔλεγε δὲ μετ' ἀπαραμίλλου εὐφραδείας καὶ βαθυτάτης πεποιθήσεως, ὅτι καθὼς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ δι' ἀνωτέρας ἀγνώστου δυνάμεως συνδέονται πρὸς ἀλλήλους καὶ ὑποτάσσονται εἰς τοὺς αἰωνίους κανόνας τῆς ἕλξεως καὶ τῆς κινήσεως, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ θυσιάζηται ἡ αὐτοτέλεια καὶ ἡ ἀνεξαρτησία των, οὕτω καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἐδύναντο ὑπὸ τὴν βρετανικὴν αἰγίδα νὰ ζήσωσιν ἐλεύθεραι καὶ εὐτυχεῖς, ὑλικῶς μόνον κεχωρισμέναι ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ πνευματικῶς συντελοῦσαι εἰς τὴν ἁρμονικὴν διαρρύθμισιν τοῦ ὅλου μεγάλου ἑλληνικοῦ κόσμου. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐκπορθήσῃ τὰς πεπωρωμένας ψυχὰς τῶν τότε ῥιζοσπαστῶν, ὁ δὲ κ. Γλάδστων[1] ὠφελήθη σπουδαίως ἐπ' ἀγαθῷ αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οἰκτρᾶς ἐκείνης ἀποτυχίας, διότι ἔκτοτε μεγάλην ὑπέστησαν μεταβολὴν αἱ περὶ ἡμῶν καὶ τῶν δούλων ἀδελφῶν μας δοξασίαι του, καθὼς ὠφελήθη καὶ ὁ κ. Βραΐλας, ὅστις σήμερον ὑποστηρίζει ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τὴν ἰδέαν μιᾶς ἀδιαιρέτου μεγάλης Ἑλλάδος, ἐλευθέρως πολιτευομένης ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Γεωργίου.

Ἔσπευσαν λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἕλληνες διῃρέθησαν εἰς Φιλιππίζοντας καὶ Ῥωμαΐζοντας, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐξερράγη καταστρεπτικώτερος καὶ παντὸς ἄλλου ἀπαισιώτερος, διότι ὑπεδαυλίζετο ὑπὸ τοῦ ξένου, οἱ δὲ φιλέλληνες σύμμαχοι ἐνησμενίζοντο βλέποντες ὅτι ἀνὰ πᾶσαν νέαν ἀφαίμαξιν ἡ Ἑλλὰς ἐλειποθύμει καὶ ἔτεινεν αὐτοπροαιρέτως τὸν αὐχένα εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

Ὁ Φίλιππος ἦτο Ῥουμελιώτης, παλληκαρᾶς ἀτρόμητος, ἀπεστρέφετο τὴν ἀσιατικὴν μαλθακότητα, ἐν ἀνάγκῃ συνεμερίζετο ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὸ κρίθινο ψωμὶ τοῦ στρατιώτου, τὰς κακουχίας, τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου, ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι, ἐγνώριζε κατ' ὄνομα ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς του, ὅλους τοὺς συντρόφους του, τοὺς ἐνεθάρρυνε διὰ γενναίων ἀμοιβῶν, καὶ μὲ τὰ μεγάλα ταῦτα κεφάλαια δὲν ἐφοβήθη νὰ ἀντιπαραταχθῇ μόνος κατὰ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τεράστια. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐξαντληθεὶς ἡττήθη κατὰ κράτος εἰς Κυνὸς Κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου, ἐκθύμως ὑποστηριζομένου ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν· ὑπέκυψεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νικητῶν καὶ . . . . . ἐπροσκύνησεν ὁ γενναῖος.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ τελικὴ αὕτη καταστροφή, ὁ Φλαμινῖνος, κερδίσας τινὰς ἐκ τῶν προκρίτων Ἀκαρνάνων, τοὺς ἀπέστειλεν εἰς Κέρκυραν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ διεγείρωσι διὰ παντὸς τρόπου κατὰ τοῦ Μακεδόνος τὸν λαόν, ὅστις ἐφιλίππιζεν. Οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο βεβαίως καὶ οἱ Λευκάδιοι, ἔμενον ἀκλόνητοι ἐν τῇ μετὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου παλαιᾷ συμμαχίᾳ των, εἴτε διότι διεκρίνοντο, κατὰ τὸν Τίτον Λίβιον, ἐπὶ σταθερότητι χαρακτῆρος, εἴτε διότι ἔτρεφον ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων· τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἀποστόλων τούτων ἀπεφασίσθη ἐν Κερκύρᾳ ἡ συγκάλεσις μιᾶς ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν ἤθελεν ἀνατεθῆ ἡ λύσις τοῦ ἐκκρεμοῦς ἐθνικοῦ ζητήματος, καὶ ἐξελέχθη ἡ Λευκὰς ὡς τόπος κεντρικώτερος καὶ ἀσφαλέστερος παντὸς ἄλλου πρὸς συζήτησιν ἀντικειμένων ἀδιασπάστως συνδεομένων μετὰ τῆς τύχης τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Συνήρχοντο λοιπὸν ἐν Λευκάδι οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ῥωμαίου στρατηλάτου, πεισθέντες ἴσως ὅτι ἡ ἀπόλυτος τῆς συνελεύσεως πλειονοψηφία θὰ ἀπέκρουε τὰς ἰδέας των, κατώρθωσαν διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν ὑποσχέσεων νὰ σχηματίσωσι ψευδῆ ἀπαρτίαν, καὶ ἥρπασαν ἐξ ἐφόδου καὶ ἀσυζητητεὶ ψήφισμα, δι' οὗ ἀπεφασίζετο πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ συμμαχία μετὰ τῶν Ῥωμαίων.

Γενομένης γνωστῆς τῆς ὀλεθρίας ἀποφάσεως, θόρυβος ἠγέρθη μέγας, ὁ δὲ λαός, ἀχαλίνωτος πάντοτε ἐν τῇ ὀργῇ του, ἐπετέθη κατὰ τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ ἀκυρώσῃ τὸ ψήφισμα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς συζήτησιν τὸ σφαγιασθὲν ἐθνικὸν ζήτημα.

Δύο γνωστοὶ φίλοι τοῦ βασιλέως Φιλίππου, Ἀκαρνᾶνες, ἀνήκοντες εἰς τὰς ἐξοχωτέρας τοῦ τόπου οἰκογενείας, ὁ Ἀνδροκλῆς καὶ ὁ Ἐχέδημος, διέπρεψαν τότε ἐν τῇ συνελεύσει ἐπὶ ῥητορικῇ δεινότητι καὶ πολιτικῇ τόλμῃ. Ἡ δὲ συνέλευσις, μεταμεληθεῖσα, ὄχι μόνον ἀπεδέχθη τὴν μετὰ τοῦ Φιλίππου συμμαχίαν, ἀλλὰ κατεδίκασεν ὡς προδότας τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Βιάνωρα, ἰσχυροὺς κομματάρχας, διότι ἐτόλμησαν, ἐνώπιον Ἑλλήνων πληρεξουσίων, νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν μετὰ τοῦ ξένου συμμαχίαν. Μετὰ τὸ ἆθλον τοῦτον ὁ Ἀνδροκλῆς καὶ ὁ Ἐχέδημος ἐξητήσαντο καὶ ἐπέτυχον τὴν παῦσιν καὶ τοῦ ἄρχοντος Ζεύξιδος, κατηγορηθέντος ὡς αὐτουργοῦ τῆς ἀντεθνικῆς προτάσεως καὶ αὐθα-

1. Ὁ κ. Γλάδστων μετὰ πολλῆς πεισμονῆς ὑπεστήριζε τότε ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ συναινέσῃ ποτὲ ἡ Κυβέρνησις τῆς Βασιλίσσης εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Ἑπτανήσου, διότι ὄχι μόνον θὰ ὡμολόγει τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐνοχὴν καὶ ἀδυναμίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἡ παραχώρησις αὕτη, διὰ νὰ ἦναι συνεπής, θὰ τὴν ἠνάγκαζε νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐπομένως ὑπὲρ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπερ βλάσφημον, ἀδύνατον, ἀπαράδεκτον.

Digitized by Google

διάσαντος νὰ φέρῃ αὐτὴν ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως. Ἐνὶ λόγῳ ἔγινεν ὁ κόσμος ἄνω κάτω καὶ φόβος ὑπῆρχε μέγας μὴ διαταραχθῇ ἡ δημοσία τάξις καὶ ἐπέλθουν σκηναὶ αἱματηραί.

Οἱ ἐπὶ προδοσίᾳ στιγματισθέντες ἔτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τῇ προτροπῇ δὲ τῶν φίλων των ἦσαν ἕτοιμοι νὰ προσφύγωσιν εἰς Κέρκυραν ὅπως τεθῶσιν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ πολιτικοὶ ῥαδιοῦργοι διάσημοι, βαθεῖαν ἔχοντες γνῶσιν τῆς ἐμφύτου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παλιμβουλίας καὶ γενναιότητος, προετίμησαν νὰ ὑποκριθῶσι μετάνοιαν καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν ἄφεσιν τοῦ ἁμαρτήματός των παρ' αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ὑπογράψει τὴν καταδίκην των.

Ἐνεφανίσθησαν ἐπομένως ἐνώπιον τοῦ μαινομένου λαοῦ, καὶ μετὰ καρδίας συντετριμμένης καὶ τεταπεινωμένης ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ περὶ συμμαχίας μετὰ τῶν Ῥωμαίων πρότασίς των ἦτο ἀπόρροια ἀφιλοκερδοῦς πεποιθήσεως, ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ πολίτου ἔπρεπε νὰ μένῃ ἐλευθέρα, ὅτι ὁ μακεδονικὸς ἀπολυτισμὸς δὲν ἐδύνατο νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, ὅτι τέλος, ἂν ἡμάρτησαν, παρεκάλουν τὸν λαὸν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ διότι ἡμάρτησαν τυφλωθέντες ἐκ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτός των. . . . Ὁ δὲ λαὸς καὶ ἡ συνέλευσις ἐν τῇ νηπιότητί των ἔστερξαν μὲν ν' ἀποσύρωσι τὴν καταδίκην, ἀλλὰ διετήρησαν ἀδιάσειστον τὴν μετὰ τοῦ Φιλίππου ψηφισθεῖσαν συμμαχίαν. Μετὰ ταῦτα ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως καὶ ἕκαστος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ δὲ Φλαμινῖνος, μαθὼν εἰς Κέρκυραν τὰ γενόμενα, καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν, ἀπεφάσισε, πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν Φιλιππιζόντων, νὰ τιμωρήσῃ σκληρῶς τοὺς Λευκαδίους δι' ἣν μετῆλθον πίεσιν ἐπὶ τῶν πληρεξουσίων τῆς συνελεύσεως, καὶ χωρὶς προηγουμένης κηρύξεως πολέμου, δίκην πειρατοῦ, ἐνεφανίσθη αἰφνηδίως ἐνώπιον τῆς νήσου μετὰ τοῦ στόλου του καὶ ἠγκυροβόλησε παρὰ τὸ Ἡραῖον.

Ποῦ ἔκειτο τὸ Ἡραῖον τοῦτο ἀδύνατον εἶναι νὰ προσδιορίσῃ τις σήμερον. Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν κόλπον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Λάμιας, διότι ἐκεῖ κατέληγεν ἡ μεγάλη διῶρυξ, ἣν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνέσκαψαν οἱ Κορίνθιοι, ἐκεῖ δὲ προσωρμίζοντο πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ νέου λιμένος τὰ ἐκ Κερκύρας καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου εἰς Λευκάδα κατευθυνόμενα πλοῖα. Ἐπὶ τοῦ ἀμμώδους ἐκείνου αἰγιαλοῦ ἀπεβίβασεν ὁ Φλαμινῖνος τὸν στρατόν του καὶ διὰ τῆς Γύρας καὶ τῆς Ἀμαξικῆς ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τῶν λευκαδίων τειχῶν, καὶ στήσας τὰς μηχανὰς ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν ὑπερήφανον καὶ ἀτίθασσον Λευκάδα.

Ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς ἤλπιζε διὰ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἐπιδρομῆς νὰ τρομάξῃ τοὺς κατοίκους καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀναιμωτὶ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως, ἀλλὰ πᾶσα περὶ παραδόσεως πρότασις ἀπερρίφθη μετ' ἀγανακτήσεως. Ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξε φοβερά, ἀλλὰ πολὺ μανιωδεστέρα ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες διεξήγαγον τὸν πόλεμον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μετὰ πρωτοφανοῦς αὐταπαρνήσεως καὶ γενναιότητος ἀπαραδειγματίστου.

Ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, ὅστις ἀπετέλει μέρος τοῦ ἀποκοπέντος ἰσθμοῦ, ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν Πέραμα, διότι ἐκεῖθεν καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐπὶ ξυλίνης γεφύρας μετέβαινον εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην οἱ Λευκάδιοι· ἐξετείνετο δ' ἐπὶ τῶν παρακειμένων ὡραιοτάτων λόφων καὶ περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ὑπὸ πελωρίων κυκλωπείων τειχῶν.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Τίτου Λιβίου προκύπτει ἐναργῶς ὅτι τὰ νερὰ τῆς λίμνης ἦσαν καὶ πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ὡς καὶ σήμερον ῥηχά, τουτέστι βατὰ καθ' ὅλην σχεδὸν αὐτῶν τὴν ἔκτασιν. Διὰ τοῦτο ἡ πόλις προσεβλήθη ἔκ τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς μέρος, ἐκεῖ ὅπου τὰ χώματα, λιπαρὰ καὶ κάθυγρα, μεγάλας προσέφερον εὐκολίας εἰς τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας. Ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους εἶναι καὶ τώρα ἡ αὐτὴ κατὰ τὰ παράλιμνα ἐκεῖνα μέρη, ἐπομένως ἡ κυριωτέρα τῶν Ῥωμαίων προσβολὴ συνεκεντρώθη πρὸς τὸ σημεῖον ἔνθα σήμερον κεῖται τὸ Καλλιγόνι, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν ὁμαλῶν τῆς πόλεως συνοικιῶν.

Ἐκεῖ τὰ τείχη ἦσαν ἀσθενέστερα καὶ κατέῤῥεον εὐκόλως ὑπὸ τὰ ῥαγδαῖα κρούσματα τῶν κριῶν· ἀλλ' οἱ ἀκαταμάχητοι Λευκάδιοι ἔθετον τὰ ἀνδρεῖα στήθη των εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν συντριβομένων ὀγκολίθων καὶ ἀπέκρουον τὰς ἀκαταπαύστους ἐφόδους, διεγείροντες τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν πολεμίων· ὁ δὲ Φλαμινῖνος, βλέπων ματαιουμένας τὰς προσπαθείας του, ἐσκέπτετο ἴσως νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν ὅτε, πρόσφυγες Ἰταλοί, τυχόντες παρὰ τοῖς Λευκαδίοις ἀσύλου καὶ ἀδελφικῆς φιλοξενίας, προσεφέρθησαν νὰ εἰσαγάγωσι τοὺς μαχητάς του διὰ μυστικῆς ἀτραποῦ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν.

Ἡ στυγερὰ προδοσία ἐτελέσθη μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἐν ὥρᾳ ζοφερᾶς νυκτὸς εἰσῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀλαλάζοντες καὶ κρούοντες τὰς ἀσπίδας ἐπετέθησαν αἴφνης ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν ἀκαταδαμάστων προμάχων τῆς Λευκάδος· πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβαινε πλέον περιττὴ καὶ ματαία. Ἐδύναντο ἐπομένως, καταθέτοντες τὰ ὅπλα, νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ δὲν ἔστερξαν οἱ γενναῖοι νὰ ταπεινωθῶσι. Συνέῤῥευσαν ἀθρόοι ἐν τῇ ἀ-

Digitized by Google

γορᾷ, παρετάχθησαν εἰς μάχην καὶ ἔμειναν ἀκλόνητοι προσμένοντες τὴν τελευταίαν προσβολὴν τῶν νικητῶν· ὁ Φλαμινῖνος εἰσεπήδησε καὶ οὗτος μετὰ τοῦ στρατοῦ του διὰ τῶν ῥηγμάτων τῶν τειχῶν εἰς τὴν πόλιν καί, περιζώσας πανταχόθεν τοὺς ἀτρομήτους μαχητάς, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς σφαγῆς.

Οὐδενὸς ἐφείσθησαν τὰ ξίφη τῶν Ῥωμαίων, οὔτε γέροντος, οὔτε γυναικός, οὔτε νηπίου. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε ῥιζική, τὸ δὲ ὄνομα τῆς Λευκάδος ἐσβέσθη ἐκ τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας.

Κατακτηθείσης τῆς νήσου παρέδωκε τὰ ὅπλα εἰς τὸν νικητὴν καὶ ἡ Ἀκαρνανία, ἥτις ἀδελφικῶς συμμετέσχε τῶν ἀγώνων τῆς μακρᾶς ἐκείνης πολιορκίας. Τὰ τείχη ἔπαθον σπουδαιοτάτην βλάβην, τόσον ὥστε κατέστη ἄφευκτος ἡ ἐπισκευή των· ταύτην ἀνέλαβον ἐργολάβοι ἐκ τῆς ἐν Ἠπείρῳ Ἀπολλωνίας καὶ ἐξετέλεσαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἐπιγραφῆς ἀνακαλυφθείσης παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἀρχαίας πόλεως

Ἀπολλωνιᾶται ᾠκοδόμησαν.

Ἀλλὰ τῶν αἰώνων ὁ ἀδιάκοπος χαλασμὸς καὶ αἱ ἀσεβεῖς χεῖρες τοῦ ἄγγλου τοποτηρητοῦ Temple[1] ἐπέφερον νέαν καταστροφὴν ῥιζικωτέραν τῆς πρώτης, σήμερον δὲ κεῖνται διεσπαρμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ μολύνουν οἱ ῥυπαροὶ πόδες τοῦ ζευγηλάτου, ἀγνοοῦντος βεβαίως τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς καὶ τὸν ἡρωικὸν θάνατόν των. Κεῖνται κατὰ γῆς νεκρά! καὶ καθὼς ἄλλοι Ἀπολλωνιᾶται δὲν θ' ἀναλάβωσι πλέον τὴν ἀνόρθωσίν των, οὕτω δὲν θὰ εὑρεθῶσι μαχηταὶ ὡς ἐκείνους νὰ τὰ ποτίσωσι διὰ τοῦ αἵματός των!

Ἔκτοτε ἄπειροι συνέβησαν ἐπὶ τῆς νεκρᾶς Λευκάδος συμφοραί. Στίφη βαρβάρων τὴν κατεπάτησαν, σεισμοὶ καταστρεπτικοὶ τὴν κατεσπάραξαν, Γότθοι, Γαλάται, Σέρβοι, Φράγκοι πειραταὶ τὴν ἠτίμασαν, δουλεία ἀτελεύτητος τὴν ἐμάρανεν, εἴτε ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὴν δεσποτείαν καὶ τῶν Τόκκων, εἴτε ὑπὸ τὴν φθοροποιὰν τῶν Βενετῶν προστασίαν, εἴτε ὑπὸ τὸν φονικὸν τῶν Ὀθωμανῶν ἀκινάκην, εἴτε ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν Ῥώσσων, τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων. Μόνον σπάνιοί τινες σπασμοὶ τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων της ὑπεδείκνυον ὅτι βαθὺς λήθαργος καὶ ὄχι θάνατος εἶχε παραλύσει τὴν καρδίαν της... Εἶχον ἤδη παρέλθει δισχίλια ἔτη καὶ ἰδοὺ ἀκούεται πάλιν ἐν Λευκάδι κλαγγὴ ὅπλων ἐθνικῶν, καὶ βρονταὶ τηλεβόλου καὶ θόρυβος πολέμου καὶ ἀλαλαγμοὶ θηριώδεις...

Ἔτρεχε τότε τὸ ἔτος 1806. Ἀλῆς ὁ Τεπελενλῆς, ὁ υἱὸς τῆς Χάμκως, ὁ ἀδελφὸς τῆς Καϊνίτζας, ὁ διαβόητος βεζίρης τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν ἀποφασίσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Λευκάδα, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἐνόσῳ ἐσώζετο τὸ καταφύγιον ἐκεῖνο, οὐδέποτε ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς γενναίους τῶν ῥουμελιωτικῶν ὀρέων μαχητάς, καὶ ἑπομένως θεμελιώσῃ ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων τὸ κράτος καὶ τὴν δυναστείαν του. Ἐπετέθη λοιπὸν ὁ ἀλιτήριος κατὰ τῆς νήσου ἄγων δισμυρίους Ἀλβανούς. Ἡ δὲ κυβέρνησις, συναισθανομένη τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ἀπέστειλεν ἀμέσως ὡς ἔκτακτον αὐτῆς ἐπίτροπον Ἰωάννην τὸν Καποδίστριαν, καὶ διεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὴν στρατιωτικὴν τῶν κατοίκων διοργάνωσιν καὶ τὴν ἀντὶ πάσης θυσίας διαφύλαξιν τῆς Λευκάδος ἀπὸ τῶν αἱμοβόρων ὀδόντων τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀμειλίκτου δράκοντος.

Ὁ Καποδίστριας ἀνεδείχθη μέγας ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ὑψηλῆς ἐντολῆς του καὶ ἐξετέλεσε διὰ μικροτάτων μέσων ἀληθῶς τεράστια. Κατώρθωσε διὰ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότητος καὶ τοῦ παραδείγματός του νὰ διεγείρῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν κατοίκων ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν, καὶ μετὰ ἑπτάμηνον ἡρωικὴν ἀντίστασιν κατέβαλε καὶ ἀπεδίωξε τὸν Ἀλῆν, κρύφα βοηθούμενον καὶ καθοδηγούμενον ὑπὸ ἀξιωματικῶν Εὐρωπαίων.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλήτερον, τὸ θαυμαστότερον, τὸ ἑλληνικώτερον κατόρθωμα τοῦ ἀειμνήστου Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἡ ἐν Λευκάδι συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐνδοξωτέρων Καπετανάτων τῆς Ῥούμελης πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης Λευκάδος, καὶ ὁ ἀδελφικὸς σύνδεσμος, ὅστις προέκυψεν ἐκ τῆς συγκεντρώσεως ταύτης μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων ὁπλαρχηγῶν τῆς δουλωμένης Ἑλλάδος. Οἱ Κλέφται μετεμορφώθησαν εἰς Κλεφτουριάν, δηλαδὴ ἀπέβαλον τὴν ἰδέαν τῆς ἀτομικῆς καὶ κεχωρισμένης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀντιδράσεως καὶ συνησπίσθησαν καὶ συνετάχθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κατζαντώνη εἰς στρατὸν ἐθνικόν, ἓν καὶ μόνον ἔχοντα σύνθημα, ἄσπονδον κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος πόλεμον, ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἐπιδιώκοντα, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς βασανιζομένης μητρός των.

Συνεκροτήθη λοιπὸν πάλιν ἐν Λευκάδι στρατιωτικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐκ τῶν πολεμικωτέρων στοιχείων τοῦ Ἔθνους καὶ ἐν εὐωχίαις καὶ χαραῖς ἐπανηγυρίσθη ὁ συνασπισμὸς καὶ ἡ ἀδελφοποίησις τῶν μελῶν αὐτῆς ἐντὸς τοῦ κατὰ τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν τῇ πόλει κήπου τοῦ Α. Χαλικιοπούλου.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τραπέζης ἐκάθισεν ὁ Καποδίστριας, ἐγερθεὶς δὲ πρὶν ἢ ἀποχωρισθῶσιν οἱ συνδαιτημόνες, προέπιεν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐπὶ τῇ προπόσει ταύτῃ οἱ γενναῖοι τῆς ἑλληνικῆς τιμῆς πρόμαχοι σύραντες ἐκ τῶν κολεῶν τὰ ξίφη ὤμοσαν ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος.

1. Ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι τὸ ὑλικὸν τῶν ἐνδόξων τειχῶν τῆς ἀρχαίας Λευκάδος ἐδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Μαύρας οἰκοδομουμένην μητρόπολιν, ὁ ἑλληνομάχος οὗτος, φθονῶν τὴν δόξαν τοῦ συμπατριώτου του Ἐλγίνου, ἐπεχείρησε μανιωδῶς τὴν κατεδάφισίν των.

Ὁ Καποδίστριας, συγκεκινημένος μέχρι δακρύων, ἐνηγκαλίσθη καὶ ἠσπάσθη ἀδελφικῶς ὅλους, μάρτυρες δὲ αὐτόπται τῆς ἀπεριγράπτου ἐκείνης σκηνῆς μ' ἐβεβαίωσαν, ὅτι εἶδον κλαίοντα τὰ κεραυνοβόλα ὄμματα τοῦ Κατζαντώνη, τοῦ πελωρίου Λεπενιώτη, τοῦ Φώτου Τζαβέλλα, τοῦ Κίτζου Βότζαρη, τοῦ Δράκου Γρίβα, τοῦ Περραιβοῦ, τοῦ Νότη Βότζαρη, τοῦ Νάστου Ζέρβα, τοῦ Τζίμη Ζέρβα, τοῦ Χορμόβα, τοῦ Δαγκλῆ, τοῦ Καλόγερου, τοῦ Κώστα Δεσπότη, τοῦ Κώστα Στράτου, τοῦ Γιώργου Στράτου, τῶν Κοντογιανναίων, τῶν Μπουκουβαλαίων, τοῦ Λεβεντάκη, καὶ ὅτι ἠκούοντο μακρόθεν ὑπὸ τὰ λογχωμένα στήθη τῶν λεόντων ἐκείνων οἱ βροντώδεις παλμοὶ τῶν καρδιῶν των.

Καλὸς καιρὸς ὁποῦτανε!...

Δὶς λοιπὸν ἐν διαστήματι εἴκοσιν αἰώνων συνηντήθησαν τὰ τέκνα τοῦ διωκομένου Ἑλληνισμοῦ ἐν Λευκάδι καὶ ἐπολέμησαν ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος μετ' ἀπαραμίλλου γενναιότητος....

Δὲ θὰ τριτώσῃ τάχα;...

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ.

ΠΩΣ ΤΡΩΓΟΥΣΙΝ

οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐάν, καθὼς λέγει ὁ Ῥουσσῶ, ἀπὸ τῶν τροφῶν, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται κατὰ προτίμησιν ἕκαστον ἔθνος, δύναταί τις νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ χαρακτῆρός του, ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν εὐφυέστερον καὶ χαρακτηριστικώτερον ὁ Brillat Savarin διὰ τῶν ἑπομένων ἀφορισμῶν του: «Εἰπέ μοι τί τρώγεις, νὰ σοὶ εἴπω τί εἶσαι»· ἡ τύχη τῶν ἐθνῶν ἐξήρτηται ἀπὸ «τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τρέφονται», ἡ περὶ Τουρκικῆς τραπέζης θεωρία δὲν θέλει λογισθῇ περιττή.

Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ Εὐρωπαῖος, πόσον ταχύτερα καὶ μετὰ πόσον ὀλιγωτέρων ἐπιτραπεζίων σκευῶν κατορθόνει ὁ Τοῦρκος ὅ,τι ἐκεῖνος μετὰ τοσαύτης πολυδαιδάλου ἀποσκευῆς καὶ μετὰ τοσούτου περισπασμοῦ. Ἓν μικρὸν ὑπόβαθρον (σκαμνὶ), τὸ ὁποῖον χρησιμεύει συνήθως καὶ ὡς κανδηλεροστάτης, εἷς χάλκινος γανωμένος δίσκος *(σινί)*, ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνδαιτυμόνων, ἓν στενὸν καὶ μακρὸν χειρόμακτρον πέριξ τῆς τραπέζης ταύτης ἢ διάφορα μικρότερα ἐπ' αὐτῆς, μερικὰ ξύλινα ἢ καλάϊνα κοχλιάρια, δύο-τρία μαχαίρια, ἓν ἁλατοδοχεῖον, ἓν ἢ σπανίως πλειότερα ποτήρια, καὶ μία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεταλλίνη ὑδρία μετὰ νεκροῦ ὕδατος ἢ σπανίως μελικράτου (σερμπέτ), ἰδοὺ πάντα τῆς Τουρκικῆς τραπέζης τὰ σκεύη. Ἐπιτίθεται ἐπ' αὐτῆς ὁ ἄρτος, κομμένος τεμαχηδὸν καὶ συνήθως ὄχι πολυψημένος,[1] παρατίθεται ἐν τῷ μέσῳ τὸ φαγητὸν, καὶ οἱ δαιτυμόνες, ἀφ' οὗ νιφθῶσι (διότι τὸ νίψιμον, καὶ πρὸ τῆς τραπέζης καὶ μετ' αὐτὴν, εἶνε ἄφευκτον, διὰ τὴν ἔλλειψιν, ἐννοεῖται, τῶν πειρουνίων), ἀνακομβόνονται, καὶ, μετὰ τὸ *μπίσμ ὑλ-λαχχῦ* καὶ τὸ *μπούγιουρουν*, ἐκφωνούμενα ὑπὸ τοῦ οἰκοκυρίου καὶ ἀπευθυνόμενα, ἐκεῖνο μὲν πρὸς τὸν Θεὸν, τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς συνδείπνους, ἄρχονται πάντες τοῦ ἔργου. Τριάκοντα-τεσσαράκοντα εἴδη φαγητῶν, ἐν τοῖς δείπνοις τῶν μεγιστάνων, ἐπιτίθενται καὶ ἀποφέρονται ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης, διαβιβαζόμενα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων, ἐν διαστήματι εἴκοσι πολλάκις λεπτῶν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὴν οὐδὲν κάμνουσιν ἄλλο, εἰμὴ ἀπογεύονται ἅπαξ διὰ τῶν τριῶν δακτύλων ἀπὸ μιᾶς ἑκάστης λοπάδος, ἥτις μετὰ τοῦτο θὰ περιέλθῃ ἄλλα τρία-τέσσαρα τραπέζια ἐντὸς τῆς αὐτῆς οἰκίας, πρὶν καταντήσῃ εἰς τοὺς τελευταίους ὑπηρέτας.

Ἡ χρῆσις τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀπηγόρευται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ προτιμῶσιν ἀντ' αὐτῶν οἱ μὲν ἰδιῶται τὰ καλάϊνα ἢ χαλκᾶ, καθαρίως γεγανωμένα, οἱ δὲ πλούσιοι καὶ οἱ μεγιστᾶνες τὰ Σινικὰ, τιμώμενα πολλάκις ὑπὲρ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Διηγεῖται δὲ ὁ Tournefort, ὅτι πρὸ τοῦ γεύματος καὶ μετὰ τὸ γεῦμα, τὸ δοθὲν τῷ 1700 ὑπὸ τοῦ Βεζίρη, κατὰ τὸ ἔθος, ἐν τῇ τοῦ Ἀρζ-όδασῆ αἰθούσῃ εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας Feriol, ἡ μὲν λεκάνη, ἐν ᾗ ἐνίφθη ὁ πρέσβυς, ἦν ἀργυρᾶ, ἡ δὲ τοῦ Βεζίρη ὀρειχαλκίνη. Τὰ προσόψια ὅμως εἶνε πάντοτε χρυσοκέντητα.

Προσκαλούμενος δὲ εἰς τράπεζαν Τούρκου, πρέπει, ἐὰν θέλῃς νὰ τὸν ὑποχρεώσῃς, νὰ ὑπακούσῃς ὅσῳ προθυμότερον καὶ ταχύτερον δυνηθῇς. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ τόπος, διαγκώνισον τοὺς συγκαθημένους καὶ ποίησον τόπον σεαυτῷ· οὐδεὶς δυσαρεστεῖται. Τόσον δὲ τὸ χειρότερον διὰ σὲ, ἐὰν δυσκολευθῇς νὰ πίῃς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μετὰ τοῦ συνδείπνου σου ποτηρίου, ἀπὸ τῆς αὐτῆς πίπας! καὶ δὲν πρέπει νὰ σοὶ φανῇ παράξενον, ἐὰν τὰ ἐπίθετα *Τερὲζ*, *Χχιντζίρ*, *Πεζέβ*... ἠχήσωσι περίτρανα εἰς τὰ ὦτά σου.

Οἱ Τοῦρκοι δειπνοῦσιν ἐν σιωπῇ. Ὅλαι δὲ αἱ παρ' ἡμῖν συνήθεις ἐπιτραπέζιοι ματαιολογίαι περὶ τῆς ἀξιολογότητος τῶν φαγητῶν, αἱ ἀποποιήσεις τῶν προσφερομένων ἐδεσμάτων, οἱ γελοῖοι ἀκκισμοὶ καὶ τὰ λοιπὰ ψυχρὰ καὶ ἄκαιρα στωμύλματα ἐλλείπουσιν ἀπὸ γνησίας Τουρκικῆς τραπέζης. Μόλις δὲ τέσσαρες-πέντε λέξεις ἀλλάσσονται μεταξὺ τῶν συνδείπνων, διαρκοῦντος τοῦ γεύματος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν παρα-

1. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκομερῖται ἀγαπῶσι τὸν ἄρτον ἡμίοπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ πωλούμενος ἄρτος ἐν τοῖς ἀρτοπωλείοις ἔχει σχῆμα πλακοῦντος (πήττας, φώδουλας), τὴν ὁποίαν μόλις ἐμβάλλει ἐν τῷ κλιβάνῳ ὁ ἀρτόπτης, καὶ τὴν ἐκβάλλει μετὰ δέκα λεπτά, ἑτοίμην πρὸς κατανάλωσιν.

Digitized by Google

τείνεται, καθὼς εἴπομεν, ὑπὲρ τὰ εἴκοσι λεπτά. Οὐδέποτε δὲ τρώγουσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, προσδιωρισμένης κυρίως διὰ τὸ πλύσιμον τῶν κρυφίων μελῶν.

Ἰδοὺ δὲ συνήθως τί εὑρίσκομεν ἐπὶ πλουσίας Τουρκικῆς τραπέζης: Ἐπὶ τοῦ σινίου κεῖνται ὀκτὼ-δώδεκα μικρὰ ταλέρια, περιέχοντα ἐλαίας, χαβιάριον, τυρὸν κτλ. Τὰ δὲ ἐξῆς δέκα-εἴκοσιν εἰδῶν φαγητὰ διαδέχονται ἓν τὸ ἄλλο, φερόμενα σκεπασμένα ἐντὸς χαλκίνων ἀγγείων ἀπὸ τοῦ μαγειρείου· ῥόφημα (*τσορμπᾶ*) ἐξ ὀρύζης ἢ φάρου ἢ ζυμαρίων, κρέας ἢ ὀψάριον βραστόν, ζυμαρικόν, ὄρνιθες φρυκταὶ ἢ καρυκευταὶ (*γιαχνί*), ἄλλο εἶδος πλακοῦντος ἢ πήττας, λαχανικόν τι καρυκευτὸν (μπάμιαι, μελιζάναι, κολοκύνθια κτλ.), ὀπτὸν ἀρνίον (*κεμπάπ*), ἔτνος κυάμων, διάφορα γεμιστὰ (*δολμᾶ*) ἢ τυλικτά, *καδαΐφ*, ἄλλου εἴδους παραγεμιστά, ῥυζόγαλον, ὄρνιθες ὀπταί, *κιουλμπαστὶ* (cotelettes), *πιλάφ* (τὸ κυρίως ἐθικὸν ἔδεσμα), *χὸσ-ἄμπ*, *ἀσουρέ*, *μπακλαβᾶ*, *ἐλμασιέ*, ὀπωρικά, ῥακή, τῆς ὁποίας γίνεται τοσαύτη κατανάλωσις ἐν Τουρκίᾳ, ὅση εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, πλὴν τῆς Ῥωσσίας. Ταύτην δὲ προμηθεύουσι σχεδὸν πᾶσαν οἱ Γραικοί, διυλίζοντες αὐτὴν ἐκ στεμφύλων, τρυγίας, γεννημάτων καὶ ὀπωρῶν. Προτιμᾶται δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ οἴνου, καὶ φέρεται ἀπὸ τοῦ δείπνου μετὰ τῆς πίπας καὶ τοῦ ναργκιλέ. Τόσον δὲ ἔκδοτοι καταντῶσιν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν ῥακοποσίαν, ὥστε καταβροχθίζουσι καθ' ἑσπέραν πολλοὶ δύω καὶ τρεῖς πολλάκις λίτρας, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐξηγεῖ καὶ ἡ ῥωμαλέα αὐτῶν κρᾶσις. Τῶν συγχρόνων δέ τις πασσάδων, μὴ δυνάμενος νὰ θεωρήσῃ ὑπόθεσιν πρὶν πίῃ, διέταττε καὶ τῷ ἔφερον ἐκ διαλειμμάτων, ἐν πλήρει Συμβουλίῳ, ποτήριον μέγα πλῆρες ῥακῆς, τὸ ὁποῖον οἱ παριστάμενοι ἐξελάμβανον ὡς ὕδωρ· μετὰ τοσαύτης εὐκολίας τὸ κατέπινεν!

Ὁ οἶνος, ἐπιτραπεὶς κατ' ἀρχάς, ὡς ἰατρικόν, εἰς τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα, κατήντησε κατ' ὀλίγον πάγκοινος, καὶ οἱ μέθυσοι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς εἶνε σήμερον συνηθέστατοι. Παρεκτὸς δὲ τοῦ συνήθους οἴνου, πίνουσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸν ἀπὸ τῶν φοινίκων, κατασκευαζόμενον ἰδίως ἐν Τριπόλει τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐν τῷ Μπελὰδ-ἐλ-τζερίδ. Πίνουσι δέ τινες αὐτῶν καὶ τὸν λεγόμενον *Μποζᾶν*, εἶδος πηκτοῦ ζύθου ἐκ κέγχρου, πολυχρήστου ἐν Νουβίᾳ καὶ Κριμαίᾳ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ τὴν ὑπερῴαν ὅλων τῶν φίλων μου!

Αἱ προπόσεις δὲν εἶνε συνήθεις παρὰ τοῖς Τούρκοις. Πίνουσιν ὅμως σπανίως εἰς ὑγείαν τῶν συνδείπνων ἢ τοῦ ἑστιάτορος διὰ τοῦ *Ἀσσχυνιζέ*, *Σεφχινιζέ*, (καὶ μετὰ τὴν πόσιν) *Ἀσσχ ὀλσούν*. Οἱ δὲ μὴ οἰνοποτοῦντες σηκόνουσι ποτήριον, πλῆρες σερμπετίου, ἔχοντος χρῶμα οἴνου. Ἡ δὲ λέξις *κέϊφ*, τὴν ὁποίαν, ἐμφαίνουσαν ἄλλως τὴν ἤρεμον ἐκείνην καὶ εὐάρεστον τοῦ πνεύματος κατάστασιν, ἣν ὁ Γάλλος ἐκφράζει διὰ τοῦ belle humeur, ἀποκαλέσαμεν ἐν ἄλλοις γλυκυθυμίαν, προκειμένου περὶ οἰνοποσίας, σημαίνει οὐχὶ τὴν τελείαν μέθην, ἀλλὰ τὸν λεγόμενον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀκροθωρηγμὸν ἢ ὑπέβρεγμα, τὸ Γαλλικὸν entre deux bouteilles (*τσαχχὺρ κέϊφ*).

Τὸ μόνον καὶ σύνηθες τοῦ Ὀθωμανοῦ ποτὸν εἶνε, καθὼς τοσάκις εἴπομεν, τὸ ὕδωρ. Ἵνα *πίῃ* δὲ αὐτὸ ἀπὸ τῆς πηγῆς νεκρὸν καὶ *ἄδολον* (διότι γνωρίζει, καθὼς οἱ ἐν Εὐρώπῃ οἰνογνώμονες, τὴν ποιότητά του), δὲν βαρύνεται νὰ ὁδοιπορήσῃ ὥρας δρόμον, νὰ ἀνέλθῃ ἀνήφορον, νὰ μετακομίσῃ αὐτὸ μόνος ἀπὸ τῆς κρήνης. Ὅθεν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ νερὸν εἶνε ἄρθρον ἐμπορίου ἐπικερδέστατον, καὶ μεταφέρεται ὑπὸ διάφορα τοπικὰ ὀνόματα ἀπὸ τῶν Ἀσιατικῶν ἰδίως τοῦ Βοσπόρου ἀκτῶν.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, καθὼς καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὁ Μουσουλμάνος δοξολογεῖ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ *Ἐλχὰμδ-οὑλ-λὰχ*, *Ἐλ-χὰμδ-οὑλ-ἰλλαχχῦ* (ἡ τιμὴ εἰς τὸν Θεόν, δόξα τῷ Θεῷ, εὐλογητὸς ὁ Θεός). Διότι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπιτάττουσι καὶ προτάττουσι πάσης πράξεως, τινὲς δὲ ἐπεύχονται ἑαυτοῖς καὶ μετὰ πᾶσαν ἐρυγὴν (ῥέψιμον)· διότι τὸ ἐρυγγάνειν, καὶ ἐπὶ τραπέζης ἀκόμη, δὲν νομίζεται παρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς Τουρκομερίταις, καθὼς οὔτε παρὰ τοῖς Ἱσπανοῖς, ἀπρεπές, συντελούντων ἄλλως τε πρὸς τοῦτο καὶ τῶν πολλῶν κρομμύων καὶ σκορόδων, τῶν καταναλισκομένων ἐν τῇ Τουρκικῇ μαγειρικῇ.

*
* *

Θέλεις νὰ κάμῃς ὄρεξιν; Ἴδε τρώγοντα τὸν Ἀρμένιον. Τρώγει καὶ ὁ Ὀθωμανός, τρώγει καὶ ὁ Γραικὸς καὶ ὁ Ἰουδαῖος κλπ., ἀλλ' οὗτοι τρώγουσιν ἐκπληροῦντες ἀνάγκην φυσικήν, τρώγουσι πολὺ ἢ ὀλίγον, ἀναλόγως τῆς ὀρέξεως καὶ τῆς κράσεώς των, τρώγουσιν, ἑνὶ λόγῳ, ἵνα ζήσωσιν, ἐν ᾧ ὁ Ἀρμένιος τρώγει ὡς ἐκπληρῶν καθῆκον, ὅρον, σκοπόν, τρώγει ὡς ἐὰν ἐπλάσθη διὰ τοῦτο. Ἐπαναλέγομεν: θέλεις νὰ κάμῃς ὄρεξιν; ἴδε τρώγοντα τὸν Ἀρμένιον.

Τὴν πολυφαγίαν τῶν Ἀρμενίων δικαιολογεῖ πως ὁ ἀθλητικὸς τοῦ σώματος αὐτῶν σχηματισμὸς καὶ ἡ χαλυβδίνη κρᾶσις. Ἀγαπῶσι δὲ τὰ παχέα ἐδέσματα, διεγείροντες πρὸς κατανάλωσιν αὐτῶν τὴν ὄρεξιν διὰ τῶν ὀξέων καὶ δριμέων, ἅπερ διὰ τοῦτο καὶ σκευάζονται παρ' αὐτοῖς ἐντελέστερον. Ἀλλ' ἐπίσης ἀξιοθαύμαστος εἶνε καὶ ἡ ἐγκράτεια αὐτῶν· ἓν *σομούνιον* (ἄρτος μέλας, τὸν ὁποῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποκαλοῦσιν Ἀρμενικόν, ὡς κατασκευαζόμενον ἐξαιρετικῶς ὑπὸ Ἀρμενίων), καὶ δέκα παράδων ἔλαιον, ἐγχεόμενον ἐπ' αὐτοῦ θερμοῦ, ἤ, τὸ πολύ, ἓν κρομμύδιον ἢ ἀγγούριον, ἀρκεῖ πρὸς

Digitized by Google

διατροφὴν ἑνὸς πελωρίου Ἀρμενίου, ὅστις ἐπὶ τῶν ἡρακλείων αὐτοῦ νώτων ἀχθοφορεῖ τριακοσίων λιτρῶν φορτίον· ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ πανώλους ὀλίγιστοι ἐξ αὐτῶν *ἐκρούοντο*. Καὶ πῶς νὰ μὴ συνεθίσωσιν εἰς τὴν κακοπάθειαν, ὅταν νηστεύωσιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἐννέα ἡμέρας τοῦ ἔτους; ὅταν τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς τρέφονται διὰ *ταχινίου* καὶ *τουρσῆς*, καὶ ἰδίως διὰ βραστῶν ἐρεβίνθων, στρογγυλοποιοῦντες τὸ ἀπ' αὐτῶν ἔτνος εἰς σχῆμα σφαιρῶν (*νοχούτ-τοπού*;) Ὄχι ἰχθῦς, ὄχι ἔλαιον, ἀλλ' οὔτε ὄστρεον, οὔτε ὀστρακόδερμον, οὔτε ὄσπριον ἄλλο παρὰ τοὺς ἐρεβίνθους[1] εἰσάγεται καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα εἰς Ἀρμενικὴν οἰκίαν. «Προσέχετε, φωνάζει αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὁ Βαρταμπὲτ, μὴ τύχῃ καὶ φάγητε ἀπ' ἐκείνων, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀφ' ἑαυτῶν κοχλιάρια (ἐννοῶν καὶ ἀποφεύγων καὶ νὰ ὀνομάσῃ ἁπλῶς τὰ μύδια!)

Ἀλλὰ τὴν πολυήμερον ταύτην στέρησιν ἀναπληροῦσι διὰ μιᾶς τὸ ἑσπέρας τοῦ μεγάλου Σαββάτου, καθὼς καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων, μετὰ τὴν λειτουργίαν, τελουμένην περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου· δὲν ὑπάρχει θαλασσινὸν, ἢ ὀψάριον, ἢ γαλατηρὸν, ἢ ζυμαρικὸν (ἐκτὸς κρέατος μόνου), τὸ ὁποῖον δὲν παρατίθεται εἰς τὴν τράπεζαν τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. Ἴσως ἐπιθυμεῖ τις τῶν ἡμετέρων ὀρθοδόξων ἀναγνωστῶν νὰ παρακαθήσῃ, ἴσως δὲ καὶ προσκληθῇ, εἰς τὴν τράπεζαν ἐκείνην· ἀλλὰ, καὶ μέγα Σάββατον ἂν δὲν ἦτον, ἤρκει καὶ μόνη ἴσως νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἡ πατροπαράδοτος πρόληψις, ὅτι πᾶς Ἀρμένιος ἔχει θρησκευτικὸν καθῆκον νὰ *μαγαρίσῃ* τὸν Γραικόν! πρόληψις ἀναπόδεικτος, ἄδικος ἢ τοὐλάχιστον ἀδικαιολόγητος, διαιωνιζομένη δυστυχῶς μεταξὺ δύο ἐθνῶν χριστιανικῶν, ἀδελφῶν καὶ ἐχόντων ἀνάγκην ἄκραν συνεννοήσεως καὶ συμπνοίας, καὶ συνδιαιωνίζουσα ὀλεθρίαν ἀντιπάθειαν, τὴν ὁποίαν καθῆκον ἔχει ὁ Κλῆρος ἰδίως ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων νὰ ἐξαλείψῃ, ἐκλείπουσαν ἄλλως τε καὶ ἀφ' ἑαυτῆς καθ' ἡμέραν, χάρις εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας. Ἀλλ' ἕως τότε, μένει παροιμιῶδες παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις τὸ «εἰς τοῦ Ἑβραίου φάγε, καὶ εἰς τοῦ Ἀρμενίου κοιμήσου.»

*
* *

Καὶ πῶς νὰ φάγω εἰς τοῦ Ἑβραίου, ὅταν εἰσερχομένου μου προσέβαλε τὴν ὄσφρησιν ἡ ὀσμὴ τοῦ Μπεζιρίου; ὅταν ἀπὸ τοῦ μαγειρείου των ἦν ἐξωρισμένον ὄχι μόνον τὸ βούτυρον καὶ τὸ ἐλαιόλαδον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρνίον, καὶ ὁ λαγὼς, καὶ τὸ περιστέριον, καὶ ὅλοι οἱ ἀλεπίδωτοι ἰχθῦς; ὅταν τὸ μόνον δι' αὐτοὺς φαγώσιμον κρέας ἦνε τὸ μοσχαρήσιον, καὶ τοῦτο, ἀφ' οὗ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κρεωπώλου των καταντήσῃ μᾶζα μᾶλλον ἢ κρέας, ἐξαιροῦντος μετ' ἀνατομικῆς εὐχειρίας ὅλας τὰς φλέβας, ὅλας τὰς ἀρτηρίας; Εἶνε ἀληθῶς ἄπορον πῶς τρέφονται οἱ πανάθλιοι οὗτοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὀλίγιστοι μεταξὺ αὐτῶν εἰσιν οἱ εὔποροι. Εἶδον ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν τὸ Σάββατον παρατεθειμένην τράπεζαν, ἥτις μένει ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας διαρκῶς ὥρας ἐστρωμένη ὑποκάτωθεν ἑπταφώτου λυχνίας, παννυχίως καιομένης, καὶ ἐπ' αὐτῆς διέκρινά τινα μελανὰ κοπτάρια, τὰ ὁποῖα ὀνομάζουσιν, ὥς μοι εἶπον, *παστελίκα*, τυρὸν τῆς ἰδικῆς των κατασκευῆς, τοῦ ὁποίου ἀφῃρέθη ὅλον τὸ λίπος, θυνναίου ταρίχους τέμαχος, ὀλίγα ὀπωρικὰ καὶ οἴνου βαύκαλιν. Ἰδοὺ ὅλη των ἡ τροφή. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ σκεύη καὶ τὰ ὀθόνια τῆς τραπέζης ἦσαν τετραπάστρικα, καὶ ἅπασα ἡ οἰκία ἔλαμπε διὰ τὴν καθαριότητά της. Τοῦτο ὅμως δὲν μοῦ διήγειρε τὴν δια τὸ παστελῖκον ὄρεξιν, καὶ ἐστράφην πρὸς τὴν Γραικικὴν συνοικίαν.

*
* *

Ἡ τράπεζα τοῦ Γραικοῦ εἶνε, χωρὶς περιφιλαυτίας, ἡ προκριτωτέρα. Διότι, ἀκολουθῶν τὸν ἐκλεκτικὸν τῆς γαστρονομίας τρόπον, ἔλαβεν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὅ,τι καλὸν ἔχουσιν ἀμφότεραι, καὶ συνεκρότησε τὸ τραπέζιόν του εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁ Ἀσιανὸς καὶ ὁ Εὐρωπαῖος νὰ εὑρίσκωσιν εἰς αὐτὸ ὅ,τι τοῖς ἀρέσῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ Γραικικῆς τραπέζης φαντάζουσι παράλληλα τὸ πιλάφιον πρὸς τὴν τοῦρταν, τὸ ἰουγούρθειον παρὰ τὴν κρέμαν, τὸ καταΐφιον παρὰ τὴν κομπόσταν, ὁ μουσακᾶς παρὰ τὸ purée, τὸ τουρλοῦ παρὰ τὸ φρικασὲ, τὸ ταοὺκ-γκιοκσοῦ παρὰ τὴν μπουτίγκαν, καὶ οἱ σαρμάδες παρὰ τὰς κοτελέττας.

Ἂς μεταβῶμεν τώρα εἰς τὴν Γραικορωμαϊκὴν ἐποχὴν, καὶ ἂς παραβάλωμεν πρὸς τὰς σημερινὰς τῶν Τούρκων καὶ τῶν Γραικῶν τραπέζας, καὶ ἓν καλογηρικὸν δεῖπνον τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐμεγαλοποίησεν ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ἡ πεινῶσα τοῦ Πτωχοπροδρόμου μοῦσα.

Πρῶτον διαβαίνει τὸ ἔγζεστον ψησόπουλον τουρδάτον,
καὶ δεύτερον ἀκρόβραστον μαζεῖ μ' ἀρβελισμένον,
καὶ τρίτον ὀξυνόγλυκος, κροκάτη μαγειρεία,
ἔχουσα στάχος, σύσγουδον, καρυόφυλλον, τριψίδιν,
ἀμανιτάριν, ὄξος τε καὶ μέλιν ἐκ τὰκάπνιν,
καὶ μέσα κεῖται κόκκινος μεγάλη φιλομήλα,
καὶ κέφαλος τρισπίθαμος, αὐγάτος, ἐκ τὸ Ῥῆγιν,
καὶ συναγρίδα πεπανὴ, ὢ Θεέ μου μαγειρεία!...
Καὶ τέταρτον ὀπτούτσικα, καὶ ἀπέχει τὰ τηγάνου,
κομμάτια συακοκόμματα, τριγλία μουστακάτα,
καὶ διπλοτήγανον παχὺν μεγάλαις ἀθερίναις,
καὶ κίθαργος ὀπτούτσικος ἀκέρηος μὲ τὸ γάρος,
τὸ καρναβάδιν ἄνωθεν ὡς κάτω πεπασμένος.
Καὶ πάλιν ἀπολάκτισμα μεγάλου λαβρακίου...
Μετὰ δὲ τὴν παράθεσιν ὧν εἴρηκα βρωμάτων,
εἰσῆλθεν, ὢ τοῦ θαύματος, καὶ τὸ μονοκυθρίτσιν,
ὑπεραθνίζον ὀλιγὸν, καὶ πέμπον εὐωδίαν.
Ὅμως, εἰ βούλει, μάνθανε καὶ τὰ τοῦ μονοκύθρου.
Κραμβὶν καρδίαι δώδεκα, χονδραὶ καὶ χιονάται,
καὶ ξιφιοτράχηλον παστὸν, Κύπρινον παξιμάδιν,
γλαύκους χλωροὺς κἂν εἴκοσιν, ἀπάκιν Βερζητίκιν,

1. Διότι, κατὰ τὸν Θεόφραστον, «Θέρμος καὶ ἐρέβινθος, καὶ ὅλως τὰ δριμέα καὶ ὀσμώδη, ἥκιστα σκωληκοῦται», καὶ αὐτοὶ ἀποφεύγουσι πρὸς τροφὴν πᾶν ἔμψυχον ἐν καιρῷ νηστείας.

Digitized by Google

αὐγὰ κἂν δεκατέσσαρα καὶ Κρητικὸν τυρίτσιν,
ἀθότυρα κἂν τέσσαρα καὶ Βλάχικον ὀλίγον,
καὶ λίτραν μίαν ἔλαιον, πιπέριν φοῦκταν μίαν,
σκόρδα κεφάλια δώδεκα, καὶ τζήρους δεκαπέντε,
ἀπαλαρέα μουγρούτινος, γλυκὺν κρασὶν ἀπάνω.

Ἂς μὲ συμπαθήσῃ ὅμως ὁ ἀγαθὸς οὗτος συμπολίτης μου, ἐὰν διὰ τὸ περίφημόν του μονόκυθρον, τὸ ὁποῖον ὡμοίαζε κάπως τὸ ἐδικόν μας *Τουρλοῦ*,

οὐδὲν τρέχουν τὰ σάλια μου, ὡς τρέχει τὸ ποτάμιν,

διότι δεκατέσσαρα αὐγὰ καὶ δεκαπέντε τσῆροι καὶ δώδεκα κεφάλια σκορόδων μετὰ μιᾶς φούκτας πεπέρεως ἐνθυμίζουσι κάπως τὸν Ὁμηρικὸν κυκεῶνα, τὸν ὁποῖον σκευάσαντες καὶ φαγόντες οἱ σοφοὶ Dacier, ἀνὴρ καὶ γυνή, παρ' ὀλίγον ὑπήγαιναν πρόωρα νὰ εὕρωσιν εἰς τοῦ Πλούτωνος τὸν Ὅμηρον.

Ἀλλ' ἐν γένει τὰ θαλασσινά, ἁλμυρὰ καὶ παστά, λακέρδα, γαράτα, σαρδέλλαι, χαβιάριον, λυκουρῖνοι, τσῆροι, ξυρύγχιον, μουροῦνα, λελίγκια κτλ., ἦσαν καὶ τότε, καθὼς καὶ τώρα, πολυπόθητα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Πρὸ πάντων δὲ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὸ *ἀπάκιν*, μουροῦνας ἢ ὀξυρύγχου μεσοκοίλιον ἁλίπαστον, τοῦ ὁποίου τὸ εὐστομώτερον ἐφέρετο φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἄλλου Βοσπόρου, τοῦ παρὰ τὸ *Γκὲρζ* τῆς Μαιώτιδος, ὅθεν καὶ *Βερζήτικον* ἐτιτλοφορεῖτο.

Πρὸς τοῦτο δὲ συντελοῦσιν, οὐ μόνον αἱ μακραὶ νηστεῖαι, τὰς ὁποίας καὶ ἐπολλαπλασίασαν φυσικῶς ἐν ταῖς εὐοψοτάταις ταύταις θαλάσσαις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὡραιότης καὶ ἀφθονία τῶν ὀψαρίων καὶ τῶν θαλασσινῶν. Ὁ δὲ ἀνώνυμος περιηγητὴς τῶν 1689 ἐσημείωσεν ὅτι οἱ μοναχοί, λαλοῦντες, ἐν καιρῷ νηστείας, περὶ κρέατος, γάλακτος κλπ., συνήθιζον νὰ λέγωσιν ἐν παρενθέσει: «Τιμὴ τῆς ἁγίας (τεσ)σαρακοστῆς!» Τόσον ἐφοβοῦντο μή, δυσαρεστηθεῖσα, τοὺς ἀφήσῃ.

Ἔπινον δὲ ἐν τοῖς συμποσίοις, οὐ μόνον εἰς τὴν ὑγείαν φίλων, ἀλλὰ καὶ *Εἰς τὴν πρεσβείαν Ἁγίων*.[1]

Η ΑΠΟΤΕΦΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Κατὰ τὸν Φιγκιέ.

Ἡ διὰ τοῦ πυρὸς ἀποσύνθεσις τῶν νεκρῶν εὗρεν ὀπαδοὺς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τὸ Μιλάνον καὶ ἡ Δρέσδη ὑπῆρξαν ἐν ἔτει 1876 τὸ θέατρον ἐφαρμογῆς τῆς νέας ταύτης μεθόδου.

Ἡ πρώτη πανηγυρικὴ ἀποτέφρωσις ἐγένετο ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Μιλάνου, τῇ 22 Ἰανουαρίου, ἐνώπιον μεγάλης ὁμηγύρεως ἐπιστημόνων. Οἱ ἱδρυταὶ τῆς Ἑταιρίας τῆς σχηματισθείσης ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ μίμησιν τῶν ἱδρυθεισῶν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Ζυρίχῃ παρίσταντο εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, ἧς ὁ σκοπὸς ἦτον ἡ διάδοσις τοῦ συστήματος τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἀναζήτησις καὶ ἄλλων μέσων πρὸς τὴν τελειοτέραν ἀποσύνθεσιν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη στοιχεῖα, τηρουμένου πάντοτε τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις τῆς εὐαισθησίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ συσκευὴ ἡ πρὸς ἀποτέφρωσιν τῶν νεκρῶν ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ κ. Σίμενς (Siemens)· ἡ ἐν αὐτῇ πρὸς κατάκαυσιν θερμότης παράγεται διὰ τοῦ φωταερίου (gaz).

Ἐξωτερικῶς ἔχει τὸ σχῆμα ἀρχαίου σαρκοφάγου. Συντίθεται δ' οὕτως ὥστε νὰ ἐμποδίζηται πᾶσα ἀπώλεια θερμότητος καὶ νὰ διατηρῆται πάντοτε ἡ θερμοκρασία 1100 βαθμῶν, εἰς ἣν τήκεται ὅ τε χαλκὸς καὶ ὁ ἄργυρος.

Ὁ θάλαμος τῆς καύσεως, ἢ μᾶλλον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σαρκοφάγου ἐμπεριέχει σιδηρᾶν ἐσχάραν, ἐφ' ἧς τίθεται ὁ νεκρός, ὑποκάτωθεν δὲ ὑπάρχει πλὰξ ἥτις δέχεται τὴν κόνιν τοῦ ἀποθανόντος.

Ἡ πρὸς πύρωσιν συσκευὴ σύγκειται ἐκ 217 φλογῶν φωταερίου καὶ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, αἵτινες συμμίγνυνται κατὰ τὴν εἰς τὸν σαρκοφάγον εἴσοδόν των. 180 φλόγες εἰσὶ διατεθειμέναι ἐπὶ ὁριζοντίου ἐπιπέδου ὑποκάτωθεν τοῦ νεκροῦ, εἰς σειρὰς ἀνὰ 18 ἑκάστη, σχηματίζουσαι ἀληθῆ κλίνην πυρός. Προσέτι 37 φλόγες ἐκτοξεύονται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν παρειῶν, ἐνεργοῦσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τοῦ θώρακος καὶ τῆς κοιλίας.

Τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον ἐκάη ἦτο τὸ τοῦ Keller, ἀποβιώσαντος πρὸ δύο ἐτῶν. Ἠνοίχθη τὸ φέρετρον τὴν παραμονήν, τὸ δὲ σῶμα εὑρέθη ἐν καλῇ καταστάσει, χάρις εἰς τὸ ἐκ φενικοῦ βάλσαμον τὸ ὁποῖον τὸ περιέβαλεν.

Τῇ 22 Ἰανουαρίου, τὴν 2 ὥραν μ.μ. τὸ σῶμα εἰσήχθη εἰς τὴν κάμινον, τὸ δὲ ἀέριον ἀνεφλέχθη. Μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἡ καῦσις ἐτελείωσε καὶ ἡ ἀποτέφρωσις ἐπέτυχε πληρέστατα.

Τὰ ὀστεῖνα μέρη τὰ μᾶλλον συμπαγῆ, οἷον τὸ κρανίον, οἱ σπόνδυλοι καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς λεκάνης, τελείως ἀποτεφρωθέντα ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἐσχάρας, ἡ δὲ κόνις ἐκάλυπτε τὴν ὑποκάτωθεν πλάκα. Τὸ ὅλον ἐστάθμιζε 2 χιλιόγραμμα καὶ 50 γραμμάρια, ἤτοι 1 ὀκᾶν καὶ 240 δράμια περίπου.

Ὁ δόκτωρ Coletti, ἱδρυτὴς τῆς ἀποτεφρώσεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπέτεινε τὰς εὐχαριστίας ὁλοκλήρου τῆς ὁμηγύρεως πρὸς τὴν Δημαρχίαν τῆς πόλεως τοῦ Μιλάνου, ἥτις διὰ τῆς εὐφυοῦς ὑποστηρίξεώς της ἐπέτρεψεν ὅπως ἡ πρώτη ἰδέα δοκιμασθῇ διὰ πειράματος.

Εἶτα ἀνετράπη ὁ κύλινδρος ὅπως τεθῇ ἐντὸς δοχείου ἡ τέφρα τοῦ τεθνεῶτος. Καὶ ὁ μὲν σκελετός, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διετήρει τὴν ἀνατομικὴν αὐτοῦ μορφήν, μετεβλήθη οὐχὶ εἰς κόνιν, ὡς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ἀλλ' εἰς τεμάχια ὁμοιάζοντα πρὸς τὴν κίσσηριν (ἐλαφρόπετρα). Τὰ μέρη ἐφ' ὧν ἐπενήργησεν ὀλιγώτερον τὸ πῦρ ἦσαν αἱ ἀρθρώσεις τῶν ὀστῶν

1. Ἐστ. ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ κ. Σ. Βυζαντίου.

Digitized by Google

τῆς κνήμης καὶ τοῦ μηροῦ. Οἱ ὀδόντες ἦσαν τὸ πλεῖστον ἀνέπαφοι ὡς καὶ μέρη τινα τῆς κάτω σιαγόνος. Τὸ κρανίον εἶχε μεταβληθῇ εἰς κόνιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγένοντο ἐν Μιλάνῳ. Ἐν Δρέσδῃ δὲ τῇ 6 καὶ 7 Ἰουνίου σπουδαία συνάθροισις ἔλαβε χώραν, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἑταιρίας τῆς Νεκρικῆς Κάλπης, τῆς ἱδρυθείσης ὑπὸ τοῦ δόκτορος Kuchenmeister.

Αἱ πρώτισται Ἑταιρίαι αἵτινες ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς μελέτην τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν σωμάτων ὑπὸ θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἔποψιν, ἀντιπροσωπεύοντο ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ.

Ἐὰν ἔκρινέ τις ἐκ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν παρισταμένων ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ (450 ἄτομα ἐν πόλει οἰκουμένῃ ὑπὸ 200,000 ψυχῶν) ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀποτεφρώσεως εὗρε πολὺ ὀλίγους ὀπαδοὺς ἐν Γερμανίᾳ. Ὅλως τὸ ἐναντίον ἐν τούτοις συμβαίνει, διότι ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης, μόνον ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἀποτέφρωσις ἐγένετο ἀποδεκτὴ παρὰ τῇ πεφωτισμένῃ μερίδι τοῦ λαοῦ. Εἰς πλείστας ὅσας πόλεις τῆς Γερμανίας, οἷον ἐν Βερολίνῳ, ἐν Λειψίᾳ, ἐν Ἁμβούργῳ, ἐν Δρέσδῃ, ἐν Γότᾳ, ἐν Βρέμῃ, ἐν Κολωνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἱδρύθησαν σύλλογοι πρὸς μελέτην καὶ ἐκτέλεσιν τῆς ἀποτεφρώσεως. Ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις καὶ ὁ κλῆρος ἀντετάχθησαν ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἀποτεφρώσεως, ἐμποδίζουσαι ἀπολύτως αὐτὴν, ὡς ἀντικειμένην εἰς τὴν νομοθεσίαν, ἥτις μόνον τὸν ἐνταφιασμὸν ἀναγνωρίζει.

Ὁ Eberhard Richter, καθηγητὴς ἐν Δρέσδῃ, ὥρισε ῥητῶς ἐν τῇ διαθήκῃ του, ὅπως τὸ σῶμά του μετὰ θάνατον ἀποτεφρωθῇ. Ὅπως δὲ τύχῃ τῆς πρὸς τοῦτο ἀδείας ἐκ μέρους τῆς Σαξωνικῆς κυβερνήσεως, ἐκληροδότησε μέγα μέρος τῆς περιουσίας του εἰς τὴν πόλιν τῆς Δρέσδης. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις ἐν τούτοις ἠρνήθη τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνεῶτος, ὅπως ὑπακούσωσιν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ θέλησιν, μετήνεγκον τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς Μιλάνον, ἔνθα ὑπάρχει κάμινος ἀποτεφρώσεως.

Πλεῖστα ὅσα ἔθνη, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Βέλγιον, ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσσία καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Δρέσδης. Εἷς μόνον Γάλλος παρέστη, ὁ καθηγητὴς Muller, ὅστις ὅμως ἐδήλωσεν ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Συνεδρίου ὅτι ἦλθεν ἐξ οἰκείας μόνον βουλήσεως, καὶ οὐχὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας, ἔνθα οὐδεὶς σύλλογος ἀποτεφρώσεως τῶν σωμάτων ὑφίσταται.

Δύο συνεδριάσεις ἔλαβον χώραν, ὧν ἡ μία κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἡ δὲ δευτέρα δημοσίᾳ. Ἐν τῇ πρώτῃ συνεδριάσει ἀνεγνώσθη ἔκθεσις περὶ τῶν Συλλόγων τῆς ἀποτεφρώσεως ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Συνεζητήθησαν δὲ τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ ἐγερθῇ κάμινος ἀποτεφρώσεως ἐν Γότᾳ, καὶ νὰ ὑπερνικηθῇ ἡ ἀποστροφὴ τοῦ κλήρου ἐπ' αὐτῆς. Ἄχρι τοῦδε δύο μόνον διαμαρτυρόμενοι κληρικοὶ ἐκηρύχθησαν δημοσίᾳ ὀπαδοὶ τῆς ἀποτεφρώσεως, ἀλλ' οὐδεὶς καθολικὸς κληρικός.

Ἐν τῇ δημοσίᾳ συνεδριάσει ὁ κ. Kinkel ἐπολέμησε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀντιπάλων τῆς ἀποτεφρώσεως. Κατέδειξεν ὅτι ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν ἡ ἀποτέφρωσις παρουσιάζει πλεῖστα πλεονεκτήματα, τῶν ὁποίων στερεῖται ὁ ἐνταφιασμός. Διὰ τῆς ἀποτεφρώσεως οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει μολυσματικῶν ἀναθυμιάσεων. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ νεκροῦ δύνανται νὰ φυλαχθῶσιν εἴτε ἐν ἐκκλησίαις, εἴτε καὶ παρ' αὐτὰς τὰς κατοικίας, κατὰ τὴν θέλησιν τῶν συγγενῶν.

Ἐπειδὴ ἡ διάλυσις τοῦ σώματος εἶναι ἀναπόφευκτος, δὲν εἶναι προτιμότερον, λέγει ὁ Kinkel, νὰ φυλάττωμεν κόνιν λευκὴν, καθαρὰν, ἄοσμον, ἢ σωρὸν σώματος σεσηπότος; Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος κατέκαιον τοὺς νεκρούς των, τὸ πρῶτον δ' ἐν ἔτει 787 ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἡ ἀποτέφρωσις ἀπηγορεύθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου.

Εἶτα ὁ κ. Schneider περιέγραψε τὰς διαφόρους καμίνους τῆς ἀποτεφρώσεως καὶ κατέδειξε τὴν τοῦ κ. Siemens ὡς ἐντελεστέραν πασῶν.

Χάρις εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, ἐν ὀλίγαις στιγμαῖς καὶ διὰ μικρᾶς δαπάνης καυσίμου ὕλης τὸ σῶμα μεταβάλλεται εἰς λευκὴν τέφραν, οἱ δὲ παριστάμενοι οὐδεμίαν ὀσμὴν αἰσθάνονται.

Ἐξ ὅλων τῶν συζητήσεων, αἵτινες ἐγένοντο ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ, κατεδείχθη ὅτι πάντες οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν ἀντιστρατευομένων τὴν ἀποτέφρωσιν καταπίπτουσιν. Ἐξ ἄλλου δὲ μέρους οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀποτεφρώσεως δὲν εἶναι ποσῶς ἀπαιτητικοί. Οὐδόλως ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐπιβάλωσι τὰς ἰδέας των εἰς τοὺς ἀντιθέτους· ἀλλ' ἐξαιτοῦνται πλήρη ἐλευθερίαν δι' ἐκείνους οἵτινες οἰκείᾳ βουλήσει ἐπιθυμοῦσι διὰ τῆς ἀποτεφρώσεως ν' ἀποφύγωσι τὰ δυσάρεστα τῆς βραδείας ἐν τῇ γῇ διαλύσεως.

Ἐν τέλει τὸ Συνέδριον ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ εἰς ὅλας τὰς Κυβερνήσεις ὑπόμνημα καταδεικνῦον τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν, πρὸς δὲ καὶ παράκλησιν ὅπως ἀποτεφροῦται μετὰ θάνατον τὸ σῶμα παντὸς ἀτόμου αἰτήσαντος ῥητῶς τοῦτο.

Ἡ κατάκαυσις τῶν νεκρῶν ἐπετράπη ἤδη ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ζυρίχης. Ἐφημερίς τις δὲ τῆς πόλεως ταύτης περιεῖχεν ἐσχάτως τὴν ἑξῆς νεκρώσιμον ἀγγελίαν·

«Ἀναγγέλλω εἰς ὅλους τοὺς φίλους καὶ γνωρίμους μου θλιβερὰν εἴδησιν, ὅτι αὔριον τὴν 3

Digitized by Google

ὥραν μ. μ. θὰ παρέξω πρὸς ἀποτέφρωσιν, συμφώνως πρὸς ὅλους τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, τὸν νεκρὸν τῆς μακαρίτιδος πενθερᾶς μου, ἥτις ἀπεβίωσεν ἐν πίστει πρὸς τὸν Κύριον. Τὸ νεκρικὸν φέρετρον ἐκτεθήσεται παρὰ τὴν κάμινον.»

Ζυρίχη, 3 Αὐγούστου 1877.

Ὁ ἐν βαθείᾳ θλίψει γαμβρὸς
BRANDOLF LICHTLER.

Τὸ ἐκδοθὲν ἀρτίως γ' τεῦχος τοῦ «Ἀθηναίου» περιέχει ἓξ πίνακας σχεδιασθέντας ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Ζίλλερ καὶ παριστῶντας τὰ σπουδαιότερα ἀντικείμενα τοῦ ἐν Σπάτᾳ ἀνευρεθέντος ἀρχαιολογικοῦ θησαυροῦ. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν πινάκων τούτων παρέχεται εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς ἀρχαίας ἀσιατικῆς τέχνης, τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἰδίως καὶ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, ἀφορμὴ νὰ ἀποφανθῶσι κατὰ πόσον συγγενεύουσι τὰ τῆς Ἀττικῆς ἀνευρεθέντα ἀρχαῖα πρὸς τὰ τῆς ἀσιατικῆς τέχνης ἔργα. Οἱ ἐν λόγῳ πίνακες συνοδεύονται ὑπὸ ἐκθέσεως τῶν κκ. Σ. Α. Κουμανούδη καὶ Ε. Καστόρχη, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα: Σ. τ. Δ.

ΟΙ ΕΝ ΣΠΑΤΑ, ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΑΦΟΙ

καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀνευρεθέντα.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ κ. Σχλείμαν ἀνεκάλυπτεν ἐν Μυκήναις ἀρχαιοτάτους τάφους καὶ ἀνεύρισκεν ἐν αὐτοῖς πολύτιμα καὶ πρωτοφανῆ τῆς ἀρχαίας τέχνης ἔργα, κατὰ τὸν αὐτὸν ἡ τύχη ἀνέδειξεν ἐν τῇ Ἀττικῇ τάφους συγχρόνους ἴσως τῶν ἐν Μυκήναις, περιέχοντας ἔργα τέχνης, κατωτέρας μὲν ἀξίας κατὰ τὴν ὕλην τῶν ἐν Μυκήναις, ἐξ ἴσου ὅμως σπουδαῖα καὶ ἱκανὰ νὰ χύσωσι φῶς εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς Ἀττικῆς.

Ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς Ἀττικῆς μεταξὺ τῆς ἀρκτικοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς θαλάσσης κεῖται ἐπί τινος λόφου τὸ χωρίον Σπάτα. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ χωρίου τούτου εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς τοῦ λόφου καταπεσοῦσα κατὰ τὸν παρελθόντα ὀκτώβριον ἡ γῆ, ἤνοιξεν ὀπὴν, δι' ἧς κατελθόντες εἰς 5—6 μέτρων βάθος κάτοικοι τοῦ ῥηθέντος χωρίου, εὗρον τετράγωνον θάλαμον ἐντὸς τοῦ βράχου λελαξευμένον, καὶ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τούτου πλευρὰν εἴσοδον εἰς ἕτερον μικρότερον θάλαμον ὡσαύτως τετράγωνον, καὶ πρὸς ἄρκτον τούτου εἴσοδον τρίτην μικροτέρου θαλάμου. Ἐλέγετο δὲ εὐθὺς τότε, ὅτι οἱ πρῶτοι καταβάντες εὗρον ἀρχαῖα πολύτιμα πράγματα, ἃ ὅμως ἔμειναν ἀφανῆ ἔκτοτε.

Τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἅμα μαθὸν τὴν τυχαίαν ταύτην τῶν τάφων ἀνακάλυψιν, ἔπεμψε τὸν κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκην, ἐπανελθόντα τότε εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Μυκήναις ἀνασκαφῶν· οὗτος, ἐλθὼν εἰς Σπάτα καὶ ἰδὼν, ἐβεβαίωσε τὴν ὕπαρξιν παναρχαίων τάφων ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ· καὶ ἄλλοι δὲ μετ' αὐτὸν ἐπισκεφθέντες αὐτοὺς, ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς ταχείας αὐτῶν ἐρεύνης. Τὸ συμβούλιον δὲν ὤκνησε νὰ διατάξῃ τὴν ἔρευναν ταύτην δαπάναις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας· ὅθεν λαβὸν προηγουμένως τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου ἐν ᾧ οἱ τάφοι, κ. Μιχαὴλ Καλλιφρονᾶ, ὅστις πάνυ γενναιοφρόνως καὶ τὴν ἄδειαν ἔδωκε καὶ πᾶν δικαίωμά του ἐπὶ τῶν ἀνευρεθησομένων παρεχώρησεν εἰς τὴν ἑταιρίαν, ἤρξατο μετὰ τοῦτο τῆς ἐρεύνης τῶν τάφων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου διὰ τοῦ κ. Π. Σταματάκη.

Ὁ ἐν τοῖς τοιούτοις ἔμπειρος οὗτος ἐρευνητὴς, γινώσκων ὅτι τοιοῦτοι τάφοι ἔχουσι συνήθως εἴσοδον, ἀνοίξας πλησίον αὐτῶν τάφρον, ἀνεῦρε τὴν εἴσοδον, ἣν καθαρίσας ἀπὸ τῶν πολλῶν χωμάτων, προεχώρησεν ἐφεξῆς εἰς τὴν πύλην τοῦ μεγάλου τάφου, ἣν εὗρεν ἐκτισμένην μικροῖς λίθοις μετὰ ἁπλοῦ χώματος καὶ ἄνω ἔχουσαν ὀπὴν, τὰς δὲ τῶν δύο ἄλλων τάφων ὅλως ἀνοικτάς. Βεβαιοῖ δὲ οὗτος ὅτι μεταξὺ τῶν χωμάτων τῆς εἰσόδου καὶ τῆς κτιστῆς πύλης τοῦ μεγάλου τάφου ἧς τὸν τοῖχον κατέλυσεν, εὗρε πολλὰ λείψανα τέχνης ἀτάκτως ἐσκορπισμένα, ἐκ χρυσοῦ μὲν ὀλίγα, πλείονα δὲ ἐξ ὑέλου καὶ ἐλέφαντος, ὀλίγα ἐκ χαλκοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πηλοῦ, ἔτι δὲ ἄνθρακας καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων.

Τὰ περιστατικὰ ταῦτα διήγειραν εὐθὺς τότε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι ἠνοίχθησαν ἐν ἀρχαίοις χρόνοις πρὸς ἀναζήτησιν θησαυροῦ καὶ ὅτι πάλιν ἐκλείσθησαν. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐβεβαιώθη ὕστερον ὅτε ἐξητάσθη μετὰ πάσης προσοχῆς τὸ ἐντὸς τοῦ μεγάλου τάφου χῶμα. Ἐν μέσῳ τούτου ἀνευρέθησαν ὀστᾶ καὶ ἓν τέλειον κρανίον ἀνθρώπου, ἄνθρακες, διάφορα τῆς τέχνης ἔργα, ἀνεμεμιγμένα ἐν τοῖς χώμασι· μόνον ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τοῦ τάφου ὑπῆρχε σχεδὸν ἀμετακίνητον χῶμα, ἐν ᾧ παρετηρήθη στρῶμα ἐκ τέφρας ἀνθράκων μετὰ ὀστῶν κεκαυμένων, οἷον στρῶμα εὑρέθη καὶ εἰς τοὺς τῶν Μυκηνῶν τάφους, ὡς βεβαιοῖ ὁ ἀνευρὼν ταῦτα κ. Σταματάκης.

Ἡ ἐν προτέροις χρόνοις σύλησις τοῦ τάφου τούτου ἐβεβαιώθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν δύο παρακειμένων μικρῶν τάφων, ἐν οἷς ὀλίγιστα καὶ εὐτελῆ πράγματα εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν χωμάτων. Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τούτους ἅμα ἀνακαλυφθέντας ἀνηρεύνησαν κάτοικοί τινες τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ οὗτοι βεβαιοῦσιν ὅτι ὀλίγιστα πράγματα εὗρον ἐν αὐτοῖς. Ἡ σύλησις λοιπὸν ἐγένετο ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, ὅτε ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Μακεδόνων καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπεχείρησαν οἱ τότε τυμβωρύχοι τακτικὴν τῶν ἀρχαίων τάφων ἐξέτασιν καὶ σύλησιν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τῇ πρὸ ἐτῶν ἀνακαλυφθείσῃ νεκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, τῇ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἐκ Πειραιῶς, ἀνευρέθησάν τινες τάφοι ἠνεῳγμένοι καὶ σεσυλημένοι ἐν πολὺ προγενεστέροις χρόνοις.

Digitized by Google

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν τριῶν ῥηθέντων τάφων ἢ μᾶλλον συγχρόνως ἀναζητήσας ἀνεκάλυψε πρὸς ἄρκτον τούτων ὁ αὐτὸς κ. Σταματάκης διὰ τάφρου καὶ ἄλλου παρακειμένου αὐτοῖς μικροτέρου τάφου τὴν εἴσοδον, δι' ἧς εἰσελθὼν εἰς αὐτὸν καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσας, οὐδὲν λόγου ἄξιον εὗρεν ἐν αὐτῷ· διότι καὶ οὗτος ἠνοίχθη ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις καὶ ἐσυλήθη. Ἄλλαι ἔρευναι ἴσως ἀνακαλύψωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων πλησίον κειμένων τὴν ὕπαρξιν καὶ ἄλλων ὁμοίων τάφων. Ταύτην ὅμως τὴν ἀναζήτησιν, ὡς καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐν Μυκήναις ἀνασκαφῶν ἀνέβαλεν εἰς ἄλλον καιρὸν τὸ συμβούλιον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἐπειγόμενον νὰ τακτοποιήσῃ καὶ θέσῃ εἰς τὰ ὄμματα καὶ τὴν μελέτην τῶν φιλαρχαίων τοὺς ἤδη ἀνακαλυφθέντας θησαυροὺς τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Σπάτα ἐν ἰδιαιτέρῳ μουσείῳ, ἐν τῷ ἄνω πατώματι τοῦ μεγάλου μεσοδόμου τοῦ νέου Πολυτεχνείου τοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Πατησίων, ὃ παρεχώρησε πρὸς τοῦτο ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, αὕτη δὲ ἡτοίμασεν ἐξ ἰδίων πάσας τὰς πρὸς ἐναπόθεσιν καὶ ἀσφαλῆ διαφύλαξιν τῶν ἀρχαίων τούτων κειμηλίων ἀναγκαίας θήκας καὶ λοιπά.

Τὰ ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Σπάτα ἀνευρεθέντα ἀνέρχονται εἰς 2,000 καὶ πλέον ἀντικείμενα ἐκ ποικίλης ὕλης, ἤτοι χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, ὑέλου ἢ ὑελοειδοῦς τινος ὕλης, καὶ πηλοῦ· ἐν αὐτοῖς ὅμως οὔτε γράμματα ἢ ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσιν, οὔτε νομίσματα, οὔτε σίδηρος, οὔτε εἰκὼν θεοῦ ἢ εἴδωλον, εἰμὴ μόνον δύο τεμάχια εὑρέθησαν ὁμοιωμάτων ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κατωτέρω ἐν χυτῷ ἀναγλύφῳ ὑελοειδοῦς ὕλης, καὶ κεφαλὴ ἀνδρὸς ἐν κατατομῇ ἐξ ἐλέφαντος.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς ἠγοράσθη ἐν Παρισίοις, ἐπὶ δημοπρασίας, ὑπὸ τοῦ κ. Μαρκησίου de Queux de St Hilaire, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη ἡμῖν ἀντίγραφον.

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

Πρὸς τὰ μέλη τοῦ ἐν Παρισ. Ἑλλ. κομητάτου.

Εὐγενέστατοι Κύριοι,

Ἐσχάτως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ῥώσχ ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γράψω. Τώρα πάλιν μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἀνεψιοῦ μου Γιαννίτζη εἰς τὰ αὐτόθι ἐκπληρῶ τὸ χρέος μου, καὶ σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ὁποίαν πρὸς ἐμὲ δεικνύετε εὐνοϊκὴν διάθεσιν.

Γνωρίζω ὅτι ἀπὸ καλοκἀγαθίαν καὶ φιλελληνισμὸν κινούμενοι ἔχετε πρὸς ἐμὲ τόσην ἀγάπην, ὥστε ὄχι μόνον τὸν υἱόν μου θέλετε ν' ἀναθρέψετε ἐλευθέρως καὶ ἀξίως τῆς δόξης τῶν προγόνων του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνεψιόν μου ἐζητήσατε διὰ νὰ τοῦ δώσετε τὴν αὐτὴν ἀνατροφήν, ὅθεν κρίνω περιττὸν νὰ σᾶς τὸν συστήσω.

Ἐκπλέω μετ' ὀλίγας ἡμέρας μὲ τὸν στόλον μας ἐναντίον τοῦ ἐχθρικοῦ. Εἴθε αἱ εὐχαί σας νὰ μᾶς ἐνδυναμώσουν νὰ τὸν νικήσωμεν κ' ἐφέτος ὡς καὶ ἄλλοτε! Καὶ εἴθε, ἂν τὸν νικήσωμεν, αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης νὰ παύσωσι τὸν σκληρὸν πόλεμον καὶ νὰ μᾶς δώσωσι τὸ ποθούμενον!

Μένω

τῇ 6 Ἰουλίου 1826 (ἔ. π.) τῆς εὐγενείας σας

ἐξ Αἰγίνης ὅλος πρόθυμος

ΚΩΣΤΑΝΤΙΣ ΚΑΝΑΡΙΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὁ σκῦλος δάκνει, ὁ ταῦρος πλήττει διὰ τῶν κεράτων, ὁ ἡμίονος λακτίζει καὶ ἡ μέλισσα κεντᾷ. Ἀλλ' ὅσον εἶνε εὔκολον νὰ σωθῇ τις παραμερίζων ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς μελίσσης, τῶν κεράτων τοῦ ταύρου, τῶν ὀδόντων τοῦ σκύλου καὶ τῶν πετάλων τοῦ ἡμιόνου, τοσοῦτον ἀποβαίνει δύσκολον νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ ζώου, τὸ ὁποῖον συγχρόνως κεντᾷ, λακτίζει, δάκνει καὶ πλήττει. Τὸ ζῶον τοῦτο καλεῖται *σὺ κ' ἐγώ.*

* * *

Ἡ πολυτέλεια τοῦ πλουσίου εἶνε σωλὴν διοχετεύων τὸ ὕδωρ δεξαμενῆς, ἐνῷ ἡ τοῦ πτωχοῦ εἶνε θύρα ἀνοικτὴ εἰς πᾶσαν ἐλεεινότητα, ταπείνωσιν καὶ αἰσχύνην.

* * *

Κατὰ τὸ τέρμα τοῦ προσκαίρου ἡμῶν σταδίου, πολλάκις πειθόμεθα ὅτι ὁ ἀσπονδότατος ἡμῶν ἐχθρὸς ἦτο ὁ στενότερος ἡμῶν φίλος. (Ἀλφόνσος Κάρ).

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ

Κύριε διευθυντά,

Ἐν τῷ τελευταίῳ «Δελτίῳ τῆς Ἑστίας» εἶδον ἀπάντησίν σας πρὸς τὴν Καν Σ* περὶ πταρμοῦ. Εἴχετε δίκαιον νὰ εἴπητε, ὅτι τὸ αἴτιον τῆς εὐχῆς, ἣν ποιοῦμεν ἐπ' αὐτῷ, διατελεῖ ἄγνωστον. Ἐν τούτοις φαίνεταί πως πιθανόν, ὅτι τὸ «γειά σου» ἐκεῖνο σημαίνει περίπου «εὔχομαί σοι ἵνα τοῦτο οὐδὲν σπουδαῖον σημαίνῃ», καθ' ὅτι ὁ πταρμὸς συνοδεύει συχνάκις ἐλαφρὰς καταρροϊκὰς παθήσεις τῶν ἀναπνευστικῶν ὁδῶν, αἵτινες πολλάκις δὲν περιορίζονται μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Ἄδικον δὲ φαίνεται ἔχων Γερμανός τις διάσημος παθολόγος, θεωρῶν τὴν εὐχήν, ὡς συγχαρητήρια διὰ τὸ ἐλαφρὸν τῆς παθήσεως.

ὅλως ὑμέτερος

ΘΑΛΛΟΣ.

Κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς κατέλιπεν ἡ διοίκησις τοῦ Καποδιστρίου, ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου κατὰ τὰ ἔτη 1821 καὶ 1828 (ἤτοι κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος) δύναται ὅλως κατὰ προσέγγισιν νὰ ὑπολογισθῇ διὰ μὲν τὸ ἔτος 1821 εἰς 938,765, διὰ δὲ τὸ 1828 εἰς 753,400.

ΑΘΗΝΗΣΙ —ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 11.

Digitized by Google

'Αριθ. 99 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ιανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. | **20 Νοεμβρίου 1877**

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

['Εκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια ἴδε σελ. 721.

IX. Η ΠΙΣΤΙΣ.

Πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐπ' ἐσχάτων, ἐσκέφθησαν νὰ γενικεύσωσι τὸν πλοῦτον, γενικεύοντες τὴν πίστιν.

Δὲν εἶμαι, νομίζω, ὑπερβολικὸς λέγων ὅτι ἀπὸ τῆς φεβρουαριανῆς ἐπαναστάσεως τὰ τυπογραφεῖα τῶν Παρισίων ἐξήμεσαν ὑπερδεκακισχιλίας διατριβὰς, ἐκθειαζούσας τὴν λύσιν ταύτην τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος.

'Η λύσις αὕτη ἔχει, φεῦ ! ὡς βάσιν καθαρῶς ὀπτικὴν πλάνην, ἂν ἡ πλάνη δύναται νὰ ἦναι βάσις.

Συγχέουσι πρῶτον τὸ νόμισμα μετὰ τῶν προϊόντων, ἔπειτα τὸ χαρτονόμισμα μετὰ τοῦ νομίσματος, ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων συγχύσεων νομίζουσιν ὅτι παράγουσί τι εἰς τὸ εἶναι.

'Εν τῷ ζητήματι τούτῳ δέον νὰ λησμονήσῃ τις ἐντελῶς τὸ μέταλλον, τὸ νόμισμα, τὸ γραμμάτιον καὶ πᾶν ἄλλο μέσον δι' οὗ τὰ προϊόντα μεταβιβάζονται ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον, καὶ ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὰ προϊόντα αὐτὰ, διότι αὐτὰ εἶναι τὰ ἀληθῶς διδόμενα εἰς δάνειον.

Ὅταν ἐργάτης δανείζηται πεντήκοντα φράγκα ἵνα ἀγοράσῃ ἄροτρον, πράγματι δὲν δανείζεται πεντήκοντα φράγκα, ἀλλὰ ἄροτρον. 'Ωσαύτως ὅταν ἔμπορος δανείζηται εἰκοσακισχίλια φράγκα ἵνα ἀγοράσῃ οἰκίαν, δὲν ὀφείλει τὸ ποσὸν αὐτὸ, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν.

Τὸ νόμισμα δὲν μεσολαβεῖ εἰμὴ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συνεννοήσεως πλειόνων προσώπων.

'Ο Πέτρος δὲν θέλει νὰ δανείσῃ τὸ ἄροτρόν του, ὁ δὲ 'Ιωάννης θέλει νὰ δανείσῃ τὰ χρήματά του. Τί κάμνει τότε ὁ 'Ιάκωβος; Δανείζεται παρὰ τοῦ 'Ιωάννου τὰ χρήματα, δι' αὐτῶν δὲ ἀγοράζει τὸ ἄροτρον τοῦ Πέτρου.

Πράγματι ὅμως κανεὶς δὲν δανείζεται χρήματα διὰ τὰ χρήματα. Δανείζεται χρήματα ἵνα δι' αὐτῶν προμηθευθῇ προϊόντα.

'Αλλ' οὐδαμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβιβασθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον πλείονα προϊόντα τῶν ὑπαρχόντων.

Ὅση δήποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ ποσότης τῶν χρημάτων καὶ τοῦ χαρτονομίσματος τῶν κυκλοφορούντων, τὸ σύνολον τῶν δανειζομένων προσώπων δὲν δύναται νὰ λάβῃ πλείονα ἄροτρα, πλείονας οἰκίας ἢ ἐργαλεῖα, ἢ νὰ προμηθευθῇ πρώτην ὕλην παρ' ὅ,τι τὸ σύνολον τῶν δανειστῶν δύναται νὰ προσφέρῃ, διότι, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν καλῶς τοῦτο, ὅτι ἕκαστος δανειζόμενος ὑποθέτει ἕνα δανειστὴν, ἑκάστη δὲ λῆξις προέρχεται ἐκ μιᾶς δόσεως.

Τούτου δὲ τεθέντος, ὁποῖα ὠφελήματα δύνανται νὰ παράσχωσιν αἱ περὶ πίστεως διατάξεις ; Μόνον νὰ εὐκολύνωσι, μεταξὺ δανειστῶν καὶ δανειζομένων, τὸ μέσον τοῦ νὰ εὑρίσκωσιν ἀλλήλους καὶ νὰ συνεννοῶνται. 'Αλλὰ τὸ ν' αὐξήσωσι διὰ μιᾶς τὸ σύνολον τῶν διδομένων καὶ λαμβανομένων πραγμάτων, ἀδύνατον.

Καὶ ὅμως, ἵνα οἱ μεταρρυθμισταὶ τύχωσι τοῦ σκοποῦ, ἔπρεπε νὰ ἦναι δυνατὸν τοῦτο· διότι σκοπὸς αὐτῶν εἶναι νὰ δίδωνται ἄροτρα, οἰκίαι, ἐργαλεῖα, πρώτη ὕλη κ.λ.π. εἰς ἅπαντας τοὺς ζητοῦντας τοιαῦτα.

Τί δὲ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ φανταστοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἐπινοοῦσι ;

Νὰ δώσωσιν ὑπὲρ τοῦ δανείου τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους.

'Ας ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, διότι ὑπάρχει ἐν αὐτῇ τί τὸ *ὁρώμενον* καὶ τί τὸ *μὴ ὁρώμενον*.' Ας προσπαθήσωμεν δὲ νὰ ἴδωμεν ἀμφότερα.

'Ας ὑποθέσωμεν ὅτι ἓν καὶ μόνον ἄροτρον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ὅτι αὐτὸ εὑρίσκεται ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ ἔχει δὲ ὁ Πέτρος, ὁ δὲ 'Ιωάννης καὶ ὁ 'Ιάκωβος θέλουν νὰ τὸ δανεισθῶσι. 'Ο 'Ιωάννης διὰ τὴν τιμιότητά του, τὴν περιουσίαν του, τὴν ὑπόληψίν του παρέχει ἐγγυήσεις. Τὸν πιστεύονται, ἔχει πίστιν, κατὰ τὴν κοινὴν φράσιν.[1] 'Ο 'Ιάκωβος δὲν ἐμπνέει ἐμπιστοσύνην,

1. 'Ο Φραγκλῖνος ἔλεγεν εὐφυῶς· «Τὰ ἐλάχιστα συντελοῦσιν εἰς ἀπόκτησιν τῆς πίστεως. 'Ο κρότος τῆς σφύρας, ὁ ἀπὸ τῆς πέμπτης πρωϊνῆς μέχρι τῆς ἐννάτης ἑσπερινῆ, ὥρας πλήττων τὴν ἀκοὴν τοῦ δανειστοῦ τῶν σιδηρουργῶνυ καθιστᾷ τὸν δανειστὴν εὔκολον εἰς παραχώρησιν ἑξαμήνος προθεσμίας· ἀλλ' ἂν ἴδῃ τὸν ὀφειλέτην του εἰς τὸ σφαιριστήριον, ἢ ἀκούσῃ τὴν φωνήν του εἰς τὸ καπηλεῖον καθ' ἣν ὥραν ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς τὴν ἐργασίαν του, θὰ στείλῃ ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ζητῶν τὰ χρήματά του, καὶ θὰ στέρξῃ νὰ τὰ λάβῃ καὶ κατ' ὀλίγα, ἂν δὲν δύναται ὁ ὀφειλέτης νὰ τὰ δώσῃ διὰ μιᾶς, φοβούμενος μὴ ἐκ τῆς ἀναβολῆς τὰ χάσῃ ὅλα. Διὰ τοιούτων τινῶν, ἀσημάντων φαινομένων, δεικνύει ὁ ὀφειλέτης ἂν σκέπτεται περὶ τῶν ὑποχρεώσεών του· δι' αὐτῶν ἀποκτᾷ τὴν ὑπόληψιν τῶν τακτικῶν καὶ τιμίων ἀνθρώπων, καὶ αὐξάνει ἀκόμη τὴν πίστιν του.»

Digitized by Google

ἢ παρέχει ὀλιγωτέραν. Τότε εἶναι φυσικὸν νὰ δανείσῃ ὁ Πέτρος τὸ ἄροτρόν του τῷ Ἰωάννῃ.

Ἀλλ' ἰδοὺ, κατὰ τὴν κοινωνιστικὴν ἔμπνευσιν, ἐπεμβαίνει τὸ Κράτος καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· «Δάνεισον τὸ ἄροτρόν σου τῷ Ἰακώβῳ, σοὶ ἐγγυῶμαι ἐγὼ περὶ τῆς ἀποδόσεως, ἡ δὲ ἐμὴ ἐγγύησις εἶναι προτιμοτέρα τῆς τοῦ Ἰωάννου· διότι αὐτὸς μὲν δὲν ἔχει εἰμὴ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ ἀξιόχρεων, ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ δὲν ἔχω περιουσίαν, διαθέτω ὅμως τὴν τῶν φορολογουμένων, δι' αὐτῆς δὲ θὰ σοὶ πληρώσω ἐν ἀνάγκῃ καὶ κεφάλαιον καὶ τόκον.»

Καὶ λοιπὸν, ὁ Πέτρος δανείζει τὸ ἄροτρόν του τῷ Ἰακώβῳ. *Τὸ ὁρώμενον.* Οἱ δὲ κοινωνισταὶ τρίβουσι τὰς χεῖρας λέγοντες· Ἰδοὺ, τὸ σχέδιον ἡμῶν ἐπέτυχε. Χάρις τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Κράτους ὁ πτωχὸς Ἰάκωβος ἔχει ἄροτρον. Δὲν θὰ ἦναι ὑπόχρεως νὰ σκάπτῃ διὰ τοῦ λίσγου τὴν γῆν, βαδίζει ἤδη πρὸς εὐπορίαν. Εὐτύχημα δι' αὐτὸν, ὠφέλεια διὰ τὸ ἔθνος.

Ἀλλ' ὄχι, κύριοι, δὲν εἶναι ὠφέλεια διὰ τὸ ἔθνος· διότι ἰδοὺ *τὸ μὴ ὁρώμενον.*

Δὲν ὁρᾶται ὅτι ἔλαβεν ὁ Ἰάκωβος τὸ ἄροτρον, διότι δὲν τὸ ἔλαβεν ὁ Ἰωάννης.

Δὲν ὁρᾶται ὅτι ἂν ἀροτριᾷ ὁ Ἰάκωβος ἀντὶ νὰ σκάπτῃ διὰ τοῦ λίσγου, εἶναι ὑπόχρεως νὰ σκάπτῃ οὕτως ὁ Ἰωάννης ἀντὶ ν' ἀροτριᾷ.

Ὅτι, κατὰ συνέπειαν, τὸ θεωρούμενον ὡς αὔξησις ἐν τοῖς δανείοις δὲν εἶναι εἰμὴ μετάθεσις.

Δὲν ὁρᾶται προσέτι ὅτι ἡ μετάθεσις αὕτη περιέχει δύο μεγάλας ἀδικίας.

Ἀδικίαν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὅστις, γενόμενος ἄξιος πίστεως καὶ ἀποκτήσας αὐτὴν διὰ τῆς τιμιότητος καὶ ἐνεργητικότητός του, δὲν ἀπολαύει τῆς ἐξ αὐτῆς ὠφελείας.

Ἀδικίαν πρὸς τοὺς φορολογουμένους, ἐκτεθειμένους εἰς νὰ πληρώσωσιν ἀλλότριον χρέος.

Θὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ κυβέρνησις παρέχει τὰς αὐτὰς εὐκολίας τῷ Ἰωάννῃ οἵας καὶ τῷ Ἰακώβῳ; Ἀλλὰ τί ὠφελεῖ, ἀφ' οὗ ἓν μόνον ἄροτρον ὑπάρχει διαθέσιμον καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῶσιν εἰς δάνειον δύο; Καὶ ὅμως εἰς τοῦτο αεννάως ἐπανέρχονται, λέγοντες ὅτι εἶναι δυνατὸν διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Κράτους νὰ γίνωνται πλείονα δάνεια ἀφ' ὅ,τι εἶναι τὰ πράγματα ἅπερ δίδονται ὡς δάνεια, διότι εἰς τὸ παράδειγμα τὸ ἄροτρον παριστάνει τὸ σύνολον τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων.

Παρέστησα, ἀλήθεια, τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν ἁπλουστέραν αὐτοῦ μορφήν· ἀλλὰ δοκιμάσατε διὰ τῆς λυδίας λίθου ὅλα τὰ κυβερνητικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα, τὰ πολυπλοκώτερα, καὶ θέλετε πεισθῆ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἄλλο εἰμὴ *μετάθεσις* καὶ οὐχὶ *αὔξησις* πίστεως. Ἐν δοθέντι καιρῷ καὶ τόπῳ δὲν εὑρίσκεται εἰμὴ ὡρισμένον ποσὸν διαθεσίμων κεφαλαίων, ἅπαντα δὲ τοποθετοῦνται. Ἐγγυώμενον τὸ Κράτος ὑπὲρ τῶν ἀφερεγγύων δύναται νὰ ἐπιφέρῃ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δανειζομένων προσώπων, ὕψωσιν τοῦ τόκου (ἐπὶ βλάβῃ πάντοτε τῶν φορολογουμένων), ἀλλ' ἀδύνατον νὰ ἐπιφέρῃ αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δανειστῶν καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν διαθεσίμων εἰς δάνειον πραγμάτων.

Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, πρὸς Θεοῦ, μὴ μοὶ ἀποδοθῇ συμπέρασμα ὅπερ ἀποκρούω. Λέγω μόνον ὅτι δὲν πρέπει νὰ εὐνοῶνται τεχνητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου τὰ δάνεια, ἀλλ' ὄχι ὅτι καὶ τεχνητῶς πρέπει νὰ δυσκολαίνωνται. Ἂν ἐν τῷ ὑποθηκικῷ ἡμῶν συστήματι ἢ ὁπουδήποτε ἄλλοθι τῆς νομοθεσίας εἶναι προσκόμματα τῇ ἐπεκτάσει καὶ τῇ ἐφαρμογῇ τῆς πίστεως, ἂς ἐκλείψωσιν· ἄριστον καὶ δικαιότατον τοῦτο. Ἀλλ' αὐτὸ καὶ μόνον, πρὸς τῇ ἐλευθερίᾳ, πρέπει ν' ἀπαιτῶσι παρὰ τοῦ νόμου οἱ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος μεταῤῥυθμισταί.

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

Θεοδώρου Δὲ Χελδράϊχ

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 723.

ΣΙΚΥΟΕΙΔΗ

«Οἱ σίκυς, οἱ ὑπαγόμενοι ἐν γένει ὑπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν σικυοειδῶν, φιλοῦσι τοὺς ἀμμώδεις ὑπὸ ρυτῶν ὑδάτων ποτιζομένους καὶ εὐηλίους τόπους. Φυτεύονται λοιπὸν πολλοὶ ἰδίως παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὰς ποταμίους ὄχθας ἢ ἐπὶ ἀγρῶν ἀνεπταμένων μὲν ἀλλ' εὐκόλως ὑδρευομένων.

«Τὰ σικυοειδῆ ἔχουσι σπουδαίαν σημασίαν ὡς τροφὴ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἰδίως κατὰ τὰς νηστείας τοῦ θέρους· κατὰ τὴν δεκαπενθήμερον νηστεῖαν τῆς Παναγίας ἀποτελοῦσι σχεδὸν τὴν μόνην τροφὴν τῶν πενήτων.

«Ὅλα τὰ ἐν Ἀττικῇ κηπευόμενα σικυοειδῆ εἰσὶ φυτὰ ἐπέτεια, σπειρόμενα ἅμα τοῦ Ἀπριλίου ἀρχομένου, ὅτε ἡ χιὼν ἐτάκη ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ οὐδεὶς φόβος νυκτερινοῦ ψύχους ἐπίκειται. Θεραπεύονται δὲ τὰ ἑξῆς εἴδη:

«*Σίκυος ὁ πέπων* ἢ *μηλοπέπων* (κ. πεπονιά, πεπόνι) κατὰ πολλὰς ποικιλίας ἐχούσας ξανθὰς ἢ λευκὰς σάρκας, πρὸς δὲ καὶ ποικιλία τις τῶν τελευταίων δυναμένη νὰ διατηρηθῇ μακρότατον χρόνον (μέχρι τοῦ χειμῶνος), κ.τ.λ. Οἱ μηλοπέπονες ἄρχονται πεπαινόμενοι τοῦ Ἰουλίου μεσοῦντος. Φέρονται δὲ παμπληθεῖς εἰς τὴν ἀγοράν. Καὶ οἱ βραδύτατα δὲ βλαστάνοντες καὶ μὴ πεπαινόμενοι κατὰ τὸ πέρας τοῦ φθινοπώρου, ἀλλὰ μένοντες μικροί, δυσαυξεῖς καὶ ξυλώδεις δὲν καταφρονοῦνται, ἀλλὰ τρώγονται ὡς *ξυλάγγουρα.*

«*Σίκυος ὁ ἥμερος* (κ. ἀγγουριά, ὁ καρπὸς ἀγγούρι) διακρίνεται διὰ τὴν πολυκαρπίαν αὐτοῦ. Ὁ καρπὸς τοῦ σίκυος τρώγεται συνήθως ἄωρος, ἄνευ ἄλλου τινὸς συνεμβαλλομένου. Οἱ ἤ-

Digitized by Google

μεροι σίκυς, οἵτινες εἶνε μείζονες καὶ εὐγευστώτεροι τῶν τῶν βορείων χωρῶν, φέρονται κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς τὴν ἀγοράν. Συγγενές τι εἶδος (ἴσως *Σίκυος ὁ κυρτόκαρπος* C. flexuosus) φέρει γλυκίζοντας καρποὺς ὀνομαζομένους *ἀντζούρια*· δὲν κηπεύεται ὅμως πολύς, ὅπως Σίκυος ὁ ἥμερος.

«*Κολοκύνθη ἡ κοινὴ* (κ. κολοκυθηά, ὁ καρπὸς κολοκύθι) γεωργεῖται εἰς πολλὰ εἴδη· αἱ μικραί, ἐπιμήκεις, χλωραὶ καὶ ἀώρως συλλεγόμεναι κολοκύνθαι εἰσὶν ἀγαπητὸν καὶ ὑγιὲς λάχανον, ὅπερ ἑψόμενον δι' ὕδατος εὐχρηστεῖ λίαν ὡς φυλλὶς ἢ ἄλλως πως, θερμὸν συνεμβαλλόμενον ἢ μὴ τῷ κρέατι κ.τ.λ. Ἐκ τῶν μεγάλων καὶ ὡρίμων κολοκυνθῶν (κ. κολοκύθια ἀράπικα ἢ κόκκινα) τηγανίζεται ἡ ξανθοχρυσίζουσα σάρξ, ἣ γινομένη ἔτνος τρώγεται ὑπὸ τῶν πενήτων.

«Ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ μνημονεύσωμεν *Λαγήνου τῆς κοινῆς* (κ. φλασκηᾶς ἢ νεροκολοκυθηᾶς, ὁ καρπὸς φλασκὶ ἢ ἀγκλιά), ἧς γεωργοῦνται πολλαὶ ποικιλίαι. Τούτων οἱ ξηροὶ καὶ κοῖλοι καρποί, ἔχοντες μορφὴν καὶ μέγεθος διάφορον, εὐχρηστοῦσιν ὡς λάγηνοι, ποτήρια, πυριτιδοδοχεῖα κ.τ.λ.

ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΚΗΠΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΙΣ ΘΕΡΑΠΕΥΟΜΕΝΑ ΗΜΕΡΑ ΦΥΤΑ

«Πολλὰ φυτὰ δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἄνω ῥηθέντων θεραπευομένων καὶ ὠφελίμων φυτῶν, καίτοι φυτευόμενα συχνὰ ἐν κήποις, παρὰ ταῖς κατοικίαις τῶν χωρίων καὶ πόλεων, ἢ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀσκεπῶν ἀγρῶν. Πρὸς συμπλήρωσιν λοιπὸν μνημονεύομεν καὶ τούτων:

«*Ἀκακία ἡ φαρνεσιανὴ* (κ. γαζία.) Τὸ προσφιλὲς τοῦτο καὶ σύνηθες δένδρον κατάγεται ἐκ τῆς βορείου Ἀμερικῆς· φέρει δὲ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα πλῆθος ξανθερύθρων καὶ ἡδυοσμωτάτων κεφαλῶν ἀνθέων, ἅτινα ἡνωμένα εἰς μικρὰς δέσμας εἶνε περιζήτητα καὶ διασπείρονται ὑπὸ τῶν γυναικῶν μεταξὺ τῶν ἐν κίσταις ἐνδυμάτων μετὰ πετάλων ῥόδων καὶ ἀνθέων λιβανωτίδος, ὅπως εὐωδιάζωσιν αὐτά.

«Ἡ *Ῥοδῆ* θεραπεύεται εἰς πολλὰ εἴδη καὶ ποικιλίας. Ἰδίως ὅμως ἐθνικὴ καὶ πανταχοῦ ὡς φυτὸν χρήσιμον θεραπευομένη εἶνε *Ῥοδῆ ἡ γαλλικὴ* (κ. τριανταφυλληὰ τοῦ γλυκοῦ), ἐκ τῶν πετάλων τῆς ὁποίας, βραζομένων μετὰ σακχάρου, κατασκευάζεται γλύκασμα. Ταύτης δὲ ὑπάρχουσι δύο ποικιλίαι· μία ἐξανθοῦσα τὸν Ἀπρίλιον καὶ ἄλλη τὸν Μάϊον (κ. ἀπριλιάτικη καὶ μαϊάτικη)· ἡ πρώτη εἶνε ἡ εὐχρηστοτέρα. Τὸ ἐκ τῶν ἀνθέων τῆς δευτέρας γλύκασμα εἶνε ἠπίως ὑπαγωγὸν τῆς κοιλίας, διὸ καὶ εὐχρηστεῖ ὡς φάρμακον οἰκιακόν. Καίτοι δὲ ὁ Μάϊος καὶ ὁ Ἀπρίλιος εἶνε οἱ κατ' ἐξοχὴν μῆνες τῆς ἀνθήσεως τοῦ ῥόδου, οὐδέποτε ὅμως ἐλλείπουσιν ὅλως ἀπὸ τῶν κήπων τῶν Ἀθηνῶν ῥοδαῖ κοσμοῦσαι αὐτοὺς διὰ τῶν ὡραίων αὐτῶν ἀνθέων.

«Τελευταῖον ἤρξατο κηπευομένη καὶ *Χαμαικέρασος ἡ μεγαλανθὴς* (κ. φράουλα, σπανιώτερον χαμοκερασηά.)

«*Ἴον τὸ εὔοσμον* (κ. μενεξὲς) δὲν ἀπαντᾷ μὲν οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος αὐτοφυές, θεραπεύεται ὅμως, καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἁπανταχοῦ, ἰδίως δὲ ἡ ποικιλία ἡ φέρουσα διπλᾶ ἄνθη. Ἐξανθεῖ τὰ πρῶτα ἄνθη ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου καὶ παρατείνει τὴν ἄνθησιν δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος μέχρι τοῦ Ἀπριλίου.

«*Ὀπουντία ἡ ἰνδικοσυκῆ* (κ. φραγκοσυκηά) εἰσήχθη πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀττικῇ· εὐχρηστεῖ πρὸς φραγμὸν τῶν κήπων καὶ εἶνε ἡμιάγριος. Οἱ καρποὶ αὐτῆς ὀλίγον τιμῶνται.

«*Ἀκτῆ ἡ μέλαινα* (κ. κουφοξυληά), χρήσιμος ἕνεκα τοῦ ἐμβρέγματος τῶν φύλλων αὐτῆς, θεραπεύεται καὶ ἐν τοῖς κηπαρίοις τῶν χωρικῶν, ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἡμιαγρία.

«*Ἡλίανθος ὁ ἐπέτειος* (κ. ἥλιος) εἶνε φυτὸν φυτευόμενον συνήθως ἐν ἀμπελῶσι, λαχανοκήποις καὶ παρὰ τὰ χωρία, ὡς ἐκ τῶν ἐλαιούχων αὐτοῦ σπερμάτων· ἀνθεῖ περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους· εἶνε δὲ ἐπέτειον.

«*Δάφνη ἡ γενναία* (κ. βαϊηὰ ἢ δάφνη) εἶνε φυτὸν αὐτοφυές, ἀλλὰ καὶ φυτευτὸν συνήθως, ἰδίως δὲ παρὰ τὰς μονὰς καὶ τοὺς ναούς, καὶ θεραπευτόν. Τὰ φύλλα του εὐχρηστοῦσιν ὡς ἄρωμα, οἱ κλάδοι ἀντὶ τῶν φύλλων τῶν φοινίκων κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων, αἱ δὲ ῥάγες πρὸς ἐξαγωγὴν ἐλαίου, ἔχοντος τὴν δύναμιν, κατὰ τὸν λαόν, νὰ αὐξάνῃ τὰς τρίχας.

«Ἐν Ἀττικῇ ἀπαντῶσι καὶ ἡ *Λεύκη* καὶ ἡ *Πλάτανος*, οὐ μόνον αὐτοφυεῖς, ἀλλὰ καὶ φυτευταί, ὡς συνηρεφῆ δένδρα παρὰ ταῖς πηγαῖς, ταῖς ἐξοχικαῖς οἰκίαις κ.τ.λ. Πρὸς τοῦτο φυτεύεται καὶ *Ἰτέα ἡ βαβυλωνικὴ* (κ. ἰτηὰ καὶ εἰδικῶς κλαίουσα.)

«Ἡ *Κυπάρισσος* (*Κυπάρισσος ἡ ἀείζωος* καὶ ἰδίως ποικιλία τις αὐτῆς πυραμιδοειδὴς *Κυπ. ἡ ἰσοϋψὴς*) εἶνε ὅλως ἰδιάζον ἐθνικὸν φυτόν, ἐξαισίως εὐθενοῦν ἐν Ἀττικῇ, σπανίως δ' ἐλλεῖπον ἀπὸ κήπου τινος ἢ ἄλλης τοποθεσίας. Εἶνε τὸ δένδρον τῶν μνημείων καὶ τῶν νεκροταφείων. Τὸ ξύλον αὐτῆς εἶνε πολύτιμον διὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, τούτου δ' ἕνεκα θεραπεύεται.

«Ὁ *Φοῖνιξ* θεραπεύεται κατ' ὀλίγα τινα ἄκαρπα ἄτομα ἐν Ἀττικῇ, διὸ μόλις εἶνε ἄξιος μνείας ἐνταῦθα.

«*Ἀγάβη ἡ ἀμερικανικὴ* (κ. ἀθάνατος) εἰσήχθη μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῶν Ἑνετῶν. Τὸ φυτὸν τοῦτο αὐξάνεται σφριγωδῶς, εἴς τινας δὲ νήσους τόσῳ ἐντελῶς ἐξοικειώθη, ὥστε καλύπτει τοὺς ἀπροσβάτους βράχους τῶν παραλίων (π.χ. ἐν Κεφαλληνίᾳ, Κρήτῃ κ. ἄλλ.) Ἀνθοῦν δ' ἐφάπαξ μόνον ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ μέχρι τοῦ δεκά-

Digitized by Google

του ἐκφύει, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, τὸν παχὺν αὐτοῦ σκῆπον, δίκην γιγαντώδους ἀσπαράγγου ἀνυψούμενον καὶ φθάνοντα εἰς ὕψος μέχρι 32 ποδῶν. Τὰ ἄνθη ἀνοίγονται φθίνοντος τοῦ Ἰουλίου, διαρκοῦσι δ' ἐπὶ 14 ἡμέρας. Βραδύτερον ὁ κανδυλοειδὴς κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ ἄκρον σκῆπος ἀποξηραίνεται σὺν τῷ μητρικῷ φυτῷ, καταλείπων πολυαρίθμους ἀπογόνους ἐκ τῶν νεαρῶν παραφυάδων τῆς ῥίζης. Οἱ σκῆποι οὗτοι, εἰς μέρη ἔνθα βλαστάνουσι πολλοὶ κατὰ ἀθροίσματα διὰ τῆς παραδόξου αὐτῶν μορφῆς δίδουσιν εἰς τὴν χώραν ὅλως ἴδιον γραφικὸν χαρακτῆρα.[1]

«*Κάλαμος ὁ δόναξ* ἢ *χαρακίας* (κ. καλάμι) φυτεύεται ἐντὸς τῶν κήπων, παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ ὀχετῶν, εὐχρηστεῖ δὲ εἰς πλοκὴν κοφίνων καὶ διαφόρων ἄλλων σκευῶν οἰκιακῶν.

«Δένδρα παρόδια καὶ εἰς δημοσίους τόπους φυτευμένα ἀναφέρομεν ἐκ τῶν ἐγχωρίων: Πίτυν τὴν χαλέπιον, Δρῦν τὴν ἀρίαν, Μωρέαν τὴν λευκήν, Ἐλαίαν τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ Κερωνίαν τὴν κερατώδη· ἐκ τῶν ξενικῶν, ἰδίως δὲ τῶν νεωστὶ εἰσαχθέντων: Σοφόραν τὴν ἰαπωνικήν, Ῥοβινίαν τὴν ψευδακακίαν, Μελίαν τὴν ἀζεδαράχειον, Ἀείλανθον τὸν ἀδενώδη, Σχῖνον τὸν μαλακὸν (τὴν κακῶς λεγομένην κοινῶς πιπεριάν), Πιρκουνίαν τὴν δίοικον, καὶ Βρουσσονετίαν τὴν παπυροφόρον.»

—

Ἐνταῦθα λήγουσι τὰ φυτὰ τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου, ὧν τὴν πλήρη εἰκόνα ὁ συγγραφεὺς ἐξετύλιξε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Πρὸς συμπλή-

Κατάστασις τῆς γεωργίας καὶ ἀξίας τῶν θεραπευομένων φυτῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς κατὰ τὸ ἔτος 1873.

Ὄνομα τῶν γεωργουμένων φυτῶν	Ἔκτασις κατὰ βασιλ.	Ὁλικὴ ἔκτασις τετρ. στρέμμ.	Ὁλικὸν ποσὸν τῆς σπορᾶς	Πρόσοδος μετρουμένη κατ' ὄγκον ἢ κατὰ βάρος
Καρποὶ δημητριακοὶ καὶ δή:				
Σῖτος	101,900		43,660 κοιλὰ	208,410 κοιλὰ[3]
Κριθὴ	27,580		15,600 »	105,380
Σιτοκριθὴ (σμιγὸς)[2]	27,650		9,800 »	49,600
Βρίζα	500	162,287		1,500 ὀκάδες
Ἀραβόσιτος	650		Ἀριθμὸς τῶν δένδρων	
Γρᾶστις (γρασίδι)	4,007			1,337,300 ὀκάδες χόρτου
Ἐλαιῶνες		12,585	141,998	829,576 ὀκάδες ἐλαίου
Ἄγριαι ἐλαῖαι			6,466	
Ἀμπελῶνες	39,237	39,344		6,823,008 ὀκάδες οἴνου
Σταφιδῶνες	107			26,400 λίτραι σταφίδων
Ἐρυθρόδανον		350		62,600 ὀκάδ. ῥιζῶν ἐρυθρ.
Βάμβαξ		636		17,170 ὀκάδες
Καπνὸς		93		4,440 »
Σήσαμον		8		320 »
Ὄσπρια καὶ δή:				
Λάθυρος	562			20,320 »
Κύαμος	150			53,800 »
Φασίολοι	62			4,500 »
Ἐρέβινθοι	33	837		3,000 »
Φακὴ	15			800 »
Πίσον	15			750 »
Γεώμηλα		50		19,000 »
Μωρέαι			1,506	
Ἀμυγδαλέαι			2,010	800 »
Συκαῖ			3,558	
Κῆποι ὀπωροφόροι καὶ λαχανοφόροι				Ἀξία κατὰ δραχμὰς μετρουμένη
Περιβόλια	1,891	2,701		περὶ τὰς 173,180
Λαχανόκηποι	810			32,290
Σικυῶνες		50		
(Πρινοκόκκιον		(90)		
Φυσικαὶ νομαὶ)		(99,000)		

1. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ τις ὅτι ἡ Ἀγάβη εἶνε φυτὸν παρείσακτον ἐξ Ἀμερικῆς· θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν βοτανικῶν ἀναχρονισμὸς παρέλκων ἡ γραφὴ ἀγαβῶν ἐπὶ παλαιῶν εἰκόνων· οὕτω π.χ. ἐπὶ τῶν γνωστῶν εἰκόνων τῆς ἱστορίας τῆς Βίβλου τοῦ Δορὲ ὑπάρχουσιν οἱ βράχοι τῆς Παλαιστίνης ὑπ' ἀγαβῶν κεκαλυμμένοι.

2. Συνήθως γεωργοῦνται σῖτος μετὰ κριθῆς μεμιγμένα, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν λιπρῶν καὶ ἀκάρπων τόπων καὶ ὑπὸ τῶν πτωχοτέρων γεωργῶν. Τὸ μίγμα τοῦτο καλεῖται σιτοκριθὴ ἢ σμιγός.

3. Ἓν κοιλὸν σίτου εἶνε 22 ὀκάδες, ἓν κοιλὸν σιτοκριθῆς 20, καὶ ἓν κοιλὸν κριθῆς 17 μόνον ὀκάδες.

Digitized by Google

ρωσιν δμως αὐτῆς ἐνόμισεν οὐ μικροῦ διαφέροντος ἄξιον νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ τὴν σχέσιν τῶν διαφόρων ἡμέρων καὶ θεραπευομένων φυτῶν πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας ἣν καταλαμβάνουσι, τὴν πρόσοδον αὐτῶν κ.τ.τ.

Διὸ ἐν τέλει τοῦ βιβλίου παραθέτει πίνακα στατιστικόν, ὃν καὶ ἡμεῖς παραθέτομεν ἐνταῦθα, λαβὼν τὰς ἐπ' αὐτοῦ σημειουμένας πληροφορίας παρὰ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν. (Ὅρα πίνακα.)

Συγκρίνοντες νῦν τὰ διάφορα ἐν Ἀττικῇ θεραπευόμενα φυτὰ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης ἐκτάσεως, ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἔρχονται τὰ σιτηρὰ (ἅτε καταλαμβάνοντα 162, 287 τετραγ. στρέμματα, ἐξ ὧν 101,900 ἀνήκουσι μόνῳ τῷ σίτῳ.) Δεύτερον ἔρχεται ἡ ἄμπελος, τρίτον ἡ ἐλαία, τέταρτον αἱ ὀπῶραι καὶ τὰ λάχανα, εἶτα δὲ τέλος αἱ μεταξὺ τῶν 1000 τετραγ. στρεμμάτων περιλαμβανόμεναι μικρότεραι θεραπεῖαι. Ἡ σειρὰ λοιπὸν εἶνε ἡ ἑξῆς·

Σιτῶνες	162.287	βασιλικὰ τετραγ.	στρέμμ.
Ἀμπελῶνες	39,344	»	»
Ἐλαιῶνες	12,585	»	»
Μηλῶνες καὶ Λαχανῶνες	2,701	»	»
Ὀσπριῶνες	837	»	»
Βαμβακῶνες	636	»	»
Ἐρυθροδανῶνες	350	»	»
Καπνῶνες	93	»	»
Σικυῶνες	50	»	»
Γεωμηλεῶνες	50	»	»
Σησαμῶνες	8	»	»

Τοιοῦτον εἶνε τὸ περιεχόμενον τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Heldreich «Περὶ τῶν φυτῶν τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου», οὗτινος συνεπτύξαμεν τὰ μέγιστα τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν μέρος. Οὕτω δι' αὐτοῦ προςίθεται σπουδαία συμβολὴ εἰς τὴν φυτολογίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ὁμολογουμένως διὰ τῶν ακαμάτων ἐρευνῶν πολλῶν φυσιοδιφῶν, ἰδίως ὅμως τοῦ κ. Θ. Ὀρφανίδου καὶ κ. Θ. Ἑλδράϊχ, κατέστη καὶ καθίσταται ὁσημέραι γνωστοτέρα καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς ἀλλοδαπούς. Εἴθε ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν νὰ εὑρεθῶσιν ὅμοιοι ἐρευνηταὶ καὶ τῶν ἄλλων σχεδὸν ἀγνώςων τμημάτων τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, τῆς *Ζωολογίας* δηλ. καὶ τῆς *Ὀρυκτολογίας*.

Κατὰ τὸ Almanach de Gotha τοῦ 1877, ἡ σχέσις τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὴν χωρικὴν ἔκτασιν ἔχει ὡς ἑξῆς εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης· Βέλγιον (κατὰ τετραγ. χιλιόμ.) 181 κάτοικοι, Κάτω Χῶραι 116, Μεγ. Βρεττανία καὶ Ἰρλανδία 106, Ἰταλία 93, Γερμανία 79, Γαλλία 68, Ἐλβετία 64, Αὐςρία καὶ Οὐγγαρία 61, Δανία 50, Πορτογαλλία 48, Ἱσπανία 33, Ἑλλὰς 29, Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, Ῥουμουνία καὶ Σερβία 28, Ῥωσσία 14, Σουηδία 10, Νορβηγία 6.

Ὁ ἐξ Ἑλλήνων ἕλκων τὸ γένος ἐν Γαλλίᾳ δὲ ποιούμενος τὰς διατριβὰς λόγιος Κ. Ε. Yemeniz (Γεμενῆς) ἀνέγνωσεν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ ἐν Λουγδούνῳ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν τεχνῶν τὴν ἀξίαν λόγου καὶ τὰ πολὺ ἡμᾶς ἐνδιαφέρουσαν πραγματείαν, ἧς παρέχομεν ἐν τοῖς ἑξῆς μετάφρασιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ἐξέδωκε.

Ὅτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δ' σταυροφορίας ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐνεθρόνισαν ἐν αὐτῇ λατῖνον αὐτοκράτορα, τὸν Βαλδουῖνον, κατέλαβον καὶ πολλὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐν αἷς ἐνεφύτευσαν τὸ ἐν τῇ Δύσει τότε κρατοῦν τιμαριωτικὸν σύστημα καὶ πάντα τὰ νόμιμα αὐτοῦ. Αἱ Ἀθῆναι τότε μεταξὺ ἄλλων, ἡ μεγαλώνυμος πατρὶς τοῦ Περικλέους, μετεμορφώθη εἰς φραγκικὸν δουκᾶτον, οὗτινος ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1311 ἦρξαν Γάλλοι δοῦκες, ἀπὸ τοῦ 1311 μέχρι τοῦ 1387 Ἱσπανοὶ καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1458 Ἰταλοί, ὁπότε περιῆλθον καὶ αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ὑφ' ὃν ἐπέπρωτο ὁλόκληρον τὸ πολυπαθὲς ἡμῶν γένος ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας νὰ δουλεύσῃ. Σ.

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΔΟΥΚΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Α'

Ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα, ἣν τὸ πάλαι διήνυον οἱ μεμυημένοι οἱ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πορευόμενοι εἰς τὸν τῆς Δήμητρος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τοῦ διαχωρίζοντος τὸ Ἀττικὸν πεδίον ἀπὸ τοῦ Μεγαρικοῦ, κεῖται τὸ χωρίον Δαφνί, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δηλοῖ ὅτι ὁ τόπος οὗτος ἦτό ποτε ἱερὸς τῷ Ἀπόλλωνι. Ἀπὸ τοῦ λόφου τούτου, ἅμα ὀλίγον ἀπομακρυνθῇς τοῦ χωρίου βλέπεις δεξιὰ τὰς Ἀθήνας, τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν Ὑμηττόν, πέραν δὲ τοῦ πρώτου τούτου ἐδάφους, διακρίνεις ἢ μᾶλλον μαντεύεις ἀναμέσον τῆς χρυσιζούσης τῆς θαλάσσης ὁμίχλης τὸ Σούνιον. Ἀριστερὰ φαίνεται ἡ Ἐλευσὶς καὶ πέραν ἔτι τῆς Μεγαρίδος τὰ ὄρη, καὶ μεταξὺ Σουνίου καὶ Ἐλευσῖνος διαφαίνεται ὁ Πειραιεὺς καὶ τὸ Φαληρικόν, τῆς Ἐλευσῖνος ὁ κόλπος καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος ἡ *ἱμερτή*. Ἡ ἐναρμόνιος καλλονὴ τῆς θαυμαστῆς ταύτης θέας καταμαγεύει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀφαρπάζει τὴν φαντασίαν, μέγα δ' εἶνε τὸ θέλγητρον, ὃ ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τὸν νοῦν τοῦ περιηγητοῦ οἱ μεγαλώνυμοι οὗτοι τόποι. Καὶ ὅμως ἄλλο τι προσείλκυσε τὴν προσοχήν μου, ὅτε ἐπεσκέφθην τὸ Δαφνί. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου ὑψοῦνται παλαιοῦ μοναστηρίου τὰ ἐρείπια. Οὔτε τῆς τοποθεσίας τὸ θέλγητρον οὔτε ἡ μικρὰ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἀπόστασις οὔτε τὸ κατάλληλον τοῦ τόπου εἰς συνοικισμὸν προέτρεψαν τοὺς νῦν καλογήρους νὰ παλινορθώσωσι τὸ παλαιὸν καὶ κατερειπωμένον μοναστήριον. Καὶ ὅμως ἦτό ποτε τοῦτο ὁ Ἅγιος Διονύσιος[1] τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Γάλλων δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐκκλησία κατὰ θαυμαστὸν τρόπον διετηρήθη. Ναὶ μὲν ἀνερπίζουσιν ἄγρια φυτὰ ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ οἰκοδομήματ-

1. Ἐκκλησία παλαιοῦ μοναστηρίου ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα ἐθάπτοντο οἱ βασιλεῖς.

Digitized by Google

τος καὶ ἀνὰ ἑκατοντάδας ἐμφωλεύουσιν αἱ χελιδόνες κατὰ μῆκος τῆς ὑψηλῆς κορωνίδος καὶ χαίρουσι ταράττουσαι διὰ τῶν *κωτιλιῶν* αὐτῶν τοῦ ἠχήεντος νάρθηκος τὴν ἱερὰν καὶ ἐπιβλητικὴν σιγήν, ἀλλ' ἡ ἱερὰ τράπεζα ἵσταται ἀκόμη ὀρθία καὶ ἀνοικτὸς κεῖται ὁ παστὸς τοῦ ἀρτοφορίου, ὡς ἂν χθὲς ἔτι νὰ εἶχε διαβῆ ἐκεῖθεν στῖφος ἄγριον βεβηλωτῶν. Ἡ οὐρανία τοῦ τρούλλου κοσμεῖται ὑπὸ μωσαϊκοῦ χρυσοῦν ἔχοντος τὸ ἔδαφος καὶ παριστάνοντος τὸν Χριστὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐλογοῦντα αὐτούς. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑτέρου τῶν πλαγιοθέτων ναϊδρίων βλέπεις δύο ἐπιτυμβίους πλάκας, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων εἶνε κεχαραγμένα τὰ οἰκόσημα τῶν δουκῶν. Πολλὴν μοὶ ἐνεποίησεν αἴσθησιν ἡ ὄψις τοῦ γοτθικοῦ τούτου μοναστηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ παλαιῶν τάφων. Ἰδιάζοντα ἀπένειμον σεβασμὸν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἱπποτῶν τούτων τῶν κοιμωμένων τόσον μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος τὸν ἔσχατον καὶ αἰώνιον ὕπνον καὶ ὑπὸ ἐρείπια, ἃ οὐδεὶς ποτε ἴσως θὰ συλλογισθῇ νἀνεγείρῃ· περὶ τούτων πρόκειται νῦν ὁ λόγος.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, περὶ ὧν θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ σᾶς ὁμιλήσω, τὰ ἐπραγματεύθησαν ἤδη καὶ οἱ Βυζάντιοι, ὡς ὁ Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς καὶ ὁ χαρίεις Ἱσπανὸς χρονογράφος δὸν Ῥάμων Μουντάνερ καὶ ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς Buchon, ὁ ἐκδοὺς τὸ πολύτιμον ἀνώνυμον ποίημα τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χρονικὸν τοῦ Μωρέως* ἢ *Βιβλίον τῆς Κουγκέστας*.[1] Καὶ μετὰ τὰς γενομένας ὅμως ταύτας ἱστορικὰς ἐργασίας δὲν θὰ ἦνε ἴσως ὅλως ἐστερημένη διαφέροντος ἡ καὶ πάλιν ἀφήγησις δι' ὀλίγων τῶν γεγονότων τούτων, καθ' ὃν χρόνον αἱ τύχαι τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων πιθανὸν εἶνε νὰ μεταβάλωσιν ὄψιν. Μέχρι τοῦδε ἡ Ἑλλὰς μετὰ σπανίας συνέσεως καὶ ἀξιοπαρατηρήτου μετριοπαθείας ἀπέσχε τοῦ νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, ὅστις διεξάγεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Θὰ πολιτευθῇ οὕτω πως μέχρι τέλους; ἡ πολιτικὴ σύνεσις θὰ ὑπερισχύσῃ ἐπὶ πολὺ τοῦ νομίμου πατριωτικοῦ πάθους, ὅπερ ἐξεγείρει τὸ ἔθνος; Καὶ ἂν ἄλλως συμβῇ, οὐδεὶς δύναται νὰ ψέξῃ τοὺς Ἕλληνας διότι ἀξιοῦσι νὰ λάβωσι χώρας, αἵτινες τόσον νομίμως τοῖς ἀνήκουσιν, ὡς λ. χ. τὴν Κρήτην, ἔνθα καὶ ἐπ' ἐσχάτων τόσον ἔρρευσεν αἷμα, τὴν Ἤπειρον, τὴν πατρίδα τοῦ Βότσαρη, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν παλαιὰν ταύτην καὶ ἄσβεστον ἑστίαν τῆς ἐλευθερίας.

Ἔπειτα οἱ χρόνοι, εἰς οὓς ἀνέρχεται ἡ ἡμετέρα ἀφήγησις, ὑπομιμνήσκουσι τόσην δόξαν εἰς τὴν πατρίδα μας (τὴν Γαλλίαν), ὥστε ἐκπέμπεται ἰσχυροποιός τις ἀντανάκλασις ἐπὶ τῶν ὁριζόντων τοῦ μέλλοντος. Νομίζω ὅτι ἀδύνατον εἶνε νἀνακαλῶμεν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν δόξαν ἐκείνην τὴν παλαιὰν χωρὶς νὰ αἰσθανώμεθα καὶ διὰ τὸ μέλλον ἀκράδαντον πεποίθησιν.

Ἀνάγεται δὲ ἡ ἡμετέρα ἀφήγησις κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἱστορικὴν περίοδον, ἥτις ἀρχίζει κατὰ τὴν δ' σταυροφορίαν καὶ καθ' ἣν πᾶσα ἡ Ἀνατολή, ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων, κατέστη χώρα σχεδὸν γαλλική. Καὶ ἐν ᾧ ἐκαθέζετο ὁ Βαλδουῖνος ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄλλοι σταυροφόροι κατέκτων τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν Μωρέαν. Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος φέρει ἔτι τὰ ἴχνη τῶν ἱπποτῶν μας. Εἰς πάσης κοιλάδος τὴν εἴσοδον, ἐπὶ πάσης κορυφῆς ἐχούσης ὁπωσοῦν στρατηγικὴν σημασίαν, ἐν τῷ μέσῳ τόπων, οὓς ἐλάμπρυνον μάχαι τῶν παλαιῶν τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος χρόνων, ὑψοῦνται ἐρείπια πύργων φεουδαλικῶν κτισθέντων ὑπὸ φράγκων βαρώνων, κατῳκηθέντων ἔπειτα ὑπὸ ἀρχηγῶν διασήμων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ τέλος καταστραφέντων κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Λαμπραὶ ἀκροπόλεις, ἃς ἀνήγειρον τοῦ Βιλλαρδουΐνου οἱ σύντροφοι, ἐπιστέφουσι τὰ ὑψώματα τῆς Ναυπλίας, τοῦ Μιστρᾶ, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου. Ἐν Ἀθήναις ἰσχυρὸς τετραγωνικὸς πύργος, ἔσχατον ἴχνος τοῦ μεγαλοπρεποῦς τῶν δουκῶν ἐνδιαιτήματος, ῥίπτει μετὰ θρασείας ἀλαζονείας τὴν σκιὰν τῆς βαρβάρου τεχνοτροπίας του ἐπὶ τῶν ἀσπίλων μαρμάρων τοῦ Παρθενῶνος.[1]

Κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα ἡ Ἑλλάς, ὡς ἀναμφιρρήστως μαρτυροῦσι σύγχρονοι πηγαί, ἀπελάμβανε μὲν πολλῆς ὑλικῆς εὐημερίας, ἀλλὰ κατεσπαράσσετο ὑπὸ μεγάλης διοικητικῆς ἀταξίας. Μόνον δὲ ἡ ζωτικότης τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ τῶν κοινοτήτων συστήματος, ὅπερ ἴσχυεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἡ τῶν ἐπισκόπων ἐξουσία, οἵτινες κατήντησαν νὰ ἐκπροσωπῶσι τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν, προεφύλαττον αὐτὴν ἀπὸ ἐντελοῦς ἀποσυνθέσεως.

Ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως ὠφελούμενος εὐγενής τις Πελοποννήσιος, Λέων ὁ Σγουρός, ὅστις κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκυβέρνα τὴν Ναυπλίαν, ἰδιοποιήθη τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον, ἔπειτα δὲ μαθὼν ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐπολιόρκουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔσπευσε νὰ συλλέξῃ πολυάριθμον στρατιὰν καὶ νὰ συναθροίσῃ τὸν στόλον του πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἴδιον κράτος καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ. Φαίνεται ὅτι σκοπός του ἦτο νὰ ἱδρύσῃ ἐν Ἑλλάδι μεγάλην καὶ

1. Ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τοῦ λογίου συγγραφέως τῆς παρούσης διατριβῆς ἂν τολμῶμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας καθόλου, ἀλλὰ περὶ τῶν Γάλλων δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν ἰδίᾳ καὶ πηγὰς ἄλλας καὶ βοηθήματα ἔχομεν πλὴν τῶν μνημονευθέντων. Σ. Μ.

1. Ὁ πύργος οὗτος δὲν ὑπάρχει πλέον ἀπὸ δύο ἐτῶν. Ἐπιμελείᾳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας καὶ χορηγοῦντος τοῦ Κ. Σλείμαν κατηδαφίσθη. Σ. Μ.

Digitized by Google

ἀνεξάρτητον ἡγεμονείαν. Ἀφ' οὗ παρέπλευσε τὸν κόλπον τῆς Σαλαμῖνος, ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες τότε ἐστεροῦντο στρατοῦ καὶ ἦσαν εἰς παντελῆ ἀνικανότητα τοῦ νἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐπιφερομένου ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐκάθητο τότε ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῶν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκωμινάτος, ἀνὴρ ἀτρόμητος καὶ ἔμπλεως πατριωτισμοῦ. Τὸ στράτευμα τοῦ Σγουροῦ ἔφθασε χωρὶς νὰ εὕρῃ οὐδαμοῦ ἀντίστασιν μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Δαφνίου, ὁπόθεν μόνον ἠδύνατο πολέμιος ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς Ἐλευσῖνος ἐρχόμενος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ τῆς Ἀττικῆς. Ἐκεῖ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ συνήντησε τὸν ἀτρόμητον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, ὅστις εἶχε μεταβῆ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ νἀποτρέψῃ διὰ τῆς πειθοῦς τὸν Σγουρὸν ἀπὸ τῆς παρατόλμου ἐπιχειρήσεως. Ὁ Σγουρὸς ἔμεινεν ἄκαμπτος. Τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὡσεὶ ἔνθους γενόμενος ἐλάλησεν αὐτῷ ὡς προφήτης, καὶ δείξας τὸν ὁρίζοντα ὑπέμνησεν εἰς τὸν Λέοντα ὅτι ξενικοὶ στρατοὶ εἶνε ἕτοιμοι νὰ καταλάβωσι τὴν ἱερὰν γῆν τῆς Ἑλλάδος καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν θερμῶς νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τὰ προσεχῆ τῆς πατρίδος δεινοπαθήματα διὰ πολέμου ἐμφυλίου. Ἐγέλασεν ὁ Σγουρὸς διὰ τὴν προφητείαν καὶ προεχώρησεν ἐμπρός.

Δὲν ἐμόχθησε πολὺ ὁ τῶν Ἀθηνῶν ἀρχιεπίσκοπος ἵνα ἐξεγείρῃ κατὰ τοῦ καταδρομέως τὸ γενναῖόν του ποίμνιον. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἐπιλήσμονες τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου τῆς πόλεώς των καὶ οὐδόλως ὑπέμενον νὰ ἴδωσιν ἄρχοντα αὐτὸν τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἄργους τὸν τύραννον. Ἡ παλαιὰ ἀντιζηλία τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀφυπνίσθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων των καὶ ἡτοιμάσθησαν πρὸς ἄμυναν μέχρι θανάτου. Ὁ Σγουρὸς φοβηθεὶς ἀφῆκε τὴν ἀκρόπολιν. ἀλλ' ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς τὴν κάτω πόλιν καὶ κατέταμε τοὺς ἀγρούς, ἐκεῖθεν δ' ἐπεφάνη εἰς τὰς Θήβας, αἵτινες καὶ παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Ἡ Ἑλλὰς πᾶσα πλὴν τῆς ἱερᾶς πόλεως τῆς Ἀθηνᾶς ὑπετάγη μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν τολμηρὸν Πελοποννήσιον καὶ ἐγένετο λεία τῶν κακουργούντων καὶ ἀτάκτων αὐτοῦ στιφῶν. Τὸ φιλόδοξον ὄνειρον τοῦ Σγουροῦ ἐπραγματώθη. Ἀλλ' ἤδη οἱ ξένοι, οὓς προεῖδεν ὁ Ἀκωμινάτος, ἤρχοντο. Οἱ φράγκοι βαρῶνοι, οὓς ὡδήγει Βονιφάτιος ὁ μαρκήσιος τοῦ Μομφερράτου, βασιλεὺς δὲ Θεσσαλονίκης ἀναρρηθείς, ἐκτύπων ἤδη διὰ τῶν αἰχμῶν τῶν λογχῶν των τῶν Θερμοπυλῶν τοὺς βράχους. Ὁ Σγουρὸς πεποιθὼς εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἔτρεξε κατ' αὐτῶν, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς ξένους ἐπιδρομεῖς δὲν ἐλησμόνησε νἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν στρατιωτῶν του τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Λεωνίδα. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅτε τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος ἥρωος ἔμελλε νὰ πληρώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀπογόνων του. Μὲ ὅλην τὴν δραστηριότητα, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ Σγουρός, ἡττήθη κατὰ κράτος. Μόλις ἐπρόφθασε νὰ σωθῇ εἰς τῆς Κορίνθου τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου καὶ ἔπεσε μετ' ὀλίγον μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν. Οἱ Φράγκοι διεχύθησαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ τόσα ἐρείπια ἄφινεν ὀπίσω του ὁ Σγουρός, ὅθεν καὶ ἂν διέβαινεν, ὥστε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Νικήτα, ὡς πατέρα ὑπεδέχθησαν τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας οἱ κάτοικοι. Αὐτὸς ὁ Ἀθηνῶν Μιχαήλ, ὅστις τόσον ἀντέστη εἰς τὸν ἐκ Πελοποννήσου ἅρπαγα, δὲν ἐπειράθη νἀντισταθῇ εἰς τὸν Βονιφάτιον. Ἐθεώρησε τὰς ἐπιτυχίας τῶν Φράγκων ὡς θέλημα Θεοῦ καὶ ὑπετάγη εἰς τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς τῆς Θείας Προνοίας. Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν αὐτὸς νὰ παραμείνῃ ἐν Ἀθήναις. Ἐγκατέλιπε τὸ ποίμνιόν του καὶ ἀφ' οὗ παρέδωκεν εἰς τοὺς σταυροφόρους τὴν Ἀκρόπολιν, περίλυπος ἀπῆλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ κατέφυγεν ἐν Χίῳ, ἔνθα ἐτελεύτησε τὸν βίον κλαίων τὴν ἀπολεσθεῖσαν τῆς πατρίδος ἀνεξαρτησίαν.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἔλαχον εἰς τὸν βουργούνδιον ἱππότην Ὄθωνα δὲ Λαρόσην (de la Roche), ὅστις ἐπέγραψεν ἑαυτὸν ἔθει βυζαντίῳ *Μέγαν Κύρην* Ἀθηνῶν. Οὐδέποτε ἴσως κατακτητὴς κατέκτησε διὰ μεγαλητέρας ἠπιότητος καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε γενναιότερος καὶ συνετώτερος. Ἐσεβάσθη τοὺς καθεστῶτας νόμους, τὰ δικαιώματα τῶν πόλεων, τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν. Μόναι αἱ αὐτοκρατορικαὶ κτήσεις περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Ἐκεῖ ὅμως, ἔνθα ἦτο ἁρμόδιος τόπος πρὸς ἵδρυσιν μεγάλων τιμαρίων, εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς πολὺ ἀπομεμακρυσμένας ἀπὸ τῶν κατῳκημένων κέντρων, ἔνθα ἦτο χρεία νἀποκατασταθῶσιν ἀρχηγοὶ δυνάμενοι νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐντελῆ καθυπόταξιν τῆς χώρας, ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι βαρωνίαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἑλλήνων ἰδιοκτητῶν. Οἱ ἰδιοκτῆται οὗτοι εὐχαρίστως παρεῖχον ἓν μέρος τῶν κτημάτων των, εὐτυχεῖς λογίζοντες ἑαυτοὺς ἂν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον διετήρουν τὸ λοιπὸν τῆς περιουσίας των. Ὡρίσθη, ὥστε οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς χώρας νὰ πληρώνωσιν εἰς τοὺς Φράγκους τοὺς αὐτοὺς φόρους καὶ νὰ ἔχωσι τὰς αὐτὰς πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποχρεώσεις αὗται ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τακτικωτέρας διοικήσεως, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ὀλιγώτερον βαρεῖαι θὰ ἐφαίνοντο εἰς τοὺς κατοίκους ἢ τὸ πρίν. Οἱ κατακτηταὶ προσείλκυσαν πρὸ πάντων πρὸς ἑαυτοὺς τὴν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐφρόντισαν κατ' οὐδὲν νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν κατὰ κοινότητας ὑφισταμένην ἀποκέντρωσιν. Διότι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι,

Digitized by Google

καθ' οὓς ἐπίεζε τὴν Ἑλλάδα βαρύτατος ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, αἱ ἑλληνίδες πόλεις καὶ κῶμαι εἶχον διατηρήσει τὰς ἰδιαιτέρας των ἀρχάς, ἃς ἐξέλεγον οἱ πολῖται καὶ εἰς ἃς ἀνέθετον τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Πλεῖσται δὲ τοπικαὶ σύνοδοι, πατριωτικώταται καὶ λίαν προσηλωμέναι εἰς τὰ ἔθιμα τὰ παλαιά, εἶχον διαδεχθῆ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς καὶ ἐκκλησίας, αἵτινες ἐξέλιπον ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἑλληνικὴ λοιπὸν χώρα ἦτο διῃρημένη ἢ μᾶλλον ὠργανωμένη εἰς πλείστας μικρὰς κοινότητας, κεχωσμένας εἰς τὰ βάθη τῶν κοιλάδων, κεχωρισμένας δι' ὑψηλῶν πολλάκις ἀνυπερβάτων ὀρέων, ζώσας βίον ὅλως ἰδιαίτερον καὶ κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἰσχυρῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένας διὰ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τῆς πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα ἀγάπης. Οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τοιούτῳ τρόπῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ τοὺς ἐγχωρίους των νόμους, εἰς τὸ πεῖσμα τῶν αἰώνων καὶ τῶν κατακτήσεων.

Οἱ Φράγκοι ἀφῆκαν ἄθικτα πάντα ταῦτα, ἐδείχθησαν δὲ ἀπ' ἐναντίας εὐνοϊκοὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν καθεστώτων· ὅθεν προσείλκυσαν τὴν ἀγάπην τῶν ἡττηθέντων. Ὄχι δὲ μόνον οἱ κατακτηταὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου, μὲ ὅλην τὴν πεισματώδη ἐνίοτε ἀντίστασιν τὴν ὁποίαν εὗρον ἐν Ἄργει καὶ ἐν Κορίνθῳ, μάλιστα δὲ ἐν Μάνῃ καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ, καὶ τὴν ὁποίαν ἠναγκάζοντο νὰ καταβάλλωσιν, ἠκολούθησαν τὸ συνετὸν τοῦτο μέτρον.

Παρ' ὀλίγον ὅμως νὰ διεγείρῃ μῖσος ἀδιάλλακτον μεταξὺ κρατούντων καὶ κρατουμένων τὸ ζήτημα τὸ θρησκευτικόν. Οἱ σταυροφόροι ἐσκόπουν νὰ ἐξαναγκάσωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ δεχθῶσι τὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα, ὁ δὲ πολύς των πρὸς τοῦτο ζῆλος ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλήξῃ εἰς δεινὰς περιπλοκάς, ἂν μὴ ἀνεχαίτιζε τὸν πολὺν τοῦτον ζῆλον ἐκεῖνος ἀκριβῶς, ὅστις ἴσως ἦτο ὁ μᾶλλον ἐνδιαφερόμενος εἰς τὸ ζήτημα, ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ γ'. Ἐν θαυμαστῇ τινι ἀλληλογραφίᾳ μετὰ μεγαλοψυχίας καὶ ἀνεξιθρησκείας ὄντως χριστιανικῆς, ὁ μέγας οὗτος ποντίφηξ συσταίνει εἰς τοὺς κατακτήσαντας τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴ κάμωσι κατάχρησιν τῆς ἰσχύος των καὶ νὰ μὴ μεταχειρίζωνται ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἄλλο ὅπλον πλὴν τῆς πειθοῦς. Οὕτω δὲ προέλαβεν ἔριν, ἥτις βεβαίως θὰ κατήντα αἱματηρὰ ἅμα καὶ ἀτελεύτητος. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ κλῆρος ὁ ἑλληνικὸς νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Λατίνους πολλὰς ἐκκλησίας καὶ ὄχι ὀλίγα μοναστήρια, ἀλλ' ὁ λαός, χάρις εἰς τὰς συνετὰς συμβουλὰς τοῦ ρωμαίου ποντίφηκος, διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ εἰρήνη δὲν διεταράχθη.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ Ὄθων δὲ Λαρόσης τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡ δὲ κυβέρνησίς του ἐγένετο ἀτάραχος καὶ εἰρηνική. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ ἀγαθὸς ἱππότης ἔπαθεν ὑπὸ νοσταλγίας. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὁμιχλώδους τῆς Βουργουνδίας ὁρίζοντος ἐπεσκότιζεν εἰς τὰ ὄμματά του τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ· δὲν τὸν ἔτερπε πλέον ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς αὐλῆς του, γνωριμωτάτης ἤδη γενομένης καθ' ἅπασαν τὴν χριστιανωσύνην. Διακαῶς ἐπεθύμει νὰ ἐπανίδῃ τὸν πατρικόν του φεουδαλικὸν πύργον καὶ νἀποθάνῃ ἐκεῖ, ὅπου οἱ πρόγονοί του ἀπέθανον. Ἀποφασίσας λοιπὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔπεμψε πρῶτον ἐκεῖ ὡς τεκμήριον τῆς προσεχοῦς ἐπανόδου του ὁ εὐσεβὴς Ὄθων τεμάχιον τοῦ τιμίου ξύλου, ὅπερ εἶχε λάχει εἰς αὐτὸν καὶ ὅπερ ὑπὲρ πάντα θησαυρὸν ἐξετίμα. Τὸ πολύτιμον ξύλον φυλάσσεται μέχρι τοῦ νῦν εὐλαβῶς εἰς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Ray.

Ἐν ἔτει 1225 κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, ἀφήσας τὸν τίτλον καὶ τὸ δουκάτον του εἰς τὸν ἀνεψιόν του Γουΐδωνα δὲ Λαρόσην.

Β'

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Γουΐδων ἀνελάμβανε τὴν λαμπρὰν κληρονομίαν τοῦ θείου του, ἡ ἑλληνικὴ χώρα ἦτο διῃρημένη εἰς πολλὰ τεμάχια καὶ ἀρχοντίας καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ φρουρίων καὶ πύργων γοτθικῶν. Οἱ Φράγκοι κάτοχοι ἑλληνικῶν τιμαρίων ἤλλασσον τότε τὰ ὀνόματα ἃ εἶχον ἐκ γαλλικῶν τιμαρίων ἀντὶ νέων ὀνομάτων ἑλληνικῶν. Οἱ κύριοι τῆς Βρυγέρης (Bruyères) λ. χ. ἐγένοντο βαρῶνοι τῆς Καρυταίνης, οἱ Σαιντομὲρ, βαρῶνοι τῶν Θηβῶν, οἱ Λατρεμουάϊλ (La Tremouille), κύριοι τῆς Χαλανδρίτζας, ἄλλοι, βαρῶνοι τῆς Ἀράχωβας, κόμητες τοῦ Ἄργους, βαΐλοι τῆς Κορίνθου κλ. Ἡ χώρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, ἡ κλασικὴ γῆ τῆς Ἑλλάδος εἶχέ τι ἀληθῶς τὸ παράξενον ὑπὸ τὸν μανδύαν της τὸν τιμαριωτικὸν δι' οὗ τὴν περιέβαλον οἱ Φράγκοι. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ὅμως μεταβληθῆ· ἡ μεταβολὴ εἶνε εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μόνον. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἔμειναν τὰ αὐτά, ὡς εἴδομεν δὲ ἀνωτέρω συνετέλεσαν εἰς τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ κατακτηταί.

Τὸ σπουδαιότατον γεγονὸς τῆς ἡγεμονείας τοῦ Γουΐδωνος εἶνε ἡ περὶ τῆς ἀρχῆς ἔρις, ἥτις ἠγέρθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως Γουλιέλμου τοῦ Βιλλαρδουΐνου. Ὁ ἄρχων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἀττικὴ δῆλον ὅτι πάλιν καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἐρίζουσι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ βλέπομεν ἀναφυόμενον πάλιν ἀγῶνα, ὅστις πέπρωται πάντοτε ἐκ πάσης ἀφορμῆς καὶ ὑπὸ πᾶσαν μορφὴν νἀναγεννᾶται.

Ὁ Βιλλαρδουΐνος ἦτο φιλόδοξος, ὑπεροπτικός, ἄκαμπτος. Κύριος δὲ ὢν τῆς Σπάρτης ἐφαίνετο ὡς ἂν νὰ εἶχε μεταλάβῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τό-

Digitized by Google

που καὶ τῶν ἀνδρῶν, οὓς εἶχε κατακτήσει. Ἡ κατάκτησις ἄλλως τε αὕτη δὲν εἶχε συντελεσθῇ ἀκόπως. Πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ δραστηριότης καὶ ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς εἶχε καταφύγει εἰς ὀλίγας τινὰς χώρας καὶ πόλεις, ἔνθα πεισματώδης καὶ ὄχι ἄδοξος ἀντίστασις εἶχεν ἐπανειλημμένως ἐμποδίσει τῶν σταυροφόρων τὴν πρόοδον. Ἡ Λακωνικὴ λ. χ. πάντοτε ἀκαταδάμαστος δὲν εἶχεν ὑποκύψει εἰς τοὺς Φράγκους εἰμὴ μετὰ μάχας αἱματηροτάτας, ἡ δὲ Κόρινθος, ἣν ὑπερήσπιζεν ὁ Σγουρὸς καὶ ἔπειτα ὁ υἱός του, ἀνθίστατο καὶ ὅτε ἀκόμη τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου εἶχε καταθέσει τὰ ὅπλα. Ὁ Γουΐδων εἶχεν ἀποτελεσματικῶς βοηθήσῃ τὸν Βιλλαρδουΐνον. Εἰς ἀνταμοιβήν, ὁ Βιλλαρδουΐνος εἶχε παραχωρήσῃ εἰς τὸν Γουΐδωνα τὰ σημαντικὰ τιμάρια τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ναυπλίας, δι' ἅ, κατὰ τοὺς φεουδαλικοὺς νόμους, ὁ κύρης τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωρεῖτο ὑποτελὴς τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως. Ἀλλ' ὁ μέγας κύρης ἦτο ὅλως ἀνεξάρτητος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἄλλας του κτήσεις. Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη ἰσχυροῦ γείτονος ἠνόχλει τὸν ὑπεροπτικὸν αὐθέντην. Ἐν ἔτει 1252, μὲ ὅλας τὰς προσενεχθείσας ποτε ὑπηρεσίας καὶ τὴν παλαιὰν φιλίαν, ὁ Γουλιέλμος διέταξεν ὑπερηφάνως τὸν μέγαν κύρην νὰ πορευθῇ αὐτοπροσώπως παρ' αὐτῷ, νὰ τὸν προσκυνήσῃ ὡς κυρίαρχον καὶ νὰ λάβῃ ἀπὸ χειρός του τὴν ἀρχήν. Ὁ Γουΐδων ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο ἕτοιμος νἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Γουλιέλμου ὡς πρὸς τὰ τιμάρια τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου, ὄχι ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς κτήσεις, καὶ ἰδίως τὰς Ἀθήνας.

Ὁ μέγας κύρης διετείνετο ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως ἦσαν ἀμφότεροι ὁμοίως ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τοῦτον ὤφειλον νἀναγνωρίζωσιν ὡς κυρίαρχον. Ὁ δισχυρισμὸς οὗτος ἦτο ἀληθής; Δὲν εἶχε τάχα κυριαρχικόν τι δικαίωμα ὁ Γουλιέλμος ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι βαρωνιῶν, εἰς ἃς διένειμε τὴν χώραν ὁ βασιλεὺς μαρκήσιος; Δὲν ἠδύνατο ἐν τῷ δικαιώματί του τούτῳ καὶ ὡς ἐντεταλμένος ὑπὸ τοῦ κυριάρχου νἀπαιτήσῃ τὴν παρ' αὐτῷ μετάβασιν καὶ τὴν προσκύνησιν τοῦ Γουΐδωνος; Τὸ ζήτημα τοῦτο φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἐλύθη ὁριστικῶς. Κατὰ τὸ *Βιβλίον τῆς κατακτήσεως* τὸ γραφὲν ὑπὸ τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουΐνου καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Buchon ἐκδοθὲν *Χρονικὸν τοῦ Μωρέως* ὁ Γουλιέλμος εἶχε τῷ ὄντι τοιοῦτον δικαίωμα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων χρονογράφων ὁ μὲν ἦτο στενὸς συγγενής, ὁ δὲ συστρατιώτης καί, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ὁ ἰδιαίτερος τραβαδοῦρος τοῦ Αὐθέντου. Ὁ Μουντάνερ, ὁ στρατιώτης ποιητής, μάρτυς δ' ἀμερόληπτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, βεβαιοῖ ὅτι καὶ ὁ μέγας κύρης τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως εἶχον ἐπὶ τῷ αὐτῷ τίτλῳ λάβῃ τὰ τιμάριά των ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἦσαν ὅλως ἀνεξάρτητοι μεταξύ των.

Ὁπωσδήποτε τὸ πρᾶγμα κατήντησεν εἰς τὰ ὅπλα. Ὁ Γουΐδων ἠρίθμει μεταξὺ τῶν συμμάχων του ἕνα ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Γουλιέλμου καὶ ὑποτελῆ μάλιστα αὐτοῦ, Γοδοφρέδον τὸν Βρυγέρης, βαρῶνον τῆς Καρυταίνης, οὗτινος ἐξάκουστα ἦσαν τότε τὰ κατορθώματα καὶ αἱ περιπέτειαι. Ἡ συμμαχία αὕτη ἀποδεικνύει πως ὅτι δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ μέγας κύρης· ἄλλως δὲν ἤθελε λάβει ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ ὅπλα ὁ ἐπὶ ἱπποτισμῷ περιβόητος βαρῶνος τῆς Καρυταίνης.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐξῆλθον συγχρόνως σχεδόν, ὁ μὲν τοῦ Αὐθέντου ἐκ τῆς Κορίνθου, ὁ δὲ τοῦ μεγάλου κύρη ἐκ τῶν Θηβῶν, καὶ συνηντήθησαν ἐπὶ τοῦ ἀμφιθεατροειδοῦς ὀροπεδίου τῆς Γερανείας, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι ὀνομάζεται ὄρος Καρύδι. Τὰ σωζόμενα ἐκεῖ ἐρείπια δύο παλαιῶν ἑλληνικῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα συνάπτουσι πρὸς ἄλληλα παχύτατα πυργοειδῆ τείχη φραγκικά, μαρτυροῦσι τὴν σημαντικότητα, ἣν ἀπέδιδον εἰς τὴν στρατηγικὴν ταύτην θέσιν καὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Φράγκοι. Οἱ δύο στρατοὶ ἡμιλλῶντο τίς πρῶτος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Κορίνθου φθάνει τις ἐκεῖ διὰ κατωφερείας εὐκόλου καὶ ὄχι τραχείας· ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Θηβῶν διὰ στενοπορειῶν ἀποκρήμνων καὶ δυσβάτων. Ὅθεν ἡ στρατιὰ τοῦ Βιλλαρδουΐνου εἶχε φθάσει πολὺ πρὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ εἶχε καιρὸν νἀναπαυθῇ ἀπὸ τῶν κόπων τῆς ὁδοιπορίας καὶ νὰ ἦνε ἑτοίμη πρὸς νέους μόχθους. Ἡ τοῦ Γουΐδωνος ἀπ' ἐναντίας ἔφθασε κεκμηκυῖα ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου μέρους, δὲν εἶχε δὲ καιρὸν πρὸς ἀνάπαυσιν. Μόλις ἐπρόφθασαν οἱ στρατιῶται νὰ περιβληθῶσι τὴν πανοπλίαν ἵνα ὑποστῶσι τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡττήθησαν λοιπὸν κατὰ κράτος καὶ ἠναγκάσθησαν ἡττημένοι νὰ τραπῶσι πάλιν ὀπίσω τὴν εἰς τὰ ἴδια ἄγουσαν. Ὁ Γουΐδων κατέφυγεν εἰς τὰς Θήβας, ἔνθα μετά τινας ἡμέρας ἠναγκάσθη ὄχι μόνον νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ κατ' ἀνάγκην νὰ ὁμολογήσῃ πίστιν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸν νικητήν, ἀλλὰ νἀπολογηθῇ διὰ τὴν προσαφθεῖσαν αὐτῷ κατηγορίαν στάσεως κατὰ τοῦ κυριάρχου ἐνώπιον δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον συνεκρότησαν πάντες οἱ μεγάλοι βαρῶνοι τοῦ Μωρέως. Ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Νίκλι, τῆς παλαιᾶς Τεγέας, συνῆλθον οἱ φράγκοι βαρῶνοι, οἵτινες ἂν καὶ ἦσαν πάντες ἐχθροὶ τοῦ Γουΐδωνος ὡς ὑποτελεῖς τοῦ Βιλλαρδουΐνου, ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἔμελλε νὰ καταδικασθῇ ὁ μέγας κύρης, οὐδὲν ἧττον ἀπέλυσαν αὐτὸν τῆς κατηγορίας, πεισθέντες εἰς τὴν ὑπερήφανον καὶ εὔγλωττον ἀπολογίαν αὐτοῦ. Ὁ Γουλιέλμος ὠργίσθη ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐνήγαγε τὸν Γουΐδωνα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ κυριάρχου του Λουδοβίκου τοῦ Θ'.[1]

1. Καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο καὶ ὡς πρὸς ἄλλα τινὰ

Digitized by Google

Ὁ Γουΐδων ἄνευ ἀναβολῆς ἔπλευσεν εἰς Γαλλίαν ἵνα αὐτοπροσώπως παραστῇ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ ἀπολογηθῇ. Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Λουδοβίκου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῶν τιμῶν, διότι ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει μᾶλλον νὰ ἦνε μεσάζων παρὰ δικαστής. Τῷ ὄντι δὲ κατώρθωσε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς δύο πολεμίους, ὧν ἡ σύμπνοια τῷ ἐφαίνετο ἀπαραίτητος, δι' οὓς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπεδίωκε σκοπούς. Προσήνεγκε δὲ πλούσια δῶρα τῷ Γουΐδωνι ἵνα ἀνακουφίσῃ αὐτὸν ὑποστάντα τόσα ἔξοδα καὶ ἵνα τὸν παρηγορήσῃ διὰ τὴν ἧτταν ἣν εἶχε πάθει, ἐπεκύρωσε δὲ πρὸς τούτοις εἰς αὐτόν τε καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του τὴν κατοχὴν τοῦ *δουκάτου* τῶν Ἀθηνῶν, ἔκτοτε δὲ δὲν ὠνομάζετο πλέον *μέγας κύρης* ὁ Γουΐδων, ἀλλὰ *δοὺξ* τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν δ' ἐπωνυμίαν ταύτην διετήρησαν καὶ οἱ διάδοχοί του.

Ἐν ᾧ ἡ αὐλὴ τῆς Γαλλίας ἐθεράπευσε τοιουτοτρόπως τὸν δοῦκα, ἡ τύχη, ἥτις μέχρι τοῦδε εἶχε τόσον εὐνοήσει τὸν Γουλιέλμον, ἤρχισε νὰ τὸν ἐγκαταλείπῃ. Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος δι' ἐνέδρας ὑπὸ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ τοῦ β', ἐπιλεγομένου Ἀγγέλου, ἐστάλη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βαλδουΐνου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ αὐθεντία τοῦ Μωρέως, στερηθεῖσα τοῦ ἀτρομήτου αὐτῆς ἀρχηγοῦ, κατεσπαράσσετο ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς στασιαστικὰς προσπαθείας τῆς Μάνης καὶ τῆς Λακωνικῆς. Ὁ Γουΐδων δὲν ἐχαιρεκάκησεν, ἀλλ' ἐσυλλογίσθη ὅτι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ὧν ἐμνήσθημεν, ἐκινδύνευον πᾶσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι γαλλικαὶ κτήσεις. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀποσοβήσῃ. Ποιούμενος χρῆσιν τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως, εἰς ἣν εὑρίσκετο ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν ὁ νέος δοὺξ τοὺς φράγκους βαρώνους, ἐξήγειρε τὸ φρόνημά των, κατέπαυσε τὰς μεταξύ των ἔριδας καὶ ἠπείλησε τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ὅτι θὰ κηρύξῃ πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Μιχαὴλ ἀπέλυσε τὸν κρατούμενον Γουλιέλμον, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα δύο φρούρια ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὁ Γουΐδων ἀπέθανε τῷ 1264 καὶ διεδέχθη αὐτὸν Ἰωάννης ὁ υἱός του.

Ὁ Ἰωάννης συνεμάχησε πρὸς Ἰωάννην τὸν Δούκαν, δεσπότην τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, οὗτινος τὸ μὲν πρῶτον ἐνίκησε τὰ στρατεύματα, ἔπειτα δὲ μετὰ ἓν ἔτος ἡττήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἀπέθανε τῷ 1275 ἄτεκνος καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ νεώτερος ἀδελφός του Γουλιέλμος, ὅστις ἐκυβέρνησεν ἡσύχως ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη. Ὁ Γουλιέλμος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Δούκα καὶ ἔλαβεν ὡς προῖκα τὸ Ζητοῦνι καὶ τὸ Γαρδίκι. Ἔλαβε δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἀχαΐας, ἕνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τῆς Ἰσαβέλλας Βιλλαρδουΐνου.

Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα τῷ 1290, τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς νεανίαν ὀκτωκαιδεκαέτη, Γουΐδωνα τὸν β', ὅστις ἔδειξε δραστηριότητα ὑπερτέραν τῆς ἡλικίας του.

Ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννης ὁ Δούκας ἀπέθανε κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ ὁ Γουλιέλμος, ἀφῆκε δὲ κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν υἱόν του, παιδίον ἔτι ἀνήλικον ὄντα, ὃν οἱ πρόκριτοι τῆς Θεσσαλίας ἔθηκαν ὑπὸ τὴν κηδεμονείαν τοῦ δουκὸς Γουΐδωνος τοῦ β'. Οἱ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας τότε κρατοῦντες ἐνόμισαν ἁρμόδιον τὸν καιρὸν νὰ μεγαλύνωσι τὰς ἰδίας κτήσεις ἐπὶ βλάβῃ ἀσθενοῦς παιδός, οὗ ἀπειρότερος περὶ τὰ τοῦ κόσμου ἡγεμὼν εἶχεν ἀναλάβει τὴν προστασίαν. Ἄννα ἡ χήρα τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου καὶ μήτηρ τοῦ Θωμᾶ, παιδίου καὶ αὐτοῦ, ἀποτόμως ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων, καὶ δὴ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον Φανάρι. Ὁ Γουΐδων εὑρίσκετο τότε ἐν Θήβαις, ἔνθα συνήθως διέμενε. Φλεγόμενος δὲ ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονευόμενον γενομένην ὕβριν καὶ νὰ δείξῃ συγχρόνως εἰς τὸν κόσμον ὁποία ἦτο ἡ ἰσχὺς τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, συνήγαγεν ἀμέσως τοὺς ὑποτελεῖς αὐτῷ ἡγεμονίσκους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους του καὶ ἐστράτευσεν ἐν τάχει πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος μέρη. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἶνε ἐκ τῶν σημαντικωτάτων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος χρόνων. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ περιγράφει τό τε Χρονικὸν τοῦ Μωρέως καὶ οἱ Βυζάντιοι συγγραφεῖς τὴν αἴσθησιν, ἣν ἐνεποίησε τὸ θαυμαστὸν θέαμα τῆς πολυαρίθμου τοῦ δουκὸς στρατιᾶς, κατασκηνωσάσης εἰς τὰ πεδία τῆς Θεσσαλίας. Οἱ διασημότατοι τῶν φράγκων βαρώνων, ὁ Βονιφάτιος ὁ Καρύστου, ὁ Φραγκίσκος ὁ Νεγρεπόντε, ὁ πλούσιος κόμης τῶν Σαλόνων, ὁ Νικόλαος ὁ Σαιντομέρου, μέγας μαρισχάλκος τῆς Ἀχαΐας, εἶχον λάβει τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Γουΐδωνος καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δούκα. Ἐννεακόσιοι ἱππεῖς ἐν πανοπλίᾳ καὶ τρισμύριοι πεζοὶ καὶ ἑξακισχίλιοι ἐλαφροὶ ἱππεῖς ἀπετέλουν τὸ στράτευμα· μαρτύριον δὲ τῆς ὁμονοίας τῆς τότε ἐπικρατούσης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων εἶνε ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ τούτου ἐστρατολογήθη ἀποκλειστικῶς μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἔκ τε τοῦ δήμου καὶ τῶν προκρίτων.

Τοιαύτη στρατιωτῶν παράταξις προοιωνίζετο φονικωτάτας μάχας καὶ ἠπείλει νὰ αἱματοκυλήσῃ ὅλην τὴν πρὸς βορρᾶν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ

τῆς παρούσης πραγματείας παρατηροῦμεν ὅτι ὄχι πάντοτε οὕτως, ὅπως ἔχουσιν ἐνταῦθα ἐκθέτει τὰ πράγματα ὁ σοφὸς καθηγητὴς Κ. Παπαρρηγόπουλος — ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλους — παραπέμπομεν δὲ εἰς τὸν ε' τόμον τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ τοὺς θέλοντας πλειοτέρας λεπτομερείας. Πρβλ. καὶ Γ. Κωνσταντινίδου Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Ι. Ῥωμανοῦ Γρατιανὸν Ζώρζην, ἐν τῇ Προεισαγωγῇ. Σ. Μ.

Digitized by Google

δέσποινα τῆς Ἠπείρου ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἀποδίδουσα τὸ Φανάρι ἀμαχητεί. Τοιουτοτρόπως συνωμολογήθη ἡ ποθητὴ εἰρήνη χωρὶς νὰ ὑποστῇ ἡ Ἄννα ἄλλας ζημίας πλὴν τῶν ἐξόδων τῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν ἑορτῶν, εἰς ἃς καὶ μόνας κατέληξεν ἡ ἐκστρατεία, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος οὐδέποτε ἄλλοτε αἱ Ἀθῆναι εἶχον φθάσει εἰς τοσοῦτον εὐδαιμονίας. Διὰ τοῦ γάμου τοῦ δουκὸς μετὰ Ματθίλδης τῆς ἐξ Ἑνὼ (Hainault), θυγατρὸς Ἰσαβέλλας τῆς Βιλλαρδουΐνου, ἡ μεγαλώνυμος πόλις κατέστη ἀληθῶς εἰπεῖν κυρία τῆς Πελοποννήσου, ὡς εἴδομεν δὲ πρὸ μικροῦ ἠδύνατο αὐτὴ ἀποτελεσματικῶς καὶ ἐνδόξως νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν προστασίαν της μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς Θεσσαλίας ὁρίων.

Δυστυχῶς δὲν ἤρκει ἡ δόξα αὐτὴ εἰς τὸν Γουΐδωνα τὸν Β'. Ἡ φιλοδοξία τοῦ δουκὸς τούτου δὲν ἐδέχετο μέτρον. Ἠθέλησε νὰ γείνῃ πραγματικὸς κύριος τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ πέραν ἔτι τῶν ὁρίων τῆς Πελοποννήσου τὸ κράτος του. Ἵνα δὲ ἐξισώσῃ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν σχεδίων του τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν του, ἐβουλήθη νὰ κατατάξῃ εἰς τὸ στράτευμά του φοβερόν τι στῖφος, ὅπερ ἀπό τινος εἶχεν ἀναφανῆ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὲ μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ εὕρῃ ἐνταῦθα τύχην καὶ λάφυρα. Ἐννοοῦμεν τὴν μεγάλην καὶ φοβερὰν τῶν Καταλάνων Ἑταιρείαν. Τὸν εἶχεν ἀποτυφλώσει ἡ φιλοδοξία τὸν Γουΐδωνα καὶ δὲν προεῖδε τὰ δεινὰ τῆς τοιαύτης συμμαχίας ἐπακολουθήματα· ἀπέθανεν ἄλλως τε πρὶν ἢ ἀποπερατώσῃ τὰς προπαρασκευάς του, ἐν ἔτει 1308.

Θανόντος τοῦ Γουΐδωνος ἐξέλιπεν ἡ ἐξ ἀρρενογονίας διαδοχὴ τῶν de la Roche. Τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς Γαλτιέρον τὸν Βριέννης, τὸν ἐπιχειρηματικώτατον, ἀλλὰ καὶ δυστυχέστατον καὶ ἔσχατον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἀφηγηθῶμεν τὰ περαιτέρω, ἂς ἴδωμεν ὡς οἷόν τε συνοπτικῶς εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καθόλου μὲν ἡ Ἑλλάς, ἰδίᾳ δὲ ἡ Ἀττική.

Ἕπεται τὸ τέλος.

Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ

ΣΤΟΥΑΡΤ ΜΙΛΛ

Ἐν τῇ ἀξίᾳ μελέτης αὐτοβιογραφίᾳ του, ὁ διάσημος Ἄγγλος πολιτειολόγος Ι. Στούαρτ Μίλλ ἀναφέρει δύο γεγονότα, μαρτυροῦντα ἀριδήλως τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ.

Ὑποδειχθεὶς κατὰ τὸ 1865 ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος ὡς ὑποψήφιος βουλευτὴς τοῦ Οὐεστμίνστερ, διεκήρυξεν ὅτι, ἐμμένων εἰς τὰς ἀρχάς του, οὐδεμίαν θὰ ἔκαμνε δαπάνην καὶ εἰς οὐδὲν θὰ κατέφευγε τῶν ἐν χρήσει ἐκλογικῶν μηχανημάτων. Ἀνεδέχετο μόνον ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς ψηφοφορίας νὰ ἐκθέσῃ ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, καὶ ν' ἀπαντήσῃ εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν ἣν οὗτοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἀπευθύνωσι πρὸς αὐτόν, ἐξαιρουμένων τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ δοξασίας, ἐφ' ὧν ὀρθότερον ἔκρινε νὰ τηρήσῃ ἀπόλυτον σιγήν. «Τὴν τελευταίαν μου ταύτην παρατήρησιν, λέγει, κατενόησε καὶ πληρέστατα ἐπεδοκίμασε τὸ ἀκροατήριον. Ἡ δὲ παρρησία μου ἐπὶ τῶν ἄλλων ζητημάτων μὲ ὠφέλησεν ἀναμφιβόλως ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἰδέαι μου, οὐδεμίαν βλάβην θὰ ἴσχυον νὰ μοὶ ἐπιφέρωσι. Πρὸς πίστωσιν τούτου ἀναφέρω τὸ ἀκόλουθον ἀξιοσημείωτον γεγονός. Ἔν τινι φυλλαδίῳ μου, ἐπιγραφομένῳ *Σκέψεις περὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς μεταρρυθμίσεως*, ἔγραψα μετά τινος τραχύτητος ὅτι αἱ παρ' ἡμῖν ἐργατικαὶ τάξεις, καίτοι διάφοροι τῶν ἐν ἄλλοις ἔθνεσι κατὰ τοῦτο ὅτι αἰσχύνονται νὰ ψεύδωνται, γενικῶς ὅμως εἰσὶν οὐχ ἧττον ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸ ψεῦδος. Τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ φυλλαδίου ἀνετύπωσεν εἷς τῶν ἀντιθέτων, καὶ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἐκυκλοφόρει ἐν τῇ συναθροίσει, ἐν ᾗ ἠτοιμαζόμην νὰ ὁμιλήσω, καὶ ἥτις συνεκροτεῖτο ἐξ ἐργατῶν. Μὲ προσεκάλεσαν ν' ἀπαντήσω ἐὰν ἐγὼ ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσα τὴν φράσιν ἐκείνην. Ἀπεκρίθην, —Ναί, ἐγὼ τὴν ἔγραψα. Μόλις ἐπρόφερα τὰς λέξεις ταύτας καὶ βροντὴ χειροκροτημάτων ἀντήχησε καθ' ὅλην τὴν αἴθουσαν. Ἦτο κατάδηλον ὅτι οἱ ἐργάται, συνειθισμένοι εἰς τὰς διαψεύσεις, τὰς ὑπεκφυγὰς καὶ τὰς ἀορίστους καὶ σκοτεινὰς ἀπαντήσεις τῶν ἐπιζητούντων τὰς ψήφους των, ἀντὶ νὰ προσβληθῶσιν ἐξ ὁμολογίας δυσαρέστου αὐτοῖς, μὲ ἐθεώρησαν τοὐναντίον ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης των. Δὲν ἐνθυμοῦμαι παράδειγμα ἐναργέστερον τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν πολλῶν ἡ εὐθύτης καὶ ἡ εἰλικρίνεια. Οὐδεὶς δὲ γνωρίζων τὰς ἐργατικὰς τάξεις δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι οὐσιωδέστατον συστατικὸν θεωροῦσι τὴν φιλαλήθειαν· ἐν τῷ πνεύματί των δύναται ἡ ἀρετὴ αὕτη ν' ἀντισταθμίσῃ οἱανδήποτε κατηγορίαν ἢ μομφήν. Ὁ πρῶτος τῶν ἐργατῶν, ὁ μετὰ τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο λαβὼν τὸν λόγον, εἶπεν ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ συνάδελφοί του οὐδαμῶς ἐπιθυμοῦσι νὰ τοῖς ἀποκρύπτωνται τὰ ἐλαττώματά των· ὅτι ἔχουσιν ἀνάγκην φίλων καὶ οὐχὶ κολάκων καὶ ἐκφράζουσι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς ἄνδρα, καταδεικνύοντα τὰ χρῄζοντα παρ' αὐτοῖς διορθώσεως.

»Πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ ἔτι, προστίθησιν ὁ Στούαρτ Μίλλ, ἐξελέγην βουλευτής, πλειονοψηφήσας κατὰ πολλὰς ἑκατοντάδας ψήφων τοῦ ἀντιπάλου μου.»

*
* *

Ἔν τινι ταραχώδει διαδηλώσει ἐν Λονδίνῳ τὸ πλῆθος εἰσώρμησεν εἰς τὸν δημόσιον κῆπον τοῦ

Digitized by Google

Ἅυδε Πάρκ, πολλὰς ἐπενεγκὸν ζημίας· ἕνεκα τούτου ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε ν' ἀπαγορεύσῃ δευτέραν συνάθροισιν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀπόφασίν της ταύτην εἰς τοὺς ἀπειθήσοντας. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ προκαλέσῃ ῥήξεις σπουδαίας, ἃς ἠδύνατουν νὰ προλάβωσιν οἱ προκαλέσαντες τὴν διαδήλωσιν ἀρχηγοὶ τῶν φιλελευθέρων· προσεπάθησαν ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ νὰ περιστείλωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ χειμάῤῥου. Οἱ ἐργάται ἐπέμενον πρὸς ὑποστήριξιν, ὡς διετείνοντο, τῶν ἀναφαιρέτων δικαιωμάτων των· ἐσκόπουν δὲ νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὸν δημόσιον κῆπον, καὶ πρὸς τοῦτο θὰ προσήρχοντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὡπλισμένοι, ὅπερ θὰ ἐδείνου σπουδαίως τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἐν τοιαύτῃ περιπλοκῇ οἱ διοργανώσαντες τὴν διαδήλωσιν παρεκάλεσαν τὸν Στούαρτ Μίλλ νὰ μεσολαβήσῃ. «Προσέτρεξα, λέγει οὗτος, εἰς μέσον σύντονον καὶ συντελεστικόν. Παρέστησα εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὅτι διάβημα τοιοῦτο, δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἐξουσίας, δικαιολογεῖται μόνον ἐκ δύο λόγων· 1) Ἐὰν ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε καθίστατο ἀναγκαία μία ἐπανάστασις, καὶ 2) Ἐὰν ἦσαν οὗτοι εἰς κατάστασιν νὰ φέρωσιν εἰς πέρας ἐπιτυχῶς τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ παραδεχθῶσι τὴν ὀρθότητα τοῦ ἐπιχειρήματος, καὶ κατώρθωσα ν' ἀναγγείλω εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς διαδηλώσεως ὅτι παρήτησαν τὰ στασιαστικὰ σχέδιά των.»

Ὁ Στούαρτ Μίλλ, καίτοι καινοτόμος ἐκ τῶν τολμηροτάτων ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἐφρόνει ὅμως ὅτι οὐδεμία μεταῤῥύθμισις δύναται διὰ τῆς βίας νὰ ἐπιβληθῇ. Ἀπαριθμῶν πού τι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενον, χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, προστίθησιν ὅτι ἀξιοκατάκριτοι πάντοτε εἰσὶν οἱ ζητοῦντες προώρως ν' ἀνατρέψωσι τὴν κοινωνικὴν τάξιν, πρὶν ἢ διαπλασθῶσι τὰ πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ καθεστῶτος στοιχεῖα. Ν.

ΦΥΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ J. W. Draper.]

Ἡ Εὐρώπη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ γεωγραφικὴν μὲν ἔποψιν ὡς χερσόνησος τῆς Ἀσίας, ὑπὸ ἱστορικὴν δὲ ὡς προσάρτημα αὐτῆς.

Ὁ ὑποθετικὸς τῆς χερσονήσου ταύτης ἄξων ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρὸς δυσμὰς τριτημορίου μιᾶς μακρᾶς σειρᾶς ὀρέων, σειρᾶς ἥτις ἀπὸ τῆς Ἰαπωνικῆς θαλάσσης ἀρχομένη λήγει ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ ὑψηλότερον αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ σημεῖον εἶναι ἡ κορυφὴ τοῦ Λευκοῦ Ὄρους ἐν Ἑλβετίᾳ (Mont Blanc), ὑψουμένου κατὰ 16,000 πόδας ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ ὀρεινοῦ τούτου ἄξονος κατέρχονται πρὸς μεσημβρίαν μὲν κλιτύες εἰς χερσονήσους ἀπολήγουσαι, πρὸς ἄρκτον δὲ ὀροπέδια ἐκτεταμένα. Ἡ πρὸς μεσημβρίαν κλίσις εἶναι πολλῷ πλέον ἀπότομος καὶ βραχεῖα ἢ ἡ πρὸς ἄρκτον· αἱ δὲ ἀτελεύτητοι τῆς Ἀσίας πεδιάδες συνέχονται μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας, εἰς τρόπον ὥστε στρατὸς ὁδεύων ἀπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐπὶ ἑξακισχιλίων καὶ ἐπέκεινα μιλίων ἔκτασιν, δὲν ἔχει ν' ἀπαντήσῃ ὄρος ὑπερβαῖνον ἑκατοστύων τινων ποδῶν ὕψος. Ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην κλίσις τοῦ ἐδάφους δύναται γενικῶς πως νὰ ὁρισθῇ ὑπὸ τοῦ κατὰ μέσον ὅρον ὕψους τῶν δύο τούτων ἠπείρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, τοῦ μὲν τῆς Ἀσίας ὄντος 1132 ποδῶν, τοῦ δὲ τῆς Εὐρώπης 671. Τὴν ὁδὸν ταύτην ἠκολούθησαν αἱ τοσάκις κατακλύσασαι τὴν Δύσιν Ἀνατολικαὶ ὀρδαί. Ἀφθονοῦσα ὑδάτων, στερουμένη δὲ ποταμῶν τοιούτων ὥστε νὰ σχηματίζωσιν ἀνυπέρβλητον εἰς τοιαύτας πορείας πρόσκομμα, ἡ ζώνη αὕτη ἔχει θερμοκρασίαν ἁρμόδιον εἰς κινήσεις στρατῶν· διότι ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς προσεγγίζει τὰ ἀκρότατα τῆς ἀμπέλου ὅρια, κλείεται ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τῆς γραμμῆς τὴν ὁποίαν ὁ κάπρος δὲν περᾷ. Οὕτως ἡ ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην κατάβασις ἀποβαίνει εὐχερής, ἡ δ' εὐχέρεια αὕτη ἀποτελεῖ στοιχεῖον μεγίστης σημασίας ἐν τῇ ἐκτυλίξει τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Εὐρώπης ἡ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἕτερον μέρος μετάβασις εἶναι εὔκολος. Ἡ δὲ παραλία αὐτῆς, διακοπτομένη ὑπὸ ἀναριθμήτων ἐσοχῶν καὶ κόλπων, ὑπερβαίνει σχετικῶς πάσης ἄλλης ἠπείρου τὴν παράλιον γραμμήν. Οὕτως ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ ὑπολογίζεται ἑνὸς μιλίου παράλιον ἀνὰ 156 τετραγωνικὰ μίλια ἐπιφανείας, ἐν Ἀφρικῇ ἡ ἀναλογία εἶναι 1 πρὸς 623. Ἡ μακρὰ αὕτη τῆς Εὐρώπης παραλία ἐπαυξάνει, ὡς εἰκός, τὰς εὐκολίας τῆς ἐσωτερικῆς τε καὶ τῆς ἐξωτερικῆς συγκοινωνίας.

Ἡ κατὰ μέσον ὅρον θερμοκρασία τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐπὶ μὲν τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος εἶναι 60 μέχρις 70 βαθμῶν Fahrenheit, πρὸς ἄρκτον δὲ ἐκπίπτει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μέχρις οὗ καταφθάνει εἰς παγετὸν διαρκῆ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ζέμβλης. Ἀλλὰ τὸ κλίμα δὲν συμβαδίζει μετὰ τοῦ γεωγραφικοῦ τακτικῶς πλάτους· ἀπ' ἐναντίας ἐπηρεάζεται ὑπὸ ποικίλων αἰτίων, οἷα τὸ ἐξ Ἀμερικῆς μέγα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ῥεῦμα καὶ ἡ ἔρημος τῆς Σαχάρας. Καὶ ἡ μὲν ἔρημος αὕτη ἐπαυξάνει τῆς Μεσημβρινῆς Εὐρώπης τὴν θερμότητα, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦ Ὠκεανοῦ μετριάζει τὴν θερμοκρασίαν τῆς Ἰρλανδίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Δυτικῆς ἐν γένει Εὐρώπης· ἀμφότερα δὲ ταῦτα ὁμοῦ συγκιρνῶσι τῆς ὅλης Εὐρώπης τὸ κλίμα. Οὐδ' ἔρημοι ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ τ' ἀδιάβατα τῶν τροπικῶν δάση.

Digitized by Google

Χάρις εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ εἰς τὸν νοτιοδυτικὸν ἄνεμον αἱ δυτικαὶ τῆς Εὐρώπης χῶραι ἔχουσιν ἀφθονίαν βροχῆς καὶ θερμοκρασίαν κατὰ μέσον ὅρον εὔκρατον. Καθόσον ὅμως προβαίνομεν πρὸς ἀνατολὰς ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος βροχερῶν ἡμερῶν καὶ ἡ ετησία κατάπτωσις βροχῆς καὶ χιόνος, ἡ δὲ θερμοκρασία χαμηλοῦται. Ἐπὶ τῶν δυτικῶν πλευρῶν τῶν ἐν Νορβηγίᾳ ὀρέων βρέχει ἀκαταπαύστως, ἡ δ' ἐτησία ποσότης τῆς ἐκεῖ καταπιπτούσης βροχῆς ὑπολογίζεται εἰς 82 δακτύλων βάθος, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῶν αὐτῶν ὀρέων κλιτύος μόλις συμποσοῦται εἰς 21 δακτύλων βάθος.

Εἰς ἓξ σημεῖα ἡ βροχὴ ἐν Εὐρώπῃ πλεονάζει· ἐν Νορβηγίᾳ, ἐν Σκωτίᾳ, ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ἰρλανδίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, ἐν Πορτογαλλίᾳ, ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Ἱσπανίᾳ καὶ ἐν Λομβαρδίᾳ, ὅπου δηλαδὴ ὑπάρχουσιν ὄρη ὑψηλά. Ἐν γένει ἡ ποσότης τῆς βροχῆς ἐλαττοῦται ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ πρὸς τοὺς πόλους, ἀλλ' ἡ ἐξίσωσις τῆς διανομῆς αὐτῆς διαταράσσεται ὑπὸ τῶν ὀρέων, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντισταθμίζουσιν ἢ οὐδετεροῦσι τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους τὴν ἐπίδρασιν. Οὕτως αἱ Ἄλπεις ἐπηρεάζουσι τῆς Εὐρώπης ἁπάσης τὴν μετεωρολογίαν.

Ἐκ τῶν ὀρέων ἐξαρτᾶται οὐχὶ μόνον ἡ ποσότης τῆς καταπιπτούσης βροχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ κατ' ἔτος ἀριθμὸς τῶν βροχερῶν ἡμερῶν. Εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ βρέχει συνεχέστερον ἢ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Εὐρώπης, διότι ὁ ἄνεμος, βιαζόμενος ὑπὸ τῶν ὀρέων ν' ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλότερα στρώματα καὶ απογυμνούμενος οὕτω τῆς ἐν αὐτῷ ὑγρασίας, καταφθάνει στεγνότερος εἰς τὰς πέραν τῶν ὀρέων χώρας. Οὕτως εἰς μὲν τ' ἀνατολικὰ τῆς Ἰρλανδίας βρέχει 208 ἡμέρας κατ' ἔτος, ἐν Ἀγγλίᾳ 150 περίπου, εἰς Καζὰν 90, καὶ 60 μόνον ἐν Σιβηρίᾳ.

Ὁπόταν ἡ ἀτμοσφαιρικὴ θερμοκρασία καταπέσῃ ἀρκούντως, ἡ βροχὴ καταβαίνει εἰς σχῆμα χιόνος. Ἐν γένει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς πίπτει χιὼν καὶ ἡ ἐτησία αὐτῆς ποσότης αὐξάνουσι καθόσον αναβαίνομεν πρὸς ἄρκτον. Ἐν Ῥώμῃ πίπτει χιὼν $1\frac{1}{2}$ ἡμέρας κατ' ἔτος, ἐν Βενετίᾳ $5\frac{1}{2}$, ἐν Παρισίοις 12 καὶ ἐν Πετρουπόλει 171. Ἐν Πορτογαλλίᾳ σπανίως πίπτει χιών· ἐν Λισσαβῶνι δὲν κατέπεσεν οὐδαμῶς ἐπὶ πενταετίαν, ἀπὸ τοῦ 1806 μέχρι τοῦ 1811.

Ἡ μεταξὺ τῆς χειμερινῆς καὶ τῆς θερινῆς θερμοκρασίας αὐξάνουσα διαφορὰ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Εὐρώπης, ἡ ἐλάττωσις τῆς βροχῆς καθόσον ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ τῶν ὀρέων ἄξονος καταβαίνομεν πρὸς νότον ἢ ἄρκτον, ἢ καθ' ὅσον ἀπὸ δυσμῶν προβαίνομεν πρὸς ἀνατολάς, ἡ κατ' ἀντίστροφον λόγον ἐλάττωσις τῆς διαρκείας καὶ τῆς συνεχείας τῆς χιόνος, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα καταδεικνύουσιν ὁπόσαι ἀντιθέσεις φυσικῶν φαινομένων καὶ ὁπόση ποικιλία κλίματος ὑπάρχουσιν ἐν Εὐρώπῃ.

Τὰ δὲ φυσικὰ φαινόμενα ἐπηρεάζουσι καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον καὶ διαμορφοῦσι τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὡς ἐκ τούτων ὁ μὲν κάτοικος τῆς Αὐστραλίας διέμεινεν ἄγριος, ὁ δὲ ἀνίκανος αἰθίοψ οὔτε τὸ ἀλφάβητον ἐφεῦρεν οὔτε τὴν ἀριθμητικήν· ὡς ἐκ τούτων ὁ νομὰς τῆς Ταταρίας ὡς τὴν ἀρίστην τῶν τροφῶν θεωρεῖ τὸ γάλα, ὁ δὲ Ἰνδὸς τῆς Ἀμερικῆς ἀποστρέφεται αὐτό. Ἀλλ' ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν ἀτμοσφαιρικῶν δυσχερειῶν διὰ τῆς κατασκευῆς οἰκημάτων παρεχόντων τὸν μὲν χειμῶνα θερμότητα τὸ δὲ θέρος δρόσον, ἡ προμήθεια ἐνδυμάτων ἁρμοδίων εἰς ἑκάστην τοῦ ἔτους ὥραν, πρὸ πάντων δὲ ἡ χρῆσις τοῦ πυρός, ταῦτα πάντα ἀποκαθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν εἰς πᾶν κλίμα νὰ διαβιώσῃ. Διὰ δὲ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ τεχνητοῦ φωτὸς κατώρθωσεν οὗτος νὰ ἐπεκτείνῃ, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τέρμα.

Τοιουτοτρόπως ἐτέθησαν βαθμηδὸν αἱ πρῶται τοῦ πολιτισμοῦ βάσεις. Ἀναλόγως μὲν τῶν διαφόρων ἐξωτερικῶν στοιχείων καὶ περιστάσεων διεμορφώθησαν διάφοροι ἐθνικοὶ τύποι, ἐτροπολογήθησαν δὲ οὗτοι βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν διαφόρων τῆς τέχνης ἐφευρέσεων. Ὅπου δὲ ποικιλία κλιμάτων, ἐκεῖ καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν κοινωνικὴν διάπλασιν ποικιλία. Ἔνθεν ἐξηγεῖται τὸ ἐνεργὸν τοῦ βίου καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Ἠπείρῳ.

Δ. Βκς.

Τὸ πρωτότυπον τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ κ. Μαρκησίου Q. de St Hilaire, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀπεστάλη ἡμῖν ἀντίγραφον. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ

Πρὸς τὸν φιλογενῆ καὶ φίλον μου
κ. Κωνσταντῖνον Νικολόπουλον

εἰς Παρισίους.

Ἀσπάζομαί σε φιλικώτατα,

Σοὶ χρεωστῶ δύο γραμμάτων σου τὴν ἀπόκρισιν, τὴν ὁποίαν καὶ τὴν ἀποδίδω δι' ἑνός. Καὶ πρῶτον σοὶ εὐχαριστῶ διὰ τὴν φροντίδα τοῦ Ἱερακοσοφίου· ἡ δὲ Βυζαντὶς ἂς λείψῃ, διότι εὗρον αὐτὴν ἐν Βενετίᾳ. Δεύτερον δὲ διὰ ὅσας εἰδήσεις μοὶ δίδεις περὶ πολλῶν ἀξιολόγων συγγραμμάτων καὶ πολλῶν πεπαιδευμένων Ἄγγλων, μεθ' ὧν εἶχες τὴν τύχην νὰ συναναστραφῇς. Αἱ τοιούτων ἀνδρῶν συναναστροφαὶ μᾶς εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ πολλὰς μελλούσας αἰτίας, καὶ διὰ πολλὰς ἐνεστώσας. Δὲν εἶναι τρόπος ν' ἀποκτήσω κ' ἐγὼ τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ Ἡφαιστίωνος; Συνέστησα σχολεῖον εἰς Μηλιαῖς, τὴν πατρίδα μου, κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν τάξιν, ἔνθα σχολαρχεῖ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ἐξάδελφός μου, καὶ διὰ τοῦτο χρειάζομαι βιβλία καὶ πολλὰ καὶ καλά. Χαίρω μεγάλως διὰ τὴν τύχην ἣν εἶχες τοῦ νὰ εἰσχωρήσῃς εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Institut, διότι εἶναι εὐκαιρία καλὴ

Digitized by Google

τοῦ νὰ κάμῃς μεγάλας προόδους εἰς τὴν φιλολογίαν, τῆς ὁποίας περισσοτέραν χρείαν ἔχομεν κατὰ πρῶτον *διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος*. Χαίρω ἐπομένως καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἡ τύχη, φίλε, βέβαια ἐδοκίμασε πρότερον τὴν ἐπὶ τὰ καλὰ σταθερότητά σου, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ σὲ ὑψώσῃ. Εἴθε. Ὁ Ἑρμῆς μας καρκινοβατεῖ, συνεργάτας δὲν ἔχει. Ὑπεσχέθησαν πολλοὶ πολλὰ καὶ κανεὶς οὐδὲν συνεισφέρει. Ἐγὼ τί νὰ πρωτοκάμω; εἶμαι καταβεβυθισμένος εἰς πολλὰς ἀσχολίας καὶ ἰδιαιτέρας καὶ κοινάς, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς σχολῆς μου, τῆς ὁποίας τὰ ἔξοδα ὑποφέρω μόνος ἐγώ. Στέλνε μοι σὺ κἂν εἰδήσεις τινας φιλολογικάς, ὅταν εὐκαιρῇς. Πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἤδη ἀνεχώρησεν αἰφνιδίως ἐντεῦθεν ὁ φιλέλλην Θείρσιος, προφέσσωρ τῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας ἐν Μυνιχίᾳ, διὰ τὰ αὐτόθι, καὶ δὲν ἐδυνήθην διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ νὰ στείλω εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον τὰς βίβλους μου, ὡς μοὶ γράφεις (σοὶ εὐχαριστῶ μεγάλως δια τὴν σύστασίν μου εἰς τοῦτο), μετὰ πρώτης ὅμως εὐκαιρίας θέλω φροντίσει περὶ τῆς ἀποστολῆς των, ἴσως μὲ τὸ μέσον βιβλιοπώλου τινος τῶν φίλων μου.

Πρὸς τὸν σεβάσμιον καὶ φιλέλληνα Ἐπίσκοπον κ. Γρηγόριον πρόσφερον, παρακαλῶ, τὰς καθηκούσας προσκυνήσεις καὶ ἀσπασμούς μου, ἅμα δὲ καὶ τὰς εὐχαριστίας μου διά τε τὴν καλὴν πρός με διάθεσίν του, καὶ διὰ τὰς ὅσας βίβλους μοὶ ἔπεμψε, τὰς ὁποίας καὶ ἀνέγνωσα μετὰ μεγάλης εὐθυμίας, καὶ ἐξαιρέτως τὸ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον (Καίσ. τῆς Ῥωσσ.) ὑπόμνημά του περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τὸ ὁποῖον χειρόγραφον μοὶ ἔδωκεν ὁ Ῥαζῆς, ὃ καὶ ἀντέγραψα.

Σοὶ περικλείω ἐκ τοῦ *Ἑρμοῦ* ἓν φύλλον μόνον, περιέχον σύντομόν τινα εἴδησιν περὶ τῆς σχολῆς μου. τὴν ὁποίαν, παρακαλῶ, μεταφράσας κοίνωσον αὐτὴν διά τινος ἐφημερίδος.

Ἂν ἴδῃς τὸν κ. Κόπιταρ τὸν ἡμέτερον, εἰπὲ αὐτῷ τοὺς ἀσπασμούς μου. Μὴ λείπῃς, πρὸς Θεοῦ, νὰ μοὶ γράφῃς τίποτε φιλολογικά, καὶ ἂν ἐγὼ δὲν σοὶ γράφω συχνὰ μὴ μὲ συνερίζεσαι· τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὰς πολλάς μου, ὡς εἶπον, ἀσχολίας, ἄλλως δὲ ἐγὼ σὲ ὑπεραγαπῶ καὶ σὲ ἔχω γεγραμμένον εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ μένω αἰωνίως *φίλος σου εἰλικρινὴς*

ΑΝΘΙΜΟΣ ὁ ΓΑΖΗΣ.

Τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1814, ἐκ Βιέννης.

Πρόσφερον ἰδιαιτέρως τὰ καθήκοντά μου (mes compliments) εἰς τὸν κύριον Barbié du Bocage, λέγων τῇ λογιότητί του ὅτι ἔλαβον τὸν Σαλλούστιον, καὶ τῷ εὐχαριστῶ μεγάλως διὰ τὴν φιλίαν. Σήμερον ἦτον νὰ τῷ γράψω ἰδιαιτέρως, ἀλλ' αἰφνιδίως συνέπεσέ τι περιστατικὸν τὸ ὁποῖον μὲ ἐμπόδισε, καὶ μὲ τὴν ἐρχομένην τῷ γράφω. Ἔστειλα ὅμως αὐτῷ διὰ τοῦ κυρίου Θειρσίου τὸν β' τόμον τοῦ Λεξικοῦ μου· (μετ' ὀλίγον στέλλω καὶ τὸν γ'.)

ΣΥΓΓΡΑΦΑΙ ΘΙΕΡΣΟΥ

Ἔκ τινος γαλλικῆς ἐφημερίδος ἐρανιζόμεθα σημείωσιν τῶν συγγραφῶν τοῦ περικλεοῦς Θιέρσου. Ἡ φιλολογικὴ φήμη τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἤρχισε περὶ τὸ 1820, διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ l' Eloge de Vauvenargues. Τῷ 1821 ἀφικόμενος εἰς Παρισίους ἀνέλαβε τὴν σύνταξιν τοῦ *Constitutionnel*, τοῦ ὁποίου τὰ πολιτικὰ ἄρθρα ἐπροξένησαν ποιάν τινα ἐντύπωσιν, πρὸ πάντων δὲ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *la Monarchie*.

Ἐν Παρισίοις ἠσχολήθη καὶ περὶ τὴν σπουδήν, καὶ δὴ περὶ τὴν κριτικὴν τῶν καλλιτεχνημάτων, καὶ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐκτεθέντων καλλιτεχνημάτων ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ 1822 ὑπῆρξεν ἀξία λόγου. Ἐδημοσίευσεν ὕστερον les Pyrénées ou le Midi de la France pendant les mois de novembre et décembre 1822. Τῷ 1823 συνειργάσθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν *Tablettes Historiques* καὶ ἤρχισε τὴν συγγραφὴν τῆς *Histoire de la Révolution française depuis 1789 jusqu'au 18 brumaire*, ἔργον, ὅπερ ἔτυχεν ἀρίστης ὑποδοχῆς, ἐξεδόθη δὲ εἰς 15,000 ἀντίτυπα.

Τῷ 1830 ἵδρυσε τὴν ἐφημερίδα *le National*, μετὰ τῶν κκ. Mignet καὶ Armand Carrel, καὶ τὰ φλογερὰ αὐτοῦ πολεμικὰ ἄρθρα, ἰδίᾳ δὲ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ βασιλεὺς βασιλεύει καὶ δὲν κυβερνᾷ» ἔσχον μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας. Αἱ διάφοροι πολιτικαὶ θέσεις τὰς ὁποίας ἀκολούθως ἔλαβε βασιλεύοντος τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ διακόψῃ τὰς μελέτας του' εἶχεν ἀρχίσει σύνταξιν *Γενικῆς Ἱστορίας*, ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἐδημοσίευσε τὸ κύριον σύγγραμμά του *Histoire du Consulat et de l'Empire*, τὸ ὁποῖον ἔτυχε παγκοσμίου ὑποδοχῆς· ὁ δὲ Ναπολέων ὁ γ'. ἀπένειμεν αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ τὴν προσωνυμίαν τοῦ *ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ*. Ἡ δημοσίευσις τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, ἀρχίσασα τῷ 1845, ἐπερατώθη τὸ 1862. Πλὴν τῶν δύο τούτων μεγάλων ἱστορικῶν ἔργων, καὶ τῶν ἄλλων πονημάτων, ὧν ἐμνημονεύσαμεν, ἔγραψε καὶ τὰ ἑξῆς· *Law et son système de finances, la Monarchie*, ἀπολογία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἰουλίου, *Congrès de Vienne* καὶ μέγαν ἀριθμὸν πολιτικῶν ἄρθρων ἢ φιλολογικῶν εἰς τὴν *Globe*, εἰς τὴν *Encyclopédie progressive*, εἰς τὴν *Revue des Deux Mondes* κ.τ.λ. Εἰς ταῦτα δὲ δὲν ὑπολογίζομεν τοὺς πολυαρίθμους αὐτοῦ λόγους, οὓς ἀπήγγειλεν ὡς βουλευτής, ὡς ὑπουργός, ἢ ὡς πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, οἵτινες ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν *Moniteur* καὶ τῶν ὁποίων τινὲς ἐξέχουσι διὰ τὴν ἐμπεριεχομένην πολυμά-

Digitized by Google

θειαν, τὰς γνώσεις καὶ τὴν γλαφυρότητα. Λέγουσιν ὅτι ὁ Θιέρσος ἀφῆκε πολυάριθμα χειρόγραφα τῆς *Histoire Générale*, εἰς τὴν ὁποίαν ἠσχολεῖτο πρὸ πολλῶν ἐτῶν, καὶ ὅτι ἔλαβεν ἐκ νέου τὸν κάλαμον πρὸς συγγραφὴν μεγάλου φιλοσοφικοῦ ἔργου, ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπελθὼν ἔσβεσε τὴν ἀνεξάντλητον ἀγχίνοιάν του καὶ κατέστειλε τὴν ἀδάμαστον αὐτοῦ δραστηριότητα.

**

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ Μάγισσα.

Διαβάταις κι' ἂν διαβῆτε ἀπ' τὸν τόπο μου,
Μηλιά 'χω 'ς τὴν αὐλή μου, καὶ κονέψετε.
Σύρετε, χαιρετῆστε τὴν μανοῦλά μου,
Τὴν παραπονεμένη γυναικοῦλά μου,
Τὰ δόλια μου παιδάκια, τοὺς γειτόνους μου·
Καὶ πέστε τῆς καλῆς μου, πέστε τῆς Λενιῶς,
Ἂν θέλ' ἂς καρτερέσῃ. θέλ' ἂς παντρευτῇ,
Κι' ἂν θέλῃ μαῦρ' ἂς βάλῃ, νἄρθῃ νὰ μὲ βρῇ·
Τί μένα μὲ παντρέψαν 'ς τὴν ἀνατολή,
Πῆρα μικρὴ γυναῖκα, μάϊσσα πεθερά·
Μαγεύει τὰ καράβια, πλιὰ δὲν περβατοῦν,
Μὲ μάγεψε κ' ἐμένα, πλιὰ δὲν ἔρχομαι·
Σελλώνω τ' ἄλογό μου, ξεσελλώνεται,
Ζώνομαι τὸ σπαθί μου, καὶ ξεζώνεται,
Γράφω γραφὴ νὰ στείλω, καὶ ξεγράφεται.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τῶν ἀνθρώπων εἶνε ὄντως περίεργος. Ἐν παντὶ στόματι ἡ φράσις «ἔχει ἄδικον», σημαίνει «δὲν συμφωνεῖ μετ' ἐμοῦ», ὡς «ἔχει δίκαιον» οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ μόνον «συμμερίζεται τὴν γνώμην μου.»

*
* *

Αἱ γυναῖκες ἐπαναστατοῦσι διηνεκῶς κατὰ τοῦ μαθηματικοῦ ἀξιώματος ὅτι τὸ περιέχον πρέπει νὰ εἶνε μεῖζον τοῦ περιεχομένου, ἀγωνιζόμεναι ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτῶν νὰ περικλείσωσι παχεῖαν ὀσφὺν ἐντὸς στενοῦ στηθοδέσμου ἢ στιβαροὺς πόδας ἐντὸς σινικῶν ὑποδηματίων.

*
* *

Ἡ ὀλιγολογία πρέπει νὰ προβαίνῃ μέχρι λακωνισμοῦ ὁσάκις πρόκειται περὶ χρησίμων πραγμάτων.

*
* *

Πάντες ἀγαπῶσι τὴν ἀνάπαυσιν, πλὴν μόνον τῶν ἀναπαυομένων. (Ἀλφόνσος Κάρ).

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ

Φίλε κύριε,

Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ συνδρομητοῦ τῆς «Ἑστίας» *κατὰ ποῖα ἔτη καὶ ὁποῖα* Ἑλληνικὰ νομίσματα ἐκόπησαν ἀπὸ τοῦ Κυβερνήτου μέχρι τῆς σήμερον, δίδωμι ὑμῖν ἐν συντόμῳ τὰς αἰτηθείσας πληροφορίας.

Τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάνν. Καποδιστρίου ἐκόπησαν

Ἀργυρᾶ

1 Φοῖνιξ 1828.

Χαλκᾶ

20 Λεπτὰ 1831.
10 Λεπτὰ 1828, 1830, 1831.
5 » 1828, 1830, 1831.
1 » 1828, 1830, 1831.

Αἱ σφραγῖδες τῶν νομισμάτων τοῦ Κυβερνήτου κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τριῶν διαφόρων τεχνιτῶν. Καὶ αἱ μὲν τῶν νομισμάτων τοῦ 1828 ἐχαράχθησαν ὑπὸ Ἀρμενίου τινὸς χρυσοχόου ὀνομαζομένου Χατζῆ Γρηγόρη, αἱ δὲ τοῦ 1830 ὑπὸ Γεωργίου τινὸς ἐκ Καρυταίνης ἐπονομαζομένου Δασκάλου καὶ αἱ τοῦ 1831 ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Κόντου ἐκ Καρπενησίου. Ἅπαντα δὲ τὰ νομίσματα τοῦ Κυβερνήτου ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῆς Αἰγίνης.

Τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἐκόπησαν

Χρυσᾶ

40	Δραχμαὶ	1852.
20	»	1833, 1852.

Ἀργυρᾶ

5	Δραχμαὶ	1833, 1844, 1845, 1846 καὶ 1851.
1	Δραχμὴ	1832, 1833, 1834, 1845, 1846, 1847 καὶ 1851.
$\frac{1}{2}$	»	1833, 1834, 1842, 1843, 1846, 1847, 1851 καὶ 1855.
$\frac{1}{4}$	Δραχμῆς	1833, 1834, 1845, 1846, 1851 καὶ 1855.

Χαλκᾶ

10	Λεπτὰ	1833, 1836, 1837, 1838, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851 καὶ 1857.
5	Λεπτὰ	1833, 1834, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1851 καὶ 1857.
2	Λεπτὰ	1832, 1833, 1834, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1842, 1844, 1845, 1847, 1848, 1849, 1851 καὶ 1857.
1	Λεπτὸν	1832, 1833, 1834, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1851 καὶ 1857.

Αἱ σφραγῖδες τῶν νομισμάτων τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἐχαράχθησαν ἐν Μονάχῳ ὑπὸ τοῦ διασήμου χαράκτου Voigt, ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ δὲ τοῦ Μονάχου ἐκόπησαν ἅπαντα τὰ χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα τοῦ 1832, 1833 καὶ 1834. Ἐκ Μονάχου δὲ ἐστάλησαν αἱ σφραγῖδες εἰς Παρισίους, ἐκόπησαν δὲ καὶ ἐν τῷ ἐκεῖ νομισματοκοπείῳ πεντάδραχμα καὶ δραχμαὶ τοῦ 1833, ὡς ἐπίσης δραχμαί, ἡμίσειαι δραχ-

Digitized by Google

μαὶ καὶ τέταρτα δραχμῆς τοῦ 1834. Τὰ ἐν Παρισίοις κοπέντα νομίσματα φέρουσι τὰ διακριτικὰ σύμβολα τοῦ νομισματοκοπείου τῶν Παρισίων, ἤτοι τὴν ἄγκυραν καὶ τὸ Α, ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ νομίσματα τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1841 κοπέντα νομίσματα ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ Ἀθηνῶν ἦσαν χαλκᾶ, ἀργυρᾶ δὲ δὲν ἐκόπτοντο διότι εἶχε ληφθῇ φροντὶς ν' ἀλλαχθῇ ἡ ἐπὶ τῶν νομισμάτων νεανικὴ κεφαλὴ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀντικατασταθῇ δι' ἀνδρικῆς εἰκόνος· ἐχαράχθη λοιπὸν τῷ 1842 ὑπὸ τοῦ Χάγερ νέα σφραγὶς ἡμισείας δραχμῆς ἔχουσα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὄθωνος μετὰ μύστακος, ἀλλ' ἡ σφραγὶς αὕτη δὲν ἐπέτυχε καὶ αἱ τῶν λοιπῶν νομισμάτων δὲν ἐγένοντο. Οὐχ ἧττον ἐξετυπώθησαν καὶ τῆς σφραγῖδος ταύτης νομίσματα· ἐκ τῆς ἡμισείας λοιπὸν δραχμῆς τοῦ 1842, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτον ἀργυροῦν νόμισμα ὅπερ ἐκόπη ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἔχομεν ἀντίτυπα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν σφραγίδων, τῆς τοῦ Χάγερ καὶ τῆς τοῦ Voigt. Ἐν τῇ σφραγῖδι τῆς ἡμισείας ταύτης δραχμῆς προσετέθη πρὸς ἀριστερὰ τοῦ ἔτους μικρὰ γλαὺξ ὡς διακριτικὸν σύμβολον τοῦ νομισματοκοπείου Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1844 προέκειτο νὰ κοπῶσι πεντάδραχμα, καὶ τότε προσετέθη ἡ μικρὰ γλαὺξ ἐπί τινος σφραγῖδος τῶν 5 δραχμῶν τοῦ 1833, ἐξετυπώθησαν δὲ ὀλίγα τινὰ τοιαῦτα κομμάτια καὶ εἶτα ἐκόπησαν τὰ φέροντα τὸ πραγματικὸν ἔτος 1844 πεντάδραχμα. Κατόπιν παρηγγέλθησαν αἱ νέαι σφραγῖδες εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ διακεκριμένον χαράκτην Lange, ὅστις ἐχάραξε τῷ 1845 τὴν σφραγῖδα τῶν 5 δραχμῶν, ἧς ἡ κεφαλὴ εἶναι ἄριστα κατειργασμένη, ἀλλὰ δὲν ὁμοιάζει τῷ Βασιλεῖ Ὄθωνι καὶ δὲν ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις. Ὥστε καὶ τὰ τοῦ 1843, 1845, 1846 καὶ 1847 ἀργυρᾶ νομίσματα ἐκόπησαν διὰ τῶν ἀρχικῶν σφραγίδων τοῦ Voigt, ἓν δὲ πεντάδραχμον τῆς σφραγῖδος τοῦ Lange μοναδικὸν εὕρηται ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ. Μετὰ ταῦτα ὁ Lange ἐχάραξε νέας σφραγῖδας ἐν αἷς ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς ἀριστερά, καὶ ἐν ταύταις ἀπεικονίζεται ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἐπιτυχέστατα. Ὅθεν τὰ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ 1852, τὰ ἀργυρᾶ τοῦ 1851 καὶ 1855 καὶ τὰ χαλκᾶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1847 μέχρι τοῦ 1857 ἐξετυπώθησαν διὰ τῶν σφραγίδων τοῦ Lange. Ἐκ τῶν χρυσῶν νομισμάτων τῶν μὲν 40 δραχμῶν ἐκόπησαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ κομμάτια μόνον, τῶν δὲ 20 δραχμῶν κέκτημαι ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ ἓν κομμάτιον, ἀγνοῶ ὅμως ἂν ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχῃ γνωστὸν καὶ ἕτερον.

Τὰ νομίσματα τοῦ Βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου ἐκόπησαν κατὰ τὸν νέον νόμον τῆς 10 Ἀπριλίου 1867, βάσιν ἔχοντα τὴν μεταξὺ Γαλλίας, Ἰταλίας, Βελγίου καὶ Ἑλβετίας συνομολογηθεῖσαν νομισματικὴν σύμβασιν, εἰς ἣν προσεχώρησε καὶ ἡ Ἑλλάς. Αἱ δὲ σφραγῖδες τῶν νέων νομισμάτων παρηγγέλθησαν εἰς τὸν χαράκτην τοῦ νομισματοκοπείου τῶν Παρισίων Barre, ὅστις ἐχάραξε τῷ 1868 τὰς σφραγῖδας τῶν 2 δραχμῶν, τῆς δραχμῆς καὶ τῶν 50 λεπτῶν, τῷ δὲ 1869 τὰς σφραγῖδας τῶν 20 δραχμῶν, τῶν 10 καὶ τῶν 5, ὡς καὶ τὰς τῶν 20 λεπτῶν, τῶν 10, τῶν 5, τῶν 2 καὶ τοῦ 1 λεπτοῦ. Τῷ δὲ 1873 ἐχάραξε τὴν σφραγῖδα τοῦ ἀργυροῦ πενταδράχμου, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ὡς καὶ ἐν ταῖς προηγουμέναις σφραγῖσιν ἡ κεφαλὴ τοῦ Βασιλέως παρίσταται νεανικὴ καὶ δὲν ἐνεκρίθη. Τῷ 1875 λοιπὸν ἐχαράχθη νέα σφραγὶς τοῦ πενταδράχμου ὡς καὶ τῶν 100 καὶ 50 δραχμῶν, ἐν αἷς ἡ κεφαλὴ τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνδρικὴ φέρουσα μύστακα· νομίσματα δὲ ἐκόπησαν τὰ ἑξῆς·

	Χρυσᾶ	
100	Δραχμαὶ	1876.
50	»	»
20	»	»
10	»	»
5	»	»
	Ἀργυρᾶ	
5	Δραχμαὶ	1875, 1876.
2	»	1868, 1873.
1	Δραχμὴ	1868, 1873, 1874.
50	Λεπτὰ	1874.
20	»	1874.
	Χαλκᾶ	
10	»	1869, 1870.
5	»	1869, 1870.
2	»	1869.
1	Λεπτὸν	1869, 1870.

Ἐκόπησαν δὲ ὀλίγιστα χρυσᾶ τῶν 20, 10 καὶ τῶν 5 δραχμῶν τῷ 1868 ὡς καὶ 50 λεπτῶν τῷ 1868 καὶ 20 λεπτῶν τῷ 1869, ἀλλὰ ταῦτα ἐκόπησαν ὡς δοκίμια τῶν σφραγίδων καὶ οὐχὶ ὡς νομίσματα ἵνα τεθῶσιν εἰς κυκλοφορίαν. Καὶ τὰ μὲν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῶν Παρισίων, τὰ δὲ χαλκᾶ ἐκόπησαν ἐν τῷ τοῦ Στρασβούργου.

Π. Λάμπρος.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ τῶν Ἑπτὰ Νήσων), ἀνερχόμενος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1870 εἰς 1,457,894, δύναται νὰ ὑπολογισθῇ σήμερον εἰς 1,600,000, ἡ δὲ αὔξησις αὐτοῦ ὑπολογίζεται, διὰ τὴν μέχρι τοῦ 1870 τελ. δεκαετ., κατὰ 1 ἄτομον ἐπὶ 100 κατοίκων.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ. Ἐν σελίδι 675, στήλῃ α', στίχῳ 52 ἀνάγνωθι ἀντὶ Δάφνην Ἰτέαν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἐν σελίδι 701, στήλῃ α', στίχῳ 23 ἀνάγνωθι ἀντὶ Ναυπλίῳ Ἰωαννίνοις.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

'Αριθ. 100 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 27 Νοεμβρίου 1877

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 737.

X· Η ΑΛΓΕΡΙΑ

Τέσσαρες ῥήτορες ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους τὸ βῆμα. Πρῶτον ὁμιλοῦσιν ὅλοι συγχρόνως, τέλος δὲ κατορθοῦται νὰ ὁμιλήσῃ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Τί εἶπον; Πολλὰ ὡραῖα πράγματα βεβαίως περὶ τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σπείρῃ τις πρῶτον ἵνα θερίσῃ, περὶ τοῦ λαμπροῦ μέλλοντος τῆς γιγαντώδους ἡμῶν ἀποικίας, περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀραιώσεως ὠφελείας τοῦ ὑπὲρ τὸ δέον πυκνοῦ ἡμῶν πληθυσμοῦ, καὶ ὅμοια τοιαῦτα μεγαλοπρεπῆ εὐγλωττίας δοκίμια, κεκαλλωπισμένα διὰ τοῦ ἑξῆς ἐπιλόγου·

«Ψηφίσατε πεντήκοντα, ἐπάνω κάτω, ἑκατομμύρια ἵνα κατασκευασθῶσιν ἐν Ἀλγερίᾳ λιμένες καὶ ὁδοί, ἵνα μεταφερθῶσιν ἄποικοι, οἰκοδομηθῶσι δι' αὐτοὺς οἰκίαι καὶ ἐκχερσωθῶσιν ἀγροί. Οὕτως ἀνακουφίζετε τὸν γάλλον ἐργάτην, ἐνθαῤῥύνετε τὴν ἀφρικανὴν ἐργασίαν, πολλαπλασιάζετε τοὺς καρποὺς τοῦ μασσαλιωτικοῦ ἐμπορίου. Ὅλα ὠφελιμώτατα πράγματα.»

Ναί, ἀλήθεια, ἂν ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ πεντήκοντα αὐτὰ ἑκατομμύρια ἀπὸ τῆς στιγμῆς μόνον καθ' ἣν τὸ Κράτος τὰ δαπανᾷ, ἂν παρατηρῇ μόνον ποῦ ὑπάγουσιν, ὄχι δὲ καὶ πόθεν ἔρχονται, ἂν κρατῇ μόνον σημείωσιν τῆς ὠφελείας τὴν ὁποίαν προξενοῦσιν ἐξερχόμενα ἐκ τῶν κιβωτίων τῶν εἰσπρακτόρων, καὶ ὄχι τῆς ζημίας τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν, οὔτε τῆς ἐμποδισθείσης χρησιμότητος αὐτῶν ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῶν φορολογουμένων ἀφαιρέσεως· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, μάλιστα, ὅλα εἶναι ὠφελιμώτατα. Ἡ ἐν Βαρβαρίᾳ οἰκοδομηθεῖσα οἰκία εἶναι *τὸ ὁρώμενον*, ὁ ἐκεῖ ἀνοιχθεὶς λιμὴν εἶναι *τὸ ὁρώμενον*· καὶ ἡ ἐν Βαρβαρίᾳ προκληθεῖσα ἐργασία καὶ ἡ ἐλάττωσις βραχιόνων ἐν Γαλλίᾳ καὶ μεγάλη ἐμπορευμάτων ἐν Μασσαλίᾳ κίνησις, εἶναι ὅλα *ὁρώμενα*.

Ἀλλ' εἶναι καὶ ἄλλο τι *μὴ ὁρώμενον*· ὅτι δαπανηθέντα, δηλαδή, ὑπὸ τοῦ Κράτους τὰ πεντήκοντα ἑκατομμύρια δὲν δύνανται νὰ δαπανηθῶσι πλέον, ὡς ἤθελον δαπανηθῆ ὑπὸ τῶν φορολογουμένων. Ἀπὸ ὅλην λοιπὸν τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν δημοσίαν ταύτην δαπάνην ὠφέλειαν πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ ἡ ἐκ τῆς παρακωλύσεως τῆς ἰδιωτικῆς δαπάνης ζημία,—ἐκτὸς ἂν τις εἴπῃ ὅτι δὲν θὰ ἔκαμνε τίποτε ὁ Εὔπολις μὲ τὰ πέντε φράγκα, τὰ ὁποῖα εἶχε μὲν αὐτὸς ἀποκτήσει, ὁ δὲ εἰσπράκτωρ τοῦ ἀφήρεσε· βεβαίωσις ἄτοπος, διότι, ἂν ἐκοπίασε νὰ τὰ ἀποκτήσῃ, ἤλπιζε νὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὰ μεταχειρισθῇ. Ἤθελε δι' αὐτῶν ἀνακαινίσει τὸν περίβολον τοῦ κήπου του, καὶ τώρα δὲν δύναται· *μὴ ὁρώμενον*. Ἤθελε λιπάνει τὸν ἀγρόν του, καὶ δὲν ἠμπορεῖ· *μὴ ὁρώμενον*. Ἤθελε ῥίψει δεύτερον πάτωμα εἰς τὴν καλύβην του, καὶ τώρα ἀδυνατεῖ· καὶ τοῦτο *μὴ ὁρώμενον*. Ἤθελεν αὐξήσει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργαλείων του, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ· *μὴ ὁρώμενον*. Ἤθελε τραφῆ καλήτερα, ἤθελεν ἐνδυθῆ καλήτερα, ἤθελε πληρώσει νὰ μάθωσι περισσότερα γράμματα τὰ τέκνα του, ἤθελεν αὐξήσει τὴν προῖκα τῆς θυγατρός του, ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δύναται πλέον νὰ κάμῃ· *μὴ ὁρώμενον*. Ἤθελε γείνει μέλος ἑταιριῶν ἀλληλοβοηθείας, καὶ δὲν ἠμπορεῖ· καὶ τοῦτο *μὴ ὁρώμενον*. Ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀπολαύσεις τὰς ὁποίας τὸν στεροῦσι, καὶ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας ἅτινα τοῦ ἀφαιροῦν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐργασία τοῦ κτίστου, τοῦ ξυλουργοῦ, τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ῥάπτου, τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου ἥτις ἤθελεν ἐνθαῤῥυνθῆ, διὰ δὲ τὴν φορολογίαν ἐμαράνθη, εἶναι ὅλα *μὴ ὁρώμενα*.

Ἀποδίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν μέλλουσαν προαγωγὴν τῆς Ἀλγερίας. Ἀλλ' ἂς δώσωσι καὶ ἐλαχίστην κἂν προσοχὴν εἰς τὸν ἐκ τούτου ἄφευκτον μαρασμὸν τῆς Γαλλίας. Δεικνύουσι τὴν ἀκμὴν τοῦ μασσαλιωτικοῦ ἐμπορίου· ἀλλ' ἂν προέρχεται ἐκ τοῦ φόρου, δεικνύω καὶ ἐγὼ ἀνάλογον παρακμὴν τοῦ ἐν ἄλλαις περιφερείαις τῆς χώρας. Λέγουσιν· «ἡ μεταφορὰ ἑνὸς ἀποίκου εἰς Βαρβαρίαν εἶναι ἀνακούφισις τοῦ ὑπολοίπου τῆς χώρας πληθυσμοῦ.» Ἀποκρίνομαι· «πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἂν μεταφέροντες εἰς τὴν Ἀλγερίαν τὸν ἄποικον μεταφέρετε συγ-

Digitized by Google

χρόνως διπλάσιον ἢ τριπλάσιον τὸ κεφάλαιον, δι' οὗ ἔζη ἐν Γαλλίᾳ;»[1]

Ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ ποιήσω καταληπτὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι, ὄπισθεν τῆς δρωμένης ὠφελείας δημοσίας τινὸς δαπάνης, ὑπάρχει καὶ ζημία τις δυσδιάκριτος. Προσπαθῶ, ὅσον δύναμαι, νὰ τὸν κάμω νὰ συνειθίσῃ νὰ προσέχῃ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.

Ὅταν προτείνηται δημοσία τις δαπάνη πρέπει νὰ ἐξετάζεται καθ' ἑαυτήν, ἀσχέτως τῆς ἐξ αὐτῆς ὑποτιθεμένης ἐνθαῤῥύνσεως τῆς ἐργασίας, διότι ἡ ἐνθάῤῥυνσις αὕτη εἶναι χίμαιρα. Ὅ,τι ὡς πρὸς τοῦτο κάμνει ἡ δημοσία δαπάνη, ἤθελε κάμει καὶ ἡ ἰδιωτική. Ἂς τεθῇ λοιπὸν ἐκ μέσου τὸ συμφέρον τῆς ἐργασίας.

Καὶ δὲν προτίθεμαι μὲν νὰ ἐκτιμήσω τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τῶν χάριν τῆς Ἀλγερίας γινομένων δαπανῶν, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω τὴν ἑξῆς γενικὴν παρατήρησιν· ὅτι, δηλαδή, τὸ τεκμήριον εἶναι κατὰ τῶν τοιούτων δαπανῶν, τῶν δι' ἐπιβολῆς φόρων γινομένων· ἰδοὺ δὲ διατί.

Πρῶτον προσβάλλεται ὁπωσδήποτε ἡ δικαιοσύνη. Ἀφ' οὗ ὁ Εὔπολις ἵδρωσε ν' ἀποκτήσῃ τὸ πεντάφραγκον ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ πρός τι, εἶναι τοὐλάχιστον δυσάρεστον νὰ ἔλθῃ τὸ δημόσιον νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀπόλαυσιν χάριν ἄλλου. Βεβαίως τότε τὸ δημόσιον, ἢ οἱ ὑποβολεῖς του πρέπει νὰ αἰτιολογήσωσιν ἰσχυρῶς τὴν ἀπαίτησίν των. Ἀλλ' εἴδομεν ὅτι ἡ γνωστὴ αἰτιολογία του—«διὰ τοῦ πενταφράγκου αὐτοῦ θὰ δώσω ἐργασίαν εἰς ἐργάτας»—εἶναι ἐλεεινή, διότι θ' ἀπαντήσῃ ἀμέσως ὁ Εὔπολις, ἂν ἔχῃ τὸ λογικόν του,—μήπως δὲν θὰ κάμω καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιον;

Τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς ἀντιλογίας ταύτης, ἐπέρχονται αἱ ἄλλαι, καὶ τότε ἡ μεταξὺ δημοσίου καὶ Εὐπόλιδος συζήτησις ἁπλοποιεῖται βεβαίως. Ἂν τὸ Κράτος εἴπῃ εἰς αὐτόν· εἰσπράττω τὸ πεντάφραγκόν σου διὰ νὰ πληρώσω τὸν χωροφύλακα, ὅστις σὲ ἀπαλλάττῃ ἀπὸ τοῦ ν' ἀγρυπνῇς σὺ χάριν τῆς ἀσφαλείας σου,—διὰ νὰ στρώσω τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν καθ' ἡμέραν διέρχεσαι,—διὰ νὰ πληρώσω τὸν δικαστὴν ὅστις διατηρεῖ σεβαστὴν τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν σου,—διὰ νὰ θρέψω τὸν στρατιώτην ὅστις φυλάττει τὰ σύνορα, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Εὔπολις θὰ πληρώσῃ ἀγογγύστως.

Ἀλλ' ἂν εἴπῃ τὸ Κράτος· εἰσπράττω τὸ πεντάφραγκόν σου διὰ νὰ σοῦ δώσω ἐξ αὐτοῦ πέντε λεπτὰ ὡς βραβεῖον ἂν ἐκαλλιέργησες καλῶς τὸν ἀγρόν σου, ἢ διὰ νὰ σὲ παρακινήσω νὰ βάλῃς τὸν υἱόν σου νὰ μάθῃ τι τὸ ὁποῖον δὲν θέλεις νὰ μάθῃ, ἢ διὰ νὰ προσθέσω εἰς τὴν τρυφὴν τῆς τραπέζης τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ, ἢ διὰ νὰ κτίσω ἐν Ἀλγερίᾳ καλύβην, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ εἰσπράττω παρὰ σοῦ κατ' ἔτος ἓν πεντάφραγκον πρὸς διατήρησιν ἐν Ἀλγερίᾳ ἑνὸς ἀποίκου, προσέτι δὲ δεύτερον πεντάφραγκον πρὸς διατήρησιν ἑνὸς στρατιώτου, φυλάττοντος τὸν ἄποικον, καὶ τρίτον πεντάφραγκον πρὸς διατήρησιν τοῦ στρατηγοῦ φυλάττοντος τὸν στρατιώτην καὶ οὕτω καθεξῆς, νομίζω ὅτι ἀκούω τὸν πτωχὸν Εὔπολιν φωνάζοντα· «τί διαφέρει τὸ νόμιμον τοῦτο σύστημα ἀπὸ τὰ συστήματα τῶν λῃστῶν;» Ἀλλὰ τὸ Κράτος, προβλέπον τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο, τί κάμνει; Ἀνακατόνει τὰ πράγματα καὶ προβάλλει τὸ ἐλεεινὸν ἐκεῖνο ἐπιχείρημα, ὅπερ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐπιῤῥοήν· ἐκθειάζει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πενταφράγκου ἐπὶ τῆς ἐργασίας, δεικνύει τὸν μάγειρον καὶ τὸν προμηθευτὴν τοῦ ὑπουργοῦ, δεικνύει ἕνα ἄποικον, ἕνα στρατιώτην, ἕνα στρατηγὸν ζῶντας διὰ τῶν τριῶν τεσσάρων ἐκείνων πενταφράγκων, τέλος δεικνύει *τὸ ὁρώμενον*. Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ Εὔπολις δὲν μάθῃ νὰ διακρίνῃ *τὸ μὴ ὁρώμενον*, θὰ ἦναι θῦμα τῆς ἀπάτης. Ὅθεν ἀγωνίζομαι νὰ τὸν διδάξω διὰ συνεχῶν ἐπαναλήψεων.

Ἐκ τοῦ ὅτι αἱ δημόσιαι δαπάναι μεταθέτουσι μόνον χωρὶς ν' αὐξήσωσι τὴν ἐργασίαν προκύπτει δεύτερον καὶ σπουδαῖον κατ' αὐτῶν τεκμήριον. Μετάθεσις ἐργασίας εἶναι μετάθεσις ἐργατῶν, εἶναι διατάραξις τῶν φυσικῶν νόμων ἐπὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ πληθυσμοῦ ἀνὰ τὴν χώραν. Μένοντα πεντήκοντα ἑκατομμύρια εἰς τοὺς φορολογουμένους, ἐπειδὴ οἱ φορολογούμενοι εἶναι πανταχοῦ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κράτους διεσπαρμένοι, τὰ ἑκατομμύρια τρέφουσι τὴν ἐργασίαν ἐν ταῖς τεσσαράκοντα χιλιάσι τῶν δήμων τῆς Γαλλίας, εἶναι τόσοι δεσμοὶ κρατοῦντες ἕκαστον εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, διανέμονται εἰς τοὺς ἐργάτας ὅσοι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι καὶ εἰς τὰς βιομηχανίας ὅσας δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν. Ἂν τὸ Κράτος, ἀφαιροῦν ἀπὸ τοὺς πολίτας τὰ πεντήκοντα ταῦτα ἑκατομμύρια, τὰ συσσωρεύσῃ καὶ τὰ δαπανήσῃ εἰς ὡρισμένον σημεῖον, ἑλκύει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνάλογον ποσὸν μετατιθεμένης ἐργασίας, ἀνάλογον ἀριθμὸν ἐργατῶν μετατοπιζομένων, πλῆθος κυμαινόμενον ἔξω τῆς τροχιᾶς του καί, ὅταν τὰ πεντήκοντα ἑκατομμύρια ἐξαντληθῶσι, τολμῶ εἰπεῖν ἐπικίνδυνον.[1]

1. Ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργὸς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἕκαστον ἄτομον μεταφερόμενον εἰς Ἀλγερίαν ἐστοίχισεν 8,000 φράγκα εἰς τὸ Κράτος. Εἶναι δὲ θετικὸν ὅτι οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἤθελον ζήσει ἀξιόλογα ἐν Γαλλίᾳ διὰ κεφαλαίου 4,000. Κατὰ τί ἀνακουφίζεται, ἐρωτῶ, ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας ὅταν ἀφαιρῆται ἓν πρόσωπον καὶ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως δύο;

Ὡμολογήθη βραδύτερον ἐπισήμως, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ, ὅτι ἡ Ἀλγερία ἀπεῤῥόφα τὸν καθαρώτερον χρυσὸν καὶ τὸ καθαρώτερον αἷμα τῆς Γαλλίας. Τῷ ὄντι, ἂν ὑπολογισθῇ τί ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐστοίχισεν ἡ τῆς Ἀλγερίας κατοχὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἰς ἄνδρας καὶ χρήματα, θέλει εὑρεθῇ ὅτι δὲν εἶναι πολὺ ἔλασσων ἡ διαφορὰ τῆς ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1870 καταστροφῆς.

1. Βεβαίωσις λυπηρῶς ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς πείρας, ἐν

Digitized by Google

Ἀλλ' ἡ πυρετώδης αὕτη ἐνέργεια, ἡ οὕτως εἰπεῖν ὑποβολιμαία ἐν στενῷ χώρῳ, προσβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων, *τὸ ὁρώμενον*. Ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, ἐξίσταται ἐπὶ τῇ καλλονῇ καὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ μέσου, ζητεῖ τὴν ἐπανάληψιν καὶ ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἴση ποσότης ἐργασίας, ἐπωφελεστέρας ἴσως, ἀργούσης κατὰ τὴν λοιπὴν ἔκτασιν τῆς Γαλλίας, εἶναι *τὸ μὴ ὁρώμενον*.

Ἕπεται συνέχεια. I. B.

ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, οἱ ἀναγνωρίσαντες δύναμίν τινα ἀνωτέραν, τὸ πᾶν παραγαγοῦσαν καὶ σοφῶς ἰθύνουσαν, ἀφ' οὗ παντοιοτρόπως ἐπροσωποποίησαν τὸ ὕψιστον τοῦτο ὂν καὶ σύστημα τέλειον λατρείας ἀνέπτυξαν, ἀφ' οὗ προσεπάθησαν νὰ καταστήσωσι μᾶλλον αἰσθητὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ δι' εἰκόνων καὶ ὁμοιωμάτων, μεθ' ὧν πολλάκις συνέδεον καὶ εἰς ἃ ἀπέδιδον τὰς ἰδιότητας τοῦ ἀρχικοῦ ὄντος, πάντες οὗτοι, τὸ μὲν πρὸς διατήρησιν τῶν λατρευομένων εἰδώλων, τῶν φανταστικῶν τοῦ θείου ὄντος ἀπομιμημάτων, τὸ δὲ πρὸς τέλεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν συστήματος ἐπιβαλλομένων τελετουργιῶν; ὥρισαν μέρος τι, ἐνῷ συνερχόμενοι ἤσκουν τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἱερόν, ἦτο ἄσυλον, διά τε τὴν ὑπὸ ζωηρῶν τῆς φαντασίας πλασμάτων τῶν εὐφαντασιώτων ἐκείνων ἀνθρώπων ὑποτιθεμένην παρουσίαν τῆς λατρευομένης θεότητος καὶ μάλιστα διὰ τὸ ὕψος τῆς ἰδέας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ὅτι δηλ. ἦτο οἴκημα τῆς δυνάμεως τῆς παραγαγούσης ἤ, κατὰ τὸν εἰς διαφόρους δυνάμεις μερισμὸν τοῦ θείου, συντελεσάσης εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν καὶ ἐξακολουθούσης νὰ προστατεύῃ τὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς ὑπαγόμενα.

Ἡ κατοικία αὕτη τοῦ θείου ἐκοσμεῖτο πάντοτε, ὡς τοιαύτη, πλουσιώτερον τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων, ἀναλόγως ὅμως τῆς ἑκάστοτε προόδου τῆς τέχνης, ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν χρόνων καθ' οὓς τὰ τῶν θεῶν οἰκήματα ἱδρύοντο.

Παρὰ πάντας τοὺς λοιποὺς λαούς, οἱ Ἕλληνες, τὸ πολυπλοκώτερον καὶ πλουσιώτερον σύστημα λατρείας ἀναπτύξαντες, ἐμόρφωσαν πλουσιώτατα καὶ τὸν ἁρμόζοντα κλάδον τῆς τέχνης, μετ' ἀπαραμίλλου δεξιότητος ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων, οὐχὶ διὰ πηδημάτων ἀποτόμων, ἀλλὰ κανονικώτατα δι' ὅλων τῶν βαθμίδων τῆς ἀναπτύξεως εἰς ὕψος δυσέφικτον ἀναβάντες. Ὅπως ἐν τῇ γραφικῇ καὶ γλυπτικῇ ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὰ ἐξοχώτερα σημεῖα, ἵνα ἀποθαυμάσῃ τὰς ὑπὸ τῆς γραφίδος τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ Ζεύξιδος, τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ Πρωτογένους καὶ τῆς σμίλης τοῦ Φειδίου, καὶ Πραξιτέλους, Μύρωνος καὶ Πολυκλείτου κοσμουμένας αἰθούσας πολλὰς μεταξὺ τούτων ἀναβαίνων παρέρχεται βαθμίδας, σπεύδων νὰ φθάσῃ εἰς τὰ σημεῖα τὰ συγκεντροῦντα ὅλην τὴν ζωήν, ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τὴν κατὰ τὸ λοιπὸν τῶν περιόδων διάστημα μεμερισμένην, τοιουτοτρόπως καὶ πρὸ τοῦ Παρθενῶνος ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ τὴν ὕπαρξιν τόσων καὶ τόσων ἄλλων βαθμίδων ἠρέμα ἀναπτυχθεισῶν καὶ ἐξελιχθεισῶν, ἢ μᾶλλον ὁ Παρθενὼν αὐτὸς ἐνώπιόν του προϋποτίθησι τὸν παλαιὸν προκάτοχόν του, ὃν ἡ ἀνίερος τοῦ Πέρσου χεὶρ ἀνέτρεψεν, ὡς νὰ ἦτο βεβαία περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ διαδόχου ἀριστουργήματος, περὶ τῆς γεννήσεως τῆς ἐξόχου τοῦ Φειδίου διανοίας, ἀναμιμνήσκει τὸν παλαιότερον γείτονά του, τὸν ναὸν τῆς Πολιούχου θεᾶς. Κάτω ἐν τῇ πόλει τὸ Θησεῖον αἰσθάνεται, νομίζεις, τὴν θέσιν του ἐνώπιον τῆς δυνάμεως τῶν χρόνων τοῦ Παρθενῶνος καὶ σιωπηλῶς δεικνύει μίαν πρὸ τοῦ ναοῦ ἐκείνου βαθμίδα. Τοιουτοτρόπως μέχρι τῶν ἀπωτάτων χρόνων ἀναβαίνοντες, βλέπομεν ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν βαίνουσαν ὡς τὴν κανονικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἕρποντος σκώληκος εἰς καλλιπτέρυγον ἱπταμένην χρυσαλλίδα.

Ἡ μεμελετημένη καὶ κανονικὴ αὕτη πρόοδος εἶνε ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς τέχνης ὁμοιόμορφος διακρινόμενος καὶ ὡς ὑπόδειγμα προκείμενος τῆς ὁδοῦ, ἣν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ πᾶν ἔθνος ἐπιθυμοῦν νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ καλῶς συγκεκροτημένον φανῇ ἐπὶ τοῦ σταδίου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ ἐπιδείξῃ ἐν ἁμίλλῃ εὐγενεῖ τοὺς καρποὺς τοιαύτης βαθμιαίας ἀναπτύξεως καὶ τὸ ἑδραῖον καὶ ἀσφαλὲς τῶν βάσεων ταύτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀσθενὲς καὶ ἐπισφαλὲς τῆς δι' ἁλμάτων πάντοτε ἐλλιποῦς καὶ ὀλεθρίας ἀποτόμου μεταβάσεως ἀπὸ τῶν κατωτάτων ἐπὶ τὰ ἀνώτατα, ἀπὸ τῶν εὐχερεστάτων πρὸς τὰ δυσχερέστατα.

Ὅπως λοιπὸν εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς τέχνης κλάδους, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ μερικώτερον ἐν τῇ ναοδομίᾳ, ἐκ μιᾶς ἀρχικῆς, ἁπλῆς καὶ τῇ ἀρχαιοτάτῃ λιτότητι ἁρμοζούσης ῥίζης, ἀνεπτύχθη τὸ πλουσιώτατον μετὰ ταῦτα σύστημα, καλλιεργηθὲν ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος ἑκάστης φυλῆς καὶ τῆς φύσεως τῶν θεοτήτων, αἷς τὰ ἱερὰ ἱδρύοντο.

Τὰ οἰκήματα τῶν θεῶν αὐτῶν ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες ἱερὰ ἢ ναούς, ἂν καὶ πολλάκις γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο τούτων λέξεων, διότι ἱερὸν ἐμφαίνει ἐνίοτε μόνον τὸ περὶ τὸν ναόν,

Παρισίοις μάλιστα. Ἐκ τῶν διὰ τὰ ὀχυρώματα τῶν Παρισίων προσκληθέντων ἐργατῶν, δέκα χιλιάδες τοὐλάχιστον, κατὰ τὰς τότε ἀστυνομικὰς πληροφορίας, ἔμειναν μετὰ τὸ πέρας τῶν ἔργων ἐν Παρισίοις, ἐν γένει οἱ χειρότεροι. Ἕνεκα τῶν ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας γιγαντωδῶν ἔργων ἡ κίνησις αὕτη ἐπεξετάθη. Τὸ σύστημα ἦτον νὰ εὐχαριστῶνται οἱ ἐργάται, παρεχομένης αὐτοῖς ἐργασίας. Ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον τούτου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἀργούς, δυσηρεστημένους κλπ. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἐπακόλουθα.

Digitized by Google

ἐν ᾧ ναὸς εἶνε αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὅτε δηλ. οἱ ἄνθρωποι ἔζων ἐν σπηλαίοις, βίον ἄγριον σχεδὸν βιοῦντες, μὴ ἔχοντες γνῶσιν τέχνης τινὸς ὑπὲρ τὸ καθ' ἡμέραν ἀναγκαῖον ἐν τῷ βίῳ ὑψουμένης, φυσικώτατον εἶνε ὅτι καὶ ἡ τοῦ θείου κατοικία ἦτο ἀνάλογος τῶν τρωγλῶν ἐν αἷς οὗτοι ἐκρύπτοντο. Σχισμή τις βράχου ἢ κοίλωμα δένδρου φυσικὸν περιελάμβανε καὶ ἔστεγε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας αὐτῶν, ἄμορφον, ὡς τὰ πολλά, τεμάχιον ξύλου, φυλλώμασιν ἢ ἀναθήμασι παντοίοις κεκαλυμμένον οὕτως, ὥστε οὐδεὶς εἶχεν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ὄντος, ὅπερ ἐλάτρευεν, ἄλλος δ' ἀλλοίαν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν ἐσχημάτιζεν, ὑπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην ὑπολαμβάνων τὴν μορφήν.

Βαθμηδὸν ὅμως, οἱ ἄξεστοι τῶν σπηλαίων τοῖχοι ἐλειάνθησαν, οἱ δὲ πρότερον ἐν τρώγλαις οἰκοῦντες κατεσκεύαζον ἤδη τὰς κατοικίας των ἐπὶ τῶν βράχων, οὓς μετὰ θαυμαστῆς διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τὰ μέσα ἐπιμελείας ἔτεμνον εἰς σχήματα κανονικά. Τοιαῦται κατοικίαι διεσώθησαν πλεῖσται ἐν Ἀθήναις, αἱ τῶν Κραναῶν καλούμεναι, καλύπτουσαι τοὺς λόφους τοῦ Μουσείου (ἐφ' οὗ, ὡς ἀκούραστος τῆς πόλεως φύλαξ, ἵσταται τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου), καὶ τῶν Νυμφῶν (ἐφ' οὗ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τοῦ Σίνα), καὶ τὰ μεταξὺ αὐτῶν· πολλαὶ τούτων εἶνε κατεσκευασμέναι ἐν εἴδει φρεάτων κυψελομόρφων, οἷον τὸ ἐπὶ τῆς ΒΑ. κλιτύος τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, κάτωθεν τοῦ Ἀστεροσκοπείου, τὸ μετατραπὲν εἰς Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγ. Μαρίνης. Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τούτους καὶ οἱ θεοὶ κατῴκουν ἐντὸς κογχῶν ἢ σηκῶν, οὐχὶ πλέον ἀξέστων, ὡς τὸ πρίν, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἐπί τε τῶν βράχων καὶ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων ἐξειργασμένων. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὅσῳ προέβαινον οἱ χρόνοι καὶ τὰ περὶ τὰ ἱδρύματα ταῦτα διεκοσμοῦντο ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς τέχνης, καὶ αὐτὸς δ εἰς αὐτὰ ἀναγκαιῶν χῶρος ἐξετείνετο καὶ ηὔξανεν.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι πρὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ κατ' αὐτοὺς εἶχον πλέον γνῶσιν τῆς κατασκευῆς οἰκιῶν ξυλίνων, ἢ ὅτι οἱ νομαδικῶς βιοῦντες κατεσκεύαζον τοιαῦτα ξύλινα οἰκήματα εὐκόλως μετακομιζόμενα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· ἀφ' οὗ δὲ κατωρθώθη ὁ εἰς πόλεις συνοικισμὸς καὶ τὰ οἰκήματα ἐγένοντο μόνιμα, ἐφρόντισαν καὶ περὶ τῆς τεχνικωτέρας καὶ εὐπρεπεστέρας κατασκευῆς αὐτῶν, κατὰ μείζονα δὲ λόγον τῶν κατοικιῶν τῶν θεῶν, ἃς βεβαίως ἐκ τῆς αὐτῆς κατεσκεύαζον ὕλης ἐξ ἧς καὶ τὰς οἰκίας. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀνήκει ἡ ἐκ ξύλου κατασκευὴ τῶν ναῶν καὶ αὕτη ἡ ἀρχὴ αὐτῆς· κατεσκευάζοντο ὅμως ἄνευ πολλῆς τέχνης τὸ πρῶτον, πλὴν μετέπειτα ἀνεπτύχθη σπουδαίως τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ διεμορφώθη εἰς τύπον τέλειον, ὅστις ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν μετὰ ταῦτα λιθίνων ναῶν. Πλεῖστα χωρία παρὰ τοῖς Ἕλλησι ποιηταῖς ὑπαινίσσονται τὴν ἐκ ξύλου κατασκευὴν τῶν ναῶν, πλὴν δὲ τούτων τεκμήριον ἀσφαλέστατον καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ἔχομεν αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς ἐκ λίθου κατασκευῆς αὐτῶν, ὅστις μεταφέρει ὅλα τὰ ἀντιστοιχοῦντα τοῖς ξυλίνοις μέρεσιν ἐπὶ τοῦ λίθου, μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας περὶ τὴν ἀπόδοσιν, ὥστε φαίνονται ὡς ἀπολιθωθέντα εἰς τὸν ἀκριβῶς ἐξετάζοντα, καὶ ἐκ ξύλων, ὡς εἰπεῖν, λίθοι γενόμενα.

Οἱ ξύλινοι οὗτοι ναοὶ διεκοσμοῦντο ἁπλούστατα διὰ ταινιῶν, φυλλωμάτων καὶ καρπῶν ἁρμονικῶς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο μέλος μεταβιβαζόντων, ἀνανεουμένων δὲ κατὰ τὰς διαφόρους ἑορτάς· τὰ φυλλώματα καὶ λοιπὰ κοσμήματα ταῦτα ἀπετυπώθησαν καὶ ἔμειναν ἐπὶ τοῦ μαρμάρου διά τε τῆς γραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς· διὸ φαίνονται ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τῶν μετὰ ταῦτα ναῶν, ἰδίως τῶν καλουμένων μεταβατικῶν, καὶ αἱ ταινίαι περὶ τὰ στέμματα καὶ οἱ ὅρμοι τῶν ἐλαιῶν μετὰ παρεμβεβλημένων φύλλων ἢ δισκαρίων καὶ τὰ παντοειδῆ φυλλώματα, διὰ τῶν ὁποίων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τούτους χρόνους αὐτὴ ἡ φύσις ἐνέδυεν ἑορταστικῶς τοὺς ναοὺς καὶ παρεῖχε φαιδρὰν καὶ πανηγυρικὴν τὴν ὄψιν αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ναοί, πολλῷ δὲ μᾶλλον οἱ διάκοσμοι αὐτῶν, ὑποκείμενοι εἰς τὰς ἐπιδράσεις τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ χρόνου, ὡς ἐκ τῆς ὕλης ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο, ἐφθείροντο, ἐπῆλθεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκ στερεωτέρας καὶ ἐπὶ πολὺ ἀντεχούσης ὕλης κατασκευῆς αὐτῶν. Τοιαύτη ὕλη ἀνθισταμένη εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, καὶ εἰς αὐτὰς τοῦ πυρὸς τὰς καταστροφάς, περισσότερον τοῦ ξύλου, παρουσιάσθη ὁ λίθος, καὶ δή, ὡς εὐκολώτερον τεμνόμενος καὶ κατεργαζόμενος, ὁ πώρινος. Ὁ λίθος οὗτος εἶχε τραχεῖαν τὴν ἐπιφάνειαν, διὸ ἐχρίετο γύψου στρώματι λεπτῷ καὶ ἐχρωματίζετο τοῖς ἁρμόζουσιν ἑκάστῳ τῶν τοῦ ναοῦ μερῶν χρώμασι. Ναὸς πώρινος ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ἐν ἐρειπίοις, ὁ τῆς Χαλινίτιδος Ἀθηνᾶς ἐν Κορίνθῳ· πώρινος ἦτο καὶ ὁ παλαιὸς Παρθενών, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ βορείου τῆς Ἀκροπόλεως τείχους ἐνῳκοδομημένα λείψανα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχομεν πρὸ ἡμῶν πρὸς τὸ Ὡρολόγιον τοῦ Κυρρήστου κατὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου βαίνοντες. Ἐκ πωρίνου λίθου ἦτο καὶ ὁ ἐν Σελινοῦντι ναός, ὡς δεικνύουσι τὰ λείψανα αὐτοῦ τὰ περισωθέντα.

Ἡ κατασκευὴ τῶν ναῶν ἐκ πωρίνου λίθου φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησε μέχρι τῶν Μηδικῶν· ἔκτοτε ἐζητήθη ὕλη ἀνωτέρα, πολυτιμοτέρα δηλ. καὶ στερεωτέρα, καὶ ὡς τοιαύτη ἐθεωρήθη τὸ μάρμαρον, ὅπερ, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας, ἐχρωματίζετο τοῖς καταλλήλοις χρώμασιν· ὥστε

Digitized by Google

μετὰ τὰ Μηδικὰ καὶ ἑξῆς οἱ ναοὶ κατεσκευάζοντο ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, περιορισθέντος τοῦ πωρίνου λίθου εἰς τὰ κάτω μέρη τοῦ ναοῦ. Οἰκοδομήματα μαρμάρινα πλεῖστα διεσώθησαν, οὐ μόνον ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τῇ κάτω καὶ Σικελίᾳ, καὶ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ταῦτα δὲ κυρίως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, θέλομεν καταλέξῃ ἐνταῦθα τὰ διάφορα τῶν ναῶν σχήματα, τὰς διαιρέσεις καὶ τὰς ὀνομασίας τῶν μελῶν καὶ μερῶν αὐτῶν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων οἱ Ἕλληνες, ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων αὐτῶν μελημάτων ἐν τοῖς τῶν πόλεων συνοικισμοῖς ἐθεώρουν τὴν εὕρεσιν τόπου καταλλήλου πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ναῶν. Οἱ καταλληλότεροι τόποι ἦσαν λόφοι ἢ ὑψώματα ἐν τῷ μέσῳ συνήθως τῶν πόλεων· τοὺς τόπους τούτους περιέβαλλον τείχει ὀχυρῷ καὶ ἐκάλουν Ἀκροπόλεις, οἷα ἡ τῶν Ἀθηνῶν (Κεκροπία), ἡ τῶν Θηβῶν (Καδμεία), ἡ τῶν Μυκηνῶν, ἡ τῆς Τίρινθος καὶ ἡ τῆς Τροίας (τὰ περίφημα Πέργαμα), ἐφ' ὧν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὑπῆρχον καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων παρὰ τὰς τῶν ἀθανάτων κατοικίας. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τοῦ λόφου ἱδρύετο ὁ ναὸς τοῦ προστάτου ἑκάστης πόλεως θεοῦ, τοῦ πολιούχου καλουμένου, ἐγγὺς δ' αὐτοῦ οἱ τῶν λοιπῶν θεῶν. Ναοὶ κατεσκευάζοντο καὶ ἐντὸς τῶν κάτω πόλεων, πάντοτε ἐπὶ ὑψηλῶν καὶ ἀνοικτῶν μερῶν.

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ λόφου ἐφ' οὗ ἔπρεπε νὰ ἱδρυθῶσιν οἱ ναοί, ἀνεζητεῖτο ἐπ' αὐτοῦ τὸ βραχωδέστερον μέρος, λόγῳ ἀσφαλείας καὶ στερεότητος· ἐὰν ὅμως τὸ βραχῶδες τοῦτο παρουσίαζεν ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν, οὐδενὸς ἐφείδοντο κόπου πρὸς τεχνικὴν αὐτοῦ ἐξίσωσιν καὶ κατασκευὴν τοῦ καταλλήλου διὰ τὸν ναὸν ὁμαλοῦ ἐπιπέδου. Ἡ οἰκονομία τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους παρατηρεῖται ἐπὶ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ κρηπιδώματος τοῦ Παρθενῶνος· πολλάκις ὅμως ἀφινον οὕτως ἀνώμαλον τὸ ἔδαφος ἕνεκα σεβασμοῦ πρὸς παραδόσεις τινάς, ὅπερ συνέβη ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ, ὅπου καὶ λόγος ἄλλος συνέτεινεν εἰς τοῦτο, ὅτι δηλ. τὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κέκροπος ἱερόν, τὸ Πανδρόσειον, δὲν ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς ναόν. Περὶ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἱδρύετο ὁ ναός, ἐχωρίζετο (ἐτέμνετο, ἐξ οὗ καὶ τέμενος ἐκαλεῖτο) τόπος τις, κατὰ μὲν τοὺς παλαιοτάτους χρόνους διὰ σχοινίου, κατὰ δὲ τοὺς μετέπειτα, ὅτε οἱ ναοὶ λίθινοι κατεσκευάζοντο, διὰ τοίχου, περιβόλου καλουμένου· διὰ τοῦ περιβόλου τούτου ἀπεῖχεν ὁ ναὸς πάσης βεβηλώσεως, ἀπαλλασσόμενος ἐν ταὐτῷ πάσης ἔξωθεν ταραχῆς δυναμένης νὰ διαταράξῃ ὁπωσδήποτε τὰς ἱεροπραξίας.

Ἀρχικῶς ὁ ναός, ἀναπτυχθεὶς ἐκ τῶν σηκῶν τῶν ἐπὶ τῶν βράχων καὶ δένδρων, ἦτο σηκόμορφος, ἤτοι κτίριον σχήματος ὀρθογωνίου τετραγώνου, κλειόμενον ὑπὸ τριῶν τοίχων, δύο μακροτέρων ἀποτελούντων τὰς μακρὰς αὐτοῦ πλευράς, καὶ ἑνὸς στενωτέρου συνδέοντος τούτους καὶ ἀποτελοῦντος τὴν τρίτην, τὴν στενωτέραν· ἡ δὲ τετάρτη, ἡ πρὸς ἀνατολὰς πάντοτε, δὲν ἐφράσσετο ὑπὸ τοίχου, ἀλλ' ἀπετελεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ μεταξὺ τῶν τερμάτων τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν σχηματιζομένου καὶ ἀντὶ θυρώματος χρησιμεύοντος. Ὁ τοιοῦτος ναὸς καλεῖται *ἄστυλος*.

Ἐκ τοῦ ἀστύλου ἀνεπτύχθη ὁ *ἐν παραστάσι*, διότι ἐτέθησαν δύο κίονες ἐν τῷ ἄνω σημειωθέντι ἀνοίγματι, ἀντικρὺ τῶν τερμάτων τῶν τοίχων τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν, ἅτινα παραστάδες καλοῦνται· ἀντὶ κιόνων ἠδύναντο νὰ τεθῶσιν οἱ παραστάται καλούμενοι, ἤτοι κίονες σχήματος ὀρθογωνίου πρίσματος. Οὕτως ἔχοντος τοῦ ναοῦ, προσετέθησαν πρὸ αὐτοῦ, ἤτοι ἀμέσως πρὸ τοῦ σηκοῦ, κίονες τέσσαρες, ἀποτελέσαντες τὴν ἀνατολικὴν στοὰν ἢ κυρίαν πρόστασιν τοῦ ναοῦ καλουμένην μετὰ τοῦ ὀργανικῶς μετ' αὐτῶν συνεχομένου σηκοῦ· ὁ τοιοῦτος ναὸς λέγεται *πρόστυλος*, δυνάμενος νὰ λάβῃ καὶ περισσοτέρους τῶν τεσσάρων κίονας, ἀναλόγως τοῦ πλάτους τοῦ σηκοῦ, πάντοτε ὅμως ἀρτίου ἀριθμοῦ. Εἰς τοὺς προστύλους ναοὺς οἱ δύο γωνιαῖοι κίονες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς παραστάδας, οἱ δ' ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τοὺς μεταξὺ τῶν παραστάδων κίονας. *Ἀμφιπρόστυλος* δ' ἐγένετο ὁ ναός, προστεθέντων ἰσαρίθμων κιόνων ὄπισθεν τοῦ σηκοῦ καὶ ἀποτελεσάντων τὴν δυτικὴν καλουμένην στοὰν ἢ πρόστασιν· τοιοῦτον ἔχομεν ἐν Ἀθήναις τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ναόν.

Καὶ μέχρι μὲν τούτου οἱ κίονες ἐκόσμουν τὰς δύο στενωτέρας τοῦ ναοῦ πλευράς, μετὰ ταῦτα ὅμως ἐξετάθησαν αἱ ὑπὸ τῶν κιόνων ἀποτελούμεναι στοαὶ καὶ πέριξ τοῦ σηκοῦ κατὰ τὰς μακροτέρας πλευράς, τὰς *πτερὰ* καλουμένας. Ὅταν λοιπὸν καὶ κατὰ τὰς μακροτέρας ταύτας πλευρὰς ἔχῃ μίαν σειρὰν κιόνων ὁ ναὸς καλεῖται *περίπτερος*, ὡς τὸ Θησεῖον, ὁ Παρθενών, ὁ ἐν Αἰγίνῃ ναός, ὁ ἐπὶ τοῦ Σουνίου καὶ ἄλλοι πολλοί· ὅταν δὲ δύο σειρὰς *δίπτερος*, οἷον τὸ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν Ὀλύμπιον. Οἱ δίπτεροι ναοὶ εἶχον τρεῖς σειρὰς κιόνων κατὰ τὰς στενωτέρας πλευρὰς ἀντὶ δύο, ὡς δεικνύουσιν οἱ περισωθέντες τοῦ αὐτοῦ ναοῦ κίονες. Ὅταν ὁ ναὸς ἔχῃ μὲν μίαν σειρὰν κιόνων πέριξ, ἀλλ' αὕτη ἀπέχῃ τοῦ σηκοῦ ὅσον θὰ ἀπεῖχεν ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ διπτέρου σειρά, λέγεται *ψευδοδίπτερος*, διότι μακρόθεν, ἕνεκα τῆς τοιαύτης τῶν κιόνων ἀποστάσεως, φαίνεται ὡς δίπτερος· *ψευδοδίπτερος* ἐπίσης λέγεται ὁ ναὸς ὅταν ἔχῃ μίαν σειρὰν κιόνων πέριξ καὶ ἡμικιόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, ὥστε ἔξωθεν φαίνεται ὡς ἀληθὴς δίπτερος· *ψευδοπερίπτερος* λέγεται ὁ ναός, ὅταν ἔχῃ κατὰ μὲν

Digitized by Google

τὰς στενωτέρας πλευρὰς στοὰς, ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τῶν μακροτέρων πλευρῶν τοῦ σηκοῦ ἡμικίονας· τοιοῦτος ὁ ἐν Nimes τῆς Γαλλίας Ῥωμαϊκῶν χρόνων ναὸς, Maison carrée ἐπικαλούμενος.

Ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ναῶν, ἐκτὸς τοῦ τετραγώνου σχήματος ἐν χρήσει ἦτο καὶ τὸ περιφερές· τοῦ τοιούτου σχήματος ὁ σηκὸς περιφερὴς, περὶ δ' αὐτὸν ἐν σειρᾷ οἱ κίονες οἱ τὴν στοὰν, τὴν τὸν σηκὸν περιβάλλουσαν, ἀποτελοῦντες. Τὸ σχῆμα τοῦτο ἀνεπτύχθη, νομίζομεν, φυσικώτατα ἐκ τῆς περὶ τὰ δένδρα, ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν ὁποίων ἐφυλάσσοντο τὰ τῶν θεῶν εἴδωλα, διαθέσεως στύλων πρὸς ὑποστήριξιν περιφεροῦς ξυλίνης στέγης, κέντρον ἐχούσης αὐτὸ τὸ δένδρον, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο. Ἀνεπτύχθη ὅμως μετὰ ταῦτα εἰς τύπον τέλειον παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἰδιαζόντως ὅμως ἠγαπήθη καὶ ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τινὸς ἐθεωρεῖτο εὕρημα Ῥωμαϊκόν. Τοῦ σχήματος τούτου οἱ ναοὶ ἦσαν περίπτεροι, ὡς ὁ ἐν Tivoli Ῥωμαϊκὸς, τῆς Ἑστίας ναὸς, ὅστις βεβαίως ἱδρύθη κατ' ἀπομίμησιν μὴ διασωθέντων Ἑλληνικῶν, καὶ ψευδοπερίπτεροι, ὡς δεικνύει τὸ κατὰ τύπον τοιούτου ναοῦ ἱδρυθὲν Λυσικράτειον, ἐξ οὗ, ὡς ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ εἴπομεν, κατάδηλον ἐγένετο ὅτι καὶ οἱ περιφερεῖς ναοὶ εἶνε εὕρημα καὶ κτῆμα τῶν Ἑλλήνων ἀναφαίρετον.

Οἱ ναοὶ, περιφερεῖς ἢ τετράγωνοι, ᾠκοδομοῦντο, ὡς εἴδομεν, ἐντὸς τοῦ τεμένους ὅπου ἠδύναντο νὰ κατασκευασθῶσι καὶ ἄλλα μικρότερα ἱερὰ, καὶ βωμοὶ εἰς διαφόρους θεοὺς νὰ ἱδρυθῶσι. Κυριώτατα μέλη αὐτῶν εἶνε τὸ *κρηπίδωμα*, τὸ *περιστύλιον*, ὁ *θριγκὸς* καὶ ὁ *σηκός*.

Καὶ τὸ μὲν κρηπίδωμα ἦτο βάσις ἐκ πωρίνου λίθου ἐν ἴσαις ἐπαλλήλοις σειραῖς (αἵτινες *δόμοι* καλοῦνται) διατεθειμένου (ἰσοδομία)· τὸ κρηπίδωμα φέρει ἄνω τρεῖς μαρμαρίνους ἀναβαθμοὺς, ὧν ὁ ἀνώτερος *στυλοβάτης*, ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ βαινόντων στύλων, καλεῖται. Ὑπάρχει γνώμη τις καθ' ἣν εἰς τοὺς ναοὺς τοὺς πρὸς τιμὴν ἡρώων ἀνεγειρομένους (τὰ ἡρῷα) ὑπῆρχον δύο μόνον ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἀναβαθμοὶ, τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἔτι, διότι καὶ αὐτὸ τὸ Θησεῖον, τὸ προτιθέμενον ὡς παράδειγμα τῆς τοιαύτης γνώμης, τρεῖς ἔχει τοὺς ἀναβαθμοὺς, τοὺς μὲν δύο ἀνωτέρους μαρμαρίνους, τὸν δὲ τρίτον πώρινον, ὡς ἐν τοῖς περὶ τοῦ ναοῦ τούτου εἴπομεν. Τὸ πώρινον κρηπίδωμα ἔχει ὕψος ἀνάλογον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ ἵσταται ὁ ναὸς, ἤτοι εἰς ἄλλα μὲν μέρη εἶνε ὑψηλὸν, εἰς ἄλλα μόλις φαίνεται ὑπάρχον, καὶ εἰς ἄλλα τέλος αὐτὸς ὁ κατώτερος ἀναβαθμὸς ἀναπαύεται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ βράχου. Οἱ δόμοι τοῦ πωρίνου κρηπιδώματος ὑποδιαιροῦνται εἰς πλίνθους συμμετρικῶς τεθειμένας, καὶ ὑπὸ ταινίας ἐγγεγλυμμένης περὶ τὰς ἁρμογὰς περιθεομένας· ἡ δὲ ταινία αὕτη εἶνε λειότερον ἐξειργασμένη τοῦ λοιποῦ μέρους, ὅπερ *ἀβάκιον* καλεῖται.

Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἔρχεται τὸ περιστύλιον, ἤτοι οἱ ἐν σειρᾷ περὶ τὸν σηκὸν τεταγμένοι κίονες. Ὁ κίων, ἓν τῶν κυριωτέρων στηριγμάτων τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων αὐτοῦ κοσμημάτων, ἀναπτυχθεὶς ἐκ τῶν ἁπλῶν ξυλίνων στύλων τῶν ἐκ ξύλου ναῶν, φέρει τὸν τύπον αὐτῶν, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πρὸς ὃν καὶ ἐκεῖνοι προωρισμένος· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐχρησίμευον εἰς ὑποστήριξιν στέγης, οὐδὲν ἄλλο ὄντες εἰμὴ κορμοὶ δένδρων παχεῖς, τετμημένοι ἐκεῖ, ἔνθεν ἄρχεται ἡ εἰς δύω μεγάλα τμήματα διακλάδωσις τοῦ δένδρου.

Ἐπὶ τοῦ κίονος διακρίνεται *βάσις* (μὴ ὑπάρχουσα πάντοτε), *σῶμα* ἢ *κορμὸς* (καὶ *σκάπος*, *ὑποτραχήλιον* καὶ *κιονόκρανον*. Ἡ βάσις διακοσμεῖται ἀναλόγως τοῦ ῥυθμοῦ εἰς ὃν ὁ ναὸς ἀνήκει. Τὸ σῶμα σύγκειται ἢ ἐξ ἑνὸς τεμαχίου λίθου (μονόλιθον) ἢ ἐκ πολλῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται *σπόνδυλοι* ἢ *τύμπανα*, συνδεόμενα πολλάκις πρὸς ἄλληλα διὰ σιδηρῶν γομφων· ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ πέριξ κατέχεται ὑπὸ αὐλάκων *ῥαβδώσεων* καλουμένων, παραλλασσουσῶν εἰς τοὺς διαφόρους βαθμούς. Μετὰ τὸ σῶμα ἔρχεται τὸ ὑποτραχήλιον, ἤτοι ταινία πλατεῖα ἄλλην εἰς ἄλλον ῥυθμὸν διακόσμησιν ἔχουσα, πολλάκις δὲ καὶ μὴ ὑπάρχουσα ὅλως. Τὸ κιονόκρανον, τὸ ἀνώτερον τοῦ κίονος μέρος, δέχεται μεγάλην ποικιλίαν περὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν αὐτοῦ, πάντοτε ὅμως ἔχει τὸν ἄβακα, ὡς ἀνώτατον αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὅλου κίονος τέρμα· ὁ ἄβαξ οὗτος εἶνε πλίνθος τετράγωνος διάφορος τὸ πάχος εἰς τοὺς διαφόρους ῥυθμοὺς, ἀναλόγως τῶν ὁποίων καὶ διακοσμεῖται. Πολλοὶ λοιπὸν τοιοῦτοι κίονες ἀποτελοῦσι τὸ περιστύλιον ἐν συμμετρικῇ σειρᾷ πρός τε τὸν ναὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἱστάμενοι καὶ βαστάζοντες τὸ βάρος τοῦ τρίτου τοῦ ναοῦ μέρους, τοῦ *θριγκοῦ*.

Ὁ θριγκὸς σύγκειται ἐκ τοῦ *ἐπιστυλίου*, τοῦ *διαζώματος* ἢ τῆς *ζωοφόρου*, καὶ ἐκ τοῦ *γείσου* μετὰ τῆς *στέγης*

Τὸ ἐπιστύλιον σύγκειται ἐκ δοκῶν μαρμαρίνων διηκουσῶν ἀπὸ μέσου εἰς μέσον κιονοκράνου· εἰς τοὺς μικροὺς ναοὺς τὸ ἐπιστύλιον εἶνε μονομερὲς, ἤτοι μία δοκὸς ἑνώνει δύο κίονας, εἰς τοὺς μεγάλους ὅμως διμερὲς, ἤτοι σύγκειται ἐκ δύο δοκῶν παραπλεύρως κειμένων, ἢ τριμερὲς ἐκ τριῶν, οἷον τὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ὀλυμπίου. Ὑπὲρ τὸ ἐπιστύλιον περιθέει τὸν ναὸν ζώνη ἀρκετὰ πλατεῖα, διάζωμα ἢ ζωοφόρος καλουμένη, φέρουσα διαφόρους παραστάσεις ἐν ἀναγλύφοις, μὴ ἐχούσας ἀναγκαίως σχέσιν πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ λατρευομένην θεότητα. Ὑ-

Digitized by Google

πὲρ τὸ διάζωμα προκύπτει ἐξέχον τὸ γεῖσον, τὸ ὁποῖον εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ προέχοντα ἄκρα τῶν κεκλιμένων τῆς στέγης σανίδων τῶν ξυλίνων ναῶν, ἤτοι αὐτὰ τὰ τῆς στέγης τέρματα. Εἰς τὰ διάφορα ταῦτα μέρη τοῦ θριγκοῦ δὲν γίνεται ἡ μετάβασις ξηρῶς καὶ ἀποτόμως, ἀλλὰ ταινίαι διάφοροι, διαφόρως κεκοσμημέναι καὶ διάφορα λαμβάνουσαι ὀνόματα, μετάγουσιν ἠρέμα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο, αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος διαδέχονται τὰς καμπύλας, καὶ οὕτω παράγεται ἡ ἁρμονία ἡ ἐφ' ὅλων τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων θαυμαζομένη.

Τὸ τέταρτον τοῦ ναοῦ μέλος, ὁ σηκός, κεῖται ἐντὸς τοῦ περιγραφέντος περιστυλίου, ὡσεὶ φρουρούμενος καὶ προφυλασσόμενος ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ σηκός, σχῆμα ἔχων ὀρθογωνίου τετραγώνου, περιβάλλεται ὑπὸ τοίχου ὑψηλοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου διακρίνεται τὸ μέρος τὸ ἀντιστοιχοῦν τῷ κίονι, τῷ ἐπιστυλίῳ καὶ τῷ διαζώματι· ἐπὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος τῷ κίονι μέρους διακρίνεται βάσις (ὅταν καὶ εἰς τὸν κίονα ὑπάρχῃ), σῶμα, ὅπερ ὑπὸ τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου ἀποτελεῖται καὶ κιονόκρανον, ἤτοι μέρος κοσμούμενον ἀναλόγως τοῦ κιονοκράνου ἐφ' οὗ πάντα τὰ μέρη αὐτοῦ διακρίνονται· ἡ τοιαύτη διακόσμησις ἀκολουθεῖ ὅλον τὸν τοῖχον τοῦ σηκοῦ, διακρινομένη ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν παραστάδων αὐτοῦ, αἵτινες δέχονται ἐνίοτε καὶ ῥαβδώσεις. Ἐπὶ τοῦ διαζώματος ἢ τῆς ζωοφόρου τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ ἐν συνεχεῖ πάντοτε σειρᾷ κεῖνται ἀνάγλυφοι παραστάσεις, στενωτάτην ἔχουσαι τὴν σχέσιν πρὸς τὴν λατρευομένην ἐν τῷ ναῷ θεότητα.

Τὸ περιστύλιον, ὁ θριγκὸς καὶ ὁ σηκὸς δὲν εἶνε οὕτως ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συνέχονται ἔσωθεν ὀργανικῶς καὶ ἀποτελοῦσι τὰς στοάς, ἤτοι τὸ περίστοον καλούμενον· ἡ σύνδεσις δ' αὐτῶν γίνεται διὰ δοκῶν μαρμαρίνων, ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ θριγκοῦ ἐπιφανείας καὶ ὑπὲρ τὸ διάζωμα πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τοῦ σηκοῦ μέρος διηκουσῶν· τῶν δοκῶν τούτων τὰ μεταξὺ φράσσονται ὑπὸ πλακῶν μεγάλων φερουσῶν κοιλότητας τετραγώνους συμμετρικῶς τεταγμένας, αἵτινες *φατνώματα* καλοῦνται καὶ ποικίλον βάθος καὶ πλουσίαν διακόσμησιν δέχονται· *καλυμμάτια* δὲ καλοῦνται τὰ μέρη τὰ κλείοντα ἄνωθεν τὰς τετραγώνους ταύτας κοιλότητας· τὰ καλυμμάτια ταῦτα κατασκευάζονται πολλάκις περιαιρετά, καὶ κοσμοῦνται συνήθως ὑπὸ ἀστέρων ἐπιχρύσων ἥλοις ἐγγεγομφωμένων εἰς ἐπὶ τούτῳ ἐπ' αὐτῶν κατασκευαζομένας ὀπάς. Διὰ τῆς συνδέσεως ταύτης τοῦ περιστυλίου καὶ τοῦ σηκοῦ ἀποτελεῖται ἡ στέγη τῶν στοῶν τοῦ ναοῦ.

Ἐπὶ δὲ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ἐπικάθηται ἡ στέγη, ἀποτελουμένη ἐκ δύο πρὸς τὰς μακροτέρας πλευρὰς κεκλιμένων τετραγώνων ἐπιπέδων, συναντωμένων ἄνω κατὰ μῆκος τοῦ ναοῦ καὶ σχηματιζόντων ἄνωθεν ἑκατέρας τῶν προστάσεων αὐτοῦ, μετὰ τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς τοῦ κατὰ τὰς αὐτὰς πλευρὰς γείσου, τριγωνικόν τι ἄνοιγμα, *ἀέτωμα* ἢ *ἀετὸν* καλούμενον· τὸ ἄνοιγμα τοῦτο φράσσεται ὑπὸ πλακῶν ὀρθίων μεγάλων, τὸ δ' οὕτως ἀποτελούμενον διάφραγμα *τύμπανον* τοῦ ἀετοῦ καλεῖται, καὶ πρὸ αὐτοῦ τίθενται ἔργα ὁλόγλυφα, ἤτοι ἀγάλματα διάφορα, ἐν συμπλέγματι, σχέσιν ἔχοντα στενὴν πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος εἰς ἣν εἶνε ἀφιερωμένος ὁ ναός. Αἱ κεκλιμέναι πλευραὶ τῆς στέγης, ὡς καὶ τέρματα αὐτῶν, αἱ πλάγιαι τοῦ ἀετοῦ γραμμαί, καλοῦνται *πτερὰ* τοῦ ναοῦ (ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ πτερύγια). Τοῦ ἀετώματος τὰ πτερὰ φέρουσι καὶ αὐτὰ γεῖσον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει αὖλαξ, *ὑδρορρόη* (sima) καλουμένη καὶ ἔξωθεν ἐκ τοῦ κυρτοῦ σιγμοειδοῦς σχήματός της διακρινομένη, δι' ἧς ῥέουσι τῆς στέγης τὰ ὕδατα· τὰ ἄκρα ταύτης, κατὰ τὰς μακροτέρας πλευρὰς ἑκατέρωθεν ἐκβάλλοντα, κοσμοῦνται συνήθως λεοντοκεφαλαῖς. Αἱ τρεῖς γωνίαι τοῦ ἀετοῦ καλοῦνται *ἀκρωτήρια*, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν τιθέμενα γλυπτὰ ἔργα, ἅτινα εἶνε, ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ ἀετοῦ, ἀνθέμια μεγάλα, ἤτοι ἄνθη ἀρχιτεκτονικὰ πλουσιώτατα κεκοσμημένα, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων γωνιῶν ζῷά τινα συμβολικά, Σφίγξ δηλ., ἡ γρὺψ ἢ καὶ ἄλλα ἀγαλμάτια.

Οἱ κέραμοι τῆς στέγης ἦσαν μαρμάρινοι· ὑπὲρ δὲ τὸ γεῖσον τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἀετώματος σύμπτωσιν τῶν δύο ἐπιπέδων τῆς στέγης, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου διακόσμου τοῦ ναοῦ, ἐτίθεντο κέραμοι φέροντες εἰς τὸ ἄκρον ἀνθέμιον· τούτων οἱ μὲν ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς συμπτώσεως τῶν δύο ἐπιπέδων τῆς στέγης ἦσαν διπλοῖ ἤτοι ἔφερον δύο ἀνθέμια, ὧν τὸ μὲν πρὸς τὴν μίαν τὸ δὲ πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν μακροτέρων πλευρῶν ἦν ἐστραμμένον· οἱ δὲ ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν ἁπλοῖ, πάντες δ' ἐκαλοῦντο *ὀρθοκέραμοι*.

Τοιουτοτρόπως ἀπετελεῖτο τὸ ὅλον ἐξωτερικὸν τοῦ ναοῦ διὰ τῆς συναρμογῆς τῶν μερῶν αὐτοῦ εἰς ἕνα σκοπόν, εἰς ἓν τέλος ἀφορώντων, τὴν στερεότητα, τὴν ἀσφάλειαν, συνημμένην μετ' ἐξόχου φιλοκαλίας περὶ τὴν διάταξιν αὐτῶν τὴν τεχνικήν. Εἰσέλθωμεν ἤδη καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, ἵνα τὰ ἔνδον τοῖς ἔξω συνενοῦντες συμπληρώσωμεν τὴν περὶ τοῦ ὅλου ναοῦ ἰδέαν.

Ὁ σηκὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη ἐπ' Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς χωροῦντα, τὸν πρόναον ἢ πρόδομον, τὸν κυρίως σηκὸν ἢ ναὸν καὶ τὸν ὀπισθόδομον. Ὁ πρόναος εἶνε στενὸς χῶρος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνατολικὴν πρόστασιν, περιλαμβανόμενος μεταξὺ τῶν περάτων τῶν τοίχων τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν καὶ τοῦ τοίχου τοῦ χωρί-

Digitized by Google

ζοντος αὐτὸν τοῦ σηκοῦ καὶ φέροντος τὴν τοῦ ναοῦ θύραν· ὁ πρόναος ἐκοσμεῖτο ὑπὸ κιόνων μεταξὺ τῶν παραστάδων κειμένων, ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο ἀνάλογος τοῦ μεγέθους τοῦ ναοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ πλάτους αὐτοῦ. Ἐν τῷ προνάῳ ἔκειτο τὸ περιρραντήριον, ἤτοι λεκάνη μαρμαρίνη πλήρης ὕδατος, δι' οὗ ἐκαθαρίζοντο οἱ εἰς τὰς ἱεροτελεστίας προσερχόμενοι. Τὸ περιρραντήριον τοῦτο διετήρησε καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ ἀναλογοῦντι τῷ προνάῳ μέρει, τῷ νάρθηκι, κατ' ὀλίγον δὲ ἀποβληθὲν τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου παρέμεινεν εἰς τὴν τῶν Καθολικῶν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦ προνάου οἱ κίονες συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς παραστάδας διὰ κιγκλίδων ἐπιχρύσων, ὡς φαίνεται ἐπὶ ὅλων τῶν σωζομένων ναῶν.

Μετὰ τὸν πρόναον, διὰ τῆς μεγάλης θύρας εἰσερχόμεθα εἰς τὸν κυρίως σηκὸν ἢ ναόν, ὅστις κατέχει τὸ μεγαλείτερον τοῦ ὅλου σηκοῦ μέρος, καὶ εἶνε κυρίως ἡ κατοικία τῆς θεότητος, διότι ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα αὐτῆς, ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου ἱστάμενον ἐπὶ βάθρου, ὅπερ ἕδος ἐκαλεῖτο· πρὸ τοῦ ἀγάλματος ὑπῆρχεν ἡ ἱερὰ καλουμένη τράπεζα, ἐφ' ἧς ἐτίθεντο τὰ ἀναθήματα· οἱ τοῖχοι ἐκοσμοῦντο ὑπὸ εἰκόνων, αἵτινες, ὡς καὶ τὸ ἄγαλμα, ἐφωτίζοντο, ἐν μὲν τοῖς μικροῖς ναοῖς ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς θύρας εἰσερχομένου φωτός, εἰς δὲ τοὺς μεγάλους ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς στέγης κατερχομένου, ἐφ' ἧς ἀφίνετο μέρος ὕπαιθρον, ὀπαῖον καλούμενον, ἐξ οὗ καὶ οἱ τοιοῦτοι ναοὶ ὕπαιθροι ἐκαλοῦντο. Ὁ κυρίως σηκὸς ἐκοσμεῖτο πολλάκις πέριξ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ στοᾶς ἀνεχούσης ἑτέραν ταπεινοτέραν (διστεγία), ἥτις ὑπεστήριζε τὰς κεκλιμένας τῆς στέγης δοκοὺς εἰς τοὺς μεγάλους ναούς, διότι ἄλλως ἦτο ἀδύνατον νὰ στηριχθῶσιν αἱ δοκοὶ αὗται, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν ἦσαν. Τὸ μέγεθος τῶν δοκῶν τούτων ἠλαττοῦτο σπουδαίως διὰ τοῦ ἐπίτηδες μέγα μέρος τῆς ὀροφῆς καταλαμβάνοντος ὀπαίου· καὶ αὕτη, νομίζομεν, εἶνε ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, διότι ἐὰν μόνον περὶ τοῦ φωτὸς ἐφρόντιζον, ἠδύναντο νὰ κατασκευάσωσι θυρίδας καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, ὡς δεικνύει τὸ Ἐρεχθεῖον, τὰς ὁποίας παρέλειψαν ἔπειτα, ἀφ' οὗ τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν εἶδον ὅτι ἤθελεν ἀναπληρώσῃ ἀρκούντως τὸ πρὸς τὸν κυριώτερον αὐτῶν σκοπὸν τεῖνον ὀπαῖον, καὶ διπλῆν ἀνθ' ἁπλῆς ἤθελε παράσχῃ τὴν εὐκολίαν.

Μετὰ τὸν κυρίως σηκὸν ἔρχεται ὁ ὀπισθόδομος μὴ συγκοινωνῶν τῷ σηκῷ, εἴσοδον δ' ἐκ δυσμῶν ἔχων· ὅπως ὁ πρόδομος οὕτω καὶ ὁ ὀπισθόδομος κοσμεῖται ὑπὸ ἰσαρίθμων κιόνων μεταξὺ τῶν παραστάδων, καὶ ἔχει τὰς αὐτὰς καὶ ἐκεῖνος διαστάσεις· εἰς τοὺς μεγάλους ὅμως ναοὺς ὁ ὀπισθόδομος εἶνε μέγα οἴκημα χρήσιμον εἰς ἐναπόθεσιν τῶν σκευῶν καὶ κειμηλίων τοῦ ναοῦ, ἔχον θύραν πρὸς Δυσμὰς καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ ἀναλογοῦν τῷ προδόμῳ μέρος· τοιοῦτος ὁ ὀπισθόδομος τοῦ Παρθενῶνος, ὃν ἀπέδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι Δημητρίῳ τῷ πολιορκητῇ κατάλυσιν, κατὰ Πλούταρχον, τιμῆς χάριν.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω καταλεχθέντα μέρη εὑρίσκονται ἀνεπτυγμένα εἰς τοὺς μεγαλειτέρους ναούς· τῶν δὲ μικροτέρων ἄλλοι μὲν ἔχουσι μόνον σηκόν, ὡς ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, ἄλλοι δὲν ἔχουσιν ὅλως ὀπισθόδομον καὶ ἄλλοι ἄλλας ποικιλίας παρουσιάζουσιν, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς διαιρέσεις, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν καὶ διάθεσιν τῶν μερῶν, ἤτοι ἄλλοτε οἱ κίονες εἶνε βραχεῖς καὶ ἄλλοτε ὑψηλοί, ἢ ὁ θριγκὸς (ἤτοι τὸ ὑπὲρ τοὺς κίονας, ἀπὸ τοῦ ἐπιστυλίου μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς στέγης μέρος) ταπεινότερος κ.τ.τ. Πολλάκις δύο ναοὶ ἐν ἑνὶ περιέργως συγχωνεύονται, ὡς τὸ Ἐρεχθεῖον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὸν ναὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς καὶ τὸν τῆς Πανδρόσου.

Ἐν τῷ ὁρισμῷ οἱουδήποτε ναοῦ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ περὶ αὐτὸν τάξις τῶν κιόνων ἐξ ἧς αἱ διάφοροι ὀνομασίαι αὐτοῦ, ἄστυλος, πρόστυλος κ.τ.λ. Εἰς ἑκάστην τῶν ὀνομασιῶν τούτων προστίθεται ὁ ἀριθμὸς τῶν κιόνων καὶ ὡς τοιοῦτος λαμβάνεται ὁ τῶν στενωτέρων πλευρῶν· (σημειωτέον, δὲ, ὅτι αἱ μακρότεραι πλευραὶ ἔχουσι πάντοτε διπλάσιον ἀριθμὸν κιόνων τῶν στενωτέρων πλευρῶν πλέον ἑνός, δὶς ἀριθμουμένων τῶν γωνιαίων)· λέγεται λοιπὸν τετράστυλος ἀμφιπρόστυλος ὁ ἔχων τέσσαρας κίονας εἰς ἑκατέραν τῶν στενωτέρων πλευρῶν, ἑξάστυλος περίπτερος ὁ ἔχων ἓξ κίονας κατὰ τὰς στενωτέρας πλευρὰς καὶ στοὰν πέριξ, ὀκτάστυλος περίπτερος ὁ ἔχων ὀκτὼ καὶ στοὰν πέριξ, δεκάστυλος δίπτερος ὁ ἔχων δέκα κίονας κατὰ τὰς στενωτέρας καὶ διπλῆν στοὰν κατὰ τὰς μακροτέρας πλευράς.

Ἀκριβέστερον προσδιορίζεται ὁ ναὸς προστιθεμένου εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο ὀνομασίας καὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως τῶν κιόνων, ἤτοι τοῦ μεταστυλίου, ἥτις παραβάλλεται πρὸς τὴν ἡμιδιάμετρον τοῦ κίονος τὴν πρὸς τὴν βάσιν· τὸ μέτρον τοῦτο καλεῖται ἐμβάτης. Ὅταν λοιπὸν τὸ μεταστύλιον ἦνε τριῶν ἐμβατῶν ὁ ναὸς εἶνε πυκνόστυλος, ἀραιόστυλος δ' ὅταν ἦνε μεῖζον τῶν ἓξ ἐμβατῶν. Σύστυλος λέγεται ὅταν ἦνε τεσσάρων ἐμβατῶν, ὅταν δὲ $4\frac{1}{2}$ ἐμβατῶν εὔστυλος καὶ πυκνόστυλος ὅταν ἦνε 6 ἐμβατῶν. Ἕτερον χαρακτηριστικὸν εἶνε τὸ ὀπαῖον· ὅταν εἶχεν αὐτὸ ἐκαλεῖτο ὕπαιθρος· ὥστε πλήρης ὁρισμὸς ναοῦ τινος ἔχοντος ὀκτὼ π. χ. κίονας κατὰ τὰς στενωτέρας πλευράς, στοὰν πέριξ, τὸ μεταστύλιον 3 ἐμβατῶν, ἐπὶ δὲ τῆς στέγης ὀπαῖον, εἶνε: περίπτερος, ὀκτάστυλος, πυκνόστυλος, ὕπαιθρος. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ναοῦ οὐδὲν ἄλλο λείπει, εἰμὴ ὁ χαρακτηρι-

Digitized by Google

σμὸς τοῦ ῥυθμοῦ, ὅστις τίθεται τελευταῖος καὶ περὶ οὗ θὰ διαλάβωμεν ἐν τῷ περὶ ῥυθμοῦ.

Ἀπεδείχθη πλέον ἐναργέστατα ὅτι οἱ ναοί, μεγάλοι καὶ μικροί, ἐδέχοντο πλουσιώτατον χρωματισμόν, εἰς πολλὰ δὲ καὶ ἰδίως κατὰ τὰ τύμπανα τῶν ἀετῶν ἐχρυσοῦντο, ἀποστίλβοντες μακρόθεν διὰ τῆς ἀντανακλάσεως τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, εἰς ἐξεικόνισιν τοῦ ὕψους τῆς θείας ἀνταυγείας πρὸς ἣν δυσκόλως δύνανται νὰ ἀτενίσωσιν οἱ θνητοί.

Μέχρι τοῦδε, ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ, οὐδαμοῦ ἀπηντήσαμεν ἐν τῷ ναῷ τὸ μέρος ἔνθα ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι· ποῦ λοιπὸν πρέπει νὰ ζητηθῇ; ἦσαν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ οἱ βωμοί; Βεβαίως τὸ μέρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔθυον, ἤτοι ὁ βωμός, ἔκειτο ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐν τῷ τεμένει, ὀλίγα βήματα πρὸ τῆς ἀνατολικῆς προστάσεως· ἦτο δὲ μάρμαρον ½ περίπου μέτρου τὸ ὕψος, σχήματος κυλινδρικοῦ (οἷος ὁ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Θεάτρου τοῦ Διονύσου) ἢ τετραγώνου, (οἷος ὁ ἐν τῇ πρώτῃ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως), ἐπὶ δύο ἢ τριῶν βαθμίδων βαῖνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἐσχάρα· ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ταύτης ἐκαίοντο τὰ θύματα· ὁ βωμὸς ἐκοσμεῖτο πλουσίως ἀναγλύφοις στεφάνοις, ῥόδαξι, βουκράνοις, ἀναλόγως τῆς θεότητος εἰς ἣν ἦτο ἱδρυμένος, ἔφερε δὲ καὶ ἐπιγραφὴν συνήθως. Ἐκτὸς τοῦ κυρίου τούτου βωμοῦ ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀνατολικῇ στοᾷ τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλοι μικρότεροι εἰς προσφορὰν θυμιαμάτων, ἴσως, εἰς ἄλλους θεούς, ὧν ἐνίοτε ἀγάλματα ἐν τῇ αὐτῇ στοᾷ ἀνέκειντο.

Εἰς τὸν ναὸν εἰσήρχοντο ἰδίως οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μεμυημένοι ὁσάκις ἐν τῷ ναῷ ἐτελοῦντο μυστήρια ἢ ἐδίδοντο χρησμοί· ἄλλως δὲν ἐπετρέπετο εἴς τινα ἡ εἴσοδος· ἀναφέρονται μάλιστα καὶ τιμωρίαι τῶν παρὰ τὰ νενομισμένα τολμησάντων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τοιαῦτα ἱερά· ὁ Αἴπυτος π.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἱππότου, κατὰ Παυσανίαν, ἐτυφλώθη ὑπὸ κύματος, διότι ἐτόλμησε παρὰ τὰ διατεταγμένα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἀνοικοδομούμενον ναὸν Ποσειδῶνος τοῦ Ἱππίου, ἐγγὺς τῆς Μαντινείας· ἀλλαχοῦ ὁ Παυσανίας λέγει: «Τὸ δὲ ὄρος παρέχεται τὸ Λύκαιον καὶ ἄλλα ἐς θαῦμα, καὶ μάλιστα τόδε. Τέμενός ἐστιν ἐν αὐτῷ Λυκαίου Διός, ἔσοδος δὲ οὐκ ἔστιν ἐς αὐτὸ ἀνθρώποις· ὑπεριδόντα δὲ τοῦ νόμου καὶ εἰσελθόντα ἀνάγκη πᾶσα αὐτὸν ἐνιαυτοῦ πρόσω μὴ βιῶναι.»

Ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ὅτι ὁ ναὸς ἐχρωματίζετο, χρώμασι ποικίλοις, πολλάκις οὐχὶ τοῖς ἀναλόγοις τῇ φύσει ἑκάστου τῶν μερῶν, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὴν τῆς τέχνης συμβολικήν. Τὰ χρώματα ταῦτα διετίθεντο ἁρμονικῶς κατὰ κανόνας ἀπαραβάτους ἐν τῇ τέχνῃ, διὰ δὲ τοῦ χρωματισμοῦ τούτου κατωρθοῦτο θαυμαστὴ ποικιλία, ἐνεφυσᾶτο ζωὴ εἰς τὸ ψυχρότητος παγερὰν ἐσθῆτα περιβαλλόμενον μάρμαρον, ὅπερ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πρὸς τὴν τῶν χρωμάτων λεπτότητα καὶ ποικιλίαν ἐλάμβανε διαφάνειάν τινα καὶ τρυφερότητα, καὶ ἐφαίνετο ὡσεὶ παῖζον διὰ τῶν ἀποχρώσεων αὐτοῦ τῶν ποικίλων, ἃς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔρριπτεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ ὑψηλὸς ζωγράφος τῆς φύσεως, χάρις εἰς τὴν δεξιότητα τοῦ ὁποίου τόσας εἰκόνας καθ' ἑκάστην θαυμάζομεν, ὁ μαγικὸς τῆς Ἑλλάδος ἥλιος. Δι' οὐδενὸς ἄλλου τρόπου δὲν θὰ κατεβάλλετο τῷ ὄντι ἡ μονοτονία, ἣν ἐμπνέει τῷ θεατῇ ὄγκος λευκῶν λίθων, σωρὸς μαρμάρων, οἷος ὁ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἢ τοῦ Παρθενῶνος, μὲ ὅλην τὴν τελειότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς τεχνικῆς αὐτῶν κατασκευῆς· διὰ τῶν χρωμάτων παρουσιάζεται καθαρὸν τὸ περίγραμμα ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ καὶ μάλιστα τῶν λεπτῶν, τῶν μεταβατικῶν καλουμένων, ἅτινα περιεβάλλοντο μαλακότητά τινα, ἐκ τῆς ἁρμονίας τῶν χρωμάτων προερχομένην, καὶ καλλονήν, ἣν ἀδυνατοῦμεν σήμερον νὰ κατανοήσωμεν, ἕνεκα τῆς παντελοῦς ὑπὸ τοῦ χρόνου φθορᾶς τῆς βαφῆς. Τὸ ἐρυθρὸν διεδέχετο τὸ βαθὺ κυανοῦν καὶ τοῦτο πάλιν τὰς χρυσιζούσας τῆς γραφίδος γραμμὰς ἐν συμμετρίᾳ ἀρχιτεκτονικῇ· ἐπὶ πᾶσι δ' ἐπέλαμπεν ἁρμονικώτατα, καὶ οὐχὶ ἀνήσυχον πλέον, τὸ λευκὸν τοῦ Πεντελησίου λίθου, ἀποστίλβον ὑπὸ τὸν ὑπερήφανον ἐπὶ τῇ ἐπιδείξει τοιούτων ἀριστοτεχνημάτων τῆς Ἑλλάδος ἥλιον. Ἡ λεπτότης ἡ ἐπικεχυμένη εἰς τὸν ναὸν διὰ τῶν ἐλαφροτάτων κοσμημάτων αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς τεχνικῆς τοῦ λευκοῦ τοῦ μαρμάρου μετὰ τῶν λοιπῶν λεπτῶν χρωμάτων συνθέσεως, παρεῖχε φαιδρὰν ὄψιν εἰς τὸν ναόν, εὐσταλῆ οὕτω παρουσιαζόμενον καὶ ὡσεὶ νυμφικὴν περιβεβλημένον ἐσθῆτα.

Οὕτω λοιπόν, ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων ἀρξαμένη ἡ τέχνη, ἀπὸ τῶν φυλλώμασι καὶ καρποῖς κοσμουμένων ἀτελεστάτων ἱδρυμάτων, καὶ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν μελῶν αὐτῆς συνενώσασα, ἔστησε τὰ Προπύλαια, τοῦ Μνησικλέους τὴν δόξαν, ἤγειρε τὸν Παρθενῶνα, ἐφ' οὗ συνδυάζεται τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ μεγαλεπήβολον τοῦ πολιτικοῦ τῶν Ἀθηνῶν πνεῦμα μετὰ τῆς ὑψηλῆς τοῦ Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους ἐμπνεύσεως, ἐκεῖ ὑψηλὰ ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν διαζωμάτων τοῦ ναοῦ συναντηθὲν μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Φειδίου, τοῦ εἰκονικῶς παραστήσαντος τὴν ἕνωσιν καὶ συνάντησιν αὐτῶν ταύτην ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν ἔργων τῶν κλεϊσάντων τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἀσπίδος τῆς θεᾶς τῆς Σοφίας, ἵνα ἀλληγορικώτερον δείξῃ τὸν κύκλον, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα πνεύματα συναντῶνται. Τὰ ἔργα ταῦτα εἰς ἃ, ἐξ ἁπλουστάτων βάσεων ὁρμωμένη, ἀνυψώθη ἡ τέχνη, ἀδελφικῶς συνάψαντα τὴν σμίλην τοῦ Φειδίου μετὰ τῆς ἀσφαλοῦς τοῦ Πολυγνώτου γραφίδος, τὴν ὑψηλὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξανθίππου διάνοιαν μετὰ τῆς

Digitized by Google

ἱστορικῆς τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηνῶν δήμου μεγαλοπρεπείας, ἐγένοντο βάσις εὐρυτάτη, ὑπόδειγμα ἀσφαλέστατον καὶ γενναιότατον διὰ τὴν νεωτέραν τέχνην, ἥτις, ἐπὶ τῶν συντριμμάτων ἐκείνης ἱδρυθεῖσα, δι' αὐτῶν τρέφεται καὶ θὰ τρέφηται ἐν ὅσῳ καὶ ὁ τελευταῖος κίων ἵσταται ὑπερήφανος μάρτυς τῆς ἀρχαίας δόξης, κλαίων ὅμως τὰ περὶ αὐτὸν συντρίμματα καὶ τὸ καταπεσὸν τῆς τέχνης ὕψος.

Ιακ. Χ. Δραγατσης.

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΔΟΥΚΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 741.

Γ΄

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπερεῖχον ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἄλλην κομψότητα τοῦ βίου πολλῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης πόλεων, οἱ δὲ τῶν Ἀθηνῶν δοῦκες ἐλογίζοντο ἐκ τῶν πρώτων ἡγεμόνων τῶν χρόνων ἐκείνων, μετὰ τοὺς βασιλεῖς. Ὁ Μουντάνερ, ὅστις ἐγίνωσκε πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, εἶχε δὲ διατρίψει ἐπὶ πολὺ ἐν ταῖς παρὰ τὴν Μεσόγειον χώραις, αἵτινες ἦσαν τότε αἱ ἀκμαιότεραι ἐν τῷ κόσμῳ. λέγει· «ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν ἦτο εἷς ἐκ τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν τῆς Ῥωμανίας καὶ ἐκ τῶν μεγίστων, πλὴν τῶν βασιλέων.» Διὰ μακρῶν ἔπειτα ἀφηγεῖται τὰ περὶ εὐδαιμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων αὐτῶν, τῆς ἐλευθεριότητος τῶν δουκῶν καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἑορτῶν, ἃς ἐτέλουν. Ἡ πόλις ἦτο εὐρύχωρος, εἶχεν οἰκοδομήματα πολυτελῆ καὶ λαμπρὰς ἐκκλησίας, ὧν οἱ Βαυαροὶ μετὰ βαρβάρου ἀφροντισίας ἐξηφάνισαν τὰ ἴχνη κτίζοντες τὴν νεωτέραν πόλιν. Ὁ Παρθενὼν ἦτο ἔτι ἀκέραιος καὶ λαμπρὸς, ὑπερεῖχε δὲ τοῦ δουκικοῦ παλατίου, ὅπερ εἶχε κτισθῆ καὶ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Οἱ ἀγροὶ, οἵτινες τώρα εἶνε ξηροὶ καὶ πλήρεις κονιορτοῦ, ἐκαλύπτοντο τότε ὑπὸ κωμῶν, δεξαμενῶν, ὑδραγωγείων, ἅτινα διέχεον πανταχοῦ τά τε ὕδατα τῶν ῥυάκων καὶ τὰ ὄμβρια καὶ καθίστων εὔφορον τὴν γῆν. Ὁ βάμβαξ καὶ ἡ μέταξα ἀφθόνως ἐκαλλιεργοῦντο ἐν ταῖς χώραις ταύταις ταῖς ἐξόχως ἁρμοδίαις εἰς τὴν τοιαύτην καλλιέργειαν καὶ παρεῖχον ἐργασίαν εἰς τὰ πολλὰ ἀνὰ τὸ δουκάτον ὑφαντήρια. Τὰ δὲ ἐν τούτοις παραγόμενα ὑφάσματα μετεκομίζοντο ὑπὸ τῶν ἐν Πειραιεῖ πλοίων εἰς πάσας τὰς ἀγορὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Τί μένει σήμερον ἐξ ὅλων τούτων; Ὁ Παρθενὼν ἠκρωτηριασμένος, ὁ ἐλαιὼν ὃν εἶδεν ὁ Οἰδίπους, ὁ θυμόσπαρτος Ὑμηττὸς πλήρης πάντοτε μελισσῶν καὶ τέλος ἡ ὄασις τῆς Κηφισίας, τῆς ὁποίας τὰ χλοερὰ δένδρα σκιάζουσιν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Πεντελικοῦ τὰς ἐξηραμένας σχεδὸν πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ. Ἀλλ' ἀναμέσον τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς πενίας ἀναστρέφεται καὶ ζῇ φυλὴ πλήρης δραστηριότητος καὶ εὐφυΐας, ἡρωϊκὴ καὶ ὀλιγαρκὴς, τῆς ὁποίας ἡ πρὸς τὸ μέγα μέλλον καὶ τὰς τύχας τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀδιάσειστος πίστις ὑπογλυκαίνει τὰς πικρὰς δυσχερείας τοῦ νῦν βίου, ὅστις τοιοῦτος ὢν, εἶνε τὸ ἐπακολούθημα τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ὃν ἤρατο ὑπὲρ τῆς ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἡ φραγκικὴ κατάκτησις δὲν διετάραξε τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν, ἧς τέως ἀπήλαυον αἱ Ἀθῆναι. Αἱ συνθῆκαι, ἃς ὡμολόγησε πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ὁ Ὄθων δὲ Λαρόσης καὶ τὰς ὁποίας, ὡς εἴδομεν, ἀπαρασαλεύτως ἐτήρησαν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀφῆκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους ἀνέπαφα πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ εἶχον καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοὺς Βυζαντίους διεδέχθησαν ἐν πᾶσιν οἱ Φράγκοι καὶ οὐδὲν πλέον, ὁ λαὸς ἐτέλει τοὺς αὐτοὺς φόρους καὶ ἀπήλαυε τῶν αὐτῶν προνομίων. Τοῦτο δὲ ἔπραξαν οἱ Φράγκοι καὶ ἕνεκα τῆς ἐμφύτου εἰς αὐτοὺς ἐλευθεριότητος καὶ διότι φύσει ἐπεβάλλετο εἰς αὐτοὺς ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πολιτισμὸς, πολὺ μᾶλλον προηγμένος τότε τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν. Πλὴν τούτου καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον των ὑπηγόρευεν εἰς τοὺς Φράγκους κατακτητὰς νἀκολουθήσωσι τὴν τοιαύτην πορείαν. Οἱ Ἕλληνες κτηματίαι εἶχον μεγίστας προσόδους, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἑαυτῶν ἀγρῶν τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐργοστασίων. Οἱ τακτικοὶ φόροι, οὓς ἐτέλουν, ἐξήρκουν καὶ εἰς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πολυτελοῦς αὐλῆς τῶν δουκῶν καὶ εἰς πλουτισμὸν τῶν συστρατιωτῶν των. Ἂν οἱ Φράγκοι ἤθελον ἐκδιώξει διὰ τῆς βίας τοὺς ἰδιοκτήτας ἐκ τῶν κτημάτων των, ἡ πηγὴ τῶν προσόδων τοῦ δουκάτου ἤθελεν ἐξαντληθῆ. Ὀρθότατα λοιπὸν σκεφθέντες ἀπεφάσισαν νἀφήσωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους τὰς εὐφορωτέρας καὶ παραγωγικωτέρας γαίας. Τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τοὺς μεγάλους τοῦ δουκὸς ὑποτελεῖς τιμάρια ἐλήφθησαν ἐκ τῶν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἀνηκόντων κτημάτων ἢ τοὐλάχιστον ἐξ ἰδιωτικῶν κτήσεων, κειμένων εἰς τὰ μέρη τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα ἀπὸ τῶν βιομηχανικῶν κέντρων· τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ τὰ μέχρι τοῦδε διασωθέντα ἐρείπια φραγκικῶν πύργων, ἅτινα πάντα κεῖνται ἐν τόποις λίαν ἀποκέντροις. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὧν ἀπήλαυον οἱ Ἕλληνες, ἔκαμον αὐτοὺς νὰ λησμονῶσι μέχρι τινὸς ὅτι ἐγένετο δορυάλωτος ἡ πατρίς των καὶ ἤρχισαν νὰ ταυτίζωσι τὰ συμφέροντά των πρὸς τὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἦσαν στρατιῶται ἀνδρεῖοι ἅμα καὶ ἔμποροι ἐπιτήδειοι, ἔτυχον παρὰ τῶν δυναστῶν αὐτῶν τῆς ἀδείας τοῦ ὁπλοφορεῖν, κατασταθέντες οὕτως ὄχι μόνον πλουτισμοῦ ὄργανα, ἀλλὰ καὶ ἐπίκουροι ἐν πολέμῳ πολύτιμοι τῶν Φράγκων δυναστῶν των. Τόση δ' ἐγένετο ἡ ἀνάμιξις μεταξὺ κατακτητῶν καὶ κατακτηθέντων, ὥστε

Digitized by Google

εὐλόγως δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν λέγει φρούδά τινα καὶ μάταια ὁ Μουντάνερ ἀποφαινόμενος ὅτι γαλλικὴ ἀληθῶς χώρα ἦτο τότε ἡ Ἑλλάς.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ὁ διάδοχος Γουΐδωνος τοῦ Β', Γαλτιέρος ὁ Βριέννης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνῆκεν εἰς περιφανῆ οἰκογένειαν, εἰς ἣν εἶχεν ἐπικλώσει ἡ μοῖρα νὰ διανύῃ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἔνδοξον ἅμα καὶ πολύδακρυ στάδιον. Ὁ πρόπαππος αὐτοῦ ἦτο βασιλεὺς τῆς Σικελίας καὶ ἀπέθανε καθειργμένος. Ὁ πάππος του ὑπῆρξε κόμης τῆς Ἰόπης, ἐνέπλησε διὰ τῆς φήμης τῶν κατορθωμάτων του τὴν Συρίαν, ἐνεποίησε δεισιδαίμονα φρίκην εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τέλος συλληφθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐκρεμάσθη ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πρωτευούσης του. Ὁ πατήρ του τέλος ἦτο εἷς ἐκ τῶν τριακοσίων ἐκείνων, οἵτινες ἐπωνομάσθησαν οἱ *ἱππόται τοῦ θανάτου* καὶ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μετὰ τῶν συστρατιωτῶν του πάντων εἰς τὴν ἐν Γαλιάνῳ μάχην. Καὶ αὐτὸς τέλος ὁ δοὺξ Γαλτιέρος δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν μοῖραν. Φιλόδοξος καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ἡρωϊκός, ὡμοίασε καὶ κατὰ τὸν τραγικὸν θάνατον πρὸς τοὺς προγόνους του καὶ συμπαρέσυρεν ἐν τῇ καταστροφῇ του καὶ τὴν τύχην τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ δουκάτου, ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς μέχρι τοῦ Ἁλμυροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου, ἐξέθετεν αὐτὸ ἀπὸ πλείστων μερῶν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολεμίων. Ὅθεν ἔσπευσεν ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῶν κτήσεων τοῦ νέου δουκός, ἐλπίζων ὅτι ἤθελε ταχέως ἐπιφερόμενος ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ του πρὶν ἢ προφθάσῃ ὁ δοὺξ νὰ στερεώσῃ τὴν ἐξουσίαν του ἐν τῷ νέῳ του κράτει.

Ὁ Γαλτιέρος πάλιν, μέλλων νἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ δεσπότου, δὲν ἐσκέπτετο μόνον πῶς νὰ διατηρήσῃ τὸ ὑπάρχον κράτος του, ἀλλ' ἤθελεν εἰ δυνατὸν καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ πραγματώνων τὰ φιλόδοξα τοῦ προκατόχου του σχέδια. Τούτου δὲ τὸ μοιραῖον παράδειγμα ἀκολουθῶν, ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐξησφάλιζε τὸν θρίαμβόν του ἂν προσεκάλει εἰς βοήθειάν του τοὺς φοβεροὺς Καταλάνους, καθ' ἃ ἐσχεδίαζεν ὁ Γουΐδων ὁ Β', οἵτινες ἦσαν τότε κατεσκηνωμένοι εἰς τὴν τῆς Μακεδονίας Κασσάνδραν, τὴν παλαιὰν Ποτίδαιαν.

Ἂς εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῆς εταιρίας τῶν Καταλάνων, ἵνα νοηθῇ εὐκόλως καὶ ὁ κίνδυνος, ὃν ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ ἡ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀνάμιξίς των καὶ ἡ δεινὴ καταστροφή, ἥτις ἔμελλε νὰ ἦνε τῆς ἀναμίξεως ταύτης τὸ ἀναπόφευκτον ἐπακολούθημα.

Ἡ μεγάλη τῶν Καταλάνων Ἑταιρεία εἶχε κατέλθει τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡγουμένου Ῥογήρου τοῦ Ἀνθηροῦ (Roger de Flor), ἵνα δώσῃ βοήθειαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον. Ἐκλιπόντος μετ' ὀλίγον τοῦ Ῥογήρου ἡ Ἑταιρεία ταχέως ἐλησμόνησε τὸν σκοπὸν τῆς καταβάσεώς της καὶ ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐπὶ ἑπτὰ δὲ συνεχῆ ἔτη ἐλεηλάτει πᾶσαν τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ ἑπτὰ ἔτη μὴ εὑρίσκουσα πλέον λείαν ἐπαρκῆ, διότι εἶχεν ἐντελῶς ἐξαντλήσει τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ ἀλλοῦ τύχην καὶ λάφυρα. Καὶ δὴ καταλιπόντες οἱ Καταλάνοι τῆς Καλλιπόλεως τὸ φρούριον, ὅπερ ἦτο τὸ ὁρμητήριόν των, ὥδευσαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῆς πεφημισμένης τῶν Τεμπῶν κοιλάδος. Ἐπεφέροντο δὲ ὥστις καταιγὶς φοβερὰ καὶ ἤνοιγον δρόμον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὄχι δὲ μόνον τὸ πᾶν κατεστρέφετο κατὰ τὴν φοβερὰν των διάβασιν, ἀλλὰ καὶ μεταξύ των καθ' ἑκάστην ἐδοκίμαζον τὰ ληστρικά των ὅπλα καὶ ἀτελεύτητοι ἦσαν οἱ σπαραγμοί των οἱ ἐμφύλιοι. Τοιουτοτρόπως ἐν ᾧ ἐπορεύοντο ἀπὸ Καλλιπόλεως εἰς Κασσάνδραν ἔπεσε χειρὶ ὁμοφύλῳ ὁ Ἐντένζας, εἷς ἐκ τῶν ἀρίστων αὐτῶν ἀρχηγῶν, ὄχι δὲ πολλὰς ἡμέρας ὕστερον μόνη ἡ φυγὴ ἔσωσεν ἀπὸ τῆς μανίας τῶν συνεταίρων Φερνάνδον τὸν Χιμένην. Ὁ ἰνφάντης τῆς Μαϊόρκας καὶ ὁ ἀχώριστός του σύντροφος, ὁ Ῥαϋμόνδος Μουντάνερ, ἐγκατέλιπον τότε τοὺς Καταλάνους, ἀπολέσαντες πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὰ ἄτακτα καὶ ἀσύντακτα ἐκεῖνα στίφη. Ῥοκαφόρτης, ὁ πρεσβύτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑταιρείας, ὁ καὶ ὑποκινητὴς ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς λέγεται, τῶν ἀταξιῶν, ὧν ἐμνήσθημεν, ἀνέλαβε τότε τὴν γενικὴν διοίκησιν τῶν Καταλάνων. Ἡ δημοτικότης, ἧς οὗτος ἀπήλαυε, διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν ἐκείνων, οἵτινες χθὲς ἔτι ἦσαν ὁμότιμοί του. Δολερῶς συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του καὶ παρεδόθη εἰς τὸν ἀρχηγέτην τοῦ Ἀνδιγαυϊκοῦ οἴκου (d'Anjou), ὅστις καθεῖρξεν αὐτὸν ἐν Νεαπόλει, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἐθανάτωσε. Οἱ στρατιῶται ἐξεδίκησαν τὸν πολυφίλητον ἀρχηγὸν θανατώσαντες δεκατέσσαρας ἱππότας, οὓς ὑπώπτευον ὡς παρασκευάσαντας τοῦ Ῥοκαφόρτου τὴν πτῶσιν. Ἔκτοτε δύο ἐκλεκτοὶ ἀρχηγοὶ ἐξήσκουν ἐναλλὰξ τὴν ἀρχήν, προεδρεύοντος συμβουλίου ἐκ δώδεκα *καπετάνων*.

Φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι δὲν θὰ ἦτο δύσκολον οἱ πολεμικοὶ τῆς βορείου Ἑλλάδος κάτοικοι νὰ καταβάλωσι τὸ στῖφος ἐκεῖνο τῶν ἐπιδρομέων, ὅπερ κατεσπαράσσετο ὑπὸ τοσαύτης ἀναρχίας. Ἀλλ' ὡς ἐκ θαύματος ἡ τόσον καθ' ἑαυτὴν διῃρημένη αὕτη Ἑταιρεία, ἡνοῦτο καὶ μετεβάλλετο εἰς σῶμα συμπαγὲς καὶ ἀνίκητον εὐθὺς ἅμα ἐπρόκειτο πρὸς ἀλλοφύλους νὰ πολεμήσῃ. Τὸ ἰσχυρὸν ἐκεῖνο στρατιωτικὸν πνεῦμα ὅπερ εἶνε ἐρριζοβολημένον εἰς τὰ βάθη

Digitized by Google

τῆς καρδίας τῶν Ἱσπανῶν κατέβαλε κατὰ τὴν κρίσιμον τῆς μάχης ὥραν πᾶν ἄλλο αἴσθημα. Ὅταν ὁ κίνδυνος ἦτο προφανὴς, εσίγων τὰ πάθη, ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία ἀνεφαίνετο πάλιν ἀκμαία καὶ πάντες ἀγογγύστως ὑπήκουον εἰς τὸν ἀρχηγὸν, καθ' οὗ συνώμνυον ἴσως ἐν τῷ κρυπτῷ ἢ ἔμελλον νὰ τὸν δολοφονήσωσι τὴν ἐπαύριον.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος 1310 ἡνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Συνεποσοῦντο εἰς 35,000 ἱππεῖς καὶ 3,000 πεζούς. Ὁ Γαλτιέρος πολὺ ταχέως ἐγένετο προσφιλὴς εἰς τοὺς Καταλάνους καὶ διότι μετὰ πολλῆς εὐχερείας ὡμίλει τὴν ἱσπανικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρίαν καὶ τὸ θάρρος, ἃ ἐπεδείκνυεν εἰς πᾶσαν συμπλοκήν. Τριάκοντα θεσσαλικὰ φρούρια ἀντήμειψαν τὰς νίκας τῶν συμμάχων, νέαι δὲ κτήσεις ἐπεξέτειναν, ἐτακτοποίησαν καὶ ἐνεδυνάμωσαν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν τὰ σύνορα. Ἀλλ' οἱ Καταλάνοι ἦσαν διὰ τὸν Γαλτιέρον πολὺ φοβερώτεροι ἐχθροὶ παρὰ οἱ προφανεῖς πολέμιοι. Ἐστρατοπεδευμένοι ὄντες ἐν ταῖς πλουσίαις καὶ εὐφόροις ἐπαρχίαις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠθέλησαν κατ' οὐδὲν νὰ μεταβάλωσι τὸν συνήθη των βίον. Ὄχι μόνον κατέστρεφον τὸ δουκικὸν ταμεῖον διὰ τῶν μεγάλων μισθῶν, οὓς ἐλάμβανον, ἀλλὰ ἠφάνιζον καὶ τοὺς ἀγροὺς, ἐλήστευον τὰς πόλεις καὶ παντοιοτρόπως κατέθλιβον τοὺς κατοίκους. Ἦτο ἀνάγκη κατεπείγουσα ν' ἀπέλθωσιν οἱ βάρβαροι ἐκεῖθεν, οἵτινες δὲν ἐφρόντιζον παρὰ πῶς νὰ εὕρωσι λείαν καὶ οὐδεμίαν ἐδείκνυον ὄρεξιν νὰ καταλίπωσι τὰ εὔφορα πεδία τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος.

Μάτην ἐπειρᾶτο ὁ Γαλτιέρος νὰ πείσῃ τοὺς συμμάχους του ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη τῆς παρουσίας των, διότι ὁ πόλεμος εἶχε τελειώσει. Οἱ Καταλάνοι δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ φύγωσιν. Ὁ δοὺξ ἠναγκάσθη διαρρήδην νὰ δηλώσῃ πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἦτο ἐπάναγκες νὰ καταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖνοι ἐζήτουν τότε τοὺς καθυστεροῦντας μισθούς των, ἀνθ' ὧν τοῖς ἐπεδείκνυεν ὁ δοὺξ τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπενεχθείσας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν των, λέγων ὅτι ἀρκούντως εἶχον πληρωθῆ. Τὰ πράγματα εἶχον καταντήσει εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα ἀδύνατος πλέον καθίστατο ἡ συνδιαλλαγὴ, ἔπρεπε δ' ἡ τύχη τῶν ὅπλων νὰποφασίσῃ. Ἐνόμιζε δὲ ὁ δοὺξ ὅτι διὰ τοῦ πολυαρίθμου καὶ συντεταγμένου στρατοῦ του εὐχερέστατα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκβάλῃ τῆς χώρας του τοὺς ξένους συμμάχους, ὡς λῃστρικήν τινα συμμορίαν.

Φράγκοι καὶ Καταλάνοι συνηντήθησαν τὸν μάρτιον τοῦ 1311 παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισοῦ, εἰς τὴν πεδιάδα Σκριπου, ἔνθα τὸ πάλαι ἔκειντο ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Χαιρώνεια. Ἂν ὁ Γαλτιέρος εἶχε πεῖραν τῆς παλαιᾶς ἱστορίας ἤθελεν ἴσως ἀποτραπῆ καὶ δὲν ἤθελε συνάψει μάχην κρισιμωτάτην ἐν τόπῳ, ὅστις φαίνεται ἀνέκαθεν εὐνοήσας τοὺς βαρβάρους. Ἐκεῖ ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ τοῦ Σύλλα. Ἀλλ' ὁ δοὺξ ἦτο πλήρης θάρρους καὶ τόλμης. Ἡγεῖτο στρατοῦ τρισχιλίων ἱππέων, ὀκτακισχιλίων πεζῶν καὶ ἑξακισχιλίων ψιλῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸς ὁ ἴδιος διῴκει διακοσίους ἐκ περιφανοῦς γένους βαρώνους καὶ ἑπτακοσίους εὐγενεῖς πολεμιστὰς, οὓς τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀναδείξει ἱππότας. Καὶ οἱ Καταλάνοι δὲ πάλιν περιέμενον ἀτρόμητοι καὶ πλήρη πεποίθησιν ἔχοντες εἰς τὸ ἀδιάσειστον πεζικόν των, συνάμα δὲ εἶχον φροντίσει νὰ παρασκευάσωσιν εἰς ἑαυτοὺς, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα.

Αἱ πεδιάδες τῆς Λεβαδείας, ἔνθα ἔμελλε νὰ συναφθῇ ἡ μάχη, ὑλομανοῦσι κατὰ τὸ ἔαρ καὶ καλύπτονται ὑπὸ ἀφθόνου βλαστήσεως· τὰ ἕλη τῆς Κωπαΐδος ὑποκρύπτονται ὑπὸ παχὺ στρῶμα πρασινάδας, ἥτις, κατὰ τὴν ὥραν τῶν βροχῶν, παρέχει εἰς αὐτὰ ἀπατηλὴν ὄψιν ἐκτεταμένου καὶ εὐφόρου λειμῶνος. Ὑπὸ τὴν πρασινάδα ἐλάνθανεν ἄπειρον πλῆθος λάκκων βορβορώδους καὶ στασίμου ὕδατος, ἀδύνατον δ' ἦτο ἀβλαβῶς νὰ προχωρήσῃ τις ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἀσταθῶν τοῦ ἀπατηλοῦ λειμῶνος, ἂν δὲν εἶχεν ὁδηγὸν πεπειραμένον. Ἐν ᾧ δ' ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ συντάξῃ τὴν στρατιάν του, οἱ Καταλάνοι τρεῖς ὅλας νύκτας κατέτριψαν διοχετεύοντες εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ὀρχομενοῦ τὰ ὕδατα τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῶν ἄλλων ῥυάκων, οἵτινες ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν Κωπαΐδα. Τοιούτῳ τρόπῳ κατέστησαν μὲν τὸν τόπον ἀδιάβατον ἐντελῶς εἰς τοὺς ἵππους, αὐτοὶ δὲ συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ ἀντίπεραν. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ δουκὸς ὑπῆρχον τὰ ἕλη.

Μάτην κατήγγειλαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸν δοῦκα τὸν δόλον τῶν Ἱσπανῶν καὶ προσεπάθησαν νὰ τῷ ὑποδείξωσιν ὅτι ἀπατηλὸν ἦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅπερ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἔχῃ τὸ ἱππικόν του, ὅτι ἕλη καὶ ὄχι πεδιὰς ἦτο ὅ,τι ἐπρασίνιζεν ἐνώπιόν του. Ἐν τῷ ἱπποτικῷ του θάρρει ἠπίστει εἰς τοιοῦτον στρατήγημα, εἰς ὃ δὲν θὰ κατεδέχετο αὐτὸς νὰ καταφύγῃ, καὶ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης, πρῶτος αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὁρμήσας.

Τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τὴν διηγεῖται ὡς ἑξῆς ἱστορικὸς σύγχρονος, Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς:

«Ἰδὼν, λέγει,—μεταφράζομεν δὲ τὸν Γρηγορᾶν χάριν τῶν πολλῶν—τὴν πεδιάδα ταύτην κεκαλυμμένην ὑπὸ τῆς πολλῆς χλόης τῆς πόας καὶ μὴ ἐννοήσας τίποτε ἐκ τῶν γενομένων, (ὁ δοὺξ) βοήσας καὶ παροτρύνας συγχρόνως τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς ὁρμᾷ ἐναντίον τῶν πολεμίων, οἵτινες ἔμενον ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις των ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς πεδιάδος καὶ προσεδόκων τὴν ἰ-

Digitized by Google

δικήν του ἔφοδον. Ἀλλὰ πρὶν ἡ φθάσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος, ὡς νὰ εἶχον δεσμευθῆ οἱ ἵπποι κατὰ τοὺς πόδας ὑπὸ δυνατοῦ τινὸς δεσμοῦ καὶ ὑποχωρούσης τῆς ὑγρανθείσης γῆς εἰς τὸ βαρύτερον αὐτῶν πάτημα, ἄλλοι μὲν μαζὶ μὲ τοὺς ἱππεῖς ἤρχισαν νὰ κυλίωνται εἰς τὴν λάσπην, ἄλλοι δὲ ῥίψαντες κάτω τοὺς ἱππεῖς ἔτρεχον ἀτάκτως εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἄλλοι τέλος, ἀφ' οὗ κατέχωσαν εἰς τὴν λάσπην καὶ τοὺς τέσσαράς των πόδας, ἵσταντο εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὑποβαστάζοντες τοὺς ἐπιβάτας των ὡς ἀνδριάντας. Οἱ Καταλάνοι λοιπὸν ἀναλαβόντες θάρρος ἕνεκα τούτου, τοὺς περιεκύκλωσαν μὲ τὰ βέλη των καὶ τοὺς κατέσφαξαν πάντας...... Οὕτω λοιπὸν ὡς ἂν εἰς τὸ παιγνίδιον τῶν κύβων μεταβληθείσης τῆς τύχης, ἔγειναν οἱ Καταλάνοι κύριοι τῆς ἀρχῆς καὶ ἐλύτρωσαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν μακρῶν περιπλανήσεων.»[1]

Τοιαύτη ἐγένετο ἡ δραματικὴ ἀληθῶς αὕτη μάχη, ἧς ἡ ἔκβασις συμπαρέσυρε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν ἐσχάτην κακοδαιμονίαν, εἰς ἣν μοιραίως ἦτο ὁ Γαλτιέρος, ὅπως καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, προωρισμένος. Ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ δυναστεία τῶν Φράγκων ἐπὶ ὅλον αἰῶνα διαρκέσασα ἐξηφανίσθη ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν εἰς τὰς καταβόθρας τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ὁ υἱὸς τοῦ Γαλτιέρου ἔκαμε ματαίαν ἐν ἔτει 1330 ἀπόπειραν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ δουκικοῦ θρόνου, ὁ δὲ τίτλος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν παρέμεινεν ἐπὶ πεντήκοντα ἀκόμη ἔτη ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς γαλλικῆς εὐγενείας, μέχρι δῆλα δὴ τοῦ 1381, ὅτε τέλεον ἐξηφανίσθη, θανόντος ἀτέκνου τοῦ τελευταίου τῶν Βριεννιδῶν γόνου, Σωϊέρου τοῦ Ἐγκιένης (Sohier d'Enghien). Ὑφίσταται ὅμως ἔτι μεταξὺ τῶν τίτλων τῶν βασιλέων τῆς Ἱσπανίας, ὡς κληρονόμων καὶ διαδόχων τῶν βασιλέων τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἀραγῶνος, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἔλαβον μετὰ τὴν παρὰ τὸν Κηφισὸν νίκην τὴν κατοχὴν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας οἱ Καταλάνοι.

Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἀνέλαβον πλέον μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Οἱ Καταλάνοι, κατὰ τὴν συνήθειάν των, τὰς διήρπασαν. Οἱ τούτων διάδοχοι, οἱ Ἰταλοὶ Ἀκκιαϊούόλοι, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπουλώσωσι τὰς βαθείας τῆς περιδόξου πόλεως πληγάς. Οἱ μετὰ τοὺς Γενουαίους ἐπελθόντες Τοῦρκοι ἔθηκαν τέρμα καὶ εἰς τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ τὸ γένος τὸ ἑλληνικὸν ἐπέζησαν εἰς πάντας τοὺς κατακτητάς, εἰς πάσας τὰς καταστροφάς. Εἶνε ἀληθῶς θαῦμα ἡ ἀνάστασις τοῦ λαοῦ τούτου, ὅστις ἔμεινεν ἀείποτε ὁ αὐτὸς μετὰ τοσαύτας περιπετείας. Τὸ θαῦμα τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν Φραγκοκρατίαν. Τῷ ὄντι, ὅτε πρῶτον ἐπεφάνησαν οἱ Φράγκοι, ἡ Ἑλλὰς πᾶσα ἦτο βυθισμένη ἐντὸς τῆς ἑνότητος τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν δύο ἀνεξαρτήτων ἡγεμονειῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνευρέθη πάλιν ὀρθία ὡς ἐκ μαγείας εἰς τὰ παλαιά της σύνορα καὶ σχεδὸν μὲ τὴν παλαιάν της δόξαν. Ἔκτοτε ἀνέκτησε πάλιν καὶ διὰ παντὸς πλέον τὴν ἐπὶ στιγμὴν ἐξαφανισθεῖσαν συναίσθησιν τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς ὑπάρξεως καὶ οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀτομικότητός της. Μὲ ὅλας τὰς καταστροφὰς καὶ τεσσάρων αἰώνων δουλείαν, διετήρησεν ἄσβεστον τὴν ἀνακτηθεῖσαν ἐκείνην συναίσθησιν καὶ ἔζησε διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ. Δὲν ἔπαυσε δίδουσα ἔκτοτε περιφανῆ ἐθνικῆς αὐθυπαρξίας δείγματα, ἐδῶ μέν, κρύφα καὶ λεληθότως, ἐν τοῖς κόλποις τῶν ἀπειροπληθῶν αὐτῆς κοινοτήτων, ἃς οὐδεμία κατάκτησις ἠδυνήθη ποτὲ νὰ καταστρέψῃ, ἐκεῖ δέ, φανερὰ καὶ ἡρωϊκῶς, εἰς τῶν Κλεφτῶν τὰ στρατόπεδα, οἵτινες ἦσαν διατεταγμένοι ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Μάνης μέχρι τῶν βράχων τοῦ Σουλίου καὶ τοῦτο μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπανεῖδε πάλιν τοὺς Γάλλους, ὄχι ὡς δυνάστας πλέον, ἀλλ' ὡς ἐλευθερωτάς.

1. Νικ. Γρηγορ. 2,251, ἔκδ. Βόνν. Σ. Μ.

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΕΙΟΥ ΔΙΩΓΜΟΙ ΕΝ ΡΩΣΙΑ.

Πλεῖστα ὅσα ἔχουσι γραφῆ περὶ γενειάδος καὶ δύναται νὰ γείνῃ συλλογὴ τόμων ὅλων ἐξιστορούντων τοὺς κατὰ καιροὺς συρμοὺς καὶ τὰς διαφόρους περιπετείας αὐτῆς. Τῶν δὲ σπουδαιοτέρων καταδιώξεων εἶναι ὅσας ἐν Ῥωσίᾳ ἐπὶ Πέτρου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὑπέστησαν οἱ φέροντες γένειον.

Πέτρος ὁ μέγας, ἐπιστρέψας κατὰ τὸ 1698 εἰς τὰ κράτη του, μετὰ διαμονὴν δύο σχεδὸν ἐτῶν ἐν Ὁλλανδίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀναμορφώσεις δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν χώραν του πολιτισμὸν ὅμοιον πρὸς ὃν εἶχε γνωρίσει ἐν τοῖς ταξειδίοις του· ἐνόμισε δὲ πρέπον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν του μέχρι τοσούτου, ὥστε καὶ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ῥώσους νὰ δεχθῶσι τὰς ξενικὰς συνηθείας. Τῆς δὲ συνηθείας τοῦ φέρειν μακρὰν γενειάδα ἐκλειψάσης πανταχοῦ σχεδὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ μονάρχης τῶν Ῥώσων προέγραψε τὴν γενειάδα καὶ τοὺς μύστακας καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ κράτει. Ἔκαμε τοῦτο ἁπλῶς μόνον ἵνα συνειθίσῃ τοὺς ὑπηκόους του εἰς τυφλὴν ὑποταγὴν καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτως εὐκολωτέρας ἄλλας σπουδαιοτέρας ἀναμορφώσεις τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ νοῦν. Γνωρίζων ὅμως τὴν τοῦ ἔθνους στοργὴν πρὸς τὰς παλαιὰς αὐτοῦ συνηθείας περιέμενεν ἀντίστασιν· καὶ πράγματι ἔσχε

Digitized by Google

τοιαύτην, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ προστρέξῃ εἰς ἔκτακτα μέσα. Διὰ νὰ νικήσῃ εὐκολώτερον τὰ ἐμπόδια τὰ ἀντικείμενα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, ἢ διὰ νὰ ἀποφέρῃ χρηματικὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς ἐπιμονῆς, μεθ' ἧς ἤθελον νὰ διατηρήσωσι τὴν γενειάδα, ὁ αὐτοκράτωρ ἐξῄρεσε τοῦ προρρηθέντος μέτρου τοὺς πληρόνοντας ἴδιον ἐπὶ τούτῳ φόρον, ἀνάλογον πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἑκάστου τάξιν. Οὕτως οἱ ἔμποροι ὤφειλον νὰ πληρόνωσιν 100 ρούβλια, ὁμοίως δὲ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τάξεις τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ὑπαλληλίας· οἱ ἀστοί, οἱ ἄνθρωποι τῶν βογιάρων, οἱ ἁμαξηλάται, οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐκκλησιῶν προσκεκολλημένοι, ἐκτὸς τῶν ἱερέων καὶ διακόνων, ἐφορολογήθησαν 60 ρούβλια, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Μόσχας οἵας δήποτε τάξεως 30 ρούβλια. Οἱ γενειοφόροι χωρικοὶ ὤφειλον νὰ πληρόνωσι μόνον ὁσάκις διήρχοντο διὰ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, εἰσερχόμενοι ἢ ἐξερχόμενοι, δύω *δέγγους*, χάλκινον νόμισμα ἀξίζον τὸ ἥμισυ τοῦ κοπεκίου ἢ τὸ εἰκοστὸν τοῦ ρουβλίου.

Ὁ ὑποκείμενος εἰς τὸν τῆς γενειάδος φόρον ἐλάμβανεν εἶδός τι νομίσματος ἢ σήματος, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ φέρῃ πάντοτε ἐπάνω του, ἵνα βεβαιόνῃ τὸ δικαίωμά του εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ αὐτοκράτορος. Πάντες οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ εἶχον λάβει ξυράφια ὅπως κόπτωσι τὸ γένειον τῶν ἀπειθῶν καὶ ἰσχυρογνωμόνων, καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν ρασκολνίκων.

Αἱ διατάξεις αὗται δυσηρέστησαν τὰ μέγιστα τὸν ρωσικὸν λαὸν καὶ ἡ δυσαρέσκειά του αὕτη ηὐξήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλάκις ἐπαρουσιάσθη ἀνάγκη μεγίστης ἐπαγρυπνήσεως διὰ νὰ προληφθῶσι στάσεις.

Οὐχ ἧττον ὁ νόμος κατὰ τὸ 1714 ἐπεξετάθη καὶ μέχρι Πετρουπόλεως, ἥτις ἕως τότε ἐξῃρεῖτο τῆς κατὰ τοῦ γενείου προγραφῆς· κατὰ δὲ τὸ 1722 ἐξεδόθη οὐκάζιον ἀναγκάζον ὅλους τοὺς διατηροῦντας τὴν γενειάδα να παραδεχθῶσιν ἴδιον φόρεμα καὶ νὰ πληρόνωσι 50 ρούβλια κατ' ἔτος. Ὅσοι μὴ δυνάμενοι νὰ πληρόνωσιν ἐπέμενον νὰ μὴ ξυρισθῶσι κατεδικάζοντο εἰς βαρέα δεσμά. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπεβλήθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1723 οἱ χωρικοὶ οἱ φέροντες τὰ ἐδώδιμα εἰς τὰς πόλεις ἀπηλλάγησαν ὁλοτελῶς τοῦ φόρου τούτου.

Ἀνάγουσι συνήθως εἰς τὸ ἔτος 1705 τὸ πρῶτον οὐκάζιον Πέτρου τοῦ μεγάλου τὸ ἀναφέρον περὶ γενειάδος· ἀλλ' ὅμως ὁ de Chaudoir ἀναφέρει ἓν τῶν ἐν λόγῳ νομισμάτων ὑπὸ χρονολογίαν ἀναλογοῦσαν πρὸς τὸ ἔτος 1699. Ἐπὶ τούτου δὲ παρίσταται ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους στόμα μὲ μύστακα καὶ γενειάδα κάτωθι τῶν δύω ρωσικῶν λέξεων denghi vsiati (χρῆμα ληφθὲν) ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων, ἐπὶ δὲ τοῦ ὄπισθεν μέρους, ἐντὸς ὁμοίου κύκλου, ἐν τῷ πεδίῳ, εἰς δύο γραμμὰς μὲ ρωσικοὺς χαρακτῆρας ἡ χρονολογία αὕτη: ἔτος 7207, ἥτις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ 1699 ἔτος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡμερολογίου.[1]

Τὸ νόμισμα τοῦτο κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ de Chaudoir δημοσιευθὲν σχεδίασμα εἶναι τέχνης πολὺ ἠμελημένης, δυνατὸν δὲ νὰ ἀνεγνώσθη καὶ ἡρμηνεύθη κακῶς, νὰ ἀναφέρηται δὲ πράγματι εἰς ἔτος μεταγενέστερον τοῦ 1699. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὴν χρονολογίαν ταύτην ἀνέγνωσεν ὁ de Chaudoir καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Πέτρου τοῦ μεγάλου οὐδὲν εὑρίσκεται ἀντιτεῖνον εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀλλόκοτος αὕτη ἀναμόρφωσις ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὸ κράτος ἐπιστροφὴν τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὀφείλομεν νὰ τὴν παραδεχθῶμεν.

Τὸ κοινότερον τῶν νομισμάτων τούτων, ὅπερ εἶναι σπάνιον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρωσίᾳ, φέρει τὴν χρονολογίαν 1705. Εἶναι δὲ γεγραμμέναι ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, ὡς ἐπὶ τοῦ προηγουμένου νομίσματος, αἱ δύω ρωσικαὶ λέξεις αἱ σημαίνουσαι ὅτι ἐπληρώθη ὁ φόρος ἄνωθεν εἰκόνος παριστώσης ρῖνα, στόμα, μύστακα καὶ γένειον, τὰ πάντα δ' ἐντὸς στεφάνης ἐκ φύλλων. Εἰς τὸ ὄπισθεν δὲ παρίσταται ὁ ἐστεμμένος δικέφαλος ρωσικὸς ἀετός, μὲ τὴν χρονολογίαν εἰς ρωσικοὺς χαρακτῆρας, ὁμοίως ἐντὸς στεφάνης ἐκ φύλλων.

Τὰ νομίσματα ταῦτα ἦσαν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χάλκινα, ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ἀργυρᾶ μὲ τὸν αὐτὸν τύπον, σπανιώτερα ἀκόμη, προωρισμένα ἀναμφιβόλως διὰ τὰ ἐπίσημα πρόσωπα ἢ χάριν τῶν περιέργων. Βεβαιοῦται μάλιστα ὅτι ἐκόπησαν καὶ χρυσᾶ.

Πολλὰ τῶν νομισμάτων τούτων τῶν φερόντων τὴν χρονολογίαν 1705 φέρουσι μικρὸν ἐπίσημον (contremarque) στρογγύλον μὲ τὸν ἀετὸν ὅμοιον τῷ τοῦ τύπου. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἐτέθη κατ' ἀνανέωσίν τινα τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1724, ὁ Πέτρος ἐπικυρῶν τὰς προρρηθείσας διατάξεις, ἠθέλησε νὰ δίδεται νέον τι μεταλλικὸν σημεῖον κατ' ἔτος ὡς ἀπόδειξις εἰς τοὺς πληρώσαντας τὸν φόρον. Διέταξεν ἑπομένως τὴν κατασκευὴν τετραγώνου πλακὸς ἵνα τὴν φέρῃ τις ἐμφανῶς καὶ εὐκολύνηται τοιουτοτρόπως ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου. Διέταξεν ἐπίσης κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν νὰ πληρόνωσιν οἱ ρασκολνῖκοι διπλάσιον φόρον. Ἴσως δὲ δι' ἐκείνους ἐγένετο ἡ ἐπίνοια τῶν χρυσῶν ἐκείνων πλακῶν, ὧν εἶναι γνωσταὶ πολλαὶ καὶ διάφοροι μὲ τὴν χρονολογίαν 1724 καὶ 1725.

1. Τὸ 7207, ἤτοι τὸ 1699, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἔτος καθ' ὃ εἰσήχθη παρὰ τοῖς Ρώσοις τῇ εἰσηγήσει τοῦ μεγάλου Πέτρου ἡ ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογία· μέχρις ἐκείνου τοῦ ἔτους ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς καὶ παρὰ Βυζαντινοῖς συνήθους χρονολογίας ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ταύτης ὑπολογιζομένης 5508 ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.

Digitized by Google

Ἡ πλὰξ αὕτη κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ de Chaudoir εἶναι ῥομβοειδὴς ἔχουσα ὀπὰς κατὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω ἄκρον. Ἐν τῷ πεδίῳ κάτωθι τῆς δι' ἀραβικῶν χαρακτήρων γεγραμμένης χρονολογίας 1725 αἱ τρεῖς ῥωσικαὶ λέξεις: Sborodi pochlina vsiata=*ὁ διὰ τὸ γένειον φόρος εἰσεπράχθη,* καὶ ταῦτα ἐντὸς τετραγώνου περιχειλώματος φύλλων ἀρκετὰ καλὰ ἐξειργασμένου. Τὸ ὄπισθεν φέρει τὸ αὐτὸ περιχείλωμα ἀλλὰ τὸ πεδίον εἶναι κενὸν καὶ ἐπὶ τῆς περιφερείας μόνον ἀναγινώσκονται αἱ ἑξῆς ῥωσικαὶ λέξεις: Boroda lichnaïa tiagola=*ἡ γενειὰς εἶναι ἀνωφελὲς βάρος.* Ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις διατηρεῖ ἀκόμη τὰς σφραγῖδας τῶν τελευταίων τούτων σημάτων.

Μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου τοῦ Α' κατὰ τὸ 1725 ὅλα τὰ εἰς τὴν γενειάδα ἀναφερόμενα διατάγματα ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς Α' ἐν οὐκαζίῳ φέροντι χρονολογίαν 4 Αὐγούστου 1726.

Κατὰ τὸ 1728, Πέτρος ὁ Β' ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον συγχωροῦσαν εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ ἀγρότας νὰ φέρωσι τὸ γένειον, ἀλλ' ἐκ νέου ἀπαιτοῦσαν τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου τῶν 50 ῥουβλίων παρὰ παντὸς ἄλλου, ἐπὶ ποινῇ δεσμῶν.

Ἡ αὐτοκράτειρα Ἄννα κατὰ τὸ 1731 ἐξέδωκεν οὐκάζιον καθ' ὃ πᾶς τις μὴ γεωργός, ὅστις ἔφερε γενειάδα, κατεγράφετο ὡς ῥασκολνῖκος καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρόνῃ διπλοῦς πάντας τοὺς φόρους, συνάμα δὲ καὶ τὰ πεντήκοντα ῥούβλια διὰ τὴν γενειάδα.

Κατὰ τὸ 1743 ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἐπεκύρωσεν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ αὐστηρότητι τὰς προρρηθείσας διατάξεις.

Πέτρος ὁ Γ', ἀναβὰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ 1762, ἐβουλεύετο νὰ διατηρήσῃ τοὺς νόμους τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων καὶ νὰ τοὺς συμπληρώσῃ δι' αὐστηροτέρων ἄρθρων, εἶχε δὲ πρὸς τοῦτο προετοιμάσει ἴδιον οὐκάζιον· ἀλλ' ὅμως ὁ αἰφίδιος αὐτοῦ θάνατος ἐμπόδισε τὴν ἔκδοσιν τούτου. Ἡ χήρα αὐτοῦ Αἰκατερίνη Β' μόλις ἐνθρονισθεῖσα (1762) κατήργησε πάντας τοὺς ἐμποδίζοντας τὴν γενειοφορίαν νόμους· οἱ δὲ ῥασκολνῖκοι οἵτινες εἶχον φύγει τὴν πατρίδα ἵνα ἀπαλλαχθῶσι τῶν κατ' αὐτῶν διατάξεων, προσεκλήθησαν νὰ ἐπανέλθωσι καὶ ἔλαβον γαίας ἵνα ἀποκατασταθῶσι.

Κατὰ ταῦτα ἡ τῆς γενειάδος καταδρομὴ διήρκεσε πλέον τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν καὶ ἐγέννησεν αἱρετικούς, ἴσως δὲ καὶ μάρτυρας. Ἔπρεπε νὰ ἦναί τις πλούσιος διὰ νὰ φέρῃ γένειον· πεντήκοντα ῥούβλια ἢ 200 φράγκα κατ' ἔτος ἦτο φόρος οὐχὶ εὐκαταφρόνητος· καὶ ἂν τὸ αὐτοκρατορικὸν κῦρος δὲν κατώρθωσε τὴν ἐξαφάνισιν τῆς γενειάδος, εἰσῆγε τοὐλάχιστον χρήματα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ δὲ ἀπείθεια ἦτο πράγματι ἐπικερδεστέρα τυφλῆς ὑπακοῆς.

Τὰ γενειοφόρα λοιπὸν ταῦτα σήματα εἶναι ἀληθῆ ἱστορικὰ νομίσματα, ἀφ' οὗ ἀντεπροσώπευον τὰ ποσὰ τῶν 30, 50, 60 ἢ 100 ῥουβλίων. Ἡ σπανιότης των δὲ δίδει αὐτοῖς ἀξίαν ἐν ταῖς συλλογαῖς· ἦσαν δὲ σπάνια ὡς εἴπομεν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωσίᾳ, τῆς ἐμφύτου ἀποστροφῆς τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ πρὸς τὰ σήματα ταῦτα συντεινάσης ἀναμφιλέκτως εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ ἐξαφάνισιν αὐτῶν, εὐθὺς ὡς ἔπαυσαν νὰ ἦναι ἀναγκαῖα. Κατέχουσι δὲ νῦν ἀξίαν λόγου θέσιν ἐν ταῖς νομισματικαῖς συλλογαῖς, ἀναμιμνήσκοντα τὰς ὑπὸ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἐπιχειρισθείσας καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀσπαστὰς γενομένας ἀναμορφώσεις, τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τέλος τι ἀμφίβολον καὶ τὴν ἀντίστασιν μέρους τινὸς τοῦ ἔθνους εἰς τὰς θελήσεις ἡγεμόνων οἷοι οἱ τσάροι.[1]

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

— Δὲν ἐγνώρισα εἰμὴ δύο ἀληθῶς πνευματώδεις γυναῖκας, ἔλεγέ τις πρός τινα Κυρίαν.

Ἡ Κυρία μεθ' ὅλης τῆς ἑτοιμότητος ὑπέλαβεν ὑπομειδιῶσα:

— Ποία εἶνε ἡ ἄλλη;

*

Ἔν τινι ἐπαρχίᾳ ἐδιδάσκετο τὸ γνωστὸν δρᾶμα «οἱ Λησταί»· ἐπὶ δὲ τῆς εἰδοποιήσεως, κάτωθι τῶν ὀνομάτων τῶν πρωτευόντων προσώπων, ἀνεγινώσκετο: «Τὸ μέρος τῶν λῃστῶν θὰ διδάξωσι νέοι ἐκ τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῆς πόλεώς μας.»

*

— Τί θὰ γείνῃς ὅταν μεγαλώσῃς, ἠρώτων πτωχόν τι παιδίον.

— Ψωμᾶς.

— Ψωμᾶς! διατί;

— Διὰ νὰ πωλῶ εἰς τὴν μητέρα εὐθυνότερα τὸ ψωμί.

*

— Γνωρίζω τὸ μυστικόν, ἔλεγέ τις, νὰ γράφω στίχους ὁμοίους μὲ ἐκείνους τοῦ Ὁμήρου.

— Οὐδέποτε, ὑπέλαβεν ἕτερος, εἶδον μυστικὸν μετὰ τοσαύτης ζηλοτυπίας φυλαττόμενον!

*

Ἔν τινι τραγῳδίᾳ τῆς «Κλεοπάτρας», ἡ βασίλισσα αὕτη φονεύεται ὑπὸ τοῦ ὄφεως. Διδασκομένης ἐπὶ σκηνῆς τῆς τραγῳδίας ταύτης, ὁ ὄφις ἦτο διά τινος εὐφυοῦς μηχανισμοῦ οὕτω κατεσκευασμένος, ὥστε, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δήξεως, ἐξέβαλλεν ὀξύτατον συριγμόν.—Πῶς σᾶς ἐφάνη ἡ τραγῳδία αὕτη, ἠρώτησαν ἀστεῖόν τινα.—Συμφωνῶ μὲ τὴν γνώμην τοῦ ὄφεως, εἶπεν οὗτος.

*

Ἀμερικανός τις ξενοδόχος ἐφεῦρε τὸ ἑξῆς μέσον ὅπως αὐξήσῃ τὴν πελατείαν του. Μετὰ τὸ

1. Ἐκ τ. ἐκ διατρ. τοῦ κ. Δ. Π. Λάμπρου, δημοσιευθείσης ἐν τῷ Παρνασσῷ.

γεῦμα ἑκάστης ἡμέρας παρουσιάζει πρὸς τοὺς πελάτας του τὸν λογαριασμόν των, μετ' αὐτοῦ δὲ φέρει εἰς χεῖρας κάλπην, περιέχουσαν τόσους ἀριθμούς, ὅσοι εἶνε οἱ πελάται, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐξάγει ἕνα ἀριθμόν. Ὁ δὲ λαχὼν τὸν μεγαλήτερον, τρέφεται καὶ ὑπηρετεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δωρεάν, μάλιστα δὲ λαμβάνει ὡς δῶρον καὶ ἓν πεντάφραγκον. Λέγεται, ὅτι ἡ συρροὴ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦτο εἶνε μεγίστη.

Ι. Σ. Κ.

ΘΛΙΨΙΣ

Μαυροφοροῦσα γυνή, καθημένη ἐπὶ ἐρειπίου, ἔπλεκε, κλαίουσα, στέφανον ἐξ ἀμαράντων, ὅτε ἡ παροδῖτις Ἐλπὶς ἠθέλησε νὰ θωπεύσῃ τὴν παρειάν της διὰ τῶν ῥοδίνων δακτύλων της καὶ νὰ λύσῃ τὴν ζωννύουσαν αὐτὴν πένθιμον σκέπην. Ἀλλ' ἐκείνη ἔδειξεν αὐτῇ μνῆμα καὶ εἶπεν ἔνδακρυς: «Διάβαινε καὶ σιώπα· τὸ ὄνομά μου εἶνε Θλῖψις.»

Κα Λ*.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Δύο ὑπάρχουσι τρόποι πρὸς πλουτισμόν: ὁ πρῶτος συνίσταται εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ τις τὸ εἰσόδημά του μέχρις οὗ καταστῇ ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ οὐ μόνον εἰς τὰς ἀνάγκας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας του, ὁ δὲ δεύτερος νὰ περιορίσῃ τις τὰς ἀνάγκας καὶ ἐπιθυμίας του μέχρι οὗ εὑρεθῶσιν εἰς ἰσορροπίαν πρὸς τὸ εἰσόδημά του. Ἐκ τῶν δύο τούτων τρόπων ὁ πρῶτος εἶνε ὁ συνηθέστερος, ὁ δὲ ἄλλος ὁ ἀσφαλέστερος.

* * *

Οἱ δικηγόροι τιτλοφοροῦνται κομπαστικῶς «προστάται τῆς χήρας καὶ τῶν ὀρφανῶν», ἐν ᾧ οὔτε αἱ χῆραι οὔτε τὰ ὀρφανὰ ἤθελον ἔχει ἀνάγκην προστασίας, ἂν ἄλλοι δικηγόροι δὲν ἐπετίθεντο κατ' αὐτῶν.

* * *

Πολὺ προθυμότερον τῶν ἐχόντων περιττὸν ἄρτον οἱ ἔχοντες μόλις τὸν ἀρκοῦντα μεταδίδουσιν ἐξ αὐτοῦ εἰς τοὺς πεινῶντας. (Ἀλφόνσος Κάρ).

ΕΠΙ ΤΩι ΘΑΝΑΤΩι ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΟΝΔΑΡΗ

Πρὸς τὸν τεθλιμμένον πατέρα του.

Φυτρόνει ἕν' ἀγριολούλουδο 'ς τοῦ βράχου τὴ λειψάδα
Καὶ ζῇ μὲ λίγη καταχνιά, μὲ λίγην ἀντηλιάδα.
Δὲν τὸ εἶδε μάτι φθονερό. 'Σ τὴ σχισματιὰ κρυμμένο,
Τὴ μοναξιά του χαίρεται, τ' ἀρέσει νἆναι ξένο.
'Σ τοῦ κόσμου τὸν ἀπέραντο τὸ θησαυρὸ δὲ φέρνει
Παρ' ἁρμονία καὶ χαρά... Γιατί τὸ συνεπαίρνει
'Σ τὸ πέρασμά του ὁ σύφουνας; Γιατί τὸ ξεῤῥιζόνει;..
Τὸ φοβερὸ τὸ γίγαντα ποιὸς στέλνει; Ποιὸς σκοτόνει
Τὸ πλάσμα μόλις ἄνοιξε τὰ φύλλα 'ς τὸν ἀγέρα;...
Πές μου το σύ, πατέρα.

Λαλεῖ τ' ἀηδόνι 'ς τὸ κλαρί, τὸν οὐρανὸ τηράζει
Καὶ νανουρίζει ὁλονυχτὴς τὴν πλάση ποῦ νυστάζει.
Τὰ χίλια του λαλήματα γλυκὰ συναπαντιῶνται
Μ' ἀστέρια διαβατάρικα κ' ἐγκαρδιακὰ φιλιῶνται.
Τ' ἀκοῦν τὰ νυχτολούλουδα, τὰ καταπίνει ὁ κρίνος...
Καὶ τὴν αὐγὴ βουβό! νεκρό! Πές μου ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος
Ποῦ πρόσταξε τὸ σερπετὸ ν' ἀνοίξῃ τ' ἄγριο στόμα
Νὰ καταπιῇ τὸν ἄγρυπνο τὸν ψάλτη, πρὶν ἀκόμα
Τελειώσῃ τὸ τραγοῦδί του καὶ πρὶν τὸν εὕρῃ ἡ μέρα;
Τὸ ξέρεις σύ, πατέρα;...

Θεόρατος καταμεσῆς 'ς τὸ πέλαγο ἕνας βράχος
Περήφανος, ἀπάτητος, σκληρὸς θαλασσομάχος
Πέτεται μὲ τὸ ψήλωμα καὶ μὲ τὴν ἀνδριά του.
Δὲν τὸν ἐτάραζαν σεισμοὶ καὶ βλέπει 'ς τὰ νερά του
Ἀδιάφορος τὸν πόρφυρα 'ς τὸ λάρυγγα νὰ θάφτῃ
Ν' ἀλέθῃ μὲ τὰ δόντια του τὸ δύστυχον τὸ ναύτη...
Λίγη ψιχάλα ἐχώνεψε βαθειὰ 'σὲ μιὰ ῥαφή του,
Τὸ κρύο τὴν ἐπάγωσε κ' εὐθὺς ἡ κορυφή του
Τρίζει, βογγᾷ, σωριάζεται ψηλ' ἀπὸ τὸν αἰθέρα...
Πές μου γιατί, πατέρα;...

Καὶ τοῦ πλατάνου τὴν καρδιά, τὸν πρῖνο, τὸ ῥουπάκι
Ἀκοίμητο παντοτεινὸ τρώγει κρυφὸ σαράκι.
Κ' ἡ λεύκα ἡ μακροτράχηλη μὲ τ' ἀσημένιο φύλλο,
Τὸ κυπαρίσσι πᾶφωνο θωρεῖς σὰ μαῦρο στύλο
Τὸν οὐρανό μας νὰ κρατῇ καὶ φαίνεται πλασμένο
Νὰ ξεφυτρόνῃ ἀθάνατο 'σὲ χῶμα πεθαμένο...
Περνᾷ ἕνα μαῦρο σύγνεφο, ἐπάνωθέ τους στέκει,
Ἀστράφτει, σχίζεται, βροντᾷ, ξερνᾷ τ' ἀστροπελέκι
Καὶ στάχτη γίνονται μὲ μιᾶς, σκορποῦν μὲ τὸν ἀγέρα.
Πές μου γιατί, πατέρα;...

Νόμος τοῦ κόσμου εἶν' ἡ φθορὰ καὶ δὲ θὰ νὰ χορτάσῃ
Ἡ φοβερὴ δρακόντισσα πρὶν καταπιῇ τὴν πλάση
Τ' ἀηδόνι, τ' ἀγριολούλουδο, τὸ δέντρο, τὸ κοτρῶν',
Τ' ἀγγελοκάμωτο κορμὶ τ' ἀγλύκαντού σου Ἀντώνη,
Ὅλα ἕνα χέρι τὰ κρατεῖ, μιὰ θέλησῃ τ' ἀφίνει
Ἀκλόνητη 'ς τὸ δάκρυ μας, χωρὶς ἐλεημοσύνη.
Χαλᾷ τὸν κόσμο πῶπλασε, τὸν ξαναπλάθει ἀκόμα,
Ἀκούραστο, ἀχαλίνωτο τὸ διάπλατό της στόμα
Δαγκᾷ, συντρίβει ἀδιάκοπα ὅ,τ' εὕρῃ ἐδῶ 'ς τὴ σφαῖρα.
Τί κλαῖς; Τί κλαῖς, πατέρα;...

. . . . .

Ἐν Λευκάδι, Ὀκτώβριος 1877.

Αριστοτελης Βαλαωριτης.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟΝ

Κύριε συντάκτα τῆς «Ἑστίας»,

Συγχωρήσατέ μοι νὰ σᾶς παρατηρήσω, ὅτι ἐσφαλμένως ἐγράφη ἐν τῷ ἀρ. 96 τῆς *Ἑστίας*, ὅτι τὸ ἐγκώμιον τῶν τηγανίτων τοῦ Ταγιαπιέρα ἐποιήθη ἐν Ναυπλίῳ, ὅτε οὗτος διετέλει ἰατρὸς τοῦ Κυβερνήτου, διότι τότε δὲν ἔζη ὁ Βηλαρᾶς. Ὁ Βηλαρᾶς ἀπεβίωσεν ἐν Ζαγορίῳ κατὰ τὸ ἔτος 1823, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς α' ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων του, γενομένης ἐν Κερκύρᾳ, τὸ 1826, πρὸς περίθαλψιν τῆς οἰκογενείας του.

Τὸ πρὸς τὰς τηγανίτας τοῦ Ταγιαπιέρα ἀφελὲς σιχούργημα ἐποιήθη ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν ἔτει 1816, ὅτε οὗτος μὲν ἦτον ἰατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ δὲ Βηλαρᾶς ἦτον ἐπίσης ἰατρὸς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Βελῆ πασᾶ, ὅστις εἶχεν αὐτὸν ἰατρὸν ἀπὸ τοῦ 1813 ἐν Τριπόλει τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκεῖθεν, μετὰ τοῦ ὀθωμανοῦ τούτου, τὸ 1815 μετέβη εἰς Ἰωάννινα.

Δημοσιεύσατε τὴν παροῦσαν σημείωσιν, ἂν κρίνετε αὐτὴν ἀναγκαίαν, εἰς τὰς στήλας τοῦ ἀγαπητοῦ πρὸς πάντας φύλλου σας.

Ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ 15 Νοεμβρίου 1877.

Εἷς Ἰωαννίτης.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

'Αριθ. 101 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ιανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. | **4 Δεκεμβρίου 1877**

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς 'Εστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν 'Εστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

['Εκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια· ἴδε σελ. 753.

XI. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ.

Τὸ ὁρώμενον δὲν σκιάζει *τὸ μὴ ὁρώμενον* ἐν ταῖς δημοσίαις δαπάναις μόνον. Σκιάζον τὸ ἥμισυ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ὁδηγεῖ τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ εἰς ψευδῆ ἠθικήν. Ἄγει τὰ ἔθνη εἰς τὸ νὰ θεωρῶσιν ὡς ἀντίθετα τὰ ἠθικὰ αὐτῶν πρὸς τὰ ὑλικὰ συμφέροντα. Τίποτε δὲ ἀποθαρρυντικώτερον καὶ λυπηρότερον τούτου.

Δὲν ὑπάρχει οἰκογενειάρχης μὴ θεωρῶν ὡς καθῆκον νὰ διδάξῃ τὰ τέκνα του τὴν τάξιν, τὸ πνεῦμα τῆς συντηρήσεως, τὴν οἰκονομίαν, τὴν μετριότητα ἐν ταῖς δαπάναις.

Δὲν ὑπάρχει θρησκεία μὴ κεραυνοβολοῦσα τὸν ὄγκον καὶ τὴν πολυτέλειαν. Καὶ ἐν τοσούτῳ οὐδὲν κοινότερον παρὰ τὰ ἑξῆς ἀποφθέγματα·

«Θησαυρίζειν ἐστὶν ἀποξηραίνειν τὰς φλέβας τοῦ λαοῦ.»

«Ἡ πολυτέλεια τῶν μεγάλων φέρει τὴν εὐπορίαν τῶν μικρῶν.»

«Οἱ ἄσωτοι καταστρέφονται αὐτοί, ἀλλὰ πλουτίζουσι τὸ Κράτος.»

«Ἐπὶ τῆς περιττῆς δαπάνης τῶν πλουσίων φύεται ὁ ἄρτος τῶν πτωχῶν.»

Ἰδοὺ βεβαίως προφανὴς ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἰδέας. Πόσα ἔξοχα πνεύματα ἀναπαύονται ἐν εἰρήνῃ, ἀφ' οὗ κατέδειξαν τὴν σύγκρουσιν.[1] Τοῦτο δὲν ἠδυνήθην ποτὲ νὰ ἐννοήσω, διότι οὐδὲν θλιβερώτερον τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ ἀνθρωπότης εὑρίσκεται μεταξὺ δύο ἀντιθέτων τάσεων, ἐξευτελιζομένη ὡσαύτως ὅταν παρασυρθῇ ὑπὸ τῆς μιᾶς καθὼς καὶ ὅταν παρασυρθῇ ὑπὸ τῆς ἄλλης. Οἰκονόμος οὖσα περιπίπτει εἰς τὴν ἀθλιότητα, ἄσωτος καταποντίζεται εἰς τῆς ἀνηθικότητος τὸν βυθόν.

Εὐτυχῶς τὰ δημώδη ταῦτα ἀξιώματα δεικνύουσιν ὑπὸ ψευδῆ μορφὴν τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πολυτέλειαν, μὴ προσέχοντα εἰμὴ εἰς τὰς ἀμέσους συνεπείας, *τὸ ὁρώμενον*, οὐχὶ δὲ εἰς τὰς τελικάς, *τὸ μὴ ὁρώμενον*. Ἂς προσπαθήσωμεν νὰ δείξωμεν τὴν ἀληθῆ εἰκόνα.

Ὁ Χρύσιππος καὶ ὁ Ἀρίστων, μοιράσαντες τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ἔλαβον πεντήκοντα χιλιάδας φράγκα ἐτήσιον εἰσόδημα ἕκαστος. Ὁ Χρύσιππος ἐξασκεῖ τὴν φιλανθρωπίαν κατὰ τὰς ἕξεις τῶν πλουσίων, *δίδει*, δηλαδή, *εἰς τὰ χρήματα νὰ καταλάβουν*. Ἀνανεόνει πολλάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰ ἔπιπλά του, ἀλλάζει κατὰ μῆνα τὰς ἁμάξας καὶ τὰς ἱπποσκευάς του, ἐπινοεῖ τὰ εὐφυέστατα τῶν μέσων ἵνα τελειώσῃ μίαν ὥραν ἀρχήτερα, ἐν ἑνὶ λόγῳ πρὸ αὐτοῦ ὠχριῶσιν οἱ ἱστορικώτεροι τῶν ἀσώτων.

Ὅθεν ἂς ἀκούσωμεν τὴν συναυλίαν τῶν ἐγκωμίων του! «Περὶ Χρυσίππου ὁ λόγος! Ζήτω ὁ Χρύσιππος! Εἶναι ὁ εὐεργέτης τῶν ἐργατῶν, εἶναι ἡ πρόνοια τοῦ λαοῦ. Κυλίεται, ναί, εἰς τὸν βόρβορον τῶν ὀργίων, κηλιδόνει διὰ τοῦ βορβόρου αὐτοῦ τοὺς διαβάτας, προσβάλλεται κατά τι ἡ ἀξιοπρέπειά του καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια.... Ἀλλά, μπά! ἂν δὲν ὠφελῇ δι' ἑαυτοῦ ὠφελεῖ ὅμως διὰ τοῦ πλούτου του. Κάμνει νὰ κυκλοφορῇ τὸ ἀργύριον. Ἀπὸ τὴν αὐλήν του δὲν λείπουν ποτὲ οἱ προμηθευταὶ καὶ πάντοτε ἀναχωροῦν εὐχαριστημένοι. Δὲν εἶναι τάχα τὸ νόμισμα στρογγυλὸν διὰ νὰ γυρίζῃ;»

Ἀλλ' ὁ Ἀρίστων παρεδέχθη ὅλως διάφορον σύστημα βίου. Ἂν καὶ δὲν εἶναι καθ' αὑτὸ ἐγωϊστής, σκέπτεται ὅμως περὶ ἑαυτοῦ. Λογαριάζει τὰ ἔξοδά του, δὲν ἐπιδιώκει εἰμὴ μετρίας καὶ λογικὰς ἀπολαύσεις, φροντίζει περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν τέκνων του, ἐν ἑνὶ λόγῳ οἰκονομεῖ.

Ἂς ἀκούσωμεν δὲ τί καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει τὸ πλῆθος· «Καὶ τί ὠφελεῖ ὁ κακὸς οὗτος πλούσιος, ὁ τοκογλύφος οὗτος; Ναὶ μὲν ἡ ἁπλότης τοῦ βίου του ἔχει τι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ ἑλκύον·

1. Ὁ Σιατωβριὰν ἔγραψε τὴν ἑξῆς παράδοξον φράσιν· «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναβῇ εἰς τὸν ὑψηλότερον τοῦ πολιτισμοῦ βαθμόν, εἶναι εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῆς ἠθικῆς. Ἐν ὅσῳ εἶναι ἐλεύθερος, εἶναι ἄξεστος· ἅμα ἐκπολιτευθῇ, σφυρηλατεῖ τὰ δεσμά του. Πᾶσα ἀρετὴ (τὸ ἐλεύθερον) ἔχει ἐπακόλουθον ἐλάττωμα (τὸ ἄξεστον)· πᾶν δὲ ἐκλεῖπον ἐλάττωμα (τὸ ἄξεστον) τοῦ ἀφαιρεῖ ἀρετὴν (τὸ ἐλεύθερον).» Τοιαύτας περὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδέας τις ἔχων δὲν πρέπει, ὡς φαίνεται, ἄλλο τι νὰ κάμῃ, εἰμὴ νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν του ἀπὸ ἀνθρώπου. Εἶναι δὲ ἀκατάληπτον πῶς, ἀφ' οὗ ἅπαξ παραιτηθῇ τοῦ εἶναι ἄνθρωπος, ἀνοίγει τὸ στόμα καὶ λαμβάνει ἐν χερσὶ τὸν κάλαμον.

Digitized by Google

ναὶ μὲν εἶναι φιλάνθρωπος, εὐεργετικὸς, γενναῖος, ἀλλὰ ὅμως λογαριάζει· δὲν τρώγει ὅλον τὸ εἰσόδημά του· τὸ μέγαρόν του δὲν ἀντηχεῖ ἀπὸ θορυβώδεις ἑορτὰς καὶ δὲν λάμπει πάντοτε. Ποίαν εὐγνωμοσύνην ὀφείλουν εἰς αὐτὸν οἱ ταπητουργοὶ, οἱ ἁμαξοπηγοὶ, οἱ πωληταὶ ἵππων, οἱ ζαχαροπλάσται;»

Αἱ ὀλέθριαι αὗται τῇ ἠθικῇ κρίσεις στηρίζονται ἐπὶ τῆς προσβαλλούσης τοὺς ὀφθαλμοὺς δαπάνης τῶν ἀσώτων· ἐν ᾧ ἡ ἴση δαπάνη τοῦ οἰκονόμου, ἢ καὶ ἀνωτέρα, εἶναι κεκαλυμμένη.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἶναι οὕτω θαυμασίως διευθετημένα ὑπὸ τοῦ θείου ὀργανωτοῦ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ἐν ἅπασιν, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ ἠθικὴ ὄχι μόνον δὲν συγκρούονται, ἀλλὰ καὶ συμφωνοῦσιν· ἡ δὲ τοῦ Ἀρίστωνος σύνεσις εἶναι ὄχι μόνον ἀξιοπρεπεστέρα, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμωτέρα τῆς τοῦ Χρυσίππου μωρίας.

Καὶ λέγων ὠφελιμωτέραν δὲν ἐννοῶ ὠφελιμωτέραν μόνον εἰς τὸν Ἀρίστωνα, ἢ γενικῶς εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὠφελιμωτέραν ἀτομικῶς εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ τὴν ἀσχολοῦσαν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος βιομηχανίαν.

Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ ἀρκεῖ νὰ παραστήσωμεν εἰς τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τὰς συνεπείας ἐκείνας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὅσας οἱ σωματικοὶ ὀφθαλμοὶ δὲν βλέπουσι.

Ναὶ, ἡ ἀσωτεία τοῦ Χρυσίππου ἔχει ὁρατὰ τοῖς πᾶσιν ἀποτελέσματα. Ἕκαστος δύναται νὰ βλέπῃ τὰς ποικίλας ἁμάξας του, τοὺς δίφρους του, τὰς κομψὰς ζωγραφίας τῶν φατνωμάτων του, τοὺς πλουσίους του τάπητας, τὴν σπινθηροβολοῦσαν λάμψιν τοῦ μεγάρου του· ἕκαστος γνωρίζει τὰς ἱπποτροφίας του. Τὰ ἐν πλουσίοις ξενοδοχείοις γεύματά του προκαλοῦσι τὴν συρροὴν τοῦ πλήθους ἐν τῇ λεωφόρῳ, ὅπου λέγει ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον· εὖγε τοῦ νεανίου, ὅστις ὄχι μόνον δὲν κρατεῖ τίποτε ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά του, ἀλλ' ἐξοδεύει καὶ ἀπὸ τὸ κεφάλαιον.»

Τὸ ὁρώμενον.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον εὔκολον νὰ εἴδῃ τις πῶς γίνονται εἰς τοὺς ἐργάτας χρήσιμα τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἀρίστωνος. Ἂς παρακολουθήσωμεν ὅμως αὐτὰ μετὰ προσοχῆς καὶ θέλομεν βεβαιωθῆ ὅτι ὅλα, μέχρις ὀβολοῦ, δίδονται εἰς ἐργάτας χάριν ἐργασίας, ἀπαραλλάκτως ὡς τὰ τοῦ Χρυσίππου, μὲ τὴν ἑξῆς μόνον διαφορὰν, ὅτι ἡ μὲν μωρὰ τοῦ Χρυσίππου δαπάνη καθημερινῶς ἐλαττοῦται καὶ θὰ φθάσῃ ἀναγκαίως εἰς τὸ τέλος της, ἡ δὲ συνετὴ τοῦ Ἀρίστωνος αὐξάνει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος.

Ἂν δὲ οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, βεβαίως ἡ κοινὴ ὠφέλεια συμβαδίζει μετὰ τῆς ἠθικῆς.

Ὁ Ἀρίστων δαπανᾷ εἴκοσι χιλιάδας φράγκων κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του. Ἂν ἡ δαπάνη αὕτη δὲν ἤρκει πρὸς εὐζωΐαν, δὲν θὰ ἦτον ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ συνετοῦ.

Συμπαθεῖ πρὸς τὰς δυστυχίας τῶν πτωχῶν τάξεων καὶ θεωρεῖ ὅτι ἔχει καθῆκον νὰ ἔρχεται εἰς ἀνακούφισιν αὐτῶν, ὅθεν προσδιορίζει δεκακισχίλια φράγκα πρὸς εὐποιΐαν.

Μεταξὺ τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν γεωργῶν ἔχει φίλους στενοχωρημένους οἰκονομικῶς πρὸς ὥραν. Πληροφορεῖται τὰ κατ' αὐτοὺς ἵνα ἔλθῃ συνετῶς καὶ τελεσφόρως εἰς συνδρομήν των. Προσδιορίζει δὲ πρὸς τοῦτο ἄλλα δεκακισχίλια φράγκα.

Δὲν λησμονεῖ, τέλος, ὅτι ἔχει θυγατέρας νὰ προικίσῃ καὶ υἱοὺς, περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν ὁποίων πρέπει νὰ φροντίσῃ. Θεωρεῖ λοιπὸν καθῆκόν του νὰ οἰκονομήσῃ, καὶ βάλλει κατὰ μέρος δέκα χιλιάδας φράγκα κατ' ἔτος.

Ὥστε ἡ χρῆσις τῶν εἰσοδημάτων ἔχει ὡς ἑξῆς·

α' Συντήρησις τῆς οἰκογενείας	φρ.	20,000
β' Εὐποιΐα	»	10,000
γ' Συνδρομὴ φίλων	»	10,000
δ' Οἰκονομία	»	10,000

Ἂς ἐξετάσωμεν ἓν ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων, καὶ θέλομεν ἰδεῖ ὅτι λεπτὸν δὲν ἐκφεύγει τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας.

α' Συντήρησις τῆς οἰκογενείας. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὡς πρὸς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς προμηθευτὰς, ἔχει τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, οἷα καὶ ἡ τοῦ Χρυσίππου δαπάνη. Εἶναι πρόδηλον καὶ δὲν χρῄζει ἀποδείξεως.

β' Εὐποιΐα. Τὸ πρὸς τοῦτο προσδιωρισμένον ποσὸν τῶν δεκακισχιλίων φράγκων τρέφει καὶ αὐτὸ τὴν βιομηχανίαν. Θὰ τὸ λάβωσιν ὁ ἀρτοπώλης, ὁ κρεοπώλης, ὁ ἔμπορος τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ἐπίπλων. Ὁ ἄρτος, τὸ κρέας καὶ λοιπὰ δὲν χρησιμεύουσι μὲν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀρίστωνα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐνδεᾶ ἐκεῖνα πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἐλέησεν· ὡς πρὸς τὴν καθ' ὅλου ὅμως βιομηχανίαν εἶναι ἀδιάφορον ἂν ἀναλωτὴς εἶναι ὁ Α ἢ ὁ Β. Ἢ ὁ Ἀρίστων ἐξοδεύσῃ ἓν πεντάφραγκον, ἢ τὸ δώσῃ εἰς πτωχὸν νὰ τὸ ἐξοδεύσῃ, εἶναι τὸ αὐτό.

γ' Συνδρομὴ φίλων. Ὁ φίλος εἰς ὃν ὁ Ἀρίστων δανείζει ἢ χαρίζει δεκακισχίλια φράγκα δὲν θὰ τὰ θάψῃ, εἶναι ἐναντίον τῆς ὑποθέσεως. Θὰ πληρώσῃ δι' αὐτῶν χρέη του, ἢ ἐμπορεύματα. Ἀγοράζων ἐμπορεύματα ἐνθαρρύνει τὴν βιομηχανίαν, διότι δὲν θὰ τολμήσῃ τις νὰ εἰπῇ ὅτι ἡ βιομηχανία κερδαίνει περισσότερον, ἀγοράζοντος τοῦ Χρυσίππου ἀντὶ δεκακισχιλίων φράγκων εὐγενῆ ἵππον, παρ' ὅ,τι ἀγοράζοντος τοῦ Ἀρίστωνος, ἢ τοῦ φίλου του, ἴσης ἀξίας ὑφάσματα. Ἂν διὰ τῆς συνδρομῆς πρόκειται νὰ πληρωθῇ χρέος, οὐδεμία ἄλλη μεταβολὴ, εἰμὴ ὅτι ἐμφανίζεται τρίτον πρόσωπον, ὁ δανειστὴς, ὅστις θὰ μεταχειρισθῇ τὰ ὁποῖα λαμβάνει χρήματα εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸ ἐργοστά-

Digitized by Google

σιον, ἢ εἰς ὁποιανδήποτε ἐπιχείρησίν του. Εἶναι πρόσθετον μεσολαβοῦν πρόσωπον μεταξὺ Ἀρίστωνος καὶ ἐργατῶν. Μόνον τὰ κύρια ὀνόματα ἀλλάζουσιν, ἀλλ' ἡ δαπάνη γίνεται, συνάμα δὲ καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐνθάῤῥυνσις τῆς βιομηχανίας.

δ' Ὑπολείπονται τὰ δεκακισχίλια φράγκα, ἅπερ ὁ Ἀρίστων οἰκονόμησεν· ἐνταῦθα δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐνθαῤῥύνσεως τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας, τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐργατῶν φαίνεται ὁ Χρύσιππος ὑπέρτερος τοῦ Ἀρίστωνος, εἰ καὶ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἔποψιν ὁ Ἀρίστων ἀναδεικνύεται ὑπέρτερος τοῦ Χρυσίππου.

Μετὰ στενοχωρίας πάντοτε, πιεζούσης με μέχρι φυσικῆς ἀλγηδόνος, βλέπω τοιαύτας ἀντιφάσεις μεταξὺ τῶν μεγάλων νόμων τῆς φύσεως. Ἂν ἡ ἀνθρωπότης ἦναι ἠναγκασμένη νὰ ἐκλέγῃ μεταξὺ τοῦ προσβάλλοντος τὰ συμφέροντά της καὶ τοῦ προσβάλλοντος τὴν συνείδησίν της, εἶναι ἀπελπισία περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω.

Ἵνα δὲ ὁ Ἀρίστων ἀναλάβῃ πρὸς τῇ ἠθικῇ καὶ τὴν οἰκονομικὴν ὑπεροχὴν, ἀρκεῖ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ παρήγορον τοῦτο ἀξίωμα, ὅπερ καίτοι φαίνεται παράδοξον εἶναι οὐχ ἧττον ἀληθές· *τὸ οἰκονομεῖν ἐστὶ δαπανᾶν*.

Τί προτίθεται ὁ Ἀρίσων οἰκονομῶν δεκακισχίλια φράγκα; Τάχα νὰ θάψῃ αὐτὰ εἰς γωνίαν τινα τοῦ κήπου του; Βεβαίως ὄχι, ἀλλὰ ν' αὐξήσῃ τὸ κεφάλαιον καὶ τὸ εἰσόδημά του. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξώδευσεν εἰς προσωπικὰς ἀπολαύσεις, τὰ ὁποῖα οἰκονόμησε, τὰ μεταχειρίζεται εἰς ἀγορὰν γαιῶν, οἰκίας, δημοσίων χρεωγράφων, βιομηχανικῶν μετοχῶν, ἢ τὰ τοποθετεῖ παρά τινι ἐμπόρῳ ἢ τραπεζίτῃ. Ἀκολουθήσατε καθ' ὅλας τὰς ὑποθέσεις ταύτας τὰ ἐν λόγῳ χρήματα, καὶ θέλετε πεισθῆ ὅτι διὰ τῶν πωλητῶν ἢ διὰ τῶν δανειζομένων προσώπων ὅλα τρέφουσι τὴν ἐργασίαν ἀπαραλλάκτως, ὡς εἰ ὁ Ἀρίστων, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἠγόραζε δι' αὐτῶν ἔπιπλα, τιμαλφεῖς λίθους, ἵππους κλπ.

Ἀγοράζει ὁ Ἀρίστων γαίας ἢ χρεώγραφα ἀντὶ δεκακισχιλίων φράγκων, ὁρμώμενος ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ τὰ ἐξοδεύσῃ. Αὐτὴν τὴν κατηγορίαν προσάπτετε εἰς αὐτὸν, ὅτι δὲν τὰ ἐξοδεύει.

Ἀλλὰ καὶ ὁ πωλῶν εἰς αὐτὸν τὰς γαίας ἢ τὰ χρεώγραφα ὁρμᾶται ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι χρειάζεται τὰ δεκακισχίλια φράγκα ἵνα τὰ ἐξοδεύσῃ οὕτως ἢ ἄλλως.

Ὥστε κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἡ δαπάνη γίνεται πάντοτε, ἢ διὰ τοῦ Ἀρίστωνος ἀμέσως, ἢ διὰ τοῦ προσώπου εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὰ χρήματα.

Μία μόνον λοιπὸν διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς τοῦ Ἀρίστωνος καὶ τῆς τοῦ Χρυσίππου διαγωγῆς ὡς πρὸς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, ὡς πρὸς τὴν ἐνθάῤῥυνσιν τῆς ἐργασίας. Ἡ μὲν τοῦ Χρυσίππου δαπάνη ἀμέσως παρ' αὐτοῦ καὶ πέριξ αὐτοῦ γινομένη εἶναι *ὁρώμενον*· ἡ δὲ τοῦ Ἀρίστωνος γινομένη ἐν μέρει διὰ μεσολαβούντων καὶ μακρὰν αὐτοῦ εἶναι *μὴ ὁρώμενον*. Ἀλλὰ παρὰ τῷ εἰδότι νὰ σχετίζῃ τὰ ἀποτελέσματα πρὸς τὰς αἰτίας ἡ μὴ δρωμένη δαπάνη εἶναι οὐχ ἧττον πραγματικὴ τῆς δρωμένης. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τὸ νόμισμα κυκλοφορεῖ, καὶ ὅτι δὲν μένει ἐν τῷ κιβωτίῳ τῶν οἰκονόμων καθὼς δὲν μένει ἐν τῷ τοῦ ἀσώτου.

Ψευδὲς λοιπὸν τὸ λεγόμενον ὅτι ἡ οἰκονομία βλάπτει ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν βιομηχανίαν· τοὐναντίον εἶναι ὅσον καὶ ἡ πολυτέλεια εὐεργετικὴ αὐτῇ.

Πόσον ὅμως δὲν εἶναι ὑπερτέρα τῆς πολυτελείας, ἂν ὁ νοῦς δὲν περιορισθῇ εἰς τὸ ἐνεστὼς, ἀλλ' ἀποβλέψῃ καὶ εἰς λίαν ποῤῥωτέρω μέλλον;

Δέκα παρῆλθον ἔτη. Τί ἔγεινεν ὁ Χρύσιππος καὶ τὰ πλούτη του καὶ ἡ μεγάλη δημοτικότης του; τὰ πάντα ἐξηφανίσθησαν. Ὁ Χρύσιππος κατεστράφη· ἀντὶ νὰ σκορπίζῃ πεντηκοντακισχίλια κατ' ἔτος φράγκα εἰς τὴν κοινωνίαν, ζῇ μάλιστα δαπάνῃ αὐτῆς. Ἀλλ' ὁπωςδήποτε δὲν εἶναι πλέον ἡ χαρὰ τῶν προμηθευτῶν του, δὲν ἐγκωμιάζεται ὡς ὁ προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, δὲν εἶναι ὠφέλιμος πλέον εἰς τοὺς ἐργάτας, οὐδ' εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν ἀφίνει ἐν πενίᾳ.

Εἰς τὸ τέλος τῶν αὐτῶν δέκα ἐτῶν ὁ Ἀρίστων ὄχι μόνον ἐξακολουθεῖ ῥίπτων εἰς τὴν κυκλοφορίαν ὅλον τὸ εἰσόδημά του, ἀλλὰ τὸ ῥίπτει αὐξόμενον ἐτησίως. Αὐξάνει τὸ ἐθνικὸν κεφάλαιον, ὅπερ τρέφει τὴν ἐργασίαν· ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς σημαντικότητος αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ζήτησις τῶν βραχιόνων, ἐξακολουθεῖ αὐξάνων ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἀποθνήσκων ἀφίνει τὰ τέκνα του ἱκανὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσωσιν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.[1]

Ἠθικῶς ἡ ὑπεροχὴ τῆς οἰκονομίας ἐπὶ τῆς πολυτελείας εἶναι ἀφιλονείκητος. Ἡ σκέψις ὅτι καὶ οἰκονομικῶς οὕτως ἔχει, εἶναι παρήγορος εἰς τὸν μὴ ἀρκούμενον εἰς τὰ ἄμεσα τῶν φαινομένων ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐξακολουθοῦντα τὰς ἐρεύνας μέχρι τῶν τελευταίων συνεπειῶν.

Ἕπεται τὸ τέλος. Ι. Β.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου διαιρεῖται κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1870 εἰς

1. Ὁ περίφημος ἄγγλος οἰκονομολόγος Ἀδὰμ Σμὶθ ἐχαρακτήρισε τὸ διπλοῦν τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς σπατάλης, εἰπὼν ὅτι ὁ μὲν οἰκονόμος εἶναι ὁ ἱδρυτὴς εὐποιοῦ καταστήματος, προωρισμένου νὰ παρέχῃ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱδρυτοῦ ἐργασίαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν εἰς ὡρισμένον ἀνθρώπων ἀριθμόν· ὁ δὲ σπάταλος εἶναι ὁ μωρὸς ὁ καταστρέφων τὸ ἵδρυμα καὶ οὕτω στειρεύων τὰς ὑπὸ τῶν προκατόχων του ἀνοιχθείσας πηγὰς τῆς ἐργασίας.

Digitized by Google

327,809 οἰκογενείας διανεμομένας εἰς 312,519 κατῳκημένα κτίρια.

Ο ΛΥΣΣΑΣΜΕΝΟΣ

Ὁ λόγος ἦτο περὶ σκύλων.

Τὸ δεῖπνον εἶχε τελειώσει. Αἱ κυρίαι εἰς τὸν ἐξώστην ἐθαύμαζον τὰ φλογοβαφῆ νέφη τῆς δύσεως, ἡμεῖς δὲ περὶ τὴν τράπεζαν ἐπίνομεν τὸν καφὲν καπνίζοντες. Ὁ Ἀνδρέας μόνος, ὁ ἀνεψιός μου, ὅστις δὲν καπνίζει ἀκόμη ἢ καπνίζει ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔπαιζεν εἰς μίαν γωνίαν μὲ τὸν σκύλον του. Ἀλλ' ἡ θορυβώδης ἐκδήλωσις τῆς ἀμοιβαίας τῶν δύο τούτων ἀγάπης δὲν συνετέλει οὔτε πρὸς διασκέδασιν, οὔτε πρὸς τὴν καλὴν χώνευσιν ἡμῶν τῶν περὶ τὴν τράπεζαν πρεσβυτέρων. Οὐδεὶς παρεπονεῖτο, διότι ὁ μὲν Ἀνδρέας ἦτο τοῦ οἰκοδεσπότου ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ δὲ σκύλος ἦτο ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Ἀνδρέα σύντροφος· δὲν ἐχρειάζετο ὅμως μεγάλη εὐφυΐας δόσις διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἠθέλομεν εὐχαριστηθῆ ἐπὶ τῇ ἀποπομπῇ τοῦ ζωηροῦ τετραπόδου. Ὁ γαμβρός μου, ὅστις δὲν ἐννοεῖ δυσκόλως, ἔσπευσε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς παρουσίας του, πρὸς προφανῆ τοῦ υἱοῦ του δυσαρέσκειαν.

Ἐπανελθούσης τῆς ἡσυχίας ἐπανελήφθη ζωηροτέρα περὶ τὴν τράπεζαν ἡ συνομιλία, φυσικῷ δὲ τῷ λόγῳ ἠρχίσαμεν λαλοῦντες περὶ τοῦ ἀποπεμφθέντος, περὶ τῶν ποικίλων ἀρετῶν του, περὶ τῆς καταγωγῆς του, καὶ ἐν γένει περὶ σκύλων. Προκειμένου περὶ σκύλων κατηντήσαμεν ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλου εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς λύσσης. Ὁ δὲ Ἀνδρέας, ὅστις ἐφαίνετο πλέον παντὸς ἄλλου ἐνδιαφερόμενος εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἠρώτησε τὸν ἱερέα τοῦ χωρίου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἴχομεν συνδειπνήσει, ἐὰν ἦτο συνήθης ἡ λύσσα εἰς τὸ χωρίον.

— Συνήθης ὄχι, ἀλλ' ὄχι καὶ ἄγνωστος, ἀπεκρίθη ὁ Παπᾶ-Σεραφείμ, καὶ μᾶς διηγήθη μεταξὺ ἄλλων τὰ τῆς ἀσθενείας ἑνὸς καλοῦ σκύλου του, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναγκασθῆ πρό τινων ἐτῶν νὰ φονεύσῃ, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι ἀσθένειά του ἦτο ἡ λύσσα.

Τὴν διήγησιν τοῦ ἱερέως διέκοπτεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὁ Ἀνδρέας μὲ τὰς ἐρωτήσεις του: Πῶς ἠννόησεν ὁ Παπᾶ-Σεραφεὶμ ὅτι ὁ σκύλος ἦτο λυσσασμένος, τί τὸν ἔκαμε, ποῦ τὸν ἔδεσε, πῶς τὸν ἐφόνευσε; Ὁ ἱερεὺς ἀπεκρίνετο λεπτομερῶς, ἐκ δὲ τῶν ἐρωταποκρίσεων ἐκείνων ὁμολογῶ ὅτι ἔμαθα οὐκ ὀλίγα περὶ λύσσης τὴν ἑσπέραν ἐκείνην.

— Ὁμιλοῦμεν περὶ σκύλων, εἶπεν ὁ γαμβρός μου, διακόψας τελευταίαν τινὰ τοῦ υἱοῦ του ἐρώτησιν. Ἀλλὰ τί θὰ ἔλεγες, Ἀνδρέα, ἐὰν ἤκουες τὸν Παπᾶ-Σεραφεὶμ νὰ σοῦ διηγηθῇ ὅτι εἶδε καὶ ἄνθρωπον λυσσασμένον;

— Ἄνθρωπον λυσσασμένον! ἀνεφώνησεν ὁ Ἀνδρέας. Ὅλοι δὲ μετ' αὐτοῦ ἠρχίσαμεν ἀπευθύνοντες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἱερέα. Πῶς, ποῦ, πότε, τί συνέβη, τί ἀπέγεινε;

Αἱ δασεῖαι ὀφρεῖς τοῦ Παπᾶ-Σεραφεὶμ εἶχον συσταλῆ ἅμα ἤκουσε τὰς τελευταίας τοῦ γαμβροῦ μου λέξεις. Δὲν ἀπεκρίθη εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐρωτήσεών μας· ἡ σιωπὴ καὶ ἡ κατήφειά του ἐμαρτύρουν, ὅτι ἀναμνήσεις θλιβεραὶ ἐπίεζον τὴν καρδίαν του, ὅτι δὲν τῷ ἦτο ἀρεστὸν νὰ τὰς ἀναξαίνῃ. Ἀλλὰ βλέπων ὅλους ἡμᾶς περιέργους καὶ ἀνυπομόνους νὰ τὸν ἀκούσωμεν, ἐνίκησε τὸν δισταγμόν του, ἀνεκάθησεν ἐπὶ τῆς καθέκλας του, ἐσήκωσεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ καλιμαύχιόν του, τὸ ἀπέθεσεν ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἔτριψε δὶς ἢ τρὶς τὸ μέτωπον μὲ τὴν δεξιὰν παλάμην του καὶ ῥίψας τὸ ἤρεμον βλέμμα του κατὰ σειρὰν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλων ἡμῶν, ἤρχισεν ὡς ἑξῆς τὴν διήγησίν του·

— Γνωρίζετε ὅλοι τὰ Παλαιὰ Ἀλώνια ἐδῶ ἔξω πρὸς βορρᾶν τοῦ χωρίου. Τὸ νεκροταφεῖόν μας, καθὼς ἐνθυμεῖσθε, κεῖται ὀλίγον μακρύτερα, πρὸς δυσμάς. Ἀμπέλια δεξιά, τὸ βουνὸν ἀριστερά, καὶ ἀνάμεσα ὁ δρόμος ἀπὸ τ' ἀλώνια εἰς τὸ νεκροταφεῖον. Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ δρόμου, πρὸς τοῦ βουνοῦ τὸ μέρος, ἴσως παρετηρήσατε ἓν μεγάλον πεῦκον· τὰ γηρασμένα του κλωνάρια σχηματίζουν μικρὰν ὄασιν σκιᾶς ὅταν ὁ ἥλιος φλογίζει τὴν ἄδενδρον ἐκείνην ἔκτασιν. Ὁπόταν διαβαίνω ἐκεῖθεν ἡ καρδία μου σφίγγεται εἰς τὴν θέαν τοῦ πεύκου, καὶ ὁ ἦχός του μοῦ φαίνεται ὡσὰν νὰ συλλαβίζῃ τὸ ὄνομα τοῦ δυστυχοῦς Χρήστου.

Δεκατρία ἔτη ἐπέρασαν ἔκτοτε. Ἦτο περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου. Πρό τινων ἡμερῶν εἶχεν ἀκουσθῆ ὅτι ἐφάνη λύκος γύρω τοῦ χωρίου. Ὁ Γεροθανάσης, ὁ ὁποῖος εἶχε κτίσει κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος τὴν καλύβην του πλησίον εἰς τ' ἀλώνια, διηγεῖτο ὅτι αἱ φωναὶ τοῦ σκύλου του τὸν ἐξύπνησαν μίαν νύκτα, ὅτι ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ εἶδεν ἔξω ἀπὸ τὸν τοῖχον τοῦ αὐλογύρου του ἕνα φοβερὸν λύκον, ὅτι ἥρπασε τὸ ὅπλον του καὶ ἐτουφέκισεν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπέτυχε καὶ τὸν εἶδεν εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης ἀποσυρόμενον μὲ τὴν οὐρὰν χαμηλὰ καὶ μὲ βήματα ὡσὰν μεθυσμένου ἀνθρώπου, καὶ ὅτι τόσον ἐτρόμαξεν ὥστε δὲν ἐσκέφθη νὰ γεμίσῃ καὶ πάλιν τὸ μονόκανον ὅπλον του διὰ νὰ πυροβολήσῃ ἐκ δευτέρου. Καὶ ἀπὸ ποιμένας ἠκούσθησαν ἄλλα παραπλήσια, ὥστε διέτρεχε φήμη εἰς τὸ χωρίον, ὅτι λύκος ἐπικίνδυνος ἦτο πλησίον μας, οἱ δὲ χωρικοὶ τὴν νύκτα ἐκοιμῶντο μὲ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἀνοικτόν, ἔχοντες τὸν νοῦν εἰς τὰ ζῶά των. Ὁ κίνδυνος ἦτο μεγαλείτερος παρ' ὅσον ἐφαντάζοντο, διότι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἦτο λύκος πεινασμένος, ἀλλὰ λυσσασμένη λύκαινα.

Ἓν ἀπόγευμα—ἦτο Δευτέρα—ὁ Χρῆστος ἔβοσκε τὰ πρόβατα τοῦ πατρός του πλησίον εἰς τὸ πεῦκον, περὶ τοῦ ὁποίου σᾶς ἔλεγα. Ἐκάθη-

Digitized by Google

το εἰς τὴν σκιὰν καὶ διώρθωνε μίαν παλαιὰν καρδάραν, ὅτε ἔξαφνα βλέπει τὰ πρόβατά του καὶ ἔφευγαν καταφοβισμένα, τὸ ἓν ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο. Στρέφει πρὸς τὸ νεκροταφεῖον καὶ τί νὰ ἰδῇ; Εἰς εἴκοσι βημάτων ἀπόστασιν ἡ λύκαινα ἀγριευμένη, ἑτοίμη εἰς ἐπίθεσιν, ἐδείκνυε τοὺς φοβεροὺς ὀδόντας της. Σηκόνεται ἀμέσως ὁ Χρῆστος καὶ ἁρπάζει μίαν πέτραν. Ὁ λύκος συνήθως φοβεῖται τὸν ἄνθρωπον καὶ φεύγει. Ἀλλ' ὁ Θεὸς νὰ φυλάγῃ ἀπὸ λυσσασμένον ζῶον!

Ὁ Παπᾶ-Σεραφεὶμ ἐπῆρε μηχανικῶς ἀπὸ τῆς τραπέζης τὸ καλιμαύχιόν του καὶ τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Μετά τινων στιγμῶν σιωπὴν ἐπανέλαβεν·

— Συγχωρήσατέ μοι, φίλοι μου, νὰ σᾶς δώσω μίαν συμβουλὴν τῆς ὁποίας εὔχομαι νὰ μὴ λάβητε ποτὲ ἀνάγκην. Λύκον λυσσασμένον δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἴδητε ποτέ. Ἀλλ' ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο, τύχῃ νὰ ὁρμήσῃ ἐπάνω σας σκύλος λυσσασμένος καὶ δὲν κρατῆτε ἢ ὅπλον ἢ ξύλον ἀρκετὰ δυνατὸν διὰ νὰ τοῦ σπάσῃ τὸ καύκαλον, προσέχετε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προφυλάττητε τὰς χεῖράς σας. Ἂν ζητήσητε μὲ τὰς χεῖρας νὰ παλαίσητε πρὸς τὸ ζῶον, θὰ σᾶς τὰς δαγκάσῃ. Σεῖς οἱ φραγκοφορεμένοι ἔχετε τὸ καπέλον, ἐγὼ τὸ καλιμαύχιόν μου, ὁ φουστανελᾶς τὸ φέσι του. Ὁπωσδήποτε ἔχετε τὸν νοῦν σας πῶς νὰ ὑπερασπισθῆτε τὰς γυμνὰς χεῖράς σας, μεταχειριζόμενοι τὸ προφύλαγμά των ὡς ἀσπίδα κατὰ τοῦ ζώου.

Ὁ Χρῆστος δὲν ἦτο οὔτε εἰς θέσιν οὔτε εἰς καιρὸν νὰ προφυλαχθῇ. Ἀντὶ νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα ἡ λύκαινα καὶ νὰ φύγῃ, ἐξ ἐναντίας ἅμα εἶδε τὸν νέον ἐγειρόμενον χύνεται ἐπάνω του, καὶ πρὶν κἂν προφθάσῃ ὁ Χρῆστος νὰ ῥίψῃ τὴν πέτραν, οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες τοῦ θηρίου ἔσφιγγον τὸ δεξιὸν πλευρόν του καὶ οἱ ὀδόντες του ἐξέσχιζον τὸ στῆθός του.

Ἡ πέτρα ἔπεσεν ἀπὸ τὰ δάκτυλά του· ἀλλ' ἔμειναν καὶ αἱ δύο του χεῖρες ἐλεύθεροι.

Ὁ Χρῆστος ἦτο ὁ ὑψηλότερος νέος τοῦ χωρίου μας, εὔρωστος καὶ γενναῖος, σωστὸν παλλικάρι. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος κάμνει καὶ τὸν δειλὸν γενναῖον. Καταιβάζει διὰ μιᾶς τὸν δεξιόν του βραχίονα καὶ σφίγγει κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλην τὸν λαιμὸν τῆς λυκαίνης, ἁρπάζει μὲ τὴν ἀριστερὰν τὴν κεφαλήν της καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν πνίξῃ. Τότε ἤρχισε μία πάλη φοβερά. Οἱ ὄνυχες καὶ οἱ ὀδόντες τοῦ λυσσασμένου θηρίου κατεξέσχιζαν ὅλον τὸ δεξιὸν πλευρὸν τοῦ δυστυχοῦς νέου. Δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν μάχαιράν του, διότι διὰ νὰ τὴν ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν ζώνην του ἔπρεπε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς λυκαίνης, τὴν ὁποίαν ἐκράτει πάντοτε μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρά του. Δὲν ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τὴν δεξιὰν καὶ νὰ χαλαρώσῃ τὴν λαβίδα, ὅπου ἔμενε σφιγμένος ὁ λαιμὸς τοῦ ζώου. Νὰ φωνάξῃ δὲν ἐτόλμα. Ἀλλοίμονον εἰς ὅποιον παλαίῃ, ἐὰν ἀρχίσῃ νὰ ἐξοδεύῃ τὰς δυνάμεις του φωνάζων. Ἐπὶ τέλους πίπτουν κατὰ γῆς καὶ οἱ δύο, χωρὶς νὰ διασπασθῇ ὁ φρικτὸς ἐκεῖνος ἐναγκαλισμός. Ὁ Χρῆστος ἀπ' ἐπάνω, ἡ λύκαινα ἀπὸ κάτω· ἀλλ' ἡ κεφαλή της ἀπλάκωτος ἄντικρυ τοῦ στήθους τοῦ Χρήστου, τὸ ὁποῖον κατεσπάρασσε πάντοτε, ἀγωνιζομένη ν'ἀπαλλαγῇ.

Ὁ Χρῆστος ᾐσθάνετο τὰς δυνάμεις του ἐκλιπούσας καὶ ἤρχιζε ν' ἀπελπίζηται, ὅτε ἔξαφνα ἀκούει μακρόθεν μίαν φωνήν, τὴν φωνὴν τοῦ Γεροθανάση.

— Βάστα Χρῆστε, ἔφθασα!

Τὰ πρόβατα τοῦ Χρήστου φεύγοντα εἶχον φθάσει μέχρι τῆς καλύβης τοῦ Γεροθανάση. Ἐκπλαγεὶς εἰς τὴν θέαν των ὁ γέρων ἤνοιξε τὴν θύραν του καὶ εἶδε μακρόθεν τὸν Χρῆστον παλαίοντα μὲ τὸ θηρίον. Ἁρπάζει ἀμέσως τὸ ὅπλον του ἀπὸ τὸν τοῖχον καὶ τρέχει δρομαῖος, ὅσον τὸ ἐσυγχώρουν οἱ γεροντικοὶ πόδες του.

Ὅταν ἐπὶ τέλους ἔφθασεν ὑπὸ τὸ πεῦκον καὶ ἐστάθη ἄνω τοῦ συμπλέγματος ἐκείνου εὑρέθη εἰς ἀμηχανίαν. Πῶς νὰ πυροβολήσῃ τὸ ζῶον χωρὶς νὰ βλάψῃ τὸν ἄνθρωπον; Ὁ Χρῆστος νέας λαβὼν δυνάμεις, ὡς ἐκ τῆς ἐπικουρίας ἥτις τῷ παρουσιάσθη, σφίγγει τὴν κεφαλὴν τῆς λυκαίνης, τὴν κρατεῖ ὅσον ἠδύνατο μακρὰν τοῦ στήθους του καὶ φωνάζει: Φωτιά! Ὁ γέρων χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν στηρίζει τὴν κάναν εἰς τὸ αὐτίον τοῦ ζώου καὶ πυροβολεῖ. Ἡ λύκαινα ἔμεινεν εἰς τὸν τόπον.

Ὁ Παπᾶ-Σεραφεὶμ ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον. Οὐδεὶς ἡμῶν διετάραξε τὴν σιωπήν του. Ἐβλέπομεν ὅτι εἶχε καὶ ἄλλα νὰ μᾶς εἴπῃ καὶ ἐπεριμένομεν. Ὁ ἥλιος ἐν τούτοις εἶχε δύσει· ἐντὸς τοῦ θαλάμου αἱ γωνίαι ἤρχισαν νὰ μαυρίζωσι· αἱ κυρίαι ἔμενον εἰσέτι εἰς τὸν ἐξώστην καὶ ἠκούαμεν τὰς ζωηρὰς ὁμιλίας καὶ τὸν εὔθυμον γέλωτά των.

— Ἠξεύρετε, φίλοι μου, ἐξηκολούθησεν ὁ ἱερεύς, τί ἐσκεπτόμην τώρα καὶ τί συχνάκις σκέπτομαι; Ἐσκεπτόμην πόσον ἡ ἀμάθεια μᾶς ζημιόνει, πόσα δεινὰ ἠθέλομεν ἀποφεύγει ἢ μετριάζει ἐὰν ἐγνωρίζαμεν πλειότερα πράγματα. Ἀλλὰ ποῖος νὰ μᾶς τὰ διδάξῃ; Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι καλλιτερεύομεν βαθμηδὸν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον· ἀλλ' εἴμεθα ἀκόμη πολὺ ὀπίσω. Ἠξεύρετε ὅτι εἰς ὅλα ἐδῶ τὰ χωρία τῆς περιφερείας μας οὔτε ἰατρὸς ὑπάρχει, οὔτε φαρμακεῖον; Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐτυπώθη ποτὲ εἰς Ἀθήνας, ἕως ἐδῶ ὅμως δὲν ἔφθασε ποτὲ οὔτε βιβλίον, οὔτε φυλλάδιον μὲ ὁδηγίας περὶ τοῦ πῶς ν' ἀποφεύγωμεν ἢ νὰ θεραπεύωμεν τὰς κοινοτέρας νόσους, δὲν λέγω τὴν λύσσαν, ἀλλὰ τὰς ἀσθενείας αἱ ὁποῖαι θερίζουν ἀδίκως τὰ τέκνα μας! Ἂς εἶναι! Θὰ γείνουν ὅλα μὲ τὸν καιρόν.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ χωρίον ὁ Χρῆστος

Digitized by Google

στηριζόμενος εἰς τὸν ὦμον τοῦ Γεροθανάση, αἱματωμένος, πληγωμένος, μὲ τὰ φορέματα σχισμένα, τὸ χωρίον ὁλόκληρον κατεταράχθη. Τὸ ἔμαθα ἀμέσως καὶ ἔτρεξα νὰ τὸν ἴδω. Ἔζη εἰς τοῦ πατρός του, εἰς ἐκείνην τὴν δίπατον οἰκίαν παρέκει ἀπὸ τὸ καφενεῖον, εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐκκλησίας. Κάτω ἀποθήκη καὶ ἐλαιοτριβεῖα, ἐπάνω δύο μικρὰ δωμάτια, ἡ δὲ εἴσοδός των ἀπὸ μίαν ἐξωτερικὴν κλίμακα εἰς τὸ πρόσωπον τῆς οἰκίας, ἐπὶ τοῦ δρόμου.

—Ἐκεῖ ὅπου κατοικεῖ τώρα ὁ δημοδιδάσκαλος; ἠρώτησεν ὁ Ἀνδρέας.

—Ἐκεῖ. Ὅταν ἀνέβην, μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσα νὰ φθάσω μέχρι τοῦ Χρήστου. Αἱ γειτόνισσαι εἶχον πλημμυρήσει καὶ τὰ δύο δωμάτια καὶ περιεκύκλωναν τὸν νέον, συμπαθεῖς ἀλλ' ἄχρηστοι, ἀντὶ βοηθείας φέρουσαι σύγχυσιν. Ἡ πρώτη ἀνάγκη δὲν ἦτο νὰ πλυθῶσι τὰ αἵματα ἢ νὰ διορθωθῶσι τὰ φορέματα τοῦ Χρήστου, ἀλλὰ νὰ καυτηριασθῶσιν αἱ πληγαί του. Οὐδεὶς ὅμως ἐκεῖ ἐσκέπτετο περὶ τούτου. Ἡ σκέψις καὶ ἡ συλλογὴ ἦτο πῶς νὰ προμηθευθῶσι λυσσόχορτον.

Τί δὲν εἶπα διὰ νὰ τοὺς πείσω νὰ τὸν στείλωσιν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας, εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Δὲν ἤθελαν νὰ τὸ ἀκούσωσι. Λυσσόχορτον καὶ πάλιν λυσσόχορτον. Αὐτὸ ἦτο ἡ ἐπιθυμητὴ πανάκεια, ἀλλὰ κανεὶς εἰς τὸ χωρίον δὲν εἶχε λυσσόχορτον.

—Τί χόρτον εἶναι τοῦτο; ἠρώτησα διακόψας τὸν ἱερέα.

Οἱ ὀφθαλμοὶ ὅλων τῶν περὶ τὴν τράπεζαν ἐστράφησαν διὰ μιᾶς πρὸς ἐμὲ καὶ ᾐσθάνθην ὅτι ἠρυθρίασα ὑπὸ τὰ βλέμματά των. Εἶδα ὅτι ἡ διακοπή μου δυσηρέστησε τὸ ἀκροατήριον καὶ μετενόησα διὰ τὴν ἄκαιρον ἐρώτησίν μου. Δὲν ἦτο κατάλληλος ἡ στιγμὴ διὰ βοτανικὰς ἐρεύνας, ἀλλ' ἀργὰ τὸ ἠννόησα.

—Δὲν ἠξεύρω πῶς νὰ τὸ περιγράψω, διότι δὲν τὸ γνωρίζω, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ ἱερεύς. Ὑποθέτω ὅτι βλαστάνει εἰς Σαλαμῖνα. Εἶναι μυστικὸν καὶ εἰσόδημα τῶν καλογήρων τῆς Φανερωμένης.[1]

Δὲν ἐζήτησα πλειοτέρας διασαφήσεις, ἀλλ' ἔκυψα σιωπηλῶς τὴν κεφαλήν. Ὁ Παπᾶ-Σεραφεὶμ ἠννόησε τὴν στενοχωρίαν μου καὶ ἐξηκολούθησεν ὡς ἑξῆς·

—Ἐπὶ τέλους καὶ μετὰ πολλὰ ἔπεισα καὶ τὸν Χρῆστον καὶ τοὺς—ἢ μᾶλλον τὰς—περὶ αὐτόν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἀθήνας. Ἤθελε ν' ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπαύριον. Ἐπέμεινα καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσα νὰ φύγῃ ἀμέσως, ὑποσχεθεὶς νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἀνέβημεν εἰς τὰ ζῷά μας καὶ ἐξεκινήσαμεν. Αἱ γειτόνισσαι μᾶς ἔδιδαν εὐχὰς ἐν ἀφθονίᾳ, χωρὶς ὅμως νὰ φαίνωνται πεπεισμέναι ὅτι τὸ νοσοκομεῖον θ' ἀντικαταστήσῃ τοῦ λυσσοχόρτου τὴν ἔλλειψιν. Ἐφθάσαμεν εἰς Ἀθήνας πολὺ ἀργά· ἀφῆκα τὸν Χρῆστον εἰς τὸ νοσοκομεῖον καὶ ἐπέστρεψα νύκτα βαθεῖαν εἰς τὸ κελλίον μου.

Ταῦτα συνέβησαν, καθὼς σᾶς εἶπα, τὴν Δευτέραν. Τὴν Πέμπτην ὁ Χρῆστος ἐπέστρεψεν. Ὑπέφερεν ἀκόμη ἀπὸ τῆς καυτηριάσεως τοὺς πόνους, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα ἐφαίνετο καλῶς ἔχων. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἱ πληγαί του οὐλώθησαν ἐντελῶς. Ἀλλ' οἱ χωρικοὶ δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ νοσοκομείου. Ἡ ὑποψία των δὲν προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἐβράδυνεν ἡ καυτηρίασις, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι ἔλειψε τὸ λυσσόχορτον. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ προληφθῇ ἡ λύσσα χωρὶς λυσσόχορτον; Ὅπου λοιπὸν ἐφαίνετο ὁ Χρῆστος ἐξεδηλοῦτο γύρω του μυστηριώδης φόβος. Αἱ μητέρες ἐφρόντιζον ἀμέσως νὰ συμμαζεύσωσι τὰ τέκνα των διὰ νὰ μὴ εὑρίσκωνται πλησίον του. Οἱ ἄνδρες ἐφέροντο περιποιητικῶς ὡς ἂν νὰ ἐπροφυλάττοντο μὴ τυχὸν λάβῃ ἀφορμὴν νὰ θυμώσῃ. Ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ χωρίον ὅλον ἦτο εἰς προσοχήν. Συνεμερίζετο ἆρά γε καὶ αὐτὸς τοὺς φόβους τῶν συγχωρικῶν του περὶ τῆς θεραπείας του; Ἡ συστολὴ μὲ τὴν ὁποίαν μοὶ ἀπεκρίνετο ὁπόταν συνέβαινε νὰ τὸν συναντήσω, τὸ λοξὸν βλέμμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐκύτταζε τοὺς διαβαίνοντας ἐνῷ συνωμίλουν μετ' αὐτοῦ, ταῦτα καὶ ἄλλα μοὶ ἐφαίνοντο σημεῖα μαρτυροῦντα ὅτι ὁ δυστυχὴς εἶχε τὰς ὑποψίας του. Τὸν ἐλυπούμην κατάκαρδα. Φαντασθῆτε, φίλοι μου, ὁποία βάσανος, ὁποία ἀγωνία νὰ φοβῆταί τις ὅτι κρύπτει ἐντὸς αὐτοῦ τοιαύτην ἀσθένειαν καὶ νὰ περιμένῃ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ἔκρηξίν της!

—Τὸ χειρότερον εἶναι, ὑπέλαβεν ὁ γαμβρός μου, ὅτι ὁ τοιοῦτος φόβος ὑποτρέφει τὴν ἀσθένειαν. Ἀνεγίνωσκα ἐσχάτως τοιοῦτόν τι εἰς ἓν ἐπιστημονικὸν περιοδικόν. Ὁ φόβος ὅστις κατακυριεύει πολλοὺς ὅταν τοὺς δαγκάσῃ σκύλος, φόβος τὸν ὁποῖον κρύπτουσιν, εἴτε ἀπὸ ἐντροπὴν εἴτε διὰ νὰ μὴ τὸν μεταδώσωσιν εἰς τοὺς συγγενεῖς των, ἀποτελεῖ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀσθένειαν. Ἡ δὲ τοιαύτη παθολογικὴ κατάστασις ἐπιβαρύνει τὰς συνεπείας τῆς πληγῆς καὶ τῆς καυτηριάσεως. Ταῦτα καὶ μόνα δύνανται νὰ προξενήσωσι τέτανον. Ἡ δὲ ὑδροφοβία καὶ ὁ τέτανος ὁμοιάζουσιν εἰς πολλά. Αὐτὰ λέγουν οἱ ἰατροί. Πρὸς τί ὅμως μᾶς τὰ λέγουν ἐνόσῳ δὲν μᾶς διδάσκουν καὶ τὸ μυστικόν, πῶς νὰ κυριεύωμεν καὶ νὰ ἐκριζόνωμεν τοὺς μυστικοὺς φόβους μας; Ἐδῶ τοὺς θέλω. Ἀλλὰ μὲ συγχωρεῖτε, πάτερ, σᾶς διέκοψα.

1. Τὸ φάρμακον τῶν μοναχῶν τῆς Σαλαμῖνος κατὰ τῶν λυσσοδήκτων εἶνε μίγμα κόνεων ἐκ τῶν κολεοπτέρων ἐντόμων μ υ λ α β ρ ι δ ῶ ν (Mylabris) καὶ τῆς ῥίζης τοῦ φυτοῦ Cynanchum erectum, ἀνήκοντος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀ σ κ λ η π ι α δ ῶ ν. Κατὰ Fraas τὸ φυτὸν τοῦτο εἶνε τὸ ἀ π ό κ υ ν ο ν τῶν ἀρχαίων, ὀνομαζόμενον καὶ κ υ ν ό μ ο ρ ο ν καὶ π α ρ δ α λ ι α γ χ έ ς. (Synops. plant. fl. Classicæ, σ. 160). Ἄλλο ὄνομα τοῦ Cynanchum erectum εἶνε τὸ Marsdenia erecta. Κοινῶς λέγεται ψ ό φ ι ο ς ἢ λ υ σ σ ό χ ο ρ τ ο. Σ. τ. Δ.

Digitized by Google

— Χωρὶς ν' ἀναγνώσω τι περὶ τούτου, μοῦ ἤρχοντο ὑποψίαι τοιαῦται, ἐπανέλαβεν ὁ ἱερεύς. Ἐντούτοις αἱ ἑβδομάδες παρήρχοντο καὶ ἤρχιζαν οἱ χωρικοὶ νὰ λησμονῶσι τὴν ἱστορίαν αὐτήν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ ὁμιλῶσι περὶ αὐτῆς, ὅτε ἔξαφνα περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἔρχεται μίαν αὐγὴν ὁ πατὴρ τοῦ Χρήστου καὶ μοῦ λέγει ὅτι ὁ υἱός του δὲν εἶναι καλά.—Τί ἔχει;—Δὲν ἠξεύρω. Ἔχει θέρμην· δὲν ἔχει ὄρεξιν. Ὑπῆγα ἀμέσως νὰ τὸν ἴδω. Τὸν ηὗρα ἐξαπλωμένον κατὰ γῆς εἰς τὴν κάπαν του ἐπάνω. Ἦτο ἥσυχος, ἀλλ' ὠχρὸς καὶ φοβισμένος. Μοῦ εἶπεν ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ τὴν ἀναπνοήν του, ὅτι τοῦ ἔρχεται κάποτε ὡσὰν πνίξιμον εἰς τὸν λαιμόν, ὅτι στενοχωρεῖται ὑπερβολικά. Τῷ ἔδωκα ὀλίγον γάλα καὶ τὸν παρεκίνησα νὰ τὸ πίῃ. Ἀνεσηκώθη, ἐπῆρε τὸ ἀγγεῖον ἀπὸ τὰς χεῖράς μου καὶ ἡτοιμάσθη νὰ τὸ γευθῇ. Ἀλλ' ἅμα τὸ ἐπλησίασεν εἰς τὰ χείλη του κατελήφθη ὑπὸ ῥίγους καὶ ἀηδίας. Μόλις ἐπρόφθασα νὰ πάρω ὀπίσω τὸ ἀγγεῖον. Τὸν κατέλαβον σπασμοὶ φοβεροί. Ἐνόμιζα ὅτι τελειόνει. Μετ' ὀλίγον συνῆλθε.—Ἄχ, μοῦ εἶπεν, ὁ γέρος μου τὰ πταίει. Ἂν ἐφρόντιζε νὰ μοῦ φέρῃ τὸ λυσσόχορτον δὲν θ' ἀπέθνησκα λυσσασμένος!

Ἐπροσπάθησα νὰ τὸν πείσω ὅτι ἡ ἀσθένειά του ἦτο ἁπλῆ τοῦ στομάχου ταραχή, τῷ εἶπα ὅσα ἠδυνάμην χωρὶς δυστυχῶς νὰ τὰ πιστεύω, καὶ τὸν ἀφῆκα ὑποσχεθεὶς νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ πάλιν τὸ ἑσπέρας, διότι εἶχα τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ τελέσω γάμον εἰς τὸ πλέον ἀπόκεντρον χωρίον τῆς περιφερείας μου. Τοιαύτη ἡ ζωὴ τοῦ ἱερέως. Ἀπὸ τῆς λύπης εἰς τὴν χαράν, ἀπὸ τὰ στεφανώματα εἰς τὴν κηδείαν. Ἂς εἶναι!

Τὸ ἑσπέρας, πρὶν ἔτι εἰσέλθω εἰς τὸ χωρίον, ἔμαθα ὅτι ὁ Χρῆστος ἦτο μανιώδης. Ὁ πατήρ του μ' ἐπερίμενεν εἰς τὸ κελλίον μου. Ἤθελε τὴν βοήθειάν μου διὰ νὰ μεταφέρωμεν τὸν πάσχοντα εἰς ἄλλο οἴκημα ἰσόγειον. Τὸ ἀπήτουν οἱ γείτονες. Ἐφοβοῦντο μὴ ἐξέλθῃ εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἀρχίσῃ νὰ δαγκάνῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Εἰς τὸ ἀνώγειον ὅπου εὑρίσκετο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμποδισθῇ ἐὰν ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ· Ἠδύνατο νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὰ παράθυρα. Τὸν ἤθελαν εἰς τὸ ἰσόγειον διὰ νὰ τὸν φρουρήσωσιν εὐκολώτερον. Οἱ χωρικοὶ ἦσαν φοβισμένοι, ὁ δὲ φόβος εἶναι ἄγριος καὶ σκληρός, καὶ ἐννόησα ὅτι ἐὰν ὁ δυστυχὴς Χρῆστος ἐγίνετο ἀπειλητικὸς καὶ ἐπικίνδυνος, θὰ ἐτουφεκίζετο.

Χωρὶς νὰ χάσω καιρὸν μετέβην εἰς τὸ ἀνώγειον. Εὐτυχῶς ηὗρα τὸν ἀσθενῆ εἰς περίοδον ἡσυχίας. Ἐκάθητο κατὰ γῆς μὲ τοὺς ἀγκῶνας ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῶν χειρῶν του. Τὰ ὀλίγα ἔπιπλα τοῦ δωματίου ἦσαν ἄνω κάτω, καὶ σπαρμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ τρίμματα πηλίνων ἀγγείων. Σᾶς ἐξομολογοῦμαι ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην μὲ κατέλαβεν αἴσθημα φόβου. Ἐσκέφθην ὅτι ἦτο ἀνοησία μου νὰ ὑπάγω μόνος ἐκεῖ. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην πλέον, καὶ ἂν τὸ ἤθελα, νὰ ὀπισθοχωρήσω. Ἐπλησίασα, ἔθεσα τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ εἶπα μίαν εὐχὴν μεγαλοφώνως.

Ὅτε ἐτελείωσα ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ μοῦ ἐφίλησε τὴν χεῖρα.

— Δὲν εἶσαι καλὰ ἐδῶ, Χρῆστέ μου, τῷ εἶπα. Ἔλα νὰ ὑπάγωμεν εἰς τοῦ θείου σου. Δὲν κατοικεῖ κανεὶς ἐκεῖ καὶ θὰ εἶσαι καλλίτερα καὶ ἡσυχώτερος. Ἀκολούθει με.

Ἠγέρθη ἐν σιωπῇ.

— Δὲν θέλω νὰ μὲ ἴδῃ κανείς, εἶπεν ἡσύχως. Εἰπέ τους ὅλους νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν δρόμον μας.

Ἤνοιξα τὴν θύραν καὶ μολονότι δὲν ἦτο κανεὶς ἔξω ἐκεῖ, ἐφώναξα δυνατά: Φύγετε ὅλοι, πηγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας.

— Δὲν ἔμεινε κανεὶς ἔξω, Χρῆστε. Πηγαίνωμεν.

— Δὲν ἠμπορῶ νὰ βλέπω τὸ φῶς, πάτερ. Μὲ πειράζει.

Ὁ ἥλιος ἐπλησίαζεν εἰς τὴν δύσιν του καὶ αἱ τελευταῖαι ἀκτῖνές του ἐχύνοντο διὰ τῆς ἀνοικτῆς θύρας ἐντὸς τοῦ πενιχροῦ δωματίου. Ἐπῆρεν ὁ Χρῆστος τὴν κάπαν του, τὴν ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, τὴν ἐχαμήλωσεν ἐπὶ τοῦ προσώπου του καὶ μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα. Ἐγὼ ἔμπρός, ἐκεῖνος κατόπιν, μετέβημεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς οἰκήματος εἰς τὸ ἄλλο. Ἐκεῖ ἔμεινα ἀρκετὴν ὥραν πλησίον του, ἐπροσπάθησα ὅπως ἠδυνάμην νὰ τὸν παρηγορήσω, καὶ ἀνεχώρησα ἀφοῦ ἐνύκτωσε. Ὅταν ἤνοιξα τὴν θύραν διὰ νὰ ἐξέλθω μοὶ ἐφάνη ὅτι εἶδα εἰς τὸ σκότος ἀνθρώπους ὡπλισμένους. Ἔκλεισα τὴν θύραν. Ἡ κλεὶς ἦτο ἔξωθεν. Τὴν ἐκλείδωσα καὶ ἐπροχώρησα.

Οἱ χωρικοὶ μὲ περιεκύκλωσαν ἀμέσως ἐρωτῶντες περὶ τοῦ ἀσθενοῦς. Τοῖς εἶπον ὅτι ἀποθνήσκει καὶ τοὺς παρεκάλεσα ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἐλέους νὰ τὸν ἀφήσωσι ν' ἀποθάνῃ ἐν εἰρήνῃ. Οἱ δυστυχεῖς δὲν ἦσαν ἀναίσθητοι. Ἐλυποῦντο ἐξ ὅλης καρδίας τὸν φίλον, τὸν σύντροφόν των. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως εἶναι ἀνώτερον τοῦ ἐλέους, ὁ δὲ φόβος ἐξεγείρει εἰς τοῦ ἀμαθοῦς τὴν καρδίαν τοῦ θηρίου τὰς ὁρμάς.

Ἐκεῖ μᾶς διέκοψαν αἱ Κυρίαι. Ἡ ἑσπερινὴ δρόσος τὰς ἐδίωξεν ἀπὸ τὸν ἐξώστην.

— Ἀκόμη εἰς τὰ σκοτεινὰ κάθησθε, ἀνέκραξεν ἡ ἀδελφή μου. Ὁ Παπᾶ-Σεραφεὶμ θὰ σᾶς λέγῃ κανὲν νόστιμον παραμύθι. Δὲν μᾶς τὸ λέγετε καὶ ἡμᾶς, νὰ διασκεδάσωμεν;

Καὶ διέταξε τὴν ὑπηρέτριαν νὰ φέρῃ φῶτα.

— Τί ἀπέγεινεν ὁ Χρῆστος; ἠρώτησε σιγὰ ὁ Ἀνδρέας.

Ὁ ἱερεὺς ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐκίνησεν ὁριζοντίως τὴν χεῖρα.

Digitized by Google

Δὲν ἠννόησα, καὶ οὔτε ἠθέλησα πλέον νὰ ἐξετάσω, τί ἐσήμαινεν ἡ χειρονομία ἐκείνη Ἀπέθανε; τὸν ἐφόνευσαν;...

Ἡ ὑπηρέτρια εἰσῆλθε μὲ τὰ κηρία ἀνημμένα καὶ ἠλλάξαμεν ὁμιλίαν.

Δ. Β.

Πρὸ μικροῦ χρόνου ἔσχε χώραν ἐν Παρισίοις ἡ κατ' ἔτος συγκροτουμένη συνεδρίασις τῶν πέντε Ἀκαδημιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ Ἰνστιτοῦτον τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτὴν ἄλλοι τε σοφοὶ ἄνδρες ἀνέγνωσαν ὑπομνήματα καὶ διατριβὰς καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἐπιστημῶν Ἀκαδημίας ὁ ἐπιφανὴς ἀστρονόμος καὶ πιθανὸς διάδοχος τοῦ ἀρτίως ἀποβιώσαντος διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων Le Verrier, κ. Faye, «Περὶ τῆς νομιζομένης ἐπιδράσεως τῆς σελήνης ἐπὶ τοῦ καιροῦ».

Ὑπάρχει τῷ ὄντι γενικὴ πρόληψις ὅτι δῆθεν ἐπιδρᾷ ἡ σελήνη ἐπὶ τοῦ καιροῦ καὶ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην πρόληψιν καταπολεμεῖ ὁ κ. Faye, οὗ τὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁρμοδιότητα οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ. Ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν εἶνε ἐρριζωμένη ἡ πρόληψις αὕτη, ἀπαραίτητον ἐκρίναμεν τὴν ἐξελλήνισιν τοῦ περὶ αὐτῆς ὑπομνήματος.

Σ. τ. Δ.

Περὶ τῆς νομιζομένης ἐπιδράσεως
ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

Συνήθως νομίζουσιν οἱ ἄνθρωποι ὅτι προκειμένου τοῦ λόγου περὶ ἐπιστημονικῶν πραγμάτων ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τις δίκαιον διὰ νὰ εὕρῃ τὸ δίκαιόν του. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω. Πολλάκις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κράτει τῆς ἐπιστήμης ἀναγκάζεταί τις νὰ πολεμήσῃ κατὰ προλήψεων ἐρριζωμένων, διότι ὑπάρχουσιν ἔτι προλήψεις. Καὶ εὔκολον μὲν εἶνε νὰ πείσῃ τις τὸν ἀντίπαλόν του, ὅταν ἔχῃ ἕνα ἢ καὶ πλείονας ἀντιπάλους, ἀλλ' ὅταν πρόκηται νὰ πείσῃ τὸν κόσμον ὅλον, ἐναντία φρονοῦντα, τί νὰ κάμῃ τότε; Πρῶτον πάντων κινδυνεύει ὁ τοιοῦτος νὰ ἐξεγείρῃ γενικὴν ἐναντίον του κατακραυγήν, οἵα ἦτο ἐκείνη, ἣν ἐξήγειρεν ἐπ' ἐσχάτων καθ' ἑαυτοῦ ὁ τολμήσας, παρὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν πλήρει Ἀκαδημίᾳ ὅτι αἱ ἀντλίαι οὐδόλως ἀντλοῦσι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ.

Ὅμοιόν τινα ἀγῶνα ἀπεφάσισα ν' ἀναλάβω καὶ ἐγὼ σήμερον ἐνώπιόν σας κατὰ μετεωρολογικῆς προλήψεως λίαν ἐρριζωμένης. Θ' ἀποδείξω ὅτι παρὰ τὴν γνώμην τοῦ κοινοῦ ἡ σελήνη εἶνε ὅλως ἀθῴα ἀπὸ τῶν μεταβολῶν τοῦ καιροῦ.

Πολλάκις ἀκούετε ἀνθρώπους λέγοντας· «ὁ καιρὸς εἶνε ἄθλιος, τρικυμιώδης, ἀλλ' εὐτυχῶς πλησιάζει νὰ τελειώσῃ ἡ σεληνιακὴ περίοδος καὶ θὰ διορθωθῇ ὁ καιρὸς μὲ τὴν νέαν σελήνην.»

Καὶ ἂν μὲν ἐπρόκειτο μόνον περὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι κατοικούντων, ὑπομονή· οἱ κύριοι οὗτοι δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὸν καιρὸν εἰμὴ καθ' ὅσον πρόκειται νὰ διασκεδάσωσι, νὰ κάμωσι τὸν περίπατόν των ἢ τὰς ἐπισκέψεις των· τὰς ἐργασίας των δύνανται νὰ τὰς κάμωσι οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ καιρός. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐσφαλμένη πεποίθησις ὑπάρχει καὶ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς, δι' οὓς τὸ ζήτημα ἔχει πολλὴν σημασίαν. Ὅθεν καὶ ἂν ποτε θελήσητε νὰ δείξητε δυσπιστίαν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν, σᾶς ἀπαντῶσι· «καὶ ὅμως τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουσι καὶ οἱ ναυτικοί.»

Ἂν ἀκόμη ἐπιμείνητε, σᾶς λέγουν ὅτι οὕτω νομίζουσι καὶ οἱ μετεωρολογοῦντες. Ταῦτα δὲ λέγουν καὶ ἄνδρες λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι, οἵτινες ἔχουσι πεποίθησιν εἰς τὴν παράδοξον τῆς σελήνης δύναμιν, περὶ ἧς πρόκειται ὁ λόγος, καὶ οἵτινες σημειώνουσι μάλιστα τῆς σελήνης τὰς φάσεις εἰς τὸ περιθώριον τῶν τετραδίων, ἐν οἷς ἀναγράφουσι τὰς μετεωρολογικάς των παρατηρήσεις, καὶ ὄχι οἱ κοινοὶ μόνον ἄνθρωποι ἢ οἱ ἐκδόται τῶν ἡμερολογίων, οἵτινες διατείνονται μὲν ὅτι αἱ προρρήσεις των βασίζονται ἐπὶ βαθυτάτων ἐρευνῶν καὶ σπουδῶν τῶν σεληνιακῶν φάσεων, πράγματι ὅμως περιορίζονται, λίαν συνετῶς ποιοῦντες, εἰς τὸ νὰ σημειώνωσιν εἰς τὰ ἡμερολόγιά των καλὸν καιρὸν διὰ τὸ θέρος καὶ κακὸν διὰ τὸν χειμῶνα.

Ἀλλὰ δύναταί τις νὰ μοὶ εἴπῃ· τὸ ζήτημα, ὅπερ θέλετε νὰ συζητήσετε νῦν, εἶνε ἁπλούστατον καὶ ἔπρεπε πρὸ πολλοῦ καιροῦ νὰ ἦνε λελυμένον. Ἀρκεῖ μόνον νὰ γείνῃ ἡ παρατήρησις ἂν αἱ μεταβολαὶ τῆς ἀτμοσφαίρας συμπίπτουσι μὲ τὰς φάσεις τῆς σελήνης. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶνε ἁπλῶς ζήτημα παρατηρήσεως, πρέπει νὰ στηρίζηται ἐπὶ γεγονότων. Ἐκεῖνοι τώρα, οἵτινες ἐνδιαφέρονται νὰ προγνωρίζωσι τὰς μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαίρας, εἶνε σύμφωνοι ὅτι ἔχει ἐπιρροὴν ἡ σελήνη. Τοῦτο θὰ εἴπῃ ὅτι παπαρετήρησαν τὸ πρᾶγμα· ἄρα τὸ ζήτημα εἶνε λελυμένον καὶ ἔχετε πολὺ ἄδικον ν' ἀντιστρατεύησθε κατὰ τῆς πείρας.

Ἔπειτα, προσθέτουσιν, ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες ἔχοντες πολὺ μεῖζον συμφέρον νὰ προγνωρίζωσι τὸν καιρὸν ἢ οἱ ναυτικοὶ ἢ ἄλλοι· τοιοῦτοι εἶνε οἱ στρατηγοὶ κατὰ τὴν παραμονὴν ἐκτελέσεως στρατηγικοῦ σχεδίου, ὅπερ ὅλως δύναται ν' ἀποτύχῃ ἐξ αἰτίας αἰφνιδίας κακοκαιρίας. Ὁ στρατηγὸς Bugeaud π. χ., ὅστις ἦτο λίαν συνετός, ἐπίστευεν εἰς τὴν τοιαύτην τῆς σελήνης ἐπίδρασιν. Διηγοῦνται ὅτι ὅταν ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐπολέμει ἐν τῇ Ἀφρικῇ οὐδέποτε ἐπεχείρει τι πρὶν ἢ συμβουλευθῇ τὴν σελήνην. Εἰς τοῦτο ἐγὼ ἀπαντῶ ὅτι καὶ οἱ ῥωμαῖοι στρατηγοὶ— καὶ ἡ ἱστορία μᾶς ἀναφέρει δόξα τῷ Θεῷ ῥωμαίους στρατηγοὺς ἴσης τοὐλάχιστον ἱκανότητος πρὸς τὸν ἔνδοξον μακαρίτην Bugeaud—οὐδέποτε ἐπεχείρουν τι πρὶν ἢ συμβουλευθῶσι τὰ σπλάγχνα τῶν θυμάτων ἢ πρὶν παρατηρήσωσιν ἂν ἔτρωγον μὲ ὄρεξιν ἢ ὄχι τὰ ἱερὰ ὀρνίθια. Καὶ ἡ γνώμη λοιπὸν καὶ αἱ νῖκαι αὗται τῶν ἐνδόξων στρατηγῶν οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. Ὁ κανὼν ἄλλως τε, ὃν ἠκολούθει ὁ στρατάρχης Bugeaud εἰς τὰς μετεωρολογικάς του παρατηρήσεις, εἶνε ὁ ἑξῆς· «Παρετηρήθη ὅτι ἐννενήκοντα τοῖς ἑκατὸν ὁ και-

Digitized by Google

ρος μένει καθ' ὅλην τὴν σεληνιακὴν περίοδον οἷος ἦτο κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς περιόδου, ἂν δὲν μετεβλήθη κατὰ τὴν ἕκτην, ἑβδομήκοντα δὲ τοῖς ἑκατὸν μένει καθ' ὅλην τὴν περίοδον οἷος ἦτο κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἂν πάλιν δὲν μετεβλήθη κατὰ τὴν ἕκτην.» Ὁμολογήσατε ὅτι ὁ κανὼν οὗτος εἶνε κάπως περίπλοκος καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου καταντᾷ τόσον δύσχρηστος, ὥστε ἀμφιβάλλω πολὺ ἂν εὑρέθησαν ἄνθρωποι νὰ τὸν ἐπωφεληθῶσι. Ἔπειτα ἴσα ἴσα ὁ κανὼν οὗτος δὲν λέγει ἐπιδρᾷ ἐπὶ καιροῦ ἡ ἀλλαγὴ τῶν φάσεων τῆς σελήνης, ἀλλ'ἄλλο τι. Ὁπωσδήποτε, κατὰ τὸν ἕνα ἢ κατὰ τὸν ἄλλον τρόπον, πάντες ἀνομολογοῦσιν ὅτι κάτι κάμνει ἡ σελήνη. Ἐνώπιον δὲ τῆς κοινῆς ὁμοφωνίας πῶς ἐγὼ ὁ τολμῶν ν' ἀντιστῶ εἰς τὰ παραδεδεγμένα, νὰ μὴ αἰσθανθῶ ἐμαυτὸν τεταραγμένον; Καὶ ὅμως ὄχι. Προκειμένου περὶ ἐπιστήμης οὔτε πλειονοψηφία, οὔτε παμψηφία ἰσχύει. Ἐπὶ ὅλων τῶν ζητημάτων,ἅτινα ἐτάραξαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὧν ἐκράτησεν ἐπὶ τέλους ἡ ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς λύσις,θὰ παρατηρήσητε ὅτι εἰς εὑρέθη πάντοτε ἐν ἀρχῇ ὁ τολμήσας ν'ἀντιτάξῃ τὴν ἀλήθειαν κατὰ τοῦ ψεύδους τῶν πολλῶν. Καὶ οἱ πολλοὶ οὗτοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς ἀληθείας πεισθέντες νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ ἑνὸς ἐκείνου, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸ ὀρθὸν τοῦ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ. Ἀναμνήσθητε τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Κεπλέρου, τοῦ Ἁρβαίου. Ἴδιον δὲ εἶνε πεπολιτισμένων κοινωνιῶν νὰ κάμνωσιν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποχωρῇ ἡ παλαιὰ καὶ ἐγγηράσασα πρόληψις τοῦ κοινοῦ εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην.

Ἀλλ' ὅμως, τοῦτο εἶνε τὸ κακόν, πολλάκις δὲν δέχονται τὴν ἀλήθειαν οἱ σύγχρονοι, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι. Παρέβαλόν τινες τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς ἕνα ἄνδρα πάντοτε ζῶντα καὶ διδασκόμενον καὶ συσσωρεύοντα ἐν τῇ κεφαλῇ του τῆς ἐπιστήμης τὰς κατακτήσεις. Ἡ μεγάλη αὕτη καὶ ὡραία εἰκὼν δὲν εἶνε κατὰ πάντα καὶ ἀκριβής. Διότι ἐὰν ἔζη τις αἰωνίως δὲν θὰ εἶχε τὸ πνεῦμά του πάντοτε ἀνοικτόν. Ὁ θάνατος εἶνε ἀναγκαῖος παράγων, οὗ ἄνευ δὲν θὰ προώδευεν ἡ ἀνθρωπότης. Διὰ τοῦτο ὅταν θέλῃς νὰ προσβάλῃς μίαν πρόληψιν μὴ ἀπόβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν παροῦσαν γενεάν, ἀλλ' εἰς τὴν μέλλουσαν. Ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Ἁρβαῖος ἀνεκάλυψε τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, τὴν ἰδέαν ταύτην τὴν ἁπλουστάτην ὅσον καὶ ἀληθινήν, ἡ ὁποία θαυμάζει τις σήμερον πῶς τόσον ἀργὰ ἀνεκαλύφθη, οὐδεὶς ἰατρὸς ἢ χειρουργὸς τῶν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότων τὴν ἀπεδέχθη.

Ἀλλὰ θαρρῶμεν. Ὡραῖον εἶνε νὰ καταβάλωμεν μίαν ἐκ τῶν κοινῶν ἐκείνων προλήψεων, αἵτινες συχνότατα παρακωλύουσι τὴν πρόοδον καὶ νὰ καταστήσωμεν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν γενεὰν ἀσπαστὴν τὴν νέαν ἰδέαν, ἣν προβάλλομεν. Πῶς νὰ ὑπομείνῃ τις βλέπων κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα τῆς προόδου, μεγάλην ἐπιστήμην, τὴν μετεωρολογίαν, λέγω, παρακωλυομένην ἐν τῇ προόδῳ της ὑπὸ προλήψεων ἄνευ σημασίας καὶ ὧν ἡ μόνη ἀξία συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ αἰώνων ἀπεδέχθησαν αὐτὰς οἱ ἄνθρωποι ἀνεξετάστως καὶ οἱονεὶ καλῇ τῇ πίστει;

Ἄλλως τε δὲν εἶμαι ἐγὼ μόνος ὁ ὑπέρμαχος τῆς νέας ἰδέας, ὅπως μετ' οὐ πολὺ θὰ κρίνητε. Καὶ κατὰ πρῶτον ἂς ἐξετάσωμεν πῶς εἶνε δυνατὸν ἡ σελήνη, ἡ νεκρὰ αὕτη σφαῖρα, τὸ πτῶμα τοῦτο, ὡς ἔλεγεν ὁ Φουριὲ (ὄχι ὁ γεωμέτρης, ἀλλ' ὁ ἰδανικολόγος), ὅπερ σύρει κατόπιν της ἡ γῆ, ὑφ' οὗ *δορυφορεῖται*, νὰ κανονίζῃ τὸν καιρὸν διὰ τῶν φάσεών του; Ὄχι ἡ σελήνη, ὡς λέγουσιν οἱ ἀγαθοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν κόπτουσιν εἰς τὴν *χάσιν τοῦ φεγγαριοῦ* τοὺς ὄνυχάς των φοβούμενοι μήπως οὗτοι δὲν τοῖς αὐξήσωσι πλέον, ὄχι ἡ σελήνη, ἀλλ' ὁ ἥλιος κανονίζει πάντα τὰ φυσικὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου. Ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ὄχι μόναι αἱ ἐναλλαγαὶ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι τῆς γῆς αἱ κινήσεις, ἀπὸ τῶν μεγάλων τρικυμιῶν τῆς ἀτμοσφαίρας μέχρι τῶν ἐσχάτων δονήσεων τῶν πτερῶν τοῦ μικροσκοπικοῦ ἐντόμου, μέχρι τοῦ ῥεύματος τοῦ ταπεινοτάτου ῥυακίου, μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἐλαχίστης τοῦ ὕδατος ῥανίδος. Σβέσον τὸν ἥλιον καὶ τὸ πᾶν θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀκινησίαν, ἡ ζωὴ θὰ ἐκλείψῃ, οὐδὲ κόκκος ἄμμου θὰ κινῆται ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Ὁ Θεὸς θελήσας νὰ τοποθετήσῃ που τὴν ζωὴν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρύους τοῦ ἀχανοῦς διαστήματος, ἔπρεπε νὰ θέσῃ τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἔπλασεν ἡ χείρ του ἡ παντοδύναμος, εἰς ἓν εἶδος πυριατηρίου, ἔνθα ἡ θερμοκρασία νὰ μὴ ὑπερβαίνῃ τὰ στενὰ ὅρια τὰ συμβιβαστὰ πρὸς τὴν ὕπαρξίν των. Πρὸς τοῦτο φαίνεται ὡς νὰ μὴ εὗρε παρὰ μίαν μόνην λύσιν, τὴν ἑξῆς· νὰ κάμῃ δηλαδή, ὥστε μία σφαῖρα ψυχρά, προστατευομένη ὑπὸ ἀερώδους μέν, ἀλλ' ὀλίγον ἀγωγοῦ περικαλύμματος—τῆς ἀτμοσφαίρας—νὰ φέρηται ἐν ἱκανῇ ἀποστάσει κύκλῳ μιᾶς παμμεγέθους πηγῆς σταθερᾶς καὶ διαρκοῦς θερμότητος. Ἡ πηγὴ αὕτη εἶνε ὁ ἥλιος, οὗ ἡ ἀκτινοβόλησις, καθ' ἕκαστον τετραγωνικὸν μέτρον τῆς ἀπεράντου ἐπιφανείας του, ἤθελεν ἐπαρκέσει εἰς διαρκῆ διατήρησιν ἀτμομηχανῆς 77,000 ἵππων δυνάμεως.

Νομίζετε, τώρα, ὅτι ἡ θερμογόνος ἀκτινοβόλησις τῆς σελήνης ἔχει δύναμίν τινα καὶ ἀξίαν ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν τοῦ ἡλίου; Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ φυσικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι τοῦ κόπου τοῦ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν κατάδηλον, τόσον εἶνε ἀδύνατος καὶ ἀναξία σχεδὸν λόγου. Ναὶ μὲν ἡ σελήνη ἐκπέμπει πρὸς ἡμᾶς κατ' ἀντανάκλασιν ὀλίγην θερμότητα, ἀλλ' ἵνα τοῦτο ἀποδειχθῇ ἐχρειάσθη νὰ ἐφευρεθῇ ἡ θερμοηλεκτρικὴ καλουμένη στήλη, μηχάνημα θαυμάσιον, τόσον ὀξύρροπον, ὥστε ἴσα ἴσα μαρτυ-

Digitized by Google

ρεῖ τοῦτο τὴν ἀδυναμίαν τῆς σεληνιακῆς θερμότητος, διότι ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ τεθεῖσα πρὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος στήλης παράγει πλειοτέραν θερμότητα ἢ ἅπασαι τῆς πανσελήνου αἱ ἀκτῖνες συγκεντρωμέναι διὰ καυστικοῦ κατόπτρου.

Ὅθεν ἡ σελήνη εἶνε ἀνίκανος νὰ προσθέσῃ τι διὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς θερμότητος εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐνέργειαν τῆς θερμότητος τῆς ἡλιακῆς. Εἶνε ὡς νὰ ἤθελέ τις νὰ ὑψώσῃ τοῦ ὠκεανοῦ τὴν ἐπιφάνειαν χύνων ἐντὸς αὐτοῦ σταγόνα ὕδατος.

Δὲν ἀγνοεῖτε τὴν *θερμοδυναμικήν*, τὴν νέαν ἐκείνην ἐπιστήμην, ἥτις ἐγεννήθη συγχρόνως ἐν τῇ κεφαλῇ ἑνὸς Γερμανοῦ ἰατροῦ καὶ ἑνὸς Ἄγγλου μηχανικοῦ. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη δεικνύει ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ ἄλλου, ἡ δύναμις ἀκαταπαύστως μεταβάλλεται εἰς θερμότητα καὶ ἡ θερμότης εἰς δύναμιν, τὸ ἰσοδύναμον δηλαδὴ εἰς τὸ ἰσοδύναμον. Τὸ πῶς καὶ τὸ διὰ τί εἶνε ἄγνωστον καὶ ποικίλαι διὰ τοῦτο ἐγένοντο εἰκασίαι, τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶνε βεβαιότατον καὶ πασίγνωστον. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη βοηθεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν ὅτι ἡ ἡλιακὴ θερμότης εἶνε ἐν τῷ ἡμετέρῳ πλανήτῃ πάσης ζωῆς καὶ πάσης κινήσεως ἡ πηγή. Τὰ ῥεύματα τοῦ ὕδατος, τὰ ὁποῖα θέτουσιν εἰς κίνησιν τὰ ἐργοστάσιά μας, ὀφείλονται εἰς τὴν καθημερινὴν ἡλιακὴν θερμότητα. Αὐτὰ τὰ μεταλλεῖα τῶν ἀνθράκων, ὁπόθεν ἐξάγομεν τὸ στοιχεῖον, ὅπερ κινεῖ τὰς παντοειδεῖς ἀτμομηχανάς μας, εἶνε ἁπλαῖ ἀποθῆκαι παλαιᾶς ἡλιακῆς θερμότητος, ἣν ἰσχυρὰ βλάστησις ἔχει μεταμορφώσει καὶ ἣν ἐνέκρυψαν ἐν τῇ γῇ πανάρχαιαι γεωλογικαὶ ἀνατροπαί. Οὐδὲ σπινθῆρα ἐπαισθητὸν σεληνιακῆς θερμότητος περιέχουσι.

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ σελήνη οὐδόλως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων διὰ τῆς ἑαυτῆς θερμότητος, θὰ ἐπιδρᾷ βεβαίως διὰ τῆς ἑλκτικῆς δυνάμεως, ἣν ἔχει. Τῷ ὄντι, ἡ σελήνη θέτει εἰς κίνησιν τὰ ὕδατα τοῦ ὠκεανοῦ, τοῦτο εἶνε βεβαιότατον· ἐπιδρᾷ βεβαίως ἐπὶ τῶν παλιρροιῶν. Αἱ πάλιρροιαι ἐλαττοῦνται καθ' ὕψος, ὅταν ἀπομακρύνηται ἀφ' ἡμῶν ἡ σελήνη· αὐξάνουσιν, ὅταν πλησιάζῃ. Καὶ ἐπειδὴ τῆς σελήνης ἡ ἐπενέργεια ἄλλοτε μὲν προστίθεται εἰς τὴν τοῦ ἡλίου, ἄλλοτε δὲ ἀντιμάχεται κατὰ τῆς τοῦ ἡλίου, ἀναλόγως τῆς σχετικῆς θέσεως, εἰς ἣν εὑρίσκονται τὰ δύο ἄστρα, αἱ πάλιρροιαι ποικίλλουσι καὶ κατὰ τὰς φάσεις τῆς σελήνης καὶ εἶνέ πως μείζονες κατὰ τὴν πανσέληνον ἢ κατὰ τὴν νέαν σελήνην παρὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἢ κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον. Λέγουσι λοιπὸν οἱ ναυτικοί: Ἀφ' οὗ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ὠκεανοῦ ἡ σελήνη, διὰ τί νὰ μὴ ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαίρας;

Ὁ συλλογισμὸς οὗτος μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ νὰ εὕρω τι, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ ἐζήτουν. Πῶς συνέβη, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι νὰ μὴ ἀποδίδωσιν εἰς τὴν σελήνην τὴν ἰδιότητα τοῦ νὰ μεταβάλῃ τὸν καιρόν; Ἀκριβῶς διότι ἡ νῦν κρατοῦσα πρόληψις, ὅλως νέα οὖσα καὶ πάντῃ ἄγνωστος εἰς τοὺς παλαιούς, προῆλθεν ἐκ τῆς ψευδοῦς ταύτης ἀναλογίας μεταξὺ ἀτμοσφαίρας καὶ ὠκεανοῦ, οὗ τινος οἱ παλαιοί, περιωρισμένοι ὄντες ἐν τῇ στενῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου, δὲν ἐγνώριζον εἰμὴ ἀμυδρῶς τὰς παλιρροίας. Οἱ νεώτεροι θαλασσοπόροι ἀνεγνώρισαν περὶ τὸν ΙΕ' αἰῶνα τὴν καθολικότητα τοῦ φαινομένου τούτου· ὅθεν ἔκτοτε χρονολογεῖται καὶ ἡ πρόληψις, ἧς ἀνέλαβον τὴν καταπολέμησιν. Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες οὗτοι κατέστησαν εἰς ἡμᾶς γνωστὰ ἅπαντα τῆς ὑδρογείου σφαίρας τὰ θαυμάσια, ὧν καὶ ἡ μνεία μόνη μάχεται ὑπὲρ τοῦ θέματός μου. Π. χ. εἰς τὴν Λίμαν τῆς Περουΐας οὐδέποτε ἐγείρονται τρικυμίαι, οὐδέποτε εἰς τὴν Ἁγ. Ἑλένην, εἰς τὸ ἀντίπεραν τῆς Ἀμερικανικῆς ἠπείρου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἠκούσθη βροντὴ κεραυνοῦ, ἐν ᾧ καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν βροντᾷ εἰς τὰς Μολούκας νήσους καὶ εἰς τὰς τῆς Σόνδης. Καὶ ὅμως ἡ αὐτὴ σελήνη φωτίζει νὴν νύκτα πάντα τῆς γῆς τὰ μέρη. Οὐδέποτε βρέχει εἰς τὴν Ἄνω Αἴγυπτον καὶ ὅμως ἔχει καὶ ἐκεῖ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ὅλας της τὰς φάσεις ἡ σελήνη. Ἀλλ' ὁ ὠκεανὸς ὅμως πανταχοῦ ὑψοῦται καὶ καταβαίνει. Ἄρα δύο διαφορετικὰ φαινόμενα εἶνε ταῦτα· τὸ τῆς παλιρροίας καὶ τὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ καιροῦ, οὐδεμία δὲ ὑπάρχει μεταξύ των σχέσις.

Ἀλλ' ἀφ' οὗ τέλος πάντων παρεισάγουσί τινες τὴν ἕλξιν εἰς τὸ ζήτημα, καθίσταται πλέον τοῦτο πρόβλημα ἐκ τῶν διὰ τῆς μηχανῆς καὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ λυομένων. Ὁ μέγας ἐπιστήμων Λαπλάκιος, ὁ πρῶτος, ὅστις καθ' ὁλοκληρίαν ὑπέταξεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τὸ φαινόμενον τῆς παλιρροίας, ὑπολογίσας τὴν ἑλκτικὴν ἐπίδρασιν τῆς σελήνης ὄχι ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀερίου ὠκεανοῦ, ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὕψος τοῦ βαρομέτρου θὰ ποικίλλῃ περιοδικῶς κατὰ ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατοστὸν ὑποχιλιομέτρου ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς παλιρροίας. Σήμερον, ὅτε ἀκριβέστερον γινώσκονται τὰ κατὰ τὰς τρικυμίας, ἐρωτῶ ἂν ἦνε δυνατὸν ν' ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν μηδαμινὴν ταύτην ἐπενέργειαν τὰς θλίψεις πολλῶν ὑφεκατομέτρων ὑδραργύρου, ἃς ἀποτόμως συνεπιφέρουσιν αἱ τοῦ καιροῦ μεταβολαί. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀποτέλεσμα, ὁ Λαπλάκιος παρεκάλεσε τὸν φίλον καὶ συνεργάτην αὐτοῦ Bouvard, τὸν προκάτοχον τοῦ Ἀραγὼ διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῶν Παρισίων, νὰ ἴδῃ ἂν εἰς τὰς τότε ὑπαρχούσας μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεύρῃ τις ἴχνη τῶν ἀνεπαισθήτων τούτων μεταβολῶν. Ὁ Bouvard ἔκαμε τὰς δεούσας ἐρεύνας, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἠθέλησε τοὐλάχιστον νὰ παρατηρήσῃ ἄν, ὡς λέγουσιν, ἐπιδρᾷ ἡ σελήνη ἐπὶ τῆς βροχῆς. Ἐπὶ ἑνὸς ὅλου αἰῶνος μετεωρολογικῶν πα-

Digitized by Google

ρατηρήσεων ὑπελόγισεν ἴσον ἀριθμὸν βροχῶν δι' ἑκάστην τῶν τεσσάρων τῆς σελήνης φάσεων. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν ὑπῆρξεν ἁπλούστατον ὅσον καὶ ἀποφασιστικόν. Θὰ ἐτύγχανε δέ τις τοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος διὰ τοῦ λεγομένου νόμου τῶν μεγάλων ἀριθμῶν ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τῶν πιθανοτήτων, ἂν τῷ ἐπήρχετο ἡ ἰδέα ν' ἀνεύρῃ πόσοι βόες σφάζονται καὶ πόσοι ἄνθρωποι διέρχονται διὰ τῆς δεῖνα γεφύρας καθ' ἑκάστην τῆς σελήνης φάσιν.

Ἠμφισβητήθησαν, δὲν τὸ κρύπτομεν, οἱ συλλογισμοὶ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα. Δὲν πρόκειται, λέγουσιν οἱ ἀντιφρονοῦντες, περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν βροχερῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ καιροῦ. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐπενεργείας οὐδὲν τολμῶσι ν' ἀκριβώσωσι, παρατηροῦσι μόνον ὅτι ἂν ἡ θερμότης τῆς σελήνης δὲν φθάνει μέχρις ἡμῶν, τοῦτο δυνατὸν εἶνε νὰ προέρχηται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ θερμότης τῆς σελήνης πιθανὸν εἶνε ἐκ φύσεως τοιαύτη, ὥστε ν' ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἀτμοσφαιρικῶν στρωμάτων, ἔνθα αὕτη ἀναμφιβόλως καταναλίσκεται εἰς τὸ νὰ διαλύῃ τὰ νέφη.

Διὰ τοῦτο καὶ λέγεται κοινῶς ὅτι ἡ σελήνη τρώγει τὰ νέφη.

Εὐτυχῶς, ἡ ἀνακάλυψις τῶν φυσικῶν νόμων, οἵτινες διέπουσι τὰ κατὰ τὰς τρικυμίας, μᾶς παρέχει ἐπιχείρημα ὁριστικόν, ὅπερ καὶ διεφύλαξα ἵνα τελευταῖον τὸ ἀντιτάξω κατὰ τῶν ἐναντία πρὸς ἐμὲ φρονούντων. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἱκανώτατον ναυτικόν, εἶνε δὲ ἀκαταμάχητον.

«Γνωστὸν εἶνε, λέγει ὁ πλοίαρχος Bidet, ὅτι ὁ τυφὼν (cyclone) περιοδεύει ἐπὶ δέκα, δεκαπέντε ἢ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας ἵνα ἀποτελέσῃ τὸν ὅλον δρόμον του καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς τυφὼν κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ προσβάλῃ ἓν πλοῖον κατὰ τὴν νέαν σελήνην, ἓν ἄλλο ὅτε ἡ σελήνη εὑρίσκεται εἰς τὸ πρῶτόν της τέταρτον καὶ ἓν τρίτον, ὅτε ἡ σελήνη κατὰ τὴν πανσέληνον. Ἕκαστος ἐκ τῶν τριῶν πλοιάρχων θὰ εἶχε λοιπὸν δίκαιον ἀποδίδων τὸ ἐνσκῆψαν εἰς τὸ πλοῖόν του δυστύχημα εἰς ἑκάστην τῶν ῥηθεισῶν τριῶν φάσεων τῆς σελήνης, καὶ ὅμως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ φαινόμενον ἐν τῇ κανονικῇ του πορείᾳ προσέβαλε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ τρία ταῦτα πλοῖα.»

Εἶνε δὲ βέβαιον τὰ νῦν ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνεμοζάλαι, πᾶσαι αἱ τρικυμίαι, εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς γῆς καὶ ἂν συμβαίνωσι, προέρχονται ἐκ τῶν κυκλικῶν τούτων κινήσεων, αἵτινες ἀδιακόπως περιοδεύουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἐπιφέρουσι τῇδε κἀκεῖσε καιρικὰς μεταβολάς, ἀτόπως ἀποδιδομένας εἰς τοῦ ἡμετέρου πλανήτου τὸν δορυφόρον. Εἶνε λοιπὸν πλήρης ἡ ἀπόδειξις, διότι εἰς κἀνένα δὲν ἤθελεν ἐπέλθει ἡ ἰδέα ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν σελήνην τοὺς τυφῶνας. Τὰ φοβερὰ ταῦτα φαινόμενα ἔχουσιν ἄλλην ἀρχήν· παρασκευάζονται ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος εἰς τὰ ὑψηλότερα τῆς ἀτμοσφαίρας στρώματα. Αὕτη, ἀνυψουμένη περιοδικῶς ὑπὸ τῆς θερμότητος ταύτης ὑπεράνω τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐπιφανείας, διαχύνεται καὶ διευθύνεται πρὸς τοὺς πόλους, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἰσημερινοῦ, εἰς ῥεύματα ὑπερμεγέθη ὑπεράνω ἡμῶν. Ἂν καὶ ταῦτα εἶνε ἀόρατα, τὰ παρακολουθοῦμεν οὐδὲν ἧττον διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκείνων νεφῶν, ἅτινα τὰ ῥεύματα ταῦτα συμπαρασύρουσι. Τὰ νέφη δὲ ταῦτα εἶνε τὰ ὑψηλότερα, ἀποτελούμενα ὄχι ὑπὸ ῥανίδων ῥευστοῦ ὕδατος, ἀλλ' ὑπὸ λεπτῶν βελονῶν πάγου, αἵτινες πολὺ συχνὰ δίδουσι γραφικωτάτην ὄψιν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παράγουσι περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην τόσον περίεργα φωτεινὰ φαινόμενα. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐναερίων τούτων ποταμῶν σχηματίζονται συχνάκις μεγάλαι κυκλικαὶ κινήσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὰς δίνας τοῦ ῥέοντος ὕδατος. Αἱ σπεῖραι τῶν ἐναερίων τούτων τυφώνων καταβαίνουσιν ἀπαύστως ἕως οὗ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὰς ἀπὸ τῆς περαιτέρω προόδου ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς, συμπαρασύρουσαι ἐν ἑαυταῖς τὸν ἠλεκτρισμὸν τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων, ἀναμιγνύουσαι τὰ παγερὰ νέφη τὰ ὑπὲρ τὴν ἀτμοσφαῖραν πρὸς τὰ νέφη τῆς ἀτμοσφαίρας τὰ ὑδάτινα καὶ παράγουσαι πανταχοῦ ἐν τῇ καὶ τοῦ σιδηροδρόμου ταχυτέρᾳ πορείᾳ των ὑετόν, ἀνέμους καὶ κεραυνούς, παρέχουσαι δ' ἐνίοτε καὶ τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀνεξήγητον θέαμα τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀστραπῶν αἰφνιδίας συμπήξεως μεγάλων ὕδατος ὄγκων καὶ τῆς ἐν σχήματι χαλάζης καταπτώσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Πολλὴν θὰ περιποιήσῃ τιμὴν εἰς τὸν ἡμέτερον αἰῶνα ἡ ἀνακάλυψις τῶν φυσικῶν νόμων, οἵτινες διέπουσι τὰς τρικυμίας, διότι ἔχουσι καὶ αὗται ὅπως πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, νόμους ἀπαραβάτους. Αἱ τρικυμίαι δὲν εἶνέ τινες νόσοι τῆς ἀτμοσφαίρας, ἀλλ' ἀπεναντίας φαινόμενα τόσον σχεδὸν κανονικὰ ὅσον καὶ τὰ οὐράνια. Ἡ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει ὅτι ὁ αὐτὸς περίπου νόμος ὁ κανονίζων τῶν ἄστρων τὰς κινήσεις, διέπει καὶ τὰς λαίλαπας καὶ τοὺς τυφῶνας, ὡς καὶ τὸ ἔσχατον ῥυάκιον. Τοὺς φοβεροὺς τυφῶνας (cyclones), ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, τοὺς ἀνευρίσκει ἡ ἐπιστήμη μὲ τοὺς αὐτοὺς μηχανικοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ ἡλίου. Καὶ εἶνε πλέον ἀνάγκη, μετὰ τὴν τοιαύτην ἔκθεσιν τῶν ὅσων ἡ νεωτέρα μετεωρολογία κατώρθωσε, νὰ προσθέσωμεν ὅτι κατ' οὐδὲν ἐπιδρᾷ ἡ σελήνη ἐπὶ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν; Ἂς τὴν ἀφήσωμεν νὰ φέγγῃ καὶ νὰ φωτίζῃ τὴν γῆν· τόσον μόνον ἔχει φῶς.

Καὶ δὲν ἠθέλησα μόνον νὰ πολεμήσω μίαν πρόληψιν ἀποδεικνύων διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸ ἀνυπόστατον αὐτῆς. Ἠθέλησα κυρίως νὰ προσελκύσω τὴν ὑμετέραν προσοχήν, προετοιμάζων αὐτὴν καὶ ἴσως ἴσως ἐξεγείρων αὐτὴν διὰ τοῦ μι-

Digitized by Google

κροῦ τούτου κατὰ γελοίας προλήψεως ἀγῶνος, ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων φυσικῶν νόμων, οὓς ἀνεκάλυψεν ἡ μετεωρολογία καὶ οὓς ἀμυδρῶς μόνον ὑπέδειξα ἐνταῦθα. Οἱ νόμοι οὗτοι ἀποτελοῦσι μίαν τῶν γενναιοτάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνακαλύψεων. Ἡ ἀρίστη ἐπιστημονικὴ *προπαγάνδα* δὲν συνίσταται πάντοτε εἰς τὸ γράφειν βιβλία μικρὰ ἢ μεγάλα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ διὰ τοῦ λόγου ἀποτείνεσθαι πρὸς ἐκλεκτὸν ἀκροατήριον, οἷον εἶνε τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ ἀνακοινοῦν αὐτῷ τὴν ἀληθῶς εὐγενῆ συγκίνησιν, ἣν ἡ γνῶσις τῶν μεγάλων φυσικῶν νόμων ἐμπνέει τῷ ἐπιστήμονι. Ὁ Πλίνιος εἶπεν· «Ἂν τις ἠδύνατο νὰ ὑψώσῃ ἑαυτὸν ὑπεράνω τῆς γηΐνης σφαίρας καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ θαυμάσῃ τὸ ὑπέρτατον κάλλος καὶ τὴν θείαν τοῦ κόσμου σύνταξιν, βεβαίως θὰ ἐξίστατο· ἀλλὰ τότε μόνον ἡ εὐδαιμονία του θὰ ἦτο πλήρης, ἄν, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐξαγγείλῃ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὰ θαυμάσια, ἃ εἶδεν.» Σ**

Ἡ ἑπομένη ἐπιστολὴ ἀπεστάλη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ν. Π., πρὸς ὃν ἐκφράζομεν δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μας. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΧΡΑΝ

Πρὸς τοὺς Πληρεξουσίους τῆς Ἑλλάδος τοὺς ἐν Ἑρμιόνῃ συνηγμένους.

Ἔλαβον τὴν τιμὴν καὶ ἐδεξάμην διὰ τῆς Σ. ἐπιτροπῆς σας τὴν ὁποίαν μ' ἐστείλατε γραφήν. Ἔλαβον δὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν διὰ τὰ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονήματά σας. Ἡ εὐχαρίστησίς μου εἶναι τόσον πλειοτέρα, ὅσον ἐγνώρισα ἐκ τούτου αὐτοπροσώπως τὸν ἐξ. Κολοκοτρώνην, τὸν Κ. Κανάρην, τὸν Μπότασην, τὸν Βούλγαρην, τὸν Τζαβέλαν καὶ τὸν Κ. Μεταξᾶν, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς συνώδευον.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσω παρρησίᾳ ὅτι καὶ ἐλυπήθην ἐνταυτῷ, ἀφοῦ ἐγνώρισα ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι, καὶ οἱ πλέον περιβόητοι, καταγίνονται εἰς πολιτικὰς συνελεύσεις, καὶ χάνουν τὸν καιρόν τους, φιλονεικοῦντες περὶ τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἐκλέξουν διὰ νὰ συνέλθουν, ὅτε ὁ ἐχθρὸς διατρέχει χωρὶς ἀντίστασιν ὅλην τὴν πατρίδα των, ὅτε κατεξουσιάζει τὰ τρία τέταρτα τῶν Ἑλληνικῶν φρουρίων, καὶ ὅτε πολιορκεῖ τὴν μητρόπολιν τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας.

Αἱ Ἀθῆναι κινδυνεύουν νὰ πέσουν ἡμέραν παρ' ἡμέραν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν· ὁ ἀνδρεῖος Φαβιέρος μὲ μίαν φούκταν ἡρώων, ἐνθουσιασμένων εἰς ἄκρον, διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐπέτασαν εἰς βοήθειαν τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν τῆς πόλεως ταύτης· ἐνῷ οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐκαταγίνοντο καὶ καταγίνονται ἀκόμη εἰς ματαίας φιλονεικίας καὶ εἰς πολιτικὰς ὑποθέσεις.

Ἐὰν ἡ σκιὰ τοῦ Δημοσθένους ἐνεψύχωνε πάλιν τὰ κόκκαλα τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποθεμένα ἐδῶ, καί, ἀλλάσσουσα τὸ ὄνομα τῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν τόπων, ἐξεφώνει τὸν Α' κατὰ Φιλίππου λόγον, ἠθέλατε μάθει ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς πατριώτου, γνωρίζοντος καλῶς τὴν θεωρίαν καὶ τὸν ἄνθρωπον, τί πρέπει νὰ κάμητε.

Σᾶς παρακαλῶ ν' ἀναγνώσητε τὸν λόγον τοῦτον ἐντὸς πλήρους συνελεύσεως, καὶ μερικώτερον εἰς ἐπήκοον τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἰσὶν ἐπιφορτισμένοι νὰ διϊθύνουν τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἀκολουθήσητε τὰς συμβουλάς του καθ' ὅλα· διότι, ὅταν τὰ λεγόμενα τοῦ Δημοσθένους προσαρμόζονται ἄριστα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ἤθελεν εἶναι ἀσυγχώρητον εἰς ἐμὲ τὸ νὰ σᾶς εἴπω ἄλλο τι παρὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λόγους.

«Ἂν τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ὑμεῖς »ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἐθελήσητε γενέσθαι γνώμης »νῦν, ἐπειδή περ οὐ πρότερον, καὶ ἕκαστος ὑ»μῶν, οὗ δεῖ καὶ δύναιτ' ἂν παρασχεῖν αὐτὸν »χρήσιμον τῇ πόλει, πᾶσαν ἀφεὶς τὴν εἰρω»νείαν ἕτοιμος πράττειν ὑπάρξῃ, ὁ μὲν χρήματ' »ἔχων εἰσφέρειν, ὁ δ' ἐν ἡλικίᾳ στρατεύεσθαι,— »συνελόντι δ' ἁπλῶς ἣν ὑμῶν αὐτῶν ἐθελήσητε »γενέσθαι καὶ παύσησθε αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἕκα»στος ποιήσειν ἐλπίζων, τὸν δὲ πλησίον πάνθ' »ὑπὲρ αὑτοῦ πράξειν, καὶ τὰ ὑμέτερ' αὐτῶν κο»μιεῖσθε, ἂν θεὸς ἐθέλῃ, καὶ τὰ κατερραθυμη»μένα πάλιν ἀναλήψεσθε, κἀκεῖνον τιμωρήση»σθε.»[1]

Κύριοι, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι βαθυσεβάστως *Πιστὸς δοῦλός σας*

ΚΟΧΡΑΝ.

Ο Κος ΑΡΓΥΡΟΣ ΚΑΙ Η Κα ΤΥΧΗ

Ἱσπανικὸν διήγημα.

Μάθε λοιπόν, φίλτατέ μου ἀναγνῶστα, ὅτι ὁ κύριος Ἄργυρος καὶ ἡ κυρία Τύχη τόσον ἠγαπῶντο, ὥστε ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποχωρισθῶσι· ποτὲ δὲν ἔβλεπες τὸν ἕνα χωρὶς νὰ ἴδῃς καὶ τὸν ἄλλον· διὸ ἀπεφάσισαν νὰ ὑπανδρευθῶσιν. Ὁ κύριος Ἄργυρος ἦτο κοντὸς καὶ χονδρός. Εἶχε κεφαλὴν ἀπὸ χρυσὸν τῆς Περουβίας, κοιλίαν ἀπὸ ἄργυρον τῆς Μεξικῆς καὶ παχείας κνήμας ἀπὸ χαλκὸν τῆς Σεγοβίας· ἐφόρει δὲ καὶ ὑποδήματα ἀπὸ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Ἡ δὲ κυρία Τύχη ἦτο γυνὴ ἰδιότροπος, αὐθάδης καὶ ἄμυελος, ἦτο δὲ καὶ τυφλὴ ὡς τυφλοπόντικον. Μόλις ἐπέρασαν αἱ δύο πρῶται ἑβδομάδες τοῦ γάμου, καὶ ἤρχισαν οἱ νεόνυμφοι νὰ μὴν ἦνε σύμφωνοι. Ἡ μὲν γυνὴ ἤθελε νὰ προστάζῃ, ὁ δὲ σύζυγος, ὑπερήφανος καὶ ἀλαζών, ἠρνεῖτο νὰ ὑπακούῃ. Ὁ μακαρίτης πατήρ μου (Θεὸς ἀναπαύσοι τὴν ψυχήν του) συνείθιζε νὰ

1. Δημ. κατὰ Φιλίππου, Α, 5-7.

Digitized by Google

λέγη, ὅτι καὶ ὁ Ὠκεανὸς ἂν ὑπανδρεύετο θὰ εὕρισκε τὸν αὐθέντην του· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ κ. Ἄργυρος ἦτο καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ πλέον ἀδάμαστος, διότι δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὸ παραμικρόν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ δύο σύζυγοι ἤθελον νὰ ἄρχωσι, καὶ κανεὶς αὐτῶν δὲν ἤθελε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγόν, ἀπεφάσισαν μίαν ἡμέραν νὰ δοκιμάσωσι τὰς δυνάμεις των.

— Ἰδὲ, εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα, ἰδὲ ἐκεῖνον τὸν ταλαίπωρον ὅστις κάθηται εἰς τὴν ῥίζαν τῆς ἐλαίας, πόσον δυστυχὴς φαίνεται· ἂς δοκιμάσωμεν ποῖος τῶν δύο μας θὰ τὸν κάμῃ εὐτυχῆ.

Ὁ κύριος Ἄργυρος ἐδέχθη τὴν πρότασιν τῆς γυναικός του, καὶ εὐθὺς ἐκινήθησαν, αὐτὸς μὲν κυλιόμενος, ἐκείνη δὲ πηδῶσα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅστις ποτέ του δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχής, καὶ ποτὲ δὲν εἶχε γνωρίσει οὔτε τὸν Ἄργυρον οὔτε τὴν Τύχην, ἤνοιξε καλὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅτε εἶδεν ἔμπροσθέν του τόσον ἐπίσημα πρόσωπα.

— Καλ' ἡμέρα σου! εἶπεν ὁ κύριος Ἄργυρος.

— Εἶμαι δοῦλός σας, ἀπεκρίθη ὁ πτωχός.

— Δὲν μὲ γνωρίζεις;

— Ὄχι, Ἐκλαμπρότατε, ἀλλ' εἶμαι πρόθυμος εἰς τὰς διαταγάς σας.

— Δὲν εἶδες ποτέ σου τὸ πρόσωπόν μου;

— Ποτέ μου!

— Πῶς γίνεται; Δὲν ἔχεις τίποτε;

— Καλέ μου κύριε, ἔχω ἓξ παιδιὰ θεόγυμνα, μὲ πολὺ καλὰ στομάχια· ἐγὼ δὲ δὲν ἔχω εἰμὴ τὸ ψωμὶ τὸ ὁποῖον κερδίζω ὅταν ἐργάζωμαι.

— Καὶ διατί δὲν ἐργάζεσαι πάντοτε;

— Διότι δὲν εὑρίσκω ἐργασίαν· ἡ Τύχη ποτὲ δὲν μὲ καλοβλέπει· ὅλα συμμαχοῦν ἐναντίον μου· ἀφότου ὑπανδρεύθην δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν πτωχείαν.

— Λοιπὸν θὰ σὲ βοηθήσω, εἶπεν ὁ κύριος Ἄργυρος· καὶ λαβὼν τάληρον, τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν πτωχόν, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι ὀνειρεύεται. Ἔτρεξεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ ν' ἀγοράσῃ ψωμίον· ἀλλ' ὅτε ἔχωσε τὴν χεῖρα εἰς τὸ θυλάκιόν του διὰ νὰ λάβῃ τὸ τάληρον, ηὗρε τρύπαν διὰ τῆς ὁποίας εἶχε πέσει τὸ νόμισμα. Ὁ δυστυχὴς ἔγινεν ἐκτὸς ἑαυτοῦ· ἐσκάλισεν εἰς τὸν δρόμον, ἀλλὰ δὲν ηὗρε τίποτε. Ὁ ποιμὴν δὲν δύναται νὰ προφυλάξῃ τὸ ἀρνίον τὸ ὁποῖον εἶνε προωρισμένον νὰ πέσῃ εἰς τοὺς ὀδόντας τοῦ λύκου.

Καὶ δὲν φθάνει ὅτι ἔχασε τὸ τάληρον, ἀλλ' ἔχασε καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ὑπομονήν του, καὶ ἤρχισε νὰ καταρᾶται τὴν κακήν του τύχην.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Τύχη ἐξεκαρδίζετο γελῶσα· ὁ δὲ κύριος Ἄργυρος, τοῦ ὁποίου τὸ πρόσωπον ἐγένετο ἔτι ὠχρότερον, ἐβύθισε καὶ πάλιν τὴν χεῖρα εἰς τὸ θυλάκιόν καὶ λαβὼν ἔδωκεν εἰς τὸν πτωχὸν μίαν λίραν· οὗτος δὲ ὑπερεχάρη καὶ εἰσῆλθεν εἰς κατάστημά τι ν' ἀγοράσῃ φορέματα διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του· ἀλλ' ὅτε ἔδωκε τὴν λίραν, ὁ ἔμπορος ἀνέκραξεν ὅτι ἦτο κίβδηλος, κατηγόρησε τὸν πτωχὸν ὡς κιβδηλοποιὸν καὶ τὸν ἠπείλησεν ὅτι θὰ τὸν καταγγείλῃ· ὁ δυστυχὴς ἐκοκκίνησεν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν του, καὶ τρέξας διηγήθη εἰς τὸν κύριον Ἄργυρον τὸ συμβεβηκός. Ἡ δὲ Τύχη ἐξεκαρδίζετο γελῶσα ἀδιακόπως, ἐνῷ ὁ Ἄργυρος ὠργίσθη περισσότερον.

— Εἶσαι τῷ ὄντι δυστυχής, εἶπεν εἰς τὸν πτωχὸν δώσας εἰς αὐτὸν δύο χιλιάδας φράγκων· ἀλλὰ ἢ θὰ σὲ κάμω πλούσιον ἢ θὰ χάσω τὴν ἡσυχίαν μου.

Τὸν εὐτυχῆ πτωχὸν παρηκολούθησαν λησταί, οἵτινες τῷ ἔκλεψαν ὅ,τι καὶ ἂν εἶχεν, ἐκ νέου δὲ εὑρέθη δυστυχής. Τότε ἡ κυρία Τύχη ἐπεριγέλασε πολὺ τὸν σύζυγόν της, ὁ ὁποῖος παρ' ὀλίγον νὰ σκάσῃ ἀπὸ τὸν θυμόν του.

— Θὰ ἴδῃς, τῷ εἶπεν ἡ Τύχη, ὅτι ἐγὼ θὰ νικήσω.

Καὶ ταῦτα λέγουσα ἐπλησίασεν εἰς τὸν πτωχόν, ὅστις ἔκειτο κατὰ γῆς ὀδυρόμενος.

Μόλις δὲ τὸν ἤγγισε καὶ ηὗρε τὸ τάληρον πλησίον του.

— Καλὸν κι' αὐτό, εἶπεν ὁ ταλαίπωρος· θ' ἀγοράσω τοὐλάχιστον ψωμὶ διὰ τὰ παιδιά μου.

Ὅτε δὲ διέβη ἔμπροσθεν τοῦ ἐμπόρου, ὅστις τὸν εἶχε κατηγορήσει ὡς κιβδηλοποιόν, τὸν ἔκραξεν αὐτὸς καὶ τῷ ἐζήτησε συγγνώμην, εἰπὼν ὅτι τὸ νόμισμα, ἐξετασθὲν καλῶς, εὑρέθη γνήσιον· ὅθεν ἀπέδωκε τὴν λίραν χαρίσας πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ ἐνδύματα τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο ν' ἀγοράσῃ. Μετὰ ταῦτα διαβαίνων διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀπήντησε τοὺς ληστάς, οἵτινες εἶχον κλέψει τὰ χρήματά του, καὶ τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ χωροφύλακες. Ὁ δικαστὴς ἀπέδωκεν εἰς τὸν πτωχὸν τὰς δύο χιλιάδας φράγκα, χωρὶς νὰ κρατήσῃ οὔτε τὰ δικαστικὰ ἔξοδα. Μετά τινα καιρὸν ὁ πτωχός μας, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Τύχης, ἐπεδόθη εἰς ἐπικερδεστάτας ἐπιχειρήσεις μεταλλείων. Ὅθεν ἔγεινεν ἐντὸς ὀλίγου τοσοῦτον πλούσιος, ὥστε κατὰ πρῶτον μὲν ἀπεκάλουν αὐτὸν *Κύριον*, ἔπειτα *Εὐγενέστατον* καὶ ἐπὶ τέλους *Φιλογενέστατον*.

Ἔκτοτε ἡ Τύχη ἄγει καὶ φέρει τὸν σύζυγόν της κατὰ τὴν ὄρεξίν της, γενομένη πλέον ἰδιότροπος καὶ πλέον πείσμων εἴπερ ποτέ, καὶ μοιράζουσα ὡς τυφλὴ τὰς χάριτάς της ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ χωρὶς σκοπὸν καὶ χωρὶς διάκρισιν· διὸ καὶ ἔκτοτε εἶπέ τις σοφώτατα· «Θέλω Τύχης σταλαγμὸν καὶ οὐ φρενῶν πίθον.»

Ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς κατατάσσεται μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν ἐχόντων τὸν γεωργικώτερον πληθυσμόν, ἔχει ἀφ' ἑτέρου καὶ σχετικῶς μεγαλήτερον ἀριθμὸν μὴ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων·

Digitized by Google

καθόσον, κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμούς, 4 μόνον γεωργικαὶ οἰκογένειαι ἀναλογοῦσιν ἐφ' ἑκάστου τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου· ἂν δὲ τὴν ἀναλογίαν ταύτην περιορίσωμεν εἰς τὰς καθαρῶς γεωργικὰς οἰκογενείας, ἀφαιροῦντες τὰς ποιμενικάς, ἡ σχέσις περιορίζεται εἰς 3 περίπου οἰκογενείας ἐφ' ἑκάστου τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΣ ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΑΦΟΣΙΩΣΙΣ

Ὁ ἐξ Ὁλλανδίας σοφὸς Γρότιος, ὁ δημιουργὸς τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου, καταδικασθεὶς τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, ἕνεκα πολιτικῶν ἐρίδων, ὑπὸ τοῦ ὑπερισχύσαντος κόμματος εἰς αἰωνίαν εἱρκτήν, ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον Λουβεστέϊκ· ἡ ἀφοσίωσις ὅμως καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἔσωσαν αὐτὸν μετὰ δύο ἔτη κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Κατοικήσασα εἰς πόλιν παρακειμένην εἰς τὸ φρούριον, τὴν καλουμένην Γόρκουμ, ἐπεσκέπτετο τὸν ἄνδρα αὐτῆς ὁσάκις ἐπετρέπετο, ἐπετρέπετο δὲ σπανίως, καὶ συνεδέθη διὰ στενωτάτης φιλίας μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ φρουράρχου. Ἐνίοτε ἔστελλεν εἰς τὸν σύζυγον αὐτῆς μέγα κιβώτιον πλῆρες λευκῶν ἱματίων, τὸ ὁποῖον ἀντεπεστέλλετο μετὰ τῶν ῥυπαρῶν. Οἱ δὲ φύλακες ἐπεσκέπτοντο πάντοτε ἐπιμελῶς αὐτὸ καὶ φερόμενον καὶ ἀποπεμπόμενον.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους παρατηρήσασα ὅτι οἱ φύλακες βαρυνθέντες νὰ ἐξετάζωσι τὸ κιβώτιον, ἐπέτρεπον τὴν διάβασιν αὐτοῦ, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ εὐκολύνῃ τὴν δραπέτευσιν τοῦ συζύγου της θέτουσα αὐτὸν ἐντὸς τοῦ κιβωτίου. Ἕνεκα τούτου ἐδοκίμασεν ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἦτο κατορθωτόν· ἤνοιξεν ὀπάς τινας εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔμελλε νὰ τεθῇ ἡ κεφαλή, καὶ ἐξαπλωθεῖσα ἐντὸς τοῦ κιβωτίου, ἔμεινεν ἐντὸς αὐτοῦ δύο περίπου ὥρας, τόσον καιρὸν δηλαδὴ ὅσος ἔμελλε νὰ δαπανηθῇ εἰς μετακόμισιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ φρουρίου εἰς Γρόκουμ. Ἡ δοκιμὴ ἐπέτυχε.

Μετά τινας ἡμέρας ἐπισκεφθεῖσα τὴν γυναῖκα τοῦ φρουράρχου εἶπε μεταξὺ ἄλλων·

«Ὁ σύζυγός μου ἐργάζεται ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ ἡ ἐργασία καταστρέφει τὴν ὑγείαν αὐτοῦ· αὔριον μέλλω νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτόν, καὶ σκοπεύω νὰ λάβω τὰ σπουδαῖα βιβλία, νὰ βάλω αὐτὰ εἰς τὸ κιβώτιον, καὶ νὰ στείλω ἀντ' αὐτῶν ἄλλα διασκεδαστικά.»

«Καλὰ θὰ κάμῃς», ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ τοῦ φρουράρχου.

Ἡ τολμηρὰ γυνὴ τοῦ Γροτίου εἶχεν ἐκλέξει τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ φρούραρχος θὰ ἦτο ἀπών. Ἐλθοῦσα εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Γροτίου ἐξήπλωσεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν βιβλίων, ἔσυρε τὸ κιβώτιον εἰς τὴν θύραν, ἔκλεισεν αὐτὸ καὶ ἐκάλεσε τοὺς στρατιώτας, οἵτινες συνείθιζον νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸ μέχρι τῆς ἁμάξης, μενούσης παρὰ τὸν πύργον τοῦ φρουρίου.

«Πόσον εἶνε βαρέα σήμερον τὰ ῥοῦχα! εἶπέ τις αὐτῶν.»

«Δὲν εἶνε ῥοῦχα, ἀπεκρίθη ἐκείνη, ἀλλὰ βιβλία.»

Φαίνεται ὅτι τῶν στρατιωτῶν τις, ἰδὼν τὴν ταραχὴν τῆς γυναικός, τὴν ὁποίαν δὲν κατώρθωσε νὰ προσποιηθῇ ὅλως δι' ὅλου, ἐζήτησε τὸ κλειδίον· ἐπειδὴ ὅμως δὲν εὑρέθη, δὲν ἐπέμεινεν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διαβᾶσα ἡ σύζυγος τοῦ φρουράρχου·

«Ἆ! εἶπε πρὸς τὴν τοῦ Γροτίου, πέρνεις τὰ βιβλία τοῦ ἀνδρός σου; ἔχεις δίκαιον.»

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Γρότιος ἔφθασεν εἰς Γόρκουμ ὑγιής· καὶ ἐμβὰς ἀμέσως εἰς ὄχημα, ἦλθεν εἰς Ἀμβέρσην, μακρὰν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἔμεινε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐλευθέρα, διότι παρεπέμφθη εἰς τὸ δικαστήριον ἐπ' ἐγκλήματι. Καὶ τοῦτο μὲν ἠθέλησε νὰ καθείρξῃ αὐτὴν ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος, ἀλλὰ τὰ États-Généraux ἀπέλυσαν αὐτήν.

Εἰς τοιαύτην γυναῖκα, εἶπέ τις τῶν ἐνδόξων συγγραφέων, ἔπρεπε νὰ στηθῇ ἀνδριάς, διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλονται τὰ θαυμαστὰ συγγράμματα, ἅτινα ἐξεπόνησεν ἐλευθερωθεὶς ὁ σύζυγος αὐτῆς.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ Κλεφτοποῦλα.

Στὸν Ἄϊ Ἐλιά, στὸν Πλάτανο, ψηλὰ στὴν κρυὰ τὴ βρύσι
Ἔχουν οἱ κλέφταις μάζωμα, τὰ τριὰ καπετανάτα,
Ἔχουν ἀρνιὰ ποῦ ψένουνε, κριάρια σουβλισμένα,
Ἔχουνε καὶ γλυκὸ κρασὶ γιὰ τὸ καλὸ τὸ κέφι,
Ἔχουν καὶ κόρην ὤμορφη ποῦ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν,
Κόρη σὰν ἥλιος ὤμορφη, ξανθὴ καὶ μαυρομμάτα.
Τέσσαρους χρόνους περπατεῖ μ' ἀρματωλοὺς καὶ κλέφταις,
Κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν συντροφιά της·
Κ' ἐκεῖ ποῦ ῥίχνουνταν σταῖς τρεῖς κ' ἐρρίχναν τὸ λιθάρι,
Ἀπὸ τὴ ζώρη τὴν πολλὴ κι' ἀπ' τὴν πολλὴν ἀνδρειά της
Ξεθλυκώθηκαν τὰ κομπιά, τσὴ βγῆκαν τὰ τσαπράζια,
Καὶ τῆς ἐφάν' ὁ κόρφος της ἄσπρος ὡσὰν τὸ χιόνι.
Οἱ καπετάνοι τὴν κυττοῦν κι' ὅλα τὰ παλληκάρια,
Ὁνας τηράει τὸν ἄλλονε, τὸ τί νὰ ποῦν, δὲν ξέρουν.
Ἀργίνησαν καὶ τὴ ῥωτοῦν κι' ὅλοι τήνε ξετάζουν·
—«Κόρη μ' τί μάνα σ' ἔκαμε, τί μάνα σ' ἔχει κάμει;»—
—«Παιδιά μου μὴ θυμιάνεστε, μὴ παραξενευτῆτε,
Κ' ἐμὲ μάνα μ' ἐγέννησε, μάνα σὰν τὴν δική σας·
Ἔκαμα Τούρκαις ὀρφαναῖς, ἔκαμα Τούρκαις χήραις,
Τώρα ποῦ βγῆκ' ὁ κόρφος μου, καλόγρηα πάω νὰ γένω.»—

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Αἱ φοβερώτεραι ὕβρεις λησμονοῦνται πολλάκις εὐκολώτερον ἀνοήτων τινῶν λόγων, διαφυγόντων ἐξ ἁπλῆς ἀπροσεξίας.

*** Πάντες ζητοῦμεν πάντων τὴν εὔνοιαν, καίτοι θέλοντες νὰ νομιζώμεθα ἀνώτεροι πάντων.

*** Διὰ μόνους τοὺς μαθηματικοὺς εἶνε ἡ εὐθεῖα γραμμὴ ἡ συντομωτέρα πρὸς μετάβασιν ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο σημεῖον· ἐν δὲ τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ συμβαίνει πολλάκις ἀκριβῶς τὸ ἀνάπαλιν.

*** Εὐκολώτερον συγχωροῦμεν τοὺς γελων-

Digitized by Google

τας, ὅταν σπουδαιολογῶμεν, ἢ τοὺς μὴ γελῶντας, ὅταν ἀστειευόμεθα.

⁂ Εὔκολον εἶνε νὰ συνεννοηθῶμεν μετ' ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου δὲν συμμεριζόμεθα τὴν θλίψιν, οὐχὶ ὅμως πρὸς ἐκείνους ὧν δὲν ἐννοοῦμεν τὸ μειδίαμα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

〰 Τὰ βούτυρα ἔχουσι τὸ ἄρωμά των ἔκ τινων χόρτων, ἅτινα αἱ βόες τρώγουσι, καὶ ἐκ τοῦ ἀρώματος τινὰ τῶν βουτύρων εἰσὶ περίφημα· ὅταν δὲ λείπωσι ταῦτα τὰ χόρτα, τὸ βούτυρον γίνεται ἄχυμόν τε καὶ ἄοσμον. Ἐν Σιλεσίᾳ ὅμως ἀγροκόμος τις ἐπενόησεν ἁπλοῦν τινα, ἀλλ' ἔτι χρῄζοντα ἐπιβεβαιώσεως τρόπον, δι' οὗ μεταδίδει εἰς τὸ βούτυρον τὸ ἐλλεῖπον εἰς αὐτὸ ἄρωμα. Ἐντὸς τοῦ καδίσκου του, κενοῦ καὶ πεπωμασμένου ἀκριβῶς, ἔχει διαρκῶς κρεμάμενον μικρὸν σάκκον ἐκ λεπτονήτου ὑφάσματος *καλικό*, πλήρη ἀρωματικῶν τινων χόρτων κοινῶν ἔν τισι λιβαδίοις. Ὅτε δὲ μέλλει νὰ δείρῃ τὸ πῖον τοῦ γάλακτος αἴρει τοῦτον τὸν σάκκον καὶ ἀναρτᾷ ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ καδίσκου ἄλλους ἐλάσσονας, πλήρεις ὡσαύτως ἐκ τῶν αὐτῶν χόρτων. Οὕτω δερομένου τοῦ πίου τοῦ γάλακτος, μεταδίδεται ἀπὸ τῶν πτερύγων τοῦ καδίσκου εἰς τὸ βούτυρον τὸ ἄρωμα καὶ τὸ μύρον τῶν χόρτων.

〰 Οἱ πυροσβέσται τῆς Βοστώνης προσέθηκαν εἰς τὰ κατὰ τῆς πυρκαϊᾶς ἐφόδιά των τὴν δυναμίτιδα. Ὁ ἐξόχως ἐκρηκτικὸς καὶ καταστρεπτικὸς οὗτος παράγων εἶνε προωρισμένος ν' ἀνατρέπῃ τοὺς τοίχους καὶ τὰς οἰκοδομὰς εὐκολώτερον καὶ ἀκινδυνότερον παρὰ τὰ τέως ἐν χρήσει μέσα. Γνωστὸν εἶνε, ὅτι διὰ νὰ κατεδαφίσωσιν οἱ πυροσβέσται τοῖχον ἢ οἰκοδόμημα ἀναγκάζονται πολλάκις εἴτε ν' ἀναβαίνωσιν ἐπ' αὐτῶν, ὅπως καθαιρέσωσι διὰ τῆς σκαπάνης ἢ ἀναδέσωσι τοὺς ἀνασπαστηρίους κάλους, εἴτε νὰ παρίστανται ἐγγὺς τῶν τοίχων, ἐὰν θέλωσι νὰ μεταχειρισθῶσι κατ' αὐτῶν τὸν κριόν· ἐκ τούτου δὲ συμβαίνουσι πολλάκις πτώσεις καὶ συνθλάσεις θανατηφόροι. Ἀλλ' ἐκ τῆς δυναμίτιδος οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει μή τι τῶν δυστυχημάτων τούτων συμβῇ, διότι ἀρκεῖ πρὸς ἀνατροπὴν ὁλμίσκος ταύτης τῆς ὕλης, ἴσος πρὸς μικρὸν ἀλλᾶντα, ἐντιθέμενος εἰς τὴν βάσιν τοῦ τοίχου καὶ ἐξ ἀποστάσεως ἀναπτόμενος διὰ τοῦ μηχανισμοῦ ἐντατῆς πυρεκβολοσφύρας.

〰 Ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τῆς κατασκευῆς τοῦ χάρτου ἐγένοντο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μέγισται πρόοδοι. Πρὸς κατασκευὴν τοῦ χάρτου μεταχειρίζονται ἤδη διαφόρους ὕλας, πρὸ πάντων φυτικάς, ἐξ ὧν εἶδός τι σπάρτου φυομένου ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἀλγερίᾳ καὶ ὀνομαζομένου ἄλφα, τοῦ ὁποίου γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή, ἐκ τῶν δύο τούτων χωρῶν ἀποστελλομένου εἰς Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου φυτοῦ γίνεται χρῆσις πρὸς κατασκευὴν χάρτου καὶ ἀχύρου καὶ ξύλου.

〰 Κατὰ τὸ 1876 ἐξήχθησαν ἐκ τῆς γῆς 273 ἑκατομμύρια τόννων ἀνθράκων. Ἐκ τούτων ἡ Ἀγγλία παρέσχεν 133 ἑκατ. τόννων, ἡ Γερμανία 45 ἑκατ., ἡ Γαλλία 17 ἑκατ., τὸ Βέλγιον 14 ἑκατ., ἡ Αὐστρία 10 ἑκατ., καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι 40 ἑκατομμύρια.

〰 Τῶν κυνηγῶν τῶν διωκόντων τὴν πέρδικα ἰσχυριζομένων πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἀπηνοῦς αὐτῶν λαιμαργίας, ὅτι τὸ πτηνὸν τοῦτο ἐπάγει δεινὴν φθορὰν ἀνὰ τοὺς ἀγρούς, σοφός τις γάλλος ἀποκρίνεται, ὅτι διανοίξας τὸν στόμαχον 63 ὅλων περδίκων, φονευθεισῶν ὑπὸ κυνηγῶν, εὗρεν ἐν τῷ προλόβῳ ἐλάχιστόν τι μόνον ποσὸν κόκκων σίτου· ἐπειδὴ δὲ τὸ κύριον τῆς τροφῆς τῶν πτηνῶν τούτων εἶνε οἱ κόκκοι καὶ τὰ ῥιζόφυτα τοῦ κισσαμπέλου, καὶ ἐπειδὴ ὑπ' αὐτῶν καταστρέφονται ἀναρίθμητοι κισσάμπελοι, ἡ πέρδιξ ἐξυπηρετεῖ ὑπερβαλλόντως τὸν ἀγρότην, ὅς τις φοβεῖται τὴν ἐπέλασιν τοῦ φυτοῦ τούτου τοὐλάχιστον τόσον, ὅσον τὴν τῆς ἀγρώστιδος.

〰 Ἐν Παρισίοις ἐγένοντο πειράματα πρὸς μεταβίβασιν τηλεγραφημάτων ἄνευ σύρματος διὰ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος. Πολὺς ἐγένετο λόγος ἐν ταῖς ἀμερικανικαῖς ἐφημερίσι περὶ τηλεγραφημάτων μεταβιβαζόντων εἰς μακρὰς ἀποστάσεις τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν καὶ μουσικοὺς τόνους. Κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ γραφέντα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶνε πλάσματα ἀμερικανικῆς φαντασίας.

〰 Ἐν Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὑπάρχουσιν εἰδικαὶ σχολαὶ τῆς μαγειρικῆς. Ἐν τῇ Ἐθνικῇ σχολῇ τῆς μαγειρικῆς, ἐν Λονδίνῳ, φοιτῶσιν ἐφέτος 1734 μαθηταί, ἄρρενες καὶ θήλεις.

〰 Ἡ ἐν Παρισίοις κατὰ τῶν ἐκ τοῦ καπνίσματος καταχρήσεων ἑταιρία ἐπροκάλεσεν ἐσχάτως τὴν σύνταξιν τριῶν ὑπομνημάτων, χρησίμων εἰς τὸν σκοπόν της, τριπλοῦν ἆθλον προθεῖσα, ἤτοι 1ον ἆθλον 100 φράγκων ὑπὲρ τοῦ δημοδιδασκάλου, τοῦ συντάξοντος τὸ καλήτερον ὑπόμνημα εἰς προφύλαξιν τῆς νεότητος ἀπὸ τῶν κινδύνων, τῶν ἐκ τῆς προώρου χρήσεως τοῦ καπνοῦ· 2ον ἆθλον 200 φράγκων ὑπὲρ τοῦ ἰατροῦ, τοῦ ἀφηγηθησομένου τὰς πλείστας διαφερούσας ἅμα καὶ ἀνεκδότους παρατηρήσεις τῶν ὑπὸ τοῦ καπνοῦ προελθόντων δυστυχημάτων· καὶ 3ον ἆθλον φράγκων 300 ὑπὲρ τοῦ συγγραφέως τοῦ καλητέρου ὑπομνήματος περὶ τῆς κακῆς τοῦ καπνοῦ ἐπηρείας εἰς τὰς σπουδὰς πρὸ πάντων τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις νεότητος καὶ τῆς ἐν τοῖς εἰδικοῖς σχολείοις, πολιτικοῖς τε καὶ στρατιωτικοῖς.

〰 Ἡ ὕλη ἡ γνωστοτάτη πρὸς κατασκευὴν πιπῶν, τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς χροιᾶς της οἱ μὲν γάλ-

Digitized by Google

λοι καλοῦσιν *ἀφρὸν τῆς θαλάσσης*, ἡμεῖς δὲ κοινῶς *σήπιον*, εἶνε μίγμα μαγνησίας, ὅπερ οὐδόλως ἀνευρίσκεται ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ προφαίνεται κατὰ λιπάσματα καὶ στιβάδας ἐντὸς τῶν γαιῶν. Τὰ κάλλιστα εἴδη τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου προέρχονται ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τουρκικῆς ἐπαρχίας ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τὸ μαγνητιδοῦχον ἐν Ἐσκὶ-Σεῒρ λατομεῖον, τὸ περιέχον τὸ ἀξιολογώτερον τῶν μεταλλουργουμένων κοιτασμάτων, ἀνήκει εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἔχει ἐκμεμισθωμένον αὐτὸ εἰς εὐρωπαϊκήν τινα ἑταιρίαν, ἀπασχολοῦσαν εἰς ἐκμετάλλευσίν του τετρακισχιλίους ἐργάτας, γερμανούς, ἰταλοὺς καὶ ἕλληνας. Ἡ γαιώδης διάστρωσις, ἡ τὴν μαγνησίαν τοῦ Ἐσκὶ-Σεῒρ περιέχουσα, κεῖται εἰς βάθος ἑξήκοντα μέτρων περίπου, τὸ δὲ πάχος αὐτῆς μεταβάλλεται ἐξ ἑνὸς μέτρου εἰς δύο. Γίνεται δ' ἡ ἐξόρυξις τῆς μαγνήτιδος διὰ μικρᾶς μὲν δαπάνης, μετὰ πολλῶν ὅμως κινδύνων· διότι ὀρύττουσι πάντοτε ὀλιγωροῦντες νὰ ὑποστηρίζωσι τὰς γαίας, καὶ συμβαίνουσι καταπτώσεις πολλάκις, ἐξ ὧν ἀποθνήσκουσι κατ' ἔτος περὶ τοὺς εἴκοσι ἐργάτας ὑπὸ συνθλάσεων ἢ ἀσφυξίας.

〰 Ἐν Γαλλίᾳ οἱ βόες καὶ τὰ ἄλλα ζῷα τὰ ὡρισμένα διὰ τὸ σφαγεῖον φονεύονται κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Σκεπάζουσι τὴν κεφαλὴν των διὰ σιδηροῦ προσωπείου, δι' ἑνὸς δὲ καὶ μόνου κτυπήματος σφύρας τοῖς ἐμπήγουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἓν εἶδος μεταλλίνου καρφίου, ὅπερ εἶνε προσηρτημένον εἰς τὸ προσωπεῖον.

Ἐν Βιρμιγγάμῃ τῆς Ἀγγλίας τὰ φονεύουσι διὰ δυναμίτιδος. Θέτουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ζῴου τὸ ποσὸν τῆς δυναμίτιδος, τὸ ὁποῖον χρειάζεται, ἔπειτα δὲ ἀναφλέγουσιν αὐτὸ δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος καὶ τὸ ζῷον, ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ἦνε, πίπτει διὰ μιᾶς ὡς κεραυνόπληκτον.

〰 Κατὰ τὸν διάσημον καθηγητὴν Scoresby ἐν Ῥωσσίᾳ ἐν ὥρᾳ ψυχροτάτου χειμῶνος ὁ πάγος εἶνε τοσοῦτον σκληρός, ὥστε τυπτόμενος διὰ σφύρας σπινθηροβολεῖ.—Ἐνίοτε δὲ κατασκευάζονται πυροβόλα ἐκ πάγου, ἐξ ὧν ῥίπτονται σφαῖραι διὰ 125 γραμμαρίων πυρίτιδος.

〰 Ἰδοὺ καὶ φαιδρόν τι ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ὁ κ. Ν. Δραγούμης ἐν ταῖς «Ἱστορικαῖς ἀναμνήσεσι»· Ὅτε, (ἐν Πόρῳ, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν), καθίσαντες περὶ τὸν *σοφρᾶν*, ἐσφραγίσθημεν, ὡς ἔθος, διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ· Πῶ! ἀνεφώνησεν ἡ γραῖα οἰκοδέσποινα, ἀποταθεῖσα πρὸς ἐμὲ τὸν κατὰ Φράγκους ἐνδεδυμένον· πῶ! ἐσὺ Φράγκο κάνει σταυρό;—Ναί, ἀπεκρίθην, εἶμαι καὶ ἐγὼ χριστιανός. Καὶ ἐσφραγίσθην ἐκ νέου. Ἡ δὲ γραῖα, δραμοῦσα ἐν ἀληθεῖ ἐκστάσει φρενῶν πρὸς τὴν θύραν, ἠκούσθη κράζουσα μεγαλοφώνως· Μάρω, Μπίλιω, Κονδύλω, Νέζω, ἔνι τεchiχνι niu Φραγκche bin krigne (ἔλατε νὰ ἴδητε ἕνα Φράγκον κάμνοντα τὸν σταυρὸν αὐτοῦ). Καὶ ἐν ἀκαρεῖ συνέρρευσαν πᾶσαι αἱ τῆς νήσου Νέζω, καὶ Κονδύλω, καὶ Μπίλιω, καὶ Μάρω, αἵτινες σταυροκοπούμεναι διὰ τὸ θαῦμα, τοσάκις ἐβίασαν καὶ τὸν Φράγκον νὰ σταυροκοπηθῇ, ὥστε παρ' ὀλίγον ὑπέκυπτεν ὁ ταλαίπωρος εἰς τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Περὶ πεπυκνωμένου ζωμοῦ κρέατος τοῦ Liebig, συμπεπυκνωμένου γάλακτος καὶ ζύθου.

Ἐκ τοῦ «Δελτίου τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψ. τῆς ἐθν. βιομ. ἐπιτροπῆς» ἀποσπῶμεν τἀκόλουθα: Ὁ πεπυκνωμένος ζωμὸς κρέατος τοῦ Liebig μὴ περιέχων λευκωματώδη συστατικὰ δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ὡς θρεπτικὴ οὐσία. Κατὰ τὰ πειράματα τοῦ διδάκτορος Maller ὁ ζωμὸς οὗτος δὲν δύναται μόνος νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διατροφὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιταχύνει τὸν θάνατον ὅταν γίνηται ἀποκλειστικὴ χρῆσις αὐτοῦ.

Ἀπ' ἐναντίας τὸ συμπεπυκνωμένον γάλα, περιέχον πάντα τὰ συστατικὰ τοῦ φυσικοῦ γάλακτος, εἶναι θρεπτικωτάτη οὐσία. Τὸ συμπεπυκνωμένον γάλα τῆς Ἀγγλελβετικῆς Ἑταιρίας παρασκευάζεται ὡς ἑξῆς· Ζέουσι τὸ γάλα ἐπί τινα χρόνον καὶ ἔπειτα ἀναμιγνύουσιν αὐτὸ μεθ' ὡρισμένου ποσοῦ σακχάρου λευκοῦ εἰς κόνιν. Ἀφοῦ τὸ σάκχαρον διαλυθῇ, ζέουσι τὸ γάλα ἐντὸς κεκλεισμένων λεβήτων συγκοινωνούντων μετ' ἀεραντλίας. Ἀραιουμένου τοῦ ἀέρος ἐντὸς τοῦ λέβητος διὰ τῆς ἀεραντλίας, τὸ γάλα βράζει εἰς θερμοκρασίαν 60°. Ὅταν τὸ γάλα διὰ τῆς ἐξατμίσεως συμπυκνωθῇ ἀρκούντως, χέουσιν αὐτὸ εἰς ἀγγεῖον ἐπὶ τούτῳ κατεσκευασμένον καὶ ἀνακινοῦσι μέχρις ἐντελοῦς ἀποψύξεως· μετὰ ταῦτα θέτουσιν αὐτὸ ἐντὸς θηκῶν ἐκ λευκοσιδήρου τῶν ὁποίων συγκολλῶσι τὰ πώματα. Ἡ οὐσία αὕτη διαλυομένη εἰς πενταπλάσιον ὕδωρ παρέχει ἐξαίσιον γάλα.

Τὴν αὐτὴν σχεδὸν μέθοδον καθ' ἣν συμπυκνοῦται τὸ γάλα μετεχειρίσθη ὁ ἄγγλος Lockwood ἵνα συμπυκνώσῃ τὸν ζῦθον. Δι' ἐξατμίσεως ἐντὸς λεβήτων ἐν οἷς ὁ ἀὴρ ἀραιοῦται ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, συμπυκνοῖ τὸν ζῦθον εἰς τὸ ὄγδοον τοῦ ὄγκου αὐτοῦ. Τὸ συμπύκνωμα τοῦτο τίθεται ἐντὸς θηκῶν καὶ δύναται νὰ μετακομισθῇ ἀναλλοίωτον. Προστιθεμένου εἰς τοῦτο ποσοῦ ὕδατος ὡρισμένου καὶ ζύμης ζύθου, ἀπολαμβάνεται μετὰ παρέλευσιν 24 ὡρῶν ἐξαίρετος ζῦθος.

Τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον παρουσιάζει μετὰ τὴν Τουρκίαν, Ῥωσσίαν, Σουηδίαν καὶ Νορβηγίαν ἀραιότερον πληθυσμὸν πάντων τῶν λοιπῶν κρατῶν.

ΑΘΗΝΗΣΙ—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14

Digitized by Google

'Αριθ. 102 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: 'Εν 'Ελλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: 'Οδὸς Σταδίου, 6. — **11 Δεκεμβρίου 1877**

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς 'Εστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν 'Εστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

['Εκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 769.

XII. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΝ, ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣ ΚΕΡΔΟΣ·

«'Αδελφοί, ὑποβλήθητε εἰς ἔρανον διὰ νὰ μοὶ δώσητε ἐργασίαν, καὶ πληρόνετέ με ὅσον θέλετε.» Εἶναι τὸ πρὸς ἐργασίαν δικαίωμα, τὰ στοιχεῖα τοῦ κοινωνισμοῦ, ἡ κατωτέρα τάξις.

«'Αδελφοί, ὑποβλήθητε εἰς ἔρανον διὰ νὰ μοὶ δώσητε ἐργασίαν, καὶ πληρόνετέ με ὅσον θέλω.» Εἶναι τὸ πρὸς κέρδος δικαίωμα, ἡ ἄχνη τοῦ κοινωνισμοῦ, ἡ ἀνωτέρα τάξις.

'Αμφότερα τὰ εἴδη ταῦτα τοῦ κοινωνισμοῦ ζῶσιν ἐκ τῶν *ὁρωμένων* ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ θέλουσιν ἀποθάνει ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν *μὴ ὁρωμένων*.

Τὸ ὁρώμενον εἶναι ἡ ἐργασία καὶ τὸ κέρδος ὑποθαλπόμενα ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ ἐράνου. *Τὸ μὴ ὁρώμενον* εἶναι ἡ ἐργασία καὶ τὸ κέρδος, ἅτινα ὁ αὐτὸς ἔρανος ἤθελε παράσχει ἂν δὲν ἤθελεν ἐπιβαρύνει τοὺς φορολογουμένους.

Τὸ 1848 τὸ πρὸς ἐργασίαν δικαίωμα ἐπαρουσιάσθη πρὸς στιγμὴν ὑπὸ δύο ὄψεις, ὅπερ τὸν κατέστρεψε παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ.

Ἡ μία ἐκ τῶν ὄψεων τούτων ἐλέγετο «*'Εθνικὸν ἐργαστήριον*», ἡ ἄλλη «*Τεσσαράκοντα πέντε λεπτά.*»

Ἑκατομμύρια ἐδίδοντο καθ' ἡμέραν παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὰ ἐθνικὰ ἐργαστήρια. Εἶναι ἡ καλὴ ὄψις.

'Αλλ' ἰδοὺ καὶ ἡ ἀντίστροφος.

Διὰ νὰ ἐξέρχωνται ἔκ τινος ταμείου ἑκατομμύρια, πρέπει νὰ ἔχωσιν εἰσέλθει. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ τοῦ πρὸς ἐργασίαν δικαιώματος ὀργανωταὶ ἀπευθύνθησαν πρὸς τοὺς φορολογουμένους.

'Αλλ' οἱ οἰκοκυραῖοι τῆς ἐξοχῆς ἔλεγον· Πρέπει νὰ πληρώσω τεσσαράκοντα πέντε λεπτά. Θὰ στερηθῶ λοιπὸν ἓν ἔνδυμα, δὲν θὰ κοπρίσω τὸν ἀγρόν μου, δὲν θὰ ἐπισκευάσω τὴν οἰκίαν μου.

Οἱ δὲ ἐργάται τῆς ἐξοχῆς ἔλεγον· καὶ αὐτοί· 'Επειδὴ τὸ αὐθεντικὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ νέον φόρεμα, ὁ ῥάπτης θὰ ἐργασθῇ ὀλιγώτερον· ἐπειδὴ τὸ αὐθεντικὸν δὲν κοπρίζει τὸν ἀγρόν του, ὁ ἐργάτης θὰ ἐργασθῇ ὀλιγώτερον· ἐπειδὴ τὸ αὐθεντικὸν δὲν ἐπισκευάζει τὴν οἰκίαν του, ὁ ξυλουργὸς καὶ ὁ κτίστης θὰ ἐργασθοῦν ὀλιγώτερον.

'Απεδείχθη τότε ὅτι *ἀπὸ ἓν ἀρνὶ δὲν 'βγαίνουν δυὸ τομάρια*, καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πληρωνομένη ἐργασία γίνεται εἰς βάρος τῆς ὑπὸ τῶν φορολογουμένων πληρωνομένης. Τοῦτο ἦτον ὁ θάνατος τοῦ πρὸς ἐργασίαν δικαιώματος, ὅπερ ἐπαρουσιάσθη ὡς χίμαιρα καὶ ἀδικία συγχρόνως.

Καὶ ὅμως τὸ πρὸς κέρδος δικαίωμα, ὅπερ δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ πρὸς ἐργασίαν δικαιώματος, ζῇ ἀκόμη καὶ ἔχει ἀξιόλογα.

Δὲν εἶναι κάπως αἰσχρὸν τὸ πρόσωπον, ὅπερ βιάζει ὁ προστατευτικὸς τὴν κοινωνίαν νὰ λάβῃ;

Λέγει πρὸς αὐτήν· Πρέπει νὰ μοὶ δώσῃς ἐργασίαν, καὶ ἐργασίαν μάλιστα ἐπικερδῆ. 'Ανοήτως ποιῶν ἐδιάλεξα ἐργασίαν, ἥτις μὲ ζημιόνει δέκα τοῖς ἑκατόν· ἀλλ' ἂν ἐπιβάλῃς εἴκοσι φράγκα φόρον εἰς τοὺς συμπολίτας μου καὶ τὰ δώσῃς εἰς ἐμέ, ἡ ζημία μου μεταβάλλεται εἰς κέρδος.

Λοιπὸν (τὸ συμπέρασμα), τὸ κέρδος εἶναι δικαίωμα, μοὶ τὸ ὀφείλεις.

Ἡ κοινωνία ἡ ὁποία ἀκούει τὸν σοφιστὴν τοῦτον, ἡ ὁποία ὑποβάλλεται εἰς φόρους ἵνα τὸν εὐχαριστήσῃ, ἡ ὁποία δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἐξ ἐργασίας τινὸς ζημία εἶναι πάντοτε ζημία, καὶ ἂν τὴν ἀναλάβῃ ἄλλος, ἡ κοινωνία, λέγω, αὐτὴ εἶναι ἀξία τοῦ φορτίου, ὅπερ τῆς ἐπιθέτουσι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Δῆλον λοιπὸν καθίσταται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, ὅτι μὴ γινώσκειν τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ἐστὶν ἐκθαμβεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ἀμέσου ἀποτελέσματος φαινομένου τινός· γινώσκειν δὲ αὐτὴν ἐστὶ κατανοεῖν καὶ προβλέπειν τὸ σύνολον τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἄπειρα ἄλλα ζητήματα ἠδυνάμην νὰ ὑποβάλλω εἰς τὴν αὐτὴν βάσανον. 'Αλλ' ὀπισθοδρομῶ πρὸ τῆς μονοτονίας ὁμοιομόρφου πάντοτε ἀποδείξεως· τελειόνω δὲ ἐφαρμόζων εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ὅ,τι περὶ τῆς ἱστορίας ὁ Σιατωβριὰν λέγει:

«Δύο ὑπάρχουσι συνέπειαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ἡ

Digitized by Google

μὲν ἄμεσος καὶ παραχρῆμα γνωστή, ἡ δὲ μεμακρυσμένη καὶ κατ' ἀρχὰς ἀπαρατήρητος. Συχνάκις ἀντιφάσκουσιν· αἱ μὲν προέρχονται ἐκ τῆς πεπερασμένης ἡμῶν γνώσεως, αἱ δὲ ἐκ τῆς αἰωνίου σοφίας. Τὸ ὑπὸ τῆς Προνοίας ὡρισμένον ἀποτέλεσμα ἐμφανίζεται μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ κόσμου ὡς τοιοῦτον θεωρούμενον. Ὁ Θεὸς ἐγείρεται ὄπισθεν τῶν ἀνθρώπων. Ἀρνεῖσθε ὅσον θέλετε τὴν ὑπερτάτην βουλήν, μὴ παραδέχεσθε τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, ἀμφισβητεῖτε περὶ τῶν λέξεων, καλεῖτε δύναμιν ἢ λογικὴν τῶν πραγμάτων, ὅπως θέλετε, ὅ,τι ὁ κοινὸς λαὸς καλεῖ Πρόνοιαν. Παρατηρεῖτε ὅμως μέχρι τέλους τὸ γεγονός, καὶ θέλετε ἰδεῖ ἐξ αὐτοῦ προκύπτον τὸ ἐναντίον τοῦ προσδοκωμένου, ὅταν τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν ἐστηρίζετο ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης.» Ι. Β.

Ὁ κ. Βίκτωρ Τισσώ, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τοῦ Voyage au Pays des Milliards, ἐκδίδει κατ' αὐτὰς ἐν τῷ Correspondant ἀξιολόγους ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Διὰ μέσου τῆς Αὐστρίας.» Ἐκ τοῦ νέου τούτου ἔργου τοῦ εὐφυοῦς συγγραφέως ἀπεσπάσθη ἡ ἑπομένη ἀφήγησις τῆς θλιβερᾶς ὀδυσσείας τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ. Ὁ κ. Τισσώ, συνδιαλεχθεὶς διὰ μακρῶν μετά τινος ἐκ παιδικῆς ἡλικίας φίλου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἐξήγαγεν ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἃς ἔλαβε, μελέτην περὶ τοῦ σεβαστοῦ μάρτυρος τοῦ Κουερετάρο πλήρη ποιήσεως καὶ μεγαλείου. Σ. τ. Δ.

ΑΠΟ ΜΙΡΑΜΑΡ ΕΙΣ ΚΟΥΕΡΕΤΑΡΟ[1]

Τὸ Μιραμὰρ ἀπέχει μίαν λεύγαν τῆς Τεργέστης, ἡ δὲ φέρουσα εἰς αὐτὸ ὁδὸς εἶναι μαγευτική· ἀκολουθεῖτε τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης, ἥτις ὁτὲ μὲν εἰσχωρεῖ ὁτὲ δὲ ἐξέχει ἢ καμπυλοῦται, περιβαλλομένη πάντοτε ὑπὸ λευκοῦ ἀφροῦ, ὡς τὸ ἄκρον μεγαλοπρεποῦς μανδύου ὑπὸ λευκοῦ τριχάπτου κοσμουμένου. Ὅταν ἡ θάλασσα αὕτη δὲν εἶναι ἐξηγριωμένη ὡς μάγισσα, ἔχει τι ὅμοιον πρὸς τὴν χάριν παρθένου, διότι τὰ κύματά της εἶναι κυανᾶ καὶ διαυγῆ, ἡ πνοή της δροσερά, ὁ ἦχός της γλυκὺς ὡς στεναγμός.

Οἱ θαλάσσιοι λάροι περιΐπταντο ἀτάκτως ὑπεράνω ἡμῶν καὶ μακρὰν ἐπὶ τῆς θαλάσσης διήρχοντο, ὡς φάσματα ναυαγησάντων σκαφῶν. Πλησιέστερον λέμβοι τινές, ἀναπεπταμένα ἔχουσαι ἐρυθρὰ ἱστία, διέκοπτον ἀποτόμως τὴν ἁρμονίαν τῶν σκιερῶν χρωματισμῶν τῆς τοποθεσίας ἐκείνης.

Πρὸς τὸ ὄρος ὑπάρχουσιν ἄπειροι ἐξοχικαὶ οἰκίαι χαριέσταται καὶ κατάλευκοι, αἵτινες μακρόθεν ἐφαίνοντο ὡς ὅμιλος γυναικῶν εὐθύμως λουομένων, διὰ μέσου δὲ τοῦ φυλλώματος τῶν πέριξ δένδρων δύναταί τις νὰ θαυμάσῃ τὰς μαρμαρίνας κλίμακας τῆς εἰσόδου καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶν προσόψεις, ἔνθα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου πανταχόθεν ἐξαπλοῦνται τὰ ἀναρριχόμενα φυτὰ καὶ παρασκευάζουσιν εἰς τὰς χρυσᾶς μελίσσας καὶ τὰς ποικιλοχρόους χρυσαλλίδας ἀληθῆ κλίμακα ἐξ ἀνθέων.

1. Πόλις τοῦ Μεξικοῦ.

Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ ἀκρωτηρίου γραφικωτάτου, διακρίνεται τὸ μέγαρον τοῦ Μιραμάρ· οἱ ὀδοντωτοὶ πύργοι του καὶ ἡ βαρεῖα ἀρχιτεκτονική του παρέχουσιν αὐτῷ τὴν σοβαρὰν καὶ ὑπερήφανον ὄψιν φρουρίου.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἱστορία τοῦ μεγάρου τούτου οὐδέποτε ἐγένετο γνωστὴ καὶ ἐπληροφορήθην λεπτομερῶς τὰ κατ' αὐτὴν παρά τινος παιδιόθεν φίλου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ ἀναγνώστης θέλει αἰσθανθῆ ἐνδιαφέρον μανθάνων αὐτήν.

Κατὰ τὸ 1856 ὁ νεαρὸς ἀρχιδοὺξ ἐναυάρχει τοῦ αὐστριακοῦ στόλου, ὅστις ὀφείλει εἰς αὐτὸν πάσας αὐτοῦ τὰς νίκας· τότε δὲν ἐσκέπτετο περὶ τοῦ Μιραμάρ, οὔτε ὑπέθετεν ὅτι ἤθελε ποτὲ γείνει διοικητὴς τῶν Λομβαρδικῶν ἐπαρχιῶν. Εἶχεν ἤδη ταξειδεύσει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἶχε διατρέξει τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Πορτογαλλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Παλαιστίνην, καὶ ἐπειδὴ ἠγάπα τὴν θάλασσαν ἐξελέξατο, ὡς οἱ θαλασσοπόροι, τόπον διαμονῆς τὴν Τεργέστην. Συχνάκις ἐν καιρῷ τρικυμίας εἰσήρχετο ἐντὸς λέμβου καὶ ῥιπτόμενος μεταξὺ τῶν κυμάτων, ἠρέσκετο μόνος νὰ ὑπερνικᾷ τοὺς κινδύνους. Ἀλλ' ἡμέραν τινά, ὅτε ὁ ἄνεμος τῆς ἄρκτου ἔπνεε σφοδρῶς, τὸ πλοιάριόν του ἀνηρπάσθη ὡς πτερὸν καὶ παρεσύρθη πέραν τοῦ Γιγνιάνου ἀκρωτηρίου. Τὴν παραλίαν ἐκείνην δὲν τὴν ἐτάραττεν ὁ ἄνεμος· τὰ ὕδατα ἦσαν ἥσυχα καὶ ἀκίνητα ὡς λίμνης. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἀποβὰς εἰς τὴν ξηρὰν εὗρε τὸ μέρος τοῦτο τόσον ὡραῖον καὶ τὴν θέαν τόσον μαγευτικήν, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ μικράν τινα ἁλιευτικὴν οἰκίαν καὶ ἀγοράσας τὸ γήπεδον ἤρχισε νὰ κάμνῃ δοκιμὰς ἐγκλιματισμοῦ ξενικῶν φυτῶν, βέβαιος ὢν περὶ τῆς ἐκτάκτου γονιμότητος τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἦτο ὅλον ἐκτεθειμένον πρὸς μεσημβρίαν. Ὅτε τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Βέλγων, ἡ χρυσῆ ῥάβδος, ἣν ἐκόμισεν αὐτῷ ἡ ἡγεμονίς, μετέβαλεν ὡς διὰ μαγείας τὴν καλύβην ἐκείνην εἰς ἀνάκτορον ἄξιον βασιλέως.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Μαξιμιλιανὸς κατεγίνετο πολὺ περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικήν· αὐτὸς συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ θαυμαστοῦ εὐκτηρίου οἴκου (église votive), ὅστις θεωρεῖται σήμερον ἓν τῶν κοσμημάτων τῆς Βιέννης. Ἠθέλησε λοιπὸν δι' ἰδίας χειρὸς νὰ χαράξῃ καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Μιραμάρ. Ἀλλ' εἰ καὶ αἱ ἐργασίαι διηυθύνοντο μετὰ δραστηριότητος, τὸ 1858, ὅτε κατέλιπε τὴν Λομβαρδίαν, μόνον ἡ ἀγροτικὴ οἰκία, ἥτις ὑψοῦται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λοφίσκου, εἶχε περατωθῆ. Κατοικήσας ἐκεῖ μετὰ τῆς συζύγου του εὗρε τὸ ἐνδιαίτημα ἐκεῖνο τοσούτῳ μαγευτικόν, ὥστε καὶ ὅτε τὸ μέγαρον ἐπερατώθη δὲν ἠθέλησε νὰ καταλείψῃ τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν.

Digitized by Google

Φαντάσθητε μεγάλην ἐξοχικὴν οἰκίαν κεκαλυμμένην ἀπὸ αἰγοκλήματα καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας περιελίσσονται οἱ ἀνθοστόλιστοι κλάδοι τῶν κλιματίδων, περικυκλουμένην ἀπὸ ἄλση καμελιῶν καὶ ῥοδοδαφνῶν, αἵτινες σκιάζουσιν αὐτὴν μυστηριωδῶς ὡς παραπετάσματα. Πόσον γλυκεῖα θὰ ἦτο ἡ ζωὴ εἰς τὸ μονῆρες ἐκεῖνο οἴκημα, ἔνθα τὰ ἄνθη διέχυνον ἀφθόνως τὴν εὐωδίαν των καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ἁρμονικὰ αὐτῶν κελαδήματα, ἐν τῇ χλοερᾷ καὶ χαριεστάτῃ ἐκείνῃ φωλεᾷ, ἐν ᾗ ὁ ἀτυχὴς Μαξιμιλιανὸς εἶχεν ὑπεράνω του τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ ἁγνὴν ἀγάπην ἐν τῇ καρδίᾳ! Ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ὄνειρον τῶν νεωτέρων χρόνων· μιᾶς καλύβης, μιᾶς καρδίας καὶ βαλαντίου πλήρους. Ἡ γενναιοδωρία μάλιστα τοῦ πρίγκηπος τούτου καθίστα τὸ τελευταῖον στοιχεῖον τοῦτο τῆς εὐδαιμονίας ἀπαραίτητον, διότι ἠγάπα νὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ καλλιτεχνῶν, ὑπὸ λογίων, ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν, προσεφέρετο μετὰ μεγάλης φιλοφροσύνης πρὸς αὐτούς, μὴ λησμονῶν καὶ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα δῶρα, ἅτινα τοσοῦτον συντείνουσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς φιλίας. Ὢ! ἐὰν αἱ δενδροστοιχίαι αὗται ἠδύναντο νὰ ὁμιλήσωσιν, ἐὰν οἱ θάμνοι ἠδύναντο νὰ ἐπαναλάβωσιν ὅσα εἶχον ποτὲ ἀκούσει, ἠθέλομεν τότε δυνηθῆ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνην καὶ ἠθέλομεν αἰσθανθῆ πόσον εὐγενεῖς ἰδέας καὶ πόσον μεγάλα σχέδια ἐνέκλειεν αὕτη.

Ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε πρὸ πάντων γενναίαν καρδίαν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον εἶναι σεβαστὴ εἰς τὰς Λομβαρδικὰς ἐπαρχίας, ἃς ἐκυβέρνησεν ὡς φίλος καὶ ὡς πατήρ, εἰς δὲ τὸ Μεξικὸν ὅπου δὲν ἠθέλησε νὰ βασιλεύσῃ ὡς κατακτητής, οἱ Ἰνδοὶ τῶν περιχώρων τοῦ Κουερετάρου δὲν κτίζουσιν οὐδὲ καλύβην χωρὶς νὰ θέσωσιν ὡς φυλακτήριον ἐν αὐτῇ λίθον ἐκ τοῦ λόφου ἔνθα ἐτουφεκίσθη. Ὅτε τὸ φέρετρόν του ἔφθασεν εἰς Τεργέστην ἡ συγκίνησις ἦτο βαθυτάτη, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν, πᾶσα ἐργασία διεκόπη καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς δὲν ἀπήντα τις εἰμὴ ἄνδρας πενθηφοροῦντας καὶ γυναῖκας θρηνούσας. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη αἱ κατώτεραι τάξεις τοῦ Σλαυϊκοῦ λαοῦ δὲν ἤθελον νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἀπέθανεν. «Θὰ ἐπανέλθῃ! ἔλεγον, θὰ ἐπανέλθῃ!»

Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὁπόσον εὐδαίμονα ζωὴν διῆγεν ἐνταῦθα, ὅταν ἀνατρέξῃ εἰς τὸ παρελθὸν ἐκεῖνο, οὗτινος αἱ ὧραι παρήρχοντο ἡσύχως, ἄνευ φόβου, ἄνευ μερίμνης, ὅταν σκεφθῇ ὅτι αὐτὸς δὲν ὑπάρχει πλέον καὶ ὅτι ἐκείνη ἀπέθανε, καίτοι εὑρισκομένη μεταξὺ τῶν ζώντων, δὲν δύναται νὰ διέλθῃ τὰς κιγκλίδας τῆς εἰσόδου χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ θλῖψιν ἀπεριόριστον, δὲν δύναται νὰ διατρέξῃ τοὺς μαγευτικοὺς ἐκείνους κήπους χωρὶς ν' ἀναπολήσῃ σκηνὰς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας.

Ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας ἐκείνας, ἔνθα τὸ φῶς διαχύνεται ἀμυδρὸν καὶ πρασινωπόν, ἡ φαντασία νομίζει ὅτι διακρίνει εἰσέτι ἐξαφανιζόμενον ζεῦγος συνηνωμένον. Εἶναι παράδεισος ἀπολεσθείς, ἔνθα, ὡς καὶ εἰς τὸν ἄλλον, ἡ Εὔα ἡμάρτησε πρώτη· διότι ὁ ὄφις τῆς ὑπερηφανείας ἀπηυθύνθη πρῶτον εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις ἔλαβε τὸν καρπόν, τὸν ἐγεύθη καὶ τὸν προσέφερεν εἰς τὸν ἄνδρα της. Ἡ κεφαλὴ τῆς νεαρᾶς ἀρχιδουκίσσης ᾐσθάνετο δίψαν στέμματος καὶ δόξης. Ἀφηγούμενοι τὸ τρομερὸν δρᾶμα τοῦ Μεξικοῦ, οἱ μέλλοντες ἱστορικοὶ θὰ ἀναζητήσωσι τὴν γυναῖκα.

Ἀλλ' ἂς εἰσέλθωμεν εἰς τὸ μέγαρον τοῦτο, ὅπερ διήγειρεν ἐν Βιέννῃ ζηλοτυπίας τόσῳ μᾶλλον ζωηράς, ὅσον ὁ Μαξιμιλιανὸς ἦτο ὁ δημοφιλέστατος ἀνὴρ τῆς Αὐστρίας. Ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρα καὶ δὲν ἔχει τις ἀνάγκην νὰ ἀναγγείλῃ οὔτε τὸ ὄνομά του, οὔτε τοὺς τίτλους του, διότι ἔρχεται ἐνταῦθα ὡς εἰς τόπον προσκυνήματος.

Εἰς τὸ προαύλιον, δωδεκὰς δοράτων μαρτυρεῖ ὅτι ὁ οἶκος οὗτος εἶναι τὸ ἐνδιαίτημα βασιλικοῦ πρίγκηπος· ἀλλ' ἡ θέα τῶν πολεμικῶν τούτων ὅπλων τῶν καταλλήλων μόνον πρὸς στολισμόν, μετριάζεται ἔτι μᾶλλον ὑπὸ κρήνης, πρὸς ἣν κλίνουσι τὴν κεφαλὴν δύο περιστεραὶ ἔχουσαι τὰς πτέρυγας ἀναπεπταμένας· εἰς τὸ βάθος τὸ παράθυρον, ὡς περιθώριον ἀριστουργήματος ζωγραφικῆς, περικλείει τὸν κόλπον τῆς Τεργέστης καὶ ἀποτελεῖ οὕτω κόσμημα ἐξαίσιον. Τὸ δὲ σπουδαστήριον καὶ ὁ παρακείμενος κοιτών, εἶναι ἀκριβὴς ἀπομίμησις τῶν δύο θαλαμίσκων, οὓς ὁ Μαξιμιλιανὸς κατεῖχεν ἐν τῇ φρεγάτᾳ *Νοβάρα*, ἧς ἐπιβαίνων περιέπλευσε τὴν γῆν. Ἐπὶ τοῦ γραφείου ὑπάρχει κομψὸν μικρογράφημα τῆς αὐτοκρατορίσσης Καρλόττας, ἡ δὲ βιβλιοθήκη περιέχει πλεῖστα βιβλία ἐπιστημονικὰ καὶ περιγραφὰς ταξειδίων εἰς διαφόρους γλώσσας, διότι δεκαοκταετὴς ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐγνώριζε τὴν γαλλικήν, τὴν ἀγγλικήν, τὴν ἰταλικήν, τὴν ἰσπανικήν, τὴν οὐγγρικήν, τὴν σλαυϊκήν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν· τέλος οἱ ἀνδριάντες τοῦ Δάντου, τοῦ Γκαίτε, τοῦ Σαιξσπήρου καὶ τοῦ Ὁμήρου συμπληροῦσι τὸν καλλωπισμὸν τοῦ δωματίου τούτου, οὗτινος ἡ ὅλη διάταξις εἶναι ἁπλῆ μὲν ἀλλὰ κομψοτάτη. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἐξ οὗ βλέπει τις τὴν θάλασσαν, τῆς ὁποίας ἠγάπα τὸ ἀχανὲς μεγαλεῖον, συνέγραψεν ὁ Μαξιμιλιανὸς τοὺς τέσσαρας τόμους τῶν πονημάτων αὐτοῦ, δηλαδὴ τῶν ἀπομνημονευμάτων, τῶν ὁδοιπορικῶν ἀπανθισμάτων, τῶν ἀφορισμῶν καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, δὲν γνωρίζω δὲ οὐδεμίαν ἄλλην τοποθεσίαν τοσοῦτον καταλλήλως ἐκλελεγμένην πρὸς ῥεμβασμόν, πρὸς σκέψιν, πρὸς σπουδὴν καὶ πρὸς μόνωσιν· διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἤ-

Digitized by Google

σαν τοσοῦτον ἐπιτυχεῖς, ὥστε ἡ Γερμανία ὅλη ἀπέδωκεν ὁμοφώνως εἰς τὸν ἀρχιδοῦκα τὸν στέφανον τῶν βασιλέων τῆς ποιήσεως, πολὺ ἐλαφρότερον καὶ ὀλιγώτερον εὔθραυστον ἢ τὸν τῶν ποιητικῶν βασιλέων. Ὁ Μαξιμιλιανὸς πρὸς τούτοις ἦτο γλαφυρώτατος εἰς τὰς περιγραφάς, παρετήρει μετ' ἀκριβείας καὶ λεπτότητος καὶ ἔγραφε μετὰ χάριτος καλλιτεχνικῆς. Τεκμήριον τούτου εἶναι ἡ συμβουλή, ἣν ἀποτείνει εἰς τοὺς περιηγουμένους, ὡς αὐτός, χάριν εὐχαριστήσεως· «Περιηγηταί, θέλετε νὰ κρίνητε πόλιν τινὰ πρὶν ἢ εἰσέλθετε εἰς αὐτήν; Ἐὰν ἴδητε ἀνυψούμενα ὑψηλὰ καὶ πεπαλαιωμένα κωδωνοστάσια καὶ θόλους ἀκτινοβολοῦντας, εἰσέλθετε, θέλετε εὕρει μνημεῖα τέχνης καὶ μεγάλας ἀναμνήσεις· ἀλλ' ἐὰν παρουσιάζηται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σας ἄνευ μεγάλων οἰκοδομῶν, μὴ εἰσέλθητε, διότι δὲν θὰ ἀπαντήσετε εἰμὴ οἰκίας καὶ ὁδοὺς ὁμοιομόρφους καὶ μονοτόνους· μὴ εἰσέλθητε, ἐκτὸς ἐὰν ἡ σάκχαρις καὶ ὁ βάμβαξ ἐνδιαφέρουσιν ὑμᾶς πλέον ἢ πάντα τὰ λοιπά. Ἐὰν μακρόθεν διακρίνητε καπνοδόχας ὑπερμεγέθεις, φύγετε μακρὰν ὡς ἂν ἐβλέπετε ἀνεμομύλους, διότι αἱ μᾶλλον δυσάρεστοι ἐξ ὅλων τῶν πόλεων εἶναι αἱ βιομηχανικαί, αἵτινες φονεύουσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἵνα μεταβάλωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς μηχανήν.»

Ἡ Ἰταλία ἦτο δι' αὐτὸν ἀντικείμενον λατρείας, ἐθεώρει δὲ τὴν Νεάπολιν, ἣν μετ' ἐνθουσιασμοῦ περιέγραψεν, ὡς τεμάχιον τοῦ παραδείσου πεσὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς εἰσὶν ἀνηρτημέναι αἱ εἰκόνες τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς αὐτοκρατορίσσης τῆς Αὐστρίας, εἰς δὲ τὸν κοιτῶνα τοῦ ὕπνου αἱ τοῦ Ναπολέοντος Γ' καὶ τῆς Εὐγενίας. Τὸ παρεκκλήσιον ᾠκοδομήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναϊδίου.

Τὸ πρῶτον πάτωμα περιέχει συλλογὴν ὁλόκληρον ἀρχαίων ἔργων ζωγραφικῆς καὶ εἰκόνων διαφόρων προσώπων. Οὕτως ἐν τῷ δωματίῳ, τῷ καλουμένῳ τοῦ αὐτοκράτορος, εὑρίσκει τις Πῖον τὸν Θ' καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν βασίλισσαν Ἰσαβέλλαν· ἐπίσης παρατηρεῖται ἔργον τι τοῦ Ραφαὴλ καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Μαρίας Ἀντωνιέττας γεγλυμμένος ἐπὶ ῥοδοξύλου· τέλος ἡ αἴθουσα τοῦ συνδιαλεκτηρίου εἶναι κεκαλυμμένη ἀπὸ τοιχογραφίας παριστώσας τὴν ἱστορίαν τοῦ Μιραμάρ, τὴν ἄφιξιν τῶν Ρωμαίων, τὴν ὑποδοχὴν Λεοπόλδου τοῦ Α' εἰς Τεργέστην, τὴν Μεξικανικὴν πρεσβείαν παρουσιαζομένην ἐνώπιον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πρίγκηπος τούτου εἰς Μεξικόν. Ὅπως δὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν μέγαρον τῆς Βιέννης ἔχει τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου, οὕτω καὶ τὸ Μιραμὰρ ἔχει τὴν ἰδικήν του. Ἡ δὲ κλίμαξ, κατεσκευασμένη ἀπὸ ξύλου γλυπτοῦ, εἶναι ῥυθμοῦ γοτθικοῦ γερμανικοῦ, φέρουσα ἀνδριάντας κρατοῦντας λυχνοστάτας, καὶ οἱ τοῖχοι καλύπτονται ἀπὸ τρόπαια Ἰνδικά, κομισθέντα ἐκ τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἠγάπα τοσοῦτο τὸ ἐν Μιραμὰρ μέγαρόν του ὥστε κατέστησεν αὐτὸ ἄσυλον ἄξιον νὰ κατοικηθῇ ὑπὸ ἡγεμόνος ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ὑπάρχει ἀμοιβή τις διὰ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀδίκως παθόντας, εἶναι βεβαίως ἐπιτετραμμένον εἰς αὐτὸν νὰ ἐπισκέπτηται ἐνίοτε τὰς δενδροστοιχίας τὰς ὁποίας ἐφύτευσεν, ὅπως ἀναζητῇ τὰ ἴχνη τῆς ἀτυχοῦς Ὀφελίας.

Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Μεξικῷ αἱ μόναι στιγμαὶ τῆς ἀνέσεώς του ἦσαν ὅσαι ἀφιέρωνε διὰ τὸ Μιραμάρ· διότι διεύθυνε τὰ τῆς προτέρας αὐτοῦ κατοικίας, ὡς ἐὰν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐπανέλθῃ. Ὅθεν μὲ πᾶν ταχυδρομεῖον ἔπεμπε διαταγὰς ὁτὲ μὲν νὰ μεταθέσωσι τὰ φυτὰ ἀνθῶνός τινος, ἢ νὰ καλλωπίσωσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δωμάτιον, ὁτὲ δὲ νὰ κάμωσι ποῦ μὲν προσθήκας, ποῦ δὲ ἐπισκευάς· ἐν ἑνὶ λόγῳ τὸ Μιραμὰρ ἦτο δι' αὐτὸν ἡ ῥάβδος καὶ ὁ πῖλος τοῦ ποιμένος, ὅστις ἐγένετο βασιλεύς, διότι ἡ ἀνάμνησις αὐτοῦ, ἀνακαλοῦσα τὴν παρελθοῦσαν εὐδαιμονίαν του, ἐμετρίαζε τὰς θλιβερὰς ἀνησυχίας τοῦ παρόντος.

Τὴν 10 Ἀπριλίου τοῦ 1864 ἡ Μεξικανικὴ πρεσβεία, ἡ ἐπιφορτισθεῖσα νὰ προσφέρῃ αὐτῷ τὸ στέμμα τοῦ Μεξικοῦ, ἔφθασεν εἰς Μιραμάρ. «Ἐρχόμεθα, εἶπεν ὁ Δὸν Γουτιερρὲζ τῆς Ἐστάδας, νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ καθέξητε τὸν θρόνον τοῦ Μεξικοῦ, ἔνθα προσκαλοῦσιν ὑμᾶς αἱ εὐχαὶ λαοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατασπαραττομένου ὑπὸ τοῦ πολέμου, διότι γνωρίζομεν ὅτι κέκτησθε τὸ μυστήριον τοῦ νὰ κατακτᾶτε τὰς καρδίας καὶ τὴν δυσχερῆ τέχνην τοῦ κυβερνᾶν.»

Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἀπήντησεν ὅτι θέλει ἐκπληρώσει τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Μεξικανῶν καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ἔσεται φιλελευθέρα καὶ συνταγματική. «Θέλω δείξει, προσέθηκεν, ὅτι ἡ ἐλευθερία συνδυάζεται μετὰ τῆς τάξεως· θέλω σεβασθῇ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐπιβάλει τὸ σέβας πρὸς τὴν τάξιν.»

Ὁ Δὸν Γουτιερρὲζ εὐχαρίστησε τότε τὸν ἀρχιδοῦκα ἐν ὀνόματι τοῦ Μεξικανικοῦ ἔθνους, μεθ' ὃ ὁ αὐτοκράτωρ ὡρκίσθη ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι θέλει ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ὑπηκόων του καὶ ὅτι θέλει προστατεύσει τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Δὸν Γουτιερρὲζ ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐν ὀνόματι τῆς πρωτευούσης τοῦ Μεξικοῦ τὸν ὅρκον τῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα πίστεως, ὁ δὲ Μαξιμιλιανὸς ἐναγκαλισθεὶς αὐτὸν ἐκρέμασεν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ του τὸ παράσημον τοῦ τάγματος τῆς Γουαδελούπης, ὅπερ τότε εἶχε συστήσει.

Τρεῖς δὲ ἡμέρας μετὰ ταῦτα τὸ αὐτοκρατο-

Digitized by Google

ρικὸν ζεῦγος κατέλειπε τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος καὶ λίαν πρωῒ ἤρχισεν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Τεργέστης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Μιραμὰρ κίνησις ἀσυνήθης· διότι πανταχόθεν συνέρρεον ἵνα ἀποχαιρετήσωσι τὸν προσφιλέστατον τῶν ἀρχιδουκῶν, ἡ δὲ *Νοβάρα* καὶ ἡ Γαλλικὴ φρεγάτα *Θέμις* ἦσαν προσωρμισμέναι ἐν τῷ λιμένι καὶ πλησίον αὐτῶν ἓξ αὐστριακὰ ἀτμόπλοια τοῦ Λόϋδ, πεπληρωμένα θεατῶν.

Τὴν 1ην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ὁ αὐτοκράτωρ, ὁδηγῶν ἀπὸ τοῦ βραχίονος τὴν σύζυγόν του καὶ ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν, εἰσῆλθεν εἰς τὰς αἰθούσας, ἔνθα περιέμενον αὐτὸν εἴκοσι περίπου σωματεῖα ἵνα τῷ ἀποτείνωσιν ἀποχαιρετηρίους εὐχάς· ἡ συγκίνησις αὐτοῦ ἦτο καταφανής, ὅτε δὲ ὁ δήμαρχος τῆς Τεργέστης τῷ ἐξέφρασε τὴν θλίψιν, ἣν ἡ πόλις ὁλόκληρος ᾐσθάνετο κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα, ἀλλ' ἐναγκαλισθεὶς τὸν δήμαρχον καὶ θλίψας τὴν χεῖρα τῶν περιστοιχούντων αὐτόν, ἐψιθύρισε ταπεινῇ τῇ φωνῇ· «Προαισθάνομαι ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδω πλέον τὸν τόπον τοῦτον!»

Ἡ μεγαλόφρων καὶ ποιητικὴ αὕτη φύσις εἶχεν ἐνίοτε προαισθήσεις παραδόξους· αἴφνης θλιβεραὶ ἰδέαι κατελάμβανον αὐτὸν καὶ τὸν ἐβύθιζον εἰς θλίψιν βαθυτάτην· οὕτω τὸ ὁδοιπορικὸν ἡμερολόγιόν του εἶναι πλῆρες σκέψεων μελαγχολικῶν. «Ἡ γῆ εἶναι τόσον στενή, λέγει που, καὶ ὅμως πόσον βιαίως τινάζεταί τις ἐπ' αὐτῆς καὶ ῥίπτεται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον. Εὐδαίμονες ὅσοι ἐπανευρίσκουσιν ἀλλήλους!»

Τέλος καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ΑΑ. ΜΜ. εἰσήρχοντο εἰς τὴν λέμβον, ἣν ἡ πόλις τῆς Τεργέστης μεγαλοπρεπῶς εἶχε προετοιμάσει δι' αὐτάς, ἑκατὸν βολαὶ τηλεβόλου ἀντήχησαν εἰς τὰ πέριξ, ἐνῷ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας χειρῶν ἔσειον τοὺς πίλους καὶ τὰ μανδήλια εἰς τὸν ἀέρα.

Οὕτω λοιπόν, ὁ Μαξιμιλιανὸς καὶ ἡ Καρλότα ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς *Νοβάρας*, ἥτις εἶχεν ἀνυψωμένας τὰς Μεξικανικὰς σημαίας, καὶ περὶ τὴν 4ην τὰ δύο σκάφη δὲν διεκρίνοντο πλέον· τότε δὲ μόνον τὸ πλῆθος ἐσκέφθη νὰ ἀπέλθῃ τῆς παραλίας ὅπου ἵστατο προσηλωμένον. Ὅσοι εἶχον τηλεσκόπια μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς διέκριναν καθαρώτατα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἄνθρωπον, ὅστις ἐστραμμένος πρὸς τὴν ξηράν, εἶχε τὸ βλέμμα προσηλωμένον ἐπὶ τοῦ Μιραμάρ, καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Μαξιμιλιανόν.

Ἀφοῦ δὲ ἡ *Νοβάρα* παρέπλευσε τὴν Ἰαμαϊκήν, ἔφθασε τὴν 28ην Μαΐου ἀπέναντι τῶν Μεξικανικῶν παραλίων καὶ προσωρμίσθη εἰς Βέρα Κρούζ. Ἐνταῦθα ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα προσεδόκων ὅτι ἤθελον ὑποδεχθῆ αὐτοὺς μετὰ πομπῆς βασιλικῆς, ἀλλ' οὐδεμία προετοιμασία εἶχε γίνει, οὐδὲ τοὐλάχιστον ἡ ἐπίσημος, καίτοι δὲ ἡ Γαλλικὴ φρεγάτα *Θέμις* εἶχε προπορευθῆ ὅπως ἀναγγείλῃ τὴν ἄφιξιν τῶν ΑΑ. ΜΜ., ἡ πόλις ἐφαίνετο ἀδιαφοροῦσα· ὅθεν αἱ προσδοκίαι αὐτῶν μεγάλως ἐψεύσθησαν. Ἐν τούτοις ὁ ὑποναύαρχος Μπὸς προσεπάθησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ πράγματα δίδων τὰς ἀπαιτουμένας διαταγὰς πρὸς διοργανισμὸν μικρᾶς τινος τελετῆς, εὐκόλως ὅμως ἐννόει τις ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἰθαγενῶν, πόσον ὀλίγον μετεῖχον τῆς διαδηλώσεως ταύτης, διότι οἱ Μεξικανοὶ οὗτοι, τοὺς ὁποίους παρέστησαν εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν ὡς προσκαλοῦντας μετ' ἐνθουσιασμοῦ βασιλέα, ἀπεδέχοντο αὐτὸν τόσον προθύμως ὅσον καὶ οἱ βάτραχοι τοῦ μύθου!

Ἀπὸ τῆς Λόμα Ἄλτα ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐξηκολούθησε τὴν ὁδοιπορίαν ἐπὶ ἀθλίου τινὸς ὀχήματος ἀγγλικοῦ, ὥστε τὸ ταξείδιον τοῦτο ὡμοίαζε μᾶλλον πρὸς ἀποδημίαν τυχοδιωκτικὴν ἢ πρὸς ἔλευσιν αὐτοκράτορος. Διελθὼν δὲ τὴν Ὀριζάβαν καὶ τὴν Πουέβλαν εἰσῆλθε τῇ 12ῃ Ἰουνίου εἰς Μεξικόν, ἔνθα περιέμενεν αὐτὸν ὑποδοχὴ θεατρική, ἥτις οὐδόλως τὸν εὐχαρίστησε· τὸ ἑσπέρας δέ, ὅτε τὸ αὐτοκρατορικὸν ζεῦγος εἰσῆλθεν εἰς τὸ θεωρεῖόν του, τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν θεωρείων ἦσαν κενά. Τέλος τὸ ἐν Chalputepeck ἀνάκτορον τῶν ἀντιβασιλέων τὸ προσδιορισθὲν δι' αὐτούς, μὴ ὂν διόλου ἄνετον, ἠδύνατο μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ὡς οἶκος δευτερευούσης τάξεως ἢ ὡς ἀνάκτορον αὐτοκρατορικόν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων συνεβούλευσαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιχειρήσῃ ταξείδιον διὰ μέσου τῆς αὐτοκρατορίας του, ὅπως γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ὑπηκόων του· ἀλλὰ τί εἶδε; Χώραν ἐρημωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πολέμου, ἄνευ ὁδῶν, ἄνευ σχολείων, ἀγρίαν, ἔνθα ἡ λῃστεία μόνη ἐβασίλευεν. «Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἀπήντησε Μεξικανός τις, ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἐρωτηθείς, οὐδὲν εἶναι ὠργανισμένον ἐκτὸς τῆς κλοπῆς.» Καὶ ἀληθῶς ἔκλεπτον πανταχοῦ, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα, καὶ μέχρι τῶν ἰδιαιτέρων τοῦ βασιλέως δωματίων. Μετά τινα ὑποδοχὴν τῶν στρατηγῶν, ἐγένετο ἄφαντον ἀπὸ τῆς τραπέζης τὸ ῥεβόλβερ αὐτοῦ, ὅπερ ἦτο τεχνουργημένον ἐκ χρυσοῦ μὲ λαβὴν ἐλεφαντίνην, καὶ ἡ αὐτοκράτειρα ἀπώλεσε δύο ὡρολόγια διολισθήσαντα εἰς τὰς εὐλυγίστους χεῖρας τῶν κυριῶν τῆς τιμῆς. Τοιαύτη δ' ἦτο ἡ Μεξικανικὴ ἐπιδεξιότης ὥστε ὁ Λοπὲζ, ὢν τότε διοικητὴς τῶν ἀνακτόρων, καὶ θέλων νὰ δώσῃ δεῖγμα αὐτῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, προέτεινε νὰ κλέψῃ ἀπαρατήρητα καὶ ἐν διαστήματι δύο μόνον ὡρῶν οἱονδήποτε ἀντικείμενον ἤθελον προσδιορίσει ἐπὶ τοῦ γραφείου· ἐβεβαίωνε μάλιστα ὅτι ἠδύνατο νὰ κλέψῃ καὶ τὸ γραφεῖον αὐτό, καὶ ὁ Μαξιμιλιανὸς διεσκέδαζεν ἀκούων τὰς ἀστειότητας ταύτας.

Ἀφοῦ δὲ μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς περιοδείας του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ

Digitized by Google

αὐτοκράτωρ ἐψήφισε τὴν διαχάραξιν διαφόρων ὁδῶν, παρεχώρησεν ἀδείας πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμων, ἀνήγειρε σχολεῖα καὶ ἐθεμελίωσε Μεξικανικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ὡραίων τεχνῶν. Διότι τοιαύτη ἦτο ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ὥστε κατηγόρουν αὐτὸν ὅτι κλείεται ἐπὶ ἡμέρας ὁλοκλήρους ὅπως ταριχεύσῃ πτηνά. Ἐνησχολήθη ἐπίσης πρὸς βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ ἐχάραξεν ὁ ἴδιος τὸ σχέδιον μεγάλης βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς πόλεως, ἣν ἤθελε κτίσει ἐπὶ τοῦ Μεξικανικοῦ κόλπου καὶ εἰς ἣν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Μιραμάρ. Εἰς πάντα δὲ ταῦτα βοηθὸν νοήμονα καὶ ἀφωσιωμένον εἶχε τὴν σύζυγόν του, ἥτις εἰργάζετο μετ' αὐτοῦ, μάλιστα δὲ καὶ ἄνευ αὐτοῦ αὐτὴ συνέταττε διὰ γεγυμνασμένου καλάμου τὰς ἐκθέσεις, αἵτινες ἐπέμποντο εἰς Εὐρώπην καὶ εἰς κρισίμους περιστάσεις ἐγνώριζε νὰ δίδῃ τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν, διότι ἦτο γυνὴ εὐφυὴς καὶ μεγαλόφρων. Ὅτε ὁ Μαξιμιλιανὸς συνέστησε τὸ παράσημον τῆς Ἀξίας, ὁ Βαζαὶν ἐν ὀνόματι τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἀπηγόρευσεν εἰς τὴν Α.Μ. νὰ ἀναρτήσῃ τὸ παράσημον εἰς ταινίαν ὁμοίου χρώματος μὲ τὴν τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς· ἀλλ' ἡ αὐτοκράτειρα ἀνεδέχθη νὰ ἀπαντήσῃ αὐτὴ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἰδοὺ τίνι τρόπῳ· κολλήσασα μήκωνα ἐπὶ τεμαχίου χάρτου ἔγραψε κάτωθεν αὐτοῦ τοὺς δύο τούτους στίχους· «Παραδέχομαι ὡς χρῶμα τοῦ τάγματός μου τὸ χρῶμα τοῦ ἄνθους τούτου, ὅπερ, ὡς ὑποθέτω, ἐδημιουργήθη πρὸ τοῦ Τάγματος τῆς Τιμῆς.»

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐτοκράτειρα ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὰς εἰρηνικὰς ταύτας ἀσχολίας, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζουαρὲζ ηὔξανον ἀπαύστως, οἱ ἐπαναστάται ἐγένοντο τολμηρότεροι καὶ οἱ λησταὶ ἐξήσκουν ἀτιμωρητεὶ τὸ προσοδοφόρον ἐπάγγελμά των πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῶν τῆς πρωτευούσης. Πρωῒαν καὶ ἑσπέραν ἡ ταχυδρομικὴ ἅμαξα ὑπεβάλλετο εἰς τοιαύτας ἐρεύνας ὑπ' αὐτῶν, ὥστε ἡ τελωνειακὴ φορολογία ἀπέβαινε περιττή, ὅπερ βεβαίως δὲν ηὐχαρίστει τοὺς τελώνας.

Ὁ Μαρκήσιος Ῥαδεπόντ, μὴ φοβηθεὶς νὰ ταξειδεύσῃ, πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν ληστῶν, δὲν κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὰς χεῖράς των εἰμὴ φονεύων διὰ τοῦ πολυκρότου πέντε ἢ ἓξ ἐξ αὐτῶν, ὁ δὲ πρεσβευτὴς τοῦ Βελγίου, ἀτυχέστερος ἢ μᾶλλον δειλότερος τούτου, σταλεὶς ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν Λεοπόλδου τοῦ Β', ἀπηλλάγη τοῦ βάρους τοῦ χρυσίου του καὶ ὅλων αὐτοῦ τῶν κιβωτίων. Ἕνεκα δὲ τῶν βιαιοπραγιῶν τούτων ὁ Βαζαὶν μετὰ πολλὰς προσπαθείας ἠνάγκασε τέλος τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα, δυνάμει τοῦ ὁποίου αἱ ἀστυκαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ὤφειλον νὰ θεωρῶσιν ὡς ληστὰς πάσας τὰς συμμορίας, αἵτινες διέτρεχον τὴν χώραν ὡπλισμέναι, καὶ νὰ ἐφαρμόζωσιν ἐπ' αὐτῶν τὸν νόμον καθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν προέβλεπεν ὅτι ἦτο ἡ ἰδία αὐτοῦ καταδίκη ἣν ὑπέγραφεν.

Ἐν τούτοις τὸ τέρμα τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς προσήγγιζεν. Ὁ Ναπολέων, καιροφυλακτῶν ὅπως ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο παιγνίδιον, εὗρε πρόφασιν τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ὁ Μαξιμιλιανός, ὅστις ἐγνώριζε νῦν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ Μεξικοῦ καὶ προέβλεπε τοὺς κινδύνους, οἵτινες μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων ἀνέμενον αὐτόν, ἔπεμψε τὴν αὐτοκράτειραν εἰς Εὐρώπην ὅπως ὑπενθυμίσῃ εἰς τὸν Ναπολέοντα τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ. Γνωστὸν εἶναι ὁποίας ὑποδοχῆς ἔτυχεν ἡ αὐτοκράτειρα Καρλόττα εἰς τὸ Κεραμεικόν. Ὅλαι αὐτῆς αἱ ἱκεσίαι, ὅλαι αἱ παρακλήσεις ἀπερρίφθησαν· καταλιποῦσα τοὺς Παρισίους, ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ὀδυνηρᾶς ἀσθενείας της.

Ἡ ἀτυχὴς Καρλόττα ἐβασανίζετο διηνεκῶς ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι ἐζήτουν νὰ τὴν δηλητηριάσωσι, καὶ μὴ δεχομένη οὔτε τροφήν, οὔτε ποτόν, ἐτρέφετο μόνον μὲ ὀπωρικά. Εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν αἴθουσαν Πίου τοῦ Θ' καθ' ἣν ὥραν οὗτος ἐπρογεύετο, ἥρπασεν ἐκ τῶν χειρῶν του τὸν κύαθον τῆς σοκολάτας καὶ τὴν ἐρρόφησε παρευθὺς λέγουσα· «εἶμαι βεβαία ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι δηλητηριασμένον.» Ἠθέλησε πρὸς τούτοις νὰ συμμεθέξῃ τοῦ γεύματος τοῦ Πάπα καὶ νὰ διανυκτερεύσῃ ἐν τῷ Βατικανῷ, διότι ὑπώπτευεν ὅτι ἐζήτουν νὰ δηλητηριάσωσιν αὐτὴν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ διέτριβεν· ὅθεν ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἀφήσωσι νὰ κοιμηθῇ εἰς δωμάτιον πλησίον τοῦ κοιτῶνος Πίου τοῦ Θ' ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν μιᾶς τῶν κυριῶν τῆς συνοδείας της. Τέλος κατώρθωσαν νὰ πέμψωσιν αὐτὴν εἰς Μιραμάρ, ὅπου ἡ κατάστασίς της ἐφάνη ὅτι βελτιοῦται, διότι ἐνησχολήθη ἐκ νέου εἰς τὴν μουσικήν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς ἀναγνώσεις. Ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ αὐτῶν τὰ Σλαυϊκὰ φῦλα τὴν ἐθεώρησαν ὡς ἁγίαν, καὶ ὁσάκις συνήντων αὐτὴν αἱ ἀγαθαὶ γυναῖκες τῆς Ἰστρίας καὶ τῆς Δαλματίας ἐγονυπέτουν κατὰ τὴν διάβασίν της.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐχειροτέρευεν ἐν Μεξικῷ, διότι ὁ Βαζαὶν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸν Μαξιμιλιανὸν εἰς τὴν τύχην του καὶ προετίμησε νὰ ῥίψῃ τὰ τηλεβόλα καὶ τὰ πολεμοφόδιά του εἰς τὸν Σεκίαν καὶ εἰς τὴν λίμνην Τεξκοκό, παρὰ νὰ τὰ ἀφήσῃ εἰς τὸν Μαξιμιλιανόν· ἰσχυρίζονται μάλιστα ὅτι προέτεινεν εἰς τοὺς Ζουαριστὰς νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸν αὐτοκράτορα ἀντὶ 50 χιλιάδων ταλλήρων περίπου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἔμελλεν ὁ Λοπέζ, συγγενὴς τοῦ Βαζαὶν ἐκ τῆς συζύγου του καὶ φίλος

Digitized by Google

στενὸς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, νὰ διεξαγάγῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ταυτοχρόνως δὲ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις προσεπάθησεν ἐπανειλημμένως νὰ καταπείσῃ τὸν αὐτοκράτορα νὰ παραιτηθῇ. «Δὲν μὲ λανθάνουσιν αἱ δυσχέρειαι, αἵτινες μὲ περιβάλλουν, ἀπεκρίθη οὗτος, ἀλλὰ θέλω ἐμμείνει ἀκλόνητος, διότι ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου εἷς Ἁψοβούργειος δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τὴν θέσιν του.»

Ἐν τούτοις μαθὼν ἤδη τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν τῆς παραφροσύνης τῆς συζύγου του δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ μείνῃ πλέον ἐπὶ πολὺ εἰς Μεξικόν· ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ ἐπεθύμει ἦτο νὰ σώσῃ τὴν ὑπόληψίν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς αὐτοκράτωρ καὶ οὐχὶ ὡς φυγάς, ἀφοῦ πρῶτον οἰκειοθελῶς ἤθελεν ἀποθέσει τὸ στέμμα· ὅθεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπῆλθεν εἰς Ὀριζάβαν, ἔνθα περιέμενεν αὐτὸν ἡ κορβέττα *Δάνδολο*. Ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν στρατηγοὶ τὸν κατέπεισαν νὰ μεταβάλῃ σχέδιον, ὑποσχόμενοι αὐτῷ στρατιώτας καὶ χρήματα, καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς Μεξικὸν διακηρύττων ὅτι δὲν μένει εἰμὴ πρὸς τὸ καλὸν τοῦ Μεξικανικοῦ λαοῦ καὶ ὅτι δὲν παρεκινεῖτο εἰς τοῦτο οὔτε ὑπὸ ἀτομικῶν οὔτε ὑπὸ πολιτικῶν συμφερόντων.

*
* *

Ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων ἐγκατέλειψε τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τοὺς Ζουαριστάς, οἵτινες ἐνισχυθέντες ταχέως ἡτοιμάζοντο νὰ πολιορκήσωσιν αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν· «Θέλω ἀπαλλάξει τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς δοκιμασίας ταύτης», εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις καὶ ἐν μέσῳ ὅλων τούτων τῶν καταδρομῶν διετήρει τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν καλοκἀγαθίαν καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Κουερετάρο, ἔνθα οἱ στρατηγοὶ Μιραμών, Μανδὲζ, Καστίλιο, Μέζια, Ἀβελλάνο καὶ ὁ πρίγκηψ Σάλμ-Σάλμ εἶχον συγκροτήσει μικρὸν στρατὸν ἐξ ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν.

Κατὰ τὸ ἑβδομηκονθήμερον διάστημα τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης, ὁ Μαξιμιλιανὸς προσηνέχθη μεθ' ἡρωϊκοῦ μεγαλείου, συμμεριζόμενος τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς στερήσεις τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν καὶ τρεφόμενος ὡς αὐτοὶ μόνον ἐκ κρέατος ἡμιόνου, ἐνῷ οἱ στρατηγοί του παρεδίδοντο εἰς τὰς ἡδονὰς τραπέζης πολυτελοῦς. Ἐξετίθετο δ' εἰς τὸν ἐχθρὸν πλέον ἢ οὐδεὶς ἄλλος τῶν στρατιωτῶν του καὶ περιεφέρετο ἐπὶ τῶν προμαχώνων ὡς ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ μεγάρου του· ἅπαξ μόνον οἱ ὀφθαλμοί του μετὰ ψυχικῆς ταραχῆς προσηλώθησαν ἐπὶ πέντε πτωμάτων ἅτινα ἐσπάρασσον κρεμάμενα ἀπὸ τῶν κλάδων δένδρων· ἦσαν οἱ ταχυδρόμοι του, οἵτινες πεσόντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ζουαριστῶν εἶχον ἀπαγχονισθῇ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Ἐνῷ δὲ ἦτο εὔκολον νὰ ἀνοίξῃ δίοδον διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, μὴ θέλων ὅμως νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς στρατιώτας του, ἠρνεῖτο νὰ παραδοθῇ· «Θέλω, ἔλεγε, νὰ ἀποθάνω μαχόμενος.» Ἐνῷ δὲ καθ' ἑκάστην συνελάμβανον αἰχμαλώτους, ὁσάκις τῷ ὡμίλουν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τῶν ἐπὶ κατασκοπείᾳ ὑπόπτων, ἠρκεῖτο ἀπαντῶν· «Ὄχι, δὲν θέλω θανατικὰς ποινάς· ἐὰν τὰ πάντα βαίνουσιν αἰσίως τόσον καλλίτερον, ἀλλ' ἐὰν μέλλωμεν νὰ ὑποκύψωμεν δὲν θέλω νὰ ἔχω τὴν συνείδησίν μου βεβαρημένην.» Ἐν τούτοις αἱ τροφαὶ ἐπλησίαζον νὰ τελειώσωσι καὶ ἔπρεπεν ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ νὰ ἐξέλθωσι τοῦ φρουρίου μὲ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας.

Ἀπεφασίσθη ἡ ἔξοδος· ὅθεν τὴν νύκτα τῆς 14ης Μαΐου οἱ εναπομείναντες ἑπτακισχίλιοι ἄνδρες ἔμελλον νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διευθυνθῶσι πρὸς τὴν Βέρα Κρούζ. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν ὁ Ζουαριστὴς στρατηγὸς Ἐσκοβέδο εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἔφοδον τὴν πρωΐαν τῆς 15ης.

Ἀλλ' οὔτε ἡ ἔξοδος, οὔτε ἡ ἔφοδος ἐπραγματοποιήθησαν, διότι ἡ προδοσία τοῦ Λοπὲζ ἐμπόδισε τὰς προπαρασκευὰς τῆς ἐξόδου καὶ κατέστησε τὴν ἔφοδον περιττήν. Ὁ Λοπὲζ, ὁ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ εὐεργετηθεὶς, ὁ Λοπὲζ, ὅστις ἐλέγετο ὁ ἐπιστήθιος καὶ ἀφωσιωμένος τοῦ αὐτοκράτορος φίλος, τὸν ἐπώλησε διὰ 2,000 οὐγκίας χρυσοῦ! Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἓν ἔτος πρότερον, εὑρισκόμενος οὗτος μετὰ τῆς αὐτοκρατείρας εἰς Πουέβλαν προσεκάλεσε παρ' αὐτῷ τὴν σύζυγόν του, ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἐρχομένη ἔτεκε προώρως καθ' ὁδὸν, «Δὲν ἀνέχομαι, ἔγραψεν αὐτῷ ὁ Μαξιμιλιανὸς, νὰ γεννηθῇ ὁ υἱός σου εἰς ξένην οἰκίαν, ἰδοὺ τὸ ποσὸν τοῦτο ὅπως ἀγοράσῃς τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἐγεννήθη.» Ἐν τούτοις ὁ Λοπὲζ, γνωρίζων κάλλιστα τὰ ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ γινόμενα, ἔπεμψε τὴν ἑσπέραν τῆς δεκάτης τετάρτης ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἐσκοβέδο προτείνων αὐτῷ τὴν παράδοσιν τῆς μονῆς δὲ Λα-Κρούζ, ἔνθα εὑρίσκετο ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του.

Ὁ Ἐσκοβέδο ἐδέχθη· καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Λοπὲζ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὰς τάφρους, ὁδηγῶν τοὺς στρατιώτας του, οἵτινες πάραυτα κατέθεσαν τὰ ὅπλα! καὶ οὕτως οἱ Ζουαρισταὶ λαβόντες τὴν θέσιν τῶν αὐτοκρατορικῶν κατέλαβον τὴν μονὴν χωρὶς οὐδεὶς νὰ λάβῃ εἴδησιν.

Τὴν δὲ πρωΐαν ὁ Μαξιμιλιανὸς, ἐγερθεὶς ἐνωρὶς κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὑπῆγε νὰ ἐξυπνίσῃ τὸν πρίγκηπα Σάλμ-Σάλμ καὶ ἐξῆλθον ἄοπλοι ἀμφότεροι, ἀλλ' ὅταν ἔφθασαν πλησίον τῆς θύρας, ὁ αὐτοκράτωρ ἐστάθη καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν σύντροφόν του· «Δημοκρατικοὶ στρατιῶται, ἀνέκραξεν, ἐπροδόθημεν!» Συγχρόνως ὁ στρατηγὸς Λοπὲζ, ὅστις εἶδεν αὐτοὺς ἐρχομένους, ἔδειξε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸν συνταγματάρχην Ῥίνσων Γαλλιάρδον, ὅστις κατεῖχε τὴν θύραν μετὰ τῶν Ζουαριστῶν.

Ἀλλ' ὁ Ῥίνσων ἦτο στρατιώτης τίμιος καὶ

Digitized by Google

εἶχε καρδίαν γενναίαν· ἀπήντησε λοιπὸν ἀρκετὰ μεγαλοφώνως ὥστε νὰ τὸν ἀκούσωσι καὶ οἱ στρατιῶταί του καὶ ὁ Μαξιμιλιανός· «Εἶναι ἰδιῶται, δὲν εἶναι στρατιωτικοί. Ἂς ἀπέλθωσιν ἐν εἰρήνῃ!» Καὶ οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πρίγκηψ, διαβάντες ἀνενόχλητοι, διηυθύνθησαν δρομαίως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς πόλεως. Εἰς τὰς ἐρήμους ἐκείνας ὁδοὺς ἐπεκράτει ἡ σοβαρὰ σιγή, ἡ προαναγγέλλουσα σπουδαῖόν τι γεγονός, ἀλλὰ μετά τινα λεπτὰ τὰ πυροβόλα ἐκρότουν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ εἰς τὰς κραυγὰς τῶν δημοκρατικῶν, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀνυψοῦντες εἰς τὸν ἀέρα τὰς λαβὰς τῶν πυροβόλων των ἀπήντων: Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Μόνος ὁ Μιραμὼν ἀνθίστατο εἰσέτι ἔχων παρατεταγμένους εἰς μάχην τοὺς στρατιώτας του κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν Καπουσίνων, μίαν τῶν πλατυτέρων ὁδῶν τοῦ Κουερετάρο, ὅτε προσβληθεὶς ὑπὸ πυροβολισμοῦ κατὰ τὸ πρόσωπον ἔπεσε κατὰ γῆς καὶ ἀνηγέρθη σχεδὸν τυφλὸς καὶ αἰχμάλωτος.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν στρατηγῶν του Μέζια, Καστίλιο, Ἀβελλάνο καὶ τοῦ πρίγκηπος Σὰλμ-Σάλμ κατέφυγεν ἐπὶ τοῦ Cero de la Campana, λοφίσκου περικεχαρακωμένου ὅστις ὑψοῦται ὑπεράνω τῆς πόλεως· ἐκεῖ, ἄνευ τηλεβόλων καὶ πυροβολιστῶν ὡμοίαζον ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου πρὸς δυστυχεῖς ναυαγούς, οἵτινες βλέπουσι μυκωμένην τὴν θάλασσαν περὶ αὐτοὺς καὶ ὁρμῶσαν ἵνα τοὺς καταπίῃ. Ὁ στρατηγὸς Ἐσκοβέδο, ὁ ποτὲ χυδαῖος ὁδηγὸς ἡμιόνων, τὴν μορφὴν αἱμοχαρής, ἤρχετο δρομαίως κατ' αὐτῶν ὁδηγῶν τέσσαρα τάγματα πεζικοῦ καὶ ὅλον τὸ ἱππικὸν ὅπερ ἐπλήρου τὸν ἀέρα μὲ κραυγὰς ὀργῆς καὶ θανάτου· ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ὁ λόφος ἐπολιορκήθη στενῶς.

—Μὴ πυροβολεῖτε· τὸ αἷμα θὰ χυθῇ ἀνωφελῶς, εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸν ὡσεὶ ζῶντα τείχη. Καὶ μὲ σιγηλὴν φωνὴν καὶ σχεδὸν ἐκλείπουσαν, διέταξεν ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν του νὰ ἀνυψώσῃ σημαίαν λευκὴν ἐπὶ τῆς λόγχης πυροβόλου· οἱ Ζουαρισταὶ οἵτινες ἀνέβαινον τὸν λόφον κατὰ στοίχους πυκνούς, ἕτοιμοι νὰ ἀρχίσωσι τὸ πῦρ, ἐσταμάτησαν. Σιγὴ βαθυτάτη διεδέχθη τὸν θόρυβον καὶ τὰς κραυγὰς τῆς ἐφόδου.

Τότε ἄνθρωπός τις, στολὴν φέρων Μεξικανοῦ στρατηγοῦ, μακρὰ ὑποδήματα ἱππέως, ἐπενδύτην μέλανα καὶ ἐπωμίδας χρυσᾶς, ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ πρώτου χαρακώματος καὶ στρέψας πέριξ βλέμμα γαλήνιον, κατέβη μὲ βῆμα σταθερὸν παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν του.

Οἱ Ζουαρισταὶ τὸν ἐχαιρέτησαν κραυγάζοντες· Ζήτω ἡ ἐλευθερία!

Ἀνεγνώρισαν τὸν αὐτοκράτορα· ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐβάδισεν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν στρατηγὸν Κορώναν, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ σώματος τῶν Ἀμερικανῶν ἐθελοντῶν, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τάγμα τῆς τιμῆς», καὶ συγκειμένου ἐκ πεντήκοντα περίπου ἱππέων ἐχόντων ὅλων βαθμὸν ἀξιωματικοῦ.

— Στρατηγέ, λέγει, ἐπροδόθην ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τῆς τύχης· εἶναι ἀρκεταὶ αἱ μέχρι τοῦδε χῆραι καὶ τὰ ὀρφανά· ἰδοὺ ἡ σπάθη μου.

— Μεγαλειότατε, ἀνέκραξεν ὁ Κορώνας, λησμονῶν ὅτι δὲν ἀποτείνεται πλέον εἰς αὐτοκράτορα, μεγαλειότατε, κρατήσατε τὴν σπάθην σας.

Εἶτα προσκαλέσας αὐτὸν νὰ ἀναβῇ πάλιν ἐπὶ τοῦ ἵππου του, τὸν συνώδευσε μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων μέχρι τῆς μονῆς τῆς ἁγίας Τερεζίτας.

Ἐκεῖ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ στρατηγοί του ἐφυλακίσθησαν ἐντὸς τῶν ὑπογείων καὶ ὄχι μόνον ἀφῆκαν αὐτοὺς νὰ κοιμῶνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ νὰ βασανίζωνται ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, μέχρις οὗ ἡ ἄφιξις τῆς πριγκηπίσσης Σάλμ-Σάλμ ἐπέφερεν ἀνακούφισίν τινα εἰς τὰς κακουχίας των. Διότι τότε μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν μονὴν τῆς Capuchina καὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς φίλους των νὰ πέμπωσιν εἰς αὐτοὺς οἶνον, τροφὰς καὶ ἐνδύματα.

Ἡ διαγωγὴ τῆς πριγκηπίσσης ταύτης κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ δράματος ἦτο ἀληθῶς ἡρωϊκή· διότι ἐξερχομένη τοῦ πολιορκουμένου Μεξικοῦ ὑπέστη δὶς τὸ πῦρ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Πορφυρίου Διάζ καὶ φθάσασα εἰς Γουαδελούπην, ἐπειδὴ εἶχε κατηγορηθῆ ὡς διανείμασα χρήματα εἰς τοὺς αὐστριακοὺς αἰχμαλώτους, ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν, μέχρις οὗ κατώρθωσε τέλος νὰ λάβῃ διαβατήριον διὰ τὴν Εὐρώπην· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀναχωρήσῃ ἦλθεν εἰς Κουερετάρο πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ συζύγου της, καὶ ἐκεῖθεν κρυπτομένη καὶ ὁδοιποροῦσα διὰ νυκτὸς ἔφθασεν εἰς τὸν Ἅγιον Λουδοβῖκον τῆς Ποτόσσης ὅπως μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Ζουαρέζ, ὅστις διέμενεν ἐκεῖ. Ὅτε δὲ διηγήθησαν εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν τὴν εὐγενῆ ταύτην διαγωγὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἔμειναν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας εἰς Capuchina ἀγνοοῦντες τὴν τύχην των, διότι οἱ Ζουαρισταὶ ἐφαίνοντο ἀμηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου.

Ἀλλὰ τὴν 10ην Ἰουνίου ἀνηγγέλθη αὐτοῖς ὅτι ὁ Ζουαρὲζ ἔδωκε τὴν διαταγὴν νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ὅτι ἡ δίκη προσδιωρίσθη νὰ γείνῃ τὴν 12ην.

— Ποῦ θέλετε μὲ ὁδηγήσει; ἠρώτησεν ὁ Μαξιμιλιανὸς τὸν ἐλθόντα νὰ παραλάβῃ αὐτὸν ἀξιωματικόν.

— Ἐνώπιον τοῦ στρατοδικείου.

— Ποῦ θέλει συγκροτηθῇ;

— Εἰς τὸ θέατρον.

Digitized by Google

— Εἰς τὸ θέατρον;

— Μάλιστα.

— Δὲν πηγαίνω. Διακηρύττω ὅτι δὲν ἐξέρχομαι ἐντεῦθεν διὰ νὰ παρασταθῶ εἰς δίκην ὡς ἠθοποιὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Ὁ ἀξιωματικός, ἐννοήσας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τίποτε εἰμὴ διὰ τῆς βίας, ἀπῆλθεν.

Ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ Μιραμὼν καὶ Μέζια ἐσύρθησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἔνθα εἶχε συνέλθει τὸ δικαστήριον· τὰ θεωρεῖα ἦσαν πλήρη ὡς ἐν ἡμέρᾳ μεγάλης παραστάσεως, περιπλέον δὲ τὸ θέαμα τοῦτο ἐδίδετο δωρεάν.

Αἱ συζητήσεις διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατηγορεῖτο ὡς ἁρπάσας τὴν ἐξουσίαν καὶ ὡς ἐπιχειρήσας ἐμφύλιον πόλεμον, ἔτι δὲ προσήπτετο εἰς αὐτὸν καὶ ὁ φόνος 40 χιλιάδων δημοκρατικῶν, ἀπαγχονισθέντων καὶ πυροβοληθέντων δυνάμει τοῦ διατάγματος τῆς 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1865, ὅπερ, ὡς γνωστόν, εἶχε προκληθῆ ὑπὸ τοῦ Βαζαίν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 15ης ὁ Ἐσκοβέδο ἐπαρουσιάσθη ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ κρατῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐμάντευε τὴν τύχην του, τῷ εἶπε μετ' ἀγαθότητος·

— Ἀναγνώσατε στρατηγέ· σᾶς ἀκούω.

Ὁ Μαξιμιλιανὸς μετὰ τῶν στρατηγῶν του Μέζια καὶ Μιραμὼν κατεδικάζετο εἰς θάνατον.

— Ἔχει καλῶς! εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ γαλήνης καὶ ἱλαρότητος, ὁ νόμος τῆς τρίτης Ὀκτωβρίου ἐψηφίσθη κατὰ λῃστῶν καὶ κακούργων, ἡ δὲ καταδίκη αὕτη ἀπεφασίσθη ὑπὸ δολοφόνων!

Ὁ Ἐσκοβέδο ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ῥεβόλβερ ψιθυρίζων· «Ἄθλιε!» Μεταβαλὼν ὅμως γνώμην προσέθηκεν· «ὁ καταδικασθεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταρασθῇ τοὺς δικάσαντας αὐτόν.»

Ἀλλ' ὁ Μαξιμιλιανὸς ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ὁ Ἐσκοβέδο ἀπῆλθεν.

Ἡ ἡμέρα τῆς καταδίκης εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τὴν ἐπαύριον, ἀλλ' ἀνεβλήθη μέχρι τῆς 19ης κατὰ διαταγὴν τοῦ Ζουαρέζ.

Πάραυτα οἱ πρέσβεις τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἀπῆλθον εἰς Ἅγιον Λουδοβῖκον τῆς Ποτόσσης ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελον ἐπιτύχει παρὰ τοῦ Προέδρου τὴν χάριν τοῦ καταδίκου, ἀλλ' ὁ Ζουαρὲζ ἔμεινεν ἀδυσώπητος, διϊσχυριζόμενος ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς ἑδραίωσιν τῆς Δημοκρατίας.

Τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην, ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐζήτησε ψαλλίδιον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρνήθησαν νὰ τῷ δώσωσι, παρεκάλεσε τὸν δεσμοφύλακα νὰ κόψῃ ὁ ἴδιος ἄκραν τινὰ τῆς κόμης του, τούτου δὲ γενομένου ἔγραψε πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Καρλότταν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν·

«Ἐάν ποτε, φιλτάτη μοι Καρλόττα, θεραπευθῇς καὶ δυνηθῇς νὰ ἀναγνώσῃς τὰς γραμμὰς ταύτας, θέλεις μάθει τὴν ἀσπλαγχνίαν τῆς τύχης, ἥτις ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀνεχώρησες εἰς Εὐρώπην δὲν ἔπαυσε νὰ μὲ κατατρέχῃ· ἀπερχομένη ἔλαβες μετὰ σοῦ τὴν εὐδαιμονίαν μου, τὴν ψυχήν μου ὅλην! Διατί νὰ μὴ σὲ ἀκούσω; Οἴμοι! τόσαι ἀπρόοπτοι συμφοραί, τόσαι καταδρομαὶ ἄδικοι ἐπέπεσον κατ' ἐμοῦ, ὥστε ἔσβυσαν πλέον τὴν ἐλπίδα ἐν τῇ καρδίᾳ μου καὶ περιμένω τὸν θάνατον ὡς ἄγγελον ἀπολυτρώσεως. Ἀποθνήσκω ἄνευ ἀγωνίας· θέλω πέσει ἐνδόξως ὡς στρατιώτης, ὡς βασιλεὺς ἡττημένος. . . . . . Ἐὰν δὲν δυνηθῇς νὰ ἀντιστῇς εἰς τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως ταύτης, ἐὰν ἐντὸς ὀλίγου ὁ Θεὸς σὲ ἑνώσῃ πάλιν μετ' ἐμοῦ, θέλω εὐλογήσει τὴν θείαν καὶ πατρικήν του χεῖρα, ἥτις τόσον σκληρῶς μᾶς ἐπάταξεν.

Ὁ ἀγαπητός σου Μάξ.»

Ἀφοῦ ἠσπάσθη τὴν ἐπιστολήν του ἐνέκλεισεν ἐν αὐτῇ τὸν μεταξοειδῆ καὶ ξανθὸν βόστρυχόν του καὶ τὴν ἀπέστειλε μετ' ἄλλων ἐπιστολῶν, ἃς ἔγραψε πρὸς τὴν μητέρα του, πρὸς τὴν ἀρχιδούκισσαν Σοφίαν καὶ πρὸς διαφόρους φίλους του. Εἶδον τινὰς τῶν ἐπιστολῶν τούτων· εἶναι γεγραμμέναι γαλλιστί· ἐπὶ τῶν κανονικῶν καὶ σταθερῶν ἐκείνων χαρακτήρων διαβλέπει τις ἀποκαλυπτομένην τὴν εὐαίσθητον καὶ ὡραίαν ψυχὴν τοῦ πρίγκηπος τούτου καὶ αἰσθάνεται ὁπόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ ἐπιρροὴ μεθ' ἧς προσείλκυε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν περὶ αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη ὅπως ἐπιτευχθῇ καταδικαστικὴ κατ' αὐτοῦ ἀπόφασις οἱ δικασταὶ νὰ ἦναι ἄνθρωποι μηδέποτε γνωρίσαντες αὐτόν, στρατηγοὶ μηδέποτε πλησιάσαντες αὐτόν.

Εἶχεν ἤδη σημάνει ἡ ἕκτη τῆς πρωΐας, ὅτε ἠνοίχθη ἡ θύρα τῆς φυλακῆς του.

— Εἶμαι ἕτοιμος, εἶπεν ὁ Μαξιμιλιανός, προχωρῶν πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν τὸν ἐρχόμενον ἵνα ὁδηγήσῃ αὐτόν.

Ἐνῷ δὲ διέβαινε τὸ κατώφλιον τῆς μονῆς ἀνατείνας τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανόν·

— Ὁποία ὡραία ἡμέρα! εἶπεν, ηὐχήθην πάντοτε νὰ ἀποθάνω πρωΐαν θερινὴν κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἀναβὰς δὲ ἐπὶ τοῦ πρώτου ὀχήματος, παρηκολουθήθη ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Μέζια καὶ Μιραμὼν καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξομολογήσαντος αὐτοὺς ἱερέως, καὶ οὕτως ἡ συνοδία αὕτη, περιφρουρουμένη ὑπὸ στρατοῦ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν, ὡδηγήθη διὰ τῆς πόλεως μέχρι τοῦ Cero de la Campana. Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἵσταντο ὄρθιοι καὶ ἀπτόητοι, τὸ μειδίαμα ἔχοντες ἐπὶ τῶν χειλέων. Ἡ ἐνδυμασία των ἦτο ἐπιμεμελημένη ὡς ἐὰν ἔμελλον νὰ παρασταθῶσιν εἰς τελετήν.

Τὸ δὲ συρρέον πλῆθος κύπτον ἀπὸ τῶν παραθύρων, ἀπὸ τῶν δωμάτων, ἀπὸ τῶν στεγῶν,

Digitized by Google

ἐν σιωπηλῷ θαυμασμῷ ἐθεώρει αὐτοὺς διαβαίνοντας, διότι ἡ γενναιότης καὶ ἡ ἀταραξία τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ὅστις ἔβαινε πρὸς τὸν θάνατον ἐξέπληττε καὶ τοὺς μᾶλλον ἀδιαφόρους· αἱ γυναῖκες μάλιστα συγκεκινημέναι ἐκ τῆς μεγαλοψυχίας, ἣν εἰκόνιζεν ἡ μορφή του, ἀπεμακρύνοντο ὅπως κρύψωσι τὰ δάκρυα.

Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἦτο ἀληθῶς ὡραῖος· ἡ ξανθὴ αὐτοῦ κόμη ἦτο κανονικῶς διαμοιρασμένη μέχρι τοῦ αὐχένος, οἱ κυανοὶ ὀφθαλμοί του διέχυνον βλέμμα ἤρεμον καὶ συμπαθές, αἱ δὲ λευκαὶ αὐτοῦ χεῖρες συνῆδον πρὸς τὴν ὅλην αὐτοῦ εὐγένειαν καὶ κομψότητα.

Ἀλλ' εἰς τὴν τελευταίαν στροφὴν τῆς ὁδοῦ, ὁ στρατηγὸς Μέζια ὠχρίασε καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ ὀχήματος· διότι εἶχε διακρίνει μεταξὺ τοῦ πλήθους τὴν σύζυγόν του, ἥτις τὰς τρίχας ἀνωρθωμένας, τὸ βλέμμα πεπλανημένον, τὸ νεογέννητον βρέφος της σφίγγουσα εἰς τὴν ἀγκάλην περιεφέρετο ὡς παράφρων. Εἰς τὸ θέαμα τοῦτο, κρυβεὶς ὄπισθεν τῶν συντρόφων του, ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατέπνιξε τοὺς λυγμούς του.

Τέλος ἡ συνοδεία ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Cero de la Campana, διότι ὡς τόπος καταδίκης εἶχε προσδιορισθῆ τὸ μέρος, ἔνθα ὁ Μαξιμιλιανὸς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ αὐτοκράτωρ πηδήσας τότε ἐλαφρῶς ἀπὸ τοῦ ὀχήματος, ἐτίναξε τὰ ἐνδύματά του καὶ πλησιάσας πρὸς τὸ ἀπόσπασμα τῶν στρατιωτῶν τῶν ὡρισμένων νὰ πυροβολήσωσι κατ' αὐτοῦ, διένειμε πρὸς ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ ἓν χρυσοῦν νόμισμα.

— Σκοπεύσατε καλῶς, φίλοι μου· μὴ μὲ πυροβολήσητε εἰς τὸ πρόσωπον, κτυπήσατε τὴν καρδίαν μου.

Ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν στρατιωτῶν ἔκλαιεν, ὁ Μαξιμιλιανὸς πλησιάσας τῷ προσέφερε τὴν σιγαροθήκην του, ἥτις ἦτο πεπλεγμένη ἐκ σύρματος ἀργυροῦ καὶ κεκοσμημένη διὰ πολυτίμων λίθων.

— Φύλαττε τοῦτο πρὸς ἐνθύμησίν μου, φίλε μου· ἡ θήκη αὕτη ἀνῆκεν εἰς ἡγεμόνα ὅστις ὑπῆρξε πολὺ εὐτυχέστερος ἐμοῦ.

Ὁ δὲ ὑπαξιωματικός, ὁ μέλλων νὰ δώσῃ τὸ πρόσταγμα, προχωρήσας πρὸς αὐτὸν τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸν συγχωρήσῃ.

— Τέκνον μου, ἀπήντησεν ὁ Μαξιμιλιανός, ὁ στρατιώτης ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ πάντοτε εἰς τὰς διδομένας αὐτῷ διαταγάς· τὸ καθῆκόν του εἶναι νὰ ἐκτελῇ τὸ καθῆκόν του.

Εἶτα στραφεὶς πρὸς τοὺς στρατηγούς του Μέζια καὶ Μιραμῶν, «Γενναῖοί μου φίλοι, ἔλθετε νὰ σᾶς ἐναγκαλισθῶ!» τοῖς εἶπε, καὶ θλίψας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ στήθους του προσέθηκε· «μετά τινα λεπτὰ θέλομεν πάλιν συναντηθῆ εἰς βελτίονα κόσμον»· ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν Μιραμῶν: «Στρατηγέ, εἶπεν, ἡ θέσις τῆς τιμῆς ἀνήκει εἰς τὸν ἀνδρειότερον! ὅθεν λάβε τὴν προσδιορισθεῖσαν δι' ἐμέ.»

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μέζια εἶχε καταβληθῆ πολὺ ἐκ τῆς θέας τῆς παραφρονησάσης συζύγου του, ὁ Μαξιμιλιανὸς ἔθλιψε πάλιν τὴν χεῖρά του λέγων πρὸς αὐτόν: «Ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς πάσχοντας καὶ μένοντας· ὡς πρὸς τοὺς ἀπερχομένους καὶ ἀδίκως παθόντας, οὗτοι εὑρίσκουσι τὴν ἀμοιβήν των εἰς τὸν οὐρανόν.»

Ἐν τούτοις κρότος τυμπάνου ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἀπαισία στιγμὴ προσήγγιζε.

Τότε ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐπροχώρησε βήματά τινα καὶ ἀναβὰς ἐπὶ λίθου ἀπέτεινε μετὰ φωνῆς σταθερᾶς τοὺς ἑξῆς λόγους εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ εἰς τὸ παριστάμενον πλῆθος·

«Μεξικανοί! Οἱ ἄνθρωποι τῆς θέσεώς μου καὶ τοῦ γένους μου, οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὡς ἐγὼ αἰσθημάτων, προωρίσθησαν ἢ διὰ νὰ παρασκευάζωσι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν, ἢ διὰ νὰ πίπτωσι μάρτυρες αὐτῶν.

Δὲν ἦτο σκοπὸς παράνομος ὁ παρακινήσας με νὰ ἔλθω μεταξὺ ὑμῶν, ὅπου σεῖς οἱ ἴδιοι μὲ προσεκαλέσατε. Πρὶν ἀποθάνω ἀφήσατέ με νὰ σᾶς εἴπω ὅτι μετεχειρίσθην πάσας μου τὰς δυνάμεις ὑπὲρ ὑμῶν.

Μεξικανοί, εἴθε τὸ αἷμά μου νὰ ἦναι τὸ τελευταῖον τὸ ὁποῖον χύνετε, εἴθε τὸ πολυπαθὲς Μεξικόν, ἡ θετή μου πατρίς, νὰ εὐδαιμονῇ πάντοτε.»

Ὅτε δὲ ἐπανέλαβε τὴν θέσιν του, εἷς λοχίας ἦλθε νὰ διατάξῃ τὸν Μιραμῶν καὶ τὸν Μέζια ὅπως στραφῶσιν ἀντιθέτως, διότι καταδικασθέντες ὡς προδόται ἔμελλον νὰ πυροβοληθῶσι τὰ νῶτα ἔχοντες ἐστραμμένα.

— Χαίρετε λοιπόν, καλοί μου φίλοι, εἶπεν ὁ Μαξιμιλιανὸς σταυρώνων τὰς χεῖρας καὶ περιμένων ἀταράχως τὸν θάνατον.

Ἀλλὰ μόλις ἐδόθη τὸ πρόσταγμα «Φέρτε ἄρμ!» κραυγὴ ἀπειλῶν καὶ δυσαρεσκείας ἠγέρθη μεταξὺ τοῦ πλήθους πρὸς τὸ μέρος, ἔνθα εἶχον συρρεύσει οἱ Ἰνδοί, οἵτινες ὡς ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν παραδόσεών των εἶχον προσκολληθῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, διότι κατ' αὐτοὺς λευκός τις μέλλει ποτὲ νὰ ἔλθῃ ὅπως τοὺς σώσῃ ἐκ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ· ὅθεν ἐπίστευον ὅτι ὁ Μεσσίας οὗτος ἦτο ὁ Μαξιμιλιανός.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐστράφησαν σείοντες τὰ ξίφη των καὶ πάραυτα ἠκούσθη τὸ πρόσταγμα «Πῦρ!»

— Ζήτω τὸ Μεξικόν! ἀνέκραξεν ὁ Μιραμῶν.

— Καρλόττα! Καρλόττα! ἐφώνησεν ὁ Μαξιμιλιανός.

Ἀλλ' ἡ ἐκπυρσοκρότησις ἐκάλυψε τὴν φωνήν των.

Καὶ ὅτε ὁ καπνὸς διελύθη, τρία πτώματα ἔκειντο ἐξηπλωμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἶχε διατρυπηθῆ ὑπὸ πέντε βολῶν. Ἀφοῦ δὲ ἐναπέθεσαν αὐτὰ εἰς τὰ φέρε-

Digitized by Google

τρα, ἅτινα εὑρίσκοντο βήματά τινα ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς καταδίκης, τὰ παρέπεμψαν ἐν μέσῳ τῆς αὐτῆς παρατάξεως μέχρι τῆς μονῆς τῶν Καπουκίνων.

— Νῦν ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε, θέλομεν κηδεύσει ἐπαξίως τὸν ἀρχιδοῦκα τῆς Αὐστρίας, εἶπεν ὁ στρατηγὸς Μιχουὲλ Παλάδιος, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ φύλαξις τοῦ σώματος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ.

Καὶ ταριχεύσαντες αὐτὸν τὸν ἔθεσαν ἐντὸς ὑπογείου τάφου, μάτην δὲ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσσίας Βαρῶνος Magnus ἀπήτησε τὸ σῶμα τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοκράτορος· ἐχρειάσθη νὰ ἔλθῃ μόνος του ὁ ὑποναύαρχος Τέγετωφ νὰ τὸ ζητήσῃ ὁ ἴδιος παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1867. Κατώρθωσε ταυτοχρόνως τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν αὐστριακῶν αἰχμαλώτων, οἵτινες εἰσέτι ἐκρατοῦντο δέσμιοι, καὶ τὴν ἄφεσιν τοῦ καταδικασθέντος ἐπίσης εἰς θάνατον πρίγκηπος Σάλμ-Σάλμ.

Ὁ δὲ Λοπὲζ, ὁ προδότης ἀντὶ 2,000 οὐγκιῶν χρυσοῦ, δὲν ἔλαβεν εἰμὴ 7,000 τάλληρα, καὶ αὐτὴ ἡ σύζυγός του δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν ἐπανίδῃ πλέον. Ὅτε δὲ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν συνταγματάρχην Ῥίνσων Γαλλιάρδον διὰ νὰ ζητήσῃ θέσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ Μεξικανικοῦ στρατοῦ, ὅθεν εἶχε διωχθῆ, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἑξῆς περιφρονητικὴν ἀπάντησιν· «Στρατηγὲ Λοπὲζ, ἐὰν ποτε σοὶ δώσω θέσιν τινά, ἡ θέσις αὐτὴ θὰ ἦναι νὰ σὲ κρεμάσωσιν ἀπό τινος δένδρου διὰ σχοινίου περὶ τὸν λαιμόν.»

Ὁ Μαξιμιλιανὸς κατέλιπεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν μνήμην ἀνδρὸς κοινωφελοῦς καὶ βασιλέως μάρτυρος· οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὑπογράψῃ θανατικὴν καταδίκην, καὶ ὅτε ὑπὸ τὰς βολὰς τῶν Ζουαριστῶν ἔπιπτε θῦμα τῆς ἀπληστίας ἄλλου, δὲν εἶχε παραγγείλει τηλεβόλα νὰ τῷ στείλωσιν ἐξ Εὐρώπης, ἀλλὰ δύο χιλιάδας ἀηδόνων ἐκ τοῦ Τυρόλου, ἵνα τὰς διαδώσῃ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν του. Κ" ***

Ἐκ τῆς ἐνασκήσεως τῶν πολυπόνων αὐτοῦ καθηκόντων, λέγει ὁ Rémusat, ὁ δημοδιδάσκαλος οὔτε πλοῦτον, οὔτε φήμην ἀναμένει. Προωρισμένος νὰ καταναλίσκῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐργασίαν μονότονον, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ βλέπῃ τὴν ἀμάθειαν ἄδικον ἢ ἀχάριστον πρὸς αὐτὸν, θὰ ἐθλίβετο συχνάκις, καὶ ἐπὶ τέλους θὰ κατεβάλλετο ἴσως, ἐὰν δὲν ἠρύετο τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ θάρρος αὐτοῦ ἄλλοθι, οὐχὶ δ' ἐκ τῆς προσδοκίας ἀμέσου καὶ καθαρῶς προσωπικοῦ συμφέροντος. Ἀνάγκη αἴσθημά τι βαθύτερον τῆς ἠθικῆς σημασίας τῶν ἔργων του νὰ στηρίζῃ καὶ ἐμψυχόνῃ αὐτὸν, ἡ δὲ εὐχάριστος συναίσθησις ὅτι ὑπηρέτησε τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀφανῶς εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας νὰ ᾖ ἀντάξιος μισθὸς τῶν ἔργων αὐτοῦ ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς του χορηγούμενος. Εἶναι δόξα αὐτοῦ νὰ μὴ ἀξιοῖ τι πέραν τοῦ ταπεινοῦ καὶ πολυμόχθου κύκλου του, νὰ ἐξαντλῆται εἰς θυσίας μόλις ἀναγνωριζομένας ὑπὸ τῶν ἐπωφελουμένων ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐργάζηται τέλος ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον προσδοκῶν τὴν ἀμοιβὴν αὐτοῦ.

Τί θὰ συνέβαινεν

ΑΝ Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΙΦΝΗΣ ΕΠΑΥΕ

Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι θέλοντες νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς τὸ περίεργον τοῦτο ζήτημα, δὲν προσθέτομεν αὐτῷ σπουδαιότητα, ἣν δὲν ἔχει. Τὸ νὰ παύσῃ αἴφνης ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα στρεφομένη δυνάμεθα ἀφόβως νὰ κηρύξωμεν ἀδύνατον, μεθ' ὅλου τοῦ κύρους τῶν ἀρχῶν τῆς οὐρανίου μηχανικῆς. Διὰ τὸν ἡμέτερον δὲ κόσμον οὔτε φοβούμεθα οὔτε ὑποπτεύομεν τοιοῦτόν τι· δὲν φοβούμεθα λέγομεν, διότι ἰδοὺ τίνες θὰ ἦσαν αἱ ἄφευκτοι συνέπειαι, ἂν μόνον ἵστατο ἡ Γῆ εἰς τὸν δρόμον της.

Ἂς ἐνθυμηθῶμεν πρῶτον ὅτι ἡ ταχύτης σώματος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς κειμένου εἶναι διττή· α') ἡ ἐκ τῆς κινήσεως τῆς ἡμερησίας περιστροφῆς τῆς Γῆς περὶ τὸν ἑαυτῆς ἄξονα, καὶ β') ἡ ἐκ τῆς κινήσεως τῆς περιφορᾶς αὐτῆς περὶ τὸν Ἥλιον. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης τὰ ἐπὶ τοῦ γηΐνου ἰσημερινοῦ κείμενα σώματα διατρέχουσι 417 λεύγας καθ' ὥραν—6 λεύγας κατὰ λεπτὸν,—ἓν δέκατον λεύγης κατὰ δευτερόλεπτον. Αὕτη δὲ ἡ ταχύτης ἐλαττοῦται ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ, ὅπου εἶναι μεγίστη, πρὸς τοὺς πόλους, ὅπου καταντᾷ μηδὲν, ἐπειδὴ τὰ σώματα ἔχουσι φυσικῶς τόσον ὀλιγώτερον δρόμον νὰ διατρέξωσιν, ὅσον εἶναι μικρότερος ὁ τοῦ πλάτους κύκλος αὐτῶν. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας κινήσεως τῆς Γῆς, ἤτοι τῆς περὶ τὸν Ἥλιον περιφορᾶς αὐτῆς ἐν τῷ διαστήματι, ἅπαντα αὐτῆς τὰ σημεῖα ἀνεξαιρέτως διατρέχουσι 456 λεύγας κατὰ λεπτὸν, ἤτοι 7 λεύγας $\frac{6}{10}$ κατὰ δευτερόλεπτον. Δύναται δέ τις νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς ταχύτητος ταύτης, ἐὰν ἀναλογισθῇ ὅτι ἡ ταχίστη σιδηροδρομικὴ ἁτμάμαξα μεθ' ὅλης αὐτῆς τῆς ταχύτητος δὲν διανύει πλέον τῶν 16 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, σφαῖρα δὲ τῶν 24 λιτρῶν κατ' αὐτὴν τὴν ἔξοδον αὐτῆς τοῦ στομίου τοῦ πυροβόλου, ἔχει μόνον 390 μέτρων ταχύτητα ἐν τῇ αὐτῇ μονάδι τοῦ χρόνου.

Ἐπειδὴ πάντα τὰ σημεῖα τὰ ἀνήκοντα εἰς ὑλικόν τι σύστημα ἐν κινήσει εὑρισκόμενον λαμβάνουσι τὴν αὐτὴν κίνησιν ὡς αὐτὸ, ἐὰν ἐξ αἰφνιδίου τινὸς στάσεως ἐτίθετο τὸ σύστημα τοῦτο διὰ μιᾶς εἰς ἠρεμίαν, ὅσα σημεῖα δύνανται νὰ μετατοπισθῶσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, θὰ ἐξακολουθήσωσι, δυνάμει τῆς κτηθείσης ταχύτητος, νὰ κινῶνται κατὰ τὴν ἀρχικὴν διεύθυνσιν. Οὕτως, ἐὰν ὁ ἵππος πέσῃ αἰφνιδίως

Digitized by Google

ὑπὸ τὸν ῥυμὸν τοῦ τρέχοντος ὀχήματος ῥίπτεταί τις ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ ἐὰν θελήσῃ τις νὰ καταβῇ ἀπό τινος ἁμάξης ἐνῷ αὕτη τρέχει, πρέπει νὰ λάβῃ προφυλάξεις τινας, ὅπως μὴ οἱ πόδες του πατήσωσιν ἀμετακινήτως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνῷ τὸ σῶμά του φέρεται ἔτι ὑπὸ τῆς κτηθείσης ταχύτητος, καὶ πέσῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ ὀχήματος.

Ἡ Γῆ εἶναι, ὡς εἴδομεν, ἅμαξα ταχυτέρα τῶν ὀχημάτων καὶ ἁτμαμαξῶν. Ἐὰν ἵστατο αἴφνης, ἐννοεῖται ὅτι πᾶσα προφύλαξις πρὸς ἀποφυγὴν ἀκαριαίου θανάτου θὰ ἀπέβαινε ματαία. Πάντα τὰ μὴ ἐμπεφυτευμένα ἢ ἐμπεπηγμένα εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ κείμενα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διὰ μόνου τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, θὰ ἐξεσφενδονίζοντο πάραυτα καὶ διὰ μιᾶς εἰς τὸ διάστημα μετὰ ταχύτητος (ἀρχικῆς) 8 λευγῶν κατὰ δευτερόλεπτον, ταχύτητος μεθ' ἧς κινούμεθα σήμερον. Πάντες ὅσοι θὰ ἐτύγχανον περιπατοῦντες ἡσύχως ἢ ἐργαζόμενοι ἢ ἀναπαυόμενοι, πάντα τὰ ζῶα κατοικίδιά τε καὶ ἄγρια, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, αἱ ἅμαξαι ἡμῶν καὶ αἱ μηχαναί, πάντα θὰ ἐξεσφενδονίζοντο ἐν ἀκαρεῖ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς Γῆς. Περὶ δὲ τοῦ Ὠκεανοῦ, τοῦ καλύπτοντος τὰ δύο τρίτα τῆς ὑδρογείου σφαίρας, καὶ τούτου ἡ ὑγρὰ μάζα ἤθελεν ὁρμήσει ὑπεράνω τῶν ὄχθων καὶ καταποντίσει ἐν ἀκαρεῖ καὶ νήσους καὶ ἠπείρους, ἐπιστέφουσα οὕτω τὸ οἰκοδόμημα τοῦ θανάτου· πάραυτα ἤθελεν ὑπερβῇ τὰ ὕψιστα ὄρη, ἐπιφέρουσα εἰς τὴν ὑδρόγειον ἡμῶν σφαῖραν μεταμόρφωσιν ἐπιφανείας ἀσυγκρίτως μεγαλειτέραν πασῶν τῶν μεταβολῶν, ἃς αὕτη ὑπέστη εἰς παναρχαίους χρόνους.

Οἱ θεωρητικοὶ οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ζητήσωσι τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς φυσικόν τι αἴτιον, δὲν ἔλειψαν νὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ σύγκρουσις κομήτου τινὸς εὐκόλως δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ταύτην τὴν στάσιν καὶ τὰς δεινὰς αὐτῆς συνεπείας. Σήμερον ὅμως γινώσκομεν, ὅτι κομήτης τις ἠδύνατο νὰ διέλθῃ πρὸ τῆς Γῆς χωρὶς κἂν νὰ τὸ αἰσθανθῶμεν.

Ἄλλο τι περιεργότατον, ὅπερ θὰ ἐπηκολούθει τὴν στάσιν τῆς Γῆς, εἶναι τόδε· τῆς ἑλκτικῆς δυνάμεως ἥτις σύρει τοὺς πλανήτας πρὸς τὸν Ἥλιον μὴ ἀντισταθμιζομένης πλέον ὑπὸ τῆς κεντρόφυγος δυνάμεως, ἡ Γῆ θὰ ἔπιπτεν ἐπὶ τὸν Ἥλιον κατ' εὐθεῖαν γραμμήν. Ἐὰν δὲ τότε εὑρίσκοντο εἰσέτι ἐπὶ τῆς ὑδρογείου καὶ ἄλλα ἔμψυχα ὄντα ἐκτὸς τῶν ἰχθύων, θὰ ἔβλεπον ταχέως μεγεθυνόμενον τὸν ἀστέρα τοῦτον εἰς ἄπειρον μέγεθος. Ἡ Γῆ θὰ ἔφθανεν ἐπ' αὐτὸν 64 ἡμέρας μετὰ τὴν στάσιν καὶ θὰ ἐγίνετο ἄφαντος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὡς τις ἀερόλιθος ἐπὶ τῆς Γῆς.

Τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν. Οὕτως, ἐὰν ἡ ταχύτης τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Διὸς ἢ τοῦ Κρόνου ἐμηδενίζετο, οἱ πλανῆται οὗτοι θὰ ἔπιπτον ἀμέσως ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, ὁ μὲν πρῶτος ἐντὸς 15 ἡμερῶν, ὁ δεύτερος ἐντὸς 40, ὁ τρίτος ἐντὸς 767, καὶ ὁ τελευταῖος ἐντὸς 1,300.

Ἰδοὺ ὅμως καὶ ἄλλη τις πολὺ περιεργοτέρα συνέπεια τῆς αἰφνιδίου στάσεως τῆς Γῆς· εἶναι πασίγνωστον ὅτι, καθὼς ὑλικὸν ἄτομον δὲν δύναται νὰ ἐξαφανισθῇ, οὕτω καὶ ἡ κίνησις· δύναται ὅμως νὰ μεταδοθῇ, νὰ διαιρεθῇ, νὰ καταστῇ ἀόρατος ὑποδιαιρουμένη εἰς ἐλαχίστας μερικὰς δυνάμεις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ μηδενισθῇ. Δύναται ὅμως—καὶ τοῦτο εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ σπουδαιότερον—, δύναται, λέγομεν, νὰ μεταμορφωθῇ εἰς θερμότητα, ὅπως ὁσάκις φαίνεται ὅτι ἐκλείπει ἡ κινητικὴ δύναμις· π. χ. κτυπᾷ τις ἐπανειλημμένως καρφίον ἐμπεπηγμένον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ εἰσδύσῃ περαιτέρω· ἡ κίνησις τοῦ κινητῆρος, μὴ *μεταδιδομένη* πλέον εἰς τὸ καρφίον, *μεταμορφοῦται* εἰς θερμότητα, καὶ τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς ἀφῆς. Χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν ἄλλα παραδείγματα, πᾶς τις γινώσκει ἐκ πείρας τὴν μηχανικὴν ταύτην μεταμόρφωσιν τῆς κινήσεως εἰς θερμότητα.

Ἐὰν λοιπὸν ἔκ τινος ὁποιασδήποτε αἰτίας ἔπαυε στιγμιαίως ἡ πολλαπλῆ κίνησις τῆς ὑδρογείου ἡμῶν σφαίρας, ἡ κίνησις αὕτη ἤθελεν ὑποστῇ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μεταμόρφωσιν· ἡ Γῆ αἰφνιδίως ἤθελε θερμανθῇ·—καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ θὰ ἐθερμαίνετο;—τὸ ποσὸν τῆς θερμότητος ἥτις θὰ ἐγεννᾶτο ἐκ τῆς στάσεως τῆς Γῆς, ἰσοδυναμοῦν πρὸς κολοσσιαῖον κτύπον, θὰ ἤρκει ὄχι μόνον *νὰ τήξῃ ὁλόκληρον τὴν Γῆν*, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλῃ τὸ πλεῖστον αὐτῆς εἰς *ἀτμόν*.

Ἐὰν ἡ στάσις αὕτη δὲν ἐγένετο διὰ μιᾶς ἀλλὰ βαθμηδόν, καὶ ἐμεσολάβουν στιγμαί τινες ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ ἀκαριαία, ἡ Γῆ πάλιν θὰ ἐθερμαίνετο τόσον ὥστε νὰ ἀπολεσθῶσι πάντα ἐπ' αὐτῆς ἔμψυχα ὄντα.

Περαίνομεν τὰς σκέψεις ταύτας λέγοντες, ὅ,τι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι περίεργον μᾶλλον ἢ σπουδαῖον, καὶ ὅτι βεβαιότατοι ὄντες περὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἀσφαλείας, δυνάμεθα νὰ κοιμώμεθα ἥσυχοι, χωρὶς νὰ ἔχωμεν τὸ ἐλάχιστον ἴχνος φόβου περὶ τῆς καταστροφῆς ἡμῶν συνεπείᾳ ἀκινησίας τῆς Γῆς.[1]

Ἡ ὅλη δαπάνη τῆς διατρήσεως τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Γοθάρδου θὰ ἀνέλθῃ εἰς 60—65 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὸ μῆκος τῆς ὑπογείου σήραγγος ἔσται 15 χιλιομέτρων. Ὅπως δὲ ὁ ἀναγνώστης ἐννοήσῃ τὸ μῆκος τοῦτο, σημειοῦμεν, ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ σιδηροδρόμου εἶνε 12 χιλιομέτρων.

---

1. Φύσις.

Digitized by Google

ΠΑΡΑ ΜΙΑΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ

Ἰδοὺ ἡ καταγωγὴ τῆς συχνὰ πυκνὰ ἐπαναλαμβανομένης παρ' ἡμῖν παροιμιακῆς φράσεως «ἔφαγε παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.»

Ἐν τῷ Μωσαϊκῷ ποινικῷ κώδικι πολλῶν ἐγκλημάτων, μάλιστα δευτερευόντων, ἡ ποινὴ δὲν προσδιορίζεται. Κατὰ μέρος δὲ πάλιν μνημονεύονται ποιναὶ δευτερεύουσαι, οὐχὶ δηλονότι θανατικαί, ἢ κεφαλικαί, ὡς τὰς λέγουσιν, ἃς ἐπέβαλλον κατὰ κρίσιν καὶ διάκρισιν οἱ δικασταὶ τοῖς ἐνόχοις. Τούτων δὲ τῶν ποινῶν ἦτο καὶ ἡ μαστίγωσις, ἡ κυριωτέρα μάλιστα, ἂν μὴ καὶ ἡ μόνη σωματική. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαστιγμάτων δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ τεσσαράκοντα. Ἐθεωρεῖτο ἴδιον κτήνους ἢ ἀνδραπόδου τὸ πλείω τῶν τεσσαράκοντα λαμβάνειν.

Ἰδοὺ τὸ ἄρθρον τοῦ νόμου·

«Ἐὰν δὲ γένηται ἀντιλογία ἀναμέσον ἀνθρώπων, καὶ προσέλθωσιν εἰς κρίσιν καὶ κρίνωσι καὶ δικαιώσωσι τὸ δίκαιον καὶ καταγνῶσι τοῦ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται, ἐὰν ἄξιος ᾖ πληγῶν ὁ ἀσεβῶν, καθιεῖς αὐτὸν ἔναντι τῶν κριτῶν καὶ μαστιγώσουσιν αὐτόν· οὐ προσθήσουσιν· ἐὰν δὲ προσθῇς μαστιγῶσαι ὑπὲρ ταύτας τὰς πληγὰς πλείους, ἀσχημονήσει ὁ ἀδελφός σου ἐναντίον σου.» (Δευτερον. ΚΕ', 1-4).

Χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐοδώσεως τῆς ἀποστολῆς του, ὁ ἀπόστολος Παῦλος πεντάκις ἐμαστιγώθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἐν τῇ β' αὐτοῦ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ (52 μ. Χ) ῥητῶς γράφει: ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις *τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον*.

Διατί δὲ ὄχι σωσταὶ τεσσαράκοντα, ἀλλὰ τεσσαράκοντα παρὰ μίαν, δηλαδὴ τριάκοντα καὶ ἐννέα; Τί ἐγίνετο ἡ μία αὐτή; τίς τὴν ἔτρωγε; Δύο κυρίως φέρονται ἑρμηνεῖαι τῆς ῥήσεως, ὧν ἡ ἑτέρα εἶνε ἡ πιθανωτέρα καὶ λογικωτέρα, ἡ ἑξῆς·

Ὁ νόμος ἐπέταττε τὰς μαστιγώσεις ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τεσσαράκοντα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μάστιξ ἦτο τριπλῆ, ἤτοι ἐκ τριῶν ἱμάντων (λωριῶν), ἔπληττον δι' αὐτῆς ἐπὶ τῶν νώτων τὸν κατάδικον προσδεδεμένον εἰς χαμηλὴν στήλην δεκατρεῖς φοράς· ὅθεν $3 \times 13 = 39$. Τὰς ἔτρωγε δηλαδὴ εἰς δεκατρεῖς δόσεις, καὶ οὕτως ἐγίνοντο τεσσαράκοντα παρὰ μίαν.

Ἡ δευτέρα ἑρμηνεία εἶνε ὀλίγον βεβιασμένη. Ἐπειδὴ ὁ νόμος ἔλεγε «καὶ ἀριθμῷ τεσσαράκοντα μαστιγώσουσιν αὐτόν· οὐ προσθήσουσι. Ἐὰν δὲ προσθῇς μαστιγῶσαι ὑπὲρ ταύτας τὰς πληγὰς πλείους, ἀσχημονήσει ὁ ἀδελφός σου ἐναντίον σου», ἵνα μὴ ὁ τύπτων κατὰ παραδρομὴν ὑπερβῇ τὰς τεσσαράκοντα, καὶ διὰ τοῦτο θεωρηθῇ ὡς κτῆνος, ἄτιμος ὁ τυπτόμενος, εἰς προφύλαξιν ἔδιδεν αὐτῷ μίαν ὀλιγώτερον. «Νόμος ἦν, τὸν πλείονα τῶν τεσσαράκοντα τυπτόμενον, ἄτιμον εἶνε. Ὥρισαν οὖν παρὰ μίαν διδόναι, ἵνα, κἂν τῇ ῥύμῃ τοῦ τύπτειν ἐξενεχθεὶς ὁ τύπτων, τεσσαράκοντα δῷ, καὶ μὴ γένηται ἄτιμος ὁ τυπτόμενος, ὡς ἐντὸς τοῦ νενομισμένου ἀριθμοῦ πληγείς», λέγει ὁ περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀκμάσας ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης Οἰκουμένιος.

Κατὰ τὸν Φλάβιον Ἰώσηπον ἡ μαστίγωσις ἐγίνετο διὰ δημοσίας μάστιγος. Βεβαιοῖ δὲ καὶ οὗτος ὅτι ὁ οὕτω τιμωρούμενος ἐλάμβανε τεσσαράκοντα παρὰ μίαν.[1]

ΜΕΓΑΛΑΙ ΤΑΧΥΤΗΤΕΣ

Αἱ παλαιαὶ δημόσιαι ἅμαξαι, ἃς ὀνομάζουσιν οἱ Γάλλοι diligences, οὐδέποτε διήνυον πλέον τῶν 15 ἢ 16 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, ὀλίγον τι πλέον δηλαδὴ τῶν 4 μέτρων ἀνὰ δευτερόλεπτον.

Ἱστιοφόρα τινὰ πλοῖα ὅταν ἔχωσιν οὔριον ἄνεμον διανύουσιν 25 χιλιόμετρα τὴν ὥραν, ὀλίγον τι πλέον τῶν 7 μέτρων ἀνὰ δευτερόλεπτον.

Τὸ ταχύτερον ἀτμόπλοιον ἔχει ταχύτητα 30 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, 9 περίπου μέτρων τὸ δευτερόλεπτον.

Ἵπποι ὠκύποδες, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ τρέχωσι παρὰ ἐπ' ὀλίγον μόνον, διέτρεξαν ἕως 6,750 εἰς $7\frac{1}{2}$ λεπτά, ἤτοι 15 μέτρα τὸ δευτερόλεπτον.

Αἱ ἀτμομηχαναὶ τῶν σιδηροδρόμων, ὧν ἡ τακτικὴ πορεία περιλαμβανομένων καὶ τῶν σταθμῶν εἶνε κατὰ μέσον ὅρον 45 χιλιόμετρα τὴν ὥραν, δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς ταχύτητα 100 ἢ 110 χιλιομέτρων τὴν ὥραν, 2,000 δηλαδὴ μέτρων τὸ λεπτὸν ἢ 33 μέτρων τὸ δευτερόλεπτον.

Ὁ βιαιότατος ἄνεμος δὲν ἔχει ποτὲ ταχύτητα μεγαλητέραν τῶν 60 μέτρων τὸ δευτερόλεπτον, ὅταν μάλιστα εἶνε τρικυμιώδης καὶ καταστρεπτικός.

Ὁ ἦχος μεταδίδεται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ μὲ ταχύτητα 340 μέτρων τὸ δευτερόλεπτον κατὰ μέσον ὅρον, οὕτως ὥστε, ὅταν βλέπομεν μακρὰν τὴν λάμψιν ἐκπυρσοκροτοῦντος τηλεβόλου, ἀρκεῖ νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν μεσολαβούντων δευτερολέπτων μεταξὺ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐφάνη ἡ λάμψις καὶ ἐκείνου, καθ' ὃν ἠκούσθη ὁ κρότος πρὸς 340 ἵνα μάθωμεν εἰς ποίαν ἀπόστασιν εὑρίσκεται τὸ τηλεβόλον, ὅπερ ἐξεπυρσοκρότησε.

Ὁ μέσος ὅρος τῆς ταχύτητος τῆς σφαίρας τοῦ τηλεβόλου εἶνε, καθ' ἣν τοὐλάχιστον στιγμὴν ἐξέρχεται αὕτη ἀπὸ τοῦ στομίου, ἀνώτερος ἀκόμη τοῦ τῆς μεταδόσεως τοῦ ἤχου. Διότι ἡ σφαῖρα ὅταν ἐξέρχηται ὠθεῖται συνήθως μὲ δύναμιν 400 ἢ 500 μέτρων ἀνὰ δευτερόλεπτον.

1. Ἐσταχ. ἐκ τῆς «Ἑρμ. τῶν φιλομαθῶν.»

Digitized by Google

Ἡ σελήνη ἐν τῇ περὶ τὴν γῆν περιφορᾷ αὐτῆς κινεῖται μὲ δύναμιν 1000 περίπου μέτρων ἀνὰ δευτερόλεπτον.

Ἡ γῆ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ αὐτῆς περὶ τὸν ἄξονα περιφορᾷ, στρέφεται μὲ ταχύτητα 400 μέτρων τὸ δευτερόλεπτον, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ χρονικὸν διάστημα, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐτησίαν αὐτῆς περὶ τὸν ἥλιον περιστροφήν, μετατοπίζεται μὲ ταχύτητα 28,500 μέτρων.

Ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ τὸ φῶς (ὡς πρὸς τὸ φῶς μάλιστα τὸ πρᾶγμα ἀπεδείχθη ἐπ' ἐσχάτων ἀκριβῶς διὰ τοῦ λαμπροῦ πειράματος τοῦ Κ. Fornu) κινοῦνται μὲ ταχύτητα περίπου 300,000 ἢ 300,000,000 μέτρων τὸ δευτερόλεπτον, ἤτοι ὅσον θὰ ἐχρειάζετο ἵνα ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ γείνῃ ἑπτάκις ἡ περὶ τὴν γῆν περιστροφή. Ὥστε, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συνδεθῇ διὰ τηλεγραφικοῦ σύρματος ἡ γῆ πρὸς τὸν ἥλιον, θὰ διεβιβάζετο ἐντεῦθεν ἓν τηλεγράφημα εἰς τὸν ἥλιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέχομεν 37 ἑκατομμύρια λευγῶν, ἐν διαστήματι ὀκτὼ λεπτῶν, ὅσον δηλαδὴ χρόνον κάμνουν καὶ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες νὰ φθάσωσι μέχρις ἡμῶν.

Ὅσον θαυμαστὴ καὶ ἂν φαίνηται ἡ ταχύτης αὕτη τῆς μεταδόσεως τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, ἀπεδείχθη οὐδὲν ἧττον ὅτι ἀστέρες τινὲς ἐκ τῶν λεγομένων ἀπλανῶν, οἵτινες δὲν εἶνε ἄλλο τι εἰμὴ τόσοι ἀπομεμακρυσμένοι ἥλιοι, κρέμανται τόσον μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, ὥστε δυνατὸν εἶνε πρὸ πολλοῦ χρόνου νὰ ἐσβέσθησαν ἂν καὶ βλέπωμεν ἀκόμη τὸ φῶς των.

Οἱ ἀστρονόμοι συμφωνοῦσιν εἰς τὴν γνώμην ὅτι καὶ τῶν πλησιεστάτων ἀπλανῶν ἀστέρων τὸ φῶς δὲν δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν εἰς χρόνον ὀλιγώτερον τῶν τριῶν ἐτῶν· τῶν δὲ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων, ἐκείνων, οὓς διὰ τῆς μεγίστης τηλεσκοπικῆς μεγεθύνσεως μόνον κατορθώνομεν νὰ ἴδωμεν, τὸ φῶς θέλει τρεῖς χιλιάδας ἔτη διὰ νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν.

Ὡς πρὸς τὸν ἠλεκτρισμόν, αὐτὸς ὁ ἀκαριαῖος οὕτως εἰπεῖν χρόνος μὲ τὸν ὁποῖον διαδίδεται ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν συρμάτων ἐξηγεῖ τὸ πῶς ἓν τηλεγράφημα στελλόμενον ἀπὸ τόπου εἰς τόπον φθάνει εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον προχρονολογημένον, ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν μεσημβρινῶν. Ἓν τηλεγράφημα λ. χ. ἀποστελλόμενον ἐκ Πετρουπόλεως τὴν 2 ὥραν μ. μ. διανύον ἐν ἀνυπολογίστῳ τοῦ δευτερολέπτου κλάσματι τὸ μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Παρισίων διάστημα, φθάνει ἐκεῖ τὴν μεσημβρίαν, διότι ὁ ἥλιος δὲν διέρχεται διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων εἰμὴ δύο ὥρας ἀφ' οὗ διῆλθε διὰ τοῦ τῆς Πετρουπόλεως.

Δοθέντος δὲ ὅτι ἡ ὄψις δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἓν παραγόμενον τῆς μεταδόσεως τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων, δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ὑπόθεσιν, ἥτις εἶνε μὲν φανταστικὴ καὶ ἀδύνατος νὰ πραγματωθῇ, ὀρθοτάτη ὅμως θεωρητικῶς.

Ἂν δηλονότι ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ὑποτιθέμενοι κάτοικοι τινῶν ἐκ τῶν λίαν ἀπομεμακρυσμένων ἐκείνων ἀστέρων καὶ σχεδὸν χαμένων δι' ἡμᾶς εἰς τὸ ἀχανὲς ἔχουσι τηλεσκόπια ἢ ἄλλας ὀπτικὰς συσκευάς, δι' ὧν νὰ δύνωνται νὰ παρακολουθῶσι καὶ νὰ παρατηρῶσι τὰ γινόμενα ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σφαίρας, ἀπαράλλακτα ὅπως ἡμεῖς παρατηροῦμεν σκυμμένοι τὴν ταραχὴν καὶ τὴν κίνησιν μιᾶς μυρμηκιᾶς, ἄλλοι μὲν θὰ ἔβλεπον τώρα τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἄλλοι τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οἱ πλησιέστεροι θὰ ἔβλεπον τὸν Καίσαρα ἢ τὸν Ἀττίλαν, τὸν Καρλομάγνον κατακόπτοντα τοὺς Σάξωνας ἢ τὴν Ἰωάνναν δ' Ἂρκ καιομένην ἢ τὸν Κολόμβον διαπλέοντα τὰς θαλάσσας. Οἱ πλησιέστατοι πάντων, τέλος, οἱ γείτονες ἡμῶν, θὰ ὑπελάμβανον ὅτι ἡ ἡμετέρα σύγχρονος ἱστορία εὑρίσκεται εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ δ' ἢ εἰς τὴν μάχην τοῦ Φοντενοᾶ. Σ.

Ο ΘΙΕΡΣΙΟΣ ΗΜΙΕΛΛΗΝ

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἤκμαζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν οἰκογένειά τις ἑλληνική, τὸ θῆλυ γένος τῆς ὁποίας ἦτο προωρισμένον, ἕνεκα μεταναστεύσεως, νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἄνδρας μεγαλοφυεῖς. Αἱ ἑλληνίδες αὗται, ὧν ἀσαφὴς κατὰ δυστυχίαν ἡ ἐπωνυμία, περικοσμοῦσι τὴν ποίησιν, τὴν ἱστοριογραφίαν, καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας μὲ τρία ὀνόματα περικλεῆ, τὰ τῶν δύο ἀδελφῶν Chénier, καὶ τὸ τοῦ Thiers.

Ὅτι μὲν ἡ μήτηρ τῶν ἐνδόξων δύο ποιητῶν, ὧν ὁ πρωτότοκος ἔπεσε θῦμα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἦτο ἑλληνὶς τό τε γένος, καὶ τὸ δόγμα, καὶ τὴν εὐφυΐαν, νυμφευθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Λουδοβῖκον Chénier, ἐπιτετραμμένον καὶ γενικὸν πρόξενον Γαλλίας παρὰ τῇ Πύλῃ, τοῦτο πασίδηλον· ἀλλὰ γνωστὸν ἐξίσου δὲν εἶνε ὅτι καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Thiers, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῆς Chénier ὁρμωμένη, ἦτο πρωτεξαδέλφη τῆς συνωρίδος τῶν ἀοιδῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ κυρία Crawford εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον, ὅπερ ἐσχάτως κατεχώρισεν ἐν τῷ Macmillans' Magazine ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Αὐτοσχεδίασμα κατὰ φύσιν, χαραχθὲν ὑπὸ γραφίδος ἀγγλικῆς*. Μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Thiers, ἡ λογὰς lady ἐξῃτήσατο καὶ παρέλαβεν ἐκ στόματος τούτου, φίλου της ἐπιστηθίου, πλείστας ὅσας λεπτομερεῖς καὶ ἐσωτάτας διακοινώσεις, ἀφορώσας τὴν βιολογίαν του.

Ὁ πατὴρ τοῦ Thiers, ἀνὴρ ἄστατος εἰς τὸ ἄκρον, δύστροπος, καὶ ἐκ νεότητος ἔκδοτος εἰς τρυφάς, ἀφοῦ κατεσπατάλησεν ἐν ἀκολασίαις τὴν μικρὰν περιουσίαν του, κατέλιπεν αἴφνης καὶ γυναῖκα καὶ συγγενεῖς, ἑαυτὸν δὲ παραδοὺς εἰς τὴν τυχοδιωξίαν, διέτρεξε πλάνης τὰς πόλεις Γαλλίας καὶ Ἰταλίας. Ἀπ' ἐναντίας, ἡ σύζυγός

Digitized by Google

του, θυγάτηρ ἑλληνίδος καὶ αὐτή, ἦτο διαπρεπόντως νουνεχής, εἶχεν ἔξοχον ἀντιληπτικόν, εἶχε τὸν λόγον ἕτοιμον, ἂν καὶ ἐπιρρεπὴ συνήθως εἰς τὴν χλεύην, προσεφέρετο δὲ μὲ ἄκραν ἀφέλειαν καὶ ἀπλοϊκότητα. Μετὰ τὴν δραπέτευσιν τοῦ συζύγου συνοικήσασα μετὰ τῆς μητρός, ἥτις ἐπορίζετο ἐν Μασσαλίᾳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἔκ τινων κτημάτων, συνδιελέχθη πάντοτε ἐν τῷ οἴκῳ εἰς τὴν νεοελληνικήν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐδίδαξε πρὸς τὰ τέκνα της, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Chénier. Γνωστὸν ὅτι ὁ ἀωροθάνατος Ἀνδρέας, εἷς τῶν κορυφαίων τῆς Γαλλίας λυρικῶν, σύγχρονος καὶ ἐφάμιλλος τοῦ ἑτέρου λυρικοῦ καὶ ὁμογενοῦς ἡμῶν Φωσκόλου, ἐλάλει ἐκ προχείρου τὰ *ρωμαίϊκα*, μόλις δὲ δεκαπενταετὴς ἐξέδωκε, μεθερμηνευθεῖσαν γαλλιστί, μίαν τῶν ᾠδῶν τῆς Σαπφοῦς.

Τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὴν φιλομάθειαν τῆς μάμμης καὶ τῆς μητρός του, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν συγγένειάν του μετὰ τῶν Chénier ἀπένειμεν εὐγνωμονῶν ὁ ἔφηβος Thiers, ὀρφανὸς σχεδὸν ἐκ πατρὸς ἀπομείνας ἀπὸ γενετῆς, τὸ εὐεργέτημα τῆς γυμνασιακῆς προπαιδεύσεώς του. Ἡ μὲν μάμμη, χάριν τοῦ εὐέλπιδος ἐγγόνου, προθύμως ἔδωκεν εἰς ὑποθήκην τὸν οἶκόν της, μεσιτείᾳ δὲ τοῦ θείου Joseph Chénier ἐπέτυχεν ὁ νεανίας νὰ λάβῃ δωρεὰν παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὸ ἥμισυ τῶν διδάκτρων καὶ τῆς διατροφῆς, τὸ δὴ λεγόμενον demi-bourse.

Σπάνιοι οἱ διελθόντες τὸ στάδιον τῆς δόξης, τοῦ κράτους, τῆς μεγαλοκτημοσύνης μεθ' ἧς ταχύτητος διήνυσεν αὐτὸ ὁ ἄσημος καὶ ἄπορος οὗτος ὑπότροφος. Τῷ 1832, ἀναγορευθεὶς ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου ὑπουργός, ἔσπευσε νὰ προσκαλέσῃ εἰς Παρίσια τὴν μάμμην καὶ τὴν μητέρα του, ὅπως ποιήσῃ αὐτὰς συμμετόχους τῆς κτηθείσης εὐδαιμονίας του· ἀλλ' αὗται, ἐκτοπισθεῖσαι τῶν μακροχρονίων ἕξεων, ἄλλως τε δὲ προσβληθεῖσαι τὴν ὑγείαν ὑπὸ τοῦ κλίματος, προετίμησαν νὰ διέλθωσι τὸ λοιπὸν τοῦ βίου εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, ἔν τινι ἀγροκηπίῳ παρὰ τῇ κωμοπόλει Bouc, ὅπερ ἐπὶ σκοπῷ τοιούτῳ ἀπέκτησεν ὁ ἤδη πλουτήσας ἱστοριογράφος.

Τὸ δὲ ἀφιλόστοργον καὶ ἀνάγωγον τοῦ γέροντος Thiers παρετάθη ἀδιόρθωτον ἕως θανάτου.

Ἐν ἔτει 1833, καθ' ἣν περίπτωσιν ἔμελλεν ὁ υἱός, ὑπουργὸς ὢν εἰσέτι, νὰ συνέλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ τραπεζίτου Dosne, ὁ ἀφιλότιμος γονεύς, ἂν καὶ χρηματικῶς βοηθούμενος, ἠρνήθη τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένην πατρικὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὸν γάμον, ἐπιζητῶν ἀντ' αὐτῆς δώδεκα χιλιάδας φράγκων. Ὁ υἱὸς συνήνεσεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παρεσκεύασεν ἀμέσως τὰ γαμοδαίσια· ἀλλ' ὅπως ἀφαιρέσῃ πρὸς τὸν πατέρα τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ κατάσχῃ θέσιν καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων συγγενῶν εἰς τὸ γαμικὸν συμπόσιον, κατέλαβε τῇ προτεραίᾳ τῆς τελετῆς, μεσιτείᾳ τοῦ φίλου του Laffitte, ὅλας καθόλου τὰς θέσεις τῶν ὁδοιπορικῶν ὀχημάτων.

Ἕπεται ἐντεῦθεν εὐλογοφανέστατα, ὅτι ἐκ τῆς ἑλληνίδος μητρὸς ἐκληρονόμησεν ὁ κλεινὸς Ἄδολφος Thiers τὰ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης ἀνυψώσαντα αὐτὸν ἠθικὰ καὶ διανοητικὰ προτερήματα, ὡς ἐπίσης ἐκ τῆς ἑλληνίδος αὐτῶν μητρὸς ἐκληρονόμησαν οἱ ἀείμνηστοι Chénier τὴν ποιητικὴν ἀναπτέρωσιν· γυναικός, τὴν θαυμαστὴν εὐφυΐαν καὶ καλαισθησίαν τῆς ὁποίας θαυμάζει καὶ αὐτὸς ὁ Villemain εἰς τὴν Ἱστορίαν του τῆς ἐν Γαλλίᾳ γραμματολογίας.

Ἐν Λιβόρνῳ. Ζ.***

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΩ

Φιλόμουσός τις κυρία τῶν Ἀθηνῶν ἀπηύθυνε γαλλιστὶ πρὸς τὸν Βίκτωρα Οὐγκώ, μικρὸν πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τέλους τῶν Ἄθλίων, τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν:

Κατεχομένη ὑπὸ δικαίου θαυμασμοῦ καὶ ἀπεριορίστου συμπαθείας πρὸς τὸν Ἰωάννην Βαλγιάννην, ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὁποίου ἀπεταμιεύσατε πᾶσαν εὐγένειαν καὶ γενναιότητα ἧς εἶνε δεκτικὴ ἡ ἀνθρωπίνη καρδία, λαμβάνω τὴν τόλμην, ἂν ἡ τύχη τοῦ μάρτυρος τούτου δὲν ἀπεφασίσθη ἤδη, νὰ ζητήσω παρ' ὑμῶν χάριν ὑπὲρ αὐτοῦ. Καλὸν νομίζω καὶ συμφέρον τοῖς ἀνθρώποις νὰ παρίσταται θριαμβεύουσα ἡ ἀρετὴ θείᾳ συνάρσει, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν οὐδὲν εἶχε πλέον νὰ ἐλπίζῃ ἐκ τῆς δικαιοσύνης τῶν ἀνθρώπων.

Ἑνοῦσα κἀγὼ τὴν φωνήν μου εἰς τὴν τοῦ πλήθους, ἐνθουσιῶντος ὑπὲρ τοῦ Βαλγιάννη, ὅτε κινδυνεύων ὁ ἴδιος ἔσωσε τὴν ζωὴν ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν του, ἀνακράζω μετὰ τῶν ἄλλων: «Ἄφετε, ἄφετε τὸν δίκαιον τοῦτον.»

Δέχθητε, Κύριε, τὴν ἔκφρασιν τοῦ ὀφειλομένου ὑμῖν θαυμασμοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης μου δι' ὅσας διῆλθον γλυκυτάτας ὥρας ἀναγινώσκουσα τὴν ὑμετέραν ἀμίμητον ἐποποιΐαν.

Ἐν Ἀθήναις. Κα Ε. Μ. Α.

Εἰς τἀνωτέρω ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀθλίων ἀπήντησε τὰ ἀκόλουθα, ἅτινα μετεφράσθησαν ἐκ τῆς πρωτοτύπου ἐπιστολῆς του:

Κυρία μου,

Ἐξεπέμψατε πρὸς ἐμὲ κραυγὴν ἐκπορευομένην ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας, καὶ καρδίας χαριτοβρύτου. Εἴσθε συμπατριῶτις τοῦ κάλλους, ὡραία πιθανῶς, βεβαίως ὅμως ἀγαθωτάτη. Ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω πόσον μὲ συνεκίνησεν ἡ ὑμετέρα ἐπιστολή.

Ὁ μὲν ἄνθρωπος κολάζει, ὁ δὲ Θεὸς σώζει. Ἡ κοινωνία, ἡ οὐδὲ δικαιοσύνην ἱκανὴ οὖσα ν' ἀπονείμῃ, ἔτι ὀλιγώτερον εἶνε ἀξία ν' ἀπονείμῃ

Digitized by Google

χάριν. Ὁ Ἰωάννης Βαλγιάννης θέλει λάβει χάριν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Τοῦτο μόνον, Κυρία, δύναμαι ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν συγκινητικὴν ὑμῶν μεσολάβησιν.

Δέχθητε τὰς ταπεινάς μου προσρήσεις.

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Τίς ἐξ ὑμῶν, ἐν ἡμέραις θλίψεων, ἐν στιγμαῖς ὀδύνης, δὲν ἐστέναξεν ἐπικαλούμενος τὸ ἅγιον τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὄνομα; Τῆς μητρός, καὶ οὐχὶ ἑτέρου τινὸς τῶν φιλτάτων· διότι ἠγαπήθητε βεβαίως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ πατρός· ἠγαπήθητε ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, τῶν συζύγων, τῶν τέκνων, τῶν φίλων· καὶ ἴσως ὑπήρξατε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας ἐκείνης ἥτις εἶναι τὸ τρικυμιωδέστερον ἅμα καὶ τὸ μᾶλλον ἐφήμερον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων. Ποτὲ ὅμως, ὄχι! ποτὲ δὲν ἠγαπήθητε οὐδὲ θέλετε ἀγαπηθῆ ὅσον ὑπὸ τῆς μητρὸς ὑμῶν. Ὅλαι αἱ μελῳδίαι τῶν διαφόρων τῆς ἀγάπης εἰδῶν συναρμολογοῦνται εἰς μίαν οὐρανίωνα ἁρμονίαν ἐντὸς τῆς καρδίας τῆς μητρικῆς· καὶ ἂν ὑπάρχῃ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἡ ἀγάπη περὶ ἧς ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπεν ὅτι εἶναι μείζων τῆς γνώσεως, μείζων τῆς ἐλπίδος, μείζων τῆς πίστεως, εἶναι ἡ ἀγάπη ἡ μητρική. Ἐκ τούτου ἡ κραυγὴ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ἡ ἐπικαλουμένη τὴν ἀρωγὴν ἐκείνην καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπὶ πάσης ὑπερβαλλούσης τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος ἀλγηδόνος. (Κ. Παπαρρηγόπουλος).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

~~ Ὁ ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως κ. Θ. Δηλιγιάννης ἀνέφερεν ἐν τῷ ἐκφωνηθέντι ἐν τῇ Βουλῇ λόγῳ του (25 Νοεμβρίου ἐν. ἔτ.) ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι 1,075 δημοδιδάσκαλοι. Ἐκ τούτων 727 εἰσὶ γ' τάξεως, δηλαδὴ γνωρίζουσι νὰ γράφωσι, ν' ἀναγινώσκωσι καὶ ν' ἀριθμῶσι. Κατὰ τὸ 1876 ἦσαν κεκλεισμένα 52 δημοτικὰ σχολεῖα ἕνεκεν ἐλλείψεως δημοδιδασκάλων.

~~ Ὁ διάσημος καθηγητὴς Νορδενσκιόλδ, ὁ δύο πλοῦς τελέσας ἄχρι τοῦδε εἰς τὸν βόρειον πόλον καὶ ἐξερευνήσας τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰενισέϊ (Βόρειος Σιβιρία), σπουδαίας προσενεγκὼν πληροφορίας εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἐμπόριον, προτίθεται τὸ προσεχὲς ἔτος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰενισέϊ, καὶ ἐκεῖθεν δι' ἀγνώστων παραλιῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Βερίγγιον πορθμὸν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς, ἐντεῦθεν δ' ἐξακολουθῶν τὸν πλοῦν πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἀσίας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Εὐρώπην διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ.

Ὁ Νορδενσκιόλδ πιστεύει ὅτι ὑπάρχει θάλασσα ἐλευθέρα δι' ἧς θὰ δυνηθῇ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν Βερίγγιον πορθμόν, πρᾶγμα τέως ἀμφισβητούμενον. Καὶ ἐν περιπτώσει ὅμως ἀποτυχίας, τὸ ταξείδιον αὐτοῦ τοῦτο θέλει παράσχει εἰς τὴν ἐπιστήμην μεγάλους καὶ πολυτίμους καρπούς, ὡς πρός τε τὸ βασίλειον τῶν ζῴων καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν διαφόρων ἐκείνων χωρῶν τῆς παγωμένης θαλάσσης.

~~ Κατὰ τὰς δημοσιευθείσας πληροφορίας τοῦ γραφείου τοῦ νηογνώμονος (Veritas) κατὰ τὸ 1876 ἀπωλέσθησαν 1,555 πλοῖα, ἐξ ὧν 1,423 ἱστιοφόρα καὶ 132 ἀτμόπλοια. Ἐκ τούτων 15 ἦσαν ἑλληνικὰ (ἱστιοφόρα), 517 ἀγγλικὰ (ἐξ ὧν 70 ἀτμόπλοια) καὶ τὰ λοιπὰ διαφόρου σημαίας.

~~ Τὸ ὁλικὸν μῆκος ἁπασῶν τῶν γεφυρῶν τῆς Γαλλίας ὑπελογίσθη εἰς 166 χιλιόμετρα. Ἡ δαπάνη δὲ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 286,407,761 φράγκα. Ἐν Γαλλίᾳ ἄξιαι λόγου γέφυραι ὑπολογίζονται εἰς 1,982.

~~ Ἡ ἔκτασις τῶν ἀμπελώνων ἐν Ἀλγερίᾳ (ἐν ἔτει 1872) περιλαμβάνουσα 16,688 *ἑκτάρ.* (1 ἑκτάρ.=10,000 μέτρα τετρ.), ἐπεξετάθη τῷ 1875 ὑπὲρ τὰς 20,000 *ἑκτάρ.* καὶ ἡ οἰνοποιΐα βελτιοῦται ὁσημέραι ἐκεῖ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου ἐν Ἀλγερίᾳ θέλει λάβει μεγάλην ἐπίδοσιν ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὴν μεταναστεύσεως τῶν ἰδιοκτητῶν διαφόρων γαιῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, οἵτινες παθόντες ζημίας πολλὰς ἐκ τῆς ἐνσκηψάσης φυλλοξήρας, ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀλγερίαν καὶ ἐλπίζουσιν ὅτι αὐτόθι θ' ἀποζημιωθῶσι διὰ τῆς νέας ἀμπελοφυτείας.

Εἷς Αναγνώστης.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Μέσον πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς φουξίνης ἐν τῷ οἴνῳ.

Ἀπό τινος μεταχειρίζονται ἐν Εὐρώπῃ πρὸς χρωματισμὸν τῶν οἴνων τὴν φουξίνην. Ἂν καὶ ἡ οὐσία αὕτη δὲν εἶνε καθ' ἑαυτὴν δηλητηριώδης, καθίσταται πολλάκις τοιαύτη, διότι κατὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῆς γίνεται χρῆσις ἀρσενικοῦ. Οἱ τρόποι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς φουξίνης ἐν τῷ οἴνῳ εἶνε ἄπειροι, ὅπως ὅμως κάμῃ τις χρῆσιν αὐτῶν πρέπει νὰ ἔχῃ γνώσεις τινὰς χημείας· ἄλλως δὲ καὶ δὲν ἔχει τις πάντοτε προχείρους τὰς ἀπαραιτήτους πρὸς τοιαύτην ἐξέτασιν χημικὰς οὐσίας. Ὁ κ. Henri de Parville συνιστᾷ, ἐν τῇ «Ἐπιστημονικῇ αὐτοῦ ἐπιθεωρήσει» ἐν τῇ *Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων*, τὸ ἑπόμενον προχειρότατον μέσον· Θὲς ἐπὶ τῆς παλάμης σταγόνα ἐκ τοῦ οἴνου· ἐὰν περιέχῃ φουξίνην, μετά τινας στιγμὰς τὸ δέρμα θὰ μείνῃ βεβαμμένον διὰ ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος, μὴ ἐξαλειφομένου ἐὰν δὲν πλυθῇ δι' ὕδατος· τοὐναντίον δέ, ἐὰν δὲν περιέχῃ ἴχνος φουξίνης, ἡ ἐρυθρὰ κηλίς, ἣν θὰ καταλίπῃ ἡ σταγών, ἐξαλείφεται καὶ ἄνευ τῆς πλύσεως δι' ὕδατος.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

Ἀριθ. 103 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 18 Δεκεμβρίου 1877

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΟΣ

Διακεκριμμένος ἄγγλος ἔλεγεν, ὅτι πρωτίστη τῶν μικρῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ καθαριότης. Ἡμεῖς ὅμως διστάζομεν νὰ κατατάξωμεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν μικρῶν ἀρετῶν ἢ μᾶλλον δὲν διστάζομεν ν' ἀναβιβάσωμεν τὴν καθαριότητα εἰς τὴν τάξιν τῶν καλλίστων ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ καθαριότης συνδυάζεται μετὰ διαφόρων ἄλλων ἀρίστων ἰδιοτήτων, ἰδίως δὲ μετὰ τῆς εὐκοσμίας ἐν γένει καὶ τῆς τάξεως. Ὁ ἀοίδιμος τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτης Καποδίστριας διεκρίνετο δι' ἄκρας καθαριότητος καὶ ἐπιμελείας τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ἐνδυμασίας αὐτοῦ, καὶ δι' ἄκρας εἰς τὰ περὶ αὐτὸν πράγματα τάξεως. Ἐσυνείθιζε δὲ νὰ λέγῃ, ὅτι ἐκ τῆς καθαριότητος τοῦ ἀτόμου καὶ ἐκ τῆς τάξεως τοῦ οἰκήματος διαγινώσκει πολλάκις τὸν χαρακτῆρα, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κοινωνικὴ αὕτη ἔννοια τῆς καθαριότητος ἔχει εἰδικωτέραν οἰκονομικὴν ἔποψιν ἀξίαν παντὸς λόγου, διότι ἀποτείνεται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν εὐρωστίαν τῶν ἀνθρώπων, οὕτω δὲ ἐπηρεάζει ἐπ' ἀγαθῷ τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν καὶ ἑπομένως τὸν πλοῦτον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας.

Καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ παρὰ τῶν νεωτέρων ἡ καθαριότης ἐθεωρήθη ὡς ὅρος πρώτιστος καὶ ἀπαραίτητος τῆς ὑγείας, ὡς κανὼν οὐσιωδέστατος τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ὑγιεινῆς. Ἡ ὑγιεινὴ ἐπιστήμη παραγγέλλει ἄκραν καθαριότητα εἰς τὰς πόλεις, ἐντὸς τῶν στρατώνων, ἐντὸς τῶν νοσοκομείων, ἐπὶ τῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἐνδυμάτων παντὸς ἀτόμου, διότι ἡ ἀκαθαρσία εἴτε ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει, εἴτε πέριξ αὐτοῦ, γεννᾷ ἀφεύκτως τὴν ἀσθένειαν ὑπὸ μυρίας εἰδεχθεῖς καὶ ἐπικινδύνους μορφάς. Ἕκαστον τῶν θεμάτων τούτων δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἰδιαιτέραν μελέτην. Μεταξὺ ὅλων σκοπὸν ἤδη ἔχομεν τὴν καθαριότητα τῶν σωμάτων διὰ τοῦ μέσου καλῶς ὠργανωμένου συστήματος λουτρῶν. Κατὰ τοῦτο ἡ βάσις τῆς καθαριότητος εἶναι τὸ ὕδωρ. Ὀνομαστὸς δὲ συγγραφεὺς ἐκ τῶν συγχρόνων λέγει, ὅτι δύναταί τις νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον καταναλίσκουσιν. Ἡ πρότασις αὕτη μετέχει ἀληθείας. Παρατηροῦμεν τῷ ὄντι, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, τὰ βαλανεῖα εἰσὶν ἐν μεγίστῃ χρήσει ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις.

Ἡ χρῆσις τῶν λουτρῶν ἀνάγεται εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀνατολικὰ ἔθνη, ἀφ' ὧν μετέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας, κατόπιν δὲ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Βιτρούβιος περιέγραψε λεπτομερῶς τὰ βαλανεῖα τῶν ἡμετέρων προγόνων, τὰ ὁποῖα, συνδυαζόμενα μετὰ τῶν γυμνασίων, ἀπετέλουν ἱδρύματα ἀξιόλογα πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς ὑγείας καὶ τῆς εὐρωστίας τῶν πολιτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον δημόσια βαλανεῖα, καὶ βαλανεῖα ἰδιωτικὰ ἐν τοῖς μεγάροις τῶν πλουσίων καὶ τῶν μεγιστάνων. Καὶ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν πλοίων ὑπῆρχον συχνάκις παρ' Ἕλλησι λουτῆρες. Ἡ ἄκρα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καθαριότης ἀνάγεται εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς παρατηροῦμεν παρ' Ὁμήρῳ. Τὸν Τηλέμαχον ἐλθόντα εἰς Πύλον, λούει ἡ Πολυκάστη θυγάτηρ τοῦ Νέστορος, χρίει αὐτὸν μὲ ἔλαιον καὶ τὸν περιβάλλει σινδόνα καὶ ἔπειτα χιτῶνα. Ἐξερχόμενος δὲ τῆς *ἀσαμίνθου* (λουτῆρος) ὁ Τηλέμαχος ὁμοιάζει τοὺς ἀθανάτους, λέγει ὁ ποιητής, διότι οἱ ἀρχαῖοι ὀρθῶς ἐπίστευον ὅτι ἡ καθαριότης καθωραΐζει. Ἐν Κερκύρᾳ ἡ βασιλόπαις Ναυσικάα διατάττει τὰς δούλας της νὰ λούσωσι τὸν Ὀδυσσέα ἐν τῷ ποταμῷ εἰς μέρος προφυλαγμένον ἀπὸ τοῦ ἀνέμου. Αὗται ὁδηγοῦσι τὸν Ὀδυσσέα εἰς μέρος ὑπήνεμον καὶ παραθέτουσιν αὐτῷ σινδόνα καὶ χιτῶνα, τῷ δίδουσι δὲ χρυσῆν φιάλην πλήρη ἐλαίου καὶ τὸν προτρέπουσι νὰ λουσθῇ ἐν τῷ ποταμῷ, ὅπερ ἐποίησεν ἀφοῦ προηγουμένως κατὰ παράκλησίν του ἀπεμακρύνθησαν αἱ κόραι. Εἰς τὰς ἀνωτέρας μάλιστα τάξεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τὸ λουτρὸν ἐγίνετο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Τὰ ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἠκολούθησαν, μετ' ἀσιατικῆς ὅμως πολυτελείας, καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὰ λουτρὰ ἀπετέλουν τὸ

Digitized by Google

κυριώτερον μέρος τοῦ κόσμου τῆς βασιλίσσης Κλεοπάτρας. Πρὶν ἢ δὲ αὐτοκτονήσῃ διέταξε νὰ τῇ ἑτοιμασθῇ λουτρὸν, ἀφοῦ δὲ ἐλούσθη κατεκλίθη καὶ ἐγευμάτισεν.

Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ βαλανεῖα ἔλαβον ἔτι μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν. Τὸ πρῶτον παρ' αὐτοῖς ἀξιοσημείωτον βαλανεῖον ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Μαικήνα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, καθ' οὓς ὁ ἀριθμὸς τῶν βαλανείων τῆς Ῥώμης (περιεχούσης ἑκατομμύριον περίπου κατοίκων) ἔφθασε τὰ ὀκτακόσια, μεταξὺ τῶν ὁποίων μόνος ὁ Ἀγρίππας ἀνήγειρεν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα. Κατόπιν ὁ Νέρων, ὁ Τίτος Φλάβιος Οὐεσπασιανὸς, ὁ Δομιτιανὸς, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ αὐτοκράτορες ἀνήγειραν ἐν Ῥώμῃ παντὸς εἴδους βαλανεῖα, μεταχειριζόμενοι εἰς τὰς λαμπρὰς ταύτας οἰκοδομὰς τὰ πολυτιμότατα τῶν μαρμάρων καὶ ἐφαρμόζοντες εἰς αὐτὰς τοὺς κανόνας τῆς καλλίστης ἀρχιτεκτονικῆς. Εἰς οὐδὲν ἔθνος, οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον, τὰ βαλανεῖα ἔλαβον τοιαύτην ἀνάπτυξιν ὅσην ἐπὶ Ῥωμαίων. Παρ' αὐτοῖς τὸ εὐεργέτημα τοῦ λουτροῦ ἦτο γενικὸν, διότι ὑπῆρχον πολλὰ βαλανεῖα, ἐν οἷς ἦσαν δεκτοὶ οἱ βουλόμενοι νὰ λουσθῶσι δωρεὰν ἢ σχεδὸν δωρεάν. Οἱ πένητες λόγου χάριν ἠδύναντο νὰ λουσθῶσιν ἢ ἄνευ πληρωμῆς ἢ ἐπὶ ἀσημάντῳ, ἀντιστοιχούσῃ πρὸς δύο λεπτὰ τοῦ ἡμετέρου νομίσματος. Οἱ αὐτοκράτορες ἀνήγειραν πολλὰ τοιαῦτα βαλανεῖα, ὅπως δι' αὐτῶν ἀποκτήσωσι τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ. Ἐὰν ταῦτα δὲν ἦσαν βεβαίως ἐκ τῶν πολυτελεστάτων, ἐπήρκουν ὅμως εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πτωχῶν τῆς κοινωνίας τάξεων. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν πολυτέλειαν τῶν βαλανείων τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐν Ῥώμῃ καὶ ἰδίως ἐν τοῖς μεγάροις τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἡ λαμπρότης αὐτῶν ἦτον ἀμύθητος, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν περισωθέντων λειψάνων τῶν θερμῶν τοῦ Νέρονος, τοῦ Διοκλητιανοῦ, τοῦ Τίτου, τοῦ Καρακάλλα. Τὰ ῥωμαϊκὰ βαλανεῖα περιεῖχον δεξαμενὰς καὶ λουτῆρας διὰ τὰς ψυχρολουσίας καὶ τὴν κολυμβητικὴν, αἰθούσας διὰ τὰ θερμὰ λουτρὰ, αἰθούσας διὰ τὰ δι' ἀτμοῦ λουτρὰ, αὐλὰς, στοὰς, βιβλιοθήκας κτλ. πρὸς τέρψιν τῶν λουομένων, τοὺς ὁποίους ὑπηρέτουν πολυάριθμον προσωπικὸν δούλων εἰδικῶς ἐξησκημένων. Ἐπισκεφθέντες τὸ καταπληκτικὸν διὰ τὴν ἔκτασιν καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κειμήλια παλάτιον τοῦ Βατικανοῦ, ἐθαυμάσαμεν ἔν τισι τῶν αἰθουσῶν αὐτοῦ στρογγύλας μονολίθους κολυμβήθρας ἐκ πορφυρίτου, ἐχούσας διάμετρον 15-20 μέτρων. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον, λέγει ὁ Πλίνιος, τοιαύτην παρήγαγε τοῖς Ῥωμαίοις ὠφέλειαν ἡ χρῆσις τῶν λουτρῶν, ὥστε ἐπὶ ἑξακόσια ἔτη δὲν ἐγνώρισαν οὗτοι ἄλλην ἢ τὰ λουτρὰ ἰατρικὴν θεραπείαν. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον τὰ βαλανεῖα εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς κτήσεις. Ταῦτα παρέλαβον κατόπιν οἱ Βυζαντινοὶ, οἱ Ἄραβες κατακτηταὶ τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς βορείας Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἱσπανίας, τελευταῖον δὲ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐμιμήθησαν τὰ βαλανεῖα τῶν Βυζαντινῶν. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλαι αὗται μιμήσεις ἐγένοντο πάντοτε κατώτεραι καὶ ἀτελέστεραι τῶν λαμπρῶν πρωτοτύπων. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ὑπῆρχον βαλανεῖα ἰδιαίτερα διὰ τὸ γυναικεῖον φῦλον. Τοῦ κανόνος τούτου ἐγένοντό τινες ἐξαιρέσεις παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ ἐν γένει καθαριότης δὲν εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη εἰς τὰς ἕξεις τοῦ λαοῦ καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων. Μόλις δύο ἢ τρία δημόσια βαλανεῖα ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις, καὶ ταῦτα λίαν ἀτελῆ. Ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ἰσάριθμα ὑπάρχωσιν ἐν ὅλῃ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Εὐθὺς ἀμέσως παρίσταται τὸ ζήτημα τῆς εὐθηνίας τῆς χρήσεως τῶν λουτρῶν. Ὅπου δὲν ὑπάρχει βαλανεῖον εἰς ὃ νὰ παρέχηται λουτρὸν ἀντὶ πληρωμῆς μετρίας, ἐκεῖ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων στεροῦνται τῶν ἀγαθῶν τῆς καθαριότητος ἀποτελεσμάτων, διότι τὰ κατ' οἶκον λουτρὰ ἀπαιτοῦσι μέσα πολλὰ καὶ ἑπομένως δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσιν εἰμὴ εἰς ὁπωσοῦν εὐπόρους οἰκογενείας. Βέβαιον ὅμως φαίνεται ἡμῖν, ὅτι ἐὰν ἡ ἀνάγκη τῶν λουτρῶν ἦτον ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον ἐπαισθητὴ παρὰ τοῖς πολλοῖς, ταχέως ἤθελον συστηθῇ ἐν τῷ τόπῳ τὰ ἀναπόφευκτα εἰς τὴν παιρετέρω ὑγιεινὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ βαλανεῖα. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρωτεύουσαν ἀρκεῖ νὰ πληροφορηθῇ τις περὶ τῶν εἰσπράξεων τοῦ σιδηροδρόμου ἐκ τῶν συνεχῶς ἀπερχομένων χάριν διασκεδάσεως εἰς τὸ Φάληρον, ἵνα ἐννοήσῃ ὅτι μέγιστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης δὲν στεροῦνται τῶν μέσων νὰ πληρόνωσιν ἅπαξ τοὐλάχιστον τῆς ἑβδομάδος ἓν λουτρόν. Ἐξ ἀγνοίας βεβαίως τῶν ἀναγκαίων περὶ ὑγιεινῆς γνώσεων, δὲν ἐκτιμᾶται ἐν γένει παρ' ἡμῖν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ σπουδαιότητι ἡ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν. Μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς λεπτομερείας ἐπιστημονικὰς, σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἡ ἐπιδερμὶς ἀνάγκη νὰ τηρῆται καθαρὰ ὅπως ἐκπληροῖ διὰ τῶν πόρων τὰς οὐσιώδεις αὐτῆς φυσιολογικὰς ἐνεργείας. Ὁ σάπων, τοῦ ὁποίου τὴν ἔλλειψιν ἀτελῶς ἀνεπλήρουν οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦ ἐλαίου, εἶναι μετὰ τὸ ὕδωρ τὸ πρώτιστον καθαρτικὸν μέσον. Ἡ πλύσις διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σάπωνος διατηρεῖ ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν τῶν οὐσιωδεστάτων εἰς τὴν ζωϊκὴν οἰκονομίαν φυσιολογικῶν τῆς ἐπιδερμίδος λειτουργιῶν. Πολλὰ χρόνια νοσήματα δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἀρχικὴν αἰτίαν ἢ τὴν ἕνεκεν ἐλλείψεως τῆς δεούσης καθαριότητος ἀτελῆ ἐνέργειαν τῆς ἐπιδερμίδος.

Digitized by Google

Τἀνάπαλιν δὲ ἡ ἄκρα καθαριότης εἶναι οὐ μόνον ἄριστον ὑγιεινὸν μέσον, ἀλλὰ καὶ προφυλακτικὸν μέσον ἀπὸ πλείστων ἐπικρατουσῶν ἐπιδημιῶν. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ διακριθεὶς γάλλος ἰατρὸς Clot-Bey ἐν τῷ *Περὶ Πανώλους* ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι ἀναφέρει τὴν ἀξιοσημείωτον παρατήρησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐν ἔτεσι 1834 καὶ 1835 ἐν Αἰγύπτῳ ἐπικρατήσασαν πανώλην οἱ τῶν δημοσίων βαλανείων θεράποντες ἔμειναν γενικῶς ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἐπιδημίας. Ὅπως δὲ κατ' ἀξίαν ἐκτιμήσωμεν τὴν παρατήρησιν ταύτην αὐτόπτου καὶ σπουδαίου μάρτυρος οἷος ὁ ἰατρὸς Clot-Bey, σημειωθήτω περὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐπιδημίας ἐκείνης ὅτι ἐκ τῶν 240,000 κατοίκων, οὓς εἶχε τότε τὸ Κάϊρον, προσεβλήθησαν ὑπὸ πανώλους οἱ ἡμίσεις, ἐκ τούτων δ' ἀπεβίωσαν τὸ τρίτον, ἤτοι 40,000.

Ἀλλ' ἡ διάδοσις τῆς χρήσεως τῶν λουτρῶν ἔχει στενὴν σχέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων, αἵτινες ἀνεπαισθήτως ἐξασκοῦσι μεγάλην ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιρροὴν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τῆς βιωτικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν οἰκονομικὴν τῶν μέσων καὶ κατωτέρων τάξεων εὐεξίαν. Ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὰς τελευταίας, ὁ διοργανισμὸς εὐθηνοῦ συστήματος δημοσίων βαλανίων ἀπησχόλησεν ἰδιαιτέρως τὰς προοδευτικὰς κοινωνίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ π.χ. τὰ διὰ τοὺς ἐργατικοὺς πληθυσμοὺς βαλανεῖα εἶναι οὕτω πως ὠργανωμένα, ὥστε δύναται κατ' ἐκλογὴν ὁ ἐργάτης νὰ λουσθῇ εἰς χλιαρὸν ὕδωρ εἴτε ἀντὶ 40 λεπτῶν εἴτε ἀντὶ 30. Ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἀπὸ ἑνὸς φράγκου κατέβη βαθμηδὸν ἡ τιμὴ τοῦ λουτροῦ εἰς 75,60 καὶ 45 λεπτά. Ἐὰν συγκρίνῃ τις τὸ Ἀγγλικὸν πρὸς τὸ Γαλλικὸν σύστημα, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ πρῶτον εἶναι μᾶλλον κατὰ σκοπὸν, ἂν καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἡ (κατὰ τὸ 1850) κυβερνητικὴ συνδρομὴ 600,000 φράγκων ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως δημοσίων βαλανείων ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσῃ πλειότερον τὴν εὐθηνίαν. Ὁπωσδήποτε ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ κοινωνικῆς καθαριότητος ἡ Γαλλία ἐποιήσατο μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀξιοσημειώτους προόδους. Ἀπὸ 500 δὲ τὸ ὅλον λουτήρων κατὰ τὸ 1816, οἱ Παρίσιοι τὸ 1850 ἠρίθμουν 4,064 λουτῆρας ἀκινήτους, παραλειπομένων τῶν κινητῶν οἵτινες τῷ 1832 ὑπελογίζοντο εἰς 3770, ἀπὸ 78 δὲ δημοσίων βαλανείων τῷ 1832, ἠρίθμουν 125 τῷ 1850.

Ἐν Ἀθήναις συνειθίζονται τριῶν εἰδῶν λουτρά. Τὰ διὰ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, τὰ δι' ὕδατος μετρίας θερμότητος, καὶ τὰ διὰ θερμοῦ ἀτμοῦ (bains d'étuve). Τὸ διὰ ψυχροῦ ὕδατος λουτρὸν, τὸ καλούμενον συνήθως παρ' ἡμῖν *ψυχρολουσία*, εἶναι εὐτυχῆς, ἂν καὶ εἰς μικρὰς ἔτι διαστάσεις, νεωτερισμὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ψυχρολουσία γίνεται διὰ διαφόρων τρόπων, ἤτοι δι' ἐπιρρίψεως ἐπὶ τοῦ σώματος ὕδατος ἐν εἴδει βροχῆς, διὰ καταλλήλων σπόγγων, κτλ. Τὸ ὕδωρ πρέπει νὰ ἔχῃ θερμοκρασίαν 9° ἕως 15° Ῥεωμύρου. Κάτωθεν τῆς θερμοκρασίας ταύτης τὸ ψυχρὸν λουτρὸν ἀποβαίνει ἐπικίνδυνον. Εἶναι δὲ τονικόν. Τὰ ψυχρὰ λουτρὰ εἰσήχθησαν πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα ἔλαβον μεγίστην διάδοσιν, χρησιμεύοντα οὐ μόνον ὡς μέσον καθαριότητος, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσον ὑγιεινὸν καὶ θεραπευτικὸν κατὰ πολλῶν ἀσθενειῶν. Σήμερον ἡ ψυχρολουσία ὑπάρχει διαδεδομένη ἐν Εὐρώπῃ, ἰδίως κατὰ τὴν ἀνωτάτην κοινωνίαν, εἰς ἀμφότερα τὰ φῦλα, καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἄκρας καθαριότητος, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν κοινωνίαν ἐκείνην. Τῆς ψυχρολουσίας ἔναρξις γίνεται ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐπ' ἐσχάτων δ' εἰσήχθη κανονικῶς καθ' ὅλον τὸν Πρωσσικὸν στρατόν. Ἡ ψυχρολουσία εἶναι ἀξιόλογον μέσον προφυλακτικὸν κατὰ τοῦ ψύχους. Ἰδίως δὲ εἶναι ὠφέλιμος εἰς τὸ εὐμετάβλητον ἡμῶν κλίμα, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἕτερα τῶν παρ' ἡμῖν λουτρῶν, τὸ μὲν δι' ὕδατος μετρίας θερμότητος, ἤτοι ἀπὸ 20° ἕως 26° Ῥεωμύρου, γίνεται κατ' οἶκον ἢ ἐν τοῖς βαλανείοις ἐντὸς λουτήρων, εἶναι δὲ οὔτε τονικὸν, οὔτε ὑποσθενικὸν, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὑγιεινὸν, καὶ ὠφελεῖ εἰς ὅλας τὰς κράσεις. Τὸ λουτρὸν τοῦτο δίδει εὐκαμψίαν εἰς τοὺς μύωνας, εὐκολύνει μᾶλλον παντὸς ἄλλου λουτροῦ τὰς λειτουργίας τῆς ἐπιδερμίδος, καὶ ἀναπαύει ἰδίως τὸν ἀπὸ διανοητικῶν κόπων κεκμηκότα. Τὸ δὲ διὰ θερμοῦ ἀτμοῦ λουτρὸν εἰς θερμοκρασίαν 30° καὶ ἐπέκεινα Ῥεωμύρου, τὸ κοινῶς ἐνταῦθα καλούμενον *Τουρκικὸν λουτρὸν*, γίνεται ἐν βαλανείοις ἔνθα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τούτῳ μαρμαρόστρωτοι αἴθουσαι, θερμαινόμεναι διὰ σωλήνων ἐκπεμπόντων ξηρὸν ἢ ὑγρὸν ἀτμόν. Ὁ λουόμενος μένει γυμνὸς ἐπὶ ἡμίσειαν ἢ καὶ ἐπέκεινα ὥραν, καὶ λούεται διὰ τῆς ἐκρήσεως τοῦ ἀφθόνου ἱδρῶτος, ἣν προκαλεῖ ἡ ἀτμώδης θερμότης τῆς αἰθούσης. Τὸ λουτρὸν τοῦτο θεωρεῖται παρ' ἡμῖν ἐν γένει ὡς ὑγιεινὸν ἢ ἀβλαβὲς, καὶ λαμβάνεται παρ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν χάριν καθαριότητος· ὡς γνωστὸν δὲ, εἶναι σήμερον τὸ σύνηθες ἢ μᾶλλον τὸ μόνον λουτρὸν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀφ' ὧν παρελάβομεν αὐτό. Πλὴν τὸ λουτρὸν τοῦτο εἶναι ὑποσθενικὸν, ἤγουν ἐξασθενεῖ τὸν λαμβάνοντα αὐτὸ, χρησιμεύει δὲ εἰς εἰδικὰς μόνον παθολογικὰς περιστάσεις ὡς μέσον θεραπείας κατὰ τὴν ἐκτίμησιν εἰδήμονος ἰατροῦ. Εἰς τοὺς ὑγιεῖς ὅμως τῶν ἀνθρώπων οὐδεμίαν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ὠφέλειαν, ἀλλὰ μᾶλλον βλάβην. Δύναται δ' ἐνίοτε ν' ἀποβῇ καὶ λίαν ἐπικίνδυνον, προκαλοῦν φλό-

Digitized by Google

γωσιν, ῥῆξιν ἀνευρύσματος, ἀποπληξίαν κτλ. Ἰδιαιτέρα ἀπαιτεῖται μνεία διὰ τὰ πολλοὺς μῆνας τοῦ ἔτους διαρκοῦντα θαλάσσια λουτρά, τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη παρ' ἡμῖν χρῆσις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν ἡμετέρων παραλίων. Σημειωτέον δὲ ὅτι διὰ τοὺς πλείστους τῶν παραθαλασσίων συμπολιτῶν ἡμῶν, τὰ θαλάσσια ταῦτα λουτρὰ εἶναι τὰ μόνα ὧν ποιοῦσι χρῆσιν, ἐξασκοῦντα σπουδαίαν καὶ ἀρίστην ἐπὶ τῆς ὑγείας αὐτῶν ἐπιρροήν. Ὁ διάσημος Michelet ἐν τῷ *Περὶ Θαλάσσης* συγγράμματι αὐτοῦ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἀσφαλὲς μέσον ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποδίδει αὐτοῖς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φυσικὴν τῶν Ἄγγλων εὐρωστίαν, ῥητῶς δ' ἀναφέρει τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ θαλάσσῃ λουτρὰ ὡς τὰ ἄριστα. Ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ παραθαλάσσιον καὶ ναυτικώτατον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἐποίει τῶν θαλασσίων λουτρῶν χρῆσιν, μεγίστην ἐξασκησάντων ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐρωστίας καὶ τῆς καλλονῆς αὐτοῦ, διὸ καὶ ἐμυθολογήθη παρὰ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θαλασσίου ἀφροῦ. Ἡ Ναυσικάα λουομένη ἐν τῇ θαλάσσῃ μετὰ τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς δίδει εἰς τὰς ἑλληνίδας κυρίας τὸ ἄριστον δίδαγμα πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς καλλονῆς. Ἀναντίρρητον φαίνεται ἡμῖν, ὅτι τὰ θαλάσσια λουτρὰ εἶναι ἐξόχως τονικά. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ περιέχει ἐν διαλύσει διάφορα ἅλατα καὶ διαφόρους ὀργανικὰς ὕλας, τῶν ὁποίων τὰς τονικὰς ἰδιότητας κατέδειξεν ἡ πεῖρα. Αἱ τονικαὶ αὗται τοῦ θαλασσίου ὕδατος ἰδιότητες ἐπιτείνονται διὰ τῆς ψυχρότητος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς ἀνανεώσεως τοῦ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς κινήσεως τῶν κυμάτων. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ ὠφέλεια ἡ προκύπτουσα ἐκ τῆς ἐν τῷ ὕδατι κινήσεως καὶ ἀσκήσεως τοῦ λουομένου. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι τὰ γενικῶς ὠφέλιμα ταῦτα λουτρά, δύνανται νὰ ὦσιν ἐπιβλαβῆ εἴς τινας κράσεις, πρέπει δὲ νὰ γίνωνται μεθ' ὅλων τῶν προφυλακτικῶν τῆς ὑγιεινῆς κανόνων, ὧν οὐσιωδέστατος εἶναι νὰ μὴ παρατείνηται ἐν γένει τὸ θαλάσσιον λουτρὸν ἐπέκεινα τῶν πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας. Εἰς τὰ θαλάσσια λουτρὰ καὶ ἐν γένει εἰς τὰς εὐκολίας, ἂς παρέχει ἡ ἀφθονία τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἀποδοτέα ἡ παρατηρουμένη σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς Ἑλλάδος κατοίκους ἀνωτέρα καθαριότης τῶν νησιωτῶν ἡμῶν. Παροιμιαία οὕτω κατέστη δικαίως ἡ ἄκρα τῶν σωμάτων, τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν οἴκων καθαριότης παρ' Ὑδραίοις καὶ Σπετσιώταις.

Ὅρος ἀναπόφευκτος τοῦ διὰ τοῦ λουτροῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὑπάρχει ἡ καθαριότης τῶν καλυπτόντων αὐτὸ ἐνδυμάτων, καὶ ἰδίως τῶν ἐπὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πανικῶν. Ἡ μεγίστη, ἡ πρωτίστη, ἡ καλλίστη τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πολυτέλεια εἶναι ἡ τελεία καθαριότης, ἡ ἄσπιλος λευκότης τῆς πανικῆς ἐνδυμασίας. Δυστυχῶς ὀλίγοι εἰσὶν εἰσέτι οἱ ἐννοοῦντες παρ' ἡμῖν, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μόλις ἤδη μορφουμένας ἀνωτέρας τάξεις, τὴν ἀπαράμιλλον εὐγένειαν καὶ χάριν τοῦ εἴδους τούτου τῆς κομψότητος. Οἱ παρ' ἡμῖν κομψοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐκλαμβάνουσιν ὡς κομψότητα τοὺς ἐπιδεικτικοὺς συρμοὺς τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων. Ἵνα λάβῃ ὅμως ἡ κοινωνικὴ καθαριότης τὰς κανονικὰς αὐτῆς διαστάσεις, προϋποτίθεται πάντοτε ἡ ὕπαρξις ἀναλόγου ποσότητος ὕδατος εἰς χρῆσιν τῶν ἀνθρωπίνων πληθυσμῶν, ἰδίως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι. Ἡ ἔποψις ἰδίως τῆς καθαριότητος τῆς ἐνδυμασίας, ἥτις ἐν Ἀθήναις τοὐλάχιστον ἀπαιτεῖ ἀληθῶς οὐχὶ σμικρὰν δαπάνην, συνδέεται πρὸς τὸν ὀργανισμὸν δημοσίων *πλυντηρίων*, τὰ ὁποῖα ὡς ἄμεσον σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχωσιν, ὡς καὶ τὰ βαλανεῖα, τὴν εὐθηνίαν, χάριν ἐπίσης τοῦ πολλοῦ κόσμου.

Τὸ δημόσιον πλυντήριον περιλαμβάνει ὅλας ἐν γένει τὰς ἐργασίας ἀπὸ τοῦ πρώτου καθαρισμοῦ μέχρι τῆς στεγνώσεως τῶν ἐνδυμάτων. Ὅσον περισσότερον πεπυκνωμένοι εἶναι οἱ πληθυσμοί, τόσῳ μᾶλλον ἀναφαίνεται ἡ ἀνάγκη τῶν κοινῶν πλυντηρίων. Τοιουτοτρόπως ἐν Παρισίοις κατηρτίσθη εταιρία εἰς ἐπέκτασιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1848 δὲ ἐσχηματίσθησαν 172 πλυντήρια περιέχοντα 8,244 θέσεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων μισθοῦται ἢ δι' ὁλόκληρον ἡμέραν ἀντὶ λεπτ. 40, ἢ δι' ἡμίσειαν (λεπτ. 20), ἢ καθ' ὥραν (λεπτ. 5). Καὶ τὸ μὲν ψυχρὸν ὕδωρ δίδεται δωρεάν, τὸ δὲ θερμὸν ἀντὶ 5 λεπτ. τὰς 12 λίτρας. Τὰ λοιπὰ ἀνήκουσιν εἰς τὰς λεπτομερείας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι ὁ ἐργάτης δύναται νὰ εἶναι καθαρώτατος διὰ δαπάνης $3\frac{1}{2}$ φρ. κατὰ μῆνα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν του καὶ ὅτι ἡ δαπάνη αὕτη ἐλαττοῦται εἰς τὰ $\frac{1}{2}$ ἂν πλύνῃ ἡ σύζυγός του· μὴ λογιζομένου δὲ καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας ταύτης, ἡ ἐν λόγῳ μηνιαία δαπάνη καταπίπτει ἔτι μᾶλλον εἰς 85 λεπτὰ κατὰ μῆνα.

Ἐδώκαμεν ὡς ἐν σχεδιαγραφήματι γενικάς τινας ἰδέας περὶ καθαριότητος. Περαίνοντες δὲ τὸν λόγον ἐκφράζομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὡς ἐπὶ παντὸς ἐκπολιτευτικοῦ ζητήματος βλέπομεν τοὺς φίλους συμπολίτας βαδίζοντας βήματι γοργῷ εἰς τὸ μέγα καὶ καλὸν τοῦ πολιτισμοῦ στάδιον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἔχομεν δι' ἐλπίδος, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος ταχέως θέλει ἑλκύσει τὸ ζωηρὸν αὐτῶν ἐνδιαφέρον, καὶ ὅτι τὸ παράδειγμα ὅπερ πρῶτοι καὶ κατὰ τοῦτο ἔδωκαν εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον οἱ ἀθάνατοι πρόγονοι δὲν θέλει μείνει ἄγονον παρὰ τοῖς ἐπιγόνοις.

Γεώργιος Κ. Τυπάλδος.

Digitized by Google

ΛΙΘΟΙ ΚΑΤΑΠΙΠΤΟΝΤΕΣ ΟΥΡΑΝΟΘΕΝ

[Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ].

Ὁ διεξερχόμενος τὰ χρονικὰ τοῦ μέσου αἰῶνος ἀπαντᾷ συχνότατα περιεργοτάτας πληροφορίας περὶ βροχῶν λίθων, αἵματος, θείου. Μετὰ τῶν ἀναγραφῶν δὲ αὐτῶν συνάπτονται πάντοτε καὶ εὐσεβεῖς παραινέσεις πρὸς τὰ ἁμαρτωλὰ τοῦ κόσμου τούτου τέκνα, ἐνίοτε δὲ ἀναφέρονται καὶ φρικώδη παραδείγματα εὐθὺς ἐπακολουθήσαντα ὡς εἰδικαὶ τιμωρίαι διὰ τῶν παραδόξων τούτων βροχῶν. Ἐν τούτοις ὁ ἀναγνώστης θέλει νὰ μάθῃ κατὰ πόσον αἱ εἰδήσεις αὗταί εἰσιν ἀληθεῖς. Καὶ ὄντως ὑπάρχει ἐν αὐταῖς πάντοτε ἀλήθεια· ὁ ἐκλαμβάνων ὅμως τὰς παλαιὰς ταύτας πληροφορίας ὡς ὅλως ἀληθεῖς εὑρίσκεται ἐν μεγάλῃ πλάνῃ, ὅπως καὶ ὁ ἀποῤῥίπτων αὐτὰς καθ' ὁλοκληρίαν ὡς μύθους. Ἐνταῦθα δὲ ἁρμόζεται ἐπιτυχέστατα τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Biot εἰπόντος «*εἰς τὰς ἀμφιβόλους περιπτώσεις τὸ πιστεύειν εἶνε ἴδιον ἀμαθοῦς, τὸ διακρίνειν καὶ ἐκλέγειν ἴδιον ἡμιμαθοῦς, τὸ δὲ ἐρευνᾶν καὶ ἐξετάζειν ἀληθοῦς ἐπιστήμονος*». Σήμερον δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν μετ' ἀπολύτου θετικότητος, ὅτι οὐδέποτε ἔβρεξεν αἷμα, οὔτε ὅτι ἡ θειώδης βροχὴ τῶν χρονικῶν ἔλαβέ ποτε χώραν. Ἀλλ' αἱ εἰδήσεις αὗται ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶνε ὅλως ἀναέριοι· διότι γνωρίζομεν τανῦν, ὅτι ἐνίοτε κόνεις λεπτόταται ἐρυθραὶ ἢ ξανθαί, καταγόμεναι ἀπὸ τῆς κόνεως τῶν ἐρήμων τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, συγκαταπίπτουσι μεμιγμέναι μετὰ τῆς βροχῆς, οὕτω δὲ παρέχουσι καὶ παρέσχον εἰς τοὺς δεισιδαίμονας καὶ ἐστερημένους γνώσεων ἐπιστημονικῶν παλαιοὺς συγγραφεῖς τῶν χρονικῶν τὴν ἰδέαν τῆς βροχῆς τοῦ αἵματος ἢ τοῦ θείου.

Κατὰ τὰς ἀκριβεῖς μικροσκοπικὰς ἐρεύνας τοῦ *Ἔρεμβεργ* καὶ ἄλλων φυσιοδιφῶν πᾶσα κόνις περιέχει πάντοτε σχεδὸν τὰ λείψανα μικροσκοπικῶν ζωϋφίων, καλουμένων ἐγχυματικῶν, ὄντων ἀτελεστάτων, διὰ μεγεθυντικῶν μόνον ὁρατῶν. Οὕτω καὶ ἡ ἐρυθρὰ χιὼν ὡς αἴτιον τοῦ χρωματισμοῦ αὐτῆς ἔχει λεπτοτάτας ὀρυκτὰς κόνεις, ἢ φύκη τινά, δηλ. σμικρότατα καὶ ἀτελέστατα φυτὰ ἐντὸς αὐτῆς ἀναπτυσσόμενα.

Πολυαριθμότεραι τῆς αἱματηρᾶς καὶ θειώδους βροχῆς διηγήσεις τῶν χρονικῶν εἰσὶν αἱ ἀναφέρουσαι πτώσεις λίθων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Ῥωμαῖος συγγραφεὺς *Λίβιος* διηγεῖται ὅτι ἀνηγγέλθη ποτὲ εἰς τὴν γερουσίαν, ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμόρων ἀλβανικῶν ὀρέων ἔπεσαν οὐρανόθεν λίθοι πυκνοὶ ὡς χάλαζα ἀνεμόβλητος. Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύσωσι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἄνθρωποι ἀποσταλέντες ἐβεβαίωσαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀγγέλματος. Καὶ οἱ Κινέζοι ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτῶν συχνότατα μνημονεύουσι πτώσεων τοιούτων λίθων. Οὕτω τῇ 14 Ἰανουαρίου 616 λίθος πεσὼν οὐρανόθεν κατεσύντριψεν ἅμαξαν, ἐθανάτωσε δὲ καὶ 10 ἀνθρώπους.

Ἐν Σαξωνίᾳ, ἐν ἔτει 823, συνέβη τρομερὰ βροχὴ λίθων, ἐξ ἧς ἐφονεύθησαν ἄνθρωποι καὶ κτήνη, κατεκάησαν δὲ καὶ 35 χωρία ὑπὸ πυρός.

Πλησίον τῆς πόλεως Φρειδεβούργης παρὰ τῷ ποταμῷ Σάλῃ ἔπεσαν τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1304 λίθοι πύρινοι ἐξ οὐρανοῦ δίκην χαλάζης, οἵτινες ἧναψαν πυρκαϊάν, μεγάλως ζημιώσασαν τοὺς ἐκεῖ κατοίκους. Πρὸ τριακοσίων δὲ καὶ πεντήκοντα ἐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἐνσισχάϊμ ἐν Ἀλσατίᾳ ὑπάρχει τεμάχιον λίθου, ἐπὶ τοῦ τοίχου αὐτῆς ἀνηρτημένον, ἐφ' οὗ ἐν ἀρχαϊκῷ ἰδιώματι καὶ γλώσσῃ εἰσὶ γεγραμμένα: «Anno Domini 1492, ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, πρὸ τοῦ ἁγίου Μαρτίνου τῇ 7 Νοεμβρίου ἐγένετο θαῦμα παράδοξον. Μεταξὺ τῆς 11 καὶ 12 ὥρας πρὸ μεσημβρίας ἠκούσθη μέγας κρότος βροντῆς, μεθ' ὃν ἐπηκολούθησεν ἠχὼ μεγίστη ἀντηχήσασα πολὺ μακράν· συγχρόνως δὲ ἔπεσεν εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Ἐνσισχάϊμ λίθος ζυγίζων διακοσίας ἑξήκοντα λίτρας. Ὁ κρότος τῆς βροντῆς εἰς ἄλλα μέρη ἠκούσθη πολλῷ ἰσχυρότερος. Τὸν λίθον δὲ τοῦτον εἶδε παῖς τις πεσόντα εἰς τὴν ἀνωφέρειαν τὴν πρὸς τὸν Ῥῆνον καὶ Ἴλλ ἐντὸς ἀγροῦ τινος ἐσπαρμένου διὰ κριθῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ὀπήν τινα μόνον προὐξένησε. Οἱ χωρικοὶ δὲ λαβόντες αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀπέκοψαν τεμάχιά τινα ἐξ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐκεῖ νομάρχης ἀπηγόρευσε τοῦτο, ἔφερον τὸν λίθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ἀναρτήσωσιν ὡς σημεῖον θαύματος. Τότε ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται πλῆθος ἀνθρώπων ὅπως ἴδωσιν αὐτόν, ἐλέγοντο δὲ περὶ αὐτοῦ πλεῖστα ὅσα. Οἱ πεπαιδευμένοι ὅμως ἔλεγον ὅτι δὲν γνωρίζουσι τί εἶνε, διότι ἦτο πρᾶγμα ὑπερφυσικὸν νὰ πέσῃ τοιοῦτος λίθος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅτι πάντως εἶνε θαῦμα, διότι οὔτε ἤκουσαν πρότερον, οὔτε εἶδον, οὔτε ἀνέγνωσάν ποτε τοιοῦτόν τι ὅμοιον. Ἐπειδὴ δὲ εὑρέθη εἰς βάθος ὀργυιᾶς ἐντὸς τῆς γῆς κεχωσμένος, πάντες ἐνόμιζον, ὅτι ἡ εὕρεσις αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ θέλησιν θείαν. Ὁ ἦχος δὲ τὸν ὁποῖον προὐξένησεν ἡ βροντή, ἦτο τόσῳ μέγας ὥστε ἠκούσθη καὶ εἰς τὴν Λυκέρνην τῆς Ἑλβετίας καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη· τινὲς μάλιστα εἶπον, ὅτι καὶ οἰκίαι κατέπεσαν ἐκ τῆς δονήσεως.

»Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἡμέραν Δευτέραν, πρὸ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅταν ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανός, διέταξε νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν τὸν λίθον, ὅτε δὲ τὸν ἔφεραν εἶπε περὶ αὐτοῦ πολλὰς ἀστειότητας. Ὁμιλήσας δ' ἐπὶ πολὺ περὶ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, εἶπεν ὅτι πρέπει ν' ἀναρτηθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κόψωσι πλέον τεμάχια ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ αὐτοῦ ὅμως ἐξοχότης ἔλαβε δύο τεμάχια, ὧν τὸ μὲν ἓν ἐκράτησεν αὐτός, τὸ δ' ἄλλο

Digitized by Google

ἔπεμψεν εἰς τὸν δοῦκα Σιγμοῦνδον τῆς Αὐστρίας. Πάμπολλαι δὲ διηγήσεις ἐλέχθησαν περὶ τοῦ λίθου, τὸν ὁποῖον ἔκτοτε ἐκρέμασαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας εἰς μέρος περιφανές, ἔνθα καὶ νῦν κρέμαται καὶ ἔνθα πλῆθος λαοῦ ἐρχόμενον θεωρεῖ αὐτόν.»

Τὴν πτῶσιν τοῦ λίθου τούτου περιέγραψεν εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν καὶ ὁ Σεβαστιανὸς Βρὰντ ἔν τινι αὐτοῦ ποιήματι.

Ἄφθονος πτῶσις λίθων ἐγένετο τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1511 εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κρέμας ἐν Ἰταλίᾳ, ταυτοχρόνως σχεδὸν μετὰ τῆς συμβάσης τότε ὁλικῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου. Κατ' ἀρχὰς ἀνεφάνη μελανόν τι ἀστράπτον καὶ βροντοῦν νέφος· εἶτα ἐξῆλθε πυρίνη κερκοφόρος σφαῖρα, μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ὁποίας ἐπηκολούθησε βροχὴ λίθων. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δὲ τούτων λίθων ἐφονεύθησαν πλῆθος πτηνῶν ἐν τῷ ἀέρι περιιπταμένων καὶ προβάτων νεμομένων ἐν τοῖς ἀγροῖς· καὶ ἰχθῦς δὲ ἐθανατώθησαν ἐν τοῖς ποταμοῖς. Εἰς τὴν πόλιν Κρέμαν μάλιστα ἐφονεύθη καὶ εἷς μοναχός. Οἱ πεσόντες τότε λίθοι ὑπολογίζονται περὶ τοὺς χιλίους, ἐξ ὧν τινὲς εἶχον βάρος 260 καὶ ἄλλοι 120 περίπου λιτρῶν.

Τὰ δυστυχήματα τὰ ἐπισυμβάντα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀέρος πτῶσιν τῶν λίθων δὲν εἶνε σπάνια. Οὕτω τῇ 7 Μαρτίου 1618 περὶ τὸ μεσονύκτιον κατέπεσεν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ δικαστηρίου τῶν Παρισίων πυρίνη σφαῖρα, ἥτις ἥναψε πυρκαϊὰν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων.

Τριάκοντα καὶ πέντε περίπου ἔτη ὕστερον, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Σουηδοῦ πλοιάρχου Olaf Erikson Wilmann, ἔπεσε λίθος ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσε δύο ναύτας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1660 ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Μαρίας ἐν Μιλάνῳ μικρότατός τις λίθος, ὅστις ἐφόνευσε φραγκισκανόν τινα καλόγηρον. Εἰς τὸν μηρὸν τοῦ δυστυχοῦς μοναχοῦ εὑρέθη μέλαν ἄχρις ὀστοῦ διῆκον τραῦμα, εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε στρογγύλος μετὰ ὀξειῶν ἐξοχῶν λίθος, ὅστις θραυόμενος ἀνέδιδεν ὀσμὴν θείου.

Πλεῖστα δ' ὅμοια παραδείγματα ἠδυνάμεθα ἐνταῦθα ν' ἀναφέρωμεν ἐὰν ὁ χῶρος ἐπέτρεπεν ἡμῖν τοῦτο.

Κατὰ τὴν 26 Μαΐου 1751 εἶδον ἀπὸ πολλῶν μερῶν τῆς Γερμανίας εἰς τὰ βάθη τοῦ οὐρανοῦ πυρίνην σφαῖραν, ἥτις διευθύνετο πρὸς ἀνατολάς. Ἡ σφαῖρα αὕτη φθάσα ἄνω τοῦ μέρους Hradschina, παρὰ τῷ Agram, διεῤῥάγη δι' ἰσχυροῦ κρότου, ἐκπέμψασα καπνόν, κατέπεσαν δ' ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν γῆν δύο ὄγκοι. Ὁ εἷς τούτων, βάρους 71 λιτρῶν, ἐχώθη εἴς τινα ἀγρὸν 9 πήχεις βαθέως καὶ περιέσκαψε βόθρον πηχιαῖον τὸ πλάτος ἐν τῷ ἐδάφει. Ὁ δ' ἕτερος, 16 λίτρας βαρύς, ἔπεσεν ἐπί τινος λειμῶνος. Ἡ ἐπισκοπικὴ σύνοδος τοῦ Ἄγραμ ἐβεβαίωσεν ἀκριβῶς τὸ συμβὰν καὶ συνέταξεν ἐπίσημον ἔγγραφον ἐπὶ τούτῳ. Ἐρευνηθεῖσαι δὲ αἱ μᾶζαι αὗται συνίσταντο ἐξ ἀπύρου *σιδήρου*, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον ἀξιόπιστον συμβὰν τῆς πτώσεως τοῦ μετάλλου τούτου ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας. Τὸ πρᾶγμα προὐξένησε μεγίστην ἔκπληξιν, μάτην δ' ἐμόχθουν πολλοὶ νὰ εὕρωσι πιθανὴν ἐξήγησιν τοῦ γεγονότος. Μᾶζα σιδήρου πεσοῦσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ! ἦτο συμβὰν ἀλλότριον τῆς τέως ἀνθρωπίνης πείρας· διὸ πολλοὶ προέβησαν καὶ μέχρις ἀρνήσεως ὅλως τοῦ πράγματος. Οἱ ὀλίγοι δέ, οἵτινες ἐπίστευον ἔτι εἰς τὸ συμβάν, ἐξήγουν αὐτὸ οὕτως· ὁ κεραυνός, ἔλεγον, ἀπήντησεν εἰς τὸ ἔδαφος σιδηροῦχον μέταλλον καὶ ἀνέσυρεν αὐτὸ ἔξω, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ πέσῃ σίδηρος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐν τούτοις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἠκούοντο ὅμοιαι πτώσεις λίθων, οἷαι π. χ. αἱ παρὰ τῇ Ταβὼρ ἐν Βοεμίᾳ καὶ τῇ Luponas ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1753. Τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1768 περὶ τὴν ἑσπέραν ἔπεσεν ἐν Lucé τῆς Γαλλίας λίθος ἐκ σκιεροῦ νέφους μετὰ βροντώδη κρότον, ἕλκων βάρος 7 ½ λιτρῶν. Τὸ συμβὰν ἀνηγγέλθη εἰς τοὺς σοφοὺς τῶν Παρισίων, ἐστάλη δὲ καὶ ὁ λίθος. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἡ χημεία εὑρίσκετο ἔτι εἰς τὴν παιδικὴν αὐτῆς ἡλικίαν, ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνακαλύψῃ τι ἀσύνηθες ἐν τῷ λίθῳ. Συνεπέραναν δ' ἐκ τούτου ὅτι ὁ λίθος ἦτο εἶδός τι σιδηρούχου πυριτίου (σιδηρίτου), ὅπερ κείμενον ὑπὸ τὸ ἔδαφος, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ, ἐτάκη καὶ ἐξεσφενδονίσθη ἔνθα εὑρέθη· ἐχλεύαζον δὲ καὶ τὴν μωρίαν ἐκείνων, οἵτινες ἰσχυρίζοντο, ὅτι ἰδίοις ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸν λίθον πίπτοντα ἀπὸ τοῦ ἀέρος· «Ὄχι», ἔλεγον οἱ σοφοὶ τῶν Παρισίων, «ἐξῆλθε μᾶλλον ἐκ τοῦ ἐδάφους». Ὅταν δὲ τῇ 24 Ἰουλίου 1790 ἐν Γαλλίᾳ παρὰ τῇ Juillac καὶ Barbotan ἔπεσαν πάλιν λίθοι ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας, ἠρνοῦντο διάφοροι σοφοὶ νὰ δεχθῶσι τοὺς πεμπομένους εἰς αὐτοὺς λίθους, ἐγέλων δὲ ἐκ καρδίας ἐπὶ τῷ ἐπισήμῳ πρωτοκόλλῳ, ἐν ᾧ ὁ δήμαρχος τῆς Juillac κ. J. Düby ἐβεβαίου τὸ πρᾶγμα. Ἐν τούτοις δὲν ἀπεῖχεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ ἀλήθεια ἔμελλεν ἐπὶ τέλους ν' ἀναφανῇ.

Ὁ διάσημος περιηγητὴς *Παλλὰς* εὗρε κατὰ τὸ ἔτος 1772 ἐν Σιβηρίᾳ ὄγκον σιδήρου ζυγίζοντα 1600 λίτρας, τὸν ὁποῖον οἱ ἐκεῖ χωρικοὶ ἀνεκάλυψαν ὅλως ἀκάλυπτον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους τινός. Ὁ σίδηρος οὗτος εἶχε σπογγώδη τὴν ὑφήν, ἦτο δὲ τόσῳ σκληρός, ὥστε τέσσαρες χαλκεῖς εἰργάσθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὅπως ἀποκόψωσι μίαν μόνον γωνίαν ἀπὸ τοῦ ὄγκου. Ἐπὶ πολὺ ὁ Παλλὰς ἐβασάνισε τὸν νοῦν αὐτοῦ, πόθεν ἄραγε προήρχετο ἡ ἀξιοπερίεργος αὕτη σιδήρινος μᾶζα. Οἱ Τάταροι τῆς

Digitized by Google

χώρας, ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ σίδηρος, ἔλεγον, ὅτι ὁ λίθος ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὅτι ἦτο ἱερός. Ὁ Παλλὰς ὅμως μετὰ πολλὴν σκέψιν ἔδωσε τὴν ἀκόλουθον ἐξήγησιν· ὅτι ὁ λίθος ἀρχικῶς θὰ εὑρίσκετο ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ὅτι διὰ τῶν ὑδάτων τῆς βροχῆς καὶ τῶν ῥευμάτων τοῦ ὕδατος, ἀποπλυνθέντος τοῦ ἐπ'αὐτοῦ χώματος, ἀπεκαλύφθη.

Ἡ σιδήρινος μάζα τοῦ Παλλάς, ὅπως ἐκλήθη ὁ περίεργος οὗτος λίθος, διήγειρε τὸ γενικὸν διαφέρον. Μεταξὺ δὲ τῶν μετὰ ζήλου ἐνασχοληθέντων εἰς εὕρεσιν τῆς πηγῆς τοῦ λίθου ἦτο καὶ ὁ Ἐρνέστος Φρειδερῖκος *Χλάδνι*, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεφυλάσσετο ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθῆ φύσιν τῆς ἀξιοπεριέργου μάζης. Δὲν εἶνε δ' ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ διατρίψωμεν μικρὸν ἐπὶ τῶν ἰδιαζουσῶν περιστάσεων τοῦ παραδόξου τούτου ἀνθρώπου.

Ὁ Ἐρνέστος Φρ. Χλάδνι ἐγεννήθη τῇ 30 Νοεμβρίου 1756 ἐκ τοῦ Ἐρνέστου Μαρτίνου Χλάδνι, βασιλικοῦ συμβούλου καὶ καθηγητοῦ τῆς νομικῆς, ἐν Βυττεμβέργῃ. Ὡς ὢν δὲ ὁ μόνος υἱὸς τῆς οἰκογενείας, ἀνετράφη μὲν μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας, συνάμα ὅμως καὶ μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος· σπανίως ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα ἢ νὰ συναναστραφῇ ὁμήλικας αὐτῷ νέους. Τούτου λοιπὸν ἕνεκεν ἀνεπτύχθη εἰς τὸν νέον Χλάδνι ἰσχυρὰ ἐνδόμυχος ζωή, διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἐνησχολεῖτο ἐπὶ ὥρας ἐνίοτε μακρὰς ἀναγινώσκων περιηγήσεις καὶ βιβλία γεωγραφικά. Κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος εἰσῆλθεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Γρίμμας, ἔνθα ὁ ὑποχονδριακὸς καὶ ἰδιογνώμων διευθυντὴς Mücke περιώρισεν αὐτὸν τὰ μέγιστα. Ὅπως δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Χλάδνι διηγεῖτο βραδύτερον, δὲν ἠδύνατο, ὅπως οἱ πλεῖστοι ἄνθρωποι, νὰ καταριθμήσῃ μετὰ τῶν εὐτυχεστέρων ἐτῶν τῆς ζωῆς τὰ ἔτη τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐμεμψιμοίρει κατ' οὐδενός, διότι τὰ πάντα ἐγένοντο ἐξ ἀγαθῆς θελήσεως. Ἀπὸ τῆς Γρίμμας μετέβη πάλιν εἰς Βυττεμβέργην, ὅπως κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς σπουδάσῃ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῷ 1780 ἀφιέρωσεν ὅλως ἑαυτὸν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἰδίως δὲ εἵλκυεν αὐτὸν τὰ μέγιστα ἡ σπουδὴ τῆς ἀκουστικῆς, ἰδιάζων δὲ ἔρως νὰ διακριθῇ διά τινος ἀνακαλύψεως ἢ ἐφευρέσεως δὲν ἄφινεν αὐτὸν ἥσυχον. Καὶ ὄντως ἀνεκάλυψε τὰ συνώνυμα αὐτῷ σχήματα τοῦ ἤχου. Ἐν τούτοις τὰ ἐνδεῆ χρηματικὰ μέσα ἐκώλυον αὐτὸν ν' ἀφιερωθῇ ὅλως εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, μετ' οὐ πολὺ μάλιστα ἐπῆλθε καὶ δεινοτάτη ἀνέχεια. Ἐν τοιαύτῃ οἰκτρᾷ θέσει εὑρισκόμενος εὗρεν ὡς μόνην διέξοδον, νὰ κατασκευάσῃ νέον τι ὄργανον. Καίτοι δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη ἦτο παράδοξος καὶ σχεδὸν εἰπεῖν φαντασιώδης, κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐφεύρῃ μετὰ πολλοὺς καὶ μακροὺς μόχθους νέον ὄργανον, ὅπερ ἐκάλεσεν «εὔφωνον» καὶ ὅπερ φέρων μετ' ἑαυτοῦ περιήρχετο τὰς πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης, ἀποζῶν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῶν συναυλιῶν, τὰς ὁποίας ἔδιδε.

Κατὰ τὸ ἔτος 1792 εὑρεθεὶς ὁ Χλάδνι ἐν Γοττίγγῃ συνδιελέχθη τυχέως μετὰ τοῦ τότε διασήμου σοφοῦ *Λίχτεμβεργ* περὶ τῶν πυρίνων σφαιρῶν. Ὁ Λίχτεμβεργ εἶπεν, ὅτι δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸν τί ἀληθῶς εἰσὶν αἱ σφαῖραι αὗται καὶ ὅτι ἴσως δὲν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς. Ὁ Χλάδνι τότε ἐγένετο προσεκτικός, ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ πρᾶγμα περαιτέρω. Τούτου ἕνεκεν ἔμεινεν ἐν Γοττίγγῃ καὶ διηρεύνα τὴν ἐκεῖ βιβλιοθήκην, ἀναζητῶν πληροφορίας περὶ τῶν πυρίνων σφαιρῶν καὶ ἄλλων συγγενῶν ἀντικειμένων. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν ἐρευνῶν τούτων, ὅσας ἠδυνήθη νὰ συναγάγῃ, ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι πύρινοί τινες σφαῖραι, διερχόμεναι διὰ τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκρήγνυνται καὶ ἐκσφενδονίζουσι λιθίνους ἢ σιδηρίνους μάζας ἐπὶ τοῦ γηΐνου ἐδάφους. Οὕτω καὶ ἡ μάζα τοῦ Παλλάς δὲν ἦτο εἰ μὴ μετεωρόλιθός τις τοιοῦτος, ὅστις πρὸ ἀγνώστου χρόνου κατέπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν δὲ τῶν πυρίνων σφαιρῶν καὶ τῶν λιθίνων μαζῶν, αἵτινες καταπίπτουσιν ἀπ' αὐτῶν, ἤτοι τῶν μετεωρολίθων, ἰσχυρίζετο ὁ Χλάδνι ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ ἀπείρου χώρου τοῦ περὶ τὴν γῆν κόσμου, ἐν ᾧ πρὸ ἀκατανοήτως μακρῶν χρόνων περιπτάμεναι καταπίπτουσιν ἐνίοτε ἐπὶ τῆς γῆς, ὅταν πλησιάσωσιν ἐγγύτατα πρὸς αὐτήν. Ἡ πραγματεία τοῦ Χλάδνι ἐδημοσιεύθη τῷ 1794, τόσῳ δὲ ἔπεισε τὸν κόσμον, ὥστε οἱ μὲν ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς παράφρονα, ἄλλοι ἔπλαττον μωρὰ λογοπαίγνια, ἄλλοι δὲ τέλος κατηγόρουν αὐτοῦ ὡς ἀρνητοῦ πάσης ἠθικῆς τοῦ παντὸς διατάξεως! Οὗτος ὅμως ἐσιώπα ἀπέναντι τοιούτων ἐπιχειρημάτων, ἀνέβαλε δὲ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐρευνήσῃ περαιτέρω τὴν δοξασίαν αὐτοῦ διὰ νέων εὑρημάτων.

Ἡ ἀντίστασις κατὰ τῆς δοξασίας τοῦ Χλάδνι ἦτο μεγίστη ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ βεβαιώσῃ λαμπρότατα τὴν θεωρίαν αὐτοῦ. Ἦτο μεσημβρία τῆς 26 Ἀπριλίου 1803, ὅτε μεταξὺ τῆς 1 καὶ 2 μ. μ. ὥρας εἰς τὰς θέσεις Alençon, Falaise καὶ Caen ἐν Γαλλίᾳ, παρετηρήθη ἐν τῷ οὐρανῷ μεγάλη πύρινος σφαῖρα φερομένη ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς τὸ βορειοδυτικόν. Στιγμάς τινας δὲ μετὰ τοῦτο ἠκούσθη κατὰ τὴν κώμην l'Aigle, εἰς τὸ διαμέρισμα Orne, ἦχος ὡς ἐξ ἐκρήξεως, ἐξερχόμενος ἀπὸ μικροῦ νέφους σχεδὸν ἀκινήτου ἱσταμένου ἐν οὐρανῷ. Ἡ ἔκρηξις αὕτη διήρκεσε περὶ τὰ 5 6 λεπτά, ταύτην δὲ ἠκολούθησαν 3-4 ἦχοι προσόμοιοι τοῖς τῶν πυροβόλων καὶ θόρυβος ὡσεὶ ἀπὸ πυρῶν τυφεκίων καὶ

Digitized by Google

πλήθους τυμπάνων. Καθ' ἑκάστην δ' ἔκρηξιν ἀπεμακρύνοντο τεμάχιά τινα ἀτμῶν ἐκ τοῦ νέφους. Φῶς οὐδόλως παρετηρήθη ἐνταῦθα. Τέλος δὲ συγχρόνως ἔπεσαν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἔκτασιν ἐλλειψοειδῆ, ἔχουσαν διάμετρον κατὰ μῆκος 1 μέχρι μέχρι 2 μιλίων, 2,000-3,000 λίθοι, ὧν ὁ μὲν μέγιστος εἶλκε βάρος 18 λιτρῶν, ὁ δὲ μικρότατος 8 γραμμάτων. Ἦσαν θερμοί, οὐχὶ ὅμως διάπυροι, ἤτμιζον καταφανῶς, μετά τινας δὲ ἡμέρας ἐγένοντο στερεώτεροι ἢ ὅσῳ ἦσαν εὐθὺς κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτῶν.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπὸ πλήθους ἑωρακώτων μαρτυρηθὲν διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλων. Ἐν τούτοις οἱ γάλλοι σοφοί, οἱ τότε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν Γαλλίᾳ ἀντιπροσωπεύοντες τὴν ἐπιστήμην, ἀπώθησαν αὐτὸ κατὰ μέρος ὡς ζήτημα ὀχληρόν, ἠκούσθησαν δὲ καὶ φωναί, ἀποθαυμάζουσαι πῶς μία ὅλη κοινότης μετὰ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς ἠδύνατο ν' ἀπωλέσῃ τόσῳ τὸ λογικὸν αὐτῆς, ὅπως πιστεύσῃ ὅτι ἀληθῶς κατέπεσαν λίθοι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Εὐτυχῶς ὅμως κατῴκει πρό τινων ἐτῶν ἐν l'Aigle μέλος τι τῆς παρισινῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ὀνομαζόμενον *Leblond*. Οὗτος ἐφρόντισε νὰ περισυναγάγῃ ὅλα τὰ γεγονότα τὰ ὑπὸ αὐτοπτῶν μαρτυρούμενα, καὶ σχηματίσας πραγματείαν ἀπέστειλεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων. Ὥστε οἱ ἀκαδημαϊκοί, ἐπειδὴ ἔπρεπε τέλος νὰ πράξωσί τι ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποστείλλωσι τὸν διάσημον φυσικὸν *Biot* εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Orne, ὅπως ἐπὶ τόπου ἀναζητήσῃ τὰς ἀναγκαιούσας πληροφορίας καὶ διενεργήσῃ τὰς δεούσας ἐρεύνας. Ὁ Biot ἐπεβεβαίωσε τὰς προτέρας πληροφορίας. Εἴκοσι σχεδὸν χωρίων οἱ κάτοικοι ὑπῆρξαν αὐτόπται τοῦ φαινομένου, εἴς τινα δὲ μέρη οἱ λίθοι εἶχον καταπέσει τόσῳ ἄφθονοι, ὥστε δίκην χαλάζης ἐκυλινδοῦντο ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκημάτων.

Ἐκ τούτου ἡ ἔκθεσις τοῦ Biot, ἣν μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Παρισίους συνέταξεν, ἐνίκησε πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Οὐδεὶς ἔκτοτε ἠρνεῖτο τὴν πτῶσιν τῶν λίθων ἀπὸ τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ πῶς εὑρέθησαν οἱ λίθοι οὗτοι εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ἠδύναντο, ὡς εἰκός, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ ὀξύνοος καὶ ἐμβριθοῦς Χλάδνι, ἀλλ' οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν γερμανῶν ἐπιστημόνων, τοὐλάχιστον ἐν Γαλλίᾳ. Ἕνεκα τούτου ἐξήνεγκαν τὰς μωροτέρας καὶ παραλογωτέρας ὑποθέσεις. Οὕτως ὑπέθετον, ὅτι οἱ μετεωρόλιθοι εἶνε τέφρα ἀπορριφθεῖσα ἀπὸ τῶν ἡφαιστείων, ἥτις, συμπυκνουμένη διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, καταπίπτει, ἢ ὅτι εἰσὶ λίθοι φερόμενοι ἀπὸ τοῦ βορείου καὶ νοτίου πόλου διὰ σιφώνων. Τέλος δὲ κατέφυγον καὶ εἰς τὴν σελήνην· οἱ μετεωρόλιθοι εἶπον εἰσὶν ἐκβράσματα τῶν ἡφαιστείων τῆς σελήνης καὶ δι' ὑπολογισμῶν κατέδειξαν ὅτι λίθος σφενδονιζόμενος ἀπὸ τῆς σελήνης μετ' ἀρχικῆς ταχύτητος 7,800 ποδῶν, δὲν δύναται νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, ἀλλὰ φθάνει πρὸς τὴν ἡμετέραν γῆν. Εἶνε δὲ πολὺ πιθανὸν ὅτι τὰ ἡφαίστεια τῆς σελήνης ἔχουσιν ἀρκοῦσαν δύναμιν, καθόσον καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔτι μικρὸν Βεσούβιον παρετηρήθη ὕψος ῥίμματος 10,000 ποδῶν. Τὸ *δυνατὸν* λοιπὸν τῆς ἀπὸ τῆς σελήνης πτώσεως τῶν μετεωρολίθων εἶνε πιστευτόν, πόθεν ὅμως θὰ συμπεράνωμεν τὸ *πιθανὸν* τῆς πραγματικότητος; Λίθος σφενδονιζόμενος ἀπὸ τῆς σελήνης μετὰ ταχύτητος 7,800 ποδῶν πάντως δὲν καταπίπτει πάλιν ἐπ' αὐτῆς, οὔτε ὅμως κατέρχεται ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γῆς· ὁ τοιοῦτος λίθος ἤθελε μᾶλλον περιτρέχει τὴν γῆν ἡμῶν ὡς μικρά τις σελήνη ἀδιακόπως. Τοῦτο ἀπεδείχθη τελείως διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν. Ἀλλὰ καί τι πλέον. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι λίθος τις δυνατὸν νὰ καταπέσῃ ἐνίοτε ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς σελήνης, οὗτος ἤθελε φθάσει ἐνταῦθα μετὰ τελικῆς ταχύτητος $1\frac{1}{2}$ γερμ. μιλίου κατὰ δεύτερον λεπτόν. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς ταχύτης τῶν καταπεσόντων μετεώρων εἶνε κατὰ τὰς γενομένας καταμετρήσεις 5 γερμ. μιλίων· ὅπως δὲ παραχθῇ αὕτη ἦτο ἀνάγκη ὁ λίθος νὰ ἐκσφενδονισθῇ ἀπὸ τῆς σελήνης ἔχων ἀρχικὴν ταχύτητα 5 μιλίων. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς εἶνε παραδεκτόν, παραλειπομένης ἄλλως τε καὶ τῆς παρατηρήσεως, καθ' ἣν οὐδαμοῦ τῆς σελήνης παρετηρήθησαν ἡφαίστεια ἐν ἐνεργείᾳ.

Ἡ γνώμη λοιπὸν τῆς ἀπὸ τῆς σελήνης καταπτώσεως τῶν λίθων εἶνε, καθ' ἃ ὁ *Olbers* ἀπὸ τοῦ 1835 σαφέστατα κατέδειξεν, ἀπαράδεκτος. Δὲν μένει λοιπὸν ἄλλο πλὴν τῆς παραδοχῆς τῆς γνώμης τοῦ Χλάδνι, ὅτι αἱ πύρινοι σφαῖραι καὶ οἱ ἀερόλιθοι προέρχονται ἀπὸ τοῦ ἀχανοῦς περὶ τὰ οὐράνια σώματα χώρου.

Θεωρήσωμεν νῦν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς ξένους τούτους, οἵτινες ἀπρόσκλητοι καὶ χωρὶς νὰ εἰδοποιήσωσιν ἡμᾶς κατέρχονται ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γῆς. Οὗτοι διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας τάξεις· εἰς λιθίνους καὶ σιδηροῦς ἀερολίθους, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι συνίστανται ἐξ ἀπύρου σιδήρου μεμιγμένου μετὰ νικελίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀληθῶς παρατηρηθεισῶν πτώσεων σιδηρῶν ἀερολίθων δὲν ὑπερβαίνει, καθ' ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, τοὺς *ὀκτώ*. Ἐὰν διαπρίσωμεν τοὺς λίθους αὐτοὺς καὶ στιλβώσωμεν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν, εἶτα δ' ἐπιθίξωμεν αὐτὴν διὰ νιτρικοῦ ὀξέος, σχηματίζονται ἐπ' αὐτῆς διάφοροι εἰκόνες καὶ σχήματα, καλούμεναι, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτάς, *εἰκόνες τοῦ Βιλδμανσταιτ*. Αἱ εἰκόνες δὲ αὗται εἶνε σπουδαιότατον διακριτικὸν σημεῖον τῶν ἀερολίθων, καθόσον δι' αὐτῶν, ἑνουμένων καὶ τῶν ἄλλων χαρακτήρων, ἀναγνωρίζονται οὗτοι ἀσφαλῶς. Διότι πολλάκις ἀνευρέθησαν εἰς τὰ διάφορα τῆς

Digitized by Google

γῆς μέρη ὄγκοι ἀπύρου σιδήρου, περὶ ὧν δὲν ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ, ὅτι παρήχθησαν διὰ τεχνητῆς τήξεως καὶ ὅτι ἐπήγαζον ἐκ τοῦ μέρους ἐφ' οὗ εὑρέθησαν. Οὕτω καὶ ἡ μάζα τοῦ Παλλάς, περὶ ἧς ὁ Χλάδνι ἀπεφήνατο ὅτι εἶνε ἀερόλιθος, δοκιμασθεῖσα διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Βιλδμανσταῖτ ἐβεβαίωσε τὴν γνώμην ταύτην.

Ἀξιοπερίεργος σιδηροῦς ὄγκος εἶνε καὶ ὁ ἀερόλιθος ὁ εὑρεθεὶς τῷ 1814 παρὰ τῷ Lenatro ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἦτο ὄγκος βάρους 194 λιτρῶν, περιεῖχε δὲ κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ *Holger* 85 τοῖς ἑκατ. σιδήρου, 8 Νικελίου καὶ 4 Κοβαλτίου. Νεωστὶ ἠρεύνησεν ἐκ δευτέρου τεμάχιον τοῦ λίθου τούτου καὶ ὁ διάσημος ἄγγλος χημικὸς *Graham*. Εὗρε δὲ μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ περιείχετο ὄγκος ἀερίου τόσῳ πεπιεσμένος, ὥστε ἀπετέλει ποσότητα τριπλασίως μεγαλειτέραν τοῦ ὄγκου τοῦ λίθου. Ἐρευνήσας δὲ καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἀερίου τούτου ἐπισταμένως εὗρεν ὅτι ἦτο ὑδρογόνον. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Graham κατόπιν νὰ παρεμβάλῃ καὶ τεχνητῶς τριπλοῦν ὄγκον ἀερίου ἐντὸς κοινοῦ σιδήρου, οὐδέποτε ὅμως ἠδυνήθη ν' αὐξήσῃ τὸ ποσὸν τοῦ ὑδρογόνου ἄνω τῶν 35 τοῖς ἑκατόν. Ποῖον λοιπὸν συμπέρασμα ἐξάγομεν ἐκ τούτου; Ὅτι πρὶν ἢ ὁ μετεωρόλιθος τοῦ Lenatro καταπέσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἀναγκαίως θὰ διέτρεξε μέρος τι τοῦ περὶ τὴν γῆν χάους, ἐν ᾧ τὸ ὑδρογόνον θὰ εὑρίσκεται ἐν δαψιλείᾳ καὶ ἐν μεγαλητέρᾳ πιέσει ἢ τὸ τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαίρας.

Οὐχὶ ἧσσονος περιεργείας ἄξιοι εἰσὶ καὶ οἱ ἰδίως *λίθινοι* ἀερόλιθοι. Διότι καίτοι μὴ ἐνέχοντες οὐδεμίαν οὐσίαν διάφορον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν εὑρισκομένων (χρυσὸς μάλιστα καὶ ἄργυρος οὐδέποτε εὑρέθησαν ἐπ' αὐτῶν), ἔχουσι τὸ ἴδιον, ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡ διάταξις καὶ ἕνωσις τῶν στοιχείων εἶνε ἀλλοία τῆς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν σωμάτων. Πρὸς τούτοις δὲ διὰ τῶν τελειοτάτων χημικῶν ἀναλύσεων ἀνεκαλύφθησαν εἴς τινας ἀερολίθους καὶ λείψανα *ὀργανικῶν ἑνώσεων* ὡς *ἄνθραξ*. Τὰ ἐξαγόμενα δὲ ταῦτα ἔχουσι μεγίστην σπουδαιότητα, καθ' ὅσον ἄγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὀργανικὴ ζωὴ δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γῆν ἡμῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκτείνεται καὶ πέραν ταύτης.

Ἀνθρακοῦχοι ἀερόλιθοι εἰσίν:

Ὁ ἀερόλιθος τοῦ Alais, ὅστις κατέπεσε τῇ 15 Μαρτίου 1806 ἐν Γαλλίᾳ. Εἰς τὸν λίθον τοῦτον ἀνεκάλυψεν ὁ μέγας χημικὸς *Βερζέλιος* ἀπὸ τοῦ 1834 ἔτι τὴν ὕπαρξιν ὀργανικῆς οὐσίας, ὀρφνουμένης διὰ πυρακτώσεως καὶ καταλιπούσης σμικρὸν ποσὸν μέλανος ἄνθρακος. Μεταγενέστεραι δ' ἔρευναι τοῦ *Roscoe*, καθηγητοῦ τῆς χημείας ἐν Μαγχεστρίᾳ, ἔδειξαν τὴν ὕπαρξιν οὐσίας, ἥτις ἀπατμιζομένη ἐκρυσταλλοῦτο κατὰ κρυστάλλους ὄζοντας ἀρωματικῶς. Τὸ ὁλικὸν ποσὸν τοῦ ἄνθρακος ἦτο ὑπὲρ τὰ 3 τοῖς ἑκατόν.

Ὁ ἀερόλιθος τοῦ Rockefeld, ὁ καταπεσὼν τῇ 13 Ὀκτωβρίου 1838, περιέχει μικρὰ ποσὰ ξανθιζούσης κηροειδοῦς οὐσίας, τηκομένης κατὰ τὴν θέρμανσιν καὶ διακρινούσης μέλανα ἄνθρακα, τὴν ὀσμὴν παραπλήσιον πίσῃ. Ὁ ἀερόλιθος τοῦ Κάβα, ὅστις ἔπεσε τῇ 15 Ἀπριλίου 1858 περιέχει κατὰ *Wöhler*, πλὴν ἀμιγοῦς ἄνθρακος, καὶ ἑτέραν ἀνθρακοῦχον οὐσίαν ὀργανικῆς ἀρχῆς.

Ὁ ἀερόλιθος τέλος, ὅστις κατέπεσε παρὰ τῷ Orgueil ἐν Γαλλίᾳ τῇ 14 Μαΐου 1864 εἶνε ὁ νεώτερος πάντων· ἔχει δὲ καὶ οὗτος κατὰ τοὺς χημικοὺς ὡς κυριώτατον συστατικὸν ἄνθρακα.

Σπ. Μηλιαράκης.

Μετ' εὐχαριστήσεως, νομίζομεν, θ' ἀναγνώσωσιν οἱ συνδρομηταὶ ἡμῶν τὸ κατωτέρω περιπαθὲς διήγημα τοῦ Ἄνδερσεν «Ἱστορία μιᾶς μητρός», οὗ τινος τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν ὀφείλομεν εἰς τὸν γλαφυρὸν κάλαμον ἡμετέρου συνεργάτου.

Πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἑστίας ἀπεστάλη ἐκ Κοπενχάγης ὑπὸ λογίου αὐτῆς συνδρομητοῦ κομψότατον βιβλίον, περιέχον τὸ ἐν λόγῳ διήγημα εἰς δεκαπέντε γλώσσας, τὰς ἑξῆς· δανικήν, σουηδικήν, ἰσλανδικήν, γερμανικὴν (καθαρεύουσαν καὶ χυδαίαν), ὁλλανδικήν, ἀγγλικήν, γαλλικήν, ἱσπανικήν, νεοελληνικήν, ῥωσσικήν, πολωνικήν, βοεμικήν, οὑγγρικὴν καὶ φιλανδικήν· Τὰς εἰς τὴν σερβικήν, κροατικήν, ἰταλικήν, πορτογαλικήν, βλαχικὴν καὶ βεγγαλικὴν γλῶσσαν μεταφράσεις τοῦ περικαλλήτου διηγήματος μὴ δυνηθέντες νὰ προμηθευθῶσιν οἱ φιλόκαλοι ἐκδόται, δὲν περιέλαβον εἰς τὴν πολύγλωσσον ἔκδοσίν των. Τὴν νεοελληνικὴν μετάφρασιν ἐφιλοπόνησεν ὁ κ. Ἰωάννης Πίος, διατρίψας πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἑλλάδι, ἐδημοσίευσε δὲ αὐτὴν τὸ πρῶτον ἡ Εὐνομία, ἐν ἔτει 1865. Παράφρασιν τοῦ αὐτοῦ διηγήματος ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1865 ὁ μακαρίτης Σ. Ν. Βασιλειάδης, καὶ ὁ κ. Α. Λασκαράτος ἐν τῷ Λύχνῳ του (1868).

Σ. τ. Δ.

Η ΜΑΝΑ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΟΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Ἄνδερσεν.

Σ' ἑνὸς παιδιοῦ προσκέφαλο μιὰ μάνα παραστέκει
καὶ ξαγρυπνᾷ, ἀνήσυχη καὶ καταπικραμένη.
Τὄχει μονάκριβο παιδὶ καὶ τρέμει μὴν τὸ χάσῃ.
Χλωμὸ τὸ προσωπάκι του, τὰ μάτια του κλεισμένα,
μὲ πόνο τὸ στηθάκι του ἀναιβοκαταιβαίνει·
κάθε ποῦ παίρνει ἀνάπνοὴ λὲς στεναγμὸς καὶ βγαίνει.
Τὸ βλέπ' ἡ μάνα καὶ πονεῖ καὶ σχίζετ' ἡ καρδιά της.

Ἐκεῖ 'ς τὴν θύρα της κτυποῦν.—Ποιὸς εἶναι;—Ἕνας γέρος.
Κάτι 'ς τὴν ῥάχη του φορεῖ, 'σὰν ῥάσο, 'σὰν σεντόνι,
καὶ τὸ κρατεῖ σφικτὰ σφικτά. Νὰ ζεσταθῇ γυρεύει.
Χειμῶνας εἶναι, τὰ βουνὰ κ' οἱ κάμποι χιονισμένοι,
ἔξω ἀπ' τὴν θύρα ὁ Βορειᾶς μουγκρίζει παγωμένος,
κι' ὁ γέρος 'ς τὸ κατώφλι της ἀπὸ τὸ κρύο τρέμει.

Ἡ μάνα γέρνει 'ς τὸ παιδί, τὸ βλέπει κοιμισμένο,
στιβάζει ξύλα 'ς τὴν φωτιά, τὴν θύρα μανταλόνει.
Κι' ὁ γέρος 'πῆγε κάθισε κοντὰ εἰς τὸ παιδί της,
κ' ἡ μάνα ἀντίκρυ κάθεται καὶ βλέπει τ' ἄρρωστό της
ὁποῦ ἀνέπνεε βαρειὰ κ' ἐσάλευε τὰ χέρια.
—Πὲ, θὰ σωθῇ; ἢ ὁ Θεὸς θὰ μοῦ τὸ πάρῃ, γέρο;
Τὸ κάτασπρο κεφάλι του ἐκούνησεν ὁ γέρος,
'σὰν νὰ τῆς λέγῃ θ ἀ σ ω θ ῇ, καὶ 'σὰν νὰ λέγῃ ὄ χ ι.
Ἔσκυψ' ἡ μάνα· δάκρυα τὰ μάγουλά της βρέχουν.
Τὰ βλέφαρά της ἔκλεισαν. Τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύκταις
ἔχει ἡ πτωχὴ νὰ κοιμηθῇ. Ὁ ὕπνος τὴν ἐπῆρε.
Ἀπεκοιμήθη μιὰν στιγμή. Μὲ μιᾶς ἀνατριχιάζει,
κρύος ἱδρὼς τὴν περεχᾷ, ἐδῶ κ' ἐκεῖ κυττάζει,
δὲν βλέπει τὸ παιδάκι της, τὸν γέρον δὲν τὸν βλέπει. . .
Ὁ γέρο Χάρος ἔφυγε κ' ἐπῆρε τὸ παιδί της!
Κ' ἐκεῖ, ἐκεῖ ποῦ δούλευε 'ς τὴν κώχην τ' ὡρολόγι,
μὲ μιᾶς βουίζει καὶ βογγᾷ, καὶ πέφτει τὸ βαρίδι.

Digitized by Google

Ἡ ὥρα ἐσταμάτησε.—Ἡ μάνα τρέχει ἔξω,
τρέχει, φωνάζει δυνατά· Παιδάκι μου, παιδί μου!

'Σ τὰ χιόνια ἔξω κάθεται μιὰ μαυροφορεμένη.
—Μὴν εἶδες γέρον νὰ περνᾷ, μὴν εἶδες τὸ παιδί μου;
—Εἶδα τὸν Χάρον κ' ἔτρεχε κ' ἐκράτει τὸ παιδί σου.
Τρέχει γοργὰ, τὸν ἄνεμον τὸν ξεπερνᾷ ὁ Χάρος,
κι' ὅ,τι κι' ἂν πάρῃ μιὰ φορὰ δὲν τὸ γυρίζει 'πίσω.
—Τί δρόμον πῆρε δεῖξέ μου, τί δρόμον, καὶ τὸν φθάνω.
—'Πὲ ὅλα τὰ τραγούδια σου τὸν δρόμον νὰ σοῦ δείξω,
τὰ τραγουδάκια τὰ γλυκὰ πὤλεγες τοῦ παιδιοῦ σου.
Εἶμαι ἡ Νύκτα· σ' ἔβλεπα νὰ κλαῖς καὶ νὰ τὰ λέγῃς.
—Νύκτα μου, ὅλα νὰ σ' τὰ πῶ, μόν' ἄφησέ με τώρα
ὁποῦ τὸν Χάρον κυνηγῶ νὰ εὕρω τὸ παιδί μου!
Ἡ Νύκτα ἐσκυθρώπασε, τὸν δρόμον δὲν τῆς δείχνει.
Σφίγγει τὰ χέρια ἡ πτωχὴ καὶ τραγουδεῖ καὶ κλαίει·
δάκρυ τὸ δάκρυ ἀκολουθεῖ, τραγοῦδι τὸ τραγοῦδι.
Κ' ἡ Νύκτα τὴν 'λυπήθηκε, τῆς ἔδειξε τὸν δρόμον.
—'Σ τὸ δάσος πήγαινε, δεξιά. 'Εκεῖ 'ς τὰ μαῦρα πεῦκα
εἶδα τὸν Χάρον νὰ χωθῇ κ' ἐκράτει τὸ παιδί σου.

'Σ τὰ πεῦκα μέσα τὰ πολλὰ, 'ς τὰ τόσα μονοπάτια
ἡ μάνα παρελόγιασε, δὲν 'ξεύρει ποῦ νὰ 'πάγῃ.
'Εκεῖ 'ς τοῦ δάσους τὰ πυκνὰ ἐφύτρον' ἕνας βάτος.
Δὲν εἶχε φύλλα οὔτ' ἀνθοὺς, ἀγκάθια εἶχε μόνον
κι' ἀπ' τὰ κλαδιά του ἔσταζε ἡ πάχνη παγωμένη.
—Τὸ εἶδες τὸ παιδάκι μου; εἶδες τὸν Χάρον, βάτε;
—Εἶδα τὸν Χάρον νὰ περνᾷ κ' ἐκράτει τὸ παιδί σου.
'Αγκάλιασέ με, σφίξε με 'ς τὰ στήθη τὰ ζεστά σου,
ποῦ τὰ κλαδιά μου 'πάγωσαν κι' ἀπὸ τὸ κρύο τρέμω,
κι' ἂν μὲ ζεστάνῃς θὰ σοῦ 'πῶ τὸν δρόμον ποῦ ἐπῆραν.
Σφίγγει τὸν βάτον δυνατὰ 'ς τὰ στήθη τὰ ζεστά της·
ἐξέσχιζαν τὴν σάρκα της τ' ἀγκάθια· στάζει αἷμα...
'Σ τὴν χειμωνιάτικην νυκτιὰν ὁ βάτος 'βγάζει ἄνθη,
'ς τὰ παγωμένα του κλαδιὰ φύλλα χλωρὰ φυτρόνουν.
Τόσην φωτιὰ ἔχ' ἡ καρδιὰ μιᾶς μάνας λυπημένης!

Κι' ὁ βάτος τὴν 'λυπήθηκε, τῆς ἔδειξε τὸν δρόμον.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρέχει, ἀπαντᾷ 'ς τὸν δρόμον της μιὰν λίμνην.
Εἶναι βαθειὰ, καὶ πέραμα δὲν βλέπει, οὔτε ξύλο,
κ' ἡ μάνα θέλει νὰ διαβῇ νὰ εὕρῃ τὸ παιδί της.
—Θεέ μου, θαυματούργησε νὰ καταπιῶ τὴν λίμνην!
Καὶ πέφτει κάτω· 'ς τὰ νερὰ βουτᾷ τὸ μέτωπό της.
Καὶ εἶδ' ἡ λίμνη ἀπὸ βαθειὰ τὰ μάτια της νὰ λάμπουν.
—Μέσ' τὰ βαθειά μου ἔχω 'γὼ πολλὰ μαργαριτάρια,
πλὴν 'σὰν τὰ μάτια σου τὰ δυὸ δὲν εἶδ' ἀκόμη ἄλλα.
Ἂν θέλῃς δάκρυσέ μου τα νὰ πέσουν 'ς τὰ νερά μου,
κ' ἐγὼ ἀντίκρυ σὲ περνῶ 'ς τοῦ Χάρου τὸ παλάτι,
πὤχει τοὺς κήπους τοὺς λαμπροὺς μ' ἄνθη καὶ δένδρα μύρια,
τὸ κάθε δένδρον καὶ ζωὴ, ζωὴ τὸ κάθε ἄνθος.
—Νὰ λίμνη, πάρ' τὰ μάτια μου καὶ δός μου τὸ παιδί μου!
Ἡ μαύρη κλαίει καὶ θρηνεῖ καὶ κλαίει καὶ δακρύζει
ὡς ποῦ τὰ μάτια της τὰ δυὸ ἐχύθηκαν 'ς τὴν λίμνην,
καὶ 'ς τὰ βαθειά της ἔλαμψαν 'σὰν δυὸ μαργαριτάρια.

Κ' ἡ λίμνη τὴν ἐσήκωσε, τὴν 'πέρασε ἀντίκρυ.
'Εκ' ἦσαν δάση καὶ σπηλιαῖς, καὶ στύλοι καὶ καμάραις,
δὲν ἤξευρες εἶναι βουνὸ, ἢ κῆποι καὶ παλάτια.
'Αλλὰ ἡ μάνα τίποτε δὲν ἔβλεπ' ἡ καϋμένη·
τὰ δυό της μάτια ἔλαμπαν μέσ' τὰ βαθειὰ τῆς λίμνης.
—Ποῦ εἶν' ὁ Χάρος 'πητέ μου, ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
Τὴν ἄκουσ' ἡ γερόντισσα ποῦ 'φύλαγε 'ς τὴν θύρα.
—Ὁ Χάρος ἀπ' τὸν γῦρόν του δὲν ἦλθ' ἀκόμη 'πίσω.
Ποιὸς σὲ ὡδήγησεν ἐδῶ; Ποιὸν εἶχες βοηθόν σου;
—Βοήθεια εἶχα τὸν Θεόν. Μ' ἐλέησεν ἐκεῖνος.
Καὶ σὺ, γρηὰ, λυπήσου με. Ποῦ θαὕρω τὸ παιδί μου;
—'Εγὼ δὲν 'ξεύρω τὸ παιδὶ, καὶ σὺ δὲν ἔχεις μάτια.
Δένδρα καὶ ἄνθη περισσὰ 'μαράθηκαν ἀπόψε,
κι' ὁ Χάρος τώρα πὤρχεται θὰ τὰ μεταφυτεύσῃ.
Τὸ κάθε δένδρον ἄνθρωπος, ζωὴ τὸ κάθε ἄνθος.
'Μοιάζουν μὲ τ' ἄλλα τὰ φυτὰ ὁποῦ 'ς τὴν γῆν φυτρόνουν,
ἀλλὰ ἐδῶ ἔχουν καρδιαῖς, κ' ἔχ' ἡ καρδιά των κτύπον.
Ἂν ἀπ' τὸν κτύπον τῆς καρδιᾶς γνωρίσῃς τὸ παιδί σου·
ἐγὼ σοῦ δείχνω ποῦ νὰ πᾷς. Τί ἔχεις νὰ μοῦ δώσῃς;
—Καὶ τί μοῦ μένει τῆς πτωχῆς; Τί ἔχω νὰ σοῦ δώσω;
'ς τὰ τετραπέρατα τῆς γῆς πηγαίνω ἂν μὲ στείλῃς.
—'Σ τὰ τετραπέρατα τῆς γῆς δὲν ἔχω νὰ σὲ στείλω.
Δός μου τὰ μαῦρά σου μαλλιὰ, ταῖς εὔμορφαις πλεξούδαις,
καὶ πάρε τ' ἄσπρα μου μαλλιὰ, τὸν δρόμον νὰ σοῦ δείξω.
Τῆς ἔδωκε ταῖς εὔμορφαις ταῖς μαύραις της πλεξούδαις
κ' ἐπῆρε τ' ἄσπρα της μαλλιὰ καὶ τ' ἄσπρα της τὰ φρείδια,
κ' ἐμβῆκαν μέσα 'ς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατιοῦ τοῦ Χάρου,
ἐκεῖ ποῦ ἦσαν τὰ φυτὰ, δένδρα καὶ ἄνθη μύρια.
Ἦσαν ἐκεῖ τραντάφυλλα καὶ νάρκισσοι καὶ κρίνοι,
καὶ ὅλα τ' ἄνθη τοῦ βουνοῦ, καὶ τῶν νερῶν λουλούδια,
καὶ ποιὸ ἀπ' τ' ἄνθ' ἦτον γερὸ καὶ ποιὸ ἀρρωστημμένο.
Ἦσαν ὀξειαῖς καὶ φοινικιαῖς καὶ πλάτανοι καὶ πεῦκα,
καὶ ῥίγανη 'ς τὸν ἴσκιον των κι' ἀλιφασκιὰ καὶ θροῦμπι.
Καὶ τὸ καθέν' ἀπ' τὰ φυτὰ ἔχει καὶ τ' ὄνομά του·
καθένα εἶναι μιὰ ζωή. Κ' οἱ ἄνθρωποι ἐζοῦσαν
ἕνας ἐδῶ, ἄλλος ἐκεῖ, 'ς ὅλαις τῆς γῆς ταῖς ἄκραις.
Καὶ τὸ καθέν' ἀπ' τὰ φυτὰ κτυποῦσε ἡ καρδιά του.
Κ' ἡ μάνα ἡ βαρυόμοιρη ἡ πολυπικραμένη
μέσ' τὰ λουλούδια τὰ μικρὰ ψηλαφητὰ σκαλίζει,
καὶ σκύφτει τὸ κεφάλι της ν' ἀκούσῃ τὴν καρδιά των.
'Σ τὰ χίλια μέσα 'γνώρισε τὸν κτύπον τοῦ παιδιοῦ της·
ἦτον γαρύφαλο μικρὸ, χλωμὸ κι' ἀρρωστημένο.
—Τὸ ηὗρα! Νάτο, ἔκραξε καὶ ἅπλωσε τὰ χέρια.
—Μὴν το ἐγγίξῃς. Πρόσμενε ὁ Χάρος νὰ γυρίσῃ,
καὶ ὅταν ἔλθῃ ἀπ' ἐδῶ νὰ σοῦ τὸ ξερριζώσῃ
φοβέρισέ τον πῶς καὶ σὺ θὰ ξερριζώσῃς τ' ἄλλα.

'Εκεῖ μὲ μιᾶς ἐχύθηκεν ἕνας ψυχρὸς ἀέρας
κ' ἔννοιωσ' ἡ μάνα ἡ τυφλὴ πῶς ἔρχεται ὁ Χάρος.
—'Εδῶ πῶς ἦλθες; Τί ζητεῖς; Ποιὰ εἶσαι;—Εἶμαι μάνα!
Καὶ τὸ γαρυφαλάκι της σκεπάζει μὲ τὰ χέρια.
Φυσᾷ ὁ Χάρος. 'Πάγωσαν τὰ δάκτυλα τῆς μάνας·
βαρειὰ βαρειὰ ἐκρέμασαν τὰ χέρια 'ς τὸ πλευρό της.
—Ὅ,τι κι' ἂν κάμῃς δὲν 'μπορεῖς τὸν Χάρον νὰ νικήσῃς.
—Εἶν' ἐλεήμων ὁ Θεὸς καὶ σὲ νικᾷ 'Εκεῖνος.
—'Εγὼ δὲν κάμνω ἄλλο τι παρὰ τὸ πρόσταγμά του.
'Εμένα μ' ἔχει κηπουρὸν νὰ τοῦ μεταφυτεύω
τὰ δένδρα του καὶ τ' ἄνθη του εἰς τὸν παράδεισόν του,
εἰς ἕνα τόπον μακρινὸν ποῦ γυρισμὸν δὲν ἔχει.
'Εκεῖ ἐγὼ τὰ παραιτῶ καὶ ἄλλοι τὰ φροντίζουν.
—Ἄχ! δός μου τὸ παιδάκι μου, δὸς τὸ παιδί μου Χάρε!
Πέφτει 'ς τὴν γῆν γονατιστὴ, παρακαλεῖ καὶ κλαίει.
Δὲν ὠφελοῦν τὰ κλαύματα οὔτε τὰ παρακάλια.
Μὲ μιᾶς τὰ χέρια τὰ τυφλὰ ἁπλόν' εἰς δυὸ λουλούδια.
—Ἂν μ' ἀπελπίζῃς ὅλα σου θὰ σοῦ τὰ ξερριζώσω!
—Μὴν τὰ ἐγγίζῃς!... Σὺ πονεῖς καὶ κλαίεις τὸ παιδί σου,
καὶ θέλεις τώρα τὴν καρδιὰν νὰ καύσῃς ἄλλης μάνας;
'Ετράβηξε τὰ χέρια της καὶ γέρνει τὸ κεφάλι.
—Σοῦ ἔφερα τὰ μάτια σου. Τὰ 'ψάρευσα 'ς τὴν λίμνην.
Τὰ εἶδα κ' ἔλαμπαν ἐκεῖ μέσ' τὰ βαθειὰ νερά της.
Πάρε τα 'πίσω. Βλέπουνε καλλίτερ' ἀπὸ πρῶτα.
Πάρε τα κ' ἔλα νὰ ἰδῇς τὰ δύο λουλουδάκια
ποῦ ἅπλωσες τὰ χέρια σου νὰ μοῦ τὰ ξερριζώσῃς.

Εἰς τὸ πηγάδι τῆς ζωῆς ὁ Χάρος τὴν ἐπῆγε·
ἔσκυψε μέσα νὰ ἰδῇ κ' εἶδε τὰ δυὸ ἀνθάκια,
κ' εἶδε καθέν' ἀπὸ τὰ δυὸ τί μοῖρα τὸ προσμένει.
Τιμὴ, ἀγάπη καὶ χαρὰ ἐπρόσμενε τὸ ἕνα,
καὶ τ' ἄλλο τὸ ἐπρόσμενε ἡ συμφορὰ κ' ἡ πίκρα.
Θέλημα εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ μοῖρα κάθε ἄνθους!
—'Πὲ τίνος εἶναι ἡ χαρὰ, ἡ πίκρα τίνος, Χάρε;
—Δὲν ἠμπορῶ νὰ σοῦ τὸ 'πῶ. Μόνον αὐτὸ σοῦ λέγω:
Εἶν τοῦ παιδιοῦ σου ἡ ζωὴ ἓν ἀπ' αὐτὰ τ' ἀνθάκια,
κ' ἓν ἀπ' τὰ δύο ῥιζικὰ ἡ μοῖρα τοῦ παιδιοῦ σου.
—'Πέ μου, ὦ Χάρε, ἀπ' τὰ δύο ποιὸ εἶναι τὸ παιδί μου;
Ἂν εἶν' ἡ μοῖρα ἡ κακὴ 'δική του, πάρε μού το,
πάρ' το μαζῆ σου μακρυὰ εἰς τοῦ Θεοῦ τὸν κῆπον.

Καὶ ἔπεσε 'ς τὰ γόνατα κ' ἐσταύρωσε τὰ χέρια.
—Τὰ τόσα μου τὰ δάκρυα, τὰ τόσα παρακάλια
συγχώρησέ μου τα, Θεὲ, καὶ κάμε ὅπως θέλεις,
γιατὶ εἶναι πάντοτε σωστὸν, Θεὲ, τὸ θέλημά σου,
κι' ἂν νὰ τ' ἀλλάξῃς σὲ ζητῶ, Θεέ μου, μὴ μ' ἀκούσῃς,
μὴ μὲ ἀκούσῃς!....
Κ' ἔσκυψε τὸ μέτωπον 'ς τὸ χῶμα.

Κι' ὁ Χάρος ἀνεχώρησε μαζῆ μὲ τὸ παιδί της.
'Σ τὸν τόπο πᾶν τὸν μακρυνὸν ποῦ γυρισμὸν δὲν ἔχει.

Νοέμβριος, 1877. Δ. Β.

Ὁ Βύρων εἶχε κύνα, Ῥοτσβαὶν καλούμενον, πρὸς ὃν μεγίστην ᾐσθάνετο ἀγάπην καὶ εἰς ὃν

Digitized by Google

θανόντα ἀνήγειρε μνημεῖον ἐπιγράψας τάδε: Ὁ λίθος οὗτος καλύπτει τὰ λείψανα φίλου· ἕνα μόνον ἐγνώρισα καὶ οὗτος κεῖται ἐνταῦθα.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ;

Ὑπάρχει γενεά τις μεμψιμοίρων φυσιοδιφῶν καὶ ἐπιστημόνων, ἰσχυριζομένων ὅτι τῆς φύσεως αἱ δυνάμεις ἐξαντλοῦνται καθ' ἑκάστην· ὅτι οἱ ἄνδρες δὲν γεννῶνται εὔρωστοι ὅπως πρίν, αἱ γυναῖκές εἰσιν ἧττον ὡραῖαι, τὰ ἄνθη ἔχουσιν ἀσθενεστέραν ὀσμήν, οἱ καρποὶ κατωτέραν γεῦσιν καὶ αὐτῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τὸ θάλπος ἐπαισθητῶς ἐλαττοῦται.

Ἂν ἡ παρακμὴ αὕτη περιωρίζετο εἰς μόνον τὸν ὑλικὸν κόσμον, τὸ κακὸν ἤθελεν εἶναι ἴσως ὑποφερτόν. Δυστυχῶς ὅμως μετὰ τοὺς μεμψιμοίρους φυσιοδίφας ἐμφανίζονται οὐχ ἧττον μεμψίμοιροι φιλόσοφοι, προθύμως ἀποδεικνύοντες ὅτι τοῦ πνεύματος ἡ κατάπτωσις εἶναι ἔτι μείζων ἢ τῆς σαρκός, αἱ δὲ σήμερον μητέρες ἔπαυσαν γεννῶσαι οὐ μόνον Ἡρακλεῖς καὶ Ἑλένας κατὰ τὴν ῥώμην καὶ τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ Ὁμήρους, Σωκράτας καὶ Φειδίας. Τινὲς δὲ τούτων, καὶ περαιτέρω προβαίνοντες, διατείνονται ὅτι μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας συνεξηντλήθη καὶ ἡ καλαισθησία, ὥστε τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων σεβόμεθα μὲν καὶ θαυμάζομεν καθ' ἕξιν καὶ κατὰ παράδοσιν, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ εὕρωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν ἐκείνην, πρὸς ἣν ἀπαιτοῦνται λεπτότεραι αἰσθήσεις καὶ θερμοτέρα καρδία.

Ἀλλ' ἐὰν καὶ ἡ τελευταία αὕτη ὑπόθεσις ἀληθεύει, τότε οὐ μόνον Ὁμήρους καὶ Φειδίας ἀλλὰ καὶ Λογγίνους ἢ Ἀριστάρχους πρέπει ν' ἀπελπισθῶμεν ὅτι θέλομεν ἰδεῖ ποτε ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς δὲ τὴν θέσιν τῆς θυγατρὸς τῆς Λήδας ἐνεθρονίσθη ὁριστικῶς ἡ *Καλὴ Ἑλένη* τοῦ Ὀφφεμβάχου καὶ αἱ ταύτῃ ὅμοιαι ἡρωΐδες τῆς παρακμῆς.

Πρὶν ὅμως ἀποφασίσωμεν νὰ θρηνήσωμεν ὡς ἀνεπιστρεπτεὶ ἀποπτᾶσαν ἐκ τῆς οἰκουμένης τὴν *φιλοκαλίαν* καλὸν εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν τί εἶναι αὕτη κατὰ τὴν γνώμην τῶν τόσῳ ἐπιδεικτικῶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῆς πενθούντων.

Κατὰ τὸν Σταγειρίτην ὁ δυνάμενος νὰ δώσῃ ἀκριβῆ πράγματός τινος ὁρισμὸν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς αὐτόχρημα Θεός· τὸ δὲ νὰ ἦναι ἁπλῶς *θεῖος* δὲν ἀρκεῖ, φαίνεται, πρὸς τοῦτο, καὶ παράδειγμα ἔστω ὁ θεῖος Πλάτων, ὁ πειραθεὶς νὰ ὁρίσῃ τί εἶναι ἄνθρωπος καὶ συγχίσας αὐτὸν πρὸς μαδηθέντα ἀλεκτρυόνα, καὶ οἱ σήμερον φυσιολόγοι, οἱ τοσαύτας συσωρεύσαντες περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος βλασφημίας, ὥστε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καλοπράγμων (Bonnechose) ἠναγκάσθη ν' ἀφορίσῃ αὐτοὺς ἐν πληθούσῃ γερουσίᾳ.

Ἐκ τούτου πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἀνεπίληπτός τις ὁρισμὸς τῆς Φιλοκαλίας ἔσται ἡμῖν δυσεύρετος. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁρισμῶν τούτων εἶναι μέγας καὶ ὁ ὄγκος τῶν ὁρισάντων πολύς. Ἀλλὰ καθώς, κατὰ τοὺς ἠθολόγους, ἡ πληθὺς τῶν νόμων εἶναι ἀσφαλὲς τεκμήριον τῆς διαφθορᾶς τῶν ἠθῶν, οὕτω, νομίζω, καὶ τῶν ὁρισμῶν ἡ ἀφθονία οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει ἢ τὴν ἀσάφειαν τῶν ἰδεῶν.

Ὁπωσδήποτε, ἀναγκαζόμενοι νὰ παραθέσωμεν τινὰς τῶν ὁρισμῶν τούτων, θέλομεν προτιμήσει τοὺς τῶν Γάλλων, οὐχὶ κυρίως ὡς κατεχόντων σήμερον τὴν δάφνην τῆς καλαισθησίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς τῶν μόνων ὁπωσοῦν καταληπτῶν· ἐνῷ οἱ τῶν Γερμανῶν, βαθεῖς ὄντες ὡς ἀρτεσιανὰ φρέατα, ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς τοὺς ἐρεβώδεις αὐτῶν μυχοὺς κατάβασιν μετ' ἐξαιρετικῆς τινος παρασκευῆς φώτων καὶ λαμπάδων, ἧς ἀμοιροῦμεν.

«Ἡ φιλοκαλία, κατὰ τὸν Μοντέσκιον, συνίσταται εἰς τὸ διακρίνειν μετ' ὀξυδερκείας καὶ ἑτοιμότητος τὸν βαθμὸν τῆς ἡδονῆς, ἣν ἕκαστον ἀντικείμενον δύναται νὰ παράσχῃ τοῖς ἀνθρώποις.»

Ἀλλ' ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τοῦ *Πνεύματος τῶν Νόμων* φαίνεται συγχέων ἐνταῦθα τὴν εὐφυΐαν μετὰ τῆς φιλοκαλίας. Ἔργον τῷ ὄντι τῆς πρώτης εἶναι τὸ ν' ἀνευρίσκῃ καὶ μεταχειρίζεται προσηκόντως τὸ δυνάμενον νὰ προξενήσῃ ἡδονήν, ἐνῷ ἡ δευτέρα περιορίζεται εἰς τὸ ἐξαλείφειν καὶ λεαίνειν πᾶν ἴχνος τραχύτητος καὶ ἀνωμαλίας, ἔχουσα πρὸς τὴν εὐφυΐαν ὅπως ἡ χάρις πρὸς τὴν καλλονήν.

Ὁ Βολταῖρος ὀνομάζει φιλοκαλίαν «τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ἐν πάσαις ταῖς τέχναις.» Ἕκαστος ὅμως ἐννοεῖ ὅτι ὁ ὁρισμὸς οὗτος, περιοριζόμενος εἰς μόνον τὸ αἴσθημα, εἶναι μονομερής, ἀφοῦ πλὴν τούτου ἡ φιλοκαλία ἀπαιτεῖ καὶ τὴν *γνῶσιν*, τὴν φωτίζουσαν καὶ δικαιολογοῦσαν τὰς κρίσεις αὐτῆς.

Ὁ δὲ Ἀλεμβέρτος, θετικὸς ὢν ἄνθρωπος καὶ γεωμέτρης, ἀφίνει κατὰ μέρος τὸ αἴσθημα καὶ ὀνομάζει φιλοκαλίαν «τὴν δύναμιν τοῦ διακρίνειν ἐν παντὶ ἔργῳ τὰς ἰδιότητας δι' ὧν πρέπει ν' ἀρέσῃ.» Ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι πάντων ὁ ἐλλιπέστατος· διότι καθ' ἑκάστην ἀπαντῶμεν σοφοὺς ἀνθρώπους, κατόχους τῶν κανόνων τῆς αἰσθητικῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἱκανωτάτους νὰ διακρίνωσιν ἐν ποιήματι ἢ ἐν εἰκόνι πᾶσαν ἀρετὴν καὶ πᾶν πλημμέλημα, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδὲν αἰσθανομένους, καθότι τὸ ἐπίστασθαι διαφέρει τοῦ αἰσθάνεσθαι.

Κατὰ δὲ τὸν Le Batteux ἡ φιλοκαλία εἶναι «φυσική τις εὐαισθησία ἐντελῶς ἀνεξάρτητος τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.» Ἀλλ' οἱ ἀποδεχόμενοι τὸν τοιοῦτον ὁρισμὸν πρέπει καὶ νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι οἱ σκοτεινότεροι αἰῶνες καὶ αἱ σκυθικώτεραι τῶν φυλῶν δύνανται νὰ διαγωνισθῶσι περὶ φιλοκαλίας πρὸς τοὺς ἐπὶ Περικλέους

Digitized by Google

Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ἐπὶ Μεδίκων.

«Ἡ φιλοκαλία, λέγει ὁ ἱππότης Βουφλέρος, εἶναι ἡ *ἀφὴ τῆς εὐφυΐας.*» Ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι τῷ ὄντι εὐφυέστατος, ἀλλ' οὐδὲν πλέον.

Τοῦ λόγου ὄντος περὶ φιλοκαλίας, ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ μὴ παραθέσωμεν καὶ γυναικεῖόν τινα ὁρισμόν. Πρόχειρον ἔχομεν τὸν τῆς Κ. Στάελ, καθ' ἣν «φιλοκαλία εἶναι ἡ γνῶσις τῶν ἀληθινῶν καὶ μονίμων σχέσεων.» Τὸν τοιοῦτον ὁρισμὸν τῆς γαλάτιδος σιβύλλης, ἐξηγοῦντα obscura per obscuris μετὰ τῆς προσηκούσης ταπεινότητος ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδόλως ἐνοήσαμεν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι οἱ περὶ φιλοκαλίας γνωματεύσαντες εἰσὶ διῃρημένοι εἰς δύο ἀντιμέτωπα στρατόπεδα· οἱ μὲν θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς φυσικόν τι καὶ αὐθύπαρκτον δώρημα, οἱ δὲ ὡς ἁπλοῦν προϊὸν ἐπιστήμης καὶ ἐμπειρίας. Πρό τινων ἐτῶν κραταιὸς πόλεμος εἶχεν ἐγερθῆ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν θεολόγων περὶ τοῦ ἀκανθώδους φυτοῦ, ἐξ οὗ συνίστατο ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιτεθεὶς στέφανος. Οἱ μὲν ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ ἅγιος στέφανος ἦτο ἐκ συνήθων ἀκανθῶν· οἱ δὲ οὐδαμοῦ τῆς Παλαιστίνης εὑρίσκοντες σήμερον τοιαύτας, ἤθελον αὐτὸν ἐκ ῥάμνων, ἐνῷ ἄλλοι ἀπεφαίνοντο ὅτι ἐπλέχθη ἐκ κλάδων ἀκακίας, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν *ἄκανθαν*, καὶ ἕτεροι, μὴ στέργοντες τὰς ἀκάνθας, ἤθελον αὐτὸν ἐκ θαλασσίου σχοίνου. Ἡ φιλονεικία ἐφαίνετο ἀδιέξοδος, ἀλλ' ἀγαθός τις χριστιανὸς κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ πάσας τὰς διαμαχομένας γνώμας ἀποφανθεὶς ὅτι ὁ στέφανος του Ἰησοῦ «συνίστατο ἐκ παντοίων ἀκανθωδῶν φυτῶν συνδεδεμένων διὰ θαλασσίου σχοίνου.» Τὸ αὐτὸ εὐσεβὲς καὶ διαλλακτικὸν ἔργον ἐπιχειροῦντες καὶ ἡμεῖς, τολμῶμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν φιλοκαλίαν «τὸ μετὰ λόγου αἴσθημα τῶν »καλλονῶν τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως.»

Ὠνομάσαμεν τὴν φιλοκαλίαν *αἴσθημα*, διότι ὁ πολλὰ ἐπιστάμενος ἀλλ' οὐδὲν αἰσθανόμενος ἔσται ἀείποτε ψυχρὸς τεχνίτης καὶ ἄδικος τεχνοκρίτης· προσεθέσαμεν δὲ *μετὰ λόγου*, διότι ὁ ζωηρῶς αἰσθανόμενος ἀλλ' οὐδὲν ἐπιστάμενος θέλει ὑποπέσει ἐξ ἅπαντος εἰς πολλὰς ἀτοπίας καὶ ἀνωμαλίας, ὅτε μὲν μεταιωριζόμενος ὡς ἀετός, ὅτε δὲ ἕρπων χαμαὶ ὡς κοχλίας. Τὸ αἴσθημα ἄνευ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁδηγὸς τυφλός, πολλάκις ἀπατῶν καὶ ἐνίοτε παρασύρων εἰς κρημνοὺς καὶ ἀβύσσους· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὁσάκις δὲν θερμαίνεται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος, ἀδυνατεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, αἱ δὲ κρίσεις αὐτῆς δύνανται μὲν νὰ ὦσιν ἀκριβεῖς καὶ ὀρθαί, ἀλλά, περιοριζόμεναι εἰς μόνην τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων μένουσιν ἐπιπόλαιοι.

Ἂν παραδεχθῶμεν τὸν ἀνωτέρω ὁρισμόν, δυνάμεθα ἴσως νὰ ἐξηγήσωμεν δι' αὐτοῦ καὶ τὰς διαφορὰς καὶ ποικιλίας τῆς αἰσθητικῆς, αἵτινες ἀπαντῶνται κατ' ἐποχάς, κατ' ἔθνη καὶ κατὰ ἄτομα, ἀποδίδοντες αὐτὰς εἰς τὴν ἄνισον διανομὴν τῶν δύο στοιχείων, ἅτινα ἀπαρτίζουσι καθ' ἡμᾶς τὴν φιλοκαλίαν τοῦ *αἰσθήματος* δηλ. καὶ τῆς *ἐπιστήμης*. Οὕτω παρ' Ἑβραίοις τὸ αἴσθημα, ἄμοιρον ἐπιστήμης, ἐνέπνεε τοῖς προφήταις τὰς καταπληκτικὰς αὐτῶν εἰκόνας καὶ ἀσιατικὰς ὑπερβολάς· πολὺ βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ, ἀκμαζούσης τῆς ἐπιστήμης καὶ χαλαρωθέντος τοῦ αἰσθήματος, ἀνεφάνησαν τὰ ἀνεπίληπτα ἀλλ' ὁπωσοῦν ψυχρὰ ἀριστουργήματα τοῦ Κικέρωνος καὶ Ὁρατίου. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι τινὲς εὐτυχέστεροι αἰῶνες, ἢ μᾶλλον ἐπέλαμψαν παρ' ἑνὶ μόνῳ λαῷ εὐτυχεῖς τινὲς ἡμέραι, καθ' ἃς τὰ δύο συστατικὰ τῆς φιλοκαλίας, τὸ αἴσθημα καὶ ἡ γνῶσις, συνεκεράσθησαν μετὰ τοσαύτης πρὸς ἄλληλα ἁρμονικῆς ἀναλογίας, ὥστε ἀπετέλεσαν ἓν ἀδιαίρετον ὅλον, τὸ *ἰδανικὸν καλόν*, τὸ ἅπαξ μόνον ἐνσαρκωθὲν παρ' ἀνθρώποις· συνέβη δὲ τοῦτο παρ' Ἀθηναίοις, ὅτε ἐκτίζετο ὁ Παρθενὼν καὶ ἐδιδάσκετο ἡ Ἀντιγόνη.[1]

Ε. Δ. Ροΐδης.

Τὰ ἑπόμενα ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς ἀρτίως ἐκδοθείσης περὶ Κύπρου πραγματείας τοῦ διασήμου περιηγητοῦ καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐθνολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου κ. Φραγκίσκου Λόεχερ. Ὁ σοφὸς ξένος ἀποφαίνεται μετὰ πολλῆς συμπαθείας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰν' ἀληθὲς ὅτι κατακρίνει μετὰ δριμύτητος τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, ἀλλὰ πλὴν τῶν ἐλαττωμάτων, ἐξαίρει μετὰ ζήλου καὶ τὰ προτερήματα αὐτῶν, ἀντιπαραβάλλων δὲ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα, καταλήγει εἰς συμπεράσματα λίαν εὐνοϊκὰ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Σ. τ. Δ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ὅ,τι ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες ἄριστον εἶναι ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας εἶναι στενῶς συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα καὶ συμμερίζονται εὐτυχήματα καὶ συμφοράς. Ὅπως προσπορίσωσιν εἰς ἕνα υἱὸν ἢ ἀδελφὸν τὰ μέσα τῆς σπουδῆς, γονεῖς καὶ ἀδελφοὶ ὑποβάλλονται εἰς στερήσεις καὶ πεινῶσι. Οἱ ἀδελφοὶ δὲν νυμφεύονται, πρὶν ἢ ὑπανδρεύσωσι τὰς ἀδελφάς των· συγκινητικὴ δ' εἶναι ἡ εὐλάβεια ἡ περιστοιχίζουσα πατέρας καὶ μητέρας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν ἔνθερμοι λάτραι τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς καλλονῆς. Ἀλλ' αἱ γυναῖκές των ἔζων κατ' οἶκον ἐργαζόμεναι, ἐν ἀφανείᾳ καὶ σεμνότητι. Αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ σήμερον. Ἀλλ' ἡ ἐπιρροὴ τῶν γυναικῶν ἐπολλαπλασιάσθη· πανταχοῦ δ', ὡς γνωστόν, οἱ μὲν ἄνδρες πλάττουσι τοὺς νόμους, αἱ δὲ γυναῖκες μορφοῦσι τὰ ἤθη.

Ὁ Σλάβος εἶναι γεωργὸς καὶ χειρῶναξ, ὁ Ἀλβανὸς μισθοφόρος καὶ κτηνοβοσκός, ὁ Τοῦρκος πολεμιστὴς καὶ πολιτευόμενος. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ ἄριστοι ναῦται, οἱ εὐφυέστατοι μεγαλέμποροι· ἀντὶ δὲ τῆς ἀγροίκου προτιμῶσι τὴν λεπτὴν ἐργασίαν, τὴν καλλιέργειαν ἐκλεκτῶν προϊόντων, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τραπε-

1. Ἀθηναϊκὸν Ἡμερολόγιον.

Digitized by Google

ζιτικὰς συναλλαγάς. Καίπερ ἀγαπῶντες θερμῶς τὴν πατρίδα, εἶναι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἕτοιμοι ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὅπως ἀποκτήσωσι χρήματα. Ὅ,τι ἀνυψοῖ αὐτοὺς ὑπεράνω πάντων τῶν λοιπῶν Ἀνατολιτῶν εἶναι τὸ εὐκίνητον καὶ ἐλαστικὸν αὐτῶν πνεῦμα, ὅπερ οὐδὲν δύναται νὰ καταβάλῃ, ὅπερ ἀνακύπτει ἐκ πάσης καταπιέσεως, ὅπερ εἶναι φωτεινὸν καὶ αἴθριον, ὡς ὁ ἑλληνικὸς οὐρανός. Ἡ ἐπιστήμη τοὺς ἑλκύει· μία δ' εὐφυὴς λέξις τοὺς καταθέλγει. Ἡ φιλομάθειά των εἶναι ἀκαταμάχητος, πάντα τὰ ζητήματα κινοῦσι τὸ ἐνδιαφέρον των, ἡ μεγίστη δ' εὐδαιμονία των εἶναι νὰ ὁμιλῶσι καὶ νὰ διηγῶνται. Ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ φαντασία των εἶναι ἐξαιρέτως ἀνεπτυγμένη καὶ ζωηρά.

Ἀλλ', ἀφ' ἑτέρου, πόσαι κακίαι, πόσα ἐλαττώματα! Τὴν γελοίαν ματαιότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ποταπὴν πλεονεξίαν των ἠδύνατό τις ἴσως νὰ συγχωρήσῃ, διότι μετὰ τῆς ματαιότητος συμβαδίζει διάπυρος φιλοδοξία, μετὰ δὲ τῆς πλεονεξίας ὀλιγάρκεια καὶ φειδώ. Ἀλλ' αἱ λοιπαὶ κακίαι εἶναι τοσαῦται καὶ τηλικαῦται, ὡς ἐὰν πάντα τὰ ἁμαρτήματα τῆς Ἀνατολῆς συνεσωρεύθησαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἑνὸς τούτου λαοῦ· ἀπορεῖ δέ τις, τῇ ἀληθείᾳ, πῶς δὲν ἀπεπνίγη πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν. Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἐλαττωμάτων τῶν Ἑλλήνων προεξάρχει ἡ ἀπιστία, ἡ ἀστάθεια, ὁ δόλος, ἡ ψευδολογία, ἡ ἀπληστία, ἡ μνησικακία. Φιλοδικαίας διαθέσεως ὑπάρχει τοσαύτη ἔλλειψις, ὥστε ὁ χωρικός, γινόμενος ἔνορκος, ἀθωοῖ πάντα ἐγκληματίαν ἀναλογιζόμενος ὅτι τὸ προσεχὲς ἔτος δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ὑποδίκου. Ὅτι ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν ἱκανότητα, εἶναι μεγάλη περὶ τὰ μικρά, μικρὰ περὶ τὰ μεγάλα. Τίς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ εἰς τὸν Ἕλληνα πολιτικὴν εὐφυΐαν; Εἶναι ὁ ἐξυπνότατος, δραστηριώτατος καὶ καρτερικώτατος τῶν ἀνθρώπων, ὁσάκις πρόκειται ν' ἀφανίσῃ τὸν ἀντίπαλον καὶ νὰ ζημιώσῃ τὸ κράτος. Ὡς ἡ σιμωνία λυμαίνεται τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ φατριασμὸς λυμαίνεται τὴν πολιτείαν. Τὰ κόμματα εἶναι σπεῖραι· ἑκάστη δ' αὐτῶν ἀγωνίζεται, οὐχὶ ὅπως ἀναδείξῃ θριαμβεύοντα ἴδια δόγματα, ἀλλ' ὅπως ἀναβιβάζουσα εἰς τὰ πράγματα τὸν ἀρχηγόν της διανεμηθῇ μετ' αὐτοῦ τὰς θέσεις καὶ τὰς ἀμοιβάς. Αἱ ἠθικαὶ αὗται κακίαι ἐξαπλοῦσιν ἐπὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τοσοῦτον παχυλὸν σκότος, ὥστε ὁ ὀφθαλμὸς ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ τὰ φωτεινὰ τοῦ χαρακτῆρός των σημεῖα, τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ μέριμναν, τὴν γενναιότητα, τὴν φιλοπατρίαν. Ἀλλὰ διότι τὴν μὲν Ἐκκλησίαν λυμαίνεται σιμωνία, τὴν δὲ πολιτείαν φατριασμός, δικαιοῦταί τις ἆρά γε νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες οὐδεμίαν κέκτηνται ἐκπολιτιστικὴν ἰδέαν, ὅτι τὸ ἔθνος των στερεῖται ἀθανάτου ψυχῆς καὶ εἶναι προωρισμένον νὰ ζῇ ζωϊκὸν μόνον βίον καὶ νὰ παχύνῃ διὰ τοῦ αἵματός του ἄλλας φυλάς; Ὅπως ἰσχυρισθῇ τις τοῦτο, πρέπει νὰ στερῆται πάσης ἐθνογραφικῆς γνώσεως.

Ὅ,τι κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 50 ἐτῶν εἶναι ἀναντιῤῥήτως μηδαμινὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ μεγαλουργήματα ἄλλων εὐτυχεστέρων ἐθνῶν, ἀλλ' εἶναι μέγα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρὸ πεντηκονταετίας κατάστασιν τῆς χώρας. Τότε περιεσώζοντο μόνον ἀσθενῆ λείψανα τοῦ ἔθνους, διαφυγόντα τῆς σπάθης τῶν Τούρκων, τῆς πείνης, τῶν νόσων, ἐλεεινὰ καὶ ῥακένδυτα· ἡ ἐξηντλημένη γῆ μόλις παρεῖχε βοσκὴν εἰς πρόβατα καὶ αἶγας· ὡς οἰκίαι ἐχρησίμευον ἐρείπια καὶ σπήλαια, ἐν οὐδεμιᾷ δ' οἰκίᾳ ὑπῆρχον διαθέσιμα χρήματα. Σήμερον, μετὰ 40 μόλις ἔτη, ὅπου ἐνεφώλευον ἄλλοτε πειραταί, ἀνυψοῦνται πόλεις ἀνθηραί, ἡ Σύρος, αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεύς, τὸ Ναύπλιον, αἱ Πάτραι, αἱ Καλάμαι κτλ. Τὰ χωρία ἀνέκυψαν ἐκ τῶν ἐρειπίων, ἐμεγαλύνθησαν, βρίθουσι παιδίων. Ἐν ταῖς οἰκίαις ὑπάρχουσιν ἔπιπλα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ὑποζύγια. Πολλαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν περιουσίαν, οὐκ ὀλίγαι δὲ καὶ πλοῦτον. Εἰς ἀναρίθμητα χωρία, ἔνθα ἔζων ἄλλοτε δύο τρεῖς Ἕλληνες, ζῶσι σήμερον οὗτοι πυκνοὶ καὶ ἔχουσιν οἰκίας καὶ κτήματα· εἰς διαμερίσματα δ' ὅλα, ἔνθα ἄλλοτε δὲν ἀντήχει οὔτε λέξις ἑλληνιστί, ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ γλῶσσά των. Λαὸς ὅστις, ἅμα ὡς ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ κινηθῇ ὀλίγον, ἀναπτύσσει τοιαύτην δύναμιν πολλαπλασιασμοῦ καὶ ἐξαπλώσεως, δύναται ἀναντιῤῥήτως νὰ ὁμιλῇ περὶ μέλλοντος. Καὶ ταῦτα συνέβησαν ὑπὸ διοίκησιν, ἧς ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις φαυλοτέραν.

Ἀλλ' ἡ ἀρίστη ἀπόδειξις τῆς ζωτικότητος τῶν Νεοελλήνων εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς ἐκπαιδευτικὴ αὐτῶν δραστηριότης. Οὐδεὶς λαὸς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, μηδ' αὐτῶν τῶν Γερμανῶν καὶ Ἀμερικανῶν ἐξαιρουμένων, ἔπραξε τοσαῦτα ὑπὲρ τῶν σχολείων. Ἡ ἐλπὶς τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου τοῦ Α', ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπραγματοποιήθη ἤδη. Αἱ Ἀθῆναι ἐκπέμπουσι κατ' ἔτος εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἑκατοντάδας διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν· ἐκ τοῦ σπόρου δὲ τούτου ἐσχηματίσθησαν ἤδη καὶ ἀλλαχοῦ φυτώρια. Καίτοι ὁ λαὸς εἶναι ὀλιγάριθμος καὶ πτωχός, πλῆθος ἐφημερίδων καὶ βιβλίων ἐκδίδεται κατ' ἔτος ἑλληνιστί, σχετικῶς δὲ πολυάριθμοι Ἑλληνόπαιδες σπουδάζουσιν ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ ἱστορία δὲ διδάσκει ὅτι οὐδείς ποτε λαός, ἐπιζητῶν τοσοῦτον διακαῶς μετὰ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ πνευματικά, ἀπέτυχε περὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν.

Digitized by Google

Τὰ «Ἡμερήσια Νέα» τοῦ Λονδίνου ἐδημοσίευσαν (τὴν 4 δεκεμβρίου ἐν. ἔτ.) τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, ἣν ὁ μέγας Κόδδεν ἀπέστειλε πρὸ 40 ἐτῶν ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ἀδελφόν του, Φρειδ. Κόδδεν. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΒΔΕΝ

«Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει νῦν θέαμα ὡραιότερον, τεχνικώτερον καὶ ἐπικαιρότερον τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ ὕψους ὅπερ παρίστων αἱ Ἀθῆναι πρὸ δισχιλίων ἐτῶν. Ὁποία μεγαλοφυΐα, ὁποία τοῦ καλοῦ αἴσθησις ὑπῆρχε παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ! Τὸ δαιμόνιον τοῦτο πνεῦμα ὑφίσταται ἔτι καὶ νῦν, διότι ἡ ψυχὴ τοῦ Ἕλληνος καθάπερ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἶναι πρότυπον ἀνθρωπίνης ἐξοχότητος. Πρὸς τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν παρῳχημένων χρόνων θὰ δειχθῶσιν ἐφάμιλλοι οἱ Ἕλληνες τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Μὴ πιστεύσῃς τὰ ψευδῆ καὶ κακοήθη διηγήματα ὅσα ἐξύφαναν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ἔνιοι τῶν περιηγητῶν, φθονεροὶ ἔμποροι Ἀνατολῖται καὶ οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ λαοῦ τούτου ὑπολανθάνει εἰσέτι εὐγενής, λαμπρά, λεπτὴ καὶ ἔνδοξος ὑπόστασις, φέρουσα τὸ βαρὺ φορτίον τῆς πανουργίας, τῆς φιλοψευδίας καὶ τῶν ἄλλων ἐλαττωμάτων, τῶν φύσει παρομαρτούντων εἰς τὰς ὑποδούλους ψυχάς. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ὅτι προλέγω τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου διὰ τῆς μικρᾶς ῥακοδύτου μοναρχίας, ἥτις θὰ διαλυθῇ ὡς αἱ ἄλλαι πομφόλυγες ἃς ἐξεφύσησαν οἱ νήπιοι ἡμῶν διπλωμάται. Ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ θὰ γίνῃ ἑλληνική, ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις, εἰς οἱανδήποτε καὶ ἂν περιπέσῃ ὀνοματώδη κυριαρχίαν, θὰ καταστῇ διὰ τοῦ ἀδαμάστου πνεύματος τοῦ ἑλληνισμοῦ, πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.»

Η ΜΙΚΡΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑι

Ἡ δευτέρα αὐτοκρατορία ἀπέβη εἰς τὴν γαλλικὴν δημοσιογραφίαν ὀλεθριωτάτη καὶ κατὰ πολλοὺς ἄλλους τρόπους καὶ ὡς προαγαγοῦσα καὶ προστατεύσασα τὴν λεγομένην «μικρὰν δημοσιογραφίαν», ἥτις δημοσιεύει ἁπλῶς τὰ πολιτικὰ συμβάντα, ἄνευ τινὸς ἐπικρίσεως, καὶ παντοῖα ἄλλα ἀνέκδοτα ἀστικὰ καὶ ἀγροτικά. Αἱ μικραὶ ἐφημερίδες ὑπερίσχυσαν τῶν μεγάλων οὐ μόνον διὰ τὸ εὐωνότερον, ἀλλὰ διότι ἀπολαύουσιν ὅλων τῶν προνομίων τῆς μεγάλης δημοσιογραφίας πλὴν τῶν κυρίων ἄρθρων καὶ τῶν ὑψηλοτέρων σκοπῶν ἐφ' οἷς διακρίνονται αἱ μεγάλαι, αἵτινες ὅμως διὰ τοῦτον τὸν λόγον καταβαρύνονται πολυτρόπως ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ πολλῶν φόρων καὶ ἀναχαιτίζονται εἰς τὴν πορείαν των διὰ πολλῶν προσκομμάτων.

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγινωσκόντων τὰς μεγάλας ἐφημερίδας, πολλαπλασιάζεται δὲ ὁ τῶν ἀναγινωσκόντων τὰς μικράς. Ἐν μιᾷ πενταετίᾳ οἱ συνδρομηταὶ τῆς «Πατρίδος» ἀπὸ 32,000 κατήντησαν εἰς 16,000, οἱ τῆς «Συνταγματικῆς» ἀπὸ 24,000 εἰς 13,000, οἱ τοῦ «Τύπου» ἀπὸ 25,000 εἰς 15,000, οἱ τοῦ «Αἰῶνος» ἀπὸ 55,000 εἰς 25,000 καὶ οἱ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» ἀπὸ 12,000 εἰς 9,000. Αἱ μικραὶ ἐφημερίδες τοὐναντίον πολλαπλασιάζονται παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Ἡ «Μικρὰ Ἐφημερὶς» ἀριθμεῖ 200,000 συνδρομητῶν!

«Σήμερον αἱ ἐφημερίδες, λέγει ὁ Ῥιγώδ, εἶνε πραγματικῶς ὄντα ἐφήμερα γέμοντα δελτίων καὶ δηλοποιήσεων, μὴ ἀποτελοῦντα πλέον τὴν κυριωτέραν ἑστίαν καὶ τὸν πυρῆνα τῆς δημοσίας γνώμης. Σήμερον διεξέρχονται αὐτὰς οἱ πλεῖστοι ὅπως μάθωσι τὰ συμβάντα τῆς προτεραίας, τὰ κοινωνικὰ σκάνδαλα, τὴν κατάστασιν τῶν χρηματιστηρίων, καὶ τὰ νέα δράματα τῶν θεάτρων. Συλλέγουσι περὶ ἑαυτὰς πλῆθὺν ἀνάριθμον ὀκνηρῶν ἀνδρῶν, παρατηρούντων πῶς διέρχονται τὰ πράγματα ἐν μέσῳ ἐπικινδύνων σκοπέλων, καθ' ὃν τρόπον οἱ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ὁδῖται βλέπουσι πῶς πλέουσιν ἐπὶ τῶν μαινομένων κυμάτων τὰ ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καταληφθέντα πλοιάρια. Ὁ μόνος ζῆλος, τὸ μόνον διάφορον τὸ ὑφιστάμενον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ φρικαλέου θεάματος εἶνε ἡ περιέργεια. Δὲν αἰσθάνονται πλέον καθὼς ἄλλοτε ἐν τῷ ἀέρι τὰς δονήσεις τοῦ πνευματικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, δι' ὧν ἀδιαλείπτως ἀνεστρέφοντο καὶ συνωμίλουν μετ' ἀγνώστων φίλων· τὰ παρ' αὐτῶν σπανίως διδόμενα σημεῖα τῆς ζωῆς ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα δίδει ὁ ὑπωκεάνειος τηλέγραφος μετὰ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας του.»

Ἆρα αἱ ἀνωτέρω σκέψεις ἀληθεύουσι καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα; ***

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΜΟΝΤΥΟΝ

Ἰδοὺ τί ἐστι τὸ prix Montyon, περὶ οὗ κατ' ἔτος ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς γαλλικὰς ἐφημερίδας. Ὁ βαρῶνος Μοντυόν, γάλλος οἰκονομολόγος, γενόμενος κληρονόμος μεγάλης περιουσίας, ἐδαπάνα ἐξ αὐτῆς εἰς ἐμψύχωσιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων καὶ ἐνίσχυσιν τῶν εἰς αὐτὰ ἐπιδιδομένων. Πολλάκις συνέτρεχεν ἀνωνύμως τὰς γαλλικὰς Ἀκαδημίας, χορηγῶν χρήματα πρὸς ἀπονομὴν βραβείων. Κατά τινα μάλιστα χρηματίτην διαγωνισμόν, καθ' ὃν ἐκρίθησαν μὲν τέσσαρα πονήματα ἰσοδύναμα καὶ ἐπάξια ἀμοιβῆς, ἡ δὲ Γαλλικὴ Ἀκαδημία εἶχεν ἓν μόνον βραβεῖον, ὁ Μοντυὸν ἔστειλεν ἀνωνύμως τὰ τρία ἄλλα διὰ τριῶν ἐπιστολῶν, ὡς ἂν ἐδαψιλεύοντο ὑπὸ τριῶν διαφόρων φιλομούσων. Τὸ 1782 ἔτος ἠγωνοθέτησε 1,200 φράγκα ἔπαθλον ὑπὲρ τοῦ συγγράμματος ὅπερ, ἐκδοθὲν ἐντὸς τοῦ ἔτους, ἤθελεν ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ὡς τὸ ἄριστον τῶν λοιπῶν. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὥρισε καὶ τὸ περὶ *ἀρετῆς*

Digitized by Google

βραβεῖον, ἀπονεμόμενον μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Εὐεργετικώτατος ἐδεικνύετο πρὸς τοὺς φιλολόγους τοὺς στερουμένους μάλιστα περιουσίας. Εἴς τινα τοιοῦτον ἐχορήγησε σύνταξιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ μὴ φανερώσῃ ποτὲ τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νέος φιλόλογος ἐπιμένων δὲν συγκατετέθη εἰς τὸν ὅρον, ἡ σύνταξις δὲν ἐδόθη.

Ἐκπληρῶν καθήκοντα ἀνωτέρου λειτουργοῦ τοῦ δημοσίου ἐν Auvergne, ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων διὰ τὴν φιλανθρωπίαν του. Τοσούτῳ γενναίως ἐβοήθει ἐξ ἰδίων τοὺς πένητας, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ἀνήγειραν χάριν εὐγνωμοσύνης μνημεῖον εἰς τιμὴν αὐτοῦ ὅτε ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν.

Ὁ ἔντιμος τοῦ ἀνδρὸς βίος ἐξεικονίζεται οὕτως εἰπεῖν διὰ τῶν λόγων οὓς ἀπέτεινε τὸ 1769 πρὸς τὸν βασιλέα (Λουδοβῖκον ΙΕ')· «Ὁ βίος μου, εἶπε, δὲν περιστέφεται ὑπὸ μεγίστης λαμπρότητος· ἴσως μάλιστα καὶ περιεστέφθη ὑπὸ τοιαύτης πέρα τοῦ δέοντος· ἀλλ' ἐὰν ἔπραξά τι ἄξιον τιμῆς, ἠγωνίσθην ν' ἀποκρύψω αὐτὸ πολὺ πλέον ἢ ὅσον ἄλλοι δὲν ἐφρόντισαν ν' ἀποκρύψωσι τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις. Τὰ δὲ ἔργα μου, ὅσα ἐξ ἀπαραιτήτου ἀνάγκης ἐγένοντο γνωστά, ἀποδεικνύουσιν ὅτι δὲν ἔχω δουλοπρεπῆ τὴν ψυχήν.»

Ὁ Μοντυὸν ἐγεννήθη τῷ 1733 ἐν Παρισίοις, ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1820. Κατὰ τὸ Dictionnaire des littératures τοῦ Vapereau (ἐκδ. 1876) ἡ περιουσία τοῦ ἐξόχου τούτου πολίτου ἀνήρχετο κατὰ τὸν θάνατόν του εἰς 5 ἑκατομμύρια φράγκων. Ἡ ἀξία τῶν διαφόρων κληροδοτημάτων ἃ κατέλιπεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν καὶ εἰς διάφορα φιλανθρωπικὰ καταστήματα εἶνε σήμερον λίαν σπουδαία.—Τὰ βραβεῖα Μοντυὸν (ἀνὰ 10,000 φρ.) εἶνε σήμερον τέσσαρα, ἐξ ὧν δύο ἀπονέμονται ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ δύο ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.[1]

ΔΙΕΘΝΗΣ ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΣ[1]

Καθόσον ἡ ἀνθρωπότης προβιβάζεται ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ζωὴ τῶν μελῶν της ἀποβαίνει μακροτέρα. Τὸ κατόρθωμα εἶναι πρὸ πάντων οἰκονομικόν, διότι αἱ μὲν γαῖαι διὰ τῆς καλλιεργείας βελτιούμεναι καθίστανται ὑγιεινότεραι, αἱ δὲ τροφαὶ ἀφθονώτεραι μεταξὺ τῶν ὀρθῶς ἐν κοινωνίᾳ βιούντων ἢ τῶν ἐν ἀγρίᾳ καὶ βαρβαρικῇ καταστάσει, τῶν ὁποίων τὰς τάξεις συνεχῶς ἡ πεῖνα ἀποδεκατίζει. Ἐν γένει δὲ ἡ βιωτική, τελειοποιουμένη καὶ πρὸς τὰ ἔξω παντοειδῆ ἐφόδια τῆς ζωῆς καὶ πρὸς τὰ ἔσω, ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ἤτοι τὰ πνευματικά, ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ στοιχεῖα, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην βάσιν ἐφ' ἧς ἀναπτύσσεται ἡ μακροβιότης τῶν μεγάλων ἀριθμῶν, δηλαδὴ ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἐπὶ τοῦ ὅλου τῆς χώρας πληθυσμοῦ. Ἐνῷ παρὰ τοῖς ἀγρίοις κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἄρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ σπάνιοι εἶναι οἱ ὑπερπεντηκοντούτεις, παρατηροῦμεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐν ἔτει μὲν 1700 ἕνα θάνατον ἐπὶ 39 ζώντων, ἐν ἔτει δὲ 1831 ἕνα ἐπὶ 58. Ὁ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς ἐν Γενεύῃ ἀπὸ $21\frac{1}{6}$ ἐτῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ιζ' αἰῶνος ἀνέβη εἰς $38\frac{1}{2}$ ἔτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος.

Ἡ διεθνὴς ἔποψις τῆς θνησιμότητος παρέχει τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ σχετικὴν ἐνθάρρυνσιν μεγίστης σημασίας, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἑπομένη, ἀπὸ τελευταίων τοῦ κ. M. Block μελετῶν κατασκευασθεῖσα κλίμαξ τῆς Εὐρωπαϊκῆς θνησιμότητος ἐπὶ 100 κατοίκων: Νορβηγία 1,83, Σουηδία 1,97, Δανιμαρκία 2,02, Ἑλλὰς 2,06, Σκωτία 2,22, Ἀγγλία 2,27, Γαλλία 2,30, Βέλγιον 2,40, Ὁλλανδία 2,54, Πρωσσία 2,69, Σαξωνία 2,91, Ἱσπανία 2,96, Βαυαρία 2,99, Οὐγγαρία 3,06, Ἰταλία 3,06, Βυρτεμβέργη 3,16, Αὐστρία 3,25, Ῥωσσία 3,68.

1. Ἐσταχ. ἐκ τῆς Οἰκον. Ἐπιθεωρήσεως.

ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΤΙΣ ΝΑ ΛΑΛΗ ΠΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Δύο ἀρχαῖοι ὀνομαστοὶ ἄνδρες, ὁ μὲν ἐκ δούλων, ὁ δὲ ἐξ ἐλευθέρων, ὁ Αἴσωπος καὶ ὁ Σόλων, ἀπεφάνθησαν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν πρέπει τις νὰ λαλῇ πρὸς βασιλέα. Καὶ ὁ μὲν ἐκ δούλων καταγόμενος Αἴσωπος εἶπεν, ὅτι ἢ δὲν πρέπει ποσῶς νὰ λαλῇ τις πρὸς βασιλεῖς, ἢ πρέπει νὰ λέγῃ πρὸς αὐτοὺς τὰ ἀρεστά. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ τῶν ἐλευθέρων βλαστὸς Σόλων, εἶπεν· Ἢ διόλου πρὸς τοὺς βασιλεῖς μὴ λαλήσῃς, ἢ εἰπὲ πρὸς αὐτούς, οὐχὶ τὰ ἀρεστά, ἀλλὰ τὰ ἄριστα.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Πολὺ μᾶλλον τῆς οὐρανίας δρόσου γονιμοποιεῖ τὴν γῆν ὁ ἱδρὼς τοῦ γεωργοῦ. (Πέτρος ὁ μέγας).

⁂ Ἀπερίσκεπτος λόγος ὁμοιάζει πτηνόν, τὸ ὁποῖον ἀδύνατον εἶνε νὰ συλλάβῃ τις καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐκφύγῃ.

⁂ Ὁ θέλων νὰ συλήσῃ κυψέλην ἀκινδύνως πρέπει πρῶτον νὰ φονεύσῃ τὰς μελίσσας. (Ῥωσσικαὶ παροιμίαι).

⁂ Μεταξὺ σχεδιαζομένων καὶ ἐφηρμοσμένων μεταρρυθμίσεων ὑπάρχει ἀπόστασις ὅση ἡ ἀπὸ τοῦ ποτηρίου εἰς τὰ χείλη, καὶ ἐντεῦθεν πιθανῶς ἡ παροιμία τῶν ἀρχαίων· «Πολλὰ μεταξὺ κύλικος πέλει καὶ χείλεος ἄκρου.»

Ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀναλογίας τῶν οἰκογενειῶν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ εἶνε ἐν Εὐρώπῃ 4.62 ἄτομα κατ' οἰκογένειαν, ἐν Ἑλλάδι δὲ 4.40.

Digitized by Google

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣ ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΝ

[Κατὰ τὸ ἰταλικόν].

Ἕνας γέρος σαχλιασμένος καὶ φιλάργυρος πολὺ
Ὠνειρεύθηκε πῶς εἶχε εἰς τὸ σπῆτί του γιορτή,
Κι' ἀπ' τὸ φόβο μὴ 'ξοδεύσῃ κ' εἰς τὸν ὕπνον του λεπτὰ,
Ἔκαμ' ὅρκο νὰ μὴ κλείσῃ πλέο μάτι στὰ γερά.

**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

〰 Ἐκ τινος νεωστὶ δημοσιευθέντος στατιστικοῦ πίνακος, τῇ φροντίδι πολλῶν κυβερνήσεων, ἐξάγομεν τοὺς ἑξῆς ἀριθμοὺς ὡς πρὸς τὰ ἐκ σιδηροδρόμων δυστυχήματα: Ἐν Ἰσπανίᾳ ἔπαθεν εἷς ἐπὶ 1,052,456, ἐν Ἀγγλίᾳ εἷς ἐπὶ 1,256,290, ἐν Γαλλίᾳ εἷς ἐπὶ 1,955,555 καὶ ἐν Πρωσσίᾳ εἷς ἐπὶ 24,511,488 ἐπιβατῶν. Ἐν Ἰσπανίᾳ λοιπὸν συμβαίνουσι τὰ πλειότερα δυστυχήματα, ἐν τῇ Πρωσσίᾳ δὲ τὰ ὀλιγώτερα.

〰 Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1876 ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας ἀνέρχεται εἰς 36,905,788 κατοίκους, ἐξ ὧν 18,373,639 εἶνε ἄνδρες καὶ 18,532,149 γυναῖκες. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν, 9,805,761 εἶνε ἄγαμοι, 7,587,259 εἶνε ἔγγαμοι καὶ 980,619 χῆροι· ἐκ δὲ τῶν γυναικῶν, 8,944,386 εἶνε κόραι, 7,567,080 ἔγγαμοι καὶ 2,020,683 χῆραι. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1872 ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας ἀνήρχετο εἰς 36,102,921, ὥστε ηὔξησε μέχρι τοῦ 1876 κατὰ 802,867 κατοίκους, ἤτοι 2.17 °/₀. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν, ὁ πληθυσμὸς τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Γαλλίας εἶνε ὁ ἑξῆς: Παρίσιοι, 1,988,806, Λυὼν 342,815, Μασσαλία 318,868, Βορδὼ 215,140.

〰 Τόσον λαίμαργοι ἦσαν αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνίδες, ὥστε οἱ σύζυγοι ἠναγκάζοντο πολλάκις νὰ λαμβάνωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς κλεῖδας, (καὶ διὰ τοῦτο ἰδίᾳ αἱ παρ' Ἀριστοφάνει θεσμοφοριάζουσαι, ἀγανακτοῦσαι κατὰ τοῦ γυναικομάστιγος Εὐριπίδου, λέγουσιν· «ἃ ἦν ἡμῖν προτοῦ, αὐταῖσι ταμιεύειν προαιρούσαις λαβεῖν, ἄλφιτον, ἔλαιον, οἶνον οὐδὲ ταῦτ' ἔτι ἔξεσιν· οἱ γὰρ ἄνδρες ἤδη κλειδία αὐτοὶ φοροῦσι κρυπτὰ, κακοηθέστατα, Λακωνίκ' ἄττα, τρεῖς ἔχοντα γομφίους»), μὴ ὑπολείποντες αὐταῖς οὐδὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ δι' ἀντικλειδίων ὑπανοίγειν τὰ ταμιεῖα. Εἰς τοῦτο δὲ παρεκινήθησαν οἱ ἄνδρες ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς οἰνοποσίας τῶν γυναικῶν. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο φαίνεται συνηθέστατον, δι' ὃ καὶ τόσον δριμέως οἱ κωμικοὶ κατὰ τῶν γυναικῶν ἐπετέθησαν. Περίεργοι εἰσὶν αἱ περὶ τούτου ὑπερβολαί. Ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ ἀφορισμοῦ ὅτι «πᾶσα γυνὴ κεκραμένη οἴνῳ», ἀποκαλοῦνται αὗται: ἀσκοὶ πλήρεις οἴνου, θερμόταται γυναῖκες, ποτίσταται, ἐκ παντὸς τρόπου μηχανώμεναι πιεῖν, μέγα ἀγαθὸν τοῖς καπήλοις, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μέγα κακὸν τοῖς συζύγοις, φιλοῦσαι πίνειν τὸν οἶνον εὔζωρον (οὔτε ὑδαρῆ, οὔτε ὅλως ἄκρατον), ἀρκούμεναι τοῖς πᾶσιν, ἐὰν παρῇ αὐταῖς οἶνος διαρκὴς κλ. Ἕτερος δὲ κωμικὸς, ἀπελπισθεὶς νὰ εὕρῃ γυναῖκα μὴ μεθύουσαν ἐν Ἑλλάδι, ἀποφαίνεται ὅτι «κακοδαίμων σφόδρα, ὅστις ἄγεται γαμετὴν γυναῖκα, πλὴν ἐν τοῖς Σκύθαις· ἐκεῖ γὰρ μόνον οὐ φύεται ἄμπελος.»

〰 Ὁ ἑξῆς ὑπολογισμὸς ἀποδεικνύει τὴν ὑπὸ τῆς χελιδόνος προξενουμένην ὠφέλειαν καὶ ἐξηγεῖ τελειότερον πάσης δεισιδαιμονίας τὴν εὔνοιαν ἣν ἐπιδαψιλεύουσιν αὐτῇ πάντες οἱ τῆς ὑφηλίου κάτοικοι. Μία χελιδὼν τρώγει 900 ἔντομα καθ' ἑκάστην. Ἐὰν δὲ σκεφθῶμεν ὅτι ἕκαστον ἔντομον προάγῃ δέκα κατ' ἔτος γενεὰς, καὶ ὅτι αὐτό τε καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενα γεννῶσι 560,970,489,000,000,000 ἐντόμων, ὁποῖον σέβας πρέπει νὰ τρέφωμεν πρὸς τὴν χελιδόνα!

〰 Διὰ νὰ κρίνῃ τις περὶ τῆς ζημίας ἣν ὡς ἐκ τοῦ ὑφισταμένου Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου ὑποφέρει ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία, γράφει τὸ «Δελτίον τῆς ἐπὶ τῆς ἐμψ. τῆς ἐθν. βιομ. ἐπιτροπῆς,» σημειοῦμεν, ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διῆλθον τοῦ Σουλινᾶ 1943 σιταγωγὰ πλοῖα, ἐξ ὧν 566 ἦσαν ἑλληνικά.

〰 Ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου Ἰουστῖνος (518 μ. Χ.) ἦτο τοσοῦτον ἀμαθὴς, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ χαράξῃ οὐδὲ τὰ τέσσαρα γράμματα, ἐξ ὧν συνέκειτο ἡ λέξις legi (ἡ σημαίνουσα λατινιστὶ *ἀνέγνων*), ἣν συνείθιζον ἔτι τότε οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀνατολῆς νὰ γράφωσιν ἰδίᾳ χειρὶ ἐπὶ τῶν διαταγμάτων. Ὅθεν ἐδέησε νὰ ἐγκολαφθῶσι τὰ τέσσαρα ταῦτα γράμματα ἐπὶ ξύλου, οὐχὶ ὅμως ἐν εἴδει σφραγιστῆρος, οἷον μεταχειρίζονται σήμερον οἱ μὴ εἰδότες γράφειν· ἀλλὰ διατρυπηθέντος τοῦ ξύλου ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς αὐτοῦ μέχρι τῆς ἄλλης κατὰ τὸν τύπον τῶν εἰρημένων γραμμάτων. Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐγένετο χρῆσις τοῦ ξύλου τούτου. Ἐνεχειρίζετο τῷ βασιλεῖ γραφὶς βαφεῖσα διὰ τῆς βαφῆς ἣν μετεχειρίζοντο οἱ βασιλεῖς γράφοντες, ἐπετίθετο τὸ ξύλον εἰς τὴν οἰκείαν τοῦ διατάγματος θέσιν, οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα, λαβόμενοι τῆς χειρὸς αὐτοῦ, περιῆγον σὺν τῇ γραφίδι καθ' ὅλας τὰς ἐντομὰς τῶν τεσσάρων γραμμάτων καὶ οὕτως ἐσχηματίζετο ἡ βασιλικὴ ὑπογραφή.

〰 Καθ' ἑκάστην καταναλίσκονται ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων 24,625 ὀκάδες ἀλεύρου.

〰 Ὁ ἐπιφανὴς γάλλος χειρουργὸς Dupuytren, προσκληθεὶς ἵνα ἀνελκύσῃ ἀργυροῦν πεντόφραγκον ἐκ τοῦ οἰσοφάγου τινὸς, ὅστις εἶχε στοιχηματίσει μετά τινος φίλου του ἵνα καταπίῃ ἓν τοιοῦτον, ἀφοῦ ἐξέβαλε αὐτὸ μετ' ἀξιοθαυμάστου τῷ ὄντι ἐπιδεξιότητος καὶ ταχύτητος·

— Παρατηρεῖς, φίλε μου, τῷ εἶπεν, ὅτι δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀργύριον εἰσέρχεται πανταχοῦ;

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ.—ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google

'Αριθ. 104 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. | 25 Δεκεμβρίου 1877

Μετὰ τοῦ παρόντος φυλλαδίου, συμπληρουμένου τοῦ Δ΄ τόμου τῆς Ἑστίας, δίδοται τοῖς συνδρομηταῖς αὐτῆς ὁ «Πίναξ τῶν περιεχομένων» ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ καὶ τὸ ἐξώφυλλον.

Ὁ Δ΄ τόμος εὑρίσκεται ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Ἑστίας καὶ πωλεῖται ἀντὶ φρ. 6, δεδεμένος δὲ φρ. 8.

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΚΑΡΟΛΟΥ ΔΑΡΒΙΝ

Βιογραφικὸν σχεδίασμα μικροῦ τινος παιδίου.

Ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Ψαμμίτιχος ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων, διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος (βιβλ. II, 2), θέλων νὰ μάθῃ ποῖον ἐκ τῶν ἐθνῶν εἶνε τὸ ἀρχαιότερον, διέταξε ν' ἀναθρέψωσι δι' αἰγῶν ἐντελῶς κεχωρισμένα ἀλλήλων δύο βρέφη, ἐκθέσας αὐτὰ εἰς μέρος ἔρημον, μακρὰν πάσης ἀνθρωπίνης ὁμιλίας ἢ φθόγγου. Τὰ παιδία οὕτως ἀνατραφέντα μετὰ διετῆ χρόνον ὡς πρώτην φωνὴν (ἔναρθρον) ἐφθέγξαντο τὴν *βεκὸς*, ταύτην δ' ἐφώνουν κατ' ἐπανάληψιν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἀκούσας τοῦτο παρὰ τῶν ἐμπεπιστευμένων τὴν φύλαξιν τῶν παιδίων ποιμένων, ἠρεύνησεν εἰς ποίαν ἄρα διάλεκτον ὑπάρχει ἡ λέξις αὕτη ἐν χρήσει· ἔμαθε δὲ ὅτι οὕτως ἐκαλεῖτο φρυγιστὶ ὁ ἄρτος. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου τούτου, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐπείσθη ὁ Ψαμμίτιχος, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι, ὅτι ἀρχαιότερον ὅλων τῶν ἐθνῶν εἶνε οἱ Φρύγες.

Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο πειραματικὸν εἶδος τῆς ἐρεύνης τοῦ Ψαμμιτίχου πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἡλικίας τῶν ἐθνῶν εἶνε λίαν περίεργον, διότι μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρξαντο οἱ ἐπιστήμονες πειραματίζοντες ἐπὶ τῶν νεογνῶν καὶ ἀναζητοῦντες οὐ μόνον τὴν ἐξιχνίασιν πολλῶν κατὰ τὰς πρώτας προϊστορικὰς περιόδους τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἀγνώστων καὶ δυσλήτων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἀλλά, τὸ σπουδαιότερον, καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν δρόμον ὃν διατρέχουσιν αἱ ἀνθρώπιναι λειτουργίαι, σωματικαί τε καὶ πνευματικαί, μέχρι τῆς τελειοτέρας αὐτῶν ἀναπτύξεως. Τὸ ἀνθρώπινον βρέφος, δίκην νεογνοῦ αἰλούρου θεωρούμενον καὶ ἐξεταζόμενον, καὶ δίκην βατράχου ἢ κονίκλου ποτιζόμενον διὰ φαρμάκων ἢ ἄλλως πως ἐκβιαζόμενον εἰς ἐκδήλωσιν τῶν διαφόρων φαινομένων τῆς ζωῆς, παρέχει τόσῳ περίεργα καὶ ἐπιστημονικῶς διδακτικὰ ἐξαγόμενα, ὥστε ἡ περὶ αὐτοῦ ἔρευνα ἤρξατο νεωστὶ θεωρουμένη μία τῶν πρωτίστων, ἰδίως διὰ τὴν ἀληθῆ *ἐμπειρικὴν* ψυχολογίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἅμα γεννώμενον, ἀπεδόθησαν ἀνέκαθεν πλῆθος ἐμφύτων ἰδιοτήτων, δι' ὧν καθωπλισμένος εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ κόσμου. Δι' αὐτῶν δ' ἐξήγουν τὰ πλεῖστα τῆς νηπιακῆς ἡλικίας φαινόμενα. Οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος τοῦ ἀρτιγεννήτου νηπίου κλαυθμηρισμὸς ἀπεδόθη εἰς ἀγανάκτησιν καὶ ἔκρηξιν θυμοῦ, διότι θέλον δῆθεν τὸ βρέφος νὰ κινηθῇ, αἰσθάνεται τὰ δεσμὰ τῆς ἀδυναμίας ἀποκωλύοντα τὰς κινήσεις τῶν μελῶν, καὶ ἑπομένως ἀγανακτεῖ συναισθανόμενον τὴν πρώτην ταύτην ἁρπαγὴν τῆς ἐλευθερίας! Δυστυχῶς ὅμως μεταξὺ ποιήσεως καὶ ἐξαγομένων παρατηρήσεων τὸ χάσμα εἶνε πάμμεγα. Οὕτω τὸ πρῶτον κνίζημα τῶν βρεφῶν εἶνε, κατὰ *Kussmaul*, ἀποτέλεσμα τῆς ἀσυνήθους καὶ πρώτης ἐντυπώσεως, ἣν ὁ ψυχρὸς ἐξωτερικὸς ἀὴρ ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ θερμοῦ εἰσέτι καὶ τρυφεροῦ σώματος τοῦ παιδίου. Ἐπίσης καὶ αἱ πρῶται αὐτοῦ κινήσεις πρὸς θηλασμόν, αἱ θεωρούμεναι πρότερον ὡς λογικὴ συναίσθησις καὶ πλήρης θαυμασίου λογισμοῦ πρᾶξις, γίνονται ὅλως ἀκουσίως καὶ ἀσυνειδήτως, καθόσον καὶ πᾶν οἱονδήποτε πρᾶγμα, εἰσαγόμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ νεογνοῦ, θηλάζεται ὡς μαστός. Τὰ αὐτὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ ἐπὶ πλείστων ἄλλων φαινομένων τῆς ἐμβρυακῆς ἡλικίας.

Οὕτως ὁ κατὰ τὸ σῶμα γυμνὸς γεννώμενος ἄνθρωπος ἀπογυμνοῦται ἀδιακόπως καὶ ἐγυμνώθη ὅλως τῶν ἀποδοθεισῶν αὐτῷ ἐγγενῶν ἰδιοτήτων καὶ πνευματικῶν περιβολῶν. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ καταληφθῶμεν ὑπὸ φόβου καὶ ἀπὸ τοῦδε νὰ προμαντεύσωμεν κακὸν διὰ τὸ οὕτως ἀπογυμνωθὲν ἀνθρώπινον πλάσμα; Βεβαίως ὄχι. Αἱ σκληραὶ καὶ ἀμείλικτοι φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, οἱ νέοι οὗτοι ποιμένες τοῦ Ψαμμιτίχου καὶ ἄκλητοι τροφοὶ τοῦ τελειοτάτου τῶν ὄντων, ἐδίδαξαν ἡμᾶς εὐτυχῶς, ὅτι μόνον ἐπικίνδυνον καὶ ἐπίφοβον ψῦχος εἶνε τὸ ἀπὸ τῶν προλήψεων

Digitized by Google

καὶ τῆς πλάνης. Δεχθῶμεν λοιπὸν ἀφόβως ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὸν ἄνθρωπον, ἀκάλυπτον, οἷον προσφέρουσιν ἡμῖν αὐτὸν, καὶ σπουδάσωμεν τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πολυωνύμου βίου στιγμάς.

Ἐκ τῶν εὐαρίθμων μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων τῆς βρεφικῆς ἡλικίας σπουδαιοτέρα εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ φυσιολόγου καὶ ψυχολόγου *Taine* ἐν τῇ *Revue philosophique* κατὰ τὸ ἔτος 1876 δημοσιευθεῖσα. Τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ὁ εἰρημένος φυσιοδίφης ἐξετέλεσε μόνον πρὸς ἔρευναν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὁμιλίας καὶ τῶν ἰδεῶν μικρᾶς τινος κόρης. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις δὲ ταύτας πρώτη ἔναρθρος φωνὴ ἠκούσθη ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς κόρης ἡ *μ-μ*, διὰ κεκλεισμένων χειλέων προφερομένη, εἶτα ἡ *κραααακ*, διὰ βαθέως λαρυγγοπροφέρτου τόνου· τέλος ἡ *πα-πα-πα* ἐπανειλημμένως. Ὅτε τὸ βρέφος ἐγένετο 14 μηνῶν καὶ 3 ἑβδομάδων ἤρθρου τὰς ἑξῆς λέξεις, ἀποδίδον εἰς αὐτὰς καὶ ἐννοίας· *μπέμπέ* (παιδίον), *παπα*, (*τέτέ*) (τροφὸς), *ουα-ουα* (κύων), *κόκό* (νεοσσὸς ὄρνιθος) *ντάντα* (ἵππος ἁμάξης) καὶ *μια* (αἴλουρος). Λίαν ἐνδιαφέρουσα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῶν λαῶν, εἶνε ἡ παρατήρησις τοῦ *Taine*, καθ' ἣν τὸ παιδίον εἶχε συνήθειαν νὰ *προσωποποιῇ ὅλα τὰ πράγματα*· ἠρώτα π. χ. ἀδιακόπως «τί λέγει ὁ ἵππος;» «τί λέγει τὸ μέγα δένδρον;» Τὸ στίλβον ὕδωρ ἐδέσμευε τὴν προσοχὴν τοῦ παιδίου, ὅταν δὲ εἶπον εἰς αὐτὸ, ὅτι ἡ σελήνη, ἣν παρηκολούθει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἥτις «συμπεριεπάτει» μετ' αὐτοῦ, «πηγαίνει νὰ πλαγιάσῃ», ἠρώτησεν εὐθὺς «ποῦ εἶνε ἡ ντάντὰ τῆς σελήνης.»

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ *Taine* ὁρμηθεὶς καὶ ὁ περιώνυμος ἄγγλος φυσιοδίφης *Darwin* ἐδημοσίευσε πρὸ τριῶν σχεδὸν μηνῶν τὰς πρὸ ἐτῶν γενομένας ἰδίας παρατηρήσεις ἐν τῷ πολυτίμῳ ἐπιστημονικῷ περιοδικῷ *Κόσμῳ*. Τὰς παρατηρήσεις ταύτας, λαμβάνοντες ἐκ τοῦ εἰρημένου περιοδικοῦ, ἀνακοινοῦμεν ἐν μεταφράσει τοῖς ἀναγνώσταις τῆς *Ἑστίας*. Καὶ γνωρίζομεν μὲν ὅτι μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς ὑπάρχουσι πολλοὶ, οἵτινες συνοφρυοῦνται καὶ μόνον ἀκούοντες τὸ ὄνομα τοῦ εἰρημένου φυσιοδίφου· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ ἄλλοι θεωροῦντες τὸν ἄνδρα ὡς τὸν μεγαλήτερον ἴσως φυσιοδίφην τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐν ᾗ ζῶμεν, καὶ ὡς τὸν *ῥιζικὸν ἀναμορφωτὴν* καὶ *νέον ἱδρυτὴν ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν*. Ἴσως οἱ δεύτεροι οὗτοι εἶνε ὀλίγοι. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα μένει εἰσέτι ἄλυτον, ἂν πάντοτε ἡ γνώμη τῶν πολλῶν εἶνε ὀρθωτέρα τῆς γνώμης τῶν ὀλίγων, ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα χάριν τῶν ὀλίγων τούτων τὸ νεώτατον τοῦτο ἔργον τοῦ περιωνύμου ἀνδρὸς, καθόσον πολλαχῶς κινεῖ τὸ διαφέρον· διότι πλὴν τῆς καθαρᾶς αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, δεικνύει καὶ τὴν ὁδὸν ἣν ὁ μέγας ἀνὴρ ἀκολουθεῖ κατὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὴν εἰλικρίνειαν μεθ' ἧς ἐκθέτει αὐτάς. Ἐν παρόδῳ δὲ παρέχει ἡμῖν καὶ εἰκόνα τινα αὐτόγραφον, οὕτως εἰπεῖν, πατρὸς μεγαλοφυοῦς παίζοντος ἐν τῇ οἰκιακῇ αὐτοῦ γαλήνῃ καὶ σπουδάζοντος ἐπὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ δαρβινιδέως.

«Αἱ σπουδαῖαι πληροφορίαι, ἃς ὁ Κύριος *Taine* ἐδημοσίευσε περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως μικρᾶς τινος κόρης, ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ διεξέλθω ἡμερολόγιόν τι, ἔνθα ἐκράτουν πρὸ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν σημειώσεις ἐφ' ἑνὸς τῶν ἐμῶν τέκνων, τυχὼν πρὸς τοῦτο ἐξαιρέτου εὐκαιρίας· ἔγραφον δ' εὐθὺς τότε τὰ παρατηρούμενα.

Σκοπὸς κύριος τῶν παρατηρήσεών μου ἦτο ἡ ἔρευνα τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου· τὰς σημειώσεις δ' ἐκείνας μεταχειρίσθην εἰς τὸ σύγγραμμά μου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.[1] Ἐπειδὴ ὅμως προσεῖχον τὸν νοῦν καὶ ἐπὶ ἄλλων φαινομένων, νομίζω ὅτι αἱ παρατηρήσεις μου ἐκεῖναι, ἑνούμεναι μετὰ τῶν τοῦ Κυρίου *Taine* καὶ τῶν βραδύτερον βεβαίως γενησομένων, δὲν θέλουσιν εἶσθαι ἀνάξιαι διαφέροντος. Ἐκ τῶν προτέρων δὲ σημειῶ, ὅτι ἐκ τῶν παρατηρηθέντων εἰς τὰ ἐμὰ τέκνα ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ χρόνος καθ' ὃν γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν καθέκαστα ἰδιοτήτων τῶν παίδων, δὲν εἶνε παρ' ἅπασι πάντοτε ὁ αὐτός.

Κατὰ τὰς πρώτας ἑπτὰ ἡμέρας αἱ διάφοροι ἀντανακλαστικαὶ λειτουργίαι τοῦ τέκνου μου, δηλ. ὁ πταρμὸς, ὁ ἐρευγμὸς, ἡ χάσμη, ὁ σκορδινισμὸς, καὶ προπάντων ὁ θηλασμὸς καὶ τὰ πρῶτα κλαύματα, ἐγένοντο ὅπως συνήθως. Τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἔθιξα τὸ γυμνὸν πέλμα τοῦ ποδὸς αὐτοῦ διὰ συνεστραμμένου χαρτίου, τοῦτο δὲ πάραυτα ἀπώθησεν αὐτὸ, συνελκῦσαν ταὐτοχρόνως καὶ τοὺς δακτύλους, ὅπως ἤθελε πράξει μεγαλητέρας ἡλικίας παιδίον γαργαλιζόμενον. Τὸ τέλειον τῆς ἀντανακλαστικῆς ταύτης κινήσεως δεικνύει ἡμῖν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδίδωμεν τὴν παρὰ τοῖς νεογνοῖς μεγίστην ἀτέλειαν τῶν ἑκουσίων κινήσεων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν μυῶν ἢ τῶν μεσιτευόντων νευρικῶν κέντρων, ἀλλ' εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἕδρας τῆς βουλήσεως. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ χρόνου παρετήρησα καταφανῶς, ὅτι ὅταν ἔθετον ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ θερμὴν μαλακὴν χεῖρα ἤγειρον ἐν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς θηλασμόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντανακλαστικὴ ἢ αὐτόματος (instinktive) λειτουργία, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ἡ προηγουμένη

1. Ὡς γνωστὸν ὁ Darwin ἐξέδοτο τῷ 1872 ἴδιον σύγγραμμα «Περὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ θυμικοῦ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ζῴοις.»

Digitized by Google

πεῖρα τοῦ παιδὸς καὶ ἡ συναρμογὴ αὐτῆς μετὰ τῆς ἐντυπώσεως τοῦ αἰσθήματος τοῦ μητρικοῦ κόλπου ἐξεδηλώθη τόσῳ ἐνωρίς.

Κατὰ τὰς πρώτας δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐταράσσετο ὁ παῖς ἅμα ἤκουεν αἰφνίδιόν τινα κρότον καὶ ἐσκαρδάμυττε διὰ τῶν βλεφάρων. (Τὸ αὐτὸ παρετήρησα κατὰ τὰς πρώτας 14 ἡμέρας καὶ ἐπὶ ἄλλων τέκνων μου). Ὅτε δ' ἐγένετο 66 ἡμερῶν, πταρνισθεὶς ποτὲ τυχαίως, εἶδον ὅτι ὁ μικρὸς ἐξεπλάγη λίαν, διέστρεψε τὸ πρόσωπον, εἶχε τὴν ὄψιν λίαν ἐκπεπληγμένην καὶ ἤρξατο κλαίων ἰσχυρῶς. Ἐπὶ ὅλην δὲ ὥραν διετέλει ἐκ τούτου εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς καταστάσεως, ὅπερ εἰς ἐνήλικα θὰ ὠνομάζαμεν νευρικὴν ταραχήν, καθόσον καὶ διὰ τοῦ ἐλαχίστου θορύβου εὐθὺς ἐξεπλήσσετο. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ἐπτοήθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ θέᾳ ἀντικειμένου τινός· τοὐναντίον δὲ πολὺ πρότερον ἐξέπλησσον αὐτὸν οἱ τόνοι, προκαλοῦντες τὸν σκαρδαμυγμὸν τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ τὰ προξενοῦντα ἐντύπωσιν διὰ τῆς ὁράσεως. Οὕτω π. χ. ὅτε ἦτο 114 ἡμερῶν, κινήσας χάρτινον κυτίον πλῆρες σακχαρωτῶν οὐχὶ μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, παρετήρησα ἔκπληξιν, ἐνῷ κινῶν αὐτὸ κενόν, ἢ ἄλλο τι μὴ ἠχοῦν ἀντικείμενον, ἐπίσης πλησίον τῶν ὀφθαλμῶν ἢ καὶ ἐγγύτερον, δὲν παρετήρουν οὐδεμίαν ἐντύπωσιν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γεγονότων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ σκαρδαμυγμὸς τῶν βλεφάρων τῶν βρεφῶν, ὁ προδήλως γενόμενος πρὸς προφύλαξιν τῶν ὀφθαλμῶν, δὲν προσκτᾶται διὰ τῆς πείρας. Καίτοι δὲ ὁ παῖς μου ἦτο τόσῳ εὐαίσθητος πρὸς τοὺς ἤχους ἐν γένει, δὲν ἠδύνατο ὅμως καὶ 124 ἡμερῶν γενόμενος νὰ διακρίνῃ εὐχερῶς πόθεν ἤρχετο φωνή τις, ὅπως στρέψῃ τὰ βλέμματα πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ ἤχου.

Ὡς πρὸς τὴν *ὅρασιν*, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ παιδὸς προσηλώθησαν ἀπὸ τῆς 9 ἡμέρας ἐπὶ (καιομένου) τινος φωτός, μέχρι δὲ τῆς 45 ἡμέρας οὐδὲν ἕτερον ἐδέσμευσεν αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον. Τὴν 49 ὅμως ἡμέραν ἠγέρθη ἡ προσοχὴ αὐτοῦ διά τινος θυσσάνου εὐχρόου. Τοῦτο δ' ἐξεδηλώθη γενομένων τῶν βλεμμάτων αὐτοῦ ἀπλανῶν καὶ διακοπεισῶν τῶν κινήσεων τῶν βραχιόνων. Ἦτο δὲ ὄντως καταπληκτικόν, πόσῳ βραδέως ἀπέκτησε τὴν ἕξιν τοῦ παρακολουθεῖν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντικείμενον ταχέως πως κινούμενον, διότι μόλις ὀκτὼ καὶ ἡμίσεως μηνῶν γενόμενος κατώρθωσε τοῦτο. Ἐν ἡλικίᾳ 32 ἡμερῶν παρετήρησε τὸν μαστὸν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τρεῖς ἢ τέσσαρας δακτύλους πλησίον κείμενον· τοῦτο δ' ἐδήλωσεν ἐκτείνας τὰ χείλη καὶ ἀπιδὼν ἀτενῶς διὰ τῶν ὀμμάτων. Ἀμφιβάλλω ὅμως πολὺ ἂν τοῦτο ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ὁράσεως, καθόσον δὲν ἥψατο ποσῶς τοῦ στήθους. Ἂν δὲ πρὸς τοῦτο ἤχθη ὑπὸ τῆς ὀσμῆς ἢ τοῦ αἰσθήματος τῆς θερμότητος, ἢ ὑπὸ τῆς φυσικῆς συνοικειώσεως πρὸς τὴν θέσιν ἐν ᾗ ἐκράτουν αὐτόν, δὲν δύναμαι νὰ διακρίνω.

Αἱ κινήσεις τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν ἀόριστοι καὶ ἄσκοποι, συνήθως δ' ἐγένοντο κλονιστικῶς. Ἐξαίρεσις ὅμως τοῦ κανόνος τούτου ἦτο, τὸ ὅτι πολὺ ἐνωρίς, πρὸ τῆς 40 ἔτι ἡμέρας, ἤρξατο νὰ φέρῃ τὰς χεῖρας πρὸς τὸ στόμα. Ἐν ἡλικίᾳ 77 ἡμερῶν ἔλαβεν εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα τὴν φιάλην (δι' ἧς ἐν μέρει ἐτρέφετο)· τοῦτο δ' ἔπραττε καὶ κατόπιν ἀδιαφόρως, εἴτε ἡ τροφὸς ἐκράτει αὐτὴν πρὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χειρὸς εἴτε πρὸ τῆς ἀριστερᾶς. Καίτοι δὲ πειραθέντες τὰς ἑπομένας 8 ἡμέρας ἐπανειλημμένως, ὅπως διδάξωμεν αὐτὸν νὰ συλλάβῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, οὐδὲν κατωρθώσαμεν. Οὕτως ἡ χρῆσις τῆς δεξιᾶς χειρὸς προηγήθη μίαν ἑβδομάδα τῆς ἀριστερᾶς. Ἐν τούτοις παρετηρήθη βραδύτερον ὅτι τὸ παιδίον ἦτο ἐπαρίστερον, ἀναμφιβόλως ἕνεκα κληρονομικότητος, καθότι καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ἕτερος ἀδελφὸς ἦσαν ἢ καὶ εἶνε ἀριστερόχειρες. Ὀγδοήκοντα ἢ ἐνενήκοντα ἡμερῶν ὁ παῖς ἔφερε διάφορα ἀντικείμενα πρὸς τὸ στόμα, μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπραττε τοῦτο καὶ μετά τινος εὐχερείας. Συνήθως δὲ ἔθετε τὸ ἀντικείμενον πρῶτον εἰς τὴν ῥῖνα, εἶτα δὲ ἕλκων αὐτὸ πρὸς τὰ κάτω ἔφερε πρὸς τὸ στόμα. Συλλαμβάνων τὸν δάκτυλόν μου προσεπάθει νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὸ στόμα, ἀλλ' ἡ ἰδία αὐτοῦ χεὶρ ἐκώλυε νὰ θηλάσῃ αὐτόν. Ὅτε δὲ τὴν 114 ἡμέραν ἐπειράθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διωλίσθησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ κατὰ μῆκος τοῦ δακτύλου μου, οὕτως ὥστε ἠδυνήθη νὰ φέρῃ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στόματος, τὴν δοκιμὴν δὲ ταύτην ἐπανέλαβε πολλάκις. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἐγίνετο τυχαίως, ἀλλὰ σκοπίμως καὶ μετὰ λογισμοῦ. Αἱ σκόπιμοι λοιπὸν κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ βραχιόνων προηγήθησαν τῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν σκελῶν, καίτοι αἱ ἄσκοποι κινήσεις τῶν τελευταίων τούτων ἐγένοντο παραλλάξ, ὅπως κατὰ τὴν βάδισιν. Τετράμηνος ὤν, προσήλου τὰ βλέμματα ὁριστικῶς ἐπὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἢ ἄλλων ἐγγυτάτων κειμένων πραγμάτων, τότε δὲ τόσῳ ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἔσω, ὥστε ἐστράβιζε τὰ μέγιστα.

Δέκα καὶ τέσσαρας ἡμέρας βραδύτερον (τουτέστιν ἐν ἡλικίᾳ 132 ἡμερῶν), παρετήρησα ὅτι ὅταν ἔθετον πρὸ αὐτοῦ οἱονδήποτε ἀντικείμενον εἰς ἀπόστασιν βρεφικοῦ βραχίονος, ἐζήτει μὲν νὰ συλλάβῃ αὐτὸ διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ἀπετύγχανε συχνότατα τοῦ σκοποῦ· ποσῶς δὲ δὲν ἐπειρᾶτο νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ ἐπὶ μακρότερον κειμένων πραγμάτων.

Ἐκ τούτου λοιπόν, νομίζω, δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ, ὅτι ἡ σύγκλεισις τῶν βολβῶν τῶν

Digitized by Google

ὀφθαλμῶν αὐτοῦ (Convergenz) παρεῖχε τὸ ἐνδόσιμον καὶ ὤθει αὐτὸν πρὸς κίνησιν τῶν βραχιόνων. Καίτοι δὲ ἤρξατο τὸ παιδίον τοῦτο ἐνωρίτατα μεταχειριζόμενον τὰς χεῖρας, δὲν ἔδειξε βραδύτερον ἰδιάζουσαν πρὸς χρῆσιν αὐτῶν ἐπιτηδειότητα, διότι ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν καὶ μηνῶν τεσσάρων ἐκράτει τὰς γραφίδας καὶ μολυβδογραφίδας πολλῷ ἀνεπιτηδειότερον καὶ ἀσταθέστερον τῆς τότε δεκατετραμήνου ἀδελφῆς του, ἥτις ἄλλως εἶχε μεγίστην συγγενῆ εὐχέρειαν πρὸς κράτησιν οἱουδήποτε πράγματος.

Ὀργή. Κατὰ ποίαν ἀκριβῶς περίοδον ὁ παῖς ᾐσθάνθη θυμὸν ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνω. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν πρὶν ἢ κραυγάσῃ συνέστειλε τὰς ὀφρῦς καὶ ἐρρυτίδωσε τὸ πρόσωπον περὶ τοὺς ὀφθαλμούς· πιθανὸν ὅμως τοῦτο νὰ ἦτο ἀποτέλεσμα πόνου τινος μᾶλλον εἴτε δυσαρεσκείας, ἢ θυμοῦ. Ἀλλ' ὅτε, ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἑβδομάδων περίπου, προσέφερον εἰς αὐτὸν γάλα ψυχρότατον, διετέλεσε σύνοφρυς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θηλασμοῦ, ὡς θὰ ἔπραττεν ἐνήλικος, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῷ ἐξαναγκασμῷ εἰς πρᾶξιν ἀκούσιον. Ὅτε ἐγένετο τεσσάρων μηνῶν, πιθανῶς δὲ καὶ ἔτι πρότερον, δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀμφιβάλῃ ὅτι εὐκόλως ὠργίζετο, βλέπων πῶς τὸ αἷμα συνώρμα πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἤρκει μικρὰ ἀφορμή· οὕτως ἐκραύγασεν ὑπὸ παραφορᾶς, μόλις ἑπτάμηνος, ὅταν διέφυγεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ λιμώνιον, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ. Ὅταν ἔδιδον εἰς αὐτόν, ἑνδεκάμηνον ὄντα, ψευδὲς παίγνιον, ἀπώθει αὐτὸ συνήθως καὶ ἔτυπτεν. Ἡ διὰ τῶν χειρῶν δὲ αὕτη τύψις φαίνεταί μοι αὐτόματον σημεῖον θυμοῦ, ὅπως ἡ ἀνέῳξις καὶ ταχεῖα σύγκλεισις τῶν σιαγόνων νεογνοῦ κροκοδείλου ἅμα τοῦ ᾠοῦ ἐξελθόντος, οὐχὶ δὲ διότι ἦτο δυνατὸν ὁ παῖς νὰ σκεφθῇ, ὅτι οὕτω ποιῶν ἤθελε βλάψῃ τὸ παίγνιον. Ἐν ἡλικίᾳ 2 καὶ $\frac{1}{4}$ ἐτῶν ἦτο πάντοτε πρόθυμος εἰς ἐκσφενδόνισιν βιβλίων, ῥάβδων, καὶ παντὸς προστυχόντος κατὰ τῶν πταισάντων κατά τι· τοῦτο δὲ εἶχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν υἱῶν μου. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως οὐδέποτε παρετήρησα ἴχνος τῆς ἐπιτηδειότητος ταύτης εἰς τὰς ἐμὰς κόρας, ὥστε δικαιοῦμαι νὰ εἰκάσω ὅτι οἱ παῖδες φέρουσι συγγενῆ τὴν κλίσιν τοῦ ῥίπτειν πράγματα.

Φόβος. Ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἐκρήξεως εἰς κλαυθμοὺς τῶν βρεφῶν μετὰ αἰφνίδιον κρότον, ὅτε μόλις ἔχωσιν ἡλικίαν ὀλίγων ἑβδομάδων, εἰκάζομεν ὅτι πρωϊμότατα αἰσθάνονται τὸ αἴσθημα τοῦ φόβου. Ὅτε ὁ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος παῖς ἦτο πέντε καὶ ἡμίσεως μηνός, πλησιάζων αὐτὸν ἐγγύτατα, ἐξήγαγον διὰ τῆς φωνῆς διαφόρους ἰσχυροὺς ἤχους, τοὺς ὁποίους οὗτος ὑπεδέχετο πάντας ὡς ἐξαιρέτους ἀστεϊσμούς. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἡμέραν τινὰ ἠρξάμην ῥεγχόμενος ἰσχυρῶς, πρᾶγμα ὅπερ οὐδέποτε πρότερον ἔπραξα. Ὁ παῖς εὐθὺς ἐγένετο σύννους καὶ ἐξεῤῥάγη εἰς δάκρυα. Δύο δὲ ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα λησμονήσας τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐφώνησα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἤχου, πάλιν δ' ἔσχον τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (137 ἡμέραν) διηυθύνθην ἔχων ἐστραμμένα τὰ νῶτά μου πρὸς αὐτὸν καὶ ἔστην ἀκίνητος· ὁ παῖς ἐφάνη λίαν σύννους καὶ ἔκπληκτος· ἤθελε δὲ λυθῇ εὐθὺς εἰς κλαυθμούς, ἐὰν μὴ στρεφόμενος δὲν μετέβαλλον τὸ τεταμμένον αὐτοῦ καὶ ἑτοιμόδακρυ πρόσωπον εἰς μειδιῶν.

Τὸ γεγονός, ὅτι καὶ μείζονος ἡλικίας παιδία φοβοῦνται λίαν πρὸ τοῦ ἀορίστου, π.χ. ἐν τῷ σκότει, ἢ βαδίζοντα πρὸ σκοτεινῆς γωνίας ἐν μεγάλῃ τινι αἰθούσῃ κ.τ.λ., εἶνε γνωστόν. Ὡς ἄλλο παράδειγμα ἀναφέρω τὸν αὐτὸν παῖδα, ὃν παρέλαβον, ἔχοντα ἡλικίαν $2\frac{1}{2}$ ἐτῶν, ἐν τῷ ζῳολογικῷ κήπῳ. Ὁ παῖς διερχόμενος πρὸ τῶν γνωστῶν αὐτῷ ζῴων ἢ τῶν ὁμοίων πρὸς ταῦτα, ἐλέφαντος, ἀντιλοπῶν κ.τ.λ, ἔχαιρεν· ἐπίσης ἔχαιρε διερχόμενος καὶ πρὸ ὅλων τῶν πτηνῶν καὶ αὐτῆς τῆς στρουθοκαμήλου· διερχόμενος ὅμως πρὸ τῶν διαφόρων μεγάλων ζῴων, τῶν ἐν τοῖς κλωβοῖς αὐτῶν ἐγκεκλεισμένων, συνεστέλλετο. Πολλάκις δ' ἔλεγε βραδύτερον, ὅτι ἤθελε μὲν νὰ πορευθῇ πάλιν εἰς τὸν κῆπον, ἀλλ' ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ «τὰ ζῷα τῶν κλωβῶν» καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ἠνοοῦμεν τότε τὸν φόβον ἐκεῖνον. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ἄραγε νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ φόβος τῶν παιδίων, ὁ πλειστάκις ἀνεξήγητος μέν, ἀλλὰ σαφῶς ὡρισμένος, ὁ ποσῶς μετὰ τῆς πείρας αὐτῶν μὴ συνδεόμενος, εἶνε κληρονομηθεῖσα συνέπεια τοῦ ἀληθοῦς κινδύνου καὶ τῆς βαθείας δεισιδαιμονίας ἐκ τῶν παρελθουσῶν χρονικῶν περιόδων πρωτογόνου τινος καὶ ἀγρίας τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως; Τὴν εἰκασίαν δ' ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζει καὶ ἡ συμφωνία τῆς γνωστῆς μεταδοτικότητος τῶν καλῶς ἀνεπτυγμένων τύπων ἢ ἰδιοτήτων εἰς τὰς μεθεπομένας γενεὰς μετὰ τοῦ γεγονότος, καθὸ ὁ φόβος ἀναφαίνεται μὲν εἰς πρωϊμοτάτην περίοδον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ βραδύτερον πάλιν παρέρχεται.

Αἴσθησις τῆς ἡδονῆς. Καταφανὲς εἶνε, νομίζω, ὅτι τὰ παιδία θηλάζοντα αἰσθάνονται ἡδονὴν καὶ ὅτι ἡ ἔκφρασις μεθ' ἧς ἐν τῷ θηλασμῷ διαστρέφουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶνε ἀπόδειξις τούτου. Ὁ παῖς μου ἐμειδίασε 45 ἡμερῶν ἡλικίας, ἕτερον δὲ παιδίον 46 ἡμερῶν, τὸ δὲ μειδίαμα αὐτῶν ἦτο ἐκ τῶν ἀληθῶς ἐκφραστικῶν ἡδονῆς, καθόσον ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοί, τὰ δὲ βλέφαρα σμικρὸν συνεκλείοντο. Ἐμειδίων δὲ τὰ παιδία βλέποντα ἰδίως τὴν μητέρα, πιθανῶς δὲ τὸ μειδίαμα αὐτῶν ἦτο πνευματικῆς ἀρχῆς. Καὶ ἐξ ἐσωτερικῆς δ' εὐαρεσκείας ἐγέλα ὁ πρῶτος παῖς ἐπί τινα χρόνον, διότι οὐδὲν ἐγένετο ἱκανὸν νὰ διεγείρῃ πως αὐτὸν εἰς ἡδονήν, ἢ νὰ διαχύσῃ εἰς εὐφροσύνην. Ἐν ἡλικίᾳ 110 ἡμερῶν ἐτέρπετο τὰ

Digitized by Google

μέγιστα ὅταν ἐρρίπτετο ὀθώνη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἶτα δὲ πάλιν ἀφῃρεῖτο ταχέως. Ἐπίσης ηὐφραίνετο καὶ ἂν κἀγὼ αὐτὸς ἀπεκάλυπτον διὰ τοῦ αὐτοῦ παιγνίου αἴφνης τὸ πρόσωπόν μου ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐξῆγε τότε ἠρέμους τόνους, τὴν πρώτην ἀρχὴν ἢ ὑπόστασιν τοῦ γέλωτος. Ἐνταῦθα τὸ ἀπροσδόκητον ἦν ἡ κυρία τοῦ γέλωτος ἀφορμή, ὅπως τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἀστεϊσμοὺς τῶν ἐνηλίκων. Τρεῖς ἢ τέσσαρας δὲ ἑβδομάδας, μοὶ φαίνεται, ἀπὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ηὐφραίνετο διὰ τοῦ αἰφνιδίως ἀποκαλυπτομένου προσώπου, ἐθεώρει ὡς καλὸν παίγνιον τὸ νὰ συνθλίβωσι τὴν ῥῖνα ἢ τὰς παρειὰς αὐτοῦ διὰ τῶν δακτύλων.

Κατ' ἀρχὰς ἐξεπλάγην βλέπων, ὅτι ὁ ἀστεϊσμὸς νοεῖται ὑπὸ τριμήνου μόλις βρέφους· δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονήσωμεν πόσῳ ἐνωρίτατα ἄρχονται τῶν παιγνίων σκύλακες καὶ μικροὶ αἴλουροι. Ὅτε τὸ τέκνον μου ἐγένετο 4 μηνῶν, ἐδείκνυε καθαρῶς ὅτι ἠρέσκετο εἰς τοὺς ἤχους τοῦ κλειδοκυμβάλου, τὸ πρῶτον ἴσως δεῖγμα καλλιλογικῆς αἰσθήσεως, ἂν δὲν καταριθμήσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν πολλῷ πρότερον ἐκδηλωθεῖσαν τέρψιν πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα.

Κλίσις εἰς πρόσωπα. Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ μειδιάματος τοῦ παιδὸς πρὸς τοὺς περιποιουμένους αὐτόν, ὅτε μόλις ἦτο δύο μηνῶν, ἡ κλίσις εἰς πρόσωπα ἐγεννήθη πολὺ ἐνωρίς, καίτοι ἔχω ἀποδείξεις ἐναργεῖς ὅτι δὲν ἀνεγνώριζεν οὔτε διέκρινεν οὐδένα πρὶν ἢ γείνη τεσσάρων περίπου μηνῶν. Γενόμενος δὲ πέντε μηνῶν ἐδείκνυε καταφανῶς ὅτι ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν τροφὸν αὐτοῦ. Πλέον δὲ ἢ μονοετὴς ἔδειξε κλίσιν ἐξ ἰδίας ὁρμῆς διὰ σαφεστάτων δειγμάτων, κατασπασθεὶς ἐπανειλημμένως τὴν τροφὸν αὐτοῦ, ἀπουσιάσασαν ἐπὶ βραχύ.

Τὸ συγγενὲς τῇ κλίσει ταύτῃ αἴσθημα τῆς *συμπαθείας* ἐξεδηλώθη ἐν ἡλικίᾳ 6 μηνῶν καὶ ἕνδεκα ἡμερῶν, γενομένου τοῦ προσώπου αὐτοῦ κλαυθμώδους καὶ τῶν γωνιῶν τοῦ στόματος αὐτοῦ σαφῶς καταβιβασθεισῶν, ἅμα ὡς ἡ τροφὸς προσεποιήθη τὴν κλαίουσαν.

Ἡ *Ζηλοτυπία* ἐξεδηλώθη ἐν ἡλικίᾳ $15\frac{1}{2}$ μηνῶν, ὅταν ἐθώπευον μεγάλην τινὰ πλαγγόνα ἢ ἐλίκνουν τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ παρὰ τοῖς σκυλάκοις ἡ ζηλοτυπία εἶνε ἰσχυρὸν πάθος, καὶ εἰς τὰ παιδία πιθανῶς ἀναπτύσσεται εἰς πολὺ πρωϊμοτέραν τῆς ἄνω ῥηθείσης ἡλικίαν, ὅταν ἐρεθίσωμεν αὐτὰ ἁρμοδίως.

Συναρμογὴ τῶν ἰδεῶν, Λογικὸν κ.τ.λ. — Ἀνέφερα ἤδη ἀνωτέρω τὴν πρώτην πρᾶξιν, ἥτις, κατὰ τὴν παρατήρησίν μου, κατέδειξε πρακτικὴν σκέψιν, δηλ. τὴν περίστασιν καθ' ἣν διωλίσθησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δακτύλου μου, ὅπως φέρῃ τὸ ἄκρον αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα. Τοῦτο δ' ἐγένετο τῇ 114 ἡμέρᾳ. Ὅτε ὅμως ὁ παῖς ἐγένετο 5 καὶ $\frac{1}{2}$ μηνὸς ἐμειδία ἐπανειλημμένως ὁρῶν τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα ἐπί τινος κατόπτρου, ἠπατᾶτο δ' ἀναμφιβόλως ἐκλαμβάνων αὐτὰς ὡς πραγματικάς. Ἔδειξε δὲ λογικόν, ὅταν, ἀκούσας τὴν φωνήν μου ἐρχομένην ἐκ τῶν ὄπισθεν, ἐξεπλάγη καταφανῶς. Ὅπως δὲ ὅλα τὰ παιδία, οὕτω καὶ οὗτος, ἠρέσκετο θεωρῶν ἐν κατόπτρῳ, ἐν βραχεῖ δὲ χρόνῳ, μόλις διμήνῳ, ἠνόησεν ἐντελῶς ὅτι τὸ ἐπ' αὐτοῦ φαινόμενον ἦτο εἰκὼν μόνον. Διότι ὅταν ἐγὼ ὅλως ἄφωνος παρεμόρφουν παντοιοτρόπως τὸ πρόσωπόν μου, ἱστάμενος μετ' αὐτοῦ πρὸ τοῦ κατόπτρου, ἐστρέφετο καὶ μὲ ἐθεώρει μετὰ προσοχῆς. Εὑρέθη μάλιστα ἐν ἀπορίᾳ, ὅτε ἡμέραν τινά, ἑπτάμηνος ὤν, εἶδεν ἐμὲ ἐρχόμενον ἔξωθεν διὰ μεγάλης τινος ὑάλου παραθύρου καὶ ἐφάνη ἀμφιβάλλων ἂν ἤμην εἰκὼν ἢ πραγματικότης. Ἐν τούτοις ἄλλο τι ἐκ τῶν ἐμῶν τέκνων, ἓν κοράσιον, δὲν ἦτο τόσῳ ἀγχίνουν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν, διότι ἐξεπλάγη ἰδὼν ἐν κατόπτρῳ πρόσωπόν τι ἐκ τῶν ὄπισθεν αὐτοῦ ἐρχόμενον. Ἐξετάσας δὲ διὰ μικροῦ τινος κατόπτρου τελειοτέρους τινας πιθήκους, εἶδον ὅτι ἐφέροντο ἄλλως ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης· ἔφερον δηλ. τὴν χεῖρα ὄπισθεν τοῦ κατόπτρου· οὕτω δ' ἐδείκνυον λογικόν· ἀντὶ ὅμως νὰ θεωρῶσιν ἐν αὐτῷ μετ' εὐχαριστήσεως, ὠργίζοντο καὶ δὲν ἤθελον ποσῶς νὰ ἐμβλέψωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐκ δευτέρου.

Ἐν ἡλικίᾳ 5 μηνῶν ἐστερεώθησαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς ἀλληλένδετοι περιστάσεις, παραχθεῖσαι ἀνεξαρτήτως οἱασδήποτε εἰσηγήσεως. Οὕτω π. χ. ἠγανάκτει σφόδρα, ὅταν ἐνέδυον μὲν αὐτὸν τὸν χιτωνίσκον καὶ τὸν πῖλον, δὲν ἐξήγαγον ὅμως εὐθὺς εἰς περίπατον. Ἑπτάμηνος δ' ὢν τόσῳ προὐχώρησεν, ὥστε ἀπεπειράθη νὰ συνδέσῃ τὴν τροφὸν μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, οὕτως ὥστε ὁσάκις ἐγὼ ἐφώνουν τὸ ὄνομά της εὐθὺς οὗτος ἐστρέφετο πρὸς αὐτήν. Ἓν ἐκ τῶν ἄλλων παιδίων ἔσειε συνήθως ἐνίοτε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀστεϊσμόν· τοῦτο ἐπῃνέσαμεν ἔμπροσθεν τοῦ παιδὸς καὶ ἐμιμήθημεν τὴν πρᾶξιν, λέγοντες «κίνησε τὴν κεφαλήν»· οὗτος δέ, ὢν τότε ἑπτάμηνος, ἐπανελάμβανε τὴν κίνησιν ὁσάκις ἐλέγομεν τοῦτο, ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἄνευ εἰσηγήσεως.

Τέσσαρας μετὰ τοῦτο μῆνας τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος παιδίον συνέδεε πολλὰ πράγματα καὶ πράξεις διὰ τῶν λέξεων. Οὕτω π. χ. ὅταν ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ ἀσπασμὸν προέτεινε τὰ χείλη καὶ ἵστατο ἀκίνητον, ἢ ἐκίνει τὴν κεφαλὴν καὶ ἐφώνει ἐμπαικτικῶς Ἄα βλέπον τὸ ἀγγεῖον τῶν ἀνθράκων ἢ βλέπον ὕδωρ χεόμενον ἐξ ἀγγείου, διότι εἶχε διδαχθῇ νὰ θεωρῇ ταῦτα ὡς κακὰ πράγματα. Εἰς ταῦτα δύναμαι νὰ προσθέσω, ὅτι ἐν ἡλικίᾳ ἐννέα μηνῶν πλὴν δύο ἡμερῶν, συνέδεσε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα πρὸς τὴν ἰδίαν

Digitized by Google

εἰκόνα ἐν τῷ κατόπτρῳ, διότι καλούμενος κατ' ὄνομα ἐστρέφετο πρὸς τὸ κάτοπτρον, ὅπερ ἐνίοτε ἔκειτο καὶ μακρὰν αὐτοῦ. Ἐν ἡλικίᾳ 9 μηνῶν καί τινων ἡμερῶν παρετήρησεν αὐτὸς οὗτος ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ ὄπισθεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα ἢ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ ἔρριπτε σκιὰν ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τοίχου. Μὴ ὢν δὲ εἰσέτι μονοετὴς ἤρξατο ἐπαναλαμβάνων δὶς ἢ τρὶς βραχεῖάν τινα πρότασιν κατὰ διαλείμματα, ὅπως στερεώσῃ πως ἀσφαλέστερον ἐν τῇ ψυχῇ τὸν σύνδεσμον τῶν παραστάσεων. Παρὰ τῇ ὑπὸ τοῦ κ. *Taine* περιγραφείσῃ κόρῃ ὁ ἐλαφρὸς σύνδεσμος τῶν παραστάσεων φαίνεται ἀναπτυχθεὶς εἰς ἱκανῶς προκεχωρηκυῖαν τῆς παιδὸς ἡλικίαν, ἐὰν δὲν διέφυγον πιθανῶς προηγούμεναι περιπτώσεις. Ἐν τῇ εὐκολίᾳ δὲ ταύτῃ, μεθ' ἧς τὰ παιδία προσκτῶνται τὰς εἰσαγωγῆς δεομένας καὶ τὰς αὐτομάτως παραγομένας προσαρμογὰς τῶν ἰδεῶν, φαίνεταί μοι ἐγκειμένη ἡ καταδηλοτάτη διαφορὰ μεταξὺ τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τῆς τῶν ἀγχινουστάτων κυνῶν. Ὁποίαν δ' ἀντίθεσιν δὲν δεικνύει ἡμῖν ἡ ψυχὴ τοῦ νεογνοῦ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Mobius* (ἐν τῷ συγγράμματι «Αἱ κινήσεις τῶν ζώων», σ. 11) δημοσιευθεῖσαν διήγησιν περί τινος ἰχθύος *Ἔσωχος*, ὅστις ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας ἔπληττε μέχρι νάρκης τὸν ὑάλινον τοῖχον τοῦ ἀγγείου, ὅστις ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ ἄλλων τινων ἰχθύων, *Φωξίνων*, καὶ ὅστις τότε μόνον, ὅταν ἐδιδάχθη ὅτι δὲν δύναται νὰ πράττῃ τοῦτο ἀτιμώρητος, παρῃτήθη πάσης ἐπιθέσεως, καθόσον καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος τῶν φωξίνων τεθείς, οὐδόλως ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν;

Ἡ *Περιέργεια* ἀναφαίνεται ἐνωρίτατα παρὰ τοῖς θηλάζουσιν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ κ. *Taine*, καὶ εἶνε σπουδαιοτάτη πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔκαμα ἰδίας παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐπίσης καὶ ἡ *Μίμησις* ἀναφαίνεται πρωϊμότατα. Ὅτε ὁ ἡμέτερος παῖς ἦτο τεσσάρων μηνῶν ἐνόμισα ὅτι ἐζήτει νὰ μιμηθῇ φθόγγους. Πιθανὸν ὅμως νὰ ἠπατήθην, διότι πρῶτον ὅτε ἐγένετο μηνῶν δέκα ἠδυνήθην ἐντελῶς νὰ πεισθῶ περὶ τούτου. Ἐν ἡλικίᾳ 11½ μηνῶν εἶχε μεγίστην εὐφυΐαν εἰς μίμησιν διαφόρων χειρισμῶν καὶ κινήσεων, κινῶν π.χ. τὴν κεφαλὴν, φωνῶν *Ἆα* ἐπὶ κακοῦ πράγματος, ἢ θέτων προσεκτικῶς καὶ ἡσύχως τὸν δείκτην τῆς χειρὸς εἰς τὴν ἄλλην παλάμην καὶ φωνῶν ἐν παιδικῇ ποιήσει «Pat it and pat it and mark it with T.» Ἦτο δὲ ἀληθῶς χάριεν πρᾶγμα, τὸ θεωρεῖν τὴν πλήρη εὐχαριστήσεως ἔκφρασιν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν διεξαγωγὴν τοιούτου τινὸς τεχνικοῦ τεμαχίου.

Δὲν γνωρίζω ἂν εἶνε μνήμης ἀξία ἡ ἑξῆς περίπτωσις, δι' ἧς ἀναγνωρίζεται πως ἡ ἰσχὺς τοῦ μνημονικοῦ τῶν παιδίων· ὁ ἐμὸς δηλ. παῖς, 3 ἐτῶν καὶ 23 ἡμερῶν ὤν, ἀνεγνώρισε πάραυτα τὴν εἰκόνα τοῦ πάππου αὐτοῦ, ἀνεμνήσθη δὲ καὶ ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν συμβεβηκότων, τῶν γενομένων κατὰ τὴν τελευταίαν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, καὶ ἀφ' ἧς οὐδέποτε πραγματικῶς ἐγένετο λόγος περὶ αὐτῶν.

Ἠθικὸν αἴσθημα. Τὸ πρῶτον ἴχνος ἠθικοῦ αἰσθήματος παρετηρήθη ἐν ἡλικίᾳ 13 σχεδὸν μηνῶν· Ὅταν εἶπον αὐτῷ «Δόδδυ (τοῦτο ἦτο τὸ ὑποκοριστικὸν αὐτοῦ ὄνομα), δὲν θὰ φιλήσῃς τὸν καϋμένον τὸν πατέρα; κακὲ Δόδδυ», εἶδον φανερῶς ὅτι αἱ λέξεις αὗται προὐξένησαν εἰς αὐτὸν μικρὰν δυσαρέσκειαν· ὅταν δ' ἐγώ, εἰπὼν ταῦτα, ἐπανῆλθον εἰς τὸ κάθισμά μου, ἐξέτεινεν οὗτος τὰ χείλη, ὡς σημεῖον ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ μὲ ἀσπασθῇ, εἶτα δὲ ἔσειε ἀγανακτῶν τοὺς βραχίονας, μέχρις οὗ προσῆλθον καὶ ἔλαβον τὸν ἀσπασμόν. Τὸ αὐτὸ σχεδὸν συνέβη καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα, ἡ δὲ συμφιλίωσις ἡμῶν τόσῳ ἔτερπεν αὐτόν, ὥστε πολλάκις προσεποιεῖτο τὸν θυμωθέντα, ἔδιδεν εἰς ἐμὲ ῥάπισμα, εἶτα δὲ ἀπεφάσιζε νὰ μὲ ἀσπασθῇ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν ἀρχὴν τῆς τάσεως εἰς τὴν ὑποκριτικὴν ἐκείνην τέχνην τὴν τόσῳ ἀνεπτυγμένην παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν παιδίων. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἦτο εὔκολον νὰ ἐπιδράσῃ τις ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ προορίσῃ αὐτὸν εἰς οἱονδήποτε ἔργον. Γενόμενος δύο ἐτῶν καὶ τριῶν μηνῶν ἔδωκέ ποτε εἰς τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀδελφὴν τὸ τελευταῖον τεμάχιον τοῦ πιπερώδους πλακοῦντος, ὃν ἔτρωγεν, εἶτα δὲ πλήρης αὐτευαρεσκείας ἐπὶ τῇ πράξει ἐφώνησεν· «ὦ καλὲ Δόδδυ, καλὲ Δόδδυ.» Δύο μῆνας βραδύτερον ἦτο εὐαισθητότατος πρὸς τὸν ἐμπαιγμὸν καὶ τόσῳ ὕποπτος, ὥστε ἐνόμιζε πολλάκις ὅτι οἱ συνδιαλεγόμενοι μετ' αὐτοῦ καὶ γελῶντες ἐχλεύαζον αὐτόν. Ὀλίγον τι βραδύτερον (ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν καὶ 7½ μηνῶν) ἀπήντησά ποτε αὐτὸν ἐρχόμενον ἐκ τοῦ ἑστιατορίου, ἔχοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσυνήθως στίλβοντας· ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄψις αὕτη μοὶ ἐφάνη περίεργος καὶ μὴ φυσική, ἀλλὰ διεγηγερμένη, ἐπορεύθην πρὸς τὸ δωμάτιον, ὅπως ἴδω τίς ἦτο ἐντός· ἀνεκάλυψα δὲ ὅτι αὐτὸς οὗτος πρὸ ὀλίγου εἶχεν εἰσέλθει, ὅπως λάβῃ τεθλασμένον σάκχαρον, πρᾶγμα προηγουμένως ἀπηγορευμένον. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὸ παράδοξον τῆς μορφῆς αὐτοῦ δὲν προήρχετο βεβαίως ἐκ φόβου, διότι οὐδέποτε πρότερον ἐτιμωρήθη, ἀλλὰ μᾶλλον, καθὼς νομίζω, ἐξ εὐαρέστου διεγέρσεως ἐν τῷ ἀγῶνι μετὰ τῆς συνειδήσεως.

Ἄλλοτε πάλιν, δεκατέσσαρας ἡμέρας μετὰ τοῦτο, ἀπήντησα αὐτὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δωματίου, θεωροῦντα τὸ ὑποχιτώνιον αὐτοῦ, ὅπερ εἶχεν ἐπιμελῶς συνεστραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πάλιν εἶχέ τι τὸ ἀσύνηθες, ἐζήτησα νὰ ἴδω τί εἶχεν ἐντὸς περιτετυλιγμένον, καί τοι αὐτὸς ἀνθίστατο

Digitized by Google

ὅτι δὲν εἶνε τίποτε καὶ μὲ διέταττε «νὰ φύγω» ἐπανειλημμένως. Ἐκτυλίξας τὸ περιτετυλιγμένον ὑποχιτώνιον, εὗρον αὐτὸ κατάστικτον ἐκ καρυκεύματός τινος ἁλμυροῦ (Picklesauce). Ἐπειδὴ δὲ μόνον τὸ παιδίον τοῦτο ἀνετράφη ἀποκλειστικῶς δι' ἐπιδράσεως πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν καλῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, ἐγένετο μετ' ὀλίγον τόσῳ φιλάληθες, ἀκέραιον καὶ τρυφερόν, ὅσῳ οὐδεὶς ἤθελέ ποτε ἐπιθυμήσει.

Ἄγνοια, Συστολή. Εἰς πάντας βεβαίως εἶνε γνωστὸς ὁ ἀφελὴς τρόπος δι' οὗ τὰ βρέφη προσβλέπουσιν εἰς νέον τι πρόσωπον, ἔχοντα προσηλωμένα τὰ βλέμματα, ἀπλανῆ, καὶ οὐδόλως συγκλείοντα τὰς βλεφαρίδας. Ὁ ἐνῆλιξ μόνον ἀπέναντι ζώων ἢ ἀψύχων πραγμάτων δύναται νὰ προσβλέψῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τοῦτο, νομίζω, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ παιδία οὐδόλως σκέπτονται περὶ αὐτῶν, ἐκ τούτου δὲ οὐδόλως συστέλλονται, ἂν καὶ ἐνίοτε φοβοῦνται τοὺς ξένους.

Τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς συστολῆς παρετήρησα εἰς τὸν ἐμὸν παῖδα, ἐν ἡλικίᾳ 2 ¼ ἐτῶν· διότι, ἐπιστρέψας μετὰ δεκαήμερον ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀπουσίαν, παρετήρησα ὅτι ὁ παῖς οὗτος ἐκράτει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐστραμμένους μικρὸν ἀπ' ἐμοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἦλθε παρ' ἐμοί, ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν γονάτων μου, πᾶν δὲ ἴχνος συστολῆς ἐξέλιπε.

Τρόποι μεταδόσεως τῶν ἰδεῶν. Ἐπειδὴ τὰ βρέφη ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν δακρύουσι κλαίοντα, ἢ μᾶλλον μινυρίζοντα, ὁ ἦχος τοῦ κλαύματος αὐτῶν ἐκπέμπεται, ὡς εἰκός, αὐτομάτως καὶ χρησιμεύει πρὸς δήλωσιν ὑπάρχοντος πάθους. Οἱ πρῶτοι οὗτοι ἦχοι ἀλλοιοῦνται μετά τινα χρόνον, καὶ δὴ κατὰ τὸ προκαλοῦν αὐτοὺς ἑκάστοτε αἴτιον, ὅπως π.χ. κατὰ τὴν πεῖναν ἢ τὸ ἄλγος. Τοῦτο παρετηρήθη εἰς τὸν ἐν λόγῳ παῖδα ὅταν ἦτο ἡλικίας 11 ἑβδομάδων, πολὺ δ' ἐνωρίτερον, ὡς μοὶ φαίνεται, εἰς ἄλλο ἐκ τῶν ἐμῶν τέκνων. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ὁ παῖς ἐφάνη μανθάνων νὰ κλαίῃ κατὰ θέλησιν ἢ ἄλλως νὰ διαστρέφῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς δήλωσιν ὅτι ἤθελέ τι. Γενόμενος δὲ 46 ἡμερῶν, ἐξέπεμψε κατὰ πρῶτον ἐλαφρούς τινας φθόγγους ἄνευ σημασίας πρὸς εὐχαρίστησιν αὐτοῦ, οὓς μετ' ὀλίγον παρήλλαττεν. Ἀρχή τις πρὸς γέλωτα παρετηρήθη τῇ 113 ἡμέρᾳ· εἰς ἄλλο ὅμως παιδίον πολλῷ πρότερον. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον ἐνόμισα, ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ἤρξατο ἀποπειρώμενος νὰ μιμηθῇ φθόγγους, ὡς ἔπραττεν εἰς πολὺ βραδυτέραν περίοδον. Ἐν ἡλικίᾳ 5 ½ μηνῶν ἐφθέγξατο τὸν ἔναρθρον φθόγγον *ντά*, χωρὶς ὅμως νὰ συνδέσῃ μετ' αὐτοῦ οἱανδήποτε ἔννοιαν. Ὅταν δὲ ὑπερέβη τὴν μονοετῆ ἡλικίαν μετεχειρίζετο σχήματα διὰ τῶν χειρῶν καὶ τοῦ προσώπου πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἐπιθυμιῶν. Οὕτως, ὅπως φέρω ἁπλοῦν τι παράδειγμα, ἔδωκέ μοι ποτὲ τεμάχιον χάρτου καὶ ἔδειξεν εἶτα πρὸς τὸ πῦρ, ἐπειδὴ συχνάκις εἶχεν ἰδεῖ χάρτην καιόμενον, τοῦτο δ' ἔτερπεν αὐτόν. Ἀκριβῶς ἐν ἡλικίᾳ ἑνὸς ἔτους προέκοψε τόσῳ ὥστε ἐφεῦρε λέξιν διὰ τὸ φαγητόν, τὴν *num*· τί ὅμως ἠνάγκασεν αὐτὸν πρὸς τοῦτο δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνακαλύψω. Ἔκτοτε δὲ ὅταν ἐπείνα ἀντὶ νὰ κλαίῃ μετεχειρίζετο τὴν λέξιν ταύτην ὡρισμένως, ὡς ῥῆμα ἐκφράζον σαφῶς *δῶσέ μου φαγητόν*. Ἡ λέξις λοιπὸν αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ham, ἣν ἡ κόρη τοῦ κ. *Taine* μετεχειρίζετο εἰς ἡλικίαν ὀψιαιτέραν (14 μηνῶν). Μετεχειρίζετο δὲ τὴν λέξιν *num* καὶ ὡς οὐσιαστικὸν ἐν εὐρείᾳ σημασίᾳ· οὕτω π.χ. τὸ σάκχαρον ἐκάλει *schu-num*, βραδύτερον δὲ διδαχθεὶς τὴν λέξιν *black*, ἐκάλει τὸν ξηρὸν ὀπὸν τῆς γλυκυῤῥίζης (διάμπολι) *black-schu-num*=μέλαν σακχάρινον φαγητόν.

Ἰδιάζουσαν ὅλως ἐντύπωσιν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ ἑξῆς παρατήρησις, ὅτι δηλ. ζητῶν τροφὴν διὰ τῆς λέξεως *num* ἔδιδεν εἰς τὴν φωνὴν αὐτοῦ (ἀντιγράφω ἐνταῦθα τὰς τότε σημειωθείσας λέξεις) «λίαν σαφῆ ἐρωτηματικὸν τόνον κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθόγγου τούτου.» Καὶ εἰς τὸ *Ἀα* δέ, ὅπερ κατὰ πρῶτον μετεχειρίζετο, ὅταν ἀνεγνώριζέ τι ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εἰκόνα ἐν τῷ κατόπτρῳ, ἔδιδε τὸν τόνον τοῦ ἐπιφωνήματος, ὅπερ μεταχειριζόμεθα ἐκπληττόμενοι. Ἐν ταῖς τότε δὲ σημειώσεσιν ἔγραφον, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν τονισμῶν τούτων φαίνεται αὐτομάτως παραγομένη, ἀπορῶ δὲ πῶς ἔκτοτε δὲν ἐγένοντο ἄλλαι παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἀναφέρω ὅμως τοὐναντίον, κατὰ τὰς σημειώσεις μου, ὅτι ὁ παῖς ἐν ἡλικίᾳ 18-21 μηνῶν, ὅταν δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ τι κατ' οὐδένα τρόπον, ἐτροποποίει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, μεταβάλλων αὐτὴν εἰς πεισμονώδη τινὰ μινυρισμόν, ὡς ἂν ἔλεγεν ἰσχυρογνωμόνως «δὲν τὸ θέλω», ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ *χμ* αὐτοῦ ἐξέφραζε «ναί, μάλιστα». Ὁ κ. *Taine* ἀποδίδει ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν λίαν ἐκφραστικὸν τονισμὸν τῶν φθόγγων, οὓς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ μετεχειρίζετο πρὶν ἢ ὁμιλήσῃ. Ὁ ἐρωτηματικὸς τόνος, ὃν ὁ παῖς μου ἔδιδεν εἰς τὴν λέξιν *num* ζητῶν φαγητόν, ἦτο ἰδιαζόντως ἀξιοπαρατήρητος· διότι ἐὰν θελήσῃ τις νὰ προφέρῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μίαν μόνον λέξιν ἢ βραχεῖάν τινὰ πρότασιν, θέλει εὕρει, ὅτι τὸ μουσικὸν ὕψος τῆς φωνῆς αὐτοῦ αὐξάνεται σημαντικῶς πρὸς τὸ τέλος. Παρατηρήσας δὲ τότε τοῦτο οὐδόλως προέβλεπον, ὅτι οὕτως ἐπιβεβαιοῦται ἡ γνώμη, ἣν ἄλλοθί που ἐξέθηκα, ὅτι πρὶν ἢ ὁ ἄνθρωπος μεταχειρισθῇ ἔναρθρον λόγον ἐξήγαγε τόνους κατὰ κλίμακα ἀληθῶς μουσικήν, ὅπως ὁ ἀνθρωπίθηκος *Ὑλοβάτης*.

Αἱ ἀνάγκαι λοιπὸν τοῦ παιδίου ἐν ἀρχῇ μὲν ἐκδηλοῦνται δι' αὐτομάτων κραυγῶν, κατὰ μικρὸν τροποποιουμένων, τὸ μὲν ἀσυνειδήτως, τὸ

Digitized by Google

δὲ, ὡς μοὶ φαίνεται, ἑκουσίως, ὡς τρόποι μεταδόσεως ἰδεῶν, ἢ ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς ἀσυνειδήτου ἐκφράσεως τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου ἢ διὰ χειρονομιῶν καὶ ἄλλων σχημάτων, λίαν ἐκφραστικῶς δὲ διὰ τῶν διαφόρων τονισμῶν· τέλος διὰ λέξεων γενικῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρισκομένων καὶ ἐχουσῶν πρῶτον μὲν γενικὴν σημασίαν, εἶτα δὲ μᾶλλον ὡρισμένην, καὶ κατ' ἀπομίμησιν γενομένων ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἀκούει. Αἱ τελευταῖαι μάλιστα μανθάνονται μετ' ἀξιοθαυμάστου ταχύτητος. Τὸ παιδίον νοεῖ, ἐντὸς ὡρισμένων ὅμως ὁρίων καὶ εἰς πρωϊμοτάτην, κατ' ἐμὴν γνώμην, περίοδον ἡλικίας, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἐπιμελουμένων αὐτὸ, ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μόλις δὲ δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς κατανοήσεως τοῦ μειδιάματος, μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι τὸ παιδίον, οὗτινος τὴν βιογραφίαν περιέγραψα ἐνταῦθα, ἠνόει τὴν συμπαθῆ ἔκφρασιν ἐν ἡλικίᾳ πέραν ὀλίγον τῶν 5 μηνῶν· διότι γινόμενον 5 μηνῶν καὶ 11 ἡμερῶν ἐδείκνυε βεβαίως συμπάθειαν πρὸς τὴν τροφὸν αὐτοῦ προσποιουμένην τὴν κλαίουσαν. Ὅταν δὲ, μονοετὲς σχεδὸν ὄν, ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ καλῇ διεξαγωγῇ νέου τινὸς τεμαχίου, ἐσπούδαζε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἔκφρασιν τῶν περὶ αὐτὸ παρεστώτων. Πιθανῶς δὲ ἐξηρτᾶτο τοῦτο καὶ ἐκ διαφορᾶς περὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ οὐχὶ μόνον περὶ τὴν μορφὴν τῶν χαρακτήρων, καθόσον πρόσωπά τινα ἤρεσκον αὐτῷ βεβαίως πλεῖον τῶν ἄλλων καὶ εἰς περίοδον μάλιστα πρωϊμοτάτην, μικρὸν μετὰ τὴν ἑξάμηνον ἡλικίαν. Πρὶν ἢ γείνῃ δ' ἑνὸς ἔτους ἠνόει τόνους καὶ σχήματα, ὅπως καὶ πολλὰς λέξεις καὶ βραχείας προτάσεις. Λέξιν τινὰ, τὸ ὄνομα τῆς τροφοῦ αὐτοῦ, ἠνόει ἀκριβῶς ὂν πεντάμηνον, πρὸτοῦ ἐφεύρῃ τὴν πρώτην αὐτοῦ λέξιν *num*. Τοῦτο δὲ εἶνε ἑπόμενον, καθόσον γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀτελέστερα ζῷα εὐκόλως διδάσκονται νὰ νοῶσι λέξεις προφερομένας!»

Ἐνταῦθα τελευτῶσιν αἱ παρατηρήσεις τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν λειτουργιῶν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ παιδός. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ὑφηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βρατισλαβίας *Hugo Magnus* ἐδημοσίευσε πραγματείαν *Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων*, ἐν ᾗ ἐξέθετε νέας ὅλως γνώμας, συμβαλλούσας εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοτήτων, παρέθηκεν ὁ Δάρβιν ἐν τέλει τοῦ ἀνωτέρω βιογραφικοῦ σχεδιάσματος τοῦ παιδίου καὶ τὰς ἔκτοτε γενομένας ἰδίας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων.

Πρὶν ἢ ὅμως ἀναφέρομεν αὐτὰς, ἴδωμεν τὴν γνώμην τοῦ *Magnus*, καθ' ὅσον αὕτη σχετίζεται πως καὶ μετὰ ζητήματός τινος τῆς φιλολογίας.

Κατὰ ταύτην λοιπὸν οἱ πρωτόγονοι λαοὶ ἐστεροῦντο τῆς ἰδιότητος τοῦ διακρίνειν τὰ χρώματα, ἡ δὲ διάκρισις αὐτῶν *ἔλειπε καὶ μέχρι τῶν χρόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου*. Παρὰ τῷ ποιητῇ δηλ. τούτῳ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῶν τοποθεσιῶν, τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰκονιζομένης χρονικῆς περιόδου, τὰ χρώματα. Τὸ *ξανθὸν* καὶ τὸ *ἐρυθρὸν* εἶνε τὰ μόνα παρ' αὐτῷ ἐν συχνῇ χρήσει. Ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἔκφρασιν τῶν χαρακτηρισμῶν τῶν διαφόρων τοῦ φωτὸς παραλλαγῶν μεταχειρίζεται πλῆθος ἐκφράσεων, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν, ὥστε σήμερον ἡ μετάφρασις αὐτῶν καὶ ἡ ἀκριβὴς ἀπόδοσις εἶνε ὅλως ἀδύνατος. Διότι οἱ ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων ἄνθρωποι παρετήρουν ἢ ᾐσθάνοντο καὶ τὴν λεπτοτάτην τοῦ φωτὸς παραλλαγὴν ὡς τοιούτου, ἐνῷ ἡμεῖς σήμερον αἰσθανόμεθα ἀντ' αὐτῆς εἰδικόν τι χρῶμα. Ἀσχοληθεῖσα δὲ ἡ *φιλολογία* μέχρι τοῦδε δὲν ἔδωσε πειστικὰς ἐξηγήσεις ἐπὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ χρωμάτων καὶ τῶν ακατανοήτων περιγραφῶν τοῦ φωτὸς καὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ.

Ἰδοὺ δὲ τί γράφει καὶ ὁ Δάρβιν περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ παιδικὴ τῶν λαῶν ἡλικία δὲν εἶνε διάφορος τῆς βρεφικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας.

«Ἀκολουθῶν προσεκτικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῶν παιδίων μου ἐξεπλάγην παρατηρήσας, ὅτι δύο ἐξ αὐτῶν ἢ τρία, ἅμα φθάσαντα εἰς τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν ἐγνώριζον τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν συνήθων πραγμάτων, δὲν ἠδύναντο ὅλως νὰ ἀποδώσωσιν τὰ ἁρμόζοντα ὀνόματα εἰς κεχρωματισμένας γραμμὰς, καίτοι ἐγὼ ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθην νὰ διδάξω εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν χρωμάτων. Ἐνθυμοῦμαι δὲ καλῶς ὅτι τότε ἤμην τῆς γνώμης, ὅτι τὰ τέκνα μου ἦσαν πρὸς τὰ χρώματα τυφλὰ, ἀλλὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐφάνη μάταιος φόβος. Ἀνακοινώσας δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο τι φιλικὸν πρόσωπον, ἔμαθον ὅτι καὶ αὐτὸ εἶχε παρατηρήσει ὁμοίαν περίπτωσιν. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον, ὅτι δεῖται μείζονος ἐρεύνης ἡ δυσκολία ἣν αἰσθάνονται μικρὰ παιδία εἴτε ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν εἴτε, πιθανότερον, ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν χρωμάτων. Ἐνταῦθα προσθέτω ὅτι καὶ ἡ αἴσθησις τῆς γεύσεως μοὶ ἐφάνη τότε, ὅτε τὰ τέκνα μου ἦσαν λίαν μικρὰ, διάφορος τῆς τῶν ἐνηλίκων ἀνθρώπων. Τοῦτο δ' ἐξάγω καθ' ὅσον δὲν ἀπεστρέφοντο ταῦτα ῥῆον μετὰ σακχάρου καὶ γάλακτος, μῖγμα, ὅπερ εἰς ἐνηλίκους εἶνε ἀηδὲς καὶ ναυτιῶδες· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐκ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν ἀγάπης πρὸς τοὺς ὀξεινοτάτους καὶ ἀωροτάτους καρποὺς, π. χ. πρὸς τὰ ἄωρα φραγγοστάφυλα καὶ τὰ ἄγρια μῆλα.»

Κώδηξ παράγεται ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως

Digitized by Google

caudex, σημαινούσης κορμὸν δένδρου, διότι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ νόμοι ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν δένδρων· ἐπίσης τὸ ὄνομα *κωδίκελλος* παράγεται ἐκ τοῦ caudiculus (κλωνάριον), ὑποκοριστικοῦ τοῦ caudex.

Τὰ παρὰ τῷ λαῷ ἐν Ἀθήναις τελούμενα

ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΑ

Τὰ δωδεκαήμερα ἄρχονται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων καὶ περατοῦνται τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων. Ἄρχονται δὲ κυρίως τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων· διότι τότε τὰ παιδία, περιερχόμενα ἐν ταῖς γειτονείαις, ψάλλουσι τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ,

Καλὴ ἑσπέρα, ἄρχοντες· ἂν ἦναι ὁρισμός σας
Χριστοῦ τὴν θεῖαν γέννησιν νὰ πῶ στ'ἀρχοντικό σας κτλ.

κατὰ τὸ γνωστότατον ἐν Ἀθήναις ἔντυπον ᾆσμα, ὅπερ ὅμως, ἐὰν εἰκάσῃ τις ἐκ τοῦ μακαρονικοῦ ὕφους τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας, πείθεται ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ τοῦ λαοῦ, οὐδὲ παλαιὸν πολὺ ὅτι εἶναι. Ἀντ' αὐτοῦ ἐλέγετο ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἀνομοιοκατάληκτον εἰς δημώδη γλῶσσαν ᾆσμα, οὗ τινος ἡ ἀρχὴ ἦτο,

Χριστόγεννα, πρωτόγεννα, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου,
πρῶτα γεννήθη κι'ὁ Χριστὸς στὴ πόλι Γαλιλαία.

Τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων προσπαθεῖ ἕκαστος νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζαν αὐτοῦ πλουσιωτάτην, διότι ἡ ἡμέρα αὕτη πίπτει ἐν χειμῶνι, ὅτε πρέπει τις νὰ τρώγῃ καλῶς, ὅπως θερμανθῇ, καθὼς τὸ Πάσχα πάλιν φρονοῦσιν ὅτι πρώτιστα πάντων, ἐπειδὴ τότε εἶναι καλοκαιρία, ὀφείλει ἕκαστος νὰ φέρῃ καινουργῆ ἐνδύματα· ἐπὶ τούτῳ λέγουσι τὴν ἑξῆς παροιμίαν ἐπὶ τῆς ὀκνηρίας·

Γλυκὸς ὁ ὕπνος τὸ πρωΐ,
γδυμνὸς ὁ . . . . . τὴ Λαμπρή·

λέγουσι δὲ καὶ ταύτην· «νἄχα τοῦ Χριστοῦ νὰ φάω καὶ τὴν Λαμπρὴ νὰ φόρηγα.»

Τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, περιερχόμενα πάλιν τὰ παιδία, ψάλλουσι τὸν Ἅγιον Βασίλειον·

Ἅγιος Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία,
βαστάει πένα καὶ χαρτί, χαρτὶ καὶ καλαμάρι·
Βασίλη, ξέρεις γράμματα, πές μας τὸ ψαλτῆρι·
καὶ τὸ ῥαβδάκι τ' ἄφησε νὰ πῇ τὸ ψαλτῆρι
ξερὸ 'ταν τὸ ῥαβδάκι του χλωροὺς βλαστοὺς πετάει
κι'ἀπάνω στοὺς χλωροὺς βλαστοὺς περδίκια τραγουδοῦνε·
ὄχι περδίκια μοναχὰ παρὰ καὶ χελιδόνια.

Κατασκευάζουσι δὲ *γλυκὰ* διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, ὅπως φάγωσιν ἐξ αὐτῶν καὶ οὕτως ὅλον τὸ ἔτος ἡ ζωή των εἶναι γλυκεῖα. Ἐκτὸς τούτων κατασκευάζουσι μέγαν καὶ δι' ἀρωμάτων ἐζυμωμένον ἄρτον, ἐν ᾧ ἐνθέτουσι νόμισμά τι· τοῦτον διαιροῦσιν εἰς τόσα τεμάχια, ὅσα εἶναι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας· ἐκτὸς δ' αὐτῶν χωρίζουσι τεμάχιον τῆς οἰκίας, τοῦ *σπητιοῦ*, θύοντες αὐτὸ εἰς τοὺς ἐφεστίους, οὕτως εἰπεῖν, θεούς, εἰς τὴν τύχην τῆς ἐν γένει οἰκογενείας, καὶ ἄλλο τεμάχιον διὰ τοὺς πτωχούς, ὅπερ διανέμουσιν εἰς τούτους.

Τὴν δ' ἡμέραν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους πορευόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν λαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν καρπὸν ῥοιᾶς, ὃν ἀφ' ἑσπέρας ἐκθέτουσιν εἰς τὰ ἄστρα, ἵνα λειτουργηθῇ· ἐπανερχόμενοι δ' ἐκ τῆς ἐκκλησίας θραύουσιν αὐτόν, κτυπῶντες ἄνωθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ἔνδοθεν τοῦ οἴκου, λέγοντες «ὅσα σπυριὰ ἔχει τὸ ῥόϊδι, τόσα καλὰ νὰ χυθοῦν 'στὸ σπῆτί μας τοῦτο τὸ χρόνο»· λέγουσι δὲ πάλιν ἀποστρεφόμενοι πρὸς τοὺς δαίμονας τοῦ οἴκου· «ὄξω ψύλοι, ὄξω κορέοι, ὄξω τὰ κακὰ τὰ λόγια· μέσα ὑγεία, μέσα εὐτυχία, μέσα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου.»

Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Φώτων πάλιν οἱ παῖδες ψάλλουσι τὰ *Καλήμερα*, διὰ τοῦ ἑπομένου ᾄσματος·

Καλήμερα, καλήμερα, καὶ πάντα καλημέρα,
κι' ἂς τὸν καλημερίσουμε τοῦτόν μας τὸν ἀφέντη·
ἀφέντη μου, πεντάφεντε, πέντε βολαῖς ἀφέντη,
πέντε κρατοῦν τὸ μαῦρό σου κι' ὀκτὼ τὸ σαληβάρι
καὶ δέκα σὲ παρακαλοῦν ἀφέντη καβαλάρη·
καβαλικεύεις χαίρεσαι, πεζεύεις καμαρόνεις
κι' ὅπου πατεῖ τὸ μαῦρό σου πηγάδια φανερόνει·
πηγάδια, πετροπήγαδα κι' αὐλαῖς μαρμαρομέναις.
Πολλὰ 'πᾶμε τ' ἀφέντη μας ἂς ποῦμ' καὶ τῆς κυρᾶς μας·
Κυρὰ ψηλή, κυρὰ λυγνή, κυρὰ καμπανοφρύδα,
κυρὰ μ' ὅταν στολίζεσαι νὰ πᾷς στὴν ἐκκλησιά σου
βάζεις τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάζεις καμπανοφρύδι.
Πολλὰ 'παμε καὶ τῆς κυρᾶς ἂς ποῦμε καὶ τῆς κόρης·
ἔχεις καὶ κόρην εὔμορφη, πραγματευτὴς τὴν θέλει,
ἂν ἦναι καὶ πραγματευτὴς πολλὰ προικιὰ γυρεύει·
γυρεὺ' ἀμπέλ' ἀτρύγητα, χωράφια μὲ τὰ στάχια,
γυρεύει καὶ τὴ Βενετιὰ μ' ὅλα της τὰ παλάτια.
Πολλὰ 'παμε τῆς κόρης της, ἂς ποῦμε καὶ τοῦ γιοῦ της·
ἔχεις καὶ γιὸ στὰ γράμματα καὶ γιὸ στὸ ψαλτῆρι,
νὰ δώσ' ὁ Θιὸς κι' ἡ Παναγιὰ νὰ βάλῃ πετραχεῖλι.
Ἐδῶ ποῦ τραγουδήσαμε πέτρα νὰ μὴ ῥαγίσῃ
κι' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ πολλοὺς χρόνους νὰ ζήσῃ.
Ἐφάγαμε τὸν κόκορα, ἂς φᾶμε καὶ τὴν κότα,
δό μας κυρὰ τὸν κόπον μας νὰ βγοῦμ' ἀπὸ τὴν πόρτα.

Οὕτω περατοῦνται τὰ δωδεκαήμερα. Κατὰ τὴν διάρκειαν δ'αὐτῶν φρονοῦσιν ὅτι ἐπισκέπτονται τὴν γῆν οἱ Καλλικάντζαροι, οἱ Κωλοβελόνιδες, ὅπως ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις. Οἱ Κωλοβελόνιδες εἶναι δαίμονες, πνεύματα κακοποιά, πολλαὶ δὲ διηγήσεις καὶ ὁ φόβος τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτοὺς μαρτυροῦσι τοῦτο. Εἰσέρχονται νύκτωρ εἰς τὰς οἰκίας καὶ δέρουσι, φονεύουσι, πνίγουσιν, ἀπάγουσι καὶ τρώγουσι τοὺς ἀνθρώπους. Εἰσέρχονται δὲ διὰ τῆς θύρας, προτιμῶσιν ὅμως τὴν διὰ τῆς καπνοδόχου εἰσβολήν. Ἀλλ' εὑρέθη ἀντιφάρμακον κατ' αὐτῶν· οἱ δαίμονες οὗτοι φοβοῦνται πολὺ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πῦρ· διὸ καὶ εἰς πᾶσαν θύραν ἐγράφετο ἓν ἢ πλείονα διακεκριμένα σημεῖα σταυροῦ, ἐκαίετο δὲ κατὰ τὰ δωδεκαήμερα τὰς νύκτας μακρὸς στύλος ὄρθιος ἐν τῇ καπνοδόχῳ. Ἠνόχλουν δὲ πάντοτε τὰς γυναῖκας, τὰς χήρας, τὰς ἐξερχομένας ἐν νυκτὶ πρὸς ὕδρευσιν, τὰς μαίας. Ἰδοὺ τινες διηγήσεις·

Digitized by Google

«Ἑνοῦ Κωλοβελόνη ἡ γυναῖκα ἐκοιλοπόνα. Ἐπῆγε λοιπὸν στὸ σπῆτι μιᾶς μαμῆς καὶ ἐχτύπησε τὴν πόρτα· βγαίνει ἡ μαμὴ καὶ τοῦ λέγει τί θέλεις; ἔλα, τῆς λέει, καὶ κοιλοπονάει ἡ γυναῖκά μου· ἡ μαμὴ δὲν τὸν ἐγνώρισε, γιατὶ κι' αὐτοὶ φαίνονται σὰν ἄνθρωποι. Πᾶνε, πᾶνε, πᾶνε, ὄξω ἀπὸ τὴ χώρα· τότες τῆς λέει τῆς μαμῆς· ἐγὼ εἶμαι Κωλοβελόνης· πάω καὶ σὰ γυρίσω, θέλω νὰ μοῦ ἔχει ἡ γυναῖκά μου γεννημένο παιδὶ ἀρσενικό, γιατὶ ἀλλοιῶς θὰ σὲ φάω. Ἡ καϋμένη ἡ μαμὴ τὰ χρειάστηκε· ἔφυγ' ὁ Κωλοβελόνης, γεννάει ἡ Κωλοβελόνησσα κορίτσι· τί νὰ κάνῃ, τί νὰ κάνῃ· ἐσκέφθηκε καὶ παίρνει 'λίγο κερὶ καὶ φιάνει τὸ κορίτσι ἀρσενικό· καὶ εὐθὺς τὸ κόβει λάσπη· πάει πίσω στὸ σπῆτί του ὁ Κωλοβελόνης, κυττάζει τὸ παιδί του ἀρσενικό· τὸ παίρνει τὸ λοιπὸν νὰ τὸ ζεστάνῃ στὴ φωτιὰ καὶ τότε φάνηκε κορίτσι· τρέχει λοιπὸν στῆς μαμῆς· πάει στὴ πόρτα, βλέπει τὸ σταυρό, πάει στὴ καμινάδα, βλέπει τὸ στύλο κ' ἔκαιε· ἐστάθηκε λοιπὸν ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὸ σπῆτί της καὶ τῆς ἔλεγε· κυρὰ μαμή, τὸ παιδὶ ποῦ μοῦ γεννήθηκε ἔγινε κορίτσι· μὰ κείνη, μωρὲ 'μμάτια μου, ἤτανε κουκουλωμένη μὲ δεκαπέντε 'παπλώματα, ὡς ποῦ ἐξημέρωσε καὶ ἔφυγ' ὁ Κωλοβελόνης.» Ἄλλο διήγημα εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς: «Μιὰ γυναῖκα σηκώθηκε τὴ νύχτα νὰ πάῃ στὸ μύλο· ἐκεῖ ὁ μυλωνᾶς ἤτανε Κωλοβελόνης· τὴν ἀγάπησε καὶ ἤθελε νὰ τὴν πάρῃ· μὰ 'κεῖ πάει κ' ἕνας ἄλλος χωριάτης γιὰ ν' ἀλέσῃ· τοῦ λέει λοιπὸν ἐκείνη «τὸ καὶ τό: μόνε νὰ μὲ γλυτώσῃς· νὰ φορτώσῃς στὸ γαϊδοῦρί μου τὰ τσουβάλια, μέσα 'κεῖ βαίνεις καὶ μένα καὶ μ' ἀφίνεις καὶ τὸ γαϊδοῦρί μου ξέρει τὸ σπῆτι·» τὴν ἐφόρτωσε τὸ λοιπὸν μαζὺ μὲ τὰ τσουβάλια καὶ πάει στὸ σπῆτί της. Κατεβαίνει ἀπὸ τὸ μύλο ἀπάνω ὁ Κωλοβελόνης καὶ γυρεύει ποῦναι ἡ Μάρω, ποῦ ἡ Μάρω· τρέχει στὸ δρόμο, προφταίνει τὸ γαϊδοῦρι· κυττάζει, δὲν ἔβλεπε τὴ Μάρω· ἐγύριζε γύρω γύρω τὸ γαϊδοῦρι καὶ ἔλεγε· πάνω γόμι, κάτω γόμι καὶ ἡ Μάρω ποῦ εἶναι; ὡς ποῦ ἔρτασε τὸ γαϊδοῦρι στὸ σπῆτι καὶ ἔφυγεν ὁ Κωλοβελόνης καὶ ἔτσι ἐγλύτωσε ἡ κακομοίρα ἡ Μάρω.»

Ὁ πρῶτος τῶν Κωλοβελόνιδων ἔρχεται εἰς τὴν πόλιν τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τὴν ἐπομένην νύκτα· φεύγουσι δὲ τὴν πρωΐαν τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων· διότι, ὡς εἴπομεν, φοβοῦνται πολὺ τὴν θρησκείαν, ὁ δὲ σταυρὸς καὶ ὁ ἁγιασμὸς τῆς παραμονῆς τῶν Φώτων διώκει αὐτοὺς τῶν πόλεων· ἐπὶ τούτοις διηγοῦνται, ὅτι δύο γείτονες γυναῖκες εἶχον συμφωνήσει νὰ ἐγερθῶσι τὴν νύκτα νὰ ζυμώσωσιν ἄρτους· τοῦτο μαθόντες οἱ Κωλοβελόνιδες, πολὺ πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἐπορεύθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μιᾶς τῶν γυναικῶν καὶ κρούσαντες τὴν θύραν της, γειτόνισσα, εἶπον, σήκω νὰ ζυμώσῃς· μετά τινα ὥραν κρούσαντες πάλιν παρέλαβον αὐτὴν φέρουσαν ἐπ' ὤμου τοὺς ἄρτους· πολλὴν βαδίσαντες ὁδὸν λέγουσιν εἰς αὐτὴν «τώρα θὰ σὲ φᾶμε»· σταθῆτε, τοὺς λέει ἐκείνη, νὰ σᾶς πῶ ἕνα παραμύθι· ἅμα λοιπὸν τοὺς ἔλεγε τὸ παραμύθι ἐφώναξεν ὁ πρῶτος ἀλώχτερας· μαῦρος εἶσαι, λένε οἱ Κωλοβελόνιδες, καὶ δὲ σὲ φοβόμαστε (δῆλον ὅτι νὺξ εἶναι εἰσέτι)· ὕστερα ἀπὸ 'λίγο ἐφώναξε ὁ δεύτερος ἀλώχτερας· κόκκινος εἶσαι τοῦ λένε καὶ δὲ σὲ φοβόμαστε (τουτέστι λυκαυγές)· στὰ τελευταῖα ἐφώναξεν ὁ τελευταῖος ἀλώχτερας· ἄσπρος εἶναι λένε (ἡμέρα)·

> Ἀντῆστε νὰ πηγαίνουμε
> γιατ' ἔρχετ' ὁ ζουρλόπαπας
> μὲ τὴν ἁγιαστοῦρά του
> καὶ μὲ τὴ βρεχτοῦρά του.[1]

Ὁ Κανάρης, ὡς αὐτὸς μοὶ διηγήθη, ὤμωσε τὸν ὅρκον τῶν «Φιλικῶν» ὅτε χάριν ἐμπορίου εὑρίσκετο εἰς Σαλαγόραν, (ἀντικρὺ τῆς Βονίτσης), κατὰ τὸ 1819.

*

Ὁ Καποδίστριας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτογράφου παραλαβῆς του, ἣν ἀνεκάλυψα ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ Λευκάδος, ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐν Λευκάδι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ νῆσος ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐλάμβανε μηνιαίαν ἐπιχορήγησιν τάληρα ἑκατὸν ὀγδοήκοντα.

Ἐν Λευκάδι. Ἀρ. Β.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

Κὺρ Χρυσοβέργη σοὶ εὐχόμεθα· ὁμοίως τὴν Γερόντισσαν καὶ ὅλους τοὺς ἐδικούς μας.

Μετὰ τὴν ἐρώτησιν τῆς ὑγείας σας, σᾶς φανερόνομεν, ὅτι τὴν περασμένην ἑβδομάδα, τὴν τετράδην, ἦλθον εἰς τὸ μοναστῆρι ὅπου ἡσυχάζομεν μερικοὶ στρατιῶται μὲ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Γκούρα, καὶ μὲ ἐπῆραν διὰ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Γαστούνην ὅπου εὑρίσκεται καὶ ἡ ἐξοχότης του· ὅθεν ἐκινήσαμεν τὴν πέμπτην, καὶ ἕως σήμερον τετράδη εὑρισκόμεθα εἰς τὴν Δίβρη ἐξ αἰτίας τοῦ χειμῶνος· σήμερον μελετῶμεν νὰ κινήσωμεν σὺν Θεῷ ἁγίῳ· λοιπὸν σᾶς πληροφοροῦμεν μὲ τὸ παρόν μας ὅτι εἴμεθα καλὰ εἰς τὴν ὑγείαν μας, καὶ εἰπὲ τὴν Γερόντισσαν νὰ μὴ λυπῆται καὶ ἡ Θεία Πρόνοια ὅλα τὰ οἰκονομεῖ καὶ τὰ διορθώνει, καθὼς πολλάκις τὰ οἰκονόμησε. Δὲν ἠξεύρομεν πῶς ἐπεράσατε αὐτοῦ, καὶ ἂν ἐνοχλήθητε, καὶ μὲ τὸν παρόντα πεζὸν δώσετέ μας νύξιν· ἀπὸ Γαστούνην ἂν εὕρωμεν κανένα διὰ τὰ αὐτόθι θέλει σᾶς γράψωμεν πάλιν· πλὴν εἰπὲ τὴν Γερόντισσαν ἂς μὴν ἐννοιάζεται· εἴητε ὑγιαίνοντες.

Ὁ εὐχέτης σας

1825, Ἰανουαρίου 28, Δίβρη. † Πατρῶν ΓΕΡΜΑΝΟΣ.

---

1. Ἐσταχυολ. ἐκ τοῦ Βύρωνος.

Digitized by Google

Πόθεν ὠνομάσθη

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἱδρύσας τὴν νέαν πρωτεύουσαν, ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν εὐκτηρίων οἴκων. Ὁ πρώτιστος τῶν εὐκτηρίων τούτων οἴκων ἀφιερώθη ἔκτοτε καὶ παρέμεινεν ἀφιερωμένος εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, οὐχὶ δὲ εἰς γυναῖκά τινα ἁγίαν, ὡς ὑπέλαβον καὶ ἄχρι τοῦδε ὑπολαμβάνουσι πολλοὶ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου. Τὸ ἑορτολόγιον τῆς ἐκκλησίας ἀναφέρει μὲν γυναῖκας Σοφίας καλουμένας, ὧν ἡ μὲν ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων, Πίστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης, ἑτέρα δὲ ὑπέστη τὸν θάνατον τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ τοῦ τελευταίου διωγμοῦ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς καὶ ἡ ἁγία Εἰρήνη. Ἀλλ' ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς ἁγίας ταύτας. Ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι ὁ χριστιανισμὸς ἔσωζεν εἰσέτι μέχρι τινὸς τὸν ἀρχικὸν ἰδεώδη χαρακτῆρα, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐνεφοροῦντο ὑπὸ διαυγῶν περὶ θεότητος ἀντιλήψεων. Ὅθεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφιέρωσε τὸν πρωτεύοντα τῆς νέας πίστεως ναὸν εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, μὴ περικαλύψας τὴν ἀκαταμέτρητον ταύτης ἔννοιαν δι' ἐξωτερικοῦ τινος τύπου, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἀρχαιότεροι ἡμῶν προπάτορες, οἱ στήσαντες μὲν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἱερὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀλλὰ σωματοποιήσαντες τὴν ἔννοιαν ταύτην διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ἀθηνᾶς. Τῳόντι ὁ Παρθενὼν τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἰκτίνου καὶ τοῦ Φειδίου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τὸ ἐθνικὸν τῆς ἁγίας Σοφίας ἱερόν· καὶ πάλιν ἡ ἁγία Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ Παρθενὼν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλ' ἐν τῷ διαφόρῳ τρόπῳ καθ' ὃν ἐξεδηλώθη ἡ αὐτὴ ἔννοια εἰς τοὺς δύο τούτους ναούς, ἀπεικονίζετο ὁλόκληρος ἡ μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων διαφορά.[1]

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Πάντες γνωρίζουσι τί εἶνε δυστυχία, τῆς εὐδαιμονίας ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀκριβὴς ὁρισμός. Τοῦτο δὲ μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ μὲν εὐτυχία καταλαμβάνει συνήθως ἡμᾶς ἄκοντας, τὴν δὲ δυστυχίαν ζητοῦμεν μὲ τὸ κηρίον.

* *

Ὅπως εἰς τὸν περίπατον οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ, ἡ γυνὴ πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς ἄνδρα μεγαλήτερον αὐτῆς.

*
* *

Ἐξ ὅλων τῶν φιλικῶν καθηκόντων τὸ εὐαρεστότερον εἰς τοὺς φίλους εἶνε τὸ νὰ μεταδίδωσι πᾶν ὅ,τι ἔτυχε ν' ἀκούσωσι, ν' ἀναγνώσωσιν ἢ νὰ μάθωσι, δυνάμενον νὰ ταπεινώσῃ ἢ νὰ λυπήσῃ τοὺς φίλους αὐτῶν.

*
* *

Πολὺς κόσμος ἤθελεν ἀποθάνει τῆς πείνης ἐντὸς ἑβδομάδος ἂν αἴφνης ἐξέλιπον τὰ ἑπτὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα, πρῶτοι δὲ οἱ ἔχοντες ἐπάγγελμα νὰ καταφέρωνται ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος κατ' αὐτῶν. (Ἀλφόνσος Κάρ).

[1] Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Πρὸ μικροῦ ἐξεδόθη ἐν Σύρῳ, ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάνου Γ. Φραγκιᾶ, ἐπιτυχεστάτη ἔμμετρος καὶ ἐλευθέρα μετάφρασις τῆς γνωστῆς κωμῳδίας τοῦ Μολιέρου «ὁ Ἀμφιτρύων», ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα τεμάχια. Σημειοῦμεν δὲ χάριν τῶν μὴ γνωριζόντων τὴν κωμῳδίαν ταύτην, ὅτι ἐν τῇ ἑπομένῃ σκηνῇ ὁ Σωσίας, ὑπηρέτης τοῦ Ἀμφιτρύωνος, βασιλέως τῶν Θηβῶν, ἀποστέλλεται παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν σύζυγόν του Ἀλκμήνην, ἵνα τῇ ἀναγγείλῃ τὴν κατὰ τῶν Τηλεβόων νίκην του καὶ τὴν προσεχῆ εἰς Θήβας ἐπάνοδόν του. Σ. τ. Δ.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΜΦΙΤΡΥΩΝΟΣ

ΣΩΣΙΑΣ

Τίς εἶ; εἶμ' ἐξοχώτατοι, ὅλου τοῦ κόσμου φίλος!
Ἄ! τρέμω ὅλος 'σὰν λαγός, μόλις πηδήσῃ φύλλος.
Ἀμ' εὔμορφη εἶναι αὐτὴ ἡ φρονιμάδα τώρα,
νὰ περιφέρεται κανεὶς 'ς τοὺς δρόμους τέτοιαν ὥρα;
Ὡς τόσο ὁ ἀφέντης μου 'παίρνει τιμαῖς καὶ δίδει,
καὶ ὅμως παίζει εἰς ἐμὲ πολὺ κακὸ παιγνίδι.
Ἂν ἦτο πλέον εὔσπλαγχνος ὀλίγον, ἴσα ἴσα
ποτέ του δὲν θὰ μ' ἔστελλε μέσα σὲ τέτοια πίσσα.
Πολὺ καλό! ἠθέλησε νὰ ἔλθω κ' ἱστορήσω
ταῖς νίκαις του, καὶ νὰ εἰπῶ πῶς ἔρχεται ὀπίσω·
γιατὶ δὲν ἐπερίμενε νὰ 'ξημερώσ' ἡ ἡμέρα;
Ἀλλοίμονο, Σωσία μου! ἔτσι τὰ φέρν' ἡ σφαῖρα·
πάντ' ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸν ζυγὸ κι' ὅσο κανεὶς δουλεύει
μεγάλους, μεγαλείτερα κ' ἡ μοῖρα τὸν παιδεύει.
Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες, ποῦ λές, καὶ οἱ μεγάλοι,
θέλουν τὰ πάντα δι' αὐτοὺς νὰ κλίνουν τὸ κεφάλι.
Μὰ εἶν' αὐγή, μεσάνυκτα, φυσάει, ψυχαλίζει,
μὰ εἶναι ζέστη, ἢ βροχή, βροντάει καὶ χιονίζει·
δὲν τοὺς ἐγγίζει τέσσαρα! κι' ἂν σκάσῃς κι' ἂν πλαντάξῃς,
διέταξαν; ὡσὰν πουλὶ ἀνάγκη νὰ πετάξῃς.
Εἴκοσι χρόνων τακτική, πιστὴ ὑπηρεσία,
ὡς νὰ μὴν ἔγινεν, ἐνῷ μιὰ ἰδιοτροπία
εἰς τὰ καλὰ καθούμενα μικρὴ τῆς κεφαλῆς των,
σοῦ ρίχνει ὅλο τὸ βαρὺ χαλάζι τῆς ὀργῆς των.
Ἀλλὰ καλὰ νὰ πάθωμε! διότι μᾶς μαγεύει
ἡ κοῦφια δόξα, νὰ 'ρωτοῦν:—Ποιὸν κύριον δουλεύει
ὁ τάδε;—Ἕναν ἄρχοντα! ἕνα 'ψηλὸ κεφάλι!—
καὶ φθάνει μόνον εὐτυχεῖς νὰ μᾶς θαρροῦν οἱ ἄλλοι.
Καμμιὰ φορὰ ἐρχόμεθα εἰς τὰ συλλογικά μας
καὶ κόπτομεν τὰς σχέσεις μας ἀπὸ τ' ἀφεντικά μας·
μὰ ἔλα πάλι 'ποῦ θαρρεῖς, ὅτι μᾶς μαγνητίζει
ἡ ὄψι των. . . τοὺς βλέπομε, καὶ ἡ καρδιὰ γυρίζει.
Φθάνει νὰ 'ποῦν: «Σωσία μου», καὶ γίνεσαι ὀρνίθι·
καὶ νά μας πάλι ἀπ' τὴν ἀρχή, τὸ ἴδιο παραμύθι!
Ἄ! τέλος πάντων ἔφθασα. Θαρρῶ πῶς διακρίνει
τὸ 'μάτι μου τὸ σπητί μας, κι' ὁ φόβος μου μ' ἀφίνει.
Χρειάζετ' ὅμως νὰ σταθῶ καὶ νὰ προμελετήσω
πῶς θὰ τὰ 'πῶ ὅλα αὐτὰ ποῦ θὰ ἐξιστορήσω.
Εἰς τὴν κυρὰ 'σὰν ἥρωας πρέπει νὰ κάμω φρίκη·
θὰ παραστήσω ζωηρὰ τὴ μάχη καὶ τὴ νίκη.
Μὰ στάσου δά, πῶς διάβολο θὲ νὰ τὰ καταφέρω,
ἀφοῦ δὲν ἤμουν ἐμπροστὰ καὶ δὲν τὰ καλοξέρω;
Αἴ! δὲν πειράζει· λὲς σπαθιά, ἀσπίδαις, ῥάπτεις, κόπτεις,
καὶ φαίνεσαι 'σὰν μάρτυρας, κατὰ 'ποῦ λέν, αὐτόπτης.
Ἔπειτα, πόσοι ἔγραψαν καὶ εἶπαν ἱστορίαις
ἀπὸ μακρυά, γιὰ πόλεμο καὶ μάχαις κ' ἐκστρατείαις!
Ἀλλὰ ὡς τόσο μιὰ φορὰ ἂς τὸ ξαναπερίσω
τὸ μάθημα, μήπως τυχὸν συμβῇ καὶ τὸ ξεχάσω.
Ἂς 'ποῦμε πῶς ὁ θάλαμος εἶναι αὐτός· ἐμβαίνω,
'σὰν παλληκάρι χαιρετῶ καλοαναθρεμμένο.
Ἂς 'ποῦμε τὸ φανάρι μου πῶς εἶναι ἡ Ἀλκμήνη,
καὶ πῶς ἀρχίζω νὰ 'μιλῶ ἂς 'ποῦμε, πρὸς ἐκείνη.

(Ἀποθέτει τὸν λύχνον χαμαί).

Digitized by Google

—«Κυρία, ὁ ὑμέτερος ἀγαπητὸς συμβίων
καὶ ὁ ἡμέτερος λαμπρὸς ἀφέντης Ἀμφιτρύων. . .
(Λαμπρὰ ἀρχή! ἀμ' τί θαρρεῖς;) φιλεῖ καὶ χαιρετᾷ σας.
Μὲ πλήρη τὴν ἐνθύμησι ἀπὸ τὰ θέλγητρά σας,
τουτέστι τὰ ὑμέτερα, μὲ ἔκλεξε πρὸ πάντων,
νὰ ἔλθω καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν νίκην τῶν συμβάντων.»
—«Καλὸ 'ς τον τὸν Σωσία μου! καλὲ τί εὐτυχία!
πῶς χαίρομαι 'ποῦ 'γύρισες ὀπίσω μὲ ὑγεία!»
—«Κυρία, εἶναι δι' ἐμὲ τιμὴ πολὺ μεγάλη·
ζηλεύσουν τε καὶ θὰ φθονοῦν τὴν τύχην μου οἱ ἄλλοι.»
(Ψυχήμου! τί ἀπάντησι!)—«Πῶς ἔχει 'ς τὴν ὑγείαν
ὁ φίλτατος;»—Καθάπερ, (Οἴ!) ὡσὰν ἀνὴρ μ' ἀνδρίαν,
ὅνπερ ἡ δόξα τοιγαροῦν φρουρεῖ 'ς ὅλα τὰ μέρη.»
("Α! μέλι, μέλι, τί θὰ 'πῇ ὅταν κἀνένας ξέρῃ!)
—«Καὶ πότε δά, «Σωσία μου, ὀπίσω θὰ κοπιάσῃ
μὲ τὸ καλό, νὰ τὸν ἰδῶ καὶ νὰ μ' ἀναγαλλιάσῃ;»
—«Κυρία, τὸ ταχύτερον νὰ ἐπιστρέψῃ μέλλει,
ἀλλ' ὄχι οὕτω γρήγορα οἷον ποθεῖ καὶ θέλει!»
("Α!)—«Πῶς τὰ 'καλοπέρασε 'ς τὴν τύχη τοῦ πολέμου;
τί λέγει τώρα; πῶς περνᾷ; ἔλα, παράστησέ μου.»
—«Ὀλίγα λέγει, πλὴν ἀλλά, κυρία, πράττει πλεῖον,
καὶ σπαρταροῦσιν οἱ ἐχθροὶ 'σὰν δίκην ὀψαρίων.
(Τί διαβολοευγένειαις 'ποῦ σοῦ ταῖς ξετρυπόνω!)
—«Καὶ οἱ ἀντάρταις; λέγε μου.»—«Κανεὶς, σᾶς βεβαιόνω,
τὴν ἡμετέραν μας ὁρμὴν ἐμπόρεσε νὰ στήσῃ.
Νῦν κατεκόψαμεν αὐτοὺς καὶ ἔχουν καταντήσει
τεμάχια, οἷον φακαῖς ἀπὸ τὰς λεπτοτέρας,
τουτέστι χάμω κοίτονται τοὺς 'παίρνει ὁ ἀέρας.
Ὁ ἀρχηγός των ἔπεσε Πτερέλαος, τὸν εἶδα
νεκρὸν, ἐκυριεύθηκε καὶ ἡ Τηλεβοΐδα.
Ἐκόψαμεν, ἐκάψαμεν, καὶ τὸ ὁποῖον τώρα,
ἀπὸ τὰς νίκας μας παντοῦ ἀντιλαλεῖ ἡ χώρα.»
—«Καλὲ καὶ ποιὸς θὰ τὤλεγε; "Α! τί ἐπιτυχία;
"Ελα, παράστησέ μου τα λεπτομερῶς, Σωσία.»
—«Κυρία, προθυμότατος· καὶ δίχως νὰ φουσκώσω
ἐκ τῆς τιμῆς, μίαν εἰκὼν ἐξαίρετον θὰ δώσω
τῆς ἡμετέρας νίκης μας ἀμέσως. Φαντασθῆτε
λοιπὸν, κυρία μου, λοιπὸν, ὅτι ἐνθάδε κεῖται
ἡ πόλις τῆς Τηλεβοΐς,

(Ὁ Σωσίας σημειοῖ τὰ μέρη ἐπὶ τῆς χειρός του ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους).

διότι εἶναι πόλις,
ὥσπερ ἡ Θήβα, καὶ σχεδὸν δὲν διαφέρει μόλις.
Ὁ ποταμὸς εἶναι λοιπὸν ἐκεῖ, ὑποθετέον·
ἡμεῖς ἐστήσαμεν λοιπὸν ἐδῶ ἕνα ὡραῖον
στρατόπεδον, οἱ δὲ ἐχθροὶ λοιπὸν εἰς μυριάδας
ἔπιασαν ὅλον τὸ λοιπὸν κενὸν τῆς πεδιάδας.
Εἰς ἕνα ὕψωμα λοιπὸν ἦτο τὸ πεζικόν τους,
ὑποθετέον ἐδωνά, κ' ἐκεῖ τὸ ἱππικόν τους,
ὑποθετέον ἐκειδά. Λοιπὸν, ἑτοιμασθῆτε,
κυρία μου, ν' ἀκούσετε χωρὶς νὰ φοβηθῆτε.
Οἱ πάντες τότε τοὺς θεοὺς, κυρία, δεηθέντων,
καὶ προσφερθέντων θυσιῶν, διαταγῶν δοθέντων,
ὅπλων λαμπόντων καὶ πολλῶν τὰ 'δόντια των τριζόντων,
καὶ τῶν ἀλόγων εἰς τὴν γῆν τὰ πόδια των κτυπώντων
χρεμετιζόντων καὶ λοιπά, ἐδόθη τὸ σημεῖον.
Ἦτο λοιπον ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς τῶν ἐναντίων
νὰ μᾶς διώξουν ὄπισθεν, καθὼς ὑποθετέον,
καὶ ἔστειλαν ἀπάνω μας τρεῖς οὐλαμοὺς ἱππέων·
ἀλλὰ τοὺς ἀπεδείξαμεν πῶς δὲν θὰ τὸ πασχάσουν,
κ' ἰδοὺ πῶς τοὺς ἐκάμαμεν τωόντις νὰ τὰ χάσουν.
Νά την ἐδῶ ἡ ἔνδοξη ἐμπροσθοφυλακή μας,
νὰ οἱ καλοὶ τοῦ Κρέοντος τοξόταις κ' ἰδικοί μας,
Καὶ νὰ τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ μὲ γυμνωμένη σπάθη...»

(Ἀκούεται μικρός τις θόρυβος).

Σταθῆτε, καὶ τὸ κέντρον μου θαρρῶ πῶς θὰ τὴν πάθῃ.
Μοῦ φαίνεται πῶς ἤκουσα 'σὰν ταραχὴ, 'σὰν βῆμα.

[Ἀκολούθως ὁ Ἑρμῆς, φέρων τὴν μορφὴν τοῦ Σωσίου, ἐξέρχεται τῆς οἰκίας τοῦ Ἀμφιτρύωνος, συναντᾷ τὸν Σωσίαν, πείθει αὐτὸν ὅτι ἀπατᾶται νομίζων ὅτι εἶνε ὁ ὑπηρέτης τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ ἐλεεινὰ τὸν δέρει καὶ ἐμποδίζει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου του.]

*
* *

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ἔλθὲ πλησίον, κάθαρμα, ἐλθὲ νὰ σὲ θαυμάσω.
Ἠξεύρεις ἄρα, πίθηκε, πῶς διὰ νὰ σοῦ σπάσω
τὰ κόκκαλα αἰσθάνομαι θερμὴν ἐπιθυμίαν,
φθάνει ν' ἀκούσω νὰ εἰπῇς ψευδῆ ἀπολογίαν;
ἠξεύρεις ὅτι τὸν θυμὸν αὐτὸν διὰ νὰ σβύσω
ράβδον χρειάζομαι ἁπλῆν διὰ νὰ σὲ στολίσω;

ΣΩΣΙΑΣ

Ἀφοῦ τὴ ψαλμῳδία σου σὲ ἦχο ἀγριεμμένο
ἀρχίνησες, ἀφεντικό, δὲν λέγω γρῦ, σωπαίνω·
'ς αὐτὰ δὲν καταπιάνομαι, καὶ θάχῃς δίκιο πάντα.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Θαρρεῖς λοιπὸν, ἀνόητε, ὡς ἀληθῆ συμβάντα
πῶς θὰ πιστεύσ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς μύθους τοὺς ὁποίους
διὰ τὸ ὑπερφυσικὸν ἀποκαλῶ γελοίους;

ΣΩΣΙΑΣ

Καθόλου! εἶμαι δοῦλός σου κι' ἀφεντικό μου εἶσαι:
λέγω λοιπὸν πῶς ἔγινεν ὅ,τι εὐαρεστεῖσαι.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ἂς ἦναι! κατὰ τὸ παρὸν ἀφίνω τὴν ὀργήν μου·
εἰπὲ, πῶς δὲν ὑπήκουσας εἰς τὴν διαταγήν μου;
Τὴν σύζυγόν μου πρὶν ἰδῶ, ἐδῶ θὰ σταματήσω,
ἵνα τὸ αἴνιγμα αὐτὸ 'ποῦ λέγεις ἐξηγήσω.
Φέρε λοιπὸν τὰ πράγματα εἰς τὴν ἐνθύμησίν σου
κ' εἰπὲ τὸ πᾶν λεπτομερῶς, ἂν θέλῃς τὴν ζωήν σου.

ΣΩΣΙΑΣ

Πολὺ καλὰ, εἶμ' ἕτοιμος· μὰ πρὶν νὰ τ' ἀρχινήσω,
γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο, μιὰ χάρι θὰ ζητήσω.
Πές μου πῶς θὲς νὰ σοῦ τὴν 'πῶ αὐτὴ τὴν ἱστορία;
Θὲς νὰ τὴν 'πῶ, ἀφεντικό, μὲ εὐσυνειδησία,
ἢ ὅπως εἶναι 'ς τοὺς 'ψηλοὺς ἀρχόντους ἡ συνήθεια;
Ὅπου θὰ 'πῇ, θὲς νὰ τὰ 'πῶ μὲ ὅλη τὴν ἀλήθεια,
ἢ μὲ τὰ κομπλιμέντα τους καὶ μ' ὅλο τους τὸ λοῦσο;

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ὄχι· ζητῶ τὸ ἀληθὲς συμβεβηκὸς ν' ἀκούσω.

ΣΩΣΙΑΣ

Καλὰ, εἴμεθα σύμφωνοι. Λοιπὸν ἐρώτησέ με.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Χθὲς ὅτε σὲ διέταξα νὰ μεταβῇς, εἰπέ με. . .

ΣΩΣΙΑΣ

Ἄ! ἔφυγα μὲ σύννεφα καταμελανωμένα,
κ' ἐβλαστημοῦσ' ἀφεντικό, χίλιαις φοραῖς ἐσένα,
τὴν ὥρα ποῦ 'βρισκόμουνε καὶ τὴ διαταγή σου.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ.

Πῶς; ἄθλιε!

ΣΩΣΙΑΣ.

Ἀφεντικό, φθάνει μιὰ συλλαβή σου,
καὶ τὸ γυρίζω 'ς τῆς ψευτιαῖς ὡς 'ποῦ νὰ 'πῇς κρομμύδι.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ἰδοὺ τί πίστιν εἰς αὐτοὺς πρέπει κανεὶς νὰ δίδῃ!
Ἂς ἦναι· καὶ τί ἔπαθες βαδίζων εἰς τὸν δρόμον;

ΣΩΣΙΑΣ

Σὲ κάθε πέτρα 'π' ἔβλεπα ψοφοῦσ' ἀπὸ τὸν τρόμον.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Δειλέ! δειλέ!

ΣΩΣΙΑΣ

Μὰ 'ξέρεις τί, ἀφεντικό; Ἡ φύσις
ἐμοίρασε χίλιων εἰδῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους κλίσεις.
Οἱ ἄλλοι, ὅπου κίνδυνος, νά τους κι' αὐτοὶ 'ς τὴ μέση·
ἐμένα ἡ ἀσφάλεια ξεχωριστὰ μ' ἀρέσει.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Φθάσας ἐδῶ. . .

ΣΩΣΙΑΣ

Ἄ! ἔκρινα καλὸ νὰ σταματήσω
ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὸ σπῆτί μας, νὰ ξαναμελετήσω
μὲ ποῖο ὕφος θὰ σταθῶ ἐμπρὸς εἰς τὴν κυρία,
γιὰ νὰ εἰπῶ τῆς νίκης μας τὴν ἔνδοξ' ἱστορία.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ἔπειτα;

ΣΩΣΙΑΣ

Ἕνα σκάνδαλο ξεφύτρωσεν ἐμπρός μου.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Τίς;

ΣΩΣΙΑΣ

Ὁ Σωσίας, ὁ ἐγώ, ἕνας ἀντίζηλός μου,
ὅπου τὸν ἔστειλες ἐσὺ ἀπ' τὸ στρατόπεδό σου,
τὴ μάχη καὶ τὴ νίκη μας νὰ 'πῇ 'ς τὴ σύζυγό σου·

Digitized by Google

'ποῦ ὅλα μας τὰ μυστικὰ τὰ 'ξέρει ἕνα ἕνα,
'σὰν καλῇ ὥρᾳ τώρα 'γὼ ὅπου 'μιλῶ μ' ἐσένα.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Τί παραμύθια εἶν' αὐτά!

ΣΩΣΙΑΣ

Δὲν εἶναι παραμύθια,
ἀφεντικό· εἶν' ἡ σωστή, ἡ καθαυτὸ ἀλήθεια.
Λοιπὸν αὐτός μου ὁ ἐγὼ καὶ πειὸ ἐγώτερός μου,
ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὴ θύρα μας εὑρέθηκεν ἔμπρός μου.
Ὁρκίζομαι, ἀφεντικό, τὰ 'μάτια μου νὰ χάσω,
πῶς ἤμουν εἰς τὸ σπῆτί μας ἀκόμα πρὶν νὰ φθάσω.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Εἰπέ με, σὲ παρακαλῶ, ποῦ διάβολον ἐκβάλλεις
αὐτὰ τὰ φλυαρήματα 'ποῦ κάθεσαι καὶ ψάλλεις;
Μὴν εἶδες κἀνὲν ὄνειρον; μὴν εἶσαι μεθυσμένος;
παίζεις, ἀχρεῖε, ἢ τυχὸν εἶσαι δαιμονισμένος;

ΣΩΣΙΑΣ

'Εγὼ εἶμ' ἄνθρωπος τιμῆς, τὸ λόγο μου σοῦ δίνω,
τὸ πρᾶμμα ὅπως ἔγινε πῶς σοῦ τὸ παραστήνω.
Σοῦ λέγω πῶς, νομίζοντας πῶς εἶμαι μοναχός μου,
ἔξαφνα εἶδα νὰ φανῇ καὶ ἄλλος ἑαυτός μου·
πῶς ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ ἐγώ, τὰ ζηλοφθονεμμένα,
τὸ ἓν εἶναι 'ς τὸ σπῆτί σου, τἄλλο κοντὰ 'ς ἐσένα·
λέγω πῶς τὸ ἐδῶ ἐγὼ ἦλθε κοπιασμένο
κ' εὕρηκε τἄλλο τὸ ἐγὼ γερό, ξεκουρασμένο,
καὶ ἄλλο δὲν τοῦ ἔλλειπε γιὰ νὰ διασκεδάσῃ,
παρὰ πέντ' ἕξη κεφαλαῖς καὶ ράχαις γιὰ νὰ σπάσῃ.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Ὁμολογῶ πῶς πρέπει τις νὰ ἔχῃ θαυμασίαν
ὑπομονήν, πρᾳότητα καὶ ἀνεξικακίαν,
διὰ ν' ἀκούῃ, ὡς ἐγώ, μετ' ἤθους παρομοίου,
τὰ τερατολογήματα θεράποντος ἀχρείου.

ΣΩΣΙΑΣ

Ἂν τὸ γυρίσῃς 'ς τὸ θυμό, ἀφεντικό, πετάει
ὅλ' ἡ ἀλήθεια 'σὰν πουλί, καὶ ἡ ψευτιὰ 'ρχινάει.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Οὐδόλως· θέλω ἀπαθῶς καὶ πάλιν σ' ἐρωτήσει·
τὸ ὑπεσχέθην· ἀλλ' εἰπὲ ἐν πλήρει συνειδήσει,
εἰς ταύτην τὴν ἀλλόκοτον 'ποῦ λέγεις ἱστορίαν,
εὑρίσκεις πιθανότητα ὁ ἴδιος κάμμίαν;

ΣΩΣΙΑΣ

Ἆ! ὄχι· ἔχεις δίκαιο· ἕνα τοιοῦτο πρᾶμμα
ὅποιος τ' ἀκούσ' ἀφεντικό, θὰ 'πῇ πῶς εἶναι θᾶμμα
ἀπίστευτο, παράξενο, ἔξ' ἀπὸ κάθε νόμο,
κι' ὅμως αὐτὸ ἐγίνηκεν ἐδῶ 'ς αὐτὸ τὸ δρόμο.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Πλὴν τότε πῶς ἐπίστευσας καὶ σύ; μὲ τίνα τρόπον;

ΣΩΣΙΑΣ

Μὰ οὔτ' ἐγὼ τὸ 'πίστεψα χωρὶς μεγάλον κόπον.
'Εγὼ διπλός; ἐσάστισεν εὐθὺς τὸ λογικό μου
κι' ἀγύρτην ἐθεώρησα αὐτὸ τὸν ἑαυτό μου·
μὰ τέλος μὲ ἀνάγκασε νὰ γνωρισθῶ μ' ἐμένα,
κ' εἶδα πῶς ἤτανε ἐγώ, σωστὰ καὶ τιμημένα.
Εἶν' ἀπαράλλακτα μ' ἐμὲ ὁ ἄπιστος πλασμένος:
κομψός, λεβέντης, εὐγενὴς καὶ καλοκαμωμένος·
εἰς ἕνα λόγον, οὔτε μιά, μιὰ τρίχα δὲν ἀλλάζει·
'σὰν δυὸ ςαλαγματιαῖς νεροῦ 'ποῦ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη 'μοιάζει.
Αἴ! ἂν δὲν εἶχε μοναχὰ τόσο βαρὺ τὸ χέρι,
θὰ εἶχα εὐχαρίστησι μὲ ἕνα τέτοιο 'ταῖρι.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Τὴν τόσην μου ὑπομονὴν ἡ γῆ θὰ τὴν κηρύττῃ.
Πλὴν τέλος πάντων, ἄθλιε, εἰσῆλθες εἰς τὸ σπῆτι;

ΣΩΣΙΑΣ

Τί; σπῆτι; ἂν ἐμβῆκα 'γώ; Ἂν εἶχα τύχῃ κι' ἄλλη!
Μπὰς κι' ἀπὸ λόγια ἔπαιρνα θαρρεῖς εἰς τὸ κεφάλι;
Δὲν ἦλθα καὶ ἐστάθηκα ἀκίνητος ἔμπρός μου
κ' ἐμπόδισα 'ς τὸ σπῆτί μας νὰ 'μπῇ ὁ ἑαυτός μου;

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Σύ; πῶς;

ΣΩΣΙΑΣ

Μ' ἕνα μπαστουνι μου χονδρὸ χονδρὸ 'ς τὸ χέρι,
ὅπου ἀκόμ' ἡ ράχι μου τί τράβηξε τὸ 'ξέρει.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Σ' ἔδειραν;

ΣΩΣΙΑΣ

Βέβαια.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Καὶ τίς;

ΣΩΣΙΑΣ

'Εγώ.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Πῶς! σὺ ἐδάρης;

ΣΩΣΙΑΣ

Μὰ ὄχι ἀπὸ τὸ ἐδῶ ἐγώ, ἀλλέως μὴ τὸ 'πάρῃς,
μ' ἀπ' τοῦ σπητιοῦ ὅπου κτυπᾷ 'σὰν κόπανος, στοχάσου!

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Οὔ! νὰ χαθῇς ἐσὺ κι' αὐτὰ τὰ χορακιστικά σου.

ΣΩΣΙΑΣ

Δὲν εἶναι χορακιστικὰ τὰ λόγια τὰ δικά μου·
λέγω πῶς τἄλλο τὸ ἐγὼ 'ποῦ βρέθηκ' ἐμπροστά μου,
ἀπ' τὸ ἐγὼ 'ποῦ σοῦ 'μιλεῖ ἔχει μεγάλη χάρι·
ἔχει τὸ χέρι του βαρὺ καὶ εἶναι παλληκάρι.
Μάρτυρας εἶν' ἡ ράχι μου κι' ἂς 'πῇ ἐν συνειδήσει,
μὲ τί θεοκαταίβαταις τὴν ἔχω χαιρετίσει.
Καλὲ τί λές, ἀφεντικό! Θεὸς νὰ σὲ φυλάγῃ,
νὰ πέσῃς μιὰ φορὰ καὶ σὺ 'ς τοῦ ξύλου μου τὸ πλάγι.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

'Εμπρός! δὲν εἶδες τὸ λοιπὸν τὴν σύζυγόν μου;

ΣΩΣΙΑΣ

Πάλι!
Ὄχι, σοῦ λέγω.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Διατί;

ΣΩΣΙΑΣ

Γιὰ μιὰ 'φορμὴ μεγάλη.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Τίς ἦλθε καὶ σ' ἐμπόδισε, κακοῦργε; ἐξηγήσου.

ΣΩΣΙΑΣ

Πόσαις φοραῖς θὲ νὰ τὸ 'πῶ; γιὰ 'πές μου 'ς τὴ ζωή σου.
'Εγώ, σοῦ λέγω, τὸ ἐγὼ τὸ δυνατότερό μου·
τἄλλο ἐγὼ 'ποῦ ἔφραξε τὴ θύρα 'ς τὸ ἐγώ μου·
τἄλλο ἐγὼ τὸ τρομερό, ποῦχει βαρὺ τὸ χέρι·
τἄλλο ἐγώ, ὅπου ἐμὲ δὲν θέλει νὰ μὲ 'ξέρῃ·
τἄλλο ἐγώ, 'ποῦ μ' ἔδειρε καὶ ὅπου μὲ ζηλεύει·
τἄλλο ἐγώ, 'ποῦ 'ς τὸ θυμὸ ἐμπρὸς δὲν χωρατεύει·
τἄλλο ἐγώ μου τοῦ σπητιοῦ, 'ποῦ εἶναι παλληκάρι,
τἄλλο ἐγώ, 'ποῦ ἔδειξε 'ς ἐμὲ τὸ φοβητσιάρη
τί θὰ εἰπῇ παλληκαριὰ μὲ ἄλφα καὶ μὲ βῆτα·
τἄλλο ἐγὼ 'ποῦ μ' ἔκαμε ἀπὸ τὸ ξύλο πῆτα.

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Θὰ ἔπιεν, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ πολὺ ποτόν του,
ἐσύγχισε τὴν μνήμην του καὶ τὸν ἐγκέφαλόν του.

ΣΩΣΙΑΣ

Νὰ κρεμασθῶ ἀνάποδα ἂν ἤπια τίποτ' ἄλλο
ἀπὸ νερό!

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

Τότε λοιπὸν δὲν μένει ν' ἀμφιβάλλω,
ὅτι θὰ εἶδες ὄνειρον δυσάρεστον, τοιοῦτο,
καὶ τόσον θὰ σ' ἐτρόμαξε τὸ ὄνειρόν σου τοῦτο,
ὥστ' ἐκλαμβάνων πράγματα αὐτὰς τὰς ὀπτασίας,
τὰς παριστάνεις εἰς ἐμὲ ὡς τόσας ἀληθείας.

ΣΩΣΙΑΣ

Δὲν ἔμειναν 'μισὴ στιγμὴ τὰ 'μάτια μου κλεισμένα·
εἶμαι πολὺ 'ξυπνὸς ἐγὼ ὅπου 'μιλῶ μὲ σένα·
ἦταν 'ξυπνὸς καθὼς ἐγὼ κι' ὁ ἄλλος ὁ Σωσίας
'σὰν μοῦ ταῖς ἔβρεξε. . .

ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ

'Αρκεῖ! δὲν θέλω φλυαρίας.
'Ελθὲ μαζῆ μου καὶ σιγῶν ἐκτέλει πᾶν μου νεῦμα.
Ἆ! φθάνει πλέον· ἀρκετὰ μ' ἐζάλισας τὸ πνεῦμα,
κ' εἶμαι τρελλὸς μ' ὑπομονὴν ἀκούων τὰς γελοίας
αὐτὰς ἑνὸς θεράποντος φαντασιοκοπίας.

ΣΩΣΙΑΣ

(κατ' ἰδίαν)

Εἶσαι μικρός; ὅ,τι κι' ἂν 'πῇς πεντάρα δὲν ἀξίζει·
μεγάλος εἶσαι; ὅ,τι 'πῇς βασίλειο ζυγίζει.

Digitized by Google

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

〰 Ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων τῶν ἐπισκεπτομένων κατ' ἔτος τοὺς Παρισίους καὶ κατοικούντων ἐν τοῖς ξενοδοχείοις ἢ ἐν τοῖς οἰκήμασι τοῖς ἐνοικιαζομένοις μετ' ἐπίπλων εἶνε μέγας. Τῷ 1873 ἀνῆλθεν εἰς 120,298, τῷ 1874 εἰς 131,085, τῷ 1875 εἰς 143,405. Αἱ ποινικαὶ δὲ καταδιώξεις ἐπὶ πταίσμασι καὶ κακουργήμασιν αἱ γενόμεναι ἐκ τοῦ κινητοῦ τούτου πληθυσμοῦ ὑπερβαίνουσι κατ' ἔτος τὰς 2,000. Ἐκ τῶν καταδιωκομένων οἱ πλεῖστοι εἶνε Βέλγαι, ἕπονται δὲ οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

〰 Αἱ οἰκίαι τῆς Νέας Ὑόρκης, γράφει περιηγητής τις, ὁμοιάζουσι πρὸς τάφους· περιφράσσονται ὑπὸ σιδηρῶν κιγκλίδων, ἔχουσι πρὸ αὐτῶν στενοὺς κήπους, καὶ ἐπὶ τῆς πάντοτε κεκλεισμένης θύρας, εἰς ἣν φέρει λιθίνη κλίμαξ, ἀναγινώσκεται ὡς ἄλλο μελανοχάρακτον ἐπιτύμβιον ἐπὶ λευκῆς πλακὸς τὸ ὄνομα τοῦ οἰκοδεσπότου. Ὁποίαν ὅμως πολυτέλειαν ἀπαντᾷ τις εἰσερχόμενος ἐν αὐταῖς! Οἱ Ἀμερικανοί, οἵτινες πολὺ ἀγαπῶσι τὴν εὐπάθειαν (confortable), μετέβαλον τὰς οἰκίας των εἰς ἀληθῆ ἀνάκτορα. Τὰ ἔπιπλα μιᾶς respectable, ὡς λέγουσιν ἐν Ἀμερικῇ, οἰκίας, ἔχουσιν ἀξίαν ὁλοκλήρου περιουσίας· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, τάπητες καλύπτουσι τὸ ἔδαφος τῶν θαλάμων, ἀπὸ τῆς αἰθούσης μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ὑπερῴων, καὶ αὐτοῦ τοῦ μαγειρείου. Τοσούτῳ δὲ λατρεύουσι τοὺς τάπητας οἱ Ἀμερικανοί, ὥστε χάριν αὐτῶν ἀπαρνοῦνται ἄλλα ἀναγκαιότερα· ὡς καὶ οἱ μαῦροι ἔχουσι τάπητας εἰς τὰ βρωμερὰ αὐτῶν καταγώγια. Ὅτε δὲ τὸ θέρος μετατοπίζουσιν αὐτοὺς ἕνεκα τοῦ καύσωνος, στρώνουσι ὡραίας καὶ δροσερὰς σινικὰς ψιάθους.—Πᾶσαι αἱ οἰκίαι τῶν πλουσίων ἔχουσι προσγείως καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν, λαμπρὰν αἴθουσαν διαιρουμένην ἐν τῷ μέσῳ διὰ συρτῆς θύρας, ἥτις ἀνοιγοκλείεται κατὰ θέλησιν, καὶ εἰσδύουσα εἰς τὸν τοῖχον δὲν φαίνεται διόλου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ αἴθουσα σμικρύνεται ἢ ἐκτείνεται ἀναλόγως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κεκλημένων.—Ἡ καθαριότης τῶν ἀμερικανικῶν οἰκιῶν εἶνε ἀπερίγραπτος, πολυτέλειαν δὲ καὶ εὐπρέπειαν εὑρίσκεις καὶ εἰς αὐτὰ τῶν ὑπηρετῶν τὰ δωμάτια.—Πᾶσαι αἱ οἰκίαι ἔχουσιν ἀξιόλογα κατακρουνιστικὰ λουτρὰ θερμὰ καὶ ψυχρὰ ἐνταυτῷ, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ συνειθίζουσι νὰ λούωνται καθ' ἑκάστην. Εἰς πάντας δὲ τοὺς κοιτῶνας τὸ νερόν, ψυχρόν τε καὶ θερμόν, ῥέει ἄφθονον ἐντὸς πολυτελῶν λεκανῶν κειμένων ἐπὶ μαρμαρίνης τραπέζης παρὰ τὸν τοῖχον, καὶ δι' ἀοράτων σωλήνων καταβαίνει καὶ μέχρι τῆς ὁδοῦ.—Αἱ οἰκίαι φωτίζονται ἐν γένει διὰ γαζ κατὰ πάντας τοὺς θαλάμους, τὸν χειμῶνα δὲ θερμαίνονται δι' ὑπογείων κλιβάνων, οἵτινες ἀνάπτονται διὰ γαιανθράκων εἰσαγομένων εἰς τὴν οἰκίαν δι' ὀπῆς κειμένης εἰς τὸ πεζοδρόμιον, καὶ κλειομένης διὰ σιδηροῦ πώματος.—Πᾶσαι ἔχουσι κῆπον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τετράγωνον, ὅπου στεγνόνονται τὰ κατ' οἶκον πλυνόμενα πανικά.—Τὰ μαγειρεῖα κεῖνται σχεδὸν ὑπογείως, οὐ μακρὰν τοῦ ἑστιατορίου· ἐπειδὴ δὲ εἴς τινας οἰκίας τὸ ἑστιατόριον κεῖται εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα, τὰ φαγητὰ ἀνασύρονται ἀναμέσον τοῦ τοίχου διὰ τροχαλιᾶς. Ἐκ τούτου δὲ προκύπτουσι δύο καλά· πρῶτον τὰ φαγητὰ φθάνουσι ταχέως, καὶ δεύτερον ἡ ὀσμὴ τοῦ μαγειρείου δὲν διαδίδεται εἰς τὴν οἰκίαν.

〰 Ἔν τινι καφενείῳ τῶν Παρισίων τὸ σφαιριστήριον (billard) ἐγένετο ἀφορμὴ περιέργου ἀνακαλύψεως. «Παίκτης τις, διηγεῖται ἡ γαλλικὴ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων», ἀνάπτων τὸ σιγάρον του, ἀφῆκεν ἐξ ἀπροσεξίας νὰ πέσῃ σπινθὴρ ἐπὶ τῆς σφαίρας, ἣν ἦτο ἕτοιμος νὰ κτυπήσῃ, πρὸς μεγάλην δ' ἔκπληξιν τῶν παρισταμένων ἡ σφαῖρα ἤρχισε νὰ καίηται ὡς ἱσπανικὸς κηρός, ἀναδίδουσα φλόγα αἰθαλώδη. Ἔσπευσαν τότε νὰ σβύσωσι τὴν σφαῖραν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο, οὕτω δ' αὕτη ἐκαίετο ἐπὶ ἓν τέταρτον, ὀλίγον δ' ἔλειψε νὰ μεταδοθῇ τὸ πῦρ καὶ ἐπὶ τοῦ σφαιριστηρίου. Ἡ σφαῖρα αὕτη ἦτο κατεσκευασμένη ἐκ τεχνητοῦ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ· τὸ μῖγμα τοῦτο σύγκειται ἐκ βαμβακοπυρίτιδος καὶ κάμφουρας, συμπηγνυόμενον δὲ καὶ ἀποξηραινόμενον ἀποτελεῖ σκληρὰν οὐσίαν ἐλαστικήν, αὕτη δ' ἐπεξεργαζομένη λαμβάνει ἐντελῶς τὴν μορφὴν ἐλεφαντίνου ὀστοῦ καὶ εἶνε λίαν εὔφλεκτος.

Εἶνε λοιπὸν ὠφέλιμον, παρατηρεῖ ἡ αὐτὴ ἐφημερίς, νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἐκείνων, οἵτινες φέρουσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν κομβία κατεσκευασμένα ἐκ τοιούτου τεχνητοῦ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ, μήπως ἀπαίσιός τις σπινθὴρ μεταδώσῃ τὸ πῦρ εἰς τὰ κομβία καὶ τὸ πῦρ μεταδοθῇ κατόπιν εἰς τὰ ἐνδύματα.»

〰 Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐπὶ 100 κατοίκων ἐν μὲν τῇ Αἰγύπτῳ ὑπολογίζει $\frac{1}{6}$ μαθητοῦ, ἐν Τουρκίᾳ 1 μαθητήν, ἐν Ῥωσσίᾳ, Σερβίᾳ καὶ Ῥωμουνίᾳ 2 μαθητάς, ἐν Ἑλλάδι $5\frac{1}{2}$, ἐν Ἰταλίᾳ $6\frac{1}{2}$, ἐν Ἱσπανίᾳ 9, ἐν Βελγίῳ 11, ἐν Ἀγγλίᾳ 12, ἐν Γαλλίᾳ 13, ἐν Πρωσσίᾳ καὶ Δανιμαρκίᾳ 15, ἐν Ἑλβετίᾳ $15\frac{1}{2}$, ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς 17 καὶ ἐν Σαξωνίᾳ $17\frac{1}{2}$ μαθητάς.

〰 Τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον ἠγόρασεν ἀρτίως ἐν Πεκίνῳ ἓν ἀντίτυπον τῆς μεγάλης Κινεζικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, συγκειμένης ἐξ 6,109 τόμων καὶ λίαν δυσευρέτου καταστάσεως ἤδη. Τὸ ἀντίτυπον τοῦτο εἶνε τὸ μόνον ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης ὑπάρχον.

〰 Ἐκ τῶν σημείων τῆς παρ' ἡμῖν στίξεως μετεχειρίζοντο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς Ἑλλάδος μό-

Digitized by Google

νον τὰ δύο ταῦτα σημεῖα, τὴν διπλῆν (:) καὶ τριπλῆν (⁝), ἢ τὴν ἁπλῆν στιγμὴν ( ), δι' ὧν διεχώριζον πάσας τὰς λέξεις, πλὴν τῶν ἄρθρων, τῶν συνδέσμων καὶ τῶν προθέσεων. Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους πρῶτον Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος εἰσήγαγε τὴν τελείαν στιγμὴν, τὴν ἄνω στιγμὴν καὶ τὴν ὑποστιγμήν. Συγχρόνως δὲ εἰσήχθη ἡ κορωνὶς [δι' ἧς σημειοῦται ἡ κρᾶσις-τοὔνομα (τὸ ὄνομα)], ἡ ἀπόστροφος καὶ τὰ διαιρετικά. Τὸ ἐρωτηματικὸν εἰσήχθη κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους εἰσήχθησαν ἡ παρένθεσις καὶ ἡ παῦλα, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ἐπιφωνηματικόν. Ἐσχάτως δὲ παρελήφθησαν ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν τὰ λοιπὰ σημεῖα, ἤτοι τὸ διαλυτικὸν (¨), δι' οὗ χωρίζονται τὰ φωνήεντα ϊ καὶ ϋ, τὸ εἰσαγωγικὸν (« »), τὸ ἀποσιωπητικὸν (...) καὶ ἡ παράγραφος (§).

〰 Ἡ ἑταιρία τῶν παιδαγωγῶν ἐν Κάσσελ συνέταξε τελευταῖον πίνακα τῶν μισθῶν, οὓς λαμβάνουσιν οἱ παιδαγωγοὶ τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Γερμανίας. Ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι αἱ πόλεις τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Ἀμβούργου ἀμείβουσι κάλλιον τοὺς παιδαγωγοὺς, ἔχουσιν ὅμως καὶ τὰς μεγαλειτέρας ἀπαιτήσεις ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος αὐτῶν. Ἐν Βερολίνῳ οἱ μισθοὶ ποικίλλουσι μεταξὺ τῶν 2,235 καὶ 3,240 μαρκῶν (1 μάρκα=φρ. 1.22), ἐν Ἀμβούργῳ ὁ ἐλάχιστος ὅρος εἶνε 2,250 μάρκαι· δὲν σημειοῦται ὁ ἀνώτατος. Ἐν Φραγκφόρτῃ, τῇ ἐπὶ τοῦ Μάϊν, εἶνε 2,120 μάρκαι μέχρι 3,500 μετὰ δεκαετῆ ὑπηρεσίαν· λαμβάνουσι δὲ αὐτόθι καὶ σημαντικὰς συντάξεις οἱ γηραιοὶ παιδαγωγοί. Αἱ πόλεις τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Χίμνιτς 1,650 μέχρι 3,000 μάρκας. Ἡ Βρέμη 1,500-2,700. Ἡ Μαγεντία 1,928-2,814. Ἡ Φριβούργη 1,946-2,776. Τὸ Μόναχον 1,827-2,593. Προσθέτει δὲ ἡ κυβέρνησις ἐπιχορήγησιν εἰς τὰ ποσὰ ταῦτα κατ' ἐλάχιστον ὅρον 94 μάρκας, κατ' ἀνώτατον δὲ 564.

〰 Κύριός τις ἐπῄνει ἔν τινι ἑσπερινῇ συναναστροφῇ τὰς χάριτας τοῦ ψιττακοῦ του. Τῇ παρακλήσει πολλῶν κυριῶν, ἀπεστάλη ὑπηρέτης ὅπως τὸν φέρῃ. Ἐπειδὴ δ' ἔβρεχεν, ὁ ὑπηρέτης ἐσκέπασε τὸν κλωβὸν τοῦ ψιττακοῦ, ὅπως τὸν προφυλάξῃ, αὐτὸς δὲ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν βροχὴν, δὲν ἔπαυε καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν τοῦ νὰ ὑβρίζῃ. Ὁ ψιττακὸς δὲν ἔχασεν οὐδὲ λέξιν τοῦ ὡραίου τούτου μονολόγου, τὸν ὁποῖον ἐξέλαβεν ὡς μάθημα πρὸς αὐτὸν διδόμενον, καὶ ἅμα τὸν ἔθεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς συναναστροφῆς ἤρχισε νὰ λέγῃ: «Εἰς τὸν διάβολον ἡ παληογυναῖκες αὐταῖς ποῦ ἔγειναν αἰτία νὰ βραχῶ», καὶ ἐπανέλαβεν ὅλας τὰς ὕβρεις τοῦ ἀχρείου ὑπηρέτου, ἐν μέσῳ τῶν ἀπορούντων ἀκροατῶν του.

Εἷς Ἀναγνώστης.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

Ἐπαρχιῶτις γράφουσα πρός τινα κυρίαν ἐν Παρισίοις καὶ παρακαλοῦσα αὐτὴν νὰ τῇ εὕρῃ παιδαγωγὸν, ἀπαρίθμει διὰ μακρῶν ποῖα προσόντα ἔπρεπε νὰ ἔχῃ. Ἡ παρισινὴ κυρία ἀπεκρίθη: «Κυρία! ἐζήτησα παιδαγωγὸν ὁποῖον μὲ ζητεῖτε. Δὲν τὸν εὗρον ἀκόμη· θὰ ἐξακολουθήσω ζητοῦσα καὶ σᾶς ὑπόσχομαι ἅμα τὸν ἀνακαλύψω..... νὰ τὸν νυμφευθῶ.»

*

Συνταγματάρχης τις τοῦ ἱππικοῦ, ἐγκωμιάζων ἑαυτὸν, παρεπονεῖτο διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ζήλου τῶν ἀξιωματικῶν του Ἀναγκάζομαι, ἔλεγε, νὰ κάμω μόνος μου ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ σώματος τὸ ὁποῖον διοικῶ. Εἶμαι ὁ λοχαγός μου, εἶμαι ὁ ὑπολοχαγός μου, εἶμαι ὁ καταλυματίας μου....

— Καὶ ὁ σαλπιγκτής σας, προσέθηκε ψυχρῶς κυρία τις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἔλεγε ταῦτα.

*

Ἀθλιός τις ζωγράφος ἐδείκνυεν εἰκόνα του τινὰ ἢ μᾶλλον *μουντζούρωμά τι* παριστὸν δῆθεν τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.—Καὶ ποῦ εἶνε ἡ θάλασσα; τὸν ἠρώτησαν.—Διέστη, ἵνα διέλθωσιν οἱ Ἑβραῖοι.—Καὶ ποῦ εἶνε οἱ Ἑβραῖοι;—Διῆλθον.—Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι; — Ἔρχονται.

*

Ἔν τινι συναναστροφῇ δύο κύριοι ἐπαρατήρουν ἀλλήλους χασμώμενοι· μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου ἀποφασίζει τέλος ὁ εἷς νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν ἄλλον.—Τί πλῆξις! — Ἀλήθεια! κ' ἐγὼ πλήττω φοβερά.—Δὲν πηγαίνομεν λιγάκι ἔξω.—Αἴ... βέβαια... δὲν θὰ ἦτο ἄσχημον...! ἀλλὰ...—Ἀλλά;—Δὲν εἶν' εὔκολον δι' ἐμὲ διότι...—Διότι;—Παράξενον! εἶμ' ὁ νοικοκύρης!

*

Βουλευτής τις ἐζήτει τὴν παῦσιν νομάρχου, κατηγορῶν αὐτὸν ὡς φατριαστὴν, ἀνίκανον, καταχραστὴν, κτλ. Δὲν ἔλεγεν ὅμως καὶ συγκεκριμένως τὸν κρύφιον καὶ κύριον λόγον τῆς καταφορᾶς του. Ἐρεύνης γενομένης, ἐγνώσθη τέλος ἡ αἰτία τοῦ ὑπὲρ τῆς ὑπηρεσίας ἐνδιαφέροντος τοῦ φιλοπάτριδος βουλευτοῦ. Ὁ ἀτυχὴς νομάρχης εἶχεν ἀποκαλέσει ποτὲ *ἀνόητον* τὸν βουλευτήν.—Πῶς σοῦ ἦλθεν, ἔλεγεν ὁ ὑπουργὸς πρὸς τὸν νομάρχην, νὰ ὀνομάσῃς τὸν κ* *ἀνόητον*;—Ἐγώ;... Ἆ, ναί! ἐνθυμοῦμαι,... ἀλλὰ τοῦ τὸ εἶπα *ἐμπιστευτικῶς*... ἤμεθα οἱ δύο μας μόνον, καὶ δὲν ἐννοῶ διατί τὸ ἐπαναλαμβάνει.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐν ἔτει 1838 ἐξηκριβώθη εἰς 752,077, ἐν ἔτει δὲ 1870, κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν, εἰς 1,225,673, ἤτοι ηὐξήθη κατὰ 473,596 ἄτομα, ὅπερ ἀποτελεῖ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῶν 32 ἐτῶν (1838-1870) αὔξησιν 63 τοῖς 100, παρέχουσαν κατὰ τοὺς στατιστι-

Digitized by Google

κοὺς κανόνας ἐτήσιον ὅρον αὐξήσεως 1.97 ἐπὶ 100 κατοίκων, καὶ φέρουσαν κατ'ἀναλογίαν τὴν περίοδον τοῦ διπλασιασμοῦ εἰς ἔτη 45 περίπου. Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλὰς δύναται νὰ ταχθῇ διὰ τὴν περίοδον ταύτην μεταξὺ τῶν κρατῶν ἐν οἷς ἀπαντᾶται ἡ δραστηριωτέρα αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Ἡ χεὶρ ὡς Μηνολόγιον καὶ ὡς πίναξ πολλαπλασιασμοῦ.

Ἡ χεὶρ δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ εὕρωμεν ἀλανθάστως πόσοι μῆνες ἔχουσι τριάκοντα καὶ πόσοι τριάκοντα μίαν ἡμέραν.

Ἐὰν κλείσωμεν τὴν χεῖρα, παρουσιάζεται ἐξωτερικῶς, εἰς τὰς ῥίζας τῶν δακτύλων, σειρὰ ἐξοχῶν καὶ κοιλοτήτων, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς ὁδηγός. Ἐὰν εἰς τὴν πρώτην ἐξοχὴν ὀνομάσωμεν τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἔτους (ἰανουάριον), εἰς τὴν ἑπομένην κοιλότητα τὸν δεύτερον, εἰς τὴν δευτέραν ἐξοχὴν τὸν τρίτον μῆνα, καὶ οὕτω καθεξῆς, ἐπανερχόμενοι πάλιν ἀπὸ τὴν πρώτην ἐξοχὴν, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν τελευταίαν, εὑρίσκομεν, ὅτι ὅσοι μῆνες ἔχουσι 31 ἡμέρας συμπίπτουσιν εἰς τὰς ἐξοχάς, ὅσοι δὲ ἔχουσι 30 ἡμέρας (ὡς καὶ ὁ Φεβρουάριος, ὅστις ἔχει 28, καὶ ὅταν τὸ ἔτος εἶνε βίσεκτον, 29 ἡμέρας) εἰς τὰς κοιλότητας τῆς χειρός.

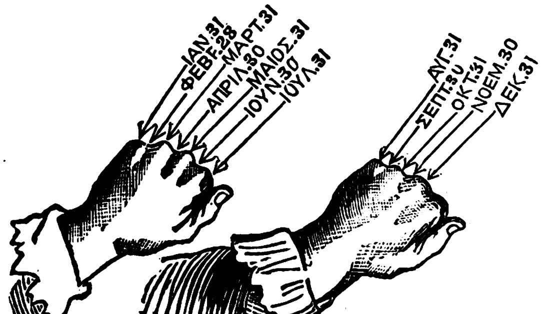

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, ἡ χεὶρ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς πίναξ πολλαπλασιασμοῦ, διὰ τὰς πράξεις, αἵτινες περιλαμβάνονται μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ 6 ἕως 10, δηλαδὴ τῶν μεγαλητέρων ἀριθμητικῶν ψηφίων.

Ἰδοὺ πῶς γίνεται ἡ πρᾶξις·

Ὑποθέτομεν ὅτι ὁ πρῶτος δάκτυλος, ἀρχίζοντες ἀδιαφόρως ἀπὸ ὁποιονδήποτε μέρος τῆς χειρὸς, παριστᾷ τὸν ἀριθμὸν 6, ὁ μετ' αὐτὸν δεύτερος, τὸν 7, ὁ τρίτος τὸν 8, ὁ τέταρτος τὸν 9 καὶ ὁ πέμπτος τὸν 10, καὶ ὅτι τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, παριστῶσι καὶ οἱ ἀντιστοιχοῦντες δάκτυλοι τῆς ἑτέρας χειρός. Θέλοντες δὲ νὰ μάθωμεν λ. χ. πόσα κάμνουν 8 ἐπὶ 9 κλείομεν τὰς χεῖρας καὶ ἔπειτα ὑψοῦμεν τοὺς δακτύλους τῆς μιᾶς χειρὸς, ὅσοι παριστάνουσι τοὺς ἀριθμοὺς 6, 7 καὶ 8 καὶ τοὺς δακτύλους τῆς ἄλλης χειρὸς, ὅσοι παριστάνουσι τοὺς ἀριθμοὺς 6, 7, 8 καὶ 9. (Οἱ ὑψωμένοι δάκτυλοι κατ' ἀρχὴν ἀντιπροσωπεύουσι δεκάδας καὶ οἱ κλεισμένοι μονάδας). Ἡ πρᾶξις ἐτελείωσεν· ἄς λάβωμεν ἤδη τὸ ἐξαγόμενον.

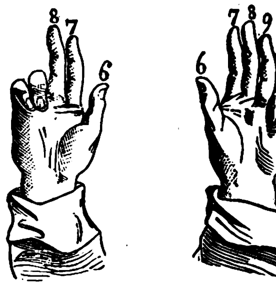

Πόσους δακτύλους ἔχομεν ἐν ὅλῳ ὑψωμένους; 3 εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ 4 εἰς τὴν ἄλλην, ἤτοι ἐν συνόλῳ 7. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος παριστᾷ τὰς δεκάδας τοῦ ἐξαγομένου, 7 δὲ δεκάδες ἀποτελοῦσιν 70.

Πόσους δακτύλους κλεισμένους ἔχομεν ἐν ὅλῳ; Δύο εἰς τὴν μίαν καὶ ἕνα εἰς τὴν ἑτέραν χεῖρα, οὓς πολλαπλασιάζομεν μεταξύ των, 2 δὲ ἐπὶ 1=2, ἅτινα προστιθέμενα εἰς τὰ 70, μᾶς δίδουσιν 72. Βεβαίως τὸ γινόμενον τῶν 8 ἐπὶ 9 εἶνε 72.

Ἕνεκα τῶν πολλῶν λεπτομερειῶν, ἃς ἀναγκαζόμεθα νὰ δώσωμεν, ὅπως γίνωμεν ὅσον ἔνεστι καταληπτοὶ, ἡ ἐν λόγῳ μέθοδος φαίνεται περιπεπλεγμένη. Ἂς ἐπαναλάβωμεν αὐτὴν εἴς τινα παραδείγματα καὶ θὰ καταδειχθῇ, ὅτι εἶνε ἁπλουστάτη. Πόσα κάμνουν 6 ἐπὶ 8;

3 δάκτυλοι ὑψωμένοι εἰς τὴν μίαν χεῖρα, 1 εἰς τὴν ἄλλην, τὸ ὅλον 4, ἤτοι 4 δεκάδες ἢ 40.

Πόσοι δάκτυλοι εἶνε κλεισμένοι; 2 εἰς τὴν μίαν χεῖρα, 4 εἰς τὴν ἄλλην, 2 ἐπὶ 4=8, ἅτινα προστιθέμενα εἰς τὰ 40, μᾶς δίδουσι 48. Καὶ τῷ ὄντι 6 ἐπὶ 8 κάμνουν 48.

Πόσα κάμνουν 7 ἐπὶ 7;

4 δάκτυλοι ὑψωμένοι κάμνουν 4 δεκάδας ἢ 40.

3 δάκτυλοι κλεισμένοι εἰς ἑκάστην χεῖρα· 3 ἐπὶ 3 κάμνουν 9, 40 καὶ 9=49. Ἀληθῶς 7 ἐπὶ 7 κάμνουν 49.

Πόσα κάμνουν 8 ἐπὶ 10;

8 δάκτυλοι ὑψωμένοι κάμνουν 80.

Ἔχομεν δὲ δύο κλειστοὺς δακτύλους εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ εἰς τὴν ἄλλην κανένα, ἤτοι 0. Ἑπομένως οὐδὲν ἔχομεν νὰ λογίσωμεν (ἐπειδὴ τὸ 0 οὔτε πολλαπλασιάζει οὔτε πολλαπλασιάζεται)· 8 ἐπὶ 10=80.

Πόσον ἁπλῆ, τῇ ἀληθείᾳ, καὶ εὐμεταχείριστος εἶνε ἡ πρᾶξις αὕτη! Γ.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ, 14.

Digitized by Google